6/19 N 25

6.19. N. 25

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII BVRGVNDI

PRAESVLIS BELVACENSIS,

ORDINIS PRAEDICATORVM,

THEOLOGI AC DOCTORIS EXIMII,

Tomi Quatuor.

QVORVM PRIMO TOTA NATVRALIS HISTORIA:
Altero omnium doctrinarum diſciplinarumq́; farrago:
Tertio verò omnis moralis Philoſophia:
Quarto denique vniuerſa totius orbis omniumq́; populorum ab orbe condito, ad Auctoris vſque tempus, cum ſequentium annorum appendice, Hiſtoria continetur.

OPVS SANE PRAECLARVM,
Omnigena eruditione refertiſſimum, & diu deſideratum,

Nunc è tenebris, in quibus iampridem iacuit, omni adhibita ſolertia emendatum, in lucem prodit.

Cum Indice Librorum, Capitulorum, Rerum, ac Materiarum locupletiſsimo.

AD S. D. N. GREGORIVM XIIII.
PONTIFICEM MAXIMVM.

VENETIIS, M D X C I.

Apud Dominicum Nicolinum.

SANCTISSIMO DOMINO, D. NOSTRO GREGORIO XIIII. PONTIFICI MAXIMO.

CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA

SI ea, quæ noſtris Typis impreſſa, ac tuo cohoneſtata nomine Beatissime Pater, olim tibi & Epiſcopo, & Cardinali, tam grata fuerunt, vt ad me humaniſsimè ſcripſeris, atque illa benignitate, qua ſoles omnes, me ipſum complexus fueris: non eſt cur dubitem, quin hoc tempore tibi etiam Pontifici Optimo Maximo, Vincentij Libri, quos appellant Speculum, eodem tuo, ſed Sanctiſsimo nomine inſigniti, cari, ac iucundi ſint futuri. Quare illos diligentia, quàm potui, maxima, noſtris prælis

ſubductos, ad te mittere audeo, cum, vt ſatis officio meo faciam, tum, vel maximè, vt ad tuos pedes ſtrati, ac ſubleuati, ea, qua poſſunt ratione, dicant. Sanctitatis Tuæ ſeruus optat illi, cuncta, pro Chriſtiana Republica, proſperè, fœliciterq; cadere.

Venetijs, Kal. Februarij. M D X C I.

Beatitudinis Tuæ

Humillimus ſeruus

Dominicus Nicolinus.

LIBRARIVS LECTORI S. P. D.

ILLVD ſemper fuit in animo, Humaniſſime Lector, vt à me illi exirent libri, qui maximum tibi afferrent commodum, & vtilitatem. Nam plures iam exiere huiuſmodi, ſummaq; cum laude in hominum luce verſantur. Verum eo nullus, meo iudicio, doctior magis, magiſque luculentior eſt viſus hucuſque, quam, qui Maius Vincentij Speculum, dicitur. Hic enim vniuerſam de natura continet hiſtoriam. Hic omnium colligit præcepta doctrinarum, non minus, quàm diſciplinarum. Hic regulas morum tradit, & normas. Hic ab orbe condito ad certa vſque tempora, & ætates, complectitur quot, quiuè fuere populi, ac nationes. Quarè officium credam præſtitiſſe meum, cui noctes, dieſq; id curæ eſt potiſſimum, ne à me excuſus liber legatur, ex quo fructus percipi non poſſit vberrimus. Scio, & vere ſcio, quòd multi, qua re ducti, prorſus ignoro, meum hunc reprehendent laborem, nullam tamen reprehenſionis cauſſam iure poterunt adducere, niſi eam fortaſſis, quod de ſtudioſorum commodis vehementer ſolicitus, illud egi, quod alij agere dubitaſſent, his præſertim miſeris temporibus. Cum igitur tu benigniſſime Lector (nam ductus amore intimo quodam meo, ite-

rum

rum te appello) quicquid feci agnoſcas, vt mei facti non immemorem, ſed gratum, te præbeas, meis reſpondebis obtrectatoribus, ſi qua infligentur mihi, delebis, & honeſtiſſimus, honeſtiſſimam cauſſam, & defenſionem ſuſcipies: ita enim fiet, vt quotidie vtiliora tibi, addo & delectabiliora, expectare queas. Vale.

Venetijs, Kal. Februarij. M D X C I.

INDEX
SINGVLORVM LIBRORVM,
ET CAPITVM, IN PRIMO TOMO
SPECVLI MAIORIS, NATVRALIS NVNCVPATI,
CONTENTORVM,

In quo primus numerus capita, ſecundus folia, litera, a, primam foliorum faciem, b, verò alteram indicant.

INDEX PROLOGI OPERIS.

PROLOGVS totius voluminis Speculi, videlicet Maioris Index, & quaſi lucerna quædā præmonſtrans in eo ſemitam omnium librorum ſequentium, materiam, & ordinem breuiter oſtendit, vt in tanta rerum multitudine, de quibus in toto opere agitur, legenti facillimè pateat, quod quærere propoſuerit. Habet autem Prologus iſte numerum 20. capitulorum, quæ commodius videri poſſint in textu folio 1. 2. 3.

INDEX PRIMI LIBRI.

Primus Liber agit de primaria mundi creatione, & primò de ipſo Creatore, in quo tanquam in archetypo mundus ipſe ab æterno ordinatus eſt, & præconceptus. Deinde verò de prima materia, ac de Angelica creatura, quæ duo ſecundum Auguſtinum, ante omnem diem ſunt creata. Et habet octuagintaſex Capitula.

DE diuerſis mundi acceptionibus, capitu. 1. folio 4.a
De duobus mundis pariter exiſtentibus, cap. 2 ibid.a
Quòd mundus archetypus ipſe ſit Dei filius, cap. 3 ibid.a
Quid ſit Deus, cap. 4 ibid.b
Quibus diſtinguatur proprietatibus, cap. 5 ibid.b
De diuina eſſentia vnitate, cap. 6 ibid.b
De perſonarum Trinitate, cap. 7 5.a
Qđ ab eadē ſumma Trinitate creata ſunt oĩa, c. 8 ib.a
Qualiter ipſa creatrix Trinitas in principio Geneſeos eſt inſinuata, cap. 9 ibid.a
Qualiter eius inuiſibilia cognoſcuntur à mundi creatura, cap. 10 ibid.a
Qualiter ex conſideratione creaturarum cognoſcitur eſſe ſumma eſſentia, cap. 11 ibid.b
Qualiter in omni creatura relucent Trinitatis veſtigia, cap. 12 ibid.b
De gradibus creaturarum, quibus homines ad Dei cognitionem aſcendunt, cap. 13 ibid.b
Quòd Deū multis modis hoĩes cognouerunt, c. 14 6.a
Qualiter ad vnius Dei cognitionem Philoſophi peruenerunt, cap. 15 6.a
Qualiter etiam ad trium perſonarum diſtinctionem vtrinque appropinquarunt, cap. 16 ibid.a
Qđ in Trinitatis diſtinctione defecerunt, c. 17 ibi.b
Qualiter etiam circa originem errauerunt, c. 18 ibi.b
Qđ Deus mundū optimū creauit, & vnicū, c. 19 ib.b
Quod eum creauit pulcherrimum, cap. 20 ibi.b
De arte diuina qua Deus fabricauit oĩa, ca. 21 7.a
De rationibus, vel ideis viuentibus in eius mente, vel ſapientia, cap. 22 ibid.a
Qualiter ſecundum illas rationes, ſiue notiones fecit omnia, cap. 23 ibid.a
Quod Deus fecit mundum abſque voluntatis nouitate, cap. 24 ibid.a
Qđ mundus cum tpe factus ſit, & nō ante, c. 25 ibi.b
Quod non faciebat Deus aliquid antequam mundum faceret, cap. 26 ibid.b
Qualiter Deus operatur, & creat, & facit, c. 27 ibi.b
De creatione empyrei, et materia informi, c. 28 ibi.b
De angelo, quid ſit, cap. 29 ibid.b
Quales facti ſint ab initio, cap. 30 8.b
De libero arbitrio eorū, et ſciā, et dilectione, c. 31 ib.a
Quod nec miſeri creati ſunt, nec beati, cap. 32 ibi.a
De conuerſione bonorū ad lucē increatā, ca. 33 ibi.a
De illuminatione eorum ab eadem luce, ca. 34 ibi.a
Quod ipſa lux ad ſe conuertit, & colligit illuminatos ſpiritus, cap. 35 ibid.b
De confirmatione ſanctorum angelorum, & beatitudine eorum, cap. 36 ibid.b
De merito eorundem, cap. 37 ibid.b
De ſcientia eorundem, & motu affectionis, c. 38 ibi.b
De linguis eorum, cap. 39 9.a
Exemplum ad euidentiam mutuæ locutionis eorundem, cap. 40 ibid.a
De poteſtate eorum, cap. 41 ibid.a
De ſacro principatu eorundem, cap. 42 ibid.a
De vniſica contemperantia donorū eorum, c. 43 ibi.a
De nouem ordinibus, cap. 44 ibid.b
De excellentia eorum ſecundum dona, cap. 45 ibid.b
Quod ante occaſum non fuerunt ordines diſtincti, cap. 46 ibid.b
De varia ordinum diſtinctione, cap. 47 ibid.b
De triplici hierarchia, cap. 48 ibid.b
De hierarchia angelica, cap. 49 10.a
De triplici hierarchia angelica, cap. 50 ibid.a
Qualiter refulgeat ĩ eis imago Trinitatis, c. 51 ibi.a

Qualiter intelliguntur ex ſimilibus & diſſimilibus figuris, cap.52 ibid.b
De influentia illuminationum à ſuperioribus ad inferiora. cap.53 10.b
De nominib. ordinũ ſupremæ hierarchiæ, c.54 ibid.b
De mobilitate, & calore, & acumine dilectionis in ſeraphin, cap.55 ibid.b
De excellentia eorum, ſecundum dona. ca.56 ibi.b
De motu eorũ diuinã maieſtatẽ circũeunte, c.57 ib.b
De effectu eiuſdem circa inferiorum informationem, cap.58 11.a
De cęteris accidentibus, quæ in nomine ſeraphin intelliguntur, cap.59 ibid.a
Qualiter ſeraphin caput, & pedes domini velare dicuntur, cap.60 ibid.a
De ratione nominis cherubin, cap.61 ibid.b
De nominatione thronorum, cap.62 ibid.b
De nominatione ordinũ mediæ hierarchiæ, c.63 ib.b
De nõiationib. ordinũ inferioris hierarchiæ, c.64 ib.b
De miſſione ſanctorum Angelorum, cap.65 12.a
De miniſterio eorum, cap.66 ibid.a
De motibus ipſorum, cap.67 ibid.a
De angelis ꝓuincialib. et altercatiõe ipſorũ, c.68 ib.a
De nominibus proprijs angelorum, cap.69 ibid.b
Quod vnicuiq; homini aſſiſtunt duo angeli, c.70 ib.b
De collatione numeri Angelorum & hominum, quibus ſunt deputati, cap.71 ibid.b
Qualiter miniſterium Angeli perſonales hominibus exhibeant, cap.72 12.b
Qualiter animas illuminent, & in paradiſum deportent, cap.73 ibid.b
Quod diligenter animas cuſtodiant, cap.74 13.a
Qualiter pſallentibus aſſiſtant, cap.75 ibid.a
Qđ trib. ex cauſis à nobis ſolicitudinẽ gerãt, c.76 ib.a
Qualiter obſtinatos relinquant, cap.77 ibid.a
De angelis pſonalib. Chriſti, et Antichriſti, c.78 ib.b
Qualiter hominibus appareant angeli. cap.79 ibi.b
Qualiter angeli circunſcriptibiles ſunt, cap.80 ibi.b
Qualiter angelorũ ruina ex hoĩb. reparabit, c.81 13.b
Quod vſq; ad diẽ iudicij angeli proficiant, c.82 14.a
Qualiter gaudent de pñia peccatorum, cap.83 14.a
Quod ante tp̃s conditi ſunt, & ex nihilo, c.84 14.a
Qđ angelus medius ſit inter Deũ et mundũ, c.85 ib.a
Quod virtutes angelicas debemus nobis in exẽplum aſſumere, cap.86 14.b

INDEX SECVNDI LIBRI.

Secundus liber, primo agit quidem de mundo ſenſibili. Et poſtea de opere primæ diei, i. de luce corporali, & de diuiſione lucis à tenebris, in qua etiam intelligitur caſus diaboli. Continet autem 131. cap.

De mundo ſenſibili, & ſchemate. ca.1 14.b
De Athomis. cap.2 ibid.b
De quatuor ſimplicibus corporib. c.3 ibi.b
De primaria elementorum confuſione. cap.4 15.a
Cur Deus illam confuſionem creauit, quam non diu permanſuram cognouit. cap.5 ibid.a
Qualiter elementorũ cõmixtio ſtare poſſit. c.6 ibid.a
De ignis & terra, ſecundum Platonem ſunt duo mundi fundamenta. cap.7 ibid.a
Quod inter hæc oportuit eſſe duo media. cap.8 ibi.a
Adhuc de eodem. cap.9 ibid.a
De ſizugia. i. coniugatione quatuor elementorum. cap.10 ibid.b
De ordine, vel pondere ipſorum. cap.11 ibid.b
De mobilitate elementorum. cap.12 ibid.b
De mutua permutatione ipſorum. cap.13 ibid.b
Qualis illa fuit congeries prima. cap.14 16.a
Aſſertio Auguſtini, quòd omnia ſimul creata ſunt, & formata, cap.15 ibid.a
Item ad idem per coniecturas literæ. cap.16 ibid.a
Expoſitio eiuſdem literæ ſecundum Aug. c.17 ibi.a
De ſenaria conuerſione creaturæ. cap.18 ibid.a
De cognitione angelica matutina, & veſpertina, capit.19 ibid.b
De rõne ſenarij dierũ in operationib. Dei. c.20 ibi.b
De die ſpirituali, ideſt angelo. cap.21 ibid.b
Alia expoſitio eiuſdem ſcđm eundem. ca.22 17.a
Aſſertio aliorum Doctorum, & reſponſio ad Auguſtinum. cap.23 17.a
Idem ad idem. cap.24 17.a
Ratio ordinis ſex dierum ſcđm quoſdam. c.25 17.a
Alia ratio eiuſdem quantum ad tres dies primos, ſecundum Hugonem. cap.26 17.a
Ratio ordinationis quartæ diei. cap.27 17.b
Eiuſdẽ rõnis ꝓſecutio, quantũ ad alios dies. c.28 17.b
Item alia ratio ſecundum Auguſt. cap.29 17.b
Quo tp̃e creauit Deus hunc mundum. ca.30. 17.b
Qualiter Deꝰ in verbo ſuo fecit oĩa opa ſua. c.31 17.b
De opere primæ diei. i. de luce. cap.32 18.a
Cur opera ſua Deus inchoauit à luce. cap.33 18.a
De qualitate & officio, ac circuitu lucis. c.34 18.a
De nobilitate lucis, & eius influentia. cap.35 18.a
De proprietate lucis viuificatiua. cap.36 18.a
De operatione eius vi cognitiua. cap.37 18.b
De multiplici lucis commendatione. cap.38 18.b
Qõ de luce vtrum ſit corpus, an qualitas. c.39 18.b
Eiuſdem quęſtionis determinatio. cap.40 18.b
Aſſertio, quòd lux ſit corpus. cap.41 19.a
Quod lux non ſit ſubſtantia ſpiritualis. cap.42 19.a
Quod lux videtur eſſe colorum apparentia, ſiue reſplendentia. cap.43 19.a
Reſponſiones ad eadem obiecta. cap.44 19.a
Improbationes opinionis prædictæ. cap.45 19.a
Quod lux ſit accidens. cap.46 19.a
Quod lux non ſit ſubſtantia, ſed qualitas mutuata. cap.47 19.b
Quod lux proprie ſit habitus. cap.48 19.b
Qualiter ſe habet ad viſum. cap.49 19.b
Qualiter ad multitudinem luminis ſequitur multitudo caloris. cap.50 20.a
Quod lux ignis, & lux ſuperiorum corporum non ſit vnius generis, vel ſpeciei. cap.51 20.a
Cur ignis lumen in corporibus mixtis manens corpora ſibi adiuncta non conſumit. cap.52 20.a
De corporib. noctilucis vnde lumẽ eorum proueniat. cap.53 20.a
Qualiter in eis, vt luceant neceſſe eſt partes ignis conculcari, & inſpiſſari. cap.54 20.a
Cur eorum quædam lucent tantum de nocte, quædam autem die de. cap.55 20.a

Quod

Quod colores ſunt obiecta viſus in lumine, c.56 20.a
Qualiter color ſit motiuum viſus, ſecundum actum lucidi, cap.57 ibid.b
De quibuſdam erroribus auctorum circa viſibilitatem coloris, cap.58 21.a
Qualiter intelligi debeat prædicta coloris diffinitio, cap.59 ibid.a
De illa quam idem Ariſtoteles ponit in lib. de ſenſu, & ſenſato, cap.60 ibid.a
Qualiter reſponderi poſſit ad obiecta in contrarium. cap.61 ibid.a
De colorum multiplici generatione, cap.62 ibid.a
Qualiter fiat colorum generatio per mixturam in corpore determinato, cap.63 ibid.b
Quod multipliciter à calido & frigido generatur album, & nigrum, cap.64 21.b
De mediorum colorum generatione, cap.65 21.b
De mixturis colorũ, & ꝓportionibus, ſcdm quas diſtinguitur varietas colorũ, et numerus, c.66 22.a
De numero colorum, & varietate, cap.67 ibid.a
De medio mutationis ab vno colore in aliũ, c.68 ibi.a
Cur nõ quodlibet nigrũ mutari poſſit in alium colorẽ, ſicut & quodlibet album, cap.69 ibid.a
De generatione colorum in nubibus, cap.70 ibid.a
Vtrum color in aſpectu tantum colorati ſit obiectum viſus, cap.71 ibid.b
De forma ſpeculi luminoſa, vtrum habeat aliquod eſſe, cap.72 ibid.b
Quibus modis prædicta forma generatur in ſpeculo, cap.73 ibid.b
Qualiter illa forma ſit in ſpeculo, vt in ſubiecto, capit.74 ibid.b
Quod eadẽ forma ſit habitus, & diſpoſitio, c.75 ibi.b
Qualiter illa forma recipiatur in ſpeculi ſuperficie, cap.76 23.a
Aſſertio, quod ibi recipiatur, vt in puncto, c.77 ibi.a
Secundum quam naturam, ſpeculum ſit ſusceptibile talis formæ, cap.78 ibid.a
De ſpeculis metallinis, cap.79 ibid.a
De variatione imaginis in ſpeculo viſui reſpondentis, cap.80 ibid a
De ſpeculis planis, cap.81 ibid.b
Qualiter lux ſit color hypoſtaſis, cap.82 ibid.b
Adhuc de quibuſdam proprietatibus lucis, & vmbræ, cap.83 ibid.b
De diſtinctione corporalis, & ſpiritualis lucis à tenebris, cap.84 ibid.b
De Lucifero & primo ſtatu illius, cap.85 24.a
De caſu ipſius, cap.86 ibid.a
Qualiter veritate, ac diuinorum cognitione ſecretorum eſt priuatus, cap.87 ibid.a
De complicibus eius, cap.88 ibid.a
Cur eũ Deus creauit quẽ peccaturũ ꝓſciuit, c.89 ib.a
De obſtinata eius ſuperbia, cap.90 ibid.b
Qualiter ſit in dæmonibus malum, cap.91 ibid.b
De cauſa & origine mali, cap.92 ibid.b
Quod malum, non niſi in bono coaleſcit, ca.93 ibid.b
Qđ malum cognoſcitur p bonum, & ecõtra, c.94 ib.b
Quod nihil eſt ſummum malum, cap.95 25.a
De malo duplici, ſ. culpæ, & pœnæ, cap.96 ibi.a
Qđ malum culpæ ordinatur p malum pœnæ, c.97 ib.a
Qualiter angeli boni diuiſi ſunt à malis, tanquã lux à tenebris, cap.98 ibid.a
Qualiter mali decreti sũt, et boni cõfirmati, c.99 ib.b
Quales effecti ſunt dæmones p peccatum, c.100 ibi.b
De ſcientia illorum, cap.101 ibid.b
Qualiter prænunciant futura, cap.102 ibid.b
De poteſtate eorum, cap.103 ibid.a
Qualiter p eos exerceantur artes magicę, c.104 26.a
De falſis tranſmutationibus, cap.105 ibid.a
Quid de talibus ludificationibus ſenſerit ſanctus Auguſtinus, cap.106 ibid.a
Exẽpla quib. eius ſñia comprobatur, cap.107 ibid.a
Exemplum Helinandi ad idem, cap.108 ibid.a
Aliud exẽplum de falſa tranſmutatione, c.109 ibi.a
Quod magica transfiguratio non omnium viſum fallit, ſed quorundam tantum, cap.110 ibid.b
De mulierculis, quæ dicuntur ſe nocte ire cum Diana, vel Herodiade, cap.111 ibid.b
De diuerſis generibus dæmonum, cap.112 ibid.b
Quod in dæmonibus etiam prælationes ſunt, & alij alijs vitijs præſunt, cap.113 ibid.b
Quod hominibus infeſti ipſi inter ſe quoque diſcordes ſunt, cap.114 ibid.b
Quod iugiter humanis ſenſib. inſidiantur, c.115 ibi.b
De proceſſu eorum in tentationib. hoĩum, c.116 ibi.b
Quod ſemel victi fugiunt confuſi, cap.117 27.a
Quod dæmones miſcent ſe humoribus, c.118 ibid.a
Quod non illabantur humanis mentib. c.119 ibid.a
Qualiter deprehẽdunt hoĩum cogitationes, c.120 ib.a
Cur non permittantur à nobis videri, cap.121 ibid.a
Qualiter energumenos & cultores ſuos vexent, capit. 122 ibid.a
Qualiter ſimulacris aſſideant, cap.123 ibid.b
Qualiter homines etiam bonos vexent, & eis obediant, cap.124 ibid.b
Vtrũ corpora dæmones etiam habeant, ca.125 ibid.b
De incuborum vexatione exemplum de fantaſtica muliere, cap.126 ibid.b
Alia exempla ad idem, cap.127 ibid.b
Sententia prudentium de eodem, cap.128 ibid.b
Qđ dæmones oĩ motu liberi arbit. peccãt, c.129 28.a
Vtrum peccent credendo, vel ſperando, c.130 ibid.a
Cur non habent peccati remedium, cap.131 ibid.a

INDEX TERTII LIBRI.

Tertius liber agit, de operæ ſecundæ diei, de firmamento, ac de cęlo multiplici. Et continet 105. capitula.

DE operatione ſecundæ diei, cap.1 28.a
De natura ipſius firmamenti, cap.2 28.a
De diuerſis opinionibus circa naturam eius, cap.3 ibid.b
De inuiſibilitate ipſius, cap.4 ibid.b
De figura eiuſdem, cap.5 ibid.b
De eodem, cap.6 ibid.a
De ambitu eius, & continentia, cap.7 ibid.b
De dextra cęli, ac ſiniſtra, cap.8 29.a
Vtrum oĩum cęli orbiũ ſit eadem dextra, ca.9 ibi.a
De rõnib. Auenalpetrę aſtrologi ad idem, c.10 ibi.a
Qualiter in cęlo, & in cęteris diſtinguitur dextrum, & ſiniſtrum, cap.11 ibid.a
Qualiter in cęlo ſunt ante, & retro, cap.12 ibid.b
Qualiter ẽt ſurſum & deorſũ ſunt in eo, cap.13 ibi.b

De ordine p̄dictarũ ſex differẽtiarũ ĩ cęlo. c.14 29.b
De partibus cęlum diſtinguentibus. cap.15 ibid.b
De zonis, vel circulis in eo contentis. cap.16 ibid.b
De circulis in maiori ſphæra imaginandis. c.17 30.a
De eodem, cap.18. 30.a
De duobus circulis viſibilibus. cap.19 30.a
De alijs nouem circulis inuiſibilibus. cap.20 ibid.a
De duplici horizonte. cap.21 ibid.a
De motu cęli. cap.22 ibid.b
De triplici motore cęli. ſecundum philoſ. ca.23 30.b
Quòd cęlum iuxta philoſophos habet animam ſeſe mouentem. cap.24 ibid.b
Rationes ad oppoſitum. cap.25 ibid.b
Qualiter ſana fide poſſet dici cęlum habere animam. cap.26 31.a
Qualiter ĩ hoc sãcti cũ philoſophis cõcordãt. c.27 ib.a
Reſponſiones ad obiecta in contrarium cap.28 ibi.a
De comparatione primi motoris ad motores inferiores. cap.29 ibid.a
Q̄d cęli motus ſit naturalis, et nõ ꝓceſſiuus. c.30 ib.b
Quod cęlum motu ſuo non læſſatur. cap.31 31.b
Cuius proprie ſit motus ille. c.32 ibid.b
Q̄d cęli motus apparet ex ſtellarũ motib. c.33. 32.a
De effectu mot' cęli, ac ſtellarũ ĩ inferiorib. c.34 ib.a
De fine motus cęli. cap.35 ibid.a
Vtrum conſequatur finem ſuum per unam circulationem. cap.36 ibid.a
Quòd cæli motus cauſa ſit omnium motuum naturalium. cap.37 ibid.a
De motu in genere. cap.38 ibid.a
De differentia motus & mutationis. cap.39 ibid.b
De ſpeciebus mutationis & motus. cap.40 ibid.b
De contrarietate motus ad quietem, & motuum adinuicem. cap.41 ibid.b
De generatione, & corruptione. cap.42 ibid.b
De eodem. cap.43 33.a
De mixtione. cap.44 ibid.a
De loci mutatione. cap.45 ibid.a
De loco quid ſit. cap.46 ibid.a
Quid ſit locus. cap.47 ibid.a
Adhuc de eodem. cap.48 ibid.b
De modis eſſendi in loco. cap.49 ibid.b
De localium motuum diuerſitate. cap.50 ibid.b
De alteratione ſecundum quid habeat fieri large uel proprie. cap.51 ibid.b
Adhuc de eodem, cap.52 ibid.a
De quinque q̄ exigũtur ĩ uera alteratione. c.53 34.a
De augmento ac diminutione. cap.54 ibid.a
De mouente, & motu. cap.55 34.a
Quòd in omni ſpecie motus inter mouentem, & motum nihil eſt medium. cap.56 ibid.a
Quòd motus, & quies menſurantur tpe. c.57 ibid.a
Quid ſit tempus. cap.58 ibid.b
Qualiter tempus ab Ariſtotele dicatur eſſe numerus. cap.59 ibid.b
Qualiter conueniunt ei paſſiones numeri. c.60 ibid.b
Qualiter tempus ſit menſura motus. c.61 ibid.b
De diuerſis acceptionib. tpis, ac diffinitionib. c.62 ib.b
De ſubſtantia temporis quæ eſt nunc. c.63 35.a
Vtrum ſit unum nunc, vel plura. c.64 ibid.a
Qualiter tp̄s ſit quantitas continua p̄ ſe. c.65 ibid.a
De partibus temporis. cap.66 ibid.b
Qualiter in anima menſuretur, aut numeretur motus tempore. cap.67 ibid.b
Quòd ſecundum quoſdam tempus non habet eſſe, niſi in anima, uel in ratione. cap.68 ibid.b
Quòd temporis eſſe non dependet ab anima; ſed eius perceptio. cap.69 ibid.b
Obiectiones in contrarium. cap.70 36.a
Solutiones earundem obiectionum. cap.71 ibid.a
De prima temporis origine. cap.72 ibid.a
Qualiter tempus dicatur eſſe coęquęuum cęlo, & angelo, & primę materię. cap.73 ibid.a
De differentia tpis & æui, & æternitatis. c. 74. ib.b
De conuenientia iſtorum trium. cap.75 ibid.b
De ratione numeri eorum. cap.76 ibid.b
Quid ſit eſſe in tempore. cap.77 ibid.b
Quot modis contingat eſſe in tempore. c.78 37.a
Cur tempus magis dicatur cauſa corruptionis quàm generationis. cap.79 ibid.a
Vtrum tempus ſemper cauſetur à motu, vel aliquando ſit ſine motu. cap.80 37.a
Q̄d tp̄s ſit proprie, ac p̄ ſe paſſio motus cęli. c.81 37.a
De numero cęlorum cap.82 ibid.b
De quinque cęlis, & eorum effectibus in rebus inferioribus. cap.83 38.a
De ſeptem cęlis. cap.84 37.b
De cęlo Trinitatis. cap.85 ibid.a
De continentia eiuſdem cęli. cap.86 38.a
De cęlo empyreo. cap.87 ibid.a
Quod cęlum empyreum vniforme ſit. cap.88 37.a
Quod etiam immobile ſit. cap.89 38.a
De cęlo aqueo, ſiue criſtallino. cap.90 38.a
De opinione eorum qui putant aquas eſſe poſſe ſuper cęlum. cap.91 38.a
Reſponſiones eorũ ad obiecta in cõtrariũ. c.92 38.b
Opiniones ſuper hoc antiquorum Doctorum, et obiecta in contrarium. cap.93 ibid.b
Probabilior Modernorum ſententia, de hac materia. cap.94 39.a
Qualiter ſuper hoc intelligenda ſint antiquorum dicta. cap.95 ibid.a
Q̄d aq̄ iſtę videntur ĩ modũ orbis cõgregatę. c.96 ib.a
De motu cęli aquei. cap.97 ibid.a
Qua neceſſitate, vel vtilitate ſuper firmamẽtum ſint aquæ. cap.98 ibid.b
Quod ibi ſint ꝓ rerũ inferiorũ cõſeruatione. c.99 ib.b
De quadruplici hui' cęli ponẽdi neceſſitate. c.100. ib.b
Cur Doctores aquas iſtas cęlos appellauerint. capit.101 ibid.b
De cęlo quod dicitur firmamentum. cap.102 ibid.b
De ſtellis ĩ firmamẽto, & ĩfra collocatis. c.103 40.a
Vtrum aliquod ſpacium ſit inter ſphæras planetarum. cap.104 ibid.a
De cęlo olimpio. cap.105 ibid.a

INDEX QVARTI LIBRI.

Quartus liber agit de cęteris mundi partibus, hoc eſt de igneo ſpacio, ac cęlo aereo, ac eius impreſſionibus. Habet autem capitula 114.

De igneo ſpacio. Cap.1 40.a
De natura ignis communi, cap.2 40.a

INDEX.

De eodem.cap.3. 40.b
De proprietatibus ignis, in quibus aſſimilatur diuinitati.cap.4. ibid.b
De differentia ignis cęleſtis, ac terreni.c.5 ibid.b
Quòd ignis omnia vegetat, & mouet.cap.6 ibid.b
De diuerſis ſpeciebus ignis.cap.7 40.b
De æthere.cap.8 ibid.b
De aere.cap.9 41.a
De naturalibus aeris proprietatibus. ca.10 ibid.b
De loco, & motu ipſius.cap.11 ibid.b
Quòd aer ſit vnum, & verum corpus, probatur ex eius operationibus.cap.12. ibid.b
De eodem.cap.3 40.b
De ſono in quo ẽt apparet aeris intentio.ca.14. ibi.b
De varijs ſoni generationibus.cap.15 41.b
Qualiter in aere ſolo recipitur eius gñatio.c.16. ibi.b
De echino.cap.17 ibid.b
De ſonis in aere ſibijnuicem occurrentib.c.18. ibid.b
De differentijs ſonorum.cap.19 ibid.b
De duplici medio ſoni.cap.20 42.a
Iterum, de eodem.cap.21 42.a
De tribus aeris partibus, ſiue regionibus.c.22. 42.a
De inconſtantia inferioris partis eius. cap.23. 42.a
De varijs eius impreſſionibus. cap.24 ibid.b
Iterum, de eodem:cap.25 ibid.b
De ventis.cap.26 ibid.b
De diuerſis ventorum cauſis.cap.27 ibid.b
Adbuc, de eodem.cap.28 42.b
De qualitatibus ventorum: cap.29 ibid.b
De augmentatione vẽtorum, ſecundum partes à quibus ſlant.cap.30 ibid.b
De cauſis interpolationis ventorum. cap.31 43.a
De ventis antelucanis. cap.32 ibid.a
De cæteris ventorum generibus.cap.33 ibid.a
De numero ventorum, et rationibus nominum ſingulorum.cap.34 ibid.b
De locis eorũ originalib. et eorũ effectib.cap.35. ibi.b
De quatuor ventis principalibus. cap.36 ibid.b
De multiplici ventorum vtilitate.cap.37 44.a
De quorundã ſanitate, et aliorũ noxietate.c.38. ibi.a
De turbine.cap.39 ibid.a
De tempeſtate, ac temporibus tẽpeſtuoſis.c.40. ibi.a
De ſignis tempeſtatum prognoſticis. cap.41 ibi.a
De nubibus.cap.42 ibid.b
De diuerſis nubium cauſis.cap.43 ibid.b
De locis & colorib. & generationib. nubiũ.c.44 ib.b
De pluuijs.cap.43 ibid.b
De diuerſis pluuiarum cauſis.cap.46 ibid.b
De natura aquæ pluuialis.cap.47 45.a
De grãdine, & eius forma, ac proprietate.c.48. ibi.a
Vbi, & ex qua cauſa generetur grando.c.49 ibi.a
De niue.cap.50 ibid.a
De niuis cauſa, & origine.cap.51 ibid.b
De temporibus niuis, & grandinis.cap.52 ibid.b
De natura aquæ niualis.cap.53 ibid.b
De coruſcatione.cap.54 45.b
De tonitruo.cap.55 ibid.b
De ſpeciebus tonitrui.cap.56 ibid.b
Quòd nõ ſit tonitru' ex qualibet colliſione.c.57. 46.a
Quòd etiam ſine nube videtur fieri poſſe.ca.58. ibi.a
De fulmine.cap.59 ibid.a
Cur non tonet, ac fulminet in qualibet anni tempore? cap.60 46.a
De diuerſis ſpeciebus fulminis.cap.61 ibid.a
De miraculis operationum fulminis. cap.62. ibid.a
De varijs eiuſdem operationibus, ſecundum materias, quas inuenit.cap.63 ibid.b
De differentia coruſcationis, ſiue fulgurationis, & fulminis.cap.64 ibid.b
Quòd vtrunque illorum eſt ignis. cap.65 ibid.b
Qualiter humide nubes ignẽ poſſint gignere.c.66. ib.b
Epilogus de tribus prædictis, ideſt fulgure tonitruo, & fulmine.cap.67 47.a
Diuerſorum opiniones de prædictis. cap.68 47.a
Quibus in temporibus, & locis fulminet, & quibus non.cap.69 47.a
Morale ſenece de terrore fulminis.cap.70 47.a
De ignib. in tranſuerſum per aerẽ agitãtis.c.71 47.b
De aſub.i. ſtella cadente.cap.72 47.b
De cęteris igneis impreſſionibus aeri.c.73 47.b
De iride, & eius coloribus.cap.74 47.b
Qualiter imprimitur in eo ſolis imago.cap.75 48.a
Quod ibi multę imagines in unã turbidam confluunt. cap.76 48.a
De uitio ſpeculi.cap.77 48.a
Diuerſorum ſententię de iride.cap.78 48.a
Quibus tẽporibus appareat, et quibus non. c.79. 48.b
De ſignificationibus iridis.cap.80 48.b
De coronis in aere expreſſis.cap.81 48.b
De uirgis.cap.82 48.b
De imaginibus ſolis.cap.83 48.b
De rore, & eius effectibus.cap.84 49.a
De manna quod generatur ex rore.cap.85 49.a
De melle.cap.86 49.a
De laudano.cap.87 49.b
De pruina.cap.88 49.b
De gelu & glacie.cap.89 49.b
De nebula.cap.90 49.b
De exalatione, & euaporationẽ multifaria.c.91 50.a
De illis quæ fiunt ex terra.cap.92 50.a
De illis quæ fiunt ex aqua, uino, & aceto.c.93. 50.a
De illa, quæ fit in corpore humano.cap.94 ibid.a
De illa, quæ fit in arboribus.cap.95 ibid.a
De illa, quæ fit ex putrefactionibus.cap.96 ibid.a
De exalatione, quæ fit per attractionem.c.97 ibid.a
De fumo, & eius proprietate.cap.98 ibid.b
De trina fumi varietate:cap.99 ibid.b
De odoribus in genere:cap.100 51.a
Vtrũ odor ſit qualitas ſimplex, an cõpoſita.c.100. ib.a
Quòd odor principaliter conſtituitur in vapore, calido, & ſicco.cap.102 ibid.a
Quòd odor p euaporationes immutatur.c.103 ibi.a
Quòd odor & ſapor diuerſimode generantur a qualitatibus ſubiectorũ complexionabilib. c.104 51.a
De quibuſdam corporibus odorabilibus ſecundum Ariſtotelem.cap.105 52.b
De odoribus quorundam metallorum.c.106 52.b
De odoribus ciborum ac medicaminum.c.107 52.b
De differentijs odorum.cap.108 52.b
De aere temperato, & intemperato.cap.109 53.a
De proprietatibus aeris ſeptentrionalis, & meridionalis.cap.110 51.a

De proprietatibus aeris orientalis, & occidentalis. cap.111 52.a
De diuerſitate aeris ex locorum ſitu, uel uicinitate. cap 112 52.a
De aere peſtilentioſo.cap.113 52.a
De habitatione dæmonum in hoc aere caliginoſo. cap.114 52.b

INDEX QVINTI LIBRI.

Quintus liber incipit, agere de opere diei tertij. Hoc eſt de aquarum congregatione,& de huiuſmodi elementi,ſ.aquæ natura, & effectu, ac multiplici varietate. Continet autem capitula 95.

De primo opere diei tertiæ, ideſt de aquarum inferiorũ congregatione. cap.1. 52.b
De quatuor elementorũ diſpõne.ca.2. 52.b
Qualiter tanta multitudo aquarum congregari potuit in vnum locum. cap.3. 52.b
De loco congregationis earum. c.4. 53.a
Cur congregationes aquarum appellauit Deus maria. c.5. 53.a
De naturalibus aquę proprietatibus. c.6. 53.a
De eodem.cap.7 53.a
De mari.cap.8. 53.a
De ſalſedine maris.cap.9 53.b
De ponderoſitate aquæ ſalſę. c.10 53.b
De natura,& effectu aquæ marinæ. c.11 53.b
Qualiter aqua maris amaritudinẽ deponit.c.12. 53.b
De Oceano.c.13 54.a
De cauſis augmenti,ac decrementi in eo.c.14. 54.a
De mari Mediterraneo. c.15 54.a
De finibus maris.c.16 54.a
De duobus fontibus caloris & humoris inuicem ſibi oppoſitis.c.17 54.a
De æſtibus maris.c.18 54.b
Qualiter fiant ſecundum curſum Lunæ. c.19 54.b
De ipſorum æſtuum variatione.c.20 54.b
De creatione ventorũ ex maris refluxione c.21. 54.b
De periculis maris. c.22 54.b
De diluuijs.c.23 55.a
De fontibus.c.24 55.a
Qualiter inueſtigãdi, ſunt ſalubres fontes c.25. 55.a
Quibus in locis quærendi.c.26 55.a
De natura aquæ fontalis. c.27 55.a
De diuerſis generibus fontium.c.28 55.b
De mutabilitate quorundam fontium. c.29 55.b
De miraculis quorundam fontium.c.30 55.b
De fluminibus.c.31 55.b
De origine fluuiorum, & quorundam exiccatione. cap.32. 56.a
De his,qui augentur in æſtate.c.33 56.a
De flumine Nili.c.34 56.a
De curſu eiuſdem, & latitudine, & irrigatione Aegypti.c.35 56.a
De Gange.c.36 56.a
De Tygri .c.37 56.b
De Eufrate. c.38. 56.b
De Iordane cæteriſque famoſis fluminib. c.39. 56.b
Adhuc de eodem.c.40 56.b
De quorundam fluminum miraculis.c.41. 56.b
De lacubus,& lacunalibus aquis.c.42 57.a
De lacu Aſphalti,& Tyberiadis cæteriſque famoſis cap.43. 57.a
De quorundam lacunum miraculis.c.44 57.a
De puteis.c.45 57.a
De natura aqua pluuiali.cap.46. 57.a
De puteo fodiendo.cap.47. 57.a
De aquæductu faciendo. cap.48 57.b
De ciſternis. cap.49 57.b
De piſcinis,& balneis.cap.50 57.b
De vſu baluei. cap.51 57.b
De iuuamentis & nocumentis balnei. ca.52 57.b
De diuerſitate aquarum multiplici.cap.53 57.b
De diuerſitate aquarum in pondere. cap.54 58.a
De diuerſitate in colore.cap.55 58.a
De diuerſitate in ſapore.cap.56 58.a
De ſaporibus in genere.cap.57 58.a
De ſaporum cauſis.cap.58 58.a
Vtrum generentur à qualitatibus primis.c.59 58.b
Vtrũ ſapor ſit paſſio cõpoſiti, vel ſimplicis.c.60 58.b
Determinatio eiuſdem quæſtionis.cap.61 58.b
De cognitione complexionis, ac ſubſtantiæ cibi, vel medicaminis per ſapores.cap.62 58.b
De numero,& differentijs ſaporum, ſecundum Auicennam.cap.63 59.a
De operationibus,vel effectibus eorum.ca.64 59.a
Iterum, de eodem.cap.65 59.a
De comparatione ſaporum ad inuicem in calore, & in frigore.cap.66 59.a
Adhuc,de eadem.cap.67 59.b
De aquis metallinis.cap.68 59.b
De aquis ſulphureis.cap.69 59.b
De aquis calidis & frigidis.cap.70 59.b
Adhuc,de eodem.cap.71 59.b
De aquis coctis.cap.72 60.a
De ſimplici potu aquæ.cap.73 60.a
Iterum, de eodem.cap.74 60.a
De aquis ad potandum eligendis.cap.75 60.a
Iterum,de eodem.cap.76 60.a
De aquis pernicioſis,& venenoſis. cap.77 60.b
De his,quæ generantur ex aquis,& primo de vellere aureo.cap.78 60.b
De ſpongijs. cap.79. 60.b
De lapidibus precioſis ex aqua generatis.c.80 60.b
De natura & ſpeciebus punicis. cap.81 61.a
De natura,& origine ſalis.cap.82 61.a
Iterum,de eodem.cap.83 61.a
De operatione ſalis in medicina. cap.84. 61.a
Iterum,de eodem Plinij documenta.cap.85 61.b
De operatione ipſius in alchimia.cap.86 61.b
De diuerſis ſpeciebus ſalis.cap.87 61.b
Adhuc,de eodem.cap.88 61.b
De flore ſalis.cap.89 62.a
De nitro.cap.90 62.a
De virtute ipſius in medicina.cap.91 62.a
De bitumine.cap.92 62.b
De virtute bituminis in medicinis. cap.93 62.b
De alumine,& eius origine,vel natura.ca.94 62.b
De virtute aluminis eius in medicina.cap.95 63.a

INDEX SEXTI LIBRI.

Sextus liber agit de terræ nudatione, ac de huius elementi natura, & quorundam terrenorum corporum proprietate. Habet quoque 92. Capitula.

De nudatione terræ ab aquis.cap.1.fol.63.a
De proprietatibus terræ. cap.2. fol.63.a
De multiplici eius commendatione.cap.3. fol. 63.a
De ſitu terræ.ſap.4 63.b
Qualiter de terra ſuper aquas eſſe fundata.ſa.5.63.b
Qualiter terræ globus in medio aere ſit libratus. cap.6 63.b
Quorſum iniectus lapis erit caſurus ſi perforatus ſit enim terræ globus.cap.7 64.a
Qua rotunda ſit forma vel figura terræ.cap.8 64.a
Diſtinctio opinionis contrariæ. cap.9 64.a
Vtrum terra inhabitetur vndique. cap.10 64.a
Quòd terræ globus ſit verticoſus. ſap.11 64.a
Quòd etiam Oſeanus terram cingens in verticem ſit coactus.ſap.12 64.b
De menſura terræ. ſap.13 64.b
De quinque zonis,ideſt circulis terræ. cap.14 64.b
Quòd in cælo, & in terra rectè dicuntur eſſe quinque zonæ.cap.15 64.b
Quam modisa inhabitetur porcio terræ.cap.16.64.b
De partibus habitabilis noſtræ.cap.17 65.a
De locis conuenientioribus habitationis humanæ. cap.18 65.a
De inſulis,& nominibus earum.cap.19 65.a
De montibus,& cauſis eorum.cap.20 65.a
De nominibus quorundam montium, & proprietatibus.cap.21 65.b
Adhuc de eodem.cap.22 65.a
Cur montes frigidiores ſunt vallibus. cap.23 65.b
De vallibus as cæteris terræ locis patentibus,ac ſubterraneis. cap.24 65.b
De quibuſdam mirabilibus terræ locis.cap.25.65.b
De terræmotu, & eius cauſis.cap.26 66.a
Iterum de eodem.cap 27 66.a
De ſpeciebus terræmotus.ſap.28 66.a
De multiplici eius effectu.cap.29 66.a
De peſtilentia conſequente terræmotũ.cap.30. 66 b
Quibus in locis accidat terræmotus, & quibus non. cap.31 66.b
Quibus in temporibus accidat terræmotus, & quibus non.cap.32 66.b
De ſignis terræmotus.cap.33 66.b
De terris, & inſulis ex cauſis terræmotus è naſcentibus.cap.34 66.b
De inſulis as terris a mari abſorptis.ſap.35 66.b
De terris trementibus ſemper, & inſulis fluctuantibus.cap.36 67.a
De remedijs contra terræmotum.cap.37 67.a
Morale Senecæ de terræmotu.cap.38 67.a
Adhus de eodem.cap.39 67.a
De terræ fœcunditate.ſap.40 67.a
De diuerſis terræ generibus. cap.41 67.b
De ratione agriſulturæ.ſap.42 67.b
De ipſius apud antiquos veneratione.cap.43.f.67.b
De iugerum portione.cap.44 fol.67.b
De agri electione.cap.45 67.b
De ſalubritate aeris,& aquæ in agri electione conſideranda.cap.46 68.a
De terræ fæcunditate exploranda. cap.47 68.a
De ruſtici operis induſtria. cap.48 68.a
De quibuſdam documentis artis ruſticæ.c.49. 68.a
De multiplici ſultura terræ.cap.50 68.a
De agri cineratione.cap.51 68.b
De ſtercorizatione.ſap.52 68.b
De ſterſorizationis tempore.cap.53 68.b
De aratione.ſap.54 68.b
De temporibus arandi.cap.55 68.b
De agris insultis aperiendis.cap.56 69.a
De iteratione ac occatione,& refectione.c.57. 69.a
De ſeminatione. ſap.58 69.a
De ſarſulatione.ſap.59 69.a
De terra vineis,& arboribus aptæ.ſap.60 69.a
De ipſarum vinearum paſtinatione.cap.61 69.a
De cæteris arboribus ſimiliter paſtinandis. cap.62. fol. 69.b
De vineis fodiendis, & arboribus circumfodiendis. cap.63 69.b
De pratis inſtituendis,& colendis.cap.64 69.b
De hortis in terra ſonſerendis, & areis faſiendis. cap.65 69.a
De pulueribus,& glebis terræ.ſap.66 70.a
De luto multiplici.cap.67 70.a
De his,quæ cõtinentur in viſceribus terræ.c.68.70.a
De vaporibus terræ quibus aer imprimitur. ſap.69. fol. 70.a
De igne terreno ac multiplici eius effectu. cap.70. fol. 70.b
De miraſulis corporum vim ignis ſuſtinentium. cap.71 70.b
De virtute ignis in corporibus aduſtis.cap.72. 70.b
De flamma,& fauilla.cap.73 70.b
De fumo,& fuligine.cap.74 70.b
De ſarbone.cap.75 70.b
De ſinere.cap.76 71.a
De vitro,& eius natura.ſap.77 71.a
De virtute ipſius in medicina.cap.78 71.a
De operatione ipſius in alchimia.cap.79 71.a
De latere cocto,as teſta.cap.80 71.a
De teſta.cap 81 71.a
De diuerſis qualitatibus corporum terrenorum. cap.82 71.b
De eodem.cap.83 71.b
De raritate,& denſitate.ſap.84 71.b
De perſpicuitate.cap.85 71.b
De aeris,& cryſtalli peruietate.ſap.86 71.b
De curualibus,& inciſiuis.cap.87 72.a
De ignis vel flammæ extinctiuis.cap.88 72.a
De ſaloris mitigatiuis.ſap 89 72.a
De caloris vel ignis excitatiuis.cap.90 72.a
De flammæ nutritiuis.cap.91 72.a
De quinto elemẽto, quod eſt vapor terreſtris.cap.92. fol. 72.b

INDEX SEPTIMI LIBRI.

Septimus liber agit de corporibus, quæ continentur in terrę viſceribus, hoc eſt de mineralibus, vt de metallis, & de ſimilibus. Et habet 106. Capitula.

DE corporibus terræ mineralibus. cap. 1. fol. 72.b
De quattuor eorum ſpeciebus. c. 2. 72.b
De metallis, & eorum origine. c. 3 72.b
De naturali metallorum creatione. c. 4 72.b
De metallorum inueſtigatione. c. 5 73.a
De artificioſa eorum tranſmutatione. c. 6 73.a
De auri natura. c. 7 73.a
De ſpeciali, & multiplici auri præeminentia. cap. 8. fol. 73.a
De quibuſdam modis aurum inueſtigandi. c. 9. 73.b
Iterum de alio inueſtigandi modo. c. 10 73.b
Quæ fuit auri prima æſtimatio. c. 11 73.b
De luxuria modernorum in auro. c. 12 73.b
De operatione auri in alchimia. c. 13 73.b
De virtute ipſius in medicina. c. 14 74.a
De eodem. c. 15 74.a
De argenti natura. c. 16 74.a
De argentifodina. c. 17 74.a
De operatione ipſius in alchimia. c. 18 74.a
De virtute ipſius in medicina. c. 19 74.b
De ſpeculis, & vaſis ex argento. c. 20 74.b
De lithargirio. c. 21 74.b
De litargyro. c. 22 74.b
De vſu litargyri in medicina. c. 23 74.b
De ęre vel cupro. c. 24 74.b
De diuerſis ſpeciebus æris. c. 25 75.a
De operatione ęris uel cupri in alchimia. c. 26. 75.a
De virtute ipſius in medicina. c. 27 75.a
De cadmia æraria. c. 28 75.a
De ſcoria æris, & flore, & ſquama. c. 29 75.b
De ipſius rubigine, vel erugine. c. 30 75.b
De chalcitę. c. 31 75.b
De calcanto. c. 32 75.b
De multiplici eius in medicina remedio. c. 33. 76.a
De pompholigæ, & ſpondio. c. 34 76.a
De difrigæ, & antiſpondio. c. 35 76.a
De auricalco. c. 36 77.a
De ſtagno. c. 37 76.a
De operatione ipſius ſtagni in alchimia. c. 38 76.b
De virtute ſtagni in medicina. c. 39 76.b
De plumbo. c. 40 76.b
Adhuc de plumbi origine, & natura. c. 41 76.b
De operatione plumbi in alchimia. c. 42 77.a
De mutua plumbi, & ſtagni collatione. c. 43 77.a
De diuerſimoda plumbi pulueriſatione. c. 44 77.a
De virtute plumbi in vſu medicinę. c. 45 77.a
De plumbo vſto, & eius lotura. c. 46 77.b
De ſcoria eius, & ſpuma. c. 47 77.b
De ceruſa. c. 48 77.b
De anthimonio. c. 49 77.b
De ferro. c. 50 77.b
Iterum de ferri natura. c. 51 78.a
De caliba, & alidena. c. 52 78.a
De ferri, & calibis differentia. cap. 53 78.b
De operatione ferri in alchimia. cap. 54 78.a
De virtute ferri in medicina. c. 55 78.a
De ferri purgamentis. c. 56 78.b
Adhuc de eodem. c. 57 78.b
De quibuſdam metallis commixtis, & electro, & corinthio. c. 58 78.b
De moneta uel nummo. c. 59 78.b
De ſpiritibus mineralibus. c. 60 79.a
De argento viuo, & eius origine. c. 61 79.a
De operatione ipſius in alchimia. c. 62 79.a
Qualiter argentum viuum ſit elementum omnium liquabilium. c. 63 79.b
De virtute ipſius in medicina. c. 64 79.b
De ipſius potione vel fumigatione venenoſa. cap. 65. fol. 79.b
De ſulphure, & eius natura. c. 66 79.b
De regimine, & operatione illius in alchimia. c. 67. fol. 79.b
De virtute ſulphuris in medicina. c. 68 80.a
De arſenico, & eius natura. c. 69 80.a
De operatione eius in medicina. c. 70 80.a
De virtute eius in alchimia. c. 71 80.b
De ſale hammoniaco. c. 72 80.b
De cæteris mineralibus, quæ media corpora ſunt inter corpora, & ſpiritus, & primo de alumine. cap. 73. fol. 80.b
De atramento, & eius natura. c. 74 80.b
De operatione ipſius in alchimia. c. 75 80.b
De virtute ipſius in medicina. c. 76 81.a
De vitro. c. 77 ibid.a
De vitro, & obſiano. c. 78 ibid.a
De naturali generatione lapidum mineralium. c. 79. fol. ibid.a
De generatione lapidum, & corporum mineralium. cap. 80 ibid.a
De lapide elixir p quē ars imitatur naturā. c. 81. 81.b
De duplici factura elixir. c. 82 ibid.b
De complemento elixir albi, & citrini ſiue rubei. cap. 83 ibid.b
Qualiter per hunc lapidem fiat metallorum tranſmutatio, ſecundum quoſdam. c. 84 ibid.b
Quæ verè fiat eorum tranſmutatio vel potius diſgregatio per alchimiam. c. 85 ibid.b
Reſponſio Auicennæ contra eos qui dicunt eam eſſe falſam. c. 86 82.b
De artificibus eius, & de huiuſmodi artis materia. cap. 87 ibid.a
De clauibus, & inſtrumentis. c. 88 ibid.a
De igne multiplici ad operandum. c. 89 ibid.a
De calcinatione corporum mineralium. c. 90. ibid.a
De quadruplici corporum, & ſpirituum præparatione. cap. 91 82.b
Qualiter corpora dura liquefacta recipiunt tincturā. cap. 92 ibid.b
Quod qualitas olei ſit ibi cauſa permixtionis. c. 93. fol. ibid.b
De operatione boracis, & commixtione argenti, & æris. c. 94 ibid.b
De operationibus alchimiæ, & corporibus cæteris. cap. 95 83.a

De ope-

De operatione vermillionis,& cinabari,& aurichalchi.cap.96 fo.83.a
De coloribus natiuis,& ficticijs. cap.97 fol.ibi.a
De ſinopide,& rubrica.c.98 ibid.a
De parcthonio,& melino,& feretria.c.99 ibid.a
De ſyrico,& indico,& ceruſſa.c.100 ibid.a
De minio,& ocra.c.101 83.b
De ſandaraco.c.102 ibid.b
De praſi,& criſocolla.c.103 ibid.b
De operatione criſocollæ in aurificio, & medicina. cap.104 ibid.b
De cæruleo ac purpuriſſo.c.105 84.a
De cinnabari,& armeno.c.106 84.a

INDEX OCTAVI LIBRI.

Octauus liber agit de lapidibus diuerſi generis, id eſt, de lapidibus communibus,& inſignioribus. Habet autem liber iſte Capitula. 107.

DE lapicidinis. cap.1 84.a
De lapidibus ædificio aptis.c.2 ibid.a
De lapidibus ad mortaria medicinalia cõgruis.c.3 ibid.a
De quorundam lapidum miraculis.c.4 ibi.a
De lapidibus quibuſdam medicinalibus. c.5 ibid.a
De quibuſdam lapidibus communibus.c.6 84.b
De arena,& eius ſpeciebus.c.7 ibid.b
De natura,& proprietatibus arenæ.c.8 ibid.b
De calcæ.cap.9 ibid.b
De operatione calcis in vſu medicinæ.c.10 85.a
De maltha,& gypſo.c.11 ibid.a
De topho. cap.12 ibid.a
De ſilice.cap.13 ibid.a
De cote.cap.14 ibid.a
De marmore marmorumque generibus.c.15. ibid.a
De alabaſtrite,& alabandico.c.16 ibid.a
De offite, & purpurite vel porphirite, & pario, cap.17 ibid.a
De cariſteo,& numidico cæteriſque marmorum ſpeciebus.c.18 85.b
De lapidibus inſignioribus, & primo de magnete. cap.19 ibid.b
De miraculo magnetis in ferri attractione.c.20. ibi.b
De virtute ipſius in vſu medicinæ.c.21 ibid.b
De gagate.cap.22 ibid.b
De ethite.cap.23 86.a
De pirite.cap.24 ibi.a
De frigio,& phingite.c.25 ibi.a
De ſamio,& ſarcofago,& oſtratite.c.26 ibid.a
De abeſton, & amanto, & catochite, & memphite. cap.27 ibid.a
De androdamanto,& de quibuſdam alijs.c.28. ibi.a
De gemmis,& earum virtutibus.c.29 86.b
De gemmarum generibus,& coloribus.c.30. ibid.b
De luxuria hominum in gemmarum precijs,& aſpectibus.c.31 ibid.b
De quarundam earum denominationibus,& effectibus.c.32 ibid.b
De quarundam adulteratione,et meliorum electione. cap.33 86.b
De quarundam virtutibus attractiuis. cap.34 ibid.b
De quarundam ſigillis.cap.35 87.a
De proprietatibus gemmarum, ſecundum ordinem alphabeti.Et primo de abſicte.cap.36 ibid.a
De achate.cap.37 ibid.a
De multiplici achatis origine,& eius ſpecie.cap.38. fol. ibid.a
De adamante.cap.39 ibid.a
De vario adamantis genere.cap.40 87.b
Iterum de eodem.cap.41 ibid.b
De agape,& alabandina.cap.42 ibid.b
De allectorio.cap.43 ibid.b
De ametiſto.cap.44 ibid.b
De androdamanta,& andracite.cap.45 88.a
De aſio,& aſtirite,& aſtrione.cap.46 ibi.a
De balaginte,& berillo.cap.47 ibi.a
Iterum de berillo.cap.48 ibid.a
De borace.c.49 ibid.a
De gallaica,& carcidonio,& calcophano. cap.50. fol. ibid.a
De carbunculo. cap.51 88.b
De multiplici carbunculorum genere.cap.52. ibid.b
De celidonia. cap.53 ibid.b
De celonite,& cimedia.cap.54 ibid.b
De ceraunio.cap.55 ibid.b
De corallio.cap.56 ibid.b
De eodem.c.57 89.a
De cornelio,ſiue corneolo.cap.58 ibid.a
De chryſolectro,& chryſocolla.cap.59 ibid.a
De chryſolanſi,& chryſolito.cap.60 ibid.a
De chryſopraſo,& chryſoptaſio.cap.61 ibi.a
De cryſtallo.cap.62 ibi.a
De cryſtallo iterum.cap.63 ibid.b
De Dæmonio,& dracontide,ac droſelito.c.64. ibid.b
De diacodo ac diamantio,& dionyſia.cap.65. ibid.b
De ebeno,& efeſte ac ægypcilla. cap.66 ibi.b
De electria,& elitropia.cap.67 ibid.b
De emathite.c.68 ibid.b
De vario emathitis genere.cap.69 ibid.b
De enidro,& epiſtite.cap.70 90.a
De ermiſtione ethite, & exacontalito.c.71 ibi.a
De falcano,& filatero, & flongite.c.72 ibid.a
De galactite,& garamantite. cap.73 ibid.a
De gelaci,& gloſopetra.cap.74 ibid.a
De hyena,& hyeratitæ.cap.75 ibi.a
De iacyncto,& iacynctizonte. cap.76 ibi.a
De iaſpide. cap.77 ibi.b
De Kabrate,& Kacabre,& Kaman.cap.78 ibi.b
De lichiae.cap.79 ibid.b
De liguio,& lipparea cap.80 ibid.b
De margarita..cap 81 ibid.b
Iterum de eodem.cap.82 91.a
De luxuria antiquorum in margaritis.c.83 ibid.a
De virtute ipſarum in medicina.cap.84 ibid.a
De media,& mirrite.cap.85 ibi.a
De melothita,& murrina.cap.86 ibid.a
De nitro,& noſe,& onice.cap.87 ibid.b
De opalo,& optallio. cap. 88 ibi.b
De orithe,& oſtratice.cap. 89 ibid.b

De pan-

De pantro,ſiue panthero ac peanite, cap.90 91.b
De podoros,& pontica,& praſio,& pirita, cap.91. fol. 91.b
De quirino ac quanidro, & radai, & ranni, cap.92. fol. 91.b
De ſaphiro,c.93 92.a
De virtute ipſius in medicina remedio, c.94. 92.a
De ſagda,& ſandaziro, c.95 ibid.a
De ſardio,c.96 ibid.a
De ſardonice.c.97 ibid.a
De ſilenite,atque ſirtite,c.98 ibid.a
De ſmaragdo,c.99 ibi.b
De ſmaragdi ſpeciebus varijs, c.100 ibi.b
De eodem,c.101 ibid.b
De ſmaragdi virtute in medicinis,c.102 ibid.b
De ſolis gemma,& ſucino,c.103 ibid.b
Opiniones falſæ de ſucini origine,c.104 93.a
De certa ipſius origine ac proprietate,c.105 ibid.a
De tegolitho,& thopazio,& turcoy,c.106 ibid.a
De varach venice ac vegentana,& vnione,cap.107. fol. ibid.b
De iri,& zimimeniellazuri ac zignita,c.108. ibid.b

I N D E X N O N I L I B R I.

Nonus liber incipit agere de ſecundo operæ diei iij. hoc eſt de terræ germinatione, & agit j. de plantis in generali, poſtea de herbis communibus. Habens 156. Cap,

De primaria terræ germinatione, cap. 1. fol. 93.b
De plantarum varietate,c.2 ibid.b
De compoſitione plantarum, & complexione,cap.3. fol. ibid.b
De quattuor elementis eas complexionantibus, & qualitatum gradibus.c.4 ibid.b
De ſexu plantarum,& generatione,c.5 94.a
De vita earum,& nutrimento,c.6 94.a
De ipſarum incremento, c.7 94.a
De plantarum digeſtione, c.8 94.a
De foliorum productione,c.9 94.b
De florum natura & pulchritudine, cap.10 94.b
De plātarum fructificatione, & multiplici vtilitate. cap.11 94.b
De plantarum ſeminatione. cap.12 94.b
De plantarum fixione,vel plantatione, cap.13 94.b
De ipſarum tranſlatione, cap.14 95.a
De prima herbarum è terra productione, c.15. 95.a
De continua earum generatione, cap.16 95.a
De nutrimentorum earum, cap.17 95.a
Cur non ab aere ſicut a terra capiant nutrimentum. cap.18 95.a
De herbis aromaticis,& odoriferis, cap.19 95.b
De nomine ac numero herbarum, & primo de incultis, cap.20 95.b
De abſinthio, cap.21 95.b
Iterum de eodem,cap.22 95.b
De diuerſis ſpeciebus abſinthij,cap.23 95.b
De acantho, cap.24 96.a
De aconito, cap.25 96.a
De acoro, cap.26 96.a
De affodillo,cap.27 96.b
De agarico,cap.28 96.b
De eodem, cap.29 96.b
De agrimonia,cap.30 96.b
De alcamia,& altea,& alga,cap.31 96.b
De aloe herba,cap.32 97.a
De altea, cap.33 97.a
De ambria,vel ambroſia,cap.34 97.a
De anabulla,& anacalla,vel anagalla,cap.35. 97.a
De ancuſa,cap.36 97.b
De ariſtologia,cap.37 97.b
De arnogloſſa,cap.38 97.b
De arthemeſſa,c.39 98.a
De aſa,& aſaro,& aſclepia,c.40 ibid.a
De baccari,& barba hircina,& baſilica,c.41. ibid.a
De borith ac bocratione,& botri,c.42 ibid.a
De branca vrſina,& briona,c.43 ibid.b
De bugloſſa,c.44 ibi.b
De bubreſti ac butalino,c.45 ibi.b
De calamo agreſti ac aquatico,c.46 ibid.b
De calamento,c.47 99.a
De camedria,c.48 ibid.a
De camephito,c.49 ibid.a
De cameleone ſiue camalea, c.50 ibid.b
De camelionta nigra,& alba, c.51 ibid.b
De camphorata,& camomilla,c.52 ibi.b
De cannaria,& canna,c.53 ibid.b
De capillo veneris,& carice,& cathapucia,cap.54. fol. ibid.b
De celidonia,c.55 100.a
De centaurea, c.56 ibid.a
Iterum de eodem,c.57 ibid.a
De ciclamine,c.58 ibid.b
De cicorea,c.59 ibid.b
De cicuta,& cinogloſſa,c.60 ibid.b
De cipero,c.61 ibid.b
De coloquintida, c.62 101.a
De coniza,& conſolida,c.63 ibid.a
De coſto,c.64 ibid.a
De dauco,c.65 ibid.b
De diptanno.c.66 ibid.b
De dracontea,& dracunculo,c.67 ibid.b
De ebulo,& echino,& gebio,c.68 102.a
De elleboro albo,& nigro,c.69 ibid.a
De vtriuſque virtute in operatione medicinali, c.70. fol. ibid.a
Iterum de eodem,c.71 ibid.b
De elitropio,c.72 ibid.b
De epatica,& eraclea, c.73 ibid.b
De equicauda,& eſula,c.74 103.a
De euforbio,c.76 ibid.a
De eupatorio,c.76 ibid.a
De ferula,c.77 ibid.a
De filantropo,c.78 ibid.a
De filica,& filipendula,c.79 ibid.b
De flamala,& folio,c.80 ibid.b
De fu,& fuco,c.81 ibid.b
De fumaria,& fumo terræ,c.82 ibid.b
De gallitrito,& gariofillato,c.83 ibid.b
De geniculari,& genciana,c.84 104.a

De gla-

INDEX.

De gladiolo,cap.85 104.a
De gramine,cap.86 ibid.a
De arundine,cap.87 ibid.a
De herba nitri, & hermodactilo, & hiberida.c.88. fol. ibid.b
De iacinto,& iaro,& impia.c.89 ibid.b
De iunco, c.90 ibid.b
De inſquiamo,cap.91 105.a
De lacteride,& lacticinio,cap.92 ibid.a
De lappa,& lappacio,c.93 ibid.a
De laſere,& laureola, & lenticula, & lepido, c. 94. fol. ibid.a
De libanotide,& ligua auis,cap.95 ibid.b
De maiorana,& malabatro,c.96 ibid.b
De mandragora,c.97 ibid.b
De virtute ipſius in medicina,c.98 ibid.b
De maraco,& maratro,c.99 106 a
De marrubio,& marrubiaſtro,c.100 ibid.a
De medica,& mellilota,c.101 ibid.a
De melliſſa,& melliſophilo,c.102 ibid.a
De mentaſtro,& men. c.103 ibi.b
De millifolio,& morella,c.104 ibi.b
De napello,& narciſſo,c.105 ibid.b
De nardo,c.106 ibid.b
De diuerſis ſpeciebus nardi,c.107 ibid.b
De nemiſare,c.108 107.a
De nimphea,c.109 ibid.a
De oleandro,& orchi,& orpino,c.110 ibid.a
De paliuro,c.111 ibid.b
De panace,c.112 ibid.b
De papiro,& paritaria,& paratella,c.113 ibid.b
De penthaphilon,c.214 108.a
De peonia,c.115 ibi.a
Iterum de eodem,c.116 ibid.a
De peucidano,c.117 ibid.a
De piretro,c.118 ibid.b
De plantagine,c.119 ibid.b
De policaria,& poligono,c.120 ibid.b
De polio,c.121 109.a
De polipodio,c.122 ibid.a
De politrito,c.123 ibid.a
De praſſio,& proſerpinaca,c.124 ibid.a
De pſillio,c.125 ibid.a
De reubarbaro,& reupontico,c.126 ibid.b
De roſmarino,c.127 ibid.b
De ſabina,& ſaliunca,cap.128 ibid.b
De ſatirione,& ſaxifraga,c.129 110.a
De ſcabioſa,& ſcamonea,c.130 ibid.a
De ſcirpo,& ſcolopendria,cap.131 ibi.a
De ſemperuiua, c.132 ibid.a
De ſene,& ſenatione,c.133 ibid.a
De ſilphio,c.134 ibid.b
De ſiſimbrio,c.135 ibid.b
De ſpartanea,& ſparto,c.156 ibi.b
De ſquilla,c.137 ibid.b
De ſquinanto,c.138 111.a
De ſtaphiſagria,c.139 ibid.a
De ſtrigno,vel ſolatro,c.140 ibid.a
De ſticado,c.141 ibid.a
De ſiderite,c.142 ibid.b
De ſimphato vel ſimphico, & ſynapiagrion. c.143. fol. 111.b
De ſiſeleo, cap.144 ibid.b
De tapſia,cap.145 ibid.b
De tapſobarbaſto,ac de trahith,c.146 114.a
De tribulo,c.147 ibid.a
De trifolio,& tripotio,c.148 ibid.a
De turbith,c.149 ibid.a
De typo,& titimallo,c.150 ibid.b
De verbaſco,& verbena,c.151 ibid.b
De vetonica,c.152 ibid.b
De virga paſtoris,c.153 113.a
De viſco,& titicella,c.154 ibid.a
De hipericon,c.155 ibid.a
De hipogloſſa,& iringion,c.156 ibid.a

INDEX DECIMI LIBRI.

Decimus liber agit de cæteris herbis, videlicet quæ naſcuntur in locis cultis, & in hortis, & agris. Et habet liber iſte,171. Capitula.

DE herbis hortulanis, & ſatiuis, cap. 1. fol. 113.b
De cura antiquorum citra culturã agrorum,& hortorum,c.2 113.b
De collocatione,& diſpoſitione hortorum,c.3. 113.b
De agri colendi electione,c.4 113.b
De agricolarum errore,& inſtructione,c.5 114.a
De agri emendatione,c.6 114.a
De cultura herbarum hortenſium,c.7 114.a
De ortu,& incremento earum,cap.8. 114.a
De morbis ac remedijs earum,c.9 114.a
De differentijs earum in radicibus ac folijs, & fructibus,& floribus,c.10 114.b
De herbis quæ naſcuntur ſine radicibus, c.11. 114.b
De abrotano,c.12 114.b
De acaliſice,& acetoſa,c.13 114.b
De allio,& eius natura,c.14 115.a
De virtute eius in medicina, c. 15 115.a
De ſpeciebus eius,c.16 115.a
De amaraco, & ammone,c.17 115.b
De andrafraxe ac andragne,c.18 115.b
De aneſo,& aneto,c.19 115.b
De apio,c.20 115.b
De diuerſis apij ſpeciebus,c.21 116.a
Iterum de eodem,c.22 116.a
De arboracea,& aſcalonia,c.23 116.a
De aſparago,c.24 116.a
De aſparago iterum,c.25 116.b
De attriplici,c.26 116.b
De auricula muris,c.27 116.b
De bancia,c.28 116.b
De betha,c.29 116.b
De virtute ipſius in medicina,c.30 116.b
De blito vel bleta,c.31 117.a
De boragine,c.32 ibid.a
De braſica,c.33 ibid.a
De laudibus eius in medicina,c.34 ibid.a
De eodem,c.35 ibid.a
De bulbo,c.36 ibid.b

INDEX.

Iterum de eodem,cap.37 — 117.b
De canabo,cap.38 — ibid.b
De canna,cap.39 — ibid.b
De capari,cap.40 — 118.a
Iterum de eodem,cap.41 — ibid.a
De cardano,cap.42 — ibid.a
De carduo,& eiuſdem cultura,cap.43 — ibid.a
De operatione eius in medicina,cap.44 — ibid.a
De caule,& eius culturę diſciplina,cap.45 — ibid.b
De virtute caulis in medicina,cap.46 — ibid.b
Adhuc de eodem,cap.47 — ibid.b
De cepa,& culturę eius diſciplina,c.48 — ibid.b
De virtute eius in medicina,c.49 — 119.a
Iterum de eodem,c.50 — ibid.a
De ceraſolio,cap.51 — ibid.a
De cumino,& cicrolo,cap.52 — ibid.a
De coriandro,& eius medicina,cap.53 — ibid.b
Iterum de eodem,cap.54 — ibid.b
De croco,& eius medicina,cap.55 — ibid.b
De operatione eius in medicina,cap.56 — 120.a
Adhuc de eodem,c.57 — ibid.a
De cucumere,& eius diſciplina,c.58 — ibid.a
De virtute cucumeris in medicina,c.59 — ibid.a
De cucurbita,c.60 — ibid.b
De operatione eius in medicina,c.61 — ibid.b
Iterum de eodem,cap.62 — ibid.b
De culcaſia,ſiue colocaſia,cap.63 — ibid.b
De cunila,c.64 — 121.a
De endiuia,cap.65 — ibi.a
De enula,cap.66 — ibid.a
De virtute ipſius in medicina,cap.67 — ibid.a
De epithimo,c.68 — ibid.a
De eruca,cap.69 — ibi.b
De fœniculo,c.70 — ibid.b
De duplici fœniculo ſilueſtri, & hortulano, cap.71. fol. — ibid.b
De ſungo,c.72 — 122.a
De gaiſdone,& galanga,c.73 — ibi.a
De harundine ſatina,cap.74 — ibi.a
De inula, & intuba,cap.75 — ibid.a
De lactuca,cap.76 — ibid.a
De lactuce cultura,c.77 — ibi.b
De diuerſis ſpeciebus lactuce,cap.78 — ibid.b
De medicinali earum operatione,cap.79 — ibid.b
Adhuc de eodem,cap.80 — ibi.b
De lapiſtro,& liguſtico, cap.81 — 123.a
De lilio,cap.82 — ibid.a
De medicinis ex lilio,c.83 — ibid.a
Iterum de eodem,cap.84 — ibi.a
De lino,cap.85 — ibid.b
De liquiricia.cap.86 — ibid.b
De malua,cap.87 — ibid.b
De operatione malue in medicina, cap.88 — ibi.b
Iterum de eodem,c.89 — 124.a
De meconio,cap.90 — ibi.a
De melone,cap.91 — ibid.a
De melongena,c.92 — ibi.a
De menta,c.93 — ibid.b
De virtute ipſius in medicina,c.94 — ibid.b
Idem de eodem,c.95 — ibi.b
De mercuriali,c.96 — ibid.b
De mlone,& molochia. cap.97 — 124.b
De napo,& napocaule,c.98 — 125.a
De naſturcio,c.99 — ibid.a
Iterum de eodem,c.100 — ibid.a
De nepeta,c.101 — ibid.a
De ocimo,c.102 — ibi.b
De virtute ipſius medicinali,c.103 — ibid.b
De oleo ſileno,& oliſacro,c.104 — ibid.b
De olere,c.105 — ibid.b
De origano,c.106 — ibid.b
De medicinali virtute origani,c.107 — 126.a
Iterum de eodem,c.108 — ibid.a
De papauere,c.109 — ibi.a
De medicinali papaueris operatione,c.110 — ibi.a
Iterum de eodem,c.111 — ibid.b
De paſtinaca,c.112 — ibid.b
De pepone,c.113 — ibid.b
De petroſelino,c.114 — ibid.b
De pipere aquæ ac piperite. c.115 — 127.a
De porro,& eiuſdem cultura,c.116 — ibid.a
De operatione eius in medicina,c.117 — ibid.a
De diuerſis porri ſpeciebus,c.118 — ibid.a
De portulaca,c.119 — ibid.b
Iterum de eodem,c.120 — ibid.b
De pulegio,c.121 — ibid.b
Iterum de eodem,c.122 — ibid.b
De radice,c.123 — 128.a
De radicula,c.124 — ibid.a
De raphano,& eius cultura, c.125 — ibi.a
De virtute ipſius in medicina,c.126 — ibid.b
Iterum de eodem,c.127 — ibi.b
Adhuc de eodem,c.128 — ibi.b
De rapa,c.129 — ibid.b
De uirtute ipſius in medicina,c.130 — ibi.b
De roſa,c.131 — 129.a
De roſarum cultura,c.132 — ibid.a
De operatione eius medicina,c.133 — ibid.a
Iterum de eodem,c.134 — ibi.b
De his quæ procedunt,vel conficiuntur ex roſa, cap. 135 — ibid.b
De rubia,c.136 — ibi.b
De ruta,& eius cultura,c.137 — ibid.b
De virtute eius in medicina, c.138 — 130.a
Iterum de eodem,c.139 — ibid.a
De ſaluia,c.140 — ibid.b
De ſandice,& ſanſuco,c.141 — ibid.b
De ſatureia,c.142 — ibid.b
De ſcordione,c.143 — ibid.b
Iterum de eodem,c.144 — 131.a
De ſenatione,c.145 — ibid.a
De ſeride,c.146 — ibid.a
De ſerpillo,c.147 — ibid.a
Iterum de eodem,c.148 — ibid.a
De ſycla,c.149 — ibid.b
De ſynape,& eius cultura,c.150 — ibid.b
De operatione eius in medicina,c.151 — ibi.b
De ſiſere,c.152 — ibid.b
De ſolatro,c.153 — ibid.b
De ſtrigno.c.154 — 132.a
De ſtrucio,c.155 — ibid.a
De thimo,c.156 — ibid.a

Iterum

Iterum de eodem,cap.157 132.a
De tribuloſu,& tubera,c.158 ibid.a
De viola,cap.159 132.b
De uirtute eius in medicina,c.160 ibid.b
Iterum de eodem,c.161. ibid.b
De vlpico,& vrtica,c.162 ibid.b
De operatione vrticę in medicina,c.163 133.a
Adhuc de eodem, c.164 ibid.a
De hypoquiſtide,& ipoſilenon,c.165 ibid.a
De ireos,c.166 ibid.a
De ixi,cap.167 ibid.a
De iſopo,cap.168 133.b
Iterum de eodem,c.169 ibid.b
De zeodare,cap.170 ibid.b
De zinzibere,cap.171 ibid.b

INDEX VNDECIMI LIBRI.

Vndecimus lib. agit de his quę procedunt de herbis,ſcilicet ſeminibus, & granis,ac ſuccis. Et habet liber iſte 134. Capitula.

DE ſeminibus herbarum,c.1 133.b
De ameos,& aneto,c.2 134.a
De aniſo,c.3 ibid.a
De eodem,c.4 ibid.a
De appij ſemine,& aſparagi, & attriplicis, cap.5. fol. 134.b
De bancię ſemine,& betę, & boraginis,& braſicę, cap.6 ibid.b
De canabi ſemine,& caparis,cap.7 ibid.b
De cardamomo,c.8 ibi.b
De carui,cap.9 ibi.b
De cimino,c.10 ibid.b
De eodem,c.11 135.a
De cocognido,& coriandro,c.12 ibi.a
De dauco,& erucę ſemine,c.13 ibid.a
De feniculi ſemine,& ferulę,c.14 ibi.a
De iuſquiami ſemine,c.15 135.b
De lactucę ſemine,c.16 ibi.b
De lini ſemine,c.17 ibid.b
De melonis ſemine,c.18 ibid.b
De nigella,c.19 ibid.b
Iterum de eodem,c.20 136.a
De ocimo,cap 21 ibi.a
De papauere,cap.22 ibid.a
De paſtinacę ſemine,ac petroſelini,et porri,c.23 .ib.a
De pſillio,cap.24 ibi.a
De raphani ſemine,c.25 ibid.a
De rapa ſemine,atque roſe,c.26 133.b
De ſilere montano,c.27 ibi.b
De ſynape,cap.28 ibid.b
De eodem,cap.29 ibid.b
De thimi ſemine,& vrticę,c.30 ibid.b
De frugibus,cap.31 137.a
De frumentis,& leguminibus,c.32 ibi.a
De agrorum ad fruges preparatione,c.33 ibi a
De quibuſdā obſeruādis in agri proſciſſione,c.34. ib.a
De letaminis aſperſione,c.35 ibid.a
De frugum ſeminatione, c.36 137.b
De temporum in ſerendo varietate,c.37 ibid.b
De ſatorum vitijs vel nocumentis,c.38 137.b
De ipſorum remedijs,c.39 138.a
De effectu ſiderum in ſatis,c.40 ibid.a
De radicatione ſatorum,& eruptione,c.41 ibid.a
De maturatione ipſorum,& collectione,c.42. 138.b
De areę preparatione,& frugū purgatione,c.43 ib.b
De horreis ad frugū repoſitionē iuxta Plin.c.44 ib.b
De eodem iuxta palladium,cap.45 139.a
De molitura,& farina,c.46 ibi.a
De ſimila ,& furfure,c.47 ibid.a
De pane,cap.48 ibid.a
De medicinis ex pane,c.49 ibi.a
De diuerſitate panis ex farina,c.50 ibid.a
De diuerſitate panis ex artificio ſui,c.51 139.b
De diuerſitate panis ex modo coquendi, c.52 ibi.b
De diuerſitate panis ex qualitate ſumendi, c.53. ib.b
De fermento,cap.54 ibid.b
De amilo,vel amido,cap.55 ibid.b
De eodem,cap.56 ibi.d
De granis ſegetum,& leguminum ſecundum alphabetum,c.57 140.a
De adoreo,cap.58 bid.a
De alica,cap.59 ibid.a
De auena,cap.60 ibid.a
De brance,& bromo,c.61 ibid.a
De candreo,& cicere,c.62 ibid.a
De medicinali ciceris operatione,c.63 140.b
De eodem,cap.64 ib.b
De eruo,& eriſimo,c.65 ibid.b
De faba,cap.66 ibid.b
De fabę cultura, c.67 141.a
De proprietatibus fabæ in cibo,c.68 ibi.a
De operatione eius in medicina,c.69 ibid.a
De eodem,cap.70 ibid.a
De farre,atque farragine,c.71 ibid.a
De faſello,cap.72 ibid.a
De feno graco,c.73 141.b
De eodem,cap.74 ibid.b
De gyth,cap.75 ibid.b
De herbo,cap.76 ibi.b
De lente,ſiue lenticula,cap.77 142.a
De proprietatibus eius in cibo,et medicina, c.78. ib.a
De eadem,cap.79 ibid.a
De lupino,cap.80 ibi.a
De operatione eius in medicina,c.81 142.b
De eodem,c.82 ibid.b
De medica,c.83 ibid.b
De eadem,cap.84 ibid.b
De milio,& miliaria,c.85 143.a
De ocino,& olira,c.86 ibi.a
De ordei natura,c.87 ibi.a
De ordei cultura,c.88 ibid.a
De operatione eius in cibo,& medicina,c.89. 143.b
De his,quæ ex ordeo fiunt,& primo de farina, c.90. fol. 143.b
De ordei polenta,c.91 ibi.b
De ordeaceo, farre, ac furca, & alfica,et pane,c.92 folio 143.b
De ordeacea cereuiſia,ac ptiſana,c.93 ibi.b
De oriza,& ormino,& orobbanche,c.94 144.a
De orobo,cap.95 ibi.a

De panico,cap.96 144.a
De operatione panici in cibo, & etiam in medicina, cap.97 ibid.a
De pyſo,cap.98 ibid.a
De riſo,cap.99 ibid.a
De robellia,cap.100 144.b
De ſeſama, vel ſeſamo,cap.101 ibid.b
De ſiligine,& ſiliqua,c.102 ibi.b
De ſiſano,vel ſiſamo,c.103 ibid.b
De eodem,c.104 ibid.b
De tritico,c.105 ibid.b
De proprietate tritici in cibo,cap.106 145.a
De diuerſitate qualitatum in eo,c.107 ibid.a
De operatione eius in medicina,c.108 ibid.a
De poculis ex tritico confectis,cap.109 145.b
De vela,& vitia,cap.110 ibi.b
De iſea,& zea,& zizania, cap.111 ibid.b
De ſuccis herbarum deſcribendis, ſecundum alphabetum,c.112 ibid.b
De aloe,c.113 ibid.b
De eodem, cap.114 ibi.b
De diuerſis ſpeciebus aloes,cap.115 146.a
De anabula,cap.116 ibi.a
De camphora,c.117 ibi.a
De diagridio,c.118 ibid.a
De eodem, cap.119 146.b
De elacterio,cap.120 ibid.b
De feniculi ſucco,c.121 ibi.b
De galbano,cap.122 ibi.b
De eodem,c.123 ibi.b
De glaucio,cap.124 ibid.b
De laſere,cap.125 147.a
De licio,cap.126 ibid.a
De meconio,cap.127 ibi.a
De oleo roſato ac violaceo, & lilino,c.128 ibi.a
De cæteris oleis herbaceis,ca.129 147.b
De opio,cap.130 ibid.b
De eodem,c.131 ibid.b
De opopanace,c.132 ibid.b
De ſcamonia,cap.133 ibid.b
De ſinapo,id eſt ſinapis ſucco,c.134 148.a

INDEX LIBRI XII.

Duodecimus liber agit primo in communi de arboribus, & poſtmodum ſpecialiter de arboribus communibus, videlicet ſiluaticis,& agreſtibus. Habet quoq; 112. Capitula.

De arboribus in generali,cap.1 148.a
De arborum creatione uel origine, cap.2. fol. 148.a
De membrorum uel partium in eis diuiſione,c.3. ibi.a
De multiplici arborum uarietate,& primo in radicibus,c.4 148.b
De uarietate arborum in corticibus, c.5 ibid.b
De uarietate arborum in ramis,cap.6 ibi.b
De arborum folijs,c.7 ibid.b
De uarietate arborum in folijs producẽdis, c.8. 149.a
De arborum,& frondium coloribus, c.9 149.a
De folijs arborum quarundam perpetuis, c.10. ibid.a
De frondibus deciduis,c.11 ibid.a
De umbris earum ac ſtillicidijs,cap.12 ibid.a
De arborum cultura,& primo de ſeminatione, c.13. fol. 149.b
De plantatione arborum,& translatione,c.14 ib.b
De inſitione,c.15 ibid.b
De diuerſis ſpeciebus inſitionibus,c.16 150.a
De temporibus,& modis inſerendi,c.17 ibid.a
De arborum incremente,& magnitudine,c.18. ibi.a
De arborum germinatione,c.19 150.b
De arborum floribus,& earum uarietate,c.20. ibid.b
De arborum fructificatione, cap.21 150.b
De quarundam feracitate,c.22 151.a
De varietate temporis arborum in proferendo, & maturando fructum,c.23 ibid.a
Quæ loca uel tempora, magis conueniunt arboribus ad fructificandum,c.24 ibi.a
De ſterilitate uel aborſu quarundã arborũ,c.25 ib.a
De morbis arborum communibus,c.26 151.b
De morbis arborum ſpecialibus, c.27 ib.b
De nocumentis arborum illatis, ab hominibus, vel animalibus,cap.28 ib.b
De corruptione fructuum in arboribus, cap.29. ibi.b
De arborum prodigijs,c.30 152.a
De ipſarum remedijs,c.31 ibid.a
De eodem,c.32 ibid.a
De ſitus arborum uarietate,cap.33 152.b
De illis,quæ ſitæ ſunt intra mare,c.34 ib.b
De his,quæ guadẽt,uel læduntur ſocietate, c.35. ibi.b
De diuerſo ſexu arborum,cap.36 ib.b
De uarijs ætatibus earum, c.37 153.a
De arborum pulchritudine, & multiplici earum utilitate, cap.38 ib.a
De arboribus ceduis ad perticas,& palos,& ſimilia, cap.39 ib.a
De temporibus congruis ad ligna in materiam cedendam,cap.40 ib.a
De proprietatibus arborum in materia,ca.41. 153.b
De eodem,cap.42 ib.b
De quarundam mirabili natura,c.43 ib.b
De abiete,cap.44 154.a
De eodem, cap.45 ib.a
De acere,cap.46 ib.a
De agnocaſto,cap.47 ib.a
De aliſo, & alno,cap.48 154.b
De aquifollio,cap.49 ib.b
De bdellio,cap.50 ib.b
De buxo.cap.51 ib.b
De caprifico,cap.52 ib.b
De cedro,cap.53 155.a
De eodem,cap.54 ib.a
De uirtute ipſius in medicina,c.55 ib.a
De cynoſbato,c.56 ib.a
De cypreſſo,c.57 ib.a
De uirtute eius in medicina, c.58 155.b
De cocco,& corallo,c.59 ib.b
De dipſeo,& drisbero,c.60 ib.b
De ebeno,& eius natura,c.61 ib.i
De uirtute ipſius in medicina, c.62 ib.b

De fa-

INDEX.

De fago,cap.63 156.a
De fraxino,cap.64 ibid.a
De medicina ex fraxino,c.65 ib.a
De geneſta,& geneſtula,c.66 ib.a
De hirundine,c.67 ib.a
De hedera,c.68 156.b
De medicinali earum operatione,c.69 ib.b
De ilice,cap.70 ib.b
De iunipero,c.71 ib.b
De medicinis ex eo,c.72 ib.b
De larice,cap.73 157.a
De lentiſco,cap.74 ib.a
De medicinis ex lentiſco,c.75 ib.a
De licio,& lotho,c.76 ib.a
De malabatro,& malomello,c.77 ib.a
De mirica,cap.78 ib.a
De mirabolano,c.79 157.b
De myrto,cap.80 ib.b
De medicinali virtute eius,c.81 ib.b
De picea,cap.82 ib.b
De pino,& eius natura,c.83 158.a
De uirtute eius medicinali,c.84 ibid.a
De pinaſtro,cap.85 ib.b
De piſtacia,& eius natura,& pithio,c.86 ib.b
De platano,& eius natura,c.87 ib.a
De virtute eius medicinali,c.88 ib.a
De populo,& eius natura,c.89 158.b
De virtute eius in medicina,c.90 ib.b
De quercu,cap.91 ib.b
De ramno,cap.92 ib.b
De robore,cap.93 ib.b
De rodrodendro,& roſmarino,c.94 159.a
De ſalice,& eius natura,c.95 ib.a
De generibus ſalicum,& illarum cultura,c.96. ibi.a
De virtute ſalicis in medicina,c.97 ib.a
De ſambuco,& eius natura,c.98 159.b
De virtute eius medicinali,c.99 ib.b
De ſaphato,& ſentice,& ſetha,c.100 ib.b
De ſicomoro,c.101 ib.b
De ſilere,& ſiliqua,c.102 ib.b
De ſpina, cap.103 ibi.b
De virtute eius medicinali.c.104 160.a
De ſubere,vel ſuberie,c.105 ib.a
De tamarice,vel tamariſco,c.106 ib.a
De taxo,cap.107 ib.a
De teda,cap.108 ib.a
De terebintho,cap.109 ib.a
De tilia,& thino,cap.110 160.b
De turbith,c.111 ib.b
De vimine,& vlmo,c.112 ib.b

INDEX LIBRI XIII.

Tertiuſdecimus liber,agit de arboribus cultis,& frugiferis, & præcipuè de illis quarum fructus in humanos ſumũtur cibos, vt ſunt amigdalus, malus, pirus, ceraſus, & huiuſmodi. Et habet 115. Cap.

De arboribus frugiferis,cap.1 160.b
De amigdalo, & eius natura, cap.2. fol. 161.a
De virtute eius in medicina,cap.3 161.a
De auellana,cap.4 ibid.a
De bacco, cap.5 ibid.a
De caſtanea,c.6 ib.a
De ceraſo,& eius natura,c.7 ib.a
De cidonio, cap.8 161.b
De citro,& eius natura,c.9 ib.b
De corilo,& corno, c.10 ib.b
De eſculo,c.11 ib.b
De ficu,cap.12 162.a
De ficu ægyptiaca indica,& cypria,c.13 ib.a
De operatione ficus arboris in medicina, cap. 14. fol. 162.a
De lauro,cap.15 ib.a
De medicinis ex lauro,c.16 162.b
De malo,cap.17 ib.b
De malogranata ſiue punica,c.18 ib.b
De flore punici,ideſt balauſtia,c.19 163.a
De operatione eius in medicina, c.20 ib.a
De medica,vel malo aſiria,& meloflore,c.21.163.a
De mela,vel mella,c.22 ib.a
De meſpila,cap.23 ib.a
De moro,& eius cultura,c.24 ib.a
De operatione eius medicinali, c.25 163.b
De nuce iuglandæ,c.26 ib.b
De cultura eiuſdem, & medicinali virtute, cap.27. fol. 163.b
De olea,cap.28 ib.b
De virtute olearum medicinali,c.29 164.a
De oleaſtro,& oleomella, c.30 ibi.a
De palma,cap.31 ib.a
De ſexus in ea diſcretione,c.32 164.b
De medicinali eius uirtute, c.33 ib.b
De perſico,cap.34 ib.b
De uirtute eius medicinali,c.35 ib.b
De pyro,& cultura eiuſdem, c.36 ib.b
De pruno,& medicina eiuſdem,c.37 ib.b
De rubo,cap.38 165.a
De uirtute eius medicinali,c.39 ib.a
De rubi ſpeciebus,c.40 ib.a
De ſorbo,cap.41 ib.a
De uite,& eius natura,c.42 ib.a
De uinearum cultura,c.43 165.b
De vineis veteribus ac nouellis,cap.44 ib.b
De uitium putatione,c.45 ib.b
De uitium propagatione,c.46 ib.b
De uitium inſitione,c.47 166.a
De vinearum foſsione,c.48 ib.a
De ablaqueatione atque ligatione,c.49 ib.a
De pampinatione atque rigatione,c.50 ib.a
De his,quæ uitibus contraria ſunt uel nociua, c.51. fol. 166.a
De remedijs morborum ipſarum,c.52 166.b
De præparatione quarundam uitium ſpecialium,cap. 53 ibid.b
De diuerſis generibus uitium,c.54 ib.b
De magnitudine quarundã,& fæcunditate,c.55.ib.b
De vitis geniminibus,& emiſsionibus, c.56 ib.b
De virtutibus earum in medicina,c.57 167.a
De medicinis ex vitibus ſilueſtris,c.58 ibid.a
De uindemijs,c.59 ibid.a

De hipomelide,ac zizipha, c.60 167.a
De arboribus aromaticis, cap.61 ibi.a
De aloe,cap.62 167.b
De amomio,& aſpalatro,c.63 ibid.b
De balſamo,c.64 ibid.b
De medicinali eius virtute, c.65 168.a
De calamo arovtico,c.66 ibid.a
De medicinis ex eo,c.67 ibid.a
De caſſia lignea,c.68 ibid.a
De cynamomo,c.69 ibid.a
De medicinis ex eo,c.70 168.b
De cypro,cap.71 ibid.b
De fiſtula,c.72 ibid.b
De albano,c.73 169.a
De matir,cap.74 ibid.a
De myrrha,c.75 ibid.a
De nardo,cap.76 ibid.a
De piperis arbore,c.77 ibid.a
De ſtorace,cap.78 ibdi.a
De thure,cap.79 169.b
De gummis,& ſuccis arborum,c.80 ibid.b
Qualiter in eis variatur aqua nutrix omnium, c.81. ſol. ibid.b
De amonica gutta,c.82 ibi.b
De aſa ſetida,cap.83 179.a
De balſamo,cap.84 ibid.a
De bernice,cap.85 ibi.a
De bidella,cap.86 ibid.a
De borace,cap.87 ibid.a
De camphora,cap.88 ibid.a
De cedria,& colofonia,c.89 170.b
De dragaganto,c.90 ibid.b
De euforbio,cap.91 ibid.b
De gummi arabico,c.92 ibi.b
De Karabe,c.93 ibid.b
De lacta,& licio, cap.94 ibid.b
De maſtice,cap.95 171.a
De uirtute eius medicinali,c.96 ibid.a
De myrrha,cap.97 ibid.a
De uirtute eius medicinali,c.98 ibid.a
De opobalſamo,c.99 ibid.a
De pinea,cap.100 171.b
De pice,cap.101 ibi.b
De medicinali eius operatione,c.102 ibid.b
De reſina,c.103 ibid.b
De ſagapino,& ſerapino,c.104 172.a
De ſanguine draconis,c.105 ibid.a
De ſarcocolla,cap.106 ibi.a
De ſtacte,& ſtorace,c.107 ibid.a
De virtute ſtoracis in medicina,c.108 ibid.a
De therebinthina,cap.109 172.b
De thure,cap.110 ibid.b
De operatione eius in medicina, cap.111 ibid.b
De viſco,c.112 ibid.b
De zuccaro,& candi,c.113 173
De eodem, cap.114 ibid.a
De penidijs,cap.115 ibid.a

INDEX LIBRI XIIII.

Quartuſdecimus liber,agit de arborum fructibus,& ſuccis a quibuſdam earum profluentibus. Et habet liber iſte 142. Cap.

DE fructibus arborum,cap.1 173.a
De varietate fructuum,c.2 ibi.a
De eodem,c.3 ibid.a
De amigdala, c.4 173.b
De virtutibus ipſius in medicina,c.5 ibid.b
De eodem,cap.6 ibid.b
De anacardo,c.7 174.a
De auellana,c.8 ibid.a
De virtutibus ipſius in medicina,c.9 ibid.a
De bacca, cap.10 ibi.a
De belliricis,c.11 ibi.a
De berberis,cap.12 ibid.a
De caparo,cap.13 ibid.a
De cardamomo.& carpobalſamo,c.14 ibid.a
De caſia fiſtula,c.15 174.b
De caſtanea, cap.16 ibid.b
De uirtute eius medicinali,c.17 ibid.b
De ceraſio,cap.18 ibid.b
De medicinis ex eo, c.19 ibi.b
De cidonio,cap.20 175.a
De proprietatibus eius in medicina, & cibo, cap.21. ſol. ibid.a
De citreo,id eſt,pomo citrino,c.22 ibid.a
De cocco,& coctano,& cono,c.23 ibi.a
De cubebe,c.24 ibid.a
De dactilo,cap.25 175.b
De proprietatibus eius medicinalibus,c.26 ibid.b
De emblico,cap.27 ibid.b
De fagina, c.28 ibid.b
De ficu,cap.29 ibi.b
De ficorum cuſtodia,c.30 ibid.b
De operatione eius in cibo,c.31 ibid.b
De fiſtico,c.32 176.a
De galla,cap.33 ibid.a
De operatione eius medicinali, c.34 ibi.a
De gariofilo,cap.35 ibid.a
De glande, cap.36 176.b
De medicinali glandis virtute,c.37 ibid.b
De intuba,cap.38 ibid.b
De malo,cap.39 ibid.b
De proprietatibus malorum in medicina vel cibo, c. 40 ibid.b
De malogranato,cap.41 177.a
De meſpilo,c.42 ibid.a
De operatione eius in medicina,c.43 ibid.a
De mirabolano,c.44 ibid.a
De mirtillis,cap.45 ibid.a
De moro,cap.46 ibi.a
De mori proprietatibus in medicina uel cibo,cap.47. ſol. ibid.a
De muza,cap.48 177.b
De nuce inglande,cap.49 ibid.b
De medicinali eius operatione,c.50 ibid.b
De nuce Alexandrina,& Indica,c.51 ibid.b
De nuce muſcata,c.52 ibi.b

INDEX.

De macis,cap.53 178.a
De cæteris nucum generibus,c.54 ibid.a
De nucleo,cap.55 ibid.a
De oliua,& eius ſpeciebus, c.56 ibi.a
De collectione oliuarũ,& eſpreſſione earũ, c.57.ib.a
De operatione oliuarum in medicina,c.58 ibid.a
De eodem,c.59 178.b
De oxifenicia,c.60 ibid.b
De perſico,c.61 ibid.b
De proprietatibus earum in medicina,c.62 ibid.b
De pinea,c.63 ibid.b
De pipere,c.64 ibid.b
De medicinali eius proprietate,c.65 179.a
De pyro,c.66 ibid.a
De operatione pyrorum in medicina,c.67 ibid.a
De pistatio,c.68 179.b.
De pomo, c.69 ibid.b
De operatione pomorum in medicina,c.70 ibid.b
De pruno,c.71 ibid.b
De proprietate prunorum in medicina,uel cibo, cap. 72 ibid.b
De punico,c.73 180.a
De medicinis ex eo,c.74 ibid.a
De roba,cap.75 ibid.a
De ſiliqua,cap.76 ibid.a
De ſorbo,cap.77 ibid.a
De ſumach,cap.78 ibid.a
De thamarindo.& thubere,c.79 180.b
De vua,cap.80 ibid.b
De multiplici vuarum differentia,c.81 ibi.b
De vua proprietatib.in cibo,& medicina,c.82.ibi.b
De vua matura,& acerba, c.83 ibi.b
De cæteris vuarum uarietatibus, & proprietatibus, cap.84 181.a
De vuapaſſa ſacienda,c.85 ibid.a
De proprietatib.ipſius in cibo,et medicina, c.86.ib.a
De oxilocaracta,c.87 ibi.a
De ipomelide,& zizipha,c.88 ibid.a
De ſuccis fructuum,c.89 ibi.a
De achacia,c.90 ibid.a
De oleo in generali,& eius natura,c.91 181.b
De cella olearia,c.92 ibid.b
De uirtute olei in medicina,c.93 ibid.b
De diuerſis olei ſpeciebus,c.94 ibi.b
De oleo amigdalino,cap.95 ibid.b
De oleo balanino,& balſamino,c.96 ibid.b
De oleo cypreſſino,& cyprino,& citreo, c.97.ibid.b
De oleo laurino, c.98 182.a
De oleo lentiſcino,c.99 ibi.a
De oleo masticino,& melino,c.100 ibi.a
De oleo myrtino,c.101 ibid.a
De oleo nucum, c.102 ibid.a
De oleo oliuarum, c.103 ibid.a
De olei oliuarum eſpreſſione, c.104 ibid.a
De ipſius olei purgatione,c.105 ibid.a
Ee medicinali eiuſdem operatione,c.106 182.b
De amurca,id eſt,olei feca,c.107 ibid.b
De uirtute eius medicinali, c.108 ibid.b
De uino,c.109 ibid.b
De uini ſpeciebus varijs, c.110 ibid.b
De cella vinaria,cap.111 183.a
De mutatione vini,& emendatione, c.112 ibid.a
De vini proprietate in potu,c.113 ibid.a
De eodem,c.114 ibi.a
De vino bibendo moderate,c.115 ibid.a
De vitanda ebrietate,c.116 ibid.a
De diuerſitate uini pro ætatis tempore,c.117. 183.b
De diuerſitate ipſius in colore,c.118 ibid.b
De diuerſitate ipſius in ſapore, c.119 ibid.b
De diuerſitate in odore,c.120 ibid.b
De diuerſitate in liquore,c.121 184.a
De diuerſitate in fortitudine,c.122 ibi.a
De vino multiplici,c.123 ibid.a
De agreſta,& onfacio,c.124 ibid.a
De careno,& ſapa,& paſſo, c.125 ibid.a
De muſto,c.126 ibid.a
De mero,c.127 184.b
De aceto,& eius mira uirtute,cap.128 ibid.b
De medicinali eius operatione, c.129 ibid.b
De eodem,c.130 ibid.b
De fece uini,& aceti, cap.131 ibid.b
De tartaro,ſiue granella,c.132 185.a
De uinis ficticijs,& conditis,c.133 ibid.a
De quorundam proprietatibus per nomina ſingulorum,c.134 ibid.a
Adhuc de reliquis eorum,c.135 ibid.a
De uinis pomorum,& primo malegranatorum, cap. 136 ibi.a
De vino cidoniorum,& pirorum,& malorum,c.137 fol. ibid.b
De vino meſpilato, & dactilico, & de uinis fructuũ cæterorum,c.138 185.b
De uiſco,c.139 ibid.b
Quod nihil inutile terra geminat uel producit,c.140. fol. ibid.b

INDEX LIBRI XV.

Quintuſdecimus liber, agit de opere quartæ diei,hoc eſt de luminaribus cęli, & ſignis,& temporibus,& huiuſmodi. Continet autem Cap. 100.

De formatione cæleſtiũ luminariũ, c.1.185.b
De natura Solis,& eius magnitudine,c.2. fol. 186.a
De motu uel curſu eiuſdem,c.3 ibid.a
De multiplici eius effectu in reb.inferiorib. c.4.ibid.a
De caleſactione aeris inferioris à Sole,c.5 ibi.a
De ſignis diſpoſitionum aeris in Sole,c.6 186.b
De Luna,cap.7 ibid.b
De lumine Lunæ,c.8 ibid.b
De his,quæ Luna recipit à Sole,c.9 ibid.b
De his,quæ accidunt,ſecundum augmentum,& diminutionem in Luna,c.10 ibid.b
De motu,uel curſu Lunæ,c.11 187.a
De ſignis diſpoſitionum aeris in Luna,c.12 ibid.a
De eclypſi Solis,& Lunæ,c.13 ibid.a
De linea ecliptica,c.14 ibi.a
Morale Senecæ de ſpectaculo eclypſis, c.15 ibi.a
De ſtellis,& earum uarietate,c.16 ibi.a
De ſtellarum origine,c.17 187.b

INDEX.

Opinio Albumaſar, & Ariſtotelis de hac materia, cap. 18 187.b
Refragatio eiuſdem opinionis, c.19 ibid.b.
De ſitu, & ſtellarum magnitudine, c.20 ibid.b.
De motu ſtellarum in generali, c.21 ibid.b
De motu ſtellarum fixarum, c.22 188.a
De planetis, c.23 ibid.a
De nominibus, et proprietatibus ſingulorũ, c.24. ibi.a
De motu eorum per proprios circulos, c.25 ibid.a
De diſtantia eorum, c.26 ibid.b
De qualitatibus Saturni, & Iouis, & Martis, c.27. fol. ibid.b
De cauſis retrogradationis eorum, c.28 ibid.b
De qualitatibus Veneris, ac Mercurij, & eorum diſpoſitione, cap.29 ibid.b
De eorum retrogradatione, cap.30 189.a
De retrogradatione Solis, & Lunæ, cap.31 ibid.a
Falſa opinio de concentu cæli, cap.32 ibid.a
De quattuor ſpheris, vel cælis habentibus ſtellas. cap.33 ibid.a
De duodecim ſignis Zodiaci, cap.34 ibid.a
De ſignificationibus nominum eorum, c.35 ibid.a
De ratione numeri ſignorum, cap.36 ibi.b
De diſpoſitione eorum, cap.37 ibid.b
De ratione ordinis eorum, cap.38 ibid.b
De multiplici diuiſione ſignorum, c.39 ibi.b
De domibus planetarum, in 12. ſignis, & eorum exaltationibus, c.40 ibid.b
De triplicitatibus eorum ac terminis, & faciebus. cap.41 190.a
De uirtutibus planetarum in eiſdem ſigni.. c.42. ibi.a
De qualitatibus quæ planetis effectiuè non proprie tribuuntur, c.43 ibid.a
De proprijs effectibus Solis, c.44 ibid.a
De proprijs effectib. aliorum planetarum, c.45 ibid.a
De ordinatione motuum eorum, c.46 ibi.b
De perpetuitate ipſorum, c.47 ibid.b
De cooperatione omnium planetarum, c.48 ibid.b
De operationibus ipſorum in diſpoſitione embrionis, cap.49 ibid.b
Reprobatio fatalis conſtellationis, c.50. ibid.b
Cur magos per ſtellam dominus ad ſe duxit, cap.51. fol. 191.a
De numero ſtellarum, c.52 ibid.a
De his, quæ ex ſitu vel motu ſtellarum creãtur in rebus inferioribus, c.53 ibid.a
De ſtellarum ſignificationibus, cap.54 ibid.a
De ſtellis ſigniferis, c.55 191.b
De canicula, c.56 ibid.b
De lucifero, c.57 ibid.b
De cometa, c.58 ibid.b
Ariſtotelis ſententia de cometis, c.59 ibid.b
Opiniones Apollonij, et Ephygenis de cometis, c.60. fol. 192.a
Iterum aliorum rationes de cometis, c.61 ibid.a
Sententia Senecæ de eis, c.62 ibid.a
Qualiter per cæli luminaria diſtinguuntur tempora, cap.63 ibid.a
De quattuor anni temporibus, c.64 192.b
De hieme, c.65 ibid.b
De vere, c.66 ibid.b
De æſtate, cap.67 192.b
De autumno, c.68 193.a
De qualitatibus aeris, ſecundum quattuor tempora, cap.69 ibid.a
De qualitatum prædictarum variatione, c.70. ibid.a
De diſpoſitionibus humanorum corporum, ſecundũ qualitates temporum, c.71 ibid.a
De his quæ obſeruat eccleſia, ſecundum quattuor tẽpora, c.72 ibid.a
De partibus temporis, & primo de momentis, & horis, c.73 ibid.a
De diſtinctione horarum equinoxalium motu, & occaſu ſignorum, c.74 193.b
De diebus in generali, c.75 ibi.b
De die naturali, c.76 ibid.b
De die vſuali, & artificiali, c.77 ibi.b
De noctibus, c.78 194.a
De ſeptimanis, c.79 ibid.a
De menſibus, c.80 ibi.a
De numero dierum in ſingulis menſibus, c.81. ibid.a
De Kalendis, & nonis, & idibus, c.82 ibid.a
De diebus ægyptiacis, & canicularibus, c.83. 194.b
De annis, & primo de ſolari, c.84 ibid.b
De regulari ſolari, c.85 ibid.b
De concurrente, c.86 ibid.b
De littera dominicali, c.87 ibid.b
De biſexto, c.88 195.a
De anno lunari, c.89 ibid.a
De aureo numero, & anno lunari cõmuni, c.90. ibi.a
De regulari communi, c.91 ibid.a
De epacta, & embolismo, c.92 195.b
De ſaltu Lunæ, c.93 ibi.b
De feſtis mobilibus, c.94 ibid.b
De quibuſdam verſibus ad prædictorum ſcientiam vtilibus, c.95 ibid.b
Cur in celebratione paſchæ obſeruamus numerũ Lunæ, cap.96 196.a
De ſabbati circa idem obſeruatione, c.97 ibid.a
De ciclis annalibus, c.98 196.b
De indictionibus, & luſtris, & olimpiadibus, & iubilæis, c.99 ibi.b
De ſeculis, & ætatibus, c.100 ibid.b

INDEX LIBRI XVI.

Decimusſeſtus liber, agit de operæ quintę diei, id eſt de uolucribus cæli. Et habet liber iſte 161. Capitula.

DE operatione quintę diei, ideſt de formatione uolatilium, & natantium, ca.1. 196.b
De natura auium in generali, c.2. ibid.b
De differẽtia auium multiplici, c.3. 197.a
De eodem, c.4 ibid.a
De mutatione in colore, & plumis, & voce, & tempore, c.5 ibi.a
De auibus rapacibus, c.6 ibid.a
De roſtris auium, c.7 ibid.a
De alis, & plumis earum, c.8 197.b
De pedibus auium, & cruribus, c.9 ibid.b
De unguibus, c.10 ibi.b

De car-

INDEX.

De carnibus earum, cap.11 197.b
De inceſſu,& volatu auium,cap.12 198.a
De peregrinatione,ac manſione earum,ca.13 ibid.a
De cibo & potu auium,cap.14 ibid.a
De vocibus auium,cap.15 ibid.a
De quarundam auium ſagacitate, cap.16 198.b
De quarundam pugnacitate, cap.17 ibid.b
De nominibus & naturis auium,ſecundum alphabetum,& primo de accipitre,cap.18 ibid.b
De eodem,cap.19 ibid.b
De diuerſis ſpeciebus accipitris, cap.20 199.a
De medicinis ex accipitre,cap.21 ibid.a
De achante,& acredula,cap.22 ibid.a
De aeriophilone,cap.23 ibid.a
De agothile & alauda,cap.24 ibid.a
De alieto, cap.25 ibid.a
De alcione,cap.26 ibid.a
De anate,cap.27 199.b
De cibo & medicina ex anathe,cap.28 ibid.b
De anſere,cap.29 ibid.b
De generatione anſerũ,& impinguatione,c.30 ibi.b
De cibo & medicina ex anſere, cap.31 ibid.b
De aquila,cap.32 200.a
De eadem,cap.33 ibid.a
De ſpeciebus aquilæ,cap.34 ibid.a
De nidis aquilarum,& pullificatione,cap.35 ibid.a
De aquilæ ſeneſcentis renouatione,cap.36 200.b
De medicinis ex aquila, cap.37 ibid.b
De ardea,& ardeola,& aſalon, & aſida.c.38 ibi.b
De athaco,& auibus paradiſi,& aurifrigio, cap.39 ibidem b
De barliathe,ſiue bernexa,cap.40 ibid.b
De biſtarda,& bonoſa,cap.41 ibid.b
De bubone,cap.42 201.a
De buteo,& botauro,cap.43 ibid.a
De caladrio,& calandra,cap.44 ibid.a
De capone,& caprimulgo,cap.45 ibid.a
De carabdrione,& carduele,& cariſta,c.46 ibid.a
De ciconia, cap.47 ibid.a
De pietate ciconiarum,& caſtimonia,ca.48 201.b
De cigno,cap.49 ibid.b
De eodem,cap.50 ibid.b
De cinomulgo,& cipſedo,& citramo,cap.51 ibid.b
De cocice, cap.52 ibid.b
De columba,cap.53 202.a
De eadem,cap.54 ibid.a
De columbario,cap.55 ibid.a
De columbarum pudicitia,cap.56 ibid.a
De generatione columbina,cap.57 ibid.a
De carnibus columbinis,cap.58 ibid.a
De operatione columbæ in medicinis,cap.59 202.b
De coredulo & cornice,cap.60 ibid.b
De coruo,cap.61 ibid.b
De eodem.cap.62 202.b
De ſagacitate corui,cap.63 ibid.b
De coturnice, cap.64 203.a
De crochilo, cap.65 ibid.a
De cubeth, cap.66 ibid.a
De cuculo,cap.67 ibid.a
De diomedys auibus, cap.68 ibid.a
De egitho,& emeria,& ercinia, cap.69 203.b
De falcone,cap.70 ibid.b
De diuerſis generibus falconum, cap.71 ibid.b
De faſiano,cap.72 204.a
De fatatore,cap.73 ibid.a
De fenice,cap.74 ibid.a
De ficedula & philomena, cap.75 ibid.a
De fulica,cap.76 204.b
De gallo,cap.77 ibid.b
De eodem,cap.78 ibid.b
De gallinacio,cap.79 ibid.b
De cibo & medicina ex gallo,cap.80 ibid.b
De medicinis ex gallinacio,cap.81 205.a
De gallina,& eius educatione, cap.82 ibid.a
De impregnatione gallinæ, cap.83 ibid.a
De ipſius incubatione, cap.84 ibid.a
De generatione pullorum,& educatione,c.85 205.b
De cibo & medicina ex gallina,cap.86 ibid.b
De girſalcone,& goſturdo, cap.87 ibid.b
De glute,cap.88 ibid.b
De graculo,ſiue garrulo,cap.89 ibid.b
De grippe,cap.90 ibid.b
De grue,cap.91 206.a
De gruum volatu,& peregrinatione, cap.92 ibid.a
De eodem,cap.93 ibid.a
De harpia,cap.94 ibid.a
De herodio,cap.95 ibid.a
De ibide,cap.96 ibid.a
De hirundine,cap.97 206.b
De hirundinum pullificatione,cap.98 ibid.b
De medicinis ex hirundine,cap.99 ibid.b
De Kiche & coKi,cap.100 ibid.b
De lago,& laro,& lucidio, cap.102 ibid.b
De lucinia, cap.101 207.a
De linacho,cap.103 ibid.a
De menta,& mennonide, cap.104 ibid.a
De mergo,cap.105 ibid.a
De merillone,& merope,cap.106 ibid.a
De merula, cap.107 ibid.a
De miluo,cap.108 ibid.a
De monedula,& muſcicapa,cap.109 207.b
De nicedula,cap.110 ibid.b
De noctic
orace,vel nycticorace,cap.111 ibid.b
De niſo,cap.112 ibid.b
De onocrotalo,cap.113 ibid.b
De opimacho,cap.114 ibid.b
De oriolo,& ortigometra,cap.115 ibid.b
De oſina,& oſſifraga,cap.116 ibid.b
De otho, cap.117 ibid.b
De palumbo,cap.118 208.a
De medicinis ex palumbis, cap.119 ibid.a
De paſſere,cap.120 ibid.a
De cibo & medicina ex paſſere, cap.121 ibid.a
De pauone, cap.122 ibid.a
De pauonum generatione,cap.123 ibid.a
De ipſorum educatione,cap.124 208.b
De virtute carnis pauonine, cap.125 ibid.b
De pagaſo,& pelargo, cap.126 ibid.b
De pellicano,cap.127 ibid.b
De perdice, cap.128 ibid.b
De perdicum incubatione,cap.129 209.a
De cibo & medicina ex perdice, cap.130 ibid.a

De

De pica,cap.131 209.a
De pico,& pigargo.cap.132 209.a
De platea,& pluuiali.cap.133 ibid.a
De porphirione.cap.134 ibid.a
De pſitaco.cap.135 209.b
De regulo.cap.136 ibid.b
De ſeleutide, & ſtrige,& ſtrophilo.cap.137 ibi.b
De ſtrucione.cap.138 ibid.b
De eodem.cap.139 ibid.b
De ſtruciocamelo,& ſturno.cap.140 ibid.b
De tarda, & tragopa. cap.141 ibid.b
De turdela,& turdo.cap.142 210.a
De turture.cap.143 ibid.a
De eodem.cap.144 ibid.a
De vanello.cap.145 ibid.a
De veſpertilione. cap.146 ibid.a
De vlula.cap.147 ibid.a
De upupa.cap.148 ibid.a
De vulture.cap.149 210.b
De eodem.cap.150 ibid.b
De multiplici vulturum genere.cap.151 ibid.b
De generatione vulturum,& educatione,c.152 ib.a
De medicinis ex vulture.cap.153 ibid.a
De ibos, & idro, & iſida, & xione,ac ſeleutide, capit.154 ibid.a
De generatione auium. ca.155 211.a
De fęcunditate earum.cap.156 ibid.a
De nidificatione auium. cap.157 ibid.a
De generatione ouorum.cap.158 ibid.a
De complemento eorum.cap.159 211.b
De natura ouorum. cap.160 ibid.b
De varietate ouorum.cap.161 ibid.b
De operatione eorum in cibo.cap.162 ibid.b
Iterum de operatione eorum in medicina, cap. 163 ibidem. b
De eodem.cap.164 ibid.b
De ouis venti.cap.165 212.a
De incubatione ouorum.cap.166 ibid.a
De corruptione ouorum.cap.167 ibid.a
De complemento pullorum in ouis, cap.168 212.b
De nutrimento pullorum.cap.169 ibid.b
De excluſione pullorum.cap.170 ibid.b
De educatione pullorum. cap.171 ibid.b

INDEX LIBRI XVII.

Decimusſeptimus liber agit de piſcibus, & monſtris marinis. Et habet liber iſte centum quadragintaſex capitula.

DE creatione piſcium.cap.1 212.b
De corporibus, & membris eorum.cap.2. ibidem. b
De dentibus,& linguis eorum,c.3 213.a
De branchis piſcium.cap.4 ibid.a
De pinnulis,& caudis eorum.cap.5 ibid.a
De vita & memoria piſcium.cap.6 ibid.a
De ſenſibus eorum.cap.7 213.b
De anhelitu,& ſomno eorum.cap.8 ibid.b
De alimento piſcium cap.9 ibid.b
De piſcium impinguatione.cap.10 214.a
De elemento aquæ, qualiter ſit eis connaturale. capitu.11 214.a
De manſione piſcium in aqua. cap.12 ibid.a
De conuerſatione piſcium per aquæ loca. c.13 ibid.a
De variatione piſcium,ſecundum tempora. cap.14. folio 214.b
De vario motu piſcium.cap.15 ibid.b
De morbis,ac ſenectute eorum. cap.16 ibid.b
De inimicitia quorundam ad inuicem. c.17 ibid.b
De diuerſis generibus piſcium. cap.18 ibid.b
De diuerſis figuris piſcium.cap.19 215.a
De multiformi ſpecie eorum . cap.20 ibid.a
De diuerſis tegumentis piſcium.cap.21 ibid.a
De carnibus piſcium,& adipibus eorum,c.22 ibid.a
De multiplici diuerſitate carnium ipſorum . cap.23. folio 215.b
De electione piſcium meliorum ad comedendum. capitu.24 ibid.b
De venatione,ſiue piſcatione eorum.cap.25 ibid.b
De eodem.cap.26 ibid.b
De luxuria hominum in captura,& eſu piſcium. capitu. 27 216.a
De nominibus piſcium.cap.28 ibid.a
De naturis piſcium,ſecundum ordinem alphabeti. Et primo de abremone, & achande, & accipendro albirem,& alphoram. cap.29 ibid.a
De alece.cap.30 ibid.a
De anguilla.cap.31 ibid.a
De aranea,& ariete,& arim. cap.32 ibid.a
De aſpidochelone,& aurata.cap.33 ibid.a
De balena. cap.34 216.b
De borbotha,& botha,& brenna. cap.35 ibid.b
De cancro.cap.36 ibid.b
De eodem.cap.37 ibid.b
De operatione cancrorum in cibo, & medicina. capitu. 38 ibid.b
De eodem.cap.39 217.a
De cautio,& capitato,& carpera,cap.40 217.a
De ceto.cap.41 ibid.a
De eodem.cap.42 ibid.a
De cibo,ac ſpermate ceti.cap.43 ibid.a
De conchis,cap.44 ibid.a
De cochleis.cap.45 217.b
De congro,& corem,& corno.cap.46 ibid.b
De dentrice,& die.cap.47 ibid.b
De eceloa.cap.48 ibid.b
De ethenai,vel echino.cap.49 ibid.b
De eodem.cap.50 ibid.b
De medicinis ex eodem.cap.51 218.a
De effimerone,& eſcaro.cap.52 ibid.a
De exoceto.cap.53 ibid.a
De faſtaleone, & faſtem,& lice. cap.54 ibid.a
De gardone,& gladio,& glauco.cap.55 ibid.a
De gobione,& grauo. cap.56 ibid.a
De hamio,& hirundine.cap.57 ibid.a
De icino marino.cap.58 ibid.a
De eodem.cap.59 ibid.a
De Kalaoi,& Karcora,& Kiloc,cap.60 218.b
De leone,& lepore.cap.61 ibid.b
De medicinis ex lepore marino,cap.62 ibid.b
De locuſta.cap.63 ibid.b

De lucio.cap.64 ibid.b
De lupo. cap.65 ibid.b
De megare,& milagine,& miluo.cap.66 ibid.b
De mugile.cap.67 ibid.b
De multipede.cap.68 219.a
De mulo.cap.69 ibid.a
De medicinis ex mulo.cap.70 ibid.a
De murena.cap.71 ibid.a
De eodem,cap.72 ibid.a
De murice.cap.73 ibid.a
De mure,& muſculo,et muſtela,cap.74 219.b
De narco,& nautilo,& nubo. cap.75 ibid.b
De orbe,& oſtrea.cap.76 ibid.b
De medicinis ex oſtrea,cap.77 ibid.b
De pagro, & pauo, & pectine, & parca. cap.78. ibidem. b
De pinna,& plaice,cap.79 ibid.b
De porco marino. cap.80 ibid.b
De pungitino.cap.81 220.a
De purpura.cap.82 ibid.a
De medicinis ex purpura.cap.83 ibid.a
De rate,& raia.cap.84 ibid.a
De rana marina.cap.85 ibid.a
De rumbo.cap.86 ibid.a
De ſalmone. cap.87 220.b
De ſculopendra,& ſcorpione. cap.88 ibid.b
De ſepia,cap.89 ibid.b
De medicinis ex ſepia.cap.90 ibid.b
De ſfungia,ſiue ſpongia, cap.91 ibid.b
De medicinis ex ea,cap.92 ibid.b
De ſolari,& ſolea, cap.93 221.a
De ſpinachia,& ſquacina,cap.94 ibid.a
De ſtella,& ſturione. cap.95 ibid.a
De teucha,& titimallo & torpedine, ca.96 ibid.a
De trebio,& tructa, cap.97 ibid.a
De vemb,& vipera,& vmbra,cap.98 ibid.a
De vranoſcopo,& vrtica vulpe,cap.99 ibid.a
De monſtris marinis,cap.100 ibid.a
De abune,cap.101 221.b
De barchora,cap.102 ibid.b
De caab,& cane marino, cap.103 ibid.b
De celethi,& ceruleo, cap.104 ibid.b
De chilone,& circho, cap.105 ibid.b
De cocodrillo,cap.106 ibid.b
De eodem.cap.107 ibid.b
De medicinis ex eo,cap.108 222.a
De delphino,cap.109 ibid.b
De eodem,cap.110 ibid.b
De amore delphinorum ad prolem, & apinuicem, cap.111 222.b
De familiaritate delphini ad hominem, cap. 112. ibidem. b
De medicinis ex delphino,cap.113 ibid.b
De dracone marino,cap.114 ibid.b
De equo marino,& equindo,c.115 ibi.b
De felcho,& foca,& galatha,c.116 ibi.b
De Karabone,& Kilone,c.117 223.a
De KoKi,cap.118 ibid.a
De Leuiathan,& ludolachra,& loligine, c.119. ibid.a
De monacho marino,& monocerote,c.120. ibid.a
De nereide,& orcha,c.121 ibid.a
De perna,& piſtro,& platanista,c.122 ibid.a
De polippo,cap.123 ibid.a
De polippi ſagacitate,c.124 223.b
De polipporum generatione, c.125 ibid.b
De captura ipſorum vel venatione,c.126 ibi.b
De ſtilla,& ſerra,c.127 ib.b
De ſtinco,cap.128 ib.b
De ſyrena,cap.129 224.a
De teſteo,cap.130 ib.a
De teſtudine,cap.131 ib.a
De tynno,cap.132 ib.a
De medicinis ex tynno, c.133 ib.a
De tortuca,cap.134 ib.a
De vacca,& vitulo marino,c.135 ib.a
De hippotamo,c.136 224.b
De eodem,cap.137 ib.b
De zedroſo,& ziphio,& zidrach,c.138 ib.b
De zitirone,cap.139 ib.b
De ſexu piſcium,c.140 ib.b
De multiplici genere piſcium,c.141 ib.b
De coitu piſcium,c.142 225.a
De piſcium impregnatione, c.143 ib.a
De ipſorum ouatione,c.144 ib.a
De pullificatione,c.145 ib.a
De temporibus ouandi, & pullificandi ipſorum piſcium, c.145 225.b

INDEX LIBRI XVIII.

Decimuſoctauus liber incipit agere de operæ ſexti die, hoc eſt de animalibus terreſtribus,& primo de iumentis,ſiue pecoribus,& armentis. Continet autem 98. Capitula.

De operæ ſexti diei, & primo de animalibus,cap.1 225.b
De pecoribus in generali,cap.2 ibid.b
De eiuſdem in ſpeciali, ſecundum ordinem alphabeti.Et primo de agno,c.3 ibid.b
De multiplici agni vtilitate,c.4 226.a
De apro,cap. 5 ibi.b
De medicinis ex apro, c.6 ibi.b
De ariete, cap.7 ibid.a
De arietibus ad coitum admittendis,c.8 ibid.a
De vſu arietis in cibo,& medicinis, c.9 226 b
De aſino,cap.10 ibid.b
De eodem,cap.11 ibid.b
De aſinorum generatione,c.12 ibid.b
De medicinalibus ex aſino ſumptis,cap.13. ibid.b
De eodem,cap.14 227.a
De boue,cap.15 ibid.a
De eodem,cap.16 ibid.a
De bobus comparandis,& eligendis,cap.17 ibid.a
De bobus edomandis, & iugo præparandis,cap.18. fol. ibid.a
De carnibus bouinis,c.19 237.b
De operatione bouis in medicinis,c.20 ibid.b
De bubalo,& biſonte,cap.21 ibid.b
De camelo,cap.22 ibid.b

De eo-

De eodem, cap. 23 — ibid. b
De uſu camelorum in prælijs, c. 24 — 228. a
De generatione camelorum, cap. 25 — ibi. a
De medicinalibus ex camelis, c. 26 — ibid. a
De capra, cap. 27 — ibid. a
De generatione caprarum, c. 28 — ibid. a
De carnibus caprinis, & medicinis ex earum corporibus, c. 29 — 228. b
De medicinis ex caprarum carnibus, cap. 30. — ibid. b
De cæteris medicinalibus ex capra præcedentibus, cap. 31 — ibi. b
De caprea, cap. 32 — ibid. b
De capro, cap. 33 — 229. a
De ceruo, cap. 34 — ibi. a
De inimicitia cerui cum ſerpente, c. 35 — ibi. a
De ceruorum ſagacitate, cap. 36 — ibid. a
De ipſorum variatione, cap. 37 — 229. b
De ceruorum generatione, cap. 38 — ibid. b
De morbis eorum, ac ſenectute, cap. 39 — ibid. b
De carnibus ceruinis, & adipe, & ſanguine, cap. 40. folio — 229. b
De cornibus ceruorum, cap. 41 — ibid. b
De medicinis ex cornibus cerui, cap. 42 — ibid. b
De alijs medicinalibus ex ceruo, cap. 43 — 230. a
De cuniculo, cap. 44 — ibid. a
De damula, & dromeda, cap. 45 — ibi. a
De hędo, cap. 46 — ibid. a
De equo, cap. 47 — ibid. a
De ingenio, & affectu equorum, cap. 48 — 230. b
De generatione equorum, cap. 49 — ibid. b
De emiſſarijs ad equas admittendis, cap. 50 — ibid. b
De pullis equorum enutriendis, atque donandis, capitu. 51 — ibid. b
De melioribus equis eligendis, cap. 52 — 231. a
De vſu equorum in pręlijs, cap. 53 — ibid. a
De viuacitate equorum, & morbis, cap. 54 — ibid. a
De diuerſis equorum generibus, & æquifero, & æquiceruo, cap. 55 — ibid. a
De medicinis ex equo, cap. 56 — ibid. a
De hirco, cap. 57 — 231. b
De operatione hirci in cibo, & morbi remedio, capitu. 58 — ibid. b
De ibice, cap. 59 — ibid. b
De hinnulo, cap. 60 — ibid. b
De lepore, cap. 61 — ibid. b
De eodem, cap. 62 — ibid. b
De medicinali leporis operatione, cap. 63 — 232. a
De eodem, cap. 64 — ibid. a
De mulo, cap. 65 — ibid. a
De eodem, cap. 66 — ibid. a
De mulorum generatione, cap. 67 — ibid. a
De medicinis ex mulo, cap. 68 — 232. b
De oue, cap. 69 — ibid. b
De eadem, cap. 70 — ibid. b
De diuerſis generibus ouium, cap. 71 — ibid. b
De paſtu ouium, cap. 72 — ibid. b
De generatione ouium, cap. 73 — 233. a
De carnibus ouinis, cap. 74 — ibid. a
De tonſione ouium, & lana, cap. 75 — ibid. a
De vſu lanæ in medicina, cap. 76 — ibid. a
De cęteris vtilitatibus ouis, cap. 77 — ibid. a
De porco, cap. 78 — ibid. a
De porcorum cibo, cap. 79 — 233. b
De generatione porcorum, cap. 80 — ibid. b
De morbis eorum, cap. 81 — ibid. b
De carnibus porcinis, cap. 82 — ibid. b
De diuerſis ex porco medicinis, cap. 83 — ibid. b
De ſue, cap. 84 — 234. a
De verribus ad ſues admittendis, cap. 85 — ibid. a
De medicinis ſuillis, & verrinis, cap. 86 — ibid. a
De tauro, cap. 87 — ibid. a
De eodem, cap. 88 — ibid. b
De tauris indicis, cap. 89 — 234. b
De tauris ad vaccas admittendis, cap. 90 — ibid. b
De diuerſis ex tauro medicinis. cap. 91 — ibid. b
De vacca, cap. 92 — 235. a
De carne vaccina, & lacte, cap. 93 — ibid. a
De medicinalibus ex vacca, cap. 94 — ibid. a
De vertice, cap. 95 — ibid. a
De vitulo, cap. 96 — ibid. a
De vitulis caſtrandis, cap. 97 — ibid. a
De medicinis ex vitulo, cap. 98 — 235. b

INDEX LIBRI XIX.

Decimuſnonus liber agit de beſtijs, & habet liber iſte centum 39. Capit.

DE beſtijs, cap. 1 — 235. b
De ahane, & alche, & aloy, cap. 2 — ibid. b
De anabulla, & antaplone, vel aptalo, & anKacinore, cap. 3 — ibid. b
De bonnaco, cap. 4 — ibid. b
De caco, cap. 5 — 236. a
De cameleonte, cap. 6 — ibid. a
De eodem, cap. 7 — ibid. a
De medicinis ex eo, cap. 8 — ibid. a
De camelopardo, cap. 9 — ibid. a
De cane, cap. 10 — ibid. a
De eodem, cap. 11 — 236. a
De canis ſagacitate, cap. 12 — 236. b
De affectu canum ad dominos ſuos, cap. 13 — ibid. b
De diuerſis generibus canum, cap. 14 — ibid. b
De ſexu canum, cap. 15 — ibid. b
De generatione canum, cap. 16 — 237. a
De catulis, & cecitate eorum, cap. 17 — ibid. a
De ætatibus, & morbis canum, cap. 18 — ibid. a
De latratu canum, cap. 19 — ibid. a
De morſu eorum, ac remedijs contra eum, cap. 20. ibidem. a
De medicinis ex cane, cap. 21 — 237. b
De cane rabioſo, cap. 22 — ibid. b
De ſignis rabiei in cane, cap. 23 — ibid. b
De morſu canis rabioſi, cap. 24 — ibid. b
De ſignis eiuſdem morſurę, cap. 25 — ibid. b
De remedijs contra eum in vſu medicina, cap. 26. folio — 238. a
De eodem, cap. 27 — ibid. a
De caſtore, cap. 28 — ibid. a
De eodem, cap. 29 — ibid. a
De venatione caſtoris, cap. 30 — ibid. a
De caſtoreo, cap. 31 — ibid. a

De eo-

INDEX.

De eodem, cap. 32 238.b
De catoblebа & catto, cap. 33 238.b
De cepho, & centrocota, cap. 34 ibid.b
De cyrogrillo, cap. 35 ibid.b
De duran, cap. 36 ibid.b
De eale, cap. 37 ibid.b
De elephante, cap. 38 ibid.b
De humanitate, & obedientia elephantorum, ca. 39. folio 239.a
De ſagacitate ipſorum, cap. 40 ibid.a
De pugna elephantorum cum draconibus, cap. 41. folio 239.a
Qualiter homines elephantibus vtantur in prelijs. cap. 42 ibid.a
De eodem, cap. 43 239.b
De coitu elephantorum, & generatione, cap. 44. folio 239.b
De membrorum elephanticorum creatione, cap. 45. folio 239.b
De eodem, cap. 46 ibid.b
De promuſcide, cap. 47 240.a
De ætatibus, & morbis elephantorum, cap. 48 ib.a
De venatione ipſorum, cap. 49 ibid.a
De ipſorum domeſticatione, cap. 50 ibid.a
De ebore, cap. 51 240.b
De diuerſis medicinalibus ex elephante, c. 52 ibid.b
De enchire, cap. 53 ibid.b
De enidro, & eutra, cap. 54 ibid.b
De erinacio, & erminio, cap. 55 ibid.b
De falena, & fibro, cap. 56 ibid.b
De furone, & furunculo, cap. 57 ibid.b
De galy, & genetha, cap. 58 241.a
De hericio, cap. 59 ibid.a
De medicinis ex eo, cap. 60 ibid.a
De hyena, cap. 61 ibid.a
De medicinis ex hyena, cap. 62 ibid.a
De hiſtrice, cap. 63 ibid.a
De icino, & inacli, cap. 64 241.b
De lamia, & lauzani, cap. 65 ibid.b
De leone, cap. 66 ibid.b
De virtute leonis, & fortitudine, cap. 67 ibid.b
De leonis ſerocitate, cap. 68 ibid.a
De ipſius audacia, & nobilitate, cap. 69 ibid.b
De eiuſdem humilitate, & docilitate, cap. 70 242.a
De diuerſis generibus leonum, cap. 71 ibid.a
De venatione ipſorum, cap. 72 ibid.a
De generatione leonum, cap. 73 ibid.a
De ætatibus, & morbis, & nocumentis leonum, capitu. 74 ibid.a
De medicinis ex leone, cap. 75 242.b
De leopardo, cap. 76 ibid.b
De leotophono, & leucrocuta, cap. 77 ibid.b
De lichaone, & lintiſco, cap. 78 ibid.b
De lince, cap. 79 ibid.b
De vrina lincis, cap. 80 243.a
De lotuſta, cap. 81 ibid.a
De lupo, cap. 82 ibid.a
De aſtutia luporum, cap. 83 ibid.a
De malitia, & noxietate ipſorum, cap. 84 ibid.a
De cibis eorum, cap. 85 243.b
De generatione, & ætate luporum, cap. 86 ibid.b
De diuerſis generibus luporum, cap. 87 ibid.b
De medicinis ex lupo, cap. 88 243.b
De luthere, cap. 89 244.a
De mammoneto, & manticora, cap. 90 ibid.a
De melono, & meloſo, & monocerонte, capitu. 91. folio 244.a
De muſione, cap. 92 ibid.a
De muſquelibet, & muſco, cap. 93 ibid.a
De onagro, cap. 94 ibid.a
De diuerſis generibus onagrorum, cap. 95 244.b
De medicinalibus ex onagro, cap. 96 ibid.b
De onocentauro, & oraſio, cap. 97 ibid.b
De orige, cap. 98 ibid.b
De panthera, cap. 99 ibid.b
De generatione, & venatione pantheræ, capit. 100. folio 244.b
De parandro & pardo, cap. 101 245.a
De piloſo, & pirolo, & putorio, cap. 102 ibid.a
De rangiuero, & roſurella, cap. 103 ibid.a
De rinocephalo, & rinoceronte, ca. 104 ibid.a
De ſciuro, & ſcurrulo, & ſtrigo, cap. 105 245.b
De ſymia, cap. 106 ibid.b
De ridiculoſitate ſimiarum, cap. 107 ibid.b
De ſetibus ſimiarum, & ſpeciebus earum, cap. 108. folio 245.b
De tarandro, cap. 109 ibid.b
De taxo, cap. 110 ibid.b
De medicinis ex taxo. cap. 111 246.a
De tygride, cap. 112 ibid.a
De tragelapho, & trogodita, cap. 113 ibid.a
De vario, & vnicorne, & vncia, cap. 114 ibid.a
De vro, cap. 115 ibid.a
De vrſo, cap. 116 ibid.a
De aſtutia vrſi, & ſcnitia, cap. 117 246.b
De generatione vrſina, cap. 118 ibid.b
De venatione vrſina, & captura, cap. 119 ibid.b
De medicinis ex vrſo, cap. 120 ibid.a
De vulpe, cap. 121 247.a
De vulpis doloſitate, cap. 122 ibid.a
De medicinis ex vulpe, cap. 123 ibid.a
De hiphneumone, & hippotamo, cap. 124 ibid.a
De zubrone, cap. 125 247.b
De minutis beſtiolis, & primo de mura, capitu. 126. folio 247.b
Iterum de mure, cap. 127 ibid.b
De diuerſis generibus murium, cap. 128 ibid.b
De his è quibus mures fugantur, cap. 129 ibid.b
De medicinis ex mure, cap. 130 248.a
De glire, cap. 131 ibid.a
De migali, cap. 132 ibid.a
De muſtela, cap. 133 ibid.a
De eodem, cap. 134 ibid.a
De medicinis ex muſtela, cap. 135 248.b
De ratto, & ſorice, cap. 136 ibid.b
De talpa, cap. 137 ibid.b
De eodem, cap. 138 ibid.b
De medicinis ex talpa, cap. 139 ibid.b

INDEX LIBRI XX.

Viceſimus liber agit de cæteris animalibus, ſcilicet ſerpentibus, & reptilibus atque vermibus. Et habet liber iſte 179. Cap.

DE reptilibus iu generali, cap.1 248.b
De ſerpentibus in communi, c.2 ibid.b
De anathomia ſerpentium, c.3 249.a
De generatione ipſorum, c.4 ibid.a
De cibo eorum, c.5 ibid.a
De motu ac uiuacitate ipſorum, c.6 ib.a
De aſtutia ipſorum, c.7 249.b
De venenis eorum, c.8 ib.b
De nocumentis ac remedijs ipſorum, c.9 ib.b
De eodem, cap.10 ib.b
De multiplici varietate ipſorum, & nocumentis eorum, c.11 ib.b
De eodem, cap.12 ib.b
De monſtruoſis ſerpentibus, c.13 250.a
De his, quæ contraria vel noxia ſunt ſerpentibus, cap.14 ib.a
De eodem, cap.15 ib.a
De medicinis ex ſerpentibus, c.16 ib.a
De anguibus, cap.17 ib.a
De afferato, & affundlo, cap.18 250.b
De auſibena, & armena, c.19 ib.b
De aſpide, cap.20 ib.b
De eodem, cap.21 ib.b
De baſiliſco, cap.22. ibid, & cap.23 251.a
De generibus baſiliſcorum, & remedijs contra illoc, cap.24 ib.a
De behemoth, & bero, & boa, c.25 ibi.a
De cecula, & celidro, & cenchri, c.26 ib.a
De ceraſte, cap.27 ib.a
De colubro, cap.28 ib.a
De dracone, cap.29 251.b
De pugna draconis cum elephante, & cæteris, c.30. fol. 251.b
De nocumentis draconum, c.31 ib.b
De utilitatibus eorum, c.32 ib.b
De draconcopede, c.33 ib.b
De Dypſade, cap.34 252.a
De emorroide, & enydro, & exedra, c.35 ib.a
De glandoſa, & gnatrice, c.36 ib.a
De iaculo, & ipnali, c.37 ib.a
De leuiathan, cap.38 ib.a
De nepa, & obice, c.39 ib.a
De padera, & paria, & preſtere, c.40 ib.a
De regulo, cap.41 ibi.a
De ſalpiga, & ſcitali, ac ſepe, c.42 252.b
De ſitula, ac ſpuente, & ſirena, c.43 ib.b
De taranta, & tortuca, c.44 ib.b
De tyro, cap.45 ib.b
De eodem, cap.46 ibi.b
De tyri carnibus, & tyriaca, c.47 ib.b
De vipera, cap.48 253.a
De generibus viperarum, c.49 ib.a
De generatione ipſarum, c.50 ib.a
De quibus viperis conficienda ſit tyriaca, c.51 ibid.a
De præparatione ipſarum, cap.52 253.b
De diuerſis medicinis ex viperis, & contra eius morſum, cap.53 ibid.b
De hydra, cap.54 ibid.b
De genere lacertorum, cap.55 254.a
De borace, & boiracha, cap.56 ibi.a
De buffone, cap.57 ibid.a
De gameleone, cap.58 ibid.a
De rana, cap.59 ibid.a
De diuerſis ranarum ſpeciebus, cap.60 ibid.a
De medicinis ex ranis, cap.61 254.b
De rubetis, cap.62 ibid.b
De ſalamandra, cap.63 ibid.b
De ſalamandræ nocumento, ac remediu, c.64. 254.b
De ſaura, & ſtellione, cap.65 ibid.b
De medicinis ex ſtellione, cap.66 255.a
De vermibus in generali, cap.67 ibid.a
De eodem, cap.68 ibid.a
De diuerſa vermium origine, cap.69 ibid.a
De anuloſis, cap.70 255.b
De pedibus eorum, cap.71 ibid.b
De quorundam alis, cap.72 ibid.b
De quorundam aculeis, cap.73 ibid.b
De vita inſectorum, ſiue anuloſorum, cap.74 256.a
De ſenſibus, ac vocibus eorum, cap.75 ibid.a
De generatione ipſorum, cap.76 ibid.a
De apibus, cap.77 ibid.a
De xcellentia apum, cap.78 ibid.a
De ſolertia apum, cap.79 256.b
De generatione apum, cap.80 ibid.b
De pullis earum, cap.81 ibid.b
De ſexu, & ætatibus earum, cap.82 ibid.b
De regibus earum, cap.83 257.a
De iiſdem, cap.84 ibid.a
De ſpeciebus apum, cap.85 ibid.a
De vita earum, & voce, & ſono, cap.86 ibid.a
De cibo earum, & potu, ac ſomno, cap.87 ibid.a
De manſionibus earum, cap.88 257.b
De apibus inueſtigandis, cap.89 ibid.b
De apibus eligendis, & collocandis, cap.90 ibid.b
De examinibus excipiendis, & cuſtodiendis, cap.91. folio 257.b
De eiſdem ſupplendis, & reparandis, cap.92 258.a
De proceſſu apum ad operandum. cap.93 ibid.a
De diuerſis officijs apum, cap.94 ibid.a
De pugnacitate ipſarum, cap.95 ibid.a
De operibus apum. cap.96 ibid.a
De fauo, cap.97 ibid.a
De cera, cap.98 258.b
De operatione ceræ in medicina, cap.99 ibid.b
De melle, cap.100 ibid.b
De diuerſo mellis genere. cap.101 ibid.b
De mellis electione, & probatione. cap.102 ibid.b
De operatione mellis in cibo, & medicina, cap.103. folio 259.a
De diuerſitate mellis multimoda, cap.104 ibid.a
De aqua mulſa, cæteriſque poculis mellicis, cap.105. folio 259.a
De melle venenoſo, cap.106 ibid.a
De aluearibus apum fabricandis, atque purgandis, cap.107 259.b

De al-

De aluearibus apum caſtrandis.cap.108 259.a
De vtilitate ipſorũ aluearijũ in medicinis,c.109 ib.a
De his,quę cõtraria ſunt apib.vel nociua,c.110 ib.a
De morbis apum,c.111 260.a
De arena, c.112 ib.a
De aranearum generatione, c.113 ib.a
De venatione araneæ,c.114 ib.a
De diuerſis ſpeciebus araneæ,c.115 260.b
De morſu araneæ,c.116 ib.b
De tela araneæ, c.117 ib.b
De bibione,& blacta,c.118 ib.b
De bombice,c.119 ib.b
De brucho, c.120 261.a
De bubone,& bupreſte,c.121 ib.a
De cantarida,c.122 ib.a
De virtute cantaridarum in medicina,c.123 ib.a
De ceruleo,& cerno volante, c.124 ib.a
De cicada,c.125 ib.a
De cicendela,& cimice,& coſtro, c.126 ib.a
De culice, c.127 261.b
De his quib.effugantur culices, aut necantur, c.128, folio 261.b
De cinomia,c.129 ib.b
De engula,& eruca,c.130 ib.b
De formica,c.131 ib.b
De formicę ſolertia,c.132 ib.b
De his,quæ contraria ſunt formicis,c.133 262.a
De maioribus formicis,c.134 ib.a
De formicoleone,c.135 ib.a
De fuco, c.136 ib.a
De grillo,& gurgulione, c.137 ib.a
De lanifico,& limace, c.138 262.b
De locuſta,c.139 ib.b
De generatione locuſtarum,c.140 ib.b
De nocumentis earum,c.141 ib.b
De remedijs contra eas,c.142 ib.b
De medicinis ex corporib.locuſtarum, c.143 263.a
De lumbrico, c.144 ib.a
De multipede,c.145 ib.a
De mus araneo, c.146 ib.a
De muſca,c.147 ib.a
De eodem,c.148 ib.a
De opimacho,c.149 ib.a
De papilione,c.150 263.b
De pediculo,c.151 ib.b
De pulice, c.152 ib.b
De pyrale,& rana,& vicino, c.153 ib.b
De rutela, c.154 ib.b
De ſanguiſuga, c.155 ib.b
De operatione illius in medicina,c.156 264.a
De ſcabrone, c.157 ib.a
De ſcarabeo,c.158 ib.a
De ſcyniphe,c.159 ib.a
De ſcorpione,c.160 264.b
De diuerſis generibus ſcorpionum, & morſibus, vel ictibus eorum, c.161 ib.b
De accidentibus punctura, vel morſus ſcorpionum, cap.162 ib.b
De remedijs cõtra ſcorpiones, ac medicinis eorum, cap.163 ib.b
De his,qb.pũctura,vel morſus ſanãtur,c.164 264.b
De medicinis ex ipſis ſcorpionibus,c.165 265.a
De ſeta,ac ſimultate,& ſolifuga,c.166 ib.a
De ſphalangione, c.167 ib.a
De ſpoliatore colubri,ac ſtella, c.168 ib.a
De thabano, c.169 ib.a
De thabur,& capulla,c.170 ib.a
De teredine, c.171 ib.a
De teſtudine, c.172 265.b
De quadruplici teſtudinum genere, c.173 ib.b
De tinea, c.174 ib.b
De veſpa,c.175 ib.b
De diuerſis generibus veſparum,c.176 ib.b
De cibis, & manſionibus earum,c.177 266.a
De generatione ipſarum, c.178 ib.a
De punctione earum, c.179 ib.a

INDEX LIBRI XXI.

Vigeſimusprimus liber agit de communi natura animalium, & de ſingulis partibus,vel membris eorum. Habet autem liber iſte ſexagintaſex capitula.

DE vniuerſali natura aĩalium,cap.1 266.a
De multimoda diuerſificatione eorum, capitu.2 266.b
De corporibus animalium,c.3 ib.b
De membris animalium, c.4 ib.b
De capite,c.5 ib.b
De vertice,& cerebro,c.6 267.a
De cerebro iterum, c.7 ib.a
De cornibus,c.8 ib.a
De ijſdem,c.9 ib.a
De auribus, c.10 ib.a
De fronte,& ſupercilijs,c.11 267.b
De oculis,c.12 ib.b
De palpebris,c.13 ib.b
De diuerſitate oculorum in diuerſis generibus animalium,c.14 ib.& ſeq.
De genis,& naribus, c.16 268.a
De ore,& labijs,c.17 ib.a
De lingua,c.18 ib.a
De maxillis,& dentibus, c.19 268.b
De dentium varietate,c. 20 ib.b
De eorum mutatione, c.21 ib.b
De collo, & gutture,c.22 ib.b
De armis,& pectore,& coſtis, c.23 269.a
De mammillis,c.24 ib.a
De eodem, cap.25 ib.a
De corde,cap.26 269.b
De eodem, c.27 ib.b
De pulmone,c.28 ib.b
De epate,c.29 ib.b
De ſplene,c.30 270.a
De iecore,& felle, c.31 ib.a
Iterum de felle, c.32 ib.a
De medicinis ex felle,c.33 ib.a
De ventre,c.34 ib.a
De eodem,c.35 ib.a
De vmbilico,c.36 270.b
De coagulo,c.37 ib.b
De inteſtinis, c.38 ib.b

De renibus.cap.39 271.a
De veſica.cap.40 ib.a
De coxis,& pedibus.cap.41 ib.a
De pedibus. cap.42 ib.a
De pedibus,& vnguibus. cap.43 ib.a
De membris genitalibus, & primo de teſticulis.capitu.44 271.b
De virga,& matrice.cap.45 ib.b
De cauda.cap.46 ib.b
De tegumentis aĩalium,& primo de pilis.c.47 ib.b
De diuerſitate pilorum.cap.48 272.a
De eodem,cap.49 ib.a
De coloribus pilorum,& mutatione eorum,c.50 ib.a
De cauſis diuerſitatis colorum in pilis. c.51 ib.a
De cute. cap.52 272.b
De carne. cap.53 ib.b
De differẽtia carnium in cibo,& medicina. c.54 ib.a
De eodem.cap.55 ib.b
De carnibus extremitatum animalium.c.56 273.a
De neruis,& cartilagine. cap.57 ib.a
De oſſibus. cap.58 ib.a
De iiſdem.cap.59 ib.a
De medullis.cap.60 ib.a
De pinguedine.cap.61 273.b
Adhuc de pinguedine,& ſępo,& adipe.c.62 ib.b
De differentia prædictorum inter ſe. c.63 ib.b
De arteriis,& venis.c.64 ib.b
De ſanguine.cap.65 274.a
De diuerſitate ſanguinis in animalibus. c.66 ib.a

INDEX LIBRI XXII.

Vigeſimusſecundus liber agit de nutrimento animalium, & motu, & generatione, & humiditatibus eorum. Et habet liber iſte 68.capitula.

DE cibo,& potu animalium. cap.1 274.a
De diuerſitate paſtus animaliũ.c.2 274.b
De animalibus ruminantibus.c.3 ib.b
De vocibus animalium.c.4 ib.b
De iiſdem.cap.5 ib.b
De varietate vocum in diuerſis generibus animalium.cap.6 275.a
De ſenſibus animalium.cap.7 ib.a
De proprietate tactus, & viſus.cap.8 ib.a
De tribus reliquis ſenſibus. cap.9 ib.a
De vi animalium motiua.cap.10 ib.a
De ſomno,& vigilia.cap.11 275.b
De diuerſis cauſis ſomni.cap.12 ib.b
De iiſdem.cap.13 ib.b
Vtrum in omnibus animalibus ſit cauſa ſomni euaporatio nutrimenti.c.14 276.a
Quod animalia quædam impinguantur ſomno etiam ceſſante alimento illorum.c.15 ib.a
De ſomnis animalium.c.16 ib.a
De ingeniis,& affectionib. animalium. c.17 ib.a
De appetitu,& motu ad inuicem.c.18 276.b
De naturali pietate animalium in concordia ad inuicem,cap.19 ib.b
De naturali concordia quorundam animalium, & pugna ad inuicem.cap.20 ib.b
De armis quib.vtũtur ad pugnã,vel tuitionẽ.c.21 ib.b
De iiſdem.cap.22 277.a
De motibus membrorum, & extremitatibus animalium.cap.23 ib.a
De ſexu animalium.cap.24 ib.a
De animalibus caſtratis.c.25 ib.a
De generoſitatibus animalium.c.26 277.b
De eadem.cap.27 ib.b
De coitu animalium.c.28 ib.b
De diuerſis temporibus coeundi. c.29 ib.b
De luxuria,& continentia animalium. c.30 ib.b
De fęcunditate,& ſterilitate eorum.c.31 278.a
De iiſdem.c.32 ib.a
De temporibus impręgnationis eorum.c.33 ib.b
De differentia mulieris pręgnantis à fęmina aliorum animalium.c.34 ib.a
De transfuſione ſeminis in pręparatione embrionis. cap.35 ib.a
De impreſſione formarum viſarum in conceptu. capitu.36 278.b
De diſtinctione ſexus in embrione.c.37 ib.b
De eodem.c.38 ib.b
De formatione membrorum animalis.c.39 ib.b
De eodem.ca.40 279.a
De monſtruoſis fętibus animalium.c.41 279.a
De iiſdem.c.42 ib.a
De animalibus bigeneribus.c.43 ib.a
Da naturali partu animalium.c.44 279.b
De eodem.c.45 ib.b
De cremento animalium,& ætate.c.46 ib.b
De ſuperfluis humiditatib. animalium. c.47 ib.b
De ſudore. c.48 ib.b
De lachryma,& ſaliua. c.49 ib.b
De vrina.c.50 280.a
De ſtercore,& ſterquilinio. c.51 ib.a
De ſpermate. c.52 ib.a
De menſtruo.c.53 ib.a
De lacte. c.54 280.a
De lactis origine.c.55 280.b
De multiplici lactis diuerſitate.c.56 ib.b
De lacte meliori eligendo. c.57 ib.b
De lacte malo,& venenoſo. c.58 ib.b
De coagulatione lactis.c.59 ib.b
De triplici lactis ſubſtantia.c.60 281.a
De ſero.c.61 ib.a
De caſeo.c.62 ib.a
De eodem.c.63 ib.a
De butyro. c.64 281.b
De vniuerſali lactis proprietate, ſecundum medicinam.cap.65 ib.b
De diuerſitate lactis, ſecundùm differentias animalium.c.66 ib.b
De vita,& morte animalium.c.67 282.a
Quę aĩalia in quib.regionibus non ſunt. c.68 ib.a

INDEX LIBRI XXIII.

Vigeſimustertius lib.agit de hominis creatione,ſiue factura: & primo de anima humana.Et habet liber iſte 80. capitula.

DE cauſis hominis creandi.cap.1 282.a
De hominis creatione. cap.2 ib.a

De di-

De dignitate, vel nobilitate conditionis humanæ, capitu.3 282.b
De imagine Dei in homine, cap.4 ib.b
De proprietatibus hominis, cap.5 ib.b
Cur Deus in homine ſpiritum rationalem vniuit terreno corpori, cap.6 283.a
De anima humana, cap.7 ib.a
De nobilitate ipſius, ac virtute, cap.8 ib.a
De quibuſdam eius diſſinitionibus, cap.9 ib.a
De diuerſis rationibus, vel modis animam diffiniendi. cap.10 283.b
De origine animæ, cap.11 ib.b
De ſimplicitate eiuſdem, ac compoſitione, c.12 ib.b
De eodem, cap.13 ib.b
De vnitate animæ in tribus potentijs, c.14 284.a
Reſponſio ad obiectiones contrarias, cap.15 ib.a
De eodem, cap.16 ib.a
De imagine, ac ſimilitudine Trinitatis in anima ſenſibili, cap.17 ib.a
De imagine Trinitatis in memoria, vel imaginatione, cap.18 284.b
De fallacia Trinitatis exterioris hominis, ſecundum quam homo conformatur huic ſeculo, c.19 ib.b
Quod in ſenſibili non ſit vera Trinitatis imago, capitu.20 ib.b
Quod nec in fantaſia ſimiliter, vbi ſit infinita Trinitatis alienatio, cap.21 285.a
Quod non ſolum vera, ſed etiam ficta in memoria, uel imaginatione concernuntur, c.22 ib.a
Quod ex his, quæ meminimus cognoſcimus, vel fingimus ea, quæ non vidimus, c.23 ib.a
De imagine Trinitatis in mente, c.24 ib.a
De ſimilitudine omnium rerũ in anima, c.25 285 b
De differentia animæ humanæ ad brutalem c.26 ib.b
De quantitate animæ, cap.27 ib.b
Quod creſcente corpore non creſcit anima, niſi forte in virtute, cap.28 ib.b
Quomodo fortitudo corporis conſiſtat in incremento corporis, vel ætatis, cap.29 ib.b
Quod anima de viribus corporis non creſcat, cap.30 folio 286.a
Quod animæ corpori non commenſuratur, licet per totum diffuſa ſentiet, cap.31 ib.a
Quod animæ etiam lacertarum, ac vermium in corpore ſunt, & indiuiſibiles, c.32 ib.a
Oſtenſio eiuſdem ſententiæ per exemplum, c.33 ib.a
De loco animæ corporali, c.34 ib.a
De eodem, cap.35 ib.a
De loco eiuſdem ſpirituali, ca.36 286.b
De vtroque iterum, cap.37 ib.b
De motu animæ locali, c.38 ib.b
Quod rationalis animo non ſit virtus organica, c.39. folio 287.a
Quæſtiones ad idem probandum, c.40 ib.a
Rationes ad idem neceſſariæ, cap.41 ib.a
De vnione animæ ad corpus, c.42 287.b
De modo illius vnionis, c.43 ib.b
Quod nequaquam ſine medio fieri poſſit illa vnio, capitu.44 ib.b
Qualiter in homine ſupremis infima connectuntur, cap.45 ib.b
De quatuor rebus ad prædictam vnionem conuenientibus, c.46 287.b
De alio modo diſtinguendi medium prædictæ vnionis, cap.47 288.a
De differentia vnionis animæ in homine, & in animali, & planta, c.48 ib.a
De perfectione ipſius organi, ideſt corporis humani, cap.49 ib.a
De naturali ſœdere amborum, c.50 288.b
Qđ ſœdus illud quãdoque moleſtijs irrũpitur, c.51 ib.b
De modo eſſendi animæ in corpore, c.52 ib.b
Qualiter aĩa corpus vegetat, & viuificat, c.53 ib.b
Qualiter anima corpus ſenſificat, c.54 289.a
De naturali animæ cognitione, cap.55 ib.a
De multiplici eius operatione, c.56 ib.a
De ipſius paſſibilitate, c.57 ib.a
De multiplici eiuſdem paſſione, c.58 289.b
De paſſibilitate aĩæ coniunctæ, & ſeparatę, c.59 ib.b
De ſeparatione animæ à corpore, cap.60 ib.b
De ſtatu, & loco animæ ſeparatę, c.61 ib.b
De immortalitate animæ, ſecundùm aſſertiones ſanctorum, cap 62 ib.b
De quibuſdam medijs ad probandam animæ immortalitatem, cap.63 290.a
De eodem, cap.64 ib.a
Aſſertiones Platonis, & aſſertiones Ariſto. de eodẽ, cap.65 ib.a
Aſſertiones aliorum Philoſoph. de eodem, c.66 ib.a
Iterum aliorum ad idem, c.67 390.b
Rationes Priſciani, ad idem, c.68 ib.b
Exempla quorundam philoſophorũ ad idẽ, c.69 ib.b
Rationes ad idem, c.70 ib.b
Ad idem rurſus, c.71 ib.b
Reſponſio ad obiectiones contrarias, c.72 291.a
Ad idem, iterum, cap.73 ib.a
Qualiter intelligi debeat animæ immortalitas, c.74. folio 291.a
De quorundam Philoſophorum errore ſuper animarum reuolutione, cap.75 ib.a
De erroris eiuſdem cauſa, cap.76 ib.a
Qualiter animæ corporibus exutæ in inferno patiuntur, cap.77 291.b
De his, quæ patiuntur in Purgatorio, capitu.78. folio 391.b
De illis, quæ iam requieſcunt in Paradiſo, cap.79. folio 291.b
Qualiter animabus exutus ea, quæ fiunt apud nos innoteſcunt, cap.80 292.a
De quibuſdam animabus, quæ poſt mortem viuentibus apparuerunt, cap.81 ib.a

INDEX LIBRI XXIIII.

Vigeſimuſquartus liber agit de viribus animæ, quibus corpus vegetat, & ſuſtentat, ac tenetur in corpore, videlicet de naturali, vitali, & animali. Hẽt autem 88. cap.

VTrum anima ſit ſuæ vires, atque potentię. cap. 1 292.a
Vnde ſit diſtinctio virium animæ, c.2 ib.a

De virtutib.aīæ quib.cōmiſcetur corpori.c.3 292.b
De virtute naturali,& eius ſpeciebus.cap.4 ib.b
De quatuor virtutibus virtuti paſcitiue ſubſeruientibus.cap.5 ib.b
De actione virtutis digeſtiue. cap.6 ib.b
De actionibus attractiue, & retentiue virtutum in ſtomaco.cap.7 293.a
De actione digeſtiue virtutis in eodem. cap.8 ib.a
De actione virtutis expulſiue in eodem. cap.9 ib.b
De actionib.pdictarū virtutum in matrice. c.10 ib.a
De virtute vitali agente.cap.11 293.b
De vita in genere.cap.12 ib.b
Vtrum vita ſit ſubſtantiam,vel accidens.c.13 ib.b
Vtrum vita ſit anima ipſa. cap.14 ib.b
Qualiter in anima dicatur vita. cap.15 294.a
Vtrum vita ſit animæ potentia. cap.16 ib.a
Quod ipſa ſit potentia,vel virtus indiuiſa. c.17 ib.a
Cur inter vires animæ non agit Ariſto.de vitali ſicut Auicen.cap.18 ib.a
Qualiter vita ſit actus animæ.cap.19 294.b
Reſponſiones ad obiecta.cap.20 ib.b
Quod vita diuerſimode ſumpta ſit actus & potentia.cap.21 ib.b
Quod vita ſit habitualis potentia.cap.22 ib.b
A quo vita ſit effectiue.cap.23 295.a
Quod infatigabilis ſit actus vitæ. c.24 ib.a
Qualiter vita fluere dicatur ex quieto, & ſempiterno.cap.25 ib.a
Vtrum in plantis, & brutis ſit immediate à Deo creata.cap.26 295.b
Opiniones diuerſæ,de multiplicatione vitę in plantis, & brutis.cap.27 ib.b
Aliæ opiniones,iterum de eodem.c.28 ib.b
Alexandri ſententia de eodem probabilior.c.29 ib.b
Reſponſiones ad obiecta in contrarium.c.30 296.a
Quod vita cauſatur à creatura media inter corporale & ſpirituale.cap.31 ib.a
Quod nō poſſit cauſari à ſpirituali creatura in ſpecie conſimili.cap.32 ib.a
Qđ principia vitæ fundātur in eſſentialib.c.33 296.b
Eiuſdem ſententiæ declaratio.c.34 ib.b
Reſponſiones ad obiecta.c.35 ib.b
Quod res ex ſe viuens habet in ſe aliquid vnde alteri vitam tribuit. c.36 ib.b
Oppoſitiones in contrarium. c.37 297.a
Reſponſiones ad eaſdem. c. 38 ib.a
De duplici vita.ſ.creata,& increata. c.39 ib.a
Vtrum vita creata,& increata, conueniant in aliqua re.cap.40 297.b
De multiplici vitæ differentia.c.41 ib.b
Quod cęleſtia corpora non ſunt viua.c.42 ib.b
Reſponſiones ad quædam in contrarium obiecta. capitu.43 ib.b
Adhuc,ad idem.cap.44 298.a
De cooperatione formæ cęleſtium corporum ad vitam inferiorum.cap.45 ib.a
Vtrum viuat aliquod animal carens ſanguine. c.46. folio 298.a
De quadruplici aſſignatione ſedis vitę in corpore. cap.47 298.b
Vtrū ante organizationē vita ſit ī embrione.c.48 ib.b
Opiniones variæ de hac materia.cap.49 298.b
Probabilior Alexandri ſententia.cap.50 ib.b
Vtrum etiam in humoribus ſit vita. c.51. ib.b
Quod virtus vitalis cauſa ſit anhelitus, ac reſpirationis.cap.52 299.a
De corruptione naturalis caloris ex interioribus cauſis. cap.53 ib.a
De corruptione eiuſdem ab exterioribus.c.54 ib.a
De virtute vitali patiente.c.55 299.b
De virtute animali,& eius ſpeciebus.c.56 ib.b
Alia diuiſio virium animę ſecundū quoſdā.c.57 ib.b
De virtute ſpirituali,& eius inſtrumēto.ca.58 ib.b
De inſtrumento virtutis animalis,c.59 ib.b
De impedimentis actionum eius per impedimenta inſtrumentorum,c.60 300.a
Alia diuiſio virium animæ, ſecundùm Philoſophos, cap.62 ib.a
De differentia earum ad inuicem,c.62 ib.a
De anima vegetabili,& eius operationib. c.63 ib.a
De viribus vegetabilibus,cap.64 300.b
De inſtrumentis earum,& finibus,cap.65 ib.b
De inſtrumento vis nutritiuæ, c.66 ib.b
De ipſius actione, c.67 ib.b
De vnitate virtutis nutritiuæ,c.68 ib.b
De digeſtione prima ei ſubſeruiente, c.69 301.a
De ſecunda digeſtione,c.70 ib.a
De tertia digeſtione,c.71 ib.a
De eo,quomodo per nutrimentum ſit reſtauratio deperditorum,c.72 ib.a
De vi augmentatiua, c.73 301.b
De augmento corporali animalis, c.74 ib.b
Vtrum augeatur corpus animatum, ſecūdùm quamlibet partem ſui, c.75 ib.b
De ſtatu augmenti,& motu diminutionis, c.76 ib.b
Quod aliter ſit aſſimilatio in augmentatiua, quàm nutritiua,c.77 302.a
De vi generatiua,c.78 ib.a
De actionibus generatiuæ, c.79 ib.a
Qualiter ſemen decidere ſit primus actus generatiuæ, cap.80 ib.a
Qualiter vis generatiua ſit in plantis, & in animalibus,c.81 302.b
Quod in plantis non ſit diſtinctio ſexus, c.82 ib.b
Cur non ſit in plantis ſicut in aīalibus, ca.83 ib.b
Vtrum anima vegetabilis ſit ex traduce,c.84 ib.b
Vtrum anima ſit in ſemine, c.85 ib.b
Vtrum vegetabile,uel ſenſibile per diuiſionem corporis ſit multiplicabile,c.86 303.a
De uarietate generationis, ſecundùm uarietatem agentis,& materiæ, c.87 ib.a
De perfectiorem habeant generationem animata, quàm inanimata.cap.88 ib.a

INDEX LIBRI XXV.

Vigeſimuſquintus liber agit de viribus animæ ſenſibilibus, i.quibus anima res ſenſibiles exterius,vel interius appręhendit, vel appetit,& habet 104. Capit.

De prima diuiſione virium animæ per cognitiuas,ſiue affectiuas, ſiue appręhenſiuas,& motiuas,cap.1 303.a

De vi-

INDEX.

De viribus cognitiuis, vel appręhenſiuis, c.2 303.a
De mutua illarum connexione.cap.3 303.b
De differentia earum, ſecundùm Hugonem. capit. 4 ibid. b
Item, de eadem, ſecundùm Ariſt.cap.5 ib.b
De modis apprębeadendi.cap.6 ib.b
Quòd diaerſæ vires apprębenſiue formas abſtrahāt à materia diuerſimode. cap.7 ib.b
De vi apprębenſiua ſenſibili. ca.8 304.a
De vi apprębeaſiua ſenſibili exterias. cap.9 ib.a
De inſtrumento, vel medio ſentiendi. cap.10 ib.a
Qualiter omnes ſenſus, et voluntarij motus à cerebro diriguntur.cap.11 ib.a
Qualiter ſenſus ſit ſenſibilium ſuſceptiuus, capit.12. folio 304.a
Qualiter ſenſus dicatur eſſe ſenſibilis, & non ſenſibilis.cap.13 304.b
De ſenſibili per ſe, ac per accidens. cap.14 ib.b
Qualiter ſenſibile ſit in obiecto, & in medio, & in ſenſa.cap.15 ib.b
Qualiter forma ſingularis recipiatur in ſenſu. ca.16. folio 304.b
De numero, & nominibus ſenſuum.ca.17 305.a
De ratione numeri eorum.cap.18 ib.a
De eodem, cap.19 ib.a
Item alia rationes, ad idem. cap.20 ib.a
Item alia ratio, ad idem.cap.21 305.b
De diſpoſitioue quinque ſenſuum in corpore. cap.22. folio 305.b
De ordine ipſorum.cap.23 ib.b
De organis quinque ſenſuum.cap.24 ib.b
De remedijs ipſorum.cap.25 ib.b
De obiectis eorum.cap.26 306.a
De inclinatione ſenſuum ad obiecta.cap.27 ib.a
De diffinitionibus viſus. cap.28 ib.a
De organo viſas.cap.29 ib.a
De celeritate ſpiritus viſibilis. ca.30 306.b
Reprobatio quarundam opinionum de progreſſa radij viſualis. cap.31 ib.b
Aſſertio opinionis Academicorum, de eodem. c.32. folio 306.b
Quod oculus, ſecundùm Ariſtot. conſiſtat in humido. cap.33 ib.b
De quibuſdam accidentibas viſum impedientibus. cap. 34 ib.b
De quibaſdam animalibus nocte videntibus. cap.35. folio 307.a
De opinione Platonis, quòd in oculo dominetur ignis. cap.36 ib.a
Qualiter Ariſtot. rationibus reprobat illam opinionem.cap.37 ib.a
De alijs rationibus eiaſdem ad idem.cap.38 ib.a
De obiecto viſus.cap.39 307.b
De eodem. cap.40 ib.b
De medio eiuſdem. cap.41 ib.b
Qualiter ſpecies viſibiles ſunt in medio, & in oculo. cap.42 ib.b
De modo actus videndi, ſecundum diuerſos. cap.43. folio 308.a
Cur non videamus ad omnem partem, ſecundum aeris immutationem.cap.44 ib.a
Cur non ante nos videmus ſimul, & ad omnem partem.cap.45 308.a
Rationes ad probandum, quòd videmus extra mittendo.cap.46 ib.a
Solutiones ad obiecta in contrarium.cap.47 ib.a
Ad experimenta, quæ videatar contraria reſponſioni.cap.48 308.b
Car aliquando viſui vnum apparet duo. c.49 ib.b
De diffinitione auditas.cap.50 ib.b
Cur auditus dicitur ſecundus ſenſus. cap.51 ib.b
De organo auditas.cap.52 309.a
De concauitate, ac mobilitate aurium. cap.53 ib.a
De obiectu eiuſdem, quod eſt ſonus.cap.54 ib.a
De ſoni diffinitione.cap.55 ib.a
De voce.cap.56 ib.a
De vocis ſignificatione.cap.57 ib.a
Qualiter ad auditum perueniat vox, & echo, ac ſibilus.cap.58 309.b
Cur dēſa corpora penetrat ſonus potius quam viſualis radius.cap.59 ib.b
De medio ſoni, vel auditus. cap.60 ib.b
De diffinibas olfactas. cap.61 ib.b
De organo ipſius.cap.62 ib.b
Quod eias organum ſit frigidū, & humidū.c.63 ib.b
De obiecto eiuſdem.cap.64 310.a
De medio eiaſdem ſenſus.cap.65 ib.a
Secundum quam naturam aer & aqua ſunt media olfactus. cap.66 ib.a
Vtrum olfactus vniuoce ſit in animalibas reſpirantibas, & non reſpirantibus. cap.67 ib.a
Car hō peius odorat cęteris animantib. c.68 310.b
Cur delectatio in odore propria ſit homini ſecundum ſe. cap.69 ib.b
De diffinitione guſtus. cap.70 ib.b
De organo eiaſdem. cap.71 ib.b
De obiecto eiaſdem.cap.72 311.a
De medio eiaſdem ſenſas. cap.73 ib.a
Qualiter guſtus ſit quidam tactas. cap.74 ib.a
Qualiter iuxta cor ſit inſtramentum guſtas, & tactus.cap.75 ib.a
De diffinitionibus tactus, cap.76 ib.a
Quòd tactus nō ſit plures ſenſus, ſed vnus, c.77 311.b
De proprietatibus eius.cap.78 ib.b
De organo eiuſdem. cap.79 ib.b
De obiecto eiuſdem.cap.80 ib.b
De medio eius.cap.81 312.a
Vtrum dolor corporis, ac delectatio ſenſibiles ſint ſecundum tactum. cap.82 ib.a
Solationes quarundam quæſtionum circa ſenſum. cap.83 ib.a
De ſenſualitate.cap 84 ib.a
De viribus animæ ſenſibilis interius apprębenſiais. cap.85 ib.a
De numero earum, & ordine.cap.86 ib.a
De ſenſa communi, vel fantaſia. cap.87 312.b
Cur dicatur ſenſus communis. cap.88 ib.b
Quæ fuit neceſſitas ponere ſenſum cōem.c.89 ib.b
Diffinitio ſenſus cōis, ſecundùm Auic.cap.90 ib.b
Diffinitio eiuſdem, ſecundum Algazel. c.91 ib.b
Qualiter omnes ſenſas proprij coniunguntur in ſenſu communi.cap.92 313.a

De organo ſenſus communis.cap.93 313.a
De obiecto eiuſdem.cap.94 313.a
Adhuc,de eodem,cap 95 ib.a
De actu eiuſdem.cap.96 ibid.a
De imaginatione.cap.97 313.b
De imaginatione,& fantaſia.cap.98 ibi.b
De æſtimatione. cap.99 ib.b
De memoria,& obliuione. cap.100 ib.b
De vi motiua ſenſibili. cap.101 ibi.b
De motiua duplici. cap.102 314.a
Diſtinctio motiuarum in communi. cap.103 ib.a
De motiuis exterioribus.cap.104 ib.a

INDEX LIBRI XXVI.

Vigeſimusſextus liber agit principaliter de animæ humanæ impreſſione, quas ſuſcipit abrepta quodammodo à corporis ſenſibus,ſiue dormiendo, ſiue vigilando,videlicet in extaſim mentis excidendo. Et habet capitula centum vndecim.

DE ſomno,& vigilia.Cap.1 314.a
De diffinitione ipſorum Ariſtotelica.ca.2. folio 314.a
Quod ſomnus,& vigilia ſunt paſſiones ſenſus. cap.3 ib.a
Vtrum ſint paſſiones virtutis motiuæ. cap.4 ib.a
Quod ſint paſſiones viſus. cap.5 ib.a
Qualiter ſint paſſiones communis ſenſus. c.6 315.a
Cuius loci,vel partis corporis, ſint ſomnus, & vigilia.cap.7 ib.a
De qualitate ſomni,& eius cauſa.cap.8 ib.a
De cauſis oppoſitis ſomni,& vigiliæ.cap.9 315.b
De diſpoſitione animæ,& corporis in dormiendo.capitu.10 ib.b
De cauſis efficientibus ſomni. cap.11 ib.b
De prima eius cauſa, quæ eſt euaporatio nutrimenti. cap.12 ib.b
Quod nutrimentum illud eſt ſanguis.cap.13 ib.b
De hac prima cauſa ſomni quæſtio Ariſtotelis.c.14. folio 316.a
Adhuc,de eodem.cap.15 ib.a
Vtrum euaporatio nutrimenti ſit in omnibus animalibus cauſa ſomni. cap.16 ib.a
De cauſa ſomni,quæ eſt labor. cap.17 ib.a
De eodem, cap.18 316.b
De tertia,quæ eſt ægritudo. cap.19 316.b
De quarta,quæ eſt ætas prima. cap.20 ib.b
Adhuc,de eodem. cap.21 ib.b
Obiectio contra prædictam cauſam.cap.22 ib.b
De quinta cauſa,quæ eſt caloris ſubtractio.c.23 ib.b
De ſexta cauſa,quæ eſt ſtudij attentio. c.24 ib.b
De ſeptima cauſa,ſecundùm Auicennã. c.25 317.a
De his,qui dormiẽdo faciunt opera vigiliæ.c.26 ib.a
Adhuc,de eodem.cap.27 ib.a
Cur experrecti non meminerint operum, quæ fecerũt in ſomno. cap.28 ib.a
Cur dormientes non recordantur, quæ fecerunt vigilando.cap.29 ib.a
De his,quæ ſomnum excitabilem faciunt.c.30 ib.a
De duplici cauſa ſomni excitatiua. c.31 317.b
De ſomno. cap.32 ib.b
De quæſtionibus Ariſtotelis circa ſomnium.cap.33. folio 317.b
Quod ſomnium ſit à motu ſimulacrorum in dormientibus.cap.34 ib.b
De cauſis quib. fit huiuſmodi motus. ca.35 ib.b
De eodem, cap.36 ib.b
An ſomnium paſſio ſit intellectus. cap.37 318.a
Huius quæſtionis ſolutio.cap.38 ib.a
Qualiter ſomnium ſit motus fantaſticæ virtutis. capitu.39 ib.a
Qualiter ſomnij motus ſit, vt motus vertiginis. capitu.40 ib.a
Quod ſomnium ſit paſſio ſenſus cõis.c.41 ibid.a
De ſpecieb.ſenſibiliũ,quæ apparẽt in ſõnijs.c.42 ib.a
De ſecunda quæſtione Ariſtotelis circa ſomnium.capitu. 43 318.b
Huius quæſtionibus ſolutio, & de illis qui nunquam ſomniant.cap.44 ib.b
De illis, qui iam ætate prouecti ſomniare incipiunt. cap.45 ibid.b
Quæ fantaſmata faciunt ſomnia. cap.46 ib.b
Solutio prædictæ quæſtionis. cap.47 ib.b
De ſomnijs incertis.cap.48 319.a
De tertia quæſtione Ariſtoteles circa ſomnium. capitu.49 ib.a
De ſomnio latente,& non latente.cap.50 ib.a
De deceptionibus animæ in ſomnijs. cap.51 ib.a
De quarta quæſtione Ariſtotelis. cap.52 ib.a
De quinta quæſtione eiuſdem.cap.53 319.b
De ſomnijs ſignificatiuis. cap.54 ib.b
De diuerſis ſomniorum ſignis. cap.55 ib.b
De reuelationibus,quæ fiunt in ſomnijs.c.56 ib.b
De ſexta quæſtione Ariſtotelis. cap.57 ib.b
Cur intellectus futurorum non demonſtrantur in imaginationibus proprijs.cap.58 320.a
De ſeptima,& vltima quæſtione Ariſtoteles.ca.59. folio 320.a
De ſex modis ſomniorum,ſecundùm Gregorium. capitu.60 ib.a
De ſufficientia diuiſionis,ſecundùm ipſum.capitu.61 folio 320.a
De alia diuiſione,ſecundùm Hugonem,& Auguſtinum.cap.62 ib.a
De diuerſis cauſis viſionum in ſomnijs.ca.63 ib.a
De viſionibus, vel imaginibus animæ per angelum bonum, & malum expreſſis. cap.64 320.b
De illuſione diaboli cauenda in ſomnijs. capitu.65. folio 320.b
Qualiter malignus ſpiritus imagines imprimat in vigilantibus.cap.66 ibid.b
Quod proprie non ſit cogitationum immiſſor, ſed incentor.cap.67 ib.b
Vtrum malignus ſpiritus agat in animam immediate mala ſuggerendo.cap.68 ib.b
Quod diabolus animæ non illabitur intentando hominem.cap.69 ib.b
Quod non videt anima interior. cap.70 ib.b
Qualiter angeli boni imprimant animæ locutiones ſuas.cap.71 ib.b

Qua-

Qualiter incendant in anima cogitationes bonas. capitu.72 321.a
Eiuſdem quæſtionis determinatio.cap.73 321.b
Qualiter angelus animam doceat. cap.74 ibid.b
De triplici viſione.cap.75 ibid.b
De ipſarum ordine.cap.76 ibid.b
De earundem connexione.cap.77 322.a
De viſionum fallacia, vel errore. cap.78 ibid.a
Qualiter ſobrius intellectus, & vigilantem, & dormientem à pernicioſo defendat errore, capitu.79. folio 322.a
De mutua diuerſarum viſionum collatione, vel comparatione.cap.80 ibid.a
De prophetica viſione.cap.81 ibid.a
Quid ſit prophetia, vel propheta. cap.82 322.b
Vtrum requiratur diſpoſitio naturalis ad prophetiã habendam. cap.83 ibid.b
Vtrum bonitas morum requiratur ad illam.cap.84. folio 322.b
Qualiter prophetæ dicuntur in ſpeculo videre. ca.85. folio 323.a
Iterum, de eodem.cap.86 ibid.a
Quid ſit illud, quod prophetæ imprimitur in reuelatione.cap.87 323.b
Vtrum omnis reuelatio prophetica ſit angelo mediante. cap.88 ibid.b
Quòd propheta aliquando cum à ſpiritu prophetiæ tangitur à ſenſibus alienetur. cap.89 ibid.b
Obiectiones in contrarium.cap.90 324.a
Reſponſiones ad eaſdem.cap.91 ibid.a
De collatione mutua prophetiæ, quę ſit ſecundum viſionem intellectualem tantum, & eius qui habet intellectualem ſimul cum imaginaria.cap.92 ib.a
Adhuc, de eodem.cap.93 324.b
Vtrum gradus prophetiæ diſtinguãtur, ſecundum viſionem imaginariam.cap.94 ibid.b
De quatuor modis diſtinguendi prophetiam.cap.95. folio 324.b
De extaſi.cap.96 325.a
De diuerſis eius cauſis.cap.97 ibid.a
Item, de eodem. cap.98 ibi.a
De diſcretione ſpirituum. cap.99 ibid.a
De raptu animæ vltra duo prima genera viſionum. cap.100 325.b
Qualiter raptus ſit, ad id quod eſt ſupra naturam. cap.101 ibid.a
Adhuc, de eodem.cap.102 ibid.a
Vtrum Paulus in raptu viderit Deum per eſſentiam. cap.103 326.a
Quòd homo in corpore mortali conſtitutus non poteſt Deum per eſſentiam videre, niſi à ſenſibus corporis alienetur.cap.104 ibid.a
Reſponſiones ad ea, quæ contra obijciuntur. cap.105. folio 326.a
De eodem, iterum.cap.106 326.b
Quòd ad videndum Deum in ſtatu præſenti, non requiritur abſtractio à vi vegetabili.ca.107 326.b
Solutiones ad obiecta in contrarium.cap.108 ibi.b
Diuerſorum opiniones de ſcientia Pauli circa raptũ ſuum.cap.109 327.a
Probabilior ſententia ſuper hoc. cap.110 ibid.a
In quo differant mentis exceſſus extaſis, & raptus. cap.111 ibid.a

INDEX LIBRI XXVII.

Vigeſimusſeptimus liber agit de viribus animæ quas habet quo ad ſe, videlicet, quę ſenſum corporis excedunt, & magis approprianturr animæ humanæ. Et habet centum tria capitula.

De virib. aïæ quas hẽt quo ad ſe.c.1 327.b
De confuſione, & varietate diſtinctionis virium animæ.cap.2 ibid.b
De viribus appręhenſiuis ſenſibilibus.cap.3 ibid.b
De viribus appręhenſiuis rationalib. cap.4. ibid.b
De duplici mentis intentione.cap.5 ibid.b
De verbo mentis, ideſt, cogitatione. cap.6 328.a
De verbi noſtri ad verbũ patris ſimilitudine.c.7 ib.a
Quantum ſit ab eodem diſſimile.cap.8 ib.a
De cogitatiua, vel excogitatiua virtute, ca.9 ib.a
Quòd excogitatiua, ſecundum Auicennam, quę dicitur imaginatiua differt ab imaginatione, cap.10. folio 328.b
De memoratiua virtute. cap.11 ib.b
De via recordationis, & obliuionis in capite. ca.12. folio 328.b
De pigritia, & tarditate memoriæ. cap.13 ib.b
De differentia memoriæ, & reminiſcentiæ, & addiſcentiæ.cap.14 329.a
De memoria Dei naturaliter infixa menti humanæ. cap.15 ibid.a
Qualiter imago diuina refulget in mente. c.16 ib.a
De iudicio mentis, ſcdm veritatis regulas. c.17 ibi.a
Qualiter ex ipſo intuitu veritatis in mente formatur imago Trinitatis. cap.18 329.b
De ratione. cap.19 ibid.b
De duplici rationis portione. cap.20 ib.b
Qualiter ratio per inferiorem ſui partem declinat ad culpam.cap.21 330.a
Qualiter duæ partes rationis declinant ad ſapientiã, & ſcientiam.cap.22 ibid.a
De ſindereſi.cap.23 ibid.a
In quibus, & qualiter ſit extincta.cap.24 330.b
De conſcientiæ ſcintilla. cap.25 ib.b
De diuerſis acceptionib. & officijs rõnis. ca.26 ib.b
De opinione.cap.27 ib.b
Qualiter opinio differt ab intellectu, & à fide.ca.28. folio 331.a
De virtute intellectiua. cap.29 ib.a
De duplici eius potentia.cap.30 ib.a
De differentia, & conuenientia intellectus, & ſenſus. cap.31 331.a
Qualiter à ſenſu iuuatur intellectus.cap.32 331.b
De organo virtutis intellectiuæ.cap.33 ibid.b
De operatione eiuſdem, & formarum abſtractione. cap.34 ibid.b
De ordine abſtractiõis formę corporalis.c.35 332.a
Quis ſit veriſſimus modus abſtractionis.ca.36 ib.a
De differentijs appręhenſionis, ſecundùm differẽtias abſtractionis.cap.37 ibid.a

De diſtinctione virtutis intellectiuæ.ca.38 332.a
De varia eius diuiſione, ſecundum diuerſos .cap.39. folio ibid.a
De concordia varietatis prædictæ. cap.40 ibid.a
De intellectu agente.cap.41 332.b
De varijs opinionibus ſapientum in eius poſitione. cap.42 ibid.b
Vtrum intellectus agens ſit pars animæ.cap.43 ib.b
Qualiter ſit intellectus agens. cap.44 ibid.b
Quid intellectus ſit poſſibilis. cap. 45 333.a
De gradibus eius, vel differentijs. cap.46 ibid.a
Qualiter intellectus poſſibilis eſt incorruptibilis, ſecundum ſuam ſubſtantiam.cap.47 ibid.a
De differentijs intellectiuæ virtutis, & apprehenſiuæ. cap.48 ibi.a
De ſpeculatiuo intellectu.cap.49 333.b
Vtrum intellectus ſpeculatiuus ſit res ſcita in actu, ſecundum rationem ordinis.cap. 50 ibid.b
Qualiter ſpecies intelligibiles ſint in intellectu. ca. 51. folio 333.b
Vtrum omnia intelligibilia ſint in anima. cap.52. folio 333.b
De quatuor viribus intellectiuæ. cap.53 334.a
De actibus inuentiuæ virtutis, & iudicatiuæ.cap. 54. folio 334.a
De actibus memoratiuæ, & interpretatiuæ.c.55 ib.a
De viribus animæ motiuis interioribus.cap.56 ib.a
De practico intellectu.cap.57 ibid.a
Qualiter ab intellectu ſpeculatiuo practicus differt. cap. 58 334.b
Vtrum intellectus practicus ſemper ſit rectus. ca.59. folio 334.b
De motu fantaſiæ.cap.60 ibid.b
De differentia eius à ſenſualitate. cap.61 ibid.b
De viribus appetitiuis inobedientibus rationi.ca.62. folio 335.a
Cur vegetabiles non obediunt ei. cap.63 ibid.a
De obedientibus rationi.cap.64 ibi.a
De differentia eſſentiali concupiſcibilis, & iraſcibilis. cap.65 ib.a
De actibus concupiſcibilis.cap.66 ib.a
De actibus iraſcibilis.cap.67 335.b
De actibus vtriuſque generaliter, & organo amborum.cap.68 ibid.a
De ſpeciebus triſtitiæ, & lætitiæ.cap.69 ibid.a
De ſpeciebus timoris, & iræ,cap.70 336.a
De diuerſis cauſis differentiæ affectionum. cap.71. folio 336.a
Adhuc de eodem,cap.72 ibid.a
De vitioſitate & radice affectionum. cap.73 ib.a
De ordinatione ipſarum.cap.74 335.b
De carentia affectionum.cap.75 ib.b
De vi motiua membrorum. cap.76 ib.b
De motu proceſſiuo, quid ſit.cap.77 337.a
Ex qua vi motus ille proueniat, cap.78 ibid.a
Vtrum vis illa ſit ab alijs diſtincta. cap.79 ib.a
De numero mouentium motu proceſſiuo.ca.80 ib.a
De fine proceſſiui motus, & eius organo.c.81 ib.a
De viribus motiuis rationalibus, & primo de voluntate.cap.82 337.b
De voluntatis diſtinctione. cap.83 ibid.b
Item de triplici voluntate.cap.84 ibid.b
Vtrum voluntas ſit vna potentia per ſe. c.85 ibid.b
Vtrum voluntas ſit in omnibus viribus animæ. capitu.86 338.a
Qualiter intelligatur, quòd omnis voluntas ſit in ratione.cap.87 ibi.a
De voluntatis conſenſu. cap.88 ibid.a
De inſtrumento, & obiecto voluntatis. cap.89 ibi.a
Quòd voluntas in bono firmata ſit magnæ libertatis. cap.90 338.b
De libero arbitrio vtrum ſit in nobis. cap.91 ibid.b
Quæſtio de his, quæ fiunt in poteſtate liberi arbitrij. cap.92 ibid.b
Determinatio de his, & illa quæſtione. cap.93 ibi.b
De libero arbitrio, quid ſit. cap.94 339.a
Qualiter in eo concurrunt iudicium rationis, & motus voluntatis. cap.96 ibid.a
Quod flexibilitas ad malum non ſit pars libertatis. cap.96 ibid.a
Vtrum liberum arbitrium aliquid ſine gratia poſſit. cap.97 339.b
Quòd libertatem arbitrij præſcientia Dei non tollit. cap.98 ibid.b
Quòd nec voluntas Dei tollit, ſed iuuat libertatem arbitrij.cap.99 ibid.b
De impotentia ſtandi, & potentia peccandi. ca.100. folio 340.a
De varia diſtinctione liberi arbitrij.cap.101 ibi.a
De operationibus omnium virium animæ in generali.cap.102 ibid.a
De paſſionibus animæ ſimiliter in generali.cap.103. folio 340.b

INDEX LIBRI XXVIII.

Vigeſimuſoctauus liber agit de formatione humani corporis, & eius natura. Et habet liber iſte nonagintaſex capitula.

DE cauſa creandi humani generis.c.1 ib.b
De materia, & loco, & forma ipſius creationis.cap.2 ibi.b
De dignitate, & nobilitate corporis humani. cap.3. folio 340.b
De corporis eiuſdem membris.cap.4 ibid.b
De varia membrorum diuiſione.cap.5 341.a
De diſtinctione membrorum, ſecundum conuenientiam actionum.cap.6 ibid.a
De membris conſimilibus, & primo de oſſibus. capitu 7 ibid.a
De ratione multitudinis oſſium.cap.8 ibid.a
De diuiſionibus eorum.cap.9 ibid.a
De oſſibus ſingulorum membrorum. cap.10 341.b
De oſſibus maxillarum, & menti.cap.11 ibid.b
De dentibus. cap.12 ibi.b
De oſſibus dorſi. cap.13 ibid.b
De oſſibus pectoris, & ſpatularum, ac furcularum cap.14 342.a
De oſſibus manuum.cap.15 ibid.a
De oſſibus pedum. cap.16 ibid.a
De numero oſſium totius corporis.cap.17 ibid.a

De mo-

INDEX.

De motibus oſſium, cap. 18 — ib.a
De medullis oſſium, c. 19 — 342.b
De cartilagine, cap. 20 — ib.b
De neruis, cap. 21 — ib.b
De neruorum diſtinctione, c. 22 — ib.b
De ligamentis, & chordis, & muſculis, c. 23 — ibid.a
De venis, c. 24 — ib.a
De arterijs, cap. 25 — ib.a
De carne, cap. 26 — ib.a
De ſanguine, c. 27 — 343.b
De pinguedine, & zirbo, c. 28 — ib.b
De panniculis, c. 29 — ib.b
De cute, cap. 30 — ib.b
De coloratione cutis, c. 31 — ib.b
De vngulis, & pilis, c. 32 — 344.a
De capillis, cap. 33 — ib.a
De capillorum colore, c. 34 — ib.a
De diminutione capillorum, & caluicie, c. 35 — ib.a
De medicinis capillorum, c. 36 — 344.b
De tincturis eorum, c. 37 — ib.b
De barba, cap. 38 — ib.b
De membris officialibus, & primo de lacertis, & muſculis, c. 39 — ib.b
De cerebro, cap. 40 — ib.b
De ventriculis cerebri, c. 41 — 345.a
De pia, & dura matre, c. 42 — ibi.a
Qualiter cerebrum ſit principium ſenſus, & motus voluntarij, c. 43 — ib.a
Qualiter a cerebro nucha deriuatur, & per ea ſenſus, & motus ad membra transfunduntur, c. 44. — ibi a
De vijs quibus cerebrum purgatur, c. 45 — 345.b
De oculis, & eorum munimentis, c. 46 — ib.b
De proprietatibus oculorum hominis, c. 47 — ib.b
De diſpoſitione oculorum, c. 48 — ib.b
De ſeptem tunicis oculorum, c. 49 — 346.a
De phiſonomia oculorum, c. 50 — ib.a
De auribus, cap. 51 — 346.a
De naribus, cap. 52 — ib.a
De ore, & labijs, c. 53 — 346.b
De lingua, cap. 54 — ibid b
De uarijs officijs linguæ, c. 55 — ib.b
De vua, & amigdalis, c. 56 — ib.b
De gutture, c. 57 — 347.a
De pulmone, c. 58 — ib.a
De corde, cap 59. ibi.a & 60. & 61 — ib.a
Qualiter a corde procedunt arteriȩ, c. 62 — 347.b
De ſignis diſpoſitionum cordis, & pulſu, c. 63 — ib.b
De dyafragmate, c. 64 — 348.a
De inſtrumentis vocis, c. 65 — ib.a
De inſtrumentis cibi, c. 66 — ib.a
De dentibus, cap. 67 — 348.b
De ore ſtomachi, c. 68 — ib.b
De ſtomacho, c. 69 — ib.b
De viſceribus, & inteſtinis, c. 70 — ib.b
De num. inteſtinorũ, & officijs ſingulorũ, c. 71 — 349.a
De epate, & iecore, c. 72 — ib.a
De ortu uenarum a iecore, c. 73 — ib.a
De felle, cap. 74 — ib.a
De ſplene. cap. 75 — 349.b
De renibus, cap. 76 — ib.b
De ueſica, cap. 77 — 350.a
De vrina, cap. 78 — 350.a
De membris generatiuis, & primo de teſticulis, cap. 79 — ibid.a
De virga virili, c. 80 — ibid.a
De matrice, & vulua, c. 81 — 350.b
De lumbis, & vmbilico, & ilijs, c. 82 — ib.b
De mamillis, cap. 83 — ib.b
De lacte, cap. 84 — ib.b
De membris compoſitis, & primo de capite, cap. 85. fol. — 351.a
De facie, & fronte, c. 86 — ib.a
De collo, cap. 87 — ib.b
De humeris, & brachijs, c. 88 — ib.a
De manibus, & digitis, c. 89 — 351.b
De torace, & pectore, & ventre, c. 90 — ib.b
De lateribus, & dorſo, c. 91 — ib.b
De anchis, natibus, & coxis, c. 92 — ibi.b
De genubus, & tibijs, cap. 93 — ibi.b
De pedibus, ca. 94 — 352.a
De phiſonomia membrorum humani corporis, c. 95. fol. — 352.a
De medicinis ex humano corpore, c. 96 — ibi.a

INDEX LIBRI XXIX.

Vigeſimuſnonus liber agit de uniuerſo, id eſt de uniuerſitate rerum in qua Deus præter illa ſex dierum opera, quibus in die ſeptimo requieuit, operatur multipliciter vſque modo. Et habet 170. Cap.

QValiter Deus opera ſua iam facta conſiderauit, cap. 1 — 352.a
Quod in ea bonitas ipſius approbauit, c. 2. — 352.b
Quod omnia erant valde bona, c. 3 — ib.b
Cur non omnia facta ſunt ęqualia, c. 4 — ib.b
De quarundam rerum eminentia, c. 5 — ib.b
Quod in rebus ordinem natura non vſus ſed ratio diſcernit, c. 6 — 353.a
Vtrum Deus aliud uel melius aliquid facere poſſit, quàm fecit, c. 7 — ib.a
De vniuerſitatis apta, & firma cōpoſitione, c. 8. — ib.a
De mira omnium rerum diſpoſitione, c. 9 — ib.a
De mirabili, & multiplici rerum ſpecie, cap. 10. — ibi.b
De uaria, & mira rerum qualitate, c. 11 — 353.b
De omnium armonia, & pulchritudine, cap. 12. — ibi.b
Quod deformitas mali non minuit pulchritudinem vniuerſi, c. 13 — 354.a
Quod nihil eſt contrarium uniuerſitati, c. 14 — ib.a
De pace diuina qua adunat, & copulat omnia, c. 15. fol. — 354.a
Qualiter eadem pace perfunditur omnis creatura, cap. 16 — ib.a
Qualiter Deus ubiq; totus implet omnia. c. 17. — 354.b
Qualiter præſens eſt mentibus etiā pollutis, c. 18. — ib.b
Quod in rebus eſt Deus multis modis, c. 19 — ib.b
Quod etiam in ipſo ſint omnia, c. 20 — 355.a
Quod ipſum eſſe Deum oſtendunt omnia, c. 21. — ibi.a
Qualiter ipſum laudat omnis creatura, c. 22 — ib.a

Qua-

INDEX.

Qualiter apparent in ea diuinæ Trinitatis veſtigia. cap.23 354.a
Qualiter agnoſcitur Deus ex motu creaturæ. cap.24. folio 355.b
De omnium rerum modo ſpecie, & ordine. c.25 ib.b
De menſura, numero, & pondere. cap.26 ib.b
De quadruplici creaturarũ conſideratione. c.27 ib.b
De conſideratione earum quantum ad ipſarum vanitatem. cap.28 356.a
De conſideratione illarum ad creatoris agnitionem. cap.29 ib.a
De conſideratione ipſarum ad vitæ correctionem. cap.30 ib.a
De conſideratione ipſarum ad ædificationem. ca.31. folio 356.b
De conſideratione ipſarum ad concupiſcentiæ prouocationem. cap.32 ib.b
De inani ſtudio circa opera Dei, & non opificis cognitionem. cap.33 ib.b
Cur Deus in ſenario dierum opera ſua compleuit. capitu.34 ib.b
De cauſis futurorum ſeminalibus quas mundo tunc inſeruit. cap.35 357.a
De cauſis miraculorum quas apud ſe retinuit. ca.36. folio 357.a
Quòd inter illas cauſas abſcondita fuit qua peccatores ſaluauit. cap.37 ib.a
Quòd inferiores cauſas mundo inſertas etiam ſuperior ad libitum ſuum vertit. cap.38 357.b
De illa requie qua Deus ab operibus ſuis in ſe requieuit. cap.39 ib.b
Quòd etiam in ipſo omnis creatura requieſcit. ca.40. folio 357.b
Cur prædictam requiem diei ſeptimæ deputauit. capitu.41 358.a
De operationum eius continuatione. cap.42 ib.a
De aſſidua rerum propagatione. cap.43 ib.a
De diſtinctione operum creatoris, & creaturæ in adminiſtratione naturæ. cap.44 ib.a
Exemplificatio illius differentiæ. cap.45 358.b
De quatuor differentijs operationum. cap.46 ibid.b
De varijs modis operationum diuinarum, c.47 ib.b
De operatione miraculorum. cap.48 ib.b
Quòd Deus miracula facit per miniſteria angelorũ bonorum, & malorum. cap.49 359.a
Quòd hæc omnia Dei potentia, & prouidentia moderantur pro meritis animarum. cap.50 ib.a
Quòd Dei prouidẽtia ſit gubernatrix oĩum. c.51 ib.a
De bipartito opere quo vniuerſitati creaturæ prouidet. cap.52 359.b
Quod Dei prouidentia omnium creaturarum indigentias replet. cap.53 ib.b
Qualiter eadẽ prouidentia cunctorũ animantium appetitus mouet, & diriget motus. cap.54 360.a
Qualiter hominibus viſa pro meritis obijcit, & ſubtrahit. cap.55 ib.a
Qđ eius prouidentia omnia regna diſponit. c.56 ib.a
De differentia fati, & prouidentiæ. cap.57 360.b
De ratione caſus, uel fortunæ. cap.58 ib.b
Qđ ea quæ in uniuerſo confuſa, & perturbata uidentur rectè p Dei prouidentiã ordinantur. c.59 ib.b
Vtrum ea, quæ in mundo ſunt, uel ſiunt à præſcientia Dei cauſentur. cap.60 361.a
Quod præſcientia neceſſitatem in rebus non ponit. cap.61 ib.a
Quod libertatem arbitrij non excludit. ca.62 ib.a
Quod apud Deum ſit certa prænotio rerum contingentium. cap.63 ib.a
De excellentia diuinæ mentis intuitu rerum mutabilium. cap.64 361.b
Quod etiam contingentia ad diuinum intuitum relata ſunt neceſſaria. cap.65 ib.b
Quod Dei voluntas ſit prima, & ſumma omnium rerum cauſa. cap.66 ib.b
Cur & qualiter vult Deus eſſe mala. cap.67 ib.b
Qualiter malas voluntates moderatur voluntas diuiſa. cap.68 362.a
Quod naturalis ordo præcipitur obſeruari æterna lege. cap.69 ib.a
Quod in eius præceptis, & prohibitionibus nulla ſit falſitas. cap.70 ib.a
Qualiter ab illa ſumma lege, lex apud homines eſt tranſcripta. cap.71 362.b
Qualiter eiuſdem legis notitia humanis mentibus eſt impreſſa. cap.72 ib.b
De amore Dei ad opera ſua. cap.73 ib.b
Quod bonum appetunt omnia. cap.74 363.a
Qualiter diuina bonitate perfuſa eſt omnis creatura. cap.75 ib.a
Quod ſolus Deus bonus creat vniuerſa. ca.76 ib.a
Quod immutabilis permanens immutat, vel innouat inferiora. cap.77 363.b
Qualiter ſtabilis in ſe manẽs mouet omnia. c.78 ib.b
Quod ipſe ſit omnium gubernator. cap.79 ib.b
Quod non ſit malorum actor, ſed ordinator. c.80 ib.b
Cur Deus in mundo mala fieri permittit. c.81 364.a
Cur hominem primum tentare permiſit quem præſciuit conſenſurum. cap.82 ib.a
Cur homines aſſidue naſci facit quos malos forte prænoſcit. cap.83 ib.a
Quod nec malitia vlla Deo nocet, vel aduerſarij poſſit. cap.84 364.b
Qđ quicquid ei reſiſtere ſemetipſum lędit. c.85 ib.b
Quod diuina voluntas illos, qui conantur reſiſtere ſeruire ſibi cogit. cap.86 ib.b
Qualiter ſapientia malitiam vincit, vt omnia ſuauiter diſponit. cap.87 ib.b
Qualiter diuina iuſtitia, vel prouidentia voluntates bonas, & malas ordinat. cap.88 365.a
Quòd de tota maſſa damnata quoſdam eligit, & quoſdam reprobat. cap.89 ib.a
Exempla eiuſdem electionis, & reprobationis, c.90. folio 365.a
Cur Deus ex tota maſſa, tam paucos elegit cæteris reprobatis. cap.91 ibid.a
Quod circa iſta periculoſum eſt ſtudij humanæ diſcuſſionis. cap.92 ib.b
Quod ſub certo numero ruinam angelorum ſupplet Deus ex hominibus prædeſtinatis. c.93 ib.b
Cur pro peccato primi hominis punit totam maſſam humanam generis. cap.94 ib.b
Qualiter eius culpa cum pęna mortalitatis ad om-

nes

nes tranſmittitur, cap.95 366.a
Qualiter illud peccatum a parentibus in filios tranſfunditur,c.96 ib.a
Qualiter anima paruuli culpam a carne contrahere permittitur,c.97 ib.a
Qualiter aliena culpa ei a Deo imputatur, c.98.ib.b
De paruulis abſque baptiſmo decedentib.c.99.ibid.b
De remedijs,quę contra peccatum originale Deus inſtituit,c.100 ib.b
Quod etiam originales pęnas in bonum conuertit, c. 101 367.a
Deus cur bonis,& malis communicat bona, & mala præſentia,c.102 ib.a
De eadem materia,c.103 ib.a
Qualiter vtriſque, ſcilicet bonis, & malis diſtribuit bona ſua gratuita,c.104 367.b
Qualiter vtroſque illuminat ſua uirtute,c.105.ibid.b
Qualiter etiam tangit omnes homines forma iuſtitiæ, c.106 ib.b
Qualiter in præſenti bonos affligit, & malos proſperari permittit,c.107 368.a
Cur bonos malorum perſecutionib. exponit,c.108.ib.a
Quod de malis iuſtorum probationē facit, c.109.ib.a
Quod eoſdem bonorū purgatorium efficit,c.110.ib.a
Cur bonos de tribulatione clamantes plerunque non exaudit,c.111 368.b
De eodem,cap.112 ibid.b
Quod Deus bonos exaudit ad ſalutem malos, autem ſæpius ad uoluntatem,c.113 ib.b
Quod Deus etiam malis frequenter diſpenſando condeſcēdit nec eis morem gerit, vt eorum ſaluti proficiat,c.114 ib.b
Quod malorum uitam nō niſi propter electos tolerat, c.115 369.a
Quod Deus quoſdam in ipſa malitia latentes ſibi notos euocat,c.116 ib.a
Quod nulli ſaluantur niſi quos per gratiam ſuam vocat.c.117 ib.a
Quod eadem gratia paulatim imaginē ſuam in peccatore reficit,ſeu reformat,c.118 ib.a
Quod multiplicem effectum miſericordiæ ſuæ circa peccatorem oſtendit,c.119 369.b
Qualiter veritatis, & gratiæ lumen infundit, cap. 120 ib.b
Qualiter poſt infuſionem gratiæ tentationibus hominem exponit,c.121 ib.b
Qualiter quoſdam homines iuſto iudicio cadere permittit,c.122 370.a
Qualiter p pœnitentiā reuertentes ſuſcipit,c.123.ib.a
Qualiter illos a peccatis iuſtificat,c.124 ib.a
Qualiter eos a prauis cōſuetudinib. purgat.c.125.ib.a
Adhuc de eodem,c.126 370.b
Quod eis etiam in præſenti multa beneficia tribuit, c.127 ib.b
Qualiter ipſos adiuuat,& protegit, c.128 371.a
Qualiter eos in melius proficere facit,c.129 ib.a
Qualiter munera eorum gratāter ſuſcipit,c.130.ib.a
Qualiter exaudit orationes pro ſeipſis facientes, cap. 131 371.b
Qualiter exaudit orationes pro alijs facientes, cap. 132 ib.b
Qualiter perfectos ad ſui ſubleuat contemplationem, cap.133 ib.b
Qualiter infirme mentis aſpectum lux diuina reuerberat,c.134 372.a
Qualiter ex hoc ipſo intuitu mentes electorum ad cōpunctionem inflammat,c.135 ib.a
Qualiter illis ſpirituales locutiones occulte inſpirat, c.136 372.b
De varijs Dei locutionum modis,c.137 ib.b
Qualiter etiam nobis in ſcripturis loquitur,cap.138. fol. 372.b
De diuinis præceptis ſcriptura promulgatis, c.139. fol. 373.a
De diuinis iudicijs in generali,c.140 ib.a
Qualiter miſericordia, & veritas in eis occurrunt,c. 141 ib.a
De ira Dei,c.142 373.b
Quod Deus ſemper inuitus punit, c.143 ib.b
Qualiter peccatores per miniſterium creaturarum affligit,c.144 ib.b
De malis diuinæ iuſtitiæ miniſtris,c.145 374.a
Quod illis tradit iuſtitia miniſteria pro gradibus uel meritis,c.146 ib.a
Quod ex Angelis,& ex hominibus poteſtatis ſuæ miniſtros facit,c.147 ib.a
Quales in hominibus rectores ac Doctores eligi conſtituit,c.148 ib.a
Qualiter Deus ad verbum doctrinæ gratiam infundit,c.149 374.b
Qualiter prædictorum uias diſponit, ac dirigit, cap. 150 ib.b
Qualiter humilibus gratiam tribuens ſuperbis reſiſtit,c.151 ib.b
De occultis Dei iudicijs,c.152 375.a
De iudicio diſcretionis,c.153 ib.a
De iudicio correctionis,c.154 ib.a
De iudicio interrogationis,& probationis, cap.155. fol. 375.a
Qualiter Deus in ſanctis uim arcet tentationis, cap. 156 375.b
Qualiter eos ſeruet a uento elationis, c.157 ib.b
De iudicio purgationis quo in præſenti electos purgat,c.158 376.a
Cur Deus quorundam peccata tamdiu diſſimulat, c. 159 ib.a
Cur quoſdam in peccato relinquens indurat,cap.160. fol. 376.a
De iudicio diuinæ diſcuſſionis,c.161 376.b
De eodem,c.162 ib.b
De iudicio præſentis ultionis,c.163 ib.b
De iudicio ſecretiſſimæ animaduerſionis, cap. 164. fol. 377.a
Quod Deus non iudicat in idipſum bis,c.165 ib.a
Qualiter Deus uindicat iniquitates patrum in filys, cap.166 ib.a
De iudicio mortis carnalis,c.167 377.b
De iudicio futuræ purgationis, c.168 ibi.b
De iudicio perpetuæ damnationis,c.169 378.a
De iudicio diuinæ remunerationis, c.170 ibid.a

INDEX LIBRI XXX.

Triceſimus liber proſequitur de inſtitutione naturæ, præcipuèque humanæ, & eius primo ſtatu, & immutatione. Nam, & homo propter quem facta ſunt vniuerſa quoddam vniuerſum rectè dicitur, eo quod vniuerſum creaturæ genus iuxta Gregorium in ipſo ſit aggregatum. Et ideo microcoſmus, ideſt minor mundus a Philoſophis appellatur. Et habet 95. Cap.

EPilogus de inſtitutione naturæ, & ſpecialiter humanæ, c.1 378.a
Epilogus de conſideratione creaturæ, ca.2. fol. 378.b
De miraculis naturæ, c.3 ib.b
Epilogus de plantatione Paradiſi, c.4 ib.b
De lignis eiuſdem, c.5 379.a
Epilogus de formatione hominis, c.6 ib.a
De translatione ipſius in paradiſum, c.7 ib.a
De adiutorio homini faciendo, c.8 379.b
De adductione animantium ad eum, c.9 ib.b
De formatione mulieris ex coſta viri, c.10 ib.b
De errore Philoſophorum circa conditionem generis humani, c.11 380.a
Adhuc de eodem, c.12 ib.a
Epilogus de humani corporis, & animæ coniunctione, cap.13 380.b
Cur Deus, & mulierem, & omnes homines ex vno Adam voluit procedere, c.14 ib.b
De impoſitionibus nominum Adæ, & Euæ, c.15. ib.b
De Prophetia Adæ, c.16 381.a
Qualiter in coniugij præparatione prohibita eſt omnis ſpecies luxuriæ, c.17 ib.a
De ſtatu primorum parentũ ante peccatũ, c.18. ib.a
De triplici eorum cognitione, c.19 381.b
De naturali eorum uirtute, c.20 ib b
De varijs bonis eiuſdem ab initio p̄paratis, c.21. ib.b
De appetitu iuſti, & commodi, c.22 ib.b
De menſura ſibi impoſita in appetu commodi, c.23. fol. 382.a
De multiplici cuſtodia ſibi data, c.24 ib.a
De immortalitate ipſorum cibis ſuſtentãda, c.25. ib.a
De ipſorum in melius translatione futura ſi perſtitiſſent in innocentia creata, c.26 ib.a
Quod eis, & prouidentia carnis, & exercitium operis oblectamento eſſent, c.27 ib.a
De multiplici p̄cepto diuinitus illis dato, c.28. 382.b
De illo, quod datum eſt ad naturæ ſuſtentationem, c.29 ib.b
De illo quod datum eſt ad ſui generis multiplicationem, c.30 ib.b
Qualiter coniugium eſſe dicatur in præceptis ipſius naturæ, c.31 ib.b
Qualiter vnicam vnius eſſe ſit de naturali iure, c.32. fol. 383.a
Cur olim cum uiris diſpenſatum eſt, ut haberent plures, non autem econuerſo, c.33 ib.a
Contra reprehenſores Patrum in hac parte reſponſio, cap.34 383.a
Item de ſanctis mulieribus olim prole deſiderantib. cap.35 ib.a
De coniugali fœdere, c.36 383.b
De coniugij electione, c.37 ib.b
De mutua coniugum dilectione, c.38 ib.b
Item de eadem, c.39 384.a
De tribus matrimonij bonis, & primo de fide, c.40. fol. 384.a
De prole religioſa, & ipſius educatione, c.41 ib.a
De tertio matrimonij bono, i. ſacramento, cap.42 ib.a
Quod nunc virginitas præfertur matrimonio, ca.43. fol. 384.b
Quod eidem prælata fuit etiam a principio, c.44. ib.b
De virginitatis prærogatiuis, c.45 ib.b
Exhortatio ad cuſtodiam virginitatis, c.46 385.a
De virginibus Deo conſecratis, c.47 ib.a
De virginibus martyrio coronatis. c.48 ib.a
De virginibus lapſis, c.49 ib.a
De nuptiarum incommodis, c.50 385.b
De iiſdem, c.51 ib.b
De ſanctis coniugijs quorundam, c.52 ib.b
De commendatione boni coniugalis, c.53 386.a
Qualiter primi parentes generaſſent ſi nõ peccaſſent, c.54 ib.a
Quod illius generationis motus, & in hominibus, & in animalib. exempla quædam apparẽt, c.55. ib.a
Quales filios in illo ſtatu generaſſent, c.56 386.a
De qui eos in Paradiſo commiſceri non credunt licuiſſe, c.57 386.b
De tertio præcepto naturæ, c.58 ib.b
De regula dilectionis Dei, c.59 ib.b
De regula dilectionis proximi, c.60 387.a
De ordine charitatis ad proximum, c.61 ib.a
De duabus regulis eius quãtum ad effectũ, c.62. ib.a
De ſumma ordinis charitatis quantum ad affectum, & effectum, c.63 387.b
De præcepto diſciplinæ dato ad probationem obediẽtiæ, c.64 ib b
Qualiter homo præceptum illud potuit intelligere, c. 65 ib.b
Cur Deus hominem a ſe factum tentari, & labi permiſit, quem conſenſurum præſciuit, c.66 ib.b
Qualiter ad ſuam, & electorum gloriam mala reducit, c.67 388.a
Qualiter Diabolus ad hominem tentandum acceſſit, cap.68 ib.a
Qualiter tentando proceſſit, c.69 ib.a
De tranſgreſſione mulieris ac uiri, c.70 388.b
De grauitate illius peccati, c.71 ib.b
Quod non uir, ſed mulier ſeducta ſit, c.72 ib.b
Quis eorum plus peccauit, c.73 ib.b.
Qualiter apertis oculis ſe nudos cognouerunt, c.74. fol. 389.a
Qualiter genitalia ſua contexerunt, c.75 ib.a
Cur homines motus libidinis pluſquam aliarum affectionum vitioſarum erubeſcunt, c.76 ib.a
De interrogationibus, & excuſationibus uiri, & mulieris, c.77 389.b
De maledictionibus amborum, & primo ipſius ſerpentis, c.78 ib.b

Qua-

Qualiter peccatum hominis punitum eſt multis modis,& primo in gratuitorũ ſpolatione,c.79.389.b
De ſecunda pœna quæ eſt in naturalium læſione,c.80 fol. 390.a
Qualiter homo deſeruit appetitum iuſtitiæ, c.81.ib.a
Qualiter ſuper hoc punitus eſt incommodi retẽtione, cap.82 ib.a
De tertia pœna qua eiectus eſt de Paradiſi felicitate, cap.83 ib.a
De appoſita cuſtodia ligno vitæ,c.84 390.b
De quarta pœna quæ eſt in rerum ſenſibilium punitione,cap.85 ib.b
De quinta pęna, quæ eſt in totius poſteritatis damnatione,c.86 ib.b
De moderatione diuinæ ſñiæ in hac parte, c.87. ib.b
Quid ſit peccatum originale,c.88 391.a
Qualiter transfundi poſſit cum eius ſubiectum, i. anima non ſit ex traduce,c.89 ib.a
Quod non ſolum originale, ſed etiam actualia peccata,& culpæ ſunt,& pœnæ, c.90 ib.a
De peccati diuiſionibus, & primo de ſeptem uitijs capitalibus,c.91 391.b
De peccato cordis,& oris, c.92 ib.b
De peccato operis, & primo de impietate quę cõmittitur in Deum,c.93 ib.b
De flagitio,quod cõmittit homo in ſeipſum, c.94.ib.b
De facinore,quod committitur in proximum, & etiã de peccato in Spiritumſanctum,c.95 392.a

INDEX LIBRI XXXI.

Trigeſimuſprimus liber agit de humana generatione,ſecundum ſtatum culpæ ac de rebus homini naturalibus, & hominum varietate. Habet 132. Cap.

De humanæ generationis initio.c.1 392.a
De natura coitus per quem fit humana generatio,c.2 ib.a
De vitioſitate coitus ex prima origine,capitu.3 392.b
De ipſius vitij excuſatione, c.4 ib.b
Cur magis in coitu feruent mulieres, quam viri, c.5. fol. 392.b
De temporibus coeundi,c.6 393.a
De horis naturaliter congruentibus illi oneri,c.7.ib.a
De his,quæ coitum iuuant,& his quæ impediunt,c.8. fol. 393.a
Diſtinctio generalis de coitu coniugali,c.9 393.b
De ſemine generationis humanæ,c.10 ib.b
De ipſius origine,c.11 ib.b
De cauſis exuberationis in ſpermate,c.12 394.a
De cauſis erectionis virgæ,c.13 ib.a
De carnis pollutione,c.14 ib.a
De cauſis pollutionis nocturnæ,c.15 394.b
De illa quæ prouenit ex naturæ ſuperfluitate uel infirmitate,c.16 ibi.b
De illa quæ accidit ex crapula uel ebrietate,c.17.ib.b
De illa quę prouenit ex præcedenti cogitatione,c.18. fol. 394.b
De illa quæ accidit tantum ex imaginaria uiſione, capitu.19 ibid.b
De illa quæ fit ex diabolica illuſione,c.20 ib.b
Cur pollutio nocturno ſecũdum, ſe culpabilis non ſit, cap.21 394.b
Qualiter huiuſmodi tabes radicitus euelli poſſit,c.22. fol. 395.b
Quod ad hanc puritatem obtinendam uõ tam in afflictione carnis quàm in gratia Dei confidendum ſit, cap.23 ibid.b
De menſtruali ſanguine,c.24 ib.b
De cauſis ſterilitatis in viro,& muliere,c.25 396.a
Cur raro concipiunt meretrices proſtitutæ,c.26. ibi.a
Cur frequenti coitu non impregnantur etiam coniugatæ,c.27 ib.a
Quod ad ſeminationẽ fętus oportet affectum utriuſq; parentis concurrere,c.28 ib.a
Qualiter diſcerni poſſit an impediatur conceptus ex parte maris an fœminæ,c.29 ib.a
De tempore conceptioni ac generationi congruente, cap.30 396.b
De ſuſceptione ſeminis,& coagulatione, c.31.ibid.b
De mulieris impregnatione,c.32 ib.b
De duorum ſpermatum commixtione,c.33 ib.b
De panniculis contentis in matrice.c.34 397.a
De ſecundinarum cum uenis, & arterijs ſuis creatione,cap.35 ib.a
Qualiter in matrice diſcernitur ſexus ab ipſa conceptione,c.36 ib.a
De cauſis,& ſignis diſcretionis prædictæ,c.37 ib.a
De operatione ſolis ac cæterorum Planetarum in humana generatione,c.38 397.b
De opinione Albumaſar ſuper conſtellationis circa fœtus operatione,c.39 ib.b
De ipſius fœtus aſſimilatione.c.40 ib.b
De cauſis geminorum ac monſtruoſorum fœtuum in conceptione,c.41 ib.b
De ſignis mulieris prægnantis,c.42 398.a
De embrionis formatione,c.43 ib.a
Qualiter primo formantur in eo membra principalia, cap.44 ib.a
Qualiter formantur,& cætera,c.45 ib.a
Quod hæc omnia fiunt ab artifice natura,c.46.398.b
Qualiter per quatuor tempora fit eius complementũ, cap.47 ib.b
Breuis epilogus præcedentium,c.48 ib.b
De animæ infuſione in embrione,c.49 ib.b
De ſitu uel poſitione infantis in utero,c.50 399.a
De ipſius fœtus alimento,c.51 ib.a
De termino partus,& eiſdem effuſione,c.52 ibid.a
De multiplici cauſa difficultatis pariendi,c.53. ibi.a
De aborſu,& corruptione fœtus,c.54 399.b
De diuerſis cauſis aborſus,c.55 ib.b
De ſignis aborſus,& difficultatis partus,c.56 ib.b
De modo uel arte obſtetricandi,c.57 ib.b
De ſuſceptione naſcentis pueri, & eius lactatione, c.57.& 58 400.a
De eligenda nutrice,& eius regimine,c.59 ib.a
De infantis ablactatione,c.60 ib.a
De cibis homini ante,& poſt peccatum datis, ca.61. fol. 400.b
De uarijs apud diuerſos ueſcendi modis, c.62 ib.b
Quod cibo,& potu iugiter reparantur ruinę corporis, cap.63 ib.b

De

De dilatione mortis,c.64 400.b
De cuſtodia ſanitatis,c.65 401.a
De quattuor elementis corporis, & quattuor qualitatibus,c.66 ib.a
De complexionibus,c.67 ib.a
De ſignis complexionis totius corporis,c.68 ib.a
De quattuor humoribus,c.69 401.b
De locis eorum,& temporibus ac ſignis,c.70. ibid.b
De generatione ipſorum,c.71 ib.b
De cauſis eorundem,c.72 402.a
De ſignis abundantiæ ſingulorum humorum in corpore,c.73 ib.a
De anathomia membrorum,c.74 ib.a
De gradibus ætatum,c.75 ib.a
De infantia,& eius miſeria,c.76 ib.a
De primo vagitu infantis, huius vitæ miſerias deplorantis,c.77 402.b
Cur infans debilior naſcitur cæterorum animalium fœtibus. c.78 ib.b
De regimine infantiũ in dieta,& morib. c.79. 403.a
De pueritia,& eius miſeria,c.80 ib.a
De regimine puerorum in dieta,& morib.c.81. ibid.a
De adoleſcentia, & iuuentute, & earum lubricitate, cap.82 403.b
De prædictarum ætatum regimine,c.83 ib.b
De adoleſcẽtię,uel iuuenilis floris labilitate, c.84. ib.b
De incolumitate,c.85 404.a
De corporali pulchritudine,c.86 ib.a
De ſenectute,cap.87 ib.a
De incõmodis ſenectutis,& eius remedijs, c.88. ib.a
De regimine illius ætatis,c.89 404.b
De canicie,& caluitie,& earum remedijs,c.90. ib.b
De varietate complexionis,ſecundùm gradus ætatis, cap.91 405.a
De varijs diſpoſitionibus corporum,c.92 ib.a
De ſignis communibus diſpoſitionum,c.93 ib.a
De ſignis ſanitatis,c.94 ib.a
De ſignis ęgritudinis,c.95 405.b
De pronoſticis ægritudinum futurarum,c.96 ib.b
De diuerſis cauſis ægritudinum, c.97 ib.b
De ſpeciebus earum,c.98 ib.b
Qualiter conſilio medici ſit utendum,c.99 406.a
De curatione ægritudinum,c.100 ib.a
De ſignis mortalibus,c.101 ib.a
De breuitate vitæ huius,c.102 406.b
De multiplici miſeria præſentis vitæ, c.103 ib.b
Iterum de multiplici eiuſdem calamitate, cap.104. fol. 406.b
De propria iuſtorum pęnalitate,c.105 407.a
De moriendi neceſſitate,c.106 ibi.a
De compendio mortis, & eius æquitate, cap.107. fol. 407.a
De contemnenda morte,c.108 ib.a
De prudenti contra mortem præparatione, cap.109. fol. 407.b
Quod non ſit ad mortem currendum præfaſtidio vitę. cap.110 ib.b
De cæteris rebus homini naturalibus,& primo de coloribus corporum, c.111 ib.b
De figuris eorum,& primo de pinguedine, & macie, cap.112 408.a
De ſoliditate ipſorum, & raritate, c.113 408.a
De differentia maris,& feminæ,c.114 ib.a
De mulierum uitijs,c.115 ib.a
De regimine mulieris prægnantis,c.116 408.b
De regimine parientis,c.117 ib.b
De partubus geminis,& monſtruoſis,c.118 ib.b
De portentis,c.119 409.a
De varijs portentorum modis,c.120 ib.a
De portentis,& monſtris fabuloſis,c.121 ib.a
De transformatis,c.122 ib.a
De quorundam virorum miris ac ſingularibus naturis, c.123 ib.a
De quibuſdam mulieribus barbatis, & monſtruoſis, cap.124 409.b
De quorundam vtriuſque ſexus corporibus immenſis, cap.125 ib.b
De gentibus monſtruoſis,& primo de gigantibus,& e nocefalis,c.126 ib.b
De ciclopibus ac cæteris,c.127 ib.b
De iiſdem,c.128 ib.b
De quorundam gentium moribus extraneis,cap.129 fol. 410.a
De uſdem rurſus,c.130 ib.a
De barbaris moribus indorum,c.131 ib.a
De moribus ſingularibus cæterarum regionum, cap. 132 410.b

INDEX LIBRI XXXII.

Trigeſimuſſecundus liber agit de locis hominis habitabilibus, ac de temporibus quibus per generationum ſucceſſiones vſq; ad finem decurrit humanum genus. Et habet 106. Cap.

De locis ac temporibus,& primo de tribus orbis partibus,c.1 410 b
De Aſia,& eius capite, quod eſt Paradiſus,c.2 ib.b
De India,& eius mirabilibus,c.3 ib.b
De cæteris Aſiæ regionibus,c.4 411.a
De eiſdem,c.5.6.& 7. ib.a
De Aſia minori,& eius prouincia,c.8 411.b
De Europa,& eius regionibus,c.9 ib.b
De Grecia,& eius prouincijs,c.10 ib.b
De uſdem,cap.11 ib.b
De cęteris prouincijs Europæ,c.12 412.a
Adhuc de iiſdem,c.13 ib.a
De Aphrica,& regionibus illius,c.14 ib.a
De iiſdem,cap.15 412.b
De inſulis Oceani quo cingitur orbis,c.16 ib.b
Iterum de iiſdem, c.17 ib.b
De inſulis mari magni,ſcilicet Mediterranei, cap.18. fol. 413.a
De cicladibus,c.19 ib.a
De cæteris inſulis maris magni,c.20 ib.a
De iiſdem,cap.21 ib.a
De tempore,& curſu eius,c.22 413.b
De tribus ſeculi temporibus, c.23 ibi.b
De mutatione præceptorum, & ſacramentorum pro

varie-

INDEX.

varietate temporum,c.24 413.b

De incremento humanæ iuſtitiæ per temporis proceſſum,c.25 ib b

De ſex ætatibus ſæculi,c.26 414.a

Cronica prima ætatis,c.27 ib.a

Cronica ſecunda ætatis,c.28 ib.a

Cronica tertia ætatis ab Abraham vſque ad Ioſeph, cap.29 414.b

Tpa abortu Iſaac vſq; ad mortẽ Ioſeph,c.30. 414.b

Tempora Moyſi vſque ad exitum Aegypti,c.31. ib.b

Tempora ab exitu Aegypti vſque ad mortem Moyſi, cap.32 ib.b

Cronica Ioſue,& Iudicum,c.33 ib.b

Cronica ab Othoniel vſque ab Iepte,c.34 415.a

Cronica a Iepte,vſque ad Dauid,c.35 ib.a

Cronica Dauid,& Salomonis,c.36 ib.a

Cronica a Roboam vſque ad Oziam,c.37 ib.a

Cronica Ozie,Ioathan,& Achaz,c.38 415.b

Cronica Ezechie,Manaſſes,& Amon,c.39 ib.a

Tempora Ioſie,& filiorum eius vſque ad Sedechiam, cap.40 ib.b

Tempora Sedechia,& captiuitatis Iudaice,c.41. ib.b

Cronica Ciri Regis Perſarum,& Cambiſis, & duorũ fratrum,c.42 ib.b

Cronica a Dario filio Icaſpis uſq; ad Darium Nothũ, cap.43 416.a

Cronica a Dario Notho vſque ad Darium Arſami filium,c.44 ib.a

Cronica a Dario filio Arſami vſque ad mortem Alexandri Magni,c.45 ib.a

Cronica Ptolemeorum Regum Aegypti Sotheris, & Philadelphi,c.46 ib.a

Tempora Euergetis , & Philopatoris , & Epifanis, cap.47 ib.a

Cronica Philometoris,& Euergetis,c.48 416.b

Cronica Phiſconis,& Alexandri, c.49 ib.b

Tempora Dioniſij,& Cleopatra,c.50 ib.b

Tempora Romanorum Imperatorũ Cęſarum,& Auguſti,c.51 416.b

Tempora incarnationis Domini,c.52 ib.b

Tempora Tyberij Gay,& Claudy,c.53 417.a

Tempora Neronis,c.54 ib.a

Tempora Galbæ Othonis,& Vitellij,c.55 ib.a

Tempora Veſpaſiani,& Tyti, c.56 ib.a

Tempora Domiciani,& Neruę,c.57 ib.a

Tempora Traiani,& Adriani,c.58 ib.a

Tempora Antonini Pij,& Antonini Veri, c.59. ib.b

Tempora Cõmodi,& Pertinacis Seueri,& Caracalla,cap.60 ib.b

Tempora Aurelij, Alexandri, Maximini, Gordiani, & Philippi,c.61 ib.b

Tempora Decij,Valeriani, & Galieni,& Claudij,capitu.62 418.a

Tẽpora Aureliani,Taciti,Floriani,Probi, Karini,ca. 63 ib.a

Tempora Diocletiani,& Maximiani, et Galerij,cap. 64 ib.a

Tempora Conſtantini Magni,c.65 ib.a

Tẽpora Conſtantini heretici, Iuliani Apoſtatæ,& Iouiniani,c.66 418.b

Tempora Valentiniani Valentis, & Graciani , c.67. fol. 418.b

Tempora Theodoſij Senioris,Archadij , & Honorij, cap.68 ib.b

Tempora Honorij, & Theodoſij Iunioris, & Valentiniani,c.69 ib.b

Tempora Martiani Leonis atque Zenonis,c.70. 419.a

Tempora Anaſtaſij,& Iuſtini Senioris,c.71 ib.b

Tempora Iuſtiniani legum compilatoris,c.72. 419.b

Tẽpora Iuſtini Minori,& Tyberij , Secũdi,c.73. ib.b

Tempora Mauritij , & Foce eiuſdem interfectoris,c. 74 ib.b

Tempora Heraclij,& eius filij Conſtantini , cap.75. fol. 420.a

Tempora Conſtantis qui , & Conſtantinus Tertius, cap.76 ib.a

Tempora Conſtantini Quarti,c.77 ib.a

Tempora Iuſtiniani Secundi,Leonis quoque Secundi, & Abſimari,c.78 ib.a

Tempora Philippi,& Archemij Theodoſij tertij,Leonis quoque tertij,c.79 420.b

Tempora Conſtantini quinti,c.80 ib.b

Tempora Leonis quarti, & Hirenes , & Conſtantini ſexti,c.81 ib.b

Tempora Caroli Magni,c.82 421.a

Tempora Ludouici Pij,c.83 ib.a

Tempora Lothari primi,c.84 ib.a

Tempora Ludouici ſecundi,c.85 421.b

Tempora Caroli ſecundi, & tertij,c.86 ib.b

Tempora Ludouici tertij,Conradi primi, Henrici primi,cap.87 ib.b

Tempora Othonis primi,c.88 422.a

Tempora Othonis ſecundi,& tertij,c.89 ib.a

Tempora Henrici ſecundi, Conradi tertij,c.90. ibid.a

Tempora Henrici tertij,c.91 ib.a

Tempora Henrici quarti, c.92 ib.a

Tempora Henrici quinti, c.93 422.b

Tempora Lotharij ſecundi, & Conradi tertij,cap.94. fol. 422.b

Tempora Friderici primi,c.95 ib.b

Tempora Henrici ſexti, c.96 423.a

Tempora Philippi ſecundi, c.97 ib.a

Tempora Othonis quarti,c.98 ib.a

Tempora Friderici ſecundi,c.99 ib.a

Tempora ætatis noſtræ , vſque ad condemnationem prædicti Friderici,c.100 423.b

Tempora vacationis Imperij,c.101 ib.b

Temporibus præſentibus,& futuris,c.102 424.a

De temporibus Antichriſti,c.103 ib.a

De interuallo temporis inter Antichriſti mortem,& aduentum iudicis,c.104 424.b

De ultima die iudicij,c.105 ib.b

De innouatione mundi,& luminarium Cęli,cap.106. fol. 424.b

FINIS.

INDEX MATERIARVM OMNIVM IN SPECVLO NATVRALI VINCENTII EXISTENTIVM,

ORDINE ALPHABETICO DISTINCTVS;

cui præter opportunas allegationes adiecimus literas a, & b, quarum prima anteriorem faciem paginæ, altera verò poſteriorem indicant.

A

ABESTON, libro 8. cap. 27. fol. 86.a
Abrotanum herba, lib. 10. c. 12. f. 114.b
Abſinthium herba, li. 9. cap. 21. & 22. & 23 fol. 95.b
Acaliſex herba, lib. 10. c. 13. f. 114.b
Achantus, lib. 9. c. 24 96.a
Achates, lib. 8. c. 37 87.a
Abies arbor, lib. 12. c. 44. & 45 154.a
Acer arbor, lib. 12. c. 46 154.a
Achatis origo, & ſpecies, lib. 8. c. 38 87.a
Aconitum venenum, lib. 9. c. 25 96.b
Acorus herba, lib. 9. c. 26 96.a
Adamans, lib. 8. c. 39 87.a
Agnus caſtus arbor, lib. 12. c. 47 154.a
Adamantis genus, lib. 8. c. 40 87.b
Adoreum tritici genus, lib. 11. c. 58 140.a
Aer peſtilentioſus, lib. 4. c. 113 52.a
Aer quid ſit, lib. 4. c. 9 41.a
Aer quod ſit vnum, & verum corpus, cap. 11. lib. 4. folio 41.a
Aer temperatus, & intemperatus, lib. 4. c. 109. 52.a
Aeris locus, & motus, lib. 4. c. 11 41.a
Aeris naturales proprietates, lib. 4. f. 41. c. 10
Aeris Orientalis, & Occidentalis proprietates, lib. 4. cap. 111 52.a
Aeris proprietates Septentrionalis, lib. 4. capitu. 10. folio 52.a
Aeris tres partes, ſiue regiones, lib. 4. capitulo 22. folio 142.a
Aeris vicinitas, & ſitus, li. 4. c. 112 52.a
Aetheris nomine quid ſignificetur, lib. 4. capitu. 8. folio 40.b
Angeli boni qualiter imprimant animæ locutiones ſuas, lib. 26. c. 71 321.a
Aeris diuerſæ ſpecies, lib. 7. c. 25 75.a
Aeris, vel cupri operatio in alchimia, lib. 7. c. 26. 75.a
Aeris virtus in medicina, li. 7. c. 27 75.a
Aeui, & æternitatis differentia, & temporis, lib. 3. cap. 74 36.b
Vide conuenientiam illorum trium, ibi. c. 75
Aeſtas, lib. 15. c. 67 192.b
Affodillus herba, lib. 9. c. 27 96.b
Aeris qualitas, lib. 15. c. 69 193.a
Aeris varietas qualitatum, lib. 15. c. 70 193.a
Agapus potentia, lib. 8. c. 42 87.b
Agaricum, lib. 9. c. 28. & 29 96.b
Agri colendi electio, lib. 10. c. 4 113.b
Agri electio, lib. 6. c. 45 67.b
Aliſon, & alaus arbores, lib. 12. c. 48 154.b
Agri emendatio, lib. 10. c. 6 114.a
Aquifolium arbor, lib. 12. c. 49 154.b
Angeli boni, qualiter incendant in anima cogitationes bonas, li. 26. c. 72 321.a
Animæ diuiſionum, li. 25. c. 1 303.a
Animæ uires cognitiua, & apprehenſiua, lib. 25. capit. 2 303.a
Apprehendendi modus, lib. 25. c. 6 303.b
Apprehenſiua diuerſæ uires, quod formam abſtrahant à materia, li. 25. c. 7 303.b
Apprehenſiua uis ſenſibilis, libro vigeſimoquinto, capitulo 8 304.a
Apprehenſiua ſenſibilis exterius, libro 25. capitulo 9. folio 304.a
Animalia quædam, quæ nocte vident, libro 25. capitulo 35 307.a
Auditus diffinitio, lib. 25. c. 50 308.b
Auditus cur ſecundus ſenſus, libro 25. capitulo 51. folio 308.b
Auditus organum, lib. 25. c. 52 309.a
Aurium concauitas, ac mobilitas, libro 25. capit. 53. folio 309.a
Aurium obiectum, li. 25. c. 54 309.a
Affectionum diuerſæ cauſæ, lib. 27. capitulo 71. & 72 336.a
Affectionum radices, lib. 27. c. 73 336.a
Affectionum carentia, ſiue apathya, lib. 27. cap. 75. folio 336.b
Arteria, l. 28. c. 35 343.a
Aures humanæ, lib. 28. c. 51 346.a
Anchæ, nates, & coxarum, libro 28. capitulo 92. folio 351.b
Antichriſti inter mortem, & aduentum iudicis interuallum, li. 32. c. 104 424.b
Antichriſti tempora, lib. 32. cap. 103 424.a
Aphrica, & eius regiones, lib. 32. cap. 14. fol. 412.a, c. 16. 17. fol. eod. b
Aphricæ inſulæ, lib. 32. c. 18. 19. 20. 21 413.a
Adam ex vno cur mulieres, & omnes homines voluit Deus procedere, lib. 30. c. 14 380.b
Adæ, & Euæ impoſitio nominum, libro 30. cap. 15. folio 380.b
Adæ Prophetia, lib. 30. c. 16 381.a

INDEX.

Agricolarum inſtitutiõ,lib.10.c.5 215.a
Arando arbor, lib.12.c.67 136.a
Amigdala,& eius virtus,li.12.fol.161.a,ca.2. & 3.
Anima vires ſenſibiles interius apprehenſæ, lib.25. cap.85 312.a
Agricultura ratio,li.6.c.42 67.b
Auellana fructus,li.12.c.4 161.a
Agreſta,li.14.c.124 184.a
Autumnum,li.15.c.68 193.a
Agri electio conſideranda,li.6.c.46 68.a
Aſſimilatio in augmentatiua aliter fit, quàm in nutritiua,li.24.c.77 302.a
Agri ſtercoratio, li.6.c.52 68.b
Amor Dei ad opera ſua,li.29.c.73 363.a
Agrimonia herba,li.9.c.30 96.b
Apprehenſionis differentia, ſecundùm diffinitionem abſtractionis,li.27.c.37 332.a
Achacia ſuccus pomorum, li.14 c.90 181.a
Agris incultis aperiendis,li.6.c.56 69.a
Abſtractionis veriſſimus modus,li.27.c.36 332.a
Alabaſtrites,li.8.c.16 85.a
Aloe ſuccus,li.11.c.113 145.b
Aloes ſpecies diuerſæ,li.11.c.115 146.a
Album,& frigidum multipliciter à calido, & frigido generantur,li.2.c.64 21.b
Alchamia herba,li.9.c.31 96.b
Alchimiæ claues, & inſtrumenta,li.7.c.88 82.a
Alchimiæ magiſtri qui,& eius materia,libro 7.c.87. folio 82.a
Alchimiæ operatio in corporibus metallicis, libro 7. cap.95 83.a
Allectarius lapis,lib.8.c.43 87.b
Allium, lib.10.c.14.f.115.a, & c.15.16.ibid.
Aloe herba amara,li.9.c.32 97.a
Alteratio,ut fiat in aliquo quinque requiruntur,lib.3. cap.53 34.a
Alica agreſtis malua,li.9.c.33 97.a
Alumen,li.7.c.73 80.b
Alica genus grani,li.11.c.59 140.a
Angelus animam docet,li.26.c.74 321.b
Aluminis origo,& natura,li.5.c.94 62.b
Amigdala,lib.14.c.4.5.& 6 173.b
Anacardus fructus,li.14.c.7 174.a
Auellana,& eius uirtus,li.14.c.8.& 9 174.a
Aluminis virtutes,li.5.c.95 67.a
Amilum,vel amidum,li.11.c.55.& 56 139.b
Amaricus,& ammoſcis herba,li.10.f.115.b,cap.17
Ameos,& aneti ſemen,li.11.c.2 134.a
Amaſiſtus,lib.8.c.44 87.b
ambra,& ambroſia,li.9.c.34 97.a
anaballa,& anagalla,li.9.c.35 97.a
andrafraxis herba,li.10.c.18 115.b
androdamanta,li.8.c.45 88.a
ancuſa,li.9.c.36 97.b
aneſum,& anetum,li.10.c.19 115.b
animæ uires,quas habet quoad ſe, lib.27. capitulo 1. folio 327.b
animæ virium diſtinctiones,li.27.c.24 327.b
angeli animarum cuſtodes,li.1.c.74 134.a
angeli boni diuiſi ſunt à malis, libro 2. capitulo 98. folio 25.a
angeli effecti ſunt Dæmones per peccatum, li.2.capitulo 100 25.b
angeli effectus circa inferiorum informationem, li.1. cap.58 11.a
angeli mali deiecti,boni verò confirmati, li.2.cap.99. folio 258.b
angeli miniſterium, li.1.c.66 12.a
aeris calefactio in Sole,lib.15.c.5 186.a
aeris diſpoſitionum ſigna in Sole, libro 15. capitu.6. folio 186.b
angeli miſſio, lib.1.c.65 12.a
anabala ſuccus,li.11.f.146.a,c.116
annus ſolaris,li.15.c.84 194.b
Regularis ſolaris,& concurrens,ib.c.85.& 86
animæ raptus vltra duo genera viſionum, lib.26.capit.100 325.b
angeli motus diuinam maieſtatem circumiens, lib.1. cap.57 10.b
aloe arbor,li.13.c.62 167.b
amomum, & aſpalatros arbores, lib.13. capitu.63. folio 167.b
ammoniaca gutta,lib.13.c.82 169.b
angeli nec miſeri,nec beati creati ſunt, lib.1. fol.8.a, cap.32
annus lunaris,li.15.c.89 195.a
aureus numerus,& annus lunaris communis, lib.15. cap.90 195.a
annus regularis communis,li.15 c.91 195.a
angeli prouinciales,lib.1.c.68 12.a
anima raptus ad id, quod eſt ſupra naturam, lib. 26. cap.101.& 102. 325.b
angeli pſallentes aſſiſtunt,lib.1.c.75 13.a
aſafœtida gumma,li.13.c.83 170.a
angeli,quod facti ſunt ad inuicem,li.1.f.7.c.30
angeli ſoliciti de ſalute animarum, libro 1.capitu.76. folio 13.a
angelica cognitio matutina,& ueſpertina,lib.1.capitulo 19 16.b
angelorum confirmatio,& beatitudo eorum,lib.1.capitulo 36 8.b
angelorum dona,li.1.c.43 9.a
angelorum excellentia, ſecundùm dona,lib.1.cap.45. folio 9.b
angelorum liberum arbitrium, ſcientia, & dilectio, lib.1.c.31 8.a
angelorum linguæ,c.39.li.1 9.a
angelorum meritum,lib.1.c.73 8.b
angelorum mobilitas,& acumen dilectionis,lib.1.capit.55 10.b
angelorum motus, libro primo, capitulo ſexageſimoſeptimo 12.a
angelorum mutuæ locutiones, libro primo, capit.40. folio 9.a
angelorum nomina propria, libro primo, capitu. 69. folio 12.b
angelorum nouem ordines, libro primo,capitulo 44. folio 9.b
angelorum ordines non diſtincti ante caſum, libro 1. cap.46 9.b
angelorum poteſtas,libro primo, capitulo quadrageſimoprimo 9.a

ange-

INDEX.

Angelorum ſacer principatus, lib.1.fol.9.a,c.42
Angelorum ſcientia motu affectionis, lib. 1. cap.38: folio 82.b
Angelorum varia diſtinctio ordinum, lib.1.cap.47. folio 9.b
Angelus quid ſit,li.1.c.29 7.b
Arborum germinatio,li.12.c.19 150.b
Arborum flores, & varietas eorum, lib.12.cap.20. folia 150.b
Arborum fructificatio,lib.12.c.21 150.b
Animæ quomodo in Paradiſum deportentur ab Angelis,lib.1.c.73 12.b
Aniſum ſemen,lib.11.c.3.& 4 134.a
Anthimonium,lib.7.c.49 77.b
Apij diuerſæ ſpecies,li.10.c.21 116.a
Apium herba,li.10.c.20 115.b
Apij ſemen,& aſparagi,& attriplicis,lib.11.cap.5. folio 134.b
Aqua cocta,lib.1.c.73 60.a
Arborum plantatio, & translatio, lib. 12. cap. 14. folio 149.b
Arborum cultura,lib.12.c.13 149.b
Aqua eligenda ad potandum, libro 5.capitulo 75. folio 60.a
Arborum inſitio, lib.12.c.15.& 16 149.b
Arborum incrementum, & magnitudo,lib.12.c.18. folio 150.a
Aqua pernicioſa,& venenoſa quæ,lib.5. capitu.77. folio 60.b
Arbores aromaticæ,li.13.c.61 167.a
Arborum,& frondium colores varij, libro 12.cap.9. folia 149.a
Arborum folia quorundam perpetua, libro 12.c.10. folia 149.a
Arborum frondes deciduæ,li.12.c.11 149.a
Arborum vmbræ,& ſtillicidia,li.12.c.12 149.a
Aquæ calidę,& frigidæ,lib.5.c.70 59.b
Aqua cur cœli nomine appellatæ, lib.3. capitu.101. folio 39.b
Aquæductus commodo facienda,li.5.c.48 57.b
Aquę naturales proprietates,lib.5.c.6 53.a
Aquæ ſuper firmamentum qua vtilitate, & neceſſitate ſint,lib.3.c.98 39.b
Et quòd ſint pro rerum inferiorum conſeruatione, ibi.cap.99
Aquarum congregatio,lib.4.c.1 52.b
Aquarum multitudo cōgregata in unum locum, li.5. cap.3 52.b
Aquas ſuper cœlum eſſe non poſſe qui dicant, lib.3. cap.91 38.b
Areę præparatio, & frugum purgatio, libro 11.capitu.43 138.b
Arandi tempora,li.6.c.55 68.b
Arborum variatio,lib.12.c.4 148.b
Arborum origo,& membra,li.12.c.2. & 3 148.a
Arborum variatio in cortice,ramis, & folijs,li.12.capit.5.6.& 7 148.b
Aratio,li.6.c.54 68.b
Arboracea,& aſcalonia herbæ,li.10.c.23 116.a
Arbores paſtinandi,li.6.c.62 69.b
Arborum creatio in generali,li.12.c.1.& 2 148.a
Arena,& eius ſpecies,li.8.c.7 84.b
Areuæ natura,& ſpecies,et proprietas,li.8.84.b,c.8
Argenti fodina,li.7.c.17 74.a
Argenti natura,li.7.c.16 74.a
Argenti virtus in medicina,li.7.c.19 74.b
Argenti viui fumigatio,& potio venenoſa, li.7. capit.65 79.b
Argenti viui in medicina uirtus,li.7.c.64 79.b
Argenti viui operatio in alchimia, li.7. c.62 79.a
Argentum viuum elementum omnium liquabilium, lib.7.c.63 79.b
Argentum viuum,& eius origo,& natura,li.7.c.61. folio 79.a
Animalium fœcunditas, & ſterilitas, lib.22. c.31.& 32 278.a
Ariſtolochia herba,li.9.c.37 97.b
Animalium tempora pro impregnatione, li.22.c.33. folio 278.a
Animalium formatio membrorum, li.22.capitu.39. folio 278.b
Animalium monſtruoſi fœtus,li.22.c.41 279.a
Ariſtotelis diffinitio circa colores,li.2.c.60 21.a
animalia bigeneria, li.22.c.43 279.a
animalium crementum, & ætas,libro 22. capitu 46. folio 279.b
animalium ſuperfluæ humiditates,lib.22. capitu.47. folio 279.b
arnogloſſa herba,li.9.c.38 97.b
animalium ſudor,li.22.c.48 279.b
arborum quarundam ferocitas,li.12.c.22 151.a
arborum uarietas temporis in maturando fructus,libro 12.f.151.a,c.23
arboribus ad fructificandum tempora, & loca magis conuenientia,li.12.c.23. 151.a
arborum ſterilitas,li.12.f.151.a,c.25
arborum morbi communes,li.12.c.26. & 27. 151.b
arborum nocumenta,li.12.c.28 151.b
arborum corruptio fructuum,li.12.c.29 151.b
arborum prodigia,li.12.c.30. & remedia, c.31.152.a
arborum ſitus, uarietas,li.12.c.33.34. & 35.152.b
ars diuina, qua Deus omnia creauit, libro primo, capitulo 21 7.a
arborum diuerſus ſexus,li.12.c.36. 152.b
arborum uariæ ætates, li.12.c.37 153.a
animalium ſaliua,li.22.c.49 279.b
arſenici operatio in alchimia,libro ſeptimo, capit.70. folio 80.a
animalium origo lactis, li.22.c.55.56.57.58.280.b
arſenici uirtus in medicina,li.7.c.71 80.b
animæ vegetabilis, & eius operatio, libro 24.ca.63. folio 300.a
arſenicum,& eius natura, li.7.c.69 80.b
arborum pulchritudo,& multiplex utilitas, libro 12. cap.38 153.a
arborum ligna cędenda tempore congruo, lib.12.capitulo 39 153.a
arborum proprietas in materia,li.12.c.41 153.b
arborum quarundam mirabilis natura,& proprietas, li.12.c.43 153.b
animalium prægnantium tēpora, & diſtantia,li.22. cap.34 278.a

INDEX.

Animalium transfuſio ſeminis in præparatione embrionis,lib.22.c.35 278.a
Arundo herba, lib.9.c.87 104.a
Animalium impreſſio formarum viſarum in conceptu,lib.22.c.36 278.b
Animalium diſtinctio ſexus in embrione, lib.22.capitulo 37 278.b
Arundo ſaſina,lib.10.c.74 122.a
Animalium naturalis partus,lib.22. cap. 44. & 45. folio 279.b
Animalium vrina,ſtercus,ſperma,mēſtruum,& lac, li.22.c.50.51.52.53.& 54 280.a
Animalium potus, & cibus,lib.22.c.1 274.a
Animalium diuerſitas in paſtu,li.22.c.2 274.b
Animalia ruminantia,li.22.c.2 274.b
Animalium voces,li.22.c.4.& 5 274.b
Animalium varietas vocum in diuerſis generibus, li.22.c.6 275.a
Animalium ſenſus, li.22.c.7 275.a
Animalium tactus,& viſus,li.22.c.8 275.a
Animalium tres ſenſus,li.22.c.9 275.a
Animalium vis motiua, li.22.c.10 275.a
Animalium ſomnus,& vigilia,li.22.c.11 275.b
Actus concupiſcibiles,li.27.c.66 335.a
Aſa,aſarum, & aſclepia herbę,libro nono, capit.40. folio 98.a
Animalium diuerſa cauſa in ſomno, lib.22.c.12.& 13 275.b
Animalium cauſa ſomni, & euaporatio nutrimenti, lia.22.c.14 276.a
Aaimalia, quæ ſomno pinguefcunt, lib.22. capi.15. folio 276.a
Aſparagus herba,li.10.c.24 116.a
Animalici ſomnia,li.22.c.16 276.a
Animalium ingenia,& affectiones, libro 22.cap.17. folio 276.a
Amurca olei pars aquoſa,li.14.c.107 182.b
Abunc moſtrū marinum.lib.decimoſeptimo, ca.101. folio 221.b
Animalium appetitus,& motus,lib.22.cap.decimooctauo 276.b
Aeſtimatus,lib.25.c.99 313.b
Achumi qui,lib.1.c.2 14.b
Animalium naturalis pietas, & concordia, lib. 22. cap.19. 276.b
Auium differentia, libro decimoſexto, capitulo 3. folio 197.a
Animalium quorūdam naturalis diſcordia,et pugna, lib.22.c.20 276.b
Animalium arma, lib. 22. capitulo vigeſimoprimo, folio 276.b
Atramenti operatio in alchimia, lib. 7. capitulo 75. folio 80.b
Atramenti uirtus in medicina, libro 7. capitulo 76. folio 81.a
Animalium motus in membris, lib.22. capitulo 23. folio 277.a
Atramentum,& eius natura, libro 7. capitulo 74. folio 80.b
Animalium ſexus,libro 22.capitulo vigeſimoquarto. folio 277.a
animalia caſtrata,libro 22.capitulo vigeſimoquinto. fol. 277.a
animalium generatio, libro 22. capitulo 26. & 27 277.b
attriplex alus, libro decimo, capitulo vigeſimoſexto 116.b
animalium coitus.lib 22.c.28 277.b
auena,lib.11.c.60 140.a
animalium diuerſa tempora in coeundo, libro 22. c.29 277.b
animalium luxuria,& continentia, lib.22.capit.30. fol. 277.b
auenalpetrę Aſtrologi rationes circa cęli motū,lib.3. c.10 29.b
actus iraſcibiles,lib.27.c.67 335.b
auium mutatio in colore, et plumis,uoce,loco,& tempore,lib.16.c.5 197.a
aues rapaces,li.16.c.6 197.a
auium roſtra, lib.16.c.7 197.a
auium alæ, & pluma,lib.16.c.8 197.b
auium pedes,& crures,lib.16.c.9 197.b
auium ungues,lib.16.c.10 197.b
anima an ſit in ſemine, lib.24.c.75 302.b
auerrois circa uiſibilitatem coloris error, lib.2.c.58. folio 21.a
animæ unio ad corpus.lib.23.
animæ eſſendi modus in corpore,lib.23.c.52. 288.b
augmentum,& diminutio, lib.3.c.54 34.a
alume moſtrum,lib.17.c.101 221.b
anima quī corpus uegetet? lib.23.c.52 288.b
auguſtini aſſertio circa creationem mundi, libro 2. c.15.16. & 17. 16.a
anima humana ad brutalem differentia, lib.23.c.26. fol. 285.b
anima qualiter corpus ſenſificat,li.23.c.54 289.a
animæ naturalis cognitio,lib.23.c.55. 289.a
auguſtini ſententia circa falſas tranſmutationes Dæmonum confutatur,lib.2.c.107.fol.26. a, Et uide c.108.& 109.ibid.
animæ paſſibilitas.lib.23.c.57. 289.a
anni quatuor tempora,lib.15.c.64 192
animæ multiplex paſſio,lib.23.c.58 289.b
auium natura in generali,lib.16.c.2 196.b
auium carnes,lib.16.c.11 197.b
auium uolatus,& inceſſus,lib.16.c.12 198.a
auium manſio,& peregrinatio, libro 16. c.13. 198.a
auium cibus,& potus,lib.16.c.14 198.a
auium uoces,lib. 16.c.15 198.a
auium quarundam ſagacitas, libro 16. capitulo 16. folio 198.b
auguſtinum ad reſponſio, circa formationem mundi, lib.2.c.23 17.a
auium pugnacitas,lib.16.c.17 198.b
accipitris auis,lib.16.c.18.& 19 198.b
accipitris diuerſa ſpecies,lib.16.c.20 199.a
accipitris medicina,lib.16.c.21 199.a
achantis,& Acredula aues, libro 16. capitulo 22. folio 199.a
aeriphilon auis,lib.16.c.23 199.a
agochiles auis,lib.16.c.24 199.a
alietus auis,lib.16.c.26 199.a

alcion

INDEX.

Alcion auis, lib. 16. c. 27 199.a
Anas, lib. 16. c. 27. f. 199. b, & vide ibi, c. 28
Anſer, lib. 16. c. 29 199.b
Auicennæ reſponſio contra eos, qui dicunt metallorum tranſmutationem eſſe falſam, lib. 7. cap. 86. folio 82.a
Anſerum generatio, & impinguatio, lib. 16. c. 30. & 31 199.b
Aquila, lib. 16. c. 32. f. 100. a. & vide c. 33.
Aquilæ nidus, & pullificatio, lib. 16. c. 35 200.b
Aquilæ ſeneſcentis renouatio, lib. 16. c. 36 ib.b
Aquilę medicina, lib. 16. c. 37 ib.b
Ardea, ardeola, aſalon, & aſida aues, lib. 16. cap. 38. folio 200.b
Acatus auis paradiſi, & aurifrigius, lib. 16. cap 39. folio 200.b
Agnus, & eius vtilitas, lib. 18. c. 3. & 4. f. 225. b, & folio 226.a
Aper, lib. 18. c. 5. & 6 226.b
Aries, lib. 18. c. 7. 8. & 9 ib.a
Aſinus, lib. 18. c. 10. 11. 12. & 13. f. 226. b, & c. 14. folio 227.a
Anathomia ſerpentium, lib. 20. c. 3 249.a
Animæ paſſibilitas, lib. 23. c. 59 289.b
Animæ ſeparatio a corpore, lib. 23. c. 60 ib.b
Animę ſtatus, & locus ſeparatus, lib. 23. c. 61 ibid.b
Animalium uita, & mors, lib. 22. c. 1. 282.a
Anima de viribus corporis non creſcit, lib. 23. c. 30. folio 286.a
Anima non commenſuratur corpori, lib. 23. cap. 31. folio 286.a
Animę corporalis locus, lib. 23. c. 34. 35. & 36. ib.a
Anima rationalis non eſt uirtus organica, ſiue corporea, lib. 23. c. 39 287.a
Aurichalcum, lib. 7. c. 36 76.a
Animæ motus localis, lib. 23. c. 38 286.b
Animæ vnio ad corpus, lib. 23. c. 42. & 43 287.b
Animæ immortalitas, lib. 23. c. 62 289.b
Auricula muris herba, lib. 10. c. 27 116.b
Animæ immortalitatem ad probandum media, lib. 23. c. 63. 64. 65 f. 290. a, & c. 66. & c. 67. 68. 69. 70. & 71. f. 290. b, & c. 72. 73. 291.a
Animæ quantitas, lib. 23. c. 27 285.b
Anima non creſcit creſcente corpore, lib. 23. & 28. folio 285.b
Animæ immortalitas qualiter intelligi debeat, libro 23. cap. 74 291.a
Auri natura, lib. 7. c. 7 73.b
Animę exutæ corporibus, qualiter patiuntur in Inferno, lib. 23. c. 77 291.b
Auri operatio in alchimia, li. 7. c. 13 73.b
Animę, quæ patiuntur in Purgatorio, lib. 23. cap. 78. folio 291.b
Animæ, quæ requieſcunt in Paradiſo, lib. 23. cap. 79. folio 291.b
Auri præeminentia, lib. 6. c. 8 73.a
Animabus exutis ea, quæ fiunt apud nos innoteſcunt, lib. 23. c. 80 293.a
Animæ, quæ uiuentibus apparuerunt, lib. 23. cap. 81. folio 293.a
Auri prima æſtimatio, lib. 7. c. 10 75.b
Anima an ſit ſuæ vires, atque potentiæ, lib. 24. cap. 1. folio 292.a
Auri uirtus in medicina, lib. 7. c. 14 74.a
Animę virium diſtinctio, lib. 27. c. 2 292.a
Animæ viris quibus corpori commiſcetur, lib. 24. capit. 3 292.b
Aurum inueſtigandi modus, lib. 7. c. 9 73.b
Auium generatio, lib. 16. c. 155 211.a
Auium fœcunditas, & nidificatio, & generatio, libro 16. cap. 156. 157. & 158 ib.a
Alles piſcis, lib. 17. c. 30 216.a
Anguilla, lib. 17. c. 31 ib.a
Aranea, aries, arimi piſces, lib. 17. c. 31 ib.a
Aſpidochelone, & aurata, lib. 17. c. 33 ib.a
Animalium vniuerſalis natura, lib. 21. 266. a, cap. 1.
Animalium multimoda diuerſificatio, libro 21. ca. 2. folio 266.b
Animæ virtus naturalis, & ſpecies, libro 24. cap. 4. folio 292.b
Animæ uirtutes plures, lib. 24. c. 5. & 6 ib.b
Animæ actiones multæ, libro 24. capitu. 7. 8. 9. & 10. folio 293.a
Abane, alches beſtiæ lib. 19. c. 2 235.b
*Anabula, anthaphon, au*ct*eacinor beſtia, lib. 19. ca. 3. folio* 235.b
anguis, lib. 20. c. 17 250.a
Afferatus, & aſſimdius ſerpentes, lib. 20. capitu. 18. folio 250.b
Anſibena, & armena ſerpentes, libro vigeſimo, capitulo 19 ib.b
Aſpis ſerpens, lib. 20. c. 20. 21 ib.b
Apes animalia, li. 20. c. 77 256.a
Apum excellentia, li. 20. c. 78 ib.a
apum ſolertia, li. 20. c. 79 256.b
apium generatio, lib. 20. c. 80 ib.a
apium pulli, ſexus, & ętas, libro vigeſimo, cap. 81. & 82 ib.b
apum reges, li. 20. c. 83. & 84 257.a
apum ſpecies, vita, & cibus, lib. 20. c. 85. 86. & 87. folio 257.a
apum manſiones, inueſtigatio, collocatio, & cuſtodia, lib. 20. c. 88. 89. 90. & 91 257.b
apum reparatio, proceſſus ad operandum, diuerſa officia, pugnacitas, & operatio, lib. 20. c. 93. 94. 95. & 96 258.a
apes fauum condunt, libro vigeſimo, capitulo 97. folio 258.a
apum aluearia fabricanda, caſtrandaque, libro 20. capitulo 107. & 108 259.b
apum aluearia vtilia, lib. 20. c. 109 259.b
apibus contraria, & nociua, libro vigeſimo, cap. 109. & 110 ib.b
apum morbi, lib 20. c. 111 260.a
aranea vermis, lib. 20. c. 112 260.a
aranearum generatio, & uenatio, libro 20. cap. 113. 114 ib.a
aranearum diuerſa genera, morſus, telaque, lib. 20. capitulo 115. 116. & 117 ib.b
animalium corpora, libro vigeſimoprimo, capitulo 3. folio 266.b
animalium membra, lib. 21. c. 4 ib.b

Animalium capita,lib.21.cap.5 fol.266.b
Animalium vertices,& cerebrum, lib.21.fol.267.a cap.6.& 7
Animalium cornua,lib.21.c.8.& 9 ib.a
Animalium aures,lib.21.c.10 ib.a
Animalium frontes,& ſupercilia,lib.21.c.11.267.b
Animalium oculi,lib.21.c.12 ib.b
Animalium palpebræ,lib.21.c.13 ib.b
Animalium diuerſitas in oculis,lib.21.c.14 ib.b
Animalium oculi, lib.21.c.15 268.a
Animalium genæ, & nares,lib.21.c.16 ib.a
Animalium os,& labia,lib.21.c.17 ib.a
Animalium lingua,lib.21.c.18 ib.a
Animalium maxillæ, & dentes, lib.21.c.19 268.b
Animalium dentes,lib.21.c.20 ib.b
Animalium mutatio in dentibus,lib.21.c.21 ib.b
Animalium guttur,& colla,lib.21.c.22 ib.b
Animalium arma, pectus, & coſtæ, lib.21.cap.23. folio 269.a
Animalium mammillæ,lib.21.c.24.25 ib.a
Animalium cor,lib.21.c.26.27 269.b
Animalium pulmo,lib.21.c.28 ib.b
Animalium hepar,lib,21.c.29 ib.b
Animalium ſplen,lib.21.c.30 270.a
Animalium iecur,& fel,lib.21.c.31 ib.a
Animalium fel,lib.21.c.32 ib.a
Animalium meditinæ ex felle,lib.21.c.33 ib.a
Animalium venter,lib.21.c.34 ib.a
Animalium iamblicus,lib.21.c.36 270 b
Animalium coagulum,lib.21.c.37 ib.b
Animalium inteſtina,lib.21.c.38 ib.b
Animal carens ſanguine an viuat, lib.24. cap.46. folio 298.a
Animæ paſſiones in communi,lib.27.c.103 34.b
Animalium renæ,lib.21.c.39 271.a
Animalium veſicæ,lib.21.c.40 ib.a
Animalium pedes,lib.21.c.41.42 ib.a
Animalium genitales,& teſticuli,lib.21.c.43 ib.a
Animalium teſticuli,lib.21.c.44 271.b
Animalium virga,& matrix,lib.21.c.45 ib.b
Animalium caudæ, lib.21.c.46 ib.b
Animalium pila,& plumæ,lib.21.c.47 ib.b
Animalium diuerſitas in pilis,lib.21.c.48 272.a
Animalium color in pilis,& mutatio,lib.21.cap.50. folio 272.a
Animalium cauſæ diuerſitates in coloribus, lib.21. cap.51 ib.a
Animalium cutis, lib.21.c.52 272.b
Animalium caro,lib.21.c.53 ib.b
Animalium differentia in cibo, & medicina, lib.21. cap.54.55 ib.b
Animalium extremitates,lib.21.c.56 273.a
Animalium nerui, & cartilago, libro 21. capit.57. folio 273.a
Animalium oſſa, lib.21.c.58.59 ib.a
Animalium medulla,lib.21.c.69 ib.a
Animalium pinguedo,lib.21.c.61.63 273.b
Animalium differentiæ inter ſe,libro 21.capitulo 63. folio 273.b
Animalium arteriæ, & venæ, libro 21. capitulo 64. folio 273.b
Animalium ſanguis,lib.21.c.65 274.a
Animalium diuerſitas ſanguis, libro 21.capitulo 66. folio 274.a

B

BAccaris herba,lib.9.c.41 98.a
Baccus, & rubus,lib.13.c.5 161.a
Baligius gemma,lib.7.c.47 88.a
Balauſtia flos punici mali, libro 13.folio 163.a,cap.19.& 20
Balneorum viuamentum, & nocumentum, lib.5.capit.52 57.b
Balſami arbor,lib.13.c.64 167.b
Balſami virtus, lib.13.c.65. & 66 168.a
Baccalauri,lib.14.c.10 174.a
Belirici marini,lib.14.c.11 174.a
Balnei vſus,lib.5.c.51 57.b
Bachora animal marinum, libro 17. capitulo 102. folio 221.b
Bancia herba,lib.10.c.28 116.b
Banciæ, bete, boraginis, & braſſicæ ſemen, libro 11. cap.6 134.b
Berberi,lib.14.c.12 174.a
Bibrones, & blata animalia,libro uigeſimo,cap.118. folio 260.b
Bombex frondium vermis, libro vigeſimo, cap.119. folio 260.b
Bruchus fœtus locuſtæ, libro vigeſimo, capitu.120. folio 261.a
Bufo, & bupreſtis vermes, libro vigeſimo, capitulo 121 ib.a
Berillus lapis,lib.8.c.48 88.a
Beta oleris genus, libro decimo, capitulo 29. & 30. folio 116.b
Bartlathes auis,lib.16.c.40 200.b
Biſtarda, & bonoſa aues, libro decimoſeſto, cap.41. folio 200.b
Bubo,libro 16.c.42 201.a
Botaurus auis,libro 16.c.43 ib.a
Balena piſcis,libro 17.c.34 216.b
Borbotha, Brotha,& Brenna piſces, libro 17.capitulo 35 216.b
Bobus,libro 18.capitulo 15.16.17. & 18.fol.227.a, & cap.19.20. 216.b
Bubalus animal, libro decimooctauo, capitulo 21. folio 227.b
Bannacon animal, lib.19.c.4 235.b
Baſiliſcus rex ſerpentum,libro vigeſimo, capitulo 22. folio 250.b
Baſiliſcus, & eius genus, libro vigeſimo, cap.23.& 24 251.a
Behemoth, berus,& boas ſerpentes, libro vigeſimo, cap.25 ib.a
Borax, & botracha ſerpentes,libro 20.c.56 254.a
Bufo animal venenoſum,lib.20.c.57 254.a
Bitumen,lib.5.c.92 62.b
Bituminis virtutes,lib.5.c.93 ib.b
Blitum,& blitus herbæ,lib.10.c.31 117.a
Biſextus,lib.15.c.88 195.a
Bernix, lib.13.c.85 170.a

Bidel-

INDEX.

Bidella arbores,lib.13.c.86 170.a
Butirum,lib.22.c.64 281.b
Bonorum conuerſio ad lucem increatam, lib.1.c.33. folio 8.a
Bonitas morum, an requiratur ad prophetiam habendam,lib.26.c.84 322.b
Bonorum illuminatio à luce increata, libro 1.cap.24. folio 8.a
Boracis operatio,& commixtio argenti, & æris, libro 7.cap.94 82.b
Borago herba,lib.10.c.32 117.a
Borax eſt gemma,lib.8.c.49 88.a
Borax gumma,lib.13.c.87 170.u
Borith herba,lib.9.c.42 98.a
Brancem,lib.11.c.61 140.a
Branca vrſina herba,lib.9.c.43 98.b
Braſica herba,lib.10.c.33 117.a
Braſica laus,& virtus,lib.10.c.34.& 35 117.a
Bugloſſa,lib.9.c.44 98.b
Bulbus radix,lib.10.c.36 117.b
Bupreſtim herba,lib.9.c.45 98.b
Buxù arbor,lib.12.c.51 154.b
Barba,lib.28.c.38 344.b
Bonum appetunt omnia,lib.29. c.74 363.a
Bonitate diuina perfuſa eſt omnis creatura, libro 29. cap.75 363.a

C

Admia æraria,lib.7.c.28 75.a
Calcinatio corporum mineralium, libro 7. cap.90 82.a
Calamentum herba,lib.9.c.47 99.a
Calamus agreſtis herba,lib.9.c.46 98.b
Calcis operatio in vſu medicinæ,li.8.c.10 85.a
Calybs,& alidena,li.7.c.52 78.a
Calor mitigatiuus,li.6.c.89 72.a
Caulis cultura,virtusq;,li.10.c.45 118.b
Canabi,atque capparis ſemen, li.11.c.7 134.b
Caloris,vel ignis excitatio,lib.6.c.90 72.a
Cardamomum ſemen,lib. 11.c.8 134.b
Calx,lib.8.cap.9 84.b
Camedria herba,li.9. c.48 99.a
Camephitos herba,lib.9.c.49 99.a
Canabum herba,lib.10.c.28 117.b
Canna,lib.10.c.39 117.b
Carbones,lib.6.c.75 70.b
Capillum veneris herba,lib.9.c.54 99.b
Capparis,lib.10.c.40 118.a
Carbunculorum genera,li.8. c.52 88.b
Carbunculus,lib.8.c.51 88.b
Cardamus,lib.10.c.42 118.a
Carduus,lib. 10.c.43 118.a
Cariſteum,lib. 8.c.18 85.b
Celidonia,lib.8.cap.53. fol.88.b, & lib.9. cap.55 folio 100.a
Celonites,& Cimedia,li.8.c.54 88.b
Centaura,lib.9.c.56 100.a
Canafolium,lib.10.c.51 119.a
Ceraunium,lib.8.c.55 88.b
Ceruleum,ac purpuriſſum,li.7.c.105 84.a
Candreos,& Cicer,lib.11.c.62 140.a
Ceruſa,lib.7.c.48 77.b
Carui ſemen,lib.11.c.9 134.b
Cartilago,lib.28.c 20 342.b
Ciceris medicinalis operatio, lib.11. cap.63.& 64. folio 140.b
Chalcanthi,lib.7.c.32.& 33 75.b
Chalcitis lapis,lib.7.c.31 73.b
Chriſocolla,lib.7.c.193 83.b
Ciclamide,lib.9.c.58 100.b
Cicorea,lib.9.c.59 100.b
Cinabrij,& auricalchi operatio, lib.7.c.96 83.a
Cinis,lib.6.c.76 71.a
Cinnabar,lib.7. c.106 84.a
Caſſia lignea,lib. 13.c.68 168.a
Ciminum ſemen herba,lib.11.c.10 134.b
Camphora gemma,lib. 13.c.88 170.a
Circuli in maiori ſphęra imaginandi, lib.3.cap.17. & 18 30.a
Camphora ſuccus,lib.11.c.117 146.a
Circuli in maiori ſphæra duo viſibiles, lib.3.cap.19 folio 30.a
Caſtanea,lib.12.c.6 161.a
Conſcientiæ ſintilla,li.27.c.25 330.b
Circuli in maiori ſphęra inuiſibiles, libro 3.capit. 20. folio 30 a
Cocognidum ſemen, li.11.c.12 135.a
Ciſterna,lib. 5.c.49 57.b
Cedria,& colophonia,lib.13.c.89 170.b
Cyperus,li.9,c.61 100.b
Cæli circa animam, qualiter Sancti cum Philoſophic concordent,lib.3.c.27 31.a
Capriſicus arbor,li.12.c.52 154.b
Caro humana,li.28.c.26 343.a
Ceraſus arbor,li.13.c.7 161.a
Cęli dextera, ac ſiniſtra,li.3.c.8 29.a
Cidonia,vel Cidonius arbor,li.12.c.8 161.b
Cęli,& terra, dextrum, & ſiniſtrum diſtinguitur, libro 3.c.2 29.a
Cęli motus apparet ex ſtellarum motibus, libro 3. cap.33 32.a
Cęli motus effectus,ac ſtellarum in inferioribus, libro 3.c.34 32.a
Cęli motus,lib.3.c.22 30.b
Cęli motus finis,li.3.c.35 32.a
Cęli motus,quòd ſit naturalis, & non proceſſiuus, libro 3.c.30 31.b
Cęli omnium orbium dextra,an ſit eadem, lib.tertio, cap.9 29.a
Cęli quinque,& eorum effectus in rebus inferioribus, lib.3.c.83 37.b
Cęli ſeptem,li.3.c.84 37.b
Cęli triplices motores,ſecundùm Philoſophos, lib.3. cap.23 30.b
Cęlorum numerus, lib.3.c.82 37.b
Cęlum aqueum,ſiue criſtallinum, lib. tertio, cap.90 folio 38.a
Cęlum diſtinguitur in partibus, libro tertio, cap.15 folio 29.b
Cęlum empyreum,libro tertio, capitulo 81 38.a
Et quòd ſit immobile,ibid. cap.89.

Cęlum

I N D E X.

Cęlum iuxta Philoſophos habet animam ſeſe mouentem,lib.3.c.24 30.b
Citrus,& eius natura,li.12.c.9 161.b
Cęlũ motu ſuo non laxatur,libro tertio, capitulo 31. folio 31.b
Cęlum olympeum,lib.3.c.105 40.a
Cęli concentus falſa opinio,li.15.c.32 189.a
Cęli quatuor habentes ſtellas,li.15.c.33 189.a
Cęlum,quod dicitur firmamentum,libro tertio, capitulo 102 39.b
Coſtellationis fatalis reprobatio, libro 15. cap. 50 folio 190.b
Cęlum,quomodo ſana ſide dici poſſit habere animã, lib.3.c.26 31.a
Capparus fructus,li.14.c.33 174.a
Cęlum Trinitatis,li.3.c.85 38.a
Cardamomum,li.14.c.14 174.a
Cępa,& cultura ipſius,li.10.c.48 118.b
Cępæ virtus in medicina,li.10.c.49 119.a
Caſſia fiſtula,li.14.c.15 174.b
Caſtanea,li.14.c.16.fol.174.b, & vide ibi.c.17
Coniugatio quatuor elementorum, libro 2.capitu.10 folio 15.b
Coloquintida, li.9.c.62 101.a
Color, an ſit obiectum tantum viſus in aſpectu colorati,lib.2.c.71 22.b
Color,qualiter ſit motiuum viſus,ſecundum actum lucidi,li.2. c.57 20.b
Colores natiui,& fictitij,li.7.c.97 83.a
Colores ſunt obiecta viſus in lumine, cap.56.libro 2. folio 20.b
Ceraſum,lib.14.c.18.& 19 174.b
Cidonium malum,lib.14.c.20.& 21 175.a
Coloris diffinitio,& declaratio,libro ſecundo,cap.59 folio 21.a
Colorum mediorum generatio,li.2. ca.65 21.b
Colorum generatio multiplex, lib.2.c.62 21.a
Colorum generatio,qualiter fiat per mixturam,lib.2. cap.63 21.b
Citrinum pomum,li.14.c.22 175.a
Colorum numerus,& varietas,li.2. c.67 22.a
Coccum,li.14.c.23 175.a
Colorum nubium generatio, li.2.c.70 20.a
Congregatio quarum,cur maria appellas,lib.quinto, cap.5 53.a
Coniza,& conſolida herbæ,li.9.c.63 101.a
Conuerſio creaturæ ſenaria,lib.2.c.18 16.a
Corallinũ,li.8.c.56 88.a
Cornelius,ſiue Corneolus,li.8. c.58 89.a
Corona in aere expreſſe,li.4.c.81 48.b
Corpora mineralia,lib.7.c.1 72.b
Corpora ſimplicia quatuor,lib.2.c.3 14.b
Corporum,et ſpirituum quadruplex præparatio, li.7. cap.91 82.b
Corporum miracula vim ignis ſubſtantiæ, lib. ſexto, cap.71 70.b
Corporum terrenorum diuerſæ qualitates, libro 6.capitulo 82 71.b
Coruſcatio,lib.4.c.54 45.b
Cedrus arbor,libro duodecimo, capitulo 53.54.& 55 155.a
Coryllus arbor nucis auellanea, libro 13. capitu.16 folio 161.b
Cinosbatum arbor,lib.12.c.56 155.a
Cubebe fructus,lib.14.c.24 175.a
Cypreſſus arbor,li.12.c.57.& 58 155.a
Coccus arbor,li.12.c.59 155.b
Corallus arbor,li.12.c.60 155.b
Cęleſtium luminarium formatio,libro 15.cap.primo, folio 185.b
Canicula,li.15.c.56 191.b
cancri piſces,li.17.c.36.37.& 38 216.b
corruptio naturalis caloris,li.24.c.53.54 299.a
cutis,lib.28.c.30 343.b
coſtum radix herbæ,li.9.c.64 101.a
caab,& canis marinus animalia marina, libro 17. cap.103 221.b
cutis coloratio,lib.28.c.31 343.b
cotis,lib.8.c.14 85.a
cinnamonium dictum eſt,li.13.c.69 168.a
cometa,lib.15.c.58 191.b
cometarum ſententia ex Ariſtotele,libro 15. cap.59 folio 191.b
Et aliorum,c.60.61.& 62 192.a
cyclus annalis,li.15.c.98 196.b
caucius,capitatus,& carpera piſces, lib.17. cap.40 folio 217.a
cetus piſcis maximus,lib.17.c.41.& 42 217.a
ceti ſperma,li.17.c.43 217.a
conchæ piſces,li.17. c.44 217.a
creatio empyrei,& materia informis, libro primo, cap.28 7.b
cochleæ quæ,lib.17.c.45 217.b
conger,corem,& coruus piſces, libro 17. capitu.46 folio 217.b
cera,& eius operatio in medicina, lib.20. capitu.98. & 99 258.b
caſeum,lib.22.c.62.& 63 281.a
cor humanum,lib.28.c.59.60.61 347.a
corde procedunt arteriæ,lib.28.cap.62 347.b
creatio mundi à Deo,quo tempore facta, lib.2.ca.30 folio 17.b
capilli,lib.28.c.33 344.a
capillorum color,li.28.c.34 344.a
capillorum diminutio,& caluicies, li.28.c.35. 344.a
capillorum medicinæ,li.28.c.36 344.b
capillorum tinctura,li.28.c.37 344.b
cibi inſtrumenta,li.28.c.67 348.a
cyprus arbor,lib.13.c.71 168.b
celeti,& cęruleum monſtra marina, lib.17. cap.104 folio 221.b
chilon,& chricos piſces,li.17.c.105 221.b
crocodillus, animal quadrupes,libro 17.capitu.106. folio 221.b
Et vide, cap.107. & 108.ibi.
creaturarum gradus quibus aſcendunt homines ad cognitione Dei,li.1.c.13 5.b
criſolanſis gemma,lib.8.c.60 89.a
criſolecus lapis, lib.8.c.59 89.a
criſtopraſus lapis,lib.8.cap... 89.a
cryſtalli,& aeris peruietas,lib.6.c.86 71.b
cryſtallus,lib.8.c.62 89.a

canta-

INDEX.

Cantarina vermis,lib.20.c.122 261.a

Cantaridum virtus in medicina, lib.20. capitu.123. folio 261.a

Coniugium, qualiter eſſe dicatur in praeceptis natura,lib.30.c.31 382.b

Caladrius,& Calendris aues,li.16.c.44 201.a

Capo,& Caprimulgus aues, li.16.c.45 201.a

Carabdrion, Carduelus,& cauſta, libro 16.cap.46. folio 201.a

Ciconia,lib.16.c.47 201.a

Ciconiarum caſtitas, & pietas, libro 16. capitu.48 folio 201.b

Cygnus auis,lib.16.c.49.50 201.b

Cynomulgus,cyſpedus,& citramus, libro 16. capitulo 51 201.b

Cocyx auis,lib.16.c.52 201.b

Co'umba,li.16.c.53. & 54 202.a

Columbarum pudicitia,generatio, & caro,libro 16. cap.56.57.& 58 202.a

Columba operatio in medicina, libro 16. capitu.59 folio 202.b

Cordeulus,& cornix aues, libro16. capitulo ſexageſimo 202.b

Coruus,li.16.c.61 202.b

Corui ſagacitas,l b.16.c.63 202.b

Corporis humani varia membrorum diuiſio, lib.27. capitu.5 341.a

Cherubin ratio nominis,li.1.c.61 11.b

Coturnix auis,lib.16.c.64 203.a

Crochilos auis omnium minima,libro 16.capitulo 65 folio 203.a

Cubeth auis luxurioſa,li.16. c.66 203.a

Cuculi aues,li.16.c.67 203.a

Caab,& canis marinus,li.17.c.103 221.b

Celethi,& ceruleum monſtra marina, libro 17.capitulo 104 221.b

Chilon,& circus monſtra marina, libro 17.cap.105 folio 221.b

Crocodilus animal marinum,libro 17. cap.106.107 folio 221.b

Corporis humani cauſa,li.28.c.1 340.b

Corporis humani creationis materia,& forma,li.28. cap.2 340.b

Corporis humani dignitas,lib.28.c.3 340.b

Corporis humani membra,libro 27. capitulo quarto, folio 340.b

Cineratio Agri,li.6.c.51 68.b

Caper duplicis generis,li.18.c.33 229.a

Ceruus,li.18.c.34.et 35 229.a

Ceruorum ſagacitas,li.18.c.36 229.a

Ceruorum venatio,generatio,& ſenectus,& carnes, ac cornua,& medicina,li.18.c.37.38.39.40.41. & 42 229.b

Cuniculus,li.18.c.44 230.a

Culex animal paruum, li.20. c.127 261.b

Culices infeſtant hortus riguos, libro 20. capit.128 folio 261.b

Cynomia muſca canina,li.20.c.129 261.b

Corporis humani diſtinctio membrorum, ſecundùm conuenientiam actionum,li.28.c.6 341.a

Corporis humani oſſa, li.28.c.7 341.a

Corporis humani ratio multitudinis oſſium, libro 27. cap.8 341.a

Corporis humani diuiſio oſſium, libro 27. capitu.9 folio 341.a

Cameli animalia,li.18.c.22.& 23 227.b

Camelorum vſus in prędijs, libro 18. capitu.24.25. & 26 228.a

Caprarum generatio,li.18.c.27.& 28 228.a

Caprarum carnes,& medicinę ex eis, lib.18.c.29. 30.& 31 228.b

Caprea,lib.18.c.32 228.b

Corporis humani oſſa ſingulorum membrorum,li.28. cap.10 341.b

Ceruleus,& ceruus volans,li.20.c.124 261.a

Cronica ętatum,li.32.c.26.27.28.& 29 414.b

Cronicas temporũ Moyſi, Dauid, & aliorũ. vide lib.

Cęcula chelidros,& chencris ſerpentes, libro 20.capitu.26 251.a

Cicada vermes,li.20.c.125 261.a

Coriandrum,& eius medicina,libro decimo, cap.53 folio 119.b

Ceraſtes ſerpens,li.20.c.27 251.a

Coluber ſerpens,lib.20.c.28 251.a

Cicendela,cimex, & coſdros,libro 20. capitulo 126 folio 261.a

Croci operatio in medicina,libro decimo, capitu.56 folio 119.b

Crocus,& eius medicina,li.10.c.59 119.b

Cacus monſtrum,li.19.c.5 236.a

Cameleon,lib.19. c.6.7 236.a

Cameleontis medicina, li.19.c.9 236.a

Camelopardus animal, li.19.c.9 236.a

Canis animal,li.19.c.10 236.a

Et cap.11.12.13.14.& 15 236.b

Canis generatio, lib.19.c.16 237.a

Canes cęci naſcentes,li.19. c.17 237.a

Canum morbum,latratus,& morſus,lib.19.c.18.19. & 20 237.a

Canum medicina,lib.19.c.21 237.b

Canes rabioſi eorum ſigna,morſus, lib.19.ca.22.23. 24.& 25 237.b

Canum rabioſorum remedium, libro 19.capitulo 26. & 27 238.a

Caſtor,& eius veratro,& teſticuli,lib.19.ca.28.29. 30.31.& 32 238.a

Catoblepa,& cattus,lib.19.c.33 238.b

Cephos,& centrocota animalia, libro 19.capitu.34. folio 238.b

cirogrillus animal,li.19.c.36 238.b

cucumeres,& eorum virtutes,libro decimo, ca.58. & 59 120.a

cęleſtia corpora,quòd non viua, libro 24.capitu.42. 43.& 44 297.b

comparatio formę cęleſtium corporum ad vitam inferiorum,li.24.c.45 298.a

compoſitio apta,& firma vniuerſitatis, lib.29.ca.8. folio 353.a

cucurbita,li.10.c.60 120.b

Ipſius operatio in medicina, ibi.c.61.& 62

charabe gumma,lib.13.c.93 170.b

corporis animalis augmentum, li.24.c.74 301.b

corpus

Corpus animatum, vnde augeatur, ſecundùm quemlibet partem ſui, li.24.c.75 301.b
Cerebrum humanum, li.28.c.40 344.b
Cerebri ventriculi, li.28.c.41 345.a
Cerebrum principium ſenſus, & motus voluntarij, libro 28.c.43 345.a
à Cerebro nucha deriuatur, lib.28.c.44 345.a
Cerebrum quibus vijs purgetur, lib.28. capitulo 45. ſolio 345.b
Caput humanum, li.28.c.85 351.a
Collum, lib.28.c.87 351.a
Culcaſia, ſiue colocaſia, li.10.c.63 120.b
Cultura antiquorum circa horta, libro decimo, cap.2. ſolio 113.b
Cultura terræ multiplex, lib.6.c.50 68.a
Cuminum herba, lib.10.c.52 119.a
Cunile, lib.10. c.64 121.a
Cuprum, ſiue æs, lib.7. c.24 74.b
Curuabilia, & inciſiua, li.6.c.87 72.a
Creaturarum quadruplex conſideratio, libro 29.capitulo 27 355.b
Creaturarum conſideratio varia, lib.29. cap.28.29.30.& 31 356.a

D

Dormientis diſpoſitio animæ, & corporis, libro 26.c.10 315.b
Diabolus animæ non illabitur in tentando hominem, lib.26.c.69 321.a
Diabolus quod non videt, animæ interiora, lib.26.capitulo 70 321.a
Dactili palmæ fructus, lib.14.c.25.& 26 175.b
Damula, & Dromeda animalia, lib.18.capitulo 45. ſolio 230.a
Dentix, & dies piſces, lib.17.c.47 217.b
Draco ſerpens maximus, li.20.c.29 251.b
Draconis pugna cum Elephante, libro 20.capitu.30 ſolio 251.b
Draconum nocumenta, & vtilitates, libro 20.capitu.32.& 33 251.b
Delphini maris, lib.17.c.109.& 110 222.a
Et amor ipſorum ad prolem, ibi.c.111 222.b
Familiaritas eorum, & medicinæ, ibid.cap.112, & 113
Draco marinus, lib.17.c.114 222.b
Dypſas genus aſpidis, lib.20.c.34 252.a
Dormientes qui faciant opera vigiliæ, lib. 26.ca.26. ſolio 317.a
Dæmonius lapis, lib.8.c.64 89.b
Dormientes expergefacti, cur nox meminerint operum, quæ fuerunt in ſomno, libro 26. ca.28.et 29. ſolio 317.a
Dauci, & erucæ ſemen, lib.11.c.13. 135.a
Deum ad videndum in ſtatu præſenti, quòd non requiritur abſtractio à vi vegetabili, lib.26.c.107, ſolio 326.b
Et vide ſolutiones ad obiecta, c.108.ibi.
Daucos herba, li.9.c.65 101.b
Dierum numerus in ſingulos menſes, libro 15.c.81. ſolio 194.a
Diomediæ aues, lib.6.c.68 103.a
Duran animal, lib.19.c.36 238.b
Diſpoſitio animæ & corporis in dormiente, libro 26. cap.10 215.b
Diſpoſitio naturalis, an requiratur ad Prophetiam habendam, lib.26. c.83 322.b
Dentes, lib.28.c.67 348.b
Dei cognitio qualis, lib.1. c.15 6.a
Dyaphragma, lib.28.c.64 348.a
Diſpoſitio mira omnium rerum, libro 28. capitulo 9. ſolio 353.a
Dei in præceptis nulla eſt fallacia, libro 29. cap.70. ſolio 362.a
Dæmon, an habeat corpus, lib.2. c.125 27.b
Dæmon, cur non habeat peccati ſui remedium, lib.2. cap.131 28.a
Dæmon omni motu liberi arbitrij peccat, libro 2.capitulo 129 28.a
Dæmon, vtrum peccet credendo, vel ſperando, lib.2. cap.130 28.a
Dæmones alij alijs præſunt, li.2.c.113 26.b
Dæmones fugiunt confuſi, ſi ſemel ſunt victi, libro 2. capit.117 27.a
Dæmones inter ſe diſcordes, li.2.c.114 26.b
Dæmones miſcent ſe humoribus, libro ſecundo, capitulo 108 27.a
Dæmones, qualiter pronunciant futura, lib.ſecundo, cap.102 25.b
Dæmones, quòd non illabantur humanis mentibus, libro 2.c.119 27.a
Dæmones ſenſibus humanis iugiter inſidiantur, lib.2. cap.105 26.b
Dæmones videri à nobis, quare non permittantur, libro 2.cap.121 27.a
Dæmon poteſtas, li.2. c.103 25.b
Dæmonum proceſſus in tentationibus hominum, li.2. cap.106 26.b
Dæmonum ſcientia, lib.2.cap.101 25.b
Dragagantum gumma, li.13.c.90 170.b
Dæmonum varia genera, li.2.c.107 26.b
Dæmonum vexatio, erga bonos homines, lib.ſecundo, cap.124 27.b
Denſitas, ac raritas, lib.6.c.84 71.b
Deum multis modis homines cognouerunt, lib.6.capitu.14 6.a
Deus confuſionem illam creauit, quem non permanſuram cognouit, lib.2.c.5 15.a
Deus mundum fecit abſque voluntatis nouitate, li.1. cap.24 7.a
Deus qualiter operatur, creat, & facit, libro primo, cap.27 7.b
Deus, quod omnia fecerit, lib.1.c.23 7.a
Dies Aegyptiaci, & caniculares, lib.15. c.83. 194.b
Deus, quibus diſtinguatur proprietatibus, lib.primo, cap.4 4.b
Dies in generali, lib.15.c.75 193.b
Dies naturalis, lib.15.c.76 193.b
Dies vſualis, lib.15.c.77 193.b
Deus quid ſit, lib.1.cap.4 4.a
Deformitas mali non minuit pulchritudinem vniuerſi, lib.29.c.13 354.a

Dige-

INDEX.

Digeſtio prima,ſecunda, & tertia, quomodo fiat, libro 24.c.69.70.71 301.a
Diuina voluntas illos etiam, qui conantur reſiſtere, ſibi ſeruire cogit,lib.29. c.86 364.b
Diuina Iuſtitia, vel prouidentia voluntates bonas,& malas,qualiter ordinat,li.29.c.88 365.a
Deus cur ex tota materia,tam paucos eligit, cæteris reprobatis,lib.29.c.91 365.a
Deus cur illuminat ſua veritate bonos, & malos,libro 29. c.105 367.b
Deus, qualiter bonos affligit, et malos proſperari promittit,lib.29.c.107 367.b
Deus cur bonos malorum proſecutionibus exponit, lib.29.c.108 368.a
Deus,qualiter in præſenti bonos affligit, & malos proſperari promittit,lib.28.ca.107 368.a
Deus, cur bonos de tribulatione clamantes plerunque non exaudit,lib.29.c.111 368.b
Deus bonos exaudit ad ſalutem malos autem ſæpius ad voluntatem,lib.29. c.113 368.b
Deus malorum vitam,niſi propter electos tolleras,libro 29.c.115 369.a
Dipſeus arbor,lib.12.c.60 155.b
Driſberiox arbor,lib.12.c.61 155.b
Dies ſpiritualis,lib.2.c.21.& 22 26.b
Digradium ſuccus,lib.11.c.118 146.a
Difrigen,& antiſpondium,lib.7.c.35 76.a
Diluuia,lib.5.c.25 55.a
Diptannos herba,lib.9.c.16 101.b
Diuerſitas acquarum,li.5.cap.53 57.b
Idem in pondere,ibid.c.54 58.a
Idem in colore, ibid.c.55
Idem in ſapore,ibid.c.56
Dei voluntas rerum omnium cauſa, libro 29.cap.66 folio 361.b
Deus,cur vult eſſe mala,lib.29.c.67 361.b
Diuina voluntas,qualiter moderatur malas voluntates,lib.29.c.68 362.a
Deus ſolus bonus creat vniuerſa, libro 29.capitu.76 folio 363.a
Deus omnium gubernator; libro 29. capitulo 89. folio 363.b
Deus non malorum actor,ſed ordinator, libro 29.capitulo 80 363.b
Deus,cur in mundo mala fieri permittit, libro 29.capitulo 81 364.a
Deus,cur primum hominem tentare permiſit, quem conſenſurum præſcinit,lib.29.c.81 364.a
Deus,cur homines malos naſci ſcinit, libro 29. capitulo 83 364.a
Deo malitia vlla,nec eſſentia nocere, vel aduerſari poteſt,lib.29.c.84 364.b
Deo,qui reſiſtere nititur,ſemetipſum lędit, libro 29. cap.85 364.b
Dracontea,& Dracunculus,li.9.cap.67 101.b
Diſtinctio ſexus,quòd non ſit in plantis, libro 24.capitulo 82 302.b
Dolor corporis,& delectatio,an ſit ſenſibilis,ſecundū tactum,lib.25.c.82 312.a
Dei imago,qualiter refulget in mente, libro 27.capitulo 16 329.a
Deus,qualiter opera ſua iam facta conſiderauit, libro 29.cap.1 352.a
Deus,quod opera ſua approbauit, libro 29. capitu.2. folio 352.b
Dei operá omnia, valde bona, lib.29. capitu. tertio, folio 352.b
Dei opera,cur non omnia æqualia,libro 29. capit.4. folio 352.b
Deus,an aliud,vel melius aliquid facere poſſit,quàm fecit,lib.29.c.7 353.a
Deus vbique totus implet omnia, libro 29.capit.17. folio 354.b
Deus eſt in rebus multis modis, libro 29. capitu.19. folio 354.b
in Deo ſunt omnia. libro 29.c.20 355.a
Deum eſſe oſtendunt omnia, libro 29. capitulo 21. folio 355.a
Deum laudat omnis creatura,libro 29. capitulo 22. folio 355.a
Diuinæ Trinitatis veſtigia apparent in omnibus, libro 29.cap.23 355.a
Dyacodor lapis,lib.8.c.65 89.b
Deus;quod cognoſcitur ex motu creaturæ, libro 29. cap.24 355.b
Deus cur ſenario dierum opera ſua compleuit, li.29. cap.34 336.b
Dei circa opera, vide multa, libro 29,cap.35.36.& 37 337.a
Dei requies ab operibus,lib.29.c.39 358.b
Et hominum.vide ibi.c.40
Dei requies,cur ſeptima die deputata, libro 29.capitulo 41 358.a
Dei continuatio in operibus, libro 29. capitulo 42, folio 358.a
Dei creatoris, & creaturæ in adminiſtratione naturæ diſtinctio operum,li.29.c.44 358.a
Diuinarum operationum varij modi, libro 29. capitulo 47 358.b
Deus miracula facit pro miniſteria angelorum bonorum,ac malorum,li.29.c.49 359.a
Dei potentia omnia moderantur,libro 29.capitu.50. folio 359.a
Dei prouidentia gubernatrix omnium,libro 29.capitulo 51 359.a
Dei prouidentia omnium naturarum indigentias implet,lib.29.c.53 359.b
Dei prouidentiæ effectus,libro 29. cap.54.55.et 56. folio 360.a
Dei prouidentia omnia confuſa ordinantur, libro 29. capitu.59 360.b
Deus originales pœnas in bonum conuertit, libro 29. capit.101 367.a
Deus cur bonis, & malis communicat bona, & mala præſentia,lib.29.c.102.& 103 367.a
Deus cur bonis,& malis diſtribuat bona ſua,lib.29. cap.104 367.b

E

EBenus lapis,li.8.c.66 89.b
Ebenus arbor, & virtus eius, li.12.155.b, cap.62.& 63

Ebulum

Ebulum, echinum, & echios herba, lib.9.c.68.& 69. folio 102.a
Eclyptica linea, li.15.c.14 187.a
Eſculus arbor glandifera, li.13.c.11 161.b
Eclyptis ſpectaculum, li.15.c.15 187.a
Edus, li.18.c.46 230.a
Equus, li.18.c.47 230.a
de Echo diffinitio, li.4.c.17 41.b
Eccloæ piſcis, li.17.c.48 217.b
Ethenais piſcis, li.17.c.49.& 50 216.b
Elacterium ſuccus, li.11.c.120 146.b
Effimeron piſcis, li.17.c.52 218.a
Electria, & electropia, li.8.c.67 89.b
Egythus auis, li.16.c.69 203.b
Exocetum piſcis, lib.17.c.53 218.a
Equorum ingenium, generatio, libro 18. cap.48.49. & 50 230.b
Equorum pulli nutriendi lib.18.c.51 230.b
Equi meliores eligendi, lib.18.ca.52 231.a
Equorum vſus viuacitas, diuerſa genera, & medicinæ ex eis, lib.18.c.53.54.55.& 56 231.a
Elephanti ebur, medicamen, libro 19.cap.51.& 52. folio 240.b
Enchires animal, lib.19 c.53 240.b
Enidros, enitraque beſtiolæ, libro 19. capitulo 54. folio 240.b
Erinacius, & Erminius beſtiolæ, libro 19.capit.53. folio 240.b
Emorrois, enidros, & excedra ſerpentes, libro 20.capitu.5 252.a
Exteſis, & eius diuerſa cauſæ, libro 26. capitulo 96. 97.& 98 325.a
Eminentia rerum quarundam, libro 29. capitulo 5. folio 352.b
Electionis, & reprobationis exempla, libro 29.capitulo 90 365.a
Europa, & eius regiones, lib.32. cap.9. 10. 11.fol. 411.b, cap.12.& 13 412.a
Elementorum commixtio, quare ſtare poſſit, libro 2. cap.6 15.a
Epacta, lib.15.c.92 195.b
Epilogus de plantatione Paradiſi, & conſideratione creaturæ, lib.30.c.2.& 4 378.b
Elementorum mobilitas, lib.2.c.12 15.b
Equi marini, equonilus, & equus fluminis, cap.116. folio 222.b
Elementorum ordo, & pondus, lib. ſecundo, cap.11. folio 15.b
Elementorum permutatio mutua, libro 2.capitu.13. folio 15.b
Elementorum primaria confiſio, libro 2. capitulo 4. folio 15.a
Elementorum quatuor diſpoſitio, libro quinto, cap.2. folio 52.b
Elitropium herba, lib.9.c.72 102.b
Elixir lapis, per quem ars imitatur naturam, libro 7. cap.81 81.b
Elephanti roſtrum, ætas, venatio, & domeſticatio, lib.19.c.47.48.49.& 50 240.a
Elixir, quod dupliciter fiat, libro ſeptimo, capitu.82. folio 81.b
Elixir, quòd tranſmutet metalla, libro ſeptimo, c.84. folio 81.b
Eale animal Indicum, li.19.c.37 238.b
Elephans, lib.19.c.38 238.b
Elephantis obedientia, ſagacitas, pugnaq;, libro 19. cap.39.40.41.& 42 239.a
Elephanti generatio, & morbum, li.19.c.43.44.45. & 46 239.b
Emathites lapis, lib.8.c.68 89.b
Emathitis genera diuerſa, li.8.c.69 89.b
Emblici poma, li.14.c.27 175.b
Enduia herba, li.10.c.65 121.a
Embrionis diſpoſitio, & operatio, lib.15.capitu.49. folio 190.b
Energumeni, qualiter à Dæmonibus vexantur, lib.2. cap.122 27.a
Enidros lapis, lib.8.c.70 90.a
Enula herba, lib.10.c.66 121.a
Epatica, & eraclea herba, lib.9.c.73 102.b
Epithimum, lib.10.c.68 121.a
Equi cauda, & eſula herba, lib.9.c.74 103.a
Ermiſtou gemma, lib.8.c.71 90.a
Eruca, lib.10.c.69 131.b
Eſſentialis differentia, & concupiſcibilis, & iraſcibilis, lib.27.c.65 335.a
Eſſe in tempore, quid ſit, lib.3.c.77 36.b
Euphorbium gumma, li.13.c.91 170.b
Eſſe, quot modis contingat in tempore, libro 3. capitulo 78 37.a
Ethites, lib.8.c.23 86.a
Euphorbium herba, lib.9.c.75 103.a
Euphrates, lib.5.c.37 56.b
Eupatorium herba, lib.9.c.76 103.a
Exhalatio ex aqua, aceto, & vino, libro quarto, capitulo 93 51.a
Excellentia diuinæ mentis, libro 29. cap.64 361.b
Exhalatio, & euaporatio multifaria, libro quarto, capitulo 91 51.a
Exhalatio ex putrefactione, lib.4.c.96 50.b
Exhalatio ex terra, lib.4.c.92 51.a
Exhalatio in arboribus, li.4.c.95 51.a
Exhalatio in corpore humano, lib.4.c.94 51.a
Exhalatio per attractionem, lib.4.c.97 50.b

F

FAba, & eius cultura, & operatio, libro 11. cap.66.67.68.69.70. fol.140.b, & 141.a
Filcanos lapis, li.8.c.72 90.a
Far, & farragina, li.11.c.51 141.a
Feniculi ſemen, & ferula, li.11.c.14 135.a
Fermentum, li.11.c.54 139.b
Ferri, & calibis differentia, libro ſeptimo, capitu.53. folio 78.a
Faſelum leguminis ſpecies, lib.11 141.a
Fænugreci, lib.11.c.73 141.b
Ferri natura, lib.7.c.51 78.a
Fulica auis, li.16.c.76 204.a
Fel, lib.28.c.74 349.b
Ferri operatio in alchimia, li.7.c.54 78.a

Ferri

INDEX.

Ferri purgamenta,li.7.c.56 78.b
Ferri virtus in medicina, libro ſeptimo, capitulo 55. folio 78.a
Fagina glans dulciſſima,libro decimoquarto, capitulo 175.b
Ferrum,li.7.c.50 77.b
Fiſtula arbor aromatica,libro decimotertio, cap.72. folio 168.b
Ficus fructus,libro decimoquarto, capitu. vigeſimo-nono 175.b
Ficorum cuſtodia, & operatio, libro decimoquarto, cap.30.& 31 175.b
Ferula herba,lib.9. c.77 103.a
Faſianus auis,li.16.c.72 204.a
Fatator auis,li.16.c.73 204.a
Filantropos,li.9.c.78 103.a
Fantaſia cur dicatur ſenſus communis,libro 25. capitulo 88 312.b
Filix, & filipendula herba, libro nono, capitulo 79. folio 103.b
Finis maris,li.5.c.16 54.a
Fagus arbor,li.12.c.64 156.a
Fraxinus arbor,li.12.c.64. & 65 156.a
Ficus arbor,li.13.c.12 162.a
Ficus Aegyptiaca, Indica, & Cypria, libro duodecimo,cap.13 162.a
Fici operatio in medicina,libro decimotertio, cap.14. folio 162.a
Laurus arbor,libro decimotertio,capitulo 15. 162.a
Et cap.16 162.b
Fœnix auis ſingularis, libro decimoſexto, capitu.74. folio 204.a
Ficedula, & filomena aues, libro decimoſexto,capitulo 75 204.a
Formica,& eius ſolertia,libro vigeſimo, capit.131. & 132 261.b
Formicis contraria,libro vigeſimo, capitulo 133.& 134 262.a
Formicoleon,li.20.c.135 262.a
Formæ corporalis abſtractionis ordo, lib.27. capitulo 35 332.a
Formatio mulieris ex coſta viri,libro trigeſimo,capitulo 10 379.b
Firmamenti circa naturam variæ opiniones, libro 3. capitulo 5 28.b
Firmamenti figura,lib.3.c.5 28.b
Firmamenti inuiſibilitas,libro tertio, capitu.quarto, folio 28.b
Fiſticus fructus,li.14.c.32 176.a
Firmamenti natura, libro tertio, capitulo ſecondo, folio 28.a
Flamma,& fauilla,libro ſexto, capitulo ſeptuageſimotertio 70.b
Flamma nutritiua,li.6.c.91 72.a
Fluuiorum augmentum in æſtate, libro quinto, capitulo 33 56.a
Florum natura, & pulchritudo,libro nono,capit.10. folio 94.b
Fluuiorum exiccatio, & origo, libro quarto, capitulo 32 56.a
Facies,& frons,li.28.c.86 351.a
Fruges in generali.li.11.c.31 137.a
Frumenta,& legumina, libro vndecimo,capitu.32. folio 137.a
Fluuius,li.5. c.31 55.b
Falco auis,li.16.c.70 203.b
Falconum diuerſa genera, lib.16. c.71 203.b
Fœcunditas terræ,li.6.c.40 67.a
Faſianus,li.16.c.72 204.a
Fœcunditas terræ exploranda,li.6.c.47 68.a
Fœniculi ſuccus,li.11.c.121 146.b
Fœniculum herba,li.10.c.70 121.b
Fœniculum ſilueſtrum, & hortulanum, lib.decimo, capitulo 71 121.b
Foliorum productio,li.9.c.9 94.b
Fæx vini,& aceti,li.14.c.131 184.b
Folium,& flammula herbæ,li.9.c.80 103.b
Fons caloris,& humoris,li.5.c.17 54.a
Fucus maior ape,li.20.c.136 262.a
Fontalis aquæ natura,li.5.c.27 55.a
Fontes,li.5.c.24 55.a
Fontes,quibus in locis quærendi, li.5.c.26 55.a
Fontes ſalubres inueſtigandi, li.5.c.25 55.a
Fontium diuerſa genera,li.5. c.28 55.b
Fontium miracula,li.5.c.30 55.b
Fontium mutabilitas, li.5.c.29 55.b
Feſta mobilia,li.15.c.94 195.b
Flexibilitas ad malum,quod non ſit pars libertatis, libro 27.cap.96 339.a
Forma luminoſa Speculi, qualiter recipiatur in Speculi ſuperficie,lib.2.c.76 23.a
Et quod recipiatur ibi, vt in puncto, cap.77
Fructus arborum,li.14.c.1 173.a
Fructuum varietas,li.14.c.2 173.a
Faſtaleon piſcis,li.17.c.54 218.a
Forma,qualiter fit in Speculo, vt in ſubiecto, libro 2. capitu.74 22.b
Et quod eadem forma ſit habitus, vel diſpoſitio,ibid. c.75
Fructuum maturatio,et collectio,li.11.c.42 138.a
Frugum ſeminatio,li.11.c.36 137.b
Felcus vitulus marinus, foca, & galata, li.17. capitulo 116 222.b
Falnons, & fibris animalia,li.19.c.56 240.b
Furo,& furunculus,lib.19.c.57 240.b
Fu herba,& fucus,li.9.c.81 103.b
Fulmen,li.4.c.59 46.a
Fulmen,& coruſcatio eſt ignis,li.4.c.69 46.b
Fulmen, & tonitrua cur non fit in omni anni tempore,lib.4.cap.60 46.a
Fulmen,quibus in locis,& temporibus cadat,libro 4. cap.69 47.a
Fulminis differentia à coruſcatione,li.4.c.64 46.b
Fulminis diuerſæ ſpecies,li.4.c.61 46.a
Fulminis miracula operationum,li.4.c.62 46.b
Fulminis terror ſecundum Senecam, li.4.c.70 47.a
Fulminis variæ operationes ſecundum materias,quas inuenit,li.4.c.63 46.b
Fumaria,& fumus terræ,li.9.c.82 103.b
Fumi varietas,li.4.c.99 50.b
Fumus,li.4.c.98 50.b
Fumus,& fuligo,lib.6.c.74 70.b

G

GEnerationis varietas, ſecundùm varietatem agentis, lib. 24. c.87. 303.a
Guttur, libro vigeſimooctauo, capitulo 57. folio 347.a
Gagates, li.8. c.22 85.b
Gaiſdo herba, li.10. c.73 122.a
Galatites, & Garamantitis, li.8.c.75 90.a
Gallaica gemma, li.8.c.50 88.a
Gallitricum, & gariofilatum herbæ, libro nono, capitulo 83. 103.b
Ganges, li.5.c 36 56.a
Galbanum ſuccus, li.11.c.122.& 123 146.b
Galla fructus quercus, libro decimoquarto, cap.33. & 34 176.a
Gariofilum, li. 14. c.25 176.a
Glandis, & eius operatio medicinalis, libro 14.capitulo 36.& 37 176.b
Grancella, ſiue Tartarum vinum, libro 14. cap.132. & 133 185.a
Gallus auis, li.16.c.77 204.b
Gallinacius, li. 16.c.79.& 80 204.b
Gallina, & eius educatio, libro decimoſexto, cap.82. folio 205.a
Gallinarum impregnatio, & incubatio, li.16.ca.83. & 84.fol.205.a. Et.ca.85.86. fol.eod.b
Girfalco auis, li.16.c.87 205.b
Glottis auis, li.16.c.88 205.b
Gratuli aues, li.16.c.89 205.b
Grippes auis, li.16.c.90 205.b
Grues aues, li.16.c.91 206.a
Gruum volatus, & peregrinatio, libro 16.capit.92. & 93 206.a
Gardo, gobius, & glaucus, libro decimoſeptimo, capitulo 55 218.a
Gobio, & Granus piſces, li.17.c.56 218.a
Hamio, & Hirundo piſcis, li.17.c.57 218.a
Generatiua vis, li.24.c.78 302.a
Generatiuæ actiones, li.24.c.79 302.b
Generatiua vis, qualiter ſit in plantis, & animalibus, lib.24.c.71 302.b
Gelacies, & Gloſſopetra lapides, libro octauo, capitulo 74 90.a
Genbi, & Genetha animalia, libro decimonono, capitulo 58 241.a
Gelu, & glacie, li.4.c.89 50.b
Glandoſa, & guatrix ſerpentes, libro vigeſimo, capitulo 36 252.a
Gamaleon anguis, li.20.c.58 254.a
Gemmæ, & earum virtutes, li.8.c.29 86.b
Gemmæ proprietas, & nomen, libro octauo, capitulo 36 87.a
Gemmarum genera, & colores, libro octauo, capitulo 30 86.b
Gemmarum ſigilla, lib.8.c.35 87.a
Gemmarum virtutes attractiuæ, libro 8. capitulo 34. folio 86.b
Generatio, & corruptio tractatur, libro tertio, capitulo 42.& 43 32.b
Genua, & ſybia humana, li.28.c.93 351.b
Generatio plantarum, li.9.c.5 94.a
Geneſta, & geneſtula, li.12.c.66 156.a
Genicularis, & gentiana herba, libro nono, capit.84. folio 104.a
Germinatio terræ primaria, libro nono, capit.primo, folio 93.b
Gummæ, & ſucci arbores, libro decimotertio, capitulo 80 169.b
Grillus, li.20.c.137 262.a
Git genus leguminis, li. 11. c.75 141.b
Guſtus obiectum, li.25.c.72 311.a
Guſtus, quòd ſit quidam tactus, libro 25. capitu.74. folio 311.a
Gladiolus herba, lib.9.c.85 104.a
Guſtus, & tactus inſtrumentum, quod ſit iuxta cor. lib.25.c.75 311.a
Glaucium ſuccus, li.11.c.124 146.b
Glires animalia, li.19.c.131 248.a
Gramen herbæ, li.9.c.86 104.a
Guſtus diffinitio, li.25.c.70 310.b
Guſtus organum, li.25. c.71 310.b
Grandinis forma, & proprietas, libro quarto, capitulo 48 45.a
Grando vbi, & ex quo generatur, libro quarto, capitulo 49 45.a

H

HOminis creandi cauſa, libro 23. capitu. primo 282.a
Hominis formatio, libro 23. capitulo ſecundo 282.a
Hominis nobilitas, li.23.c.3 282.b
Hominis imago Dei ſimilis, libro 23. capitulo quarto, folio 282.b
Hominis proprietates, libro vigeſimotertio, capitu.5. folio 282.b
Hominis ſpiritus rationalis, libro vigeſimotertio, capitulo 6 283.a
Hominis anima, li.23.c.7 283.a
Hominis animæ nobilitas, & diffinitio, libro 23. capitulo 89 283.a
Hominis animæ diffinitio, libro vigeſimotertio, capitulo 10 283.b
Hominis animæ origo ſimplicitaſque, libro 23. capitulo 11.12.& 13 283.b
Hominis animæ virtus in tribus potentijs, libro 23. capitu. 14.15.& 16 284.a
Hominis in anima ſimilitudo Trinitatis, lib.23.capitulo 17 284.a
Hominis anima Trinitatis imaginem retinens, li.23. c.18.19,20.f.284.b. Et vi.c.21.22.23.24.285.a
Homine, qualiter ſupremis infima connectuntur, libro 22.c.45 287.b
Hominis animæ vnio, li.23.c.48 288.a
Homo in corpore naturali conſtitutus, quòd nõ poteſt Deum per eſſentiam videre, niſi à ſenſibus corporis alienatur, lib.26.c.104. fol. 326.a, Et reſponſiones, vide ibi.c.105. & c.106.
Homo cur peius odorat cæteris animantibus, lib.25. cap.68 310.b

Humeri

INDEX.

Humeri, & brachia, li. 28. c. 351.a
Henrici Sexti tempora, libro trigeſimoſecundo, capitulo 96 423.a
Habitatio Dæmonum in aere caliginoſo, libro quarto, cap. 114 52.b
Herba cameleon, li. 9. c. 50 99.b
Herba canaria, & cauna, libro nono, capitulo quinquageſimotertio 99.b
Herbæ aromatica, & odoriferæ, libro 9. ca. 19. 95.b
Herbæ cameleonta nigra, & alba, libro nono, capitulo 51 99.b
Herba cauforata, & camomilla, libro nono, capitulo 52 99.b
Herbarum continua generatio, libro nono, capitu. 16. folio 95.a
Herbarum hortulanarum, et ſatiuarũ, li. 10. c. 1. 113.b
Herbarum numerus, libro nono, capitulo vigeſimo, folio 95.b
Herbarum nutrimentum, libro nouo, capit. 17. & 18. folio 95.a
Herbarum prima è terra productio, libro nouo, capitulo 15 95.a
Hydra ſerpens, lib. 20. c. 54 253.b
Herbarum vitri, hermodactilæ, & biberidæ virtutes, lib. 9. c. 88 104.b
Hedera, & eius operatio medicinalis, libro 12. ca. 68. & 69. 156.b
Harpiæ aues maximæ, libro decimoſexto, capitu. 94. folio 206.a
Herodios auis, li. 16. c. 95 206.a
Hiena lapis, li. 8. c. 75 90.a
Hericius animal ſpinoſum, libro decimonono, capitulo 59. & 60 241.a
Hiena animal, li. 19. c. 61. & 62 241.a
Histrix animal, li. 19. c. 63 241.a
Hierarchia angelica, li. 1. c. 49 10.a
Hierarchiæ inferioris nominationes ordinum, lib. 1. cap. 64 11.b
Hierarchiæ mediæ ordinum nominationes, lib. primo, capitu. 63 11.b
Hierarchiæ ſupremæ nominationes ordinum, libro 1. capitu. 54 10.b
Herbum leguminis ſpecies, libro vndecimo, cap. 76. folio 54.b
Horarum æquinoctialium diſtinctio, libro 15. capitulo 74 193.b
Hierarchiæ triplices, libro primo, capitulo 50. 10.a
Et cap. 48 9.b
Nox. lib. 15. c. 78 194.a
Hipomelides arbor, li. 13. c. 60 167.a
Hipoquiſtidos, & hipoſelinon, libro decimo, cap. 105. folio 133.a
Hiemis tempus, li. 15. c. 65 192.b
Humanorum corporum diſpoſitio, libro 15. capit. 7 b. folio 193.a
Hircus, & eius operatio, libro decimooctauo, cap. 57. & 58 231.b
Homini vnicuique duo Angeli aſſiſtunt, libro primo, cap. 70 12.b
Hepar, vel iecur, libro vigeſimooctauo, capitulo 72. folio 349.a
Hominum cogitationes, qualiter deprehendunt Dæmones, li. 2. c. 120 27.a
Hinnuli ceruorum filij, lib. 18. c. 60 231.b
Horrea ad frugum depoſitionem, libro vndecimo, capitulo 44 138.b
Horizon duplex, li. 3. c. 21 30.a
Hortenſium herbarum cultura, libro decimo, capitulo 7 114.a
Hortenſium herbarum differentiæ, libro decimo, capitulo 10 114.b
Hortenſium herbarum incrementum, libro decimo, cap. 8 114.a
Hortenſium herbarum morbi, & remedia, libro 10. cap. 9 114.a
Horti in terra conſerendi, libro ſexto, capitulo 65. folio 69.b
Hirundo auis, libro decimoſexto, capit. 97. 98. et 99. folio 206.b
Hortorum diſpoſitio, & collatio, libro decimo, cap. 3. folio 113.b

I

IMaginatio, libro vigeſimoquinto, capitulo 97 313.b
Imaginatio, ſiue fantaſia, libro 25. capitulo 97 313.b
Intellectus futurorum, cur non demonſtrantur in imaginibus, lib. 26. c. 58 320.a
Illuſio Diaboli cauenda in ſomnijs, libro 26. cap. 65. folio 320.b
Intellectus paſſibilis, quid ſit, libro 27. capitulo 45. folio 333.a
Intellectus gradus, & differentiæ, lib. 27. capitu. 46. folio 333.a
Intellectus paſſibilis incorruptibilis, libro 27. capitulo 47 333.a
Ibices animalia, lib. 18. c. 59 231.b
Icimus, & Inaclin animalia, libro decimonono, capitulo 62 241.b
Iaculus, & Ipnalis, li. 20. c. 37 252.a
Intellectiuæ virtutis differentia, lib. 27. capitulo 48. folio 333.a
Intellectus ſpeculatiuus, li. 27. c. 49 333.b
Intellectus ſpeculatiuus, an ſit res ſita in actu, li. 27. cap. 50 333.b
Ibis auis, li. 16. c. 96 206.a
Icimus marinus, li. 17. c. 58. & 59 218.a
Intelligibiles ſpecies qualiter ſint in intellectu, li. 27. cap. 51 333.b
Intelligibilia omnia, vtrum ſint in anima, libro 27. cap. 52 333.b
Intellectiuæ vires, quatuor in quãtum ordinantur ad ſenſibilem, li. 27. c. 53 334.a
Inuentiua virtutis, & indicatiuæ actus, libro 27. capitulo 54 334.a
Interpretatiuæ, & memoratiuæ actus, libro 27. capitulo 55 334.a
Interiores vires animæ motiuæ, libro 27. capitu. 56 folio 334.a
Intellectus practicus, lib. 27. c. 57 334.a

Intellectu ſpeculatiuo, qualiter differat practicus, libro 27.c.58 334.b
Intellectus practicus, an ſemper ſit rectus, lib.27.capitu.59 334.b
Indicij vltima dies, li.32.cap.15 fol.vlt.b
Indictiones, lib.15.c.99 196.b
Iacinthus, li.8.c.76 90.a
Iacinthus herba, Taurus, & impia herba, libro nono, capitulo 89 104.b
Iaſpides gemma, li.8.c.77 90.b
Iſia, zea. & zizania, libro vndecimo, capitulo 111. folio 145.b
Ilex arbor, li.12.c.70 156.b
Iniubæ fructus, lib.14.c.38 176.b
Iuniperus, lib.12.c.71.& 72 156.b
Ideæ viuentes in ſapientia Dei, libro primo, c.22. 7.a
Impotentia ſtandi, & potentia peccandi, libro 27.capitulo 100 340.a
Ignis cœleſtis, ac terreni differentia, libro quarto, capitulo 5 40.b
Ignis communis natura, libro quarto, capit.ſecundo, folio 40.a
Ignis diuerſæ ſpecies, lib.4.c.7 40.b
Ignis, & flamma extinctiua, libro ſexto, capitulo 88. folio 72.a
Ignis, & terra duo mundi fundamenta, lib.ſecundo, capit.7 15.a
Ignis in tranſuerſum per aerem agitatus, lib.quarto, cap.71 47.b
Ignis manens in corporibus mixtis corpora ſibi adiuncta non conſumit, li.2.c.52 20.a
Ignis multiplex ad operandum in Alchimia, lib.7. cap.89 82.a
Ignis omnia vegetat, & mouet, libro octauo, capit.6. folio 40.b
Ignis proprietas in quibus aſſimilatur diuinitati, libro 4.cap.4 40.b
Ignis terrenus, & multiplex eius effectus, lib. ſexto, cap.70 70.b
Ignis virtus in corporibus aduſtis, libro ſexto, capitulo 72 70.b
Illuminationum influentia à ſuperioribus ad inferiora, li.1.c.53 10.b
Impreſſiones vanæ aeris, libro quarto, capitulo 24. folio 42.b
Inconſtantia inferioris partis aeris, libro quarto, capitulo 23 142.a
Inſulæ, & terra cauſa terræmotus notæ, lib.6.capitulo 34 66.b
Inſulæ, & nomina earum, libro ſexto, capitulo 19. folio 65.a
Inſulæ obruta à mari, lib.6.c.35 66.b
Inſulæ ſemper fluctuantes, libro ſexto, capitulo 36. folio 67.a
Inſula, & intibum, libro decimo, capitulo ſeptuageſimoquinto 122.a
Iordanis fluuius, li.5.c.39. & 40 56.b
Ipogloſſa, & yringi, li.9.c.156 113.a
Ireos, li.10.c.166 133.a
de Iride diuerſorum ſententia, libro quarto, capit.78. folio 48.a
in Iride, qualiter exprimitur Solis imago, lib. quarto, cap.75 48.a
Iridis multæ imagines, li.4. c.86 48.a
Iridis ſignificatio, li.4.c.80 48.b
Iris, & colores eius, li.4.c.74 47.b
Iris gemma, & zimelliazuri, libro octauo, cap.108. folio 93.b
Iris herba, li.10.c.167 133.a
In quibus temporibus appareat, & non, libro quarto, cap.79 48.b
Intellectus, & ſenſus conuenientia, & differentia, libro 27.c.31 331.a
Intellectus, qualiter à ſenſu iuuatur, libro 27.ca.32. folio 331.b
Intellectiuæ virtutis organum, libro 27. capitulo 33. folio 331.b
Intellectiuæ virtutis multiplex obiectum, lib.27.capitulo 34 331.b
Intellectus agens, li.27.c.41 332.b
Intellectus agens, an ſit pars animæ, lib.27.cap.43. folio 332.b
Intellectus agens, qualiter fit, libro vigeſimoſeptimo, cap.44 332.b
Inteſtinorum numerus, libro vigeſimooctauo, capitulo 71 349.a
Iſopus herba, li.10.c.168.& 169 133.b
Iugerum portio, li.6.c.44 67.b
Iuncus, li.9.c.90 104.b
Iuſquiami ſemen, libro vndecimo, capitulo decimoquinto 135.b
Iuſquiamus herba, li.9.c.91 105.a

K

KArabe, & Kilon marini, libro 17.capit.107. folio 223.a
Kabrates lapis ſimilis cryſtallo, libro octauo, capitulo 78 90.b
Kolki animal marinum, libro decimoſeptimo, capitulo 118 223.a
Kalendæ Non.& Id.li.15.c.82 194.a
Kikeſanis.li.16.c.100 206.b
Kalaoz, Kakora, & Kilox piſces, lib. decimoſeptimo, cap.60 218.b

L

LAeterides, & lacticinium herba, libro 9. capitulo 92 105.a
Lactuca, libro 10. cap.76 122.a
Et ipſius cultura, cap. 77 122.b
Lactuca diuerſæ ſpecies, libro decimo, ca.78. Et cap.79. & 80 122.a
Lacus Aſpalti, & Tiberiadis, libro quinto, capit.43. folio 57.a
Lataminis aſperſio, lib.11.c.35 137.a
Lepus animal, li.18.c.61.& 62 231.b
Lacus, et lacuales aquæ, li.5.c.42 57.a
Lactagumma, & licium, lib.13. c.94 170.b
Lunæ ſaltus, lib.15.c.93 195.b
Lacuum miracula quorundam, li.5.c.44 57.a

Lactis

INDEX.

Lactis,& coagulatio,lib.22.c.59 280.b
Lactis triplex ſubſtantia,libro vigeſimoſecundo, capitulo 60 281.a
Lactucæ ſemen,li.11.c.16 135.b
Litera Dominicalis,li.15.c.87 194.b
Leuiathan,& ludolachra,& loligo piſces, libro 17. cap.119 223.a
Leporis medicinalis operatio,libro 18.cap.63.et 64. folio 232.a
Leuiathan ſerpens,li.20.c.38 252.a
Ladanum,li.4 c.87 50.b
Lactis ſerum,li.22.c.61 281.a
Larix arbor,li.12.c.73 157.a
Latus,& dorſum,li.28.c.91 351.b
Lentiſcus arbor,li.12.c.74.& 75 157.a
Liberum arbitrium,quid ſit, libro vigeſimoſeptimo, cap.94 338.a
Licios,& lothos arbores,li.12.c.76 157.a
Libero arbitrio, qualiter concurrunt iudicium rationis, & motus voluntatis,li.27.c.95 339.a
Libanus arbor,li.13.c.73 169.a
Lucifer ſtella,li.15.c.57 191.b
Lagus larus,& lucidius aues, libro decimoſexto, capitulo 101 206.b
Luſcinia auis,li.16.c.102 207.a
Linachos auis,li.16.c.103 207.a
Leo,& lepus piſces,li.17.c.61 218.a
Locuſta marina,li.17.c.63 218.b
Lucius piſcis,li.17.c.64 218.b
Lupus piſcis,li.17.c.65 218.b
Lacertorum generatio,li.20.c.55 254.a
Lapides communes,li.8.c.6 84.b
Lætitiæ,ac triſtitiæ ſpecies, libro vigeſimoſeptimo, cap.69 335.b
Liberum arbitrium,an ſit in nobis, libro 27. cap.91. folio 338.b
Liberi arbitrij in poteſtate,quæ ſint,libro 27.cap.92. folio 338.b
Lapides ex aqua generati, libro quinto,capitulo 80. folio 60.b
Libanus arbor,li.13.c.73 169.a
Lingua humana,li.28.c.54 346.b
Linguæ varia officia,libro vigeſimooctauo,capit.55. folio 346.b
Lapides medicinales,li.8.c.5 84.a
Lens leguminis ſpecies,libro vndecimo, capitu.77. folio 142.a
Lentis proprietas in medicina,libro vndecimo,capitulo78 143.a
Lapides mortaritium,li.8.c.3 84.a
Lapides ſtructuris apti,li.8.c.2 84.a
Lappa,& lappacium herbæ,libro nono,capitulo 93. folio 105.a
Lapidum generatio,et itidem corporum mineralium, lib.7.cap.80 81.a
Lupiſtrum,& liguſticum herbæ,libro 10. capitu.81. folio 123.a
Laſer laureola, & lepidum herbæ,libro nono, ca.94. folio 105.a
Libanotida,& lingua auis herbæ,libro nono,cap.95. folio 105.b
Lichnis gemma,li.8.c.79 90.b
Lini ſemen,li.11.c.17 135.b
Ligurius gemma,li.8.c.80 90.b
Lilium,li.10.c.82.fol.123.a,& ibi.c.83.& 84
Linum,li.10.c.85 123.b
Liquiritia,lib.10.c.86 123.b
Lythargirij vſus in medicina,libro ſeptimo, capit.23. folio 74.b
Laſer lachrymum herbæ,libro vndecimo, capit.125. folio 147.a
Licium ſuccus,li.11.c.126 147.a
Lythargirium,li.7.c.21 74.b
Lumbus,& vmblicus,li.28.c.82 350.b
Lupini operatio in medicina,libro vndecimo,cap.81. folio 142.b
Lupinum,lib.11.c. 142.a
Luna,lib.15.c.8 186.b
Luna, quæ recipiat à Sole,libro decimoquinto, capitulo 9 186.b
Lunæ augmentum, vel diminutio,libro 15.capitu.10. folio 86.b
Lunæ motus,& curſus,libro decimoquinto, cap.11. folio 187.a
Lunæ ſigna circa diſpoſitiones aeris,libro 15.cap.12. folio 187.a
Lunæ,& Solis Eclypſis,libro decimoquinto, cap.13. folio 187.a
Lactis vniuerſalis proprietas, ſecundum medicinam, lib.22.c.65.& 66 281.b
Lamia, & lauzani animalia, libro 19.capitulo 65. folio 241.b
Leo,& eius virtus,ferocitas,& audacia, lib.19. capit.66.67.68.& 69 241.b
Leonis humilitas,& docilitas diuerſum genus, venatio,generatio, ætas,libro 19.cap. 70.71.72.73. & 74 242.a
Ligamenta chorda,& muſcula, libro 28.capitu.23. folio 343.a
Lex apud homines eſt tranſcripta ab illa ſumma lege,li.29.c.71 362.b
Localium motuum diuerſitas,lib.3.c.50 33.b
Locus congregationis aquarum,libro quinto,capit.4. folio 53.a
Locus,quid ſit,li.3.c.46.& 47 33.a
Leopardus animal, libro decimonono, capitulo 76. folio 242.b
Leonthaphonos,& leocrocuta animalia,lib. 19.capitulo 77 242.b
Licbaon,& linciſcus animalia,libro 19.capitulo 78. folio 242.b
Linx animal,li.19.c.79 242.b
Lincis vrina,li.19.c.80 243.a
Locuſta animal,li.19.c.81 243.a
Lupus animal,li.19.c.82 243.a
Luporum aſtutia,li.19.c.83 243.a
Luporum malitia,& noxitas, libro 19. capitulo 84. folio 243.a
Luporum cibus,& generatio diuerſorum genera, & medicinæ,li.19.c.85.86.87.& 88 243.b
Loci conuentiores ad habitandum hominibus, lib.6. cap.18 65.a

INDEX.

Luther animal,lib.19.c.89 344.a
Laniſcus, & limax vermes, libro 20. capitu.138. folio 262.b
Locuſtæ,lib.20.c.39 262.b
Locuſtarum generatio, nocumentum, & remedium contra eas,libro vigeſimo, capitulo 140.141. & 142 262.b
Locuſtarum medicinæ,lib.20.c.143 263.a
Lumbricus vermis,lib.20. c.144 263.a
Luciferi caſus,lib.2 c.86 24.a
Luciferi complices,lib.2.c.88 24.a
Luciferi obſtinata ſuperbia,libro ſecundo, capit.90. folio 24.b
Luciferi ſtatus,lib.2.c.85 24.a
Liberum arbitrium,an poſſit aliquid ſine cauſa,li.27. capitu.97 339.b
Libertas arbitrij tollitur præſcientia Dei, lib. 27.capitulo 98 339.b
Libertatem arbitrij voluntas Dei non tollit,ſed iuuat, lib.27.cap.99 339.b
Liberi arbitrij varia diſtinctio, lib. vigeſimoſeptimo, capitu.101 340.a
Luciferum cur Deus creauit, quem peccaturum præſciuit,lib.2.c.89 24.a
Lucis ad multitudinem, qualiter ſequatur multitudo caloris,lib.2.c.50 20.a
Lucis circuitus, & qualitas,libro ſecundo, capit.34. folio 18.a
Lucis commendatio multiplex,lib.2.c.38 18.b
Lucis diſtinctio,li.2.c.84 23.b
Lucis,& vmbræ proprietates,li.2.c.83 23.b
Lucis nobilitas, & influentia, libro ſecundo, cap.35. folio 18.a
Lucis operatio vi cognitiua,libro ſecundo, capit.37. folio 18.b
Lucis proprietas viuificatiua,libro ſecundo, cap.36. folio 18.a
Lux accidens, quod ſit, libro ſecundo, capitulo 46. folio 19.b
Lux apparens, & reſplendens,libro ſecundo,capitulo 43 19.a
Lux ignis, & lux ſuperiorum corporum non vnius rationis in genere, nec ſpecie, libro ſecundo,capitulo 51 20.a
Lux increata, quod ad ſe conuertit, & colligit illuminatos ſpiritus, libro primo, capitu.trigeſimoquinto 8.b
Lux non ſubſtantia,ſed qualitas mutuata, lib.ſecundo,cap.47 19.b
Lux non ſubſtantia ſpiritualis,libro ſecundo,cap.42. folio 19.a
Lux propriè eſt habitus, libro ſecundo, capitulo 48. folio 19.b
Lux,qua die facta,li.2.c.32 18.a
Lux qualiter ſit colorum hypoſtaſis,libro ſecundo,capitulo 82 23.b
Lux, quod ſit corpus,li.2.c.41 19.a
Lux,vt ſe habeat ad viſum,lib.2.cap.49 20.a
Lac mulieris,lib.28. ca.84 350.b
Lux vtrum corpus ſit, vel qualitas,li.2.c.39 18.b
Et vide determinationem,c.40.ibid. 19.a
Lutum multiplex,lib.6.c.67 70.a
Luxuria hominum in gemmarum precijs,libro 8. capitu.31 86.b
Luxuria in margaritis antiquorum, libro 8. cap.83. folio 91.a

M

MAgnetis lapis inſignis,libro 8.capitu.19. folio 85.b
Magnetis miraculum in attractione ferri, lib.8.cap.20 85.b
Magnetis virtus in medicina,libro octauo,capit.21. folio 85.b
Magica transfiguratio quorundam, & non omnium viſum fallit,li.2.c.110 26.b
Memoria,& obliuio,libro vigeſimoquinto,cap.100. folio 313.b
Magicæ artes exercentur per Dæmones, libro ſecundo,cap.104 26.a
Matir arbor,lib.13.c.74 169.a
Mens.lib.27.c.6 328.a
Maiorana,& malabathrum,li.9. c.96 105.b
Meſpilla arbor ſpinoſa,libro decimotertio,capitu.23. folio 163
Mali cauſa, vel origo, libro ſecundo, capitulo 92. folio 24.b
Maxtix gutta,lib.13.c.95.& 96 171.a
Maltha,& gypſo,lib.8.c.11 85.a
Malua,libro decimo,cap.87. 123.b
Et vide ibid.c.88.& 89
Malum cognoſcitur per bonum,& è conuerſo, lib.2. cap.94 24.b
Malum culpæ ordinatur per malum pœnæ, libro ſecundo,cap.17 25.a
Malum duplex,ſcilicet culpæ, & pœnæ,lib.ſecundo, cap.96 25.a
Matir arbor aromatica,libro decimotertio, capit.74. folio 169.a
Malum granatum fructus,libro decimoquarto, capitulo 41 177.a
Malum in Dæmonibus,qualiter ſit,libro ſecundo,capitulo 91 24.b
Mala fructus,lib.14.c.39.& 40 176.b
Menta,& virtutes ipſius,libro 10.cap.93.94.et 95. folio 124.b
Mercurialis,lib.10.c.96 124.b
Mion,aliàs men,lib.10.c.97 124.b
Malus granata arbor,lib.13.c.18 162.b
Malum,quòd niſi in bono coaleſcit,libro ſecundo,capitu.93 24.b
Malabathron,& Malomellum,libro 12.capitulo 77. folio 157.a
Mirice arbor,lib.12.c.78 157.a
Mirabolanus arbor, libro 12. capitulo ſeptuageſimonono 155.b
Malum ſummum,quod nihil eſt, libro ſecundo, capitulo 95 25.a
Mandragora herba,libro nono, capitulo 97.& 98. folio 105.b
Medica arbor,lib.13.cap.21 163.a

Manna

INDEX.

Mannæ generatio, lib.4.c.85 49.a
Maracon,& maratrum herbæ,lib.9.c.99 106.a
Mare, lib.5.cap.8 53.a
Margarita gemma alba,li.8.c.81.& 82 90.b
Margaritarum virtutes in medicina,li.8.c.84 91.a
Marinæ aquæ natura,& effectus, lib.4.c.11 53.b
Maris aquæ, qualiter amaritudine deponat, lib. 5.capitulo 12 53.b
Maris ſalſedo,lib.5.c.9 53.b
Maris æſtus,lib.5.c.18 54.b
Marmora,marmorumque genera,lib.8.c.15 85.a
Marrubium,& marrubiaſtrum herbæ, libro 9.c.100. folio 106.a
Media duo inter ignem,& terram, li.2.c.8.& 9.15.a
Media gemma nigra,li.8.c.85 91.a
Medica,& mell lotum, li.9.c.101 106.a
Mediterraneum mare,lib.5.c.15 54.a
Meconium herba,lib.10.c.90 124.a
Medium nihil eſt in omni ſpecie motus inter mouentem,& motum,li.3.c.56 34.a
Melonis ſemen,li.11.c.18 135.b
Meconij ſucci duo genera,li.11.c.127 147.a
Miraculorum operatio,li.29.c.48 358.b
Meliſſa, & melliſſoſilos herbę,li.9.c.102 106.a
Mentis exceſſus, extaſis, & raptus in quo differant, lib.26.c.111 327.a
Mel,lib.4.c.86 49.a
Melochites lapis,li.8.c.86 91.a
Metalla commixta electro, & corintheo, lib.7.c.58. folio 78.b
Metalli inueſtigatio,li.7.c.5 73.a
Mentaſtrum,li.9.c.103 105.b
Melones,li.10.c.91 124.a
Mellongena, lib.10.c.92 124.a
Metallinæ aquæ,lib.5.c.68 59.b
Metallorum corpora dura, qualiter recipiant tincturam,lib.7.c.92 82.b
Metallorum naturalis creatio,li.7.c.4 72.b
Metallorum origo,li.7.c.3 72.b
Meſpila,& operatio eorum,li.14.c.42.& 43. 177.a
Metallorum tranſmutatio,li.7.c.6 73.a
Millefolium,& migrella,li.9.c.104 105.b
Mineralium lapidum generatio, li.7.c.79 81.a
Miniſterium angelorum erga homines, lib.1.cap.72. folio 12.b
Minium,lib.7.c.101 83.b
Miracula fluminum, li.5.c.41 56.b
Mixtio,lib.3.cap.44 37.a
Modus eſſendi lo cus,c.49.li.3 33.b
Montes,& eorum cauſæ,lib.6.c.20 65.a
Montes frigidiores vallibus,li.6.c.23 65.b
Motor cœli, an conſequatur finem ſuum per motum, lib.3.c.36 32.a
Motor primus, quod comparatur ad motores inferiores,li.2.c.29 31.a
Molitura,& farina,li.11.c.46 139.a
Mella,vel mela,li.13.c.22 163.a
Motus,ac quies menſurantur in tempore, lib.3. capitulo 57 34.a
Motus cœli aquei,li.3.c.97 39.a
Milium,& miliana,lib.11.c.85 143.a
Motus cœli omnium motuum naturalium cauſa, & principium,li.3.c.37 32.a
Motus contrarietas ad quietem,li.3.c.41 32.b
Motus,& mutationis differentia,li.3.c.39 32.b
Motus,& mutationis ſpecies,c.40.li.3 32.b
Motus in genere tractatur, lib.3.c.38 32.a
Medica quomodo ſeratur,li.11.c.83 142.b
Myrrha,li.13.c.75 169.a
Mouens,& motus,li.3.c.55 34.a
Myrtus arbor,& eius medicina, li.12.cap.80.& 81. folio 155.b
Morus arbor,& eius cultura,lib.13. capit.24. & 25. fol. 163.a,& b
Mulierculарum aſſertio ſe ire noctu cum Diana damnatur,li.2.c.111 26.b
Mirabolani fructus,lib.14.c.44 177.a
Myrtili fructus,lib.14.c.45 177.a
Morus fructus,li.14.c.46.f.177.a,& ibi.c.47
Mundi creatio optimi,& vnici,li.1.c.19 6.b
Muza fructus Paradiſi.li.14.c.48 177.b
Macis ramorum nucis muſcatæ cortex, li.14.cap.53. folio 178.a
Magos vir pro ſtellam ad ſe Dominus adduxit,li.15. cap.51 191.a
Menſes,li.15.c.80 194.a
Moſtra marina,li.17.c.100 221.a
Mulus animal,li.18.c.65 232.a
Mulorum generatio,li.18.c.66.& 67 232.a
Mundi diuerſæ acceptiones,c.1.f.4.a,lib.1
Mammonetus,& manticora anima, lib.19.capit.90. folio 244.a
Melo,meloſus,& menoceros animalia,lib.19.cap.91. folio 244.a
Migale beſtia,li.19.c.132 248.a
Mundi duo,c.2.f.4.a,lib.1
Muſtela animal,lib.19.c.133.& 134 248.a
Mulſa aqua,li.20.c.105 259.a
Mundus antequam factus eſt, a Deo nihil factū eſt, lib.1.c.26 7.b
Muſtum,li.14.c.184.a
Monachi marini,& monoceros piſces, lib.17.c.120. folio 223.a
Muſio cattus appellatus, li.19.c.92 244.a
Muſquelibet,& muſcus beſtiæ,li.19 c.93 244.a
Multipes uermis terrenus,li.20.c.145 263.a
Mundus archetypus ipſe eſt Dei filius,li.1.c.3.fol.4.a
Muſaraneus animal in Sardinia,li.20.c.146.f.265.a
Mundus cum tempore factus eſt, & non ante, lib.1. cap.25 7.b
Muſca,li.20.c.147.& 148 263.a
Memoriæ pigritia,& tarditas,li.27.c.13 328.b
Memoriæ differentia,& reminiſcentiæ, & adiſcentiæ, li.27.c.14 329.a
Mundus cur pulcherrimè creatus, li.1.c.20 6.b
Memoria Dei naturaliter infixa menti humanæ, lib. 27.c.15 329.a
Mentis iudicium,ſecundùm veritatis regulam, li.27. cap.17 329.a
Motus finis proceſſus, & organum, libro 27.cap.81. folio 337.a
Motiuæ uires rationales,li.27.c.82 337.b

Muſculi

Muſculi humani lib.28.c.39 344.b
motus proceſſiuus quid ſit,li.27.c.77 337.a
motus ex qua vi proueniat,li.27.c.78 337.a
mergus auis,li.16.c.105 207.a
merillo,& meropes aues,li.16.c.106 207.a
merula,lib.16.c.107 207.a
miluus auis,li.16.c.108 207.a
monedula,& muſcicappa,li.16.c.109 207.b
megaris,milago,miluus, li.17.c.66 218.b
mugilis piſcis,li.17.c.67 218.b
multipes piſcis,li.17.c.68 219.a
mulus,vel mullus,li.17.c.69 219.b
murena piſcis,li.17.c.71 219.a
murex cochlea maris,li.17.c.73 219.a
mus,muſculus,muſtella piſces,li.17.c.84 219.a
mus animal,li.19.c.128.& 229.f.247.b, & c.130. folio 248.a
mel,& eius diuerſa genera,& probatio,li.20.c.100. 101.& 102 258.b
mellis operatio in cibo,lib.20.c.103 259.a
mundus ſenſibilis,li.2.c.1 14.b
mollis diuerſificatio multimoda, libro 20.capit.104. folio 259.a
mutatio loci,c.46.li.3 33.a
mel venenoſum, li.20.c.106 259.a
mouentium numerus motu proceſſiuo, libro 27.c.80. folio 337.a
mammilla,li.28.c.83 350.b
manus,& digiti,li.28.c.89 351.b
mutationis medium ab uno colore in alium, lib.2.capit.68 21.a
medicinæ ex humano corpore,li.28.c.96 352.a
myrror arbor,li.13.c.75 169.a
menſura,numerus,& pondus,li.29.c.26 355.b
myrra gutta arboris,li.13.c.97.& 98 171.a
mundi innouatio,li.32.f.vlt.c.106.b
matrimonij diuerſa bona, lib.30.capit.40.41.& 42. folio 384.a

N

NEpa,& obites ſerpentes,lib.20. capit.39. folio 252.a
Nerui,lib.28.c.21 342.b
Neruorum diſtinctio, li.28.c.22. 342.b
Nares humanæ,li.28.c.52 346.a
Napellus,& narciſſus,li.9.c.105 105.b
Napus,& naporum genera,li.10.c.98 125.a
Nardi diuerſæ ſpecies,li.9.c.107 106.a
Nucum cætera genera,li.14.c.54 178.a
Nardus herba,li.9.c.106 105.b
Nardus frutex,li.13.c.76 169.a
Nucleus pineæ,li.14.c.55 178.a
Naſturcium,li.10.c.99.& 100 125.a
Nauos,nauſilos,& nubes piſces,li.17.cap.75. 219.a
Nutrimenti medio fit reſtauratio deperditorum,libro 24.c.72 301.a
Nebula,li.4.c.90 50.b
Nemiphar herba,li.9.c.108 106.a
Nereides belluæ marinæ,li.17.c.121 223.a
Nepeta,li.10.c.101 125.a
Nux,lib.14.c.49.f.177.b,& ibi.c.50
Nux alexandrina,& indica,li.14.c.51 177.b
Nux muſcata,lib.14.c.52 177.b
Nigella ſemen,li.11.c.19 135.b
Nigrum quodlibet cur non poſſit mutari in alium colorem ſicut album,li.2.c.69 22.a
Nilus,lib.5.capit.34.f.56.a, & eius latitudo,ibidem cap.35.
Nitrum,lib.5.capit.90.f.62.a, & ibid. effectus eius, cap.91.
Nimphea herba,li.9.c.109 106.a
Nitrum lapis,li.8.c.87 91.b
Niualis aquæ natura, li.3.c.53 45.b
Niuis cauſa,& origo, lib.4.c.31 45.b
Niuis,& grandinis tempora,li.4.c.53 45.b
Nix,li.4.c.50 45.a
Nux arbor,lib.13.c.26.& 27 163.b
Nicodula genus corui,li.16.c.110 207.b
Nicticorax auis,li.16.c.111 207.b
Niſus auis,li.16.c.112 207.b
Noctilucis corpora vno lumen aſſimant, li.2.ca.54. folio 20.a
Noctilucis corpora ut luceant quid ſit opus,lib.2.capitulo 54 20.b
Nomina quorundam montium,li.6.c.21 65.b
Nubes,lib.4.c.42 44.b
Nubes humidæ ignem poſſunt gignere,lib.4.cap.66. folio 46.b
Nubium cauſæ diuerſæ,li.4.c.43 44.b
Nubium,& tonitruum diuerſæ opiniones,lib.4.capitulo 68 47.a
Nubium,generatio,loci,& colores,li.4.c.44 44.b
Nummus,& moneta.li.7.c.59 78.b

O

ORdo naturalis præcipitur obſeruari lege æterna,li.29.c.69 362.a
Orbis tres partes,li.32.c.1 410.b
Vbi vide Aſiam,c.2.& 3.fol.410.b,& cap.4.5.6.7.& 8 410.b
Omnium rerum ſimilitudo in anima, libro 23.ca.25. folio 285.b
Olfactus uis inordinata,li.25.c.61 309.b
Olfactus organum,li.25.c.62 309.b
Olfactus organum frigidum , lib.25.capi.63.& 64. folio 310.a
Obſeruanda in agri poſſeſſionibus, libro 11. capitu.34. folio 137.a
Olfactus ex parte medij,li.25.c.65 310.a
Ordei natura,cultura,& medicina,li.11.c.87.& 88. fol.143.a,& c.89.90.& 91 143.b
Ocinum granum,li.11.c.86 143.a
Ordaceum far,li.11.c.92 143.b
Ordei ceruiſia,& ptiſana,li.11.c.93 143.b
Obſtinati relicti ab Angelis,li.1.c.77 13.a
Oceani augmentum,& decrementum , lib.5.cap.14. fol. 54.a
Oceanum,li.5.c.13 54.a
Oceanus terram cingens in uertticem coactus, lib.6. cap.12 64.b
Ocimum,

INDEX.

Ocimum, lib.10.cap.102.f.125.b, & vide ibi, c.103.
Odor an ſit qualitas ſimplex an compoſita, lib.4.capit.101 51.a
Odor ciborum ac medicaminum, li.4.c.112 51.b
Odor conſtituitur principaliter in vapore calido, & ſicco, lib.4.c.102 51.a
Odor, & ſapor diuerſimodè cauſantur, à qualitatibus ſubiectorum complexionaliter, li.4.c.104 51.a
Odor in genere, li 4.c.100 51.a
Ocimi ſemen, li.11.c.21 156.a
Ouis, li.18.c.69.70.71.& 72.f.232.b, & capitu.73. folio 233.a
Odor per euaporationes immutat, li.4.c.103 51.a
Oriza, ominum, & orobanchis legumina, lib.11.c.94. folio 144.a
Odor quorundam metallorum, li.4.c.106 51.b
Orobri herba, li.11.c.95 144.a
Ouium carnes, lana, vſus lanæ, & cæteris earum vtilitatibus, li.18.c.74.75.76.& 77 233.a
Odorabilia corpora, ſecundùm Ariſtotelem, lib.4.capit.105 51.b
Olea arbor, li.13.c.28 163.b
Oleorum medicinalis virtus, li.13.c.29 164.a
Oleaſter, & oleomella, li.13.c.30 164.a
Orbis, & oſtrea piſces, li.17.c.76 219.b
Odorum differentia, li 4.c.108 51.b
Olfactus media aer, & aqua, li.25.c.66 310.a
Oleander, orchis, & orpinum herbæ, li.9.c.110. 107.b
Oliua, & correctio earum, lib.14.c.56.& 57. 178.a & vide ibi, c.58.& 59. eod.b
Olei qualitas in alchimia cauſa permixtionis, lib.7.capitulo 93 82.b
Oleum roſaceum, violatum, & lilinum, lib.11.capitulo 128 147.a
Olea herbacea, li.11.c.129 147.b
Oleoſilenon herba, li.10.c.104 125.b
Olus, li.10.c.105 125.b
Opalus lapis, li.8.c.88 91.b
Oleum in generali, & eius natura, lib.14.c.91. 181.b
Olearia cella, & virtus olei, li.14.c.92. & 93. 181.b
Opera Dei cur à luce inchoata, li.2.c.33 18.a
Opera Dei ſecundi diei, li.2.c.1 28.a
Olei diuerſa ſpecies, lib.14.c.94 181.b
Oleum amigdelinum, li.14.c.95 181.b
Operis ſuſceptio per Authorem, c.1 1.a
Oleum balaninum, & balſeminum, li.14.c.96 181.b
Oleum cypreſſinum, ac cyprinum, li.14.c.97 181.b
Ophites, li.8.c.17 85.a
Opium ſuccus, li.11.c.130.& 131 147.b
Ordinationis quarta diei ratio, li.2.c.27 17.b
Opoponax ſuccus, li.11.c.132 147.a
Opobalſamum, li.13.c.84.f.170.a, & c.99 171.a
Onager aſinus fætus, li.19.c.94.f.244.a, & vide ibi, c.95.& 96 eod.b
Ordinis ſex dierum ratio, li.2.cap.25.f.17.a, & vide aliam ibi, c.26
Onocrotalus auis, li.16.c.113 207.b
Opimachus auis, li.16.c.114 207.b
Oriolus, & ortigometra aues, li.16.c.115 207.b
Oſina, & oſſifragus aues, libro decimoſexto, cap.116. folio 207.b
Othus auis, lib.16.cap.117 207.b
Onocentaurus, & oraſius anima, lib.19.capitu.97. folio 244.a
Orix animal, li.19.c.98 244.b
Opimachus uermis, li.20.c.149 263.a
Operatio omnium animæ virium, li.27.c.102 340.a
Oſſa pectoris, & ſpatularum, ac furcularum, lib.28. cap.13 342.a
Oſſa manus, li.28.c.15 342.a
Oſſa pedum, li.28.c.16 342.a
Oſſium numerus totius corporis, li.28.c.17 342.a
Oſſium motus, li.28.c.18 342.a
Oſſium medullæ, li.28.c.19 342.b
Oculi, & eorum munimenta, li.28.c.46 345.b
Oculorum hominis proprietates, lib.28.c.47 345.b
Oſſa maxillarum, li.28.c.11 341.b
Oſſa dorſi, li.28.c.13 341.b
Oſſa dentium, li.28.c.12 341.b
Origanum, li.10.c.106 125.b
Os, & labia, li.28.c.53 346.b
Os ſtomachi, lib.28.c.68 348.b
Origo prima temporis, c.72.li.3 36.a
Oculus exiſtit in humido, li.25.c.33 306.b
Operationum quatuor differentiæ, lib.29.capit.46. folio 358.b
Orithes, & oſtratites gemmæ, li.8.c.89 91.b
Oxiſenico fructus, li.14.c.60 178.b
Oleum laurinum, li.14.c.98 182.a
Oleum lanteſcinum, li.14.c.99 182.a
oleum maſticinum, & mellinum, libro 14.cap.100. folio 182.a
oleum myrtinum, li.14.c.181 182.a
oleum nucum, li.14.c.102 182.a
oleum oliuarum, li.14.c.103 182.a
olei aliuarum expreſſio, li.14.c.104 182.a
auorum natura, & complementum, ac uarietas, li.16. c.159.160.& 161 211.b
ouorum operatio in cibo, & medicina, li.16.ca.162, 163.& 164 211.b
oua uenti, li.16.c.165 212.a
auorum incubatio, & corruptio, libro 16.ca.166.167. folio 212.b
oculo, quod dominetur ignis ſecundum Platonem, libro 25.c.36 307.a
obiectum uiſus, li.25.c.39 307.b
opinio, li.27.c.27 330.b
opinio qualiter differat ab intellectu, & à fide, lib.27. cap.28 331.a
oculorum diſpoſitio, li.28.c.48 345.b
oculorum ſeptem tunicis, li.28.c.49 346.a
oculorum phiſionomia, li.28.c.50 346.a

P

PAdoros, praſius, & pigrites gemmæ, lib.8. cap.91 91.b
Panis diuerſitas ex farina, libro 11.c.50. folio 139.a
Panis medicina, li.11.c.49 139.a
Panis diuerſitas ex artificio, libro 11. capitulo 51. folio 139.b

Paliu-

Paliurus herba,lib.9.cap.111 107.b
Panis effectus,lib.11.c.48 139.a
Paneces herba,li.9.c.112 107.b
Papauer,li.10.c.109.f.126.a,& c.110
Papynum,paritana,& paraſella herbæ, lib.9.c.113. folio 107.b
Paethomon,li.7.c.99 83.a
Papaueris ſemen,li.11.c.22 136.a
Panis diuerſitas ex modo coquendi, libro 11.cap.52. folio 139.b
Panis diuerſitas ex qualitate ſumendi, libro 11.c.53. folio 139.b
Paſtinaca,c.112 126.b
Paſtinacæ ſemen, & petroſellini, & porri, libro 11. cap.23 136.a
Prophetæ qualiter dicuntur in ſpeculo videre, lib.26. cap.85 323.a
Panicum paruis auibus expoſitum, libro 11.cap.96. folio 144.a, & eius operatio,ibi.c.97
Prophetæ menti quid imprimitur in reuelatione,li.26 cap.87 323.b
Paſtinatio terræ,li.6.c.61 69.a
Prophetica reuelatio omnis,an fiat mediante Angelo,lib.26 c.88 323.b
Palma arbor,li.13.c.31 164.a
Palmæ ſexus diuerſus, li.13.c.32.& 33 164.b
Planetarum in duodecim ſignis domus, lib.15.c.40. folio 189.b
Planetarum effectus, li.15.c.45 190.a
Pancedanum herba,li.9.c.117 108.a
Perſicum,li.13.c.34.& 35 164.b
Piſcium ſexus,li.17.c.140 214.b
Pentaphilon,lib.9.c.114 108.a
Propheta quid ſit,li.26.c.82 322.b
Pyra,lib.13.c 36 164.b
Planetarum uirtutes,li.15.c.42 190.a
Planetarum omnium cooperatio,lib.15.capitulo 43. folio 190.b
Peonia herba,li.9.c.115 108.a
Planetarum ordinatio motuum,li.15.c.46 190.b
Pagnitimus piſcis,li.17.c.81 220.a
Purpura piſcis,lib.17.c.82.& 83 220.a
Pinguedo,li.28.c.28 343.b
Pepones,lib.10.c.113 126.b
Perna,piſter,& platanista piſces,lib.17.capitu.123. folio 223.a
Polyppus piſcis,li.17.c.127 223.a
Piperis arbor,li.13.c.77 169.a
Prophetiæ collatio mutua,li.26.c.92 324.a
Pagrus,pectines,& porca piſces, libro 17. capit.78. folio 219.b
Pinna,& plais piſces.li.17.c.79 219.b
Porcus marinus piſcis,li.19.c.80 219.b
Panthera animal,li.19.c.99 244 b
Pantheræ generatio, & uenatio,lib.19.capitu.100. folio 244.b
Piloſus,pirolus,& puterius animalia, lib.19.c.102. folio 245.a
Paulus in raptu,an viderit Deum per eſſentiam,libro 26.c.103 326.a
Paſchæ in celebratione cur obſeruamus numerum lunarem,lib.15.cap.96 196
Pullorum complementum in ouis, libro 16.cap.168. folio 212.b
Pullorum nutrimentum, & excluſio,ac educatio, libro 16.c.169.170.& 171 212.b
Polipni ſagacitas,& generatio, lib.17.capit.124.& .125 223.b
Piſcium coitus,li.17.c.142 225.a
Piſcium impregnatio,lib.17.c.143 225.a
Præparatio agrorum ad fruges, li.11.c.33 137.a
Piſcium ouatio, & pullificatio, lib.17.capit.144.& 145 225.a
piſcea arbor,li.12.c.82 155.b
pinus arbor,& eius uirtus in medicina,lib.12.ca.83. & 84 156.a
piſcium multiplex generatio, li.17.c.141 224.b
pericula maris,li.5.c.22 54.b
pinaſter arbor,li.12.c.85 156.a
prophetiæ gradus quomodo diſtinguantur,lib.26.capit.94 324.b
Platanus arbor,& eius uirtus medicinalis, li.12.capit.37. & 88 156.a
Populus arbor, & eius uirtus in medicina, li.12.capit.89.& 90 158.b
Perſicum fructus,li.14.c.61. & 62 178.b
prophetia diſtinctionis quatuor modi, lib.26.cap.95. folio 324.b
perſpicuitas,li.6.c.85 71.b
panniculi humani,li.28.c.29 343.b
piſa legumen,li.11.c.98 144.a
pſillij ſemen,li.11.c.24 136.a
phantaſiæ motus,li.27.c.60 334.b
prunus,& eius medicina,li.13.c.37 164.b
pineæ lacbryma,li.13.c.100 171.b
pix,li.13.c.101.& 102 171.b
pineæ nucleus,li.14.c.63 178.b
piper,& eius medicinalis operatio, lib.14.cap.64.& 65 178.b,& 179.a
pyra,li.14.c.66.& 67 179.a
parandrus animal,& pardus,li.19.c.101 245.a
piſtacy fructus,li.14.c.68 179.b
poma,& operatio eorum,li.14.c.69.& 70 179.b
pruna fructus,& eorum proprietas, libro 14.cap.71. & 72 179.b
peſtilentia conſequens motum terræ, libro 6. cap.30. folio 66.b
porcus,li.18.c.78 233.a
porcorum cibus, generatio, morbum, caro, & eorum medicina,li.18.c.79.80.81.82.& 83 233.b
petroſelinon,li.10.c.114 127.b
punicum malum,li.14.c.73.& 74 180.a
palumbæ aues,li.16.c.118.& 119 208.a
paſſares aues,li.16.c.120. & 121 208.a
pauones,& eorum generatio, educatio, virtus carnis, libro 16.cap.122.& 123.fol.208.a, & c.124.& 125 eod.b
pegaſos, & pelargos,li.16.c.126 208.b
pellicanus auis,li.16.c.127 208.b
perdix auis,li.16.c.128 208.b
perdicum incubatio,& medicina, libro 16.cap.130. folio 209.a

pica

INDEX.

Pica auis, lib. 16. cap. 31 — 209.a
Picus, & pigargus aues, li. 16. c. 132 — 209.a
platea, & plumalis aues, li. 16. c. 133 — 209.a
porphirio, li. 16. c. 134 — 209.a
pſittacus auis, li. 16. c. 135 — 209.b
Regulus auis, li. 16. c. 136 — 209.b
papiliones auicula, li. 20. c. 150 — 263.b
pediculi vermes, li. 20. c. 151 — 263.b
pulex vermis, li. 20. c. 152 — 263.b
piralis muſca, li. 20. c. 153 — 263.b
prouidentia, & fati differentia, li. 29. c. 57 — 360.b
præſcientia neceſſitatem in rebus non ponit, li. 29. capit. 61 — 361.a
philoſophorum error circa conditionem generis humani, li. 30. c. 11. & 12 — 380.a
primorum parentum ante peccatum ſtatus, li. 30. capit. 18 — 381.a
piſcium generatio, li. 17. c. 1 — 212.b
piſcium corpora, & membra, li. 17. c. 2 — 212.b
piſcium lingua, brãchi, cauda, & vita, li. 17. c. 3. 4. 5. & 6 — 213.a
piſcium variatio, motus, morbi, inimicitiæ, & diuerſa genera, li. 17. c. 16. 17. & 18 — 214.b
piſcium diuerſæ figuræ, multiformis ſpecies diuerſa tegumenta, & carnes, li. 17. cap. 19. 20. 21. & 22. folio — 215.a
piſcium diuerſa caro, electio ad eſum, piſcatioque, libro 17. c. 23. 24. 25. & 26 — 215.b
piſcium cupiditas hominum, li. 17. c. 27 — 216.a
piſcium nomina, naturaque, lib. 17. capit. 28. & 29. folio — 216.a
pecus in generali, lib. 18. c. 1 — 225.a
padera, paria, & præter ſerpentes, lib. 20. cap. 40. folio — 252.a
Pauli de ſcientia circa raptum ſuum diuerſorum opiniones, lib. 26. capit. 109. fol. 327.a, & probabilis ſententia ſuper hoc, vide c. 110
pia mater, & dura, li. 28. c. 42 — 345.a
pulmo, li. 28. c. 58 — 347.a
pulſus, lib. 28. c. 63 — 347.b
pedes, lib. 28. c. 94 — 352.a
phyſionomia membrorum humani corporis, li. 28. capitu. 95 — 352.a
philoſophi defecerunt in diſtinctione Trinitatis, lib. 1. cap. 17 — 6.b
piperaque, li. 10. c. 115 — 127.a
philoſophi qualiter appropinquauerunt ad cognitionẽ Trinitatis, li. 1. c. 16 — 6.a
phrigius, li. 8. c. 35 — 86.b
piretron herba, li. 9. c. 118 — 108.b
piſcinæ, & balneæ, li. 5. c. 50 — 57.b
plantago herba, li. 9. c. 119. — 108.b
plantarum ſixio, & translatio, li. 6. c. 13. & 14. f. 94. b, & 95.a
plantarum digeſtio, li. 9. c. 8 — 94.a
plantarum fructificatio, & multiplex vtilitas, lib. 9. cap. 11 — 94.b
plantarum geminatio, li. 9. c. 12 — 94.b
plantarum varietas, li. 9. c. 2 — 93.b
plumbi operatio in alchimia, li. 7. c. 42 — 77.a
plumbi origo, & natura, li. 7. c. 41 — 76.b
plumbi pulverizatio, lib. 7. c. 44 — 77.a
plumbi, ſtagnique mutua collatio, lib. 7. c. 43 — 77.a
plumbi virtus in medicina, li. 7. c. 45. — 77.a
plumbum, li. 7. c. 40 — 76.b
plumbum, & eius ſcoria, & ſpuma li. 7. c. 47 — 77.b
plumbum uſtum, & eius natura, li. 7. c. 46 — 77.b
paruuli anima qualiter culpam a carne contrahere permittitur, li. 29. c. 97 — 366.a
paruulus cur aliena culpa à Deo imputatur, li. 29. capitu. 98 — 366.b
pluuiæ, lib. 4. c. 45 — 44.b
paruuli abſque baptiſmo decedentis iudicium quale fiendum, li. 29. c. 99 — 366.b
pluuialis aquæ natura, lib. 4. c. 47. f. 45.a, & cap. 46. lib. 5 — 57.a
pluuiarum cauſæ diuerſæ, li. 4. c. 46 — 44.b
policaria, & poliganum, li. 9. c. 120 — 108.b
polios herba, li. 9. c. 121 — 109.a
polipodion herba, li. 9. c. 122 — 109.a
politricon herba, li. 9. c. 123 — 109.a
pompholigea, & ſpondion, li. 7. c. 34 — 76.a
porri diuerſæ ſpecies, li. 10. c. 118 — 127.a
porrus, & eius cultura, li. 10. c. 116. f. 127.a, & capitulo 127. ibi.
portulaca, lib. 10. c. 119. b, & ibi, c. 120
potus ſimplicis aquæ, li. 5. c. 73 — 60.a
prata inſtituenda, & colenda, li. 6. c. 64 — 69.b
praſſium, & proſerpinaca herba, li. 9. c. 124 — 109.a
pruina, c. 88. lib. 4 — 50.b
pſillios herba, lib. 9. c. 125 — 109.a
pax diuina, quæ adunat, & copulat omnia, li. 29. capit. 15 — 354.a
pace diuina profunditur omnis creatura, li. 29. ca. 16. folio — 354.a
pulegium, li. 10. c. 121. f. 127. b, & ibi. c. 122
puluis, & glebaterra, li. 6. c. 66 — 70.a
pumicis natura, li. 5. c. 81 — 61.a
putei, li. 5. c. 45 — 57.a
puteus quomodo fodiendus, li. 5. c. 47 — 57.a
pyrites, li. 8. c. 34 — 86.a

Q

QVatuor elementis plantas complexionãtibus, lib. 9. c. 4 — 93.b
Quatuor temporum, quæ obſeruet eccleſia, li. 15. capitulo 72 — 193.a
Quercus arbor, li. 12. c. 91 — 158.b
Quirinus, quinidros, radaym, & ramni gemmæ, lib. 8. cap. 92 — 91.b

R

RAdicatio ſatorum, & emptio, lib. 11. capitulo 41 — 138.a
Racthe, & raba piſcis, li. 17. c. 84 — 220.a
Rana marina piſcis, li. 17. c. 85 — 220.a
Rombus piſcis, li. 17. c. 86 — 220.a
Ranginer, & roſmella animalia, libro 19. capi. 103. folio — 245.a
Rinocepharus, & rinocerons, li. 19. c. 104 — 245.a

Radices plantarum omnium,lib.10.c.123 128.a
Ratio caſus,vel fortunæ,lib.29.c.58 360.b
Ramnus frutex,li.12.c.92 158.b
Robur arbor,lib.12.c.93 158.b
Radicala,li.10.c.124 128.a
Rododendron arbor,li.12.c.94 156.a
Rapa,lib.10.c.129.f.128,b, & vide c.130. ibi.
Raphaui ſemen,lib.11.c.25 136.a
Raphanus,& eius cultura, libro 10.c.125.126.& 127 128.a
Rapæ ſemen,atque roſa,li.11.c.26 136.b
Rutella animal,li.20.ca.154 263.b
Rerum omnium modus, ſpecies,& ordo, lib.29.c.25. folio 355.b
Ratio ſenarij dierum in operationibus Dei, lib.2.capitu.20 16.b
Rerum mirabiles,& multiplices ſpecies, lib.29.c.10. folio 353.b
Rerum varia, & mirabilis qualitas,lib.29.capit.11. folio 353.b
Rerum omnium armonia, & pulchritudo, lib.29. capitulo 12 353.b
Remedia contra terræmotum, li.6.c.37 67.a
Rana,li.20.c.59.& 60 254.a
Ranarum medicinæ,li.20.c.61 254.b
Rubeta peſſimum ranarum genus, li.20.c.62 254.b
Retro,& ante quod fiunt in cælo,li.3.c.12 29.b
Roba fructus,li.14.c.75 180.a
Reubarbarum,& reuponticum,li.9.c.126 109.b
Rubus arbor,li.13.c.38.& 39 165.a
Rubi ſpecies,li.13.c.40 165.a
Reſina lachryma,li.13.c.103 171.b
Retrogradationis cauſa,li.15.c.28 188.b
Riſum,li.11.c.99 144.a
Robelia ſemen,li.11.ca.100 144.b
Ros de aere venit,li.4.c.84 49.a
Roſa,li.10.c.131 129.a
Roſarum cultura,li.10.c.132 129.a
Roſarum operatio in medicina,li.10.c.133 129.a
Roſis,quæ conficiantur,li.10.c.135 129.b
Roſmarinum,li.9.c.127 109.b
Rubia herba,li.10.c.136 129.b
Rubigo,vel ærugo æris,li.7.c.30 75.b
Rattus,& ſorex animalia,lib.19.c.136 248.b
Regulus anguis,li.20.c.41 252.a
Ratio,& eius portio duplex, libro 27.cap.19.& 20. folio 329.b
Ratio inferiorem ſui partem qualiter declinat ad culpam,li.27.c.21 330.a
Rationis duæ partes qualiter pertinent ad ſcientiam, & ſapientiam,li.27.c.22 330.a
Renes,li.28.c.76 349.b
Remedia,quæ contra peccatum originale Deus inſtituit,li.29.c.100 366.b
Ruſtici operis induſtria, libro ſexto, capitulo 48. & 49 68.a
Ruta, & eius cultura, libro decimo, capitulo 137. folio 129.b
Rutæ uirtus in medicina, libro decimo, capitulo 138. folio 130.a

S

Abiua,& ſaliunca,lib.9.c.128 109.b
Seculi tria tempora,li.32.c.23 413.b
Senſualitas,li.25.c.84 312.a
Salicum genera,li.12.c.96.& 97 159.a
Sentiendi inſtrumentum,& medium, libro 25.c.10. folio 304.a
Salix,& eius natura,lib.12.c.95 159.a
Senſus omnes, & voluntarij motus a cerebro dirigutur,li.25.ca.11 304.a
Sanguis Draconis,li.13.c.105 172.a
Senſus qualiter ſit ſenſibilium ſuſceptiuus, lib.25.capitulo 12 304.a
Sarcocolla,li.13.c.106 172.a
Senſus ſenſibilis,& non ſenſibilis,li.25.c.73 304.b
Siliqua fructus,li.14.c.76 180.a
Senſus ſenſibilis per ſe,& per accidens, lib.25.c.14. folio 304.b
Sorbis,lib.14.c.77 180.a
Senſibile quod ſit in obiecto,& in medio, & in ſenſu, lib.25.ca.15 304.b
Sumath fructus,lib.14.c.78 180.a
Salmo piſcis,lib.17.c.87 220.b
Seſama indiana oleum facit, lib.11. capitulo 101. folio 144.b
Solis natura, & magnitudo, libro 15. capitulo 2. folio 186.a
Solis motus,& curſus,li.15.c.3 186.a
Solis effectus plures,li.15.c.4 186.a
Solis, & Lunæ retrogradatio, libro 15.ca.31. 189.a
Stellarum numerus,li.15.c.52 191.a
Sagda gemma,li.8.c.95 92.a
Solis effectus proprij, li.15.c.44 190.a
Stellarum motu quæ creantur,li.15.c.53 191.a
Siligo,ac ſiliqua,li.11.c.102 144.b
Stellarum ſignificatio,li.15.c.54 191.a
Senſuum numerus,& nomina, libro 25.c.17.18.19. & 20 305.a
Siſanum ſemen,li.11.c.103 144.b
Stellæ ſigniferæ,li.15.c.55 191.b
Senſuum obiecta,li.25.c.26 306.a
Stracte,& ſtorax,li.13.c.107 172.a
Storacis virtus,li.13.c.108 172.a
Sepia piſcis,lib.17.c.89 220.b
Sal ammoniacum,li.7.c.72 80.b
Scilla,& ſerra piſces,li.17.c.127 223.b
Spirituum diſcretio,li.26.c.99 325.a
Sambucus natura,& eius uirtus, libro 12.capit.98. & 99 159.b
Stincus bellua circa nilum, c.118 223.b
Saphatum arbor,li.12.c.100 159.b
in Senſu qualiter forma recipitur, libro 25. cap.16. folio 304.b
Sicomorus arbor,li.12.c.101 159.b
Senſuum media,li.25.c.25 305.b
Siler,& ſiliqua arbores,li.12.c.103 159.b
Solaris,& ſolea piſces, li.17.c.93 221.a
Spinachia,& ſquatina,li.17.c.94 221.a
Senſus communis organum,li.25.c.93 313.a
Stomachus,li.28.c.69 348.b
Salis diuerſæ ſpecies,li.5.c.87 61.b

Salis

INDEX.

Salis flos,lib.5.cap.89 62.a
Salis natura,& origo, lib.5.c.82 61.a
Salmo piſcis,li.17.c.87 220.b
Salpiga,& ſcitalis ſerpentes,libro vigeſimo, cap.42. folio 252.b
Salis operatio in medicina, lib.5.c.84 61.a
Ibidem in alchimia, ibi.c.86 61.b
Sindereſis,li.27.c.23 f.330.a,& c.24 eod.b
Spina.lib.12.c.103.fol.159.b,& vide capitulo 104. folio 160.a
Senſus communis obiectum, libro vigeſimoquinto, cap.94 313.a
Suberies arbor,li.12.c.105 160.a
Sabbati obſeruatio,li.15.c.97 196.a
Stella,& ſturio piſces,li.17.c.95 221.a
Salſæ aquæ pondus,li.5.c.10 54.a
Saluia herba,li.10.c.140 130.b
Samius,li.8.c.26 86.a
Sandix herba,li.10.c.141 130.b
Sandraca,li.7.c.102 83.b
Saphyri uirtus in medicina, libro octauo,capitulo 94. folio 92.a
Saphyrus, lib.8.c.93 92.a
Senſuum organa quinque,libro vigeſimoquinto,capitulo 24 305.b
Sapor nunquid paſſio compoſiti, vel ſimplicis,lib.5. capit.60 58.b
Senſuum ordo,li.25.c.23 305.b
Sagapinum, & ſerapinum, libro 13.capitulo 104. folio 172.a
Sus,& eius medicina,libro 18. capitulo 84.85.86. folio 234.a
Senſus omnes proprij,qualiter coniunguntur in ſenſu communi,li.25.c.92 313.a
Sapores in genere,lib.5.c.57 58.a
Septimanæ,li.15.c.79 194.a
Senſuum ad obiecta inclinatio,lib.25.c. 306.a
Sileris montani ſemen,lib.11.c.27 136.b
Splen unde dictum,lib.28.c.75 349.b
Sinapis ſemen,li.11.c.28 136.b
Secula,& ætates,li.15.c.100 196.b
Saporum cauſæ, li.5.c.58 58.a
Senſuum quinque in corpore diſpoſitio,libro 25. capitulo 22 305.b
Saporum differentiæ,li.5.c.63 59.a
Saporum effectus,li 5.c.64 59.a
Saporum generatio,li.5.c.61 58.b
Sfungia piſcis, li.17.c.91 220.b
Sfungiarum genus,li.17.c.92 220.b
Suberies arbor,li.12.c.105 160.a
Senſum communem ponere, quæ fuit neceſſitas,li.25. cap.84 312.b
Saporum medicamen,& cognitio, libro 5.capitu.72. folio 58.b
Senſus communis,vel fantaſia,libro 25. capitulo 87. folio 312.b
Saporum operatio ad inuicem,libro quinto, capit.66. folio 59.a
Senſus communis diffinitio, ſecundum Auicennam, lib.25.c.90 312.b
Satorum vitia,vel nocumenta, li.11.c.38 137.b
Sarculatio,lib.6.cap.59 69.a
Sardius gemma,li.8.c.96 92.a
Sardonix gemma,li.8.c.97 92.a
ſcoria æris,ac flore, ac ſquama, libro 7.capitulo 29. folio 75.a
ſeminatio,lib.6.c.58 69.a
ſemperuiua herba,li.9.c.132 110.a
ſatirion,& ſaxifraga,li.9.c.129 110.a
ſatureia herba, libro decimo, capitulo centeſimoquadrageſimoſecundo 130.b
ſcabioſa, & ſcamonea,libro nono,capitulo centeſimotrigeſimo 110.a
ſcordium herba, lib.10.c.143 130.b
ſcirpus,& ſcolopendria herbæ,libro 9. capitulo 131. folio 110.a
ſene herba calida, lib.9.c.133 110.a
ſeraphin caput,& pedes Domini velant, lib.1.ca.60. folio 11.a
ſenatio herba, lib.10.c.145 131.a
ſeris lactucę ſimillima, libro decimo, capitulo 146. folio 131.a
ſerpillus,& eius uirtutes,libro decimo, capitulo 147. & 148 131.a
ſilenites gemma,li.8.c.98 92.a
ſilphion herba,li.9.c.139 110.b
ſimphetas herba,lib.9.c.143 111.b
ſimulachris qualiter Dæmones aſſideant, libro 2.capit.123 27.b
ſicla herba, lib.10.c.149 131.a
ſinopis inuentio, li.7.c.98 83.a
ſiſere, lib.10.c.152 131.b
ſiſeleos herba,li.9.c.144 111.b
ſiſembrium herba,li.9.c.135 110.b
ſmaragdi genera,li.8.c.100 92.b
ſmaragdi uirtutes,li.8.c.101 92.b
ſmaragdus gemma,li.8.c.99 92.b
ſolatrum herba,li.10.c.153 131.b
ſolis gemma candida,li.8.c.103 92.b
ſomnij ſex modi,li.26.c.60 320.a
ſolis imago,li.4.c.83 48.b
in ſomnijs diuerſæ cauſæ uiſionum, lib.26.c.63. 320.a
ſiderum in ſatis effectus,li.11.c.40 138.a
in ſomnijs deceptiones animæ, libro 26. capitulo 51. folio 319.a
ſimila,& furfur,li.11.c.47 139.a
ſinapis ſuccus,li.11.c.134 148.a
ſoni duplex medium,li.4.c.20 142.a
ſoni generatio in aere ſolo recipitur,lib. 4. capitu.16. folio 41.b
ſoni uaria genera,li.4.c.15 41.b
ſonorum differentiæ,li.4.c.19 41.b
ſonus in aere ſibi inuicem occurrentes, libro 4.ca.18. folio 42.b
ſonus in quo apparet aeris intenſio, libro 4. capit.14. folio 41.b
ſeleuſides,ſtrix,ſtrophilos aues,libro 16.capitu.137. folio 209.b
ſtrutio auis,li.16.c.138.& 139 209.b
ſtrutio cameli,& ſturni,li.16.c.140 209.b
ſanguiſuga uermis aquatilis, libro 20. capitulo 155. folio 263.b

Sanguiſugæ operatio in medicina, libro 20.cap.156. folio 264.a
Scabiones de generes apum, libro 20. capitulo 157. folio 264.a
Somnium an paſſio ſit intellectus, libro 26.capit.37. & 38 318.a
Somnium qualiter ſit motus fantaſticæ virtutis, libro 26.cap.39 318.a
Somnij motus qualiter ſit, vt motus vertiginis, li.26. cap.40 318.a
Spacium aliquod an ſit inter ſpheras planetarum, libro 3.c.104 40.a
Somnium quod ſit paſſio ſenſus communis, lib.26.capit.41 318.a
Spacium igneum, li.4.c.1 40.a
Spartanea, li.9.c.136 110.b
Species quatuor corporum, libro ſeptimo, capitulo 2. folio 72.b
Specula metallina, li.2.c.78 23.a
Scarabei animalia, li.20.c.158 264.a
Scinifes muſcæ, li.20.c.164.a
Specula plana, li.2.c.81 23.b
Species ſenſibilium, quæ apparent in ſomnus, lib.26. cap.42 318.a
Somnia incerta, li.26.c.48 319.a
Specula, vaſaque ex argento, li.7.c.20 74.b
Somniare ætate prouectis quomodo incipiant, lib.26. cap.45 318.b
Speculi forma luminoſa, an habeat aliquod eſſe, lib.2. cap.72 22.b
Somnium, quæ fantaſmata faciant, libro 26.capit.46. folio 318.b
Scamonea herba, lib. 11.c.133 147.b
Somnium latens, & non latens, libro 26.capitulo 50. folio 319.a
Speculi forma quibus modis generatur, libro 2.c.73. folio 22.b
Signorum Zodiaci numerus, & ratio, libro 15.capitulo 36 189.b
in diſpoſitio, ratio, & diuiſio eorum, ibidem, capit.37. 38.& 39
Sirenæ, li.17.c.129 224.a
Somnum excitabilem, quæ faciunt, libro 26.cap.30. folio 317.a
Speculum ſecundum, quam naturam ſit ſuſceptibile formę luminoſæ, c.78.li.2 23.a
Sciurus, ſcurulus, ſtrix animalia, libro 19. cap.105. 107.& 108 245.b
Status augmenti, & motus diminutionis, lib.24. capit.76 301.b
Soni diffinitio, li.25.c.15 309.a
Somnia ſignificatiua, li.26.c.54 319.b
Speculi vitium, li.4.c.77 48.a
Soni, vel auditus medium, libro 25 capitulo ſexageſimo 310.a
in ſomnijs reuelationes, quæ fiant, libro 26.capit.56. folio 319.b
Sapientum variæ opiniones in poſitione intellectus agentis, li.27.c.42 332.b
Spiritus minerales, li 7.c.60 79.a
Simia animal, libro decimonono, capitulo 106. 107.& 108 245.b
Somni duplex cauſa excitatiua, libro 26. capitu.31. folio 317.b
Somnium, li.26.c.32 317.b
Sobrius intellectus qualiter vigilantem, & dormientem a pernicioſo defendit errore, lib.26.capit.79. folio 322.a
Spongiarum generatio, li.5.c.79 60.b
Somnij diuerſæ cauſæ, libro 26. capitu.32.33.34.35. & 36 317.b
Squilla herba, li.9.c.137 110.b
Squinantum herba, li.9.c.138 111.a
Sanguis humanus, li.28.c.27 343.b
Stagni operatio in alchimia, libro ſeptimo, capitu.38. folio 76.b
Spiritus malignus imagines quomodo imprimat in vigilantibus, libro vigeſimoſexto, capitulo ſexageſimoſexto 320.b
Stagni uirtus in medicina, libro ſeptimo, capitulo 39. folio 76.b
Stagnum, li 6.c.37 76.a
Senſus communis paſſiones, libro 26. capitulo ſexto, folio 315.a
Storax arbor, li.13.c.78 169.
Stellarum diſtantia ad inuicem, libro 15. capitu.26. folio 188.b
Saturni, Iouis, & Martis qualitates, libro 15.capitulo 188.b
Somnus, & vigilia, libro vigeſimoſexto, capitulo 1. folio 314.a
Somni diffinitio, ſecundùm Ariſtotilem, libro 26.capitulo 2 314.a
Somnus, & vigilia paſſiones ſenſus, libro 26. capitulo tertio 314.a
Stellæ cadentes, li.4.c.72 47.b
Somni prima cauſa, li.26.c.14 316.a
Stellarum varietas, li.15.c.16 187.a
Stellarum origo, li.15.c.17 187.b
ſtellarum ſitus, & magnitudo, libro 15.capitulo 20. folio 187.b
ſtellarum motus, li.15.c.21 187.b
ſtellarum fixarum motus, libro decimoquinto, capitulo 22 188.a
ſtellarum planeta, li.15.c.23 188.a
ſtellarum nomina, & proprietas, libro 15.capit 24. folio 188.a
ſtellarum motus per proprios circulos, libro 15.capitulo 25 188.a
Somni prima cauſa, li.16.c.14 316.o
ſtellæ in firmamento, & infra collocatæ, lib.3.capitulo 103 40.a
ſtieados herba, li.9.c.141 111.a
ſomnus, & vigilia an ſint paſſiones virtutum motiuarum, li.26.c.4 314.a
ſtrignos herba, li.9.c.140 111.a
ſtrigni ſpecies, li.10.c.154 132.a
ſtrucios herba, li.10.c.155 132.a
ſomnus, & vigilia an ſint paſſiones viſus, li.26.ca.5. folio 314.b
ſuccini gemmæ origo, libro octauo, capitulo 104.& 105 93.a

I N D E X.

Somnus,& vigilia qualiter ſint paſſiones communis, c.65 254.b
Senſus, lib.26.c.6 315.a
Serpentes in communi, libro vigeſimo, capitulo 2. folio 248.b
Spiritus malignus vtrum agat in animam immediatè mala ſuggerendo, lib.26.c.68 320.b
Serpentum generatio, lib.20.c.4 249.a
Serpentum cibus, lib.20.c.5 249.a
Serpentum motus, & viuacitas, libro vigeſimo, capit.6 249.a
Serpentum aſtutia, lib.20.c.7 249.b
Serpentum venena, lib.20.c.8 249.b
Serpentum nocumenta, & remedia, libro vigeſimo, cap.9.& 10 229.b
Serpentum uarietates, libro 20. capitulo 11.& 12. 249 b
Serpentes monſtruoſi, libro vigeſimo, capitulo 13. folio 250.a
Serpentibus noxia, lib. vigeſimo, capitulo 14. 15. folio 250.a
Serpentum medicinæ, libro vigeſimo, capitulo 16. folio 250.a
Situla, ſpuens, & Syrena ſerpentes, lib.20. capit. 43. folio 252.b
Somni qualitas, & eius cauſa, libro 26. capitulo 8. fol. 315.a
Somni, & vigiliæ cauſæ oppoſitæ, lib. vigeſimoſexto, ca.9 315.b
Somnum cauſæ efficientes, libro vigeſimoſexto, capit.11 315.b
Sulphur, & eius natura, libro ſeptimo, capitulo 66. folio 79.b
Somni prima cauſa, quæ eſt euaporatio nutrimenti, lib.26.c.12 315.b
Somni nutrimentum eſt ſanguis, lib. vigeſimoſexto, ca.13 315.b
Sulphureæ aqua, lib.5.c.69 59.b
Somni cauſa an in diebus animalibus ſit cauſa ſomni, lib.26.c.16 316.a
Somni ſecunda cauſa eſt labor, libro vigeſimoſexto, ca.17 316.a
Sulphuris regimen, & operatio, libro ſeptimo, ca.67. fol. 79.b
Somni tertia cauſa eſt ægritudo, libro vigeſimoſexto, ca.19 316 b
Sulphuris virtus in medicina, libro ſeptimo, cap.68. folio 80.a
Somni quarta cauſa, quæ eſt ętas prima, lib. vigeſimoſexto, c.20.& 21 316.b
Somni quinta cauſa eſt caloris ſubtractio, li.26.c.23. folio 316.b
Surſum, & deorſum quòd ſunt in cęlo, lib.3.cap.13. folio 29.b
Syderitis herba, lib.9.c.142 111.b
Sylex eſt lapis durus, lib.7.c.13 85.a
Synapis cultura, & virtus, lib.10.cap.150.& 151. folio 131.b
Syricum, ac ceruſa, lib.7.c.100 83.a
Somni ſexta cauſa eſt ſtudij attentio, lib.26.cap.24. fol. 316.b
Sorbis quadruplex differentia, lib.13. ca.41 165.a
Salamandra animal ueneноſum, lib.20.c.63 254.b
Salamandræ nocumentum, ac remedium, lib.20. capit.64 254.b
Saura lacertus, & Stellio animal veneноſum, lib.20. ca 65 254.b
Stellionis medicina, lib.20.c.66 255.a
Scorpionum diuerſa genera, libro vigeſimo, cap.161. folio 264.b
Scorpionum morſus, remedia cõtra eos, lib.20.c.162. 163.& 164 264.b
Scorpionum medicinæ, lib.20.c.165 265.a
Seta uermis, lib.20.c.166 265.a
Sphalangion araneigenus, lib.20.c.167 265.a
Spoliator colubri, ac ſtella uermis, lib.20.capit.168. folio 265.a
Sapientia uicit malitiam, & omnia ſuauiter diſponit, lib.29.c.87 364.b

T

TAmarix arbor, lib.12.c.106 160.a
Taxus arbor uenenata, lib.12.capit.107 folio 160.a
Tęda arbor picea, lib.12.c.108 160.a
Therebintus, lib.10.c.109 160.a
tapſia herba, lib.9.c.145 111.b
tapſus barbaſtus herba, lib.9.c.146 112.a
tilia, & tinus arbores, lib.12.c.110 160.b
tegolitus tapazion, & turcois lapides, lib.8.ca.106. folio 93.a
tamarindi, & tuberes fructus, lib.14.ca.79 180.b
tempeſtas, & tempeſtuoſis temporibus, lib.4.ca.40. folio 44.a
tempeſtatum ſigna, lib.4.c.41 44.a
turbit radix, lib.12.c.111 161.b
tarandrus animal, lib.19.c.109 245.b
taxus animal, lib.19.c.110 245.b
Et cap.111 246.a
tempori qualiter conueniant paſſiones numeri, lib.3. cap.60 34.b
teſtena monſtrum marinum, lib.17.c.130 224.a
teſtudines marinæ, lib.17.c.131 224.a
temporis diffinitiones, lib.3.c.62 34.b
temporis motus qualiter in anima mẽſuretur, aut annumeretur, lib.3.c.67 35.b
temporis partes, lib.3.c.66 35.b
temporis perceptio, quòd dependeat ab anima, et non eius eſſe, lib.3.c.69 35.b
temporis ſubſtantia, quæ ſit, libro 3. capitulo 63. folio 35.a
tempus cur dicatur magis cauſa corruptionis, quàm generationis, lib.3.c.79 37.a
tempus qualiter ab Ariſtotele qualiter dicatur eſſe numerus, libro terzo, capitulo quinquageſimonono. 34.b
tigris animal, libro decimonono, capitulo 112. folio 246.a
tempus qualiter dicatur eſſe coæquæuum cœlo, Angelo, & primæ materiæ, libro terzo, capit. 73. folio 36.a

Tempus qualiter ſit menſara motus, lib.3.capitu.61. folio 34.b
Tragelaphus, & Tragodita animalia, lib.19.ca.113. folio 246.a
Tempus qualiter ſit quantitas continua per ſe, lib 3. cap.65 35.a
Timoris, & iræ ſpecies, libro 27. capitulo 70. folio 336.a
Temporum in ſerendo uarietas, lib.11. capitulo 37. folio 137.b
Tempus quid ſit, lib.3.c.58 34.b
Triticum, lib.11.c.105 144.b
Tritici proprietas, qualitas operatio, lib.11.cap.106. 107.108 145.a
Tritici pocula, lib.11.c.109 145.b
Tempus quod ſecundum quoſdã, non habet eſſe in ani ma, uel ratione, lib.3.c.68 35.b
Tempus quod ſit propriè, ac per ſe paſſio motus cęli, lib.3.c.81 37.a
Tempus uerum ſemper cauſatur à moto, uel aliquãdo ſit ſine motu, lib.3.c.80 37.a
Terra apta uineis, & arboribus, libro 6. cap. 60. fol. 69.a
Thas, lib.13.c.110 172.b
Thuris operatio in medicina, lib. 13. capitulo 110. fol. 172.b
Terræ motus cauſa, lib.6.c.26 66.a
Terræ motus ſigna, lib.6.c.33 66.b
Terra motus ſpecies, lib.6.c.28 66.a
Terræ motus effectus, lib.6.c.29 66.a
Terræ motus in quibus locis accidat, & quibus non, lib.6 c.31. 66. b
Et quibus temporibus accidat ibid.32
Thus arbor, lib.13.c.79 169.b
Thinnus moſtrum marinum, libro 17. cap.132.133. fol. 224.a
Theribintina, lib.13.ca.109 172.b
Teſta, lib.6.c.81 71.b
Tortuca maris monſtrum, lib.17.c.134 224.a
Terra an vndique inhabitetur, libro 6. capitulo 10. fol. 64.a
Terra commendatur multipliciter, libro 5. capitulo 3. fol. 63.a
Terra rotandam habet formam, capitulo 8. libro 5. fol. 64.a
Terra ſuper aquas fundata quomodo dicat, lib.5 c.5. fol. 63.b
Terra globus in medio aeris libratus, lib.5.capitu.6. fol. 63.b
Terra menſara, libro 6. cap. 13 64.b
Terra nudatio ab aquis, libro quinto, capitulo 1. fol. 63.a
Terra partes habitabiles, libro ſexto, cap.65. 65.a
Terrę portio modica inhabitatur, libro 6. capitulo 16. fol. 64.b
Terra primaria generatio, libro nono, capitulo 1. fol. 93.b
Terrę proprietas, lib.5.c.2. 63.a
Terræ genera diuerſa, libro ſexto, capitulo 41. folio 67.b
Terra ſitus, lib.5.c.4 63.b
Terra uerticoſus globus, libro ſexto, capitulo 11. folio 64.a
Thronorum nominatio, libro primo, capitulo 62. folio 11.b
Thymus herba, libro decimo, capitu. 156. fol.132.a
Et ibid.c.157.
Tigris, lib.5.c.37 56.b
Tipus, & titimallus herbæ, libro nono, capitulo 150. fol. 112.b
Tonitrui ſpecies, lib.4.c.56 45 b
Tonitrus, lib.4.c.55 45.b
Thimi ſemen, & vrticę, libro decimoprimo, cap.30. folio 136 b
Tonitrus, quòd non ſit ex qualibet colliſione, libro 4. cap.57 46.a
Thorax, pectus, & uenter, libro vigeſimooctauo, capit.90 351.b
Tonitrus ſine nube fieri poteſt, libro 4. capitulo 58. folio 46.a
Tophas, lib.8.c.12 85.a
Tranſmutatio metallorum per alchimiam, libro 7. cap.85 81.b
Tranſmatationes falſæ, libro ſecundo, capitulo 105. folio 26.a
Et Auguſtini opinio, ibid.c.106.
Tribuloſa, & tubera herba, lib. decimo, capit. 158. folio 132.a
Tribulus herba, lib 9.ca.147 112.a
Trifolion herba, lib.9.c.198 112.a
Trinitas creatrix qualiter in principio Geneſeos eſt inſinuata, lib.1.c.9 5.a
Terra nihil inutile germinat, lib. decimoquarto, capit.140 185.b
Tempora diſtinguuntur, per cęli luminaria, lib.25. cap.63 192.a
Temporum partes, & momenta, lib.15. capitulo 73. folio 193.a
Tabanus animal uolatile, libro 20. capitulo 169. fol. 265.a
Thamor, & Tabula vermes, libro 20. capitulo 170. folio 265.a
Teredonas lignorum uermes, libro 20. capitu. 265.a
Trinitas creauit omnia, lib.1.c.8 3.a
Tarda, & tragopa, lib.16.c.141 209.b
Turdela, lib.16.c.142 210.a
Turtur auis, lib.16.c.143.144 210.a
Tactus diffinitio, lib.25.c.76 311.a
Tactus quod non ſit plures ſenſus, ſed unus. lib.25.capit.77 311.b
Tactus proprietates, libro vigeſimoquinto, cap. 78. folio 311.b
tactus organum, libro vigeſimoquinto, capitulo 79. folio 311.b
tactus obiectum, lib.25.c.80 311.b
tactus medium, lib.25.c.81 312.a
teaca titimalus, & torpedo piſces, libro 17. capit.96. fol. 221.a
trebius, & tructa, lib.17.cap.97 221.a
taurus, li.18. c.87.f.234.a, et c.88.89.90.91. 234.b
talpa animal, lib.19. c.137. Et 138. Et 139 248.b
taranta, & tortuca ſerpentes, libro 20.c.44. 258.b

tyrus

Tyrus ſerpens, libro vigeſimo, cap.45.& 46 252.b
Tyri ſerpentis, & tyriaca, libro vigeſimo, capitu.47. folio 252.b
teſtudo vermis, li.20. c.172 265.b
teſtudinum quadruplex genus, libro vigeſimo, capitulo 173 265.b
tinea veſtimentorum vermis, libro vigeſimo, capitulo 174 265.b
trinitas perſonarum, lib.1.c.7 5.a
teſticuli, libro vigeſimooctauo, capitulo ſeptuageſimonono 350.a
tempora vacationis Imperij, libro trigeſimoſecundo, cap.101 423.b
tempora Friderici Secundi Imperatoris, libro 32.capitu.109 423.a
tempora Othonis Quarti Imperatoris, libro 32.capitulo 108 423.a
tempora Philippi Secundi, libro trigeſimoſecundo, cap.107 423.a
trinitas ſumma eſſentia, libro primo, capitulo vndecimo 5.b
trinitatis imago, quod refulgeat in Angelis, libro 1. cap.51 10.a
Trinitatis inuiſibilia, qualiter cognoſcuntur à mundi creatura, lib.1.cap.10 5.b
Trinitatis veſtigia relucent in omni creatura, lib.1. cap.12 5.b
tubera naſcentia ſine radicibus, libro decimo, capitulo 11 114.b
turbith radix, lib.9.c.149 112.a
turbo, quid ſit, li.4.c.39 44.a

V

VVa, & amigdala, libro vigeſimooctauo, capitu.56 346.b
Vacca, & vitulus marinus, lib.17. capitulo 135 224.a
Vipera ſerpens, li.20. c.48 253.a
Viperarum genera, li.20.c.49 253.a
Viperarum generatio. & Tyriaca, lib.20.capitu.50. & 51 253.a
Viperarum præparatio, & medicin.., libro 20.capitulo 52.& 53 253.b
Valles montibus calidiores, libro tertio, capitulo 24. & 25 65.b
Viſionum diuerſarum mutua collatio, vel comparatio, li.26.c.80 322.a
Viſio prophetica, lib.26.c.81 322.a
Vapor terræ quo aer imprimitur, libro ſexto, capitulo 69 70.a
Virtus intellectiua, libro vigeſimoſeptimo, capit.29. folio 331.a
Virtutis intellectiuæ duplex eſſentia, libro 27. capitulo 30 331.a
Vapor terreſtris, ſecundum elementum, libro 6.capitulo vlt. 72.b
Vniuerſitati nihil contrarium, libro 29.capitulo 14. folio 354.a
Varac, venia, & vegetana gemma, libro octauo, capitulo 107 93.a
Virginitas, quod præferatur matrimonio, lib.30.capitu.43 384.b
Variatio imaginis in Speculo viſui reſpondentis, libro 2.cap.80 23.a
Vimen, & vlmus arbores, libro duodecimo, cap.117. folio 160.b
Vitæ ſedis in corpore quadruplex aſſignatio, libro 24. capitu.47 298.b
Vita, an ſit in embrione ante organizationem, li.24. cap.48.49.& 50 298.b
Vita in humoribus, an ſit vita, libro vigeſimoquarto, cap.51 298.b
Vitalis virtus cauſa anhelitus, quod ſit, libro 24.capitulo 52 299.a
Virtutes vegetabiles, libro vigeſimoquarto, capitulo 64 300.b
Vis nutritiua inſtrumentum, libro 24.cap.66.& 67. folio 300.b
Virtutis nutritiuæ vnitas, libro vigeſimoquarto, capitu.68 300.b
Virtutis intellectiuæ diſtinctio, libro 27. cap.38.39. & 40 332.a
Venæ, li.28.c.24 343.a
Vngula, & pili, lib.28.c.32 344.a
Vocis inſtrumenta, libro vigeſimooctauo, capitu.65. folio 348.a
Venarum proceſſus ab epate, libro vigeſimooctauo, cap.73 349.a
Veſica, lib.28.c.77 350.a
Vrina, lib.28.c.78 350.a
Venti antelucani, libro quarto, capitulo trigeſimoſecundo 43.a
Venti quatuor principales, libro quarto, capitulo trigeſimoſexto 43.b
Ventorum alij ſani, alij noxij, libro quarto, capitu.38. folio 44.a
Ventorum augmentatio, li.4.c.30 43.b
Ventorum cauſa, li.4.c.26 42.b
Itidem alia diuerſa, ib.c.27. & 28
Ventorum effectus, & loci originales, libro quarto, capitulo 35 43.b
Ventorum interpellationis cauſa, libro quarto, capitulo 31 43.a
Ventorum genera, li.4.c.33 43.a
Ventorum numerus, & rationibus nominum, libro 4. capitulo 34 43.b
Ventorum qualitates, li.4.c.29 43.b
Ventorum vtilitas multiplex, libro quarto, capit.37. folio 44.a
Veneris, & Mercurij qualitates, libro decimoquinto, cap.29 188.b
Vis augmentatiua, li.24.c.73 301.b
Viſcera, & inteſtina, libro vigeſimooctauo, capit.70. folio 348.b
Virga virilis, li.28.c.80 350.a
Vulua, & matrix, li.28.c.81 350.b
Vanelli aues, li.16.c.145 210.a
Veſpertilio auis, li.16.c.146 210.a
Vlula auis, li.16.c.147 210.a
Vpupa auis, li.16.c.148 210.a
Vultur auis, li.16.c.149.& 150 210.b

Vulturam

Vulturũ multiplicia genera, et educatio, ac medicina, lib.16.c.151.152.& 153 210.b
Varius, vnicornis, & vncia animalia, li.19.ca.114. folio 246.a
Vri boues agreſtes, li.19.c.115 246.a
Vrſus animal, li.19.c.116 246.a
Vrſi aſtutia, generatio, venatio, & medicina, lib.19. cap.117.118.119.& 120 246.b
Vulpis doloſitas, & medcina, li.19.ca.121.122.& 123 247.a
Viſiones, vel imagines animæ per Angelum bonũ, vel malum expreſſis, li.26.c.64 326.b
Vellus aureum ex aqua generatum, libro quinto, capitulo 78 60.b
Ver, li.15.c.66 192.b
Viſus diffinitio. li.25.c.28 306.a
Viſus organum, li.25.c.29 306.a
Ventorum creatio ex maris refluxione, libro quinto, cap.21 54.b
Viſibilis ſpiritus celeritas, libro vigeſimoquinto, capitu.30 306.b
Viſualis radij circa progreſſum reprobatio, quorum opinionum, li.25.c.31 306.b
Verbaſcum, ac verbana herba, libro nono, cap.151. folio 112.b
Vox, li.25.c.56 309.a
Vela, & vitia ſemina, libro vndecimo, capitulo 110. folio 145.b
Vini diuerſitates, libro 14. capitulo 117.118.119. & 120 183.b
Vinum multiplex, libro 14. capit.121.122.& 123. folio 184.a
Vinum carenum, ſapa, & paſſum, libro 14. cap.125. folio 184.a
Verbo Dei omnia facta, libro ſecundo, capitulo 31. folio 17.b
Vocis ſignificatio, libro vigeſimoquinto, capitu.61. folio 309.a
Vetones herba, li.9.c.152 112.b
Vini cella, mutatio, proprietas, & alia, li.14.ca.111. 112.113.114.115.& 116 183.a
Vineæ fodiendæ, & arbores circumfodiendæ, libro 6. capit.63 69.b
Vinum purum, & eius operatio, libro 14. capit.127. 128.129.130
Viola, lib.10.c.159 132.b
Vox, qualiter ad auditum perueniat, libro 25.ca.58. folio 309.b
Violæ virtus in medicina, libro decimo, capitu.160. & 161 132.b
Voluntas omnis, quòd ſit in ratione, quomodo intelligatur, li.27.c.87 338.a
Vermes in generali, libro vigeſimo, capitulo 67. & 68 255.a
Vermium origo diuerſa, libro vigeſimo, capitulo 69. folio 255.a
Voluntatis diſtinctio, libro vigeſimoſeptimo, capitulo 85 337.b
Virga paſtoris, li.4.c.153 113.a
Voluntas triplex, li.27.c.84 337.b
Virge in aere, li.4.c.82 48.b
Vires appetitiuæ in obedientibus rationi, libro 27. capitulo 62 335.a
Vis quomodo ſit ab alijs diſtincta, libro 27. capit.79. folio 337.a
Viſcera terræ, quæ contineant, libro ſexto, capitu.68. folio 70.a
Vegetabiles cur non obediant rationi, libro 27. capitulo 63 335.a
Viſcus, & viticella, libro 9. c.154 113.a
Vis obediens rationi, li.27.c.64 335.a
Virtutes Angelicæ à nobis aſſumendæ in exemplum, lib.1.cap.86 14.b
Voluntas in bono firmata magna libertas, libro 27. cap.90 338.b
Vitium putatio, & propagatio, libro decimotertio, capitulo 46 165.b
Vitis, & eius nutrimentum, libro nono, capitulo 6. folio 94.a
Vitis natura, li.13.c.42 165.a
Vinearum cultura, libro decimotertio, capitulo 43. folio 165.b
Vineæ veteres, & nouellæ, libro decimotertio, capitulo 44 165.b
Vitri natura, li.6.c.77 71.a
Vitri operatio in alchimia, libro ſexto, capitulo ſeptuageſimonono 71.a
Vitri origo, li.7.c.77 81.a
Vitri virtus in medicina, libro ſexto, capitulo ſeptuageſimooctauo 71.a
Volatilium formatio, & natalitium, libro 16. capitulo primo 196.b
Vitrum, quomodo fit, li.7.c.77 81.a
Vis motiua ſenſibilis, libro vigeſimoquinto, cap.101. folio 313.b
Vlpicum, & vrtica, li.10.c.162 132.b
Vinum, li.14.c.109.& 110 182.b
Vina fictitia, & proprietate, libro 14. capitulo 133. & 134 185.a
Vnitas diuinæ eſſentiæ, libro primo, capitulo ſexto. folio 4.b
Voluntas, an ſit potentia per ſe, libro 27. capitu.85. folio 337.b
Vitium inſitio, & vinearum foſſio, libro 13. cap.47. & 48 166.a
Vitium ablaqueatio, pampinatio, atque rigatio, libro 13.c.49 166.a
Vitibus contraria, & nociua, libro decimotertio, capitulo 51 166.a
Vitium materiam, vide libro 13. capitulo 52.53.54. 55.& 56 166.b
Voluntas, an ſit in omnibus viribus animæ, libro 27. capit.86 338.a
Voluntatis conſenſus, libro vigeſimoſeptimo, cap.89. folio 338.a
Vindemia, quando facienda, libro decimotertio, capitulo 59 167.a
Voluntatis obiectum, & inſtrumentum, libro 27. capitulo 89 338.a
Viſcus, li.13.c.112 172.b
Veſpa animal volatile, libro vigeſimo, capitu.175. folio 265.b

Veſparum

INDEX.

Veſparum diuerſa genera, libro vigeſimo, capit. 176. folio 265.b
Veſparũ cibus, & generatio, & punctio, li. 20. cap. 177. 178. & 179. 266.a
Viſionis fallacia, vel error, libro vigeſimoſexto, capitulo 78 322.a
Virtus cogitatiua, vel excogitatiua, libro 27. cap 9. folio 328.a
Virtus excogitatiua, quæ dicatur, ſecundùm Auicennam, li. 26. c. 10 328.b
Vrticæ operatio in medicina, libro decimo, cap. 163. & 164 133.a
Via recordationis, & obliuionis in capite, libro 27. cap. 12 328.b
Vermes anuloſi, libro vigeſimo, capitulo ſeptuageſimo 255.b
Vermium pedes, li. 20. c. 71 255.b
Vermes alati, li. 20. c. 72 255.b
Vermes habentes aculeum, libro vigeſimo, cap. 73. folio 255.b
Vermes anuloſi, lib. 20. c. 74 256.a
Vua, & vuarum differentia proprietates, lib. 14. capitu. 80. 81. 82. & 83 180.b
Et cap. 84 181.a
Vermium ſenſus, & voces, libro vigeſimo, capit. 75. folio 256.a
Vis motiua membrorum, li. 27. c. 76 336.b
Vua paſſa facienda, l. 14. c. 85. & 86 181.a
Virtus memoratiua, libro vigeſimoſexto, capitu. vndecimo 328.b
Vinum malorum granatorum, libro decimoquarto, cap. 136 185.a
Vinum cidoniorum, libro decimoquarto, capitu. 137. folio 185.b
Vinum meſpilatum, & dactilicum, libro 14. capitulo 138 185.b
Viſcum, li. 14. c. 139 185.b
Venth, vipera, & vmbra, libro decimoſeptimo, capitulo 98 221.a
Vranoſcopus, vrtica, & vulpa piſces, libro 17. capitulo 99 221.a
Vacca, eius caro, medicina ex ea, libro 18. cap. 102. 103. 104 235.a
Veruex, li. 18. c. 95 235.a
Vitulus, libro decimooctauo, capitulo 96. & 97. folio 235.a
Vituli medicina, li. 18. c. 98 235.b
Vermium generatio, libro vigeſimoſexto, capitu. 76. folio 256.a
Virtus vitalis, li. 24. c. 11 293.b
Vita in genere, libro vigeſimoquarto, capitulo duodecimo 293.b
Vita, an ſubſtantia, vel accidens, libro 24. capitu. 13. folio 293.b
Vita, an ſit anima ipſa, libro vigeſimoquarto, capitulo 14 293.b
Vita, qualiter dicatur eſſe anima, libro 24. capitu. 15. folio 294.a
Vita, an ſit animæ potentia, libro vigeſimoquarto, capitulo 16 294.a
Vitę potentia, & virtus indiuiſa, li. 24. c. 17 294.a
Vita, qualiter ſit actus animæ, lib. 24. cap. 19. & 20. folio 294.b
Vita diuerſimodè ſumpta, eſt actus, & potentia, libro 24. c. 21 294.b
Vita habitualis potentia, libro vigeſimoquarto, capitulo 22 294.b
Vita effectiua, libro vigeſimoquarto, capitulo vigeſimotertio 295.a
Vitæ actus infatigabilis, libro vigeſimoquarto, capitulo 24 295.a
Vita fluere dicitur ex quieto, & ſempiterno, lib. 24. cap. 25 295.a
Vita, an ſit immediatè à Deo creata in plantis, & brutis, li. 24. c. 26 295.b
Vitæ multiplicatio in plantis, & multæ ſententiæ circa hoc, lib. vigeſimoquarto, cap. 27. 28. 29. 295.b
Et cap. 30. 31. 32 296.a
Vitæ principia fundantur in eſſentialibus rei principys, li. 24. c. 33. 34. & 35 296.b
Vita duplex creata, & increata, libro vigeſimoquarto, cap. 39 297.a
Vitæ multiplex differentia, libro vigeſimoquarto, capitulo 46 297.b
Viſionum ſua genera, libro vigeſimoſexto, capitu. 75. folio 321.b
Viſionum ordo, libro vigeſimoſexto, capitulo ſeptuageſimoſexto 321.b
Viſionum connexio, libro vigeſimoſexto, capitu. 77. folio 322.a
Virtus vitalis patiens, libro vigeſimoquarto, cap. 55. folio 299.b
Virtus animalis, & eius ſpecies, libro 24. capit. 56. & 57 299.b
Virtus ſpiritualis, & eius inſtrumentum, libro 24. capitulo 58 299.b
Virtutis animalis inſtrumentum, libro 24. capitu. 59. folio 299.b
Vitium animæ diuiſio, libro vigeſimoquarto, cap. 60. & 61 300.a
Viſibiles ſpecies ſunt in medio, & in oculo, libro 25. cap. 42 307.b
Videndi modus, c 43 308.a
Viſus multæ q̃ones, lib. 25. c. 44. 45. 46. & 47. 308.a
Et cap. 48. & 49 eod.b
Veritatis ex intuitu in mente formatur imago Trinitatis, lib. 27. c. 18 329.b

X

Xilocaracta fructus, lib. 14. c. 87 181.a
Xion, Zeleutide, Iboz, Idros, & Iſida aues, libro 16. cap. 154 210.b

Y

Ypericon herba, libro nono, capitulo centeſimo quinquageſimoquinto 113.a
Yppotamus bellua, libro decimoſeptimo, capitulo 136. & 137 224.b
Ychneumon, & Yppotamus animalia, libro 19. capitulo 124 247.a

Zeodar

INDEX.

Z

Zeodar herba, libro decimo, capitulo 170. ſolio 133.b
Zedroſi, zidrach, & zephius belluæ marinæ, libro 17. capitu. 158 224.b
Zitiron monſtrum marinum, libro decimoſeptimo, capitulo 139 224.b
Zinziber ſimile piperi, libro decimo, capitulo 171. ſolio 133.b
Zodiaci duodecim ſigna, libro decimoquinto, cap. 34. ſolio 189.a
Zubro beſtia, libro decimonono, capitulo centeſimo vigeſimoquinto 247.b
Zonæ, & circuli in eis contenti, libro tertio, capit. 16. folio 29 b
Zizifum fructus, & Ipomelides fructus, libro 14. capitulo 88 181.a
Zonæ quinque, libro ſexto, capitulo decimoquarto, folio 64.b
Zonæ, quod quinque in cælo, & in terra dicuntur eſſe, lib. 6. c. 15 64.b
Zuccari, & candidi natura, libro decimotertio, capitulo 113. & 114 172.a
Zuccari penidiæ, li. 13. c. 115 173.a

F I N I S.

OPVS PRAECLARVM,

SPECVLVM MAIVS INTITVLATVM,

IN SPECVLVM NATVRALE, Speculum Doctrinale, Speculum Morale, & Speculum Hiſtoriale Quadripartitum, VINCENTII Præſulis.

Inchoat numine fælicitatis. At primò in eas partes generalis Prologus.

De cauſa ſuſcepti operis, & eius materia. Cap. I.

QVONIAM multitudo librorum, & tẽporis breuitas, memoriæ quoque labilitas, non patiuntur cuncta, quę ſcripta ſunt, pariter animo comprehendi. Mihi omnium fratrũ minimo plurimorum libros aſſiduo reuoluenti, ac longo tempore ſtudioſè legenti, viſum eſt tandem (accedente etiam maiorum meorũ conſilio) quoſdam flores pro modulo ingenij mei electos, ex omnibus ferè quos legere potui, ſiue noſtrorum, id eſt, Catholicorum Doctorum, ſiue Gentilium, ſcilicet Philoſophorũ & Poetarum, & ex vtriſque Hiſtoricorum in vnum corpus voluminis quodam compendio & ordine ſummatim redigere. Ex his duntaxat præcipuè, quæ pertinere videntur, vel ad fidei noſtræ dogmatis aſtructionem, vel ad morum inſtructionem, ſiue ad excitandam charitatis deuotionem, aut diuinarum ſcripturarum myſticam expoſitionem, vel ad ipſius veritatis manifeſtam aut ſymbolicam declarationem; vt & ſtudio meo quaſi modum quendam imponens curioſitati meæ, cæterorumq; nonnullorum forſitan mei ſimilium (quorum ſtudium, & labor eſt plurimos legere, eorumque flores excerpere) per hoc vnum grãde opus, vtcunque ſatisfacerem, & laboris mei fructum poſcentibus non negarem. Siquidem faciendi plures libros nullus eſt finis, & curioſi lectoris non ſatiatur oculus viſu, nec auris impletur auditu. Ad iſtud ipſum prouocauit me plurimum falſitas, vel ambiguitas quaternorum, in quibus auctoritates Sanctorum adeo plerumque mendaciter a ſcriptoribus, vel notarijs intitulabantur cum ſcribebantur, vt quæ hæc ſententia, vel cuius auctoris eſſet omnino neſciretur. Dum, verbi gratia; quæ Auguſtini, vel Hieronymi erat, aſcribebatur Ambroſio, vel Gregorio, vel Iſidoro, vel e contra. Aut verborum aliqua parte dempta, vel addita, vel mutata, ſenſus auctoris corrumpebatur: ſic & de dictis Philoſophorum, aut Poetarum; ſic de narrationibus Hiſtoricorũ fiebat, dum vnius nomen pro alio ſumebatur, vel dictorum veritas ſimpliciter euertebatur.

Iterum alia cauſa. Cap. II.

VIdebam præterea, iuxta Danielis prophetiam, temporibus noſtris non tantummodo ſecularium litterarum, verum etiã diuinarum ſcripturarum vbique multiplicatam eſſe ſcientiam. Omnesque, præcipuè fratres noſtros, aſſiduę ſacrorum librorum hiſtoricis ac myſticis expoſitionibus, inſuper & obſcurioribus quæſtionibus enodandis inſiſtere. Inter hæc autem hiſtorias eccleſiaſticas (quarum lacte paſcebatur antiquorum ſimplicitas) quodammodo viluiſſe, & in neglectum veniſſe, cum tamen non ſolum vtiq; voluptatis ac recreationis ſpiritus: verumetiam ędificationis plurimum in ſe contineant. Eo, quòd primum quidem Eccleſiæ naſcentis infantiã in Apoſtolis deſcribebant, quos ipſe dominus tanquam mater filios, & tanquam gallina pullos ſub alarum ſuarum delicijs educauit & fouit. Deinde verò eandem ſpiritu oris ſui virtute inductam, & quaſi iam in roboſtiorem ætatem prouectam, non ſolum in ipſis Apoſtolis, ſed etiam in cęteris martyribus eorum ſequacibus, per duodecim perſecutionum tempora tribulationibus expoſuit, eiusq; patientiam in illis exercuit. Poſt hæc autem conſummata victoria, ſcilicet prędictorum Sanctorum, iamq; pace per Conſtãtinum Eccleſiæ reddita, pullulantibus iterum diuerſis hæreſibus, videlicet, Arriana, Nouatiana, Pelagiana, & cęteris. Sicq; ad rediuiua bella ipſam Eccleſiam prouocantibus; vt quam gladius non vicerat, verborum fallacia ſubuerteret. Ipſos itidem hæreticos per doctores ſuos catholicos, videlicet, Athanaſium, Hilarium, Baſilium, Ambroſium, Hieronymum, Auguſtinum, & cæteros, verbis & ſcripturis conſtanter reuicit, eiusq; ſapientiam, ac ſi iam perfectè ætatis eſſet, in eis exacuit & elimauit. Denique poſt huiuſmodi triumphos Eccleſia quaſi iam emerita in pace quieuit, dum in ſanctis Confeſſoribus, Anachoritis, & Monachis in Aegypto & Syria cæterisque locis orbis philoſophantibus, ad cęleſtem & contemplatiuam vitam aſcendit, ſimulq; conuerſationem ducens angelicam, infinita bene viuendi vbertima exempla reliquit. Hæc & alia plurima in illis hiſtoricis vtilia ſimul, & delectabilia cernens, plurimosq; fratrum noſtrorum huiuſcemodi rerum ignaros conſpiciẽs, ipſas etiam ſicut, & cętera de diuerſis auctoribus diligenter excerpendo collegi, atq; ad certum ordinem temporum cuncta redegi.

De modo agendi & titulo Libri. Cap. III.

CVm autem apud me ſollicitè ac ſtudioſè inquirerẽ: quonam modo, vel ordine cuncta in vnum corpus aptius compingerem, cernens, ꝙ ſi diuerſorũ ſentẽtias ad eandem materiam pertinẽtes (vt fieri ſolet) per ſingulos titulos annotarẽ. Verbi gratia, ſub vno titulo ſententias & exẽpla de Charitate, ſub alio de Caſtitate, & ſic de cęteris virtutibus, & vitijs ſingillatim tractãdo procederẽ, totam vtiq; rerum naturã (quam nihilominus deſcribere diligenter diſpoſui) neceſſariò ab hoc opere nõ excluderẽ, necnõ & ordinem etiam hiſtorię non parũ vtilitatis, & pulchritudinis habentẽ, omnino confunderem, & euerterem. Conſideratis omnibus, competentiorem procedendi modum nullatenus reppert, quàm iſtum, quem prę cunctis elegi, videlicet, Vt iuxta ordinem ſacræ Scripturæ, primò de Creatore, poſtea de creaturis, poſtea quoq; de lapſu & reparatione hominis, deinde verò de rebus geſtis iuxta ſeriem temporum ſuorũ ordinatè differerem. In fine verò totius operis ſingulas eius particulas ad idem pertinẽtes per ſingulas materias quibuſdã titulis & notulis concordarẽ. Deniq; quoniam (vt ſuperius dictum eſt) ex diuerſis auctoribus hoc opus contextum eſt, vt ſciatur quid cuius ſit, ſingulorum dictis eorum nomina annotaui, ac ne facile tranſponerentur de locis proprijs, nequaq̃ in margine, ſicut fit in Pſalterio gloſato, & epiſtolis Pauli, & in ſententijs, ſed inter lineas ipſas (ſicut fecit Gratianus in compilatione canonũ) ea inſerui. Interdum etiã ea quę ipſe, vel à maioribus meis, ſcilicet modernis doctoribus, didici, vel in quorundã ſcriptis notabilia reperi, nomine meo, id eſt auctoris intitulaui. Illud autẽ lectorem non lateat, nonnulla in hoc opere, maximè quæ de geſtis ſanctorum Martyrum, & Cõfeſſorum, nõ ita penitus abbreuiata eſſe, vti volui, quia nimirum alijs quoque ſtudijs per obedientiã, interdũ occupatus & intentus, non omnia manu ꝓpria, ſed pleraq; per manus notariorũ abbreuiaui, vt potui. Verumtamen hoc nihilominus attendat, ꝙ nimis abbreuiata narratio legenti, vel audienti minus ſapiat. Vt autẽ huius operis

partes ſingulæ lectori facilius eluceſcant, ipſum totum opus per libros, & libros per capitula diſtinguere volui, quod & Speculum maius appellari decreui. Speculum quidē, eo q́ quicquid ferè ſpeculatione, id eſt, admiratione vel imitatione dignum eſt, ex his quæ in mundo viſibili & inuiſibili ab initio vſque ad finem facta, vel dicta ſunt, ſiue etiam adhuc futura ſunt, ex innumerabilibus ferè libris colligere potui, in vno hoc breuiter continentur. Maius autē ad differentiā parui libelli iamdudum editi, cuius titulus eſt Speculum, vel imago mundi, in quo, ſcilicet huius mundi ſenſibilis diſpoſitio, & ornatus paucis verbis deſcribitur.

De vtilitate operis & Apologia auctoris. Cap. IIII.

ITaque cum hoc agerem non ignorans pleroſq; longitudinem voluminis poſtmodum, cum iam perfectum fuiſſet, nimium abhorrere, ſciens tamen vtilitatem, nolui penitus ab opere cœpto deſiſtere, donec illud (iuuante Deo) ad finem producerem. Certus ſum enim, & confido in domino, hoc ipſum opus nō ſolum mihi, ſed omni ſtudioſè legenti non parum vtilitatis afferre, non ſolum ad Deum per ſe, & creaturas viſibiles & inuiſibiles cognoſcendū, ac per hoc diligendum, & cor ſuū in deuotione charitatis multorū doctorū ignitis ſententijs, & exemplis excitandū, verum ad prædicandum, ad legendum, ad diſputandū, ad ſoluendum, necnō, & generaliter ad vnumquemq; ferè modum, & genus artis cuiuſlibet mere explicandum. Porrò ne quis in hoc opere, vel de nouitate, vel de nimia prolixitate me æſtimet arguendum, quoniam hoc ipſum opus nouum quidē eſt ſimul & antiquū, breue quoq; pariter & prolixum. Antiquum certè auctoritate & materia. Nouum verò partium compilatione, & earum aggregatione. Breue quoq; propter multorum dictorū in breue perſtrictionē. Longū nihilominus propter immenſam materiæ multitudinem. Denuq; ſi paucos ex ipſis minimis particularibus voluminibus ex quorū floſculis, hoc ipſum opus vniuerſale cōtextum eſt precio comparatem, aut ſcribi facerē, quorum tamen magnitudo forſitan huic operi, vel maiori parte per equiparantiā reſpondere poſſet; Verbi gratia ex philoſophis, Ariſtotelē de animalibus, Auicennam de medicina, Plinium de hiſtoria naturali, vel ex Iudæis Ioſephum, ex noſtris autē Auguſtinum de ciuitate Dei, vel ſuper Pſalteriū, vel ſuper Ioannem. Moralia quoq; beati Gregorij, vel aliquem huiuſmodi: nullus eſſet fortaſſis, qui argueret, nemoq; reprehenderet; & tamen cū haberē hęc omnia, ne dicam tertiū, vel quartā, immo nec ſaltem decimā, aut viceſimam partē eorū, quæ in hoc opere continentur vellem in ſcriptis poſſiderem, aut tenerē. Nā & ex ipſis certè libris, quos etiam ſacri doctores, olim in exponendis ſcripturis, aut in reuellendis hæreticis, ſiue quibuſlibet alijs emergentibus cauſis vtiliter ediderunt: dum quiſquam a quoquā legitur: pleruq; vix in tribus, aut quatuor, vel quinq; capitulis ſententia notabilis ad proferendum in publico ſermone, ſiue etiā in lectione, vel diſputatione reperitur. Quantò minus ergo nunc arguendus videor, quia multorum librorum florē quendam, atq; medullam in vnum volumen compegi: iterumq; ſub certis titulis ordine cōgruo redegi. Non autem hoc dico ſanctorum patrū, vel etiam ceterorum autorum veterum ſcriptis præſumptuoſè derogando: meumq; iactanter & inaniter extollendo, præſertim cū hoc ipſum opus, vtiq; meum ſimpliciter non ſit, ſed illorum potius, ex quorum dictis ferè totum illud cōtexui. Nam ex meo ingenio pauca, & quaſi nulla addidi. Ipſorū igitur eſt auctoritate, meum autem ſola partium ordinatione. Nec ignoro me non omnia, quæ ſcripta ſunt inueniſſe, vel legere potuiſſe. Nec me profiteor, etiā ex his quæ legere potui, cuncta quæ ibi notabilia ſunt expreſſiſſe, alioquin in immenſum volumen oporteret extendi. Sed de bonis, vt arbitror, meliora; vel certè de melioribus, nonnulla collegi.

Apologia de regnis & bellis huic operi inſertis. Cap. V.

VT autem vtilitatem operis plenius innoteſcat, taceo de virtutibus, & vitijs, & ſacramentis, & ceteris huiuſmodi, quæ ad ædificationem morum, ac fidei euidentius pertinēt, & quorū vtilitates per ſe patent, etiā ea quæ minoris hic vtilitatis, immo quaſi ſuperflua penitus eſſe videntur (vt ſunt ea quæ de regnis & bellis, ac ceteris huiuſmodi enarrantur) attentius conſideranti, vtilia ſatis eſſe probantur. Nam, & hiſtoriæ non ſolum gentiliū, ſed eccleſiaſticæ, & etiā euangelicæ, ſm Imperatorum, & regum tempora deſcribuntur. Lucas namq;, cum incarnationis Dominicæ hiſtoriā texeret, in ipſo Euangelij ſui principio, de Herode Rege, & poſt pauca, de Cæſare Auguſto mentionem fecit: vt illa quæ minus nota erant hominibus, ab his quæ pene apud omnes fama celebri ferebantur, confirmarentur, & roborarentur. Illæ quippe res geſtæ (vt dicit Hugo Floriacenſis) quæ nulla regū, ac temporum certitudine cōmendantur, non pro hiſtoria recipiuntur. Valet igitur in hoc opere ſucceſſionis temporum, & annorū Regum, & Imperatorum, necnon Romanorum Pontificum annotatio breuis. Nec ſolum ad præſentis hiſtoriæ, verum etiam ad cuiuſlibet alterius nomen Imperatoris, vel Papæ, vel Regis ſub quo geſta ſit; habentur confirmationē & elucidationem; vt ſcilicet ſi dubitetur de tempore hoc, ad cathalogum regum illius terræ, in quā res illa geſta refertur, recurri poſſit, ibique reperiatur quo tempore Rex ille regnauerit, ac per hoc etiam quo tempore illa geſta ſit. Veruntamen, quia de annorū numero, multa eſt in hiſtorijs diſſonantia, nulli rectè præciſè, ac penitus adherendum, maximeq; numero Chronicarum. Sed ad tātum valet, vt ſciatur, non quo anno, ſed quo tēpore, vel ſub quo Imperatore, quæque res annotata acciderit. Ceterum ex bellis famoſis vbiqueq uaq; per orbē terra diuerſa regna commiſſis, in quibus vincit Rex noſter pacificus, qui locutus eſt pacem in plebem ſuam, Lector animaduertere poterit, quanto feruore pugnandum ſit nobis cōtra ſpirituales hoſtes, pro ſalute noſtra ſpirituali, & æterna gloria nobis promiſſa; cum illi quidē, vtpote infideles, huius ſalutis, & gloriæ ignari, ac penitus exortes, tam acriter dimicauerunt pro ſalute temporali tantum, & gloria momentanea, vel adipiſcenda, vel menda. Ex cęde quoque hominum in eiſdem prælijs innumerabili perpetrata, licet aduertere ſeueritatē Dei in reprobos: quos quaſi pecora vilia inutiles, vel abiectos reputans, peccatis eorum exigētibus, tot eorum millia, tanquam innumerabiles multitudines, in ſingulis ferè bellis, per manus hoſtium interire, ſimulque in anima, & corpore paſſim perire permiſit. Econtra verò bonitatē ipſius, & clementiam in electos, pro quibus ipſemet in fine tēporū Rex Iſraël, mutato habitu ſuo ne agnoſceretur ab hoſtibus, id eſt, forma ſerui ſuſcepta, armis noſtræ mortalitatis indutus, vt quod infirmum eſt Deo, fortius eſſet hominibus, in campum certaminis huius mundi, poteſtates contrarias debellaturus, aduenit, & vt eos ab vtraq; morte miſericorditer liberaret, vſque ad proprij ſanguinis effuſionem multiplicem & copioſam, inſuper, & vſque ad mortem ignominioſam, tam fortiter agonizauit & vicit.

Apologia de natura rerum & hiſtoria temporum. Cap. VI.

POrro ipſam rerum naturam, quam diligentius vt potui, deſcripſi, nullus (vt æſtimo) ſuperfluam aut inutilem reputabit, qui in ipſo creaturarū libro nobis ad legendum propoſito, creatoris, gubernatoris, & conſeruatoris omnium Dei potentiā ſapiētiam & bonitatē, ipſa veritate rationem illuminante, legere conſueuerit. Nā (vt ait magnus ille Baſilius) ab his qui veritatem intelligentes ex viſibilibus inuiſibilia reputant, in terra, & in aere, in aquis, & in cœlo, & in omnibus quæ cernuntur, Benefactoris monumenta certiſſima capiuntur. Sicq; domino ſenſibus eorum iugiter adherente, nec peccanti tempus datur, nec inimico locus ſuggerendi contraria relinquitur. Accedit adhæc, & vtilitas alia Doctoribus & Prædicatoribus, cunctiſq; ſcripturarum ſacrarum expoſitoribus minimè contemnenda. Vt enim Auguſtinus dicit, rerum ignorantia facit obſcuras figuratas locutiones, cum ſcilicet, ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum, quę ponuntur plerumque in ſcripturis alicuius ſimilitudinis gratia. Numerorum quoq; imperitia, multa facit in eis non intelligi myſticè poſita. Iam vero quanta eſt pulchritudo, etiā infima huius mundi, & quàm grata rationis aſpectui diligenter conſideranti, non ſolum modos & numeros, & ordines rerum, quæ per diuerſas mundi partes decentiſſimè, & ordinatiſſimè collocantur, verumetiā volumina temporum, quæ per deceſſiones, atque ſucceſſiones eorum iugiter explicantur, & morte naſcentium diſtinguuntur. Ego quidem, vt taceā de mundis corde, quorū eſt propriū videre Deū, & in ipſo delectari. Ego inquā (vt verum fatear) licet peccator immundus, cuius nimium mens adhuc in fœcibus carnis ſuæ iacet eiuſdem ſordibus obuoluta, quadā tamen ſpirituali ſuauitate in mundi creatorem, ac rectorē afficior, quia ipſum maiori veneratione ac reuererentia proſequor, cum ipſius creaturæ magnitudinē ſimul, & pulchritudinē eiuſq; permanentiam intueor. Ipſa nāq; mens, plerumq; paululum a præfatis cogitationum & affectionum fęcibus ſe erigēs, & in ſpeculationis lucem (vt poteſt) aſſurgēs, quaſi de quodā eminenti loco totius mundi magnitudinē vno ictu cōſiderat, infinita loca diuerſis creaturæ generibus repleta intra ſe continentem. Aeuum quoq; totius mundi, videlicet a principio vſq; nūc, quodam aſpectu nihilominus conſpicit: ibiq; tempora omnia per diuerſas generationū ſucceſſiones rerum mutationes continentia, quaſi ſub quadam linea comprehēdit. Et inde, ſaltē intuitu fidei, ad cogitandū vtcunq; Creatoris ipſius magnitudinē pulchritudinem, atq; perpetuitatē aſcendit. Ipſe nāq; mundus ſpacioſitate

locorum

locorum imitatur pro modulo ſuo Creatoris immenſitatem. Varietate ſpecierum ipſius pulchritudinē, prolixitate temporū eius æternitatem. Hæc autem ipſa temporalis pulchritudo, quæ rerū tranſitu ac ſucceſſu peragitur, hiſtorica narratione comprehenditur, quæ ab initio mundi vſque ad finem in hoc opere deſcribitur pleniſſimè.

Apologia de vniuerſitate ſcientiarum. Cap. VII.

SI quis autem præſumptionis me velit arguere, quòd ego non dicam in omni facultate vel arte, ſed nec in vna quidem ſatis edoctus, auſus ſim etiam huic operi diuiſiones omnium ſcientiarum & artium materiamq; & ordinem ſingularum, tam diligenter inſerere, audiat iterum me non per modum auctoris, ſed excerptoris vbiq; procedere, nec circa difficultates quarumlibet artium enucleãdas propoſitum meum inſtituiſſe. Sed leuia quędam & plana de ſingulis memorięq; vtilia ſub breuitate quadã, vt cętera poſuiſſe. In quibus & ſi forſan aliqua ſunt, quæ non multum expediat ſcire, quãdoq; tamen hæc ipſa turpe eſt ignorare. Et quia ſuccedentibus facilè de memoria elabuntur, mihi quidem viſum eſt etiam horum memoriale quoddam compendioſum inter cętera, quæ hoc opere continentur, ordine cõgruo ponere; ad quod pro loco & tempore oportuno ſtudioſi lectoris animus valeat recurrere. Ad hoc autem ipſum noſtrorum ſtudijs prouocatus ſum. Iſidori videlicet Hiſpalenſis, & Hugonis, atque Richardi Pariſienſis. Quorum primus in libro etymologiarum inter cætera de quibus agit, etiam de vnaquaq; ſcientia pauca breuiter tangit. Secundus in libro didaſcalicon ſcientiam generaliter diuidit; ſingularumq; materiam breuiter deſcribit. Et tertius qui dicitur in libro excerptionum idem facit. Verum quoniam omnes hi de ſingulis tranſeundo breuiſſimè tangunt; hac de cauſa etiam ad libros Philoſophorum diuerti, qui de his omnibus latius & diffuſius agunt; indeq; pauca notabilia breuiter excerpſi, quę præ dictorum catholicorum dictis (vt potui) competenter adieci. Accedit ad hoc, q̄ omnes artes diuinæ ſcientiæ, tãquam reginæ famulantur; vnde & illæ quæ liberales vocantur, plerunq; in aſſertione eccleſiaſtici dogmatis aſſumuntur. Hinc beatus Petrus Apoſtolus in Epiſtola quadam, itinerario Clementis adiuncta, ſic loquitur. Cum inquit ex diuinis ſcripturis integram quis & firmam regulam ſuſceperit veritatis, abſurdum nõ erit, ſi aliquid etiam ex eruditione ac liberalibus ſtudijs, quæ fortè in pueritia attigit ad aſſertionem veri dogmatis conferat. Ita tamen vt vbi vera didicit, falſa & ſimulata declinet.

Apologia de dictis Philoſophorum & Poetarum. Cap. VIII.

NE quis autem redarguendum me putet, eo q̄ multa de Gentilium Philoſophorum, ſcilicet Poetarum libris, nonnulla etiam de quibuſdam apocryphis in hoc opere poſuerim: alioquin & Apoſtolos redarguere poterit, qui ex vtroque genere nõnulla in epiſtolis ſuis teſtimonia vſurpauerunt. Nam, verbi gratia; Paulus in Epiſtola ad Corinthios Menandri Comicis Senarium poſuit, dicens. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Idem ad Titum ſcribens Epimenidis Poetę verſiculum inducit, dicens: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, vẽtres pigri. Idem etiam apud Athenienſes in Martis curia diſputans Arati Poetæ teſtimonio vtitur, de Deo dicentis. Ipſius igitur & genus ſumus. Hinc beatus Hieronymus, cuidam huiuſcemodi calumniatori ſuo, videlicet magno oratori Romano per Epiſtolam ſic reſpondit. Quæris, ait, cur in opuſculis noſtris ſęcularium interdum litterarum exempla ponamus, candoremq; Eccleſiæ Ethnicorum ſordibus polluamus; reſponſum breuiter habeto; nunquã hęc quæreres, niſi te Tullius totum poſſideret; ſi ſcripturas ſanctas legeres, & earum interpretes obmiſſo Vulcatio euolueres. Nã & in Moyſe, & in Prophetarum voluminibus, & epiſtolis Pauli, quædam de libris Gentilium aſſumpta ſunt. In Deutoronomio quoq; Domini voce præcipitur; mulieris captiuæ radendum eſſe caput & ſupercilia, omneſq; pilos & vngues corporis amputandos, & ſic eam habendam coniugio. Quid ergo mirum; ſi ego etiã ſapientiam, propter eloquij venuſtatẽ & membrorum pulchritudinem de ancilla, atq; captiua Iſraelitem facere cupio. Et ſi quid mortiferum eſt idololatriæ, vel voluptatis erroris & libidinum, præſcindo & abrado; mixtuſq; puriſſimo corpori immaculatos domino Sabaoth filios ex ea genero; hæc Hieronymi ſunt. Ego quidem non ignoro Philoſophos inter ſe multa dixiſſe contraria, maximè de rerum natura. Verbi gratia. Aerem quidam naturæ calidæ eſſe poſuerunt, vt Ariſtoteles & Auicenna. Quidam verò gelidæ; vt Seneca. Venena quoq; ſerpentum, quidã frigida eſſe dicunt; vt Iſidorus: quidam verò calida; vt Auicenna. Sed quoniam in iſtis, & in alijs huiuſmodi vtralibet pars contradictionis abſq; fidei noſtrę periculo poteſt credi vel diſcredi, Lectorẽ admoneo, ne forſan abhorreat, ſi quas huiuſmodi cõtrarietates ſub diuerſorum auctorũ nominibus in pleriſq; locis huius operis inſertas inueniat, præſertim cũ ego iam profeſſus ſim in hoc opere me nõ tractatoris, ſed excerptoris morẽ gerere. Ideoq; non magnopere laboraſſe dicta Philoſophorum ad concordiam redigere, ſed quantũ de vnaquaq; re quilibet eorum ſenſerit, aut ſcripſerit recitare; Lectoris arbitrio relinquendo cuius ſententiæ potius debeat adhærere. Quia verò plerumq; etiã Medici in medicinarum ſimplicium complexionibus, & qualitatũ gradibus diſſentire videntur. Sciendũ eſt, q̄ ſm diuerſitates regionũ, & complexiones hominum & animaliũ cęterorumq; terræ naſcentium variãtur; ita vt aliqua eiuſdẽ generis res alicubi ſit antidotum, & alibi venenum. Nam, verbi gratia, papauer nigrum in medicorũ libris venenum eſſe ſcribitur, quod tamen apud nos in cibum aſſumitur. Sicut etiã extremitas caudę Cerui ab Auicenna, & Razi venenũ eſſe computatur, quod a regionis noſtræ militibus conſtanter negatur.

Apologia de Apocriphis. Cap. IX.

QVod autem ſuperius dictum eſt de Gentilium libris, idem & dici põt de Apocryphis; cũ.n. neutri apud Chriſti Eccleſiam in auctoritate habeãtur: Ex vtriſq; tamen (vt dictum eſt) quædam ab Apoſtolis in nouo teſtamento teſtimonia vſurpantur. v.g. de Magis Pharaonis loquens Paulus ad Timoth. ita ſcribit. Quemadmodum Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi, ſ. hæretici reſiſtunt veritati. Quæ vtriq; Magorũ nomina nõ inuenit Apoſtolus in diuinis libris, ſed Apocryphis, vt dicitur in gloſa. Iudas quoq; in Canonica ſua, de malis hominibus loquens, ſic ſcribit. Prophetizauit de his autẽ ſeptimus ab Adam, Enoch, &c. Qui tamen libri Enoch inter Apocrypha cõputantur. Nec hoc dico, q̄ velim Apocryphis (quod nimiæ præſumptionis eſſet) auctoritatem dare; ſed quia licet (vt opinor) ea legere & etiam credere, quæ non ſunt contra fidem Catholicam, licèt non habeant veritatis certitudinem. Quædam.n. reputãtur Apocrypha, quia veritati aduerſantur, vt ſunt libri hæreticorum. Quædam verò, quia auctores eorum ignorantur, licèt puram veritatem contineant, vt eſt Euangelium Nazaręorum. Quædã &, quia de veritate eorum dubitatur, vt eſt liber de ortu & infantia beatæ Virginis Marię, & liber de infantia Saluatoris; liber quoq; de Aſſumptione beatę Virginis. Quorum etiam primũ Hieronymus ad petitionẽ Heliodori epiſcopi ſcripſit, ꝑut ipſe narrationem de Ioachim & Anna, & de ortu Virginis ſe quondã adhuc adoleſcentulum in quodam libello legiſſe meminit. Hæc ipſa tñ quę ſcribit, nec vera, nec falſa eſſe aſſerit, ſed tantummodo, ſiue vera, ſiue falſa ſint, ea ſalua fide, ac ſine periculo animæ, & credi, & legi poſſe ab his, qui credunt Deũ hęc omnia facere potuiſſe. Sic & ego pauca illa de Apocryphis huic operi inſerui, non vera vel falſa eſſe aſſerendo, ſed tantum ea q̄ legi ſimpliciter recitando, q̄ ſalua fide poſſunt, & credi, & legi. Neq; enim aliter a quoquam Chriſtiano libri Apocryphi, ſiue etiam Philoſophici, vel Poetici legendi ſunt, niſi in mente iugiter ſeruãdo, qđ dicit Apoſtolus: Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Vnde Hieronymus contra Vigilantium, ita loquitur: Operis inquam, & ſtudij mei eſt multos legere, vt ex plurimis diuerſos carpam flores. Nõ tam omnia probaturus, quàm quę bona ſunt electurus.

Apologia de modo excerpendi de quibuſdam libris Ariſtotelis. Cap. X.

EGo autem in hoc opere quorundam legentium animos refragari audio, q̄ nonnullos Ariſtotelis floſculos, ꝑcipueq; ex libris eiuſdem Phyſicis & Mathematicis, quos nequaquam, ego ipſe excerpſeram, ſed a quibuſdam fratribus excerpta ſuſcẽperã, non eodem penitus verborum ſchemate, quo in originalibus ſuis iacent, ſed ordine plerũq; tranſpoſito; nonnunq̃ & mutata perpaululum ipſorum verborum forma, manente tñ auctoris ſententia, prout ipſa vel prolixitatis abbreuiandę, vel multitudinis in vnum colligendę, vel etiam obſcuritatis explanandę neceſſitas exigebat, per diuerſa capitula inſerui. Quidam etenim (vt cum ſtomacho loquar) tam fideles & cauti verborũ obſeruatores exiſtunt, adeoq; fideliter, ac ſincerè de quibuſlibet libris ſententias notabiles excerpi volunt, vt nec minimum iota de verbis ipſius auctoris, ſiue etiam de verborum ordine patiantur immutari; huiuſmodi tamen cautelę diſtrictionẽ patres noſtros Doctores catholicos, nec in antiquorũ floſculis excerpẽdis, nec in libris aliorum trãsferẽdis omnino tenuiſſe cognoui. Verum vt iſtorum calumnijs breuiter reſpondeã; vt & de cęteris interpretib⁹, quos minus

fideliter tranſtuliſſe conſtat, ad præſens taceam. Beatus certè Hieronymus eliquãdæ veritatis cauſa, diuinas Scripturas ab Hebræo fonte quondam in Latini flumen eloquij transfundens, cuius editio merito in Eccleſia Christi pręcęteris oĩbus dignitatẽ auctoritatis obtinuit, nequaquã tamen verbum a verbo tranſtulit, ſed ex ſenſu ſenſum expreſſit, vt videlicet antiquę tranſlationi (prout poſſet) ſalua veritate morẽ gereret: Ne ipſa eius tranſlatio ab illa vulgata editione nimium diſcrepans, ipſa nouitate verborum animos legentium inſuetos offenderet. Nunquid igitur mẽdacij culpam incurrit, dum veritatẽ Hebraicam in Latinam tranſtuliſſe ſe dicit. Cęterum quis tam fidelis diligensq; relator eſt, vt eodem pęnitus verborum ordine narrationem aliquam referat, quo eam vel in libro legit, vel hominis cuiuſquam relatu audiuit. Aut nunquid falſitatis merito poteſt redargui, quia dicit: Hæc in illa hiſtoria legi, vel ab homine illo audiui, quamuis tamen in referendo non proſequatur pęnitus verborum ordinem, ſed ſententiam teneat. Sic ego licèt omnis reuera mendacij deteſtator, nec propriæ quidem conſcientiæ ſtimulo remordente, nec illorum calumnia deterrẽtur, & de floſculis Ariſtotelis, & de cęteris quos in hoc opere per diuerſa capitula inſerui, & proprijs auctorum nominibus annotaui. Et ſi forſan ex aliqua cauſarum prædictarũ in pleriſq; locis, aliquid immutauerim de ſuperficie vel verborum ordine, audacter tamen, & ſcribam, & dicam, hanc & illam ſententiam illius auctoris eſſe, cuius ſcilicet nomen in titulo continetur.

De impari auctoritate earum, quæ excerpta ſunt. *Cap. XI.*

EX prædictis, itaq; patet non omnia, quæ in hoc opere continentur, paris auctoritatis eſſe, ſed quædam in eis ſupremum auctoritatis locum tenere, quædam vero medium, & quędam infimum, quædam vero nullum, & in his oĩbus excipio ſacram paginam, olim ſanctis Prophetis & Apoſtolis, diuina gratia indubitanter afflatis editam & ſcriptam, de qua in hoc opere nihil pęnitus volui, propter ipſius vſum communem, ſed nec auſus ſui, propter ipſorum ſacrorum reuerentiam excerpere, niſi fortè breuiter percurrẽdo. Sicut enim Scriptura ſacra præcedit alias tempore, ſic etiã dignitate. Deniq; in eius comparatione ſacrorum Doctorũ quoq; ſequentium opuſcula nullius auctoritatis eſſe teſtatur Auguſtin. in 11. contra Fauſtum diſputatione, ſic loquens. Sunt inquit libri, qui non præcipiendi auctoritate, ſed proficiendi exercitatione conſcribuntur a nobis. Inter hos enim ſumus, quibus dicit Apoſtolus, ſi quid aliud ſapitis, id quoq; vobis reuelauit De⁹, quod genus litterarum nõ cum credendi neceſſitate, ſed cum iudicandi libertate legendum eſt. Cui tamen ne intercluderetur locus, & adimeretur poſteris ad quæſtiones difficillimas tractãdas, atque verſandas, linguæ & ſtyli ſaluberrimus labor, diſtincta eſt a poſteriorum libris excellentia canonicæ auctoritatis veteris teſtamenti & noui, quæ firmata Apoſtolorum temporibus, per ſucceſſiones epiſcoporum, & propagationes eccleſiarum tanquam in ſede quadam ſublimiter collocata eſt. Cui ſeruiat omnis fidelis & pius intellectus. Ibi, ſi quid velut abſurdum mouerit, non licet dicere, auctor huius libri veritatem non tenuit, ſed aut codex incorrectus eſt, aut interpres ipſe errauit, aut tu non intelligis. In opuſculis autem poſteriorum, licèt eadem inueniatur veritas, longe tamen eſt impar auctoritas. Vnde niſi vel certa ratione, vel ex illa canonica auctoritate, quod ibi diſputatum, vel narratum eſt, demonſtretur, ſiquis credere noluerit non reprehenditur. In iſta verò canonica eminentia ſacrarum literarum, etiam ſi vnus Propheta vel Euangeliſta obſcurum aliquid in literis ſuis poſuiſſet, ipſa canonis confirmatione non declaratum, non licet dubitare quoniam verum ſit, alioquin nulla erit pagina, quã humanæ imperitiæ regatur infirmitas, ſi librorum ſaluberrima auctoritas, aut contempta aboletur, aut interminata cõfunditur. hęc Auguſtinus.

De ordine dignitatis earundem. *Cap. XII.*

EXceptis igitur diuinis libris, & in ſumma quadam auctoritatis arce ſepoſitis, primum poſt eos locum tenent Epiſtolæ decretales Romanorum Pontificum, & Canones generaliũ Cõciliorum; opuſcula quoq; ſacrorũ Doctorum. Nã in decretis Gratiani, in 1. par. 20. diſtin. legitur. Epiſtolæ decretales Conciliorum canonibus, pari iure exequantur. Diuinarum vero ſcripturarum tractatores, & ſi ſcientia Pontificibus præemineant, tamen quia dignitatis eorum apicem adepti non ſunt, in ſcripturarum quidem expoſitionibus eis præponuntur, in cauſis vero diffiniendis vbi non ſolum ſcientia, ſed etiam poteſtas requiritur, ſm poſt eos locum merẽtur, ſicut auctoritate Leonis Papæ huius nominis quarti probatur. hæc Gratianus. Vtrumq; ergo genus in primo auctoritatis gradu merito ponitur; quoniam vt excedentia & exceſſa ſibi viciſſim præferuntur. Illos autem ſacros Doctores in eo gradu ponere volui, qui auctoritate Romanæ Eccleſiæ canonizati ſunt, & eorum libri per Concilia Pontificum approbati. Vt ſunt Dionyſius, Ignatius, Cyprianus, Hilarius, Athanaſius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Ambroſius, Hieronymus, Ioannes Chryſoſtomus, Auguſtinus, Cyrillus, Fulgentius, Caſſiodorus, Iſidorus, & alij multi. Medium vero locum tenent Doctores cęteri, prudẽtes quidem & Catholici, ſed non Canonizati, vt Iſichius, Beda presbyter, & Alcuinus Karoli magiſter, Rabanus, & Strabus eiuſdem diſcipulus: Haymo, & Iuo carnotenſis, Richardus, & Hugo Pariſienſis, alijq; plurimi. Tertium autem & infimum tenent gradum Philoſophi, Doctoresq; gẽtilium. Nam & ſi Catholicæ fidei veritatem ignorauerunt; mira tamen & præclara quædam dixerunt de Creatore & creaturis, de virtutibus & vitijs, quæ & fide Catholica, & ratione humana manifeſtè probantur eſſe vera. Prætterea quoniam artifici cuilibet in ſua facultate diſcentem oportet credere, ſecularium ſcientiarum ſtudioſis ſcholaribus, vt in eis proficiant, neceſſe eſt primitus Philoſophis earum inuentoribus, vel peritis ac diſcretis tractatoribus fidẽ adhibere. Verbi gratia, Prisciano in grammatica, Ariſtoteli in logica, Tullio in rethorica, Hipocrati in medicina. Porro ea nullam inter cętera auctoritatis dignitatem habent, ipſa ſunt apocrypha, quorum, ſ. auctor pęnitus ignoratur, & de veritate dubitatur. Itaq; ſi quando legantur a quoquam ſiue enarrentur, vtrum credi vel non credi debeant, ipſius legentis vel audiẽtis iudicio, & voluntati relinquitur, ſicut cum rumores aliqui, vel narrationes ignotæ ab alijs plerumque, qui viderunt vel audierunt (vt aſſolet) referuntur. Denique decretum Gelaſij Papæ, quo ſcripta quędam approbantur, quędam vero reprobantur, huc in ipſo operis initio ponere volui, vt lector inter authentica & apocrypha diſcernere ſciat, ſicq; rationis arbitrio quod voluerit eligat, quod autem noluerit relinquat.

De libris authenticis. *Cap. XIII.*

SAncta inquam Romana Eccleſia, nullis ſynodicis inſtitutis cęteris eccleſijs prælata, ſed Euangelica voce Domini & Saluatoris noſtri primatum obtinens, dicentis: Tu es Petrus, & ſuper hãc petram ædificabo Eccleſiam meam. Poſt Propheticas, & Apoſtolicas, & Euangelicas ſcripturas, quas regulariter ſuſcepimus, quibus Eccleſia catholica per gratiam Dei fundata eſt, has etiam ſuſcipi non prohibet, videlicet ſanctam Synodum Nicęnam, mediante Maximo Conſtantino Auguſto celebratam, in qua Arrius hæreticus condemnatus eſt. Synodum Conſtãtinopolitanam, mediante Theodoſio ſeniore Auguſto, in qua damnatus eſt Macedonius. Synodum Epheſinam primam, mediante Cyrillo Alexandrino epiſcopo, & Archadio epiſcopo ab Italia deſtinato, in qua Neſtorius condemnatus eſt. Synodum Chalcedonenſem, mediante Martiano Auguſto, & Anatholio Conſtantinopolitano epiſcopo, in qua Neſtoriana, & Eutichiana hęreſis ſimul, cum Diſcoro eiuſq; complicibus damnatæ ſunt. Opuſcula quoq; Cypriani Carthaginenſis epiſcopi, Beati Baſilij Capadocenſis, Ioannis Conſtantinopolitani, Theophili Alexandrini, Hilarij Pictauenſis, Ambroſij Mediolanenſis, Auguſtini Hipponenſis, Hieronymi Presbyteri, Proſperi viri religioſiſſimi. Epiſtolam Leonis Papæ ad Flauianum Conſtantinopolitanum epiſcopum. Opuſcula atque tractatus, olim patrum orthodoxorum, qui in nullo a Sanctæ Romanæ Eccleſiæ conſortio deuiauerunt, nec ab eius fide vel prędicatione ſeiuncti ſunt, legenda decreuimus. Decretales quoque epiſtolas Romanorum Pontificum. Actus beati Syluestri Papæ: Vitas patrum, Pauli, Antonij, Hilarionis, & omnium ęremitarum, quas tamẽ Beatiſſimus Hieronymus deſcripſit. Geſta quoque Sanctorum Martyrum, quæ tamen ſm antiquam conſuetudinem, ſingulari cautela in Romana Eccleſia non leguntur: Ne vel leuis ſubſannandi occaſio in eo generetur, quia eorum nomina qui ſcripſere, pęnitus ignorantur a fidelibus: Aut ſuperflua, aut minus apta, quàm ordo rei fuerit, eſſe putantur, ſicut cuiuſdã Quirici, & Iulitæ, & Georgij, aliorumq. paſſiones, quę ab hęreticis ſcriptę perhibentur. Nos autem omnes martyres, & eorum glorioſos agones, omni deuotione veneramur. Scriptura de inuẽtione Sanctę Crucis, & alia de inuentione capitis Ioannis Baptiſtę, nouellę quidem reuelationes ſunt, & nonulli eas Catholici legunt. Sed cum hæc ad Catholicorum manus aduenerint: Pauli Apoſtoli ſententia pręcedat: Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Item Ruffinus vir religioſus plurimos Eccleſiaſticos libros edidit, & nonnullas ſcripturas interpretatus eſt. Sed quia his eum Hieronymus in aliquibus de arbitrij libertate notauit, illa ſentimus, quę eundem Hieronymum ſentire cognoſcimus. Non autem hoc ſolum dico de Ruffino, ſed etiam de vniuerſis, quos idẽ vir de zelo Dei, & fidei repręhendit. Origenis opuſcula quoque nonnulla, quę idem Hierony. non repudiat, legẽda ſuſcepimus.

Reliqua

Reliqua omnia cum auctore ſuo dicimus eſſe renuēda. Euſebij Chronica, & eiuſdem Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libros; quamuis in primo narrationis ſuę libro tepuerit, & poſt de laudibus & excuſatione Origenis vnum librum ſchiſmatici cōſcripſerit, propter rerum tamen ſingularem notitiam, quæ ad inſtructionem pertinent, vſquequaq; non dicimus renuendos. Oroſium virum eruditiſſimum collaudamus, quia valde vberem, & neceſſariam, contra Paganorum calumnias, hiſtoriam ordinauit. Sedulij Paſchale opus inſigni laude præferimus. Iuuenci quoque laborioſum opus non ſpernimus, ſed miramur.

De Libris Apocryphis. *Cap. XIIII.*

CÆtera vero quæ ab hæreticis, vel ſchiſmaticis conſcripta ſunt, nullatenus recipit Catholica & Apoſtolica Romana Eccleſia, e quibus quædam, quæ ad memoriam venerint, & a catholicis vitanda ſunt credimus eſſe ſubdenda. Ariminenſem Synodum a Conſtantino Cæſare, Conſtantini filio congregatam, & nunc, & vſq; in æternum confitemur eſſe damnatam. Itinerarium nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur ſancti Clementis; Apocryphum eſt, in libris octo. Euangelia ſimiliter nomine Petri, Iacobi, Bartholomæi, Thomæ, Matthiæ, Barnabæ; Euangelia quoque quæ falſarunt Lucianus, & Iſichius. Item actus nomine Petri, Andreæ, Philippi, Thomæ. Liber de infantia Saluatoris, & de Maria vel obſtetrice. Liber qui dicitur paſtoris: Liber qui dicitur fundamētum. Libri omnes Leucij diſcipuli diaboli. Liber qui appellatur theſaurus. Liber de filiabus Adæ, vel Geneſis. Actus Teclæ & Pauli. Liber nepotis. Liber Prouerbiorum, qui eſt ab hæreticis conſcriptus, & Sancti Siati nomine ꝑnotatus eſt. Reuelationes Pauli, Thomæ, Stephani. Tranſitus Sanctæ Mariæ. Pęnitentia Adæ. Teſtamentum Iob. Pęnitentia Origenis. Pęnitentia Cypriani. Liber Diogiæ nomine gigantia. Liber Iamnæ & Mambræ. Liber qui dicitur Phyſiologus, Ambroſij nomine ſignatus, ſed ab hæreticis conſcriptus. Liber qui dicitur ſors Apoſtolorum. Centimetrum de Chriſto virgilianis verſibus compaginatum. Hiſtoria Euſebij Pamphili. Opuſcula Tertulliani. Lactantij Aphricani. Priſcillæ & Maximillæ; alterius Clementis Alexādrini, Tatiani. Cypriani, Arnobij, Tyconij, Caſſiani Galliarum presbyteri, Victorini Pictauenſis. Epiſtola Ieſu ad Abagarum regem. Et Epiſtola Abagari ad Ieſum. Paſſio Cyrici & Iulitæ, & Georgij. Liber qui dicitur contradictio Salomonis. Liber quoque Symonis Magi. Nicolai, Cerinthij, Marcionis, Baſilidis, Ebyonis & cæterorum hæreticorum, quos cum eorum auctoribus, auctorumque ſubſequacibus ſub anathematis indiſſolubili vinculo cōfitemur eſſe damnatos in æternum Hucuſq; Decretum Gelaſij Papæ. Numerum autem, & nomina librorum, cuiuſq; Doctoris Catholici quæ reperire potui, inferius iuxta ordinem hiſtoriæ temporum quibus floruerunt, locis congruis annotaui.

Continentia totius operis. *Cap. XV.*

TOtum igitur opus iſtud ſummatim continet. Primò quidē de trino & vno Creatore omnium breuem tractatum. Deinde de Cœlo empyreo, & natura Angelorum. De ſtatu quoque & ordine bonorum, & ruina maliciaque ſuperborum. Poſt hoc de materia informi, & de fabrica mundi, ac tota ſerie operum ſex dierum, de natura & proprietatibus ſingularum per ordinem rerum. Deinde vero de conditione hominis primi. De natura ac viribus animæ, & ſenſibus, & partibus ac proprietatibus corporis humani; de requie Dei, & modo operandi; de primo ſtatu Protoplaſti & fęlicitate Paradiſi; de lapſu hominis ac pœna multiplici; de peccato in genere multiplicią; peccati diuiſione ac ſingulorum generum proprietate. Poſtmodum vero de hominis lapſi reparatione; de proprietatibus fidei, cæterarumq; per ordinem virtutum. Donorum Spiritusſancti, atq; beatitudinum. De numero quoque, & materia omnium ſcientiarū. Poſt hoc autem totam ſeriem temporum, continet hiſtoriam rerum in mundo geſtarum; dictorumque memorabilium, ab initio ſæculi vſque ad tempus noſtrum. Et primo quidem deſcribit initium Eccleſiæ, quod habuit ab Abel eiuſq; progreſſum per tempora Patriarcharum, iudicum, regum, ac ducum vſque ad tempora Chriſti, & Apoſtolorum: iuxta ordinem ſacræ hiſtoriæ. Multa etiam inferens vtilia de geſtis ac dictis Ethnicorum. Exinde vero diffuſius texit hiſtorias Eccleſiaſticas per ſucceſſiones Romanorum Imperatorum vſque ad illum, qui noſtris temporibus imperauit Fridericum. Inter hæc autem ab initio Commemorat ſingulorum temporibus ſuis ortus regnorum, ſucceſſiones quoque Regum, & varios euentus bellorum. Errores Paganorum, Iudæorum, Hæreticorum geſta dictaq; notabilia, atq; librorum nomina Philoſophorum, & Poetarum. Inſtitutionem & formam, & efficaciam ſacramētorum veterum ac nouorum. Multiplicem Eccleſiæ profectum ac varietatem temporum, numerumq; & ordinem perſecutionum eius, ſub Imperio præcipue Romanorum per ſucceſſiones Imperatorum. Geſta quoque laudabilia, & paſſiones, & miracula Sanctorum, ſ. Apoſtolorum, Confeſſorum, Martyrum, atq; Virginum. Sed & actus memorabiles, ac nomina librorum. Pluresq; non paucos Doctorum Catholicorum. Canones & ſtatuta Conciliorum, & Romanorum Pontificum. Collationes & vitas Sanctorum Eremitarum: regulas, & inſtituta Sanctorum Patrum. Initia quoq; & profectus diuerſorum ordinum, atq; profeſſionum. Ad extremum vero de præſenti permixtione bonorum & malorum, & de vario ſtatu animarum a corpore ſeparatarū, de ordine ſæculi futuri, de aduentu & geſtis Antichriſti, de fine mundi, de die iudicij, de reſurrectione mortuorum, & glorificatione Sanctorum, de ſupplicijs reproborum.

De quadrifaria diuiſione totius. *Cap. XVI.*

QVoniam iam hoc ipſum opus, cauſa iam dicta ſuperius, ad tantæ magnitudinis immenſitatem excreuerat, vt in templo (quemadmodum opinor) bibliothecæ ſacræ menſuram excederet, & per hoc ſine labore vel tempore nimio tranſcribi non poſſet, multorum rogatu fratrum intercedente, inſuper & priore meo fauente, mihique in remiſſionē peccatorum meorum pariter iniungente, vt totum opus abbreuiando, in librum Manualē ad modum vnius bibliç redigerem: hoc ipſum facere tentaui, vt potui. Sed niſi per nimiam longitudinem tēporis, vel abſque nimio diſpendio vel deprauatione ipſius operis implere non valui. Quapropter ipſum opus vniuerſum in quatuor partes principales, tanꝗ in quatuor volumina perfecta, & à ſe inuicem ſeparata diſtinxi. Quarum vna continet totam hiſtoriam naturalem. Alia vero totam ſeriem doctrinalē. Tertia vero totam eruditionem moralem. Quarta totam hiſtoriam temporalem. Prima ſiquidem proſequitur naturam & proprietatem oīum rerum. Secunda vero materiam & ordinem omnium artium. Tertia proprietates & actus oīum virtutum & vitiorum. Quarta ſeriem omnium temporum. Siquidē & Plato (vt dicit Auguſt.) perfeciſſe Philoſophiam laudatur, quæ in tres partes ab ipſo diſtribuitur, vnam videlicet naturalē, aliam rationalem, tertiam moralem. Et fortaſſe qui Platonem acutius ac veracius intellexerunt, tale aliquid de Deo omniū Creatore, gubernatore, conſeruatore ſenſerunt, vt in eo ſit cauſa omnium naturarum, lumen oīum rationum, & finis omnium actionum. Sitq; in illo & cauſa ſubſiſtendi, & ratio intelligendi, & ordo viuendi. Quorum videlicet trium vnum pertinere videtur ad naturalem, alterum ad rationalem, tertium ad moralem. Itaq; ſi homo ita creatus eſt, vt per id, quod in eo præcellit, attingat ad illud quod cuncta præcellit, id eſt, vnum verum optimum Deum, ſine quo nulla natura ſubſiſtit, nulla doctrina inſtruit, nullus vſus expedit. Ipſe quærēdus eſt, vbi nobis ſecura ſint omnia. Ipſe cernendus, vbi nobis certa ſint omnia. Ipſe diligendus, vbi nobis recta ſint omnia. Plato quippe Dei huius imitatorem, cognitorem, amatorem, dixit eſſe ſapientem. Ad hæc itaq; tria ſpectāt tres primæ partes huius operis, videlicet naturalis, doctrinalis, & moralis. Porro quarta & vltima, videlicet hiſtorialis, licèt ad Philoſophiam directè non pertineat, eo quòd ſingularia rerum geſta tantum enarrat, de quibus, ſ. ſingularibus, ſm̄ Ariſtotelem ars non eſt, plurimum tamen admirationis & recreationis, & vtilitatis habet, vt iam ſuperius oſtenſum eſt.

De materia vniuſcuiuſque partis. *Cap. XVII.*

IGitur primæ partis fundamentum eſt hiſtoria ſacra, ab ipſo principio creationis rerum vſque ad requiem ſabbathi. Cui ēt interſeruntur ea quæ pertinent ad naturam cœli & mundi. Fundamentum ſecundæ partis eſt hominis lapſi reparatio quantum ad intellectum. Et fundamentum tertiæ partis, quātum ad affectum eſt hominis reparatio. Quartæ partis fundamentum eſt, primo quidē ſacra Scriptura a generatione primi hominis vſq; ad Imperium Neronis. Inde vero Chronica Euſebij, Hieronymi, Proſperi, Sigiberti, ac cæterorum Chronographorum, per ſucceſſiones Imperatorum, vſque ad diem iſtum. Cui videlicet vniuerſali hiſtoriæ præponitur breuis epilogus partis primæ, & ſecundæ ac tertiæ; in medio vero locis congruis inſeruntur diuiſiones terrarum ac gentium, teſtamenta Patriarcharum, cęremoniæ Iudæorum, & ſacramenta Chriſtianorum, ſed & variæ intermiſcentur hiſtoriæ, proſequentes geſta, vel dicta notabilia Regum, Tyrannorum, Imperatorum, Philoſophorum, cæterorum

rum etiam virorum illuſtrium. Mutationes temporum,& varios euentus rerũ,vt eſt Iuſtini vel Pompei Trogi,& hiſtoria Oroſij, Hiſtoria quoq; Alexandri Magni, & Darij. Hiſtoria Iulij Cęlſi de bellis Cęſaris. Et Suetonij hiſtoria de 12. Cęſaribus. Hiſtoria Eccleſiaſtica Euſebij Cęſarienſis. Ruffini Aquilegienſis, & Hugonis Floriacenſis. Hiſtoria quoque tripartita Caſſiodori. Hiſtoria Hieronymi & Heraclidis, de geſtis & dictis Patrum. Hiſtoria quoq; Caſſiani, de collationibus Patrum. Hiſtoria Turpini Remẽſis,de geſtis Caroli Magni Imperatoris,cęterorumq; multorũ hiſtoriographorum. Adducuntur & aliæ etiã innumerabiles hiſtoriæ breues, de paſſionibus Apoſtolorum & Martyrũ, geſtis ac moribus & cõuerſatione Sanctorũ Epiſcoporum, Monachorum,cęterorumq; Confeſſorum. Inter hæc etiã continet plurimorum flores librorum (vt dictum eſt) non tãtum Sanctorum Doctorum,ſed ẽt Philoſophorum & Poetarũ. Veruntamen illorum, qui multa ſcripſerunt ac magna, de quorũ ſcriptis excerpſeram plurima,vt Ambroſij,Hieronymi,Chryſoſtomi,Auguſtini,Gregorij,Bernardi,ac cęterorũ huiuſmodi. Horum inq̃ flores cauſa vitandæ prolixitatis in duas partes diuiſi. Nã illos quidẽ eorum libros, qui maximè ſunt morales,vt eſt liber Cõfeſſionum Auguſtini, Meditationes Anſelmi, vel beati Bernardi,vel ſimiles, ſub quadam continuatione verborum abbreuiaui,ita vt ſi libri cuiuslibet magnitudinẽ ignorares,totum tẽ habere putares,hos in quarta parte locis ſuis compoſui,ac per capitula diſtinxi,quatenus ad hiſtoriæ modum,propter ipſam cõtinuitatem,in refectorijs,in infirmatorijs,& alijs locis inter fratres ædificationis cauſa poſſint legi. Cæteros autem floſculos, quos ex eiſdem,vel alijs libris minutatim,& incompactè per diuerſa loca excerpſi;in cęteris partibus ſub diuerſis titulis cõgruenter inſerere iudicaui; porro in fine quartæ partis adijcitur epilogus breuis de fine mundi.

Retractatio primæ partis. *Cap. XVIII.*

TAnto igitur, tamq; laborioſo opere per Dei gratiam in finem vſq; perducto,Ego quoq; mentẽ meam per ſpacioſiſſima Scripturarum maria, iam ex longo tẽpore fluctuantẽ, ipſa diſtractione ſemetipſa quodammodo lacerantem,ad portum ſtabilitatis ſuæ reducere cupio. Quod vtiq; dum per imbecillitatẽ conatus mei vix facio,ſerenato quodãmodo libero rationis oculo hoc ipſum intuẽs,& in ſtatera diſcretionis appendens.In parte quidẽ negligenter egiſſe, in parte vero modũ exceſſiſſe reperio; itaq; qui ſuperius in excuſatione mei multa dixiſſe me recolo; Ne tanquã humanæ gloriæ vanus appetitor, vitiorũ meorum inueniar blãdus palpator,improbuſve defenſor;ſed magis meorum vitiorũ in rationis libra diſtrictus examinator,& acerbus malorum reprehenſor; Non erubeſcam in hoc operis principio culpam meã fateri; præſertim cum atteſtante Philoſopho, nihil in humanis adinuentionibus ex omni parte perfectum valeat inueniri. Hæc ergo in quibus, ſicut nec ipſe mihi complaceo,ſic ẽt Deo & hominibus diſplicere formido. In prima quidẽ parte de Deo & Angelis, cęteriſq; quæ ad theologiæ materiam pertinent,ex diuerſis capitulis pauca capitula colligẽs, de ſingulis quæſtionum articulis breuiter ac ſuccinctè percurrendo tranſiui,quoniam de hac materia,multa & varia ſcripta cõmuniter a fratribus & alijs vbiq; haberi cognoui.Porro inueſtigando naturam,cuius notitia valet (vt ſupra dictum eſt) etiã ad expoſitiones ſacrarum Scripturarum. Nõ ſolum inquam in noſtrorum libris,ſicut Ambroſij,Baſilij,Iſidori,& aliorum quorundam;verum & in libris Philoſophorum, videlicet,Ariſtotelis,Plinij,Solini. Inſuper & Medicorũ,videlicet, Æſculapij, Hipocrati,Auicennæ,Razi,Hali,Iſaac,Conſtantini Platearij; dum non ſolum noſtris,i. fratribus ordinis noſtri,hoc ipſum opus deſiderãtibus, atq; poſcentibus,cęteriſq; ſanctarum Scripturarum expoſitoribus,ſiue Doctoribus,verum etiam quibuſdã alijs, qui forſitan curioſitate quadam ſciendi incognita laborantes,talium notitia delectantur,ſatisfacere volui:fateor ex magna parte, meo iudicio,profeſſionis intentionis meæ modum exceſſi, in illis præcipuè inueſtigandis ac deſcribendis, quorum nomina in diuinis libris non repperi. Itaq; dum curioſis morem gerere volui, vitium curioſitatis incurri. Etenim quod Medicorum eſt,promittunt Medici, tractant fabrilia fabri. Sic & ego tam ſublimis ꝓfeſſionis homunculus,cuius,ſ.totum ſtudium,& labor debet eſſe circa lucrum animarum intẽdere,etiam in hoc opere debui, præcipue de his quæ ad profeſſionem meam ſpectant inſiſtere. De cæteris autem præcipue, quæ magis ad medicinam corporis pertinent,ſi forſitan inciderent(ſicut Doctoribus noſtris mos eſt)breuiter pertranſire. Hoc eſt igitur, quod licèt multis etiam & fratribus placeat,eo quòd totum per quaſdam rerum ſimilitudines & integumenta figurarum ad ædificationem morum, referri valeat. Super omnia tamen quę continentur in hoc opere,mihi confiteor diſplicere. Non quòd illa quidem in ſe bona non ſint,taliumq; ſtudioſis vtilia,ſed quia profeſſionem meam (vt dixi)non decuit huiuſcemodi rebus inueſtigandis ac deſcribendis, tam diligenter inſiſtere.

Retractatio ſecundæ, tertiæ, & quartæ partis. *Cap. XIX.*

ETenim in ſecunda parte, quaſdam ſcientias vel artes diffuſius proſequendo, vereor etiam aliquatenus modum exceſſiſſe. In tertia vero virtutes ac vitia deſcribendo,non potui,vt iã ſupra dixi,omnium librorum moralium, etiam quos in promptu habebã,omnes flores in vnum colligere.Sed de multis pauca pro modulo meo eligere,alioquin oporteret volumen in immenſum extendere.Porro in quarta parte, quamuis etiam illic abbreuiata ſint omnia,propter magnitudinem tamẽ voluminis adhuc amplius inſtitui minuendam; vellẽ (ſi fieri poſſet)de ſanctorum miraculis reſcidiſſe nonnulla.Demq; ſi quis legentium, vel in prima,vel in ſecunda, vel in tertia, vel in quarta parte,de his quæ forſitan ibidem requiſierit, minus aliquid inueniat,neceſſitati abbreuiandi operis(vt iuſtum eſt)veniam cõcedat.Præterea nullatenus lector abhorreat, ſi etiam in Gẽtilium hiſtoria videtur legi,circa Paganos facta fuiſſe nonnulla miracula.Credibile enim eſt huiuſmodi oſtenta,nequaquam fuiſſe vera miracula,ſed prodigioſa indicia, ipſoſque dæmones hæc circa cultores ſuos fallaciter egiſſe vel oſtendiſſe. Quatenus eos huiuſcemodi fallacijs in cultu ſuo facilius poſſent detinere. Hæc ad pſens de cunctis quæ in ipſo tanti operis initio dicenda erant, videlicet dẽ cauſa & materia, & de titulo, & de modo agendi & vtilitate, & calumniarum repulſione, & ipſius operis diuiſione atque retractatione,ad præſens ſufficiant. Hunc autem prologũ propter cauſas prædictas a principio operis huc vſq; protractũ, quia pari iure correſpondet vnicuiq; parti,totum in cuiuslibet capite inſerendum indicaui,vt ſimul cum totius partis capitulis adiunctis,locum ſuppleat vnius libri. Et quia totum opus illud vniuerſale ſupradicta ratione Speculum maius decreueram appellare. His etiam quatuor eiuſdem partibus, idem vocabulum per ſingulos titulos placuit annotare,vt videlicet prima vocetur Speculum naturale. Secunda vero Speculum doctrinale. Tertia quoque Speculum morale.Quarta Speculum hiſtoriale.

Continuatio quatuor partium ad inuicem. Cap. XX.

SIc igitur in hac prima parte, totam naturalem hiſtoriam (vt ſupra dixi) auxiliante Deo diuerſorum auctorum floſculos excerpendo, iuxta poſſibilitatis noſtræ modulum breuiter ad plenum proſecuti ſumus, differendo videlicet de natura diuina,de Angelica creatura,de materia informi,de fabrica mundi, & iuxta ſeriem operũ ſex dierum, de proprietatibus naturalibus ſingularum per ordinẽ rerum. Dehinc in ſecunda & tertia parte,de hominis lapſi reparatione, hoc eſt de his quibus a lapſu multiplici reparatum eſt genus humanum,ſ.de numero & materia omnium ſcientiarum,de proprietatibus ſingularum virtutum agere volumus, quatenus in hunc modum totius mundi plenius continentiam,omniumque rerum & artium atq; virtutum ſummam ſub quodam compendio memoriter teneamus. Porro in quarta parte, ſimili modo temporalem rerum in mundo geſtarum hiſtoriam,dictorum memorabilium ab initio ſęculi vſq; ad finem,quæ ſcripta reperimus, iuxta ſeriem temporum per ordinem generationum,regnorumq; ſucceſſionem,ſicut in ſuperiore præfatione totius operis prælocuti ſumus, breuiter vt potuimus percurrimus. Veruntamen, quia ſicut prædictum eſt, iſtæ quatuor ſpeculi partes diuerſæ ſunt,ac propter nimiam trãſcribendi ſumptuoſitatem, alteram ſine altera nonulli habituri ſunt.Et in hac prima parte loco competenti totius vltimæ partis materiam,i.totius hiſtoriæ temporalis chronicam breuiter perſtrictam prælibabimus. In fine, videlicet vbi de temporibus agitur. In vltimæ quoq; partis capite placuit quoddam hiſtorię naturalis,& omnium artium atq; virtutum epithoma,i.recapitulationem breuem præmittere; quatenus vnaquęq; pars cæteras vtrinque contineat, omneſq; ſe inuicem complectantur. Et quia totum opus primum, quod in quatuor ob ſui magnitudinem eſt diuiſum, maius ſpeculum appellauimus. Ideo primam iſtam partem, quæ ſpeculum naturale dicitur a diuerſis mundi acceptionibus inchoamus.

Finit Prologus.

SPECV-

SPECVLVM NATVRALE VINCENTII.

LIBER PRIMVS.

De diuerſis mundi acceptionibus. Cap. I.

EXEMPLAR ſiue archetypus qui dicitur Imago mũdi Mundi ſ. fabrica quinque modis deſcribitur. Dicitur enim primo modo Mundus archetypus, i. principalis & oĩum exẽplaris, ſm̃ q ante tempora ſecularia vniuerſitas creaturæ in mente diuina fuiſſe legitur. Secundo modo dr̃ Mundus primitus exẽplatus, ſ. cum ad exẽplum archetypi Angelus, & huius ſenſibilis mundi materia creata eſt ab initio. Tertio modo, cum per ſpecies & formas varias mundus iſte viſibilis formatus deſcribitur. Quartò modo, ſm̃ q pulchritudine tẽporali curſum ſuum continue peragente, vnumquodque ex ſui generis ſemine naſcitur. Quintò modo, ſm̃ q mundus iſte viſibilis, in fine temporum ab hac ſpecie corruptibili in incorruptibilẽ ſtatũ mutatus innouabit. Mundus archetypus ipſe eſt filius Dei, cum Patre & Spirituſancto vnus Deus, hic eſt Dei ſapiẽtia, & ratio, & verbũ Deo dicẽti coæternũ, de quo ſcriptum eſt. Quod factũ eſt, in ipſo vita erat, ſ. viuebat, ſicut arca vel domus præcepta viuit in mẽte artificis, antequã fiat. De ſecundo ſcriptũ eſt, qui viuit in æternũ creauit oĩa ſimul. De tertio ſcriptũ eſt, qui fecit mundũ de materia informi ſiue inuiſa, i. inuiſibili. De quartò ſcriptũ eſt, præterit figura huius mũdi. De quintò ſcriptũ eſt, nouos cœlos & nouã terrã expectamus, in quibus iuſtitia habitat. Iuxta hunc ordinẽ Deo auxiliãte intẽdimus, procedere, maximeque in præſenti volumine mũdi deſcriptionem iuxta tertiũ modũ, hoc eſt de varijs ſpeciebus, quas mundus iſte ſenſibilis cõtinet deſcribendis, diligẽter inſiſtere. De mũdo quippe archetypo ſufficiẽter (vt æſtimo) aliàs diſſeruimus; in libro videlicet quẽ de Sancta Trinitate, cõtext ex dictis Sanctorũ & Catholicorũ Doctorũ nuper cõpegimus. Et in alio quodã opuſculo, quod ſimili modo de ipſo Dei filio mundi Redẽptore ſingulariter edidimus, quẽ et librũ gratiæ titulo prænotauimus. Temporalẽ porro mundi pulchritudinẽ ab initio vſque ad finẽ in opere illo plenè digeſſimus, quod Speculũ hiſtoriale vocari decreuimus. Quapropter in huius voluminis capite (Deo iuuãte) de ipſo archetypo, & etiã de mundo ſecundario, videlicet Angelis, & prima materia primitus exẽplata pauca breuiter perſtringemus. Et poſtea mũdanarũ ſpecierum diligẽter varietate deſcripta, tandẽ de temporalibus mũdi curriculis, & eius fine ſimiliter nõnulla ſuccinctè percurremus. Similiter & ſacri Doctores aiũt, quod ideo manus & pedes Dñi Seraphim operiũt, quia & præterita ante mundũ, & futura poſt mundum ſcire nõ poſſumus, Sed media tantũmodo contemplamur.

De duobus mundis exiſtentibus. Cap. II.

HErmes qui, & Mercurius, & Triſmegiſtus ad Aſclepium. Pater quidẽ oĩum vel dñs, qui eſt oĩa, oĩbus ſe libẽter oſtẽdit, nõ vbi ſit loco, nec qualis ſit qualitate, nec quãtus ſit quãtitate, ſed hoĩem ſola intelligẽtia illuminans, qui diſcuſſis ab aĩo errorũ tenebris & veritatis claritate percepta, totũ ſe ſenſũ diuinæ intelligẽtiæ cõmiſcet. Cuius amore parte naturæ, quã mortalis eſt liberatus, immortalitatis futuræ fiduciã concipit. Et oĩum quidẽ mirabiliũ vincit admiratione, quod homo diuinã potuit inuenire naturã. Certũ eſt n. mundũ intelligibilẽ, i. qui ſolo mẽtis intuitu dignoſcitur, incorporalẽ eſſe, nec eius naturæ corporale aliquid poſſe miſceri, quod poſſit qualitate quãtitate numeriſque dignoſci, in ipſo quippe nihil tale cõſiſtit. Hic vero mundus ſenſibilis receptaculũ eſt oĩum ſenſibiliũ ſpecierũ, et qualitatũ vel corporũ, quæ oĩa ſine Deo vegetari nõ poſſunt. Oĩa quippe Deus, & oĩa ab ipſo, & in ipſo, & per ipſum. Ipſeque mũdus ſenſibilis, & oĩa quæ in ipſo ſunt ab illo ſuperiore mundo, quaſi veſtimentũ contexta ſunt. Nã licet in vnoquoque genere aĩaliũ, ſingula ſui generis formam poſſideant, in eadẽ tñ forma ſui diſſimilia ſunt, quod facit vniformis ille (vt diximus) Deus, cuius ſpecies nõ mutatur nec cõuertitur. Sicque ſingulorũ generũ formæ ſunt permanẽtes, in eadẽ ſui forma diſſimiles. Mundus itaque præparatus eſt a Deo receptaculũ omniformiũ ſpecierum. Naturã aũt per ſpecies imaginans, mundũ per quattuor elemẽta vſque ad cœlum perduxit, cuncta Dei viſibus placitura, ipſum vero cœlũ Deo plenũ eſt; porro cuncta ab imo vſque ad ſummũ ſibi cõnexa ſunt, & mortalia immortalibus, & ſenſibilia inſenſibilibus adnexa ſunt. Plato etiã (vt legit̃) duos aſſeruit mundos. Vnũ intelligibilẽ, in quo ipſam veritatẽ dicebat habitare, iſtũ quoque ſenſibilẽ, quẽ manifeſtũ eſt viſu, tactuque ſentire, itaque illũ eſſe verũ, iſtũ veriſimilẽ ad illius imaginẽ eſſe factum. Ideoque de illo, in eo, quod ſe cognoſceret aĩa, velut expoliri veritatẽ ac ſerenam, de hoc aũt in ſtultorũ animis nõ ſciẽtiã, ſed opinionẽ poſſe generari. Idẽ quoque dicebat ideas eſſe in mẽte diuina, ideãque diffiniẽs ita: Idea eſt eorum quæ fiunt exemplar æternum. In hoc autẽ errauit, quod ideas aliud eſſe, quã ipſam mentẽ putauit.

Quod mundus archetypus ipſe ſit Dei filius. Cap. III.

BAſilius in Hexameron lib. 1. Erat autẽ antiquiſſima ordinatio creaturæ, quæ extra mundũ ſunt apta pro virtutibus, extra ſine tẽpore, ſempiterna, ſibique propria, in qua Deus oĩum cõditor inſtituit opera certa, hoc eſt lumen intelligibile & æternũ, beatitudinis cõuenientis oĩum amatorũ Deũ. Aug. de Trin. lib. 6. Ipſa eſt ars quædã omnipotentis & ſapientis Dei, plena omni rõne viuentium & incõmutabiliũ, & oẽs vnum in eo ſunt, ſicut ipſa eſt vna de vno, cũ quo & vnũ. Gloſa ſuper Epiſt. ad Hebr. Hic eſt mundus inuiſibilis, qui erat in Dei ſapiẽtia, videlicet ipſa eius diſpoſitio æterna, qui in verbo ſuo diſpoſuit omnia. Vnde Apoſtolus loquit: Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. Hoc eſt iuxta exemplar inuiſibile, quod erat in mente diuina, ex nihilo in eſſe procederet. Glo. ſuper Iob. Nam & faber arcam prius facit in mẽte, poſt in opere, quod eſt in mẽte viuit cũ artifice, quod aũt fit, mutatur cum tpe. Vnde de verbo Dei Scriptura pronunciat. Quia quod factũ eſt in ipſo vita erat. Quicquid. n. factũ eſt in tpe, ſemper vixit & viuit in ſpũali factoris rõne. Aug. in lib. 83. quæſtionũ. Oĩa quippe Deus rõne cõdidit. Nec eadẽ ratione hominẽ qua equũ, ſed ſingola proprijs rõnibus cõſtituit. Has vero rationes nõ arbitrandũ eſt eſſe, niſi in ipſa Creatoris mẽte. Non. n. quicquã extra ſe poſitum aſpiciebat, vt ſm̃ id cõſtitueret quod faciebat, quas rõnes æternas in verbo intueri anima nequit, niſi quã rationis oculũ ſanum, & purum, & ſerenũ, & ſanctum, & ſimilẽ eis, quas videre intẽdit habuerit. Sic. n. ipſo intelligibili lumine perfuſa & illuſtrata (cum ei cohæſerit) hac ipſa viſione beatiſſima fit. Has autẽ ſiue ideas, ſiue formas, ſiue rationes appellare licet, multiſque cõceditur vocare quodlibet, paucis quoque videre quod verũ eſt. Origenes in homilia ſuper principio Iohãnis. Si autẽ quæris, quõ in ipſo vitaliter, & vniformiter, & cauſaliter, ſubſiſtunt omnia, accipe paradigma ex creaturarũ natura. Conſpicare, quõ cauſæ rerum oĩum, quas cõprehendit globoſitas ſenſibilis huius mũdi, ſimul & vniformiter ſubſiſtunt in iſto ſole viſibili. Inde namque formæ corporũ omniũ procedunt. Inde diſtantiũ pulchritudo colorũ, & cætera quæ de ſenſibili natura prædicari poſſunt. Conſidera multiplicitatẽ & infinitã virtutẽ ſeminũ, quõ ſimul in ſingulis ſeminibus cõtinetur numeroſitas herbarũ, fruticũ, aĩalium, quõ pulchra ſurgit ex eis varietas formarũ. Intuere quoque interioribus oculis, quõ regulæ multiplices in arte artificis vnum ſunt, & in animo diſponẽtis eas viuũt. Quõ infinitus numerus linearũ in vno puncto ſubſiſtunt vnũ, & huiuſmodi naturalia exempla perſpice, ex quibus velut Philoſophicæ, Theoricæ pẽnis vltra oĩa ſubuectus, diuina gratia adiutus, poteris arcana verbi mentis acie perſpicere. Et quõ oĩa quæ per verbũ facta ſunt in illo viuũt, videre.

Quid ſit Deus. Cap. IIII.

DIonyſius in lib. de diuin. no. Hierarchia ſiquidẽ eſt arcanũ bonum, omni rationi ſuperrationale, nec vlli eorum quæ ſunt incõicabile. Hoc igitur arcanũ ſilẽtio ſpali oportet nos honorare. Iohãnes Damaſce. lib. 1. Dicere namque quid eſt Deus ſm̃ ſubſtantiã, eſt impoſſibile, facilius magis eſt facere rõnẽ ex omnium ablatione. Non. n. eorũ quæ ſunt, eſt aliquid, non quidem, vt nõ ens, ſed ſuper oĩa ens, & ſuper ipſum eſſe exiſtẽs. Si. n. eorũ quæ ſunt, noſtræ cognitiones ſunt, quod ſuper cognitionem eſt

omnino, vtiq; ſuper ſubſtantiã erit, & econuerſo. Aug. De Ciuit. Dei, in lib. 22. Deum certè (ſicut poterat) diffinire volens Cicero, Mens, inquit, quædam eſt ſoluta & libera ab omni concretione mortali, ſecreta oĩa ſciẽs, oĩa mouẽs, ipſaq; motu prædita ſempiterno. Helinãdus, Empedocles quoq; ſic eũ fertur diffiniuiſſe. Deus eſt ſphæra, cuius cẽtrum vbique, circumferentia nuſq̃. Secundus quoq; Philoſophus ita. Deus eſt mens immortalis, incõtẽplabilis celſitudo, forma multiformis, incogitabilis inquiſitio, inſopitus oculus, oĩa cõtinens, lux, bonũ, & quid eſt hmõi. Dionyſius vbi ſupra. Quid eſt ig̃ Deus? Eſt ratio ſimplex, & veritas vere exiſtẽs, circa quã vt purã, & nõ errantẽ ſciẽtiã eſt diuina fides vnicũ credentiũ fundamentũ, ipſos veritati, eiſq; veritatẽ collocãs. Ipſa eſt ſcientia adunatrix cognoſcentiũ & cognitorũ, vt male ſtatutos reſtituẽs, magis aũt in bono ſtatuẽs, ordinans, & ornans, & perficiens integritatẽ, oĩumq; maculas ſoluẽs. Pro hac veritate moriuntur quotidie diuinæ ſapientiæ duces, teſtimonium perhibẽtes. Bernardus Clareuallenſis in libro de conſideratione. 5. Quid eſt ig̃ Deus? qđ ad vniuerſum ſpectat finis, qđ ad delectationẽ ſalus, qđ ad ſe, ipſe nouit. Quid eſt Deus? Non minus peruerſorũ pœna, q̃ gloria humilium. Eſt. n. rõnabilis quædã æquitatis directio, incõuertibilis atq; indeclinabilis, quippe attingẽs vbiq; cui illiſa oĩs prauitas cõfundetur, neceſſe eſt. Quid eſt Deus? Longitudo, latitudo, ſublimitas, & profundũ. Longitudo ꝑpter æternitatem interminabilem. Latitudo propter charitate immenſurabilẽ. Sublimitas ꝑpter maieſtatẽ inattingibilẽ. Profundũ propter ſapientiã inſcrutabilẽ. Hæc Sancti, ẽm Apoſtolũ cõprehendunt. Idẽ in quodã ſermone. Qui. n. cum Maria ſoli vacant Deo, diligenter cõſiderant, quid ſit Deus in mundo, quid in hominibus, quid in Angelis, quid in ſeipſo, quid in reprobis. Cõtemplãtur ſiquidẽ, quia mundi rector eſt & gubernator, hominũ liberator & adiutor, Angelorum ſapor & decor, in ſeipſo principiũ & finis. Reproborũ terror & horror. Aug. in lib. ſoliloquiorum. Ipſe eſt deniq; quẽ amat omne, quod põt amare, ſiue ſciens, ſiue neſciẽs. Ipſe eſt qui nõ facit malũ, & facit ẽt, ne fiat peſſimum. Ipſe eſt de cuiꝰ regno, leges ẽt in hæc regna deſcripta ſunt. Cuiꝰ legibus arbitriũ aĩæ liberũ eſt, boniſq; pmia & malis pœnæ, fixis per oĩa neceſſitatibus diſtributæ ſunt. Cuius legibus in æua ſtantibus motus inſtabilis rerũ mutabiliũ, perturbatus eſſe nõ ſinitur, freniſq; circumeuntiũ ſeculorũ, ſemper ad ſimilitudinẽ ſtabilitatis reuocatur. Gregorius Nazianzenus. Ipſe eſt cuius eſſe totũ, & ſemper eſt inſuperabile, quoddam ſine fine ſubſtãtiæ pelagus, Nullis terminis limitibuſq; circundatus, omnem ſenſum naturam ſupergrediens, & omne tempus.

Quibus diſtinguatur proprietatibus. *Cap. V.*

CAſſiodorus ſuper Pſal. Deus eſt ſubſtãtia incorporalis ſimplex & incõmutabilis. Ioannes Damaſce. Quòd autẽ incorporeus ſit Deus, manifeſtũ eſt diligenter intuentibus. Qualiter enim corpus eſſe põt, quod infinitum & indeterminatũ eſt, nec eſt enim formatũ, ſed impaſſibile, inuiſibile, & incompoſitum. Aug. de fide ad Petrũ. In hoc autẽ ſe nullum corpus eſſe oſtẽdit, qa quibuſdã corporibus vitã dedit, quibuſdã nõ dedit, cũ oĩum corpora ipſe creauerit. Non. n. rem viuentem, niſi res viuens facit. Ipſe verò naturaliter vita eſt, quia ſi vita nõ eſſet, viuẽtia corpora non feciſſet. Idẽ in lib. de videndo Deo. Itaq; nec corporalibus oculis quæritur, nec viſu circunſcribitur, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu, nec in loco videtur, ſed mundo corde, & cũ abſens putatur videtur, & cũ pſens eſt nõ videtur vnde & Apoſtolus dicit. Tanto tpe vobiſcum ſum, & nõ cognouiſtis me. Idẽ in lib. cõfeſſionũ. 10. Nõ eſt aliquo ſenſu corporali pceptibilis. Eſt tñ quędã lux, q̃dã vox, quidã color, quidã cibus, quidã amplexus interioris hominis, vbi fulget aĩæ, quod nõ capit locus, vbi ſonat, qđ nõ rapit tẽpus, vbi redolet, quod nõ ſpargit flatus, vbi ſapit, qđ nõ minuit edacitas, vbi hęret, quod nõ diuellit ſatietas. Ioan. Damaſce. Porro ſimplex eſt Deus, & nõ cõpoſitus. Nam ſi compoſitus eſſet, qualiter impaſſibilis eſſe poſſet. Compoſitio nãq; principium eſt pugnæ; pugna vero diſſonantię; diſſonantia porro, ſolutionis eſt cauſa. Solutio autem omnino a Deo eſt aliena. Cęterum qualiter Deus compoſitus eſſe queat, cum per omnia incedat, & omnia impleat. Impoſſibile eſt ſiquidem corpus per corpora incedere, quin incidat, & incidatur, plicetur, ac ei reobuietur, ſicut quæcunq; ſunt humida miſcentur & cõfunduntur. Auguſt. de Ciuit. Dei lib. 11. Illud itaq; ſummũ bonum, quod Deus eſt, ſolum ſimplex, & ob hoc ſolum incommutabile eſt. Nec ideo ſimplex non eſt, quia trinitas eſt. Sed ideo ſimplex dr̃, quia quod habet hoc eſt, excepto, ꝙ relatiuè perſona quæq; ad alteram refertur. Boe. de Trinita. Deniq; nihil eſſe dẽ ẽm materiã, ſed ẽm formam propriam. Diuina vero ſubſtãtia eſt ſine materia, atq; ideo vnũ eſt, & eſt id, quod eſt. Reliqua porro non ſunt id quod ſunt. Habet n. vnumquodq; ſuum eſſe ex his, ex quibus eſt, i. ex partibus ſuis, & eſt hoc, & hoc, i. partes ſuę pariter coniunctæ, nõ hoc vel hoc ſingulariter. Quod aũt non eſt ex hoc, & ex hoc, ſed hoc tantum eſt, illud verè eſt, id quod eſt. Richar. de Trinit. lib. 2. Cęterum in illa ſumma ſapiẽtia q̃ Deus eſt, nihil falſitatis ineſſe poteſt, alioquin nõ ſummè ſaperet, qui vel fallere vellet, aut falli poſſet. Conſtat itaq; Deũ veracem eſſe, & hoc ipſum eſt ei ex veritate. Veritas ergo nõ eſt aliud aliquid quàm ipſe, cum veraciter conuinci poſſit non habere niſi ex ſe, quod tñ habet ex veritate. Veritas aũt, ſicut nunq̃ nõ fuit, ſic nunquã nõ erit, ſemper enim verũ fuit futurum fore qđ erit. Et ſemper verum fuit fuiſſe quod fuit, ergo veritas Deus, ſicut initium non habuit, ſic & fine carebit. Hierony. in regulis diffinitionum. Itaq; ſicut naturis redditur ꝓprietas, vt homini riſus, equo hinnitus, ita diuinæ naturæ ſiquid proprium eſt, reddas. Proprium eſt Deo non cępiſſe, licèt omnium quæ ſunt, proprium eſt cępiſſe. Richar. vbi ſupra. Æternum eſt autẽ, quod caret vtroque, ſ. initio & fine, omniq; mutabilitate In his ergo tribus ꝓbatur eſſe æternus. Rectè quoq; immenſus dicitur, cuius magnitudo nulla menſura cõprehenditur Hugo de ſacramen. lib. 1. Itaq; nec augeri poteſt, qui immenſus eſt, nec minui qui vnus eſt, nec loco mutari qui vbique eſt, nec tempore qui æternus, nec cogitatione qui ſapientiſſimus eſt, nec effectu q optimus eſt Ex ſymbolo: Ei q; nihil accidens eſſe poteſt, quia ſimplex diuinitas ſemper eſt id quod eſt, cui nimirum idem eſt eſſe, & viuere, & intelligere. Auguſt. de Trini & libe. arbi. Intelligamus ergo Deum ſi poſſumus, quantum poſſumus, ſine qualitate bonum, ſine quantitate magnum, ſine indigentia Creatorem, ſine ſitu præſentem, ſine habitu oĩa continentem, ſine aliqua ſui mutatione mirabilia facientem, nihilq; patientem, ſine loco vbiq; totum, ſine tempore ſempiternum. Quiſquis ita Deum cogitat, etſi nondum poteſt omnimodo inuenire quid ſit, piè tamen cauet quantum poteſt, de illo aliquid ſentire quod non ſit.

De diuina eſſentia vnitate. *Cap. VI.*

IOannes Damaſce. Quod autem vnus eſt tm̃ Deus: Scriptura exprimens ait: Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. His vero qui diuina Scriptura non perſuadentur, diſputando ſic probabitur: Deus perfectus eſt, & indeficiens eſt, ẽm bonitatẽ & ſapientiam ac virtutem. Et ſiquidem multos dicamus Deos eſſe, in multis conſiderare differentiã eſt neceſſe. Si vero in eis eſt differentia, vbi perfectio ac ſi ẽm bonitatem, ſiue ẽm virtutẽ vel ſapientiam deficiat a perfectione, iam eum conſtat Deum non eſſe. Si autem per oĩa eſt identitas, vnum magis, & non multos eſſe cõſtat. Præterea qualiter etiam a multis gubernabitur mundus, & non diſſoluetur atq; corrumpetur, conſiderata pugna in gubernantibus. Differentia. n. contrarietatem inducit. Richardus vbi ſupra. Itẽ quod eſſe non poteſt, omnino non eſt. Exiſtendi igitur potentia accipit eſſe, omne quod in rerum vniuerſitate ſubſiſtit, ſed ſi omne ab illo eſt, ipſa ſumma eſſentia eſt, ſed ſi ab illa eſt omne poſſe, ſummè potẽs eſt, ſi omne ſapere, ſummè ſapiens eſt. Eſt enim impoſſibile magis aliquid dare, quàm accipere vel habere. Non itaq; aliud eſt eſſendi potentia, q̃ ſumma ſubſtantia. Non ergo potuit alicui alteri ſubſtantiæ dare, non dicam vt diuinitatem haberet, ſed vt ipſa deitas eſſet. Alioquin, qđ impoſſibile eſt eſſe, parem haberet. Nõ eſt itaq; Deus niſi ſubſtantialiter vnus, quantoq; melius eſt, quantoq; perfectius, quod humana cogitatio attingit, tanto ad id quod Deus eſt, vicinius accedit, non tñ pertingit. Eſt itaq; erudita velut maxima propoſitio. Eſt cunctis in cõmuni, velut cõmunis animi cõceptio: Deo attribuere, quicquid altius attingit humana æſtimatio. Eſt autẽ impoſſibile plures omnipotentes eſſe. Qui. n. verè omnipotens fuerit, facilè efficere poterit, vt cęterorũ quilibet nihil poſſit. Alioquin verè omnipotens non erit. Hugo in libro de tribus diebus. Cęterum omne præcedit vnitas alteritatem, quia præcedit binarium, qui eſt alteritatis principium. Vnitas ergo præcedit oẽm mutabilitatem. Cum ergo omnis creatura mutabilitati ſubiecta ſit, ſequitur, ꝙ vnitas omnem creaturam præcedit. Quicquid autem eſt, aut æternũ, aut creatum eſt, vnitas ergo æterna eſt. Porro æternum nihil aliud eſt, q̃ diuinitas, vnitas igitur eſt diuinitas, ergo vnus eſt Deus. Dionyſius in lib. de diui. nomi. Eſt. n. hierarchia vnitas omnis vnitatis. viuiſica eſſentia ſupereſſentialis, intellectus inuiſibilis & inſcrutabilis, tanq̃ non ente veſtigio vllo in occultam eius multitudinem peruenientium, nec rũ vlli eorum q̃ ſunt incommutabile bonum. Hugo ſuper hierarchiam. Denique ait magnus ille Theologus, videlicet Areopagita Dionyſius, ꝙ diuinæ charitatis radius, nunquam a propria ſingulari vnitate deſeritur, licèt ad anagogicam & vnificã eorũ, q̃ ꝓuiſa ſunt cõtemperantiã optimè ac pulchrè perueniat, vt multiplicetur. Hęc etenim multiplicatio & variatio vniuerſorũ eſt pulchritudo, qa niſi diſſimiliter, pulchra eſſent ſingula, ſummè pulchra nõ eſſẽt vniuerſa. Vnde & ꝓuenire dr̃ optimè & pulchrè. Optimè, ſ. in vniuerſis, & pulchrè in ſingulis: vel optimè. ẽm participati infuſionem

fuſionem pulchrè, ſin participantiũ diſpoſitionẽ. Optimè nãq; multiplicatur, vt maius ſit bonũ, qđ a multis participat̃, & pulchrè, vt maior ſit decor vniuerſitatis, eo φ participantibus ſingulis variè infundit̃. Et ipſa multiplicatio fit ad cõtẽperantiã eorũ quę prouiſa ſunt, i. electorũ ac ꝑductorũ ad vitã, vt videlicet inter ſe cõtẽperent̃, & concordia participationis inuenĩt. Ipſaq; cõcordia, & pax eſt illa cõtemperantia, qua ſibi cõſentiunt, vt fiant in vno & reformentur ad vnũ, ꝓpter hoc vocat eã anagogicam & vnificã, vnificã quidẽ, vt fiant in vnũ, Anagogicã vt reformentur ad vnũ. Ideo pulchra eſt in cõgregatione, optima in eleuatione. Iſte igitur radius ad corda illuminãda ꝓcedit, ſiue ab intus per aſpirationẽ ea replẽs, ſiue a foris p ſacri verbi eruditionẽ, ſe ipſis infundendo. Et tñ inquit, manet intra ſe vnificè, & cum ſe mentibus illuminãdis variè multiplicitérq; participandum præſtat. Nequaquam tamen extra vnitatis ſuæ ſimplicitatem effluit.

De perſonarum trinitate. Cap. VII.

ISidorus Etymo. lib. 7. Dicit̃ aũt Deus Trinitas, quaſi triunitas. Quia Pater, & Filius, & Spiritusſãctus ſunt trinitas & vnitas. Vnum. n. ſunt ꝓpter maieſtatis cõmunionẽ, & tres ꝓpter pſonarum ꝓprietatẽ. Ex diffinitionibus eccleſiaſticorũ dogmatum. Ita credit̃ a nobis trinitas ſine cõfuſione cõiuncta, ſine ſeparatione diſtincta. Nõ. n. cõfuſa eſt in vna pſona trinitas, vt Sabellius, neq; diuiſa in natura diuinitas, vt blaſpemat Arrius. Aug. de fide ad Petrũ lib. 1. Pater itaq; Deus a nullo Deo genitus, ſed de natura ſua ſine initio genuit Filium, ſibi coęqualẽ Deũ, & eadem qua ipſe naturaliter æternus eſt diuinitate coęternũ. Idẽ in ſolutione q̃ſtionũ hæreticorũ. Si. n. filio Pater æqualitatẽ, quã ei dare potuit, in natiuitate ſubtraxit, inuidus fuit, ſi autẽ dare nõ potuit, infirmus, ſed vtrumq; fictũ eſt, quia Deo Patri Filius æqualis eſt. Idẽ cõtra Maximũ lib. 2. Beatius quidẽ eſt dare, q̃ accipere, ſed hoc in hac vita eſt inopia, qñ vtiq; melior eſt copia. Melius. n. eſt habere, q̃ egere. Melius eſt dare, q̃ mendicare: vbi autẽ qui dedit, gignendo dedit, & qui accepit, naſcendo accepit, nõ inopi ſubuentum eſt, ſed ipſa copia generata eſt. Nec põt qui accepit ei, q dedit inæqualis eſſe. Quia ea hoc accepit, vt eſſet æqualis. Nihil. n. patre minus habet, q dicit, oĩa quæ habet pater mea ſunt Idem ad Oroſium. Porro de Spiritusſancto, certa fides hoc aſſerit, φ a Patre filioq; ꝓcedit, ſicut & filius dicit. Cum venerit paraclytos, quẽ ego mittã vobis a Patre, &c. Glo. ſuper Ioannẽ. Ex hoc. n. φ dr̃, quem ego mittã vobis a Patre, & poſtmodũ additur, qui a Patre ꝓcedit, oſtendit, φ non ſolũ Pater, ſed & filius eum mittit, ſed hoc a Patre a quo eſt ipſe. Aug. de Ciui. Dei li. 15. Ideoq; noq; dĩ Spiritusſanctus a Patre principaliter procedere, qñ & de Filio quidem ꝓcedit, ſed hoc illi Pater dedit, quia ſic eum genuit, vt etiam de illo donũ cõmune ꝓcederet, & Spiritusſanctus amborũ ſpiritus eſſet. Nõ. n. dedit, hoc ei iã exiſtenti nondum habenti. Sed quicquid vnigenito dedit, gignẽdo dedit. Idẽ in lib. 7. Ipſe eſt charitas Patris & Filij vtrũq; coniungens, noſq; ſubiungens. Vnde ſcriptum eſt: Deus charitas eſt. Idem in lib. 15. Quòd aũt dĩ Chriſtus paternæ dilectionis Filius, nihil aliud intelligatur, q̃ Filius eſt dilectus. Charitas quippe Patris, quæ eſt in eius ineffabili ſimplici natura, nihil aliud eſt, q̃ eius ſubſtantia, ac p hoc Filius charitatis eius nullius alius eſt, q̃ qui de ſubſtantia eius eſt genitus. Richard. de Trinit. lib. 3. Certè vbi totius bonitatis plenitudo eſt, vera & ſumma charitatis deeſſe non põt, nihil. n. charitate melius eſt, oportet ergo vt amor in alterum ſe extẽdat, vt amor in alterum ſe extendat, vt charitas eſſe queat. Vbi ergo perſonarũ pluralitas deeſt, charitas omnino eſſe non põt. Sed ſi ſola vna perſona in diuinitate eſſet, ſummã certe charitatẽ erga creatã perſonam habere non poſſet, inordinata enim charitas eſſet, ſi ſummè diligeret eum, qui ſummè diligendus non eſſet. Vt ergo in illa vera diuinitate, plenitudo charitatis poſſet locũ habere, oportuit diuinã aliquã pſonam perſonæ condignæ, & eo ipſo diuino cõſortio non carere: præcipuum vero, verum in vera charitate, alterum velle diligi vt ſe. In mutuo ſiquidẽ amore, multumq; feruente nihil rarius, nihil præclarius q̃ vt ab eo quẽ ſummè diligis, & a quo ſummè diligeris, aliũ æquè diligi velis. Probatio itaq; cõſummatæ charitatis, eſt votiua cõmunio exhibitæ ſibi dilectionis. Eſtq; indiciũ magnæ infirmitatis, nõ poſſe pati cõſortiũ amoris, poſſe vero pati ſignũ magnæ perfectionis. Si vero magnum eſt pati poſſe, maius erit gratanter ſuſcipere, maximum aũt ex deſiderio requirere. Demus ergo ſummo, qđ pcipuũ eſt, ſummè igitur dilectorum, ſummeq; diligendorũ, vtrũq; oportet, vt pari voto condilectũ requirat: pariq; concordia p voto poſſideat: vides φ conſummatio charitatis, pſonarum trinitatẽ requirit, vbi ergo totũ qđ eſt, perfectum eſt, ſicut nec integra charitas, ſic nec vera trinitas abeſſe poteſt. Diony. de diui. nomi. Fontalis ergo deitas Pater eſt, Filius autẽ, & ſpiritus Dei genitricis deitatis frutices de eo germinati, & quaſi flores. Hilarius de Trinit. lib. 2. Vnus aũt eſt Deus pater ex quo oĩa, & vnus vnigenitus, p quem oĩa, & vnus ſpiritus dñi in oĩbus. Nec deeſſe quicq̃ tãtæ conſumationi reperitur, intra quã ſit infinitas in æterno, ſpecies in imagine, vſus in munere. Aug. de verbis dñi. Eſt pater filio veritati origo vera, & filius de veritate patre orta veritas, & Spiritusſanctus a patre bono effuſa bonitas. Oĩum autẽ non eſt impar diuinitas, nec ſeparabilis vnitas. Ex ſymbolo: In Patre manet æternitas, in Filio æqualitas, in Spiritusſancto ęternitatis, æqualitatisq; cõnexio. Aug. de Trinit. lib. 7. Sic itaq; cogitetur Deus, vt neque perſonarum confuſio ſit, nec talis diſtinctio, qua impar ſit aliquid, quod ſi intellectu non capitur, fide teneatur, donec illuceſcat ille in cordibus, qui per prophetam dixit, ſi non credideritis non intelligetis.

Quòd ab eadem ſumma trinitate creata ſunt omnia. Cap. VIII.

AVguſt. de fide ad Petrum. Vnde tenendum eſt, oẽm creaturã quæ trinitas Deus non eſt ex nihilo creatã, ab ipſa ſancta Trinitate, q̃ vnus verus & bonus Deus eſt, & quia ſummè bonus eſt, dedit oĩbus naturis vt bonæ ſint, non tñ quantũ ipſe Creator bonus. Eſt n. trinitas Deus ſummũ, æternũ, & incõmutabile bonũ, nullũ habẽs defectum, quia non eſt ex nihilo factũ, nullũ habẽs ꝓfectũ, q a nõ habet initiũ. Naturæ vero ab eo factæ, ideo ꝓficere poſſunt, quia eſſe cęperunt. Ideo vero deficere, q a ex nihilo factæ ſunt, ad defectũ eas conditio ducit originis, ad profectũ vero prouehit operatio creatoris. In eo igitur primũ Trinitatis, quæ Deus eſt, ęternitas naturalis agnoſcitur. Quia quędam ita fecit, vt cum eſſe cęperint, non eſſe tñ aliqñ nõ poſſunt. In eo vero eius oĩpotentia intelligit̃, φ oẽm creaturã inuiſibilẽ & viſibilẽ de nihilo fecit. In qbus quanq̃ ipſa rerum diuerſitas, multo magis tñ ipſius bonitas, & oĩpotẽtia cõmendatur. Niſi. n. oĩpotens eſſet, non vna eadẽq; facilitate ſumma & ima feciſſet, & niſi ſummè bonus eſſet, non ſe gubernãdis rebus, et infimis ꝓſtitiſſet. Simplicitas denique multiplicis Dei ſapiẽtiæ cõmendat̃, non ſolũ in creaturarũ ſublimiũ magnitudine, ſed et infimarum prauitate, dũ oĩa bona creata, nõ ſolũ inferiora, diſſimiliaq; ſuo Creatori ſunt, vtpote nõ ꝓlata de ipſo, ſed facta de nihilo, verũ et inter ſe nõ æqualia ſunt, ſed ꝑmanent ſingula ſicut a Deo, vt eſſent, cęperunt. Deniq; niſi naturaliter immutabilis eſſet, nunq̃ in rebus mutabilibus ordo conſilij, ac diſpoſitionis eius incõmutabilis ꝑmaneret. Idẽ de Ciuit. Dei lib. 11. Itaq; mũdus ipſe ordinatiſſima ſua mutabilitate, atq; mobilitate, & viſibiliũ oĩum pulcherrima ſpecie, quodãmodo tacitus ꝓclamat, & factũ ſe eſſe, & nõ niſi a Deo ineffabiliter atq; inuiſibiliter pulchro fieri ſe potuiſſe. Idẽ in lib. 5. Ipſe eſt itaq; Deus oĩpotẽs, qui hoĩem fecit, & eũ peccãtẽ, nec impunitũ eſſe ꝑmiſit, nec ſine miſericordia dereliqt. Qui bonis & nõ bonis, eſſentiã cũ lapidibus, vitã ſeminalẽ cũ arboribus, vitã ſenſualẽ cũ pecoribus, vitã intellectualem cũ Angelis dedit, qui non ſolum cęlum & terrã, nec ſolũ Angelũ & hominẽ, ſed nec exigui & contẽptibilis animantis viſcera, nec auis pẽnulam, nec herbæ floſculum, nec arboris folium, ſine ſuarum partiũ conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit.

Qualiter ipſa creatrix Trinitas in principio Geneſeos eſt inſinuata. Cap. IX.

IDem ad Horoſiũ: Vt autẽ qđ de ſancta Trinitate oĩum creatrice dictũ eſt, Scripturarũ teſtimonijs approbet̃, in ipſo principio Geneſeos, hæc ipſa Trinitas euidenter oſtenditur. Cum. n. dicitur: In principio fecit Deus cœlum & terram, quid aliud intelligendũ putas principiũ, niſi Dei filiũ. Oĩa quippe p ipſum ſa facta ſunt a Patre. Vnde & ipſe de ſe, quid eſſet, interrogantibus reſpondit Iudæis: Principium, qui loquor vobis. Itaq; procul dubio Pater intelligendus eſt in nomine Dei, Filius autem in nomine principij. Poſtea ſubſequitur Scriptura, φ Spiritusſanctus Dei ferebatur ſuper aquas, qui tertia eſt in trinitate perſona. Idem ſuper Geneſim ad literam lib. 1. Sicut autem in exordio creaturæ trinitas creatrix inſinuatur, ſic etiã in cõuerſione ac ꝑfectione eiſdẽ, vt rerum ſpecies degerant̃. Nã & verbũ, & verbi genitor exprimuntur, cũ p ſingula creaturæ genera, Deus vt fierẽt, dixiſſe ꝑhibetur. Illa quippe dictio eſt in verbo æterno: Patri coæterno, q̃uis in æterno verbo dicente Deo, hoc tẽporalis facta ſit creatura: vnde q a formã vbi ſemper, & incõmutabiliter Patri cohærentẽ non imitatur imperfectio creaturæ, cũ ab ea diſſimilis ad nihilũ tẽdat quadã informitate, idem cũ inſinuatur informitas materiæ primæ, nõ ſit cõmemoratio filij inquãtum verbũ eſt, ſed inquantũ principiũ eſt: poſtea vero in cõuerſione ſiue formatione creaturæ, ſit eiuſdẽ cõmemoratio inquantũ verbũ, vt. ſ. p id qđ principiũ eſt, inſinuet exordiũ creaturæ exiſtẽtis ab illo adhuc imperfectè, p hoc aũt φ verbũ eſt, inſinuet̃ pfectio creaturæ ad eũ reuocatæ, vt formaret̃ Creatori inhærẽdo, & ꝓ ſuo genere formã illius imitãdo. Ineſt aũt Deo benignitas ſumma, nec ex indigẽtia, ſed ex bñficẽtia veniẽs amor in opa ſua. Idcirco in

exordio

ex medio creaturæ dr, q ſpūs Dei ferebatur ſuper aquas, quia bonę voluntati Creatoris ſubiacebat, quicquid formandū ac perficiēdum inchoauerat, vnde & de creatura pfecta dr: vidit Deus, q eſſet bonū, vbi eadē ſancta Dei bonitas exprimitur, in qua Deo placuit, quicquid pro naturæ ſuæ modulo pfectum placet. Duo quippe ſunt propter q̄ Deus creaturā ſuā amat, videlicet vt ſit, & vt maneat: vt igitur eſſet, ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas, vt autem maneret, vidit Deus, quia bona erat.

Qualiter eius inuiſibilia cognoſcuntur a mundi creatura. Cap. X.

PEtrus Lombardus. Vt ait enim Apoſtolus, inuiſibilia eius p ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciuntur, quaſi, ſ. ex perpetuitate creaturarū, ipſius æternitas, & ex magnitudine oīpotētia, & ex gubernatione virtus vel bonitas intelligitur. Cæterum licèt potentia, ſapiētia, & bonitas, ſiue clemētia de Deo, ſm ſubſtantiā dicantur, & in ipſo penitus vnū & idē eſſe pbentur, frequenter tñ hæc oīa diſtinctè ſolent ad pſonas referri, ſ. vt patri potētia, filio ſapiētia, ſpiritui ſancto bonitas attribuatur. Hugo de tribus diebus. Hæc ſunt ergo tria Creatoris inuiſibilia, quæ cognoſcuntur p ea quæ ab ipſo ſunt facta. Potentiā quippe manifeſtat creaturarū immēſitas. Sapiētiā decor. Benignitatē vtilitas. Immēſitas creaturarū conſtat in magnitudine & multitudine. Multitudo in ſimilibus, in diſſimilibus, in diuerſis, in permixtis. Magnitudo eſt in mole, & ſpacio. Moles eſt in maſſa, & pondere. Spaciū eſt in lato, & longo profundo, & alto. Decor creaturarū eſt in ſitu, in motu, ſpecie, qualitate. Situs eſt in cōpoſitione & ordine. Ordo eſt in pprietate, & tpe, & loco. Motus eſt quadripartitus, localis, naturalis, aialis, rationalis. Localis eſt ante & retro, dextrorſum & ſiniſtrorſum, ſurſum & deorſum, & circū. Naturalis eſt in incremēto & decremēto. Aialis eſt in ſenſibus & appetitibus. Rōnalis eſt in factis, & conſilijs. Species eſt forma viſibilis, quæ oculo diſcernitur, ſicut figuræ & colores corporū. Qualitas eſt pprietas interior, q̄ cæteris ſenſibus pcipitur, vt melos auditu, dulcor guſtu, fragrātia olfactu, lenitas tactu. Vtilitas creaturarū cōſtat in grato, & apto, & cōmodo, & neceſſario. Gratū eſt, quod placet. Aptum, quod conuenit. Cōmodum, qđ prodeſt. Neceſſariū ſine quo, quid eſſe nō pōt. Mundus iſte ſenſibilis, quaſi quidē liber eſt ſcriptus digito Dei, hoc eſt virtute diuina creatus, & ſingulæ creaturæ quaſi figuræ. Idē de ſacramē. lib. 1. Cū ſīt in Deo ſunt tria, voluntas, ſ. & ſapientia, & potentia, primordiales cauſę a voluntate pficiſcuntur, per ſapientiam diriguntur, per poteſtatem producuntur. Voluntas etenim mouet, ſapiētia diſponit, poteſtas explicat. Hæc ſunt æterna creaturarū oīum fundamenta, omni creaturæ incomprehenſibilia, ſicut enim æternitatē Dei non æquat tempus, nec immenſitatem locus, ſic nec eius ſapientiam ſenſus, nec bonitatem virtus, nec potentiam opus.

Qualiter ex creaturarum conſideratione cognoſcitur eſſe ſumma eſſentia. Cap. XI.

IOannes Damaſce. Deum, itaq; iuxta Ioānis ſententiā, nemo vidit vnq̄, nec tñ nos in oīmoda ſui dereliquit ignorātia, omnibus. n. cognitio exiſtēdi Deū ab ipſo naturaliter eſt inſerta. Ipſa quoq; creationis permanentia, & conſeruatio, & gubernatio nos docet, qm̄ eſt Deus, qui hanc vniuerſitatē cūcta facit, cōtinet & cōſeruat, & ei ſemp puidet. Qualiter. n. vtiq; contrariæ naturæ, ignis, dico, & aquæ, & aeris, & terræ in vnius mundi cōſummatione adinuicē cōueniſſent, & indiſſolubiles pmanſiſſent, niſi aliqua virtus omnipotēs ea cōſeruaſſet, & indiſſolubilia ſemper cōſeruaret. Cęterū quid eſt, quod mouet cęlum? Nā omne qđ mouetur, ab alio mouetur. Et illud iterū a quo mouetur, ſic eſt in infinitū q̄ eundo pcedere, donec ad aliqd perueniamus immobile. Primū. n. mouens immobile eſt, qđ Deus eſt. Auguſt. de Ciui. Dei lib. 11. Denique ſicut iā dictum eſt. Mundus iſte ordinatiſſima ſua mobilitate, & mutabilitate ac viſibiliū pulcherrima ſpecie, ſi qs diligenter attēdat, quodammodo tacitus & factum ſe eſſe, & nō niſi a Deo ineffabiliter, atq; inuiſibiliter pulchro fieri potuiſſe proclamat. Richardus de Trinit. lib. 1. Inceſſanter quippe videmus in his quæ ab æterno non fuerunt, alia quidem ſuccedere, alia vero decedere. Porro manifeſta ratio inuenit, quia quicquid ab æterno non fuit a ſemetipſo eſſe non poſſit. Alioquin apertè conuincitur, q aliquid ſibi exiſtendi initiū dedit, ſub illo inſtanti qñ nihil habuit, qñ oīno nihil potuit, hinc ergo colligit ratiocinādo, & aliquid eſſe, qđ eſt a ſemetipſo. Nā ſi nihil à ſemetipſo fuiſſet, omnino non eſſet, vnde illa exiſtere potuiſſent, q̄ ſuū eſſe a ſemetipſis nō habēt. Conuincitur ergo, vt dictū eſt, aliquid eſſe a ſemetipſo, & eo ipſo & ab æterno, alioquin fuit qñ nihil fuit, quod q̄ falſum ſit, ipſa rerū experientia cōuincit exiſtentiū. Sic ſanè, nemo dubitare pōt, quia in tanta rerū multitudine exiſtentiū, & tam multiplici differentia graduum eſſe oporteat aliquid ſummum. Abſq; dubio aūt, melior eſt natura rationalis, q̄ irrationalis, oportet ergo, vt aliqua rōnalis ſubſtantia ſit omnium ſumma. Gregorius in moral. lib. 27. Itaque omnis homo eo ipſo, q rationalis conditus eſt, ex ipſa ratione illum, qui ſe condidit Deum eſſe colligere debet. Vnde per quendam ſapientē in libro Iob dicitur. Omnes homines vidēt eum, quē nimirum iam videre, eſt dominationē illius ratiocinando cōſpicere. Vnde & quoq; ibidē ſubiungitur, vnuſquiſq; intuetur procul, ipſum quippe pcul intueri, eſt non iam illum per ſpeciem cernere, ſed adhuc ex ſola operum ſuorum admiratione penſare.

Qualiter in omni creatura relucent trinitatis veſtigia. Cap. XII.

AVguſt. in lib. quæſtionum 83. Cæterū omne quod eſt, aliud eſt quo cōſtat, aliud quo diſcernitur, aliud quo cōgruit. Vniuerſa igitur creatura, & eſt, & pluſimum diſtat a non, quod nihil eſt, & ſuis partibus ſibi congruit, cauſam quoq; illius trinam eſſe oportet, qua ſit, qua hoc ſit, qua ſibi amica ſit: oportet igitur trinitatē eſſe, qua nihil præſtantius, intelligētius, beatius, ratio pōt inuenire. Ob hoc & cum hęc veritatem quęritur, tria tm̄ genera q̄ſtionū eſſe pbantur: videlicet, an ſit omnino, an aliud ſit, an ita pbandū an improbandum ſit. Idē de Ciui. Dei lib. 11. Quoniam igitur hoīes ſumus ad noſtri Creatoris imaginē creati, cuius eſt vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas, Eſtq; ipſa æterna, & vera, & chara Trinitas. Neq; confuſa, neq; ſeparata. In his quidē rebus q̄ infra nos ſunt, quoniā nec ipſa aliquo modo eſſent, vel aliqua ſpecie cōtinerentur, nec aliquē ordinē, vel appeterēt, vel tenerēt, niſi ab illo qui ſummè ſapiens eſt, qui ſummè bonus eſt, facta eſſent, tanq̄ per oīa quæ fecit mirabili ſtabilitate curſitantes, quaſi quædā ipſius, alibi plus, alibi minus impreſſa veſtigia colligamus. In nobis aūt ipſius imaginē contuentes, tanquā iunior ille filius euāgelicus, vt ad noſmet ipſos reuerſi ſurgamus, & ad illum redeamus, a quo peccando receſſeramus. Ibi noſtrū eſſe non habebit mortem, ibi noſtrum noſſe nō habebit errorē, ibi noſtrum velle nō habebit offenſionē. In his quippe, quę quoquo modo ſunt, & nō ſunt qđ Deus eſt, a quo facta ſunt præponuntur viuentia nō viuētibus, & in his quę viuunt, ſentiētia nō ſentientibus, & in his q̄ ſentiunt, intelligētia nō intelligētibus; & in his quæ intelligunt, immortalia mortalibus. Sed tñ valet in naturis rōnalibus, quædā veluti pondus voluntatis & amoris, vt cū ordine naturæ Angeli hominibus, lege tñ iuſtitiæ boni hoībus malis pferantur Angelis. Et nos quidē in nobis imaginē illius ſummæ trinitatis agnoſcimus, qua nihil in rebus a Deo factis ſit ei natura ppinquius. Nā & ſumus, & nos eſſe nouimus, & noſtrū eſſe, ac noſſe diligimus. Aīalia quoq; & irrationalia, q̄ ſentiunt eſſe ſe velle, & ob hoc interitū fugere, quibus poſſunt motibus oſtendunt. Sed & arbuſta fruticeſq; quibus nullus eſt ſenſus, vt in auras tutè cacuminis germē emittūt, altius terræ radices infigunt, quo alimētū trahāt, ſicq; ſuū eſſe quodāmodo cōſeruāt. Ipſa poſtremo corpora, qbus nec ſenſus, nec ſeminalis eſt vita, ita tñ vel in ſuperna inſiliunt, vel ima deſcēdūt, vel in medijs librādo ſe collocāt, vt eſſentiā ſuā vbi ſm naturam poſſunt eſſe, cuſtodiant. Sed & formas ſuas nobis ſentiēdas pbēt, vt p eo, q nō valēt, quaſi innoteſcere velle videātur. Noſq; ſic ea ſenſu corporis capimus, vt de his non ſenſu corporis iudicemus. Aliū quippe ſenſum interioris hominis, longè illo pſtantiorē habemus, quo iuſta iniuſtaq; ſentimus, iuſta p ſpecie intelligibilē, & iniuſta p eius priuationē. Ad huius ſenſus officiū, nō acies pupillæ, nō foramē auriculæ, nō ſpiramēta nariū, nō guſtus faucium, nō vllus corporeus accedit tactus. Ibi me, & eſſe, & hoc noſſe certus ſum, & hæc amo, atq; me amare ſimiliter certus ſum.

De gradibus creaturarum, quibus homines ad Dei cognitionem aſcendunt. Cap. XIII.

AVguſtinus de Ciui. Dei lib. 12. Cum ergo Deus ſummè ſit, qui ad Moyſen dicit: ego ſum, qui ſum. Rebus quas creauit eſſe dedit, alijs amplius, alijs minus, atque ita naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Idem in libro quinto. Homini vero dedit eſſentiam cum lapidibus, vitam ſeminalem cū arboribus, vitam ſenſualem cum pecoribus, vitam intellectualem cum Angelis dedit. n. & carni originē, pulchritudinē, valitudinē, & aīæ irrationali memoriā ſenſum appetitum. Rationali aūt inſuper, mētē, intelligentiā, voluntatē. Idē in lib. 11. In his autē oībus, vt diximus, quæ a Deo facta ſunt, pponuntur viuētia nō viuētibus. Et in his quę viuunt ſentiētia nō ſentiētibus, & in his q̄ ſentiūt, intelligētia nō intelligētibus. Et in his intelligunt, immortalia mortalibus. Idem. Iſidorus in lib. de ſummo bono. Quibuſdam itaq; gradibus intelligētiæ per creaturā homo pgreditur ad intelligēdū Creatorē; videlicet ab inſenſibilibus ad ſenſibilia, a ſenſibilibus ad rōnalia, a rationalibus ſurgēs ad Creatorē, intelligibilia quippe Deū laudāt p ſe, irrōnalia vero & inſenſibilia nō per ſe,

per ſe, ſed per nos laudãt eum, dum nos ea cõſiderãtes laudamus Deum. Sed ideo laudare Deum & ipſa dicuntur, quia videlicet eãdem laudem eorum pariunt: denique dixerunt antiqui, quod nihil tã ebes caſtat, qd ſenſum in Deum non habeat. Aug. de Ciuit. Dei lib. 11. Sed magnũ eſt, & admodũ rarum paucisq; cõceſſum, vniuerſam creaturam corporeã, & incorpoream, mẽte conſideratã, mutabilẽq; compertã intentione mentis excedere, & ad immutabilem Dei ſubſtantiã peruenire, ibiq; ex ipſo diſcere, quod cunctam creaturã, q̃ nõ eſt qd ipſe, non fecit niſi ipſe. Sic.n. Deus cũ hoĩe loquitur, nõ p aliquã creaturã corporalem, vel corporalis ſimilẽ. Sed ipſa veritate, ſi quis idoneus ſit ad audiẽdum mẽte nõ corpore. Idẽ in lib. Confeſſionum. 11. Audiat ergo te dñe tutus ſermocinantẽ qui põt, ego quidẽ ex oraculo tuo clamabo fidenter. Quã magnificata ſunt opa tua, oĩa feciſti in ſapientia. Et hæc ipſa ſapientia tua principium eſt, qd loquitur nobis, interius docens nos, veritas ſtabilis, ſiquidẽ & per creaturã mutabilẽ cum admonemur ad veritatem ſtabilem ducimur. Idẽ in quinto. Ecce non ceſſat dñe, nec tacet laudes tuas vniuerſa creatura tua, nec ſpũs hominis per os conuerſum ad te, nec aĩalia, nec corporalia, per os cõſiderantium ea, vt exurgat in te a laſſitudine aĩa nr̃a, innitens his q̃ feciſti, & tranſiens ad te, q hæc mirabiliter feciſti, ibiq; refectio & vera fortitudo. Idẽ in li. 10. Ecce interrogaui de Deo meo terrã, & oĩa quæ in ea ſunt, & cuncta ſe Deũ nõ eſſe cõfeſſa ſunt. Interrogaui cęlum & luminaria eius, & hæc quę circunſtãt fores carnis meæ, dixi omnibus: dicite mihi de Deo meo aliquid, qd vos non eſtis, exclamauerunt omnia voce magna, vere Deus non ſumus nos, ſed ipſe nos fecit. Interrogatio mea. Intẽtio mea R ſponſio eorum. Species eorum.

Quod Deum multis modis homines cognouerunt. Cap. XIIII.

HVgo de ſacrament. lib. 1. Hic autem ab initio Deus notitiam ſuam ab homine temperauit, vt ſicut nunquam, quid eſſet toto poterat comprehendi, ſic quia eſſet nunquam penitus poſſet ignorari, ne ſi totus manifeſtus eſſet, fides non haberet meritum, nec infidelitas locum: ſi vero abſconditus totus eſſet, fides quidem a ſcientia non iuuaretur, & infidelitas de ignorantia excuſaretur. Proditus eſt igitur & indicatus eſt occultus Deus, partim ratione humana, partim reuelatione diuina. Et ratio quidẽ humana duplici inueſtigatione Deum deprehẽdit, partim videlicet in ſe, partim ex his quæ erant extra ſe, ſimiliter reuelatio diuina humanam ignorantiam, nunc ab intus per aſpirationẽ edocuit, nunc vero foris per doctrinæ eruditionẽ inſtruxit, vel p miraculorum oſtenſionem cõfirmauit. Et approbauit hoc ratio, & acquieuit, & vnum eſſe Deum aſſeruit, nec collectionem diuerſorum ne turbam faceret, nec compoſitionem partium ne maſſam formaret, nec ſimilitudinem multorum, ne pluralitas ſuperflua, vel ſingularitas imperfecta appareret. Itaq; quatuor modis ad notitiã hominis egreditur Deus inuiſibilis. Intus, ſ. per rationem & aſpirationem, foris per creaturam & doctrinã: Ratio quidem & creatura pertinent ad naturam. Aſpiratio autẽ & doctrina, pertinẽt ad gratiam. Ex ratione ſunt neceſſaria, ſm rationem probabilia, ſupra rationem mirabilia, contra rationẽ impoſſibilia. Et duo quidem extrema eorum quæ dicta ſunt, fidẽ omnino non capiunt. Nam quæ ex ratione ſunt, quoniã ſciuntur, credi non poſſunt. Quę aũt cõtra rationem ſunt, nullo modo his acquieſcit ratio. Illa ergo q̃ ſunt ſm rationem, & illa q̃ ſunt ſupra rationẽ, tantummodo ſuſcipiunt fidẽ. Et in primo genere, fides rõne adiuuatur, & ratio fide perficitur. In his vero q̃ ſupra rõnem ſunt, fides a rõne non adiuuatur, ſed rõ fidẽ venerari, quã cõprehendere non valet, admonetur. Dionyſius de diuinis nominibus. Deũ itaq; non ex ſua cognoſcimus natura, ſed ex omnium exiſtẽtium ordinatione ex ipſo ppoſita, imagines quaſdã diuinorum ipſius habente, omniq; via & ordine in ipſum eſt redeundum, omni ablatione & eminentia vt cauſa oĩum, pinde & in omnibus, & ſine oĩbus, & per ſcientiam, & ſine ſcientia cognoſcitur Deus, vtiq; ſm ſuper omnem animi virtutem cognoſcitur, cum animus ab exiſtentibus oĩbus recedens, deinde & ſeipſum relinquens, ſuper apparentibus radijs innititur. Inde inſcrutabilis ſapientiæ profundo illuminatus, quæ vt dictum eſt, cognoſcenda eſt ex oĩbus, ipſa eſt.n. oĩum factrix, ſemp compaginans oĩa, & indiſſolubilis omniũ cõgruentiæ & ordinationis cauſa, ſemper propinquorum fines ſęculorum cõnectens, & vnã vniuerſitatis conſpirantiam armoniamq; pulchram faciens.

Qualiter ad vnius Dei cognitionem Philoſophi peruenerunt. Cap. XV.

RIchardus in Prologo libri de Trinitate. Cogitemus igitur, quantum in eius cognitione ſtuduerunt, vel quouſque perfecerunt & huius mundi Philoſophi. Et pudeat nos in hac parte inferiores illis inueniri, amplius aliqd debet in nobis amor veritatis, q̃ in illis potuit amor vanitatis. Amplius et aliquid in his nõ poſſe oportebit, quos fides dirigit, ſpes trahit, charitas impellit. Auguſt. de Ciui. Dei lib. 8. Illi nimirũ ſummi Philoſophi, quos merito fama & gloria, cęteris platos videmus, nullũ corpus Deũ eſſe cõprehenderunt, & ideo quærentes eũ, cuncta corpora tranſcẽderunt, viderunt quoq; quicquid eſt mutabile, non eſſe ſummũ. Ideoq; oẽs et ſpiritus mutabiles trãſcenderunt quęrentes ſummũ bonũ. Deinde cõſiderarũt oẽm ſpeciẽ in re quacunq; mutabili, qua eſt, quicquid illud eſt, nõ eſſe poſſe, niſi ab illo qui verè eſt, quia incõmutabiliter eſt. Ac p hoc ſiue vniuerſi mũdi corpus, figuras, qualitates, ordinatũq; motũ, & elemẽta a cęlo vſq; ad terrã diſpoſita, & q̃cunq; in eis ſunt, ſiue oẽm vitã, vel quæ nutrit & cõtinet, qualis eſt in arboribus, vel quæ & hoc habet & ſentit, qualis eſt in pecoribus, vel q̃, & habet hoc, & intelligit, qualis in hominibus, vel q̃ nutrimenti ſubſidio nõ indiget, ſed tñ cõtinet, ſentit, intelligit, qualis eſt in Angelis, niſi ab illo eſſe nõ poſſe, q ſimpliciter eſt. Qd.n. illi eſt viuere, intelligere, beatũ eſſe, hoc eſt illi & eſſe; ppter hãc incõmutabilitatem, & ſimplicitatẽ intellexerunt eũ, & oĩa illa feciſſe, & ipſum a nullo fieri potuiſſe. Cõſiderarũt.n. quicqd eſt, vel corpus, vel vitã eſſe, meliuſq; aliqd vitã eſſe q̃ corpus, ſpeciemq; vitæ intelligibilẽ, q̃ corporis ſenſibilẽ eſſe; nulla.n. eſt corporalis pulchritudo, ſiue in ſtatu corporis ſicut eſt figura, ſiue in motu, ſicut eſt cantilena, de qua nõ aĩus iudicet, qd pfecto nõ poſſet, niſi ſpecies hæc in ipſo melior eſſet, ſine tumore molis, ſine ſtrepitu vocis, ſine ſpacio loci aut tpis, ſed ibi quoq; niſi mutabilis eſſet, nõ alius alio melius de ſenſibili ſpecie iudicaret. Quod.n. magis aut minus recipit, ſine dubio mutabile exiſtit. Vnde ingenioſi hoĩes ac docti facilè collegerunt, nõ eſſe primã ſpeciẽ in rebus his, vbi cõuincitur eſſe mutabilitas. Cũ igitur in eorum cõſpectu, & animus, & corpus, magis & minus ſpecioſa eſſent, ſi aũt omni ſpecie carere poſſẽt, oĩno nulla eſſent, viderunt aliquid eſſe vbi prima ſpecies incõmutabilis eſſet, & ideo nec corporabilis eſſet, ibiq; rerũ eſſe principiũ rectiſſimè crediderunt, qd factũ nõ eſſet, ex quo cuncta facta eſſẽt. Itaq; qd notũ eſt Dei manifeſtãte illo, perperunt, cũ ab eis inuiſibilia eius p ea quę facta ſunt, intellectu cõſpectu ſunt. Idẽ in lib. 11. Hinc Apuleius Platonicus, Deum Creatorẽ oĩum Platonẽ ſic p̃dicaſſe aſſerit, q ipſe ſit ſolus q nõ poſſit penuria ſermonis humani, vel modice cõprehendi, vix aũt ſapiẽtibus viris, cum ſe vigore animi, q̃tum licuerit de corpore remouerunt, intellectũ hmõi, & id quoq; interdũ, velut in altiſſimis tenebris rapidiſſimo coruſcamine lumen candidũ intermicãs. Ex lib. Lactantij de falſa religione. Oẽs quoq; Sybillę, vnũ Deũ p̃dicaſſe inueniũtur. Maximè aũt Erithręa q̃ inter cęteras celebrior, atq; nobilior habetur. Auguſt. cõtra. 5. hoſtiũ genera. Ait ſiquidẽ illa q̃ dicta eſt Erithręa, vnus eſt Deus omnipotẽs ſublimior vltra oĩa quæ fecit ſidera. Ipſum ſolũ, qui eſt colite mundi Creatorẽ. Qui honorãt Deũ verũ, æternã vitã hæreditabunt, ppetuo ſęculo inhabitãtes paradiſũ amenisſimũ hortũ. Idẽ in li. de Ciui. Dei. Plotinus quoq; Philoſophus fugiẽdũ eſſe, inqt, ad clariſſimã patriã, & ibi patere tibi nr̃a; q̃ igit̃ claſſis aut fuga niſi ſimilẽ Deo fieri.

Qualiter ad trium perſonarum diſtinctionem, vtrinque appropinquauerunt. Cap. XVI.

IDem lib. 8. Cum aũt ſapiẽtiæ ſtudiũ, in actione vitæ & cõtemplatione verſet. Socrates in actiua excelluiſſe, Pythagoras vero cõtemplatiuæ magis inſtitiſſe memorat. Proinde Plato vtrãque iungẽdo pfeciſſe laudat Philoſophiã, q̃ videlicet in tres partes diſtribuit, naturalẽ, rõnalẽ, & moralẽ: fortaſſis aũt, qui eũ acutius atq; veracius intellexiſſe, & ſecuti eſſe laudant, aliquid tale de Deo ſenſerunt, vt in illo inueniat & cauſa ſubſiſtẽdi, & rõ intelligẽdi, & ordo viuẽdi. Quorũ triũ vnũ ad naturalẽ, aliud ad rõnalem, tertium ad moralem pertinere intelligitur. Si.n. homo ita creatus eſt, vt per id, qd in eo pcellit, attingat ad illud, qd cuncta præcellit, vnum ſcilicet verum optimum Deum, ſine quo nulla natura ſubſiſtit, nulla doctrina inſtruit, nullus vius expedit. Ipſe quęratur vbi nobis ſecura ſunt omnia, ipſe cernatur, vbi nobis certa ſunt oĩa, ipſe diligatur vbi nobis recta ſunt oĩa. Si ergo Plato Dei huiuſmodi imitatorẽ, cognitorẽ, amatorẽ, dixit eſſe ſapientẽ, cuius participatione ſit beatus, qd opus eſt diſcutere cęteros. Nulli nobis, q̃ iſti ppius acceſſerunt. Idẽ, Porphyrius quoq; Platonicus, principia cerit, ait eſſe Deũ patrẽ ac Deũ filiũ, quẽ vocat paternã mentẽ, ſiue paternum intellectũ, poſuit etiã tertium horũ medium. Idẽ contra 5 hoſtium genera. Mercurius porro, ait in libro de verbo pfecto, filius Dei bñdicte atq; bonę volũtatis eius, cuius nomẽ ore humano enarrari nõ põt, de ſolo Deo, dñs oĩum eſt, hunc Deus dilexit vnigenitũ ſuũ, bonus.n. viſus eſt, ac pleniſſimus oĩum bonorũ & lætatus eſt. Sybilla quoq; Erithręa. Oĩum inqt cõditorẽ, nutritorẽque, q̃ dulcẽ ſpũm oĩbus diſpoſuit,

diſpoſuit, & ducem Deum oĩum fecit, Deus fidelibus viris honorare dedit. Idẽ in lib. de Ciui. Dei. 11. Animaduertunt quidẽ, vt dictum eſt ſupradicti Philoſophi tripartitã philoſophiæ eſſe diſciplinã, videlicet, phyſicã, logicã, & ethicã. Et q̃uis in his tribus de ſancta Trinitate nõ credãtur aliq̃d ſm Deum cogitaſſe, Platoni tñ, qui hanc primus diuiſionẽ fertur reperiſſe, neq; naturarũ oĩum niſi Deus viſus eſt auctor, nec intelligentiæ dator; nec amoris quo bene beateq; viuitur inſpirator. Sicut aũt cũ de natura rerum, & ratione indagandæ veritatis, & de fine boni, ad quẽ oĩa quę agimus referenda ſunt, diuerſi diuerſa ſentiant. In his tñ tribus q̃onibus, oĩs eorũ intẽtio verſatur. Itaq; cũ in qualibet earum quid quiſq; ſectetur, multiplex ſit opinionũ diſcrepãtia; Eſſe tñ aliquã naturæ cauſam, ſcientiæ formã, vitæ ſummã, nemo cunctatur. Tria quoq; in quolibet hoĩe artifice ſpectantur, vt opus aliq̃d ab eo efficiatur; ſ. natura, doctrina, & vſus. Natura ingenio: Doctrina ſcientia: Viſus fructu diiudicandus eſt. Ex his ergo ꝓpter beatã vitã obtinendã, illa tripartita a Philoſophis inuẽta eſt diſciplina. Naturalis ꝓpter naturam. Rationalis ꝓpter doctrinã. Moralis ꝓpter vſum: ſi ergo nr̃a natura a nobis eſſet, ꝓfecto nr̃am & nos ſapientiã genuiſſemus. Nec eã aliunde, i. doctrina diſcẽdo percipere curaremus. Amor quoque noſter a nobis profectus ad nos relatus ad bene viuendum ſufficeret, nec alio bono quo frueremur vllo indigeret. Nunc vero, quia natura noſtra vt ſit, Deum habet auctorẽ, ꝓculdubio vt vera ſapiamus, Deũ debemus habere Doctorẽ, vt beatiſſimũ ſuauitatis intimæ largitorẽ. Nã & nos quidẽ in nobis imaginẽ agnoſcimus illius trinitatis ſummę, & non æqualẽ, tamen adhuc reformatione perficiendã, vt ei proxima ſit etiam ſimilitudine.

Quòd in trinitatis diſtinctione defecerunt. Cap. XVII.

GLoſa ſup Epiſt. ad Rom. 1. Itaq; quod notum eſt Dei, manifeſtũ eſt in illis, naturalis videlicet rationis ductu. Notũ.n. Dei hoc eſſe dicimus, q̃d ex huius mundi diſpoſitione & naturali rõne aſſequi poſſumus, & illi quidẽ Philoſophi nobiles quoquomodo creaturas interrogãtes de Creatore q̃ſierunt; omniq; ſpecie ac diſpoſitione quaſi voce reſpõdente, ex arte artificẽ cognouerunt. Sic eius inuiſibilia per ea quæ facta ſunt intellectu conſpexerunt, quia, ſ. ex ꝑpetuitate creaturarũ eius æternitatẽ, ex magnitudine omnipotentiã, & ex gubernatione virtutẽ, vel bonitatẽ & huiuſmodi intellexerunt. Quidã autẽ in illis verbis Apoſtoli, volunt per inuiſibilia patrẽ intelligi, per virtutẽ vero filiũ, per diuinitatẽ Spiritum ſanctũ. Sed beatus Auguſtinus Philoſophos vſq; ad tertiæ pſonæ notitiã, ſ. ſpiritusſancti nõ pertigiſſe dicit. Vbi de tertio ſigno, in quo defecerunt Magi Pharaonis differit. Magi.n. inquit, non in primo, aut ſecundo ſigno defecerunt, quia ſuum gẽtiũ Philoſophi de thogaton, i. ſummo Patre & de noy, ſ. eius mente Philoſophati ſunt. Sed in tertio ſigno non ꝑualuerunt Magi, quia vſq; ad tertiã perſonam nõ valuerunt venire Philoſophi. Itaq; dicimus eos hanc ſummæ Trinitatis diſtinctionẽ, quã fides catholica ꝓfitetur, nullatenus habuiſſe vel habere potuiſſe, abſq; doctrinæ vel internæ inſpirationis reuelatione. Reuelauit aũt illis Deus per opera virtutẽ, non per doctrinam vel inſpirationẽ. Viderunt ergo de longinquo veritatem, ſed nõ appropinquauerunt per humilitatẽ. Non igitur has perſonas ideo dicuntur intellexiſſe, ꝙ eas diſtinctè & veraciter, & propriè intellexerunt, ſed q̃m illa tria, quæ tribus illis perſonis in ſacra Scriptura frequenter diſtinctim, ac ſeparabiliter attribui ſolent, ſ. potentiã, ſapientiã, bonitatẽ in Deo eſſe cognouerunt. Potentia ſiquidẽ attribuitur Patri, ſapientia filio, bonitas vero ſpiritui ſancto. Sicut autẽ ex motibus & adminiſtratione corporis animã intelligis, licèt inuiſibilem, ſic & illi ex totius mundi adminiſtratione, ac regimine creaturarum omnium Creatorẽ intellexerunt. Vnde & Apoſtolus eos inexcuſabiles dicit, quos non latuit veritas, & in eis perſeuerauit iniquitas.

Qualiter etiam circa mundi originem errauerunt. Cap. XVIII.

HElinandus in Chronicis lib. 1. In principio Igitur creauit Deus cęlũ & terrã. Hic cõuincitur Epycurus, qui dicit mũdũ caſu factum; ſi.n. caſus mundũ fecit, cur nõ aliq̃n domum facit, vel aliquid tale, q̃d minus eſt q̃ mundũ facere. Item ſi caſus hoc fecit, ergo aliquę cauſę p̃ceſſerunt mundũ, quarum curſus fecit illũ caſum. Caſus.n. eſt inopinatus rei euẽtus ex ſuperfluentibus cauſis. Nõ ergo caſus fecit mundum, ſed nec natura, vt alij Philoſophi dicunt. Nã ꝓpriũ eſt naturæ cõtraria fugere, ſimilia appetere. Mundus aũt ex cõtrarijs elemẽtis factus eſt, fecit ergo mundum, non natura vel caſus, ſed aliquis artifex, ſed quis ille niſi Deus? Itẽ q̃ diſponuntur ſapienter diſponuntur. Eſt ergo aliqua ſapientia, qua oĩa diſponuntur, illa aũt alicuius eſt, & cuius niſi Dei? Illa quoq; ſapientia habuit potentiã & voluntatem. Nã ſi non potuit, quomodo tanta & tã pulchra fecit., ſi aũt fecit & voluit, vel ignorans, vel coacta hoc fecit: Sed tantã potentiam, quid potuit cogere? & tanta ſapientia quid potuit ignorare? Eſt ergo Deo potentia, ſumma voluntas optima, & ſapiẽtia ſumma, qua fecit mũdum. Ambro. in Exameron lib. 1. Plato & diſcipuli eius, tria principia oĩum rerum cõſtituerunt, Deum, exemplar, & materiã. Eaq; incorrupta & increata, ac ſine initio eſſe affirmarunt: Deumq; ad exẽplar, i. ad ideã intendentẽ, mundum de materia feciſſe incorruptũ. Ariſt. quoq; cũ ſuis, duo principia poſuit; materiã, & ſpeciẽ, & tertiũ cum his q̃d operatoriũ dicit, cui ſuppetit competẽter efficere, q̃d adoriendum putaſſet. Quid autẽ, tam inconueniens, q̃ vt æternitatem operis, cũ Dei oĩpotẽtis æternitate coniungerent; vel ipſum opus Deũ eſſe dicerent? Nã alij mundum ipſum Deum eſſe dixerunt, ꝙ ei mentẽ diuinã ineſſe putarent. Alij partes eius, alij vtrunque. Hos oĩum errores Moyſes elidit. In principio, &c. dicens initium rerum auctorem mundi; creationem mente comprehendens.

Cur Deus mundum optimum creauit & vnicum. Cap. XIX.

IOannes Damaſce. Quoniam igitur bonus eſt, ac ſuper bonus Deus, non eſt ſui ipſius contemplatione contentus, ſed bonitatis ſuperabundantia q̃dam generari, quibus benefaceret, acceptauit, & participatiua ſua bonitate exiſtẽte ad eſſe vniuerſa viſibilia, & inuiſibilia deduxit, & condidit, eumq; qui ex viſibili conſtat hoĩem compoſuit. Aug. ſuper Gen. lib. 8. Nullo quippe bono Deus extra ſe indiget; qui bono quod fecit non eget. Quibus autẽ bonis laudabiliter non egeret, ſi nulla bona feciſſet, bonus non eſſet, bona quoq; facere ſi non poſſet, nulla eſſet potentia. Si autem poſſet, nec faceret, magna eſſet inuidẽtia. Q̃m ergo omnipotens ac bonus exiſtit, omnia valde bona fecit. Ambro. Vt ẽt ipſe Deus, qui natura inuiſibilis eſt, a viſibilibus ſciri poſſet, opus fecit, quod opificem viſibilitate ſui manifeſtaret. Baſilius in Exameron lib. 1. Beata ergo natura, & opulenta bonitas, dilectiſſima cunctis rationem habentibus, ac nimium beata pulchritudo; principiũ oĩum q̃ ſunt, fons vitæ, inacceſſibilis ſapiẽtia, ipſe fecit in principio mundum, vt bonus vtilem, vt ſapiens optimum, vt potens maximum. Plato in Thymeo. lib. 1. Vt autẽ exemplari cuius æmulationẽ intuebatur, etiam in numero ſimilis eſſet; Idcirco nec duo, nec innumerabiles mundi, ſed vnus a Deo factus eſt mundus. Operi porro formã dat artifex, ad immortalis ſiquidẽ, & in ſtatu gemino perſiſtentis exẽpli, ſimilitudinẽ atq; æmulationẽ formans operis effigiẽ, honeſtũ efficiat ſimulacrũ neceſſe eſt, optimus erat ab optimo, porro ab inuidia longè relegata eſt. Itaq; ſui ſimilia, ꝓut cuiuſq; natura poterat eſſe capax beatitudinis, effici voluit. Q̃m q̃dẽ voluntatẽ Dei, originẽ rerũ eſſe certiſſimã ſi quis ponat, rectè eũ putare conſentiã.

Cur fecit eum pulcherrimum, idem in eodem. Cap. XX.

AVguſt. de Ciuit Dei lib. 12. Nec fas erat bonitati præſtanti quicquã facere, niſi pulchrũ. Pulchritudo & vtilitas, ẽt inferioris huius creaturæ. q̃ homini licèt in has miſerias proiecto, ſpectanda atq; ſumenda, diuina largitate conceſſa eſt, quo ſermone terminari põt, in cęli & terræ, & maris multimoda, atque varia pulchritudine, in lucis tanta copia, tamq; mirabili ſpecie; in Sole ac Luna ſideribus. In opacitatibus nemorum. In coloribus & odoribus florum. In diuerſitate volucrũ garrularum, atq; pictarum. In multiplici ſpecie, tot tantorumque animantium, quorum illę plus habent admirationis, quæ molis minimum, plus.n. formicularum & apicularum opera ſtupemus, quàm immenſa corpora balenarũ. In ipſius quoq; maris tam grandi ſpectaculo, cum ſe velut veſtibus induit diuerſis coloribus. Quam porro delectabiliter inſpectatur, ẽt quãtumcunq; turbatur. Et ſic inde maior ſuauitas, quia ſic demulcet intuentẽ, vt non iactet & quatiet nauigantẽ. Idẽ in lib de vera religione. Ita aũt ordinantur oẽs, vel oĩa officijs & finibus ſuis in pulchritudinem vniuerſitatis, vt quod horremus in parte, placeat plurimum ſi conſideremus in toto. Nihil enim eſt ordinatum, quod non ſit pulchrũ. Iſta ergo ꝓpterea infima ſunt, quia partibus imperfectis tota ꝑfecta ſunt, ſeu in ſtatu, ſeu in motu pulchra ſentiuntur, tota cõſideranda ſunt ſi rectè volumus iudicare. Idem in eodẽ Nec fruſtra intueri oportet, & inaniter pulchritudinẽ cęli, ordinem ſiderum, viciſſitudinem tẽporum, in quorũ cõſideratione, nõ vana curioſitas eſt exercenda, ſed gradus ad æterna faciendus. Iſidorus de ſummo bono lib. 1. Ex pulchritudine, quippe circunſcriptę creaturæ, pulchritudinem ſuam qua circunſcribi nequit, Deus intelligi facit, vt ipſis homo veſtigijs ad Deũ reuertatur, quibus auerſus eſſe probatur, videlicet, vt quia per amorẽ pulchritudinis creaturæ, a Creatoris forma ſe abſtulerat, Rurſum per creaturæ decorem ad Creatoris pulchritudinem redeat.

De

De arte diuina, qua Deus fabricauit omnia. Cap. XXI.

AVguſtinus de Trinitate, in lib. 6. Ipſaq; eſt ars quędam omnipotentis & ſapientia Dei, plena omni ratione viuentium & incommutabilium, & omnes vnũ in ea ſunt, ſicut ipſa eſt vna de vno, cum quo & vnũ. Idem de Ciuit. Dei lib. 11. Hi ſunt. n. vt dictum eſt, infiniti theſauri rerum intelligibilium, in quibus & oẽs inuiſibiles & incõmutabiles ſunt rationes, rerum ẽt inuiſibilium & incõmutabilium, q̃ per illã factæ ſunt. Baſilius in Examer on lib. 1. Erat. n. antiquiſſima ordinatio creaturæ, illis quæ extra mundum ſunt apta virtutibus, orta ſine tpe, ſempiterna, ſibique propria, in qua Deus oĩum cõditor inſtituit opa certa, hæc eſt lumen intelligibile & æternũ, beatitudini cõueniẽs oĩum amantiũ Deũ. Bernardus Syluester in megacoſmo. Erat quippe fons luminis, ſeminarium vitæ, plenitudo ſcientiæ, hęc eſt q̃ mens noĩatur diuina. In qua vitæ viuentis imagine, ęternę notiones mundus intelligibilis, rerum cognitio p̃finita, & luce inacceſſibili ſplẽdor emicuit radiatus, imago vel vult⁹, patris imagine cõſignatus, hęc eſt Dei ſapientia viuis æternitatis fontibus genita vel nutrita. Aug. de q̃ſtionibus. 80. Et hęc ipſa oĩpotentis ars, per quã ex nihilo facta ſunt oĩa, ipſaq; inq̃ operatur ẽt p artifices, vt pulchra & congruentia faciant, licẽt nõ de nihilo, ſed de aliqua operentur materia. Non. n. & ipſi de nihilo, aliquid fabricare poſſunt, quia per corpus operantur, cum tñ eoſdẽ numeros & conuenientiã lineamentorũ, q̃ corpori p corpus imprimunt, ab ipſa ſumma ſapiẽtia in aĩo accipiunt, quæ, ſ. ſapiẽtia numeros ipſos & conuenientiã longo artificioſius vniuerſo mundi corpori impreſſit, q̃d ipſa de nihilo fabricauit. In quo ſunt ẽt aĩalium corpora, q̃ de aliquo, i. de mundi elemẽtis fabricantur, ſed longè potentius & excellẽtius, q̃ artifices homines eaſdẽ figuras & formas corporũ, in ſuis operibus imitantur, nõ. n. oĩs numeroſitas humani corporis in ſtatuis inuenitur. Sed tñ quicquid ex ea reperitur, ab ipſa ſapientia p artificis aĩum traijcitur, qua ipſum corpus humanũ naturaliter fabricatur, nec ideo tñ pro magno habendi ſunt, quia talia opa fabricant aut diligunt. Q̃m aĩa minoribus rebus intenta, quas p corpus corporaliter agit, ipſi ſapientię minus inhęret. Vnde potentias illas habet, quibus malè vtitur, dum eas foras exercet. Illa ſiquidem in quibus eas exercet diligens, ulteriorem eorum formam, quaſi vilem negligit, & ſic inanior infirmiorq; fit.

Hugo libro primo dydaſcalicon. Vnde & huiuſmodi opera humana, q̃ nõ ſunt naturalia, ſed naturã imitantur, conueniẽter mechanica, id eſt, adulterina nominantur. Nam, verbi gratia, qui ſtatuam fundit, hominem intuitus eſt, cuius imaginem exprimere intendit. Qui veſtes primitus adinuenit, queq; naſcentia, propria quædam habere munimenta, quibus naturam ſuam ab incommodis defendant, conſiderauit, vt cortex ambit arborẽ, penna tegit volucrem, ſquamma piſcem, lana ouem, pilus iumenta veſtit, concha teſtudinem excipit, ebur elephantem iacula nõ timere facit. Idem de tribus diebus. Et homines quidem frequenter diligere ſolent propter opus ſcientiã ſuam, non opus propter ſcientiam, ſed abſit, vt credamus, q Deus ſapientiam ſuam propter opera, quæ per illam fecit, diligat. Quin potius opera ſua oĩa non niſi propter illam amat, propterea. n. dixit, hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui; nõ in terra, aut in cęlo; nõ in Sole, aut Luna, &c. Nã & iſta ſi ſuo modo placita ſunt, tñ niſi in ipſo, & per ipſum, placere non poſſunt. Tanto. n. amplius amore meo digna ſunt, quanto vicinius in eius ſimilitudinem accedunt.

De rationibus vel ideis viuentibus in eius mente, vel ſapientia. Cap. XXII.

AVguſt. in lib. quæſtio. 80. Illę verò principales formæ, vel rationes rerum ſtabiles ideæ vocantur, quæ diuina intelligentia cõtinentur, nec ipſe formatæ ſunt, ſed ſm eas, quicquid oritur vel interit formatur. Quas, ſ. rationes æternas in verbo intueri anima nequit, niſi qui rationis oculum ſanum, purum, ac ſerenum, & ſanctum, ac ſimilẽ eis, quas videre intendit habuerit. Sic. n. ipſo intelligibili lumine perfuſa & illuſtrata, cũ ei cohęſerit, hac ipſa viſione beatiſſima fit: has aũt, ſiue ideas, ſiue formas, ſiue ſpecies, ſiue rõnes, appellare licet, multiſq; cõceditur vocare q̃dlibet, ſed paucis videre, q̃d verũ eſt. Glo. ſup Epiſt. ad Heb. 11. Hic eſt mundus inuiſibilis, qui erat in ſapiẽtia Dei, videlicet ipſa eius diſpoſitio ęterna, qua in verbo ſuo diſpoſuit omnia. Vnde Apoſt. Fide, inquit, intelligimus aptata eſſe ſęcula verbo Dei, vt ex inuiſibilib⁹ viſibilia fierẽt, hoc eſt iuxta exẽplar inuiſibile, q̃d erat in mẽte diuina, ex nihilo adeſſe pcederent. Glo. ſuper Ioann. Nã & faber prius arcã facit in mẽte, poſt in ope, q̃d eſt in mente viuit cũ artifice, q̃d aũt fit mutatur cum tpe. Vnde de verbo Dei Scriptura pnunciat, q̃a q̃d factũ eſt in ipſo vita erat. Quicq̃d. n. factũ eſt in tpe, ſemp vixit, & viuit in ſpũali factoris rõne. Aug. vbi ſup. Oĩa quippe Deus rõne cõdidit, nec eadẽ rõne hoĩem, qua equũ, ſed ſingula pprijs rõnibus cõſtituit, has verò rõnes vbi arbitrandũ eſt eſſe, niſi in ipſa Creatoris mente, non. n. quicq̃ extra ſe poſitum aſpiciebat, vt ſm id conſtitueret, quod faciebat.

Qualiter ſecundum illas rationes, ſiue notiones fecit omnia. Cap. XXIII.

IDem ſuper Gen. lib. 1. Ante oĩa ergo meminerimus Deum, nõ ſicut operatur homo, vel Angelus, quaſi tpalibus animi ſui motibus operari. Sed ęternis atq; incõmutabilibus & ſtabilibus rationibus verbi ſui coęterni, & quodã, vt ita dixerim, ſtatu pariter coęterni ſpũs ſui ſãcti. Nã & id, q̃d in græca & in latina lingua de ſpiritu ſancto legitur, q̃d ſup aq̃uas ferebatur, Syra lingua potius, fouebat intelligi phibetur. Nõ vtiq; ſicut in corpore tumores, aut vulnera, vel frigidis aquis, vel calore congruo tpatis fouẽtur, ſed ſicut oua fouentur ab alitibus, vbi calor ille materni corporis, ẽt formandũ pullis p quendã in ſuo genere dilectionis affectũ adminiculatur. Q̃d ergo dixit Deus; fiat hoc, & fiat illud, ſicut in Gen. refert Scriptura, ad æternitatẽ verbi refertur, q̃uis Deo hoc in æterno verbo dicẽte, tpalis facta ſit creatura. Cum. n. verba ſint tpis, tñ dicimus quãdo & aliquãdo, tñ quãdo fieri debet aliquid, æternum eſt in Dei verbo, & tunc fit q̃n fieri debuiſſe in illo verbo eſt, in quo nõ eſt q̃n & aliquãdo, q̃m totum illud verbum patri coęternum eſt, pr̃e nãq; loquente, dr̃ verbum quod filius eſt, in æterno ore, ſed nñ loquẽte Deo verbũ coęternũ in ore dicendũ eſt. Idẽ in lib. 2. Nec totiẽs dixit Deus fiat hoc vel illud, quotiens in Gen. repetitur: dixit Deus: vnum quippe verbũ Pater genuit, in quo dixit oĩa, priuſq̃ facta eſſent ſingula: Sed eloquium ſcribentis ad paruulorum deſcẽdens capacitatẽ, dum ſigillatim genera creaturarum inſinuat, reſpicit vniuſcuiuſq; generis æternam in verbo Dei rõnem, nec illa repetita ipſe vero repetit & dicit. Dixit quoq; Deus, &c. Idem in lib. 1. Horum itaque, q̃ ſm rõnes in verbo Dei manentes creata ſunt, quædã ẽt omnem tpalem volubilitatẽ ſupergreſſa, in ampliſſima ſanctitate manent ſub Deo. Quædam verò ſm tpis ſui modos, dum p deceſſionẽ rerum, atq; ſucceſſionem ſęculorum contexitur pulchritudo, ſed multum eſt ac difficillimum capere, quõ dicatur, Deo non tpaliter iubente; neq; id creatura ſpirituali, q̃ tpa oĩa contemplatione veritatis excedit, tpaliter audiẽte. Sed intellectualiter ſibimet impreſſa, ab incõmutabili Dei ſapientia rõnes, tamq̃ intelligibiles locutiones, in ea q̃ infra ſunt tranſmittẽte tpales fieri motus in rebus tpalibus, vel formãdis, vel adminiſtrãdis. Idem in lib. 4. Nõ autẽ fiunt eas, nunc ſm motus naturales experimur. Sic ẽt cum primo inſtitutę ſont, cogitare debemus, ſed ſm ineffabilem virtutem ſapientiæ Dei, quæ attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Neque enim ipſa, gradibus attingit, aut tanquam greſſibus peruenit; qua propter, quàm facilis & efficaciſſimus eſt ei motus, tam facilè omnia condidit Deus.

Quod Deus fecit mundum abſque voluntatis nouitate. Cap. XXIIII.

AVguſt. de Ciui. Dei lib. 11. Verum quid ęterno Deo placuit, vt cęlum & terram tunc faceret, q̃ antea nõ feciſſet, qui hoc dicunt, ſi mundum ęternum, & ideo, nec a Deo factum videri volunt, lętali morbo impietatis inſaniunt, & a veritate nimis auerſi ſunt, vt. n. iam ſupra diximus exceptis Propheticis vocibus, ipſe quoq; mundus ordinatiſſima mutabilitate, atq; viſibilium omnĩũ pulcherrima ſpecie quodãmodo tacitus pclamat, a Deo ineffabiliter magno & pulchro ſe factum. Qui autẽ a Deo, quidem fatentur eſſe factum, nec tñ habere volunt tpis, ſed ſuę creationis initium, vt quodãmodo vix intelligibile factus ſemp ſit, non video qualiter eis hęc ratio in animo ſubſiſtere poſſit, nã ſi eam cõtenderint Deo coęternã eſſe; vnde illa acciderit noua miſeria, quæ nunq̃ in æternum fuerit antea, nunq̃ potuerint explicare. Porro ſi ex tpe dicunt eſſe ipſam creatã, ſed nullo vlterius tpe perituram, tanq̃ numerum habere initium, ſed non finẽ, & ideo ſemel miſerias expertã, ſi ob eis fuerit liberata, nunq̃ poſtea miſerã eſſe futurã, non vtiq; dubitabunt hoc fieri manente incommutabilitate cõſilij Dei. Sic ergo credãt & mundum ex tpe fieri potuiſſe. Et tñ nõ ideo Deũ in eo faciẽdo ęternũ cõſilium, voluntatẽq; mutaſſe, viſibiliũ q̃dẽ oĩum maximus eſt mundus, inuiſibiliũ oĩum maximus eſt Deus. Sed mundum eſſe cognoſcimus, Deum autẽ eſſe credimus. Quodq; Deus mundum fecerit, nulli potius q̃ ipſi Deo credimus, qui p Prophetã loquẽs dixit. In principio creauit Deus cęlum & terrã. Sed nunq̃d iſte Propheta ibi fuit, q̃n cęlum & terram Deus fecit? nequaq̃, ſed ibi ſapiẽtia Dei p quã facta ſunt oĩa fuit, quæ in aĩas ſanctas ſe transfert, & amicos Dei, & Prophetas cõſtituit, eiq; opera ſua ſine ſtrepitu enarrans intus inſtruxit, & ſicut de viſibilibus quæ nõ videmus, illis credimus qui viderunt, ita de inuiſibilibus quæ a noſtro interiore ſenſu remota ſunt, his nos oportet credere, qui hæc nullo lumine corporeo diſpoſita didicerunt.

dicerunt. Ex his erat ille vnus Prophet, tã idoneus teſtis, ꝑ quem Deo credendũ ſit, vt eodẽ ſpiritu quo hęc ſibi reuelata cognouit, & ipſam fidem nſam futurã, tanto ante ꝑdixit. Iſidorus de ſummo bono. lib. 1. Verũ in creatione mundi, ſicut iã dictũ eſt, noua voluntas exorta nõ eſt. Nã etſi mundus in re non erat, in æterna tñ ratione & cõſilio ſemper erat. Hugo de ſacramẽ. lib. 1. Itaque prima rerum oĩum cauſa, voluntas Creatoris eſt. Quã nulla ꝑcedẽs cauſa mouit, quia æterna eſt, nec ſubſequẽs aliqua cõfirmat, quia ex ſemetipſa iuſta eſt, ac ſ͠m eã iuſtũ eſt omne, qđ iuſtum eſt.

Quòd mundus cum tempore factus ſit, & non ante. Cap. XXV.

AVguſtinus vbi ſupra. Illis verò, qui Deum conditorem eſſe mundi conſentiunt, ſed tamẽ de tẽpore, cur potius factus ſit tunc, & non antea quærunt, Reſpondemus & nos ſimiliter quærentes de loco, cur hæc potius & non alibi, ſi verò dixerint inanes cogitationes eſſe hominum, quibus infinita imaginantur loca, cũ nullus ſit locus ꝑter mundum. Rñdetur eis ſimiliter inanes eſſe illas, quibus infinita cogitant præteritę vacationis Dei tpa, cum nullũ ſit tẽpus ante mundũ. Nam ſi diſcernuntur ęternitas & tẽpus, qđ videlicet tempus ſine aliqua mutabilitate nõ eſt, in ęternitate autem nulla mutatio eſt, quis nõ videat, ꝙ tpa nõ fuiſſent niſi creatura fieret, quę aliquid aliqua motione mutaret, cuius, ſ. motionis & mutationis, cum aliud, atque aliud q̄ ſimul eſſe non poſſunt cędit atque ſuccedit, in breuioribus, vel productioribus morarũ interuallis, ſequeretur tempus. Cum ergo Deus creator ſit temporum & ordinator, in cuius æternitate mutatio non eſt, quomodo dicatur poſt tẽporum ſpacia mũdum creaſſe, nõ video. Non itaq; factus eſt mundus in tpe, ſed cum tpe. Quod enim in tpe fit, & poſt aliquod, & ante aliquod tempus fit: porro ſi litteræ ſacræ & veriſſimè, dicunt a principio Deum feciſſe cęlum & terram, & nil antea feciſſe intelligitur, ꝓculdubio nõ eſt mũdus fact' in tpe, ſed cum tpe. Quod. n. fit in tempore, & poſt aliquod tẽpus fit & ante aliquod, poſt ꝑteritũ & ante futurum. Idẽ libro de trinitate; Deus fuit dñs, anteq̃ fuit tẽpus. Et in tpe cępit eſſe Deus, quia dñs tpis quandoq; eſſe cępit, nec vtiq; tẽpus cępit eſſe in tempore, quia nõ erat tempus, antequam inciperet tempus.

Idem de ciuitate Dei lib. 12. Hãc autem quęſtionem, cur Deus ita tardè creauit mundum, non putauerunt Philoſophi, ſe aliter poſſe vel debere diſſoluere, niſi vt circuitus tẽporũ inducerẽt, quibus ſemꝑ eadẽ fuiſſe renouata, & repetitã naturã rerũ. Atque ita deinceps ſine ceſſatione fore volumina venientium ꝑtereuntiumq; ſęculorum aſſeuerarẽt: fallunt eos q̇dã mẽdaciſſimè lr̃ę, q̄ peribent multa annorum milia trãſiſſe, cũ in ſacris lr̃is ab inſtitutione hoĩs nondum cõpleta ſex milia annorum computemus.

Quòd non faciebat aliquid, antequam mundum faceret. Cap. XXVI.

IDem in lib. confeſſionum. 11. Quam magnificata ſunt opera tua dñe, oĩa in ſapientia feciſti, & illa principium, & in eo principio cęlum & terram. Nonne ecce pleni ſunt vetuſtatis ſuæ, qui nobis dicunt. Quid faciebat Deus, anteq̃ faceret cęlum & terrã, ſi enim vacabat inquiunt, cur non ſic ſemper & deinceps. Nã ſi vllus motus in Deo nouus extitit, & in Deo extitit voluntas noua operandi, quõ iam vera æternitas vbi oritur, q̄ nõ erat voluntas. Si autem voluntas Dei erat ſempiterna, vt eſſet creatura: cur nõ non eſt ſempiterna creatura? qui hoc dicunt nõdum intelligunt. O ſapientia Dei, lux mentium, nondum intelligunt quõ fiunt q̄ per te fiunt, & conantur ęterna ſapere, ſed adhuc in ꝑteritis & futuris motibus rerum cor eorum volitat, & adhuc vanum eſt. Quis tenebit & figet illud, vt paulułũ, & ſtet, & paululum rapiat ſplendorem ſemper ſtantis æternitatis, vt comparet cũ tẽporibus nunquam ſtantibus, & eſſe videat incõparabilẽ, videatq; longũ tempus, non niſi ex multis ꝑtereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt longum fieri. Non autem præterire quicquã in æterno, ſed totum eſſe ꝑſens. Sed omne præteritum ꝓpelli ex futuro, & omne futurum ex ꝑterito conſequi, & omne præteritũ ac futurum, ab eo qđ ſemper eſt ꝑſens creari & excurrere. Dicẽte ergo, quid faciebat, &c. Rñdeo non illud, quod quidã ioculariter rñdiſſe perhibetur eludens q̄ſtionis violentiã, alta inquit q̇rentibus gehennas parabat. Vñ irridetur qui alta q̄ſiuit, & laudat' qui falſa reſpondit. Sed audenter dico, ſi cęli & terræ noĩe oĩs creatura intelligitur, anteq̃ faceret Deus cęlũ & terrã nõ faciebat aliqđ. At ſi cuiuſquam volatilis ſenſus vagatur per imagines retro temporum, & te Deus omnia creantem, & omnia tenentem, ab opere tanto, antequam ea faceres per innumerabilia ſęcula ceſſaſſe miratur. Attendat q̃ falſa miratur, non enim potuerunt ꝑterire tempora anteq̃ faceres tempora, nec tu tpa ꝑceſſis tpe, ſed ſemper ſtantis æternitatis celſitudine. Hierony. ſuper Iſai. lib. 3. Faciem itaq; domini, & manus & pedes Seraphim operiunt, quia & præterita ante mundum, & futura poſt mundum ſcire non poſſumus, ſed media contemplamur.

Qualiter operatur, & creat, & faciat. Cap. XXVII.

IOannes Damaſce. lib. 1. Solius Dei eſt, vbiq; & ſ͠m idem operari; vbique. n. eſt ſuper oĩa, vbiq, & ſ͠m idem differenter operatur, & vna ſimplici operatione. Petrus Lombardus. Creare propriè eſt de nihilo aliquid facere. facere autem eſt, non modo de nihilo aliquid operari, ſed etiam de materia. Deus autem, & de nihilo quædã, & de aliquo aliqua fecit. Ipſe eſt ergo Creator, & opifex, & factor. Sed primum ſibi propriè retinuit. Alia verò & creaturis cõceſſit, nam & homo & Angelus poteſt aliqua facere, ſed non creare. Cum autem dicimus, Deũ aliquid facere, nõ aliquẽ illi in operãdo motũ intelligimus ineſſe, vel aliquã in laborando paſſionẽ ſicut nobis ſolet accidere, ſed eius ſempiternę voluntatis nouũ aliquẽ ſignificamus effectum, i. æterna eius voluntate aliquid nouiter exiſtere. Et hoc dicitur agere, quia eius cauſa exiſtit abſque eius agitatione; vt actus propriè dici non queat cum actus omnis in motu conſiſtat. In Deo autem nullus motus ſit; ſicut ergo ex calore ſolis aliqua contingit fieri, nulla tñ in ipſo vel in eius calore facta mutatione vel motione, ita ex Dei voluntate noua habent eſſe ſine actoris mutatione.

De creatione empyrei, & materia informi. Ca. XXVIII.

STrabus ſuper Geneſim. Cum autem dicitur in principio creauit Deus cœlum & terram, cœlum non viſibile firmamentũ appellatur, ſed empyreum, id eſt, igneum vel intellectuale, quod non ab ardore, ſed ſplendore igneum dicitur. Quod ſtatim factũ repletum eſt Angelis. Ioannes Damaſce. lib. 2. Cœlum eſt continentia viſibilium & inuiſibilium creaturarum. Intra ipſum. n. & intellectuales Angelorũ virtutes, & oĩa ſenſibilia circuncludunt', & circunterminantur. Actor. Aiunt ergo cœlũ hoc eſſe corporalẽ locũ natiuũ Angelorũ, vbi creati ſunt ſuper firmamentũ ex omni parte concludentẽ intra ſe firmamentũ nõ cõtinuũ, vel contiguum, ſed diſtantẽ. Sunt. n. aquæ vaporabiles intermediæ, q̄ ſ͠m quoſdam in criſtallum congellatæ, dicuntur cœlum criſtallinũ, non autẽ empyreum, ꝓpterea tanti ambitus factũ eſt, quia non poſſent minimo in loco plures Angeli eſſe, ſed ad mirandum & laudandũ Creatoris immenſitatẽ cũ gaudio, tanq̃ in eiuſdẽ ſummi Regis ampliſſimo palatio. Actor & glo. ſuper Gen. Noĩe verò terræ materia quatuor elementorũ cõſignat', adhuc cõfuſa & informis, quia, ſ. terra inter oĩa elemẽta eſt minus ſpecioſa, vt dicit Auguſt. Igitur cœlum & terrã Deus ſimul creauit, q̃uis ab hoĩe ſimul vtruoq; dici non potuerit, qđ cũ Scriptura variat; tanta celeritate operationis Deum omnipotentẽ eſſe declarat; cui voluiſſe fecere eſt. Ex his patet quatuor fuiſſe primitiuas creaturas coæquęuas, ſ. tempus, Cœlum empyreum, Angelos, & quatuor elementorum materiam, & hæc creata ſunt ante omnem diem.

Quid ſit Angelus. Cap. XXIX.

IOannes Damaſce. lib. 2. Angelus eſt ſubſtantia intellectualis ſemper mobilis, arbitrio libera; incorporea, Deo miniſtrãs, ſ͠m gratiam, non naturã immortalitatem ſuſcipiens. Actor. Angelus tamen, vt dicit Grego. nomen eſt officij non naturæ. Dicitur aũt mobilis non quia moueatur localiter ſicut corpus, ſed ſpiritualiter, ſ. motu charitatis: voluntatis & huiuſmodi, & ẽt eundo a potentia in actum. Dionyſius de diuinis nominibus. Prima Imago Dei eſt Angelus, manifeſtatiõ occulti luminis, ſpeculũ purũ ſplẽdidiſſimũ ac immaculatũ, declarãs in ſeipſo ſicut poſſibile eſt, bonitatẽ q eſt in abditis. Helinãdus lib. 8. Quid eſt Angelus, incorporeus & rationalis ſpiritus, ab initio creatus, & per ſe ſubſiſtẽs. Incorporeus dr̃ ad differentiã venti, & fumi & hmõi. Rationalis ad differentiã Brutorum. Creatus ad differentiã Creatoris, per ſe, ad differentiam animæ, quæ cum corpore perſonam conſtituit.

Quales ſunt facti Angeli ad inuicem. Cap XXX.

PEtrus Lombardus. Angelis initio ſubſtãtiæ ſuæ vĩr quatuor eſſe attributa, ſ. eſſentiæ ſubtilitas, rõnis ꝑſpicacitas, liberi arbitrij facultas, & ꝑſonalis diſcretio. Actor. In tribus primis cõueniunt cũ humana natura. In quarto aũt differunt ab ea. Aĩa. n. nõ eſt ꝑſona, i. ꝑ ſe vna, quia creata eſt cõmunicabilis alij, ſ. corpori, vt faciat totũ, i. hominẽ. Angelus aũt nõ habet potẽtias naturales, quas poſſit exercere ſicut aĩa in corpore. Et ideo nõ potes ibi inuenire cõpoſitionẽ, ſed eſt indiuiduus & diſcretus omnimode. Petrus Lombardus. Credẽdũ eſt aũt illas ſpũales naturas, & in eſſẽtia, & in forma ſapiẽtiæ & arbitrij facultate, differẽtias accepiſſe in exordio cõditionis ſuæ, q̇bus alij ſupiores, alij inferiores eſſẽt, vt q tũc ꝑ naturalia bona, alios excellebãt ipſi, & poſtea ꝑ munera gratiæ

in gratiæ eiſdem præeſſent ſapiẽtia Dei equo moderamine cuncta ordinante. Et ſicut in prædictis differebãt, ita & quædã communia & æqualia habebant, vt quòd ſpiritus erant, quòd indiſſolubiles & immortales erant.

1. Idem. Videntur etiam ab initio creationis ſuæ fuiſſe boni & iuſti, id eſt, innocẽtes. Sed nõ iuſti, id eſt, virtutum exercitium habentes. Nondum enim virtutibus præditi erant, quæ ſtãtibus appoſitæ fuerunt in cõfirmatione per gratiã, alijs cadentibus per ſuperbiã. Vnde aliquã morulam arguit inter creationẽ & lapſum, vel confirmationẽ fuiſſe, in qua oẽs boni erant, non per vſum liberi arbitrij, ſed per creationis beneficium. Tales enim erãt qui ſtare poterant, & cadere, id eſt, peccare, ſed nõ poterant proficere ad meritũ vitæ, niſi gratia ſuperadderetur, quæ quibuſdã addita eſt in confirmatione. Et hęc confirmatur teſtimonio Auguſtini, qui ſuper Geneſim dicit. Angelicam naturam primo informiter creatam, & cœlum dictam; poſteà formatam, & lucem appellatã, quando ad Creatorem cõuerſa eſt perfecta dilectione ei inhęrẽs.

De libero arbitrio eorum, & ſcientia, & dilectione. Cap. XXXI.

IDem. Habebant igitur omnes liberũ arbitrium. Quod eſt libera poteſtas, & habilitas voluntatis rationalis. Poterant enim eligere, & per ſe iudicare, id eſt, diſcernere in quibus conſiſtit liberum arbitrium. Erat q; in eis naturalis cognitio triplex, qua ſciebãt, q̃ facti erant, a quo facti, & cũ quo. Et habebant aliquã boni & mali notitiã intelligentes, quid eſſet eis appetendũ vel reſpuendum. Habebãt etiã naturalem dilectionẽ, qua ſe, & Deũ aliquatenus diligebant, per quã tñ nõ merebantur. Actor. Notandum, q̃ duplex eſt dilectio naturalis, ſ. voluntaria, & inuoluntaria. Inuoluntaria quę non ſubiacet libero arbitrio. Et hæc duplex eſt, vna, ſcilicet, qua ſe diligit aliquid, & vitã ſuam atq; ſalutem, & hæc nobis cõmunis eſt cum brutis. Alia quæ propria eſt hominis, & Angelis, ſ. qua naturaliter velit nolit appetit ſummũ bonũ, & beatitudinẽ abſq; omni deliberatione vel prælectione, Vnde dicit Aug. in ſoliloquijs. Deus quẽ amat omne, quod amare põt, ſiue ſciẽs, ſiue neſciẽs. Circa neutrã iſtarũ eſt meritũ vel demeritum, quia nec voluntas, virtus enim, & vitium voluntaria ſunt. Voluntaria autẽ diuiditur in duas, ſ. amicitiam & concupiſcentiã. Amicitia diligimus illud, quod propter ſe diligimus. Cõcupiſcẽtia verò diligimus illud, cui bonũ volumus, ſ. q̃ delectãdũ in eo. Vtroque iſtorum modorũ diligimus Deũ naturaliter, & Angelus etiã in primo ſtatu. Sed diligebat Angelus Deum ſuper oĩa amore cõcupiſcẽtię, ſ. in ipſo delectãdo ſuper oĩa. Nec tñ ſequitur, q̃ haberet charitatẽ, quia nõ diligebat Deũ propter ipſum Deum, ſed propter ſe, ſ. retorquẽdo ipſam dilectionẽ ad cõmodũ proprũ, hoc eſt, non quia bonus erat, ſed quia ſibi vtilis erat, ſecũdum illud, Mihi adhærere Deo bonũ eſt. Amore autẽ amicitiæ diligebat ſeipſum ſuper oĩa, ſ. volens ſibi bonũ ſuper oĩa, Ipſa enim natura ſibi amica eſt, vt dicit Augu. & motus eius circularis eſt, quia ſemper tendit ad bonũ propriũ. Necdũ acceperat Angelus gratiã, qua poſſit ſupra ſe requieſcere. Nec ideo ſequitur, q̃ Angelus frueretur ſe, quia frui eſt delectari, quod eſt tantum in amore concupiſcentię, quo ſummè diligebat Deum. Si autẽ quæritur vtrum eſſet delectatio ordinata, vel non, poteſt dici, q̃ neutrum, ſecundum quòd ordinatio amoris importat virtutem, & inordinatio vitium; poteſt tamen dici ordinata ordine naturali, ſecundum quòd etiam in naturalibus, natura eſt modus, ſpecies, & ordo.

Quia nec miſeri creati ſunt, nec beati. Cap. XXXII.

PEtrus Lombardus. Neque antẽ in beatitudine, neque in miſeria creati ſunt. Miſeri, n. ante peccatum eſſe non potuerunt, quia ex peccato miſeria eſt. Beati quoq; nunquã fuerunt illi qui ceciderunt, quia ſui euentus ignari erãt, id eſt, peccati & ſupplicij futuri. Si, n, lapſum ſuũ præſciuerunt, aut vitare voluerũt, ſed nõ potuerunt, & ſic erãt miſeri. Aut potuerunt, ſed noluerunt, & ſic erãt ſtulti & maligni. Aug. ſuper Geneſim. Quomodo igitur beatus inter Angelos fuit, qui futuri peccati atq; ſupplicij præſcius nõ fuit. Idẽ in eodẽ. Dicere ergo de Angelis, q̃ in ſuo genere poſſent eſſe beati, damnationi ſuę, vel ſaluationis incerti, quibus nec ſpes eſſet, q̃ in melius eſſent mutandi, nimia præſumptio eſt, quo enim beati eſſe poſſent, quibus incerta ſua eſſet beatitudo. Hugo de ſacrament. lib. 1. Nõ autẽ in materia præiacente creata eſt ſpiritualis natura, cuius ſimplicis ſubſiſtentiæ non aliud eſſe poteſt, id quod eſt, & id de quo eſt, ſed facta eſt in eſſe ſuo perſecta perſonaliter diſtincta. Intelligibiles ſpiritus ſubſiſtẽtes, habẽtes formã ſapientiæ concreatæ, & qualitatẽ ſpiritualẽ intelligẽtiæ, capaces ſm modũ & menſurã cõditionis, profectus ſublimioris & illuſtrationis ſuperuenturæ in ipſos. Liberũ quoq; arbitrium, quo poterat ad vtrũq; propria voluntate deflecti: In altero adiuti ſine coactione. In altero derelicti ſine oppreſſione. Qui aũtẽ natura magis ſubtiles, & ſapientia amplius perſpicaces creati ſunt, hi magnitudo dignitate ſuperiores ſunt cõſtituti, ita tñ, vt hi ſine ſuperbia prælati eſſent, & qui inferiores ſine miſeria ſubditi. Tribus quidẽ modis perfectio conſtat. Secundum tẽpus perfectum eſt, quod habet quicquid tempus requirit. Secundum naturam, quod habet omne, quod datum eſt naturæ vel debitum. Vniuerſaliter perfectum eſt, cui nihil deeſt: prima perfectio eſt naturæ conditæ; ſecunda eſt naturæ glorificatæ: tertia increatæ. Angeli in prima perfectione creati ſunt, & ad ſecundam ſub tertia.

De conuerſione bonorum ad lucem increatam. Cap. XXXIII.

PEtrus Lombardus. Itaq; cum a Creatore quidã eorum auerſi ſunt, ceteri ad eundẽ conuerſi ſunt. Conuerti, fuit ei charitate adhęrere. Auerti odio habere vel inuidere. Inuidiæ namq; mater eſt ſuperbia, quia voluerunt ſe Deo parificare. In conuerſis, quaſi in ſpeculo relucere Dei ſapiẽtia cepit, qua illuminati ſunt gratia appoſita. Auerſi vero excęcati ſunt, non immiſſione malitiæ, ſed deſertione gratiæ. Grego. in moral. lib. 17. Quia igitur Angeli ſancti milites Dei non proprijs viribus, ſed ſuperna grã roborantur, rectè poſtquam in lib. Iob, dictum eſt de illis, nunquid eſt numerus militũ eius, de ipſis quoq; ſubiungitur. Et ſuper quẽ non ſurgit lumẽ illius: lumen grã eſt Dei præueniens, q̃ niſi gratia in mente ſurgeret, in tenebris remaneret. Idem in lib. 28. Hinc eſt & alibi, aſtra dicuntur Angeli celeſti gratia illuminati. Deus ſiquidem loquens ad Iob, lapidẽ angularẽ dimiſiſſe aſſerit. Quia filius humanã naturam ſuſcipiens ad ima de ſublimibus deſcendit, & duos in ſe populos coniunxit. Cuius incarnationis myſterium, quia mirati ſunt etiã Angeli, rectè ſubiunxit ibi. Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent oẽs filij Dei. Quia nimirũ in tpe creati ſũt angeli, nõ immerito aſtra matutina ſunt vocati. Qui ſimul etiã cum aſtris veſpertinis potẽtiam redemptoris laudant, id eſt, cum hominibus in fine mundi redemptis ſupernæ gloriæ largitatẽ glorificãtes, ſimul laudant. Quia dum nos conſpiciunt redimi, ſuum gaudent numerũ repleri. Qui etiã ideo fortaſſis aſtra matutina vocantur, quia ſæpe ad exhortandos homines miſſi, dum mane venturi nunciant, ab humanis mentibus vitæ præſentis tenebras fugant. Anſelmus, in lib. de caſu diaboli. Illi itaq; Angeli, qui magis voluerunt qđ habebant, q̃ aliquid plus quod non habebant, bonũ quod quaſi propter iuſtitiã, quantum ad voluntatẽ pertinet, meruerunt, iuſtitia tribuente acceperunt, & de illo quod habebant in vera ſecuritate permanſerunt, qua propter à Deo prouecti ſunt, vt adepti ſint quicquid velle potuerunt, nec iã videãt quid plus poſſit, & ideo peccare nequeunt. Illi verò Angeli, qui maluerunt illud plus, qđ nõ Deus illis dare volebat, q̃ ſtare in iuſtitia, in qua facti erant, eadem iuſtitia iudicante, & illud propter quod illam contempſerunt, nequaquam obtinuerunt, & quod tenebant bonum amiſerunt. Sic ergo diſtincti ſunt Angeli, vt adherentes iuſtitiæ nullum bonum velle poſſint, quo non gaudeant; & deſerentes illam nullum velle queant, quo non careant.

De illuminatione eorum ab eadẽ luce. Cap. XXXIIII.

HVgo ſuper Hierarchiam. Omne inquit datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a patre luminum; dona optima, dona naturæ ſunt, dona perfecta, dona gratiæ, pater luminum auctor & largitor donorũ. Quibus quaſi deſcendere ſuit a fonte ſummæ plenitudinis, ad participationem inferiorum venire. Omne. n. bonum, quod dono creatoris creaturæ infunditur, merito deſcendit, quia ſubditæ naturæ & inferiori dignitati ſe infundit. Deſcendit etiam, quia perfecta & cõſummata plenitudine in eam, quę ex parte eſt participationem, ſe diuidit, ita tamen vt nec deſcendens ſeruiat, nec diuiſum decreſcat, ſed manens in ſe quod eſt, & in eo a quo venit, quorum eſt eis ad quos venit ſe præbet, & hoc quod eſſe accipiunt, & quantum eſſe in eo, quod ſunt meruerunt, Ita ab vno bono omnia bona, & in vno bono omnia bona ſunt, hoc enim bonum, nihil a ſe condità alienum relinquit a ſe, nec tamen illuminat, niſi illa tantum, quæ creauit ad ſe, & formauit ſecundum ſe. Illa. n. ſola lumẽ capiunt poſſuntq; lucere ex lumine, quæ lumen veniens non ſibi diſſimilia inuenit, & infuſum ad maiorẽ ſui ſimilitudinẽ & imaginem perfectiorem extollit. Ergo data optima & bona perfecta vocales tantum creaturæ celſitudinẽ contingunt, quæ ſola ſublimis facta eſt, primò dum conderetur ad imaginem, & poſtea, dũ glorificaretur perfecta eſt, quodammodo conſimilis & coequalis ad ſumma. Nam ipſa optima data & dona perfecta lumina ſunt,

quæ a Patre luminum deſcendunt, & ipſe lumen eſt a quo deſcendunt, & in quos deſcendunt ipſi lumina fiunt. Nam nec Pater luminis aliud gignere potuit, quàm quod ipſe eſt. Nec ſuſceptor luminis aliud, quàm lumen fieri poteſt.

Quia ipſa lux ad ſe conuertit & colligit illuminatos ſpiritus. Cap. XXXV.

IDem. Sed & omnis patre moto manifeſtationis luminum proceſſio in nos optime & largè proueniens, iterum vt viuifica virtus reſtituens, nos replet & conuertit, ad congregantis patris vnitatem, & deificam ſimplicitatē. Motus patris eſt affectus paternæ benignitatis. Sola enim benignitate mouetur, vt lumina ſua effundat ſuper nos. Mouetur non ſe concutiens, ſed nos colligens, non ſe euacuans, ſed nos replens. Et ipſo moto lumina eius procedunt in nos. Et procedentia in nos manifeſtantur, per nos primum, poſt hæc alijs ex nobis, & omnis iſta luminum manifeſtationis proceſſio, id eſt, per quā lumina manifeſtantur, nōn. n. manifeſtarentur niſi proceſſerint, exiens a patre moto in nos proueniens, hoc operatur, ſ. q repletnos. Non vtiq; alio quàm ſeipſo, eo quòd replet iterum reſtituens reparando, ſicut prius conſtituit creando. Reſtituit, vtpote viuifica virtus, quæ diſperſa colligit, diuiſa componit, & ex multis vnum facit. Et ita reſtituens & reformans nos conuertit, qui prius diſſimilitudine fuimus auerſi, multitudine diuerſi, prauitate peruerſi. Conuertit dico ad congregantis patris vnitatem, & deificam ſimplicitatem. Lux enim patris inuiſibilis in ſe, procedens in nos, & exiens in manifeſtationem vacuos inuenit, & inanes a vero bono, & infundens ſe nobis, replet nos ſecundum vniuſcuiuſq; noſtrum virtutem & capacitatem, & cum repleuerit nos conuertit, vt non diſſideamus a patre, ſed in eadem ſimilitudine & imagine reſpiciamus ad ipſum. Replet quidem illuminando, conuertit lumina faciendo. Et enim ex ipſo omnia, & in ipſum. Ex ipſo procedentia, & in ipſum conuerſa. Ex ipſo principio, & in ipſum finem, Diuinum enim lumen, primum in angelicam naturam deſcendit, & ab ipſa reuelationibus & illuſtrationibus diuinis, & myſtica ſacri eloquij narratione ad noſtrū vſq; ſe intelligentiam transfundit. Mens verò humana eiſdem rurſum gradibus ad ſuperna conſcendens, ſacra diuini eloquij inſpectione cęleſtia ſecreta, & eam quæ eſt in Angelis diuinę claritatis illuminationem perpēdit, ex qua paulatim inuiſibilium cognitione ſuccreſcens, & ad ipſum tandem ſummi luminis ſplendorem conualeſcit. Et fit quod in principio dictum eſt, quia vnum lumē ad multa illuminanda ſe diuidit, & illuminata omnia ad vnius claritatis aſpectum, ſimilitudinemq; reformet.

De confirmatione Sanctorum Angelorum, & beatitudine eorum. Cap. XXXVI.

PEtrus Lombardus. Interim autem Angeli boni per gratiam illuminati ſunt & confirmati, q peccare nequeunt. Sicut alij per malitiam ita ſunt obſtinati, vt bene velle non poſſint, habent tamen & liberum arbitrium, quia nō aliqua cogente neceſſitate, ſed propria ac ſpontanea voluntate, per gratiam quidem adiuti bonum eligunt, malū reſpuunt. Aug. in Enchirid. Non ergo ideo ſancti Angeli carēt libero arbitrio, quia malum velle nō poſſunt. Multò quippe liberius arbitriū eſt, qd peccato ſeruire non poteſt. Idem de fide ad Petrum. Itaq; q ſancti Angeli ab illo ſtatu beatitudinis, in quo ſunt, mutari nullatenus in deterius poſſunt, non eſt eis naturaliter inſitum, ſed poſtquam creati ſunt diuinæ gratiæ largitate collatum. Anſelmus in libro de caſu diaboli. Sicut autem malo Angelo non poſſe recuperare, quod perdidit pęna peccati eſt. Ita bono non poſſe deſerere, quod tenuit præmium eſt iuſtitiæ. Idem in eodē. Q m̄ igitur nō pōt, nec debet quis eſſe beatus niſi velit, & etiā niſi iuſtè velit, neceſſe eſt, vt ſic faciat Deus vtramque voluntatem in illo conuenire, vt beatus eſſe velit, & iuſtè velit, quatenus addita iuſtitia ſic temperet voluntatem beatitudinis, vt reſecet exceſſum voluntatis, & excedendi non amputet poteſtatem, vt cum per hoc, q volet beatus eſſe non, poſſit excedere, per hoc quòd iuſtè volet, non velit excedere. Et ſic iuſtam habens beatitudinis voluntatem, poſſit & debeat eſſe beatus. Vides Angelum bonum & malum, Deo parere debere gratiam, quantum ad bonitatem ipſius, nec diabolum ideo minus debere reddere Deo quæ Dei ſunt, quia ſibi abſtulit quod Deus Dedit, & noluit accipere quod Deus obtulit. Semper ergo debet agere gratias Deo malignus ſpiritus pro beatitudine quam ſibi abſtulit, ſicut bonus pro ea quam ſibi dedit. Auguſt. de Ciuit. Dei lib. 10. Angeli ergo beati ſunt, qui Creatoris ſui participatione congaudent, cuius vnitate firmi ſunt, cuius veritate certi, cuius munere ſancti. Idem in lib. 11. Angeli ſancti quorum in ſocietate, in hac peregrinatione laborioſiſſima ſuſpiramus, ſicut habent permanendi æternitatem, ſic habent & cognoſcendi facilitatem, & requieſcendi fęlicitatē, ſine difficultate quippe nos adiuuant, quia ſpiritualibus motibus puris ac liberis non laborant. Fulgentius de myſterio mediatoris, lib. 4. In hoc quidem animabus noſtris, quàm maximè potiores ſūt Angeli, q a ſicut a peccatis, ita ſunt a paſſionibus alieni. Quod etiam ſe rectè colentibus promittit dominus, dicens. Erunt ſicut Angeli Dei. Grego. in moralib. lib. 19. Angeli ſemper vident faciē Dei, & ſemper videre deſiderant ſicut ſcriptum eſt: In quam deſiderant Angeli proſpicere. Nam & deſiderium ſine fructu anxietatem habet, & ſatietatem faſtidium ſubſequi ſolet. Vt ergo nō ſit in deſiderio anxietas, deſiderantes ſatiantur; ne autem ſit in ſatietate faſtidium, ſatietate deſiderant.

De merito eorundem. Cap. XXXVII.

PEtrus Lombardus. Vtrum ergo per gratiam, tunc ſibi datam ipſam beatitudinem meruerint, ambiguum eſt. Quibuſdam enim placet, q eam meruerint per gratiam, quam in cōfirmatione perceperunt, [illegible] ſed cauſa. Alijs videtur, q tunc nō fuit eis gratia data ad merendum, ſed ad beatè viuendum. Qd autem tunc in præmium acceperūt, per obſequia nobis exhibita ex Dei obedientia & reuerentia meruiſſe dicuntur, & primum [illegible], & hoc mihi placere fateor.

Actor. Exemplum poteſt accipi de patrefamilias, qui dat alicui ſeruienti. C. ſolid. pro miniſterio quo ſeruiturus eſt ei vno anno, vel pluribus. Sic enim dedit dominus angelis ſuis in confirmatione beatitudinem in præmium, pro miniſterio, quo ſeruituri erant ei vſq; ad diem iudicij. Ante confirmationem verò, nec gratiam tunc ſibi datam meruerunt, quia iam non eſſet gratia, niſi eſſet gratis data; poteſt tamen dici, quòd ſtando meruerunt qualitercunque, id eſt, ſtare fuit eis loco meriti, quia dum fecerunt, quod in ſe erat, vt acciperent gratiam & beatitudinem, congruū fuit vt daretur eis; non tamen debitum, quia non eſt verè meritū ſine gratia. Et ita meruerunt eam quodam modo, ſ. merito cōgrui nō merito cōdigni. Hugo de ſacrament. lib. 1. Angeli ex tunc mereri cęperunt, ex quo voluntate moueri cœperunt, quoniam voluntas in illis erat potēs moueri, & ferri ſuo appetitu in vtrūque; voluntariè autem moueri & ferri ſpontaneo appetitu, hoc eſt cū poteſtate eligere & libertate iudicare, in quo cōſtat liberum arbitrium: & propter hoc facti ſunt liberi arbitrij, vt voluntario appetitu mouerentur, ſecundum electionem voluntatis ſine coactione. Cœperunt autem diuidi ab eo qui facti erant, vt aliud iam eſſent, vel proficientes ſuper illud, vt boni eſſent, vel ſub bono deficientes, vt mali eſſent. Quique ſtatim conuertebantur, voluntariè mouebantur gratia cooperante ſine coactione. Qui autem a bono auertebantur ſponte, præcipitabantur gratia deſerente ſine oppreſſione. Et qui conuertebantur, idcirco bene mouebantur, quia gratiam cooperantem habuerunt. Sed qui auertebantur, idcirco non pręcipitabantur, quia gratiam cooperantem non habuerunt, ſed gratia deſerebantur, quia auertebantur.

De ſcientia eorundem motu affectionis. Cap. XXXVIII.

AVguſtinus de Ciuit. Dei, lib. 9. Angelis bonis, omnis temporalium corporaliumq; rerum ſcientia, qua inflantur dęmones vilis eſt, nō quòd illarum ignari ſint, ſed quòd Dei charitas, qua ſanctificantur eis chara eſt, pre cuius incommutabili pulchritudine, cuius ſancto deſiderio inardeſcunt, omnia quę infra ſunt, & quòd illud eſt non ſunt, ſeque ipſos inter illa contemnunt, vt ex hoc toto, quòd boni ſunt, eo bono ex quo boni ſunt perfruantur. Et ideo certius etiam iſta temporalia nouerunt, quia principales eorum cauſas in verbo Dei conſpiciunt, per quod factus eſt mundus; quibus cauſis, quædam probantur, quędam reprobantur, cuncta ordinantur. Ibi ergo in ęternis Dei legibus, quę in Dei ſapientia viuunt mutationes ipſam prę uident: Deique voluntas, quę tam certiſſima, quàm potentiſſima eſt, omnium ſpiritus eius participatione cognoſcunt. Ioannes Damaſcenus, lib. 2. Futura quidem, neque angeli boni nouerunt, tamen Deo eis reuelante, & prędicare iubente. Iſidorus in ſententijs ſuis, lib. 1. Angeli ſemper in Deo non in ſe gaudent, & in verbo Dei cognoſcunt omnia, priuſquam in re fiāt. Ambro. ad Neophitos. Ipſum quidem altiſſimum perfectè ſcire nequeunt, nec ſcrutando, ſed ſuſcipiendo & adorando tremunt, ſeruiendo venerantur, laudantes benedicunt, peruigilando celebrant. Auguſt. de Ciu. Dei, li. 11. Non autem Angeli, aut homines per verba ſonantia Deum diſcunt, ſed per ipſam pręſentiam immutabilis veritatis, inſeparabilem vnius ſubſtantię trinitatem agnoſcunt. Ipſam quoq; creaturam, melius in Dei ſapiētia, tanquā in arte qua facta eſt, quàm in ſeipſa ſciunt, ac per hoc etiā ſeipſos melius ibi, quàm in ſeipſis nouerunt.

nou erāt, nā & aliter ſcitur rectitudo lineæ, ſeu veritas figurarum cum intellectu conſpicitur, aliter dum in puluere ſcribitur. Et aliter iuſtitia in veritate incōmutabili, & aliter in anima iuſti. Idem li.8. In ipſo nimirum Creatore veritatem incommutabilem cernunt, & ſecundum illam voluntates dirigunt. Dionyſius in Hierarchia cœleſti. Virtutes cœleſtes dicimus, & ſurſum conuerſibiliter extendi, & erga ſemetipſas firmiter conuolui, propriarū exiſtentes cuſtoditiuę virtutum, & erga venientia ſociabili proceſſione in participatione virtutis prouidas eſſe. Idem in li. de diuinis noībus. Moueri quidem dīr circulariter al non inchoatis, & nō terminatis illuminationibus boni & optimi, directè vero quācunque procedunt in ſubiectorum prouidentiā rectè oēs terminantes. Obliquè aūt & qñ prouidentes inferioribus irreuerſibiliter manēt in iuuiſibilitate, cauſale bonū inceſſanter circuientes.

De linguis eorum. *Cap.* *XXXIX.*

Gloſa ſuper epiſtolam primam ad Corinthios. Si linguis ait hominem loquar & angelorum, &c. Linguas angelorū vocat nutus, vel ſigna, quibus maiores angeli ſignificant ea, quæ de Dei voluntatē primi ſenſerunt. Ioannes Damaſcenus, li. 2. Lumina ſcđa intellectualia ex primo, & ſine principio lumine illuminationem habentiā non lingua, & auditu indigentia, & ſine ſermone prolato tradentia ſibi inuicem, & conſilia, & intelligentias. Actor. Habent ergo ptātem ſermonis intelligibilis, quo indicent affectus ſuos, & intellectus de his rebus quarum cognitio non erat in eis a principio. Nec eſt idem in angelo loqui quod cogitare, vel intelligere, ſed cogitatum, vel intentum quadā luminoſitate irradiāte alij exprimere. Et audire angelum loquētem, nihil aliud eſt, q̄ eius cogitationem, vel intentum videre. Et quod vni exprimitur non ſemper ab alijs avř, vel intelligitur, niſi ab ipſo angelo loquente voluntarie eis exprimatur. Vnde dicitur, ꝙ locutio angeli eſt cogitatio directa per voluntatē oſtendendi alteri ipſum cogitatum, vel intentum. Sed hæc eſt locutio angelorum ſcđm naturam ſuam in qua cōicant boni & mali angeli. Alia vero eſt eorum locutio per gratiam ſm virtutem ſpeculi, ſiue motoris ſupremi, in qua cōicant angeli boni, & aīæ ſanctorum: vnicuique. n. innoteſcit voluntas, & intellectus alterius, ſcđm repręſentationem ſpeculi, & voluntatem ſupremi motoris. Vnde licèt oēs reſpiciant in ſpeculo, non tamen oēs æqualiter a ſpeculo recipiūt: ſed quidam plus, quidam minus, ſecundū dignitatem recipientiū, & ſcđm voluntatē ipſius in ſpeculo, qđ oſtēdit cui vult. Non. n. oēs angeli vident omnia in ſpeculo. Sed hæc plena reuelatio reſeruatur plenitudini glorię, quia cōſummabitur eorū prēmiū in iudicio futuro.

Exemplum ad euidentiam mutuæ locutionis eorum. *Cap.* *XL.*

AD intelligentiam autem prædictorum de mutua locutione Angelorum, quæ ſunt lumina intellectualia (vt dicit Ioannes Damaſcenus) valet exemplum de luminibus corporalibus. Nam vbi ſunt tria lumina, vel plura, videntur eſſe radij omnium commixti in aere, ſed probantur eſſe diſcreti in eſſentia, per hoc ꝙ ſi ſubtrahantur vnum illorum luminum, ſubtrahuntur ſimul omnes radij ab illo procedentes, ſic ſi ſecundum lumen ſubtrahitur, ſimiliter de tertio. Quod ſi ibi eſſet vera commixtio, nullo modo poſſent radij vnius luminis ſeparari ab alijs ſine mutatione aliorum, vnde patet eos eſſe diſcretos ſecundum eſſentiam. Si ergo quodlibet iſtorum luminum haberet voluntatem liberi arbitrij, poſſet radios ſuos contingere, vel influere alijs quando vellet & quibus. Et abſcondere quibus, & quando vellet. Sic cœleſtia illa lumina cum ſint voluntate liberi arbitrij prædita, ſecundum voluntatem ſuam illuminationes ſuas, ſiue ſermones intelligibiles, intimant quibus volunt, & celant quibus volunt: ſicque patet ꝙ vnus angelus poteſt intentionē ſuam alij manifeſtare, ita vt non innoteſcat alijs. Ad animam quoque loquitur angelus, bona ſuadendo, vel reuelando ſiue corporali medio cooperante, vel impediente, quadam virtute occulta intentionem ſuam ei imprimendo, ſicut magnes attrahit ferrum quadam virtute occulta, etiam ſi interponatur argentum. Habet autem poſſibilitatem tranſmutandi fantaſmata imprimendo imagines incitantes ad bonum, ſicut diabolus ad malum. Cæterum laudāt angeli Deum, non laude vocali, ſed ſpirituali. Quia nec Deus indiget ſignis vocalibus ad cognoſcendum eorum affectiones. Nec ipſi qui loquuntur indigent verbis, ad mentes ſuas excitandas, cum non habeant mentes pigras, & torpentes ſicut nos, ſed perſpicaciſſimas, & ferventiſſimas. Laus eorum fit ſecūdum intellectum, & ſecundum affectum, quia intelligens comprehendit ſecundū modum, & miratur bonitatem Dei, & affectus conſentit, & adhęret, & conformat ſe ei. Vnde laudare Deum eſt eius bonitatē cognitā ꝓteſtari. Et cognitio quidem ꝑtinet ad intellectū, ꝓteſtatio ad affectum.

De poteſtate eorum. *Cap.* *XLI.*

AVguſtinus ſuper Gen. li. 8. Sublimibus angelis Deo ſubditè fruentibus ſubdita eſt omnis natura corporea, omnis irrationalis vita, omnis voluntas, vel infirma, vel praua. Et hoc de ſubditis, vel cum ſubditis agunt, quod ordo naturæ poſcit in omnibus, iubente illo cui ſubiecta ſunt omnia. Idem in libr. 9. Creare quidem naturam nullus angelus poteſt, ſed voluntas angelica obedienter Deo ſubdita, naturalibus motibus velut materiem de rebus ſubiectis miniſtrare, vt ſecundum illas principales in verbo Dei rationes non creatas, vel ſecundum illas principales in primis ſex dierum operibus cauſaliter creatas aliquid in tempore cauſetur, more agri colendi, vel medendi poteſt. Idem de Trini. li. 3. Sicut ergo nec parentes filiorum, nec agricolas frugum creatores dicimus, quamuis eorum extrinſecus adhibitis motibus creatiua Dei virtus operetur interius. Ita nec bonos angelos, nec malos fas eſt putari creatores, ſed pro ſubtilitate ſui ſenſus, & corporis ſemina eorum nobis occultiora nouerunt, & eas per congruas temperationes elementorum latenter ſpargunt. Atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occaſiones. Sed nec boni hoc, niſi quantum Deus iubet, nec mali, niſi iuſte accepta a Deo poteſtate, ſiue ad ſuam pęnam, ſiue ad aliorum, vel pœnam malorum, vel laudem bonorum faciunt. Aliud eſt igitur ex ſummo cauſarum cardine cōdere, atque adminiſtrare creaturam, quod facit ſolus creator Deus. Aliud pro diſtributis ab illo viribus, ac facultatibus aliquam operationem forinſecus admouere, vt tunc, vel tunc, ſic vel ſic exeat, quod creatur. Iſta quippe originaliter in textura elementorum cuncta ſunt iam creata, ſed acceptis opportunitatibus prodeunt. Nam ſicut matres grauidę ſunt fœtibus, ſic ipſe mundus grauidus eſt cauſis naſcentium, quæ in illo non creantur, niſi ab illa ſumma eſſentia, vbi nec incipit aliquid eſſe, nec deſinit, penes quam primitus ſunt omnium, quæ ſunt, menſurę, numeri, & pondera.

De Sacro principatu eorum. *Cap.* *XLII.*

HVgo ſuper Hierar. Verumtā creaturam rōnalem participem fecit Deus poteſtatis ſuæ, conſtituens principatus, & poteſtates ſacras in cœlo in angelis, & in terra in hoībus, vt dn̄entur creaturę eius. Dignum ſiquidem fuit, vt ipſa pars operis ſui particeps fieret poteſtatis eius in diſpoſitione ſua, quę in ſua cōditione ſimilitudinis eius participationem acceperat, voluit in rerum a ſe factarum gubernatione participes hr̄e, non vt illorum miniſterio iuuaretur, ſed vt ipſi ptātis eius conſortio ſublimes efficerentur. Et ꝙ vniuerſitatis ordo depoſcebat, vt opera eius cōplerentꝰ ꝑ ordines & diſpoſitiones a ſummo oīum in vniuerſa præcepto decurrente. Itaque inſita ſibi virtute ac bonitate inolita cuncta fouens, & nutriens, & regens & diſponēs vniuerſa. Eandem ſub ſe dn̄antibus bonitatē, & virtutem ſcđm menſuram participationis, & miniſterij rōnem ꝑ ordines & gradus multiphariā diſpenſauit. Excellentioribus quidem, & ſuprapoſitis, imperia maiora & ſuperexcellentiora dona impartiens. Inferioribus autem & ſuppoſitis gradibus minora chariſmata, vt libere famulātia ad ſubiecta quoque ſine oppreſſione ꝑlata concedens. Hęc ſunt Hierarchiæ quas ſumma Hierarchia ſcđm ſe formauit, & ſub ſe conſtituit dn̄ari, & præeſſe in operibus ſuis ſcđm ordines cōſignatos, ſub vno principio & poteſtate vna, a qua oīs ptās, & oīs virtus, & oīs lux, q̄ virtus. quia ſcđm mēſurā largitionis, & participationis, variè multipliciterque ad decorē & pulchritudinē eorum, q̄ ſapientia ornauit operū, ab vna virtute, & ptāte vna diſtribuitur, multæ virtutes, & ptātes multæ efficiuntur. Sed ruſus ne multitudo ſciſma gn̄et, & aduerſum ſe pugnet orbis dn̄atione contraria, vnum principium eſt, & moderator vnus oīum. A quo habent quod ſunt, & ſub quo moderantur quod pn̄t, & referunt ad ipſum oē qđ efficiūt, vt vnitas maneat in oībus, & pax perſeueret in regno regentis Dei.

De vnifica contemperantia donorum eorum. *Cap.* *XLIII.*

AD anagogicā vero, inquit, & vnificā eorū, q̄ præuiſa ſunt contemperātiam, diuinæ claritatis radius, vt ait Diony. optime & pulchrè multiplicatur, & prouenit, manetque intra ſe manente incōmutabili ſimilitudine vniformiter fixus, & in ſe quātum fas eſt reſpiciētes proportionaliter eas ſe extendit, & vnificat ſcđm ſimplicem ſuam vnitatē, ac ſi diceret, diuinę claritatis radius, q̄uis in ſe vnus permaneat, diſtributione tn̄ donorum varię multiplicatur. Hæc vero multiplicatio, & variatio vniuerſorum eſt pulchritudo, quia niſi diſſimiliter eſſēt pulchra ſingula, ſumme pulchra non eſſent vniuerſa. Non. n. aliquod ex vniuerſis diuerſis capere potuit totum quod erat pulchritudinis. Et ideo ſumma pulchritudo varia participatione diſtributa eſt in ſingulos, vt perfecta poſſet eſſe ſimul in omnibus. Ipſa vero diſtributio multiplicatur

pulchrè, & optimè, optimè in vniuerſis, pulchrè in ſingulis, vel optimè ſecũdum participati infuſionem, pulchrè ſecũdum participãtium diſpoſitionem. Optime.n.multiplicat, vt maior ſit decor ſimul tatis, q̃ participantibus ſingulis varie infunditur, vt ipſa diuerſitas donorum vnitatis, & pacis ſocietatem ad inuicẽ confirmet, quatenus vnumquodque mẽbrum ſe a totius corporis cõpage diuidere ſe non præſumat, cũ bone plenitudinem quantum in ſe minus habet, in aliorum ſocietate poſſideat. Quia.n.vnumquodque habet quod aliud non habet, vel in aliu plus habet, quod in ſe minus habet, ideo ſingula inuicem tendunt ad ſe, & concordiam & pacẽ ſeruant inter ſe. Et ipſa concordia & pax, contemperantia eſt, qua ſibi conſentiunt, vt fiant ad vnũ & reformẽtur ad vnum, pp hoc ipſam cõtemperãtiã præſtiſorum anagogicã dicis & vnificam. Vnificam, quia diſperſos in vnũ colligit. Anagogicam, quia dei ſtos ad ſuperna reducit vnificã p dilectionem pximi, anagogicã per dilectionẽ Dei. Ideo pulchra eſt in congregatione. Optima in eleuatione. Etſi radius ille manet intra ſe munite, cum.n.ſe mentibus illuminandis multipliciter participandum præſtat extra tñ vnitatem ſuæ ſimplicitatẽ nõ effluit, ſed p idẽ ſit vniformiter fixus, vt.ſ.a ſeipſo nõ diſcrepet quaſi ſibi diſſimilis. Et ẽt reſpicientibus in ſe quantũ illis poſſibile eſt, ſe extẽdit proportionaliter, vt.ſ.alij amplius, vel minus accipiant ab eo, ſecũdum q̃ magis, vel minus ad Deũ accedunt. Et vnũ eos facit in ſuo lumine, ſicut ipſe vnus eſt.

De Nouem ordinibus Angelorum. Cap. XLIIII.

GRegorius in homilia euangel.34. Nouem ergo ordines angelorum eſſe, teſtante ſacro eloquio ſcimus, Angelos, Archangelos, Virtutes, Poteſtates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubin, Seraphin. Vnde angelo qui primo creatus eſt, per prophetam dicitur. Tu ſignaculum ſimilitudinis, vt quia in eo ſubtilior eſt natura, & in illo imago Dei ſimilius inſinuetur expreſſa. Oĩs, inquit, lapis precioſus operimentum tuum, &c. Ecce nouem ponit noĩa lapidũ, quia nouem ſunt ordines angelorũ, quibus ille angelus primus ornatus, & opertus extitit. Quia dũ cunctos angelorum agminibus pſlatus eſt, ex eorũ comparatione clarior fuit. Petrus Lombardus. Ordo aũt angelorum dr multitudo cęleſtium ſpirituum, q inter ſe, in aliquo munere gratię ſimilantur, ſicut & naturalium datorũ munere conueniunt, verbi gr̃a. Seraphin, dicuntur qui præ alijs ardent charitate. Seraphin, enim interpretatur ardẽs, vel ſuccẽdens. Cherubin, qui præ alijs ſcientia eminẽt, Cherubin, enim interpretatur plenitudo ſciæ. Throni, dñr in quibus Deus ſedẽs iudicia ſua diſcernit. Dñationes, q Principatus, & pt̃ãtes tranſcẽdũt. Principatus, qui ſubiectis ſibi agẽda diſponunt. Poteſtates, q virtutes aduerſas refrenant, ne hoſtes tñ tentare valeãt, quantum deſiderant. Virtutes, p quos ſigna & miracula frequenter fiunt. Angeli, qui minora nunciant. Archangeli, qui maiora.

De excellentia eorum ſecundum dona. Cap. XLV.

IDem; hæc autem nomina non propter ſe, ſed propter nos illis ſunt impoſita. Qui enim ſibi noti ſunt contemplatione, nobis innoteſcunt cognominatione. Et nominantur ſinguli ordines a donis gratiarum, quæ non ſingulariter, ſed excellenter ſibi ſunt in participatione. Omnia enim dona omnibus inſunt non tamen æqualiter. Cum omnes ſuperiores ordines ſublimius, & pfectius dona perceperint, tñ ex præcipuis vocabula ſortiti ſunt, Inferioribus cętera relinquentes ad cognominationem, vt Seraphin ordo excellentiſſimus ab excellentiori dono, i.a charitate, nomen accepit. Maius.n.donum eſt charitas, quàm ſcĩa. Item maius eſt ſcire, quàm iudicare, quia ſcĩa informat iudicium. Ideo ſecundus ordo a cognitione veritatis appellatus eſt, ſ.Cherubin, & ita de alijs. Aſſignatur ergo excellentia ordinum ſecundum excellentiam donorum, & tamen vt dicit Gregorius omnibus illa data ſunt communia, omnes enim ardent charitate, ſcientia pleni ſunt, & ſic de alijs. Sed ſuperiores alij excellentius illa acceperunt, a quibus & nominantur: vnde & Gregorius. Vnuſquiſque ordo eius rei cenſetur nomine, quam plenius accepit in munere. Sed hic oritur queſtio. Nam ſi quiſque ordo ab illo dono nominatur quod plenius poſſidet, tunc Cherubin in ſcientia præeminent omnibus, quia a ſcientia nominãtur, ſed qui magis diligit plus cognoſcit, vt enim tradit auctoritas, tantum ibi quiſque cognoſcit quantum diligit. Itaque Seraphin non ſolum in charitate cæteris præeminent, ſed etiam in ſcientia. Ideoque auctoritas, illa ſic videtur intelligenda, vt comparatio non referatur ad omnes ordines, ſed ad quoſdam, ſ.ad inferiores. Nec nominatur quiſque ordo ab omni re quam plenius alijs accepit, ſed ab aliqua rerum quas accepit, vel poteſt comparatio referri non ad ipſos ordines, ſed ad alia dona. Nec ad omnia, ſed ad quædam: fortaſſis enim & angeli ſicut homines quibuſdam donis magis pollent alijs, qbuſdã vero minus.

Quod ante caſum non fuerint ordines diſtincti. Cap. XLVI.

IDem, ante caſum quorundam, non erant ordines iſti, quia non habebant dona in quorum participationibus cõuenirent. Non enim charitate ardebant, nec ſapientia pollebãt, &c. Si enim hoc habuiſſent, nõ cecidiſſent. Bernard. Clareuallenſis. Quomodo cecidiſti de cœlo lucifer, vtique quia non eras ignifer, ſi enim fuiſſes ignifer ſicut lucifer, non cecidiſſes. Petrus Lombar. Quibuſdam ergo cadentibus, alijs appoſita ſunt illa dona, eiſque qui ceciderunt collata fuiſſent, ſi perſtitiſſent. Ideoque ſcriptura dicit de ſingulis ordinibus aliquos cecidiſſe, non quia fuerint in ordinibus, & poſtea corruerint, ſed quia ſi perſtitiſſent, eorum aliqui in ſingulis ordinibus fuiſſent, qui & in naturæ tenuitate, & in formæ perſpicacitate differentes gradus habebant, ſicut illi qui perſtiterunt. Idem. Quibuſdam autem placuit omnes angelos eiuſdem ordinis æquales eſſe, ſed non eſt hoc probabile. Nam lucifer, qui de collegio ſuperiorum fuit, ipſis etiam dignior extitit, qui alijs excellentiores creati fuerunt. Ex quo percipitur, q̃ ſi perſtitiſſet, in ordine ſuperiori fuiſſet, & alijs eiuſdem ordinis dignior extitiſſet. Sicut ergo vnus eſt ordo Apoſtolorum, & alter Martyrum, & tñ in Apl̃is alij ſunt alijs digniores, ſimiliter & in Martyrib' alij alijs ſunt digniores: Ita & I ordinibus Angelorũ rectè credit eſſe.

De varia ordinum diſtinctione. Cap. XLVII.

IOannes Damaſ. li.2. Sacratiſſimus, & Theologiſſimus Ariopagita Dionyſius cœleſtes ſubſtantias in tres determinat trinos ornatus. Et primum quidem ait eſſe eum, quem circa Deum ſemper & immediate & proximè vnitum eſſe traditum eſt. Et eum qui ſex alas habentium Seraphin, & multos oculos habentium Cherubin. Secundum vero eum qui Dominationum & Virtutum & Poteſtatum. Tertium vero & vltimum eum qui Principatuum & Archangelorum & Angelorum. Helinandus li.2. Aliter ordinat Dionyſius ordines, quã alij Doctores. Nam in media Hierarchia primum, quidem illi ponunt Dominationes ſicut ille, ſed in ſecundo loco ponunt Principatus, In tertio Poteſtates deſcendendo. In vltima vero primo ponunt Virtutes, ſecundo Archangelos, tertio Angelos. Apoſtolus tamen ſicut Dionyſius iungit Virtutes cum Dominationibus & Principatibus, & Angelis. Orige. aliũ ordinem ſequitur, quem Greg. Papa & alij plures ſecuti ſunt. Grego. vbi ſupra. Eſſe quidem Angelos & Archangelos pęne omnia eloquij ſacræ paginæ teſtantur. Cherubin vero & Seraphin ſæpe libri Prophetarum loquuntur. Quatuor etiam ordinum nomina Paulus ad Ephæſios numerat, dicens: ſupra omnem Principatum, & Poteſtatẽ, & Virtutem, & Dominationem. Porro ad Coloſſenſes ſcribens quoque de Dominationibus, & Poteſtatibus, & Principatibus præmittit Thronos, de quibus necdum Epheſijs fuerat locutus. Rectè igitur Angelorum ordines nouem eſſe diximus, q̃d eloquio ſacro teſtante ſcimus. Angeli græcè nuncij. Iſti nunciant minima, iſti vero ſumma. Virtutes aũt ſunt illi ſpũs, p quos ſigna & miracula frequenter fiunt. Pt̃ãtes vero qui virtutes aduerſas reſtrenant, ne tantum homines tentare valeant, quantum deſiderant. Principatus ſunt, qui cęteris ſibi ſubiectis, quæ ſunt agenda diſponunt. Dñationes vero qui Principatus & Poteſtates mira potentia tranſcendunt. Throni, qui latinè ſedes dñr, ſunt hi qui tanta Dei gr̃a replentur, vt in eis dñs ſedeat, ac per eos iudicia ſua diſcernat. Cherubin dicuntur, qui alijs ſcĩa præeminent. Seraphin quoque qui charitate præ cæteris ardent. Cherubin namq; plenitudo ſcientiæ dicitur. Seraphin ardẽs, vel ſuccendens interpretat.

De Triplici Hierarchia. Cap. XLVIII.

HVgo ſuper Hierarchiam Dionyſij. Hierarchia ſacrarum ordinationum Principatus appellatur. Hieros enim templum vel ſacrum, archos vero Princeps interpretatur. Tres autem Hierarchiæ ſunt. Prima & principalis omnium forma eſt & exẽplar aliarum. Ipſa eſt ſumma, & ineffabilis poteſtas Trinitatis: Simplex & vna & vniformis, ſine gradu & ſeparatione & differẽtia, perfecta in oĩa ſua opera, nihil externum ſuſcipiens, nihil ſuum amittens. Secunda eſt in angelica natura formata a prima, & ſub prima, & ad primam ſecunda ſimilitudine ſublimis trina diuiſione diſtincta, gradum habens, & dñam ſuſcipiens, & comparationẽ admittens. Tertia vero in humana natura eſt ordinata, ſcdam primo, & primã ſecundo loco imitans imaginẽ ſummam, & ſupexcellentẽ ſimilitudinem per media participãtia ſuſcipiẽs, ac per id ipſum referens. His ergo tribus ſacris principatibus totus regit' mũdus, in quibus eſt ſumma pt̃s, q̃ tñ imperat, & infima, cui tñ imperat, & media, q̃ impat inferiori, cui a ſupiori impat. Deus, itaq; creaturã rõnalem poteſtatis ſua fecit participẽ, cõſtituẽs Principatus & Poteſtates ſacras in cœlo in Angelis, & i terra in hoĩb', vt

dominentur creaturæ eius. Dignũ ſiquidem fuit, vt illa pars operis ſui particeps fieret poteſtatis eius in ſua diſpoſitione: quæ participationem acceperat ſimilitudinis eius in ſua conditione.

De Hierarchia angelica. Cap. XLIX.

Dionyſius Ariopagita. Hierarchia eſt ſimilitudo & vnitas ad Deum quantum poſſibile eſt, ipſum habens oĩs ſanctę ſcientiæ, & actionis ducem, & ad ipſius diuiniſſimum decorem immutabiliter quidem diffiniens, quantum vero poſſibile eſt reformat, & ſuos laudatores, diuina agalmatha ꝑficit ſpecula clariſſima & munda, receptiua principalis luminis & diuini radij, & indice quidem ſacrę claritatis repleta, eaque iterum copioſè ĩ ea, quę ſequuntur declarantia ſm̃ diuinas leges. Idem. Hierarchia eſt ordo diuinus, & ſcientia, & actio, Dei formæ, quantum poſſibile eſt ſimilans, & ad illuminationes ei inditas aſcendens ꝓportionaliter in Dei ſimilitudine. Actor. Hæc tria referũtur ad tres Hierarchias. Scientia ad primam, quia in ea prima tria dona intelliguntur, eo ꝙ ipſa diſcernit & ꝑelegit, & ita diligit. Ordo diuinus, i. ordinata Poteſtas ad mediam, quia Principatus & Dominatio & Poteſtas, oĩa ſunt nomina ordinis, ſiue Poteſtatis. Actio vero ad tertiam, q̃a virtutum eſt exercere miraculoſas actiones. Archangeli quoque & angeli frequentius mittuntur ad agendum circa nos, hæc autem dico non ſecundum ordinem Dionyſij, ſed Gregorij, & aliorum qui ponunt virtutes in tertia Hierarchia. Item aliter ſic diffinitur. Hierarchia eſt rerum ſacrarum, & rationabilium ordinata Poteſtas, in ſubditos debitum retinens dominatum.

De Triplici Hierarchia. Cap. L.

IOannes Scotus. Eſt autem in ſupernis ſpiritibus Hierarchia trina diuiſione diſtincta: prima ſiquidem angelica Hierarchia dicitur epyphania, ſecunda hyperfania, Vltima hypoſania. Epyphania eſt ſuperior manifeſtatio miniſterijs incaleſcẽtis affectionis, altioris intuitus iudicijque libra, reſultatio diſtributa. Hiperphania eſt media manifeſtatio, i. diuina cognitio ſui participes inſigniens ſcalaria reuerentia, vſumque eius edocens arcenſque contrarium. Hipophania, i. ſubtilior manifeſtatio, diuinum participium, naturę legibus occurrens, arcana referans pro diſcreta capacitate. Actor. Epyphania dicitur ab epy quod eſt ſupra, & phanos apparitio, quia ſupra alias Hierarchias eminet, i. apparens, & relucens in conſpectu Dei. Et quia in hac præ cæteris apparet claritas Dei, ideſt potentia, ſapientia, bonitas, ideo etiam dicitur reſultatio, quia in ea maxime reſultat Dei claritas. Diſtributa dicit᷑ quaſi diuerſis officijs tributa. Incaleſcentis affectionis dicitur, quãtum ad Seraphin, quod interpretatur ardens, vel incendium. Altioris intuitus, quantum ad Cherubin, quod interpretatur plenitudo ſcientiæ. Iudicij libra quantum ad Thronos, in quibus Deus ſedet per eos iudiciam ſua diſcernens, & informans. Hiperphania dicitur quaſi media Hierarchia, ſ. inter ſuperiorem, & inferiorẽ: hyper enim idem eſt quod inter. Dicitur autem ſui participes inſca. re. propter Principatus: qui bonos homines, & inferiores angelos, quæ ſunt ſui participes, i. ſibi ſimiles in gratia docet reuereri, prout decet prælatos ſuos, ſ. alios plus, alios minus, ſm̃ diuerſos gradus prælationis. Vſum dominandi edocens, propter Dominationes, quæ docent prælatos qualiter ſubditis debeant dominari. Arcens contrarium, propter Poteſtates, quæ arcent a nobis Poteſtates contrarias, ne nos tantum impedire valeant quantum vellent. Hipophania dicitur quaſi ſub alijs conſtituta, hypos enim idem eſt quod ſub. Dicitur autem naturæ legibus occurrens, propter virtutes, quarum miniſterium eſt facere miracula, quæ fiunt contra communes leges naturæ. Secreta reuelans, propter Archangelos & Angelos, per quos Deus hominibus ſecreta reuelat. Pro capacitate diſcreta additur, quia per maiores, ſcilicet Archangelos reuelantur maiora, per Angelos autem minora.

Qualiter refulgeat in eis imago Trinitatis. Cap. LI.

HIerarchia eſt, inquit, ordo diuinus, ſcientia, & actio. Ordo diuinus, ideſt ordinata poteſtas, quæ refertur ad patrẽ, ſcientia ad filium, actio ad ſpiritum ſanctum: ideo enim & angeli per tres Hierarchias, & ſingulæ Hierarchiæ per tres ordines diſtinguuntur, vt ſuper cœleſtem Hierarchiam, quæ eſt perſonarum Trinitas non ſolum in eſſentia numeri acceptorum, ſed etiam in numero ſacrato ternario, & in omnibus quãtum poſſibile eſt imitari oſtendantur: vnde ſupra dictũ eſt, ꝙ Hierarchia eſt ad Deum quantũ poſſibile eſt ſimilitudo & vnitas. Bernardus ad Eugenium li. 5. Ardent Seraphin, ſed igne diuino. Lucent Cherubin, ſed veritatis participio. Sedent Throni, & iudicant, ſed in ſiſtentis beneficio: & ita de alijs. Hæc ergo omnia conceſſit illis ſpiritibus ipſe qui illos condidit ſummus ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Hæc operatur in illis. Hæc dedit & operari illis. Amantem ſe in his exhibens in alijs cognoſcentem, in alijs alia facientem. Itaque Deus amat vt charitas, nouit vt veritas, ſedet vt æquitas, dominatur vt maieſtas, regit vt principium, tuetur vt ſalus, operatur vt virtus, reuelatur vt lux, aſſiſtit vt pietas. Actor. In prima Hierarchia refertur æquitas Throni, vel iudicij ad Patrem, Cognitio veritatis ad Filium, Ardor amoris ad Spiritum ſanctum. Similiter in ſecunda maieſtas Dominationis ad Patrem, rectitudo principandi ad Filium, ſalus in tuendo poteſtatiue ad Spiritum ſanctum. Similiter in vltima operatio virtutis ad Patrem, Reuelatio luminis ad Filium. Miniſterium pietatis ad Spiritum ſanctum. Et ſic relucet veſtigium perſonarum non ſolum in ternario Hierarchiarum, ſed etiam in ternario ordinum cuiuſlibet Hierarchię. Nec ſolum in ipſo numero ſacrato, ſ. ternario, ſed in his etiam, quæ numeris ſubſunt, i. donis a quibus ordines ſinguli denominant᷑. Quilibet etiam ordo, immo & quilibet angelus per ſe gerit imaginem Trinitatis quo ad naturalia, & ſimilitudinem quo ad gratuita. Habet enim in memoria continuationem ęternitatis, in quo aſſimilatur Patri, in ratione abundantiam lucis, in quo filio, in voluntate plenitudinẽ pacis & dilectionis, ĩ quo ſpiritui ſancto. Cumq; oẽs ordines per omnia ſupradicta dona ordinentur ad ſuos ſubditos, ad ſuum ſuperius ordinantur ꝑ tria dona præcipua, ſuperioribus ordinibus attributa, q̃ ſunt dilectio, cognitio, ꝑelectio. Ad hoc aũt, vt Deus diligat᷑, oportet vt primo cognoſcatur, deinde ex iudicio, vel libra rationis eligatur, & ſic præelectus ſummæ diligitur.

Qualiter intelliguntur ex ſimilibus, ac diſſimilibus figuris. Cap. LII.

DIonyſius in li. de cęleſti Hierarchia. Impoſſibile eſt autem animo noſtro ad non materialem illam aſcendere cęleſtium Hierarchiarum imitationem, & contemplationem, niſi ea, quæ ſecundum ipſum eſt materiali manuductione vtatur. Viſibiles quidem formas inuiſibilis pulchritudinis imaginationes, vel imagines arbitrans, & ſenſibiles ſuauitates figuras inuiſibilis diſtributionis. Intelligere ſiquidem oportet, nihil eorum, quæ ſunt, eſſe vniuerſaliter boni participatione priuatum. Eſt ergo ex omnibus intelligere ſpeculationes bonas. Quia vero animum noſtrum magis reducunt diſſimiles ſimilitudines, non ęſtimo etiam quem ſapientem dicere contrarium, per pręciſiores enim ſacras formationes conſequens eſt ſeduci, auriformes quaſdam ęſtimantes eſſe cœleſtes Hierarchias, & quaſdam viros fulgureos candida veſtimenta indutas, quod quidem ne paterentur, qui nihil viſibilibus bonis altius intelligunt, ſanctorum Theologorum reſtitutiua ſapientia ad indecoras ſimilitudines mirabiliter deſcendit, non concedens materialem noſtrum in turpibus imaginibus remanens quieſcere. Nam Deum quidem Malachias ſolem vocat. Petrus Luciferum, ſed & Oſeæ pantheram & pardum, Hieremias aquam, Iſaias lapidem, Dauid etiam vermem. Sic omnes Theologi & ſancti Prophetæ a ſanctis & incontaminatis diſtinguunt Sancta ſanctorum: & diſſimilem ſanctam figurationem honorant, vt neque immundis diuina recte accepta ſint, neque mirabilium imaginium ſtudioſi contemplatores, tanquam veris remaneant figuris: diuina itaque honorificant veris negociationibus, & ad nouiſſima compactarum imaginationum diuerſis ſimilitudinibus: nihil ergo inconſequens, ſi & cœleſtes eſſentias ex inconuenientibus & diſſimilibus ſimilitudinibus formant. Non enim ex indigentia in anagogen per diligentem diuinorum ſcrutationem veniremus, niſi deformitas nos extorqueret manifeſtatoriæ angelorum formationes, non ſinens animum noſtrum remanere in diſſimilibus formarum facturis. Sed luctantem negare materiales paſſibilitates, & aſſueſcentem pure extendere per viſibilia in ſuper mundanas altitudines. Furor quidem in rationabilibus ex paſſibili motu ineſt, & omnis irrationabilitatis repletus eſt furibundus eorum motus. Sed in intellectualibus oportet intelligi alio modo iraſcibili, declarans (vt ęſtimo) eorum virilem rationabilitatem, & immanem quietem in diuinis, & immutabilibus fundamentis. Eodem quoque modo concupiſcentiam eſſe dicimus in rationabilibus. Inconſultam quandam & materialem ex materiali motu, aut conſuetudine immutabilibus incontinenter ingenitam paſſibilitatem, & irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem, ſimul omne animal compellentis ſecundum ſenſum cõcupiſcibile. Cum vero diſſimiles ſimilitudines intellectualibus circumponentes concupiſcentiã eis circumformamus amorem diuinum, ipſam intelligere oportet ſuper rõnem, & intellectum immaterialitatis exiſtens, & inflexibile: & non indigens deſiderium ſupereſſentialiter caſtæ & impoſſibilis contemplationis. Et ad illam puram ſublimiſſimam claritatem, & inuiſibilem & informatã pulchritudinem ęternæ veræ & inuiſibilis ſatietatis. Tu vero, o puer ſancte Thimotee decẽter auſculta, & ſecreto aĩo, quæ facta ſunt circumtegens, ex immunda multitudine tanq̃ vniformia cuſtodi.

De influentia illuminationum a ſuperioribus ad inferiora. *Cap. LIII.*

IPſum autem diuinum lumen (vt prædictum eſt) diuina perficit ſpecula clariſſima & munda receptiua principalis luminis. Idque iterum copioſe in ea, quæ ſequuntur declarantia, ſm diuinas leges: nõ enim fas eſt ſcõrũ perfectoribus, aut ſanctè perfectis operari aliquid oĩno præter propria hoſtiarum myſteria, aut ſacras ordinationes. Eſt aũt vniuſcuiuſque Hierarchiarum ſortientium perfectio ſm propriam analogiam in Dei imitationẽ aſcendere, & omnium diuinus cooperatorem Dei fieri, & diuinam in ſeipſo actionem quantum poſſibile eſt relucentem oſtendere. Ordo Hierarchię eſt quoſdam purgari, quoſdam purgare, quoſdam illuminari, quoſdam illuminare, quoſdam perfici, quoſdam perficere. Diuina aũt beatitudo pura quidem eſt ſine omni diſſimilitudine, plena æterno lumine, perfecta omni perfectione, purgãs, illuminans, & perficiẽs: omnis quidem cauſæ & ſuper oĩa bonitatis proprium eſt ad cõionẽ ſuam ea, quæ ſunt vocare, vt vniuſcuiuſque eorũ quæ ſunt ex propria deffinitur analogia. Exiſtentia igiť oĩa, eius eſſe participãt. Sanctæ aũt cęleſtiũ eſſentiarũ diſpoſitiones, & ſuper ea, quę tm̃ ſunt, & ſuper irrõnabiliter viuentia: & ſuper rõnabilia, q̃ ſumus nos: primo quidẽ in ſeipſa edune diuinã illuminationẽ, & per ſe in nos deferunt, q̃ ſupra nos ſunt manifeſtationes. Ideo illi ſpãliter angeli noĩantur qui hæc faciunt. Siqs aũt dixerit ex ipſo increato lumine immediate fuiſſe quibuſdam ſanctorum Theophanias, diſcat ex ſacro eloquio, quia Dei occultum nemo vidit, neque videbit: has itaque diuinas miſſiones pães gloriosi noſtri perficiunt per medias cœleſtes virtutes: vnde docet ſapienter Theologia, ſacram legis lectionẽ per angelos in nos perueniſſe, tanquam diuino ordine hæc legaliter diſponente, vt per prima, ſecunda in diuinum reducantur. Excellẽtes quidẽ ordines habent & inferiorũ illuminationes & virtutes, non aũt participantes excellẽtium ſe ſunt vltimi, pulchre igiť prima Hierarchiarum oĩbus altior circa Deũ ĩmediate collocať, & primo operãtes Theophanias & pfectiores ĩ eã tanq̃ pximam principalius deferuntur.

De nominationibus ordinum ſupremæ Hierarchiæ. *Cap. LIIII.*

DOminantur aũt ſinguli ordines manifeſtatiuo deformium habitudinum ſuarum noĩe. Mobile enim ſemper eorũ circa diuina & inceſſabile, & calidum, & acutum, & ſuperferuidũ intente, & forſitan intime & inflexibilis ſemper motionis, & ſuppoſitorum reductiue & actiue exemplatiuam tanquam recalefacis illa, & reſuſcitans in ſimilem caliditatem, & igneum ęſtuus, & holocauſte purgatiuum, & inetcumuelamm, & inextinguibile, habentemque ſic ſemp luciformem, & illuminatiuam proprietatẽ oĩs tenebroſę obſcurationis pſecutricẽ, & manifeſtatricem; Seraphin noĩatio docet. Ipſa vero Cherubin cognoſcibile eorum & deiuidum & altiſſimũ lumen dationis acceptiuũ, & contẽplatiuũ in prima operatrice virtute diuiorę pulchritudinis, & ſapiẽtifice traditionis repletum, & cõicatiuum copioſe ad ſecũda fuſione donatę ſapientiæ. Ipſa aũt altiſſimarum, & compactarum ſedium, oĩ diligẽter exaltari ignominia ſubiectionis, & ad ſummum ſupermũdane ſurſum ferens, & oĩ extremitate ineſtabiliter in ſublimiſſimũ, & circa vere excelſum totã virtutibus incommutabiliter, & ſtabiliter collocatum, & diuine ſuperaduentus in omni impaſſibilitate & immaterialitate acceptum, & deiferum. Et familiariter in diuinas ſuſceptiones aptũ. Oĩs quidẽ Hierarchia actio diuina dr̃ in participationẽ, & ſacrã traditionẽ purgationis, illuminationis, & perfectionis. Hæc aũt excellẽtiſſimę eſſentiæ, q poſt ſubſtãtificã earum diuinitatẽ collocatę ſunt, & quaſi in veſtibulis ipſius ordinatę ſunt. Nõ p alias ſanctas eſſentias: ſed ab ipſa deitate ſanctificare, ĩ ipſam immediate extẽdunť oĩbus, ſuperemiñẽte virtute & ordine. Ab his aũt ſuppoſitę erudiũtur, ſicut hęc ab ipſa deitate. Hæc eſt igiť prima cęleſtiũ eſſentiaiũ diſpoſitio ĩ circũitu Dei immediate ſtans, & inceſſanter circũiens æternam eius ſcientiam.

De Mobilitate, & acumine dilectionis in Seraphin. *Cap. LV*

IVgo ſuper Hierarchiam. Nobile inquit ſemper eorum circa diuina, & inceſſabile ac calidum atque acutum & ſuperferuidũ, &c. Dilectionem angelorum non paruam hic dicere voluit, qui tam multa de ea dixit. Mobile quia vita, vnde qui non diligit manet in morte. Inceſſabile, quia perpetua: vnde charitas nunquam excidet. Calidum, quia amor. Acutum, quia ſapientia. Totum hoc vna dilectio eſt. Duo diſcipuli qui audierũt Ieſum, & non cognoſcebant in via, mouebantur quidem impatientia dilectionis actu: quia ſi ſtarent non amarent. Ambulabant ergo in mobili amore, & ardebant in calido: vnde & dixerunt. Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, &c. Acutum autem non habebant: quia non cognoſcebant, propter hoc enim audierunt, o ſtulti, & tardi cordæ, &c. Fuerunt ergo hebetes, & tardi ad cognoſcẽdum, ſed non tepidi, & pigri ad diligendum: quia tamen prius dilexerunt, poſtea cognouerunt; vt acutum in dilectione eſſet ſicut calidum: ſed prius calidum poſtea acutum: ideo non dixit calidum, & acutum, ſed e contrario: ſicut mobile, & inceſſabile: vt mobile ad inquiſitionem excitet. Inceſſabile ad perſeuerantiam confirmet, calidum ad ſenſum viuificet. Acutum autem penetret ad comprehenſionem. Signat enim acutum impetum quendam amoris, & vehementiam deſiderij ardentis: ferentis ſe in amatum, & intrantis, & pugnantis, vt ibi ſit vbi ipſum eſt quod amatur: ſcilicet cum ipſo, & in ipſo: non vt ſolum ab ipſo ſit calidum, ſed tranſeat & acutum in ipſum: poterat enim eſſe calidum, & quaſi de longe calefieri: cui hoc ſatis eſſet ita amare abſentem, & præſentem non videre, vel præſentiſſimum poſſidere, ſed nõ eſt iſte amor perfectus. Si enim in dilectum non vadis, adhuc foris amas, nec habes acutum dilectionis, ſed hebes & torpens diuiſus manes: & extra aliud, non vnum cum ipſo factus. Conſidera quomodo acutum amoris habeant, de quibus dicitur. Vbi erat impetus ſpiritus. Verbi gratia. Sponſa quoque dilecto loquens. Anima mea liquefacta eſt, vt Ib. eſt que.il. Liquidum pro acuto nominatur. Ideo enim quæſiuit illum, quia liquefacta eſt ad ipſum. Alioquin dura ſtaret, & non intraret ad ipſum. Nunc autem liquefacta currere cępit nec ceſſauit donec penetraret, & intraret, ac diceret. Tenui illum nec dimiſi, &c. Non enim ſtatim inuenit donec peruenit: ideo hic quoque neceſſarium erat inceſſabile, vt perſeueraret. Hoc dicendum erat, vt intelligas vim dilectionis quanta eſt, ſi tamen intelligi poteſt: quia ſupereminet ſcientiæ, & intelligentiæ plus enim diligitur, quam intelligitur. Et intrat dilectio, & appropinquat dilectio, vbi ſcientia foris eſt. Nam dilectio ſemper amplius præſumit, & confidit, & iungit ſe ſine cunctatione, donec ad amatum perueniat, q̃a liquidum habet & acutum omnia penetrans. Nec repelli valẽs aliqua virtute. vñ qs nos, ait, ſeparabit a charitate Dei, tribulatio an angu. &c. Ecce dilectio, quia acutũ habuit, teneri non potuit, ſed oĩa impedimenta trãſiuit, euadens libere, & currens ad deſideriũ ſuum.

De excellentia eorum ſecundum dona. *Cap. LVI.*

SI igitur tale eſt calidum & acutum dilectionis: quale putas eſt quod ſequitur ſuperferuidum: quod ad incrementum additum eſt prædictarum virtutum. id enim quod feruet, quadam caloris ſui & incendij violentia iactatur extra ſe: & totaliter ſupra ſe. Et facit motionem magnam ex ſubiecta & inuiſibili ęſtuatione concepti feruoris. Et non videtur quĩ intus mouet calor latentis incendij: ſed quod mouetur ex eo videtur. Et ex eo quod videtur intelligimus vim magnam eius qui latet. Ecce exemplum feruoris in amore ex calore. Et videmus q̃ calor ſine tumultuatione ſenſim ad humorẽ ingrediť: vt ingreſſus illũ potenter, & violẽter eijciat. Suggerit ſe inuiſibiliter: vt eũ manifeſte attollat: quaſi illic eum eſſe nolit: quem tam vehemẽti velut impetu cuiuſdam indignatione eijcere feſtinet. Mouetur ergo calidum & acutum, deinde promouetur acutum ad ſuperferuidum. Quod enim prius acutum fuit & liquidum in dilectione, obſiſtentia omnia penetrare valens: ſuperferuidum fit iam & bulliens: in ſemetipſo ſtare non valens. Acutum enim amatis eſt: tum omnia tranſeundo deſpicit. Superferuidum aũt cum etiam ſemetipſum contemnendo relinquit. Neque enim illud ſolũ quod amat appeteret: ſi vel ſeipſum cum illo amaret. Fit ergo miro modo vt dum per dilectionis ignẽ ĩ illũ ſuſtolliť qui eſt ſupra ſe: p vim amoris incipiat expelli & exire ẽt a ſe. Sic intelligimus mobile: & inceſſabile: & calidũ: & acutũ: & ſupferuidum dilectionis. Sed qũo hæc aſſignare poterimus in illis ſupcęleſtib⁹ naturis, quibus idẽ eſt vita q̃d eſſentia?

De Motu eorum diuinam maieſtatem circumeunte. *Cap. LVII.*

QVæ ſunt autem illa diuina, circa quæ inceſſabiliter mouentur, & caleſcunt, & acuuntur, & ſuperferuent. Nam qui in circuitu eſt, nondum intrat: quia vel tepet a calido: vel torpet ab acuto. Si ergo acutum habent: quomodo in circuitu ſunt? ſont diuina illa ſunt intus omni creaturæ, & ita prorſus ſecreta & latentia: vt ſi etiam contingi poſſent, penetrari non poſſent. Nam & nos quando mundum iſtum viſibilem oculis carnis cõtingimus, ea quæ foris ſunt ipſis percipimus, & ad ea quæ intus latent: penetrare nõ valemus eodem ſenſu. Et ſi aliq̃ñ aperiuntur q̃dã quæ latuerunt: latẽt adhuc alia multa, q̃ cõprehendi nõ pñt: vel immẽſitate quia ſenſum excedunt: vel ſubtilitate quia ſenſũ effugiunt. vel obſcuritate quia ſenſum ad ſe non admittunt. Ita cogita quia ſenſus mẽtis rõnalis ille quo diuina percipimus, ſi q̃ñ ad Deũ cõtingẽdũ admittiť, ea ſolũ q̃ quaſi foris illi ſunt pcipit, & ita q̃ intus

latent

latent non cōprehendit. Ideo aīt dixi. Qđ illi foris eſt, & nō nobis: quia omne quod in Deo eſt ad oēm creaturam intus eſt. Sed tñ ad comparationem eorum quæ oīno comprehendi non pñt, illi quodammodo, ſiue in illo foris dr̄, id qđ de illo ſecretiſſimæ, & ſubtiliſſimæ intelligentiæ manifeſtatur. Per acutum igitur amoris penetrant ad ipſum, & tñ per incomprehēſibilem maieſtatem ipſius permanent circa ipſum. vt non ad totum ingrediantur: & ſi penetrant vſq; ad aliquid. Sed & hoc ipſum conſiderare oportet: quia circa ipſum eſſe dñi: & non in vna parte aliqua. Ambiunt enim deſiderio, quod intellectu non penetrant: vt non relinquāt quicquam inconſideratum ex oībus, quæ agnoſci pñt: ſemper videntes: & ſemper videre ſitientes: Stabiles ne recedant: Mobiles, vt inceſſanter appetant. In circuitu: quia non ad totum, qđ eſt intrant. In circuitu, quia omne quod in illo noſcibile eſt per contēplationem luſtrant. Motio igitur illorum ſpirituum ſummæ diuinitati appropinquantium inceſſabilis dr̄: & intenta, & intima, & inflexibilis: quia ſe per amoris deſiderium in Deum tendens, & mobilis ſemper eſt: vt nunquam in ſe ſubſiſtit, & intenta, vt in illum pergat, & intima, vt ad exteriora nō effluat, & inflexibilis: vt ad alia extra ipſum & præter ipſum non diuertat. Quare ergo nō dixit abſolutè intimæ, ſed quaſi dubitans forſan addidit: quia motus creaturæ ad creatorem, quamuis ſecretus, & penetrans, intimus tamen dici non poteſt pprię: quia ab eo eſt, quod illi foris eſt, ad quem eſt. Et cum ad ipſum quod intus eſt coniungendum ducitur: via illi vſque ad ipſius intima non aperitur: ꝓpter hoc bene ait: forſitan intima: quia ſm aliquid intimū dici poterat: qđ ſm oēm modū intimū nō erat, pōt namq; intima dici proprietate non cōparatione. Intima illi a quo eſt: ſed nō illi ad quem eſt.

De effectu eiuſdem circa inferiorum informationem. Cap. LVIII.

ET ſuppoſitorum reductiuè, & actiuè exemplatiuum. In ſuperiori enumeratione expreſſit virtutem dilectionis in Deum. Nunc aperit eiuſdem dilectionis vim effectumq; ad proximum. Motus ergo dilectionis, quæ illic ad ſuperiora, intima, & intenta, & inflexibilis dr̄: hic ad inferiora, & ſuppoſita, reductiuè, & actiuè exemplatiuum noīatur. Motus. n. ille qui in ſuperiori eſt contemplatio, & inferiori operatio ad ſuperiora tendit, vt in eis quieſcat: ad inferiora tendit, vt ad ſe reducat. Surſum ergo charitas mouetur, vt ille maneat. Deorſum vt redeat, propterea motio charitatis in ſuperioribus quidem intenta: ad inferiores reductiua, & actiua dr̄. Reductiua in eo, ꝙ illos ad creatorem ſuum eodē igne charitatis ſuccendens conuertit. Actiua vero in eo, ꝙ illos accepta claritate illuſtrans ad ipſius voluntatem apponit. Reductiua eſt igitur ſubiectorum: quia illos ad ſuperiora trahit. Actiua, quia illos in ſuperioribus diſponit. Reductiua, vt in Deum tendat: Actiua, vt ſm Deum incedant: huius motionis reductiuè, & actiuè ſubiectorum. i. quæ ſubiecta ſunt reducit ad ea, quæ ſunt ſupra ſe, & ad agendum inſtituit in ſe. Exemplatiuum eſt forma illa dilectionis, in qua exemplo ſuperiorum ſubiectis oſtenditur, quāto affectu charitatis, & ſm Deum incedere, & ad ipſum habeant inhiare: Videte ergo, quō ſe extendit charitas oīa complecti deſiderans, in illis ſpiritibus beatis, & Deo proximis, quaſi è vicino ardentibus, & feruentibus amplius. Ignis dilectionis ad ſuperiora quidem ducitur: per dilectionem Dei bonum ſuum ſitiens. Mouetur ad inferiora, & ſubiecta participes boni ſui, & ſecum cōſortes colligere volens: diligentes ergo formam diligendi ſubiectis tribuunt, & ardentes in ſe alios flamma dilectionis ſuccendunt: ꝓp hoc itaq; dilectio illorum exemplum facta eſt ſubiectorum ad ſuperiora tendendi, & ſm ſuperiora incedendi tanquam recalefaciens illa. ſ. ſubiecta. Et reſuſcitans in ſimilem caliditatem: vt ſimiliter ardeant, & ſi non æqualiter: Quòd aūt ait recalefaciens, & reſuſcitans non ita intelligendum, quaſi prius extincti, & mortui, iterum accendantur, & viuificentur, ſed ꝙ per dilectionem deſuper venientem: ad eadem rurſus, quæ ſurſum ſunt amanda, & appetenda excitantur: per ignem igitur dilectionis, quaſi recaleſiūt, & reſuſcitantur: quibus accenſa dilectionis flāma ad illa rurſum amanda reducantur, a quibus prius, & principalius amantib. in ſubiectos amatores oriebatur. Omnia ergo hæc docet cognominatio Seraphin, ſiue manifeſtatio: non enim manifeſtarentur ſi non cognominarentur. Qui enim ſibi ſunt noti contemplatione: nobis innoteſcunt cognominatione. Et ideo quòd ipſis quantum ad vocem cognominatio dicitur, nobis quantum ad vocis interpretationem manifeſtatio appellatur.

De Cæteris accidentibus, quæ in nomine Seraphin intelliguntur. Cap. LIX.

DOcet etiam igneum cęlitus, & holocauſtē purgatiuum, & circumuelatum, & inextinguibile: quod in ipſis eſt prius cęlitus, ſiue diuinitus deſcendens in ipſos: deinde ab ipſis, vt ardeāt, & ſuccendant: purgentur, & purgent: reuelentur, & reuelent, & docet etiam luciformem, & illuminatiuam eorum proprietatem: habentem ſic ſe. i. vno, & eodem modo: ac ſine varietate, & mutabilitate permanentem, & perſecutricem omnis obſcurationis tenebroſæ, vt ad ipſam non accedat, & manifeſtatricem, vt extra ipſam non lateat. Hæc ergo omnia Seraphin cognominatio docet, & hæc omnia in vna dilectione ſunt, & vna dilectio ſunt, quæ ipſis deſuper datur, & per ipſos ad ſubiectos deriuatur: cuius dilectionis triplicem vim illis ſummis ſpiritibus hac enumeratione actor diſtinguit: ſupra ipſos, & in ipſis, & ſub ipſis. Supra ipſos mobilem: In ipſis vitalem: Sub ipſis operantem: Super ipſos per deſiderium, in ipſis per ſenſum, ſub ipſis per affectum: ſupra ipſos quærentem, in ipſis ſentientem, ſub ipſis colligentem. Supra ipſos in eo, quod appetunt, in ipſis in eo, quod ſentiunt, ſub ipſis pro his quos ad id quod ſentiunt ad ſe, & ad id quod appetunt ſupra ſe, ſecum trahunt: propter huiuſmodi mirabiles operationes dilectionis tam multa de illa dicit. Nam adhuc ſequuntur alia mira neſcio an mirabilia. Igneum inquit cęlitus, & holocauſte purgatiuum. duo notanda ſunt, quia igneū nominauit, & ad ipſum Cęlitus. Nam & igneum aliud eſt a terra: ſed non eſt, ſimile illi, quod igneum cęlitus eſt, vrit enim & conſumit, & vaſtat, & deſtruit. Nec ſocietas illi poteſt eſſe cum alio: qui enim illi approximant læduntur, & ſi omnino ad illud contingunt iam conſumi incipiunt. Quod vero cęlitus igneum eſt: ſuauiter ardet, & accendit quidem: ſed non conſumit, & ſi accendit, non tū ad læſionem ſed ad purgationem: hoc enim conſumit, quod læderet ſi cōſumptum non eſſet: ꝓpterea poſt igneum cęlitus, ſequitur purgatiuum holocauſte: quia ipſum igneum purgat, & totum purgat, & ex toto purgat: non ſolum a corruptione mali: ſed a defectu boni. Quædam enim fuerant, quæ corruptionem mali contraxerant: quædam quę participationem boni nondum perceperant, & erāt vtaque purganda: alia a corruptione: alia ab imperfectione. Quæ in terra erant purganda, purganda erant a corruptione, quæ aūt in cęlo purganda, purganda erant ab imperfectione. Illa quia in prima conditione non erant perfecta, iſta quia erant poſt primā conditionem corrupta. Illa purgata ſunt ab imperfectione, quādo in glorificatione ſunt conſummata, iſta vero purgata ſunt a corruptione, qñ a pctō ſunt liberata. Illorum ergo purgatio non erat mala emundatio, qđ non habebant: ſed boni conſummatio, quod minus habebant. Iſtorum aūt purgatio erat prius emundatio: poſtea conſummatio. Talem ergo purgationem in iſta ſpūli cęleſtiq; natura intelligimus. Sed ſi quis in illis purgationem intelligat: nō ꝙ inerat corruptionis: quia ſemper mundi erant: ſed perfectæ mūditiæ, cui nihil corruptionis ineſſe poterat, & hoc cōuenienter intelliget. Illud ergo igneum cęlitus: quo inflammantur, vt ardeant, & purgantur vel ab imperfectione ad cōſummationem: vel ad munditiam plenam, contra corruptionem omnino: holocauſte purgatiuum eſt. quia in toto purgat, & totum purgat: ne vel aliqua inſit corruptio: vel aliqua deſit perfectio: holocauſtum eſt enim quod totum incenditur, & totum crematur.

Qualiter Seraphin caput, & pedes domini velare dicuntur. Cap. LX.

BErnardus Clareuallenſis. Seraphin ſtantes, & dño maieſtatis aſtantes: eius caput. i. eius altitudinē duabus alis velant. Admiratione. ſ. in qua fęliciter delectantur, & veneratione in qua ſublimiter gloriant̄. Pedes ēt cęlat ala gemina: fidelitate. ſ. atq; prudētia. Nā p pedes illius intelligimus inueſtigabiles vias, & profundū ſapientiæ eius. Ad quos ēt pertinet myſteriū incarnationis, & nřæ ſalutis operatio. Cū ergo Seraphin, & miniſtri pariter, & fideles ſint, & prudentes: ſic diuina negotia gerūt: electorū ſaluti proficiunt, vt malignus ille non poſſit oīno deprehendere. hinc, & neſciens dñm gloriæ crucifigi fecit. Et quotidie ſalutis nřæ negocijs ignorans ſeruit. Porro duabus alis velant. ſ. naturæ perſpicatia, & grãæ efficacia. Quid aūt æſtimari vetat deiecto lucifero ad peruigiles excubias conſtitutos Seraphin, ſicut hoīe eiecto poſuit Deus ad cuſtodiam Cherubin. Nec incongrue forſitan Cherubin flammeus gladius traditur, vt a ligno vitæ inciſio pariter, & incenſio; nihil carni terribilius manum prohibeat corporalem. Seraphin, quoque tantum alas acceperunt: quatenus velamine oculū arceant ſpiritalem. Itaque duabus alis caput, duabus pedes velabant Dei, vt nec alta nec profunda eius iniquus ille valeat contemplari. Erit autem cum reuelabitur gloria domini, ſed prius tolletur impius ne videat gloriam Dei. Item ſanè caput, & pedes velantur, vt medium aliquid eidem impio ad videndum, ſed & ad inuidendum vtique relinquatur. Cæterum, ſicut e ſupremis duabus alis ille nequiſſimus admirationem habuit: ſed non venerationem, ſic e medijs quoque ſpiritualem ei intellectum non dedit: ſed non ēt affectū gratia tribuit, ita ſuperbus ille Lucifer, lucē pferēs:

non ignem habens: alteri tantum mixtus alę: caſum facere potuit non volatum. Exultauit enim lucidos eſſe: non feruidus: nõ incenſus: qd ſonat Seraphin, nõ ergo ſtetit: quia contẽpſit: ſed nec volare potuit: quod præſumpſit. Sed nihilominus ex infimis alis plane fidelitatis expers fuit: ſed prudentia non caruit, ſed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, fortè etiam eo ipſo tam irreuocabilis caſus eius fuit, ꝙ ex his quas diximus alis: ſicut in parte dextra nulla affuerit: ſic in leua nulla defuerit. Sanè Seraphin caput, & pedes velantes: quaſi quandam longitudinem nudam viſibilemq; relinquunt: longanimitatem. ſ. & benignitatem Dei ad pęnitentiam inuitantis, & ſolem ſuum ſuper bonos, & malos oriri facientis. Hac nimirum charitate verus ille Salomon, quaſi quædam media ſua conſtrauit propter filias Hieruſalem: vt quibus altiora ſe quærere, & profunda inueſtigare non licet: ſaltẽ in medijs valeãt exercere. Et exinde ad ſublimiũ ſubtiliũq; rerum contemplationẽ mereantur aliqñ promoueri. Cæterum ille nequiſſimus ex hac viſione, & in præſenti torquetur acrius: & in futurum cruciabitur grauius. Primum quidẽ ꝙ ipſam nobis longanimitatem benignitatis inuideat. Deinde ꝙ nequaquã ſibijpſi hac ſaltem occaſione prouideat: vt ad pęnitentiam adducatur.

De ratione nominis Cherubin. Cap. LXI.

IVgo vbi ſupra. Poſtquam vero primi, & ſupremi ordinis. ſ. Seraphin applicationis rõnem hoc modo Theologus dedit. Mox quoq; de ſequentis ordinis. ſ. Cherubin cognominatione rõnem reddidit dicens. Ipſa vero cognominatio, ſiue manifeſtatio Cherubin docet cognoſcibile eorum, & deiuidum: in eo, ꝙ Cherubin: quiſ interpretatur plenitudo ſcientiæ: cognominatur, docetur, & ſignificatur cognoſcibile eorum. i. cognitio, ſiue ſcientia, & deiuidum. i. viſio Dei, quæ eſt in eis: quia per lumẽ ſapientię inditum ſibi maieſtatem Creatoris ſui clarè contemplantur. Et ẽt ſignificatur acceptiuum altiſſimæ donationis luminum. i. ꝙ lumina diuinitus data, altiſſima, & perfectiſſime acceperũt. Sic. n. illuminantᷣ: vt eum videant, & cognoſcant, a quo illuminantur: multi illumĩnantur: vt cætera videant, & ipſum per quem videot non videãt. Sed non eſt magnum opus videre artificem ignoras. Docet etiam contemplationem diuinæ pulchritudinis in prima operatrice virtute: in eo videlicet, ꝙ Cherubin. i. pleni ſcientia dicuntur: oſtenditurq: ꝙ per lumen datæ ſapientiæ diuinam pulchritudinẽ contemplantᷣ: & hoc in prima operatrice virtute, vt. ſ. primo, & principaliter illuminati a Deo cæteros poſt ſe illuminent: diuina enim virtus primo, & principaliter, & per ſe operatᷣ in eos, qui ꝓximi ſunt: deinde per eos in alios qui ſubſequuntur. Docet ẽt repletum ſapientificę traditionis, i. eos repletos diuina gratia: q̃ gratia ſapiẽtifica traditione creatoris alijs plus, alijs minus in participatione diſtribuitur. Mira ergo excellentia eorum oſtenditᷣ: qui illius boni, qđ ſapientia creatoris ad pulchritudinẽ vniuerſorũ diſſimiliter traditũ eſt, nõ partem ſed plenitudinem habere prædicantur.

De Nominatione Thronorum. Cap. LXII.

IVgo vbi ſupra. Ipſa autem inquit altiſſimarum, & compactarum ſedium, &c. quaſi dicat: ſicut Seraphin, cognominatio, ardorem dilectionis, & cognominatio Cherubin, claritatem cognitionis, ita cognominatio Thronorum, celſitudinem deſignat dignitatis: pro eo, quòd inuiſibilis conditor, in ipſis ſedens per eos ſubiecta omnia iudicando diſponit. Thronos nãque regnantium, & iudicantium ſedes eſſe manifeſtum eſt. Et ad regnantem quidem ſublimitas: ad iudicantem veritas pertinet. Et ideo ipſos Thronos merito altiſſimas ſedes nominauit: quia in eis regnans, ſuperiorem non habet. Et compactas: quia in eis iudicans a veritate non diſſidet. Quid eſt compactum apte, & conuenienter coniunctum, videre iuncturam ſedium Dei: quæ nihil aliud eſt: quàm conuenientia iudiciorum Dei. Omne iudicium ex alio aliud infert. Ex culpa pœnam, ex iuſtitia gloriam: ex merito præmium: ex qualitate operis qualitatem retributionis. Compactio ergo Sedium: veritas eſt iudiciorum. Docet etiam eadem cognominatio: ipſos Thronos exaltari diligenter idest, perfectæ ab omni ignominia ſubiectionis. Nam quanto perfectius præſidenti Deo ſubiecti ſunt: tanto verius per ipſum, & in ipſo ſupra cætera omnia ſublimari meruerunt. Docet iterum hoc, ſcilicet omni extremitate ineffabiliter in ſublimiſſimum, &c. vbi enim maieſtas eſt, ibi Thronus eſt. Et quàm longè hæc eſt ab omni extremitate, quis dicere poteſt. Quid eſt extremitas, finis: vbi finis eſt? extremitas eſt. Finis in ſummo, finis in imò. In vtroque creatura finem habet. Finis in imo eſt, vbi ceſſat defectus: ne in nihilum eat, quod aliquid eſt. Finis in ſummo, vbi ſiſtit profectus ne vltra menſuram ſe extendat, quod magnum eſt. Quantum ergo infima ſuperant, qui ineffabiliter ſumma tranſcendunt. Docet etiã acceptiuum diuini ſuper aduentus, idest, quòd diuinitatem deſuper eis aduenientem accipiunt in omni immaterialitate, & impaſſibilitate, ideſt immaterialiter, & impaſſibiliter: qui enim ad occultę diuinitatis notitiam per ſtudium, & laborem proficiunt, iſti domini aduentum paſſibiliter accipiunt. Rurſum quibus occulta diuinitas per figuras cognoſcendam ſe ingerit: ad ipſos quodammodo materialiter venit: illi autem non ſic eam recipiũt: ſed purè, & incorruptè. Docet etiam Deiferum iſtorum, ideſt, quòd Deum ſibi præſidentem ferunt: & familiariter in diuinas ſuſceptiones aptum, ideſt, quòd familiariter, & obedienter ſe aperiunt, & voluntarie coaptant: vt ipſum Deum aduenientem in ſe ſuſcipiant: quatenus diuinæ operationi voluntas ſubiecta reſpondeat, & miniſterium ſacrum non neceſſitudinis, ſed dilectionis eſſe comprobetur.

De Nominationibus ordinum mediæ Hierarchiæ. Cap. LXIII.

DIonyſius vbi ſupra. Sanctarum autem dominationum manifeſtatiuam denominationem æſtimo declarare abſolutã quandam, & omni pedeſtri minoratione, liberam anagogen: nulla que tyrannicarum diſſimilitudinum vllo modo vniuerſaliter eam inclinatam: liberaliter ſeueram dominationem: omni minutione ſeruituti ſuperpoſitam, ſuperiorem omni ſubiectione, & remotam ab omni vniuerſa diſſimilitudine: & dominationis inceſſanter appetentem, & ad ipſius naturaliter ſubſiſtentis virtutis ſimilitudinem quantum poſſibile, & ſe ipſam & quæ poſt eã optimè, & ſpecioſè confirmantem. Ipſam vero ſanctarum virtutum fortem quandam & incommutabilem virilitatem in omnes ſecundum earum deiformitatem operationes: ad nullam ſuſceptionem diuinarum illuminationum ei inditarum imbecilliter infirmatam: potenter in imitationem Dei reductam, nõ relinquentem ſuimet imbecillitate Deiformem motum: ſed firmiter ferentem in ſupereſſentialem, & potentificam virtutem: & ipſius imaginem, virtuti ſimilem: iuxta quod licet factam, & ad ipſam quidem, vt principalem virtutem potenter conuerſam. Ad ſecundam vero virtutem dans, & deiformiter prouenientem. Ipſam autem ſanctarum poteſtatum æquipotentem, diuinarum dominationũ, & virtutum bene ornatam: & inconfuſam circa diuinas ſuſceptiones ordinationem, & ordinatum ſuper mundanæ, & intellectualis poteſtatis: non tyrannicè in ea, quæ inferiora ſunt poteſtatiuis virtutibus præcipitatę, ſed potenter in diuina poſt bene ordinatas reductæ. Et poſt eam deiformiter reducentis ad potentificam cauſalem potentiam: quantum fas eſt aſſimilare. Et eam vt poſſibile Angelis reuelatæ: in bene ornatis per ipſam ordinibus poteſtatiua virtute. Hæc autem Hierarchia media per primam purgatur, illuminatur, & perficitur. Inuenies etiam hoc multotiens a Theologis expreſſum. Appropinquante enim termino captiuitatis Hieruſalem: vidit Zacharias vnum primorum (vt æſtimo) Angelorum: qui circa Deum ſtant: ab ipſo Deo diſcentem de hoc verba conſolatoria. Alterum vero ſubiectorum Angelorum in occurſum primi venientem tanquam a ſummo Sacerdote eruditum, & de hoc docere Theologum cõuerſum: quoniam fructuosè a multitudine hominum habitabitur Hieruſalem, &c. Similiter in viſione Ezechielis: Angelos qui ſecures habebant: diuina ordinatio imperat a priore doceri de hoc iudicium diuinum dans ei ſigna. T. Alijs autem exire poſt eum &c. Alibi etiam dicitur Gabriel fac iſtum intelligere viſionem. Et alibi. Ingredere in medio rotarum, &c.

De Nominationibus ordinum inferioris Hierarchiæ. Cap. LXIIII.

IPſa vero Cœleſtium Principum nominatio manifeſtat illud deiformiter principale, & ductiuum cum ordine ſacro: & principalius, & decentiſſimis virtutibus, & ad ſuper principale principium eas vniuerſaliter conuerti: & alias Hierarchiæ ducere ad ipſum principium quantum poſſibile formari Principificum principium: manifeſtareq; ſuper eſſentialem eius ordinationem ornatumque principalium virtutum. Archangelorum autem ordo medius eſt inter principatus, & Angelos. Et vtriſque communicat: principatibus quidem, quia ad ſupereſſentiale principium principaliter conuertitur, & ad ipſum vt poſſibile eſt reformatur. Angelis vero, quia diuinas illuminationes Hierarchiæ per primas virtutes ſuſcipiens, & eas Angelis deiformiter annuncians: & per Angelos nobis manifeſtans. Angeli autem in cœleſtibus eſſentijs habent Angelicam proprietatem: & aptius quàm priores apud nos Angeli vocantur. His tribus ordinibus tertia Hierarchia cõſummatᷣ. Nõ eſt enim Hierarchia niſi habeat primas, medias, & vltimas virtutes. Sicut aũt primam mediæ præeſſe diximus: ita & hanc tertiã ſecundæ ſubeſſe dicimus, & humanis Hierarchijs per cõſequentiã ꝑcipere, vt ſit ꝑ ordinẽ ad Deũ aſcenſus:

& con-

& cõuectſio:& cõicatio:& vnitas. In Theologia noſtrã Hierarchiã Angelis diſtribuit: Principem populi Iudęorum Michalem nominans:& alios gentium diuerſos. Statuit.n. Deus terminos gentium iuxta numerum Angelorum Dei, vnuſquiſq; ẽt,& cęleſtu,& humanus animus ſm ſeipſum ſpiritales hẽt,& primas, & medias,& vltimas ordinationes,& virtutes,& proprias anagogas ꝓportionaliter manifeſtas: oẽſque diuini intellectus ſm ſe ſuper mundana rõne in tria diuidũtur.ſ.in eſſentiã, virtutẽ, & operationẽ: ideo oẽs cõi nõie, aliqñ cęleſtes eſſentiæ aliquando virtutes nominantur.

De Miſſione ſanctorum Angelorum. Cap. LXV.

APoſtolus ad Hebr. Oẽs autem ſunt adminiſtratorij Spiritus: miſſi in miniſterium pp illos qui hæreditatem capiunt ſalutis. Greg. in homil. euang. 34. Angelorum vocabulum nomen eſt officij, non naturæ. Nam illi cęleſtes Spiritus ſemper quidem ſunt Spiritus, ſed tunc ſolum ſunt Angeli: cum per eos aliqua nũciantur. Vnde per Pſalmiſtã dr: Qui facis Angelos tuos Spũs,&c. Ea aũt agmina q̃ præeminent, exterioris vſum officij nequaquã habent. Hoc autẽ certiſſimè ſcimus: quia ad explẽdum de ſupernis miniſterium: alij Spiritus alios, ſ. maiores minores mittunt. Dũ .n. Zacharia Angelus ad agendum dicit: Curre, & loquere, &cæt. Dubium nõ eſt: quia alius alium mittit, hoc quoq; de ipſis agminibus, quæ mittuntur certum tenemus: quia cum ad nos veniunt, ſic exterius implent miniſterium, vt tñ nõ deſint interius per contemplationem. Mittuntur igitur, & aſſiſtunt: quia vt Spiritus Angelicus circumſcriptus eſt: ſummus tñ Spiritus: qui Deus eſt: circumſcriptus non eſt. Angeli itaque & miſſi ante ipſum ſunt: quia quolibet miſſi veniunt: intra ipſum currunt. Actor. Ideſt intra eius immenſitatem: qua vbiq; eſt. Cum ergo dr in Daniele Milia milium miniſtrabant ei, &c. non diſtinguuntur Angeli: ſed actus eorum: quia idem aſſiſtunt, qui & miniſtrant. Dñt tñ quidam: q ſuperiores ordines nunq̃ mittuntur: dñt tñ oẽs mitti: quia tres ſuperiores tribus medijs Dei voluntatem intimant, & declarant: de cura, & gubernatione hominum. Medij autẽ inferioribus: & inferiores ad homines mittuntur, ſicut in eccleſia militante Papa intimat voluntatem ſuam epiſcopis, & ipſi presbyteris, presbyteri populis. In Iſaia autẽ vbi Seraphin ad eum miſſus legitur: dñt Seraphin non eſſe ibi nomen ordinis ſed officij. Alij vero oẽs Angelos mitti aſſerunt. ſ. ſuperiores, & inferiores. Quòd autẽ dicit Gregorius in verbis Dionyſij, ea quæ præeminent, &c. opinio eſt Dionyſij non aſſertio Greg. Põt tñ intelligi: ea quæ præeminent, &c. Non quia aliqñ non mittant: ſed quia rariſſimè ad exteriora prodeant: vel quia eorum officia, quæ circa nos exercent: nõ ſunt exteriora ſed interiora, Seraphin. n. facit nos intus ardere: Cherubin intus lucere. Throni vero docent nos iudicare. Nec mirandum ſi & Angeli de ſuperiori Hierarchia in tñ humilientur: vt ad hoẽs mittantur. Cum & de ſumma Hierarchia. ſ. de tribus perſonis miſſus ſit filius ad nos, & & Spiritus ſanctus. Trib. aũt de cauſis vult eos mitti ad nos, & miniſtrare nobis. ſ. pp mutuum amorem hoĩs & Angeli, & vt homo cognoſcat dignitatem ſuam, & diſcat ſanctam ſuperbiam. Vnde eſt illud: videte ne contemnatis, &c.

De Miniſterio eorum. Cap. LXVI.

BEda ſuper Apoc. li. 2. Duplex eſt autẽ (vt ait Hiero.) Angelorum officium. Aliorum. ſ. qui pręmia iuſtis tribuunt, aliorum qui in ſingulis cruciatibus præſunt. Vnde ſcriptum eſt: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. Grego. in moralibus lib. 17. De his autem Dei miniſtris in lib. Iob ſcriptum eſt. Nunquid eſt numerus militum eius. In huius quippe cognitione militum eius numerus non eſt: quia quantus ſit: inuiſibilis exercitus ille ſuperiorum ſpirituum, ab hoĩe cõprehendi non põt. De quo & per Danielem dr. Milia milium miniſtrabãt ei, & decies milies centena milia aſſiſtebãt ei. In quo numerus eorum & diffinitus, & infinitus exprimitur: vt quæ Deo numerabilis eſt, eſſe nobis innumerabilis demonſtretur. Qui rectè Dei milites dñr: quia contra poẽtes aereas certare perhibentur: qđ tñ nõ labore ſed imperio peragunt: quia quicquid circa illas appetunt ex adiutorio Dei pñt. Iſidorus de ſummo bono. Quotiens itaq; Deus quocunque flagello huic mundo iraſcitur: ad miniſterium vindictæ apoſtatę Angeli mittuntur: qui tñ diuina p̃tãte coercentur, ne tñ noceant q̃tum cupiunt: boni autẽ ad miniſterium ſalutis humanę deputati ſunt, vt curas adminiſtrent mundi, & regant nĩa iuſſu Dei. Aug. ſuper Gen. lib. 5. Non ſanè pp inferiorum ſcientiã nuncijs indiget Deus: quaſi per eos fiat ſcientior. Sed hẽt nuncios pp nos, & pp ipſos: quis hoc modo Deo parere, & aſſiſtere dñr: vt eum de inferioribus conſulerent, & vſque ad ſuperius præceptis obtemperent: bonum eſt eis in ordine propriæ naturæ, & ſubſtantiæ. Ioannes Damaſcenus, lib. 2. Parati igitur ad Dei voluntatis expletionem: confeſtim inueniuntur vbicunque diuinus iuſſerit nutus velocitate naturæ, & cuſtodientes partes terræ, & gentibus, & locis præſidentes ſicut a conditore ordinati ſunt: ea quæ ſunt ſm nos diſpenſantes, & auxiliantes nobis. Transfigurantur autem ad quodcunq; iuſſerit dominator Deus, & ita hoĩbus ſemper apparent, & reuelant eis diuina myſteria. In cęlo conuerſantur, & vnũ opus hẽnt hymnis laudare Deũ, & miniſtrare Diuinę eiꝰ volũtati.

De Motibus ipſorum. Cap. LXVII.

AVguſtinus de Trinitate li. 3. In ſuperna ſiquidem & cęleſti patria voluntas Dei quæ facit Angelos ſuos Spiritus, &c. In ſpiritibus ſumma pace copulatis: & in vnã voluntatẽ quodã charitatis igne conflatis: tanq̃ in ſecreta ſede præſidet, & inde ſe quibuſdã ordinatiſſimis creaturæ motib. primo ſpiritalibus deinde corporalibus per cuncta diffundit, & vtitur oĩbus ad incõmutabile arbitrium ſnĩæ ſuæ. Et quemadmodum craſſiora corpora, & inferiora per ſubtiliora, & ſuperiora reguntur quodam ordine: ita oĩa corpora per Spiritum vitæ: & Spiritus vitæ irrationalis per Spiritum vitę rationalem, pium, & iuſtum, & ille per ipſum Deum, & ſic vniuerſa creatura per creatorem ſuum. Iſidorus in li. Ety 7. Angelis ideo pictorum licentia pẽnas facit: vt celerem eorum in cuncta diſcurſum ſignificet: ſicut, & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur propter eorum velocitatem. Vnde ſcriptum eſt: Qui ambulat ſuper pennas ventorum. Dionyſius in li. de Cęleſti Hierarchia. Virtutes quidẽ cęleſtes dicimus, & ſurſum conuerſibiliter extendi, & erga ſemetipſas firmiter conuolui, propriarum exiſtentes cuſtodes virtutũ, & erga venientia ſociali proceſſione in participatione virtutis prouidas adeſſe. Aug. ſuper Gẽ. lib. 8. Angeli porro extremitatis, & veritatis, & voluntatis Dei participes mouentur eius Imperio, etiam temporaliter: illo non temporaliter moto: ſimulque illum ſine tempore, & loco contemplãtur: & eius in inferioribus iuſſa perficiunt: mouentes per ſe tempus: corpus autem per tẽpus, & locum: quantũ eorum congruit actioni: vt Deus eo modo naturas quas intrinſecus conſtituit: etiam extrinſecus adminiſtret per voluntates ſibi ſubiectas: quas per tẽpus mouet: & corpora ſibi & voluntatibus ſubdita quæ per tempus, et locum: cuius ratio in ipſo Deo vna eſt ſine tempore, & loco. Idem de eodem in 9. Cum autem omnipotens piè vniuerſam creaturã ſuam, bipertito opere prouidentiæ, & in voluntarijs, & in naturalibus motibus adminiſtret, creare naturam tam nullus Angelus poteſt, quàm nec ſeipſum: voluntas tamen Angelica obedienter Deo ſubdita: naturalibus motibus de rebus ſubiectis tanq̃ materiẽ miniſtrare: vt ſm illas principales in verbo Dei rões nõ creatas: vel ſm illas in primis, ſex dierũ operibus cauſaliter creatas rationes: aliqd in tpe cauſet more agricolandi vel medendi poteſt.

De Angelis prouincialibus, & altricationibus eorum. Cap. LXVIII.

PEtrus. Eſt autem vniuſcuiuſque gentis Angelus: cui credita eſt a Deo gentis ipſius diſpenſatio. Orige. ſuper Lucã in hom. 12. Quomodo per ſingulos homines bini ſunt Angeli: ſic opinor, & in ſingulari diſpares eſſe prouincijs: vt ſunt boni, & mali. Ex li. Deut. 32. ſm tranſlationem. 70. Statuit inquit terminos gentium iuxta numerum Angelorum Dei. Greg. 17 moral. Poteſtas inquit, & terror apud eum eſt: qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. Multa ſibimet inferius diſſident: & internæ pacis cã agitur: vt ea ſæpe quæ ſunt exterius, ſine pace diſponantur. Nam bonos omnipotens Deus ad meritum prouehit: cum contra eos male ſæuire permittit, & inde ſuos electos ſuis Angelis ſociat, vnde in iuſtitiis reproborum mores ſuis nutibus aduerſantes portat. Sed notandũ: ſi pax in ſublimibus ſumma tenetur: quid eſt quod per Angelum Danieli dr: Ego veni pp ſermones tuos. Princeps autẽ Regni Perſarum reſtitit mihi viginti, & vno diebus. Et ecce Michael vnus de Principibus primu venit in adiutorium mihi: & paulo poſt: Nunc reuertar, vt prælier aduerſus Principes Perſarũ. Cum enim egrederetur: apparuit Princeps Græcorum adueniens. Quos itaq; alios Principes gentium: niſi angelos appellabat: qui ſibi reſiſtere exeuntes potuiſſent. Quæ ergo pax in ſublimibus eſſe põt: ſi inter ipſos quoque Angelos præliandi certamen agitur: qui ſemper in conſpectu veritatis aſſiſtunt. Sed quia certa Angelorum miniſteria diſpenſandis ſingulis gentibus ſunt prælata. Cum ſubiecti aduerſum ſe inuicem præpoſitorum ſpirituum opem merentur: ipſi qui præſunt Spiritus: contra ſe venire referuntur: qui nequaquam pro ſubiectis iniuſtè agentibus decertant: ſed eorum facta iuſtè iudicantes examinant. Cumq; vnius gentis vel culpa vel iuſtitia ad ſupernæ Curiæ conſilium ducitur; eiuſdem gentis prępoſitus, vel obtinuiſſe in certamine: vel non obtinuiſſe perhibetur. Quorum tñ oĩum victoria eſt: ſui ſuper ſe opificis voluntas ſumma, quã dũ ſẽp aſpiciũt, qđ obtinere nõ valẽt: nũq̃ volũt, vel quaſi cõtra ſe veniũt: cũ ſubiectarũ ſibi gẽtiũ viciſſim merita cõtradicũt.

De proprijs Angelorum nominibus. Cap. LXIX.

PEtrus Lombardus. Qui omnes Angelos mitti dicunt: putant Michael Raphael de ſuperiori ordine fuiſſe. Greg. in homel. vbi ſupra. Cũ Angeli ad nos aliquid adminiſtraturi veniunt: apud nos, & nomina a miniſterijs trahũt. Michael namque quis vt Deus dicitur, quia quotiens miræ virtutis aliquid agitur: hic mitti perhibetur. Gabriel ad Mariam mittitur: qui Dei fortitudo nominatur. Illum namq; nunciat: qui ad debellandas aereas poteſtates humilis apparuit. Ad hoc quoque miniſterium ſummum Angelum venire dignum fuit: qui ſummum Deum nunciabat. Raphael quoq; medicina Dei dicitur: quia qui ad curandũ mittitur: dignum fuit, vt medicina vocaretur Dei. Hæc tria noĩa ſunt propria quorundam Angelorum: licèt interpretationes cões. Nã quodlibet prædictorum trium. ſ. facere ea quibus admirandus eſt Deus, & nunciare ea ex quib. inſinuatur fortitudo Dei, & contra infirmitates miraculoſè remedia operari: non eſt vnius tñ Angeli, ſed plurimorũ. Sed tres Angeli, qui in his tribus excedunt: prędicta tria vocabula ſortiti ſũt. Quatuor aũt ſpecialiter attribuuntur Michaeli. ſ. q pugnat cum dracone. i. cum diabolo. Quòd venit in adiutoriũ populo Dei. Quòd animas defert in Paradiſum. Quòd eſt prępoſitus Paradiſi. i. militantis eccleſię. Qui. n. ante aduentũ dñi Princeps erat Synagogę (vt in Daniele legit) a tpe Paſſionis dñicæ: relictis iudæis factus eſt Princeps eccleſiæ, vnde & audita eſt illa vox Angelorũ in tẽplo: Tranſeamus ab his ſedibus. Ideoq; dr̃ venire in adiutorium: non alicuius ſingulariter: ſicut cæteri Angeli ſinguli in adiutorium ſingulorum: quibus pręſunt: vel quos cuſtodiunt: ſed totius populi Chriſtiani: qui eſt populus Dei. & eliminat Diabolũ ab vniuerſali eccleſia non ſingulariter a qualibet anima: qđ eſt Angelorum ſexti ordinis, ideſt poteſtatũ.

Quòd vnicuique homini aſſiſtunt duo Angeli. Ca. LXX.

ORigenes ſuper Lucam homil. 12. Vnicuique aſſiſtunt duo Angeli. Vnus iuſtitię: alter iniquitatis. Si bonæ cogitationes in corde noſtro fuerint: & anima iuſta pullulauerit: haud dubium quin nobis loquatur Angelus dñi. Si malę: Angelus Diaboli. Iohannes Chriſo. ſuper Matth. 4. Reliquit aũt eum diabolus: & ecce Angeli acceſſerunt: & miniſtrabant ei. Præcipiente dño Angeli ab eo receſſerunt: vt locus daretur diabolo: ne forte videns Angelos circa eum, non appropinquaret ad ipſum: ſic etiam inuiſibiliter fit omni populo Chriſtiano. Duo enim ſunt Angeli permanẽtes in hoĩbus: bonus, & malus. Et plerumq; ſm diſpoſitionem Dei aliquantulum recedit Angelus bonus: imò non recedit: ſed abſcondit ſe inuiſibilem ſe reddens: quia niſi voluerit non vr̃ ab eo. ſubtrahit ergo ſe, vt det ei licẽtiam tentandi: & ſtans expectat tentationis euentum: qñ ergo alicuius rei malę concupiſcẽtia ſuper cor tuum deſcendit, diabolus eſt in corde tuo loquens. te tẽtat & cõpellit, qui ſi permãſeris, & eum in corde tuo confregeris, cũ te ſuperare non poterit, diſcedit: qñ ergo recedente concupiſcẽtia incipit exultare cor tuũ quia euaſiſti impetum malum, & quaſi quidam ſpiritus in te tacente lætatur, & gratias agit Deo. Cognoſce, quia receſſit a te Diabolus, & poſt tentationis victoriam acceſſit Angelus, & miniſtrat tibi: & illic in te loquitur, & gaudiũ operatur. Idem in ſermone de aſcenſione. Qñ ergo rabida mente Dęmones ad pacis euerſionem vbiq; verſantur, & ad tutelam noſtram Deus conſtituit exercitus Angelorum: vt eorum pręſentia, & Dęmonũ cõſtringat audacia, & nobis miniſtretur pacis gratia.

De Collatione numeri Angelorum, & hominum quibus ſunt deputati. Cap. LXXI.

PEtrus Lombardus. Gregorius quoque dicit, q vnuſquiſque vnum bonum Angelum hẽt ad cuſtodiam ſibi deputatum: & alterũ malum ad exercitium. Ille excitat eum ad malum, iſtę ad bonum. Sed cũ tot ſint electi, quot & Angeli boni: plures eſſe conſtat oẽs ſimul bonos, & malos hoĩes q̃ ſint boni Angeli: boni plures ſunt q̃ mali: pluresque ſunt hoĩes mali q̃ boni, non eſt ambiguum plures eſſe bonos hoĩes q̃ ſint Angeli mali. Et plures eſſe malos homines q̃ ſint mali Angeli vel boni Angeli. Ideoq; dici oportet vnum eundemq; Angelum bonum vel malum pluribus hoĩbus deputari ad cuſtodiam vel exercitium ſiue eodem tpe: ſiue diuerſis temporibus. Licet. n. maior ſit numerus hoĩum cõputatis in vnum oĩbus, qui fuerunt, & ſunt et futuri ſunt q̃ Angelorum, tñ, quia hoĩes decedentibus hoĩbus ſuccedunt ideoq; nunquam in hac vita ſimul ſunt: eſſe põt, vt ſinguli hoĩum dum in hac vita ſunt ſingulos habeant Angelos bonos vel malos ad ſui cuſtodiam deputatos vel exercitium. Actor. Placuit. n. miſericordi Deo homini a facie eius in hoc exilio expulſo cõtra tres hoſtes tres einſdem naturæ conferre cuſtodes. Contra Diabolum Angelum bonum. Cõtra carnem: carnem Chriſti. Cuius paſſio commemorata medicina præſeruatiua eſt, & munimentũ contra tentationes carnis. Contra mundum ſanctos, qui pro nobis orant: ac nobis exempla, & ſcripta de contẽptu mundi reliquerunt. Bernardus in quodam ſermone. Spectaculũ itaq; facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus, Angelis plane, & malis, & bonis. Illos inuidiæ paſſio, Iſtos miſericordię compaſſio ſolicitat, vt in nos inceſſanter intendant, oĩum oculi ſunt in nos: ſoli noſmetipſos negligimus intueri: nec verẽtes deceptores: nec adminiſtratores reuerẽtes ſpiritus: hinc gehenna, inde parat corona. Et inter hãc & illã imparibus oſcitare delectat. Exurgamus aliqñ fratres, nec ĩ vanũ accipiamus aĩas nr̃as: pro quibus alij tanto zelo: aut in bonũ vigilant vel in malũ. Non eſt res parua, quã ſic inſectantur ciues ſic pſtolantur.

Quale miniſterium Angeli perſonales hominibus exhibeant. Cap. LXXII.

HIero. ſuper Matth. lib. 3. Angeli inquit eorum ſemper vidẽt faciem patris. Magna dignitas animarum: vt vnaqueq; ab ortu natiuitatis habeat Angelum in cuſtodiã deputatum. Actor. Hoc intelligendum vr̃ de Natiuitate quæ fit in vtero. Nõ ex vtero, ſicut de beata Maria Virgine dr̃. Qđ in ea natum eſt de ſpiritu ſancto eſt, probabile. n. eſt, q ante natiuitatem pueri. ſ. ex quo infunditur aĩa datur ei Angeli cuſtodia: quia ex tunc indiget ex quo perfectus homo in aĩa, & corpore formatus eſt. Licèt enim in infantia non poſſit incidere in peccatum: quia non hẽt vſum arbitrij: indiget tñ præſidio Angeli, ne a Diabolo corporaliter lędatur. Iuuat aũt Angelus hoĩem nõ ſolũ contra diaboli impetum: ſed ẽt contra oĩa nociuta. Contra diabolum iuuat, eius potentiam arcendo vel impediẽdo: & contra malas eius ſuggeſtiones bona ſuggerendo, & exhortando, & hilarando, & animando: ac per hoc ẽt aliquid virium ei quodammodo cõferendo. Nec ideo ſuperfluit Angeli cuſtodia, licèt homo habeat gratiam ſpiritus ſancti: hẽt. n. homo duplex nocitiuum. ſ. fomitẽ intra: & dęmonem extra. Ideo duplicem cuſtodiã prouidet ei Deus. Contra fomitem: gratiã. Contra dęmonem: Angelum. Sciendum tñ q Angeli mali toto deſiderio nituntur nocere hoĩbus. Ideo ẽt plures tentant eundẽ hominẽ de diuerſis vitijs. Licèt habeat quilibet vnũ ſingulariter ſibi deputatum, qui tentat eũ de vitijs quibuſlibet. Angeli aũt boni non toto conamine nituntur hoĩes a peccato conſeruare, & virtutib' inſtruere: ſed cum quodã moderamine ſm q vident Deum velle. i. ſm regulam iuſtitię quam contẽplantur in ſpeculo. Vnde nec in aliquo caſus hominis eius negligentiæ deputatur qui eum cuſtodit: quia facit circa eum quod dẽt: nec vnquam aliquid obmittit de contingentibus, etſi ergo non conſequitur finem cuſtodiæ ſuæ in altero. ſ. in hoĩe: vt conſeruet a pctõ conſequitur tñ in ſeipſo. ſ. meritum ſuum: quia facit, qđ in ſe eſt, ſicut medicus quantum in ſe eſt cuſtodit, & ſanat infirmũ: & tñ ille non ſanat: quia non credit medico nec obedit. Vnde dñi Angeli cuſtodes babylonis: Curauimus babylonẽ, & non eſt ſanata. Dicit tñ gloſa ſuper Nume. 18. q Angeli trahunt in iudicium, verũ ex ipſorũ negligẽtia: aut ignauia nr̃a tot lapſi ſunt. Et ſuper eundem. 25. Angelus qui præeſt: pro bene geſtis laudat: pro delictis culpat. ſed hæc ſanè intelligenda ſunt. Angeli. n. dñr trahi cũ hoĩbus ad iudiciũ: non vt ipſi Angeli de eorum negligẽtia: ſed vt eorum cõparatione hoĩes iudicent. Per hoc. n. q in Angelis nulla apparebit negligẽtia, qua hoĩes lapſi ſint: manifeſtum erit totã culpã eſſe in hoĩbus q conſilijs eorũ acquieſcere noluerunt. Illud aũt aliud exponit negatiuè ſic: Angelus p delictis culpat. i. illius delicta quẽ hẽt in cuſtodia: ei ad gloriã vel premiũ nõ imputant. ſed non ideo minus meret: qa facit qđ in ſe eſt. vñ nec minus hẽt de premio eſſentiali: minus tñ hẽt de gloria: q eſt ex cõuerſione ſubditorũ, minus inquã nõ intẽſiuè: ſed numeraliter, q tantundẽ gloriabit: licèt in paucioribus.

Qualiter animas illuminent, & in paradiſum deportent. Cap. LXXIII.

SCiendum ẽt, q Angelus non illuminat animã interius: quia hoc ſolius Dei eſt: ſed miniſterio ſicut homo docendo. Vnde ſuper illud Pſalmiſtę: Da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua: dicit gloſa: q ſolus Deus dat intellectum. Etſi aliqñ miniſterio Angeli vtatur. Ita. n. inquit Angelus dr̃ dare intellectũ hominibus: ſicut dr̃ dare lumen domui ſuæ, qui feneſtrã facit: cum eã ſua luce non penetret vel illuſtret. Sic ergo illuminat Angelus animã pparando intellectum ad gratiã illuminantẽ. In hunc modum ẽt ſuperiores ordines Angelorũ inferiores illuminant. Incẽdunt aũt Angeli bonas cogitationes in nobis tripliciter. Vno modo ipſa ſenſibilia exteriora immutando. Secundo modo interiora fantaſmata in imaginatione imprimendo: vt ſup. dictum eſt. Tertio ipſum intellectum ad lumẽ diuinum recipiẽdum pparãdo. Nã ſicut malignus ſpiritus quibuſdã nebulis erroris obſtruit omnes meatus intelligentiæ: ſic econuerſo bonus ſpiritus illas nebulas erroris

remouendo

remouendo aperit meams intelligētię ad recipiendum lumen veritatis ex radio lucis diuinę; qua introeunte ſurgunt cogitationes bonę. Omnia autem noſtra bona facta vel dicta vel cogitata Deo repræſentant gratias agēdo: ſicut patet in angelo Tobię. Et etiam negocia noſtra temporalia vel ſpiritualia procurāt. Animas quoque dicuntur angeli portare ad paradiſum quadrupliciter. Primo modo quia eas ad bonum prouocant: per quod illuc aſcendunt. Secundo, quia conferunt eis aliquid in morte p quod obliuiſcuntur naturalis affectus quem habent erga corpus. Nam illo pōdere dilectionis deprimuntur: vt in vitę naturaliter exeāt: etiam ſi purgatę ſint, a quo pondere abſtrahunt eos angeli: dum eos ad gaudium paradiſi prouocāt deſiderandum, & accendunt: ita q libenter & de facili exeunt. Tertio, quia arcent demones ne eas exeuntes impediant. Quarto, quantum ad quaſdam priuilegiatas: quas aſſumpto corpore viſibiliter in cęlum deferunt: vt animam beati Martini beati Benedicti. De Lazaro quoque dicitur. q portatus eſt ab angelis in ſinum Abrahę. Animę autem degentis in corpore non videt angelus ex natura ſua cogitationes: ſicut nec diabolus: quia anima inſerta in corpore mortali, nec eſt cognoſcibilis actiue vel paſſiue, niſi per corpus, vnde nec angelus ex natura ſua cognoſceret, quæ in ea ſunt niſi per geſtum & habitum corporis. Cum autem eius volūtatem vel cogitationem interiorem perſpicit. hoc facit ex virtute ſpecialis illuminationis.

Quòd diligenter animas cuſtodiant. C. LXXIIII.

ORigenes ſuper nume. homil. xj. Aſſiſtunt nunc angeli Dei cultores, & agricolę cordis noſtri, & requirunt: ſi eſt in aliquo noſtrum huiuſmodi mens tam ſolicita, tam intenta: quæ verbum Dei tanquam ſemen diuinum tota auiditate ſuſceperit: ſi fructum ſtatim, vt ad orationem fugimus oſtenderit. i. ſi collectus intra ſenſibus Deum oret: non mente vagetur. & cogitationibus euolet. Si quis enim tam intentam mentem habuerit: & ipſis Dei conſpectibus ſe aſſiſtentem intellexerit: hic nouerit ſe per angelum qui aſtitit altari obtuliſſe primitias immolationis ſuæ Chriſto magno pontifici. Idem ſuper Ioſue homil. 20. Benedic inquit anima mea domino: & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Conſtat ex hoc non ſolum circa nos: ſed etiam intra nos multas diuinas eſſe virtutes quibus, vel animarum vel corporum noſtrorum cura commiſſa eſt. quę vtrque ſi ſanctę ſunt cum ſcripturæ nobis leguntur delectantur & validiores erga noſtram diligentiam ſunt. Actor. Non ideo dicuntur angeli eſſe intra nos, quia mentibus illabantur: quòd ſolius eſt Dei. ſed quia in animas noſtras agunt bona ſuggerendo, inſtruendo, & huiuſmodi. Hilarius ſuper Beati immaculati &c. Plena ſunt omnia diuinis teſtimonijs: & omne hoc vacuum quòd putatur, repletum eſt angelis. Horum cognitionem adeptus quis per doctrinam ſcit ſe ſub teſtibus viuere. Cum autem ad vitia procliuis ſit natura infirmitatis humanæ: refugit tamen vel ſub teſte peccare. Quid ergo Chriſtianum hominem facere conuenit: ſcientem ſe vndique totum ſpiritualium virtutum teſtimonijs, non modo de operum ſuorum, ſed ipſius etiam voluntatis obſeſſum. Ideo dicuntur beati, qui ſcrutantur teſtimonia eius. Bernardus ſuper cantica homilia. 13. Verum o domine quid eſt homo quod magnificas eū: aut quid apponis erga eum cor tuum? Mittis vnigenitum tuum, immittis ſpiritum ſanctum: promittis vultum: & ne quid in cęleſtibus ab opere ſolicitudinis noſtrę deſit: bonos ſpiritus mittis in miniſterium cuſtodiæ noſtræ deputatos: noſtros iubes fieri pedagogos. Nam angelis inquit ſuis Deus mandauit de te vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. Quantam tibi homo debet inferre reuerentiā hoc verbum: afferre deuotionem & cōferre fiduciam. Caute ambula vbi adſunt angeli: ſicut enim eis mandatum eſt: vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. In quouis diuerſorio. In quouis angulo habe reuerentiam Angelo tuo. Tu ne audeas illo præſente quòd non auderes me vidente.

Qualiter Pſallenti aſſiſtunt. Cap. LXXV.

IDem in meditationibus ſuis: Quam fęlix eſſes ſi ſpiritualibus oculis intueri poſſes: quomodo conueniunt principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum Timpaniſtriarum: videres procul dubio qua cura quoue tripudio interſunt cantantibus: aſſiſtunt orantibus: inſunt meditantibus: ſuperſunt quieſcentibus: prouidentibus, & procurantibus præſunt. Diligunt enim conciues ſuos: eiſque congaudent: conſortant: inſtruunt: protegunt: prouidentque in omnibus. Ipſi enim deſiderant aduentum noſtrum: quia de nobis expectant ciuitatis ſuæ ruinas reſtaurari: diligenter quærunt & libenter audiunt bona de nobis. Soliciti diſcurrunt medij inter nos & Deum: noſtros gemitus ad Deum fideliſſime deportantes. Non dedignantur eſſe ſocij noſtri: quia iam facti ſunt miniſtri. Exaltare eos facimus: quando ad poenitentiam conuerſi ſumus: feſtinemus ergo quantum in nobis eſt, eorum adimplere lętitiam: vę tibi qui reuerti deſideras ad vomitum: redire ad lutum: putaſne placatos habebis in iudicio: quos tanto o ſperato priuare vis gaudio. Idem ſuper cantica homilia. 7. Quòd autem pſallentibus admiſceri dignanter ſoleant angeli ſancti, quid manifeſtius, quòd ait pſalmiſta: præuenerunt principes coniuncti pſallentibus. Vnde & dicebat. In conſpectu angelorum pſallam tibi. Doleo proinde aliquos veſtrum graui in ſacris vigilijs deprimi ſomno: nec cęli ciues reuereri: ſed in præſentia principum tanquam mortuos apparere. Cum ipſi noſtra alacritate permoti: noſtris intereſſe ſolemnijs delectentur. Vereor ne noſtram deſidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant: & incipiat vnuſquiſque noſtrum dicere: longe feciſti notos meos, &c. profecto autem ſi ſe boni ſpiritus a nobis elongauerint, malignorum impetus quis ſuſtinebit. Ipſi deuotionem noſtram in ſuperna ferunt: gratiam referunt. Vſurpemus officium, quorum ſortimur conſortium: nec ambigo quin gratanter in palatio colligant: quos diligenter in ſterquilinio viſitant. Denique de conuerſione lętati ſunt: & in aſſumptione nō agnoſcēt?

Quòd tribus ex cauſis, de nobis ſolicitudinem gerunt. Cap. LXXVI.

IDem in quodam ſermone. Eſt autem funiculus triplex quo de excelſo cęlorum habitaculo ad conſolandos ad viſitandos, & adiuuandos nos attrahit ſupereminens angelorum charitas: propter Deum, propter nos, ꝑpter ſeipſos. Propter Deum vtique, cuius tāta erga nos miſericordiæ viſcera: ipſi quoque vt dignum eſt imitantur. Propter nos autem in quibus ſimilitudinem ſuam miſerantur. Conſtat enim rationis participes, & beatitudinis capaces: humanas animas angelicę, ſi dicere audemus, cognatas eſſe naturæ. Nec decet eos dedignari quam viſitare debent ſpeciem ſuam: licèt in multam deiecta vilitatē ſit. Propter ſeipſos quoque quorum ordines inſtaurandos ex nobis toto deſiderio præſtolantur. Quapropter cauendum eſt nobis ab eorum offenſa: ne quando prouocati peccatis, & negligentijs noſtris: indignos nos iudicent ſua præſentia. Et in his maxime exercendum eſt, quibus eos nouimus oblectari: vt ſunt ſobrietas, caſtitas, & huiuſmodi. Super hæc autem omnia vnitatem & pacem a nobis exigunt angeli pacis: qui formam ciuitatis ſuæ in nobis repræſentant, vt mirentur Hieruſalem nouam in terra: dico autem vt quomodo ciuitas illius participatio eius in idipſum: ſic & nos illud ipſum ſentiamus: idipſum dicamus omnes. E contrario vero nihil ęque offendit eos, vt diſſenſiones, & ſcandala. Denique nunquid propter Chriſtum diligemur ab eis, ſi ob mutuę dilectionis inopiam cognouerint nequaquam nos eius eſſe diſcipulos. Nunquid diligemur ab eis propter noſmetipſos. i. ſpiritualis naturæ ſimilitudinem: ſi inuenimus non diligere humanæ naturæ conſortes: immo non, ſi ex eis, quæ intus nos ſunt, contentionibus carnales nōs magis, quam ſpirituales eſſe conſtiterit? Denique nunquid diligent nos propter ſeipſos, & futuram de nobis ciuitatis ſuę reſtaurationem: ſi vnicum illud quo ſolo viuiri & coędificari eis poſſumus defuerit gluttinum charitatis? ſi viderint nos non lapides viuos eſſe qui poſſunt inuicē cohęrere: ſed magis puluerem quem proijcit ventus a facie terræ, quem vnius verbi flatus in turbinē excitat: & leuiſſima cuiuſlibet inſpirationis aura diſpergit. Idem 10 epiſtola ad Suggerium abbatem ſancti Dionyſij. O ſi quis haberet oculos quos orando propheta puero reuelauit, videret proculdubio quemadmodum præuenerint Principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum timpaniſtriarum: qua cura: quoue tripudio interſunt cantantibus: adſunt orantibus: ſuperſunt quieſcentibus.

Qualiter obſtinatos relinquant. Cap. LXXVII.

ORige. Super hieremiam homilia. ij. Curauimus inquiunt babylonem & non eſt ſanata &c. Vox eſt angelorum Dei qui ſub magno medico ſteterunt. Medici volentes imbecillitates noſtras curare. & animas a vitijs liberare: nos autem eos repulimus. dum conſilijs eorum non acquieuimus: videntes ergo operam perdere ne moriamur in manibus eorum qui ad nos curandos a domino deſtinati ſunt: colloquuntur ad inuicem de anima noſtra deſperantes: & dicunt. Relinquamus eam. Bernardus ſuper cantica homilia. vij. Angeli vt prædictum eſt qui noſtra alacritate permoti, noſtris intereſſe ſolemnijs delectantur: Vereor ne noſtram quandoque deſidiam abominantes cum indignatione recedant: & incipiat vnuſquiſque noſtrum cum gemitu dicere: Longe feciſti notos meos: pro certo ſi ſe boni ſpiritus a nobis elōgauerint: malignorum impetus quis ſuſtinebit? Actor. Nūquam tamen angeli deſerunt ex toto eos quos habent in cuſtodia vſque ad finem vitæ: niſi obſtinati ſint: ſicut iudæi quos deſeruit Michael:

ſhael : & ad eccleſiam tranſiuit: vt ſupra dictũ eſt. Nam & Deus a talibus recedit, & eos libero arbitrio relinquit: ceſſans ab immittenda gratia : & etiam a correctione paterna: ſicut ſcriptum eſt: dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum . Et alibi: auferetur zelus meus , &c. Veruntamen obſtinati hoc modo a Deo & ab Angelis deſerti ſi quando reſipiſcant, vel conentur a peccato ſurgere: ſemper inueniunt paratum diuinę gratię adiutorium, & angelicum præſidium. ſalua tamen Dei iuſtitia: cuius regulam angeli contemplantur in ſpeculo, & intantum homines iuuant quantum Dei clementia ſuggerit, & iuſtitia permittit: igitur antichriſtum velut obſtinatum in malitia relinquet Angelus bonus cum occupabit eum diabolus.

De Angelis perſonalibus Chriſti & antichriſti. Cap. LXXXIII.

LVcas 22. capitulo . Factus Ieſus in agonia prolixius orabat: apparuit autem ei angelus: de cœlo confortans eum . Habuit ergo & Dominus Ieſus angelum ſui cuſtodem , ſicut & cęteri homines, qui confortauit in eo motum ſenſualitatis: ſecundũ quem minoratus eſt paulominus ab angelis : illum. ſ. motum ſecundum quem exhorrebat mortem: ſicut etiam ipſe Chriſtus ratione ſe confortabat dicens ad patrem. Non ſicut ego volo : ſed ſicut tu vis. prohibebat etiam eum angelus a vexatione corporali prout oportunum erat. Vnde eſt illud: Angelis ſuis Deus mandauit de te &c. quod de toto Chriſto bene accipitur ſecundum glo. ideſt , de capite & de mẽbris. Hieronymus ſuper Abacuc li. 2. Angelum quoque tentatorem Chriſtus habuit, de quo propheta dixit. Egredietur diabolus ante pedes eius, vbi alij tranſtulerunt volatile , vel volucrem, quòd dicitur reſeph hebraice. Tradunt hebręi hoc eſſe nomen dęmonis, qui principatum inter alios tenet, ac propter nimiam velocitatem , & in diuerſa diſcurſum ipſum nuncupari volatile vel auem . Ipſum eſſe dicunt qui ſub figura ſerpentis in paradiſo mulierem ſeduxit : & ex maledictione qua a Deo condemnatus eſt nomen accepit. Reſeph enim interpretatur reptans ventre. hic ergo domino baptizato, & exeunti de aquis ſtatim occurrens, ante pedes eius ſtetit: & eum. 40. diebus in ſolitudine tentauit. Glo. ſuper lucam. Conſummata omni tentatione ſicut euangelium refert. i. tribus tentationibus: quibus omnis origo vitiorum continetur: diabolus ab eo receſſit vſque ad tempus paſſionis: videlicet quando non ſolum in dolis: ſed aperte iam ipſum tentauit & impugnauit. Glo. ſuper matthęum. Vt autem intellexit, ſe ſpolia per eum amiſſurum, ſicut ab initio mundi per mulierem intulerat mortem, ita tunc per mulierem Chriſtum liberare voluit, de manibus iudæorum: ne per mortem ipſius amitteret mortis imperium . Beda ſuper Tobiam . Denique ſicut ad Tobiam deuorandum piſcis occurrit : ſic domino in cruce paſſo diabolus, quærens ſi quid in eo peccati inueniret, aduenit. Actor. De antichriſto quoque dicitur, ꝙ a die conceptionis habebit angelum ſui cuſtodem vſque ad annos diſcretionis : & tunc cum extolletur ſuper omne quod dicitur Deus, ex toto deſeret eum angelus, & occupabit eum diabolus . Haymo ſuper epiſtolam ad Theſſalonicen. 2. Hinc ab apoſtolo dicitur homo totus peccati: quia ſeruus , & fons totius peccati . Nam ſicut in Chriſto omnis plenitudo diuinitatis abundauit . Ita in antichriſto omnis malicię & iniquitatis habitabit : quia in ipſo caput omnium malorum, ſcilicet diabolus erit. Gloſa ibidem. Hinc & eius aduentus dicitur fore ſecundum operationem ſathanæ: quia diabolo inſtigante, & cooperante qui illum poſſidebit totum faciet. Non tamen ſine ſenſu vt frenetici . qui culpam non habent de malis: quia ſi vexaretur a diabolo tanquam freneticus, non ei imputaretur quicquid ageret.

Qualiter Angeli hominibus appareant. Cap. LXXIX.

ISidorus, vbi ſupra. Angeli corpora in quibus hominibus apparent, de ſuperno aere ſumunt, ſolidamque ſpeciem ex cęleſti elemento induunt, vt humanis obtutibus manifeſtius demonſtrentur. Petrus Lombardus. Augu. ſuper gen. dicere videtur: ꝙ angeli omnes ante confirmationem habuerunt corpora de ſuperiore parte aeris formata, ad agendum abilia non ad patiendum: quæ tantæ tenuitatis ſunt vt a mortalibus videri non valeant : niſi ſuperueſtita aliqua craſſiori forma: qua aſſumpta, videntur: qua depoſita videri deſinunt. Angelis vero malis in caſu mutata ſunt corpora in deteriorem quantitatem ſpiſſi aeris: ſed hoc eum dixiſſe aſtruunt non ita ſentiendo, ſed aliorum opinionem referendo. Tractatores etiam catholicos conueniſſe in hoc: idque concorditer docuiſſe quòd incorporei ſint: nec habeant corpora ſibi vnita . Aſſumunt autem aliquando corpora Deo præparante ad expletionem miniſterij ſibi iniũcti: eademque poſt expletionem deponunt in quibus apparuerunt ; & locuti ſunt. Richardus, de trinitate lib. 4. Sunt vſque hodie, qui putant eos corpora habere: ſed quis audebit hoc dicere cum rationalis naturæ proprietas tanto ſublimor tanto dignior ſit: quanto ad ſummæ ſimplicis naturæ ſimilitudinem vicinius accedit : abſque dubio optimum genus creaturæ , quod aſſiſtit in ſola ſimplici puritate ſpiritualis naturæ . Quod ergo in operatione humani corporis effigies ſine capite, hoc eſſe videtur in operatione diuina vniuerſitatis fabrica, optimo ſine genere creaturæ. Nonne ex Euangelio innotuit, quòd dominus ab vno homine legionem dęmonũ eiecit: cõtinet aũt vna legio ſex milia ſexcenta ſexagintaſex. Si tot ab vno hoïe ſunt eiecti: tot in eo ante eiectionem fuerunt Si dęmones corpora habuerunt vbi quæſo fuerunt in eo: in ſpiritu an in corpore. Conſtat ꝙ omne corpus longitudinem latitudinem altitudinem habet . Et eo ipſo ſine locali capacitate ſubſiſtere non valet: qualem quidem omnino ſpiritus non habent : ergo non in corpore ſed in ſpiritu fuerint. Sed quomodo vel in qua hominis parte tot corpora eſſe potuerũt. Sed dices fortaſſis ꝙ angelici ſpiritus tam boni quam mali ſubtilia corpora habent · ſed quantumcunque ſubtilia: duo eiuſdem quantitatis præſertim corpora: vnum eundemque locum occupare non poſſunt. Cuius ergo exiguitatis putas angelicum corpus eſſe: ſi credis, vel ſolam hominis pellẽ corpori detractam: tot angelica corpora poſſe comprehendere?

Qualiter Angeli circumſcriptibiles ſint. Cap. LXXX.

IOannes damaſcenus lib. 2. Angeli omnes circumſcriptibiles ſunt: cum enim ſunt in cœlo non ſunt in terra. Et cum a Deo in terram mittuntur, non remanent in cœlo. Non autem circumterminantur a parietibus; & ianuis, & clauſtris. In ſignaculis indeterminabiles ſunt. Nec ſecundum quòd ſunt apparent dignis, ſed in transfiguratione . Petrus Lombardus. Dupliciter dicitur res eſſe localis, vel circumſcriptibilis; vel quia dimenſionem recipit, & diſtantiam facit: vel quia loci termino diffinitur: quorum vtrumque conuenit corporeæ creaturæ . Alterum vero tantum ſpirituali. Nam ſpiritualis tantum diffinitione loci concluditur, cum ita ſit alicubi quòd non alibi , ſed non dimẽſionem recipit: nec diſtantiam in loco facit: quia ſi multi ſpiritus eſſent hic, non coanguſtarent locum quo minus de corporibus contineret: attribuit autem Aug. loci mutationem corpori non ſpiritui , quia licet ſpiritus tranſeat de loco ad locum : non tamen ita vt dimenſionibus circumſcriptus : vt interpoſitione ſui faciat diſtantiam circunſtantiæ ſicut corpus. Ideo etiam in minimo loco poſſent eſſe infiniti ſpiritus: nec tamen vnus eſſet in altero, ſed omnino diſcreti eſſent ad inuicem , quia ſpiritus non replentes locum , nec quanti ſunt quantitate, ſed virtute: ad hoc valet exemplum ſuprapoſitum, de corporalibus luminibus. Nam ſi in aliquo loco eſſent mille lumina: nullo modo coãguſtarẽt locum: quo minus poſſet adhuc comprehendere infinita lumina : & nihilominus omnia diſcreta eſſent ab inuicem vt ſupra probatum eſt.

Qualiter Angelorum ruina ex hominibus reparabitur. Cap. LXXXI.

GRegorius, in homilia, de qua ſupra. Quia vero ſuperna illa ciuitas ex angelis, & hominibus conſtat: ad quam cum credimus , tot humani generis aſcendere, quot contigit hic electos angelos remanſiſſe: debemus & nos aliquid ex his diſtinctionibus ſupernorum ciuium , ad vſum noſtræ conuerſationis trahere : noſque ipſos ad incrementa virtutum eorum exemplis inflammare: diſtinctę namque conuerſationes hominum: ſingulorum agminum ordinibus cõgruunt: & in eorum ſortem per conuerſationis ſimilitudinem deputantur . Petrus Lombardus. Gregorius itaque dicit homines aſſumendos in ordine angelorum: quorum alij aſſumuntur in ordine ſuperiorum: qui ſcilicet magis ardent charitate. Alij in ordine inferiorum: qui. ſ. minus perfecti ſunt . Ex quo apparet non eſſe de hominibus formandum decimum ordinem angelorum : tanquam nouem ſint ordines angelorum, & decimus hominum . Sed homines pro qualitate meritorum ſtatuendos in ordinibus angelorum. Quòd ergo legitur, decimus ordo angelorum complendus de hominibus, ſic accipi poteſt: quia de hominibus reſtaurabitur, quod ex angelis lapſum eſt: de quibus, tot corruerunt, quot ex eis poſſet decimus ordo fieri: propter quod dicit apoſtolus, omnia in Chriſto reſtaurari: quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt: quia per Chriſtum humanum genus redemptum eſt: de quo fit reparatio angelicæ ruinæ. Non tamen minus ſaluaretur homo , etſi angelus non cecidiſſet. Non enim iuxta numerum eorum qui ceciderũt: ſed eorum qui perſtiterunt homines ad beatitudinem admittuntur , ſecundum prædicta verba Gregorij. Vnde ſcriptum eſt: Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei. A quibuſdam tamen

putatur,

putatur, quòd homines reparantur iuxta numerum angelorum qui ceciderunt: vt illa cœleſtis ciuitas, nec ſuorum ciuium numero priuetur; nec maiori copia regnet. Auguſt. in Encheridion. Superna Hieruſalem mater noſtra, nulla ciuium ſuorum numeroſitate fraudabitur: aut vberiore etiam copia fortaſſe regnabit. Actor. Ecce aperte dicit Augu. non minus de hominibus ſaluari, quam corruit de Angelis: ſed plus, non aſſerit. Alij vtramque ſententiam ſaluare volentes, ſcilicet & ꝙ aſſumuntur homines iuxta numerum ſtantium: & etiam iuxta numerum lapſorum dicunt ꝙ tot homines ſaluandi ſunt quot angeli creati ſunt: ita ꝙ poſt generale iudicium vnus erit paries ex Angelis ſtantibus, & hominibus lapſorum numerum adimplentibus. Et alius erit ex ſolis hominibus numero æqualibus Angelis, & hominibus alterius parietis. Quidam etiam dicunt: quòd in locum lapſorum ſoli homines Virgines, ſuccedent. Sed hoc nulla auctoritate inuenitur expreſſum.

Quòd vſque ad diem iudicij proficiant angeli.
Cap. LXXXII.

HIeronymus, ſuper epiſtolam ad Epheſios. 3. Vt autem dicit Apoſtolus: diſpenſatio ſacramẽti abſconditi a ſęculis mundo, innotuit per eccleſiam ſapientibus, & potentibus, in cœleſti multitudine ſapientię Dei. Angelicæ quippe dignitates, præfatum myſterium ad purum non intellexerunt: donec paſſio Chriſti completa eſt: & Apoſtolorum prædicatio per gentes dilatata. Idem ſuper Iſaiam lib. 17. Hinc etiam in angelorum perſona de Chriſto aſcendente clamat Propheta. Quis eſt iſte qui venit de edom tinctis veſtibus, de Boſra. Iſte eſt enim quem Angelicæ poteſtates videntes cruentum aſcendere: cæteris Angelis imperãt. Attollite portas Principes veſtras, &c. & ab eis audiunt: quis, eſt iſtæ rex gloriæ? Hoc ergo interrogant angeli rei nouitate perculſi. Myſterium enim paſſionis, & reſurrectionis ſecundum Apoſtolum cunctis retro generationibus fuit ignotum. Et ideo quærunt quis ſit iſte qui de terra cruentus adueniat. Edom enim interpretatur cruentus. Petrus Lombardus. Conſtat ergo omnes Angelos, in cognitione diuinorum myſteriorum ſecundum proceſſum temporis profeciſſe. Vnde non inconuenienter, ſed probabiliter dicitur eos vſque ad iudicium in ſcientia, & dilectione & etiam in beatitudine proficere: licèt enim in confirmatione beatitudinem acceperint ęternam atque perfectam: augetur tamen in eis quotidie, eo ꝙ magis, ac magis diligunt atque cognoſcunt: & eſt eorum charitas, qua Deum & nos diligunt: & meritum & præmium. Meritum: quia per eam & obſequia ex ea nobis impenſa merentur, & in beatitudine proficiunt. Præmium: quia ex ipſa beati ſunt. Quod autem dicit Beatus Gregorius, in Dyalogo quid eſt quod ibi neſciant vbi ſcientem omnia ſciant. Accipiendum eſt de his, quorum cognitio beatum facit cognitorem: vt ſunt ea quæ ad myſterium Trinitatis, & vnitatis pertinẽt. Actor. Nec ideo beati non ſunt: quia conſummationem præmij ſui futuram expectant: licèt enim non eis ſuccedant omnia quæ optant habere in futuro: tamen omnia ſuccedunt eis, quę optant habere modo: nec illud deſiderium eos affligit dilatione: ſed potius lætificat expectatione: & ideo beati ſunt. Gregorius in moralibus li. 18. Deum ſiquidem angeli & vident & videre deſiderant. Nam & deſiderium ſine fructu anxietatem habet: & ſocietatem faſtidium ſubſequi ſolet: vt ergo non ſit in deſiderio anxietas deſiderantes ſatiantur. Ne autem ſit in ſatietate faſtidium ſatiari deſiderant. Ambroſius ad Neophytos. Angelorum vtriq; legiones altiſſimum perfecte ſcire nequeunt: nec ſcrutando: ſed ſuſcipiendo: & adorando tremunt: ſeruiendo venerantur: laudando benedicunt: peruigilando celebrant.

Qualiter gaudent de pœnitentia peccatorum.
Cap. LXXXIII.

IDem ſuper Lucam lib. 5. Habemus autem ex diuino ſermone quòd gaudium eſt in cœlo ſuper vno peccatore penitentiam agente. Hoc quoque proficit ad incentiua probitatis: ſi vnuſquiſque credat conuerſionem ſuam fore cętibus Angelorum gaudium: quorum aut affectare patrocinium; aut vereri debet offenſam: Grego. in homilia euangelica. 33. Mulier ſiquidem euangelica decem drachmas habuit; quia Dei ſapientia nouem ordines Angelorum & hominum condidit: in quorum natura ſuam ſimilitudinem expreſſit. Mulier ergo drachmam vnam perdidit; cum homo peccando a ſimilitudine conditoris ſui receſſit. Sed illa lucernam accendit, dum in humanitate apparuit. In carne quippe diuinitas, eſt velut lumen in teſta: de qua dicit ipſa ſapientia. Aruit vt teſta virtus mea. Nã quia teſta in igne ſolidatur: virtus aſſumptę carnis exaruit vt teſta: dum eam ad reſurrectionis gloriam ex paſſionis tribulatione roborauit. Accenſa lucerna domum euertit: quia mox vt eius diuinitas per carnem claruit, omnis ſe conſideratione ſui reatus humana conſcientia perturbauit, ſicque drachma perdita inuenitur, dũ in homine ſimilitudo conditoris reparatur. Itaque poſt lapſum homo cõditori ſuo non perijt: quia hunc ęterna ſapientia per carnem miracula coruſcans ex lumine teſtę reparauit. Hinc amicas, & vicinas conuocat: & ad ſibi congratulandum inuitat. i. illas cœleſtes poteſtates: quæ tanto ſibi iuxta ſunt: quanto ei per gratiam continuę viſionis accedunt: ad illarum quippe ſocietatem tantum credimus humanum genus aſcendere: quantos illic contingit electos angelos remanſiſſe: ſicut ſcriptum eſt. Statuit terminos gentium iuxta numerum electorum Dei. Bernardus ſuper cantica homilia. 68. Certe ſi electorum ex hominibus conſummatio defuerit: ipſa quoque ſocietas angelorum per imperfectionem ſui numeri claudicabit: nec ciuitas Dei de integritate ſui gaudebit. Cæterum putas etiam Deum noſtrum totam gloriæ ſuæ laudem habiturum: donec veniant qui in conſpectu angelorum ei pſallant dicentes. Letati ſumus pro diebus, quibus nos hu. &c. hoc genus lętitię neſcierunt cœli niſi per filios Adæ. Denique gaudent angeli ad pœnitentiam peccatoris: quòd ſi delitiæ ſunt angelorum lachrymæ meæ: quid delitiæ meæ? omne opus eorum laudare Deum: ſed deeſt laudi ſi deſint qui dicant: tranſiuimus per ignem & aquam &c. Actor. Beatitudo angeli conſiſtit in fruitione Dei: ex qua ineſt ei ſummum gaudium, & de hoc gaudio nihil poteſt ei auferri vel minui: ſed augetur beatitudo eorum cõtinuè vſque ad diem iudicij: vt ſupra dictum eſt. Gaudium autem quod habent de cõuerſione peccatoris, non eſt præmium, niſi per accidens, ſcilicet quia per bonitatem quæ data eſt ei in præmium gaudet de bono hominis: & licèt incipiat aliquando illud gaudium non habere: vt quando homo incipit peccare: non tamen dicitur amittere: quia non eſt culpa ſua, ſed hominis, ꝙ non gaudet vt prius, de eius conuerſione: nec eius indiſcretione: quia eadem diſcretione qua prius gaudebat, de hoc modo non gaudet: nec etiam dolet de auerſione illius: quia compati non poteſt, cum ſit confirmatus. Et forte illius gaudij loco habet æquipollens, vel maius, ſcilicet ex congratulatione iuſtitiæ, vel diſpenſationis diuinæ: quia cognoſcit qua cauſa permittit eum Deus cadere.

Quòd ante tempus conditi ſunt & ex nihilo.
Cap. LXXXIIII.

IOannes Damaſcenus. Quidam aiunt ꝙ ante creationem omnem geniti ſunt angeli vt Gregorius Theologus: ſcilicet Nazanzenus, cui ego conſentio: dicebat enim primam intellectualem ſubſtantiam creari: & inde ſenſibilem, & tunc quod ex vtraque, ſcilicet hominem. Augu. in li. confeſſionum. 12. Deus meus duo reperio quæ feciſti carentia temporibus: cũ ubi neutrum coeternum ſit: vnum quod formatum ita ſit: vt ſine aliquo defectu contemplationis: ſine aliquo interuallo mutationis: quamuis mutabile ſit tamen non mutatum æternitate tua fruatur, ſcilicet angelum. Alterum quod ita informe erat, vt ex qua forma in quam formam vel motionis, vel ſtationis mutaretur: quo tempori ſubderetur non haberet, ſcilicet primam materiam. Iſidorus li. ethi, 13. Duas res ante omnia cõdidit Deus: angelos, & informem materiam, quæ quamuis ex nihilo facta, præceſſit tamen res ex ſe factas, non æternitate ſed origine, ſicut ſonus cantum. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus: ſed quædam fecit ex nihilo, ſcilicet mundum, & angelos, & animam: quædam autem ex aliquo ſcilicet hominem & cæteram mundi creaturam. Idem de ſummo bono. Tempus igitur non ad creaturas, quę ſupra cœlos ſunt, ſed ad eas, quæ ſub cœlo ſunt pertinet. Nõ enim angelis accedunt tempora, vel ſuccedunt: ſed nobis, quæ ſub cœlo verſamur in hoc firmo mundo. In rebus nullus ſtatus eſt temporum: nec centum anni vnum tempus eſt: nec vnus menſis, vnum tempus eſt: nec dies: nec hora. Sed dum hæc omnia particulis accedunt ſuis, & decedunt: quomodo vnum dicendum eſt quod non ſimul eſt: vtrum autem ſit præteritum futurumve tempus: ſicut præſens. Et ſi eſt: oportet ſcire vbi eſt. Sed aduerte: ꝙ cuncta & futura & præterita & præſentia in animo ſunt potius requirenda. Tria enim, præſentia, præterita, & futura, in animo tantum inueniuntur: præterita reminiſcendo: præſentia contuendo: futura expectando. Speramus igitur aduentura: intuemur præſentia: recolimus tranſeũtia: hæc nõ ita in Deo ſunt: cui ſimul adſunt oĩa.

Quod Angelus medius, ſit inter Deum & mundum.
Cap LXXXV.

IVgo vbi ſupra. Igitur rationalis creatura prior facta eſt: & poſtea corporea: non tamen tempore: ſed cauſa ſolum: & reſpectu, & dignitate. Nam corporeæ creaturæ conditio ad ipſam refertur creaturam rationalem: & ſecundum ipſam perfecta eſt:

ſicut

ſicut ipſius conditio ad ſolum creatorem: quoniam ſecundum ipſum ſola facta eſt. Sola quippe ad ſimilitudinem Dei facta legitur: licèt omnis creatura in ratione diuina & prouidentia æterna ipſius, cauſam & ſimilitudinem habuerit: ſed magna differentia eſt ſimilitudinem in eo habere: & ipſum Deum habere ſimilitudinem. Nam in Deo quidem omnia erant antequam eſſent in ſe ſecundum rationē & cauſam & prouidentiam qua futura erant: ſed quaſi minus erant perfecta ſingula & vnumquodque hoc aliquid: & non totum ſ'm rationem vniuſcuiuſque & diſcretionē; quæ ratio oĩa continebit: & maior erat in toto: & quaſi superabundabat ſingulis. Et ideo non erant ſingula hoc totum: ſed in toto erant ſingula: & tamen Deo in parte nihil erat minus, quã in toto: quia pars, & totum vnum erant. Sed ratione & prouidentia diſcreta ſunt quæ futura erant in parte & in toto: & minus futura erant in parte q̃ in toto: ideo ipſa in ratione minus habuerunt: propter hoc ergo rationali creaturæ non vnum aliquid: aut hoc: aut illud in ratione diuina pro exẽplari ſufficere potuit ad cuius ſimilitudinē formaretur: ſed quaſi totũ aſſumpſit Deum: vt eius imago fieret: & expreſſa eſt ad totum ęmulans perfectionē & apparuit quaſi ipſum in altero. & inuẽta ſunt in ſedo quoque quę in primo ſ'm ęmulationem rationes, & cauſæ & ſimilitudines, & formę & diſpoſitiones, & ꝓuidentiæ futurorum, q̃ facienda fuerãt, & cũ facta ſunt illa ad ſimilitudinē horũ facta ſunt corpora.

Quòd virtutes Angelicas debemus nobis, in exemplum aſſumere. Cap. LXXXVI.

GRego. in homilia. Quid autem prodeſt nos de ſpiritibus angelicis iſta perſtringere, ſi non ſtudeamus, hæc etiam ad noſtros profectus congrua conſideratione deriuare? Nam ſicut iam ſuperius dictum eſt: q̃a ſuperna ciuitas illa ex angelis, & hoĩbus conſtat: ad q̃ tot credimus humani generis aſcendere: quot illic contigit electos angelos remanſiſſe: debemus, & nos aliquid ex diſtinctionibus illorum ſupernorũ ciuium ad vſum noſtræ conuerſationis trahere: noſque ipſos ad incrementa virtutum eorum exemplis inflammare. Diſtinctę namque conuerſationes hoĩum. ſingulorum agminum ordinibus, per congruentiam aptantur: & in eorum ſortem per conuerſationis ſimilitudinem deputantur. Videte ergo chariſſimi ſi quid iam boni vobiſcum intus agitis: ſi in horum agminum numero ſortem veſtrę vocationis inuenitis: vę animę quæ non de bonis ſupernis numeratis aliquid in ſe recognoſcit: eique deterius adhuc imminet væ, ſi & priuatam ſe donis intelligit; & nequaquam gemit: quiſquis ergo talis eſt, gemendus eſt valde, quia non gemit. Itaque qui donorum in ſe gratiã minime recognoſcit, gemat: qui vero in ſe minora cognoſcit. maiora cęteris non inuideat. Nã & ille bonorum ſpirituum diſtinctiones inſunt conditę: vt alijs aliæ ſint prælatę: ſic autẽ in illa ſumma ciuitate ſunt quædam ſingulorum ſpiritualia: vt tñ ſint omniũ communia. Et quod ĩ ſe quiſque in parte habet: hoc in alio ordine totum poſſidet. Sed vnuſquiſque illius rei cẽſetur nomine quam plenius accepit in munere. Seraphin incendium interpretatur: & tamen omnes amore conditoris ardent. Cherubin plenitudo ſcientiæ dicitur: & tamen quis aliquid ibi neſciat, vbi ſimul omnes fontem ſcientiæ Deum vident. His ergo dona ſingula priuato nomine data ſunt: qui hæc plenius acceperunt. Ad eos igitur, de quibus loquimur ſuſpiremus: ſed redeamus ad nos memoria retinentes: quia caro ſumus. Taceamus igitur de ſecretis cęli, & ante conditoris oculos manu pœnitentiæ tergamus maculas pulueris noſtri.

LIBER SECVNDVS.

De mundo ſenſibili & eius ſchemate. Cap. I.

ISidorus, in libro ethi. 13. Mundus Latine a philoſophis dictus eſt: eo ꝙ in ſempiterno motu ſit. Apud Græcos autem appellatur coſmos. i. ornamentum propter diuerſitatem elementorum & pulchritudinem ſyderum: nihil enim mundo pulchrius oculis carnis aſpicimus. Quatuor autem mundi climata. i. plagę ſunt: oriens, occidens, ſeptentrio: meridies. Cardines mundi duo ſunt. ſ. ſeptentrio & meridies: in ipſis enim voluitur cęlum. Et dr̃ ſeptentrio a ſeptem ſtellis axis: quę in ipſo reuolute rotantur. Meridies autem quaſi mera dies: quia ibi ſol medium diem facit: vel quia tunc purius micat ether. Merũ enim purum dr̃. Ianuę cœli duæ ſunt: ortus & occaſus. Nã vna porta ſol procedit: alia ſe recipit. Plinius in hiſtoria naturali li. 2. Mundi formam in ſpẽm orbis abſoluti globatam eſſe nomen in primis, & conſenſus in eo mortalium orbem appellantiũ: ſed & argumenta rerum docent. Guilhelmus de conchis philoſophus. Mundũ iſtũ philoſophi confirmant ad ſimilitudinē oui eſſe conſtitutũ: ſicut. n. in medio oui eſt meditullũ: ex cuius oĩ parte eſt albumen: circa qđ tela: circa q̃ teſta: extra quam de ouo nihil eſt: ſic in medio mundi eſt terra: & circa eam ex omni parte fluit aqua: circa q̃ aer: circa quem ignis: extra quem nihil eſt. Plato philoſophorum doctiſſimus Mundũ in quinque regiones diuiſit. ſ. in cœlum: ethera: aera: humectam regionem: terram. Cœlum vocat vbi ſtellę infixæ ſunt. Ethera vero ab eo vſque ad lunarem circulum. Aera ſuperiorem aeris medietatem. Humectam regionē inferiorem partem eiuſdē. Ne moueat ꝙ dixi extra ignis ſpheram de mundo nihil eſſe: cum dicat ſcriptura cęlum oĩa tegere, & firmamentum in quo ſtellę ſunt fixæ: aquaſque ſup cęlos eſſe. Aliqñ namque aer dr̃ cęlum: vt cum dr̃: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, & volucres cœli. Aliquãdo ether qui & ignis. Aliquãdo extrema pars aeris. Eadem quoque firmamentum dicuntur: quia duo inferiora firmant elementa: q ergo cęlum oĩa tegere ſtellaſque firmamento infixas eſſe dicit: extremam ętheris ptē cęlum, & firmamentũ vocat: Qui vero dixit aquas ſup cęlũ firmamentũ eſſe: aera cęlũ & firmamẽtũ vocauit: vel qđ verius, eſſe inferiorē partē aeris: ſup q̃ ſunt aquæ vaporaliter in nubibus ſuſpenſę.

De Athomis. Cap. II.

ISidorus. Athomos philoſophi vocant quaſdã in mundo corporum partes minutiſſimas: vt nec viſui pateant, nec thomũ. i. diuiſionem recipiant. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dñr: ſicut tenuiſſimi pulueres, infuſi p feneſtras radijs ſolis vñr. Ex his & vniuerſa gigni atque conſtare, quidam philoſophi gentium putauerunt. Sunt aũt athomi, aut in corpore: aut in lapide minutiſſimus puluis: aut in tpe vt momẽtum: aut in numero vt vnum. Petrus comeſtor. Epicurus quidem ait duo fuiſſe ab æterno: videlicet inane & athomos: & in principio naturã quoſdã athomos ſolidaſſe in terram: alios in aquam; alios in aerem: alios in ignem. At vero Moyſes ſolum Deum prophetauit æternum, & mundum in principio. i. in filio ſine materia præiacenti cæterorum corporũ. Guilhelmus, de Cõchis: Itaque mũdũ quidã Epicuri ex Athomis cõſtare vere dixerunt: ſed Athomos illos, ſine principio fuiſſe ac diuiſas per magnum inane volitaſſe: demum in quatuor magna corpora coactas fuiſſe, mentiti ſunt. Non enim ſine principio in loco aliquid præter Deum eſſe poteſt: dicitur igitur has particulas, Deum ſimul creaſſe non diuiſas, ſed in vnius conſtitutione: qui enim dixit & facta ſunt: partes, & totum ſimul potuit creare.

De quatuor ſimplicibus corporibus. Cap. III.

ARiſtoteles, in lib. 3. de cęlo, & mundo. Oẽ corpus, aut eſt elementũ: aut eſt ex elemento gñatum. Elementum eſt aũt ad qđ cetera corpora reſoluunt: & eſt in eis potentiẽ, vel actu: ſed ipſum non reſoluit̃, nec permutatur, nec cadit ſub corruptione, & hoc eſt corpus ſimplex nõ cõpoſitũ. Idẽ in metha. li. 1. Diffinitio elementi eſt. ſ. ꝙ elemẽtũ eſt illud de corporibus cuius ordo vltimus eſt. Auicẽna de medici. li. 1. Elemẽta ſunt corpa prima, oĩum corporũ principia, q̃ in corpa diuerſarũ formarũ diuidi minime põt: ex quorũ cõmixtione diuerſę ſpecies gñant̃. Horũ duo ſunt grauia. ſ. aqua, terra: duo vero leuia, ignis, aer. Et ĩ alijs corpibus, duo qdẽ grauia plus iuuant ad mẽbrorum gñationem & eorum quietẽ: duo vero leuia plus ad gñationẽ ſpũum & motionem eorũ: & ad mouendum mẽbra: ſed motio non fit niſi ab aĩa. Seneca de naturalibus q̃õnibus li. 6. Epicuri quatuor elemẽta fecerunt: & ex ſingulis bona marea & ſeminea. Aerem. n. alium marē iu dicãt qui ventus eſt: fęminã vero qui nubiloſus, & iners: mare vocant aquã virilem: mulierem oẽm aliã. Ignem maſculum vocant: quo flãma ardet: & fœminam qua lucet innoxius tactu. Terrã fortiorem marem vocant: ſaxa cauteſque fœminę noĩe aſſignãt. Guilhelmus de Conchis. Elementum eſt qđ in conſtitutione corporis inuenitur primum: q̃a conſtituit, non cõſtituitur. In reſolutione poſtremum: quia nõ diuiditur: dicit tñ Boetius, ꝙ magnitudo decreſcit in infinitum: rõ quoque exigit vt quemadmodum oẽ corpus in duo maxima põt diuidi: ſic in infinita minima poſſe reſolui: vniuerſum vero dr̃ infinitum numero. ſ. menſura ipẽ. Numero quædam infinita dñr: nõ quia ſint innumera: ſed quia eorum numerus vix aut nũquam homini põt eſſe certus: hoc modo hic infinitũ accipimus: & ſic accipit Boetius. Sunt igitur in vno corpore minima: quę ſimul coniuncta vnum magnum efficiunt, vel conſtituunt: & a nobis dñr elementa. Huic ſnĩæ cõcordat Cõſtantinus dicens: ꝙ elementum eſt ſimpla & minima corporis particula: harum particularum quædam ſunt calidæ & ſiccæ: & hæc quæ propriè ignis dñr: quædam frigidæ & ſiccæ terra nominantur: quędam frigidæ humidæ quæ proprie aqua vocantur: q̃dam calidę & humidę quæ aer appellantur. Quidam aũt hoc nomen in corpus impoſuit quod conſtituitur ex quatuor elementis, quod ſ.

oculus

oculis occurrebat illud noīauit. Vnde Boetius atq; rebus ſuccedentibus, vel exiſtentibus, & in naturæ conſtitutione manentibus humanus animus vocabula impoſuit: cõſtitutionẽ naturæ vocãs cõſtitutionẽ ex quatuor elemẽtis. Deinde, & prima rerũ principia cõſiderãtes Philoſophi noia tranſtulerũt ad principia prima: rerũ principia vocãtes corpora: ſed ad drãm cõpoſitorũ ſimplicia. Cũ ergo Boetius, ſine tribus dimenſionibus. i. lõgo, & lato, & ſpiſſo nõ poſſe corpus inueniri aſſerit: iuxta primam nois impoſitionem hoc dicit. Sunt enim iuxta Phyſicam tranſlationem prædictæ particulæ corpora. Non tamen illas tres habent dimenſiones.

De Primaria elementorum confuſione. Cap. IIII.

IDem eas itaq; creator in vno magno corpore creauit. Nõ localiter diſtinctas: ſed per ipſum totũ cõmixtas. Ita q ex his particulis nil extra hoc corpus fuerat: oẽm locum obtinuit: quem oĩa corpora modo obtinent, hoc aũt a philoſophis ꝑ particularum cõmixtionem noĩatum eſt chaos, qd interpretatur confuſio. Calida namq; frigidis in eo, ſine proportione & medio cõiuncta repugnabant ſimiliter humida ſiccis. Vnde ait Ouidius. Rudis indigeſtaq; moles. Et inde ſubiunxit: Frigida pugnabant calidis: humẽtia ſiccis. Et illud quidẽ mixtũ cum impleret oẽm locum, vtiq; non mouebatur de loco ad locum. Circulariter tñ moueri poterat, qd ex oĩ mobilium gñe mixtum erat. Ex hoc tñ magno corpore ſtatim quattuor in diuerſis locis creauit corpora: q hodie a quibuſdam dñr elementa. Deniq; particulas quidẽ calidas, & ſiccas, q alijs mixtæ erant ad locum ſuperiorem Deus conuulit, & ex eis, adiunctis tñ quibuſdã ex tribus reliquis particularum generibus vnum conſtituit: qd a partibus dñantibus ignis vocatur: particulas vero frigidas, & ſiccas ad locum inferiorẽ deduxit: atq; ex eis alijs quibuſdã adiunctis vnũ corpulentũ, & obtuſum, qd a partibus dñantibus terra vocat adiunxit. Ex particulis calidis, & humidis adiunctis alijs aerẽ. Ex frigidis, & humidis aquã. Iſido vbi ſupra. Ilen Græci materiã primã vocant: nullo modo formatam: ſed oĩum corporalium formarum capacẽ: ex qua viſibilia hæc elemẽta formata ſunt: q ſibi quadã concordia, & cõione cõueniunt. Nã ſic inter ſe naturali cõione iuncta dñr, vt ignis quidem in aere deſinat: aer in aqua denſetur: aqua in terra craſſeſcat: rurſuſq; terra diluatur in aquã: aqua rareſcat in aerem: aer extenuet in ignem.

Cur Deus illam confuſionem creauit, quam non diu permanſuram cognouit. Cap. V.

GVilelmus de Conchis. Sed fortaſſe dicet aliquis: creator, qui oĩa ſolo dicto creauit, & antequam fiant cognoſcit. Cur ex quattuor elementis illud cõpoſuit qd non diu permanſurum cognouit. Opera itaquam creatoris videmus: ſed cauſas ignoramus: quod tñ nobis inde vr, dicemus. Omne opus vel eſt creatoris, vel naturæ, vel artificis. Opus creatoris eſt elementorum, & animarum ex nihilo creatio: mortuorum reſuſcitatio: partus virginis, & ſimilia. Natura vero eſt, quædam vis rebus inſita, ſimilia de ſimilibus procreans. Opus igitur naturæ, q hoies ex hoĩbus naſcũtur, aſini de aſinis, & ſic de alijs. Opus autẽ artificis eſt, quod ab hoĩe contra naturales indigentias componitur: vt veſtis contra frigus: contra aeris intemperiem domus. Sed cum natura aliqd operatur, primo quoddam cõmixtum operatur: deinde paulatim format, & diuidit: prius namq; operatur mixtum: deinde qd in eo eſt fęculentum, & graue ad infimum locum trahit: quod vero leue eſt, ad ſupremum, qd mediocre ad medium locum. Similiter in lacte mixtum creat tres ſubſtantias: quas poſt homo adiuuante natura artificio ſeparat. Quia igitur natura, & artifex non poterãt ad operationẽ creatoris aſcendere: voluit creator ad illorum operationẽ condeſcẽdere. Si.n. hoc non eſſet: debilitas naturæ putaretur quotiẽs ab ea aliqua mixta crearent. Vel vt alij dñt, mixtum creauit, vt ſignaret quanta cõfuſio rerum eſſe poſſet: niſi ſua dilectio res ordinaret: hinc oẽ corporeũ importuno motu dixit Plato fluitãs, naturalẽ motũ elementorum conſiderans; quo duo a centro duo ad cẽtrum mouent, & hæc inquit ex inordinata iactatione, Deus in ordinem redegit. ſ. q fuit: ſed quæ eſſet, niſi res ſic ordinauiſſet.

Qualiter elementorum commixtio fieri poſſit. Cap. VI.

ISidorus vbi ſupra. Quapropter oĩa elementa oĩbus inſunt: ſed vnumquodq; eorum ex eo, qd amplius hẽt accipit vocabulũ. Guilelmus de Conchis. Sed quõ inquit in igne põt eſſe particula frigida. In aere vero vel in aqua ſicca. Ignem vtiq; certum eſt eſſe conſpicuę naturæ, ſeque, & alia conſumere. Item certum eſt ignis partem in hieme maximẽ inſpiſſari, et in aerem mutari. Qđ igitur vel a ſe vel ab alio, in vno tẽe de igne conſumit, oportet q in alio reſtaurent in æſtate, partem igitur aquæ quam prius in aera mutauit, poſtmodum in ſe attrahit: hinc eſt, q dixerunt philoſophi, ignem humorem nutrire. Illud vero, quod attrahit niſi retineat, & digerat nõ transformat. In hoc autem oẽs philoſophi conſentiunt: q frigiditas, & ſiccitas operantur vim retentiuã. Calor, & humiditas digeſtiuã. Calor.n. ſiccus rem conſumit, & cremat: Frigus ſiccum congelat, frigus humidum diſſipat. Solus igitur calor humidũ digerit. Eſt igitur digerere aliquid in aliud per ebulitionem trãſmutare. In eodem ẽt igne eſt vis expulſiua: qua expellit ſuperflua, quæ ex frigido, & humido conſiſtit. Eſt etiam vis attractiua, quæ ex calido, & ſicco prouenit. Sunt igitur in igne quatuor particularum genera, dominantibus tamen calidis, & ſiccis. Eodem argumento poteſt probari de reliquis. Cum ergo aqua & aer retineant: in eis vis eſt retentiua, quæ ſine frigido, & ſicco eſſe non poteſt. Præterea cum duo inferiora naturaliter frigida ſunt: accidentaliter tamen quandoque calefiunt calore, qui a ſuperioribus deſcẽdit, vel in ſubiecto, vel ſine ſubiecto: ſed cum ſine ſubiecto eſſe non poſſit, in ſubiecto deſcendit. Quod ſcilicet ſubiectum cum deſcendit mobile eſt ad centrum. Eſt ergo frigidum. Sola namq; frigida naturali grauitate tẽdunt ad imũ. Eſt ergo in igne aliqd naturaliter frigidũ: ſed accidẽtaliter calidũ, qđ tñ naturali motu deſcẽdit, & tãgẽdo aquã vel terrã illas calefacit.

Quòd Ignis & terra ſecundum Platonem ſunt duo mundi fundamenta. Cap. VII.

IDem. Vt autem ait Plato, diuini decoris ratio poſtulabat fieri talem mundum, qui & viſum pateretur, & tactum: vt homo his duobus ſenſibus, & in creatione, & in gubernatione ſui creatoris, potentiam, ſapientiam, bonitatem perpendens, potentiam timeret, ſapientiam veneraretur, bonitatem imitaretur. Deinde proſequitur dicens: conſtabat autem nil poſſe videri ſine ignis beneficio: neque tangi ſine ſolido: nec ſolidum eſſe ſine terra. Ideo fecit Deus duo fundamenta, ignem ſcilicet, & terram. Verumtamen nec viſus etiam ſine terra poteſt eſſe: nec tactus ſine igne. Maximus namque ſplendor viſum diſſipat: maxima obſcuritas extinguit: ſplendor temperatus conſeruat. Cum igitur in igne ſit maximus ſplendor, ne viſum diſſipet, vt aliquo obſcuro adiuncto temperetur oportet. Quoniam ergo ſola terra obſcura eſt ex prædictis quattuor corporibus: neceſſe eſt ſplendorẽ temperari, vt poſſit eſſe viſus: hinc quoque natura in oculorum medio nigrum quoddã ad temperandum ſplẽdorem illorum creauit, melancoliam inſuper quæ nigra eſt, & obſcura eadem cauſa ad oculos mittit, & ob hoc etiam per hos oculos melancolia purgatur. In viſu igitur aliquid terra operatur. Cæterum vt ait Hypocras: nihil poteſt ſenſu percipi niſi prius inſtrumentum vertatur in naturam ſenſę rei. Inſtrumentum dicit quandam aeream ſubſtantiam quam anima a cerebro per neruos ad exteriora mittit: cum ergo hanc ad volam manus quæ (vt melius ſentiat) eſt neruoſa, tranſmittit: ſi tangit rem calidam calefit: cum quo calore ad cerebrum vbi eſt ſedes animæ, non quòd ibi ſolum ſit, ſed quòd ibi diſcernit, reuertitur: ſicq; in illo inſtrumẽto calorẽ ſuum percipit. Similiter & fit cum aliquid frigidum tãgit. Sed cum ignis qui ſemper in motu eſt, principium motus ſit: ci eſt quare hoc inſtrũ ad exteriora diſcurrit ac redit: & igit ignis in tactu aliqd operatur.

Quòd inter hæc oportuit duo eſſe media. Cap. VIII.

VErum hęc duo ignis terraque, duo mundi fundamenta a Platone dicta, non potuerunt eſſe ſine medio: alioqnin vel locus vacuus inter vtrunque remaneret: vel ignis ad terram deſcenderet, aut terra ad ignem aſcenderet. Sed vtique locus ſine locato eſſe non poteſt: Et ſi terra ad cœlum aſcenderet: cum naturaliter ad cẽtrum moueatur, ad imum tenderet. Si ignis ad terram naturali motu quo a centro mouetur aſcendere laboraret: ſicque præclara mundi machine ſolueretur. Si enim iſta corpora ſine medio ſe ſe tangerent, ignis ſubtilitate ſua terræ poros intraret: motuque ſuo, ac acumine partem a parte diuideret: & quicquid in eius ſuperficie eſſet deſiccando illam cineraret: denique quod deterius eſſet, homo propter quem omnia creata ſunt, in terra viuere non poſſet, nec alia bruta, nec herbę, nec arbores, quæ homini deſeruiunt, exiſterent: porro nec vnum ſolum creauit Deus medium inter illa: ſed duo. ſ. ignem & aerem. Nam ſi ſolus aer in medio eſſet: cum plus habeat ſe ad naturam ignis, quàm terræ citius in illam tranſiret: paulatimque mutatus & igni terram combureret: prædictaque incommoda ſequerentur. Similiter etiam ſi aqua ſola in medio poneretur: cum plus ſe habeat ad terram quam ad ignem, citius in eam verteretur. Et ſic igni terra iungeretur. Sed fortaſſis aliquis dicet. Nonne potuit Deus, in medio iſtorum aliquod creare corpus, quod ęqualiter ad duo extrema ſe haberet. In potentia quidem diuina nullum pono terminum: ſed tamen dico, q ſi hoc feciſſet: aer nõ eſſet, ſine cuius ſpiritu homo viuere nõ poſſet: nec aqua, cuius vſus in multis eſt homini neceſſarius.

Adhuc

Adhuc de eodem. Cap. IX.

CAeterum etiam ſi ſine homine mūdum Deus eſſe vellet, nec ſic manente rerum natura vnum medium inter hæc extrema ſufficere poſſet. Cum enim terra & ignis in tribus qualitatibus contraria ſint. Eſt enim terra corpulenta, obtuſa, immobilis. Ignis vero ſubtilis, acutus, mobilis: ad medium vel vnam ſolam qualitatem de tribus prędictis, ab vtroque acciperet: vel duas ab vtroque, vel ab altero vnam, ab altero duas. Si enim nullam haberet, conueniens illorum medium non eſſet. Omne.n. medium qualitatibus extremorum participare debet. Si ab vtroque vnam ſolam acciperet: quid inde ſequeretur. Accipiat a terra ſolum eſſe corpulentū, cum hoc non poterit habere ab igne ſubtilitatem, ſunt.n. duo contraria. Habeat igitur ab igne ſolum eſſe acutum, erit igitur corpulentum & acutum: ſed neque mobile, neque immobile: qđ ratio non patitur. ſimiliter & in alijs poteſt prudens intelligere lector. cum.n. immediata ſint circa corpora corpulentum & ſubtile, obtuſum & acutū, mobile & immobile, ſi illud mediū vnū ab vtroque acciperet, remanerēt duo immediate cōtraria: quorū vtroque careret. Item ſi vnā tm̄ de illis ſex qualitatibus ab vtroque accipet, duas tm̄ hēet. cum vnumquodque extremorum hēat tres: & tunc debilius illis conueniens non eſſet medium, neq; ſe, neq; illa ſeruaret. Si aūt ab vtroq; duas hēt. nunc quatuor hēt: qđ vtiq; non poſſet, quin duas cōtrarias hēet. Si vero ab altero vnā ab altero duas acciperet: plus ſe hēt ad illud a quo plures acceperat, ſicque citius in illud tranſmutaretur, mundique machina ſolueretur. Itaque duo in medio ſunt creata: quorū vtrumque a proximo recipit duas de prædictis qualitatibus a remoto vnum. Eſt.n. aqua corpulenta obtuſa mobilis. Aer vero ſubtilis obtuſus, & mobilis.

De Sinzugia ideſt de coniungatione quatuor elementorum. Cap. X.

IN hac ergo ſolida Sinzugia corpora ꝑdicta concordātiū.n. vicina ſunt, duas qualitates habent oēs. In tertia differūt. Similiter ſ plana Sinzugia cōcordāt: eſt.n. terra frigida, & ſicca, aqua frigida, & humida: aer calidus, & humidus, ignis calid⁹, & ſiccus. In pōdere ēt cōueniūt, qa quāto terra aqua pōderoſior ē, tm̄ aqua aere: aer igni, & econtra. Eſt aūt Sinzugia quārū ad vocē coniugatio, ſed quantum ad ſignificationem Sinzugia eſt eorum quæ in qualitatibus differunt per medium coniunctio ſicut terra, & ignis cōiunguntur duobus medijs. Terra vel aer. Et aqua vel ignis, vnu extremorum per duo media eſt ſolida: quia illorum contrarietas in tribus exiſtit qualitatibus, quemadmodum ſoliditas in tribus dimenſionibus, vel quantum ad ſimilitudinem ſolidorum numerorum ſunt coniuncta. Sinzugia vero terræ vel aeris, vel aquę & ignis eſt plana: quia contrarietas illorum in duabus eſt qualitatibus, quemadmodum planicies in duabus dimēſionibus, vel quantum ad planorum numerorum ſimilitudinem ſunt coniuncta. Ex imagine mundi. Hæc itaque ſingula proprijs qualitatibus: quaſi quibuſdam brachijs ſe inuicem tenent: & diſcordię ſuæ naturam concordi fœdere viciſſim commiſcent. Nam terra frigida & arida frigidæ aquę connectitur. Aqua frigida & humida aeri humido aſtringitur. Aer humidus, & calidus calido igni aſſociatur. Ignis calidus, & aridus aridę terræ copulatur. Ex his terra vtpote grauiſſima imum. Ignis vtpote calidiſſimus ſupremum locum obtinet. Alia duo mediū qđ ſoliditatis vinculū quoddā: Quorū aqua grauior: ꝓximum terræ. Aer leuior igni ꝓximum locū poſſidet.

De ordine vel pondere ipſorum. Cap. XI.

AVgu. ſuper Gen. ad litterā li. 2. Elementa ergo quatuor, non tm̄ locis: ſed & qualitatibus diſtingui probantur: vt pro qualitatibus proprijs, etiam loca propria ſortirentur. Aqua. ſ. ſuper terram, quæ ēt ſi ſub terra ſtat aut labitur. ſicut in antris, & cauernis, non tn̄ ea parte terræ quam ſupra, ſed ea q̄ infra ſe habet, continetur. Nam ſi ex parte ſuperiore pars aliqua terræ delapſa fuerit non manet ſuper aquam: ſed ea prærupta demergitur: & ad terrā vertit: ibique tanquam in loco proprio conquieſcit. Illud itaq; pſalmi, Qui fundauit terram ſuper aquas, ſi quis ad litteram cogit intelligi, non incongruenter vel ſublimia terrarum ſiue cōtinētium ſiue inſularum ſignificat, q̄ ſunt aquis ſuperiora, vel ipſa tegmina ſpeluncarum quæ ſup aquas pendula ſoliditate ſunt firmata. Aerem vero ſuperiorē eſſe aqua: hinc patet quia nullum vas ab ore impreſſum aquis pōt impleri: vſ.n. vas eſſe vacuum: ſed aere plenum eſſe probatur cum ore imo in aquam deprimitur. Nam quia ſuperius non inuenit locum exeundi. Nec inferius irrupens aquis ſubter eas cum ire natura permittit: plenitudine ſua repellit eas: nec in vas intrare ſinit. Cum aūt vas, ita collocatur, vt non hēat os deorſum ſed in latus inclinatum: tunc intrat inferius aere exeunte ſuperius, hinc etiam probatus nihil eſſe vacuum. Itemque ſi vaſis erecti pateat os in cœlum cum infundis aquam aer ex alijs partibus a qua nō infundis ſurſum euadit: & aquę deorſum locus ſit. Quod ſi in ore vas deprimimus, vt vel ex latere vel deſuper aquę repente deſluant: & vndique os vaſis obtegant aer ſurſum nitens eas diſrumpit vt eis ad ima locum faciat. Et ipſa diruptio ſingultus vaſorum eſt, dum partibus fugit, quia totus propter oris illius anguſtias exire tam cito non poteſt, porro ſi ſub aquas aer cogatur ire ex vaſe: vt illo cedente, vas ab ore in ima preſſo replere velles, facilius vndis vndique operitur quàm per os eius ab inferiori gutta exigua locum intrandi reperiat. Iam vero ignem ad ſuperna emicantem, etiam ipſius aeris naturam velle tranſcendere ex hoc patet, quia ſi quis faculam accenſam capite deorſum teneat nihilominus flammę crinis ad ſuperiora aſcendunt: ſed conſtipatione aeris circumfuſi ſuperata extinguitur, & in eı⁹ qualitatē cōmutat.

De Mobilitate elementorum. Cap. XII.

GVilelmus, de Conchis. Hæc aūt quatuor corpora diſcernendum eſt: vtrum ſint mobilia, an immobilia. Motuum enim alius eſt ſecundum ſubſtantiā generando & corrūpendo: alius ſm quantitatem per augmentum & diminutionem, alius ſecundum qualitatem, mutatione de vna in contrariam: alius ſecundum locum: cum ergo iſta & ſecundum ſubſtantiam ſaltem in partibus ſui moueantur & creſcant ac minuantur, & qualitatibus alterentur: cur illa eſſe mobilia dubitentur? Denique ad generationem & corruptionem partium in quadam parte anni duo ſuperiora quæ naturaliter ſubtilia ſunt, accidentaliter ſpiſſantur: & in duo inferiora pars eorum tranſmutatur. In alia vero parte duo inferiora quæ naturaliter corpulenta ſunt accidentaliter ſubtiliantur: vnde in duo ſuperiora tranſmutātur. Cęterum quia infimus mundi locus elemento ſolidiore. i. terra eſt occupatus: & aſcendere contra naturam eius eſt: nulla ſpecie tranſlationis ſecundum locum moueri poteſt. Similiter cum ſolus ignis ſuper aera ſit vnde aſcendere non poteſt: deſcendere vero contra naturam eius eſt, trāſferri non poteſt: duo ergo media in eodem loco mouentur. De motu vero aeris quo aura vento turbinis fulgure fulmine ſcintillationibuſque mouetur, cum de ſublimibus loquemur differemus. De æſtuationibus quoque maris, & accidentalibus aquarum commotionibus, cum de infimis erit ſermo dicemus. Manet ergo mundi machina inconuulſa quia non habent quo tranſeant ea quæ dicuntur elementa. Ariſtoteles in libro de cœlo & mundo. Corporibus autem ſimplicibus eſt naturalis quies. Res.n. aut quieſcit violenter, aut quiete naturali neceſſario. Et vbi quieſcit naturaliter, illuc intendit naturaliter. Natura.n. eſt in vnoquoq; principium ſui motus: virtus autē eſt principium motus eius qui eſt a re alia. Omnis itaque motus, aut eſt naturalis, aut accidentalis. Naturalis eſt a virtute cum auxilio naturæ vt lapidis deorſum. Accidentalis autē a virtute non cum auxilio naturæ vt lapidis ſurſum. Verumtamen in his duobus motibus vtē aere ſicut inſtrō, vnicuique autem rerum eſt motus (naturalis vnus) accidentales vero plures.

De mutua permutatione ipſorum. Cap. XIII.

ISidorus, vbi ſupra. Denique quatuor elemēta vt dictum eſt ita formata ſunt, q̄ ſibi quadam concordia & communione conueniunt. Nam ſic inter ſe naturali ratione innēxa dicuntur, vt ignis quidem in aere deſinat: aer in aqua denſetur: aqua in terram craſſeſcat: ruſuſque terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aerem, aer extenuetur in ignem. Ariſtoteles in primo libro Metheororum. Aqua quidem exiſtit in aere. ſ. per euaporationem. Et aer exiſtit in aqua: quia ſic diſpoſuit vtrumq; Deus glorioſus, & ſublimis. Non autem ex omni aqua fit aer. Sed ex vapore remanente multo per caliditatem cum ſua humiditate, qū eleuatur ex aqua & terra. ſ. vapor aquoſus. Similiter nō fit aqua ex oī aere, ſed ex aere multi vaporis qū congregatus & ſpiſſatur: ſic ergo aer & aqua continue alterantur ad inuicem. Dico autē quia ſuper illud qđ eſt ſup terrā vincit aqua & aer ſine igne: q̄ ſi ignis vinceret, combureret illud & ſiccaret. Ignis autē purus, & non turbidus eſt contingens orbem lunę. Seneca vbi ſupra. Omnia ergo elementa in oībus ſunt & omnium alterni recurſus ſunt. Quicquid alteri perit, in alterum trāſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus cōſtitutas examinat. Ne ꝓportionē ęquitate turbata mundus poſt poneret. Nubiq̄ ſine igne eſt aer detrahe illi lacorem, rigeſcet & ſtabit durabit & trāſiet in humorē? Sed nihilominus qđque non ſine humore eſt, & ideo facilior eſt inuicē tranſitus quia illis in q̄ tranſeundum eſt iam mixta ſunt: hēt ergo terra humorem & hunc exprimit: habet etiā aera, & hunc hyberni frigoris vmbra denſat vt humorem faciat. Hieronymus. In terræ quoque viſceribus ferrum & lapides decernuntur, in quibus ignis latitat: aerē Ī terra eſſe probat, dum humectā terra temperiem ſolis acceptans vapores largiſſimos exalat.

Qualis

Qualis fuit illa congeries prima. Cap. XIIII.

GVilelmus de Cōchis. Terra vndiq; aquis cooperta, aqua verò vſque ad magnam partem aeris eleuata, aer aũt, & ignis ſpiſſiores, quàm modo ſunt, quę ſpiſſitudo ex particulis terrę, & aquæ, q̃ illis inerãt proueniebat. Petrus Lõbardus. Igitur ſm cõmunẽ ſanctorum traditionem, primò materia rudius atque informis quatuor elementorũ commixtionem atq; confuſionem tenens creata eſt. Poſtea per interualla ſex dierũ ex illa materia rerum corporaliũ genera ſunt formata ſm ſpecies proprias, hãc autem materiam appellabat Moyſes terrã, quia indecora erat, & abyſſum, quia commixta, & confuſa carens ſpecie diſtincta, aquam quoq;, quia fluitabat, vel quia oĩa terrenaſcentia ab humore cõcreantur, & nutriuntur, ita ſub his nominibus rerũ viſibilium ſignificata eſt illa informis materia, & inuiſa, quæ nulla ſpecie cerni aut tractari poterat propter infirmitatẽ paruulorũ, qui minus idonei ſunt inuiſibilia cõprehendere, erat autẽ moles illa tenebroſa lucis abſentia, ſuper quã ferebatur ſpiritus Dei, ſicut rebus fabricandis ſuperfertur volũtas artificis, vt perficiat qđ incepit. Hugo de ſacramẽtis. Vr̃ etiam moles illa qñ creata eſt ibidẽ ad eſſe prodiiſſe, vbi nũc formata ſubſiſtit Erat q; terrenũ hoc elementum in vno eodemq; loco medio ſubſiſtens. Cætera vero tria in permixtione vna confuſa circumquaq; ſuſpenſa, eouſq; in altum porrigebantur quouſque nunc ſummitas corporeæ naturæ pertingit. Et ſicut quibuſdam videtur vltra firmamenti locum extenſa in inferiori parte ſpiſſior atq; groſſior erat, in ſuperiori vero rarior, & ſubtilior de qua rariore ſubſtantia putantur aquæ eſſe, quę ſuper firmamentum eſſe dicuntur. Talis fuit mũdi facies in principio ante formationem eius ac diſpoſitionem.

Aſſertio Auguſtini, quòd omnia ſimul creata, & formata fuerunt. Cap. XV.

QVidam tamen ſancti tradunt omnia ſimul in materia, & forma creata fuiſſe, quod Auguſt. ſenſiſſe videtur. Actor. Ex libris Auguſtini omnia, quæ a principio Geneſeos narrãtur vſque ad locum illum, fons autem, & fluuius aſcẽdebat. Ait Auguſt. facta fuiſſe non in tempore, vel per tempora, ſed in radice tẽporũ Quã ſententiã multis rationibus, & cõiecturis litteræ probare nitit̃ Scriptũ eſt enim. Qui viuit in ęternũ creauit omnia ſimul. Itẽ indignũ videtur hoc de tã potente artifice ſentire, quia omnia ſubito põt operari, ꝙ quemadmodũ figulus primò præparauerit maſſam ſuã informem, vt poſtea per interualla ſex dierũ vaſa ſua, & creaturas ſingulas in proprias ſpecies formarit, & tandem, quaſi ex labore, & operis difficultate fatigatus ſeptimo die requieuerit, ſicut videtur ſonare litera geneſeos. Quod enim figulus, & quilibet artifex materialis operatur ſucceſſiuè, hoc prouenit ex infirmitate: quia ſcilicet non poteſt ſubito operari. Præterea ſi lux quæ primo die facta fuiſſe legitur. corporalis fuiſſe intelligatur: ſicut dicit expoſitio communis: videtur fuiſſe creata ſuperfluè: quia non ſeruiuiſſet homini. propter quem creata ſunt cuncta ſenſibilia. Nondum enim erat homo creatus: quando lux illa viciſſitudinem diei, & noctis exhibebat, quod fecit tantum vſque ad quartum diem, in quo creata ſunt luminaria: vnde magis videtur ibi intelligenda fuiſſe lux ſpiritualis in angelica creatura: alioquin ſi lux illa in circuitu ſuo peragebat diem, & noctem: vt quid poſtea factus eſt ſol in poteſtatem diei. Ad hoc ſole curſum peragente tunc nobis fit mane quando apparere incipit in Oriente: Nobis aduesperaſcit quando ad Occaſum declinat: & tunc oritur in inferiori hemiſperio. Semper ergo eſt dies ſemper & nox: licèt in diuerſis locis. Vnde quòd modo dicimus eſſe diem, vel noctem, ſiue mane, vel veſpere, intelligimus quo ad nos. Sed non fuit homo creatus vſque ad ſextum diem. Et non erat cui viciſſitudo illa diei, & noctis exhiberetur. Cæterum poſtquam de luce dictum eſt: vidit Deus lucem, ꝙ eſſet bona. Additur. Et diuiſit lucem a tenebris. Et videtur ꝙ ſuperfluè: quia non poteſt eſſe lux niſi diſcreta a tenebris: cum tenebrę tantum ſint ex abſentia lucis.

Item ad idem per coniecturas littera. Cap. XVI.

PRæterea de quolibet genere creaturæ ſigillatim dicitur. vidit Deus, ꝙ eſſet bonum, præterquam de homine. Cuius ratio aſſignatur: quia malus in proximo futurus erat per peccatũ. Et de opere ſecundæ diei, cuius ratio ponitur. Quia binarius eſt infamis: eo ꝙ primus ab vnitate recedit quam diligit Deus. Similiter & de nocte non dicitur dixiſſe Deus, quòd eſſet bona: ſed ſingulariter de luce hoc dicitur. Et ſtatim quaſi lucem à probando, & noctem reprobando diuiſiſſe dicitur lucem tenebris. Quin etiam poſt illam diuiſionem, & appellationem diei, & noctis nuſquam per totam ſeriem ſeptem dierum ſit aliqua mentio de nocte; ſed tantum de veſpere, & de mane; quæ vtiq; diem non perficiunt, ſed tantum initiant, & terminant. Cur itaque hoc, niſi quia lux, & tenebræ referendæ ſunt ad creaturas ſpirituales, ideſt ad Angelos, ſcilicet lux ad bonos, in quib. Deus gratiæ & ſapientiæ ſuæ lucem approbauit. Tenebræ vero ad malos, in quibus fumum & caliginem ſuperbiæ reprobauit. Adhuc cum certum ſit tam ex veteri, quam ex nouo teſtamento, luciferum & complices ſuos corruiſſe e cœlo, & ſic a ſocietate ſanctorum angelorum diuiſos fuiſſe. Scriptum eſt enim in Iſaia. Quomodo cecidiſti de cęlo Lucifer &c. Et in Ezechiele. Peccaſti cherub, & eieci te &c. Et apertius in euangelio: Videbam ſathanam &c. Et alibi. In veritate non ſtetit. Abſurdum eſt valde, vt inter opera Dei primaria non exprimat ſcriptura de angelis; non ſolum eorum creationem, ſed & bonorum cõfirmationẽ & malorum ruinam; quod vtiq; nuſquam in tota ſerie ſex dierum poteſt intelligi, niſi in diuiſione lucis a tenebris. Item cum ſm dicatur reſpectu primi. Cur non dr̃ dies primus, ſed vnus, niſi ad commẽdationem vnitatis angelorum, qui vna charitate coniuncti Deo concorditer ſeruiunt & inuicem ſoliciti ſunt ſeruare vnitatẽ ſpiritus in vinculo pacis. Item cur in creatione lucis duplicatur tãmodo verbũ faciendi, quia dr̃ fiat lux, & facta eſt lux In alijs aũt triplicatur, vt in firmamento, dr̃. n. fiat firmamentum & fecit Deus firmamentũ, & factũ eſt Ita. Sed ſi cœlum, & terra, & virgulta & herbæ non ſimul, ſed per interualla dierũ vel tpum facta ſunt, ſicut vr̃ ſonare littera: cur poſtmodũ hæc oĩa ſcriptura epilogãs ſub vna die teſtat̃ facta fuiſſe dicẽs. Iſtæ ſunt gñationes cęli, & terræ qñ creatæ ſunt in die quo fecit Deus, &c. niſi, q̃a vnus factus eſt dies, & nõ plures in quo oĩa facta ſunt. Cuius varia repetitione ſeptẽ dies ibi numerantur, & non ſucceſſio dierũ. Vnde & alia trãslatio ſic habet. Cũ factus eſt dies fecit Deus cœlũ, &c. propter huiuſmodi rationes, & coniecturas literales, viſum eſt Auguſt. ꝙ ſimul omnia facta ſunt in materia, & forma.

Expoſitio eiuſdem litteræ ſecundum Auguſt. Cap. XVII.

CVm ergo dicitur, In principio creauit Deus cęlum, & terrã. ſm Augu. nominibus cęli, & terræ intelligitur materia ſpiritualis, & corporales creaturæ, q̃ præceſſit ipſas res formatas, nõ tpe, ſed origine, ſicut ſonus cantum. Sonus. n. formatur in cantũ. Nec apparet informitas materiæ corporum: niſi in eorum mutatione, cum. ſ. ex vna forma in aliam trãſeunt. Huiuſmodi. n. trãſitus de forma ſit per quoddã informe, quod vocatur materia informis priuata omni forma, & eſt capax oĩum formarũ in quas mutantur res mutabiles: Et ita non cognoſcitur niſi per poſitionem ſui cõtrarij, ideſt formæ, ſicut nec tenebræ niſi per lucẽ, nec ſilentium niſi per ſonum. Similiter creatura ſpiritualis habet vitã informẽ in ſe, ſ. non conuerſa ad creatorem, dum. n. ad eum cõuertitur formam capit ab eo quã illi aſſimilatur, & hæc vitæ informitas non appareret in ſanctis Angelis qui perſtiterunt in forma conuerſionis. Sed in malis, qui formam illam ſapientiæ vel nunquam conuerſione acceperunt, vel auerſione amiſerũt, & ad nihilum redacti ſunt, id eſt propriè nihil. Vnde in Iob diabolus nõ dicitur eſſe, quia ab eſſe defluxit non ad eſſe, & ideo minus eſt. Quoniam ergo duplex eſt creatura, ſ. corporalis, & ſpiritualis, quarũ neutra immediatè defluxit a creatore, ſed p quãdã informitatem q̃ prope nihil eſt, ea quæ formata ſunt ſingula per conuerſionẽ ad ipſum, Rectè in principio creationis ipſarũ rerũ vtriuſq; naturæ informitas, nomine cęli, & terrę inſinuatur, ſ. nomine cęli uita informis creaturę ſpiritualis. Et nomine terræ materia informis creaturę corporalis. Nã quia hęc duo nec omnino nihil ſunt, nec aliquid perfectum, ſed medium verũ vtrũq;, congruè Moyſes modũ creationis, quo ex nihilo facta ſunt oĩa explicare volẽs, in ipſo exordio materiã inſinuat vtriuſq; creaturæ informẽ, per quam res ipſe creatę, ex nihilo in aliquid tãquã per mediũ tranſierũt, & hoc nominibus cœli, & terræ, quia aliquibus. vſitatis vocabulis oportet ea exprimere, vt ſenſu tardioribus vtrũq; innoteſceret: vtraq; informitas apertius inſinuat̃, cũ dr̃, terra aũt erat inanis, & vacua, &c. Noĩe. n. terræ materia corporũ informis exprimit̃, de qua in lib. Sapiẽtiæ dr̃. Creauit orbẽ terrarũ ex materia inuiſa, vnde hic habet alia trãslatio, terra erat inuiſibilis, & compoſita. Nomine autem abyſſi vita informis Angelorum, qualis eſſet, ſi non ad creatorem conuerſa fuiſſet, hæc ergo duplex informitas ſiue inchoatio creaturæ ſtetiſſet in informitate ſua, niſi pro conuerſione ſui generis ad creatorem ſuum formam acciperet, & ſic perfecta creatura fieret.

De Senaria conuerſione creaturæ. Cap. XVIII.

NEc aũt conuerſio creaturæ cuiuſq; generis explicat̃ per ſex diſtinctiones. Cũ de vnoquoq; genere dicitur, dixit Deus, fiat &c. Sic ergo dicẽdo p ſingula creaturæ genera, intelligit̃ reuocari pdicta informitas ad verbi formã incõmutabilem, vt formet̃ in ſpecies varias, iuxta rationes vel ideas, q̃ in ipſo verbo erant æternaliter. Ideo etiã in ipſa inchoatione creaturę inſinuãda, nõ dr̃, dixit Deus, fiat cęlũ, & terra. Quia formã verbi incõmutabiliter

ſtabiliter patri cohærētē nō imitatur imperfectio ſiue informitas creaturæ, quæ nomine cœli, & terræ intelligitur, donec ad ipſum conuerſa, formā ab eo pro modulo ſui generis capiat. Ideo etiam ibidem non fit commemoratio filij in quantum verbum: ſed in quantum principium: poſtea vero in conuerſione, ſiue formatione creaturæ, fit eiuſdem commemoratio in quantum verbum, vt ſcilicet per hoc ꝙ eſt principium inſinuetur exordium creaturæ exiſtentis ab illo adhuc imperfectē, per hoc autem ꝙ eſt verbum inſinuetur perfectio creaturæ ad ipſum reuocatæ, ſiue conuerſæ, vt formaretur inhærendo creatori, & pro genere ſuo imitando formam ſemper patri cohærentem. In ipſo itaq; exordio creaturę inſinuatur Trinitas creatrix. ſ. in Dei noīe Pater: Filius in principij noīe, Spiritus ſanctus, in hoc ꝙ dr̄ ſpiritus dn̄i ferebatur ſuper aquas, idest, benignitati eius placebat, vt ex materia fluxibili, & informi ad modum aquarum perficeret, quod inchoauerat. Similiter, & in conuerſione creaturæ, quæ incipit ab illo loco: dixit Deus, fiat lux, &c. eadē Trinitas inſinuatur. ſ. pater in Dei noīe: filius in verbi noīe: Spiritus ſanctus in hoc qđ dr̄: vidit Deus, ꝙ eſſet bonum. i. benignitati eius placuit, vt maneret iam perfectum, qđ placuerat, vt perficeretur inchoatum. Cōuerſionem ergo, ſiue formationem creaturæ incipit Moyſes a digniori explicare: cum dr̄, dixit Deus fiat lux, & facta eſt lux. i. per verbum ſuū vitā informem ſpūalis creaturæ, quæ prius vocabatur tenebræ, vel abyſſus: ad principium ſuū reuocauit ſiue cōuertit: vt ex ipſo formam ſapientiæ capiens fieret lux: de qua illuminatione dicit Apoſtolus 2. ad Corin. Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere illuxit in cordibus nr̄is. Et ad Eph. Eratis inquit aliqñ tenebræ: nunc aūt lux in dn̄o. In hac luce veritatis Lucifer ille non ſtetit ſed auerſus ab ea, quia noluit ei ſubijci, cōtinuo ad tenebras ſuas relapſus eſt. Ideoq; mox, vt dictum eſt, facta eſt lux: ſubiūgit, & vidit Deus lucem, ꝙ eſſet bona. Non aūt poſt diuiſionem lucis a tenebris dr̄, vidit Deus, ꝙ eſſet bonum, ne. ſ. talibus tenebris ſimul cum illa luce teſtimonium beneplaciti ſui perhibuiſſe Deus videretur: ſed magis eas reprobare: vbicunque. n. per ſingula opera dr̄ in fine, vidit Deus, ꝙ eſſet bonum: intelligitur approbatio rei perfectæ ſm̄ artem, q facta eſt ſapiētia Dei; per hoc ꝙ dr̄ diuiſit lucē a tenebris: intelligit̄ diſcretio, & ordinatio meritorū: in Angelis bonis, & malis, & ēt ſeparatio localis eorum ab inuicē: quia boni remanētib. I cęlo Empyreo, quaſi in aula regia, vbi nati ſunt: mali in hūc caliginoſū aerē corruerūt, q eſt eis, quaſi carcer vſq; ad diē iudicij.

De Cognitione Angelica matutina, & veſpertina.
Cap. XIX.

ANgelica vero creatura lucis æternæ particeps dr̄ lux. Quę ſtatim vt ad lucem increatam conuerſa eſt: facta eſt lux. in ipſa luce creante contemplata eſt rōnes oīum rerum creandarum quæ ideæ vocantur. Nihilominus ēt in eodem inſtanti cognouit ipſas res creatas in generibus proprijs. Sed prima cognitio q maior eſt, & clarior, matutina dr̄. Secunda, quia minor, veſpertina. Prima ēt rectè præcedit ſecundam. Quia Angeli non per creaturas cognoſcunt Deum, ſicut nos: ſed potius econtra: vtramq; aūt cognitionem præcedit ipſa ratio cuiuſlibet rei exiſtens in verbo ab æterno. Iuxta illud: quod factum eſt in ipſo vita erat: vbicunq; aūt de quolibet opere cuiuſlibet diei dr̄: dixit Deus fiat, Intelligenda eſt ſcripturæ intentio recurrere ad verbi æternitatē, in quo. ſ. erat ab æterno ratio rei faciendæ. Cum aūt dr̄, & factum eſt ita. Intelligenda eſt cognitio ipſius rationis rei creatæ quæ eſt in verbo, facta in Angelo contemplante ipſum verbum. Cum autem addatur, & fecit Deus. Intelligenda eſt factura ipſius creaturæ in genere ſuo. Noſtra tn̄ tranſlatio non hēt vbiq; hæc. ſ. tria, fiat, & fecit, & factum eſt. Sed vbiq; intelligenda ſunt. Ideoq; ēt in conditione lucis non triplicatur verbum faciendi: ſicut in alijs. Quia non primo cognouit Angelus illuminationem ſuam & poſtea illuminatus eſt. Sed in ipſa illuminatione cognouit: de alijs autem creaturis ſecus quarum rationes prius in verbo cognouit: & poſtmodū ipſas creaturas in genere ſuo. Et ideo de illis dr̄, fiat. ſ. quantum ad rōnem in verbo, & factum eſt quantum ad cognitionem in Angelo, & Deus fecit quantum ad eſſentiam in gn̄e ſuo proprio. Prius ergo in æterna ratione cognoſcit Angelus vniuerſam creaturam tāquam in ſua vera luce, & ob hoc tanq̄ in mane. Deinde ipſam in proprio gn̄e in quo naturaliter tenebreſcit, & deficit lux eius, quia in nihilum tendit cū ex nihilo ſit, & ob hoc tanquam in veſpere. Sed continuo fit mane: quia Angelus nō remanet in eo qđ creatum eſt, ei per dilectionem adhærendo, imò ſtatim refert illud ad laudē eius in quo illud faciēdū eſſe cognoſcit, & ibidē percipit cognitionem rōnis alterius creaturæ faciendæ, in qua veritate ſtās dies eſt. Nā ſi Angelus aliqua creatura vel ēt ſeipſo plus delectaretur q̄ illa luce cuius participatione beatus eſt, eo ipſo tenebreſceret, & de dia nox fieret. Sed quia ſcientiæ, & ipſius creaturæ electione, & delectatione præponit, ꝙ eam ſcit in ipſa veritate per quam facta ſunt oīa. Ideo per oēs ſex dies non noīatur nox: ſed poſt veſperam ſtatim ſubiungitur mane, & fit dies vnus deinde ſecundus, deinde tertius vſq; ad ſextum, pp ſenarium operum diſtinctionem: dies aūt vnus, & non primus dr̄ ad commendationem vnitatis Angelorum, vt ſupra dictum eſt, qui concordiſſimè lucem veritatis contemplantur, & ei obediunt, quib. mirabili fælicitate ſemper eſt dies, imò meridies, quia ſemper clare vident Deum, & ardent amore diuino. Semper mane, quia vidēt rōnem cuiuſq; rei faciendæ in Speculo. Semper veſpere, quia vidēt q̄libet creaturā i gn̄e ꝓprio. Vñ Dauid in pſalmo, quaſi volēs breuiter exprimere, q̄d ab Angelis, & aīab. factis abſq; tēporū viceb. agerec̄ i ipſa patria, veſpe, inq̄t, & mane, & meridie narrabo,

De Ratione Senarij dierum in operationibus Dei.
Cap. XX.

IDeo per ſenarium numerum creatio rerum explicat̄, vt oſtēdatur, ꝙ Dei perfecta ſunt opera. Nam Senarius eſt primus numerus perfectus tali perfectione, ꝙ partibus ſuis aliquotis ſimul ſumptis cōplet̄, q ratio inuenit̄ in numeris: hę aūt partes ſunt vnum duo tria, quæ ēt gradatim in trigonum ſurgunt. In requie vero diei ſeptimæ intelligitur Deus requieuiſſe in conſpectu Angelorum non niſi in ſeipſo. ſ. vt Angelica creatura q̄ cognoſcēdis eius operibus, & in ipſo, & ēt in illis tanquam dies cum veſpera præſentata ē, nihil melius eſſe cognoſceret q̄ illum, qui ab oībus operibus ſuis in ſeipſo requieſceret: quia nullo eorum indiget, vt ſit beatior. Et hæc ſeptima cognitio, quia non habuit veſperam: cum non ſit de creatura, ſed de creatore, a Deo benedici meruit, & ſanctificari. Sicut ergo Ioannes in Apoc. aperte vidit ea: quę nobis ſub figuris tradidit, & dn̄s in Euangelio, ea quæ aperte intelligebat populo ſub Parabolis proponebat: quia populus rudis aliter capere non poterat. Sic & Moyſes Spiritu ſancto reuelante, ſciuit quidem oīa ſimul creata fuiſſe in eſſe completo: tn̄ quia rudi populo Iudaico loquebatur, qui non potuit intelligere, vel capere qualiter Deus ſubito operatur. Ideo ſub diſtinctione ſex dierum opera explicauit: loquens de eo quaſi de hoīe qui p moras, & ſucceſſiones operatur, & poſt laborem operis requieſcit, vt hoīes. ſ. carnales ac rudes aliquāto poſſent mundi creationē mente capere, & ſic in eis ſalubriter ædificaret̄ fides: qua crederēt Deū oīa feciſſe: ſic. n. ſcriptura more ſuo ī ſuperficie lrę paruulis cōdeſcēdit: vt cū dicit Deū zelotē, iratū, pęnitētē, & hmōi. Sed qualiter poterit hęc Ang. ſnīa ſtare: cū ipſemet dicat ſuper Gen. ꝙ cæteræ creaturæ infra lucē. i. Angelū, nō fuerūt creatæ ſine Angeli cognitiōe. Ex hoc. n. vr̄, ꝙ Angelus ante cætera creatus ſit, & ita ꝙ nō oīa ſimul creata ſunt. Sed in his verbis innuit Augu. ꝙ res naturaliter prius ſūt in mēte artificis p diſpōnē, q̄ in eſſe actuali: Et hūc ordinē cognouit Angelus in ipſis reb. iā creatis: vñ nō oportuit ꝙ ante cætera creatus eſſet: vel forſitā, ꝙ ait Aug. oīa creata fuiſſe ſimul ī eſſe cōpleto de corporalib. creaturis intelligēdū ē, & nō de Angelo, q fortaſſis ante cętera factus ē: ſm̄ illud Eccleſiaſtici: prior oīū creata eſt ſapiētia. i. natura angelica participatione ſapiētię beata.

De die Spirituali, ideſt Angelo ſuper Gen. Cap. XXI.

AVguſt. Dies ille Spiritualis pręſentatus eſt oībus operib. Dei hoc ordine præſenti e quo ordine ſcientiæ, qua & in verbo Dei facienda prægnoſceret, & in creatura facta cognoſceret. Non per interuallorum temporalium moras: ſed prius, & poſterius habens in connexione cauſarum præcedentium, & ſequentium. Non enim cognitio fieri poteſt niſi cognoſcenda præcedat, q̄ iterum priora ſunt in verbo per qđ facta ſunt oīa, q̄ in ipſis quę facta ſunt in oībus. Hunc ordinem cognoſcens Angelus habuit prius, & poſterius in connexione cauſarum: in efficacia vero creatoris oīa ſimul. Nam ſapientia Dei, quæ attingit a fine vſq; ad finem, &c. Non vtiq; gradibus pertingit atq; greſſib. peruenit, ſed ineffabili virtute. Quapp q̄ facilis ei efficaciſſimus motus eſt: tam facile Deus oīa condidit, vt hoc ꝙ nunc videmus tpalib. interuallis ea moueri ad peragenda, quæ ſuo cuiq; gn̄i cōpetunt: ex illis inſitis rōnibus veniat quas tanquam ſeminaliter ſparſit Deus in ictu condendi, qñ dixit, & facta ſunt. Nō itaq; tarde inſtituti eſt, vt eſſent tarda, q tarda ſunt, ſed hos numeros tpa peragunt, quos enim crearent̄ nō tpaliter acceperunt. Illi aūt ſeptē dies quos lux corporis cæleſtis circumeundo explicat, & replicat, ſcdm quandā ſignificationis vmbrā nos admonent: illos dies quærere in quib. lux creata ſpūalis, cognoſcendis oībus operib. Dei: in ipſo ēt & in illis tanquam dies cum veſpera præſentata eſt per Senarij numeri perfectionem. Idē ibidem. Nemo ergo putet, ꝙ de luce, & die. ſ. ſpirituali diximus: non proprie ſed allegorice conuenire placēt. n. alia ſit lux ſpiritualis in Angelis, alia lux corporalis in Sole, nō tn̄ hic dicitur proprie lux, & ibi figuratè: vbi enim eſt verior lux, ibi verior dies. Cur ergo non verior veſpera, & verius mane?

Alia expoſitio eiuſdem ſecundum eundem. Cap. 22.

IDem in eodem. Poteſt etiam intelligi, ꝙ his diebus ſeptem, qui illorũ primarũ numero, & vocabulis cenſentur, per volumina temporum quotidie tranſcurrentibus, illi in rerum conditiona maneant, vt diei nomẽ intelligamus in ſpecie rei, quæ creata fuit. Noctemq; in eius priuatione, ſcilicet, cum amittitur ſpecies: aliqua mutatione a forma ad informitatẽ declinante, q̃ merito omni creaturæ ſine poſſibilitate ineſt, ſicut in cęleſtibus & ſuperioribus, ſiue ad implendã in infimis rebus pulchritudinẽ temporalem, quæ per ordinatas vices, quorumq; mutabiliũ ceſſionibus ſucceſſionibusq; peragitur, ſicut patet in rebus terrenis atq; mortalibus. Veſpera vero in omnibus, quaſi quidam ſit terminus conditionis perfectæ. Mane vero incipientia exordium: omnis enim creatura certis ſuis initijs, & terminis continetur, perfectis autem operibus diei ſeptimę dies quietis habet mane, & non veſperam, perfecta quippe creatura quoddam habet initium ſuæ cõuerſionis ad quietem ſui Creatoris, quia res cuiuſq; perfectio, non tam in vniuerſo cuius pars eſt, q̃ in eo a quo eſt, in quo ipſum vniuerſum eſt, pro ſui generis modulo ſtabilitur, vt quieſcat, i. vt momenti ſui ordinem teneat, dum enim ipſe manet in ſe, quicquid ex illo eſt retorquet ad ſe: vt omnis creatura, & in ſe habeat naturæ ſuæ terminum, quo non ſit, quod ipſe eſt, & in ipſo quietis locum in quo ſeruet, quod ipſa eſt. Initiũ ergo quietis huius creaturæ in Deo, illo mane ſignatum arbitror, qđ factum eſt poſt veſperã ſextæ diei, quia non poſſet in eo niſi perfecta requieſcere. Sex ergo diebus cõſummata: cœpit in eo a quo facta eſt requieſcere, vt requieſcere poſſet inuenit: tanto ſtabilius, & firmius quanto non ipſe huius, ſed ipſa illius ad quietem ſuam indiguit. Sed quia vniuerſa creatura, quicquid quibuſlibet mutationibus erit, non vtiq; nihil erit. Ideo vniuerſa creatura ſemper in Creatore ſuo permanebit. Et per hoc poſt illud mane nulla veſpera fuit.

Aſſertio aliorum Doctorum, & reſponſio ad Auguſtinum. Cap. 23.

HÆ duæ expoſitiones Auguſtini, quia litterales ſunt, fundamentum hiſtoriæ non auferunt. Sed alij, vt ſupra dictũ eſt, cõiter credunt & aſſerunt, ꝙ opera illa Dei primaria, per interualla ſex dierum facta ſunt, quam ſententiam Hierony. Grego. Beda, & plures alij commendant, & pferunt. Nec obſtat, ꝙ ſcriptum eſt, creauit oĩa ſimul, quia per oĩa intelligit materiam, & ſimilitudinem oĩum. Materiẽ quantũ ad corporalia q̃ ex ea formantur per ſex dierum interualla. Similitudinẽ quantum ad ſpiritualia, quia ſexta die creata eſt anima humana, cuius ſimilitudo iam pceſſit in angelica creatura: potuit quidẽ Deus oĩa facere ſimul in eſſe cõpleto, ſed voluit per ſucceſſiones ſex dierum propter ſenarij myſterium, qui numerus perfectus eſt, vt opera ſua oſtenderet pfecta eſſe, nec aliquid ibi deeſſe: vel etiam propter ſex mundi ætates pſignandas. In illis enim ſex diebus primarijs, quaſi in radicibus temporum creauit Deus res tp̃ales, & mutabiles, ex quibus voluerentur, & excurrerent tp̃a per ſex mundi ætates, quibus cõpletis eiæ ab operibus ſęculi in ſeptima ætate requieſcent, ſicut Deus a ſuis ſeptima die. Vnde ſcriptum eſt. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant a laboribus ſuis. Nec lux prima die facta eſt ſuperfluè, ſed vtiliter, ſ. vt in agendo viciſſitudinẽ diei ac noctis, ſuppleret vicẽ ſolis, qui quarto die creandus erat, & nõ ante. Ex huius tertio patebit inferius in ordinatione dierum: nec oportebat, ꝙ eius viciſſitudinem illam pberet, ſed quãdo illuminabat ſuperius hemiſperium in quo homo habitaturus erat: tunc reputabatur eſſe dies, quando aũt inferius nox, ſicut modo eſt de Sole. Nec poſt eã ſuperfluè factus eſt Sol, quia lux illa tenuis erat, & inſufficiens ad perfectam illuminationem mundi ſenſibilis. Et fortè non illuminabat, niſi ſuperiores partes, ſicut nunc ſtellæ de die. Ideoq; factus eſt Sol in poteſtatem, i. potẽtem illuminationem, & virtuoſam Dei ipſius.

Idem ad idem. Cap. 24.

CReauit autẽ Deus cum luce tenebras, i. vmbras ex obiectione corporum luci, & creatas diuiſit locorum diſtantie, & qualitate, ſ. vt nuſquã ſimul eſſent, ſed ſemper diuerſa hemiſperia e regione viciſſim ſibi vendicarent. Ideo eũe de tenebris non dicitur, ſicut de luce, vidit Deus, ꝙ eſſet bonũ, quia tenebræ nihil aliud ſunt, q̃ lucis carentia, vel ens ſine luce, de terra aũt nõ oportebat hoc ibi dicere, quia hoc reſeruabatur diei tertię, in quo aer diſpoſitus eſt, qui liber ab aquis notam nobis formam accepit, ſicut aqua terra. Vnde de his tribus, ſimul dicitur, vidit Deus, ꝙ eſſet bonum. Noctem vero per dies ſequentes non nominat, quia non oportebat, ex quo ſemel in opere primæ diei nominata eſt, ſed nominatur tantum initium, & finis diei, ſ. veſperæ & mane, quia in die fecit Deus cuncta opera illa primaria, non nocte ſicut creditur, propter myſterium, ſ. quia in luce operandum eſt, ſm illud. Ambulate, dum lucem habetis, &c. Non autem in nocte, i. in tenebris culpæ, vel etiam poſt lucem huius vitæ dicente dño. Me oportet operari, &c. Præterea licẽt ad litteram prime die facta ſit illa lux corporalis, & diuiſa a tenebris, nihilominus poteſt ſub eiſdem verbis myſticẽ intelligi diuiſio Angelorum bonorum, & malorum. Tradunt tamen Hebræi, ꝙ In ſecunda Angelus factus eſt diabolus. Ideoq; de opere illius diei non dicitur: vidit Deus, ꝙ eſſet bonum: quibus conſentire videntur illi, qui in ſecunda feria miſſam ſolent celebrare de Angelis, quaſi in laudem ſtantium Angelorum. Huic etiam ſententiæ videtur conſonare beatus Gregorius, qui dicit, ꝙ nomine firmamenti intelligantur Angeli confirmati, qui, ſ. ante confirmationem vocabantur nomine cœli, vbi dicitur. In principio creauit Deus cęlũ, &c. Nec refert, verũ dicatur dies vnus, vel primus, quia idẽ eſt, cũ vnitas ſit principium numeri. Cum vero res tripliciter factæ ſint, ſ. primo in diſpoſitione Dei, deinde in eſſe materiali, & tandem in eſſe formali. Ideo dicitur de quolibet genere, fiat, & fecit Deus, & factum eſt, vel ſicubi in textu non apponatur, de omnibus tamen intelligitur. Cum autem dicitur in die quo fecit Deus cœlum, & terram, &c. dies pro tempore iuxta morem ſcripturæ accipitur. Sic ergo communem opinionem ſuſtinendo, poſſunt diſſolui ſupradictæ rationes, quibus confirmari videtur opinio Sancti Auguſtini. Nos quoq; circa eandem cõmunem traditionem opera ſex dierum attentius pſequamur.

Ratio ordinis ſex dierum ſecundum quaſdam. Cap. 25.

CReationem mundi ſub operibus ſex dierum ſcriptura explicans, Inſinuat tria, ſ. diſpoſitionem, creationem, & ornatum. In prima die creationem, & quandam diſpoſitionem. In ſecundo, & tertio diſpoſitionem. In reliquis tribus ornatum. Actor. Oportebat enim primo creare mundum, quod factum eſt primo die, vel ſm alios ante omnẽ diem, & etiam ipſum mũdum creatũ illuminere, ne informis, & tenebroſus remaneret, ſed omnia opere in luce fierent, & hoc eadẽ prima die factũ eſt. Secundo maiores mundi partes diſponere, ſ. cœlũ, & aerem, & terram, quod factũ eſt ſecundo die, & tertio. Nã ſecundo die factum eſt firmamentum diuidens aquas ſuperiores ab inferioribus. In tertio aquæ q̃ totum aeris ſpacium occupabãt, & terram operiebãt, in vnum locum redactæ ſunt. Ita, ꝙ vnumquodq; elementorum propriũ locũ ſortitũ eſt. Tertio oportebat mundum ſic diſpoſitum ornare ad decorem, & vtilitatẽ, quod factum eſt tribus diebus reliquis. Et ſicut diſpoſitio incepit a ſuperiore parte mundi ſenſibilis, i. a firmamento, ſic etiam ornatus: vnde quarto die ornatum eſt firmamentum luminaribus. Quinto aer volatilibus, & aqua natabilibus. Sexta terra quæ infima eſt, & extreme elementorum, greſſibilibus, & reptibilibus, & ſerpentibus. Tandem mundo ſic creato, & diſpoſito, & ornato, tanquam pulcherrimo habitaculo e ſummo artifice fabricato: introductus eſt homo, tanquam habitator, & dominus omnium, de quo dictum eſt, præſit piſcibus maris, & vo. cę & b. u. q. terra.

Alia ratio eiuſdem, quantum ad tres primos dies ſecundum Hugo. Cap. 26.

HVgo de tribus diebus. In principio creauit Deus cœlum, & terram, i. in primo momento tẽporum creauit mundi materiam. Cęlum vero creatum, quia ſummę leuitatis eſt, ſtare non potuit, & quia continet oĩa de loco ad locum in ante progredi nõ potuit. Idcirco ab ipſo primo momento ſuæ creationis cœpit circulariter cõuerti. Ita vt ipſa prima conuerſio integræ perfecta eſſet in ſpacio, quod prima dies appellatum eſt, ſ. dies naturalis, i. ſpatiũ in quo vna cœli cõuerſio integre perficitur. In hac ipſa prima conuerſione cœli, ſuperius elementum, id eſt, ignis illuminauit ſuperiora aeris. Nam hæc eſt natura cœleſtis ignis, vt ſua conuerſione illuminet aera. Mediante vero aere calefaciat aquas, & terras. Sunt enim duæ virtutes ignis, ſplendor, & calor: ſplendor enim naturaliter efficit in aere calorem, quem in aquis, & terris exercet. Nam calor eſt virtus ignis diuiſiua ſolidorum. Si vero calor in aere ſentitur, hoc contingit ex eo, quòd ipſe aer ex inferioribus elementis ſpiſſatus eſt. Prima igitur die creauit Deus materiam, & lucem, i. illuminationem ex conuerſione elementi ſuperioris, ſcilicet, in ipſo aere innatam. Aera vero ex ſuperioris elementi virtute illuminato, & ignis illuminatio cõſequebatur naturaliter, vt ipſius aeris illuminatione mediante, calefaceret ignis tertiũ elementum, id eſt, aquam, & calefaciendo vaporaliter ſuper aera ſuſpenderet. Eſt enim natura caloris aquam in minutiſſimas guttas diuidere, ac virtute ſui motus ſuper aera eleuare, ſicut apparet in fumo caldarij, & in nubibus cœli. Sicut enim prima conuerſio ignis illuminauit aera, & ſpacium illius cõuerſionis prima dies fuerat. Sic eiuſdem ignis ſecunda cõuerſio mediãte aere, aquam calefacit.

Et poſuit firmamentū inter aquā, & aquā. Et huius ſecundæ cō‑uerſionis ſpaciū, ſecunda dies dr̃. Aqua vero ſuper aerem vapo‑raliter ſuſpenſa ordo naturalis exigebat, vt aqua labilt diminu‑ta appareret terra. Nā e caldario quāto maior fumus aſcendit, tāto quod continetur in ipſo minoratur. Similiter ſi ſuper mē‑ſam aliquā ſuperficies aliqua cōtinetur ipſius aquæ, & ignis ei ſupponatur: mox illa aquæ ſupficies p ſuppoſitū calorē attenua‑tur, & in ea q̄ſi maculæ aridæ apparent: aqua in quibuſdā locis cōtracta & globata: ſic ergo aer qui firmamētum appellatus eſt, inter vtrāq; aquā poſitus, ac per hoc maiori calore agitatus, ter‑tiā conuerſionē integrā fecit. In qua terrā quibuſdā inſulis cir‑cumquaq; diſtinxit. Nā labili aqua minuta apparuit arida, ſed nō cōtinua, vt oſtenſum eſt. In eadē & cōuerſione contigit, vt ſu‑perioris aeris calore, immixto humori terræ ex aquis nup di‑ſcoopertę ipſa terra cōciperet vim ꝓducēdi herbas & arbores. Quæ vis ex calore cęli naturaliter ꝓceſſit in terra ex aquis nup diſcoopta: hoc tertię cōuerſionis ſpaciū, eſt tertia dies appellata.

Ratio ordinationis quarta diei. Cap. 27.

POſtea vero firmamento inter aquas poſito, & ipſis aquis cir‑cumpoſitis tantus calor innatus eſt, vt per eū aquā labilē in ſe contraheret, ac ſic arida appareret, contigit naturaliter, vt ex illa multitudine aquarum ad firmamentū p tertiæ diei calo‑rē contracta ſtellarum corpora crearentur. Quòd enim ſtellaria corpora ex aquis materialiter facta ſunt, certo argumēto com‑probari pōt. Nā duo ſuperiora elemēta, i. ignē & aerē ex ſua na‑tura ita abſq; ſpiſſitudine eſſe manifeſtū eſt, vt nihil eorū ex ſe, ſed accidēte viſui peruiū ſit. Quòd. n. quidā rudes dicunt ſe vide‑re cęlū, qn̄ purus eſt aer, cū aliquid videre ſe cōſpicere dicunt, Illud falſiſſimū eſt. Nā vbi viſus deficit, ibi error ſenſus dat ima‑ginationē videndi, qđ nō videt: ſicut aliquis clauſis oculis, vī ſi‑bi tenebras videre. Nā q̄uis viſus ex luce oculorū ſumat exor‑diū, nihil tamē valet, niſi ex alicuius ſpiſſitudinis obſtaculo re‑percutiatur. Si ergo aer iſte inferior, qui eſt inter nos & parietē, non pōt viſui obſtare ad ſentiendum: Multo minus ſuperior, qui purior eſt, vnde propriè aer cęlum dr̃ eo ꝙ à viſibus noſtris ce‑latur. Cōſtat ergo, ꝙ omne corpus viſibile alicuius denſationis eſt, quæ ex ſpiſſitudine aquæ, vel terræ cōtingit. Nā nubes ex va‑pore aquarum denſatæ viſibiles apparēt. Flāmæ vero q̄ in nebu‑loſo aere, vel aliqua materia quæ cōburitur fuerit, ex vaporibus ſubſtātiā habēt. Radius quoq; ſolis, q per feneſtrā decurrere vī, nō aliunde eſt viſibilis, niſi ex athomis in radio decurrentibus, & ad lumen Solis reducentibus. Omne ergo corpus, qđ apparet viſibile in firmamento cęli, ex aquæ, vel terræ denſitate viſibile eſſe neceſſe eſt. Sed terra non poteſt, vel p calorē, vel aliquo alio modo, vſq; ad firmamentū eleuari: hoc enim aquæ naturæ pro‑priū eſt. Oīa itaq; illa q̄ in cęlo viſibilia apparent, ex aquis ſpu‑tale principiū ſortiuntur. Cuiuſmodi ſunt nubes, fulgura, & co‑metæ. Similiter, & ſtellaria corpora. Itē omne nutribile ex eodē nutritur, ex quo materialiter cōſtat, phyſica teſtatur: ſed corpora ſtellaria ex humore nutriri dicunt Philoſophi, ergo ex humore conſtant naturaliter. Spacium igitur quartæ conuerſionis, in qua ſtellaria corpora ex aquis ſuſpenſis vaporaliter conglobata ſunt, quarta dies appellatur.

Euſdem rationis proſecutio, quantū ad alios dies. Cap. 28.

STellis ergo creatis, & motū in firmamento facientibus, ex ea‑rum motu calor adductus, & ad vitalem vſq; calorem ꝓce‑dens, aquæ primo incubuit elemento, i. & terrę ſuperiori. Et in‑de aīalia aquæ creata ſunt, & volatilia. Et ſpaciū huius quintæ conuerſionis: dies quintus appellatū eſt. Mediāte vero humore vitalis ille calor vſq; ad terrena peruenit. Inde aīalia terræ crea‑ta ſunt, in quorū numero homo ad imaginē & ſimilitudinē Dei factus eſt: & huius ſextæ conuerſionis ſpaciū ſexta dies vocatur. Sic ergo leuiſſimi cœli, & vltimi nullo modo ſtare valentes, pri‑ma conuerſio illuminauit aera. Aer vero illuminatus, calefaciēs aquā ſuper ſe ſuſpendens, factus eſt firmamentū. Firmamentum vero ex ſuperiori vapore, vim caloris in ſe continens, fecit ari‑dam apparere, & vim fęcunditatis terræ inſeruit. Tunc vero ex multitudine aquarū in ipſo firmamento ſuſpenſa ſtellę creatæ ſunt, ac ſic ex motu, & calore ſtellarū generatiō aīaliū in aquis ſūmpſit initiū. Mediātibus vero aquis ad terrā vſq; peruenit. Vl‑tra hos modos creandi corporea, ſiue cęleſtia, ſiue terreſtria nul‑lus modus reliquus eſſe poterat. Sic ergo dūs in ſeptimo die re‑quieuit, i. a nouo modo creationis ceſſauit, elementis ſingulis ornatu ſuo, & ad inuicem concordia perfectè attributa.

Item alia ratio ſecundum Auguſtinum. Cap. 29.

AVguſtinus ſup Gen. lib 5. Deus operatus eſt ſimul oīa: vnde inciperent oīa ipſa, præſtans eis & ordinē, nō interuallis tē‑porū, ſed cōnexione cauſarū, vt ea quę ſimul facta ſunt: ſenario quoq; illius dies numero pſentato perficerentur. Nō itaq; tēpali ſed cauſali ordine, prius facta eſt informis formābiliſq; mate‑ries, & ſpiritualis, & corporalis: de quo fieret, quod faciendū eſ‑ſet. In his vero q̄ ex informitate formata ſunt: primus factus eſt dies. Oportebat. n. vt creaturæ primatum obtineret illa natura q̄ Creatorē per creaturam, non creaturā per Creatorem, agnoſce‑re poſſet. Secundò firmamentum, vnde corporeus incępit mun‑dus. Tertiò ſpecies maris, & terra, & natura lignorum, & herba‑rū potentionaliter. Accepit. n. terra ad Dei verbū oēs numeros eorū, quos p tpa exercere, ſēm genus ſuum. Et poſtq̄ hæc velut ha‑bitatio rerum cōdita eſt, quarto die luminaria, & ſydera creata ſunt, vt prius pars mundi ſuperior, rebus quæ intra mundū mo‑uerentur viſibilibus ornaretur. Quintò aquarū natura, quæ cœ‑lo aeriq; coniungitur, produxit ad Dei verbū, indigenas ſuas po‑tentialiter. Sextò terreſtria, tanq̄ vltimum elementum vltimo: & hoc potentialiter in numeris, qui poſtea p congruos motus temporū viſibiliter explicarentur. Hunc oēm ordinē creaturæ dies ille cognouit. Et p cognitionē hanc ſexies quodāmodo pſe‑ſentatus, tanq̄ ſex dies exhibuit, cum ſit vnus dies, q̄ facta ſunt in Creatore primo, & in ipſis conſequenter agnoſcens, nec in ipſis remanens, ſed eorū ſimiliter cognitionē poſteriorē ad Dei dilectionē referens, veſperā mane, & meridiē in oībus præbuit, nō per moras temporū, ſed per ordinē cōditorū: poſtremo quie‑ti ſui Creatoris, qua in ſe requieſcit ab oībus operibus ſuis noti‑tiam repręſentans benedici, & ſanctificari ob hoc meruit, vnde ipſum ſeptenarium numerum ſancto ſpiritu quodammodo de‑dicatum commendat Scriptura, vt nouit Eccleſia.

Quo tempore creauit Deus hunc mundum. Cap. 30.

GVilielmus de Conchis. Hebræi, & Latini dicunt in vere fa‑ctam mundi creationem. Horū talis eſt ratio. Quicquid ori‑tur, ex æqualitate & temperie oritur: quemadmodum, quicquid moritur, ex inæqualitate & diſtemperie moritur. Nullū vero tē‑pus anni, pter ver tēperatum eſt. In eo ergo, nec in alio prima creatio facta eſt. Itē res nouæ, & tenerę feruorem eſtatis, ſiccita‑tem autumni: frigus, & pluuias in hieme pati nō poſſent, quem‑admodū videmus, ꝙ ſi nouellis vitibus frigus accedat, illas mor‑tificat. Ægyptij vero dicunt in Iulio creationem mundi factā eſ‑ſe, quos ſecutus Macrobius ait. In Natali die mundi Cancrum geſtaſſe Lunā: Leonē Solem. Horū eſt ratio: In prima creatione mundi tātus fuit humor, ꝙ terra fuit aquis cooperta. Tantus ve‑ro humor niſi maximo calore deſiccari, vel temperari non po‑tuit. Ergo in tempore anni, in quo eſt maximus calor, facta eſt mundi creatio: ſicut autem nři cōis anni prima pars res nouas creat: ſecunda augmentat: tertia minuit, & deſiccat: quarta mor‑tificat: ſic magni, & mundi anni prima pars vim habuit creādi: ſecunda vero augmentandi, extremæ duæ vim habent minuēdi, & mortificādi: vnde finem mundi credimus inſtare, quia quan‑titates corporū diminutas, & abbreuiatas credimus, & videm⁹. Terra magnos hoīes educat atq; puſillos. Si aūt in potentatibus octoginta anni, & amplius eorū labor, & dolor, cū antiqui qn‑gentis, & eo amplius annis viuebāt. Et quemadmodū incipiente nouo anno, videmus ea q̄ mortua ſunt reuiuiſcere, ſic in princi‑pio ſequentis ſęculi, q mortui ſunt reuiuiſcere potuerint, immo tō eſt, ꝙ reuiuiſcāt, & quemadmodum in hoc pſenti ſęculo, aīæ cuius locus ꝓprius eſt cœlū iuncta corpori, potuit in terra eſſe: ſic corpus iunctū aīæ per vim ipſius poterit cęlos habitare. Non enī magis eſt cōtra naturā corpus in cœlo eſſe, q̄ aīam in terra. Comeſtor. Quod aūt quidā dicunt (vt pdictū eſt) ſ. mundū in ve‑re factū, ſumunt ex eo, quod in mundi creatione dictū eſt. Pro‑ducat terra herbā virentē, quia videlicet viror, & fructificatio il‑lius tpis eſt. Alij vero qa legunt ibidem, lignū faciens fructum, vbi & additur, herbā afferentem ſemen: dicunt eum in Auguſto ſub Leone factū: verum in Martio factū dogmatizat Eccleſia.

Qualiter Deus in verbo ſuo fecit omnia opera ſua. Cap. 31.

NOn autem toties dixit Deus: fiat hoc vel illud, quoties ea in textu repetitur, dixit Deus: vnum quippe verbum ille ge‑nuit, in quo dixit omnia, priuſquam facta ſunt ſingula. Sed elo‑quium ſcribentis ad paruulorū capacitatem deſcendens, dum ſigillatim genera creaturarū inſinuat per ſingula, reſpicit vniuſ‑cuiuſq; generis rationem in verbo Dei æternam: Nec illa repe‑tita ipſe iā repetit, & dixit Deus. Petrus Lombardus. Dixit Deus fiat, non temporaliter non ſono vocis, ſed in verbo ſibi coæter‑no, i. verbum genuit ſine tempore in quo erat, & diſpoſuit ab æ‑terno, vt fieret in tempore, & in eo factū eſt. Hic aūt q̄ri ſolet, quomodo hoc accipiendū ſit, ꝙ dr̃ pater operari in filio, vel per filium, vel in Spiritu ſancto. Nā ſuper illud Pſal. Verbo dñi cœ‑li firmati ſunt, &c. Dicit Auguſtinus, ꝙ pater operat̃ per verbū ſuū, ac per Spiritū ſanctū: quod ideo dictum eſt, vt in patre mon‑ſtretur auctoritas: nō enī pater a filio, ſed quia filius a patre ope‑ratur,

ratur,& Spiritus ſanctus ab vtroq; . Ideoq; Filius per Spiritum ſanctum,& legitur operari,quia cũ Spiritu ſancto operatur,hoc ipſum a Filio habẽte,vt operetur ſic ergo:& Pater per Filium,& Spiritum ſanctũ operari dicitur,quia cũ eis operatur hoc ipſum ab eo habẽtibus,vt operentur. Ioannes Chryſoſt.ſuper Epiſt.ad Hebræos. Nõ igitur,vt hæreticus ſuſpicatur, tanq̃ patris aliquod inſtrumẽtũ filius extiterit,neq; p eum pater feciſſe dr̃, tanq̃ ipſe facere non poſſet: ſed ſicut pater per filium iudicare dr̃,quia genuit eum iudicem, ſic etiam dicitur operari per filium, quia genuit eum opificem. Si enim cauſa eius pater eſt, ſm q̃ pater eſt, multo amplius eorum cauſa eſt, quæ per filium facta ſunt.

De opere primæ diei,id eſt, de luce. Cap. 32.

ACtor. Ex præcedẽtibus vero patet de opere primæ diei:duas eſſe opiniones: quidã namq; vt Hugo,& Petrus Comeſtor: aiunt cœlum,& terram,& lucẽ opus fuiſſe primę diei,& ſm hoc dicimus,q̃ cœlũ & terra creata ſunt in termino initiali tẽporis,& poſtmodum aliquanto tp̃is ſpacio interpoſito, in quo non erat, neq; dies, neque nox,quia nondum erat lux,nec priuatio lucis, creata fuit lux in tali loco, quo potuiſſet perueniſſe ab Oriẽte, in illo ſpacio, ſi fuiſſet creata in Oriẽte in initio tp̃is. Itaq; illud ſpacium cõputatur in prima die , tanq̃ pars eius,.i.in ſpacio vigintiquatuor horarum.Sic ergo lux ipſa nõ eſt creata in principio diei,.i.illius ſpacij,de quo dictũ eſt. Nec eſt creata in Oriẽte,vbi Sol quotidie apparet in mane,ſed aliquantulũ ſuperius,ſ. vbi poſſet perueniſſe interuallo tp̃is , qđ fluxit a creatione cœli & terræ, vſque ad creationẽ ipſius lucis, ſi creata eſſet primo in Oriente,vt dictum eſt a principio tp̃is. Alij vero,vt Petrus Lombardus dicunt,q̃ prima dies initium habuit a luce,& q̃ ipſa lux primo apparuit in Oriente,vicem,& locũ Solis tenẽs,& ſm hoc oportet dici, q̃ cœlũ & terra creata ſunt ante oẽm diẽ, qđ & dicunt Aug.& Iſidorus. Sic ergo ſola lux fuit opus primæ diei . Sed q̃ritur q̃uo tunc ipſa fecit primam diẽ . Nã ſi fuit cauſa efficiens diei ipſius naturaliter p̃ceſſit diẽ: non ergo fuit opus ipſius. Reſpondemus , q̃ dies diuerſimodè accipitur: dicitur.n.dies lux q̃ illo triduo tenebras illuminauit, vt cũ dr̃ appellauit lucẽ diem. Aliquando illuminatio aeris , & ſm hoc dici poteſt , q̃ illa lux fuit cauſa efficiens diei,& p̃ceſſit eum naturaliter. Aliquando ẽt dicitur ſpacium vigintiquatuor horarum , & ſic accipitur, cum dicitur factum eſt veſpere,& mane dies vnus.

Cur opera ſua Deus inchoauit a luce. Cap. 33.

VRbanus ſuper Gen. Sphera igitur eius, q̃ eſt vera lux,a luce inchoantur, & in luce cuncta complentur. Petrus Lombar. Congrue mundi ornatus a luce cœpit,vt cætera q̃ creanda erant viderentur. Actor. Abſq; luce.n. cætera opera Dei deformia,& tenebroſa remanſiſſent. Ideo autẽ a luce inchoauit , vt oſtenderet opera ſua,eſſe opera lucis non tenebrarum , quia nihil agit perperã: & ideo tenebras nõ quærit,ſed lucem diligit. Ois.n.qui male agit odit lucem,&c. Sic ẽt exẽplo ſuo docuit hominẽ in luce operari,quia ſi quis ambulauerit in die nõ offen.&c. Petrus Comeſtor: Verum quid opus fuit tunc creaturas per lucẽ facere viſibiles,cum nondum eſſet homo,qui videre poſſit, nec Deus,nec Angelus per lucẽ iſta videant corporalẽ. Sciendum,q̃ quatuor ſunt q̃ in viſione cõcurrunt,ſ.viſibile, viſuũ, & lux p quã viſuũ videt viſibile,& mediũ. Et cũ oĩa corpora,aliquid ſint horũ quatuor,lux inter hæc oĩa primatũ tenet, tanq̃ oium nobilius. Eſt enim perfectio viſibilis viſui, & medij . Sunt autem tria genera corporum viſibilium,ſ.luminoſum,quod dat lumen,& opacum quod in ſuperficie,nõ in profunditate lumen recipit,& diaphanum,quod ſm omnem ſui partem lux ſubintrare poteſt. Et hæc omnia exiguntur ad hoc, vt aliquid videatur .

De qualitate & officio,ac circuitu eiuſdem lucis. Cap. 34.

PEtrus Comeſtor. Lucẽ autẽ vocat Scriptura, quandam nubẽ lucidam illuminantẽ ſuperioris mundi partes,claritate tñ tenui,vt diluculo fieri ſolet, & hoc ad modum ſolis circumagitata præſentia ſui hemiſperium ſuperius , & inferius viciſſim illuminabat. Petrus Lombardus. Cum autẽ tunc abyſſus oẽm terræ altitudinẽ tegeret,dici põt in illis partibus lux eſſe facta,quas nunc illuſtrat ſolis diurna lux.Nec mirũ in aquis illã lucẽ poſſe lucere,cũ & nautarũ operatione ſæpius illuſtrentur , qui in profundum merſi miſſo ex ore oleo , aquas ſibi illuſtrant, q̃ multo rariores fuerunt a principio, q̃ modo ſint, quia nondũ cõgregatæ erant in vno loco.Hugo in lib.de ſacramen. Hanc lucẽ, q̃ ſolis vicẽ gerit, & locũ tenebat,ibi primum apparuiſſe veriſimile eſt , vbi ſol quotidiano curſu circumuectus Oriens emergit, vt eodẽ tramite lux circumcurrens, atq; primo ad Occaſum deſcendẽs veſperã faceret,deinde reuocata ad ortum mane. Beda ſup Gen. Decebat.n. vt dies a luce inciperet,& in mane ſequentis diei ſẽderet, vt opera Dei in luce inchoata, & in luce completa eſſe ſignificarentur. Occidẽte itaq; luce paulatim,& poſt ſpacium diurnæ longitudinis inferiores partes ſubeunte , factum eſt veſperæ:mane autem eodẽ ſuper terrã redeunte, & aliũ diẽ inchoãte, cõpletus eſt dies vnus vigintiquatuor horarum : fuitq; nox illo triduo oĩno tenebroſa, q̃ poſt creata ſydera, aliqua luce claruit. Petrus Lombar. Mane ergo primus dies non habuit ,quia nec dies præceſſerat, q̃ ſequẽtis diei initio terminaretur,& eo præcipuè,quia luce apparẽte mox ſuper terrã,plenus atq; clarus dies cœpit,qui non ab aurora ,ſed plena luce inchoauit , & in mane ſequẽtis diei cõſummatus eſt. Reliqui autẽ dies mane habuerũt, & veſperã , quorum quiſq; a ſuo mane incipiẽs vſq; ad alterius diei mane tẽdebatur. Hic eſt naturalis ordo diſtinctionis dierũ, vt diſtinguantur, & computentur a mane vſq; ad mane . Poſtea vero in miniſterio factum eſt, vt computentur a veſpera vſq; ad veſperam,& adiungatur dies præcedenti nocti in computatione. Cum iuxta naturalẽ ordinem,præcedens dies ſequenti nocti adiungi debeat,q̃a homo a luce p peccatũ corruit in tenebras ignorantiæ peccatorum,deinde per Chriſtum a tenebris,ad lumẽ redijt. Vnde Apoſtolus. Eratis aliqñ tenebræ,nunc autẽ lux in dño.

De nobilitate lucis, & eius influentia. Cap. 35.

EX libro,qui dicitur memoriale rerum difficilium. Prima ergo ſubſtantiarum eſt lux,non tranſlatiuè , ſed propriè,vt ait Auguſtinus ſuper Gene. ex quo ſequitur naturam lucis participare,& alia. Nã inuiſibilia Dei per ea q̃ facta ſunt, intellecta cõſpiciuntur:& quod in eis maximè apparet diuinum , & nobile, hoc eſt lux:& oĩa quidẽ ſubſtãtia influens in aliam,eſt lux in eſſentia,vel naturã lucis habẽs. Lucis ergo ſunt proprietates ſimplicitas,& puritas,& ſui multiplicatio: virtus.n.eius eſt, ſm expanſionẽ,deriuationẽ, & multiplicationẽ : vnde & fontis habet proprietatẽ. Puritas autẽ,& impuritas lucidi ſunt differentiæ p̃priæ. Ex quo ſequitur terrã eſſe fecem elementorũ. Omne eũ quod lumine caret,a ratione influente priuatũ eſt,qđ magis habet de luce,plus habet de ratione in aliud influente. Lucis enim p̃prietates ſunt,vt dictum fuit,ſimplicitas,& ſui multiplicatio. Quod autẽ huiuſmodi eſt, diffuſiuum eſt ſui eſſe , & influens in aliud. Vnumquodq; ergo quantũ habet de luce,tantũ retinet eſſe diuini,quia Deus eſt lux. Et vnaqueq; ſubſtantia plus habens de luce,q̃ alia: dicitur ipſa nobilior. In omnibus enim attenditur nobilitas,ſm appropinquationem maiorẽ,& participationẽ eſſe diuini. Hoc etiã patet per inductionẽ in primis corporibus, cum ad inuicem cõparantur. Aqua eſt nobilior q̃ terra, q̃a plus habet de luce,q̃ terra Similiter aer q̃ aqua, & ignis q̃ aer,& corpus quintum q̃ oĩa alia. Ideo dr̃ inter illa primũ ac nobiliſſimũ. Itaq; perfectio oĩum eorũ,q̃ ſunt in ordine vniuerſi eſt lux. Nobilitas.n.in vnoquoq; attenditur q̃tũ ad id,quod in ipſo eſt optimum,& perfectum. Ideoq; autẽ dico in ordine vniuerſi, quia ſubſtãtiæ materiales, vt ſunt elemẽta,dupliciter poſſunt cõſiderari.Aut inquantũ entia naturalia tranſmutabilia ad inuicem. Et ſic eorum perfectio nõ eſt lux. Sed qualitates cõtrariæ per quas agunt & patiuntur ad inuicẽ. Aut inquantũ partes ſunt in ordine vniuerſi,& vna influentiã ab alia recipit,& ſic earũ perfectio eſt lux. Et hoc modo vnum eſt ſicut forma, alterũ ſicut materia. Vnum ſicut locus,alterũ ſicut locatũ. Sic ergo vnumquodq; primorum corporum eſt locus,& forma inferioris ſeipſo p naturã lucis. Eſt ẽt continẽs,& cõſeruans illud. Cõtinens,quidẽ per rationẽ ambitus,quẽ habet p̃pter ſimplicitatẽ: corpori n. ſimpliciori debetur extẽſio,& ſimpliciori maior. vt aquæ q̃ terræ,quia ſimplicior eſt, & igni q̃ aeri,& corpori quinto, q̃ oĩbus alijs:quod enim ſubtilius eſt, in multiplici analogia ſe habet reſpectu groſſioris,& hoc rõne ſimplicitatis : lux autẽ omni corpore ſubtilior eſt,& ſimplicior inter oĩa; ideoq; ei debet extenſio maxima. Sic ergo illud vltimũ cuiuslibet inferioris, vltimũ dico p cõparationẽ ad qđ determinatur ei locus,eſt cõtinẽs illud,& ambiens per naturã lucis. Cõſeruãs autẽ per influentiã, q̃ habet ſup illud,& hoc quoq; p naturã lucis, vt ſupradictũ eſt. Itaq; & cõtinere,& conſeruare debetur corpori: primo p naturã lucis,& ſimiliter alijs p participationẽ eiuſdẽ. Quòd ergo vnũquodq; corp⁹ in ordine vniuerſi ſit locus, & forma alterius, hoc ei debetur per naturam lucis,formam enim appello. conſeruans extrinſecum.

De proprietate lucis viuificatiua. Cap. 36.

PRæter ſupradictas autẽ lucis p̃prietates, q̃ apparent in rebus inſenſibilibus, ſunt & aliæ occultiores in ſenſibilibus Lux.n. in omni viuente eſt principiũ motus,& vitæ calore diſponente. Et hæc eſt prima eius operatio in rebus ſenſibilibus, q̃ ſ. motũ, & vitã operatur in viuẽtibus. Cui cõſonat Ariſtot.lib.2.de cœlo & mundo. Dicens ordinem primũ eſſe cauſam vitæ oĩs viui. Operationẽ enim,& virtutẽ nõ habet,niſi p naturã lucis, quã ,ſ. multiplicat,& diffundit oĩbus iſtis inferioribus: vnde patet eã habere virtutẽ viuificatiuã. Nã & idẽ Ariſtoteles in libro de anima-

libus loquẽs de generatione eorum, q̃ fiunt ex putrefactione: dicit, ꝙ quædam generantur in terra ex humido, qm̃ in terra eſt pars aquæ, in aqua pars aeris, & in eis eſt calor animæ. Et ita fiũt arbores. Et aliquo modo dicitur, ꝙ oẽs iſtę res plenæ ſunt virtute aĩæ. Ideoq́; ſic ſuſtentantur cibo, ſm virtutem naturæ retentã in corpore. Non autẽ retinetur, niſi qñ calefiunt humores naturales, & efficiuntur ſpumæ. Hæc autem virtus eſt ab orbe primo, quã habet originaliter ei inſitam a Deo. Vnde dicit Augu. ꝙ oĩum rerũ q̃ corporaliter, & viſibiliter oriuntur, quędã in huius mundi corporeis elementis ſemina latent, quæ Deus eis originaliter dedit. Sic ergo luci poteſt ineſſe virtus viuificans. Qđ ẽt apparet per rationẽ vitæ. Eſt.n. vita virtutis diffuſiuę ſui eſſe in aliud, & omne huiuſmodi propriè eſt lux, vel naturam lucis habens, vt ſupra dictum eſt. Itaq; in omni viuente lux operatur motum, & vitam, i. motũ vitalem, ſiue mouet corpus ipſum viuificando, & hoc calore diſponente materiam, ſ. ad hoc, vt ſuſcipiat operationem virtutis, ſicut calor diſponit ferrum ad hoc, vt impreſſionem a fabro ſuſcipiat, licèt autem in omnibus iſtud vitæ principium ſit ſemper coniunctum, i. lucis natura, non tamen in oĩbus operatur vitã, qa debita diſpoſitio deeſt ex parte materiæ.

De operatione lucis eiuſdem vi cognitiua. Cap. XXXVII.

SI autem exordium cognitionis inſpicimus, dicemus, ꝙ lux eſt ipſa virtus cognitiua: principiũ enim cognitionis eſt lux: ſenſitiuæ autem operationis calor. In ipſa quoq; luce cũ virtute viuificatiua eſt virtus exemplaris, ſm quã in ea ſpecies rerũ apparere poſſunt: quod ipſius proprium eſt, ſicut patet in materiali ſpeculo, quia per naturam lucis rerum inſectiones ſuſpicit, nõ tamen cognoſcit, quia in ipſo non eſt virtus viuificans actualiter ordinata ad rerum exemplaria. Et ideo nõ põt ſe conuertere ſupra recepta, vt de ipſis iudicet, quod poſſibile eſt in ſola ſubſtãtia ſimplici viuẽte. Ex viſione namq; potentiæ actiuæ, cum exẽplaris ad quod eſt ordinata, relinquitur delectatio, in qua eſt virtus cognoſcitiua, ſicut poſtea patebit, potentia autẽ actiua, & exẽplari ſoli luci conuenit. Sed notandum, quod in luce poteſt eſſe potentia exemplaris, non tamen actiua ſufficiens ad cognoſcendum propter defectum ſimplicitatis, & complementi, & ideo ꝑ auxilium principij naturalis agentis, eſt tñ ea cognitio non per ſe, quod ſubſtantiæ ſenſitiuæ conuenit. Eſt enim anima ſenſibilis ſubſtãtia ſimplex, cuius eſt potentia exemplaris non actiua, & ideo indiget naturali principio agenti, quod eſt calor, ſiue quo nihil eſt ſentire. Si autem luci debetur virtus cognoſcitiua, quanto ſimplicior & purior eſt, tanto magis in ea ſpecies rerum apparẽt, ſicut in ſpeculo materiali, quãto magis eſt politũ & purum, eo magis apparent imagines: quãto etiam ſimplicior, & purior eſt virtus cognoſcitiua, tanto ſubſtãtia eius ſe extẽdit ad plura: ſicut elementũ quãto ſimplicius tanto virtuoſius, & potentiã habet ad plura, q̃ dependent a ſua potentia. Hoc ẽt manifeſtum eſt in principijs per comparationem ad concluſiones. Principia enim quanto minora ſunt quantitate, tanto maiora poteſtate. Et iterum ex comparatione centri ad circunferentiam. Quanto enim punctus ſimplicior, tanto circunferentia maior, ſiue diſtantia ipſius a centro pluresq́; lineæ ab ipſo ad circunferentiã ducuntur, deniq; lux inter omnia apprehẽſioni eſt maximè delectabilis, ſm naturã vero calor, delectatio vero maximè eſt in coniunctione conuenientis cum conueniente. Si ergo ſubiectũ cognitionis, vel virtus cognitiua eſt lux, ex vnione lucis exterioris cum ipſa erit delectatio maxima. Agentium vero ſm naturam primum, & maximè perfectum, & ideo virtuti naturali ineſt ipſius appetitus, ſicut vnumquodq; appetit bonum. Calor enim eſt nutriens, & ſuſtentans, & producens vnumquodque ad perfectionem, ſicut in lib. de animalibus dicitur: hoc autẽ, quod dictum eſt, ex comparatione ſenſuum ad inuicẽ manifeſtari poteſt. Viſus.n. inter oẽs ſenſus, plus habet de actione animali, & maximè cognoſcitiuus eſt: plurimas enim nobis oſtendit differentias. Tactus autẽ plus habet de operatione naturali, & minus diſcretiuus eſt, operatio aũt viſus fit mediante luce, & ipſa lux eſt ei maximè delectabilis, vnde cęci lugubrem vitã agunt. Tactus autem operatio fit mediante calore. Eſt enim maximè ſenſus alimẽti, cuius motus a calore ꝑficit̃. Ideoq́; tactui calor eſt maximè delectabilis: patet ergo, quòd virtuti cognitiuæ, lux maximè delectabilis, & conueniens eſt, virtuti autem naturali, & eius appetitui calor.

De multiplici lucis commendatione. Cap. XXXVIII.

MErito ergo lux inter corpora primũ obtinet locũ, vt dicit Aug. quia oĩs ſubſtãtia, duabus ſubſtãtijs cõis vtraq; prior eſt ſm naturam. Lux aũt ſubſtãtia eſt cõis igni, & ſtellis, quæ oĩa alia corpora p̃cedunt, quarũ primũ oĩum corporum eſt lux. Et ipſa eſt nobiliſſima corporũ, qa ſpũali creaturę viciniſſima eſt, q̃ eſt nobilior oĩum corpore. Ipſa.n. eſt quaſi vinculũ aĩę & corporis, & quaſi mediũ cõicans naturã extremorũ, vt dicatur corpus ſpũale. Vnde dicit Aug. ſuper Gen. ꝙ lux eſt corporũ ſubtiliſſimũ, & ob hoc aĩæ viciniſſimũ: ideoq́; ꝑ ipſam agit aĩa opationes ſuas in corpore. Itẽ ipſa eſt oĩum corporum pulcherrimum, qa pulchritudo eſt ex ſimilitudine, & conuenientia partiũ in habẽtibus partes. Sicut ergo Deus (cum ſit vera lux) oĩum pulcherrimus eſt, quia nihil in eo diſſimile, vel diſconueniens eſt. Sic & lux corporalis inter corpora pulcherrima eſt, quia partes oẽs habet ſimillimas. Itẽ ipſa eſt oĩum corporũ optima: cum.n. bonum ſit, quod ſui cõicatiuum eſt: inter oĩa corpora lux ſe, & ſuã pulchritudinẽ maximè cõicat: vnus.n. lucis punctus, vel ictus ſubito totius mundi ſpacium replet. Igitur inter corpora ſummè bona eſt. In hoc ẽt ſpiritui ſimillima eſt, ſ. Deo, qui vbiq; eſt, & aĩę, quæ totum corpus replet: p̃terea ipſa eſt bonitas oĩs naturæ corporeæ, quia nullum corpus ſui cõicatiuum eſt niſi per lucẽ, & quod in vno tantum loco eſt per ſubſtantiã, ipſa lux in infinitis locis facit eſſe per formam. Qm̃ igitur etiam punctus lucis ſuã pulchritudinẽ, q̃ maxima eſt, ſuamq́; bonitatẽ toto mundo cõmunicat, & oĩa corpora ſuas inuicem facit pulchritudines cõmunicare, ipſa ſola eſt, qua totus mundus bonus, & pulcher eſt. Vnde Ambro. Ipſa facit, vt cętera mundi membra digna ſint laudibus. Et cum ſuam bonitatẽ, ac decorem oĩbus cõicet, in eorũ tamen fęditate nõ cõicat. Non enim fędatur, vel inficitur ꝑ immundiſſima, quæ pertranſiens nullo etiam modo corrumpitur.

Queſtio de luce vtrum ſit corpus, an qualitas. Cap. 39.

VTrum tamen lux ipſa ſit ſubſtantia, vel accidens inter auctores videtur eſſe diſſenſio. Nam Aug. ad Voluſianum eam inter corpora deputat dicens: Duo inquã liquores ita miſcentur, vt neuter integritatẽ ſuam ſeruet, quamquã in ipſis corporibus aeri lux incorrupta miſceatur. Idẽ in libro de libero arbitrio dicit: ꝙ lux in corporibus primum locum tenet. Ad hoc ẽt rationes induci poſſunt. Omne nãq; accidens cauſatur a vera forma ſui per ſe ſubiecti. Lux autem cauſatur in aere, non ab aere, vel a forma aeris, ſed potius a Sole: quare non eſt in aere ſicut in ꝑ ſe ſubiecto, nec in alio eſt aſſignare. Non enim illa eadẽ numero eſt in Sole, ergo non eſt accidens. Itẽ quando lux aerem pertranſit, vel eadem lux numero primo eſt in aere Orientali, & deinde in Occidentali, & tunc non eſt accidens, quoniam accidens nõ ꝑmutat ſubiectũ. Aut vna eſt lux in parte Orientali, alia quoq; ab ea genita in parte Occidentali: vtroque enim modo opinatur a diuerſis, & tunc etiam ſequitur, ꝙ non ſit accidens, quia gignit. Non enim accidens, agere poteſt aliquid extra ſuũ ſubiectum: alioquin non eſſet totum eius eſſe, in ſubiecto eſſe: præterea nuſquam duo accidentia eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſima ſimul ſunt in eodem ſubiecto, ſecundùm eandem partẽ, vt duæ albedines: duæ aũt luces in eadẽ aeris parte ſimul ſunt: vt patet in diuerſis cãdelis accenſis, quarũ luces cũ ſint eiuſdẽ ſpeciei, ſimul in eadẽ aeris parte manent, nec admiſcetur ad inuicẽ naturæ aeris, vt in perſpectiua dr̃. Alioquin oĩa confusè viderentur, & nulla diſtinctè. Itẽ nihil reſiſtit luci, nec facit eam reuerti, niſi corpus opacum. Igitur ſi totũ ſpacium a terra, vſq; ad Solẽ eſſet vacuũ, nil impediret quin ſub illo vacuo Sol illuminaret terrã. Igitur lux eius tranſiret per vacuum. Ibi aũt nõ eſſet accidens: alioquin in aliquo ſubiecto eſſet in vacuo, & ita nõ eſſet vacuũ. Lux igitur accidens non eſt. Igitur ſubſtantia eſt, vtiq; nõ incorporea, quia tunc eſſet ſpiritus, aut vegetabilis, aut ſenſibilis, aut intellectualis: igitur eſt corpus. Econtra vero dicit Ioannes Damaſcenus, ꝙ lumẽ eſt qualitas ignis. Ariſtoteles dicit, ꝙ non eſt corpus, neque defluxus a corpore. Item ſi lux eſt corpus, cum & aer ſit corpus, erunt duo corpora ſimul in eodem loco, quod eſſe non poteſt. Alioquin iam non ſunt duo, ſed vnum, vt videtur. Nam linea longitudinis vtriuſq;, vna eſt. Nam quę lineæ ſimul ſunt, vna ſunt. Nã linea lineæ ſuppoſita, non eſt niſi linea. Simile eſt de linea latitudinis, & ſpiſſitudinis. Corpus aũt non eſt niſi hæc trina dimẽſio: igitur vnũ corpus ſunt, ſi ſunt in eodem loco. Itẽ ſi lux eſt corpus, eſt materia & forma. Sed lux cõtinuè fit, nõ enim lux primo facta manet adhuc, nec illa ẽt q̃ fuit heri, ſed in momẽto fit, & in inſtãti corrumpitur. Cum ergo lux a Sole fit, exit ab eo, nõ ſemel tm̃ ſed cõtinuè, nõ tm̃ forma, ſed ẽt materia lucis. Igitur aliquid continuè deperit de Sole, ſic tandẽ in nihilũ redigetur. Si aũt dr̃, ꝙ materiã habet a corporibus alijs. Ecõtra ſic opponitur. Materia formã vnã habens, non recipit aliã, niſi prima corrumpatur. Aeris ergo materia nõ recipit formã lucis, niſi corrũpat̃ aereitas, ſed lux ſubito fit in aere, ergo ſubito corrũpit̃ aer, qđ nõ cõcedunt naturales. Et ẽt cũ lux ſubito corrũpatur, neceſſe erit, aut ſubito in eiꝰ materia fieri formã aeris, aut aliquãdiu manere locũ ſine corpore, aut aerẽ ſubito corruptæ lucis locũ occupare, & tũc ẽt aeris motus erit ſubito. Itẽ Sol gignit lucẽ in cęlo, ergo ſm hoc etiam aliquid cœli corrumpitur, vt ex materia partis corruptæ fiat lux, qđ eſt impoſſibile.

Eiuſdem

Eiuſdem quæſtionis determinatio. Cap. XL.

AD huius quæſtionis euidentiam nota, ꝙ aliquando idẽ eſt nomen ſubſtantiæ, & accidẽtis ab ea cauſati, licet æquiuocè. Vtrunque.n. eodem nomine ſignificamus: tum quia formas ſubſtãtiales ignoramus, tum quia propter propinquitatem ſubſtantiæ, & accidentis ab ea cauſati non diſcernimus inter eã. Sic ergo lux aliquando nominatur ſubſtantia inter corpora ſubtiliſſima. Aliquãdo accidẽs cauſatum ab ea, ſ. illuminatio quæ eſt de genere motuum, & eſt accidens ipſius aeris illuminati cauſatum a luce: Eſt enim illuminatio aeris a luce indeficiens motio generatiuę motionis. Lux ergo dicitur aliquando ipſa aeris medij, vel obiecti illuminatio. Aliquando vero ipſa ſubſtãtia a qua eſt illuminatio: nec eſt inconueniens multa corpora ſpiritualia ſimul eſſe in eodem loco, ſicut conſtat de corporibus glorificatis. Nec tamen eadem numero eſt linea longitudinis vtriuſque, quia idemptitas numeralis non eſt niſi ab idemptitate numerali, eiuſdem formæ vltimæ: vnde linea illa mathematicalis, vel localis q̃ imaginatur eadẽ vtriuſq; corporis, nõ eſt eadem, ſed duę. Illa quippe, non eſt niſi linea ſpacij, in qua duæ lineæ diuerſæ, ſm numerũ, quia formæ corporũ quorum ſunt lineę, formæ dico vltimæ, ſ. forma lucis, & aeris ſunt naturaliter diuiſæ: fruſtra ergo obijcitur, ſm quod intelligitur linea localis non corporalis. Vr aũt alicui, ꝙ huius lucis materia nõ de Sole exit, nec eſt aliquid de materia aeris, ſed continuè cauſatur, quaſi aĩa dũ corpori infunditur. In hoc aũt eſt diſtãtia, quia tota ſimul aĩa, ſ. eius materia, & forma creantur, qñ aĩa datur. Cũ aũt fit lux, materia non tñ creatur, ſed forma gignitur a corpore luminoſo, hoc eſt Soli lucẽ gñare, ſ. materiæ, q̃ eſt aliunde formã dare: hoc eſt.n. verius generare, ſ. dare formam genito, q̃ dare tantum materiam, ſicut fit quando homo generatur, tantum de homine, ſm hoc poteſt dici, quòd in vniuerſitate rerum, ſunt aliqua a Deo creata ratione materiæ, & formæ, vt Angeli: aliqua ratione formę, ſ. animæ, vt homo. Tertium vero ratione materiæ tantum, vt lux.

Aſſertio, quòd lux ſit corpus. Cap. XLI.

ALbertus in tractatu de anima. Cum de lumine, quod a corporibus luminoſis deſcendit, vtrum ſit ſubſtantia, vel accidens eſſe ſoleat diſputatio inter ſapientes, multa de iſta materia, multiplexq; eſt opinio. Quidam.n. dicunt, ꝙ lux eſt corpus, pluraq; ſunt corpora radioſa deſcendentia in aerem, ac terram quę illuminantur, quorum opinio videtur poſſe fulciri per hoc, ꝙ lux deſcẽdit a Sole, & aduenit ex ignis parte. Solius aũt corporis eſt venire ac deſcendere: preterea ſolius corporis eſt moueri localiter, lux autẽ mouetur localiter, quia ſurſum, & deorſum. Item ſolius corporis eſt attingere aliquid, & reflecti ab illo, lumen autẽ radioſum corpus attingit, & reflectitur ab ipſo. Nos autem dicentes, lumen non eſſe corpus. Ad prædicta reſpondemus, ꝙ lumen non deſcendit & aſcendit, vt mobile per ſe ipſum, ſed vt immutans ſubiectum inferius ac ſuperius, ſm partes dyaphani, nec mouetur localiter, niſi ſicut vmbra, vt dicit Auicenna, & ſicut illa, quæ eſt in ſpeculo forma. Non eſt enim idem lumen modo hic, modo ibi, vel modo in hoc loco, & poſt tenebram iterum in eodẽ loco. Sed decedit hoc lumẽ, & alterũ ſuccedit, ad præſentiã, & abſentiã corporis illuminantis, ſicut & vmbra ex obiecto corporis opaci ad lumen, & figura in ſpeculo ex diuerſa oppoſitione aſpicientis. Cũ ergo lumen attingit corpus radioſum, & ab ipſo reflectitur, nequaquã idem lumen, ſed diuerſum reflectitur. Quòd autem lux non ſit corpus, patet, quia corpus naturaliter ad vnum locum tantummodo mouetur, lumen autem mouetur ad loca diuerſa, quod patet ex hoc, quia immutat ſurſum, & deorſum circumquaq; ad latera.

Quòd lux non ſit ſubſtantia ſpiritualis. Cap. XLII.

QVidam autẽ dicunt, ꝙ lux eſt ſubſtantia ſpiritualis adueniens ei, qđ illuminatur ſine corruptione alicuius formæ: ſicut aĩa corpori aduenit, non corrumpens aliquã formã in organico corpore phyſico, potẽtia vitã habente: verum ſi eſſet ſubſtantia ſpiritualis, aut diceretur ſpiritualis modo phyſico, ſm quẽ dr̃, ꝙ ſpũs eſt quoddã corpus ſubtile, qđ in humano corpore oritur ex corde. Aut modo theologico, ſ. pro eo, qđ eſt aĩa, vel eiuſdem naturæ cũ ipſa. Si primo modo, tunc eſſet corporea, nullaq; eſſet diſtinctio, inter dicentes illã eſſe ſpiritualẽ, & corporalem. Præterea ſi ita eſſet, aut illa ſubſtãtia peruia eſſet cum lumine, qđ habet, aut non peruia ſed luminoſa, ſicut eſt ſubſtantia Solis, & ignis, ſi primo modo dicatur, econtrario obijcitur omne peruiũ denſatum, minus eſſe peruiũ, hoc patet in condenſatione aeris, & aquæ, & & in partibus criſtalli, q̃ ſunt tenues. Nã ſi cõponantur multæ, peruietas diminuetur, & tandẽ in toto tollitur. Si ergo ſubſtãtia luminis eſt peruia dẽſata, minus erit peruia, ac per hoc minus viſibile cõdocet ad viſum: qđ vtiq; eſt falſum, q̃a quanto magis eſt luminoſum, tãto melius vr̃ aliquid in ipſo lumine. Si ergo ſecundo modo dicatur, cõtra hoc obijcitur primo, ꝙ hoc non eſt Philoſophi opinio. Preterea ſi eſſet ſimilis ſubſtãtiæ cũ aĩa, aut vegetabili, aut ſenſibili, aut rõnali, ac ꝑ conſequens eſſet perfectio alicuius corporis organici. Nã ea quæ ſunt eiuſdem naturæ atq; ſubſtãtię, ſunt eiuſdẽ ordinis in natura. Vnde cũ vna ſubſtantia ſpũalis, vt ꝑfectio ad corpus ordinetur, & alia ſimilis ordinabitur: preterea nulla ſubſtãtia ſpũalis mẽſurabilis eſt dimẽſione quantitatis: at vero lumen habet huiuſmodi demenſionẽ. Nã in aere tricubico lumen eſt tricubicum, in bicubico bicubicum.

Quòd lux videtur apparẽtia, ſiue reſplẽdentia. Ca. XLIII.

ALij vero dicunt, ꝙ lux nõ eſt aliud niſi manifeſtatio ſiue reſplendẽtia colorũ. Et hi quidẽ talibus nituntur rõnibus. In lib. de ſenſu, & ſenſato, loquitur Ariſto. hoc modo: Quemadmodum in aere hoc quidẽ lumen eſt, hoc tenebra, ſic & in corporibus album, & nigrum. videtur ergo, ꝙ pſentia luminis in corpore terminato, nihil aliud ſit niſi albedo, & eius abſentia, nil aliud q̃ nigredo. Cęterũ in quibuſdã corporibus nõ terminatis, vt eſſet nubes, expreſſè videmus, ꝙ pſentia luminis eſt albedo, & abſentia luminis eſt nigredo. Preterea quicquid agit ſm naturã, agit ſm aliquid extrinſecũ ſibi & eſſentiale, qđ patet ꝑ diffinitionẽ naturę, q̃ talis eſt in 2. Phyſi. Natura eſt principiũ alicuius, & cauſa mouẽdi, & quieſcẽdi in quo eſt, primũ per ſe, & nõ ſm accidens. Color aũt ſm naturã agit in viſum, q̃a eſt immutatiuũ viſus, ſm actum lucidi, ſm Philoſophum: agit quoq; ſm eſſentiale, ſibi & intrinſecum, quod nihil aliud vr̃ eſſe, q̃ lux. Dicit.n. Philoſophus, ꝙ lux eſt hipoſtaſis, i. ſubſtãtia colorũ. Itẽ Alphorabius, colores, inquit, fiunt in admixtione ignis cũ corporibus, & lux nõ eſt cauſa in inductione coloris, tñ in viſum, ſed in eſſe illius. Ad hoc quoq; vr̃ experimentũ facere, quia, ſ. in eclypſi Solis cũ Sol regitur in parte alba, ſtatim apparet pallidus, qđ vtiq; nõ cõtingit, niſi ex ſubtractione lucis. Cũq; itaq; lux ſubtracta colorẽ diminuat, poſitaq; augmẽtat, vr̃ ꝙ lux ſit eſſentialis cauſa coloris. Aliud quoq; experimentum eſt in vitro, & vino. Nam ſi parum de vino rubeo infundatur in vitro puro: Sol penetrans vinum, generabit albedinem in fundo vitri, q̃ inter oẽs colores ſimilior eſt luci. Si vero multũ infundatur nõ erit in fundo albedo, quia tunc lux non poteſt intrare, vt multiplicetur in fundo.

Reſponſiones ad eadem obiecta. Cap. XLIIII.

NOs autem ad hoc dicimus, ꝙ duplex eſt coloris eſſe, materiale, ſ. & formale. Materiale dico, quod habet materiã, nõ quod ex aliqua materia. Materia vero coloris, in qua eſt determinatũ, ſ. corpus non peruium. Et hoc eſſe materiale, habet color a qualitatibus primis actiuis, & paſſiuis, ſ. calido, & frigido, & humido, & ſicco. Eſſe vero formale ipſius coloris eſt ipſius eſſe, quo eſt acto in potẽtia actiua, immutãdi viſum ſm actũ, & hoc eſſe habet a luce: hoc eſt, quod ait Philoſophus, ꝙ color eſt immutatiuũ viſus, ſm actũ lucidi, & hęc eſt ipſi⁹ natura. Quia vero lumẽ multiplicat in loco reflexionis ac ꝑcuſſionis, plus q̃ in loco vbi nõ reflectit, nec repercutitur. Ideo lumẽ exiſtẽs in diaphano, ſm qđ huiuſmodi non eſt actus coloris, ſed exiſtens in extremitate ipſius, in loco contactus ad corpus terminatũ. Et hoc patet ex hoc, ꝙ coloratũ poſitũ in lumine proprio, vel alieno, aere medio exiſtẽte tenebroſo, preter q̃ in loco contactus: ſimiliter & oculo in tenebris exiſtẽte contingit videre, oculo aũt exiſtente in lumine, & aere, & colorato in tenebris poſito non contingit videre. Ideoq; dicit Philoſophus, ꝙ color eſt extremitas perſpicui in non terminato corpore, nec dicit, ꝙ ſit actus pſpicui quicunq; q̃a diffinitio coloris hęc eſt, ſm eſſe ipſius formale ꝑ quod eſt in potẽtia cõpleta actiua ad mouendũ ſenſum, eſſe aũt hoc non habet a quocunq; actu diaphani, ſed ab actu qui eſt in loco contactus, vt dictũ eſt. Qđ aũt dicit Philoſophus de albo & nigro, intelligitur particulariter non vniuerſaliter. Ex pſentia quippe lucis, in quibuſdã corporibus non terminatis, vt in nube generatur albedo, & ex priuatione ipſi⁹ nigredo. Vnde hoc intelligitur in corporibus diaphanis coloralibus tantũmodo, & nõ in alijs, quorũ color nõ eſt idẽ ea ꝓpinquo & remoto, ſicut idẽ eſt color in corporibus terminatis ꝓpinquè ac remotè aſpiciẽti: dicimus aũt, ꝙ color, ſm ꝙ agit in viſum eſt in eſſe formali, & ſic cõnaturale eſt ei lumẽ, quo agit in ipſum. Eſt.n. ſemꝑ ſibi, ſm hoc eſſe coniunctum. Sed ſm eſſe materiale, non agit aliquid, quia ſic eſt lumen extra ipſum. Deniq; experimenta pdicta, & auctoritates Philoſophorum, intelliguntur de eſſe formali coloris in comparatione ad mouendum viſum.

Improbationes opinionis prædictæ. Cap. XLV.

QVod aũt lux nõ ſit apparẽtia, ſiue reſplendentia coloris ꝓbari põt multis modis. Qui.n. hoc dicunt, aut intelligũt, ꝙ eſſe luminis, & coloris ſit idem ſm actum, aut ꝙ eſſe coloris ſit

vnum, & lumen nihil addat, niſi per cõparationem illius ad viſum. Si primum, adhuc poteſt intelligi, ſecundum duplicẽ modũ, ſ. vel ꝙ lumen habeat idem eſſe cum quolibet colore, vel ꝙ habeat idem tantum cum albedine, ſm ꝙ ait Empedocles, ꝙ Sol eſt alba, & calida res. Si primo modo dicatur, ſ. ꝙ lumen habeat idem eſſe cum quolibet colore, tunc ſequitur, ꝙ lumen ſit contrarium lumini, quia, ſ. albedo contraria eſt nigredini. Qđ vtiq; abſurdum eſt, & impoſſibile: ꝑterea lumini nihil eſt cõtrariũ, q̃a tenebra priuatio eſt luminis, & non cõtrariũ: colori autẽ in ſpecie, aliqđ eſt cõtrariũ. Itẽ intẽtio, qua nigrũ eſt viſibile, ſm actũ eſſet ꝑter eſſe nigredinis. Alioquin nigredo ſemper ſcđm actum eſſet viſibilis. Cũ ergo eadẽ ſit ratio de omni colore. Intẽtio quoque, qua viſibilis eſt albedo ſcđm actũ, cæteriq; colores, eſſet ꝑter eorum eſſe, quod patet falſum eſſe. Porro ſi dicatur eſſe luminis eſt eſſe generis in colore, & non eſſe ſpecierum: hic quoq; inuenitur repugnantia, quia eſſe generis in ſpecie non eſt diſtinctũ a ſpecie ſua, vt enim dicit Auicenna, color qui eſt in albedine, eſt albedo, & color qui eſt in nigredine, eſt nigredo: & ita lux ſecundum eſſe ſuũ, eſſet in cõtrarijs, & cauſa contrariorum, qđ eſt impoſſibile, quia, ſ. contrariæ ſunt cauſæ contrariorũ, vt habetur in libro Meteororum: præterea ſi dicatur, ꝙ tota coloris eſſentia ſit lux, cum ea q̃ eſſentialiter in ſe lucẽ habẽt viſum immutent, in tenebris diceretur color videri, ſicut in lumine, vel ẽt magis, qđ tñ non contingit. Nã oculo in tenebris poſito, & colore in luce accidit colorem non videri, ſcđm actum, qđ ideo contingit ſm Auicennã, & Alphorabiũ, qm̃ ad viſum non exigit, ut ſi vt color ſit in actu, ẽt ſi mediũ non ſit illuminatũ. Alij vero ſequentes Platonẽ dicunt, qđ hoc cõtingit ob aliquod lumẽ, qđ eſt cõiunctũ oculi naturæ, qđ penetrat mediũ, vſq; ad colorẽ in actu cõſiſtentẽ. Itaq; ſi lumẽ eſt tota coloris eſſentia, multomagis debet videri color in tenebra poſitus ab oculo cõſiſtẽte in lumine, q̃ econtra. Si.n. qđ habet lumẽ, ſm eſſentiæ ſuæ partem, vt oculus a tenebra nõ impeditur, multominus illud, qđ habet lumen, ſm totã eſſentiã ſuã non impeditur. Si fortè dicat, ꝙ lumen eſt albedinis tm̃ eſſentia, & ſm magis & minus cęteri colores a lumine generantur: hoc ẽt eſt contra rõnẽ, quia magis & minus non diuerſificant ſpeciẽ. Itaq; ſm oẽs colores eſſent in vna coloris ſpecie, qđ patet falſum eſſe: ꝑterea cũ nigredo maximè diſtet ab albedine, nihil participabit de illius eſſentia. Ideoq; nigredo nõ generabitur a lumine, ſed a luminis priuatione. Quicquid autẽ generatur a priuatione, eſt priuatio. Cũ priuatio non poſſit dare ſpeciem, nec materiam ipſi generato. Ergo nigredo eſt priuatio. Ex hoc autem ſequitur, quòd nigredo nõ eſt coloris ſpecies, quod eſt contra omnes.

Quòd lux ſit accidens. Cap. XLVI.

SVnt iterum alij dicentes, ꝙ lumẽ eſt accidẽs, innitens verbo Ariſtot. in 2. lib. de anima, dicentis. Lumẽ neq; ignis eſt, neq; omnino corpus, neq; corporis defluxus. Non.n. corpora, duo poſſibile eſt in codẽ eſſe loco, vñ aũt contrarium eſſe tenebra, ſed tenebra eſt priuatio huius habitus ex lucido: Ex his.n. verbis Philoſophi, patet, ꝙ lux eſt habitus diaphani, hoc etiam videtur dicere oẽs naturales. Ideoq; & nos eis conſentientes, idẽ dicemus, ꝙ lux eſt accidẽs, & in quibuſdã eſt habitus, & in quibuſdã diſpoſitio. Quòd aũt accidens ſit, de facili põt apparere, quia cõtingit eã, idẽ ſubiecto manẽte, ſ. aeri ineſſe, & non ineſſe: ꝑterea lumẽ in ſubiecto magis ac minus recipit, qđ ſoli accidenti cõuenit: forma quippe ſubſtantialis non recipit intenſionẽ ac remiſſionẽ. Quòd aũt lumen recipit magis & minus, manifeſtum eſt, q̃a, ſ. aer quandoq; luminoſior eſt, q̃nq; minus luminoſus. Item lux eſt forma in ſubiecto diſtenſa, ita ꝙ in maiori parte maior, in minori minor. Oĩs aũt talis forma eſt accidentalis. Nã forma ſubſtãtialis eſt ſimplex, etiam diuiſione ſubiecti nõ diuiſibilis: ꝑterea legitur in lib. de ſubſtãtia orbis, & dr̃, ꝙ nulla forma diuiditur, niſi q̃ ſm naturam aduenit cõpoſito poſt quantitatẽ. Ideoque formæ ſubſtantiales ſunt indiuiſibiles, quia ſm naturã adueniunt materiæ ante quantitatẽ. Lux aũt eſt diuiſibilis forma, diuiſione ſubiecti, & ideo conſtat, ꝙ aduenit cõpoſito poſt quãtitatẽ, nihil autẽ ſic aduenit, niſi accidens. Itẽ lux inuenitur in igne, & in cœlo, ſm actũ illuminãdi & faciendi colores in actu viſibiles. Et ita ſm vnũ actũ inuenit̃ in re corruptibili, & incorruptibili. At vero quicquid tale eſt, accidẽs eſt. Corruptibile ſiquidem, & incorruptibile, ſm formam ſubſtantialem, non poſſunt conuenire, ſed nec ſm materiã, ſicut legitur in metaphyſica, ꝙ talium non eſt eadem materia: ſi ergo conueniunt, relinquitur, quòd illa conuenientia ſit in forma accidentali.

Quòd lux non eſt ſubſtantia, ſed qualitas mutuata. Cap. XLVII.

PRæterea ſi lux eſſet ſubſtantia, tunc eſſet forma, vel materia, vel compoſitum. Nunq̃ autem inuenitur eſſe ſola forma, vel ſola materia. Et ideo relinquitur, ꝙ eſſet ſubſtãtia cõpoſita, ſed conſtat, ꝙ non lucet aliquo interueniente obſcuro inter illuminans, & illuminatum. Aut ergo tunc illa ſubſtãtia deſtruitur, aut retrahitur. Si dicatur, ꝙ deſtruitur, tũc oportet, ꝙ habeat cõtrarium, quia nihil deſtruitur ſm materiam, niſi per contrarium agens, qđ non habet lumẽ, & ideo nõ deſtruitur. Nã tenebra nõ eſt cõtraria luci, ſed eius priuatio, vt dicunt Philoſophi. Si vero dicatur, ꝙ retrahitur, & hoc ſit, aut poſtq̃ interuenit iam opacũ, aut quando eſt vicinũ. Si primo modo, tunc oportet, ꝙ per medium opacũ retraheretur, & ita videremus ipſam tranſire partes opaci, quod patet eſſe falſum. Si aũt ſecundo modo, tunc ex opaci vicinitate lumen recederet, ſed hoc etiam patet falſum, quia videmus immediatè lumẽ cõmogi vmbrę. Nõ eſt ergo lux ſubſtantia cõpoſita. Si propter hoc dicatur, ꝙ ſit ſubſtãtialis forma, & non ſubſtãtia cõpoſita, huic quoq; obuiat rõ manifeſta, nulla quippe forma ſubſtantialis eſt immutatiua per actum alterius corporis aliud corpus, lux autẽ immutat aliud corpus, q̃ id cui ineſt, videlicet aerẽ. Itẽ oĩs forma ſubſtantialis eſt ꝑfectio eius, in quo eſt ſm eſſe. Si ergo lumen eſſet forma ſubſtantialis, eſſet aeris ꝑfectio, in quo eſt ſm eſſe ipſius aeris, qđ patet falſum eſſe: ꝑterea nulla ſubſtãtialis forma materiæ aduenit, ſm naturã, & tẽpus poſt receptionẽ accidẽtis: at vero lux aduenit aeri poſt accidentia ipſius aeris. Nulla quoq; forma ſubſtãtialis, ſm eſſe ſuũ inuenitur extra ꝓpriã materiã: lux autẽ inuenitur extra ꝓpriã materiã, q̃ eſt corpus naturaliter luminoſum. Non eſt ergo lux forma ſubſtantialis: ꝑterea dicit Philoſophus in lib. de viſu, ꝙ lux non eſt corpus, ſed accidens. Itẽ Auicẽ. lux inquit eſt qualitas, qua eſt perfectio tranſlucentis, ſm ꝙ eſt tranſlucens: at vero qualitatẽ cõſtat eſſe accidens. Idẽ quoq; Auicẽ. lumẽ, inquit, eſt qualitas, quã corpus nõ tranſlucẽs a lucido mutuat, & trãſlucens per illã efficitur, tranſlucens in effectu. Patet itaque, ꝙ lux non eſt corpus, nec forma ſubſtantialis, nec ſubſtantia ſpũalis, ſed qualitas mutuata, ac ꝑ conſequens eſt accidens. Si autem in contrarium obijcitur, ꝙ nullum accidens ſit forma perfectiua alterius accidentis, & actus ipſius, quo agit actualiter. Lumẽ autem eſt forma perfectiua coloris, qua mediante actualiter agit in viſum, & ita non videtur eſſe accidens. Reſpondemus, ꝙ prima ꝓpoſitio non eſt vera, ſ. ꝙ nulla forma accidentalis ſit actus alterius accidẽtis, mediante quo ſit actu, quin potius omnis forma accidentalis, ſi habeat actum, ſm eſſe formæ vel materiæ, ille erit actus accidentalis naturæ, quoniam ex ſubſtantia, & accidente, non ſit vnum ex potentia, & actu.

Quòd lux propriè ſit habitus. Cap. XLVIII.

ITaque ſuppoſito, iam quod probatum eſt ex multis modis, videlicet, ꝙ lux ſit accidens & qualitas, merito quæri poteſt, in qua ſpecie qualitatis. Videtur.n. primo, ꝙ ſit paſſio vel paſſibilis qualitas, quia habetur expreſsè, in libro de ſenſu & ſenſato, quòd illuminatio eſt alteratio. Eſt itaq; lux forma per ſe alterans, ac omnis talis forma paſſio eſt, vel paſſibilis qualitas. Vnde Philoſophus in 8. lib. phyſic. Quæ alterantur, inquit, alterantur oĩa a ſenſibilibus, & horum ſolum alteratio eſt. Senſibilis vero appellat ibi paſſiones, & paſſibiles qualitates. Præterea in libro de viſu, dicit Philoſophus, quòd color, ſecundum quem aer alteratur ab igne, dr̃ lux. Differtq; flamma a luce, quia flamma eſt fumus accenſus, ac per conſequens corpus. Lux autẽ, inquit, non eſt corpus, ſed eſt paſſio diaphani corporis. Itẽ Auicẽna in lib. 6. de naturalibus. Lumẽ, inquit, eſt effectio corporis lucem habentis cum ei appoſitum fuerit: at vero effectio eſt accidẽtis impreſsio. Ex his ergo videtur paſsio eſſe. At vero in contrariũ obijci poteſt, quia ſi eſt paſſio vel paſsibilis qualitas, erit aliqua de primis, vel de poſterioribus. At vero conſtat, ꝙ nõ de primis quæ ſunt calidum, & frigidum, humidum & ſiccum, erit ergo de poſterioribus: at oẽs illę cauſantur de primis, ſequitur ergo, ꝙ lumen cauſetur ab illis, vel a quibuſdam earum, quod patet eſſe falſum: inuenitur enim lumen in quibuſdam corporibus, q̃ non ſubijciuntur primis qualitatibus. Item oĩs paſsio, vel paſsibilis qualitas habet contrariũ in ſpecies, q̃uis nõ in genere, qđ patet per inductionẽ. At vero lumen nõ habet cõtrarium in ſpecie, q̃a nihil alterãs ſubito, habet cõtrarium. Cõtrarium.n. ſubiecto reſiſtit alterationi, ne fiat ſubito: ꝑterea ſi haberet cõtrariũ corrũperetur ꝑ illius ꝑſentiã in ſubiecto: lumen aũt non ſic corrumpitur, ſed per abſentiã illuminãtis. Nos itaq; cum Ariſtotele dicimus, ꝙ lumen eſt habitus, & ita ꝙ nõ eſt paſſio, vel qualitas paſſibilis, nec oportet, ꝙ habitus habeat contrariũ, quia nec ſciẽtia contrarium habet, ſed ei opponitur ignorantia, vt priuatio. Si autẽ obijcitur, ꝙ lux infert paſſionẽ ſenſui, ſ. viſui. Reſpõdemus, ꝙ quædam eſt inferens paſſionẽ ſenſui, vt alterãs ſolum, & hæc eſt paſſio, vel paſsibilis qualitas, q̃dam aũt non eſt alterãs per ſe, ſed vt perfectio viſus ac viſibilis, ſm ꝙ eſt viſibile, & ſecundum quòd eſt viſus ad actum, & hoc eſt habitus, vel diſpoſitio.

Sicut enim habitus & diſpoſitio qualitates perficientes potentiam ad actum, vt viſus etiam lumine ſibi coniuncto cum humore criſtallino perficitur ad actum videndi.

Qualiter lux ſe habeat ad viſum. Cap. XLIX.

SI tamen velimus vim facere in verbo Philoſophi, dicamus, ꝙ viſibile propriè color eſt, lux autem eſt non viſibile, ſed habitus vel diſpoſitio, quo perficitur viſio ſm actum, vnde & actus communis eſt organo, ac medio & obiecto viſus, habet enim oculus aliquod lumen innatum, & lumen actus eſt diaphani (vt ait Philoſophus) & actus coloris per quem mouet viſum. Nec valet hoc argumentū. Color vī per lumen, ergo lumen magis eſt obiectum viſus, quàm color, non enim eodem modo ſe habent lux & color ad viſum. Nam vnum ſe habet, vt paſſio vel paſſibilis qualitas. Alterum vt habitus vel diſpoſitio. Et poni poteſt inſtantia, quia conceptio vel ſententia vocis alicuius prolatæ peruenit ad intellectū mediante voce, ergo nec tñ vox vel fantaſia vocis eſt obiectum intellectus: quia vero ſic dicentes, non declinamus oēs obiectiones, dicamus aliter, ꝙ videlicet lumen nihil prohibet paſſionē eſſe, vel paſſibilē qualitatē. Sed tunc diſtinguimus inter paſſiones corporum paſſiuorum & actiuorum. Et paſſiones corporum quæ non habent contrarietatē, nec agunt, nec patiuntur, ſed mouēt tñ. Sicut enim ſe habet cęleſte corpus ad inferiora corpora, ſic eius paſſio ad paſſiones illorum: vnde ſicut cęli corpus in elemētis nullū habet contrariū, ita nec paſſio eius in paſſionibus elementatorū: vbi vero dicit Philoſophus, ſecundas qualitates a primis generari, intendit de generatione & corruptione elementorum circulari. Ideoq; intelligitur illud dictū de paſſibilibus qualitatibus, q̃ propriæ ſunt elementatorū, & ſicut iā dictū eſt, lux non habet contrariū, nec oportet, ꝙ paſſibilis qualitas ſuperioris corporis aliquid habeat cōtrarium, cōcedimus tñ, ꝙ lux non propriè alterari dī, quoniā ad hoc vt alteratio ſit propriè tria requiruntur. Primū eſt, ꝙ alterās forma habeat alteram eſſentiam a quantitate, atq; eſſentiam materiæ: vnde rarū & depreſſum, cū niſi quādā poſitionē partiū materię dicāt, non propriè alterant. Secundum eſt, ꝙ forma alterās magis excellēs abiiciat a ſubſtantia corrumpendo ſubiectū, & hoc modo habitus, & diſpoſitio animæ ſicut virtutes ac ſcientiæ, & etiā habitus corporei, ſicut ſanitas in homine & lumen, ſi in rōne habitus accipiantur non alterant. Nā vnuſquiſq; ſm Philoſophū cū attingit ſciētias & virtutes, potius dī perfectus, q̄ corruptus vel alteratus. Tertiū, ꝙ forma alterans corrumpat aliā formam ſibi contrariā in ſubiecto, & hoc modo iterum non alterat lumen.

Qualiter ad multitudinem luminis ſequatur multitudo caloris. Cap. L.

CVm autem lux non ſit contraria frigiditati, quæritur ſecundum quē modum ad multitudinem luminis, ſequitur multitudo caloris. Si enim, vt dicunt quidam, radius luminis ſecum trahit calorem vel corpus in quo eſt lumen, tunc maior eſſe deberet calor in corpore, quod vicinius eſt illi corpori a quo lumē ſumit calorem, quàm in remotiori. Et ſecundum hoc maior deberet calor in medio aeris eſſe, q̄ iuxta terram. Idemq; ſequitur contra illos qui dicunt, ꝙ radius ſuperiorum tranſiens per ignē accipit ab eo igne calorem. Quòd autem calor non ſit maior in medio aere, q̄ iuxta terram, expreſsè dicit Philoſophus in libro Metheororum. Idem etiam de facili poteſt cognoſci per experimentum: vapores enim eleuati ex reuerberatione luminis ab inferioribus congelantur in grandines, & nubes in medio aeris interſtitio. Similiter etiam, patet ex hoc quod accidit in ſpeculis concauis & conuexis luci ſolari obiectis. Reflectitur enim lux cum calore: ita etiam, ꝙ lux intenſiua ſit in loco vbi conueniunt multæ reflexiones ex omnibus ſpeculi partibus: præterea Sol a proprio ſubiecto calorem trahere non poteſt, quia Sol neq; calidus neq; frigidus eſt. Quærētī ergo, vnde lumen habeat calorē diffundere, poſſumus hoc modo reſpondere: Lumen eſt propria forma corporis ſuperioris, & non inferiorum corporum. Nam etiam ignis, ſm quoſdam Philoſophus non lucet in ſphera ſua. Ideoq; ac caliditas, ſequitur ad lumen, & ad luminis multiplicationem ſicut ad cauſam primam, quæ non de neceſſitate diſponitur motu quo mouet. Et eſt ſimile in motu locali, & motore primo, qui nequaquam motu locali diſponitur, & tamen localiter mouet. Verum de hac materia, & aliis ſimilibus plenius requirat lector in tractatu de ſtellarum qualitatibus.

Quòd lux ignis & lux ſuperiorum corporum, non ſit vnius rationis in genere vel in ſpecie. Cap. LI.

DVbitare autem poteſt aliquis, vtrum lux ignis & ſuperiorum corporum, & inferiorum ſit eiuſdē rōnis. Videtur autem ꝙ ſic, quia vtraq; eſt actus diaphani, & vtraq; facit colores in actu, & vtraq; immutat ſubito. Præterea ſic loquitur Ariſtot. in 2. lib. de anima. Non ſecundum ꝙ aqua, neque ſm ꝙ aer lucidum eſt, ſed q̄m eadē eſt natura vtriſq; his, & in perpetuo ſuperius corpore. Sic ergo dyaphanum eſt idem in aere, & aqua, & in perpetuo corpore, & actus diaphani erit idem quantum ad rationē: hoc etiam ibidem cōmentator dicit hoc modo: Vna eſt natura in omni perſpicuo, in qua cōueniunt perſpicua cū cęlo, ſed in quibuſdam perfectio luminis ſemper actu eſt, vt in cœlo, & in igne. In quibuſdā autē nō, vt in aqua & aere. At vero in cōtrarium obiicitur hoc modo, non eſt eadē ratio ſubſtantiæ corruptibilis & incorruptibilis. Nihil enim vnum, ſm rōnem pōt eſſe in corruptibili, & incorruptibili, quia nec idē genus, nec eadē ſpecies, nec eadē propria paſſio. Cum ergo lumen ſuperiorū ſit in incorruptibili, & lumen ignis ſit in corruptibili, non erit lumen eiuſdē rōnis hinc & inde: præterea nō ſunt eiuſdē rōnis miſcibile, & non miſcibile. At vero ſuperiora in actibus ſuis, & formis non ſunt miſcibilia. Ignis autem cum ſuis formis eſt miſcibilis, horū ergo formæ nō ſunt eiuſdē rōnis. Itē ignis eſt ſubſtantia generabilis & corruptibilis, & per conſequens in ipſo lumen generatur, vel corrumpitur. Sic autē nō eſt in lumine ſolis, & corporū ſuperiorū in cōparatione ad ſubiectum. Nos itaq; de vtrioſq; luminis rōne dicimus, ꝙ nō eſt vna ratio generis vel ſpeciei, ſed vna ratio proportionis ad actū: vtrunq; ſiquidē eſt act9 diaphani ac pfectio coloris, ſm actū. Nā lumē ſolis in inferioribus qdē manet, ſm virtutē tñ, ſed ſm eſſentiam non manet in aliquo, vt habitus: hoc patet in coloribus & coloratis, qui ſcilicet colores lumine præſente ſunt in actu, eoq; recedente manēt in materia, vel potentia tantum. At vero lumen ignis, manens in ſubſtantia ignis, commiſcibile eſt corporibus, & manet in eis, vt habitus: ſicut patet in his quæ lucent in tenebris.

Cur ignis in corporibus mixtis manens, corpora ſibi adiuncta non conſumit. Cap. LII.

AT vero, ſm hoc quæri poteſt, ſi lumen ignis manet in corporibus mixtis, Cur non conſumit corpora ſibi adiuncta? Hoc.n. licet videre in oculo, vbi lumen ignis eſt cum humore criſtallino, & tamen nō calefacit humorē criſtallinū, nec extinguitur ab ipſo. Ad hanc q̄ſtionē dicendū eſt, ꝙ ignis ſubſtantia duplicē cōpoſitionē habet. Vnā ſiquidē habet, cū forma ꝑpetui corporis, ſm proportionem, q̄ eſt lumē, & ab hac nō habet, ꝙ ſit elementū. Aliā vero habet, cū qualitatibus actiuis atq; paſſiuis, & ab hac habet, ꝙ ſit elementū. Iſtę autē duæ opiniones ſic ordinantur ad inuicē, ꝙ prima ſm naturā & rōnē, eſt ante ſecundā, quod patet ex hoc, quia ſi prima non eſſet ante ſecundā, ſed econtra, tunc lumē non cōponeretur cū ſubſtātia ignis, niſi mediante calido & ſicco, & tunc nō eſſet cōponibile cum aliis elementis niſi ꝑ eaſdem qualitates, quod patet falſum eſſe in aqua & aere. Lumen.n. ex parte ſubiecti non requirit niſi materiam dyaphani, q̄ eſt in tribus elementis, ſm rationem autem cōpoſitionis cum qualitatibus actiuis & paſſiuis eſt in igne, & aere, & aqua. Ideoq; ignis in mixto, alterari poteſt a qualitatibus actiuis & paſſiuis, nō retinendo eas ſm actum: & tñ retinebit lumē, qđ habuit ante qualitates illas, ſm naturā. Et q̄m ipſum lumen nō habet cōtrarietatē ad aliq̄ qualitatū ſubſtātialiū: ideo nec corrumpit eas, nec corrumpitur ab eis. Si quis ergo quærat, quæ ſit differētia lucis, & luminis, & ſplendoris, & radii luminaris. Dicimus, ꝙ ſm rōnē nominum (vt dicit Auicēna) lux eſt in ꝓpria natura, lumen aūt in ſubiecto recipiente. Porro radius eſt lux luminis, ſm lineam rectā. Radioſum vero eſt, ſ. corpus politū, in ſe lumē nō habēs, radios tñ reflectens. Splēdor autē eſt ipſa luminis reflexio a reflexione radiorum procedens. In hoc.n. radius a lumine diſtat, ꝙ radius nō procedit immutando niſi recta linea. Lumen autē, etiam ad non rectā lineā immutat. Licet hoc videre in ſole per feneſtras ingredičte. Ibi quippe radii ſolis ad rectam ingrediuntur lineam. Lumen vero ſub feneſtra, iuxta parietem illuminat aerē, quo nō pōt recta linea trahi ab illuminā te. Similiter & eſt de ſplēdore, & radioſitatis reflexione. Radioſitas.n. inflectit radiū, & ſplendor lumē. Luminare vero, ſm Ioan. Damaſce. eſt luminis receptaculū, vt corpus Lunæ, vel Solis.

De corporibus noctilucis, vnde lumen eorum proueniat. Cap. LIII.

POrro de noctilucis, q̄ ſunt obiecta viſus in tenebris, vt quercus putrefacta, q̄dā oſſa piſciū, & ſquamę: & q̄dā alalia, q̄ri pōt vnde lumē eorū ꝓueniat. Nā ſi dicatꝰ, ꝙ ab igne, nō vī, ꝙ hoc poſſit eſſe. Ignis.n. non eſt in corpore mixto actu, ſed potentia tantummodo. Nec ignis eſt in potentia lucere, ſic enim lucerent oīa mixta: quòd aūt ignis actu nō ſit in eis, patet per hoc, quòd ignis in actu vltimus eſt eius, in quo eſt: talia aūt corpora nō videmus adurí: pterea ſi lumē eorū eſſet ab igne, tunc vī, quòd dicerentꝰ extingui in glacie, aut niue poſita, vel aqua pfuſa, cū (vt dicit Philoſophus) calido & ſicco cōtrarietꝰ frigidū & humidū.

Si vero dicatur, ꝙ hoc ſit ex cœli lumine, contra hoc eſt, ꝙ alibi de cœlo probatum eſt, ſ. ꝙ non eſt corpus generabile, nec commiſcibile alijs elementis, cum non ſit eiuſdem materiæ cū alijs. Nos autem dicimus ad hoc, ꝙ ignis duplicem habet proprietatem, ſ. luminis quod accipit a primo corpore, quod eſt cœlum, & & calidi, & ſicci, ſecundum ꝙ eſt elementū. Et illa quidē compoſitio, quæ eſt ſubſtātiæ ignis cum lumine, prior eſt natura, quàm illa quæ eſt ſubſtantia ignis cum calido & ſicco, triplici ratione. Prima, quia illam habet per relationē ad primum corpus, quod eſt cœlum. Vnde dicit Philoſophus: Cœlum non recipit impreſſiones peregrinas, ſed elementa. Idcirco ignis receptiuus eſt impreſſionum cœli, maximè inter elementa omnia, quia cœlo viciniſſimus eſt, & vbiq; cōtingit ſphæram Lunæ: prima vero impreſſio cœli ſuper inferiora eſt impreſſio luminis. Secunda eſt, quia lumen communius eſt, quàm calidum & ſiccum. Inuenitur enim inſeparabiliter in cœlo, & in igne in ſpiſſatis partibus, licèt in partibus non adeo ſpiſſis non luceat. Separabiliter autem in aere, & in aqua: quod non communius eſt ratione cōmunionis prius conuenit, quam id, quod eſt proprium ſecundum ſpeciem. Tertia vero eſt, quia lumen non eſt commiſcibile cum aliquo per ſe, quod patet ex hoc, quia nihil habet contrarium: nihil autem commiſcetur, niſi quod habet contrarium, vt patet in libro de generatione, & corruptione. dicimus ergo, ꝙ ignis in corpore mixto amiſſis poſterioribus proprietatibus, ſecundum actum non de neceſſitate amittit proprietatem priorem. Ideo prædicta corpora, quamuis luceant ex igne, non tamen neceſſe eſt ignem illa exurere.

Qualiter in eis vt luceant, neceſſe eſt partes ignis conculcari, & inſpiſſari. Cap. LIIII.

VEruntamen huiuſmodi corpora lucentia cauſā, non eſt natura cœli tantummodo, nec ignis natura, aliter enī cœlū in omni ſua parte luceret. Similiter ignis in tota ſua ſphæra: quod non ita ſe habet, quia potius oportet partes conculcatas eſſe, & ad inuicem ꝓpinquas. Ideoq; in huiuſmodi noctilucis ad hoc, vt luceant, neceſſe eſt conculcari & inſpiſſari partes ipſius ignis: quod contingit tribus modis. Vno modo in rebus corruptis, in quibus cum calido naturali partes ignis euolant ad exterius ſecum trahentes humidum naturale ad ſuperficiem, & quoniam humidum aqueū ſeruabile eſt luminis, vt ait Philoſophus. Ideoque partes ignis multiplicatæ in exteriore parte tenentur, ac ſeruantur ab humido, per conſequēs inſpiſſato ad lucidum, & hoc tantum non fit in quercu putrefacta, ſed etiā in alijs quibuſdā. Vnde dicit Auicenna, ſe gallum mortuum talem vidiſſe, & etiā gallinam talem. Similiter etiam videmus interiores ſpinas quorundam piſcium, quæ ſunt in loco ſpondilium, quibus eſt nucha deſcendens a capite, ſic fulgentes de nocte quando ſunt exiccatæ. In huiuſmodi quippe ſpinis humidum medulloſum eſt, qđ ad ſuperficiem extractum ſeruat ignis partes, & huiuſmodi ſignum eſt, ꝙ talia putrefacta non fulgent quando ſunt vehementer exiccata, ſicut cum inueniuntur in partibus ſciſſa, tanquam in cineres incidentia. Secundus modus eſt in quibuſdam non corruptis naturaliter frigidis, & ſanguinem non habentibus, in quibus partes igneæ congregantur circa locum digeſtionis nutrimenti ad hoc, vt poſſit digeſtio compleri. Ideoq; incipiunt ibi fulgere, ſicut vermiculi qui lucent in nocte. Tertius modus eſt in quibuſdam piſcibus, in quibus propter conſeruationem caloris naturalis in loco frigido & humido, natura circumponit extrinſecus partes duras terreſtres, calido digerente coagulatas, ſpiſſa ſiquidem & dura, multum tenent calidum, & idcirco multiplicantur in eis partes ignis, ſicque talium piſcium capita, & ſ. ſquamæ ſic incipiunt fulgere.

Cur earum quædam lucent tantum de die, quædam autem de nocte. Cap. LV.

ILlud autem videtur mirabile, ꝙ quædam eorum de die lucēt & de nocte, quædam vero tantum de nocte. Alba quidem in loco lucis videntur in die: ignis autem videtur die ac nocte, vt dicit Ariſtot. in lib. de anima huiuſmodi ratio eſt, quia lux ignis fortior eſt, quàm aliorum, nihilominus tamen ignis, ſi radijs ſolis immediatè exponatur, albus videbitur. Cum enim carbones igniti radijs ſolis immediatè exponuntur, ſtatim alba fauilla cooperti videntur, quod ideo contingit, quia fortius lumen minus lumē vincit tegēdo ipſum, & colorē ꝓpriū amittunt. Porro quercus putrefacta de nocte quaſi apparet alba, & videtur ſub colore. Quædam autem videntur in luce ignis de nocte, ſicut vermiculi, in qbus apparet quaſi ſimilitudo carbonis igniti ſucceſſiuè ſufflati. Et horum ratio eſt, quia in putrefactis partes ignis deficientes ſunt retentæ in humido ad ſuperficiem extractæ, & ideo debiles in lumine, & ideo illa lux in quercu putrefacta, tanquam albedini apparet immixta. At vero in illis quæ nō ſunt corrupta, lumen eſt in partibus ignis caloris naturalis multiplicati circa locū digeſtionis: ideo fortior eſt in illuminando. Et quoniam in talibus, cum volant (vt dicit Philoſophus in lib. de ſom. & vigil.) fit percuſſio ſpiritus ad ſuccinctoriū, ſiue dyaphragma: propter hoc illa lux videtur quaſi ſucceſſiuè ſufflata.

Quòd colores ſunt obiecta viſus in lumine. Cap. LVI.

SIcut autem prædicta ſunt obiecta viſus in tenebris, ſic colores ſunt obiecta eiuſdem in lumine. Vnde dicit Auicen. quòd color eſt qualitas quæ ex luce percipitur. Et Ariſtot. in lib. 2. de anima, ꝙ color eſt motiuum viſus, ſecundum actum lucidi, & hæc eſt ipſius natura. Idem in lib. de ſenſu & ſenſato dicit, ꝙ color eſt perſpicui extremitas in corpore terminato, & ipſorum ꝑſpicuorum. Hæc eſt triplex coloris diffinitio. Ad cuius euidentiam oportet nos ſcire, ꝙ color habet duplex eſſe, videlicet eſſe materiale, quod habet in corpore ſpiſſo, quod non eſt peruium, ſed terminat viſum. Et eſſe formale, ſecundum ꝙ ipſe mouet ſenſum. Hoc autem duplex eſſe probatur ineſſe colori, ex hoc quòd color non tantum alterat ſenſum, ſed etiam corpora. Et corpora quidem alterat non ſubito, ſenſum vero ſubito. Cum itaque color per ſe, non ſit qualitas actiua vel paſſiua, alterabit quidem non actu proprio, ſed actu alterius agentis. Et ſi agens illud, quo color alterat in corpora non agit ſubito, tunc color non alterabit ſubito. Agens autem illud eſt, aut calidum, aut ſiccum, aut frigidum, aut humidum. Quorum, quia nullum agit vel patitur ſubito. Idcirco coloris alteratio, quo corpora alterat, non fit ſubito. Dicit autem Philoſophus, in lib. de Cœlo & mundo. quòd ſecundum illa omnia, ſecundum quę alterantur inanimata, alterantur & animata, ſed non conuertitur, quoniam animata quidem alterantur ſecundum ſenſum, ſecundum quos inanimata non alterantur. Relinquitur ergo quòd alia actione agit color in viſum, ac per hoc etiam cum alio agente, quod, ſ. agens lumen eſt. Dicamus ergo, quòd eſt conſiderare colorem, ſecundum relationem ad primas qualitates, quæ cauſant ipſum in corpore terminato, & hoc eſt ipſius eſſe, quod habet in materia, id eſt, corpore terminato, & ſic bene eſt color in tenebris, & hoc modo non diffinitur ab Ariſtot. vel ab Auicenna, quia ſic non infert paſſionem in potentia viſiua. Eſt etiam cōſiderare colorē, ſecundum relationem ad agens illud, quod dat ei eſſe formale, quo poſſit viſum ac medium viſus immutare, & ſic habet eſſe color a lumine, nec eſt in tenebris, & ſic diffinitur in diffinitionibus ſupradictis. Vnde dicit Philoſophus in lib. de anima, colorem eſſe viſibilem, quod eſt ratione differentiæ, intelligit, ꝙ color viſibilis eſt non omnino, ſed in formali ratione, id eſt, per luminis actum, qui ſcilicet dat ei actum & ſpeciem, ſecundum quæ poteſt agere in viſum.

Qualiter color ſit motiuum viſus ſecundum actum lucidi. Cap. LVII.

IGitur, & ſecundum hoc cum diffinit, cum dicit: Color eſt motiuum viſus, ſm̄ actum lucidi. Et hæc eſt ipſius natura. Actus enim lucidi lumen eſt, & hanc nequaquam diceret eſſe coloris naturam, niſi aliquo modo daret illi eſſe ac ſpeciem. Verum ex hoc quod dicitur, ſecundum actum lucidi, videtur color eſſe nō niſi in lumine, quia, ſ. actus, ſiue perfectio lucidi lumē eſt, quod etiam Auicenna videtur innuere, cum dicit, quòd color eſt qualitas quæ percipitur a luce. Similiter & Philoſophus Auempache dicit, quòd color nihil aliud eſt, quàm admixtio corporis lucidi cum diaphano. Ideoq; non eſt neceſſarium ipſum diaphanum in actu, ad hoc vt color videatur. Sed tantum perfectio coloris per actum lucis, eſt illuminatio diaphani. At vero alibi oſtenſum eſt, quòd eſſe coloris non conſtituitur cauſaliter ex lumine tantum, ſed etiam ex actione & paſſione primarum qualitatum. Ex quo patet falſum eſſe, quòd non ſit color niſi in lumine. Prætereа dicit Auicen. ſuper illud verbum Philoſophi in 2. lib. de anima. Color eſt viſibile per ſe, quòd non eſt intelligendum in primo modo dicendi per ſe, ſed in ſecundo, ſcilicet vbi ſubiectum eſt in ratione prædicati. Comparatio enim talis eſt viſibilis ad colorem, qualis eſt viſibilis ad hominem. Ideoq; color per ſe eſt cauſa viſibilitatis. Ex hoc accipitur lumen colori non auferre, quòd ſit viſibilis, nec etiam dare. Et ſic vlterius relinquitur, quòd color in tenebris ſit. Auerrois quoque dicit, quòd actus lucidi non facit colorem eſſe viſibilem ex parte coloris, ſed ex parte diaphani, quod non habet potentiam ſuſcipiendi ipſum, niſi actu ſit luminoſum. Ex hoc iterum relinquitur, quòd color ſit in tenebris & viſibilis, licèt per accidens impediatur. Verum hæc controuerſia iam ſuperius eſt ſoluta. Patet enim ex ſupradictis, quòd colores, ſecundum quid ſunt in tenebris, & ſecundum quid non ſunt in eis.

De quibuſdam erroribus Auerrois circa viſibilitatem coloris. Cap. LVIII.

VBi autem dixit Auerrois ſuper librũ de aĩa, ꝙ colores ſimpliciter ſunt in tenebris, errauit per falſam diffinitionis intelligentiam deceptus Colores inquit actu ſunt in obſcuro. Sed videntur in actu lucidi pp potentiã diaphani, quæ lucis actu perficitur, nõ pp potentiam colorum. Errauit inquam, quia duplex eſt illa propoſitio Ariſtotelis color eſt motiuum viſus ſm actum lucidi, quia hoc totum ſm, &c. poteſt eſſe determinatio motiui. Et hoc modo verũ eſt: ſicq; explanatur ab Auicenna, & ab Auẽpathe: ſic & concordat cum verbo ſequenti, quod dĩ in diffinitione coloris, & hæc eſt ipſius natura. Cõcordat & cũ diffinitione poſita in libro de ſenſu, & ſenſato, videlicet color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato, aut diuiditur in ſe, & etiam a verbo eſt, quod præcedit, vt ſit ſenſus, color eſt motiuũ ſm ſe, & ſm lucidi actũ, hoc eſt lucidi ſm actum exiſtentis, vt. ſ. quod ſi ſm actum determinatio ſit lucidi, gratia participij ſubintellecti, tunc eſt falſa, & in hoc ſenſu ab Auerroe explanatur. Quòd autem obijcit Auerrois, ꝙ color eſt per ſe viſibile, ſicut Ariſtoteles dicit, & ita non eſt viſibile per actum lucidi vt vĩ. Reſpondemus, ꝙ non ſequitur. Illud. n. Ariſtotelis verbum intelligitur de colore ſm eſſe ſuum, quod habet ab illo actu quo agit in viſũ, hoc autẽ eſt lumen. Et huius demõſtratio eſt, ꝙ ſi lumen ſeparetur ab eſſẽ huius viſibilis, quod eſt color, tunc erunt duo viſibilia, q̃ non reducuntur in genus: contra quod dicit Philoſophus, ꝙ oĩs ſenſus eſt vnius contrarietatis præter tactum, quæ contrarietas eſt in vno genere Si verò diceretur, ꝙ lumẽ non eſt viſibile, hoc iam eſſet contra ſenſum. Cum enim (vt dicit Philoſophus) lumen ſit qualitas, ſimiliter forma rei lucentis: paret, ꝙ nos illã percipimus in tenebris: porro ſi diceremus, ꝙ vtrũq; non eſt viſibile, ſed vnũ per alterũ, tũc ãt lumen videretur per colorem, aut color per lumen. Si primo modo tunc color eſſet lumini cã viſibilitatis, ſicq; nullũ lucẽs videretur niſi ex colore adueniente, qui lumen eius i actu faceret, qđ eſt aperte falsũ, & cõtra ſenſũ. Si aũt ſcdo modo, tũc habetur ꝓpoſitũ. ſ. ꝙ lumẽ eſt colori cauſa viſibilitatis, ſicut dicunt Auicenna, & Auempache, & Alphorabius.

Qualiter intelligi debeat prædicta coloris diffinitio. Cap. LIX.

MOtiuum in diffinitione coloris tangit potentiam actiuã, ſed in hoc, ꝙ additur in diffinitione, ſm actum lucidi, determinatur eius paſſiuum, per actum. n. lucidi mouetur a colore medium tranſparens, & viſus. Non aũt color lumen mouet, ſed mouetur ab ipſo ſm eſſe formale. Color quippe non mouet per ſe, ſed motus a lumine. Nam in naturalibus materia non mouet per ſe, ſed mota per ſpeciem quam acquirit a mouente, poteſt alterum mouere, & ita eſt hic. Eſſentia quippe coloris eſt ad lumẽ materialis. Nõ ãt ſequitur ſi color eſt viſibilis pp lucẽ vel actũ lucidi, ꝙ ideo actus lucidi ſiue lumine ſit magis viſibile. Non. n. eodem modo ſe habent ad viſum color, & lumen. Sed vnum vt obiectum terminans viſum. ſ. color. Alterũ vt in quo color mouet viſum, ſiue vt cuius actus terminatur ad obiectum viſus. Prętereà etiam ſi eodem modo ſe haberent ad viſum, adhuc nõ ſequeretur, ꝙ eſſent in oĩbus cõparabilia, ſed in eſſe formali comparabilia tm̃ illo. ſ. eſſe formali, quo accipit potentiã cõpletam actiuã ad mouendũ viſum. Et quo ad hoc tantũmodo, non autẽ ſimpliciter eſſentia luminis eo ipſo eſt. Cũ aũt color viſum moueat vt ad finẽ, mediũ autem non vt ad finem, ſed vt ad viam, vĩ color magis eſſe motiuum viſus, quàm medij. Cum autem diffinitio ac denominatio a fine denominanda ſit, vĩ ꝙ color ita debet diffiniri. Color eſt motiuum viſus ſm actum lucidi, prætereà, pp quod vnumquodque tale, & ipſum magis. Cum ergo medium moueatur pp viſum, ſequitur item, ꝙ color principaliter moueat viſum. Nos aũt cõcedimus qdẽ, ꝙ mouet viſum principaliter, & medium pp viſum, ſed hoc non eſt ſibi ſubſtantiale, qa põt eſſe color in actu mouendo ſolum medium Ideoq; fortaſſe nõ expreſſit Philoſophus in illa diffinitione cuius eſſet motiuũ.

De Illa quam idem Ariſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſato ponit. Cap. LX.

POrro in ſequenti diffinitione, quam ponit in libro de ſenſu & ſenſato. ſ. ꝙ color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato. Extremitas perſpicui accipitur vltimum eius tangens rem coloratam. & in actu luminis immiſcens ſe ſuperficiei, ac per hoc conſerens eſſe formale colori, vnde ꝙ color dĩ eſſe extremitas perſpicui, non intelligitur de quocunq; perſpicuo, ſed de perſpicuo, quod eſt ſm actum per lumen, quod eſt in ipſo, ſed nec de quacunq; perſpicui parte, ſed de illa, quæ ſe immiſcet ſuperficiei rei coloratæ, & hoc eſt, quod adiungit terminato corpore, innuens, ꝙ perſpicuum lumen immixtum debet eſſe colori exiſtenti in corporis terminati ſuperficie. Color. n. ſemper eſt in ſuperficie. Idcoq; Pythagorici vocabant illam hyperafanam, id eſt ſuperapparentem. Prætereà non intelligitur diffinitio de quocunque eſſe coloris, ſed de illo eſſe ſm quod alterat color ſenſũ, non ſm quod alterat corpora. Quod autem ibidem ſequitur, & ipſorum perſpicuorum, non intelligitur de perſpicuis quibuſcũque. Sic. n. probat Alexãder, & benè, ꝙ perſpicuum eo ꝙ eſt medium viſus, non habet colorem, & ob hoc omnis coloris eſt ſuſceptibile. Sunt autem perſpicua quædam habentia cõdenſationem, vt aqua, & nubes, illa per immiationam lucis diuerſus recipiunt colores. Vnde & Philoſophus in talibus exemplũ ponit auroram, & mare, differt tñ iſtorum color a corporum terminatorum colore, quia in iſtis color non eodem modo apparet accidentibus propè, & remotè: diſtans. n. a mari videt colorẽ maris in ſuperficie album: accedens autem propè, magis videt ipſum obſcurum. Et huiuſmodi cauſa eſt, quia qñ longe diſtat, terminatur eius viſus ad ſuperficiem aquæ, quæ quia plana eſt, ſuper ipſam diffunditur lumen multum, ideoque vehementis apparet albedinis Cum autem ſit propè, non ſiſtit eius viſus in ſuperficie aquæ, in qua multum diffunditur lumẽ, ſed penetrat in profundũ, in quo minus eſt de lumine, & ergo magis apparet ei obſcurũ mare. Porro in nubibus, & in aurora eſt alia cã. Cum. n. aliqa longe diſtat ab oriente, tunc inter ipſum, & ſolem multũ eſt da ſubſtantia nubis, & vaporum, quæ pp ſui denſitatẽ ꝓhibet multum lumen penetrare: ob hoc apparet in eo color rubens vel albus, ſm diuerſitatẽ vaporũ. Cũ aũt eſt propè, tunc inter ipſum & ſolem parum eſt de ſubſtantia vaporum. Ideoque tunc nullus apparet color, ſed tantum videtur obſcuritas debilis nebulæ.

Qualiter Reſponderi poſſit ad obiecta in contrarium. Cap. LXI.

SEcundum hoc de facili poſſunt argumenta ſolui, quæ videntur contraria prædictæ diffinitioni. Nullum n. perſpicuum ſiue tranſparens ſm ꝙ tranſparens eſt color vel colorem habẽt. Nam licèt quædam nubes ſint coloratæ, ſicut in li. Metheo. oſtẽditur, hoc tñ nõ eis accidit ſm materiã perſpicui, ſed ſecundum ꝙ aliquo modo per lumen ſuper ipſas veniens terminãtur Vnde hac rõne videri poſſet alicui, ꝙ malè diceretur. Color eſt extremitas perſpicui. Prætereà cum perſpicuum habeat principiũ ac medium, & extremum vnius & eiuſdem generis, videri poſſet, ꝙ eadem ratione color perſpicui principium, & medium æquè ſicut extremitas dici poſſet. Nos autem dicimus ad hoc, ꝙ perſpicuum reuera dĩ ibi diaphanum vel tranſparens, quod eſt lucidum ſm actum. Quod licèt in ſe nullum habeat colorem ſm ꝙ eſt tranſparens: nihilominus tñ (vt prædictũ eſt) per immixtionem ſuæ lucis dat eſſe alteratiuum ſenſus ipſi colori. Porro perſpicuum eſt conſiderare duplici modo. ſ. ſecundum naturam diaphani ſiue tranſparentis, & ſecundum actum luminis, quod eſt in eo. Conſideratum primo modo eiuſdem rõnis eſt in principio, in fine, & in medio. Si verò conſideretur ſecundo modo, ſic non eſt eiuſdem rõnis pp duo. Primo quia lumen magis cõdenſatur, & multiplicatur vbi reuerberatur, quàm vbi non reuerberatur. Cum igitur in contactu corporis denſi ac lucidi ſit luminis reuerberatio, patet ꝙ perſpicuum in extremitate tãgẽte corpus tale, plus habet de lumine, quàm in medio vel in principio. Cumque colorem eſſe faciat actu lumine ſuo, magis facit actũ in extremitate, quàm in medio vel in principio. Alia ratio eſt, qa color non eſt ſubſtantiale lumen, quod eſt in medio vel in principio, ſed tm̃ illud, quod in extremitate eſt, cuius expreſſum documentum eſt, quia ſi ponatur color in lumine ſecundum extremum perſpicui tm̃, & principiũ ac mediũ pſpicui ſit tenebroſũ, videbit color. Si verò principiũ ac mediũ perſpicui illuminatũ ſit, extremitas aũt tantũmodo ſit tenebroſa, nõ videbitur color. Deniq; corpus terminatũ (vt in prædicta diffinitione capitur) dĩ corpus denſum, & ſolidũ. Diuiditur. n. corpus terminatũ cõtra corpus peruium, & dĩ corpus terminatũ, quia nõ ſuſcipit lumen niſi in terminis ſuis exterioribus tantum. Peruium autem dico, quod ſuſcipit lumen in terminis ſuis, & in profundo.

De Colorum generatione multiplici. Cap. LXII.

CVm autem color (vt habitum eſt) relationẽ habeat ad duplex agens. ſ. ad primas qualitates, & ad lumen ſecundum, quod alterat corpora, vĩa primis qualitatibus generari, quod tñ ècontrario uĩ pluribus rationibus reprobari. Nã quicquid eſt per ſe generans, generatur per eſſentiam ſuam. Si ergo primæ qualitates per ſe generarẽt album uel nigrum, tunc album uel nigrum eſſent calidum & ſiccum, humidum & frigidum, quod patet eſſe falſum. Cæterum omnis generatio per ſe habet ſimilitudinem ſpeciei ac formæ cum eo, quod generatur. Si ergo albũ generatur a calido uel frigido per ſe, erit album ſimile in ſpecie ac forma calido uel frigido, quod falſum eſt. Prætereà quicquid

generatur

[library stamp]

generatur per ſe ab aliquo, non generatur ab eius contrario. Si ergo album per ſe generaretur a calido, nunquam generaretur a frigido Et ſi a frigido per ſe, nunquã generaretur a calido: quorum vtrumque falſum eſt. Videmus. n. ꝙ album generatur a frigido in niue In gypſo autem, & calce generatur a calido. Porro ſi dicatur, ꝙ colores ſufficienter generantur a luce, hoc iã multipliciter improbatum eſt ſuperius in tractatu de lumine: præterea quicquid per ſe, & ſufficienter aliquid generat, hoc ſufficienter ac per ſe eſſentiam ei tribuit. Sic ergo oporteret, ꝙ lux per ſe albo, & nigro eſſentiam daret, & ſic duo contraria eſſent ab aliquo eodem modo ſe habente, quod eſt impoſſibile. Si ergo fortaſſe dicat aliquis ꝙ albedo, & nigredo qualitates ſint per ſe ipſas actiuę, & ideo generant ſeipſas in ſua ſpẽ, ſicut hõ hoĩem, & calidum generat calidum: huic & ſententiæ obuiat id manifeſta. Nã qualitates actiuę contrariæ iuxta ſe poſitæ inuicẽ trãſmutãt ſe, ſicut videmus in calido, & frigido, humido, & ſicco, hoc autẽ nõ videmus in albo, & nigro. N ger. n. lapis, & albus quãdocũq; ponãtur iuxta ſe, nunquã ſm colores inuicem ſe tranſmutabuntur, præterea qualitates oẽs actiuę contrariç, habẽt aliquas paſſiuas ad quas illarũ actio determinatur, dicatur ergo quæ ſint qualitates albi, & nigri paſſiuę. In quibus illorũ actio determinat, ſed nõ inueniuntur. Nos itaq; q̃ſtionẽ illã ſoluendo dicimus, ꝙ triples eſt colorũ generatio In corpore. ſ. terminato fit duobus modis. ſ. per mixturã vel ſupernatationem. Tertio mõ in corpore ꝑſpicuo, ſicut in nubibus vel vapore. ſ. per lucis immixtionẽ. Et horũ quilibet triũ modorũ multiplex eſt, ſicut poſtea patebit. Dicimus ergo breuiter, ꝙ colores ꝑ calidum, & frigidũ generãtur in terminato corpore, & hoc ꝑ accidẽs ſiue ꝑ aliud, nõ aũt ꝑ ſe.

Qualiter fiat generatio colorum per mixturam in corpore terminato. Cap. LXIII.

Vt autem cognoſcatur generatio per mixturam in corpore terminato: Sciẽdum eſt, ꝙ duplex eſt generans per ſe: ſicut calidum generat calidum, & frigidũ generat frigidum. Et generans per aliud, ſicut lumen generat calorem, & motus ſimiliter. Non. n. hæc calorem generant per ſe, ſed per hoc, ꝙ diſſoluũt, & partem a parte diſtare faciunt, quæ eſt actio calidi: vnde quia calidi actio ſequitur ad actiones eorum. Ideo generãt ipſa calidũ per accidens, ſiue per aliud. Et ſm hunc modum vt dictum eſt ꝑ calidum, & frigidum generantur colores in terminato corpore, ſ. per accidens, & non per ſe: præterea ſciendũ eſt, ꝙ cõtraria ſimpliciter ad inuicem ſunt actiua, & paſſiua, quia quædã eo mõ ad inuicem ſunt actiua, & paſſiua, ꝙ tranſmutãt ſeipſa, ita vt nõ oportet, ꝙ aliquid de materia vnius ingrediatur in materiam alterius, ſed tñ virtus eius in ſubiectum alterius. Et ſic actiua ſũt ad inuicem calidum, & frigidum Si. n. ponatur calidũ iuxta frigidum, ſubintrabit calidi virtus in ſubiectum frigidi, & ècõtra. Nec oportet ergo, quòd aliquid de partibus materialibus calidi ſubintret partes materiales frigidi, & ècontra. Quædam verò ſic actiua ſunt ad inuicem vt non tranſmutent, nec ingrediantur in ſe ſine materia in qua ſunt. Et ſm hũc modum inuicem ſe trãſmutant humidum, & ſiccum. Ideoque minus actiua ſunt, quàm calidum, & frigidum, & dicuntur paſſiua reſpectu ipſorũ. Tertio modo dicuntur actiua, & paſſiua, quę tranſmutant ſe, ſed nõ prima actione propria vel ſubintratione propria: immo prius agere vel ſubintrare oportet alia. Talia ſunt album, & nigrum, dulce & amarum, & huiuſmodi. Hæc etenim non tranſmutant ſe niſi per actionem calidi, & frigidi, humidi, & ſicci, & ſic etiã miſcentur per actiones illorum, & commixtiones: per hunc itaque modum multi colores a calido, & frigido generantur.

Quòd multipliciter a calido, & frigido generantur album & nigrum. Cap. LXIIII.

Eſt enim calidum adurens partes terreſtres, & ſicut per conſequens eſt generatiuũ nigri, partes n. terreſtres aduſtę per ſeparationem ab aereo, & aqueo, quæ fit in iſtis, comprimuntur in ſeipſis, & obſtruuntur pori, ita ꝙ non poteſt eis lux miſceri. Et cum euolauerint partes diaphani. ſ. aeris, & aquæ, quæ lucis erant perceptibiles. per conſequens remanet illud obſcurum, & nigrum, quod combuſtum eſt Eſt etiam calidum diſſoluens ac per hoc ſubſtãtiam rarificans, & per conſequens introductiuum aeris, qui cum ſit corpus diaphanum ac perceptibile luminis, ſic generatur albedo in corpore terminato. Eſt iterum calidum humidi continuantis extractiuum, & per conſequens facit albedinem in diſſolutis ac rarefactis: ſic cauſatur albedo, a calido in calce, & gypſo. Et iterum calidum eſt extractiuum humidi aerei, & coagulatiuum craſſi aquei cum ſubtili terreſtri cõmixto ſibi, ac per conſequens cauſatiuũ eſt albedinis in eo, quod prius erat diaphanum, qm̃ multum partes aeris erant in eo, facientes diſtare partes terræ, & partes aeris commixtas: ſic cauſatur albedo in albumine oui cocti. Eſt iterum calidum digerens ac cõmiſcens craſſum terreum cũ ſubtili aqueo continuante, & hoc eſt cauſatiuũ albedinis in oſſibus, q̃ oĩa ferè ſunt alba. Eſt & calidũ fugãs frigidum in profundum. Cumq; frigidum partes inſpiſſat prohibet in ſuperficie luminis receptionem, ac per conſequens relinquit nigredinem. Multis etiam alijs modis generantur albũ, & nigrũ a calido. Eſt quoq; frigidũ inducens humidũ aqueũ, eo ꝙ ſimbolũ habet cũ ipſo, quia vtrũq; in aqua eſt, ac ꝑ cõſequẽs quia humidum eſt diaphanum ac luminis receptiuum cauſat albedinem. Eſt iterum frigidum coagulatiuum ac congelatiuum terreſtrium partiũ, & per conſequens claritatis in ſuperficie deſtructiuum, & nigri cauſatiuum: Eſt etiam frigidum expellẽs calidum, quod ſecũ ad ſuperficiem trahit humidum Ideoq; ſuperficies colorat. ſicq; color albus efficitur. Itẽ eſt frigidũ fugãs calidũ in ꝓfundũ, qd in profundo multiplicatũ inflammat, & incẽdit humidũ, tãdemq; poſtquam exalauerit humidũ, exurit partes terreſtres, & relinquitur color niger: ſicut patet in floribus, quos pruina occupat, & in arboribus: frigus enim pruinæ fugãs intrinſecus naturale calidum ipſius floris inflammat humidum, ideoque flos cadens, primo eſt ſubtus rubeus vbi ramum contingit, deinde niger fit cum humidum euolauerit, quia tunc nõ relinquitur niſi terræ combuſtum. His itaq; modis, & alijs multis generatur album, & nigrum in corpore terminato. At vero Philoſophi hanc generationẽ non determinant, qm̃ ipſa eſt ꝑ accidens, nec principia eodem modo ſunt ordinata, & ſtantia, ideoque non eſt terminabilis per artem illa generatio.

De Mediorum colorum generatione. Cap. LXV.

Iſte igitur eſt vnus modus generandi colores in corpore terminato extremos, ſm illud eſſe colorum quo tranſmutant corpora terminata, & non ſenſus tantummodo. Porro de colorũ mediorum generatione, vĩ Philoſophus in libro de ſenſu, & ſenſato dicere, ꝙ generantur per albi, & nigri mixturam, ac ꝑ alternorum colorum ſupernatationẽ, quod tñ vĩ improbari poſſe ratione multiplici. Si. n. miſcentur colores ad inuicẽ, aut miſcentur ſm ſe, aut per accidens. ſ. per mixtionẽ eius, in qua ſunt materiæ. At verò nihil eſt miſcibile ſm ſe, niſi quod ſm ſe eſt in minima diuiſibile. At verò nulla qualitas diuiſibilis eſt ꝑ ſe. Dicit etiam Philoſophus in li. 1. de generatione, & corruptione, ꝙ nihil miſcetur niſi, quod eſt in minima diuiſibile. In eodẽ quoq; libro dicit Philoſophus, ꝙ qualitates ſiue paſſiones ſunt immiſcibiles. Si ꝑꝑ hoc dicatur, ꝙ extremi colores per mixturam materiæ in quo ſunt miſcentur, tunc quæritur, quid mouet ad mixtionem illam, cum colores vt probatum eſt non ſunt qualitates actiuę vel paſſiuę Nos aũt dicimus, ꝙ illa quidem quæ ꝑ mixturam fit generatio, eſt ſecundus modus generandi colores in corpore terminato. Et qm̃ extremi colores ſunt ſimplices, & inmixti, ꝑꝑ hoc iſto modo non generantur extremi, ſed medij. Ad mixtionem aũt bene concedimus, ꝙ oportet cõmiſceri partes materiæ colorum, & ꝙ colores ad mixturam nõ mouẽt, ſed calidum, & frigidum, humidum, & ſiccum, vt prius dictũ eſt porro, vĩ eſſe falſum, quod dĩ generari medios colores in ſupernatatione colorũ alternorum. Cum. n. color ſupernatat colori, nec vnus miſcetur alteri, nec materia eius, ſed vterque manet diſtinctus, & ſic conſtituunt tertium. Cæterum illorum alternorũ colorum aut vterq; eſt in materia trãſparenti, aut vterq; eſt in terminata, aut vnus in terminata, & alius in tranſparenti. Si autem dĩ primo modo, tunc ſequitur, ꝙ vterq; traducit viſum. Ideoq; non immutabit eum ſm aliquem colorem medium, ſicut patet in aere in vitro puro. Si ſecũdo modo tunc ſuperior operiet inferiorem, ita ꝙ medius non reſultabit, ſed tñ ſuperioris materiæ color viſum immutabit. Si tertio tũc aut ſuperior erit in materia terminata, & inferior in tranſparenti, aut ècontra. Si primo modo tunc iterum inferiorem operiet, ita ꝙ medius non reſultabit. Si ſecundo modo tunc viſus ſuperiorem penetrabit, & in inferiori ſtabit, atq; ab illo ſolo immutabitur, ſicque iterum medius color non reſultabit. Nos autem hoc ſoluendo dicimus, ꝙ in ſupernatatione coloris vnius materię ſuper aliam ponitur, & oportet, ꝙ ſemper ſuperioris materia peruia ſit, qm̃ aliàs inferiorem operiret ſicut obiectum eſt. At peruium duobus capitur modis. Vno modo peruium abſolutè ſine colore, ſicut eſt aer. Et ſecundum hunc modum ſupernatatio non fit, quia ſic non reſultaret medius color ex ſuperiori, & inferiori. Alio modo peruium cum colore, & ſecundum hoc medius reſultat ex ſuperiori, & inferiori, ſicut patet in humano vngue, quia ſcilicet habet colorem peruium, & ſanguis ſubtus colorem terminatum. Ideoque medius color reſultat ex vtroque. Item patet etiam picturis cum. ſ. pictores faciunt aliquid apparere per colorem aquæ, vt quando faciunt imagines velut in aquis ſtantes. Dicendum eſt itaque quòd in ſupernatatione color ſuperior non eſt tranſparens ſimpliciter, ſed ſecundum quid.

De Mixturis colorum, & proportionibus ſecundum quas diſtinguitur varietas colorum, & numerus. Ca. LXVI.

FIt autem mixtio duobus modis ſm proportionem debitã, & ſine proportione. Porro ſecundum ſit adhuc duobus modis ſm Philoſophum.ſ. ꝓportionẽ arithmeticæ, & ſm ꝓportionem muſicæ. Item ſm propoſitionẽ arithmeticæ duobus modis. Vno modo.ſ. per æquè diſtantiam, & ſic non eſt niſi vnus modꝰ & vnum medium inter duo extrema In hac.n. proportione medium habet ſe ad vtrumque extremorum ſicut ſubduplum ad duplum, & vnum ad duo, quod ex hoc patet, quia medium tm̃ habet de vno contrario quantum de alio. Et ſic album plus duplo habet de albo, quàm medium, & hoc vocatur æquè diſtans: ſi autem ſit mixtura ſm debitam proportionem, ſed non p æquè diſtantiam, tunc non contingit miſceri niſi duobus modis. Vno modo, ſ. ſm proportionem extremi ad medium æquè diſtans, per hanc mixturam generatur medium, quod eſt vicinius extremo, quàm medio æquè diſtanti. Quod ſic poteſt probari. Medium illud in extremo accipit naturam extremi. Naturam verò alterius extremi non accipit niſi acceptione vna. ſ. ſm ꝙ eſt in medio æquè diſtanti. Sic ergo vicinior eſt vni extremorum, quàm alteri extremo, quia natura vnius extremorum in ipſo ſe habet ad naturam alterius extremorum, ſicut duplum ad dimidium, & duo ad vnum. Secundus modus propoſitionis eſt ſm operationẽ medii non æquè diſtantis ad æquè diſtans, & ſic relinquitur vnus color, qui vicinior eſt medio æquè diſtanti, quàm extremo. Qđ etiam probatur in iſta commixtione: medium conſtitutum duplici acceptione naturam accipit medii.ſ. a medio æquè diſtanti, & a medio non æquè diſtanti. At verò acceptione ſimplici tm̃, accipit naturam extremi.ſ. in vtroq; medio, qm̃ extremum non eſt niſi in ſe, & in medio. Cum ergo illud accipiat naturam extremi tm̃ in medio, & non in ſe, non accipit extremũ niſi vna acceptione. Natura vero medii nõ eſt immediatè in ipſo medio æquè diſtanti, ſed & in medio non æquè diſtanti. Ideoq; dr̃ accipit naturam medii ac per conſequens vicinius eſt medio. In iſtis proportionibus diſtinguitur colorum varietas, & numerus.

De Numero colorum, & varietate. Cap. LXVII.

CVm autem dicat Ariſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſato, ꝙ ſeptenario numero determinantur colores, videntur eſſe multo plures. Habemus.n. album, & ſubalbum, pallidum, & ſubpallidum, ac liuidum, & ſubcitrinum, rubeum ſubrubeum. In viridi quoq; ſunt varietates multæ. Eſt præterea color purpureus, ſanguineus, & glaucus, flauus, ac niger, & huiuſmodi diuerſitates. Item dñr eſſe quidam colores a ſimetri, quidam ſimetri. Aut ergo menſura coloris ad viſum attenditur, quia.ſ. viſui cõmenſuratur, aut oĩs color, qui in lumine eſt erit ſimeter, & ille ſolum, qui in tenebris aſimeter. At vero aſimetrum nunquã põt ſimetrum eſſe. Ideoq; ſm hoc color, qui eſt in tenebris nõ poſſet eſſe viſibilis adueniente lumine, quod eſt manifeſtè falſum. Porro ſi dicatur, ꝙ attenditur cõmenſuratio ad delectationẽ, q̃ eſt in viſu, tunc ſequitur, quod oĩs color medius ſimeter ſit, & nullus aſimeter, quia delectatio ſemper eſt in medio, & nunquã in extremo corrumpitur. Nos itaq; de colorum numero dicimus, ꝙ non ſunt niſi ſeptẽ in ſupradictis proportionibus. Non.n. ſunt niſi tria proportionum genera, vnum.ſ. extremi ad extremum, & ſm hoc reſultant tres colores.ſ. duo extremi, & vnus æquè diſtans. Aliud eſt extremi vnius ad medium æquè diſtans, & ſic reſultant duo.ſ. vnus qui vicinior eſt extremo in parte vna, alter qui vicinior eſt in parte altera. Tertium eſt medii æquè diſtantis ad medium non æquè diſtans, & ſic iterum duo reſultant, vnus, ſ. qui vicinior eſt æquè diſtanti in parte vna, & alius, q vicinior eſt æquè diſtanti in parte altera. Si verò quæritur, cur non comparetur æquè diſtans ad non æquè diſtans, & extremum ad non æquè diſtans, vt reſultarent alii duo colores. Reſpondemus, ꝙ illa proportio immediata nõ eſſet. Iam.n. habitum eſt, ꝙ ab æquè diſtanti generatur æquè diſtans, & ideo ſua proportio immediata eſt ad æquè diſtans, ac per ipſum ad inæquè diſtãs ſm proportionis arithmeticæ rõnẽ. Similiter habitũ eſt, ꝙ inæq̃ diſtans nõ generatur ab extremo niſi per cõparationẽ ad æquè diſtans, & ob hoc etiam comparatio extremi ad inæquè diſtans nõ eſt immediata, ſm regulam arithmeticæ proportionis. Ideoq; ex cõparationibus illis nũ reſultaret color aliquis ſm hunc modũ, vnde & iſti colores dñr eſſe ſimetri.i. deſt commenſurabiles. Si vero nõ attenditur talis regula proportionis, tunc generabuntur multi, quia omnes erunt aſimetri, ſecundum arithmeticæ propoſitionis metrum. Si verò fiat mixtura ſecundum principia regulaſque proportionis muſicę, tunc fiat proportio in comparatione ad ſenſum. Nam ſicut ſemitonnum cum diapente proportionem facit dulcem in auditu, ſic multum albedinis cum modico rubedinis, & multum viriditatis cum modico citrinitatis facit delectationem in viſu, ſicque ſiunt multi colores, & ſimetri quidem delectabiles, aſimetri vero indelectabiles.

De medio mutationis ab vno colore in alium. Cap. LXVIII.

DIcit autem Auicenna, ꝙ album mutatur in nigrum triplici via.ſ. vt primo ſit ſubpallidum, & poſtea pallidum, & ſic deinceps. Vel ꝙ primo ſit ſubrubeum, & poſtea rubeũ, & ſic deinceps. Vel ꝙ primo ſit viride, & poſtea veniat ad colorem medium, & tandem ad nigredinem perfectam. Sed cum multa ſint media, vĩ album poſſe mutari in nigrum per quodlibet illorum mediorum, & ſic multiplex erit via. Medium.n. eſt vt dicit Philoſophus in quod prius venit id, quod mutatur, quàm in extremum, præterea vĩ non eſſe niſi vna ſola via. In inceptione enĩ motus ab albo in nigrum, id quod mutatur vicinius eſt albo, q̃ nigro, & ita in eo obtinet qualitatẽ albi, & ſic reſtat illa ſola via quæ eſt ab albo in ſubpallidum, & deinde in pallidum, & poſtea progreſſione continua in nigrum: ſm Auicennam etiam vĩ, ꝙ ſint infiniti colores medii, cum in vnoquoq; fieri ſint infinita facta, vt dr̃ in ſecundo poſteriorum, & probatur ſexto Phyſicorũ. Poſſumus.n. nos ſignificare motum albi in nigrum ſm quemlibet punctũ intermedium, & cum ſemper in ſigno illo ſit iterum in motu eſſe, ſm quodlibet illorum ſignorum habebit nouum colorem medium. Et cum illa ſigna ſint infinita, medij colores poſſunt eſſe infiniti: dicimus ergo, ꝙ Auicenna loquitur de conſtitutione mediorum colorum ſm naturalẽ mutationẽ, & non ſm arithmeticã vel muſicã ꝓportionẽ, ſm hunc.n. modum, tot ſunt colores medii, quot in alteratione ab albo in nigrũ poſſunt eſſe termini motus. Mediũ aũt eſt id quod primũ venit id, quod mutatur antequam perueniat ad extremũ, qđ tribus modis põt eſſe.ſ. ſm dñium albi, & ſm dñium nigri, & ſm vtrũq; Et ſi dicatur ſm dñium albi, ſic eſt progreſſio prima, quia naturalis eſt, & paulatim ab illo recedens Et iſta eſt prima via.ſ. ab albo in ſubpallidum, & ſic deinceps. Si vero ſm dominium nigri, ſic erit vehementer intenſe cauſæ nigredinis, & valde debilis cauſæ albedinis. Et ſic erit tertia via, quæ eſt ab albo in viride, & inducit ſe in nigrum. Si vero eſt ſm vtrumq; tunc & , quia receſſus eſt ab albo, deficientes erunt cauſæ albi, & inualeſcentes cauſæ nigri. Et ob hoc album erit ſubtus clarum, & deſuper nigrũ obtinens nigrum. Et ex hoc reſultat primo ſubrubeum, & poſtea rubeum & ſic deinceps ſecundum cauſarum albedinis defectum. Concedimus itaque, quòd vna ſola eſt via mutationis albi in nigrum, id eſt vna ſola progreſſio pura ſicut iam eſt oſtenſum. Sed aliæ contingunt ex fortificatione maiori vel minori cauſarum nigredinis, ſuper cauſas albedinis. Concedimus etiam, quòd infiniti ſunt colores medii potentia, ſed non actu, ſic etiam infinita ſunt facta in vno fieri potentia, ſed non actu.

Cur non quodlibet nigrum mutari poſſit in alium colorem, ſicut & quodlibet album. Cap. LXIX.

QVeritur etiam cum etiam cum quodlibet albũ poſſit mutari in nigrum per artem, & naturam. Quare non quodlibet nigrum poſſit mutari in album, & alium colorem Tinctores.n. pannum nigrum habentẽ colorẽ, nõ poſſunt mutare in albũ vel in aliũ colorẽ medium. Nos aũt ad hoc facile poſſumus rñdere, ꝙ natura quidem benè tranſmutat nigrum in album, vt patet in canicie nigrorum capillorum. At verò tinctorum ars nequaq̃ hoc facit, qa nõ in oĩbus ars põt naturã imitari. Nã ars qdem tinctoria nigrũ facit ex colore rẽtinctã penetrãte, ac poros eius opilante, ita ꝙ poſtea non põt alius color ſubintrare. Ideoq; nigrũ ab artifice non mutatur in colorem album, ſed alii colores benè permutantur in nigrũ, quia nõ ſunt in materia adeo penetrãte & opilante poros rei tinctæ. Dictũ eſt.n. ſupra ꝙ calidũ adurendo partes terreſtres generat nigrum, quia partes illę p ſeparationẽ aeris, & aquæ cõprimuntur in ſeipſis, & obſtruuntur pori. Ita, ꝙ eis non põt lux miſceri: vnde cũ euolauerint partes diaphani, neceſſe eſt deficiente luce, qđ cõbuſtũ eſt, obſcurũ, & nigrũ remanere. Nec vltra põt colorem album p immutationẽ ſuſcipere. Ex prædictis itaq; patent duo modi quibus generantur colores in corpore terminato.ſ. modus generandi per extremorum mixturam vel per vnius coloris ſuper alium enatationem.

De Generatione colorum in nubibus. Cap. LXX.

ITaque reſtat tertius modus quo generantur colores in corpore non terminato ſicut in nubibus, in his.n. vĩ multiplex color, ſecundum diuerſam admixtionem.ſ. luminis ſuperiorũ corporum ad materiam nubis. Nam ſi vapor ſit aqueus diſgregatus multus, ita ꝙ non poſſit eum totus penetrare radius, tũc erit rubeum quaſi inflammatum, & dr̃ color purpureus, qui frequẽtius apparet in ſuperioribus: ſi vero ſit aqueus, & diſgregatꝰ magis atque ſubtilis ita, ꝙ ſuper ipſum plus micat lux ſuperueniẽs,

tunc

tunc exit quaſi color auri valde fulgentis. Si vero ſit aqueus quidem, ſed ſubtus magis ſpiſſus, & ſupra magis ratus, ſicque diſgregatus diſtans per partes & partes nubis, tunc lumen irradiatum ei deſuper faciet quaſi colorem velleris. Si verò ſit inſpiſſatus ad pluuiam, & ſoli ſupponatur, ita ꝙ lumẽ ſolũ ſubeat in ipſum veniens ex parte concaui, tunc ille vapor per tres partes diſtabit. Id enim quod graue eſt cõuerſum ad aquę naturã inſpiſſatum ſubtereſt, & lumen ſolis ad hoc adueniens colorem viridem facit. Illud aũt, qđ eſt ſupra in nube aquoſum iam incipiens inſpiſſari, ſed nondum inſpiſſatum, ſequitur calidum eleuans ipſum, & lumen ſolis ad hoc deueniens facit colorẽ rubeum vel uinoſum, ſecundum ꝙ magis aut minus eſt ſpiſſum. Medium autem inter hoc eſt perſinum, quia per partes non multum diſtat inter calidũ eleuans, & frigidum deprimens, & inſpiſſans. Idcirco lumen ſolis ad hoc deueniens, facit ceruleum colorem, tendentem ad albedinem. Et iſti ſunt colores in iride apparentes. Et hic etiã patet ratiò cur in iride color ſuperior, qui eſt in conuexo arcus, ſemper eſt uinoſus, & inferior ſemp. viridis. Medius aũt ceruleus ad albedinem tendens. Si vero ſit vapor vehementer compreſſus per frigidum conſtringens, tunc non poteſt miſceri lux deſuper adueniens, & tunc apparebit color niger.

Vtrum Color tantum in aſpectu colorati ſit obiectum viſus. Cap. L X X I.

DVbitare verò pt aliquis vtrũ color tm̃ ſit obiectum viſus, qui videt colorem, quia ſuperius habitum eſt, ꝙ color non eſt in actu viſibilis niſi per lumen, quod eſt in extremitate perſpicui immiatum ſuperficiei corporis colorati. Cum itaq; cũ colore ſemper videatur lumen, & nunquam color ſolus, non vr̃ color tm̃ vnquam eſſe obiectum viſus. At verò poteſt obiei ècõtrario, ꝙ viſio cum vnus, & idem actus ſit in numero, non vr̃ terminari ad duo. Et ita terminari vr̃ non ad vtrumq; ſimul, ſed tm̃ ad colorẽ vel tm̃ ad lumen. Nos aũt benè concedimus, ꝙ viſus ſm actum, non eſt niſi vnius viſibilis. Color n. ſm actum cũ lumine quo agit, eſt vnũ viſibile. Nam & materia, & forma non faciunt duo, ſed vnũ tm̃ in ſubſtantia. Cũ ergo in viſu lumen ſit vt forma, color vt materia, erit ex duobus illis vnum viſibile ſm actum, & ſic vnus actus numero non habet duplicem terminum. Veruntamen vt ſuperius dictũ eſt, lumen & color non eodem modo ſe habent ad viſum, ſed vnum. ſ. color ſe habet vt obiectum terminans viſum, Alterum autem vt actus in quo color mouet viſum: ſiue vt cuius actu viſio ad obiectum terminatur.

De forma ſpeculi luminoſa vtrum habeat aliquod eſſe. Cap. L X X I I.

POrro de forma in ſpeculo reſultante, merito quæri poteſt. Vtrum ſit lumen vel color vel forma vel potius habeat aliquod eſſe: vr̃, ꝙ non ſit. Nam ſi eſt, aut eſt corpus, aut non. Si eſt corpus, tunc duo corpora ſunt in eodem loco, quia ſpeculũ pp ipſam nõ occupat maiorem locum, præterea cum oẽ corpus habeat profundum, ſm hoc oporteret, ꝙ forma illa non videretur iacens ſuper ſpeculum, ſed eleuata ſuper ſpeculi ſuperficiem ſm ipſius corporis profunditatis quantitatem, quod cum appareat falſum eſſe, formam illam corpus eſſe vr̃ impoſſibile. Si verò dicatur, ꝙ non ſit corpus cum ſuper ſpeculum motu locali moueri vr̃, ſm hoc non corpus motu corporis mouebitur, contra qđ legitur in ſex principiis, ꝙ impoſſibile eſt non corpus moueri corpore. i. motu corporis. Et etiam in ſexto phyſicorum, ꝙ oẽ, quod mouetur eſt corpus. Et iterũ oẽ, quod mouetur eſt in loco, nihilque niſi corpus eſt in loco: ꝓterea ſi mouetur conſtat, ꝙ p ſe non mouetur, vt iã ꝓbatũ eſt, ergo per accidens. At verò, quod p accidens localiter mouetur, motu eius in quo eſt mouetur, ſicut aĩa per corpus. Cum ergo non ſit niſi tantum in ſuperficie ſpeculi, & in extremitate perſpicui tangentis ſpeculum, mouetur illorũ motu tm̃. At ècontra videmus, ꝙ ſpeculo manente immoto, & ſimiliter extremitate perſpicui, mouetur imago ad motum aſpiciẽtis in ſpeculo. Non ergo vr̃ moueri per accidens. Et ita vr̃ non eſſe corpus, ſed nihil: huic tñ obuiat manifeſtè ſenſus, & rõ, qa forma hæc actu agit viſum immutando, qđ vtiq; non faceret ſi nihil eſſet, præterea ſi nihil eſſet, nec p ſe, nec p accidẽs videri poſſet. Dicimus ergo, ꝙ ipſa aliquod eſt ens, non tñ corpus, nec ſubſtantia, ſed accidens, nec motu locali mouetur, ſed potius generatur ſic ſuperius de lumine diximus, qđ ſemper nouã eſſentiam habet generatã, ad nouã præſentiam illuminãns. Ita dicimus de imagine ſpeculi, ꝙ ſemper generatur ad præſentiã aſpicientis.

Quibus modis prædicta forma generatur in ſpeculo. Cap. L X X I I I.

FOrma tñ illa generatur in ſpeculo tribus modis. ſ. ex motu aſpicientis, & ex motu ſpeculi, & ex motu aeris intermedii, quod ideo contingit, quia recta oppoſitio exigitur ad immutationem ſpeculi. Et ita põt mutare formã, vel ex parte ſitus aſpicientis, vel ex parte ſpeculi. Ideoq; corrumpitur vna, & generatur alia. Medium autem, quod eſt deferens, illam corrumpit ſi ipſũ variatur. Sed ad eius mutationem forma moueri non vr̃. Et hoc contingit duabus ex cauſis. Vna eſt. quia tranſitus imaginis per medium, ſicut & luminis, eſt ſubito: Sed aeris mutatio de loco ad locum non eſt ſubito. Alia eſt, quia medium eſt receptibile formæ, ſed non ſubſtantiabile, ſicut legitur in libro de ſenſu, & ſenſato. Ideoq; ſtatim qñ medius aer exit extra rectam oppoſitionẽ inter ſpeculũ, & aſpicientem, forma non apparet amplius in eo. In aqua vero ſecus eſt, qm̃ illa magis ſeruat, vnde in aqua mota facies maioris quantitatis apparet, quia pars aquæ, quæ mouetur extra rectam oppoſitionem formam in materia diu tenet, cum parte formæ, quæ eſt in recta oppoſitione, ideo facit formã maioris quantitatis apparere, vel etiam duas uel tres formas quãq;. Sic ergo patet, ꝙ illa forma, nec per ſe, nec per accidens mouetur, ſed ſemp noua generatur: per hoc de facili poſſet reſponderi ad obiectionem, quæ poſſet fieri: ſi forma illum ſitum variat, quia mõ in vna parte ſpeculi, mõ in alia, unde cum oẽ tale ſit corpus mobile vr̃ illa corpus eſſe. Non. n. vt dictum eſt mouetur per loci mutationem, ſed per generationem, & corruptionem: voluerũt tñ quidam dicere, ꝙ illa nihil eſt abſolutè, ſed eſt quædam comparatio aſpicientis ad ſpeculum, ſicut etiam vmbra eſt priuatio lucis obiectu corporis opaci ad lumen reſultans. At verò nõ eſt ſimile de umbra, quia in ea non reſultat imago rei opacę expreſſè ſm oĩa lineamenta, ſed confuſè tñ, ſm ea, quæ primo intercipiunt luminis trãſitum. In imagine verò ſpeculi expreſſè reſultãt oĩa. Cæterum umbra ſemper proiicitur poſt corpus opacum ita, ꝙ corpus opacum ſemper eſt inter vmbram, & corpus luminoſum: At verò imago, quæ eſt in ſpeculo ſic ſemper reſultat ex eo, quia lumen directè illuminat faciem aſpicientis in ſpeculũ ſine omnĩ vmbra media inter ipſum, & aſpicientem.

Qualiter illa forma ſit in ſpeculo vt in ſubiecto Cap. L X X I I I I.

ITaque ſuppoſito. ſ. ꝙ illa forma aliquid ſit, & ꝙ accidens ſit, reſtat videre in quo tanquam in ſubiecto ſit: vr̃ autem, ꝙ non ſit in ſpeculo, quia dicit Philoſophus in topicis, ꝙ motis nobis mouentur oĩa, quæ in nobis ſunt. Si ergo eſſet in ſpeculo, moueri deberet motu ſpeculi moto. Videmus aũt ècontra, ꝙ apparet illa veniens ac recedens, & ſitum varians ad motum aſpicientis ſpeculo manente immoto. Vnde, & Philoſophus in 6. lib. Phyſicorum dicit, ꝙ impoſſibile eſt ſoluere, cõceſſo ꝙ ibi vera forma ſit. Si verò non dicatur ibi formã eſſe, incredibilis erit error in vultu ſequente ſenſum, licèt hoc probabilius ſit dicere ibi etiam innuit, ꝙ in extremitate aeris ſpeculum tangentis ſit, ſed hoc vr̃ falſum eſſe, quia tunc etiam videretur ſine ſpeculo, quod non pt eſſe: præterea vnumquodq; in illo eſt a quo nõ differt p ſitum, & locũ, ut in ſubiecto. Et nos quidẽ hoc cõcedimus, ꝙ aũt non moueatur motu ſpeculi, ſed corrumpitur, & in altera parte generatur, hoc ideo contingit, quia ſuum generans eſt extra ſpeculum, ſcilicet aſpiciens oppoſitũ ſpeculo ſm reſpectũ ſuũ, ſicut etiã de generatione lucis ſupra dictum eſt. Quod autem ſit in extremo aere ſpeculum tangente, ſicut in ſubiecto error eſt. Quin potius eſt in ipſo ſicut in extremitate perſpicui, quod ei confert actũ, ui ſum immutandi ſicut de colore ſupra dictum eſt.

Quod eadem forma ſit habitus vel diſpoſitio. Cap. L X X V.

POrro ſi eſt accidens in ſpeculo ſicut in ſubiecto, neceſſe eſt eam eſſe in aliquo prædicamento. Et primo quidem vr̃ eſſe paſſio uel paſſibilis qualitas, quia paſſionem infert ſenſui, & ipſum immutat. At verò oĩa paſſio uel paſſibilis qualitas, habet cõtrarium in ſpecie, hanc autem formam patet contrarium nihil habere. Alia uero rõne vr̃ eſſe forma uel circa hoc aliquid conſtans figura. Nam illud quod in ſpeculo vr̃, apparet ut forma, aut figura aſpicientis, ſub quantitate terminata. Nos aũt dicimus, eã quidem eſſe in prædicamento qualitatis. Non tamẽ in ſpẽ tertia vel quarta, ſed in prima, quæ eſt habitus uel diſpoſitio. Non. n. eſt propria forma uel imago, ſed ſpẽs imaginis, & formæ, taliſq; ſpẽs, quæ poteſt eſſe in aĩa ut in ſubiecto. Ideoq; nõ propriè lõga uel lata eſt. Sed longitudinis, & latitudinis ſpẽm habet. Si eñ eſſet in ea longum, & latum, cum illa longitudo, & latitudo nõ terminetur ſm terminos aeris uel ſpeculi, ſed aſpicientis, oporteret, ꝙ longitudo, & latitudo eius extra ipſum eſſet, quod inconueniens eſt. Ideoq; eſt neceſſe dicere, ꝙ reuera non eſt ibi longũ, & latum, ſed ſpecies longi, & lati, per quam figura cognoſcatur aſpicientis. Cumq; tales ſpecies ſint habitus uel diſpoſitiones, erit illa forma habitus uel diſpoſitio. Eſt. n. in anima ut habitus, & in ſpeculo, & aere ſicut diſpoſitio. Sed hoc concedimus, ꝙ illud, quod per ſe tanquam primũ agens, ſenſus immutat, ſit paſ-

ſio

ſio vel paſſibilis qualitas, ut eſt color. Nõ aũt oportet illud, quod receptũ eſt in oculo, & ſpiritu viſibili, & in ſpeculo ſit color ſm eſſe coloris, ſed potius eſt ſpecies coloris, quæ eſt principium cognoſcendi colorem. Itaque pari ratione, nec dicimus, quòd illa imago ſit forma, vel circa hoc aliquid conſtans figura. Nã vt dictum eſt, non habet terminum qualitatis ſecundum eſſe figuræ, ſed potius ſimilitudine ipſius ad ſpeciem apta nata eſt figuram ſecundum eſſe quanti terminati repræſentare.

Qualiter illa forma recipiatur in ſpeculi ſuperficie. Cap. LXXVI.

INter hæc omnibus difficillimum eſt videre, verũ recipiatur illa forma in ſuperficie ſpeculi, vt in puncto, vel in ſuperficie. Vr aũt, q vt in ſuperficie, quia ſm rõnem ſuperficies apparet quicquid apparet ſub longitudine, & latitudine. Qđ ſi concedatur multis rõnibus im̃pbatur. Quicquid. n. apparet vt in ſuperficie, ſi ipſum eſt totum in vna ſuperficie alicuius quantitatis, ipſũ totum in minori non erit. Si ergo ſpeculi forma tota eſt vt in ſuperficie alicuius quantitatis totius, tunc non erit tota in minori ſuperficie, quod eſt contra ſenſum manifeſtè. Si. n. ſpeculũ frangatur in decẽ partes in qualibet illarũ eſt forma tota, præterea forma illa ſm eandem quantitatem ſimul & ſemel reſultat in maiori ſpeculo, & minori, ſicut patet ad ſenſum ſi duo ſpecula maius, & minus opponantur ſimul aſpicienti, non eſt ergo in eis p dimenſionem quantitatis. Nã rõ dimenſionis quantitatis eſt eſſe ſm maiorem dimenſionem in maiori, & ſm minorem in minori: patet ergo, q nõ eſt in ſuperficie ſpeculi ſm ſuperficiei rõnẽ. Nos quoq; ſolicudo dicimus, q non eſt ibi vt in ſuperficie, ſed vt in puncto. Cuius euidens eſt exẽplũ in forma totius ſphæræ dimidii cæli, quæ tota reſultat in vna parua acie oculi, quod vtiq; patet fieri non poſſe ſi reciperetur ibi vt in ſuperficie. Eadem vero eſt ratio de ſpeculo, quæ & de oculo. Ad hoc autem quo in contrarium obiicitur de apparentia in longo, & lato, per prædicta patet iam reſponſio. Nam imago reſultans in ſpeculo non habet longitudinem, & latitudinem, ſed potius illarum dimenſionum tantummodo ſpeciem, & intentionem.

Aſſertio Quòd ibi recipiatur vt in puncto. Cap. LXXVII.

QVòd autem ibi recipiatur vt in ſpeculo ſicut in puncto, declarat etiam neceſſaria demõſtratio. Nam Euclydes in libro de ſpeculis probat, q oĩs viſio perficitur ſub triangulo ambligonio, hoc eſt qui habet vnum angulum obtuſum, ſiue ampliũ, ſiue extenſum, quod idem eſt. Itaq; ſi oculus vt dicit Philoſophus, eſt ſpeculũ quoddã animatũ, ſequitur q id, quod immutat oculum ſub triãguli lateribus immutat ipſum. Et ſic attingit ipſum in puncto anguli. Cum ergo eodem modo fiat immutatio ſpeculi quo, & oculi forma, quæ in ipſo reſultat, erit ſicut in puncto anguli, & non ſicut in ſuperficie. Item ab Euclyde inuenitur pbatum, q reflexio luminis ſemper fit ad pares angulos vel in ſeipſum. Ad pares quidem angulos fit, ſi radius ex obliquo veniẽs eſt ad ſuperficiem ſpeculi. In ſeipſum autem ſi perpendiculariter. Ex hoc accipitur, q radius oĩs reflexus a ſpeculo contingit ſpeculum ad angulum rectum vel acutũ ſiue obtuſum. Nam ſi perpendicularis incidat radius ſuper ſpeculũ planũ, tũc reflectitur ĩ ſeipſum, & ſuperficiẽ ſpeculi planã in puncto tãgit, & ex vtraq; parte ſui cõtactus ad ſuperficiem, rectũ angulum facit. Nã apud Euclydem principium eſt, q linea recta perpendiculariter cadẽs ſuper lineã rectam facit duos angulos rectos. Si autem obliquè veniat radius ſuper ſpeculũ, tunc de neceſſitate fient ibi tres anguli æquales duobus rectis, quorum vnus eſt inter radium incidentem, & lineam ſuperficiei ſpeculi, & eſt acutus. Alius autem inter radium reflexum, & alteram partem lineæ ſuperficiei ſpeculi, & eſt ſimiliter acutus æqualis priori. Tertius inter radiũ incidentem, & radium reflexum, & eſt qñq; obtuſus, quandoq; rectus, quandoq; acutus. Cum ergo oẽ, qđ venit ad ſpeculũ, ſub his angulis veniat ad ipſum, oẽ, quod recipitur in ſpeculo, recipietur in anguli termino, oĩs autem anguli terminus eſt punctus, oẽ ergo, quod recipitur in ſpeculo recipitur vt in puncto.

Secundum quam naturam ſpeculum ſit ſuſceptibile talis formæ. Cap. LXXVIII.

HOc quoq; difficile eſt percipere ſm quam naturam ſpeculum ſuſceptibile ſit talis formæ, aut. n. ſm q eſt corpus, aut ſm q eſt tranſparens ſiue peruium. aut ſm q eſt tranſparens in vna parte, & in altera parte extinctũ ſiue terminatũ. Si primum dicatur, ſm hoc ſequitur, q huiuſmoi formæ ſuſceptio oĩ corpori debeatur, quod vtiq; falſum eſt. Si ſecundo modo, tunc hoc magis aeri deberetur, vt vr, quia magis tranſparens eſt. Si tertio mõ, tunc corpus non poſſet eſſe ſpeculum, quod non eſſet in altera parte terminatum, & hoc videmus eſſe falſum in aqua, quæ eſt ſpeculũ aſpicientis ad ipſum, licèt non ſit in altera parte terminata. Similiter metalla videmus eſſe ſpecula qñ polita ſunt ac terſa, vt ferrum, argentum, & talia. Idem quoq; videmus de quibuſdã politis lapidibus. In quib9 oĩbus merito quæri põt ſm quã naturam cõem eis contingat ſuſcipere hãc formã: dicimus, itaque tria concurrere in ſpeculi natura, videlicet planiciem in ſuperficiem tranſparentem, & aliud terminans ipſum poſt ſuperficiem. Tertiũ, q ſit pportionata reflexio. Nã aer qui tranſparẽs eſt tñ, non eſt ſpeculum. Aqua verò, quæ tranſparens ac ſpiſſa eſt, aliquo mõ terminat lucẽ, q̃ abſtrahit formas viſibiles eaſdẽq; reflectit a ſuperficie plana, & per cõſequens ibidẽ congregat formam abſtractam a luce reflexam, vnde ipſa eſt ſpeculum, ſed aliquãtulũ obſcurũ. At verò inter oĩa melius eſt ſpeculũ ex vitro, & plũbo, quia vitrũ pp tranſparentiã melius recipit radios, plũbum non habet humidum ſolubile ab ipſo, vnde qñ ſuper funditur plumbum vitro calido, ſiccitas vitri calidi abſtrahit ipſum, & efficitur in altera parte terminatum valde radioſum. Exigitur etiam proportio reflexionis. Nam ſi multo minus fieret reflexio ſicut in ſpeculo immediatè ſoli oppoſito, color & figura non reſultaret, vel obſcurè reſultaret. Et hoc ideo etiam accidit, quia condenſatio radiorum ac luminis, colores ac figuras tegit. Nam ſi lapis niger valde politus ſub ſole ponatur, & aliquis eminus reſpiciat illum ex obliquo, videbitur ille lapis albus vel ſplendidus, propter diffuſionem radiorum in ſuperficie.

De Speculis metallinis. Cap. LXXVIIII.

POrro metalla q̃dam multũ in ſuperficie polita, & depurata, ſunt ſpecula, huiuſmõi. n. oĩa generãtur ex ſulphure, & argento viuo. Argentũ aũt viuũ fit ex ſubtili aqueo, & ſubtili terreo. Cũ ergo argentũ viuũ, & ſulphur valde ſubtilia ſunt, & cõmiſcentur p calidũ digerens, & inflãmãs, tũc fit aurũ qđ in ſuperficie politũ pp ſubtile aqueũ ac mediũ, receptiuũ eſt, & reflexiuum, & pp ſubtile terreũ eſt terminatiuũ, ac ſic efficitur ſpeculum. Similiter ẽt fit de argento pp eaſdem cauſas, hoc ſolũ excepto, q calidum in ipſo nõ eſt ita benè cõmiſcens ac digerens, & inflãmãs ſicut in auro. Et ẽt q aurũ magis ſequit colorẽ ſulphuris. Argentũ vero magis colorẽ argẽti viui. In vtroq; tñ eſt frigus magis coagulãs, & ob hoc luminis receptiuũ eſt ac reflexiuũ. Cuprũ aũt depuratũ eſt ex ſulphure quidẽ puro, & argento viuo minus puro benè cõmixtis, pp hoc etiam ex ipſo fit ſpeculũ benè in ſuperficie politum. Ferrum verò ex vtroq; quidem eſt puro, & benè cõmixtis, & humiditas eius viſcoſa non eſt ab ipſo ſeparabilis per eliquationem calidi, pp hoc efficitur quidem ſpeculũ, ſed magis obſcurum ſm quid, ac ſm quid minus obſcurum. In eo quippe, quod politum eſt, magis accedit ad naturam diaphani per naturam aquæ, & magis receptiuum eſt formæ, & coloris. In eo vero qđ eſt ex partibus groſſis terreis, magis eſt umbroſum, & ſic minus receptiuum. Aurũ autem, & cuprũ in eo, qđ hñt colorẽ ſulphuris, minus receptiua ſunt formæ, & coloris. In eo vero, q habent ſubtile terreum, magis receptiua ſunt, quàm ferrum. Ideo argentũ benè politũ inter oĩa metalla melius eſt ſpeculum, quia in colore magis accedit ad diaphanum. Porro ſtagnum & plumbum magis ſunt ex argento viuo non puro, nec bene cum ſulphure commixto, propter hoc in ſuperficiebus eorum ſemp remanent partes obſcuræ terreſtres, receptabilitatem luminis impedientes. Ideoque ex iſtis non generatur ſpeculum.

De Variatione imaginis in ſpeculo viſui reſpondentis. Cap. LXXX.

HOc aũt vr mirabile, q imago ſpeculi, qñ vr in ipſo, qñquẽ vr in profundo, qñq; in ſuperficie. Cũq; anterior pars aſpiciens contra ſpeculum ſit ſpeculo propinquior, vr ipſa citius tãgere ſpeculũ, quàm poſterior. Et ſm hoc vr, q nobis deberet primo reſultare poſterior pars, & non anterior quaſi cooperta poſteriori, ſicut de hoſte a nobis recedẽte nõ videmus niſi poſteriorem partẽ. Nos aũt dicimus, q ſicut habitũ eſt ſuperius forma, q̃ apparet in ſpeculo ſpẽs eſt nõ habẽs ſpiſſitudinẽ. Ideoq; nulla quæſtio eſt vtrũ poſterior tegat anteriorem. Ideo aũt forma illa qñque vr in profundo, qñq; in ſuperficie, qm̃ in ſpeculo non reſultat forma tantummodo, ſed ẽt diſtantia, q̃ eſt inter aſpicientem, & ſpeculũ. Ideoq; qñ eſt magna diſtantia, tunc forma vr in ſpeculo profundata. Qñ vero eſt diſtantia parua, tunc vr ad ſuperficiẽ accedere. Põt ẽt oriri dubitatio cur in quibuſdã ſpeculis apparet recto modo, in quibuſdã aũt ſuperius apparet inferius, & ècontra. Siniſtra quoq; apparet dextra, & ècontra. Similiter etiã cur in quibuſdã plures apparent facies ad vnũ aſpectũ. In quibuſdã vna tantũ. Nos aũt dicimus, q in ſpeculo cõcauo nõ apparet forma ſicut in plano, & huius rei cã eſt, q in plano vna pars ſpeculi nõ eſt ſub alia, ideoq; non ſit ab vna parte ſup aliam reflexio. Et in concauo vna pars eſt ſub alia Et ideo ſuperior formã receptam proiicit ſuper inferiorem, ſic ſuperior pars inferior apparet.

apparet, ſimiliter & eſt de dextro, & ſiniſtro. Et iſte eſt modus naturalis in generatione oīs mixti, licèt nō figuræ lapidis qui topaſion dr̄, in quo ſemper apparet facies verſa. Si verò fiat ſpeculum angulis multis angulatū, tūc quilibet angulus per diſcontinuationē, & reflexionem, q̄ fit in eo, multæ fiūt imagines ſ̄m naturā diſcontinuationū reflexionis. Si verò ſpeculum fiat in vna parte concauum, in altera planū, duæ facies reſultant. Et ſiquidē concauum ſit ſuperius, & planum inferius, tunc in loco continuationis plani ad concauum, videbuntur facies illę in collo cōtinuatæ, ita quòd facies vna ſit ſuperius, & alia inferius. Si verò ſit è contra planum inferius, & concauum ſuperius, tunc videbuntur facies illę in vertice capitis continuatæ, eo quòd inferior porrigitur ſuperius, & ſuperior dependet inferius.

De ſpeculis planis. Cap. LXXXI.

Non ſolum vero apparet dextra ſiniſtra, & è contra in ſpeculis conuexis, ſed ēt in planis. Nō tū ex cā quā in libro de ſpeculis ponit Euclydes, videlicet eo, q̄ videamus p̄ lineas radiales ab oculis egredientes: ſed potius ideo, quia forma abſtracta a re viſa per actum luminis apparet in ſpeculo, & ſicut abſtrahitur ita imprimitur. Ideo fit imaginis ſitus ad aſpicientes oppoſitos. Porro in re alta ēt diſtantia in ſpeculo repræſentatur vt in turri, cuius cacumen inferius vr̄, quia ſ. a ſpeculo diſtat amplius & ob hoc apparet profundius, pp̄ hoc in ſpeculo vel in aqua vr̄ turris conuerſa. Hac ēt de cā baculus ſtās in aqua, oblique aſpicienti, curuus vel abſciſſus vr̄, qz ſ. baculi forma p̄ oē p̄fundum aquæ exiſtens, ſuperficiei aquæ imprimit, idq; vlterius immutat aerē, & viſum, & figurā, & huius immutationis cā eſt, qz linea veniens a p̄fundo ad ſuperficiē aquæ recta eſt. Linea vero a ſuperficie aquę ad oculum veniēs, oblique ſuper illam capit, ita q̄ ſuper aquæ ſuperficiem facit angulum acutum verſus aſpiciētē, ſicq; curuitas duarum linearum immutationis cauſa eſt apparitionis curuitatis rei. Si verò ſuper rem in aqua iacentem aliquis aſpiciat directè, tunc res videbitur directe, quia tunc ad pūctum lineæ immutatoris ſuperficiem aquæ, cadit linea immutationis viſus perpendiculariter ac directè, ita quòd ſuper aquæ ſuperficiem duos angulos rectos ſignat. Actor. Hæc de forma vel imagine in ſpeculo relucente.

Qualiter Lux ſit colorum hypoſtaſis. Cap. LXXXII.

Ex libro de vaporibus. Dico aūt lucē eſſe hypoſtaſim colorū, & ſi relinqueretur ſibi veniens ad vnumquodq; corpus, non quieſceret donec color illius corporis appareret purè lux: vnde vidimus ſolem patientē eclypſim in lumine ſuo remiſſum, & oē album apparere pallidū. Cūq; ſ̄m remiſſionē lucis, appareant oēs colores remiſſi, patet q̄ lux veniens ad vnūquodq; coloratū, accipiens a rebus a quibus reflectit, quod inuenit trāſit in eſſentiā colorū ſuorū: & huius rei indiciū eſt, q̄ ſplendor penetrās vitrū, in quo ſunt ibi pictura diuerſorū colorū, in ſua penetratione reflexus eſt ab obſtaculo, & nō reflectitur in ſpē ſplendoris, ſed ſpē picturæ: vnde patet, q̄ ſplendorem accipit ab eo, qđ inuenit in vitro: hoc eſt ēt, q̄ minimo vino rubeo exiſtente in fundo vaſis apparet album. Appoſitum in magna quantitate apparet rubeum. Quod eſt, quia inceſſio ſplendoris, quæ eſt in paruo vino facit illud apparere album in colore, ſ. qui multū eſt ei aſſiduis: inueniens autem de vino multum in vaſe, non eſt ita de facili penetrans in profundum, & ideo debilitatur, vnde qđ prius apparebat album, iam apparet in rubore obſcurum: hoc autem mirum eſt, q̄ vitro depicto, & ſplendore illud penetrante in ſui reflexione non apparet in ſpecie ſplendoris vari. Sed in ſpecie coloris p̄ picturā aſſimilati. Et tñ cū in vino rubeo videmus calum ex reflexione coloris in ſpē, non videmus illud in colore vini rubei, ſed in colore proprio, & dico, q̄ qñ color reflectitur ad rubeum, ſi fuerit multum rubeum, mutabitur ideo aqli ſ̄m colorē quē inuenit in vitro, ſed debiliter. Porro cum penetrat vitrum a luce, ibi eſt quaſi quædā mixtio. Cū aūt reflectitur debilior eſt coloris reflexio cū colore vitri cōiūcto: videmus autē, q̄ aer illuminatus a luce, minus iterū accipit lucē ex alio. At ècōtrario virtus odoratiua cum inficitur ab alliorum odore, inueniens illam infectionem non inficitur a ſimili. Quod inde vr̄, qz nihil habens vnam formam in effectu, accipit infectionē a cōſimili. Itaq; vr̄ q̄ nihil in lucidirate poſitum dum illā retinet vinci poſſet ab alia, niſi augmentetur eius lucidītas. At ècontrario ī domo, q̄ eſt diſpoſita in luce p̄ vnā cādelā, eſt videre, q̄ alia cādela aſſata lux augmentat. Ad hoc aūt dico, qm̄ lux eſt de genere eorū, q̄ nō habēt cōtrariū, & ita ſi p̄t intendi, p̄t & remitti. Qđ autē oē ſubiectū retinens aliquā infectionem non inficiat a cōſimili, non eſt generale: videmus. n. q̄ aer inficitur a pariete albo, ſ̄m ſe totum. In odoratu vero fumoſitates reſolutæ a vino in eo, quòd qui potauit, opilant carnunculas narium, ne diſcernere poſſit, & odorare vinum potatum ab alio.

Adhuc De quibuſdam proprietatibus lucis, & umbræ. Cap. LXXXIII.

Alexander. Lux non videtur per ſe, ſed per materiā: eſt aūt aliter in ſole, aliter in colore, aliter in quacunque re illuminata, nec procedit lux niſi a corpore, quia non eſt niſi a corpore. A quolibet autem puncto cuiuſlibet corporis lucidi oritur lux per quamlibet lineā rectā quæ pōt extendi ab illo pūcto, ex quibus patet, q̄ a quolibet pūcto cuiuſlibet corporis dyaphani cōtingētis aliqđ corpus lucidū quocūq; lumine, orit̄ lux per oēm lineā q̄ pōt extendi ab illo pūcto, & tranſire in corpore dyaphano tāgente illud pūctū. Itē oē corpus colorarū lucidum propriè mittit formā ſuā a quolibet pūcto ipſius p̄ oēm lineam rectā, denīq; propriū eſt lucis extēdi ſ̄m lineas rectas, ſiue lux fuerit eſſētialis, ſiue accidētalis, ſiue debilis, ſiue fortis. Cumq; alia mediāte luce videant̄, lux ſeipſa, nulloq; alio modo vr̄, lux maximè ſe oībus exhibet, & eſt principium cognitionis ſenſualis oīum maximè in viſu nihilominus: maximè incognita eſt inter oīa. Auguſt. 1 lib. confeſſionū. Lux oculis ęgris odioſa eſt, q̄ puris eſt amabilis. Philoſoph᷒: Luce, & vita nihil iucūdius, nihil extingui facilius. Radius, & lux qñ perpēdiculariter deſcēdit in domū, & cadit in terrā, generat ex ſe radiū reflexum, qui, ſ. radios reflexus de neceſſitate reuertit̄ per eādē viā per quā deſcendit radius. Nā ſi per aliā rediret angulū acutum faceret. Et ita duo radij, ſ. generās, & generatus ſiunt vnus radius. Itē radius penetrās foramē quadratū, vel alio modo angulatum facit in obiecto remoto lucē rotūdā. Radius deſcēdens ſuper corpus clarū, & politū generat ſplēdorē reſultātē: ſed ſi deſcēdat ſuper corpus opacū, & impolitū, nequaquam: lux debilis valde apparet in locis obſcuris, & latet in locis luminoſis. Corpus cęleſte. Verbi gr̄a, vt ſol quaſi cōtrario modo dat lucē ſuā, & calorē. Nā magis trāſparētib᷒, magis dat de luce, & minus de calore. Ecōtrario magis opacis, & corpulentis plus dat de calore, & minus de luce. Cumq; in aere exiſtēte in domo in quā nō cadit radius ſolaris, nihil videatur adeſſe, ſuperueniēte radio ſolis tot ibi corpora minuta apparent, vt nemo ſit qui ea numerare poſſit. Hugo de tribus diebus. Quid luce pulcrius quę cū colorē in ſe habeat, oīum tñ colores rerum ipſa quodāmodo illuminādo colorat. Sol ſicut aurū rutilat, Luna pallet quaſi electrū, Stellarū q̄dā flāmeo aſpectu radiāt, q̄dā luce niuea micant, Quędā vero alternatim, nūc roſeū, nūc viridē, nūc cādidū fulgorē demōſtrāt. Philoſophus. Vmbra vero eſt lucis priuatio, quæ ſit per obiectū corporis tenebroſi corpori lucido: vmbra lineamēta corporis retinet, & denumeri nō p̄t, fugientē ſe ſequitur, & ſequētē fugit, facit apparere pulchrū, qm̄ occultat maculatū: vmbra tāto eſt breuior quanto ſol altior. Inſenſibiliter perit, q̄ moto corpore in radio ſolis alia & alia ſemper erit, nec eſt vmbra terræ, & hac vmbra ſola luna de cæleſtibus corporibus inuoluitur.

De Diſtinctione corporalis, ac ſpiritualis lucis a tenebris. Cap. LXXXIIII.

Actor. Porro lucē illā primariam vt ex p̄dictis patet diſtinxit Deus a tenebris, quiditate, & loco, & tp̄e, hæc ſiqdē ad inuicē diuiſa ſunt eſſentialiter, quia lux habitus eſt, tenebrę vero priuatio. Temporaliter autem, quia lux in die tenebræ in nocte: localiter quoq;, qa dū lux eſt in uno hemiſperio, tenebræ ī alio. Hugo de ſacramentis li. 1. Ergo illud primū momentū tp̄is qñ creata eſt oīum viſibiliū inuiſibiliūq; natura, nec nox fuit, nec dies: & tūc tempus fuit, qa mutabilitas, poſtea vero cōtinuo luce facta, diuiſæ ſunt tenebrę, & lux. Et tempus iā per diem, & noctē diſtingui cępit. Et ut mihi vr̄ in eodem prorſus momento tp̄is, quo viſibiliter, & corporaliter diuiſa eſt lux a tenebris: inuiſibiliter quoq; boni angeli diſcreti ſunt a malis; illis in tenebris peccati cadentibus, & iſtis ad lucem iuſtitiæ conuerſis, vt lux eſſent & non tenebræ: ſic. n. conſonare debuerunt exemplaria operum Dei, ut q̄ viſibilia erāt opera ſapientiæ inuiſibilis prouectus ſequeretur, ſ̄m q̄ ipſa q̄ vtrobiq; operabat̄ ſapiētia, ibi iudiciū exercuit, hic formauit exemplū. Iohannes Chryſoſtomus in ſermone de ieiunijs. Cur ergo non prius de angelis, q̄ de viſibilib᷒ creaturis aliquid liquidum. ſ. & expreſſum inſinuauit Moyſes? qz loquebatur Iudæis rudibus. ſ. de egypto eductis, quos non tūc oportuit per excelſiorem viā ad creatoris cognitionem, ſed per planiorem. i. per creaturas viſibiles adducere. Augu. ſuper geneſim. Itaq; ſicut dicit ſcriptura, prior omniū creata eſt ſapientia. I. intellectualis, & angelica natura quidē informis ac tenebroſa fluitaret, ſi non ad creatorem conuerſa formā ſapientiæ caperet, ac lux in eo fieret. Idem in libro de ciuitate Dei. 11. Si aūt ad illorū dierū opera pertinent angeli q̄ Moyſes in principio geneſeos deſcribit ipſi ſunt lux illa, q dies nomen accepit, cuius vnitas, vt cōmēdaretur nō eſt dictus dies primus ſed vnus. Ne etiā aliud dies primus, & ſecūdus ac cęteri, ſed idem vnus ipſe ſeptiēs repetitus propter ſenariū cognitionem operū quæ fecit Deus. Et ſeptimā

quietis,

quietis:qua in ſeipſo a ſuis operibus requieſcit Deus.Cum enim in verbo Dei facti ſunt lux, profecto participes facti ſunt lucis ęternæ quæ eſt Dei ſapientia:& dicitur filius illuminans omnem hominem & angelum mundum, vt ſit in domino lux : a quo ſi auertitur angelus fit immundus.

De Luciſero & primo de illius ſtatu. Cap. L X X X V.

PEtrus Lombardus.Inter hos itaque cœleſtes ſpiritus,de quibus dictum eſt ſupra. fuit vnus omnibus alijs cadentibus excellentior,nec inter ſtantes aliquis eo fuit dignior ſicut teſtimonijs ſcripturarum monſtratur. Scriptum eſt.n.in Iob.Ipſe eſt principium viarum Dei. Grego.in moralibus lib.32.Neque.n.etiam tunc tam mira contra Dei electos exercere poſſet.ſi non ex magna conditione natura eius ſubſiſteret. Idcirco ergo ad tam multam fortitudinem ſufficit : quia in natura rerum hunc conditor primum fecit:per vias quippe Dei eius actiones accipimus, vnde rectè principium viarum Dei vehemoth dicitur,quia nimirũ cum cuncta crearet, hunc primum condidit quem reliquis Angelis eminentiorem fecit. Cuius eminentiã Propheta demonſtrat dicẽs.Tu ſignaculum ſimilitudinis Dei:licèt.n homo ad ſimilitudinem Dei creatus ſit,Angelo tñ aliquid maius tribuitur,cũ non ad ſimilitudinem Dei conditus,ſed ſignaculum ſimilitudinis Dei dr̃,vt videlicet quo ſubtilior eſt in natura,eo in illum ſimilitudo Dei plenius expreſſa credatur: de quo ẽt per Prophetam dr̃.Omne lignum paradiſi non eſt ſimile ei, quia cętera cœleſtium virtutum agmina,q̃uis excelſa ſint,huic tñ non pręlata ſunt nec ęquata.Itẽ ad eum per Prophetam dr̃:Oĩs lapis pręcioſus operimẽtum tuum.per lapides angelorum ordines intelligimus,quibus vehemoth iſte opertus fuiſſe deſcribitur, quia eos quaſi veſtem ad ornamentum habuit,quorum dum claritatem tranſcendit,& eorum comparatione clarior fuit. Idem in li. 34. Alibi quoque de ipſo in eodem libro legitur, ꝙ non eſt poteſtas ſuper terrã q̃ illi comparetur,prãs nimirum eius ſuper terram cunctis eminentior perhibet̃,quia & ſi actionis ſuę merito infra hoĩes cecidit: oẽ tñ hominum genus naturæ angelicæ conditione tranſcendit, qui q̃uis beatitudinem perdidit. naturæ tñ ſuæ magnitudinẽ nõ amiſit,q̃ humana oĩa ſuperat, licèt ſanctis hoĩbus meritorum ſuorum ſubiectione ſubiaceat.Sed quo altior eſt diaboli natura,eo maior eſt innocentis hoĩs gloria , Dehinc ẽt de illo diabolo ſubditur, qui factus eſt vt nullum timeret, ſic quidem per naturam factus eſt, vt conditorem ſuum caſtè timere debuiſſet, timore.ſ.ſobrio timore ſecuro.Non timore quem foras charitas mittit,ſed timore in ſæculum ſæculi permanente,quem charitas gignit.

De caſu ipſius. Cap. L X X X V I.

PEtrus Lombardus . Hic itaque Iſydoro teſte , poſtq̃ creatus eſt,eminentiam naturæ & profunditatem ſciæ ſuæ perpẽdẽs, in tantum ſuperbiuit,ꝙ ẽt Deo voluit ſimilis eſſe.Non per imitationem ſed æqualitatem potentiæ, & tantæ ſuperbiæ merito deiectus eſt. Bernardus Clareuallẽſis. Lucifer ſiquidem ille qui mane oriebatur , pro eo ꝙ ſimilitudinem vſurpare voluit altiſſimi per rapinam , arbitrans ſe eſſe æqualem Deo, qđ eſt vtique filij, præcipitatus illico corruit , quia pater pro filio zelans in ipſum vindictam exercuit, qui & mendax eſt,cum ſe fore ſimilem altiſſimo iactauit & mendacij pater cum hoĩem quoque venenauit,& ſuæ falſitatis ſeminarium fudit dicens.Eritis ſicut dij. Dixit enim lucifer tam non Lucifer ſed tenebrifer & veſperus.Sedebo in monte Dei &c. O impudens & imprudens, milia miliũ miniſtrabant ei, & tu ſedebis?Quid iam laboraſti vt ſedeas? Quid ſeminaſti vt iam metas?Non eſt hoc tuum,ſed quibus paratum eſt. Quid eſt quod inuides. Sedebunt vermiculi terræ iudicantes, & tu non modo ſtabis, ſed iudicandus aſtabis. Ipſi vtique qui euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua, venient cum exultatione portantes manipulos ſuos:duo ſunt manipuli quos quæris,honoris.ſ.& quietis, ſed nõ ſic impie nõ ſic.Qui ſeminauerunt vilitatem & laborem,metent honorem pariter & quietẽ, pro confuſione ſua duplici & rubore,in terra ſua duplicia poſſidebunt.

Qualiter veritate a diuinorum cognitione ſecretorum eſt priuatus. Cap. L X X X V I I.

AVgu.ſuper Gen.Factus ergo prius ſtatim a veritate ſe auertit propria ptãte delectatus beatæque vitę dulcedinem non guſtauit q̃ non acceptam faſtidiuit , ſed volendo accipere amiſit. Ceciditq; non ab eo quod accepit, ſed ab eo qđ accepiſſet ſi Deo ſubdi voluiſſet Bernardus. Porro ſicut iam ſupra dictum eſt. Seraphin ſtantes & aſtãtes dño maieſtatis,eius caput.i.altitudinem duabus alis velant. Admiratione.ſ.in qua fęliciter delectantur.Et veneratione in qua fęliciter gloriantur.pedes ẽt duabus alis,fidelitate.ſ.atque prudentia velant. Nã per pedes eius, intelligimus inueſtigabiles vias eius & profundum ſapientiæ, ad quos pedes Et incarnationis myſterium ptinet,& oĩs operatio noſtræ ſalutis. Cũ itaq; Seraphin & fideles pariter miniſtri ſint & prudẽtes,ſic diuina negocia gerũt & ſaluti ꝓuident electorũ, vt malignus ille oĩno apprehendere non poſſit.Ex pedũ velamento factũ reor, vt neſciens dñm gloriæ fecerit crucifigi.Ex hoc & quotidie fieri ſolet,vt ſalutis nr̃æ negocijs ignorãs ſeruiat & inuitus,ſero poſtmodũ plãgens, ꝙ dum obeſſe voluerit inuentus ſit profuiſſe: ſic ꝑ adminiſtratorios ſpũs illudit̃ eius aſtutiæ , ꝙ & fideles ſint qui detegere nolint & prudentes q tegere norint, diuinę erga nos ꝓuidentiæ & diſpõnis arcana . Porro duabus alis volant.ſ.naturæ ꝑſpicacia,& gr̃æ efficacia: væ tibi ſupbæ ſpũs adulteratiæ ꝓſumptionis amator,non ſtetiſti in veritate, expulſus es Quid aũt ęſtimare vetat deiecto Lucifero,ad peruigiles excubias Seraphin cõſtitutos? Sicut eiecto hoĩe ad cuſtodiam Cherubin flammeus gladius traditur, vt a ligno vitæ inciſio pariter & incenſio.ſ.quibus nihil carni terribilius manũ ꝓhibeant corporalem.Porro Seraphin tm̃ alas accipiũt,quarũ velamine arceãt oculũ ſpũalẽ. Itaq; duabus alis velabant caput eius,& duabus pedes,vt nec alta Dei, nec profunda eius iniquus ille valeat contemplari . Erit autem cum reuelabitur gloria domini,ſed prius tolletur impius , ne videat gloriam domini. Interim ſane velantur caput & pedes , vt mediũ aliud eidem impio ad videndum , ſed ad inuidendũ vtiq; relinquat̃. Cęterũ ſicut e ſupremis duabus alis,neq̃ſſimus ille admirãonem habuit,ſed nõ venerãonem, ſic medijs quoq; ſpũalẽ intellectum ei natura dedit,ſed non etiam gratia affectum tribuit. Itaque ſuperbus ille Lucifer lucem præferens , non ignem habens,alteri tm̃ innixus alæ,caſum facere potuit non volatũ,exultauit.n.lucidus eſſe,non feruidus,nõ incẽſus,qđ Seraphin ſonat. Non ergo ſtetit quia contempſit. Sed nec volare potuit qđ ꝓ ſum pſit. Sic nihilomin' ex infimis alis plane fidelitatis exps fuit,ſed prudẽtia nõ caruit. Nã & ſerpẽs erat callidior cũctis aĩantib' terrę:forte eo ipſo tã irreuocabilis eſt caſus ei',ꝙ ex his quas diximus alis ſicut in parte dextra nulla affuerit,ſic in leua nulla defuerit.

De complicibus eius. Cap. L X X X V I I I.

PEtrus Lombardus. Nõ ſolus aũt lucifer cecidit, ſed cũ eo alij multi qui in eius malitia conſenſerunt . Nã vt ait Ioannes in Apocalipſi.Draco de cęlo cadens tertiã partem ſtellarũ ſecum traxit. Actor. Hoc aũt dixit non quia lucifer eis malũ ſuggeſſit, ne peccatum eorum videatur hr̃e remedium excuſationis,ac per hoc & liberationis,iuxta hęreſim Origenis.Sed ideo dr̃ ſecũ traxiſſe,quia dum ille ęqualitatem Dei & principatum aliorũ angelorum ſuperbè appeteret.Illi ob eius plenitudinẽ & excellẽtiam ab eo dependentes, mox eius voluntatem cognoſcentes ſponte per conſenſum ei adhæſerunt,& ob hoc pariter cum eo ceciderunt.Non quia voluerũt oẽs ſimiles eſſe Deo ſicut ipſe,ſed idẽ cũ eo voluerunt.ſ. ꝙ ipſe eſſet eorũ caput ſicut appetebat, hũc caſũ ſuum ꝓſcire non potuerunt,quia ſi ꝓſcirẽt,iam eſſent ante caſum miſeri, aut ſtulti & maligni . Anſelmus in libro de caſu diaboli . Angelus malus adhuc in bona voluntate ſtãs præſciebat ſe caſurum, aut volebat vt ita fieret, aut non . Si volebat,iam ipſa mala voluntate ceciderat.Non ergo volendo cadere prius ſciuit ſe caſurum q̃ caderet. Si præſciebat & nolebat, ergo tanto erat inferior quanto debebat eſſe fœlicior,qđ non conuenit. Relinquitur ergo ꝙ caſum ſuũ nullatenus ꝓſcire potuit . Petrus Lombardus. Qđ aũt angelis,qui ceciderunt gratia data non eſt, culpa eorum fuit, quia cum ſtare poſſent,noluerunt quouſque gratia apponeretur,ſicut alij ꝓſtiterunt, donec illis cadentibus per ſuperbiã,eis gr̃a appoſita eſt. Aperte ergo cadentium culpa in hoc deprehendi põt,quia licèt ſine gratia nequirent ꝓficere q̃ nondum acceperãt,ꝑ id tñ qđ eis collatum fuit in creatione poterãt non cadere, ideſt ſtare,qa nihil erat qđ eos ad caſum impelleret, ſed ſpõtanea ſua voluntate declinauerũt. Qđ ſi non feciſſent qđ datũ eſt alijs vtiq; daret̃ & ipſis. Anſelmus vbi ſupra. Vides ergo angelũ bonũ & malũ,Deo parem debere gr̃am quantum ad bonitatẽ eius. Nec diabolũ ideo minus debere reddere Deo qđ Dei eſt, qa ſibi abſtulit qđ Deus dedit. Et noluit accipere qđ Deus obtulit. Sẽper ergo debet agere gratias Deo malignus ſpiritus,pro beatitudine quam ſibi abſtulit, ſicut bonus pro ea quam ſibi ipſe dedit.

Cur eum Deus creauit quem peccaturum præſciuit. Cap. L X X X I X.

AVgu.ſuper Geneſim.Hoc eſt ait initium figmenti Dei,qđ factum eſt vt illudatur ab angelis eius,figmentũ.n.diabolus dr̃, qa cũ ſciret eũ Deus volũtate malũ futurũ vt bonis noceret. creauit tñ eũ vt de illo bonis prodeſſet,hoc aũt fecit vt illudatur ei.Illuditur.n.ei cũ ſanctis eius tentatio profit. Sic & mali hoĩes quos Deus malos futuros ꝓuidens,creauit tñ ad ſcõrum vtilitatẽ. illuduntur tñ,cũ ſanctis eorũ tentatione profectos præſtat̃:ſed ipſe eſt initiũ,quia ꝓcedit antiquitate & principatu malitiæ, hæc ãt illuſio fit malis angelis & hoĩbus per angelos, & hoĩes ſanctos, quia ſubdit eis Deus homines,& angelos malos:& non quãtum nituntur, ſed quantum ſinũtur poſſunt. Bernardus Clareuallẽſis

ſuper

ſuper cantica Homil.17. Iucũdũ vero iudiciũ, vt ſuperbus ille, humiliũ malleator, eiſdẽ ipſis neſciens ſaberet coronas ꝑpetuas omnes impugnando, & omnibus ſuccumbendo. Tu mihi miſer ſedem collocas in aquilone, plaga nubiloſa, & frigida, & ecce ſuſcitãtur de puluere inopes, & de ſtercore pauperes, vt ſede. cũ prin. &c. ſ g. t. Incaluit ſuper eos mons coagulatus mons pinguis. Idẽ in quodã ſermone. Sic aũt ẽt vt iã ſupra dictũ eſt ꝑ adminiſtratorios ſpũs illudit eius aſtutiæ, ꝙ & fideles ſint q̃ deregere nolint, & prudẽtes, qui tegere norint diuinæ erga nos ꝓuidẽtiæ, & diſpenſationis arcana, hinc factũ reor vt neſciens dñm gloriæ fecerit crucifigi. Ea hoc ẽt ● ordie fieri, vt ſalutis nřę negociis ignorans ſeruiat, & inuitus, ſero poſtmodũ plãgẽs, ꝙ dũ obeſſe voluerit, inductus ſit ꝓfuiſſe. Hinc ergo ille neqꝫ ſſimus, & in pſenti torquet acrius, & in futuro cruciabit grauius: primũ qdẽ, ꝙ ipſã nobis lõganimitatẽ diuinę benignitatis inuideat, deinde, ꝙ nequaq̃ ſibi ipſi hac ſaltẽ occaſione ꝓuideat vt ad pęnitentiã ꝓuocetur.

De Obſtinata eius ſuperbia. *Cap. XC.*

GRegorius vbi ſupra. Hic qdem vt iã ſupra dictũ eſt ꝑ naturã factus eſt, vt conditorem ſuũ caſte timere debuiſſet, timore ſecuro videlicet. Sed qm ei a quo conditus fuit ſubeſſe deſpexit, tanto magis infra ſe cecidit, quanto magis ſe contra gloriam ſui conditoris erexit, factuſq; eſt vt nullũ timeret, nullũ videlicet quia nec etiã Deũ. Sed neq; hoc ipſum, qđ paſſurus eſt metuit, appetitum naq; celſitudinis vertit in rigorem mentis. Et qa ius quæſitę poteſtatis nõ obtinuit, quaſi quoddã ſuperbiæ ſuæ remedium inuenit inſaniã inſenſibilitatis. Quia vero profectu tranſgredi cuncta non potuit, deſpectu ſe contra cuncta præparauit. Cuius adhuc ſuperbia deſcribitur, cum ſubditur, omne ſublime videt. i. cunctos velut infra ſe poſitos quaſi de ſublimi reſpicit, qa dum cõtra auctorem per intentionem nititur, æſtimare ſibi quẽlibet parem dedignatur. Quod ẽt apertè membris eius congruit, quia oẽs iniqui per tumorem mentis elati, cunctos quos cernũt ſuperbię faſtu deſpiciunt. Et ſi qñ exterius venerantur, intus tñ in ſecreto cordis, vbi in ſua æſtimatione magni ſunt, cunctorũ vitam ſibi poſtponũt. Reprobi tñ cum vnum vel minimum bonũ ſuum incauti conſpiciunt mala multa grauia in qbus ſunt non agnoſcunt. At electi ad quodlibet remiſſimũ malum ſuũ, Deo diſpenſante ex infirmitate trepidant, vt magna bona ad q̃ prouecti ſunt non amittant. Sicq; fit vt iſtos mala adiuuent, illos vero bona grauent. Quia videlicet, & malè bono vtitur reprobus, & benè malo vtitur iuſtus. Recteq; in fine locutionis dñicæ, vnũ aliquod apertè de leuiathan exprimitur, vnde membra eius nobis breuiter ſignificentur. Nam ſubditur: ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ. Superbia etiam euidentiſſimum eſt ſignũ reproborum, at contra humilitas electorum. Cum enim quam quiſque mentem habeat agnoſcitur, ſub quo rege militet inuenitur. Vnuſquiſque enim quaſi quendam titulum portat operis, per quem facile oſtendat, ſub cuius ſeruiat poteſtate rectoris.

Qualiter ſit in dæmonibus malum. *Cap XCI.*

AVgu. de Ci. Dei li. 12. Creatura igitur quæ in tanta naturæ excellentia creata eſt vt licẽt mutabilis ſit, adhærendo tñ immutabili bono beata ſit. Euiſq; indigentiæ explendæ nõ ſufficiat niſi Deus, profecto nõ illi adhærere vitium eſt. Oẽ aũt vitiũ naturæ nocet, ac per hoc contra naturam eſt. Ab illa ergo, q̃ adhęret Deo, non natura differt iſta, ſed vitio. Et ſicut beatitudinis illius cã eſt adhęrere Deo, ſic contra amiſſionis illius eſt cauſa eſt non adhærere Deo: hoc. n. adepto illa beata eſt, quo amiſſo illa miſera eſt. Dionyſius in libro de diuinis noĩbus. Dæmones mali eſſe dñr, eo ꝙ infirmantur circa operationem naturalem, falſa ergo conuerſio eſt eis malum, & a connaturalibus ſuis egreſſio, & informitas, & impotentia, & imperfectio, infirmitas, & fuga, & caſus; fugit. n. optimè malũ natura, & ſm ꝙ malum nullius eſt genitiuũ, aut nutritiuũ, aut ſaluatiuũ, aut factiuũ: q̇d itaq; eſt in dæmonibus malum? furor irrationabilis, amens concupiſcentia, fantaſia proterua, q̃ tñ ĩ aĩalibus nõ ſunt mala, ſed naturalia. Non. n. omnia omnibus, & omnino eadem ſm ſe ipſum, mala ſunt dæmoni. n. malum eſt contra deiformem intellectum eſſe, aĩæ contra rõnem, corpori contra naturã. Aug. de natura boni. Omnia quanto magis ordinata, ſpecioſa, moderata ſũt, tanto magis bona ſunt. Malum ergo nihil aliud eſt, quàm corruptio modi vel ſpeciei vel ordinis naturalis. Idẽ ad Oroſium. Malum natura non eſt, ſed priuatio boni hoc nomen accepit, denique bonum pt eſſe ſine malo. Malũ non poteſt eſſe ſine bono. Idem in Enchiridion. Quid eſt, quod malum dr, niſi priuatio boni? Sic enim, & corporibus animaliũ nihil aliud eſt aut morbis vel vulneribus affi. i. quàm ſanitate priuari.

De cauſa vel origine mali. *Cap. XCII.*

DIonyſius vbi ſupra. Bonum quidem vniuerſaliter ex vna, & tota cã eſt, malum aũt ex multis, & particularibus. Adeo, Quia videlicet ab vnitate eadem in multa defluit. Vnitas. n. vt ait Aug. eſt operatio conuenientia, & concordia qua ſunt, & inquantum ſunt, ea quæ cõpoſita ſunt. Nã ſimplicia per ſe ſunt, q a vnum ſunt. Aug. in Encheridion. Dubitare nõ debemus cãm rerum bonarum, q̃ ad nos pertinent, non eſſe niſi bonitatem Dei. Malarum verò ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, poſtea hominis, hoc eſt primũ creaturæ rõnalis malum. i. prima priuatio boni. Idem de ciuitate Dei li. 12 Nemo ergo q̃rat cãm efficientẽ malæ voluntatis. Non. n. eſt efficiens, ſed deficiens, quia nec illa effectio eſt, ſed defectio. Deficere namq; ab illo, quod ſummè eſt ad id, quod minus eſt, hoc eſt incipere habere voluntatem malam: deficitur autem nõ ad malum, ſed malè, non ad naturas malas, ſed contra ordinem naturarum, ab eo, qđ ſummè eſt ad illud, qđ minus eſt. Dæmones ergo mali ſunt mala propria voluntate, quam bona natura non fecit niſi cum a bono ſponte defecit, vt mali cauſa non ſit bonum, ſed a bono defectus. Baſilius in hexameron li. 2. Malitia ergo non ex aliquo alio mutuat ſubſtãtiã, ſed ipſa ſui genitrix eſt, labes aĩaru, mortis effectiua, ꝓbitati cõtraria, quã & ſubſiſtere, & a Deo factã eſſe peruerſi contendunt. Nos autem malitiã naſcendi principium a Deo non accepiſſe hac rõne firmamus, qa nihil corũ, q̃ ſunt contraria ſibi põt quippiam generare diſſimile, ſuæ ergo malitiæ ſe auctorem eſſe quiſque cognoſcat.

Quod Malum non niſi in bono coaleſcit *Cap. XCIII.*

AVguſtinus in Encheridion. Quæcunq; ergo ſunt vitia animorum naturalium ſunt priuationes bonorum, quamdiu natura corrumpitur ineſt ei bonum quo priuetur, ac ꝑ hoc nullũ eſt, qđ dr̃ malum ſi nullum ſit bonum. Vitioſa ergo natura inquantum natura bonum eſt. Inquantum vitioſa mala eſt. Quapropter in his contrariis, quæ mala, & bona vocantur, illa dyalecticorum fallit rõ, qua dicunt, nulli duo ſimul ineſſe contraria, hæc. n. duo ita ſimul ſunt, vt ſi bonum non eſſet in quo malũ eſſet, prorſus malum eſſe non poſſet, quia non modo non eſſet, ſed vnde oriretur corruptio non haberet, quia ſi bonum non eſſet, nec corrumperetur. Nihil. n. aliud eſt corruptio, q̃ boni exterminatio. Ex bonis ergo orta ſunt mala, & niſi in aliquibus bonis non ſunt. Idem in eodem. Ideo malum eſt naturæ corruptio, qa priuat eam qualicumq; bono. Nam ſi nullo priuat bono, nõ nocet. Nocet autem. Adimit igitur bonum. Idem in libro de natura. Abſtinere a cibo nõ eſt aliqua ſubſtantia, & tñ ſubſtantia corporis ſi omnino a cibo abſtineat langueſcit, & frangitur: ſic peccatum nõ eſt ſubſtantia, eo tñ corrũpitur natura. Idem in aduerſarium legis, & prophetarum. Ipſa quoq; vitia creaturarum, teſtimonium perhibent bonitati naturæ: quod. n. per vitium malum eſt, profecto per naturam bonum eſt, vitium quippe cõtra naturam eſt, quia naturæ nocet, nec vtiq; noceret, niſi bonũ eius minueret. Ambro. in lib. de Iſaac, & anima. Ex bonis ergo mala ſunt orta. nõ. n. mala ſunt niſi q̃ bonis priuantẽ: per mala tñ factũ eſt: vt bona eminerẽt. Ergo indigẽtia boni malitia eſt, & diffinitione boni malitia deprehendit. Qm per diſciplinã boni malũ reperitur. Bonũ aũt nullius eget, ſibi abũdat. Mẽſurã aũt, & perfectionẽ ſuiẽ quoq; tribuit oĩbus. In quo vniuerſa cõſtant, & de quo omnia pẽdẽt. Dyoniſius vbi ſupra. Fugit aũt vt dictũ eſt optimi naturã malum, & ſm ꝙ malũ nullius eſt generatiuum, aut nutritiuũ, aut factiuũ aut ſaluatiuũ. Chryſo. ſuper Mat. li. 2. De re nimirũ in qua eſt malum ſubtrahet ſe bonum pp inhabitans malum, ſicque bono recedente, res vadit ad nihilum.

Quod malum cognoſcitur per bonum, & econuerſo. *Cap. XCIIII.*

AVguſt. de Ciui. Dei li. 12. Cauſas vero talium defectionum inuenire velle, tale eſt, ac ſi quiſquam velit videre tenebras, vel audire ſilentium, quorum vtrunq; nobis notum eſt, nõ in ſpecie, ſed in priuatione ſpeciei. Ea vero, quæ ita ſciuntur quodammodo neſciendo ſciuntur, vt ſciendo neſciantur. Cum enim acies oculi corporalis currit per ſpecies corporales, nuſquã tenebras videt, niſi vbi ceperit non videre. Ita etiam ſilentium nullo modo, niſi non audiendo ſentitur. Sic ſpecies intelligibiles mens quidem noſtra intelligendo conſpicit, ſed vbi deficiũt neſciendo condiſcit. Ambroſius vbi ſupra. Itaq; ſicut iam dictum eſt, boni diffinitione malitia deprælienditur, ac per diſciplinam boni malum reperitur, bonum autem nullius eget, ſibi abundat. Hieronymus ad Ruſticum de pœnitentia. Scire non poſſumus ægrotationis mala, niſi eum ſanitas fuerit conſecuta. Et quantum boni virtus habeat vitium demonſtrat. Idem contra Origenem de reſurrectione. Sed neq; vim antidoti ſcire poteris, niſi venena perſpexeris. Idem ſuper Pſal. 103. Deniq; neſcit aliquis quantum ſanitas valeat, ſi non ægrotet. Idem ſuper Eccleſia. Itaq; contraria contrariis intelliguntur. Vnde Salomon æqualis fuit ſtudii ſcire ſapientiam, erroreſque, & ſtultitiam, vt in aliis operãdis

in aliis declinandis eius vera ſapientia probaretur. Ambroſius in libro de Paradiſo. Obiiciunt autem quidam, quòd primos homo cui dictum eſt a domino. In quacunque die comederis morte morieris. Mortem quam non guſtauerat ſcire non potuit. Et ſi neſciebat, timere non poterat, fruſtra ergo Deus mortem ei pro terrore obiecit, quam ille non timebat. Sed hoc facile ex communi vſu naturæ abſolui poteſt. Eſt.n. natura inſitum omnibus animantibus, vt etiam, quæ nondũ ineſſe ſibi experta ſunt, quaſi noxia reformident, unde enim columbæ in ipſo ortus ſui viſu terror accipitris? vnde lupi ouibus formidabiles, & pullis milui? Quod ſi etiam irrationalia animantia, ſcenſum fugiendi naturaliter accipiunt, quanto magis in primo homine rationis vtique pleniſſimo, naturalis quædam mortis opinio debuit eſſe vitandæ? Auguſt. ſuper Gen. lib 8. Sed quomodo inquiunt intelligere poterat, quod ei dicebatur de ligno ſcientiæ boni, & mali, quam quidem ipſum malum, quid eſſet omnino neſciebat? mirũ quidem eſt quemadmodum rerum, quas habet amiſſionem etiã inexperta natura deuitat. Quis.n. pecora docuit deuitationem mortis, niſi ſenſus vitæ? Quis paruulum adhæreſcere baiulo ſuo, ſi eum fuerit ex alto iacere minitatus? Sic illis primis hominibus vita erat dulcis, quam profectò amittere deuitabant. Idque ipſum quibuſcunque modis vel ſonis ſignantem Deum, intelligere poterant, nec aliter eis poſſet perſuaderi peccatũ, niſi prius perſuaderetur eos ex illo facto non eſſe morituros, ideſt illud, quod habebant, & ſe habere gaudebant, non amiſſuros. Si quos ergo mouet, quomodo poterant intelligere minantem Deum, videant nos omnium inexpertorum nomina, non niſi ex contrariis, quæ iam nouimus ſi priuationum ſunt, aut ex ſimilibus ſi ſpecierum ſunt ſine ullo æſtu dubitationis agnoſcere.

Quod nihil eſt ſummum malum. Cap. XCV.

AVguſt. De Ciui. Dei li 12. Naturæ porro quibus inſunt vitia, ſi bonæ non eſſent, eis vtique vitia nocere poſſent. Nã quid eis nocendo faciunt, niſi quòd eis integritatem adimunt? Quod ſi omnino deſit malum nihil adimendo nõ nocet, ac per hoc nec vitium eſt, non enim vitium eſſe poteſt, & non nocere. Sola ergo bona alicubi eſſe poſſunt. Sola vero mala nuſquam poſſunt, quia naturæ etiam mala voluntate vitiatæ, inquantum vitiatę ſunt, malę ſunt. Inquantum verò naturæ, bonæ ſunt. Et cum natura vitioſa in peius eſt, excepto eo, ꝙ natura eſt, etiam hoc ibi bonum eſt, ꝙ impunita non eſt, hoc enim iuſtum eſt, & omne iuſtum procul dubio bonum. Idem in libro de moribus manichæorum. Aliud ſiquidem eſt, quod ſummè, & per ſe bonũ eſt, cui noceri non poteſt. Aliud quod participatione bonũ eſt, cui noceri per defectum poteſt. Cuius defectus non eſt auctor, q eſt auctor eſſentiæ, mutantur aũt quædam in meliora, & ideo tendunt ad eſſe, nec dñr iſta mutatione peruerti, ſed potius reuerti, & conuerti; peruerſio autem contraria eſt ordinationi, hæc vero, quæ tendunt ad eſſe, ad ordinationẽ tẽdũt, quã cũ fuerint cõſecuta, ipſum eſſe conſequuntur quantum id creatura conſequi põt. Ordo.n. ad conuenientiam quãdam, quod ordinat, redigit. Nihil aũt eſt, q̃ vnũ eſſe. Itaq; inquãtũ quidq; vnitatẽ adipiſcitur, intantũ eſt, vnitas.n. eſt operatio conuenientia, & cõcordia, qua ſunt inquantum ſunt ea, quæ compoſita ſunt. Nã ſimplicia per ſe ſunt, quia vnũ ſunt, quæ aũt non ſunt ſimplicia, cõcordia partiũ imitant̃ vnitatẽ, & inquãtũ eã aſſequuntur intãtũ ſunt, & vnum ſunt. Ordinatio ergo eſſe cogit. Inordinatio non eſſe: q̃ peruerſio etiã corruptio nominatur, ſed non põt venire ad ſummum malũ, quo perducere nititur, Dei.n. bonitas eo rem perduci non ſinit, & omnia deficientia ſic ordinat, vt ibi ſint vbi congruenter eſſe poſſint, donec ordinatis motibus ad id recurrant vnde defecerunt: quod non eſt intelligendum generaliter ſicut Origenes extimauit, ſed tantum de his, quæ recurrent. Illa aũt etiam, quæ non recurrent, congrueniſſime in pœna pro meritis ordinauit. Idem in ſoliloquiorum primo. Deus igitur eſt, qui malum non facit, & facit eſſe vt non peſſimum fiat.

De malo duplici, ſcilicet culpa & pœna. Cap. XCVI.

PEtrus Lombar. Priuatio eſt corruptio boni, dr̃ & peccatum, & pœna, peccatum ſm efficientiam.i. actiõe, quia priuat, & corrumpit bonum. Pœna autem ſm eff.ctum.i. paſſionem, quæ eſt effectus peccati. Et alterum quidem Dei eſt.ſ. pœna. Alterum vero diaboli vel hominis vel culpæ. Quædam tñ ſunt culpæ, ut ſint etiã peccatorũ pœnæ Aug. in Enche. Ad iram verò Dei pertinet iuſtã, quicquid cæca, & indomita concupiſcentia libẽter faciunt mali. Et quicquid manifeſtis apertiſq; pœnis patiunt̃ noli. Idem contra Fauſtum li.2. Itaq; vt dicit Apoſtolus, ꝙ princeps huius ſeculi excęcauit mentes infideliũ, ſi quis intellexerit diabolũ, hoc.n. malis eũ pſuaſionibus facere nõ negamus, qbus q̃ conſentiunt iuſtitiæ lumẽ amittũt: id ẽt ſic Deo tetribuente, qd iuſtũ eſt: verũ hoc hoĩes pturbati nõ nũc intelligũt in uno eodemque

opere malo, non poſtea conſequentiæ alia, q̃ erit manifeſta, ſed quadã continuo comitante vindicta, aliud venire de aſtutia ſuadentis, aliud de nequitia volentis, aliud de iuſtitia punientis. Cũ diabolus ſuggerit, hõ conſentit, Deus deſerit, Idẽ ſup Gen. li. 8. Malum quidem niſi experimento non ſentiremus, quia nullum eſſet ſi nõ feciſſemus. Neq; eñ aliqua natura eſt mala. Sed amiſſio boni hoc nomẽ accepit: bõ n. cum ſit bonũ mutabile, melius bonũ ſit, cũ bono incõmutabili adhæſerit. Amãdo, & ſeruiendo, ei rõnali, & ꝓpria volũtate. Ideo quippe, & hæc magni boni natura eſt, qa & hoc accipit vt poſſit ſummi boni adhærere naturæ. Quo ſi voluerit bono ſe priuat, & hoc ei malum eſt, vnde & per iuſtitiã Dei cruciatus conſequitur. Quid.n. tã iniquũ eſt vt benè ſit deſertori boni. Nullo mõ hoc fieri põt. Sed aliqñ amiſſi ſuperioris boni nõ ſentit̃ malũ, cũ habetur, qd amat̃ inferius bonũ. Sed diuina iuſtitia eſt, vt qui voluntate amiſit, qd amare debuit, cũ dolore amittat, qd amauit, cũ naturarum creator vbique laudet̃. Adhuc.n. bonũ eſt, ꝙ dolet bonũ amiſſum. Nã niſi aliqd bonũ remanſiſſet in natura, nullius boni amiſſi dolor eſſet in pœna. Aug. de Ciui. Dei li. 19. Proinde, nec ipſius diaboli natura inquantum natura malũ eſt, ſed peruerſitas eam malam fecit.

Quòd malum culpa ordinatur per malũ pœna. C. XVII.

ITaque diabolus in ordinis tranquillitate non permanſit. Et bonum, qd illi eſt in natura non ei ſubtraxit iuſtitia Dei, qua ordinatur in pœna Nec ibi Deus bonũ inſequitur, qd creauit, ſed malum, quod ille commiſit: nec.n. totum aufert, qd naturæ dedit: ſed aliquid ademit, & aliquid reliquit, ut ſit qd doleat, qd ademit. Et ipſe dolor teſtimoniũ eſt boni adẽpti, & boni relicti. niſi.n. bonũ relictũ eſſet, bonum amiſſum dolere non poſſet. Sed qm̃ æquitas ac ſalus vtrumq; bonũ eſt, & boni amiſſione dolendũ eſt, ꝓfecto conuenientius iniuſtus dolet in ſupplicio, q̃ lætatus eſt in delicto. Nã qui peccat peior eſt ſi lætatur in dãno æquitatis. Qui verò cruciatur ſi nihil acquirat boni, dolet damnum ſalutis. Sicut ergo lętitia deſerti boni in peccato, teſtis eſt volũtatis malę, ita dolor amiſſi boni, ſupplicio teſtis eſt naturæ bonæ, qui.n. dolet amiſſam naturę ſuæ pacem, ex aliquibus reliquiis pacis id dolet, quibus ſit ut ſibi natura amica ſit. Idem in libro 12. Sicut ergo Deus naturarum bonarum eſt optimus creator, ita voluntatum malarum iuſtiſſimus ordinator, ut cum illæ malè utantur naturis bonis, ipſe benè vtatur etiam voluntatibus malis. Neque enim vllum Angelorũ aut hoĩum crearet, quẽ præſciret malũ futurum, niſi pariter noſſet quibus eos bonorũ uſibus commendaret, atq; ita ordinem ſeculorum tãquã pulcherrimũ carmẽ etiam quaſi quibuſdam antidotis honeſtaret, iuxta quod ſcriptum eſt, contra malũ bonum eſt, & contra vitam mors, &c.

Qualiter Angeli boni diuiſi ſunt a malis tanquam lux a tenebris. Cap. XCVIII.

AVguſt. de Ciui. Dei lib. 11. Inter bonos igitur, & peccatores Angelos Deum, quis dubitet diuiſiſſe vel præſcientia uel opere. Illoſque bonos merito lucem appellari. Quandoquidem nos adhuc in fide uiuentes, & illorum æqualitatem adhuc ſperantes vtiq; non tenentes, iam lux ab Apoſtolo dicti ſumus. Fuiſtis.n. aliqñ tenebræ, nũc aũt lux in dño. Iſtos vero deſertores tenebras, qui peiores ſunt hominibus etiam infidelibus. Sed & ſi alia lux, & aliæ tenebræ in loco illo geneſeos ſignatæ ſunt: nos tamen nihilominus illas duas ſocietates Angelicas eſſe nouimus, vnam videlicet ſeruientem Deo, alteram tumentem typo: unam cui dr̃, adorate Deũ oẽs Angeli eius: aliã cuius princeps dicit. Hæc omnia dabo tibi ſi cadens adoraueris me. Vnam Dei ſancto amore flagrantem: Aliam propriæ celſitudinis immundo amore fumantem. Et qm̃ ſcriptũ eſt Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus aũt dat gr̃am: illã in cęlis cęlorũ habitãtẽ: iſtam inde deiectã in hoc infimo aereo cęlo tumultuantẽ: illam luminoſa pietate tranquillã, iſtã tenebroſis cupiditatibus turbulentã: illã Dei nutu clementer ſubueniente, iuſte vleiſcentẽ, iſtã ſuo faſtu dominandi, & nocendi libidine æſtuantẽ. Illã ut quãtũ uult conſolat Dei bonitati miniſtrã: Iſtã ne quantum uolt noceat Dei potestate frenatam. Illã huic illudentẽ ut nolens proficiat perſecutionibus ſuis proſit. Hanc illi inuidentẽ cũ peregrinos ſuos colligit. Deniq; & ſi in principio Geneſeos commemorãtur opera Dei corporalia, habent certè nonnullã ſimilitudinẽ ad hæc ſpiritualia, ſm ꝙ dicit Apoſtolus. Omnes vos filii eſtis lucis, & filii diei, nõ ſumus noctis neq; tenebrarum. Idẽ in lib. 12. Proinde cũ beatitudinis Angelorũ bonorũ ca veriſſimè reperitur ꝙ ei adhęrent, qui ſummè eſt. Cauſa verò miſeriæ malorum, ꝙ ab illo, q ſummè eſt auerſi, & ad ſeipſos conuerſi ſunt, qui non ſummè ſunt. Et hoc vitium, quid aliud niſi ſuperbia nuncupatur? Initiũ quippe omnis peccati, ſuperbia. Noluerunt ergo ad eũ cuſtodire fortitudinẽ ſuã. Et qui magni eſſent ſi ei, qui ſummè eſt adhærerẽt, ſe illi præferendo id, quod minus eſt, prætulerũt: hic pri-

mus defectus. Prima inopia primum vitium: eius naturæ, quæ ita creata eſt: vt nec ſummè eſſet, & tamen ad beatitudinem habendam eo, quod ſummè eſt perfrui poſſet a quo auerſa non quidem nulla, ſed tamen minus eſſet: & ob hoc miſera eſſet. Huius porro malæ voluntatis cauſa efficiens ſi quæratur nihil inuenitur.

Qualiter mali deiecti ſint & boni confirmati.
Cap. XCIX.

PEtrus Lombardus. Igitur ſuperbiæ ſuæ merito de cœlo empyreo in quo cum alijs fuerat: deiectus eſt Lucifer cum omnibus prauitatis ſuæ conſortibus in hunc aerem caliginoſum: qui iuxta Petri ſniam eis quaſi carcer vſq; ad diem iudicij deputatus eſt. Tunc.n. in baratrum inferni detrudentur, ſm illud: Ite maledicti &c. Gregor. in moralib lib. 34. Quodq; de diabolo in Iob legitur. Cũ ſublatus fuerit timebunt angeli: territi purgabuntur. futurum pro præterito ponitur. leuiathan ſiquidem ab arce rectitudinis cadente, in ruina eius etiam electi Angeli expauerunt. Et cum iſtum ſuperbiæ lapſus enecaret: illos ad robuſtius ſtandum timor ipſe ſolidauit. Qui etiam territi purgantur, huius namq; lapſus eos & terruit, & purgauit. Terruit ne conditorem ſuperbè deſpicerent. Purgauit quia ex cõitibus reprobis actum eſt, vt electi ſoli remanerent. Petrus Lombardus. Quod autem in hũc aerẽ caliginoſum deiectus eſt lucifer cum complicibus ſuis. hoc etiã ad probationem nr̃am factũ eſt: vt videlicet nobis cauſa ſint exercitationis. vnde dicit Apoſt. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes mundi, rectores tenebrarum harum. Quod tñ in infernum quotidie deſcendant aliqui dæmonũ, qui aĩas cruciandas illuc deducant, quodq; illic ſp aliqui ſint, qui alternatim fortaſſe vicib. illic aĩas cruciant & detinent, non procul eſt a vero. De Lucifero aũt quidã putant, ꝙ ibi religatus ſit & ad nos tentandos nõ hẽat nunc recurſũ: donec in Antichr̃i tpe nouiſſimo ſoluetur: ipſum putant primũ hoĩem tentaſſe & viciſſe. Et ſecundo dñm & ab eo victũ eſſe, & ideo in inferno religatum. Alij putant eum ex quo cecidit: pro peccati ſui magnitudine illuc fuiſſe demerſum.

Quales effecti ſunt dæmones per peccatum. *Cap. C.*

AVguſt de Ciuit. Dei lib. 12. Angelorum itaq; bonorum, & malorum inter ſe contrarios appetitus non naturis principijsq; diuerſis, cum Deus omnium ſubſtantiarum conditor, bonos vtroſq; creauit, ſed voluntatibus, & cupiditatibus extitiſſe fas dubitare non eſt. Alij namq; conſtantes in communi omnibus bono quod Deus illis eſt, atq; in eius æternitate, veritate, charitate perſtiterunt. Alij ſua poteſtate delectati: velut ſummum bonum ſibi ipſis eſſent, a ſuperiori communi omni bono ad propria mala defluxerunt: & hñtes elationis faſtũ: pro excellentiſſima æternitate vanitatis aſtutiã, pro certiſſima veritate ſtudia partiũ, pro indiuidua charitate ſuperbi fallaces inuidi. effecti ſunt. Idem in eodem. 8 lib. Certũ eſt dæmones eſſe ſpiritus nocẽdi cupidiſſimos, a iuſtitia penitus alienos, ſuperbia tumidos, inuidentia liuidos, fallacia callidos. Petrus Lombardus. Denique adeo per malitiam obſtinati ſunt, quòd bene velle nõ poſſunt, & ſi bonũ eſt ꝙ aliquãdo volũt (volunt.n. aliquando aliqd fieri quod Deus vult fieri, & vtiq; illud bonũ eſt, & iuſtum fieri.) Nec tñ bona voluntate illud volũt. Habent tñ liberũ arbitrium, quia nullo cogẽte, ſed ſpontanea voluntate a gratia deſtituti, bonũ vitãt, & malũ ſequuntur: habẽt ergo liberũ arbitriũ, ſed depreſſum, ita ꝙ ad bonũ ſurgere non valẽt. Ioannes Damaſcenus li. 2. Quod hominibus eſt mors, hoc eſt Angelis caſus, poſt caſum .n. non eſt eis pœnitẽtia, quemadmodũ nec hominibus poſt mortem. Dionyſius de diuinis nominibus. Non eſt aũt dæmonũ genus malũ quãtum eſt ſecũdum naturã ſuã, ſed quantũ non eſt. Et nõ eſt mutatũ in eis totũ datum bonum, ſed ipſi a dato ceciderunt toto bono. Et datas eis Angelicas denoĩationes nonq̃ cõmotas fuiſſe dicimus, ſed ſunt, & integri, & clariſſimi. Itaque ſunt, & ex optimo ſunt, & bonũ optimũ cõcupiſcunt, eſſe viuere & intelligere exiſtentiã appetentes. Et præuaricatione, & fuga, & caſu a connaturalibus ſibi optimis, dicuntur mali ſecundũ ꝙ non ſunt & quod non appetunt. Auguſt. de natura boni. Melior eſt etiam corruptio per malam voluntatem rationalis ſpiritus, quàm irrationalis incorruptus: Idem de Ci. Dei li. 11. Sed & tantum valet in naturis rationabilibus quoddam veluti pondus voluntatis, & amoris, vt cum ordine naturæ Angeli hominibus, tñ lege iuſtitiæ boni homines malis Angelis præferantur.

De Scientia eorum. *Cap. CI.*

AVguſtinus de ciuitate Dei. Dæmones, quia vocabulũ Græcum eſt, a ſcientia nominati dicuntur. Eſt enim in eis ſciẽtia ſine charitate, & ideo tam inflati ſunt. i. ſuperbi, vt honores diuinos ſibi velint exhiberi. Petrus Lombardus. Licèt Angeli mali ſint per malitiã obſtinati, viuaci tñ ſenſu penitus non ſunt priuati. Nã vt dicit Iſidorus, triplici acumine ſcientiæ dæmones vigent. ſ. ſubtilitate naturæ, experientia tpm, reuelatione ſuperiorum ſpirituum. Actor. Subtilitate naturæ adhuc hñt a prima creatione, de qua ſuperius dictum eſt: q. ſ. ante caſum habebant eſſentiæ ſimplicitatem, & rationis perſpicacitatem. Hieron. ſup pſal. 16. De abſconditis inquit tuis adimpletus eſt venter eorũ. venter dĩ capax intellectus. venter ergo Angelorum. i. intellectus eorũ repletus fuit de myſterijs Dei antequã cecidiſſent. Aug. de ci. Dei lib. 9. Dæmones nõ ſicut Angeli Sancti æternas tpm cauſas, & quaſi Cardinales in Dei ſapiẽtia contẽplantur. Sed quorundam ſignorũ nobis occultorum maiori experientia, q̃ nos & multo plura futura proſpiciũt, diſpoſitiones etiã ſuas aliquãdo pronunciãt. Denique ſæpe iſti, nunquã illi fallũtur. Aliud eſt tẽporalibus temporalia coniectare: eiſq; tpalem, & mutabilem modum ſuæ voluntatis, & facultatis inſerere, quod dæmonibus certa rõne permiſſum eſt. Aliud in æternis Dei legib. quæ in eius ſapiẽtia viuunt. mutationes tpum prouidere. Deiq; voluntatem q̃ tã certiſſima q̃ potẽtiſſima eſt oĩm. ſ. ſpiritus eius participatione cognoſcere, quod ſanctis Angelis rectè diſcretione donatũ eſt. Bernardus Clareuallẽſis. Itaq; ſicut iã ſupra dictũ eſt. Seraphin duabus alis velant caput, duabus pedes dñi; vt nec alta Dei, nec profunda eius malignus valeat contẽplari: mediũ aliquid eidẽ relinquitur ad videndũ, ſed vtiq; ad inuidendũ. Origenes ſup Ioh li. 1. Circuiui inquit terrã, & perambulaui eã; mala hæc gloria tua. Terrã circuis, & ad cœlũ non reuerteris. Circuis aũt nõ terrenis greſſibus, ſed ſpiritualibus ſeductionibus. Terram circuis velut ſpiritus volãs, & ea q̃ dñr voce cũcta audiẽs. Et q̃ operibus fiunt videns. Ea vero quæ in corde tractantur neſciens. Si enim cogitationes hominum diabolus ſciret, nihil boni facere permitteret. Sed omnia bona mox vt cogitatione cœpta eſſent deſtrueret.

Qualiter pronuntiant futura. *Cap. CII.*

SI autem venti aeris regiones ac ſubito perflant, ac tranſeunt; nonne magis aeria ſpiritus mundũ peruolãt: & ſubito vbiq; præſentes ſunt? Hinc. n. & diuinationes fiunt: dẽ cuncta, q̃ in oĩ loco mundi huius fiunt videntes: & quæ dñr audientes: miniſtris nequitiæ ſuæ reuelant. Et ex his quæ fiunt, etiam alia futura probare docent. Ioannes Damaſcenus li. 2. Futura dæmones nõ nouerunt, prædicunt tamen quandoque ea quæ fiunt longe videntes, quandoque verò conijcientes, vnde & multum mentientes, quibus non oportet credere, & ſi multotiens vera dicerent, nouerunt autem, & ſcripturas. Auguſtinus de diuinatione dæmonum. Prænunciant dæmones plerumque ea quæ ipſi futura ſciunt, aliquando autem ea quæ naturalibus ſignis, vt aeris tempeſtatem, & huiuſmodi futura prænoſcunt. Aliquando hominum diſpoſitiones non ſolum prolatas, ſed etiam cogitatione perceptas, cum ſigna quædam exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiſcunt, atque hinc etiam futura prædicunt: verũ tñ ſuis prædictionibus plerunq;, & fallunt & fallũtur. Falluntur quidem cum diſpoſitiones ſuas pronunciant, & improuiſo aliquid iubetur, quod eorum conſilia cuncta perturbet. falluntur cum cauſis naturalibus, ſicut medici, & nautæ, & agricolæ, ſed longe acutius per acrimoniam ſenſus aliqua prænoſcunt, quæ etiã ſuperna diſpoſitione repente mutantur.

De poteſtate eorum. *Cap. CIII.*

GRegorius in moral. 18. Oĩs quidẽ voluntas diaboli iniuſta eſt, & tñ permittẽte Deo oĩs poteſtas iuſta, vnde ipſi dr̃. Spiritus dñi malus, malus propter nequiſſimã volũtatẽ, & dñi per acceptã iuſtiſſimã poteſtatẽ. Idẽ in dial. li. 3. Abſq; oĩpotẽtis Dei cõceſſione nullã habet poteſtatem cõtra hominẽ malignus ſpiritus, qui etiã in porcos intrare non potuit, niſi permiſſus. Hier. ſuper pſal. 34. Itaq; de quibuſdam in pſal. dr̃. Fiat Angelus dñi perſequens eos. ſ. ſpiritus malus. Dñi quidem eſt: quia dñs illũ creauit: & ipſum hẽt in ſua poteſtate. Malus autẽ non natura, ſed ſua adinuentione. Idem ſuper Ezech. lib. 9. Alibi quoq; per prophetã loquitur Deus dicens: Tradam terram in manus peſſimorum, qui videlicet eos torqueant. Neq;. n. boni, ſed mali Angeli tormentis præpoſiti ſunt. Ioannes Damaſce. lib. 2. Non habent dæmones virtutem aduerſus aliquem, niſi a Deo diſpenſatiue concedatur. ſicut in Iob, & in porcis. Permiſſione verò Dei & fortitudinem habent: & tranſmutantur & transfigurantur in quamcunq; volunt figuram ſeu imaginem. i. fantaſiam. Aug. de diuinatione dæmonũ: Accipiunt aũt ſæpe poteſtatẽ, & morbos immittere: & aerẽ viciando morbidũ reddere: & peruerſis mala facta ſuadere. Idem de Trinit. lib. 3. Ea ineffabili autẽ Dei potentatu fit, vt quod poſſent mali Angeli, ſi permitterentur: ideo non pñt, quia non permittuntur. Neq;. n. occurrit alia rõ: cur non potuerunt facere cyniphes: qui ranas ſerpenteſq; fecerunt: niſi quia maior aderat prohibentis Dei dñatio p Spm̃ ſanctũ. qđ etiam magi confeſſi ſunt dicentes: Digitus Dei eſt hic.

Qualiter

Qualiter per eos exercentur artes magicæ. Cap. CIIII.

PEtrus Lombar. Dæmonum autem ſcientia ac virtute exercentur etiam artes magicæ, quibus tamen tam ſcientia, quã poteſtas a Deo data eſt, vel ad fallẽdum fallaces, ſicut in Aegyptios, & etiam in ipſos Magos data eſt, ut eorundẽ ſpirituũ operatione viderentur admiranda quibus fuerant dãnandi, vel admonendũ fideles, ne tale quid facere pro magno deſiderent, vel ad exercendũ, vel probandã iuſtorũ patientiã. Nec putandum eſt dæmonibus hanc rerũ viſibiliũ materiam ad nutum ſeruire, ſed Deo potius, a quo hæc poteſtas datur. Nec ſanè creatores dicendi ſunt, quia per illos magi ranas ſerpenteſq; fecerunt. Non enim ipſi illi creaurunt, ſed Deus, qui occulta rerum ſemina viſibilibus huius mũdi elemẽtis originaliter indidit. Ea quibus, & progrediendi primordia, & incrementa debita, & diſtinctiones formarũ quaſi ab originalibus regulis ſumũt. Dæmones autem pro ſubtilitate ſui ſenſus ipſa ſemina nobis occultiora nouerũt, & ea p cõgruas elemẽtorũ tẽperationes latẽter ſpargũt. Atq; ita, & gignendarũ rerũ, & accelerãdorũ incremẽtorũ occaſiones pbẽt.

De falſis tranſmutationibus. Cap. CV.

AVguſtinus a Deo gratias. Dæmones nonnulla faciunt Angelis ſanctis ſimilia, & non veritate, ſed ſpecie. Ex li. de anima, & ſpiritu. Dicit humana opinio, ꝙ quadam arte, & poteſtate dæmonum homines conuerti poſſunt in lupos, & iumenta, & portare queq; neceſſaria, poſtq; peracta opera iterum ad ſe redire, nec beſtialem in eis mentẽ fieri, ſed rõnalem humanamque ſeruari. Hoc ſic intelligẽdũ eſt, ꝙ dæmones quidem naturas nõ creant, ſed aliquid tale facere poſſunt, vt videantur eſſe, quod nõ ſunt. Aug. de Ci. Dei li 18. De ludificationibus dæmonũ, quid dicemus, niſi de medio Babylonis eſſe fugiendum. Quantò quippe in hæc ima maiorẽ poteſtatẽ dæmonũ videmus, tantò tenacius mediatori inhærẽdũ, p quem de imis ad ſumma conſcẽdimus. Nã cũ eſſemus in Italia audiebamus talia de quadã regione illarũ partiũ, vbi ſtabularias mulieres imbutas his malis artibus in caſeo dare ſolere dicebant, quibus vellent ſeu poſſent viatoribus, vnde in iumenta illico verterentur, & neceſſaria queq; portarent, poſtque perfuncta opera ad ſe redirent, nec in eis vitam beſtialem fieri, ſed rationalem ſeruari. Sic Apuleius in libris aſini aurei ſibi accidiſſe ſcripſit, ut accepto veneno, humano animo permanente aſinus fieret.

Quid de talibus ludificationibus ſenſit Aug. Cap. CVI.

IDem in eodem. Firmiſſimè credendum eſt, Deum omnia facere poſſe, quæ voluerit, ſiue in iudicando, ſiue in præſtando. Nec ſanè dæmones naturas creant, ſi aliquod tale faciũt, ſed ſpecietenus, quæ a vero Deo creata ſunt commutant, vt videantur eſſe, quod non ſunt. Non itaque ſolum animum, ſed nec corpus quidem vlla ratione crediderim, dæmonum arte, & poteſtate in membra, & lineamenta beſtialia veraciter poſſe conuerti. Sed fantaſticum hominis, quod etiam cogitando vel ſomniãdo per innumerabilia rerum genera variatur, & cũ corpus non ſit, corporum ſimiles formas celeritate mira capiens, ſopitis aut oppreſſis corporeis hoĩs ſenſibus, ad aliorũ ſenſum neſcio, quomõ ineffabili figura corporea poſſe perduci, ita ut ipſa corpora hominum alicui iaceant uiuentia quidem, ſed multo grauius ac uehementius, quàm ſomno ſenſibus ſuis obſeratis. Fantaſticũ autem illud veluti corporatum, in alicuius animalis effigie, mirabili modo ſenſibus alicuis appareat, taliſque etiam ſibi homo eſſe videatur, ſicut alius ſibi videre poſſet in ſomnis, & portare onera, quæ onera ſi vera ſunt corpora portantur a dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falſa cernentibus.

Exempla quibus eius ſententia comprobatur. Ca. CVII.

AVguſtinus ibidem. Iam quidam nomine Præſtãtius, patri ſuo contigiſſe indicabat, ut venenum illud in domo ſua p caſeum ſumeret, & iaceret in lecto ſuo quaſi dormiens, qui tñ a nullo poterat excitari. Poſt aliquos autem dies eũ velut vigilaſſe dicebat, & quaſi ſomnia narraſſe, quæ paſſus eſt, & caballum ſe. ſ. factum annonam inter iumenta alia portaſſe militibus, qđ ita vt narrauit compertum eſt factum fuiſſe, quæ tñ ſua ſomnia videbantur. Indicauit, & alius ſe domui ſuæ per noctem anteꝗ requieſceret, vidiſſe venientem ad ſe quendã Philoſophum ſibi notiſſimum, ſibique expoſuiſſe nonnulla platonica, quæ antea rogatus exponere noluiſſet. Et cum ab eodem quæſiſſet. Cur in domo eius fecerit, quod in domo ſua petenti negarit. Non feci inquit, ſed me feciſſe ſomniaui, ac per hoc alteri per imaginem fantaſticam exhibitum eſt vigilanti, quod alter vidit in ſomnis. Valerius maximus in li. 1. Duo familiares Archades iter vna facientes Megaram venerunt, quorum alter ſe ad hoſpitem contulit, alter in tabernam diuertit. Hic qui in hoſpicio erat, vidit comitem ſuum orantem, ut ſibi cauponis inſidiis circũuento ſuccurreret, poſſet enim eius accurſu celeri imminenti periculo ſe ſubtrahi. Quo viſu proſilit excitatus, & tabernam illam qua ille diuerterat petere conatus eſt. Deinde propoſitum hoc humaniſſimum tanquam ſuperuacuum damnauit, & lectum ac ſomnum repetiit. Tunc idem ei ſaucius oblatus obſecrauit, ut quoniam vitæ ſuæ auxilium ferre neglexiſſet, necis tamen ultionem non negaret. Corpus enim ſuum a caupone trucidatum iam plauſtro ad portam ferri ſtercore coopertum. Itaque tam conſtantibus familiaris precibus compulſus, protinus ad portam cucurrit, & plauſtrum, quod in quiete demonſtratum erat comprehendit, cauponemque ad ſupplicium perduxit.

Exemplum Helinandi ad idem. Cap. CVIII.

HElinandus 13. libro Cronicorum. Sim ile quiddam de fantaſtico homine memini me audiuiſſe ab Ebando patruo meo, qui fuit camerarius Henrici remenſis Archiepiſcopi, fratris Ludouici Regis Francorum. Dicebat enim, quòd eodẽ Hẽrico tempore quodam æſtans ſomnum meridianum in itinere carpente, quidam miles inter cæteros aperto ore dormiebat poſt prandium, de cuius ore viſa eſt ab aliis vigilantibus, quædã alba beſtiola in modum muſtelę exiſſe. Et vſque ad riuulum illic propè currentem veniſſe. Cumque tranſire uellet, nec poſſet, & diſcurrebat per Ripam huc, & illuc, ſi forte tranſitum inueniret. Quidam autem aſpicientium currens euaginatum gladium loco pontis, in tranſuerſum eiuſdem riuuli, qui valde anguſtus erat poſuit, moxque beſtiola deſuper currens, riuulum tranſiuit, & longius vltra tranſcurrens non comparuit, poſt aliquod ſpacium rediens ad eundem riuulum, quærebat tranſitum. Quo nõ inuento ille gladium ut prius in tranſuerſum riuuli poſuit, & illa cito tranſiens ad os dormientis a quo exierat cucurrit, & aliis videntibus intrauit, mox ille expergefactus eſt, & interrogatus vtrum aliquid dormiens vidiſſet. Reſpondit multum ſe per ſomnium fatigatum fuiſſe, & multas uias difficiles ambulaſſe, per quandam aquam bis ſuper pontem ferreum tranſiuiſſe. Ex quibus dictis ſocii crediderunt verum fuiſſe, quod ille ſomniauerat. Hoc idem de Guaciano rege legitur. Ecce, quod ait Auguſtinus, vbi ſupra uerum eſſe comperimus fantaſticum, ſcilicet hominis, ad aliorum ſenſum neſcio quo ineffabili modo figura corporea poſſe perduci. Quod autem illud fantaſticum in aliena forma, ſcilicet muſtelę, vigilanti apparuit, hoc factum eſt uel diuinitus vt vigilans inſtrueretur, ſcilicet intellectus, ſpiritum dormientis ad modum huiuſmodi animalis ingenioſum eſſe, & ſubdolum, vel quod in eos quibus præualere poterat crudelis erat, ſicut muſtela mures perſequitur, aut aliquid tale, quod eius naturæ congruat, aut inſtinctu diaboli hoc faciebat, ut qui hoc videbat falleretur, putans ſpiritum hominis corporeum eſſe, & cum corpore ſimul deficere, ſicut Epicuri putarunt, & quidam hæretici.

Aliud exemplum eiuſdem de falſa tranſmutatione. Cap. CIX.

IDem in eodem. Porro de fantaſtica mutatione hominum in beſtias recentior eſt memoria noſtrorum fere temporũ quam vt inter obliterata poſſit neſciri. Refert enim Guil. Malmeſberienſis Monachus in hiſtoria ſua, quòd tempore Petri Damiani erãt duæ vetulæ in ſtrata publica qua Romã itur, quales Auguſtinus appellat ſtabularias, id eſt tranſeuntes hoſpitio pro mercede ſuſcipientes. Nam ſtabulum proprię hoſpitium venale, & publicum. Hæ vno commorantes tugurio, vnoquoque imbutæ maleficio, hoſpitem ſi quando ſolus ſuperueniebat, in equum, vel ſuem, vel aſinum mutabant, & mercatoribus vendentes precium habebant. Quadam die iuuenem quendam hiſtrionicis geſtibus victum exigentem hoſpitio ſuſcepťam, aſinum fecerunt, multum inde lucrantes per aſinum, ſcilicet qui miraculo geſtuũ diſtinebat tranſeuntes. Nam quocunque modo præcepiſſet anus, mouebatur aſinus. Non enim amiſerat intellectum, ſed loquelam, multum inde quæſtum conflauerant vetulę. Audiẽs hoc vicinus diues, aſinum emit magno pretio, dictumque eſt ei ab illis vetulis, vt cuſtodiret eum ne in aquam intraret. Seruatuſque aſinus diu ab aqua, tandem incautiorem nactus cuſtodiam, in lacum proximum ſe proiecit, & ibi ſe diu voluntas Aſininam figuram perdidit, propriamque recepit. Cumque cuſtos eius ſuſcitaretur ab eodem obuio, ſi aſinum vidiſſet, ille ſe eſſe dixit. Famulus ad dominum retulit, Dominus ad Apoſtolicum Leonem virum ſæculo ſanctiſſimum. Conuictæ anus idem fatentur. Dubitantem Papam confirmauit Petrus Damianus vir eruditiſſimus, producto exemplo de Simone Mago, qui Fauſtinianũ videri fecit in figura Simonis. Hoc exẽplo inducit prę fatus Gulielmus ad probandum, ꝙ nihil ꝙ per nigromantiã fit

pôſt ꝑ aquã fallere intuẽtẽ. Dixerat.n. prius quoddã genus pulueris eſſe locupletiſſimũ, qui quicquid cõtigit, in aurũ cõuertit. Nõ ꝙ ita pro vero ſit, ſed quia ita eſſe vr̃, ꝙd ad aquas diluitur.

Quòd magica transfiguratio non omnium viſum fallit, ſed quorundam tantum. Cap CX.

IN eodem. Sciendum tñ, ꝙ magica transfiguratio non omniũ viſum fallere poteſt, quia nec ipſos magos, nec eos quos pigmuniunt contra talẽ falſam apparẽtiã, nec viros ſpũales, & ſanctos, ſicut legitur de Symone Mago, ꝙ vnguentũ quoddã cõpoſuit, quo dñ Fauſtinianus pr̃ Clementis rogatus ab eodẽ, faciem ſuã perunxiſſet, in ipſum Symonẽ transfiguratus eſt. At ipſe rogauit Appionẽ, & Ambionem, vt eodẽ hoc de ſucco facies ſuas vngerent, ne in aſpectu Fauſtiniani fallerẽtur, oĩbus autem illis tribus videbatur Fauſtinianus eſſe Symon magus. Petro tñ Apoſtolo non apparebat immutatus, qui etiam propriã figuram reſtituit. Similiter etiã puella quædã, quæ per magica venefícia videbatur in equã mutata, Machario Aegyptio nõ apparebat, qui eã vngens oleo benedicto a fantaſtica mutatione liberauit.

De mulierculis, quæ dicunt ſe ire noctu cum Diana, & Herodiade. Cap. CXI.

EX libro de ſpiritu, & anima. Quædam mulierculæ poſt Satã conuerſæ, dæmonum illuſionibus, & fantaſmatibus ſeductæ credunt ſe, & profitentur nocturnis horis cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & innumera mulierum multitudine equitare, earumq; iuſſibus obtemperare. Ipſe namque qui transfigurat ſe in Angelũ lucis, cũ mentẽ cuiuſq; mulierculæ ceperit, & hanc ſibi per infidelitatẽ ſubiugauerit, illico transformat ſe in diuerſarũ perſonarum ſpecies, & ſimilitudines, & mentẽ quã captiuã tenet, in ſomnis deludens, mõ læta, modo triſtia, modo cognitas, modo incognitas perſonas oſtendens, per deuia quæq; ſeducit. Et cũ ſolus ſpũs hoc patitur, infidelis non in animo, ſed in corpore hoc euenire opinatur. Iccirco nimis ſtultus eſt, & hebes, qui hæc oĩa, quæ in ſpũ fiũt, etiã in corpore accidere fieri arbitratur Cũ & Ezechiel, & Iohãnes Euãgeliſta, & alii Prophetæ, & Apſi in ſpũ, nõ in corpore viderunt viſiones.

De diuerſis generibus dæmonum. Cap. CXII.

CAſſianus in li. collationum, in illa, quæ dr̃ ſeremi Sunt autẽ diuerſa dæmonũ genera. Quidã ſunt quos Faunos vulgus appellat, qui ita ſeductores, & ioculatores ſunt, ut certa quoq; loca, & vias obſidentes, prætereuntes tantũmodo fatigent ac derideant, ſola illuſione ſine tormento contenti. Alii in nocturnis hominum incubationibus pernoctans. Alii ita truculenti, & furibundi ſunt, vt eis non ſufficiat illorũ tantummõ corpora, quos ſuppleuerint atroci dilaceratione vexare, ſed etiam ſuper tranſeuntes eminus irruant, eoſq; ſæuiſſimè cædere conant, quales illi in Euangelio deſcribuntur, ob quorum metum per viã illam tranſire nullus audebat. Alii eorum corda quos ceperint inani quodã tumore inficiunt, Hos Bacucos vulgus nominat. Alii inuidias, & blaſphemias hominibus inſpirant. qualis ille fuit, qui in libro Regum ait, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omniũ. Sunt & dæmones muti, & ſurdi. Sunt & incentores libidinis, & auaritiæ. Sunt nocturni, & diurni, & meridiani. Sunt etiã, qui per nomina ferarum deſignantur, vt onocentauri, piloſi, ſyrenæ, lamiæ, dracones, & hmõi. Iſi. in li. Ety. 8. Lamias ex hominibus factos dæmones aiunt, qui meriti mali fuerunt, quarũ natura eſſe dr̃, terrere paruulos, & in angulis garrire tenebroſis. Lamias fabulæ tradunt infantes corripere ac laniare ſolitas a laniando dictas. Piloſi dñr, & incubi, ab incubando. i. ſtuprando. Sæpe enim incubi extitiunt cum mulieribus, & earum concubitũ peragunt, quos dæmones Galli Duſios vocant, qa hãc immunditiã aſſiduè exercent. Quem autem vulgo incubonem vocãt, hũc Romani Faunum ficarium dicunt. Haimo ſuper Iſa. Piloſi ſunt deriſorium genus dæmonum, qui paruæ fidei homines ducunt in paludes, & cum cachinno diſcedunt. Gloſa ſuper Iſaia. 13. Syrena vel ſyrenes dicitur eſſe potẽtum diaboli, quod dulci cantilena decipit nauigantes, niſi claudãt aures. Vnde in Iſaia de Babylone dicitur: piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt vlulæ in ędibus eius, & ſyrenæ in delubris voluptatis.

Quòd in dæmonibus etiam prælationes ſunt, & alij alijs præſunt. Cap. CXIII.

PEtrus Lombar. Præterea ſciendum, ꝙ ſicut de maioribus, & minoribus Angelis, quidam ceciderunt, & quidam perſtiterunt, ita de vtroq; gradu quidam corruerunt. Et ſicut inter bonos Angelos alij alijs præſunt, ita & inter malos alij alijs prælati ſunt, quandiu enim durat mundus Angeli Angelis, & homines hominibus, & dæmones dæmonibus præſunt. Sed in futuro omnis euacuabit ꝓlatio, vt dicit Apoſtolus: habẽt quoq; ſcđm modum ſcientiæ maioris vel minoris prælationes alii maiores, alii minores. Quidam.n. vni prouinciæ, quidam vni homini, quidã vni vitio ꝓſunt. Inde ſpũs vnus dr̃ ſuperbiæ, alius ſpũs luxuriæ, &c. quia de illo vitio maximè põt quilibet homines tentare, a quo nominatur. Inde eſt, ꝙ noĩe dæmonis diuitiæ vocantur. ſ. mammona. Nõ qa diabolus habeat in poteſtate dare diuitias cui vult vel auferre. Sed quia vtitur illis ad hominum deceptionem. Caſſianus vbi ſupra. Sciendũ eſt ergo, nõ cũctos dæmones oĩa vitia ſuggerere, ſed vnicuiq; vitio certos ſpũs incubare. Nec cuncti pariter ſuas ingerunt prauitates, ſed viciſſim prout temporis uel loci vel ipſius ſuſcipientis prouocauerit oportunitas.

Quòd hominibus infeſti inter ſe quoque diſcordes ſunt. Cap. CXIIII.

AVguſtinus de Ci. Dei lib. 8. Dæmones autem, ut dictum eſt ſuperius, conſtat eſſe nocendi cupidiſſimos, inuidentia liuidos, fallacia callidos. Hylarius ſuper beati immaculati. Diabolum vitiorum noſtrorum incentorem debemus metuere, puncto temporis omnem amplitudinem huius mundi ambientem, cui dulce eſt peccare nos, ut peccatorum noſtrorum teſtimonio glorietur. Eſt enim eius hæc propria calliditas, ad peccandũ inſtigare, & peccantes arguere, unde dicitur accuſator fratrum. Origenes ſuper Iob lib. 1. Merito diabolus accuſator dicitur. Nõ enim acquieſcit accuſare homines ad Deum, ſed & Deum ad homines. Iohannes Chryſoſtomus ſuper Matthęum lib. 1. Homines autem non quantum vult tentat diabolus, quantum ad ſe nunquam ceſſaret a tentatione, neque enim habet aliũ actum. Non enim manducat, nec dormit, nec aliud operatur, niſi vt tẽtet, ut fallat, vt ſubuertat, hic eſt cibus illius, & honor, & gaudiũ. Caſſianus vbi ſupra. In illis quoq; vitiis quibus cõiter oblectantur dæmones perpetuã concordiã, & perfectũ conſenſionẽ habere non poſſunt inter ſe. Nunquam.n. poterit in rebus indiſciplinatis diſciplina moduſq; ſeruari. In nonnullis tamen ſibi conſentiunt, vnde & locis quibuſdam ſpecialiter inhærent, & ea ingiter obſident. Sic autem vnuſquiſque ſpiritus ſigillatim impugnationem accepit mentis, vt aut eam victus abſceſſerit, alii eã ſpiritui tradat acrius impugnandam, aut certè ſi victor extiterit alteri nihilominus tradat ſimiliter illudendam.

Quòd iugiter humanis ſenſibus inſidiantur. Cap. C XV.

CIprianus libro de zelo, & liuore. Excubandum eſt igitur, & omnibus virtutibus elaborandum, vt ſæuientis inimici iaculis ex omni parte qua percuti poſſumus repugnemus. Nã circumit ille nos ſingulos, & tanquam hoſtis clauſos obſidens muros explorat, & tentat, an ſit pars aliqua membrorum minus ſtabilis, & fida, cuius aditu ad interiora penetretur, offert oculis formas, vt viſu caſtitatem deſtruat, aures per canora muſica tentat vt ſoni dulcioris auditu Chriſtianum rigorem ſoluat, & molliat, linguam ad conuitium prouocat, manum iniuriis laceſſentibus ad petulantiam cædis inſtigat, falſa oſtentat, ut ſurripiat vera, ad bellandum aduerſus ſermos Dei ſemper inquietus, & ſemper infeſtus, in pace ſubdolus, in perſecutione violentus. Auguſ. de 83. quæſtionibus. Sententia eſt cuiuſdam ſapientis nomine Fonteii, quam paganus quidam ſcripſit de mente mundanda ad videndum Deum, ſed Chriſtianus baptizatus, & mortuus eſt. Agite inquit o miſeri hoc agite, vt nunquam hoc domicilium polluat malignus ſpiritus, ne ſenſibus immixtus inceſtuet animæ ſanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus ſenſuales, dat ſeſe figuris, accommodat coloribus, adhæret ſonis, latet ira fallaciaque ſermonis. Odoribus ſe ſubiicitur, infundit ſe ſaporibus, ac turbidis motus illuuie tenebroſis affectionibus tenebratos ſenſus, quibuſdam nebulis implet, omnes meatus intelligentiæ per quos pandere ſoles lumen rationis radius mentis. Hylarius ſuper Beati immaculati. Poſuerunt inquit peccatores laqueum mihi. Sermo, cogitatio, opus noſtrum, ſemper adiacentes habet laqueos, quos nobis Angeli trangreſſores extendunt. ſed ille cuius anima in manibus Dei eſt, ſemper Deum cogitans, ab his euolat ut dicat, Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.

De proceſſu eorum in tentationibus hominum. Cap. CXVI.

CAſſianus ubi ſupra Non ſunt autem oẽs dæmones eiuſdem ferocitatis aut deſiderii, neque vnius fortitudinis atque nequitiæ. Inſipientibus quoq;, & infirmis non niſi inferiores ſpiritus in certamine comparantur. Quibus ſuperatis gradatim ſemper aduerſus athletas Chriſti robuſtiori pugna ſuccedit. Nã pro cõparatione virium aut profectus humani, etiam difficultas colluctationis augetur. Noſter enim archagonita Chrs exæquat colluctãtium vires, & immoderatos eorum refrenat, & repellit

pellit incurſus faciens cum tentatione exitũ, vt poſſimus ſuſtinere. Habent autẽ ipſi ſicut & nos in pugna ſua laborem, & anxietatem in conflictu, & in ſuperatione triſtitiam, & confuſionem, ſicut gaudiũ de victoria, nihil autẽ lędere poſſunt niſi ſibi cõſentientes. Nũc ẽt debiliores ſunt, q̃ olim fuerunt inter anachoritarũ principia, vix .n. aliquis etiã ſtabilis & ætate prouectus tũc poterat habitationẽ ſolitudinis tolerare. In ipſis autẽ cenobiis in quibus cõmorabant. 10. vel. 12. ita eorũ atrocitas craſſabatur, & frequẽtes ac viſibiles eorũ ſentiebant aggreſſus, vt nõ auderent oẽs pariter noctibus obdormire, ſed vicaſſim aliis ſomnũ degustantibus, alii Pſalmis, & orõnibus vel lectionibus intendebant. Quòd aũt nunc lenius nobiſcũ pugnant, aut de negligẽtia nr̃a ſit, quia dedignantur cõtra nos confligere, aut de virtute crucis dominicæ, quæ vbique penetrat, & coruſcat, Intantum enim tepent iam nonnulli, vt neceſſe ſit eos remiſſioribus monitis palpari, dũmodo pfeſſionẽ, & locũ nõ relĩquãt, ne circũeũtes vagi craſſioribus vitiis implicent, magnuſq; fruct9 ab eis obtineri credr̃, ſi ſolũmõ ſe ẽt qualibet ignauia valeãt ĩ ſolitudine cõtinere.

Quòd ſemel victi fugiunt confuſi. Cap. C XVII.

ORigenes ſuper Numeri. Puto aũt, q ſancti repugnãtes aduerſus iſtos incentores minuãt exercitiũ dæmonũ, velut q̃ plurimos exterminent fas ſit illi ſpũi, qui ab aliquo ſancto caſte, & pudice viuẽdo victus eſt, iterũ aliũ hoĩem impugnare. Petrus Lombar. Hoc aũt quidã intelligendũ putant tm̃ de illo vitio in quo ſuperatus. Actor. Alioquin ſequeret, q diabolus princeps, q tentauit Chr̃m, non ſit tentaturus antichriſtũ, qđ falſum eſt. Sed iſta ſolutio nõ vr̃ ſufficere, quia diabolus tentauit Chr̃m de tribus vitiis, ſub quibus oĩa vitiorum genera continentur. ſ. de ſuperbia, auaritia, & concupiſcentia carnis. Ideo dr̃, q illum a quo victus eſt, de eodem vitio non poteſt amplius tentare, ſed alios benè poteſt. Vnde verum eſt, q diabolus Chr̃m a quo victus eſt, amplius nunquam tentabit, ſed alios fortiſſimè tentabit in fine ſeculi ſm̃ Auguſt. ita vt moueantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Quod autem dicit Orige. opinio non aſſertio eſt.

Quòd dæmones miſcent ſe humoribus. Cap. C XVIII.

AVguſtinus de diuinatione dæmonũ. Dæmones terrenorũ amatoribus malefacta ſuadent, miris, & inuiſibilibus modis per ſubtilitatem corporum ſuorum corpora humana nõ ſentientia penetrando, & ſe cogitationibus eorum per quædã imaginaria viſa miſcendo, ſiue vigilantium ſiue dormientium. Actor. Licèt autem diabolus qñ ſuggerit animæ mala ingrediatur corpus, nõ tñ ſit homo dæmoniacus, quia dæmoniacus propriè dr̃ qui habens dæmonem in corpore ita preſſus eſt, & traditus ei, vt non habeat libertatem aliquid faciendi, nec vtatur libero arbitrio, ſed diabolus per eum operetur. Nec oportet, q vnus ſpũs ſit intra alium .i. diabolus intra animam, quæ diffuſa eſt per totum corpus, quia ſpiritus non eſt quantus quantitate, ſed virtute; vnde multi ſpiritus poſſunt in eodem loco eſſe, nec tñ vnus in altero Dr̃ tñ diabolus ſe inferere ſanguinibus i. humoribus, qa in virtute imaginatiua, q̃ abundat humoribus, imprimit imagines rerũ delectabiliũ, ex quibus ſurgunt malæ cogitationes dum anima circa eas occupať Et ita nõ agit in eã immediatè, ſed mediante ſanguinibus quibus ſe immiſcet, maximè qñ de gula, & ſuauitate cutat. Ipſis .n. humoribus mediantibus excitatur anima in carnis concupiſcentia Caſſianus vbi ſupra. Non eſt aũt mirũ ſpiritum poſſe ſpiritui inſenſibiliter coniungari ad ſuadendũ, quę ſibi placita ſunt. Eſt .n. inter eos ſicut inter hoĩes quædam ſubſtãtiæ ſimilitudo vel cognatio. Alterutrius verò eos ſuiſ ſis inſtari vel vniri, ita vt alter alterius capax ſit, impoſſibile eſt, hoc enim ſoli Deo conuenit, qui incorporeus, & ſimplex eſt.

Quòd non illabantur humanis mentibus. Cap. C XIX.

GEnnadius de Eccleſiaſticis dogmatibus. Dæmones per energiam operationẽ non credimus animæ ſubſtantialiter illabi, ſed applicatione, & oppreſſione vniri. Beda ſup actus Apoſtolorum Mentem hoĩs iuxta ſubſtantiam non põt implere niſi creatrix Trinitas. Impler aũt ſatanas cor alicuius, non quidem ingrediens aditũ cordis, ſed fraudulenta deceptione animã in affectionẽ malitiæ trahens, p cogitationes, & incentiua vitiorum quibus plenus eſt. Impleuit ergo cor Ananiæ non intrando, ſed malitiæ ſuæ virus inſerendo. Actor. Vnde dr̃ diabolus nõ eſſe malarũ cogitationũ immiſſor. Non .n. immittit ipſas cogitationes, q̃ peccata ſunt, quia ſic non eſſent imputãdæ ipſi animæ, ſed ut ſupra dictũ eſt, imprimit tñ imagines, ex quibus ſurgũt cogitationes dũ anima circa eas ſponte negociať. Et forſan dr̃ eas imprimere, qa dũ miſcet ſe virtuti imaginatiuæ format eas in ſeipſo. Et inde reſultat in imaginatione, ſ. hominis ſicut ſpeculum ſi admoueatur ſpeculo, forma impreſſa in vno reſultat in alio, licet anima credat eas tantũmodo in ſeipſa formari, pp vehementem applicationem maligni ſpiritus ad eã, qui non ſolũ ut dictũ eſt ipſas imagines imprimit ſed ẽt malè cogitata incendit, & ideo dr̃ incenſor. Hiero, ſuper Matthæum li. 1. De corde enim exeunt cogitationes malæ, &c. Ex hac ſententia arguendi ſunt, qui cogitationes a diabolo immitti putant, & non ex propria voluntate naſci: diabolus quidem adiutor, & incentor malarum cogitationum eſſe poteſt, ſed actor eſſe non poteſt.

Qualiter deprehendant hominum cogitationes. C. C XX

IDem ibidem. Nec debemus opinari eum cordis occulta rimari. Sed ex habitu corporis, & geſtibus æſtimare, quid verſem9 intrinſecus: verbi gratia, ſemper ĩ inſidiis poſitus, ſi pulchrã mulierem nos crebro viderit reſpicere, intelligit cor amoris iaculo vulneratum. Et leuem cogitationum noſtrarũ ſcintillã fomitibus ſuis inflãmat. Origenes ſuper Iob lib. 1. Itaq; ſicut iam dictum eſt, circumiui inquit terrã. Mala eſt hoc gloriatio ſua. Terrã circumis, & ad cœlum non reuerteris. Circumis autẽ nõ terrenis greſſibus, ſed ſpũalibus ſeductionibus. Terrã circumis tanquam ſpũs volans. Et ea q̃ dñr voce, cuncta audiẽs, & q̃ operibus fiunt videns. Ea quoq; q̃ in corde tractantur neſciens. Si .n. cogitationes hoĩum diabolus ſciret, nihil boni facere permitteret. Sed oĩa bona mox vt cogitatione cepta eſſent deſtrueret. Caſſianus vbi ſupra. Quòd aũt ſpũs immundi cogitationes nr̃as aliqñ ſentiũt, hoc ex indiciis ſenſibilibus forinſecus colligũt. Ipſas quoq; cogitationes quas ingerunt verũ ſuſceptæ ſint vel qñeadmodũ ſuſceptæ ſint, nõ p ipſius aĩæ naturã .i. nõ p illũ interiorẽ aĩæ motũ in medullis ipſius, vt ita dixerim, latitantẽ. Sed ex moribus, & indiciis corporis deprehendũt, vtputa cũ caſtrimargiã ſuggeſſerint, ſi viderint ad feneſtrã Monachũ, vel ad ſolẽ vel ad coquinã curioſius aſpectantẽ, vel ſi audierũt eũ de cibo loquentẽ, cognoſcunt deſideriũ gulæ fuiſſe ſuſceptũ. Si fornicationẽ ingeſſerint, & viderint eũ carne cõmotũ petulantius aſpicere, aut loqui, aut tangere intelligunt in penetralibus aĩæ libidinis iaculum fuiſſe defixũ, & ſimiliter in aliis vitiis. Qđ etiam a viris prudentibus aliqñ deprehenditur. Sicut latrones in domibus quas furtim aggredi cupiunt occultas ſolent explorare diuitias, quas per ſparſas arenarum minutias ad earum circumitum deprehendunt. Cogitationes autem, quæ de interius animæ ſenſibus nondum pdierunt, adire vel cognoſcere omnino non poſſunt.

Cur non permittantur a nobis videri. Cap. C XXI.

IDem ibidem. Tanta verò ſpirituum denſitate aer eſt conſtipatus, qui eſt circa terram. In quo non quieti ocioſiq; verſantur: vt ſatis vtiliter eos nr̃is aſpectibus prouidentia diuina ſubtraxerit, aut enim, terrore concurſus eorum, aut horrore vultuum, in quo ſe pro voluntate ſua cum libitum fuerit transformãt, intolerabili formidine homines conſternerentur Aut certè nequiores quotidie eorum exemplis fierent, fieretq; inter homines quã dam pernicioſa, & dæmones familiaritas, & carnalis cõſuetudo, qualis eſſe ſolet inter ipſos maleficos. Si enim flagitia, quæ inter eos committuntur iugiter conſpicerent, nullo temporis pacto a ſceleribus deſinentes eos cernerẽt, quos nulla carnalis laſſitudo, nulla occupatio rei familiaris aut ſolicitudo victus quotidiani ſicut nos unquam ceſſare compellit. Omnes autem impugnationes quibus homines impetunt, etiam contra ſe inuicẽ indefeſſo conamina aſſiduè exercent, & illarum victoria gaudent, aut diminutione cruciantur.

Qualiter energuminos, & cultores ſuos vexent. Cap. C XXIII.

IDem. Quidam energumini ſic a dæmonibus uexantur, vt ea, quæ gerunt uel loquuntur nequaquam intelligant, quidam verò norunt, & poſtea recordantur: quod euenit non per aliquã animæ diminutionem, neque per talis maligni ſpiritus infuſionem, ut animæ ſubſtãtiam penetrans, & uelut ei vnitus, & quodammodo indutus ea ſermones ac uerba per os patientis emittat, hoc enim nullo modo ab eis fieri poſſe credendum eſt. Sed contingit hoc per corporis debilitatem, cum ſcilicet in illis membris in quibus vigor animæ continetur, immundus ſpiritus inſidens, eiſque importabile pondus imponens, obſcuritate teterrima intellectuales eius ſenſus obruit atque intercipit: Quod nõ nunquã etiam vini febriſque vitio, ſeu nimii frigoris aliiſque valetudinibus extrinſecus ſuperuenientibus accidit. Sola enim Trinitas ita eſt intellectualis naturæ penetraria, ut nõ ſolum complecti eam, & ambire, ſed etiam illabi ei poſſit eique infundi. Actor. Energumini propriè dicuntur quos dæmones vexant interius, ut non poſſint operationes virtutũ naturaliũ exercere, pro ratione liberi arbitrii. Tales enim non dicũtur obſeſſi, ſed energumini propter interiorem operationem diaboli. Nam energia dicitur vis quædam poteſtatiua, & laborioſa, impellente diabolo in homine interius facta. Quorum autem corpora dia-

bolus nõ intrat, ſed exterius manens vexat, impediens q̃nq; ne videant vel audiant, vel huiuſmodi tales propriè dñr obſeſſi ad modũ caſtri. Solent autem dæmones cultores ſuos vexare corporaliter, vt in vita Beati Bartolomei legitur. Et quaſi ægritudines corporis dolores immittere, vt cum eis ſacrificaſſent, ipſi ab eorũ vexatione ceſſantes viderentur eos ꝓpitiando ſanauiſſe, vt ſic eos magis in errore idolatriæ confirmatos diutius detineant.

Qualiter ſimulachris aſſideant. Cap. CXXIII.

GLoſa ſuper Abacuc. 2. Spũs immũdus aſſidere ſimulachris põt, ſed intrinſecus eſſe non põt. Actor. Subintelligendum eſt per modum viuificantis, ſicut ala in corpore. Nam põt quidem dæmon intrare ſimulachrũ lapideum, & inde reſponſa dare, ſed non ei adhærere ita vt illud viuificet, & ſenſificet, vt vnã potentiam cum eo faciat, ſicut ala cum corpore. Et hæc expoſitio Prophetalis benè conſonat textui, qui dicit, Oĩs ſpũs non eſt in viſceribus eius. Poſſet etiam dæmon includi in aliquo vaſe, ſicut includebantur ꝑ incantationes Salomonis. Sed nihilominus poſſet videre ea, quæ eſſent extra vas, quia non agit, nec videt ꝑ diſtantiã ſiue ꝑ medium, cũ ſit ſpũs, ſed immediatè. Dĩ tñ ꝙ alam hois in ergaſtulo corporis incluſam videre non põt ꝑꝑ vmbram ipſius corporis, qđ tantis tenebris aĩam inuoluit, vt nec ipſa clarè videat, nec ab alijs ſpiritibus videri poſſit niſi a Deo, & ab Angelis: qui etiam hoc habent per grãm, non a natura: vnde humanũ corpus cõparaƭ lapidi oleotropeo, quẽ qui ſecum habet, ab alijs hoibus videri non pt: ſic ala corpus humanum gerens non põt videri ab alijs ſpiritibus. Iam potius videre põt ea, q ſũt diaboli .ſ. imaginationes quas illi anteponit ſicut ille qui eſt in loco tenebroſo videre pt eũ, q eſt in lumine vel extra tenebras, nec è contra. Quòd autem non pt diabolus eã videre dũ eſt in corpore, non impedit corporis diſtantia, ſed vmbra. Nam ſi eſſet incluſa in dolio vel in alio vaſe, poſſet eam videre, ſicut etiam ablata vmbra videt eam quando tanta eſt corpore.

Qualiter homines etiam bonos vexent, & eis obediant. Cap. CXXIIII.

CAſſianus vbi ſupra. Non ſunt autem deſpiciendi, qui diuerſis tentationibus a dæmonibus vexantur, In quibus duo debemus credere. Et ꝙ .ſ. ſine Dei permiſſione nullus ab eis omnino tentetur. Et ꝙ oĩa nobis a piiſſimo patre, & medico pro noſtris vtilitatibus irrogantur. Nam plerumq; pro leuiſſimis etiã delictis ſcĩ hoĩes, & ꝑfecti corporaliter vexãdi traduntur ſatanæ, vt ſi quid in eis purgandum eſt, ante mortem purgetur. Sicut Abbas Moyſes vir Sanctiſſimus aliqñ diſputans contra Abbatem Macharium quadam opinione præuentus, vnum ſermonem Macharii paulo durius reprehẽdit. Et cõfeſtim tã diro dæmoni traditus eſt, vt humana ſtercora ori ſuo ingereret. Continuoque orante Machario dicto citius curatus eſt. Sic & propheta in li. Regum leoni traditus eſt ad deuorandum propter inobedientiæ culpam, quam tñ non de induſtria neque de vitio propriæ voluntatis contraxit, ſed ab alio Propheta fuerat circumuentus. Sciendum eſt autem, ꝙ maligni ſpiritus duobus modis obediũt hominibus. Aut enim ſanctitati fidelium diuina gratia, & virtute ſubdũtur inuiti, aut ſacrificiis impiorum ſeu carminibus quibuſdam deliniti, velut familiaribus adulantur.

Vtrum corpora dæmones habeant. Cap. CXXV.

AVguſtinus ſuper Gen. 4. li. Philoſophi dixerũt dæmones eſſe animalia aerea, quia corporum aereorum natura vigẽt. Et propterea morte non diſſoluuntur, quia præualet in eis elementum, quod ad faciendum aptius eſt, quàm ad patiendũ. Qui ſi ante tranſgreſſionem cæleſtia corpora gerebant, non mirum ſi ex pœna conuerſi ſunt in aeream qualitatem, vt iã poſſint a ſuperiori elemento i. ab igne pati. Idẽ in lib. de diuerſitate dæmonum: Dæmones duabus rebus quantum ad aereum corpus attinet, præditi ſunt .ſ. acrimonia ſenſus, & celeritate motus. Quibus etiam experientia rerum ſpacio vitæ longioris acceſſit: per has efficientias, quas aerei corporis natura ſortita eſt, non ſolũ multa futura prædicũt, ſed & mira faciunt. Actor. Hæc & hmõi de corporibus dæmonũ creditur Auguſt. dixiſſe, nõ ita ſentiẽdo vel affirmando, ſed magis opinando, vel aliorũ opiniones recitando, maximè Philoſophus, qđ ex ipſis verbis diiudicare volunt, quibus ait, Dæmones dñr aerea animalia, non ait ſunt, vnde & in li. de Ci. Dei. 8. ita dicit, Platonici dixerunt omnium animalium in quibus eſt anima rõnalis, tripartitam eſſe diuiſionẽ, deoſq; excellentiſſimum locum tenere .ſ. in cælo, hoĩes infimũ .ſ. in terra dæmones medium .ſ. in aere. Et ſicut eis diuerſa eſt dignitas locorũ, ita etiã naturarum. Deos autem vocant Angelos. Quibus etiam ipſe Plato in thymeo Deum introducit loquentẽ ſic. Dij Deorum, &c. Appuleius de Deo Socratis. Dæmones ſunt genere animalia, ingenio rationalia, animo paſſiua, corpore aerea, tempore æterna. Actor. Cõis autem eſt opinio, dæmones non eſſe animalia aerea, ſed ſpũs immundos incorporeos, & ſm naturam ſuã aſpectibus nr̃is inuiſibiles, qui tñ de hoc aere in quo habitant, corpora aſſumunt cum hoĩbus apparent. Richardus de Trini. li. 4. Nonne ex Euangelio innotuit, ꝙ dñs ex uno hoĩe legionem dæmonum eiecit? Si dæmones corpora habent, vbi quæſo in eo fuere, In ſpiritu, an in corpore? Conſtat, quia nõ corpus lõgitudinẽ, latitudinẽ, & ꝓfundum habet, & eo ipſo ſine locali capacitate ſubſiſtere non põt, qualẽ quidem ſpũs omnino nõ habet, ergo nõ in ſpũ, ſed in corpore fuerunt. Sed q̃o, vel in qua parte hois. Nã & ſi de aeris ſubtilia corpora hñt. Cuius q̃ſo exiguitatis ea putas eſſe, ſi credis vel ſolam hominis pellem corpori detractam tot corpora poſſe comprehendere?

De incuborum vexatione, exemplum de fantaſtica muliere. Cap. CXXVI.

AVguſtinus de Ci. Dei. 15. libro. Creberrima fama eſt, multique experti ſunt vel ab illis qui expertos ſe audiſſe confirmant, Siluanos, & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos ſæpe mulieribus extitiſſe, & earum appetiſſe ac peregiſſe cõcubitum. Et quoſdam dæmones quos duſios galli nuncupant, aſſidue hanc immunditiam, & tentare, & efficere. Ganfridus Antiſiodorus. Quidam decanus ſacerdotum cum ſorore ducis. Burgundię regi Sicilię Rogerio deſponſata, aliquandiu regnum eſt inhabitans, ibi certiſsimè comperit, quod narrabat iuuenis quidam ſtrennuus, & natandi peritus, circa crepuſculum noctis lucente luna in mari balneans, mulierem poſt ſe natantem per crines apprehendit, tanquam vnũ ex ſociis, qui eũ vellet mergere, eam alloquens nullum uerbum extorquere potuit, opertamque pallio in domũ eã duxit, & tandẽ in uxorẽ ſolenniter accepit. Increpatus aliqñ a quodã ſocio, ꝙ fantaſma accepiſſet, expaueſcens eripuit gladiũ, minatus eſt in cõſpectu eiuſdem mulieris, filium quem ex ea ſuſceperat interfecturũ, niſi illa loqueretur, & diceret vnde eſſet. Vę inquit tibi miſero, vxorem perdis vtilem dum me cogis eſſari, Tecum forem, & tibi benè foret, ſi iniunctum mihi ſilentium tenere permiſiſſes. Nunc autem me deinceps non uidebis, & mox euanuit. Puer creuit, & marinũ balneũ frequentare cepit. Tandem vna dierum fantaſtica illa mulier coram multis eundem puerũ in eiſdẽ fluctibus occurrẽtẽ rapuit, quem ſi uerus puer fuiſſet mare ad litus expellere debuiſſet.

Alia exempla ad idem. Cap. CXXVII.

GElinandus 4. libro. In Colonienſi diœceſi famoſum & immane palatium Reno flumini ſupereminet, quod iuuamen nũcupatur, vbi pluribus olim congregatis principibus ex improuiſo aduenit nauicula, quã collo alligatã cignus trahebat argentea cathena, exinde miles nouus & incognitus omnibus exiliit & cignus naue reduxit. Miles poſtea nobilem vxorem duxit: & liberos procreauit. Tandem in eodem palatio reſidens, cignum inſpiciens aduentantem cum eadem nauicula, & cathena, ſtatim in nauem ſe recepit, & vlterius non comparuit: progenies eius vſque hodie perſeuerat. In Ligonienſi quoque prouincia, quidam nobilis in ſiluarum abditis repperit mulierẽ ſpecioſam præcioſis veſtibus amictam, quam adamauit, & duxit. Illa plorimum balneis delectabatur, in quibus viſa eſt aliquando a quadam puella in ſerpentis ſe ſpecie voluere. Incuſata viro, & deprehenſa in balneo, nunquam deinceps compariturà diſparuit, & adhuc durat eius progenies. In vita quoque Sancti Bernardi legitur, quòd in Ciuitate Varinentbenſi dæmon incubus mulierꝫ quadam abuſus eſt ſeptem annis cubãte etiam ea iuxta virum ſuum, quem Beatus Bernardus coram omni populo candelis ardentibus excommunicans ab ea fugauit. In eadem prouincia, ſcilicet in minore Britannis: crebertime leguntur tempore Arturi regis, & ſociorum eius huiuſmodi caſus accidiſſe. Actor. His, & huiuſmodi exemplis vr̃ quòd dæmones poſſunt & coire cum mulieribus, & generare. Nam & Merlinus fertur a dæmone incubo genitus fuiſſe.

Sententia prudentum de eodem. Cap. CXXVIII.

IDem. Sed nunc dicunt magiſtri, dæmones nõ poſſe generare, licèt poſſint, & nouerint ſemina commiſcere: ad generationẽ hominis exiguntur non ſolum ſemina ſed etiam operationes vtriuſque, ſcilicet maris & fœminę: vnde ſi dæmon ſemen viri proijceret in matricem mulieris nunquam per hoc tamen fieret hominis generatio. Itaq; per commixtionem ſeminũ quam faciunt dæmones illa ſola animalia fieri poſſunt quæ fiunt per putrefactionẽ, vt ranę, muſcę, & quidã ſerpẽtes. Ea vero q̃ fiunt per generationẽ nõ poſſunt per rationẽ prædictã. Dicunt ergo falſũ fuiſſe, ꝙ Merlinus dictus ſit a dæmone progenitus, ſed forte mater eius paſſa eſt illuſionem in ſomnis a diabolo, ita quòd videbatur

batur ſibi viro ſuccūbere, vel aliqd tale. Et in ipſa illuſione putabat ſe rōe cōcepiſſe, licèt nō cōcepit: dicebat. n. ſe de ſpū in hoīs ſpecie illum cōcepiſſe, vt legitur in Chronicis prædictis, ergo ēt in cōſimilibus caſibus, vbi vr̄ in cōcubitu dęmonū hoīes natos fuiſſe, poſſumus dicere nō fuiſſe veros homines, ſed fantaſticos, vel nō fuiſſe ex tali concubitu genitos, ſed fallaciter aliūde ſuppoſitos, ſiue ab homine ſiue a dęmone. Sed nec ipſe dęmonū cōcubitus videtur eſſe verus & naturalis, ſed magis fantaſticus. Nec in eo credo dæmones aliquā delectationem habere, niſi in hoc ſolo, q faciūt mulieres peccare. Caſſianus vbi ſupra. Nullo ergo modo credendū eſt ſpirituales naturas cū fęminis carnaliter coire poſſe. Nā ſi hoc aliquādo poſſet fieri, quō nunc, vel nunquā, vel raro videremus aliquos ea eorū cōcubitu de mulieribus abſque virili ſemine naſci, cū præſertim conſtat eas libidinū ſordibus admodū delectari, quas proculdubio p ſemetipſas potius, q̃ hominibus cōſciē exercere mallent, ſi illud vllo mō poſſet effici.

Quod dæmones omni motu liberi arbitrij peccant.
Cap. CXXIX.

GRegorius in moral. 18. Omnis voluntas diaboli iniuſta eſt, & tñ permittente Deo oīs poteſtas iuſta. Gloſa ſuper epiſtolā ſecundā ad Corint. Quę aūt cōuētio Chriſti ad Belial, ideſt ad diabolū apoſtatam. Ille enim oīa malè agit, Chriſtus aūt omnia bene. Actor. Regulariter ergo dr̄, q dæmones cū actione ſua, & omni motu procedente ex libero arbitrio purè peccant mortaliter. Non. n. poſſunt peccare venialiter, quia non habent ſenſualitatem ſicut nos, vt. ſ. primo comedat mulier. ſ. ſenſualitas, & poſtea vir. i. rō, ſed ſtatim in eis cōſummat̄ peccatū, q̄a nunq̄ mouētur niſi motu rōnis. Ideo aūt dr̄. Ex libero arbitrio, q̄a quoſdā habēt motus rōnales, quibus diligūt ſe, & Deū, ſed hi irreuocabiles ſunt, & naturales. q̄a nō ſubiacēt libero arbitrio. Nā velit nolit, quilibet dæmō diligit ſe, & Deū. Et ideo in his motibus non eſt meritū, neq; demeritū, quia purè naturalia ſunt. Volūtati autē rōnali, q̄ eſt libera, habēt odio Deū. Et vellēt eū nō eſſe, ſi fieri poſſet. Vnde dicit Pſalmus. Superbia eorū, q te oderūt aſcendit ſemper. Habent & odio oēm creaturā præter ſe. Et quilibet dæmon de alio ſimpliciter vellet eū nō eſſe, ſicut & alias creaturas. Et tñ quodāmodo vult eā eſſe. ſ. vt noceat. Ea hoc. n. q nocēt applaudūt ſibi inuicē, & cōgaudēt: ſed qlibet odit oēm creaturā inquātū eſt creatura, ſicut & creatorē, & hoc excepto naturali amore. Nā nullo mō pōt in eo adeo corrūpi naturalis affectio, vt odiat ſe, q̄ hoc ipſa natura nō patitur, q̄a de neceſſitate ſibi eſt amica, & appetit comodū ſuū. Et ob hoc ēt diligit illū a quo eſt oē bonū. Iuxta illud Aug. Deus quem amat oē, quod amare poteſt, ſiue ſciens, ſiue neſciens. Quòd autem dr̄. Qui diligit iniquitatē, odit animam ſuam, ſic intelligēdum eſt, ita agit, ac ſi odiſſet ſe. Sic ergo diabolus odit quidem ſe per effectum ſ. ſe corrumpendo per peccatum, tamen diligit ſe per affectum.

Vtrum peccent credendo vel ſperando. Cap. CXXX.

IDem. Sed nunquid peccant credendo Deū eſſe? Dicit. n. Iacobus. Dæmones credūt, & contremiſcūt. Nūquid peccāt ſperādo? Dicit. n. Iob: Ecce ſpes eius fruſtrabitur eū. Nunquid ēt peccauerūt cōfitendo Chriſtū, & ad eius imperiū de obſeſſis corporibus exeūdo? Ad hoc pōt dici, q licèt fides eius bona ſit. i. habitus fidei bonus, & naturalis. Nihil. n. aliud eſt, q̄ naturalis ſcietia vel cognitio, qua cognoſcit Deū p ſpeculū, ipſe tñ motus fidei. i. ipſum credere de Deo ſiue cogitare, quotieſcūq; pcedit ea libero arbitrio, eſt peccatū, q̄a deprauat̄ malo fine, vel malo actu comitante. Nunquā. n. credit actu vel cogitat de eo, niſi remurmurādo vel inuidēdo: imo ad hoc ea ppria malitia cogunt̄ vt inuideāt, ſicut aliquis cogitaret de æmulo ſuo vt ei inuideret actu, vel eū blaſphemaret. Quòd autē ipſum credere vel cōfiteri extorquet̄ ab eis per pœnas, ſicut a Pharaone, q cū dixiſſet. Neſcio Deū, &c. poſtea flagellatus confeſſus eſt Deū dicēs. Dñs iuſtus, &c. tūc nō eſt peccatū, q̄a non purè pcedit ea libertate arbitrii, ſed ex coactione timoris Igitur neq; confeſſio illa dæmonū, atq; exitus de corporibus obſeſſorū fuit peccatū, quia utrūq; per uiolentiā timoris extortū eſt, licèt ēt hoc faciendo peccarent in hoc, q remurmurando, & inuiti faciebant: Cæterū nō eſt credendū, q diabolus ſperet æternā beatitudinē, nec velit eā hr̄e ſimpliciter, & pprię. Nā cū beatitudo ſit oium optabiliū plenitudo ſcḋm Augu. neq; vult hr̄e virtutes, neq; frui Deo, vel aliquā hr̄e participationem cum ipſo, quæ tñ ſunt ſummè optabilia: hoc tñ dico de volūtate liberi arbitrii: ſed volūtate naturali, qua diligit ſe, vult ſibi oē bonum. Ideo autem dr̄. Spes eius fruſtrabitur eum, quia ſperat dilationem pœnarum ſuarum maiorem, quam futura ſit.

Cur non habeant peccati ſui remedium. Cap. CXXXI.

PEtrus Lombar. ita proſequitur. Diabolus, quia ſine alicuius tentatione peccauit, per alium vt reſurgeret, iuuari non debuit nec per ſe potuit. Et ideo peccatum eius irremediabile extitit. Homo verò, quia aliquam cadendi occaſionem habuit, licèt modicam, per gratiam Dei iuuari potuit ad veniam Et peccatū eius ſicut per alium habuit initiū, ita non incōgrue p alium habuit remediū. Aug. in Encheri. Placuit etiā vniuerſitatis auctori, & moderatori, vt qm̄ non tota multitudo Angelorū Deū deſerendo perierat: ea q̄ perierat in ppetua pditione remaneret. Quę aūt cum Deo illa deſerente perſtiterat, de ſua certiſſimè cognita fęlicitate gauderet. At verò creatura rōnalis, q̄ in hoībus erat, qm̄ peccatis atq; ſuppliciis tota perierat, ex parte meruit reparari, ut Angelicæ ſocietati ſuppleretur, qḋ ruina illa minuerat, hoc. n. promiſſum eſt ſanctis, q erunt æquales Angelis Dei. Iohannes Damaſc. li. 2. Angelus non eſt ſuſceptibilis pęnitētiæ incorporeus, homo verò pp corporis infirmitatem pęnitentia fungitur, quod ergo hoībus eſt mors, hoc Angelis eſt caſus, poſt caſum. n. non eſt pęnitentia, quēadmodū neq; poſt mortē. Grego. in moralibus li. 33. Qm̄ ergo Leuiathan de diuina vita ſibi falſa promiſſione blanditur, vt eius reatus irremiſſibilis oſtendat̄. Rectè ad beatum Iob dr̄. Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum. Quodque paulo poſt ſubiungitur, nō parcā ei verbis potentibus, & ad deprecādū ad decōpoſitis, de ipſo quoq; Diabolo intelligēdū eſt, q̄ veniam culparum ſuarū nunquam petiturus eſt. Idē in li. 34. Idcirco autem peccans eſt ſine venia damnatus, quia magnus ſine comparatione fuerat creatus. De quo idcirco tam mira a Domino referuntur, ut conſideret homo quid electus in terra metuatur, ſi Angelus Angelis in cęlo prælatus proſternit̄. Vnde p Prophetam ait Dominus, inebriatus eſt in cælo gladius meus.

LIBER TERTIVS.

De Opere ſecunda diei. Cap. I

COmeſtor. Secunda die fecit Deus firmamentum in medio aquarum. i. quādā exteriorē mundi ſuperficiem ex aquis coagulatis ad inſtar criſtalli ſolidatā, & plucidū. intra ſe cætera ſenſibilia cōtinentē, ad imaginem teſtę, q̄ in ouo eſt. Et dr̄ firmamentū nō tm̄ pp ſui ſoliditatem, ſed etiā, q̄a terminus eſt aquarum, q̄ ſuper ipſum ſunt firmus, & intrāſgreſſibilis. Dr̄ & cælū, quia cælat. i. tegit oīa viſibilia, vnde & pro ſui concameratione græcè dicitur vranon, ideſt palatium: unde dicitur cælum quaſi caſa Helios, ideſt ſolis, quia ſol ſub ipſo poſitus ipſum illuſtrat, & in eo fixa ſunt ſydera. Ariſtoteles de cœlo, & mundo lib. 2. Cęlum eſt corpus Spirituale, rotundum, motiuum motu circulari, naturali, ſempiterno. Idem libr. 1. Cælum quidem ſecundum tres modos nominatur. Vno modo dicitur quod eſt ultimum inceſſus totius, & corpus naturale, quod eſt in ultimo inceſſu totius. Nos autem nominare conſueuimus horizontem huius mundi, & ſuperius eius cęlum. Et dicimus, quòd illic ſunt omnia Spiritualia ſiaa, quieta. Alio modo dicitur corpus continuum cum horizonte inceſſus mundi, ubi ſunt ſol & luna, & quædam ſtellæ. Nos autem dicere conſueuimus, quòd ſol, & luna ſiai ſunt in cęlo. Tertio modo dicitur cælum habens corpus continuum ab ultimo inceſſu totius. Et nos conſueuimus dicere completum, & totum cęlum. Iſido. ety. lib. 3. Cælum dicunt Philoſophi rotundum, uolubile, & ardens, & uocatur cœlum, quia tanquam vas cælatum habet impreſſa ſigna ſtellarum: huius ſphera eſt ſpecies quædam in rotundum formata, cuius centrum eſt terra ex omnibus partibus æqualiter incluſa. Comeſtor. Hanc circumuolutam concamerationem Philoſophus ſummitatem ignis intellexit. Cum enim non habet quo aſcendat circumuoluitur, ut in clibano patet. Ita & circa mundi exteriora ignis uoluitur.

De natura ipſius firmamenti. Cap. II.

EX libro de natura rerum. Cælum igitur ſiue firmamentum eſt ſubtilis igneęque naturæ, rotundum, & centro terræ æquis ſpaciis undique collectum, undique & conueanm. Mediūque ubique circumitur, & inenarrabili celeritate circumuagatur: hoc cœlum continet omnem naturam in qua eſt: dumque flaui coloris eſt, viſus maximè conſortatiuum eſt. Iohannes Damaſcenus libro. 2. Firmamenti naturam Diuus Baſilius ſubtilem ait eſſe uelut fumum, ex Diuina edoctus ſcriptura. Alii uerò aquoſum, ut in medio aquarum genitum. Alii ex quatuor elementis. Alii uerò quintum corpus, & aliud præter quatuor. Ariſtoteles in metheororum libro primo. Orbis eſt elementum quintum, ſcilicet non ea elementis quatuor, ſed aliud ab eis per naturam, locus ei propinquus eſt calidus, & inflammatus quia omne mobile ea corporibus quando mouetur, inflammat

quod ei appropinquat. Auerrois. Cœlum hoc non componitur ex materia, & forma, ſm ꝙ corpora generabilia, & corruptibilia componuntur, quia nulla potentia eſt in eo ad duo contraria, ſed ſolū potentia, quæ eſt eſſe in loco: vnde potius debet dici, ꝙ eſt ex ſubiecto, & forma, quàm ex materia, & forma. Nā ſubiectum dicit affixionem ad formā vnā, materia verò potentiā ad recipiendum formam aliam, qd nō contingit in materia cœli, quæ eſt ſemper ibi cum actu ſuo Et ideo ſæpe dicitur materiam non habere: ſic ergo materiam habet, & non habet. Denique cœlum, & omnia corpora ſupercœleſtia ſunt quorum formæ carent contrariis Ideoq; ingenerabiles, & incorruptibiles ſunt. Et ſubiectum eorum non eſt cōe. Si.n. cōe eſſet, propriā formā non haberet. Nunc autem propriam habet. quam & ſemper habet.

De Diuerſis opinionibus circa naturam eius. Cap. III.

ACtor. Patet ergo ꝙ de natura cœli multæ fuerūt opiniones. Nam alii quidem poſuerunt ipſum eſſe de numero ſimplicium, ita ut totum eſſet forma, & materiam non haberet, inducētes pro ſe illud Ariſto. in li. de cæ. & mun. Cœlum non eſt ex aliquo omnino. Alii vero dixerunt illud eſſe compoſitum ex materia, & formá, iuxta illud Philoſophi in eodem. Cœlum eſt ex tota materia Horum autem quidam ponunt ipſum eſſe vnum de quatuor elementis. Et hi diuerſificantur. Quidam.n. ponunt ipſum eſſe aquam, quidam verò ignem, vt Plato in thymeo, cui cōſentire vř Aug Damaſ uero dicit ipſum eſſe corpus immateriale. Philoſophus autem ſequaces dicunt ipſum eſſe quintum corpus præter quatuor elementa. Et hæc opinio vř verior, cui etiā omnes penè moderni conſentiunt. Si autem obiicitur contrarium, ꝙ in ipſo videmus proprietates ignis, videlicet calidū, & lucidum: & vbi eſt proprietas, ibi & ſubiectum, & ita videtur eſſe igneum: poſſumus reſpondere, ꝙ proprietas cœli, & ignis non ſunt vniuocè conuenientes vtriq;. Lucidum n. & calidum, ſiue lux & calor, quæ in cœlo ſunt viuificantia per motū corporis cœleſtis, ſicut dicit Philoſophus in 8. li. Phyſi ꝙ cœli motus vt vita quædam eſt natura exiſtentibus omnibus. Calidum autē, quod eſt cum radio ignis iuxta Philoſophum per ſe congregatiuū eſt homogeneorum. i. ſubtiliū aſcēdentiū ſurſum, ac per conſequēs conſumptiuum ac diſgregatiuū ethrogeneorum ſibi propinquorū. i. groſſorum deſcendentiū deorſum. Si aūt obiicitur iterū, ꝙ ſicut probatur in li. de cæ. & mun. vnūquodq; elementū eſt Sphericū. Dicit etiā Plato, ꝙ ignis mouetur circulariter in loco ꝓprio, & ita ꝙ ignis vř hře motū rectū, nō obſtat quin cœlum, qd eſt circulare, ſit igneū Dicēdū eſt, ꝙ ignis nō moueť circulariter niſi per accidens. ſ. motu corporis continentis ipſum. Ideoque non determinať eius natura ꝑ motū illū. Ad hoc aūt, ꝙ dicunt auctores multi, cœlum eſſe igneum, dicimus, ꝙ ignis di duobus modis. ſ. ab inflammatione tm̄, actiua vel paſſiua, vel ab vtraq;. Si ab actiua tm̄, cœlum eſt ignis ſm hunc modum, quia ſ. inflammat. Si vero a paſſiua tm̄, ſm hoc carbo eſt ignis. Sed vtrumq; dicitur largè, & impropriè. Si autem ab vtraque ſic dicitur ignis propriè. Itaque prædicti auctores capiunt ignem largè, ſicut accipitur in glo. ſuper Gen. quæ dicit, ꝙ empyreum dicitur igneū non ab ardore, ſed a ſplendore vel illuminatione.

De Inuiſibilitate ipſius Cap. IIII.

CVm autem firmamentum eſſe conſtet ſubtilis naturę, creditur eſſe inuiſibile, licēt quidam rudes dicant ſe illud videre qn̄ purus eſt aer. Vbi.n viſus deficit, ibi error ſenſui dat imaginationem uidendi, quod non uidet, ſicut aliquis oculis clauſis vř ſibi tenebras videre. Nam quamuis viſus ex luce oculorū ſumat exordiū, nihil tn̄ valet, niſi ex alicuius ſpiſſitudinis obſtaculo repercutiatur. Guilielmus de conchis. Viſus qn̄ deficit ſurſū intendens, quiddā ſpiſſum ibi confingit, nā deficiendo ſpiſſatur. Sed quia per oculum tranſit, in quo eſt humor aqueus, & cryſtallinus, cū deficit, nec alius color occurrit, talē colorē. i. aqueū ſibi confingit. Actor. Quod ergo ſuperius dictum eſt, ꝙ firmamētū cū ſit flaui coloris, viſus maximè confortatiuū eſt, nō intelligendum eſt ita, ꝙ ille color ipſius firmamēti ſit in ſe, ſed in oculi confictione. Porro de falſitate viſus plenius dicetur infra eodē libro, vbi tractabitur de aquis ſupercœleſtibus, vel etiam in tractatu de anima, ubi agitur de ſenſu viſus. Quòd autem in Eccleſiaſtico dicit ſcriptura, ꝙ altitudinis firmamentum pulchritudo eius eſt ſpecies cœli in uiſione gloriæ, referri poteſt ad ſtellarū pulchritudinem, quæ etiam ſm quoſdam in firmamento dicuntur fixę, vnde & paulo poſt dicitur ibidem. Species cœli gloria ſtellarum. Si quis autem aſſerere voluerit, firmamentum aſpectibus noſtris viſibile, de hoc nolo contendere.

De figura eiuſdem. Cap. V.

ISidorus vbi ſupra. Cœli autem ſphera (vt dictum eſt ſupra) ſpecies eſt quædam in rotundum formata, cuius centrum eſt terra ex omnibus partibus æqualiter incluſa. Iohannes Damaſ. vbi ſupra. Quidam opinati ſunt cœlum hoc totum in circuitu continere, & ſphericæ formæ exiſtere, & undiq; ſupremā partē totius ipſum eſſe. Media verò eius, quæ ab ipſo continentur loci eſſe infimam partem. Leuia uerò corporum ſuperiorem ordinem eſſe ſortita, & inferiorem grauia. ſ. terram, & aquam quidē, quia leuior eſt, vnde & mobilior terra exiſtit deſuper vndiq;. ſic in circuitu aerem, & circa aerem vndiq; ęthera. i. ignem qui eſt leuius elementum, ideo ſurſum præ omnibus fertur. De foris autem omniū in circuitu cœlū. Hi circulariter aiunt moueri cœlum, & conſtringere, quæ infra ſe ſunt, & manere omnia firma, & non cadentia. Dicunt autem æqualiter id diſtare, & remotū eſſe a terra, & deſuper, & ex lateribus, & deſubtus, deſuptus autem, & ex lateribus animo quantum ad nřm ſenſum, quia ſm continentiæ rationem, vndiq; ſuperiorem locum cœlum habet. Aiunt autem quidam ipſum ſubtiliſſimæ naturæ velut fumum eſſe, ac ſphericè circundare terrā, & circumferre cum ſuo acutiſſimo motu ſolem. & lunam, & reliquos planetas, qui tn̄ aduerſus cœlum faciunt motū. Et ſuper terram quidem exiſtente ſole diem hic fieri. Sub terra verò eo deſcendente, hic quidem noctem, illic verò diē. Alii vero hemiſpheriū, & ſemicirculum eſſe cœlum imaginati ſunt, quia dicit David. Qui extendit cœlū ſicut pellē Et Iſaias. Qui ſtatuit cœlū ſicut cameram, id eſt arcā. Et qm̄ occidens ſol, & luna, & aſtra circumeunt terram, ab occidente in aquilonem, & ita rurſus in oriente deueniunt.

De eodem. Cap. VI.

EX ſphera. Formam cœli ſphericam eſſe per hoc compertum eſt, ꝙ ſtellę, quæ ſunt in eius medio, maximos deſcribūt circulos. Aliæ vero quantum remotiores ſunt a mundi medio, tanto minores deſcribunt. Et talis eſt natura corporis ſpherici. Præterea ſtellæ quæ ſunt in medio mundi, velociſſimo curſu mouētur, quæ autem in extremitatibus firmamenti, tardiſſimo cum lineares ſint ad inuicem, quod non fieret ſi firmamentū quadratū vel oblongum eſſet. Oportet ergo quod quæcūq; ſibi inuicē linearia ſunt, in alio latere quadrati dum ipſum quadratū mouetur, æquè cito moueanť. Itē ſi quadratā vel oblōgā formā haberet firmamentū, contingeret ipſum hře angulos, ſed totius Phyloſophiæ principium eſt. Vniuerſitatem rerum includi a circumferentia firmamenti. Cum ergo vnus angulus a loco recederet, oporteret, ꝙ locus ille vacuus remaneret, donec ille vel alter angulus ſubintraret. Sed conſtat, ꝙ aliquem locū eſſe vacuum eſt impoſſibile, ergo eſt ſphericum. Ariſtoteles in li. 2. de cœlo, & mūdo. Circulus eſt prima figurarū ſuperficialiū, & ante figuras reliquas. Quapropter, & corpꝰ orbicularū eſt ante reliqua corpora, qm̄ ipſum ſolū vna ſuperficie continetur. Reliqua verò corpora æqualis lineæ ſuperficiebus multis. Omnis ſiquidem figura ſuperficialis, aut eſt æqualis, aut rotunda. Superficies æqualis eſt q̄ pluribus lineis continetť. Rotunda verò, q̄ una linea. Albertus. Cœlum itaq; tribus de cauſis dicimus eſſe rotūdū Primo ꝑꝑ eius motū quē oportet eſſe cōtinuū, & inquietū, & hoc non pōt eſſe niſi in circulo. Secundo ꝑꝑ naturā cœli, qm̄ aliàs haberet cōtrariū, & eſſet corruptibile. Tertio, quia illa figura. i. circularis ſola ſimplex eſt, omniumq; capaciſſima, & prior omnibus. Ideoq; competit corpori ſimpliciſſimo primo omnia corpora cōtinēti. Si autem in contrariū obiicitur, quod dicit David. Extendens cœlū ſicut pellem, quæ. ſ. prætendit tabernaculū. Et Iſaias. Qui ſtatuit cœlum vt cameram. i. arcam, vnde vř ad modū circuli figuratum. Reſponderi poteſt, ꝙ vterq; loquitur ibi vulgariter de hemiſpherio. quod eſt ſuper nos verſus polum articum.

De ambitu eius, & continentia. Cap. VII

ARiſto. ubi ſupra li. 1. Dico ergo nunc, ꝙ totum contentū ex ultimo inceſſus, & motus eſt cōpoſitū ex omni corpore naturali ſenſato, neceſſariò, quia non eſt extra cœlum corpus. Nec eſſe pōt omnino. Nec multi ſunt cœli, nec fuerunt, nec erūt. Sed vnum eſt cœlū perfectū, cōpletū, cui non eſt ſimile. Nec eſt locus extra cœlum, nec plenitudo, nec uacuitas, nec tempus, uacuum. n. illud diffinierunt. In quo non eſt aliquod corporū, ſed poſſibile eſt eſſe in eo. Tēpus aūt eſt numerus motus. Motus autē nulli ineſt niſi corpori naturali. Et oēs quidem res quieſcunt a motu ſuo, cū ad loca ſua perueniunt. Spheræ aliàs: ſupremi autē mobilis nō quieſcit omnino motus, quia locus huius corporis ē rotundus. Idem in 4. lib. Phyſicorum. Quædam n. ſunt in loco per ſe, ut oē corpus ſm ꝙ mobile vel ſm augmentū. Alia verò per accidens, ut aīa, & cœlum. Non. n. cœlum alicubi totū eſt nec in loco quodam, quia nullum corpus ipſum continet ſub quo moueatur. Sed partes eius quædam in loco ſunt oēs, in eo autem qd circulariter ſunt continet alia aliā, vnde circulariter ſolū mouetur quod ſurſum eſt, omne namq; id eſt vniuerſum non eſt alicubi, quia quod alicubi eſt, extra ipſum aliquid eſt. Et extra oē,

& totum

& totum nihil eſt. Ideo omnia in cęlo ſunt, quia cęlũ eſt, qđ oē eſt. ſ. quantũ ad continentiũ oĩum corporũ. Eſt.n. quoddã vltimũ & tangens mobile, terminuſq; corporis quieſcentis. Terra nãq; in aqua eſt, & hæc in aere, hic autẽ in ęthere, & hic in cęlo. Cælũ autẽ non amplius eſt in alio. Non itaq; locum neceſſe eſt ſpacium aliquod eſſe corporeum, nec pũctũ eſſe locum. Et locus eſt alicubi, .i. in aliquo, non ſicut in loco, ſed ſicut terminus in finito. Nõ.n. oē, qđ eſt, in loco eſt, ſed corpus mobile ſm locũ. Ex libro de naturis rerũ. Tria itaq; corpora diſtinguunt in mũdo: videlicet, Infimum qđ eſt terra in centro poſita, ideoq; manens immobilis: Medium autem aer, vel aqua, vel ignis. Supernũ verò cęleſte. Et ſicut corpora, ſic etiã qualitates differunt. In infimo nãq; eſt opacitas, in medio diaphaneitas, in ſupremo vero perſpicuitas. De his quidã ex noſtris ſatis aptè diſtinguens ſic ait. Terra iacet ſtabilis, aqua fluit labilis, aer nutat mobilis, ignis volat volubilis, voluitur rotabilis machina ſpheralis. Albertus. Figura ſiquidẽ ſpherica latior eſt, & occupatior oĩbus figuris rectarũ ſuperficierũ. Ideoque conuenientior eſt cęlo. Et hoc ẽt quia multæ lineæ multęq; ſuperficies ambiũt oẽs figuras ſuperficiales. Sola verò ſpherica inter oẽs figuras corporales eſt, quã ambit vna ſuperficies. Circulus quoq; ſolus eſt inter oẽs figuras, quem ambit vna linea. Cæterum corpori rotundo non eſt contrarium omnino.

De dextra cœli ac ſiniſtra, *Cap. VIII.*

ACtor. Ecce dictũ eſt de firmamento ſm ſe. Nunc reſtat dicẽdũ de partibus eius. Et primo quidẽ de partibus orbis, quæ ſunt principia ſuæ dimenſionis in omnibus orbibus. ſ. longitudinis, latitudinis, & ꝓfunditatis. Hę ſunt ſurſum & deorſum, dextrũ, & ſiniſtrũ, ante & retro. Albertus, Dextrũ ſiquidẽ, & ſiniſtrũ, q̃ ſunt principia motus localis dixit Pythagoras eſſe in cęlo. Dicit Philoſophus autẽ, ꝙ dextrũ eſt vnde motus localis incipit. Siniſtrum verò per qđ in dextrũ reuoluit, vnde cũ circulus nõ habeat principiũ ac mediũ, & finẽ ſui motus (vt dicit Philoſophus in Phyſicis) nõ vr̃ firmamentũ, qđ eſt circulare, dextrũ vel ſiniſtrũ hĩc. Quod.n. principiũ, & mediũ, & finẽ ſui motus non habet in ſe, nec in ſe habet vnde motus incipiat, & p qđ reuoluitur. Præterea cũ cœlũ moueatur ab Oriẽte in Occidentẽ, nec ibi motus ſiſtat, ſed econuerſo regirat. Qua ratione dicitur incipere gratia ſemicirculi ſuperioris in Oriente, dicitur & incipere gratia inferioris in Occidente. Si ergo dextra cœli dicitur Oriẽs, quia ſcilicet inde motus eius incipit: eadem ratione, & Occidens. Item vna parte circuli mota, mouẽtur oẽs: qua ergo ratione incipit in vna motus, eadem ratione in oibus. Vbiq; ergo eſt dextra, vbiq; ſiniſtra. Nos autẽ dicimus reuera cœlum habere dextrum, & ſiniſtrum, differentes in virtute, ſed conuenientes in figuris. Sic enim Ariſtot. ait in lib. 2. de cœlo, & mundo, ꝙ dextra & ſiniſtra non differunt in figura, ſed ante & retro: ſurſum, & deorſum. Quod etiam videmus expreſsè in humano corpore. Pes enim dexter figuratur ſicut ſiniſter, & manus dextra ſicut ſiniſtra. Membra vero ſuperiora non figurãtur ſicut inferiora, nec anteriora ſicut poſteriora. Sed notãdum, ꝙ cœlum aliter cõſideratur, vt eſt locus inferiorum, & aliter, ſm naturam propriã, ſm quam diſtinguitur a cęteris corporalibus. Ideoq; virtutes quaſdã habet, ſm ꝙ eſt locus, & ſm ꝙ eſt cęlum. Supponimus autem, ꝙ cœlum mouetur a motore ſibi coniuncto. Et non tantum a Deo, ſicut inferius habetur, vbi de motu cœli agitur. Dicimus ergo, ꝙ dextra cœli eſt in Oriente, quantum ad virtutem loci ſui tñ. Et hoc patet ex eo, ꝙ motu cœli mouendo illud, mouet omnia naturalia. Cumq; motus ſemper ſit ab immobili aliquo primo, ſicut probatur in phyſicis, oportet vt ille motor ſit immobilis, & locus vnde primo mouetur immobilis. Dico autem locum in parte Orientis, eo ꝙ ibi abundat vis primi motoris: vnde, quia per motum cœli effluit virtus eius in totam naturam. Ad primum ergo obiectum dicimus, ꝙ licèt circulus inquantum circulus, principium & medium ac finẽ habeat in centro, & non in circunferentia. Circulus tamen in materia naturali habens poſitionem, ſm ſitum mundi, nõ eſt eiuſdem rationis cum omnibus partibus ſuis: vnde motus eius in vna parte inchoat, & alia parte regirat. Ad aliud dicẽdum eſt, ꝙ diſtinctio circuli cœli per diametrum non ſiſtit motum. Et ideo nõ de neceſſitate eſt Oriens in vtroq; puncto diametri, niſi fortè quo ad nos, & non ſm naturam. Ad aliud ſimiliter poteſt dici, ꝙ licèt mota vna parte circuli, moueantur omnes, non tamen in omnibus eſt ratio inceptionis motus, vt patet ex prædictis.

Vtrum omnium cœli orbium ſit eadem dextra. *Cap. 9.*

IVxta hoc quęri poteſt, vtrum eadem dextra ſit omnium orbium, hoc eſt, vtrum oẽs orbes eundem habeant Orientem? Videtur.n. ꝙ nequaquam, quia non eſt idem initium: vnde incipit motus omnium, & tamen ab omnibus imponitur Ariſtoteli, ꝙ dixerit oẽs orbes ab Oriente in Occidentem moueri. At hoc itaq; ſoluitur diuerſimodè a diuerſis. Nam ſm Ariſtot. non eſt idem Oriens omnium. Sed Oriens planetarum eſt in Occidente orbis ſtellarum fixarum. Ideoq; dicit, ꝙ omnes orbes mouentur ab Oriente in Occidentem. Increpatq; Pythagoram, qui dixit eos, qui habitant ſub ſphera viſibus noſtris occultatos eſſe in medietate orbis inferioris in ſiniſtra parte: hoc eſt illos Antipodes, qui ſunt verſus polum Antarticum verſus Orientem. Nos autẽ habitare dixit in medietate orbis ſuperioris in dextra parte, & hoc ſm motum ſpheræ ſtellatæ. Satiſq; patet eum dixiſſe falſum. Si enim dextra eſt in Oriente, ſicut ipſe dicit, tunc Antipodes habitant in parte ſuperiori orbis. In ſiniſtraq; ſub motu habitant regitationis. Nos autem, qui verſus Arcticum polum ſumus, habitamus in cœli dextra inferiore parte orbis, quoniam habitamus ſub aſcenſu inceptionis motus cœli. Sed ſm orbes planetarum verum dixit Pythagoras, quia dextra planetarum eſt in ſiniſtra orbis ſtellarum fixarum. Ideoq; ſm orbes illos nos ſumus in orbe ſuperiori in ſiniſtra, quia motus regitationis planetarum eſt ſuper nos. Et illi qui habitant in hemiſperio alio, ſunt in parte inferiori in dextra. Et ſm proprium motum planetarum, non ſm diurnum. Nã ſm illum motum aſcenſus planetarum ex inceptionibus eorum eſt ſuper eos, & ideo contingit, quia variantur poli planetarum a polis orbis ſtellarum fixarum: Orienteſq; & Occidentes ipſorum ab Oriente, & Occidente illius. Falſum ergo dicunt, qui Ariſtoteli imponunt, ꝙ dixerit planetas moueri ab Oriente primi orbis in Occidentem ipſius.

De rationibus Auenalpetræ Aſtrologi ad idem. *Cap. 10.*

AD hoc tamen eſt ratio Auenalpetræ in Aſtrologia ſua, qui dicit, ꝙ corpus vnius naturæ ſm naturalem motum mouetur ab eodem loco in eundem. Cum ergo oẽs ſpheræ ſint vnius naturæ, oẽs mouentur ab Oriente per Occidẽtem, iterum redeundo in Orientem vniformi motu ſecundum naturã. Alia quoque ratio ad idem hæc eſt, quando circuli duo vnus extra, alius intra, mouentur contra ſe inuicem: vnus ſiſtit alium, vel ſcindit eum, ſi nõ fuerint æque fortes. Si ergo cęlum mouetur ab Oriẽte in Occidentẽ, & inferiores orbes ecõtra. Aut ſiſtent ſe inuicẽ. Aut vnus alterum ſcindet, quorũ vtrunq; falſum eſt. Relinquitur ergo, ꝙ oẽs moueantur ab eodẽ loco in eundẽ: verum ad primã rõnem dicimus, ꝙ ſuperiora corpora nõ habẽt in ſe cõtrarietatẽ: ideoq; non mouentur ad loca ſua cõtraria, ſicut corpora inferiora. Et vnus eſt locus deorſum, q̃ dicitur medium, ad quẽ mouetur terra. Et alius a medio ſurſum, ad quẽ mouetur ignis. Eſt aũt locus citra medium, ad quẽ nullum mouetur corpus. Nã omne corpus, qđ mouetur ad aliquẽ locum ſm naturã, quieſcit naturaliter quando in illo eſt. Superiora vero mouentur in loco ſuo circulariter. Et partes ipſius loci, vel ſitus, non ſunt ad inuicem contrarię, ſicut contraria ſunt ſurſum & deorſum. Sed tñ habent eandem diuerſitatẽ in eadẽ natura ſitus, & loci. Ideoq; diuerſi orbes in diuerſis partibus eius poſſunt incipere motus, ratione diuerſarum diſpoſitionũ, q̃ ſunt in motoribus, & mobilibus. Ad aliã vero rationẽ dicimus, ꝙ ad hoc reuera, ꝙ circulus cõtra circulũ directè moueatur, oportet, ꝙ in eiſdem polis, & in eodẽ axe moueãtur, qđ non faciunt orbes planetarũ cũ orbe primo, vel fortè põt dici melius, ꝙ inferiores motores cõtrarij non ſunt motori ſuperiorũ q̃m potius intendunt, & appetunt ei ſimilari. Ideoq; mouentur ẽt motu ipſius, ſ. motu diurno, & inſuper habent proprium motum, vt dicitur infra, qui non eſt cõtrarius motui primo, ſed habet ordinem ſub ipſo ad conſiſtentiam naturæ. Nam propter diuerſitatem inferiorum, neceſſe eſt diuerſos motus in ſuperioribus eſſe, ſicut ꝓbatur in ſecundo libro de generatione, & corruptione. Et in ſecundo libro de cœlo, & mundo. Auenalpetras tñ rões illas concedit, & ponit oẽs moueri ab vno motu primo, cuius virtus fortior eſt in mediato, quàm in ſecundo, & in ſecundo q̃ in tertio, & ita de alijs. Ideoq; in primo facit motum diurnum, reuoluens ipſum de puncto ad punctum. In ſecundo autẽ, & inferioribus in tẽpore diurni motus non facit perfectam reuolutionem, ſed remanet pars, & iterum in alio die pars. Et ſm huiuſmodi remanẽtias dicit, ꝙ planetæ ab Occidente in Orientem moueri videntur, cum tamen nõ moueantur. Quòd autem diuerſimodè mouentur: hoc dicit contingere propter diuerſitatem polorum, & circulorum.

Qualiter in cœlo & in terris diſtinguitur dextrum & ſiniſtrum. *Cap. 11.*

SCiendum vero, ꝙ ſiniſtrum, & dextrum aliter ſumuntur abſolutè, aliter in comparatione ad nos. Abſolutè duobus modis, ſ. ſm ſimilitudinem, vt in ſtatua. Secundum veritatem in illis, in quibus ſunt motus diuerſi, vt in aĩalibus, in quibus eſt principiũ motus in dextra ad alterã partẽ, videlicet ſiniſtrã: primo enim ſe trahit dextra, propter hoc ẽt aĩalia cum ambulare incipiunt, dextrum pedem prius, ac deinde ſiniſtrũ ponunt, quia ſic

facilior

facilior eſt ambulatio. Similiter & in cœlo, ſm veritatem ſunt, vbi principium motus eſt ab Oriente, & regiratio ab Occidente. Nec ſine cauſa dicit motus diuerſi, ſed propter grauia, & leuia, quæ videlicet non habent, niſi vnum motum a medio, vel ad medium. Ideoq; non habent motum dextrum, & ſiniſtrum. Quo ad nos etiam dicuntur duobus modis, videlicet aut per relationem ſolam, ſicut illa quæ ſunt verſus dextrum, & ſiniſtrum in comparatione ad nos. Aut per relationẽ ad fatum, ſicut augures obſeruans aues a dextris, & a ſiniſtris ſedentes. Nec ideo hoc dicimus, quod credimus vim aliquam habere fatũ, ſed quia diſtinctio hæc eſt antiquorum. Porro dicit Ariſto. de cœlo, & mundo lib. 2. Quòd dextrum, & ſiniſtrum nõ eſt in aliquo planetarũ. Quod etiã dictat ratio manifeſta. Cum. n. dextrũ, & ſiniſtrum ſint principia motus localis, vt dictum eſt, & planetæ non habeant motum localem proceſſiuum, ſicut manifeſtum eſt, ideo dextrum, & ſiniſtrum in eis ſuperflueret, & ſic aliquid in natura vanum eſſet. Dixerunt aũt quidã, quod dextra cœli eſt, vbi eſt abundantia luminis diſponens ad motum. Siniſtra vero vbi minus eſt de lumine, quod ſi verum eſſet, quandoq; in Occidente eſſet cœli dextra, qm̃ illa pars vbi abundat lumen, reuoluitur circulariter, ſicut & alia. Hoc autem eſt contra Philoſophum in libro de cœ. & mun. dicentem, quòd dextra eſt vbi videmus ſtellas oriri, ſiniſtra vero vbi videmus eas occidere.

Qualiter in cœlo ſunt ante & retro. Cap. XII.

POrro de retro, & ante cœli, quæ ſm Philoſophum ſunt principia motus alterationis. Quæri poteſt, qm̃ in cœlo ſint, cum alteratio non ſit in cœlo, ſicut patet ex ſupradictis: præterea cum ante, & retro differunt in figura, & in virtute, in cœlo autem nõ inueniatur differentia, ſm figuram, quia rotundũ eſt vbiq;, vi quod ante, & retro non ſint in cœlo. Dicit tñ Philoſophus, quod illa ſex principia dimẽſionis, videlicet ante, retro, ſurſum, deorſum, dextrum ſiniſtrum, ſunt oĩs corporis cõpleti. Cœlũ aũt eſt corpus cõpletum, vel potius completiſſimum. Dicimus ergo, quod ante, & retro ſunt in cœlo, ſm diſpoſitionem circuli ſignorum, ſub quo mouetur Sol, qui declinat ab Oriente verſus Meridiem, & motores planetarum, habent declinationem ſm partẽ illã, præcipueq; Sol. Eſt autẽ in cœlo principiũ alterationis effectiuæ, quia. ſ. efficit alterationẽ. Ex motu quippe Solis ad ante verſus Aquilonem, & declinationem ipſius retro verſus Meridiẽ, continua fit alteratio in inferioribus, & conſequenter continua generatio, & corruptio, quia latio Solis in obliquo circulo cauſa eſt generationis, & corruptionis in iſtis inferioribus. Huius enim inclinationẽ contingit fieri, quandoq; longè, quãdoq; propè. Inæquali vero exiſtente diſtãtia, inæqualis erit motus: quo circa ipſo adueniendo, & propè eſſe fit generatio: in recedendo, & longè fieri ab ipſo fit corruptio. Similiter etiã in aĩalibus non fit alteratio, niſi ſm qualitates ſenſibiles propriè, ſicut probatur in lib. Phyſico. 7. Cumq; (vt dicit Philoſophus) ante ſit vbi ſunt ſenſus, manifeſtum eſt, qualiter ante, & retro principia ſunt alterationis in aĩalibus. Iſta quippe. ſ. ante, & retro maximè diffiniuntur in corpore ſpirãte, quod eſt animatũ aĩa ſenſibili, ſicut ipſemet dicit: vnde & quod dicit ante eſſe, vbi ſunt ſenſus. Non habet locũ in cœlo, ſed tñ in animalibus. Quòd autẽ dicit, tres illas differentias in omni corpore completo eſſe. Intelligendum eſt cum ibi corpus cõpletum appellare perfectum, ſm principia motus in ſeipſo, vel ſm principiu motus localis diuerſitatẽ habentis, ſicut eſt motus aĩalis, & principium motus alterationis per ſenſus, & principium augmenti per ſurſum & deorſum.

Qualiter ſurſum ac deorſum ſunt in cœ. Cap. XIII.

DE ſurſum autem & deorſum, quæ ſm Philoſophum principia ſunt longitudinis in cœlo. Merito etiã quæri põt quomodo. Si enim ſurſum eſt, ſm magnã diſtantiam a medio: vĩ, quòd circumferentia cœli vbiq; ſint ſurſum, & nuſquã deorſum. Præterea ſurſum & deorſum principia ſunt motus augmenti iuxta Philoſophum. At in cœlo non eſt augmentum. Item ſurſum & deorſum ſunt contraria, & contraria in cœlo non ſunt. Dicunt autem quidã, quod ſurſum eſt vbiq; iuxta cœlum, & in cœlo. Deorſum autẽ in terræ centro. Et quod in cœlo eſt vnũ iſtorum, nõ autẽ reliquum. Sed hoc eſt cõtra Philoſophum, qui dicit orbis longitudinẽ eſſe ſpatiũ in quo ſunt orbes, & quod ex orbibus ſunt, qui ſurſum ſunt & deorſum. Et ex eis ſunt, qui ſunt & deorſum. Et iſte locus, i. ſpatium orbium, omnibus medietatibus orbium eſt diuerſus. Cui nos cõſentientes dicimus, quod ſurſum & deorſum in cœlo ſunt. Et eſt orbis lõgitudo de polo in polũ, ita quod polus Antarcticus ſit ſurſum, & Arcticus deorſum, ſm primi orbis dimenſionẽ. Porro ſm dimenſionẽ aliorũ, in quibus planetæ ſunt, polus qui eſt in nr̃o hemiſperio eſt ſurſum. Et polus, qui eſt in inferiori hemiſperio eſt deorſum. Et hoc eſt, quod intẽdit dicere Philoſophus, quod ex oĩbus quidã ſunt ſurſum, & quidã deorſum, quia. ſ. vna medietas orbis eſt ſurſum, & altera deorſum. Et hoc eſt, quod ſm hoc orbes diſtinguunt̃ occulti, & orbes viſibus nr̃is ſubiecti. Cum aũt dicit Philoſophus, quod iſte locus ex oĩbus medietatibus eſt diuerſus. Intelligitur, quod orbes qui ſunt circa, vel citra primũ orbẽ, diuerſificantur in Polis, & Orientibus, & Occidentibus, & per cõſequens in ſurſum & deorſum, & in dextro ac ſiniſtro. Ad primũ aũt obiectum dicimus, quod ſurſum & deorſum, duobus modis dicũtur. Vno modo, quod ſint principiũ motus recti localis, & ſm hoc cõtraria ſunt, & ad ipſa leue, & graue mouent̃. Alio modo, ſm quod principia ſunt, ac termini motus augmẽti, vel principia & termini longitudinis, & ſic nõ ſunt cõtraria. Secundum hoc dicit Philoſophus in lib. de aĩalib. quod in pueris mẽbra ſuperiora ſunt maiora propter abundãtiã caloris pellẽtis alimẽtũ ſurſum: poſtea vero fit cõuerſo. Ad aliud vero dicẽdũ eſt, quod ſurſum & deorſũ ſunt in cœlo, prout ſũt principia & termini longitudinis tãtũmodo.

De ordine prædictarum ſex differentiarum in cœlo. Cap. XIIII.

MEritò itaq; vĩ reprehẽdi Pythagoras, quod loquebat̃ de dextra & ſiniſtra: nõ aũt de ante & retro, ſurſum ac deorſum. Cum tñ illa quatuor in pluribus numerãtur corporibus, quam dextrum & ſiniſtrũ. Sed notandũ, quod iſtæ ſex differentiæ, prout ſunt in cœlo, & aĩalibus, cõſiderantur duobus modis. Vno modo, ſ. prout ſunt principia dimẽſionũ. Alio modo, prout ſunt principia motuũ. Si cõſiderentur, prout ſunt principia dimẽſionũ, hoc modo prius ſunt ſurſum & deorſum, & cõſequẽter dextrũ & ſiniſtrũ, vltimo vero ante & retro. Sicut prius eſt longitudo, & poſtea latitudo, & profunditas vltimo: hunc ordinẽ Philoſophus attendit, qm̃ Pythagorã reprehendit, quia prius loquebatur de dextro & ſiniſtro, quam de ſurſum & deorſum. Si vero cõſiderent̃, ſm quod ſunt principia motuũ, hoc modo prior eſt dextra & ſiniſtra, cõſequẽter ante & retro, & vltimo ſurſum & deorſum, prior ſiquidẽ in mũdo eſt localis motus, & cõſequẽter alteratio ad generationẽ, & corruptionẽ in inferioribus, vltimo vero generatorũ augmẽtũ, & hunc ordinẽ Pythagoras cõſiderauit. Dixerunt aũt quidã, quod dextra & ſiniſtra, diuerſimode ſunt in diuerſis. Et quod in quibuſdam ſola virtute differunt, vt in cœlo. In quibuſdam figura & virtute, ſicut in hominibus & planetis. Et iſti quidem dupliciter falſum dicunt, ſ. quia dextrum & ſiniſtrum, ſm Ariſtotelem figura non differunt, ſed ante & retro, ſurſum & deorſum, ſicut etiam ſuperius eſt oſtẽſum. Et etiam, quia dextrum & ſiniſtrum in planetis non ſunt, vt probatum eſt ſuperius.

De partibus Cœlum diſtinguentibus. Cap. XV.

ISidorus lib. 3. Axis eſt Septentrionalis linea recta, quæ per mediã pilã ſphæræ tendit, ſic dicta, quia ſphæra in ea, vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrũ eſt. Poli ſunt circuli, qui per axẽ currunt, ſic dicti, quia ſunt axiũ cœli ex vſu plauſtrorũ, a poliendo, ſ. nominati, horũ alter eſt ſeptẽtrionalis, qui & boreus dĩ, & nunquam occidit, ſed ſemp vĩ. Alter auſtralis, qui nunquam cernitur, quia dextra cœli altiora ſunt, preſſa Auſtri. Cardines cœli ſunt extremæ partes axis, ſic dicti, quia per eos vertitur cœlũ, vel quia ſicut cor voluuntur. Cõueza cœli ſunt extrema eius a curuitate dicta, quaſi cõuerſa vel inclinata. Curua n. ſunt, & ad modum circuli flexa. Ianuæ cœli duæ ſũt, ſ. ianua Ortus, & ianua Occaſus, hinc enim Sol procedit, illic ſe recipit. Climata cœli, i. partes, vel plagæ quatuor ſunt, quarum prima Orientalis eſt: vnde aliquæ ſtellæ oriuntur. Secunda Occidẽtalis, vbi aliquæ ſtellæ nobis occidũt. Tertia Septẽtrionalis, vbi Sol peruenit in maioribus, ſ. diebus, ſic dicta a ſeptẽ ſtellis axis, quæ in ipſo reuolutæ micantur. Quarta Auſtralis, vbi Sol in maioribus peruenit noctibus. Sunt & alia ſeptem climata cœli, quaſi ſeptem lineæ ab Oriente in Occidentem, ſub quibus, & mores hominum diſpares, & aĩalia ſpecialiter naſcuntur, quæ vocantur a quibuſdam locis famoſis. Horum primum eſt Meroys. Secundum Sonoys, vel Syenes. Tertium Cataeorias, i. Affrica. Quartum Rhodus. Quintum Helleſpontus. Sextum Meſopontum. Septimum Bruſcenus.

De Zenis vel circulis in ea contentis. Cap. XVI.

IDem in eodem. Zonæ cœli, vel circuli ſic dicti ſunt, eo, quod in circunductione ſphæræ exiſtunt, harum diſtinctionibus quædam partes ſua temperie incoluntur, quædam immanitate frigoris, aut caloris inhabitabiles ſunt. Primus itaq; circulus arcticus dicitur: eo quod intra eum arcturi ſigna incluſa perſpiciuntur. Secundus Tropicus appellatur, quia Sol in eo circumiens Aquilonis finibus æſtatẽ facit, & vltra eum non tranſit, ſed ſtatim reuertitur. Tertius Æquinoctialis, quia Sol cum ad eum peruenerit Æquinoctium facit. Quartus Antarcticus dicitur: quia cõtrarium eſt illi circulo, qui Arcticus appellatur. Quintus brumalis dicitur: quia Sol cum ad eum peruenerit, hyemem his, qui ad Aquilonem ſunt facit. Et æſtatem his, qui in Auſtri

partibus

partibus commorantur. Zodiacus aūt circulus eſt qui ex linearū quinq; angulis, & ex vna linea conſtat. Lacteus circulus eſt via q̄ in ſphera vr̄, lactea a cādore dicta, quia alba eſt. Hāc aliqui dicūt viā eſſe, qua circūiuit ſol, & ex ipſius ſplēdoris tranſitu, ſic lucere.

De circulis in maiori ſphera imaginandis. Cap. XVII.

EX ſphera. Vt autem hæc, & alia de circulis in orbe maiori contentis euidētius pateant: Intelligamus nos, qui ſuper faciem terræ reſidemus eſſe in centro, ideſt in mundi medio. Et firmamentum, quod vniformi motu mouetur ſuper terram, ſtabile eſſe, & firmum. Deinde imaginemur in eo ſeptem puncta. Primum rectè in Septētrione in extremitate firmamēti, & appellatur polus articus. Polus quidem propriè dr̄ illa pars axis, q̄ ea cedit rotā, vnde hac ſimilitudine extremitas firmamenti polus dr̄, quia ſicut rota circa axem, ita firmamētum circa lineā voluitur quandā intellectualē, quæ protenditur per medium terrę a polo arctico vſq; ad polū antarcticū, vnde & illa linea axis dr̄. Arcticus aūt dr̄ ab arcto ſtella ſibi vicina. Secundum punctum intelligamus rectè in meridie in extremitate firmamenti, & dr̄ polus antarcticus, quaſi contra arcton. Tertium imaginemur directè ſuper verticē noſtrum, & dr̄ vertiginale. Quartū econtra rectè ſub pedibus noſtris, & dr̄ oppoſitū vertiginali. Quintum in Oriente ſimiliter & dr̄ Orientale. Sextum contrario in Occidente, & dr̄ Occidentale. Septimum in ipſo centro: poſt hoc intelligamus pedem circini in ipſo centro immotū eſſe. Reliquū vero pedē circini volui per punctum vertiginale, per Occidentale, per oppoſitum vertiginali, per Orientale, & redire vſq; ad vertiginale: ſic deſcribitur circulus, qui dr̄ æquinoctialis paralellus. Aequinoctialis quidē, quia cum ſol peruenit ad eum, tunc habemus æquinoctium, & interſecat æquinoctiū in duobus ſignis æquinoctialibus. paralellus aūt dicit quaſi æquè diſtans. Iterū intelligamus pedem circini circumuolui, reliquo immoto per punctum Occidētale, per polū articum: per punctū Orientale, per polum antarcticum, & ſic redire ad Occidentale. Sic deſcribitur circulus, qui dr̄ colurus, ideſt cauda bouis ſilueſtris per ſimilitudinē, quia non videmus huius circuli, niſi medietatē, ſicut bos ſilueſter ſupra dorſum ſuū facit de cauda ſua ſemicirculum. Et eſt idem cū horizonte naturali Sed in hoc diſtat, quia horizon naturalis ſtabilis eſt. Iſte autem voluitur cum firmamento. Item intelligamus pedem circini circumuolui, per punctum vertiginale, per polum arcticum, per oppoſitum vertiginali, & per polum antarcticum redire ad punctum vertiginale. Sic deſcribitur circulus, qui dicitur colurus meridionalis, quia, ſ. quando ſol ad eum peruenerit: tunc habemus meridiem in qualibet die.

De eodem. Cap. XVIII.

PRæterea quilibet circulus in ſphera imaginatus intelligatur diuidi in 360. partes æquales; quarum quælibet dicitur gradus: intelligamus etiā adhuc duo puncta: quæ dr̄ ſolſtitia. vnū æſtiuale, & aliud hiemale. Vnum diſtans a polo arctico 66. gradibus. Aliud ab antartico totidem gradib. oppoſitū primo. poſt hoc intelligamus pedē circini circūuolui per punctū Occidentale: per ſolſtitiale æſtiuale: per Orientale, & per ſolſtitiale hiemale redire ad Occidentale. Sic deſcribitur circulus, qui dr̄ linea eclyptica ab eclypſi, quia nuſq̄ habet fieri eclypſis Solis, & Lunæ: niſi qn̄ ſunt in eclyptica. Intelligamus iterū vnū punctum, quod diſtet a loco arctico. 24. gradib. & aliud ſub antarctico. 24. ſub terra primo ſilr̄ oppoſitū Itaq; ꝙ hucuſq; ſtabile erat, intelligamus ſemel circūuolui: & per quatuor iſta puncta duo. ſ. ſolſtitia & polus Zodiaci deſcribantur, & quatuor circuli, qui paralelli dn̄r. Aequinoctialis primus ex parte Septentrionali, & dr̄ paralellus arcticus borealis Septentrionalis. Arctic. a polo arctico ſibi vicino. Borealis a borea: quia ab illa parte flat: Septentrionalis a ſtellis Septentrionalibus. Reliquus dr̄ tropicus ęſtiualis. Tropicus a tropos quod eſt cōuerſio: quia ſol ad illum perueniens: amplius ad nos non appropinquat, ſed reuertitur. Aeſtiualis autē quia talis conuerſio fit in æſtate qn̄ Sol eſt in cancro. Tertius dr̄ tropicus hiemalis. tropicus. ſ. quia Sol ad illū perueniēs, amplius a nobis non elongatur, ſed incipit appropinquare. hiemalis aūt quia talis conuerſio fit in hieme: qn̄ ſol. ſ. eſt in capricorno: Vltimus aūt a parte Meridici dr̄ antarcticus Meridionalis auſtralis. Antarcticus quaſi contra arcticum. Meridionalis a meridie: qui Hi eſt ab illa parte. Auſtralis ab Auſtro, quia ab illa parte flat. ſunt, quatuor circuli diſtinguunt zonas ad inuicem quæ quinque duæ extremæ diſtemperatæ a frigiditate, media in caliditate, duæ vero temperatæ, quarum vna eſt inter Meridionalem frigidam & torridam, in qua nos ſumus. In alia vero alij ponunt locum refrigerij, alij antipodes, alij paradiſum deliciarum. Circulū vero, qui eclypticus dicitur, intelligamus 15. firmamenti gradus ex vtraq; parte, & ſic fit circulus qui zodiacus dr̄ a zodia Græcè, quod eſt animal latinè, quia formę animalium in eo videntur eſſe prima eius, pars dr̄ Aries, ſecunda Taurus, & ſic de aliis de quibus dicetur inferius in tractatu de cœli luminaribus.

De duobus circulis viſibilibus. Cap. XIX.

GVilelmus de Conchis. Dixerunt autem philoſophi vndecim eſſe circulos, quorū duo ſunt viſibiles, alij inuiſibiles. Primus igitur de viſibilibus eſt Zodiacus hic a Capricorno per Arietem ad Cancrum aſcendens, de Cancro per Libram ad Capricornum deſcendit: deſcendere, & aſcendere iuxta noſtrum ſitum intellige: huius longitudo in 12. æquas partes per fluxum aquæ, vt refert Macrobius, ab Aegyptiis eſt diuiſa, quæ ſigna dicuntur, quia. ſ. eis ſignamus, in qua parte cœli ſit Sol, & alij planetæ. Quæ qm̄ nominibus animalium intitulata ſunt, vt Aries. Taurus, &c. Circulus, qui ea continet Zodiacus dr̄, a Zodia Græcè, quod eſt animal latinè. Si cauſas nominum illorum quæris ſignorū Hylphericū lege: hæc autem 12. ſigna iuxta qualitates elementorum Aſtrologi quidā in quatuor diuiſerunt, aſſerentes Arietem, Leonem, & Sagittarium, eſſe calidos, & ſiccos. Taurum Virginem, & Capricornum frigidos, & ſiccos. Geminos, & Libram, & Aquariū calidos, & humidos. Cancrum, & Scorpionem, & Piſces frigidos, & humidos. Quædam etiam maſculini ſexus, quædam fœminini ſexus eſſe dixerunt, quæ omnia quaſi falſa, & nugatoria præterire duximus. Alter de viſibilibus a Græcis galaxias, ideſt lacteus circulus nuncupatur. Gala enim Græcè lac dr̄, & xios circulus. Iſte iuxta Septentrionē a parte Orientis incipit. Inde aliquando ad Cancrum aſcendens, per mediam torridę ad Capricornum deſcendit, ex quo per inferius hemiſpherium ad principium ſuum reuertitur. Nominatur autem lacteus propter notabilem ſui ſplendorem.

De alijs nouem circulis inuiſibilibus. Cap. XX.

NOuem alij circuli ſunt inuiſibiles. Nil enim aliud ſunt, q̄ lineæ intelligibiles: horū quinq; ſunt paralelli: maximus quorū eſt æquinoctialis, hic per Arietē, & Librā per mediū torridę vadens, cœlū in duo hemiſpheria diuidit, dictus æquinoctialis, quia qn̄ ſol illū vel aſcendēdo, vel deſcendēdo tangit, æqualis eſt dies, & nox. Alter de paralellis dr̄ tropicus æſtiuus, hic eſt in coniunctione auſtræ habitabilis, & frigidæ Zonæ. Quartus eſt tropicus hiemalis, hic in coniunctione alterius tēperatæ, & torridę exiſtit. Quintus dr̄ antarcticus, qui eſt in cōiūctione alterius tēperatæ, & frigidæ. Cōmune nomē iſtorum eſt paralellus, quod interpretatur æquè diſtās. Oēs enim circuli iſti æquum habēt in hoc tenorē, ꝙ ab Oriēte per Occidētē reuertuntur ad Oriētem, vel dn̄r æquè diſtātes, quia ſi bini medio cōparātur, æquè ab illo diſtāt, & ipſe ab eis. Quātū n. diſtat a medio æquinoctiali tropicus ęſtiuus, tm̄ & tropicus hiemalis. Quātū diſtat ab eodem medio arcticus, tantū & antarcticus. Medius & maximus dr̄ æquinoctialis, & æquidialis, qa (vt diximus) qn̄ ſol tāgit illū, æquat dies, & noctes. Secundo, qui illū proximo loco circūſtāt, tropici, i. conuerſiui ſunt, quia qn̄ ſol ad alterum aſcendit, conuertitur, & deſcendit, qn̄ ad alterum deſcendit, conuertitur & aſcendit; propinquus vero nr̄i habitabili dr̄ æſtiuus, qō ſol tangit illū facit æſtatē. Alter dr̄ hiemalis, qm̄ ſol in eo exiſtens, facit nobis hiemem. Vltimus vero, qui nr̄am habitabilem & frigidā diuidit, a ſigno, quod arctos nuncupatur, arcticus vocatur. Oppoſitus illi dr̄ antarcticus, quaſi antiarticus, i. contrarius artico, anti. n. contrarium dr̄. Præter hos ſunt duo inuiſibiles circuli, qui dn̄t coluri, quaſi colunuri, i. membrum bouis ſilueſtris, colon. n. membrum, uros bos ſilueſtris dr̄. Huius. n. membra, & maxime cauda ſunt imperfecta, unde circuli iſti pp̄ ſui imperfectionem vocant coluri. Non quia in ſe ſunt imperfecti, ſed quātum ad nos, quia pars alterius poli quā interſecat, nunq̄ a nobis vr̄, horum. n. principium in medio Septentrionis eſt, ſed inde ad cācrum aſcendēs, & ad Capricornum deſcendens, per inferius hemiſpherium ad ſuum reuertitur principium. Alter ex eodem loco per Orientem & Auſtralem polum, & Occidentem ad principium ſuum reuertitur; ſicq; in ſummo Septentrionis ſe interſecant, cœlumq; in quatuor quadrantes diuidunt, primus iſtorum dr̄ anabibazon, i. ſurſum ſcandens, quia ad ſuperiora aſcendit. Alter dr̄ catabibazon, i. iacens, quia lateraliter circa terrā iacet. Cæterum duo, qui ad prædictum ſpectant numerum, ſunt Meridianus, & Horizon. Meridianus vero circulus eſt linea intelligibilis, illam partē cœli deſignans, in qua ſol exiſtens æqualiter diſtat ab Ortu, & Occaſu, vnde quia ſol ibi exiſtens facit Meridiem, Meridianus vocatur Horizon vero linea eſt intelligibilis, ubi cœlum vr̄ terræ coniungi, dictus Horizon, quaſi limitans. Hi duo vltimi non ſcribuntur in ſphera, quia per diuerſitatem habitantium, vel circonſpicientium variantur.

De duplici Horizonte. Cap. XXI.

HOrizon dr̄ quaſi finitor uiſus. Sunt autem duo circuli, qui Horizonta

Horizonte dicuntur: vnus naturalis, qui ſcilicet finit viſum illorum, qui ſunt in mundi medio. Alius artificialis, qui finit viſum alicuius exiſtentis extra mundi medium: vnde ſm diuerſos ſitus, diuerſus eſt horizon artificialis. Notandum ergo, quòd quantum ad ſitum rectæ ſpheræ eſt ſemper æquinoctium, horizon enim naturalis interſecat æquinoctialem per medium, & circulos ſiue potius ſpheras, quas deſcribit Sol in quolibet die naturali, qui æquè diſtantes ſunt ab æquinoctiali: vnde tantus arcus in ſuperiori hemiſpherio relinquitur, quantus in inferiori. Ergo cum Sol per eos vniformiter moueatur, & ſuperiorẽ tranſeat de die, & inferiorem de nocte, dies & nox erunt æquales in recta ſphera exiſtentibus. Nos autem habemus horizonta decliuum, nec interſecat aliquam ſpherarum a Sole deſcriptarum, niſi illam quam deſcribit Sol exiſtens in æquinoctiali: vnde tunc habemus æquinoctium. Quando autẽ Sol eſt citra æquinoctialẽ, citius eleuatur ſupra horizonta noſtrum, q̄ ſupra horizonta naturale: vnde citius habemus Solẽ, q̄ illi qui ſunt in medio mundi. Similiter quando deſcendit in ſero, citius deſinit illis apparere, quàm nobis, quia citius tranſit eorum horizonta, quàm noſtrum. Minorem ergo diem habemus, q̄ illi: quandiu Sol eſt citra æquinoctialem. E conuerſo autem accidit, quando eſt vltra. Ex prædictis patet, ꝙ quanto magis aliqui remouentur a mundi medio: tanto magis habent inæqualitatem dierum: vnde illi qui habent punctum verticale in polo Zodiaci: quorũ horizon ſe committit eclypticę, habent duos dies continuos, circa feſtum Ioannis Baptiſtæ. Duas autẽ continuas noctes, circa Natiuitatem Domini, quia ſphera tunc deſcripta a Sole non tranſit ſupra horizonta eorum. Item illi, qui habent punctum verticale in polo Arctico, quorum horizon committitur ſe æquinoctiali, habent per medietatem anni diem cõtinuum, bene Sol eſt citra æquinoctialem. Noctem vero continuam, quando eſt vltra. Ex ſupradictis patet, ꝙ eccentricus Solis ex vna parte altior eſt, & firmamento vicinior, q̄ ex oppoſita, hoc enim ſequitur ex hoc, ꝙ eſt extrinſecus. Quòd aũt ponunt quidam Solẽ in Geminis, plus morari duobus diebus, q̄ in alijs ſignis, quiã ibi eſt eminentius para ſui eccentrici: videtur poſſe improbari, quia quodlibet ſignum eſt æquale cuilibet, & Sol vniformiter mouetur per oĩa & ſingula: igitur p æquales moras ſingula pertranſit.

De motu Cœli. Cap. XXII.

ISidorus vbi ſupra. Sphera cęli cum ſyderibus in ea fixis duobus axibus voluitur. Quorum vnus eſt Septẽtrionalis, qui appellatur boreus, & nunq̄ occidit. Et alius Auſtralis, qui nunq̄ videtur, & vocatur auſtronothus: voluitur aũt ab Oriente, vſq; ad Occidentem, & e conuerſo. Septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus, & hoc ſemel in die, & in nocte viginti quatuor horarum ſpacijs, quibus Sol ſpacium ſuum ſupra terras, & ſub terris ſua volubilitate concludit. Et tanta celeritate ſphera cęli dicitur currere, vt niſi aduerſus curſum eius præcipitem aſtra currerent, quæ eã retardant, mundi ruinã faceret. Philoſophus in ſecundo cœli & mundi. Cauſa vero multitudinis motuum circulatiũ eſt, quia operatio rei diuinæ eſt perſeuerantia & permanentia: vnde & rei diuinæ motus eſt ſempiternus: Mouetur aũt cęlum ab Oriente in Occidentem, & ipſum motũ primũ eſt ſimplex, nõ fabricatũ neq; generatum, nec cadẽs ſub corruptione, nec mutatum, nec alteratum omnino. Cauſa. n. prima eſt quæ mouet creatum primũ. Et ſimplex eũ id, qđ mouet ſimplex, nõ generatũ, neq; corruptibile. Sunt aũt corpori quinto duo mot⁹: vnus Tropicus, & alter eſt reuolutio inreuolubilis. Et figura quidẽ orbicularis cõuenientior eſt oĩbus figuris, & motibus cęli, quia cęlũ eũ ſit orbiculare mouetur motu velocis obediente. Albertus Motus aũt cœli ſimplex dicitur duobus modis: vno modo, quia ipſa eſt cauſa oĩum motuum naturalium: vnde cum ſecundum viam reſolutionis cauſari in cauſam, motus cœli vltimus in genere motuũ eſt: oportet, ꝙ ipſe ſit ſimpliciſſimus. Secundo modo dr etiã ſimpliciſſimus reſpectu tpis, quia, ſ. nullus motus in tãto ſpacio poteſt eſſe in tam breui tpe. Tertio aũt modo q̄tum ad regularitatem: quia, ſ. in oĩbus partibus ſuis eſt æquè velox, qđ non contingit in motu naturali recto, neq; in violento. Violentus enim motus velox eſt in principio, vt tardus in fine, vincente motore naturali motorem violentum. Naturalis vero rectis tardior eſt in principio, & velocior in fine. Motus autem cœli vniformis eſt in principio, in medio, & in fine. Non ergo ſimplex dicitur ideo, quia non ſit continuus, vel quia non habeat partes inter ſe differentes, cum ibi ſit prius & poſterius, ſed propter rationes prædictas.

De triplici motore Cœli ſecundum Philoſophos. Cap. XXIII.

MOtor autem cœli ſecundum Philoſophos triplex eſt. Primus eſt Deus, qui eſt motor extra, nõ proportionatus mobili. Et hoc intendit Ptolomeus, qui dicit: ꝙ nihil mouet cœlũ niſi ſolus Deus, & & Rabanus, qui ꝓbat multis rationibus, ꝙ cœli motor eſt extrinſecus, neque corpus, neque virtus exiſtens in corpore, neque diuiſibilis, neque indiuiſibilis ſm corpus, quia tales inquit ſubſtantiæ, non poſſunt plures eſſe. Subſtantiæ nãq; ſimplices nõ coniunctæ corpori, non numerantur niſi per cauſam & cauſatum. Ideo multæ potentiæ non poſſunt eſſe, ſed vna ſola. Motor iſte, videtur inueni in lib. metaphyſicæ, vbi de tempore dicitur, ꝙ actio eius, & vita eius, & eſſe ipſius idem ſunt: hoc ſoli motori conuenit, nec per ſe, nec per accidens moueri. Vnde Boetius in lib. de conſolatione Philoſophiæ. O qui perpetua mundum ratione gubernas. Terrarum cœliq; ſator, qui tẽpora ab æuo Ire iubes, ſtabiliſq; manẽs das cuncta moueri. Secundus motor eius eſt forma cœlo coniuncta, indiuiſibilis cum diuiſione cœli. Et huic motori conuenit, ꝙ ſit mobilis per accidens, eo ꝙ virtus ſua ꝓportionatur mobili. Et ꝙ fortior eſt virtus eſt in mobili immediato, ſicut tangit Auenalpetras in Aſtrologia ſua. Tertius motor eſt forma materialis diuiſibilis, ſecundum diuiſionem cœli. Sicut graue enim eſt in terra, & leue in igne, quæ ſunt potentiæ ad motum ſurſum, & ad motum deorſum: ita eſt forma quædam in cœlo, quæ eſt potentia ad motum circularẽ. Et illa potentia proportionatur illi loco q̄ eſt circa mediũ, ſicut potentia grauis proportionatur loco deorſum, & potentia leuis, loco qui eſt ſurſum. Et ꝙ huiuſmodi motor in cœlo ſit, patet ex demonſtrationibus Philoſophi in 2. lib. de cœlo & mundo, in quibus ſupponit, ꝙ magnus orbis citius circumuoluitur q̄ paruus, ſic magnus ignis velocius aſcendit q̄ paruus, qđ vtiq; non eſſet verum, ſi non eſſet motor in cœlo diuiſibilis ſm quantitatem mobilis. Si autem obijcitur in contrarium, ꝙ vnicus motus ſimplex non habet niſi vnũ motorẽ, & ita primũ mobile non videtur triplicem motorem habere, ſed vnum tantummodo. Reſpondeo verum eſt ſi tres illi motores ordinarentur ad motum illum ex quo: ita ꝙ vnus non eſſet in alio. Sed Deus, qui eſt motor primus abſolutè mouet in motore, qui eſt primus in natura, ſicut cauſa prima mouet in cauſa ſecunda. Motor autem ille, qui eſt primus in natura, mouet ſecundum potentiã mobilis circularis, ſicut forma ignis ſubſtantialis, mouet ignem ſurſum ſecundum potentiam leuis.

Quòd Cœlum iuxta Philoſophos habet animam ſeſe mouentem. Cap. XXIIII.

QVod autem motor ille, qui eſt intra, & non eſt diuiſibilis ſm quantitatem mobilis ſit anima cœli: planè videntur aſſerere Philoſophi. Nã in ſecundo libro cœli & mundi expreſſè dicitur, ꝙ cœlum habet animam, & eſt in eo principium motus. In primo quoq; idem Philoſophus dicit: ꝙ vita eſt in cœlo fixa in ſęcula ſęculorũ, quæ nec finitur, nec deficit: Dicit quoque Cõmentator ſuper eundẽ librũ, ꝙ cęlũ habet intellectum, q eſt forma indiuiſibilis ſecundũ quantitatẽ cœli, & ille eſt anima eius: in libro ergo de ſubſtantia orbis dr: ꝙ forma mouens cęlũ eſt aĩæ natura, & principiũ huius aĩæ ſm quod eſt anima, eſt mouere circulariter. In eodẽ etiã ita legitur. Animalium quidẽ aĩæ ſunt neceſſariæ in eſſe ſuorum corporum, nec ſaluarentur, niſi per aĩam ſenſibilem & imaginationem. Corpus autem cœleſte, quod eſt intranſmutabile ab alio extrinſeco, non indiget aĩa ſenſibili, nec magis natiua in eſſe ſuo, ſed tãtum anima ipſum mouente in loco & virtute, quæ non ſit corpus, nec ſit in corpore, ſm diuiſionem ipſius ad largiendum ipſi permanentiã æternã, & motum æternum, qui non habet principium neq; finem: præterea Rabanus, Cęli, inquit, animalia ſunt apprahenſores Creatoris, nec ſunt corpora mortua, ſicut ignis & terra, vt putant inſipientes. Sed animalia obedientia Creatori, laudantq; ipſum, & cãtant ei canticũ laudẽq; ſublimem, hæc verba ponit in ſecũda collectione dictis neutrorum. Itẽ Auicenna lib 5. de naturalibus, & in libro de cœlo & mundo expreſsè dicit: ꝙ cœlũ habet animam & fantaſiam, cui obedit vniuerſa materia mundi, ſicut corpus animalis obedit animæ ipſius, & ſicut animatum corpus immutatur ſm imagines delectabilis, vel triſtes apprehenſas ab anima ipſius animalis: ita elementorum materia mutatur ad imaginationem mentia cœli. Ideoq; fiunt quandoq; terremotus, ac ſciſſura terræ in inferioribus.

Rationes ad oppoſitum. Cap XXV.

COntra vero multæ rationes poſſunt induci. Nam in lib. de cœlo probatur, ꝙ nullum corpus ſimplex animatũ eſſe põt. Et huius ratio eſt, quia enim aĩa diuerſas habeat potentias: oportet in organis aliquã eſſe diuerſitatẽ, quæ perficitur ſm illarum diſtinctionẽ. Cũ ergo ſimplex corpus ſit cœlum, nõ poterit eſſe aĩatũ. Cęterũ vbicunq; eſt intellectus ibi eſt ſenſus & vegetatio, ſed nõ e cõtra, vt ꝓbat in eod. lib. Si ergo in cęlo eſt aĩa, q̄ eſt intellectus, vt a quibuſdã ſupponitur, erit ibi & vegetatio, & p hoc nutritiua

tritiua, q̃ eſt vna de vegetabilibus potētiis, hęc aũt in cęlo nõ põt eſſe, quia quicquid nutrit eſt corruptibile: cęlũ aũt incorruptibile. præterea intellectus non perficitur in actu, niſi per abſtractionē a fantaſmatib. Si ergo cœlũ habet intellectũ, aut intellectus ille nunquam erit in actu, ſed quaſi dormiens. Aut habebit fantaſiã, & animã ſenſibilem, quorũ vtrumq; abſurdũ eſt ponere. Prętetea dicit Iſaac in libro diffinitionũ, Quòd intellectus cœli, vel aĩa intelligit vniuerſe, quod vtiq; vr̃ falſum eſſe, quia ſciētia rei in vniuerſali nõ eſt niſi ſciētia rei in potētia. In ſuperioribus q̃ppe nõ ſunt inferiora niſi in potētia. Cũ ergo cœlum non habeat potentias per quas deſcenditur ad particularia, nonquam vr̃ ſcire rē in propria natura: denique cũ intellectus cęli ſit operis ſui directiuus, videtur ꝙ ſemper erret in particularibus. Cum intellectus prædeterminans opus nulla rõne deſcendere poſſit ab vniuerſalibus ad particulare hoc vel illud cũ hic & nunc, cæteriſq; diſpoſitionibus particularibus, ſm hoc ergo corporis illius mobilis intellectus ab humano intellectu deficeret in duob. Nã ex parte intellectus ſpeculatiui deficeret: quia ſciētia eius eſſet in potentia cũ vĩ tñ eſſe, & eſſet imperfecta: quia nunq̃ propter q̃d. Et ex parte quoq; practici, qui determinat opus, deficeret per errorē: quia nõ eſt opus circa vniuerſalia, ſed circa particularia.

Qualiter ſana fide poſſit dici cœlum habere animam. Cap. XXVI.

NOs ita cum ſacris doctoribus confiremur cœlos animas nõ habere, nec eſſe animalia: ſi anima ſecundum propriam rationem accipiatur. Veruntamen ſi volumus philoſophos in hac parte cum ſanctis doctoribus ad idem reducere: dicere poſſumus, ꝙ intelligentiæ ſunt in orbibus: primo deſeruientes motori in motu orbium: & illæ dicuntur aĩæ orbium. Nec ſunt vniuocè cum intelligentiis hoſum: quia non efficiuntur per abſtractionē a fantaſijs: ſed reuertuntur ſuper eſſentiã ſuã: ac p illã ſup alia reditione cõpleta: vnde in libro de cauſis legit: ꝙ oĩs intelligētia intelligit eſſentiã ſuã: & oĩs qui eſſentiã ſuam ſcit: eſt rediens ad illã reditione cõpleta. Ideoq; intelligentiæ illę nõ habent niſi duas potentias, intellectum. ſ. & appetitum mouentem ſm locum, vnde nec habent comparationem ad orbes ſm illam rationem animæ, quã ponit Philoſophus. Anima eſt endelichia corporis organici Phiſici potentia vitã habentis. Iſta quippe ratio conuenit animæ rationali ac ſenſibili, & vegetabili per prius & poſterius. Nã intellectus quidē nullus corporis eſt actus, quia non vtitur organo corporis nec in ſe nec in ſuis operibus. Alioquin non haberet operationē extra corpus, & oporteret ipſum deſtrui deſtructo corpore, ſicut in brutis deſtruitur vegetabilis ac ſenſibilis. Comparatur autem ad corpus ſecundum Ariſtotelem vt nauta ad nauem, & hoc ſecundum rationem mouendi ipſum atque regendi, ſicut habetur in 2. lib. de anima. In libro quoque de cauſis legitur, quod omnis intelligētia diuina ſcit res per hoc quòd eſt intelligentia, & regit per hoc quod eſt diuina. Ibiq; dicit intelligentia diuina participans diuinas bonitates a motore primo qui Deus eſt.

Qualiter in hoc Sancti cum philoſophis concordant. Cap. XXVII.

SEd fortaſſe dicit aliquis, quod nequaquam eſt adhærendum in hac parte philoſophis, nec illis, vt Auguſt. credendum eſt de cęlo, qui alieni fuerint a patre qui eſt in cœlo. Ad hoc poſſumus reſpondere, quòd nec ipſi philoſophi contradicunt quibuſdam Sanctis negantibus cœlum animam habere, niſi in ſolo nomine. Nam & ſi abhorreant hi nomen animæ. ſ. Sancti, bene tamen concedunt, quòd quędã intelligentiæ, vel Angeli mouent cęlum, & ſidera nutu Dei, vnde & Gregorius ſuper illud Iob, ſub quo curuantur, qui portant cęlum dicit Angeli Sancti orbē portãt, qui regendi mundi curas adminiſtrãt. Hieronymus ſuper illud Eccleſiaſtes. Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, tradit ſolem hic Salomon ſpiritũ nominat, eo quòd animet, & inſpiret, & viuificet omnia, & regat, & annos, & orbes ſuo curſu compleat. Augu. quoq; ſuper geneſim ad litterã pro dubio relinquit. Virũ ſtellæ ſint animalia vel animatæ, q̃ vtique ſi contra fidē catholicã eſſet, debuiſſet, vt vr̃ determinaſſe. Sicut itaq; ſm catholicã fidem ponimus quoſdam Angelos miracula facere, & naturæ legibus occurrere, Ita non eſt contra naturam quoſdam Angelos mouēdo naturã, & gubernãdo cœlorũ ſphęras mouere. Quos videlicet Angelos mouentes ſphęras philoſophi vocant animas, vel intelligentias: ſancti vero cauentes ita forte vitãtes cœlos animalia dicere, & concedant illos animas habere negant motores illos animas eſſe, præcipueq;, vt æſtimo, in deteſtationem idolatriæ: qua ſolent cœleſtia corpora Gentiles, vt Deos adorare. Et etiam vt falſæ videantur Mahumeticorum opiniones de fato & conſtellatione. Secundum hoc ergo non eſt inter philoſophos & ſanctos in hac parte contradictio. Dicebãt enim antiqui, Deos, & Angelos animas mundi. Vnde vt dicit Auguſt. in lib. 4. de Ciuitate Dei. hi ſoli videntur aduertiſſe quid eſſet Deus, qui crediderunt ipſum eſſe ſubſtantiam vel animam: mundum motu, ac ratione gubernantem. Ac per hoc, & ſi nondum tenebant, quod veritas habet. ſ. ꝙ Deus non anima, ſed animæ conditor eſt: tamen ſi contra præiudicium conſuetudinis ſuæ liberi eſſent: vnum Deum eſſe colendum faterentur, atq; ſuaderent: motu. ſ. & ratione mundum gubernantem, nec ipſum animam, ſed potius etiam animæ creatorem. Quod autē ita ſenſerint philoſophi ſicut dixit. ſ. quòd intelligentiæ quas dicunt animas orbium, non ſint vniuocè cum intelligētiis hominũ, patet ex verbis eorum. Nam verbi gratia. Rabanus in ſecunda collatione dacis neutrorum. Scito inquit, ꝙ cęlũ habet animã, quod cũ dicimus auditor putat, ꝙ ſit ſicut anima hominis, vel Aſini. Sed non eſt hoc ratio dicti. Quin potius ratio eius eſt, quod motus eius localis oſtendit ꝙ in ipſo eſt principiũ a quo ſine dubio mouetur. Et illa virtus prima dr̃ aĩa. Eandē quoq; ſententiã dicit Auerroes, Auicēna, & plures philoſophi. Vnde, & ex verbis ſuprapoſitis ſumptis ex libro de ſubſtãtia orbis, videlicet ꝙ cęleſte corpus non indiget anima ſenſibili in ſuo eſſe, ſed tñ anima ipſum mouente, &c. poteſt accipi, ꝙ anima cęli non ſit ſenſibilis, ſed motiua ſm locum quæ largitur ei permanentiam, & motum, quæ nõ habet principium neq; finem. ſ. per generationē temporalem, licèt principium habeat per creationem.

Reſponſiones ad obiecta in contrarium. Cap. XXVIII.

QVòd ergo dicit philoſophus in libro de anima, ꝙ nullum corpus ſimplex poteſt eſſe animatum, patet ex prædictis quomodo ſit intelligendum. Nõ enim ibi de aĩa determinatur ſm hunc modũ. ſ. ſm quē intelligentia mouens orbem anima dr̃. Nã huiuſmodi anima nõ eſt de ſpeculatione naturalis, ſed potius Methaphyſici, cum ſit ſubſtantia ſeparata a materia, cõmixta ex contrariis. Vnde de tali determinatur in li. Metaphyſicæ 12. Quod autem obiicitur de intellectu, ꝙ non efficit in actu, niſi per abſtractionem a fantaſmatibus, manifeſtum eſt, intelligēdũ eſſe de intellectu humano, qualis nõ eſt in cęlo. Intelligētia quippe mouens orbē nõ habet intellectũ a fantaſmatibus abſtrahentē. Et ſi obiicitur quod dicit Auicenna cęlum habere fantaſiam, & imaginationē. Reſpondemus hoc ideo dici, ꝙ intelligentia mouēs ſphęram habet applicationē intellectus ad particularia naturæ. Quòd aũt dicit Iſaac, animam cœli intelligere vniuerſalia, ſic intelligimus, ꝙ vniuerſalia vocat ſpecies atque rationes per quas intelligũt ipſi motores, hæc enim eſt ratio ſubſtãtiæ motorũ ſm quod eſt cauſa, & ipſi ſunt cauſæ vniuerſales in tota natura: quæ videlicet cauſæ determinantur ad hoc & illud, ſm proportiones cauſatas ex diuerſo ſitu ſtellarũ diuerſoq; motu orbiũ. Si ergo q̃ritur vtrũ eius ſciētia ſit vniuerſalis. Dicēdũ eſt, ꝙ nec vniuerſalis nec particularis. Vniuerſalis quippe nõ eſt propter inductã rationē. Neque vero particularis, qm̃ illorũ nõ eſt diſciplina vt dicit Plato, nec vniuoca eſt noſtræ ſcientiæ, quia nõ cauſatur ab ente per abſtractionē ad modũ noſtræ. Qualiter aũt intelligēdũ eſt dictũ philoſophi, Omnis cauſa ſe cognoſcēs inquãtũ eſt cauſa cognoſcit omne cauſatum ſuũ. Et omne cauſatum ſe cognoſcēs inquãtum eſt cauſatũ, cognoſcit cauſam ſuã. Dicimus ꝙ motores ſphærarũ per motũ illarũ cauſant oēm diuerſitatē q̃ eſt in inferioribus ſm naturã. Ideoq; cognoſcentes ſe inquantũ cauſæ ſunt, omnia naturalia cognoſcunt. Similiter etiã inferiores ſphærarũ motores cognoſcit ſuperiores per hoc ꝙ ab eis moti ſunt, vt deſideratũ mouet deſiderium. Sicq; patet q̃ hæc ſciētia nec eſt in vniuerſali, nec in particulari, & tñ eſt de vniuerſali, & particulari, per hoc enim quod ſe cognoſcũt, cognoſcũt vniuerſalia, & particularia a ſuis motibus cauſata. Et hoc eſt, ꝙ legit in libro de cauſis. Oĩs intelligētia ſcit quod eſt ſub ſe, qm̃ eſt ei cauſa. Et ſcit quod eſt ſupra ſe, qm̃ acquirit bonitates ab eo, per hoc etiam patet, quòd intellectus motoris complectior eſt intellectu hominis, habent quippe ſciētiam propter quid, & eorum intellectus eſt motiuus ſecundum prædeterminationem determinati operis. Nec eſt, nec eſſe poteſt erroneus, ſicut probata videtur obiectio, ſed ſemper rectificatus eſt in opere illo, quia nunquam recipit rem niſi per id, quod ipſius eſt vere cauſa ſecundum naturam.

De comparatione primi motoris ad motores inferiores. Cap. XXIX.

VIdent aũt oēs motores orbiũ ad inuicē cõparari per æqualitatē, qm̃ oēs mouentur vel mouent motu durãte per tēpus tantundē: verum licèt ſm ęquē cõparantur quantum ad motus durationem, in aliis tñ quatuor nõ comparantur ſecundum æqualitatem, horũ primum eſt ꝙ motor primus mouet non motus. Et mouet inferiores, vt deſideratum mouet deſideriũ. Inferiores autem mouent moti. Et huius rei ſignum eſt, quòd oēs inferiores

motores

riores conſequuntur motum ſuperioris, non autẽ econtra. Ideoq́ue dicitur in libro de cauſis, ꝙ primũ eſt diues in ſe, & diues in alijs. Secundum eſt ſimplicitas in mouendo: primus enim motor mouet vno ſimplici motu. Inferiores autẽ mouent pluribus motibus. Tertium eſt vigor mouendi: primus quippe motor circulum multo maiorem, & corpus multo maius circumuoluit in eodẽ tpe, in quo inferior circulum multo minorẽ & inferiorem. Quartum eſt finis motus: primus.n. motor mouet ſecundum allationem continuã & vniformẽ, q̃ eſt cauſa vniformitatis, & cõtinuitatis in natura. Inferiores aũt mouet quidem ſm allationem continuam, ſed non vniformem, quia, ſ. obliquatur in meridie verſus Aquilonem, & ſunt cauſa difformitatum, quæ ſunt in generatione, & corruptione. Videtur aũt, ꝙ inferior poſſit cõtrariari ſuperiori, ſicut fantaſia quandoq; contraria eſt intellectui. Eſt.n. in nobis duplex hic motor: fantaſia, ſ. inferior, & intellectus ſuperior. Præterea vidẽtur inferiores in motu ſuo poſſe errare, ſuperiori non errante, ſicut fantaſia poteſt eſſe recta, & non recta. Intellectus aũt ſemper rectus: vt dicit Philoſophus, verum non eſt ſimile de fantaſia hominis ad inferiores motores orbis. Fantaſia quippe mouet cum apprehenſione hic, & nunc, & particularium, in quibus accidit error, & contrarietas ad intellectum, eo ꝙ frequenter ſequitur bonum, vt nunc. Cũ intellectus determinet bonũ ſimpliciter. Verũ aũt numerus motorũ illorum ſit ſm numerum mobilium, vel motuum, aut ſtellarum, non eſt ad præſens determinandum, vna quippe ſphera plures habet motus, & dubium eſt vtrum illi motus ſint ab vno motore, an a pluribus. Et vr̃ Philoſophus velle, ꝙ ſint a diuerſis: videlicet in lib. 11. Metaphyſicæ, vbi probat numerum motorum eſſe ſm numerum motuum, tanquã plures motus eſſe in Sole, in Luna, & in alijs. Alij vero Philoſophi dicunt, vnum eſſe motorẽ in vna ſphera. Et ex natura ſtellæ quæ eſt in ſphera illa, motorẽ ipſum influere motum vnum, vel diuerſos ipſi ſpheræ. Tertia vero ſecta vult omnino, ꝙ ſit numerus motorum, ſm numerũ ſtellarum in cœlo. Quarta demũ vult, quòd omnium ſpherarum ſit motor vnus, & extra omnes eos, & hic eſt Deus.

Quòd Cœli motus ſit naturalis, & non proceſſiuus. Cap. XXX.

FOrtaſſis dicet aliquis, ꝙ animam habeat cęlum motiuam tãtummodo ſecundum locũ, ſic enim Philoſophus ait, in lib. 2. de aĩa multipliciter ipſo viuere dicto. Si vnũ horũ aliquid inſit, ſolum viuere dicimus ipſum, vt eſt intellectus, ac ſenſus, & motus, & ſtatus ſecundum locum. Adhuc aũt motus ſecundum alimentum, & augmentum, & decrementum vita eſt. Ibidẽ quoque dicit, ꝙ animatum ab inanimato determinatur in viuendo. Ex his ergo verbis Philoſophi videntur differẽtiæ eſſe quatuor animatum, ſ. intellectiuum, & ſenſitiuum, vegetatiuum, & motiuum ſecundũ locum. Si ergo dicatur ab aliquo, ꝙ in cęlo ſit motiuũ tantummodo ſm locũ, & nõ aliæ differentiæ, & ſm hoc ſolam ipſum dici animatum, & animam habere, hoc de facili põt improbari. Aut.n. hoc principium eſt motiuum motu locali, ſecundum naturã, aut motu ꝓceſſiuo. Si primo modo, tunc pari rõne, quicquid mouetur ſm naturã ſurſum & deorſum haberet animam. Cũ haberet principiũ motus ſm locum in ipſo per ſe, & non ſecundum accidens. Qđ vtiq; falſum eſt manifeſtè. Si autẽ vltimo modo dicatur, multa ex hoc inconuenientia cõſequuntur. Primum quidẽ, quia hoc eſt contra Philoſophum, qui in ſecundo lib. de cęlo & mundo, loquẽs de ſtellis & orbe, ꝓbat ea nõ habere motum ꝓceſſiuum, dicens. Extra rationem eſt, vt natura ſtellas motu ꝓceſſiuo mobiles poſuerit, & non eis inſtrumentũ motus poſuerit. Natura quippe nihil vanũ, & ſine cauſa poſuit, ac ſi diceret, cum nihil vanum inueniatur in rebus inferioribus, multo minus in rebus ſuperioribus. Et quia poſſet aliquis dicere, ꝙ natura ingenerauit aĩalibus inſtrumentum ꝓceſſiuum motus: non aũt cęlo, vel orbibus: Obuiat Philoſophus, & dicit. Impoſſibile eſt, vt natura ingeneret aĩalibus, & eis intendat, & a corporibus ſublimibus, ac nobilibus ꝓprietates vltimas habentibus recedat, & vt explicet ea rebus, quibus poſſibile eſt, vt incedãt per ſe. Elongetq; a rebus q̃ habent inſtrumentum motionis ſuæ, & hoc quidem ait Philoſophus de ſtellis. Sed eadem eſt ratio de ſpheris in quibus ſtellæ mouentur. Neutrum enim horum videmus alas habere, vel pedes, vel aliquid huiuſmodi. Aliud inconueniens, quia ſicut ait Philoſophus in libro de anima. Motus proceſſiuus eſt ad omnem partem, ſ. ante & retro, dextrum ſiniſtrum, ſurſum deorſum. Principium aũt motus cęli non mouet niſi in loco vno, circa medium. Tertium eſt, quia ſicut legitur in lib. 8. Phyſic. Illa mouentur a ſeipſis motu proceſſiuo, q̃ quando volunt quieſcunt, & quando volunt mouentur. Cęlum autem ſemper vniformiter mouetur. Quartum eſt, quia ſicut ꝓbatur in lib. de anima. Nihil mouet motu proceſſiuo, niſi tantũ intellectus, & fantaſia. Cuius ſignum eſt, quia plantas quæ non habent fantaſiam, vel intellectum: videmus immobiles ꝑ locũ. Abſurdum ergo eſt dicere, cœlum habere motus proceſſiuus principium, & non aĩam ſenſibilem, vel intellectum. Quintum eſt, quia motus proceſſiuus eſt propter diſtantiam conuenientis: at in cœlo non eſt diſtantia talis. Deniq; motus proceſſiuus eſt ad ſalutem ſubiecti, quæ ſalus diffuſa eſt in locis diuerſis, ad quæ animal mouetur, tali vero ſalute non indigent corpora cœleſtia, ſicut in libro de ſubſtantia orbis dicitur. Eſt ergo in cœlo iuxta ſententias Philoſophorum, & intellectus, & principium motuum naturaliter ſecundum locum.

Quòd Cœlum motu ſuo non laſſatur. Cap. XXXI.

VIdetur autẽ cœlum, cum ſit animatum motu ſuo laſſari ad inſtar animalium, quia naturaliter in omni animato motus corporis motui animæ contrariantur, quod de facili per inductionem probatur in omnibus animalibus, natantibus, volantibus, ac reptantibus: horum enim corpora grauia ſunt, & ex natura corporis tendunt deorſum, cum tamen ab anima ferantur ſurſum & deorſum, dextrorſum ac ſiniſtrorſum. Vnde patet, ꝙ ille motus progreſſiuus, quo mouentur ab aĩa, non eſt naturalis. Præterea nunq̃ multitudine motus naturalis alicuius laſſatur, & corrumpitur aliquod corpus. Corpora vero animalium laſſantur, & corrumpuntur multitudine motus proceſſiui. Non ergo mouentur illo motu ſm naturam, ſed extra naturam ſuam. Cum ergo cœli corpus ſit animatum: videtur ab aĩa non moueri motu naturali, ac per hoc alio motu, & ideo laſſari. Ad hoc reſpondet Philoſophus in lib. de aĩa, & in lib. de ſubſtantia orbis, ꝙ circularis motus in cœlo eſt aĩæ, ſm quòd anima, & in cęlo non eſt niſi aĩæ motus, & non corporis. Ideoq; non inducitur ipſi laſſitudo ex contrarietate motuum, ſ. aĩalis & naturalis: huic etiam conſonat Auenalpetras in lib. de ſubſtantia orbis dicens, ꝙ cęlũ in motu nõ laſſat, eo ꝙ motor illud mouet, ſm cõuenientiã formæ ipſius mobilis, ſm q̃ nõ mouet aĩa corpus ipſum animatum elementatum. Ideoq; animalia in motu laſſant.

Cuius propriè ſit ille motus. Cap. XXXII.

ET contra ꝑdicta Philoſophi verba poſſumus obijcere: Quicquid eſt animæ, ſm quod eſt anima, hoc eſt oĩs animæ. Si ergo circularis motus eſt animæ, ſm quod eſt aĩa, erit omnis animæ, qđ ad oculum patet falſum eſſe. Si dicatur eſſe intellectualis animæ tm̃, adhuc patet eſſe falſum, quia non mouetur homo circulariter, qui tamen habet intellectum. Porro ſi dicatur, ꝙ anima cęli, & anima hominis licèt vtraque ſit intellectualis, non ſunt tñ vnius rationis. Et ob hoc aliquid contingit, vel conuenit animæ hominis, quod non contingit animæ cœli: etiã ſm hoc cęli motor non vr̃ eſſe anima: niſi tantummodo, ſm conueniẽtiam nominis: præterea hoc vr̃ eſſe cõtra Philoſophos, qui vtrãque animam, ſ. cœli, & hominis per duo diffiniunt, ſ. per intelligere & mouere ſm locum. Si fortè dicatur, ꝙ ille motus ideo dicitur eſſe animæ, ſm ꝙ eſt anima, quia eſt animæ præter coniunctionem ad corpus. Hoc erit contra Philoſophum, qui vult in libro cœli & mundi, ꝙ omne corpus habeat naturalem motum, vel a medio, vel ad medium, vel circa mediũ. Si ꝓpter hoc dicatur, ꝙ animæ cęli motus non eſt diuerſus, quia, ſ. de natura ſui fertur circulariter cęlum, & anima cęli mouet ſm eundẽ motum. Ideoq; dicit Philoſophus, ꝙ non eſt ibi alius motus, niſi motus aĩæ tm̃. Si obijcitur in contrarium quicunque motores in vno, & eodem mobili vnum motũ numero efficiunt, ipſi quoque vnius naturæ ſunt. Huius propoſitionis veritas habetur 11. Metaphyſicæ, vbi motorum numerus per numerum motuũ probatur, perpetuitasq; motorũ, ex perpetuitate motuũ. Ad hoc & ratio facilè inducitur, quia potẽtiæ actiuæ, & motiuæ ꝑ actus operationes ſuas differunt. Si ergo anima cœli & natura corporis cęli mouent eodẽ motu in numero, ipſa & erunt eiuſdẽ naturæ, vel eſſentiæ in numero, qđ vtiq; falſum eſt. Dicimus ergo, ꝙ motor cœli, qui eſt intelligentia, & motor q́ eſt ex parte naturæ corporis, diuerſi ſunt, licèt.n. cõparentur ad vnum motũ, non tñ eadẽ rõne. In cœlo nãq; motũ eſt dupliciter cõſiderare. Primo, ſ. ſm circulũ ſimplicẽ, & ſic ordinatur motus ad motorẽ, q́ eſt natura & forma ſubſtantialis corporis cœleſtis & diſpoſitiones naturales ad ipſum ſunt lumen & figura. Alius modus cõſiderationis inuenitur in motu cęli ſm rõnem differentiarum poſitionis localiũ q̃ ſunt dextrum ſiniſtrum, &c. Secundum rõnem itaq; dextræ, vnde incipit motus. Et ſiniſtræ ꝑ quã eſt ipſius motus. Et ratio ante & retro, ſecundum quæ eſt obliquatio motus. Et ratio ſupra & infra, ſecundum quorum immobilitatem non egreditur mobile de loco ſuo, ſecundum has rationes cõparatur motus ad intelligentiam, quæ dr̃ anima. Et motus cœli ad motorẽ abſolutè primũ, q́ eſt Deus, habet cõparationẽ, vt ad mouẽs nõ ꝓportionatũ motui & mobili: ꝑterea cõcedimus, ꝙ intelligẽtia, q́ dr̃ aĩa, & motor orbis, nõ ſm eandẽ rõnem dicitur aĩa,

cum

cum intellectu hominis, ſed per prius, & poſterius, licet.n. vtraq; determinetur p intelligere ac mouere: tñ intelligere, & mouere non ſunt eiuſdem rationis in vtraq;, ſicut patet ex ſupradictis.

Quòd Cœli motus appareat ex ſtellarum motibus. Cap. XXXIII.

EX ſphera. Itaq; cœli motum orbicularẽ ab Oriẽte ſu; er terram in Occidentem. Et ab Occidente ſub terra in Orientẽ, expertum eſt p quaſdã ſtellas, q̃ cum ipſo mouetur, & principio quidẽ noctis apparent in Oriente paulatim, & ſucceſſiuè mouẽdo, in fine noctis apparent in Occidẽte. Iterum paulatim, & ſucceſſiuè mouendo ſub terra cũ firmamẽto, in fine noctis ſeqoẽtis apparent in Oriente in eodẽ puncto, quo apparebant p̃cedente nocte. Guilelmus de Conchis. Itaq; firmamentum ab Oriente p Occidentẽ ab Orientẽ moueri: Ortu & Occaſu ſtellarũ põt ꝓbari, nõ tñ lateraliter iuxta ductũ horizontis. Si.n. ſic moueretur, ſtella Oriẽs mane q̃ in Oriẽte apparet, circa meridiẽ eſſet in Auſtrali plaga: veſpere in Occaſu, media nocte in Septentrione. Eſſetq; vnus de Polis ſuper mediũ terræ, alter in oppoſito, qđ nequaq̃ fieri certi ſumus, q̃a oculis videmus. Mouetur ergo firmamẽtũ ab Oriẽte aſcendendo ad meridiẽ. Inde p Occidentẽ reuertendo ad ipſum Orientẽ. Vnde ſi quis eſſet in medio terræ, illius recto modo ſupra verticẽ solueretur firmamentũ. Et hoc eſt, qđ voluit Lucanus ſignificare, vbi loquitur de eis, q infra torridam zonã habitant dicens de ſignis. Non obliquo meãt, nec Tauro rectior exit. Circa vero nr̃am habitabilẽ mouetur firmamentum obliquè aſcendendo, qđ oculis in ſtellis fixis ꝓbari põt. Quãlibet.n. de illis Orientẽ aſpice: videbis illã aliquantulũ verſus Auſtrũ obliquando venire, hoc idẽ poſitione polorũ, & axis põt ꝓbari. Polus n. eſt ſtella immobilis, ſed de infinita ſtellarũ multitudine, vna ſola eſt in ſuperiori hemiſpherio, q̃ ſemper in eodẽ cõſiſtit loco. Altera eſt in oppoſito. Axis vero eſt linea intelligibilis de polo ad polum p mediũ terræ ducta. Cũ ergo ſuperior polus, nec rectè ſit in medio habitabilis nr̃æ, nec in ſuo Orizonte, ſed inter vtrunque, conſtans eſt, ꝙ firmamentũ obliquè circa noſtrã habitabilem mouetur. Similiter & ſtellæ quæ ab ipſo mouentur, ſed quæ in medio illius exiſtunt, cũ ipſo modo ad Orientẽ: modo ad Occidentẽ mouentur. Sed quæ ſunt circa polum, vt plauſtrum, ſerpens: niſi ſplendor Solis impediret, ſemper viderentur.

De effectu motus Cœli, ac ſtellarum in inferioribus. Cap. XXXIIII.

ALbertus. Habent autẽ cœleſtia corpora rõnem & vim ſigni ſuper ea, q̃ ſunt in tranſmutabili materia. Et ẽt ſuper illa, q̃ ſunt obligata materiæ, ẽm eã rõnem qua et ſunt obligata. In materia dico eſſe generabilia, corruptibilia, & mutabilia. Obligata vero materiæ ea, q̃ de neceſſitate ſequuntur tranſmutationẽ materiæ, ſicut eſt aĩa vegetabilis in plãtis, & ſenſibilis in brutis. Quædam autẽ ſunt, quæ dependentiam habent ad materiã, & obligationem ẽm quid, & non ſimpliciter: vt eſt animus hominis: vnde dicimus ſanguinis accenſum, circa cor inclinare animũ ad irã: nõ tñ de neceſſitate. Sic ergo ẽm ꝙ animus hominis inclinatur, & dependet ad naturã & cõplexionẽ, ſic etiã habet in eo vim cõſtellatio: videlicet ẽm quid, & nõ ſimpliciter. Alter.n. præteriret caſus & liberũ arbitriũ, & cõſilium, & nihil eſſe contingens ad vtrumlibet de futuro, ſicut dicit Philoſophus in lib. 1. Periarmenias, & ſecũdo Phyſic. Sed adhuc diſtinguendũ eſt. Nã quædã eſt cauſa immediata, & propter quid. Alia eſt cauſa prima vniuerſalis mouẽs, & inclinãs cauſas immediatas. Cũ ergo dr̃, ꝙ aſtra ſiue corpora cœleſtia vim habent in inferioribus, intelligitur, ꝙ habẽt vim, vt cauſæ primæ vniuerſales mouẽtes cauſas immediatas ꝓpter quid. Ideoq; nõ ſemper ſequitur effectus ad conſtellationẽ de neceſſitate. Et hoc attendit Ioan. Damaſce. cum dicit: ſydera nõ ſunt cauſa alicuius eorũ quæ fiunt, neque corruptionis eorum quæ corrumpuntur. Signa vero magis ſunt himbrium & aeris tranſmutationis: fortaſſis aliquis vtiq; dixerit, ꝙ p̃liorum non ſint cauſa, ſed ſigna. Si quidẽ & qualitas aliqua facta a Sole, & Luna, & aſtris, & alijs: diuerſas cõplexiones, & habitus, & diſpoſitiones cõſtituit. Et intendit Damaſce. ꝙ ſignum ſonet minus q̃ cauſa. Cauſa.n. vt in Topicis dicit Boetiꝰ, eſtꝰ quã de neceſſitate ſequitur effectus. Signũ aũt eſt cauſa remota inclinans, nõ de neceſſitate cauſans ſine aliarũ cauſarum cõiunctione. Et hoc idẽ dicit Philoſophus in ſecundo de generatione & corruptione, quia licet tẽpus generationis oĩum ẽm acceſſum circulũ ſit æquale: tñ q̃dam generantur citius, & quædã tardius, ꝓpter cõfuſionẽ materiæ maiorẽ, vel minorem, hæc oĩa dicuntur catholicè. Qđ aũt ſuperiorũ corporũ virtus imponat neceſſitatem libero arbitrio, ẽt cõtra Philoſophum eſt ponere, niſi p hunc modũ quo dicimus, inclinari & mutari hominis animũ. Vnde Aug in 5. de Ciui. Dei loquitur hoc modo cõtra Tulliũ negantẽ Dei p̃ſcientiã, & fatũ. Nos, inquit, aduerſus iſtos ſacrilegos auſus, atq; impios, Deum oĩa ſcire anteq̃ fiant, dicimus: & voluntate nos facere, quicquid a nobis nõ niſi volentibus fieri ſentimus ac nouimus. Oĩa vero fato fieri nõ dicimus, immo nulla fato fieri dicimus, q̃m fati nomẽ a loquentibus poni ſolet in conſtitutione ſyderum, qua quiſq; conceptus, & natus eſt.

De fine motus Cœli. Cap. XXXV.

QVia vero dicit Philoſophus, in ſecundo de generatione & corruptione, ꝙ ex allatione ſuperiorũ cõtinuatur generatio, & corruptio. Super Epiſt. quoq; Pauli ad Rom. dicit gloſa, ꝙ motu ſuo nobis ſeruiunt ſuperiora: dicunt.n. multi ſanctorũ, ꝙ ſuperiora mouentur ad implendũ naturalẽ numerum electorum. At econuerſo dicit Auerrois, ꝙ nihil mouetur ꝓpter indiguins ſe. Generatio aũt inferiorũ & corruptio indignior eſt cœlo. Vnde patet, ꝙ nõ ꝓpter illã mouetur finaliter. In lib. quoque ſecundo de cœlo & mun. dr̃, ꝙ cœlũ ſupremum vno motu bonitatẽ primi conſequitur, & orbes inferiores pluribus motibus. Cũ ergo id, qđ cõſequitur motor p motũ ſit finis motus: patet ꝙ aliqua primi bonitas eſt finis eius. Nos quoq; dicimus, ꝙ generatio & corruptio inferiorũ nõ ſunt finis motus cœli, ſed conſequẽtia finem: Nã finis intentus a motore eſt, vt primo motori, ſ. Deo aſſimiletur in aliqua bonitate, ac nobilitate, quę, ſ. bonitas, vel nobilitas hæc eſt: cum.n. abſolutè Deus ſit cauſa oĩum, intendit motor cœli naturalis imitari eũ in hoc, vt & ipſe ſit cauſa prima, & natura rerũ naturaliũ, generabilium, & corruptibiliũ. Si aũt q̃ritur vtrũ cœli motus habeat idẽ ꝓ fine, qđ habet ꝓ primo mouente. Ita ꝙ ſit ab eodem in idẽ ex parte mouentis, ſicut eſt ab eodem in idem ex parte figuræ, dicimus, ꝙ idem rẽuera in numero eſt primum mouens mouentem & finis, qui accipitur per motum eius. Bonitas enim, & nobilitas, de qua dictum eſt, mouet cœli motorem, vt deſideratum deſiderium. Eademq; bonitas, & nobilitas eſt, quam conſequitur per motum.

Vtrum conſequatur finem ſuum per vnam circulationem. Cap. XXXVI.

HAbet autẽ q̃ſtionẽ: vtrum cœli motor finẽ ſuum cõſequitur per motũ, q eſt in toto tpe, vel per vnã circulationẽ. Vr̃.n. ꝙ per vnã circulationẽ, quia motor p̃fectior pauciori motu cõſequitur finẽ & bonitatẽ, vt habetur in lib. 2. de cœlo & mundo, cum igitur in natura p̃fectiſſimus ſit motor cœli: vr̃ ꝙ vna circulatione debeat finẽ ſuũ cõſequi, qđ ſi cõcedatur, tunc ẽm hoc oẽs ſequẽtes circulationes ſuperfluæ eſſe videbuntur. Nos itaq; dicimus ad hoc, ꝙ duplex eſt finis, videlicet finis, vt terminus, & finis vt finis. Finis vt terminus eſt, quæ in operatione vna p̃fecta motor cõſequitur. Itẽ dr̃ terminus, quia terminat vnũ p̃fectum opus. Finis vt finis eſt, quẽ motor cõſequitur in oĩbus operationibus ſuis. Et ille quidẽ dr̃ finis, vt finis, quia ſimpliciter mouẽtem quietat. Dicimus itaque, ꝙ cœli motor p rotationẽ vnã cõſequitur finẽ, vt terminũ. Sed p motũ, qui eſt in toto tpe, cõſequitur finem vt finẽ. Et eſt ſimile de motore in generatione, q̃ intendit p̃manentiã in ſimili, & cõſequitur finẽ illũ, vt terminũ in generatione vna. Sed p̃manentiã, vt finẽ ſimpliciter non conſequitur, niſi per generationẽ indefeſſam, vel quietam. Expreſſus etiã habetur ſimile in motore augmẽti, quia perfectã intendit quantitatẽ, & hanc cõſequitur, vt terminũ in augmẽtatione vna. Sed vt finem conſequitur ſimpliciter in augmentationibus oĩbus, & & tunc quieſcit: vt.n. dicit Philoſophus in lib. 2. de aĩa, omniũ natura conſtantiũ terminus eſt, & rõ magnitudinis, & augmẽti.

Quòd Cœli motus ſit omnium motuum naturalium cauſa & principium. Cap. XXXVII.

SIcut aũt ſuperius iã eſt oſtẽſum, motus cœli, ac ſuperiorũ corporũ cauſa eſt oĩum motuũ naturaliũ. Cui ẽt ſententiæ cõſonans verba hæc Augu. in lib. 5. de Ciui. Dei. Non inquit, vſquequaq; abſurdè dici põt, ad ſolas corporũ differentias, quoſdam valere ſydereos afflatus Sicut in ſolaribus acceſſibus, ac diſceſſibus, ẽt ipſius anni tpa variari. Et luminaribus q̃dẽ decrementis, & incrementis augeri, & minui q̃dã rerum genera videmus. Siquidẽ cauſæ ſeparatæ, i. motores orbiũ nõ habent actum in natura, niſi per opera naturæ: vnde non cauſant formas ſubſtantiales rerum, niſi per motum ſuperiorum, ac per motũ elemẽtorum, ac per materiæ trãſmutationẽ, de hac quoq; materia, ſ. de effectu ſuperiorum in inferioribus, adhuc congruo loco dicetur inferius in tractatu de cœleſtibus luminaribus. Nunc aũt, vt dictũ eſt, q̃a motus naturales cauſantur a motu cœli, cõueniens eſt hic interere nõnulla de motu in generali, & poſtmodum ẽt in ſpeciali.

De motu in genere. Cap. XXXVIII.

ARiſtot. in lib. Phyſic. 3. Q̃m quidẽ natura eſt principiũ motus, & ſtatus, ac mutationis, non oportet ignorare quid ſit motꝰ, q̃m eo ignorato neceſſe eſt ignorare naturã: ſr̃ aũt motus

eſſa

eſſe coaniouorum, ſed infinitū apparet in continuo. Et.n. diuiſibilis ĩ infinitū. Sine ẽt loco, & vacuo, & ꝑe impoſſibile ẽ eſſe motum. Nõ eſt aũt motus ꝑter ea: mutatur.n. ſemper id qđ mouetur, aut ſm ſubſtantiam, aut ſm qualitatẽ, aut ſm quantitatem, aut ſm locum. Vnumquodq; aũt dupliciter ineſt oĩbus, vt hoc aliqd, hæc quidã forma ipſius, aliud vero priuatio. Et ſm qualitatem hoc quidẽ albũ, illud vero nigrũ, & ſic de alijs. Quare motus, & mutationis tot ſunt ſpecies, quot & entis. Et motus quidẽ vĩ eſſe actus imperfectos. Neq;.n. potuit eũ aliquis in alio genere, quàm, ſ. in genere actus. Mouetur aũt omne mouẽs phyſicè, i. naturaliter, cũ ſit potẽtia mobile, & cuius immobilitas quies eſt. Et eius quidẽ potẽtia eſt ſtatus. Nõ aũt mutatio in hoc, neq; & hoc magis eſt, q̃ ex oppoſitis. Inconueniẽs eſt aũt idem moueri ſm duos motus. Impoſſibile quoq; eſt duorũ diuerſorũ ſpecie vnũ & eundem eſſe actũ. Motus quidẽ eſt actus mobilis, & mouẽtis. Oportet.n. actum ineſſe vtriq;. Sed mobili ineſt in ipſo poſſe. Mouenti autem in ipſo agere. Idem in lib. 8. Dicimus autẽ motum eſſe endelechiam, i. actum mobilis, ſecundum quod eſt mobile. Item motus eſt mobilis actus imperfectus.

De differentia motus & mutationis. *Cap.* XXXIX.

IDem lib. 5. Differt autẽ mutatio a motu. Ex quibuſdam.n. ſcibitur in quiddam ſubiectũ eſt mutatio. Motus aũt eſt, qui eſt ex contrario in contrarium, nõ ſubito ſed ſucceſſiuè, vt qui eſt ex ſanitate in ægritudinẽ. Et qui eſt ex ægritudine in ſanitatẽ. Quæ aũt eſt in contrarium, non ſolũ eſt motus, ſed mutatio: vt fieri album non ex quodã eſt. In quibus autẽ ideo eſt contrarium, q̃ ex ipſo, & quæ in ipſum contraria mutatio eſt: vt generatio corruptioni cõtraria eſt. Et remotio, ſ. formæ a materia, contraria eſt acceptationi. Hæ vero mutationes, & non motus ſunt. Traſmutatur autẽ omne tranſmutans aliquid ſm accidens, & cum dicimus muſicum ambulare, quia cui accidit eſſe muſicum ambulat, vt homo. Aliud vero ſm partẽ, vt corpus ſanatur, quia oculus, vel thorax. Aliud autẽ primo, & ſm ſeipſum mobile eſt, vt alterabile. Eſt autem in mouente ſimiliter diuiſio. Aliud.n. mouet ſm accidens. Aliud ſm partem. Aliud autem per ſe: vt medicus quidem ſanat, manus autem vulnerat. In omni quoq; mutatione eſt aliquid mouens primũ. Et aliquid, qđ mouetur, & in quo, ſ. tempore, & præter hæc ex quo, & in quod. Magis autẽ ex eo in qđ mouetur, q̃ ex quo mouetur mutatio denominatur: vnde corruptio eſt mutatio in non eſſe, & hoc ex eſſe. Generatio vero in eſſe, & hoc ex non eſſe. Species autẽ, & paſſiones, & locus in quo mouentur, mobilia ſunt, vt ſcientia, & calor. Et motus quidem non eſt in ſpecie, ſed in eo quod mouetur, & in mobili ſm actum ſit. Itaq; ſm accidens mutatio relinquatur. In oĩbus.n. & ſemper & oĩum eſt. Quæ vero nõ ſm accidens eſt, ſed per ſe, nõ in oĩbus eſt, ſed in contrarijs, & in medijs, & in contradictione. Vnus autem motus dĩ multipliciter, ſ. genere, ſpecie, numero. Sed ſimpliciter vnus eſt, qui ſubſtantia quidem vnus eſt, aut numero. Sunt autẽ tria ſm numerum, circa quæ dicimus motum vnum, ſ. qđ mouetur. Ex quo, & in quo, & qñ. Omne aũt motũ ſimpliciter vnum, neceſſẽ eſt continuũ eſſe, ſi diuiſibile eſt. Si aũt continuus eſt, erit vnus, quia vnum ſunt extrema. Multi aũt, & non vnus, quorũ quies eſt, medium: dĩ aũt vnus etiã perfectus, ſiue ſecundũ genus, ſiue ſm ſpeciem, ſiue ſm ſubſtãtiam ſit. Aliquando autẽ, & ſi imperfectus ſit, vnus dĩ ſi ſolum cõtinuus ſit. Præter dictos aũt motus dĩ vnus motus regularis, i. æqualis, & perfectus. Irregularitatis aũt differentia eſt aliquãdo quidẽ ab eo in quo mouetur. Impoſſibile eſt.n. regularẽ eſſe motũ in nõ regulari magnitudine, vt reflexus motus, aut obliquus. Aliquando aũt velocitate, & tarditate determinatur. Cuius enim eadem velocitas eſt, regularis eſt. Cuius autem non, irregularis.

De ſpeciebus mutationis & motus. *Cap.* XL.

QVoniam aũt oĩs mutatio eſt ex quodã in quoddã, mutabit mutans quadrifariè: aut.n. ex ſubiecto in ſubiectum, aut ex non ſubiecto in non ſubiectũ, aut ex ſubiecto in nõ ſubiectum, aut ex nõ ſubiecto in ſubiectũ. Dico aũt ſubiectũ affirmatione monſtratũ. Quare neceſſe eſt ex his q̃ dicta ſunt tres eſſe mutationes. Nã illa quæ eſt ex nõ ſubiecto in nõ ſubiectum, nõ eſt mutatio, quia non eſt ſecundũ contrapoſitionẽ. Neque.n. cõtrarietas, neq; contradictio eſt. Ex nõ ſubiecto quidẽ in ſubiectũ mutatio ſm contradictionẽ, generatio eſt. Et alia quidẽ ſimplex generatio eſt, vt q̃ eſt ex nõ eſſe ſimpliciter in ſubſtantiã, ſm quã ſimpliciter fieri, & nõ fieri dicimus. Alia vero q̃dã cuiuſdã, vt ex non albo in album. Quæ vero eſt ex ſubiecto in non ſubiectũ, corruptio eſt. Simpliciter quidẽ illa, quæ ex ſubſtantia in nõ eſſe eſt. Quædã aũt eſt, quæ eſt in oppoſitã negationẽ, ſicut dictũ eſt & in generatione. Qm̃ autem impoſſibile eſt, quod non eſt moueri: generatio motus nõ eſt, fit.n. quod nõ eſt. Sed neq; corruptio motus eſt: contrarium.n. motui, aut motus, aut quies eſt. Corruptio aũt generationi contraria eſt. Cũ aũt oĩs motus mutatio quædã ſit, & trium ꝑdictarũ mutationũ generatio, & corruptio motus nõ ſit, q̃ ſunt ſecundum contradictionẽ, neceſſe eſt ex ſubiecto in ſubiectũ cõmutationẽ motũ eſſe ſolũ. Subiecta autẽ dico, aut cõtraria, aut media, priuatio.n. ponatur cõtrariũ. Cũq; diuiſa ſint ꝑdicamenta ſubſtãtia, & qualitate, & cæteris: ſm ſubſtantiam non eſt motus, quia ſubſtãtiæ nullũ eſt contrarium. Sed neq; in ad aliquid, contingit.n. altero mutante: verum eſſe alterum nihil motans. Quare ſecundũ accidẽs motus horũ eſt ſemp, neq; agentis, neq; patientis. Neq; omne qđ mouetur, & mouet, quia motus nõ eſt motus, neq; generationis generatio, nec oĩno mutationis mutatio. Cũ.n. omne qđ mouetur tripliciter moueatur. Aut in eo, q ſm accidẽs, aut in eo, quo pars aliqua, aut quo per ſe. Secundum accidens ſolũmodo contingit mutari mutatione, vt quæ ſanus ſit curtat, aut diſcat. Secundũ accidens autem mutationem ſuperius diuiſimos. Qm̃ ergo non ſubſtãtiæ, nec ad aliquid, nec alicuius cæterorũ, relinquitur ſm quale, & quantũ, & vbi, motum eſſe ſolũmodo. In vnoquoque.n. horũ eſt contrarietas. Motus ergo ſm quale eſt alteratio. Motus autẽ ſecundũ q̃tum cõi nomine caret. Sed aut augmentũ eſt, aut decrementũ. Qui aũt ſecũdum vbi, & ꝓprio, & cõi nomine caret, ſed loci mutatio dĩ. Eſt autem motus, aut ex contrario in contrariũ, aut ſimpliciter, aut ſic. Immobile aũt eſt, qđ oĩno impoſſibile eſt moueri, vt ſonus inuiſibilis, & qđ in multo tpe vix mouet, aut qđ tardè incipit, qđ dĩ grauiter moueri, & quod aptũ natũ eſt moueri, & poſſibile, nõ mouetur aũt tunc cũ aptũ natũ eſt, & vbi, & ſic.

De contrarietate motus ad quietem, & motuum, & quietum adinuicem. *Cap.* XLI.

IDem in lib. Prædicamentorum. Cumq; motus ſpecies ſint ſex, motui quidem cõmuni, cõtrarium eſt quies. Motibus autẽ particularibus quæ per ſingula ſunt, ſ. generationi corruptio, augmentationi diminutio, ſecundum locũ aũt mutationi ſecundũ locum quies videtur opponi, & fortè in contrarium locũ mutatio: vt ei quæ eſt ſuperius, ea quæ eſt inferius. Alterationi vero non videtur aliquid eſſe contrarium, niſi fortè ſecundum qualitatem quies, vel in contrarium qualitatis mutatio. Eſt.n. alteratio mutatio ſecundum qualitatem. Actor. Nota, q motus dupliciter conſiderari poteſt. Aut ſecundum, q eſt actus imperfectus cuiuſq; rei naturalis. Et eſt via deducens ſibi naturalia in eſſe, & ſic tranſcendens. Aut ſecundum, q eſt perfectio naturalis potentiæ, & ſic opponitur quieti contrariæ. Quippe generatio, & corruptio non ſunt propriè motus, ſed mutationes. Augmentum eſt ab imperfecto ad perfectum: diminutio vero econtra. Ariſtot. in 5. Phyſic. Non ſolum itaq; motus motui videtur eſſe cõtrarius, ſed & quies priuatio.n. eſt.n. ſimilis. Etiã quietes adinuicẽ contrariæ ſunt: magis autem motus motui contrarius eſt, q̃ quies. Quibuſcunq; autem non inſunt cõtraria, horum mutatio quidẽ eſt oppoſita, ſ. quæ eſt ex ipſo, ei quæ eſt in ipſum, motus aũt non eſt. Non ſolũ aũt in mutatione ſecundũ locũ, & ſecundũ naturam, & extra naturã ſunt, & motus, & quietes, ſed & generationes quædã violentæ ſunt, & non ordinatæ. Corruptiones quoq; quibus contrariæ ſunt, quæ ſecundum naturam ſunt. Augmenta quoque violenta ſunt: vt quæ velociter propter alimentum pubeſcentium, ſimiliter & decremẽta. In alteratione ſimiliter erit, aliæ quidem violentæ, aliæ vero naturales. Idẽ in lib. 8. Omnes ergo ex oppoſitis terminis contrarij ſunt. Alterationi paſſiones contrariæ. Augmento vero, & decremento magnitudo, vel paruitas contraria ſunt. Secundum locum eſt, qui eſt ſurſum ei, qui eſt deorſum, &c.

De generatione, & corruptione. *Cap.* XLII.

IDem in lib. 1. de generatione & corruptione. Vnã quidẽ ſemp contrarijs ſuppomẽdũ eſt eſſe materiã in tranſmutationibus, i. tria ſunt principia trãſmutationis, materia, ſ. & duo contraria, vnaq; eſt materia oĩum q̃ ad inuicẽ trãſmutantur. Et ſi ſubiectũ vnũ eſt, alteratio eſt. Generatio aũt, & corruptio qñ trãſmutatio ſit ex hoc in hoc totũ, i. qñ tota forma rei ſubſtãtialis trãſmutatur. Qñ igitur in ſubiecto eſt trãſmutatio, generatio, & corruptio eſt. Qñ vero in paſſionibus, & ſecundũ accidẽs alteratio: verumtñ generatio ſimplex, eſt in ſimpliciter ens. Et corruptio ſimplex, in ſimpliciter non ens, q ſ. ſunt ſecundũ formas ſubſtantiales. Quæcunq; vero non ſubſtantiã ſignificãt, ſed accidẽs, non dicuntur ſimpliciter, ſed ſecundũ quid generari: vt cũ ex non albo fit albũ, aut ex non bono bonũ. Et id quidẽ ex quo generatũ, i. quod generationi ſubijcit, poteſtate eſt ens, actu vero non ens. Vnius ergo rei corruptio eſt alterius generatio, & econtra. Quia, ſ. generatur quid in hoc, & diſſoluit in id. Et in quo terminatur corruptio ab eodẽ incipit generatio, quia circa inquietã, i. inceſſabilẽ & ꝑpetuã neceſſe eſt eſſe tranſmutationẽ, i. generationẽ, & corruptio-

corruptionẽ. Et ſubiectũ gñationis, & corruptionis trãſmutationũ ẽ in cõtraria. Sed qñ ſm q̃tum trãſmutatio fit, cõtrarietas eſt Augmentũ, & diminutio. Qñ ſm locũ, eſt ambulatio. Qñ aũt ſm paſſionẽ, & quale, alteratio. Qũ aũt totũ mutat᷑ nõ manẽte ſubiecto, vniuerſaliter eſt gñatio, & corruptio. Eſt aũt ile. i. materia maxime quidẽ propriẽ ſubiectũ gñationis, & corruptionis. Suſceptibile mõ ẽt aliquo, & alijs tranſmutationib. Idẽ in li. 2. Phyſi. Prima vero gñabilia, & corruptibilia ſunt quatuor elementa pp contrarietates. ſ. tãgibiles, vt ſunt graue, & leue, calidũ, & frigidũ, humidũ, & ſiccũ, lubricũ, & aridũ, durũ, & molle, aſperum, & leue, croſſum ſubtile. Impoſſibile eſt autem id in quo gñatum eſt aliquid, enunciari. i. prædicari de generato. Non. n. bene dr̃ ignis eſt aer, vel econtra. Sed verè dicitur anulus eſt aurum. Et quia non eſt huiuſmodi permutatio generatio, ſed alteratio, ſiue transfiguratio.

De eodem. *Cap.* *XLIII.*

IDem in Metha. 8. li. Inter eſſe, & non eſſe gñatio eſt, ita ꝙ illud qđ gñatur, ſemper eſt inter illud qđ eſt ens, & illud qđ non eſt ens. Addiſcens. n. & gñatum ſciens. Et hoc intẽdimus cũ dicimus, ꝙ ex addiſcente fit ſciens. Quædã aũt non reuertunt᷑ ad inuicẽ. ſ. quorum vnum eſt poſt alterum, vt ex puero fit vir, nõ econtra. Alia vero reuertunt᷑: quia corruptio vnius eſt gñatio alterius, vt ex aere fit aqua per corruptionẽ aeris. Idẽ in li. 2. Oĩa vero corrupta vadunt ad ea ex quib. ſunt Albertus. Gñatio autẽ conueniens ſm proportionem agẽtis materiæ. Calidum. n. & humidum mouentia in gñatione diuerſas accipiunt proportiones ad formas ſubſtantiales inducendas, & ex diuerſitate luminis deſcendentis a ſublimi de ſtellis, & ex diuerſitate materiæ, quæ. ſ. materia qñq; commixtionem tantummodo nata eſt ſuſcipere, & tunc gñantur mineralia. Qñq; vero commixtionem, & complexionem non in ad æqualem, ſed in qua dominatur ſuba terreſtris ac dura, & tũc generantur plantæ. Qñq; autem complexionem adducentem ad æquale, & tunc generantur animalia. Sic ẽt intelligitur, qđ dicit Ariſtotiles, ꝙ oĩs gñatio eſt ex conuenienti. Conueniens. n. ſupponit proportiones agentis, & materiæ ad formam q̃ inducitur. Et huius ſimile ponit Auicenna in actione ignis, qui cuidam materiæ non cõicat niſi calorem. Alicui vero calorem, & lumen. Et alicui calorem, & lumen, & ſpeciem. Secundum ꝙ magis, & minus apta eſt materia ſuſcipere impreſſiones, quæ ſunt ab igne.

De Mixtione. *Cap.* *XLIIII.*

ARiſto. li. 1. de Gene. & Corruptione. Mixtio eſt mixtibilium alteratorum vnio. Miſcibile vero eſt, quicquid bene determinabile ens actiuum, & paſſiuum, vt humidum. Non. n. omne omni miſcibile eſt, ſed oportet alterum mixtorum eſſe ſeparabile: vnde impoſſibile eſt paſſiones, & habitus miſceri reb. vt album corpori: quia paſſionum nulla eſt ſeparabilis ſm ſe. Sed neq; non tangentia ad inuicem contingit miſceri. Contingit aũt mixta qualiter. i. quodammodo eſſe, & alio modo non eſſe. Actu quidem, & ente alio generato ex ipſis, potentia vero adhuc alterutro eorum, quæ fuerant antequã miſcerent᷑, vt. ſ. aliud eſt a quatuor elementis actu: potentia tñ eſt illa. Ea vero, q̃ miſcent᷑ prius ex ſeparatu conueniunt. i. prius quidem ſeparata erant, & ſeparari rurſus pñt, oportet aũt mixta ſimiliũ partiũ eſſe, vnde ſi miſceat᷑ ordeum frumento nõ eſt mixtio, ſed cõpoſitio. Illa vero quorum eadem eſt materia, & actiua ſunt, & paſſiua ad inuicem. Sed ea quorum non eſt eadem materia faciunt entia impaſſibilia, & horum nõ eſt mixtio. Ideoq; nec medicina corporib. mixta eſt. Actiuorum ẽt, & paſſiuorum quæcunq; ſunt facile diuiſibilia. i. determinabilia. Multa quidem paucis, & magna paruis cõpoſita: nõ faciunt mixtionem, ſed dominantis augmentationem. Alterum. n. in dominans tranſmutatur. Ideoque gutta vini mille amphoris aquæ non miſcetur: quia ſpecies vini ſoluitur, & in aquam oĩno tranſmutatur. Quando vero potentijs adæquantur, tunc quidem alterutrum in dominans trãſmutatur: non aũt generatur alterum ſed medium cõe: deniq; parua paruis miſcentur: facilius enim ac citius inuicem tranſeunt. Ideoque, & bene determinabilia diuiſibilium ac paſſiuorum ſunt miſcibilia: quia faciliter diuiduntur in parua. Talia vero ſunt humida, vnde & humidum maxime miſcibile eſt omni corpori, ſi non ſit lubricum, ideſt viſcoſum.

De loci mutatione. *Cap.* *XLV.*

IDem in li. Phyſi. 8. Oĩum autem motuum loci mutatio prima eſt, oĩum etenim paſſionum principium eſt denſitas, & raritas. Graue ſiquidem, & leue, durum, & molle, calidum, & frigidum, denſitates quædam, & raritates eſſe vñr. Denſitas aũt, & raritas Congregatio, & diſgregatio ſm quas gñatio, & corruptio dr̃ ſubſtantiarum. Quæ vero congregantur neceſſe eſt ſm locum mutari. Diſgregatio namq;, & congregatio ſunt motus ſm locum. Sic. n. mouent concordia, & diſcordia: hoc quidem diſgregat: illud congregat. Præterea qm̃ mẽſura motuum eſt loci mutatio, neceſſe eſt ipſum eſſe primum, propriẽ quoq; moueri dr̃ ſolum, quod ſm locum mouetur, augmentum vero impoſſibile eſt eſſe, alteratione non præexiſtente. Non aũt quæreretur motus niſi locus aliquis eſſet ſm locum, pp hoc. n. & cœlum maximẽ in loco eſſe opinamur: quia ſemper in motu eſt. Eſt aũt qđ mouetur, aliud quidẽ per ſe ipſum, aliud ſm accidens. Etus autẽ, qđ ſm accidens. Alia contingentia ſunt moueri per ſe, vt partes corporis, & in naui clauus. Alia vero nunq̃ ſed ſemper ſm accidens, vt albedo, & ſciẽtia, hæc. n. ſuum tranſmutant locum: quia illud in quo ſunt trãſmutãt. Ipſumq; continent qñq; indiuiſum eſt, ſicut in toto dr̃, vt manus in corpore, qñq; vero diuiſus, vt in cado aqua. Manus. n. cum corpore mouetur, & aqua cum cado. Non aũt videbitur eſſe motus niſi ſit vacuum, plenum. n. impoſſibile eſt recipere: quia duo corpora non pñt ſil᷑ eſſe, teſtimoniũ autem de cinere faciunt: qui tantum aquæ recipit, quantum vacuum. Sed videtur dici vas vacuum vno quidem modo non plenum ſenſibili corpore ſcđm tactum, hmõi vero eſt, quod habet grauitatem, & leuitatem. Eſt autem denſum quidem graue, rarum autem leue. vacuum itaque ſimpliciter nihil eſt. Non. n. hẽt differẽtiam ſurſum. ſ. & deorſum ſm qđ vacuũ: p̃terea ſi vacuum eſt, æquè cito fert᷑ graue, & leue.

De loco quid ſit. *Cap.* *XLVI.*

IDem in lib. 3. Omne corpus eſt in loco, & habet aut grauitatem, aut leuitatem, & graue quidem in medio ſecundum naturam habet ferri, vt terra. Leue ſurſum. Idem in 4. lib. Quod aũt locus ſit aliquid in natura patet, quoniam ea, quæ ſunt, in loco ſunt. ſ. corpora, & quia fit ſecundum locum mutatio, & quia vno corpore ingrediente, & alio egrediẽte manet locus vnus, & idem. Item: quia habet aliquam potentiam ante determinatam, vt patet in mutationibus phyſicorum corporum, & ſimplicium. ſ. ignis, & terræ, & huiuſmodi, nam vnumquodq; fertur in locũ proprium non ſibi prohibitum, hoc quidem ſurſum, illud autem deorſum. Sunt enim hæ loci ſpecies. ſ. ſurſum deorſum, & reliquæ ſex diſtantiarum. Quæ quidem non ſolum quo ad nos poſitione differunt: ſed in natura ſunt determinata. Surſum enim eſt vbi fertur leue. Deorſum autem vbi graue. Idem oſtendunt etiam corpora Mathematica; quia cum non ſint in loco ſecundum poſitionem, tamen quantum ad nos, ideſt ad intellectum noſtrum habent dextrorſum, & ſiniſtrorſum. Item etiam aliqui vacuum aliquid eſſe confirmant, locum enim eſſe ponunt vacuum, vacuum enim locus erit priuatus corpore. Eſſe ergo, & locum præter corpora, & omne corpus ſenſibile eſſe in loco, per hoc aliquis concipiat. Habeat autem locus diſtantias tres, longitudinis, profunditatis, latitudinis, quibus determinatur omne corpus.

Quid ſit locus. *Cap.* *XLVII.*

IMpoſſibile aũt eſt corpus eſſe locum. In eodem. n. eſſent duo corpora. Sicut aũt omne corpus eſt in loco: ſic & in omni loco corpus. Sed neque minor neque maior locus eſt vnicuique. Et locus quidem alius cõis eſt in quo omnia corpora ſunt ſicut cęlum. Alius vero proprius in quo primo. ſ. corpus eſt. Si autem locus primum continens vnumquodq; corporum, terminus quidem eſt, vr̃ igitur forma, & ſpecies vniuſcuiuſq; locus eſſe quo determinatur magnitudo, & eius. ſ. magnitudinis materia, hæc enim. ſ. forma eſt vniuſcuiuſq; terminus. Sic ergo conſiderantibus. ſ. locũ in natura determinatis, locus vniuſcuiuſq; ſpecies eſſe vr̃. Materia vero vr̃ eſſe locus ſm quod vr̃ locus eſſe diſtantia magnitudinis. i. dimenſio. Eſt. n. æqualis magnitudini. Et eſt altera a magnitudine, contenta a ſpecie, & diffinita. i. determinata, hmõi autem materia eſt, & infinitum. Cumq; remouentur terminus. i. quantitas, & paſſiones. i. qualitates, & ſpecies. i. formæ ſubſtantiales, nihil relinquitur pręter materiam. Vnde & Plato locum, & materiã vnum & idem eſſe dicit in thymeo. At vero, ꝙ impoſſibile ſit horum quodlibet eſſe locum, facile eſt videre. Species. n. & materia non ſeparantur a re, locum aũt ſeparari contingit. Amplius quõ ferentur in locum ſuum, ſi locus eſſet materia vel ſpẽs. Impoſſibile. n. eſt id cuius. i. ad qđ non eſt motus neq; ſurſum neque deorſum, locum eſſe: præterea ſi vere forma aut materia locus eſt, erit locus in loco. Tranſmutantur. n. ſimul cum re, & mouentur & ſpẽs. ſ. forma, & infinitum. ſ. materia. Multis aũt modis dicitur aliquid eſſe in alio. Vno quidem modo ſicut digitus in manu, & oĩno pars in toto. Alio vero ſicut totum in partibus. Alio vero ſicut ſpecies in genere. Alio vero ſicut genus in ſpecie, vel pars ſpeciei. i. differentia in ſpecie ratione. i. diffinitione. Alio ſicut ſanitas in calidis, & frigidis, & oĩno ſpecies in materia. Alio ſicut in rege diſpoſitiones, quæ ſunt Græcorum, & oĩno motum in primo motiuo. Alio vero ſicut in optimo, & oĩno in fine, hoc eſt cuius cauſa fit, oĩno aũt & maxime ꝓprius modus eſt ſicut in vaſe, & oĩno in loco. Et qm̃ totum in partibus eſt, & econuerſo dicetur totũ in ſeipſo, qa. ſ. totũ & pars eiuſdẽ naturę ſunt. Sed illo mõ quo vinum eſt in vaſe, impoſſibile eſt aliquid eſſe in ſeipſo. Qđ aũt oppoſuit

Zeno, quia ſi locus eſt aliquod, in aliquo.ſ.vt in loco erit, facile eſt ſoluere: nihil enim phibet in aliquo quidẽ eſſe primo locũ, nõ tñ in illo ſicut in loco, ſed ſicut ſanitas in calidis eſt vt habitus, calor aũt in corpore vt paſſio, quare nõ neceſſe eſt in infinitũ abire: dignũ eſt ergo locum eſſe, & primo quidẽ continere locatũ, & nihil rei eſſe, nec maiorẽ, nec minorẽ eſſe, nec deficere a, vnicuiq; ſeparabilẽ eſſe, ſurſum, & deorſum habere, & vnũqdq; corpus natura ferri ſurſũ, vel deorſũ, & in locis ppriis manere.

Adhuc de eodem. Cap. XLVIII.

Ex his ergo patet quid ſit locus: fere aũt quatuor ſunt, quorũ vnũ aliquid neceſſe eſt eſſe locũ.ſ.aut formã, aut materiã aut ſpaciũ aliqđ in medio extremorũ, aut extrema. Forma quidẽ videtur eſſe propter id quod continet. In eodem enim ſunt extrema continentis, & contenti. Sunt quidam vtraq; termini, ſed nõ eiuſdẽ. Nã ſpecies qdẽ rei.ſ contẽtæ. Locus aũt continentis corporis.ſ.a cõtẽto diuiſus. Materia vero eſſe vr, qa in alteratione manẽte materia ſit trãſmutatio. Sic, & in loci mutatione, manẽte loco, pterea in trãſmutatione elementorũ, qđ erat aer, hic nuoquã aqua eſt, ſed materia, vt pdictũ eſt, nec diuiſa eſt a re, nec cõtinet rẽ, locus aũt vtrũq;. Ex eo aũt q remanente cõtinẽte mouetr cõtẽtũ & diuiſum, vt ex vaſe aqua, vr locus eſſe ſpaciũ mediũ receptũ inter partes ſuperficiei cõtinentis. Quòd aũt vnus & idẽ locus intrãſmutatus recipiat diuerſa corpora ſm ſucceſſionẽ, nõ vr poſſibile, niſi locus ſi vltimũ cõtinẽs cũ ſpatio intercepto ſupra qđ ſuccedũt corpora, hoc aũt nõ eſt.ſ.q ſpaciũ totũ intra terminũ cõtinẽtia ſit locus vel aliquid loci. Si.n. totus dimenſio imaginata eſſet locus. Infiniti eſſent loci in vno loco. Et vtriq; loci aliut locus. Et multi loci ſimul erũt, qđ.ſ.eſt impoſe. Si ergo nihil horũ triũ locus eſt, neceſſe eſt eſſe quartũ.ſ. terminũ corporis cõtinẽtis, dico aũt cõtentũ corpus qđ mouetr ſm locũ.

De modis eſſendi in loco. Cap. XLIX.

Alia quidem ſunt in loco ſm potentiã. Alia vero ſm actũ. Nam partes continui cum ſit vnum ea eis ſm potentiã in loco ſunt. Separatæ vero ſm actũ. Itẽ qdam in loco ſunt p ſe, vt oẽ corpus ſm locũ mobile, vel ſm augmentũ. Alia vero per accidens, vt aĩa & cœlum. Non.n.cœlum alicubi totum eſt, nec in loco quodã: quia nullum corpus ipſum continet ſub quo moueatur. Sed partes eius qdã in loco quodam ſunt, oẽs aũt in eo, qđ circulariter: continet.n. alia aliã: vnde circulariter ſolũ mouetr, quod ſurſum eſt. Oẽ nanq;.ſ. vniuerſum non eſt alicubi, nec extra ipſum aliquid eſt. Et extra oẽ, & totum nihil eſt. Ideo omnia in cęlo ſunt, quia cœlum eſt: quod oẽ eſt.ſ.q̃tum ad continentiã oĩm corporũ. Eſt.n. quiddam vltimum & tangens mobile: terminuſq; corporis quieſcens. Terra nanq; in aqua eſt: & hæc in aere: hæc autẽ in æthere. & hæc in cœlo. Cœlum aũt non amplius eſt in alio. Non itaq; locum neceſſe eſt eſſe ſpacium aliqđ corporeum, nec puncti eſſe locum. Et eſt locus alicubi.ſ.in aliquo: non ſicut in loco: ſed ſicut terminus infinito. Non enim omne quod eſt: in loco eſt. Sed corpus mobile ſecũdum locum.

De localium motuum diuerſitate. Cap. L.

Idem in lib. 1. de Cœlo, & mundo. Oĩa vero corpora naturalia, & magnitudines mouentur motu locali per ſe: quia natura eſt principium motus in eis. diuerſitas aũt motuum eſt ſm modum diuerſitatis locorum, quæ ſurſum eſt & deorſum &c. Oĩs aũt motus, qui ſit in loco, aut eſt æqualis, aut circularis, aut ex vtriſq; compoſitus. hi.n.duo motus oñ ſimplices ſunt. Nam & corpora quidem ſimplicia ſunt iſta duo longum & circulare. Motus circularis eſt ille, qui eſt ſuper mediũ. Aequalis vero cuius terminus eſt ſurſum, & deorſum. oĩs ergo motus ſimplr aut eſt a medio, aut ad mediũ, aut ſup mediũ Corpus ſimplex neceſſario eſt, quod mouetur natura ſua motu circulari. Poſſibile eſt ẽt vt moueantur quædã corpora motu accidentali, qui eſt contrarius naturali. Motus ſurſum aſcendens, igni quidem naturalis eſt, terræ vero accidentalis. Motus aũt deſcendens deorſum terræ naturalis, & igni accidentalis: ponamus ergo graue deſcẽdens ad mediũ, & leue aſcendens a medio. oẽ quidẽ corpus incedens ſurſum, aut deorſum, grauitatem procul dubio habet, aut leuitatẽ. Non eſt ergo corpori rotundo grauitas, aut leuitas: quia nõ eſt poſſibile, vt moueatur a medio, vel ad mediũ motu accidentali, vel motu naturali. Corpus ergo primũ mobile qđ mouetr circulariter, non hẽt grauitatẽ aut leuitatẽ. Dico aũt q corpora q̃ æqualia ſunt in magnitudine mouentr, & mutantr æqualiter in vno tpe. Et corpus minus mouetr motu maiore in illo tempore: vbi eſt aũt motus glebæ vnius, illic eſt motus totius terrę, & vbi motus ſcintillæ, ibi & totius ignis. Oĩa denique elemẽta ad locũ a quo recedũt violẽter, accedũt naturaliter. Et ad locum in quo ſtat corpus ſine violẽtia, vadit rurſũ ſine violẽtia, & econtra. Oẽ autem quod mouetur, alteratur de aliquo in aliquid.

De alteratione ſecundum quid habeat fieri large, vel propriè. Cap. LI.

Idẽ in li. 3. Res aũt oẽs alterabiles alterantur ad rem ſibi conuenientẽ nõ ad alterã. Sicut augmentabile nõ ad ſanitatẽ alterabitur, ſed ad magnitudinem. Aliæ namq; ſunt res, q̃ alterãtur per qualitatem. Aliæ per quantitatẽ. Et aliæ quæ per locum.ſ. largè ſumpto vocabulo alterationis. Idem in 7. Phyſicorũ. Quæ autem alterantur, oĩa a ſenſibilibus alterãtur, proprie.ſ.& in formis quidẽ ac figuris & habitudinibus & horũ remotionibus, & acceptionibus vr alteratio fieri. Nõ autem ſic eſt. Sed ſũt hæc cũ quædã alterantr, denſata.n. vel rarefacta materia, aut cum calida ſit aut frigida, nõ eſt alteratio. Nã illud ex quo eſt forma ſtatuæ nõ dicimus formam, nec illud ex quo eſt figura pyramidis aut lecti, ſed denominamus hoc quidẽ æneũ, illud aũt cereum, hoc autem ligneum. Quod aũt alteratum eſt dicimus humidum eſſe, vel calidũ. Aut forte dicentes æquiuocè paſſioni materiã. præterea inconueniens, & ridiculum eſt dicere perfectionẽ domus eſſe alterationẽ. Et domũ coopertam eſſe alterã. Alteratio ergo non eſt in formis, & figuris. Sed neq; ex habitibus fit: habitus.n.ſũt virtutes, & malitiæ: virtus aũt oĩs, & malitia ſũt ad aliquid.ſ.tã corporis, q̃ animæ. Corporis quidẽ vt ſanitas calidorũ, & frigidorũ menſuratio quædam eſt. Similiter pulchritudo, & macies ad aliquid ſunt. Sũt.n. diſpoſitiones quædã perfecti ad optimum.ſ. actũ, dico aũt pfecti eſſe qđ ſanat.i.ſanatiuũ eſt, & diſpoſitiũ ſm vel circa naturam. Qm̃ ergo hmõi virtutes & malitiæ ſunt ad aliquid: quæ autem ad aliquid ſunt neq; generationes ſunt, neque ipſorum eſt generatio, nec alteratio, oĩno patet quod nõ eſt alteratio circa hmõi habitus.ſ.corporis. Virtus.n.corporis hæc vocatur bona eius diſpoſitio: malitia vera contrarium.

Adhuc de eodem. Cap. LII.

Sed neq; circa virtutes & malitias animæ eſt alteratio. Virtus.n.quædam perfectio eſt.ſ.intellectus practici. Nã & vnumquodq; tunc maximè perfectum eſt, cum contingit propriæ virtuti: & tunc eſt maximè ſecundum naturam ſicut circulus cum maximè ſit circulus.i.perfectus. Malitia vero eſt corruptio virtutis & remotio: quare ſecundum virtutem non fit alteratio: quia nihil cum perficitur alteratur: vt ſupra oſtenſum eſt. Eadem ratione, neq; ſecundum malitiam quam.ſ.omnis alteratio ſit inter oppoſita. Quare cum virtus & malitia ſint oppoſita: ſi virtus non habetur per alterationem, nec malitia. Neq; ergo virtutis, neq; malitię eſt alteratio. Sed huius acceptio, & huius remotio ſit cum quiddam alteratur.ſ.præcedens, circa quod habent eſſe. Quod autem alteratur aliquid horum.ſ.præcedentium ad virtutem manifeſtum eſt. virtus.n.aut impaſſibilitas quædam eſt aut paſſibilis eſt. Sic malitia, aut paſſibilis eſt, aut paſſio virtuti contraria. Nam virtus moralis & malitia conſiſtunt circa delectationes & triſtitias: Virtus.ſ.cum homo patitur, & non deducitur. Malitia vero cum patitur & deducitur: ſiue ſecundum actũ, ſiue per memoriam: aut ſpecie.i.ſiue delectationes & triſtitiæ ſint præſentes & ſenſibiles: ſiue præteritæ recolantur per memoriam: ſiue futuræ concipiantur per ſpem. Igitur & ſi ſecundò habitus dictos non fit alteratio, conſequuntur tñ alterationibus prioribus. Sed neque in intellectiua parte aĩæ.i.intellectu ſpeculatiuo eſt alteratio, ſed generatio ſuorum habituum. Scientia enim maximè ad aliquid dr, & nullũ ad aliqd alteratur, vt ſupra dictũ eſt. Idẽ etiã in ſcientia patet cõplexa, quia non inducitur per motũ creſcentẽ in fieri. Inducitr enim vniuerſalis ſciẽtia ſacta inductione, & completa per experientiã in particularibus. Et ita nõ eſt inducta p motũ. ſed poſt motũ. Neq; igitr actus ſciẽtię generatio eſt.i.ipſa nõ eſt habita per motũ, niſi ſicut viſio alteratur vel tactus p alterationes pcedentes, ſm aũt nullũ tale fit alteratio: pterea ſciẽtiæ acceptio nõ eſt generatio neq; alteratio, quia per quietẽ & priuationem motus inducimr. Nã in quieſcẽdo, & ſedendo fit aĩa prudens. Sicut neq; dũ enim dormiẽs ſurgit aliquis, aut ebrius pauſat, aut infirmos ordinatr, fit ſciẽs, qui prius quidẽ nõ poterat vti ſcientia, neq; ſm ſcientiã agere. Sed mutata pturbatione, & in ſtatum veniẽte intellectu: ineſt potẽtia ad ſcientiæ congruitatem. Turbationis enim quies: quædam eſt ſcientiæ reſtitutio: præterea infantes pp multũ motũ in iouẽtute nõ pñt intelligere, ſcire, vel iudicare, ſicut pbyteri, i. ſeniores, aut philoſophi. In quorũ pauſatione fit & qes motuũ. Non itaq; p motũ introducimr ſcientia, q̃ p motũ phibetr, non ergo ſm eã alteramur. Ergo qm̃ alteratio, q̃ eſt motus ſm qualitatẽ, vt dictũ eſt: nõ fit ſecũdm formã & figurã, q.ſ.ſunt quarta ſpecies qualitatis, neq; ſm habitum & diſpoſitionem, q̃ ſunt prima ſpecies, in quibus tñ fieri vr, vt ſupra dictum eſt, ſi in aliis deberet fieri. Manifeſtum eſt.n q ſolum fiat in ſenſibilibus, vt.ſ.in paſſione, & paſſibili qualitate quæ eſt tertia ſpecies. Et in ſenſibili parte animæ: in alio autem nullo niſi ſecundum accidens.

De quinque quæ exiguntur in vera alteratione. Cap. LIII.

ALbertus. Quinque aũt exiguntur ad hoc, ꝙ ſit vera alteratio in aliquo: quorum primum eſt, ꝙ qualitates inter quas eſt alteratio, ſint contrariæ actiuè, & paſſiuè ad inuicem vel in ſe, vel in ſuis cauſis. Sicut album & nigrum, dulce, & amarum. Secundum eſt, quòd illæ qualitates habeant medium, vel ſm intenſionem, vel remiſſionem, vel ſimpliciter ſm quem modum ſumitur medium ab Ariſt. in Phyſi. vbi dicit, ꝙ medium eſt, in qđ venit primum mutans, q̃ in extremum. Tertium eſt, ꝙ actio, & paſſio qualitatum contrariarum, inter quas eſt alteratio magis facta. i. intenſa, abijciat id quod alteratur a ſua ſubſtantia. Sicut calidum remouet aquam a ſubſtantia aquæ, hoc eſt qualitate eſſentiali cum hoc ipſam aquam diminuendo. Quartum eſt, ꝙ id qđ alteratur. ſ. ſubiectum qualitatum contrariarum, ſit quantum, & diuiſibile. Quintum eſt, ꝙ illę qualitates inter quas eſt alteratio, ſint in ſubiecto illo ſecundum quod eſt quantum, & diuiſibile per accidens diuiſione ipſius. Et ex his patet ꝙ inter priuationem & habitum non eſt vere alteratio Phyſica. Siſr patet, ꝙ in aĩa nulla eſt alteratio Phyſica: vnde ꝙ dicit philoſophus ibi eſſe alterationem intelligitur de alteratione ſm quid, quæ diffinitur in genere in 2. lib. de Generatione, & Corruptione. ſ. ꝙ alteratio eſt, qñ ſubiecto eodem manente numero, mutatio eſt in ſuis paſſionib. i. qualitatibus. Quòd diſtinguit philoſophus dicens, ꝙ mutatio, q̃ eſt de ignorantia in ſcientiam. i. de priuatione in habitũ, & de nõ ſciente in ſcientẽ, eſt alteratio ſimpliciter. Intelligiť de alteratione ſm diffinitionẽ ſui gñis, & non de alteratione Phyſica. Quòd vero dicit, qñ habens habitum mutať ad actũ, ſicut ſciens in habitu ſentit in actu, nõ eſt alteratio ſimpliciter, vel alterũ genus alterationis: pro tãto dicit hoc: quia qñ ſciens conſiderat nõ mutatur in alium habitum, vel formã, qđ exigiť ad alterationem in genere. Sed potius confirmat, & ſaluat eundẽ habitũ p frequentẽ actum.

De augmento, & diminutione. Cap. LIIII.

ARiſtoteles in lib. de Gene. & Corruptione. Alteratio ergo nõ eſt ſm locum tranſmutatio: quia alteratio eſt, qñ manente ſubiecto ſenſato tranſmutatur in eius paſſionibus aut contrarijs aut medijs. Augmentatio aũt eſt exiſtentis magnitudinis additamentum, diminutio vero minoramentum. Ideoq; magnitudinem oportet habere, quod augeat: qđ quidem alteratur non ex neceſſitate locum tranſmutat, neq; quod generatur. Quod aũt augmẽtatur, & diminuitur tranſmutat locum. Sed alio modo, q̃ illud, qđ fertur. Quod enim fertur vniuerſum mutat locum, ideſt ſm ſe totum, & partes: quod aũt augmentatur ſm partes ſolũ, hoc. n. toto manente, partes tranſmutantur ſm locum. Cæterum cum generatur aliquid ſimpliciter, aut corrumpitur, non manet ſubiectum. Cum autem alteratur, vel augetur manet idem. Sed in alteratione paſſio, vel in augmentatione magnitudo nõ manet eadem. Idem in libro de Cęlo, & mũdo ſecundo, Dico autem, ꝙ ſurſum eſt principium lõgitudinis, dextra latitudinis, ante profunditatis: non. n. nõatur principium, niſi unde incipit motus in primis corporibus: principium namq; augmenti eſt ſurſum, principium motus localis dextrum, principium vero motus ſenſibilis ante. Non. n. ſignificamus per ante niſi vbi ſunt ſenſus. Et ſurſum quidem, & deorſum ſunt omnibus ſpirantibus ex animalibus, & plantis. Dextra vero, & ſiniſtra non eſt in aliqua plantarum. Item dico, quòd ſurſum eſt, vbi eſt principium motus, dextra eſt locus exitus motus in alio. Ante vero locus finis motus.

De Mouente, & moto. Cap. LV.

IDem in 7. lib. Phyſi. Omne, quod mouetur, ab aliquo moueri neceſſe eſt. Si ergo in ſeipſo non hẽt principium motus ab altero mouetur, qđ quidem a ſeipſo nullo modo pauſabit. Si autem quod mouetur, ab altero mouetur, ipſum aũt mouẽs ẽt mouetur, & mouens igitur ab alio mouetur, quod & iterum ab altero mouetur. Neq; in infinitum abibit, ſed ſtabit alicubi. Et erit aliquid qđ primum erit cã motus. Idem in 8. Eorũ autẽ q̃ per ſe mouenť, alia quidem mouenť aut a ſeipſis, aut ab alio, & alia quidem natura, alia vero violentia, & extra naturam. Quæcunq; a ſeipſis mouentur, natura mouentur, alia extra naturam. Ex natura, vt ignis ſurſum, & terra deorſum: quia apta nata ſunt ibi eſſe. Extra vero, vt ignis deorſum, & terra ſurſum. Leuia. n. & grauia in oppoſita loca mouentur violentia. In propria vero natura leue quidẽ ſurſum, graue natura deorſum: non tñ a ſeipſis. Aĩalium. n. hoc eſt, & aĩatorum proprium. Impoſſibile eſt aũt in infinitum abire mouens, & motum. Quod enim mouetur, non neceſſe eſt mouere, ſed quod mouet, ẽt moueri neceſſe eſt. Excepto primo mouente, quod manifeſtum eſt eſſe immobile. Omne. n. quod mouetur, neceſſe eſt eſſe continuum, & diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Siquidem neceſſe eſt ſemper motum, & continuum eſſe. Quare neceſſe eſt eſſe aliquod vnum, & perpetuum primum mouens, & nullam hñs magnitudinẽ. Si. n. hẽt, aut finita eſt, aut infinita. Sed infinitam non contingit eſſe magnitudinem, qđ aũt finitum eſt: impoſſibile eſt infinitam potentiam hẽre. Impoſſibile quoq; a finito moueri aliquid ſm infinitum tpš. Si ergo primum mouẽs perpetuum mouet motum, & infinito tpe, patet, ꝙ indiuiſibile eſt, & impartibile, nullamq; hñs magnitudinem, ipſumq; motũ quẽ primũ mouẽs mouet, eſſe vnũ, & eundẽ, & primũ, & continuũ. Mouet aũt, & quieſcit quodãmodo ſphera, eundem. n. obtinet locum.

Quòd in omni ſpecie motus inter mouentem, & motum nihil eſt medium. Cap. LVI.

IDem in lib. 7. Phyſi. In omni autem mouente, & quod mouetur: quia nihil ipſorum mediũ eſt. Triplici ergo exiſtente motu. ſ. ſecundum locum, ſcđm quantitatem, & ſecundum qualitatem, primò de loci mutatione dicendum, hic eſt. n. primus motuũ. Omne ergo, quod fertur: aut a ſeipſo mouetur: aut ab altero. Si a ſeipſo: manifeſtum eſt: quia ſiľ mouens, & quod mouetur erit, & nullum ipſius medium. Motus autem ab altero quatuor ſunt. ſ. pulſio, tractio, vectio, vertigo. Oẽs namq; alios in hos neceſſarium eſt contingere. Pulſio eſt a ſeipſo, vel ab alio ad aliud motus. Tractus autẽ eſt motus ab alio ad ipſum, aut ad aliud. Pulſionis, quidem alia eſt impulſio, alia expulſio. Impulſio eſt cum mouens ei, quod eſt motum non deficit. Expulſio vero cum expellens deficit. Vectio autem in tribus motibus erit. Quod. n. vehitur non ſcđm accidens: in eo. ſ. quod eſt in eo, vel ſuper id quod mouetur. Vehẽs autem mouetur aut per pulſum aut per tractum, aut vertigine uictum tractum eſt cum ad ipſum aut alterum velocior ſit motus. Trahens nõ ſeparatum ab eo, quod trahitur, nam & ad ipſum eſt tractio, & ad alterum. Reliqui autem tractus ijdem ſpecie in hos reducuntur, vt inſpiratio, expiratio. Expulſio eſt quæcunq; corporum emiſſiua ſunt, aut receptiua, vt ſpeculatio, & radiatio, & oẽs motus, qui eſt ſcđm locum congregatio, & diſgregatio. Vertigo autem componitur ex tractu, & pulſione, hoc quidem. n. pellit mouens, illud autem trahit. Proiectio autem eſt, qñ velocior motus ſit eo, quod ſcđm naturã fertur fortiori facta impulſione, & vſq; ad hoc quod accidit ferri, quouſq; fortior ſit motus eius, qđ ferť. Manifeſtum eſt igitur, & quod mouetur, & mouens ſimul, & nullum ipſius medium eſſe. Sed neq; alterati, & alterantis vllum eſt medium. In omnibus. n. accidit ſiľ eſſe alterans vltimum, & primum, quod alteratur. Quale namq; alteratur in eo, quod ſenſibile eſt. Senſibilia vero, ideſt ſenſibiles qualitates ſunt quibus ab inuicem corpora differunt, vt grauitas leuitas, durities mollities, ſonus non ſonus, albedo nigredo, dulcedo amaritudo, humiditas ſiccitas, denſitas raritas, & horum media. Similiter & alia, quæ ſub ſenſu ſunt, vt calor & frigus, lenitas aſperitas, hæc enim ſunt paſſiones ſubſtantiæ qualitatis. Similiter autem & animata corporum, & inanimata, & animatorum quęcunque partim inanimata ſunt. ſ. vt plantæ. Et ipſi quidem ſenſus alterantur, patiuntur enim: actus. n. ipſorum motus eſt per corpus patiente aliquid ſenſu, & ſm quæcunq; quidem alterantur inanimata, ſm hæc oĩa, & animata, non autem econuerſo. Non. n. alterantur inanimata ſm ſenſus, nihilq; prohibet in animatis alterationẽ latere, cum alterantur. ſ. in anima: quia non ſm ſenſum accidit hmõi alteratio. Ex his ergo patet, ꝙ patiens, & paſſio ſunt ſiľ, & horum nullũ eſt medium. Oculo. n. contiguus eſt aer, & aeri coniugatur corpus, ſcilicet coloratum. Superficies in qua eſt color terminatur ad lumen. Lumen autem. i. aer lucidus ad viſum. Similiter autem, & in cæteris ſenſibus, & etiam in animatis, ſimiliter, & in ſenſibilibus. Similiter & quod augetur, & augens ſimul ſunt: & decrementum ſimiliter ſe habet. Decrementi enim cauſa ablatio quædam eſt. Manifeſtum eſt autem, quòd mouentis primi, & vltimi, quod mouetur. i. inter ipſum mouens, & motũ nullũ eſt medium.

Quòd motus, & quies menſurantur in tẽpore. Cap. LVII.

IDem in li. 6. Neceſſe eſt autem & tempus eſſe continuũ, & omnem motum diuidi ſecundum tempus. Et eaſdem eſſe diuiſiones temporis, & motus: Et ipſius moueri, ad quod mouetur, & in quo mouetur. At non omnium ſimiliter in quibus eſt motus, ſed quanti quidem ſecundum ſe, qualis autem ſecundum accidens. In ſola enim mutatione, quæ eſt ſecundum qualitatem contingit indiuiſibile eſſe per ſe. Eſt autem in tempore aliquid indiuiſibile, quod dicimus eſſe ipſum nunc. Si enim diuiſibile eſt, erit aliquid quod factum eſt in futuro, & aliquid futuri in eo, quod factum eſt. Secundum enim quod diuideiur determinat præteritũ, & futurum tps, & in ipſo quidem nunc eſt motum, & mutatum. Moueri aũt impoſſibile. Manifeſtum eſt enim, ꝙ in ipſo quidẽ nunc, nihil mouetur: alioquin contingeret, & velocius, & tardius moueri, ſimiliter nec eo contingit quieſcere. Quieſcere enim dicimus, quod ſimiliter ſe habet, & ipſum & partes, nunc & prius: in ipſo vero nunc non eſt prius, quare neque quieſcere. Neceſſe eſt igitur, & moueri, quod mouetur in tempore, & quieſcere quieſcens.

ſcens. Impartibile autem non contingit moueri niſi ſecundum accidens, & partem totius motus. Motus autem diuiſibilis eſt dupliciter. Vno quidem modo tempore. Alio vero ſecūdum motus partium illius, quod mouetur. Impoſſibile eſt autem in infinito tempore finitum moueri. Et infinitum ex finitis eſſe.

Quid ſit tempus. Cap. LVIII.

IDem in lib. 4. Phyſi. Tempus quidam totius. ſ. reuolutionis cęli motum eſſe dixerunt. Alij vero ipſam Spheram: quia in tpe ſunt oīa, & in totius Sphera. Verum tp̄s eſt numerus motus ſm prius, & poſterius. Tp̄s ergo non eſt motus, ſed id ſm qđ hēt numerari motus. Eſt quidem numerus dupliciter, eſt namq; qđ numeramus, & numerabile dicimus, & quo numerus: differunt aūt hæc ſicut motus, & tp̄s. Eſt. n. numerus vnus, & idem qui eſt numerus centum equorum, & qui centum boſum. Quorum vero numerus eſt: altera ſunt, vt equi ab boſbus. Tp̄s aūt eſt, qđ numeramus, & non quo numeramus, menſuratq; motum: ſimul & eſſe motus. Et hoc eſt ipſi motui eſſe in tpe menſurari tpe, & menſurari ipſū eſſe ipſius. In tpe. n. eſſe duplex eſt accipere. ſ. eſſe, qū tp̄s eſt, & eſſe ſub tpe, ſicut quædam in loco, vel in numero eſſe dicimus: qa ſub loco, vel numero continentur. Eſſe. n. in numero, eſt eſſe quendam numerum rei. Et menſurari eſſe ipſius numero in quo eſt. Manifeſtum eſt. n. ꝙ in tpe eſſe non eſt eſſe qū tp̄s eſt. Sicut nec eſſe in motu, vel loco, qū motus, vel locus eſt. Si. n. ſic eſſet, oīs res eſſet in qualibet. Neceſſe eſt itaq; oīa quæ ſunt in tpe: contineri ſub tpe, & aliquid ſub tpe pati: ſicut dicere conſueuimus: quia calefacit tp̄s, & ſeneſcunt oīa ſub tpe, & obliuiſcitur ꝑꝑ tp̄s: ſed nō didicit neq; nouum factum erit neq; bonum. Eſt enim corruptionis cauſa per ſe, quia numerus motus eſt, motus autem diſtare facit, quod eſt, quare patet, ꝙ quæ ſemper ſunt, non ſunt in tēpore. Non enim eorum eſſe menſuratur ſub tpe, cuius ſignum eſt: quia nihil patiuntur a tpe. Q̄m aūt tp̄s eſt menſuratio motus, erit & quietis metrum, & ſm accidens. i. ſm poſterius, oīs. n. quies in tpe eſt. Non. n. ſicut quod eſt, neceſſe eſt moueri, ſic & in tpe: quia tp̄s eſt motus numerus. In numero autem motus contingit eſſe, & quieſcens. Non enim omne immobile quieſcit, ſed aptum natum moueri priuatum autem motu. Eſt itaq; tp̄s motus, & quietis menſuratio. Sed oīno menſura eſt motus per ſe, aliorum autē ſm accidens. Ergo quorum eſſe menſurat, his oībus inerit eſſe in quiete, & motu. Quæcunque ergo corruptibilia, & generabilia ſunt, & oīno aliqn̄ quidem ſunt, aliqn̄ non: neceſſe eſt eſſe in tpe. Eſt. n. tp̄s quoddam plus, quod excellit eſſe ipſorum, & menſurat ſubſtantiam. Quorumcunq; autem contrarium non ſemper eſt, hoc quidem pōt eſſe, & non eſſe, & ipſorum generatio, & corruptio eſt. In tpe quidem oīa ſunt, & corrumpuntur. Mutatio tamen magis deſtructiua eſt per ſe, & corruptionis cauſa, generationis autem, & ipſius eſſe ſecundum accidens, huius ſignum eſt: quia nihil fit. i. generatur niſi moueatur quodammodo ipſum, & agat. Corrumpitur autem, & cum nihil moueatur, hanc quidem corruptionem non facit tempus, ſed accidit in tpe fieri, vel ſub tpe. Tp̄s itaq; determinat motū, cū ſit ipſius numerꝰ, vt dc̄m̄ eſt.

Qualiter tempus ab Ariſt. dicatur eſſe numerus. Cap. LIX.

ALber. Verum ſi tempus eſt numerus: videtur ſequi, ꝙ ei conueniant numeri paſſiones, vt par vel impar abundans perfectus, vel diminutus: præterea, ſi eſt numerus videtur eſſe binarius, aut ternarius, aut aliquis aliorum. Cæterum in numero eſt aliquorum aggregatio, in tempore vero non. In tēpore quippe nihil manet ſecundum eſſe. Ideoque nihil aggregatur in eo, ſecundū eſſe. Sed neq; ſeruari contingit ſubſtantiam: quia nihil eſt in eo pro ſubſtantia niſi nunc. Non eſt ergo numerus, vt vr̄ aliquo modo. Nos aūt dicimus, ꝙ aliquis numerus eſt numerans, & hic eſt permanēs: quo. ſ. multa numerari pn̄t, vt denarius, & duodenarius. Et eſt numerus numeratus, i. res ipſe quæ numerantur. Et hoc dupliciter. Nam ſm potentiam dr̄ proprie numerabile, ſm actum vero res in actu numeratę Numerus quoq; numeratus dupliciter dr̄ numeratus. Vno modo. ſ. a cā numeri, hoc aūt a cā quæ numerū eſſe facit. Et ſcđm hoc tp̄s numeratur a motu: quia prius, & poſterius in tpe, cauſantur a priori, & poſteriori, quæ ſunt in motu. Alio modo a partibus ſuis, & a ſubā ſua: ſi hēteam, & ſm hoc tp̄s numeratur. Numeratur. n. a priori, & poſteriori in tpe, vt a partibus, & a nunc iterato ſcđm eſſe, eadem tn̄ ſubſtātia manente numeratum ē, vt a ſubſtantia. Alio quoq; modo conſideratr̄ numerus, qui eſt tp̄s. ſ. vt eſt menſura reddens q̄titatem motus, & ſic tp̄s eſt numerus numerans motū. Certificatr̄. n. primo quantitas tp̄is ex numero partium ſuarum ac ſubſtantiæ ſuæ, & hæc certificata certificat quantitatem motus, & hoc eſt, quod dicit philoſophus, ꝙ tp̄s eſt numerus minimus. ſ. duo, hic. n. eſt minimus numeri numerati. Minimus autem numeri numerantis eſt binarius. Tp̄s itaq; numerat vel menſurat motū eo modo quo duo multotiens accepta explicāt partes alicuius quanti diuerſas per partem numerū: vnde tp̄s non multiplicat numerū vltra duo, ſ. prius, & poſterius. Illaq; multociens accipiuntur ſm partes ipſius motus in totā q̄titatē motus: licēt. n. ſit numerus numeratus: iō vlterius motum numerare pōt: quia numerata in ipſo rationē hīt menſuræ, & non numeratorū tm̄modo, ſicut videmus in aliarū menſurarū numero. Duobus. n. modijs numeratur aceruus tritici. Et duabus lagenis dolium vini. Ex hoc patet etiam, ꝙ motus non poteſt eſſe numerus temporis, licēt ipſe ſit cauſa temporis, quia non eſt intranea, ſed efficiens cauſa. Præterea in motu non eſt idem iteratum manens in ſubſtantia, vel in eſſe. Sed nunc accipiendum eſt de tempore. Sed bene idem permanens in ſubſtantia eſt, & loco mutans in numero iterato.

Qualiter conueniant ei paſſiones numeri. Cap. LX.

DIcimus itaq; ꝙ paſſiones numeri, vt par & impar ſequunt̄ numerū numerantem per ſe, numerum vero numeratum per accidens. Et hoc modo tp̄s eſt numerus par: quia (ſicut philoſophus dicit) tp̄s eſt minimus numerus. Minimus aūt numerus eſt par. Si qs aūt obijciat, ꝙ dicit philoſophus, par & impar non eſſe paſſionis tp̄is: neq; velox, & tardū. Dicimus ꝙ hoc eſt verū ꝓprie loquendo. Propria. n. paſſio eſt q̄ ſequit̄ ſubiectū vr̄ de neceſſitate: ac ꝑ ſe, & ſm qđ ipm̄: vt patet in libro poſter. Vr̄ inq̄: q̄ a vbiq; ac ſemp. De neceſſitate: q̄a ſubſtāntialiter ꝑ ſe, videlicet in ſcđo modo dicendi ꝑ ſe: quia ſubiectū cadit in paſſionis diffinitionē: Deniq; ſm qđ ipm̄: quia non grā ſuperioris vel inferioris, vel accidentis: ſed grā ſuiipſius. Et ſm hoc dicimus: ꝙ par accidit numero tp̄is. Itaq; numerus quidē numerans eſt ſpēs quantitatis. Sed ex prædictis habitum eſt: ꝙ tp̄s eſt numerus numeratus. Nec eſt in gn̄e numeri niſi ꝑ accidens Et ita ꝑ conſequens eſt ēt in ſpē per accidēs. Eſt. n. duo: vt dictum eſt. Si aūt obijcitur: ꝙ in numero eſt aggregatio: & non in tpe: dicimus ꝙ immo in tpe eſt aggregatio ipſius nunc. Ita ꝙ aggregatio dr̄ iteratio. Iteratur autem ſm eſſe manens idem ſm ſubſtantiam. Si vero iterum obijcitur contra hoc: ꝙ non entis non eſt iteratio: dicimus hoc verum eſſe de puro non ente. Sed illud eſt ſucceſſiuum non habens poſitionem: cui ſufficis iteratio alicuius manentis in ſubſtantia, & iterum atque iterum accepti ſecundum eſſe.

Qualiter tempus ſit menſura motus. Cap. LXI.

CVm aūt motus non ſit ſm ſubſtantiā, & eſſe vr̄ ſimpliciter non eſſe. Cū ergo nō entis nulla ſit mēſura, vr̄ tp̄s nō eſſe mēſura motus. Quod aūt motus nō ſit ſm ſubſtantiā, & ſm eſſe patet ex hoc, ꝙ nullū ſucceſſiuū eſt in actu ſm ſuum eſſe. Porro ſi eſſet ſm ſubſtantiā, & nō ſcđm eſſe, tunc nō differret a tpe, ꝙ eſt contra philoſophū, illos qui motū eſſe tp̄s dicebant reprehēdentē. Quod aūt ſcđm hoc tempore non differret, ex ipſa tēporis natura patet, quia. ſ. tp̄s ſucceſſiuum eſt manens ſecundū ſubſtantiā, non manens ſcđm eſſe. Et illud idē eſſet motus: præterea tp̄s motu menſuratetur, quia horæ diei ad ſolis vel ad tranſitū cœli diſtinguuntur, ſicut motus vr̄ eſſe menſura temporis, ſic & econtra. Verum ad id quod obiectum eſt primo de motu, quod non entis non eſt menſura, dicimus vt ſupra de iteratione eius quod eſt nūc, videlicet ꝙ illa propoſitio vera eſt de puro nō ente. Sed illud eſt ſucceſſiuū non habēs poſitionem, cui ſufficit iteratio alicuius manentis in ſubſtantia, & iterum atque iterum accepti ſcđm eſſe. Et motus quidē eſt de numero nō permanentiū, in eſſe continuorū tn̄. Ideoq; non eſt accipere aliquod nūc, in quo ſit eſſe motus: Sed eſſe ſuū eſt fieri, & factū eſſe motum & non eſſe. Non eſt ergo verum generaliter ꝙ motus ſit nihil, & tempus quidem menſurat motum ſimpliciter, quia numerus eſt ipſius. Sed quo ad nos econtra, motus menſurat tempus. Si autem quæritur, cur non dicatur tempus menſura quietis ſicut & motus dicimus quidem eſt menſura motus per ſe, & menſura quietis per accidens. ſ. in comparatione ad motum, nō ergo dicuntur quieſcere niſi mobilia propriè. Ideoque potius diffinitur tempus per motum, quàm per quietem.

De diuerſis acceptionibus temporis ac diffinitionibus. Cap. LXII

TEmpus aūt multipliciter accipitur. Vno modo ſecūdū theologus. Alio modo ſecūdū philoſophos. Secūdum Theologos dr̄ mēſura cuiuſlibet mutationis, ſiue diuiſibilis, ſiue indiuiſibilis, ſiue corporalis, ſiue ſpiritualis: & ſecundum hoc tempus adiacet creationi rei creatæ, & etiā viciſſitudini, quæ eſt in affectione vel intelligētia Angelica, & hoc tempus nō habet prius neque poſterius. Nec eſt inconueniens in hoc tēpore, quod vnū nunc ſit conſequens ad aliud nunc, quemadmodum vna indiuiſibilis mutatio eſt bene conſequens ad aliam indiuiſibilem mutationē. Sed in hoc enim tempus nihil aliud eſt quàm aggregatio momētorū, & nō eſt numerus motus, quia tales mutatione a nō numerant̄, cū prius, & poſterius nō habeāt, de hoc tempore

datur diffinitio Dionyſij.ſ.ꝙ tpſ eſt,qđ in gñatione eſſe, & corruptione non eſſe metitur,& vocat gñationem, & corruptionem quamcunq; mutationem,ſiue diuiſibilem,ſiue indiuiſibilem.Secundum alium modum dr̃ tpſ menſura motus,vel mutationis cõtinuę,& ſic conſideratᷣ a philoſophis tpſ, & de hoc tpe datᷣ diffinitio Ariſtotelis ſupradicta. Et maniſeſtius intelligitᷣ ex comparatione ad localem motum.Cuius primo,& per ſe paſſio eſt tpſ. Accipiatur ergo philoſophi ratio. Motus.n.talis eſt ſuper magnitudinem q̄ hẽt partem ante,& partem poſt, & illæ partes dñr reſpectum alicuius mediæ partis.Mobile aũt,qđ mouetur ſuper ipſam & eſt diuiſibile in potentia ad renouationem,vbi & loci. Et hæc pnĩa diuiſibilis eſt,ſm partes magnitudinis,& vbi,& loci,& ſitᵘ. Et cũ ipſa ſit diuiſibilis,& oĩs diuiſibilis ſit, mẽſura aliqua: illius ergo potentiæ in exitu ad actum erit menſura aliqua. Ipſum aũt qđ fertur,vel mouetur motu ſuo,& vnum eſt, & idem ens:tñ ſm cõparationem ad partes magnitudinis.ſ.reſpectu terminiᷤ a quo, & termini ad quem eſt motus continue,& reſpectu medij. Cum ergo motus ſit mediũ inter magnitudinẽ, & menſuram ipſius motus:menſura potentiæ exeuntis in actũ continue in motu habebit ma cauſata a potentia continuè in actu procedente.ſ.prius,& poſterius cauſata a priori,& poſteriori in motu: Et mediũ continuans illa,qđ rñdet ei,qđ fertur continue a termino, a quo ad terminũ ad quẽ. Et ita patet,ꝙ motus eſt continuus a continuitate ſpacij,& magnitudinis ſuper qđ eſt.Et in motu eſt prius,& poſterius,& mediũ. Sed illud mediũ non eſt manens idẽ ſicut ẽt in magnitudine,vel vbi,vel ſitu non eſt mediũ ſemper idẽ inter quamcunq; partẽ ante acceptã,& poſt in tota magnitudine. Sicut autẽ idem eſt,quod mouetur, & fertur continue in tota magnitudine ſm ſubſtãtiã,& nõ hẽt idẽ eſſe ſm,qđ eſt hic,& ibi.ſ.ante & poſt. Ita idẽ eſt nũc ſm ſubſtantiã,qđ adiacet ei, qđ fertᷣ.Et tñ non hẽt idẽ eſſe ſm,qđ fluit de priori in poſterius:quẽ fluxum hẽt de continuo ꝓceſſu mobilis ex parte priori in partẽ vlteriorem magnitudinis: cum tñ idem maneat in ſubſtantia ſm motum continuẽ.

De ſubſtantia temporis quæ eſt nunc. Cap. LXIII.

ARiſtoteles in lib.Phyſi.4.Ipſum aũt nũc eſt continuatio tpis. Continuat.n.ꝓteritum,& futurũ, & oĩno eſt terminus tpis. Eſt.n.huius quidem principium,illius aũt finis.Alber. Vr̃ aũt philoſophus errare ponens nũc ſubſtantiã tpis eſſe: cum punctũ non ſit ſubſtantia lineæ,præterea cum oẽ q̄tum diuiſibile ſit, ſm ſubſtantiã ſuã:nunc aũt indiuiſibile: non vr̃ igitur ſubſtantia quanti ac per hoc nec tpſ eſſe. Nullus quoq; terminus eſt ſubſtantia terminati,& oẽ nunc eſt terminus tpis. Nos tñ cum philoſopho dicimus:ꝙ nunc eſt ſubſtantia tpis:quia tpſ nihil aliud eſt, q̄ nunc fluxu ſuo ſuſcipiens eſſe continui,qđ qualiter ſit,per motum põt videri.Motus.n.qui loci mutatio dr̃,nihil aliud eſt, q̄ vbi fluens: cuius ſubſtantia eſt vnum vbi ſm eſſe diuerſificatum. Ita tñ ꝙ vnum illud non ſit numero:quia in hoc differt a tpe. Sed hoc dico vbi,qđ eſt accipere de loci mutatione in ipſo mobili, & ad illud rñdet nunc:quod eſt ſubſtantia tpis. Nec oĩno ſilr ſe habent punctus ad lineam,& nunc ad tpſ.Nam in terminando quidem, & continuando ſe hñt ſilr quodammodo. Sed in eſſentiando,& ſubſtantiando diſſilr:punctus.n.non ſit linea: neq; fluens:neque non fluens.Sed nunc fluxu ſuo,ſit tempus, vnde punctus non eſt ſubſtantia lineæ,niſi forte ſm qđ dĩia indirectè prædicata, de ſpecie,dr̃ ſubſtantia: ſic ẽt dicit philoſophus in libro poſteriorum, ꝙ punctus eſt de ſubſtantia lineæ:quia cum diffinitur linea, dr̃ eſſe longitudo,ſine latitudine,terminata ad duo puncta. Porro nunc, & punctus in terminando,& continuando, ſilr ſe habent:quia.ſ. in linea eſt accipere duo puncta actu lineã terminantia. Sed Auicen.probat,ꝙ nunc terminus in tpe,non eſt actu, eo ꝙ tale nunc eſt corruptio tpis ſm naturã ſuã: ſed ſm intellectum tm̃, vel ſm cõparationẽ ad motũ aliquẽ terminatũ. Silr & punctus cõtinuãs eſt principiũ,& finis. Idemq; quo vtitᷣ puncto cõtinuante bis vtitᷣ eodem. Sed qñcunq, vtitᷣ eo,vtitᷣ in nunc,vnde bis vtendo eo.ſ.in rõne principij,& in rõne finis,vtitᷣ eo in duob. nunc. Porro inter q̄libet duo nunc,eſt tpſ:igitᷣ inter illa duo nunc, erit tpſ,& in illo erit quies.Vñ philoſophus in 4.Phyſi.dicit, ꝙ qñ mobile vno pũcto, vt duob.vtitᷣ: quieſcere accidit. In hoc ergo eſt diſſimilitudo, ꝙ pũctus in linea cõtinuãs bñ accipitᷣ,vt finis,& principiũ, ita ꝙ nihil eſt mediũ.Sed nũc nunq̄ põt accipi, vt finis, & principium, niſi cadat tpſ mediũ.Deniq; quia tpſ non permanet,iõ nunc acceptũ in rõne finis,non permanet,vt idẽ accipiatᷣ in rõne principij, imò cũ ſumitᷣ in rõne principij ſumit, tunc iã deſinit eſſe in preterito,vel pũti. Porro eſt ſubſtantia,qua aliquid hẽt eſſe, & hoc mõ nunc eſt ſuba tpis.Nec indiuiſibile eſt de ſuba indiuiſibilis.Et eſt ſubſtantia,quæ eſt id per qđ res eſt. Sicq, bene põt aliquid indiuiſibile eſſe ſubſtantia diuiſibilis. Sed tamẽ eſſe diuiſibilis erit ab alio,qđ eſt fluxus ipſius de præterito in futurũ. Deniq; concedimus, ꝙ terminus in rõne termini non eſt ſubſtantia terminati. Nec nunc cum dr̃ eſſe ſubſtantia temporis,terminus accipitur.

Vtrum ſit vnum nunc, vel plura. Cap. LXIIII.

QVia vero nunc terminus eſt tpis, vt patet ex verbis philoſophi ſuperius poſitis,vr̃,ꝙ plura ſint nunc: quia non eſt vnus terminus, quãti vlterius diuiſibilis.Et tale quantum eſt tpſ. Quòd ẽt nunc ſit terminus tpis,patet ex hoc:quia indiuiſibile eſt in natura tpis:ſicut indiuiſibile in natura lineæ: ſed in natura lineæ indiuiſibile terminus eſt ipſius lineæ. Item indiuiſibile eſt in natura lineæ,& eſt indiuiſibile in natura quanti cuiuſcunq;.Sed in natura quanti indiuiſibile terminus eſt illius,&c.Cæterum ſicut in linea eſt punctus continuans, & terminans, ſic in tpe eſt nunc continuans,& terminans in principio,& fine. Quod patet ex hoc,ꝙ motus aliquis terminatᷣ ad nunc,& incipit in nunc. Vr̃ ẽt ibi eſſe nunc continuans:q̄m aliter tpis partes continue eſſe nõ poſſent.Et ſic in tpe ſunt tria nunc. Vnũ.ſ.continuans,& duo terminantia.Itẽ in quolibet continuo infinita ſunt indiuiſibilia continuantia.Nec hoc eſt ſimpliciter infinitum: quia continuans in quanto eſt in potentia.Cum ergo tpſ ſit continuum, indiuiſibilia continuantia in ipſo erunt infinita. Sicq; non erit vnũ nunc,ſed multa.Deniq; aliter nihil eſſet dictum, qđ in 6.Phyſi.dr̃,ꝙ inter quælibet duo nunc, ſint infinita nunc. Q̄m inter quælibet duo nunc eſt tpſ,ſicut inter quælibet duo puncta eſt linea, niſi eſſent plura nunc.At obijci põt econuerſo: quia nũc eſt indiuiſibile tpſ in ſucceſſiuo quanto,qđ non permanet in partibus. Quæramꝰ ergo,an nunc qđ eſt ante maneat aut corrumpatur. Si manet, non ꝑt manere niſi gratia tpis in quo eſt.Sed tpſ eſt paſſio motus, qui non manet, ergo nec tpſ manet, nec ex conſequenti manet illud cuius ſubſtantia non eſt niſi in tpe.ſ.nunc. Si vero corrumpitur, aut in ſe corrumpitur, aut in conſequenti, quod eſt poſt ipſum. At vero nihil corrumpitur in ſe,niſi quod eſt in ſe. Si ergo corrumpitur in ſe, ſimul eſt in ſe, & corrumpitur in ſe, & ita ſimul eſt in ſe,& non eſt in ſe,quod eſt impoſſibile. Diffinitur.n.ſiĩ'in comparatione ad vnum nunc,vel ad vnum locum, vel ad inſtans ſiue tpſ.Si aũt corrumpitur in eo,qđ eſt poſt:tunc oportet,ꝙ ſit in eo:quia aliàs non corrumperetur in eo. Sic ergo duo nunc ſimul, aſſent ĩ ſucceſſiuo,qđ ẽt eſt impoſſibile. Nos itaq; diſtinguimus, ꝙ dupliciter põt conſiderari tpſ. Vno modo ſm naturam ſuam, alio modo ſm comparationem ad nos,& ad motus in ipſo terminatos.Si conſideretur vltimo mõ: ſm hoc plura nunc ſignificabilia ſunt in ipſo,ſed hoc eſt ſm, quid eſſe plura.ſ.ſm nos. Si vero conſideretur primo modo: ſm hoc tota ſubſtantia tpis eſt vnum nunc ſemper manens ſubſtantia vna,& eadem, ſm eſſe tñ hẽt pluralitatem.Et ſi quæratur,qualiter ibi nunc ſm eſſe ſunt plura? Dicimus, quia non manent, ſed ſucceſſiue corrumpuntur in ſe,ac ſm ſeipſa. Nec eſt inconueniens,idem ſimul eſſe,vel manere in ſe,& corrumpi in ſe:quia non ſecundum idem eſt vtrumque,ſed ſecundum ſubſtantiam manet,& ſecundum eſſe corrumpitur. Si autem obijcitur illud inconueniens philoſophi,ꝙ ſecundum hoc ſimul ſunt,quæ hodie ſunt, & quæ in annum milleſimum expectantur. Dicimus, quòd non ſequitur. Temporalia quippe non ſunt in nunc ſed in eſſe temporis,& illud eſſe non eſt idem.

Qualiter tempus ſit quantitas continua per ſe. Cap. LXV.

CVm autem ex indiuiſibili fiat diuiſibile. Et nunc,vt dictum eſt,ſecundum ſubſtantiam,ſit indiuiſibile, non videtur ex ipſo fieri tempus continuum ſecundum ſubſtantiam. Et ita non videtur tempus eſſe quantitas continua. Præterea punctus motui ſuppoſitus propter indiuiſibilitatem ſui, non poteſt menſurare motum.Similiter ergo,& nunc cum ſit ſuppoſitum motui,nõ poterit menſurare motum propter indiuiſibilitatem ſui. Et ita nec menſura nec quantitas continua ſecundum fieri.Cum ergo nunc ſit temporis ſubſtantia,non erit tempus quantitas continua:Præterea nihil menſurat maius ſe, niſi prius menſuret minus ſe, vel æquale ſibi.At vero tempus eſt numerus ipſius nunc, ergo numero ipſius menſurat motum, itaque nunc non menſurabit maius ſe,niſi prius menſuret minus,vel ſibi æquale. At vero minus ſe, vel eo nihil eſt,quod indiuiſibile eſt.Menſurabit ergo ſibi æquale,quod eſt impoſſibile:quia non menſuratur indiuiſibile.Ipſum autem nunc non erit menſura:quia non quantitas: cum ſit indiuiſibile, ideoque nec ipſius numerus erit menſura: quia numerus indiuiſibilium nihil menſurat: ergo non eſt quantitas: quia omnis quantitas aliquod menſurat: nos tamen dicimus cum philoſopho,ꝙ tempus eſt quantitas per ſe: hoc enim probat in libro prædicamentorum dicens, quòd præſens copulatur ad præteritum,& futurum. Sed ſciendum, quòd duplex eſt indiuiſibile, ſcilicet indiuiſibile,quod tantum eſt terminus diuiſibilis, & nullo modo diuiſibile,ſecundum ſuum eſſe, & ex tali nunquam efficitur diuiſibile, vt eſt punctus, qui terminat lineam. Aliud quod non eſt tantum terminus, ſed & ſubſtantia rei diuiſibilis, habens & potentiam ad diuiſibilitatem ſm ſuum eſſe,& ita non

penitus indiuiſibile: ex tali itaque bene poteſt fieri indiuiſibile. Nec eſt ſimile de puncto, & nunc: vt iam ſupra dictum eſt: dicimus quoque ꝙ nunc non menſuras ſecundum ꝙ eſt indiuiſibile: ſed ſecundum ꝙ accipitur ſecũdum ſuum eſſe in priori, & poſteriori. Deniq; tempus conſideratum in ſe, eſt ſpecies quantitatis per ſe: quia partes eius ad cõem terminum copulantur: conſiderando vero in comparatione ad cauſas continuitatem hẽt per motum, vt dicit Auicenna. Et ſic continuum eſt per aliud. Scdm hoc loquitur philoſophus in 4. Phyſi. dicens, ꝙ motus eſt continuus pp ſpaciũ, & tps pp motum, ſimiliter, & in 5. Methe. dicẽs, ꝙ quædam dñr quantitates continuę, vt tps, & motus. Qm̃ illa quorum iſta ſunt paſſiones diuiduntur. Motus ẽt eſt quantitas, & tps pp motum. hæc philoſophus. Si ergo quæratur cur motus non dicatur quantitas per ſe, ſicut, & tempus: vel etiam potius, q̃ tempus: ratio patet ex iam dictis ſuperius. Motus enim in partibus ſuis non manet: neque ſecundum ſubſtantiam, neque ſecundum eſſe, & ita non poſſunt copulari per ſe, immo ſi copulantur hoc eſt gratia ſpacij ſuper quod eſt ipſe motus.

De partibus temporis. Cap LXVI.

ARiſtotiles vbi ſup. lib. 8. Nihil autem eſt accipere in tempore præter nunc quod eſt medietas, habens ſimul principium quidem futuri: finem vero præteriti. Idem in 4. Phyſi. Hinc etiã videtur ꝙ tps oĩno non ſit: huius enim hoc quidem iam præterijt, & non eſt. Illud autem futurum eſt, & nondum eſt. Ex his autem quæ non ſunt compoſitum eſſe impoſſibile videtur. Itẽ oĩa partibilis ſi quid ſit, neceſſe eſt, aut oẽs, aut quaſdam partes eſſe. Temporis autem alię tranſierunt. Aliæ futuræ ſunt. Ipſum vero nunc non eſt pars. Mẽſurat enim pars, & oportet componi totum ex partibus. Tempus autem non videtur componi ex ipſis nunc: quia ſimul non ſunt: ſed corrumpi neceſſe eſt prius. Sic etiam impoſſibile eſt habere ſe ad inuicem ipſa nunc: ſicut punctum cum puncto. At vero nec idem nunc ſemper manere poſſibile eſt. Nullius enim diuiſibilis finiti vnus terminus eſt, & tempus quidem eſt accipere finitum, verum tempus, vt dictum eſt, eſt menſura vel numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Nam in motu neceſſe eſt eſſe prius, & poſterius proportionabiliter ſecundum quæ ſunt: prius autem & poſterius dicimus ſecundum ad ipſum nunc diſtantiam. Quare qm̃ ipſum nunc in tpe eſt: eſt enim terminus præteriti, & initium futuri, & prius, & poſterius erunt in tpe. In quo eſt enim ipſum nunc. & eius diſtantia. Contrario aũt modo dicitur prius ſecundum præteritum tempus, & futurum. Nam in præterito prius dicitur quod longius eſt ab ipſo nunc: poſterius autem quod prope. In futuro autem econtra. Tempus aũt cognoſcimus cum diffiniuerimus motum prius, & poſterius determinantes. Aug. in li. confeſ. 11. O ſapientia Dei lux mentium oĩa tempora tu feciſti, & nulla tibi coæterna ſunt: quia tu permanes. At illa ſi ſemper manerent, tempora non eſſent. Quid eſt. n. tempus: quis hoc facile, & breuiter explicauerit? Si ex me nemo quærat ſcio. Si quærenti explicari velim: neſcio, hoc tamen ſcio. Si nihil præteriret non eſſet præteritum tempus. Si nihil adueniret non eſſet tempus futurum, & ſi nihil eſſet, non eſſet præſens tempus. Duo ergo iſta tempora præteritum, & futurum quomodo ſunt? & quoniam præteritum iam non eſt, & quoniam futurum nondum eſt: præſens autem ſi ſemper præſens eſſet: nec in præteritum tranſiret: iam non eſſet tempus: ſed æternum. Sunt ergo præterita, & futura, & ſcire volo vbi ſunt: quod ſi non valeo, ſcio tamen vbicunque ſunt: non ea ibi futura eſſe aut præterita: ſed præſentia. Nam ſi, & ibi futura ſunt: nõdum ſunt: ſed & ſi ibi præterita ſunt: iam non ſunt: vbicunq; ergo ſunt, quæcunq; ſunt ſunt in præſentia: quanq; præterita cum verba narrantur ex memoria proferuntur. Non res ipſę quæ prætereunt: ſed verba concepta ex imaginibus eorum quæ in anima ſunt, & velut veſtigia per ſenſus prætereundo fixerunt: pueritia quippe mea, quæ iam non eſt, in præterito eſt tempore, quod iam non eſt: imaginẽ vero eius cum eam recolo, & narro, in præſenti tempore intueor: quia adhuc eſt in mea memoria: quæ autem nunc loquor, nec prętérita nec futura ſunt. Nec proprie dicuntur tria eſſe tempora: præteritum præſens, & futurum: ſed fortaſſis proprie diceretur: tempora ſunt tria: pñs de præteritis, pñs de præſenti, præſens de futuro.

Qualitèr in anima menſuretur aut annumeretur motus temporis. Cap. LXVII.

IN te ergo animæ mens tempora metior: affectionem quã res prætereuntes in te faciunt, & cum illæ prætererint manet: ipſam metior præſentem: non ea quæ prætererunt te, vt fieret: ipſam metior cum tpa metior. Ergo aut ipſa ſunt tpa: aut non metior tpa. Itaq; ſi voluerit aliquis ædere longiuſculã vocem, & conſtituerit præmeditando, q̃ longa futura ſit. Egit vtiq; ille in ſilentio ſpatium tpis: memoriæq; cõmendans cœpit ædere illã vocem q̃ ſonat: donec ad propoſitum terminum perducaſ: imò ſonuit, & ſonabit, nam qđ eius iam peractum eſt, vtique ſonuit, qđ aũt reſtat ſonabit: atq; ita peragitur: dum pſens intentio futurum in præteritum traijcit: diminutione futuri: creſcente præterito: donec conſummatione futuri ſit totum pteritum. Sed quo minuitur aut conſummatur futurum, qđ nondum eſt, & creſcit præteritũ, qđ iam non eſt: niſi quia in animo, qui hoc agit, tria ſunt. Nã & expectat, & attendit, & meminit, vt id qđ expectat: per id qđ attendit, tranſeat in id, qđ meminerit. Quis negat futura nondum eſſe? ſed tñ iam eſt in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita iam non eſſe, ſed tñ adhuc eſt in animo memoria præteritorum. Et quis negat præſens tps carere ſpacio, quia in puncto præterit? ſed tñ perdurat attẽtio per quam pergat ab eſſe ad id qđ erit. Non ergo longum tempus futurum, qđ non eſt, ſed longũ futurum, longa futuri expectatio eſt. Neq; longum præteritum tps, quod non eſt, ſed lõgum pteritum, longa præteriti memoria eſt. Dicturus ſum canticum, qđ noui: anteq̃ incipiam in totum expectatio mea tendiſ. Cum aũt cœpero, quantum ex ipſo in pteritum decerpſero, tendiſ in memoria mea: atque diſtenditur vita huius actionis meę in memoriã, pp qđ dixi: & in expectationẽ pp quod dicturus ſum, pñs tñ adeſt attentio mea: per quam traijciſ quod erat futurum, vt fiat pteritum. Quod quanto magis agitur: tanto breuiata expectatione prolongatur memoria: donec tota expectatio conſummatur: cum tota illa tranſierit in memoriam, finitus actio. Et quod in toto cantico, hoc in eius partibus ſingulis fit, & in ſingulis ſyllabis, hoc in actione longiore: cuius forte particula eſt, illud cãticum, hoc in tota vita hominis: cuius partes ſunt omnes actiones hominis, hoc in toto ſęculo filiorum hominum: cuius partes ſunt omnes actiones vitę hominum.

Quòd ſecundum quoſdam tempus non habet eſſe in anima vel in ratione. Cap. LXVIII.

ARiſtotiles in li. Phyſi. 4. Dubitabit autẽ aliquis: vtrum ſi nõ ſit anima: erit tẽpus: an non. Si. n. impoſſibile ſit numerantem eſſe: impoſſibile ẽt erit aliq̃d eſſe numerabile: quare neq; numerus erit. Numerus. n. eſt: aut quo numeratur: aut numerabile. Si ergo nihil aliud eſt aptum natum numerare, q̃ aĩa, & intellectus: impoſſibile eſt eſſe tps: ſi non ſit in aĩa: quia tps eſt numerus motus. Et oẽ quidem tps vnum ſiſ, & ſiſ eſt, ſpecie aũt hic non ſiſ. ſ. q̃ ipſe menſuraſ. Nã & ſeptem canum, & ſeptem equorum idẽ eſt numerus, ſed tñ hi canes ſunt: illi aũt equi. Sic & motuum ſiſ terminatorum idem eſt tps Sed hic quidẽ fortaſſis velox: ille aũt non. Et alius quidem loci mutatione: hic aũt alteratio. Motus aũt diuerſi, & ſeorſum ſunt. Tps autem vbique idem, quia numerus vnus idem vbiq; eſt. Multis quidem rationibus vr̃ probari poſſe, ꝙ tps non ſit niſi forte in rõne. Quibus ẽt conſentit Aug. vt patuit in ſuperioribus: dicens, ꝙ tps non eſt niſi in aĩa, vnde tẽpus ſm ipſum eſt diſtenſio accepta per imaginationẽ inter deſignationem duorum momentorum. Et momenta duo nihil aliud vocat, q̃ duas renouationes ſitus in mobili, qđ mouetſ, ſicut duas eleuationes in Sole: qa ſolis curſus oĩs diſtinguit horas, & momẽta, vñ horũ momẽtorũ per imaginationẽ eſt tps. Huic ẽt opinioni cõſenſerũt antiquiſſimi quidã philoſophi: q dñt tps eſſe ex formis cõparationis, quæ eſt in anima tñ. Formas enim comparationis appellant animæ protenſionem inter momentum, & momentum.

Quòd temporis eſſe non dependet ab anima: ſed eius perceptio. Cap. LXIX.

NOs autem dicimus econtra, ꝙ eſſe temporis non dependet ab anima, ſed temporis perceptio. Quod etiam multiplici ratione poſſumus probare, ac prædictam opinionem improbare. Mobile ſiquidem quod mouetur, partim eſt in termino a quo, & partim in termino ad quem. In termino ad quem, eſt in potentia. Cum ergo exibit in actum. Actus iſte menſurabitur aliquo, quia omnis potentia exiens in actum menſurabitur aliquo, porro menſura huius exitus ponitur eſſe tempus ab omnibus qui ponũt eſſe tempus, patet itaque tempus eſſe. Sed fortaſſe dicet aliquis, ꝙ illa menſura eſt in anima. Cuius ſignum eſt, ꝙ dolentes. & infirmantes prolõgant tempus propter multam attentionẽ motus ex affectione infirmitatis & doloris, voluptuoſi autẽ econtra breuiant tempus propter attentionẽ motus delectationis. Dormientes omnino non percipiunt tẽpus, ſed continuant nunc præcedens ſomnum, ad nunc ad quod terminatur ſomnus, non percipientes medium tempus, ſicut legitur de ſeptem dormientibus. At contra ponamus, ꝙ non ſit anima, nec intelligentia. Tunc aut menſurabitur potentia exiens in actum, aut non; ſi non, hoc eſt incõueniens. Quãtitas enim eius determinata eſt, eamq; neceſſario mẽſurari oportet: preterea nihilominus velocior erit motus motu, q̃ non poſſunt eſſe niſi in cõparatione ad menſuras. Cum ergo menſuretur motus etiam anima non exiſtente, patet, ꝙ ab anima nõ dependet tpis eſſe. Cæterũ in primo lib. de generatione, & corruptione probat Philoſophus, ꝙ mixtio nõ eſt cõpoſitio ex minimis

ſalutis,

ſalutis, quia idem huic qđ mixtum eſt eſſe videbitur: ſi non videt quidē acutè. Linceo.n.i.acutè videnti: mixtum eſſe videbitur. A ſimili ergo poſſumus arguere, ꝙ ſi tps non eſſet niſi in aīa, ſecundum vnam eſſet tempus.ſ.attendentem motum, & ſm aliam nō eſſet.ſ.non attendentem motum. Qđ vtiq; falſum eſt & abſurdū. Relinquitur ergo ꝙ eſſe tpis nō depēdet ab aīa: ſed tpis perceptio.

Obiectiones in contrarium. Cap. LXX.

ET econuerſo vr̄ eſſe, ꝙ dicit philoſophus, videlicet, ꝙ hoc tpis ſ.pteritum factum eſt, & non eſt. Illud vero futurum erit, & nondum eſt. Ex his.n.duob. componitur tps. Cum igitur cōpoſitū ex his quæ non ſunt, eſſe ſit impoſſibile, vr̄ tps non eſſe niſi forte in rōne. Cæterum oīs partibilis ſi ſit: neceſſe eſt: aut oēs: aut quaſdam partes eſſe. Cum ergo tps ſit partibile: neceſſe eſt de ipſo ſic eſſe. Cumq; vero eius pars aliqua pterita ſit, q̄ iā non eſt: nec pars futura, quia nondum eſt. Si aliqua eſt, hoc erit præſens nunc. Aut ergo illud eſt diuiſibile: aut indiuiſibile. Si diuiſibile, redit eadem qō: quia nunc non erit diuiſibile: niſi in pteritum, & futurū. Aliā quippe diuiſionē nō admittit ſucceſſiuum. Si aūt indiuiſibile: tūc non eſt pars tpis continua, & ita tps nō eſt: quia nihil indiuiſibile eſt pars continui: ptterea deducendo ad impoſſibile probat Auicēna tps actu nō eſſe. Si.n.eſt in actu: aut manet: aut deſtruitur, & ſi manet, nō manet ſine partib. quia natura totius nō eſt extra naturā partiū. Erit igit̄ partes accipere.ſ.pteritū, & futurū actu eſſe. Et hæc eſt illorū redargutio qui ponunt tps: quia dñt, ꝙ nihil eſt accipere de tpe niſi nunc. Si vero deſtruitur: aut hoc in ſeipſo, aut in conſeqnēti tpe: aut in inſtāti. Nō aūt deſtruit̄ in ſeipſo, qm̄ eſt in ſeipſo: ſed nec in conſequenti tpe: quia nihil deſtruit̄ in illo ī quo non eſt: at vero tps non eſt in conſequenti tpe. Quia: ſicut dictū eſt: nihil eſt de tpe niſi nunc accipere: porro ſi deſtruit̄ in cōſequēti nunc, ſeqnit̄ ꝙ nunc erit cōſequens ipſi vel nunc: quorū vtrūq; inconueniens eſt: vt in 6 Phyſi. probat̄, quia cōſequentia ſunt inter ſe vbi non eſt mediū eiuidē gñis. Et inter quælibet duo nunc, ſunt infinita nunc. Siſr inter tps, quod deſtruitur, & nunc quod ſequitur: non eſt eadem natura, & ideo non ſunt conſequentia.

Solutiones eorundem obiectionum. Cap. LXXI.

POrro ad hmōi rōnum ſolōnem notanda ſunt tria. Primū eſt ꝙ nunc, & tps non differunt in ſubſtantia, ſed in eſſe tm̄: eo ꝙ nunc eſt ſubſtātia tpis: vt dicit philoſophus. Scđm eſt: ꝙ quantitas non habēs poſitionem in ſuis partibus, hēt eſſe debile. Quātitas aūt habens poſitionem in ſuis partibus, hēt eſſe forte. Tertiū eſt, ꝙ pteritum, & futurum ſunt in defectu ſm eſſe: ſed ſm ſubſtantiā manent: vnde præteritum in rōne pteriti non eſt, & futurum in rōne futuri non eſt. Sed tñ ſubſtantia vtriuſq; eſt. His ſuppoſitis reſpondemus ad obiectum primum, ꝙ partes tpis non cedunt oīno in non eſſe, & ſecūdo illa obiectio non concludit: niſi ꝙ de eſſe tpis nihil eſt accipere manens. & hoc eſt verum. Eodem modo reſpondendum eſt ad ſm: quia præſens, qđ accipitur ſi ponatur in actu manens indiuiſibile erit, & non erit tps ſcđm eſſe, ſed ſecundum ſubſtantiam. Et fluxus eius facit eſſe tpis: dico tale quale pōt habere ſucceſſiuum. Illa.n. vt dicit Auicenna: humiliora ſunt in eſſe, q̄ in eſſe permanentia. Ad aliud dicendum eſt, ꝙ iſta diuiſio nihil valet: ſi tps deſinit eſſe: aut deſinet in ſe: aut in tpe conſequenti: aut in nunc. Tps.n.non eſt in ſe: nec tps hēt eſſe in tpe: nec in inſtanti. Et dicimus, ꝙ deſtruitur nec in ſe, nec in conſequenti, nec in inſtanti, ſed ex natura ſucceſſionis. Cauſa huius eſt renouationis continuatio in mobili: ſecūdum ꝙ eſt in motu, quod accipitur hic & ibi, & cum eſt ibi non eſt hic. Porro tps ſi conſideretur abſolute: tunc non eſt ſignificare duo inſtantia ad q̄ terminetur. Si aūt conſideretur in comparatione ad motum: tunc erit ſignificare duo inſtantia terminos motus. Si autem quæritur: vtrum ad illa continuetur tps ſm eſſe, dicendum eſt, ꝙ ſic. Sed cōtinuatio eius eſt, ſm modum eſſe ipſius, & ſic eſt continuatio in defectu. Si autem objeitur, ꝙ nihil continuatur ad non ens: dicēdum, ꝙ verum eſt de non ente ſimpliciter: ſed termini tpis ſecundum ſubſtantiam ſunt: licèt non ſint ſm eſſe: & tales termini ſufficiunt in continuo ſucceſſiuo. Deniq; tps ſm ſubſtantiam, & eſſe non dependet niſi ab vno motu.ſ.ab eo, qui eſt infinitus ſm naturam. Si.n.ab aliquo dependeret, finito illo iam non eſſet tps, & oporteret aſſidue cauſari multa tpa, vnde tps ipſius motus eſt pars tpis oīus: ſm ꝙ & dicit philoſophus, ꝙ hoc eſt eſſe in tpe, quod quadam parte tpis menſurari pōt. Si ergo ponantur duo motus eſſe ſil̄. Ex iſto non ſequitur poſitio tertij motus: aut tertij tpis. Tēporalia.n. pñt ſimul eſſe in tpe vno: ſed ipa non pñt ſimul eſſe in tpe vno. Si autem quæritur, quid vocet ſimul: Dicimus ſimultatem, quæ exponenda eſt negatiue: ſic ſimul ſunt quorum vnum altero non eſt prius: vel quorum vnum alterum non conſequitur, oīa quippe primi exponunt̄ negatiue. Ea vero q ſimul ſunt referunt̄ ad illud in quo ſimul ſunt: ſicut ad principium ſimultatis: vnde ſi reflectat̄ ſimultas ſuper principium ſimultatis: nō pōt exponi affirmatiuè, eo ꝙ primo non ſit prius: ſed exponet̄ negatiuè per excluſionem oppoſiti, vt ſupra dictum eſt: Hoc aūt ſine pjudicio dicimus: qm̄ Aug. & alij quidam videntur oppoſitum dicere.

De prima temporis origine. Cap. LXXII.

ARiſtotiles in li. 8. Phyſi. Tempus Plato ſolus oīum philoſophorum dicit eſſe genitum: ſimul.n.ipſum cum cœlo factū. Albertus: Hic autem poſſumus quærere, qualiter tps exiuit in eſſe. Aut.n.cœpit in tpe: aut in inſtanti tpis: aut in æternitate. Si dicat̄ ꝙ in tpe: ſequitur incōueniens duplex. Vnum eſt, ꝙ tps ſit in tpe ſitq; menſura eius menſuræ, & tps tpis, qđ in infinitum deducit̄. Aliud vero, quia incipere eſt, in initio ſui eſſe, qđ eſt contra naturam continui, quia nullum continuū hēt eſſe in ſuo termino principio vel fine, vt patet in 6. Phyſi. Si vero dicatur, ꝙ incipit in inſtanti tpis, quod eſt initium ſui. Et hoc eſt (vt dixi) contra naturā continui. Aliud eſt, ꝙ inſtans indiuiſibile, ſit in inſtanti diuiſibili. Ex quo ſequuntur vlterius inconuenientia duo. Vnum eſt, ꝙ indiuiſibile menſuretur, & indiuiſibile menſuret, quorum vtrumq; eſt impoſſibile. Aliud eſt, quia hoc ēt deducitur ad infinitū. Tertium inconueniens eſt: quia tps ſic incœpit, qū fuit tps. Et nunc quæritur vlterius de inceptione tpis, ſicut prius, & redibunt prædicta inconuenientia. Si aūt incœpit in æternitate, qđ iterū eſt inconueniens. In oī.n re menſurata menſura proportionatur menſurato. Lagena.n. menſurat vinum, & modius grana, & vlna pannum, & Aparcha aurum. Aeternitas aūt non proportionatur tempori, quia ipſa tota eſt ſimul, & ſine terminis. Tps aūt ſucceſſiuū, & cū terminis. Eadem obiectio eſt, ſi forte dicat̄, ꝙ incipit in æuo, pp hoc ꝙ dicit Boe. qui tps ab æuo ire iubes. Contra qđ eſt, ꝙ æuū incipit cum initio ſui, & tunc ſi fuerit tps, quia ſucceſſiuum non eſt in ſui initio. Quæratur de ipſo initio in quo incœpit, & redibunt eadē inconuenientia. Nos aūt dicimus, ꝙ tps incœpit in ſui initio. Et tunc non fuit tps ſm eſſe, ſed ſm ſubſtantiam: cum ſucceſſiuum ſm eſſe non ſit in ſui initio, vt patet ex ſupra determinatis: intelligendum tñ eſt, ꝙ cum dr̄: Tps incipit in ſui initio: illa ppoſitio In: pōt notare duplicē habitudinē, vnā.ſ.termini ad terminatum, & ſic verum eſt, vel habitudinem menſurati ad menſuram, vel continentis ad contentū, & ſic falſum eſt. Ad illud aūt qđ objicitur: ꝙ tria ſunt inconuenientia q̄ ſequuntur: Dicimus, ꝙ non eſt verum: quia non eſt inconueniens, ꝙ tps ſit in ſui initio, quantum ad ſubſtantiam: non autem quantum ad eſſe. Siſr ꝑ diſtinctionem ſ. ppoſitionis patet, ꝙ non ſequitur ꝙ indiuiſibile tranſiret in diuiſibile: quia non accipit̄ ppoſitio in hac habitudine. Ad id qđ objicit̄ vltimo dicendū eſt, ꝙ æuū ponit̄ pro æternitate improprie, & ppoſitio, Ab, pōt notare triplicē habitudinē, & in quolibet ſenſu eſt vera locutio.ſ.habitudinē cāæ: vel habitudinem exemplaris ad exēplum: vel habitudinem ordinis ad aliud.

Qualiter tempus dicatur eſſe coæquæuum Cœlo, & Angelo, & primæ materiæ. Cap. LXXIII.

QVia vero tempus dr̄ eſſe coæquæuum primæ materiæ, ac cœlo, & Angelo: quæri poteſt quō. Nam cœlum, & terra, idest Empyreum, & prima materia creata ſunt ante omnem diem. ſ. artificialem, & naturalem. Vnde videtur ante omne tempus creata eſſe: quia non eſt tempus niſi in die, & nocte. Econtra videtur: ꝙ tempus ſit ante illa tria. Eſt enim menſura ipſius fieri, ergo cum ipſum fieri res factas præceſſit, & ita non eſt eis coæquæuum. Cæterum Aug. in li. Confeſ. 12. dicit: ꝙ vices temporum non habet informitas primæ: quia nulla poteſt eſſe viciſſitudo vbi nulla eſt forma. Ex hoc ſequitur, ꝙ extra tempus ſit informitas illa, quæ eſt in materia prima, & ita ꝙ non ſit tempori coæquæua. Deniq; quæcunque ſunt coæquæua ſunt in aliquo quod eſt menſura. Si ergo pdicta quatuor coæquæua ſunt: in quinto coæquæua erunt. Illud quoque quintum neceſſe eſt illis eſſe coæquæuum: aliter.n. non eſſent coæquæua in ipſo. Et iterum illa quinque erunt coæquæua in ſexto pari ratione: ſic ergo eſſet in infinitum procedere, contra quod dicit philoſophus: quòd non contingit intelligētem in infinita tranſire. Ad hoc ergo dicimus, ꝙ multipliciter accipit̄ tempus: quandoq;.ſ. generaliter pro menſura cuiuſcunq; mutationis vel fieri: ſiue ſimplicia, ſiue compoſita ſint: ſecundum hoc Angeli mouentur in tpe, & intelligunt in tpe: ſm diſcurſum intelligentiæ ſuper res intelligibiles in veſpertina cognitione. Nam ſm matutinam cognitionem attingant ipſi æternitatem: ſm hūc ēt modum fieri creationis, qđ nihil aliud eſt, q̄ creaturā nunc eſſe, & nihil ante fuiſſe: eſt in tpe. Et ſm hoc dicit Aug. ꝙ Deus eſt dñs aliarum rerum ex tpe, & non ipſius tpis: quia.ſ. inceptio rei, quæ ibi dr̄ fieri per intellectum: eſt ante perfectionē eiuſdem rei. Licèt aūt tps hoc modo ſit ante perfectionē rei ſm intellectū: tñ ſm ſui ſubſtantiā eſt cū ipſa re. Nā illud fieri ſm ſubſtantiā nihil aliud eſt: q̄ creaturā nunc eſſe, & ante nō fuiſſe: patet igitur qualiter tps ſm ſui ſubſtantiā, eſt vnū de coæquæuis: cū tñ ſecundum rōnem habeat ad alia ordinem prioritatis. Aliter aūt accipitur tps pro

pro menſura mutationis : quæ eſt ſuper materia : ſiue ſit ſubito, ſiue non. Et ſecundum hoc dicit Augu. quòd informitas prima non eſt in tpe: quia in illa non eſt aliqua mutatio,& tñ eſt in tpe, ſm q accipitur tps primo modo. Ex hoc ẽt patet reſpõſio ad hoc q dicit Aug. q cœlum,& terra ſunt ante oẽm diem : quia accipitur dies ibi prout conſtituitur ex horis menſurantibus mutationẽ quamcunque:quia nec cœlum Empyreum immutationum ſubiectum eſt. Nec ẽt prima materia ſm q ſic accipitur. Et ad illud quod obijcitur de die naturali dicimus, q dies naturalis duobus modis diffinitur:in comparatione ad ſuas partes,quæ ſunt tm̃ partes,vt materia,ſic dies naturalis eſt,qui conſtituit ex viginti quatuor horis.Diffinitur ẽt in comparatione ad partes, vt cauſam efficientem,ſic dies naturalis eſt, qui conſtituitur ex die artificiali, & nocte.Et ſm primam diffinitionem, & primo modo conſideratum tps nihil eſt ante oẽm diẽ. Sed ſm primam diffinitionem, & ſecundo modo cõſideratum tps aliquid eſt ante omnem diem. Siſt ſm ſecundam diffinitionem aliquid eſt ante omnem diem. Aliter iterum dr̃ tps menſura motus primi mobilis, & per conſequens aliorum motuum,qui cauſantur ab illo. Et ſic multa ſunt cauſata ante tempus,ſic patet ſolutio primæ obiectionis. Ad aliud dicendum, quòd coæquæuum exponendum eſt negatiuè : ſicut omnia prima, vnde cum dicitur, quòd quatuor ſunt coæqueua, ſenſus eſt,quòd iſta quatuor ſecundum eſſe ſuum, & ſubſtãtiam non ſe præcedunt ad inuicem, & ita patet,q non itur in infinitũ.

De Differentia temporis, & æui, & æternitatis. Cap. LXXIIII.

DIffert aũt tps ab æternitate, & æuo, quoniam æternitas principio,& vt æuũ caret ac fine. Aeuum aũt caret fine,ſed non principio. Tps aũt hẽt vtrumque. Nec eſt idem qñ, & nunc iſtorum trium,quia qñ tpis ſm philoſophum eſt cõpoſitum partim ex eo,quod præterijt,& eo,quod inſtat,& eo, quod futurum eſt, & ſic diuiſionem hẽt,hæc aũt diuiſio non conuenit, qñ æternitatis,& æui. Cum illa ſimul tota ſint.& indiuiſibilia. Similiter nũc tpis:eſt ſubſtantia ſucceſſiui. Et nunc æternitatis, vel æui eſt ſubſtantia manentis.Dicit ẽt Boetius,q nunc ſtans, & non ſeſe mouens ſemper æternitatis facit. Nunc aũt continue fluens:ſemper tpis,ſunt ergo diuerſa,ſicut fluens,& non fluens. Denique nunc tpis variatur in præteritum, & futurum ſm ſuum eſſe : nunc aũt æternitatis diuiſione eſt inuariabile. Sed obijcit fortaſſe aliquis, dicendo,quia qñ eſt Deus:eſt Angelus,eſt motus: ibi in hac locutione,ſignificatur vnum qñ,relictum circa rem æternam,& æuiternam,& temporalem,ergo vnum eſt qñ.Similiter Deus eſt nũc & Angelus,& id quod mouetur. Sicq; vnum iſtorum trium vr̃ eſſe nunc.Nos aũt dicimus, q quorumcunque menſura eſt tps,eorum ẽt eſt menſura æternitas : ſed non econuerſo. Aeternitas ſiquidem eſt menſura excellens temporalium,& æuiternorum,excellitq; tpalia ſm vtramq; partem,æuiterna vero ſm alterã. Vnde in tali quidem locutione eſt qñ æternitatis,qđ relinquitur circa æterna,æuiterna,& temporalia. Sed circa æterna relinquitur; ſicut ex menſura adæquata.Circa æuiterna vero, & temporalia ſicut ex excellenti menſura.Sunt tñ qui dñt, q idem eſt qñ, & idẽ nunc iſtorum trium, & dñt, q tps non hẽt ſubſtantiam a motu: ſed eſt numerus.Ideoq, volunt, q idem nunc ſit ſtans in comparatione ad æuiternum,& æternum, & in comparatione ad tẽporalia numeratum,& ſimiliter idem qñ.Sed hoc vr̃ nõ eſſe verum, quia cum tps,& æternitas, ſint proprietates quædam rerum : de ipſis erit iudicandum ſm principia ſubiectorum ſuorum. Et ita cum tps ſit in primo mobili,ea quæ ſunt in tpe iudicabuntur ſecundum ea quæ ſunt in motu mobilis primi. In illo aũt eſt accipere,qđ fertur de æternitate.ad id qđ fertur ante & poſt in ſitu,a quibus.ſ.tribus ſunt in tpe nunc,& prius,& poſterius. Similiter ẽt de æternitate idem erit iudicium in cõparatione ad æuiternum.

De Conuenientia illorum trium. Cap. LXXV.

INter prędicta vero tria primo vr̃ eſſe cõuenientia generis:quia ſine conuerſione ẽt in quid prædicatur menſura de illis. Alia quoq; conuenientia eſt in ſimilitudine, quia.ſ.vt dicit philoſophus,quod eſt æternum,æterno ſimile eſt,& ipſ tpali. Sicq; vnũ eſt exemplar,& alterum exemplatum. Vnde ſolet dici, q tps eſt imago æui,& æuum æternitatis. Tertia quoque conuenientia ex Boetio habetur in li. de æternitate.ſ.qñ relictum ex oĩbus his non prædicat aliquid qđ ſit in re, ſed potius quo aliquo modo ſe hẽt res ad aliquid,vt ad tps,vel æuum,vel æternitatem. Quarta quoque conuenientia eſt in hoc, q ſubſtantia cuiuſlibet horũ eſt indiuiſibilis.ſ.nunc. At contra primam cõuenientiã obijcere poſſet aliquis:q conuenientia gñis ponit conuenientiam rõnis, quę eſt ſm nomen generis.Ratio.n.aĩalis conuenit ſpeciebus aĩalibus. Si ergo inter iſta eſt conuenientia gñis,qđ eſt menſura, ſequitur q hęc vniuocantur in hoc quod eſt menſura.Sic ergo aliqua creato cõia erant noĩe,& rõne, quod eſt impoſſibile, dicit quoq; philoſophus,q corruptibilia,& incorruptibilia non ſunt in eodem genere.At vero tps eſt corruptibile: æuum autem & æternum incorruptibile. Vr̃ ẽt q vnum non ſit ſimile vel exemplar alteri, quia non diceretur liber exemplatus ab alio: ſi tm̃ haberet conuenientiam in folijs,& non in ſcripto.Cum ergo æternitas ſit tota ſimul: qđ tempori non conuenit : vnum ab altero exemplatum nõ erit. Tertia quoque conuenientia ſtare non vr̃, quia nihil eſt in Deo niſi Deus,vnde æternitas eſt diuina eſſentia. Itaq; relinquitur ex æternitate,& ẽt diuina eſſentia.ſ.qñ. Sicq; cum dr̃ Deus eſt ſemper:hoc aduerbium ſemper:deſignat eſſentiã tpalis. Siſt cum dr̃ Angelus eſt ſemper:rectè ſicut cum dr̃.Motus eſt ſemper.Nos aũt de conuenientia in gñe dicimus, q menſura per prius, & poſterius prædicatur de illis tribus. Nam propriè loquendo menſura dr̃ per prius de tpe:per poſterius aũt de æternitate, & de æuo.ſ.in quantum ipſorum duratio accipitur cum protenſione indeficiente,q tñ eſt tota ſimul:ſm q tota ſimul ſucceſſioni opponit.Et licèt corruptibilia,& incorruptibilia non ſunt in eodem genere,qđ eſt ſubiectum,& potentia,bene tñ conuenire pñt ſm proportionem in aliquo cõi.Porro tps quidem in quantũ põt,imitatur æternitatem,& æuiternitas æternitatem:ſed neceſſe eſt in aliquo deficere, ideoq, non eſt exemplum in oĩbus,ſed in aliquib.Deniq; teſtante in Topicis philoſopho:quęcunque contrauenientia ſufficit ad oſtendendũ ſimile, vñ cum in mõ pdicandi æuum ad rõnẽ vniuſquodq; iſtorũ ſignẽt,vt extrinſecus adiacẽs; habebũt in hoc cõuenientiam,vt dicit Boe.licèt æternitas ſit eſſentia diuina ſm rem.

De ratione numeri eorum. Cap. LXXVI.

POrro cũ ſit tps menſura cum vtroque termino.ſ.initiali, & finali.Aeternitas,vero menſura, ſine vtroque,quia principio caret & fine,vr̃,q debeant eſſe duæ medię. Vna videlicet q principium habeat, non finem:hoc eſt æuum. Et alia quę finem habeat & non principium.At iſtam vltimam non habemus,& dicimus reuera,q non potuit eſſe hujus menſura quarta. Nihil enim carens principio poteſt finem habere,eo q ipſum nõ eſt poſt non eſſe. Omnibus aũt creatis, ſicut habuerunt eſſe poſt non eſſe, ita etiam ineſt eis poſſe deficere,niſi per virtutem contineantur diuinam.Porro numerus illorum trium ſic poteſt accipi ſecundum rationem.Aliquid eſt cuius potentia actiua non habet coniunctam potentiam paſſiuam,eo q in ipſo indifferens eſt,quod eſt & quo eſt, & illius menſura eſt æternitas. Sub illo autem eſt ens potentiam habens actiuam & poſſibilem, ſed poſſibilis eius potentia ſemper eſt actui coniuncta, habens tñ diuerſitatem ab ipſo propter dñiam quod eſt, & quo eſt & illius menſura eſt æuum. Sub iſto etiam eſt ens potentiam hñs actiuam & paſſiuam,ita q paſſiua recipit actum per motum, & tñ ſunt ſp coniuncta pp materiã & formam ex quibus componitur. Et illius menſura propria eſt tempus. At vero ſub illo non eſt ens quartum, ideoque non eſt quarta menſura, de qua obiectum eſt ſupra. Non ſolum autem in prædictis differt æternitas a cęteris,ſed etiam quia æternitas eſt idem illi cuius eſt menſura. Non ſic autem eſt de cęteris. In hoc etiam differt ab eis, quia æternitas menſura eſt increata,non tendens in nihilum in natura ſua. Cętera vero ad hoc vt poſſint eſſe ſuum continuare,neceſſe eſt contineri manu oĩpotentis Dei,ne in nihilũ decidãt,ſicut oẽs creaturæ. Porro æternitas, & æuũ ſil'a tpe differunt in hoc,q vtrumq; illorũ eſt ſil' totum.Tps aũt nõ ſil' totum. In hoc ẽt q vtrumque menſura eſt excellens tpalium. Tps aũt non eſt menſura æuiternorum & æternorũ.Aeternitas deniq; differt ab æuo in carentia principij.Aeuum aũt a tpe carẽtia finis.

Quid ſit eſſe in tempore. Cap. LXXVII.

ARiſtoteles in libro phyſicorum. 4 Motui quidem eſſe in tempore eſt menſurari tempore, ipſumque menſurari eſt ipſius eſſe. In tempore ſiquidem eſſe dupliciter eſt accipere : videlicet eſſe quando tempus eſt, & eſſe ſub tempore. Sicut quædam in loco vel in numero eſſe dicimus,quia ſub loco vel ſub numero continentur. Albertus. Quæritur ergo de his,quæ non habent numerum, ſed prius, & poſterius, qualiter in tpe ſint,vt eſt homo vel aſinus, vel cuiuſlibet rei naturalis eſſe etiã oĩno quieta. Dicimus enim homo eſt,vel fuit, vel erit, & ſimiliter de qualibet re naturali ſignificantes,q talia ſint in tpe.Fortaſſe dicet aliquis, q eſſentia rerũ naturalium eſt in humorum adęquatione, q.ſ. in calore & frigore & humiditate pp cõtinuam actionem & paſſionem hẽt prius, & poſterius. Inde perditio & reſtauratio. Vñ dicit phũs, q non eadem eſt ſanitas in mane & in veſpere. At vero ſi ita eſſet, nec poſſemus dicere, quòd idem ſit homo in mane & in veſpere.ſicut nec poſſumus dicere, q eadẽ ſit ſanitas actu in vtroque tpe. Ideo dico actu, quia eadem eſſet habitu, niſi interueniret infirmitas.Fortaſſis aliquis dicet, quòd ſicut ſanitas, vel albedo non deperit in toto, ſed tñ non eſt tota ſimul.Et ob hoc ibi eſt

eſſe

eſſe in præterito & futuro. Similiter in hoīe, quia non eſt ibi totū eſſe ſimul, ideo dr̃ eſſe in præterito & futuro. At econtra formæ ſubſtantiales, formæ ſunt omnino ſimplices. Ideoque oīno ſunt ſimul. Vnde cum homo ſit a ſimplici forma homo habebit totam eam ſimul. Itaque rōne illius formæ non erit verum dicere homo eſt, & homo erit. Sicque tali forma vr̃ unu eſſe in tpe. Præterea ſimplex inquantum ſimplex, non hēt menſuram. At vero cęlū & corpora cęleſtia, quæ immortalia ſunt (vt dicit Boetius) ſimplicia ſunt: & ita nō hēnt menſuram ſm prius, & poſterius. Cū ergo tps ſit menſura, ſm hunc modū talia non ſunt in tpe. Deniq; qđ dicunt quidā de quieſcentibus naturali quiete, vt ſunt oīa mobilia, q̄ actu nō mouentur, ꝙ eorum quies, nō eſt tota ſimul, falſum eſſe vr̃. Quicquid enim habet prius, ac poſterius, hoc primo ac ꝑ ſe eſt in tpe. Nulla vero quies primo ac ꝑ ſe eſt ī tpe. ſed poſt & de ꝑ accidēs, vt dicit philoſophus. Nulla igit᷑ quies hēt prius, & poſterius.

Quot modis eſſe contingat in tempore. Cap. LXXVIII.

DIcimus itaque ꝙ quatuor modis eſt propriè aliquid in tpe. Primo modo eſt aliquid in tpe vt in ſubiecto, & ſic paſſiones tpis in tpe ſunt, vt longum ac breue, & multū ac paucum. Secundo aliquid eſt in tpe, ſicut in quod eſt ſubſtantia ipſius, & ſic nunc eſt in tpe, quia nunc eſt ſubſtantia ipſius. Tertio modo aliquid eſt in tpe ſicut terminus in terminato. Et ſic nunc eſt ab aīa, ſignatum eſt in tpe. Quarto modo aliquid eſt in tpe ſimpliciter ſicut in numero. & hoc eſt tpe vel parte tpis menſurari. Et hoc contingit duobus modis. ſ. abſolute, vel per comparationem. Abſolute adhuc duobus modis. ſ. ꝑ prius & poſterius. Per prius eſt in tpe motus, & mobile ſm ꝙ eſt in motu. Per poſterius quies, & quieſcens ſm ꝙ refertur ad motum. Et per prius eſſe in tpe dicitur adhuc duobus modis. ſ. toto tpe menſurari, ſicut motus cęli vniuerſalis: & parte temporis, ſicut alij motus particulares. Per cōparationem eſſe in tpe dr̃ tribus modis. Aut enim illud quod comparatur, eſt immobile ſm eſſe & poſſe & agere. Sed comparatur ad rem mutabilem ſm durationem excellentem in ante & poſt & concomitantem, & ſic dr̃, Deus eſt fuit & erit. Senſus enim eſt, vt dicit Hiero. Deus fuit. i. nunquam defuit, Deus erit. i. nunquam deerit. Deus eſt. i. ſemper eſt. Aut id quod comparatur ſm eſſe eſt immobile, ſed ſm poſſe quidem coniunctum motui eſt mobile ſm viciſſitudinem, & ſic angelus dicitur eſſe in tpe ſecundum oēs drīas tpis. Et potentia angeli viciſſitudinatur per actus. ſ. intelligendo diuerſa & volendo. Et ſm hoc dicit Auguſt. quòd Deus creaturā ſpūalē mouet per tps. creaturam vero corporalem per locum & tps. Aut ita eſt, ꝙ eſſe quidem rerum eſt totum ſil᷑, ſed habet potentias, ad motum continuum. Et hoc contingit duobus modis, ſecundū duplicem modum potentię. Eſt enim potētia ad vbi tm̄, & eſt potentia ad vbi & formam. Et primo modo cœlum eſt in tpe. Secundo modo generabilia & corruptibilia. Concedimus namque ꝙ eſſentiæ rerum non ſunt in tpe abſolutè, ſed per comparationem ad potētiam ad motū relatā. Porro de quiete dicimus, ꝙ cum dr̃. Quies non eſt tota ſil᷑. intelligitur, ꝙ eſt ꝓpinquior & remotior a motu. Et hoc ſimpliciter non ponit prius & poſterius, ſed ꝑ cōparōnē ad motū. Ideoq; dicit phs̃, ꝙ quies eſt in tpe per prius, & poſterius.

Cur tempus magis dicitur cauſa corruptionis, quàm generationis. Cap. LXXIX.

DVbitabit autem aliquis, cur potius dicatur tempus cauſa corruptionis, quàm generationis. Cum enim omnis motus in tempore eſt, non videtur potius eſſe cauſa corruptionis, quàm alterationis, vel generationis, ac cæterorum. Cæterum nullius horum videtur eſſe cauſa, quia generatio & corruptio cæterique motus cauſantur a principijs intrinſecis, & extrinſecis agentibus, vel patientibus. Præterea paſſio non eſt cauſa ſubiecti, ſed potius econtra. Tempus autem eſt mutationis, & motus paſſio. Denique ſi tēpus eſſet cauſa corruptionis per ſe, tunc maximè videretur eam in ſubiecto ſibi proprio cauſare, ſicque cœlum eſſet corruptibile. Nos autem dicimus, ꝙ tempus eſt cauſa corruptionis magis, q̄ generationis in corruptibili, quod actu eſt accipere in tpe. Vnde & Apoſtolus dicit, quia quod antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt. Philoſophus quoque dicit, ꝙ tps eſt cauſa corruptionis, menſura qm̄ quæ magis diſtare facit a principio. Si autem aliquod generatur in tpe, ſiue ſimpliciter, vt ſubſtantia, ſiue ſecundum quid, vt ꝙ Deum ſciens fit ſciens. hoc fit aliquo mouente extrinſeco, & non tantū intrinſeco, & non tps ibi eſt cauſa. Si autem ex corruptione vnius generatur alterum, hoc eſt per accidēs reſpectu tpis. Itaque eſſe in tpe ſecundum naturam ſuam eſt ſecundum id tps qđ eſt cauſa corruptionis. vnde philoſophus non determinat quid ſit eſſe in tpe. dicit ꝙ in illis, quæ ſunt in tpe ſecundum naturā ſuam, eſt contrarietas, ideoque per actionem caloris conſumptio fit naturalis humidi, cuius conſumptio inducit diſſolutionem, & cauſat diſtantiam ab habitudine principiorum continentium ipſum in eſſe primitus. Et ideo dr̃, ꝙ homo incipit mori ex quo naſcitur. Dicit enim Auicen. ꝙ non fit reſtauratio ſubſtantialis humidi per humidum nutribile, ſed impeditur calor, ne ſubito conſummat ipſum, & dat exemplum de duplici humido, quod eſt in lampade, eſt vnum quod eſt imbibitum lichnio. Alterum quod eſt circumfuſum, vbi calor ignis, qui de neceſſitate ſemper aliquid conſummit, impeditur a circumfuſo. Et ideo & mors naturalis dr̃ illa, quæ inducitur ex tpe lōgo. Eodem modo dicimus, ꝙ tps eſt cauſa obliuionis, & inſipientię, quia propter conſumptionem humidi in cerebro, & propter teporem calidi, quod neceſſe eſt tepeſcere conſumpta ſua materia in qua eſt, efficiuntur ſenes immemorabiles. Ex his patet, quomodo tps dicatur cauſa corruptionis per ſe, quia ſemper in ipſo in quo eſt, inducit corruptionem hoc modo, quo eſſe in tpe inducit corruptionem. Generationis autem eſt cauſa per accidens, quia non ipſo in quo eſt, ſed per aliud mouens, vt per experimētū vel aliquid tale inducitur generatio. Porro cęlum ſm ſuā naturā non eſt in tpe, ſed ſm motum. Et iterū ſm motum nō eſt ita in tpe, ꝙ menſuretur a quadā parte tpis, ſed cōicat ſe toti tpi. Sed tps non eſt cauſa corruptionis, niſi in his, quæ metitur ſm partem ſui, quia in his eſt diſtantia a principio, & in alijs non.

Vtrum tempus ſemper cauſetur a motu, vel aliquando ſit ſine motu. Cap. LXXX.

DIcit aūt Philoſophus, ꝙ ſicut magnitudinem ſequitur motus, ita motum ſequitur tps. At vero pereūte magnitudine, perit oīno localis motus. Igit᷑ ſimiliter pereunte motu: peribit omnino tps. Et ita ſine motu vr̃ omnino non eſſe tps. Dicit Auicen. ꝙ motus numerat tps: quia facit eſſe numerum, qui eſt tēpus: Motus ergo facit eſſe tps. Præterea deſtructo ſubiecto deſtruitur eius paſſio. Cum ergo tps ſic ſit paſſio motus, deſtructo motu deſtruit᷑ tps. Demq; in 6. phiſi. hr̃, ꝙ ſi motus eſt, neceſſe eſt tps eſſe. & ſi tps eſt, neceſſe eſt motum eſſe. Patet ergo ꝙ non eſt vnum ſine alio. Econtra verò dicit Philoſophus in 4. li. phiſi. ꝙ tps eſt aliquid plus omni eo quod eſt in ipſo. Cum ergo in tpe ſit motus, tps eſt aliquid plus omni motu. Manet ergo tps non exiſtente motu. Præterea nunc in tpe (ſicut dicit Philoſophus) correſpondet ſubſtantię huius mobilis: & eſt ſubſtantia tpis motus. At vero ſubſtantia ipſius mobilis manet poſt motum: ergo & ſubſtantia ipſius nunc manet poſt motum. Nos itaque dicimus (vt prius habitum eſt) ꝙ duplex dr̃ tps. Quoddam enim tps eſt menſura cuiuſcunq; mutationis: ſiue ſimplicis ſiue compoſitę, & illius nou nihil prohibet conſequi ad nunc. Et hoc bene poteſt eſſe ſine motu. Sed tps conſideratum a Philoſophis, quod eſt menſura motus primi mobilis: non poteſt eſſe ſine motu. Et de hoc loquendo concedimus primas rationes, & reſpondemus ad obiecta in contrarium, ꝙ cū dicit Philoſophus; Tps eſt aliquid maius omni eo quod eſt in tpe. loquitur de eſſe in tpe ſm ꝙ idem eſt eſſe in tpe quod eſſe in numero. Quicquid autem eſt in numero: ſic ſe habet ad numerū illum, ꝙ etiam alia poſſint numerari & mēſurari ꝑ numerum illū. & ſic ea quæ ſunt in tpe: ſimiliter ſe hñt ad tps: ꝙ tps etiā pōt eſſe mēſura aliorum. Et ſic verum eſt, ꝙ tps eſt plus omni eo quod eſt in tpe. Ad aliud dicendum eſt: ꝙ tps manet ſecundum ſubſtantiā: & non ſecundum eſſe. Et motus neq; manet ſm ſubſtantiā, neq; ſm eſſe, & tñ dependet tps a motu. Sed bene ſequitur ex illa ratione, ꝙ ſubſtantia tpis non dependet a ſubſtantia motus: ſed a ſubſtantia mobilis ſm ꝙ eſt in motu. Et ideo illo non exiſtente in motu non eſt ſubſtantia tpis. Porro ſubſtantia mobilis manet poſt motum: ſed ſic non cauſat ipſum nunc temporis: ſecundum quod a philoſophis conſideratur: vt ſcilicet eſt non coniunctū priori & poſteriori. & ideo non cauſatur a ſubſtantia mobilis quocunque modo conſiderata: ſed prout eſt in motu ſecundum ꝙ huiuſmodi.

Quòd Tempus ſit propriè ac per ſe paſſio motus Cœli. Cap. LXXXI.

QVia vero tempus dr̃ eſſe paſſio primi mobilis; Quæri poteſt, vtrum ſint plura tpa vel vnum? Vr̃ enim ꝙ plura: quia ſubiectum tpis quod eſt motus multiplicat᷑. ergo & paſſio. multiplicata quoque cauſa multiplicatur effectus, & cauſa temporis eſt motus. Præterea dicit philoſophus. 6. phi. ꝙ ad motum vnum exigitur mouens vnum, & tempus vnum, & mobile vnum, ac per hoc innuit, ꝙ non omnis motus in vno tpe ſit. Denique tempus eſt accidens temporale, a quo denominatur tpale. Cum ergo multa ſunt temporalia, multa etiam erunt & tempora. Econtra vero dicit Anſel. in monologion, ꝙ præſens tempus claudit omnem locum, & quicquid in loco eſt. Sicque locus omnis, & quicquid in loco eſt, in vno præſenti tpe eſt. Per eandem itaque rationem non eſt niſi vnum futurum & vnum præteritum. Hoc etiam dicunt expreſſe Ariſto. & Auicen. Nos autem dicimus, ꝙ plura quidem ſunt tempora. Eſt enim quædam mutatio, quæ non poteſt reduci ad motum cœli tanquam ad cauſam, vt eſt mutatio potentiæ intellectiuę ac voluntatis. Et illa tempus ſuum habet, vt ſupra dictum eſt. Omnia vero alia quæ ſub motu cœli ſunt, non habent

tp̄s oiū vnum. Oīs enim motus menſuratur per cœli motum tanquam per ſui generis ſimpliciſſimum. Et ſimiliter mēſurantur per numerum cœli motus, tanquam per extrinſecus adiacens, quod non eſt in eodem genere. Siquidem eſſe in tpe, eſt eſſe in numero teſtante philoſopho & in eodem numero numerante poſſunt plura numerata eſſe, plures.n. res ad vnum numerum referri poſſunt. Cum ergo obiicitur, q multiplicato ſubiecto paſſio multiplicatur. Reſpondemus, q tp̄s nō eſt paſſio niſi motus cœli per ſe. Aliorum vero per relationem ad motum cœli tanq̄ ad ſimpliciſſimum, qui eſt cauſa motuum aliorum. Itaq; tp̄s cauſat a motu ſimpliciſſimo primo, aliuſque motus menſurat p relationem ad motū illum. Quod aūt dicit philoſophus ad motū vnū exigi tp̄s vnū, intelligitur de tpe ſignato inter duo nūc, & non de tpe ſimpliciter. Deniq; tp̄e eſt accidēs ꝑprie motus cœli. In alijs vero motibus nō eſt vt accidēs in ſubiecto, ſed vt numerus in numerato.

De numero cœlorum. Cap. LXXXII.

ISidorus li. 4. Legimus, in Dauid: Laudate eum cœli cœlorum. Et Paulum vſque ad tertium cœlum fuiſſe raptum. Fecit itaque Deus cœlos non informes, neque confuſos, ſed ratione quadam ordine ſuo diſtinctos. Nam ſuperioris circuli cœlum proprio termino diſcretum, æqualibus vndique ſpacijs collectum extendit, & in eo virtutes ſpiritalium creaturarum conſtituit. Cuius ſcilicet cœli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratio ſuperioris ignis inferiora elementa ſuccenderet. Dehinc circulum inferioris cœli, non vniformi ſed multiplici motu ſolidauit, nuncupans eum firmamentum pp ſuſtētationem multarum ſuperiorum aquarum. Philoſophi aūt mundi ſeptem cœlos .i. planetas globorum conſono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa commemorant oīa, quouſque ſibi innixos & velut inſertos verſari, in itinere retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Rabi Moyſes tpe philoſophi non fuit verificatus numerus cœlorum. Et illi qui nunc cos tpibus noſtris nunciauerunt pro vno cœlo ſpheram vnam multos cœlos in ſe claudentem computauerunt. Vnde Thalmotiſtæ dixerunt eſſe duos cœlos, ſicut in Deuteronomio dr̄: En Deum Dei eut cœlum eſt & cœlum cœli, vbi per vnum cœlum oēs cœli ſtellas continentes intelliguntur, per alterum vero quod eſt ſphera ſeda cœlū id qđ claudit oēs, & eſt ſine ſtella. Cœlum quidem Mercurij & Veneris olim inter aſtrologos in ambiguitate fuerūt, vtrū ſub ſole eſſent, an ſupra ſolem. Antiqui quidem opinati ſunt eos eſſe ſupra ſolem, ſed poſtea Ptolemeus ordinauit eos ſub ſole.

De quinque cœlis, & eorum effectibus in rebus inferioribus. Cap. LXXXIII.

QVi vero ſupra ſolem eos eſſe dixerunt, quinque ſpheras eſſe putarunt. ſ. ſpheram lunæ quæ propinquior nobis eſt omnibus alijs, & ſpheram ſolis, quæ ſupra illam eſt. Et ſpheram quinque ſtellarum erraticarum. Et ſpheram ſtellarum fixarum. Et vltimum cœlum oēs circumuolans, vel circumuoluēs, in quo non eſt ſtella. Sicque numerus cœlorum vel ſpherarū habentium ſtellas, eſt quaternarius, & ſuper hos vltima ſphera. Dixerunt autē ſapientes, de gubernatione generationis, & corruptionis, q fit per virtutes venientes a cœlis. Ab antiquis dictum eſt ēt, q non eſt herba in terra, quæ non habeat ſtellam in cœlo, quæ eam reſpiciat, & creſcere faciat. Vnde dr̄ in Iob, Nunquid noſti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra? Dixerunt aūt philoſophi, q cœlum lunæ virtutem habet crementalem in elemento aquæ. & ad hoc dant pro ſigno crementū maris, cum lunæ incremento eſt, & diminutio ſimiliter. In ſole vero manifeſtum eſt, quomodo radius eius in ipſius approximatione crementum ignis mouet, ſicut crementum frigoris in elongatione eiuſdem apparet. Similiter & ſphera ſtellarum erraticarum operationem hēt ad aerē, in exiſtēdo principiū qualitatū eius, & in mouendo ipſum. Et pp multitudinē mutationū iſtarum ſpheræ & ipſarum motū. ſ. retrogradationis & ſtationis ac ꝓceſſus, eſt ī aere facilior tranſmutatio ſm multos modos, q̄ in alio elemento. Sphera vero ſtellarū fixarū eſt motus principiū & ideo non pōt eſſe, q tardet motus terræ propter tardationē ſtellarū fixarū in ſuo motu.

De ſeptem cœlis. Cap. LXXXIIII.

BEda ſuper Geneſim. Sunt autem ſeptem cœli, quorum hæc ſunt nomina. ſ. aer, æther, olimpum, ſpacium igneum, firmamentum, cœlum angelorum, & cœlum Trinitatis. Actor. Rabanus vero ſuper Deuteronomium prætermiſſo cœlo Trinitatis ponit ſeptem cœlos creatos. ſ. Empyreum, & cœlum aqueum ſiue criſtallinum, firmamentum, igneum ſpacium, olimpum, cœlumque ethereum & aereum. Cumque Ioannes Damaſcenus ſeptem cœlos tangat planetarum, qa xii pōt, cur Rabanus, vel Beda non illos cum cæteris enumerat. Cæterum ſi circulus aeris cœlum eſt, vr̄ q aqua & terra habeant cœlum ſimiliter. Nos autem dicimus, q ad eſſe cœli duo ſunt neceſſaria ſiue exiguntur, videlicet q aliquid contineat circulariter per totum, & q ſit perſpicuum luminoſum. Ob hoc inferiora duo elementa non dnr̄ cœli. Nam grauia craſſa ſunt & obſcura, & ab alijs contenta, non alia continentia. Cœlos aūt planetarum Rabanus, vel Beda ſub firmamento comprehendit, vt poſtea patebit. Albertus. Si vero quæritur ratio numeri cœlorum ſm Rabanum, dicimus, q natura communis oībus cœlis duplex eſt ſm ipſam, videlicet natura circulariter continendi, & natura perſpicui. Vnde quot modis contingit perſpicuum circulariter continens multiplicari, tot erunt cœli. Tale vero perſpicuū aut eſt receptiuum luminis, aut datiuum. Si datiuum, aut eſt datiuum vniforme, aut non vniforme. Item aut motum, aut non motum. Si datiuum vniforme non motum, tunc eſt cœlum empyreum. Si autem eſt datiuum vniforme motum, tunc eſt criſtallinum ſiue aqueum. Si aūt datiuum non vniforme motum, tunc erit firmamentum. Quarta vero combinatio non poteſt eſſe. ſ. non vniforme, nō motum. Quia ſupra probatum eſt, q omne quod non eſt vniforme mouetur, & ita in quinta eſſentia ſm Rabanum non ſunt niſi tres cœli. Si aūt eſt receptiuum luminis, aut ſeparabiliter aut inſeparabiliter. Si inſeparabiliter, aut per circulum ſuperioris ſuperficiei, aut inferioris. Si ſecundum circulum ſuperioris, tunc eſt igneum ſpacium, quia ignis eſt elementum receptiuum luminis inſeparabiliter. Si aūt ſm ſuperficiem inferiorem, ſic eſt olimpeum. Si vero eſt receptiuum luminis ſeparabiliter, ſicut aer, qui illuminatur ex præſentia luminoſi, & obtenebratur ea eiuſdem abſentia. hoc eſt dupliciter, aut ſm ſuperius, aut ſm inferius. Si ſecundum ſuperius, eſt æthereum, quia Rabanus regionem aeris ſuperiorem vocat æthera. Si vero ſecundum inferius, tunc eſt aereum. Si vero quæratur de tribus cœlis, de quibus facit mentionem Apoſtolus, qn̄ dicit ſe raptum in tertium cœlum. Dicendum eſt, q tres cœli dnr̄ ibi tres modi viſionis ſecundum Auguſtinum, ſenſibilis, imaginariæ, & intellectualis. Et dnr̄ cœli, quia cœlant aliquid. Vel dnr̄ ibi tres cœli, tres Hierarchiæ angelorum. Si autem dnr̄ ibi cœli corpora, tūc accipimus ibi ſecundam diſtinctionem naturarum, in quibus inueniunt ꝓprietates cœli. ſ. perſpicuū & luminoſū, & ſic primū eſt aereum, ſm igneum, tertium vero de natura quintæ eſſentiæ.

De cœlo Trinitatis. Cap. LXXXV.

CVm autem cœlum Trinitatis diuidat cum alijs, & ita ſit eiuſdem diuiſionis, vr̄ q & eiuſdem naturæ ſit cum alijs cœlis. Nam quæcumque eiuſdem diuiſionis ſunt, ſunt eiuſdem naturæ, quia diuiſum manet in diuidentibus, vt vna cōis natura generis. Hinc ergo vr̄ cœlum Trinitatis eſſe locus, ſicut & cœli. Idē quoque videtur ex illo verbo Luciferi, in cœlum aſcendam ſuper aſtra Dei. Nam ſuper ac ſubter ſunt differentiæ loci & ſitus. At econuerſo, cum Deus ſit loco incircumſcriptibilis, & ſemper ſit in cœlo Trinitatis, patet q hoc cœlum non eſt locus corporalis. Idem etiam patet ex hoc, quia Lucifer per hoc q voluit in cœlum aſcendere, voluit ſuper angelos altiſſimos aſſimilari, qđ vtique non poſſet conſequi per aſcenſum alicuius corporis, qđ & nos concedimus, dicentes, q cœlum diuiditur per cœlum Trinitatis, & per alios cœlos, vt cōe proportionis, & non vt generis. Eſt aūt communitas proportionis, vt dicit Boe. in ſimilitudine habendi ſe ad aliquid. Cœli vero ſimiliter ſe habent ad vnum, quod eſt continere & ſaluare contentum. Per hunc itaque modum numeretur cum alijs cœlis, ſicut rector ciuitatis, & rector nauis dicuntur eſſe duo eligibilia, non ſorte ſed arte. Sic ēt cœlum Trinitatis, & empyreum, & firmamentum ſunt tres cœli quantum ad conuenientiam inferiora continendi atque ſaluandi. Porro ſupra & infra, vel ſuper ac ſubter dnr̄ multipliciter, ſicut etiam prius, & poſterius. Dicitur.n. ſupra, ordine, & loco, & dignitate. Secundum vltimum modum eſt cœlum Trinitatis ſuper empyreum. Si aūt quæritur, vtrū idem ſit quod Deus. Rn̄demus q idem eſt cum Deo ſecundum rem, ſed differens ſecundum rationem. Cœlum quippe Trinitatis nihil aliud eſt q̄ virtutis eius excellentia, qua continet & ambit omnia creata. Sed fortaſſe pōt aliquis obijcere quod dicit philoſophus in 4 phyſ. q nihil eſt in ſeipſo per ſe. Cum ergo Deus ſit in hoc cœlo, non erit hoc cœlum idem cum Deo. Nos aūt dicimus, q eſſe in ipſo dr̄ duobus modis, videlicet per affirmationem & negationem. Per affirmationem non eſt in ſe, quia ſic oporteret idem eſſe continens, & contentum quod non poteſt eſſe. Ac per negationem aliquid eſt in ſeipſo, quia nō in alio, ſicut omnia prima quæ non continentur, ſed continent alia. Et hoc modo Deus eſt in ſeipſo: vel melius dici poteſt, q nihil eſt ſeipſo ſecundum rem & ſm rationem. At vero Deus eſt in ſeipſo idem ſecundum rem, differens rō ſm rōnē, vt dictum eſt. Sic.n. ēt ſapientia & virtus Dei ſunt idem ſm rem, ſed differunt rōne. Si aūt obijcitur, qđ de ipſo per Iſaiam dr̄. Cœlum mihi ſedes eſt, pōt dici q ibi cœlum empyreum dr̄ ſedes Dei. ſ. ratione contentorum in quibus quieſcit. Eſt.n. Deus Trinitas, vel

cœlum eius ſupra Empyreum, vnde non ſm ſitũ corporeũ dr̃ ſedes Dei, vel in rõne diſtãtiæ, ſed rõne infinitatis diuinæ ſubſtãtię.

De continentia eiuſdem cœli. *Cap.* LXXXVI.

PОrro ſi quæratur a nobis, quæ contenta ſunt in cœlo Trinitatis, huic quæſtioni rñdemus, ꝙ nihil eſt in eo niſi pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Eſſe quippè in cœlo Trinitatis, eſt aſſe in ęqualitate virtutis Dei, oĩa quæ ſub ipſa ſunt continentis atque ſaluantis. Quod aũt dicit Beda de angelis, ꝙ intra Deum currunt quocunque mittantur. Ex quo vr̃ ꝙ in cœlo Trinitatis contineantur. Intelligendum eſt quantum ad primam præſentiam contemplationis proportionabiliter, quia ſuperiores plus, & inferiores minus contemplantur. Nec vtique ſequitur ſi ſunt in Deo qui eſt cœlum Trinitatis, ꝙ ideo ſint in cœlo Trinitatis. Quin potius eſt ibi fallacia accidentis, ꝓp diuerſam rõnem Dei, ac cœli Trinitatis: ſi aũt objicitur ꝙ locus eſt contentiuus, & ſaluatiuus locati: Angeli enim non hñt ſaluationem & continentiam, niſi a ſpiritu increato. dicimus, ꝙ reuera Deus, quidem continet & ſaluat. vt principium efficiens, id quod efficit per præſentiam efficientis eſſentiæ ac potentiæ non relinquens, ſecundum quem modum dr̃ eſſe in omnibus creaturis. Et ſic hoc modo Beda dicere vr̃ eſt angelorum locus, non tñ eſt eis proprius locus, locato ꝑ equalitatem commenſuratus, quod importat cœlum Trinitatis. Itaqꝫ nec Beata Virgo eſt in cęlo Trinitatis, licèt dicatur exaltata ſuper choros angelorum excellentia dignitatis, ſed nec Chriſtus ſm ꝙ eſt homo aſt ibi, licèt ipſe homo ſit ibi. Quod enim in ſimbolo dr̃, ꝙ ſedet ad dextram patris, intelligitur de perſona in duabus naturis. Illa quippè rõne diuinitatis, aſt in cœlo Trinitatis. Similiter intelligitur illud verbum Stephani, video filium hoĩs ſtantem a dextris Dei. Oĩa quippè hmõi intelligenda ſunt ſm rõnem diuinitatis. Quod aũt dicit Apoſtolus de Chriſto. Oĩa ſubiecisti ſub pedibus, & poſtea ꝙ ipſe filius erit ei ſubiectus, intelligitur de ipſo inquantũ eſt homo. Cui ſubiecit Deus omnia dignitate & non loco. Nam diffinitione quidem in Empyreo continetur Chriſtus homo vel corpus Chriſti, ſacramentaliter autem continetur in altari. dignitate vero nullo in loco continetur. Sed eſt ſuper omnem locum & ſup oĩa q̃ diffinitiuè ac circũſcriptiuè io loco cõtinent.

De cœlo Empyreo. *Cap.* LXXXVII.

PОrro cœlum Empyreum eſt corpus inter oĩa corpora ſimplicia nobiliſſimum. Ideoque dicũt ſancti ꝙ ſit igneum, non per ardorem, ſed ꝓp corporale lumen in eo diffuſum. Si aũt objicitur in contrarium ꝙ omne continens, eſt contento ſimplicius. Et ideo cum angeli ſint ſpũs, cœlum continens eos non vr̃ eſſe corpus. Rñdemus, ꝙ illud verum eſt de continente circumſcriptiuo. Non aũt diffinitiuè continens ſimplicius eſt contento de neceſſitate. Et angeli qui ſm cœlum Empyreum non implent eo modo quo locatum implet locum. Sed implent ipſum ſecundum diſtinctionem Hierarchiarum & manſionum, quę in domo patris multæ ſunt. Et ideo cœlum non eſt locus eorum vt ſaluans eos in eſſe. Sed potius, quia magis congruit in genere corporum actioni beatitudinis, & contemplationis eorum. Si quæritur vtrum angeli manerent in eſſe non exiſtente cœlo Empyreo, dicimus, quod manerent, cum a loco corporeo non ſaluentur in eſſe, finirentur. n. adhuc intra limites ſuæ eſſentiæ, Et continerentur a Deo exiſtente in eis per præſentiam, eſſentiam, & potentiam, ſicut eſt in oĩbus creaturis. Alexãder. Cum autem nihil a Deo ſit ſine cauſa, videtur Empyreum non hr̃e cauſam aliquam. Non enim eſt propter continuandam in inferioribus generationem & corruptionem. Cum huiuſmodi cauſa ſufficiens ſit firmamentum cum ſtellis, & planetis. Nec aſt ad conſeruationem in eſſe, cum cauſa conſeruationis in eſſe corporum dicatur eſſe, ſecundum philoſophos, illa ſphera quæ mouetur motu diurno. Non ergo vr̃ eſſe cauſa ex comparatione ad ſpũs. Cum ſpũs natura ſeparati ſint a corporibus, nec indigeant continentia corporum ad hoc vt ſint. Nos autem dicimus, ꝙ habet cauſam cœlum Empyreum vt compleatur vniuerſum in genere corporum, ſecundum determinata extrema & medium, ad oſtenſionem ſummæ potentiæ ac ſapientiæ & bonitatis diuinæ. Extrema quidem ſunt luminoſum in fine, & opacum in fine. Luminoſum autem in fine dr̃ Empyreum. Præterea licèt ſpiritus a corporibus ſeparati quantum ad ſuum eſſe non indigeant aliquo corpore: eſt tñ congruentia corporis alicuius ad ipſos ſpiritus, ꝓp magnam conuenientiam. Denique ſpiritus rationales, q corporibus coniunguntur, cum peruenerint ad corporum incorruptionem congruenter collocabuntur in corpore, qđ eſt vltimæ nobilitatis in vniuerſo. ſ. in Empyreo, eo ꝙ illa corpora maximam habebunt nobilitatem. Et ante coniunctionem illam cum huiuſmodi corporibus ibi ẽt ꝓp meritum ſuum conuenienter collocant.

Quod cœlum Empyreum vniforme ſit. *Cap.* LXXXVIII.

ALbertus. Eſt autem cõmunis doctorum ſnia, ꝙ Empyreum oĩno ſit vniforme, plenum lumine, non hñs diuerſitatem dextræ & ſiniſtræ. Et ꝙ dicit philoſophus cœlum hr̃e dextrum & ſiniſtrum, intelligit de cœlis inferioribus. Nam philoſophi, vt dicunt ſancti, Empyreum cœlum intelligere non potuerunt, niſi forte iuxta Damaſcenum illi qui dogmata Moyſi legentes ea ſibi attribuunt. Sed fortaſſis poteſt aliquis objicere, ꝙ idem eodem modo ſe hñs natum eſt facere idem, vt legitur ſecundo de generatione & corruptione. Si ergo cœlum Empyreum, vt dictum eſt, oĩno vniforme eſt, nec faciet difformitatem in cœlo inferiori nec iterum illud in ſuo inferiori. Et ſic vniformes erunt oẽs cœli. Quod cum ſit contra ſenſum, vr̃ ꝙ non ſit vniforme primum cœlum. quod influit alijs difformitatem & motum, hoc eſt Empyreum. Et nos quidem dicimus, ꝙ cœlum Empyreum influit quidem inferioribus, ſed vt in libro de ſubſtantia orbis dicit philoſophus, & ẽt Boetius, Agentis actio non eſt tantummodo ſecundum ꝑtãtem agentis, ſed ẽt recipientis. Ideoque cum inferiores cęli non ſint æquà nobiles, cum Empyreo, non ſic vniformiter lumen ab eo recipiunt ſicut & lumen vniformiter influit, videlicet ipſum cœlum Empyreum. Et hoc eſt quod dr̃ in libro de cauſis, ꝙ primũ æqualiter adeſt oĩbus ſecundis, ſed ſecunda non ęqualiter aſſunt ſibi. Quod autem Empyreum ſit vniforme, probari poteſt per hoc, quod ſicut vnum eſt ante multa, ſic vniforme ante multiforme. Cum ergo in genere circularium corporum ſit aliquod primum, non poteſt primum eſſe multiforme. Cæterum omne multiforme aliquam habet io partibus diuerſitatem. Et hñs partes habet quandam compoſitionem. Econtra quicquid habet vniformitatem in partibus habet identitatem, & quandam ſimplicitatem, porro idem erit ergo ſimplex, & vniforme, ſicut eſt idem diuerſum & compoſitum. Cœlum ergo Empyreum quod ante omne ſimplex eſt & vniforme eſt, hoc etiam patet per hoc ꝙ dñt ſancti, cœlum illud igneum eſſe, non ꝓp ardorem, ſed ꝓp ſplendorem. Dicit quoque Damaſcenus. In generatione totius mundi cœli facturã ſuſcipimus, qđ ſine ſtellis ſeptiformę aiunt qui foris ſunt ſapiẽtes, ea q̃ ſunt Moyſi documẽta, ſua facientes.

Quod etiam immobile ſit. *Cap.* LXXXIX.

QVia dicit philoſophus, Omne corpus naturalem motum habere, videtur Empyreum cum ſit corpus eſſe naturaliter mobile. Quin etiam non ſolum vr̃ eſſe ſecundum locum mobile, ſed & mutabile. Nam ſuper illud verbum pſalmi de cœlis, Ipſi peribunt, tu autem permanes, dicit gloſa ꝙ cœlum in quo ſunt angeli creati mutabitur, & ſiquidem ſecundum qualitatem mutabitur, multo fortius ſecundum ſitum vt vr̃. Denique ſi elementa ſoluentur, & ſol & luna, quia motu ſuo nobis ſeruiunt, innouatione ſui præmiabuntur. vr̃ ꝙ cœlum Empyreum pari ratione ad premium ſuum in nouam qualitatem mutabitur. Multo magis ergo ſecundum ſitum motum vel mobile eſſe videbitur. Ac econtra nullum vniforme oĩno circulare rationem habet inceptionis ſui motus in parte vna potius, quàm in alia. Cum ergo vbique non poſſit incipere, nuſquam incipiet, & ſic erit immobile. Itaque patet cum cœlum Empyreum oĩno ſit vniforme & immobile, præterea nobilius eſt quod participat bonitatem ſine motu. Cum ergo primum corpus nobiliſſimum ſit, bonitatẽ quam poteſt hr̃e ſine motu, participabit. Deniqꝫ locus proportionabitur ſecundum congruentiam locatis. Locata vero cœli Empyrei ſunt in quiete contemplationis, ac beatitudinis. Ipſum quoque cęlum eſt in quiete, ac ſic immobile. Quod & nos concedimus cum cęteris Doctoribus. Quod enim philoſophus dicit, omne corpus naturalem motum hr̃e, loquitur de corporibus ordinatis ad generationem & corruptionem per motum ſuum, porro Empyreum ſupra huiuſmodi ordinem eſt eleuatum. Et ordinatur ad ſtatum contemplatiuum, ideoque non habet motum. Si autem de innouatione ipſius quæritur, bene poteſt concedi, ꝙ angelorum miniſterio completo in maiorem lucem innouabitur. Sed motus localis, ad mutationem quæ eſt ex alteratione non ſequitur, porro philoſophi non cognouerunt Empyreum, quia ſcrutati ſunt & locuti de ſuperioribus ſecundum ſenſum, vel ſecundum conſequẽtiam rationis tantum. Et quidem ſecundum ſenſum apparent tantum octo ſpheræ, nona vero probatur ſecundum rationis conſequentiam. porro decima quæ immobilis ponit̃, nec ſenſu nec ſoris ratione manifeſtatur. Ideoque non poſuerunt eam philoſophi.

De cœlo aqueo ſiue criſtallino. *Cap.* XC.

DE aquis vero quę ſunt ſuper firmamentum loquens Auguſtinus ſuper Geneſim ita dicit. Hoc exigit aquarum põdus, ꝙ ſuper terram fluant, vel in aere vaporaliter ferantur. Et non vt ſint ſupra firmamentum. Ergo cum cœlum aqueum ponatur de materia aquę, non erit ſupra firmamentum. Si forte aliquis diceret, ꝙ aquę ſunt ibi miraculosè, ex quibus eſt cœlum aqueum. Obuiat ibidem ei Aug. dicens. Nec quiſquam dicat, hoc oĩpotẽtia Dei fieri, qualiter enim Deus fecit naturas quęritur, nunquid vt de eis miraculum potentię ſuę operaretur Ergo non eſt recedendum

dum ad miraculum, ſed ſecundum naturam creaturarum cauſa eſt aſſignanda. Si forte dicatur quod aquæ fluxibiles deſcendunt ad ima. Sed congelatę ad modum criſtalli ſunt ſupra firmamẽtum. Econtra ſic obijcitur. Criſtallus, vt dicit philoſophus in poſterioribus, eſt congelatio aquæ remota penitus omni caliditate, penitus aũt remouetur caliditas, quã interius, non poterit diſſoluere, nec exterius ingredi propter conſtrictionem pororum. Si ergo talis eſt natura cœli aquei, oportet quod aliquo corpore infrigidante ipſum congelatum ſit. Et quod vel vbi quæſo tale eſt, cum cœlum non recipiat peregrinas impreſſiones? Si forte dicatur, quod hic nõ ſumatur aqua pro elemento frigido & humido, ſed eo modo quo accipitur cum dr̃, Spũs dñi ferebatur ſuper aquas, vbi. ſ. aqua dr̃ fluitans, & cõfuſa materia, æqualiter hñs frigidum, & calidum, humidum & ſiccum, tenebroſum & luminoſum. At vero ſi hoc eſſet, ſicut dixit Moyſes, diuiſit aquas ab aquis, eadem rõne dicere poſſet, vt videtur, diuiſit ignem ab igne, & aerem ab aere. Si vero dicatur quod aqua ibi eſt ſm̃ effectum ſuum, de quo dicit philoſophus, quod ipſa eſt elementum conglutinatum & coniunctum. Econtra põt obijci quod aqua non cõglutinatur niſi per actum humidi. At vero in actu humidi ſemper fluit ad ſiccum ſolidum, quia non eſt terminabilis termino proprio, ſed termino ſicci ſcd̃m actum illum, & ſm̃ hoc ad terram deſcenderet. Si pp hoc dicat aliquis, quod aquæ non ſunt ſuper firmamẽtum, hoc eſt aperte contra diuinum eloquiũ, cuius, vt dicit Aug. maior eſt auctoritas, quam oĩs humani ingenij perſpicacitas. Cæterum in minori mundo qui eſt homo, humidũ & frigidum ĩ ſummo ſuper fontẽ caloris, eſt poſitũ, quia ſupra cor poſitũ eſt cerebrũ. Siſr ergo & in maiori mundo conuenit, vt aqua quæ frigida eſt & humida ſupra ſolem, qui fons caloris eſt, poſita ſit.

De opinione illorum qui putant aquas eſſe non poſſe ſuper cœlum. Cap. XCI.

AVguſtinus ſuper Geneſim. Qui vero negant aquas ſuper cęlum ſydereum poſſe manere, non tantum locis, ſed & qualitatibus diſtinguunt elementa, pro quibus ſortiantur loca ꝓpria. Indeque colligunt quod ſi & aqua ſuper cœlum eſſet, pondere ſuo caderet: vnde quidam ſic aquas eſſe ſuper cœlos affirmant, vt aerem hoc cœlum vel firmamentum accipiant. Eo quod interuallum eius diuidit inter quoſdam vapores aquarum & aquas, quæ in terris ſunt. Guilelmus de Conchis. Qui enim dixit aquas ſuper cœlum vel firmamentum eſſe, aera cœlum & firmamentum vocauit, vel quod verius eſt inferiorem partem aeris, ſuper quam ſunt aquæ vaporaliter in nubibus ſuſpenſę. Nec obſtat quod Beda dicit aquas ibi congelatas eſſe, quæ nobis apparent ad modum pellis extenſę. Nam in eis quidem qui pertinẽt ad Catholicam fidem, vel ad morum inſtitutionem, non eſt fas Bedæ, vel alicui cęterorum ſanctorum patrum cõtradicere, ſed in eis præſertim quæ ad philoſophiã vel phyſicam pertinent, ſi forte in aliquo errent, licet diuerſum affirmare, veruntamen quotiens minor maiori contradicit, rõnabiliter oportet eſſe verum qđ minor inducere. Oĩs ergo aqua naturaliter eſt ponderoſa. congelata vero quia plus ad terrę naturam accedit ponderoſior exiſtit. Cum itaque motus proprius põderum ſit ad centrum. Si aquæ congelatę ſuper ęthera eſſent, naturali grauitate ad ima deſcenderent. Sed dicet aliquis, videmus grauia per fornicem arcus ſurſum teneri, & ibi manere, nec vnq̃ deſcẽdere. vnde & aquæ illę cõgelatę quia in modum fornicis ſuſpẽſę ſunt, deſcendere non pñt. Cui ego ſic rñdeo. Arcus fornicis, niſi baſes, q̃ alicui ſolido innitantur hẽat, neceſſe eſt quod ſtatim corruat. Iſte ergo tuus arcus, quem confingis, alicui ſolido baſim figit. Cum ergo nihil ſolidum ſit præter terram, oportet vt tales baſes inhęreant terræ, quod excedit ioci ſcurrilis vilitatem. At inquis, videmus ignẽ, ea quę grauia & ſolida ſunt impetu ſuo eleuare ac ſuſtinere. Cum ergo ignis, ex omni parte ſuppoſitus ſit aquis iſtis, impetu ſuo illas ſuſtinet: vere inquam in vitium culpæ ducit fuga ſi caret arte. Si aquæ iſtę, vt fingis ſuſtinentur ab igne. Aut aliquid corporeum eſt inter ipſas, & ignem, aut nihil. Si aũt aliquid intereſt, aut elementum, aut ex elementis factum. Elementũ non eſt, quia elementum omne infra igneum eſt. Si factũ ex elementis, ergo viſibile. cur ergo non vr̃. Si ergo nullum corpus intereſt, tunc duo contraria ſcilicet ignis & aqua, ſine medio ſunt coniuncta. Eſt ergo in cęleſtibus pugna & diſcordia, vnde vel aquæ illæ ignem extinguent, vel ignis eas conſumet. At inquis aquæ illę congelatę ſunt & in naturam criſtalli conuerſę, vnde & ſi tangantur ab igne diſſolui non poſſunt, verum inquam, criſtallus in igne conſumitur etiam in minimo; quid ergo fiet in tanto. Item quando criſtallus ex aqua fit, aqua primitus in ſuperficie ſpiſſatur, deinde in medio donec tota ſit glacies, deinde longa frigiditate magis, ac magis ſolidatur, donec in criſtallum mutatur. Ex aqua vero glacies, non naſcitur, niſi eius frigiditas accidentali frigiditate aeris venti vel terræ intendatur. Cum ergo aquæ illæ ab iſtis ſint remotæ, a quibus ergo ſuit illa frigiditas tam intenſa, vt prius in glaciem, deinde in criſtallum verterentur?

Reſponſiones eorum ad obiecta in contrarium. Cap. XCII.

AT inquit, oĩa qualitatibus attribuis, nil creatori. Nonne potuit ibi creator aquas imponere congelari & contra naturam ſuſtineri? verum inquam, quid ſubtilius, quàm affirmare aliquid eſſe, qa poteſt illud ipſe creator facere? facit ne quicquid poteſt? Qui ergo contra naturam Deum aliquid facere dicit, vel ſi ſic eſſe oculis videat, vel rõnem cur hoc ſit oſtendat, vel vtilitatem ad quam hoc ſit prętendat: verum hæc inquis, ſi non ſunt aquę ſup hoc cœlum, quid eſt qđ ibi ſpiſſum aquei coloris, ad modum pellis extẽſę videmus? Scio enim illud nec ignem, nec aera eſſe. Nam ſi aer inferior qui ſpiſſior eſt, videri non poteſt, quomodo ignis, cum ſubtilior ſit, videri poterit? Quamuis inquam oĩs ſenſus in multis ſit falſus, viſus tñ omnium eſt falliſſimus. Baculus, cum ſit integer, fractus vr̃ in aqua: duę turres cum a longe vñr, quamuis loco diſtent, coniunctę vñr. Sol cum octies maior ſit tota terra, bipedalis tñ niſi vr̃. Si in nocte digitus aliquis ſuum premat oculum, vr̃ ſibi colores oculi aſpicere ſupra lunam. Vnde neque tu, neque alius pręter ſtellas vider aliud, ſed viſualis radius, cum ad ſuperiora dirigitur, nec eſt ibi obſtaculum quo repercutiatur, deficit & deficiendo inſpiſſatur. Cum autem tranſit ſic per oculum in quo Albugineus humor & criſtallinus exiſtunt, pręſertim tũc cum nec alius color ſibi occurrit, talem idest aqueum & criſtallinum ſibi confingit. verum inquis, ſi nil ibi vr̃, viſus ibi deficit, quo dñt tunc ſtellas ibi infixas eſſe in firmamento? & in eodem eſſe vndecim circulos, in vnoquoque eſſe duodecim ſigna dicimus, nec ea ibi eſſe in defectu noſtro viſui. Tribus inquam modis loquuntur Auctores, de ſuperiorib⁹, videlicet fabuloſe, Aſtrologicę, & Aſtronomicę. Fabuloſè enim loquitur Nẽroth, Eginus, Aratus, Taurum illuc eſſe tranſlatum, & in ſignum eſſe mutatum aſſerentes, & ſimilia, quod genus tractãdi maxime eſt neceſſarium. Scimus. n. de vnoquoque ſigno in qua parte cœli ſit, quot ſtellę ſint in eo, & qũo diſpoſitę. Aſtrologicę vero de eiſdem eſt retractare, ea quę in eis ſm̃ apparentiam videntur, licẽt ibi nõ ſint, quia fallitur viſus, ſic de eis tractauit Marcianus: Hiparcus: Aſtronomicę aũt de eiſdem tractare eſt, ea quę de ſtellis vera ſunt, ſiue ita videantur, ſiue non pronunciare. Qualiter inde tractat Iulius, Firmicus, Maternus, Ptolemeus. Cum ergo ab aliquo firmamentum ſuper ignem eſſe vel ſtella in firmamento fixa dicitur, Aſtrologicus eſt, quia & ſi non ita ſit, tñ ita vr̃. vel vt ſupra diximus, ęther cœlum dicitur, quia diuerſis ſtellis eſt cœlatum. Idem quoque dicitur firmamentum, quia ſuo calore & effectu ſtellarum quę in eo ſunt, firmat & temperat ſubdita. In ęthere autem infixę ſunt ſtellę, non vt gemmę in auro, ſed quia in illo exiſtẽtes, de loco ad locum non videntur tranſire. porro de xi. circulis, qui ſint, & vbi ſint, alibi diximus.

Opiniones ſunt hic antiquorum Doctorum & obiecta in contrarium. Cap. XCIII.

AVguſtinus, vbi ſupra. Firmamentum appellatum eſt cœlum non pp ſtationem, ſed pp firmitatem, ac ſuperiorum ac inferiorum aquarum terminum intranſgreſſibilem, ſiue cœlum intelligamus aerem, ſiue quod ſpacia nubiloſi aeris excedit, aerem ſcilicet qui exaltatione terrę vaporaliter aquas trahit ac per ſubtiles minutias ſuſpendit. Et poſt corpulentius conglobatas, pluuialiter refundit. Si vero poteſt aqua, vt videmus, ad tantas minutias peruenire vt feratur interdum vaporaliter ſuper aerem aquis naturaliter leuiorem, cur non credamus, & ſuper illud leuius cęlum, in minutioribus guttis aquas poſſe ſupereleuari & ibi manere leuioribus vaporibus? Sed quoquo modo ibi ſint, ſi ſaltem eas ibi eſſe non dubitamus. Quidam & noſtri aquas non eſſe ſuper ſydereum cœlum qualitatibus, & meatibus continere volunt. Aſſerentes nã ſtellam Saturni frigidiſſimam: quęritur ergo ab eis vnde frigida ſit, quę tanto deberet eſſe ardentior, quanto ſublimior & cęlo propinquior? Cum enim rotunda moles circumagitur interiora tardius, & exteriora eius mouentur celerius, & ideo ferventius, debuit ergo magis eſſe calida quàm frigida, facit ergo eam frigidam aquarum ſupercęleſtium vicinitas. Ioannes Damaſcenus, vbi ſupra. Cuius gratia Deus aquam ſuper firmamentum impoſuit? nõne pp ſolis, & ętheris calidiſſimũ feruorem? Mox enim poſt firmamentum ęther expanſus eſt, ſed & ſol & luna & ſtellę in firmamento ſunt, & niſi ſubiaceret aqua, inflammatum vtique iam eſſet firmamentum a calore. Ambroſius in Hexameron. Cęli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratione ſuperioris ignis, elementa inferiora ſuccenderet. Actor. De his aquis ſupercęleſtibus dicunt quidam, quod ad modum criſtalli ſoliditatę ſint, nec ignis eas diſſoluat. Auguſtinus autem dicit eas, vt dictum eſt, poſſe vaporaliter trahi ac leuiſſimis guttis ſuſpendi: videtur etiam ſentire cum Baſilio, ſcilicet quod ad refrigerium caloris in luminaribus ſint ibi, per hoc quod dicit de ſtella Saturni Albertus. Verum quod ibi ſint vaporaliter, ac conuertantur ſecundum quoſdam in pluuias, & rorem, hoc eſt aperte contra veritatẽ. Ros

enim

enim & pluuia non generantur in cœlo, ſed in medio aeris interſtitio, ſicut patet ad oculum, & oſtenditur in libris Metheororum Ariſtotelis. Cæterum ſi eſſent aquæ ſuper cœlum infrigerandi & temperandi feruoris cauſa iuxta Ambroſium, & Baſilium, tunc ibi eſſent in natura graui, ſicque deſcenderent ſm Auguſtinum.

Probabilior modernorum ſententia de hac materia.
Cap. XCIIII.

NOs itaque dicimus, ꝙ vbi dr̃, Deus diuiſit per firmamẽtum aquas ab aquis. Non ſumitur aqua pro elemento, ſed pro materia confuſionis, quæ habet in ſe calidum & ſiccum, humidum, & frigidum, luminoſum, & tenebroſum, perſpicuum & opacum. Et dr̃ aqua quia ſicut aqua interminabilis eſt in ſe, ac terminatur ad ſiccum denſum, ſic illa materia interminata eſt in ſe, & terminatur ad diſtinctam formam, & diſtinctum locum, vnde in principio Geneſ. diſtinguitur in partibus ſuis, tum per formam, tum per locum. Per formam quidem vbi dr̃, ꝙ fecit Deus cœlum & terram & plantas, & aĩalia & hoĩem. Per locũ vero dicitur qñ diuiſit lucem a tenebris, & aquas ſuperiores ab inferioribus, & huiuſmodi, ſm hunc modum dicunt gloſæ, ꝙ accipitur aqua vbi dr̃, ꝙ ſpiritus dñi ferebatur ſuper aquas. Cum ergo aqua illa in ſe habeat differentias contrarias ſub confuſione mixtas. ſ. calidum & frigidum, humidum, & ſiccum, ſubtile, & groſſum, luminoſum & tenebroſum, perſpicuum & opacum. In diſtinctione ſui p locum ſuperiorem & inferiorẽ, ſm dr̃as nobiliores, quod nobilius eſt, eleuabitur ſurſum. Et ſecundum differentias ignobiliores, quod ignobilius eſt deſcendet deorſum. Nobiliſſimè autem dr̃æ ſunt, quæ competunt vero corpori non tranſmutabili. Et illæ ſunt tres. ſ. luminoſum perſpicuum & ſubtile, ergo ſm has dr̃as cœlũ aqueum erit in ſe ſubtile hñs ſubtilem aquam pro materia, perſpicuum ſiue diaphanum pro diſpoſitione materiali. Et luminoſum pro forma complete: veritas huius ſententiæ patet, eo ꝙ nuſquam legitur de diſtinctione aeris & ignis. Eo ꝙ ignis, & aer ſupponuntur in parte aquæ, quæ ſortita eſt ſpheram inferiorem. ſ. actiuorum, & paſſiuorum. Et pp hoc cum poſtea aqua diſtinguitur a terra. ſ. cum dicitur congregentur aquæ in locum vnum & appareat arida, dicunt ſancti, quod ibi intelligitur diſtinctus ignis, & aer. Cum hæc duo elementa libera ab aquis deſcendentibus in locum proprium apparuerunt, hac ratione quidam ſancti conſiderantes, & indiſſolubilitatem cęli & perſpicuitatem & luminoſitatem vocabant ipſum criſtallinum, ſicut Rabanus, & quidam alij.

Qualiter ſecundum hoc intelligenda ſunt antiquorum dicta. Cap. XCV.

QVod autem dixerunt quidam ſacri Doctores aquas ibi eſſe ad temperandum calorem ſolis, & aeris, vt Baſilius, & quidam aliorum, effectiuè non materialiter eſt intelligendum. Deus enim quaſdam partes cœli facit frigidas, & humidas, ne aliæ partes, quæ ſunt calidæ & ſiccæ, nimis incenderent inferiora. Similiter etiam ꝙ Beda & quidam alij dicunt, inde pluuias roreſque deſcendere. Intelligendum eſt effectiuè. Porro de maiori mundo & minori non eſt ſimile, qm̃ homo compoſitus eſt ex contrarijs, eiuſque cerebrum neceſſe eſt eſſe frigidum, quo lucidi vel liquidi poſſunt eſſe ſpiritus, in quibus virtutes aĩales operantur. Cor autem pp ſpiritum vitalem neceſſe eſt hr̃e calorem. Talis vero ſpirituum diſtinctio non eſt in maiori mundo, vnde neceſſe non eſt aquam frigidam & humidam eſſe in ſummo. Albertus. Sacri Doctores de hac materia quædam opinando dixerunt. Sed nihil certum inde diffinierunt, vnde & nos opinando concedimus, ꝙ cœlum aqueum ſiue criſtallinum ſit ex luce, ſicut ex complemento ſui. Ex perſpicuitate tãquam ex diſpoſitione materiali. Et aquæ habent quidem naturaliter ponderoſitatem, & humiditatem, & frigiditatem, ſed has proprietates ibi non hñt. Si autem objicitur illud Auguſtini in li. de ciui. Dei, ꝙ ſicut humidũ eſt in cerebro, ita nihil phibet humidum eſſe in ſuperiori mundo, vel ſuperioris mundi parte, dico ꝙ non eſt ſimile. Non. n. membra noſtra ſm ordinem qualitatum ex quibus commixta ſunt, ordinantur. Sed ſm relationem ad aĩam, quæ diuerſimode in diuerſis mẽbris operatur. Et in cerebro quidem operatur operatione aĩali, quam conuenit fieri in humido. In corde vero operatione vitali. Et in inferiori parte operatione naturali, vnde qnia receptiuum formarum eſt humidum, non eſt inconueniens illud eſſe in cerebro pp impreſſiones ſenſibiles. Calidum vero in corde pp operationes ſpirituales, per calidum enim maximè eſt operatio ſpiritus, quia ſpũs medium eſt inter aĩam & corpus. At vero aliter eſt in vniuerſo vbi corpora ſunt ſeparata & non commixta, ideoque ſm qualitatum nobilitates ordinant̃. Non itaque verbum illud dicit Auguſtinus aſſerendo, ſed potius opinãdo vel inquirẽdo. Si autẽ adhuc objicitur, ꝙ criſtallus eſt congelatio humidi, dicimus ꝙ cœlum illud non eſt criſtallinum ſm omnem proprietatem criſtalli, ſed ſm proprietatem perſpicui. Quod enim eſt congelatum, totum eſt perſpicuum, pp hoc deſignatur ꝙ ex eo ꝙ ibi remanſit aqua ſecundum naturã perſpicuitatis, dictum eſt criſtallinum. Ad hoc autem qđ dicit Baſilius, Deum pp feruentiſſimum ſolis calorem, aquas in cęlo poſuiſſe, dico ꝙ calidum quoddam eſt ſaluatiuum, vt illud qđ eſt in ſole. Et eſt quoddam reſtrictiuum, vt qñ ſit coadunatio radiorum, & accedit ad naturã ignis. Verbi grã in ſpeculo ſi fiat coadunatio radiorum põt incendi ſtuppa ex reflexione illorũ, dico itaq; ꝙ calor ſolis in ſe non eſt conſumptiuus, ſed generatiuus, vnde generantur ranę ex cœleſti calore in vere. Sed cõſumptiuus eſt rõne radiorum, q ſiunt ex reflexione. Itaq; qđ dicit Baſilius, eſt opinio nõ aſſertiu, vel de inferiore ęthere intelligẽdũ eſt, vt firmamentũ dicatur illud interſtitiũ, qđ eſt inter vapores, qui ſunt in aere & aquas inferiores. Nã illi vapores inter nos, & ſolis feruorẽ medij ſunt, quem aliquando temperant & reprimunt.

Quod aquæ illæ videntur eſſe in modum orbis congregata. Cap. XCVI.

CVm aũt probatum ſit vacuum nihil eſſe, probabile eſt totum ſpacium a cœlo Empyreo vſque ad ſydereum repletum eſſe corpore. Ex quo vr̃ aquas ſuperiores in modum orbis circa firmamentum congregatas eſſe. Nam in ſuperioribus, eſt diſtinctio locorum, quemadmodum & corporum. Minus. n. nobile corpus ibi non occupat locum nobilioris, nec econtra, ſicut hic inferius accidit de aere, qui ſubintrat cauernas terræ. Cæterũ ſi cœlum Empyreum vel ſydereum occuparet aliquam partẽ illius ſpacij intermedij vbi ſunt aquæ illæ. Iam nõ eſſet vtrũq; ex omni parte ſuę orbiculare: patet ergo ꝙ aquæ ſuperiores totum occupant ſpaciũ intermediũ. Et colliguntur in orbẽ ex oĩ parte. Sicq; vnus eſt orbis medius inter cœlum Empyreum ac ſtellatum. Qđ aũt aquæ illæ nobiliores ſint q̃ firmamentum in naturę dignitate, vr̃ ex Auguſtini verbis contra Manichęos ſic loquentis. Qm̃ inquit naturam illam dicimus aquæ noĩe appellatam, firmamento cœli credo materiam corporalem rerum viſibilium fuiſſe diſcretã. Cum. n. cœlum pulcherrimum corpus ſit, oĩs creatura inuiſibil' ẽt pulchritudinem cœli excedit. Ideoq; fortaſſe ſup cęlum aq̃ viſibiles eſſe dicuntur, q̃ non locorum ſedibus, ſed dignitate naturę ſuperãte, cęlum a paucis intelligunt̃. At econtra vr̃ cœlum aqueum non eſſe naturaliter orbiculare. Sed fortaſſe ex accidenti hoc poſſet eſſe, ſicut aqua in cipho rotundo. Sed tñ aq̃ illæ inferioribus ſunt cõſimiles natura. Nã inferiores non cõſtituunt naturaliter orbiculare corpus, ſed accidẽtalr̃, quia ſm figurã cõtinẽtis mutant̃ & orbiculant̃. Dicit quoq; phs, ꝙ corpori recto debet̃ naturaliter motus rectus. Si ergo aq̃ illæ colliguut̃, vr̃ ꝙ colliguntur in corpus rectum naturaliter, orbiculare vero accidentaliter. Itaq; ſine pıudicio poſſumus dicere, ꝙ aquæ illæ colliguntur in corpus naturaliter orbiculare. Et ſint inferioribus aquis conſimiles natura quodãmodo. ſ. propter aliquam conuenientiam, quia inueniunt natura ſemper perſpicui vtrobique. Sed aquæ inferiores ſunt corruptibiles, illæ incorruptibiles. Si vero ſunt eis naturæ conſimiles in ſpecie, quomodo ibi ſint, relinquendum eſt diſpoſitioni diuinę.

De motu cœli aquei. Cap. XCVII.

VIdetur aũt & corpus illud orbiculariter moueri, quia cum ordinetur ſupra firmamentum nobilius eſt illo. Ideoque moueatur motu nobiliori. Cum ergo firmamentum orbiculariter moueatur, multo fortius, & cœlum aqueum ſic mouebitur. Quod & nos ſine pıudicio concedimus. Nec eſt obiectio ex aqua inferiori quæ eſt elementum terræ coniunctum, eiuſque motus eſt rectus naturaliter tendens deorſum. Albertus: Sed fortaſſis põt aliquis objicere, quia dicit Auenalpetras, ꝙ illud nonum cœlum eſt vniforme plenum lumine, cuius lumen tantę ſimplicitatis eſt, ꝙ non ſubijcitur vtilibus. Nullum aũt corpus omnino vniforme mobile eſt, quia dextrum & ſiniſtrum nõ habet. Cæterum philoſophi oẽs ponunt, ꝙ Sphera ſtellata, ſit primum mobile. Cum ergo cœlum aqueum ſit ſuper illam, non erit mobile. Econtra dicit Auenalpetras in Aſtrologia, ꝙ cęlum vniforme mouetur: hoc aũt cęlum eſt vniforme, præterea primus motor ſimplex & vnus mouet motu vno, & ſimplici, oportet ergo ꝙ cœlum aqueum qđ eſt ante ſtellatum moueatur primo motu ſimplici & primo motore. Porro Sphera ſtellata plures hẽt motus, ſicut a Ptolemęo dr̃ in Almageſti, & ab Alfragano in rudicijs Aſtrorum, & ab Ariſt. in lib. de cauſis proprietatum elementorum: hẽt. n. motum diurnum ſuper polos ęquinoctiales, & ſuper circulos ęquè diſtantes, quorum maximus eſt æquinoctialis. Et hic motus, eſt ab Oriente in Occidentẽ, & completur in viginti quatuor horis: hẽt, & alium motum ſuper Polos Zodiaci ab Occidente in Orientem, quem ſequuntur, & quędã ſtellę ac mouentur in centum annis vno gradu ſcd'm motum illum. Non ergo Sphera ſtellata mouetur immediate a primo motore, cum ſit mobile multiforme, hæ ſunt rõnes Arabum nono ſpheras mobiles ponentium, quibus & nos conſentientes dicimus moueri cœlum aqueum. Non. n. eſt ita vniforme quin habeat

beat dextrum & ſiniſtrũ. Sed ita vniforme eſt, ꝙ non habet vnam partem ſtellatam, & aliã non ſtellatam, ſicut octaua ſphera. Et ipſa quidẽ ſphera ſtellata inter illas, quę viſui ſubijciuntur, & quarum motus viſui poteſt perpendi, eſt prima. Sed ſecundum rationem non eſt prima, vt dicit Auenalpetras. qui. ſ. philoſophos dicit antiquos hoc cœlum non percepiſſe, quia magis ſequebantur ſenſum quam rationem, in ſuperiorum diſpoſitione.

Quæ neceſſitate vel vtilitate ſuper firmamentum ſint aquæ. Cap. XCVIII.

ALexander. Cum aũt ſit multitudo cœlorum, & vnumquodque habeat ſuum locabile ſcḋm naturam ſuam, vt Empyreũ Angelos, firmamentum ſtellas, & ita de cæteris, vr̃ aqua i cœli natura ſuperuacua eſſe, cum non habeat aliquod locabile: porro ſi dicatur ꝙ ibi ſit ad temperandum calorem ſupernum. Ecõtra põt obijci, quia ſolum humidum eſt inflammabile, ſcḋm ꝙ habet potentiam ad ſiccum. Cum ergo cœlum ſtellatum non habet naturam humidi qḋ ſit in potentia ad ſiccum, quia non hẽt naturam grauis, & leuis, vr̃ ꝙ non habet naturam inflammabilem, ideoque non indigere aliquo quod temperet eius calorem. Sed nec ibi eſſe vr̃ ad gñationem & corruptionem in inferioribus, & continuationem illorum, quia hæc oĩa ſufficienter cauſat motus ſuperiorum. Verum de ornatu poſſum⁹ dicere, ꝙ nõ eſt neceſſe qḋlibet cęlum hr̃e ſuũ ornatũ ſeparatum a ſe. Non. n. hoc hẽt cęlũ olimpeũ, neq; ſpaciũ igneũ. Eodẽ itaq; mõ & cęlum criſtallinũ nõ eſt neceſſe, ꝙ hẽat ornatũ a ſe ſeparatũ. At vero neceſſe eſt, ꝙ vtilitatis alicu⁹ ſit, & factum ꝑp aliud. In his tñ ſcḋm Auguſt. non eſt aliquid temere diffiniẽdum, ſed quãtũ ſcriptura dicit accipiẽdum. Cuius. ſ. diuinæ ſcripturæ maior eſt auctoritas, q̃ oĩs humani ingenij capacitas.

Quod ibi ſint pro rerum inferiorum conſeruatione. Cap. XCIX.

VIdentur autem ibi eſſe ad rerum generabilium & corruptibilium conſeruationem in eſſe. Nam contrarietatem habẽt corpora quæ ſunt circa cœlum ſtellatum & vnum contrarium eſt alterius corruptiuum, hmõi ergo oĩa ſcḋm qualitates actiua ſunt & paſſiua. Nullum ergo horum illarum rerum eſt vniformiter ſaluatiuum. Sed neque ſtellatũ cęlum. qm̃ ibi eſt ſtellarum diuerſitas, quę ſcḋm radioſitatem ſui maiorem hẽnt conſeruationem vnius rei q̃ alterius. Cęlum itaque ſtellatum nõ eſt horum vniformiter conſeruatiuum, oportet ergo aliud eſſe, qḋ vniformiter oĩa conſeruet. Sed nec illud eſt cęlum Empyreum, quia hoc eſt angelis, & glorificatis corporibus deputatum, nec eſt ad huius actionem, q̃a nullum hẽt motũ. Itaq; cęlũ aquæum cũ hẽat motum vniformẽ, facit in inferioribus vniformitatẽ. Quod ãt mouetur, de facili ſic ꝓbatur. In principio creauit Deus extrema immobilia. ſ. cęlum Empyreum qḋ non mouetur & terram quæ ſcḋm totalitatem ſui nõ mouetur. Media vero naturæ ſunt fluxibilis, & mutabilis, qḋ notatur cum dr̃, ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Nã per aquas deſignantur media q̃ naturã hẽnt fluxibilitatis, quia oĩs rerum mutatio fieri debet in eis: principaliter. n. fiunt mutationes circa naturã aquę & aeris. Nulla vero fit in terra, niſi aer ingrediatur vel aqua. Dupliciter autem dr̃ mutabile. vel qḋ eſt motum, vel qḋ eſt in ꝓpinqua diſpoſitione ad motum. Et conſtat, ꝙ illud qḋ actu mouetur, nobilius eſt illo qḋ mobile eſt. Actus. n. qui non corrumpit, potentia nobilior eſt, vnde motus in mobili non corrumpẽs ſubiectum ſuum nobilior eſt ſubiecto. ſ. inquantum mobile eſt. Illa igitur aquoſa natura media duplicẽ habuit naturam, vnã quæ ſemꝑ fuit in motu, aliam qua in poẽtia fuit in motu. Et ille motus, qui actu ſemꝑ eſt, vtiq; nobilior eſt. Cum ergo cęlum criſtallinum ac ſtellarũ ſuperiora ſint cæteris, q̃ media ſunt, corporibus, relinquit̃ ꝙ ſemꝑ mouebant̃. Deniq; cum ſit motus diuinus conſeruãs res in eſſe, conſtat ꝙ ille alicuius erit corporis, & nõ niſi vniformis in toto & in parte, hoc autem non eſt ſtellatum, ideoq; relinquitur ꝙ cęlum aqueum ſit illud cuius vniformis talis ſit motus, qḋ & nos concedimus. Et hæc fuit vtilitas. & neceſſitas ponendi hoc cęlum, quia cum alia corpora ſint principia generationis, & corruptionis ſcḋm diuerſitates motuum: iſtud ſcḋm conformitatem ſui motus, facit conſeruationem in eſſe rerum. Eſt enim continuitas inter cęlos: vnde cum hoc continuẽ mouetur cœlum, mouet proximum, & illud vlterius proximum, vnde facit actu moueri quæ potentia ſunt ad motum. Et ſic eſt rerum in eſſe conſeruatiuum.

De quadruplici huius cœli ponendæ neceſſitate. Cap. C.

ALbertus. Deniq; quadruplici neceſſitate ponitur hoc cęlum nonum. ſ. aquæum, vna iam in præcedentibus eſt poſita, q̃ aſſignat Auenalpetras in Aſtrologia ſua, videlicet ꝙ ab vno motore ſimplici non põt eſſe niſi motus vnus, in mobili vno & ſimplici, & hæc neceſſitas eſt ex parte motoris. Alia eſt, quia cum ſit vna Sphera quę habet bonitatem proportionatam corpori nobiliori circulari ſine motu, ſicut ſphera cœli Empyrei. Et ſunt Spheræ q̃dam quæ recipiant bonitatẽ illã ꝑ motus plures, ſicut octo inferiores. Oportuit ẽt eſſe vnam quæ reciperet bonitatem illam per motum vnum, quæ ſit ignobilior ſuperiore, & nobilior inferiorib⁹, & hæc neceſſitas ſumitur ex parte motus, & innuitur a phĩo in 2. li. de cęlo & mundo. Tertia eſt, quia cum ſit q̃dã Sphera recta & quædam decliuis in Sphera ſtellata, dico ãt Spheram rectam, circulum ęquinoctialẽ cum ſuis polis: Sphera vero decliuis eſt illa, quæ declinat ab æquinoctiali. ſ. Zodiacus, oportet ꝙ ſcḋm vtramque ſit motus proprius, & mobile proprium. Cum ergo ſic in Sphera ſtellata inueniantur ambo motus, non ambo poſſunt eſſe proprij. Ergo oportet ꝙ ſit vnum mobile cui ꝓprius ille ſit motus. ſ. cęlum aquęum ſiue criſtallinus, eius quidem proprius motus eſt ſuꝑ polos, & circulum ęquinoctialẽ. Et oẽs illæ rationes ſunt Auenalpetrę ponentis nonum cœlum. Quarta neceſſitas eſt ex parte vniformitatis, quia in inferioribus non eſt tantum diuerſitas in gñatione & corruptione particularium: Sed & vniformitas in eſſe ſpecifico & in ordine naturę. Ideo oportuit eſſe in ſuperioribus corpus vniforme, quod eſſet cauſa huius ordinis, & huius permanentiæ.

Cur Doctores aquas illas appellauerunt cœli nomine. Cap. CI.

ALexander. Verumtñ cum ſcriptura diuina nuſquam aquas illas appellet cœli nomine, merito quæri põt, cur ſacri expoſitores illas cœlum aquęum vel criſtallinum voluerunt nominare. Nam vbi ſcriptura ſacra notet eas aquas ſupercœleſtes ſiue cęlos exiſtimes. Verbi gratia, Benedicite aquæ oẽs quæ ſuper cœlos ſunt dño. Et alibi. Qui tegis aquis ſuperiora eius. i. cœlis. Cæterum aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen dñi. Porro & aer in ſcriptura dr̃ cœlum, & ſimiliter firmamentum. Empyreum vero dr̃ cœlum cœli. At vero ſacri Doctores conſiderarunt, quia cum cœlum ſydereum ex omni parte circundaret terram, qua ratione eſſent aquæ illę ſuper vnam eius partem, eadem rõne eſſent ſuper aliam, & ſic indifferenter ſuper oẽm. Sic ergo perpenderunt, illas in modum cœli eſſe expanſas. Ideoque cęli noĩe vocabant eas. Et quia videbant illam naturam ab Empyreo & firmamento differẽtẽ: ideo cęlum illud intermedium a materia noĩabant aquęum. A diſpoſitione vero materiali criſtallinum. Non ideo quia ibi ſit aquarum cõgelatio, ſicut eſt ĩ criſtallo ſcḋm naturæ curſum: ſed quia criſtallus hẽt ꝑſpicuitatẽ cum luce, ſic & cęlum illud. In Geneſi vero nõ loquit̃ ſcriptura de cœlo aqueo, qm̃ ibi tangit̃ ordinatio ſcḋm q̃ facti fuerunt cęli. Sed adhuc ſub natura poſſibilis aquę fuit ibi. Non. n. tunc fuit vnumquodque ſecundum dr̃iam actualẽ diſpoſitum. Et ideo non inuenitur ibi de aqua quod ſit cœlum. Aqua ſiquidem ibi refertur ad aquas poſſibiles. i. quæ poſſibilitatem hñt vt ex eis fiant res. Porro in Deuteronomio loquitur ſcriptura de duobus cœlis, ſ. aquæo, & Empyreo. Et hoc ideo, quia loquitur ibi Iudęis ſenſibilibus. Et illi duo cœli primi ſunt in corporibus. En inquit dñi Dei tui cęlũ eſt & cęlum cęli, ac ſi dicat. Quia tu es ſenſibilis populus, ſi q̃ris locum Dei nõ q̃res eum, niſi tñ in ſenſibilibus. Ideo tacet de cœlo Trinitatis, quia cęlũ illud non hẽt naturam corporis. Rectè ergo Beda principium Geneſeos exponens, ac ſeptem cœlos enumerans tacet de cœlo aquæo, & ponit cęlum Trinitatis. Rabanus autem econtra ſuper Deuteronomium, ponit cœlum aquęum cum Empyreo, & tacet de cœlo Trinitatis.

De cœlo quod dicitur firmamentum. Cap. CII.

ALbertus. Sequitur de tertio cœlo qḋ dr̃ firmamentum, & de ſeptem inferioribus Spheris, de quibus parum locuti ſunt Doctores noſtri, breuius abſoluemus nos, q̃ de alijs: dr̃ autem, vt ſuperius habitum eſt, firmamẽtum, quia ſtat firmum. ſ. inter aquas inferiores, & ſuperiores. Et poteſt quęri rõ firmitatis huius. Si. n. dicatur firmiter ſtare, quia ſit immobile, hoc falſum eſt manifeſtè, qm̃ ad oculum vr̃ circumuolui: pręterea ſi dicatur ꝙ ſit terminus intrãſgreſſibilis aquarum ſuperiorũ ne poſſint deſcendere, hoc ẽt probatur nihil eſſe, quia ſicut iam habitum eſt ſuperius, ibi ſunt aquę ſine ponderoſitate. Cęterum vr̃ ꝙ non illa Sphera octaua tantum, ſed ẽt inferiores ſcḋm ſcripturam appellentur, firmamẽtum: legitur enim in Geneſi, ꝙ dixit Deus, Fiãt luminaria in firmamento cęli: fecitque Deus luminare maius, vt pręeſſet diei, & luminare minus, vt pręeſſet nocti, & ſtellas, poſuitque eas in firmamento cęli: omnibus ãt notum eſt, ꝙ ſol & luna ſunt in inferioribus circulis planetarum, & ſic ẽt inferiores Spherę dñr firmamentum. Nos autem dicimus ad primum, ꝙ firmamentum dicitur a firmitate naturę, quia non generatur, nec corrumpitur, & non ab immobilitate ſecundum locum. Quod autem dicit Auguſtinus ſuper Geneſim inter aquas inferiores, & ſuperiores firmiter ſtare ſit mamentum, hoc non eſt propter ponderoſitatem aquarum ſuperiorum, ſed propter firmum calidi & ſicci, frigidi & ſicci, calidi & humidi, frigidi & humidi contentum, hoc enim contentum notat ęquitatem vniuſcuiuſque per ſe. Et propter hoc dicitur firmamentum, quia indiſſolubilis eſt contentus illę, cum extractus ſit

extra

extra actionem & paſſionem contrariorum. Porro firmamentum dicitur ſecundum duplicem modum. Vno modo dicitur octaua ſphera tm̃. Alio mõ dr̃ tota natura corporis quinti, & ſic accipit in Geneſi vbi dr̃, q̄ fecit Deus luminaria in firmamento cœli.

De ſtellis in firmamento & infra collocatis. Cap. CIII.

HOc cęlũ idest firmamentũ eſt octaua ſphera, quæ & dr̃ ſtellata. Cumq; Deus in illa ſtellas multas fecerit, quæri pōt, cur in qualibet inferiorum ſeptem vnã tantúmodo poſuerit. Ad hoc aũt in 2. li. cęli, & mũdi ponit Philoſophus tres ſolutiones. Prima eſt q̃a octaua ſphera eſt cã vitę inferiorũ p̄ cęteris ſpheris, quod non potuit eſſe niſi per diuerſum lumen in ſtellis diuerſis. Secunda eſt, quia natura ſic opera ſua temperauit, vt daret inferioribus ſpheris quæ plures habẽt motus, vnã tantummodo ſtellã cuilibet, & ſuperiori quæ pauciores habet motus, multas ſtellas daret. Superior quippe inferiores mouet, vnde cũ inferiores plures ac diuerſos habeãt motus, oportet q̄ ſuperior plures haberet ſtellas ex q̃bus plures motus cauſent in inferioribus. Tertia ſolutio ſupponit duo, videlicet, q̄ ſuperior ſphera mouet inferiores, & q̄ eas mouet ſcđm potẽtiã proportionatã tãtis mobilibus quãtę ſunt ſpherę inferiores: ex quibus ſ. duobus ſequitur, quòd ſi ſpherę inferiores haberent ſtellas plures, ſuperior eas mouere non poſset. Si autem quæritur quare nona ſphera vnum tantum habet motum, & quælibet inferiorum habet plures, dicimus ſecundum Philoſophum, quòd ſpheræ quanto ſunt altiores, tanto nobiliores. Ideoq; prima propter nobilitatẽ ſui bonitatem motoris percipit vno motu, inferiores aũt pluribus.

Vtrum aliquod ſpacium ſit inter ſpheras planetarum. Cap. CIIII.

HAbet autem quæſtionem, vtrum inter ſpheras ſit corpus aliquod, vel ſpacium illud ſit vacuum, an ſpheræ contingant ſe inuicẽ. Et dicit Auenalpetras, quòd illæ ſeſe contingunt. Sed ipſe ponit quòd non ſunt ecentrici, nec epicicli, nec eleuationes nec depreſſiones planetarum, quod dicit ea ratione, quia ſecũdum naturã quintum corpus non eſt diuiſibile. Si aũt eſſet eleuatio ac depreſſio planetarum, tunc oporteret, quod corpus illud diuiderent, ac ſuccederent ſtellæ eleuatæ ac depreſſæ in locũ ſuum, aut q̄ locus vnde recederet ſtella, vacuus remaneret, quorum vtrumq; eſt impoſſibile ſecundum naturam. Alij ſicut Auerrois, & ſequentes ſui dicunt, quòd totum continuum eſt a luna ſuperius & habet vnum centrum terræ, & nihil eleuatur, & deprimitur in ipſo, & hoc dicitur ea ratione, quia totum eſt corpus vnius naturæ, & ideo habet vnum motum & vnũ cẽtrũ, vnde etiã negat ecẽtricos, & epicyclos, & eleuationes, & depreſſiones. Et iſti ambo diuerſitatẽ planetarum cauſant ex diuerſitate polorum, & circulorum ſuper quos voluuntur. Quidam etiã dicunt q̄ ſpherę non contingũt ſe, & corpus eiuſdẽ naturæ, eſt inter eas. Diuiſibile quidẽ a ſpheris, ſed non tranſmutabile in ſpeciẽ aliam, & in illo eleuãtur, & deprimũtur ecẽtrici, & planetę. Quidã tñ antiqui dixerũt q̄ ecẽtrici, & ſtellę trãſeũt per corpus qđ eſt inter ſpheras, & tñ ipſum nõ diuidũt, & hoc cõtingit pp ſormalitatẽ ipſorũ corporũ, ſicut & lumẽ tranſit per aerem. Sed ſcđm hoc trãſitus planetarũ eſſet potius alterationis mutatio, q̃ trãſitus localis corporalis alicuius Mathematici, & Aegyptij, & Caldæi, & q̃dã Arabes dicũt, q̄ ſupiora sũt ignea, & ideo nõ eſt incõueniẽs ſi ſcindant motu ecentrici eorũ, & planetarũ.

De cœlo olimpeo. Cap. CV.

ALexander. Inter firmamẽtũ & igneũ ſpaciũ eſt cęlũ olimpeum. Nã vtrumq; quidẽ cęlum. ſ. olimpeum ſine ardore, Igneum vero cũ ardore. Et olimpeũ eſt ſuper igneũ, q̃a magis participat de natura luminis q̃ igneũ. Actor. Hoc Alexã. At vero Albertus qui ſequitur ordinem Bedæ ponit olimpeũ infra igneũ ſpacium, dicit enim q̄ vtrũq; quidẽ inſeparabiliter receptiuum eſt luminis. Sed igneum ſecundum circulum ſuperficiei ſuperioris olimpeum vero ſecũdum circulũ inferioris. Quid aũt Beda ſignificare vult nomine olimpei, nuſquam expreſſè legiſſe memini, forſitan aut olimpũ vocat regionẽ ſolis, quæ tota accenditur. Igneum verò ſpacium ſtellarum regionem ſignorum quæ a ſplendore ignea dicitur. Sed horum vtrumque cœlum ſyderum comprehendere ſolet: vel fortaſſe vocat olimpũ illum circulum qui eſt inter aerem purum & igneum ſpacium, quod etiam vtriuſque naturam participat tanquam medium extremorum duorum, ſicut dicetur inferius. Nunc autem interim de reliquis cęlis idest igneo ſpacio, & æthere, & aere referamus. Verũtamen propter ipſius materiæ nomitatem hic incipiamus alterius libri diſtinctionem. Nempe ad corpus quintum pertinent ſuperiora: ignis autem, & aer, & inferiora omnia corpora ſunt elementa vel elementata.

LIBER QVARTVS.

De igneo ſpacio. Cap. I.

AVguſtinus ſuper Gen. Sup aerem purus ignis dr̃ cœlum: vnde & luminaria facta eſſe coniectant illius. ſigna lucis conglobata diſpoſitaq; natura in eas formas quas in cœlo cernimus. Seneca de naturalibus quæſtionibus. lib. 6. Ordo ſiquidem rerum exiſtit: & ignis purgatus in cuſtodia mundi ſummas ſortitus aras pulcherrimè circumit. Et hic quidem deſcendere non poteſt. Sed nec ab extremo comprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus, certa & ordinata nõ pugnãt: vos autem dicitis eum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditur, poſſe aliquas partes aeris ad ſe ignem trahere ea his locis ſuperioribus, atq; ex eo ardore accendi. Sed plurimum intereſt, vtrũ aliquis dicat ignẽ ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat ex ignea vi calorẽ in ea q̃ ſubiacent, tranſilire. Non. n. tunc ignis illinc cadit, qđ fieri nõ pōt, ſed hic naſcitur: apud nos certè videmus incendia latè peruagante quaſdã inſulas q̃dio concaluerint, ea ſe flammã concipere. Itaq; veriſimile eſt, & in aere ſummo, in quo ignis rapiendi naturam hẽt, accendi calorẽ ignis ſuppoſiti. Neceſſe eſt. n. vt imus æther habeat aliquid aeri ſimile. Et ſummus aer non ſit ætheri ſummo diſſimilis, quia non ſit ſtatim in diuerſum ex diuerſo trãſitus: paulatim ergo iſta vim ſuã in confinio miſcent, ita vt dubitare poſſes, an hoc aer, an hoc iã æther ſit. Philoſoph. in Metheor. li. 1. Inferius quidem in eo qđ ſuper terram eſt, vincit aqua, & aer ſine igne. Nam ſi vinceret ignis combureret illud & exiccaret. Ignis autem purus, & non turbidus ſuperior eſt contingens orbem lunæ. Hugo in didaſcolicon lib. 1. Itaq; temporalia hæc ſunt naturæ opera, quæ ſuper terram oriuntur ſub lunari globo mouẽte igne artifice, qui quadam vi deſcendit in res ſenſibiles procreandas. Ex li. de naturis rerum. Locus orbi propinquus, qui, ſ. orbis eſt elementum quintum, calidus eſt, & inflammatus. Nam omne mobile ex corporibus quando mouetur motu circulari inflammatur, & ipſum quod ei approximat inflãmat. In locis aũt orbis in quibus vr̃ galaxia, ſunt ſtellæ multæ paruæ, ſpiſſæ, & magnæ, ꝓpinquæ, luminoſæ. Cum ergo procedit lumen earum ex illo loco igneo, vel inflammato, vr̃ in eo lumen oblongum. Et iſtæ quidem ſtellę ſunt, quarum quędam alias tangunt, & lumen a ſole recipiunt. Quare continuatur lumen quarundam earum cum quibuſdam: propter hoc vr̃ galaxia in vno orbis loco, nõ recedens ab eo. Ex his verbis Ariſtotelis innuitur, q̄ nõ ſolũ a ſuperiore, ſed ab inferiore loco gloria, & honor contrahitur Nam lucem dictarum ſtellarũ nobilitat non ſolum lumen ſolis, ſed etiam ignis Eſſe aũt galaxiæ ſimile eſt eſſe ſtellarũ comas habentium, quia ſimiles ſunt eis per hunc modum in locis ſuis. Et lumen ſolis ſuperat lumẽ earũ.

De natura ignis communi. Cap. II.

AVicenna de medicina lib. 2. Ignis eſt corpus ſimplex, cuius naturalis locus exiſtit ſuper oẽs elementarias partes, qui eſt concaua cęli ſuperficies, Ipſe namq; ad cęlum peruenit, hęc eſt leuitas eius abſoluta, huius natura calida eſt, & ſicca: & eius eſſe in generatis mixtis ut maturẽtur, & ſubtilientur & tẽperentur, vt & eius penetratione per ea currat aerea ſubſtantia ac duorum elementorum grauium, & frigidorum pura frigiditas temperetur. Philoſoph. de cœlo & mundo lib. 3 Ignis eſt velocis motus calefaciens, adurens: incidit quoque & ſeparat, & aggregat pluſquam ſeparat. Non. n. ſeparat & ſinit niſi oẽ qđ non eſt ſui gñis. Aggregat aũt & vnit oẽ qđ ſui gñis eſt: vnde aggregatio, & vnitio eſt de ipſius ignis eſſentia. Separatio aũt & conſumptio non inſunt ei niſi per accidẽs Et ignẽ quidẽ corrũpi videmus dupl̃r, aut. n. corrumpitur cõtrario ſuo, aut ſinitur & extinguitur a ſeipſo. Ex lib. de nat. rerum. Ignis ſimplex dictus eſt leuiſſimũ corporũ: aſcendens ſurſum, cõgregans homogenia: diſgregãs ſyngineã, calefaciẽs, & illuminãs, virtutem hẽt vſtiuã, & conſumptiuã, materiamq; ſibi ſubiectã vbi obediẽs fuerit, in fauillã & cinerẽ redigit. Itaq; materiã proximantẽ cõſumit cũ ſine materia extra ſpherã ſuã eſſe non poſſit. Quantoq; in materia groſſiori fuerit, tanto fortius vrit: fortius enim vrit in ferro, quam in carbone. Et fortius in carbone quam in ſtipula. Et in ſtipula, quam in ſtuppa. Item in viridi materia fortius vrit, quam in ſicca. Ignis accenſus aqua ardenti ex ſubtilitate ſui fomenti etiam bombicem eadem aqua madefactum, non comburit, ſed accendit, nec vllam alicubi aduſtionem pręſtat. Ignis lapides in æra ſoluit: ſerrum mollit, lapidem crematum, in cementum vertit, candida nigrificat, nigra candificat, ꝓ tpe iucũdus eſt, ſi nõ excreſcat Ignis ventum ſuſcitat, vnde & vulgus ignẽ ſolent accẽdere, cũ a tritico paleas excutiũt, Ignis manens ignis, nec potẽtia leui actualem pōt amittere caliditatem,

ditatem & ſiccitatem, ſicut in alijs elementis contingit. Nã terra caleſieri poteſt & humectari, aqua vero caleſieri, & aer frigeſieri.

De eodem. Cap. III.

CVnque ignis ſubtiliſſimus ſit, nunquam Euaporatiuus erit, quia omne euaporans euaporat ſubtilias ſe per attritionem & calefactionem, quæ dum excluſa ſunt ab igne ſubtiliſſimo, & puro. Ignis ſi ſub diuo accenditur, quinque lineas efficere noſcitur, vnam in medio feruidam, duas circum gelidas, duas vero inter has temperatas. Qui ſi vt ſol circumiret, nimirum quinque circulos redderet, ad modum quinque circulorum in cœlo. ſ. borealis, Solſtitialis, æquinoctialis, Brumalis, Auſtralis. Ignis & ad ingreſſum hoſtiè facilè extinguitur, & difficile accenditur. Radius ſolis obiecto ſpeculo concauo fit ignis ſcdm eſſe quod ibi eſt, non tñ habet lucem, ſed corpulentiam & calorem. Ignis ex ſilice elicitur, ſed ſtatim annihilatur, niſi circumpoſita leui & arida materia foueatur. Ex igne puro nihil fit, ſine materia permanente. Ignis in maiori materia maioris eſt claritatis, & caloris. Ignis multipliciter auxiliabitur. Remedium præbet dolori, quem facit aduſtio. Dicitur etiam ignis, quòd accenſus in domo, defendit eam ab ictu fulminis. Eſt autem genus ignis, de quo legitur in geſtis Beati Nicolai, quod ardet in aqua calida, de ſui natura ſemper mobile. Ignis diuinus conſumit non id quod eſt, ſed potius id quod non eſt, vt peccatum. Econtrario ignis concupiſcentiæ facit, quoniam ab eſſe ad minus eſſe hominem inflammando trahit. Ignis durat quouſque eſt combuſtibile, & amor quouſque amabile. Actor. Ignis eſt elementum quartum. Calidus eſt, & ſurſum tendit, ſplendet, rutilat, calefacit, fumum generat, ligna conſumit, attractiuę naturæ eſt, cibos decoquit, huius effectus ex parte tanguntur in his verſibus. Deſtruit, emollit, reſtringit, conſolidatq;. Terret, accendit, lętificat, clarificatque. Mobilis, & ſiccus munduſque fauilla tenetur. Creſcit & aſcendit, ſed aqua modica moritur.

De proprietatibus ignis in quibus aſſimilatur diuinitati. Cap. IIII.

DIonyſius, de Hierarchia cœleſti. Habet autem ignis multas diuinæ (ſi phas eſt dicere) gratię proprietates. Ignis enim ſenſibilis quidem eſt, & remouetur omnibus. i. ſupereminet omnibus elementis. Occultus eſt & inuiſibilis ſecundum ſe, non accedente materia in qua propriam manifeſtet actionem, immenſurabilis, potens omnium ſimul, mobilis, tradens ſe omnibus quoquomodo appropinquantibus, renouatiuus materiæ, illuminatiuus circumuelatis ſplendoribus incomprehenſibilis, clarus diſcernens. i. diſcernens materias, vt plumbum ab argento, reſiliens, immutabilis, ſiue impaſſibilis, ſurſum ferens, acute means, non recipiens contumeliam minorationis, ſemper motus, per ſeipſum motus mouens alterum. Non indigens alterius, latenter creſcens à ſeipſo, & ad ſuſceptas materias manifeſtam ſumit magnitudinem, alias manifeſtans ſui magnitudinem, actiuus, potens, ſimul omnibus præſens inuiſibiliter, neglectus non eſſe putatur, attritum aũt ſicut quadam vindicta, cõnaturaliter & proprie ſubitoq; relucens, & iterum incomprehenſibiliter impalpabilis non minutus in alijs ditiſſimis ſuis traditionibus. Glo. ſuper actus Apoſtolorum. 2. c. In igne ſpiritusſanctus venit, quia ignis quatuor habet proprietates naturales, vrit, purgat, calefacit, illuminat. Ignis & incorporeus & inuiſibilis eſt in natura ſua, ſed aſſumpto alio corpore videtur, diuerſi coloris apparens propter materias, in quibus ardet.

De differentia ignis cœleſtis, ac terreni. Cap. V.

AVguſt. ſuper Geneſim. Ignis quidem ille ſuperior, vt dictum eſt, purus eſſe dicitur. Ignis aũt ille, qui vrit tangentem, qui de terrenis, & humidis motibus infra exiſtit, vt vertatur in aliud elementum, ac per hoc in ſuperiorem trãquillitatem euadere non valens, in iſta pinguiori parte turbulẽtis motibus agitatur ad temperandum eius rigorem, & ad vſus terroreſque mortalium. Actor. Ignis ille ſupremus, ac tranquillus, nõ quærit alienam materiam in qua coaleſcat. Iſte vero terrenus ignis, quia non eſt in regione ſua, ſed deficit in conſumptione materiæ, & in aliud elementum conuerti dr̃, quia fumigando in aera denſatur, hoc eſt vtique dr̃a inter vtrumque, quia ille cœleſtis ignis non eſt elementum, hic aũt terrenus elementum, ille trãquillus, iſte aũt inquietus, ibi quoque fertur eſſe pura lux. hic aũt ardor, vnde tripartita fit ignis diſtinctio, aut. n. eſt purus, & ſine materia, & ſic eſt ille cœleſtis, aut ĩ materia. Et hoc dupliciter, aut in materia rara & tenui, ſic eſt in aere, & ſic eſt flamma, vt in fulgure. Aut in materia groſſiori terrena. ſ. ac ſolida, & ſic eſt carbo vel fauilla. Ignis ille ſuperior non eſt calidus, vel ardens in ſe ſ̃m quoſdam, ſ̃m tñ in effectu, calefacit. n. ſubiecta. Gulielmus, de Conchis. Ignea non ſunt calida, niſi quæ vicina ſunt alicui ſpiſſę materiæ & humidæ, vñ ſol in cõuallibus montium vbi aer ſpiſſior eſt, maiorem calorem exercet: vñ in ſummitate montium pp̃ ſubtilitatem aeris perpetuæ ſunt niues. Seneca vbi ſupra. Et ignis quidem fieri ſolet apud nos duobus modis. Vno. ſ. ſi excitatur, ſicut lapide percuſſo. Altero vero ſi attritu inuenitur. Sicut cum duo ligna inter ſe diutius ſunt ſtricta. Nec oĩs hoc tibi præſtabit materia, ſed eliciendis ignibus idonea, ſicut laurus, & hederę, & alia in hunc vſum paſtoribus nota.

Quod ignis omnia vegetat & mouet. Cap. VI.

HVgo ſuper Eccleſiaſtem. Luſtrans inquit vniuerſa in circuitu pergit ſpũs, & in circulos ſuos reuertitur. Spũm hoc accipere poſſumus igneam vim, quæ ab ipſo ſole procedens, per cuncta ſe diffundit, & vniuerſa inuiſibiliter penetrans vegetat & mouet, vnde & veteres naturam eſſe dixerunt ignem artificẽ procedentem in res ſenſibiles procreandas: vitalis. n. motus, & vegetationis ſenſibilis, in cunctis naſcentib. ignea vis origo eſt, quę reb. oĩbus incrementũ ſubijcit. Et inuiſibili eas nutrimento alens, ac fouens, ad viſibilem tandem perducit ſubſtantiam, hic ergo ſpũs. id eſt hæc occulta naturæ vis oĩa luſtrat, quia per omnes rerum partes inuiſibiliter ſe diffundens, vnicuique ſecundum naturę ſuę capacitatem, propriam qualitatem diſtribuit, pergit & reuertitur: quia vniuerſa quæ oriuntur in tempore prius per incrementum prouehit, ac deinde ſeneſcentia in originem ſuam reducit. Ambroſius in Hexameron li. 2. Cum dicant philoſophi orbem cœli volui ſtellis ardẽtibus reſulgentem. Nonne Dei prouidentia neceſſario proſpexit, vt intra & ſupra cœli orbem aqua redundaret, quæ illa feruentis axis incendia temperaret. Quod ergo exundat & feruet ignis, & aqua exundanit in terris ne ſolis, ac ſtellarum ardor eas exureret, & tenera rerum exordia vapor inſolitus læderet. Quanti fluuij, fontes, lacus terras irrigant, quia eas internus ignis vaporat, vnde. n. arbores germinarent, ſata prorumperent, vel orta conquirerentur, aliàs coquerentur, niſi ea interior ignis animaret, qui etiam de ſaxis frequenter excutitur, & de ligno exilit ſæpè dum cæditur. Itaque ne alterum altero conſumeretur, inuicem ſe temperant ignis, & aqua. Deus. n. pondere & menſura examinauit vniuerſa. Seneca vbi ſupra li. 7. Dicimus ergo ignem eſſe qui mũdum occupet, & in ſe cuncta conuertat. nihilque aliud in rerum natura relinqui reſtincto igne, q̃ humorem, & in hoc futuri mundi ſpem latere: ita ignis exitus mundi eſt, humor exordium.

De diuerſis ſpeciebus ignis. Cap. VII.

HVgo de Sancto Victore. Triplex eſt ignis natura, ſcilicet q̃ naſcitur, q̃ paſcitur q̃ depaſcitur, hoc eſt q̃ oritur q̃ nutritur q̃ conſumit. Et ſ̃m has tres naturas recipit decem ſpecies. Prima eſt quæ fit per remotionem, quæ nec naſcitur, nec paſcitur, nec depaſcitur, qualis eſt gehennę ignis. Non naſcitur, quia originem extra ſe non habet. Non paſcitur, quia nutrimento non indiget. Non depaſcitur, quia in ſubſtantia materiali non ardet. Secunda eſt ſpecies, quæ tantum naſcitur non paſcitur non depaſcitur, qualis eſt fulgur expreſſum a nubibus. Tertia quæ tantum paſcitur non naſcitur non depaſcitur, qualis eſt ignis oculorum qui naturalis eſt. Quarta q̃ tm̃ depaſcitur, non naſcitur, nõ paſcit̃, qualis eſt ignis ſolis extrinſecus, vnde nec ſordes ei appropinquare pñt, quas nõ ſibi incorporãdo, ſed ĩ nihilũ redigẽdo cõſumit. Et hęc eſt dr̃a inter ignẽ ſolis, & gehennæ, quia ignis ſolis extrinſecus depaſcit̃. Ignis vero gehennæ, nec extrinſecus id qd̃ ardet, nec intrinſecus id in quo ardet demolit̃. Quinta ſpẽs cum ignis, qui naſcit̃, paſcit̃ non depaſcitur, qualis eſt calor in ouo, quia ille de corpore fouẽtis naſcitur & paſcit̃, & nõ depaſcitur eius ſubſtantia. Talis eſt & radius ſolis in luna. Sexta eſt q̃ naſcitur & depaſcit̃ & nõ paſcitur, ſicut fulgur expreſſum de nubibus. Septima eſt q̃ paſcit̃ & depaſcitur, & nõ naſcit̃, qualis eſt calor in corpore, paſcit̃ cibis, depaſcitur humores corporis. Nõ aũt naſcit̃, quia naturalis eſt. Octaua quę violentia naſcit̃ ſimulq; naſcitur, & depaſcitur, ſicut ignis excuſſus de ſilice, & in lignis receptus, de ſilice per violentiam colliſo naſcit̃, & in lignis paſcit̃ & ipſa ligna depaſcit. Noua eſt q̃ ſurſũ naſcit̃ deorſũ vero depaſcit̃, ſimulq; paſcit̃, ſicut radius ſolis lucẽs in humido, de ſole a ſurſum naſcit̃ & paſcitur & humorẽ depaſcit̃. Decima eſt q̃ de ſubt. s ſimul naſcitur paſcit̃ & depaſcit̃, qualis eſt ignis exiens de ligno & ardẽs in ligno, pp̃ has diuerſas ſpẽs ignis diuerſa inueniũt ſignare in ſcriptura. Mõ charitatem, modo cupiditatem. mõ luxuriam, mõ virtutes, modo vitia, modo Deum.

De æthere. Cap. VIII.

QVid aũt ætheris nomine ſignificetur iuxta Bedam, qui hoc cęlum immediate ſuper aerẽ ordinat nõ intelligo, niſi ipſius aeris ſuprema pars purior ac trãquillior hoc noĩe nũcupetur, q̃q̃ tñ ab Ariſtotile q̃ a cęteris auctorib. ignis ille ſuperior elementis, ſiue ſpeciũ igneum, de quo iam diximus. ęther vocet̃. Ex li. de naturis rerum. Supra eſt ignis puriſſimus totum aerem excedens. Cuius regio ad firmamentum vſque extenditur. Is tanto eſt aere ſubtilior, quanto aqua tenuior, & aqua terra rarior: idem & æther vocatur, quia perpetuo ſplendore lætatur, de hoc angeli ſibi corpora

pora

pora aſſumunt cum ad homines miſſi veniunt. In hac ignis regione ſeptem ſtellæ, & ſeptem planetæ ſingulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum curſum erraticæ nominantur. Ignis itaq; tripliciter cōſideratur. Nam in materia terrea carbo eſt. In materia aeris flamma. In natura vero lucis eſt pura lux. Et ideo non indiget nutrimento, quia non eſt ea contrarijs agētibus: planetæ quoq; & ſtellæ quū ea eodem conſtant, alimento non indigent. Et ideo ſm naturæ curſum in æuum lucere poſſent, niſi Creatoris ſui voluntas eos aliter ordinaret. Ipſe namq; ignis lux illic in propria regione eſt, nec habet reſpectum ad aliud vnde naturā trahit. Iſid. in lib. 13. Ethy. Æther locus eſt in quo ſydera ſunt, & ſignificat eum ignem, qui a toto mundo in ſtatum ſeparatus eſt. Sanè æther eſt elemētum, æthera vero ſplēdor ætheris, & eſt ſermo græcus. Actor. Ecce apertè innuit Iſidorus, cœlum ſidereum qd & igneum eſt, ætheris nomine deſignari: fortaſſis autem Beda cœlum ipſum ſydereum per tria interſtitia ſeparat quorum vnumquodq; cœlum vocat, & proprium cuiq; vocabulum aſſignat. Primum, ſ. & infimum æthera nominans. Medium autem Olimpum. Supremū vero ſpacium igneū. His autem prætermiſſis, quæ liquidè comprehendere non poſſumus, ad ea quæ nobis tam ex aſſiduo loquendi vſu, quàm ex Scripturarum lectione nota ſunt tranſeamus.

De aere. *Cap.* IX.

Iſidorus lib. 13. Interdum, & cœlum pro aere accipitur vbi venti, & turbines ac nubes fiunt. Vnde Lucretius. Cęlum quod dicitur aer: Pſalmiſta quoq; volucres cœli dicit, cum eas in aere volitare manifeſtum ſit. Et nos hunc aerem ex conſuetudine cęlum vocamus. Cum de ſereno, vel nubilo quærentes, quale ſit cęlum interrogamus. Eſt autem aer inanitas plus habens admiratum raritatis, quàm cætera elementa. Vnde Virgilius, longum per inane ſecutus. Actor. Aer inquit leuis, & mobilis eſt, rarus, ſpiraculum viuentium, Sole illuminatur, nube denſatur, vento agitatur. Hugo de ſeptem diebus. Aer dicitur cœlum, eo quòd a viſibus noſtris celetur. Nam omne corpus viſibile alicuius denſitatis eſt, quæ ex ſpiſſitudine aquæ vel terræ contingit, vt nubes ex vapore aquarum denſatæ viſibiles apparent. Ex libro de naturis rerum. Aer eſt tertium elementum, & eſt omne quod inani ſimile a terra vſque ad Lunam conſpicitur, de quo & vitalis ſpiritus hauritur, & in quo dæmones commorātur. Eſt enim quodammodo craſſus, terra, & aqua, & igne permixtus. Aliter enim dæmonum corpora ex eo ſumpta ſnuum non acciperent: vnde verba formarentur, ad eos quibus apparent. Quod ergo durum, & molle, aſperum, & læue ſentitur in eis, fit ex contrarijs elementis ſimul permixtis. Ex hoc etiam, & in hoc, fiunt venti, niues, grandines, imbres, flamma, & huiuſmodi. Ex contrarietate namque vehementiam elementorum patitur: vnde & eius corruptione ī infirmitates, & peſtilentiæ generantur. Aer rarus eſt, leuis, mobilis, auibus peruius. Nubibus obſcuratur, & pluuiam ſignificat. Sole illuſtratur, hieme condenſatur. Aeſtate ſerenatur, vento agitatur. Circa paludinoſa, & humida loca condenſatur, & facillimè corrumpitur: circa montes autem ſubtilis eſt, nimium ac penetrabilis. Mediocribus autem locis optimus: id eſt, nec nimis altis, nec demiſſis.

De naturalibus aeris proprietatibus. *Cap.* X.

Aer eſt elementum calidum, & humidum, quod ad terminum fertur, licet non ita velociter vt ignis: vnde aer habet humidi magis, q̄ calidi, de proprietate autem humidi eſt, ꝙ ſi fuerit diuiſum, iterato redeat ad cōtinuum. Aer maximè inter cæteras qualitates elementares paſſiuus eſt: vnde impoſſibile eſt humidum ſm ſe eſſe cauſam doloris, ſicut & verā humilitatē offenſionis. Aer motu frigeſcit. Cum tamen eo, & terra, & aqua non frigeſcant, ſed caleſcant, hominis autem flatu cōtingit aerem, & infrigeſcere, & caleſcere. Nihil tamen ita replere poteſt, vt aer cum ingreditur, nihil ita euacuare, cum expellitur. Cum autem totum repleuerit, ipſum ſecundum ſe diſponit, aer enim ſequitur figuram eius quod repleuit, vel qui adiunguntur. Aer facillimè corrumpitur, & maximè quando non mouetur. Immutatur quoque fumoſitate paludum, vel putredinis alicuius: vnde fiunt morbi ac peſtes in hominibus: aer medium eſt in viſu, & auditu, & olfactu. Omnes colores ſimul, & ſemel poteſt recipere, & tñ vnumquemq; ſeparatim, & abſq; cōmixtione oīum, vt patet: poſito ꝙ pupilla oculi in medio aere eſſet, cuius circumferentia oēs colores etiā diſtinctos haberet. Aer qñ tingitur aliquo colore in ipſo reſplendente, reddit ipſum colorem ad aliud corpus, ſicut aqua radium in ea refulgentem reddit ad aliud corpus. Tertio autem, & ſplendor non videntur in aere, & in aqua, niſi quando in quiete ſunt. Aer quoque ſicut, & ignis non euaporat, quia omne euaporans euaporat in fumum ſubtiliorē ſe, & igneum, quod non accidit aeri.

De loco & motu ipſius. *Cap.* XI.

Auicenna vbi ſupra. Aer eſt corpus ſimplex, cuius naturalis locus eſt, vt ſit ſuper aquam, & ſub igne, & hæc eſt eius leuitas comparatiua, cuius natura calida eſt, & humida: huiꝰ eſſe in generatis iuuat, vt rarificentur, & ſubtilientur, & ad ſuperiora eleuentur. Philoſophus de cœlo & mundo lib. 3. Aer plus eſt in magnitudine, i. ex panſione quàm aqua. Similiter, & omne corpus ſubtile pluris eſt magnitudinis, q̄ corpus, ſ. ſpiſſum. Elementum ergo aquæ minus eſt elemento aeris. Quanto ergo maius eſt corpus, tanto vehementior motus eius fit, & fortior. Ignis nāq; quanto maior, ſurſum tanto velocius incedit. Hugo ſuper Eccleſiaſt. Luſtrans inquit vniuerſa in circuitu pergit ſpūs: hoc quoq; ſignificare poteſt, ꝙ motus aeris non ſemꝑ vbiq; idem eſt. Sed cum alibi vehementius, alibi moderatius agitetur, ipſa eius fluctuatio verſa vice in ſemetipſam refuſa diſſimiliter mouetur, & nō vniformiter conquieſcit, vt non cugamur motum ſemel ceptum vſq; ad extrema extēdere, ſed ſingulæ motiones impulſioneſq; quaſi in ſe factæ. paulatim in ſpacio motu languente quieſcunt. Sed & illud, qđ ait luſtrās, apertè huic elemēto tribuitur, ſiue ꝙ ſordes vniuerſas ſua mobilitate vbicunq; aſpſas, ſiue collectas purget ac diſſipet. Siue ꝙ ſua ſubtilitate cūcta penetrans, vbiq; ſe diffundat. Seneca vbi ſup. lib. 6. Aer quidē terræ continuus, & ſic ei appoſitus, vt ibi ſtatim futurus ſit vnde illa diſceſſerit, pars eſt totius mundi. Sed tñ quicquid in alimentum cœleſtium terra miſerit, ipſa recipit: vt, ſ. materia, non pars debeat intelligi. Ex hoc omnis eius incōſtantia, & tumultus eſt.

Quòd aer ſit vnum, & verum corpus probatur ex eius operationibus. *Cap.* XII.

Svnt qui & hunc ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem cōſtituunt: plurimum aūt a vero recedunt, cum per vnitatē partes ad intenſionem ſibi conſentire debeant, & conferre vires. Aer autē ſi in athomos inſciditur ſparſus eſt, teneri vero diſiecta nō poſſunt. Intenſionem aeris oſtendunt conflata, nec ad ictū cedentia, oſtendunt & pondera vento geſtante ꝑ magnū ſpacium ablata, oſtendunt & voces quæ remiſſę clareq; ſunt, prout aer ſe concitauerit. Quid. n. eſt vox, niſi intenſio aeris, vt audiat, linguæ formata percuſſu? Quid curſus, & motus omnis, nonne intenſi ſpūs opera ſunt? hic facit vim ventus, & velocitatē currentibus. Cūq; vehementer concitatus ipſe ſe torſerit, arbuſta, ſiluaſque conuoluit, & ædificia tota corripiens in alto frangit. Mare quoq; per ſe languidum, & iacens incitat. Intenſionem ſpūs ſuę partes explicant, nāq; ingentē vim per occultū agunt paruula ad modum ſemina, & quorum exilitas in confiſſura lapidū, locū inuenit: in tantum conualeſcunt, vt ingentia ſaxa dirimāt, & monumenta diſſoluant. Quid hoc eſt aliud q̄ intenſio ſpiritus ſine qua nihil validum, & contra quā nihil validum eſt? Eſſe aūt vnitatē in aere, vel ex hoc intelligi pōt, ꝙ corpora noſtra inter ſe cohęrent. Quid. n. aliud teneret illa, q̄ ſpiritus. Quid aliud ꝑducit ſegetes, & frugē imbecillē, atq; virentem, erigit arbores, & diſtēdit in ramos, aut in altū erigit, q̄ intēſio ſpūs, & vnitas? Oſtendit & intenſionē ſpiritus velocitas eius, & diductio. Nā oculi ſtatim per multa milia aciē ſuā mittunt, vox vna totā ſimul vrbem percutit, lumen nō paulatim prorepit, ſed ſimul vniuerſis rebus infunditur: aqua & qualiter ſine ſpū poſſit tendi? hanc. n. nihil aliud mittere, vel agere pōt, q̄ ſpūs: eoq; cogēte cōtra naturam ſuā multa conſ. & aſcendit natare deſuetꝰ: diſcus ex ſuperiore loco in piſcinā miſſus, nō deſcendit, ſed reſilit, quare niſi ſpū reficiente, vel refragante? lumen illi calorq; aliunde ſunt, ſed non per omne ſpacium ſui ſimilis eſt, immo mutatur a proximis.

Iterum ad idem. *Cap.* XIII.

Ex libro de naturis rerū. In vētoſa in qua eſt ſtuppa accendiť ignis, rarefacit aerē circunſtantē in vētoſę ventutæ, & ducit in raritatē naturalē eſſentiæ ſuæ, quo extincto, qñ iungitur vētoſa corpori, & aer de ſui natura redit ad eſſentiā depreſſiorē in vētoſæ ventre, & tunc occupat minorē locū, q̄ prius, ac ne locus ſit vacuus, quē occupabat prius, exit de corpore ſanguis ad repletionē illius ꝑ vim. Et hmōi attractio aeris fit, & in vtreo aliquo liquore impleto, cuius fundus habet multa foramina, nihil inde exire pōt, q̄ dio ſupius orificiū obturabit, nec aer, vel aliud intrat, & hoc ne vacuus maneat locus. Si tā aperiatur orificium ſupius: ſtā exibit. Et q̄tum inferius exit de illo liquore, tm̄ ſupius ingrediť ad reſtaurationē de aere. Itē ex attractione aeris efficiť, ꝙ homo ꝓpe cadauer hoīs tranſiēs occiſi, licēt illud nō ſentiat, tñ horrore cōcutiť: hoc. n. fit ex ſpū q̄tuláeuaq; infectionē recipiēte, & eā aſſæ repręſentāte: ꝓterea vulnus infectū ſpiritibus interficientis, aerem infectum ſtabit trāſeunte interfectore, quo intercepto ſanguis ebulliens extra manat, qđ in viuente nō fieret. Natura. n. corporis adhuc viuētis bonū ſanguinē, vt ſibi ami-

eum traheret, & aerem infectum, vt ſibi inimicum excluderet, & hic contractus fit accidentaliter, ſ. ex ſimilitudine. Itẽ ſi mulier acũ quanmlocunq; ſunio ea cadaueꝛe reſoluto per ſuturã ꝑfo- rauerit ſuper iacentis corpus, nephariam actionem impedit.

De ſono in qua etiam apparet aeris intenſio. Cap. XIIII.

AEr licèt maximè ſit paſſibilis, & benignus. In omni tñ vio- lenta colliſione & motu, q̃ clamat vel ſonat ei oportet im- putari. Sonus eſt aeris percuſſio indiſſoluta, vſq; ad audi- tum. Sonatiuum autẽ eſt motiuum aeris, vſq; ad auditum. Sonus duplex eſt, quidam, ſ. actu. Alius vero potentia. Quædam. n. ſonũ habent potentia, vt æs & quæcunq; lenia ſunt & plana, quia ſo- nare poſſunt, & magis concaua. Corpora namq; concaua ꝓpter reflexionem faciũt plures repercuſſiones poſt primã propter ꝓ- hibitionẽ exitus. Facere vero ſonum actu, eſt ipſius aeris medij, & auditus: fit autem ſemper ſonus ſecundum actum ab aliquo, & ad aliquod, & in aliquo. Aliud n. eſt verberans, & aliud quod verberatur, & aliud ipſa verberatio. Quædam autẽ non dicimus habere ſonum, vt ſpongiam, & pilos: oportet. n. q̃ ſonatiuum ſit ad reſiſtentiam durum lęne ad continuationẽ, latum ad forti- tudinem implendam. Omne muſicum inſtrumẽtum inanimatũ ſub vno ſono oĩa verba confundit: Idẽ etiã facit ſonus verborũ hominis veniens a remotis. Buccina verſus extremitatem lar- gior eſt, quia ab ore longior eſt, & aliquando ſonat conciſè, ali quando continuè Cytharæ ſonus fertur ſomnum inducere, & dæmones effugare. Campana in tribus locis, ſi pulſetur tres ha- bere ſonos inuenitur. In fundo mediocrem: in extremitate ſub- tiliorem, in medio grauiorem. Campana vbi ſpiſſior eſt, ibi acu- tior. Clarior autem di eſſe ſonus campanæ, iuxta aquã ſuſpẽſæ. Campana maxima ſi pulſetur, etiã tenui filo circuĩdata findi- tur. Percutiuntur autem campana, & olla, & lampas, & talia, vt ſic probentur an fracta ſint, vel integra.

De varijs ſoni generationibus. Cap. XV.

SOnus autẽ multis modis generatur. Generatur. n. quandoq; ea duorum planorum, ac ſolidorum inuicem percuſſione, ꝑ hoc, q̃ expellitur aer aliqualiter a ſuperficie vtriuſq;, quę ſi nõ eſſent aſpera non inde tunc generaretur, quia tunc aer continere- tur non expulſus inter partem eminentem, & partẽ depreſſam. Similiter etiam non fieret ſonus, ſi mollia eſſent, quia tunc cęde- rent aeri, nec ipſum expellerẽt. Similiter ſi acuta eſſet, nec ſic ſo- num facerent, ſicut ſi acus acui obijceretur. Acutum. n. eſt pene- tratiuum, ac diuiſiuum potius, q̃ expulſiuum ac fractiuũ: fit autẽ præcipuè ſonus magnus, ſi ea quæ percutiuntur aere ſint plena: ſicut metalla quæ aerem percuſſum diu retinent, & per hoc ma gnum faciunt ſonum. Alio modo fit ſonus abſque percuſſione ſolidi corporis ad ſolidum, ſed ex ſciſſione vnius partis ab alia, ſicut cum rumpitur pannus vel lignum, tunc n. aer frangitur violenter, & eius fractura cauſat ſonum. Tertio modo fit ex ae- ris ad aliud, vel ab alio percuſſione, ſicut pulmo percutit aerem ad partes duras tracheæ arteriæ Quarto etiam modo fit aeris cõ- ſtrictione, ſicut qñ conſtringitur per follem, vel ꝑ flationem in- tra fiſtulam. Et hoc modo etiam generatur, quando ventus aerẽ ad cauernas, vel foramina impellit, ibiq; ipſum cõſtringit. Quin to modo generatur ex aeris inundatione ſm Algazelem: ſicut eſt in ſono ventorum, quando terreſtri ſono implente aeris ma- gna pars proijcitur ſuper alteram: antequam illa apta ſit cede- re, tunc enim frangitur, & ſonus efficitur.

Qualiter in aere ſolo recipitur eius generatio. Cap. XVI.

SOnus autem non generatur in vna parte aeris tantum, ſicut cætera ſenſibilia quæ fiunt per medium, ſed in omni parte vſq; ad auditum. Nam ſi generaretur in vna parte tantummodo: oporteret, q̃ illa eadẽ eſſet numero in auribus diuerſorum, & ſic in diuerſis eſſet idẽ numero, qđ eſt impoſſibile: præterea ſi eſſet tan tum in vna materia diuidente medium: oporteret, q̃ illa vna in eodẽ tpe in diuerſis locis diuideretur per medium. Quia, ſ. p cir- cumferẽtiam contingit fieri auditum, & ſic oporteret, q̃ & lineę quæ poſſent egredi a centro per circumferentiam ſimul, & ſe- mel diuiderent medium, quod iterum eſt impoſſibile. Dicimus ergo, q̃ fit in omni parte. Nam vnaqueq; res ſenſibilis nõ habet eſſe niſi in materia ſua: tantaq; eſt, quanta & ſua materia, vnde quantum aerem percutit primum percutiens a quo egrediens eſt ſonus, tm̃ aerẽ percutit aer percuſſus, & generat in eo ſonũ. Ille quoq; aer tertiũ percutit, & ſic deinceps, q̃diu durat violentia percutientis. Et ſm debilitatẽ violẽtiæ illius debilitatur & ſonus. Denique ſonus duplex habet mediũ. Nã aer eius eſt materia & me- dium, aqua vero medium tantum: vnde cum vnumquodq; ge- neretur in materia ſibi conuenienti, poſt diuiſionẽ eius i parte in omni aeris motu generatur ſonus, nec oportet, q̃ ipſum vndiq; diuidat in vna parte generatus: aqua vero q̃ nõ eſt materia, non

ſuſcipit generationẽ eius in partibus ſuis. Et q̃a ſonus nõ habet eſſe niſi in materia q̃ eſt corpus, nec põt trãſire corpus p corpus, niſi ipſum diuidẽdo: hinc eſt, q̃ ſonꝰ nõ puenit ad auditũ p aquã niſi eã diuidendo. Nec eſt ſimile de ſono, & alijs ſenſibilibus, qm̃ illa materiã habẽt, in qua ſunt pter medij materiã. Sonus aũt nõ habet materiã, in qua eſſe naturale habeat, niſi aerem tantum.

De Echo. Cap. XVII.

IN Echo, nõ fit reflexio ad aerem, vel in aere primo percuſſo, ſed in forma, & figura primæ percuſſionis. Sed contra obijci- tur, q̃ ſi ſonus ſm ſignificationem percuſſionis figuratur. Mons aũt repercutiens repercuſſionem, non habet figurã ſicut primũ percutiẽs: vt ergo Echo non redit ſm ſimilitudinẽ ad primum ſonũ, niſi rediret in materia primo percuſſa. Reſpõdemus, q̃ hęc obiectio rectè procederet ſi mons percuteret, at mons nõ percu- tit, ſed tm̃ reflectit: aer aũt repercuſſus percutit, ſonũ generando in poſteriori aere prius in ſe generatum. Concedimus aũ, q̃ ali- quantulum retundatur figura ſoni ꝓpter reſiſtentiã ad aerẽ im pulſum. Et hæc eſt cauſa cur voces in Echo nõ ſunt ita diſtinctę, ſicut in principali voce diſtinctæ ſunt, & articulatæ. Si aũt quæ- ritur, verum ſemper in omni voce fiat Echo. Rñdemus, q̃ ſemper quidẽ fit Echo, i. ſoni reflexio, nõ tñ ſemper eſt perceptibilis ꝓ- pter duo: vnum eſt debilitas reflectentis: alterum vero propin- quitas eiuſdẽ ad aures audientis. Porro ſi quæratur cur ad mon- tes, & altas ſiluas frequentet audiatur. Rñdemus, q̃ huius eſt cau ſa, quia in montibus eſt aeris percuſſi depreſſio ſicut in ſphera. Si- militer & in altis ſunt multa repercutientia ad ramos ſuperius, & ſtipites inferius propter hoc & ibi fit ſpecialis depulſio. In ca- uerna quoque præcipuè ſtricta prohibetur impulſiuus diffuſio per circumferentiam. Ideoq; neceſſe eſt, vt aer impulſus impel lant ad ante, vt fortificetur eius impulſio in materia, ꝓpter hoc in cauernis longè auditur ſonus, & paruus, hæc quoque eſt cau- ſa cur in ſiluis bene auditur, quia ſcilicet arbores impediunt ae- ris diffuſionem percuſſi, propterea fortificatur violentia eius, ita q̃ longè auditur ſonus.

De ſonis in aere ſibi inuicem occurrentibus. Cap. XVIII.

VIdetur autem, q̃ ſoni ſibi inuicẽ occurrentes in aere corrũ- pant ſeſe. Cum. n. ſonus ſit paſſibilis qualitas contrariũ ha- bens in ſpeciebus ſuis: vt q̃ in coniunctione ſupra materiã vnã ſpecies ipſe corrumpant ſe. At vero cũ auditus, vt dictũ eſt ſupra, per circumferentiam fiat, ſonus efficitur ſm circulum maiorẽ, & minorem, ita q̃ minor circulus generat maiorẽ, & ille iterũ maiorem. Cuius exemplum patet in lapillo in aquã proiecto, in aquã videlicet ſtantẽ: vbi videlicet lapis cadens eſt centrum mul torum circulorum ſucceſſiuę generatorum. Eo q̃ vna pars aquæ impulſata: inundat ſuper aliã circumquaq; per circumferentiã. Sic ergo & aer impulſus per primũ ſonans, inundat ſuper aerẽ vicinũ circumquaq;. Cum itaq; circulus nõ tangat circulũ niſi in puncto, & ita non corrumpent ſe adinuicẽ. At econtra poteſt obijci, q̃ videmus in aqua, q̃ vnus circulus infringit alium, vel in toto, vel in parte, ergo ſimiliter erit & in aere Corrupta vero circumſtantia, neceſſe eſt ſonum corrumpi: ꝓcipuè in illa parte vbi motus fortior obuiat: ꝑterea videmus, q̃ venti nobis ſonos adducunt. Campana quippe longius auditur ad illã partem ad quã ventus flat, q̃ in alia: patet itaq; q̃ circumferentia corrum- pitur, quia plus in vnã partẽ, q̃ in alterã partem extenditur. Ma- nifeſtum eſt etiã, q̃ qñ magnus ſonus efficitur, minor nõ audit: ſicut patet in campanalibus, & molendinis, q̃ loquentes ibi, non bene audiuntur. Sic ergo redit, q̃ vnus ſonus alterũ corrumpit. Dicimus ergo, q̃ ſoni obuiãtes cõtrarij ſeſe corrumpunt, & in- fringunt in loco contactus. Ita q̃ ex ambobus generatur vnus confuſus, cum ambo fuerint excellentes, vel alter alterum de- ſtruit, cum vnus fortis & alter debilis fuerit. Sed nota, q̃ non vbiq; confringunt ſe, niſi alter alterũ obtineat in tota circum- ferentia, ſicut cũ vnus eſt debilis, & alter debilior valde. Sed cũ operantur in fortitudine, tunc maxime confringunt ſe ad rectum diametrum ſonantium. Sed in alia parte circumferentiæ obuia. Cum in ſono, vt dicit Ariſtoteles, vbiq; fiat reflexio. Inde con- tingit, q̃ vterq; ſonorum illorum adhuc quandoq; percipitur, q̃q̃ in quadam ſui parte ſit corruptus: tñ in altera parte ſuæ cir- cumferentiæ ad auditum reflectitur. Ex his patet cur in cõtinuè ſonante, ſonus ſequens magis audiatur, q̃ ſonus præcedens, quia ſcilicet præcedentem obtinet ſequens, & corrumpit ipſum, vel ſecundum aliquid, vel ſecundum totum.

De differentijs ſonorum. Cap. XIX.

EXtremi ſoni, qui dicuntur eſſe ſimplices, ſunt acutus, & grauis ſonus. Porro differentiæ ſonantium, oſtenduntur in ſono ſecundum actum. Sicut enim non diſcernuntur colores ſi- ne lumine. Sic nec ſine ſono ſecundum actũ diſcernuntur acu- tum & graue. Et hæc dicuntur ſm metaphoram. i. ſimilitudinẽ

ad velox

ad velox, & tardum. Quoniam acutum mouet ſenſum in pauco tempore in multum. Graue autem in multo tempore in paucum. Non tamen velox eſt acutum, & graue tardum. Sed acutum habet ſimilitudinem ad velox in immutando ſenſum, quia cito immutat. Et tardum ad graue, quia non cito immutat ſenſum: habet quoq; ſimilitudinem ad acutum, & ad hebes in angulis, & in tactu. Quoniam hebes eſt, quod obſtat, & pellit, & non penetrat citò. Acutum vero, quod pungit penetrando ſtatim. Sicut enim eſt in actu, quoniam hebes eſt ſonus, qui non cito penetrat. Acutus autem qui fortiter penetrat. Et ob hoc etiam lædit. Et quandoq; dentes obſtupeſcere facit: præcipuè quando fit ex confricatione durorum aliquorum adinuicem. Nam tunc quidem, vt eius ſubtile penetrat terminum audibile, & quia primus ramus, qui diuiditur a termino audibili venit ad mandibulam, & coniungitur cuidam neruo tangibili, qui vadit ad partes maxillæ manifeſtas, vt dicit Auicenna, propter hoc impulſus acuti ſoni tangunt partes illius nerui, & quia nullum os recipit ſenſum, niſi a neruo ſenſibili tantum. Ideo ſentitur in dentibus tantum: porro ipſo ab alio ſono non ita ſentitur, quia non ita ſubtiliter penetrat neruos capillares neruum audibilem tangentes. Non ſunt ergo propriè denominationes illæ, quia ſonus, vt ſupra dictum eſt, habet debiliſſimum eſſe. Ideoq; ſecundum eſſe proprium non poteſt diſtingui per differentias proprias. Sed oportet illas accipi per metaphoras: præcipuèq; a differentijs tangibilibus. Nam ſicut ſenſibile tactum, non ſeparatum a materia ſua venit ad tactum. ita ſonus non ſine materia ſua, quæ eſt aer motu fractiuo percuſſus, venit ad auditum. Ac per hoc habemus aerem connaturalem in auribus, qui percutitur ab aere percuſſo extrinſecus. Alia quoq; ratio huius, & me hoc eſt, quia ſpecies ſoni cauſantur a modo aerem ſcindendi. In qua ſciſſione figuratur aer, qui eſt materia in acutum, & hebes. & ita de alijs. Denuq; vox clara non niſi per ſimilitudinem dicitur ad album, ſicut enim albus color viſum penetrat per lucis actum. Sic vox clara per actum fractiui motus bene pertingit ad auditum. porro numerus differentiarum diſtinguendus eſt, ſicut numerus colorum. Nam ſecundum proportionem arithmeticam delectatam, differentiæ ſoni ſeparantur: prout autem hac proportione accipiuntur, multæ ſunt. Similiter & ſicut eſt intemperantia colorum, ita & coniunctio duorum ſonorum, quorum vterq; in parte remittitur, ac ſequitur alterum Hoc apertè claret in duabus chordis, vel fiſtulis ſimul ſonantibus, vel in duobus hominibus ſimul cantantibus.

De duplici medio ſoni. Cap. XX.

Sonus ſecundum Philoſophos duplex habet medium, ſ. aerem & aquam, ſed hoc diuerſimodè. Aer enim eſt materia, & medium in quo generatur ſonus, & ſine quo non eſt eſſe illius. Aqua vero medium eſt tantum, in quo videlicet tranſit ſonus in materia ſua, quæ eſt aer impulſus: propter hoc etiam aqua confundit, & prohibet ſonos, Aer autem conſeruat, quia conſeruatio rei eſt in materia propria. Si autem obijciatur in contrarium, quod ſonus eſt non ſecundum eſſe ſuum, niſi tantum in materia, quæ eſt aer, & aer (vt legitur in lib. de ſenſu, & ſenſato) non eſt in aqua. Reſpondemus, quod immo (ſicut legitur in lib. 4. de cœ. & mundo) aer leuis eſt in aqua. Ideoque ſecundum naturam aſcendit, vbi commotus fit, ſicut in his quæ generantur ſub aqua. Nihilominus tamen impulſus violenter penetrat aquam ſecundum aliquam partem. Et ſecundum illam fit ſonus ſub aqua. Impulſus enim aeris penetrat craſſa corpora, vt parietes. Et quando ſolida ſunt, impulſio aeris non cedentia vehementer ſcindit ea. Vnde habetur in lib. 3. de anima, quod aer tonitrus ſcindit lapides & ligna. Hinc eſt etiam, quod in turribus magnarum campanarum aer vehementer motus impellit aerem, qui eſt in rimis, ac poris murorum, qui cum non habeat quo cedat ex ſoliditate murorum, ſcindit murum. Hinc eſt, quod aer impulſus a tonitru veniens ad burſam in qua eſt aurum ſolidum, ſcindit & comminuit aurum totum, burſaq; apparet illæſa, eo quod eſt ex ſubſtantia molli porroſa, præbenti viam impulſo aeri permixto cum vapore ſicco terreſtri. Comminuit etiam quandoq; propter eandem cauſam gladium in vagina, eadem vagina manente illæſa. Si autem quæratur, ſecundum quid aer ſit in auditu medium: Dicit Philoſophus, quod inquantum vacuum, quod tamen falſum eſt, quia nihil eſt in natura vacuum. Nam itaq; dicimus aerem eſſe medium, ſecundum quod ipſe eſt abſonus, i. nullum habens ſonum, & hoc vocat Philoſophus vacuum. Dicitur enim vacuum vno modo locus non habens corpus, & ſecundum hoc nihil eſt vacuum actu. Alio modo materia non habens formam aliquam, & ſic iterum non eſt actu vacuum, ſed potentia tantum. Tertio modo quietus aer non habens ſonum, & hoc propriè vocant abſonum. Aer ſiquidem ex raritate, & humido ſpirituali, i. non craſſo & corporali, habet quod facilè diuiſibilis ſit ſecundum naturam. Si vero præuenitur diuiſibilitas ſecundum naturam motu alicuius percutientis, tunc ſtringitur, efficiturq; motus fractiuus aeris: pars vero fracta (vt dicit Algazel) in pellendo ſuper alteram inundat: & ſecundum huius frangibilitatis naturam aer eſt medium, & materia.

Iterum de eodem. Cap. XXI.

Dicit autem Ariſt. quod piſces qui ſub aqua ſunt, nec ſonum, nec vocem facere poſſunt, eo quod aerem non attingunt. Et ſi dicantur vocare, i. vocem facere vel emittere in necllo, hoc eſt in caſi fluuio: hoc non fit niſi branchis, vel pinnulis, vel quia ſonum faciunt, caudis attingentes ſuperficiem aeris. Ecce ibi vi innuere, quod aer non ſit in aqua Quod ſi concedatur, multa ſunt in contrarium experimenta. Nam & idem Philoſophus in lib. de animalibus, ponit experimentum tale, quod ſ. piſcatores aliquando percutiunt aſſeres, & tympana ſuper aquam, & quandoq; cum ſilentio vadunt, ne piſces audiant. Hæc omnia piſces auditum habere deſignant. Similiter & in nobis experimentum eſt, quia ſi quis caput ſub aquis ponit, audiet ſonos magnos, qui ſuper aquam fiunt. Cumq; non poſſunt ad aurem peruenire niſi per aquam, oportet quod aqua ſit medium in auditu: verum non eſt tale medium, quod immutatur a ſono, quia nihil immutatur ab eo, niſi quod eſt materia eius aliquo modo. Materia vero ſoni, nihil eſt, niſi quod percuſſum diu permanet: ſicut in 2. de anima dicit Philoſophus. At vero aqua non ita permanet, ſed permanentiam ſoni prohibet: vt ibidem dicit Ariſt. Non eſt ergo aqua medium & materia. Sed medium, vt per quod diuiſum, & non alteratum ſecundum ſpeciem ſoni, tranſitq; per eam aer impulſus, in quo eſt ſonus, vt materia. Et quoniam huiuſmodi diuiſioni reſiſtit, obſcurat ſonos, & impedit. Eſt enim corpus ſpiſſum, ideoq; minus ſeruabile ſoni quam aer, impedientiq; motum eius fractiuum.

De tribus aeris partibus ſiue regionibus. Cap. XXII.

Auguſt. ſuper Gen. In ſuperiore quidem parte, quæ propter puram tranquillitatem, cœlo cui contiguat, vel colliminat eo parti coniungitur, aer tam tenuis eſſe dicitur, vt neque nubibus obumbretur, nec aues ſuſtineat, nec homines qui aſcenderunt craſſiore ſpiritu alat, ſicut aer iſte. Aer tamen iſte, & in naturam humidam tempore diluuij conuerſus creditur. Aereos enim cœlos diluuio periſſe in Canonica Sancti Petri legimus: quod intelligendum non eſt, niſi eos in aquarum naturam pinguioris aeris qualitate conuerſos. Seneca vbi ſupra. Summa itaq; pars eius calidiſſima, & ſicciſſima, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam ignium æternorum, & illos tot motus ſyderum, aſſiduumq; cœli circumactum. Hæc autem pars ima, & terris vicina denſa eſt & caliginoſa, quia terrenas exhalationes receptat. Media autem pars ſummis, & imis comparata, quantum ad ſiccitatem, & tenuitatem eſt temperatior. Cæterum vtraq; parte frigidior. Superiora namq; vicinorum ſyderum calorem ſentiunt, inferiora vero tepent: primum quidem terrarum halitu, qui multum calidi ſecum affert. Deinde quia Solis radij replicantur, & quouſq; redire poſſunt, id duplicato calore benignius fouent. Deinde etiam ille ſpiritus, qui omnibus animalibus, & arbuſtis ac ſatis calidus eſt, ineſt Nihil. n. ſine calore viueret. Adijce nunc ignes non tantum manu factos & creatos, ſed opertos terris, quorum aliqui erumpunt, & obſcuro conditoq; ſemper flagrant. Sed & tot eius partes rerum ſteriles, habent aliquid teporis: quoniam quidem ſterile frigus eſt, calor autem gignit. Media pars aeris ab his ſubmota, in frigore ſuo manet. Natura enim aeris gelida eſt.

De inconſtantia inferioris partis eius. Cap. XXIII.

Qui cum ſic imus ſit, circa terras maximè varius & inconſtans eſt. Ibi enim plurimum audet, & patitur, exagitat &. exagitatur. Nec eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi. Cauſas autem illi mutationis, & inconſtantiæ alias terra præbet, alias ſyderum curſus, ex quibus Soli plurimum imputes. Illum etenim annus ſequitur, ad illius fluxum hiemes æſtateſq; vertuntur. Lunæ vero proximum eſt ius, ſicut cæteræ quoq; ſtellæ non minus terrena, quam incumbentem terris ſpiritum afficiunt. Et curſu ſuo occaſuq; contrario, modo frigora, modo himbres, aliaſque terris iniurias turbine mouent. Priſcianus ad Coſdroe regem Perſarum. Duplicem etenim inflammationem Sol eſt faciens: humidam, & fumeam: vnde imbres, ac venti, & terra generantur. Loca quibus appropinquans ſupergrediens vaporem facit: longius autem abſiſtens frigiditatis fit cauſa, & aqua ſuperius conſiſtens iterum in terram defertur. Per hoc igitur aquæ magis in hieme fiunt, & noctu quam per diem, quia gelidiores ſunt noctes. Accidit autem ſæpè inflammationem ſiccam eſſe ſurſum, humidam autem deorſum. Et iterum econtra fieri, ſ. ea quibuſdam ſpiritibus compulſa ea propria loca commutante. Inde & venti a pluuijs compeſcuntur. Et iterum poſt pluuias venti fiunt; ſ. quando ab ea quæ in terra eſt caliditate ſubſiſtens, non extinguitur inflammatio a Solis caliditate ſuccenſa, quæ ſcilicet deſuper inflammatio corpus venti eſt, & materies. Cum aqua dominata autem fuerit, fumeam inflammationem extinguit, & tunc venti acquieſcunt. Ex imagine mundi. Aer ille de quo vitalis ſpiritus hauritur, quia humidus eſt, in eo volant aues, ſicut natant in aqua piſces. In hoc commorantur dæmones cum tormentis Deum præſtolantes. Ex quo & corpora ſumunt, dum hominibus apparent.

De varijs eius impreſſionibus. Cap. XXIIII.

GVillielmus de Couchis. In aere vero quædam aerea, vt venti & turbines contingunt. Quædam aquea, vt nubes, pluuiæ, niues, grandines, arcus cœli. Quædam ignea, vt fulmina, fulgura, ſcintillationes, diuerſæ formæ ignium; cometæ. De his ergo ordine diſſeramus. Auguſt. ſuper Gen. Iſte quidem aer inferior caliginoſus humida exalatione pingueſcit: qui commotus ventos, & vehementius concitatus ignes, & tonitrua, contractus nubila, & cōſpiſſatus pluuiam, cōgelantibus nubibus niuē, & turbulentius congelantibus denſioribus nubibus grandinē, & diſtentus ſerenum facit, occultis imperijs Dei a ſummis ad infima vniuerſa quæ creauit adminiſtrantis. Ipſi itaq; aeri circumfuſio iuxta terras, & ob hoc infimæ parti deputato, tenues alitus vaporaliter inſeruntur, & auras inteaunt, quæ etiā nocturnis rigoribus aggrauatæ, ſereno rore diſtillant. Si aūt vehementius frigus eſt, & gelu candidius inalbeſcunt. Philoſophus in lib. 1. Metheororū. Cauſa & prima mouēs terræ & aquæ vapores, vt eis eleuatis fiāt impreſſiones aeris eſt motus orbium, ſ. Solis, & aliorum. Sol n. dū appropinquauerit his rebus, & elongatur ab eis, cauſa eſt generationis, & corruptionis accidētium in illis, i. rerū huiuſmōi quæ in eis generantur. Dū. n. calor eius ingreditur terrā, eleuatur ex ea vapor humidus, & vapor ſiccus, atq; in diuerſas ſpecies ſeparatur.

Iterum de eodem. Cap. XXV.

QVædam enim ſpecies, dum aſcendit ad ſupremum aeris reſoluitur ac ſubtiliatur, & appropinquat igni quo inflāmatur. Et fit ex ea impreſſio inflammata, vt ſupra dictum eſt. Hæc autem vaporis ſpecies vocatur æſtus. Alia propinquior eſt nobis, quæ fit aer, niſi accidat ei accidens, i. niſi obuiet ei frigus accidentale ipſum conſtringens. Verum aer iſte factus ex vapore ſubtili fit aqua, quia vapor roridus eſt, i. materia roris, & pluuiæ. Nam ſi accidat ei frigus quod ipſum premat, incroſſatur & inſpiſſatur, & redit aqua ad terram pluens, & diſtillans in rorē, vel pluuiam, ſ. ex nubibus ſubtilioribus, & denſioribus. Et quandoq; vē ex eo nebula, ſ. ex reliquijs nubium reſolutarum. Cum ergo Sol appropinquat vapori, eleuatus aſcendit. Cum autē elongatur ab eo deſcendit. Cū autē id, quod ex eo deſcēdit, eſt parua res, i. ſubtilis, & ideo tardat in deſcenſione ſua, & ros vocatur. Cū vero multam habet menſuram, i. ſpiſſitudinē, & ideo velociter deſcendit, pluuia nominatur. Et quando parua res eſt, nec peruenit ad altū propter perpetuitatē ſuæ caliditatis, & reſoluitur, fit aer. Quando aūt vapori aſcendenti accedit vehementia frigoris aggregantis, tunc fit pruina. Quādo. n. ſuper ipſum eſt paruum frigus, i. tēperatum exprimit rorē. Pruina aūt eſt vapor cōgelatus. Dico ergo quod aqua non congelatur, niſi in loco vbi ſunt nubes. Et quia deſcēdunt ex loco nubiū tria corpora, quorū generatio, & eſſentia eſt per frigus, ſ. aqua, nix, grando. Corpora vero deſcēdentia ex aere duo, duobus ſunt ſimilia, quia cauſa generationis vtroruſq; eſt vna, nec diuerſificantur niſi multitudine & paucitate. Sunt autē hæc, ſ. nix & pruina, ſimiliter pluuia & ros. Eſt n. ros pluuia pauca, & ſubtilis: pluuia vero ros multus & groſſus, vel denſus. Pluuia namq; non fit, niſi vapore multo iam infrigidato. Et cauſa illius ſunt tempus, & locus, & frigiditas. Roris autem locus ſtrictus eſt paruo frigore. Generatio vero niuis, & pruinæ eſt ex frigore, quia nix fit ex nubibus, & pruina ex vapore congelato, nō in loco nubium. Hoſtī aūt figuratio eſt mollities niuis, & pruinæ durities. Fit. n. mollities niuis ex parte caliditatis admixtæ vaporibus, qui facti ſunt nubes, prohibentis partes ipſius vaporis comprimi, & vehementer aggregari. Durities aūt pruinæ fit ex frigore loci & tēpis, in quibus nō eſt illa prohibens caliditas: & ideo partes vaporis contrahuntur. Grando autem fit in nubibus longinquis a terra, ſicut dicetur infra.

De ventis. Cap. XXVI.

EX imagine mundi. De hoc itaq; procreantur venti. Ventus enim eſt aer commotus, & agitatus, & nihil aliud, quā flatus aeris. Senec. de naturalibus qſt. lib. 2. Ventus eſt fluens aer. Quidam addiderunt, in vnam partem, & hæc diffinitio videtur diligentior, quia nunquā aer tam immobilis eſt, vt non in aliqua ſit agitatione. Sic & tranquillū mare dr, cum non niſi leuiter mouetur, nec in vnā partē inclinatur. Itaq; parum comprehendit, qui dixit, quod fluctus eſt maris agitatio. Dicatur ergo. Ventus eſt aer fluens in vnam partē, aut aer fluens impetu, aut vis aeris in vnā partē euntis, aut curſus aeris aliquo concitatior. Spiritum quidē a vēto ſeparat modus: vehementior. n. ſpūs ventus eſt: inuicē aūt ſpiritus leuiter fluens aer. Idē in lib. 7. Miraris cū flumina labantur aſſiduè, quædam & concita rapiantur, quod præſto ſit illis aqua noua ſemper, qd ſi mireris, quid cum vēti totū aera impellant, nō deficit ſpūs, ſed per dies ac noctes æqualiter fluit. Nec in flumina certo feruntur alueo. Sed per vaſtū cœli ſpaciū ſpeculatō incēdit. Iſi. l. lib. 4. Ventus eſt aer commotus, & exagitatus, ſic dictus eo quod vehemens ſit, & violentus. Vis etenim eius tāta eſt: vt non ſolū ſaxa, & arbores vellat, ſed & cœlū terramq; conturbet, & maria commoueat. Vitruuius de architectura lib. 1. Ventus eſt aeris fluēs vnda cum incerta motus redundantia. Ex lib. de naturis rerum. Ventus eſt aeris fluctus. Quis autem primum motū in aere faciat, vnde ventus creatur, merito quæritur. Quidam ex antiquis Philoſophis hanc rationē aſſignant. In terra eſt abyſſus profundiſſima, cuius fontes olim in diluuio rupti fuiſſe leguntur. Iuxta hanc loca cauernoſa ſunt, & ſpeluncæ latē patentes. Ex his ergo venti de ſpiramine aquarum concipiuntur, qui & ſpiritus procellarum dicuntur: & hi quidem ſpiramine ſuo per patentes cauernas, aquas maris introrſum in abyſſum trahunt, eaſque inundatione iterum impetu magno impellunt, de his itaque ventus fit, & terræmotus.

De diuerſis ventorum cauſis. Cap. XXVII.

CAuſas ventorum ad plenum ſcire neminem mortalium arbitror: dicente Scriptura: Qui producit ventos de theſauris ſuis, i. de occultis cauſis ſm gloſam. Quod enim inquit iuſſu Dei flant ſcis, & quod perflant ſentis. Sed quia cauſa, vel de quo theſauro rationis educti ſint neſcis. Sed quoniam multi ſup hoc multa dixerunt, opiniones & rationes Philoſophorum, de hac materia breuiter percurramus. Plinius de hiſtoria naturali. lib. 2. Ventos ſine aſſiduo mundi motu, & contrario ſyderū curſu naſcuntur, ſiue hic eſt ille generabilis rerum naturæ ſpūs, huc illuc tanquam in vtero aliquo vagus, ſiue diſparili errantium ſyderum ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, ſiue a ſuis ſyderibus exeant his propioribus, ſiue ab illis cœlo affixis cadant, palam eſt illos quoq; legem habere naturæ nō ignotā, etſi nondum præcognitam. Vitruuius vbi ſup. Naſcitur ventus cū feruor offendit humorē, & impetus fractionis exprimit vim ſpiritus flatus, ſicut in eolis, i. ampullis æreis cauis, quæ punctum habentes anguſtiſſimum, aquæ infunduntur & ad ignem collocantur, & anteq̄ caleſcant, non habent vllum ſpiritum. Simul autē vt feruere cœperunt, efficiunt ad ignē vehementiſſimū flatū. Ita iudicare & ſcire licet e paruo ſpectaculo de magnis, & immanibus cœli ventorumq; naturæ rationibus. Ariſtot. in lib. 3. Metheororum. In vapore quidem ſicco eſt vapor humidus, & econuerſo. Sed vnuſquiſq; eorum nominatur per id, quod ſuper ipſum vincit. Cum ergo Sol in orbe, ſ. ſuo voluitur, & appropinquat terræ, eleuat ex ea vaporem. Cum autem elongatur ab eadē, aggregatur ille vapor aſcendens, & inſpiſſatur, & reſoluitur in aquā propter frigus dominans ſuper aerem. Ideoq; fiunt aquæ, i. pluuiæ plus in hieme, quā in æſtate, & in nocte, quā in die, ſ. propter Solis elongationē. Nam multotiens & caliditas Solis, & terræ ſiccāt aquā deſcendentē ad terrā. Nec tm̄ humiditatē exiccat Sol, ſed & terra exiccatione vehementi. Eleuantur itaq; duo vapores ex terra, quorū vnus eſt humidus, & eſt materia pluuiarum. Alius eſt ſiccus, qui principiū eſt & materia vētorū oīum. Fœdus aūt eſt illorum ſermo, qui dicunt, quod ventus eſt iſte aer effuſus qn̄ mouetur. Si. n. hoc eſt, nō eſt venti principium, aut finis, qui ſciatur. Nos aūt dicimus, quia quod nominamus eſſe ventū, non eſt propter hoc, quod ipſe mouetur, ſed qm̄ habet eſſe ex radice, ex qua eſt eius materia. Non. n. poſt eſſe, ventus, quin ſit aut ex aere moto, aut ex vapore aſcendente ex terra. Sen. vbi ſup. lib. 2. Democritus ait, quod in hoc, quod circundati ſumus aeris ſpatiū, tū exiguū locum multa corpuſcula, i. athomi impleuerunt: neceſſe eſt; vt alia alijs incidant comprimant, & impellant ac repellantur. Ex quibus ventus naſcitur. Cū vero diu colluctata ſe inclinauerint, & in magna ſpacij laxitate corpuſcula pauca verſantur, nec tarditate poſſunt impelli. At hoc eſſe falſum ex eo colligitur, quod tūc minimē ventus eſt, cūm aer nubilo grauis eſt, ita vt conſpectum in vicinio ſtantium eripiat. Quod non eueniret, niſi quod in paruum locum multa corpuſcula ſe compellerent.

Adhuc de eodem. Cap. XXVIII.

VEnti igit cauſa (vt exiſtimo) aquarū terrarūq; euaporatione fiūt. Ex his. n. grauatū aeris ſien: deinde impetu ſolui, cū ea quæ dēſa ſteterū (vt eſt neceſſe) extenuata nituntur in ampliorē locū. Cæterū illa eſt tō lōgē valētior veriorq;, habere aera naturalē vim mouēdi ſe, nec aliunde eā cōcipere, ſed eā illi ineſſe. Cū & aqua motū ſuū habeat, & ventis geſcētibus. Guil. de Cōchis. Nō. n. (ſicut Democritus ait) ex athomis ex anguſta parte aeris cōgregatis, ac ſeſe cōpellētibus efficit vētus, ſed verius eſt, ex reflexionib Oceani, & earū occurſu vētos creari: de qbus in ſequētibus diſſeremus. Aliqū & fumus euaporat a terra, cum quo particulæ terræ, & aquæ eleuant, quæ naturali motu ad cētrū volūt deſcēdere, ſed impetu fumi aſcēdētis in cōtrariū mouent. Ex hac fluctuatione aer in aliquā mouet partē, & fit ventus, & hæc eſt cā ſecunda vētorū. Itē terra cauernoſa eſt: vtpote naturaliter ſicca, ſubintrat. ergo vna pars aeris cauernas terræ, altera laborans exiret ex quo

conflictu

cōdictū aer motus regio ventorū dr̄. Ex ſubterraneis & nubibus ventus aliquando generatur. Aquas ſiquidē fluere p cataractas terræ conſtans eſt, & ſuper aquas in hipogeis aer aſſiſtit. Ex frigiditate vero aquæ aer ille ſpiſſatur, & in nubē mutatur, qui per ſubterranea diſcurrit, terræq; motum frequenter facit. Et ſi reperit terrā facilē, illam rumpit, & frequentes euerſiones vrbiū facit. Si vero foramen apertū reperit, cū impetu exibit, eſtq; vētus. Nubes & ſuperiores ruptæ, & in pronū ſolutæ, ventos generāt: q̄ hoc mō fiunt cū corpora diſſimilia terreno in vapore, in fumo aſcendunt. Quędā.n. ſunt calida, q̄dam frigida, q̄dā humida, q̄dam ſicca: vt cum diſſimilia corpora in vnum ſunt conglobata, q̄ iā concauæ nubes efficiuntur, inter quas interualla fiſtuloſa, & in modum tybiæ anguſta relinquuntur, quibus tenuis intercluditur ſpiritus, qui maius deſiderans ſpatiū obſtātia ſibi ſcindit, & in ventū erumpit: hic ventus eſt procelloſus, quia ſuperius emittitur, & inſcindit aera, qa nō fuſus, nec p apertū exit. Et cū deſcēdit, alios ventos quot reperit, ſecū trahit, ſicut torrētes modicę magnitudinis ſuſceptis aquis creſcūt. Inde ex plurib. partib. cęli cōgregat ſpūs eliſus, & i terra impetū & morā ſuſcipit. Nubes ergo diſſoluta vētos facit, q̄ pluribus modis diſſoluitur. Aliqñ.n. prædicto modo. Aliqñ calore & radijs Solis. Aliqñ attractione corporum in ea contentorū. Vehemens ergo ſpūs eſt leuis aer.

De qualitatibus ventorum. Cap. XXIX.

QVæri ergo pōt cum ventus ſit aer in aliquam partē fluens, & dicatur aer eſſe calidus, & humidus, quomodo dicatur eſſe boreas frigidus, & ſiccus? Huic q̄ſtioni reſpondemus, q̄ nihil eſt aere conuertibilius: vnde poſitus inter frigidū, & calidū elementum: cito in eorū naturas conuertitur. Ex vicinitate ergo terræ, qualitates illius cōtrahit. Quales ergo ſunt terræ cardines: talis inde naſcitur vētus. Eſt aūt Orientalis regio calida, & humida: vnde ventus qui inde naſcitur, calidus & humidus eſt. Occidentalis regio frigida & ſicca eſt, ex qua naſcitur ventus frigidus, & ſiccus. Duo capita terræ frigida ſunt, & humida: ex his venti frigidi & humidi naſcuntur. Nā & ſi auſter in ſua origine eſt frigidus & humidus, quia tñ per mediū torridæ Zonę ad nos peruenit, fit accidētaliter calidus, fugādoq; nubes ad hunc angulū terræ, quā incolimus, pluuias operatur: vnde humidus iudicat. Boreas & ſi in origine ſua ſit humidus, a nobis tñ nubes fugādo ſerenitatē operatur: vnde ab effectu ſiccus dicitur. Dicis fortè, ſi quidē ventus eſt humidus (vt tu affirmas) vnde fit, q̄ oēs venti, ſi careant pluuijs, aquā quæ eſt in ſuperficie terræ deſiccant, vel veſtes, vel herbas, vel arbores? Rñdeo, ventus qui eſt humidus, vt auſter, eſt etiā calidus: calor vero ſiccitatem operatur. Ille qui eſt frigidus, eſt etiam ſiccus: vnde non eſt mirum ſi deſiccat. Vel ſm Philoſophum, quæ morti nō dat locum, nihil perit in mundo. Corpora nāq; q̄ ſola ſm opinionē vulgi deſtructioni ſubiacent, ſi ſunt ex elementis compoſita, in elementa reſoluuntur. Si vero ſunt elementa, in alia transformantur. Aqua igitur q̄ eſt in ſuperficie terræ, vel in panno, vel in herba, vel in arbore, cum tāgitur a vento, in aerem tranſmutatur: vnde terra, veſtis, aut quæ naturaliter ſunt ſicca, in propria remanent qualitate.

De augmentatione ventorum ſecundum partes a quibus flant. Cap. XXX.

ARiſtot. vbi ſupra. Ideo autē Meridies, & Septentrio pluris ſunt exufflationis, q̄ Oriens, & Occidēs, & quæ ſunt inter vtroſq; ventos, quia nō eſt Sol in parte Septētrionis, & meridiei, niſi in hora, i. in vno tpe anni, ſ. in parte Septentrionis in hieme, & in parte meridiei in æſtate. Ideo vapor aſcendēs minor eſt, & per conſequēs rarior, & ſubtilior. Ideo nō multiplicatur alteratio eius in aquā, ſed fit ventus anteq̄ alteratur. In Orientibus, & Occidentibus, & q̄ ſunt inter vtrunq;, Sol eſt in omni hora: ideo plus eſt, qd ibi reſoluitur, & aſcendit de vapore: cū ergo reſoluitur in parte Orientis incraſſatur propter eius multitudinē. Et cum peruenit Sol in Occidentē, infrigidatur vapor ille ꝓpter elongationē Solis ab eo, & alteratur, vt fiat aqua pluens. Similiter accidit & vapori aſcendenti ex Occidente: pluuia vero prohibet ſufflationē venti, quia materiā eius abſcindit, quæ eſt vapor ſiccus. Quoniā ergo vapor humidus, plus aſcendit ex parte Orientis, & Occidentis, q̄ ex parte Septentrionis, & meridiei: vapor autem ſiccus econtrario: ideo pluuiæ magis fiunt in parte Orientis, & Occidentis, q̄ in parte Septentrionis & meridiei: vēti aūt econuerſo. Motus quidē venti tortuoſus, quia vapor aſcēdit ſurſum, & poſtea reflectitur circulariter in circuitu terræ. Omnes autem venti debiles ſunt ex principijs ſuis propter ſeparationem partium aſcendentis, quæ ſunt eius materia. Fortificatur ergo cum aggregantur illę partes ad inuicem, & vehemēter flat. Item ventus fit in parte Septentrionis, & meridiei plusq̄ in alijs, quia partes illæ ſunt inhabitabiles, & niues, & aquæ multæ ſunt in eis, quæ exuberāt, & liquefiunt: dum fortiter in eis agit;

ſicq; extrahit ex ea vaporē multū, & inde multiplicantur venti. Dico.n. q̄ terra diuiditur in duas diuiſiones. Vna eſt habitabilis. Altera inhabitabilis. Et hæc duplex. Vna quæ eſt vehementis caloris propter vehementē propinquitatē Solis: & hęc eſt pars meridiei. Altera quæ vehementis frigoris eſt propter elongationē Solis, & hæc eſt pars Septētrionis. Ex his duabus (vt dictum eſt) magis fiunt venti. Dico iterum, q̄ venti flantes ex parte Orientis calidiores ſunt illis, qui ab Occidēte, quia tempus inflammat ventos, qui flant ab Oriente, & longius eſt illo, quos eos flare contingit ab Occidente. Item ventus meridiei excitat nubem, & aggregat, & componit, quia in flatu ſuo curuitatem habet, vel ſicauoſitatem. Et inuoluitur per partes nubium, vel eſt circa nubes. Septentrio vero recti flatus eſt, & ideo ſegregat partes nubium aggregatas, & ab inuicem diuidit.

De cauſis interpolationis ventorum. Cap. XXXI.

VEntus autem commouetur multotiens poſt conſummationem pluuiarum, quia Sol terram illuminans eleuat ex ea vaporem ſiccum, qui generat ventum. Cum vero abſcinditur eleuatio vaporis ſicci, quieſcit ventus, & eleuatur occulta humiditas, ad quam exiccandam peruenit: ſicq; vapor calidus, & humidus aſcendit de terra, cui cum aduenit frigus accidens in aere, alteratur & fit aqua pluens. Cum ergo pluit, quieſcit ventus, & eius materia abſcinditur, quia terra humectatur. Eſt autē Sol cauſa abſciſionis ventorum, & iterum eſſe eorum. Quando enim appropinquat nobis appropinquatione parua, i. debili, imprimit terram debiliter, & paucus vapor ex ea aſcendit, qui eſt venti materia. Qñ aūt appropinquatione forti, econuerſo accidit. Itē qñ diſcurrit ſuper terrā, & adurit eā, ſicut ignis magnus ligna pauca, ex ea non aſcendit vapor. Sicq; materia venti abſcinditur. Dico itaq; q̄ prohibentia ventorum duplex eſt: quarū vna eſt frigus, altera calor cū ſiccitate. Nā & ſiccitas cum frigore terræ partes congregat, & coniungit. Et ſiccitas cum caliditate exiccat eam, vel adurit, vel opprimit: igitur & calor, & frigus cum ſiccitate qñ fortis eſt ſuperfluitas, vtriuſq; prohibet vaporē aſcendentē, & ſic abſcindit venti materiam. Flant autem venti apud ortum caniculæ, & circa Occaſum, quia oritur in tempore caliditatis quando Sol habet virtutem eleuandi vaporem. Et occidit etiam in tempore, quo vapor aſcendit. Et iterum flant vēti per diem, & quieſcunt per noctem, quia Sole Occidente minoratur caliditas eleuans vaporem. Flat autem Septentrio in vere, qa tunc Sol augetur, & reſoluit calor eius niuē: & ſic ex terra eleuat vaporē, qui hoc tpe propter frigiditatem aeris infrigidatur, & coarctatur, & multiplicatur. Similiter in autumno fit.

De ventis antelucanis. Cap. XXXII.

SEneca vbi ſupra. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam Sole. Nec ſunt vltra terrarū conſpectū. Hoc venti genus incipit in vere, nec vltra æſtatē durat. Et inde maximè venit, vbi aquæ plurimū, & montium eſt plana. Licēt.n. aquis abundent, tñ aura carent: hac dico q̄ pro vento valet. Ventus autē quē eucolicā vocāt ſic concipitur. Quicqd ex ſe paludes & flumina remittūt, id aūt & multū eſt, & aſſiduū, p diē Solis alimentū eſt. Nocte vero exhauritur, & mōtibus incluſum in vna regione colligitur: q̄ cū impletur, & iam Sol non rapit, quærit quo defluat, & eo potiſſimū exit, vbi plurimū vacui eſt, & magna ac patens aura. Huius rei argumentū eſt, q̄ prima noctis parte nō ſpirat. Incipit.n. tunc illa collectio fieri, q̄ circa lucē iā plena eſt, eoq; incumbit, quo liberior exitus inuitat. Adijcit aūt ei ſtimulos ortus Solis feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet, & nondum quidem aera impellit, iam tamen laceſſit, & irritat luce præmiſſa. Nam cum ipſe præceſſerit, alia ſuperius rapiuntur, alia tempore diſtrahuntur. Ideoque eis non vltra matutinum fluere datur, ſed omnis illorum vis conſpectu Solis extinguitur, & ſi violentiores flauerint, cito relangueſcunt, nec vnquam vſq; ad meridiem aura producitur. Alia quidem enim valentior, & longior eſt. Alia imbecillior atque breuior, prout valentioribus minoribuſve collecta cauſis. In verè quidem, & æſtate validior eſt, quia ver aquoſum eſt ex pluribus aquis locisque ob humidam cœli naturam. In ſatiuis enim, & redundantibus maior euaporatio eſt. Aeſtate vero poſt Occaſum Solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat, qui exeuntia euocat, ac vehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſolet. Deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit abſumat. Facit autem ventum Solis ortus non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ Solem antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tantum: percuſſus autem in latus cedit. Quanquam ne hoc quidem

obceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ea calore ſit, quę & ſi non tantum temporis habet, vt ſactu appareat, opus tamen ſuum facit, & denſa deducit ac tenuat. Loca etiã quæ ita clauſa ſunt, vt Solem accipere non poſſint, illa quoq; nubilo, & triſti luce caleſiunt, & per diem minus, q̃ noctibus rigent. Dicimus ergo ante lucẽ aurã inçitari: eãdemq; cũ Sol attigerit ſubſidere.

De cæteris ventorum generibus. *Cap.* XXXIII.

AT vero ætheſiæ ob hoc ſomniculoſi, & delicati venti vocantur a nautis, quia mane ſurgere neſciunt. Hi autem (vt q-dã aiunt) idcirco hieme nõ ſunt, q̃a breuiſſimis diebus Sol deficit antequam frigus euincatur. Ideoq; niues, & ponuntur, & durant. Æſtate vero fluere incipiunt, cũ longius extenduntur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veriſſimũ eſt ergo concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Itemq; terras exoneratas niue, rectaſq; ſpirare liberius Et ita plura ex Septentrionali parte cœli corpora exire, atq; in hæc loca, quæ ſubmiſſiora ſunt, ac tepidiora deferri, ac ſic impetum ætheſias ſumere: & ob hoc ſolſtitio eſt illis initium: vltraq; ortum caniculæ non valent, quia iam multum e frigida parte cœli in hanc coniectum eſt, ac Sol mutato curſu in noſtra rectius tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam vero impellit: ſic ille ætheſiarum flatus æſtatẽ frangit, & a menſium feruẽtiſſimorum grauitate deſcendit. At (vt dixi) ætheſiæ tardè prodire incipiunt, quod non accideret ſi vt auram, ita illos Sol commoueret. Præterea ſi eis cauſa ſtatus diei ſpacium eſſet, ante ſolſticium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & maximè niues tabeſcunt. Sunt autẽ q̃dam ventorum genera, q̃ ruptæ nubes, & in pronum ſolutæ emittunt. Hos Græci ecnephias vocant: qui hoc modo (vt puto) fiunt, cum inæqualitas ac ſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit aſcendit, & alia ſicca, alia humida ſunt, ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, veriſimile eſt quaſdam nubes effici, atque inter illas interualla relinqui fiſtuloſa, & in modum tybiæ anguſta. His ergo tenuis includitur ſpiritus, q maius deſiderat ſpacium, cum euerberatus curſu parũ liber incaluit, & ob hoc amplior fit: ſcinditq; cingentia & in ventum erumpit: qui fere procelloſus eſt, quia non fuſus, neq; per apertũ venit, ſed laborat, & iter in hac pugna ſibi parat. Eſt autem breuis flatus, quia receptacula nubium per q̃ ferebatur perrumpit. multo vero maior ac diuturnior eſt, ſi alios quoq; flatus eadẽ cauſa ruentes abſtulerit, & in vnum plures ſicut torrentes confluxerint Facit ventum reſoluta nubes, quæ pluribus modis ſoluitur. Aliquando. n. coagulationem, alias cõglobationem illam rumpit ſpiritus. Aliquando autem incluſi, & in exitum nitentis luctatio, nonnunq̃ vero calor, quem modo facit Sol, modo ipſa ſtrictatio magnorũ inter ſe corporum attritu. Et quandoquidem nihil obſiſtit, vires ſuas vẽtos effundit. Vbi autem alio promõtorio repercutitur, aut locorum coeuntium vi in canalem deuexum tenuemq; collectus, ſæpius in ſe voluitur, ac ſe ipſa vertigine concitans turbo eſt, qui ſi etiam diutius pugnans inflammatus, fit igneus turbo, quem Græci præſtera vocant.

De numero ventorum, & rationibus nominum ſingulorum. *Cap.* XXXIIII.

ARiſtoteles vbi ſupra. Quidam ſapientes omnes ventos nominauerunt vnum ventum, ſicut omnia flumina vnum flumen natura, ponẽtes ventum eſſe aeris motum. Et q̃ diuerſitas ventorum, accidit pro diuerſitate locorum. Sed hoc dixerunt abſq; inquiſitione. Melior autem ſermo poſt rectitudinẽ inquiſitionis. Iſidorus vbi ſupra. Ventus, t. aer cõmotus & agitatus pro diuerſis partibus cœli, diuerſa noĩa ſortitur: Ventorum autem ſpiritus quatuor principales ſunt. Quorum primus ab Oriente Subſolanus. A meridie Auſter. Ab Occidẽte Fauonius. A Septentrione eiuſdem nominis ventus aſpirat. Habẽtes hinc inde geminos collaterales. Subſolanus a latere dextro Vulturnũ habet. A leua Eurum. Auſter a dextris Euroauſtrum. A ſiniſtris Auſtroafricum. Fauonius qui, & Zephirus. A parte dextra Africum. A ſiniſtra Chorum: porro Septentrio a dextris Circium: a ſiniſtris Aquilonem. Hi duodecim venti globum mundi flatibus circumagunt, quorum nomina proprijs ex cauſis ſignata ſunt. Nam Subſolanus dicitur ideo, q̃ ſub Solis ortu naſcatur. Eurus eo, q̃ ab Eoo flat, i. ab Oriente. Et Subſolano coniunctus vulturnus, eo q̃ ab alto tonet. Auſter ab hauriendo aquas: vnde & craſſum aerẽ facit, & nubila nutrit: hic græcè nothus vocat, eo q̃ interdũ aerẽ corrumpit. Nam peſtilẽtia q̃ ex aere corrupto naſcit auſter flans in regiones reliquas trãſmittit. Sed ſicut auſter peſtilentiã gignit, ſic Aquilo repellit. Euroauſter dr eo q̃ ex vna parte dr habere Eurum, ex altera Auſtrum. Auſtroafricus, eo q̃ iunctus ſit hinc inde Auſtro & Africo Zephirus græcè, eo q̃ flores, & germina flatu eius viuificantur. Hic latinè Fauonius dr: eo q̃ foueat q̃ naſcuntur. Auſtro aũt flores ſoluuntur: Zephiro fiunt. Affricus a propria regione vocatur: in Affrica. n. flandi ſumit initium. Chorus ab Occidẽte æſtiuo flat ſic dictus, eo q̃ ventorũ circulum claudat, & quaſi choros faciat. Septentrio eo q̃ a circulo ſeptẽ ſtellarũ conſurgit, q vergentes e mundo reſupinato capite ferri videntur. Circius dictus, eo q̃ ſit choro cõiunctus. Aquilo eo q̃ aquas ſtringit, & nubes diſſipat. Eſt. n. gelidus ventus, & ſiccus. Idẽ boreas, q̃a ab hiperboreis mõtibus flat: vnde natura frigidus eſt. Natura. n. vẽtorũ Septẽtrionaliũ, frigida eſt, & ſicca. Auſtraliũ calida eſt, & humida. Ex oĩbus aũt vẽtis duo Cardinales ſunt. Septentrio, & Auſter. Extra hos duo ſunt vbiq; ſpũs magis, q̃ venti, aura in terra, altanus in mari. Seneca vbi ſup. Placet aũt duodecim vẽtos eſſe. Non quia tot vbiq; ſint quoſdam. n. inclinatio terrarum excludit. Sed plures nuſq̃ ſunt.

De locis eorum originalibus, & eorum effectibus. *Cap.* XXXV.

NVlla vero regio q̃ nõ habeat ꝓpriũ flatũ, pauci tñ regionales. Guil. de Conchis. Habẽt noĩa v. g. Achabulus infeſtat Apuliã. Iapix Calabriã. Pãphiliã Chagreus. Galliã Circius. Sol nõ ſemp eodem loco oritur, & occidit. Sed alius eſt ortus eius Æquinoctialis in medio, ſ. torridæ Zonę. Alius ſolſtitialis, vt in Cancro: alius hiemalis, vt Capricorno. Ventus vero q ab Oriẽte æquinoctiali ſurgit, dr a nobis Subſolanus: a Græcis Aphelotes: ab Oriente Hiberno exit ventus, hunc Græci vocãt eurũ: Latini vulturnũ: ab Oriente ſolſtitiali exit ventus, qui apud latinos eſt ſine noĩe. Æquinoctialis Occidẽs Fauoniũ mittit, q̃m Zephirũ dicũt q̃dã. A ſolſtitiali Occidẽte Chorus venit: ab Occidente Hiberno Affricus furibundus, & ruens hic a Græcis libs dr: a Septentrionali latere eſt Aquilo ſummus Septẽtrio: medius trachialmos: a meridiano axe eſt Euronothus: deinde nothus, poſt Auſter. Ex libro de naturis rerũ. Sunt quatuor venti cardinales, & octo collaterales: primus cardinalis eſt Septentrio, qui aparcias dr: hic facit in aere nubes, & frigora creat: habet aũt a dextris circium, qui & circias dr: faciens niues & grandines: a ſiniſtris Aquilonẽ, qui & boreas dr. cõſtringens nubes. Scdʃ eſt Subſolanus, in calore, & frigore tẽperatus: habens a dextris vulturnũ, qui & chalcias dr: cuncta deſiccans, eius ſiniſter Eurus eſt nubes generãs. Tertius eſt Auſter, qui & nothus humorẽ, & calorẽ, & fulmina generans. Hic habet a dextris Euroauſtrũ, q eſt vẽtus calidus: a ſiniſtris Euronothũ, qui tẽperatus. Et notandũ, q̃ Auſtrales venti, q̃a ſtãt ex humili maiorẽ faciunt tẽpeſtatẽ in mari. Quartus eſt Zephirus, q & Fauonius: hic hiemẽ reſoluit, floreſq; ꝓducit: habet aũt a dextris Affricũ, q tẽpeſtatẽ tonitrua & fulmina generat: a ſiniſtris vero chorũ, q in duos diuiditur, ſ. aurã & altanũ: aura in terra, altanus in pelago horũ duodecim ventorũ cõcordia omne creatum in ſuo curſu ordinatè cõſiſtit.

De quatuor ventis principalibus. *Cap.* XXXVI.

ARiſtot. vbi ſup. Auſter eſt ventus calidus, ſ. caliditate ſui loci, principium. n. flatus eius eſt ex locis calidis, & ſiccis. Qñ ergo flat cum rore paruo adhæret ei pars caliditatis, ex caliditate locorũ illorũ ex q̃bus eſt egreſſus eius. Et cũ in eo procedunt miſcet ei vapor calidus, & ſiccus. Flat aũt flatu vehemẽti. Septẽtrio vero eſt frigidus & ſiccus, & eſt flatus eius ex locis aquoſis, & mõtibus eminẽtibus lõginquis a nobis Ideo puenit ad nos purus. Auſtri vero nõ eſt egreſſio pura, deſcẽditq; ad nos humidus, & fit croſſus ac turbidus, & cõmouet pluuias, q̃m ei deſcẽdenti ex alto ad terrã, admiſcetur vapor croſſus ac turbidus. Auicẽ. de medicina lib. 1. Septẽtrionalis vẽtus corroborat & indurat, & q̃ manifeſtè fluunt ꝓhibet: claudit poros, & digeſtiuã facit. Stringit ventrẽ, ꝓuocat vrinã, & aerẽ peſtilenticũ & putridũ ſanat. Cũ vero meridionalis Septẽtrionalẽ pcedit, accidit a meridionali fluxus, & a ſeptẽtrionali impreſſio interius, & qñq; ꝓueniũt inde fiſſura ad interiora: ideoq; multiplicat tunc fluxus maximarũ capitis, & pectoris ægritudinũ. Et ægritudines q̃dẽ ſeptẽtrionales ſunt dolores neruorũ: de quibus ſunt veſica & matrix, & difficultas mingẽdi, & tuſſis, & coſtarũ dolores, & lateris ac pectoris, & horripilationes. Meridionalis aũt vẽtus laxat, & fortitudinẽ pſtat, aperit poros, & turbat humores, ac mouet eos ab interioribus ad exteriora, & in ſenſibus efficit grauitatẽ. Ægritudinũ quoq; recidiuationẽ, ac debilitatẽ ſup excitatã, & podagrã, facit pruritũ, & cõmouet elephãtiam, & affert ſomnum, & facit febres putridas, ſed nõ exaſperat guttur. Oriẽtales venti vniuerſaliter Occidẽtalibus meliores ſunt ſemp: qui ſi in poſtremo noctis, & in principio diei flauerint, veniunt ab aere qui iã a Sole tẽperatus eſt & ſubtiliatus, & eius humiditas iã imminuta eſt. Ideoq; ſicciores ſunt, & ſubtiliores, q̃ ſi in fine diei & noctis principio flauerint, erit res cõtraria. Occidẽtales vẽti ſi flauerint in principio noctis, & i principio diei, q̃a veniũt ab aere in quo Sol operatus nõ eſt ſpiſſiores erunt, & croſſiores, q̃ ſi in fine diei & principio noctis flauerint, erit res contraria.

De multiplici ventorum vtilitate. Cap. XXXVII.

SEneca vbi ſupra. Inter cætera itaq; prouidentiæ opera hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non.n. ex vna cauſa ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit, ſed pluribus. Primum quidem, vt aera pigreſcere non ſinerent, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalem tracturis ſpiritum. Deinde himbres terris ſubminiſtrarent, eoſdem in vnum compeſcerent. Modo enim nubes adducunt, modo deducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſint. In Italia Auſter impellit. In Affrica Aquilo reijcit. Etheſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Idem totam Indiam, & Æthiopiam continuis per id tempus terigant aquis. Quid quod fruges percipi non poſſent, niſi flatu ſuperuacua mixtaq; ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet, quod ſegetem excitaret, & latentẽ frugem ruptis folliculis adaperiret. Quid quod omnibus inter ſe populis commercium dedit. Et gẽtes diſſipatas locis miſcuit. Ingens naturæ beneficium, ſi non illud in iniuriam ſuã verrat hominum furor. Quę nãq; dementia nos exagitat, & in mutuum componit exitium, vt nos velamenta demus bellum paraturi, & periclitemur periculi cauſa. Nonne hoc prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus exercendũ vẽtis aera dedit. Et illos ab omni parte, nę quid eſſet ſitu ſqualidũ effudit. Et paruum videlicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nõ depopulatur nos caſus incurrens. Eamus in pelagus, & vocemus in nos fata creſcentia. Miſeri quid quæritis mortẽ, quæ vbiq; ſupereſt: petet & illa vos ex lectulo, ſed innocentes petet: ergo non immerito quis dixerit melius actum ille nobiſcum, ſi natura ventos flare vetuiſſet: magna nãq; pars humanæ pacis erat maria præcludi. Non tamen de autore Deo tũ queri poſſumus, ſi eius beneficia corrumpimus, & vt eſſent contraria efficimus. Dedit enim ille ventos ad cuſtodiam cęli, terrarumq; temperiem, ad euocandas & ſupprimendas aquas, ad alendos ſatorum, & arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit ipſa iactatio, cibum in ſumma attrahens, & ne torpeat permouens. Dedit etiãm ad vltemota noſcenda: fuiſſet enim homo animal imperitum, & ſine experientia rerum, ſi natalis Soli circumſcriberetur fine. Dedit etiam, vt commoda cuiuſque regionis communia fierent, non vt legiones equitemq; geſtarent, aut pernicioſa gentium arma tranſueherent. At nihil tam manifeſtæ vtilitatis inuenies, quod non in contrarium tranſeat culpa.

De quorundam ſanitate, & aliorum noxietate. Cap. XXXVIII.

COnſtan. in Panter. lib. 5. Ventus eſt fumus ſiccus à terra diſſolutus, cuius nãtura ſecundum locum ſumit, & propria. Mutatio autem naturæ loci eſt ex Solis vicinitate, vel longinquitate, vel ex curſus ſui diuerſitate. Loca vero ſunt quatuor, ſ. Occidens, Oriens, Meridies, Septẽtrio. Meridies ortu Solis dextra calidus eſt, & humidus. Calidus quidem, quia dum Sol ab altitudine ſua digreditur, ibi aliquãdiu immoratur. Humidus autem ea humiditate fumi maris, & humiditate loci. Ventus igitur ea hac parte flans, ſ. Auſter calidus, & humidus eſſe probatur. Plaga Septentrionalis huic oppoſita, & Soli ſiniſtra, frigida eſt & ſicca: quod ex nimia Solis remotione contingit. Cum.n. Sol ad eam deuenerit, altiſſimus eſt, & a terra remotus. Igitur & ventus in hac parte veniens frigidus eſt & ſiccus, & Boreas vocatur. Orientis locus temperatus eſt, quia licèt ibi naſcatur Sol: cito tamen inde ſeparatur. Ventus ergo inde veniens Eurus eſt temperatus, ſed tamen aliquantulum calidus & ſiccus. Occidẽs ſimiliter temperatus eſt locus, aliquantulum tamen frigidior & humidior: talis & eius ventus. Sunt & alij octo iſtorum ſuffraganei, quorum naturæ, principiorum ſuorũ naturis ſunt affines: non tamen adeo feruentes: horum vnuſquiſq; dum mouetur, naturã aeris & corporum cõplexiones mutãtur. Boreas enim corpora indurat & confortat: humores & ſpiritus clarificat, cerebrum ſanat, ſenſus ſubtiliat, motum cõfortat, coitum augmentat: malos humores contrahit, ne in alia membra diſcurrant, quod ideo fit, quia corporis exteriora refrigerat, & calor naturalis intus adunatur. Tuſſes facit & dolores pectoris, propter deſiccationẽ ſpũalis inſtrumẽti, digeſtiones & vrinã ſtringit, dolores oculorũ parit, corporibus frigidis nocet. Auſter econtra neruos emollit: corpora, humores, ſenſus, & ſpũs turbat. Inde grauitas auditus, vertigo oculorũ, pigritia, tarditas motus. Caput grauat, terminus epilẽſię mouet, virtus digeſtibilis, & coitus deficit. Quod inde cõſequitur, quia vẽtus hic calidus eſt & humidus, cerebrũ implens humidis humoribus, quod oia humectatione & cerebri denotãt defectionẽ. Defectio.n. digeſtibilis fit ea humoribus a cerebro ad ſtomachũ deſcẽdentib. Oriẽtales nũt, & Occidẽtales vẽti ex ſui tẽperie ſunt corporum tẽperatiui. Octo vero alij ſecundum naturam ſuorum principalium operantur circa corpora, ſed tamen mediocriter.

De Turbine. Cap. XXXIX.

ISidorus lib. 13. Turbo eſt volubilitas ventorum, & dicitur a terra quoties ventus conſurgit, & terram in circuitu mittit. Seneca vbi ſup. lib. 4. Turbinem efficit plurium ventorum inter ſe colluctatio: hæc circa terras cõcipitur, & fertur. Ideoq; arbuſta radicitus vellit. Et in quodcunq; incubuerit ſolũ, nudat, ſiluas interim, & tecta corripiens. Inferior fere nubibus, altior vtiq; nunquam, huius rotunda facies eſt: dum columnę modo circumagentis ſe voluitur. omni nube velocior rapitur, eius motus vagus eſt, & diſiectus, & vertitoſus, diu autem manere non poteſt. Nã cum vagus & incertus ſpiritus colluctatus eſt. Nouiſſimè.n. minimus omnium cedit. Nulla itaq; tempeſtas perdurat magna, ſed tempeſtatum procellæ, quanto plus habent virium, tanto minus tẽporis: ventiq; cum ad ſummũ veniunt omnis violentia remittuntur. Et iſta concitatione neceſſe eſt, vt in exitium ſui tendant. Nemo itaq; turbinẽ toto die vidit, ſed ne hora quidem. Mira eius velocitas eſt, & mira breuitas: violentius ac celerius circa terram voluitur, quo eſt eo laxior, & ob hoc diffunditur. Priſcianus ad Coſdroe. Turbo fit cum ſpiritus ſegregatus ab aliqua nube offenditur, & circa eã voluitur. At circa eam circulum faciens, corroboratur: ita vt partẽ nubis accipiat, eo quod ab eo ſeparari non valeat. Ea quæ rapit in circuitu mouẽs, exitũ non inueniendo in ſeipſum iterum reflectens: vnde & ex mari ſępè abſtulit aquam naues in altum ſubuehit: ex terra etiã lapides, & alia ſæpè ſubuehit animalia. Et paululum erepta deſerit. Philoſophus vbi ſup. lib. 4. Ventus autem, qui videtur in æſtate rotundus in campis, tollens ex terra paleas, & puluerem turbo nominatur, & fit ex vento deſcendente ex nubibus: quando occurrit ſibi ventus contrarius, & impellant ſe inuicem diuerſa impulſione. Et dum vnuſquiſque coarctat alterum ex partibus ſuis eleuatur rotundus, inuolutus in alto cum puluere ſubtili.

De tempeſtate ac temporibus tempeſtuoſis. Cap. XL.

ISidorus vbi ſupra. Tempeſtas a ſtatu cęli dicitur: quæ a magnitudine ſui multis diebus oritur: maximè autem fit verno, & autumnali tempore, quando nec plena eſt æſtas, nec plena hiems. In medio enim, & fine vtriuſq; temporis ex cõiunctione aerum contrariorum tempeſtates fiunt: procella dicitur vis vẽti cum pluuia, eo quod procellat, i. percutiat & euellat: procellæ enim aut de fluminibus, aut de vẽtis fiunt. Vegetius renatus de re militari lib. 4. Venti ſępè ſinguli: & interdum duo, magnis autẽ tempeſtatibus, & tres pariter flare cõſueuerunt. Horum impetu maria quæ ſua ſponte tranquilla ſunt, & quieta vndis exęſtuantibus ſæuiunt. Horum flatu pro natura temporum, & locorum ea procellis ſerenitas redditur. Et rurſum in procellas ſerena mutantur. Nam ſecundo in ſpiramine optatos claſſis, inuenit portus. Aduerſo ſtare, aut regredi, aut diſcrimen ſuſtinere compellitur. Et ideo difficile naufragium pertulit, qui ventorum rationem diligenter inſpexit. Nam aut toto anno vim, atq; acerbitatem maris patiuntur nauigantes: ſed quidam menſes aptiſſimi, quidam incerti. Reliqui claſſibus intractabiles ſunt poſt ortum Plyadum, vſq; in diem 18. Kalendarum Octobrium, ſecura nauigatio creditur. Quia æſtatis beneficio, ventorum acerbitas mitigatur: poſt hoc tempus vſq; in 3. Idus Nouembris incerta nauigatio eſt, & diſcrimini propinquior: qui poſt Idus Septembres, oritur arcturus vehementiſſimum ſydus. Et 8. Kalendarum Octobrium Æquinoctialis euenit, & acerba tempeſtas. Circa nonas vero Octobres, hedi pluuiales: & 5. Idus eiuſdẽ Taurus ventoſus. A Nouembri autem menſe crebris tempeſtatibus nauigia quatiuntur, vergiliarum hiemali Occaſu. Ex die ergo tertio idnum Nouembrium, vſq; in diem ſextum idnum Martiarum maria clauduntur. Nam lux minima, noxq; longiſſima: Poli ac nubium denſitas, aeris obſcuritas, ventorum himbri, vel nimbus genita aliàs gemina ſęuitia. Non ſolum claſſes a pelago, ſed etiam cõmeantes a terreſtri itinere deterbant: poſt Natalem vero (vt ita dicam) nauigationis Solem in certamine, publicoq; multarum gẽtium ſpectaculo celebratur: plurimorumq; ſyderum ipſiuſq; tẽporis ratione, vſq; in idus Maias, periculoſa maria tentantur. Non quo negociatorum ceſſet induſtria, ſed quia magis adhibenda cautela eſt, quando exercitus nauigat cum liburnia, quàm cũ priuatarum mercium feſtinat audacia.

De ſignis tempeſtatum Pronoſticis. Cap. XLI.

PRæterea aliorum ortus Occaſuſq; ſyderum tempeſtates vehementiſſimas commouet, in quibus licèt certi dies auctorum atteſtatione ſignentur, tamen quia diuerſis cauſis aliquando mutãtur, & quod cõfitendũ eſt, cęleſtes cauſas humana cõditio ad plenũ ſcire prohibetur. Ideo nautię obſeruationes curam triſaria diuidunt. Aut.n. circa diem ſtatutum, aut ante, vel poſtea tempeſtas fit, vt compertũ eſt. Tranſituſq; ſyderum, quos pleia-

des vocăt,cum ꝓſcripto curſu dies arbitrio Creatoris ſuſcipiunt ſigna vel deſerunt,frequenter aſſolent ſerena turbare. Interlu-niorum autẽ dies tempeſtatibus plenos, & nauigantibus q̃ maximè intuendos, non ſolum peritiæ ratio, ſed & vulgi vſus intelligit. Multis quoq; ſignis ex tranquillo in tempeſtatibus procellæ produntur,q̃ velut in ſpeculo Lunæ orbis oſtendit. Oſtendit rubicundus calor ventos. Cęruleus indicat pluuias. Ex vtroque commixtus nimbos,& furentes procellas. Lætus orbis ſerenitatem nauigijs repromittit, quam geſtat in vultu præcipuè,ſ. quarto ortu,neque obtunſis cornibus rutila,neque infuſa fuerit humore fuſcata. Sol quoq; exoriens candens,intereſt vtrum æqualibus gaudeat radijs, an obiecta nube rutilet: vtrum ſolito ſplendore fulgidus, an ventis vrgentibus igneus, neve pallidus vel pluuia ſit impendente maculoſus. Aer vero & mare ipſum, nubiumq; magnitudo, vel ſpecies ſollicitos inſtruit nautas. Aliquanta ab auibus, aliquanta ſignificantur a piſcibus. Quæ Virgil. in Georg. diuino penè comprehendit ingenio. Et Varro in libris naualibus diligenter excoluit. Hæc gubernatores ſic ſe ſcire profitentur, peritiæ vt magis vſus inſtruit, quàm altior doctrina firmauit.

De nubibus. Cap. XLII.

EX imagine mundi. Venti quoq; ſpiramine ſuo aquas in aera trahunt, quæ conglobatę in nubes denſantur. Et dicuntur nubes; quaſi nimborum naues. Iſido. vbi ſupra. Nubes ab obnubendo,i. operiendo cęlū dictæ ſunt, quas aeris denſitas facit vento conglobari. Vnde eſt illud: In nube cogitur aer. Priſcianus ad Coſdroe. Nubes & pluuiam non ex alio loco ſpirituū neceſſitas infert. Sed ex ipſo aere velociter turbato apparent, & hoc quidem præclarum, ꝙ nubes talem ſoliditatem, & virtutem, & craſſitudinem non habent, vt etiam minutiſſimum quid graue ſuſtinere poſſint in aere, aut ex terra retrahere. Vẽti ètenim multam virtutẽ habentes, potenter ſpirantes, non poſſunt nec lapidẽ paruum in aere comprehendere. Ex libro de naturis rerum. Nubes quidem dicuntur, quaſi nimborum naues. Solis nāq; calore de terra tractæ, per vapores in aere conglobantur, & condenſantur: grauidæq; factæ nimietate humiditatis, & amplius ferrè ſe non valentes, vẽto de facili diſſoluuntur, & per pluuiam, niues, & grandines ad terram iterum relabuntur, vt iterum aſcendentes concreſcant in nubes: Hugo de ſex diebus. Nubes nihil aliud eſt, q̃ guttarum minutiſſimarum aquæ congeries, per virtutẽ caloris in aera eleuata. Sed ſi virtus caloris vehementior fuerit, tota illa congeries per virtutem caloris in purum aera tranſit. Si autem debilior, tunc illę guttæ minutiſſimæ ſe inuicem incurrẽtes croſſiores guttas faciunt, & inde pluuias. Quòd ſi guttæ illę minutæ vento conſtrictę fuerint, inde nix. Si vero croſſę, inde grando. Actor. Nubes itaq; de mari aſcendentes amaritudinem deponunt, & procul a terra ſuſpenſæ ſunt. Impulſæq; ventis agitantur, vbi volantes diſcurrunt in pluuias, & tonitrua, niues, & grandines reſoluuntur, aut indurantur. Attenuatæ reddunt iridem, i. arcum cęleſtem. Hinc eſt ille verſus de nubis proprietatibus: Pulſa nothis procul a terra, mare linquit in imbres Soluitur, & tonitruus volat, & tenuata dat irim.

De diuerſis nubium cauſis. Cap. XLIII.

SEneca lib. 5. Nubem tam arida, q̃ humida efficiunt. Eſt enim nubes aeris craſſi ſpiſſitudo. Vitruuius vbi ſupra lib. 8. A ventis quoq; feruntur humores conglobati ex fontibus, & fluminibus, & paludibus. Cum tempore Solis colligunt & exhauriunt, & ita tollunt in altitudinem nubes. Aer quoque a Sole calefactus humores a terra tollit, vaporeſq; & nebulas facit: licèt ex balneis exemplum capere. Nam cameræ quæ ſuper caldarias ſunt, fontes habent, ſed cœlum quod ibi eſt ab ignis vapore calefactum corripit ex panimentis aquam: auſertq; ſecum in camerarum curuaturas. Semper enim vapor calidus in altitudinem ſe trahit, & primo quidẽ ſuſtinet propter leuitatem: vt autem plus humoris congeſtum habet, ſuſtinere non poteſt propter grauitatem, ſed ſtillat ſupra lauātium capita. Eadem ratione cœleſtis aer cum abſolutè calorem percipit, ex omnibus locis hauriendo tollit humores, & congregat ad nubes. Sic enim terra feruore tacta humores eijcit, vt corpus hominis ex calore ſudores emittit. Indices autem huius rei ſunt venti. Ex quibus Septentrio, & Aquilo. quia frigidiſſimis partibus procreati veniunt, tenuatos ſiccitate in aere flatus ſpirāt. Auſter vero & alij, quia curſu Solis impetum faciunt, humidiſſimi ſunt, & ſemper imbres afferunt, quia percalefacti a regionibus feruidis aduenientes ex omnibus terris lambentes humores arripiunt, eoſq; ad Septentrionales regiones profundunt: huius rei teſtimonia poſſunt eſſe fluminum capita: quæ plurima maximaque ad Septentrionem leguntur egreſſa.

De locis & coloribus, & generationibus nubium. Cap. XLIIII.

HIeronymus ſuper Iſaiam. Nubes autem dicunt Philoſophi, non amplius decem ſtadijs a terra in ſublime tolli, & Solis ſplendorem abſcondere. Ariſt. in lib. Metheorum primo. Nubes fiunt in aere tantum in locis, in quibus virtus radiorum Solis & ſtellarum, quarum lumen eſt radians in aere abſcinditur a frigore terræ & aquæ, nec peruenit ad ea caliditas deſurſum: partes nanq; vaporis aſcendentis a terra, & aqua, quando veniunt propè ſurſum, ſeparantur propter ęſtum calidū, & ſiccum. Ideoque in illo ſupremo aeris non fiunt nubes, quia vincens ſuper illud eſt ignis, qui vaporis partes ſeparat. Nec eſt ipſi aeri, ſ. puro, ſubtili, & arido, vbi ipſum vaporem comprehendat, & aggreget. Sed in loco aeris inferiori frigido, per cōparationem ad ignem aggregatur, & inſpiſſatur ꝑcipuèq; qn̄ eſt inter montes altos: ꝓfocatur illicq; infrigiditatur ad naturā ſuā redit. Idē in lib. 3. Videmus aūt quandoq; nubes nigras, quia caliditas vehementer in eis operans conſtringit eas, ſ. tanquam calor circundans frigus, & inſpiſſat partes earum: vnde radios Solis non recipiunt. Alba autem eſt nebula quando non pōt in eā ſolis operatio: vnde remanet nō aduſta. Non. n. coarctatur in partibus ſuis, & ideo recipit radios Solis. Nubes aūt rubeæ, & illę q̃ ſunt ad viriditatem, ſunt inter albas, & nigras. Et operatio quidē caliditatis in nube rubea, plus eſt in operatione ſua, q̃ in alba, ſ. quantum ad vſtionem, non quātum ad illuminationem. Et operatio illa quæ ad viriditatem, eſt ſupra operationem in nigram. Ex libro de naturis rerum. Secundum aūt volatum nubium, quæ ventis in aere deferuntur, aura pluuialis, aut ſicca frigida, vel remiſſa fore conijcitur. Itaq; ſi veſpere Solem in Occaſu nubes tegant, futuras in craſtino pluuias ſuſpicamur. Si etiam mane Solem Orientem nubes obtegat, reſiduo clareſcẽte, pluuia ſperatur: aut a mane vſq; ad meridiem, aut a meridie vſq; ad noctem: porro ſi ventis contrarij flantibus nubes inter ſe diſpariles diſcordauerint, tempus dubium expectabis, quia cum quis ventorum ſuis nubibus alium ſuperauerit: auram illi cędere repente cognoſces.

De Pluuijs. Cap. XLV.

EX libro de naturis rerū. Pluuia nihil aliud eſt, q̃ ros multus. Non. n. fit pluuia niſi ex vapore multo, qui iam infrigidatus eſt. Cuius cauſa ſunt tempus, & locus frigida: velocius autẽ deſcendit, & in maiori quantitate, q̃ ros. Sunt itaq; duo corpora ex aere deſcendentia ſibi ſimilia, quia cauſa generationis vtrorumq; vna: nec diuerſificantur niſi multitudine tantum, & paucitate. Hæc ſunt ros, & pluuia ſimiliter nix, & pruina. Philoſophus. Himber de nubibus deſcendit. Dum enim guttulæ in maiores guttas coeunt, aeris amplius natura non ferente, ad terras dilabuntur. In Orientis partibus raro pluit, ſed ibidem ſupra modum inundat cum pluuia venerit. Tantus enim ibi calor eſt ꝑ æſtū Solis, vt paucitas humorum aſcendentium de terra, peruenire non poſſit ad regionem himbris, Solę medio, quia paulatim aſcendētes eos deſiccat. Rorem vero croſſum, & frugibus efficacem ibidem eſſe conſtat. Cum autem humores in viſceribus terræ coarctati diutius, ex abundantia ſui tandem erupe-rint, calore Solis, & aeris ſiccitate trahentibus: tunc ſupra modum inundant pluuiæ, & quanto rarius, tanto copioſius. In Europa vero tam frequenter cadunt pluuiæ: vt ex eis torrentes fluminum inſtar currant, & hoc maximè circa montium iuga. In Ægyptiacis Thebis, ſi in æſtate largiores pluuiæ fundantur, tota regio mox infinitis muribus repletur: pluuia ferma ta externis, & ſtabilitate purgata, aquarum omnium clatiſſima eſt, & ſine corruptione diutius durat: frigida quoq; nimis eſt, & potu ſalubris: viſcera laxata ſtringit. Tempore pluuiæ maior pars piſcium impugnatur: vnde & ſ. pernare, & alludere pluuiæ videntur cadenti. Seneca lib. 7. Ego autem, tam diligens vinearum foſſor, affirmo nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altum madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur.

De diuerſis pluuiarum cauſis. Cap. XLVI.

HIerony. ſuper Amos. Qui vocat inquit aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, ideſt aquas maris amariſſimas æthereo calore ſuſpenſas excolat, & ęliquat in dulcē pluuiarum ſaporem. Hinc diſcimus, quòd inde natæ ſunt pluuiæ. Iſidor. vbi ſupra. Pluuiæ dicuntur quaſi fluuiæ, eo quod fluant. Naſcuntur enim de terræ, & maris anhælitu, quæ cū altius eleuatæ fuerint, aut ſolis calore reſolutæ, aut vi vẽtorū compreſſę, ſtillantur in terris: dicuntur & himbres, eo ꝙ inebriant terrā ad germinandū. Ex his enim cuncta creant. Nimbus aūt dicitur denſitas nubis intempeſta, & obſcura, & nimbi a nube.

Sunt

Sunt enim repentinæ,& præcipites pluuiæ. Guil. de Con. Pluuiarum ergo diuerſæ cauſæ. Aliqñ namq; ſpiſſus, & humidus ex terra,& aqua euaporat fumus. Hic dum aſcendit, minutiſſimæ guttæ ſe inuoluunt, quæ groſſiores factæ,& graues cadunt, fitq; pluuia. Aliqñ aer ex frigiditate terræ,& aquæ ſpiſſatur, tranſitq; in aquaram ſubſtantiam, quæ ſpiſſitudine ſua uiris oculis tangit, & hanc nubem vocamus. Cum autem radii ſolis hanc tangunt, acumine ſuo illam penetrant, partemq; a parte ſeparant, quæ ab aliis ſeparatæ, naturali grauedine cadunt, fitq; pluuia. Contingit aliqñ ſolem ad nutrimentum ſui humorem attrahere, quod autem liquidius eſt, in igneam transformatur ſubſtantiam. Sed quod grauius eſt, deorſum cadit, vnde poſt acutiſſimum feruorē videmus contingere pluuię fuſionē. Quarta cauſa pluuiarum eſt ventus eleuans humorem de fluuiis, ſtagnis, lacubus. Inde eſt, q ranunculæ,& piſces cum pluuia ſæpe viſi ſunt cadere. Cũ.n. (ut prædiximus) aqua vento ſubleuatur, contingit, q ranunculas, & piſces ſecum eleuat, quibus ex naturali grauitate deſcendentibus ſtupent videntes. Nullũ igitur tẽpus anni immune eſt a pluuia. In omni nãq; vel fumus euaporat humidus, vel aer ex frigiditate ſpiſſatus, vel humor ad nutrimentũ ſolis attrahitur, vel vento eleuatur. Hæc pluuia qñque plus ſolito ſpiſſata, & ex nimio calore intenſa, fit ad modum ſanguinis rubea, & ſpiſſa, vnde æſtimauerunt quidam quandoque pluiſſe ſanguinem.

De natura aque pluuialis. Cap XLVII.

EX imagine mundi. Licèt autem pluuia de aquis amaris hauſta ſit, igne tñ ſolis in aere decocta dulceſcit, humorq; infuſa dulcem ſaporem reddit. Conſtan. in pantegni lib. 5. Pluuia eſt fumus aquarum a ſole tractarum. Solis autem natura non niſi quod ſubtiliſſimum eſt trahit, onde aqua pluuiæ putredini propinquiſſima eſt, quod ex ſui ſubtilitate contingit. Melior tñ eſt aquis cæteris, & digeſtibilior. Sed cum putreſcit, raucitatem vocis generat, & febres. Deniq; ex putredine non eſt vituperanda, ſed ex ſubtilitate laudanda. Nam omnis aqua cito putreſcens, & ad corruptionem cito propinquans, ſubtilis eſt. Rurſus aqua pluuialis, quæ ex aqua tenuiſſima conficitur, melior eſſe vr. Subtilitatem enim fumi ſignificat, vnde oritur poſt hanc illa, quæ tonitruo cadit. Tonitru enim motu ſuo fumum in nebulã ſubtiliat, unde & aquæ pluuiales meliorantur, hæc frigida vel calida bibitur. Iſaac in dietis, Omnibus aquis pluuialis electior eſt, quæ vicini ab aeris ceciderit ſummitate. Mũda tñ ſi fuerit ab oĩ putredine, & ponatur in aqua ciſternæ optimæ lotæ. Talis.n. aqua minus cæteris eſt humida, & quiddam ſtipticitatis habet, nec nocet ſtomacho, ſed potius ipſum confortat. Auicen. li. 1. Ex aquis ergo laudabilibus ſunt aquæ pluuiales, & illæ præcipuè, quæ in æſtate eueniunt, & ex nubibus cum quibus aſſunt tonitrua. Turbidatio autem vaporis vnde generantur venti maximi cum nubibus venientes, turbidat nubes ex quibus prouenit pluuia. Ideoque ſubſtantia eius ſalſa eſt, & non pura. Sed & aquæ pluuiali cito aduenit putredo, licèt cæteris aquis ſit melior, eo q valde ſubtilis eſt, & in ipſa terrenus, & aereus humor corrumpens cito operatur, fitq; putredo eius cauſa computreſcendi humores, & impedit pectus, & uocem. Quidam autem dicerunt cauſam huius eſſe, q aqua pluuiæ generatur ex vapore, qui ex humiditatibus diuerſis ſublimatur. Sed ſi hæc cauſa eſſet, aqua pluuię vituperabilis eſſet, & non laudabilis. Non autem ſic eſt, imo hoc accidit (ut dictum eſt) propter ſubſtantiæ ſuæ ſubtilitatẽ, quia omnis ſubtilis ſubſtantia plus recipit paſſionem, q ſi aqua pluuialis ebullierit, putrefactionis eius receptio minuetur. Acetoſa quoque ſi comedantur, qñ neceſſe eſt uti aqua pluuiali, opponũtur putrefactioni, & eius impedimentum repellunt. Ariſto. in 2. li. Metheororũ. Vr autem q etiam in pluuiis ſit quiddam ſalſũ. Cum enim vapor calidus, & ſiccus permiſcetur frigido, & humido, ex quo fiunt nubes, & pluuię, facit eam ſalſam. Priſcianus ad Coſdroe. Habet autem Himbrea aqua etiam lutum, eo q terrenum ſubleuatur mixtum cum humidioribus uaporibus. Non omnis autem ex aqua continenter manans eſt Himber, ſed qui p motionem uaporis in nubem conſtitutus eſt. Sæpe enim uenti violentior tempeſtas, & turbo, humidam ex fluminibus, vel ſtagnis, vel mari rapiens in altum ſubleuat, deinde in terram mittit. Propter hoc apparuerunt cum pluuia aliquando ranæ, & piſces velut ſurſum alicubi naſcentes deſcendere. Sæpe quoque guttę ſanguineæ, & pici ſimiles fiunt ex igneo commiſto nubibus, ſimulque terreno ſyrpheto, ideſt ex uentis collecto fumo, hæc itaque omnia violenter, & contra naturam ſurſum compulſa, naturali meatu fluunt iterum deorſum.

De grandine, & eius forma, & proprietate. C. XLVIII.

EX imagine mundi. At illæ autem pluuiæ ventis, & frigore conſtrictæ, in aere conglaciantur vel conglobantur, coagulanturq; atq; in lapides grandinis mutantur. Iſidorus ubi ſupra. Grando dr ideo, eo q formam eius granorum habet ſimilitudinem: hoc autem ventorum rigore duratur, & ſolidatur, ruptoque aere ſoluitur. Plinius lib. 2. Grando conglaciato himbre gignitur, interdiu ſæpius, quàm noctu cadit, & multo celerius, quã nix reſoluitur. Guilhelmus de conchis Cum enim humor modo prædicto eleuetur, contingit aerem in ſuperioribus eſſe frigidũ, & ſiccum, qui guttas aquæ ſua frigiditate congelans, in lapideã conuertit ſubſtantiam. Sed quia guttæ aquæ rotundę ſunt, quod p foramina, q rotũda in lapides agũt aſſiduitate cadendi ꝓbari poteſt, grando fit rotunda. Ex libro de natures rerum Grando fit ex pluuiæ ſtillis ventis ac frigore ſuperioris aeris conglaciatis. Et corpus ſphericum habet pp circumitionem volubilitatis Cuius materiam. i. ſtillas pluuiæ ſi condenſatam fuderit aer, multæ guttæ conglobantur in vnum lapidem, & tunc excedit grando ſolitam quantitatem fitq; tempeſtas. Vnde legitur in cronicis, grandines aliquotiens tantæ magnitudinis cecidiſſe, ut etiã beſtias, & homines extra tecta poſitos conquaſſaret. Grando turbida magis eſt, quàm in terra glacies congelata, quia minimæ guttæ primitus coagulatæ paulatim adiicitur deſcẽdendo. Sicq; de multis partibus fit, quod non glacies, quæ ex aqua continua tanquam materia per gelu concreſcit. Grando multo infrigidat aerem: vnde quandocumque in verè, & autumno ceciderit, periculum imminet peſtis. Et frugibus diię gelidęq; pruinę, niſi immediatè poſt grandinem ſol calidior aerem terramq; luſtrauerit. Porro ſi circa ſolſticium æſtiuale ceciderit, ſignũ eſt in ſuperiori aeris regione frigus eſſe per maximum, & niſi pars inferior, ſolis radijs calefacta grandinem deſcendentem liquefaceret, ad immenſam quantitatem moles faceret monſtruoſas. Seneca de naturalibus quęſtionibus. Poſidonius dicit, eo modo grandinẽ fieri quo glaciẽ, gelata. ſ. nube tota. Rotũda eſt autem, quia oẽ ſtillicidium rotondatur, glomerando, q in ſpeculis quoque appareat, qui humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſiſque folijs adhærentes guttæ in rotundum iacẽt, prætetea poteſt etiam grando ſi talis non fuerit deſcendẽdo rotũdari, totienſq; per aeris ſpacium denſi deuoluta in orbem teri. Grando autem nihil aliud eſt, quàm ſuſpenſa glacies.

Ubi & ex quo generetur grando. Cap. XLIX.

ARiſtoteles vbi ſupra. Grando fit in nubibus a terra lõginquis. Cuius generationis cauſa caliditas eſt, quæ eſt in vapore aſcendente a terra, onde fit in partibus calidis, & temporibus calidis, plus quàm frigidis. Calor enim eſt cõtrarius frigori, quare recipitur frigus ad interiora nubis ex multitudine caliditatis aeris in illa hora, gelatque, qđ in ea eſt de aqua, & ſeparat eã in grandinem. In temporibus verò frigidis ſparſum eſt frigus in aera toto, & non in proprietate nubis. Nec eſt ibi caliditas, q poſſit ei eſſe contraria, pp quam contrahatur ad interiora: grando quidem rotunda, & parua, deſcendit ex locis in alto ſupremis. Eiuſque rotunditas, & paruitas ſunt, quia dum ex longinquo deſcendit, moratur in aere diu, eiuſque aqua reſoluitur cũ ſpacio ex caliditate aeris in illo tempore, & ob hoc moratur, & rotundatur. Grandini verò deſcendenti ex locis terrę ꝓpinquis accidit contrarium, eo q non elongatus exitus eius a finibus eius fiat. Ideoque non reſoluta peruenit ad terram magna in menſura, nec valde rotunda. Guttæ etiam magnæ fiunt, & uelociter deſcendunt in diebus calidis, propter uelocitatẽ cõſtrictionis frigoris, quia calor accedens in aere vehementer fugat frigus nubis, & cõtrahitur ac vehementer comprimitur. Dico ergo, q qñ eſt in aere calor, uelocior eſt aquæ congelatio, eius inditium eſt, q qñ calefit aqua, deinde funditur in locis frigidis, uelocior eſt ad frigus ſuum, quia tunc magis eſt apparens ſuæ virtuti, & vehementius ad operationem ſuam, quàm quando non eſt illic eius contrarium, ſcilicet calor. Piſcatores quoque quando volunt haruſdiem congelare, ut uelocior ſit ad merſionem in aqua, fundunt ſuper eam aquam calidam, deinde ponunt eam in loco frigido, ſtatimque ſuper eam glacies congelatur propter apparitionem frigoris, & vehementiam operationis eius, propter contrarietatem ex calore.

De Niue. Cap. L.

EX imagine mundi. Nix autem aquarum vapore, needum deorſatoro guttas, ſed gelu præcipiente formatur, quæ in alto mari non cadit. Seneca ubi ſupra. Nix in pruina eſt pendens congelatio. Nix autem non poteſt rotundari ut grando, quia nõ cadit tam ſolida, ſed fuſa. Nec per magnam altitudinem cadit, ſed circa terram eius initium eſt, & e proximo lapſus. Minus autem algere pedes eorum aiunt, qui fixam, & duram niuem calcant, quàm eorum, qui teneram, & labefactam. Guil. de conchis. In ſummitate quorundam montium pp aeris ſubtilitatem perpetuę ſunt niues, quia ignea non ſunt calida, niſi inicina ſint alicui materiæ ſpiſſæ, & humidæ, vnde ſol in conuallibus montiũ vbi aer ſpiſſior eſt, maiorem calorem exercet. Ex lib. de naturis re-

rum

rum. Nix eſt aquarum uapore necdum denſato in guttas, ſed gelu præpediente formata, nec tñ tranſlucet ut glacies, qm̃ ea paruiſſimis, & innumeris minutijs fit, quæ non cohærent, profert, runtq; candorē. Niuē ꝓbantur hēre montes illi, qui orbis climata faciũt, ut caucaſus in India, Athlas in Arabia, & cęteri. Olimpus autem non habet, ſicut nec ventos, nec pluuias, quia excedit omnium regionum humores. Niues per totum annum ſeruari poſſunt ſub terra paleis coopertę. In Oriente quidem ſeruantur ad miſcendum vinum in æſtate calida, vel ad aerem infrigidandũ circa infirmos, infrigidat.n. valde. Et notandum, q̃ mẽbra fricata niue, & ſi ad horam quaſi frigus intolerabile faciãt, poſtea tamen per ſe calore moderatiſſimo refouentur, quia calor naturalis in homine accidentali frigori reluctatur.

De niuis cauſa vel origine. *Cap. LI.*

ARiſto. ubi ſupra. Generatio niuis ex frigore fit in nubibus, & eius ſignificatio mollities eſt, quæ prouenit ex parte caliditatis admixtæ vaporibus prohibentis partes ipſius vaporis inſpiſſari, & vehementer aggregari. Philoſophus: cauſa generationis pruinæ, & niuis eſt vna, nec diuerſificantur niſi in ſimilitudine tñ, & paucitate, ſicut ros, & pluuia. Itaq; generatio niuis & pruinæ eſt ex frigore, quia nix eſt ex nubibus frigore congelatis, ut ſupra dictũ eſt. Et pruina fit ex vapore cōgelato in aere. Et huius ſignificatio eſt mollities niuis, & durities pruinæ, quia mollities niuis (vt dictum eſt) fit ex parte caliditatis admixtæ vaporibus, quæ faciunt nubes, prohibentis partes illius vaporis inſpiſſari, uehementer aggregari. Durities verò pruinæ fit ex frigore locis & temporibus, in quibus non eſt ex caliditate pars, qua prohibeatur aggregari vapor, quia partes frigoris partes ipſius vaporis aggregãt, & eas cōtrahũt. Plinius li. 2. Grando cōgelato imbre gignit, & nix eodē humore mollius coacto. Per hiemē aũt niues cadunt, nō grãdines, nec in alto mari cadũt niues.

De temporibus niuis, & grandinis. *Cap. LII.*

SEneca de natu. quæſt. li. 3. Quæritur cur hieme ningat, non grandinet. Vere autem iam infracto frigore grando cadat, hieme quidem aer riget, & nondum in aquam vertit, ſed in niuem, cui propior eſt aer. Cum autem ver cepetit, maior inclinatio temporis ſequitur, & calidiori cælo maiora fiunt ſtillicidia, nimbique graues, magis uaſtique, quàm pertinaces, deferuntur ob mutationem aeris vndique patefacti, & ſoluentis ſe ipſo adiuuante tempore, pruinas verò lentas habet pluuias, & tenues, quales interuenire ſolent cum pluuia rara, & minuta, niuẽ quoque habet admixtam. Præterea flante Aquilone, aut cœlum ſuũ habente minimæ pluuiæ ſunt. Auſtro verò imber improbior eſt, & guttæ pleniores. Guil. de Con. Humor in æſtate calore ſolis aliquantum eleuatur. Sed dum ſic eleuatur, guttæ inuoluuntur, quæ groſſiores factæ atque congelatę grandinem gignunt. In hieme verò, quia frigus circa terram eſt, guttæ aquæ antequã groſſę ſint, ex frigiditate temporis conſtringuntur, & in niuem mutantur. Sed fortaſſe dicis: cũ æſtas ſit calida, vnde in ſuperioribus partibus aeris, quæ ſoli ſunt propinquiores, contingit frigiditas? Dicunt quedam niues, quæ ſunt in altiſſimis montibus, calore æſtatis remitti, atque inde frigidum ſpiritum, qui per ſuperiora diſcurrit creari. Nix enim aliquantulum in aqua conuerſa, plus infrigidat, quàm dum eſt ſolida, quod calcando vtramque poteris probare. Sed fortaſſe dicis. Et vnde in ſummis mõtibus, qui proximi ſunt ſoli, eſt tanta frigiditas, q̃ ibi ſunt niues perpetuæ. In cōuallibus autem eſt calor ſine niue? Rñdeo: Diuerſę ſunt cauſæ. Vna eſt. Ignis non põt accendi niſi in humido, & ſpiſſo. Sed aer quantò eſt ſuperior, tantò ſubtilior, & quantò inferior, tãtò groſſior ſpiſſiorq;. Itẽ cũ radij ſolis tangũt vallē, & non ſic alta mõtiũ reſiliunt radij, & reſiliendo ſeſe percutiũt, ex quo conflictu generat̃ calor. Itē oĩs euaporatio quãtò eſt ſux originj ꝓpinquior, tãtò eſt calidior: his ergo cōcurrētibus, aer q eſt ꝓpinquior terræ, eſt calidior, q verò ab ea remotus eſt minus calidus.

De natura aquæ niualis. *Cap. LIII.*

ISaac in dietis. Nix frigidor eſt aqua, & minus humida, q̃a nõ eſt aliud, quàm aqua præ nimia frigiditate cōgelata, unde humiditas eius occultatur. Siccitas autem ipſius palam eſt, proinde omnibus neruis corporis nocet, & dentibus, maximeq; ſenibus generat ſpaſmum, & Paralyſim, &c. Pueris autem, & iuuenibus non cito talia eueniunt, propter naturalem calorem frigiditati aquæ repugnantem: ſi tñ aſſueſcant nocet, præcipueque nerui eorum incidunt in paſſionem de qua non poſſunt euadere. Auicenna in ſecundo Can. dicit, q̃ aqua niuis ſedat dolorem dentiũ calidum. Nocet autem neruis, quia coarctat vapores calidos currentes in eis, & retinet eos ne reſoluantur. Nocet etiam ſtomacho, & propriè frigido: Nocet etiam ſenſibus. & eis quibus humores frigidi generantur: facit autem qñq; ſitim, eo q̃ caliditatem adiuuat. Conſtantinus pantegni quinta parte. Aqua pluuialis cum niue frigeſcit, naturaliter refrigerat ſtomachum, & epar ſicut de fontanis, ieiunus tñ non bibat, quia ſtomachum penetrat rigor eius, & contractionem facit, pectori nocet, quia tuſſim facit, dentibus non congruit, nec neruis, nec cerebro, q̃a mẽbra hæc frigida ſũt. Catarrũ quoq; facit, pectoribus ſanguinem ſcreantibus, etiam ſi ceſſauerit, morbus reducitur. Aquam frigidam cum niue ſi quis poſt cibum biberit, bonum appetitum facit, ſtomachum confortat, vt benè digerat, non tñ ſubito bibenda eſt, ſed paulatim ſorbenda. Itaque nix, & glacies ſi de bona ſit aqua laudabilis eſt. Sed illa melior, quæ ſupra petram cadit, & mundam terram. Cadens enim ſuper metallinos montes, & terras ſapidas vel fetentes omnibus modis cauenda eſt.

De coruſcatione. *Cap. LIIII.*

ARiſt. ubi ſupra li. 3. Coruſcationem dixerunt eſſe ſapientes in cõcauitate nubium. Quorum vnus Empedocles dixit, q̃ coruſcatio eſt ignis occultatus in nubibus ex radio ſolis, deinde apparens. Anaxagoras autem ait, q̃ ignis in nubem aſcendens occultatus ibi, apparet deinde, & eius apparitio eſt coruſcatio, q quando extinguitur in nubibus, vox illius extinctionis eſt tonitruum. Ego autem dico, q̃ res iſtæ non ſunt niſi ex vapore: cum enim uapor humidus aſcendens peruenit ad locum frigidum. ſ. ad medium aeris, inſpiſſantur, & aggregantur partes eius, & inde ſunt pluuia, & nix, & grando, & caligo, ſecundum modum diuerſitatis inſpiſſationis, & aggregationis eius, & loci ipſius, & eius, quod ei accipit id eſt frigoris. Cum autem inſpiſſatur iſte vapor humidus, comprimitur, quod in ipſo eſt vapore calido, & ſicco aſcendente cum eo ex terra. Comprimitur inquam in nube propter frigus, & prohibet apparere. Itaque agitatur in vẽtre nubis, & percutit nubem humidam, & ſcindit eam, quæ ex percuſſione vox exiens quaſi ſciſſura magna tonitrus eſt. Sicut qñ in ligno humido inflammatur ignis, auditur ex eo vox propter illud, quod eſt in eo de vapore compreſſo. Coruſcationis autem eſſe, eſt ex ventis calidis, & ſiccis compreſſis in nubibus, qm̃ inflammat eas inflammatione vehementi, & adurunt, earumq; humiditates pertranſeunt. Auditur ergo ibi vox, ſicut ſtridor ferri igniti ſubmerſi in aqua, & illa vox tonitruum eſt, ignis autem egrediens ex ea coruſcatio eſt. Coruſcationis quidem ſplendor ante tonitruum peruenit ad nos propter ſubtilitatem ſuam, ſicut & uiſus auditum excellit propter eandem cauſam. Fit autem tonitrus etiam extinctione ignis in uentre nubis. Dico ergo, quòd vapor, quæ eſt materia uenti, quando apparet extra terram, ventus eſt. Et quando occultatur in terra, terræmotus ex eo eſt. Quando autem in nube coarctatur ex eo tonitrus eſt. Quando verò nubes aggregantur, & inſpiſſatur humiditas quæ eſt in eis, eſt tonitrus, & coruſcatio. Quando autem ventus ex nubibus apparet paulatim, & eſt habens ſubtilitatem in partibus ſuis. Non fit ex eo tonitrus nec coruſcatio.

De tonitruo. *Cap. LV.*

ISidorus 14. li. Tonitrus dr̃, eo q̃ ſonus eius terreat, tonus.n. eſt ſonus. Nam cum procella venti vehementiſſimi nubibus ſe repente immiſerit, turbine inualeſcente & exitum quærente, nubē quam excauauit, magno impetu perſcindit, ac ſic cũ horrendo fragore deferẽ ad aures: quod mirari quis non debeat, cũ veſicula quamuis parua magnũ tñ ſonitum diſploſa emittit. Plinius vbi ſupra. Tonitrua ſunt impactorũ ignium plagę, cũ flatus aut vapor in nube luctat̃. Seneca de naturalibus q̃ſtibus, Poſſidonius ait: q̃ eſt terra terrenuſq; omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida fulminibus alimentum eſt illa imbribus. Quicquid enim in aera ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus non ſert, ſed rumpit claudentia. Inde ſonus eſt quem nos tonitruum vocamus, nam & ignis in aquam demiſſus ſonat, dum extinguitur. Idem in eodem. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam eſſe aeris ſonitus, dum aut terit, aut rumpitur. Nam, & ſi miſſus ignis in aquam ſonat dum extinguitur: non ignis ipſe tunc ſonum efficit: ſed ſpiritus per extinguentia effugiens. Quidam enim æſtimant eum ſpiritum per frigida humidaque meantem ſonum facere: ſicut in aqua feruens maſſa extinguitur cum murmure. Anaximenes hic ait. Tonitrua ſpiritus incidens nubibus edit. Et dum luctatur per obſtantia atque interciſa euadere: ipſa ignem fuga accendit. Anaximandrus autem ad ſpiritum omnia retulit. Tonitrua inquit ſunt ictę nubis ſoni: quare & ſereno tonat, quia tunc ſcilicet per craſſum & ſciſſum aera ſpiritus proſilit.

De ſpeciebus tonitrui. *Cap. LVI.*

DIogenes ait. Tonitrua quædam igne, quædam ſpiritu fieri. Illa facit ignis, quæ ipſe antecedit, & nunciat illa vero ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerint: vtrumq; quidem ſine altero effici aliquando concedo, vt autem q̃ non illis diſcreta poteſtas ſit, ſi vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpi-

bit ſpiritum impetu magno latum, cum efficiat ſonum, effectu-rum & ignem? Quis non concedes, & hoc ignem aliqñ poſſe nubes irrumpere, & non exilire? Si pluriam acervo nubium, cũ paucas percuſſiſſet, oppreſſus eſt. Igitur ignis abit in ſpiritũ, perdet & frigorem, & ſpũs in ignẽ dũ ſortita incẽdit. Neceſſe quoq; eſt, vt impetus fulminis præmittat ſpũs, agatq; ante ſe, & a tergo trahat ventũ, cũ tñ vaſto ictu aera inſciderit. Itaq; omnia antequã feris nent intremiſcent vibrata vento, quem ignis ante præmiſit. Tonitrua ſic diſtinxere quidam, vt dicerent vnũ eſſe genus, cuius graue ſit murmur, quale terrarũ motũ antecedit, clauſo vẽto, & fremente. Cum.n. ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concauis earũ partibus volutatus eſt, ſimilemq; agit mugitibus ſonũ raucũ, & æqualẽ, & continuũ. Aliud eſt genus acre, & acerbũ, qualis ſonus auditur. cũ ſup alicuius caput veſica diſrumpit. Talia redduntur tonitrua, cũ nubes conglobata diſſoluit, & quo fuerat intenta ſpiritum emittit. Hic ꝓpriè fragor dr̃ ſubitus, & vehemens, quo ædito concidunt hoĩes, & exanimant. Quidã aũt vtiq, ſtupent, & attoniti fiunt. Quorum mentem ſonus ille cœleſtis loco pepulit. Ea hoc illo quoq; mõ fieri põt, vt aer caua nube incluſus, & ipſo motu extenuat⁹ diffundat. Deĩde dũ maiorẽ locũ ſibi quærit, a quibus inuolutus eſt, ſonũ patit. Nã quẽadmodum inter ſe manus illiſę plauſum ædunt. Sic illiſarũ inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt.

Quòd non ſit tonitrus ex qualibet colliſione. Cap. LVII.

ET videmus inquis nubes montibus impingi, nec tñ ſonum fieri. Sed primum quidem non quocumque modo illiſæ ſonant, imo cum apte ad ſonum ædendum compoſitæ ſunt. Nã, & auerſas manus inter ſe ſi collidas, non plaudent, ſed palma cum palma collata. Plurimumq; intereſt, vtrũ cauæ concutiantur, an planæ, & extentæ. Deinde non tm̃ ire nubes oportet, ſed agi magna vi, & procelloſa. Adijce nunc, ꝙ motus nubem nõ ſindit, ſed digerit, primã quãq; eius partẽ ſoluit. Sed nec veſica quidem ſereat, quocũq; modo ſpiritũ emiſerit, qa ſi ferro diuiſa eſt, ſine ſono vllo ſpũs exit, vt igit ſonet, oportet illã rumpi, nõ ſecari. Similiter, & nubes, niſi multò diſſiliuerint impetu, nõ reſonãt. Adijce etiã, ꝙ nubes in montẽ actæ nõ franguntur, ſed circũfundũtur, & in aliquas partes montis deductæ, ſiquẽ habẽt ſpiritũ, multifariã emittunt, qui niſi vniuerſus eruperit, non crepat. Lato enĩ ictu totumque globum ſemel diſſipante, opus eſt vt ſonus erumpat, qualis auditur cum tonat. Præter hoc natura aptus eſt aer ad voces, cum vox nihil aliud ſit, quam ictus aer. Debent ergo nubes vtrinq; inſeri, & cauæ, & intentæ. Nam, & verba vocaliora ſunt uacua, quam plena, & intenta, quam remiſſa. Item tympana, & cimbala ſonant, qm̃ illa quidẽ repugnantẽ ex vlteriore parte ſpiritum pulſant. Hæc, & illa non niſi cauo aere tinniũt.

Quòd etiam ſine nube videtur fieri poſſe. Cap. LVIII.

QVidam inter quos Aſclepiodotus eſt, quorundam quoque corporum cõcurſu fieri tonitruum, & excuti fulmina poſſe iudicant. Ethna ſiquidem aliquando multo igne abundauit, & ingentem arenæ vſtæ copiam inde effudit. Inuolutus eſt dies puluere, pluresque ſubita nox terruit illo tempore. Aiunt autẽ tunc plurima fuiſſe fulmina, & tonitrua, quæ corporum aridorũ cõcurſu ſunt facta, non nubium, quas veriſimile eſt in tanto aeris feruore nullas fuiſſe. Cambiſes exercitũ ad Hãmonẽ miſit, quẽ Arena Auſtro mota, in modũ niuis incidẽs texit, deinde obruit. Tunc quoq; veriſimile eſt tonitruũ fulminaq; fuiſſe attritu ſeſe affricantis Arenæ. Non repugnat propoſito meo hæc opinio. Diximus.n. vtriuſq; natura corpora efflare terras, & ſicci aliquid, & humidi in toto aere vagari. Itaque ſi quid tale tunc interuenit, nubem ſolidiorem, & craſſiorem fecit, quam ſi tm̃ ſimplici ſpũ texeretur. Illa frangi poſſunt, & ædere ſonũ. Iſta, ꝗ dixi ſiue incendiis vaporãtibus aera repleuerĩt, ſiue terras vẽtibus, neceſſe eſt, ꝙ nubes faciant antequam ſonũ. Nubẽ verò tã arida, quã humida efficiunt. Eſt enim nubes aeris craſſa ſpiſſitudo.

De fulmine. Cap. LIX.

ISidorus. Cum tonitrua autem ſimul, & fulgura exprimũtur, Sed illud celerius uidetur, quia clarum eſt, hoc autem ad aures tardius peruenit ad inſtar ſecuris arborem procul cædentis, cuius quidem ante cernis ictum, quam ad aures ſonitus perueniat. Fulgur ergo, & fulmen eſt ictus cœleſtis ignis a feriendo dictus. Fulgurare eſt ferire. Fulmina autem colliſa nubibus faciũt. Nã omnium rerum colliſio ignem creat, ut in lapidibus cernimus vel in attritu rotarum. Similiter & ignis in nubibus fit, ex vento autem & igne fulmina fiunt, & impulſa uentorum emittuntur. Tria ſunt ergo eius uocabula. Dr̃.n. fulgur, qa tãgit, fulgor qꝛ incendit, & vrit, fulmen quia findit. Sen. de natu. quæ. li. Celidonius ait fulgurationem eſſe ſpeciem inanem non igneam. Heraclitus exiſtimat eſſe fulgurationem velut apud nos incipientium ignium conatus. Et primam flammã uictam, modo intereuntem modo reſurgentem, & ego ut breuiter dicam, quod ſentio, dico ergo ꝙ fulmen eſt fulgus incenſum. Calida enim ſumtdaque terris emiſſa cum in nubes incidunt, in earũ ſinu diu inuoluta nouiſſimè erũpũt. Et qñ vires nõ habẽt ſplendor. At ubi fulgura plus habuerint materiæ, & maiore impetu arſerint, non tantum apparent, ſed decidunt: vbicumque sũt fulmen deciderit, ibi eſſe odorem ſulphuris certum eſt, qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Sed quare fulmen ſubito apparet, nec continuatur ignis, quia celer ignis vndique motus, ſimul & nubes rumpit, & aera incendit, deinde flamma deſinit mota quieſcente. Et eadem etiam cauſa modo ad terram perfertur, modo diſſoluitur ſi minori impreſſus eſt materiæ, alias ſi minore impulſus eſt impetu, quotiens enim ipſa iactatione fortius ſe accẽdit, fugiendi impetum capit, deinde cum euaſit, & pugna deſinit. Cur autem oblique fertur? quia ſpiritu conſtat, ſpiritus.n. obliquus eſt. Et quia natura ignem ſurſum uocat, iniuria deorſum premit. Incipit autem obliquum eſſe iter dum neutra vis alterã cedit. Et ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Et quare ſæpius cacumina montium feriantur? quia ignibus oppoſita ſunt è cœlo cadentibus, propter hoc tranſeundum eſt. Serenum autem tẽpus ſine fulmine eſt, nec habet iſtos metus dies purus, nec noa quidem niſi obſcura nubibus. Quid ergo nam quandoque apparentibus etiam ſtellis in nocte tranquilla fulgurat. Sed ſcias illic eſſe nubes vnde ſplendor efferunt, quas a nobis uideri terrarum tumor non ſinit, fieri ergo poteſt vt humilea nubes attritu ſuo ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus in parte cœli ſincera videtur.

Cur non tonet ac fulminet in quolibet anni tẽpore. C. LX.

CVm autem in omni tempore anni fumus humidus aſcendat, quare non in omni contingunt fulmina, & tonitrua? Ad hoc reſpondeo, & ſi humido fumo aſcendente habent fieri, non tamen inde fiunt donec ad ſummum aeris peruenerint. Qđ per ſimile maris poteſt probari. Cum enim mare ex fumo terræ aſcendente in ſummo commouetur, ſpiſſitudine tamen ſua non poteſt huc, & illuc impelli. ſed cũ vſq; ad ſummũ motio illa peruenerit, huc & illuc vnda impellitur fitq; tempeſtas. Quod vero a fundo maris tempeſtas incipit, ex hoc poteſt probari, ꝙ focas vndas agitantes ante tempeſtatem uidemus, vt enim ait Plinius, ſunt naturæ dormitoriæ, fumo tamẽ, ut prædiximus, fundo maris commouente excitatæ ad ſummum aſcendunt. Quod uidentes nautæ experimento certi, & ſi delphico incerti, tempeſtatem futuram prædicunt, quippe iam incepit in fundo maris. Simile contingit in aere, dum enim fumus ſuperiores partes aeris obtinet per ſpiſſitudinem ſuam huc, & illuc ex eius abilitate illum impellit, fiuntque tonitrua, & fulmina. In hieme verò, & in uere, & ſi ſpiſſus ſit, non eſt tñ tantus calor, ꝙ ſpiſſus fumus poſſit vſque ad ſummũ erigi. Remanẽs ergo in inferiore parte aeris, uentos, & pluuias gignit. In æſtate cuius eſt maximus feruor vſque ad ſummũ eleuat, fitq; patiũ aeris diuerſa concurſio vel cõcuſſio, unde fulmina, & tonitrua cõtingãt. In autũno verò, q frigid⁹ eſt, & ſiccus. Neq; humor eſt qui eleuet, neq; calor qui eleuet.

De diuerſis ſpeciebus fulminis. Cap. LXI.

PLinius ſecundo lib. Fulminum genera plura traduntur, quę ſicca veniunt non adurunt, ſed diſſipant, quæ humida ueniunt, non adurunt, ſed infuſcant. Tertium eſt, quod clarum vocat mirificæ naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimẽtis, nulloque alio veſtigio relicto. Sacculis nullo modo ambuſtis aurum, & ęs liquatur intus, fulgur autem prius cerni, quam tonitrum audiri, cum ſimul fiant non eſt mirum, quia lux ſonitu velocior eſt. Seneca lib. 2. naturalium quæſtionum. Fulminum genera tria ſunt, quod terebrat, quod diſſipat, quod vrit. Quod terebrat ſubtile eſt, & flammeum cui per anguſtiſſimũ fuga eſt, ob ſinceram, & puram flammæ tenuitatem. Quod diſſipat conglobatum eſt, & habet admixtam uim coactã, & procelloſi ſpiritus. Illud itaq; fulmen per id foramen per quod ingreſſum eſt, & redit, & euadit. Et huius latè ſparſa vis rumpit icta, non perforat. Quod autem vrit multum terreni habet, & igneum magis eſt, quàm flammeum, ac magnas ignium notas relinquit, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igne fulmen uenit. Sed propriè tamen hoc igneum dicimus, quod arbori imprimit manifeſta veſtigia. Et aut fuſcat, aut urit. Vrit quidem tribus modis: Aut enim aflat, & leui quoque iniuria lædit. Aut comburit, aut incendit, hæc omnia genere, & modo differũt. Quodcunque combuſtum eſt vtique, & uſtum eſt, ſed non conuertitur, poteſt autem eſſe combuſtum non accenſum, & ècontra. Illud autem genus quo icta fuſcantur, decolorat aut colorat. Decoloratur id cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur ãt id cuius facies alia fit, ꝗ fuit, ut cerulea vel nigra vel pallida;

Da

De miraculis operationum fulminis. Cap. LXII.

CAeterum mira fulminis ſi intueri velis ſunt opera, huius enim quadam ſubtili potentia loculis integris, & illæſis, cõflatur argentum, manente vagina gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat, fracto quoq; dolio vinum ſtat, nec vltra triduum ille perdurat rigor. Illud æquè inter adnotanda ponendum Quòd & hominum, & animalium, quæ icta ſunt caput ad exitum fulminis ſpectat, quod omnium percuſſarum arborum fulmine haſtulæ ſurgunt. Quid, quod ſerpentiũ, & animaliũ cæterorum, quibus mortiferum virus ineſt, cum icta ſunt fulmine, venenũ oẽ cõſumitur. In venenatis ſiquidẽ corporibus uermis non naſcitur, fulmine verò icta intra paucos dies vermiant. Guilhermus de conchis. Effectus verò fulminis circa ea, quæ tangit potius ſunt admirandi, quàm cauſæ inquirendæ: quis. n. inueniet cauſam, quo fulmen integris, & illæſis loculis, aliqñ conflat argentum. Manente vagina liqueſacit gladiũ, circa lignũ dolatũ, ferrum diſtillat. Quòd fracto dolio vinum facit ſtare, nec vltra triduum rigor ille durat, & alia multa. Horoſius de Hormeſta mundi. Lucius Elius eques Romanus cum vxore, & filiis de Roma in Apuliam rediens tempeſtate correptus, cum filiã conſternatam videret, vt citius propioribus tectis ſuccederent, relictis a vehiculis, correptiſq; equis, filiam virginem equo inſidentem in medium agmen accepit, puella continuo ictu fulminis exanimata eſt. Sed omnibus ſine ſciſſura aliqua veſtimẽtis ademptis, ac pectoris pedumque vinculis diſſolutis, monilibus & annuliſq; diſcuſſis, ipſoq; corpore illæſo. Niſi quod obſcenũ in modũ nuda, & lingua paululũ exerta iacuit. Equ^9 quoq; ipſe quo illa vehebatur, ſtratoriis frenis, & cingulis diſſolutis ſparſus ac paſſim procul exanimis iacuit. Plinius vbi ſupra. Martia princeps Romanorũ icta grauida, exanimato partu, ipſa pt et aliud incõmodum vllũ vixit: vigilãs ictus dormitãtibus alias cõniuẽtib^9 oculis dormiens patẽtibus inuenit: nulli aĩal niſi exanimatũ fulgure accendit: vulnera fulminatorum frigidiora ſunt reliquo corpore.

De varijs eiuſdem operationibus ſecundum materias quas inuenit. Cap. LXIII.

SEneca vbi ſupra. Pauca adhuc adiciam ad miram fulminis narrandam, quæ non eodem modo materiam oẽm vexat. Valentiora, quia reſiſtunt vehementius diſſipat. Cedentia non nunquã ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroq; & duriſſimis quibuſcunque confligit, quia viam per illa neceſſe eſt impetu quærat. Teneris ac rarioribus parcit, quamquã flammis opportuna uideãtur, quia tranſitu patente minus obſtaculum inuenit. Itaque loculis, vt dixi integris pecunia, quæ intus erat conflata reperitur, quia tenuiſſimus ignis per occulta foramina tranſit, quicquid autem in cingulo ſolidum, & contumax inuenit, vincit: interdũ etiam in eadem materia multa diuerſa eiuſdem vis fulminis facit, ſicut in arbore, quod aridiſſimum, & rariſſimum eſt vrit. Et quod duriſſimum atq; ſolidiſſimũ terebrat, & frangit, ſummos cortices diſſipat, interiores libros rumpit ac ſcindit, folia perũdit, & ſtringit, vinum gelat, ferrum, & æs fundit. Illud etiam mirum eſt, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitũ redierit, potum aut exanimat, aut dementem facit. Cur illud accidat quærenti mihi id occurrit. Ineſt fulmini peſtifera vis, & ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo ipſo humore quem coegit coagulauitq; veriſimile eſt. Neq; enim alligare potuiſſet, niſi aliquod ei vinculum additum eſſet, præterea quoecunq; decidit fulmen, odorem ibi ſulphuris eſſe certum eſt, qui quoniam grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Ex libro de naturis rerum. Fulmen ſæpius alta ferit, quia cum ab alto deſcendit citius alta repetit. Nullus autem fulmine tangitur, quàm prius lumen uiderit, aut tonitruum audierit. In ſilentio nunquam fulmẽ iacitur, fulmẽ quidem tactum hominem non ſemper extinguit. Cætera verò animantia ſemper, hunc honorem homini natura tribuente.

De differentia coruſcationis ſiue fulgurationis, & fulminis. Cap. LXIIII.

SEneca ubi ſupra. Tria ſunt, quæ voã accidunt, fulguratio, fulmen, tonitruus. Fulguratio oſtendit ignẽ, fulminatio emittit. Illa vt ita dicam comminatio eſt ſine ictu. Inter omnia autẽ conuenit cuncta hæc in nubibus, & è nubibus fieri Et fulgurationes atq; fulminationes aut igneas eſſe aut ignea ſpecie. Nũc ad illa tranſeamus in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius eſſe, quàm mitti. Anaxagoras illum ex æthere ſtillare. Ariſtoteles non multo ante colligi, ſed eodem momento quo fit exſilire. Quidam verò è noſtris æſtimant, aerem cum in ignem, & aquam mutabilis ſit, non alium de nouarum flammarum cauſas contrahere. Ipſe etenim mouendo ſe accendit, & condenſos compactoſq; nubium ſinus diſſipat, ac neceſſario vaſtum in tam magnorum corporũ diruptionẽ ſonum reddit. Illa verò nubium difficulter cedentiũ pugna aliquid confert ad concitandum ignem, ſicut ad ſecandũ aliquid ferro manus confert, ſed ſecare ferri eſt. Quid ergo inter fulgurationem, & fulmen intereſt? Fulguratio eſt ignis latè explicitus, fulmen eſt ignis coactus, & in impetum iactus. Nubium enim inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum eiiciũt, & hoc ipſo inflammatum, & tormenti modo emittunt. Nam & baliſtæ ſcorpioneſque tela cum ſono expellunt. At quare aliqñ tonat, & non fulgurat? quia ſpũs infirmior in flammã non valuit, ſed in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris deducentis ſe corruentiſq; iactatio languidũ ignẽ, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris, & denſioris ſpũs curſus. Anaximandrus ait omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcenderet. Sic. n. ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cũ illas interſcindit, fulget. Et minor vis igniũ fulgurationes facit, maior fulmina. Celidonius ait fulgurationem ſpẽm inanẽ eſſe, non ignẽ. Heraclitus aũt exiſtimat, velut incipiẽtiũ igniũ conatũ primãq; flammã victã, mõ intereuntem, modo reſurgentẽ, hæc antiqui fulgetra dicebãt. Quid aũt exiſtimem, quæris, dicã fulguratio eſt repentinum latè lumen emicans, quod tunc euenit cũ aer extenuatis nubibus in ignem uertitur, nec vires quibus longius proſiliat, inuenit. Aera ſiquidem motus extenuat, extenuatio incendit. Ideo plurima æſtate ſunt fulmina, quia plurimum calidi eſt, facilius autem attritu calorum ignis exiſtit. Eodẽ aũt mõ fit fulgur, quod ſplendet. Et fulmen, quod accenditur. Sed illi leuior vis alimentique minus eſt. Et vt breuiter dicam, quod ſentio, fulmen eſt fulgur incenſum.

Quòd vtrumque illorum eſt ignis. Cap. LXV.

FVlmen ignis eſt, æquè & fulguratio, quæ nihil aliud eſt, quã flamma fulmen futura ſi plus virium habuiſſet. Nõ ergo natura diſtant hæc, ſed impetu Illum ignem eſſe calor oſtẽdit, hic non eſt niſi ex eo, quod oſtendit effectus. Magnorum n. incendiorum ſæpe fulmen cauſa fuit. Siluæ illo concrematæ, & urbiũ partes etiam, quæ non percuſſa ſunt, tñ adusta cernuntur, quædam autem velut fuligine colorantur. Quid quod omnibus fulguratis odor ſulphureus ineſt. Igitur, & vtramq; rem ignẽ eſſe cõſtat, & vtramq; meando inter ſe diſtare. Fulguratio. n. eſt fulmẽ non vſq in terrã perlatũ. Et rurſus fulmen eſt fulguratio vſq; in terram perducta: fulguratio eſt igitur penè fulmen: & fulmẽ eſt quiddam plus, quam fulguratio. Et ignis quidẽ fieri ſolet apud nos duobus modis. Vno. l. ſi excitatur lapide percuſſo. Altero vero ſi attritu inuenitur, ſicut cũ duo ligna diutius inter ſe trita ſunt. Nec oĩs hoc tibi præſtabit materia, ſed eliciendis ignibus idonea, ſicut laurus, & hederæ, & alia in hunc vſum paſtoribus nota: põt ergo eodẽ mõ fieri vt nubes ignem quoq; vel percuſſę reddant, vel attritę. Cũq; aer in ignẽ mutabilis, cũ in ventũ conuerſus eſt alteratus, veriſimile eſt ignem excitari caducũ ac cito interiturũ, qa nõ ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit cõſiſtere, tranſitq; ergo, tantumq; habet humore quantũ itineris, & curſus, quia ſine alimento proiectus eſt. Et ignis quidem natura ad verticem ſurgit, fulmen autem vi quadam, & neceſſitate qua excutitur cadit. Id. n. his ignibus accidit, quod arboribus, quarũ cacumina trahi poſſunt, ſed cũ permiſeris in locũ ſuũ exilient. Sic ergo, & igni ſi permittas ire quo velit, cælũ. ſ. leuiſſimi cuiuſque repetit ſedem, vbicũq; autem eſt aliquid, quod eũ feriat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura ſua, ſed eius ſeruitus fit. Ariſtoteles vbi ſupra. Cur autem coruſcatio deſcendit inferius, cum ignis natura ſit aſcenſio, quia in ea pars eſt vaporis ctoſſi terreni, qui facit eam deſcendere propter contrarietatem ſuam, videtur autẽ coruſcatio alba, quando vapor ex quo fit vehementis eſt ſubtilitatis, non autem vehementis inflammationis, & adultionis.

Quòd humidæ nubes ignem poſſunt gignere. Ca. LXVI.

SEneca ubi ſupra Sed quõ inquis cũ humidæ ſint nubes ignẽ gignere poſſunt? quem nõ magis veriſimile eſt ex nube ire, quàm ex aqua, quæ ex nube naſcitur: primum quidem in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus ad gignendam aquam præparatus. Nec eſt, quod exiſtimes eã prius colligi, poſt effundi, ſimul n. fit & cadit. Deinde ẽt ſi cõceſſero humidã eſſe nubẽ cõceptos aqs plenã, nihil tñ prohibet ignẽ quoq; ex humido educi, immo ex ipſo quoq; quod miteris humore, vnde & quidã negauerũt in ignẽ quicquã mutari poſſe, priuſquã in aquã mutatũ eſſet: põt ergo, & nubes ſalua quã continet aqua, ignem aliqua ſui parte reddere, ſicut frequenter alia ligni pars ardet, alia ſudat. Nec ideo dico non iſta eſſe contraria inter ſe, & alterum altero perimi. Sed vbi valentior ignis, quàm humor eſt, uincit, & ubi copia humoris exuperat, ignis ſine effectu eſt. Ideoq; non ardent virentia. Refert ergo quãtũ aquæ ſit, exigua. n. nõ reſiſtit, maior uim ignis impediet. Poſſidonius tradit. Cũ inſula in Aegeo mari ſurgeret, interdum aliquo tpe aqua maris ſpumabat, & fumus ex alto ferebatur,

rebatur, demum prodebat ignem non continui, ſed interuallis emicantem more fulminum, nec extinctum mari ſuperfuſo. Ardor ſiquidem inferius ſuperiacentia vnde pondus eiecerat, deinde ſaxa euoluta, rupeſq; partim illiſæ, quas ſpiritus antequam vincerentur expulerat, partim exeſę, & in leuitatem pumicis verſæ. Nouiſſimè montis vſti cacumen emicuit, tandem altitudine adiectum, & ſaxum illud inſulam creuit. Idē quoq; noſtra memoria Valerio conſule accidit. Aſclepiodocus enī auditor Poſſidonii ducentorum paſſuum altitudinem in mari fuiſſe tradidit, per quam diruptis aquis ignis emerſit. Quòd ſi aquarū immenſa vis flammarū ex imo ſubeuntē vim opprimere non potuit, quāto minus ignem impediet nubium tenuis humor, & roſcidus poterit.

Epilogus de tribus prædictis ſcilicet fulguratione tonitruo ac fulmine. Cap. LXVII.

EX libro de naturis rerum. Itaq; tonitruum fit qñ venti nubibus incluſi vinculis erumpere, magnoq; murmure conterpant. Et colliſis nubibus ignem terribilem eiiciūt. Crepitus ergo nubium, & ventorum eſt tonitruus. Ignis autem inde excuſſus eſt fulgur, qui ſignis ideo penetrat quæ tangit, quia oīo ſubtilior eſt. Et magna vi ventorū impellitur. Ab aquilone fulgur abſque tonitruis tempeſtatem ſignificat. Itaq; fumido calido, & humido ad ſuperiora tendente, cum ad ſummum aeris peruenit, ea præponderatione humoris mouetur ſummitas aeris. Cuius particulæ in modum vndarum concurrentes ſibi frigorem, & tonitruum faciunt. Ex motu vero calefactus aer tranſit in ſubſtantiā igneā, fitq; coruſcatio. Cū ergo impetus ille qui ex curſu aeris humidi fumi ſpiſſati generatur, ſurſum aſcēdit, fragor abſq; fulmine fit. Similiter etiam ſi deorſum tendat, non tñ vſq; ad obſtaculum perueniat, ſin autem obſtacula findit, & urit. Guilhelmus de Cōchis. Humido ut prædiximus fumo ad ſuperiora aſcendente, cum ad ſuperiorem partem aeris peruenerit, ex ponderatione humoris mouetur ſummitas aeris, cuius particulæ ad modum vndarum ex diuerſo ſibi occurrentes fragorē faciunt tonitrui. Ex motu verò aer calefactus tranſit in igneā ſubſtantiam, fitq; fulgur vel coruſcatio, quæ cum fragore quamuis fiat, citius tñ ad nos peruenit, quia viſus velocior eſt auditu. Cū ergo ſi prædictarum particularum occurſus generatur impetus, qui ſi ſurſum aſcenderit eſt fragor ſine fulmine. Si autē impetus ille deorſum tendat, non tñ tantus ſit, q vſq; ad obſtaculū perueniat, nondum eſt fulmen. Cum vero vſq; ad obſtaculū peruenerit, obſtantia findit. Sed quia proprius motus eſt aeris ſurſū tendere. Nulla materia exinde reditum vetante reuertitur, ſparſoſque recolligit ignes. Si autem in hac inferiore parte aeris eſt multus humor, aer exiſtens in illo impetu igniri non põt, ſicque fulmen findens, non vrens. Eſt ergo fulmen pars aeris colliſione aliqua vſq; ad obſtaculum cum impetu tranſiens. Tonitruum eſt partium aeris ſibi cum impetu occurrentium ſonus. Coruſcatio verò pars eſt aeris ex impetu ignita, & ſplendens. Nō eſt fulmen lapidea ſubſtantia, ut quidā aſſerunt. Si.n. lapidea eſſet ſubſtantia, non huc, & illuc diſcurreret, nec ſurſum reuerteret. Cū aliquem feriret, carnes diuideret, oſſa confringeret. Ideoq; fulmen ſæpius alta ſternit, quia cum ab alto obliquando deſcendit ictus alta repetit, ſed quia quorundam ſententia eſt, quoddā fulmen eſſe lapideam ſubſtantiam, ne ex ignorantia vel inuidia videamus illam vituperaſſe vel tacuiſſe, breuiter eam exponemus. Qui hanc ſententiam tenent aiunt, cum fumus humidus ad ſuperiora aſcendit cum eo aliquid terreſtræ ſubſtantiæ eleuatur, qđ ex calore ſolis in lapideam ſubſtantiam ſpiſſatur, atq; in nubis concauitate continetur, donec nubes caſu aliquo diuiditur, vnde lapis cum impetu deſcendens aliquid altum percuſſit.

Diuerſorum opiniones de prædictis. Cap. LXVIII.

SVnt qui dicunt uentos cōtrarios ſibi occurrere vnde fragor tonitrui generatur, parſq; aeris cum impetu in inferiora deſcendit, quæ eſt fulmen. Alii tñ dicunt ſpūm nube concaua incluſum, quemadmodum in nr̄is inteſtinis ſentimus, per nubem diſcurrere. Vnde nubes ad modum veſicæ, qñ explodītur, ſpiritusque intus clauſus cum impetu exiliens, ſi ad inferiora deſcenderit, & obſtaculum tetigerit, fulmen eſt: dum ergo nubes eſt integra, ſpiritus intus diſcutiens ſonum æqualem, & cōtinuum atq; mugitibus ſimilem reddit, huiuſmōi tonitrua venturi himbres ſunt prænuncia. Sed cum nubes ad modum veſicæ eliditur vel exploditur, fit ſonus acutus, quo concidunt homines, & exanimantur, quos propriè attonitos dicimus. Ariſtoteles verò ait, a terra diuerſa corpora euaporari, quædam enim ſunt ſicca, quædam humida. Sed quæ ſunt ſicca ex motu, & tactu radiorum in ignem tranſeunt, qui ſi leuis, & diffuſus vſque ad partem aeris deſcendit, eſt fulguratio. Si impetuoſus vſq; ad terram veniat, fulmen: fulguratio igitur, & fulmen ſm alium non natura, ſed impetu differunt. Eſt igitur fulguratio, vt dictum eſt, fulmen non perlatum vſq; ad terras. Fulmen vero eſt coruſcatio vſq; ad terras producta. Alii dicunt, q in æſtate calor in aere dominatur. Cum ergo nubes aquoſa ad ſuperiora aſcēdit, duo cōtraria, ſ. ignis, & aqua ſibi occurrunt, unde maximus motus, & ſonitus generatur. Si enim ferrum candens miſſum in aquam, magnum generat tumultum, quid ergo putas fieri, ubi nubes aquoſa tantum ignē excogitet ex contrariorum conflictu ignis generatur, qui modo prædicto nunc eſt fulguratio, nunc fulmen. Hę ergo ſunt ſereniſſime diuerſorum ſententiæ de tonitruo, fulgure, fulmine, quæ quia poſſibiles ſunt, & veriſimiles, nullam damno.

Quibus in locis vel in temporibus fulminet, & quibus non. Cap. LXIX.

PLinius li. ii. Elatus aūt vapor, qui in nubes luctans tonitrua facit, ſi erumpit ardens fiunt fulmina: hæc autem hieme, & æſtate rara ſunt contrariis de cauſis, qm̄ hieme denſatus aer nubium craſſiore corio ſpiſſatur, omniſq; terrarū exhalatio rigēs ac gelida quicquid accipit ignei vaporis extinguit, quæ rō immunem Scythiam, & circa rigentia a fulminum caſu præſtat. E diuerſo aūt nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi ſiccique halitus terræ raros admodum tenues, & infirmas denſantur in nubes. Vere autem, & autūno crebriora fulmina, corruptis in vtroque tpe æſtatis hiemiſque cauſis, qua rōne crebra in Italia fulmina, quia mobilior aer mitiore hieme, & æſtate nimboſa ſemper quodammodo hibernat, & autumnat. Ex his, quæ terra gignuntur lauri fruticem non icit fulmen, nec unquam altius quinq; pedibus deſcendit in terram. Ideo pauidi altiores ſpecus tutiſſimos putant, ac tabernacula pellibus beluarum quas vitulos marinos appellant. Eo q hoc ſolum animal e marinis non percutiat, ſicut nec aquilam e volucribus, quæ ob hoc armiger huius teli fingitur. Seneca ubi ſupra. Iccirco autē ſæpe cacumina montium fulminibus feriuntur, quia nubibus oppoſita ſunt e cœlo cadentibus, per illa inde tranſeundū eſt: vbicūq; vero fulmē decidit, ibi odorem ſulphuris eſſe certū eſt: Qui quia natura ignis grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Serenum autē ſine fulmine eſt, nec habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem niſi obſcura nubibus. Quid ergo, nonne qñq; & apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias illic eſſe nubes, vnde ſplendor effertur, quas a nobis videri terrarum tumor non ſinit: fieri etenim poteſt, ut humiles nubes attritu ſuo ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus in parte cœli ſincera vi ac pura, ſed fit in ſordida. Ex libro de naturis rerum. Præterea in Oriente non fiunt æſtate tonitrua, ſicut apud nos, quia tunc æſtus ibi calidiſſimus eſt atq; ſicciſſimus, nec põt aliquis humor etiam ſi aſcenderit in nubes cogi. Sed aeris calore diſſipatur. In hieme verò fiunt ibi. Qm̄ & humor ſufficiens de terra aſcendit. Et eſt aer calidus quo eleuetur, ſicque calore, & humore temperatus eſt aer, vt facillime fumi in nubes excreſcant, fiatque concurſus ventorum ac nubium, quo tonitruus ac fulmina procreantur. Itaq; noſtra æſtas in Europa, poteſt Orientis hiemi comparari.

Moralis Seneca de terrore fulminis. Cap. LXIX.

SEneca ubi ſupra. Malo inquit fulmina non timere, quā noſſe, itaq; alio doce. Metum illorum excutiam non in natura indicari. Sequor inquam quo vocas, omnibus quippe rebus cunctiſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Et dum imus per occulta naturæ, vendicandus eſt a malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus. Non vt effugiamus ictus rerum, undiq;.n. in nos tela iaciuntur. Sed vt fortiter, & conſtanter patiamur. Inuicti ſiquidē eſſe poſſumus. Inconcuſſi verò non poſſumus: veruntamen contēne mortem, & oīa, q̄ ad mortē ducunt contēpta ſunt, ſiue bella, ſiue naufragia, ſiue morſus ferarū, ſeu pondera ruinarū. Nunquid.n. amplius facere poſſunt, quam ut corpus ab aīo reſoluant? hoc nulla diligentia deuitat, nulla felicitas donat, nulla potentia euincit. Animus igitur ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima quidem animalia, quæ ad fugam natura genuit, ubi nō patet exitus, fugam tentant corpore imbelli. Nullus hoſtis periculoſior eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciunt: para contraſt animus magnus ac perditus. Et nos quidem oēs ad mortem reſeruamus, nec de re, ſed de die quærimus. Eodem citius tardiuſq; veniendum eſt. Quid ergo non tibi omniū vr̄ inſipientiſſimus, & tardiſſimus, qui magno ambitu moram mortis rogat. Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus beneficii loco porrēderet ultimus ceruicem. Idem facimus, cū tardius mori pro magno æſtimamus. In oēs.n. conſtitutū eſt capitale ſupplicium. Quid intereſt verum ad mortem eamus iniuſſi, an nati. O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat: uiues, ſi fulmen effugeris? Reperiet te gladius, petet lapis, perdet bilis. Nō maximū expers eris periculis tuis, ſed ſpecioſiſſimū fulmen eſt. Male ſ. actum eſt tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenit. Sed mors tua ſine te procuratus, paueſcis ad cœli fragorem, ad inane nubiū trepidas. Et quotiens aliquid efful-

expiras.

expirat. Quid ergo honeſtius putas delectione perire, ꝙ fulmine? Eo itaq; fortior aduerſus cœli minas ſurge, & cum vndique mũdus exarſerit, cogita te nihil tanta morte perdendum.

De Ignibus in tranſuerſum per aerem agitatis. Cap. LXXI.

ARiſtoteles vbi ſupra li. 1. Vr autẽ in aere quãq; quaſi perpẽdicularis ignis dilatatus, & quãq; minor. Cuius cauſa eſt, quia qñ ſol inflammat terram per motum ſuum ſuper eam, eleuatur ex ea vapor caloris. ſ. reuerberati, cũ vaporibus reſolutis, aſcendit igitur ex ea vapor calidus, & ſiccus, quia non eſt in ea pars humiditatis: & iterum vapor calidus, & humidus, cui ſimul tam: imprimitur de calore aeris: & iterum vapor frigidus, & humidus, qñ aqua magis eſt vincens. Vapor ergo calidus, & humidus aſcendit quidem minus, quàm ſiccus, vnde reſoluitur, & fit aer: frigidus autem, & humidus aſcendit donec perueniat ad locum, vbi coagulatur, & ingroſſatur, ſicq; grauatus, currit in pluuiam: Porro calidus, & ſiccus per vehementiam caloris reſolutus ſup terram aſcendit, & vrit aerem, aſcendens p caliditatẽ, & ſiccitatẽ ſuã vſq; ad vltimũ receſſum aeris, & terminũ ignis, ibique vehementer inflãmatur ꝓpter continuationẽ ſuã cũ igne, & ꝓpinquitatẽ ex motu orbis. Si igitur huic parti vaporis inflãmati lõgitudo, & latitudo appareat, vr ignis quaſi perpendicularis vel lõgus. Si autem paruus, vr quaſi candela rotunda, ꝓpter loci ſui longitudinem. Seneca li. 1. Audi, quid ſentiam de ignibus, quos aer tranſuerſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, ꝙ obliquè feruntur. Nam rapida celeritate apparet illos non ire, ſed proiici. Exiſtimo hos ignes eſſe cum aere vehementius trito in alterum partem inclinatio eius facta eſt, & non ceſſit, ſed interpugnauit, ex qua vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuior colliſus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemq; volantia ſidera ducunt. Nullaq; ſine huiuſ ſpectaculis nox eſt. Eadem itaq; rõne fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore, quẽadmodum nubes mediocriter colliſæ fulgurationes faciunt, maiore impetu impulſæ fulmina. Philoſophus huius rõnem reddit, quia varia, & multa terrarũ orbis expirat q̃dam ſicca, q̃dam humida, q̃dã calentia, q̃dã concipiendis ignibus idonea. Nec mirũ ſi tã varia euaporatio eſt: Cum. & in cœlo quoq; non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis vero in lucem paruã nitore perductus. Neceſſe eſt igit in tam magna copia corpuſculorum, quæ terræ ejiciant, & in ſuperiorem partẽ agunt, aliqua in nubes alimenta ignium peruenire, quæ non tm̃ colliſa poſſint ardere, ſed etiã radiis ſolis afflata. Nam & apud nos quoq; ramenta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt, veriſimile eſt ergo talem materiam inter nubes congregatã facilè ſuccendi, & maiores, minoreſve ignes exiſtere, prout illis plus, aut minus virium fuerit.

De Aſub. id eſt ſtella cadente. Cap. LXXII.

ARiſto. vbi ſupra. Si autem prædicti vaporis inflammatæ partes continuæ ſunt ad inuicem, prolongãtur. ſ. ſm ſurſum, & deorſum, & fit impreſſio illa, quæ dr̃ aſub. i. ſtella cadẽs: fit autem aſub ſicut ignis, qui retentus in aliquo loco, demum apparet expulſus. Expellitur n. caliditas, quæ eſt in aere ſub illo loco ex frigiditate. Quod. ſ. intelligitur de illo, qui deſcendit. Fit enim aſub dupliciter. ſ. aſcendens, & deſcendens. Deſcendẽs quidem generatur ſub nube. ſ. ex vapore cuius caliditas eſt expulſa ex frigore. ſ. ſub nube vbi eſt frigus, vnde fluit ignis expulſus ex eo ad inferiora, qui tñ ſurſum aſcendit ſm naturã. Aſub autẽ aſcendens fit a vapore inflãmato in alto. ſ. ſupra locũ nubiũ. Seneca vbi ſupra. Illud autẽ ſtultiſſimũ eſt exiſtimare, aut decidere ſtellas, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri vel abradi. Nã ſi hoc fuiſſet, iam nunc eſſe deſtitiſſent. Nulla n. nox eſt qua non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. At verò quæq; quo ſolet loco inueniuntur, ſuaq; ſingulis conſtat magnitudo. Sequitur ergo vt infra illas iſta naſcantur, & citò intercidant, quia ſine fundamento, & ſede certa ſunt. Quẽadmodũ autẽ de die ſtellæ latent, quia fulgore ſolis obtuſiuntur, ſic faces interdiu quoq; diſcurrũt, ſed abſcondit illas Diurni luminis claritas. Si qñ tñ tanta vis emicuerit, vt & aduerſus diem vendicare ſibi fulgorẽ ſuũ valeat, apparẽt. De imagine mũdi. Quod ergo in nocte videntur cadere ſtellæ, nõ ſunt tñ ſtellæ, ſed igniculi afflatu ventorũ ab æthere in aerẽ tracti. Et mox in madido aere extincti. Falſo de natura rerũ. Stellæ quoq; cadere videntur in aere, ſed minime cadũt. Cũ n. igneæ ſint naturæ, propriuſq; locus earũ in æthere, nunq̃ ad terrã deſcendunt. Cæterũ ſi ex eis vna caderet, totã terrã vel partẽ illius maximã occuparet. Nã licèt ea remotione videantur paruæ, ipſæ tñ ſunt maximæ. Sæpe aũt eſt in aere ſuperiori, licèt nõ in inferiori ventus, & cõmotus, ea qua cõmotus aer ignitur, & ꝑ aerem ſplendens diſcurrit. Qui cũ iuxta ſtellã aliquã tranſierit; ſplendore ſeu viſum nobis illius ſtellæ aufert, & ꝙ ipſa obiecta illo cadente hæc cecidiſſe credatur. Si aũt quæritur cur eadem ſtella poſtea nõ appareat. Reſpondemus, ꝙ fumus procedens de extinctione ignis in aerẽ humidũ cadentis, eã obtexit nobis, vel dicimus eandem a nobis poſtea videri, eſſe tñ hanc illam, quàm primo vidimus, neſcimus. Cum. n. prædiximus aer ignitus diſcurrit, aer ſpiſſior, & inde tardior ſubſequitur, quæ inter nos, & illã interpoſitus viſum illius nobis ſubtrahit, prius autem quãq; trãſeat, & illa ſtella appareat, firmamentum tamen, quod ad occaſũ tendit, iam eam ad vlteriora detulit. Cum igitur appareat alia eſſe putatur, quia in alio loco, quàm ante videtur.

De cæteris igneis impreſſionibus aeris. Cap. LXXIII.

SEneca vbi ſupra. Tempus eſt, & alios ignes percurrere, quorũ diuerſæ ſunt figuræ, aliqñ n. ſtella emicat, aliqñ ſunt ardores, & hi quãq; fixi, & hærentes, quãq; volubiles. horum plura genera ſunt. Quidam dicuntur … cum velut corona cingente introrſus ignei cœli receſſus eſt ſimilis in orbem effoſſæ ſpecui. Sunt Pithiæ, & vaſtus, & rotundus ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. Sunt etiam chaſmata cum aliquod ſpacium cœli deſidet, & flammam velut in abdito dehiſcens oſtentat. Colores etiam horum ſunt plurimi. Quidam. n. ſunt ruboris acerrimi, Quidam verò flammæ leuis. Quidam etiam candidæ lucis. Quidam micantes. Et quidam fului. Videmus ergo quaſi ſtellarum a tergo longos albeſcere tractus, velut, ſi ſtellæ exiliunt, & tranſuolant, videnturq; longum ignem porrigere ob immenſam claritatem, alias celeritatẽ. Cum acies noſtra tranſitum eorum non diſcernat. Sed quacunque percurrerint, id totum igneũ credat. Itaque velut continuatus igne totum iter ſignat, quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis. Sed videt ſimul, & vnde proſiluerit, & quo peruenerit: quod etiam in fulmine fit, longus enim nobis videtur ignis eius, quem citò ſpacium ſurſum tranſcurrit, & oculis noſtris vniuerſum per quod deiectus eſt occurrit. At ille non eſt extenti corporis per oẽm viam qua venit. Neque enim tam longa, & extenta in impetum valent. Quo ergo proſiliunt attritu aeris ignis incenſus vento præceps impellitur, non tñ ſemper vento vel attritu fit, ſed nonnunquã, & aliqua aeris opportunitate naſcitur. Multa. n. in ſublimi ſunt calida, & ſicca, terrena inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens, defluit, ideoque velociter rapitur. De his autẽ nemo dubitat, quin habeant flãmã quã oſtendunt, certaq; eſt illis ſubſtantia. Non ſicut arcus, & coronæ imago fallax, & vana. In magna tempeſtate ſolent apparere quaſi ſtellæ velo inſidentes. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorũ caſtris viſa ſunt pila ardere ignibus. ſ. in illa dilapſis, q ſæpe fulminũ more ſolẽt ferire arbuſta, ſed ſi minore vi veniũt defluunt, & inſidunt, nec feriũt, nec vulnerãt, alii aũt inter nubes eliduntur, alii ſereno, ſi aer ad exprimendos ignes aptus fuerit. Nã ſereno quoq; cœlo tonat aliqñ, eadẽ cauſa qua nubilo aere inter ſe colliſo. Qui ſi ẽs lucidior eſt atq; ſiccior, ire tñ, & facere corpora quædã ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum.

De iride, & eius coloribus. Cap. LXXIIII.

EX imagine mundi. Arcus in aere quadricolor ex ſole, & nubibus formatur, dum radius ſolis cauæ nubi immiſſus repulſa acie in ſolem refringitur ac de cœlo igneum, de aqua purpureum, de aere iacinctinum, de terra colorem gramineum trahit. Iſidorus li. 13. Arcus cœleſtis dr̃ a ſimilitudine curuati arcus, dr̃ autem propriè Iris quaſi aeris, eo ꝙ per aera ad terram deſcẽdat, hic a ſole reſplendet, dum cauæ nubes ex aduerſo radium ſolis accipiunt, & arcus ſpeciem fingunt. Cui varios colores iſta dat res. Quod aqua tenuis, aer lucidus eſt, nubes caligantes. Iſta irradiata varios creant colores. Philoſophus in Metheororũ lib. 3. Cauſa eſſe arcus eſt a radio ſolis redeunte ad vaporem contrarium nubibus: ſicut radius refulgens in aqua, relucet in pariete rediens ad ipſum. Habet tres colores ordinatos, vel quatuor ad plurimũ. Quartum autem inter alios duobus debilior eſt, nec poſſunt pictores facere ſimiles, præcipueque colorem compoſitum inter intrinſecum, & extrinſecum. Color autem iridis ex hoc eſt quòd cœlum quando pluit reſoluitur ſuperfluitas coartata in nubibus, & fit ex eo rotatio parua antequam ibi fiat pluuia magna. Cum ergo relucet ſol oppoſitus illi rotationi, & nubibus, & reſplendet Imago illius in vtriſq; tanquam in ſpeculo, ſicq; recipiunt colores in eis reſplendentes ex ſole, & fit arcus in cœlo varius. Plinius lib. 2. Manifeſtum eſt radium ſolis immiſſum cauæ nubi, repulſa acie in ſolem refringi, colorumque varietates mixtura nubium, ignium, aeriſque fieri in arcu, certè ipſæ ſole aduerſo non fiunt. Albumaſar. Iris nomen naturæ indidit obſcuritas, iris enim apud græcos idem eſt, quod arcus dæmonis. Dæmon autem idem ſonat, quod Angelus, dicitur autem iris idem, quod arcus Angelicæ conſiderationis, tanquam ad eius notitiã humanus non aſcendat intellectus. Ex lib. de naturis rerum, Iris eſt limbus nubis concauæ, quæ eſt quaſi ſpeculum ſolis: ſicut enim

certa

terra ſpherica eſt, ita & vapor eius ſphericus. Si ergo nubes concaua generetur oppoſita ſoli, limbus eius diuerſi coloris erit, ꝑ adiunctionem multi nigri, fit ergo arcus cæleſtis ex nubibus, & radijs ſolis. Calore namq; ſolis humores aqueos attrahante de terra, & mari, concreſcunt in nubes, eiſque ſuperius aſcendentibus intercurrunt radij ſolis, quibus mediis illuſtrantibus nubes fit arcus cæleſtis ex coloribus diuerſis, ceruleo ſ. qui ex aqua contrahitur, & rubeo qui ex radijs ſolis igneis generatur. Cæteri vero colores ſicut viridis ac purpureus ſm ꝙ magis, & minus ad illos duos principales accedunt ſimilitudinem trahunt.

Qualiter exprimitur in eo ſolis imago. Cap. LXXV.

PHiloſophus. Iris eſt ſpeculum ſolis. Nam quia terra ſpherica eſt, vapor aſcendens ex ea ſphericus eſt. Qui ſi eleuetur ſpiritu mediocri, i. non habente magis ex vna parte, quã ex alia, tunc ex coagulatione vaporis illius in ſurſum oppoſita ſoli cõtingit apparere arcualẽ. Nihil enim aliud eſt iridem apparere, niſi nubem concauam, & arcualem ſurſum apparere per reflexionem ſolis illi oppoſiti. Et ꝙ in medio iridis apparet viror; hoc eſt, ꝙ magis apparet ſplendor in ventre nubis concauæ, quàm in extremitate. Quòd autem apparet albedo ſupra, hoc eſt ex ſubtilitate nubis aquoſæ, in qua albedo apparet, ſicut videre cõtingit in vrina, quæ apparet radioſa, & alba, quando ſubtilis eſt, & humida. Sic quidem, & aſpicit aliquis ad nubem, & ſub ſole videt eam albam abſque alio colore. Qui ſi aſpiciat eã in aqua, videt colorem arcui ſimilem: quod ideo fit, quia viſus non penetrat in comprehenſione veritatis colores eius propter debilitatem ſuam ad hoc dum appropinquat ſoli. Cum autem aſpicit ad eam in aqua, penetrat ipſam viſus in comprehenſione coloris, & eius veritatis. Seneca ubi ſupra. Arcus nihil aliud eſt, quàm imago ſolis roſcida cana nube concepta. In nocte autem non fit, niſi admodum raro, quia luna non habet tm virium vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat qualem ſuſcipiunt ſole ſuperſtite. Sic enim formam diſcoloris arcus efficiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores, & quædam craſſiores, quàm vt ſolem tranſmittant. Quædam imbecilliores, quã ut excludant, hæc inæqualitas alternatim lucem vmbramq; permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem: videmus. n. ſi aliquo loco fiſtula rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi, quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum, faciem arcus repræſentat, huius rei cauſa eſt in humore. Non enim fit arcus niſi in nubilo. Sed quæritur quemadmodum fiat. Quidam dicunt eſſe ſtillicidia quædam, quæ ſolem tranſmittant. Quædam verò magis coacta, quàm vt tranſluceant ab illis fulgor redditur, ab his vmbra. Et ſic vtriuſque intercurſu efficitur arcus, in quo pars fulger, quæ ſolem recipit, pars obſcura eſt, quæ excludit, & ex ſe vmbram proximis facit. Sed hoc ita eſſe negant quidam: potèrunt inquiunt hæc videri, ſi arcus haberet duos tantum colores. Si ex lumine, & vmbra conſtaret. Nunc autem videmus in eo aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in modum picturæ ſubtilibus lineis ducta. Et an diſſimiles colores ſint ſcire non poteris, niſi cum primis extrema contuleris. Nam mira arte naturæ, qđ a ſimillimo cœpit, in diſſimillimo deſinit.

Quod ibi multæ imagines in vnam turbidam confluunt. Cap. LXXVI.

QVidam verò ſic æſtimant, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis dicunt eſſe ſpecula, & a ſingulis imaginem ſolis reddi, deinde multas imagines deuexas, & in præceps tranſeuntes cõfundi. Itaque, & arcum multarum iactâ ſolis imaginum confuſiones. Hæc contra intuenti perturbatæ apparent, nec diſpiciuntur interualla quibus ſingulæ diſtant, ſpacio prohibente diſcerni, vnde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. hoc idẽ Philoſophus indicat. Ab omni inquit leuitate radios ſuos acies replicat. Nihil autem eſt aere, & aqua leuius. Ergo etiam ab aere ſpiſſo viſus noſter in nos redit, ubi verò acies hebes, & infirma eſt quolibet aeris ictu deficiet: unde quidã ſibi ipſis videntur occurrere, tanquam imaginem ſuam cernentes ubique, quia infirma vis oculorum non poteſt perrumpere ne ſibi quidem proximũ aerem, ſed reſiſtit. Itaq; quod in alijs denſus aer in his omnibus efficit. Itaq; quia nubes aquoſa craſſior eſt, viſu nro penetrari nõ poteſt: ergo cum multa ſint ibi ſtillicidia, totidem ſunt ſpecula. Sed quia parua ſunt, colorem ſolis abſq; figura exprimũt. Deinde cum in ſtillicidijs innumerabilibus, & ſine interualla cadentibus, idem color reddatur, facit eſſe non multarum imaginum, & intermiſſarum, ſed vnius longæ, & continuæ. Nec vnquam niſi aduerſæ ſoli, & in contrarium motæ. Nam illo deſcendente eſt altior, alto depreſſior: varietas aũt fit, quia pars coloris a ſole eſt ſparſa in nube illa, humor verò ceruleas lineas, modo virides, modo purpureas, & luteas, aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus remiſſo: & intento hinc autem apparet duas eſſe cauſas arcus, ſolem, & nubem, quia nec ſereno fit unquam neque nubila, ita vt ſol lateat. Ex his ergo utique eſt quorum ſine altero non eſt. Itaque color igneus eſt a ſole, ceruleus a nube, cæteri vtriuſque maximè.

De vitio ſpeculi. Cap. LXXVII.

NEc dubium cuique relinquitur, ꝙ arcus eſt imago ſolis malè expreſſa, ob vitium figuramq; ſpeculi. cuius rei probatio eſt, ꝙ arcus celerrime naſcitur, nihil autem tam cito redditur, quã a ſpeculo imago. Non enim facit quicquam, ſed oſtẽdit. Itaque arcus non eſt niſi percuſſio ſolis ad formam excuti arcus in oppoſita nube aquoſa. Archemidorus autem dicit qualis eſſe nubes debeat, quæ talem imaginem ſoli reddit. Si ſpeculum inquit concauum feceris, quod ſit ſectæ pilę pars, ubi extra medium conſtiteris, quicunque iuxta te ſteterint inuerſi tibi videbuntur, & priores a te, quàm a ſpeculo. Idem inquit euenit cum rotundam, & cauam nubem intuemur a latere, vt ſolis imago a nube diſcedat, prior qua nobis ſit, & in nos magis conuerſa. De ſpeculis quidem duæ ſunt opiniones. Alij namque in illis ſimulacra cerni putant, id eſt corporum noſtrorum figuras, & ab ipſis corporibus noſtris emiſſas, & ſeparatas. Alij non imagines in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora retorta oculorum acie, & in ſe iterum reflexa. Sed nunc ad rem non pertinet quomodo videamus quęcũq; videmus, verũ quõ in arcu ſolis imago eſſe valet. In quo neq; figura neq; color neq; ſolis magnitudo apparet. Primũ quidem ſciendum, acie noſtra nihil eſſe fallacius etiam in his, q̃ ad manum cernit. Nam remus aqua tenui tegitur, & fracti ſpeciem reddit: poma per vitrum aſpicientibus multo maiora ſunt. Sol quoque quem toto terrarum orbe ratio maiorem probat, acies noſtra ſic contraxit, vt etiam ſapientes viri pedalem eum eſſe contenderunt. Et quem velociſſimum omnium ſcimus, nemo nẽm moueri videt. Nec ire crederemus niſi appareret. Mundum etiam præcipiti velocitate labentem, nemo nẽm procedere ſentit. Quid ergo miraris ſi oculi nři imbrium ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpacio intuentibus minutarum imaginũ diſcrimen interit? Illud etiam adijciam, omnia per aquam videntibus lõgè eſſe maiora. Sic litteræ quamuis minutæ, & obſcuræ, ꝑ vitream pilam aqua plenã, maiores clarioreſq; videnť. Sic ꝑ nubes ſidera aſpicienti ampliora videnť. Q̃m acies nřa in humido labiť. Nec apprehendere, qđ vult, fideliter pt. Qđ manifeſtũ fiet ſi aqua poculũ cõpleueris, & anulũ intus conieceris. Nã anulus in fundo iacet, facies eius in ſumma aqua redditur. Quod ergo mirum maiorẽ reddi ſolis imaginem, quæ in nube humida vĩ, nec verò ad oĩa obiecta, per ſimile tendeat ſpecula. Sunt. n. q̃ etiã extimeſcas videre, quæ tanta deformitate corruptam faciem videntium reddant, ſeruata in peius ſimilitudine. Sunt econtra, q̃ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint, minuta cum in tantũ lacerta creſcant, ac ſi totius corporis habitus augeatur. Sunt quæ dexteras facies oſtẽdunt, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ diſtorqueãt & vertant. Quid ergo mirum huiuſmodi ſpeculum in nube fieri, quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur?

Diuerſorum ſententiæ de irride. Cap. LXXVIII.

GVilhelmus de conchis. Itaq; de iride diuerſi Philoſophi diuerſa ſenſerunt. Aliqui namq; dixerunt ſubſtantiam diuerſorum colorum. Alij verò non eſſe ſubſtantiam, ſed imaginem ſolis, ibiq; videri colores eſſe, cum ibi non ſint: utramq; opinionem exponam ſi ſumatur prius, quod ad vtramq; valet. Aer q̃n ſubtilis, & clarus eſt, nullam formam nobis oſtendit præ nimia ſubtilitate ſui, neq; q̃n eſt nimis obſcurus: qui ergo irim tenent eſſe ſubſtantiam, ſic dicunt, in pluuia infinita ſunt ſtillicidia. Eorum quædam ſunt obſcura. Quædam lucida. Quæ vero ſunt lucida ſplendent ex ſole ſibi oppoſito, quæ quamuis a ſe differant, videntur nobis continua. Ex his quoddam corpus in ſpẽ arcus nobis apparet, quod ex ſplendidis ſtillicidijs ſplẽdet, ex obſcuris nigreſcit, ex commixtione iſtorum medium accipit colorem. Etiã vbi ſplendet iuxta intenſionem, & remiſſionem diuerſos accipit colores. Qui verò dicunt irim non eſſe ſubſtantiã, dicunt illam imaginem eſſe ſolis. Sed quia imago omnis ſimilis eſt illi cuius eſt imago, ſol aũt, quia rotundus eſt, in eo rotunda apparet figura. Et quẽadmodũ iris non eſt ſubſtantia, ſed imago ſubſtantiæ, ſic nec ſunt in ea colores, ſed coloris imagines. Sed in aliã ſpiſſitudinem nubis in qua ſolis imago nobis apparet, diuerſorũ colorũ apparent imagines: fuerũt qui dicerent, irim non aliud eſſe q̃ nubẽ, nec nimis obſcurã, nec nimis lucidã, habẽtẽ & quatuor principales colores. Ab igne rubeũ, ab aere purpureum, ab aqua glaucum, a terra ꝑ herbas, & arbores viridem. Sed ſi arcus non eſt aliud, quàm ſolis imago in nube apparens, ſol vero eſt rotũdus, vnde eſt, ꝙ nunquam integrum orbem in hac imagine videmus? Reſpondeo, ſol longè eſt nubibus altior, ſuperiorem partẽ nubis tangens, in illa imaginem ſuam imprimit, vnde quanto ſol eſt ortui vel occaſui ꝓpinquior, tanto arcus apparet maior.

Quibus

Quibus temporibus apparent, & quibus non. Cap. LXXIX.

ARiſtoteles in li. Metheororum. 3. Arcus vi͂ qñ aer mūdus eſt, & viſor ſimiliter. Non vi͂ autem, aut ꝑ turbulentiam aeris, aut ꝑ debilitatem coloris, aut paucitatem amplexionis corporis in aere. Tenſio ſiquidem, & ſplendor non videntur in aere, & aqua niſi qñ ſunt quieti, vi͂ quidem iris per diem ex radio ſolis, & per noctem ex radio lunæ. Nec vi͂ niſi in plenilunio cum ortu lunæ, & occaſu. Non videtur autem in noctæ, in 50. annis niſi bis. Seneca vbi ſupra. Philoſophus ait poſt æquinoctiū autumnale qualibet hora diei arcum fieri. Eſtate vero non fieri niſi aut incipiente, aut inclinato iam die. Cuius rei cã manifeſta eſt. Primum quidem, quia media parte die ſol caldiſſimus nubes efficit, nec poteſt imaginem ſuam ab his recipere, quas ſcindit ac matutino tempore vel vergens in occaſum minus virium habet. Ideoque nubibus ſuſtineri ac repercuti poteſt. Deinde verò quia eum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his nubibus in quibus facit cum breuiores ſunt dies quibus ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, habet aliquas nubes quas ex aduerſo ferire poſſit. At tēporibus æſtatis ſuper verticem noſtrum fertur. Ideoque medio die excellentiſſimus rectiore linea terras aſpicit, vt nullus ex obliquo nubibus occurrere poſſit. Plin⁹ vbi ſupra. Certè arcus niſi ſole aduerſo non fiunt, nec vnquam niſi dimidij circuli forma, nec noctu quamuis Philoſophus hoc ꝑbat aliquādo uiſum, quod tamen fatetur idem non niſi. 30. Luna fieri poſſe. Fiunt autem hi maxime ab æquinoctio autumnali, die decreſcente. Quo rurſus creſcente ab æquinoctio verno non exiſtunt, nec circa ſolſtitium longiſſimis diebus, bruma verò, id eſt breuiſſimis diebus frequenter. Eſtate per meridiem non cernuntur, poſt autumni æquinoctium quacunque hora. Nec vnquàm plures ſimul, quam duo.

De Significationibus iridis. Cap. LXXX.

SEneca vbi ſupra. Arcus autem a meridie ortus magnarum vim aquarum vehit, quæ a valentiſſimo ſole vinci nō poſſunt. Si circa occaſum refulſerit, rorabit, & leuiter pluet. Si ab ortu uel circa ſurrexarit, ſerenum promittit. Helinandus in Chronica ſua li. 4. Quod licèt naturaliter fiat, pro ſigno fœderis tamē inter Deum: & homines poſt diluuium poſitum eſt vnde apparet, ꝙ ante diluuium, nec pluuia fuerat, nec nubes aquoſa. Ex libro de naturis rerum. Qm̄ autem Deus olim mundo diluuium induxit non tm̄ ex aquis, quæ ſub firmamento erant, quia nec Cataclyſmum facere ſufficiſſent. Sed etiam maxime ex his, q̄ ſunt ſupra firmamentum. Vnde ſcriptum eſt. Et cataractæ cœli apertæ ſunt: hinc factum eſt vt arcū poſtmodum in nubibus poneret, ne vltra diluuium ſuper terram induceret. Ac ſi diceret aquæ ſupercœleſtes induxerunt mundo diluuium, ſed nunc arcū meū ponā in nubibus, qui fit ex aquis terræ humoribus vt & ſi pluuiarum aquæ in aere pendeant, hoc ſigno apparente homines non timeant, qm̄ aquæ quas in nubibus vident, de terra ſunt, nec tm̄ cumulum facere poterunt, vt mundo diluuium inducāt: hæc eſt ratio naturalis cur Deus poſuit arcum in nubibus ob ſignum fœderis. Philoſophus. Nunquam poſſunt eſſe plures niſi duæ irides, una per oppoſitum Solis alia Lunæ, ſicut videre contingit in æſtate horis veſpertinis. Sole ergo exiſtente in occidente, apparet iris in Oriente. Et tunc luna exiſtente in Auſtro, altera iris apparet in aquilone. Et iris huiuſmodi ſignificat incendiū propè venturum. Eſt enim ex ſpiritu calido ebulliente per poros humidi terreſtris Eſt autem incendium futurum per ſpiritum calidum, & excedentem in calore æqualitatem, & quantitatē ſicut accidit in diluuio, quod præceſſit calor multiplicatus in fundo maris, & in fiſſura terræ, nō potens liberè exire vel exhalare per terram, ſicut modo patet, ꝙ ibi multiplicabatur, & coagulabat, quæ tandem ad tantam peruenniens virtutem, vt haberet poteſtatem exhalādi ex abyſſo. i. ex profundo maris, & terræ, exhalauit ſecum deferens multum humidū in ſurſum, ꝑ quod factæ ſunt pluuiæ. 40. dies. Comeſtor. Arcus ſignum eſt duorum iudicioꝝ, præteriti per aquam, ne timeatur: Et futuri per ignem, ut expectetur. Inde eſt, quòd duos habet colores, ceruleum, qui aqueus eſt, & eſt exterior, quia præteriit. Et rubeum, qui igneus eſt, & eſt interior, quia futurus eſt. Et tradunt ſancti, quòd quadraginta annis ante iudicium non videbitur arcus. Et hoc oſtendet naturaliter deſiccationem aeris iam inceptam.

De Coronis in aere expreſſis. Cap. LXXXI.

SEneca vbi ſupra, Memoriæ proditum eſt, die quo Auguſtus a Polonia reuerſus vrbem intrauit, circa ſolem uiſum coloris varij circulum, qualis in arcu eſſe ſolet: hunc græci halo vocant, nos coronam. Et quomodo fieri dicatur exponam. Cum in piſcinam lapis mittitur, videmus in multos orbes aquam diſcedere, fieriq; primum anguſtiſſimum orbē, deinde latiorē, poſtmodum verò alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem aquarum motarum reſoluatur. Tale quiddam fieri cogitemus etiam in aere. Cum. n. ſpiſſior factus eſt, plagam ſentire poteſt, lux itaque ſolis aut lunæ vel cuiuſcunque ſideris incurrēs illum in circulos cogit recedere. Nam humor, & aer, & omne, quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius, quod impellit. Quia ergo lumen rotundum eſt. Et aer in hūc modum lumine percuſſus exibit. Nō autem exiſtimemus coronas has in vicinia ſiderum fieri, longè enim ab his, & propè terram fit talis effigies. Qm̄ tm̄ viſus noſter imbecillitate ſolita deceptus, circa ipſum ſidus poſitum putat. Illic namque nihil tale fieri poteſt, ubi tenuis eſt æther, quia formæ craſſis denſiſque corporibus imprimi ſolent. In ſubtilibus autem non habēt ubi conſiſtant aut hæreant. Superiora ergo coronas non habent, ſiquidem ventos quidem, his etiam adijce nunquam coronam colligi, niſi ſtabili, & pigro vento. Nam & lapillus in piſcinis aut lacū, & in ligatam aquā miſſus circulos facit innumerabiles. At hoc idem in flumine non faciet, quia figuram omnem aqua fugiens diſturbat. Idem ergo in aere euenit, vt ille, qui manet figurari poſſit. At ille qui rapitur, & currit, non dat ſui poteſtatē, & omnem ictum, venientemque formam ex eo turbat, hæ verò coronæ cum æqualiter delapſæ ſunt, & in ſemet euanuerunt, ſignificatur aeris tranquillitas. Cum ad vnam partem ruptæ ceſſerint illinc ventus eſt, vnde & nautici inde ventum expectant, qū contextus coronæ perit. Si a ſeptentrione diſcedit, aquilo erit. Si ab occidente fauonius. Si verò pluribus locis ruptæ ſint, tempeſtas fit. Et noctibus quidem præcipuè circa lunam, & cæteras ſtellas hæ coronæ notantur, interdiu verò raro, quia ſolis fortius lumē eſt. Et aer etiam agitatus ab illo calefactuſque ſubtilior, & ſolutior eſt, lunæ autem inertior vis eſt Ideoque facilius circumpoſito aere ſuſtinetur. Cætera quoque ſydera infirma ſunt, nec aera perrumpere vi ſua poſſunt, illorum itaque imago ſuſcipitur, & in materia ſolidiore minuſque cedente ſeruatur. Debet enim aer eſſe non tam ſpiſſus, vt lumen ad ſe immiſſum excludat atque ſummoueat. Nec tam tenuis ac ſolutus, ut nullam venientibus radijs moram præbeat. Et hoc noctibus temperationibus cōtingit. Cū ſydera circumiectū aera, a luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioremque quā eſſe ſolet interdū inficiūt.

De Virgis. Cap. LXXXII.

NVnc de virgis dicendum eſt, quas non minus pictas variaſque quàm pluuialis aquæ ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum eſt immorandum, quia nihil aliud ſunt, quàm arcus imperfecti. Nam facies quidem illis picta eſt. Sed nihil curuati habens, in rectū iacens, fiunt aūt iuxta ſolē ferè in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaq. idē eſt in illis, qui in arcu color, ſed figura mutatur Quia nubium quoq; figura in quibus extenduntur alia eſt. Similis quoq; varietas in coronis eſt. Sed in hoc differunt, quia coronæ ubique fiunt ubi ſydus eſt, arcus aūt non niſi circa ſolem, virgæ verò non niſi circa viciniam ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris arcus erit, ſi direxeris virga. In omnibus color multiplex eſt, ex ceruleo fuluoque varius virgæ ſoli tantū adiacent. Arcus aūt ſolares ac lunares ſunt Coronæ verò oīum ſyderū. Aliud quoq; virgarum genus apparet, cuius radij per anguſta foramina nubium tenues, & intenti, diſtantēſq; inter ſe dirigūtur, & ipſi ſigna imbriū ſunt. Non autem placet in arcu vel corona nobis certi aliquid corporis ſubeſſe. Sed illam iudicamus populis eſſe fallaciā alienum corpus mentientem. Non eſt. n. in ſpeculo quod oſtenditur, alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur. Nec innumerabiles materiæ mō introirent, & mō eriperentur. Ergo ſimulachra ſunt, & inanis verorum corporum imitatio. Quæ ipſa a quibuſdam, ita oppoſitis vt hic poſſunt, detorquentur in prauum. Sunt enim vt dixi ſpecula, quæ faciem perſpicientium obliquant. Sunt quæ nimium augeant, ita ut humanum habitum modumque corporum noſtrorum excedant.

De imagine ſolis. Cap. LXXXIII.

IMagines ſolis hiſtoriaci ſoles vocant, & binos ternoſq; memoriæ tradunt: hos græci Parhelion vocant, quia in propinquo ferè a ſole naſcuntur, vel quia ad aliquam ſolis ſimilitudinem accedunt. Cæterū nihil habent ardoris hebetes, & languidi, hos ita quidam diffiniunt: Parhelia eſt nubes rotunda, & ſplēdida, ſimiliſq; ſoli. Nam & in eclipſis hora pelues ponimus quas oleo uel pice implemus, ad notandum qualiter luna ſe opponat, quia pinguis humor dum minus facile turbatur, quas imagines recipit ſeruat. Sicut ergo vtriuſque imaginem in terris aſpici contingit, ſic fit & in aere, cum ſic coactus, & limpidus cōſtiterit ut faciem ſolis acceperit. Quam & aliæ quoque nubes ſuſcipiunt, ſed tranſmittunt. Si non mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim illam ſpargunt, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt: ſicut & apud nos imaginem maculoſa

non

non reddunt. Solent autem eadem tōne & bona parhelia fieri. Nihil enim impedit, quin tot ſint, quot nubes ad exhibendam ſolis effigiem aptæ fuerint. Quidam tñ ſentiunt quotiens duo talia ſimulachra exiſtunt, alteram imaginem eſſe ſolis, alterā ipſius imaginis, ſicut in ſpeculis ſibi inuicem depoſitis accidit: quia ſpeculum quicquid videt reddit. Nubes aūt quæ hæc præſtant, denſæ, leues, ſplendidæ, planæ, materiæq; ſolidæ eſſe dnt, ob hoc oīa huius ſimulachra candida ſunt, & lunaribus circulis ſimilia: quia ex repercuſſo obliquè accepto Sole reſplendent. Nam ſi nubes infra Solem fuerit, & propior, ab eo diſſipatur. Longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficiet. Nam & apud nos quoque ſpecula cum procul a nobis abducta ſunt, faciem non reddūt: quoniam acies noſtra vſque ad nos recurſum nō habet. Pluuiarum & hi ſoles indicia ſunt. Si a parte auſtri conſtiterit, vnde maxime nubes ingraueſcunt. Cum autem vtrinque Solem tales effigies cinxerit, tempeſtas, ſi Arato credimus, ſurget.

De rore, & eius effectibus. Cap. LXXXIIII.

EX imagine mundi. Ros etiam de aere venit, qñ aquis grauatur frigore noctis, & ſplendore lunæ diſtillat. Sed qñ vehementius eſt frigus noctis, ros in pluuiam lapſus gelu cādidior inalbeſcit. Iſid. li. 13. Rorem quidam dictum putant: quia rarus eſt, & non ſpiſſus, vt pluuia. Philoſophus vbi ſup. li. 2. Ros eſt parua res .i. humor ſubtilis ab aere leniū deſcendens in terram, frigore paruo .i. temperato, fit autem ob duas cauſas, quarum vna eſt frigus aeris inferioris, & calor loci. Altera vero calor aeris .ſ. ſuperioris, & frigus loci. Nec fit in ſupremis montibus, propter nimiam frigiditatem, quæ illic eſt, fit autem quando flat auſter, & non quando flat ſeptentrio, excepto loco, qui Chorintus dicitur, vbi eſt locus valde calidus. In eo enim contrarium accedit: quia ros ibi fit cum flatu ſeptentrionis, non cum auſtro, eo q auſter ibi ſerenat, dum vaporem ſeparat. Septentrio vero congregat: quia frigus eius contrarium eſt caliditati auſtri. Vapor eſt humiditas ſubulata, & attenuata, cumque vapor aſcendit a terra, & eſt res parua: non peruenit ad altum propter paruitatem ſuæ caliditatis: ſed reſoluitur, & ros efficitur, vapor ſiquidem roridus nobis eſt propinquior æſtu, ſiue vapore ſicco. Et fiunt ex eo quandoq; nubes, vel nebulę. Cum enim ſol appropinquat vapori, vapor eleuatur aſcendens ſurſum, & cum elongatur ab eo deſcēdit deorſum ab eo. Cum igitur, quod ab eo deſcendit eſt res parua, & tardatur in deſcenſione ſua, nominatur ros. Fit autem ros in hieme in locis calidis ex reſolutione vaporis: quia non occurrit ei frigus congelans ipſum, vt autem dictum eſt ſuperius, pluuia nihil aliud eſt, q̄ ros multus. Non enim fit pluuia niſi ex vapore multo infrigidato. Nec diuerſificātur niſi multitudine tantum & paucitate ros, & pluuia: ſicut nix, & pruina. Ex libro de naturis rerum. Roris quoque proprium eſt ſubtiliter, & quaſi inſenſibiliter ſuper terrā deſcendere: qui ſupra q̄ credi poteſt, terram infundit. & ipſo imbre efficacior eſt in frugibus fęcundandis. Mundificat autem oīa quæ infundit, vnde viſibiliter gramina virent poſt rorem. Ros gelidus eſt, & multū infrigidat, vnde æſtate calida niſi ſuperueniret ros noctè frugibus, ardore Solis irent in deterius. Sicut autem ros fęcundat ea q̄ tangit infundens, ita ros in pruinam verſus botros maxime maturos, & fructus areſcere facit: humorum virtutē exhauriens, & hoc maxime in autumno. In vere autem cum inſit rebus tēperies, obrepit qñq; ros pruinoſus in aere, & per noctis quieta ſilentia decidens depaſcit adurendo fruges, & gramina, fitq; tam dura peſtis præcipuè vinearum, vt igne conſumptæ videantur, vt nec ipſa quercus duriſſima foliorum aduſtione ſit immunis. Nonnulla tñ arborum, & herbarum hanc peſtē non ſentiunt, eo q humor inſit illis rigidior, vt poſſint reſiſtere vaſtatiōi. Actor. Ros inuiſibiliter deſcendit, terram refrigerat, & fęcundat, ſuauis eſt, & lucidus. Modico calore ſiccatur. Ros quidem in terram cadens facit fęcunditatem. In fauum autem ab apicula deportatus mutatur in mellis dulcedinem. In Concham vero marinam deſcendens, vertitur in Margaritā. Rorē aūt impediunt tria. ſ. ardor, & frigus, & ventus, ſiue ſiccitas. In quaſdam etiam herbas, vel lapides cadens operatur mannę ſuauitatem, quod videlicet manna temperatiſſimæ cōplexionis eſſe reperitur. Et illius generis eſſe dr̄ de quo in Exodo legitur, q cum operuiſſet ros ſuperficiem terræ, apparuit minutum, & quaſi pilo tūſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terrā.

De Manna, quod generatur ex rore. Cap. LXXXV.

AVicenna in 2. Cano. Manna eſt ros cadens ſuper lapidem aut arborem, & fit dulcis, & coagulatur, ſicut mel, & exiccatur ſicut gummi, virtutem autem aſſumit de natura eius ſuper quod cadit. Et adiungit illam ad id ad quod lenitas, & dulcedo ſua exigit. Idem. Zucharum Alhuſar, eſt manna cadens ſuper Alhuſar, & eſt ſicut fruſtum ſalis. In ipſa quidem eſt cum reſolutione, & abſterſione ponticitas, & amaritudo, viſum acuit, pulmoni cōfert, & renibus, ac veſicæ. Confert etiam hydropici cum lacte Camellæ nouiter fętæ. Nec facit ſitim, ſicut reliquæ ſpecies Zuchari: quia eius dulcedo parua eſt. Et eſt bonum ſtomacho, & epati. Conſtantinus in li. graduum. Manna inter calidum & frigidum eſt temperatum, laxat ventrem, febres extinguit, pectora humida facit, colericis, & calidis non conuenit. Platearius in lib. de Simplici medicina. Manna calidum eſt, & humidum temperatè. Eſt autem ros qui ſuper herbas quaſdam diuretticas cadit, in quadam parte Grecię, & Indiæ, & induſcatur circa herbam. Colligitur autem poſteà ſicut mel. Sed qm̄ in parua q̄titate reperitur, ſophiſticatur ex ſucco liquiriciæ, & melle, dinnoſcitur tñ, quia purum Manna ſubalbidum eſt. Et hēt interius quaſdam concauitates velut fauus mellis. Eſt autem magnæ efficaciæ qñ purum eſt: quia & pure dulce, nihilq; eo dulcius. Sophiſticatum vero eſt dulce cum quodā acumine, ſi ex fauo ſophiſticatum fuerit, vel cum quadam abominatione, ſi ex ſucco liquiriciæ, hēt aūt virtutem depurandi, & mundificandi ſanguinem, vnde valet in acutis febribus etiam ex colera. Impurum autem ex mellis admixtione plus obeſt, q̄ prodeſt. Ex lib. de naturis rerum. Manna eſt humor aeris in Oriente, & partibus Græciæ, vel cum rore aut roris vice deſcendens nocturnis horis ſuper herbas. Ibiq; induſcatur, & poſtea colligitur: Sed qm̄ in modica quātitate reperitur, multum ſophiſticatur, purum aūt, & non mixtum aromaticum eſt valde, & precioſum, ſubalbidum, & vltra modum iucundi ſaporis. Fortaſſis aūt hoc Māna eſt, de quo vixerunt Hebræi 40. annis in Deſerto, quod ibidem concreatum eſt in diuino miraculo, in melius mutata ſpecie, vel ſapore. De quo Aug. ad Ianua. ita loquitur. Faciat inquit vnuſquiſq; ſm, quod vult. Et ſm, quod per fidem ſuam ac deuotionem nouerit eſſe faciendum: hoc eſt. n. quod in lib. Sapientiæ dicitur. Manna ſm deſideria ſingulorum ſapiebat in ore oīum. Hunc tñ locū retractauit idem Aug. dicens, hoc intelligendum non eſſe de illo Manna, quod vtique quaſi ſemen Coriandri erat, guſtuſque eius quaſi ſimile cum melle. Sed de noſtro cęleſti pane, & ſpirituali Manna, quod tanto iucundius eſt, quanto ſumitur deuotius. Cur autem etiam apud nos in partibus Europæ non deſcendat Ladanum, & Manna, ſicut in Oriente eadem eſt ratio, quæ de melle.

De Melle. Cap. LXXXVI.

DIaſcorides. Mel eſt ſuccus roris cęleſtis, quem Apes colligūt. Et hēt in ſe quaſi compoſitionem quandam, qm̄ ex multarum herbarum flore, & ſucco colligitur. Ideoq; oībus valitudinibus proficiens, oībus antidotis miſcetur. Adiunctio autem ſale vulnerum ſordes diſſipat. Et intrinſecus illinitum fauces ſanat, deducendo humorem, & aperit. Mellis genera duo ſunt. Vnum. ſ. quod apes oblongę colligunt. Aliud. ſ. q apes variæ ferociores, & ſanguiniſæ reponunt. Et hoc eſt ſm genus quod atticum dicitur: melius habetur, ad oculorum claritatem faciens, vtrumq; tñ maximam hēt vim. Calefacit, & deſiccat abundanter, ſinus vulnerū glutinat, coctum vero minus eſt acre. Mel Atticum, quod & lunaticum dr̄. & illud quod Hibbleum appellatur bonum eſt, & dulce, odoratiuum, & ruffum: non valde liquidum, & forte, virtus eſt ei ſtiptica, & anaſtomacha, humores deducit, vulneribus ſordidis prodeſt 14. diebus perunctum caliginem oculorum detergit. Gargariſmo adhibitum vulnera faucium, & ſynantes curat, vrinam prouocat, ventrē mollit, tuſſientibus prodeſt, morſibus venenatis occurrit. Morſib. & rabidi canis adhibitum curat patientē, acidum comeſtum inflationes pſtat. verum æſtatis melius eſt, hiemis vero minus vtile, & ſpiſſum. Mel Sardinicum amarum eſt, qm̄ Apes ipſę paſcuntur Abſinthio, vtile aūt eſt ad vulnera, & liuores vultus. In lera, & Ponto, vbi boni flores oriunt̄ mel bonū naſcit̄. Qd cū quis comederit, freneticus fit ſed ſudorib. vincit̄. Mel ſolū faſtidiū tollit, nauſeā prohibet, pulmoni, & oīb. interiorib. medet̄. Mel eſt ſubſtantia humoris in aere, q̄ de florū, & fructuū collecta ſuauitate, multa ſpacia tranſiēs aeris, ſup ipſā Nubiū regionē ſolis virtute aſcēdit, & inde occulto & ſubtiliſſimo mō rori pmixtus, iterū ī herbis ac frugib⁹ ac florib⁹ reſidet, tēperatq; ſaporē ī rebus. Eſt tñ duplex mel. Naturale videlicet illud qđ ī aere virtute naturæ cōcreſcit. Et artificiale, qđ apū labore vel arte magiſtra eadē tñ & natura cōponit̄. Apud nos. ſ. qñq; ī Europe circa ſolſtitiū ęſtiuale mella de ſuperiorib⁹ deſcēdūt. Sed hoc raro & ī modica quātitate & tūc īminet peſtis magna caprarū ouiūq; qa cū herbas irroratas melle comederint, moriunt̄, vn̄ paſtores periti tps obſeruāt cū mella decidūt, & greges ad paſtus exire nō ſinūt, quoadúſq; radijs ſolis humor mellis ex herbis ī aerē trāſferat̄. Apud nos igit̄ ſicut dictū eſt, mella deſcēdūt, ſed raro & modicè. In Oriēte vero ferę oī mēſe p noctes cōtinue, humor nāq; melleus, q de florib⁹ ac fructibus, & frugib⁹ in fumo p ſolē ad ſuperiora trāſuehit̄, apud nos viſcoſas, & lubricas, & nubiloſas aeris regiones tranſire non pōt, nec ad illam Trāquillā venire q̄ ſupra nubes eſt, vt ibi paulatim decſat⁹, ad nos iterū pondere ſuo deferat̄. Sed aſcendere nitens ipſis lubricis aeris regionibus miſcet̄. In Oriēte vero cōgrue hoc fieri pōt, qm̄ aer totus ille puriſſimus eſt. Itaque deſcēdit ibi mel ſup terrā, & ī arbo-

ribus,& herbis non in tanta copia,ſicut ros inſidet. Mel apum in plenilunio capiendũ eſt ſereno die, abrumpi ſtatim ac reſilire guttas vilitatis eſt indicium. Bonitatis vero probatio eſt, vt ſit odoriferum,& ex re dulci,glutinoſum ac perlucidum. Cum autem eximitur mel,apes abigi fumo vtiliſſimum eſt ne iraſcantur, & mel auiditate vorent. Mel calidum eſt,& ſiccum.Conſeruat, & mundificat,in medicinis ponitur, vt amaritudo ſpecierum eius dulcedine temperet, in electuarijs quoque cum pulueribus miſcetur, vt diutius in maiori efficacia conſeruetur.

De Ladano. Cap. LXXXVII.

LAdanum dicunt quidam gummi arboris eſſe,ſed falſo.Eſt autem humor aeris in Oriente,& in partibus Græciæ, cum rore,vel roris vice deſcendens ſuper herbas terræ, qui cum deſcenderit,quibuſdam corrigijs herba percutitur,& ſic illa pręcioſa humiditas corrigijs cõuiſcatur.Quibus expreſſus,& exterſis, humor ſoli exponitur ac deſiccatur.Exiccatum vero Ladanum dr̃. Quod per ſe quidem purum Aromaticum eſt, & præcioſum valde, ſed qñque cum digeſtione caprina, & ſorde aĩalium, & mirti baccis atq; hmõi rebus nigris ſophiſticatur. Eligendum eſt illud, quod ponderoſum eſt, & nigrum, & quod magis malaxari poteſt, magiſq; eſt aromaticum.Quod autem ſubrufum, vel frangitur vetuſtate conſumptum atq; nimis ſophiſticatum eſſe ſignificatur. Ladanum habet virtutem conſtringendi, & caleſaciendi ex viſcoſitate,& aromacitate.Valet contra catarrũ ex frigida cã,ſi odor eius naribus immittatur,ad digeſtionem quoq; confortandam, & ad alia plura eſt vtile.Auicenna vbi ſup. Ladanũ eſt humiditas pendens in pilis caprarum paſcentium,& barbis earum, qñ paſcunt plantam quæ cuſus noĩatur.Cadit ſuper eam ros,& aggregatur in ea humiditas, & permiſcetur ille ros reſudationi illius foliorum. Et cum inficiuntur eo pili caprarum, & ſuſpenditur in eis ſumit̃ ab eis Ladanum,quod eſt calidum in fine primi,ſiccum in ſecundo.Meliuſq; eſt illud quod eſt pingue,ponderoſum,purum, boni odoris,ad citrinitatem declinans.Eſt aũt ſubtile valde, & eſt in ipſo pauca ſtipticitas. Maturatiuum humiditatum croſſarum viſcoſarum,reſolutiuum,attractiuum,calefactiuum,aperitiuum, orificiorum neruorum,facit naſci pilos,& inſpiſſat, ac prolongat eos, & conſeruat.Corruptionem quoq; corrodentem carnem mundificat.Confert tuſſi,& cum vino bibitum antiquo ventrem cõſtringit,& vrinam prouocat.Plinius lib.12.Arabia etiam mum, & Ladano gloriatur,forte caſuq; hoc,& iniuria fieri odores plures tradidere. Capras maleficum aliàs frondibus aĩal, odoratorum vero fruticum expetens,tanquam intelligant precia, carpere germinũ caules prædulci liquore turgẽtes, diſtillantemq; ab his caſus mixtura ſuccum improbo barbarum villo abſtergere, hunc glomerari in puluerem,& incoqui ſolo. Et ideo in Ladano caprarum pilos eſſe.Sed hoc non alibi fieri q̃ in Nabatheis, qui ſunt ex Arabia cõtermini Syriæ.Recentiores ex auctoribus Strobon hoc vocant,traduntq; ſil:uas Arabum paſtu caprarum infringi atq; ita ſuccũ villis inhæreſcere: verum autem Ladanum Cipri in Inſula eſſe, vt obiter quæq; genera odorum dicantur, q̃uis non terrarum ordine.Siſr,& hoc ibi fieri tradunt, & eſſe Ceſyphum hircorum barbis genibuſque villoſis inhærens. Sed ædere flore deroſo paſtibus matutinis cum eſt roruleuta Cipros, deinde nebula Sole diſcuſſa in puluerem madentibus villis adhæreſcere atque in Ladanũ depecti.Sunt,qui herbam in Cypro ex qua id fiat, Ladan appellent. Etenim illi Ladanum vocant huius pingui inſidere,itaq; attractis funiculis,herbam eam conuolui atq, ita offas fieri.Ergo in vtraq; gente bina genera terrenum, & facticium, id quod terrenum eſt triabile.facticium lentum.Necnon,& fruticem eſſe dicunt in Carmania,& ſuper Aegyptum,per Ptolemeos tranſlatis plantis. Aut vtalij generari,& id in his,vt turis arbore colligiq;,vt gũmi in ſciſo cortice,& caprinis pellibus excipi. Precia ſunt laudatiſſimo in libras aſſes 40.Adulteratur mirti baccis, & alijs aĩalium ſordibus. Sinceri odor dẽt eſſe ferus,& quodammodo ſolitudinem redolẽs. Ipſum vſu aridum ſtatim tactu molleſcere, accenſum fulgere odore iucundo gratuitum. Mirrata deprehenduntur crepitantque in igne.Præterea ſincero calculi potius e rupibus inhærent, q̃ pulnis.Actor.Hæc de generationibus roris ad præſens ſufficiãt.Nam de melle plenius dicetur inferius, vbi agetur de apibus, & etiam de Margaritis,vbi de lapidibus,vel de Conchis marinis.

De Pruina. Cap. LXXXVIII.

PLinius lib.2.Pruina fit ex rore gelido. Rores aũt neq; gelu neque ardoribus neq; ventis, nec niſi ſerena noctæ gelando liquorem minui, ſolutaque glacie non eiuſdem inueniri modum. Iſid.vbi ſup.Pruina eſt,matutini tp̃is frigus,ſic dicta: quia vrit,ſicut ignis, pir.n.ignis, & ſiſis eſt vis caloris, & frigoris, vtraque, etenim ſaxa rumpunt.Philoſophus, vbi ſup.Pruina eſt vapor congelatus,anteq̃ reſoluatur in aquam.ſ.croſſam.Pruina non fit in ſupremis montibus pp caliditatem vehementem,quæ in eis eſt, qua reſoluitur vapor anteq̃ illuc adueniat. Et iterum pp vicinitatem aeris inflammati.Ex lib.de naturis rerum.Pruina,& nix,vt habitum eſt ſupra:non diuerſificant̃ niſi multitudine tñ,& paucitate, ſicut,& ros,& pluuia.Itaq; generatio niuis,& pruinæ eſt ex frigore:quia nix fit ex nubibus frigore congelans,vt ſupra dictum eſt. Et pruina,fit ex vapore cõgelato in aere, & hmõi ſignificatio eſt mollicies niuis,& duricies pruinæ:quia mollicies niuis, vt dictũ eſt, fit ex parte caliditatis admixtæ vaporibus, qui faciunt nubes, prohibentis partes illius vaporis inſpiſſari ac vehementer aggregari: duricies vero pruinæ,fit ex frigore loci,& tp̃is,in quib.nõ eſt ex caliditate pars qua prohibeatur aggregari vapor: quia partes frigoris partes ipſius vaporis aggregant,& eas contrahunt.

De Gelu, & glacie. Cap. LXXXIX.

ISidorus vbi ſupra.Gelu aũt dr̃, ꝙ eo ſtringatur tellus. Ge.enim terra dr̃.Tunc aũt maiori gelu ſtringitur terra cum fuerit nox ſerena.Glacies a gelu,& aqua quaſi gelacies.i.gelata aqua. Et lib. de vaporibus.Omni aũt gelato accidit fiſſura in percuſſione,ſicut videmus in glacie.Cum.n.percutitur glacies,frangitur. Et nec in longum nec in latum diffunditur, vnde & argentum cum ſit humidum,& congelatum,vt poſſit fabricari in longum, ei cuprum miſcetur,vt fiat viſcoſum,& ductile,ſicut infra dicetur. Ex lib.de naturis rerum.Glacies eſt coagulatio frigidi, & humidi ex ſuperabundantia frigiditatis.Ex glacie nihil generatur:quæ tñ criſtallinam mentitur ſpeciem ac terræ ſoliditatem. Fit autem citius glacies ex aqua calida,q̃ ex frigida, pp proprietatem qualitatũ contrararium. Et quia per calorem rarefacta a compactione remotior frigiditati non reſiſtit.Et quia vapor multus in ea expirauit, vnde & mare nunq̃ congelat̃: quia ſemper vaporoſum, & croſſum, & compactum inuenitur.Ipſumq; congelatum minus non eſt congelato, eo ꝙ in congelato comprimuntur partes per exalationem caloris.Nam videmus cum & de aqua fit criſtallus, ꝙ aqua quidem eſt parua,& etiam criſtallus fit magis paruus: Non tñ aqua tranſit in criſtallum per partium ſuarum compreſſionem, vt aliqui volũt.Sed per ſolius caloris expreſſionem.Nam calor qui primo faciebat in aqua fluiditatem per præſentiam ſui, & poſtea facit duritiam per ſui abſentiam. Extrahitur aũt caliditas aquæ per caliditatem aeris ipſam circũſtantis,ſicut & caliditas vini, qñ debet fieri acetum,per calorem ſolis,vel ignis,vel aeris. Greg.in Moralibus li.29. Terra quidem quando compluitur iactata in ea ſemina feracius ligantur.Sed ruſum ſi illam pluuia immoderatius irrigat in culmo pinguedinem frumenti virtutemq; inuitat.Si vero iactatum ſemen poſt pluuiam gelu p̃mitur, quo foras citius apparere cõpellit̃,eo intus fęcundius radicatur, & quo diutius vetat̃ progredi,eo abundantius cogit̃ multiplicari. Quia cũ ab ortu immaturo reſtringit̃,in conceptionis ſui tarditate laxat̃,& ad fructũ vberi⁹ ĩplet̃. Actor.Gelu aũt terrã qdẽ indurat,& ſtringit herbas, & arbores vrit,lapides findit,ſemen in terra cõprimit,& retardat. Sed ĩde vberi⁹ fructificare facit, niſi fortè nimiũ ſit,vt ſemẽ extinguat.

De nebula. Cap. XC.

ARiſt.vbi ſup.Nebula eſt reliquiæ nubium reſolutarum aqua pluente.i.roridæ,vnde nebula ſerenitatem ſignat. Ex imagine mũdi,Nebula fit dum humidæ exhalationes vaporaliter trahuntur,& radijs Solis ad terram repelluntur. Iſid. Nebula dicitur a nubendo, ideſt operiendo terram, ſiue ꝙ ſurſum volans nubes faciat.Exhalãt enim valles humidæ nebulas,& fiunt nubes. Inde nubilum,inde niues. Nebulæ autem ima petunt, cum ſerenum eſt, ſumma cum nubilum. Plinius vbi ſupra. Nebula nec æſtate, nec maximo frigore exiſtit. Actor.Nebula terram tegens latè ſpargitur,aerem obſcurat,terram fęcundat, frigida eſt, & ſolis ardorem mitigat, aſcendens pluuiam nunciat, deſcendens ſerenitatem.Ex libro de Naturis rerum. Nebula aſcendens pluuiam nunciat,deſcendens vero ſerenum. Roremque ſalutiferum terræ fructibus affuturum,ſi ſuper aquas,& infima quęque terrarum perſeuerantius manet propter vicinitatem humiditatis. Eo quòd ex humido contractu ſimiliter continuetur. In locis autem in alto ſitus propter aerem ſubtiliorem citius diſſoluitur,vnde & huiuſmodi loca ſalubriter antiqui libentius habitabant, propter commodum autem aquæ Moderni econtra locis demiſſis, & circa aquas ædificant, & commorantur, quod multis eſt cauſa languoris, & immaturæ mortis.Nebula quandoque denſa multum eſt fœtida, quoniam humores corrupti de terra ſubleuantur ad aera, & hæc pectus lædit,reumaque peſſimum in capite creat, quod ſi ad pectus deſcenderit,apoſtema ſæpius generat. Nebula quoque circa Maium, & æſtiuale ſolſtitium, ac poſt Septembrem peſſima eſt. Ex vapore rorido,qui nobis propinquior eſt, vapore ſicco, fit nubes,& quandoque nebula videtur in illo. Nebula Indicium viſus impedit. Auernus eſt lacus in Italia nebularum procurator multæque parens caliginis,& dicitur Auernus,quaſi ſine vere. Ideo tranſumitur ad nominandum infernum.

De exhalatione, vel euaporatione multipharia. Ca. XCI.

A Ctor. Ex impreſſionibus quoq; aeris huius ſunt exhalatio ſiue vapor & fumus. Ideoq; de his & hic pauca ſubiiciemus. Eſt aũt exhalatio, vel euaporatio eleuatio, vel ſublimatio ſubtilis rei a corpore groſſo in altum tendentis: huius cauſa præcipua eſt calor ignis, vel ſolis, quia cauſa eſt reſolutionis. Ex libro de vaporibus Ignis itaq; cum ſit corpus attractiuũ, non eſt euaporatiuum, eo ꝙ oẽ euaporans euaporat ſubtilius ſe. nihil aũt in corporibus eſt ſubtilius igni. Aer quoq; non eſt euaporans: eo ꝙ omne euaporans euaporat in fumũ ſe ſubtiliorem, & ignitum. Quod quia nequaꝙ̃ accidit aeri: vtiq; non euaporabit. Aqua vero per calefactionem ignis euaporat in fumũ ſubtiliorem ſe: & poſtea remanet terreſtre. vnde & cõtingit, ꝙ cum aqua decoquitur: in decoctione ſubtiliatur. Et attende, ꝙ terreſtre admiſcetur humido: ita ꝙ agente caliditate ex illo terreſtri euaporat illud humidum: ſicut videre contingit in vino. At in ferro per actionem ignis euaporatio non eſt. Sed potius agẽte calore in ferro: impedit ſquamoſitas terreſtris ne humidũ euaporet: remanetq; magis aqueum. ſ. calibs: vt dicetur inferius. Plũbum aũt argento mixtũ in argenti depuratione videmus exhalare ex caloris motione. Similiter & in auri depuratione. Siquidem artifices Saraceni deferunt ſuum aurum de terra in terram: in ſpecie terræ plumboſæ. Et poſtmodum eo in fornace poſito exhalat plumbũ ſine auri deperditione. Sicut autem in hoĩe potionato euaporante ad cerebrum humido: cõtingit meatus ſpirituum obturari per illud humidum, & tunc ſpiritus, qui erant principium caloris in cerebro: per deflexum reuertuntur ad inferiora, ſicut ſunt extremitates manuum & pedũ, ꝓp quod in homine potato, manus & pedes ſunt calide, caput aũt frigidũ. Cũ aſpergitur humidum ſuper laminam argenti cõbuſtam facit ventoſitatem, quæ inter teſtam & argentum fuerat incluſa deſcendere ad ollæ ipſius profundum. Illaq; ventoſitas facit argentũ illud eleuari: qm̃ occupat in fundo locum argenti. Et tũc argento infrigidato apparet foſſa eius in fundo: prout accidit in omni cõbuſto. plumbum autem aliqñ eſt euaporans, aliqñ conuiſcans. vnde volentes de illo facere vitrum admiſcent illud cum terra ſubtili: conuiſcantq; partes illas terreas & diſſoluũt per actionem ex parte caloꝛ: fit etiam euaporatio multiplex e terra, ex vino, & aceto, & huiuſmodi corporibus aquoſis & terreſtribus, & præcipuè cadauerũ ac ſimilium corruptionibus, & putrefactionib.

De illis, quæ ex terra fiunt. Cap. XCII.

Q Voniam aũt terra ſphetica exiſtit, vtiq; vapor de ipſa aſcẽdens ſphericus erit. Et ſi eleuetur de ſpiritu mediocri, i. non hñte magis ex vna q̃ ex alia parte; tunc ex coagulatione vaporis illius in ſurſum oppoſita ſoli apparere cõtingit arcuale i. Iridẽ, q̃ eſt nubes cõcaua p reflexionẽ ſplẽdoris Solis factum oppoſiti arcualiter figurata. vnde non apparet niſi ex ſolis oppoſitione. Ideoq; nũq̃ poſſunt eſſe irides plures niſi duę: vna p oppoſitũ Solis, alia Lunæ; hoc videre contingit huius veſpertinis in æſtate, ꝙ ſ Sole exiſtente in Occidente apparet iris ĩ Oriente, & tũc exñte Luna in Auſtro; apparet alia Iris in Septẽtrione. Et inde all, ꝙ Iris hmõi figuræ arcuate haud incẽdiũ ꝓpe venturũ ſignat: quia ipſa eſt ex ſpũ calido mediocri ebulliente p poros humidi terreſtris. Incendiũ aũt ſi qd̃ futurũ eſt fit p ſpm̃ calidũ excedẽtẽ, ſicut accidit in diluuio, qd̃ ꝑceſſit Calor. n. multiplicatus in fundo maris, & in terræ fiſſuris nõ potens exire liberẽ, vel exhalare ſicut nũc ibidẽ multiplicabat̃ & coagulabat̃: tandẽq; puenienss ad tantã virtutẽ ꝙ hẽbat ptãtem exhalãdi, ideoq; ex abyſſo. i. ex ꝓfundo maris & terræ exhalauit multũ humidi ſecũ deferens in ſurſũ ꝓp, qd̃ factæ ſunt pluuiæ. al. dieb. Ipſumq; mare in ebulliendo ſe p totũ orbẽ effudit. Quòd ãt Iris non apparet de nocte hoc eſt, qa ſplendor Lunæ fluens ad terrã in debili multitudine ſui luminis calorẽ debilẽ gñat. Ideoq; debiliter humidũ groſſũ de terra ſoluit & eleuat nec tñ, vt arcuale in ſũmo apparere ſufficiat. Sicut aũt panis cũ extrahit̃ a furno hñs humidũ in poris ſuis diſperſum, & ipſius rarefactione p calorẽ mollis exiſtit: exhalante aũt humido indureſcit. Sic humido ſubtili paſſibili exhalante, & admixto groſſo remanente in terra, remanebit ad modũ lapidis ſicca & dura; diceturq; terra lapidea. Terra lapidea fiſſurã facit circũquaq; & extra Cu hc terræmotus circũquaque audit̃ fragor, ſicut in diuiſione ligni ſolidi. Et non in diuiſione lanę mollis, & humidæ, & ꝙ ex vapore terræ fit terræmotus. ſignũ eſt ventus ſequens, qa ventus eſt vapor terreus. Ex vapore ãt exhalato nõ fit terręmotus, niſi in terra dura, eo ꝙ ĩ terra poros, & latos & amplos hñte, continua eſt exhalatio ſpũs, & nũq̃ eius retentio; ꝓp hoc in Libia q̃ eſt arenoſa, non contingit fieri terræmotũ, niſi rariſſime. Nec & in arenis creſcunt herbæ, quia nutrimentum earum iam eſt exhalatũ. Contingit autem in aliquo terræ loco; ꝙ terreſtre compreſſione humidi in ipſo fit pinguis ſicut in ſterquilinio, vnde accidit in cauernis fieri bitumen pingue groſſum, & inde auripigmentum, ſicut inferius dicetur.

De illis, quæ fiunt ex aqua aceto & vino. Cap. XCIII.

A Qua vero per calefactionem ignis euaporat; vt dictum eſt, in fumum. ſ. ſubtiliorẽ ſe, remanetq; poſtea terreſtre. vnde & cũ decoquitur, in ipſa decoctione ſubtiliatur, & ſi poſtea ponatur in olla p noctem apparebit hipoſtaſis terrea in fundo exiſtens. Siſr aũt euaporat acetũ in aquã ſubtilẽ & inſipidã; remanetq; poſtea terreſtritas parua. Euaporat ãt vinum in aq̃ per inſtrũ aquæ roſaceæ ſublimationem. Sed q̃to vinum fortius eſt: tanto minor aqua extrahitur, & maior terreſtritas remanet. vñ vinũ rubeũ magis eſt terreſtre, & minus euaporat. pluſq̃ caloris hẽt in ſe: inã magis terreſtre. hoc in ferro calido patet: ꝙ calorẽ diutius q̃ aqua calida retinet. Sed attende primo, ꝙ in vino ſunt duo. ſ. humoroſitas groſſa: & humiditas oleagina, q̃ nutrit calorẽ naturalem in eo. Ideoq; euaporat in duo. Prius. ſ. in aq̃ inſipidã, vt dictũ eſt. cuius principiũ eſt ſua groſſa humoroſitas. & poſtea in oleũ, cuius principiũ eſt ſubtilis humiditas & oleagina. Ita duplex eſt euaporatio in aliqua re terreſtritatẽ habẽte. prima, ſ. aquea. ſecunda, ſ. oleagina. Coniuncta vero cauſa huius duplicis euaporationis eſt. Cumq; caliditate agẽte in vino, aqueum quod eſt in humido oleagino, de intentione contrarietatis ſtatim magis patitur, magiſq; calidum in illud agit, & euaporare facit. Cumq; autem calor naturalis in humido oleagino nutrit̃, & diutius remanet ipſum in quo nutrit̃, q̃ illud in quo non nutritur. Cum ergo admiſcetur humido, agente caliditate, ex illo terreſtri euaporat humidum illud: ſicut iam oſtenſum eſt in vino. At in ferro ſquamoſitas terreſtris euaporationem prohibet: ſicut paulo ante iam dictum eſt.

De illa quæ fit in corpore humano. Cap. XCIIII.

S Icut autem iſta euaporatio fit in iuſſis ſublimãdi: ſic etiam contingit in ſtomacho corporis humani. vinũ ſiquidẽ intus receptum euaporat per venas ſubtiles a ſtomacho, & etiam ab hepate, vſq; ad cerebrũ, ſicq; vapor ille humidus a ſpiritu calido, qui ante deferebat ibi deſtitutus: coagulatur a frigiditate loci in ſubſtantia corpulentiori. Sicut etiam contingit, ꝙ vapor humidus de terra reſolutus ad regionem aeris frigidã aſcendit. ibiq; deſtitutus a ſpiritu calido ipſum deferente coagulatur. & in ſubſtantia pluuiæ deſcendit. Sic ergo vapor humidus a vino reſolutus in groſſa corpulentia a cerebro deſcendit p eaſdẽ venas ſubtiles, p quas & aſcendit ꝓp qd̃ mouetur magis corpus in deſcenſu vaporis hmõi dormiendo, q̃ in deſcenſu eiuſdẽ vigilãdo. Spiſſiorẽq; tunc hẽt homo anhelitũ, ꝓp vaporẽ deſcendentẽ inſpiſſatũ: hoĩes & graciles venas hñtes in collo magis dormiunt: ac in dormiendo magis mouentur, quia non hẽt hoc humidum in eis liberũ deſcenſum. Ideoq; dicit philoſophus, ꝙ hñtes capita groſſa, & gracilia colla, multũ dormiunt, quia qñ multũ potarunt, tũc vapor humidus multũ reſoluitur in ſubſtantia ſubtili p venas ſubtiles ad locũ cerebri. Et qm̃ amplior eſt in eis locus cerebri, multũ inde capitur, multũq; coagulatur. Qui cũ tã cito nõ poſſit deſcendere, diutius manens in cerebro meatus oppilat ſpirituum animalium. Ideoq; multũ durat ligamentũ ſenſuũ. Itaq; ſomnus lõgus efficitur, eo ꝙ humidũ in cerebro coagulatũ, diutius durat in meatib. ſpirituũ, ſicut in epylenticis cõtingit. vnde philoſophus dicit, ꝙ ſomnus in epylenſia eſt particularis, humidũ aũt huius multũ neruos relaxat, & paralyſim inducit. Nam ſi vinũ calidũ in ſe, & ſiccũ eſt. vapor ſiſr reſolutus ex eo calidus, & ſiccus eſt. vnde ille quidẽ vapor nõ relaxat neruos, q̃diu hẽt ſpiritũ calidũ & ſiccũ deferentẽ illũ in ſenſũ. Sed poſtq̃ deſtitutus eſt ab illo ſpiritu calido, coagulat̃ in humidũ corpulentũ. ꝑterea ſicut pluuia multa in terrã deſcendente, terra fluida redditur, ſic ex multo tali humido a cerebro in ſtomachũ deſcendente, materia in ſtomacho repta liq̃fiẽs, vẽtris fluxus efficit̃. Et q̃to vapor eſt e groſſiori materia, maioriſq; corpulentię, & coagulat̃ in cerebro, tanto tardius purgabit̃ p opationẽ naturæ. ꝓp qd̃ & diutius durat humiditas, q̃ fit ex ceruiſia q̃ quæ ex vino. magis q̃ ex vino rubeo groſſo, & ſubſtantioſo, q̃ q̃ ex ſubtili albo. Deniq; humido illo meatus ſpũum oppilãte, nõ valẽtes eidẽ ſpũs aĩales exhalare, & extra fluere; decurrũt ad extremitates manuũ, ac pedũ: ꝓp quod accidit in hominibus ebriis frequentibus, ꝙ habent capita frigida, manus autem & pedes habent calidos & trementes. Ebrietas quippe nihil aliud eſt, q̃ fumus reſolutus e vino meatus oppilans, per quos fit repulſus ſpirituum animalium a cerebro: & iterum deſcenſus a cerebro ad ſtomachum.

De illa quæ fit in arboribus. Cap. XCV.

Q Vemadmodum vero duplex eſt exhalatio a terra. ſ. vaporis terrei, & vnctuoſi, & vaporis humidi: ſic p cuiuslibet arboris ſtipitẽ & cortices aſcẽdit duplex vapor. ſ. vnctuoſ' & humi-

humidus. Qui qñ multiplicati ſūt in arboris vētre, volētes exhalare, faciunt fiſſurā in arbore. Et vnus quidē exhalat tranſeundo in materiam folij. ſ. humidus. Et alter in materiam fructus. ſ. vnctuoſus. Et ideo dr̄ ꝙ fructus magis vnctuoſi ſunt quàm folia in arboribus, vnde & volētes habere roſas in die Nat. Dñi, ligant in principio Maij Roſarium ſuperiorē oēm ſui porum a principio ſtipitis vſq; ad vltimitatē rami obſtringendo, poſtea vero vnctuoſum, & humidū a terra veniens vſque ad ventrem ſtipitis & ramorum, multiplicatur in ſubſtantia, ibiq; calor quieſcit, quia exhalare nequit. Et tūc ruſtici per ſeptimanas tres aut per menſem ante Nat. Dñi, ſoluunt a ligamētis ramos, & ſtipitē, tunc de vigore informatiuæ virtutis exit vapor ille multiplicatus in formā verarū roſarū. Porro ſicut in hoīe famelico cōtingit, ꝙ ſi dētur ei dulcia, in tm̄ attrahit̃ de dulcedine a mēbris, ꝙ in ſubſtātia dulcedinis oppillantur meatus, per quos nutrimētum diſcurrere debet ad membra, quouſq; fiat deoppillatio eius qđ meatus oppilat. Sic etiā in arboribus aīam vegetabilem guloſam habētibus Si ab humiditate deſtituātur, & ſuperueniat pluuia, vel vapor humidus: Contingit illū in tm̄ attrahi in ebulitione vaporis illius a terra in longū per poros arboris, quòd in arboris imo fiat oppillatio groſſi vaporis, ne amplius aſcendere nutrimentum ad ramos poſſit Et tunc calor qui viget in ſummo ventris arboris vaporem receptum diſpergit, & calefacit. Qui cū in loco in quo fuit prius iam contineri non poſſit, propter rarefactionem, quæ jam inualuit, tunc exit ſm̄ vigorem informatiuæ virtutis in ſpeciē folij, & fructus. Digeſtoq; illo humido, qđ oppilabat poros arboris in longum, ſi tp̄s ſit calidum, & locus calefactus, deficiet humidum quod in huiuſmodi arbore præſtabat fructibus nutrimentū, tuncq; calore conualeſcente maturabuntur fructus illi, & cadunt ex defectu nutrimenti. Et tunc iterum ſi abundet pluuia in illa terra, ex abundante ſiccitate in huiuſmodi arboribus attrahitur iterum humor in excedenti abundantia, ex quo & fructus generabuntur ſimiliter, vt prædictum eſt: vnde arbores quædam multotiens ferunt in anno fructum ex huiuſmodi abundantia, ſed hoc non accidit niſi in calidis regionibus, & in quibus eſt multa caliditas interpolatim, & parua pluuia, ſicut in maurorum terra.

De illa quæ fit ex putrefactionibus. Cap. XCVI.

AVguſtinus de Ci. Dei lib. 19. Porro cadauer animalis mortui, ſi nulla ei cura condiendi adhibeatur, q̄ formā eius diſſolui dilabiq; nō ſinat, ſed naturali curſui relinquatur tādiu quaſi tumultuatur deſinentibus exhalationibus, noſtroq; ſenſui diſconuenientibus, id. n. eſt qđ in putore ſentit̃ donec elementis mūdi cōueniat. Et ī pacē eorū paulatim particulatimq; diſcedat. Ex li. de vaporibus. Quemadmodū aūt accidit in cadauere, ꝙ exhalato humido ſubtili ab ipſo animalia generari cōtingit, ſicut etiam in aqua ſtāte calor aeris ipſum circunſtantis vincēs calorem ipſius aquę ſtantis, humidum ſubtile, quod naturalē ipſius aquæ calorem nutriebat, ad ſe attrahit, & cum humidū illud ebulit in ſuperficie ipſius aquæ cū calore aquæ illius ei adhærente, generantur herbę minimę ſine radicibus, natantes in ſuperficie ipſius aquæ: vnde generatio huiuſmodi animalium in putrefactis cadaueribus cōparatur herbis in ſuperficie aquæ putrefactæ natantibus. At vero mare putribile nō eſt, ſed nec putreſiūt currētes aquę. Dicit aūt philoſophus, ꝙ hoc ideo eſt, quia in motu eſt. Ego aūt dico, ꝙ motus non facit quin putreſiūt aquę. Sed motus ipſe eſt ſignum, quòd calidum in eis abundet, & q̄diu ſicca eſt, tamdiu erūt ſine putredine. Eſt enim putrefactio caloris naturalis per aerem circūſtantem corpus exhalatio. Et bene motus humidorum eſt in eis ſignum caliditatis, quia quando nō mouentur, in ſtando congelantur, & hoc per compreſſionem aeris calidi, qui prius erat in eis.

De exhalatione, quæ fit per attractionem. Cap. XCVII.

PRædictę quidem euaporationes, vel exhalationes fiunt per eleuationem vel ſublimationem. Et interdum etiam exhalant aliqua per attractionem. Fit autem attractio qñque per loci vacuitatem, vt apparet in vētoſa in aqua cum accēditur ſtupa, rarefacit aera circunſtantem in ventre ventoſæ, & ducit in raritatem eſſentiæ aeris innaturalē, quę flamma extinguitur qñ vētoſa corpori coniungitur. Et aer de ſui natura redit ad eſſentiā ac depreſſionem in ventre ventoſæ, & tunc occupat locū minorē quam prius Et ne locus ſit vacuus, qui prius occupabat̃ aere rarefacto, ſanguis exit de corpore ad repletionē illius. Item ſi opponatur phiala plena aqua ſuper vinū in alia phiala cōtra ſolē, ita ꝙ ſuperficies vini, & ſuperficies aquæ iunctæ ſint ſm̄ continuationem. Si phiala habeat collum gracile, ſubitoq; vertatur, tunc vinū non aſcēdit in phialā aquæ, ſed ſolū inficit aqua phialæ ſm̄ colorē, & ſaporē. Illa tñ aqua in ſubſtātia eſt aqua. Et hoc eſt qđ diuites decipit, cū deſiderāt vinū in febribus acutis, quia ſanis ſit eis cū hoc pro vino datur eis. Itē alio modo cōtingit attractio, cū. ſ. attrahēs deſtitutū eſt ab eo qđ attrahit, & debet ipſum hr̄e naturaliter. Verbi grā. Cum ſcirpus ſiccus & groſſus deſtitutus eſt a ſuo naturali humido, & coniungitur mixto ex aqua, & vino, attrahet ad ſe humidū aquoſum naturaliter, a quo deſtitutus erat, & relinquetur vinū purū. Hic ēt modus cōtingit in oui albumine, cū eius aquoſum remanet abſente viſcoſitate. Nam in hieme cū auferūtur a ficu cortices a lacte viſcoſo deſtitutę, & ponuntur in ouorū albumine, nō attrahūt niſi albumē viſcoſum, & ideo remanet albumē aquoſum ſine ali qua viſcoſitate. Eſt etiā alia attractio, cū aliquid attrahit ad ſe ſuū ſimile, ſicut cū herbæ ſalſæ attrahūt ad ſe ſalſedinē terræ, itaq; poſtea remanet dulcis terra. Eſt, & attractio alia, q̄ viget in caliditate, & ſiccitate, qñ. ſ. calidū, & ſiccū circunſtans aliquod corpus habens humiditatem idoneā ad nutriendū illū calorem, attrahit ad ſe humidū, quod erat in illo corpore. Si. n. humido illi adhæreat calor, extrahet̃ in ſuperficie illius rei calidæ illud quod facit rem (ſi fuerit alba) nigreſcere. Et hæc eſt cauſa cur ciphus habens minimum de cupro & multum argenti, nigreſcit in igne poſitus, ſicut infra dicetur in tractatu de natura metallorum.

De fumo. Cap. XCVIII.

ACtor. Fumus aūt (vt ait philoſophus in 3. Metho.) vapor eſt aduſtus. Eſt tñ multiplex, vt dicet̃ inferius. Ex imagine mūdi. Fumus aſcendit de aqua. Oē namq; corpus conſtat ex quatuor elemētis. Lignum aūt eſt corpus, qđ igni iniectum, ignis materies q̄ ei ineſt ardet. Terræ aūt materies in cinerē vertitur. Aquę vero, & aeris materies euaneſcit in aerē. Ideo fumus ille amarus eſt, quia natura aquæ ſalſa eſt, ſiue quia terræ admixta eſt. Hugo de ſex diebus. Fumus nihil aliud eſt quàm guttarū minutiſſimarū aquæ congeries, per virtutē caloris in aera eleuata. Actor. Fumus oculos grauat. Eodem tp̄e partim oritur, partim qui ortus fuerat in ſuperioribus diſſipatur. Nā aſcendendo attenuatur, & deficit. Auicenna in quarto cano. Fumus eſt terrea ſubſtātia, ſubtilis, digeſtiua, reſolutiua. Diuerſificat̃ aūt eius ſubſtātia, & oēs ſpecies eius ſunt exiccātes. Eſtq; in eis igneitas pauca, horū aūt eſt fortior cinis Alchitrā. i. picis liquidę, deinde picis humidæ deinde picis ſtoracis, deinde mirræ, poſtea thuris, poſtea therebintinæ. Fumus aūt naptæ. vr̄ fortior oībus: fumus thuris & therebintinæ ponunt̃ in medicamentis vlcerū oculi, & prohibēt ortū pilorum abditorū, & curſum & corroſionem, & humiditates, cum quibus, & obtalmia, & vlcera lacrymalium oriuntur. Albertus. Si aūt quæritur q̄ differētia ſit inter exhalationem, & euaporationē, & fumum. Rñdemus, quòd fumus propriè dr̄ inquantum ab exteriori calido igneo, ideſt agente ſm̄ proprietatē ignis elicitur, ſicut terreum ſiccum, quod proximum eſt vaporibus odorum. Fumus enim eſt vapor terræ, ſicut habetur in libro Metheo. Vapor igitur eſt inquantum elicitur ab intrinſeco calido. Exhalatio vero inquantum ab exteriori calido agente educitur calidum naturale, & cum illo humidum ſiccabile.

De Trina fumi varietate. Cap. XCIX.

ISaac. Fumus triplex diuiditur. Vnus eſt quietus, & nullius odoris neq; motus. Alius velociter mouet̃, fortis odoratus, & aeris paſſiuus. Tertius aūt īter hos duos mediocris, qm̄ & ſi mouet̃, & alicuius ſit odoratus, & aeris paſſiuus, tēperamento tñ vicinus eſt. Primus quidem ſubſtantiā terreſtrem groſſam, & in aere grauiter diſſoluendā, tardeq; in eo formandam ſignificat. Et in eo; nec calor, nec frigiditas certificari poſſunt. Sed licèt ex ſe nil ſignificet, nec materiā ſuā monſtret, tñ pp̄ ſui motus defectionem & nullius aeris paſſiones groſſiciē ſuā, & frigiditatem propalet neceſſe eſt. Secūs materiā ſuā monſtrat eſſe ſubtiliſſimam ac penetratiuā, & calidiſſimā, & in duo diuiditur. Quidā. n. ſua virtute & aeris pforatione tēperatæ cōplexionis eſt, & inanimato ſpiritui cōueniēs. Altera vero intēperatæ cōplexionis, & inaīato ſpiritui inconueniens, hic malorū humorū, & corruptorū multitudinem ſignificat hr̄e ſubiectū, eo ꝙ naturales exierit qualitates. Et ideo cōplexionibus humani corporis repugnat, & portēdit odoris horribilitas ſubſtantiæ ſuæ corruptionem. Quæ contingit aut pp̄ calorem non naturalem, aut pp̄ putrefactam humiditatē. Si primo modo, fœtens erit, quia huius calor in humiditate ebulitionem facit. Indeq; putoris cauſa fit. Horū nutrimēta corrupta paſſiua ſunt, & putredinē in ſtomacho generāt, ac peſſimitatē fumorū ad caput aſcēdentiū. Si ſecundo modo, fœtens nō erit nec fœtentē reddit odorem, ſed grauem, quorum tñ nutrimēta ſunt peſſima, minoris tñ nocumenti ſunt, quàm eius qui fœtens fuerit. Denique ſi odor fuerit temperatus, ſubſtantiæ temperantia monſtratur: ſi horribilis ergo fœtidus, vel grauis, ſi fœtidus defectus caloris naturalis ſignatur, & virtutis naturalis, ſi grauis ebulitio, & putrefactio humiditatis Actor. De fumo fœtido in cadaueribus dictum eſt paulo ſuperius.

De odoribus in genere. Cap. C.

ACtor. Quoniam autem in vaporatione, quæ ſubiectum odorũ eſt, exaltatio, & fumus inueniuntur, ideo hæc nomina odoribus attribuuntur, ergo inficit aera, vnde iuxta Iudæum Aroma dicitur quaſi Aeroma. Gulielmus de Conchis. Eſt ergo qualitas corporũ, quæ odor nuncupatur. Aer vero rerum qualitates quas tangit, maximeq; figuram, colorẽ, odorem, ſaporem, frigus, calorem, aſperitatem, lenitatem, aſſumit ſibi. Sed eaſdẽ penitus conſimiles ſibi. Cum ergo aer pomũ tangit, odorem qui eſt in eo aſſumit, cum quo.ſ. odore nares intrãs vſq; ad foramẽ quoddã quod in naribus eſt eõe pertinens, vbi ſunt caruſiculæ duæ, quæ a cerebro prodeũtes in modũ mammillarum dependent, has penetrat quidẽ exiẽs, quem aia per partem inſtrumẽti prædicti, quæ plus ſe habet ad hanc qualitatẽ, quam ad alias, vſq; ad prædictũ locũ transmittit, quæ ſ. inſtrumenti pars odorẽ prædictum recipiens in ſe, in logiſtica cellula repræſentat animæ. Nec eundẽ penitus odorem in pomo, extrã in naso recognit, & in aere, & inſtrumento concedimus eſſe, licẽt Boetius videtur dicere. Boetius enim idem pro conſimili ponit interdum.

Utrum odor ſit qualitas ſimplex ac compoſita. Cap. C I.

ALbertus. Porro cum odor ſit agens in olfactu. Cuius inſtrumentum habet naturam ſimplicis, quia dominatur in eo frigidum, & humidum, vr quod odor qualitas ſit ſimplex, quoniam agẽs & patiẽs proportionalia ſunt ad inuicem. Ariſt. quoq; in libro. de ſenſu, & ſenſato contra Pythagoricos, qui dicebant odores eſſe compoſitos ac nutrire quatuor rõnes inducit. Quarum prima eſt. Oẽ quod nutrit oportet eſſe cibum compoſitũ. Odores aũt ſimplices ſunt, nõ ergo nutriunt. Amplius aqua ſimplex in potu accepta nõ poteſt ſola nutrire, quia corporale mixtum oportet corporis conſtituentum eſſe. At odores etiam ſunt aqua ſimpliciores. Præterea odores oẽs cum ſunt in vaporatiuo ſicco ad naturam eius accedunt. ergo ſimplices ſunt, & non nutriunt. Cæterum oẽ nutrimentum cõpoſitum ab aiali receptum vadit ad locum digeſtionis in quo nutritur corpus totum. At odores non vadunt ad digeſtionis locum, ſed ad caput tm̃. Non ergo vt cibus compoſiti ſunt, nec nutriunt. At vero contra rationes huiuſmodi poteſt opponi, quoniam odor eſt qualitas nutrimenti deſiderium conferens ſicut in eodem libro ſcriptum eſt. Non aũt eſt qualitas ſimplex, quia (ſicut dictum eſt iuxta eundem philoſophum) nutrimentum nõ eſt ſimplex ſed compoſitũ. Præterea odor ſentitur per differentias cõpoſiti, quia (ſicut in eodẽ libro dr̃) oportet odores eſſe proportionales humoribus, ideſt ſaporibus. Et in 2. de anima dr̃, quod odores ad guſtũ Analogiam habere videntur, & ita eſt humor. i. ſapor hic quidẽ dulcis, ille vero amarus, ſimiliter & in odoribus. Cum ergo quicquid ſentitur per differencias cõpoſiti, compoſitum ſit, oportet ẽt quod odor qualitas compoſita ſit. Nos itaq; dicimus, quod odor cõſideratur modis duobus: Vno modo.ſ. ſm quod naturam qualitatis habet, & ſm hoc ſimplex eſt. Alio modo in cõparatione ad ſubiectũ in quo eſt. Et hoc dupliciter. Vno modo in cõparatione ad ſubiectũ, in quo eſt, quod eſt materia, & odoris cauſa, & hoc eſt odorabile corpus. Et ſm hoc non eſt odor ſimplex, nec conſtituitur ex ſimplici. Alio modo in cõparatione ad medium, quod eſt ſubiectũ differentiæ. Et ſm hoc ſimplex eſt quodãmodo.ſ. quod ſimplex dr̃, quod eſt ſpirituale ſm aeris naturam. Et compoſitum qđ eſt croſſum, mixtũ habens purum impuro, & graue leui, ſicut eſt cibus animatorũ corporum. Et de hac ſimplicitate intelligit philoſophus quod inducit contra Pythagoricos in ſuis rationibus. Porro illa proportio quæ eſt inter agens, & patiens, non attẽditur in ſimplicitate vel cõpoſitione. Sed potius in hoc, qđ patiens receptiuum ſit agentis formæ. Simplex enim bene agit in compoſitum, vt patet quando ignis exurit lignum.

Quòd odor principaliter conſtituitur in vapore calido, & ſicco. Cap. C II.

ODor principaliter quidẽ conſtituitur in actu ſicco. Secundario aũt in humido ſaporoſo. Qđ contingit tribus de cauſis: Vna eſt.ſ. quod odor refertur ad alimẽtũ cuius excitat deſiderũ. Alimentũ quippe oportet incorporari, at oẽ qđ incorporatur, neceſſe eſt id cui incorporatur ſubintrare. Nõ aũt ſubintrat niſi in hoc qđ eſt humidũ ſubtile, & per hoc qđ eſt humidũ quærit terminos alienos, ac vt terminetur ad partes eius qđ nutritur. Et per hoc qđ eſt ſubtile ſit penetratiuũ partiũ, & partis partiũ, vt habetur in ſecũdo de generatione, & corrupt. Neceſſe eſt itaq; ſaporẽ, quoniam eſt in alimento cõſiſtere principaliter in humido, & ſecũdario in ſicco. Odor aũt quia nõ debet incorporari, vt ꝓhabitũ eſt. Ideo cõſtitui debet oppoſito mõ.ſ. principaliter ex ſicco, & ſecũdario ex humido ſaporoſo. Secũda cauſa eſt in cõparatione ad organũ ſenſus, quia.ſ. illud frigidũ, & humidũ eſt, vt habitũ eſt ſuperius. Sic ergo neceſſe eſt odorẽ eſſe actu calidũ, vt tẽperet excellẽs frigidũ in cerebro. Ita neceſſe eſt, quod in actu ſit ſiccus vt tẽperet excellens humidum in eo. Tertia cã in cõparatione ad mediũ per quod eſt odoratus, hoc.n. eſt mediũ extra.ſ. aer, & aqua. Dicit.n. Ariſt. in primo Metheo. quod vapor calidus & ſiccus oĩ vapore longe altior aſcendit. Ad odoratum neceſſe eſt, vt ſit in vapore actu calido, & ſicco. Si aũt obijcitur, & quicquid quærit terminos alienos, principaliter humidum eſt. Rñdemus quod quærere terminũ alienũ contingit ex duplici cauſa. Vna.ſ. propter vehementiã paſſibilitatis: quia nullo modo ſtat in ſe. & ſic humidum quærit terminos alienos. Alia vero propter vehementiam qualitatis actiuæ: quia.ſ. quærit aliorum naturã in ſe tranſmutare, & ſecundum hoc calidum terminos alios quærit: præcipuè quã ſiccum eſt, & hoc modo terminos alienos quærit odor.

Quod odor per euaporationes immutat. Cap. C III.

IN hoc autem ab omnibus alijs ſenſibilibus differunt odores, quia immutant per euaporationes. Dicit enim philoſophus in li. de ſenſu, & ſenſato, quod odor eſt fumalis euaporatio. Fumalis aũt euaporatio eſt ab igne, hoc etiam probari põt per hoc, quod in reſpirantibus membrũ illud quod eſt excellenter calidũ, neceſſe eſt habere refrigerationẽ, & mitigationẽ caloris ſui per aliquod qđ ſit actu frigidũ ad ipſum potẽs pertingere, qualẽ cor in animalibus habet per aerẽ inſpiratũ: ſimiliter ergo, & membrũ illud qđ eſt excellẽter frigidũ, neceſſe eſt habere mitigationẽ frigoris, & per aliquid qđ ſit actu calidũ pertingere oportet ad ipſum. Quod quidẽ niſi per euaporationẽ cõtingere neceſſe eſt. At vero nullũ ſenſibile niſi odor habet organum ſuũ a cerebro immediatẽ. Ideoq; neceſſe eſt odorem per euaporationẽ ad cerebrum pertingere. Si aũt obijcitur in contrariũ, quod differentiæ odorũ ſunt circa differẽtias ſaporũ. At vero ſaporẽ nõ cõtingit fieri per euaporationẽ. Rñdemus, quod illud nõ debet ita intelligi, quod differẽtiæ ſaporũ, & odorũ ſint eædẽ. Sed quia differentię odorũ ad differentias ſaporũ analogiã habẽt duplicẽ. Vna eſt, quia quicquid nõ habet saporẽ, etiam nõ hẽt odorẽ, vnde dr̃ in libro de ſenſu & ſenſato, quod elementa ſunt inodorabilia, quoniam humida, & ſicca eorũ achimia ſunt, & ſine ſapore, niſi fiant cõmixta. Secũda analogia eſt, quia ſapores & odores cõſtituuntur ex eiſdem qualitatibus primis, licẽt nõ eodẽ mõ cõplexis, actiuis, & paſſiuis. Sapor.n. principaliter conſtituitur ex humido, ſecũdario ex ſicco, calido cõmiſcẽte ſiccũ cũ humido. Odor aũt principaliter ex ſicco, & ſecũdario ex humido calido euaporationẽ faciente. Frigidũ ãt hebetat ſapores, & extinguit odores per hoc quod impedit euaporationẽ. Vnde patet quod odorũ & ſaporũ differẽtię non ſunt circa idẽ numero, qđ ſit immediatũ vtriq;. Si aũt obijcitur iterũ, quod nõ fit euaporatio niſi eleuatis partibus oĩbus ſubtilioribus a corpore euaporãte, partes aũt illius corporis ſunt, in quibus eſt humidũ ſaporoſum, ſicq; vr̃ quod humidũ ſaporoſum ſit in vapore odorum. Et quòd vtrumq; diſcernatur per olfactũ. Dicimus quod quãdo partes ſaporoſi eleuatæ ſunt ab ipſo per euaporationẽ, tunc non ſunt ſaporis vel humidi ſaporoſi ſubiectum. Sed potius quã ſunt in corpore commixto in quo dominatur humidũ ſaporoſum, & ſic ſimili modo nõ ſunt odoris ſubiectum niſi potentia, ſcilicet inquantum poſſunt euaporare per calidum ſiccum.

Quod odor, & ſapor diuerſimodè cauſantur a qualitatibus ſubiectorum complexionalibus. Cap. C IIII.

CVm aũt paſſio cauſata per ſe ex qualitatibus cõplexionantibus ſubiectũ ſuũ, ſit ſequela totius cõplexionis. Odor quæ ſit huius paſſio, quoniam in eo permixtũ eſt humidũ ſiccũ, & calidũ euaporare faciens. Ex quibus principaliter cõſtituitur odoriferum corpus, vr̃ quòd odor ſit ſequela totius complexionis rei odorãtis. At vero huic vr̃ eſſe cõtrariũ, quod habitũ eſt ſuperius. Idem corpus eſſe odoriferũ, & ſaporoſum, vnde ſi odor eſſet ſequela totius cõplexionis, eodẽ modo, vt vr̃, & ſapor. Odor aũt principaliter eſt in ſicco, & ſecũdario in humido, ſapor econuerſo. Secundũ hoc ergo idẽ corpus eſſet principaliter ex ſicco, & ſecũdario ex humido, & econuerſo, quod eſt impoſſibile. Nos itaq; dicimus quod ſapor & odor licet ſint ſequela complexionũ corporũ odorantium, & ſaporantibus, quia cauſantur a qualitatibus complexionalibus, vt dictũ eſt: veruntamẽ nõ oportet quod eodẽ modo cauſentur ab illis quo cõplexionantur, ac per hoc ſapor cõſiſtit principaliter in humido, quoniam hẽt influere in partes, & nutrire. Odor aũt principaliter in ſicco calido, vt tẽperet frigiditatẽ, & humiditatẽ cerebri. Vr̃ aũt odor paſſio ſaporis, quia nõ accidit, niſi cui accidit ſapor, & cauſatur ab eiſdẽ principijs. Nõ quidẽ eodem modo ſe habentibus, in odore.ſ. & ſapore. Sed eo modo quo dictũ eſt ſupra. Itaq; virtus ſaporis nõ eſt aliena, nec accidẽtalis odoribus, quia ſicut dictũ eſt, odores cãntur a principijs ſaporis, verũ odor non eſt paſſio proportionata vt habitũ eſt & infra dicet. Quæri poteſt cur nõ omnia corpora nobis

bene ſapiant: quæ nobis bene odorant. Nam & philoſophus ſecũdo de aĩa dicit, ꝙ alia quidem proportionaliter habent odorẽ, & ſaporem. Alia vero contrarium, &c. Nos itaq; dicimus, ꝙ non in oĩbus odor ſaporem ſequitur. Nec hoc dicit philoſophus, ſed dicit, quòd in quibuſdam ſit, in quibuſdam non. Et huiuſmodi cauſa eſt: quia quandoq; in corpore odorabili humidum, quod actu in ipſo eſt, indigeſtum eſt. Ideoq; dat odorem acutũ aereum illud quod euaporat ex ipſo per calidum. Et digeritur cõplete per calidum, quod facit ipſum euaporare, hoc.n. ſubtile eſt, facile digeſtibile. Et tũc erit odor dulcis, hoc propriè accidit in floribus, & in quibuſdam pomorum acetoſorum fructibus. Et huiuſmodi ſignum eſt, quia ſi huiuſmodi poma aſſerentur vel elixarentur, acquirerent etiam dulcem ſaporem per humidi decoctionem. Odores itaq; qui habent delectabile ſaporum, proportionati ſunt ſaporibus. Ideoq; penes ipſum nõ diſtinguitur: qui vero proprium habent delectabile non ſemper proportionati ſunt. Odor.n. floris quandoq; dulcis eſt, etiam vbi ſapor non eſt dulcis. Ideoque penes ſapores non poſſunt diſtingui tales odores.

De quibuſdam corporibus odorabilibus ſecundum Ariſt. Cap. CV.

Porro dicit philoſophus in lib. de Senſu, & ſenſato, ꝙ mare odorem hẽt, & ſal magis odorabile eſt nitro. Quod etiã manifeſtat per hoc: qm̃ a ſale, & nitro fluit oleum, magis aũt terreum eſt nitrum. Amplius inquit lapis non odorat, qm̃ achimus eſt: ligna vero odorant, quia ſunt enchima, lignorum quoque q̃ odorabilia ſunt aquatica minus. Vt enim iam habitum eſt ſupra nihil eſt odoriferum, niſi quod eſt compoſitum, & vapore ſicco euaporatum. Elementa igitur cum ſint ſimplicia, non ſunt odorabilia. Mare vero cum admixtum habeat vaporem ſiccum terreſtrẽ aduſtum, qui cauſat ſalſedinem in eo, efficitur odoriferum, qm̃ odor conſiſtit in vapore ſicco. Porro ſal eſt ſpecies terræ, vt hr̃ in libris Metheororũ, generatur enim ex ſicco terreſtri combuſto, liquente autem humido aquoſo. Nitrum autem ſpecies plus ſicca. Propterea ẽt magis olei extrahitur de ſale q̃ de nitro, ſicut expertum eſt in alchimia. Et hoc ideo: quia humidum aereum plus eſt in ſale, q̃ in nitro. Quod quia facile vaporat, ideo magis eſt odoriferũ ſal, quàm nitrum. Lapis vero generatur ex luto viſcoſo, & eſt compactus ac terreſtris. Ideoq; non vaporat, ac per conſequens non habet odorem. Ligna vero plus habent de aereo, cuius ſignum eſt, ꝙ cremabilia ſunt. Et quoniam talia facilè vaporant, ideoque ligna odorabilia ſunt. Et inter hæc aquatica ligna: quia magis frigida ſunt, & humiditate aquę magis humida. Ideoque non magis ſed minus vaporantia ſunt, ac per hoc minus odorabilia.

De odoribus quorundam metallorum. Cap. CVI.

Ariſt. in li. de Senſu, & ſenſato. Inter illa vero, quę metallãtur, aurum non odorat: quia achimum eſt. Es autem .i. cuprum, & ferrum odorabilia ſunt. Et qñ comburit humidum in metallis: tunc ſcoriæ metallorum odoriferæ, ſiue odorabiles fiunt plus ipſis metallis. Argentum vero, & ſtagnum magis odorant, q̃ aurum, minuſq; q̃ ęs aut ferrum, eo ꝙ magis aquatica ſunt. Albertus. Aurum quippe, quia fit ex puro ſulphure, & argento viuo optimè commixtis: calido cõmiſcente: ac frigido congelante, vehemẽtem hẽt cõpactionem ex cõmixtionis bonitate. Et huius ſignũ eſt eius ponderoſitas: hẽt ẽt conſtrictionem pororum extrinſecus ex frigido congelante. Et vtrumq, illorum prohibitiuum eſt euaporationis: ac per conſequens odoris. Cuprum autem, & ferrum ita ſe habent, ꝙ in cupro quidem eſt ſulphur purum, & argentum viuum non purum, & non bene cõmixta nec æqualia: quia plus eſt ibi de ſulphure. Ideoq; non eſt ſolidum in partibus, ſed ob abũdantiam ſulphuris eſt poroſum, & ob hoc euaporatiuum, ac per conſequẽs odoriferum. Ferrũ aũt eſt ex ſulphure viſcoſo, & argento viuo lutoſo. Et pp viſcoſitatem hmõi non põt aqueum hmõi argenti viui ſeparari. Ideoq; ferrum non eſt liquabile, ſed mollificabile, & pp hoc non bonam habet commixtionem, poroſum eſt atq; euaporatiuum, & per conſequens odoriferum. Porro ſtagnum, & plumbũ ex vtroq; impuro ſunt. Sed vincit in eis argentum viuũ aqueum, & non habent compactionem partium, pp minorem ergo compactionem magis odorifera ſunt quàm æs, & aurum. Deniq, ſcoriæ omnium illorum propter actionem calidi, quod eſt aperitiuum pororum, & euaporatiuũ terrei, & humidi magis odorabiles ſunt.

De odoribus ciborum ac medicaminum. Cap. CXII.

Razi in Almanſore. Plures autem vapores faciunt paſſionem in odoratu, quemadmodum & in guſtu. Aqueum.n. & oĩa acerba, & pungitiua, vt allium, & cepæ lædunt odoratus ſenſum non minus fere, quàm guſtum. Sic & in omnibus alijs ſecũdum maiorem partem, ea quæ mouent ſenſum guſtus, mouent & ſenſum odoratus, vnde & eſt inuenire plurima, quæ nunquam guſtauerunt homines præter odorem eorum fętidum: quia norunt cuius naturæ ſunt, per copiam certificationis, quæ peruenit ad illos ex eorum odoribus. Sunt autem & alia, quorũ odor naturam eorum non prædicat, & hæc quidem aut diuerſa ſunt natura, aut odore priuata. Quæ diuerſa ſunt natura, iucundi ſunt odoris, maximeq; roſa. Guſtus.n. eius valde manifeſte diuerſus eſt ab odore. Nec ſignificatio concordat vtriuſque. Cuius rei cauſa eſt: quia roſa varia eſt, & non conſimilium partium. Guſtus quidem eius compoſitum eſt ex amaro, & aſpero ſuauiq;, & aquoſo. Pars eius amara calida eſt, & ſubtilis, pars ſuauis aſpera eſt, frigida, & croſſa. Aquoſa vero in ſapore varia eſt, media inter ſubtilem, & inter croſſum. Subſtantia vero odorifera eſt vaporoſa, & diſſoluta, maximè in corporibus odoriferis iucundi odoris. Vapor autem ex caloribus generatur, nec ab oĩbus partibus odorati reſoluitur. Odor .n. roſæ non ſignat quid calidum, & ſubtile in oĩbus partib. eius tm̃modo. Sic ergo oĩa quę odorem habent calida ſunt. Sed cum ſignificatio naturæ, quæ ſumitur ex odore tranſit rerum iucundarum odorem, nec eſt illi adæquata, fida non eſt, maximeq; roſæ. Quæ aũt odorem non habent vt dulcia, & ſalſa, non manifeſtať a nobis virtus eorum, niſi per ſaporem. Quę etenim odore carent, aut ideo priuata ſunt odore: quia vapor, qui ſoluitur ab eis, eſt in vltimo paruitatis, aut quia non conſonat odoratui in temperãtia inter croſſum, & ſubtile. Hinc eſt ergo, ꝙ amara, & pungitiua pp ſubſtantiæ ſubtilitatem odorifera ſunt odoribus conſonis eorum ſaporibus. Salſa autem & aſpera odore priuata manent. Hæ nãq; ſpecies ambæ ſunt croſſæ ſubſtantiæ. Et aſpera cum croſſiore ſubſtantia frigidæ complexionis ſunt, qua ẽt de cã nullus ab ea vapor diſſoluitur. Porro odriferorum odor deſignat, ꝙ ſubtilis ſubſtãtiæ ſunt, & calidæ complexionis, non tñ eſt certa ſignificatio quanta ſit eorum ſubtilitas, & calor. Ideoq; indicium cõplexionis rerum ex odoribus minimè eſſe perpenditur. Auicen. in 2. Cano. Odores quidem proueniunt a caliditate, & proueniunt a frigiditate, ſed eorum olfactio, & ipſorum ſternutatio ẽm plurimũ eſt caliditas, quia cã plurima in propinquitate odorum ad virtutem odorandi eſt ſubſtantia ſubtilis vaporoſa, quamuis aliquando ſit ẽm ſemitã conuerſionis aeris præter reſolutionem alicuius rei ex habente odorem. Oẽs ergo odores ex quibus ſentitur mordicatio, aut declinant ad latus dulcedinis, calidi ſunt. Illi vero ex quib. ſentitur acetoſitas, vt roralis tharagiati, i. lacualis vapor. ſ. de lacubus, vel paludibus omnes frigidi ſunt: omnia quoque bene redolentia ſecundum plurimum ſunt calida, præter illa quibus aſſociatur roralitas, vt muſcus, & ſedatio Spiritus, & anhelitus, vt camphora, & venuſar. Amborum enim corpora non euacuantur ſubſtantia in frigiditate aſſociata odori vſq; ad cerebrum, omne ergo bene redolens eſt calidum, ſimiliter etiam omnia alſenitati .i. ſpecies, quę ſunt, vt Piper, & ſiſia calida ſunt, & ob hoc dolorẽ capitis faciunt.

De differentijs odorum. Cap. CVIII.

Albertus. De differentijs odorum in lib. de Senſu, & ſenſato dicit philoſophus, ꝙ duæ ſunt ſpecies odoris. Vna. ſ. quæ eſt penè delectabilis odoratus in ſaporibus, & non habet delectationem per ſe ſolum niſi ẽt in quantum ſaporabile. Alia qñ quidem ẽm ſeipſos odores delectabiles ſunt. Exemplum primæ eſt odor ciborum. Secundæ autem odor florum. Porro Gregorius Niſenus dicit, ꝙ generaliſſima odorum dr̃ia eſt bonus odor, & malus. Et horum medium, quod. ſ. nec bene odorabile eſt neq; fętidum. Sciendum autem, ꝙ ſpecies odoris diſtinguuntur ẽm duplicem modũ. ſ. in ſe, & in comparatione ad delectationem, vel triſtitiã, quam inferunt olfactui. In ſe, quoq; diſtinguuntur dupliciter. ſ. abſolute, & in comparatione ad ſapores. Abſolute cum diſtinguuntur, propria eorũ noĩa nõ habemus, eo ꝙ male odoramus. Vñ ĩ illa diſtinctione nõ habemus niſi noĩa excellentiarũ. Et vnũ dicimus redolẽs, & aliud fetẽs. Et ſi habemus mediũ hoc nõ eſt ꝑ cõmixtionẽ ſed ꝑ abnegationẽ extremorũ. ſ. qđ neq; eſt redolens neq; fetens. In cõparatione vero ad ſapores denoĩamus odores noĩbus ſaporũ, vt a dulci ſapore, dulcẽ odorẽ, & ab amaro amarũ, & a pingui pinguẽ, & ita de alijs. Sicq; multiplicãdi ſunt odores ẽm doctrinam ſuperius habitã de colorib. & ſonis. Porro penes delectabile diſtinguunť odores in duas ſpẽs tm̃. Quarũ vna eſt. ſ. ẽm delectabile, qđ cõfert alimẽto, & hoc principaliter, & primo eſt in ſapore cibi, ſecũdo in odore. Odor.n. cibi manifeſtat ſaporẽ, q eſt in eo delectabilis. Alia vero eſt ẽm delectabile, qđ cõfert ad ſanitatẽ, & hoc eſt ꝑ ſe, & principaliter in odore. Cũ.n. odor, ſit q̃dã euaporatio, ꝑtingit ad locũ cerebri, ad quã ꝑtingere nõ põt ſubã cibi. Ideoq; neceſſe eſt, vt hoc delectabile ſit ꝑ ſe ipſum in odore, & nõ in cõparatione ad cibũ, & hoc eſt ꝑcipuè in florib. & aromaticis ſpecieb. Quia vero humidũ vaporatiuũ, vt eſt vinũ vel medo qñq; nocet humano cerebro, eo ꝙ vapores ad cerebrum eleuati pp cerebri frigidã naturã infrigidanť, & corrũpuntur. Indeq; fiunt catarri ac defluẽtia reumatis. Ideo qñq; in potu talium immiſcentur odorifera, vt in vnũ conueniant duorũ ſenſuũ delectabilia, vñ delectabile ſaporis in potu ad linguã confert ad alimentum. Et delectabile Aromaticorum in euaporatione ad cerebrum, confert ad ſanitatem.

De Aere temperato, & intemperato. Cap. CIX.

CONſtantinus in Pantegni parte quinta. Aer quidem eſt temperatus, qui.ſ.nec calidus eſt, nec humidus, nec ſiccus, nec frigidus: ſicut aer vernus. Quidam aũt intemperatus, qui.ſ.contrario modo ſe habet. Item temperatus aer eſt mundificatus, ſubtilis, clarus, odore ſuauis. Sole occidente frigeſcens, Oriente vero cito caleſcens. Aer has hũs qualitates, corporum temperat complexiones, humores & ſpiritus confortat atq; clarificat, & digeſtiuam virtutem adiuuat. Complexiones etenim corporis ſequuntur complexionẽ aeris, vnde ſi aer clarus eſt & lucidus, & humores, & ſpiritus clari ſunt, & lucidi, ſi vero turbidus, humores, & ſpiritus turbantur, & incroſſantur. Intemperatus autem eſt aer, vel in qualitatibus, vt calidior, frigidior, humidior, ſiccior temperato. Aut in tota ſubſtantia, vt peſtilentialis. Qualitates exit quinque modis.ſ. per diuerſa anni tempora, ſm ortus, & occaſus ſtellarum, pp ventos, pp regiones, pp fumos. Actor. De his alias plenius dicetur, vbi inter artes cæteras de medecina tractabitur. Auicenna lib. 1. Aer bonæ ſubſtantiæ eſt, cui nec admiſcetur ex vaporibus nec ex fumis res extranea, & qui cœlo diſcoopertus eſt, non inter parietes, & tecta conſtrictus. Sed cum in aere putrefactio cõis acciderit, tũc diſcoopertus magis eam recipit, quàm conſtrictus, & occultatus. Alias autem diſcoopertus melior exiſtit. Et hic quidem bonus aer permanet clarus, niſi cum eo vapores miſceantur lacuum, & ſtagnorum ac profunditatum aquam cõtinentium, & terrarum quæ laxæ ſunt, & locorum vbi olera talia, qualia ſunt eruca, & caules oriuntur, & arbores viſcoſæ malarumq; complexionum, & nuces & ficus, & odores putridi. Et propter hoc non remoueantur ab eo boni venti, qui ex alta terra ſufflant, vel æquali. Aer calidus diſſoluit, & laxat: & ſi caliditas eius pauca fuerit, vel temperata colorẽ rubrificabit, eo q ſanguinem ad exteriora trahit. Quòd ſi fuerit multa, colorem citrinum efficit; quia reſoluit illud quod attraxit. Ipſe quoq; multum ſudorem efficit, & minuit vrinam, digeſtionem debilitat, & ſitim facit. Frigidus autem aer conſtringit, fortiorẽq; digeſtionẽ reddit, vrinã multã efficit, eo q humores cõſtringit, & in ſudorẽ parũ reſoluũtur. Egeſtionẽ quoq; minuit: quia muſculis natium ſe exprimentibus rectum inteſtinum parũ obedit, iccirco egeſtio multum moratur, & eius aquoſitas in vrinam reſoluitur. Aer humidus cutem lenit, & corpus humectat. Siccus vero cutem exiccat, & corpus denigrat. Aer turbatus animam triſtificat, & humores commouet. Non eſt autem idem aer turbatus, & croſſus. Aer enim croſſus eſt ille, qui in turbatione ſui ſimulatur. Turbatus vero, qui cum partibus croſſis miſcetur.

De proprietatibus aeris Septentrionalis. Cap. CX.

COnſtan. vbi ſupra. Aeris mutatio propter regiones eſt, quinq; partita.ſ.ex loci altitudine, ex eiuſdem humiditate, ex montium vicinitate, ex maris propinquitate, ex natura pulueris terræ. Locorum autem cauſæ maiores ſunt cæteris immutando aerem. Septentrionalis aer frigidus eſt, & ſiccus. Ciuitates ergo ſeptentrionali polo ſuppoſitę, ſaxonicæ, teutcæ, frigidiores eſſe comprobantur ac ſicciores. His aqua clara, & aer clariſſimus, corpora ſaniſſima, color pulcher, & rubicundus, corpora mollia, & fortiora, pectora lata, ſubtiles coxæ: quia calor naturalis ad interiora rediẽs pectoris, pectora dilatat, coxas ſubtiliat. Et quia ad ſuperiora refugit, inde capita eorum, & corpora fortiora ſunt, & vita longa, mores autem aſperi propter abundantiam coleræ rubeę. Maſculi maxime patiuntur pleureſim, peripleumoniam, alioſq; morbos calidos. Fœminæ non multum concipiunt: quia frigidæ ſunt. Nec tñ abortiuos pariunt, ſed cum anguſtia magna parturiũt propter earum ſiccitatem. Plurimæ vero ſteriles ſunt, his etiã ineſt lactis paruitas, qm̃ ex frigido coagulatur aqua. Ptiſis quoq; pp laborẽ partus: quia venæ in pectore crepantur. Ventres huius gentis duri ſunt, vomitus facilis, & ſine anguſtia, appetitus boni, & cito digerentes, q ex naturali calore eſt ad interiora fugienti. Stomachus mundificatus, potus non appetitus, quem nimia comeſtio tollit. Meridianorum qualitates his contrariæ, & oppoſitæ ſunt: quia ſunt ſecundum calidum, & humidum, & hoc malà recuperatũ, multarumque putredinum, ſicut eſt aqua ſalſa, & putrida currẽs per terræ ſuperficiem. Homines ſicci, color niger, capita humida; & flegmatica. Flegma vero nimium de capitibus deſcendit in ſtomachum, vnde appetitus digeſtioque deficiunt ex nimia frigiditate eorum. Calor enim naturalis diſſoluitur dum exit ad exteriora, vnde deficiunt corpora: quia mollia ſunt, & flegmatica. Ex paruo potu facilè inebriantur, capitibus cito deficientibus, color eorum mutabilis, mores quieti, & manſueti, vita parua. In corporib. naſcuntur puſtulæ, vel apoſtemata ad ſanandum ſibi difficilia, propter humectationes nimias ad putredines citas. Plurimæ vero infirmitates in maſculis, diſſinteriæ, diarria, febres epiales diuturnæ, catexiæ humidæ, emorroidæ. Mulieres ſanguinis fluxu fatigãtur, & frequenter abortiunt. Senes paralyſi laborant, pueri epilentici, & aneloſi fiunt. In iuuenibus aũt maximè raro infirmitates naſcũt: qa vẽtres eorũ facilè ſoluũt, vñ humores humidi purgãt.

De proprietatibus aeris Orientalis, & Occidentalis. Cap. CXI.

ORientalium regionum aer clarus eſt, parum ſiccus inter calidum, & frigidum temperatus, ſicut eſt veris complexio. Illic habetur aqua clara, mollis, ſapore ſuauis, ſiue ſit cęleſtis, id eſt pluuialis, ſiue terreſtris. Clarificatur enim Sole, quippe cum ſplendor eius temperatus ſit, nec eſt ſalſa, cum ibi ſol non diu maneat. Neque cruda: quia non ab ea ſe elongat. Ibi colores hominũ lucidi cum rubore, & albedine mixti, carnes multæ, voces clariſſimæ, corpora ſana, & fortia, morbi pauci. Mores non ignobiles, herbæ multæ. Arbores magnæ multum generantur: quia propter qualitatum temperamentum multæ, & perfectę ſunt actiones earum. Habitatores huius poli nõ ſunt ſuperbi neque iracundi, ſed humiles, & manſueti. Ira enim & ſuperbia naſcuntur ex calore intemperato, & multo. Occidentales regiones aerem non temperatum habent, ſed calidum, & humidum croſſum, & clarum. Harum aqua mutabilis eſt, & turbida: quia ſplendor Solis non lucet eis in primis partibus diei, vt eorum aquas, vel aerem digerat, vnde homines ibidem multas patiuntur infirmitates, & color eorũ mutabilis eſt, virtuteſque cito deficiunt: quia in ęſtate principiis diei frigeſcunt, & in veſpere caleſcunt. Aer ergo eorum inæqualis eſt, ſicut autumnalis, voces mutæ. Et omnibus anni temporibus infirmitates patiuntur. Regiones autem cuilibet iſtarum vicinantes temperatæ, vel intemperatæ ſunt ſm eas quibus affines ſunt.

De diuerſis aeris, & locorum ſitu, & vicinitate. Cap. CXII.

ALtiendo locorum aerem habet clarum, & mundificatũ: quia venti ſeptentionales ab altis locis naſcentes, ad altiora loca cito penetrant. Aqua igitur eorum clara ſubtilis, & dulcis eſt. Homines pulchri coloris, fortes, & ſani, corpora eorum magna: humiles ſunt, & manſueti. Nec labores ſunt eis multo. Aer regionum quæ ſunt in vallibus, ſiue foſſis hiemalibus pluuijs infunditur, quæ ab altioribus ad inferiora facile prolabuntur. Illic hoĩes in æſtate ſitiunt, quam collectam non currentem bibunt. Septentrionales ad eos non pertingunt venti, ſed meridiani tantum & ipſi calidi, iccirco eorum aqua calida eſt, multum infirmãtur, virtutes eorum euacuantur, his corpora parua, & lata, crura croſſa, pili nigri, & cutis nigra, ſiue liuida. Nec ſunt multi laboris pp mollitiem corporis. Si vero loca non multum ſunt calida inhabitantes ſunt hydropici. Ex montium quoque vicinitate mutatur aer, ſi enim mons Meridiano vento eſt oppoſitus, & ſeptentrionalis ad eum perueniat, aerem frigidum, & ſiccum habet ſecundum qualitatem ſeptentrionalis. Si vero ſeptentrioni oppoſitus fuerit, cõtra accidit. Ex vicinitate maris mutatur aer. Quia ſi mare ſit ex parte ſeptentrionali fumus aſcendit de mari, qui vicino miſcetur aeri, & ſic eius natura frigida, & ſicca. Si autem ex parte meridiei, calida erit, & humida. Mutatur etiam ex natura pulueris, quia ſi terra petroſa fuerit, regio frigida & ſicca erit, hoc enim teſtatur aqua profluens ex lapidibus frigidior, quàm quando ex luto naſcitur, ſi autem terra ſolida eſt, & aſpera, regio erit calida, & ſicca. Et inhabitantium corpora, ſicca, & macida. Si vero terra argilloſa, regio humida, & frigida eſt. Mutatur etiam aer ex natura ſitus: quia ſi in ex cæteris quotlibet, vel quamlibet inhabitantium terram, ſiue in criptis, ſiue ſimilibus vbi ſedent locis, paludes, herbę, ſiluę, arbores fœtentes ſunt, aer cito putreſcit, vnde loci illius incolæ ſępe ſolent ęgrotare. Exque illa putredine cum ſumũ diſſolutione febricitare, quorũ color citrinus efficitur. Cibus non bene digeritur. Eorum enim aqua putrida cibum retardat, ſunt ergo ſine virtute.

De Aere peſtilentioſo. Cap. CXIII.

AEr autem a ſubſtantię ſuę tẽperamento in putredinem ſeu quamlibet peſſimam qualitatẽ mutans peſtilentialis vocatur, vnde loca illa inhabitãtibus vniuerſaliter, & ęqualiter morbi dominantur: quia in diuerſis corporibus ſuis multa peſſima accidentia vnum, & eundem morbum facientia coadunantur, ſicut alienationes, dolores, nimij ſudores, in extremitatibus corporum frigiditates, in pectoribus calores, in linguis ſiccitates, in ore fętores, nimię anxietates, vomitus colerici, ſolutiones, ventroſitates, vrinę peſſimę ac diuerſę, hic morbus vocatur epydimiacus quia multiplex eſt, & ſubitus, vno eodemque tempore multis incongruens hominibus, huius cauſa eſt vniuerſalis mutatio circundantis aeris. Qui duabus ex cauſis mutatur, ex ſitu regionis, & ex qualitate temporis. Mutatio propter locum, fit ex fumo diſſoluto herbarum, fructuum: vel ſimilium putreſcentium: quia dũ aſcendit miſcetur aeri. Similiter ex fumo lacuum: criptarum, foſſarum, corporum mortuorũ. Mutatio ex qualitate tpis eſt: cũ tpa

naturam ſuam exierint,vt ſi tempora hiemis fuerint calida,& ſicca,ac ſine pluuia. Aeſtas autem pluuioſa,ver frigidum, & ſiccum, autumnus calidus,& humidus. Hinc.n.peſtilentia locis euenit,facierum varietates, peracutę febres cum accidentium peſſimitate. Cauſa hæc prima minor eſt, quæ non tm̃ hoĩes ſed beſtias mortificat ex corruptione humorum,ſiue ſpirituum. Aliqñ ẽt hæc peſtilentia cadit in terræ ſeminaria,vnde fructus arborum perdunt colores,& ſuccidunt,quos aliqui comedentes in peſſimas incidunt infirmitates. Corpora vero malis humorib.mundificata,&in cuſtodienda ſanitate non neglecta, in hac tñ peſte permanent ſalubria. Siĉ & illa quorum complexio complexioni mutati aeris eſt contraria. Non ſolum inde non deteriorant̃,ſed ẽt ex eadem mutatione meliorantur. Ex imagine mundi. Ex aere agitur naſcitur peſtilentia,vel ſiccitate,vel calore,vel tempeſtate corrupto. Quæ ſpiraculo perceptoſ luem,vel tempeſtatem,vel mortem generat. Iſid. lib.4.dicit. Peſtilentia eſt contagium, quod dum vnum apprehendit,celeriter ad plura tranſit,gignitur.n.ex aere corrupto. Et in viſcerib. penetrando innititur, hæc etſi plerumq; per aereas pñtes fiat,tñ ſine arbitrio oĩpotentis Dei oĩno non fit. Dr̃ autem peſtilentia,quaſi paſtilentia,eo q velut incendium depaſcens in toto corpore peſtis deſcendit. Eadem, & contagium a contingendo, quia quæcunque contigerit polluit. Ipſa,& inguinaria ab inguinum percuſſione, dicitur & lues ab labe, & luctu; quæ tam acuta eſt, vt non habeat ſpacium temporis, quo aut vita ſperetur,aut mors, ſed repentinus languor, ſimul cum morte venit.

De habitatione Dæmonum in hoc aere caliginoſo. Cap. CXIIII.

Actor. Hæc autem oĩa quæ diximus de ventis, & nubibus ac cæteris,quæ ſequentur,fiunt in hac inferiori aeris parte craſſa,& turbulenta. Nam ſerenitas atque tranquillitas ſemper eſt in ſuprema. In hoc eodem cęlo.i.aere infimo,& caliginoſo, teſte ſcriptura,dæmones habitant. Non ad ipſius aeris ornatum,ſed in pœnam ſuam. Petrus Lõbar. Etenim ſuperbiæ ſuę merito de cęlo Empyreo, in quo cum alijs fuerat, Lucifer cum oĩbus prauitatis ſuæ conſortibus in hunc aerem caliginoſum deiectus eſt,qui iuxta Petri ſñiam,eis quaſi carcer vſq; ad diem iudicij deputatus eſt,tunc in baratrum detrudentur inferni,ſm illud Euangelij. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & Angelis eius. Hoc ẽt ad probationem noſtram factum eſt, vt ſint nobis cã exercitationis,ſicut ſcriptum eſt. Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem, ſed aduerſus principes mundi, & aduerſus rectores tenebrarum harum. Hinc & ipſe Diabolus dr̃ princeps aeris huius. Remigius ſuper epiſtolam ad Ephe. Philoſophi quoq; dixerunt,& ẽt nři Doctores ita opinantur, q ita plenus eſt iſte aer caliginoſus Dæmonibus,ſicut radius Solis minutiſſimis puluiſculis. Caſſianus in lib. Collationum. Horum quippe (ſicut iam ſuperius dictum eſt) tanta denſitate conſtipatus eſt aer iſte, qui eſt prope terram. In quo non quieti ocioſiq; petuolitant,vt eos vtiliter aſpectibus noſtris diuina prouidentia ſubtraxerit. Aut.n.terrore concurſus eorum,aut horrore vultuum,in quo ſe pro voluntate ſua,cũ libitũ fuerit transformant, intolerabili formidine hoĩes cõſternarentur. Certè quotidieq; nequiores eorũ exẽplis redderent.

LIBER QVINTVS.

De Primo opere diei tertij, ideſt de aquarum congregatione. Cap. I.

Omeſtor. Tertia die creator aquas exiſtentes ſub firmamento congregauit in locum vnum: quæ licèt plurima loca obtineant, tñ quia cõtinuant̃ oẽs in viſcerib.terræ:in locũ vnũ dñr congregatæ,vnde potuit eſſe, vt aquæ quæ totũ aeris ſpacium.ſ.vaporabiles occupabant,ſoliditate tñ modicum obtinerent locum. Et terra paululum ſubſedit, vt eas tanq̃ in matrice oẽcluderet. Et ſic apparuit arida,quæ prius latebat ſub aquis. Alexander. Si autẽ quæritur,cur non dicat ſcriptura. Fiant aqua,& terra,vel fiant congregatio aquarum, ſicut ſuperius dixit fiat lux.& firmamentum. Dicamus,q non eſt ſimile de aqua,& terra,vt de firmamento,& luce. Cum.n.factio pertineat ad ſpeciẽ, lux autem & firmamentum habeant ſpeciem valde diſtantem a materia informi,rectè idipſum oſtenditur per verbũ fiendi. Aqua vero,& terra licèt receperint ſpẽs in tertia die,tñ quia maximè accedunt ad materiam informem,quæ prius ẽt dicta fuerat noĩe terræ,vel aquæ. Ideo ſub alio loquendi modo eorum factura cõgrue deſignatur dicendo. Congregentur aquæ,vt inde notaretur,quòd prius erant in confuſione,nunc aũt diſtinguantur. Et ſic in vnoquoq; trium dierum vna diſtinctio notaretur. Vnde Aug. ſuper Gen. Acceperunt inquit hæc duo proprias iſtas ſpecies nobis notiſſimas atq; tractabiles. Aqua.ſ.mobilẽ,terra immobilem. Ideoq; de aquis dictum eſt. Congregentur,de terra vero, vt appareat arida. Aqua.n.eſt labiliter fluxiua,terra vero ſtabiliter fixa. Cæterũ ſi quæratur,cur cęlum habeat diem in quo factum eſt, per ſe,cur non ſimiliter,& terra,quæ eſt aliud extremum, ſuũ habeat diem per ſe. Et medium ſiſt.i aqua. Dicimus,q terra,& aqua plus inuicem ſibi appropinquant in materia,& forma, q̃ cœlum cum altero illorum. Eadem.n.eſt materia terræ, & aquæ ſm tranſmutationem. Cęli vero materia eſt ingenerabilis, & incorruptibilis,ita q non corrumpitur ſecundum partem,nec ſecundũ totum. Ideoque, vno die ſcriptura coniunxit iſta duo, quæ in ſe inuicẽ erant confuſa. Si vero quæritur, cur non fit mentio de aeris factura expreſsè,ſicut aquæ,& terræ? Dicimus,quia ſcriptura ibi loquitur tñmodo,vt carnalibus apprehendentibus ſenſibilia. Ideoque loquitur expreſsè de aqua,& terra, quæ ſunt viſibilia. Aer aũt inuiſibilis eſt,ideoq; de illo non fit mentio, nec in opere diſtinctionis,nec in opere ornatus,ſed totum cœli,& terræ, & aquæ nominibus inſinuatur. Nã ſicut hic non loquitur de aere, ſed tantummodo de aquis. Sic etiam inferius in opere ornatus non fit mẽtio de aere ſub ratione aeris, ſed tantum ſub ratione aquarum. Ibi namq; dicitur, Aues multiplicent̃,non in aere, ſed ſuper terram.

De Quatuor elementorum diſpoſitione. Cap. II.

Datur autem hic intelligi aeris diſtinctio a terra, in diſtinctione aquarum. Quia congregatis aquis, cum ſit corpus vacuum,neceſſe fuit corpus aliquod replere vacuum. Comeſtor. Non igitur aliquem moueat, q in diſpoſitione elementorum aer videtur prætermiſſus:quia non eſt nominatus, diſpoſitus.n.eſt, cum liber ab aquis notam nobis formam accepit. Actor. Sedm opinionem quæ dicit fundamentum eſſe ignem.i.ſummitatem,vel reuolutionem ignis. Secunda die diſpoſuit Deus ignem:quia tunc fecit firmamentum. Tertia vero die reliqua tria elementa. Tunc .n.diſpoſita eſt aqua:qñ quæ prius aeris, & terræ ſpacium occupabat,in vnam partem terræ ſucceſſit. Terra,qñ aquis nudata arida apparuit. Aer qñ liber ab aquis notam nobis formam accepit. Secundum alias autem opiniones de firmamento.ſ.quæ non dicunt illud eſſe igneum, põt dici, q tertia die facta eſt diſpoſitio oĩum elementorum per proprias ſpheras. Nam aquis in locum ſuum cedentibus, ſicut aeris ſphera liberata eſt ab eis, ita & ſphera ignis, totum.n.ſpacium aquæ occuparant vſq; ad cœlum. Ordinantur autem quatuor elementa ſecundum pondera, vt vnumquoque.ſ. quo leuius eſt,eo ſuperius ſit,quo grauius, eo inferius. Albertus. Verum ſi ſecundum naturam terra eſt in medio omnium, videbitur eſſe,quo ad oẽm partem in medio aquarum. Et vr̃,q deberet aquis vndiq; eſſe cooperta,& nullibi apparere arida. At vero non eſt ſiĉ de aquis,& de aere,& de igne:quantum enim elementum quodlibet rarius eſt,tanto locum occupat maiorem,& quãto ſpiſſius,tanto minorem, vnde & dicit philoſophus, q ex vno pugillo aquæ fiunt decem aeris,pp hoc aqua in minori loco eſt q̃ aer, vnde non ſequitur ſi aer,& ignis ambiant terram vndiq;, q ẽt aqua ambiat eam vndiq;. Cæterum aqua humidum hẽt incorporabile. Terra vero, ſiccum incorporabile,quę.ſ.duo dominantur in oĩb. elementis. At vero aer humidum habet ſpirituale, & incorporabile,pp hoc aqua ſecundum humidi ſui naturam diſſoluit terram influens poros eius. Ideoq; aperitur terra ſæpe. Et non operit eam vndique. At vero non ita diſſoluit eam aer humido ſuo,nec influit eam. Et ob hoc vndiq; circundat eã,& ẽt terram, ſiĉ & ignis.

Qualiter tanta multitudo aquarum congregari potuit in vnum locum. Cap. III.

Actor. Verum opinio illa de aquis, q totum antea ſpaciũ aeris occuparunt, vr̃ habere calumniam. Si.n.tota concauitas cœli ſtellati plena eſſet aera, ſicut nunc eſt,& ex tãto aere fieret aqua per condenſationem. Cum ex decem pugillis aeris fiat vnus pugillus aquæ, patet, q multo plus fieret de aqua, q̃ nunc ſit de ſphera aquæ, & terræ: ſphera quippe tota contenta in concauitate orbis lunæ.ſic ſe hẽt ad hanc tanquam ad ſui partem, ita q continet eã ſeptuagies milies,& quingenteſies ſepties. Cum ergo omnis aqua denſior ſit aere, quanto magis ex aqua ſi totum occupabat, plus fieri aquæ per condenſationem,quàm nunc ſit in vniuerſo neceſſe foret. Ad hoc tñ poſſet dici: q quia nondũ elementa facta erãt, vel diſtincta, congregatio aquarum ad verbum Dei, nihil aliud fuit,q̃ ſm inferiorem ſui partem aquam ipſam cõdenſari, & condenſatam in partes terræ depreſſiores recipi. Secundum vero ſuperiorẽ partẽ in aerẽ rarefieri, & tũc forte primo indita eſt aquis verbo Dei,vis inclinatiua ad deſcenſum, vel illa vis naturalis,q̃ prius inerat,tunc educta eſt de potentia in actum. Alexander. Si quæritur,cum aquæ eſſent per totum aeris ſpacium, qũo congregari potuerunt in vnum. Cum non videamus aquam condenſari in ſe, ſicut contingit de aere. Rñdet Auguſtinus contra Manichæos, q cũ dr̃,congregetur aqua quę ſub cœlo eſt in congregationem vnam, hoc dr̃ vt illa corporalis materia in eam ſpẽm quam habent iſtæ

viſibiles aquę formaretur. Ipſa.n.congregatio in vnum, eſt iſta for matio iſtarum, quas videmus, & tangimus. Nam oīs forma cogitur ad regulā veritatis. Quod aūt dr̄, & appareat arida, quid aliud dici accipimus, niſi vt illa materies viſibilem formam acciperet, quam nunc hēt iſta terra, quam videmus, & tangimus? Superius aūt materiæ confuſio & obſcuritas noiabatur terra inuiſibilis, & incompoſita, nominabatur & aqua ſuper quam ſpūs Dei ferebatur. Nunc fortaſſis aqua iſta & terra ſunt ex materia illa, quæ tūc illis appellabatur noībus antequam iſtas formas acciperet: iquam in parte vna, ſcilicet ex parte aeris conſecuta eſt rarefactio, & loci maioris occupatio. Ex parte vero aquæ denſatio, & minoris loci occupatio. Albertus. Tria ſunt elementa grauia. ſ.aer, aqua, & terra. Quod patet ex hoc, quia remota terra in locum eius deſcendunt, aer & aqua, vnum tñ eſt ſimplex graue. ſ.terra, cuius ſignū eſt manifeſtum, quia per ſe ac per alia deſcendit ad medium. Deſcendit enim per ſe ad centrum: poſita quoque in aere & aqua, ſimiliter deſcendit. Sicut & aqua in terra poſita aſcendit. hæc aūt elementa duo in igne poſita deſcendunt. Ideoque dicit phſus, q̄ leuia ſunt in alio, ſunt & grauia in alio, hanc itaque naturam accipiendo vel amendēdo, diſtincta ſunt media ab extremis, vnde nihil aliud eſt aquas in locum vnum congregari, quam eis naturā illā dare, qua ſunt in terra leues, & ſic ab ipſa aſcendunt. In aere graues, & ſic ab ipſo deſcendūt. Et hoc eſt quod dicunt ſancti, q̄ ignis, & aer diſiuncta ſunt cum aquæ reſidentes ab igne & aere ſeparata ſunt.

De loco congregationis earum. Cap. IIII.

LOcus itaque congregationis aquarum, eſt locus originis earū: licēt.n. videamus eas, in multis locis eſſe, & manere, & in pluuijs, ac nimbis ex alto deſcendere. Tñ originaliter non ſunt niſi in Oceani loco, ſicut in libro Metheororum probatum eſt a philoſopho. Beda ſuper Geneſ. Itaque congregatę ſunt oēs aquæ inferiores in vnam matricem, vt lux quæ præterito biduo aquas clarē illuſtrauerit, in puro aere clarior fulgeret, ſic & appareret terra, q̄ cooperta latebat, & quę aquis limoſa erat, fieret arida, & germinibus apta. Eodem.n.die protulit terra herbas, & ligna. Actor. Locus eſt congregationis aquarum dici pōt oīa loca depreſſa. ſ.maris, lacuum, fontium, & fluminum, quæ omnia ſunt vnus locus continuationę. Omnes enim aquæ per occultos meatus continuantur cum mari. Sicut in humano corpore eſt vnus locus maximus ſanguinis. ſ.epar, vnde exeunt viæ ſanguinis, vt totum corpus irrigetur. Et ſic totum corpus eſt vnus locus ſanguinis continuatione, quia ad quamlibet eius partem ab epate tranſmittitur. Vel naturalis locus congregationis aquarum eſt locus maris, q̄ſi illuc naturaliter oēs aquæ tendunt. Iuxta illud Eccleſiaſtes, Oīa flumina intrant in mare &c. Sic etiam multi ſunt ignes particulares, vnus eſt tñ locus naturalis ignis, ad quem oīs ignis naturaliter tendit.

Cur congregationes aquarum appellauit Deus Maria. Cap. V.

ALbertus. Cum autem ipſum elementum aquæ naturam habet inſipidā, & congregationes aquarum factæ ſunt in vno loco, qui prius erat locus elementi, vī q̄ congregationes illę appellari deberēt inſipidæ, & non Maria. Maria ſiquidem amara ſunt, & habent aquas compoſitas, terreſtri combuſtio permutatas. Aquę vero ipſius elementi ſm̄ naturam ſimplices ſunt. Et nos quidem ad hoc dicimus, q̄ mare ſm̄ aquarum ſuarum ſubſtantiam, vt eſt elementum, eſt inſipidum. At vero per accidens amarum & mixtum eſt, ſicut iam dictum eſt. Poſſet mihi dici, q̄ mare nō eſt amarum, niſi tm̄ in loco illo, vbi ſolis calor a fundo eius terreſtres vapores eleuat groſſos combuſtibiles. Sed in alio loco eſt inſipidum, vt videtur velle philoſophus in li. de aīalibus, vbi dicit quoddam genus piſcis eſſe dictum Malachiæ carens ſanguine, qd̄ in locis calidis augmentatur, & magis eſt in pelago q̄ prope ripas. præcipuèque in locis, in quibus aquæ multiplicantur inſipidæ. Ex hoc enim accipitur, q̄ aquę maris ſunt inſipidę in aliqua eius. ſ.maris parte. Si autem quæritur, cur illas congregationes aquarum ſcriptura pluraliter appellauerit Maria, & non ſingulariter mare. Dicimus, q̄ humidum aquæ malæ terminabile eſt in ſe. Ideoq; ſm̄ omnem decliuitatem diuiſibile. Vt ergo notetur diuerſitas iſta, vocauit Deus congregationes aquarum, non mare, ſed Maria.

De naturalibus aquæ proprietatibus. Cap. VI.

AVicenna in 1. cano. Aqua igitur eſt corpus ſimplex, cuius naturalis locus eſt, vt ſit circundans terram, ab aere circundata, cum in ſuis naturalibus ſitibus permanſerit, & hæc eſt eius grauitas comparatiua, cuius natura frigida eſt & humida ad ſpargendum & extendendum apta. Omnem figuram recipit, ſed non retinet. Huius igitur eſſe in generatis iuuamentum præſtat ad figurandum formas, ad lineandum & temperādum. Humidum enim cito formas figurales recipit, licēt eas cito amittat. ſiccum aūt econtra. Philoſophus in li. de ſenſu & ſenſato. Natura aquæ inſipida eſt, ſola & incommixta non nutrit. Subtiliſſimumque omnium humidorum eſt, etiam ipſo oleo, ſed protenditur oleum plus aqua pp̄ lubricitatem. aqua vero tenuior eſt, quare & grauius eſt ea in manu ſeruare q̄ oleum. Iſido. li. 13. Aqua dr̄, eo q̄ ſuperficies eius æqualis ſit. Hinc & æquor appellatum eſt, q̄ æquale ſit ſurſum. Duo aūt validiſſima vitæ humanę ſunt elementa. Ignis, & aqua, vnde grauiter damnātur quibus ignis, & aqua interdicitur. Aquarum elementum cęteris elementis imperat, Aquæ enim cœlum temperant, terram fœcundant, aerem exaltationibus ſuis incorporant, in ſublime ſcandunt, & cœlum ſibi vendicant. Quid enim mirabilius aquas in cœlo ſtantibus? piſcium examina ſecum rapiunt. Effuſę omnium in terra naſcentium cauſa ſiunt, ſordes detegunt, peccata abluunt, & potum cunctis aīantibus tribuunt. Plinius li. 31. Si verum fateri volumus, elementū aquæ imperat alijs oībus. Aquę terras deuorant, flammas necant, in ſublime ſcādunt, & cęlum ſibi vendicant, ac nubium obtentu vitalem ſpūm ſtrangulant. Quæ cauſa, fulmina elidit, ipſo ſecum diſcordante mundo. Sępe quoque ſubuehunt lapides aliena pondera portantes. Eodemque cadentes omnium in terra naſcentium cauſa ſiunt. Oēs quoq; terræ vires aquarum bñficio ſunt. Vitruuius, de Architectura li. 8. Nulla denique ex oībus rebus tantas videtur hr̄e ad vſum neceſſitates, quātas aqua: ſine qua. ſ. nec corpus aīalīū, nec vlla vitalibus virtus pōt naſci, nec tueri, nec parari. Bundiſalinus. Aquę ſuperficies exterior eſt ſpherica, qd̄ patet in cypho aqua repleto.

De eodem. Cap. VII.

EX libro de naturis rerum. Nihil liquidum ſm̄ ſeipſum maturatur abſque arido. vnde aqua ſola liquidorum minimè maturatur, ſola quoque non impinguatur. Aquæ oēs profunde concurrunt in terra, quod eſt ob victoriam terræ ſuper aquas. In pedibus autem montium aquæ minorantur. Aqua (vt dictum eſt) euaporat in fumum ſubtiliorem ſe per calefactionem ignis. Et poſtea remanet terreſtre, vnde & contingit, q̄ cum aqua decoquitur in decoctione ſubtiliatur. Et ſi poſtea ponatur in olla per noctem, apparebit Hypoſtaſis terrea in fundo vaſis: ſimiliter euaporat acetū, in aquam ſubtilem & inſipidam, poſtea remanet terreſtritas parua. vinum ſimiliter euaporat in aqua per ſublimationem inſtrumenti aquę roſaceæ. Et quanto fortius eſt vinum, tanto inde maior aqua extrahitur, & terreſtritas maior relinquitur: vnde vinum rubeum quia magis eſt terreſtrę, magis euaporat in aquam. Et in qualibet liquido non ſubmergitur, quod non excedit quantitatē in pondere ipſius liquidi, vnde ouum in aqua marina nō ſubmergitur, pp̄ illius groſſitudinem & grauitatem: aqua ſimplex nō debet habere colorem, nec ſaporem, nec odorē. Nam ſi quid horum habuerit, aliam rem ſignāt in ea admixtam. Vnde ſm̄ Galenum. Aqua ſimplex tribus ſenſibus cōprobatur. Viſu. ſ. q̄ ſit nullius coloris, vel claritatis. Guſtu q̄ ſit nullius ſaporis. Olfactu vt ſit nullius odoris. Aqua ſubtilis, & leuis eſt, q̄ poſita ad ignē vel ad ſolem citiſſime caleſit. Calefacta vero ſi ad aerem ponat, velociter infrigidatur. Citiſſimaque mutatio eius de qualitate in qualitatem oſtendit eius leuitatē, nec illam hr̄e quicquā terreſtritatis. Philoſophus: Aqua eſt ſm̄ elementum, cuius immenſa profunditas dr̄ abyſſus, quaſi abſens fundus, habet tamen fundum, quamuis nimis pſundum: hęc frigida eſt & humida, quæ de lapide manat leuior eſt atque limpidior. Aqua cōmunis eſt omnibus, ad ima fluit, ſordes abluit, terrę permixta limum facit, ſitum ſedat, ignē extinguit &c.

De Mari. Cap. VIII.

ISidorus vbi ſupra. Mare omnis congregatio aquarum abuſiuè dr̄. Sed illud cuius aquæ amarę ſunt, proprie mare appellatur. Quod ideo incrementum non capit, cum oēs fontes, & flumina recipiat, quia influentes vndas ipſa magnitudo eius, non ſentit. deniquè quia amara aqua dulce fluentum conſumit, vel quia nubes multum aquarum ad ſe trahunt. Siue q̄ illud partim auferunt venti, partim ſol exiccat: poſtremo quia per occulta terrę foramina percolatum, & ad caput omnium fonteſque reuolutum recurrat. mare certum non habet colorem, ſed pro qualitate ventorum immutatur. Nam modo flauum eſt, modo luculentum, modo atrum. Ambroſius in Examero. Bonum eſt mare tanquam hoſpicium fluuiorum, delibatio alluuionum, inuectio commeantium, quo ſibi diſtantes populi copulantur, quo pręliorum pericula remouentur, quo Barbaricus furor clauditur, eſt in neceſſitatibus ſubſidium, in periculis refugium, itineris compēdium, ſubſidium vectigalium, ſterilitatis alimentum. Ex hoc pluuia in terras diffunditur. Siquidem aqua de mari radijs hauritur ſolis, & quod eius ſubtile eſt rapitur. Quantoq; altius eleuatur, tanto magis nubium obumbratione frigeſcit, & hymber fit. Sen. li. 7. Natura maris eſt, vt immūdum omne litoribus impingat, nec ſolum cadauera ſed ſtramenta quoque, & naufragorum reliqua ſimilia ex intimo trahens eijciat. Nec in tempeſtate ac fluctu tantum, ſed tranquillum quoque & placidum. Omnis.n. aquarum ſtātium clauſarumque

natura

natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ propria vis deſert & exportat. Si quis aũt excelſa perlibret maris, terris paria ſunt. Nam par vndique ipſa ſibi tellus eſt, caua eius, & plana inferiora eius ſunt. Sed iſtis adeo in rotundam orbis ęquatis eſt. In parte aũt eius, & mariã ſunt, quę in vnius p-læ æquitate conueniunt: ſed ſicut campos intuentem, quæ paulatim deuexa ſunt fallſit, ſic eum non intelligimus maris curuaturas, vt planum quicquid apparet, at illud æquale terris eſt. Philoſophus in ſecundo Metheororum. Dixerunt quidam ꝙ mare manat ex orbe, & in ipſo eſt radix eius, & principiũ, finis quoque eius apud finem illius. Eſt aũt mare locus aquarum proprius, & aggregatio earum ꝑꝑ profunditatem, & longitudinem. Et qđ eſt in eo ex aquis leue, eleuat ſol. Quod aũt graue remanet in terra, qñ antẽ eleuatur vapor, ſubtile eius fit aer, & croſſum fit aqua. Quando vero eleuatur vapor ſalſus, deſcendẽs ſuper multam admixtionem aeris, efficitur dulcis. Idem i libro vegetabilium. Ideo nũt mare ſuper Arenas eſt, & terra mari propinqua Arenoſa, quia in aqua ſiccitas terræ obtinuit, duratque ſm̃ durationem fixionis terræ, & exiſtentiæ aquæ, diuiſitque lutum per minutas partes, & in arenam cõuertit, vt autem ẽt in quibuſdam campis exiſtat Arena, cauſa eſt mora motus ſolis, & elongatio a dulcibus aquis. Nam quia non hñt quod eos a ſole cooperiat, & ab aquę dulci remoti ſunt, ſiccauit ſol partes humiditatis dulcis, remanſitque quod eſt de genere terræ, perſeuerante ergo ſole in loco illo diſcooperto: ſeparatę ſunt partes luti, factaque eſt Arena. Actor. Mare itaq; ſalſum & amarum turbidum & procelloſum ventos generat. inquietum iugiter fluit ac refluit. oĩa flumina recipit. viua retinet, mortua abijcit, fœtidum eſt, periculoſum, monſtris omnibus plenum.

De Salſedine maris. Cap. IX.

Fertur aũt Salſedinem in mari fieri ꝑꝑ calidum vaporem admixtum croſſis aquæ partibus. Nam & ſic ſudor, & vrina in quibus agit caliditas, inueniuntur ſalſi. Guilelmus, de Conchis. Cum enim mare torridę Zonę ſuppoſitum ſit, ex calore ſpiſſatur, ſalſumque fit. certum eſt enim aquam per calorem tranſire in ſalem. Ex libro de naturis rerum. Exhauſto quidem a ſole dulci liquore, quem facile ignea vis trahit, aſperior craſſiorque relinquitur amnis, vnde ſumma maris vnda dulcior eſt, ima vero amarior. Et lunæ quidem alimentum eſt in dulcibus aquis, ſolis autem in amaris. Philoſophus vbi ſupra. Quidam dixerunt, ꝙ ſalſedo accidit mari, quia qñ terra ignitur a ſole, reſudat humiditas, quæ eſt in ea, & fit mare ſalſum, quia ſudor eſt ſalſus. Alij ꝙ cauſa ſalſedinis, eſt terra ſalſa, cui cum permiſcetur aqua, fit aqua ſalſa, ſicut aqua ſuper quam funditur cinis, & de inde colatur. Quidam aũt dixerunt, ꝙ aquę dulces eleuantur ſurſum ob leuitatem ſuam, & ſalſam deſcendit deorſum ꝑꝑ grauitatem ſuam. Sed vr̃ ꝙ etiam in pluuijs fit quoddam ſalſum. Cum enim vapor calidus, & ſiccus permiſcetur frigido & humido, ex quo fiunt nubes, & pluuię, facit eam ſalſam. Plinius li. 2. Solis ardore maris liquor ſiccatur, & hoc eſſe maſculum ſydus accepimus torrens cuncta ſorbenſque, ſicque mari latè patenti ſalis ſapor incoquitur. Aut quia exhauſto inde dulci tenuique, quod facillime vis ignea trahit, omne aſperius craſſiuſque linquatur. Hanc autem veriorem eſſe cãm aſperi ſaporis, q̃ ꝙ mare terrę ſudor ſit æternus. Aut quia plurimum ex arido miſceatur illi vapori. Marinæ aũt aquæ gelantur tardius, q̃ dulces, accenduntur celerius. Priſcianus, ad Coſdroe. Salſum eſſe mare cauſæ quidem dictæ ſunt differentes. Plures aũt aiunt minutiſſimum quidem eius; & dulciſſimum per leuitatem ſurſum duci per dies ſingulos diſcretum & vaporatum. Ibique conſiſtere per frigiditatem, & iterum deferri ad terram. Salſum vero remanere ꝑꝑ grauitatem, ſicut in corporibus aĩalium eſca intrante, qđ dulce & potabile eſt ab inſita caliditate tractum i carnes, & aliam cõcretionem venit partitum. Superfluum autem apparet amarum & ſalſum, ita vt etiam ſudores tales ſint. Quod autem mixta ſit ſalſedo dulcedini, hinc etiam poteſt accipi, quia ſi quis faccum cereum formans in mari immerſerit, prius circumligans os, vt non infundatur mare, tunc intrans aqua per cereos parietes fit potabilis, & quaſi ꝑ colatorium, qđ craſſum ac terreum eſt & ſalſum, ſecernit. Si quis ẽt iuxta mare in littore foſſam foderit, aqua in ea pcolata ex mari ꝑ occultas terræ venas potabilis efficitur. Satius aũt eſt dicere, ipſum mare ſic creatũ a Deo fuiſſe. Sicut. n. aliorum elementorum vnumquodque propriam hẽt naturam, ita ẽt mari connaturalem eſſe ſalſedinẽ pro oĩum ſalute in terra aĩaliũ, ne oĩno putreſceret, ſicut qdã lacus, & alię conſiſtentes aq̃ potabiles.

De ponderoſitate aquæ ſalſæ. Cap. X.

Ariſto. in li. Metheo. 3. Aqua ſalſa grauior eſt dulci, quia ſalſa quidem croſſa eſt & turbida, dulcis autem facta eſt ſubtilis. Cuius indicium eſt, quia ſi vas cereum ore obſtructo mittatur in aquam ſalſam per horam. deinde extractum aperiatur, inuenitur intus aqua, quę poros penetrans intrauit dulcis in ſapore ſuo, & leuis in pondere. Item ſi ſal atritum in aqua dulci diſſoluatur, donec penitus in ea reſoluatur, ouum in eam proiectum nõ ſubmergitur, ſed natat, qm̃ ex ſale incroſſata eſt & facta ſicut lutum. Ouum autem in aqua dulci ſubmergitur. Fertur in paleſtina etiã eſſe lacus, aliàs lacuna vehementis amaritudinis, & ſalſedinis, in qua non eſt piſcis. ſ. quia non eſt ibi ſubtile nutrimentum. Et ſi homo vel beſtia ligatura eius obſtricta. i. ꝙ primitus ligetur, & ſtrictè proijciatur in ea, natat ꝑꝑ ipſius leuitatem & grauitatem aquæ ſalſę, cum comparatur vnumquodque eorum ad ſuũ comparabile, videlicet grauitas aquæ ad leuitatem aĩalis, vel grauitas aquæ ad grauitatem animalis. & leuitas ad leuitatem. eſt etiam grauitas, & croſſities illius aquæ maior grauitate illius animalis. Et ſi mergatur in ea pannus ſordidus, ipſa hora mundificatur ꝑꝑ vehementiam ſalſedinis. Item inuenitur ſubmerſio nauis cadentis in aqua dulci magis, q̃ in ſalſa, quia hæc illa grauior eſt. Huius etiam indicium eſt, ꝙ in loco quæ dicitur Gamon, manat aqua ſalſa, & currit ad flumen dulcis aquæ ſibi propinquum. ꝑꝑ quod etiam in eo non ſunt piſces. Et ſi quid de illo in vaſe ponitur, & mouetur, fit ſal ſimile niui tenue & ſubtile. Cuius virtus in ſalſedine croſſo ſale fortior inuenitur, quia ſubtilitas illius aquę dulcis ſalſedinis virtutem ipſam intrantis propriam facit, & quando ex hoc ſale multiplicatur in cibis dulcorat ipſum, & eſt vehementis albedinis. Idem in libro vegetabilium. Ouum (vt dictum eſt) in aqua dulci mergitur, in ſalſa vero natat. Aqua igitur ſpiſſa eſt ſub non ſpiſſa. Spiſſa enim eſt de genere terræ, rara vero de genere aeris. Ideoque ſupereminet aqua dulcis oĩbus aquis; & a terra remotior eſt. Hanc ergo naturalem eſſe neceſſe eſt. Aqua vero ſalſa ponderoſior eſt, non enim aſcendit aqua niſi dulcis. Et patet quia qđ ſuper aquam aſcendit ſubtilius eſt aqua. Cum ergo illud attraxerit aer ſubtiliatur, & aſcendit magis. Ideoque fontes, & flumina fiunt in montibus, & aſcendit flegma ad cerebrum. Sic quoque omnes cibi aſcendunt, & omnes aquæ. Sed aqua ſalſa aſcendit cum eo quod ſiccauit calor ad genus aeris, vt in balneo patet. Cum enim aquam ſalſam apprehenderit calor, ſubtiliantur partes eius, & aſcendit vapor, parteſque ſalſedinis recedunt, cum humore naturali, qui eſt ex genere aeris, & ſequuntur vaporem. Cumque ꝓcedens vnus poſt alium ſurſum tectum compreſſerit, congregabitur & inſpiſſabitur ac cõuertetur deorſum aqua dulcis guttatim. Et ſic in omnibus balneis ſalſis erit vapor dulcis.

De natura & effectu aquæ marinæ. Cap. XI.

Avicenna in ſecundo canone. Aqua marina aerea eſt & calida, fiſſuris accidentibus a frigore confert antequam vlcerentur, pediculos etiam necat, & ſanguinem ſub cute cõgelatum diſſoluit. Confert etiã prurigini & ſcabiei & impetigini. vapor aquæ marinę confert Epylentiæ & Hydropiſi. Ex hac autem cliſtere fit ad dolorem ventris pungitiuum. Quandoque ẽt bibitur, & ventrem ſoluit, deinde ius gallinæ bibitur, eiuſque mordicationem ſedat. Item ad viperę morſum in aqua marina ſeſſio fit, & iuuatur ab ea. Similiter ẽt fit in reliquis vermibus pernicioſis. Diaſcorides. Aqua marina inſcidam & termanticam & Cacoſtomacham habet virtutem, ventrem turbat, flegma deponit. Calida vero facta & fomento adhibita Apoſtemata de alto educit & maturat. Duritiam ſpargit, oĩbus Diaforeſim præſtat, neruorum cauſas cõponit. Cathaplaſmatibus neceſſe miſcetur, & nobilibꝰ medicaminibus additur, & impetiginibus adhibetur. Tepida quoque laterum torſionibus accepta præſolatur. Scabies, & prurigines fomento adhibita tollit, lendem capitis purgat, tumores mammillarum compeſcit, ſimiliter adhibita liuorem corporis emendat, venenatibus morſibus occurrit, frigoribus opitulatur, Sphalongionum & Scorpionum ictus, vel aſpidũ nõ admittit. Calida quoq; adhibita corpus tenuatum reficit, lauacris etiam vtiliter additur, quæ lauacra Hydropicis, & Cęphalaicis, ac ſurdis opitulantur, ſi ſeruata fuerit aqua marina bromum non colligit. Multi vero coquunt eam & ſic reponũt, dantes eam ad purgationem. Galenus. Aqua dulcis bibitur, & eſt frigida in natura ſua ſemper, aqua vero maris non eſt taliter, ſola enim aqua cui non admiſcet extranea ſubſtantia eſt frigida: vñ ſi homo tota die nataret in aqua dulci quę non eſſet vehementer frigida, ſed tepida, ſicut aqua calefacit ſol, infrigidaretur corpus eius neceſſario. In aqua vero maris, quã plures natarunt iuuenes tota die & noctè, & tamen non nocuit eis.

Qualiter aqua maris amaritudinem deponat. Cap. XII.

Hieronymus ſupra Amos. Vocat aũt Deus aquas maris, & ſuper terram effundit, dum ipſas amariſſimas Ethereo calore ſuſpendit & excolat, & eliquat in dulcem pluuiarum ſaporem. Guilelmus de Conchis. Cum autem terra cauernoſa ſit, aqua labilitate ſua eam ſubintrat, quę per cataractas tranſiens colatur, & extenuatur. Et ex qualitate terrę diuerſas contrahit qualitates. Si enim per terram arenoſam & lapidoſam defluit, dulcem inde ſaporem contrahit, ſi per ſalſam ſalſum, ſi per limoſam terram vapida eſt

pida eſt aqua, ſi per lapides Sulphuris, vel calcis, aut æris, fit amara. Iuxta diuerſa ergo accidentia terræ diuerſum ſuſcipit ſaporem. Seneca vbi ſupra. Quidam & indicant terram quicquid aquarum immiſſum ſit accipere. Et ob hoc maria non creſcere. Quia quæ influxit non ad ſe ipſum vertunt, ſed protinus reddunt: occulto enim itinere terram ſubit, & palam venit, ſecreto reuertitur, & in ipſo tranſitu colatur, per multiplices namque terrarum anfractus, verberatum, amaritudinem deponit. Et in tanta ſoli varietate prauitatem ſaporis exuit, & in aquam ſinceram tranſit. Ex imagine mundi: Aqua maris per venas terræ occulto meatu diſcurrit, amaritudinem in terra ponit, dulcis in fontibus erumpit. in mare iterum refluit. Hinc & dr̃ ꝙ aquæ natura duplex ſit. Salſa maris, & grauior, fontium dulcis, & lenior. Quæ & dum in matricem abyſſum refluit, aquis maris non immiſcetur, ſed vtpote leuis graues ſuper aquas labitur, & in occultum curſum ſuum reuertitur, hinc eſt ꝙ mare nõ redundat, cũ oĩa flumina recipiat, ſed & ſuprema maris vnda non eſt adeo amara vt ea quæ in imo eſt. huius immenſa profunditas abyſſus dr̃, quaſi non habens fundum, habet tñ, licèt profundum.

De Oceano. Cap. XIII.

ARiſto. in libro Metheororum ſecundo. Origo aũt omnium aquarum eſt Oceanum, omneſque redeunt ad loca ſua propria, quæ ſunt principium ſeparationis earum & motuum. Mutantur aũt aquæ & ſapor earum, & ſm̃ diuerſitatem locorum ad quæ perueniunt. Iſidorus vbi ſupra. Oceanus in modum circuli terrarum orbem amplectitur, alternisque æſtibus accedit & recedit. Reſpirantibus. n. in profundum ventis, aut remouet maria, aut reſorbet. Secundus philoſophus. Quid eſt Oceanus? mundi amplexus, terminus coronans, hoſpitium fluuiorum, fons imbrium. Ex imagine mundi. Oceanus dr̃ quaſi Zonarum limbus, quia quinque Zonas mundi ambit in modum limbi. Sicut aũt calor ex igne ita frigus ex aqua naſcitur. vnde partes extremæ Oceani rigido gelu & perpetuo frigore horrent, quia calore ſolis carent; pars aũt Oceani quæ medium orbis diuidit, ideo ſemper feruet, quia ſolis iter ſuper ſe habet. Oceanus fluuiorum occurſu non augetur, quia fluenta dulcia partim ſalſis vndis conſumuntur, vel ventis, vel vapore ſolis arripiuntur, partim per occultos meatus in amnes ſuos reuertuntur. Adelardus Bathonienſis philoſophus. Salſuginis cãm in Oceano, in calore ſolis planetarumque pono. Cum enim per torridam veramque Zonam medius vtrulque ſecatur Oceanus, ac per eandem, licèt indirectè verſetur planetarum curſus, a tanto calore ſtellarũ ipſum mare calefieri eſt neceſſe. Ex quo & eiuſdem caloris effectum ſalſuginem conſequens eſt accipere. Qd' q; ita ſit hoc, aſſerit, ꝙ in maritimis, quæ illi Oceano ſunt ꝑpinquiora, ſine omni artificio aqua marina in ſal vertitur ad ſolem ſuper rupes ſiccata. In longinquioribus vero maribus, vt ſal poſſis habere, ipſam maris aquam vtpote iam a vi caloris remotam, adeoque minus coctam, igni neceſſe eſt adhibere ac torquere. Sed & quaſdam dulces aquas in ſal verti viſum eſt ſæpe caloris artificiola decoctione. Huc & illuc accedit, ꝙ æſtate quidem omnis aqua marina ſalſior eſt quàm Hieme. Quod ſi quis operam dederit, & de ſe experire poterit. Miraris autem cur tantus ſit fluminum illuc concurrentium fluctus, tamque perpetuus curſus, tam ꝓ re infinitus numerus, q̃ꝰ non inde augeatur Oceanus. At vero ſicut in illud quædam defluunt, ſic & ab illo quædam renaſcuntur. Itaque ſi dum quid recipit & reddit, quare augmentum ſenſibile non incurrit? Sic & a quibuſdam dubitatum eſt, cum multa ex eo ſubterranea procedant flumina, multam quoque partem illius ſtellarum hauſtus auferat, decrementum q̃ꝰ non incurrat, quod nec ſupplementũ recipiat: vñ & apud ſtatiũ Phebus cantat, quo fonte immenſum viuat mare, nimirum viuit, dum quantũ reddit recipit.

De cauſis augmenti & decrementi in eo. Cap. XIIII.

GVilelm. de Conchis. Macrobius dicit, in ſeptem primis diebus lunationis fluctus Oceani decreſcere. In alijs ſeptem creſcere. In tertia ſeptima decreſcere. In quarta creſcere. Huius varietatis ratio eſt. Humorem in vaſe clauſum videmus duobus modis creſcere, videlicet in ſubſtantia & accidente. Olla ſemiplena ſuppoſita igni, nulla aqua addita impletur. Calor enim ad interiora penetrat, qui motu ſuo aquam ad ſuperiora eleuat. Nil tñ eſt in olla vacui, quia vel aqua, vel fumoſitate tota impletur. Simile eſt in Oceano. Cum igitur eſt interlunium, quia totus ſplendor ſolis, qui eum accendit, eſt ſupra, nõ poteſt aerem ſibi ſubditum tenuare, qui ſpiſſatus in humorem aquæ tranſit. Eſt ergo tunc plenus fluctus. Cum vero ſplendor incipit deſcendere, accenditur luna, aeraque deſiccat, atque humorem minuit. Et quanto plus accenditur, tanto plus humoris conſumitur. Septima vero die, quia tota eſt media ſui accenſa ſui, mediante aere calefacit humorem, qui bulliens, vt aqua in olla ſurſum eleuatur. Et ea creſcente vſque ad 14. diem creſcit fluctus. In tertia vero Hebdomada, quia calorem eleuãs in lunam minuitur fluctus, quemadmodum fit, ſi ignis ollæ ſubducitur. In quarta vero quia iam multũ deficit calor, ſpiſſat' aer, humorq; creſcit. Creſcunt igit' fluctus vſque ad nouiluniũ. Prima igitur ſeptimana decreſcit Oceanus in ſubſtãtia. Sc̃da creſcit accidente. Tertia decreſcit accidente. Quarta creſcit in ſubſtantia.

De mari Mediterraneo. Cap. XV.

ACcidentalis refluxio Oceani ad ſeptentrionem vergens, cuius iuxta latera terræ tangens Aphricam vſque ad finem illius peruenerit, inter Calupem & Atlãta gurgitatus vſque ad medium terræ inata Hieruſalem, Mediterraneumque mare vocatur, diuerſa a diuerſis regionibus noĩa accipiens. Si vero qualiter aſcendat, & deſcendat, ſcire deſideras, & quæ nomina, & a quibus regionibus contrahat, mappam mundi conſidera. Prædicta ſiquidem occidentalis refluxio ad ſeptentrionem vergẽs, ex Atlante monte ſibi adiacente mare atlanticum vocatur. Infra hanc eſt Anglia & vicinæ inſulæ. Ex orientali refluxione ad ſeptentrionem ſe vrgente, mare Indicum & mare Caſpium naſcitur. Similiter in alijs refluxionibus ad auſtrum ſe vergentibus credendum eſt diuerſa maria naſci. Sed hoc noſtra atteſtatione deſcribi non debuit, quia ꝓpter Zonam torridam interiectam ſitus illarum nobis incognitus eſt. Iſidorus, vbi ſupra. Mare magnũ dicitur quod ab occaſu ex Oceano fluit, & in meridiem vergit. deinde ad ſeptentrionem tendit, & dicitur Mediterraneum, quia per mediam terram vſque ad Orientem profunditur, Europam, & Aſiam Aphricamque diſterminãs. Sicut ergo terra cum vna ſit, pro diuerſis locis varijs appellatur vocabulis. Eo modo pro regionibus, hoc mare magnum diuerſis nominibus nuncupatur, vt Hibericum, Adriaticum. Sic & ab inſulis, & a gentibus, & ab oppidis.

De finibus maris. Cap. XVI.

ISidorus vbi ſupra. Sinus dicũtur ipſius maris maiores receſſus, vt in mari magno Ionius. In Oceano Caſpius, Indicus, Perſicus Arabicus, qui & mare rubrum, quod Oceano aſcribitur. Rubrum mare vocatum, eo ꝙ ſit Roſeis vndis infectum. Non tamen talem habet naturam, qualem videtur oſtendere. Sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur, quia omnis terra circumſtans rubea eſt, & ſanguineo colori proxima. Ideoque ibi minium acutiſſimum excerpitur & alij colores, quibus pictura variatur. Cum ergo terra hanc habeat naturã, fluctibus ſubinde diluitur, & quicquid adhæſum eſt, in hunc colorem cadit, ob hoc etiam in his littoribus gemmæ rubeæ inueniuntur, lapillus enim eiuſmodi humo inuolutus, cum inter Arenas attritus eſt, & terræ colorem hẽt & maris. Hoc mare in duos ſinus ſcinditur, qui ab Oriẽte eſt, Perſicus dicitur, quia oram illius Perſæ inhabitant. Alter vero Arabicus, ꝙ ſit circa Arabiam. Comeſtor. Hoc mare cannoſum Hebreus vocat, quia cannæ in littoribus abundant.

De duobus fontibus caloris. ſ. & humoris inuicem ſibi oppoſitis. Cap. XVII.

GVilelmus de Conchis. In prima quidem creatione terra erat obtuo aquis circundata. Sed vbi tenuior ſuis cœleſtium calore eſt deſiccata, ita tamen ꝙ fons, & principium aquarum fonti & principio caloris. i. ſolis eſt oppoſitus. Sapientia vero diuina ſine calore & humore nil poſſe viuere præſciens, terram vero frigidam & ſiccam eſſe, vt aliquid in ea poſſit viuere, fontem totius caloris, ideſt ſolem, ꝙ æqualiter terram calefaceret ſuper medium terræ poſuit. Sed quia ex ſolo calore nil viuere poſſit, in medio eiuſdem terræ ſunt caloris fontem humoris ſuppoſuit. Ex his igitur duobus terra hinc & illinc temperatur. Eſt igitur fons humoris in medio torridæ Zonæ in modum æquinoctialis circuli terram cingẽs. Qui ideo a pluribus eſſe non creditur, quia ꝓp nimium feruorem torridæ Zonæ ad ipſum non peruenitur. A phyſicis tamen prædictus neceſſitate eſſe creditur, verumque mare appellatur. Hoc mare cum ad occidentem venerit duas reflexiones ibi facit, quarum altera ad auſtrum, altera ad ſeptentrionem vergit, latera terræ ſequentes. Similiter in Orientem facit duas ad prædicta loca vergentes. Aquæ vero quæ ex prædicto fonte humoris, per ſuperficiem terræ exeunt nec per catharactas tranſeunt ſpiſſæ ſunt & ſalſæ, mariaque vocantur, Ambroſius in Hexameron li. 2. Cum itaque dicant philoſophi orbem cœli volui ſtellis ardentibus refulgentem: Nunne Dei prouidentia neceſſario proſpexit, vt in terra & ſupra cœli orbem aqua redundaret, quæ illa feruentis axis incendia temperaret? Quia ergo exundat & feruet ignis, etiam aqua exundauit in terris, ne ſolis, ac ſtellarum ardor eas exureret. Et reuera rerum exordia vapor inſolitus læderet. Actor. Denique quoniam ex calore & humore ſicut ait Aug omnia terræ naſcentia ꝓcreantur ac concreantur, rectè ſolis, & pluuiæ beneficijs omnia terrena bona, quæ a Deo patre, videlicet totius bonitatis fonte, cunctis hominibus aſſiduè largiuntur filius in Euangelio ſignat & comprehendit, vbi ait. Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, &c.

De

De æſtibus maris. Cap. XVIII.

GVlielmus de Conchis. Cum ergo illa reflexio occidentalis maris, & orientalis ad ſeptentrionem ſe vergentes ſibimet occurrunt. Et repercuſſione ingurgitatur retro mare, ſicque famoſa acceſſio & receſſio Oceani. Similiter aliæ duæ in alio capite ſibi occurrentes. Sunt tñ qui dicunt, montes ſubditos mari cauſam eſſe acceſſionis, & receſſionis Oceani. Cum enim vſque ad ipſos mare peruenit, retro cadit atque ingurgitatur, impleturque retro, & ſic iterum relabens, & ante impletur & ingurgitatur. Alij dicunt ortum & occaſum lunæ huius rei cauſam eſſe, vnde bis hoc in die naturali nec amplius contingit. Sed quia non eadem hora quotidie luna oritur, vel occidit diuerſis modis fit fluctus maris. Iſidor. li. 13. Aeſtus eſt maris acceſſus, vel receſſus i. inquietudo, vnde & æſtuaria dicuntur per quæ mare viciſſim accedit & recedit. Plin. lib. 2. Aeſtus maris accedere & reciprocare mirum eſt, verum cauſa eſt in ſole & luna. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, biſque remeant vicenis quaternisque ſemper horis. Ariſto. Nullum animal niſi æſtu recedente expirare affirmat. Obſeruatum eſt id multum in gallico Oceano, maximeque in hoīe compertum. Ex imagine mundi, æſtus Oceani i. acceſſus & receſſus lunam ſequitur. Cuius aſpiratione retro trahitur, eius impulſu refunditur. Quotidie aūt bis effluere & remeare videtur, cum luna creſcente creſcit, cum decreſcente decreſcit. Cum luna eſt in equinoctio maiores fluctus Oceani ſurgunt, ob vicinitatē lunę. Cum vero in ſolſtitio minores ob longinquitatem eius, p 19. annos ad principia motus, & paria incrementa, vt luna, reuertit.

Qualiter fiant ſecundum curſum lunæ. Cap. XIX.

ALbumaſar. Acceſſionis, & receſſionis, quę fiunt in mari cauſa eſt luna. Nam & quidam dixerunt, ꝙ maria quædam augentur, ex quo luna ſeparatur a ſole vſque ad menſis dimidium, quæ eſt eius impletio. Et minuuntur per lunæ diminutionem vſque ad finem menſis, quod vulgus vocat interlunium. Quædam vero accedunt omni die ac nocte cum ortu lunæ in aduentu eius vſque ad medium cœlum. Et in deſcenſione ipſius ad medium cœli iterum retrocedunt. Cum enim luna peruenit ad aliquē circulorum Hemiſperij maris. i. ad aliquem ortuum eius, & eleuata fuerit ſuper eum, mouet eum per naturam ſuam & proximitatem ſuam ex aqua maris. Incipitque mare veniens cum luna augmentari. Nec deſinit quouſque luna peruenit ad medium cœli in eodem loco, & tunc peruenit acceſſio ad perfectionem ſuam. Cumque luna deſcenderit ex medio cœli illius loci, aqua recedit & ad mare reuertitur. Nec deſinit donec ad occaſum eius peruenerit, & tunc peruenit receſſio ad perfectionem ſuam. Rurſus cum luna receſſerit ex occidente eiuſdem loci incipit acceſſio ſecunda, nec deſinit veniendo augeri quouſque luna veniat ad angulum terræ. Et tunc acceſſio peruenit ad perfectionem ſuam ſecundo in eodem loco. Deinde receſſio incipit ſecunda, nec deſinunt aquæ redire ad mare, donec luna peruenit ad Hemiſperium orīēs eiuſdem loci, ibique pari ratione reuertitur acceſſio & receſſio in ſimile, fiunt ergo omni die ac nocte ſm quantitatem curſus lunæ in eis in omni loco maris duæ acceſſiones, & receſſiones. Cū enim luna fuerit aliquo die in aliquoto ex gradibus circuli, & poſtea fuerit orta ſuper aliquem ex locis maris, incipit acceſſio in eodem maris loco, poſt meridiem autem erit luna iam recedens ab eodem gradu per quantitatem curſus eius æqualis in die & noctè, quare & receſſio tunc in eodem maris loco incipit. Orta quoque ſic fertur ſuper eum poſt ortum eiuſdē gradus per quantitatem eius curſus in eadem die & nocte: vnde quia terra rotunda eſt & mare circundat eam in circuitu mouetur ſuper eam tota die ac noctè, ſm quantitatem curſus eius. Ergo quotienſcunque ſe mouet circulus vno gradu, fit locus lunę circulus Hemiſpherij alicui ex locis maris. Et fit ēt idem locus alteri cœlum medium, & occidens alteri loco, atque angulus terræ alteri, fit igitur in mari eadem hora in quibuſdam locis initium acceſſionis. Et alio loco initium receſſionis, atq; in alio loco alterum eſſe in acceſſione & receſſione.

De ipſarum æſtuum variatione. Cap. XX.

ET ſcito ꝙ ordine naturali cum fuerit luna ſuper terram erit acceſſio & receſſio. Et iterum cum fuerit ſub terra erit acceſſio & receſſio, vnaquęque. ſ. eſt alterna vice. Eritque tempus vnius earum æquale ipſi alterius, ſi luna æqualiter fuerit ſuper terram & ſub terra. Quod ſi luna fecerit longiores moras ſuper terram, q̄ ſub terra, erit acceſſio quæ fit cum fuerit luna ſuper terram prolixior ea quæ fit cum fuerit luna ſub terra. Ecōuerſo aūt erit ſi plus moretur ſub terra ipſa luna. Cumque fuerit terra maris paucorum montium, aut fuerit mobilis, vel penetrabilis, tranſieritque aqua ex ea ad aliquod aliorum marium & locorum, aut in ipſa fuerit æque apparens, quod ex aquis ad eam affluxit, aut quod ex ea exiuit. vel fuerit aqua mobilis, & ſubtilis, ac mutabilis, vt flumina & fontes, non multiplicatur cōgregatio ventorum in eis, quia reſoluitur, & expirat & particulatim exit. Vna pars poſt aliam & diuiditur vnda, & quia non colligitur in hac aqua ex vento qđ eleuet eam. Cumque luna fuerit eleuata ſuper illam, & mouerit eam, non erit in ea acceſſio, & receſſio, ſed venti & vndę. hac de cauſa non apparet in multis maribus, nec in aliquo fluminum acceſſio & receſſio. Acceſſionis aqua fit calida. Receſſionis frigida. Et hoc ideo, quia tpe acceſſionis exit aqua de profundo maris, & ipſa calida, augetque calorem eius motus, & motus lunæ quæ mouet eam per calorem. Cum autem acceſſio ipſa venit ad loca extra profunditatem maris vt ſunt littora, & inſulę, & flumina profundiſſima, & loca planiora refrigeſcit, ac reuertitur cum eodem frigore ad mare. Item cum luna fuerit coniuncta ſoli erit acceſſionis aqua fortis, & multa prolixi temporis: quia ſolis coniunctio addit in fortitudine lunæ, ſitque commotio aquę ab ea in eadem hora, plus illa quæ fuerat ante coniunctionem ipſius. cum ſole. Similiter quotieſcunque luna coniuncta fuerit alicui planetarum fortitudinem acceſſionis ſignantium, augebitur eius fortitudo, & confortabitur motus acceſſionis a fortitudine lunæ, ſicque augmentabitur acceſſiones aquæ, ſed plus tum cadem hora fuerit luna ſoli coniuncta.

De creatione ventorum ex maris refluxione. Cap. XXI.

GVilelmus de Conchis. Cum autem duæ reflexiones, vt prædiximus in Occidente ex illo fonte totius humoris vna ad ſeptentrionem, altera ad auſtrum, diuidantur, in tantarum ſeparatione aquarum aer mouetur. Et ſi tantus fuerit impulſus, ꝙ vſque ad nos peruenerit generatur ventus, qui zephyrus vocitatur. Duæ vero, quæ in Oriēte diuiduntur: ſuo motu ventum generant, qui Eurus nominatur. Cum vero Occidentalis, & Orientalis ad ſeptentrionem ſe vergentes in medio ſeptentrionalis ſibi occurrunt, ex repercuſſione mouetur aer, ſitq; ventus ſeptētrionalis, qui boreas dr̄, qui cum & in frigida zona naſcitur, ideoq; & merito frigidus dr̄ Siccus vero: quia nubes de angulo terræ ad medium fugat, vnde, & pluuioſus efficitur iuxta torridam zonam. Vnde Lucanus. Et noſtris reficit ſua rura ſerenus. Cum vero tranſit torridam zonam caleſit, vnde & ſi nobis eſt frigidus ibi tñ eſt calidus de per accidens. Siſr cum duæ reflexiones ad auſtrum ſe vergentes in medio ſibi occurrunt, gñatur auſter, qui ēt vltra torridam zonam eſt frigidus, & ſiccus, vt apud nos boreas. Quippe cum & in frigida zona oriuntur: quia tñ per torridam zonam trāſit calefactus, ad nos peruenit calidus, fugandoq; ante ſe nubes vſq; ad iſtum angulum terræ in quo habitamus, generat nobis pluuiam. Itaq; nobis ex accidente calidus, & humidus, & in ſua origine eſt frigidus, & ſiccus. Si autem in duabus reflexionibus & ad ſeptentrionem ſe vergentibus, boreamq; generantibus, hoc contingat, quòd Orientalis ex aliquo accidente ſit velocior, vltra medium ſeptentrionis Occidentali occurrit, naſciturque ventus collateralis inter boream, & zephyrum. Si vero Occidentalis Orientali vltra medium occurrit, fit ventus collateralis inter boream, & eurum. Siſr; ſi aliæ duæ reflexiones vltra medium modo hinc modo illinc recurrant, duos collaterales generant ventos, vnum inter eurum, & auſtrum, alterum inter auſtrum; & zephyrum: per ſimile iſtorum de alijs intelligitur. Sed dicet ſi prædictis cauſis venti contingunt; cū quotidie reflexiones diuidant, & ſibi occurrāt, qđ teſtant quotidiani fluctus maris, quare nō quotidie contingunt venti. Rn̄deo, & ſi quotidie cōtingūt vēti, tñ nō tāti ſūt, quod nos vſq; puenīāt. Sæpe. n. nobis nō apparet, cum tñ ſit ventus in illis regionibus. Et cum non ſit in inferioribus partibus aeris, eſt in ſuperioribus.

De periculis maris. Cap. XXII.

ISidorus vbi ſup. Æſtus ad Oceanum pertinet, fretum ad vtrumque mare. Nam æſtus eſt marjs acceſſus, vel receſſus. i. inquietudo, fretum aūt appellatum, ꝙ ibi ſemper mare fremeat. Nam fretū eſt anguſtum, & quaſi feruens mare, ab vndarum feruore noīatū, vt Gaditanum, vel Siculum. Nam freta dicta Varro, ait quaſi feruida. i. feruentia, & motum feruoris habentia. Fretum Siciliæ, quod & Regium dr̄, eſt arctiſſimum, trium milium ſpacio Siciliā ab Italia diuidens, fabuloſis infame monſtris, cuius hinc inde Scylla, & Charybdis oñditur. Scyllam accolæ ſaxum mari imminens appellant ſimile celebratæ formæ procul videntibus, vnde monſtruoſi ſpeciem fabulæ illi dederunt, quaſi formam hoīs capitibus caninis ſuccinctam: quia fluctus ibidem colliſi latratus vīr exprimere. Charybdis dicta eſt eo quòd gurgitibus occultis naues abſorbeat. Eſt. n. mare verticoſum, & inde ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die fluctus erigit, & ter abſorbet. Nā accipit aquas, vt vomat, vomit, vt rurſus accipiat. Syrtes ſunt arenoſa in mari loca, a tractu vocata, ꝙ oīa ad ſe trahant, & appropinquantia vadoſo mari hereant: vada vero ſunt per quæ in mari, vel in fluminibus hoīes, vel aīalia pedibus vadunt. Ex imagine mūdi. Eſt aūt vorago in Oceano, q̄ totas aquas, & naues abſorbet,

& reuomit,

& reuomit, & hoc in exortu lunæ maiori æſtu fluctus reuoluit, & reuomit: hæc autem vorago inde fit eſt in terra abyſſus magna de qua ſcriptum eſt. Rupti ſunt fontes abyſſi magnæ. iuxta hãc ſunt cauernoſa loca, & ſpeluncæ latę, & patentes, in quibus venti de ſpiramine aquarum concipiuntur, qui ſpiritus procellæ dñr, hi ſpiritus ſpiramine ſuo aquas maris per patentes terrarum cauernas, introrſus in abyſſum attrahunt, & eas exundare iterum magno impetu compellunt.

De diluuijs. Cap. XXIII.

Gvilhelmus de Cõchis. Cum autem aqua, vt prædiximus, fonti caloris ſit ſuppoſita, contingit humorem paulisper creſcere, caloremque ſuperare, donec ad ad creuerit, ꝙ nullis littoribus retentus, per terras ſe diffundens, terrena ſubmergit, qui cum ex ſiccitate terræ conſumptus ſit, contingit calorem paulisper creſcere, humoremque ſuperare, donec per terras diffuſus illas adurat. Sed dicis. Cum ſingulis annis humorem videamus, qui in hieme creuerit, ęſtate deſiccari, & calorem æſtatis hieme extingui, vnde iſta inundatio vel exuſtio contingit? Rñdeo ſi ſemper æqualiter hic. ſ. calor humorem, ille. ſ. humor ipſum calorem deſtrueret, nullum contingeret diluuium. Sed quia contingit ꝙ æſtas minus eſt calida & ſicca, ideoque & minus de ſuo contrario conſumit, vnde ſequenti hieme ex maiori frigiditate plus aeris ſpiſſatur, & poſt hoc in aquam ſiue pluuiam tranſit, ſicque fit per multos annos, donec cathacliſmus perueniat. Sic ſi ex contrario hiemes minus ſunt humidæ & frigidæ, per multa tpa generatur exuſtio. Aliter & poſt fieri. Certum eſt magna flumina in viſceribus terræ diſcurrere, quæ tpe certo & conſtituto ad ſuperficiem terræ ſimul erumpunt, atque diluuium faciunt. Cum vero aquæ quæ per terræ ſuperficiem currunt ad interiora ſe transferunt, nec eſt quod reſiſtat calori fitque aduſtio. Sunt qui dicunt ex cõi planetarum eleuatione & depreſſione iſta contingere. Si autem oẽs planetę eleuentur ſimul plus ſolito a terra remoti, minus de humore cõſumitur, igitur humor creſcit qui terras ſe diffundit, fitque diluuium. Si vnus vel duo vel tres ſine alijs eleuent, non intantũ creſcit humor. Qđ. n. creſcit ex iſtorũ eleuatione, minuit aliorũ depreſſione. Si vero oẽs ſimul deprimant ex vicinitate terras adurũt, fitq; aduſtio. Sed ſi duo vel tres deprimant, hi ex ꝓpinquitate magis caloris faciunt, alij ex remotione faciunt minus. Et attende ꝙ eſt & gñale diluuium & particulare. Duo vero gñalia ſimul eſſe non poſſunt, ſed multa particularia poſſunt. Ideoq; dicit Plato plures receſſiſſe inundationes, quod etiam Auguſtinus teſtatur.

De fontibus. Cap. XXIIII.

Isidorus. Fons eſt caput aquæ naſcentis, ſic dictus, quaſi aquas fundens. Guilelmus, de Conchis. Aqua. n. per cathatactas terræ decurrens ſi finem catharactæ reperit, ob terræ ſpiſſitudinem vlteta non poteſt procedere. Neque pp ſpecum aquæ ſequentis recurrere. vnde ad ſuperficiem terrę ebulit, fontemque perhennis aquę facit, qui iuxta quantitatem aquæ quæ per chataractas terræ decurrit magnus, vel paruus exiſtit. Ex terræ vero qualitate ſaporem contrahit. Adelardus. Quod eſt ſudanti corpori gutta, hoc eſt vt mea fert opinio fons in humectanti terra. Cum enim multo afficitur terra humore, ille cum ex diuerſis partibus in vnum conuenit, fons eſſe incipit. Cum ergo terræ locus exudantem humorem generare non deficit, magna inde ſemper naſcens gutta, fons eſſe non deſinit, vnde fit & vt in locis, in quibus eſt humiditas parua, eadem ęſtiuali calore ſiccata, fontina ſcaturigo ęſtate ceſſet, hieme redundet. Sed miror inquis, de illis fontibus, qui naſcuntur in excelſi montibus. Cum enim planicies vndique circumiacens pateat, nec amnem illuc aſcendere poſſe video; nec vnde ibi naſcuntur intelligo. At inquam dum multiformem flumina curſum diuidunt, in viſceribus terræ fieri poteſt, vt tale q̃nque territorium incurrat, quod vndique lapideis molibus obſtruſum, ea ſurſum ſi patet exitus, cogat effluere: dum itaque ſemper aſcendit, ſemper excurrit, quod etiam in humanis operibus perſpicuum eſt, quibus aquas cohibent, & præter naturalem curſum in alia & alia loca retorquent. Actor. Fons de terra ſcaturit purus, ac lucidus, frigidusque, Hieme tamen calet. Gratus eſt enim viatoribus ad bibendum, quia ſitim ſedat & refrigerat. Quanto autem clarior eſt, tanto facilius turbatur. Aquas de mari per occultos meatus excipit, & ex ſalſis dulces reddit. Eaſdemque ad matricem abyſſum per apertos riuos, ac flumina remittit. Ex libro de naturis rerum. Fons cum cætera lauet, aliquando purgatione indiget. Origines fontium in altis locis ſunt & in montibus. alta quippe montiũ loca ſunt, ſicut ſpongia ſpiſſa, quæ ſugunt ad ſe aquam, & paulatim aggregant, cum omnium fontium origo eſt ex mari, & ex fonte oritur flumen, ita vt dici poſſit, quod fons non eſt flumen nec econuerſo, & tamen flumen & fons eadem ſunt, ſic pater & filius eadem eſſentia.

Qualiter inueſtigandi ſunt fontes ſalubres. Cap. XXV.

Vitruuius de Architectura li. 8. Quod ſi non aperti fontes profluunt, eorum capita ſub terra quærenda ſunt, antequam ſol exortus fuerit. In locis vbi quærendum erit ſunt conſeripantes humores, & in aera ſurgentes videbuntur, ibi fodiatur. In Creta quidem tenuis, & exilis eſt aqua, & non alta copia, nec optimo ſapore. Sabulone quoq; ſolum tenuis, ſed inferioris loci inuenit, limoſaq; eſt, & inſuauis. Terra aũt nigra ſudores ſtillæ exiles inueniuntur, qui ex hibernis tempeſtatib. collectæ in ſpiſſis, & ſolidis locis ſubſidunt, & optimum hñt ſaporem. Glareæ vero, mediocres, & egregia ſuauitate. Item Sabulone maſculo, arenamq; carbunculo certioris ſunt copiæ, & boni ſaporis. Rubeo quoque ſaxo, & copioſæ ſunt, & bonæ, ſi non per interualla dilabantur, & liquæſcant. Sub radicibus autem montium, & in ſaxis vberiores ſunt, & frigidiores atq; ſalubriores. In campeſtribus vero fontib. ſalſę, graues, tepidæ, non ſuaues, niſi qui ex montibus ſub terra manantes erumpunt in medio campi: ſunt qui arborũ vmbris contenti pręſtant montanorum fontium ſuauitatem: fodiat itaq; locus latus non minus quinq; pedes: & in eo collocetur circa ſolis Occaſum Scaphum Aeneũ, vel plumbeum, aut peluis. Idq; intrinſecus vnctum ponatur inuerſum, & ſumma foſſura operiatur arundinib. aut frondib. poſtera die aperiatur, & ſi in vaſe aliquæ ſtillæ aquę ſudoriſq; fuerint, is locus aquam habebit. Palladius de agricultura li. 9. Item ſi vas figuli fictum non coctum eadem rõne ponatur ac ſiſr operiatur: altero die, ſi aquarum vena eſt in ꝑlenu, vas humore concepto ſoluet. Item lucerna oleo plena, & incẽſa, ſi ibi ſimiliter tecta ponat, ac ſecundo die inueniat extincta aquas idẽ locus habebit. Vitruuius vbi ſupra. Siſr ſi in eo loco vellus lanæ collocetur, & in ſequenti die aqua de eo exprimatur. Item ſi ibidem ignis factus fuerit & percalefacta terra & aduſta, vaporẽ nebuloſum ex ſe ſuſcitauerit. his itaque pertentatis, & ſignis inuentis puteus in eo loco deprimendus eſt, & ſi caput aquæ inuenitur plures circa fodiendi ſunt, & in vnum locum omnes concludendi.

Quibus in locis quærendi ſunt fontes. Cap. XXVI.

Hæc autem maxime in montibus, & regionibus ſeptentrionalibus quærenda ſunt, cu ꝙ in his, & ſuauiora & ſalubriora & copioſiora repetiuntur. Auerſi ſunt enim ſolis curſui, & in his locis crebrę ſunt arbores. Ipſique montes ſuas habent vmbras obſtantes, & radij ſolis non directi ad terram perueniunt, nec humores exurere poſſunt. Interualla quoque montium maxime imbres recipiunt. Et propter ſiluatum crebritatem niues ab vmbris arborum & montium ibi diutius conſeruantur, deinde liquatę per terræ venas percolantur, & ſic ad infimas montium radices perueniunt. Ex quibus profluentes fontium fluctus erumpũt. Econuerſo cãpeſtria loca copias habere non valent, & quæcunq; ſunt ſalubritatẽ non hñt, eo ꝙ ſolis vehemens impetus ob nullam vmbrarum obſtantiã eripit exhauriendo e planicie cãporum humorem. Et ſi quæ ſunt aquæ apparentes, ex his, qđ leuiſſimum eſt ac tenuiſſimũ ex ſubtili ſalubritate diſſipat quæq; grauiſſimæ ac duræ, & inſuaues ſũt partes: in fontib. cãpeſtrib. relinquunt. Itaq; q̃ ex imbrib. aqua colligit, ſalubriores hẽt virtutes. Multoq; meliora inueniunt, q̃ ad ſeptentrionẽ aut aquilonem ſpectant capita fontium, niſi inciderint in ſulphurioſum locum, aut aluminoſum uel bituminoſum, tunc. n. permutantur, aut enim calidæ aut frigidæ odore malo, & ſapore profundunt fontes.

De natura aquæ fontalis. Cap. XXVII.

Philoſophus. Aqua fontis æſtate minus eſt frigida, q̃ aqua putei: quia propinquior eſt calido aeri, verum frigidior eſt, q̃ aqua fluuij, & multo magis frigidior aqua pluuiali. Auicenna li. 1. Aquæ fontium alijs aquis meliores ſunt, fontium inquam terræ quæ liberata eſt ab omni diſpoſitione extranea, quorum etiã aqua eſt currens ad ſeptentrionem, vel aquilonem ſuper lutũ incedens, ſoli ventiſq; diſcooperta. Dyaſcorides. Aqua de fontanis eligitur illa, quæ ad ſolis ortum tendit, vel meridiem, & de montibus cauis exit: hæc. n. propinquat pluuialibus, q̃ vero contra Occidentem, vel Septentrionem currunt, ſunt peſſimæ: petram. n. in veſica, & renibus creant. Mulieres ſteriles faciunt, & corporis torporem. Rigore quoq; nimio menſtrua ſtringunt, inhibent ęgritudini ſudorem prorumpere, vel ventris fluxum, vel nauſeam. Vitruuius vbi ſup. Aquę vero fontium, ſic probantur. Si fons nouus fuerit foſſus, & ſi vas ex ęre bono aqua aſperſa maculam non fecerit: optima erit. Siſr, ſi legumen in vas cum aqua coniectum, ad ignem poſitum celeriter decoctum fuerit. Item ſi aqua fontis limpida ac perlucida profluxerit, ibiq; muſcus non naſcat nec iuncus: nec aliquo locus his inquinatus fuerit: ſed puram ſpeciem habuerit. Plin. lib. 31. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quiq; malum colorem bibẽtibus referunt, & ſi vas æneum inficiunt. Aut ſi tardę legumina percoquunt, ſi liquatę leniter terram relinquunt, decoctęque craſſis vaſa cruſtis obducunt. Eſt

& vitium

& vitium non fętidum modo, verum etiam oĩno quicquam recipientis, licèt illud iucundum ſit atque gratum, & ad vicinia accedens lactis. Aquam vero ſalubrem aeri oportet eſſe quam ſimillimam: vnus in orbe toto traditur fons eſſe aquæ iucundæ, videlicet in Meſopotamia Cabillæ, de qua fabulæ rationem aſſerũt, q̃m eo Iuno ſit perfuſa. At vero ſalubrium aquarum nullus ſapor debet eſſe, nec etiam odor. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate fruſtrante diligentia, quando perratum eſt vt leuior ſit aliqua, certior aũt eſt ſubtilitas inter pares, q̃ illa melior ſit, quæ celerius refrigeratur & caleſit. Theſpi eorum fons mulieribus repręſentat cõceptus. Item in Archadia flumẽ clatum cuſtodit partum. Linus in eadem Archadia fons non patitur fieri abortus. Tungri Galliæ ciuitas fontem habet inſignem plurimis bullis ſtillantem, qui ferruginei ſaporis eſſe dignoſcitur, & hoc ipſum non niſi in fine potus intelligitur, purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admota turbida fit, ad poſtremum rubeſcit. Leucogei fontes, inter puteolos, & Neapolim vulneribus medentur, & oculis.

De diuerſis generibus fontium. *Cap. XXVIII.*

EX li. de naturis rerum. Fõtes aũt ſaporem, virtutem, colorem ex occultis terræ viſceribus, de quibus originẽ trahunt, fluentes ducunt. Itaque cum paradiſi fons vniuerſæ terræ ſuperficiem in quatuor fluminibus irrigare dicatur. Ex varijs terræ qualitatibus fontes quidam frigidas habent aquas. Alij vero calidas, & ex terra ſulphurea feruidas. Vitruuius vbi ſupra. Sunt aũt nonnulli fontes calidi, ex quibus optimo ſapore profluit aqua. Sunt & in Reatino fontes, qui ſulphurati dicũtur, & cum ſint frigidi, feruere videntur. Quia cum in ardentem locum inciderint humore & igni inter ſe congruentibus offenſi, vehementi fragore validos in ſe ſpũs recipiunt, ita vt inflatum vento coacti aliàs tractu bulientes ſcreatu per fontes egrediantur. Omnis aũt aqua calida ideo medicamentoſa eſt, quę in prauis rebus percocta aliam virtutẽ ad vſum recipit. Nam ſulphurioſi fontis neruorum labores reficiunt percalefaciendo & exurendo e corpore vitioſo humores. Aluminoſi vero cum diſſoluta membra paraliſi aut aliqua vi morbi reperiunt, fouendo per patentes venas refrigeratione contraria calore ſui reficiunt. Bituminoſi vero interioris corporis vitia potionibus purgando mederi ſolent. Eſt aũt aquæ frigidæ genus nitroſum, quod potionibus depurgat per aluumque tranſeundo & ſtrumarum minuit tumores: vbi vero aurum, argentum, ęs, plumbum & ſimilia fodiuntur, fontes inueniuntur copioſi, ſed hi maxime vitioſi. flumen Himeras a fonte progreſſum in duas partes diuiditur, quarum vna per dulcem terræ ſuccum decurrens infinitam habet dulcedinem. Alterũ vero per terram fluens vnde ſal foditur, ſalſum habet ſaporem. Sunt & alijs locis fontes, flumina, lacus, qui per ſaliſodinas currunt, & neceſſario ſalſi fiunt: alij per pingues terræ venas currentes vncti oleo fontes erumpunt, vnde & lauantes, & natantes vngũtur. Sunt & venæ fontium acidæ in Italia, pluribuſque alijs locis, quæ calculos in veſicis naſcentes potionibus diſcuſſiunt. Sunt & fontes quaſi vino mixti, vt eſt vnus Paflagoniæ ex quo potantes fiunt temulenti. In Archadia ciuitas eſt clitori in cuius agris eſt ſpelũca profluẽs aqua, de qua q̃ bibũt fiũt abſtemij.

De mutabilitate quorundam fontium. *Cap. XXIX.*

ISidorus vbi ſupra. Fons Iob in Idumea quater in anno colorem mutare dr̃, in puluerulentum, ſanguineũ viridem, & limpidũ, ternis menſibus in annum tenens ex his colorem vnum. Fons Syloa ad radicem montis Syon non iugibus aquis, ſed in certis horis ac diebus ebulit. In Iudæa quidam riuus ſabbatis oĩbus ſiccabat. Auguſt. de ciui. Dei li. 21. Apud Garamantas perhibent fontẽ eſſe, tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam calidum noctibus, vt non tangatur. Seneca vbi ſupra. Ergo ſicut ſanguis e vena percuſſa tamdiu manat, donec totus effluxerit, aut venæ ſciſſura ſubſederit, aut aliqua alia cauſa ſanguinem retrodederit. Sic in terra ſolutas, ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Et modo conſumpta aqua ex vena deficit, modo aliquo impedimento ſiccatur, modo terra coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam. Cur aũt quidã fontes Senis horis pleni ſeniſque ſicci ſunt. Et flumina quædam ſimiliter certis menſibus magna, certis vero anguſta, de oĩbus eadem ratio reddi põt. Quemadmodum. n. ad horam quartana venit, & ad tempus podagra ĩſilet. Quemadmodum purgatio ſi nihil obſtat, ſtatutum diem ſeruat, & partus ad diem ſuum præſto eſt. Sic & aquæ interualla ſua habent, quibus ſe retrahant, & redeant: harum aũt quædam minora ſunt, & ideo notabilia. Quædam vero ſunt maiora, hæc minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems nunquam aberrauit. Æſtas ſemper ſuo tpe incaluit. Tam ſolſtitium q̃ ęquinoctium dies ſuus retulit. Sicut aũt in nobis non tm̃ ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo quidem alia & pinguioris, ſicut in oſſibus medullæ, & in capite cerebrum mucus ſaliuaq; & lachrymæ, & quoddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic & in terra quoque plura ſunt humorum genera. Quædam. ſ. quæ maturè durentur, & hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum & argentum auaritia petit. Et quæ in lapidem ex liquore vertuntur: in quadam autem terra humorque putreſcunt, ſicut bitumen, & cętera huic ſimilia. Cæterum ſicut in noſtris corporibus, ſic & in illa ſæpè humores vitia concipiunt. Cum aut ictus, aut quaſſatio aliqua loci, aut ſenium, aut frigus, aut æſtus corrumpere eius naturam dicitur.

De miraculis fontium. *Cap. XXX.*

VItruuius vbi ſupra. In inſula Chyo fons eſt, ex quo qui prudentes biberint, fiunt inſipientes. Sueſſe vrbe fonticulus eſt, ex quo qui biberint amittunt dentes. Sunt & in quibuſdam locis eiuſmodi fontes, vt qui eis potentur, egregias habeant ad cantandum voces. Iſidorus vbi ſupra. In Italia fons Ciceronis oculorum ſcilluras, & vulnera ſanat. Zema fons in Aphrica, canoras voces facit. In Chyo inſula fons eſt, quo bibẽtes hebetes fiunt. In beheciã duo fontes ſunt, quorum alter memoriam alter obliuionem affert. Cyrici fons amorẽ veneris tollit. In Ethyopia fonte rubro qui biberit Limphaticus fit. Lechinus fons Archadie abortus fieri non patit̃. In Sicilia duo fontes ſunt, quorũ vnus ſęcundat ſterilẽ, alter ſęcũdã ſterilẽ facit. Marſidę fons ĩ frigida ſaxa gerit. In Archadia e ſaxis aqua profluit. Stix eſt appellata q̃ illico potata interficit. Iũs eſt in Aphrica circa tẽplum Ammonis, qui humoris nexibus humum ſtringit, fauillas & in ceſpitẽ ſolidat. In Sardinia calidi fontes oculis medentur, fures arguunt, nam eorum facinus cęcitate detegitur. Auguſtinus, vbi ſupra. Eſſe quoque perhibent in Epyro fontem alium in quo faces, & extinguuntur accenſæ, & accenduntur extinctę. Ex libro de naturis rerum. In partibus orientis, vt dicit Iacobus, eſt fons quidam, ex cuius aquis efficitur Græcus ignis, alijs quibuſdam mixtis, qui poſtquam vehementer accenſus fuerit, via aut nunquam extingui poterit, niſi aceto, aut hominis vrina, vel ſabulo. In Britania minori aſſerunt eſſe fontem, de quo aqua hauſta ſi proijciatur ſuper lapidem vicinum illi fonti, videtur oriri pluuia repente cum grandine & vento vehementi. In Oceano maximo, qui ſolis calore in modum cacabi feruere vĩ, eſt fons quietus, & tranquillus, cum ſilentium ibi fuerit obſeruatum. Sed ſi Tybia inſonuerit eleuatur & intumeſcit. In Sicilia dĩr eſſe duo fontes. Quorum alter facit oues albi velleris nigras, Alter nigri velleris albas. Conſtat & vulgo fontes eſſe, qui ligna iniecta in lapideam ſubſtantiam conuertunt, & ex huiuſmodi lapidibus fiunt cotes optimę. Plinius li. 2. Badibus, qui eſt delubro Herculis proximus, fons incluſus ad putei modum, aliàs ſimul cum Oceano augetur, minuiturque, aliàs vero vtrumque contrarijs tpibus. Eodem in loco alter Oceani motibus conſentit. Oẽs autem fontes ęſtate, quam hieme gelidiores eſſe quem fallit? Solinus. In littore maris rubri Varro affirmat eſſe fontẽ, quem ſi biberint oues mutãt vellerũ qualitatẽ. Et ſi antea candidę fuerint poſtea nigreſcũt colore. Phſus. Fontes aũt tam in mari q̃ in terra dulcis aquæ limpidiſſimi reperiuntur. Itaque in maris ſuperiori parte tyrrhenis vrbis fons eſt, qui dulciſſimis aquis tanta vehementia proſilit a fundo maris, vt duobus aut tribus cubitis ſuper mare ſaltet. Et hoc cum mare tranquillum eſt. Cũ aũt inundationes vẽto ferunt̃, fons quidẽ ab eis obruitur. Sed cum tranſierint ſtatim vt prius eleuat̃. Sic autem eminet ſuper aquas maris, vt hauriri poſſit in vaſis.

De fluminibus. *Cap. XXXI.*

ISidorus, vbi ſupra. Fluuius eſt, perhennis aquarum decurſus, a fluendo dictus, huius aqua ipſa proprie flumen dr̃. Duo autem ſunt genera fluminum, vnum torrens, alterum viuum. Torrẽs eſt aqua veniens cum impetu, ſic dictus, quia pluuia creſcit, ſiccitate torreſcit. i. areſcit, in hieme ergo ſuccreſcit, in ęſtate ſiccatur. Secundus philoſophus. Quid ſunt flumina? curſus indeficiens, refectio ſolis, irrigatio terræ. Seneca vbi ſupra. Sicut aer aũt ventos, & auras mouet, ſic aqua, & ipſa mundi pars quarta riuos, & flumina. Sed ventus eſt fluens aer. Et flumen eſt fluens aqua, flumen namque facit copia, curſuſque perhennis aquę. Adelardus. Quæris aũt ſi a mari flumina exeunt, cur non ad nos aliqua inde ſalſa perueniunt: verum quod ibi ceperunt, in itinere amittunt: licèt enim a mari ſalſa prodeant, tñ dum per viſcera terrę quodammodo cribrantur ea multipliciter tranſeunt, ibi ſalſuginem deponunt. Sed vnde inquis quędam eorum iõ perpetuum habent curſum? Nam quę eſt aut eſſe poteſt aquoſitas tantę copię, quæ iampridem non fuiſſet excurſa, aut ſi poſt aquam venit aqua, & poſt illam ſemper alia, erit adminiſtratio infinita. At inquam, quicunque principia ignorat male de fine loquitur. Tu ergo in circulari re nec principium, nec finem intellige. Nam quod tale eſt in ſeipſum reciprocabile eſt. In ſeipſas ergo aquæ redeunt, & quod eundo defluxerint, redeundo reſtituunt, vnde ſatiricus vulgarem irridens.

Stolidi-

Stolidıtatem ait ruſticus expectat, &c. Iſaac vbi ſup. Bona, & ſalubris eſt aqua fluminis longe a ciuitate remoti, cuius liquor clariſſimus eſt, ſuper arenas, & lapides currens. Melior tñ ſi ſuper lapides: quia lapides illidunt aquam, & eius croſſiciem attenuant. Illa quoque confortatiua eſt, in quadam bonitate quæ fluit ex parte Orientis, vel Septentrionis. Et melior, ſi fluat ex Oriente, q̃ ex Septétrione, ſicut teſtať Hipocras: plaga ſquıt Oriétalis eſt calida, & ſicca. Mane etenim ibi orıť ſol, qui eſt cã attenuandi aerem, & fumum mundificandi, atque croſſiciem in medio tpis ſubtiliandi.

De Origine fluuiorum, & quorundam exiccatione. *Cap. XXXII.*

ARiſtotiles in lib. Metheororum. 2. Vapores aquoſi qñ eleuantur, & inſpiſſuntur, & coagulantur in nubes, deinde extolluntur ex eis pluuiæ, redeűt ad terram, & currunt, ſicut radix prima: aquæ vero ſub terra aggregatæ. ſ. in eius profundo ſunt in materia fluminum. Et ob hoc fit additio fluminis in hieme plus, q̃ in æſtate. Qñq, & abſcinduntur quædam eorum in æſtate pp paucitatem materiæ: quia finitur ante aduentum pluuię: aquæ vero redeuntes in terram non ſunt ſeparatæ, ſicut eſt earum ſeparatio ſuper terram. Sed quædam earum aggregatę ſunt cum quibuſdam: ſicut guttæ pluuiarum aggregantur, & inde fit aqua multa. Sic ergo redeuntes in terram comprimuntur paulatim, & aggregãtur. Et ſi ex eis principium curſus in fluminibus: huius rei ſignũ eſt, ꝙ illi qui fodiunt, vt extrahant aquam, fodiunt loca multa, deinde aggregãt eam, & currere faciunt ad vnum locum inferiorem, ibique ponunt ei radicem. Currunt autem magis flumina ex altis locis, & montibus, & ſunt origines eius propinquæ, loca montiũ alta ſiant, ſicut ſpongia ſpiſſa, quæ ſugit. i. attrahit ad ſe aquam, & paulatim aggregat eam. ſ. ſurſum. In pedibus autem montium aquæ minorantur. Quidam autem dicebant, ꝙ cauſa pp quã flumina fiunt, qñq; aliqñ vero exiccãtur, ſunt ſubterraneę cauernę, in quibus dum ſunt aquæ fiunt flumina, & currunt, dantq; fluminibus materiam. Qñ vero minorantur, materia fluminum abſcinditur. Nos autem dicimus, ꝙ cauſa fluminum eſt magnitudo locorum eleuatorum, in quibus eſt aqua, & ſpiſſitudo eorum, & ipſorum frigus: in huiuſmodi enim locis non reſoluitur quicq̃: & ideo multiplicantur illic materiæ. ſ. aquæ. Loca vero depreſſa lapides albos molles habentia non retinent aquam nec figitur in eis, vnde cum aduenit eis calıditas caniculárum, velociter exiccantur.

De his qui augentur in æſtate. *Cap. XXXIII.*

SEneca vbi ſup. Quędam flumina in ęſtate augentur, vt Nilus. Cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus auctor eſt, in Ponto quoq; amnes creſcere ęſtiuo tempore. Cuius quatuor indicantur cauſę. Vna. ſ. quia tunc maxime in humorem terra ſit mutabilis: aut quia maiores in remoto ſunt imbres: quorum aquarum aqua per ſecretos cuniculos reddita tacitè effunditur. Tertia eſt, ſi crebrioribus ventis oſtium cęditur, & fluctu reuerberatus amnis reſiſtit, qui ſic creſcere vr̃, quia non effunditur. Quarta vero ſyderum ratio eſt, hæc. n. quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina, cũ vero longius receſſerint minus conſumunt, & contrahunt. Quędam & flumina palam in aliquem ſpecum incidunt, & ſic ex oculis auferuntur. Quędam vero paulatim conſumuntur, & intercidunt, eademq; ex interuallo reuertuntur. Cuius cauſa manifeſta eſt, omnis enim humor naturaliter ad inferius, & inane deſcendit. Itaque flumina illa recepta curſus egere ſecreto, ſi primum aliquid ſolidi, quod obſtaret occurrit, perrupta parte quę minus ad exitum repugnauit curſum ſuum repetunt.

De Flumine Nili. *Cap. XXXIIII.*

ISidorus, vbi ſup. Quidam autem fluuiorum proprijs ex cauſis noĩa receperunt. Ex quibuſdam nonnulli notandi ſunt: qui in hiſtorijs celebres hñr. Geon eſt fluuius de Paradiſo exiens, & totũ Ethyopiam cingens, ſic dictus, ꝙ incremento inundationis ſuę irriget terram Aegypti, Ge. n. terra dr̃, hic apud Aegyptios Nilus dr̃ pp limum quem trahit, qui fœcũditatem efficit. Apparet aũt in Nilide lacu de quo in meridiem verſus excipitur Aegypto: vbi Aquilonis flatibus repercuſſus: aquis reluctantibus intumeſcit, & inundationem Aegypto facit. Solinus. Nilus interiorem Aegypti partem circũfluit: originem hét a monte inferioris Mauritaniæ, qui propinquat oceano: protinuſq; lacus ſit: quem Nilidẽ dñt. Nilum autem iam inde eſſe conijciunt, ꝙ hoc ſtagnũ in herbis, piſcibus, belnis nihilominus procreet, q̃ in Nilo videmus. Sed hoc lacu effuſis arenis ſorbeť, & cuniculis cæcis abſcondıť: deinde in Cæſarie Sıſpẽ proruĩpens iterũ ſubſidet, rurſuſq; apud Ethyopas exit. Solus aũt ex amnibus nullas expirat auras. Comeſtor. Ex inundatione Nili accidit, ꝙ Aegyptus contra naturam aliarum regionum, cum abundat in frugibus ſterilis eſt in paſcuis, & econtra. Diutior. n. mora fluminis ſuper terram, tempora colendi impedit, vel ſata extinguit, paſcua vero nutrit. Actor. Plato quoque tradit nunquam in Aegypto pluiſſe. Vnde Iudæis in Deuteronomio dr̃. Terra veſtra non eſt ſicut terra Aegypti, quę. ſ. aquis Nili fluminis irrigatur, ſed montuoſa eſt de cœlo expectans pluuias, abũdat aũt Nilus Crocodillis, ibicibus, hypotamis, & huiuſmodi. Auicenna li. 1. Aqua fluminis Geon illa præcipuè quæ in eius poſtremo ſumitur, vehementer turbida eſt. Sed in vna receſſione ſtatim clarificatur. Sunt autem qui aquam Nili maxima laude extollunt, & eius bonitates in quatuor comprehendunt. In longitudine manationis eius, & bonitate locorum per quæ vadit, & quia ſuo curſu a meridie ad ſeptentrionem tendit, ſubtilians illud qđ ex aquis in illo currit. In multitudine vero ſui, aliæ ei communicant. Seneca li. 8. Nilus dulcis eſt, nec vlli flumini dulcior guſtus, contra naturam aliorum fluminum, ante ortũ caniculæ augetur medijs ęſtibus vltra ęquinoctium: hunc, n. nobiliſſimum amnem extulit natura & ita diſpoſuit, vt eo tpe Aegyptum inũdaret, quo maxime terra ferrioribus vſta altius vndas traheret, & tanta menſura, quantum ſufficere poſſet annuę ſiccitati. Nam in ea parte quam Aethyopiam vergit, aut nulli ſunt imbres, aut rari, vnã itaque Aegyptus in hoc ſpem ſuam habet, quoniam aut ſterilis eſt annus, aut non, prout ille magnus, aut parcior influxerit.

De curſu eiuſdem & latitudine & irrigatione Aegypti. *Cap. XXXV.*

CIrca Philas primum ex vago & errante colligitur. Eſt autem Philæ Inſula aſpera & vndique prærepta, hęc duobus amnibus, in vnum coeuntibus cingitur, qui Nilo mutantur. Ab hac Nilus magnus magis, quam violentus egreſſus, per arduas exciſaſq; pluribus locis rupes inſurgit, & vires ſuas concitat, frangitur. n. occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus vbicumque vincit aut vincitur fluctuat. Et illic exercitatis aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat violentus proſilit ſibi diſſimilis. Quippe ad illud vſque lutoſus ac turbidus fluit. At vbi in ſcopulos cautium verberauit, ſpumat, illicque non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci calor eſt. Tandem vero obſtantia eluctatus in vaſtam altitudinem, ſubito deſtitutus cadit cum ingenti circumiacentium ſtrepitu regionum. Quem & perferre gens aſperis ibi collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Denique iam manifeſtus nouarum virium Nilus alto ac profundo alueo fertur obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber ac per cãpeſtria vagus in flumina plura ſcinditur, ac per totam Egyptum primo quidem deducitur, deinde continuis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat. Quæ. ſ. latitudo curſum illi violentiamque eripit. Sicque totam amplexus Egyptum, arenoſo & ſitienti ſolo & aquã & terram inducit, cum enim turbulentus ſit oẽm in ſiccis, & hyantibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue ſecum attulerit, arentibus locis allinit. Iuuatque agros duabus ex cauſis. Et ꝙ inundat. Et ꝙ oblinat. Itaque quicquid nõ adierit, ſterile & ſqualidũ iacet. Si vero vltra debitum creuerit, nocet: mira itaque huius natura, quia cum cæteri amnes abluant terras, & euiſcerẽt, Nilus tanto cæteris maior adeo nihil excidit nec abradit, vt & econtra vires adijciat, illito enim limo ſaturat arenas, ac vngit, illaque pulcherrima facies eſt, cum iam ſe in agros ingeſſit, iacent campi & valles, & oppida inſularum modo extant, eo ꝙ maior lætitia gentibus eſt quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena hoſtia in mare emittitur. Et quodcunque elegeris ex his mare eſt. Multos & ignobiles ramos in aliud aquę litus porrigit. Cęterum Beluas marinas, vel magnitudine vel noxa pares educat, eoque quantus ſit ęſtimari põt, ꝙ aĩalia tam ingẽtia & ſufficienti pabulo, & ad nauigandum loca continet. Idem in li. 2. Aegyptum vero nunq̃ tremuiſſe tradunt. eo ꝙ ex limo tota cõcreuerit. Turbidus. n. Nilus defluens, multumque cęni trahens. Et id ſubinde prioribus terris apponens annuo incremento ſemp vltra tulit. Inde pinguis, ac limoſi ſoli eſt Egyptus. Nec vltra interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo, cuius preſſa erat ac ſedens ſtructura, dũ partes glutinarentur. Nec inane quicquam interuenire poterat cum ſolido liquidum ac molle ſemp accidere.

De Gange. *Cap. XXXVI.*

ISidorus lib. 13. Ganges a Gangaro rege dictus, quem Phyſon ſcriptura cognominauit, exiens de Paradiſo pergit ad Indię regiones, dr̃ autem Phyſon. i. caterua: quia decem magnis fluminibus impletur ſibi adiunctis, & vnus efficitur: fertur autem Nili modo exaltari, & ſuper Orientis terras erumpere. Comeſtor. Phyſon interpretatur oris mutatio: quia mutatur a facie quam habet in Paradiſo. Mutatur etiam ſecundum diuerſa loca tribus modis. In colore: quia alibi clarus, alibi obſcurus, alibi turbidus. In quantitate: quia alibi paruus: alibi diffuſus. In ſenſu: quia alibi frigidus, alibi calidus: hoc circuınit Indiam, & trahit aureas arenas. Solinus. Anguillas ad tricenos pedes longos educat Ganges, quem Statius Seboſus inter præcipua miracula vermibus dicit abundare ceruleis nomine, & colore: hi bina habent brachia, longitudinis

cubita,

cubica, non minus ſena, adeo robuſtis viribus, vt Elephantos ad potum venientes mordicus apprehenſa ipſorum manu, rapiant in profundũ. Helinandus li. 5 a. Hic eſt Ganges, de quo dicit Marcianus in lib. de Geometria, quòd eius latitudo vbi diffuſior, eſt 20. milia paſſuum, vbi anguſtior. 8. profunditas autem vbi validior eſt centum pedes habet, a ſcythicis montibus venit de eodem dicit Lucanus, ꝙ ſolus fluuiorum contra ſolis ortum currit.

De Tigri. Cap. XXXVII.

ISidorus. Tigris eſt fluuius Meſopotamiæ de paradiſo exoriens & pergens contra Aſſyrios, & poſt multos circumitus in mare mortuum influens, vocatur aũt Tigris pp velocitatem, ad inſtar beſtiæ Tigridis a nimia pernicitate currendi. Solinus. Tigris in Armeniæ regione caput tollit, mire ioquam lucidum, conſpicuo fonte in loco edito, qui elogos noĩatur, nec ab exordio ſtatim totus eſt, primam pigre fluit non ſuo noĩe, at cum fines Medorum ingreſſus eſt, ſtatim Tigris dr̃. Iis enim Medi nominãt ſagittam, influit autem ĩ Arctuſam lacum, oĩa pondera ſuſtinentem, cuius piſces nunquam ſe Tigridis alueo miſcent ſicut nec amnici piſces in ſtagnum tranſeũt Arethuſæ, per quam diſſimilis colore, & velociter meat curſu. Mox reſiſtente Tauro, in profundam ſpecum mergitur, quem ſubterlabens, in altero eius latere apud Zoroandam emicat, vluas & purgamenta plurima ſecum trahens; deinde identidem abſcõditur, rurſuſq; reddit ad Isbenos, arabeſque præterfluit, Meſopotamiã amplectit nobiliſſimũ amnẽ idaſpẽ accipit, Eufraten defert in Sinũ Perſicũ. Plinius lib. 7. Tigris oritur in regione Armeniæ maioris, fonte cõſpicuo in planicie, loco nomẽ Elogoſine eſt. Ipſum qua tardior fluit, diglito. Vñ concitat, a celeritate Tigris incipit vocari, ita appellãt Medi ſagittã, influit Tigris in lacũ Arethuſam o ĩl lata pondera ſuſtinẽtẽ, & intra nebulas exhalantẽ, vñ genus ei piſcium eſt, & aquæ trãſcurrentis alueo non miſcet, ſicut nec a Tigri piſces in lacũ tranant.

De Eufrate. Cap. XXXVIII.

ISidorus. Eufrates eſt fluuius Meſopotamiæ de Paradiſo exoriens copioſiſſimis gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic a fragibus, vel vbertate Eufrates dr̃, quod fertilitas interpretatur. Solinus. Eufrateo fundat Armenia maior ortum ſupra Zimaram ſub radicibus capoten montis proximi ſcythis. hic receptis in ſe aliquot amnibus conualeſcit. Et ſtipatus conuenis aqs luctatur cum Tauri montis obiectu, quem apud elegeam ſcidit, reſiſtat licet 12. millium paſſuum latitudine, longiſque excurſibus dextra cõmagenem, leua arabiamque relinquit, deinde per labens plurimas gentes. Babyloniam quõdam Chaldæorum caput diuidit, Meſopotamiam opimat innundationis annuæ exceſſibus, ad inſtar Aegypti amnis terras contegens. Inuecta ſoli fœcunditate his fermẽ tpibus, in quibus Nilus exit, ſole. ſ. in parte cancri. 30. conſtituto. Tenuatur cum Leone decurſo, ad extrema virginis curriculus tranſitum facit: vnde apparet contraria duo flumina eaſdem incrementi hr̃e cauſas. Comeſtor Hæc igitur paradiſi quatuor flumina ab eodem fonte manant, & ſeparantur. Et iterum quædam eorum commiſcentur, & iterum ſeparantur. Sæpe etiam caorbentur a terra, & locis iterum in plurimis emergunt, hinc eſt ꝙ de ortu eorum varia legũtur, dr̃. n. Ganges naſci in locis Caucaſi mõtis. Nilus aũt nõ procul ab Atlante. Tigris, & Eufrates ex Armenia. Plinius li. 5. Eufrates oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, vt ꝓdidere ex his, qui ꝓxime viderunt, Domicius corbulo in monte Aga. Lucinius Mucianus ſub radicibus mõtis quẽ Capoten appellãt. ſupra Zimarã duodecim milia paſſuum initio Pyxirates nominatus. Fluuit Derzeoen primum mox Anetiam, Armeniæ regiones a Capadocia excludens: Daſcuſa abeſt a Zimaria. 85. milia paſſuum. Inde nauigatur paſſouem quinquaginta milia paſſuum. Melitenem Capadociæ 27 milia paſſuum. Elegeam Armeniæ. 10 milia paſſuũ acceptis fluminib⁹, Lico. Arſania, Arſano. Apud Elegeam occurrit ei Taurus mons, nec reſiſtit, q̃q̃ 12 milia paſſuum latitudine perforata ſua lẽs. Ommĩ vocant irrumpentem. Mox vbi eorum perfregit Eufratem, vltra quoque ſaxoſum ac violentum Arabiã. Inde leua Merorum dictam regionẽ triceni mẽſura dextraque Cõmagenẽ diſterminat. pontis tñ etiam vbi Taurum expugnat patiẽs. Apud Claudiopolim Cappadociæ curſum ad occaſum ſolis agit, primo hunc ſibi impugnatas curſum Taurus aufert, victuſque & abſciſſus ſibimet alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiẽ ita naturæ dimicatio illa æquat, hoc eũte quo vult, illo ꝓhibẽte ire qua velit.

De Iordane cæteriſque famoſis fluminibus. Cap. XXXIX.

ISidorus. Iordanis Iudeæ fluuius a duobus fontibus nominatur, quorum alter ior. alter dan vocatur: hi ergo procul a ſe diſtantibus in vnum alueum fœderatis Iordanis deinceps vocatur. Naſcitur aũt ſub Libano monte, & diuidit Iudæam & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Hiericho in mare mortuum fluit. Hydaſpis eſt fluuius perſarum qui cõtra Orientem decurrere dr̃. Indus eſt fluuius orientis, qui mare rubro accipitur. Araris eſt fluuius, qui currit per Parthiam & Aſſyriam. Araxis eſt amnis Armeniæ qui ab vno monte cum Eufrate diuerſa ſpecie oritur, ſic dictus, ꝙ rapacitate cuncta proſternat. vnde cum Alexander eum tranſgredi vellet ponte fabricato, tanta vi inũdauit vt pontem dirueret. Pactalus fluuius Aſiæ Arenas aureas trahens, quem pro aurato fluore alij ebrinortiam vocant. Ermus fluuius Aſiæ Smirneos ſecat campos, & ipſe fluctibus: Aureis ẽt plenus arenis. Cygnus eſt amnis Ciliciæ, ſic dictus, quaſi candidus. Nam quicquid candidum eſt cygnum gentili lingua ſyri dicunt, quia iuuat æſtate, qñ niues ſoluuntur. reliquis anni tpibus tenuis eſt & quietus. Coaſpis fluuius Perſarum, miram aquæ dulcedinem hñs, adeo vt Perſici reges quamdiu inter Ripas Perſidis fuerint, ibi ex eo poculum vendicarunt. Orũs alias orentes fluuius Syriæ iuxta menus. ſ. Antiochiæ decurrit. Cuius fluentis ex ipſo impetu frigidioribus, & Zephiris aſſiduẽ ibi ſpirantibus, tota ciuitas momentia prope oĩbus refrigeratur: hic ab ortu ſolis oriens, non longe ab vrbe mari conditur. Tanais a Rypheis ſiluis veniens dirimit Europam ab Aſia. inter duas mundi partes mediũ currẽs, atque in Ponto fluens, a Tano primo rege Scytharũ cognominatus. Padus eſt Italiæ fluuius a iugis alpiũ fuſus, ex tribus fontibus oritur ex quibus vni vocabulũ eſt padus, qui diffuſus in modũ ſtagni amœnum ſinu dirigit, a quo & padus eſt nuncupatus, qui a græcis cognominatur Eridanus, ab Eridano ſolis filio, quem Pherouẽ dicũt, qui fulminis ĩctu percuſſus, in eodẽ fluuio deiectus eſt & extinctus. Augeť aũt ex ortu canis, liqueſcẽtibus niuibus, & cũ acceſſione 30. fluminũ circa Rauennam vrbem in Adriaticũ mare defertur.

Adhuc de eodem. Cap. XL.

LEander fluuius Aſiæ flexuoſus, & nonquam currens rectus, qui recurrentibus ripis inter Aſiam & Ioniam præcipitatur in ſinum qui miletum diuidit & pyreniam. Inachus Achaiæ fluuius a rege Inacho nuĩatus, argolicos irrigans campos. Tybris Italiæ fluuius a Tyberio rege albanorum dr̃, qui in eybrim cecidit. Nam antea albula a colore nomen habuit, eo ꝙ niuibus Albus fuit. Naſciť aũt ex monte Apennino, & occidit ĩ Tyrrhenũ mare iuxta Rumam. Danubius Germaniæ fluui⁹ dr̃ a nitrium copia quibus magis augetur, hic in Europa plus oĩbus habet famam, dum que per innumeras gentes vadit, mutat & nomẽ, vñ & hiſter dr̃. Oritur aũt germanicis iugis, & occidentalibus partibus barbarorum. Et pergens contra Orientem. 60. fluuios in ſe recipit, ac 7 oſtijs in pontum fluit. Rhodanus Galliæ fluuius rapido curſu concitus, tyrrheni equoris freta ſciudens, non modicum ſæpe nauigantibus facit periculum, dum inter ſe maris fluctus, & amnis flucta decertant. Rhenus a Rhodani ſocietate vocatur, quia cum eodẽ ex vna prouincia oritur. Eſt aũt Germaniæ fluuius inter tres Europæ maximos fluuios cõputatus. Qui a iugo alpium vſque in Oceani profunda curſus ſuos dirigit, memorandus aduerſus feras gentes, Romani Imperii murus. Hiberus amnis eſt, qui quondam Hiſpaniæ nomen dedit. Tagum fluuium Carthago Hiſpaniæ nuncupauit, ex quo ortus procedit fluuius arenis auri ſatis copioſus. Et ab hoc cæteris fluuiis Hiſpaniarum prælatus. Betis fluuius, qui & beticæ prouinciæ nomen dedit, dictus eo ꝙ humili ſolo decurrat. Betin. n. græci humile vel merſum vocant. Quædam autem flumina in diluuio ſolata molæ terrarũ ꝑeluſa ſunt. Quædã vero quæ non erant, abyſſi mue ruptis menibus erũperunt. Sciendũ quoque flumina. cũ ſupra modũ creſcunt, non tantum ad præſens inferre damna, ſed ẽt aliqua ſignare futura.

De quorundam fluminum miraculis. Cap. XLI.

SOlinus. Fluminum miracula abunde varia ſunt. Dianam quã ad Camerinam fluit, ſi habitus pudicẽ hauſerit non coibunt in corpus vnum latex vineus, & latex aquæ. Apud ſegeſtenos helbeſus in medio flammæ ſubita exæſtuatione feruefcit, quem q̃uis Ethna dimiſſum a frigore nullus auertit. Tymereum cæleſtes mutant plagæ. Amarus denique dum in aquilonem fluit, dulcis vbi ad meridiem flectitur. Varro opinatur duo in Boecia eſſe flumina natura licẽt impari, miraculo tñ non diſcrepante, quorum alterum ſi ouile pecus biberit pullum fieri quicquid induerit. Alterius hauſtu quæcunque vellerum fuſca ſunt, in candidũ vertit. Plinius li. 2. In ſũrio colchidis flumine lignũ deiectum lapideo cortice obduciť. Similiter in flumine Silero nõ ſolũ virgulta immerſa, verũ & folia lapideſcunt, aliàs ſalubris potus eius aquæ. In exitu paludis reatinæ ſaxum creſcit. Et in rubro mari oleæ vireteſq; frutices enaſcuntť. Iſidorus li. 13. In Theſſalia flumina duo ſunt, ex vno bibentes oues nigras fieri, ex altero albas, vtroque varias. Vitruuius vbi ſupra. In Macedonia dextra ac ſiniſtra ſepulchri Euripidis aduenientes duo riui concurrunt, ad quorum vnũ incũbere viatores ſolent pp aquæ bonitatem. Ad alterum nemo accedit quia mortiferam hr̃e dr̃ aquam. In Archadia Nonagris regio eſt, habens

habens in mõtibus ex ſaxo ſtillãtes frigidiſſimos humores, quos nec argentum, nec æneum, nec ferreum vas ſuſtinere poteſt, ſed diſſilit, & diſſipatur, nec aliud niſi mulina vngula continere, & conſeruare poteſt. Actor. De miraculis fluminum, & fontiũ multa alia traduntur a Plinio li. 2. cap. 106. Et li. 31. capitu. 2.

De Lacubus, & lacualibus aquis. *Cap.* XLII.

ISidorus vbi ſupra. Lacus eſt receptaculum in quo aqua continetur, nec miſcetur fluctibus, vt lacus aſpalti vocatus, & cæteri, quos græci limen, id eſt ſtagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuios, & flumina in freta diſcurrunt. Lacus verò ſtat in loco nec pfluit, & dĩ lacus quaſi aquæ locus. Auicenna in primo canone. Aquæ ſtantes lacuales præcipuè diſcoopertæ malè ſunt, & graues, quia non infrigidantur in hieme, niſi pp niues, ideoque flegma generant. Et caleſiunt æſtate pp ſolem, & pp putrefactionem, vnde generant coleram. Et pp ſpiſſitudinẽ quã caſũ, & cõmixtionem terreſtritatis cũ eis, & pp reſolutionẽ ſubtilis earum, in his qui eas bibunt generantur ſplenes, & eorũ mirach ſubtiliatur. Et eorũ interiora incroſſantur, extrema macreſcunt, & humen, & colla. Comedendi deſideriũ in eis ſuperat, & ſitis. Cõſtringunt eorũ ventres, & difficile vomere poſſunt. Eſt & eũ ad hidropiſim puenitũt, eo φ aquoſitas ĩ eis retinet. Et eſt eũ ad apoſtema pulmonis vel ſplenis puenitũt, & ad diſintheriã. Et ſiccantur eorũ pedes, & manus, & epata debilitantur. Nutrimẽtũ minuit pp ſplenẽ. Et in eis mania generantur, & emorroydes, & varices, & apoſtemata laxa; propterque in hieme. Mulieres etiam dürter impregnantur, & cũ difficultate pariunt. Et pariunt pueros apoſtemoſos, ſiuque frequenter in eis mola, & impregnatio mendoſa. Eorum quoque pueri ſæpe patiuntur ramicem, & magni varices, & crurum vlcera. Nec eorum plagæ ſanantur. Et eſt cũ nocumento, & apoſtematibus in inteſtinis, & quartanis abundant. In ſenibus quoque febres fiunt adurentes propter ſiccitatem ipſorum naturarum ac ventrium.

De lacu Aſpalti, & Tiberiadis cæteriſque famoſis. *Ca.* XLIII.

ISidorus. Lacus aſpalti dĩ mare mortuum, quia nihil gignit vel recipit viuum, nec piſces habet, nec aues aquaticas patit. Sed & quæcumque viuentia mergenda tentaueris, quacumque arte demerſa, ſtatim reſiliunt. Et quamuis vehementer illiſa, ſtatim excutiuntur. Sed neq; ventis mouetur, reſiſtente turbinibus bitumine, quo omnis aqua ſtagnatur. Neq; nauigationis patiẽs eſt, quia omnia vita carentia in profundũ merguntur. Nec materiã vllam ſuſtinet niſi quæ bitumine illuſtratur, lucernã accenſam ferunt ſupernatare, extinctã verò dimergi, hoc & mare ſallinarum dĩ, ſiue lacus aſpalti, id eſt bituminis. Et eſt in Iudæa inter Hiericho, & Zoarã, longitudo eius vſq; ad zoaros arabię diriguntur ſtadiis, ccc lxxx. Latitudo ſtadiis. cl. vſq; ad vicinia Sodomorũ. Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus eſt, quã quondam Herodes in honorẽ Tiberii Cęſaris cõdidit in Iudęa, omnibus lacubus ſalubrior, & ad ſanitatem corporũ efficacior. Geneſar lacus ampliſſimus in Iudæa lõgitudine. 140. ſtadiis extenditur latitudine 40. diffunditur, criſpantibus aquis aurã non ventis, ſed de ſeipſo ſibi creans, vnde & geneſar dĩ quaſi generãs ſibi auram: denique per diffuſiora ſpacia lacus frequentibus agitatur auris ſpirantibus, unde & purior hauſtur eius, & ad potandum dulcis, & habilis. Benacus lacus Italiæ in Venetia, qui magnitudine ſui tempeſtates marinas imitatur. Auernus lacus ſic vocatus eſt, quòd aues ibi ſuperuolare non poſſunt. Nam antea ſiluarum dẽſitate ſic ambiebatur, vt exhalãtes inde per anguſtias aquæ ſulphureæ grauiſſimus odor ſuperuolantes aues halitu ſuo necaret: quod Auguſtus Cęſar intelligens deiectis ſiluis, ex peſtilentibus amena loca reddidit.

De quorundam lacuum miraculis. *Cap.* XLIIII.

EX libro de naturis rerum. Boetiæ lacus furialis eſt, de quo q biberit ardore libidinis exardeſcit. Iſidorus li. 13. In Aethyopia lacus eſt, quo perfuſa corpora velut oleo ineſcunt. Ex clytorio lacu Italiæ, qui biberint, vini tedium habẽt. Clitumnus lacus in vmbria maximos boues gignit. In indiis ſiden vocatur ſtagnum, in quo nihil innatat, ſed oĩa merguntur. At contra in albæ lacu per potẽidamũ oĩa fluitant, nihil mergitur. Reatinis paludis aquis vngulas iumentorum indurari ferunt. Celoniũ Siciliæ ſtagnum tetro odore afficit proximantes. In trogoditis lacus eſt, qui ter in die fit amarus, & deinde totiens dulcis. Solinus Stagnum peneſium ſerpentibus noxium eſt, homini ſalutare. In lacu Agrigentino oleum ſupernatat, & hoc pingue hæret arundinum comade aſſiduo volutabro aquarum. Capillamentis legitur vnguentum medicum, contra carmentarios morbos. Apud Macrobios lacus eſt, quo perfuſa corpora velut olino nitẽſcũt, ex hoc lacu potus ſaluberrimus eſt. Saue adeo liquidus eſt, vt nec caducas quidem vehat frondes. Sed illico folia delapſa in

fundum demittit, laticis tenuitate. Plinius lib. 2. In Piceno lacu velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur. Idem lib. 5. Aſpaltides lacus nihil præter bitumen gignit. Nullum corpus animalium recipit, tauri chameliique fluitant, inde fama eſt nihil in eo mergi, longitudine excedit centum milia paſſuum, latitudine maxima. 25. implet minima ſex, proſpicit eum ab oriẽte Arabia nomadum, a meridie Acharon. Secunda quondã arx Iudeæ ab Hieroſolymis. Eodem latere eſt caldus fons medicæ ſalubritatis, callirhoe aquarum gloriam ipſo noĩe præferẽs. Vitruuius vbi ſupra. In Cappadocia eſt lacus, in quẽ pars arũdinis ſi dimiſſa fuerit, & poſtero die exempta, inuenitur lapidea, pars autem quæ extra lacum manſerit permanet in proprietate ſua. Seneca li. 7. Quoſdam etiam lacus eſſe, qui natandi imperitos ferant notum eſt. Eſt etiam in ſyria ſtagnum in quo lateres natãt, & mergi proiecta non poſſunt, licèt grauiora ſint: huius rei palã eſt cauſa ſicut dicet, dũ modo ad inferiora tranſitum fecerimus.

De puteis. *Cap.* XLV.

ISidorus. Puteus eſt lacus defoſſus, ex quo hauritur aqua, a potatione dictus. Seneca vbi ſupra. Cenopedes chyus ait in hieme ſub terris calorem contineri. Ideo & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteorum aquam. Itaq; venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilus autem, quia nullo imbre augetur, tenuatur, deinde creſcit p æſtatẽ, quo tpe frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, hoc ſi verum eſſet æſtate oĩa flumina abundarent, deinde φ ſpecus, & putei hieme calent, ideo eſt, quia extrinſecus aerem rigentem non recipiũt. Non. n. ad illos remotos, & calefactos peruenit. Plinius li. 2. In ripa bethis opidum eſt, cuius putei creſcente maris æſtu minuuntur, augeſcunt decedente, mediis temporũ immobiles. Eadẽ eſt natura in hiſpali oppidi vni puteo, cæteris autem vulgaris Guilhel. de conchis. Aqua puteorum vnde principiũ habeat? ſi enim a chataractis ut fontes principiũ haberet, qñq; ſicut vẽ puteus impleretur, & aqua defflueret, verũ ſi a cathăractis principiũ habet, nõ tñ implet puteus, cõtingit. n. catharactã ibi nõ eſſe finitã. Sed hinc, & illinc eſt, vnde & quantitate aqua putei, & nõ ſurſum ebulit. Cæterũ, & ſi terra naturaliter ſicca ſit, habet tñ accidentalẽ humorẽ, qui ad modũ ſudoris hõis guttatim in puteũ cadit, indeq; eſt aqua putei. Quòd aũt ex catharactis ſit aliqñ aqua putei, ex hoc pt pbari, φ iuxta flumina ſtatim reperitur in puteo aqua, & φ ſæpe cõtingit vno puteo poſt alterũ facto, aquã de primo auferri. Quòd verò ex ſudore terræ fiat qñque, ex hoc pbari pt, φ in ſiccis locis aqua putei reperit, ideo aũt in hieme aqua putei eſt calida, in æſtate vero frigida, quia frigiditate hiemis pori ſuperficiei terræ clauduntur, unde fumus terræ exire non pt, qui intus remanens aquam calefacit, in æſtate verò poris ſuperficiei terræ ea calore apertis fumus euaporat, minuitur, que calor unde aqua ab intus erumpens eſt frigida, vel ideo quia omnis qualitas ſuo gaudet ſimili, ſuumq; fugit contrariũ. in hieme vero cum ſuperficies terræ ſuo modo frigore tãgitur, accidentalis calor ad terræ viſcera fugiens ſuum. ſ. cõtrariũ, abſconditus, unde aqua putei calida efficitur: in æſtate vero cũ calore ſolis ſuperficies terræ aduritur, & naturalis frigiditas terræ ad interiora refugit, atque aquam frigidam reddit.

De natura aquæ pluuialis. *Cap.* XLVI.

ESt igitur aqua putei in æſtate frigidiſſima, aqua verò fontis, quia propinquior eſt calido aeri minus eſt frigida, minus aqua fluuiorum, adhuc minus pluuiarum. Auicenna. Aquæ puteorum, & aquæductuum, malę ſunt in comparatione aquarum fontium. Sunt enim aquæ conſtrictæ terreſtritatem longo tempore tenentes, ideoque non poteſt eſſe quin ſit in eis aliqua putrefactio, qũ extractæ ſunt, & motæ virtute artificiali cogente, & non virtute naturali. Ex his tñ illę deteriores ſunt, quibus ex plumbo viæ factæ ſunt, quoniam ex eius virtute aliquid aſſumunt, vnde frequenter ad diſintheriã ducunt. Aqua paludis deterior eſt aqua putei, quia manatio aquæ putei acuitus, & renouatur, propter hoc, quod deca extrahitur, vnde perdurat eius motus Et in conſtrictione non diu moratur. Nec in locis vnde manat diutius manet. Aqua verò paludis, quia longo tempore moratur in foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando, & egrediendo tardus eſt, quia non peruenit ea fortitudine ſuæ expulſionis, propter largitatem materiæ ipſius, non eſt niſi in terra corrupta, & putrida.

De puteo fodiendo. *Cap.* XLVII.

PAlladius ubi ſupra. Ad puteum verò ſodiendum oportet caput aquæ requirere, vel ſi plura ſunt in unum colligere. Maximè verò ſub radicibus montium in ſeptemtrionali parte quærendę ſunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioreſque naſcuntur. Sed in fodiendis puteis cauendum eſt foſſorum

periculum, quoniam plerumque terra ſulphur, alumen, bitumen educat, quorum ſpũs miſti anhelitũ pectus exhalãt, & occupantes ſtatim naribus, extorquẽt aĩas, niſi quis fugę velocitate ſibi ſuccurrat: prius ergo quam deſcendatur ad inſima, in eis locis lucernã ponas accenſam, quæ ſi extincta non fuerit, periculum non timebis, ſi verò extinguatur, cauendus eſt locus, quẽ ſpũs mortifer occupauerit. Quòd ſi alio loco aqua nõ põt inueniri, tũc dextra leua ve fodiamus puteos, vſq; ad aquæ ipſius libramentum. Et ab his foramina hinc inde patefacta velut nares intus agam', quibus nocens ſpũs euaporet, quo facto latera puteorum ſtructura ſuſcipiat. Fodiendus aũt eſt puteus latitudine octo pedũ quaque verſum, vt binos pedes ſtructura cõcludat, quæ ſtructura vectibus ligneis ſubinde denſatur, & ſtructura ſit lapide toſico vel ſilice. Si aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtione corrigitur. Sed dũ foditur puteus ſi circũcirca terra non ſtabit vitio generis diſſoluta, aut humore lauabitur, tabulas obiicias directas vndiq; & eas tranſuerſis vectibus ſuſtentabis, ne fodientes ruina concludat. Aquam verò nouam ſic probabis: ſi vaſe æneo nitido ſparges, & ſi aqua maculã nõ fecerit, ꝓbabilis iudicetur. Itẽ decocta æneo vaſculo ſi arenã vel limũ non relinquit in fundo, vtilis erit. Item ſi legumina citò valebit excoquere, vel ſi eſt colore perlucido, carẽs muſco, & omni labe pollutionis aliena. Si in alto, qui ſunt putei perforatis vſque ad infimam partem terris, ad loca inferiora poſſunt inde fontes exire, ſi vallis ſubiectæ natura permittat.

De aqua ductu faciendo. Cap. XLVIII.

CVm verò ducenda eſt aqua, ducatur aut forma ſtructibili, aut plumbeis fiſtulis, aut cannalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si forma ſtructibili ducitur, ſolidanda eſt cannalis; ne per rimas aqua poſſit elabi. Cuius magnitudo pro aquæ menſura facienda eſt. Si per planum ueniet, inter centenos vel ſexagenos pedes ſenſim reclinetur ſtructura, vt vim poſſit hẽre currendi. Si quis mons interiectus occurrit, aut per latera eius aquam ducemus obliquã, aut ad aquæ caput ſpeluncas librabimus, per quas ſtructura perueniet: ſed ſi ſe vallis interſecat, erectas pilas vel arcus vſq; ad aquæ iuſta veſtigia conſtruemus, aut plũbeis fiſtulis clauſam deiici patiemur, & explicata valle conſurgere. Sed qđ eſt ſalubrius atq; vtilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis craſſæ, & ea parte vna reddãtur anguſtæ, vt ſpacio minori vna in alteram poſſit intrare. Quas iuncturas viua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed antequam his aquæ curſus admittatur, fauilla per eos miſta exiguo liquore decurrat, ut poſſit glutinare ſi quæ ſunt vitia tubarum: vltima rõ eſt plumbeis fiſtulis ducere aquas, q̃ aquas reddũt noxias. Nã ceruſa plumbo creat attritio, quæ corporibus nocebit humanis. Diligẽtis erit aquarũ receptacula fabricare, vt copia vel inops aquarũ vena ꝑcurat.

De Ciſternis. Cap. XLIX.

ACtor. Ciſterna ſicut nec lacus habet aquas naturales, ſed aduentitias, quas ab extrinſeco recipit. Eſt enim terra defoſſa ad colligendas, & retinendas aquas pluuiales. Quæquidem quãdo cadunt, non omnino frigidæ ſunt. Sed in ciſterna per morã temporis magis infrigidantur. Vnde ſcriptum eſt: ſicut ciſterna frigidam facit aquam ſuam, &c. Motus ſiquidem cauſa caloris eſt, vnde aqua per motum incaleſcit, aqua verò ciſternæ non eſt in motu, ideo & de facili corrumpitur. Iuxta illud. Et capiunt vitiũ ni moueantur aquæ: ſolent aũt maximè fieri ciſternæ in locis montuoſis, & aridis, vbi eſt penuria fontium, & fluminum, ſicut in Iudæa. Palladius vbi ſupra li. 1. Itaque vitandum eſt, quod plerique fecerunt, aquæ cauſa villas in infimis vallibus mergere, & paucorum dierum voluptatẽ præferre ſaluti habitatorum. Cũ ſi fons deſit ac puteus, ciſternas extruere conueniat, quibus omnium conduci poſſit aquarum exuitatio: ſic igitur parietibus ciſterna longior, quàm latior conſtituatur, cuius ſolum alto rudere ſolidatum, relicto foſſoris loco teſtacii pauimenti ſuperfuſione leuigetur, hoc pauimentũ omni cura tenendũ eſt, at nitro in lardo pingui decocto aſſiduè perfricandũ, qđ vbi decocto humore ſiccatũ eſt, ne rimis in aliqua parte findatur etiam parietes ſub corio veleutur obducti. Et ita poſt diuturnam, & ſolidam ſiccitatem aquæ præbeatur hoſpitiũ. Anguillas ſane piſceſq; fluuiales nutrire in his paſcique conueniet, ut horũ natatu aqua ſtana agilitatem currentis aquæ imitetur. Iſaac in dietis. Aqua pluuialis munda ſi ponatur in aqua ciſternæ optime loiæ minus eſt humida cæteris, & quiddam ſtipticitatis habet, nec nocet ſtomacho, ſed potius eum confortat, aqua vero morans in ciſterna diu, malam ſuſcipit qualitatem a fumoſitate terræ.

De Piſcinis, & balneis. Cap. L.

PAlladius vbi ſupra. Piſcinæ verò duæ, vel ſolo impreſſo, vel exceſſo lapide circa villam dicunt fieri. Quas facile eſt, aut fonte aut imbre, implere, vt vna ex his pecoribus vel auibus aquaticis vſui ſit. Alia verò madefaciat virgas tectoria, lupinas, & ſi qua ruſticitas infundere conſueuit: nec alienum eſt, ſi aquæ copia patiatur, patremfamilias de ſtructura cogitare balnei, quæ res, & voluptati plurimum confert, & ſaluti. Conſtituendum eſt autem balneum in ea parte in qua futurus eſt calor, loco ab humore ſuſpenſo, ne ipſum refrigeret fornacibus vicina vligo. Lumina danda ſunt ei a parte meridiana, & occidentis hiberni, vt tota die ſolis iuuetur, & illuſtretur aſpectu. Cellę aũt ſic diſponãtur vt quadrę non ſint, ſed verbi gratia, ſi quindecim pedibus lõgę fuerint, decẽ latæ ſint, fortior. n. vapor inter anguſta luctabitur: piſcinales verò cellę in æſtiuis balneis lumen accipiant a ſeptentrione, in hiemalibus a meridie. Et ita conſtituantur balnea, ſi poteſt fieri, ut omnis earum per hortos decurrat illuuies. Denique ſi copia eſt aquæ poſt foſſuras balnearum, debet & piſtrinam ſuſcipere, vt ibi formatis aquatiis molibus, frumenta frangantur abſque animalium, & hominum labore.

De vſu balnei. Cap. LI.

HAli in li. regalis diſpoſitionis. Balneo quidem ſani poſt exercitium, & ante prandium vtuntur, quo ea, quæ ꝑ motũ non benè diſſoluta ſunt purgentur, & euacuentur. Siccitas quam motus fecerat, humectetur, ſordeſque quæ e vaporibus factæ a corpore egredientibus, & a puluere exterius ſuperuenienti in ipſo exercitio, & poſt, abluantur. Ante exercitium verò balneũ ſuperfluitates cibi tranſmittit, quas etiam indigeſtas inuenit, humoreſque liquefacit, & ſuperfluitates extra paratas a poris ad aliqua membra defluere facit, unde vt in plurimũ paratur morbus. Sed etiam poſt prandium quis non debet vti balneo, replet enim tunc ſuperfluitatibus caput, deſcenditq; cibus indigeſtus a ſtomacho, unde in cibi meatibus opilatio efficitur, & in temporis prolixitate ſi quis hmõi vtatur aſſiduè hidropis generatur. Quibuſdam verò talium accidit defectus, cum balneantur antequam prandiu ſe reficiant. Et ideo neceſſe eſt eos modico laudabilique refici cibo, præter hos itaque poſt prandium omnibus cauendum eſt balneum: poſt exercitium autem, & ante prandiũ eo vti ſanis magnas vtilitates confert. Corpus. n. & membra humectat, calorem naturalem confortat, digeſtionem optimã reddit, anguſtiam ſi qua eſt auſugat, poros aperit, ſuperfluitates euacuat, dolores mitigat, viſcoſitates vel ventoſitates diſſoluit. Iohãnicius. Balneum dulcis aquæ corpus amollit, & calidum quidem calefacit, frigidum autem infrigidat. Aquæ vero non dulcis balneũ, corpus deſiccat: Qđ ſi quãdo ex aqua ſalſa, & amara vel ſulphurea fuerit, calefacit, & deſiccat. Si verò de aluminoſa vel gipſea fuerit, infrigidat, & deſiccat.

De iuuamentis, & nocumentis balnei. Cap. LII.

RAzi in almãſore. Ex balnei iuuamentis eſt corpus humectare, & renouare, ſordes congregatas detegere, repletiuuẽ quoque minuere, ventoſitatem diſſoluere, & ad ſomnum ducere, humoreſque ſubtiliare, pręterea dolores reprimit, ventrem ſtringit, laſſitudinem remouet, corpuſque & nitori, & leuitati aptum reddit. Nocumenta verò eius ſunt, vires deſtruere, & cor adeo calefacere, ut quandoque ad ſincopim perducat, nauſeam quoque commouet, & malis humoribus occaſionem tribuit deſcendendi. Ideoque febricitans, vel concuſſionem perpeſſus, vel apoſtemata, vel plagam, vel excoriationem habens, balneum cauere debet. Corpora vero macra, & ſicca habentes, humectatione balnei indigent. Ideoque cauere debent ne in balneo ſudent. Circa ſe autem in pauimento multam calidam aquam proiiciant, ut humidi humores, & vapores eleuati ſurſũ corpora eorum humefaciant. Ab introitu verò balnei poſt cibum quiſque ſibi caueat, niſi qui corporis pinguedinem vult adipiſci: aliquandiu quoque poſt balneum comeſtio debet tardari. Hali vbi ſupra. Porro qui infirmantur, balneis pro neceſſitate ad ea vrgentibus vtantur, aut vt eorum complexio calefiat, aut ut frigeſcat, aut humectetur, aut certè deſiccetur: prodeſt autem prurigini, & ſcabiei, quia ſuperfluitates acutè euacuat, neruos emollit. Catarros emat urat, & coctionas calefaciendo, & diſſoluendo. Exitum quoque facilitat vrinę, ſi arta fuerit ex frigiditate. Colicæ medetur aliiſque morbis huiuſmodi. Et ſiquidem longa mora ſit, ita vt ſudor plurimus exeat, corpus calefacit, ac eius caliditate deſiccat. Etiam euacuationis eſt cauſa, quæ fit per ſudorem. porro ſi tam longa mora ſit, ut immoderata ſudoris euacuatio fiat, corpus refrigerat, & exiccat, quia calorem naturalem diſſoluit, quin etiam humiditates corporis euacuat, vnde & virtus decidit, & defectio ſit.

De diuerſitate aquarum multiplici. Cap. LIII.

SEneca libro. 7. Quęramus nunc de quibus rebus aquæ, & qua ratione fiant, quomodo toto ingentia flumina iugiter decurrunt. Et alia quidem hiberna aquis tumeſcant. Alia verò in defectu cæterorũ amniũ creſcãt, de illis ãt q calẽt, vtrum calidę

naſcantur

naſcantur ut fiant, de cæteris quoq; differendum quas inſignes aut ſapor aut aliqua alia reddit vtilitas. Quædam.n. oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata, & a medicis deſperata vitia procurant, quædam medentur vlceribus, quædam interiora potu fouent, ac pulmonis ac uiſcerum querelas leuant. Quædã etiam ſanguinem ſupprimunt, & tã varius illis eſt vſus, quàm guſtus: omnes aut aquæ, aut ſtant, aut eunt, aut colliguntur, aut varias habent venas, aliæ dulces ſunt, aliæ variæ. Aſperę quippe interueniunt, ſalſę amarę q; aut medicatæ, e quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas, quas indicat vini ſapor. Habent etiam alia diſcrimina multa. Primum quidem tactus, quia frigidæ ſunt, & calidæ; deinde ponderis, quia leues, & graues; deinde coloris, quia puræ, turbidæ, ceruleæ, lucidæ; deinde ſalubritatis, quia ſunt vtiles, & mortiferę; ſunt & quæ coguntur in lapidem, q̃dã tenues, q̃dam pingues, quædam alunt, q̃dã ſine vlla bibentis ope tranſeunt, q̃dam añt hauſtæ fecunditatem afferunt: vt antẽ ſtet aqua vel fluat, loci poſitio efficit. In deuexo fluit, in plano cõtinetur, & ſtagnat. Aliq̃ñ verò in aduerſum ſpiritu impellitur, & tunc non fluit, ſed cogitur: colligitur ex imbribus, ex fonte ſua natiua eſt. Iſidorus li. 13. Aquarum naturæ diuerſitas multa eſt. Nam aliæ ſunt ſalis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ ſulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nã iuxta Romam albulæ aquæ vulneribus medentur. Et in Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat. In campania ſunt aquæ, quæ ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere dicuntur.

De diuerſitate aquarum in pondere. Cap. LIIII.

ARiſtoteles in li. Metheororum. 3. Quę ſalſa craſſa quidem eſt, & turbida, dulcis autem ſubtilis, vt dictum eſt ſupra. Seneca li. 7. Quoſdam eſſe lacus, qui nandi imperitos ferant, vt dictum eſt, notum eſt. Eſt enim in ſyria ſtagnum, in quo lateres natant, & mergi proiecta non poſſunt, licèt grauiora ſint, huius rei palam eſt cauſa. Quacumque enim vis rem expende, & contra aquam ſtatue, ſi aqua grauior eſt, leuiorem que rem quam ipſa eſt feret. Et tantò ſupra extollit, quantò leuior erit. Grauiora verò deſcendunt. At ſi aquæ, & eius rei, quam contra penſaueris par pondus fuerit, nec paſſim ibi, nec extabit, ſed æquabitur aquæ, & natabit quidem, ſed pœnæ merſa, nullaq; eminens parte. Et hæc eſt ratio cur tigna quædam ſuper aquam penè tota efferantur. Quædam in medium ſubmittantur. Quędã ad æquilibram aquæ deſcendant. Cum enim vtriuſque pondus par eſt, neutrum alteri cedit. Grauiora verò deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem, & leue eſt non æſtimatione noſtra, ſed illius comparatione, quo vehi debet. Itaq; ubi aqua grauior eſt hominis vel ſaxi corpore, non ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit in quibuſdam ſtagnis, ne lapides quidem peſſum eant de ſolidis ac duris loquorum. Sũt enim, & alii pumicoſi, & leues, ex quibus, quæ conſtant inſulę in india natant. Theophraſtus eſt auctor ad illas nauigaturem inſulam vadu. Inſula aſcillarum arbores habet, & nutrit, aqua tamen ſuſtinetur, & in hanc atq; in illam partem non vento tantum, ſed aura compellitur. Neq; vnquam illi per diem, & noctem vno loco ſtatio eſt, adeo leui flatu inducitur, huic eſt cauſa duplex. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ. Et ipſius inſulæ vectabilis leuitas, quæ nõ eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat: forſitan enim leues truncos, & frondes in latus ſparſas pinguis humor apprehendit ac iunxit. Itaque etiam ſi qua illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa, & fiſtuloſa, qualia ſunt, quæ diuturnus humor efficit circa medicatorum fontium riuos, vbi enim aquarum purgamenta colluerſit, & ſpuma ſolidatur, neceſſariò leue eſt, quod ex ventoſo, & inani concretum eſt. Auicenna libro primo. Pondus aquarum vnũ eſt experimentis adiuuantibus ad cognoſcendum earum diſpoſitionem. Aqua namque quæ leuior eſt, in pluribus diſpoſitionum eſt melior. Eſt autem cum cognoſcitur pondus per menſuram. Et eſt cum cognoſcitur ſi in duabus aquis diuerſis duo panni vnius ponderis madefiant, & poſtea vehementer exiccentur, deinde ponderentur. Aqua enim cuius leuius fuerit pondus, melior eſt. Iſaac in dieti. Volentes aquas probare, quæ ſit grauis vel tenuis, pannos lineos tenues ac veteres accipiant, eoſque medios æqualiter diuidant, & duabus aquis diuerſis madefaciant, deinde æqualiter aquis expreſſis, vno in loco eodẽ tpe ſuſpendãt, Quique prior exiccatus fuerit, aquã in qua madefactus fuerat ſciant eſſe leuiorem, & tenuiorem, Actor. De hac quoq; materia ſuperius require vbi dictum eſt de ponderoſitate aquæ ſalſæ.

De diuerſitate in colore. Cap. LV.

AVicenna in primo canone. Aqua naturalis ſimplex eſt, nec inſpiſſatur. niſi quia aut frigoris qualitas prævaluit ſuper eam, aut propter ſubtilem terreſtrium partium commixtionem. Idẽ in eodẽ. Aqua turbida lapidẽ generat, & opilationes. Ideoq; poſt ipſã rei prouocatiua comedẽda eſt, licèt vẽtrẽ mollẽ habẽs plerumq; eõſerat ipſa, & nõs aq̃ cæterę croſſæ, & graues, eo q̃ in eius vẽtre teneñt, nec cito deſcẽdũt. Et cuius quidẽ terriaca exiſtũt res vnctuoſę, & dulces. Conſt. vbi ſup. Aqua clara bona eſt ad bibendum, ſi de fontibus ſit orientalibus lucida, ſerenã, & nullius odoris, citò caleſcens, & citò frigeſcens aqua huiuſmodi eſt acceptabilis, citoque non grauans ſtomachum exit, eum refrigerans, & humectans. Claritas eius nihil ei admixtũ ſignificat. Leuitas autem, & citò mutabilitas ſubtilem eſſe ſubſtantiã demonſtrat, huius ſecunda eſt ſeptentrionalis, fontana aqua quoque de lumſis fontibus fortiter currens, & ſupra petram vel arenam clariſſimam, ſecundum tenet ſanitatis gradum: huiuſmodi enim aquæ in hyeme calidæ ſunt, in æſtate frigidæ. Aqua non pura, aliquantulum redolens, & ſapida vel turbida, vel quæ ex grandine, & niue conficiuntur, huiuſmodi aquæ conſtipationẽ faciunt in epate, vel in renibus lapidem, dure digeruntur, ſtomachũ difficulter egrediuntur. Aqua putrida, ſicut quorundam lacuum vel paludum ſiue lutoſa, ſiue in qua fetentes influunt ciuitatum putredines, ſplenem magnificat, epar & ſtomachum corrumpit, cutem horridam facit, diuerſas febres gignit.

De diuerſitate in ſapore. Cap. LVI.

SEneca li. 7. Aquarum ſapor uariatur, aliquando ex ſolo per quod feruntur, aliquando ex ſpiritu in aquam transfiguratio, aliquando ex corruptionis uitio per iniuriam cõtracto. Ariſtoteles i o lib. de ſenſu, & ſenſato. Natura quidem aquæ inſipida eſt, ſapores autem omnes craſſitudinem habent, calidum õt craſſatiuum eſt, unde aqua calida apparet incraſſata. Conſtantinus ubi ſupra. Aquarum quædam ſapida eſt, quædam non. Sapida quidem clara eſt, vel non clara. Item calida vel frigida, vel tepida. Item de fontibus, de fluminibus de lacubus, de paludibus, de imbribus, & niuibus vel grandinibus, cæteris autem aqua pluuialis eſt ſaporoſior. Non ſapida vero eſt ſalſa uel ſulphurea, putea, aluminoſa, vitrea, metallina. Auicenna lib. 1. Aqua ſalſa marceſcere facit, & exiccat. Et primo ſoluit ventrem propter vim radendi, quæ eſt in ea, poſtea verò ſtringit in fine propter ſiccitatem, quæ eſt in eius natura, & corrumpit ſanguinem, pruritum ergo generat, & ſcabiem. Conſtantinus ubi ſupra. Aqua ſalſa ventrem emollit, ſæpe autem bibita uentrem conſtipat; corpus deſiccat, pruriginem, & ſcabiem generat. Sed tamen hydropicos, & frigidos morbos adiuuat, ſi bibatur vel in ea balneetur. Iſaac ubi ſupra. Cauere decet omnem aquam ſalſuginem, & nitroſitatem habentem. Talis enim corpora calefacit, & deſiccat, ac ventrem accidentaliter conſtipat. Eius enim actio initio groſſos humores diſſoluit, & inteſtina pungit, vnde fit vẽtris ſolutio. In fine verò uentris humectationem conſtipat, eique reſiſtit, ne per ſeceſſum exeat.

De ſaporibus in genere. Cap. LVII.

ACtor. Quoniam autem ſubiectum vel medium ſaporum ſecundum Ariſtotelem eſt humidum aqueum. Dicente quoque Auguſtino, quòd quæcumque ſapiunt, etiam ſi arida videãtur cum accipiuntur, humori tamen oris, vt ſapiant, commiſcẽtur. Hic etiam aliqua nihil videntur inſerẽda eſſe de ſaporibus, ſicut ſupra in tractatu de aere dictum eſt de ſonis, & odoribus. Et in tractatu de luce dictum eſt de formis, & coloribus. Albertus. Videtur autem, quòd ſapor non ſit actus humidi, ſed etiam ſicci euaporatiui. Nam ut dicit Ariſtote. ex eis nutrimur ex quibus ſumus. At uerò quædam ſunt, quæ principaliter conſtant ex ſicco terreſtri, ac per poſterius ex humido aqueo, quædam è contra: uidetur itaque quod cibus quorundam principaliter ſit ex terreſtri, ſicco, & quorundam ex humido aqueo. Cumque ſapor ſit paſſio cibi, uidetur ſecundum hoc diuerſimodè ſapor eſſe ſicci terreſtris, & humidi aquei, quod eſt contra prædicta: dicimus ergo, quòd quædam ſunt in quibus vincit terreſtritas, tamen quia non poſſunt accipere nutrimentum, niſi cibus influat in quamlibet partem corporis eorum. Et influxus non eſt niſi per humidi actum, oportet cibum principaliter eſſe humidum, licèt q̃ñdoq; potentia ſiccum, hoc patet in ſanguinem habẽtibus. In quibus vltimũ nutrimentum eſt ſanguis, qui actu eſt humidus.

De ſaporum cauſis. Cap. LVIII.

DE cauſis verò ſaporum dicimus, quòd quædam ſunt cauſæ ſaporum per ſe, quędam per accidens Cauſarum verò per ſe, quædam eſt efficiens, & quædam ſunt paſſiuè. Efficiens vt calidum ſolis, & ignis. Videmus enim in fructibus plantarum amaris, in quibus humidum per calidum ſolis non eſt ſufficienter digeſtum digeſtione, quæ eſt pepanſis, quòd poſtea adhibita ad ignem efficiuntur dulcia, per digeſtionem, quæ eſt opheſis vel epſeſis, ſicut uidemus in elixatis vel aſſatis. Paſſiuè autem ſunt humidum aqueum, ut ſubiectum in cuius actu eſt, quòd neceſſe ſit eſſe ſaporoſum cum coniungitur ad guſtum, quia

aliter non penetraret ad neruũ guſtatiuũ, qui eſt in lingua. Sicut vero terreſtre terminatiuũ eſt humidi ad generationẽ ſaporis. Cauſæ p accidens, ꝙ ſunt intrinſecæ, quædã extrinſecæ. Frigiditas.n. eſt cauſa intrinſeca, quæ per ſe hebetat ſapores, ſed p accidens facit quoſdã. Cũ.n. calidũ ſit euaporatiuũ aeris ſubtilis, & ſubtiliatiuũ aquæ, & terreſtris, & p conſequẽs diſſolutiuũ cõmixti ex illis, frigidũ per cõtrariũ erit reſtrictiuum aeris, & incroſſatiuũ, eo ꝙ cõuertit aerẽ ad aqueũ, & aquã ad terreſtre, vnde & dicit Philoſophus, ꝙ frigida ſunt ſaporoſiora calidis. Cã vero p accidẽs extrinſeca eſt triplex .ſ. reſeruatio, reſudatio, & conſtrictio, & præcipuè in fructifera plantarũ. In prima.n. maturatione reſperſum eſt in fructiferis quoddã calidũ, & nimis facit exhalare humidũ, & remanet ſiccũ fere inſipidũ, & durũ, & nõ bene cõmixtũ cũ humido. Et poſtea reſeruati fructus acquirũt humidũ ex frigore, qđ naſcit in eis ex priuatione caloris ſolis, qđ humidũ ſubinductũ cõmiſcet terreſtri, & ſicco, & ſubtiliat ipſũ, facitq; fructus ſaporoſiores. Reſudatio aũt tollit ſuperfluũ humidũ, poſt cuius ablationẽ naturale humidũ benè aduniat ſicco terreſtri, & generatur melior ſapor. His duabus de cauſis meliores ſunt vt frequenter fructus in hieme, ꝗ̃ in æſtate: porro cõſtrictio humidi, qđ clauſum eſt in partibus ſicci terreſtris, facile facit illud coniungibile linguæ, ac per hoc meliorem cauſat ſaporem.

Vtrum generetur a qualitatibus primis Cap. L̓X I.

QVoniam aũt oẽs poſteriores qualitates ſm̃ generationem reducunt ad primas, vt in libro de generatione, & corruptione dicit Philoſophus, vr̃ ꝙ & ſapores generent in primis qualitatibus: hinc & dr̃ in libro primo de plantis, ꝙ mirabolani primo ſunt dulces, quia pp raritatem ligni calor ſolis digerens vbique conſequitur humidum attractum, poſtea verò calor attrahit ſiccum ſibi ſimile, & anguſtat poros arboris, ita ꝙ calor ſubiectiue non habet ad digeſtionem humidi, & tunc ex priuatione caliditatis frigiditas, & ſiccitas vincent calorem, & humorẽ. Eritq; tunc fructus ponticus ac terreſtris ſaporis. Deinde verò ſol cũ calore ſuo ſiccũ oppillans multum attrahit ad exterius, ſicq; multũ incipiunt dominari frigiditas, & ſiccitas interius. Et tunc fortiſſimę ponticitatis erit fructus. Tandẽ verò conſurgit calor naturalis interius per calorẽ ſolis adiutus, & expulſo frigido incipit adurere ſiccũ inuentũ in illo, & tunc erit fructus amarus. Ex his ergo colligit, ꝙ ſapores a primis qualitatibus generantur. At cõtra hec eſſe vr̃, qđ in libro de ſenſu, & ſenſato legitur. Quemadmodum colores albi, & nigri ex cõmixtione ſunt. Ita & ſapores a dulci, & amaro, ſm̃ ꝓportionẽ in eo, qđ minus eſt, & maius. Dicimus ergo, ꝙ duplex eſt ſaporũ generatio Vna p cauſam efficientem, & hæc eſt a primis qualitatibus. Alia verò per cõmixtionẽ eorũ, ꝗ̃ eſſentialiter ſaluantur in mixto, & ſm̃ hoc ſapores extremi ſimplices ſunt, medii verò ab illis cõpoſiti. Quantũ ergo ad primã generationẽ ſaporis in genere eſt humidũ principaliter vt ſubiectũ, & ſiccũ terreſtre illi cõmixtũ, & calidũ mouens ad cõmixtionem Generatio verò ſaporis in ſpecie vt a cauſa efficiente, hæc eſt. Nam a calido ſufficienter digerẽte humidũ, generat ſapor dulcis. A calido verò digerẽte, & ſubtiliãte aqueũ humidũ ĩ humidũ aereũ, generat ſapor pinguis. Porro a calido non digerente, ſed adurente ſm̃ aliquẽ modũ, ſi quidem eſt cum humido generatur acidum Si verò eſt cũ ſicco generatur amarũ, vel ſi minus adurat ſalſum. Et ſm̃ hunc modum generationis loquitur Philoſophus in libro de plantis, ſm̃ alium verò in libro de ſenſu, & ſenſato. Per hoc etiam dicit, ꝙ ſeptem ſunt ſapores ſicut ſeptem colores ſm̃ proportionem arithmeticam. At verò plures erunt ſm̃ proportionem armoniacam, & ſine proportione, ſicut ſuperius dictum eſt in tractatu de coloribus.

Vtrum ſapor ſit paſſio compoſiti vel ſimplicis. Cap. L X.

DIcit autem Ariſto. in ſecundo de generatione, & corruptione, & in libro de anima, ꝙ ex eiſdem generantur, & nutriuntur entia. Sed generantur ex compoſitis commixtis, ergo nutriuntur ex eis Cum ergo ſapor ſit nutritiui paſſio, & qualitas, erit ſapor paſſio compoſiti, & non ſimplicis. Præterea ad hoc ponit Philoſophus quatuor rationes in libro de ſenſu, & ſenſato, obiiciens contra quaſdam pythagoricorum ſententias, ſic dicẽs: Cibum oportet eſſe compoſitum, etenim nutrimenta nõ ſũt ſimplicia, quia & ſuperfluitas fit ibi, hoc in ipſis, hoc verò extra, ſicut in plantis. Senſus eſt nutrimentum, pp hoc oportet eſſe commixtum, quia aliter per digeſtionem nõ ſepararetur ſuperfluum a nutrimento, Cum enim ſimplex ſit homogeneum, non eſt ratio quare vna pars abiiciatur, altera autem ſumatur in cibo. Sed hæc ſeparatio ſuperfluitatis in ipſis cibatis eſt in animalibus, quæ ſtomachos habent, & ventres, quibus fit ſeparatio puri ab impuro. Q̃ſque extra ipſa, ut in plantis, quæ terram habẽt pro ventre, & pp hoc non egerunt. Secunda eſt, quia nec aqua, quæ ſi magis inter cætera corporum ſimplicia vr̃ eſſe nutritiua, nutrimentum eſt, nutrimentum enim oportet eſſe corpus mixtum. Tertia rõ eſt, quia ſi vnum ſimplicium nutriret, tunc quodlibet ſimplex nutriret, quod falſum eſt, quia aer pp ſui ſimplicitatem non nutrit. Quarta rõ, quia cibis eſt locus receptiuus in corpore animato, ad quem non ingrediuntur ſimplicia, ſed cõpoſita. Ex his concluditur, ꝙ cum ſapor ſit paſſio nutrimenti, ſapor non eſt paſſio ſimplex, verum cõpoſita. Contra hoc ſic obiicitur: Omnis cibus incorporalis eſt ei, quod cibatur, ergo neceſſe eſt ipſum eſſe malè terminabile in ſe, & tñ benè terminabile in altero, hæc autem eſt natura humidi. Et ita videtur ſapor principaliter eſſe paſſio humidi, & cum humidum ſit ſimplex, videtur eſſe ſapor paſſio ſimplicis. Hoc etiam videtur velle Philoſophus in 2. de anima, vbi dicit, quòd ſapor eſt humidi, ſicut odor ſicci. Præterea in lib. de ſen. & ſenſato videtur dicere, quòd ſaporum ſubiectum humidum aquæum eſt.

Determinatio eiuſdem quæſtionis. Cap. L X I.

NOs autem dicimus, ꝙ ſapor eſt paſſio compoſiti corporis, eo ꝙ omne alimentum commixtum compoſitum eſt. Sicut enim probat Philoſophus in li. de ſenſu, & ſenſato, generatio ſaporum eſt vt in ſubiecto in humido aquæo, vt in efficiente, aut in calido digerente, quod eſt calidum ignis, & ſolis. In ſicco aũt terreo eſt ſicut in paſſiuo terminante humidum aquęum, & hoc probatur per experimentum. Cum.n. ſaporoſum incorporabile ſit, neceſſe eſt ipſum eſſe humidum. Cũ autẽ videamus in cibis, & in fructibus oblatis ad ignem, & ad ſolem generare omnimodos ſapores, patet ꝙ cauſa ſaporum caliditas eſt. Similiter videmus ſalſa generari ex terreſtri aduſto in humido. & in aqua videmus generari multos ſapores, ex hoc, ꝙ tranſeunt multa genera terrarum. Et ex hoc colligitur, ꝙ ſapores generantur a primis qualitatibus a calido igneo, & ſole digerente, & humido aquæo & terreſtri ſicco patientibus. Si aũt ſapores conſiderantur in ſe, prout ſunt vnum genus qualitatis, ſic extremi ſapores ſimplices ſunt, eo ꝙ non ſunt compoſiti ex aliis. Et medii ſunt compoſiti, ſicut in aliis ſubiectis ſenſuum. Itaque nutrimentum habet quidem humidi naturam in hoc, quòd fluit ad terminos alienos, non tamen eſt de natura tantum humidi, ſed etiam ſicci terreſtris, & calidi ignei. Quòd autem dicit Philoſophus, ſubiectũ ſaporũ eſſe humidũ aquæũ, ſic intelligitur, ꝙ ſapor eſt humidi ſicut ſubiecti, odor autem ſicci vaporatiui, vt ſubiecti.

De cognitione complexionis ac ſubſtantia cibi, vel medicaminis per ſapores. Cap. L X I I.

HAli in practi. in li. 2. Complexionis, & uirtutis medicaminis ſignificatio, quæ ſumitur ex ſapore, excellentior eſt, ꝗ̃ illa, quæ eſt ex odore, & colore. Sapor enim nuncius eſt complexionis, & medicaminis ſubſtantiæ, perſępe etiam & eius actionis. Odor autem, & color non huiuſmodi. Sunt autem ſapores octo, ſcilicet dulcis, unctuoſus, acetoſus, amarus, pungitiuus, ſalſus, ponticus octauus inſuauis, aſper, & durus Quod autem ſaporem non habet, unum tantum eſt, & ſimplex, nec annumeratur ſaporibus. Omne autem, quod eſt obuium linguę, neceſſe eſt aut aliquid aut nihil in eius ſenſu facere. Et ſi quidem nullam inferet ei paſſionem, uocatur inſipidum, ut eſt aqua pura, & terra ſimplex, & etiam medicamina quibus terra vel aqua dominatur, & quibus terrenoſitas ut uicia, & ſimilus, & ſimilia. Quibus uerò dominatur aquoſitas, humida ſunt, & uiſcoſa, ut album oui, & oleum lotum ſine ſale. Oleo autem cum ſale dominatur cum aquoſitate terrenoſitas. Hæc ergo, & his ſimilia nihil ſentiunt guſtus ſi obuenient, linguę autem delectationem facient, aut contra. Quæ quidem delectationem faciunt, hominis naturæ conſona ſunt, & conuenientia, eiuſque complexioni colligata. Quod autem huiuſmodi eſt, ei cui dominatur aquoſitas unctuoſum dicitur. Cui uerò terrenoſitas dulce uocatur. Cui autem ſimul utrunque, nec dulce, ſed ſuaue. Dulce quidem ſi linguæ obuiet, uacua eius implet, & lenit aſperitatem, ſedatque ſi mordens aliquid fuerat, atque delectat. Vnctuoſum autem idem facit, ſed eius delectatio minor eſt. At verò ſuaue inter hæc duo extrema medium eſt. Quæ verò ſaporem in guſtu faciunt iniucundum, mordent linguam. Morſura verò ſpecies quædam eſt diuiſionis iuncturarum. Quod igitur hoc facit, aut partem linguæ multa collectione ſtringit, aut nimium diuidit. Et ſi quod linguæ ſeparationem inducit, aut eius ſubſtantia groſſa eſt, & terrea, aut fortiter ſeparat linguæ partes, aut plurimum abluit in tantum vt etiam valde exaſperet, & amarum vocatur: aut ſeparat eas fortiter, & lauat ſic, quòd non valde exaſperet, & ſalſum nominatur. Cuius verò ſubſtantia ſubtilis, & ignea, facitque in linguam morſuram fortem, pungitiuum dicitur. Quod autem congregat linguæ partes, aut groſſum, aut terreum eſt. Si fortiter coadunata linguam conſtringat, & aſperet, & deſiccet, & fortiter operetur, &

inſuaue vocatur. Si verò in lingua facit horum accidentium, qđ minus eſt, ponticum appellatur. Quod autem ſubtile, & aquoſum eſt faciens in lingua morſuram, eiuſq; ſubſtantiæ ſine cale factione immergitur, acerbum vocatur. Ex his ergo 8. ſapores eſſe claret, excepto eo quod ſapore caret.

De numero, & differentiis ſaporum ſecundum Auicenam in ſecundo canone. *Cap.* LXIII.

MEdici quidē ſapores ſimplices nouem ponunt, quorum tñ vnus inſipidus eſt ſicut aquæ puræ. Nominant.n. ſaporem oē qđ guſtu iudicatur actu, vel potentia. Inſipidū quidē duplex eſt, aut priuatū ſapore ẽm veritatem, aut priuatum eo apud ſenſum. ſ. q in ſe quidem ſaporē hēt, ſed pp vehemētiam ſpiſſitudinis ſuæ nō reſoluitur aliqd ex eo qđ linguæ admiſceatur, & ab ea cōprehēdatur. Sed deinde cū ingeniatur reſoluunť partes eius & ſubtilientur, & ſapor eius ſentitur, vt ęs aduſtum, & ferrum. Lingua.n. non conſequitur ex eis ſaporē, qm̄ non reſoluitur ex ſubſtantia amborū aliquid perueniens ad humiditatē poſitā in lingua, q̄ eſt media in ſenſu guſtus. Et ſi ingenietur vt in partes minimas cōuertať, apparebit eius ſapor fortis. Sapores aūt octo quis ponūt, hi ſunt dulcedo, amaritudo, acuitas ſalſedo, acetoſitas, pōticitas, ſtipticitas, vnctuoſitas. Dicūt.n. q ſubſtantia ſaporē ferens, aut eſt ſpiſſa terrea, aut ſubtilis, aut media. Et eius virtus, aut eſt calida, aut frigida, aut æqualis. Spiſſa itaq; terrea ſi eſt calida, tūc eſt amara. Si frigida pontica. Si æqualis dulcis. Subtilis aūt ſi eſt calida, tunc eſt acuta. Si frigida acetoſa. Si æqualis vnctuoſa. Media vero ſi calida eſt tūc eſt ſalſa. Sed frigida ſtiptica. Si æqualis inſipida. At acutū quidē calidius eſt, deinde amarū, deinde vero ſalſum. Acutum n. fortius eſt ad reſoluendū, & inſcidendū, & abſtergendum, quàm amarū. Salſum vero qn̄ calefit a ſole vel igne, vel a ſeparatione aquæitatis frangētis virtutem caloris fit amarum. Et ſal amarum calidius eſt ſale qđ comeditur, ponticū vero frigidius eſt, deinde ſtipticū, poſtea acetoſū. Et ob hoc in oībus fructibus qui dulceſcūt, prius eſt pōticitas vehemētis infrigidationis. Cū aūt in eis currūt acritas, & aquæitas, ita vt tēperētur paūper cū acreitate, & calefactione ſolis digeſtiua, declināt ad acetoſitatē, ſicut agreſta. Et inter illud trahūt ad ſtipticitatē paūper, deinde permutantur ad dulcedinē, cum agit in eis caliditas digeſtiua. Qñq; vero permutātur ex pōticitate ad dulcedinem abſq; acetoſitate, ſicut oliuæ. Acetoſum aūt q̄uis minus frigidum ſit, q̄ ſtipticū in plurimis tñ eſt plurimæ infrigidationis, pp ſubtilitatē, & penetrationē ſuā, ponticū aūt, & ſtipticū, in ſapore propinqua ſunt. Sed ſtipticū nō cōtrahit, niſi qđ de lingua manifeſtū eſt, pōticum vero contrahit, & exaſperat qđ manifeſtum eſt, & qđ occultū, & ponticū quidē ſubtilius eſt, & magis intrans. Acutū aūt, & amarum ſunt linguā radentia. Sed amarū nō radit, niſi qđ de lingua apparet. Acuti aūt abraſio, & ei⁹ ſeparatio ꝓfunda eſt, q̄a ſubtilis ē ſubſtātiæ ꝓfundās. Amarū vero eſt grauis ſubſtātiæ ſiccæ. Et ob hoc ipſius purū nō recipit putrefactionē ex qua generetur aīal, nec ēt nutrit aīal, pp ſiccitatē ſuā. Amarū quoq; qđ abradit, abradit cum exaſperatione aliqua: dulce aūt, & vnctuoſum ambo dilatāt linguā, & leniūt, faciēdo currere id qđ frigus læſit, & cōgelauit abſq; reſolutione, & remouet aſperationē ipſius. Sed vnctuoſum ſalit illud abſque calefactione manifeſta, dulce vero eum calefactione, & ideo plus digerit dulce. Amarum quidem abradit vehemēter, vt dictum eſt, ita vt exaſperet. Acutum aūt, & acetoſum mordicāt linguam. Sed acutum quidem vehementer cum calefactione. Acetoſum uero medioeriter abſq; calefactione. Et ſalſum quidē prouenit ex reſolutione amari, & inſipido aquoſo. Cum ergo congelatur ſicut aqua cineris fit ſalſum. Acetoſum autem prouenit ex conuerſione dulcedinis cum diminutione caliditatis, aut digeſtione ponticitatis cum augmento caliditatis, & humiditatis. Et eius quidem ſubſtantia ſecundum rei ſummam humida eſt. Similiter, & dulce, ſubſtantia enim eius ad humiditatem pertinet, ſubſtantia verò amari, & pontici ad ſiccitatem.

De operationibus, & effectibus ſaporum. *Cap.* LXIIII.

OPerationes itaq; dulcis ſunt digeſtio, & lenificatio ac multiplicatio nutrimēti, ipſum, quia nō digerit, & attractiua uirtus attrahit. Operationes amaritudinis ſunt abſterſio & aſperatio. Operatio uero ponticitatis eſt contractio ſi eſt debilis: & expreſſio ſi fortis. Operationes ſtipticitatis ſunt contractio & inſpiſſatio & induratio & retentio. Vnctuoſitatis uero eſt lenificatio & digeſtio parua. Acuitatis reſolutio & inciſio & putrefactio. Salſedinis abſterſio & ablutio & exiccatio: & putrefactionis ꝓhibitio. Acetoſitatis infrigidatio & inciſio. Qñque uero duo ſapores aggreganť in vna ſubſtātia: ſicut acuitas & dulcedo in melle decocto. Et qñque q̄ ꝓueniunt ex duobus ſaporibus ad iuuāt ſe ad confortandū illud qđ ꝓuenire debebat ex uno. Acuitas enim, & mordicatio remanentes in aceto ex vino, faciūt ipſum vehementioris infrigidationis, quia tranſitus aperiunt. Ipſamque infrigidationem aceti faciunt magis penetrantē ac ꝓfundantem. Præterea duo ſapores qñq; ſe iuuant ad frangendū, quod ex vno prouenit, ſicut acetoſitas, & ponticitas in agreſta. Ponticitas.n. agreſtæ prohibet acetoſitatem eius ab infrigidatione vltima. Amarū qđē abſolutum, & acutum nocent viſceribus, & ſi aſſociatur ſtipticum, conferunt. Oē ēt dulce cum ſtipticitate viſceribus eſt amicū, quia ſuaue eſt, & confortans, & exaſperationem prohibens. Vniuerſaliter āt qđ prohibet mordicationem, generatiuum eſt catuis. Hali vbi ſupra. Oē dulce calidum eſt, & contēperatū, pp hoc laxat, & maturat, nec multum calefacit. Oē aūt unctuoſum eſt aquoſum, & aereū, ideoq; humectat, & emollit, & laxat ſine calefactione. Oē verò amarū igneū eſt, & terreū, quare purgat meatus, & opilationes aperit, mundatq; & croſſitudinē inſcidit, ac medioeriter calefacit. Porro oē ſalſum terreū calidū, & ſiccū non igneum, quare mundat, & conſtringit ſine calefactione forti. Pungitiuū autem fortis caloris eſt igneū, propter hoc, & ſubtiliat, & purgat, & comburit. Omne porro inſuaue aſperum ponticum frigidum, & terreum eſt, ideoque coadunat, & poros ſpiſſos facit, & expellit, & ineroſſat, quia refrigerat, & deſiccat. Cæterum acerbum omne aquoſum frigidū eſt, & ſubtile, vnde & inſcidit, & ſubtiliat, & aperit opilationes, purgat meatus, refrigerat, & deſiccat, & expellit.

Iterum de eodem. *Cap.* LXV.

RAzi in Almanſore. 3. parte. Dulce calidū eſt, licèt non violenter, & qui frequenter eo vtitur, multitudo colecæ rubeæ & ſanguinis generatur. Inde quoq; accidit opilatio, & in epate, & in ſplene flegma, ventris etiam fluxus ex eo ſequitur, & ſtomachum mollificat, pectori verò & pulmoni confert, corpus itidem impinguat, & augmentat, ſpermata tribuit. Acidū verò frigidum eſt, licèt non vehementer. Coleram rubeam, & ſanguinē reprimit, ventrem ſtringit, ſi tñ ſtomachus, & inteſtina munda fuerint. Si verò flegmatis in eis fuerit multitudo, ventris fluxū, & corpus infrigidat, virtutem quoq; digeſtiuam impedit, & ꝓpriè in epate. Neruis autem, & neruoſis membris nocet, & corpus deſiccat, virtutem appetitiuā excitat, vnctuoſum ſtomachū mollificat, & fluxum ventris facit, ac ſatietatem antequam homo cibi quantitatem ſibi neceſſariā ſumpſerit adducit. Calefacit quoq; maxime febricitantes, aut epar, aut ſtomachum calidum habētes, pręterea corpus humectat, & lenit, flegma verò auget. Et cogitationem hebetē reddit, auget quoq; ſomnū. Ponticum verò corpus infrigidat, & deſiccat, & carnem, & ſanguinē minorat, ſi quis eo multotiens vtatur. Stomachū quoq; confortat, & ventrem frequenter ſtringit, ſanguinē melancolicum generat. Amarum porro calefacit, & deſiccat fortiter, citoq; ſanguinem ad aduſtionem, & malitiam perducit. Coleā quoq; rubeam in ſanguine augmentat Acutum etiā multo pluſquam amarū calefacit, citoq; corpus inflammat, ſanguinem adurit, ſed ipſū prius in coleram rubeam mutat, & poſt in nigram. Inſipidum aliud eſt quod magis nutrit, quod æqualitati vicinum eſt. Aliud verò, qđ temperate calefacit, & aliud quod temperate infrigidat. Cū quo ſi multa fuerit humiditas humectabit. Siccum autem cum fuerit deſiccabit. Horum quidem ſaporum operatio ſic erit, cum vnus eorū alicui rei maximè dominat⁹ fuerit. Porro ſi duo ſapores æqualiter domineną, eorū operatio æqualiter cōpoſita erit.

De operatione ſaporum ad inuicē in calore, & frigore. *Cap.* LXVI.

EA vero quæ de caliditate, & frigiditate, & humiditate, & ſiccitate diximus, in unoquoque corporum habentium ſaporem, non ſunt in eis ſecundum eandem quantitatem, ſed in quibuſdam eſt æqualiter caliditas, & frigiditas, inæqualiter autem ſiccitas, & humiditas. In quibuſdam autem econtra. Quædam verò ſunt ab aliis diuerſa in quantitate cuiuſque qualitatis, ſed ſuo modo Omne quidem ſuaue compoſitum eſt ex quatuor elementis. Acerba autem, & pontica æqualia ſunt in frigore, niſi quòd ponticum eroſſum eſt ac terreum: acerbum verò, & ſubtile, & aquoſum. Quod duobus modis oſtenditur, per ſenſum ſcilicet & collationem. Per ſenſum quidem, quia uidemus omnes fructus in principio ſui ponticos eſſe & inſuaues, ſiccos, at ſimiles naturæ eorum arborum: poſtea verò humectantur, & quidem tunc acerbi fiunt, indeq; paulatim mutantur, donec cōpleantur, & maturentur, ac dulcia fiant. Quidam autem ad dulcorem ſine acerbitate tranſeunt, ut fructus palmarum, & poma dulcia, & oliuę. Maturitas aūt fructuū eſt p calorem naturalem, q̄ eſt in ſubſtātia eorū, & ēt per calorē qui eſt ſolis. Itaq; cum ſuperiores. ſ. ponticus, & inſuauis, & aſper frigidi ſunt, & croſſi, patet q fit eorum tranſitus ad acerbum per ſubtiliationem caloris. Per collationem verò idem oſtenditur, quoniam aſperi & pon-

tici diffuſio in corpus tarda eſt. Et maior actio eorum in corporibus eſt ea coadunare, & denſare: hoc autem ſignum eſt croſſiciẽ & frigiditatis eorum, quia frigidi eſt denſare. Croſſi verò nõ velociter diffundi. Acerbum aũt velocius in corpus diffunditur, ac in profundũ mergitur, & hoc eſt ſignũ ſubtilitatis eius, maximè verò, q̃a acerbi generatio eſt p calorẽ debilẽ, qui nõ potuit illud in quo fuit ematurare, nec permutare. Sicut & accidit epulis, q̃n non plenè digerit eas ſtomachi calor, aceſcunt. Quòd ſi debilis eſt calor, ita ꝙ oĩno a digeſtione deficit, nec illas immutat, nec aceſcunt vt in lyenteria contingit: præterea videmus lac, & uinũ ſubtile, & ſimilia, ſi frigus multum ſit nõ aceſcere, ſi verò ponantur in aere calido aceſcunt, hinc eſt ergo acerbũ non inueniri fortis frigiditatis, quia generatio eius eſt ex calore. Sic quoque non reperire aliqua medicamenta quibus dominat̃ frigus acerba. Hoc itaq; ſignum eſt, ea quæ aſpera ſunt, & pontica terrea eſſe, & croſſa. Ea verò, quæ acerba ſunt ſubtilia, & aquoſa.

Adhuc de eodem. Cap. LXVII.

Sicut autem dulce calidum eſt, & humidum temperatè, ſic ſimiliter, & vnctuoſum, amarum verò fortioris caloris, & ſiccitatis, quàm dulce, quod duobus modis intelligitur, per ſenſum ſcilicet, & per collationem. Per ſenſum quidem, quia videmus, ꝙ omnia humida ſi mixta ſunt, & decoquat ea calor naturalis, qui eſt in eis, aut ẽt exterior, vt ignis, & ſolis, dulcorantur. Et ſi quidem exceſſerit in eis calor, incipit amaritudo dominari, ſicut eſt in cõi uidere in mirabolanorum fructibus, & in melle dactylico, in principio quidem hæc illa dulcia ſunt. Sed poſtea cũ in ueteraſcunt, deſiccat illa eorum calor naturalis, & fit in eis amaritudo. Sic quoq; ſi ſuperexceſſerit in eis decoctio, tranſeunt in amaritudinem. Ex collatione verò, quia videmus dulce, & amarũ ſordes emũdare, ſed emũdatio, q̃ eſt in dulci temperata eſt, & æqualis, humida, & delectabilis. Amarũ aũt fortiter lenit, & emundat in tm̃ ut ẽt continua ſeparet cũ lęſione, & abhominatione. Hæc ergo ſignificant ipſum eſſe terreũ, & croſſum, & ſiccũ. Significant quoq; rei amaritudinem, quæ neq; putreſcit, neque vermes producit. Pungitiuum quoq; & amarũ ipſa etiã calida ſunt, & ſicca. Sed pungitiuũ fortioris caloris eſt, & ſubtilioris ſubſtãtię, ſicut & igneũ, ideoq; corrodit, & vrit & liquefacit, amarum verò eſt minoris caloris pungitiuo. Eſt ergo croſſum, & terreum, ideo ſi quis vtatur eo exterius eſt mundans, & leniens, & purgat corroditque carnes ſuperfluas in vulneribus. Si verò bibatur incidit ſuperfluitates croſſas. Et aperit oppilationem venarũ, vnde & urinam prouocat. Et adimit ſputa croſſę humiditatis a capite, & a pectore, prodeſt etiam epylenſię croſſum humorem inſcidẽdo, diffundere. n. ſe velocius põt, tanquam & pungitiuũ, nec prohibetur tranſmitti ſicut ponticũ, porro ſalſum ipſum quoq; terreum eſt, & calidum, ſed minoris caloris quã amarum.

De aquis metallinis. Cap. LXVIII.

Avicenna in primo canone. Quæ verò quibus admiſcetur ſubſtantia metallina vel eius ſimile, & aquæ ſanguiſugales, omnes malæ ſunt. In quibuſdam tamen earum exiſtit iuuamentum. Illa. n. in qua virtus ferri ſuperat, ad hoc iuuat, ut interioribus fortitudo tribuatur, & vt dereb. i. corruptio ſtomachi prohibeatur. Et ut deſideratiuę virtutes omnes procedant. Itaque non coire valentes adiuuant aquæ ferreę, ſplenem etiam reſoluunt. Idem in lib. 2. Aqua ferrea confert viſceribus, & ſpleni, & ſtomacho, & renibus, & colicę. Aqua etiam in qua ferrum extinguitur confert ſputo ſanguinis. Conſtantinus in pantegni lib 5. Aqua de ferri metallo uentrem conſtipat, membra confortat, ualet ad dolorem ſplenis, & apoſtemata. Auicenna libr. 1. Aquæ ęneæ vel ęreæ, corruptioni complexionis vtiles ſunt. Idem in 2. li. Aqua ęnea confert viſceribus, & ori, & auri, valet etiam renibus, & colicę. Conſtantinus ubi ſupra. Aqua de metallo ęris humiditati ſtomachi ſubuenit, ſtranguiriam verò gignit, aqua verò de metallo argenti refrigerat, & deſiccat, aqua quoque aluminoſa refrigerat, & deſiccat fluxum ſanguinis, & emorroidas ſtringit. Auicenna. libr. 1. Aquæ aluminoſæ menſtruorum ſuperfluitatẽ currere non permittunt, nec ſanguinem ſpuere, nec emorroidas fluere. Sed corpora, quæ febribus ſunt apta fortiter ad eas perducunt. Idem in lib. 2. Aqua aluminoſa prohibet uomitum, & abortum, aqua aſphalti nocet oculo, aqua nitroſa calefactiua eſt, & exiccatiua, quandoque confert pulmoni, quandoque ſtomacho humido propter nitroſitatem ſuã. Conſtantinus ubi ſupra. Aqua nitrea ventrem ſoluit. Auicenna libro 1. Aqua ſalis armoniaci ſimiliter uentrem ſoluit. Idem in ſecundo. Omnes aquæ minerales faciunt vrinę difficultatem, ac patiendi menſtruatum, & plurimæ earum ſoluunt, & exiccant, & quædam earum ſicut aluminoſa ſtringunt. Quandoque etiam colicam euenire faciunt. Quædam autem vt ferreę, bonæ ſunt renibus, & colicę.

De aquis ſulphureis. Cap. LXIX.

Iſidorus li. 13. Iam verò in multis locis aquæ manent perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciant, quædam enim terræ ſunt, quæ multum aluminis, & ſulphuris habent. Itaque cum per venas calentes aqua frigida venit, uicino ſulphuris calore contacta excandeſcit, nec talis ab origine effluit, ſed permutatur dum venit. Sulphur enim alumenque ſecum ferunt aquæ, vtramque materiã igne plenã, nimiſq; motibus incaleſcẽtem. Ex imagine mundi. Cum omnis aqua dulcis ſit vel ſalſa, quædam tamen erumpit calida vel putrida. Sunt enim quædam foueæ ſubterraneæ naturaliter ſulphureæ. In his dum ventus cõcipitur eius afflatu ſulphur accenditur, per quod incendiũ quãdoque loca eructant, vt fit in Sicilia. Cum ergo aqua per hæc ignea loca currit, calorem & fetorem inde trahit, & ſi ꝓpe hunc locum erumpat flammiuoma euulit. Si autem longius receſſerit, vix tepeſcit, deinde penitus frigeſcit. Auicenna ubi ſupra. Aquæ ſulphureæ conferunt morpheæ, & apoſtematibus, & iuncturarũ duritiis, & verrucis pendentibus, & omnibus doloribus iuncturarum, & neruorum, frigidis apoſtematibus, ſpleni quoque ac doloribus eius, & epatis ſimiliter, valent etiam impetigini, & ſcabiei, ſi in eis fiat balneatio. Aquæ verò ſulphureæ, & lutoſę ac turbidę fetidęque faciunt febres accidere. Conſtantinus ubi ſupra. Aqua picea vel ſulphurea valet ad infirmitates frigidas, neruos calefacit, epar incendit.

De aquis calidis, & frigidis. Cap. LXX.

Avicenna in 1. cano. aqua temperate frigida ſanis melior eſt omnibus aquis, licet neruos impediat, & in interiorib' habentes apoſtemata ledat. Ipſa enim appetitum excitat, & ſtomachum fortem efficit. Aqua verò calida digeſtionem corrumpit, & cibum natare facit, nec illico ſitim extinguit, eſt etiam cũ ad hidropiſim, & ethicam adducit, & corpus conſumit. Aqua vero tepida nauſeam facit. Calidior in ieiunio bibita multotiens ſtomachum lauat: uentrem ſoluit, frequenter tamen eam bibere malum eſt: quia ſtomachi uirtutem debilitat. Illa uero quæ multum eſt calida, quandoque colicam reſoluit: & ſplenis ventoſitatem frangit. Et illi quidem quibus aqua calida iuuamentum præſtat: epilenſiam habent, & melancoliam: & capitis dolorem. Et frigidum aſma: & obtalmiam: & bothor in gutture, & ſiccitatem: & apoſtema poſt aures habentes: & reumatiſmos, & ulcera in diafragmate: & imparis ſolutionem in parte pectoris. Menſtrua pręterea prouocat & urinam: & dolores ſedat. Idem in 2. lib. Aqua frigida nocet habentibus opilationes, confert autem habentibus raritatem & curſum, quicunque, & ex quocunque membro fuerit. Confortat etiam omnes uirtutes in operationibus ſuis, quando ſunt cum ęqualitate, ſcilicet digeſtiuam: attractiuam: & retentiuam: & expulſiuam. Eſt autem ualde nociua pectori: ſtringit ventrem: & ſedat motus ſpermatis: & curſum eius, & epilentici quidem leduntur ab aqua calida: iuuantur a tepida. Aqua tepida eſt utilis apoſtematibus gutturis ſcilicet vulæ & pectoris. Quæuis autem aqua nociua eſt cannæ pulmonis propter humectationem quæ in ipſa eſt: cum ipſa indigeat exiccatione.

Adhuc de eodem. Cap. LXXI.

Ex libro de naturis rerum. Aqua quæ cito calefit: & cito infrigidatur: leuiſſima eſt Aqua frigida mortificat vlcera. Cũ autem aqua frigida debet fieri frigidiſſima: oportet ꝙ ipſa in medio calefiat. Sic enim, & cum de ſicco debet fieri ſicciſſimum, oportet, ꝙ illud ſiccum in medio ſit humidum: aqua quoque calida citius gelatur quàm frigida: ſicut oſtenſum eſt ſupra. Aqua uero ſupra niuem infrigidata melior eſt niue, minuſque nociua. Iſaac vbi ſupra: Aqua frigidiſſima plurimum neruorũ pectoris, & ſtomachi & inteſtinorum percuſſiua eſt. Generatque dolorem in uentre: ſtricturam in pectore, & omnibus inſtrumentis ſpiritus: & crepaturam in ſuis uenis, quam qui aſſuete biberit, incidit in ſpaſmum, ideſt contractionem membrorum, & membrorum dormitationem patietur, & epilenſiam. Conſtan. ubi ſupra. Aquam frigidam non bibat, qui ſtomachum, & epar naturaliter habet frigidum, vel qui ex frigore infirmitatem egreſſus eſt. Neque poſt coitum bibenda eſt, uel poſt nimia exercitia, quia calorem diſſipat naturalem. Et qui frequenter eam biberit, percuſſionem in ſenectute non euadit, ſed nec in nocte poſt ſomnum bibat ſitibundus, quia calor naturalis extinguitur niſi propter ardorem febrium, vel cibum calidum uel ſalſum. Aqua calida ieiunum ſtomachum lauat, & de ciborum fecibus purgat, flegma & omnem putredinem mundificat, uentrem ſoluit, & ſi quis frequenter eam biberit, digeſtiuam uirtutem turbat, uentrem & corpus totum mitigat, ſtomachum emollit, ſanguis e naribus propter eam manat. Aqua uero tepida uentrem inflat, cum tamen ſitim non auferat.

De

De aquis coctis. Cap. LXXII.

AVicē. 1. li. Aquas malas rectificat ſublimatio, & diſtillatio, & ſi iſtud non fuerit, decoctio. Aqua enim cocta minoris eſt inflammationis, & velocioris deſcenſionis, & ſtolidi quidam medicorum exiſtimant, quod aquæ coctæ ſubtile reſoluatur, ſpiſſum eius remaneat, & ideo coctionem non iuuare, quia ſpiſſitudinem in aqua augmentat. Sed ſciendum, quod aqua in aqueitatis diffinitione, conſtat ex partibus in ſubtilitate, & ſpiſſitudine ſimilibus, quia ſimplex eſt, nec inſpiſſatur niſi aut, quia frigoris qualitas ſuper eam præualuit, aut propter fortem terreſtriū partium commixtionem, quæ quia paruiſſimæ ſunt, ab ea nequeunt ſeparari, nec in ea deſcendere, quia non ſunt tantæ quantitatis, vt aquæ continuitatem ad deſcenſum findere valeant. Oportet ergo vt eis accidat commixtio cum aquæ ſubſtantia. Decoctio verò ſpiſſitudinem remouet, primo, quæ propter frigus accidit, deinde partes aquæ vehementer rarificat, donec ſubtilioris ſubſtantiæ fiat, vt ab ea ſeparari poſſint partes graues atq; terreſtres in eius ſpiſſitudine retentæ, & confringant eam deſcendentes, remanet igitur aqua pura, ſimplici propinqua, & illud, quod pp calefactionem ſeparatum eſt, homogeneum eſt ei, quod remanſit, nec ab eo in ſubtilitate longinquum. Decoctio ergo non ſubtiliat aquam, niſi quia ſpiſſitudinem frigoris aufert, & quia deſcēdere facit, quod ei commixtum eſt, huius rei ſignum eſt, quod cū aquæ croſſæ dimittuntur longo tēpore, non deſcendit ex eis magnum quid. Cum autem coquuntur, illico res magna deſcendit, & fit aqua quæ remanet in pondere leuis, & clara, deſcenſionis verò cauſa eſt ſubtilitas, quæ ex decoctione acquiritur. Nōne vides, quod aquæ magnorum fluminum ſicut gyon, & illæ præcipuè, quæ in eius extremo ſumuntur, illico cum ſumuntur vehementer turbidæ ſunt, poſtea verò breui tpe in vna reſeſſione, ita clarificantur, quod ſi alia vice reſidere faceres, nō deſcenderet in eis multa res. In aquis autem malis ſi eas quotidie de vno vaſe in aliud mutareſ, quotidie manifeſtam videres deſcenſionē ſicut in primis, quia non deſcendit ex eis, quod deſcendere conſueuit, niſi paulatim, propter hoc etiam non perfectè clarificantur, commixtiones enim terreſtres leuiter a ſubſtantia ſubtili deſcendūt, in qua non eſt groſſitudo, nec viſcoſitas, nec vnctuoſitas. Sed a ſpiſſa non ita facile deſcendunt. Itaque decoctio ſubtilitatem acquirit, poſt decoctionem verò concuſſus.

De ſimplici potu aquæ. Cap. LXXIII.

AQua ſola inter omnia elementa hoc habet proprium, vt in eo, quod comeditur, & bibitur ingrediatur, nō vt nutriat, ſed quia nutrimentum penetrare facit, & rarificat eius ſubſtantiam. Ideoq; autē nō nutrit, quia nutriēs potentia ſanguis in eſt. Corpus verò ſimplex non conuertitur ad recipiendum formam ſanguineam. Sed ipſa eſt ſubſtantia, quæ adiuuat ad liquefaciendum nutriens, & ſubtiliandum, ut cito currat, & penetret in venas. Et abſque hoc eius auxilio non poteſt eſſe nutrimenti complementum. Razi in almanſore. Aqua naturales humores in corpore conſeruat, quæ nutrimentum ſubtilians penetrare facit, calorem quoque reprimēdo cal. factis aut calidam complexionē habentibus plus quàm vinū confert. Aqua pondere leuiori calorem frigiditatemque citius ſuſcipit, quæ meliorem ſaporē retinet, dulcedini. ſ. appropinquantem melior iudicatur. Turbida verò in epate generat opilationem, & in renibus lapidē. Aqua ſalſa ventrem mollit, & poſtea conſtringit. Si quis viſualiter eam biberit, corpus deſiccat, atque in eo ſcabiem, & monotagadias generat. Aqua ſtans, & putrida ſplenem augmentat, complexiones corrumpit, ac febres generat. Aqua frigida vt nia ſtomachū percutit, ſi bibatur a ieiunis, ſed epar multum infrigidat. Quam multi ieiuni præſumāt bibere, niſi calefactam, ſic enim eis proficit. Super cibum in parua quantitate ſumpta, ſtomachum corroborat, & auget appetitum. Aqua verò quæ non benè ſapit, eo quòd frigida non ſentitur, ventrem inflat, ſitimq; non minuit, ſed appetitum deſtruit, & corpus diſſoluit: aqua verò calida (quam quidam ieiuni bibunt) ſtomachum præcedentis nutrimenti a ſuperfluitatibus lauat, & ventrem fortaſſe ſoluit. Quæ tamen ſi frequenter bibatur ſtomachum corrumpit, & debilitat, aqua tepida faſtidium facit, aqua verò cocta quoniam minor redditur eius ſubſtantia, minus inflat, citiuſque deſcendit.

Iterum de eodem. Cap. LXXIIII.

ISaac in dietis. Aqua nullum dat nutrimentum vel augmentum corporibus humanis, niſi cōpoſita fuerit cū cibariis ex quatuor elementorū cōplexionibus cōpoſitis. Quia eī ſit frigida, & humida, contraria eſt oībus calidis, & ſiccis. unde nihil in eis operatur, niſi ſicut cōtrariū in cōtrario. ſ. repugnando, & deſtruēdo ſicut videmus aquā ignē reſiſtere, ipſum. n. extinguit, nō ergo augmētat, qa ſimplex eſt, corpus āt nrm cōpoſitū. Et cōpoſitū quidē ſuum ſimile facit creſcere, ſimplex aūt ècontra decreſcere. Sed neq; nutrit, nutrimentū. n. nihil aliud eſt, q̄ aſſimilatio cibi in corporibus edētium, & eſt ſimile pt actuē, aqua verò, nec poteſtatiue, nec actualiter ſimilis eſt caliditati, & ſiccitati corporis nr̄i. Eſt tn̄ neceſſaria duobus modis. Vno quia portat cibū p totū corpus cū ſui ſubtilitate, & liquore, diſſoluit. n. & attenuat eum. vt poſſit penetrare venas, & totius corporis vias. Alio verò, quia cum frigiditate ſuiq; humectatione refrigerat, & extinguit extraneæ caloris acumē, & ſitī ab eo generatā mitigat, & diſſoluit fumum circa cor cumulatū, vnde naturā in actione ſua cōfortat, veruntamen ſi fortem adeo calorem inuenerit, vt ei nequeat repugnare, mutatur in ipſum patiendo, ſicut etiam in exterioribus videmus aquam in igneam naturā tranſire pro ſui ſubtilitate ac leuitate, unde ignis augmentatur, & cōfortatur. Ideoque ut tribuatur infirmis, oportet etiam ingeniare miſcendo rē compoſitam, vt fiat groſſior, & grauior, ne extraneo calori obediat, ſed ab ea extinguatur, & ſitis per eam generata mitigetur. Ex li. de naturis rerum. Aqua dulcis eſt de rebus interioribus hydropicis, hæc enim membra reddit tremula, & mollia.

De aquis ad potandum eligendis. Cap. LXXV.

AVicenna. 1. li. Aquæ fontium cæteris meliores ſunt, nec tn̄ omnium, ſed fontium terræ liberę, vbi nulla diſpoſitionū, & qualitatum extranearum ſuperat, nec ex omni fonte terræ liberę, ſed illa tm̄ quæ eſt currens, ac ſoli ac ventis diſcooperta, & ſuper lutum procedens. Talis. n. melior eſt illa, quæ ſupra petram fluit, quia lutum mundat aquam, & aufert ab ea res extraneas ſibi commixtas, & colat eā, qd̄ non faciūt lapides. Sed oportet ut lutum per qd̄ tranſit, ſit liberū, & non fœtidum neq; lacuſoſum. Quòd ſi hæc aqua multa fuerit, & forti cucurrerit curſu, vt pp ſui multitudinē illud, qd̄ ei cōmiſcet, in ſuā conuertat naturā: & ſuo curſu tēdat ad ſolē. i. ad orientē, proptereq; ad eius exitū erit aquis cæteris melior, & tanto magis, quātò a ſuo elōgabitur principio, poſt hanc illa, q̄ ad ſeptētrionē vadit. Nā illa q̄ ad occidentē, & meridiē, mala eſt. Et ꝓptè eū meridionales exufflant venti. Illa quoq; quæ a locis altis deſcendit, cū aliis bonitatibus melior eſt, & eſt quaſi dulcis, nec uinū tolerat, ut ea ea ſibi admiſceatur, niſi parū. Eſt āt in pondere leuis, citoq; infrigidat, & citò caleſit pp raritatē ſuā, frigida in hieme, & calida in æſtate. In qua nullo mō ſuperat color aliquis vel odor, & citò deſcendit ab hipocondriis. Quodque in ea coquitur, citò coquitur, & citò diſſoluit. Ex aquis quoq; laudabilibus ſunt aquæ pluuiales, & illę præcipuè, quæ in æſtate veniūt, & ex nubibus cū quibus aſſunt tonitrua. Iſaac in dietis. Laudabilis aqua duo continet in ſe, vnū ex ſui eſſentia, aliud ea ſui curſus origine. Ex ſui eſſentia claritas. & liquiditas, nullū habēs colorē, neq; ſaporē, nec odorē, nec fetorē. Hæc. n. ſignificāt quatuor elemētorū cōplexiones in corporibus cōpoſitis, unde ſi quid horū habeat aqua, ſignificat aliā rē in ea cōmixtā. Si āt habeat colorē, oportet vt ſit albus, clariſſimus, & mūdus, hoc. n. iudicat aquā aere tenuiſſimo admixtā. Si verò ſaporē, neceſſe eſt odorifera ſit, oī putore carēs, & grauitate. Origo curſus aquæ neceſſe eſt vt ſit ad orientē, aliquantulum ſeptētrionali pertinēs plagę, ut ſeptētrionalis, & orientalis vētus eā perflet. Huius citiſſima mutatio qualitatis in qualitatē ſignificat eiuſdē leuitatē, nec eſſe terreſtre hīc quippiā. Diaſcorides. Aqua quæ lapide emanat, leuior, & limpidior eſt, & vētrē, & vrinā prouocat. Oium autem aquarū pluuialis eſt optima, leuis, & dulcis, facile digeritur. Cito enim caleſit, & cito infrigidatur.

Iterum de eodem. Cap. LXXVI.

PAlladius libro vbi ſupra. Aquę ſalubritas ſic agnoſcitur. Primum ne a lacunis aut palude ducatur, ne de metallis originem ſumat. Sed perſpicui coloris, neque vllo aut ſapore aut odore inficiatur, nullus illis limus inſideat, frigus teporem mulceat, æſtatis incendia moderetur, ſed quia ſolet his omnibus ad ſpeciem cuſtoditis, occultiorem noxam rectior ſeruare natura. Ipſam quoque incolarum ſalubritate noſcamus ſi fauces bibentium puræ ſunt, ſi ſaluo capite, ſi in pulmonibus ac thorace aut nulla eſt, aut rara cauſatio. Hipocras in regimine acutorum. Ptiſanam ordeaceam ſuper omne de grano cibarium acutis morbis, & acutis paſſionibus excellentiſſimum iudico. Quippe, quæ viſcoſa eſt, & leuis, vncta quoque & lubrica, & mollis, temperatam habens humiditatem, ſitim extinguit, & ſi opus fuerit ablui facit. Nequaquam ſtiptica, non ad laborem furioſa, non inflat in ſtomacho, nec ibi accreſcit. Quorum vtrumque nimirum in coctione, dum valet in poteſtate manet, expleret Conſtan. in pantec. Ordeum frigidum eſt in primo gradu, ſiccū in ſecundo. Priſanę ex eo confectæ frigidæ ſunt, & humidæ, hoc ptiſanum cōplexionem adiuuat ſm temperamentū acutis febribus ualet, digerens materiā vnde generatꝰ, ſitim extinguit, & naturaliter lauatoriū eſt, unde fit vt membris oībus cito diffundatur, de ſtoma

cho in inteſtina ſtatim eſſlair, vbi ſi incedentes humores inuene rit, facile expellit, limoſa interiora ſine cæteriora mundificat, nullũ rancorem infirmis generat, non inflat, nec ventoſitatem vllã apparat, ſicut alia ſolent grana. Ordeũ vnde cõficit, oportet eſſe bonũ, nõ vetus, ſed albũ, durũ, & benè excorticatũ atq; piſtatũ.

De aquis pernicioſis ac venenoſis. Cap. LXXVII.

AVicen. 2. li. Aquæ malæ ſunt aquæ ſtantes, & quæ ſunt in lacunis. Et ſuper quas dominatur odor, & ſapor extraneus, conturbatæ, ſpiſſę, graui ponderis. Et quæ citò conuertuntur in lapidem. Et illę ſuper quas natat ſpuma alba mala, & in quarum ſupremo congelatur res extranea mala. Sed diuerſis earum nocumentis, diuerſis occurritur remedijs, vt nitroſitatis nocumento ſuccurritur cum lacte, & vino groſſo, & amilo, & melius eſt cum vino ſubtili odorifero, & antiquo crudo, & cucumeribus immaturis, & oleribus ſolutiuis, & cũ prouocatiuis: aquas groſſas conturbatas rectificant ſubtiliatiua, vt allium, cepæ, porrum, & vinum. Et aqua quidem aſpera non eſt niſi aut groſſa aut acuta abſtrictiua, & dicitur quandoque aqua aſpera illa, quæ vehementer mundificat illum, qui ea abluitur. Amaram autem aquã rectificant dulcia. Salſam verò aliocaractæ lyre, & grana mirti: vniuerſaliter autem aquas malas rectificat acetum, & remouet earum malitiam. Ex imagine mundi. Sunt loca ſerpentibus plena, qui vicinam aquam veneno inficiunt. Ita, quòd bibentes intereunt, vt fons ſtigius facit.

De his, quæ generantur ex aquis, & primo de vellere aureo. Cap. LXXVIII.

ACtor. Ex aquis porro non ſolũ piſces, vt ab initio procreati leguntur, ſed nunc etiam multæ ac variæ rerum ſpecies quotidie generari cernuntur, vt ſal, nitrum, alumen, ſpongia, & etiã lana quædam marina, & etiam lapides diuerſi generis: horum quædam ex ſpuma procreari dicuntur, vt ſpongia, & lana marina, & etiam quidam lapides, vt pumex. Spuma quidem ex colliſione aquarum generatur, vento intus concepto vel incluſo, vnde tenuiſſima eſt, & inanis, & modico flatu ſpargitur. Iſidorus. Spuma dicta eſt, eo quòd ſpuatur. Sordes enim ſunt vndarũ, vnde & muſtum, & ea, quæ coquuntur ſpuma purgantur, hinc, & ſputum dr. Papias. Aureum vellus aqua in littoribus gignit, & nutrit. Cuius colorem naturalem nullus eorum, qui vellera diuerſis fuſcis obducunt imitari adhuc potuit. Et quæ pratorum vel hortorum amenitas poteſt ceruleis maris æquiparare picturam vel aurum In pratis flores reſulgent auri fulgore. Marina lana eodem pariterque reſplendet, & illi citò marceſcunt. Iſta diu duratura ſeruatur.

De Spongijs. Cap. LXXIX.

PHiloſophus. Spongiæ marinæ ſunt quædam corpora media inter plantas, & animalia Qm̃ & radicibus aluntur, vt plantæ, & tactu ſentiunt vt animalia. Sed horum principia ſunt vapores, vnde prius per ſe mouetur, plantę verò ex ſeminibus pluuia mediante. Plinius li. 31. Spongiarum genera quidam ſic diſtinguunt. Alias enim mares ex his æſtimauerunt tenui fiſtula ſpiſſioreſque perſorbentes. & quæ tinguntur in delicijs aliquando, & purpura. Alias fœminas maioribus fiſtulis ac perpetuis maribus duriores. Alias quas appellant tragos tenuiſſimis fiſtulis atque denſiſſimis Candidæ cura ſiunt è molliſſimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad lunam, & pruinas ſternuntur inuerſæ, hoc eſt qua parte adhæſere, vt candorem bibãt. Animal eſſe docuimus etiam cruore inhærente Aliqui narrant, & auditu regi eas contrahique ad ſonum, exprimentes abundantiã humoris, nec auelli petris poſſe, ideo abſcindi, & ſaniem emittere. Quin & eas, quæ ab aquilone ſint genitæ præferunt cæteris, nec vſquam diutius durare ſpiritum medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant, & ideo magis recentes magiſque humidas. Sed minus in calida aqua minuſque vnctas, aut vnctis corporibus impoſitas, & ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſſimum genus earum penicelli oculorum tumores leuant ex mulſo impoſiti. Item abſtergendi lippitudini vtiliſſime. Eam quæ tenuiſſima eſt molliſſimam quoque eſſe oportet. Imponuntur ſpongiæ ipſæ Epiphoris ex poſca, & aceto calido ad capitis dolores: de cæteris recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant, veteres conglutinant, vulnera vſus earum ad abſtergenda, lauẽda, operienda a ſotu dum aliud imponatur, vlcera quoq; humida, & ſenilia impoſitę ſiccant. Fracturæ, & vulnera ſpongijs vtiliſſime fouentur. Sanguis capitis in ſecando vt curatio perſpici poſſit. Et ipſę vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc ex aceto inſperſę, nunc è vino, nunc ex aqua frigida, ex aqua verò cœleſti impoſitæ ſiccant, recentia non patiuntur intumeſcere impununtur & integris partibus, & fluctuatione occulta laborantibus quæ diſcutienda ſunt, & his quæ apoſtemata vocant, melle decocto perunctis. Item articularijs aliàs aceto ſalſo madidę. At contra ſcorpionum ictus ex aceto, in vulnerum curatione, & ſuccidæ lanæ vicẽ implent, nunc ex vino, & oleo, nũc ex eadem. Differentia hæc, lanę emolliunt, ſpongię coercent rapiuntque vitia vlcerum. Circumligantur & hydropicis ſiccæ vel ex aqua tepida poſcave, verumq; blandioribus opus eſt operiatur, aut ſiccare cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat feruenti ex aqua perfuſę expreſſæque inter duas tabulas. Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios ardores. Sed ſpleneticis e poſca, ignibus ſacris ex aceto, efficaciores qñ aliud imponi oportet, ſic vt ſanas quoque partes ſpacioſæ operiant. Sanguinis quoq; profluuiũ ſiſtunt ex aceto, aut frigida aqua, Liuorem ab ictu recentem ex aqua ſalſa ſæpius mutata. Tolluntq; teſtiũ tumorẽ doloremq; ex poſca. Ad canũ morſus vtiliter conciſę imponũtur ex aceto aut frigida aut melle abundæ ſubinde humectandæ. Aphricanæ cinis cum porri ſectiui ſucco ſanguinem reijcientibus hauſtus ſalis ex frigida prodeſt. Item cinis cum oleo, & aceto fronti illitus, tertianas tollit priuatim, Aphricanę ex poſca tumorem diſcutiunt. Omnium autem cinis cũ pice crematarum ſanguinẽ ſiſtit mulierum. Aliqui raras tantum ad hoc cum pice vtunt, & oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis plurimum proficiente eo cinere contra ſcabricies genarum excreſcentesq; carnes, & quicquid opus ſit ibi deſtringere, ſpiſſare, explere, vtilius in eo vſu lauare cinerem. Auicen. in 2. Can. Spongia eſt corpus marinum, lanium, rarum ſicut filtrum, & dicitur quòd habet animale motum in eo cui adhæret, & non ſeparatur ab eo. Illa ſiquidem, quæ recens eſt, ſortior eſt, & fortioris exiccationis, propter fortitudinem naturæ marinæ. Eſt autem calida in primo gradu, ſicca in ſecundo, eiuſque lapis eſt propinquus, & minus calidus. Spongia fortis eſt exiccationis, propriè autem, quod ex ea recẽs eſt aduſtum cum oleo, & ſimiliter eius cinis conſert dirupturæ ſanguinis propter inciſionem aut apertionem. Inflammatur enim ignis ex ea ſuper locum, & cauterizat, cum hoc, quod eſt ſubſtantia retinens ſanguinem. Fiunt etiam ex ea licinia, & in orificiis venarum ponuntur, & retinent ſanguinem. Item ſpongia exiccat apoſtemata flegmatica. Infuſa aceto ſuper plagas ponitur, & conſolidat vlcera profunda. Aduſta etiam cum oleo conuenit eruptioni ſputi ſanguinis. Lapis in ea inuentus frangit lapidem veſicæ, ſubtiliat autem abſque calefactione, & exiccat, & abſtergit. Diaſcorides. Spongię ſunt duo genera, maſculus, & fœmina. Maſculus dicitur, qui pertuſuras habet minutas, & ſpiſſas, & albas. Fœmina verò rotundas, & maiores habet cauernas. Eſt tertium genus, quod tragon dr, duros habens inter ſe lapides, & cauernas plurimas. Noua ſpõgia, & non pinguis vulneribus, & tumoribus impoſita medicatur, vulnera clauſa aperit. Vetus autem inutilis eſt vulneribus, reumaticis, & antiquis. Sic ea impoſita abſtergit humorẽ, cõbuſta virtutem habet ſtipticam. Quæ lota miſcetur collitiorum confectionibus. Comburũtur ãt tinctę in pice liquida, & fluxum ſanguinis ſtringũt. Simon. acres & diaſoretice. Noua enim ſpongia per ſeipſam apertè deſiccat.

De Lapidibus ex aqua generatis. Cap LXXX.

ARiſto. in lib. de vegetabilibus. Lapides etiam quidam ex colliſione aquarum fiunt: Primum enim ſpuma coagulatur vt lac vnctuoſum. Et dũ vnda arenę illidit, arena congregat vnctuoſitatem ſpumę, ſiccatque illam maris ſiccitas cum ſuperflua ſalſedine. Congregantur que partes arenæ, ac per temporis longitudinem fiunt lapides. Vitrubius vbi ſupra. In Cappadocia lacus eſt, in quam pars arundinis, ſi dimiſſa fuerit, & poſtero die exempta inuenitur lapidea, pars autem, quæ manſerit extra aquam, permanet in proprietate ſua. Sic, & hierapoli feruentes aquæ calidę, quæ circa hortos, & vineas foſſa ductis emiſſæ poſt annum cruſtæ lapideæ fiunt, quibus ſcilicet cruſtis in agris ſepta efficiunt, hoc ideo videtur naturaliter fieri, quòd in his locis, & ea terra quibus naſcuntur, ſuccus ſubeſt coaguli naturæ ſimilis, Deinde cum commixta vis per fontes extra terram egreditur, a ſolis, & aeris ardore congelatur, ſicut etiam in areis ſalinarũ vi. Seu vbi ſupra. Puteolanus quoq; puluis, ſi in aquam inciderit, ſaxum fit. Quis autem non grauiſſimas aquas credat, quæ in cryſtallum coeunt. At e contrario eſt, tenuiſſimis enim hoc euenit, quas ob ipſam tenuitatẽ facillime gelat frigus. Siquidẽ aqua cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cũ induruerit, longiuis frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis, donec omni aere exploſo ſe tota comprimatur, humor q; fuerat, lapis efficitur. Ex li. 3. Metheororum Ariſt. In additis, de aquis fiunt lapides quatuor modis. Vnus eſt qñ gelatur guttatim cadens aqua. Alius quando de aqua currente deſcendit quiddam reſidens in ſuperficie fundi ipſius, fitque lapis. Sunt etiam certa loca, ſuper quę aquæ effuſę vertunt in lapides diuerſorũ colorum. Sunt etiã aquæ, quæ ſeorſum acceptæ non gelantur, ſed ſi prope alueum ſuum fundãtur,

congelan-

congelantur, fiuntq́; lapides. Scimus ergo, ꝙ in illa terra vis eſt mineralis, quæ congelat aquas. Ex lib. de na. re. Conſtat etiam multos fontes eſſe, qui ligna iniecta (vt dictum eſt ſupra) in lapidē ſubſtātiā conuertunt, ex huiuſq́; lapidibus optimę cotes fiunt.

De natura & ſpeciebus pumicis. Cap. LXXXI.

AVicen. in 2. Cano. Spumæ maris, i. pumicis duæ ſunt ſpecies. Prima eſt ſpongioſa in figura ſua, ſācida in odore ſuo ſimilis odori piſcium grauí, i. odorum piſcium ſalſorum, & eſt ſpiſſa littorola. Itē læuis, longa, odoris thoolobij, i. muſci naſcentis in lapidibus, qui ſunt in locis humidis. Eſt etiā roſea atq; purpurea, ſimilis lanæ ſordidæ, leuis. Quinta formam habet fungi, exterius plana, interius aſpera, qui non habet odorem. Eſt autē ſpuma maris calida, & ſicca in tertio gradu, mundificatiua eſt ſordiciei abſterſiua, aduſtiua. Tertia vero ſubtilior eſt alijs, aduſta quidē, & prope tertia facit alopiciē, fungalis adminiſtratur in abraſione pilorum, & confert morpheæ. Et duæ quidem ſpongioſæ ingrediuntur in ablutionibus, & in medicinis panni, & veſtigiorum in faciebus. Plana magis eſt conueniēs abſterſioni dentium, & vniuerſaliter vehementis abſterſionis dētium. Conueniens etiā eſt apoſtematibus quæ ſunt, vt in clam ſu perpoſita. Roſea vero ſcrophulis, & podagræ, ſpleni, & hydropicæ confert: & etiam difficultati vrinæ, & ad purgandum arenam, quæ eſt in veſica, & dolori renum, ſcabiei vlceroſæ, & impetigini confert propriè ſpongia marina. Dyaſcorides. Pumex eligendus eſt læuis, frangibilis, albus, & ſine lapide. Comburitur autem ſic, vt in carbonibus miſſus diu igneſcat, & poſt extractus vino odorato extinguatur: & hoc ſecundo fiat ſimiliter. Tertio vero extractus ab igne reponitur: virtus eius eſt ſtiptica, & termantica, & purgatiua oculorum, cicatrices limpidat, & dentes, vulnera replens, & ad cicatricem ducens. Carnes vulneribus ſuperfluè creſcere non ſinit, capillos corporis tollit. Theophraſtus dicit, ꝙ ſi cacabo bullienti miſceatur, vlterius bullire non ſinit.

De natura & origine ſalis. Cap. LXXXII.

ISidorus lib. 16. Sal quidam dictum putant, ꝙ in igne exiliat: fugit enim ignem, dum tamen ſit igneum, ſed naturam aquæ ſequitur, quia ignis, & aqua ſemper inter ſe inimica ſunt. Alij ſal a ſalo, vel Sole vocatum exiſtimant. Nam aquis marinis ſpōte gignitur, ſpuma in extremis littoribus derelicta, vel ſcopulis a Sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei e quibus hauritur: de hinc in ſalinas ingeſtus Sole ſiccatur, ſed & ſumma fluminū dēſantur in ſale amne reliquo ſub gelu fluente: alibi quoque detractis arenis colligitur, creſcens cum Lunæ motibus. Nā hammoniacus in Cyrenea ſub arenis inuenitur. Britānici quoque ſales ex aqua in ſilicis ſoliditatē vertuntur. Ita vt ferro cędantur, candore niuei, corpori ſalubres, cibo & potu grati. Sunt & montes natiui ſalis, in quibus ferro cęditur vt lapis, renaſcēs maiuſq; tanta etiam alicubi duricię, vt muros domoſq́; maſſis ſalis faciāt, ſicut in arabia. In natura quoq; ſalis differentiæ ſunt: Nā alibi ſuauis eſt, alibi ſalſiſſimus. Commune in igne crepitat. Tragaſicum, nec in igne crepitat, nec exilit: agrigentinum Siciliæ flammis impatiens in qua exilit in ignē fluit contra naturā. Sunt & colorum differentiæ: Memphiticus Ruffus eſt. In parte Siciliæ quadam, vbi Ethna mons eſt purpureus. Itē in eadē Sicilia in Pachino adeo ſplendidus eſt, & lucidus, vt imagines reddat. In Cappadocia Crocinus effoditur. Salis autē natura ad omnem eſcam neceſſaria eſt: pulmentis n. ſaporem dat, auiditatē excitat, & appetitum in oībus cibis facit. Quin etiā pecudes, & iumenta ſale maximè prouocantur ad paſtum, multum largiores lacte, & grattores caſei dote. Corpora etiam ſal aſtringit, ſiccat, & alligat, defuncta a putredine conſeruat.

Iterum de eodem. Cap. LXXXIII.

PLinius lib. 31. Sal omne aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, ſed cauſa gemina, vel ex humore coacto, vel ſiccato conſiſtit: auiditatem excitat in oībus cibis, ita vt ex eo inter innumera cōdimenta ſit intellectus peculiaris: ergo herclè vita humanior ſine ſale nequit degere: adeoq; neceſſarium ſit hoc condimentum aliàs elementū, vt intellectus ad voluptatem tranſierit: animi quoq; ſanitas, i. iocca ſales appellātur, omniſq́; vitæ lepos, & ſumma hylaritas, laborumq́; requies, non alio magis conſtat vocabulo: honoribus & militiæq; interponitur, ſalarija inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut ex noīe ſalariæ viæ apparet: Qm̄ illa ſal in ſabinos portari conſueuerat. Ancus Martius Rex, ſex millia modia ſalis in cōgiario populis dedit, & ſalinas primus inſtituit. Auctor eſt etiam Varro, vice pulmentarij veteres vſitaſſe ſalem cum pane, & caſeo. Sal ille ſalſiſſimus, qui eſt ſicciſſimus. Suauiſſimus autē omnium eſt Tarentinus, & candidiſſimus: ac de cętero fragilis, qui eſt maximè candidus: omnis autē ſal pluuia dulceſcit: ſuauiorē tamen rores faciunt, ſed copioſum Aquilonis flatus: Auſtro nō naſcitur, flos quoq; ſalis non fit niſi Aquilonibus. Cappadociæ ſal effoditur croceus, tranſlucidus, & odoratiſſimus, ad medicinæ vſus antiqui maximè laudabant Tarentinum. Ex marinis quæcunq; ex eo genere, præcipuè ſpumeum. Iumentorum vero, & boum oculis tragaſeum, & beticum. Ad obſonium, & cibum eſt vtilior, quiſquis facilè liqueſcit: itemq́; humidior: minorem enim amaritudinem habent huiuſmodi: vt Atticus, & Euboicus: porro ſeruandis carnibus aptior eſt acer, & ſiccus, vt megaricus. Conditur etiam additis odoribus. Actor. Sal quoque infœcunditatem terræ facit: iuxta illud, poſuit terram fructiferam in ſalſuginem: vnde & vrbes deſtructæ ab hoſtibus ſolent ſale aſpergi: vt nihil in eis germinare poſſit: Sicut in omnibus condimentis nihil ſale vtilius, ſic ſale infatuato nihil inutilius, quia neq; ad ſterquilinium vtile eſt: immo nociuum, eo ꝙ non ſinit terrā fœcundare. Vegetius Renatus de re militari lib. 4. Si maritima ſit ciuitas, & ſal defuerit liquor ex mari ſumptus, ꝑ alueos aliaq́; pocula diffunditur, quia calore Solis in ſalem duratur. Quod ſi hoſtis ab vnda fortaſſis prohibeat, arenas quas excitato vento mare profuderit aliquando colligant, & aqua dulci perfundant, quæ Sole ſiccata nihilominus in ſalem mutabitur.

De operatione ſalis in medicina. Cap. LXXXIIII.

AVicen. lib. 2. de medicina. Sal natura calidum eſt, & ſiccū, in ſecundo gradu. In ipſo eſt amaritudo, & ſtipticitas: & quanto amarior eſt, tanto calidior. Eſt autē abſterſiuus, & reſolutiuus, conſtrictiuus, exiccatiuus, & diruptiuus ventoſitatū. Sal aduſtum vehementioris eſt exiccationis, & reſolutionis, & confert putrefactioni, & humorum croſſitiei: huius flos eſt eo ſubtilior, & puluis eius ipſi propinquus, & ambo reſoluunt plusq̄ ſal, & minus conſtringunt. Sal aduſtum mundificat dētes a lapidibus, & remouet nigredinē ſanguinis vbicunq; linitus eſt. Et eius vſus cum melle bonum efficit colorē. Itē ſal corrodit carnē additā, & morſum, & confert ſcabiei vlceroſæ, & impetigini: iuuat ad vomitum, & facilem ſuperfluitatis egreſſionem, ac deſcenſionē cibi. Itē ſal valet ad diſinteriam: adiuuat medicinas ſolutiuas ad eradicandum melancoliam, & humiditates viſcoſas de partibus membri: valet etiam in emplaſtris contra venena, contra podagrā, contra carbunculos, cōtra apoſtemata flegmatica. Diaſcorides. Virtus omnis ſalis ſtiptica eſt, & catartica, & diaforetica, putredinem tollit, ſcabiei medetur, collirijs oculorum miſcetur, cum oleo iunctus labores itineris tollit. Tumores hidropicis, & dolores, ſi fuerit calidus adhibitus ſoluit, ſi faucibus, ſi gulæ, ſi gingiuis, & arterijs addatur cum melle reuma ꝓhibet, ac liuores tollit corporis. Tritus linteo ligatus, & aceto infuſus impoſitus morſibus venenatis occurrit, & ad alia multa valet. Iſaac. Sal calefit moderatè, multumq́; deſiccat, quia compoſitum eſt ex duabus qualitatibus. Vna eſt colatiua, & inciſiua. Alia coadunatiua, & conſtrictiua, quarum vtraq; deſiccans eſt. Ideoq; ſal deſiccat in tertio gradu, calefacit in ſecundo. Conſtan. in lib. graduum. Vniuerſaliter autem ſal corpora cuſtodit, & putredinem ab eis mundat. In auro etiam raborē augmētat, & in argento albedinem, ſi ex eo lotum fuerit: groſſos, & duros humores eliquat, & deſiccat: prohibet naturalem calorem, ne diſſoluatur & corrumpatur, peſſimis vulneribus appoſitum repugnat ne dilatentur: mixtum cum oleo membriſque fatigatis iunctum, omnem ab eis dolorem aufert. Cum ſemine lini cataplaſmatum, Morſus reptilium curat.

Iterum de eodem Plinij documenta. Cap. LXXXV.

PLinius vbi ſupra. Salis operatio multiplex eſt in medicina: huius natura eſt per ſe ignea, & ignibus inimica: ipſos videlicet ignes fugiens, oīa eradens. Corpora vero aſtringens & ſiccans: defunctaq́; & putreſcentia ita vindicans, vt ea durent per ſæcula. In medendo aūt mordens, & adurens, repugnans, extenuans, & diſſoluens. Stomacho tantum inutilis, præterq̄ ad excitandam auiditatē, aduerſus ſerpentium morſus valet, cum origano, melle, & iſopo, contra ceraſten cum origano, & cera, aut pice, aut melle. Aduerſus ſcorpionum ictus cū quarta parte lini ſeminis, & oleo, & aceto illitus. Cōtra ſcabiones, & veſpas ſimiliaq́; ex aceto. Ad vlcera capitis, & puſtulas papulaſve, & incipientes verrucas cum vitulino ſæpo. Oculorum quoq; remedijs prodeſt, & ad creſcentes ibi carnes, totiuſq́; corporis pterigia, ſed in oculis peculiariter: ob id additur collirijs, & emplaſtris. Ad hoc maximè ꝓbatur ætateus, vel caunites. Ex ictu vero ſuffuſis cruore oculis ſigillatiſq́; cum myrrhæ pari pōdere, ac melle, aut cum iſopo ex aqua calida, vtq; foueantur ſalſugine, ad hoc Hiſpanienſis eligitur. Contraq́; ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim ſugillationibus in lintheolo inuolutus, crebroq́; ex aqua feruente impoſitus: valet vlceribus oris manantibus in lintheolo concerpto, ac tumori gingiuarū infricatus.

infricatus, & contra ſcabriciem linguæ frictus comminutuſque. Aiunt quoq; dentes non erodi, neq; putreſcere, ſi quis quotidie mane ieiunus ſalem contineat ſub lingua donec liqueſcat: lepras idem, & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cũ paſſa vua exempto eius ligno, & ſepo bubulo, atq; origano, ac fermento vel pane, maximè Thebaicus: hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & vuis cum melle prodeſt quicunq; ad anginas: hic amplius cum oleo & aceto, eodẽ tpe extra fauces illitus: cũ pice liquida in vino mixtus aluum emollit, tinea & tinearũ genera potus in vino pellit. Æſtus balnearum cõualeſcentes vt tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruiq; dolorem maximè circa humeros, & renes in ſaccis crebro aqua ferueute madefactus leuat. Præterea colum, & tormina coxarumq; dolores leuat potus, & ſaccis candens impoſitus: podagram quoq; ex melle, & farina cum oleo tritus. Tollit & clauos pedum ac pernones. Ex oleo imponitur ambuſtis, puſtulaſq; reprimit. Ignibus & ſacris, ac vlceribus quæ ſerpunt imponitur ex aceto, aut hyſopo, & morbo regio laborantibus, donec ſudent ad ignem. Contra pruritus quoque quos ſentiunt infricatus ex oleo, & aceto, & frigatos ex oleo. Phagedenis vlcerum ritus cũ farina ordei ſuperimpoſito lintheolo, madente vino. Multi & hidropicos ſale curauerunt, feruoreſq; febrium cũ oleo perunxere. Tuſſim veterẽ eius linctu diſcuſſere, iſchiadicis quoq; cliſteribus infundere, vlceribus excreſcentibus, & putreſcentibus impoſuere. Crocodilorum morſibus ex aceto in lintheolis, ita vt batuerentur ante ictum vlcera. Bibitur & contra oppium ex aceto mulſo: luxatis imponitur cum farina, & melle, item extuberationibus: dentium dolori prodeſt cum aceto fotus, & cum reſina illitus. Ad oĩa vero ſpuma ſalis iucundior atq; vtilior: prꝫterea pecorũ quoq; ſcabiem, & boum tollit illitus. Sed quicunque ſal acopis additur ad excaleſactiones. Item ſmegmatibus ad extendendam cutem leuandamq;: datuſq; lingendus, & oculis iumentorũ inſpuitur.

De operatione ipſius in alchimia. Cap. LXXXVI.

EX libro de aluminibus, & ſalibus. Sal eſt aqua quam coagulauit ſiccitas ignis: huius natura ſicca & calida eſt: proprietatis autẽ eius eſt, ꝙ liquefacit aurum, & argentum cum vehementia ignis, & augmentat in eis natiuum colorem, ſ. in auro rubedinem, & in argento albedinem. Conuertitq; ea corporeitate, ad ſpiritualitatem. Abluitq; corpora a putredine, ſordicie, & corrodit eorum ſordiciẽ, i. ſulphureitatem. Cum eo quoq; calcinantur corpora, non cum alio: inuenitur quoq; in oĩbus cineribus plantarum, & calcibus lapidum, & oſſibus aĩalium, & in oĩbus rebus. Ideoq; ſapientes nominauerunt argentũ cõmunitatis Argentũ quidẽ propter eius albedinẽ. Cõitatis autẽ, quia oẽs homines eo indigent, & vtuntur in oĩbus rebus, & cum eo rectificantur creaturæ: Deus quoq; excelſus non laudauit creaturam in lege, ſicut laus eſt eius in ſale. Qui ergo ſcit ſalẽ, & eius ſolutionẽ atq; coagulationẽ, ſcit ſecretum occultũ ſapientũ, i. alchimiſtarum. Ipſe quidem corpora dealbat, & mundificat atq; reſoluit: ſpũs quoq; coagulat & retinet, ac prohibet ab eis aduſtionẽ ignis. Sunt aũt multi ſales, & oẽs ꝑparati apud cõplementum redeunt ad ſalẽ hãmoniacum, qui eſt ſaliũ melior ac nobilior, in regimine fixus non fugiens ignẽ, & ipſe quidẽ eſt oleum, qd coagulat ſiccitas ignis: huius natura calida eſt, & ſicca, ſubtilis, penetrans, profundans, & eſt ſpũs volans adiuuans exilis: ſine ipſo enim nõ cõplectetur ei air, nec exaluerecur, nec egredeſcitur. Ex addioa libri quarti Metheororum. Alumẽ & ſal hãmoniacũ ſunt de genere ſalis, niſi qꝛ ignis in ſale hãmoniaco magis eſt ꝙ̃ terra, & totũ ſublimat, & ipſum eſt cui miſcetꝛ fumus calidꝰ nimiũ ſubtilis igneitatis multę, & eſt coagulatũ ex ſiccitate.

De diuerſis ſpeciebus ſalis. Cap. LXXXVII.

COnſtantinꝰ vbi ſupra. Sal quatuor modis eſt. Quod fit in ſalina commune eſt. Eſt & ſal gemma. Eſt & indicum cuius color pertinet nigredini, lucidum, & durum. Eſt & aliud, quod dr̃ napticum, i. aqua coagulata de petroleo fluxa: omne tñ calidum & ſiccũ eſt, ſed nõ ęqualiter. Sal hãmoniacum calidũ eſt, & ſiccum in quarto gradu: ſecũq; alterum ſal ſimiliter niccũ. Sal gẽma ſuauiter purgat flegma, citerũ ſale cõi vtilior. Indicũ flegma purgat, & coleram nigram, & diuerſos putridos humores: & facit velociter potionẽ a ſtomacho deſcendere. Napticum eſt calidius, & ſiccius cæteris: mundificat, & diſſoluit corporis prurigiuem amputat: ſuperfluam carnem palpebrarum creſcere nõ ſinit: alias corrodit deforis, valet hydropicis ſi cataplaſmetur. Sal hammoniacũ colat, & mundificat, & plus interiora ꝙ̃ exteriora purificat. Plinius vbi ſupra. Sal oĩs aut fit, aut gignitur, & vtrunq; pluribus modis, ſed cauſa gemina, ſ. humore coacto, vel ſiccato. Siccatur in lacu Tarentino, æſtiuis ſolibus, totumq; ſtagnum in ſalem abijt, modicum alioquin altitudine genua nõ excedẽs. In Sicilia quoq; lacu qui canonicus vocatur, & alio iuxta Gelam horum extremitates inareſcunt tñ, ſicut in Frigia, & Cappadocia. Aſpendi vbi largius coquitur, & vſq; ad mediũ lacum. Aliud etiam eſt in eo mirabile, ꝙ tãtundẽ noctu ſubueniat, quantum auferas die. Eſt autẽ omne aliud minutum, & nõ globatum: aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur, ſpumaq; in extremis littoribus, ac ſcopulis relicta: Solis calore denſatur, & acrior eſt ꝙ̃ in ſcopulis inuenitur: ſunt etia tres differentiæ naturales. Nã in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythas verſus, alter ad Darios, ſale æſtuant. In Cypro aũt, & circa Memphim lacũ illũ extrahunt: deinde Sole ſiccãt: alibi quoq; ſumma flumina deſiccãtur, & denſantur in ſalem reliquo amne veluti ſub gelu fluente, vt apud Caſpias portas, quæ flumina ſalis appellantur. Sunt & in Aphrica lacus turbidi ſalem ferentes: ferunt & Pegaſei calide fontes. Sunt & montes natiui ſalis, vt Oromenus in Indis, in quo lapidicinarum modo cæditur renaſcens. Maiuſque regum vectigal ex eo eſt, ꝙ̃ ex auro, & margaritis effoditur etiã de terra, vt palam eſt humore denſato in Cappadocia: ibi cæditur ſpecularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arrabiæ Oppido muros domoſq; maſſis ſalis faciunt aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Peluſium Ptolomeus Rex cum aſtra faceret: quo exemplo poſtea inter Aegyptum, & Arabiam, etiam ſqualentibus locis inceptus eſt inueniri detractis arenis. Qualiter & per Aphricæ ſitientia vſque ad hammonis oraculum is quidem creſcens cũ Luna noctibus: nam Cyrenaici tractus nobilitãtur hãmoniaco, ipſo quia ſub arenis inueniatur appellato: ſimilis eſt colore aluminis, quod ſchiſton vocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ vtilis probatur, ꝙ̃ maximè perſpicuus rectis ſciſſuris inſignis: de quo proditur, ꝙ leuiſſimus intra ſpecus ſuos in lucem vniuerſam prolatus: vix credibili pondere ingraueſcat. Sed cauſa eadẽs cuniculorum ſpiritu madido ſic adiuuante mollientes, vt adiuuent aquæ adulteratur ſicalo, quem cocaunicum appellamus, necnon Cypro mira ſimili. In Hiſpania quoq; Citeriore e Gelaſte cæditur glebis penè tranſlucentibus. Cui iam pridem palma a pleriſq; Medicis inter oĩa ſalis genera perhibetur. Oĩs autem locus in quo ſal reperitur, ſterilis eſt, nihilq; gignit. Inter hæc ſunt varia facticij genera. Vulgaris, nãq; plurimuſq; in ſalinis mari affuſo, non ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper oĩa ſole multo, non aliter inareſcens. Aphrica vero circa Vticam acernos ſalis conſtruit ad colliũ ſpeciem, qui vbi ſole indurauerint nullo humore, vix ẽt ferro cæduntur: fit tamen & in creta ſine tignis, & in ſalinas mare infundentibus, & circa Aegyptum ipſo mari influente in ſolum Nilo (vt credo) ſuccoſum: fit & e puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babyloniæ in bitumẽ liquidũ oleo ſimilis cogitur, quo & in lucernis vtuntur, detracto ſubeſt ſal: & in Cappadociæ puteis ac fonte quẽ in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoq; ſalẽ faciunt inertem, nec candidum. Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquã ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte puteis hauriunt muriam appellantes: lignum quoq; ſaſeri deferre arbitrãtur. Quercus optima; vt quæ per ſe cinere ſincero vim ſalis reddat. Alibi vero corilus laudatur: ſtim infuſo liquore ſalſo. Carbo etiam in ſalem vertitur. Quicunq; tñ ex ligno conficitur, niger eſt. Marmorum maximè laudatur Cyprius a ſalamine: At e ſtagnis Tarentinus, ac e tignis qui tarens vocatur. His duo oculis vtiles. A Cappadocia vero qui in laterculis affertur cutis nitorẽ dicitur facere. Magis tñ extendit is quẽ Schnium appellamus; itaq; a partu ventrẽ cum melanthio illinunt. Ex lib. de natu. re. Salis omnis ſpecies calida eſt, & ſicca, ponticea & ſtimans. Diuerſificantur autem illarum actiones ſm ſubſtantiam. Sal Indicum deſiccatiuum eſt, & ſubtiliatiuum. Sal vero napticum, id eſt, nigrum, calorem habeꝫ fortem: ſoluit coleram.

Adhuc de eodem. Cap. LXXXVIII.

AVicenna vbi ſup. Sal quidem eſt prouinus Baurach. Alius eſt frangibilis, alius canatus, alius ſal gemma, qui eſt ſicut cryſtallus, alius napticus, qui eſt niger, cuius nigredo eſt ex parte napticitatis quæ eſt in ipſo, qui cum tandiu ſuffumigatur, donec ab eo napticitas remoueatꝛ, remanet ſicut ſal gẽma. Alius eſt Indus, qui etiam niger, nõ propter napticitatem quæ in ipſo ſit, ſed propter eius ſubſtantiam. Et marinus quidem cum aqua obuiat, illico liqueſcit. Terrenus aũt dõritas calidus eſt, & ſiccus in ſecundo. Et quanto plus eſt amarior, tanto plus eſt calidior. Eſt abſterſiuus, reſolutiuus, conſtrictiuus, exiccatiuus: cuius fortitudo operationum eſt propter reſolutionem, & ſtipticitatem ſuam, & eſt diſrumpens ventoſitatum, & ille qui eſt aduſtus, vehementioris eſt deſiccatiuis & reſolutionis, & ipſe confert putrefactioni, & confert humorum corroſioni: ipſius autem flos eſt ſubtilior, & illo qui eſt aduſtus, & plurimus eius eſt ipſi ꝓpinquus, & ambo reſoluunt plurifariam ſal. Canatus minoris eſt reſolutionis,

ſolutionis,& minus ſubtilis. Et cauatus quando lauatur ea iecat multotiens ſine mordificatione Frangibilis autem eſt magis abſterſiuus,& quando cibis frigidis admiſcetur diſſoluit eos. Niger vero fortioris eſt reſolutionis,& omnes iſti liquefaciunt humores congelatos. Amarus autem vehementius calefacit,& reſoluit. Sal gemma ventoſitates fugat, ſenſum acuit,gingiuam mollificatam cõſtringit: educit quoq; flegma crudum fortiter, & melancoliam,iuuat etiam vomitum propriè,& confert doloribus ſtomachi frigidis. Cum aceto ſuper poſitus auris dolori confert Napticus educit flegma putridum,& aquam,& colerã, & melancoliã: valet ſimiliter ſquinantiæ,& apoſtemaribus vuluæ. Omnes quoque ſpecies ſalis inſcidunt flegma nitreum,& viſcoſum in pectore. Iſaac. Sal duobus modis eſt,metallinum,ſ.& marinum. Marinum fit in lacubus,quos ſalinas appellant,vel aqua maris æſtiuo calore cocta Metallinum laudabile maximè,quod caret lapidibus,& eſt clarum,& obtuſum,& ęquale. Marinum quoq; bonum eſt, ſi candidum eſt, non tamen quale metallinũ: vtrunq; in actione æquale eſt: mirio ſoluunt,& mundificant ſuperfluitatem groſſorum ac putridorum humorum: deinde qđ ex eis remanet,deſiccant & conſumunt: quibus finitis naturale corporis humiditatem coaduuant, & conſtrictam conſeruant, & poros cotis claudunt. Philoſophus in lib.de vege. Sal generatur in lacunis, quia dulcis aqua fit ſalſa: ſuperat ergo ſalſedo terræ ſalſedinem illam,quia remanet aer incloſus,ideo dulce non erit illud corpus. Alius quoque modo ſal ex aquis eſt,quoniam exit ex eis vt ſudor.

De flore ſalis. Cap. LXXXIX.

PLinius vbi ſupra. Salis flos(vt iam dictum eſt ſuperius)non fit niſi ſtantibus Aquilonibus. Eſt autem fauilla ſalis, quæ ex eo tenuiſſima,atque candidiſſima eſt,flos ſalis appellatur: & flos quidem ſalis in totum diuerſa res eſt,humidiorisq; naturæ, & crocei coloris aut ruffi, velut rubigo ſalis, odore quoque ingrato:diſſentiens a ſale,non a ſpuma tantummodo. Ægypto inuenitur, Niloq; deferri videtur. Quibuſdã etiam fontibus innatat:optimum ex eo eſt, quod olei quandam pinguedinẽ reddit: eſt etiam in ſale pinguedo quod miraculum exiſtit. Adulteratur autem, tingiturq; rubrica vel plerunq; teſta trita, qui,ſ.fucus aqua diluente factitium colorem deprehenditur, cum verus ille non niſi oleo reſoluatur,& vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vaſis eſt ſumma, humidior autẽ pars media. Floris natura eſt aſpera & calefactoria: ſtomacho eſt inutilis,pilos detrahit ex palpebris, ſudorem eijcit, aluum ſoluit, in vino & aqua accipitis, & ſmegmaticis vtilis, detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſimè: feces imæ concutiuntur, vt color croci redeat: præter hæc etiam appellatur in ſalinis ſalſugo ab alijs ſalſilago tota liquida marina aquã ſalſior vi diſtãs. Aliud etiam liquoris exquiſiti genus, quod garon vocauere inteſtinis piſcium cæteriſq; quæ abijciẽnda eſſent, ſale maceratis, vt ſit illa putreſcentium ſanies:hoc olim conficiebatur ex piſce,quẽ Greci garon vocabant. Capite eius vſto ſuffitu extrahi ſecundas morantes deniq; ſicut dictum eſt ſupra. Spuma ſalis ad omnia in medicinis eſt ipſo ſale iucundior, atque vtilior. Actor. Hæc de ſale,& eius ſpuma,& flore, & multiplici eius origine & virtute, vel operatione ad p̄ ſens dicta ſufficiant. Nunc de nitro,quod etiã in parte ſalis habet naturã, ac ſimilitudinẽ dicendũ mox reſtat.

De Nitro. Cap. XC.

ISidorus. Nitrũ a loco ſumpſit vocabulũ,naſcitur.n. in Nitria oppido,vel regione Aegypti: ex quo,& medicinæ fiunt,& ſordes corporum,veſtiumq; lauantur:huius natura non multum a ſale differt, habet enim virtutẽ ſalis,& ſimiliter oritur canneſcentibus littoribus ſiccitate. Aphronitrum autem eſt ſpuma nitri,& colligitur in Aſia,in ſpeluncis diſtillãs:de hinc ſole ſiccatur optimum putatur ſi minimè fuerit ponderoſum, & maximè friabile, colore pęnè porpureum. Gloſa ſuper parabolas. Nitrum ſale ſimillimum eſt, excepto q̄ nihil ſalis ſaporis habet: crepitat autẽ in aqua ſicut calx viua, ſed aquã lauationi abilem reddit. Sicut ergo acetum in nitro ebulit, ſic peruerſa mens deterior ſuccẽditur correctione. Plinius vbi ſupra. Non eſt differenda & nitri natura,non multũ a ſale diſtans, & eo diligentius dicenda, quia palam eſt medicos, qui de eo ſcripſere ignoraſſe naturam. Nec quenq̃ Theophraſto diligentius tradidiſſe, exiguum fit apud Medos caneſcentibus ſiccitate conuallibus,quod vocant halmigara Minus etiam in Thracia iuxta Philippos ſordida terra,quã appellant agrion. Nam quercu cremata, nunquam multum factitatũ eſt,iã pridẽ in totũ omiſſum. Aquæ vero nitroſæ pluribus locis reperiuntur,ſed ſine viribus denſandi:in Macedonia nitrũ optimum eſt,ac copioſum,quod caleſtrium vocant,candidũ, & purum ſali proximum. Lacus eſt nitroſus exiliẽte in medio dulci fonticulo,ibiq; fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidem ceſſat,ruſuſq; innatat: & deinde ceſſat,quo apparet ſoli naturam eſſe, quæ hoc gignat: compertum eſt enim,nec ſoles proficere quicquam cum ceſſet, nec himbres. Mirum eſt autem illud ſcatebra fonticuli ſuperemicante lacum, nec augeri, nec effluere: hiſque diebus quibus gignitur, ſi fuerint himbres ſalſius faciunt nitrum: Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hic quidem naſcitur in Aegypto autem conficitur multo quidem abundantius, ſed deterius. Nam fuſcũ eſt atq; lapidoſum,fit autem eodem modo penè,quo ſal, niſi quòd ſalinis inſundunt mare. Nihilum autem nitrarijs:ſiccantur Nilo accedente, madent ſucco nitri eo diſcedẽte quadraginta diebus continuis,non vt in Macedonia ſtatis. Si etiam himbres affuerint minus de flomine addunt. Statimq; vt denſari eſt cęptũ, rapitur ne in nitrarijs reſoluatur Sic quoque olei natura interuenit ad ſcabiem animalium vtilis, cõditum in acetum duratur. Nitrum in lacu Aſanio,& quibuſdam circa chalcida fontibus ſummas aquas eſſe dulces potariq́ue inferiur nitroſos: in nitro eſt optimum,quod tenuiſſimum,& ideo melior eſt ſpuma. Tamen ad aliqua ſordidũ, vt ad inficiẽdas purpuras tincturaſq́; omnes. Nitrariæ egregiæ Aegyptijs. Nam circa Achatiu, & Memphim, tantum ſolebant eſſe: circa Memphim deteriores. Nam & lapideſcit ibi in aceruis,moltiq; ſunt tumuli ea de cauſa ſaxei,faciunt ex his vaſa. Necnon frequenter liquatum cum ſolphure coquentes in carbonibus Ad ea quoque quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & ruffum exit a calore terræ: Spumam nitri quæ maximè laudatur,antiqui negabant fieri,niſi cum ros cecidiſſet prægnãtibus nitrarijs, ſed nõdum parientibus. Itaq; non fieri incitatis etiam ſi caderet. Alij opti mentorum fermento gigni exiſtimauere: proxima ętas medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi in ſpeluncis molibus diſtillans. Specus eas colligas vocant: deinde Sole ſiccant. Optimum putatur lydium: probatio vt ſit minimè põderoſum, & maximè friabile,colore penè purpureo: hoc in paſtillis affertur Aegyptium in vaſis picatis ne liqueſcat, vaſa quoque ea ſole inareſcentia perficiuntur. Itaq; nitri probatio,q̄ ſit tenuiſſimum,& quàm maximè ſpongioſum, ac fiſtuloſum. In Aegypto calce adulteratur,guſtu deprehẽditur. Sincerum enim facilè reſoluitur,adulteratum vero pungit, calce aſperſum vehementem odorem reddit. Vritur in teſta opertum ne exiliat. Nitraria nihil gignit nec alit, cum in ſalinis gignantur herbæ, & in mari tot animalia,tm̃ algę. Maioremq́ue nitro acrimoniam apparet eſſe,non hoc tantum argomento,ſed in eo, q̄ calciamenta protinus conſumunt nitrariæ. In pane ſalis vice, caleſtrico nitro vtuntur. Sal & nitrum ſulphuri concoctum in lapidem vertitur.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XCI.

IDem. Nitrum in medicina calefacit,mordet,ſiccat,extenuat, ſpiſſat,& exulcerat. Vtile eſt his quæ ſunt euocanda,vel diſcutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, ſicut in papulis puſtuliſq;. Quidam in hoc vſu accenſum vino auſtero reſtringunt,atque ita trito in balneis vtuntur ſine oleo. Claritatem viſus cum melle iunctum adiuuat,oculorum cicatrices, ac genarum ſcabities cum fico illitum extenuat Sudores nimios cum Iride arida adiecta oleo viridi inhibet: dolori dentium ex vino ſi cum pipere colluantur prodeſt: dentes quoq; nigreſcentes crematum dentifricio ad colorem reducit lendes & capitis animalia necat, cum ſamia terra illitum ex oleo. Auribus purulentia vino liquato infunditur. Sordes eiuſdem partis erodit ex aceto: ſonitus & tinnitus diſcutit ſiccum additum. Vitiligines albas cũ cymolia creta ęquo pondere ex aceto in Sole illitum emendat: furunculos admixtum reſinæ extrahit, aut cum vua alba paſſa, nucleis eius ſimul trita,teſtium inflammationi occurrit. Itẽ eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contraq; canis morſus addita reſina initijs cum aceto illinitur, ſic & ſerpentiũ morſibus,phagedinis, & vlceribus quæ ſerpunt, aut putreſcunt cum calce ex aceto. Hydropicis fico tuſum datur, illiniturq́ue: diſcutit & tormina, ſi decoctum bibatur, pondere drachmæ cum ruta,vel aneto,vel cymino. Reficit laſſitudines cum oleo ex aceto perunctorum, & contra algores horroreſq; prodeſt manibus pediboſq́; fricatis cum oleo. Comprimit & pruritus ſuffuſorum felle,maximè cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorũ ex poſca potum: aut ſi bupeſtris paſta ſit ex aqua: vomitioneſq́; euocat,his qui ſanguinem tauri biberint cum laſere datur. In facie quoque exulcerationes ſanat cum melle,& lacte bubulo Ambuſtis toſtum donec nigreſcat tritumq; illinitur. Infunditur veſicis & renum doloribus,aut rigori corporum, neruorumq́; doloribus. Valet etiam contra venena, contra paralyſim linguæ, vel tuſſim veterem, morbum regium in vino exterminat potũ, & cõtra ſanguinis e naribus profluuia, aquæ vapore naribus rapto. Item contra lepras, & lentigines, & podagras. Auicen.in in 2.Can. Baurach,i.nitrum fortius eſt ſale, calidum & ſiccum in ſecundo

in ſecundo gradu. Ex eo melius eſt Armenum, leue, laminoſum, frangibile, ſpongioſum, album, aut purpureum, aut roſeum, mordicatiuum. Abſtergit autem fortiter, & mundificat, & corrodit, & inſcidit humores croſſos, attenuat capillos: ſanguinem attrahit in ſuperficie corporis, & colorem emēdat. Confert prurirui, quia virtus eius reſoluit, propriè Aphricanum cum aceto, & etiā ſcabiei: paralyſi propriæ poſtremè, cum tam declinat quoque, ac corroſioni neruorum, & furfuribus, & auris ſurditati, cū ſpuma eius cum melle diſtillatur in aurem: nam mundificat eam, & aperit, atque ſonitui cum vino, aut cum ſirupo & iſopo. Cum quibuſdam medicinis bibitum interficientibus vermes educit eos. Stomachum vero corrumpit: valet contra venena præcipuè Aphricanum, vt contra præfocationem fungorum: ex eius ſpuma contra morſum canis, & potum cantaridarum quando comeditur cum ruta & cimino, aut decoctione rutæ & aneti, ſedat dolorem ventris pungitiuum. Bauracium autem nitrum bibitum cum aqua propter ſanguinis nocumentum tauri. Aphricanum commouet vomitum. Et emplaſtrum cum eo ex ficubus factum extenuat hydropiſim. Spuma nitri melior eſt eo: ex q̄; ea melior eſt marmorea, facilè frangibilis. Conſtan. vbi ſupra. Nitrum affertur de Armenia, alterum de Arabia. Vniuerſaliter autem colatiuum & mundificatiuum eſt: interiora corporis, & exteriora maximè aceto mixtum lauat. Puluerizatum, & capillis aſperſum eos ſubtiliat. Laxatiuæ potioni mixtum eam ſtatim de ſtomacho deſcendere facit, & eam iuuat. Sed tamen neruoſitatem ſtomachi lædit, motſionem inteſtinis generat, & ſudores prouocat. Cum oleo inunctum contra oculorum albedinem valet: aceto mixtum, & auribus diſtillatum ſonitus grauedinem, & ventoſitatem aufert, & humores ad eos currentes eiicit. Cum aceto bibitum contra mortiferos fungos facit. Diaſcorides. Nitrum eſt eligendum leue, & rubeum, vel album pertuſuras habens ſicut ſpongia. Album acre eſt, & amarum. Tale ex India venit. Nitri ſiquidem aliud eſt craſſum, & laminoſum, aliud tenue, aliud rubeum, aliud album: & omnium virtus deſiccatiua eſt: & ideo ſi fuerit ore acceptum, minuit ac tenuat pingues & viſcoſos humores, valet & contra fungos. Platearius in lib. de ſimplici medicina. Nitrum eſt calidum & ſiccum, in ſecundo gradu. Album melius eſt, q̄ citrinum. Virtutem habet diſſoluendi, & extinguendi. Vſus eius eſt contra iliacam paſſionem, ad faciem quoque purgandam. Item contra ſtomachi ſaniem & inteſtinorum. Contra ſurſures capillorum, & pediculos capitis. Contra vermes aurium & ſaniem.

De Bitumine. Cap. XCII.

ISidorus. Bitumen in Iudæa lacu Aſphaltide emergit. Cuius glebas ſupernatantes naute ſcaphis appropinquantes colligunt. In Syria autem limus eſt, paſſim a terra æſtuans, ſpiſſantur autem vtraque, & denſitate coeunt. Et vtrumque Græci ſpiſſa aſphalton appellant, natura eius ardens, & ignium cognata, & neq; aqua, neque ferro rumpitur, niſi ſolis tuuberum inquinamentis, i. menſtruis, vtilis autem eſt ad compages nauium. Auicenna. Bitumen (vt dixerunt quidam) aliud eſt, quod manat de quibuſdam montibus. Aliud quod natat in quibuſdam aquæ meatibus: & nigrum quidem malum eſt, leue, ſordidum, ſimile pici. Ex quo etiam cum maſticatur, ſapor picis egreditur, ſed eſt frangibile. Quod autem melius eſt, clarum eſt, purpureum cum ſplendore ſorte ponderoſum. Plinius lib. 32. Bituminis natura ſulphuris eſt vicina, alibi limus, alibi terra, limus a Iudeæ lacu emergens. Terra in Syria circa Sydonem Oppidum maritimū a Babylone liquidum inuehitur: ibique candidum gignitur: liquidum eſt & appollonaticum: quæ omnia Græci piſſaphaltō appellant ex argumento picis & bituminis: pinguis liquoris in Sicilia gignitur. Agrigentino fonte riuum inficiens, hoc incolę arundinum panniculis colligunt citiſſimè ſic adhæreſcens, olei vice vtentes ad lumina lucernarum, & itē ad ſcabiem iumentorum. Naphathen quoq; bituminis generibus quidam aſcribunt, ſed ardens vis eius ignium naturæ cognata, procul ab omni vſu abeſt. Bituminis probatio eſt, vt quàm maximè ſplendeat, ſitq; ponderoſum & graue, leue autem modicè, quoniam adulteratur pice, vtile eſt non ſolum medicinis, ſed etiam illinitur æramentis, firmatq; contra ignes. Solent etiam ex eo ſtatuæ tingi, & illiniri. Calcis quoque vſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris, placet in ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorum capitibus, & multis alijs vſibus. Ex libro de vaporibus. Contingit autem in aliquo terræ loco, ꝙ terreſtri humidi compreſſione in ipſo fit pinguius: ſicut in ſterquilinio: & in tali caſu ſicut contingit in cauernis bitumen pingue, & groſſa pinguedine, ſicut dicitur inferius in tractatu de mineralibus.

De virtute bituminis. Cap. XCIII.

PLinius vbi ſupra. Bituminis autem vis eſt quæ ſulphuris, ſiſtit, diſcutit, & attrahit, glutinat. Accenſum ſerpentes odore fugat, ad ſuffuſiones oculorum, & albugines traditur efficax Babylonium. Item quia ad lepras, & lichenas pruritusq; corporum, & podagras illinitur, omnia eius genera incommodos oculorum pilos replicāt, dentiumq; doloribus ſimul cum nitro illitum medetur. Tuſſi veteri, & anhelitui prodeſt cum vino bibitum, diſintericis quoque datur, eodemq; modo ſiſtit aluum, cum aceto quoque poſitum diſcutit, & detrahit ſanguinem concretum, mitigat dolores lumborum. Itemq; articulorum, cum ordeacea farina impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſuo nomine, ſanguinem ſiſtit, vulnera colligit, neruos glutinat: vtuntur etiam ad quartanas bituminis dragma, & hedyoſmi pondere pari, cum myrrhæ obolo ſubactis, comitiales morbos viſum deprehendit, vuluarum ſtrāgulationes olfactu diſcutit, purgationes fœminarum in vino potum eiicit, procidentia ſedis ſuffitu reprimit. In reliquo vſu æramentis illinitur, firmatq; ea contra ignes, placet & ferrarijs officinis fabrorum tingendo ferro, clauorumque capitibus, & in multis alijs vſibus. Auicenna in ſecundo Canone. Dixerunt quidā, ꝙ bitumē illud eſt, qđ manat de quibuſdam montibus. Et aliud eſt, quod natat in quibuſdam meatibus aquæ, & nigrum quidem eſt malum ſimile pici. Et eſt fruſtum nigrum leue, ex quo cum maſticatur, egreditur ſapor picis, ſed ipſum eſt frangibile, calidum eſt in tertio, ſiccum ad ipſum: virtus bituminis eſt propinqua virtuti picis: membra confortat, & liqueſacit ſanguinem congelatum in ventre quando bibitur, confert albedini vnguis quando linitur, valet & contra impetiginem linitum deſuper, & confert tuſſi, & vlceribus pulmonis, & apoſtemata iuuat, & ad capuondum, & extrahit laniem a pectore, & confert apoſtematibus amborum amigdalarum, & ſquinantiæ: confert duritiei matricis, & quando ſuppoſitum fumus eius confert cancri matricis, & doloribus eius. Et quando fit cliſtere ex eo cum aqua ordei confert diſinteriæ. Conſtantinus vbi ſupra. Bitumen calidum & ſiccum eſt in tertio gradu, vulnerata loca ſolidat, matricis ſuffocationem curat, fumus eius prodeſt flegmaticis, & diuturnam febrem habentibus. Platearius vbi ſup. Bitumen calidum eſt, & ſiccum in tertio gradu, multum valet ad ſolidanda vlcera, valet etiam ad purgādum flegma de capite, & etiam ſomnolentis & litargicis. Sed & vſus eius eſt contra iliacam paſſionem.

De alumine & eius origine, vel natura. Cap. XCIIII.

ISidorus vbi ſupra. Alumen vocatur a lumine, quia lumen præſtat coloribus tingendis. Eſt autem ſalugo terræ, efficiturque hieme ex aqua, & limo, & æſtiuis ſolibus maturatur, huius ſpecies duæ ſunt, liquidum & ſpiſſum Plinius lib. 35. Nec minor a a ſulphure & bitumine, aut diſſimilis eſt aluminis opera, quod intelligitur ſalugo terræ: Plura & eius genera. In Cypro candidum, & nigrum exigua coloris differentia, cum ſit vſus magni, quoniam inficiendis claro colore lanis candidum, liquiduſq; vtiliſſimum eſt: contraq; fuſcis, & obſcuris nigrum: & aurum nigro purgatur: fit autem omne ex aqua limoq;, hoc eſt terræ exundantis natura. Corriuatum hieme æſtiuis ſolibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcoa, candidum fit. Gignitur autem in Hiſpania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Aphrica. Inſulis Sardinia, Meloſiparam, Strongilæ, laudatiſſimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoq; duæ ſpecies, liquidum, ſpiſſumque. Liquidi probatio, vt ſit limpidum lacteumque ſine offenſis fricandi, cum quodam igniculo caloris: hoc phorimon vocant. An ſit adulteratum, deprehenditur ſucco punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidę & ſcabræ naturæ, & quod inficitur galla: ideoq; hoc vocant paraphoron. Diaſcorides. Aluminis ſpecies multæ ſunt. Sed medicinæ tres neceſſariæ, rotundum, ſciſſum, liquidum. Rotandū probabilius eſt, quod naturali rotunditate formatum eſt, fiſtuloſum, ſubalbidum, non lapidoſum, friabile, ex aliqua parte pallidum, pingue, & vehementer redarguens. Sciſſum autem optimum eſt, quod eſt quaſi flos illius rotundi, leue, albū, capillos albos pectinatos ſimilans, non in glebam compreſſum. Liquidum deinde melius eſt, quod leue, perlucidum, in ſummo autem in modum floris, quaſi lac habens. Rasi in lib. de aluminibus & ſalibus. Alumen eſt oleum, quod coagulauit ſiccitas terræ, & eſt in natura ſui calidum, & humidum: retinet omne volatile, mundificat & decorat corpora, & augmentat tincturam eorum. Alkimiſta. Alumen largè ſumpto vocabulo, dicitur omne quod ligat tincturam in corpore aliquo, vt in pannis & corijs. Et ſicut ſunt diuerſæ tincturæ, ſic & alumina diuerſa. Nā tinctura quælibet alumine ſuo indiget, ſine quo imprimi non poſſet, vel cum corpore ligari: vnde non, vt quidam putant, alumen dat lumen, ſed facit adhærere lumen, id eſt, colorem ſicut apparet in corio, quia non præparatur cum galla ſi non imprimitur ei tinctura. Itaque galla eſt alumen tincturæ nigræ, ſicut

cinis

cinis elauellatus eſt alumen gladij. Alumen quoque de quo agitur eſt alumen rubeæ tincturæ, licèt alumen non rubificet niſi album.

De virtute aluminis in medicina. Cap. XCV.

PLatearius vbi ſupra. Alumen calidum eſt, & ſiccum in tertio gradu: virtutem habet conſumendi, & vehementer deſiccandi. Quod album eſt, melius eſt, & acutum, & ſalſugini immixtum. Quod autem fęculentum & terreum eſt impurum, vſus eius contra cancrum, & inflationes gingiuarum, & contra ſcabiem, balneum aquæ aluminoſæ valet hydropicis, ſcabioſis, ac teticis. Diaſcorides. Omne autem alumen virtutem habet conſtrictiuam, & vehementius conſumptiuam. Medetur denique putredinibus, & ſanguinis fluxibus. Gingiuis humectis, ſeu dentibus mollibus cum aceto vel melle. Item aurium fluxus cum ſucco poligoniæ durat. Carnes quoque ſuperfluas, vel putures alarum, vel inguinũ ſanat. Plin. vbi ſup. Vis liquidi aluminis eſt aſtringere, indurare, rodere, melle ammixto ſanat oris vlcera, papulas, pruritusq́; : hæc curatio fit in balneis duabus mellis partibus, tertia aluminis, virus alarum ſudoreſq́; ſedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia pellendumq́; pruritum, ac per vrinam ſanguinem emendat, & ſcabiem nitro ac melanthio admiatis. Concreti aluminis vnum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia debiſcens. Vnde quidam trichitim potius appellant: hocq́; fit ex lapide, ex quo, & id chalcitim vocant, vt ſit ſudor quidam eius lapidis in ſpumam coagulati: hoc genus aluminis ſiccat, minuſq́; ſiſtit humorē inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris vlceribus dentibuſque ſi ſaliua cum eo contineatur, & oculorum medicamentis inſeritur aptè verendiſq́; vtriuſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat. Interioris eſt, & alterum genus quod ſtrigilin vocant: duæ eius ſpecies, fungoſum atque omni ore dilui facilè, quod in totum damnatur: melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundumq́ue natura candido propius, cum quadam pinguedine ſine arenis friabile, nec inficiens nigricia: hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus, quod melinum vocant ab inſula meloi, vt diximus. Nulli vis maior neque aſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi, nullũ ſpiſſius: oculorum ſcabricias extenuat, combuſtum vtilius epiphoris inhibendis ſic, & ad pruritus corporis, ſanguinem quoq́; ſiſtit in totum ſoris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem ſummam, omnium generum vis in aſtringendo: vnde nomen a Græcis: ob id oculorum vitijs aptiſſima ſunt, ſanguinis fluctiones inhibent cum adipe. Sic & infantium vlcera, putreſcentia vlcerum compeſcit cum adipe. Et hydropicorum eruptiones ſiccat, & aurium vitia cum ſucco punici mali, & vnguium ſcabricias, cicatricumq́ue duritias, & pterygia, ac perniones, phagedenas vlcerum ex aceto, aut cum gallis pari pondere cremata, lepras cum ſucco olerum. Cum ſalis vero duabus partibus vitia quæ ſerpunt, lendes, & alia capillorum animalia permiſtum aquæ, ſic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum pice. Infunditur & diſintericis, vuam quoque in ore comprimit, ac tonſillas, ad omnia quæ in cæteris generibus diximus efficacius intelligitur ex melo aduectum. Nam ad reliquos vſus vitæ in corijs laniſque perficiendis, quanti ſit momenti ſignificatum eſt. Auicenna vbi ſupra. Alumen eſt calidum, & ſiccum ad tertium exiccat, & prohibet fluxum omnis ſanguinis, & curſum ſuperfluitatum, & effuſionem earum. Cum aqua interficit alcharad, id eſt, cimices, & pediculos, & fetorem oris tollit, cum fece vini tantundem aluminis deſiccat vlcera difficilia, cum ſal gemma valet corroſioni, & aduſtioni ignis. Ex libro de naturis rerum. Vniuerſaliter alumen calidum, & & ſiccum eſt, in quarto gradu ſtipticum & mundificatiuum, & viſus obſcuritatis clarificatiuum, ſuperfluam palpebrarum carnem, aut membrorum corrodit, peſſima & ſicca vulnera inhibet, ut corpus perambulent, cum aceto & melle mixtum, decores confortat infirmos, & valet tumidis gingiuis, ſanguinem conſtringit de ore fluentem, puſtulas ſanat, & ſcabiem ſi ex eo fricentur, aut ex aqua in qua ſuſa fuerit lauentur. Hali vbi ſupra. Selbum iemiticum, id eſt, alumen melius eſt album, & eſt frigidum & ſiccum ponticum, ſanguinem ſtringit, carnem laxatam cõfortat, ac gingiua eneruatas, & e quibus fluit ſanguis, dentes quoque ſolidat & corroborat, hæc de aquis & corporibus ex aqua generatis ſufficiant. Sequitur liber ſextus: quæ de nudatione terræ ab aquis reſtant profunda inueſtigatione perquirens, & ediſſerens.

LIBER SEXTVS.

De nudatione terræ ab aquis. Cap. I.

AQVIS ergo, vt ſuperius dictum eſt, Dei præcepto in vnum locum ſecedentibus. Terra quæ prius cooperta & aquis ipſis, erat limoſa, nuda quidem, & arida mox apparuit: vnde & nomen ipſum accepit. Iſid. lib. 13. Terræ itaq; nomina dat ratio. Nam terra dicitur a ſuperiore parte qua colitur. Humus ab inferiore, vel humida terra, vt ſub mari. Tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & ops dicta eſt, eo quòd opem fert frugibus. Eadem & arua ab arando, & colendo vocata: propriè vero arida ad diſtinctionem aquæ nuncupatur. Naturalis eſt enim terræ proprietas ſiccitas. Nam vt humida ſit, aquarum affinitate ſortitur. Albertus. Si fortè ſecundum naturalem elementorum ordinem aqua ſit ſuperior terra, quærit aliquis, quo modo terra apparuit arida, & nõ potius vndiq; remanſit aquis cooperta, ſicut iſta duo elementa vndique ſunt aere, & igne iuxta ſpherarum ſuarum gradus circundata. Verum (vt iam ſupra diximus) non eſt æqua, vel ſimilis proportio ignis & aeris ad terram, cum aqua ſecundum humidi ſui naturam diſſoluit terram eius porros influens. Ideoque operitur a terra ſæpe, & non operit eam vndique. Aer vero non ita diſſoluit eam humido, nec influit eam. Et ob hoc vndiq; circundat aquam, & etiam terram, ſimiliter & ignis. Porro in ſuperiori loco Scripturæ: vbi dicitur. Terra erat inanis, & vacua. Aliter ſumitur terra, videlicet pro informi materia: hoc autem ſumitur ſecundum rationem ſui nominis, ſecundum quã dicitur terra quaſi pedibus trita. Sumitur quoque pro loco quietis elementatorum. In omnibus enim dominatur terra, & ob hoc omnium quies eſt in ipſa.

De proprietatibus terræ. Cap. II.

AVicenna in 1. Canone medicinæ. Terra eſt corpus ſimplex, cuius locus naturalis in medio totius vniuerſi conſiſtit. In quo naturaliter manet quieta. Et ab ipſo ſeparata naturaliter ad ipſum mouetur. Et hæc quidem eius naturalis grauitas exiſtit, cuius quidem natura frigida eſt, & ſicca, ipſa enim talis exiſtit, quòd ſi dimiſſa fuerit, neque altera res extrinſeca eam conuerterit, apparebit ex ea frigiditas ſenſibilis, & ſiccitas. Et in generatis præſtat iuuamentum ad retentionem faciendam, & fixionem, atque ad ſeruandas figuras, & formas. Ex libro de naturis rerum. Omnia quoque ponderoſa naturaliter ad eam, tanquam ad centrum feruntur: hæc naturaliter frigida & ſicca. Et vt dicit Beda, quando frigore circumſtringitur humores accipit. Cum autem calore ſoluitur, humorem receptum in nebulã emittit: hæc Oceano circumcingitur. Et interius aquarum meatibus, velut corpus venis ſanguinis irrigatur. Quod ſi non fieret, propter ariditatem ſuam in puluerem redigeretur ac deſtrueretur: vnde vbicunque in terra foditur: aqua reperitur, hoc initio diſpoſitionis ſuæ rotunda fuit, & plana, nec montes, & valles erant in ea. Nunc autem eſt montuoſa, ſed tamen ſpherica. Cuius circuitus. 180 milibus ſtadiorum menſuratur, quæ in duodecies mille miliaria, & quinquaginta duo computantur. Grauiſſima eſt, & ideo nouiſſimum locum obtinet. In medio mundi quaſi punctus in medio circuli æqualiter collocatur. Nullisq; fultris, ſed diuina potentia ſuſtentatur: quinque Zonis diſtinguitur, fœcunda eſt, & omnium nutritiua. In ſe quoq; cõtinet metalla precioſa, ſuper omnia elementa paſſibilis, & mutabilis. Terra ſi petroſa fuerit frigida, & ſicca eſt: ſi pinguis, & craſſa, calida & humida, lutea vero frigida & humida.

De multiplici eius commendatione. Cap. III.

SEneca de naturalibus quæſtionibus lib 6. Terra quidem, & pars mundi eſt & materia, ex hac enim alimenta ſunt omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis, diuiduntur hinc viritim ſingulis hinc ipſi mundo, tam multa poſcenti ſubminiſtrantur. Secundus Philoſophus. Quid eſt terra, baſis cœli, meditullium mundi: fructuum cuſtos, & mater operculum inferni, mater naſcentium, nutrix viuentium, deuoratrix omnium, cellarium vitæ. Plinius lib. 2. Terra naſcentes nos excipit, natos alit, & ſuſtinet. Semelq; æditos ſuſtinet ſemper, nouiſſimè complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater operiens, nullo magis ſacramento, quàm quo nos quoque ſacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque protogans noſtrorum, & memoriam extendens contra breuitatem æui, cuius nomen vltimum, iam nonnullis imprecamur iraſci graue, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquã

iraſcatur

iraſcatur homini. Nam aquæ ſubeunt in imbres: rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrẽtes. Aer quoque denſatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vſuſq; mortalium ſemper ancilla, quę coacta generat, quæ ſponte fundit, quos odores ſaporeſque, quos ſuccos, quàm bona fide creditum fœnus reddit, quæ noſtri cauſa alit. Peſtifera quoque animantia vitali ſpiritu culpam habente neceſſe eſt illi ſeminata excipere, & genita ſuſtinere, ſed in malis generantium noxa eſt, illa vero ſerpentem homine percuſſo amplius non recipit, pœnaſque etiam inertium nomine exigit. Illa medicas herbas fundit, & ſemper homini parturit, quin etiam venena noſtri miſerta inſtituiſſe credi poteſt, ne tædio vitę diræ fames mos terræ meritis alieniſſima lenta nos cõſumeret tabe inſtituit ne in profundo quæſita morte ſepultura pabulo fieret: ne laceratum corpus abrupta diſpergeret: ne laquei torqueret pœnam præpoſtera: incluſo ſpiritu cui quæreretur exitus, ne ferro cruciatos ſcinderet corpus, ita eſt miſerta genuit id, cuius faciliſſimo hauſto illibato corpore, & cum toto ſanguine extingueremur nullo labore ſitientibus ſimiles. Quo taliter defunctos non volucres non feræ attingerent. Sed & verum fateamur, terra nobis malorum genuit remedium, nos illud fecimus vitæ venenum. Nos enim, & ferro quo carere non poſſumus, ſimili modo vtimur: nec tamen quereremur merito etiam ſi maleficij cauſa tuliſſet, aduerſus vnam quippe naturæ partem ingrati ſumus: quaſi quæ non delicias, quaſque non ad contumelias ſeruit homini: in maria iacitur, vt freta admittamus. Eroditur aquis, ferro, igni, lapide, frugis omnibus horis cruciatur, multoq; plus vt delicijs, quàm alimentis noſtris famuletur. Illa tamen quæ ſumma patietur, atque extrema cute tolerabilia videantur penetramus eius viſcera auri, & argenti venas, æris ac plumbi metalla fodientes. Gemmas etiam, & quoſdam paruulos quærimus lapides ſcrobibus in profundum actis, viſcera eius extrahimus, vt digito gemma geſtetur, quam petimus, quot manus atterantur, vt vnus niteat articulus. Si vlli eſſent inferi, iam profecto illos auaritiæ, atque luxuriæ cuniculi refodiſſent, & miramur ſi eadem ad noxam genuit aliqua: feræ enim credo cuſtodiunt illam: arcentque ſacrilegas manus? nonne inter ſerpentes fodimus, & venas auri tractamus cum veneni radicibus. Placatiorę tamen dea vtimur ob hoc, quod omnes hi opulentiæ exitus ad ſcelera cædeſque, & ad bella tendunt, quæque ſanguine noſtro rigamus inſepultis oſſibus tegimus, quibus tamen velut exprobrato furore, tandem ipſa ſe obducit, & ſcelera quoque mortalium occultat.

De ſitu terra. Cap. IIII.

Iſidorus lib. 13. Eſt autem terra in media mundi regione poſita: omnibus cœli partibus in modum centri æquali interuallo conſiſtens. Ariſtotel de cœlo & mundo lib 2. Omnes qui æſtimant cœlum eſſe finitum: dicunt, quod terra locata eſt in medio: in mundo autem non eſt, quod ſit igne nobilius. Cauſa vero fixionis & quietis terræ eſt eius latitudo & magnitudo. Corpora namque latitudinem habentia ipſa figuntur & ſtant, neque ventus a locis ſuis ea mouere poteſt. Terra itaque fixa eſt, & quieta: videmus enim parte eius incædere inceſſu æquali ad medium. Porro in rebus incedentibus recto inceſſu locus ſuperior inferiori nobilior eſt, & anterior poſteriore: dextra quoque ſiniſtra; terr autem cui non eſt finis, non eſt poſſibile, vt ſit ei ſurſum & deorſum. Ex ſphera. Terra quidem in medio mundi ſita eſſe probatur, quia cum de natura ſua ponderoſa ſit, ad infimum tendit, ac per hoc ad medium, quia quod infimum eſt, id eſt a circumferentia firmamenti maximè remotum, illud idem vtique medium eſt. Plinius lib. 2. Mediam eſſe totius mundi terram: haud dubijs conſtat argumentis, ſed clariſſimè æquinoctij partibus horis. Nam niſi in medio eſſet, æquales dies, & noctes habere non poſſe deprehenderunt, & Diopetræ: quæ vel maximè id confirmant cum æquinoctiali tempore ex eadẽ linea ortus Occaſuſque cernatur. Et ſolſtitialis exortus per ſuam lineam brumaliſque Occaſus, quæ accidere nullo modo poſſent, niſi in centro ſita eſſet. Ex imagine mundi. Terra igitur quaſi centrum in medio mundi collocatur æqualiter, vt punctus in medio circuli nulliſque fultis, ſed diuina potentia ſuſtentatur, ſicut ſcriptũ eſt. Qui appendit terrã ſup nihilum. Qui fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam. Hæc in circuitu Oceano, vt limbo cingitur, ſicut ſcriptum eſt, abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius. Interius vero meatibus aquarum, vt corpus venis ſanguinis penetratur, quibus ariditas ipſius vbique mitigatur: vnde vbicunque terra infoditur, aqua reperitur. Macrobius de ſomno Scipionis lib 1. Terra in medio cœleſtis circuli per quem Sol diſcurrit, tanquam centro locata eſt. Cœlum enim ab omni parte terræ diſtat æqualiter. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latum terræ deſluunt, non in terram, ſed in cœlum caderent, quod vilitatem ſcurrilis ioci excedit. Ex libro de naturis rerum. Terra fixa eſt, & quieta, quia æqualiter ab Orizontibus eſt locata, & omnia quidem corpora grauia incidunt terræ neceſſario, quoniam ipſa eſt medium totius. Denique in quibuſcunque locis eſt inceſſus partium alicuius terræ, illic neceſſario eſt inceſſus totius terræ, & vbi incedit inceſſu naturali, illic ſtat & quieſcit ſtatione naturali. Pars autem terræ maior impellit neceſſario partem minorem, & grauior leuiorem, vſque dum perueniant ad medium. Terra vero quãto plus vicinatur, & appropinquatur medio: velocior eſt inceſſu ſuo, & quod eſt grauius deſcendit velocius. Centrum autem de natura ſua eſt immobile. Cumque corpora grauiora incedunt ad medium terræ: nõ eſt inceſſus figura æqualis, ſed angularis. Corpora ſiquidem habentia grauitatem incedunt ad angulos ſimiles.

Qualiter dicitur terra ſuper aquas eſſe fundata. Cap. V.

Albertus. Quia vero dicit Scriptura, quòd ſuper aquas Deus fundauit terram. Alibi quoque, quòd fundauit eam ſuper ſtabilitatem ſuam, ne Scriptura diuina ſibi eſſe contraria videatur. Sciendum quòd terra duobus modis conſideratur. Vno modo, vt elementum. Alio modo, vt materia corporum generabilium. Et primo quidem modo conſiderata ſuper ſtabilitatem ſuam eſt fundata: dicitur enim ſtabilitas ſua, videlicet illa natura, quæ ſupra ſe eſt, ſcilicet, ignis: quoniam ex illo habet in centro locari ex hoc autem, quod terra per ſe in centro fundatur, & non ad alia elementa terminatur, ſed potius ad ad ipſam quædam alia, dicitur alibi ſuper nihilum fundata. Porro ſecundo modo conſiderata, vt eſt materia corporum elementorũ, fundatur ſuper aquas. Corpora quippe mixta eſſe noſcuntur: terra vero per ſe continuatur. Vnde Philoſophus in lib. 4. Metheororum. Terra inquit pura lapis non fit, quia continuationem non facit, ſed comminutionem. Continuatio autem eſt ex virtute aquæ, & ideo terræ cõtinuatio fundatur ſuper aquas, propter humidum, ſ. continuans illam in corporibus commixtorum. Actor. Non ergo ſuperficialiter intelligendum eſt, quod de orbe terrarum ſcriptum eſt, quia ipſe ſuper maria fundauit eam. Cumq; vtiq; terra ſit naturaliter infimum elementorum omnium, ideoque non ſuper flumina, ſed potius ſubter in orbe vniuerſali ordine eſt collocata: præterea cum maria & flumina ſunt in motu continuo, terra quoque ſtabilis non eſſet ſi ſuper illa fundata eſſet. At contra ſcriptura affirmat, quòd terra in æternum ſtat: poteſt autem etiam intelligi, quòd terra ſuper aquas fundata dicitur, quia vbicunque fodiatur, in eius viſceribus aqua reperitur, vel fortaſſe loquitur ibi vulgariter, ſicut dici ſolet caſtrum eſſe fundatum ſuper fluuium, quia ei adiacet, vel & intelligi poteſt ita, fundauit eam ſuper maria, hoc eſt, quòd plus quam maria ſit fundata. Nam vt dicunt Philoſophi, cœlum velociſſimè mouetur, & trahit ſecum mouendo ignem impetu velociſſimo, & etiam aera, ſed non impetu tam veloci. Tertio quoque aquã ab Oriente cogit in Occidentem moueri, ſed ipſa ſuo pondere mota recurrit, ſicq; fiunt maris curſus ac reſiuaus. Aliter quoq; dicere poſſumus, quia ſicut ait Philoſophus, terra in minutiſſimũ, & in athomos reſolueretur, niſi eſſet aqua tam dulcis, quàm ſalſa ei interius infuſa, ſ. partes eius coagulans & compaginans, ſicq; terra fundamentum, i. firmitatem habet ab aqua. Et hæc eſt ratio illa, quam ponit Albertus ſupra. Item aliter poteſt dici, quòd ſecundum ordinem naturę tota terræ ſuperficies aqua cooperiretur, & aere. At vero Creator omnium Deus magno beneficio ſuo, voluit vnam partem terræ aquæ ſupereminere, vt in ea eſſet hominum habitatio, & animalium. Iuxta quod legitur dixiſſe, Cõgregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida: hæc igitur ipſa terræ eminentia deſignatur, cum de orbe ipſius dicitur, ſuper maria fundauit eum, vt. ſ. mari operiretur, ſed virtute Creatoris fluctos eius cohiberentur, ſicut in pſalmo dicitur. Terminum poſuiſti eis quem non tranſgredientur. Alibi quoque legitur quis concluſit oſtijs mare, &c.

Qualiter Terra globus in medio aeris ſit libratus. Cap. VI.

Adelardus ad nepotem. Sed quoniam inquis, hæc terra quæ ſuſtinet omnia pondera a quo ſuſtinetur ipſa in eodem loco. Si enim lapides, & ligna cæteraq; huiuſmodi pondera quæ ſuſtinentiam quærunt, pro ſuo pondere in aere ſuſtineri nõ poſſunt, multo magis terræ globus, qui omnium grauitate ponderoſior eſt, ab aere vndiq; verſo teneri non poteſt. Sic igitur ipſum ſtare videtur irrationabile. At inquam, vt ipſum rationabiliter ſtare monſtremus, ne nos quidem ſimul cum ea cadamus. Terram ſiquidem omnimus ponderoſitatem habere, & põderoſam eſſe in primarum qualitatum affectione, quod autem ponderoſum eſt, infimo loco melius degit: porro vnumquodq; appetit, quod vitam ſuam, vel eſſentiã ſeruat. Et ad illud tendit, quod amat.

amat. Tendat ergo, neceſſe eſt, omne terrenum, ad omnium locorum infimum locum. Quid autem aliud in rotundo loco infimum eſſe potens eſt, niſi id quod in medio eſt. Tendit igitur ad medium locum quicquid eſt terrenum: locus autẽ medius quaſi ſimplex, & indiuiſibilis eſt punctus localis. Ad localem igitur ſimplicẽ punctũ oĩa terrena tendere manifeſtũ eſt, qui.ſ.punctus localis medius nõ plures, ſed vnus eſt. Ideoq; ab vno nõ a pluribus occupari neceſſe eſt. Cum ergo ad eundem, vt dictum eſt, oĩa tendant, vnumquodque præuenit aliud, dum ad vnum ſingula feſtinant, illuc & cadunt. Nihil enim eſt caſus ponderum, niſi feſtinatio ad locum medium. At illud ad quod cadunt, ſ. medius punctus localis perſeuerat ſtabilis. Illa igitur dum ad ſtabilitatem cadunt, ſtare non deſerunt, niſi fortè cui eorum aliqua vis inferatur: vnde ab intentione naturali depellatur. Si ergo res in contrarium relapſa eſt. Nam quod ſuperius cauſam eſſe caſus putabas: illud idem nunc ſtabilitatem eſſe, cohærentiamq; ponderibus dare non dubitabis. Stant etenim quæq; quoniam illud ad quod tendunt, reperiunt ſtare: a loco igitur ad quem ꝓperant ſuſtinentur quodammodo: licèt in eo ipſo medio loco non ſit huius ſtabilitatis prima cauſa, ſed ſecunda: erit enim ſm prædictam rationem quietis huius prima cauſa ſua proprietas: deinde loci qui appetitur ſtabilitas.

Quorſum iniectus lapis erit caſurus ſi perforatus, ſit ei terræ globus. Cap. VII.

QVæris autem vlterius, ſi perforatus ſit terræ globus, vt ab vno cœlo in aliud pateat tranſitus: iniecta mole lapidis, quorſum ei futurus ſit caſus. At inquam quod terrenæ moli, vt dictum eſt, ſtatum præbet: hoc tibi & lapideæ molis caſui quietem faciet. In medio vero loco quieſcet. At idem vero iſtud, vt intelligas volo. Omnis natura ſicut ſimile ſuum diligit, ita contrarium ſuum fugit. Quoniam igitur ignis terræ qualitatum efficacia contrarius eſt, ipſum a terra vitari conſequens eſt. Ignis autem naturali circumferentia ſupremo loco vndiq; inhabitãs eſt. Ex quo ſequitur, ꝙ ille locus ſuperior cum igne ſuo fugiendus eſt. At quocunque a medio loco fugiat, incurrit vtique quod vitat, ne igitur male fugiens quod fugit incurrat, ipſum tenet locum, qui vndiq; a ſuperioribus æqualiter diſtat, tenet igitur talem locum duplici intentione cauſatum. Vna quidem, dum ſua ponderoſitate, quod amat petit. Alia vero quod non amat fugit. Verum inquis, ſi, vt ſupra diſſertum eſt, medium & imum idẽ ſunt in compage mundana, quid eſt, ꝙ Statius nõ minus poeta, q̃ Philoſophus, ea ſuis verbis poſuit oppoſita, imagine inquit ecliua media, &c. dum enim ſic diſiunxit, oppoſita indicauit. At inquam, Statius duplici ſtilo, dum ſic loquitur, ſeruit. Nam & vulgaris opinionis ſibi mentiens falſitatem tangit, & phyſicam veritatem apertè ſubdit. Neſcit enim vulgus planeticæ continentiæ circumferentiam. Id quoque lippiente animæ, dum corporeis oculis male credit, imperfectionem peaux tangit, vel fingit hemiſphericam: patet autem vt doctrina initiatis huius mundanæ molis terram & imam eſſe, & mediam.

Quod rotunda ſit forma, vel figura terræ. Cap. VIII.

EX libro de naturis rerum. Dixerũt autem quidam ꝙ figura terræ non eſt facta niſi ad ſimilitudinẽ, & ſm figuram tympani: ſed teſtibus Philoſophis, & Aſtronomis ſphærica eſt. Ex imagine mundi. Terræ forma eſt rotũda: vnde & orbis dicta eſt. Nam ſi quis in aere poſitus illam deſuper aſpiceret, tota enormitas montium, & concauitas vallium minus appareret in ea, q̃ digitis alicuius ſi pilam prægrandem in manu teneret. Ex ſphæra. Rotunda vero terra per hoc eſſe probatur, ꝙ quælibet eius pars æqualiter tendit ad centrum. Ipſa n. ponderibus ſuis ſuſtentatur, iuxta illud, Ponderibus librata ſuis, &c. quod non fieret ſi angulosa eſſet, imo alia eius pars magis elongaretur a centro q̃ alia, & ſic in partem illam terra vergeret, nec ſuſtentaretur ponderibus ſuis. Item ſi eſſet plana, tunc Sol leuaretur ſuper terram æquè cito, & æquè diu videretur a quolibet exiſtente in ipſo plano circumſcripto ſaltem impedimento: immo citius videnꝫ eũ Orientem, illi qui ſunt in Oriente, q̃ illi qui ſunt in Occidente, & longè diuerſas habent meridies. Patet ergo, ꝙ terra non eſt angulosa, nec plana, ergo rotunda. Aqua vero cum naturaliter ſequatur diuerſa, talem ſibi formam aſſumit qualem ſibi tanente in ipſa terra, & eſt ea omni latere circa ipſam terrã, & ſimilẽ formam aſſumit aer circa aquam, & ignis circa aera. Senec. de naturalibus q̃ſtionibus. Orbis terrarum, vt pila eſt, pilę autem ꝓprietas eſt cum æqualitate quædam rotunditas, at æqualitati pilæ non multum nocẽt confiſſuræ, aut rimæ, quo minus pila par ſibi ab omni parte dicatur. Sic ergo in orbe terrarũ editi montes ſunt, ſicut in pila rimæ. Eorum altitudo totius mundi collatione conſumitur: vnde nec magis alti montes Solẽ ſentiunt, q̃ minores, ſicut nec homines longi q̃ breues, vel caput hominis quàm pedes, quia inter puſilla non põt magnum eſſe diſcrimen.

Diſtinctio opinionis contrariæ. Cap. IX.

GVilielmus de Conchis. Quidam vero beſtiales plus ſenſui q̃ rationi credentes, dixerunt terram eſſe planam, eo quòd quocunq; ſe moueãt, tumorem ipſius non ſentiant: horum opiniones argumentis probationibus deſtruere aggrediar: Si terra plana eſſet, aqua imbrium in terra currentium non diſcurreret, ſed in vno loco congregata lacum faceret. Si terram plana eſſet, ciuitas in Oriente poſita mane & meridiem ſimul, & eodem tpe haberet, ex quo enim Sol appareret, ſuper ipſam eſſet: Ciuitas vero in Occidente poſita veſpere, & meridiẽ ſimul haberet, quanto.n. ciuitates Orienti propinquiores eſſent, tanto minus ſpacij inter mane & meridie haberent. Sed plus inter meridiẽ & veſpere. Sed quãto eſſent occidenti propinquiores, econtra, &c. Cum igitur apud oẽs æquale eſt ſpacium a mane vſq; ad meridiem, & a meridie vſque ad Occaſum, apparet terram nõ eſſe planam, ſed rotundam: vnde apud Orientales citius eſt ortus, & meridies, & Occaſus q̃ apud Occidentales: ſingulis igitur horis cuidam parti terræ oritur Sol, cuidam occidit, cuidam eſt meridies, cuidam eſt media nox, qđ eſt argumẽtum rotunditatis terræ. Aliud eſt eiuſdem rei argumentum, videlicet, ꝙ ſtellæ quæ in vno climate apparent, in alio nõ apparẽt. Canopes ſtella quæ ab Aegyptijs videtur, a nobis non vĩ, quod nunq̃ cõtingeret ſi terra plana eſſet. Eſt igitur terra rotunda & globoſa. Sed dicis: cum profunditates tantas vallium in terra videamus: montes etiam nubes excedẽtes, qũo põt eſſe rotunda? Rñdeo. Noſtra paruitas, ea q̃ ſunt minima, facit videri magna. Nam & tota terra q̃ nobis videtur magna, comparatione cœli nullius eſt dimenſionis: valles ergo & montes rotunditatem terræ non auferunt. Ex terra quidem, quia rotunda eſt, volubilis eſt. Nunq̃ tñ voluitur, ſicut lapis qui eſt in profundo maris viſibilis eſt, nunq̃ tñ videtur. Ita mobilis quidẽ eſt terra ſm naturam, ſed immobilis ſm actũ.

Vtrum terra inhabitetur vndique. Cap. X.

PLinius vbi ſupra. Eſt autem ingens hæc pugna litterarum contraq; vulgi opinionem, circumfundi terræ homines vndique, conuerſiſq; inter ſe pedibus ſtare. Et cunctis ſimile cœli verticem eſſe: ſimili modo etiã ex quacunque parte mediam calcari, quærente vulgo, cur nõ decidant contra nos ſiti, tanq̃ non etiã ratio ꝓpo ſit, vt nos non decidere mirentur illi. Interuenit aſſit ſententia, q̃uis indocibili turbæ probabilis. In globo æquali, vt ſi figura ſit piceæ nucis, nihilominus terram vndiq; incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente, ipſos pendere ac non nobiſcum cadere, cum ſpũs vis mundo ꝑfertim incluſi, dubium ſit, an poſſit cadere natura repugnante, & quo cadat negante. Nam ſicuti ignium ſedes, non eſt niſi in ignibus, aquarũ niſi aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu non eſt. Ita quoque terræ arcẽtibus cunctis niſi in ſe locus non eſt. Sed maria vndique dimidio globo circumfuſa, partem orbis auferunt nobis, non inde huc, neq; hinc illuc tracto peruio incolis. Aug. de Ciui. Dei lib 16. Quòd Antipodas eſſe fabulantur, i. homines contra nos a cõtraria parte terræ, vbi oritur Sol cum occidit nobis, aduerſa pedibus noſtris veſtigia calcare, nulla credendum eſt ratione, neq; hoc vlla hiſtorica cognitione didiciſſe ſe affirmant, ſed quaſi ratiocinando coniectant, eo ꝙ intra cœli conuexa ſuſpenſa ſit terra: eundẽ locum habeat mundus, & infimum, & medium. Ex hoc [illegible] terræ partẽ q̃ infra eſt, opinantur non poſſe carere habitatione hominum. Nec attendunt etiam, ſi conglobata & rotunda figura mundus eſſe credatur, ſiue ratione aliqua monſtretur, non tñ conſequens eſſe, vt etiam ex illa parte terra nuda ſit ab aquarũ congerie: deinde etiam ſi nuda exiſtat, nec hoc ſtatim neceſſe eſt, vt homines habeat, quia nullo modo diuina Scriptura mẽtit, q̃ narratis præteritis facit fidẽ. eo ꝙ eius ꝓdicta cõplentur. Nimiſq; abſurdũ eſt, vt dicat aliquos ex hac in illã partẽ immẽſitate Oceani traiecta, nauigare ac peruenire potuiſſe aliquos hominum, vt etiã illic ex illo vno primo homine genus inſtitueretur humanum.

Quòd Terra globus ſit verticoſus. Cap. XI.

PLinius vbi ſupra. Orbẽ ergo terræ globum eius dicimus, quẽ verticibus includi fatemur. Non n. abſoluti orbis eſt forma in tanta montium excelſitate, tantaq; cãporum planicie, ſed cuius amplexus, ſi cuncti linearum comprehendantur ambitu, figuram abſoluti orbis efficiat. Idq; ipſa rerum natura cogit, nõ eiſdem cauſis, quas de cœlo attulimus. Nãq; in illo caua in ſe conuexitas vergit, & cardini ſuo, i. terræ vndiq, incumbit, hæc autẽ vt ſolida atq; conferta conſurgit intumeſcenti ſimilis, ex vtraq; parte ꝓtenditur. Mundus in centrum vergit: at terra cẽtro exit, immenſum eius globum in formã orbis aſſidua circa eũ mundi volubilitate cogente. Globũ tñ effici terræ mirum eſt, in tanta

planicie

planicie maris camporumq; , cui ſummè adeſt. Deciarchus vir in primis eruditus, regum cura montes permenſus, ex quibus altiſſimum ꝓdidit Pelion, Mille ducentorū quinquaginta paſſuū perpendiculi rōne, nullā vniuerſæ rotunditatis colligēs huiuſce mundi portionem eſſe, mihi vero incerta videtur hæc coniectatio, non enim ignoro quoſdam vertices alpium longo tractu, nec breuiore quinquaginta millibus aſſurgere paſſuum.

Quòd etiam Oceanus terram cingens in verticem ſit tractus. Cap. XII.

SEd vulgo hæc pugna eſt maximè ſi coactam in verticē aquarum quoq; figurā cogatur credere, at qui non eſt quicquam aliud in natura rerū aſpectu manifeſtius. Nā & depēdētes vbiq; guttæ paruis orbibus conglobātur, & puluere illatæ, frondiumq; lanugini impoſitæ abſoluta rotunditate cernuntur: in poculis quoque repletis, media tument maximè, qua propter humoris ſubtilitate mollicia in ſemetipſa reſidente, ratione facilius q̄ viſu deprehenduntur. Ideoq; etiam magis mirum eſt in pocula repleta, addito humore minimo, quod ſupereſt circumfluere. Econtra vero euenire ponderibus additis ad vicenos ſæpe denarios, quia ſ. intus recepta liquorē attollunt in verticē, vt eminēte cumulo ſuſuſa dilabantur. Eadē eſt cauſa ꝓpter quam in nauibus non cernatur terra e nauium malis conſpicua, ac procul ꝓcedēte nauigio, ſi quid qđ fulgeat in mali cacumine religetur, paulatim deſcendere videatur, & poſtremo penitus occultetur, denique Oceanus, quē vltimū fateamur quanā alia figura cohæreret, atque nō decideret nullo vltra margine includente. Idq, ipſum ad miraculum redit, qm̄ modo etiā ſi globetur extremum mare nō decidat, cōtra qđ vt ſint plana maria, & qua videntur figura, nō poſſe aīt id accidere magno ſui gaudio magnaq; gloria inuentores Græci geometrica docent ſubtilitate. Nam cum in inferiora naturaliter e ſublimi ferantur aquæ, & ſi hæc natura earū cōfeſſa, nec quiſq̄ dubitet in littore acceſſiſſe illas, q̄ longiſſimè paſſa ſit decliuitas. Apparet procul dubio quo quid humilius ſit ꝓpius eſſe centro terræ: omneſq; lineas quæ emittantur ex eo ad ꝓximas aquas breuiores fieri, q̄ quæ a primis aquis ad extremum mare. Totas igitur omni ex parte aquas in cētrū pater vergere. Ideoq; non decidere, qm̄ ad interiora nitantur. Qđ quidē ita formaſſe naturæ artifex creditur, vt cū terra ſicca, & arida per ſe ac ſine humore cōſtare non poſſet, neq; rurſus aqua ſtare, niſi terra ſuſtinente mutuo cōplexu fungerentur: hac ſinus pandente, illa vero permeante totā intra, & extra, & ſupra, venis vt vinculis diſcurrentibus: atq; in ſummis etiā iugis erumpente. Quo ſpiritu acta, & terræ pondere expreſſa ſyphonum modo emicat: tantumq; a periculo decidēdi abeſt, vt in ſumma quæq; & altiſſima exiliat. Qua ratione manifeſtum eſt: cur tot fluminum quotidiano acceſſu maria non creſcant. Quòd igitur in toto globo ſuo, tellus medio ambitu præcincta ſit mari circumfluo, non eſt argumentis inueſtigandum, ſed experimento cognitum.

De menſura terræ. Cap. XIII.

MAcrobius vbi ſupra Euidentiſſimis autem dimenſionibus conſtat vniuerſæ terræ ambitum, quæ vbicunque, vel incolitur, vel inhabitabilis iacet, habere ſtadiorū milia ducēta quinquaginta duo. At vero quadragies octies cētena millia ſtadiorum, a terra vſq; ad Solis curſum, quo vmbra terræ peruenit Gerbertus in aſtrologia ſua. Erathoſtenes Philoſophus a Ptolęmei Philadelphi menſoribus adiutus, vt orbem terræ deſcriberet, a Siene vſq; ad Meroen, inuenit numerum ſtadiorum. Diſpoſitis quoque per interualla locorū a Septentrione verſus meridiē vaſis horoſcopicis, ſimili dimenſione, & gnomonū æqua longitudine formatis, totidem gnomonicæ ſupputationis doctos homines, quot vaſa fuerāt ſingulis quibuſq; impoſuit. Atq; vna die oēs vmbram meridiani tpis obſeruare fecit, & notare vnumquēque ſui gnomonis vmbra quantæ eſſet longitudinis. Atque ita comperit, q̄ vltra occ. ſtadia, ad vnius longitudinē gnomonis vmbra nō ſſidit. Ex hoc aūt conclūſit, q̄ partes ccclx. quibus ois Zodiaci tractus diuiditur ad terras vſq; perueniant. Et pars quæ ibi incomperta, & meſtimabilis eſt meridiæ. In terris non amplius q̄ ducentorum, vel paulo minus ſtadiorum menſuram obtineat. Comperta igitur magnitudine vnius partis terrarū q̄ ad Zodiacum pertinet, & illā tricennies ſexagies moltiplicando circulū terræ diffiniuit: ſtadiorum ducentorum quinquagintaduorū milia, i. miliaria xxx. & vnū milia & d. Vnicuique ccc. & lx. partiū dans ſtadia. dcc. i. xxxvii. miliaria, & ſemiſſem. Igitur vigeſimam quartā partem iot ſtadiorum tranſcurrit Sol in vna hora, i. ſtadia x milia, & quingenta, ſiue mcccxii. miliaria & ſemiſſem. horæ autē parte. xv. i. vnius ex. ccclx. gradibus aſcenſu, vel deſcenſu Solē dcc. ſtadia, ſiue lxxxviii. miliaria, & ſemiſſem tranſcurrere pdictæ terræ ambitus claret diuiſione. Diametrum aūt terræ iuxta circuli Geometricalem regulam in octuaginta milibus, & c. & lxxxi. ſtadijs ac ſemiſſe, ſiue miliaribus x. millibus & xxii. cū xi. ſexta decimis vnius miliarij colligi ꝓbatur: q̄uit Macrobius lxxx. milium ſtadiorū, vel nō multo amplius eū eſſe fateatur. Ex libro de naturis rerū. Teſte Alphragano, cęteriſq; Philoſophis & Aſtronomis terra ſpherica eſt, & tota inſtar puncti reſpectu cœli. Cum tamen Mathematici, & auctores Almageſti dicāt, q̄ eius reuolutio habeat clxxx. milia ſtadia, quæ in duodecies mille milliaria, & lii. cōputantur. Ambroſius. Verum quoq; mihi quærere, quæ ſit menſura circuitus terræ, quoniam Geometri clxxx. milibus ſtadiorū æſtimauerunt melius eſt ſcire terrarum genera, quàm ſpacia.

De quinque Zonis, id eſt, circulis terræ. Cap. XIIII.

EX libro de naturis rerū. Spherā terræ duo maria interſecāt, in Oriente, & Occidente ad angulos rectos, videlicet Mediterraneū, qđ circumiens terram vadit ab Oriente in Occidētē, & iterum in Orientē. Et Oceanus qui circumiēs ſimiliter terrā, vadit a meridie ad Aquilonē, & ab Aquilone ad meridiē, quibus tota terra diuiditur in quinq; Zonas, quarū vna vt alibi ꝓbatur eſt habitabilis, licèt nō tota, hæc in quatuor partes diuiditur, q̄ quatuor orbis climata dicuntur. Ex imagine mundi. Quinq; aūt Zonis, i. circulis terra diſtinguitur. Quorū duo extremi ſunt inhabitabiles algore. Medius inhabitabilis calore, a quo Sol nunq̄ recedit. Ad illos vero extremos nunq̄ accedit. Medij vero habitabiles ſunt, hinc algore, inde ardore tpati. Ex his aūt circulis primus eſt Septētrionalis. Secundus ſolſtitialis. Tertius æquinoctialis. Quartus brumalis. Quintus auſtralis nominatus. Sed ſolſtitialis a nobis inhabitari noſcitur, q in tres partes diuiditur, Europam, Aſiā, & Aphricā. Goilel. de Conchis. Terra quidē frigida, & ſicca eſt, medio tn̄ terræ, qđ Soli & cęteris ſubiacet planetis calore aduritur, duo illius capita ex remotione Solis, & ex frigiditate ipſius aquæ ppetuo gelu cōſtringunt, duæ vero partes quarū altera hinc, & altera illinc inter torridā & frigidā tēpatæ ſunt atq; habitationes patiētes. Sūt ergo in terris quq; circuli. ſ. pars torrida, & duę frigidę, duę tēperatę. Quę q̄a latitudinē habēt, atq; vndiq; terrā cingūt, a Græcis Zonæ, a nobis circuli dn̄t.

Quòd in cœlo & in terra vere dicuntur eſſe quinque zonæ Cap. XV.

CVmque Virgilius zonas cœli aſcribit. Nō ideo quinq; zonas in terra eſſe negat Et antēde aerē hic cęlū vocari. Super Lunam. n. eſt æther, qui nil aliud eſt q̄ ignis: vnde ergo pars illius poſſet eſſe frigida. Itē æther ſubtilis eſt, neq; ſuper Lunā eſt, in quo ignis accēdatur: vnde igitur pars erit torrida. Si vero ſup Lunā eſt quinta eſſentia, vt teſtantur qdā, nec frigiditas ibi, nec calor poterit eſſe. Calor. n. & frigus qualitates ſunt elemētorum vel cōpoſitorū ex eis. In aere igitur pars q̄ eſt ſuppoſita Soli calore accēditur, q accēſa partē ſibi ſubditā accēdit, partes vero aeris q̄ ſuper capita terræ ſunt, frigiditate terræ & aquæ, & ex remotione Solis ſiunt frigidæ: partes vero inter frigidā & torridam zonā poſitæ, ex vtraq; diſtēperie tēperantur. Qualis vero eſt pars aeris ſuppoſiti, talis eſt pars terræ ſuppoſitæ. Sunt ergo quinque zonę in cœlo, i. in aere, & quinq; in terra. Sed torrida eſt in terra ex ſuperioribus, duæ frigidæ ſunt in ea ex ſui natura, duę tpatæ, tā ex ſe q̄ ex ſuperioribus. Sed in aere duæ frigidæ zonę, ex terra & aqua, torrida ex Sole. Duæ tēperatæ ex cōfinio frigidarū & torridæ. Sed dices ſi ſup Lunā nō ſunt quinq; zonę, quō poterit ſtare, q̄ in auctoribus inuenit, ſ. q̄ Aries, & Libra ſunt in medio torridæ zonę. Cācer in cōfinio torridæ & tpatæ, & alia ſimilia. Rńdeo. Solēt auctores ꝑpoſitionē ꝓ ꝑpoſitione ponere: vnde forſan dictū eſt in ꝓ ſup, vt ſit ſenſus: Aries eſt in medio torridæ, i. ſup mediū torridæ, & ſimiliter de alijs intellige: vel forſitā pars aeris ſuppoſita torridæ zonę, & ſi nō eſt in ſe torrida, nomen illius qđ continet, torrida dr. Solent. n. auctores nomē contenti attribuere cōtinēti & ecōuerſo: ſimili figura pars ætheris ſuperpoſita frigidæ, frigida dicitur, ſuperpoſita temperatæ temperata.

Quòd modica inhabitetur portio terræ. Cap. XVI.

PLinius vbi ſup. Quo tandē magnitudinis ſpacio creditur inhabitari terra, tantæ. n. molis poſſeſſio debet eſſe improba, & infinita: at vero ſicut dictū eſt ſuperius maria circūfuſa vndiq; diuiduo globo partē orbis auferunt nobis. Nec inde huc, neque hinc illuc peruio tractu. Ipſiq; Oceano nulla decedit portio, qui totus circundatus medio, cæteras oēs aquas fundit ac recipit. Quicquid ēt in nubes & ſidera exit, ipſa tot, & tantę magnitudinis paſcens. Adde vero, q̄ ex relicto terrę ſpacio plus abſtulit cęlum. Nā cum eius ſint quinq; partes, vt dictum eſt, quas vocant zonas, infeſto rigore, & æterno gelu ꝑmitur, quicquid ſubiectū eſt duab' extremis vtrinq; circa vertices, hūc videlicet, q Septētrion vocatur. Eumq; q aduerſus illi, auſtrinus appellatur: vtrobiq; caligo perpetua, & alieno molliorum ſiderum aſpectu maligna, ac pruina tātum albicans, lux vero media terrarū qua Solis orbita eſt exuſta flāmis, & cremata cōminus vapore torrecta

Circa

Circa quam duæ tantum inter exuſtam, & rigentes ſunt temperatæ. Neq; ipſe propter incendium ſiderum inter ſe non peruiæ. Ita tres partes terræ cœlum abſtulit. Oceani verò rapina in incerto eſt. Sed & relicta nobis vnica portio. Neſcio an etiam in maiore ſit damno. Idem ſi quidem Oceanus, in multos infuſus vt diximus, ſinus, adeo vicino acceſſu in terra maria allatrat, vt centum quindecim milibus paſſuum Arabicus ſinus diſtet a mari Egypto. Caſpius vero trecentis ſeptuaginta quinque millibus a Pontico. Idẽ interfuſus per tot maria currit, quibus Aphricam, Europã, & Aſiã diſpartit. Quantum vero terrarum occupet computetur etiam nunc menſura tot fluminum, tantarumque paludum. Addantur & lacus, & ſtagna. Item in cœlum elata & aſpectu ardua iuga detrahantur, ſiluæ, valleſque præruptæ, ſolitudines, & milles cauſis deſerta. hæ tot terræ portiones, imò verò vt plures tradidere, mundi punctus. Neque enim aliud eſt terra vniuerſa. Hæc eſt gloriæ noſtrę materia, hæc ſedes noſtra, hic honores gerimus, hic imperia exercemus, hic bella inſtauramus, hic ẽt opes quęrimus, vt publicos gentium furores tranſeam, ad menſuram auaritiæ noſtræ terram propagantes, furto vicini ceſpitem ſolo noſtro affodimus.

De partibus habitabilibus terra. *Cap. XVII.*

ISidor. lib. 14. Orbis itaq; terræ dictus à rotunditate. Nã vndiq; circunfluens Oceanus eius in circulo fines ambit diuerſos. Trifariæ diuiſus eſt: & Aſia quidem per Orientẽ ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septẽtrione ad Occidentẽ: & inde Aphrica vſq; ad Meridiẽ. vnde euidenter orbẽ medium duæ tenent Europa, & Aphrica. Reliquũ vero dimidiũ ſola Aſia. Sed ideo iſtæ duæ partes factæ ſunt: qm̃ ab Oceano inter vtranq; mare magnũ eas interſecans ingreditur. ſ. quod Mediterraneũ dr̃: quapropter ſi in duas partes Orientis, & Occidentis orbem diuidas. Aſia erit in vna: in altera verò Europa, & Aphrica. Guilhelmus de Cõchis. Duæ igitur partes terræ, vt dictum eſt. tpatę ſunt: atq; habitationes patientes: vna circa torridã zonã: & altera vltra: vnam tm̃ ab hominibus inhabitari credimus, nec tñ totã. Nr̃a ergo habitatio ab Oriente, vſq; ad Occidentẽ, A Meridie ad Septentrionẽ extẽditur: quæ q̄uis tpata dicatur: non tñ æqualiter in oĩbus partibus: pars. n. torridæ zonæ propinquior: vt Libia, Aethiopia, eſt calida, & ſicca. Vicina frigidæ, frigida & humida. Occidentalis frigida & ſicca. Media verò pars: æqualiter tpata. Hæc in tres partes diuiſa eſt. Aſiam, Aphricã, & Europã. Incipit aũt Aſia ab Oriente extenditurq; lateraliter hinc vſq; ad Septentrionẽ: illinc vſq; ad torridã zonam terminaturq; ab Occidente Tanai, & Nilo mediamq; partẽ noſtræ habitabilis obtinet. Aphricã vero terminat ab Oriente Nilus: a Meridie torrida, a Septentrione Mediterraneũ mare, ab Occidente mare Atlanticum. Europã verò ab Oriente Tanais terminat ab Occidente mare Gaditanũ. à Meridie Mediterraneũ mare. à Septentrione frigida zona, hæc noſtra habitabilis aliquando extremitas: Aliquando pars illius ſubnota.

De locis conuenientioribus habitationi humana. *Cap. XVIII.*

AVicenna in 1. canone. Locorum autem habitabilium diſpoſitiones in corporibus diuerſificantur cauſa altitudinum, & profunditatum in ipſis, & cauſa diſpoſitionis eorum quæ in eis vicinantur, cum hoc ex montibus, & cauſa diſpoſitionum terræ ipſius: vt ſi lutoſa eſt vel cenoſa, vel ſi eſt in ea virtus mineræ, & etiam diſpoſitionis multitudinis aquarum vel paucitatis, vel etiam diſpoſitionis eorum quæ vicinantur eis: ſicut arborum, minerarum aut fouearum, cadauerum, montium quoque ac Mariũ, & etiam ex ventis earum. Omnis quidem aer qui cito infrigidatur cum occidit ſol, & cito calefit quando ſol oritur ſubtilis eſt. Qui vero contrarius huic, econtra ſe habet, omnibus autem aerib. deterior eſt ille qui cor conſtringit ac aeris attractionem anguſtat: loca habitabilia calida capillos nigrificant & criſpant, ac digeſtiuam debilitant, cumque in eis maxima reſolutio fuerit, minuetur humiditas, cito venit ſęnium, ſicut ĩ terra nigrorum. i. Aethiopum. Ibi namq; morantibus aduenit ſęnium in annis. 30. & eorum corda timida ſunt, eo quòd ſpiritus multum reſoluitur. Præterea corpora illic morantium lęuia ſunt. In locis autem frigidis morantes, ſunt fortiores, & audaciæ maioris, ac melius digerentes. Et ſi humidi fuerint, erunt croſſi & carnoſi, & albi, quorum venæ profundę, & iuncturæ occultę. In locis humidis habitantes pulchras habent facies, & cutes leues. Cumque exercitantur cito aduenit eis laxitas, horum ęſtas nõ multum calefit, nec hiems multum infrigidatur, his aduenińt ventres. i. fluxus ventris. & multus ſanguinis exitus, ex menſtruis, & emorroidib. & vlcera putrida, & multiplicatur in eis epilenſia frequenter. In locis ſiccis morantium exiccantur complexiones, & ipſorum obfuſcantur cutes. horum ęſtas valde calida eſt, hiems valde frigida. In locis altis homines ſunt ſani, fortes, & laboris multum patientes, diu viuunt. In profundis autem morantes in vaporoſitate multa ſunt, & epatis debilitate. Aquis abundãt non frigidis ſed propriè ſi ſtantes fuerint, eorum aeres mali ſunt.

In locis petroſis, & diſcoopertis morantium aeres in æſtate multum calidi ſunt, & hieme frigidi valde. Horum corpora dura ſunt, & ſolida, & multorum capillorum, & iuncturæ manifeſtę, vincitque in eis ſiccitas, ſunt autem multum vigilantes, & morum malorum, & ſuperbi atque inobedientes. In bellis fortes. In artibus ſolertes, & acuti. In locis montuoſis terra frigida, & montium ratione ventoſa. dumque nix ibi moratur boni in eis venti generantur, dum autem reſoluitur, ſi montes habent, qui ventos prohibeant, vaporoſi fiunt: Locorum marinorum temperantur frigiditas & caliditas propter inobedientiam humiditatis ſuæ ad patiendum & recipiendum id quod eam penetrat. In humiditate verò & ſiccitate proculdubio ad humiditatem declinant. Et ſi ſeptentrionalia fuerint, erunt maris vicinitas, & habitationis profunditas magis in eis temperatę. Si verò Meridionalia calida, erit econtrario, ita qui loca eligit habitabilia, cognoſcere debet terræ diſpoſitionem, & aquarum, & ventorum, & hominum ibi commorantium, ſitque magis ſollicitus, vt Orientales venti ſtructuras vrbis vel domus ingredi valeant, & vt ſol vbiq; intrare queat, quoniam ipſe eſt qui aera rectificat. Sed & ciuitas aquarum dulcium mobilium currentium, multarum, & mundarum, quæ eſtate calefiunt, & hieme infrigidentur. Diuerſæ ab eis quæ occultantur, eſt res conueniens, & adiutorium præbens.

De inſulis, & nominibus earum. *Cap. XIX.*

ISidorus ex lib. 14. Inſulę dictæ ſunt eo quòd in ſalo ſint, ideſt, in mari. Ex his notiſſimę quædam & maximè, quas plurimi veterum ſolerti ſtudio indagauerunt, notandæ ſunt, vt in Oceano Britannia interfuſo mari orbe toto diuiſa a vocabulo ſuæ gentis cognominata, Thanatos etiam freto Gallico a Britannia vado tenui ſeparata, frumentarijs copijs & gleba vberi referta. Thile quoque vltima Oceani inſula, inter Septentrionalem, & Occidentalem plagam vltra Britaniam ſita. Sunt ibi, & Orcades 33. inſulæ videlicet vltra Britaniam poſitæ. quarum. 20. deſertę ſunt 13. incoluntur. Ibique Scotia quę & Hibernia, Britanniæ proxima, inſula ſpacio terrarum anguſtior, ſed ſitu fœcundior. Hæc ab Aphrica in boream porrigitur. Cuius partes priores Hiberiam & Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde & Hibernia dicta. Scotia autem quòd a Scotorum gentibus colitur appellata: illic nullus anguis, auis rara, apis nulla, adeo vt aduectos inde pulueres ſeu lapillos, ſi quis alicubi ſparſerit inter aluearia examina fauos deſerant. Et Gadis, quæ dirimit Europam ab Aphricam. Sunt & ibidem Fortunatę, & Gorgonides, & Heſperidum, Cryſę, & Argyrę, & Taprobana ſubiacens Indię. Sunt & in mari magno, ideſt, mediterraneo alię Inſulę conſtitutę, videlicet Cyprus, Creta, Abidos, Chios, Cyclades, in numero 53. Eoliæ Inſulæ Siciliæ, quæ nouem ſunt. Sicilia, Sardinia, & Corſicę, Eboſus, & Baleares Inſulę. Omnibus autem inſulis commune eſt, vt promineant. vnde & earum loca dicuntur Promontoria. Actor. Porro de Inſulis ac ſupradictis tribus partibus orbis plenius Deo adiuuante inferius proſequemur ſcilicet poſt tractatum de creatione hominum, de diſpoſitione humani generis per orbem.

De montibus, & cauſis eorum. *Cap. XX.*

ISidorus. Montes ſunt tumores terrarum altiſſimi, ſic dicti, eo quòd ſint eminentes. Colles ſunt præeminentia montium iuga, quaſi colla. Iuga montium dicta ſunt, eo quòd propinquitate ſua iungantur. Tumulus autem eſt mons breuis, quaſi tumens tellus, vel terra congeſta. Petrus comeſtor. Sunt autem qui putant altitudinem montium ante diluuium non fuiſſe tantam: quanta nunc eſt. Ex libro de naturis rerum. Terra, vt dictum eſt ſupra, in initio diſpoſitionis ſuę rotunda fuit, & plana, nec montes, nec valles erant in ea. Nunc autem eſt montuoſa, ſed tamen ſphærica. Ex fine quarti libri Metheororum, in additis. Quandoque ex cauſa eſſentiali montes fiunt, quando ſcilicet ex vehementi terræmotu eleuatur terra, & fit mons. Quandoque vero ex cauſa accidentali, vt cum ex ventis, vel aquęductu accidit, & fit paulatim cauatio profunda. Sicque fit iuxta eam eminentia magna, & hæc præcipua eſt montium cauſa. Sunt enim quędam terræ molles, & quædam duræ. Molles quidem aquæductibus ventiſque tolluntur, durę vero remanent, ſicque fit eminentia: fit etiam generatio montium, ſicut generatio lapidum, quoniam aquæductus adducit illud lutoſum, viſcoſum, continue, quod per longitudinem temporis deſiccatur, & fit lapis. Nec eſt longe quin ſit ibi vis mineralis vertens aquas in lapides. Ideoque in multis lapidibus inueniuntur partes animalium, & aquaticarum beſtiarum. Montes quidem per multa tempora facti ſunt, ſed nunc decreſcentes ſunt, venę autem luteæ quando reperiuntur in eminentijs, non ſunt de materia illa lapidea; ſed de eo quod de montibus diminuitur, vel terreſtris aliqua ſubſtantia quam adducunt aquę cum lutis, & herbis, quę admiſcetur cum luto montis, vel forte antiquum lutum maris non eſt

vnius ſubſtantiæ,vnde pars eius fit lapis,pars aūt non.Sed mollit ac diſſoluitur aquę qualitate vincente. Maris quoq; acceſſus, & receſſus loca quædam cauat, quædam extollit, & quia qñq; totā terram cooperit.Inde mollia quædam abraſit,dura reliquit. Et in quibuſdam locis congeſſit.Mollia quoq; quędam ab eo congeſta, cū abſcederet deſiccata ſunt & in montes conuerſa. Ex li.de natu. rerū. Sicut aqua putei creſcit poſt ablationem,ita creſcere cōtingit terrā humoroſam.Si.n.auferat̄ in aliqua q̄titate, cōtinuo cremētū erit in quali:quia humidū illi terræ admixtū,p minimas particulas eleuat.illā in æquali altitudine cū ſua origine, hinc eſt ꝙ montes circa Toletum creſcunt poſt ablationem ſuarum partium.

De nominibus quorundam montium,& proprietatibus. Cap.XXI.

ARiſt.in li.Metheo.2 Omnibus autem montibus, qui ſunt in ortu ſolis maior eſt Caucaſus. Cuius magnitudinis ſignū eſt magnitudo ſundamenti eius,quod eſt rotundum. Et oriuntur de ſub eo multa flumina, & qui locum inferiorem habitant, vident ſolem ſuper hunc montem in nocte donec tranſierit tertia pars noctis eorum ex parte orientis,& occidentis. Iſid. vbi ſupra.Mons Caucaſus ab India vſq; ad Taurum porrectus, pro gentium ac linguarum varietate quaq; verſum vadit, diuerſis nominib. nuncupatur.vbi aūt ad Orientem in excelſiorem aſſurgit ſublimitatem, pp nimium candorem Caucaſus nuncupatur.Nam Orientali lingua Caucaſum ſignificat candidum. Eſt.n.dēſiſſimis niuibus candidatus,mons Taurus a pleriſq; idem vocatur Caucaſus. Libanus mons Fenicis eſt altiſſimus,cuius meminerunt Prophetæ,dictus a Thure:quia ibi colligitur.Cuius ea pars,q̄ eſt ſuper eum ad Orientalem plagam reſpiciens Anthilibanus appellatur.i.contra Libanum.Ararath eſt mons Armeniæ, in quo Arcam hiſtoriæ poſt diluuium reſediſſe teſtant̄,vnde & vſq; hodie ibidem lignorum ei⁹ vūr veſtigia.Acroceraunij. montes pp altitudinem, & fulminum ictus vocati ſunt. Græcè.n.fulmen Ceraunios dr̄. Sunt autem inter Armeniam, & Hiberiam, incipientes a portis Caſpijs vſque ad fontem Tygridis fluuij,Hiperborei montes Scythiæ,dicti ꝙ ſupra.i.vltra eós ſtat boreas,Riphei mo ntes in capite Germaniæ ſunt a perpetuo ventorum flatu noīantur. Nam Riphin Græcè impetus dr̄ Olimpus mons Macedoniæ præcelſus,ita vt ſub illo dicuntur eſſe nubes,de quo Virgilius, nubes exceſſit Olympus .Comeſtor.Olympus vſq; ad liquidum aera euadit, ſuper quem litteræ inſcriptæ in puluere per annum inuentæ ſunt illęſæ,& ſteteſſe immobiles,vbi p̄ nimia aeris raritate nec ēt aues viuere pñt,nec philoſophi aſcendentes abſq; ſpongijs plenis aqua aliquātum ibi manere potuerūt, quas naribus apponētes craſſiorem inde aerem attrahebant.Iſido.Hic Macedoniam diuidit a Tracia. Athos mons Macedoniæ,& ipſe altior nubibus:tantoq; ſublimis, vt in Lemno vmbra eius pertendat,qui r ab eo ſeptuaginta ſex milibus ſeparatur.Parnaſus eſt mons Theſſaliæ,iuxta Boetiam, qui gemino vertice eſt erectus in cęlum,hic in duo finditur iuga, Cirra, & Niſa. vnde & nuncupatur, eo ꝙ in ſingul s iugis colebantur Apollo, & Liber.Ceraunij ſunt montes Epyri a crebris dicti fulminib.Gręcè .n.fulmen Ceraunios dicitur.Appenninus mons appellatur, quaſi Alpes Penicę:quia Hanibal veniens ad Italiam,eaſdem Alpes rupit,& aperuit. Iuuenalis. Et montes rupit aceto.

Adhuc de eodem. Cap. XXII.

MOns Ethna ex igne & ſulphure dictus eſt, vnde & Gehēna. Conſtat autem hunc ab ea parte,qua Eurus,& Aphricus flat habere ſpeluncas plenas ſulphuris, & vſq; ad mare deductas, quę ſpeluncę recipientes in ſe fluctus, ventum creant, qui exagitatus ignem gignit ex ſulphure.vnde fit ꝙ videtur incendium.Solinus. In Ethnę vertice hiatus duo ſunt Brateres nominati: per quos eluctatus erumpit vapor, præmiſſo prius fremitu, qui per ęſtuantes cauernarum latebras longo mugitu intra terrę viſcera diu voluitur.Nec antea flammarum globi attolluntur,quàm interim ſtrepitus antecedant,mirum eſt hoc,nec illud minus,ꝙ in illa feruentis peruicacia mixtos ignibus cineres pręfert. Et licet vaſtis exundet incendijs apicis canicie perpetua brumalem detinet faciem, itaq; in vtroq; inuicta violentia eſt.Nec calor frigore mitigatur, nec frigus calore diſſoluitur. Quod autem in Cāpania Veſeuus, in Sicilia Ethna, hoc in Licia mons Chymera eſt. Iſid. Pireneus & ipſe a crebris fulminum ignibus nuncupatur. Græcè enim ignis pyros nominatur. Iſte eſt,qui inter Galliam atque Hiſpaniam quaſi de induſtria munimentum interiacet. Solarius a ſingularitate dicitur,ꝙ omnibus Hiſpaniæ montibus ſolus altior videtur. Calpes mons in vltimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Aphrica,quem Atlantis finē eſſe dicunt. Atlas frater Promethei fuit, & Rex Aphricę, a quo Aſtrologiæ artem prius dicunt excogitatam, ideoque dictus eſt ſuſtinuiſſe cęlum ab eruditione diſciplinę, & ſcientiæ cœli.Igitur nomen eius in montem Aphricę deriuatum eſt,qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinem ſuam quaſi cęli machinam,atque aſtra ſuſtētare videtur. Solinus. Atlas mons eſt e media Cirenarum conſurgens vaſtitate .Et eductus eſt in viciniam lunaris circuli vltra nubila caput condit, parte qua ad Oceanum extenditur.Cui & a ſe nomen dedit,manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur, ſqualet ieiunio: quia humus nuda nec herbida, qua Aphricam contrauerſus eſt, fęlix naſcentibus ſponte frugibus,arborib. proceris optatiſſimus, quarū odor grauis, Comæ cupreſſi ſimiles,veſtiuntur lanugine ſericis velleribus nihil viliore, in eo latere eſt herba euforbia copioſa,cuius ſuccus ad ocularium proficit claritatem, nec mediocriter percellit vim venenorum, vt ex ſemper niualis ſaltus eius quadrupedes,ac ſerpentes,ferę,& cum his elephantes occupauerunt.Iſid.Alpes ſunt propriè montes Galliæ,de quibus Virgilius. Aereas alpes. Nam gallorum lingua alpes montes alti vocantur, hi ſunt enim qui Italiæ murorum exhibent vicem.

Cur montes frigidiores ſunt vallibus. Cap. XXIII.

PHiloſophus.Sicut aūt aliàs dictum eſt,in ſummitate quorundam mōtium pp aeris ſubtilitatem perpetuæ ſunt niues, quia ignea non ſunt calida,niſi vicina ſint alicui materiæ ſpiſſæ & humidæ, vnde ſol in conuallibus montium vbi aer ſpiſſior eſt, maiorem calorem exercet.Guilelmus de Conchis.In hac itaque habitabilis noſtri Zona ſunt quidā montes, in quorum ſummitatibus ſunt perpetuę niues.in conuallibus vero ipſorum eſt maximus feruor.Sed dicis, cum calor ſit a ſole & a ſuperioribus, frigus vero ab inferioribus,montium vero ſummitates ſoli & ſuperioribus propinquiores, & vallis inferioribus, quare illius eſt frigus,huius calor.Reſpondeo. Huius rei ſolutionem ſuperius poſuimus iſtam,ꝙ ignis accendi non poteſt, niſi in ſpiſſo & in humido. In prædictis vero montibus aer ſubtilis eſt, vnde accendi non poteſt,ſed ex ſui leuitate huc & illuc impellitur, frigiduſque efficitur. Aer vero in conuallis ſpiſſior eſt, & ferè immobilis. Radij vero Solis tangentes latera montium, ſeſe reſiliendo percutiunt, ex quibus omnibus calor accenditur. Sed dicis,ſi aer in ſuperioribus eſt ſubtilis, vnde igitur nubes ſpiſſantur? Reſpondeo.Ille aer qui ibi eſt non ſpiſſatur,ſed fumus humidus,qui ex conuallibus aſcendit,frigiditate ſuperiorum montium in nubes, & niues conſtringitur. Hanc rationem frigiditatis montium præferrimus. Illa.n.quam quidam reddunt.ſ.montes inde eſſe frigidos,quia ſunt expoſiti boreæ,non placet nobis. Tunc enim a parte meridionali non eſſent frigidi.Ex ea parte enim clauſi ſunt boreę,& expoſiti auſtro.Cum ergo ex omni parte ſunt frigidi, frigiditates vētis nō aſcribimus. Non tamen negamus a parte ſeptentrionis illos frigidiores eſſe.

De vallibus,ac cæteris terræ locis patentibus, ac ſubterraneis. Cap. XXIIII.

ISidorus.Valles ſunt humilia loca,ſic d cta quaſi vulſa.Hinc & conualles dicuntur depreſſa loca terrarum inter montes. Campus eſt terratum planities ex græco Cami.i. breue nomen ſumēs, quia breuis ſit pedibus, nec erectus,vt montes.Fauces aditus locorum anguſtorum inter montes arduos dicti a faucium ſimilitudine.Confrages ſunt loca in quæ vndique venti concurrunt, ac ſeſe frangunt. Scabra ſunt loca ſitu aſpera, vnde & ſcabies a corporis aſperitate dicitur. Luſtra obſcura ferarum laribula, & leonum cubilia per contrarium dicta: quia parum illuſtrantur. Specus eſt foſſa ſub terra, qua proſpici poteſt. Antra ſunt loca ex quibus repercuſſę voces imaginē referunt.Spelia Gręcè Latinè ſpelunca dicitur,eſt autem rupis concaua: hyatus eſt prærupio terræ profunda. Profundum propriè cuius porro ſit fundus. Infernus dicitur eo quòd infra ſit. Sicut autem in ordine corporum inferiora ſunt omnia grauiora,ita ſecundum ſpiritum inferiora ſunt omnia triſtiora, vnde in græco quidem infernus, eo ꝙ nihil ſuaue habeat, reſonare perhibetur. Sicut autem animalis cor in medio eſt, ita infernus in medio eſſe perhibetur, vnde & in Euangelio legitur, in corde terræ,philoſophi autem dicunt, quòd inferi dicuntur, eo quòd animæ hinc ibi inferantur. Cocitus eſt locus inferi dictus a luctu,& gemitu.Stix a triſtitia dicta eſt, eo quòd triſtes faciat, vel triſtitiam gignat. Herebus inferorum profunditas, & receſſus. Tartarus:quia omnia ibi turbata ſunt,uel verius a cartarizen Grecè,quod eſt horrere,vel tremere,ibi enim fletus erit,& ſtridor dentium.Gehenna eſt locus ignis,& ſulphuris, quod appellari putant a valle Idolis conſecrata, quæ eſt iuxta muros Hieruſalem, olim repleta cadaueribus mortuorum .Ibi enim Hebrei filios ſuos immolauerunt Dęmonibus. Et appellabatur locus Gehennon. Futuri ergo ſupplicij locus vbi ſunt trucidandi peccatores, huius loci vocabulo deſignatur. Duplicem autem eſſe dicunt Gehennam ignis,& ſulphuris.Ex libro de naturis rerum.Sicut autem cor animalis in medio dicitur eſſe: ita Infernus in medio terræ eſſe perhibetur. Et ibi eſt maximè de materia, ideoque maxime de non ente. Econuerſo autem in cœlo eſt maximè de forma, & ideo maximè de ente: quid ergo mirum, ſi peccatum, quod nihil eſt, tendit ad infimum?

De qui-

De quibuſdam mirabilibus terræ locis. Cap. XXV.

PLin. vbi ſup. Sunt autem in diuerſis terrarum locis quædam digna miraculis. Nam Paphos celebre Phani habet Veneris, in cuius area quidem non pluit. In Taurorum peninſula in Ciuitate Paraſino, eſt quædam terra qua ſanãtur oĩa vulnera: & circa Aſon Troadis lapis gignitur, quo oĩa corpora conſumuntur, & ſacroſagus vocatur. Iuxta flumen Niſum duo montes ſunt, cuius alteri natura eſt, vt ferrum omne teneat. Alteri vero, vt reſpuat. Itaque ſi in calciamento ſunt claui, veſtigia in altero non poſſunt euelli, nec in altero ſiſti. Locris, & Crotone peſtilentiam annotatum eſt nunquam fuiſſe, nec vllo quidem motu terræ laboratum. In Licia vero ſemper a terræmotu. 40. dies ſerenos eſſe. In agro Arpano frumentum non naſcitur etiam ſi ſeritur. Ad aras Mutias in Veiente apud Tuſculanum, & in ſilua Ciminia loca eſſe aſſeruntur, in quibus in terram depacta non extrahuntur. In cruſtumino fænum natum ibidem noxium eſt, extra vero ſalubre eſt. Iuxta Narpaſa oppidum Aſiæ ſtat horrenda cautes. mobilis vno digito, eadem tamen reſiſtans, ſi corpore impellitur toto. Item in Nea oppido circa ſimolachrum Mineruæ in eodem relicta ſacrificia non putreſcunt. Ex lib. de naturis rerum. Carius mons eſt, in quo ſcorpiones lædunt non indigenas, ſed hoſpites. Apud Iunonis aram lacuna cinerem hẽt, qui perflantibus vndiq; ventis immobilis manet. Nimpheus petram habet, a qua flamma egreditur, q̃ fluantibus deſuper fluuijs accenditur. Scotia nullam habet anguẽ autem raram, apem nullam. Nam & ſi quis inde pulueres aduectos ſparſerit inter Aluearia, fauos deſerunt examina. Angues Syriæ dormientes ſuos non attingunt, nec illis aliàs nocent, & tamẽ exteris omnino infeſti ſunt, quã propter Syri nõ eos necant. Thanathos eſt Inſula frugifera, ſic a morte ſerpẽtum dicta, quos dum ipſa non habet, & terra inde aſportata alibi ſerpentes perimit ſitu. Et hæc eſt in partibus Hiberniæ. Tata locus eſt in quem lepores delati moriuntur extremis quidem in litoribus. Tylia, vel Tylæ eſt Inſula in qua nunquam arbores deponunt folia, in hac ſemper eſt dies ſex æſtiuis menſibus. Semper nox hiemalibus.

De Terræmotu, & eius cauſis. Cap. XXVI.

SEneca lib. 3. Quæramus nũc quid ſit, quod terram ab infimo moueat, tantiq; ponderis molem pellat. Cur etiam modo tremat, modo laxata ſubſideat, nũc in partes diuiſa diſcedat. Et aliàs interuallum ruinæ ſuæ ſeruet, aliàs cito comprimat. Nunc omnes notos introrſum conuertat. Nunc autẽ ignotos exprimat, & ignes ſimiliter. Aquarum etiam aliquando calentium venas aperiat, aliquando refrigeret: mille miracula mouet, faciemque locis mutat, defert montes, plana ſubrigit, valles extuberat. Nouas in profundo Inſulas erigit. Cauſam quidem qua terra concutitur, alij in aqua eſſe, alij in ignibus, alij in ſpiritu eſſe putauerunt, alij in omnibus his. Illud autem omnia mihi dicendum eſt, opiniones veteres eſſe rudes, & parum exactas. Circa verum enim adhuc errabatur: quia noua erant omnia primo tentantibus, poſtea vero eadem ipſa limata ſunt. Et ſi quid ab illis, ſit inuentum, nihilominus referri dẽt acceptum. Magni enim animi fuit rerum latebras dimouere. Cũ excuſatione igitur veteres audiendi ſunt. Nulla enim res dum incepit conſummata eſt, ſed in omni negocio ſemper longe a perfecto fuere principia. Cauſam quidem terręmotus eſſe ſpiritum, & ipſe conſentio, quem non per tenuiſſima foramina, ſed per maiora & potentiora intrare credibile eſt. Nam in noſtris quoque corporib. cutis ſpiritum reſpuit, nec ille eſt introitus, niſi p quem trahit, nec receptus quidã in neruis, vel pulpis põt cõſiſtere, ſed in laxiore corporis parte. Idẽ de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc q̄ motus non circa ſummam terram eſt, ſed ſubter & ab imo, huius indicium vel q̄ altitudinis profundæ iactãtur maria, motis. ſ. his ſupra quæ ſuſa ſunt: veriſimile igitur terram ex alto moueri: & illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Qui cum magna vi vacuum terræ locũ oppleuerit penitus; ac rixari cęperit, latera ipſa inter quę latet ſæpius percutit, ita vt ędificia ſupra poſita procumbant. denique cur aliquis ad hoc ſtupet, q̄ ęs vnius ſtatuę ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue dirruptũ eſt, dũ fortaſſis in illud ſe ſpiritus quærens fugã incluſerit. Inter argumenta vero quib. probatur iſta ſpiritu fieri: non eſt q̄ dubites & hoc ponere, cum maximus editus tremor eſt, quo in orbes terraſq; ſæuitũ eſt, non põt illi par aliusſubſequi. Sed poſt maximũ leues motus ſunt, quia iam vehementius exitum ventis luctantibus fecit, reliqui deinde non idem poſſunt, nec pugna illis opus eſt, cum iam viam inuenerunt, ſequanturque qua prima & maxima vis euaſit.

Iterum de eodem. Cap. XXVII.

PLinius lib. 2. Terręmotus & hiatus terræ cæteraq; omnia huiuſmodi vi ſyderum fieri exiſtimãt. Sed illorum trium, quibus fulmina aſſignant ac ventos in eã eſſe, non reor dubium, neq; .n. vnquam intremiſcunt terræ niſi ſopito mari cæloq; adeo tranquillo, vt volatus auium non pẽdeant ſubtracto oĩ ſpiritu, qui vehit, nec vnq̃ niſi poſt ventos conditos. ſ. in venas & cauernas eius occulto afflatu. Nec aliud eſt in terra tremor, q̃ in nube tonitruum, nec hiatus aliud, q̃ cum fulmen erumpit incluſo ſpiritu luctãte, & ad libertatem exire nitente. Deſinunt autem tremores cum vẽtus emerſit. Fiunt etiam ſimul cum terræmotu & inundationes maris, eodem. ſ. ſpiritu infuſi, vel reſidentis ſinu recepti. Ex imagine mũdi. Hinc tellus Siciliæ, quæ cauernoſa & ſulphure & bitumine ſtrata, ventis penè tota & ignib. patet, ſpiritu introrſum concertante, multis ſæpè locis fumum, vel vaporẽ, vel flammã eructat, vel & vento acri vi incumbente & arenas & lapides inde egerit. Iſido. lib. 14. Terræmotum alij dĩt eſſe ventum in concauis eius, qui motus, eam mouet. Alij dĩt aquam generalem in terris moueri, & eas ſimul concutere ſicut vas. Alij candẽ terram frangi volunt, cuius plerumq; latentes ruinæ ſup poſita cuncta concutiunt. Terræ quoq; hiatus aut motu inferioris aquæ fit, aut crebris tonitruis, aut de terra concauis erũpentib. ventis. Philoſophus in 3. lib. metheororum. Anaxagoras ait, q̄ altior æther inflatus deſcendit inferius, & occultatur in terra pp ſubtilitatem ſuam, ibiq; agitat̃ ſurſum, & deorſum & hinc terra mouetur. Democritus aũt dixit, quòd terra ſimilis eſt vtri pleno, cum ergo recipit additionem aquæ ex pluuijs ſuper eam deſcendentib. agitatur aqua in ea pp artationem loci, & mouet eam. Illius quoque ſignum dixit, q̄ terra humectatur, & poſtea exiccatur. Aqua vero in fiſſuris eius fluens agitatur interius, & eius agitatio eſt cauſa terræmotus. Sed omnium iſtorum ſermo error eſt: ſi enim ita, vt dĩt, eſſet terręmotus, toti terrę cõicaretur: dico ergo, q̄ vapor ſiccus ex terra generatus p caliditatẽ ſolis ad eã puenientis duplex eſt. Vnus q apparet ex terra ſurſum aſcendens, & hic eſt vẽtus. Alius autem factus in ventre terræ illic agitatur, & inde terra mouetur. Non eſt enim ex elementis q̄ poſſet tantam commotionem facere, niſi ventus. Nam & ipſe eſt mouens aquam & ignem motu vehementi, inflat ignem, & æſtuat aquam per vehementiam & potẽtiam ſup illud.

De ſpeciebus terræmotus. Cap. XXVIII.

IDem in eodem. Quidã aũt terræmotus eſt, ſicut res tremorem habens. Quidam vero ſicut maior ſonitus corporum fricãtium ſe in aere. Quod accidit ex diuerſitate agitationis venti in terra incluſi. Et eſt ſicut homo non potẽs retinere ventum agitatum in vẽtre ſuo, vnde in quibuſdã locis accidit terręmotus, & non quieuit donec ſciſſa eſt terra. Et exiuit ventus audita voce. Ruſſus dĩ q̄ ſecũdum tp̃s Herculis regis in quadam inſula Corinthi fuit terręmotus, & non ceſſauit augmentari terra illa, donec factus eſt ibi collis. Deinde ſciſſus eſt ille locus, & exiuit inde vẽtus vehemens & fortis. Exiuitq; ex eo cinis. qui operuit ciuitatẽ deſtruens eam. Eiuſq; loci impreſſio .i. combuſtio manifeſta eſt vſq; nunc. Generatio autem cineris illic eſt, quia caliditas ibi coartata combuſſit terram quæ erat in concauitate illius loci: auditur aũt vox terręmotus, quia qñ vẽtum in terra coartatum impellit aqua maris ibidẽ coartata vapor vnus pp alium agitatur: plerunq; ẽt vĩ tenebroſitas ſolẽ tegens abſq; nube, pp conſumptionem terræmotus, quũ vẽtus egrediẽs a terra fit vapor croſſus. ſ. cum cinere mixtus, & ſõ lucẽ ſolis obnubilat. Seneca vbi ſup. Duo tñ ſunt genera terræmotus, vt Poſſidonio placet, vnũ dr̃ ſucceſſio cũ. ſ. terra quatit̃, & ſurſum ac deorſum mouet̃: alterum inclinatio, quia in latera nutat nauigij more. Ego & tertiũ exiſtimo, qui tremor terræ vocat̃, & vtriq; diſſimilis eſt. Tunc .n. ſuccutiunt̃ oĩa, nec inclinant̃, ſed vibrant̃. Res qdẽ in huiõi caſo minimũ noxia, ſicut lõgè pnicioſior eſt inclinatio cõcuſſione. Niſi .n. celeriter ex altera parte properauerit motus q inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequit̃. Nobis ergo placet hunc eſſe ſpiritũ, q poſſit tanta conari, quo nihil eſt in rerũ natura potẽtius, nihil acrius. Sine quo nec illa q vehemẽtiſſima ſunt valẽt. Ignem .n. ſpiritus incitat: aquæ ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Cum autem eas adit flatus, impetum faciunt: poteſt etiam magna terrarum ſpacia diſſipare, nouos montes extollere. Inſulas ante non viſas, in medio mari ponere.

De multiplici eius effectu. Cap. XXIX.

PLinius vbi ſup. Variè ita terra quatit̃, & mira opera edunt̃, alibi pſtratis mõtib⁹ alibi hiatu profundo hauſtis, alibi ageſtis molib. alibi emiſſis amnib. nonnunq̃ ẽt ignib. calidiſve fontib. alibi auerſo fluminũ curſu: pcedit vero comitaturq. terribilis ſonus, aliàs murmur ſimile mugitib. aut clamori humano, armorum ve pulſantiũ fragori, p qualitate materiæ excipiẽtes, formaq; vel cauernarũ, vel cuniculi p quẽ meat exilius graſſante, in anguſto eodem rauco. In recuruis reſultante. In duris fremente aliàs feruente. In humidis fluctuante, & ſtagnantibus. Item feruente contra ſolida, itaque ſine motu ſæpè editur ſonus, nec ſimplici modo quatitur vnquam ſed tremit, vibratque: hiatus vero aliàs remanet oſtendens quæ ſorbuit, aliàs occulens ore compreſſo, ruſſuſque ita inducto ſolo, vt nulla veſtigia extent vrbibus plerumque

deuoratis, agrorumque fructu hauſto. Nam ingens factum eſt terrarum portentum. L. Marcio, ſex. Iulio, conſ. in agro Mutinenſi: duo enim montes inter ſe concurrerunt, crepitu maximo aſſultantes, recedenteſque inter eos flamma fumo in cœlum exeunte interdiu ſpectante e via Æmilia magnaque Romanorum equitum familiariumque multitudine. Eo concurſu villæ omnes eliſæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata ſunt. Nō minus mirum oſtentum & noſtra ætas cognouit, anno Neronis Principis ſupremo, pratis oleiſque intercedente publica via in contrarias ſedes tranſgreſſis in agro Marrucino. Ariſtoteles in lib. de vegetabilibus. Terræ motus ſæpè oſtendit fontes fluminaque prius latentia, quando terra ſcinditur a vapore ventoſo. Nam in fluuijs: qui ſub terra generantur, a montium pluuijs, cum aquæ multiplicatæ ſunt interius conſtrictæ: fit ex eis vapor ſuperfluus propter compreſſionem, ſcinditque terram, & apparent fontes, & flumina, quæ prius cooperta fuerunt.

De peſtilentia conſequente motum terræ. Cap. XXX.

SEneca vbi ſupra. In campano motu ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione narratur. Solent enim poſt magnos terrarum motus fieri peſtilentiæ, nec mirum. Multa enim mortifera in alto latent. Aer etenim ipſe vel terrarū culpa, vel pigritia, æterna nocte torpeſcens haurientibus grauis eſt, vel corruptus internorum ignium vitio, longoque ſitu emiſſus purum hunc liquidumque maculat, inſuetumque ducentibus ſpiritum affert noua genera morborum, quid quod etiam inutiles aliquæ peſtilenteſque paludes in abdito latent, vt quas nunquam vſus exerceat, nunquam aura liberior euentiletur. craſſa igitur & graui perpetuaque caligine, nihil niſi peſtiferum corporib. noſtriſq; contrarium habent. Aer quoque qui mixtus eſt illis, quiq; inter illas iacet, cum emerſerit, latè vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat, faciliusq; aūt hoc malum pecora ſentiunt quo auidiora ſunt, apertoque cœlo plurimum vtuntur & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt: oues quoque quo propiora terris capita ferunt, corruptas eſſe non miror cum afflatus aeris diri circa humum ipſum excepperint: nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet. Sed illum aeris ſinceri copia extinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi ſurgeret. Multa vero terras mortifera habere, vel ex hoc intellige, quod tot inde venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte, ſolo ſcilicet habente mali vt bona ſemina. Quid quod pluribus Italiæ locis per foramina quædam peſtilens exhalat vapor? Quem nec homini ducere nec feræ tutum eſt. Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cœlo leuentur meliore, in ipſo volatu cadunt liuentq; corpora, fauces tument. hic quidem ſpiritus, quamdiu terras continet, tenui foramine fluens, non plus habet potentiæ, quàm vltro ſibi illata conficiat. vbi vero per ſæcula condita tenebris, & triſtitia loci creuerit, in vitium ingraueſcit. Eoq; mora peior, quo ſegnior. Exitum ergo nactus aera noſtræ regionis infuſcat. Et tunc etiam ille purior ſpiritus tranſit in noxium: vincuntur enim meliora peioribus. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa morborum genera, nec prius peſtilentia deſinit, quam laxitas cœli ventorumque iactatio ſpiritum illum grauem exercuerit vel extenuauerit.

Quibus in locis accidat terræmotus, & quibus non.
Cap. XXXI.

ARiſto. in lib. metheororum tertio. Fit autem terremotus vehemens in locis in quib. eſt vehemēs maris vndatio & agitatio, & in locis cauernoſis, quia in his maximè fit coarctatio vēti. Idem in lib. de vegetabilibus ſic ait. Terræmotus in arenoſis locis non fit, ſed in terris duris, quæ loca ſunt aquarum & montium. Aqua enim ſolida eſt, & lapides ſolidi. Naturaque aeris calidi & ſicci eſt aſcendere. Cum ergo duæ partes eius corroborantur, impellunt locum, & exit ab eo vapor ille. Quòd ſi locus rarus eſſet, vapor primitus paulatim exiret. Sed quia ſolidus eſt vapor, congregatis partibus terram poteſt ſcindere. Igitur terræmotus accidit corporibus tantum ſolidis. Ideoque in partibus plantæ, & animalia nō fit, quia in raritate ipſarum eſt aer qui ſemper aſcēdit. In aliis autem motibus erit, nam multoties quoque erit in febribus, & vitijs: & in mineris aliquibus. Seneca vbi ſupra. Egyptum nunquam tremuiſſe tradunt, eo quòd ex limo tota concreuit. Turbidus enim Nilus defluens, multumque cœni trahens, et id ſubinde prioribus terris apponēs, annuo incremento ſemper vltra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt Egyptus, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo. Cuius preſſa erat ac ſedens ſtructura, dum partes glutinarentur, nec inane quicquam interuenire poterat, cum ſolido liquidū ac molle ſemper accederet. Plinius vbi ſupra. Maritima autem maximè quatiuntur, nec montuoſa tali malo carent. Exploratum eſt mihi alpes apenninaſque ſæpius tremuiſſe. Item Gallia & Egyptus minimè quatiuntur, quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hiemis.

Quibus temporibus accidat, & quibus non. Cap. XXXII.

ARiſto. in lib. Metheororum tertio. Quod autem terremotus fit ex vento in terra coarctato, ſignum eſt: quia plurimū eius cauſæ eſt, quando flare ſolent venti, quare, & in nocte plus quam in die, quod eſt propter elongationem ſolis. Et cum fit in die tunc in meridie, & apud diluculum, quoniam horæ ſunt in quib. multiplicantur ventorum flatus. plurimū etiam fit in verè, & autumno, & in horis multarum pluuiarum, & in temporibus ſiccæ complexionis: quia in his maximè fit ventorum flatus. Minor fit autem in æſtate, & hieme niſi parum: quia calor, & frigus ventos prohibent, vt dictum eſt. In tempore quidem ſicco fit plus: quia eſt in eo vapor ſiccus. Et in tempore multo humido fit multus. quia qñ multiplicatur humiditas in terra, incraſſatur, & opilat exitum vaporis terræ. Sicq; occultatur in ea, & agitatur, & inde fit motus terræ. Item terremotus prouenit apud eclypſim per lunam: quia calor ſolis tunc peruenit ad terram, & ideo coarctatur vapor nec aſcendit ſed agitatur. & mouet terram. Plin. vbi ſup. Autumno ac vere terræ crebrius mouentur, ſicut fulmina. Ideoque Gallia, & Aegyptus minimè quatiuntur, quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hiemis. Item noctu ſæpius, quàm interdiu. Maximi autem ſigna motus futuri ſunt, matutini veſpertinique: ſed propinqua luce crebri. Interdiu autem circa meridiem fiunt. Et ſolis lunaque defectu, quoniam tempeſtas tunc ſopitur.

De ſignis terremotus. Cap. XXXIII.

ARiſt. vbi ſup. Ante terremotum accidentem diluculo inuenitur aer frigidus, & quietus, quod fit propter coarctationē venti in terra, quandoq; vero antecedit terremotum, quoddam ſignum: videtur enim in cœlo quædam nubes longa, ſicut linea recta ante ſolis occaſum: quia tunc ſeruatur ventus, & quieſcit. Plinius, vbi ſupra. Præcipuè vero æſtus imbrem ſequitur, vel imbres æſtum. Nauigantes quoque ſentiunt non dubia coniectura, ſine flatu intumeſcente fluctu ſubito, aut quatiente ictu. Intremunt autem, & in nauibus poſita æquè quàm in ædificijs: crepituque motum prænunciant, quin & volucres non impauidæ ſedent. Sed & in cœlo ſignum præcedit motu futuro: aut interdiu, aut paulopoſt occaſum ſereno ceu tenuis lineæ ſpatium nubis in longum porrectæ. Eſt & in puteis turbidior aqua: nec ſine odoris tędio. Actor. Ad hoc autem vt fiat terremotus, tria concurrere dicuntur, ſcilicet locus, materia. cauſa impellens: locus eſt vaſta concauitas, nullum aut paruum, aut remotum, aut tortuoſum habens reſpiraculum. Materia eſt vapor croſſus calidus, & ſiccus. Cauſa impellens eſt vehemens maris agitatio, aut vapor ipſe ex ſe motum concipiens.

De terris, & Inſulis ex cauſis terræmotus enaſcentibus.
Cap. XXXIIII.

PLin. vbi ſup. Simul aiit, vt dictum eſt, cum terremotu fiunt, & inundationes maris, eodem videlicet ſpiritu infuſi: aut reſidentis, ſinu recepti eademq; naſcentium cā terrarum eſt: cum videlicet ille ſpiritus ad tollendum potens, ſolo non valet erūpere, naſcuntur hoc modo nec fluminum tm̄ inuecta, ſicut Echynades Inſulæ ab Acheloo amne conuectę, maiorq; pars Aegypti a Nilo, in quā a Pharo Inſula noctis, & diei curſū fuiſſe Homero credimus, nec receſſu maris, ſicut idem Circeus, quod accidiſſe, & in Ambraciæ Portu decem milium paſſuum interuallo, & Athenienſium quinque mille paſſuum ad Pyreum, memoratur. Et Epheſi, vbi quondam ædem Dianæ alluebat, Herodoto ſi credimus, mare fuit ſupra Memphim, vſq; ad Ethyopum montes. Naſcitur, & alio modo terræ, & repente in aliquo mari emergunt, velut paria ſecū faciente natura, quæq; hauſerit hiatus alio loco reddente. Clarè iampridē Inſulæ Delos, & Rhodus, memoria produnt enatæ, poſtea minores vltra Melo Anaphę. Intra Lemnū, & Helleſpontū, Nea. Inter Leſbū, & Theō, Halone. Inter Cycladas Olympiadis. 135. anni. 4. Thera, & Theraſia. Inter eaſdē poſt ann. 130. Hæra, eadēq; automate. Et ab ea duobus ſtadijs poſt annos. 110. in noſtro æuo. M. Iunio Sillano, & T. Balbo Conſſ. ad 8. Idus Iulij Thia.

De inſulis ac terris mari abſorptis. Cap. XXXV.

ANte nos, & iuxta Italiam inter Eolias Inſulas. Itemq; iuxta Cretam emerſit e mari mille quingentū paſſuū vna. Cū calidis fontib. altera in Thuſco ſinu flagrans hæc violento cum flatu, proditur quoque memoriæ magnam circa illā multitudinē piſciū fluitantē confeſtim expiraſſe. Sic & in campano ſinu ſert Pythecuſas ortas, mox in his Epopon montē cū ex eo flāma emicuiſſet repente æquatum cāpeſtri planicie, in eadē & oppidū profundo hauſtū. Alioq; motu terræ, ſtagnū emerſiſſe. Et alio prouolutis mōtib. Inſulā extitiſſe Procbytā. Nā & hoc mō fecit Inſulas rerū natura, auellit Siciliā Italiæ, Cyprum Syriæ, Euboeam Boetiæ, Euboe Atlantē, & Macriam, Belbicū Bithyniæ, Leucoſiam Syrenum

Pro-

promontorio. Rurſus abſtulit Inſulas mari: ſiccitq; terris. Antiſſam Leſbo. Zephyriū Halicarnaſo, Ethuſam Mindo, Domiſtō ac Perneu Mileto. Anthemiſian parthenio Promontorio. Hibāda quōdam Inſula Ioniç ducentis nūc a mari ſtadijs abeſt. Syridē Epheſus in mediterranea habet. De raſidas, & ſophoniam vicinam ei Magneſia. Epydaurus, & Oritō Inſulç eſſe deſierunt. In totū vero terras abſtulit primum nſum vbi Atlanticum eſt mare. ſi Platoni credimus in medio ſpacio, mox interno quo videmus hodie merſam Acarnaniam ſinu Ambrachio Achaiam Corinthio. Europā Aſiamque Propontide ac Ponto. ad hoc perrupit mare laucada, anthirrum, heleſpontum, boſphoros duos. Et vt ſinus, ſtagnaque pterea, ipſa ſe condens terra deuorauit. Ciborū altiſſimū mōtē, cū oppido Curite. Siphilū in magneſia. & prius in eodē loco clariſſimā vrbē q̄ Tātalis vocabaᷓ. Pyrram & antiſtā circa moetin pōtus abſtulit. Elicē & buram ſinus corinthius, quarum in alto apparent veſtigia. ex inſula Oea plusq̄ triginta miliū paſſuū abrupta ſubito cum plurimis mortalibus rapuit & I Siciliā dimidiam tyndarida vrbē, & qcquid ab Italia deeſt. Similiter & I Boecia & Eleuſina.

De terris ſemper trementibus, & inſulis fluctuantibus. Cap. XXXVI.

QVadam vero terræ tremunt in aduentantium ingreſſu, ſicut in Gabinenſi agro non procul ab vrbe Romana iugera ferme ducenta æquitantium curſu, ſimiliter in Reatino quædam inſulæ ſemper fluctuant, ſicus in agro tecubo & eodem reatino, mutinenſi, ſtatonenſi. in vadimonis quoqua lacu, & ad cutilias aquas opaca ſilua q̄ nunquam die ac nocte loco eodē vr̄, in lydia aquæ vocantur calamine non ventis ſolum, ſed etiam contis, vel quo libet impulſu multorum ciuium Mitridatico bello ſalus fuere. Sunt & in nimpheo paruæ ſaltares dictæ eo q̄ in cantu ſymphoniæ ad ictus pedū modulantium mouentur, in tarquinēſi lacu magno Italiç, nemora duo circūferunᷓ. Nūc triqͣtrā edētes figurā. Nūc rotundā cōplexu ventis impellētibus. Quadratā vero nunq̄.

De remedio contra terramotum. Cap. XXXVII.

SEd in eiſdē videlicet terremotibus remedium eſt, quale cloacę & crebri ſpecus præbens. Præconceptum enim ſpiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur crebris ad purgandum eluuiem cuniculis cauata. Multo quoque tutiora ſunt in eiuſdem illis, quæ pendent, ſicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ ſolida eſt, ad tales caſus obnoxia. Tutiſſimi etiam ſunt ędificiorum fornices, anguli quoque parietum poſteſque alterno pulſis renitentes. Sed & latere terreno facti parietes, minore noxa quatiuntur. Magna eſt differentia & in ipſo genere motus, pluribus enim modis quatitur. tutiſſimum eſt cum vibrat, criſpante ædificiorū crepitu. Et cum intumeſcit aſſurgens, alternoque motu reſidet innoxium. Et cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis autem inclinatio & fluctus more quædam volutatio infeſta; eſt. Aut cum in vnam ſe partem totus motus impellit. Deſinūt autem tremores cum ventus emergit. Sin autem durauerint, non ante quadraginta dies ſiſtuntur, plerumque vero & tardius, vtpote cum quidem annuo & biennij ſpacio durauerint.

Moralis Seneca de terræmotu. Cap. XXXVIII.

SEneca li. 3. Hęc Lucilli quantū ad ipſas cauſas. Illa vero nunc quæ ad animorum, confirmationem pertinent, quoniam magis noſtra refert fortiores fieri quàm doctiores, ſed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo robur venit, quam a bonis artibus, & contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe terręmot⁹ aduerſus omnes caſus firmauerit & erexerit? Cur enim hominem aut feram, cut ego ſagittā aut lanceam tremam? Maiora me pericula expectant fluminibus, & terris, ac magnis naturę partibus petuntur. Quęrenda ſunt itaque ſolatia trepidis, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimę labantur. Si quod proprium habet terra ſtare, perdidit, vbi reſident metus noſtri. Quam perſpicimus latebram, ſi mundus ipſe ruinam agitat. Si hoc quod nos tuetur ac ſuſtinet ſupra quod vrbes ſitę ſunt, & quod fundamentum orbis quidam eſſe dixerunt diſcedit & nutat: Quid eſſe ſolatij poteſt, vbi timorᷓ fugam perdidit? A tempeſtate nos vendicat portus, nimborum vim effuſam tecta ꝓpellunt, fugientes non ſequitur incendium. Et aduerſus tonitruum ne cœli minas ſubterranęę domus, & in altum ſpecus remedia ſunt. Iſte cœleſtis ignis terram non tranſuerberat, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia ſedes mutare licet, nullumque malum ſine effugio eſt. Nūquam enim fulmina populos percuſſerunt, peſtilens cœlum vrbes exhauſit, non abſtulit. Hoc autē malum latiſſimè patet, ineuitabile ac publicè noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas regioneſque ſubuertit. Eo modo ruiniſque operit, modo in altam voraginem condit, ac ne id quidem quo appareat, ſaltem fuiſſe relinquit. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & e viuorum numero viui auferuntur, vñ & aliquos inſanis attonitiſque ſimiles fecit metus, mōtes diſcutere cernentes, vrbes cadere, populos opprimi, terram concuti. Non enim facile eſt inter magna non deſipere mala. Itaque leuiſſima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent, quaſi non omne fatum ad eundem veniat terminum. Cum enim ad exitum venimus oēs in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrum me lapis vnus elidat, an mōs totus premat, vtrum ſuper me domus vnius onus veniat, an totus terrarum orbis caput meum abſcondat. In pace & in aperto reddat ſpūm, an in vaſto ſinu terrarum dehiſcentium. Solus in illud ferat profundum, an cum magno comitatu populorum concadentium. Nihil mea intereſt, quantus circa mortē meā tumultus ſit, ipſa vbique timenda eſt. Proinde magnum ſumamus aīum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari nec prouideri poteſt. Iſtoſque deſinamus audire qui poſt hunc caſum e Campania migrarunt, illique regioni renunciauerunt. Oīa etenim eiuſdem ſortis ſunt. Et ſi nondū mota, tñ mobilia. Nihil itaque vt immobile eſſet, natura cōcepit. At alia tpibus alijs cadunt, omniſque ſoli vitium eſt, male cohęrere. Et ex cauſis pluribus ſolui, ſummaque manere, partibus ruere.

Adhuc de eodem. Cap. XXXIX.

ITaque humano generi dictum puta, quod illis inter hoſtem ſtupentibus dictum eſt, vna ſalus victis nullam ſperare ſalutē. Si vultis nihil timere, cogitate oīa timenda eſſe. Nam nec cibus, nec humor, nec ſomnus, nec vigilia, ſine menſura quadam nobis ſalubria ſunt. Cumque mors vbique præſto ſit, & vndique occurrat, nullum maius ſolatium mortis eſt q̄ ipſa mortalitas. Nihil enim tam exiguum, quod non in perniciem hoīs ſatis valeat. Ideo non debent nos iſta confundere, tanquam plus mali in ſe hēant q̄ vulgaris mors. Neceſſe eſt enim mori qñque vbicumque, ſtet licet humus, & ſe teneat ſuis finibus ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo illam ego mihi. an ipſa ſe mihi imponat? Egregie Virgilius, ſi cadendum inquit mihi eſt e cœlo cecidiſſe velim. Ingēti itaque aīo mors prouocanda eſt. nihil. n. quam minax veniat, refert. Qd quidem a nobis petit minimū eſt, hoc ſenectus ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc humoris abūdantia, hoc cibus maximus, hoc pes leuiter offenſus, puſilla res eſt hoīs vita, ſed ingēs res contemptus vitæ. Qui hanc contempſerit ſecurus videbit maria turbari, & ſi illa oēs excitauerint venti. Etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi totum in terras vertit Oceanum, ſecurus quoque trucem & horrendam fulminatis cœli faciem aſpiciet, frangatur licèt, & ignes ſuos in exitium oīum mittat, ſi & ruptis compagibus dehiſcens ſolum, & illa inferiorum regna detegantur, ſtabit ſuper voraginem illā intrepidus. Quid. n. ad me q̄ magna ſunt q̄bus pereo? ipſum perire nō eſt magnum: proinde ſi volumus eſſe fęlices, nec rerum timore verſari, ſi deſpicere fortunā ſuperuacua ꝓmittentē, lenia minitantē. eſt aīa in expedito habēda, ſi illā inſidię, ſiue morbi petent, ſiue hoſtium gladij. ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ruina terrarum, ſiue vaſta vis ignium. quid aliud debeo, q̄ exeuntem hortari, & cum bonis oībus emittere, vade fortiter, vade fęliciter, nihil dubitaueris, redieris: nō de re, ſed de tpe quæſtio eſt, facis qd̄ qñque faciendum eſt, rerum natura te q̄ genuit expectat: fluit quidem tps, & auidiſſimos ſui deſerit, nec qd̄ futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit, ſed in puncto fugientis pendeo, & magnum eſt modicum fuiſſe. Eleganter itaque Lesbius dicebat cuidam dicenti. 60 annos habeo, hos inquit dicis. 60. quos non habes, & nos quidē qui ſemper tpis alieni ſortem & annos numerauimus amiſſos, hoc aſſigamus aīo, & hoc nobis ſubinde dicamus, moriēdumᷓ eſt, qñquidē tua mors naturale lex eſt: morsᷓ tributum officiumq; mortalium, & malorū oīum remediū eſt, optauit illā quiſque timens. hoc igitᷓ vnum meditare Lucilli, ne mortis nomē reformides, effice illā tibi cogitatione multa familiarē, vt ſi ita tuleris, poſſis illi & obuiā exire. Sed nobis ignorātibus naturā rerum oīa terribilia ſunt, quorum metū raritas auget. Leui⁹. n. accidunt familiaria. nā in inſolito formido maior eſt. Cur autem nobis quicq̄ inſolitum eſt? quia nō rōne, ſed oculis cōprehendimus, nec cogitam⁹, quid illa facere poſſit, ſed tm̄ q̄d fecerit. Dam⁹ itaq; pœnas hmōi neglīgētiæ tanq̄ nouis territi, cū illa non ſint noua, ſed inſolita. Cūq; timendi cā ſit neſcire, nō eſt tanti ſcire, ne timeas.

De terra fœcunditate. Cap. XL.

EX libro de naturis rerum. Terra quidem, vt dictum eſt ſupra, fęcunda eſt, & oīum nutritiua, in ſe quoque continet metalla præcioſa, ſuper oīa elementa paſſibilis & mutabilis, & petroſa quidem frigida eſt & ſicca. pinguis, & craſſa, calida eſt & humida. Lutea vero frigida & humida. Plinius, vbi ſupra. Hęc quidē. i. terra ꝑ cęteris elementis eſt benigna, mitis, & indulgens. & mortaliū vſib⁹ ſemp ancilla, multa generat coacta, ſponte quoq; fundit

multa, ſuccos odores colores atq; ſapores; & ſimilia, bonaque ſi inde ędita ſęnus reddit, quod cauſa noſtra alit. Sed vt verum ſateatur, quod ipſa nobis malorum genuit remedium, nos illud videſacimius venenum. Adelardus ad nepotem. Attinquis enim terræ ſuperficies plana primū & immobilis ſit, quid eſt quod inde mouetur, & ſurgit ac creſcit, & ramos extendit? Nempe cum aliquid terræ ſubtiliter cribratum in teſtco vel eneo vaſe reponas, dehinc acceſſione temporum herbas inde reſurgere videas, cui hoc niſi miraculo diuinæ voluntatis mirabili effectui imponas: voluntas inquam creatoris eſt, vt a terra naſcantur herbæ, ſed commixta, ita qp in ſingulis particulis ſuis, quæ ſenſui ſubiacent, oīa quatuor elementa cum eorum qualitatibus continent. Nā quatuor illa in oībus ſunt permixta. Cum ergo in hoc terreo corpore quod dr̄ terra, licèt ſubtiliter paluerizato, quatuor ſunt cauſæ, neceſſarium quoddam compoſitum inde ſurgit. ſ. herba, terreū maxime, aquaticum parum, aereum minus, igneum minime: per terrā vtiq; cohærens, per aquā diffundens, p aerē & ignē ſurgens. Sed hæc plenius infra exponentur, vbi de gnatione herbarū ſuo loco dicetur.

De diuerſis generibus terræ. *Cap. XLI.*

PLinius li. 17. Cum aūt diuerſæ ſint ſpecies terræ, terram amaram ſiue macram ſi quis probare velit, demonſtraut eam atrę & degeneres herbæ. frigidam vero retorride nata, viiginoſam iuſtia, rubricam oculi, argilloſam, operi difficillimam, quæ raſtros, & vomeres ingentibus glebis onerat, q̄q̄ aliquando non quod operi, hoc & fructibus ſit aduerſum. Item econtrario cinericiam, & ſabulum album. Nam ſterilis, denſa, callo facile deprehenditur vel vno cuſpidis ictu. Cato breuiter ac ſuo more determinat vitia terræ. Terram inquit carioſam caue, neue plauſtrū, neve pecora impellas. Ecce hanc tantopere reformidat, vt pene veſtigijs etiam interdicat. Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ tantam abhominantur. vitia terræ ſcilicet aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcentes, exeſę, punicoſæ: plus dixit vna ſignificatione quam poſſit vlla copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quadam non ętate, quę nulla intelligi poteſt in ea. Sed natura ſua anus terra, ideoque ad oīa infœcunda & imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium, planitie in meridiem excurrēte, qui eſt ſitus totius Italiæ. Terram vero teneram, quæ vocatur pulla, erit hæc optima & operi congrua, aliàs ſatiua. Nam intelligere libeat, dictam mira ſignificatione teneram. Et quicquid aptari debet, in hoc vocabulo inuenietur. Illa vbertatis temperate, illa mollis, faciliſque culturæ, nec madida, nec ſitiens. Illa poſt vomeres niteſcens, qualem fons ingeniorum Homerus, in armis ab eo dixit cęlatam. Addiditque miraculum increſcētes, quamuis in auro fieret, illa quam recentem exquirunt improbę alites vomerem comitantes, coruique aratoris veſtigia ipſa rodentes. Cicero, lux altera doctrinarum, meliora inquit vnguēta ſunt q̄ terram q̄ q̄ crocū ſapiunt: hoc. n. maluit dixiſſe, q̄ redolent: ita eſt profecto, illa enim erit optima quæ vnguenta ſapiet. Quod ſi admonendi ſumus, qualis odor terræ ſit ille qui quæritur, ſæpe contingit ēt illa quieſcente ſub occaſu ſolis, in quo loco cœleſtis arcus capita ſua deiecerit. Et cū a ſiccitate continue imbrę immaduerit, tunc illū ſuū halitū diuinum ex ſole conceptū emittit, cui cōparari ſuauitas nulla poſſit. Is eſſe odor in cōmota debebit repertuſq; neminem fallet, ac de terræ odore optime iudicabit. Talis ferè in noualibus eſt terra cęſa vetere ſilua quæ conſenſu laudatur.

De ratione agriculturæ. *Cap. XLII.*

RIchardus de ſancto Victore in li. exceptionum. Porro agricultura circa quatuor ſpecies exercetur in terra. ſ. aruum, paſcuum, conſitum, floridum. Aruum. i. ager qui deputatur ſationibus. Conſitum vero nemoribus, vt ſunt pomeria, vineta, & oliueta. Paſcuum conſiſtit in paſcuis, vt prata. Floridum in floridis, vt roſaria & horti. Tul. in li. de ſenec. Veniam igitur ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur ſenectute, & mihi ad ſapientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nuſquā recuſat imperium, nec vnquam ſine vſura reddit, quod accepit, agroque ornato, & bene culto nihil poteſt eſſe vberius, nec ſpecie ornatius. Idem in li. offi. 1. Omnium autem rerum ex quibus acquiritur aliquid: nihil eſt agricultura melius: nihil vberius: nihil dulcius, nihil homini libero dignius. Aug. ſuper Gen. li. 8. Quid enim maius aut mirabilius ſpectaculum eſt, aut magis cum natura rerum humana ratio quodammodo loqui poteſt, quàm cum compoſitis ſeminibus, plantatis ſurculis, tranſlatis arbuſculis, inſitis malleolis tanquam interrogetur quæq; vis radicis, & germinis, quid poſſit, quidve non poſſit, vnde poſſit, vnde non poſſit, quid in ea nō valeat neruorum inuiſibilis interiorum potentia. Quid extrinſecus adhibita diligentia, & in ipſa conſideratione perſpicere: quia neque qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed Deus qui incrementum dat. Nā & illud operis qđ accedit extrinſecus, per iſtū accedit quē nihilominꝰ creauit, & quē regit, & quē ordinat inuiſibilis Deꝰ.

De ipſius apud antiquos veneratione. *Cap. XLIII.*

PLin. li. 18. Aruorum ſacerdotes Romulus primus inſtituit: ſeq; duodecimum inter illos fratrem appellauit. Numa inſtituit Deos fruge colere, & mola ſalſa ſupplicare, & (vt auctor eſt Hemina) far torrere, q̄m toſtum cibo ſalubrius eſſet, id vno mō cōſecutū, ſtatuēdo nō niſi toſtū ad rē diuinā purum eſſe. Is & fortunę calię inſtituit farris torrēdi ferias. Et agrorū terminis ęque religioſas. Hos. n. Deos tūc maxime nouerāt Seiā. ſ. a ſerēdo, & Segeſtam a ſegetibus appellabant. quarum ſimulachra in cyrco videmus. Nec deguſtabant quidem fruges nouas, aut vina antequam ſacerdotes primitias libaſſent. Agrum male colere cēſorium probrum iudicabatur. Et (vt refert Cato) quem virum bonum colonum dixiſſent, amplifſimè laudaſſe æſtimabant. Hinc ēt locupletes dicebant, locis hoc eſt agris plenos. Cautum quoque beniuolentia legum eſt, ne bouem prius quam ouem noiaret, qui mulctam indiceret. Frugem quidem aratro quæſitam furtim nocte pauiſſe & ſecuiſſe, puberi duodecim tabulis erat capitale. ſuſpenſumque cereri grauius, quam homicidio conuictum iubebant necari. Impubem vero prætoris arbitratu verberari, noxāmve duplionemve decerni. Iam vero diſtinctio ciuitatis ipſius honoſque non erat aliunde. Ruſticę tribus eorum qui haberent rura laudatiſſima. Vrbanę ferè in quas transferri ignominia eſſet deſidiæ probro. Itaque quatuor ſolę erant a partibus vrbis in quas habitabant. Suburbana, pallatina, collina, eſquilina. Nundinis vrbem reuiſitabant, ideoq; nundinis non licebat habere comitia, ne plebs auocaretur ruſtica. Quies ac ſomnus in ſtramentis erat. Gloriam denique ipſam a farris honore appellabant adoriam. His itaq; moribus nō ſolū ſufficiebant fruges, nulla prouinciarū Italiā paſcente. Verumetiam incredibilis erat vilitas annonę. Trebius in ędilitate aſſibus populo pręſtitit frumentum, quam ob cauſam & ei ſtatuæ in capitolio atque palatio ſunt dicatę. Et ipſe ſupremo die populi humeris portatus eſt in rogum.

De iugerum portione. *Cap. XLIIII.*

IVgerum vocatum eſt, quod vno die vno iugo boum exarari poteſt. Actus dicebatur, in quo boues agerent cum aratro vno impetu iuſto, hic cētum viginti pedum erat. Et duplicatus in longitudine iugerum faciebat. Dona quidem ampliſſima Imperatorum erant, & fortium ciuium quantum quis vno die circumaraſſet plurimum. Nec e latifundus ſingulorum contingebat arcentium vicinos, quippe etiam lege Stolonis Licini incluſo quingentorum iugerum modo, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filij perſona amplius poſſideret, luxuriantis iam reipublicæ fuit iſta menſura. Manij quidem Curij poſt triumphos, immenſumq; terrarum Imperio adiectum, nota concio eſt, perniciosum intelligi ciuem cui ſeptem iugera non ſatis eſſent, hæc autem menſura plebeis poſt exactos reges eſt aſſignata. Quæ nam ergo tantę vbertatis erat cauſa; ipſorū nempe tūc imperatorum manibus agri colebantur, (vt fas eſt credere) gaudente terra laureato vomere, ac triūphali aratore, ſiue illi eadem cura tractabant ſemina, qua bella, eademque diligentia diſponebant arua qua & caſtra; ſiue honeſtis manibus omnia perueniebant lætius, quoniam & curioſius fiebant. Subinde ex agris ſenatus ac duces accerſebantur. At nūc eadem illa. ſ. arua vincti pedes, damnati manus, inſcripti vultus, exercēt. Et apud Romanos quidem multo ſerior vitium, & cultura cæpit eſſe, primo ſiquidem, vt erat neceſſe, arua tātum colueré.

De agri electione. *Cap. XLV.*

PAlladius, de agricultura libro. 1. Eligendus eſt autem pinguis & reſolutus ager, qui minimum laborem petit, fructumque maximum reddit. Secundi vero meriti ager ſpiſſus eſt, qui labore quidem maxime ad vota reſpondet. Illud autem eſt genus deterrimum, quod ſiccum eſt ſimul & ſpiſſum, & macrum, vel frigidū, qui videlicet ager peſtiferi more fugiendus eſt. In agro vero eligendo vel emendo cauendum eſt ne bonum naturalis bonitatis, & fœcunditatis colentium inertia deprauauerit, & inde degeneres ſurculos vber ſoli feracis expenderit, quod quamuis emendari poſſit in ſatione, meliorum tamen harum rerum ſine culpa melior vſus eſt, quam cum ſpe corrigi ſerus inuentus: poſitio ipſius agri eligendi ea ſit. In frigidis prouincijs Orienti & Meridiano iā teri ager debet eſſe oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu his duabus partibus excluſis algore rigeſcat, aut per partem ſeptentrionis ſole remoto, aut per occidentis in veſperam ſole dilato, penitus ſterileſcat. In calidis vero prouincijs pars totius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & vtilitati & voluptati & ſaluti ęqua bonitate reſpondeat. Plinius vbi ſupra. Paraturos agrum ante omnia intueri oportet, aquarū vim, aut viciniū. Attiliꝰ regulꝰ ille punico bello bis conſul aiebat, neque in fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, nec effœtis ſaluberrimum. Salu-

britas

britas loci non ſemper incolarum colore detegitur, q̃m aſſueti durant etiam in peſtilentibus. Sunt præterea quædam partibus anni ſalubria, nihil autem ſalutare eſt, niſi quod anno toto ſalubre. Ager vtriq; eſt malus, cum quo luctatur dñs. Cato inter prima ſpectare iubet, vt ſolum ſua virtute valeat, qua dictum eſt poſitione, vt operariorum copia, oppidumq; validum ſit prope, vt nauigiorum, vel itinerum euectus: deinde vt bene ſit ædiſicatus, & cultus, nihil.n. agro deſerto damnoſius. Itaque Cato, de bono dño melius emi. Et in agro quæſtuoſiſſimam iudicat vitem, non fruſtra: quoniam ante oĩa cauit de rõne impenſæ: proxime hortos irriguos, nec id falſo, ſi ſub oppido ſint. Et prata, q̃ antiqui dixere parata.

De ſalubritate aquæ ac agri electione conſideranda. Cap. XLVI.

PAlladius vbi ſup. Eligendi, & bene colendi agri ratio quatuor rebus conſtat: aere, aqua, terra, induſtria. Ex his tria ſunt naturalia, vnum facultatis, & voluntatis eſt. Naturæ.n. eſt, vt eis locis quæ colere deſtinabis, aer ſit ſalutaris, & clemens, aqua ſalubris, & facilis: vel ibi naſcens, vel adducta, vel imbre collecta. Terra vero fœcunda, & ſitum commoda aeris ſalubritatem declarat. Loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula, ſi eis color ſanus, capitis firma ſinceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, fauces cõmeatum liquidę vocis exercentes, hoc genere benignitas aeris approbatur, his autem contraria: noxium illius cęli ſpiritum cõfitentur. Aquę vero ſalubritas ſic agnoſcatur, primum ne a lacunis aut palude ducatur. Ne de metallis originem ſumat, ſed ſit perſpicui coloris. Neque vllo ſapore, vel odore vitietur, nullus ei limus inſideat, frigus tempore ſuo mulceat. Aeſtatis incendia moderetur. Sed quia ſolet his omnibus ad ſpeciem cuſtoditis, occultiorem noxam rectior ſeruare natura, ipſamque quoque ex incolarum ſalubritate noſcamus, ſi fauces bibentium purę ſunt, ſi ſaluo capite in pulmonibus ac thorace aut nulla eſt aut rara cauſa.

De Terra fœcunditate exploranda. Cap. XLVII.

IN terris vero quærenda eſt fœcunditas, ne alba, & nuda ſit gleba, ne macrum ſabulum, ſine admixtione terrent, ne creta ſola, ne arenæ ſqualentes, ne ieiuna glaria, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, vel amara, vel vliginoſa terra, ne tofus arenoſus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca, ſed ſolida ſit gleba, putris, & ferè nigra, & ad regendam ſe graminis ſinceritate ſufficiens, aut mixti coloris, quæ & ſi rara ſit, tñ pinguis ſoli adiunctione glutinetur, at quæ protulerit, nec ſcabra ſint, nec torrida, nec ſucci naturali egentia, feratq; quod frumentis dandis vtile ſignum eſt, ebulum, multum calamum, gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna ſilueſtria. Color tamen non magnopere quærẽdus eſt, ſed pinguedo atq; dulcedo. Pinguem, ſic agnoſcas, glebam paruam dulci aqua aſperges, & ſubigas. Si glutinoſa eſt, & adhæret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobæ effoſa, & repleta, ſi ſuperauerit terra pinguis eſt, ſi defuerit, exilis, ſi conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili vaſe dulci aqua madefactam iudicio ſaporis explorabis. Vineis quoque vtilia per hæc ſigna cognoſces, ſi coloris, & corporis rari aliquatenus atq; ſoluti eſt. Si virgulta, quæ profert, lenia, nitida, fœcunda ſunt, vt piros ſilueſtres prunos, rubos cæteraq; hmõi, neq; intorta habeat, neq; ſterilia, neq; macra exilitate languentia. Situs vero terrarum neque planus, vt ſtagnet, neq; præruptus, vt defluat, neq; obruptus, vt in ima deiecta valle ſubſideat, neque arduus, vt tẽpeſtates immodicas ſentiat & calores. Sed ex his oĩbus vtilis ſemper eſt æquata mediocritas. Et vel campus apertior, & humorem plurimum clino valle ſubducens, vel collis molliter per latera inclinata deductus, vel vallis cũ quadam moderatione, & aeris laxitate ſubmiſſa, vel mons alterius culminis defenſus obiectu. Et a moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis aſper: ſed nemoroſus, & herbidus.

De Operis ruſtici induſtria. Cap. XLVIII.

NVnc exequi cõuenit partem, quæ reſtat, induſtriæ: cuius hæc erit cura vel maximè quas ſubiecti tenere ſententias, præſentia dñi profectus eſt agri. Genera oĩum ſurculorũ, vel frugum præclara, ſed terris tuis experta committe. In nouo.n. gñe ſeminũ ante experimentum non eſt tota ſpes ponenda, locis humidis ſemina citius, q̃ ſiccis degenerant, operum ratio vnum modum tenere non põt in tanta diuerſitate terrarum. Et ideo loli, & prouinciæ conſuetudo conſideranda eſt, ſiue in ſurculis, ſiue in gñe oĩum ſatorum. Quæ florent, conſtat non eſſe tangenda viribus agreſtib. Officia maxime iuuenum congruunt, imperia ſeniorum. In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema. Neceſſitas ferijs caret, fœcundior eſt culta exiguitas, q̃ magnitudo neglecta. Terræ altitudinem cum fœcunditate, ſed ad frumenta duobus pedibus explora, quatuor vero ſi arbuſta, vel vites. Si tibi ager eſt, ſiluis inutilibus tectus, ita eum diuide, vt loca pinguia putas reddas nouales. Loca ſterilia ſiluis tecta eſſe patiaris: quia illa naturali vbertate reſpondent. Hæ beneficio lætantur incendij. Lupinus, & vicia pabularis, ſi virides ſuccidantur, & ſtatim ſupra ſectas earum radices arentur, ſtercoris ſĩſitudine agros fœcundant. qui ſi ex ſe aruerint antequam proſcindas, ex his terræ ſuccus auſertur. Ager aquoſus plus ſtercoris quęrit, ſiccus minus. Si neceſſitas cogat de ſalſa terra ſperare aliquid: poſt autumnum plantanda eſt, vel conſerenda, vt malitia hibernis imbribus eluatur. Aliquid & terræ, vel arenæ fluuialis ſubijciendum eſt, ſi illis virgulta committimus.

Iterum de quibuſdam documentis artis ruſticæ. Cap. XLIX.

PLin. vbi ſupra. Nunc & aruorum culturæ rõnem tractare volumus, non modo vulgari: q̃uquidem qui ea diligentius tractauere, quibus ſuis oratoribus potiusquam agricolis ſcripſiſſe poſſunt videri. Principium quoque a Catone ſumemus. Prædium inquit ne cupide emas, & in re ruſtica operi non parcas. Idem Cato interrogatus quis eſſet quęſtus certiſſimus; reſpondit. Si bene paſcas qui proximus, ſit. At bene ſumma omnium in hac ſpectãda fuit, vt fructus is maximè probaretur qui minimo impendio conſtaturus eſſet: hoc ex locorum occaſione aliter alibi decernitur: eodem pertinet, ꝙ agricolam vendicem eſſe oportere dixit, fundũ in adoleſcentia conſerendum ſine cunctatione, ędificandum non niſi agro conſito, & eum qui bene habitet, ſæpius ventitare in agrum, frontemq; domini plus prodeſſe, quàm occipitium, non mentiuntur. Modus autem hic probatur, vt nec fundus villam quærat, nec villa fundum. Dicere quoque conuenit, vt nec iuxta paludes ponendum eſſe, nec aduerſo amne, quanquam Homerus omnino in flumine ſemper ante Lucanas auras inſalubres tradidit veriſſimè: In æſtuoſis locis ſpectare debet ſeptentrionem. In frigidis vero meridiem. In temperatis exortum æquinoctialem. Ipſius agri bonitas, quibus argumentis iudicanda ſit, quanquam de optime terræ genere diſſerendo, quod dictum eſt ſufficere poſſit, etiam tñ traditas notas ſubſignauimus. Catonis maximè verbis, ebulum vel prunus ſilueſtris, vel rubus bulbus minutus, trifolium, herba pratenſis, quercus ſilueſtris, maluſq; frumentarij ſoli notę. Item nigra terra cinerei coloris. Omnis creta coquit, niſi permacra. Sabulum etiam, niſi id pertenue, & multo cãpeſtribus magis, quam cliuoſis reſpondet eadem. Agri modum in primis ſeruandum antiqui putauere. Ita quippe cenſebãt. Satius eſſe minus ſerere, ac melius arare. qua in ſententia Virgilium quoq; video fuiſſe. vna fuit antiquorum vox. Temerarium, & fortaſſe ęſtimetur penitus incredibile, nihil minus expedire, quam agrum optime colere. Nam bene quidem colere neceſſarium eſt, optime vero dãnoſum, prę terquam ſobole ſua colonum, aut paſcendis. Alioquin colente dño aliquas meſſes colligere non expedit, ſi computetur impendium operę. ne temere nimiam. nec quaſdã terras diligenter colere, ſicut in Sicilia tradunt. Itaq; decipi aduenas dñt. Inde reliqua ꝓſequamur oraculo. Nequã eſſe agricolã, q̃ſq̃s emeret qd ei pſtare fund⁹ poſſet. Malũq; patrẽfamilias eſſe. quiſq; interdiu domi faceret, qđ noctu poſſet. niſi tñ I cęli tẽpeſtate. peiorem quoq; q ꝓfeſtis diebus ageret, qđ feriatis deberet. peſſimũ vero qui ſereno die potius operaret ſub domi tecto, q̃ in agro. frutecta optime tolluntur igne. filix biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris, id efficaciſſimũ contingit germinantibus ramis baculo decuſſis. Succus.n. ex ipſa defluens necat radices. Amat & circa ſolſtitium auulſas, non renaſci, nec arũdine ſectas aut exaratis vomeri arũdine impoſita præcipitum. Incoſtus ager verti pala debet. At in ſaxoſo bidẽtibus; humidiorem agrum vtiliſſimum eſt foſſione conſcidi atque ſiccari, foſſas vero cretoſis locis apertas relinqui. In ſolutiori terra ſepibus firmat. Extirpandæ ſiluę rõnem prodidit Democritus. Lupini flore in ſucco cicute vno die macerato, ſparſiſque radicibus.

De multiplici cultura terræ. Cap. L.

ISidorus li. 17. Cultura eſt qua frumenta vel vina quæruntur ex terra magno labore. ſ. ab incolendo ſic vocata. diuitię ſiquidem antiquorum in his duobus erant. videlicet bene paſcere, & bene arare. Cultura quidem agri multiplex eſt, ſcilicet cinis ſiue ſtipularum incenſio. ſtercoratio, intermiſſio, aratio, occatio, runcatio. Cinis eſt incendium per quod ager inutilem humorem exudat. Aratio dicta eſt, quia de ęre prius terræ culturam exercebant. antequam ferri fuiſſet vſus repertus. Duplex autem eſt aratio, ſcilicet vernalis, & autumnalis. Intermiſſio eſt qua alternis annis vacuus ager vires reſumit. Stercoratio eſt lætaminis aſperſio. Stercus aũt vocatur, vel quia ſternitur in agris, vel quia extergi oporteat, quicquid ſordidum in ciuitate redũdat. Idẽ & fimus eſt qui per agros iacit, & dictus fimus q a fiat mus. i. ſtercus, q đ vulgo lętamen vocat eo ꝙ ſuo nutrimento læta faciat germina fœdatque arua pinguia & fœcunda. Occatio cum ruſtici ſatione facta, bobus dimiſſis, grandes glebas cędunt, ac ligonibus frangunt. Et dicta eſt occatio, quaſi obcæcatio, eo ꝙ operiat ſemina. Occare igitur eſt operire terra ſemina, vites, vel arbores. Runcare eſt

a terra herbas vellere. Nam rus terra eſt. Sulcua a Sole vocatus eſt, eo quod proſciſſus Solem capiat. Et proſciſſio eſt aratio prima, cum adhuc durus ager eſt. Satio dicta, quaſi ſatorum actio. Serere autem vocatum eſt: quia hoc ſereno cœlo faciendum eſt, non per imbres. Plin. lib. 18. In Aegypto Nilus vice coloni fungens, incipit euagari e ſolſtitio, aut noua luna, ac primo quidem lente, deinde vehementius, quamdiu ſol eſt in Leone. Mox in virginem tranſgreſſo pigreſcit, atque in libra reſidet, ſi duodecim cubitos non exceſſerit, certa eſt fames, nec minus ſi 16. exuperauerit, tanto enim tardius decidit, quanto abundantius creuit, & ſementem arcet: vulgo credebatur ab eius deceſſu ſerere ſolitos, mox impellere ſues veſtigijs ſemina deprimentes, & hoc quidem in madido ſolo antiquitus factitatum credo. Nunc autem inarari certum eſt, abiecta prius ſemina in limo digreſſi amnis: hoc eſt in Nouembri menſe incipiente, poſtea pauci runcant.

De Agri cineratione. Cap. LI.

ACtor. Cineratio igitur, vt dictum eſt, incenſio eſt ſtipularum per quam ager inutilem humorem exudat ſecundum Iſid. Nam vt etiam ſuperius dictum eſt iuxta Plinium humidiorem agrum ſiccari eſt vtiliſſimum. Plinius lib. 17. Cineris vſus adeo placet Tranſpadanis, vt anteponant eum fimo iumentorum: quod quia leuiſſimum eſt, ob id exurunt. vtrumque tñ pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbuſtis cinere, nec ad quaſdam fruges. Sunt etiam qui puluere vuas ali iudicent, pubeſcenteſq; puluerent, ac vitium arborumq; radicibus aſpergant, quod Narbonenſi Prouinciæ certum eſt, & vindemias citius, ſic eo coqui: quia plus ibi puluis quam ſol conferat. Palladius vbi ſup. Vt autem ſuperius dictum eſt ager inutilib. ſiluis tectus diuidendus eſt. Nã loca pinguia ſunt in prata nouales redigenda. Locaq; ſterilia ſiluis tecta eſſe patienda. Nam illa quidem reſpondent vbertati naturali, hæc autem beneficio lætantur incendij, ſic tamen vrenda diſtingue. vt ad incenſum agrum poſt quinquennium reuertaris. Ita nimirũ efficies, vt æqualiter. ſ. ſterilis gleba cum fœcũditate contendat. Idem in li. 9. Menſe Auguſto vrenda ſunt paſcua, vt & altorũ fruticũ feſtinatio reprimat ad ſtipites, & incenſis aridis noua lętius herba ſuccedat.

De Stercoratione. Cap. LII.

PLin. vbi ſup. ſ. li. 17. Fimi vſum Argeus Rex excogitaſſe traditur in Græcia, diuulgaſſe vero Hercules in Italia, quę ſuo Regi Stercutio Fauni filio ppter eius inuentionem tribuit immortalitatem. Varro dat Principatum ex Auiarijs fimo ſcilicet turdorum, quod etiam pabulo boum ſuumque magnificat, nec alio cibo pinguefcere celerius aſſeuerat: proximum Columella facit columbarijs, mox Gallinarijs: fimo natantium alitum damnato. Cæteri auctores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus in coriorum officinis pilo madefacto. Alij per ſe aqua iterum largioſque etiam quàm cum biberint admixta. Quippe plus iam ibi male domandum eſt, cum ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina quib. inuicem ad tellurem quoq; alendam vtuntur hoies. Alij proximã ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcũq; quadrupedis fimum dicunt exitioſum. Aliqui vero columbarum præferunt, proximum deinde caprarum eſt, dehinc ouium, deinde boum. Nouiſſimumq; iumentorum. Nuper repererint oleas gaudere maximè cinere e calcarijs fornacibus. Varro præceptis adijcit æquino, quod leuiſſimum ſit alendi ſegetes. Prata vero grauiore, & quod ex ordeo fiat, multaſq; gignit herbas. Quidam etiam iumentorum fimum præferunt bubalino, ouillumq; caprino, omnibus vero aſinorum: quia aſini lentiſſimè mandunt. Econtrario aũt vſus aduerſus vtrumq; pronunciat. Porro inter oẽs conſtat nihil melius eſſe lupini ſegete, priuſq̃ ſiliquetur, aratro, vel bidentibus verſa, manipuliſve ſectis circa radices arborum ac vitium obrutis. At vbi non ſit pecus, ipſo culmo, vel etiam ſilice ſtercorare arbitrantur. Cato. Stercus vnde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondis iligneas, quernaſq; ex ſegete euellito, Ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam altam vluamq; ea ſubſternito ouibus, frondemq; putridam, vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itemque vbi ſaturus erit frumentum, oues delectato. Necnon, & ſatis quibuſdam ipſis dicit paſci terram. Segetem ſtercorant fruges lupinum, faba, vicia. Sicut econuerſo cicer: quia vellitur, & quia ſalſum eſt, ordeum fœnum Græcum, & eruum hæc oĩa ſegetem exurunt. & oĩa q̃ velluntur. Virg. & lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitrantur. Fimeta vero fieri ſub diuo loco concauo, & qui humorem colligat, iubet, ſtramentis intecta ne in Sole areſcant, palo e robore depacto, ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Idem in lib. 18. Sunt, qui optime ſtercorari putent ſub diuo retibus incluſa pecorum manſione. Ager ſi non ſtercoratur alget. Si nimium ſtercoratus fuerit, aduritur. Sanuſq; eſt id ſæpe, quàm ſupra modum facere quo calidius ſolum eſt, eo minus addi ſtercoris ratio eſt.

De Stercorationis tempore. Cap. LIII.

IDem in lib. 17. Plurimum vero refert miſcere fimum terræ Fauonio flante, ac luna ſitiente. Id autem pleriq; intelligunt praue ab ortu Fauonij faciendum, ac Februario Menſe tantum: cum id pleraq; ſata menſibus alijs poſtulent. At quocunque tempore fiat, curandum eſt, vt ab occaſu æquinoctiali flante vento fiat, luna decreſcente ac ſicca, mirumq; in modum ob eruatione tali vbertas augetur, eiuſq; effectus. Palladius lib. 1. Menſe Februario temperatis locis incipiunt prata cuſtodiri, quę prius ſi macra ſint, debent ſparſo letamine ſaturari, quod eijciendum eſt luna creſcente, quantoq; recentius fuerit nutriendis herbis. plus tamen valebit, quod a parte fundendum eſt ſuperiori, vt eius ſuccus per totum poſſit elabi. Idem in lib. 10. Porro in menſe Septembri circa æquinoctium ſtercorandi ſunt agri, ſed in colle ſpiſſius. In cãpo rarius lætamina diſponenda ſunt cum luna minuitur, quæ res videlicet ſi obſeruetur, herbis officiet: vni iugero aſſerit Columella ſufficere ſtercoris carpenta 24. in plana vero 18. Sed idem cumulũ tot diſſipãdi ſunt. quot ea die exarari potuerint, ne. ſ. exiccata ſtercora nil proſint. Eijciunt quidem lętamina & quallibet hiemis parte, ſi eijci non potuerint in ſuo tpe. Itaq: anteq̃ ſeratur puluis ſtercoris more ſeminis per agrum proijci dẽt, & ſpargi, terraq; ſarculis permiſceri, nec prodeſt vno tpe nimiũ ſtercorare, ſed frequenter ac modicè. Ager aquoſus ſtercoris requirit plus, ſiccus vero minus. At ſi lætaminis copia non abundat, hoc & pro ſtercore optimẽ cedat, vt ſabuloſis locis ſpargas Cretam. i. Argillam, Cretoſis autem ac nimium ſpiſſis Sabulonem, hoc & ſegetibus proficit, & vineas pulcherrimas reddit, nam & lætamẽ in vineis ſaporem vini vitiare conſueuit. Idem in li. 11. Menſe autem Octobri ſi ſuppetit intermiſſo fimo ſunt Oliueta ſtercoranda locis maxime frigidis.

De Aratione. Cap. LIIII.

PLinius lib. 18. In arando ſeruandum eſt Catonis oraculum, qđ eſt bene colere, & bene arare agrum, humſam terram ne tangito, vt oĩa arato, priuſquam ares proſcindito, hoc. n. vtilitatem hẽt: quia inuerſo cæſpite necantur herbarum radices, boues arantes, quàm arctiſſimè iungendi ſunt; vt capitibus ſublatis arent, ſic. n. colla minimè contundunt. Et ſi quidem inter arbores aut vites aretur, fiſcellis capiſtrati incedant, ne germinum tenera præcerpant, omne aruum dẽt ſubigi rectis ſolcis, mox & obliquis. In collibus aratur tranſuerſo tñ monte, ſed modo in ſuperiora, modo in inferiora roſtrante vomere, tantumq; laboris eſt hominum, vt etiam boum vice fungantur. Nam ſine aĩalibus his montanæ gentes arãt ſarculis. Arator niſi incuruus, præuaricatur purget vomerem ſubinde ſtimulos cuſpitus rulla, ſcanna inter duos ſulcos cruda ne relinquantur glebæ ne exultent. Palladius li. 1. Qui arando crudum ſolum inter ſulcos relinquit, fructibus ſuis derogat, & terræ vber infamat. Idem in li. 2. Boues ad arandum melius collo, quàm capite iunguntur, quos vbi ad menſuram venerint arator retineat: iugum quoq; protollat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus enim in aratione longior quam 120. pedum non debet eſſe. Seruandum eſt autem ne inter ſulcos terra non emota relinquatur, ſed glebæ omnes dolabris diſſipentur. Aequaliter vero terrã cognoſces eſſe motam, ſi tranſuerſam per ſulcos multos æqualiter partitã proſpexeris, vt non intelligatur vtro vomer ierit, quæ res ſæpius facta bubulcos ab hac remouebit negligentia. Obſeruandum eſt ne aretur ager lutoſus, aut, quod ſæpe fit, poſt longas ſiccitates imbre leui perfuſus. Nam in terra quæ lutoſa tractatur in primordio fertur non poſſe tractari toto anno. Quæ autem ſupra leuiter infuſa eſt, ac ſubter ſicca, ſi tunc aretur, per triennium fieri ſterilis aſſerinir. Ideoq; mediocriter infuſus ager, vt nec lutoſus, nec aridus ſit, præſcindi dẽt, ſi collis tranſuerſus eſt per latera ſulcari debet, quæ forma tunc ſeruanda eſt cum ſemen acceperit.

De Temporibus arandi. Cap. LV.

PLinius vbi ſupra. Tepidioribus locis a bruma præſcindi debent arua, & frigidioribus ab æquinoctio verno. Maturius autem ſicca regione quàm humida, maturius denſa terra quam ſoluta, pingui quàm macra, vbi ſiccæ, & graues ſunt æſtates. Terra cretoſa, & gracilis vtilius in ſolſtitium, & autumni æquinoctium aratur, vbi vero leue ſunt æſtus ac frequentes imbres, pingue herboſumque ſolum, ibi melius caloribus. Altum, & graue ſolum etiam hieme vomeri placet. Tenue valde, & aridum paulo ante ſationis tempus. Quidam ab æquinoctio verno proſcindi volunt, quodq; vere ſemel aratum eſt. Palladius li. 3. Menſe Februario locis tepidis, aut ſi tempus clemens, & ſiccum fuerit, colles pingues proſcindi conuenit. Idem in lib. 4. Menſe Martio locis quidem frigidis prata purgari atque ſeruari oportet, locis autẽ calidis colles pingues, & agros vliginoſos proſcindere, & exarare conueniet. Idem in li. 5. Menſe quoque Aprili pingues agri q̃diu aquam tenent, poſt idus proſcindendi ſunt. Cum & omnes herbas

pro-

protulerunt, & eorum ſemina nondum maturitate firmata ſunt. Idem in libro. 6. Menſe nihilominus Maio pingues herboſique proſcinduntur agri. Idem in li. 7. Menſe vero Iunij frigidiſſimis locis, quæ Maio prætermiſſa ſunt excoluntur: oportet fere tunc agros æquè proſcindi herboſis, ac partibus gelidis vineta occari. Idem li. 9. porro menſe Auguſti & circa Kalendas Aprilis, ager planus humidus exilis incipiat exarari.

De agris incultis aperiendis. *Cap. LVI.*

IDem in libro ſexto. Menſe Maio (vt dictum eſt) agros gelidos herboſoſque proſcindi oportet: verum ſi agros incultos volueris aperire, conſidera, ſiccus an humidus ſit ager, ſiluis, aut gramine, frutectis tectus aut filice. Et ſi quidem eſt humidus, foſſarum ductibus eſt vndique ſiccandus. Sed apertę quidē foſſę notę ſunt. Occultę aūt hoc modo fiunt, ſulci per agrum tranſuerſi ternorum pedum altitudine imprimuntur, poſtea vero vſque medietatem lapidibus minutis aut glarea replentur ac deſuper terra quæ fuerat egeſta ęquantur. Sed foſſarum capita vnam patentem foſſam petant, ad quam decliues currant, ſic & humor deducetur, & agri ſpacia non peribunt, ſi vero lapides defuerint, ſarmentis, vel ſtramentis ſubiectis cooperiātur, aut quibuſcunque virgultis: verum ſi ager eſt nemoroſus, extirpatis aut raro relictis arboribus excolatur. Si vero lapidoſus fuerit, per macerias ſaxorum turba collecta, & purgari & inde munit poterit, frequenti aratione vincuntur gramen & iuncus, & filices. Sed filicem, ſi ſæpe fabam conſeras, vel lupinos & ſubinde naſcentem mucrone falcis inſcidas, ita exiguum tempus ab ſumes. Idem in libro. 8. Menſe Iulio cum Luna decreſcit agri Silueſtres vtiliſſime extirpantibus arboribus atque virgultis delectis radicibus atque combuſtis. Plinius vbi ſupra. Frutecta quippe igni tolluntur optimè, ſiluę quoque rationem extirpandæ prodidit Democritus, lupini flore in ſucco cicutæ vno die macerato ſperſiſque radicibus.

De iteratione & occatione & reſectione. *Cap. LVII.*

PAlladius, vbi ſupra. Menſe Iulio agri qui Aprili fuerant proſciſſi circa Kalendas ſunt iterandi. Idem in libro decimo. Menſe quoque Septembri ager pinguis, & qui tenere diu conſueuit humorem, tertia vice debet arari. quamuis ex humido anno poſſit ante tertiari. Eodem etiam anno pariter & menſe ager humidus, & planus, & exilis, quem Auguſto menſe diximus, debere primitus exarari. iterari debet ac ſeminari, porro graciles cliui nūc primo ſunt arandi, & ſtatim ſerendi. Plinius vbi ſupra. A ratione per tranſuerſum iterata, occatio ſequitur, vbi res poſcit erate vel raſtro, & ſemine ſato fit iteratio. Et vbi conſuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro annexa, quod lirare vocāt, operiuntur ſemina, vnde primum delirario eſt vocata. Quatio ſeri ſulco Virgilius eſtimatur voluiſſe, cum dixit optimam ſegetē eſſe, quæ bis ſolem biſque frigora ſenſiſſet. Spiſſius ſolum vt plerumque in Italia melius eſt ſeri quinto ſulco, in Thuſcis vero nono. Nec obmittemus arandi rationem vnam in Tranſpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salaſſi cū ſubiectos alpibus depopularentur agros, panicum miliumque iam excreſcens, tētaurunt. Et poſtq̄ natura reſpuebat, inararunt. At illę meſſes duplicatę docuere, qđ nunc artrare vocant. i. aratrare. Hoc autem fit vel incipiente culmo, vel cum iam bina ternave folia emiſerit, nec recens ſubtrahamus exēplum, qđ in agro Treuerico nuper eſt compertum. Nam cū hieme prægelida captę ſegetes eſſent, reſatiētes campos menſe Martio reſeuerūt, vberrimaſq; meſſes habuerunt.

De ſeminatione. *Cap. LVIII.*

PAlladius lib. 1. Oīa vero quę in terra ſeruntur creſcente Luna & diebus tepidis ſunt ſerenda. Nam tepor euocat, frigus includit, frumenta oīa maxime lætantur patente & ſoluto campo, & ad ſolem ecliuo. Spiſſa & cretoſa & humida terra bene far & triticum, nutrit. ordeum ſoluto delectatur & ſicco. Nam ſi in lutoſo agro ſpargimr, moritur. Trimeſtris ſatio locis frigidis niuoſiſque conuenit, vbi qualitas æſtatis humecta eſt, cæteris rō rēdet euentus. Semen Trimeſtre locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno. Oīa legumina græcis auctoribus ſeri iubentur in ſicca terra, faba tantummodo in humida debet aſpergi. Omne triticum ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis commutatur. Tria vero mala in his nocent, ſterilitas, morbus, vitium, q̄uis temperatis agris ſerendam ſit, tū ſi ſiccitas longa eſt, ſemina occata potius in agris, q̄ horreis ſeruabuntur. Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, vt ad meliorem q̄ ſata fuerint, transferantur. Hortus qui cœlo clementi ſubiacet, & fontano humore percurritur, prope eſt vt liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinam requirat. Semina vero pluſquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant. Frumento collis grano quidem eſt robuſtius, ſed menſura refundet minus. Serendi tp̄a licèt ſignata ſint per menſes certa, ea tū ſm̄ loci ac cęli naturam vnuſquiſque obſeruare debet. Frigidis locis autumnalis ſatio fiat celerior, verna vero tardior. Calidis aūt regionibus, & autumnalis pōt fieri ſerior, & verna maturior. Oīa vero ſerenda ſunt (vt dictum eſt) cum luna creſcit, ſecanda vel legenda cum decreſcit. Plinius, vbi ſupra. Plurimum vero refert ſoli cuiuſque ratio. Terra vero ſi fuerit, quā teneram appellauimus, ordeo ſublato milium ſert pōt, eoque condito Rapa, his ſublatis ordeum vel triticum, ſicut in Campania. ſatiſque talis terra aratur cū ſeritur. Alius eſt ordo, vt vbi adoreum fuerit ceſſet quatuor menſibus hibernis, vernamque fabam recipiat, aut ante hiemalem, nec ceſſet, minuſque pinguis alternari poteſt ita, ſi frumento ſublato, legumen ſeratur tertio, gracilior & in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam vetant ſeri oſi in ea quæ proximo anno quieuerit, nec niſi ager ſtercoratus ſit. Virgilius alternis ceſſare ſuadet arua. Et hoc quidem vtiliſſimum eſt ſi patiantur ruris ſpacia. Qđ ſi neget conditio, far ſerendoro eſt, vñ lupinum aut vicia vel faba ſublata ſint, & q̄ terrā letiorē faciūt.

De Sarculatione. *Cap. LIX.*

PLinius li. 18. Porro Siligo & far, ordeum & triticum in terra ſeminata & occata diebus congruis ſarienda ſunt atque Runcanda. Sarculatio induratam hiberno rigore ſoli triſtitiam laxat temporibus vernis, nouoſque ſoles admittit. At vero qui ſariet, caueat ne frumenti radices ſuffodiat. Triticum & ordeum & fabam bis ſarire melius eſt. Rūcatio cum ſeges in articulo eſt, euulſis inutilibus herbis, frugum radices vindicat, ſegetemque diſcernit a ceſpite. Leguminum Cicer eademque ſat deſiderat, faba runcari non geſtit, qm̄ herbas excedit & euincit. lupinum tm̄ runcatur. Milium & panicum occatur ac ſeritur, ſed non iteratur, nec runcatur. Sicilia & faſeoli tm̄ occantur, non runcantur. Sunt aūt genera terræ, quorum vbertas pectinari ſegetem in herba cogat crati, & hoc genus dentatis ſtilis ferreis. Palladius li. 2. Menſa Ianuario ſerenis, ac ſiccis diebus dum gelicidia non ſunt, frumenta ſarculanda ſunt. Quod quidam opus pleríque negant fieri debere, eo q̄ eorum radices detegantur aut inſcidantur, & frigore ſubſecuto necentur. Mihi vero tantum herboſis locis hoc faciendum eſſe vr̄. Sed triticum & far ſariuntur foliorum quatuor, ordeum quinque, faba vero & legumina, cum ſupra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus aūt qui vnam habet radicem, ſi ſarculetur extinguitur, quod nec etiam deſiderat, quia præter auxilium cultoris affligit herbas. Faba ſi ſarculetur bis proficiet multum fructum & maximum reddituræ, vt ad menſuram modij complendi, freta propo modum reſpondebit ſicut integra. Porro ſi ſegetes iam ſiccas ſarculaueris, aliquid & contra rubiginem præſtitiſti. Maxime autem ordeum ſarietur ſiccum.

De terra vineis, & arboribus apta. *Cap. LX.*

SOlum vineis ponendis eſt aptum nec ſpiſſum nimis, nec reſolutum propius tū reſoluto, nec exile lætiſſimum, proximum tū læto, nec Campeſtre, nec præceps, ſed potius ędito campo, nec ſiccum, nec vliginoſum, modice tū roſcidum, nec ſalſum, nec amarum. hoc enim vitium vina contriſtat ſapore corrupto. Ad paſtinandum denique potius eligendi ſunt agri rudes, vel maxime Silueſtres, vltima conditio eſt eius loci in quo vinea fuerunt, quo ſi neceſſitas coegerit, exerceatur prius arationibus, vt abolitis vineæ prioris radicib. oīque illarum carie & ſqualore depulſis, tutius induci poſſit nouella vitis. Thoſus, & alia duriora vbi gelu relaxantur & ſolibus, pulcherrimas ferunt vineas, refrigeratis æſtate radicibus, & humore detento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, ac mobiles lapides ſi tū hæc oīa glebis ſe pinguibus miſcuerunt. Silex rū cui terra ſuppoſita eſt, quia frigidus, & humoris tenax eſt, ſitire non patitur æſtate radices, loca iterum ad quæ de cacuminibus terra decurrit, vel valles quas fluminum aggeſtio ſaturabit, ſed hæc in his locis, quæ non poſſunt infeſta eſſe gelu ac nebulis. Arenoſa etiam terra aliqñ eſt commoda. Argilla ſola grauiter inimica, & cætera in generalibus dicta. Nam locus qui nuſera virgulta produxerit, vel vliginoſus, vel ſalſus, vel amarus, aut ſiticuloſus, aut aridus improbatur. Sabulo niger ac rubeus vtilis eſt, ſicubi terra fortis permixta eſt. Carbunculus niſi ſtercoretur macrę in eo vineę redduntur. In rubrica difficile comprehaudūt, quamuis poſtea nutriantur. At hoc genus terræ operibus inimicum eſt, quia paruo vel humore vel ſole nimis madeſcit, aut dura eſt. Maxime vero vtile ſolum eſt, quod inter omnes nimietates temperamentum tenet, raroque quam condendo proximum eſt.

De ipſarum paſtinatione. *Cap. LXI.*

MEnſe Ianuario tp̄s eſt congruum paſtino, quod quidem tribus fit generibus, aut terra per totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota effodi debet vbi ager immundus eſt, vt ſilueſtribus truncis, atque radicibus filicis, herbarumque nexuum, ſpacia liberentur: vbi vero mundę nouales ſunt, ſcrobibus, aut ſulcis paſtinandæ ſunt, ſulcis vero melius erit, quia humorem vetus

in to-

in totum ſpacia paſtinata tranſmittunt. q͛ ſi ſcrobes fieri placet, faciat eas cultor tribus pedibus altas, duobus ac ſemis latas, tribus vero longas, vltra tres autem fodiendę non ſitur altius, ne laborēt frigore ſarmenta quæ pangimus, latera vero ſcrobibus inſciſſa ſint æqualiter, ne vitis obliqua ſaucietur alta nitentibus ferramentis, cum foſſor incumbit. paſtino vero quod omne verſabitur triū vel duorum & ſemis pedum altitudine, terra vniuerſa fodietur, I quo adhibenda eſt diligentia, ne crudum ſolum fraude cultor occultē includat. Quam. ſ. rem ſubtende cuſtos virga in qua prædictę altitudinis modus ſignatur, exploret per ſpacia quæ fodiuntur. Radices oēs ac purgamēta maxime rubeti ac filicis in ſummum egeri faciat, quę cura eſt ēt in omni poſitionis genere ſeruanda: locus igitur paſtinandus prius impedimentis, & oībus eliſis arboribus liberetur, ne poſt aſſiduo calcatu terra foſſa ſolidetur. Si campus eſt, duobus ac ſemis pedibus paſtinetur, ſi cliuus tribus, collis præruptus quatuor, ne terra decurrat citius, vallis aūt duobus pedibus. Sed ager vliginoſus, qui humores eructat altius foſſus, non amplius, q̄ in pedem ſemis effodiatur. Idem li. 3. Menſe autem Februario oīa genera paſtinati ſoli vel ſulci ſeu ſcrobes vitibus complendas æſtimo, plano igitur loco vitis ſtatim poni debet, cuius genus nebulas, & pruinas ſuſtinet. Collibus aūt illas, quæ ſiccitatem & ventus tolerant ſtatuas. Agro pingui graciles, & fœcundas, macro feraces, & ſolidas, denſo validas, & frondoſas, frigido vero nec nebuloſo, qui hiemem celeri maturitate præueniunt, aut q̄ duris acinis ſecuriter inter caligines florent. Denique ventoſo ſtatue tenaces. Calido grani teneriores. Et humido feraces. Sicco autem illas, quæ ferre nō pōt pluuiales impetus. Et breuiter eligenda ſunt vitium genera, qui vinorum ſuorum profeſſione contraria loca diligunt, his in quibus durare non poſſunt, placida ſana regio ac ſerena, tuto genus omne ſuſcipit.

De cæteris arboribus ſimiliter paſtinandis. Cap. LXII.

EOdem quoque menſe locis tpatis inſtituenda ſunt olueta, q̄ & paſtinis conſerenda, q͛ ſi oliuetum ſuo loco facere volueris hæc terrarum genera ſequeris. Terram videlicet glarea pmixtam, aut cretam ſabulonis coniunctione reſolutam, aut pinguem ſabulonem, aut denſiorem, aut humidæ naturæ terram. Creta figuli oīno repudianda eſt, ac terra vliginoſa, & in qua ſemper humor aſſiſtit, ſabuloque macer, & nuda glarea. quamuis. n. comprehendat, non tñ conualeſcit. Seri pōt & vbi arbutos aut ilex ſteterat. Nā cerrus exciſa radices noxias relinquit, quarū virtus oleam necat. Arbores quoque pomiferę ita paſtinis deſperi poſſunt a ſeptentrionali regione, de qui bus ſigillatim dicemus infra, quia ſpāliter ſunt tenenda. Nam & pomis eadem terra qui vitibus conuenit. Scrobes aūt maiores ſunt faciendæ, & inter ordines triceni pedes relinquendi: plantę quidem ſtatuendæ ſunt radicatę. ſeruandumque ne cacumina vel manufracta, vel eroſa non creſcant. vnuſquiſque ordo generi ſuo deputetur, ne infirmæ a valentioribus opprimantur: decliuo exili in planum ac pinguem & humidum transferantur. Et vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

De vineis fodiendis, & arboribus circumfodiendis. Cap. LXIII.

EOdem quoque Februarij menſe locis maritimis, & calidis vites ſunt fodiendæ. Et eodem tpe ſi quæ ſunt in ſeminarijs plātæ vitium circunfodiendæ. Idem in li. 4. Porro in menſe Marcio frigidis locis celebrāda eſt vinearum foſſio. Egras aūt vites, vel quibus fructus areſcit, conuenit circunfodi, & vrinam veterem ſuffundi. Itemque cinerem ſarmenti vel quercus aceto mixtum ſubiice, vel inciſas circa terram lætamine refice atque refoue, & quæ germinant fortiora dimitte. Idem in li. 5. Menſe quoque Aprili locis frigidiſſimis foſſio vinearū ante idus debet peragi, & ſi quæ reſtabunt de Martio menſe, vites quoque ſunt inſerendæ. Porro ſeminaria quę ante facta ſunt herbis liberentur, ac leuiter circumfodiantur. Idem in li. 6. Porro in menſe Maio, aſſidue ſeminaria fodiuntur, ac locis prægelidis ac pluuioſis oleæ putantur, eiuſque muſcus abraditur. Idem in li. 8. Menſe Auguſti nouellæ vites mane ac veſpere iam calore depoſito debent effodi, & auerſo gramine puluerizari. Hoc enim menſe, vel ante caniculares dies vtiliter exſtirpantur carea & filices. Arbores quoque quæ in meſſe ſteterant, aggeſtione terrarum obrui debent meſſibus ſectis, propter nimios ardores ſolis. Idem in lib. 12. Menſe vero Nouembri locis frigidis nouellas vites, & arborum plantas conuenit circunfodi & aperiri. Idem lib. 13. Denique Decembri menſe ad inſtituendas vites (ſicut ante tractatum eſt) inchoemus effodere.

De pratis inſtituendis, & colendis. Cap. LXIIII.

IDem in li. 10. Prata ſi libuerit nouella formare, menſe Septembri locum pinguem, roſcidum, & planum, leuiter inclinatum, vel huiuſmodi vallem oportet eligere, vbi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet hærere, pōt quidem in ſoluto loco & gracili prati forma, ſi rigetur imponi. Extirpandus eſt itaque hoc locus tpe, & liberandus impedimentis oībus, herbiſque latioribus, & ſolutis, virgultiſque. Deinde, cum fuerit frequēter exercitatus, multaque aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis vbique confractis, ſtercoretur Luna creſcente recenti lætamine. Ab vngulis vero iumentorum intactus ſeruetur attētione ſumma, præcipue quotiens humeſcit, ne ſolum inæquale reddant multis locis impreſſa veſtigia. Si vero prata vetera muſcus ob[...]xerit eſt, abradendus ſcalpris, & eiſdem locis ſpargenda ſunt feni ſemina, quodque ad muſcum necandum prodeſt cinis eſt ſæpius ingerēdus. Quod ſi locus carię incuria vetuſtate ſterilis eſt factus, exaretur ac de nouo rurſus æquetur. Nam pratū ſterile plerumque arare conuenit, ac in nouo prato conſeri pōe rapę, quarum meſſe finita, cætera quæ dicta ſunt exequenda. Rigari vero non debet antequam durum ſolum fecerit, ne cratem eius minus ſolidam vis interfluui corrumpat humoris. Idem in lib. 12. In menſe quoque Nouembri maxime principio prata noua pōt roſtrum more prædicto. Idem in li. 2. Menſe vero Ianuario in locis apricis, aut macris, vel aridis iam prata ſunt purganda, & pecore vendicanda. Idem in li. 3. Porro menſe Februar. j prata locis temperatis incipiunt cuſtodiri, & prius ſi macra ſint, debent ſparſo lætamine ſaturari. Idem in li. 6. Menſe Maio in locis calidis ſiccis ſiue maritimis fena reſcidantur, prius tñ quā areſcant. q͛ ſi pluuijs infuſa fuerint, conuerti aliq̄n non debent quam pars eorum ſumma ſicca eſt. Plinius li. 18. Prata cedunt circa Kalendas Iunij, quorum facillima eſt agricolis cura, minimumque impēdij, in læto ſolo, vel humido, vel riguo, eaque aqua pluuia rigari via publica vtiliſſimum ſimul & herbę arare, deinde cratire, ſerere florem ex fenilibus atque ex præſepibus feno dilapſum ſpargere prinſquam crateantur, nec primo anno rigari, nec paſci ante ſecunda ſenſiſecta, ne herbę vellantur, obteritæque hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituique debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio, mox in anno ſequenti frumento. Rurſuſque in prata relinqui tertio. Secandi tps eſt feni, cum ſpica deflorēſcere cęperit ac roborari, ſecandum eſt enim antequā inareſcat. At fenum inquit Cato ne ſeces priuſquam ſemen maturum ſit. Quidam pridie rigant vbi rigua ſunt. Noctibus roſcidis ſecare melius eſt. Sectum autem oportet ad ſolem verti, nec niſi ſiccum conſtrui: ni fuerit obſeruatum hoc diligenter, matutino nebulam quandam exalare, moxque ſole accendi & conflagrare certum eſt: rurſus deſecta rigari oportet. vt ſeretur autumnale fenum, quod vocant cordum. Porro in vmbra pleriſque locis etiam non rigua ſecantur quater in anno. Et poſtea in ipſo pabulo armentorum non minus alimenti eſt quā a fenos

De hortis in terra conſerendis, & areis faciendis. Cap. LXV.

PAlladius li. 1. Hortus vero maxime ſterquilinio ſit ſubiectus, cuius enim ſuccus ſponte fœcundet, ab area longe ſitus, nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix autem horti poſitio, cui leuiter inclinata planities, curſus aquæ fluentis per ſpacia diſcreta diuiſt. Si fons deſit aut imprimendus eſt puteolus, aut piſcina conſtruenda ſuperius, ut aquas illi pluuiæ conferente, hortus per æſtiuos ardores rigetur. Quod ſi hac omni facilitate careris, ſemper altius tribus, vel quatuor pedibus, ad ſimilitudinem paſtini fodias hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates. At hunc quoq̃ ſtercore adiuta quælibet conueniet terra, hæc tñ genera ſunt in electione vitanda, videlicet creta, quæ dr̄ argilla & rubrica. Illos quoque cuſtodias in hortis quos natura non adiuuit humores, vt partes diuidas, & hieme ad meridiem, æſtate ad ſeptentrionem ſpacia colenda conuertas. Multis autem generibus hortos muniunt. Nam alij luto parietes figurant. Alij congeſta in ordinem ſaxa componunt. Non nulli quoque foſſis ſpacia colenda cingunt. Quod vtique cauendum eſt, quoniam hortis ſubducit humores, niſi locus paluſtris colatur. Alij vero ſpinarum plantas, & ſemina diſponunt in munitionem, ſed melius erit ſemina rubi & ſpinæ quæ rubus caninus vocatur, ad ſepem procreandam terræ mandare. Porro vero partes ſic diuidendę ſunt, vt hæ quibus autumnalis tempore ſeminabatur, verno tempore paſtinentur. Quas vero ſeminibus vere compleuimus, autumni tempore effodere debemus. Sic vtraque decoquetur paſtinatio, algoris vel ſolis beneficio: porro ſerendi tempora licēt per menſes aſſignantur, certa tamen tm loci ac cœli naturam ſunt obſeruanda. Nam frigidis locis (vt dictum eſt) autumnalis ſatio debet fieri celerior, verna vero tardior. Calidis autem econuerſo. Areę porro faciendæ ſunt anguſtiores, ſcilicet duodecim pedum longitudine, ac vi latitudine, ſintque pp ſpacia vtramque purganda diuiſæ. Margines earum duobus pedibus irrigantur locis humidis vel irriguis. Siccis aūt vno extulliſſe ſufficiet. Inter areas ſi humor effluere conſueuit, altiora ſpacia ipſis areis debent eſſe, vt facilius ingrediatur aream humor admiſſus de ſuperiori parte, vt vbi ſinentem ſaturauerit, in aliam excluſus auerti poſſit. Actor. De cultura terræ ad preſens dicta hęc

ſufficiant

ſufficiant in generali. Nam de ſingulis terræ naſcentibus dicetur in ſpeciali inferius, vbi agetur de herbis & arboribus. Nunc autem ad ea quæ purè de terra ſunt redeamus.

De pulueribus & glebis terræ. Cap. LXVI.

PVluis eſt terra ſoluta, leuis, arida, infructuoſa, tenuis, & mobilis. Iſidorus lib. 14. Puluis dictus eo quod vento pellatur, tollitur enim cum flatu, nec reſiſtit. Puluis puteolanus collib. Italiæ colligitur. & ad ſuſtinenda maria fluctuſque frangendos opponitur. Nam merſus aquis fit lapis protinus vndiſque quotidie fortior effectus, in ſaxum mutatur, ſicut argilla igne in lapidem vertitur. Gleba vero dicta eo quod ſit globus, pulueris. n. collectione compingitur, & in vno glomere adunatur. Nam terra ligata gleba eſt, ſoluta puluis. Argilla eſt ab argis vocata; apud quos primum ex ea vaſa confecta ſunt. Creta ab inſula Creta in qua melior eſt. Terra Samia a Samo inſula dicta, glutinoſa eſt, & candida, & linguæ lenis; medicamentis, & vaſculis neceſſaria. Diaſcorides. Terra quidem omnis deſiccatiuam habet virtutem & frigidam; & periplaſtica. quando puta adhibetur. Terra de Aleanndria, & Egypto iuuat hydropicum & ſpleneticum. Emplaſtrum ex terra factum ſanat emorroidas. Lemnia terra cum aliquarum ſpecierum humore ſoluta vtiliſſimum fit ad vulnerum glutinationem. Et ad vlcera diuturna: quæ vix cicatrizantur. nec facilè ſanantur. Terra vero Geſamia valet eis qui ſanguinem ſpuunt & vomunt, & fluxus ſanguinis mulierum, & vlcera b. inteſtinorum. diſintericos mitigat, inflationem maximè generatam in mammillis mulierum: & in teſticulis virorum. Oportet enim autem ſolui cum aqua, & poſt oleum admiſceri, vt non ſiccetur. Cimolia quoq; terra & mollis vtilis eſt lauatur ſicut ceruſa, & combuitur in cacabo nouo pertuſo, & cooperto in carbonibus viuis poſito; donec fiat puluis minutus, & color albidus. Eſt autem virtus lotæ & combuſtæ frigida & ſtiptica, alta vulnera replet. Et fluxus ſanguinis mulierum obſtruit.

De luto multiplici. Cap. LXVII.

ISidorus vbi ſupra. Lutum dicitur per antiphraſim, eo quod non ſit mundum. Nam omne lotum mundum eſt. Auicenna. Lutum omne infrigidatiuum eſt, deſiccatiuum, abſterſiuum. Et lutum quidem calidum terræ ſolaris, eſt deſiccatiuum corporum lauorum abſque mordicatione; propter ſuam glutinoſitatem. Conſtringit ergo carnem lauam, & in cerotto ponitur ſuper ſcrophulas & duricies. Ex luto terræ ſolaris hydropici ſpleneticiq; liniuntur, & manifeſta iuuatur. Lutum ſigillatum aſſeritur de termino rubeo, qui lacuna appellatur, quæ eſt terra plana profunda, in qua non eſt herba, neque omnino lapis. Apud Diaſcoridem vero eſt lutum ſpeluncæ illius loci confectum cum ſanguine hircorum. Illud autem melius eſt quod odorem habet aluminis. Et retinet ſanguinem cum ea oritur. Nec eſt medicina magis abſcindens ſanguinem, & eſt infrigidatiuum, & glutinoſum. Confert a principio apoſtematum calidorum, vulnera recentia conſolidat, & vlcerationem aduſtionis prohibet ac ſanat, prohibet & catarrum & curſus oris, & gingiuæ et effuſionem materiarum ad manus & pedes & prohibet corroſionem. Conſeruat autem membra apud caſum. & confert extenuationi a ſputo ſanguinis, quia exiccat vlcus pulmonis. Confert & raſuræ malignæ inteſtinorum. Reſiſtit venenis & morſibus cum vino bibitum, & cum aceto linitum. Quod ex eo purum eſt cum bibitur, non ceſſat facere nauſeam, & facit venenum vomitu exire. Lutum ſamium dicit Gal. eſſe, ſicut ſigillatum in retentione ſanguinis, & reb. alijs. Sed eſt pluris aceitatis, & ideo pluris lenitatis. Eſt & tenacius & viſcoſius, ſed ſigillatum fortius. Eſt igitur hoc viſcoſum, tenax, glutinoſum, ablutione non indigens. Eiuſque infrigidatio parua eſt, & ſedatio plurima. Prohibet apoſtemata calida in inceptione, & confert apoſtematibus mammillarum. Et ſi infundatur, non ſentitur in eo aſperitas calefaciens, ſicut ex ſigillato. Confert a principio podagræ linitum. Confert & eruptioni ſanguinis in matrice, & egreſſioni ſanguinis cum egeſtione. Lutum terræ maſticis eſt abſterſiuum lauatiuum, generatiuum carnis. Lutum creticum pluris aceitatis eſt, & eſt ſimile prædictis, ſed debilius. Abſtergit autem abſque mordicatione, & debilitat ſenſus. Confert vlcerib. & inflammationi eorum. Lutum vitis exiccat, non longe a mordicatione, & in ipſo eſt aliquantulum reſolutionis. Lutum Kimolea, quod de eo purum eſt, plurimi exiſtit iuuamenti, & in ipſo eſt infrigidatio & reſolutio. ſed cum lauatur, deſtruitur eius reſolutio. Cum aceto ponitur ſuper apoſtemata quæ ſub ſtomacho ſunt: prohibet initium aduſtionis ab vlceratione. Lutum vitis exiccat non longe a mordicatione, & in ipſo eſt aliquantulum reſolutionis. Lutum quod comeditur, eſt opilatiuum, corruptiuum complexionis. verum ipſum confortat os ſtomachi & delectationem cibi. Quod autem in ipſo dicitur de bonitate anhelitus eſt ſecundum operationem deſiderantium & delectantium; in ipſo propter illud quod accidit de gaudio per acquiſitionem eius quod deſiderat.

De his quæ continentur in viſceribus terræ. Cap. LXVIII.

SEneca lib. 7. Placet autem natura regi terram ad corporum noſtrorum exemplar in quibus & venæ ſunt & arteriæ. illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. Sic enim in terra ſunt alia itinera per quæ ſpiritus currit. Vnde & maiores noſtri venas aquarum appellarunt. Sicut autem in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed humoris multa genera, alij neceſſarij, alij corrupti, ac paulo quidem pinguiores, vt in oſſib. medullæ, & in capite cerebrum, muſci, lamæ, & lachrimæ. Et quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic & in terra quoque plura ſunt humorum genera. quædam quæ maturè durentur. & hinc eſt omnis metallorum humus. ex quibus aurum & argentum auaritia petit. Et quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quædam autem terra humorq; putreſcunt, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Cæterum in noſtris corporib. ſic in illa ſæpius humores vitia concipiunt. Cum autem ictus aut quaſſatio aliqua aut loci ſenium aut frigus aut æſtus corrumpere naturam. Sub terra quidem nobis tota naturæ minus nota ſunt, ſed non minus certa. Sunt & illic ſpecus vaſti, receſſus ingentes, & ſpacia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. ſtagna quoque locis amplius & tenebris obſeſſa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem ruinam in alto condiderunt: hæc ſpiritu plena ſunt, nihil n. vſq; inane eſt. Illic quoque naſcuntur animalia, & tarda, & infirma, vt in aere cæco pinguiq; concepta, pleraq; ex eis cæca, vt talpæ, & ſubterraneæ mures, quibus ideo lumen deeſt, quia ſuperuacuum eſt. Inde etiam (vt Theophraſtus affirmat) piſces quibuſdam locis eruuntur. Idem in lib. 2. Aſclepiodorus auctor eſt, dimiſſos quamplurimos a Philippo in antiquum metallum olim deſtitutum, vt explorarent, an aliquid futuris vetus auaritia reliquiſſet. Illos itaq; deſcendiſſe cum multo lumine, deinde longa via fatigatos ingentia flumina, & inertium aquarum conceptus vaſtos, non quidem compreſſos terra ſuperueniente, ſed liberæ laxitatis vidiſſe. Cum magna ergo hæc legi voluptate, intellexi. n. ſæculum noſtrum non nouis vitijs, ſed iam antiquitus traditis laborare. Illi maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles nos eſſe querimur, ſpe ducti montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſydera erectum incuruauit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret non aurum minore periculo quærendum quam poſſidendum, propter hoc cuniculos elegit, & circa prædam lutulentam incertamq; repſit, oblitus naturæ melioris, a qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt quam iſtis, ſupra quos ingens auaritia terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cœlum, dum eos in imo vbi malum illud virus latitat, infodit.

De vaporibus terræ quibus aer imprimitur. Cap. LXIX.

VItruuius in li. 8. de Architectura. Aer autem a Sole percalefactus humores a terra tollit, vaporemq; nebulas facit. Sic n. terra feruore tacta humores eijcit, ſicut corpus hominis per ſudores emittit. Priſcianus ad Coſdroe. Humidorum autem & aridorum ex terra, & circa terram inflammationis duæ ſpecies ſunt. Vna quidem humida, alia vero arida. Et ambarum cauſa eſt ſol. Circulariter enim & obliquè faciens meatum per Zodiacum, ſic percuſſum humidum a terra ad ſuperiorem meatum trahit. Ipſam vero terram caliditate ſiccans. Inflammationis fumeæ reſpirationem facit. Eaq; his duab. ſit nubium concurſus & ventorum. Ex humida quidem nubes & pluuiæ nix & gelu proueniunt. Ex fumea vero copia ſpirituum, & aliorum quæcunque igneæ ſunt eſſentiæ. Ipſe namq; vapor habens humidi plenitudinem. in locum ſuperiorem ſurſum reducitur, qui eſt ſuper ſolarium radiorum repercuſſionem, & ibi propter frigus in aquam iterum conſtituitur, & deſtat longius facto ſole per obliqui circuli diſtantiam. Sicq; ex ea nubes & pluuiæ fiunt. cæteraq; huiuſmodi humida: quæ in aere & circa terram conſiſtunt. Rigeſcit n. aliquando in guttationem exilem. Aliquando vero in imbrem propter validiorem nubis denſitatem: habet imbrea aqua, ſicut dictum eſt ſuperius, & limum, eo quod terrenum ſubleuatur meatum cum humidiorib. vaporib. Non omnis autem ex aqua continentis meatus eſt imber, ſed quædam promotione vaporis in nubem eſt conſtitutus. Sæpè n. venti violentior tempeſtas & turbo humidum ex fluminib. vel ſtagnis vel mari rapiens in altum ſubleuat deinde & ſubtermittit; propter hæc etiam apparuerunt aliquando cum pluuia ranæ & piſces velut ſurſum naſcentes deſcendere, ſæpè quoq; guttæ ſanguineæ & pici ſimiles fiunt ex igneo commixtam nubib. ſimulq; terreno ſyrpheſo. i. ex ventis collecto fumo: hæc itaq; omnia violenter & contra naturam ſurſum compulſa, naturali meatu fluunt iterum deorſum. vaporis quidem qualitas humida & infirma, nec a terra multum elata, cum nec a ſpiritu, nec a calore offertur. primum facit nebulam. i. nubem infirmam, concreta autem paululum & compreſſa rorem. vaporis autem concretio in altum rapta, nix efficitur, nondum in aquam transmota, ſed prius ſurſum circumgelata, deorſum deducta. Hieron. Terra igitur etiam aerem in ſe habere probatur dum humecta temperatem ſolis acceptans largiſſimos vapores exhalat.

De igne

De igne terreno, & multiplici eius effectu. Cap. LXX.

IN terræ quoque viſceribus ferrum, & lapides decernuntur, in quibus ignis latitat, vnde ignis in terra eſſe oſtenditur. Seneca lib. 6. Et ignis quidem fieri ſolet apud nos duobus modis. Vno modo. ſ. ſi excitatur. ſ. lapidis percuſſu, Alio modo ſi attritu inuenitur, ſicut ſi duo ligna inter ſe diutius trita ſunt, nec oĩs hoc tibi p̄ſtabit materia, ſed ignibus eliciendis idonea, ſicut laurus, & hederæ, & alia in hunc vſum paſtoribus nota. Poteſt ergo eodem modo fieri, vt nubes quoq; ignem reddant, vel percuſſæ, vel attritæ. Cũq; n. aer in ignem mutabilis in ventũ conuerſus atteratur, quare poſſibile quanquam inuiſibile eſt ignem excuti caducum ac cito interiturum: quia non ex ſolida materia oritur: nec in aqua pōt conſiſtere, transit igitur tantumq; hēt moræ, quantum itineris, & curſus, q̃m ſine alimento proiectus eſt. Et ignis natura in verticē ſurgit, fulmen aũt vi, & quadam neceſſitate qua excutitur cadit. Id n. his ignibus accidit, quod arboribus, quarum cacumina ſubtus trahi pñt, ſed cum permiſſæ ſunt, in locum ſuum exilient. Sic ergo & igni ſi permittas ire quo velit, cęlum. ſ. leuiſſimi cuiuſq; ſedem repetit: vtrumq; aũt eſt aliquid q̃d eum feriat, & ab impetu ſuo auertat: id non natura, ſed eius ſeruitus fit. Iſido. 19. lib. Nihil eſt autem penè quod igne non efficiatur: alibi. n. vitrum, alibi argentum, alibi plumbum, alibi minium, alibi pigmentum, alibi medicamina efficit. Igne lapides in ęra ſoluuntur. Igne ferrum gignitur ac domatur, aurum perficitur: nullum metalli genus, ſine eo fundi vel extendi poteſt. Igne cremato lapide, cimenta, & parietes ligantur, lapides nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vrendo obfuſcat. Carbones ex pruna fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit. Stricta ſoluit, ſoluta reſtringit, dura mollit, mollia dura reddit: habet & medicaminis vſum. Nã ſæpe vri prodeſt. Peſtilentiæ quoq; quæ ſolis obſcuratione contrahitur ignem auxiliari certum eſt: hēt aũt in ſe diuerſitatē. Nã alius eſt, q vſui humano, alius qui in iudicio apparet diuino, ſiue qui de cœlo fulmen aſtringit, ſiue qui de terra p vertices montiũ eructat. Ignis aũt dictus eſt, eo q nihil ex eo gigni poteſt. Eſt n. inuiolabile elementum aſſumens cuncta quæ rapit.

De miraculis corporum vim ignis ſuſtinentium. Cap. LXXI.

AVguſtinus de Ciuitate Dei lib. 21. Sicut autem ſcripſerunt (qui naturas animalium curioſius indagarunt) Salamandra in ignibus viuit. Et quidam notiſſimi Siciliæ montes, qui tanta tēpis diuturnitate ac vetuſtate vſque nũc ac deinceps flãmis æſtuãt & integri perſeuerant, ſatis indicant, non omne, quod ardet abſumi. Sed & calx occultiſſimè ab igne ignem concipit. Eamq; iam gleba tangentibus, frigida tam latenter ſeruat, vt nulli noſtro ſenſui prorſus appareat, ſed experimento compertus, & dum non appareat, ſciatur ineſſe ſopitus, vnde & calcem viuã dicimus, quaſi ignis ipſe latens aĩa ſit inuiſibilis corporis viſibilis. Plinius libro ſecundo. Mõtium in miraculis ardet mons Ethna, noctibus ſemper tantoque æuo ignium materia ſufficit. Niualis hibernis tēpibus, egeſtumque cinerem pruinis operiens, flagrat in Phaſe Licię mõs chymera, & quidem immortalis diebus, ac noctibus flãma. Ignem eius accendi aqua, extingui vero terra ac feno, Gnidius ċtheſias tradidit. Eadem in Licia montes efeſti flammante teda tactu flagrãt, vt lapides quoque riuorum & arenæ in ipſis aquis ardeant, alitur que ignis ille pluuijs. Baculo ſi quis ex his accenſo traxerit ſulcos, riuos ignium ſequi narrãt. In Commagene vrbe Samoſata ſtagnum emittens limum multam vocant, flagrantem. Cum quid attingit ſolidi, adhæret: præterea & tactus ſequitur fugientes, ſic defendere muros oppugnãte Lucullo, flagrabatque miles armis ſuis, a quis etiam accenditur, terra tantum reſtingui experimenta docuere. Similis eſt naturæ napte circa Babylonem profluens bituminis liquidi modo, hinc magna cognatio ignium, tranſiliũtq; in eã protinus, vndecumque viſam. Ferunt ita a Medea pellicē crematam, poſtq̃ ſacrificatura ad aras acceſſerat, corona igni rapta.

De virtute ignis in corporibus aduſtis. Cap. LXXII.

AVguſti. vbi ſupra. De igne autem mira quis explicet, quo videlicet quæque aduſta nigreſcunt, cum tñ ipſe ſit lucidus, & penè oĩa quæ lambit & ambit, colore pulcherrimo decolorat, atque ex pruna fulgida carbonem teterrimum reddit. Lapides tñ candidos facit, & quamuis ille magis rubeat, illi albeſcunt, congruunt tñ luci, quod album eſt, ſicut nigrum tenebris. Cumque in lignis ardeat, & lapides coquat, contrarios hēt non in contrarijs rebus effectus. Et ſi. n. lapides, & ligna diuerſa ſunt, contraria tñ non ſunt, ſicut albedo, & nigredo, quorum vnum in lapidibus facit, alterum in lignis. Clarus illos clarificãs, hæc offuſcans cum in illis deficeret, niſi in iſtis viueret. Intueantur miraculum calcis, nã excepto eo, quod igne candeſcit, quo alia tetra redduntur etiam occultiſſimè ab igne ignem concipit: eumq; cuſtodit. Iam vero q̃ mirum eſt, q cum extinguitur, tunc accenditur, vt. n. occulto igne careat. aqua infunditur, aquave perfunditur: & cum antea frigida ſit, inde ferueſcit, vnde feruentia cuncta frigeſcunt, ergo velut expirante illa gleba diſcedens ignis ille, qui latebat, apparet, ac deinde tanquam morte ſic frigida eſt, vt adiecta vnda, iam non ſit arſura. Additur & huic miraculo, q ſi non adhibeas aquã, ſed oleum, quod magis fomes eſt ignis, nulla eius infuſione ferueſcit: hoc miraculũ ſi de aliquo lapide indico legeremus aut audiremus, profecto aut mendacium putaremus, aut certe granditer miraremur. Quæ vero ante oculos noſtros quotidie verſantur, nõ minus mirabili genere ſunt, ſed ipſa aſſiduitate vileſcunt. Iſid. li. 19. Calx viua dicitur, quia dum tactu frigida ſit, occultum ignem continet intus, vnde & aqua perfuſa, ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mira facit, nam aquis accenditur, quibus ſolet ignis extingui, oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi. Vſus eius eſt ſtructuris fabricæ neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adhærere fortius, niſi coniunctus calce. Et calx quidem e lapide albo, & duro melior eſt ſtructuris. Ex molli vero tincturis vtilis.

De Flamma, & fauilla. Cap. LXXIII.

EX libro de naturis rerum. Tres autem ſunt ſpecies ignis, ſcilicet lux, flamma, & carbo. De luce quidem, & eius natura ſufficienter iam dictum eſt ſupra, vbi. ſ. actum eſt de luce primaria: maxime vero ignis eſt flamma. Eſt autem flamma fumus ardens. Cumque flamma ſit viſibilis, tñ calore creatur, & vapore, quorum vtrumq; eſt inuiſibile. Denique flamma quæ ex igne generatur, tandem extincta fumum ex ſe generat. Candela inflammata lucens quidem alijs prodeſt, ſed ſui diſpendio lux eius aliqñ extinguitur vento, aliqñ etiam abundantia materiæ, flamma vel ignis flatu hominis immoderatu extinguitur, & eodem moderato reaccenditur. Candela per eleuationem accēditur, & inflammatur, & extinguitur per declinationem. Luce autem flammæ, vel ignis recedente, quod lucidum fuit, fętorem emittit, denique; fętor candelę extinctę mulieri, & iumento cauſa eſt aborſus. Flamma, vel ignis vĩ a remotis, ſeq; & alia videre facit, & ſi eſſet oculus ſ̃m naturã, prius videret, quam videretur. Viuus flamma candelæ vĩ ebrioſo dux. Iſid. vbi ſup. Flamma dr̃; quia flatu excitatur. Fauilla vero eſt deſerto igne ſcintilla. Actor. Hæc de igne terreno dicta ſunt breuiter. Nam de proprietate ignis ſuperius eſt habitum, vbi de cœlo igneo dictum eſt. Adhuc tamen reſtat de fumo, & fuligine, ac cæteris corporibus ab igne procedentib. vel fornacib. igne mediante.

De Fumo, & fuligine. Cap. LXXIIII.

ARiſtotiles in lib. Metheo. 3. Fumus autem eſt vapor aduſtus. Ex imagine mundi. Fumus aſcendit de aqua. Omne namq; corpus conſtat ex quatuor elementis. Lignum autem corpus eſt, quo igni iniecto materies ignis, quæ et ineſt ardet, terræ vero materies vertitur in cinerem. Aqua vero, & aeris materies euaneſcit in aerem. Ideo fumus ille amarus eſt, quia natura aquæ ſalſa eſt, ſiue quia terra admixta eſt. Hugo de ſex diebus. Fum' nihil aliud eſt quam guttarum aquæ minutiſſimarum congeries, per virtutē caloris in aera eleuata. Actor. Fumus oculos grauat, eodem tēpore partim qui ortus fuerat in ſuperioribus diſparet. Nam aſcendendo attenuatur & deficit. De triplici autem fumo iam dictum eſt ſupra, vbi actum eſt de aeris impreſſionibus. Auicenna. Fumus, eſt terrea ſubſtantia, digeſtiua, reſolutiua, ſubtilis: diuerſificatur aũt eius ſubſtantia, & omnes eius ſpēs ſunt exiccantes, eſtque in eis igneitas pauca, horum aũt fortior eſt fumus alchitram. i. picis liquidę, deinde picis humidæ, deinde ſtoracis, deinde mirrhæ, poſtea Thuris, poſtea Therebintinæ, fumus autem naptę vĩ fortior eſſe oĩbus: fumus Thuris, & Therebintinę ponuntur in medicamentis vlcerum oculi, & prohibent ortum pilorum additorum, & curſum, & corroſionem & humiditates, cum quibus non eſt obtalmia & vlcera lachrymalium. Ariſtotiles, in li. 3. Metheororum. Fuligo ex fumo relinquitur. Auicenna in ſecundo canone. Eſt aũt omnis fuligo calida exiccatiua præter Indam, hanc enim Indi & Paulus numerant inter infrigidantia. Eſtimant autem quidam, quòd inda ponitur ſuper apoſtemata calida & confert eis, porro illa quæ aſſumitur ex fumo ligni pini, cum gummi & bdellio, ponitur ſuper aduſtionem ignis, & dimittitur donec cadat. Actor. Fuligo ſi de illa fiat Epithyma, confert ignis aduſtioni.

De carbone. Cap. LXXV.

EX li. de naturis rerum. Vſtilia corpora ſunt quæcunque poros habent ſuſceptibiles ignis, & humorem igni debiliorem in poris habent. Vſtilium, quidam flammãtia ſunt, vt quæcumque humida eſſentia vaporatiua ſunt, maxime quæcumque fumum emittunt. Carbonem aũt faciunt, quæcumque talium plus hēnt terræ quàm fumi, pix vero & oleum ſeu cera magis cum alijs, q̃ per ſe ſunt flammãtia. Vaporatiua corpora ſunt, quæcũque humorem habēt hactenus, vt non exhalet ſine ignitis. Eſt enim halitus, ſiue vapor a calido vſtiuo in aere ſpirituum ſegregatio ex humi-

do hume-

do humectiuo. Carboni vero ſine igne tanta firmitas eſt, vt nullo humore, nulla vetuſtate corrumpatur, vnde & in fundamentis, tam lignis, quam lapidibus ſubſternitur. Auguſt. vbi ſupra. Quid igitur in Carbonibus. Nonne miranda res eſt, & tanta infirmitas, vt ictu leuiſſimo frangantur, preſſu facillimo conterantur & tanta firmitas, vt nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, ita vt eos ſubſternere ſoleant, qui limites figunt ad conuincendum litigatorem, quiſquis poſt quantalibet tẽpora extiterit, fixumque lapidem, non limitem eſſe contenderit. Quis eos in terra humida foſſos vbi ligna putreſcerent, tamdiu durare incorruptibiliter poſſe, niſi rerum ille corruptor ignis effecit? Iſidorus, vbi ſupra. Pruna eſt quamdiu ardet a perurendo, extincta vero carbo dicitur, eo ꝙ caret flamma, qui dum interijſſe videtur, maioris virtutis fit. Nam iterum incenſus, fortiori luce caleſcit.

De cinere. Cap. LXXVI.

Actor. Cinis ex prædictis corporibus vſtis relinquitur, & eſt ſubſtantia terrena quidem, arida & compacta, in quam corpus ſolidum per ignem reſolutum, humore conſumpto redigitur, vnde ex grandi corpore propter conſumptionem materiæ modicus Cinis efficitur, deſpecti coloris eſt. Et quia partes habet minutiſſimas, leui flatu agitabilis eſt, ad multa tñ perutilis. Cinere námque primo quidem ignis ipſe tegitur, vt conſeruetur. Cinere pelles depilantur, & quodammodo innouantur. Cinis ẽt pro alumine ponitur in tincturis pannorum. In eccleſia dedicanda alphabetum in cinere ſcribitur. In capite ieiunij cinis ad memoriam mortalitatis noſtræ in capitibus noſtris ponitur. Ex aqua cineri admixta fit lixiuia, qua capita abluũtur. Cinis ſupra ſanguiſugam proiectus, ſanguinem quẽ ſuxerat euomere facit. In medicinis quoque tam cinis, quam lixiuia proficit, ſicut inferius dicetur, de cinere vero oleum cum ſale per ignem extrahitur. Ariſtoteles in lib. phyſicorum. Teſtimonium aũt de cinere faciunt ꝙ tantum aquæ recipit, quantum vas vacuum. Auicenna in ſecundo de medicina. Cinis omnis naturam habet abſterſiuam, & exiccatiuam, diuerſificatur tñ, & ablutio minuit eius abſterſionem, & acquirit ei glutinationem, & exiccationem ſine mordicatione: aqua vero cineris ingreditur in medicinis putrefacientibus, & earum fortiores ſunt aqua cineris fici & lacticinij, plus enim abſtergit & ſiccat quam cæteræ. Cinis Almexerion quæ ſunt. ſ. ſpecies lacticinij, abſterſiuus eſt & putrefactiuus, viſum acuit, ſquinantiæ confert, & propter eum Dyarundinis. Cinis autem lignorum ſtipticorum, & quercus, & reliquorum retinet ſanguinem. Cinis Althahagi, reptilis ſcilicet cuiuſdam ſic nuncupati, ſuper ſcabiem & impetiginem linitur, & confert. Diaſcorides. Lixiuia ex cinere quercus ad vſum medicinæ efficaciſſima eſt, & hominibus, & pecoribus, quæ denſione pulmonis vexantur, & quibus aliqua venenata res obſiſtit. Bibita namque ſtatim ſalutem affert: vtilis etiam eſt in vulneribus humectis, & in fiſtulis, & ad vulnera difficilia ad ſanandum & calloſa, longi temporis ſordida. Quotidie ergo lauanda ſunt, & ſic apta medicamine ſananda, quia virtus lixiuiæ non ſanat, ſed ad ſanitatem vulnera diſponit. Cinis ex ſarmentis ſtipticus eſt, & in recenti vulnere & in profluuio poſitus ſanguinem ſanat. Cinis ex ſarmentis oliuæ acerrimus eſt. Ex nucleo puro acrior. Ex hac lixiuia vulnerum affert carcimonata ex hac etiam ſordida ſunt. Cinis calidus eſt, & ſiccus, aduſtionem facit, & apoſtemata mollia diſſoluit. Actor. Porro de cinere quercus, & ſarmentorum vitis, vel oliuæ lixiuia fit vtilis medicinæ, ſicut inferius, in locis congruis recitabitur.

De vitro, & eius natura. Cap. LXXVII.

Iſido. lib. 19. Vitrum dictum eſt, eo ꝙ viſus perſpicuitate trãſlucet, & quodammodo clauſus patet, leuibus aridiſque lignis cõcoquitur adiecto Cypro & Nitro, continuiſque fornacibus, vt æs liquatur, & maſſæ fiunt, poſtea ex maſſis rurſus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur aliud torno teritur, aliud argenti modo celatur: Tingitur etiam multis modis, ita vt iacinctos, & ſaphiros virides vineat & onices, vel aliarum gemmarum colores. Nec eſt alia ſpeculis aptior materia, vel picturæ accommodatior: ferunt, aũt ꝙ ſub Tyberio Ceſare quidam artifex excogitauit vitri temperamentum vt flexibile eſſet & ductibile, qui dum admiſſus fuiſſet ad Ceſarem, porrexit ei phialam, quam ille indignatus, in pauimentum proiecit. Artifex autem ſuſtulit phialam de pauimento quæ complicauerat ſe tanquam vas æneum, deinde marculum de ſinu protulit, & phialam correxit, hoc facto Ceſar dixit artifici. Nunquid alius ſcit hanc condituram vitrorum: poſtꝗ ille iurans negauit alterum hoc ſcire, iuſſit eum Ceſar decollari. Ne dum hoc cognitum fuerit aurum pro luto haberetur. Et omnium metallorum precia abſtraherentur. Reuera ſi vaſa vitrea nõ frangerentur, meliora eſſent quam aurum & argentum. Philoſophus vitrum perſpicuitate tranſlucet, quod in metallis non contingit. Et quod in eo clauſum eſt ſiue liquor, ſiue alia res exterius patet, nec eſt de poroſitate, tunc enim ſplendor feriens ſupra vitrum pictum, cum in poris non ſit, pictum inquam veniens ad oculum, appareret ſm ſimilitudinem picturæ feneſtræ per quã ferit, cuius oppoſitum ſæpe videmus, fit autem vitrum ex terra & herba & lapide & planta, fit etiam de cinere feni, & filicis. Et etiam quandoque ex admixtione plumbi, albumine etiã oui decocto. Et ſicut infra dicetur de Criſtallo littera maior apparet ſm omnem dimenſionem vitro interpoſito. Subtilis etiam gloſa interpoſito vrinali pleno aqua textus croſſitudinem repræſentabit. Ex cauſa ſupradicta factũ ſemper eſt decoloratum, qđ autem fit ex plumbo & terra arenoſa ſubtili aut ex cinere filicis coloratum eſt.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LXXVIII.

Auicenna. Vitrum eſt inter lapides ſicut ſtultus inter hoĩes, declinat. n. ad omnem tincturam, & frangitur, & abſcinditur cum eo. ſ. impersonaliter. Eſt autem calidum in primo, ſiccum in ſecũdo. In ipſo eſt ſtipticitas, ſubtilitas, abſtergit dentes, & oculum, & eius albuginem delet. mundat & furfures, qñ cum eo fit ablutio, facit oriri pilos inunctum cum oleo ſambucino, aduſtum autem fortius eſt. quod ex eo tritum eſt & aduſtum confert valde lapidi veſicæ & renum vino bibitum. Conſtantinus in libro graduum: Vitrum calidũ eſt in primo gradu ſiccum in tertio. In multis collirijs vtile eſt, & contra impetiginem valet, lędit furfures capillos ſubtiliat, puluerizatum & cum vino bibitum lapidem veſicæ frangit. Plateanus. Vitrum frigidum eſt primo gradu & ſiccum ſecundo. Inde fit vnguentum quod valet ad ſcabiem, valet ẽt ad ſerpiginem. Sed puluis eius cum Therebintina vel gummi prunorum in aqua ad ignem reſoluto conficiatur & inde pars inungatur. Fit aũt vitrum ex terra, fit ẽt ex herba. Ex li. de naturis rerũ. Vitrum ſi diligenter teratur, & cum vino rhano. i. forti bibatur. lapides qui ſunt in renibus frangit & eijcit pulnis vitri deorſum in ſtipite infra corticẽ arboris ſuper quam pullificãt corui vel cornices inſectus ꝓhibet ne vnꝗ ad exitus pullorũ aperiantur oua eorum. Cato & feſtinantius coquẽda ſtatim decoquitur ꝑ appoſitionem fruſti cuiuſlibet maneriei vitri. Quod tñ citius fit, ſi vitrum de cinere filicis ſit ac feni, quod vt dixi ſemper decoloratum eſt.

De operatione ipſius in Alchimia. Cap. LXXIX.

Razi in li. de aĩalibus. Vitrum eſt ex partibus mercurij, & vincens ſupra naturam eſt frigiditas, & ſiccitas, liquefacit ferrũ & omnia corpora facitque ea currere infuſione. Si autẽ infundis vitrum quemcũque colorem proijcis ſuper ipſum retinet. Alchimiſta. Vitrum eſt inter lapides ſicut amens inter homines. Nam recipit omnes tincturas, cito I igne ſoluitur, & cito ad lapideitatem ſuam reuertitur, mollificat & mundificat & liquefacit oĩa corpora. deinde ſubtrahit ſe ab eis per fuſionem, ſicut ſal per lauationẽ, denique ſal & vitrum duæ ſunt res in quibus eſt totum ſecretum artis, nec lapis poſſet fieri ſine eis præcipue ſine ſale. Ex libro de naturis rerum. Vitrum dr̃ eſſe de partibus mercurij, neſcio qua de cauſa, niſi quia recipit tincturam, & colorem & ipſum ẽt ferrum ſoluit, oĩaque corpora diſſoluit & diffluere facit: ſicut autem aqua de natura frigida igne caleſit; & poſtꝗ refrigidatur frigidiſſima fit. Sic & cinis, de quo fit vitrum. cum ſiccus ſit, ſi humectatur per liquefactionem, poſtea deſiccatus ſicciſſimus erit.

De latere cocto ac teſta. Cap. LXXX.

Iſido. li. 19. Operam autem fictilium ad parietes ędificiorum, & fundamenta cocti laterculi, ad tecta vero tegulæ & imbriculæ aptantur, Tegulæ quidem dictæ eo ꝙ ædes tegant, imbricẽs autem eo ꝙ imbres accipiant. laterculi vero ꝙ lati formentur. Vitruuius de Architectura li. 2. Lateres vero non de arenoſo vel ſabuloſo luto ducẽdi ſunt, quia ex his ducti graues fiunt, & imbribus ſparſi dilabuntur & diſſoluuntur. paleæ quoque in his ꝑꝑ aſperitatem non coheręſcunt, fiant igitur ex terra albida, cretoſa, vel de rubrica, aut etiam maſculo ſabulone: hęc enim genera non ſunt in opere ponderoſa, ſed ꝑꝑ leuitatem habent firmitatem, & facilliter aggregantur, ducendi ſunt autem in vere vel autumno vt vno tp̃e ſiccescant, qui enim per ſolſtitium parantur, ideo vitioſi fiũt, quia ſummum corium ſol acriter percoquit, efficiturque vt videatur aridum. Interior autem pars non ſiccatur. Et cum poſtea ſicceſcendo ſe cõtrahit, perrumpit ea quę arida erant, ſicque rimoſi facti imbecilli ſunt, vtiliores autem erunt ſi ante biennium ducti fuerint, quia non ante penitus ſicceſcere poſſunt. Eſt in Hiſpania viterina ciuitas, vbi lateres ducti & areſacti natant in aquã proiecti. Quod ideo poſſe videntur, quia terra de qua ducuntur pumicoſa eſt, cum ſic ſicca, & rara ſit, aere ſolidata non recipit in ſe neque imbibit liquorem. Non enim in corpus penetrare patitur humidam poteſtatem. Ideo quocunque pondere fiunt, coguntur vt pumex ab aqua ſuſtineri. Itaque & in ędificationibus oneroſi nõ ſunt, & a tempeſtatibus non diſſoluuntur. Palladius lib. 6. Lateres faciendi ſunt menſe Maio, ex alba terra & creta vel rubrica. Nam qui ęſtate fiunt celeritate feruoris in ſumma crata ſiccantur, in

interioribus humore ſeruato, quæ videlicet res ſciſſuris eos facit aperiri, fiunt autem ſic. Terra diligenter cribrata, & omni aſperitate purgata, mixta cum paleis diu maceratur, & iuxta formam lateri ſimilem imprimitur, tunc relicta quidem ad ſiccandum, ſubinde verſabitur ad ſolis aſpectum. Idem in li. 6. Menſe quoque Iunio fieri poſſunt lateres more prædicto.

De teſta. *Cap.* LXXXI.

ACtor. Teſta quoque fictili opere de terra conſtituet coloris argilloſa conficitur, & igne cocta ſolidatur Inde fiunt vaſa multifaria, vt eſcaria, vinaria, olearia, & coquinaria, præcipue vero fieri ſolent in Samo ciuitate, vbi etiam ars fictilia inuenta dr̃ fuiſſe, vnde ſcriptum eſt in libro Iſaiæ Prophetæ. Væ qui contradicit fictori ſuo, teſta de Samijs terræ Iſidorus li. 20. Samia vaſa quidam a Samo putant nomen habere, videlicet quodam oppida græciæ. Alij vero dicunt eretam Italiæ, quæ non longe a Roma habetur, & ſamia vocatur. Auicenna. Teſta quidem exiccatiua eſt & abſterſiua, proprieque teſta clibani. Emplaſtrum ex teſta factum fortis eſt conſolidationis. Cõfert vlceribus, & abſtergit ſcabiem, fit ex ea cerotum ſuper ſcrofulas, cum ſale metallino confert vngulæ Itẽ teſta clibani linitur ſuper podagram, ſubtilior autem eſt teſta cancri marini. Actor. De hac inferius ſuo loco dicetur. Hæc omnia de igne terreno, & corporibus per eum ſolidatis ad præſens ſufficiant.

De diuerſis qualitatibus corporum terrenorum. *Cap.* LXXXII.

EX li. de naturis rerum. Corporum autem terreſtrium, quædam ſunt dura, quædam lenia ſiue mollia, durum fit aliquid, vel quia congelatur, vel quia repletum extenditur, vel his ſimul obuiantibus: leue autem eſt ex contrarijs, denique omne quod cedit vel flectitur per ſe ipſum exiſtens ſimplex & ſingulare, iudicatur leue. Item mollium quædam ſunt coagulabilia, quædam non. Coagulatio eſt, vel humidorum quæ exprimuntur a calido, & tunc hmõi liquatio eſt vincente humido, vel calidi quod exprimitur a gelido, & tunc hmõi liquatio eſt vincente calido. Quorum autem ab vtriſque & a calido & gelido vt quæcũque calefacta deinde coagulantur a gelido. Incoagulabilia vero ſunt quæcumque & aquea plus habent calidi & terrei, vt mel, muſtum & hmõi, vel quæcunque aquea plus habent aerei, vt oleum, argentum viuum, & talia: viſcoſa quidem facile coagulantur, viſcus autem non: liquabilia ſunt aquea per totum poros habentia, omne autem quod liquefacit ſeparat ac diſcernit. Impoſſibile eſt enim eſſe vel fieri vacuum a calore ſorit. Mollificabilia ſunt, quædam coagulatorum. Et horum quædam aquea ſunt ſed plus terrea, & non ex toto in humorem ſe diſſoluentia, ſicut diſſoluitur ſal per aquam, neque inæquales poros habentia vt lateres. Neruos, & corrigia tractioa quoniam mollificabilia proprie non ſunt, cum nec ſint irrigua. Irriguum eſt, quod mollius eſt cum ſit rigatum. Mollificant autem quædã ex via qua humectant, aut ea via qua liniunt, aut ea via qua euacuant. Quædam vero ea via qua deſtiterunt. Item quædam ſunt lenia, quædam inflexibilia, lenta quædam ſunt quæ in ſe poſſunt extendi cum incuruantur, vt calamus, vimen & hmõi. Quædam vero quæ poſſunt a rectitudine incuruari & econuerſo, non tamen ex ſe, ſed ab agente extrinſeco, vt paſta & gluten. Incuruabilia vero ſunt, vt later, lapis. Item quædam frangi poſſunt & comminui, vt quæcunque poros habent & in longum & in profundum. Quædam vero comminui poſſunt & non frangi, vt quæ poros habent tantum ſecundum profundum. Eſt enim fractio in magnas partes diuiſio & ſeparatio. Item comminutio in quaſlibet partes, & plures duabus.

De eodem. *Cap.* LXXXIII.

ITem quædam ſunt formabilia, quædam non, pulſa namque cedentia ſunt, quæ ad totum vel tactum embipedi ſecundum partem tranſponuntur in profundum. Et horum quæ manent impulſa & facile manui cedẽtia ſunt & formabilia. Pulſu vero non cedentia ſunt, quæcunque vel omnino non obediunt, vt later. vel obediunt quidem, ſed partes mutuo tranſponuntur, nec manent impulſa vt aqua & ſpongia, & lana, quæ ſunt informabilia. Item quædam ſunt appreſſibilia, quædam non. Appreſſibilia ſunt, quæcunque in ſe ipſa impulſa conuenire poſſunt in profunditatem embipedi alternati vt ſpongia Nam & ſi vndique comprimatur, nulla eius pars in alterius locum tranſponitur. Incompreſſibilia vero ſunt, quæ non in ſui poros conuenire nata ſunt, eo q̃ poros non habeant, vel eo quod durius plenum habeant, vt ferrum & lapis, & later, & omne liquidum. Dicitur autem embipedum, quaſi cedens in profunditatem ſuperficiei. Embadus. n. ſuperficies eſt, pes autem profunditatem notat. Item quædam ductilia ſunt, quædam non. Ductilia ſunt, quæcunque eadem plaga pariter in latitudinem & in profunditatem embipedi ſecundum partem tranſponi queunt. Non ductilia vero quæ non poſſunt. Et omnia quidem ductilia ſunt pulſui cedentia, ſed non conuertitur, vt patet in ligno & alijs multis. Item quædam ſunt Sciſſilia, quædam non. Sciſſile ſiue fiſſile eſt, quod ſecundum longitudinem habet poros ſecundum quos diuiditur, & non ſecundum latitudinem, vt lignum. Nam diuiſiuum quidem eſt ſecundum latitudinẽ, vt lignum, Sciſſile vero ſecundum longitudinem. Item quædam ſunt vſtibilia, quædam non. Et vſtibilium, quædam ſunt flammantia, quædam non, vt ibi dictum eſt vbi de his rebus agebatur.

De raritate ac denſitate. *Cap.* LXXXIIII.

EX li. de vaporibus. Rarum & denſum in corporibus contraria ſunt, & omne rarum eſt facile pulſo cedens, vt Ariſt. dicit. Omne vero denſum reſiſtens ei quod impellit. Sed calor eſt cauſa rarefactionis, frigiditas vero conſtrictionis, & hæc rarefactio aeris dr̃ per ipſius calorem diſſolutio, quod idem eſt, quod apertio. Sic enim dicimus, q̃ calor æſtiuus humanum corpus diſſoluit. i. poros aperit. vnde etiam ex illa corporis apertione in æſtate contingit, q̃ minimum frigus tunc magis lędat corpus, q̃ maximum in hieme, quia conſtringuntur pori corporis exterius. Ita q̃ in profundum eius penetrare non poteſt etiam magnum frigus. At in æſtate poris apertis etiam minimum frigus intrat, & ita corpus debilitat, de hoc autem eſt quæſtio, cur vitrũ cum ex cinere terreo, qui in ſe ſiccus eſt, generetur, magis eſt ſiccum, quam cinis ex quo generatur. Et ad hoc exemplum bonus rudicem tangens ſupponitur, ſicut enim cum de aqua frigida volumus facere frigidiſſimam, oportet vt aqua ipſa in medio calefiat, ita cum de ſicco fieri debet ſicciſſimum oportet, vt illud ſiccum intermedio fiat humidum, propter quod cinis feni ac filicis, qui ſiccus eſt, vt tranſeat in vitrum, oportet vt per actionem calidi liquefiat, & poſtea deſiccatus erit ſicciſſimus.

De perſpicuitate. *Cap.* LXXXV.

ALbertus. Corpus quoque ſolidum ac denſum ſiue terminatum diuiditur contra corpus peruium ſiue perſpicuum: vnde dicit Ariſto. in libro de ſenſu & ſenſato, q̃ color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato, ſicut aliàs expoſitum eſt Et dicitur corpus terminatum, quia non ſuſcipit lumen niſi in terminis ſuis exterioribus ſuperficierum: peruium autem dicitur, quod ſuſcipit lumẽ in termino & in profundo. Ex libro de vaporibus. Quæſtio autem eſt cur calor diſſoluens cinerem non peruium, per diſſolutionem ipſum efficit peruium, congelatum vero de aqua peruium non poteſt facere non congelatum eſſe non peruium, videmus enim q̃ & ſi de aqua fiat cryſtallus aqua, quidem eſt peruia & cryſtallus etiam magis peruius, dico autem q̃ cinis quidem fit vitrum mediante calore per partium ſuarum rarefactionem. Aqua vero non tranſit in Cryſtallum per partium ſuarum compreſſionem, ſed per ſolius caloris expreſſionem. Calor enim faciebat fluiditatem in aqua per ſui præſentiam, poſtea vero duritiem facit per ſui abſentiam, ſed ſicut in exhalatione calida a vino contingit, ſic etiam in aqua congelante accidit. Calidum enim paulatim & non ſubito contra ſalem a vino exhalat, cum ſolis calor reſiduas eiuſdem vini partes rarificat, vnde & ſi calidum quod raritatem in vino faciebat euaporet, reſiduum tamen per actionem caloris mediocrem conſeruatur in ſubtilitate & in raritate maiori; tranſitque in acetum ſubtilis ſubſtantiæ. Sic ergo & aqua per ſui calidi compreſſionem in calore aeris circunſtantis ipſum in regione calida indureſcit ſic in ſui raritate, ſaluata ſui certitudine, & etiam ſubſtantiali humiditate, propter quod illud durum remanet peruium, nec vnquam ferret litteram pergameni fuſcam apparere pure nigram niſi peruiam humiditatem haberet in ſe, quæ manifeſtat litteræ nigredinem, quæ celebratur per incauſti in pergameno ſicco exiſtentis ſiccitatem, dicit enim philoſophus, q̃ omne incraſſatum per ſiccitatem, fiet liquefactum per humiditatem, ſicut in luto videmus. Itẽ & fuſcum quoque celatum per ſiccitatem contingit manifeſtari per humiditatem, vnde patet q̃ ſi cryſtallus congelata fuerit, humiditatem in ſe habebit. Sed quoniam aer magis eſt fluens in humiditate ſua quàm criſtallus, non poteſt fluxum ex humiditate reſtringere vel terminare nec immutationem rei facere.

Quæſtio de aeris, & cryſtalli peruietate. *Cap.* LXXXVI.

NVnc itaque quod videmus, per aerem medium videbitur magis latum & in maiori quãtitate, quàm illud quod per cryſtalli cernimus intermedium. Cuius tñ videmus oppoſitum cum littera ſub cryſtallo apparet lata, quæ per medium aeris apparet coartata. Aer præterea caliditatem & humiditatem habẽs in ſe facere deberet, vt res longa & lata magis videretur, quàm cryſtallus habens frigiditatem, quę principium eſt conſtrictionis, & longitudini atque latitudini contradicit. Quare res ſemper videri debet amplior per aquam quã per cryſtallum. Ad hoc autem dico, quia quod apparet littera maior quam ipſa ſit, ſub

cryſtallo,

cryſtallo, hoc eſt, quoniam cryſtallus duriciem habet in ſe reſiſtentem, ſm quam defacili non penetratur ab immutatione littéræ, vnde immutatio illa inueniens ſibi reſiſtens, ac difficile ad immutandum, nequaquam ſubito tranſit ſecundum rectitudinem, ſed fluit ad latum, quare vr̃ res maior ſub cryſtallo, quàm ſub aere. Eo q aer non reſiſtit aliquo modo immutationi præ ſui ſubtilitate, vnde & cum aer ſpiſſus, & croſſus eſt vaporibus humidis, vt videmus in mane ſol apparet maior, quam in meridie, quod eſt pp ipſius aeris croſſiciem & denſitatem, quæ faciunt eum immutationi ſolis reſiſtere, quæ.ſ. immutatio quia nõ citò poteſt aerem propter eius dẽſitatem ſm rectitudinem penetrare, immutat eum in latere circumquaque. Sicque immutatio hęc facit, vt ſol videatur in mane in maiori quantitate, quam in meridie. Et attende, quia quòd vitrum peruium eſt vt cryſtallus, non eſt de poroſitate, ſed de craſſitudine ac luciditate. Si.n. hoc eſſet ex poroſitate, tũc ſplendor ferens ſupra vitrura pictũ, cum in poris pictura nõ ſit, nunquam ad oculum veniens ſm ſimilitudinẽ picturę feneſtræ, per quam fert, appareret. Cuius oppoſitum videmus frequenter.

De curuabilibus & inciſiuis. Cap. LXXXVII.

CVruabilia vero ſunt vimen, gladius, lignum, & quæ in periferiam exeunt, vimen autem in ſui nouitate, & vt exeat in periferiam, ſi quando inflectitur. Non tamen ſtatim vt permittitur, reuertitur in rectitudinem, quia.ſ. in eo eſt croſſa vnctuoſitas, quæ ſicut eam accepit conſeruat, virga vero petrarię vel mangonelli quæ vt de rectitudine exit in periferiam ſtatim reuertitur in rectitudinem. Et hoc ideo quia in eius curuatione comprimitur aer, qui fuit in eius poris vltra naturalem reſiſtentiam. Et qñ virga illa recedit a violentia curuationis, quoniam tunc aer ad propriam conſiſtentiam intendit, naturaliter mouet lignum in rectitudinem. Et quantum eſt ſe diſcurrens per poros vniuerſi ligni tendens in ſuam ppriam conſiſtentiam, in qua replens illos poros, conſiſtit in raritate, & inquantum ſic eſt decurrẽs curuitatem virge econtra diſtem ſecundum rectitudinem. Signum aũt huius, q excellenter comprimitur aer ex huiuſmodi virgæ curuatione poſſumus accipere. Nàm ſi multa curuatio fiat in aliqua fiſſura p cultellum vel aliud inſciſiuum facta, ſtatim aer cõdenſatus, in excellentia principium per quod exhalare poteſt repetit, & incipit ſubito exhalare, facitque fiſſurã per vniuerſam virgam ita q virga frangitur in eius ſubita exhalatione. Similiter ẽt eſt de gladio, qui ſuſcipit incuruationem, & ſtatim accedit ad rectitudinem pp aerem compreſſum in eius poris, qui deſiderat propriam conſiſtentiam in raritate propria naturaliter ſibi deputata. Sed rectius experiens gladium in bonitate, cum videt eum manere in curuitate, dicit gladium malum eſſe. Et hoc eſt, quia quando gladius accipit cõſiſtentiam in curuitate, ſignificatur, quod in eo ſit humidum viſcoſum & croſſum, quod conſeruat conſiſtentiam quam accepit ſine reuerſione. Et tamẽ per hoc ſignificatur, quoniam humidum penetrationi contradicit, ad quam gladius factus fuit, idcoque gladius iudicatur malus. Inſciſiua vero quædam ſunt per naturam, quædam ſunt per violentiam, per naturam vt acetum & hircinus ſanguis, qui ſubſtantiam penetrat adamantis vere indiuiſibilis, & hoc ex ſiccitate quæ eſt in ea. Inſciſiua vero per violẽtiam ſunt, vt aer campanę, namque in turri dependent, & ſonantes aera feriunt, qui ſcilicet aer non valens extra exhalare, poros intrat turris, ibique aerem poros euſdem turris implẽtem inuenit, & cum illo condenſatur, cumque in loco capi non poſſint, nec ẽt exhalare, faciunt fiſſuram in turri, hinc eſt q finduntur aliquando turres in quibus campanę pẽdent. Quemadmodum etiam videmus, q quando multum venti capitur in follibus, ſi obſtruantur ora folleum & aeres comprimãtur, aer exhalare volens facit fiſſuram in aſſeribus, aut ĩ corio, vel facit diuiſionem corij ab aſſeribus per exitum clauorum. Sic etiam in argento cum humidum ſit congelatum poſſumus videre, quoniam omni congelato accidit fiſſura in percuſſione. Contingit etiam inſciſionem ex ſubtilitate fieri ſubſtantiæ, ſicut cum acetum flammam, idest ignem græcum inextinguibilem extinguit, ſeparans ipſam in particulas minimas, ſic enim ex ſua frigiditate alterat & extinguit eam, Conuertendo calorem illum in frigiditatem.

De ignis vel flammæ extinctiuis. Cap. LXXXVIII.

PRæter hunc aũt modum extinguendi.ſ. flammam vel ignem inextinguibilem per acetum, per eſt in ſeparando ipſam ĩ minimas particulas. Eſt etiam alius modus extinguendi, cum ipſum per arenas. Nam particulę arenoſæ flammam illam ſeparante in poris ſuis amplis accipiunt particulas euſdem, quæ.ſ. particulę cũ exhalare in aere non poſſint, & ab ipſo reſpiraculum habere, extinguuntur. Cur autem illud ſit alterius eſt iudicij, verum is eſt modus extinguendi vnamquamque flammam.ſ. per ſuffocationem huiuſmodi eam occultantem vt arena, vel cum alteratione per diuiſionem vt in aceto. Eſt enim acetum inter omnes ſubſtantias magis rariſſimum, & hoc patet in ouo, quando per tres, vel quatuor dies ponitur in aceto. Roditur enim tota teſta oui per inſciſionem aceti. Ipſius aceti ſubſtantia intrans oui pelliculam interiorem, facit in eius albumine inciſionem, & aufert totam ab illo viſcoſitatem & tunc comprimitur ſuauiter inter manus, aceti ſubſtantia exeunte exit albuminis ſubſtantia, remanetque ſolus vitellus oui pellicula intacta. Sal quippe & ſi calidæ vel ſiccæ complexionis fuerit, contingit tamen, q flammã per accidens deſtruit. Cum enim poros directos & amplos habeat, proiectum in igne, diuidit flammam in particulas minimas, eiuſque poris amplis ipſis flammę particulas occultat, quæ cum reſpiraculum non poſſit habere, extinguitur in ſe, tamen cum ita ponimt ſupra ligna croſſam flammam emittentia cum fumo croſſo humido, & ſi ſubito flammam non extinguat, tamen ex ſuis qualitatibus conſumit humiditatem lignorum, & poſtea generatur flamma ex fumo.

De caloris mitigatiuis. Cap. LXXXIX.

FIt autem calidi qñque extractio ab humido, per impoſitionem aquæ in illo, ſicut videmus in muſto. Cum vtrum aqua ſit ei admixta percipere volumus, ouum imponimus, quod ſtatim deſcẽdit, ſi aqua impoſita fuerit. Qđ ideo ſit, quia muſtũ dũ purum eſt, duplicem calorem habet, vnum ſcilicet propria complexione: Alterum a loco generationis ſuę, ſicut contingit triplicem calorem habente puro pane nouiter a furno extracto. Et ille duplex calor facit ebulitionem in muſto, quæ prohibet ouum deſcendere. Sed aqua modica appoſita calor extinguitur, & ebulitio eſſe deſinit, ouumque deſcendit. Similiter in vino in quo ouum deſcendit, poſtquam exhalauerit calor, quem a loco gñationis ſuæ accepit. At vinum calidiſſimum in dolio potum, volenſque frangere dolium, accipit exterminationem ſui caloris a minima caſei particula, ſi ponatur intra ipſum. Caſeus nãque poroſus, intra poros ſuos ebulientis vini ſpiritum accipit. Illumque ex ſua frigiditate alterat, & tunc vinum ab ebulitione quieſcit. Alio etiam modo ſit extinctio caloris.ſ. per reſolutionem croſſę fumoſitatis, vt cum aqua in ignem proijcitur, ignis extinguitur. Item alio quocunque modo calor per conſtrictionem fumoſitatis extinguitur, vt cum teſticuli hominis ebrij in aqua frigida ponuntur, colligantia quippe teſticulorum cum ſtomacho eſt, vbi adueniens aquę frigiditas ad ſtomachum, alterat ipſam ſecundum frigiditatem in eius fundo, quæ.ſ. frigiditas cõſtringit materiam euaporantem ad cerebrum, ne fumus ex illa parte amplius euaporet, & tunc ceſſat ebrietas. Quæ quidem nihil aliud eſt niſi fumus reſolutus de vino meatus opilans. per quos deſcenſus eſt ſpirituum a cerebro. Sic ergo quæ dicta ſunt caloris extenuatiua ſunt.

De caloris, vel ignis excitatione. Cap. XC.

CAloris autem excitatio contingit ex motu aliquãdo, plerumque vero caloris multitudo contingit ex reflexione aeris, in obſtaculo concauo, quemadmodum videmus, quod cum cyphus argenteus concauus ponitur ad ignem, non poteſt ſe tolerare manus in cypho contra eundem, ſic & cum vna olla verſa ponitur in patella, quæ eſt aqua plena ſi apponatur ignis patellæ, ſpiritus ebuliẽs in ea, propter caliditatem ſuppoſitam ad fundum ollę inflectitur & multiplicatur, continue trahit humidum ad ſe, vnde p proceſſus temporis, aqua tota quæ eſt in patella, in ollam tranſibit, ita q vacua penitus apparebit. Itaque videtur hoc ruſticis admirabile, quoniam in tali caſu decoquitur fruſtrum carnis in ollę fundo euerſę, licèt ille fundus a patella per magnam diſtantiam eleuatus ſit in aere. Et attende, quoniam alterius modi eſt ignis effectus in elixis, & alterius modi in aſſatis. Nam quandocunque aqua calida circunſtat in elixum, decoquendo totum humidum extrahitur ab elixo. Itaque in elixis relinquitur intus magis ſiccum. In aſſatis vero relinquitur interius magis humidum, exterius autem ſiccum. Si vero quæratur ratio quare ſic ſit diuerſo modo, dico quod ſpiritu calido exiſtente in aqua circunſtante aliquid elixabile, attrahet ſibi humidum illius elixabilis ſpiritus ille, quod videlicet humidum in elixabili quidem exit, quia ſimile ſuum in circunſtante.ſ. humoroſitate inuenit: at omne humidum aſſabile cum extrahi debet a calore circumſtante ipſum fugit in profundum aſſabilis, quoniam eius oppoſitum, ſcilicet ſiccitas, eſt in calore circunſtanti. Attende iterum quod vbi eſt debilis humiditas, & fortis ſiccitas, acuta eſt flamma, & ſicca. vbi vero multa eſt humiditas, & minor ſiccitas, flamma non eſt adeo penetratiua. Nec ita humidi circunſtantis ipſum conſumptiua, propter hoc quoque lixę volentes obſeruare pinguem humiditatem in anſeribus decoctis. vt ſint ſaporoſiores, ſemper decoquunt illos cum lignis humidis, nunquam cum ſiccis.

De flammæ nutritiuis. Cap. XCI.

POrro irritatiuum caloris flammei eſt pinguedo maxime, ſed non ex ſe, videmus enim quod cum pinguedo porci liquefa-

ƈta in

interioribus humore ſeruato, quæ videlicet res ſciſſuris eos facit aperiri, fiunt autem ſic. Terra diligenter cribrata, & omni aſperitate purgata, mixta cum paleis diu maceratur, & iuxta formam lateri ſimilem imprimitur, tunc relicta quidem ad ſiccandum, ſubinde verſabitur ad ſolis aſpectum. Idem in li. 6. Menſe quoque Iunio fieri poſſunt lateres more prædicto.

De teſta. *Cap.* *LXXXI.*

Actor. Teſta quoque fictili opere de terra cuiuſlibet coloris argilloſa conficitur, & igne cocta ſolidatur. Inde fiunt vaſa multiſaria, vt eſcaria, vinaria, olearia, & coquinaria, præcipue vero fieri ſolent in Samo ciuitate, vbi etiam ars fictilis inuenta dr̄ fuiſſe, vnde ſcriptum eſt in libro Iſaiæ Prophetæ. Væ qui contradicit fictori ſuo, teſta de Samijs terræ. Iſidorus li. 20. Samia vaſa quidam a Samo putant nomen habere, videlicet quodam oppido græciæ. Alij vero dicunt cretam Italiæ, quæ non longe a Roma naſcitur, & ſamia vocatur. Auicenna. Teſta quidem exiccatiua eſt & abſterſiua, proprieque teſta clibani. Emplaſtrum ex teſta factum fortis eſt conſolidationis. Cōfert vlceribus, & abſtergit ſcabiem, fit ex ea cerotum ſuper ſcrofulas, cum ſale metallino confert vngulæ. Itē teſta clibani linitur ſuper podagram, ſubtilior autem eſt teſta cancri marini. Actor. De hac inferius ſuo loco dicetur. Hæc omnia de igne terreno, & corporibus per eum ſolidatis ad præſens ſufficiant.

De diuerſis qualitatibus corporum terrenorum. *Cap.* *LXXXII.*

Ex li. de naturis rerum. Corporum autem terreſtrium, quædam ſunt dura, quædam leuia ſiue mollia, durum ſit aliquid, vel quia congelatur, vel quia repletum extenditur, vel his ſimul obuiantibus: leue autem eſt ex contrarijs, denique omne quod cedit vel flectitur per ſe ipſum exiſtens ſimplex & ſingulare, iudicatur leue. Item mollium quædam ſunt coagulabilia, quædam non. Coagulatio eſt, vel humidorum quæ exprimuntur a calido, & tunc hmōi liquatio eſt vincente humido, vel calidi quod exprimitur a gelido, & tunc hmōi liquatio eſt vincente calido. Quorum autem ab vtriſque & a calido & gelido vt quæcūque calefacta deinde coagulantur a gelido. Incoagulabilia vero ſunt quæcumque ēt aquea plus habent calidi & terrei, vt mel, muſtum & hmōi, vel quæcunque aquea plus habent aerei, vt oleum, argentum viuum, & talia: viſcoſa quidem facile coagulantur, viſcus autem non: liquabilia ſunt aquea per totum poros habentia, omne autem quod liquefacit ſeparat ac diſcernit. Impoſſibile eſt enim eſſe vel fieri vacuum a calore forti. Mollificabilia ſunt, quædam coagulatorum. Et horum quædam aquea ſunt ſed plus terrea, & non ex toto in humorem ſe diſſoluentia, ſicut diſſoluitur ſal per aquam, neque inæquales poros habentia vt lateres. Neruus, & corrigia tractiua quoniam mollificabilia proprie non ſunt, cum nec ſint irrigua. Irriguum eſt, quod mollius eſt cum ſit rigatum. Mollificant autem quædā ex via qua humectant, aut ex via qua liniunt, aut ex via qua euacuant. Quædam vero ex via qua deſtituunt. Item quædam ſunt lenta, quædam inflexibilia, lenta quædam ſunt quæ in ſe poſſunt extendi cum incuruantur, vt calamus, vimen & hmōi. Quædam vero quæ poſſunt a rectitudine incuruari & econuerſo, non tamen ex ſe, ſed ab agente extrinſeco, vt paſta & gluten. Incuruabilia vero ſunt, vt later, lapis. Item quædam frangi poſſunt & comminui, vt quæcunque poros habent & in longum & in profundum. Quædam vero comminui poſſunt & non frangi, vt quæ poros habent tantum ſecundum profundum. Eſt enim fractio in magnas partes diuiſio & ſeparatio. Item comminutio in quaſlibet partes, & plures duabus.

De eodem. *Cap.* *LXXXIII.*

Item quædam ſunt formabilia, quædam non, pulſu namque cedentia ſunt, quæ ad totum vel tactum embipedi ſecundum partem tranſponuntur in profundum. Et horum quę manent impulſa & facile manui cedētia ſunt & formabilia. Pulſu vero non cedentia ſunt, quęcunque vel omnino non obediunt, vt later. vel obediunt quidem, ſed partes mutuo tranſponuntur, nec manent impulſa vt aqua & ſpongia, & lana, quæ ſunt informabilia. Item quædam ſunt appreſſibilia, quędam non. Appreſſibilia ſunt, quęcunque in ſe ipſa impulſa conuenire poſſunt in profunditatem embipedi alternati vt ſpongia. Nam & ſi vndique comprimatur, nulla eius pars in alterius locum tranſponitur. Incompreſſibilia vero ſunt, quæ non in ſui poros conuenire nata ſunt, eo ꝙ poros non habeant, vel eo quod durius plenum habeant, vt ferrum & lapis, & later, & omne liquidum. Dicitur autem embipedum, quaſi cedens in profunditatem ſuperficiei. Embadus. n. ſuperficies eſt, pes autem profunditatem notat. Item quædam ductilia ſunt, quædam non. Ductilia ſunt, quæcunque eadem plaga pariter in latitudinem & in profunditatem embipedi ſecundum partem tranſponi queunt. Non ductilia vero quæ non poſſunt. Et omnia quidem ductilia ſunt pulſui cedentia, ſed non conuertitur, vt patet in ligno & alijs multis. Item quædam ſunt Sciſſilia. quædam non. Sciſſile ſiue fiſſile eſt, quod ſecundum longitudinem habet poros ſecundum quos diuiditur, & non ſecundum latitudinem, vt lignum. Nam diuiſiuum quidem eſt ſecundum latitudinē, vt lignum, Sciſſile vero ſecundum longitudinem. Item quædam ſunt vſtilia, quædam non. Et vſtilium, quædam ſunt flammantia, quędam non, vt ibi dictum eſt vbi de his rebus agebatur.

De raritate ac denſitate. *Cap.* *LXXXIIII.*

Ex li. de vaporibus. Rarum & denſum in corporibus contraria ſunt, & omne rarum eſt facile pulſu cedens, vt Ariſt. dicit. Omne vero denſum reſiſtens ei quod impellit. Sed calor eſt cauſa rarefactionis, frigiditas vero conſtrictionis, & hæc rarefactio aeris dr̄ per ipſius calorem diſſolutio, quod idem eſt, quod apertio. Sic enim dicimus, ꝙ calor æſtiuus humanum corpus diſſoluit. i. poros aperit. vnde etiam ex illa corporis apertione in æſtate contingit, ꝙ minimum frigus tunc magis lędat corpus, q̄ maximum in hieme, quia conſtringuntur pori corporis exterius. Ita ꝙ in profundum eius penetrare non poteſt etiam magnum frigus. At in æſtate poris apertis etiam minimum frigus intrat, & ita corpus debilitat, de hoc autem eſt quæſtio, cur vitrū cum ex cinere terreo, qui in ſe ſiccus eſt, generetur, magis eſt ſiccum, quam cinis ex quo generatur. Et ad hoc exemplum huius radicem tangens ſupponitur, ſicut enim cum de aqua frigida volumus facere frigidiſſimam, oportet vt aqua ipſa in medio caleſiat, ita cum de ſicco fieri debet ſicciſſimum oportet, vt illud ſiccum intermedio fiat humidum, propter quod cinis feni ac filicis, qui ſiccus eſt, vt tranſeat in vitrum, oportet vt per actionem calidi liquefiat, & poſtea deſiccatus erit ſicciſſimus.

De perſpicuitate. *Cap.* *LXXXV.*

Albertus. Corpus quoque ſolidum ac denſum ſiue terminatum diuiditur contra corpus peruium ſiue perſpicuum: vnde dicit Ariſto. in libro de ſenſu & ſenſato, ꝙ color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato, ſicut aliàs expoſitum eſt Et dicitur corpus terminatum, quia non ſuſcipit lumen niſi in terminis ſuis exterioribus ſuperficierum: peruium autem dicitur, quod ſuſcipit lumē in termino & in profundo. Ex libro de vaporibus. Quæſtio autem eſt cur calor diſſoluens cinerem non peruium, per diſſolutionem ipſum efficit peruium, congelatum vero de aqua peruium non poteſt facere non congelatum eſſe non peruium; videmus enim ꝙ & ſi de aqua fiat cryſtallus aqua, quidem eſt peruia & cryſtallus etiam magis peruius, dico autem ꝙ cinis quidem fit vitrum mediante calore per partium ſuarum rarefactionem. Aqua vero non tranſit in Cryſtallum per partium ſuarum compreſſionem, ſed per ſolius caloris expreſſionem. Calor enim faciebat fluiditatem in aqua per ſui præſentiam, poſtea vero duritiem facit per ſui abſentiam, ſed ſicut in exhalatione calida a vino contingit, ſic etiam in aqua congelante accidit. Calidum enim paulatim & non ſubito contra ſolem a vino exhalat, cum ſolis calor reſiduas eiuſdem vini partes rarificat, vnde & ſi calidum quod raritatem in vino faciebat euaporet, reſiduum tamen per actionem caloris mediocrem conſeruatur in ſubtilitate & in raritate maiori; tranſitque in acetum ſubtilis ſubſtantiæ. Sic ergo & aqua per ſui calidi compreſſionem in calore aeris circunſtantis ipſum in regione calida indureſcit ſic in ſui raritate, ſaluata ſui certitudine, & etiam ſubſtantiali humiditate, propter quod illud durum remanet peruium, nec vnquam ferret litteram pergameni fuſcam apparere pure nigram niſi peruiam humiditatem haberet in ſe, quæ manifeſtat litteræ nigredinem, quæ celebratur per incauſti in pergameno ſicco exiſtentis ſiccitatem, dicit enim philoſophus, ꝙ omne incraſſatum per ſiccitatem, ſiet liquefactum per humiditatem, ſicut in luto videmus. Ita & fuſcum quoque celatum per ſiccitatem contingit manifeſtari per humiditatem, vnde patet ꝙ ſi cryſtallus congelata fuerit, humiditatem in ſe habebit. Sed quoniam aer magis eſt fluens in humiditate ſua quàm criſtallus, non poteſt fluxum ex humiditate reſtringere vel terminare nec immutationem rei facere.

Quæſtio de aeris, & cryſtalli peruietate. *Cap.* *LXXXVI.*

Nunc itaque quod videmus, per aerem medium videbitur magis latum & in maiori quātitate, quàm illud quod per cryſtalli cernimus intermedium. Cuius tñ videmus oppoſitum cum littera ſub cryſtallo apparet lata, quæ per medium aeris apparet coartata. Aer præterea caliditatem & humiditatem habēs in ſe facere deberet, vt res longa & lata magis videretur, quàm cryſtallus habens frigiditatem, quę principium eſt conſtrictionis, & longitudini atque latitudini contradicit. Quare res ſemper videri debet amplior per aquam quā per cryſtallum. Ad hoc autem dico, quia quod apparet littera maior quam ipſa ſit, ſub

cryſtallo,

cryſtallo, hoc eſt, quoniam cryſtallus duriciem habet in ſe reſiſtentem, ſm quam defacili non penetratur ab immutatione litteræ, vnde immutatio illa inueniens ſibi reſiſtens, ac difficile ad immutandum, nequaquam ſummo tranſit ſecundum rectitudinem, ſed fluit ad latum, quare vẽ res maior ſub cryſtallo, quàm ſub aere. Eo ꝙ aer non reſiſtit aliquo modo immutationi præ ſui ſubtilitate, vnde & cum aer ſpiſſus, & croſſus eſt vaporibus humidis, vt videmus in mane ſol apparet maior, quam in meridie, quod eſt ꝑꝑ ipſius aeris croſſiciem & denſitatem, qnæ faciunt cum immutationi ſolis reſiſtere, quæ. ſ. immutatio quia nõ citũ poteſt aerem propter eius dẽſitatem ſm rectitudinem penetrare, immutat eum in latere circumquaque. Sicque immutatio hęc facit, vt ſol videatur in mane in maiori quantitate, quam in meridie. Et attende, quia quòd vitrum pictum eſt vt cryſtallus, non eſt de poroſitate, ſed de craſſitudine ac lucidıtate. Si. n. hoc eſſet ex poroſitate, tũc ſplendor ferens ſupra vitrum pictũ, cum in poris pictura nõ ſit, nunquam ad oculum veniens ſm ſimilitudinẽ picturę feneſtræ, per quam fert, appareret. Cuius oppoſitum videmus frequenter.

De curuabilibus & inciſiuis. Cap. LXXXVII.

CVruabilia vero ſunt vimen, gladius, lignum, & quæ in periferiam exeunt, vimen autem in ſui nouitate, & vt exeat in periſeriam, ſi quando inflectitur. Non tamen ſtatim vt permittitur, reuertitur in rectitudinem, quia. ſ. in eo eſt craſſa vnctuoſitas, quæ ſicut eam accepit conſeruat, virga vero petratię vel mangonelli quæ vt de rectitudine exit in periſeriam ſtatim reuertitur in rectitudinem. Et hoc ideo quia in eius curuatione comprimitur aer, qui fuit in eius poris vltra naturalem reſiſtentiam. Et qñ virgailla recedit a violentia curuationis, quoniam tunc aer ad propriam conſiſtentiam intendit, naturaliter mouet lignum in rectitudinem. Et quantum eſt ſe diſcurrens per poros vniuerſi ligni tendens in ſuam propriam conſiſtentiam, in qua replens illos poros, conſiſtit in raritate, & inquantum ſic eſt decurrẽs curuitatem virge econtra diſtem ſecundum rectitudinem. Signum aũt huius, ꝙ excellenter comprimitur aer ex huiuſmodi virgæ curuatione poſſumus accipere. Nãm ſi multa curuatio fiat in aliqua fiſſura ꝑ cultellum vel aliud inſeſiuum facta, ſtatim aer cõdenſatus, in excellentia principium per quod exhalare poteſt repetit, & incipit ſubito exhalare, facitque fiſſurã per vniuerſam virgam ita ꝙ virga frangitur in eius ſubita exhalatione. Similiter ẽt eſt de gladio, qui ſuſcipit incuruationem, & ſtatim accedit ad rectitudinem ꝑꝑ aerem compreſſum in eius poris, qui deſiderat propriam conſiſtentiam in raritate propria naturaliter ſibi deputata. Sed rectius experiens gladium in bonitate, cum videt eum manere in curuitate, dicit gladium malum eſſe. Et hoc eſt, quia quando gladius accipit cõſiſtentiam in curuitate, ſignificatur, quod in eo ſis humidum viſcoſum & croſſum, quod conſeruat conſiſtentiam quam accepit ſine reuerſione. Et tamẽ per hoc ſignificatur, quoniam humidum penetrationi contradicis, ad quam gladius factus ſuit, ideoque gladius iudicatur malus. Inſciſiua vero quædam ſunt per naturam, quædam ſunt per violentiam, per naturam vt acetum & hircinus ſanguis, qui ſubſtantiam penetrat adamantis vere indiuiſibilis, & hoc ex ſiccitate quæ eſt in ea. Inſciſiua vero per violẽtiam ſunt, vt aer campanę, namque in turri dependent, & ſonantes aera feriunt, qui ſcilicet aer non valens extra exhalare, poros intrat turris, ibique aerem poros eiuſdem turris implẽtem inuenit, & cum illo condenſatur, cumque in loco capi non poſſint, nec ẽt exhalare, faciunt fiſſuram in turri, hinc eſt ꝙ finduntur aliquando turres in quibus campanę pẽdent. Quemadmodum etiam videmus, ꝙ quando multum venti capitur in follibus, ſi obſtruantur ora follium & aeres comprimãtur, aer exhalare volens facit fiſſuram in aſſeribus, aut ĩ corio, vel facit diuiſionem corij ab aſſeribus per exitum clauorum. Sic etiam in argento cum humidum ſit congelatum poſſumus videre, quoniam omni congelato accidit fiſſura in percuſſione. Contingit etiam inſciſionem ex ſubtilitate fieri ſubſtantiæ, ſicut cum acetum flammam, ideſt ignem græcum inextinguibilem extinguit. ſeparans ipſam in particulas minimas, ſic enim ex ſua frigiditate alterat & extinguit eam. Conuertendo calorem illum in frigiditatem.

De ignis vel flammæ extinctiuis. Cap. LXXXVIII.

PRæter hunc aũt modum extinguendi. ſ. flammam vel ignem inextinguibilem per acetum, per eſt in ſeparando ipſam ĩ minimas particulas. Eſt etiam alius modus extinguendi, eum ipſum per arenas. Nam particulę arenoſæ flammam illam ſeparantes in poris ſuis amplis accipiunt particulas eiuſdem, quæ. ſ. particulę cũ exhalare in aere non poſſint, & ab ipſo reſpiraculum habere, extinguuntur. Cur autem illud ſit alterius eſt iudicij, verum is eſt modus extinguendi vnamquamque flammam. i. per ſuffocationem huiuſmodi eam occultantem vt arena, vel cum alteratione per diuiſionem vt in aceto. Eſt enim acetum inter omnes ſubſtantias magis rariſſimum, & hoc patet in ouo, quando per tres, vel quatuor dies ponitur in aceto. Roditur enim tota teſta oui per inſciſionem aceti. Ipſius aceti ſubſtantia intrans oui pelliculam interiorem, facit in eius albumine inſciſionem, & aufert totam ab illo viſcoſitatem & tunc comprimitur ſuauiter inter manus, aceti ſubſtantia exeunte exit albuminis ſubſtantia, remanetque ſolus vitellus oui pellicula intacta. Sal quippe & ſi calidæ vel ſiccæ complexionis fuerit, contingit tamen, ꝙ flammã per accidens deſtruit. Cum enim poros directos & amplos habeat, proiectum in igne, diuidis flammam in particulas minimas, eiuſque poris amplis ipſis flammę particulas occultat, quæ cum reſpiraculum non poſſit habere, extinguuntur in ſe, tamen cum ita ponitur ſupra ligna croſſam flammam emitsentia cum fumo croſſo humido, & ſi ſubito flammam non extinguat, tamen ex ſuis qualitatibus conſumit humiditatem lignorum, & poſtea generatur flamma ex fumo.

De caloris mitigatiuis. Cap. LXXXIX.

FIt autem calidi qñque extractio ab humido, per impoſitionem aquæ in illo, ſicut videmus in muſto. Cum vtrum aqua ſit ei admixta percipere volumus, ouum imponimus, quod ſtatim deſcẽdit, ſi aqua impoſita ſuerit. Qđ ideo ſit, quia muſtũ dũ purum eſt, duplicem calorem habet, vnum ſcilicet ꝓpria complexione: Alterum a loco generationis ſuę, ſicut contingit triplicem calorem habente pum pane nouiter a ſumo extracto. Et ille duplex calor facit ebulitionem in muſto, quæ prohibet ouum deſcendere. Sed aqua modica appoſita calor extinguitur, & ebulitio eſſe deſinit, ouumque deſcendit. Similiter in vino in quo ouum deſcendit, poſtquam exhalauerit calor, quem a loco gñationis ſuæ accepit. At vinum calidiſſimum in dolio potum, volenſque frangere dolium, accipit exterminationem ſui caloris a minima caſei particula, ſi ponatur intra ipſum. Caſeus nãque poroſus, intra poros ſuos ebulientis vini ſpiritum accipit. Illumque ex ſua frigiditate alterat, & tunc vinum ab ebulitione quieſcit. Alio etiam modo ſit extinctio caloris. ſ. per reſolutionem croſſę fumoſitatis, vt cum aqua in ignem proijcitur, ignis extinguitur. Item alio quocunque modo calor per conſtrictionem fumoſitatis extinguitur, vt cum teſticuli homini ebrij in aqua frigida ponuntur, pollimitantia quippe teſticulorum cum ſtomacho eſt, vbi adueniens aquę frigiditas ad ſtomachum, alterat ipſam ſecundum frigiditatem in eius fundo, quæ. ſ. frigiditas cõſtringit materiam euaporantem ad cerebrum, ne fumus ex illa parte amplius euaporet, & tunc ceſſat ebrietas. Quæ quidem nihil aliud eſt niſi fumus reſolutus de vino meatus opilans. per quos deſcenſus eſt ſpirituum a cerebro. Sic ergo quæ dicta ſunt caloris extenuatiua ſunt.

De caloris, vel ignis excitatione. Cap. XC.

CAloris autem excitatio contingit ex motu aliquãdo, plerumque vero caloris multitudo contingit ex reflexione aeris, in obſtaculo concauo, quemadmodum videmus, quod cum cyphus argenteus concauus ponitur ad ignem, non poteſt ſe tolerare manus in cypho contra eundem, ſic & cum vna olla verſa ponitur in patella, quæ eſt aqua plena ſi apponatur ignis patellæ, ſpiritus ebuliẽs in ea, propter caliditatem ſuppoſitam ad fundum ollę inflectitur & multiplicatur, continue trahit humidum ad ſe, vnde ꝑ proceſſus temporis, aqua tota quæ eſt in patella, in ollam tranſibit, ita ꝙ vacua penitus apparebit. Itaque videtur hoc ruſticis admirabile, quoniam in tali caſu decoquitur fruſtrum carnis in ollę fundo euerſę, licèt ille fundus a patella per magnam diſtantiam eleuatus ſit in aere. Et attende, quoniam alterius modi eſt ignis effectus in elixis, & alterius modi in aſſatis. Nam quandocunque aqua calida circunſtat in elixum, decoquendo totum humidum extrahitur ab elixo. Itaque in elixis relinquitur intus magis ſiccum. In aſſatis vero relinquitur interius magis humidum, exterius autem ſiccum. Si vero quæratur ratio quare ſic ſit diuerſo modo, dico quod ſpiritu calido exiſtente in aqua circunſtante aliquid elixabile, attrahet ſibi humidum illius elixabilis ſpiritus ille, quod videlicet humidum in elixabili quidem exit, quia ſimile ſuum in circunſtante. ſ. humoroſitate inuenit: at omne humidum aſſabile cum extrahi debet a calore circumſtante ipſum fugit in profundum aſſabilis, quoniam eius oppoſitum, ſcilicet ſiccitas, eſt in calore circunſtanti. Attende iterum quod vbi eſt debilis humiditas, & fortis ſiccitas, acuta eſt flamma, & ſicca. vbi vero multa eſt humiditas, & minor ſiccitas, flamma non eſt adeo penetratiua. Nec ita humidi circunſtantis ipſum conſumptiua, propter hoc quoque lixę volentes obſeruare pinguem humiditatem in anſeribus decoctis. vt ſint ſaporoſiores, ſemper decoquunt illos cum lignis humidis, nunquam cum ſiccis.

De flammæ nutritiuis. Cap. XCI.

POrro irritatiuum caloris flammei eſt pinguedo maxime, ſed non ex ſe, videmus enim quod cum pinguedo porci liquefa-

ƈta in

ſta in patella putaque & aerea pinguedo ſit nunquam emittere flammam poterit. Quod ideo eſt quia illa pinguedo aerea, calida, & humida eſt, flamma vero cum ſit ſicca non ſit cum calido & humido puro, hinc eſt ꝙ in candela ſiccitas licinij quandam temperantiam generat ſecundum quam flamma nutritur. Ideoque dicit philoſophus in 4. li. Metheororum, ꝙ vinum eſt flammę nutrimentum. Quod ego ſic intelligo. Ex vino ſiquidem rubeo per ſublimationem aqua extrahitur, quia qñ. ſ. cum eodem vino aqua & ſulphur apponitur, aqua nimirum exhalans, accipit a mixtis cum vino rubeo ſiccitatem, indeque contrahit ſublimationē, quæ quia cum ſit ſubtilis humiditas, ſiccitatem trahit a ſulphure, pp quã duo poteſt ipſa eſſe nutrimentum flammę. Et tunc ſi ſuper ipſam pãnus ponatur, ſine deperditione panni ſuperpoſiti aqua in flammam ſeruabitur. Et attende, quia ſi croſſum eſt humidum, croſſum ex ſe proijcit fumum. Ideoque quia flamma eſt fumus accenſus, inde croſſus accenditur fumus, propter quod ligna in plenilunio non oportet deſcidere, quoniam aer tunc diſponitur in humiditate: vnde quia humiditas ad putredinem ruit & ſiccitas cōtra, ligna in plenilunio deſciſa citius putreſcunt quàm deciſa in nouilunio. Non ſemper autem eſt pinguedo nutrimentum flammæ, ſed aliquando etiam humiditas aquoſa croſſaque. Quod attendentes fabri proijciunt aquam ſuper carbones deſtitutos ab humiditate, ex cuius. ſ. aquæ humoroſitate cum carbonum ſiccitate naſcitur temperantia, quæ valet ad nutrimentum flammę, ſulphur autem quoniam in eo tanquam in materia calida & ſicca eſt pingue, & ex ſe flammam proijcit ſine alicuius admixtione. Porro ſepum vacinum, & ſi pinguius ſit, tamen nequaquam ex ſe flammam proijcit. Et hoc ideo, quoniam abundat in frigiditate, cuius ſignum eſt, quia eſt de animali ruminante, & omne tale eſt complexionis frigidę. Ideoque ſtomachus eius frigidus, ex vna herbæ comeſtione non poteſt digeſtionem facere, propter hoc quod ab huiuſmodi animalibus comeditur, bis comedunt, pix verò quoniam in eo ſiccum ex ſtipticitate ſubſtãtiæ vnctuoſum aut viſcoſum exiſtit flammam reddit, lapis aũt & ſi vnctuoſum in eo ſit, eſt tñ in eo excellens terreſtre, ideoque non eſt inflammabilis.

De quinto elemento quod eſt vapor terreſtris. Cap. XCII.

PHiloſophus. Vaporem aũt dicimus quintum elementum, qđ eſt medium aquę & aeris quantum ad ſubſtantiæ ſubtilitatem, quia ſubtilior eſt aqua, croſſior aere. Et quamuis ſit ex hmõi elementis, puta quia reſoluitur ex aqua & terra a calore ſolis, ſiue maneat clauſus ĩ viſceribus terræ, ſiue ſuper terram eleuetur plus & minus, iuxta triplex interſtitium aeris, ipſe eſt principium aliarum rerum ſequentium. Nam ille qui eleuatur ſuper terram, principium eſt cometarum ac ſtellarum cadẽtium, & aſub & anaxet, & circulorum circa Lunam & Solem apparentium, & iridis, nec non ventorum, & turbinis, & tonitrui, & fulminis, nubis, & nebulę, grandinis quoque, & niuis, pruinę atque roris. Et iſta ſunt elementata primæ compoſitionis. Ille vero qui manet in viſceribus terræ, ipſe eſt, qui calefacit fontes in hieme, ipſe principium terræmotus eſt. Exque eo corpora mineralia generantur, vt ſolphur, ex cuius combuſtione caleſiunt terræ, vt lapis ſimiliter & argentum viuum, quod eſt principium omnium metallorum, quę ſunt ſeptem. ſ. plumbum, ſtagnum, æs, aurichalcum, cuprum, argẽtum, & aurum. Et hęc ſunt elementata ſecondę complexionis, vel compoſitionis. Sunt autem elementata quędam media, quę nec ſub terra ſunt, nec ſuper terram. Et horum quędam ſunt infixa ſicut terrę naſcentia, puta plantę arborum & herbarum, quędam vero nõ, ſicut animalia. Quædam tamen inter plantas, & animalia media ſunt, vt ſpongię marinę, quę & radicibus aluntur vt plantæ, & tactu ſentiunt vt animalia. Sed horum principia ſunt vapores, vñ per ſe primo generantur. Plantæ vero primo ex ſeminibus pluuia mediante. Nutriuntur itaque terrę naſcentia ex mixtione terrę & aquę. Et ita ſunt in tertia compoſitione, in qua facta eſt aliquo modo contrarietas, quę elementata ſecundę compoſitionis animam habere prohibet, vnde plantę animam habent vegetabilem. Et quia vapores ſunt principia terrę naſcentium, ex terrę vero naſcentibus generantur humores animalium, ex quibus. ſ. animalibus, & ipſa nutriuntur ſemina, vel oua formãtur, de quibus alia quoque generantur animalia: Manifeſtum eſt, ꝙ vapores ſunt principia animalis, & hominum qui ſunt quartę & quintæ compoſitionis. Sed in animalibus magis confracta eſt contrarietas, quàm in terræ naſcentibus, vnde & nobiliorem animam recipiunt. ſ. ſenſibilem. In hominibus quoque adhuc magis, quàm in animalibus, & ideo recipiunt animam nobiliſſimam, pp ſummam corporis humani temperantiam. Et quia non potuit eſſe nobilior perfectio, patet ꝙ homo finis eſt omnium creaturarum. Sicut ergo prima creaturarũ rationalis eſt. ſ. Angelus, ſic & vltima. ſ. homo, vt finis conueniat principio, ſicque creaturarum ordo circularis, vt ex perfectione circularis creationis intelligatur perfectio ſummi opificis. Rectè igiť quinq; ponunť elemẽta, licèt quatuor ſunt primo prima.

LIBER SEPTIMVS.

De corporibus mineralibus. Cap. I.

ACTOR. Dicto de terræ natura & eius fęcunditate atque cultura, de ipſius quoque paſſionibus atque vaporibus, reſtat dicẽdum de quibuſdam terrẽnis corporibus partim in viſceribus terræ, partim in eius ſuperficie apparentibus, videlicet de mineralibus, & marinis coloribus atque lapidibus. Hæc etenim a libro ſuperiori, ob vitandum prolixitatis faſtidium, reſcindentes, in ſequentibus proſequẽda diffuſius reſeruauimus. Nunc igitur a corporibus mineralibus exordium capiamus. Seneca de naturalibus quęſtionibus li. 8. Sicut in nobis non tantum eſt ſanguis, ſed multa genera humoris. Alia quidem neceſſarij, alia quoque corrupti, ac paulo quidem pinguioris, vt in oſſibus medullæ, in capite cerebrum, muſci ſaliuæque ac lachrymæ, ac quidam additum articulis, per quod citius ex lubrico flectantur. Sic & in terra quoque plura ſunt humorum genera, quędam. ſ. quæ mature durẽtur, & hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum & argentum auaritia petit, & quæ in lapidem ex liquore vertũtur. In quadam autem terra humore putreſcunt, ſicut bitumen & cętera ſimilia huic. Cęterum ſicut in noſtris corporibus ſic & in illa humores ſæpè vitia concipiunt, cum aut ictus aut quaſſatio aliquis loci, aut ſenium aut frigus, aut æſtus corrupere naturam.

De quatuor corporum ſpeciebus. Cap. II.

EX li. Metheororum quarto. Corpora vero mineralia in quatuor ſpecies diuiduntur. ſ. in lapides, & liqueſactiua ſulphurea & ſales: horum quædam ſunt raræ ſubſtantiæ & debilis compoſitionis, quædam vero ſubſtantiæ fortis, & q̃dam ductilia, quædam non. Eorum quæ ſunt debilis ſubſtantiæ quædã ſunt ſales; vt quæ liqueſiunt ex humido leuiter, vt aurum calcantum ſal harmoniacum. Quædam vnctuoſa, nec facile ſolo liquore vel humore liqueſcunt, vt ſulphur, auripigmentum. Sed argentum viuum eſt de parte ſecunda, quamuis ſit elementum ductilium & aliquibus ductilibus ſimile. Sunt autem omnia ductilia liquabilia, & vt multum non ductilia nõ liquabilia, nec mollificantur niſi cum magna violentia. Eſt autem materia ductilium ſubſtantia aquæ admixta cum ſubſtantia terræ forti mixtura. Ita ꝙ non poteſt vnũ ab altera ſeparari. Et gelatur ſubſtantia illius cum frigore poſt actionem caloris in ipſum quæ eſt operis. Et erit exemplum, ꝙ ſi nondum gelauit propter ſuam vnctuoſitatem ductile eſt. Lapides vero de ſubſtantijs mineralibus materialiter ſunt aquæ. Non tamen gelatur aqua ſola, ſed & cum ſiccitate quæ alterat aqueitates ad terreitatem. Nec eſt in eis humor nimis vnctuoſus. Et ideo non ducuntur, & quia coagulatio eorum eſt ex ſiccitate, non ſolnuntur vt multum niſi per ingenia naturalia.

De metallis & eorum origine. Cap. III.

ISido. li. 14. Metallorum genera ſunt ſeptem videlicet aurũ & argẽtum, æs, electrum, ſtagnum, plumbum, & qđ domat oĩa ferrum. In notitiam vero formarum metalla ita venerunt, dũ quocumque caſu ardentes ſiluæ excoquerent terram, & calefactis venis fudit riuos cuiuſcunque ſtructurę, ſiue igiť æs illud fuerat, ſiue aurum, cum in loca terræ depreſſiora decurreret, ſumpſit figurã in quã illud vel profluens riuus, vel excipiens lacuna formauerat. Quarum rerũ ſplendore capti hoĩes cũ ligatas attollerẽt maſſas, viderunt in eas terræ veſtigia figurata. Indeque excogitauerunt ad oẽm formã poſſe deduci. Tria ſũt ſunt genera auri & argenti & æris. ſ. ſignatum factum & infectum. Signatum eſt numiſmatis, factum qđ in vaſis, & ſignis, infectum qđ in maſſis. In nũmiſmate tria quæruntur. metallũ figura & pondus, ſi ex his aliqđ defuerit, nũmiſma non erit. Antiquiſſimi aũt nondum auro argẽtoq; inuento ære vtebãtur. Nam prius ærea pecunia in vſu fuit, poſtea argentea, deinde aurea, ſed ab ea qua cępit & nomen retinuit.

De naturali metallorum creatione. Cap. IIII.

AVicenna in Alchimia de aĩa. Dicunt itaque philoſophi ꝙ ſeptem ſunt res quæ cum malleo elongari poſſunt ad fornacem ſ. ſol. i. aurum Luna argentum, ſtagnum, æs, ferrum, plumbum. Et creantur naturaliter ſub terra. Aurum n. fit in ventre terrę cum calore ſolis magno de argento viuo pulchro cum ſulphure rubicundo claro abſque lapidibus cocto in centum annis, & amplius. Argentum de auro viuo claro & ſulphure claro coctis per centum annos. Cuprum autem de auro viuo croſſo & de ſulphure rubeo croſſo coctis per centena annorũ. Sed aurũ quidem nimis coctum eſt & induratum. Ideo nec ignis, nec aqua nec terra delet illud. Argentum autem illud crudum eſt, & non coctum,

Ideoque

Ideoque terra cito delet illud. Cuprum vero cõbuſtum eſt. Ideo non delet ipſum terra niſi per annos multos, ſed ignis cito conſumit ipſum. Plumbum autem dicunt Philoſophi fieri ſubtus terrã de auro viuo croſſo ac ſpiſſo, & de ſulphure peſſimo ac mixto crudo parum cocto. Et plumbum quidem in tantum de peſſima natura eſt, quod cum odore ſuo frangit aurum, & ſtringit aurum viuum, qui vero ſoluunt aurum ſi dent odorem de plũbo vertitur in calcem. Stagnum vero fit de auro viuo pulchro & claro, ſed de peſſimo ſulphure crudo parũ cocto. Ferrum autem de auro viuo ſpiſſo, & ſulphure rubeo mixto cocto. Ariſtot. in lib. 3. Metheororum. Cum occultatur vapor humidus in terra, fiunt ex eo duarum ſpecierum corpora, quarum vna liqueſcit, vt æs & aurum, & argentum. Altera vero dilatatur in percuſſione, vt ferrum. Ex lib. 4. ex aqua & terra conſtant metalla, & quæcunque liquantur ab igne, iſta ſunt aquoſiora, aurum ꝑfecto, & argentum. & æs, & ſtagnum ac plumbum liquatur.

De Metallorum inueſtigatione. Cap. V.

PLinius lib. 33. Nunc itaq; metalla, & opes ac rerum dicentur precia tellurem intus exquirente multiplici cura. Alibi quoque diuitijs foditur, quærentibus aurum & argentum æs electrum. Alibi delitijs gemmas & parieta digitorumq; pigmenta, & alibi temeritati ferrum. Aurum etiam gratius inter bella ꝑſequimur cædeſque, videmus quoque mirantes ſuperexcauatos montes dehiſcere. Aliquando etiam tellurem ipſam intremiſcere. Imus in eius viſcera, & in ſede manium opes quærimus, tanquam illa parum benigna fertilisq; qua ſecetur, & inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur. Cui enim fodiendi cauſa eſt medicina? q̃q̃ & hæc medicinam, (ſumma ſui parte tribuit, vt minimè parca facilisq; in omnibus quæcunque proſunt. Illa nos premunt, illa & nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demerſit. Quis finis eſt ſæculis omnibus, exhauriendi quouſque penetret auaritia? quàm innocens, beata, imo vero q̃ delicata vita hominis eſſet, ſi nihil niſi quod ſupra terras eſt cõcupiſceret, ac non niſi quod ſecum eſt haberet. Eruitur aurum & criſocollo iuxta ipſum nomen ex auro cuſtodiens, vt præcioſius videatur. Natura ſibi peſtem inuenit: ponens in auro precium, in precio famem auri quæſiuit. Auxerunt & prodigioſa ingenia rerum præcia. Acceſſit enim ars picturæ, ac celando aurum argentumq; fit carius. Et didicit homo naturam prouocare. Auxerunt & artem irritamenta vitiorum. In poculis libidines cælare iuuit, ac obſcœnitates bibere. Murina & cryſtallina eadem fodiuntur terra, quibus precium fecerat fragilitas ipſa. Et hæc quidem vera luxuria æſtimata eſt, habere quod poſſet totum ſtatim perire. Nec hoc fuit ſatis, gẽmatum quoq; turba potamus. Ex ſmaragdis calices teximus, ac temulentiæ cauſa Indiam tenere iuuat, & aurum iam acceſſio eius. Iſidorus lib. 16. Metallorum vero natura eſt talis, vt vbi vna vena apparuerit, ibi ſpes ſit alterius inquirendi.

De artificiali eorundem tranſmutatione. Cap. VI.

EX doctrina alchimiæ. Porro per artẽ alchimiæ tranſmutantur corpora mineralia a proprijs ſpeciebus ad alias, præcipuè metalla. Hæc autem ſcientia oritur ab illa parte naturalis philoſophiæ, quæ eſt de mineris, ſicut agricultura ab illa quæ eſt de plantis. Hanc etenim acceperunt artifices a naturalibus, q̃uis ea q̃ ſecundum illam fiunt, fortaſſe nõ ſunt tam certa & ꝓpria, ſicut naturalia, ſed his ſimilia, ars enim debilior eſt natura. Razi in lib. de aluminibus & ſalibus. Corpora vero mineralia ſunt vapores, qui inſpiſſantur & coagulantur ſecundum menſuram ſeruitutis naturæ in ſpacio longo: et primum quidem, qđ coagulatur eſt argẽtum viuum & ſulphure, hæc enim ſunt elementa mineræ, & non ſunt aqua & oleum, ſed vnum generatur ab aqua, aliud ab oleo, ſuper quibus aſſiduat decoctio æqualis cum caliditate & humiditate, donec coagulata ſunt, & ex eis corpora generantur per gradatam mutationem in milibus annorum: nã ſi remanerent in mineris ſuis, præpararet ea natura, donec peruenirent ad ſpeciem auri & argenti. Sed per artificis ſubtilitatẽ fieri poteſt huiuſmodi tranſmutatio in vno die, i. breui ſpacio. Actor. De hoc plenius dicetur inferius, prius. n. mihi videtur in ſpeciali dicendum de ſingulis metallorum ſpeciebus. Igitur ab auro, tanquam a digniori ſumamus exordium.

De auri natura. Cap. VII.

ISidorus. Aurum ab aura dicitur, i. a ſplendore, eo ꝙ repercuſſo aere plus fulgeat. Naturale eſt enim, vt metallorum ſplendor plus fulgeat alia luce repercuſſus. Obriſum autem dictum eſt, eo ꝙ ſplendore obradiat. Eſt enim coloris optimi, quod Hebræi vocant ophaz. Ex lib. de nat. rerum. Aurum inuenitur in riuulis & in fontibus, & & in montibus quãdoq;, ſed rarò, multus autẽ labor eſt in lauando. Sed & ſi per multas minutias terræ, & eius ſordibus inuenitur ſociatum, inuenitur tamẽ parum, & non terræ vel bituminis in ſe admixtum, ſicut æs vel argentũ. Itaq; ſi etiam inter pulueres bractea reperiatur, nequaquam tamen auri puritas in ſe ſordium ſqualoribus incorporatur. Contra diem, vt dicitur, frigeſcit, & ſic cognoſcunt habentes aurum in digitis quando dieſcit. Fertur etiam, ꝙ aurũ inter omnia elementa profundius generatur in terra, clareſcit cum malleo percutitur, & cædens in omnem partem dilatatur. Aurum poteſt occultari ſub ſpecie terræ plumboſæ. Si.n. auro cum liqueſcit admiſceatur argentum viuum, & poſtea moueatur quouſq; infrigidetur remanebit puluis. Argentum.n. viuum ex penetrabilitate ſuæ ſubſtantialis humiditatis ſeparat humidum auri: nec patitur ipſum habere continuitatem: ſic faciunt artifices Saraceni aurum ſuum de terra in terram. Et cum volunt aurum habere purum: in fornace ponunt & liquefaciũt, & exhalat argentũ viuum ſine aliqua deperditione. Occultatur etiam ſub ſpecie pulueris terræ, ſi & liquefacto admiſceatur cinis, & moueatur cum teſtula, quouſque pulueriſetur. Teſtula quippe tunc ꝓpria humiditate deſtituta per calorem fornacis, extrahit humiditatẽ totam ipſius auri ad ſe. Idem quoq; fiet ſi moueatur cum virga corili recente. Calor.n. auri liquantis extrahit & ſumit humiditatem virgæ, quo fit vt verſa vice virga inanita ab humiditate propria attrahit ad ſe humiditatem auri loco ſuæ humiditatis, ſicq; relinquitur aurum vniuerſaliter diſcontinuatum: hæc oĩa poſſunt fieri de plumbo. Si vero aurichalcũ fuerit auro admixtum, frangitur, eritq; ſicut vitrum. Plin. lib. 9. Echini piſcis admodum parui ſale ſeruati hanc eſſe vim crebrius magiſter affirmat, vt aurum quod in altiſſimos deciderit puteos, admotus extrahat. Idem in lib. 33. Aurum paleis accenditur: omniq; auro ineſt argẽtum pondere vario, & alibi nona, alibi octaua inuenitur portio. Alibi quoque. 36. & ideo cæteris præeſt. Item aurum glutinatur argilla ferra. In auro lucentibus ſcintillis eſt terra alibi ruffa, & alibi cinericia. Aurũ quo mollius eſt eo pulchrius. Omnia quidem argento viuo innatant, præter aurum, id vnum ad ſe trahit. Ideoq; & ipſum optimè purgat: cæteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus vaſis, ita vitijs abiectis, ſed vt ipſum ab auro diſcedat, in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens purum relinquit aurum. Idem in lib. 29. Auro liqueſcenti ſi gallinarum membra miſceantur: in ſe conſumunt illud. Ita hoc, i. membra gallinarum eſt auri venenum. Idem in lib 35. Aurum alumine nigro purgatur.

De ſpeciali ac multiplici auri præeminentia. Cap. VIII.

EX lib. de natura rerum. Aurum cæteris metallis eſt præcioſius, durabilius & tractabilius, omni ſpe fulget, & coinquinatum rubigine non conſumitur, viſum fouet. Et quanto rubicundius eſt, tanto melius eſt. In duplo quoque ponderoſius eſt, q̃ argentum, aut æs, aut ſtagnum. Cumq; ſit generoſiſſimum ſuper omnia metalla: nihilominus eſt maximè ductibile ſuper omnia. Omni metallo temperatius eſt. Et ideo quia caliditas eius modica eſt exceſſus: non locatur in gradu. Solum quoque non reſoluitur. Actor. Aurum itaq; non ſolum eſt inter metalla præcioſiſſimum, ſed etiã ſolidiſſimum, habet colorem igneum ſplẽdidum fouentem viſum. In igne poſitum non comburitur, ſed purgatur & probatur. Itaq; triplici de cauſa in igne ponitur, ad examinandum, ad purgandum, & ad fabricandum. Sed & humano corpori maximè congruit: vnde in cibo ſumptum iuuat multum. Plinius in lib. 33. Præcipuam auro fuiſſe gratiam arbitror: nam colore qui in argẽto eſt clarior, magiſq; diei ſimilis: & ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget: manifeſto illorum errore, qui colorem ſiderum in auro placuiſſe arbitrantur, cum in gemmis alijsq; rebus non ſit præcipuus. Nec pondere, nec facilitate materiæ prælatum eſt cæteris, cum cedit plumbo per vtrunque. Sed quia rerum vni nihil deperit igne, tutum quippe eſt in incẽdijs rogiſq;. Quinimo quo ſæpius arſerit, ad bonitatem auri proficit. Aurũq; experimentum ignis eſt, vt ſimili colore rubeat, ipſumq; obriſum vocant. primum aũt bonitatis eius argumentum eſt q̃ difficillimè accendi: præterea mirũ violentiſſimi ligni prunis indomitum, palea ociſſimè ardeſcere, atq; vt purgetur cum plumbo coqui. Altera vero cauſa premij maior eſt, ꝙ minimè viu deterit, cũ argento ac ære, & plumbo lineæ ducantur: manuſq; ſordeſcat decidua materia. Nec aliud quidem auro laxius, vel latius dilatatur, aut numeroſius diuiditur. Hiſpania ſtrigiles vocat paruulas auri maſſas. Et ꝙ ſuper oĩa ſolum in maſſa auramento capitur. Cumq; cætera in metallis reperta igni perficiantur, hoc ſtatim aurum eſt, conſummatamq; materiã ꝓtinus habet cũ inuenitur. Hæc.n. eius inuẽtio naturalis eſt. Alia vero quam dicemus coacta. Itaq; ſuper cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud eſt ex ipſo, quod eius bonitatem conſumat, pondusve minuat. Iam vero contra ſalis & aceti ſuccos rerum domitores eſt eius conſtantia, ſuper quæ omnia netur, & texitur, lanæ modo, & ſine lana. Æs autem inaurari argento viuo, vel lithargyrio legitimum eſt, & in hoc excogitata fraus eſt, vt dicemus illorum naturam reddentes.

De quibuſdam modis aurum inueſtigandi. Cap. IX.

PLinius. 33. In orbe noſtro inuenitur aurum, vt omittamus indicum. Et a formicis, & griphibus apud Scythas erutum. Apud nos quidem tribus modis, vno modo, ſ. fluminum ramentis, vt in Thago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Traciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Iudiæ. Nec vllum abſolutius eſt aurum, vt ipſo curſu attrituq; perpolitum. Alio modo ſcrobibus effoditur puteorum, aut in ruina montium: quare vtraq; ratio dicetur: Aurum aquarum qui quærunt, ante omnia ſcalum tollunt, ita vocatur indicium, Alueus vbi, ſ. arenęq; lauantur, & ex eo quo reſedit, coniectura capitur, vt inueniatur. Inuenitur autem aliquando in ſumma tellure protinus rara felicitate, vt in Dalmacia nuper tempore Neronis. Cæterum Hiſpaniæ montes aridi ſteriles que in quibus non aliud gignitur, hoc bono fertiles eſſe cognoſcuntur aliàs coguntur, quod autem puteis foditur cannalicium vocatur, marmoris glareæ inhærens non illo modo quo in Oriente ſaphyro atq; Thebaico cæteriſque in gemmis ſcintillat, ſed micas amplexatum marmoris ſibi venatum cannales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc, & illuc: inde nomine inuento. Telluſq; ligneis columnis ſuſpenditur. Et quod effoſſum eſt tunditur, lauatur, vritur, in farinam molitur. Nam quod in pilis cudunt, apilaſcudem vocant. Argentum quod exit a fornace, Sudoremq; qui e camino iactatur. Spurcitia vero in omni metallo ſcoria dicitur. Et hæc in auro coquitur iterum, & tunditur. Catini ad coquendum fiunt ex Talcunio, hoc eſt alba terra ſimili Argillæ. Non enim alia afflatum, ignemque, & ardentem materiam poſſet tolerare.

Iterum de alio inueſtigandi modo. Cap. X.

TErtia ratio inueniendi aurum vincit opera gigantum. Cuniculis namq; per magna ſpacia actis ad lucernarũ lumina cauantur montes, protractiſq; vigilijs multis menſibus non cernitur dies. Subſiduntque rimæ ſubito, & opprimuntur operãtes. Ideo ſubſtinendis montibus relinquuntur crebri fornices. In vtroque genere ſilices occurrunt, hos etiam igni & aceto rumpunt. Sæpius etiam quoniam in cuniculis vapor ſtrangulat & fumus cædunt fractaris cl. libras argentibus egeruntque, humeris noctibus ac diebus. Nocentiores tanto faciunt terras vt iã minus temerarium videatur, e profundo maris petere margaritas. Eſt ex quodam Argillæ genere, terra glareæ mixta, grupa inexpugnabilis, quam vocant candidam, hanc quoq; ferreis cuneis, & malleis aggrediuntur, nihil durius putant, niſi ꝙ inter oĩa fames auri duriſſima eſt, opere peracto, ceruices fornicum cędunt ab vltimo, dat ſignum ruina, ſicq; mons fractus cadit ad ſe longè, fragore magno & incredibili flatu. Spectant victores ruinam naturæ, & tamen ad tanta pericula ſatis eſt cauſæ, quod cupiunt, ſeparare. Alibi quoque rupes inuiæ cęduntur, ſedemq; trabibus cauatis præbere coguntur, is qui cedit funibus pendet, vt procul auri lineas aſpiciat. Iterum in ſupercilijs montium piſcinæ longæ ac ſtrictæ cauantur, vt aqua recepta currens tanta vi prorumpat, vt ſaxa prouoluat. Alius etiam nunc in plano labor eſt, foſſæ in quas profluat cauantur, & gradatim ſternuntur, vlex eſt frutex rori marino ſimilis, aſper, aurumq; retinens. Cuius latera tabulis clauduntur vel tunduntur, ac per prærupta ſuſpenduntur. Ita cannali profluente de terra in mare vlex ſiccatus vritur, & cinis eius lauatur ſubſtrato ceſpite herboſo, vt aurũ ſidat. Sic Auſtria, & Gallicia, & Luſitania, aurum præſtat. Ita vt plurimum Auſtria gignat.

Quæ fuit auri prima æſtimatio. Cap. X.

VTinam e vita totum poſſet abdicari aurum, ſacra fames, quanto fœlicius æuum fuit, cum res ipſe permutabantur inter ſe, ſicut in Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit. Sic enim vt opinor, commercia victus gratia inuenta, videlicet alios corijs boum, alios ferro captiuiſq; rebus emptitaſſe tradit. Quamquã ipſe miratus aurum ſic fecerit æſtimationes rerũ, vt cẽtum boum arma aurea permutaſſe diceret glaucum cum Diomedis armis nouem boũ. Ex qua etiã conſuetudine multa legum antiquarũ permutatio pecore cõſtat & Romę: Peſſimum ſcelus vitæ fecit, qui primus digitis aurũ induit. Nec traditur quis hoc fecerit: nam & Promethæo ferreum annulũ antiquitas dedit: vinculumq; non geſtamẽ intelligi voluit. Nec Senatum Romanum aureos habuiſſe manifeſtũ eſt. Sed his tñ, qui legati ad exteras gentes ituri eſſent: annuli publicè dabant: ſic. n. apud exteros, vt credo, honoratiſſimi intelligebantur. Nec alijs vetitos fuit, ꝙ qui ea ea cauſa publicè accepiſſent: vulgoq; ſic triumphabant. Et cum corona ex auro etruſca geſtabatur a tergo: annulus tñ in digito ferreus erat, vt æquam fortunã triũphantis ac ſerui oſtenderent. Hi quoq; qui ob legationẽ acceperant, in publico tñ vtebantur. Intra domos aũt ferreis. Quo argumẽto etiã nunc ſponſæ ferreus anulus mittitur. Iſq; ſine gemma: Porro Deorum honori in ſacris, nihil aliud excogitatũ eſt, ꝙ vt auratis cornibus hoſtiæ maiores duntaxat immolarentur.

De luxuria modernorum in auro. Cap. XII.

ITaque peſſimum, vt diximus, inde ſcelus fecit, qui primus auro digitos induit: proximum vero ſcelus fecit, qui primus denarium ex auro ſignauit: quod & ipſum latet autore incerto: populus ſiquidem Romanus ne argento quidẽ ſignato ante Pyrrhum regem deuictum vſus eſt, quin potius libralis: vnde nunc etiã libella dicitur, & dipondius appendebatur aſſis. Quin & militũ ſtipendiorũ, ſ. ſtipis ponderandæ penſatores dicuntur libripendes. Qua conſuetudine in his emptionibus quę mãcipi ſunt, & nunc libra interponitur. Porro in militia hæc quoq; adoleuit luxuria frequente fibulas tribunicias ex auro gerit. Mulierũ quoq; a pedibus aurum geſtatũ viſum eſt. Et ne ſcelus in anulis arguamus, habent etiam in lacertis, iam quidẽ & viri, qđ de Dardanis venit, vnde & Dardanum dĩ. Habentq; fœminæ in armillis totoq; collo, & digitis, & auribus, per has diſcurrunt cathenæ circa latera, & inſerta margaritarũ collo dominarum auro pendent pondera, vt in ſomnoq; vnionum adſit cõſcientia: denuq; luxuria multimodis addit gẽmas exquiſiti fulgoris, cẽſuq; optimo digitos onerat. Mox & effigies varias cęlat, vt alibi materia ſit in precio: plures ꝙ vnum anulum geſtare labor eſt: alij bracteas leuiore materia inſerunt, & propter caſum gemmarum totam ſolicitudinem putant. Alij quoq; ſub gẽmis claudunt venena, ſicut Demoſtenes oratorum Græciæ ſummus. Anuloſque mortis gratia habent. Demumq; vt plurima opũ ſic anulis ſiunt ſcelera. Quibus quoq; delitijs vtuntur, tam aurea, ꝙ inaurata, cũ ſcimus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurũ haberet aut argentum. Meſſala orator prodidit Antoniũ aureis vaſis in oĩbus obſcænis deſiderijs vſum fuiſſe: putandũ quoq; crimine Cleopatrę Itaq; contumeliã fecit naturæ, viliorem auro, opus dignum proſcriptiones vaſa coquinaria ex argento Caluus orator queritur fieri. At nos carrucas eã argento facimus cælari. Noſtraq; ætate Poppæa coniux Neronis Principis. ꝙ ſoleas ex auro induit delicatioribus iumentis ſuis: præter alia mitos, & Populum Romanum victis gentibus in tributo ſeper argentum imperaſſe non aurum. Itaq; Romæ non fuit aurũ niſi admodum exiguum longo. tpe, vnde & a Gallis capta vrbe, vt pax emeretur non plus, ꝙ mille pondo potuerunt ſoluere. Sed iam regnauerat in Colchis Saluaces, & eſubo pes, qui terrã virginẽ nactus plurimum argenti & auri eruiſſe dicitur: ita ꝙ vellenbus aureis inclito regno, trabes etiam aureas & argenteas, & columnas habuiſſe narratur. Habuerunt iam & alij multi plurimum auri, de quibus in Plin. lib. 33. ſufficienter patet.

De operatione auri in alchimia. Cap. XIII.

ARiſtot. vbi ſupra lib. 4. Aurum perfecto liquatur calido, & ſi fuerit ſulphur mundum & purum, & argentum viuum optimum cum rubore clarum, fueritq; in eo vis ignearitatis ſimplicis non vrentis, erit res optima, quam recipere poſſunt alchimiſtæ, vt ex ea fiat aurum. Hoc. n. ipſum cõuertetur in aurum. Razi vbi ſup. Aurum eſt calidum & humidum, oĩbus corporibus nobilius, rex eorum ac dominus, nec terra, nec aqua, nec uere, nec aque corrumpitur, nec igne minuitur, ſed rectificat ipſum ignis, & humectat. Nec cõburens ipſum ſulphura quæ cõburunt alia corpora, quia natura eius, & complexio recta eſt, æqualis, clara, in qua completæ ſunt naturæ quatuor & æquatę, ita ꝙ in eo non eſt additio neq; diminutio, quapropter calculerunt ipſum ſapientes, & poſuerunt in eo cõpoſitionẽ elexir magnũ, quia ſubſtantia ſtans, & permanens ſtatq; in perpetuum: Eſt aũt ex ſectione ſolis, & eſt in corporibus ſicut ſol in ſtellis, quia ſol eſt rex ſtellarum ac lumen earum, & per eũ complentur res terræ ex plantis, & fructibus, & mineris, & per ipſum creſcere & addatur eſſentia eorum. Similiter & aurũ in corporibus retinet omne corpus, & cum eo retinentur. Et eſt fermentum duorũ elixiris rubei & albi: quæ non niſi per ipſum rectificantur & cõplentur, ſicut nec paſta niſi per fermenta. Auicen. vbi ſup. Aurũ multiplex eſt, ſ. naturale magiſtrale, zirchi, taſn, orizum, colon. & alijs modis. Et illud quidẽ, quod eſt de elixir valet magis ꝙ aurũ uere, quo non poteſt operari. Aurum autem de elixir eſt tribus modis, ſ. de petra capillorum, & ſanguinis, & ouorũ. Nun. n. poteſt aurum eſſe naturam de alia lapide. Quidã aũt faciunt falſum aurum ſicut & argentum. Stringunt. n. id eſt, indurant ſtagnũ, & dealbant & dicunt eſſe argentum. Sicut etiam auripigmentum cum rubeus ſtercus mittunt ibiq; miſcent ſal hammoniacum, & incorporant cum cupro diſtenſo per borũ barbarũ, & cũ mercurio rubeo, & dicunt ꝙ fit aurum. Verum cuiuſmodi ſit aurum ſeptem modis per magiſterium tentatur atq; cognoſcitur, ſ. in ſolutione, in lapide, in pondere, in guſtu, in igne, in ſublimatione, in fuſione. Porro naturalis auri natura calida eſt, & ſicca, & quantum habet ferrum de natura ſiccitatis & duritie, tantum habet aurum naturam bonam, ac mollem: fit autem in ventre terræ de argento viuo bono aimis, & de ſulphure non multum rubeo cocto.

De virtute ipſius in medicina Cap. XIIII.

EX lib. de natura rerum. Aurum eſt calidæ naturæ, lepram, ac ſcabiem curat in puluerem redactum, & antidotis mixtum: habet etiam virtutem confortandi, non quod incorporetur, aut membra nutriat, ſed quod alteratiua virtute corpus immutat: vulnus ex auro factum non corrumpitur in tumores. Hali regalis in practica ſua ſermone ſecundo. Aurifolia carnem comedunt ſine morſura, ſuntq; ſicca ſubtilia, limatura auri confortat cor, & pulſioni medetur, quæ his ꝑſunt medicaminibus admiſcetur: acalimia auri melior eſt tenuis, & magis deſiccãs, & amplius clima𝔫s. Quæ ſi comburatur, & linetur deſiccat oculorum vlcera ſine morſura. Actor. Aurum vt dictum eſt ſuperius omni metallo eſt temperatius: vnde quia caliditas eius modici eſt acceſſus, ideò non locatur in gradu, licèt in gradu ponatur ab aliquibus. Auicenna 2. cap. medicinæ. Aurum eſt æquale ſubtile, confortat oculum in alcofol poſitum. Confert & doloribus cordis ac tremori eius. Retentio eius in ore, fœtorem ipſius oris remouet. Cauterium melius eſt, & velocius ſanabile, quod fit cum auro. Limatura eius ingreditur in medicinis melancoliç, & in medicinis ſerpiginis, & alopeciæ leniendis, & in eis quæ bibuntur, confert etiam doloribus cordis, ac tremori eius, ac timori animæ, & ei qui ſolus loquitur. Idem in eodem. Clima vero eſt fex, vel fimus ſuper locum in quo funditur aurum eleuatus. Et illud quod ſubmergitur laminoſum eſt. Aurielima, melior eſt illa quæ eſt aurea cineritij coloris, recens, & laminoſa craſſior. Eſt autem æqualis ad ſiccitatem declinans in tertio. Ipſa vero, & quod ablutum eſt de illa ſubtiliora ſunt argenticlima. In ipſa ſunt exiccatio, & abſterſio. Implet vulnera, & incarnat vulnera fraudulenta. Vulnerum quoque ſordes mundificat, & corrodit carnes eorum, additum albugini etiam oculo confert, & vitio aquæ, & oculum confortat. Plinius lib. 34 Aurum vulneratis, & infantibus applicatur, vt minus noceant veneficia quæ inferantur, fiſtulas, & emorroidas ſanat. Quod ſi trito ſpuma adijciatur, vlcera putrida, & tetri odoris emendat. Idem in lib. 34. Vtiliſſima affirmant eſſe oculis ſpuma quæ fit in aurarijs.

De Eodem. Cap. XV.

COnſtanti. in lib. graduum: Aurum temperatius eſt cæteris metallis. Habet proprietatem ſubueniendi ſtomacho defecto, timoroſos cordiacos confortat. Galienus dixit eſſe contra melancoliam, & alopiciam, atque tyriam. Quibus cyrurgia neceſſaria eſt, ſi fiat cum auro, nullam carnis putredinem facit, paleola cum funditur remanet in loco vbi funditur, quaſi ſpuma. Et dicitur cadmia aurea, quæ videlicet cõtra oculorum dolorem & pannos, humoribus calidis, & ad oculos deſcendentibus repugnat, palpebras confortat, & neruos eorum incolumes conſeruat. Razi in Almanſore. Aurum tremori cordis, & melancoliæ præbet adiutorium. Cadmia auri ſubtilior eſt, quàm argenti, quæ etiam albulam, quæ eſt in oculo remouet. Plateatius in lib. de ſimplici medicina. Aurum calidum eſt, & eſt omni metallo temperatius: fit autem de vena terræ per excoctionem, & quod inde ſuperfluum ſeparatur, ſpuma auri dicitur. Aurum habet virtutem confortandi & depurandi: vnde valet contra elephantiam, cordiacam paſſionem, & fincopim, ſplenem, & infrigidationem ſtomachi: Vinum etiam in quo extinctę fuerunt laminæ aureæ candentes, ſpleneticos iuuat, quæ ſi non poſſunt haberi, de calibe fiant. Vſturæ quoque factæ ex aureo inſtrumẽto meliores ſunt, quàm ex alio metallo: puluis cadmiæ, i. ſpumę auri more collirij, vel ſimpliciter oculis impoſitus, oculorum maculam corrodit. Sed quæritur vnde aurum confortat, cum nec incorporetur, nec membra nutriat. Ad quod dicendum, quòd quædam confortat membra temperando ſpiritus, vt aromatica, quædam reſtaurando membra, vt cibi & potus. Quædã conſtringendo relaxatum membrum, vt emplaſtrum ex maſtice factum. Quædam alterando qualitatem membri diſtẽperatã, vt dyaſcorateos ſtomacho ex fragilitate debilitato appoſitũ. Quædam vero depurando ſuperfluitatẽ quæ opprimendo debilitat, vt medicinæ laxatiuæ: hoc modo igitur confortat aurum, dum aſperitate ſua confortat, ſeu extergit ſuperfluum.

De Argenti natura. Cap. XVI.

ISidorus vbi ſupra. Argentum Græci argirion dicunt: cui mirum in modum illud accidit, vt cum candidum ſit, impreſſum corpori nigras lineas reddit. Plinius lib. 33. Omni auro ineſt argentũ, quo mollius eſt eo pulchrius: lithargyrio argentũ inauratur ſolum. Argenti duæ differentiæ batillis ferrei candentibus ramento impoſito, qđ candidum permanet probatur, proxima bonitas ruffo, nulla nigro. Sed interuenit fraus experimẽto ſeruatis in vrina virorum batillis: ita ramentum inficitur, dũ vritur, candorẽq; mentitur. Eſt aũt aliqđ experimentũ politi in halitu hoĩs, ſi ſudet ꝓtinuſq; nubẽ diſcutiat. Ex optimo argẽto fieri ſolent optima ſpecula. Argẽtum medicatis aquis inficitur, & ẽt afflato ſalſo ſicut mediterraneis Hiſpaniæ. Ex lib. natu. rer.

Argentum ductile eſt, & tractabile, ſonorumq́; ac tinnitus dulciſſimum, & hoc maximè ſi æri miſceatur: vnde tubas ex argento ductiles præcepit fieri Moyſes ad terrorem hoſtium, & exhortationem ad bellum, ad mouenda quoque caſtra, & populos ad eſcam conuocandos. Argenti venę multæ, & in multis partibus orbis reperiuntur, nec eſt purum in ſe ſicut aurũ. Sed terræ ac ſordibus incorporatum & admixtum: ideo labor maximus eſt, vt per ignem expurgetur, fumus autem purgationis eius valde nociuus eſt, nec de facili purgatur fumo huiuſmodi multo infectum, niſi fumo thuris aut aromaticis ſpeciebus, ac vbi purum fuerit argentum durabile eſt, impurum autem de facili cõtrahit corruptelam: argentum conſolidat alia metalla, & quaſi vnum efficit conſolidata.

De Argentifodina. Cap. XVII.

PLinius vbi ſupra. Argenti metallo poſt aurum ſequẽs eſt inſania, non niſi in puteis reperitur, nullaq; ſui ſpe naſcitur, nullis in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineritia. Excoqui non poteſt niſi cum nigro plumbo, aut cum vena plumbi quam galenam vocant, quæ iuxta venas argenti plurimum reperitur. Et eodem ignium opere deſcendit pars in plumbum, ac ſupernè innatat argentum, vt oleum aquis. In prouincijs fere omnibus ſic in aquis reperitur argentum. Sed in Hiſpania ſterili ſolo, atque etiam in montibus pulcherrimum reperitur argentum. Et vbicunque inuenitur vna vena, non procul inuenitur & alia: hoc fetè in omni metalli materia. Mirum adhuc per Hiſpanias ab Annibale olim inchoatos durare puteos, ab inuentoribus ſuã nomina habentes: per magnum ſpacium cauant montes, diebus ac noctibus aquas egerunt, argenti vena in ſummo reperta vocatur crudaria: finis fodiẽdorũ metallorum, & maximè argenti antiquis ſolebat eſſe alumen inuentũ vltra nihil quærebatur. Nuper autem inuenta æris vena infra alumen alba, finẽ ſpei nullum fecit. Odor ex argentifodinis inimicus eſt omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Eſt & in his venis lapis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, de quo, ſ. inferius dicetur. In eiſdem quoq; argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus lapis ſpumæ candidæ nitentiſque, non tamen tranſlucentis. hunc alij appellant ſtibiam, alij alabaſtrum, alij turbas: in duo ſunt eius genera mas & fęmina: fœminam magis probant, horridior eſt mas ſcabriorq́; ac minus põderoſus minusq́; radians, & magis arenoſus: fœmina vero econtra nitet, fabricabilis, fiſſuriſq; dehiſcens non globis: vis eius eſt aſtringere & refrigerare, ſicut dicetur inferius.

De operatione ipſius in alchimia. Cap. XVIII.

EX libro 3. Metheororum. Argentum ſicut & aurum ex terra & aqua conſtat, & liquatur calido ſicut & alia metalla. Razi vbi ſupra. Argentum eſt corpus mundum, & decorum circa aurum. Et eſt ex lectione Lunæ, cuius non eſt complementũ in lumine ſuo, & virtute ſua, ſed Solis, ſic eſt locus argenti apud aurum: huius natura frigida eſt & humida: corrumpitur enim in terra & in igne, & ſapor eius eſt ad acetoſitatem decliuus. Et ſulphura quidem, & plumbum, & ſtagnum inimica ſunt ei, ab ipſis. n. lęditur, & ab igne minuitur. Eſt autem omnium corporũ propinquius ad aurum: quoniam occultum auri manifeſtum eſt argenti, & econuerſo. Auicenna in libro alchimiæ de anima. Argentum triplex eſt, ſ. naturale, petrale, hoc eſt quod fit de lapidibus per magiſterium alchimiæ, & illud quod fit per vim medicinæ, i. de ſolo mercurio & ære per bonum barbatum, ſed eſt melius de noſtro lapide. Eſt autem argenti natura frigida, & humida: fitq́ue de argento viuo multo, & de pauco ſulphure. Et naturale quidẽ frigidius eſt q̃ petrale: petrale vero q̃ illud, quod cũ medicinis. Ex lib. de natura rerum. Argentum depuratur de cupro mediãte plumbo: etſi quidẽ fabricatum ad ſuperficiẽ planã in igne ponatur, & extractũ candẽ oĩno ſuperficiẽ retineat: patet, q̄ a cupro eſt mundũ. Sin aũt & in medio fiſſurã habeat, nõ eſt depuratũ. Siccitas. n. cupri facit ad corrugationẽ, ꝓpter quã talis apparet fiſſura, veruntamẽ argentũ qđ nõ eſt oĩno purũ: cũ ſubſtãtia eſt multũ cõgelata, ſi ꝑcutiatur nõ diffunditur in longum, & in latũ, ſicut nec glacies, ſed frãgitur. Ideoq; apponũt argẽto cuprũ, vt ex cõmixtione ſicci cũ humido generet viſcoſũ, qđ fit diffuſionis argẽti principiũ: argẽtũ ẽt viuũ in igne cũ argẽto mixtũ aufert frangibilitatẽ argentũ q̃ eſt ex nimia ſiccitate. Ex doctrina alchimiæ. Aurũ & argẽtũ tribus modis examinant, quorũ tñ duo dñr examinationes impropriè, ſed vnus dici pōt ſeparatio, alius tẽtatio. Separatio fit in paleola ſola, qñ. ſ. ibi ponit adamas, vt ſeparet ab auro ferũ tñ, q̃a nõ hẽt ſeparãdi aliud metallũ ꝓprietatẽ. Tẽtatio vero fit, tã in paleola q̃ in alio auro & argẽto, qñ. ſ. ibi fricat lapis q̃dã ad modũ cotis factus, vt p colorẽ ibidẽ remanẽtẽ ſciat, q̃tũ ſit ibi de mixtura, q̃tũ. ſ. cum auro mixtũ ſit de argẽto vel ære, aut cũ argẽto de ære: In vera examinatione tria ſunt neceſſaria, ſ. puluis antiq lateris, & ſal, & ignis. In examinatione argenti tria ſimiliter, ſ. ignis, cinis, & plumbũ.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XIX.

AVicenna in ſecundo Canone. Argentum infrigidatiuum eſt, & exiccatiuum: bonum eſt valde ſcabiei & pruriginí. Eius confricatio cum alijs commixtionibus confert fœtori oris ac tremori cordis, & humiditatibus viſcoſis. Conſtantinus vbi ſup. Argentum frigidum & temperatum in humiditate eſt, & eſt cótra humidũ, & viſcoſum flegma. Cadmia tñ auri fortior eſt & melior argẽtea. Razis in Almanſore: Argentum frigidum eſt, cordiſq; tremori proficit. Cadmia argẽti ſcabiei quæ in corpore oritur, & puſtulis quę in oculis ſunt, bona eſt. Hali vbi ſup. Scala, i. limatura argenti, ſi conteratur cum argento viuo prodeſt emorroidis. Acalimia argenti melior eſt tenuis mordaſq; genio ſimilis. Temperata eſt in calore, & frigore ſiccæ complexionis, deſiccatiua, pontica. Si combuatur & lauetur climas vitrum deſiccarę, ſine morſura, oculorum replet vlcera carne, deficere vlcera in corpore manifeſta. Item purgamentum argenti melius eſt viride ac tenue, ponticum eſt deſiccans fortiter. Ideoque neceſſarijs admiſcetur ad cicatrizandum vnguẽtis. Plinius vbi ſupra. Argenti ſcoriæ vis eſt, aſtringere corpora & refrigerare additus in emplaſtris, & valet cicatricibus glutinãdis, prodeſt etiam contra teneſmos, & diſenterias cum oleo myrrhæ clyſteribus infuſa, adducitur & in medicamentis quæ vocãtur lipara, ad vlcera caceſcentia vel ex attritu facta, vel in capite manantia, argenti ſpuma quæ eſt materiæ purgantis ſe, valet ad colliria, & nitrum ad cicatricum mulierium fœditates maculaſq; tollẽdas, & valet ad capillum abluendum. Vis autem eius eſt ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, vlcera cæplere, tumores etiam in emplaſtris lenire, tollit & ignes ſacros, cum ruta myrtiſq; & aceto.

De Speculis & vaſis ex argento. Cap XX.

ALbertus. Argentum bene politum inter omnia metalla melius eſt ſpeculum, quia in colore magis accedit ad diaphanum. Plinius vbi ſup. Laminas duci, ſpecula fieri, non niſi ex optimo argento creditum olim fuerat. At id quoque iã fraude corrumpitur. Sed mira eſt natura imagines reddẽdi, quod percuſſo aere atq; in oculos regeſto conuenit fieri, eadem vi in vſu ſpeculi polita craſſitudine paululumq; ꝓpulſa, dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantum intereſt, repercuſſum illum excipiat, an reſpuat: quin etiam pocula ita figurãtur, exculptis, vel expulſis intus crebris ceu ſpeculis, vt vel vno intuente populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, vt in templo Smirnæ dicato. Id autem euenit figura materiæ, plurimumq; refert vtrum concaua ſint, an media depreſſa, an elata, an auerſa, an obliqua, ſupina, an recta qualitate excipientis figuræ venientes vmbras torquente. Nec enim eſt aliud imago illa, quàm digeſta claritate materiæ excipientis vmbra. Optima fiebãt apud maiores Brundiſina, ſtagno & ære mixta. Sed nunc prælata ſunt argentea. Nuperq; repertum eſt certiorem imaginem reddi auro oppoſito auerſis. Tingit & Ægyptus argentum, vt in vaſis Anubem ſuum ſpectet, pingitq; non cælat. Trãſijt inde materia & in triumphales ſtatuas, mirumq; creſcit precium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo, miſcetur argento tertia pars æris Cyprij tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris viui quantum argenti. Ita conflantur in vaſe fictili argilla circumlito. Modus coquẽdi eſt donec ipſa ſe opercula aperiant. Nigreſcit & oui luteo induitur, vt tamen aceto & creta deteratur, mirum autem celando tunc neminem clariuſſet vaſa ex argento mixtura humani ingenij variat inconſtantia, nullum genus officinæ probãdo. Nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana, nunc Anaglipha, vaſa coquinaria ex argento calum orator queritur fieri, at nos etiam carrucas ex argento cælatas concuimus.

De Lithargyrio. Cap. XXI.

INuenitur & lithargyrium in venis argenti viui paulo ante dictum, fit autem duobus modis, ſæreis mortarijs ac piſtillis trito minio ex aceto. Aut patinis fictilibus impoſitum ſerrea concha calce coopertum argilla ſuperlita: deinde ſub patinis follibus accenſam igni continuo, atque ita ſudore calcis deterſo, qui fit argenteo colore, & aqueo liquore. Idem guttis diuiſo, de facilis, ac lubrico humore confluere. Quod cum venenum eſſe conueniat, omnia quæ de minio in vſu medicinæ traduntur, arbitror temeraria. Præterquam fortaſſe, quòd illitum capiti, ventriue ſanguinem ſiſtit, dum ne quid in viſcera prætereat ac vulnus attingat. Nam aliter viendum eſſe, non equidem cenſeo. Lithargyrio argentum inaurant ſolum nunc prope, cum & in æra ſimili modo duci debeant. Sed eadem fraus quæ omni vitæ parte ingenioſiſſima eſt, a vilioterem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentiq; mentionem comitatur lapis, quem appellant coticulam, qui non niſi ex Himocho flumine quem alij, nunc paſſim Heraclium alij: Lidium vocant, ſolet inueniri. Sunt autem modici quaternas vncias longitudinis habentes: binaſque latitudinis non excedentes: In his melius, quod fit a Sole, quàm quod a terra: his coticulis periti cum e vena lima experimentũ rapuerint, protinus dicũt quãtũ auri ſit in ea, tñ ar genti vel æris, ſcrupulari differentia mirabili rõne non fallente.

De Lithargyrio. Cap. XXII.

ISidorus vbi ſup. Lithargyrium dicitur argenti purgamentũ, quod nos argenti ſpumam appellamus, fit enim ex argento & plumbo. Plinius vbi ſup. In prædictis metallis fit, & illa quæ vocatur argenti ſpuma, huius genera ſunt tria: quorum illa quam criſitin vocant eſt optima, quam argiritin ſecunda, molibditis autem vocatur tertia, & plerumq; omnes hi colores in eiſdem inueniuntur tabulis: probatiſſima eſt Attica: ſecunda Hiſpanienſis. Criſitis ex ipſa vena fit. Argiritis ex argento. Molibditis autem ipſius plumbi fuſura, quæ fit Puteolis, & inde nomẽ habet omnis autem fit excocta ſua materia, ex ſuperiori catino defluẽs in inferiorem. Ex eo demtq; ſublata veruculis ferreis, atque in ipſa flamma conuoluitur veruculo, & fit modici ponderis. Eſt autem ferueſcentis & futuræ materiæ, ſicut intelligi poteſt ex ipſo nomine. Spuma diſtat a ſcoria quo a fecę poteſt diſtare ſpuma. Alterum purgantis ſe materiæ: Alterum purgatę vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant ſſelerithida & pumenem: Tertium molibdenam in plumbo dicendam: vt autẽ ſpuma ſit vtilis iterum coquitur confractis tabulis ad magnitudinem anulorum, ſicq; accenſa follibus ad ſeparandos carbones cineremque abluitur. Quod ſi fit argiritis, vt candore decoretur magnitudine fabę confracta, in fictili coqui ex aqua iubetur. Addito in linteolis tritico, & ordeo nouis, donec illa purgẽtur: poſtea ſex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida, & cum deſinant calida addito ſale in libram ſpumæ obulo. Nouiſſimo autem die condunt in plumbeo vaſe. Alij cũ faba candida & ptiſanam coquunt, ſiccantq; diebus xl. calidiſſimis æſtate. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, adiectaq; aqua abluant.

De vſu lithargyrij in medicina. Cap. XXIII.

VSus eius ad collilia & nitrum, ad mulierium tollendas fœditates cicatricum, maculaſq; abluendas, & ad capillum. Vis autem eius eſt mollire, refrigerare, explere, temperare, tumores vlcerum lenire. Talibus quin emplaſtris ignes etiam ſacros cum ruta myrtoq; & aceto tollit. Razis in Almanſore. Lithargyrium frigidum eſt, & ſiccum, excoriationibus, & fętori ſudoris confert. Carniſque augmentum præſtat. Plateariꝰ vbi ſupra. Lithargyrium eſt & ſtipticum. Quod ſtipticum eſt conijcimus, quia ſiccum eſt, & tamen in qualitatibus ſuis eſt temperatum. Lithargyriorũ multiplex eſt differentia. Eſt enim quoddã, quod eſt ſpuma auri, & cum frangitur lateribus ſimile eſt, & cadmia dicitur propriè. Et eſt aliud ſpuma argenti, quod fit per excoctionem in igne, cum non parum a puro ſeparatur, & magis attinet frigiditati, & humiditati. Eſt & lithargyrium quo communiter vtimur, ſ. fex ſtagni, quod fit ſimiliter per excoctionem cum ſit ſtagnum ex minera terræ, & illud frigidum eſt, & ſtipticum. Similiter dicunt quidam lithargyrium reperiri, quod eſt fex plũbi: lithargyrium autem quo vtimur communiter, i. fex ſtagni virtutem & conſtringendi, & conſolidandi habet, & purgandi, & diuerſo modo conficiendi: puluis lithargyrij vlceribus impoſitus ſaniem conſumit, & vlcera conſolidat. Contra ſcabiem quoque, & præcipuè factam ex ſalſo flegmate, vel colera, fit decoctio aliquantula olei nucum, & puluis lithargyrij ſubtiliſſimus cum aceto diu conficitur, & poſt additur oleum nucum, & bene conficitur. Sed & contra diſenteriam vitio inferiorum factam iuuat lithargyrium, & contra virgæ vlcerationem: lithargyrium quoque, quod eſt ſpuma auri puluerizatus, & cum aqua roſarum frequenter abluitur, & ille puluis in modum collirij, vel ſolus, vel cum aqua roſarum oculis imponitur. Contra feruores apoſtematum, in heriſipila conficitur puluis litargyrij, & ceruſæ: cum aqua roſarum, & circumungitur, valet & id etiam puluis ad faciem depurandam. Conſtan. vbi ſup. Lithargyrium quidam dicunt: neq; refrigeratiuum, neque calefactiuum eſſe, ſed mediocre, eſſe tamen ſtipticũ, ſolidatiuum, & oſium cócauitatum mẽbrorum de bona carne repletum teſtatur. Carnem ſuperfluã rodit inũctũ, putorẽ coſtarũ, ſcabiẽ, ſudorẽ alarũ, & oĩa vulnera, & puſtulas curat: non nunq̃ cliſterizatũ fit optimũ remedium vulneratis inteſtinis. Cũ oleo roſaceo mixtũ puſtulas narium, & laborũ extirpat. Hali vbi ſup. Lithargyrium melius eſt Atticũ & Hiſpanicũ. Qđ cũ frãgitur quaſi lamine refulget. Tẽperatũ eſt in caliditate & frigiditate: deſiccans, ꝓdeſt vlceribus humidis & apoſtematibus calidis, ſi eo cataplaſmenſ, eſt & in eo quidam ponticitas: vnde & carnem in humidis vlceribus ꝓducit.

De ære, vel cupro. Cap. XXIIII.

EX lib. de natura rerum. Aes ſiue cuprũ eſt eiuſdẽ ſpeciei cũ argento: & eiuſdẽ liquationis, hoc excepto, q eſt rubei coloris: Aes nulla rubigine corrũpitur: fętorẽ hẽt, & in dulce ſonat.

Ex

Ex lib. 4. Meteororum. Aes ſicut & plumbum, & glacies, & quęcunque calidi priuatione coagulantur, & a calido liquantur. Aes pulſui cedit, eſt autem pulſui ceſſio, hemiſpedi in profundum tranſitio. Item quædam ductilia ſunt, vt æs: & quæcunque eadē plaga dicantur in latitudinē pariter, & profunditatem trāſponi ſecundum partem. Aes quoque liquabile eſt, & nō inflammans. Et quæcunq; liquantur ab igne, iſta ſunt aquoſiora vt argentū, & æs. Porro ſi fuerit argentum viuum bonæ ſubſtantiæ, & ſulphur non purum, ſitq; in eo vis adurens, conuertit ipſum in æs. Iſidorus. Aes autem a ſplendore aeris dictum, ſicut & aurum, & argentum. Apud antiquos prior æris vſus, quam ferri cognitus eſt. Aere quippe primi proſcindebant terram, & certamina belli gerebant. Eratq; in pretio æs magis. Aurum vero & argentum propter inutilitatem reiiciebantur. Nunc autem vice verſa iacet æs, & aurum ſummo ceſſit honore: vſus æris poſtea tranſijt in ſimulachris, in vaſis, in ædificiorum ſtructuris, ad perpetuitatem quoque monumentorum publicæ conſtitutiones in ære conſcriptæ ſunt. Aes omne frigore magno melius funditur. Rubiginē celerius trahit, niſi oleo perungatur. Seruari autem illud optimè in liquida pice tradunt. Inter omnia vero metalla æs vlociſſimum eſt, & maximæ poteſtatis. Ex eo & æneæ laminæ fiunt. Philoſophus. Aes ſiue cuprum ſonorum eſt, & vocale natura calidum, ſonus eius per ſe rudis eſt: admixtum vero ſtagno, vel argento, vel auro validum eſt valde, dulcemq; ſonitum habet. Tinnit autem alijs ceteris metallis, ſed vexat auditum, niſi ſtagno commodius temperetur. Et fuſile quidem eſt, & in omne artificium ductibile, ſed cum labore & moderamine verberationis: nunquam vero purgari ſic poteſt, quin facilè contrahat corruptelam: durat tamen in annos pluſimos. Plinius lib. 34. Et contactu menſtrui graue virus odoris accipit, & æruginem: magiſque ſi luna decreſcente id accidat. Idem in lib. 34. Aes inaurari argēto viuo, aut hydrargiro legitimè ſolet. Sed excogitata fraus eſt: æra ſiquidem in primis cruciantur, accenſumque reſtinguitur ſale aceto alumine: poſtea vero exarenatur: an ſatis decoctum ſit ſplendore deprehenditur. In cineręq; & igni exhalatum, vt poſſit edomitum mixtis pumice alumine argento viuo inductas bracteas accipere.

De diuerſis ſpeciebus æris. Cap. XXV.

ISidorus. Sunt autem diuerſæ ſpecies æris, vt æs Cyprium Corinthium, Coronarium, Pyropum, Regulare, Campanū. Cyprum æs in Cypro inſula prius repertum eſt: vnde appellatum eſt: fit autem ex lapide æroſo, quem Cadmiam vocant, & eſt ductile, huic ſi additur plumbum colore purpureo fit. Corinthium æs commixtio huiuſmodi eſt, qualis fuit facta apud Corinthū, vt diceretur infectura Coronarium vero ex ære ductili tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum auri ſpecies in coronis hiſtrionum præbet: vnde & nomen habet. Pyropum autem igneus color vocauit. Nam in ſingulis æris vncijs additis auri ſcrupulis ſenis prætenui lamina igneſcit, & flammas imitatur. Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile vocatur: eo quòd malleo producatur, ſicut econtra fuſile, quod funditur. Et hoc etiam caldarium dicitur, malleis enim frangitur. Omne autem æs diligentius purgatis igne vitijs & excoctis, regulare efficitur. Cāpanum a Campania Italiæ dictum, vtenſilibus, & vaſa eſt probatiſſimum. Plinius libro 34. Aeris vena foditur, igniq; perficitur fit & ex æroſo lapide, quam Cadmiam vocant: fit etiam ex alio lapide quem calciten vocant in Cypro, ibi prima fuit æris inuentio. Moxq; vilitas præcipua, reperto in alijs terris præſtantiore, maximeq; aurichalco. Summa gloria in Cardubēſi, quod imitatur bonitatem aurichalci. Aes Corinthium maximè laudatur, quod caſus miſcuit: Corinthus cum caperetur incenſa. Eſt enim admixtio omnium metallorum. Huius primum genus candidum, argenteo nitore quam proximè accedit, in quo illa mixtura præualuit. Alterum genus eſt in quo auri fulua natura eſt. Tertium in quo æqualis fuit ſpecies omnium, colore precioſum. Coronarium æs ex ductili ære tenuatur in laminas, & taurorum felle tinctum auri ſpeciem præbet (vt dictum eſt) in coronis hiſtrionum. Idemq; in vncias additis auri ſcrupulis ſenis prætenuis pyropi bractea igneſcit. Regulare in alijs quoque metallis fit. Idemq; caldarium. Differentia vero, quòd caldarium funditur tātum, malleis nō fragibile, quod vero obſequitur regulare, ab alijs ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. In cæteris quoque metallis cura diſtat a caldario. Nam æs omne diligentius purgatis igne vitijs & excoctis eſt regulare. In reliquis generibus eſt palma Campano ſimile, in multis partibus Italiæ prouincijſque, ſed octauas plumbi libras addunt, & bene recoquunt propter ligni inopiam, quantum ea res afficiat differentia ſentitur in Gallia maximè: ibi, inter lapides funditur candelabrorum: coctura ſiquidem exurente efficitur nigrum, atque fragile præterea ſemel recoquunt, quod ſæpius ſecilla plurimum bonitati confert.

De operatione cupri, vel æris in alchimia. Cap. XXVI.

RAzes in lib. de aluminibus & ſalibus. Aes quidem ſiue cuprū eſt de diuiſione veneris. Natura eius eſt calida & ſicca, ſed minus ſicca, quàm ferri. Eſt autem in virtute ſua argentum, & in ſua liquefactione & dutitie, ſed rubeum eſt: qui ergo eradicat eius rubedinem, facit ipſum redire in argentum. Eſt enim in manifeſto ſuo æs, & in occulto argentum. Commiſcetur autem cum auro & argento, & recipit tincturam: fitq; ex eo elyxir albedinis & rubedinis: nec fugit eius tinctura, quando ſoluitur cum aqua attramenti vel aluminis. Aqua æris liquefacit omnia corpora, & omnem rem ex lapidibus: regimen autem eius eſt, ſicut regimen ferri æqualiter. Auicenna in libro alchimiæ & animæ. Cuprum triplex eſt, ſcilicet Hermenium, naturale, & cuprū Nataliæ. Natura eius calida eſt, & ſicca non multum, ſed eſt in eo humiditas: ideo inluſtur. Efficitur autem, vt dixi, de argento viuo groſſo, & de ſulphure rubeo cocto in ventre terræ per centenaria annorum, ſed non adeo cocto ſicut aurum. Nec eſt combuſtum ſicut ferrum: ideoq; leue eſt ad imitandum, & eſt propinquius argento quàm auro, quia plus habet de ſulphure, quàm de argēto viuo. Eſt autem cuprum melius rubeum, & album: quod quādo percutitur ſonat. Hermenium autem cuprum nigrum eſt, & non eſt in eo alchimiæ operandum, quia malitudo ſulphuris quæ ibi eſt confundit ipſum. Nec poteſt lauari, nec dealbari. Lauatur enim cuprum vt eius immunditia auferatur. Calcinatur autem vt eius materia attenuetur. Lauatur iterum cum fortiſſimis aquis, vt humiditatem recuperet, quam in calce perdidit. Sublimatur autem, vt magis attenuetur, & cum auro viuo miſceatur, vt materia ſua præparetur. Ex lib. de natura rerum. Aes ſiue cuprum eſt eiuſdem dutitiei cum argento, & eiuſdem lauationis, hoc excepto, quòd eſt ruber coloris. Si quis autem eius rubiginem abſoluerit, argentum erit. Huius manifeſtum eſt calidum multum, & ſiccum parum. Eius autem occultum eſt debilis frigiditatis, & multæ humiditatis. Et dico, quòd eris occultum eſt plumbum. Sed ipſum in argentum facilius eſt conuertere, quam in plumbum peruenire, vtique ad latera facilius eſt venire, quam ad fundum.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XXVII.

PLatearius vbi ſupra. Aes artificio quodam comparatur & componitur, vt poſſit puluerizari. In olla enim facta terrea ponitur æs rubeum, ſ. quod diu ante a fabris fabricatum eſt, & in fornace vbi ſit ignis continuus, ponitur diu: poſtea puluerizatur. In excoctione enim nimia augmentantur partes terreſtres, & diminuuntur aquoſæ. Huiuſmodi ergo æs vſtum calidum eſt, & ſiccum in iiij. gradu: virtutē habet conſumendi, diſſoluendi, & melancolicum humorē purgandi & extenuandi: vnde conuenienter ponitur in emplaſtris attenuatiuis, & emplaſtris cōtra ſplenem. Carnem ſuperfluā corrodit. Contra fiſtulam puluis eius cū melle conficitur, & penna intincta imponitur, os fiſtulæ claudit, & etiam curat. Razi in Almanſore. Aes vſtum capillos tingit, vulnas conſolidat, aquam expellit. Auicen. in 2. Can. medicinæ. Aes calidum eſt, & ſiccum in tertio: vlcera maligna ambulatiua conſolidat & prohibet, & carnem augmentatam corrodit: acuit viſum, & confert duritiei palpebrarum. Capillos denigrat: palato illiquatum vomitum excitat. In ære aduſto eſt ſtipticitas, & acuitas, & conſolidatio Eſt autem genus æris, quod dicitur calacon. Et ſiequens eſt prouerbium: Si cum forcipibus de calacon euellantur pili, prohibebit ortum eorum. Nō eſt autē bibendum vaſis æreis, in quibus eſt ſalſedo, vel amaritudo, vel acetuſitas, aut dulcedo, vel pinguedo: ſicut ſunt olera & carnes: ipſa quippe tranſmittunt zinziariam, quod eſt venenum. Conſtan. vbi ſupra. Aes vſtum calidum & ſiccum in quarto gradu vulnera mundificat, tenebroſitatem oculorum clarificat, ſuperfluam carnē vulnerum deſtruit: peſſimis vulneribus ne dilatentur repugnat: ſed bonum ſit vtibus humidis naturis, ſicut eunuchis, pueris, & mulieribus. Plinius lib. 34. Aeris metalla multis modis inſtruunt medicinam: vtpote cum vlcera omnia ibi ocyſſimè ſanentur: maximè tamen prodeſt Cadmia. Hali vbi ſup. Aes vſtum melius eſt ſubtile, leue, planum, & vtrunque rubeum. Eſt autem calidum ponticum. Cicatrizat vlcera, quæ ſunt in corporibus duta. Sed & ſi abluatur, mollia quoque cicatrizat corporis vlcera.

De Cadmia æraria. Cap. XXVIII.

ISidorus. Purgamenta vero æris ſunt Cadmia, & ærugo, & æris flos. Cadmia gignitur in metallorum æris, & argenti fornacibus inſidente nidore. Nam & ipſe lapis Cadmia vocatur, ex quo æs fit: ſic rurſus in fornacibus exiſtit, & ſui nominis originem recipit. Plinius vbi ſup. Cadmia ſine dubio fit in argenti fornacibus candidior, & minus ponderoſa, ſed nequaquam æratię cōparanda. Tria ſunt eius genera, vel etiam plura. Namq; ipſe lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur neceſſarius quidem futuris, & medicinę inutilis. Sic rurſus in fornacibus alia exiſtit, & ſui nominis

originem recipit. Fit autem egeſta flammis, atque flatu tenuiſſima parte materiæ in cameris lateribuſve fornacum ore quo eluctantur flammæ, appellata capnitis. Exuſta & nimia leuitate ſimilis fauillæ. Interior autē eſt optima cameris dependens, & ab hoc argumento botriſentos cognominata. Hæc priore ponderoſior, ſecuturis leuior. Duo ſunt eius colores. Deterior eſt cinereus. Melior puniceus: friabilis, & oculorum vtiliſſima medicamentis. Tertia eſt in lateribus fornacum, quæ propter grauitatē ad cameras peruenire non potuit: & hæc dicitur placitis. Et ipſa ab argumento cruſta vetius, q̄ pumea: intus varia, ad pſoras vtilior, & ad detrahendas cicatrices. Fiunt ex ea aliæ duo genera: Onichitia extra penè cerulea. Intus onichitis maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra, cæterarumque ſordidiſſima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem Cadmia in Cypri fornacibus eſt optima. Iterum a Medicis coquitur carbone puro: & vbi redigitur in cinerem, extinguitur: quæ ad emplaſtra præparatur vino aminea. Quæ vero ad pſoras aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam vrunt, & in mortarijs lauant, poſtea ſiccāt. Cadmiæ effectus eſt ſanare, ſiccare, fluxiones ſiſtere, pterygia ſordes oculorū purgare, ſcabritiem extenuare. Et quicquid in effectu plumbi dicemus inferius, & æs ipſum ad omnia eadē vtitur: præter q̄ ad albugines oculorum cum lacte ſanat: facit & vomitiones e melle ſumptum. Vritur autē æs Cyprium in fictilibus crudis, cum pari pondere ſulphuris, vaſe circumlito ſpiramento in caminis, donec ipſa vaſa percoquantur. Quidam & ſalem. Aliqui alumen pro ſulphure addunt. Alij vero nihil, ſed aceto tātum pfundūt. Vſtum mortario thebaico teritur. Aqua pluuiæ lauatur. Iterum adiecta largiore teritur, ac relinquitur donec conſedeat, & hoc ſæpius donec ad ſpeciem minij redeat, tunc ſiccatum in Sole in ærea pixide ſeruatur.

De Scoria æris ac flore, & ſquama. *Cap.* XXIX.

ÆRis ſcoria ſimili modo lauatur, minor effectu q̄ ipſum æs. Hali vbi ſup. Tuhal hoc eſt æris ſcoria melius eſt nigrū: ſed inclinans ad ruborem tenue velut corticea, & eſt ſubtilius ære combuſto. Elimat & incidit quæ noxia ſunt. Tenebras oculorum aufert, & aſperitatem palpebrarum diſſoluit, zemarum, i. viridum æris calidum, carnem ſuperfluā comedit, & eſt incidens, ſi cum cera & oleo oliuæ miſceatur: elimat ſine morſura & carnem adducit. Plinius vbi ſupra. Æris quoq; flos vtilis eſt medicinæ. Fitq; ære fuſo & in aliam fornacem tranſlato. Ibi namq; flatu crebriore excutiuntur, velut milij ſquamæ quas lepidas vocant: & ſic adulteratur flos, vt ſquama veneat pro eo. Eſt autem ſquama æris decuſſa vi clauis, in quos panes ærei feruminātur. In Cyprijs maximè officinis omnia. Differētia hæc eſt, q ſquama excutitur ictibus, iiſdem panibus flos ſponte cadit. Eſt alterum genus ſquamæ ſubtilius, ex ſumma, ſ. lanugine decuſſum, quod ſ ſtomoma vocant. Squama autē, & flos in patinis fictilibus, aut æreis vruntur: deinde (vt ſupra) ad eoſdē vſus lauantur. Amplius & narium carnoſa tollit vitia. Iterumq; ſedis, at grauitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa, vuas aliàs vlcera oris aufert admota fauci, & tonſillas cum melle. Fit autem & ex ære candido cypreo, ſquama longè inefficacior. Iſidorus. vbi ſupra. Aeris flos fit ſeu gignitur conflationibus ære ſoluto ac reliquato aqua frigida ſuperfuſa: repētina quippe deſtatione, tanquam de ſucco reparatur flos. Auicē vbi ſupra. Flos æris ſtipticus eſt, corroſiuus & mordicatiuus, carnem additam corrodit. Quod ex eo album eſt, tritum & in aurem ſufflatū deler ſurditatem antiquam. Et ex eo tingitur palatum cum melle ꝑpter apoſtemata gulæ, & vuæ. Soluit autē humorem croſſum, & aquā citrinam. Et ponitur in cateratiuis emotroidarū & carnitatum ani. Conſtant. vbi ſup. Flos æris calidus eſt, & ſiccus in quarto gradu. Carnes ſuperfluas conſumit, & viſum clarificat.

De ipſius rubigine vel ærugine. *Cap.* XXX.

PLinius vbi ſupra. Aera exteria celerius ſentire rubiginem, q̄ neglecta tradunt, niſi oleo perungantur: ſeruari autem optimè in liquida pice tradunt. Iſidorus æruginem quoq; æs creat. Nam æreæ laminę ſuper vas aceti aſperrimi ſuperponuntur: atque ita diſtillantibus quod ex eis ceciderit in ipſum acetum teritur & cribratur. Plinius vbi ſupra. Aeruginis quoque magnus eſt vſus, ſed illa fit modis pluribus. Nā & e lapide ex quo coquitur æs deraditur: & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, ei eo obturatumque operculo, multo probatior eſt quàm ſi hoc idem ſquamis fiat. Quidā ipſa vaſa candidi æris in aceto fictilibus condunt, ac decima die radunt. Alij vinaceis regunt, totidemq; poſt dies radunt. Alij de limaturis æris ſcobem aceto ſpargunt, verſantque ſpatiis ſæpius die, donec abſumatur. Eandem ſcobem alij vero in mortarijs æreis ex aceto malunt terere. Ociſſimè vero coronarium contenhit æruginem receſſamentis in acetum additis. Adulterant autem marmore trito maximè rhodiam æruginem. Alij pumice, aut gummi: præcipuè vero fallit atramento adulterata ſutorio. Cætera quippe dente comprehenduntur ſtridentia in frendendo. Experimentum eſt batillo ferreo, nam quæ ſincera eſt colorem ſuum retinet. Quæ mixta atramento rubeſcit. Deprehenditur & papiro galla prius macerata. Nigreſcit enim ſtatim ærugine illita: deprehenditur & viſu malignè virens. Sed ſiue ſinceram ſiue adulteram, ſiccatam eius aptiſſimum eſt vri ac verſari in patina noua, donec fiat fauilla, poſtea teritur & reconditur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent: lauatur autem ærugo ſicut cadmia: vis eius oculorū collirijs eſt aptiſſima, & de lachrymationibus mordendo proficua. Sed ablui neceſſarium eſt penicillis calidis, donec rodere deſinat. Aerugo cruda vulnerarijs emplaſtris miſcetur: totis etiā & gingiuarum exulcerationem mirificè emendat. Et labiorum vlcera cum oleo. Quod & ſi addatur cera purgat, & ad cicatricē perducit. Aerugo & callum fiſtularum erodit, vitiorumque circa ſedem, per ſe ſiue cum hammoniaco illita, vel collirij modo in fiſtulas adacta. Eademque cum reſinæ terebintinæ tertia parte ſubacta tollit lepras. Eſt & alterū genus æruginis in ære cypreo, quam ſcoleciam vocant: hoc trito alumine, aut ſale, aut nitro pari pondere cum aceto albo, quam acerrimo, eſt medicinę remedio. Nec fit hoc niſi diebus æſtuoſiſſimis circa ortum canis. Teritur autem donec pulueris fiat, vel viride, contrahatq; in ſe ceu vermiculorum ſpeciem, vnde & nomen habet. Quod vitiū, vt emēdetur: duæ partes fuere aceti vrina impubis pueri miſcentur. Idem autem in medicamentis & lanterna efficit, qua diximus aurum ferruminari: vel ſiue vtriuſque eſt, qui æruginis, & ſcoletia fit per ſe raſa ab ærario lapide dicto chalcite, de quo nunc reſtat dicere.

De Chalcite. *Cap.* XXXI.

CHalcitis namq; lapis vocatur, de quo & ipſum æs coquitur. Diſtat a Cadmia, q illa quidem ſuper terram ex ſubſidialibus cæditur petris: hic autem ex obrutis. Itē q chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, vt videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera cōtinet æris, & miſeos, & ſorios, de quibus infra. Habet aūt venas æris oblongas: probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis nec lapidoſa. Putant & recentem eſſe vtiliorem, quoniam inueterata ſori fiat vis eius ad creſcentia in vlceribus ſanguinem ſiſtere: vuā gingiuas tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoq; vitijs in vellere reponitur. Cum ſucco vero porri, & verendorum vitijs additur emplaſtris. Maceratur autē in fictili ex aceto circumlinito fimo diebus xl. & croci colorem trahit: & cum admixto cadmię pari pondere, medicamentū ſoricon dictum efficit. Quod ſi duæ partes chalcitis tertię cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiat. Acrius etiam num & vehementius factum, ſi aceto q̄ vino temperentur. Toſtā vero fit efficacior ad eadem oīa. Sori Aegyptiū maximè laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi, & Aphrico, ſed q̄ oculorum quoque curationi quidam vtilius Cyprium putant. Sed in quacunq; natione optimum, cui maximū virus olfactu, tritoq; pinguiter nigreſcēs, & ſpongioſum ſtomacho res contraria intantum, vt quibuſdam olfactu modo vomitiones foueat. Et Aegyptum quidem tale eſt: Alterius nationis contritum ſplēdeſcit. & Miſi eſt lapidoſius: prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atq; colluat. Et oris vlceribus grauibus quæq; ſerpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Miſi vero alij tradiderūt fieri exuſto lapide i ſcrobibus eius flore luteo miſcente ſe ligni pinea fauilla. Porro recta ex ſupradicto fit lapide concretum natura, diſcretumq; & optimum in Cypriorum officinis, cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cum teratur arenoſa natura, ſiue terra chalcitidi ſimilis. Hoc autem miſcent, qui aurum purgant. Vtilitas eius eſt: infuſi cum roſaceo auribus puruleutis, & lana impoſiti capitis quoque vlceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inueteratas: præcipueque vtilis eſt tonſillis, contraque anginas & ſuppurata. Ratio vt a vj. dragmæ in hemina aceti coquantur melle addito, donec lenteſcat. Quotiens opus ſit molliri vim eius, melle aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum ex aceto fomentum, & collirijs additur. Siſtit & ſanguinem & vlcera quæ ſerpunt, quæve putreſcunt. Abſumit etiam carnes excreſcentes: peculiariter autem virilitatis vitijs proficit, ac fœminarum profluuium ſiſtit. Sorium Aegyptiū maximè laudatur. Diaſcorides. Chalcitis eſt gleba naturalis, quæ in inſula Cyprio inuenitur in metallis, colore ſubaureo, fragilis, intus venas diffuſas habens, etiam in modum ſtellarum fulgentes guttas, optima eſt recens & mundiſſima, & æqualiter fragilis. Virtus eſt ei ſtiptica, & ſtermautica, & ſcarotica, purgans palpebras, & oculos. Ignem ſacrum extinguit, & herpetas curat, fracturam reuma impoſitum abſtinet, fluxumq; ſanguinis matricis retinet, vulnera paſcentia ſanat.

De Chalcanto. *Cap.* XXXII.

ISidorus libro decimoſexto. Chalcantum dicitur, quia chalcitis eſt thymū, i. flos: vnde apud latinos æris flos appellatur. olim in Hiſpaniæ puteis, vel ſtagnis id genꝰ aquę habētib. eā decoquebant,

coquebant, & in piſcinas ligneas fundebant, appendentes ſuper eas teſtas lapillis catenas, quibus limus in ſimilitudinem vitreis acinis adhærebat. Sicque euectum ſiccabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in ſpeluncis, quod liquidũ collectum: dehinc diffiſum in quoſdam botrios ſolidatur. Fit & in ſcrobibus cauatis, quorum e lateribus decidentes guttæ coaleſcunt. Fit & ſalis modo ex flagrantiſſimo Sole. Adeo autem conſtrictiuæ virtutis eſt, vt in Leonum, & Vrſorum ora aſperſum, tãtam vim habeat aſtringendi, vt non valeant mordere. Plinius vbi ſupra. Græci cognationem æris fecerunt nomine atramento ſutorio, quod appellant chalcantum. Nec vllius æquè mira eſt natura. In Hiſpania quidam a ſtagnis, & puteis huiuſmodi aquam habentibus efficitur: ea quæ dulci menſura pari admixta decoquitur, & in piſcinas ligneas funditur, immobilibus ſuper has tranſtris dependent lapillis teſtes extentæ. E quibus adhæreſcens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit, exemptum ita ſiccatur diebus xxx. colore ceruleo, per quàm ſpectabili nitore, vitrumq; eſſe creditur. Diluendo fit tingendis corijs atramentum. Fit & pluribus modis genere eo in ſcrobe cauato, quarum a lateribus diſtillantes hiberno gelu ſtyrias ſtalagmiam vocant: neque eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem violam leucanthon vocant. Fit & in ſaxorum catinis pluuiæ aqua corriuato gelante limo. Fit & ſalis modo flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo quidam duplici appellant differentia chalcantum, ſ. foſſile, aut factitium: hoc quidem Palladius, & quantum colore melius, tantum in bonitate deterius, Diaſcorides. Chalcanti ſpecies ſunt tres. Vna, ſcilicet quæ diſtillat ex metallicis fabricis, vel a cloacis aliquibus, & inſpiſſatur, ſicque colligitur. Altera in ſpeluncis inuenitur. Et collecta in vaſis refunditur: ibiq; coagulatur. Tertia in Hiſpania fit imbecillis & decolorata. Conficitur autem aqua mixtum & coctum. Eſt itaque ſummum cianei coloris, graue, ſpiſſum, ſplendens, mundum & lympidum. Coctum autem ad denigrandum, & infectiuam vtile eſt.

De multiplici eius in medicina remedio. Cap. XXXIII.

IDem. Virtus eſt eius ſtiptica, termantica, ſcarotica, lumbricos latus excludit: venenũ graue bibitũ cũ mulſa expellit: vomitũ prouocat bibitum cum aqua, vel in naribus miſſum caput purgat. Plinius vbi ſupra. Chalcantum maximè probant Cyprum: in medicinæ vſu. Dragmæ pondere ſumitur ad depellenda ventris animalia cum melle: purgat quoque caput dilutum in naribus inſtillatum: purgat etiã ſtomachum cum melle, vel in aqua mulſa ſumptum Medetur & oculorũ ſcabriciei doloribque, necnon & caligini, & oris vlceribus. Siſtit quoque ſanguinem narium, & item emorroidum. Idem cum ſemine iuſquiami aliàs toſetiam ioſſa fracta extrahit. Epiphoras ſuſpendit, penicillo frõti impoſitum. Efficax etiam eſt in emplaſtris ad purganda vlcera, & vlcerum excreſcentia. Cum lini ſemine ſupponitur, & emplaſtris ad dolores tollendos. Tollit & vuas vel ſi decocto tangantur: Quodq; ex eo candicat in eo vſu violaceis præfertur. Et aurium grauitati per fiſtulas inſpiratur, vulnera quoque per ſe illitum ſanat, ſed cicatrices tingit, nuper inuentum eſt Vrſorum in arena, & Leonum ora aſpergere illo. Illiq; tanta vis eſt aſtringendi, vt extunc non queant mordere.

De Pompholige, & ſpondio Cap XXXIIII.

NVnc etiam in ærarijs reperiuntur quæ pompholigen, & ſpondion vocant. Differentia vero eſt, quòd pompholix a ſperatur lotura, ſpondios ſublota eſt. Aliqui quòd candidum ſit atque leuiſſimum pompholigen dixere: ipſumque fauillam æris & chalcitis. Spondion autem nigriorem eſſe: quæ de raſa parietibus fornacum, mittit ſcintillas ex carbonibus quandoque. Hoc aceto præſtat oris odorem, & ſi lingua tangatur horridum ſaporem Conuenitque oculorum medicamentis, quibuſcunq; occurriens vitijs valet, & ad omnia ad quæ ſpõdion. Hoc diſtat, quia vis eius elutior eſt. Et in emplaſtris additur, quibus leuis refrigeratio & ſiccatio quæritur: vtilior autem eſt ad omnia quæ vino eſt lota. Spondios cypria eſt optima, fit autem cadmia & ærario lapide liqueſcẽtibus: leuiſſimè hæc efflatur, & ocyus euolatq; e fornacibus tectiſq; adhæreſcit, a fuligine diſtans candore. Quod minus ex ea candidum eſt: immaturæ fornacis argumentum eſt. Quod vero rubicundius eſt, acriorẽ vim habet ad exulceras, vt cum lauatur excæcet ſi oculos attingat. Eſt & ſpondios mellei coloris, in qua plurimũ intelligitur æris. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. Purgatur ante pinna, deinde cruſſiore lotura: digitis ſcabriciem exterunt. Media vis eius eſt q̃ vino lauatur. Eſt & aliqua in genere vini differentia: leni etenim luta collirijs oculorũ vigilijs fatigatorũ putatꝰ apta. Eadẽq; efficacior eſt vlcerib q̃ manãt, vel oris q̃ madẽt, & oĩbus medicamẽtis q̃ cõtra gãgrenas parãtur. Fit & in argẽti fornacibus ſpondium, q̃ lautiorem vocant, vtiliſſima cõſimatur oculis, illa quæ fit in aurarijs. Nec in alia parte magis eſt mirari ingenia vitæ.

De Diſrige & antiſpondia. Cap. XXXV.

IN eiſdem officinis diſcernitur, quam diſrigen Græci vocant, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex inuenitur, fieri namq; traditur ex lapide pyritæ in caminis cremato, donec in rubricam excoquitur: fit & in Cypro ex luto cuiuſdam ſpecus prius areſacto paulatim mox circundatis ſarmentis. Tertio fit modo in ſornacibus æris fece ſubſidente: differentia eſt quidẽ, quia æs ipſum in catino defluit: ſcoria extra fornaces: flos ſupnatat. Diſriges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis quæ coquantur ferruminari: circa hunc æs feruere. Ipſum vero non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces. Et eſſe nodum quendam materiæ, id quod excocto ſupereſt, dyaphriga vocãt. Ratio eius in medicinis ſimilis eſt ſupradictis, ſiccare, & excreſcentia conſumere ac perpurgare: probatur lingua, vt eam ſiccet tactu ſtatim, ærisq; ſaporem reddat: Antiſpondion vocãt cinerem fici arboris, vel caprifici, vel mirti foliorum, cũ tenerrimis partibus ramorum: vel oleaſtri, vel cytonij, vel lentiſci. Itẽ ex moris immaturis, i. candidis in Sole areſactis, vel e buxi coma, vel pſeudo cyperi, vel rubi, vel therebinthi, vel oenantis: vtuntur omnia ea fictili crudo in fornacibus, donec figlina percoquatur. In ærarijs officinis, & ſmegma fit ære iam liquato ac percocto, additis etiam carbonibus paulatimq; accenſis, ac repẽte flatu vehementiori expuitur pala quædam æris: ſolum autem quo excipiatur ſtratum eſſe debet.

De Aurichalco. Cap. XXXVI.

ISido. Aurichalcum dicitur, eo quòd ſplendorem auri, & duriciem æris poſſideat. Eſt autem nomen compoſitum ex lingua Latina, & Græca. Aes enim Græce calcho vocatur, fit autem ex ære, & igne multo: ac medicaminibus ad aureum colorem perducitur. Plinius lib. 33 In Ægypto (vt dictum eſt ſupra) fuit æris inuentio prima. Mox q; vilitas eius præcipua, in alijs terris præſtantiore reperto maximeq; aurichalcho, quod ob præcipuam bonitatem diu obtinuit admirationem. Summa gloria in Cardubenſi, quod imitator bonitatem aurichalci. Ex lib de natu. rerum. Ex ære fit aurichalcum, ſic dictum, quia ſplendorem habeat auri, vel quia de ipſo fit aurum. Dicit enim Philoſophus in lib. de lumine: Lumen quod ex vrina pueri, & aurichalco fit aurum optimum. Quod intelligendum eſt in colore, nõ in ſubſtantia. Dicit enim idem Ariſtotel. quod variatur color, ſed ſubſtantia manet. Hoc aurichalcum frequentius ſcriptores vocant electrum. Et hoc propter colorem electro prope conſimilem. Ex doctrina alchimiæ. Aes autem transmutatur in aurichalcum, quod fit mediante tuchia, quia fumus eius albificat, & habet naturam ſpiritus: ſtatimque cum puluis eius proijcitur ſuper æs fuſum, vel miſcetur cum laminis æris, in ipſa æris fuſione tuchia caleſit, & fugam quærit tanquam ſpiritus: vnde apparet, quòd eius fuga fit per æris corpus fuſum: ſicque ſiccat ipſum, quia fumus eius eſt temperatè albus: & album huiuſmodi mixtum cum rubeo reprimit rubedinem, & fit citrinum, & ita aurichalcum.

De Stagno. Cap. XXXVII.

ISidorus. Stagni Etymologia eſt ſeparans, & ſecernens. Mixta enim, & adulterata inter ſe per ignem, metalla diſſociat: & ab auro, & argento æs plumbumque ſecernit. Alia quoque metalla ab igne defendit, & cum ſit natura æris ferrique durisſima, ſi abſque ſtagno fuerit vritur, & crematur. Stagnum illitum æreis vaſis, ſaporem facit gratiorem, & virus compeſcit æruginis. Specula etiam ex eo temperantur: ceruſa quoque ex eo ſicut ex plumbo conficitur. Plinius lib. 34. Æramentis conglutinatur ſtagnum, ſtagnoque argentum. Et iterum. Optima vero fiebant olim ſtagno, & ære mixtis, & ſpecula Brunduſina: Nunc prælata ſunt argentea. Idem in lib 34. Plumbum nigrum aliquando cum argento naſcitur, mixtiſque venis conflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor appellatur ſtagnum, qui ſecundus argentum. Stagnum (vt dictum eſt) ſaporem gratiorem reddit æreis vaſis illitum, compeſcit æruginis virus: mirumque, quòd pondus non auget. Specula quoque ex illo (vt diximus) laudatiſſima temperabantur Brunduſij, donec argenteis & ancillæ cœperunt vti. Nunc autem adulteratur ſtagnum æris candidi, tertia portione addita in plumbum album. Fit & alio modo mixtis albi plumbi nigrique libris: & hoc nunc argentarium vocant aliqui. Idem & tertiarum appellant: in quo duæ ſunt portiones nigri, tertia vero albi. Precium eius in triginta libris æſtimatur: & hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores additis ad tertiarium æquis partibus albi, argentarium vocant: & eo quæ volunt incoquunt precia: hoc factundo in pondo xxx. In libras albo per ſe ſincero precia ſunt triginta, nigro xvij. Ariſtot. in libro quarto Metheororum. Stagnum et cætera quæ prædicta ſunt, aquoſum eſſe probatur, quoniam & ipſum calido liquatur. Et videtur ſta-

ſnum habere bonũ argentum viuũ, ſulphur vero malũ, & hæc non bene mixta, ſed tanquam per parua compoſita: ideoq; in tale. Ex lib. de natu. rerũ. Stagnũ temperatiſſimę naturæ eſt. In Britania tantum olim reperire ſolebãt: ſed nunc in Germaniæ partibus abundantiſſima vena reperta eſt, valde ductile & tractabile, ſuper oĩa quoq; metalla liquabile: per ſe quoq; eſt mutum, ſed cum ære, vel argento, vel auro mixtũ ſonorum eſt, & armoniacum. Fulget interius, ſed foris de facili contrahit corruptelam, & hoc ſqualoris, non rubiginis, nunquã n. rubiginatur. In aqua diu iacens de facili putreſcit: vnde fiſtulæ aquæductus quæ ſub terra fieri ſolebant ex plumbo, & conſolidari ſtagno, modernis temporibus ex calido, & fuſili plumbo conſolidari ars hominũ excogitauit, quia ſoliditate ſtagni ſoliditatę durare non poterãt in longinquum. Plumbum vero ſub terra ſemper durat.

De operatione ſtagni in alchimia. Cap. XXXVIII.

EX libro de aluminibus & ſalibus. Stagnum eſt ex ſectione Iouis: natura eius eſt calida & humida: ſed minorata eſt eius caliditas, quia complexio eius corrupta eſt per dominium ſup ipſum in minera ipſius. Et in ipſo ſunt mollities & ſtridor, & velocitas liquefactionis, & acetoſitas. Qui ergo remouet ab eo has infirmitates quatuor, reducit ipſum in argentum. Eſt autem grauis tincturæ, & albificat æs propriè, quia ſingulare cum eo eſt. Recipit autẽ tincturam rubeam, & fit ex eo aqua acuta, cũ qua retinetur argentum viuum, & eſt inimicum argẽto & æri, conueniens autem auro & ferro. Auicenna in libro alchimiæ de aĩa. Stagnum quadruplex eſt, & omnia intrant in alchimiæ magiſterio. Horum autem melius eſt album & crocceum, quod ſonat pcaſſum: & hoc vocatur althe. Secundum genus eſt inoe, quod apparet nigrũ, & non ſonat. Tertium eſt calicon, quod graue ſoluitur. Quartum eſt cerab, & eſt ſicut althe. Ex lib. de vaporibus Auerrois. Stagni conſolidatiuum eſt plumbum, & plumbi ſtagnum. Quodq; plumbum conſolidetur ſtagno, non eſt de natura plumbi, ſed de natura ſtagni liquefacti, plumbum humidum liquefactum penetrantis: ex qua videlicet penetratione in illis duobus generatur humidũ viſcoſum ligans partes ſtagni. Stagnum vero conſolidans, & ſtagnum conſolidatiuum, quoniam vtrunq; ſic contradicit viſcoſitati, quæ debet eſſe ex vno humido, & alio ſicco. Ideo non eſt aliqua conſolidatio ſtagni cum ſtagno. Borax autem cõſolidat argentum cum argento, vel ſtagnũ cum ſtagno, impoſſibile eſt hoc eſſe, niſi cõicet cum eis in radice, ſicut dicetur inferius. Ex libro de natura rerum. Ex ſtagno fit optimũ ſal ex quo faciunt aquã acutam: & cum ea tingunt argentum viuum Stagno liquefacto, & poſtmodũ aceto in quo eſt argentum viuum infuſo, cum valde ſit penetratiuum, adhuc magis iuuante aceto omnes ſtagni partes intrat, ſuaq; humiditate remollit ſtagni ſiccitatem.

De virtute ſtagni in medicina. Cap. XXXIX.

STagnum quoq; valet ad multorum remedia morborum, & eius ſcoria prodeſt vlceribus oculorum. Auicenna in ſecundo Canone. Razas ipſum eſt ſtagnum, & eſt frigidum, & humidum. Subtilie eſt ex eo, quod aduſtũ eſt, & eius ceruſa, oportet aũt vt timeatur eius odor, qñ aduritur. In eo quidẽ quod aduſtũ eſt, eſt lenificatio, ſubtiliatio, reſolutio, & interfectio ſãguinis. Eiuſque ceruſa eſt glutinatiua, & infrigidatiua: cuius virtus eſt quaſi tuchiæ aduſtæ. Cõfert aũt ſtagnũ apoſtematibus fricatum cũ vino, aliquove ſuccorũ frigidorum. Cõfert ẽt vlceribus fraudulentis & ambulantibus. Et ceruſa replet vlcera atq; glutinat ea: prterea ceruſa ſtagni fricata ſuper puncturam marini ſcorpionis confert. Similiter & draconis marini. Sed oportet vt odor eius caueatur propter aduſtionem. Halt vbi ſupra. Aſrebrum, i. ſtagnum frigidum eſt. Et eſt in eo ſiccitas: illud melius eſt, quod minimè ſub dentibus frendet, vel ſtridet. Et in eo ſunt quædam virtutes aquoſæ: ſi fricetur ad lapidem cum modico vino, vel oleo oliuæ proderit apoſtematibus, quæ circa, & ſupra verenda ſiunt, & in lumbis. Item ſi cum eius fruſto emplaſtretur anus inferius, ſedat appetitum coitus.

De Plumbo. Cap. XL.

ISido. Plumbum dicitur, quod ex eo primum pilis factis altitudo maris tentata eſt. Huius duo ſunt genera nigrum, vel candidũ. Sed candidum melius eſt, quod prius in inſulis Atlantici maris inuentum eſt. Similiter & in Luſitania, & in Gallicia gignitur ſumpta tellure arenoſa coloris nigri, & pondere graui. Interueniunt & minuti calculi, maximè & Torrentibus ſiccatis: has arenas lauant metallici, & quod ſubſidet coquunt fornacibus. Inueniuntur & in aurarijs metallis aqua miſſa calculi nigri, & graues. Et dum aurum colligitur, cum eo remanent: poſtea ſeparati conflantur, & in puluerem album reſoluuntur. Inde & eadem eſt grauitas plumbi, quæ auro. Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex eſt. Aut enim ſolum ex vena ſua prodit, aut cum argento naſcitur: mixtiſque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor ſtagnum eſt. Secundus argentum. Quod remanet ſuperaddita vena iurſuſq; conflata fit nigrum plumbum. India neque æs, neque plumbum habet, gemmis tantum, & margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fiſtulas laminaſque vtimur. Laborioſius in Hiſpania, & Gallia plumbum eruitur. Nam in Britannia ſummo terræ corio. Ex lib. 4. Metheororum. Plumbum quoque liquatur vt fluat: fluenſq; rurſum ex frigore congelatum, colore nigrum, & ſimile calci efficitur. Nam quæcunque (vt ſupra dictum eſt) calidi priuatione coagulantur, a calido liquantur, vt glacies, plumbum, æs, & ſimilia: & iſta ſunt aquoſiora. Plumbum quando liquatur eſt argentum viuum, cumque calefactum fuerit, conuertitur in liquorem omnibus liquabilibus communem, ſcilicet igneum rubeum. Ex libro de natura rerum. Plumbum temperatæ naturæ eſt, ſicut ſtagnum, ponderoſum ſicut aurum. Ita quod duplex habet pondus argenti vel æris: ductile quoque eſt tractabile, minus autem ſtagno liquabile, ad horam autem liquatum ante niteſcit, poſtmodum vero naturalibus ſordibus adumbratur. Compreſſiuum eſt, & lænificatiuum. Nec ſolum in ſe mutum eſt naturaliter, ſed etiam muta efficit alia metalla quibus admiſcetur: liquefactũ in igne cæteris metallis plus minuitur. Scoria eius, id eſt, ſpuma continet argentum. Hoc autem proprium eſt, & ſpeciale plumbo inter metalla, quod ſemper augmentatur: & hoc ſub diuo magis, & in aere, quàm ſub terra, ſqualorem vero continet, ſed non rubiginem. Gloſa ſup Iob. Quod in plumbo ſcribitur citius deletur, quod vero in ſilice ſcribitur diutius manet. Vnde Iob in perſona Chriſti, vel Eccleſiæ. Scribantur inquit ſermones mei ſtilo ferreo in plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice. Iudæa vero cito verba Dei recipit, ac deleuit: ſed Gentilitas vix recepit, & fortiter tenuit. Gloſa ſuper Hieremiam. Plumbum metallis adulteratis miſcetur, vt aliena materia ſeparetur. Et ſi fortè purgata non fuerit, plumbum omnino conſumitur: & in nihilum redigitur. Vnde per Hieremiam a domino, de his in quibus ſermo Dei perit, metaphoricè dicitur: Defecit conflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum. Plin. in lib 34. Plumbum nigrum conglutinatur albo, ipſumq; album ſibi oleo. Argentum quoque non poteſt excoqui, niſi cum plumbo, vel vena plumbi.

Adhuc de plumbi origine & natura. Cap. XLI.

PLinius lib. 34. Plumbi genus candidum eſt, precioſiſſimum a Græcis caſſiterum i. ſabuloſeq; itcratũ eſt in inſulis Atlantici maris peti, vitilibuſq; nauigijs corio circumſutis aduehi. Nunc antẽ certum eſt in Luſitania gigni, & in Gallitia ſumma tellure, arenoſa coloriſq; nigri, pondere tantum ea deprehenditur. Inueniuntur & in aurarijs metallis, quę alluuia vocãtur. Aqua ſiquidem immiſſa, eluunt calculos nigros paululum candore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro. Et ideo in chalatis, in quibus aurum colligitur, cum eo remanẽt: poſtea vero caminis ſeparantur, conflatiq; in plumbum album reſoluuntur, nec fit in Gallitia nigrum, cu in vicina Cantabria abundet tantum nigrum. Nec fit argentum ex albo, cum fiat ex nigro. Plumbi vero nigri duplex eſt origo, vt ſuperius dictum eſt. Albi natura plus aridi habet. Contraque nigri tota humida eſt. Ideoque album nulli rei ſine mixtura vtile eſt. Nec ex eo argentum plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Confirmant, quòd ſi minus albo nigri, quàm ſit ſatis miſceatur, argentum ab eo eroditur. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuentorita vt vix diſcerni queat ab argento. Albi plumbi experimentum in charta eſt, vt liquefactum pondere videatur non calore rupiſſe. Iungi non poteſt inter ſe plumbum nigrum ſine albo. Nec hoc ei ſine oleo. Sed nec album quidem ſecum iungi poteſt ſine nigro. Nigri genera ſunt Iouetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec vlla eſt differentia ſcoriæ modo diligenter excocta. Mirum in his ſolis metallis, quod ea derelicta fertilius reuiuiſcunt: hoc videtur facere relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem aer infuſus, vt æquè fœminas quaſdã fœcundiores facere abortus. Nuper id compertum eſt in Bætica metallo ſantarenſi, quod locari ſolitum decem libris per ducentos ante annos, poſtquam obliteratum erat lxv. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem Prouincia, pari locatione peruenit ad pondo. ccc. vectigalis: & mirum vas e plumbo conſtat addita aqua non liqueſcere. Eadem in aqua ſi additur calculus grauiue quadrans vas perurit. Philoſophus. Plumbum eſt frigidum & ſiccum. In ipſo eſt aurum, & argentum eſſentialiter, & non viſibiliter. Et eſt receptiuum tincturæ, quoniam præter aurum, nunquam acceperit eam. Quando cũ ferro vt miſcetur cum ſtagno, bene cõuenit, & nõ ſeparatur ab eo. Et melioratur cum cupro. Bene quoq; concordat argento, excepto

quod

ꝙ diuiditur ab eo cũ decoctione, quæ ſolet argentũ purificare. Aurũ verò nunquã ſociat, nec cũ eo meliorat, nec cũ eo cõgaudet. Eius & olfactus minuit aurũ. Plũbũ ſtagni eſt conſolidatiuũ, argento quoque depurando a cupro miſcetur plumbum. Aliter enim in argenti depuratione, ignis qui eſt diſgregatiuus etherogeneorum, ſeparando cuprum, ſe ſtatim ad argenti ſubſtantiam conuerteret, ut eam conſumeret, quia poſſibilior eſt, quam ſubſtantia cupri. Quod ne fiat, additur ei plumbum, vt eius ſubſtantiam, quia humidior eſt, ac conſumptioni paratior, quã argenti ſubſtantia, conſumet.

De operatione plumbi in alchimia. Cap. XLII.

EX li. Metheo. 4. Plumbi croſſi argentum viuum eſt malum, ponderoſum luteum eius quoque ſulphur eſt malum, & ma li ſaporis fetidiq; ac debilis, vnde non gelatur. Et artifices faciũt artificialiter gelationem fere ſenſibilem. Sciant verò artifices naturæ ſpecies permutari non poſſe. Sed eis ſimilia poſſunt facere, plumbiq; immunditias abſtergere, veruntamen ſemper erit plũbum, & ſi videatur argentum, ſed obtinebunt in eo qualitates alienæ, vt in ipſo errent homines. Auicen. in li. alchimię de anima. Plumbum ſicut & ſtagnum quadruplex eſt. ſ. mixtum cũ ſtagno naturale, plumbum de anchacia, plumbum greſſuri. Huius natura frigida eſt, & parum ſicca, ſed eſt ibi humiditas multa. Eſt autem de auro viuo croſſo, & de ſulphure croſſo ſpiſſo non claro, & eſt ibi plus de auro viuo, quàm de ſulphure. Nec eſt multũ coctum, ſed molle remanſit, & ideo ſoluitur ſtatim. Et quia in eo multum eſt argenti viui, magis eſt de natura auri, niſi quia aurum eſt de pulchro auro viuo cum ſulphure claro, plumbũ aũt èconuerſo, & aurum quidem coctum, hoc autem crudum. Si quis autem ſciat præparare, leniter ſe mutat in naturã auri. Eſt autem plumbum illud melius, quod eſt bene ponderatum, & qñ ſcinditur eſt album, & qñ percutitur non ſonat, qñ funditur tarde ſe infrigidat. Razi in libro de aluminibus, & ſalibus. Plumbum eſt ex ſectione Saturni, in ipſo ſunt aurum, & argentum per potentiam, non per viſum. Et eſt grauis corporis, velocis liquefactionis, tardi motus ſuſcipiens tincturam. Ex ipſo exit argentum, & fiunt ex eo lithargyrum, & ceruſa, & elixir maius rubedini, & albedini, & etiam aquæ cum quibus retinetur argentũ viuũ. Rectificatur cum ære præparatiuo, & unitur cum argento. Sed ſeparatur ab eo per examinationem. Ventus eius frangit aurum, & coagulat argentum viuum. Conuenerunt græci Philoſophi, ꝙ omnium corporum plumbum auro propinquius eſt, quia eius occultum eſt calidum, & humidũ, occultũ verò auri frigidũ, & ſiccum. Itaq; manifeſtũ huius corporis plumbum, quia frigidũ, & ſiccum, occultum verò eius aurum, quia calidum, & humidũ. Ait etiam Armenides. Non æſtimetis plumbum eſſe ex ſtagno, vel ex aliquo corporum. Neque enim eſt niſi aurum, ſuper quod intrauit nocumentum in minera ſua, ſicut ingreditur ſuper fœtum in ventre matris, vnde & auro ſimile eſt in diſpoſitionibus ſuis. Nam ſicut aurum eſt permanens ac ponderoſum, expectans ſub terra, & aqua, & aere, nec permutatur, ſimiliter & plumbum. Eſt autem in ipſo nigredo, albedo, & rubedo.

De mutua plumbi, & ſtagni collatione. Cap. XLIII.

PLinius ubi ſupra. Plumbum (vt dictum eſt) plerumq; cum argento naſcitur, mixtiſq; venis conflatur. Eius liquor, qui primus in fornacibus fluit appellatur ſtagnum, qui ſecundus argentum, & qui remanet, ſuper addita vena rurſuſq; conflata, fit nigrum plumbum. Nunc autem adulteratur ſtagnũ, addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Ex libro Auerrois de vaporibus. Et attende, ꝙ plumbum conſolidatiuũ eſt ſtagni, & ſtagnum plumbi. Mirumq; ꝙ ſimile non poteſt adhærere ſuo ſimili, & continuare partes in ſuo ſimili potius, quàm in ſuo diſſimili. Sed hoc eſt ꝓp croſſum humidũ in plumbo, quod cũ calefit diſſoluitur. Similiter eſt ſtagnũ ſiccũ diſſolutũ ex ſiccitate ſua, quæ facit ad penetrationẽ, miſcetur plũbo humido, & ex ſiccitate ſua ſecũ retinet plũbũ humidũ, quod eſt admixtũ, ꝓp hoc, & ipsũ conſoldat, quoniam ibi generatur quoddã humidũ viſcoſum tenax, dico etiã, ꝙ ſtagnum cum ſit calidum liquefactũ ſup plũbũ ſimiliter liquefactũ retinet diutius calorẽ, & diſſolutionẽ in plũbo, quouſq; admiſceatur per ſiccitatẽ ſuã penetrantẽ. Itaq; cum iſta cauſa inueniri non poſſit in additione ſtagni cũ ſtagno, vel plumbi cum plũbo, nequaquam conſolidatur ſtagnũ ſtagno, vel plũbum plũbo. Quòd aũt plũbũ conſolidatur ipſi ſtagno, non eſt de natura plũbi, ſed de natura ſtagni liquefacti penetrantis plũbũ humidum liquefactum. Ex qua penetratione in illis duobus generatur viſcoſum humidum ligans partes ſtagni. Plumbum autẽ frigidum eſt, quod ſi liquefiat antequam admiſceatur alicui plumbo conſolidato, ſtatim vtrunq; infrigidatur, & remanet vtrunq; diſcretum per ſe. Stagnum verò conſolidans, & ſtagnum conſolidatum, quia vtrunq; ſiccum, contradicit viſcoſitati, quæ debet eſſe in vno humido, & alio ſicco. Ideo non eſt aliqua conſolidatio ſtagni cum ſtagno. Quemadmodum argentum viuum remollit humiditatem ſtagni, ſic & plumbum iuuat ad eius duriciem. Et etiam reperto ſtagno ad duriciem plumbi, vnde volentes artifices plumbum aut ſtagnum facere durum, admiſcent plumbum, & ſtagnum ad inuicem, efficiturque totum magis durum, quàm alterum componentium. Et hoc ideo, quia ex ſiccitate ſtagni, & humiditate plumbi generatur quædam viſcoſitas dura, quæ duriciei principium eſt in hac mixtura.

De diuerſimoda plumbi pulueriƶatione. Cap. XLIIII.

SIcut autem contingit extrahere humiditatem vel humoroſitatem a vino vel etiam a lapide humidum conuiſcant partes ipſius lapidis, ita contingit extrahere humidum a plũbo, & tunc remanebit plumbi puluis. Sic. n. faciunt ollarum artifices, qui plumbum liquefactum in olla ponentes, cum cinere ac teſticula mouent ipſum, quouſque puluerizetur. Nam cineris ſiccitas, teſticulęque humiditas per calorem recedens, faciunt vt teſticula contrahatur, & humiditas plumbi, & tunc remanet plũbum puluerizatum, & diſtentum. Dicunt, & alii ꝙ puluerizatur plumbum, qñ liquefactum eſt in fornacibus, per virgam coruli recentem intra plumbum poſitam, dum enim virga mouet plũbum, per fornacis calorem extrahit humiditas virge, ipſaq; virga attrahit ad ſe humiditatem plumbi loco ſuę humiditatis extractæ, & tunc plumbum remanet ſiccum diſcontinuatum, & abſtractum. Alius etiam eſt modus in puluerem reducendi plũbum, vt cum eidem liquefacto admiſcemus argentum viuum, & tunc mouemus illud quouſque infrigidetur, tũc enim remanet puluis, quia viuum argentũ ſeparat humiditatem plumbi, ex penetrabilitate ſuæ ſubſtantialis humiditatis, nec patitur ipſum habere contiguitatem. Hoc enim artificio vtuntur ſaraceni artifices, in deferendo aurum ſuum de terra in terram in ſpecie terræ plumboſæ, poſtea verò ponunt illud in fornace, exhalatque viuũ argentum ſine perditione auri, & eſt ſimiliter exhalatio plumbi, prout videmus in depuratione argenti, plumbum videlicet mixtum exhalare ex caloris motione, ad quod argentum depurandum ponitur plumbum, & ex cauſa ſuperius dicta. Accidit etiam quando pila ſunt concaua, & terrea, & intra medium ipſorum calibs cum plumbo ponitur, quia per calorem agentem euaporat plumbum. Et cum in euaporatione calibs remaneat, mollificatur ſicut poſtea dicetur.

De virtute plumbi in vſu medicinæ. Cap. XLV.

PLinius vbi ſupra. Plumbi per ſe vſus eſt in medicina cicatrices reprimere, & ad alligatis laminis membrorum ac renum partibus frigidiore natura veneris impetus inhibere. Viſa etiam in quiete veneria ſponte naturæ erumpentia vſq; in morbi genus Caluus orator his laminis traditur cohibuiſſe, vireſque corporis ſtudiorum labore cuſtodiuiſſe. Nero etiam princeps plumbi lamina impoſita pectori ſub ea cantica exclamans, altedis vocibus vtilem demonſtrauit. Coquitur autem ad vſus medicinæ patinis fictili bus, ſub ſtrato ſulphure minuto, laminis tenuibus impoſitis ac ſulphure opertis. Cum autem coquitur, muniencda ſunt in hoc opere foramina ſpiritus. Alioquin plumbi e fornacibus halitus noxius ac peſtilens ſentitur, & halitus quidem plumbi nocet ocyſſime canibus. Omnium verò metallorũ muſcis, & culicibus. Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent. Alii ceruſam potius, quàm ſulphur. Plateanus. Plumbum frigidum eſt, & humidum in ſecundo gradu. Ignis actione facile ſoluitur. Ex plumbo fit mortariolum, & piſtillus, & imponitur oleum roſaceum vel violaceum, & mouetur vſque dum perueniat ad aliquam ſpiſſitudinem, poſtea ſoli per quinque dies exponitur, oleo roſaceo addito, & ſemper mouetũ, poſt hoc in aliquo vaſe ponitur, hoc vnguentum miro modo valet contra uſturam ex igne vel aqua. & calida apoſtemata, & excoriationes. Conſtan. in libro graduum. Plumbum frigidum eſt in ſecundo gradu. Quiddam habet communitatis, & eſt perfectum in coagulatione. Habet etiam partem quandam aeream. Vnde & Philoſophus in libro de lapidibus inſimulato, plumbum inquit eſſet argentũ niſi tria accidentia pateretur. Putorem ſui odoris, mollitiem ſuæ ſubſtantiæ, & quia natura eius ante focũ ſtare non poteſt. Quæ accidentia in terra ſicut fœtus in vulua patitur. Diaſcorides. Plumbum ſimplex tritum, & ſuperiunctũ mitigat ictus ſcorpionum marinorum, & draconum. Hali regalis in practica ſua ſermone. 2. Abarum. ideſt plumbum combuſtum continet in ſe virtutem deſiccantem cum acumine. Quod ſi abluatur, deſiccat ſine morſura. Et eſt medicamen vtile peſſimis vulneribus, maximeque oculorum, humiditatem eorum deſiccat, & cicatricem ſuperinducit. Auicenna in 2. Can. Plumbum nigrum frigidum eſt, & humidum in ſecundo gradu, & ipſa ſubſtantia aquoſa multum, quã cõgelauit frigus. Cuius ſignũ

eſt, vt æſtimat Gal. velocitas calefectionis eius. In ipſo quoque eſt terreitas non vehementis multitudinis. Et eſt vehemẽter infrigidans apoſtemata, vnde confert apoſtematibus calidis, ligatur ex eo lamina ſuper ſcrophulas, & glandiolas.

De plumbo vſto, & eius lotura. Cap. XLVI.

PLatearius. Plumbum etiam vſtum fit, quod puluerizatur, & in vnguentis medicinalibus ponitur. Plinius ubi ſupra. Fit & lotura plumbi vſus in medicina, cum ſeipſo teritur in mortariis plumbeis, addita aqua cœleſti, donec craſſeſcat, poſtea ſuper natans aqua ſpongiis tollitur, & quod craſſiſſimum fuerit, ſiccatum in paſtillos diuiditur. Quidam limatum plumbum ſic terunt. Quidam etiam plumbaginem admiſcent. Alii verò acetum. Alii vinum. Alii adipem. Alii roſam. Quidam in lapideo mortario, & maximè thebaico plumbeo piſtilla terere malunt. Candidius, quia ita fit medicamẽtum. Id autem, quod vſtum eſt plumbum lauatur, & ſtibiis, & cadmie poteſt aſtringere ſiſtere contrahere cicatrices. Vſus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, maximeque contra procidentia eorum, & inanitatem, & vlcerum excreſcentiam. Rimaſque ſedis aut emorroidas & condilomata. Ad hæc maximè facit plumbi lotura. Cinis autem vſti ad vlcera ſerpentia, & ſordida. Vtitur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure: verſatum rudibus ferreis donec liquor mutetur in cinerem, deinde refrigeratum in farinam teritur. Alii elimatam ſcobem in fictili cado coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Alii ceruſam miſcent pari mẽſura, aut ordeum teruntque & præferunt ſic tritum plumbum ſpõdio Cyprio. Diaſcorides. Lotura plumbi virtutem habet ſtipticam, & frigidam, & malacticam, alta vulnera replenẽ, reumaque oculorum abſtinentem. Carnes vulneribus ſuperflue creſcẽtibus depaſcitur, fluxumque ſanguinis vulucrumque reſtringit. Plumbum quoque combuſtum, & lotum ſomnos venereos cohibet, ſeminis lapſu vexatos medetur appoſitum clunibus. Emorroides abſtinet, & oculorum fluores. Habet enim in ſe humectationem nimis frigidam. Auicen. in 4. Cano. Denique plumbum vſtum venenum eſt. ſ. in potu vel cibo vel odore, nam opilat vias anhelitus in corpore. Idem in eodem. Accidit autem ei, qui bibit lithargyrium limaturam plumbi, ꝙ apoſtematur corpus eius, ac grauatur lingua eius, ac retinetur vrina. Et quandoque ſtercus ſii, ac quandoque ventris fluxus. Sentiturque grauitas in ſtomacho, & inteſtinis, ita ꝙ egrediatur quandoque anus, & ad raſurã perueniat, & eius inflatio fiat. Eritque quaſi glandiola lapidea in ventre illius, & fit color plumbeus, anhelituſque cõſtringitur, & fortaſſe prouocatur. Accidunt etiam quandoque accidentia ileos. Cura eius eſt vomitus, fitque cum aliquo apertiuo vt eſt decoctio ſeminis aneti, & ficus, datur etiam in potu mirra in vino, vel abſinthium, & iſopus, aut ſemen apii, vel piper cum vino. Signum ſanitatis eſt ſi materia ſoluitur, & vrina prouocatur. Ad vltimum indiget apertiuis, & ſolutiuis.

De ſcoria eius, & ſpuma. Cap. XLVII.

PLinius vbi ſupra. Plumbi quoque ſcoria vſum habet in medicina, optima eſt quæque ad luteum colorem maximeque accedit ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie ac terra caret: lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec luteum colorem trahat aqua. Inde transfunditur in vas purum Idq; ſæpius, donec ſubſideat, quod eſt vtiliſſimum: habet eoſdẽ effectus quos plumbum ſed acriores. Fit & ſpõdion ex plumbo eodem quo ex cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris aqua cęleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumque teritur. Quidam puluerem volunt cum pennis detergere, malunt atque in vino odorato terere. Eſt & in molibdena, quam alibi gallenam vocauimus. ſ. plumbi, & argenti vena communis, melior hæc eſt quãto magis aurei coloris habet, quantò minus plumboſa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo iecineris colorem trahit. Auri etiam, & argenti fornacibus adhæreſcit, hanc metalliceam vocant, laudatiſſima eſt, quæ in Cypro aliàs Zephyrio fit, probantur minimè terrenæ, minimèque lapidoſæ. Coquuntur, & lauantur in modum ſcoriæ, vſus eius in lippara ad lenienda refrigerandaque vlcera. Emplaſtriſque, quæ non alligantur. Sed illita ad cicatricem perducunt, teneris corporibus molliſſimiſque partibus. Compoſitio eius eſt libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis. Quod in ſenili corpore cum amurca additur. Temperatur, & cum argenti ſpuma, & cum plumbi ſcoria, ad diſſenteriam, & tenaſmum calidæ fouendo. Idem in libro. 33. Plumbi ſpuma fit ipſius plumbi fuſura, Puteolis efficitur. Indeque nomen ſortitur.

De Ceruſa. Cap. XLVIII.

IDem in libro. 24. Ceruſa edunt officinę plumbarię. Laudatiſſima eſt in Rhodo, fit autem ramentis plumbi tenuiſſimi ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus, quod ex eo in acetum ceciderit, areſactum molitur, & cribratur. Iterumque aceto mixto in paſtillos diuiditur, & in ſole æſtate ſiccatur, fit & alio modo, addito in vrceos aceti plumbo obturatos per dies decem. Deraſoque ceu ſitu ac rurſus deiecto donec deficiat materia. Quod deraſum eſt teritur, & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturque rudiculis donec ruffeſcat, & ſimile ſandaracæ fiat. Deinde lauatur dulci aqua, donec nubeculę omnes eleuẽtur, ſiccaturque ſimiliter poſtea, & in paſtillos diuiditur: vis eius eadem eſt, quæ ſupradictis, leuiſſima tamen eſt ex omnibus, præter quæ ad candorem fœminarum adhibetur. Eſt autem lętalis potus, ſicut argenti ſpuma. Ceruſa ipſa ſi coquatur ruffeſcit. Iſidorus in lib. 19 Ceruſa de plumbo fit hoc modo. In vaſe aceto acerrimo impleto; ſarmenta aminea in eodem vaſculo collocantur, ac ſuper ſarmenta tabulæ plumbeæ tenuiſſimæ ponuntur, deinde vas diligentiſſime clauditur, & illinitur, ne inde aliquid ſpiraminis exeat, poſt dies triginta vas aperitur, & ex diſtillatione tabulatum innata ceruſa inuenitur, quod ablatum atque areſactum teritur, & iterum aceto mixto in paſtillos diuiditur, & in ſole ſiccatur. Hac obſeruãtia, ſi laminas æreas ſarmentis ſuperponas, ęruginem creat chalcantum. Platearius ubi ſupra. Ceruſa flos plumbi eſt, & eſt frigida, & ſicca in ſecũdo gradu, hanc qui faciunt ſæpius incurrunt apoplexiam, epilenſiam, paraliſim, arteticam, propter frigiditatem aceti diſſoluentem, & mortificantem. Habet autem ceruſa virtutem mundificandi, & extergendi ſuperfluitates. Vnde quædam mulieres ablota facie puluerem ceruſæ tenuiſſimæ ſuperadducũt. Aliæ verò, ꝗa ceruſa aliquãtulũ ſicca eſt, conficiunt eam in aqua roſarum, & exponunt ſoli maximè in æſtate, qua conſumpta aliam apponunt, & hoc faciunt donec fit albiſſima, & aliquantulum aromatica, poſtea formant in pillulas, & faciei apponunt. Nota, quòd quæ longo tempore vtuntur adhibitione ceruſæ, dolorem dentium incurrunt, & putredinem oriſque fœtorem. Hali ubi ſupra. Heſpidagum plumbi hoc eſt ceruſa, melius eſt onuſtum, plurimum album, ſuaue molle, frigidum, & ſiccum, vlcera deſiccat cataplaſmatum ſuper ea, prodeſt obtalmię ſi miſceatur oculorum medicaminibus, vlceraque eorũ cicatrizat. Si verò ſuper acuta apoſtemata cataplaſmetur, inflationem eorum ſedat. Auicenna in ſecundo canone. Ceruſa eſt cinis plumbi, ponitur in emplaſtris, & vlcerã replet, ac generat in eis carnem, corrodit carnem malam. Confert bothor oculi, lenificat apoſtemata frigida, & dura. Fit autem ceruſa quandoque aceto, quandoque cum ſalibus, & eſt frigida, & ſicca in ſecundo gradu. Quæ autem cum aceto fit vehementioris eſt ſubtiliationis. Eſt etiam ex medicinis, quæ conueniunt ani fiſſuris. Eſt iterum ex venenis.

De Anthimonio. Cap. XLIX.

IDem in eodem. Anthimonium eſt ſecundina plumbi mortui, eiuſque virtus ſimilis eſt virtuti plumbi aduſti, quod autẽ ex eo bonum eſt, luminoſum eſt, fruſtis eius confractus eſt ſplẽdor, eique nihil extraneum admiſcetur, nec eſt ſordidum, valdeque velociter frangitur, Et eſt frigidum in primo gradu, ſiccum in ſecundo. Eſtque vehementioris deſiccationis anthimonium, quàm attramentum rubeum. Conſtringit autem, & exigit ſine mordicatione, fluxumque ſanguinis abſcindit. Item vlceribus conuenit, deſtruit carnes additas, & conſolidat. Ponitur etiam cum ſuper aduſtione, ſiccq; non vlcera, prohibet prætetea fluxũ ſanguinis natiũ ex velaminibus cerebri. Conſeruatq; ſanitatem oculi, ac remouet ſordes vlcerum ſuorum. Item confert fluxui ſanguinis matricis, qñ ſupponitur loco eius ſtagnum aduſtum.

De Ferro. Cap. L.

ISido. li. 16. Ferrum dicitur, eo quòd ferra, ideſt ſemina frugum condat. Vſus ferri poſt alia metalla repertus eſt, cuius poſtea verſa eſt in opprobrium ſpecies. Nam vnde pridem tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus eſt rãdenſis inter ſe cohęrentibus, & implicitis elementis, quàm ferrũ, vnde ineſt ei duritia cum frigore. Ferri metallum ferè ubiq; reperitur, ſed ex omnibus generibus palma ſerico ferro datur. Seres enim hoc cum veſtibus ſuis pellibuſque mittunt. Secunda ſcilicet palma parthico. Nec alia ferri genera ex mera acie temperantur, cæteris enim mollior complexus admiſcetur. Differentia ferrorum plurima eſt iuxta terræ genus. Nam aliud eſt molle plumboque vicinum, rotarum, & clauorum vſibus aptum. Aliud fragile, & æroſum, culturæ terræ conueniens. Aliud breuitate ſola placet, clauiſque caligaris. Aliud rubiginem celerius ſentit. Aquarum ſumma differentia eſt, quibus ferrum candens immergitur. Hæc aqua alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, quo vtilius fiat, ſicut bilbilim in hiſpania, & thuriaſſonem, & Comum in Italia. In acuendo ferro oleo delicatior fit acies, vnde & tenuiora oleo reſtingui mos eſt, ne aqua ĩ fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſeſe vleiſcitur, eo namque contactum celerius rubiginem trahit. Cum ferro magnes lapis concordiam habet, ſola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide quidã architectus Alexandriæ templum concamerauit, vnde in eo

ſimulachrum

ſimulachrum de ferro in aere pendere videretur. Ferrum accenſum ne duretur ſtibiis corrumpitur. Rubeus non eſt habile ad tornandum, neque antequam albeſcere incipiat. Aceto vel alumine illitum ferrum fit æri ſimile. Ariſtote. in libr. Metheoro. 3. Ex vaporibus humidis in terra ſpecies nulla dilatatur in percuſſione ſicut ferrum. Eorumque eſſe eſt, quòd quando contrahitur igneitas, & lapideitas deſiccantur, & areſcunt. Idem in lib. 4 Quædam ſunt igne molliſibilia, velut ferrum, & cornu. Eritque ferrum ſic molle, & ſcisſibile. Ferrum autem a calido liquatum coagulatur infrigidatum. Ipſumque operatum liquatur vt humidum fiat itemque coaguletur. Scoria verò ſubſtat, & deorſum datur. Cumque multottens patitur, & mundum fit, hoc calibs fit. Minuſque pondus eſt emundati. Melius quoque ferrũ eſt, quod minorem purgationem habet.

Iterum de ferri natura. Cap. LI.

PLinius libro 33. Proximè iudicari debent metalla ferri optimo vitæ peſſimoque inſtrumento. Siquidem hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomeria, vites ſqualore deciſo, ſingulis annis iuueneſcere cogim⁹. Hoc tecta extruim⁹, ſaxa cedimus, omneſque ad alios vſus ferro vtimur. Sed eodem ad bella cædeſque, & latrocinia non ſolum cominus, ſed etiam miſſili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc verò pennato, quàm ſceleratiſſimam ingenii humani arbitror fraudem. Siquidem vt ocyus mors ad hominem perueniret, aliτem illam fecimus, pennaſque ferro adiecimus. Denique in fœdere quòd expulſis Regibus populo Romano dedit Porſenna, nominatum comprehenſum inuenitur, ne ferro niſi in agricultura, quis vteretur, & cum ſtilo ſcribere iututum, vt vetuſtiſſimi auctores prodiderunt. Ferri metalla vbique propemodum reperiũtur. Inſula quippe Italiæ Ilua gignente, minimaque difficultate agnoſcuntur colore ipſo terræ manifeſto, ſed ratio eadem excoquendis venis in Cappadocia tantum quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quia proflonio terra certo perfuſa, nec aliter ferrum e fornacibus reddit. Differentia ferri numeroſa eſt. Prima eſt in genere terræ cœliue. Alicubi vena bonitatem ei præſtat, vt in Noricis. Alicubi verò factura, vt Sulmone. Alicubi aqua. Quippe cum in exacuendo oleatos cotes, & aquariæ æquè differant, & oleo delicatior acies fiat. Mirumque eſt, cum excoquatur vena in modum aquæ ferrum liquari, poſtea in ſpongias frangi. Metallorum omnium ferri vena eſt largiſſima. Cantabriæ maritima parte, qua oceanus fluit, mons præruptè altus incredibile dictu totus ex hac materia exiſtit. Ex lib. de natu. re. Ferrum frigidæ naturæ eſt, durum, ſolidum, & inciſiuum. Omnia fortitudine ſua domat, & a ſe tantum conſumitur. Super omnia metalla corruptelam facilius contrahit, & etiam conneaa corruptione inficit. Rancè ſonat, igne hebeſcit, & ductile fit. Ex eo fiunt arma diuerſaque inſtrumenta inciſionibus apta.

De Calibe, & alidena. Cap. LII.

EX libro de natura rerum. Calibs eſt genus ferri duriſſimi, quod vulgo dicitur aciare vel aciarium. Ferrum quidem magis eſt terreſtre, quàm calibs, & ideo ſiccius. Calibs ſuper ferrum abundat in aqueo congelato, & tamen calibs magis eſt frangibilis, quàm ferrum, ſicut glacies frangibilior eſt, quàm cornu. Ferrum duplicem habet humiditatem terreſtrem ac croſſam, eõuiſcantem partes ſcabioſas, & hæc per actionem ignis euaporat. Alia eſt humiditas aquea ſubtilior, & hæc remanet igne agẽte magis depurata, & condenſata. Conuerſo modo contingit in duplici humiditate nimi, & aliarum plurium rerum, vnde autem ferrum eſt ſiccum, inde etiam eſt poroſum. Et dum tale eſt, non valet, ut inde fiat inſtrumentum inciſiuum ſubtilis acuminis. Ideoque excoquitur in igne, vt abſterſa ſcabioſitate ſua terreſtri relinquatur aquæ ſubſtantia, quæ eſt maximè denſa, quæ cum ductilis ſit ad modum aquæ aptabilis eſt inciſioni & omni figuræ: denſatur etiam ferrum, & opilatur eius poroſitas per admixtionem calibis, & ſic habilius fit ad inſtrumẽta inciſiua. Calibs ſi concauatur, & in eius concauitate plumbum ponatur, totumque ponatur in ignem, euaporabit plumbum, ſed non ita, quin relinquatur calibs aliquantulum mollificata, vnde toties ita fieri poſſet per additionem alterius plumbi, quòd tandem calibs totam duriciem ſuam amitteret, atque ita laxabilis in modum ceræ fieret. Iſidorus vbi ſupra. Calibs a calibe flumine dicitur, vbi optimum ferrum acie temperatur. Vnde abuſiuè materies ipſa calibs dicitur, vt vulnificus calibs. Philoſophus. Calibs ex ferro fit, multiſque tenſionibus induratur, vt virtutem habeat ſuper ferrum, & hoc ferri genere acuuntur acies armorum vt valeant. Eſt & aliud ferri genus in orientis partibus, quod vulgariter alidena dicitur. Inciſionibus aptum eſt, & fuſile ſicut cuprum vel argentum, & ductile non eſt, ſicut ferrũ aliarum mundi partium.

De Ferri, & calibis differentia, Cap. LIII.

EX libro de vaporibus. Ferrum itaque cæteris vaporibus, nam terreſtre quidem in quibuſdam admiſcetur humido, ita quòd caliditate agente ex illo terreſtri euaporat humidum illud, ſicut videre contingit in vino. At in ferro euaporatio per actionem ignis non eſt, ſed potius agente calore in ferro, ſquamoſitas terreſtris impedit, ne humidum euaporet, & magis aqueum ſcilicet calibs remanet. Et quoniam terreſtritas ex ſua ſiccitate ad poroſitatem facit, ferrum magis, quàm calibs poroſum erit. Ideoque faber in acumine cultelli admiſcet cum ferro calibẽ, vt per calibem in acumine fiat opilatio pororum ferri, ſitque bonum ad inciſionem: ferri namque poroſitas, & croſſa terreſtritas eiuſdem impediunt, ne cultellus duci poſſit ad tenuitatẽ inciſioni aptam. Et tunc quoniam aqueum, ductile eſt in omnem formam. Ideo calibs cum ſit magis aqueus, aptatur in acumine cultelli, vt per ipſum ducatur in tenuitatem inciſioni aptam. Si verò quæritur cur calibs ſit frangibilior ferro, cum potius videatur ſequi contrariũ, ſi magis eſt aqueus, quam ferrum. Dico, quòd ſicut glacies frangibilior eſt, quàm cornu, propter terreſtritatem exiſtentem in cornu, quæ tendit ad viſcoſitatem, quæ ſcilicet viſcoſitas fractioni contradicit, ſic terreſtritas, quæ eſt in ferro faciens ad viſcoſitatem, magis facit ferrum fractioni contradicere, quàm eius principium in calibe. Denique quemadmodum poſt euaporationem humidi a vino, remanere contingit terreſtre humidum, ita per actionem caloris humiditate cõſumpta, quæ conuiſcat in ferro partes terreſtres, & ſcabioſas in partibus aqueis, & coagulalis, remanet calibs in aquea ſubſtantia, & congelata, poros habens ſtrictiores, quàm ferrum, propter quod quidem deficit in ſicco, quod facit amplitudinem pororũ in ferro, & in cupro, & tunc quia calibs eſt magis aqueus, & aqueum ab aqueo deleri vel infici contingit, accidit, quòd calibs cum plumbo per calorem agentem (vt ſupradictum eſt) plũbum euaporabit. Et tamen in euaporatione calibs mollificatus aliquantulum remanet. Totienſque hoc fieri poteſt, quòd calibs totam duriciem amittet, atque impreſſiones ad modum ceræ recipiet. Et hoc videlicet propter humiditatem, quam accepit a plumbo, quod eſt remollitiuum duriciei, ſicut videri contingit in paraliticis, vbi ducicies nerui relaxatur per humiditatem ſine aliqua repletione, quæ generet ſpaſmum repletionis.

De operatione ferri in alchimia. Cap. LIIII.

EX libro de aluminibus, & ſalibus. Ferrum eſt ex diuiſione martis, natura eius calida, & ſicca, & eſt acetoſum in ſapore, vehementis virtutis, expectans ignem, & impugnans ipſum, liqueſit autem cum quatuor rebus, ſcilicet cum arſenico, & plũbo, & magneſia, & marcaſita, regimenque eius eſt ſecundũ quatuor modos. Auicenna in libro alchimiæ de anima. Ferrum pluribus modis efficitur, primum eſt ferrum de andelum, quod eſt forte, & de illo faciunt martellos, & ſiſtoria cæteraque opera, ſed non eſt bonum ad ſcindendum, nec intrat in magiſterium alchimię. Aliud eſt ferrum de alidena, quod eſt croſſum, nec bonum ad operandum. Tertium eſt acerium, quod poteſt acuere ferrum de andelum. Quartum eſt ferrum de India, quod ſcindit magis, quàm alia, quia calor plus eſt in eo, quàm in aliis. Sed opus eſt vt prius calefiat ad ignem vel ad ſolem, & acerium quidem eſſet eiuſdem naturæ, niſi quia in acerio eſt multum de ſulphure. Nullum autem de ferris intrat in opus alchimiæ, ſed ſeruit magiſterio, præparari tamen poſſet, ut ingrederetur, & corpus fieret, ſed non niſi grauiter ſoluitur, & cum magno magiſterio. Eſt etenim natura ferri calida, & ſicca, & ſiccitas eius maior eſt omnibus illis, quæ ſe elongant. Ideoque de facili fundi non poteſt. Eſt autem factum de argento viuo croſſo, & de ſulphure rubeo lapidoſo croſſo. Philoſophus. Ferrum cum auro miſcetur, nunquam ab eo exterminatur, neque decoctione, neque alia re. Cumque adiungitur argento ſtans cum auro, tingit ipſum colore pulchro, & quaſi aurum apparet. Ferri natura calida & ſicca eſt. Quidam tamen dicerunt, quòd eſt frigida, & ſicca, & maſculinum, & fœmineum. Huius autem manifeſtum eſt calidum, & ſiccum, & durum. Occultum autem his contrarium: Nec in aliquo corporum eſt aliquid durius manifeſto ipſius. Similiter eius mollities manifeſtatur, cum in eius occultum conuertitur. Huius exemplum eſt argentum viuum, cuius occultum eſt ferrum, eiuſque manifeſtum eſt argentum viuum. Cum igitur occultabitur eius manifeſtum, & manifeſtabitur eius occultum conuertetur in ferrum. Aut ſi volueris, eius minue calorem, & apparebit eius frigiditas, ſitque argentum. Aut minue ipſius ſiccitatem, & apparebit eius humiditas, ſitque aurum.

De virtute ferri in medicina. Cap. LV.

EX libro de natu. re. Ferrum dicunt Philoſophi ꝙ virtutẽ habet attenuandi, & deſiccandi. Infrigidatiuum eſt ac diſſolutiuum, & ſtomacho prodeſt ieiunaturis ſumptum. Auicen. in ſecundo Cano. medicinæ. Ferrum tres habet ſpecies. Vinum, & aqua in quibus extinguitur ferrum, conferunt apoſtemati ſplenis, ac mollificationi, & debilitati ſtomachi. Ærugo eius vtilis

eſt cum vino poſitum ſuper pannaticiam. Similiter & ſuper heriſipilam, & ſuper podagram. Valet etiam eſt aſperitati palpebrarum, & vngulæ: hæc quoque infrigidat, & ſtiptica eſt, ſuppoſita fluxum ſanguinis abſcindit ex matrice, & exiccat emorroidas. Præterea vinum in quo ferrum extinguitur, retinet ſolutionem antiquam, & diſſinteriam. Confert mollificationi ani, & inſenſibilitati vuluæ, & fluxui menſtruorum, & prouocat coitum. Idem in eodem. Aqua ferrea confert viſceribus, & ſpleni, & ſtomacho, ac renibus, ac colicæ paſſioni. Aqua etiam in qua ferrum extinguitur, ſputo ſanguinis confert. Idem in lib. I. Subſtantia quidem metallina vel eius ſimile, & aquæ ſanguiſugales malæ ſunt omnes. In quibuſdam tamen illarum exiſtit iuuamentum. Illa ſiquidem in qua virtus ferri ſuperat, ad hoc iuuat, vt interioribus fortitudo tribuatur, & ſiderch. i. ſtomachi corruptio prohibeatur, & vt deſiderantes virtutes procedant. Itaque non currere valentes aqua ferri adiuuantur. Splenem etiam reſoluunt. Conſtan. in lib. graduum. Diaſcorides ait, Ferrum candens in aqua vel vino extinctum optimum diuturnæ ſolutionis, & vulnerationis inteſtinorū, apoſtemata ſplenis, & ſtomachi mollificat. Gal. autem dicit Aqua in qua candens ferrum extinguitur, nervos confortat, emorroidas curat, & plumbeum colorem, qui ex eis eſt aufert, mulieres prohibet ne concipiat, cum aceto bibitum humorem de auribus tollit, cataplaſmata podagram infrigidat, vncta ſuper allopiciam capillos inſtaurat. Eſt autem calida in ſecundo gradu. Idem in Pantec. lib. 5. Aqua de ferri metallo ventrem conſtipat, membra confortat, valet ad dolorem ſplenis, & apoſtemata. Plinius vbi ſupra. Medicina e ferro eſt & alia, quàm ſecandi, pungi, ſcilicet leniter mucrone quo percuſſus ſit homo, prodeſt contra dolores laterum pectorum ve ſubditos, qui punctiones afferant. Quædam etiam vſtione ſanantur, præcipuè canis rabidi morſus. Quippe morbo præualente potum expaueſcentes vſta plaga illico ſanantur. Calefit quoque ferro candente potus in multis vitiis, præcipuè verò diſſintericis.

De Ferri purgamentis. Cap. L V I.

ISidorus. Ferri quoque purgamenta ſunt rubigo, & ſcoria. Eſt enim rubigo dicta velut ab erodendo, non ab eramento. Eadem etiam ſegetes rodit. A ferro (vt dictum eſt) ſeſe vlciſcitur humanus ſanguis, quia contactum ſanguine ferrum rubiginem celerius trahit. Caret autem rubigine, ſi perungatur cerusa, & gypſo ac liquida pice. Rubigo quoque non vitiat ferramenta, ſi medulla ceruina inungatur, vel ceruſa roſaceo mixta. Scoria verò purgamenta ſunt, & ſordes, quæ igne excoquuntur, ſic dictæ, quia de ferro excutiuntur. Plinius vbi ſupra. Rubigo ipſa ferri eſt in medicamentis, quæ deraditur humido ferro veteribus clauis. Vis eius eſt ligare, ſiccare, ſtringere, vel ſiſtere. Illita emendat alopicias, vtuntur eadem & ad ſcabricias genarum, puſtulaſque totius corporis cum cera, & oleo mirteo, ad ignes verò ſacros ex aceto. Itē ad ſcabiem, paronychis digitorum, & pterigia in lintheolis. Siſtit & fœminarum profluuia vellerbus impoſita. Plagis quoque recentibus vino deluta, & cum mirra ſubacta, & cōdilomatis ex aceto prodeſt, podagras etiam illinita ſanat. Squama quoque ferri eſt in vſu, & acriore vi, quàm rubigo. Quamobrem etiam contra epiphoras oculorum aſſumuntur, ſanguinemque ſiſtit, cum vulnera maximè ferro fiunt. Siſtit & fœminarum profluuia. Imponitur etiam contra lienum vitia. Emorroidas compeſcit. Vlcerum ſerpentia, & genis prodeſt, ſiue quomodo paululum aſperſa: præcipua tamen eius commendatio eſt, in quodam emplaſtro inge dicto, ad purganda vulnera, & fiſtulas, omnemque callum erodendum, & roſis oſſibus ad carnes recreandas. Razi in Almanſore, Squama ferri ſtomachum corroborat. Emorroidarum ſanguinem ſtringit. Aqua verò in qua ferrum extinguitur, proficit groſſo ſpleni, ſed deſiderium ſtimulat coeundi.

Adhuc de eodem. Cap. L V I I.

PLatearius in lib. de ſimplici medicina. Ferrum, ferrugo, ac ſquama ferri, eiuſdem virtutis ſunt. Ferrugo calida eſt, & ſicca in ſecundo gradu. Squama ferri eſt illud latum, & tenue, quod euolat a ferro per concuſſionem. Ferrugo autem per excuſſionem liqueſcit a ferro, & habet virtutem deſiccandi, & attenuandi. Ad attenuationem ſplenis valet vinum, in quo ferrum candens extinctum fuerit, multum enim ſubtile eſt. Contra opilationem ſplenis, & epatis ex longo tempore datur. Puluis ſubtiliſſimus ferruginis cum vino calido vomitum in multa quātitate prouocat, etiam in tātū quòd ad mortem ducit, unde poſt impetum vel in impetu debes dare aqua, in qua lapis magnes tota nocte iacuerit, & puluis eius in aqua detur, reprimit enim violentiam eius, & ſiſtit vomitum eius, atteſtante Diaſcoride, ſed ibi vomitus periculoſus eſt, vnde non laudo fieri. Contra emorroidas, puluis eius, ſcilicet ferruginis vel ſquamæ ferri ſubtilis conficitur cum ſucco tapſi barbati, & bombicem intinctam ſuperponis ſibi patiens, & optimum eſt. Auicenna in 2. Cano.

Scoria ferri eſt fortioris exiccationis omnibus cæteris. In ipſa eſt virtus ſoluēs aquam. Eſt autem ſicca in tertio gradu Aeriſque ſcoria ei propinqua. Reliquæ vero minus propinquæ & minus ſunt calidę, omneſque ſunt exiccatiuę, & exiccant humiditates. Scoria ferri reſoluit apoſtemata, confert aſperitati palpebrarum. Confortat ſtomachum, & exiccat humiditates eius ſpongia, remouetque mollificationem eius quando potui datur in vino antiquo, & admixtum, prohibet autem impregnationem & fluxum emorroidarum, fluxumque menſtruorum ſanguinis abſcindit, & eſt in eo ultima, ſimiliter & in vrina. Anum quoque corrugat ſimiliter. Idem in eodem. Zimar ferri eſt ſtipticum, & corroſiuum. Aerugo ferri utilis eſt ſuper eriſipilam, & ſuper bothor, & ſuper podagram. Vinum & aqua in quibus ferrum extinguitur conſumit apoſtemata ſplenis: & prodeſt mollificationi ſtomachi, & debilitati eius. Scoria eius ſoluit aquam, & erugo eius eſt ſtiptica. Exiccatque emorrhoidas ſuppoſita. Denique vinum in quo extinguitur ferrum: retinet ſolutionem antiquam & diſſenteriam. Idem in libro quarto. Ex limatura & ſcoria ferri accidūt, quandoque dolor uehemens in uentre, & ſiccitas in ore, & inflatio, ſuperatque dolor capitis. Cura eius eſt ut detur in potu lac cum roſaceo, & uiolaceo oleo, ſuccus foliorum de ſalicibus quaſſatorum cum aceto ſuper capita eorum. Datur etiam quandoque in potu aliquid de magnete ut aggregetur id quod ſeparatum eſt ad ipſum, deinde adhibemus ſolutiua.

De quibuſdam metallis commixtis electro, & corintheo.
Cap. L V I I I.

ISidorus. Electrum dictum ex eo quòd ad radios ſolis clarius auro argentoque reluceat. Sol enim a poetis uocatur electron, defecatius enim eſt hoc metallum omnibus metallis. Huius tria ſunt genera, unum quod ex arbore pini fluit, & ſuccinum dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter inuenitur, & in precio habetur. Tertium quod fit de tribus partibus auri, & una argenti. Quas partes etiam ſi naturale ſoluas, inuenies: vnde & nihil interest, natum ſit an factum, utrumque enim eiuſdem naturæ eſt. Electrum quod eſt naturale eſt eiuſmodi naturæ ut in conuiuiis & ad lumina clarius cunctis metallis refulgeat, & uenenum prodat. Nam ſi ei uenenum infundas ſtridorem edit & colores uarios in modum arcus cęleſtis emittit. Ex libro de natura Rerum: Electrum duplex eſt, artificiale, quod ex auri & argenti mixtura conficitur. Et naturale quod in colore quidem ſimile eſt, ſed in uirtute præſtantius. Rariſſime autem inuenitur, & ſophiſticatum auro difficillime diſcernitur. Sed tam ex uero & naturali electro uenenum prodit. Cui ſi uenenum infunditur: ſtridet, quaſi moleſtiam paſſum, & colorem perdit, uſque dum igne purgetur. Metallum hoc conſeruatiuum eſt, unde olim in loculis ex electro magnorum corpora condebantur. Plinius libro 33. In auro ubicunque argenti eſt quinta portio, electrum uocatur. Scrobes huiuſmodi reperiuntur in auro canalienſi: fit & cura electrum dum argento additur aurum, quod ſi proportionem quintam excedit incudibus non reſiſtit. Electrum natura eſt clarius argento ſplendore ad lucernarum lumina; Quodque nativum eſt, uenena deprehendit. Nam in calicibus arcus, cęleſti arcui ſimiles, cum igneo ſtridore diſcurrunt, geminaque ratione prædicunt. Electro (teſte Homero) auctoritas fuit, quia Menelai regiā auro, electro, argento, & ebore fulgere tradit. Gloſa ſuper Ezechielem. Electrum ex auro & argento compoſitum eſt. Dumque argentum miſcetur, in claritatem erigitur. Et aurum a fulgore ſuo palleſcit, unde in Ezechielis uiſione, per electrum recte ſignificatur Chriſtus mediator Dei & hominum. Dum enim humanitas eius in maieſtatis gloriam excreuit, diuinitas a proprij fulgoris potentia humanis oculis ſe temperauit. Sicque dum in eo palleſcit aurum, fulget argentum. Electrum uero in igne, Deus homo in perſecutione. Iſidor. Corinthium eſt commixtio omnium metallorum. Quod caſus primum miſcuit Corinthus cum caperetur, incenſa. Nam dum hāc ciuitatem Hannibal cepiſſet, omnes ſtatuas æneas, & aureas, & argenteas in unum rogum congeſſit, & eas incendit. Ita ex has commixtione fabri ſuſtulerunt, & parabſides fecerunt, vnde uſque hodie ſiue & ex ipſo, ſiue & ex eius imitatione ęs Corinthium, uel Corinthia uaſa dicuntur.

De moneta & nummo. Cap. L I X.

IDem. Moneta inde appellata eſt, quia monet ne qua fraus, vel malitia in pōdere, aut metallo fiat. Nummi vero a Numa Romanorum rege dicti ſunt, qui eos primum apud latinos imaginibus notauit, & titulo ſui nominis præſcripſit. Itaque nummiſma eſt ſolidus aureus uel argenteus aut ęreus, ſic dictum, quia nominibus principum effigiebuſque quondam ſignabatur. In nummiſmate (vt ſupra dictum eſt) tria quæruntur, ſcilicet metallum, figura, & pondus. Si ex his aliquid defuerit, nūmiſma non erit. Antiquiſſimi autem nondum auro argentoque inuento, ęre utebantur. Nam prius ærea pecunia in uſu fuit, poſtea

ſtra argentea, deinde aurea. Sed ab eo, quo cœpit, & nomen retinuit. Plinius vbi ſupra. Seruius primus æs ſignauit. Antea verò rudi vſus Romæ Thimeus tradidit. Signatum autem eſt pecudum nota, vnde & pecunia dicta. Maximus cenſus. 120. millia aſſium illo rege fuit exactus. Argentum verò anno vrbis. 585. quinto Fabio conſule eſt ſignatum quinque annis ante bellum punicum, placuitque denarius pro libris æris, Quinarium pro quinque, Seſtertium pro dypondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutum eſt bello punico primum cum impenſis reſpublica non ſufficeret. Conſtitutumque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinta parte lucrifacta, diſſolutum æs alienum: poſtea verò Hannibale vrgente quinto Fabio Maximo Dictatore aſſes vnciales facti, placuitque denarium. 16. aſſibus permutari, Quinarium octonis, Sextarium quaternis. Ita reſpublica dimidium eſt lucrata. In militari tamen diſpendio ſemper denarius pro decem aſſibus eſt datus. Mox verò lege Papyriana ſemiunciales facti ſunt aſſes. Liuius Druſus in tribunatu plebis argento miſcuit octauam partem æris. Nummus qui nunc appellatur victoriatus, quia ſcilicet victoria ſignatus, lege Clodia eſt percuſſus. Antea ſiquidem loco mercis habebatur, ex Illirico aductus. Aureus verò nummus poſt annum. 62. percuſſus eſt, quàm argenteus, ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertiis vicenis. Verum a Numa prima eſt auaritiæ origo ſenore excogitata, quæſtuoſaque ſegnicia. Nec paulatim rabie quadam, non iam auaritia, ſed auri fames exarſit, vtpote Septeius Claudius. C. Grachi familiaris, caput eius auro repenſum excíſum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito, parricidio ſuo rempublicam etiam circumſcripſerit. Nec iam Quiritium aliquo, ſed vniuerſo nomini Romano infamis. Rex Mithridates aurũ in os infudit Aquilio duci capto, hæc parat cupido habendi. Peſſimum ergo ſcelus fecit, qui primum ex auro denarios ſignauit, quod & ipſum auctore incerto latet. Populus quidem Romanus ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictum vſus eſt, vtinam e vita in totum abdicari poſſet auri ſacra fames. Multo felicius æuum fuit cum res ipſæ permutabantur inter ſe.

De Spiritibus mineralibus. Cap. LX.

AVicenna in lib. Alchimiæ de anima. Spiritus autem minerales ſunt Sulphur, Auripigmentum, Sal hammoniacũ, Mercurius. Spiritus inquam ſunt, quia per eos imprimitur corpus, vt poſſit cum anima coniungi. Corpora quidem ſunt, ſed ab aliis corporibus differunt, quia ſublimantur hæc, & non alia. Ideo dicuntur ſpiritus, quia nulla res ſine ſpiritu ſublimari poteſt. Lapis enim per ſe non aſcendit, ſic nec aliæ corpora. Iſta verò per ſemetipſa aſcendunt, ideſt ſublimantur, & ſoluuntur leuiter, & faciunt alia ſolui, & cremant, & infrigidant, & ſiccant, & humidant quatuor elementa. Ex doctrina alchimiæ. Vide ergo, quòd in viſceribus terræ virtutem mineralem habentis fit generatio ſpirituum, & corporum. Spiritus quidem ſunt quatuor, ſcilicet ſal hammoniacum, & ſulphur, & argentum viuum, & arſenicum. Corpora verò ſex ſcilicet aurum argentum, æs &c. Ex prædictis enim elementis mineræ generantur aliquando corpora munda, vt aurum, & argentum. Aliquando immunda, vt æs, & ferrum. Nam ex argento viuo puro albo coagulato a virtute ſulphuris albi non vrentis generatur materia in minera, quæ per fuſionem conuertitur in argentum. Ex ſulphure autem mũdo, claro, rubeo, non habente in ſe virtutem adurentem, & ex argen. vi. bono claro a ſulphure coagulato, generaſ aurũ. Porro ex bono ar. vi. & ſulphure habente virtutem aduſtẽ generatur æs. Ex prauo autem ſulphure, & prauo ar. ui. ferrum. Ex bono verò ar. vi. & prauo ſulphure non bene commixto ſtagnum. Ex prauo argento viuo, ſcilicet ponderoſo, & luteo, & prauo ſulphure fœtido ac debili plumbum. Hæ operationes, quas natura facit in mineralibus, & has alchimiſtæ conantur. Dicuntur autem ſpiritus, vel habere ſpirituum naturam, quæcumque ignem fugiunt. hęc enim, quæ dicuntur corpora, natura facit, vnde & fixa dicũtur. Itaque cuncta etiam, quæ egrediuntur de planta vel alia re per diſtillationem, habent naturam ſpirituum, quia fugiũt ignẽ, & omne tale dicitur volatile ac fugitiuum, vnde & argentum viuum a ſapientibus alchimiæ ſeruus fugitiuus vocatur. Infirmitatis autem ſpirituum duplex eſt remedium, ſcilicet in eorum fixione, & eorum coloratione. Quod autem non fugit ignẽ, dicitur fixum, ſicut corpora lapidũ, & metallorũ. Hoc tñ ſ̃m magis, & minus. Nã vt vera loquamur. Nullũ genus metallorũ eſt verè, & omnino fixum, ita ſcilicet vt non paulatim fugiat ignem, præter ſolum aurum examinatum, hoc enim, nec fugit ignem, nec ab ipſo minuitur, ſed potius rectificatur, & humectatur. Circa hoc & ſimilia ſecundum præfatum modum negociantur alchimiſtæ, & hæc eſt eorum materia.

De argento viuo, & eius origine, vel natura. Cap. LXI.

ISidorus vbi ſupra. Argentum viuum dicitur, quòd excidat materias quibus inſeritur, hoc & liquidũ, quia percurrit. Inuenitur autem ſpecialiter in metallis, ſiue in fornacibus argentariis, guttarum concretione tectis inhærens. Sæpe etiam in ſterco re vetuſtiſſimo cloacarum, vel puteorum limo, fit etiam ex minio conculæ ferreæ impoſito patena teſtea ſuppoſita. Tunc enim circumlito vaſculo circundantur carbones, ſicque argentum ex minio diſtillat: ſine hoc neque argentum, neque æs inaurari poteſt. Tantæ autem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium argenti viui centenarium ſaxum ſuperponas, nocti ſtatim reſiſtit. Sin autẽ auri ſcrupulum, leuitatem eius rapitur ſinu recipiet. Ex quo intelligitur, Non pondus, ſed naturam eſſe cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vaſculis, nam cæteras materias perforat. Potui autem datum interficit ponderis cauſa. Plinius vbi ſupra. Argentum viuum venenum eſt omnium rerum, exedit ac perrumpit vaſa permeans tabe dira. Omnia enim innatant præter aurum. Id vnum ad ſe trahit. Ideoque optime purgat cæteras eius ſordes expuens, crebro iactatu fictilibus in vaſis, ita vitiis abiectis. vt & ipſum ab auro diſcedat, in pelles ſubacta effunditur, per quas eas ſudoris vice defluens purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur ſubitũ bracteis pertinaciſſimè eas retinet. Verum pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. Huiuſmodi liquor æternus venis argenteis vomitus. Auicenna vbi ſupra. Argentum viuum ſubtus terram naſcitur, propter humiditatem magnam in loco illo exiſtentem. Et hoc euenit propter ſolem. & aerem, qui tangunt eum. Ideoque efficitur currens propter humiditatem, & frigiditatem, quæ in eo ſunt, nec efficitur niſi in loco frigido. Ex lib. 4. Metheororum. Argentũ viuũ eſt liquefactiuum, & raræ ſubſtantiæ ac debilis compoſitionis. Eſt enim vt aqua, quæ miſcetur cum terra nimia ſubtilitate ſulphurea, mixtione forti, donec non quieſcit ſuperficie plana. Et hoc eſt ex ſiccitate magna, quæ ineſt illi, & ideo non adhæret tangenti. Eſtque albedo eius ex claritate aquæ illius. Et ex albedine terræ ſubtilis, quæ eſt in eo. Et ex admixtione aeris cum ea: proprium autem eius eſt, quòd ex vapore ſulphuris coagulatur. Ex libro de vaporibus. Argentum viuum aufert frangibilitatem ex ſiccitate prouenientem, vt patet in ſtateris. Stagnum quippe liquefactum, & poſtea in aceto infuſum, vbi eſt argentum viuũ, ſtatim penetratur ex ſubſtantia argenti viui, & etiam ex ſubſtantia aquæ coadiuuante ad penetrabilitatem, & tunc humiditas argenti viui ſiccitatem aufert ſtagni, & eius humiditatem remollit, præterea viuum argentum laminæ argenti cum argento eſt conſolidatiuum. Quod ideo fit, vt dicit Philoſophus, quia communicat in radice cum omni metallo. Ex libro de natura rerũ. Argentum viuum eſt reuera calidum, & humidum in quarto gradu, licèt in quibuſdam libris inueniatur eſſe frigidum. Extinctum poteſt alii rei admiſceri. Sed viuum non. Optimè ſeruatur in vaſis vitreis, & loco frigido, poſitum enim in calidum exhalaret in fumum. Poteſt autem fieri album, & rubeum cum ſulphure, fertur enim de facili omnes colores recipere. Si extinguatur cum pinguedine apparebit quaſi terra, & ſic inter ollas artificioſe crematum, extrahitur ab igne clarum maleabile, & tractabile ad modum argenti, ad maxima firmacula facienda. Denique ſine argento non poteſt fieri deauratio, cumque argentum non conſolidetur argento medio argento, hoc videtur benè fieri cum argento viuo.

De operatione ipſius in alchimia. Cap. LXII.

EX libro de aluminibus, & ſalibus. Argentum viuum eſt frigidum, & humidum elementum. Ex quo Deus creauit omnes mineras, & eſt aereum fugiens ab igne, cum ergo coſigitur ei quælibet fixio efficit operationem ſublimem, & eſt ſpiritus in imis ſolum, nec eſt ei in mondo ſimile profundans in omni corpore exigens ipſum, & conuertens de diſpoſitione in diſpoſitionem, de colore in colorem, quando agitur cum eo, & commiſcetur ei. Ipſum eſt etiam, quod mortificat, & viuificat, exiccat, humectat calefacit, infrigidat. Et facit contrariam operationem ſecundum mẽſuram ſui regiminis. Et ignis quidem perdit omnem rem, ac finit, & diſpergit eam tempore breui vel longo, niſi argentum viuum. Super ipſum enim non poteſt neque commedit ipſum, ſed fugit ab eo. Ingeniauerunt autem ei Philoſophi præcedentes modos ingeniorum, ſcilicet mortificationem, ſublimationem, ſolutionem. Hæc ſunt quatuor ſpecies ipſius regiminis ingenioſè a Philoſophis inuentæ, quas oportet præcedere fixionem, donec ſcilicet paulatim fiat expectans ignem. Ipſumque cum mutatur mutat, & perit eius nigredo, ac ſonitus, albificat in viſione oculi, & rubificat in ſucceſſione. Et acetum eſt attrahens, & aqua aggregant, & oleum mollificans. Eſtque pater mineralium omnium, ſeruus quoque fugitiuus, qui & auro ſe prætulit, & ipſum vincit. Dixit ergo aurum ei. Quanto præfers te mihi. Et ego ſum dominus lapidum exerans ignem. Reſpondit ei viuque. Sed ego genui te, & ex me natum eſſe te noſcis. Et vna pars ex me viuificat multas de te, & tu auarum es non dans ex te aliquid per comparationem ad me.

me. Auicenna vbi ſupra. Argentum viuum, vt ſuperius dictum eſt, efficitur currens propter humiditatem, & frigiditatem, quæ ſunt in eo Nec efficitur niſi in loco frigido. Ideo etiam effugit de igne, quia maior pars eius eſt aqua, quæ eſt igni contraria. Quando verò calere incipit, deſiccatur, & aſcendit ſicut ignis. Et ſi multum ignem ei dederint, & ſit in loco clauſo, recedit inde humiditas, & vertit ſe in colorem ignis accidentalem, dicuntque naturales, quòd eſt aurum viuum.

Qualiter argentum viuum ſit elementum omnium liquabilium. Cap. LXIII.

EX libro. 4 Metheororum. Argentum viuum (vt dictum eſt ſupra) eſt liquefactiuum, & miſcetur plumbo, & huiuſmodi corporibus, quoniam hoc eſt de ſubſtantia eorum, videtur autem, quòd argentum viuum, & quæ illi ſunt ſimilia ſunt elementum omnium liquabilium, quoniam alia liquabilia cum liquantur, ad ipſum conuertuntur. Sed non liquantur niſi calefacta. Et cum liquata fuerint, apparent rubea, vt apparet in plumbo, quod procul dubio cum liquatur eſt argentum viuum, ſed non liquatur niſi calefiat Et cum liquefactum fuerit conuertitur ad calorem communem omnibus liquabilibus, ſcilicet igneum. Et ideo miſcetur argentum viuum cum iſtis corporibus, quia eſt de ſubſtantia eorum Sed iſta ab eo differunt in compoſitione ſua, eo modo quo differt argentum viuum a ſuis ſimilibus. Et permiſtiones, quæ miſcentur cum illis, donec congelantur: & quidem ſi fuerit argentum viuum purum coagulabit illud vis ſulphuris albi, non vrens, & illud eſt optimum, quod recipere poſſunt alchimiſtæ, vt conuertant ipſum in argentum. Si autem fuerit ſulphur mundum, optimum, rubore clarum: & fuerit in eo vis igneitatis ſimplicis vrentis, erit res optima, & alchimiſtæ conuertunt illud in aurum. Quòd ſi fuerit argentum viuum bonæ ſubſtantiæ, & ſulphur non purum, cui inſit vis adurens, conuertit ipſum in æs. Si verò fuerit argentum viuum malum, non mundum, poroſum, terreum, ſulphur quoque non mundum, fiet ex eo ferrum. Porro ſtagnum videtur habere argentum viuum bonum, ſulphur vero malum. Et hæc benè non mixta, ſed tanquam per parua compoſita, & ideo benè ſit tale. Plumbi verò groſſi argentum viuum malum eſt ac ponderoſum, & luteum, & ſulphur eius malum, mali vaporis, & fœtidi ac debilis, vnde non benè gelatur. Artifices autem faciunt gelationem ferè ſenſibilem artificialiter quamuis artificialia non ſunt eo modo quo naturalia nec tam certa quoniam ars debilior eſt natura. Nec eam conſequitur quamuis multum laboret. Actor. His autem verbis libri Metheororum conſonat ſententia libri de aluminibus, & ſalibus, videlicet quòd argentum viuum eſt elemētū, in quo Deus creauit omnes mineras.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LXIIII.

COnſtant. in lib. graduum. Argentum uiuum calidum eſt in quarto gradu, & humidum, pediculos capitis occidit, & reptilia omnia cum lithargyrio, & aceto, & oleo, fitque bonum ad curandum ſcabiem, fit etiam unguentum ad puſtulas optimum. Auicenna in ſecundo Canone medicinæ Argentum viuū aliud generatur ex mineria ſua purgatum. Et aliud extrahitur ex lapide mineræ ſuæ cum igne, ſicut aurum, & argentum, qui ſcilicet lapis mineræ eius quando putus eſt, non permiſcetur ei terra, & lapides. Habet autem colorem miniſus, id eſt cinabrii, & eo fortiorem, frigidū eſt, & humidū in ſecundo gradu uel in tertio Sublimatum quidem ſtipticum eſt. Extinctum autem cum oleo roſato medicamen eſt pediculorum, & lendium, & ſcabiei, & vlcerum malorum. Platearius vbi ſupra. Argentum viuum calidum eſt, & humidum in quarto gradu. Nam calidum eſſe ex effectu probatur, quia diſſoluit, inſcidit & penetrat. Sed quia valde frigidum actualiter eſt, frigidum ab auctoribus quibuſdā iudicatur. In terra generatur. Et ab ea quaſi aqua fluens producitur. Diutiſſime conſeruatur, ſed in vaſe ſolido, & in loco frigido. Habetque virtutem diſſoluendi, & penetrandi: farina lupinorum amarorum decoquitur in aceto fortiſſimo vſque ad ſpiſſitudinem, & argenti viui extincti facta commixtione, caput patientis ex abundantia pediculorum perungitur per diſcriminalia. Extinguitur autem vel cum ſaliua, vel fricatur cum cinere, & ſaliua. Aut cum capillis, & ſaliua. Aut cum puluere oſſis ſæpe & ſaliua, melius autem dicitur extingui cum alteri rei poteſt admiſceri. Niſi enim ſic extinguatur, ipſius ad aliud non ſit admixtio. Ignis autem ea actione facile extenuatur in fumum, denique nec in ſe actualiter calida ponendum eſt, quia extenuaretur in fumum, fumus autem argenti viui aſtantibus obeſt Contra ſcabiem autem vnctum, oleo parum calefacto miſcetur acetum, deinde lithargyrium, & ceruſa puluerizata bulliuntur ad ſpiſſitudinem mellis. Et refrigeratis argentum uiuum imponitur, & vſui reſeruatur. Cum axungia quoque gallinacia argentum viuum, & ceruſa conficiuntur. Et hoc facies inuncta clarificatur, & dealbatur.

De ipſius potione ac fumigatione venenoſa. Cap. LXV.

ISidorus. Argentum uiuum potui datum interficit cauſa ponderis. Conſtant. vbi ſupra. Diaſcorides quoque dicit, quòd argentum uiuum bibenti mortem tribuit. Euadere tamen poterit, qui hoc biberit, caprinum lac bibendo, ac ſe mouendo, vel etiā bibendo vinum addito abſinthio ſynapi vel iſopo. Cuicumque membro adhæret ipſum percutit, & corrodit. Quod ſi ad ignem ponatur deſtruitur, fumumque facit, cui ſcilicet fumo quiſquis appropinquauerit, mox eius mollificabuntur oſſa, omneſque nerui atque lacerti. Et omnia membra, quæ propter motum voluntatiuum ſunt ſcilicet compoſita, vnde plerique incidunt in paraliſim, in tremorem ac ſtuiditatem, & actionis corruptionem animatæ. Denique quocumque loco fumus argenti viui fuerit, omnia reptilia fugiunt aut moriuntur. Platearius ubi ſupra. Argenti uiui fumus ut dictum eſt aſtantibus obeſt quia ſcilicet tremulbendo neruos paraliſim operatur: ore etiam, receptum vel auribus immiſſum occidit, membra diſſipando. Si tamen fuerit ore receptum, detur lac caprinum in multa quantitate, & patiens ſit in motu, vel detur vinum decoctionis iſopi, & abſinthii. Hæc enim ſunt ad ſalutem remedia. Auicenna vbi ſupra. Argentum viuum ſublimatum interficit, propter vehementem inciſionē, & eius cura fortis eſt bibere lac, & vomere. Sed Galienus dicit, hoc ſe capertum non fuiſſe. Dicunt & quidam, quòd extinctum interficit, quia quicquid ei obuiat ſua grauitate corrodit. Interficit etiam mures. Et ex eius fumo fugiunt vermes, & ſerpentes venenoſi. Item vapor eius facit accidere paraliſim, tremorē & fumus eius deſtruit viſum ac auditum. Et facit oris fœtorem, cū tranſit per ipſum. Idem in lib. 4. Argenti uiui extincti nocumentum eſt de genere medicinarum acutarum calidarum. Mordicationi, & inciſioni, & puncturæ corroſionis aptum. Potatum verò plurimum non nocet, ſed egreditur per inferiorem regionem, porro in aurem infuſum facit dolorem uehementem, & accidit cōmixtio, & quandoque ſpaſmus. Et grauedo illius lateris. Quandoque etiam epilenſia uel apoplexia, propter læſionem cerebri cum frigore ipſius. Extinctum autem, & ſublimatum eſt malum nociuum inſeiſiuum lithargyrio ſimile ex punctura, & inteſtinorum torſione, & ſanguinis deambulatione, & linguæ grauitate, ſtomachique grauedine. Corpus etiam apoſtematur, & urina retinetur, Cura extincti potati eſt, ut poſt uomitum mirthia cum uino, & aqua mellis detur, & cliſterizetur. Cum autem in aure effuſum eſt, declinet caput inquantum poteſt. Stanſque ſuper vnum pedem ſaltat ſuper aliam partem, uel manu ſuſpendatur, ut concutiatur argentum uiuum, & egrediatur.

De ſulphure, & eius natura. Cap. LXVI.

ISidorus. Sulpur dicitur, quia igne accenditur. Verum ignis eſt. Nam uis eius ab aquis feruentibus ſentitur. Nec aliqua res facilius accenditur. Naſcitur in inſulis Aeoliis inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt Inuenitur: & in aliis locis effoſſum, huius genera quatuor, unum, quod effoditur, tranſlucet, & uiret, quo ſolo ex omnibus generibus medici utuntur. Alterum, quod glebam appellant, uſibus tantum fullonum familiare. Tertium liquor eſt, uſus eius ad lanas efficiendas, quia candorem molliciemque præſtat. Quartum ad licinia maximè conficienda aptum. Sulphuris tanta uis eſt, ut morbos comitiales nidore ſuo comprehendat. Impoſitum ignibus ardeſcens in calice uini, prunaque ſubdita circumferens ex ardeſcentis repercuſſu pallorem dirum uelut defunctorum effundit. Plinius lib. 35. In generibus terræ ſecundum regiones uel maximè naturam, mira uis eſt ſulphuris, quo plurima domantur. Naſcitur in Aoliis inſulis. Sed nobiliſſimum in Melo inſula. In Italia quoque inuenitur in agro Neapolitano Campanoque, collibus, qui uocātur leucogabi e cuniculis effoſſum igni perficitur: primum genus græci apyron appellant, quod ſolidum hoc eſt globoſum naſcitur. Eoque ſolo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera namque liquore conſtant, & conficiuntur oleo incocta, unū autem effoditur tranſlucens, & uirens. Secundum uocatur gleba, fullonum tantum officiis familiare. Tertium regula. Cui unus tantum eſt uſus ad ſuffiendas lanas, quoniam candorem tantum molliciemque confert. Quartum ad licinia conficienda maximè ualet. Impoſitum igni comitiales morbos nidore ſuo deprehendit. Luſit eo Anaxilaus candens in calice nouo pruna ſubdita circumferens, ex ardeſcentis repercuſſu, & pallorem dirum uelut defunctorum conuiuis effundēte. Sentitur uis eius, & in aquis feruentibus. Neque alia res facilius accenditur, quo apparet ignium uim magnam etiam ei ineſſe: fulgura, & fulmina quoque ſulphuris odorem habent. Et lux ipſorum eſt ſulphurea. Actor. Sulphur calidum eſt, fœtidum, tenax, duratiuum. Accenſum autem plus feret.

De regimine, & operatione ipſius in Alchimia. Cap. LXVII.

EX lib. de animalibus, & ſalibus, Sulphuris natura ac regimē

ipſius

ipſius eſt, ſicut arſenici. Quod autem de ipſo conſideratur, eſt remotio adustionis eius. Et delectio oleaginitatis, & albificatio ipſius æqualiter ſicut arſenicum. Huius generis rubeum melius eſt. De arſenico dicetur inferius. Auctor. Ex ſupradictis verò patet, quòd ſulphur, ſicut & argentum viuum, eſt elementum omnis mineræ metallorum. Nam ex argento viuo puro, & albo, vt ſupra dictum eſt, a virtute ſulphuris albi non vrentis coagulato, generatur materia in minera, quæ per fuſionem conuertitur in argentum. Ex ſulphure autem claro, mundo, rubeo, non habente in ſe virtutem adurentem, & argento viuo bono, claro, a ſulphure congelato, generatur aurum. Porro ex bono argento viuo, & ſulphure habente virtutem adurentem generatur æs. Ex prauo autem ſulphure, & prauo argento viuo ferrum. Ex bono vero argento viuo, & prauo ſulphure non benè commixto ſtagnum. Ex prauo argento viuo, ſcilicet ponderoſo, & luteo, & prauo ſulphure debili ac fœtido non benè gelatur plumbum. Ex libro de vaporibus. Sicut autem cum ignis attrahit humiditatem cupri, nigreſcit ſyphus argenteus in igne. Sic quando ſulphur vel etiam auripigmentum puluerizatum apponitur ſupra cuprum calefactum, nigreſcit cuprum. Eo quòd auripigmenti, & ſulphoris attrahit ſibi humidum. Ex hoc etiam eſt, radix cur homines declarare volentes auripigmentum, & ſulphur, lauant ea in acutis lauaturis, vt in vrina, & aceto, & lixiuio, & ſero caprino, vt extrahant ex eis vnctuoſitatem, quæ faciebat in eis ad citrinitatem. Cumque videre volunt, vtrum ſint purè dealbata, & receſſit ex eis tota citrinitas, apponunt illa ſupra cuprum calidum. Et ſi quidem nigreſcit cuprum in illa poſitione, ſciunt, quòd hoc eſt propter vnctuoſitatem, quam extrahit illis, quæ ante faciebat in illis ad citrinitatem. Nec ex toto receſſit ab eis, & tunc ſciunt quòd non ex toto dealbata eſt per acutas lauaturas. Si autem videant, quòd cuprum nullo modo nigreſcit propter illorum appoſitionem, tunc ſciunt, quòd in illis nulla remanſit vnctuoſitas, quæ faciebat ad citrinitatem, & tunc ſciunt illa corpora purè eſſe dealbata, & apta, vt ex eis fiat ſublimatura. Et nota, quod ſulphur quoniam in eo eſt pingue tanquam materia calida, & ſicca, proijcit flammam ex ſe ſine alicuius admixtione. Sæpum autem vaccinum licèt pinguius ſit, non tamen flammam ex ſe proijcit. Et hoc ideo, quoniam abundat infrigiditate, cuius ſignum eſt, quia eſt de animali ruminante, quod eſt complexionis frigidæ.

De virtute ſulphuris in medicina. Cap. LXVIII.

Plinius vbi ſupra. Sulphuris natura excalefacit, & concoquit. Corporumque collectiones diſcutit, propter hoc talibus emplaſtris, & malagmatibus miſcetur. Renibus etiam ac lumbis in dolore, cum adipe impoſitum, mirè prodeſt. Lichenas e facie, cum therebinti reſina, & lepras aufert, prodeſt & ſuſpirioſis, purulenta quoque extuſſientibus, & contra ſcorpionis ictus. Conſtantinus vbi ſupra. Sulphur calidum eſt, & ſiccum in quarto gradu. Vnde Dyaſcorides. Sulphur inquit calefacit, & diuturnam tuſſim maturat. Saniem pectoris excludit mixtum cum aceto, valet impetigini, & ſcabiei, & alopiciæ. Arbore pomorum citriniorum ex eo fumigata, mox omnia poma cadunt. Quòd ſi toſti æquemter panni ex eo fumigentur, fiunt albi coloris, mixtum cum melle, & nitro, veteri valet ſcabiei, puſtulis, & pruriti corporis. Puluerizatum corporique aſperſum ſudorem egredidi prohibet, reuma & catarrum curat. Cum nitro, & aqua mixtum frigidam podagram mitigat. Dyaſcorides, & Galienus concordati ſunt dicentes, aquam ſulphuream puſtulis, ſcabiei, & impetigini valere, corporibus inde lotis. Morſus reptilium, & leonum, & diuturnas febres curat. Mulieres etiam concipere nequientes propter humores accumulatos, excludit. Auicenna in 2. capitu. Sulphur calidum, & ſiccum eſt ad quartum gradum pertingens, ſubtiliatiuum eſt, & attractiuum. Eſt autem in medicinis albatas, propriè dum non tangit ipſum ignis, cum aceto ſuper morpheam ponitur. Cum gemma arboris mixtum corrodit, & eradicat veſtigia, quæ ſunt in vnguibus, ponitur quoque ſuper aduſtionem, & ad vlcerationem, & abſtergit impetiginem propriè cum aceto, & nitro propter pruritum, aut lauetur ex eo corpus. Suffumigatum, reſtringit catarrum. Et cum nitro, & aqua linitur ſuper podagram. Cum aceto, & melle ponitur ſuper auris extinitionem. Dyaſcorides. Sulphur eligendum eſt, viuum, colore limpidum, reſplendens ac perlucidum, ac ſine lapide, quod miſſum in focum viridem, & pinguem colorem facit. Naſcitur in Meloſda, & Lippara, virtus eius eſt termantica, & dyaforetica, & recorporatiua, & attenuatiua. Tuſſim prohibet. Empicis, & aſmaticis in ouo acceptum medetur, reſinæ mixtum ictus ſcorpionis mitigat, & draconis morſum, pruriginem corporis prohibet. Catarrum, & ſuperfluum ſudorem corporis aſperſum tollit, cum nitro, & aqua podagricis confert. Fumigio reddit auditum, & lithargicos curat. Item aceto mixto cum terebintina leproſos vngues excludit, venenis in vino hibitum reſiſtit. Platearius de ſimplici medicina. Sulphur eſt calidum, & ſiccum in primo gradu. Terra actione caloris in naturam ſulphuream mutatur, aquoſis & terreſtribus partibus in igneas tranſeuntibus, viuũ tale eſt, quale ab ipſa terra producitur. Aliud extinctũ vel mortuum, quod artificiosè paratur. In calamis æreis vel ferreis funditur, & per actionem propter caloris conſumitur. Et in cinerem album conuertitur, ſicque in medicinis ponitur. Et habet virtutem diſſoluendi, conſumendi, attrahendi.

De Arſenico, & eius natura. Cap. LXIX.

Iſidorus lib. 19. Arſenicum, quod latinè ob colorem auripigmentum dicitur, colligitur in ponto ex aurata materia, vbi & & ſandaraca, optimum eſt, quod in aureum colorem tranſit, purum, & fuſile gracili venarum diſcurſu. Quod verò pallidius, aut ſandarace ſimile eſt, deterius iudicat. Eſt & tertiũ gen⁹ ſquamoſum, quo miſcetur aureus color: vis eorum eſt, vt Sandaracæ, ſed acrior. Plinius li. 34. Arſenicum eſt ex eadẽ materia, qua & Sandaraca. Quod ex eo optimum, eſt coloris etiam in auro excellentis. Ex lib. de vaporibus. Contingit in aliquo loco terræ, quòd terreſtre compreſſione humidi in ipſo fit pinguius, vt ſterquilinio. Nam propter compreſſionem partis ad partem, & humidi groſſi exhalationem, redditur ſterquilinium pingue. In tali caſu contingit in cauernis fieri bitumen pingue, & ex emiſſa pinguedine, tunc venientibus venis terreſtribus calefactis in fundo maris per meatus terræ, calefactis inquam per ſplendorem ſolis reflexum ab ipſis partibus colatis, per humidum fluens per cauernas terræ exhalante humido, partes terreſtres in cauernis exiſtentes habent in ſe ſubtilem vnctuoſitatem, quæ veniens ad prædictum bitumen admiſcetur illi, & tunc vnctuoſitas eſt duplex. Vna ſcilicet quæ eſt bituminis groſſi, & altera, quæ eſt ſubtilis iſtarum partium terreſtrium, quæ admixtæ ſunt ei, porro tali corpore congelato per tempus contingit ipſum tranſire in ſubſtantiam auripigmenti ſicut in ſulphuris, hinc auripigmentum duplicem dicimus habere vnctuoſitatem, & ſimiliter ſulphur. Itaque auripigmentum, vt ſuperius de ipſo, & de ſulphure dictum eſt, quando puluerizatum apponitur ſupra cuprum calefactum, nigreſcit cuprum, eo quòd ſibi attrahit auripigmenti humidum: vnde homines declarare volentes auripigmentum, & ſulphur, lauant ea in acutis lauatoris, vt in vrina, in aceto, & lixiuio, & ſero caprino, ut extrahant vnctuoſitatem, quæ faciebat in eis ad citrinitatem. Cumque videre volunt vtrum ſint purè dealbata, & receſſit tota citrinitas, apponunt illa ſupra cuprum calidum, & ſi quidem nigreſcit cuprum in illa poſitione, ſciunt quòd hoc propter vnctuoſitatem, quam extrahit ab illis, quæ ante faciebat in eis ad citrinitatem, nec ex toto receſſit ab eis, & tunc ſciunt quòd non ex toto dealbata eſt per acutas lauaturas. Si autem viderint, quòd cuprum nullo modo nigreſcit propter illorum appoſitionem, tunc ſciunt, quòd in illis nulla remanſit vnctuoſitas, q̃ faciebat ad citrinitatẽ. Et tunc ſciunt illa corpora eſſe purè dealbata, & apta ut ex eis fiat ſublimatura.

De operatione ipſius in Alchimia. Cap. LXX.

Ex lib. de aluminibus, & ſalibus. Arſenicum eſt calidum, & humidum, & eſt diuerſi generis, ſcilicet rubeum, & citrinum, & luminoſum, cum vtrique non ſit quod fortius, neque quod vehementius adurat corpora. Eſt arſenicum ſimile ſulphuri in multis operibus, & in ſublimatione, & in velocitate liquefactionis, & a paucitate expectationis ſupra ignem. Citrinum verò drutius expectas, quam rubeum. Et eſt copioſioris tincturæ, laudabilioriſque ſuæ actionis. De proprietatibus autem eius eſt, quòd albificat aliud quando ſublimatur, & denigrat quando non ſublimatur. Et adurit dum permanet viuum. Quod autem ſoluitur de arſenico, eius eſt albificatio, & delectio oleaginitatis eius ac remotio aduſtionis, & combuſtionis eius. Ex libro de vaporibus. Arſenicum ſiue auripigmentum, ut prædictum eſt, duplicem vnctuoſitatem habet, & ſulphur ſimiliter vnde cum incendimus auripigmentum vel ſulphur ſublimata, auferimus vnctuoſitatem vnam per eius ablutionẽ in vrina, & lixiuio, & aceto, & caprino lacte, quæ quidẽ ablutiones acutæ ſunt, & vnctuoſitatem ex eo auferunt, quæ ſi remaneret auripigmentum ſublimari non poſſet. Nam ſtatim incenderetur, & flamma fieret. Eo quòd illa vnctuoſitas ad ſuſcipiendum calorem habilis eſt. Nec talia corpora ſublimari poſſunt. Etenim benè poteſt eſſe duplex vnctuoſitas in aliquo, ſicut in carne leonis duplex eſt calor, vnus quem ſemper retinet, alter quem aliquando amittit. Ex doctrina alchimiæ. Cum autem inquireremus aliquid, quod ſi proijceretur ſuper liquefactũ adhæreret ei ac cõmiſceretur ac ſubmergeretur in eo, nec ipſam corrumperet, non inuenimus niſi de mineralibus ſulphur, & de commixtis arſenicum. Ipſum tamen fugiuntur ſine mora, niſi quòd breuiſſimo tempore incipiunt procedere ad conuerſionem cum eo. Inuenimus autem ingeniũ per quod illa rectificentur. Ita ut eis maneat adhærentia, & deſtruatur aduſtio. Cauſa ſiquidem adhærentiæ liquefactio eſt.

Deinde

Deinde ſimilitudo minereitatis, & vicinitatis quam habet cum eo.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LXXI.

PLinius vbi ſupra. Arſenici eadem eſt vis, quæ & ſandaracæ, ſed acrior. Tollit digitorum pterigia, carneſque digitorũ, & condilomata, & quicquid excreſcit, torretur autem in noua teſta, donec mutet colorem, vt validius proſit. Auicenna vbi ſupra. Arſenicum aliud eſt album, Aliud rubeum, Aliud citrinum, omnia putrefactiua ſunt, & mordicatiua. Eſt autem calidum in tertio, ſiccum in ſecundo, pilos abradit, & alopecię cum gummi pini confert. Emplaſtrum cum eo fit ſuper vulnera. Cum adipe & oleo conuenit ſcabiei, & ſahaphat humidæ, & putredini, & abſtergit, & adurit cutem. Aſſumitur ad tuſſim antiquam, & ſputum ſaniei, & ſanguinis, ac quandoque ponitur in pillulis ad aſma. Miſcetur autem cum oleo roſato ad bothor, & emorroidas. Quod autem ex eo ſublimatum eſt interficit. Et ex rubeo quidem melius eſt, quod eſt puluerizabile. Armenum aureum, laminoſum, ſubtile. Album autem interficit. Dyaſcorides. Arſenicum naſcitur in metallis, vbi & ſandaraca. Aſſatur autem in teſta donec mutet colorem, & reponitur: virtus ei ſtiptica eſt: cum calce viua mixtum, & empoti illitum, tollit pilos.

De ſale hammoniaco. Cap. LXXII.

ISido. lib. 13. Sal hammoniacum, in cirenaia ſub arenis inuenitur. Plinius lib. 31. Inuentum eſt ſal inter Aegyptum, & Arabiam, etiam ſqualentibus locis detractis arenis, qualiter & per Aphricæ ſidentia vſque ad oraculum Hammonis. Ex his quidẽ cum luna noctibus creſcit. Nam & cyrenaici tractus hammoniaco ſale nobilitantur, ipſo ſic appellato, quia ſub arenis inueniuntur. Similis eſt colore alumini, quod ſchiſton vocant, longis glebis neque perlucidis. Ingratus eſt ſapore, ſed vtilis medicinæ, probatur, quàm maximè perſpicuus, rectis ſciſſuris inſigne. De quo proditur, quòd leuiſſimus intra ſpecus ſuos, in lucem vniuerſam prolatus vix credibile ingrauſcat pondere. Cauſa euidens eſt cuniculorum ſpiritu madido ſic adiuuante molientes vt adiuuent aquæ. Adulteratur autem Siculo, nec non & Cyprio maris ſimili. In Hiſpania quoque citeriore e gelacſtæ cæditur glebis penè tranſlucentibus. Cui iam pridem palmam inter omnia ſalis genera a pleriſque medicis datam eſſe perhibetur. Eſt autem ſal hammoniacum calidum, & ſiccum in quarto gradu. Ex libro de aluminibus, & ſalibus. Sunt quidem multa genera ſalium, & omnes præparati apud complementum redeunt ad ſalem hammoniacum, qui eſt ſalium melior ac nobilior in regimine, fixus non fugiens ignem. Et ipſe quidem eſt oleum, quod coagulauit ſiccitas ignis, huius natura calida eſt, & ſicca, ſubtilis, penetrans, profundans, & eſt ſpiritus volans adiuuans elixir. Sine ipſo enim non compleretur elixir. Nec exolueretur, nec ingrederetur. Ex lib. 4. Metheororum. Alumen, & ſal hammoniacum ſunt de genere ſalis, niſi quia ignis in ſale hammoniaco eſt magis terra, vnde & totum ſublimatur, & ipſum eſt cui miſcetur fumus calidus nimium ſubtilis multæ igneitatis. Et eſt coagulatum ex multa ſiccitate. Actor. De cæteris autem generibus ſalis dictum eſt plenius ſuperius in tractatu de elemento aquæ ac glebis ex aqua congelatis.

De cæteris mineralibus, quæ media ſunt inter corpora, & ſpiritus & primo de alumine. Cap. LXXIII.

EX doctrina alchimiæ. Hæc ſunt igitur vt dictum eſt ſupra, quæ in mineralibus operatur natura. Cuius operationes imitatur natur alchimia. Quædam etiam alia generantur in terræ viſceribus, quorum partes obtinent vicem ſpirituum, & quædam vicem corporum, vt ſunt alumen attramentum, & nitrum. Plinius lib. 35. Alumen intelligitur eſſe ſalſugo terræ, nec minus eſt aut ab eo diſſimilis operatio aluminis, ab illa quæ bituminis. plura ſunt eius genera: in Cypro candidum, & nigrum. Exiguaque eſt coloris differentia cum ſit vſus magni, quoniam inficiendis lanis colore claro candidum, & liquidum eſt vtiliſſimũ. Ecõtra verò fuſcis, & obſcuris nigrum. Aurum nigro purgatur, ſit autem omne ex aqua limoque hoc exundantis eſt terræ natura. Corriuatur hieme, æſtiuiſque ſolibus maturatur. Quod ex eo præcox fuerit, candidum fit: gignitur in Hiſpania, & Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Aphrica, multiſque prouinciis. Sed laudatiſſimum in Aegypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ ſunt ſpecies, liquidum, & ſpiſſum. Liquidi probatio eſt, vt limpidum ſit ac lacteum, ſine offenſis fricantium quodam igniculo caloris. An ſit autem adulteratum deprehẽditur ſucco mali punici. Sincerum enim mixtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidę, & ſcabræ naturæ, quod galla inficitur. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis aluminis liquidi eſt, aſtringere, indurare, rodere. Admixto melle ſanat oris vlcera, & pupulas, pruritusque. Curatio hæc fit in balneis, duabus mellis partibus tertiaque aluminis, virus alarumque ſudores ſedat. Sumitur, & pillulis contra vitia lyenis pellendumque pruritum ac ſanguinem per vrinam. Emendat & ſcabiem nitro, & melanthio admixtis. Concreti aluminis autem vnum genus Græci ſchiſton appellãt. In capillamenta quidem caneſcentia dehiſcens. Vnde quidam trichitin potius appellauere Hocque fit ex lapide, ex quo & id chalcitin vocant, vt ſit ſudor quidam eius lapidis in ſpumam coagulati. Hoc genus ſiccat, minuſque ſiſtit humorem inutilem corporibus. Et auribus magnopere prodeſt infuſum vel illitum, aut oris vlceribus dẽtibuſque ſi ſaliua cum eo contineatur. Oculorum etiam medicamentis inſeritur apte, verendiſque ſexus vtriuſque. Coquitur in patinis donec liquare deſinat. Inferioris eſt & aliud genus, quod ſtrigilin vocant, cuius duæ ſunt ſpecies, vnum ſcilicet fungoſum, & omnium ore dilui facile, quod damnatur in totum. Melius vero pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundumque natum candido propius, cũ quadam pinguedine ſine arenis friabile. Nec inficiens nigritia. Id coquitur per ſe carbonibus puris donec fiat cinis. Illud autem eſt optimum, quod ab omnibus vocatur a Melo inſula melinum. Nulli maior vis eſt aſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullumque ſpiſſius. Oculorum ſcabrieias extenuat. Combuſtum autem melius eſt epiphoris inhibendis. Et ſimiliter ad prurittur corporis. Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum, vulſis pilis illitum ex aceto, renaſcentemque mollit lanuginem. Omnium generum vis in aſtringendo, ſumma, & ob id oculorum vitiis aptiſſima, vlcera putreſcentia cum adipa cõpeſcit, & hidropicorum eruptiones ſiccat, contra lepras etiam ac lendes, ac animalia capillorum, vel aurium vitia, remedia præſtat. Infunditur, & diſſentericis, ac prodeſt ambuſtis. Actor. Cætera quoque de alumine atque eius operatione, tam in alchimia quàm in medicina, dicta ſunt ſuperius in fine tractatus de aquarum ac corporum aqueorum natura.

De atramento, & eius natura. Cap. LXXIIII.

ISidorus lib. decimonono. Attramentum ſic dictum eſt, eo q ſit atrum. Cuius ſcriptores, & picturæ, & quotidiano vſui neceſſario. Diaſcorides. Atramentum ſcriptorum ex tędarum lignis fit, huic admiſcetur gummi reſinæ, & pictorum fauilla, & atramentum ſutorum, & aptantur adiuncta ſtipticis medicaminibus quæ diſſentericæ putredini conueniunt. Quidam etiam ignis aduſtionis illiniendum probant cum aqua in mellis craſſitudinem oleum ſuperinungẽtes. Plinius vbi ſupra. Atramentum inter colores fictitios erit. Quanquam & terræ ſit, geminę ſcilicet originis. Aut enim fit arte humana, aut terra ipſa ſulphurea. Inuenti ſunt pictores, qui e ſepulchris effoderent infectos carbones: fit autem fuligine pluribus modis, reſina vel pice exuſtis, propter quod etiam officinas ædificauerunt, fumum earum nõ emittentes. Laudatiſſimum eodem modo fit e tędis fuligine, fornacea balnearum fuligine adulteratur, quo ad volumina ſcribẽda vtuntur. Sunt qui & vini fęcem ſiccatam excoquant. Et ſi ex bono vino fuerit fęx. Indici ſpeciem illud attramenti præbere affirmãt, Poligonius, & Micõ celeberrimi pictura in Athenis, vinaceam fecere tſigmon vocant. Appelles verò commentatus eſt ex ebore combuſto facere, quod elephantium appellat: apportatur & indicum ex india, inexploratę adhuc inuentionis mihi. Apud infectores etiam ex flore nigro fit, qui cortinis æreis adhæreſcit, fit & e tędis ligno combuſto, tritiſque carbonibus in mortario. Mira verò & ea hoc natura ſepiarum, ſed ex his non fit picturæ atramentum. Omne autem atramentum ſola perficitur, librariumque ac tectorium glutino admixto, quod autem aceto liquefactum eſt ægre eluitur.

De operatione ipſius in Alchimia. Cap. LXXV.

EX libro de aluminibus, & ſalibus. Attramentum eſt aqua, & tinctura, quam terræ ſiccitas coagulauit. Et eſt in ſui natura calidum, & ſiccum, huius multa ſunt genera quorum melius eſt in Hiſpania. Et ipſum quidem denigrat corpora. Et augmentat rubeum rubedine. Album verò denigrat. Huius regimen vt dicit Ieber, eſt cum Aquila, ideſt cum ſale hammoniaco. Quoniam attramentum eſt ſubmerſionis longinquæ, ſed ipſum ſubmergit. Et in attramentis inquit ſunt ſulphura ſubtilia, quæ ſublimantur, & colorantur, & forſitan tingunt. Et proprietas quidem eius eſt, quòd retinet omne fugitiuum a fuga. Philoſophus. Colchatar, & cyrina attramentum quaſi terræ fracmina ſunt. Virtus earum eſt ſubtiliatio, & aduſtio, quæ ſi comburantur, ſubtilitas augetur, & aduſtio fortior efficitur. Ex libro quarto Metheororum. Attramenta compoſita ſunt ex ſale, & ſulphure, & lapidibus. Et eſt in eis vis aliquorum corporum liquabilium quoniam ex eis fiunt, vt calcantum, & abachar, generantur ex maioribus granis atramenti. Et non ſoluitur ſalſedo eius niſi cum eo, quod in illo eſt ſulphureum, & po-

ſtea

ſtea coagulatur reſiduum. Illudq; iam cœpit vim mineralẽ in aliquibus corporibus. Quod autem cœperit vim ferream, erit rubeũ, aut croceum, aut calathar. Quod aũt cœperit vim æreã erit viride ſicut chalchantum, vnde poſſibile eſt illa duo artificialiter fieri.

De virtute ipſius in medicina. *Cap. LXXVI.*

AVicenna in ſecundo canone. Atramentum eſt diuerſorum colorum, eſtq; differentia inter atramenta alba & rubea, & citrina, & viridia. Colchatar eſt citrinum, Calchadis album, Calchantum viride, & Aſſurie rubeum. Hæc autem omnia ſoluuntur in aqua, & decoctione, præter Aſſurie, quod eſt vehementis ſoliditatis, & congelationis: viride quoq; vehementius congelatum eſt, quàm citrinum, & vehementiores habet tunicas. Atramentum nõ aduſtum fortius eſt, aduſtum vero ſubtilius. Et ſubtiliora quidem eorum ſunt calchadis & viride. Aequalius vero colchatar, Groſſius autem Aſſurie, propter hoc in aqua non reſoluit. Virtus quidem atramenti in quo ſunt ſplendores aurei, propinqua eſt virtuti alcolchatar, & illud alcolchatar melius eſt, quod velociter frangit, æreum, mundum, non antiquum. Et atramenti vero quod in enchauſto ponitur eſt illud, quod ſaphira. Et eſt durum habens quaſi aureum ſplendorem, & virtuoſum ſicut alcolchatar. Melius eſt autem Aſſurie, quod affertur de Aegypto, & frangitur a nigredine, & eſt habẽs venas plurimas, rancidi guſtus, ſtipticum, & eius odoratus ſimiliter. Eſt autem atramẽtum calidum & ſiccum in tertio gradu. Omnia ſunt adurentia, & ſtiptica, ſcabiei conferunt humidæ, ac duriciei palpebrarum, & aſperitati earum, aut apoſtematib. inguinis. Eſt tamen in atramento virtus venenoſa deſiccans pulmonem, ita q fortaſſe interficit. Sufflatur autem in naribus propter fluxum ſanguinis, & propriè alcolchatar, ex quo etiam fiunt licinia, & ponuntur in fiſtulis, & extirpant ventoſitatem. Licinium quoque confert vlceribus auris, & ſaniei eius, & prohibet corroſionem dentium. Idem in eodem, Colchatar calidum & ſiccum eſt in tertio gradu. In ipſo ſunt aduſtio vehemens, & curſuum ſanguineorum conſtrictio, & exiccatio, & eſt ſtipticitas plurima. Confert formicæ, & eriſipilę quando linitur cum aqua coriandri: puluerizatur autem ſuper fraudulentum vulnus & ambulatiuum, adurit carnem additam. Confert etiam fluxui ſanguinis narium, & apoſtematibus gingiuæ, & ganonis. Et prohibet fluxum matricis; ponitur etiam in alcoſol ad abſtergendum, & ſubtiliandum groſſitudinem palpebrarum.

De vitro. *Cap. LXXVII.*

PLinius lib. 36. Vitri vero hæc primo dicitur fuiſſe origo. Phœnix Syriæ paludem habet quæ Candebea dicitur, ex qua Belus amnis naſci creditur quinque millium paſſuum ſpacio in mare profluens iuxta Ptolemaidem. Coloniam lentus hic currit, inſalubris potu, ſed cerimonijs ſacer, vado limoſus profundus. Huic non niſi repulſo mari arenas fatentur, quæ fluctibus volutatæ niteſcunt detritis ſordibus. Nunc etiam marino creduntur aſtringi morſu non prius vtiles. Quingentorum non amplius eſt paſſuum littoris ſpacium. Idq; tantũmodo per multa ſecula gignendo fuit vitro; fama eſt appulſa naue mercatorum nitri cum ſparſi p litus epulas pararent, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio. Nitri glebas e naui ſubdidiſſe, quibus accenſis arena littoris pmixta tranſlucentes noui liquoris riuos fluxiſſe, & hanc vitri originem fuiſſe. Mox vt aſtuta eſt atq; ingenioſa ſolertia, non fuit nitrũ miſcuiſſe contenta, cœpit addi & lapis magnes, eo q in ſe quoq; vitri liquorem vt ferrum trahere credit. Similiter cœperunt vri & calculi multifariam ſplendentes, deinde cõchiæ & arenæ foſſiles: auctores ſunt in India e cryſtallo fracta fieri. Et ob id nullum Indico cõparari. Leuib. autem aridiſq; lignis coquitur addito cyprio ac nitro maximè ophirio. Continuis fornacib. liquatur vt æs, ſiuntque maſſæ nigricantes ac pingues; acies quæcunq; tanta exiſtit, vt citra vllum ſenſum ad oſſa conſecet quicquid corporis afflauerit. Ex maſſis rurſus in officinis funditur, tingiturq; & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, & aliud argenti modo cælatur, Sidon quondam his officinis nobilis fuit, ſiquidem etiam ſpecula excogitauerat, ſit vitrum rubeum, & album, & murrinum, vt imitetur colores omnium lapidum. Nec eſt materia ſequacior vel picturę, ſ accommodatior. Maximus tamen eſt honos in candido tranſlucente, quam proxima cryſtalli ſimilitudine vſus eius ad potandũ pepulit metallum argenti & auri. Eſt autem caloris impatiens niſi præcedat liquor frigidus, vitria pila cum aqua addita ſole ex aduerſo in tantum incandeſcunt, vt veſtes exurant. Temporata tantum agglutinantur fragmenta, vt rurſus tota non queunt fundi: vitrum ſulphuri cõcoctum ferrum minatur in lapidem perfectiſque omnibus quæ conſtant ingenio, attem natura faciente, nec ſuccurit mirari; nihil penè non igne perfici.

Iterum de vitro & obſiano. *Cap. LXXVIII.*

EX lib. de vaporib. Vitrum aliquando fit etiam ex plumbo ac terra ſubtili, abſq; cinere filicis ac fœni: plumbum enim aliquando eſt euaporans, aliquando conuiſcans. vnde admixtum cũ terra ſubtili, terræ partes illas conuiſcat. Et diſſoluit in parte per actionem caloris, admixtaque puluere cum terra ſubtili, accipit a terra deſiccationem. Et etiam à calore faciente liquefactionem in vtroq; viſibilem, vel vniuerſalem admixtionem, propter quod volentes cito decoqui carnem, fruſtum vitri apponunt cum carne in aquam: vitrum enim cum ſiccum ſit, multum extrahit de humiditate carnis ſua ebulitione, q caro ſtatim relinquitur decocta. Citius quoq; decoquitur talis caro, ſi vitrum apponatur, quod eſt de cinere fœni, ac filicis, quia tale minus abundat in humido: primũ enim vitrum habet aliquid humiditatis, quam accepit à plumbo, quod primum in compoſitione fuit. Et eſt differẽtia inter iſta genera, quòd vitrum de cinere fęni ac filicis ſemper eſt diſcoloratũ. Quod autem fit ex plumbo, & terra ſubtili, vel ex cinere filicis, habet colorem glaucum: plumbum enim quantum eſt in ſe principium eſt viroris in decoctione. Et quia contingitur cum limatura cupri, cuius puluis habet albedinem, propter hoc accidit ei glaucedo, quæ media eſt inter albedinem, & virorem. Plinius vbi ſupra. In genere vitri & Obſiana numerantur ad ſimilitudinem lapidis quem Obſidius in Ethyopia inuenit. Eſt autem coloris nigerrimi, & tranſlucidi, aliquando viſu craſſiore, & in Speculis parietum pro imagine vmbras reddente: gemmas ex eo faciunt multi. Vidimuſque & ſolitas imagines diui Auguſti: capti craſſitudinis huius materia, qui etiam pro ipſo miraculo Obſianos quatuor elephantes in concordiæ templo dicauit: fit & Obſianum tinctura genere ad eſcaria vaſa, totum rubens vitrum non tranſlucens Hematinon appellatum. Actor. Cætera de vitri origine, & natura, & de operatione ipſius in alchimia, & virtute in medicinis dicta ſunt ſupra in tractatu de natura & effectibus ignis.

De naturali generatione lapidum mineralium. *Cap. LXXIX.*

AVicenna in lib. Alchimiæ de anima. Lapis naturalis eſt res, quæ efficitur in ventre terræ, ſine opere, per ſeipſum itaque naſcitur, & non creſcit nec minuitur, vt argentum viuum, auripigmentum, ſal Hammoniacum, ſulphur. Hi ſunt lapides naturales, & ſpiritus. Lapis autem herbalis naſcitur, & creſcit, porro acetum & vrinæ, & ſperma medicinæ ſunt lapides noſtris naturales, quorum autem aqua indurat Mercurium, ideſt vitrum, & tingit omnes res ſunt ſpirituales, vt ſanguis. Eſt autem inter ſpiritualem & naturalem differentia. Quia naturalis ſtatim operatur. Spiritualis non niſi in termino ſtatuto. Ex li. 4. Metheororum. Terra quidem pura lapis non fit: quia continuationem non facit. Vincens enim in ea ſiccitas, non permittit eam coagulari. Fiunt autẽ lapides duobus modis; conglutinatione & congelatione. In quibuſdam autẽ lapidibus dominans eſt terra, in aliquibus aqua. Aliquotiens itaque deſiccatur lutum, fitque primum quod medium eſt inter lutum & lapidẽ, quod deinceps fit lapis: huic tranſmutationi aptius eſt lutum viſcoſum. Quod enim tale non eſt comminutiuũ erit. In ripis quoque gyon viſa terra eſt, quæ dicitur in lapidem conuerti in ſpacio 33 annorum. De aqua vero quatuor modis fiunt lapides, vt ſuperius eſt dictum: vnus eſt, quando gelatur aqua guttatim cadens. Alius, quando de aqua currente deſcendit quiddam, quod reſiſtit in ſuperficie fundi ipſius, ſitq; lapis. Sunt etiam certa loca, ſuper quæ aquæ effuſæ vertuntur in lapides diuerſorum colorum. Sunt etiam aquæ quæ ſeorſum acceptæ non gelantur. Sed ſi prope alueum ſuum fundantur, coagulantur, ſiuntque lapides. Scimus ergo quòd in terra illa eſt vis mineralis, q̃ congelat aquas: principia ergo lapidum ſunt, vel ex ſubſtantia lutea vnctuoſa, vel ex ſubſtantia in qua vincit aqua, quæ ex quadam minerali virtute conglutinatur; vel vincit ſiccitas in ea terrea, faciẽs eam coagulari. Eodem modo coagulatur ſal. Salem autem non ſufficit vis terrea permutare. Sed adiuuat ipſam calor coagulans virtute occulta. Et fortaſſe fit virtute terrea frigida, & ſicca. Aqua enim fit terra cum eam vicerint terræ qualitates, & econuerſo.

Iterũ de generatione lapidũ, & corporũ mineralium. *Cap. LXXX.*

FIunt ergo lapides ex luto viſcoſo per calorem Solis, vel ex aqua coagulata virtute terrea, ſicca, vel ex cauſa calida deſiccatiua. Similiter & quædam vegetabilia, & quædam animalia vertuntur in lapides virtute quadam minerali lapidificatiua, & hoc fit in loco lapidoſo, dum diſcontinuantur ſubito virtute quadam quæ exit a terra in hora terræmotus, q̃ conuertit in lapidea, qđ in illa hora conſequit. Et hęc tranſmutatio corporũ animaliũ, & vegetabiliũ æquè propinqua eſt, ſicut tranſmutatio aquarũ. Eſt ergo impoſſibile, vt aliquid cõplexionatũ conuertat in virtũ elementũ, icd elementa mutant ad inuicẽ dum tranſeunt in dominans, vñ qđ cadit in ſalinas, fit ſal, & qđ in ignẽ fit ignis. Sed quędam citius, quædam tardius ſm potentiam actiuarum, & reſiſtentiam paſſiuarum. Eſtq; locus in Arabia, qui colorat alia corpora in eo exiſtẽtia colore ſuo: panis quoq; prope Coracem in lapidem conuerſus eſt, remanſerat tamen ei color ſuus. Sunt autem talia mira: quia raro accidunt, ſed eorum cauſæ manifeſtę ſunt. Sæpe namque fiunt lapides ex igne dum extinguitur, & ſæpe corpora lapidea, & ferrea cadere contingit in coruſcationibus. Quoniam ignis extinctione ſua frigidus. & ſiccus efficitur. In Perſia quoq;

cadunt corpora ærea, vt æs vſtum, & ſimilia ſagittis cometis vel barbatis. Nec poſſunt liquefieri, ſed per ignem euaporant in fumum, attingentem viriditatem donec reſiduum ſit cinis. Cecidit etiam apud Neirgen fruſtum ferri præ duritia ferè infrangibile. Cuius pars miſſa eſt Regi Corinthiam. Qui cum præcepiſſet, vt enſes inde fierent, erat infabricabile: dicunt autem Arabes, quòd enſes, qui optimi ſunt, de tali ferro fiunt. Cum autem cecidit illa maſſa, reſiliuit aliquotiens a terra ſicut pila. Erat quoque ex minimis fruſticulis compoſita, cohærentibus adinuicem ad granorum milij quantitatem. Simile etiam apud tepieſten euenit, ſic itaque fiunt & lapides. Et eorum generatio, vel erit ſubito propter magnum calorem accidentem, vel paulatim per lõgum tempus. Ex libro de aluminibus, & ſalibus. Corpora quoque mineralia generantur ex vaporibus inſpiſſatis, & coagulatis ſecundum naturæ menſuram in ſpatio longo, ſicut dictum eſt ſup.

De lapide aliter per quem ars imitatur naturam. Cap. LXXXI.

Alchimiſta. In corporibus itaque mineralibus, vt ſupra dictũ eſt, ad inſtar operationis naturæ, conati ſunt alchimiſtæ facere breui tempore, quod natura facit in annis mille: vnde & decreuerunt rem quandam facere, qua corpora ſuper quibus projicitur tranſmutat. Hæc vocatur ab eis elixir, & dicitur lapis non lapis. Lapis quia teritur. Non lapis, quia funditur. Et currit abſq; euaporatione, ſicut aurum. Nec eſt alia res, cui proprietas illa conueniat. Auicenna vbi ſupra. Elixir igitur eſt res quæ projicitur ſuper maius corpus, & mutat rem a natura ſua in aliam. Fit autem quando miſcetur corpus minus, & ſpiritus, & elementa, & fermentum, ſitque de omnibus vna confectio, & eſt elixir verbum Græcum quod ſonat magnum theſaurum, vel meliorem de theſauris. Omne quidem quod miſcetur cum alio remiſcet ſe, aut per talem mixtionem, quæ nunquam poteſt diuidi, ſicut tuchia cum cupro, aut per talem quæ poteſt diuidi, ſicut Mercurius cum aliquibus de corporibus: aut per mixtionem de commixtione: itaque q permanet vnumquodque ſingulariter. Et elixir quidem quæ ſe cum corpore miſcet, eſt ſicut Tuchia cum cupro. Sed augmentatur, vel creſcit in ſuo pondere, ſicut creſcit cuprum de illa Tuchia. Cuius ratio eſt: quia Tuchia res terrenalis eſt. Elixir autem res ſpũalis. Et reuertit naturam ſui gñis ad aliud genus.

De duplici factura elixir. Cap. LXXXII.

Alchimiſta. Fit autem elixir duobus modis. Vno modo ex ſpiritibus mineralibus, & corporibus mundis præparatis. Alio modo ex quibuſdam rebus prouenientibus ex animatis, ſcilicet ex capillo, vel ouo, vel ſanguine: primo modo ſic. Mortificantur quidem ſpiritus, & ſublimantur, donec munda fiant, poſt hoc vnum de corporibus a natura generatis comburitur, donec poſſit teri; deinde calcinatur donec in modum calcis mundum efficiatur. Tandem vero Spiritus, & corpora ſic præparata teruntur, & imbibuntur cum aquis acutis diſtillatis: poſtea tamdiu inhumidantur, donec in aquam claram conuertantur, deinde congelantur, ad extremum tamdiu ponuntur in igne, donec fixa efficiantur. Auicenna vbi ſupra. Abimazer Alpharabi in libris de principio mundi poſt naturam dicit, petram quã abſconderunt philoſophi. Alij dicunt q ſit petra herbalis. Alij, q naturalis. Alij, q vitalis, ſiue animalis: mihi autẽ videtur & probaui, q petra herbalis ſunt capilli. Et petra naturalis oua, petra vero animalis ſanguis humidus. Hæ ſunt petræ de philoſophis extractæ: vnde Bazamus accepit filium ſuum in collo ſuo, & iurauit per Deum cęli, & terræ, lapis eſt de me, & de ipſo. De me dicit propter ſperma, de ipſo propter capillos, & ſanguinem: dicit quoque Ieber, quòd petra, quæ nõ eſt petra, inuenitur in hmis. Lapis itaque noſter non eſt aliud niſi capillus, oua, ſanguis. Capilli quidem hominis, & oua niſi pueri vel virginis. Sanguis etiam hominis, & hoc iuuenis. Oua vero de gallinis non eſt niſi gallo exiſtente cum eis. Diuiditur autem lapis noſter in quatuor elementis, & partim de illo accipitur ac projicitur, vt fiat argentum vel aurum. Quod fieri non poteſt ſine præparatione, & ſubtiliatione corporis, quia partes eius minimę non poſſent ingredi, niſi minimis ac ſubtiliatis partibus corporis. Ideoque materia præparatur ac ſubtiliatur, & in quatuor elementa diuiditur, plu ſquam de vno quam de alio mittitur iuſtè, prout debet, & in ipſa hora nunc corpori ſe incorporat, quod prius propter groſſitiem multam non poterat.

De complemento elixir albi, & citrini ſiue rubei. Cap. LXXXIII.

Auicenna in Epiſtola ad Baſem. Elixir itaque tinctura ſua tingit, & oleo ſuo ſubmergitur, & calce ſua figitur, & album quidem cõpletur tribus in quibus non eſt ignis. Citrinum vero completur quatuor totis. Gloſa: Verum eſt, quòd elixir album non indiget niſi tribus rebus, ſcilicet oleo, tinctura, & calce. Sed rubeum quatuor, ſcilicet oleo, calce, tinctura, & iterum tinctura quæ dicitur ignis. Et ideo ſubdit Auicenna in quib. non eſt ignis, vnde in elixir facto de mineralibus eſt pro tinctura nitrum, pro oleo arſenicum, pro calce argentum calcinatum. Et hoc in albo. Sed in rubeo pro calce aurum, vel æs calcinatur, pro tinctura nitrum, pro oleo ſulphur, ideſt rubedo ſulphuris, quæ rubeficat ſpiritus, & calces. Vel ſi ab igne lapides maiores rubeſcentur, tantundem valeret. Ideo citrinum dicitur compleri quatuor totis. Idem accidit in lapide facto de re animata. Qui conſtat ex aqua, oleo, igne, & terra & hoc ad rubeum. Ad album vero non niſi ex aqua oleo, & terra. Credo tamen quòd aliter ſit in elixir de re animata. Et quia quòd dicit princeps, rubeum quatuor, & album tribus conſtare, locum habet in elixir facto de mineralibus In elixir vero facto de re animata, credo, quòd rubeum tribus completur, & album quatuor, ſcilicet aqua & oleo, & igne, & terra. Neceſſarium quoque eſt aurum factum ſpiritus fixus, vel nitrum factum corpus fixum: quia quamuis illud diuidatur in quatuor elementa, totum tamen eſt oleum, totum tinctura, totum ſubſtantia fixa, vnde indiget aliqua re nobilis miſtura, quæ totum hoc deferat per vniuerſum corpus ſuper quod projicitur, vel cum quo per aliud miſcetur. Idem in albo: quòd conſtat ex tribus. Oportet enim addi ſubſtantiam mineræ, vel nitrum factum corpus fixum, vel argentum factum Spiritus fixus. Magnæ autem eſt induſtriæ, facere de corpore ſpiritum fixum, vel de ſpiritu corpus fixum. Item dicit Auicenna, q ſeptẽ res neceſſariæ ſunt in elixir, ideſt in lapide maiori, nitrum ſcilicet rubeum, fermentum auri, Calx argenti, Terra, aqua, ignis, & aer: quorum nitrum tinctura eſt, ideſt ponitur in lapide, vt tingat. Calx, & fermentum ponitur pro ſubſtantia fixa, fermentum quidem, quia tam elixir ſuã quàm corpus ſuper quod projicitur tranſmutat in ſeipſum, ſicut modicum fermenti totam paſtæ maſſam augmentat, & in ſeipſum tranſmutat, & tamen eſt ſubſtantia fixa. Calx vero, quia totum elixir conuerti facit, & conſolidari cum argento ſupra quod projicitur elixir. Et hoc propter ſimilitudinem, quam habet calx argenti cum illo argento, porro aqua, & terra, & ignis, & aer, pro oleo ponuntur. Sed hæc quatuor elementa per diſtillationem extrahuntur, de ouo, vel capillo, vel ſanguine. De quolibet enim iſtorum fieri poteſt hæc medicina, quæ pro oleo ponitur in lapide. Vnde dicit Morienus, quòd illa res quæ ſit lapis eſt in homine, vt homo eſt in minera.

Qualiter per hunc lapidem fiat metallorum tranſmutatio ſecundum quoſdam Cap. LXXXIIII.

Hic itaque lapis, videlicet elixir, vt ſupra dictũ eſt, ſi ſupra corpus minerale liquefactũ projicitur, tranſmutat ipſum ſecũdum proprietatem. Ex lib. 4. Metheororum. Sciant autem artifices alchimiæ ſpecies naturæ permutari non poſſe, ſed his ſimilia poſſunt facere, vt album tingere citrino colore, vt videatur eſſe aurum: plumbi quoque immundicias abſtergere, vt videatur eſſe argentum: veruntamen ſemper erit plumbum, ſed obtinebunt in eo huiuſmodi qualitates, vt errent in eo homines. Cæterum quòd ſpecifica differentia aliquo tollatur ingenio, non credo eſſe poſſibile. Sed ibi ſit expoliatio accidentium vt coloris, ſaporis, & ponderis. Artificialia quoq; non ſunt eo modo quo naturalia, nec tam certa, licèt propinqua ſint & ſimilia. Qm̃ ars debilior eſt natura. Nec conſequitur eam, licèt multum laboret. Cæterum proportio compoſitionis iſtarum ſubſtantiarum non erit omnibus eadem. Hæc igitur in aliam permutari non poterit, niſi forte in primam reducatur materiam. Sic in aliquod quod prius erat permutetur. Hæc autem non ſolum per liquefactionem fit, ſed accidunt ei ex hoc res quædam extraneæ. Alchimiſtæ videtur tamen quòd per ſolutionem in aquam primò, deinde per diſtillationem, tandem per congelationem in primam redigantur naturam: fieri tamen non poteſt, vt artificiosè tranſmutata talia ſint qualia ſunt naturalia. Et ab igne examinationis defendant ſe illa. Si enim ita eſſet, neceſſario oporteret, quòd elixir rubea, quæ projicitur ſuper argentum, vt de eo fiat aurum, tale eſſet quod ipſum argentum tranſmutatum defenderet ab omni eo, quod adurit argentum, & non aurum. Sicut ſunt cementa, & ſulphur, quæ in examinatione auri ponuntur. Similiter quod elixir, quæ projicitur ſuper æs, vt albificetur, & tranſmutetur in argentum, defenderet ipſum ab omni eo, quod adurit æs, & non argentum, ſicut & plumbum, quorum vtrumque eſt impoſſibile. Scitũ eſt itaq; q ſi aurum in fuſione bullit, & feruet de magiſterio eſt. Si non: nequaquã, ſed ſi poſt fuſionẽ citrinũ eſt, bonũ eſt, ſi nigrũ prauũ. Argentũ vero in fuſione ſi minuit, & facit ſcoriã: naturale eſt. Si aũt nõ, artificiale.

Quòd verè fiat aurum tranſmutatio, vel potius diſgregatio per alchimiam. Cap. LXXXV.

Actor. Ex verbis autem prædictis vr̃, q alchimia quodammodo ſit falſa, veruntamen tam ab antiquis philoſophis, quã ab artificibus noſtris noſtri temporis probata eſt vera, vtrumque aurum & argentum ſecundũ illam, non quidẽ fieri tñ, ſed a cæteris materiis quib. permixta ſunt vel incluſa quodammodo per ignem ſegregari vel excludi. Nam, verbi gratia, quod exterius eſt cuprum, eſt aurum interius, tanquam, ſcilicet, anima ipſius. Nonnulli etiam illud vltimum capitulum Metheororum, vbi agitur

de tranſmu-

de tranſmutatione metallorũ, dicunt non eſſe Ariſtotelis, ſed additum ex verbis cuiuſdam alterius auctoris. Auicenna in libro alchimiæ de anima. Quidam ex naturalib. dicunt, ꝙ non eſt alchimia. Sed Ariſtoteles, & Plato per magos Philoſophi cæteriq; plures, dicunt ꝙ eſt, & hoc ipſe viſus oſtendit. Nam vnumquodq; ſeptem corporum quę per malleum elongantur efficitur currens, ſicut argẽtum, aurum viuum, & azenzar, quod de iſtis efficitur, eſt coloris ſulphuris, & azẽzar de ferro, rubeum eſt, de cupro croceũ: vnde ſcire oportet, ꝙ omne corpus quod ſoluitur, & inde efficit azenzar, factum eſt de argento viuo, & de ſulphure: denique nitrũ efficitur fluens, eſt enim de terra ex qua poſſet fieri aurum viuũ. Et figuli quidem qui vaſa terrea faciunt, quando mittunt in eis ignem, efficiuntur vitrea. Dicunt autem iſti Philoſophi, quę calor ſolis coqueret in vẽtre terræ per centena annorum: facit ignis in hora breui. Sic ergo & nos ſulphur, & aurum viuum, quod calor Solis coquit per centena annorum: coquimus ad ignem in paruo tpe, & deinde facimus aurum. Contra illos autem qui dicunt: ꝙ non poteſt homo trahere genus de alio genere, dicunt, ꝙ ſi quis ſtercus equi mittat in loco, vbi calor eum tangat, inde procedunt beſtiæ quas dicunt adlactas: præterea ſi quis ſpinam alicuius piſcis accipiat, & mittat ſubtus algaceram, ibique per menſem remaneat, inueniet eam vermem qui centipes dicitur, ſicque de non viuente extrahit rem viuentem.

Reſponſio Auicennæ contra illos dicens eam eſſe falſam. Cap. LXXXVI.

SVnt & alij qui non concedunt alchimiæ magiſterium, dicentes, ꝙ de re de cuius natura non eſt vt ignem ſuſtineat, non trahi poteſt quę ſuſtineat ignem. Nec fieri poteſt in re naturali, vt rem coloratam diſcolores, & in alium colorem mutes, in quo permaneat, nec ad primum reuerti poſſit, quia primus color ſemper perſiſtere debet, & ſecundus deleri: & ad naturam ſuam primam reuerti, ſic eſt de ſapore, & pondere. Quibus ad primum reſpondemus rationem de nitro, quod terra quidem cito deletur ad ignem: Sed quamdiu tangitur ab igne efficitur fortis. Non.n. habet ignis vim ſuper nitrum. De tinctura vero dicimus, ꝙ cuprum qñ cum tuchia miſcetur inde auricalcum efficitur. Cum capillis aũt mixtum efficitur aureum, & nunquam illũ colorem amittit quem recepit, qñ cum tuchia mixtum eſt. Cæterum oĩa ſupra dicta mutantur in nitro. Quia nitrum non eſt de colore terræ, neq; de ſapore, neq; de pondere. Sic & de re dulci efficitur amara, de alba nigra: & ſic de cæteris proprietatibus corporum, denique nõ putes, ꝙ ego traham metallum de ſuo genere ad aliud genus quod ibi non ſit. Ibi enim eſt per vim, quia verè ſi ibi eſſet in naturam illam mutari non poſſet. Adhuc eſt vna ratio prædictarum rationum fortitudo. Cũ.n. plus valẽt Saphiri quidam, & alij lapides quàm alij, & nitrum ſimiliter, tñ quia efficiuntur, in loco valde calido: Locus. n. Orientis vbi precioſi lapides inueniũtur, eſt proximus ſoli. Sic & nitrum quanto plus tangitur à ſolis calore, tanto magis valet. Itaque & lapis mineralis, qui magis ſuſtinet ignes alioſque labores, & tarde frangitur, ille plus valet. Sicut aurum pluſquam argentum, & argentum quàm cuprum, & cuprum quàm ſtagnum, & ſtagnum quàm ferrum, & ferrum quàm plumbum.

De artificibus & materia huius artis. Cap. LXXXVII.

HVius artis magiſtri fuerunt. Adam, Noe, Iarid, Squilia, Corſa, Moyſes, Cato, Virgilius, Ariſto. Alexan. Geb, Iahie, Razi, Maurienus, Abumazer, Ioannes Euangeliſta, Garsias, & Gilbertus Cardinales, Guilelmus Epiſcopus Huck appellatus Aegidius Magiſter Hoſpitalis, qui extraxit librum de 124. lapidibus. Androius etiam Epiſcopus, & Apoſtolicus, Dominicus, & Iacob Aranicus Iudęus, qui me in iſta arte non pauca docuerunt. Petrus quoque & Dirandus Monachi. Dixit autem. Iahie hæc eſſe neceſſaria in magiſterio alchimiæ. Sulphur, auripigmentum viuum, Sal Hammoniacum, ſal Gemmæ. ſal Commune, ſal Alchali, nitrum, vitreolum, alumen, acetum, vrinam, capillos, oua, ſanguinẽ, ſperma, ſtercus equi, & illa ſex quæ cum malleo elongantur.

De clauibus & inſtrumentis. Cap. LXXXVIII.

EX doctrina Alchimiæ. Claues practicæ huius artis ſunt: Mortificatio, ſublimatio, diſtillatio, ſolutio, congelatio, præter hæc etiam fixio, calculatio, rubificatio. Spiritus quidem figuntur propter vehementiam commixtionis cum calce. Ideo autem mortificatur ſpiritus, vt pereat in eis virtus adurens, ne ſ. adurent corpora, & etiam præparentur ad ſublimandum. Ideo autem ſpiritus ſublimantur, vt purificentur, & non denigrent corpora. Soluuntur vero in aquam claram poſſint figi, & commiſceri. Et vt ex pluribus vna res fiat. Congelantur quoque propter eandem cauſam. Et vt alta procedat operatio ex hac compoſita medicina quàm ex ſuis ſimplicibus fieret. Talis eſt operatio ſpirituum. Corpora quoque aduruntur, calcinantur, teruntur, rubificantur, ſoluuntur, & congelantur. Sed adurũ dicuntur impropriè, quia aduruntur ſine denigratione, & combuſtione. poſtea vero calcinantur, ſicut inferius demonſtrabitur. Teruntur quoque terendo ea ſubtiliſſime in marmore porphiritico, vt apta ſint ad ſoluendum. Rubificantur autem, vt quando faciendum eſt aurum, & tinctura debet recipere rubedinem ab igne, aliter non valet: ſicut eſt flos ferri, attramẽtum, rubedo ſulphuris oleum ouorum, poſtea ſoluũtur in aquam claram, tandem congelantur. Itaque ad prædicta omnia exercenda, ſcire oportet facere diuerſa genera vaſorũ, furnellorum, ignũ, ac lucorum & huiuſmodi. Nam verbi gratia, ſolutionis corporum & ſpirituum inſtrumenta ſunt multa. Quorum vnum dicitur vẽter equi, de quo ſupra dictum eſt. Et fit in duobus vaſis, quorum in vno eſt aqua, in alio fimus equi. Vbi eſt Phiala cum medicina, ſtatque in furnello, & deſuper comburitur lenis ignis, vt aqua tantum euaporet, & non bulliat. Ibique eſt canalis, per quam additur aqua quæ minuitur. Solutiua quoque corporum multa ſunt, vt aqua limonum, vel pomorum cereorum, vel citrinorum, quæ dicuntur melangoli, vel arangij, diſtillata per filtrum, quæ ſcilicet poma in Archiepiſcopatu Ianuenſi, vena etiam vaccę diſtillata per alembicum fimi e, aqua quoq; hammoniaci, ſed & alumẽ ſparſum in aquam per bulitionem diſſolutum, & per alembicum diſtillatum ſoluit. Et dicitur quòd eius virtus ſuperius rapitur.

De igne multiplici ad operandum. Cap. LXXXIX.

ESt autem ignis multiplex & eius qualitas diuerſa, per quoſdã gradus diſtincta. Quidam enim in primo gradu eſt calidus ignis, & humidus in ſecundo, ſcilicet, ignis ventris equi. De quo ſupra dictum eſt. Cuius proprietas eſt, quòd non deſtruit oleum. Sed augmentum propter ſuam humiditatem præſtat. Nam alij deſtruunt propter ſiccitatem. Huic ergo non aſſimilatur alius in mundo, niſi naturalis ignis corporis hominis ſani. Ignis quidem ſolis calidus eſt, in eodem gradu, ſed ſiccus eſt. Hic autem eſt qui domat rem, & de animata ſit, ac nutritur reficit puer cui datur in principio lac. Nam puer ex calido, & humido augmentatur. Sic & ignis equi augmentat oleum ſua humiditate, figit autem lapidem, non lapidem ſuo calore temperando. Eſt inter hos duos, & alius, qui eſt calidus & ſiccus in ſecundo gradu, vt ignis furni poſt panis extractionem; hic fundit leniter, & non comburit, quia non eſt in eo flamma, nec fortitudo caloris. Calor enim paulatim declinando recedit. Sed ſi ſtaret, ſpiritum figeret in corpore vel extra corpus. Ignis autem equi nec fundit, nec comburit, ſed domat, & humidum augmentat. Eſt etiam quartus fumi fixionis, hic fundit & figit, non autem comburit, quia flammalis non eſt, nec differt à præcedenti, niſi quia in hoc eſt calor continuus, in illo nõ. Quintus dicitur flammalis, & eſt calidus & ſiccus in tertio gradu: hic calcinat tantum, & non fundit, ſcilicet ad comparationem auri & argenti, & aliorum corporum in eodem gradu vel vltra. Et eſt hic ignis in furno calcinationis. Sextus eſt calidus & ſiccus in quarto gradu, & hic fundit, & figit fortiter, mollificando corpora ſuauiter, nec diſſipat ea vel diſpergit. Hic eſt ignis fumi fuſionis, in eodem gradu eſt & ignis follium, qui corpora diſſipat, & diſpergit, & fundit, & hic eſt ſeptimus. Octauus eſt qui fundit & calcinat, & eſt flammalis, quia in eo ſola flamma operatur. Subſtantia ignis carbones & flamma. Sed in iſta ſola flamma lignorum: hic etiam eſt in eodem gradu cum præcedentibus. In eodem quoque gradu eſt nonus, ſcilicet qui omnibus eſt magiſter, vt ignis aſſinationis, id eſt, examinationis. Hic fundit & comburit, & diſſipat, & diſpergit malum, ſaluat & rectificat bonum, & eſt quaſi iudex diſcernens iuſtum à iniuſto.

De calcinatione corporum mineralium. Cap. XC.

EX lib. de aluminibus & ſalibus. Prædictorum itaque corporum regimen quadruplex eſt, ſcilicet calcinatio cum ſale, Ceratio, ſolutio, deinde congelatio. Calcinatio combuſtio cum igne vehementi & ſale, vt deleantur ab eis ſulphura corrumpentia, & remaneãt munda. ſicut calx. Aurum quidem & argentum non eſt neceſſe calcinare niſi propter quietem partium eorum, & præparationem, ſcilicet, vt exiccata eorum humiditate, ſint humiditatis alienæ ſuſceptibiliora, & ad fundendum velociora. Plumbum autem, & æs & ferrum neceſſe eſt calcinare, propter cauſam prædictã. i. vt deleantur eorũ ſulphura, corrumpãt & deleãt eorũ vnctuoſitas combuſtis. Alchimiſta. Ex his patet ꝙ prædicta diffinitio calcinationis non cadit ſuper corpora munda, q̃ ſunt aurum & argẽtum, cætera namq; calcinant, vt pereat ab eis ſulphureitas aduſtionis, q corpora denigrat, hæc autẽ vt præparentur ad ſuſcipiendũ humiditatem alienam, vt ponantur in elixir, & bene cõmiſceantur cum alijs rebus. Quorum vnum erit calx. ſ. argentum. Alterum vero fermentum. ſ. aurum: vt infra dicetur. Niſi autem fieret puluis, ſi quis non ſuſciperet humidum, quia ſiccum ſitit humidum, & ab eo penetratur. Ignis autem vehemens hic propriè dicitur, qui ad modum vehiculi, id eſt quadrigę curſum ſuum æqualiter continuat, quod facere non poteſt ignis flammæ. Sed talis eſt ignis furni calefacti, & clauſi poſt carbonum extractionem. Eſt enim ibi calor continuus ſine combuſtione. Talis etiam eſt ignis furni, in quo ponũtur carbones, qui fumum non faciunt. Ignis quoque carbonum accenſorum combuſtorum,

vel lignorum combuſtorum accenſorum, vel cineris calidiſſimi. Talis igitur eſt ignis qui corpora calcinat, & mundat. Cuius proprietas eſt, quod comburit partem minus potentem, ſcilicet ſulphureitatem, partem vero potentem dimittit, donec ipſum corpus erigit, & mundat a nigredine. Sal quoque quod miſcetur cum limatura corporis in igne, defendit ipſum ne fundatur vel comburatur. Et ſi eſt corpus immundum, reddit ipſum mundum a ſulphureitate, & nigredine: quia deſiccat, & corrodit, & deglutit ſulphureitatem: propter eius munditiam, & ſiccitatem. Si vero mundum, reddit illud mundius, & augmentat rubedinem in rubeo, albedinem in albo: quia ſemper corrodit, & mundat ipſum a particula illa ſulphureæ nigredinis, quæ remanſit: quando generatum eſt a natura. Cum autem inter ea diſgregãdum eſt: lauatur ipſum corpus aqua: tunc enim ſal in aqua diſſoluitur, & corpus reſidet. Nam omne ſal in aqua diſſoluitur, & ſeparatur a corporibus, & ſpiritibus per lotionem in aqua calida, quæ tamdiu fieri debet, donec ſalſedo de aqua cedat, ſicque completur opus.

De quadruplici corporum, & ſpirituum præparatione.
Cap. XCI.

Dicit autem princeps aboali ſcilicet Auicenna, quòd oportet corpora aduri donec in puluerem poſſint redigi, deinde cum ſale calcinari præparato, & poſtea lauari, & ea calcinare nihil aliud eſt, quàm extrahere humiditatem corrumpentem, & intromittere humiditatem igneam rectificãtem, per quam eſt vita corpum & eſſentia poſtmodum ſtans in igne examinationis. Calcinantur autem pari modo aurum, & argentum, ſcilicet cum ſale præparato, poſito ad duplum ſui, & cum furnello flante, &c. Razi vbi ſupra. Ceratio eſt ſublimatio partium ipſius ceratæ, vt minoretur ac ſubtilietur, incraſſetur, & profundetur humiditas in corpore. Quod non fit niſi cum attractione, & inhibitione donec ſubtilietur, ſicut cera quæ liqueſcit ſupra ignem cum minore caliditate, poſt cerationem autem artificialiter fit ſolutio: deinde congelatio. Alchimiſta. Itaque præparatio corporum mineralium eſt quadruplex, ſcilicet calcinatio, ceratio, ſolutio, congelatio: princeps quidem dicit in epiſtola ad ariem, quòd oportet ea primum aduri, deinde calcinari. Sed dicuntur impropriè aduri, quoniam aduruntur ſine denigratione, & combuſtione. Corpora munda idest aurum, & argentum ideo calcinantur, vt perueniat humiditas ad profunda ipſorum, & vt poſſibile ſit ea cerare, & ſoluere in aquam. Immunda vero vt pereat ab eis vnctuoſitas adurens. Et nigredo quæ in eis ex ſulphureitate conſiſtit. Cerantur autem dum in marmore purpuritico teruntur, donec fiat puluis ſubtilis, vt apta ſint ad ſoluendum, poſtea ſoluuntur in aquam claram, vt poſſint commiſceri cum aqua ſpirituum, & ex pluribus rebus fiat vna quaſi res iterum nata, & hoc eſt fortaſſe, quod dicitur in fine Metheororum, niſi forte in primam reducatur naturam. Tandem vero congelatur, quando quod ſolutum eſt in aquam conuertitur in lapideam ſubſtantiam, vt eo Alchimiſta conſequi poſſet intentionem. Spiritus quoque quatuor modis præparentur, qui ſcilicet Spiritus ſunt, Mortificatio, ſublimatio, ſolutio, congelatio. Mortificantur quidem multipliciter, & ob multas cauſas. Nã argentum viuum vt aptum ſit ad ſublimandum, quia niſi curſus ipſius auferatur, non poteſt ſublimari. Sulphur autẽ & auripigmẽtum vt in eis pereat virtus adurens corpora. Hanc enim ab eis aufert mortificatio: Sal autem Hammoniacum non indiget hac præparatione: poſtea vero ſublimantur ſpiritus, vt purificentur, & nõ denigrent corpora: fit autem ſublimatio quando ſpiritus ex ignis calefactionibus reſoluuntur in vaporem, & fumum. Deinde retinetur ille vapor in Cadmiæ vaſis. Et inſpiſſatur ibidem, ita quod poteſt recolligi: ſoluuntur tandem & congelantur ſpiritus, ſicut iam dictum eſt de corporibus.

Qualiter corpora dura liquefacta recipiunt tincturam.
Cap. XCII.

Auicenna, vbi ſupra. Permixtio quidem tincturæ cum corporibus duris, lapideiſque fieri non poteſt antequam leniantur, idest mitigantur, & currant, nec eorum leoficatio, & curſus antequam liqueſiant. Cum autem liquefacta fuerint, non omnis tinctura rubea, vel alba effectum conſequitur optatum, idest metalli tranſmutationem. Tinctura namque non proficit, ſiue quia non aduritur ſiue quia non figitur: ſed euolat, & fugit: ſiue quia non ingreditur, & permiſcetur, ſiue quia non defendat argentum ne aduratur ab his quæ non adurunt aurum ſed adurunt argentum, ſicut ſulphur, & reliqua quibus aurum purificatur ab argento Nec defendat æs ne aduratur ab his quæ non adurunt argentum, ſed æs, ſicut plumbum, &c. Inquirenda eſt tinctura, quę corporibus liquefactis permiſceatur, & non aduratur cum rebus acutis adurentibus ſed obuiet, & non purgetur. Nec permittat adurentia partes corporum ſeparare, habeatque ſubſtantiã cõſolidatiuam, & coagulatiuam, & fixam ſuper ignẽ. Ingenium quoque permiſcendi illa ad inuicem, ita vt fiant vnien do ſubſtantia vna, in quam ignis non imprimat, idest non cum euaporare faciat, tingatque cum eo quod eſt in eadem tinctura, & permiſceatur cum eo qđ eſt ibi de ſubſtantia conſolidatiua, & figatur ſemper cum eo quod eſt ibi de ſubſtantia fixa. Alchimiſta. In ipſo tu quidem multum eſt de tinctura, etiam antequam figatur nec per eius fixionem augmentatur. Quod e conuerſo eſt in corpore. Nam aurum non tingit niſi primo augmẽtetur tinctura. Sed in qua quantitate augmentatur in ea tingit. Similiter & reliqua corpora quæ munda ſunt, quia de quolibet eliſim fieri poteſt. Sed qualiter in eis augmentatur tinctura ſecretum eſt.

Quod qualitas olei ſit ibi cauſa permixtionis. *Cap.* XCIII.

Subſtantiæ autem permixtibilis eſt omne quod habet oleum in ſe, vt eſt aurum & argentũ & cætera, & etiam ſpiritus ſublimatus, & impinguatus niſi ſimiles ſunt res permiſcentur, quæ ſunt eiuſdem naturæ & ponderis. Nam corpora metalli & lapides non permiſcentur, quia diuerſa ſunt. Similiter nec lapis, & metallum, quorum vnum ſiccum eſt, & aliud humidũ. Fit autem permixtio inter corpora quæ ad inuicem proportionantur in humiditate & ponderoſitate. Hoc ſemper verum eſt, niſi quando humidum cum ſicco, & calidum cum frigido miſcetur in compoſitione elementorum. Sed in compoſitione interea etiam & corpus, ſupra quod projicitur, debet eſſe ſimilitudo, quia aliàs non coniungerentur, nulla quoque eſſet ſiue de corpore, ſiue de ſpiritu fieret. Nec conſolidantur cum corpore ſupra quod projicitur, niſi fuerit admixtum illud quod conſolidat corpora ad inuicem, hoc eſt oleum inadhuſtibile ſiue ſit de planta, ſiue de animali. Fixa vero dicitur ſubſtantia quę ab igne in ipſam agente non corrumpitur nec euaporat, habęt omni habens tincturam, bonã etiam ac perhennis, & a corpore inſeparabilis. Auicenna vbi ſupra. Cum autem loquutus eſt aliquid, quod ſi projiceretur ſuper liquefactum, adhæreret ei & commiſceretur nec ſubmergeretur in eo, nec ipſum corrumperet, non inuenimus niſi de mineralibus ſulphur, & de commixtis arſenicum, ipſum tamen fugiunt ſine mora, niſi quod breuiſſimo tempore incipiunt procedere ad conuerſionem cum eo. Inuenimus autem ingenium per quod illa rectificentur, ita vt eis remaneat adhęrentia, & deſtruatur aduſtio. Cauſa ſiquidem adherentiæ liquefactio eſt, deinde ſimilitudo mineralitatis, & vnitatis quam habet cum eo. Eſt igitur ſubiectum liquefactionis humiditas certior, permixta partibus ſiccis terreis in quibus moratur cum reſoluit eas ignis. Nec moueri poteſt propter vehementiam commixtionis. Cauſa autem euaporationis eſt humiditas in eo non vehementer commixta. Ex hoc enim eleuatur, & egreditur. Cauſa vero aduſtionis, eſt communitas cum igne. Itaque auferatur aduſtio de oleo, antequam miſceatur cum corpore. Et vt ſit adhęrentia, vehemens commixtio fiat humidi cum ſicco. Alioquin humidum euaporabit, & ſiccum remanebit cum currente. Sed ſi bene immiſceatur oleum facit currere ſiccum, & ab eo non euaporat, vt dictum eſt.

De operatione boracis & commixtione argenti & æris.
Cap. XCIIII.

Ex li. de vaporibus. Cum autem borax conſolidat argentum cum argento vel ſtagnum cum ſtagno, impoſſibile eſt hoc eſſe niſi conueniret eis in radice: propter hoc artifices alchimiæ vtuntur borace in metallis ſui multiplicatione. Aliud enim eſt occultum & aliud manifeſtum in arte: quando volunt æs in argentum tranſſubſtantiare, non laborant in hoc, vt tranſſubſtantietur ſubſtantia æris, ſed ſolummodo vt auferant ab eo colorem, qui ſubſtantiam argenti celabat. Cum autem humidum ductibile ſit in omnem partem, ſecundum Ariſto. humidum eſt male terminabile proprio termino, bene aũt alieno. Itaque metalli tractabile eſt in longum, vt corrigia, & hoc eſt ab humiditate, quę eſt in eo in omnẽ partem ductilis, humiditate dico admixta terreſtritati ſubtili, quæ facit viſcoſitatem habilẽ ad diffuſionem, ſicut videmus in molli. Hinc eſt quod fabricatores argenti volentes illud fabricare in longũ apponunt ei cuprum, vt in permixtione cupri ſicci cum argento humido generetur viſcoſum, quod ſit principium diffuſionis argenti in longum aut latum. Argẽtum quippe eſt ſubſtantia humida multum & congelata, vnde & ſi per ſe in fabricatione fabricaretur acciperet ſciſſuram, ſicut videmus in glacie, cum enim percutitur glacies frangitur, & nec in longum nec in latum diffunditur. Siquidẽ in omni congelato accidit ſciſſura in percuſſione. Cumque extrahitur argentum, apparet rubor particularis, qui eſt ex paruo cupro. Quod ſi magnum eſſet cuprum appareret nigredo coloris, celans ſubſtantiam argenti. Et attende quòd ſicut humiditas remollit, ſic & ſiccitas corrugat, vnde cum cuprum ſimul calidum & ſiccum ſit magis quòd aqueum, iudicant artifices metallorum, quod cum argentum ſit decoctum, habet corrugationẽ, & ita non relinquitur in decoctione purũ. Et hoc patet. Cũ enim argenti ſuperficies eſt plana & in medio ſciſſura, dico illam ſciſſurã in fundo exiſtentem eſſe tñ in ſiccitate cupri, cum ſcabroſitate ipſius cupri, à qua non eſt depuratum argentum, vnde tunc eſt ibi ſignũ, quod argentũ non eſt purum. Aliquo aũt argẽtũ viuũ frãgibilitatem ex ſiccitate proueniẽtem aufert, vt patet in ſtagno, ſicut

iam

iam ſuperius dictum eſt. Videmus autem in argenti depuratione, plumbum mixtũ exhalare ex caloris motione, ad quod depurãdum apponitur. Non quia depuret ipſum: ſed quia tanquã cõſumendo calor ei adhæret, qui alias ſubſtam argenti conſumeret. Et iterum argentum per calorem depuratur, qui facit tranſire cuprũ in vna parte, & argentum in alia per ſuam caliditatem, vnde enim dicit Ariſtoteles calidum diſgregatiuum eſt etherogeniorum.

De operationibus alchimia in corporibus, cæteris.

Cap. XCV.

Alchimiſta. Exceptis autem operationibus circa nobilia corpora terreſtria vt ſunt aurum & argentum, & ſimilia, Eſt etiam in alchimia ſubtilitas ſublimis, & vtilitas non parua, quantum ad tranſmutationem & diſgregationes permutationeſque rerum quæ iugiter in mundo fiunt ad varios vſus hominum, partim à natura, partim induſtria humana, vt eſt opus minij, vermilionis, nitri & auricalci, vnde & dicta eſt occulta Philoſophia, quia rationum vel cauſarum inueſtigatio, quibus hæc fiunt, difficilis eſt & occulta. Tale eſt etiam diſgregare res quatuor de qualibet planta per diſtillationem. Ita quòd in vnaquaqua remaneat elemẽti vnius dominium. Et hoc eſt extrahere primo aquã, deinde oleum, tertio ignem, qui eſt liquor huiuſmodi rubeus. Quarto loco remanet terra, tanquam fex. Et per hoc ſciri poteſt, quod elementum magis dominatur in illa plãta, de qua hic agitur. De ſicca tamen planta non extrahit aqua, quia iã euaporauit humiditas aquæ, quæ ſcilicet citius euaporat, quàm humiditas oleagina. Illa enim eſt quæ diutius remanens defendit plantas à pútrefactione: Idem etiam fieri poteſt de quibuſdam rebus, quæ procedunt ex animalibus, vt de oſſe capillo, ouo, & hmõi. Vnde docet Auicenna in capitulo de complexionibus membrorum diſtillare oſſa & capillos, ad ſciendum in quo eorum plus ſit humiditatis. Sic etiam eſt extrahere ſalem de omnibus generibus cinerum, plantarum, & animalium oſſium, & de calcibus lapidum. In hoc autem differunt hi ſales inter ſe, quòd in ſale calcium non eſt oleum, quia caret vtraque humiditate cum enim nec vegetatur, nec nutritur ſicut planta & animal. Animal enim ſecundum frigidum & humidum nutritur, & ſecundum calidum & humidum viuit. Sicque vita & nutrimentum, prouenit in planta & animali, vt dicit Ioannes Damaſcenus. In ſale verò de cineribus plantarum, & oſſium eſt oleum, quod ignis non poteſt diſgregare, eſt enim inaduſtibile. Sed oleum quod extrahitur per diſtillationem non eſt aduſtibile. Nam omne quod egreditur per diſtillationem fugit ignem, & habet naturam ſpirituum, vt ſup. dictum eſt. In qualibet etiam re minerali, ſiue de planta, ſiue de terra, ſiue de animali eſt oleum, ſine quo non poſſit fundi & currere.

De opere vermilionis, & cinabrij, & auricalci.

Cap. XCVI.

Sunt & aliæ multæ, vt dictum eſt, Artificum operationes, propter rerum tranſmutationes ad alchimiam pertinentes, verbi gratia. Opus vermilionis per ſolum ignem & de ſola ceruſa, quæ cum ſit albiſſima ponitur in igne vehementi & fit rubea, eo quòd eius occultum eſt rubeum, licèt manifeſtum ſit album. Nam in lib. de 70. dicitur, quòd omnis res habet contrarium in occulto eius, quod apparet in manifeſto, & econuerſo. Ignis itaque quod manifeſtum eſt, ponit in occulto, & quod occultum in manifeſto. Cinabrij vero tranſmutatio accidit ex proprietate compoſitionis; fit enim ex argento & ſulphure albo vel citrino, quæ rubedinem quidem, quæ in eis non eſt in conſtructione, acquirunt ex violentia ſulphuris illita argento viuo mediante igne, & ingenio artificis. Nam ſicut ex compoſitione diuerſarum rerum prouenit in compoſitione vtriuſque quod in ſimplicibus non eſt, vt in tyriaca. Sic & color, vt in cinabrio. Aes autem tranſmutatur in auricalcum, quod fit mediante Tuchia, vt ſupra dictum eſt. Itaque arſenicum, & tuchia proprietatem habent imprimendi ſe in ære. Sed non eſt par vtriuſque effectus. Nam arſenici ad citrinum, fumus eſt albiſſimus, & albificat pluſquam in eo ſit de tinctura excedens omnem albedinem in albificando. Ideoque totã æris albedinem ad ſe trahit, & ipſum in album conuertit, vt dicit Conſtantinus in lib. graduum, vbi agit de arſenico. i. auripigmento. Fumus autem tuchiæ non tantum habet de albedine ſed multo minus, & ideo non aufert æris rubedinem, ſed reprimit vt dictum eſt.

De coloribus natiuis & fictitijs. Cap. XCVII.

Iſidorus lib. 19. Colores autem quidam ex terra vel in terra naſcuntur, vt ſinopis, rubrica, Melinum, auripigmentum, & cætera huiuſmodi. Quidam vero finguntur, aut arte, aut permixtione. Plinius lib. 35. Sunt autem colores floridi, vel auſteri, & vtrique natura, vel permixtura eueniunt. Floridi ſunt quos ars fingendi præſtat, vt Minium Armenium, cinabaris, Chriſocolla: Indicũ purpuriſſum. Cæteri vero auſteri ſunt. Ex omnibus autem alij naſcuntur, & alij fiunt. Naſcuntur ſinopis, & rubrica, & parethonium melinum, eretria & auripigmentum. Cæteri vero finguntur, vt Ochra, Ceruſa vſta, ſandaraca, ſandix: Syricum atramentum. Sunt etiam noui duo colores atque viliſſimi, viride: quod & Appianum vocatur: Et quod Criſocollam lotum mentitur. Fit ex viridi creta: æſtimata ſeſtertijs in libras. Anulare, quod candidum vocatur, eſt quo muliebres picturæ illuminantur, fit & ipſum ex creta admixtis vitreis gemmis, & vulgi anulis, vnde & anulare dictum. Ex omnibus coloribus cretulam amare, Vdoque illini recuſant, purpuriſſum indicum, ceruleum, melinum, auripigmentum, apianum. Ceruſſa cera tingitur eiſdem coloribus ad eas picturas, quæ vtuntur alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, & onerarijs nauibus. Totque colorum tanta varietate ſubit. Antiquitatem mirari, pingebant enim antiqui & pericula, & rogos. Innabatque pugnaturos ad mortem, vel cędem ſpecioſè vehi. Nero Princeps iuſſerat coloſſeum pingi. 120. pedum in linibeo ad hoc tempus incognitum. Eaque pictura vbi peracta fuit in lamianis hortis accenſa fulmine cum optima parte hortorum conflagrauit.

De Sinopide & rubrica. Cap. XCVIII.

Iſido. Sinopis inuenta primum in Ponto fuit, indeque nomen ab vrbe Sinope accepit. Species eius ſunt tres, ſcilicet rubra, minuſque rubens, & inter has media. Plinius vbi ſupra, Sinopis a ſinope nominatur vrbe, naſcitur in Ægypto. Balearibus, Aphrica. Sed optima in Lemno, & Cappadocia. Effoſſa, & in ſpeluncis excellit quæ ſaxis adhęſit. Glebis color extra maculoſus eſt, hac vſi ſunt ad ſplendorem veteres. Excepto vſu eius in pictura, in medicina quoque blandis eſt emplaſtris & malagmatis ſiue ſicca compoſitione eius ſiue liquida. Factus eſt contra vlcera in humore voluti in oris ſedis ſita, fœminarum profluuia ſiſti denarij pondere poto. Aluum ſiſtit infuſa. Eadem aduſta ſcabricias oculorum ſiccat, cum vino maximè. Iſidorus. Rubrica vero ſic dicta eſt, eo quòd ſit rubeo & ſanguineo proxima. Hæc in locis plurimis gignitur: ſed optima in Ponto, vnde & Pontica dicitur. Plinius vbi ſupra. Rubricæ genus in ea voluerunt quidam intelligi auctoritatis ſecundæ. Palmam enim dabant Lemniæ, hæc eſt Minio proxima: multum antiquitus celebrata, cum Inſula in qua naſcitur. Nec niſi ſignata vendebatur; hac itaque Minium ſublinunt & adulterant. [illegible] nitur in medicina, & res habetur præclara. Epiphoras eorum oculorum mitigat & dolores circumlita. Egylopias manare prohibet. Sanguinem quoque reijcentibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lyenum ac renum vitia, & purgationes fœminarum. Itemque contra venena & ictus ſerpentium marinorum ac terreſtrium. Ideoque familiaris eſt omnibus antidotis. Ex cæteris rubricę generibus Ægyptia, & Aphricana ſunt fabris vtiliſſimæ, quoniam ſorbentur maximè, picturis autem apta naſcitur in metallis ferrarijs. Et ex ea, & Ochra ſcilicet exuſta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Quæ quo magis in caminis arſerit, eo melior exiſtit. Omnis autem rubrica ſiccat. Ideoque & emplaſtris conuenit, etiam igni ſacro.

De parethonio ac melino ac feretria. Cap. XCIX.

Parethomon habet nomen loci ab Aegypto, ſpumamque maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo. Et ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo, fit & Cyrenis, & in Creta inſula. Adulteratur Romæ autem Creta Cimolia decocta conſpiſſataque. Iſidorus. Melinum dictum eſt, eo quòd eius metalli ferax ſit vna de Cicladibus Inſula Melos nomine. Eſt enim candidum nec vtitur eo pictores propter nimiam pinguedinem. Plinius vbi ſupra. Melinum candidum eſt, candidis coloribus pinguiſſimum & propter liuorem tenuiſſimum, & ipſum in Melo Inſula optimũ. In Samo quoque naſcitur, & eo pictores propter nimiam pinguedinem non vtuntur. Hoc autem effodere ſolent accubantes intra ſaxa venas ſcrutantes; porro in medicina eundem vſum habet, quem pheretria creta: præterea linguam tactu ſiccat, pilos detrahit, & mitigat, pretium in libra ſeſtertijs ſingulis. Feretria ſuæ terræ nomen habet, & hac Nichomachus, & Parthaſius vſi refrigerat, & mollit, & explet vulnera ſi coquatur ad ſiccandum, vtilis capitis quoque doloribus præcipua ferettia quoque terra quæ duplex eſt. Alia ſcilicet acinaria vtilis in medicina, ſicut iam dictum eſt ſupra in tractatu de terra.

De Syrico, & Indico ac ceruſa. Cap. C.

Iſidorus vbi ſupra. Syricum eſt rubei coloris pigmentum, ex quo ſcribuntur & capita librorum. Ipſum eſt & Phenicium, ſic appellatum, eo quòd in Syria colligatur in litoribus rubri maris, vbi Phenices inhabitant. Eſt autem inter colores fictitios, quia ſæpe fit aut ſinopede aut ſandice mixtis. Indicus color in Indicis calamis inuenitur ſpuma limo adhærente. Eſt autem coloris Cyanei mixturam purpuræ ceruleique mirabilem reddens. Eſt alterum genus in purpurarijs officinis, ſpuma videlicet in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes, ſiccant. Plinius vbi ſup. Indico eſt auctoritas maxima, quod venit ex India, vnum genus eſt arundineum adherẽſcente ſpuma limo, cum teritur nigrũ, qđ in diluendo mixturã purpurę ceruleiq; mirabilẽ reddit. Alterum eſt in purpurarijs officinis innatans cortinis. Et eſt purpuræ, quæ adulteratur ſpuma. Indicũ ſtercore columbino

tingunt, aut Cretam Sileruſiam aut Annulariã vitro inficiunt. probatur autem carbone, redditur, quod ſinceratum eſt flammæ excellẽtis purpuræ. Et dum fumat, odorẽ maris olet. Ob id quidam ad colligi e ſcopulis putant. In medicina quoque indicum rigores, & impetus ſedat, oris vlcera ſiccat. Ceruſæ color eſt candidus, cuius rationem in plumbi metallis diximus: fuit & in terra per ſe in Theodori fundo inuenta Smirnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc autem omnis ex plumbo fit, & aceto. vſta caſu reperta in incendio piræ, & ceruſæ crematæ. Optima vero Aſiatica nunc habetur, quæ & purpurea nuncupatur: fit & Romæ cremato ſilice marmoroſo ac perfuſo aceto. Actor. De hac plenius actum eſt ſuperius, vbi de plumbi metallo diximus.

De Minio, & Ochra. Cap. CI.

MInium primi Græci traduntur inueniſſe in Epheſiorum ſolo, cuius pigmenti copia cæteris regionibus plus abundat Hiſpania, Vnde nomen etiam dedit flumini proprio. Huius diſtillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam Cynabrium eſſe dicunt. Plin. lib. 33. Inuenitur Minium quoque in argentarijs metallis. Et nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam etiam apud Romanos. Ita vt Iouis ipſius ſimulachri faciem diebus feſtis illinire, triumphantiumque corpora, legantur ſoliti fuiſſe. Sicq; Camillum triũphaſſe conſtat, & Æthyopum populos totoſque illu tingi proceres ſolitos eſſe, & hunc ibi Deorũ ſimulacris colorẽ eſſe. Theophraſtus anno. 249. vrbis nrę tradit Minium inuentum eſſe a Challia Athenienſi initio ſperante poſſe aurum excoqui. In metallis argenti arena rubente, & hãc eius originem fuiſſe. Reperitur autem iam tum in Hiſpanijs, ſed durum, & arenoſum. Optimum vero ſupra Epheſum Cilbanis agris arenam cocci colorem habere, & hanc teri, deinde lauari farinam. Et quod ſubſidat iterum lauari. Differentiam vero artis eſſe: quia alij Minium faciant prima lotura, idque dilucidius eſſe. Optimum, quod ſequentis loturæ. Olim qui Moeromata pingebant pinxerunt Epheſeo Minio, quod ideo relictum eſt, quia operis erat curano. Præterea vtrumque exiſtimatur minus acre, ideoque ad rubricam, & Sinopidem tranſire. Iuba Minium naſci tradit & in Carmania: Hermogenes, & in Aethyopia, nec ferè aliunde, quàm ex Hiſpania, ſed neutro ex loco aduehitur ad nos. Celeberrimum eſt ex Siſaponenſi Regione in Betica Miniario metallo, vectigalibus populi Romani nullius rei diligentiori cuſtodia. Non licet ibidem perficere excoquique, Romam deferturi vena ſignata, ibique lauatur. Eſt alterum genus in omnibus ferrè argentarijs atq; plumbarijs metallis, quod fit exuſto lapide permixto venis, non ex illo cuius Vomica argentum viuum dicitur. Is enim & ipſe in argentum excoquitur. Sed ex alijs ſimul reperta, ſteriles etiam plurimi deprehenduntur, ſolo colore tantum in fornacibus rubeſcentes. Exuſtique in farinam tunduntur. Sublini autem Minium Syrico demonſtrat compendij ratio. Et alio modo pingentium furto eſt oportunum plenos ſubinde penicillos abluentium. Sidit autem in aqua cõſtatque furantibus. Sinceri coccinum eſſe debet. Secũdarij vero ſplendor in parietibus imaginem ſitur, quanquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponenſib. autem in Miniarijs ſuæ venæ arena ſine argento excoquitur, auri modo probatur. Auro candente fucatum nigreſcit, ſincerum retinet colorem. Inuenio, & calce adulterari, ac ſimili ratione ferri candentis lamina, ſi non ſit aurum illico deprehendi, Solis, & contactus inimicus. Remedium, vt ſiccato pariete cera punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur. Iteratumque admotis Gallæ carbonibus, vſque ad ſudorem aduratur, poſtea candelis ſubigatur, ac deinde linteis puris, ſicut & marmora, niteſcunt. Qui Minium in officinis poliunt, faciem laxis veſicis illigant, ne perniicioſum puluerem inſpirando trahant, & tamen vt per illas ſpectent. Non ſolum autem Minium in pictura, ſed in voluminum vſurpatur ſcriptura. Iſid. Ochra gignitur in Topazon rubri maris Inſula, vbi & Sandaraca. Fit autem & Ochra exuſta rubrica in ollis nouis luto circumlitis, quæ quanto magis in camino arſerit, tanto melior fit.

De Sandaraco. Cap. CII.

IDem Sandaraca quoque naſcitur in Inſula rubri maris Topazon, colore Cinabrij, odore ſulphuris. Inuenitur in aurarijs & argẽtarijs metallis, eo quidem melior, quo magis ruffa, quoque virus redolet magis. Quanquam & ceruſa ſi torreatur in fornace Sandaracam facit, vnde & color flammeus exiſtit. Quod ſi torreatur, & æqua parte rubrica admixta ſandicem reddit. Plin. lib. 34. Sidaraca inuenitur in aurarijs, & in argentarijs metallis, meliorque quo magis ruffa, quoque magis redolens virus, ac pura, & friabilis. Valet autem purgare ſiſtere, & excalefacere, perrodere. Summa eius dos eſt ſtiptica, expellit allopicias ex aceto illita. Additur & oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumpta. Vocem limpidam, & canoram facit. Suſpirioſis tuſſientibuſque iucunde medetur cum reſina therebintina in cibo ſumpta. Suffita quoque cum cedro medetur eis nidore ipſo. Idem lib. 35. Sandaracam, & Ochram Iuba naſci tradit in Inſula rubri maris Topazon, ſed inde prouehuntur ad nos. Fit autem adulterina Sandaraca ex ceruſa in fornace cocta. Color flammeus eſſe debet. Hæc ſi torreatur æqua parte admixta rubrica, Sandicem facit. quamq̃ animaduerto Virgiliũ extimaſſe id herbam eſſe, vſu illo. Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos. Pretium in libras eſt dimidium eius quod ſandarace. Nec ſunt alij colores maioris ponderis. Inter facticeos eſt & ſyricum quo Minium ſublini diximus, fit autem ſynopide, & ſandice admixtis. Auicen. in 2. can. Sandaraca calida eſt, & ſicca in ſecundo gradu. Stiptica eſt, & ſanguinem retinet. Hac vtuntur luctatores, vt leues & fortes fiant, ne difficultatem anhelitus incurrant. Item macredinem facit. fiſtulas fumigio ſiſtit, & ſiccat, fumus catarros prohibet, dolorem dentium optimè ſedat, gingiuam rectificat, prohibet tremorẽ cordis, & fluxum ſanguinis, & etiam aſma humidũ ex ceatione ſua. Confert etiam in potu ſpleneticis, & eſt bona ſolutioni antiquæ. Fumus eius confert Emorroidis. Diaſcorides. Sandaraca in eiſdem locis naſcitur, in quibus auripigmentum. Eligenda eſt autem ruffa valde, & focile terribilis, munda colorem habens Cinabrij, & odorem ſulphuris. Virtus eſt ei ſimilis arſenico, quod eſt cauſticæ virtutis, & diaphoreticæ, & ſtipticæ. Reſinæ mixta Alopicias curat, cum pice vngues leproſos excludit, cum oleo pediculos necat, & puſtulas corporis purgat.

De Praſi, & Chriſocolla. Cap. CIII.

ISidorus. Praſin, ideſt creta viridis, & ſi permiſcuè generetur in aliquibus terris, optima tamen in Libya Cynerenſi. Chriſocolla colore Praſino, ſic dicta eſt, eo quòd aurum habere traditur eius vena. Hæc etiam naſcitur in Armenia, ſed probabilis venit ex Macedonia. Foditur enim ex metallis ęris, cuius inuentio argentum atque iudicum prodit. Nam vena eius cum his habet naturæ ſocietatem. Diaſcorides. Chriſocolla colorem habet Praſinam, ideſt viridem valde. Melior eſt autem & Armenica. Secunda vero Macedonica, & Cypria. Eligenda vero eſt munda, ſine lapide, ſine terra, virtus eſt illi inſciſoria, & conſtrictiua. Plin. li. 33. Chriſocolla eſt humor per auri venam defluens humore craſſeſcente frigoribus hibernis vſque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem fieri compertum eſt in aurarijs metallis, & proximam in argentarijs. Inuenitur etiam in plumbarijs vilior etiam auraria. In omnibus autem his metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immiſſis in venam aquis leuiter hieme tota vſque ad Iunium menſem, & in Iunio Iulioque ſiccatis Natura eius eſt, quæ lino, & lanæ ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila, deinde cribro tenui ſecernitur, poſtea molitur, ac deinde tenuius, ſic cribratur. Quicquid non tranſmeat, in pila repetitur, deinde molitur, puluis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia ſoluatur, rurſumque tunditur, deinde in Conchis lauatur, & ſiccatur. Tunc alumine herbaque ſola quam luteam vocant tingitur atque pingitur, antequam purgat. Refert quàm bibula dociliſque ſit. Nam niſi rapuerit colorem, adducitur & Scytanum atque turbiſtum, ita vocant medicamenta ſorbere cogentia. Laudatiſſima eſt in Armenia. Secunda in Macedonia. Largiſſima vero in Hiſpania: ſunt & in Cypro genera eius duo. Summa commendationis eſt, vt colorem herbæ ſegetis lætè virentis reddat quàm ſimillimè. Luteam putant a lutea herba dictam, quam ipſam ceruleo ſubtritam pro Chriſocolla inducunt viliſſimo genere, & fallaciſſimo. Tribus generibus diſtinguunt eam, ſcilicet aſperam, mediam, & attritam, quam vocant herbaceam. Sublinunt enim arenoſam, priuſquam inducant atramento, & parethonio, quoniam eſt natura pinguiſſimum, & propter liuorem tenaciſſimum. Atramento quidem ſpargitur, ne candorem Parethonij Chriſocollæ pallor afferat.

De operatione Chriſocollæ in Aurificio, & medicina. Cap. CIIII.

CHriſocollam & Aurifices ſibi vendicant in auro agglutinando, & inde omnes appellatam ſimiliter virentes dicunt. Temperatur autem ęrugine Cypria, & pueri impubis vrina nitro addita. Teritur Cyprio ære in Cyprijs mortarijs. Santernam huiuſmodi vocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod vocant argentoſum. Signum eſt, ſi addita Santerna niteſcit. Ex diuerſo ęruſum ſe contrahit, & hebetatur, ac difficulter ferruminatur aurum, at id glutinum fit auro, & ſpuma argenti ad ſupra dicta additur, vnaque contritis. Contexi reliqua par eſt circa hoc: vt vniuerſa naturæ contingat admiratio: vſus Chriſocollæ eſt in medicina, cum oleo, & cera ad vulnera purganda. Eadem per ſe arida ſiccat, & contrahit: datur & in Angina Orthopnoeave cum melle miſcenda, concitatque vomitiones, miſcetur & collirijs ad oculorum cicatrices, ac viridibus emplaſtris ad mitigandos dolores, atque trahendas cicatrices. Diaſcorides. Chriſocolla eligenda eſt, ad vſum medicinæ (ſicut dictum eſt) munda, ſine lapide, ſine terra. virtus eſt illi inſciſoria, & conſtrictiua, reuma gingiuarum cõpeſcit vulnera purgat. carnes

ſuperfluas

ſuperfluas vulneribus creſcere non ſinit. Cicatrices attenuat, vomitum prouocat, & plus ſola accepta homicidium facit, Collirijs miſcetur ad lachrymam facientibus.

De Ceruleo ac purpuriſſo. *Cap.* *CV.*

PLinius vbi ſupra. Ceruleum eſt arena, cuius genera ſunt tria. Antiquius Ægyptium, quod maximè probatur. Siricum, hoc facillimè diluitur, cumq; teritur, in quatuor colores mutatur. Candidiorem, nigriorem, vel craſſiorem, tenuioremve. Huic etiã nunc Cyprium præfertur. Acceſſit his Puteolanum, & Hiſpanienſe, arena ibidem confici cæpta. Tingitur autem omne, & in herba ſua coquitur, bibitque ſuccum. Reliqua confectura eadem eſt, q̃ Chriſocollæ. Ex Ceruleo fit, quod lomentum vocatur. Idq; lauando, terendoque perficitur: hoc eſt ceruleo candidius atque precioſius. Cerulei ſinceri experimentum eſt in carbone, vt flagret, fraus eſt, arida viola decocta in aqua ſuccoque per lintheum expreſſo in cretam erettream alias ſeretriam, vis eius eſt in medicina, vt purget vlcera. Adijciunt illud emplaſtris: itemque cauſticis. Teritur autem difficillimè In medendo leniter mordet, & aſtringit atque expellit vlcera, vritur autem in fictilibus, vt proſit. Idem in lib. 35. Purpuriſſum e colorib. reliquis quos ab homine dari diximus propter magnitudinem pretij ante omnes eſt, e creta argentaria enim purpuris tingitur pariter, bibitq; colorem illum celerius lanis Puteolanum plus laudatur, quàm Tirium, aut Gethulicum, vel Laconicum, vnde preciosiſſimę purpuræ. Cauſa eſt, q̃ id genus maximè inficitur, rubeamque ſorbere cogitur, pingentes ſandice ſubdita: mox ouum inducentes purpuriſſum fulgore minij faciunt. Si purpuram facere malunt ceruleum ſublinunt, moxque purpuriſſum ex ouo inducunt.

De Cinnabri, & Armeno. *Cap.* *CVI.*

ISid. Cinnabar eſt puluis rubei coloris, hũc aiunt eſſe ſanguinem Draconis, Elephantem implicantis, ac ſub ipſo ruentis. Diaſcorides, Cinnabar multi putant eſſe Minium, & alij ſanguinem Draconis, ſed fallunt: quia Minium in Hiſpania conficitur ex lapide, qui Argiritidi miſcetur. Qui ſi tritus fuerit, colorẽ mutat. Sed odor eius in metallo hominem effocat, vnde qui in metallo conuerſantur, veſicas ſibi in facie ponunt ad liberandos oculos. Cinnabar autem in Libia naſcitur, color eſt illi ſanguineus, & ideo ſanguis Draconis a multis eſſe putatur. Virtus eſt ei ſimilis Emathiti lapidi. Itaque vehemẽter conſtringit, & ideo fluorem ſanguinis abſtinet. Combuſtionibus etiam ac puſtulis opitulat. Ceratis additur, & vtilius Collirorum commiſcetur confectionibus. Plin. vbi ſup. li. 35. Armenum lapis dicitur, quem Armenia mittit, eiuſque nomine appellatur. Hic quoque Chriſocollæ infectus modo: optimus eſt, qui maximè viridis eſt, communicato colore cum ceruleo. Solebant eius libræ taxari nummis tricenis. Inuentaque per Hiſpanicas arenas eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos vilitas redijt. Diſtat a ceruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Vſum habet in medicina tantum ad pilos alendos, maximeque in palpebris. Porro de Arſenico, ſiue Auripigmento, & de atramento cæteriſve coloribus iam dictum eſt ſuperius in tractatu de Mineralibus. Hæc itaque ſufficiant de corporibus in terra mineram habentibus, & natiuis coloribus: Et ad librum ſequentem tranſeamus, in quo agendum reſtat de lapidibus.

LIBER OCTAVVS.

De Lapicidinis. *Cap.* *I.*

VItruuius de Architectura lib. 2. Lapidicinæ quædam molles ſunt, quædam duræ, aliæ vero temperatæ. Eſt in Campania rubrum, & nigrum Tophum. In Vmbria, & Piceno, Venetia album, q̃d etiam ſerra dentata ſecatur, vt lignum. Sed ex his omnibus quę mollia ſunt, exempta ſaxa facilius omni tempore tractantur. Et ſi quidem in locis tectis ſint, laborem ſuſtinent. Si autem in apertis, & pœnitibus ſtillicidijs, aut gelicidijs, & pruina congeſta, fricantur & diſſoluuntur. Iuxta maritima quoque a ſalſugine defluunt, nec æſtus perferunt. Temperata vero, & ab humoribus, & tempeſtatibus iniurias ſufferunt. Sed ab igne tuta eſſe non poſſunt, quin potius ſimul contacta diſſoluuntur & diſſipantur, eo quòd humores parui ſunt, nec habent terreni multum, ſed aeris, & ignis plurimum, qui ſcilicet ignis tactu, & vi vaporis aere fugato venarum vacuitates occupans ſeruëſcit, eaque ardentia, ſibi ſimilia efficit. Sunt item Lapidicinæ complures in finibus Tarquinienſium, quæ Anicianæ dicuntur, quibus nec Gelicidiorum tempeſtas, nec ignis tactus nocere poteſt, ſed firma eſt, & ad vetuſtatem. Ideo permanet, q̃d parum de mixtione naturę aeris, & ignis habet, humoris autem temperati terreniq; plurimum.

De Lapidibus ædificationi aptis. *Cap.* *II.*

ISidorus lib. 19. Lapides ſtructuræ apti ſunt albus tyburtinus columbinus ſfungia rubrus fluuiatilis, & reliqui. Albus alius mollis eſt, alius durus. Mollis in opere non durus eſt, ſed tractabilis, ita vt in eo quaſi in ligno litteræ ſcribantur Tiburtinus a loco Italiæ dictus eſt, qui cum ad fabricam fortis ſit, vapore tamen diſſilit. Arenacius lapis eſt arenis maris concretus, hic & bibulus dicitur, quia ſeruat humorem acceptum. Pipirinus ſubalbidus eſt cũ punctis nigris, durus atque fortiſſimus. Concleaceus autem concleis, & lapillis concretus eſt, & arena aſperimus. Molaris in parietibus vtilis eſt: quia eſt quædam eius natura pinguior duraque & aſpera, ex quo etiam molæ fiunt. Huius quatuor genera ſunt. Albus, niger, permixtus, fiſtuloſus. Sfungia lapis creatus ex aqua leuis ac fiſtuloſus, cameris aptus. Plin. lib. 36. Multitudo lapidum inutilis eſt, ædificijs moroſitate quadam. In Lyguria, & Venetia lapis albus ſecatur dentata ſerra. Hi tractabiles in opere ſunt, laborem quoque tollerant ſub tecto dumtaxat. Aſpergine ac gelu bruma ſque rumpitur in teſtas contra humores, & maris auras. Talis lapis robuſtius eſt. Tyburtini ad reliqua fortes, vapore diſſiliunt. Nigri ſilices optimi quibuſdam in locis rubentes, nonnũquam & albi, ſicut in Tarquinienſi, & in Anicianis Lapicidinis circa lacum Volſinienſem. Et in Stratonenſi ſunt lapides, quibus nec ignes quidem nocent, & in monumenta ſculpti contra vetuſtatem quoque permanent incorrupti. Ex his formæ fiunt, in quibus ęra funduntur. Eſt & lapis viridis vehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus, & vbi inuenitur lapis, non ſaxum. E reliquis pallidus in cemento raro vtilis. Globoſus contra iniurias quidem fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa ſuffrenatione deuinctus. Nec certior eſt fluuiatilis, ſemper veluti madens. Remedium eſt in lapide dubio, ęſtate illum eximere. Nec ante biennium eum domi tecto inſerere, domitum tempeſtatibus, quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura vtilius eſt aptari, & qui reſtiterint tutum eſt cœlo committere.

De Lapidibus ad mortaria medicinalia congruis. *Cap.* *III.*

IDem in eodem. Auctoribus quoque fuerunt curæ lapides, mortariorum quoque nec medicinalium tantum ad pigmenta pertinentium. In his pretulere lapidem Æthehſium. Mox etiam Thebaicum quem Pirrhopecilon appellauimus. Alij vocant Pſaronifi. Tertium ex Calazio Chriſiten. Medici autem & Baſaniten. Hic enim lapis nihil ex ſe remittit. Hi vero lapides, qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis vtiles exiſtimati ſunt. Ideoque ad ea maximè Æthyopici ſunt probati. Tenarium vero lapidem ac Pęuicum, & Hæmatitem his medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex Croco componuntur. Ex alio Tenario, qui niger eſt, & ex Pario lapide non æquã quoque medicis vtilem, potiorem ex Ægyptio lapide Alabaſtrite, vel ex albo Ophite. Eſt enim hoc genus Ophitis, ex quo vaſa, & etiam Cados faciunt. In Siphno lapis eſt, qui cauatur tornaturque in vaſa coquendis cibis vtilia, vel ad Eſculentorum vſus, nigreſcit oleo excalefactus, dureſcitque: natura molliſſimus. In Belgica Prouincia candidum lapidem ſerra faciliùs etiam ſecant ad tegularum, & imbricum vicem, quàm ligna, vel ſi libeat, ad ea quæ vocant Pauonacea tegendi genera. Specularis vero lapis quoniam & hic lapis nomen obtinet, faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hunc olim Hiſpania citerior dabat tantum, nec tota, ſed circa Segobricam vrbem intra centum millia paſſuum. Iam vero etiam Cyprus, & Capadocia, necnon Sicilia, nuperque inuentum eſt in Affrica, poſt ferendos tamen omnes Hiſpaniæ, & Capadociæ molliſſimis, & ampliſſimæ magnitudinis ſed obſcuris.

De quorumdam lapidum miraculis. *Cap.* *IIII.*

LApidem e Scyro Inſula fluctuare tradunt integrum, condemque mergi comminutum In oſſa Troadis fiſſilis vena ſcinditur lapis Sarcophagus, corporaque defunctorum in eo condita, intra diem quadrageſimum abſumi conſtat, exceptis dentibus. Mucianus Auctor eſt, Specula quoque, & ſtrigiles ac veſtes, & calciamenta mortuis illata fieri lapidea. Eius generis in Licia, & in Oriente ſaxa ſunt, quæ viuentibus quoque alligata corpora rodunt. Theophraſtus Auctor eſt, Ebur foſſile candido nigroque colore reperiri, & oſſa e terra naſci atque lapides oſſeos inueniri. Varro tradit Lunenſem ſilicem ſerra ſecari. Tuſculanum igni diſſilire. Sabinum fuſcum, addito etiam oleo, lucere. Actor. Etiam de quibuſdam mirabiliter creatis lapidibus iam dictum eſt ſuperius in libro præcedenti, vbi actum eſt de lapidibus mineralibus. Zenon in libro de Naturalibus: virtus enim eſt occulta vniuerſalis, quæ lapides ex igne facit. Et ex aqua quando funditur ipſum ſuper locum Bezon. Tunc enim ſubito coagulatur. Nec amplius in naturam ſuam reuertitur. Itaque quod igni, aquæ, & terræ contingit, illud etiam animalibus, & plantis accidit, Quia ſcilicet virtute materiæ ſuæ, temporis aut loci, ſit eorum omnino diſſolutio, aut in lapidem conuerſio.

De Lapidibus quibuſdam medicinalibus. *Cap.* *V.*

PLin. vbi ſup. Lapis Aſſeus guſtu ſalſus, Podagras lenit, pedib. in vaſe ex eo cauato inditis. Omnia præterea crurum vitia in his Lapidicinis ſanantur, cum in metallis omnib. crura vitientur.

Einſdem lapidis flos appellatur, in redigendam farinam mollis ad quædam perinde efficax. Eſt autem ſimilis pumici tuſſo. Emendatque vitia mãmarum: admixtus æri Cyprio. Pici autem vel reſinæ mixtus, ſtrumas vel pãnos diſcutit. ac puſulas proficit, linctus cum melle ad cicatrices vlcera vetera perducit: excreſcentia erodit. Ad beſtiarum quoque morſus vtilis repugnantia curationi ſiccat ſuppurata. Et fit ex eodem mixto fabæ vel lomento podagricis cataplaſma. Auicenna in 2. cano. Indicus lapis eſt, ſicut nux parua modicè longa, quaſi dactylus amigdala, hunc etiam in extremitatibus lineæ ſecant, & aliæ lineę latitudinales æquà diſtantes. Itaque ſe ſecant, & remanent ex eis, ſicut ſquamæ paruæ lucidæ. Stomacho non conuenit, ſed eum debilitat, & deijcit appetitum. Confert lapidi renum, & eum extrahit, & ſanguinem abſcindit. Lapis lacteus eſt cinericij coloris, dulcis ſaporis. Cumq; fricatur cum aqua, egreditur ex eo quaſi lac & reſeruatur. Eſt autem temperatus, & confert initio calidorum apoſtematum, prohibet curſum ſuperfluitatum ad oculum, & vlcera in eo accidentia. Lapis lunæ dr̃ ſplendor, vel ſpuma, vel ſputum lunæ. Et inuenitur apud augmentum lunæ in terra Arabum leuis. Suſpenditur autem & fertur ſuper arborem, & fructificat. Epilenſiam quoque ſanat. Itaque ſuper epilenticum ſuſpenditur, qui ſecundum terminum ab eo illuminatur. Lapis ſerpentis (vt dicitur) ſuſpenſione ſua morſi, ſerpentis confert. Eſt etiam lapis quidam qui inflammatur aqua: extinguitur oleo. Ex iſto fugiunt vermes veneneſi.

De quibuſdam lapidibus communibus. Cap. VI.

ISidorus lib. 16. Lapis dicitur eo ꝙ lædit pedem. Cautes ſunt aſpera ſaxa in mari, dictæ a cauendo, quaſi cautæ. Murices petrę in litore, ſimiles muricis nimis acutiſſimæ, & nauibus pernicioſæ. Icon eſt ſaxum dictum, ꝙ humanæ vocis ſonum captet, etiam verba loquentium imitatur: Icon enim Græcè imago latinè dicitur, Italiè: hoc quidem & locorum natura euenit, & quandoq; conuallium. Calculus eſt lapillus terræ admixtus, rotundus atque durißimus, & omni puritate leuiſſimus, dictus eo ꝙ ſine moleſtia breuitatis ſuæ calcetur. Cui contrarius eſt ſcrupulus lapillus minutus, & aſper. Qui ſi inciderit in calciamentum, nocet & moleſtus eſt, vnde & animi moleſtiam ſcrupulum dicimus. Ex libro luminum. Ex elementorum beneficio tria genera ſubſiſtunt, ſcilicet lapides, vegetabilia, & animalia. Lapis eſt corpus minerale, & eſt duplicis generis. Eſt enim lapis cui ſola natura ſpeciem dedit, & complementum vltimum, vt lapides vulgares, & precioſi. Eſt & alius quem natura quidem incepit, ſed artificium compleuit, vt corpora metallina, & ſpiritus, & huiuſmodi. Ex li. Metheororum. Terra quidem pura lapis non fit: quia continuationem non facit ſed comminutionem, ſiccitas in ea vincens non permittit eam glutinari. Fiunt autem lapides aut conglutinatione, vt in quibus dominans eſt terra. Aut congelatione, vt in quibus aqua prædominatur. Ex lib. de na. re. Lapis vulgaris viliſſimus, & qui ſculpi non poteſt nec ſecari, lapidibus tamen ſecabilibus in fundamento ſubditur, & ſubſternitur. Edificiorum quoque viſcera roborat interius. Actor. Lapis durus eſt, & volubilis, aqua tamen non mollitur, ſed aſſidua gutta cauatur, gelu frangitur. De pumice quidem & alijs lapidibus, qui ex aqua generantur, dictum eſt ſupra: vbi actum eſt de aquæ natura. Nunc autem de cæteris dicendum reſtat.

De arena, & eius ſpeciebus. Cap. VII.

ISid. vbi ſup. Arena ab ariditate dicta eſt. Huius probatio eſt, ſi manu preſſa ſtrideat. Aut in veſtem candidam ſparſa, nil ſordis relinquat. Vitruuius, vbi ſup. Alia eſt arena foſſicia, alia fluuiatica, vel marina. Arenæ foſſiciæ ſunt hæc genera, ſcilicet nigra, canæ, rubea, carbulum. Ex his optima erit, quæ in manu confricata ſtridorem fecerit. Quæ autem terroſa eſt, aſperitatem non habet. Item ſi in veſtimentum candidum coniecta fuerit, & poſt excuſſa, id nõ inquinauerit, nec ibi terra ſubſiderit, idonea erit. Si autem nõ fuerint arenaria, vnde fodiatur, tamen de fluminibus, & e glarea extrahatur. Hæc tamen in ſtructuris odioſa eſt: quia difficilè ſiccescit. Nec oneratis ſe continenter paries patitur, niſi intermiſſionibus requieſcat, nec concamerationes recipit. Marina vero hæc amplius, & etiam parietes, cum in his tectoria facta fuerint, remittentes ſalſuginem eorum diſſoluuntur. Siccescunt autem celeriter foſſiciæ, & tectoria permanent, & concamerationes patiuntur, ſed hæ quæ ſunt de arenarijs recentes. Si enim exemptæ diutius iacent, a Sole, & a luna, & a bruma coactę reſoluuntur, & petroſæ fiunt, ita ꝙ in ſtructuram coniectæ cementa continere non poſſunt, ſed labũtur, & ruunt, oneraque parietum ſuſtinere nõ poſſunt. Recentes etiam a foſſicie, licèt tam vtiles ſint in ſtructuris, non tamen in tectorijs: quia earum pinguedini calx paleaque commixta, propter vehemẽtiam non poteſt, ſine rimis inareſcere. Fluuiatica vero propter macritatem in tectorio recipit ſoliditatem. Palladius de agricultura li. 1. Omnium arenæ generum præcipuè melior eſt ruffa, ſequentis meriti cana, tertium locum poſſidet nigra. Sed foſſilis arena nõ inuenitur, de fluminibus autem glarea, vel litore colligitur. Marina quidem tardius ſiccatur, ideoque non continue ſed intermiſſis temporibus eſt conſtruenda, ne opus corrumpat oneratum. Camerarum quoque tectoria ſalſo diſſoluit humore, foſſiles autem tectorijs, & cameris ac cœli ſiccitati vtiles ſunt. Melioreſque ſi ſtatim cum effoſſæ ſunt miſceantur: quia diutino Sole, aut imbre, aut bruma vaneſcunt. Fluuiales vero tectorijs conuenire magis poterunt. At ſi vti neceſſe ſit arena maris, cõmodũ erit eam prius lacum inmergi dulcis humoris, vt aquæ ſuauibus illuta: deponat vitium ſalis.

Iterum de natura & proprietatibus arenæ. Cap. VIII.

EX lib. de natu. re. Arena ſuper flammam inextinguibilem extinguit eam. Cur autem arena flãmam, vel ignem Græcũ extinguat, iam ſuperius dictum eſt. Plin. vbi ſup. Arena habet tria genera. Vna ſcilicet foſſicia, cui calcis debet addi pars quarta. Secunda fluuiatilis aut marina. Tertia vero fit, ſi teſtę tuſæ tertia pars calcis addatur, & melior erit materia. Ab Apennino ad Padum non inuenitur foſſicia nec marina. Ruinarum vrbis ea maximè cauſa oſtenditur, ꝙ furto calcis, ſine ferrumine ſuo cementa componuntur. Intrita quoque quo vetuſtior, eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne trima recentiore quis vteretur, ideoque nulla eorum tectoria fedauerunt rimæ. Tectorium quidem quod niſi ter arenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. In Græcia tectorijs arenarum, quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohęreat. Contra in opere Albario, vt maceratus calx ceu glutinum hęreat. Macerari vero non niſi ex gleba oportet. Ariſt. in lib. de Vegetalibus. Ideo autem mare ſuper arenas eſt, & terra mari propinqua arenoſa: quia in aqua ſiccitas terræ obtinuit, durauitque ſecundum durationem fixionis terræ, & exiſtentiæ aquæ. diuiſitque lutum per minutas partes, & in arenam conuertit. Vt autem etiam quibuſdam campis exiſtat arena, cauſa eſt mora motus Solis, & elongatio a dulcibus aquis. Nam quia non habent, quod eos a Sole cooperiat, & ab aqua dulci remoti fiunt, ſiccauit ſol partes humiditatis dulcis, remanſitque quod eſt de genere terræ: perſeuerante ergo ſolo diſcooperto, ſeparatæ ſunt partes luti, factaque eſt arena. Diaſcorides. Arena maris, quæ in littore eſt, Sole calefacta carnes humidas deſiccat. Item cocta ſaccellis ad compeſcendum tumores neruorum iuuat.

De calce. Cap. IX.

ISid. vbi ſupra. Calx viua dicitur: quia dum tactu frigida ſit, occultum ignem intus habet, vnde & aqua perfuſa ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mira facit. Nam aquis accenditur, quibus ſolet ignis extingui. Oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi, vſus eius eſt ſtructuris fabricę neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adhęrere fortius, niſi calce coniunctus. Ex calce quidem e lapide albo, & duro melior eſt ſtructuris. Ex molli vero tincturis vtilis. Plinius. Calcem è vario lapide Cato Cenſorius improbat. Ex albo ſtructurę melior eſt, quàm ex dura. Tectorijs vtilior, quę ex fiſtuloſo. Ad vtrumque damnatur ex ſilice, vtilior eſt eadem ex lapide effoſſo, quàm ex ripis fluminum collecto, vtilior etiam e molari eſt: quia pinguior natura eius eſt. Mirumque illam poſtquam arſerit aquis accendi. Palladius vbi ſup. Calcem albo ſaxo duro, vel tiburtino aut columbino fluuialive conuenit coquere aut rubro, vel ſpongia, aut poſtremum marmore. Et illa quidem quæ ex ſpiſſo aut duro ſaxo: conuenit ſtructuris. Ex fiſtuloſo autem, vel molliori lapide, conuenit tectorijs, vtilius quidem ſi in duabus calcis partibus arenæ vna miſceatur. In fluuiali vero arena, ſi tertiam partem etetę teſtę addideris, operum ſoliditas mirifica præſtabitur. Vitruuius vbi ſupra. Calx de albo ſaxo, aut ſilice coquenda eſt, & quę ex ſpiſſo, & duro in ſtructura vtilis erit. Quę autem ex fiſtuloſo in tectorijs. E principijs autem vt corpora cętera, ſic & ſaxa ſunt temperata. Et quę plus habent aeris, ſunt tenera, quę aquę lenta, quę terrę, dura, quę ignis, fragiliora. Itaque ſaxa ſi antequam coquantur contuſa minuta mixta arena in ſtructuram coniiciantur, non ſolideſcunt nec eam continere poterunt. Cum vero in fornacem coniecta, & ignis vehementi feruore correpta, priſtinę ſoliditatis virtutem amiſerunt, tunc exuſtis, & exhauſtis eorum viribus relinquuntur patentibus, & inanibus foraminibus. Cum ergo liquor qui eſt in corpore lapidis exhauſtus fuerit, & ereptus, habueritque in ſe reſiduum calorem latentem, intinctus in aqua penetrante humore in foraminum raritates conferueſcit, & ita refrigerantur, dum ex calcis corpore calorem reijcit. Ideoque etiam quo pondere ſaxa in fornacem coniiciuntur, non poſſunt ad id reſpondere dum eximuntur. Sed dum expenduntur permanente ea magnitudine, excocto liquore circiter tertia parte ponderis imminuta eſſe inueniuntur. Itaque cum eorum raritates, & foramina pateat arenæ mixtionem in ſe corripiunt, & ſicceſcendo cum cementis coeunt, ac ſtructurarum ſoliditatem efficiunt. Sic autem materia miſceatur, vt calce coniecta, ſi fuerit arena foſſicia, tres partes arenæ, & vna calcis infundatur. Si autẽ fluuiatica vel marina, duæ arenæ & vna calcis In fluuiatica &i vel marina ſi quis teſtam tuſam & ſuccretam ea tertia parte adiecerit, melius erit.

De ope-

De operatione calcis in vſu medicinæ. Cap. X.

PLinius vbi ſupra. Magnus quoque calcis vſus in Medicina, eligitur eum recens. Nec aquis aſperſa, vrit, diſcutit, extrahit, & vlcerum impetus incipientes ſiſtere. coercet, aceto & roſaceo temperata, perducit ad cicatricem. Laxatis quoque cum adipe ſuillo vel liquida reſina ex melle medetur. Auicenna in ſecundo canone medicinæ. Calx eſt cinis corporum lapidoſorum. Illa quidem quam aqua non tetigit, & illa quam aqua tetigit cum remanet extincta duobus diebus, aut tribus, tũc non adurit, ſed tantum calefacit. Et abluta quidem dicta eſt, & exiccatiua ſine mordicatione. Calx vero bullita cum oleis fit maturatiua. Calx fluxum ſanguinis abſcindit, carnem additam corrodit, & abluta cõſolidat, ignis adustioni confert. Conſtantinus. Calx eſt calida & ſicca in quarto gradu. Quæ mixta ſero & oleo puſtulas, & apoſtemata putrida habentes iuuat, vulneraque & inciſionem ſolidat. Raſis in almanſore. Calx calida eſt, adurit & carnem ſuperfluam corrodit, fluxum ſanguinis conſtringit, quæ cum lauatur adustioni ignis confert. Actor. Porro de miraculo calcis dictum eſt ſuperius, vbi actum eſt de effectibus ignis.

De maltha & gypſo. Cap. XI.

PLinius vbi ſupra. Maltha eſt cum e calce recenti gleba efficitur, vinoque conſtringitur. Mox tunditur cum ficu, & adipe ſuillo duplici linamento, quę res omnium tenaciſſima exiſtit, duritiemque lapis antecedit. Quod autem malthatur oleo perfucatur. Actor. De maltha vero flagranti, quæ eſt limus e ſtagno Samoſatæ vrbis, naturaliter emiſſus, dictum eſt ſuperius, vbi actum eſt de ignis effectibus, & corporibus terrenis ſemper ardentibus. Iſidorus, vbi ſupra Gypſum quoque calci cognatum eſt, cuius plura ſunt genera. Omnium autem optimum eſt lapis ſpecularis, ædificiorum ſignis gratiſſimus, & coronis. Plinius, vbi ſupra. Gypſum eſt res calci cognata, pluraque ſunt genera eius. Nam e lapide coquitur in Syria, & turijs e terra funditur, & in Cypro, & per Thebæ ſumma telluri. Qui coquitur lapis, non eſſe debet alabaſtrites marmori diſſimilis: hic eſt in Syria duriſſimus quem ad id eligunt, coquuntque fimo Bubalo, vt vratur celerius. Omnium aut optimum fieri compertum eſt ex ſpeculari lapide, ſquamamque vitalem hñ ex Gypſo madido ſtatim vtendum eſt, quia celerrime cogit & ſiccatur. Tamẽ rurſus tunditur, & in farinam reſolui patitur. Gypſi huius in Albarijs ſigillis ædificiorum atque coronis eſt gratiſſimus. Exemplum Illuſtre. C. Proculeium Auguſti Ceſaris familiarem, in maximo ſtomachi dolore e Gypſo potu ſibi mortem conſciuiſſe. Auicen. Gypſũ eſt lapis Gypſi laminoſus albus, paruus, cuius ſubtilitatis fit cum aduritur. Eſt autẽ frigidus, & ſiccus, glutinatiuus, ponitur ſuper partes fluxum ſanguinis patientes, & conſtringit. quia in ipſo eſt cum glutinatione virtus faciens adhærere & in ipſo eſt ſtipticitas cum viſcoſitate. Linitur ex eo frons, aut cooperitur ex eo caput vt pileo, & retinet fluxũ ſanguinis ex naribus, ponitur & ſuper optalmiam ſanguineam. Eſt autem ex ſumma venenorum præfocantium.

De Topho. Cap. XII.

ISidorus, vbi ſupra. Tophus eſt lapis ædificijs inutilis, aptus fundamentis mortalitate & mollitię. Ea æſtu enim & algu maris fricatur, & imbribus verberatur. Vitruuius vbi ſupra. Tophus, eſt genus pulueris circa montem Veſcouum, quod calce & cemento commixtum, non modo exteris ædificijs firmitates pręſtat, ſed etiam moles in mari conſtructas ſub aqua ſolidat. Quod ideo fieri videtur, quia ſub his montibus, & terræ feruentes ſunt fontes crebri, qui non eſſent, ſi non ea ſulphure in imo, aut ea bitumine aut ex alumine ardentes maximos ignes haberẽt. Itaq; ignes, & flammę vapor per interuenia permanans, & ardens, terram illam leuem efficit. Et ibi qui naſcitur Tophus, ſine liquore exiſtit. Cum ergo tres prædictæ res conſimili ratione ignis vehemẽtia formatæ, in vnam peruenerint mixtionem, calida humoris ieiunitas aqua repente ſatiata, communibus corporibus latens calore conſueſcit, & vehementer ea coire efficit, celeriterque vnam ſoliditatis virtutem percipere, quam nec fluctus, nec vis aquæ poteſt diſſoluere Omnibus ergo locis, & regionibus non eadem genera terræ nec lapides naſcuntur, ſed nonnulla terrena ſunt, alia ſabuloſa. Itemque hic glareoſa, alijs locis arenoſa. Quibuſdam locis nõ ſunt terrenoſi montes, ſed ignis per eius materiæ venas egrediens, quod molle ac tenerum eſt exurit, quod autem aſperum relinquit ita, ſicut in campania exuſta terra fit cinis, vel Tophus, ſic & in tuſia ex cocta materia efficitur Carbunculus.

De Silice Cap. XIII.

ISidorus, vbi ſupra. Silex eſt lapis durus, ſic dictus, eo q ab eo ignis exiliat. Idem in li. 19. Ex genere ſilicum optimi ſunt nigri quibuſdam in locis, ac rubentes. Alibi quoque contra vetuſtatem incorrupti, qui & in monumẽtis ſculpti & incorrupti permanent, quibus nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiam formæ fiunt, in quibus ęra funduntur. Sed & viridis Silex vehementer igni reſiſtit, ac nuſquam copioſus eſt, & vbi inuenitur, lapis non ſaxum eſt. Pallidus autem in cemento raro vtilis. Fluuiatilis vero Silex ſemper veluti madens eſt, hunc æſtate exhiberi oportet, nec ante biennium in ſtructuris domorum inſeri. Plinius, vbi ſupra. Sunt in Bononienſi parte Italiæ breues maculoſi complexu ſilices alligati, quorum tamen apparet natura. ſimilis eis qui puteis in Hiſpania profunda altitudine effodiuntur. Necnon ex ſaxo incluſi ſuper terram inueniuntur. Extrahunturque vel excidūtur, ſed maiori parte fiſſili natura abſolute ſegmentis modo, nunquam adhuc amphores quinque pedum longitudine. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari, & in lapidem concreſcere. Hoc apparet manifeſte, q cum forte in puteos decidere, tales in oſſibus earum apparent medullæ, in eadẽ lapidis naturã poſt vnam hiemem figuratæ. Inuenitur & aliqñ niger, ſed candidus natura, ſoles rigoreſque perpetiendi eſt aptus. Nec ſeneſcit, ſi mõ iniuria non adſit, cum hoc in cemẽtis multorũ generũ accidat.

De cote. Cap. XIIII.

ISido. li. 14. Cotis dicitur eo q ferrum ad inciſcendum acuat. Cotis enim græce inciſio. Ex his alię aquarię ſunt, alię oleo indigent in acuendo. Sed oleo leniorem, aqua acerrimam aciem reddunt. Plinius, vbi ſupra. Inter operarios lapides ſunt q ferro acuendo conueniunt cotes. Multa ſunt earum genera. Creticæ diu maximam laudem habuere. Secũdam Laconicæ ex Taygeto mõte, oleo indigentes vtræque. Inter aquarias vero laus fuit maxima Naxiæ, Mox Armeniacæ: ex oleo & aqua pollent Ciliciæ. Ex aqua Attinoricæ. Repertæ ſunt & in Italia, aciem acerrimo effectu aqua trahentes. Necnon & tranſalpes quas vocant perſeniceſ, alias paſſernices. Quarta ratio cotium eſt hominis ſaliua proficientium, quæ in tonſtrinarum officinis inutilis eſt, fragili mollitie. Flaminitanæ ex Hiſpania Citeriore in eo genere ſunt præcipuæ. In libro de natura rerum. Cote cultelli exacuuntur, & durior cos cultello molli competit exacuendo, mollior duro. Vulgo conſtat fontes quoſdã eſſe, qui ligna iniecta in lapideam ſubſtantiam conuertunt, exque huiuſmõi lapidibus fiunt cotes optimæ. Auicenna. Lapis in quo acuitur. i. cos cuius fricatio ſuper mammillam teſticulumque ponit, vt non magnificentur, valet etiam apoſtematibus mammillę calidis.

De marmore marmorumque generibus. Cap. XV.

ISidorus li. 16. Marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis, & coloribus commendantur. Marmor autem gręcus ſermo eſt, a viriditate dictus. Et quamuis poſt etiam alij colores inuenti ſunt, nomen tamen priſtinum a viriditate retinuerunt, horum colores, & genera innumerabilia. Nec omnia e rupibus excidũtur, ſed multa precioſiſſimi generis ſub terra ſparſa ſunt. Plinius, vbi ſupra. Marmorum genera coloreſque non attinet in tanta notitia dicere, nec enumerare facile eſt in tanta multitudine. Quoto enim cuique loco non ſuum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi dicta ſunt generis in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia vero gignuntur in lapicidinis, ſed multa & ſub terris pręcioſiſſimi generis. Sicuti Lacedemonium viride cunctis hilarius. Sic & Auguſteum ac deinde Tyberium in Ægypto Auguſti ac Tyberij primum ac Principatu vtrumque repertum. Differentiaque eorum eſt ab ophite, cum illud ſit ſerpentum maculis ſimile, vnde & nomen accepit. Qd hæc maculas diuerſo modo colligunt, Auguſteũ vndatum in vertices Criſpum. Tyberium ſparſim conuoluta canicie. Sunt & alia eius gña, de quibus dicetur infra.

De alabaſtrite & alabandico Cap. XVI.

ISidorus, vbi ſupra. Alabaſtrites eſt lapis candidus interſtinctus varijs coloribus, hunc cauant ad vaſa vngentaria. Quoniam vngenta optime ſeruare dicitur incorrupta. Naſcitur circa Thebas Egyptias, & Damaſcum Syriæ, cæteris candidior, probatiſſimus vero in India. Plinius vbi ſupra. Alabaſtriten lapidem vocãt, quem ad vngentaria vaſa cauant &c. Idem & exuſtus emplaſtris conuenit. Naſcitur circa Thebas Egyptias, & Damaſcum Syrię. Hic cęteris candidior, ſed probatiſſimus eſt in Carmania, mox in India, iam quidem & in Syria atque in Aſia. viliſſimus autem & ſine vllo candore in Capadocia Probantur quam maxime coloris mellei in vertice maculoſi, atque non tranſlucidi: vitia ſunt in his corneus color candidus, & quicquid vitro ſimile eſt. Diaſcorides. Lapis Alabaſtrites virtute laxatiuus eſt. Emollit denique duricies. Stomachique dolorem admixtus cerato ſedat. Iſidorus vbi ſupra. Alabandicus ſuæ nomine terræ nuncupatur, purpuræ aſpectu ſimilis. Iſte in oriente igne liquatur, & ad vſum vitri funditur. Plinius, vbi ſupra. Alabandicus niger eſt, terræ ſuæ nomine dictus, quamquam & Mileti naſcens. Ad purpuram tamen magis aſpectu declinante. Idemque liquatur igni ac fundit ad vſum vitri. Actor. Nota & Alabandicus labis ab Iſidoro ponit inter marmora Alabandina, tñ ab Arnoldo ſaxone inter gemmas poſitus infra.

De Ophite ac purpurite vel Porphirite & Pario. Cap. XVII.

PLinius, vbi ſupra. Ophites (vt dictum eſt) ſerpentum maculis ſimilitudinem habet, nec ex eo inueniuntur columnę niſi paruę, duo ſunt eius genera, molle. ſ. cãdidum, nigricãs durum. Ambo

capitis

capitis dolores alligata ſedare dicuntur. Et ſerpentum ictus. Quidam etiam freneticis, ac litargicis illigari iubent candicantem. Porphirites etiam ex Ægypto rubet candidis interuenientibus punctis. Iſido. vbi ſupra. Purpurites eſt ex Ægypto rubens candidis interuenientibus punctis. Nominis eius cauſa quod rubeat vt purpura. Parius eſt lapis marmoreus eximij candoris. Hic apud Paron Inſulam naſcitur, vnde & nominatur. Magnitudo eius eſt qua lances crateraſque non excedat, vnguentis & ipſe aptus eſt.

De cariſteo & numidico cæteriſque marmorum ſpeciebus. Cap. XVIII.

ISido. vbi ſupra. Cariſteum viride optimum eſt, nomen ſuum ab aſpectu habens, eo quòd gratum ſit his qui gemmas ſculpunt. Eius enim viriditas reficit oculos. Numidicum marmor Numidia mittit, quod ad cotem ſuccum dimittit croco ſimilem, vnde & nomen accepit. Non cruſtis ſed in maſſa, & in liminū vſum aptū. Teſphrian a colore cineris appellatur, cuius alligatio contra ſerpentes laudatur. Plinius, vbi ſupra. Inuenit & Ægyptus, & Syria & Ethyopia lapidem quem vocant Baſalten, ferricique coloris atque duriciei, vnde & ei nomen dedit. Nūquam verò maior repertus eſt, quam in templo pacis ab Imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus. Nec abſimilis ei narratur in Thebis delubris Serapis, vt putant ſtatuę dicatus Mennunis, quem quotidiano ſolis ortu contactum, radij crepare dicunt. Onychidem etiam in Arabiæ montibus, nec vſquam alibi naſci putauere noſtri veteres. Sed in germania potamtijs inde vaſis primum factis, deinde lectorum pedibus, ac ſellis, quæ Cornelius Nepos tradit magno fuiſſe miraculo, cum Publius Lentulus amphoras, & vrceos magnitudine cadoram oſtendiſſet ex eo.

De lapidibus inſignioribus, & primo de magnete. Cap. XIX.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas quis dubitat in primis magnetem occurrere? Quid enim mirabilius, aut qua parte naturæ maior improbitas dederat vocem ſaxis reſpondentem homini, immo vere & obloquentem? Quid lapidis rigore pigrius? Quid enim duritia ferri pugnacius? ſed cedit & patitur mores, trahitur namque a lapide magnete. Illaque materia rerum omnium domitrix ad inane neſcio quid currit, atque vt propius venit aſſiſtat, ac tenetur, & complexu hęret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant. Quidam Heracleon. Appellatus autem eſt magnes ab inuentore, vt Auctor eſt Nicander in India repertus. Nam & paſſim inuenitur, vt in Hiſpania quoque. Huius genera quinque. Sotacus demonſtrat. ſ. Ethyopicum & Magneſiacum e Macedonia. Tertium in Echio Boetiæ. Quartum circa Troadem Alexādrię. Quintum in Magneſia Aſiæ. Differentia prima mas ſit an fœmina proxima in colore. Nam qui reperiuntur in Magneſia & Macedonia, Ruffi ſunt & Nigri. Boetius vero plus habet Ruffi coloris quàm Nigri. Qui Troade venit, niger eſt ac fœminei ſexus, ideo ſine viribus deterrimus: in Magneſia candidus, neque attrahens ferrum, ſimiliſque pumici. Ethyopicis laus ſumma datur, ponduſque argento rependitur. Iſido. vbi ſupra. Magnes eſt lapis Indicus, ab inuentore vocatus. Hic autē in India primum repertus, clauis crepidarum baculique cuſpidi hærens, cum idem Magnes armenta paſceret, poſtea paſſim eſt inuentus. Eſt autem colore ferrugineus, ſed probatur cum ferro adiectus fecerit raptum, vnde & eum vulgus ferrum viuum appellat: liquorem quoque vitri vt ferrum trahere creditur. Oīs autem magnes tanto melior eſt, quanto magis ceruleus. Ariſto. in li. de lapidibus. Lapis magnes ferrum trahit, & ferrum obediens eſt huic lapidi per virtutem occultam, quæ ineſt illi, ipſum mouet ad ſe per oīa corpora ſolida, ſicut per aera, & vno quidem ipſius angulo trahit ferrum, ex oppoſito autē angulo fugat ipſum. Angulus quidem eius cui virtus eſt attrahendi ferrum, eſt ad Zaron. i. ſeptentrionē. Angulus autem oppoſitus ad Afon. i. meridiem. Itaque proprietatem habet magnes, quòd ſi approximes ei ferrum ad angulum ipſius, qui Zaron. i. ſeptentrionem reſpicit ad ſeptentrionem ſe conuertit. Si vero ad angulum oppoſitum ferrum admoueris, ad Afon idest meridiem ſe mouebit. Quod ſi huic ferro ferrum aliud approximaris ipſum de magnete ad ſe trahit, hoc & lapis Adamas facit, naturaque condemnat magnetis.

De miraculo magnetis in ferri attractione. Cap XX.

AVguſ. de Ci. Dei li. 21. Magnetem lapidem nouimus eſſe mirabilem ferri raptorem. Quod cum primum vidi, vehementer exhorrui. Quippe cernebam a lapide ferreum anulum raptum atque ſuſpenſum, deinque tanquam ferro quod rapuerat vim ſuam dediſſet, communemque feciſſet, idem anulus alteri admotus eſt, eundemque ſuſpendit, ſic acceſſit & tertius, & quartus. Iamque ſibi per mutua circulis nexis non implicatorum intrinſecus, ſed adhærentium extrinſecus, quaſi cathena pependerat anulorum. Quis iſtam vim lapidis non ſtuperet, quæ illi non ſolum inerat, ſed et per tot ſuſpenſa tranſibat, & inuiſibilibus ea vinculis ſubligabat? Sed multo mirabilius eſt, quod a fratre meo & coepiſcopo Seuero Mileuitano de iſto lapide cōperi. Seipſum namque vidiſſe narrauit, quemadmodum Lucanarius quondam comes Aphricæ, cum apud eum conuiuaretur, epiſcopus eundem protulerit lapidem, & eum tenuerit ſub argēto, ferrumque ſuper argentum poſuerit. Deinde ſicut ſubter mouebat manum qua lapidem tenebat, Ita ferrum deſuper mouebatur, atque argento medio nihilque patiente conciratiſſimo curſu ac recurſu infra lapis ab homine, ſupra ferrum rapiebatur a lapide: dixi quod ipſe conſpexi, dixi quod ab alijs audiui, cui tanquam ipſe viderim credidi. Quid etiam de iſto magnete legerim dicam: quando iuxta eum adamas ponitur, ferrum non rapit. Et ſi iam rapuerat, vbi ei appropinquauerit mox remittit. Ex hoc autē ꝙ magnes ferrum attrahit, tam mirifica fiunt arte mechanica, vt ea qui neſciant, opinentur eſſe diuina: vnde factum eſt, ꝙ in quodam templo lapidibus magnetibus in ſolo & in camera proportionē magnitudinis poſitis, ſimulacrum ferreum aeris illius medio inter vtrunque lapidem quaſi numinis poteſtate penderet. Quale aliquid etiam in lucerna veneris de lapide abeſto ab artifice fieri potuit, quod gentiles mirarentur. In quo lapide mirum eſt, quòd cum ignem nullum habeat proprium, accepto tamen, ſic ardet alieno, vt extingui non poſſit. Sic ergo & in magnete, quod neſcio qua inſenſibili ſorbitione ſtipulam non mouet, & ferrum rapit.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XXI.

DIaſcorides. Magnes gignitur circa litus Oceani, apud trogoditas magnas habens virtutes, & velut ſpiritum in attrahendo ferrum: fures intrātes domum vt precioſa diripiant, intra quatuor angulos domus carbones ardentes ponunt, & lapidem minute præciſum ſupermittunt, ſicque mentes, & oculos eorum qui adſunt, auertunt, vt timore fugiant, putantes ſuper ſe ruere domū. Habet autē vires purgatorias, & ob hoc Hydropicis cum molſa datus, croſſitudinem deducit, & oēs humores per ventrem miniſtrat. Tritus etiā & ſuperaſperſus combuſta ſanat. Conſtantinus in lib. graduum. Magnes in Ripa maris Indię reperitur, cuius natura calida eſt & ſicca in tertio gradu. Dicit etiam Galienus li. de lapidibus, ꝙ nautæ nauem ferreos clauos habentem, illuc non audent ducere. Nec vllum ferri artificium in ea habere. Nam ea illis montania appropinquante, oēs claui & quicquid ferri in ea habetur a montanis attrahūtur ſua proprietate. Hic lapis potui datus, optimum eſt ei qui de ferro toxicato vulneratus eſt. Et eis qui iuſtimantur de ferrugine cathaplaſmatibus, vel emplaſtris communitus, valet ad ſagittam vel gladium extrahendum de vulnere. Ruffus dixit eundem lapidem melancolicos confortare, timorē & ſuſpitionem eis auferre. Platearius, vbi ſupra. Magnes eſt calidus, & ſiccus in tertio gradu, valet præcipuè vulneratis, quia ferrum attrahit, puluis etiam eius datus in ſucci feniculi, valet cōtra Hydropiſim & ſplenem & Alopiciam. Attrahit enim flegma & melancoliam. Auicēna vbi ſupra. Magnes cum aduritur fit emathites, & virtus eius ſicut virtus illius. Melius eſt niger imbibitus rubedine, parua autē abſterſiuus, & mundificatiuus. Plinius vbi ſupra. In quadā Ethyopiæ regione inuenitur emathites, magnes ſanguinei coloris, ſanguinemque reddens, ſi teratur, ſed & etiā croceum. At in attrahendo ferrum, nō eſt natura eadem emathiti quæ magneti. Oēs autē hi medicamentis oculorum ad ſuā quoque portionem proſunt, maximeque Epiphoras ſiſtunt, ſanant & aduſta cremati ac triti.

De Gagate. Cap. XXII.

ISidorus, vbi ſupra. Gagates primum in Sicilia inuentus eſt. Gagatis fluminis fluore retectus, vnde & nolatus, licèt in Britannia ſit plurimus. Eſt autem niger, planus, leuis, & ardens igni admotus: fictilia in eo ſcripta non delentur. Incenſus ſerpētes fugat, demoniacos prodit virginitatem deprehendit. Mirum quod aqua accenditur, oleo extinguitur. Plinius, vbi ſupra. Gagates lapis nomen habet loci & amnis, habet enim nomen gagatis Liciæ. Aiunt & in leucocolla expelli mare, atque infra duodecim ſtadia colligi. Eſt autē pumicoſus, non multum a ligno differens, planus, leuis, frangibilis, odore ſi teritur grauis. Nam tritus odorem ſulphureum reddit. Ex vino decoctus medetur dentibus. Solinus. Gagates calefactus applicata detinet. Arnoldus, vbi ſupra. Gagates lapis alius eſt glaucus, alius niger, & eſt leuiſſimus, per attritionē calefactus paleas attrahit, & facile combuſtibilis exiſtit. Hydropicos confert, firmat dentes, valet contra veneris ſubuerſionem & fantaſmata, eiuſque ſuffumigatio reddit menſtrua. Aqua ex hoc lapide bibita, ſi bibens eſt virgo non vrinabit. Si autem virgo non eſt vrinabit, ſicque Virginitas in eo experitur. Et etiam contra laborem parturientis auxiliatur. Ex libro de natura rerum. Gagates lapis niger eſt ac lucidus, caducis prodeſt accenſus. Dęmōnes quoque fugat. aut ſi per os bolis obſeſſi loquantur, fumus eos tacere cogit. Idem ſtomachum euerſum iuuat. Et aqua in qua triduo iacuerit, cito partum liberat. Ipſa quoque aqua ſi a puella potetur an virgo ſit deprehenditur. Nam ſi virgo eſt immota manet. ſi corrupta incontinenti mingit. Idem lapis dęmonibus, & incantationibus reſiſtit, ſerpētes fugat, vñ & aquila ponit eū in Nido ſuo contra ſerpētes. Sergius tā dicit, ꝙ hoc facit vt calorem ſuum circa oua temperet.

Idem

Idem quoque caleſactus confrigatione paleas attrahit ad ſe,& cortices granorum tritici. Auicenna vbi ſupra. Gagates eſt lapis leuis, habens odorem Aſphalti,confert podagræ, & ſuffocationi matricis,quãdo ſuffumigatur ex ipſo. epyléticis confert, fumus eius effugat vermes venenoſos. Diaſcorides. Gagates melior eſt illa, qui facile igne exardeſcit & odorem habet Aſphalti. hic aqua ſolutus dentes mobiles confirmat,ad rigores præcordiorum ac dolores,& euerſiones facit. Incenſus ſerpentes fugat, & epylenticos prodit. Incenditur autem & in aqua extinguitur, & parturienti de eadem aqua per triduum pomi datur:demonibus & omnibus maleficijs reſiſtit,virginitatem deprehendit.

De ethite. Cap. XXIII.

ISidorus,vbi ſupra. Ethites reperitur in Nidis aquilarum, aiunt inueniri binos,marem ac fœminam.Nec ſine his aquilas parere.Horum autem maſculus eſt durus,ſimilis gallæ ſubrutilus,fœmineus vero puſillus,ac mollis.Alligati partus celeritatem faciũt, Aliquid etiam vuluę excidunt, niſi cito parturientibus auferãtur. Plinius,vbi ſupra. Ethites magnam habet famam argumento nominis. Aiunt binos inueniri,marem & fœminam. Genera eorum quatuor.In Aphrica naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe velut albam argillam habẽtem, ſuauem candidam,ipſum friabilẽ, quem feminei ſexus putant. Marem qui naſcitur in Arabia, durum gallæ ſimilem, vel ſubrutilum, habentem in aluo duritiem lapideã. Tertius inuenitur in Cypro,colore ſimilis eiſdẽ in Aphrica naſcentibus,amplior tñ atque dilatatus.Cæteris enim quaſi globoſa facies,arenam iucundam, & lapillos in aluo habet.Ipſe vero tam mollis, vt fricetur etiam digitis. Quarti generis eſt Taphiuſius naſcens iuxta Leucadem vbi eſt mons Tophius,qui dextra locatus eſt ad Leucadem nauigãtibus. Inuenitur autem in fluminibus candidus,ac rubicũdus,huic aſt in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Omnes grauidis alligati mulieribus,vel quadrupedibus,pelliculis ſacrificati vteri animalium cõtinent partus,non niſi parturiant remouendi,alioquin vuluę excidium fit. Sed niſi parturiẽtibus auferatur,omnino non pariunt. Ariſto.vbi ſupra. Lapis ethites ſuſpenſus ſuper cubitum eius, qui habet epilenſiam,prohibet eam,& impregnatę iuuat partum. Arnoldus de Saxonia in libro de virtutibus lapidum. Ethites lapis eſt punicei coloris, qui reperitur in aquilæ nidis, aut in Perſia, aut in littoribus Oceani, hic alium lapidem continet,& in ſiniſtro ſuſpenſus lacerto, prægnantibus confert,caſum caducorum prohibet, contra etiam abortum & laborem prægnantis valet. Si de veneni fraude aliquis ſuſpect⁹ eſt,hic lapis ſub eius cibo ſuppoſitus, ipſum deglutire prohibet ſi reus eſt. Si vero lapidem a cibo ipſo ſubtraxeris. mox eundem cibum deglutiet. Ex li.de na.re.Aquila in nido lapidem habet ethitem, qui velut prægnans fœtum continet intra lapidem minutum ſonantem, & hunc contra calorem nimium, quem habet aquila, naturaliter incubans in nido, ne ſcilicet depereant oua decocta calore nimio.Huic enim lapidi calor ignis nocere nequit.Phiſiologus.Ethites facillime igne viuo non accenditur. Sunt autem bini,maſculus,& fœmina. Nec ſolum aquilis,ad pariendum oua proſunt,ſed etiam prægnantibus adalligati celeritatem partus efficiunt.

De Pyrite. Cap. XXIIII.

ISidorus.Pyrites lapis Perſicus eſt fuluus,ſimulans æris qualitatem, ſic dictus, eo ꝙ inſit illi ignis plurimus. Siquidem facile ſcintillas emittit, hic tenentis manum, ſi vehementius prematur, adurit. Plinius,vbi ſupra.Corallium lapidem pyritem vocant aliqui,eo ꝙ ignis plurimus inſit ei.Sed eſt etiam alius pyrites æris ſimilitudine, quem reperiri volunt in Cypro. Et in metallis, quæ ſunt circa Acamaniam,vnum argenteo colore,alterum aureo.Coquuntur varie: Ab alijs iterum tertioque in melle, donec liquor conſumatur. Ab alijs vero pruna prius, deinde melle,ac poſtmodum vt æs lauantur.Vſus eorum in medicina eſt excalefacere,ſiccare humorem,extenuare,duritiaſque nimias mollire.Vtuntur,& crudis,& uſtis ad ſtrumas atque furunculos.Pyritarum etiam aliqui genus vnum faciunt plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & põderoſiſſimi ſunt.Hi caſtrorum exploratoribus maxime neceſſarij ſunt,qui clauo vel altero percuſſi ſcintilas edũt, quæ ſcilicet ſulphure,vel fungis aridis,aut folijs exceptę,dicto celerius ignem trahunt.Diaſcorides.Lapis pyrites eligendus eſt,colorem ęraminis habens.Huic crudo & cocto virtus ſtiptica & termantica, caligines oculorum purgat, duritiem mollit,Diaforeſim & digeſtionem facit,addita reſina carnes perequat.Lapis iſte combuſtus a multis difriges dicitur.

De phrigio & phingite. Cap. XXV.

ISidorus. Phrigius a loco dicitur,eo quód in Frigia naſcitur colore pallidus,mediocriter grauis gleba pumicoſa.vritur ante vino perfuſus,flatuſque follibus donec rubeſcat.Rurſuſque dulci vino extinguitur tribus vicibus, tingendis veſtibus tantum vtilis. Diaſcorides. Phrigius lapis tres habet ſpecies. Vna eſt metallica, quæ in Cypro naſcitur,& de profundo aſcendit lacu, quæ & terroſa eſt,& poſt hoc ſole ſiccatur. Hęc in medio poſita ſarmento circuitur & comburitur. Altera ſpecies eſt fex ęraminis habens guſtum ęri viuo ſimilem. Tertia vero ſic colligitur, lapis pyrites colligitur, & in fornace poſitus vt calx comburitur,quamdiu colorem ſanguineum facit, & collectus reponitur, ac dephriges appellatur. Vtilis eſt ille qui guſto ſtipticus eſt,ęris viti ſimilem ſaporem habens, & linguam fortius velut alumen deſiccans, vnde ſi comburitur, pro defrige venditur. Defrigi quidem virtus ſtiptica eſt purgatoria, & in modum nitris refrigeratoria.Creſcentes ſuperfluè carnes vulneribus æquat, ad cicatricem ducit, ad fluores oculorum vtilis eſt,vulnera maligna & paſcentia curat,apoſtemata ſpargit. Ceraque & reſina additis, omnia ſupradicta facere poteſt. Iſidorus. Phingites alijs phengites Cappodociæ lapis eſt,duritia marmoreus, candidus atque tranſlucens. Ex quo quondam templum a quodam rege conſtructum eſt, foribus aureis, quibus clauſis intus diuturna claritas erat. Plinius,vbi ſupra.In Cappadocia repertus eſt lapis phingites,ſub Nerone Principe,ex argumento ſic appellatus, quoniam candido & tranſlucenti fuluæ incidetantis venę. Hic eidem conſtruxit fortunæ,quam ſeiam appellant, Seruio rege ſacratam,aurea domo complexus.Quamobrem & foribus opertis, erat interdiu ibi claritas diurna, haud alio ſpecularium modo tanquam incluſa luce non tranſmiſſa,

De Samio & Sarcophago & oſtracite. Cap. XXVI.

ISidorus.Samius a Samo Inſula vbi reperitur vocatus eſt & grauis,& candidus,ad poliendum aurum vtilis,potatus vertigines ſedat. Menteſque commotas reſtituit, adalligatus vero continet partus. Plinius,vbi ſupra.Samius lapis auro poliendo eſt vtilis. In medicina quoque vtilis eſt,oculorum vlceribus,cum lacte contra veteres lachrymationes prodeſt. Etiam contra ſtomachi vitia potus. Quidam & morbis comitialibus vtiliter putant cum dari, & ad vrinæ difficultates aceto miſceri, probatur autem grauitate atque candore. Iſidorus. Sarcophagus lapis eſt dictus,eo ꝙ corpora defunctorum in eo condita, infra quadraginta dies dentibus exceptis conſumuntur. Sarcos enim grecè area dicitur, phagos, comedere, veſtes quoque & calciamenta mortuis illata lapidea fieri, Mucianus auctor affirmat. Naſcitur autem I Troade fiſſilique vena ſcinditur.Plinius,vbi ſupra. In Aſia Troadis fiſſili vena ſcinditur Sarcophagus lapis. Mucianus auctor eſt,ſpecula quoque ſtrigiles, ac veſtes, & calciamenta mortuis illata fieri lapidea. Sunt & eiuſdem generis in Oriente ſaxa, quæ etiam viuentibus adalligata erodunt corpora & mitior eſt ſeruandis corporibus, nec abſumendis Chemites Ebore ſimillimus,in quo Darium conditum ferunt.Plinius,vbi ſupra. Oſtratitę teſtę ſimilitudinem habent,vſus eorum eſt ad cutem leuigandam pro pumice,poti quoque ſanguinem ſiſtunt. Et illiti cũ melle vlcera,doloreſque mammę reſtinguũt.

De Abeſton & Amiantho & Cathocite ac Memphite. Cap. XXVII.

ISidorus. Abeſton Archadiæ lapis ferrei coloris, ab igne nomen accepit,eo quod ſemel accenſus nunquam extinguitur,de quo lapide mechanicum aliquid ars humana mollita eſt, quod gentiles capti ſacrilegio mirantur. Aiunt enim in tẽplo quodam fuiſſe veneris phanum, ibique cãdelabrum,& in eo lucernam ſub diuo ſic ardentem, vt illam nulla tempeſtas nullus imber extinguerer. Plinius,vbi ſupra. Amiantus alumini ſimilis, nihil igne deperdit.omnibus veneficijs,& priuatim magorum reſiſtit. Solinus. Cathocites eſt lapis in agro Corſicano maior cęteris, qui ad ornatum deſtinatur. Nec tam gemma quam cautes, hic impoſitas manus detinet. Ita ſe iunctis corporibus adnectens, vt cum ipſo hæreant quibus tangitur, ſed ineſt ei vellus, & de glutino lentiore neſcio quid pariat gummi. Iſidorus. Memphites a loco Ægypti vocatus geminatis naturæ eſt, hæc tritus atque in his,quæ vrenda & ſecanda ſunt,ex aceto illinitus,ita obſtupeſcere facit corpus, vt non ſentiat cruciatum.

De Androdamante & de quibuſdam alijs. Cap. XXVIII.

ISidorus, vbi ſupra. Androdamantus eſt colore niger,pondere & duricia inſignis,vnde & nomen traxit,precipuus autem in Aphrica inuenitur. Argentum,vel æs,in ſe trahere dicitur. Attritus, vt emathites in colorem ſanguinis redigitur. Syris a Syria vbi reperitur appellatur:hoc integer fluctuare traditur, comminutus mergi. Phiſiologus. Theroboleni lapides ſunt igniferi in quodam monte Orientis, Maſculus, & fœmina, qui quando longe ſunt ab inuicem, ignis ab eis non accenditur. Cum autem caſu aliquin appropinquauerit fœmina maſculo, ſtatim accenditur in eis ignis. Ita vt ardeant omnia quæ circa montem illum ſunt. Plinius vbi ſupra. Geoden ex argumento appellant,quia complexus eſt terram, vtiliſſimus eſt oculorum medicamentis. Itemque mammarum ac teſticulorum vitijs. Arabus eſt lapis Ebori ſimilis, quę crematus accommodatur dentrificijs, priuatim Emorroidas ſanat cum lanugine liniteorum eiſdem linteolis inſuper impoſitus. Melinus lapis dulcem emittit ſuccum,atque mellicum. Tuſus,ac ceræ mixtus eruptionibus pituitę, maculiſque corporis medetur,

& faucium

& faciem exulcerationi. Epinictidas quoque tollit, & vuluarum dolores impoſitus velleri. Spongiæ lapides inueniuntur in ſpongijs, & ſunt natiui. quidam eos cyſteolithos vocant, quoniam in vino poti veſicæ medentur, & calculos rumpunt. Theamedem lapidem alius mons in Ethyopia gignit, qui omne ferrum abigit & reſpuit, porro in alijs atque alijs lapidum generibus. Sunt qui & lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

De gemmis & earum virtutibus. Cap. XXIX.

ISidor. Gemmæ dicuntur eo quod inſtar gummi tranſluceant. Nam quæ nõ tranſlucent gemmæ cecæ appellantur, eo ꝙ denſitate ſua obſcurantur. Multum vero decorem auro tribuũt gemmæ, colorum venuſtate. Lapides autem precioſi dicuntur, quia care valent, vel quia rari ſunt, quoniam omne quod rarum eſt, precioſum vocatur. Ex libro de natura rerum. Gemmarum virtus magna eſt, & vnde habeãt niſi a Deo homini incompertum eſt. Nam omnis virtus a Deo fit. In herbis quidem eſt mediante operatione naturæ, vtpote quæ naturaliter calidæ ſunt aut frigidæ. Idcoque competunt medicinæ, quæ ſcilicet per contraria fit, horum autem nullum in lapidibus eſt, vt excesſus caliditatis, aut frigiditatis in aliquo lapidum denotetur. Conſtat ergo quia ſine vllo medio indidit virtutem omnipotens, eiſque voluntatis ſuæ virtutem & potentiam tribuit, pro ratione naturæ. De his autem dicit Aug. ꝙ per has etiam dæmones alliciunt. Vnde & Salomon incluſiſſe dæmones ſub gemmis, & in anulis legimus. Sed ſicut in peccato primi hominis omnis creatura corrupta eſt, ſic etiam in ipſis virtutes, quæ poſt peccatum in eis remanſerãt, per attactum & vſum immundorum & impiorum hominum, præcipue & lapides corrumpuntur. Sed ſanctificatione conſecrationis, ad virtutũ efficacias reparantur. Ex lapidario. Occultas autem lapidum cognoſcere vires Quarum cauſa latẽs effectus dat manifeſtos. Egregium quidem volumus rarumque videri ſtudijs ſolers medicorum cura iuuatur. Auxilio lapidum morbos expellere docta. Nec minus inde dari reliquarum commoda rerum. Auctores perhibent, quibus hæc perfecta feruntur. Nec dubium cuique debet falſumve videri. Quin ſit ſua virtus diuinitus indita gemmis. Hier. ſuper Hierem. De natura vero lapidum ſiue gemmarum, & græcorum plurimi & latinorum ſcripſerunt Ex quibus ſcẽ memoriæ epiſcopus Epiphanius vnus fuit, qui nobis ingenij & eruditionis ſuæ volumen inſigne reliquit. Plinius quoque ſecundus orator & philoſophus extitit, qui etiam in opere pulcherrimo naturalis hiſtoriæ librum. 37. qui & extremus eſt, lapidum atque gemmarum diſputatione compleuit.

De gemmarum generibus atque coloribus. Cap. XXX.

ISido. vbi ſupra. Gemmarum autem innumerabilia genera eſſe traduntur. Quarum etiam colores diuerſi ſunt. Nam aliæ ſunt virides, vt Smaragdus, Praſius, Criſoberillus, Criſopraſſus, & Iaſpis, Topaſius, Callaicus, Melochites, Elyotropia, Sagda, Mitrites, Aromantes, Coaſpides. Aliæ vero rubeæ, vt Corallus, onix, ſardonix, emathites, luccinus, lygurios Aliæ purpureæ, vt ameteſtus, ſaphyrus, hiacynctus, celidonius, cyanea. Aliæ quoque candidæ, vt margarita, pedoris, aſteriæ, galactites, galacies, ſilenites, cimedia, epymelas. Aliæ vero nigræ, vt achathes. Abſictos, egicilla, media, vegentana, bati perchos, meramelas, veneris crynis, pyrrus, dionyſia. Porro aliæ ſunt variæ, vt panterus, ulca, mitridax, oppalus, pontica, murrina, calcontalicus. Aliæ vero cryſtallinæ, vt cryſtallus, adamas, galacias, ceraunius, iris, aſtreon, electria, caldron, carbunculus, antracites, ſandaſirus, lichinus, alabãdina, carcedonia, dracontides, cryſopraſius, ermiſrion, flongites, lyrites. Quædam autem aureæ, vt chryſopis, chryſolitus, chryſelectros, amochryſus, chryſolampſis, leochryſus, chryſocolla. Multum vero (ſicut iam dictum eſt ſupra) decorem auro tribuunt gemmæ colorum venuſtate.

De luxuria hominum in gemmarum precijs & aſpectibus. Cap. XXXI.

PLinius li. 37. Deniq; in arctum coacta rerum natura maieſtas nulla ſui parte mirabilior apparet hominibus, quam circa gemmas. Tãtum varietatis coloribus, ac materiæ decori tribuunt. Violare quoque ſignis gemmas nephas dicunt. Aliquas vero arbitrantur extra humanarum opum taxationem ac precia, ita vt pleriſque ad ſummam abſolutamque rerum naturæ contemplationem, ſatis ſit vna aliqua gemma. Policrates ipſe fatebatur, ꝙ felix eſſet, ſatiſque piamenti, ſi in vnius gemme voluntario damno vteretur, ſi cum fortunæ volubilitate paria faceret, planeque ab inuidia eius habendæ redimi ſe putaret, ſi hoc vnum doluiſſet. Aſſiduo ergo gaudio laxus eſt a nauigio prouectus, anulum merſit in altum. At illum piſcis ex nimia magnitudine regi natus eſcæ vice raptum, vt faceret oſtentum, in culina domini, ruſſus fortunæ inſidiantis manui reddidit. Hanc vero gemmam conſtat fuiſſe ſardonicem. Poſt hunc anulum regia fama ceſſit de gemma Pyrrhi, qui aduerſus Romanos bellum geſtabat. Achatem enim habuiſſe traditur, in qua nouem muſæ & Apollo cytharam tenens, non arte, ſed ſponte naturæ ſpectarentur, ita diſcurrentibus maculis vt muſis quoque darentur inſignia ſingulis. Pompeius tertio triumpho, quem de piratis, Aſia, ponto, gẽtibuſque ac regibus egit, alueum cum teſſeris luſoriam e gemmis duabus latum pedes tres longum quatuor tranſduxit. In eo fuit aurea luna, pondo triginta mlium, triclinares lecti tres, vaſa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa vero aurea tria. Mineruæ martis, & Apollinis coronas ex margaritis triginta tres. Montem quoque aureum quadratum cum ceruis, ac leonibus, & pomis omnis generis circundatum vite aurea. Muſeum ex margaritis, in cuius faſtigio erat horologium. Cætera triumphi eius, quam veriſſime ſubijciam. Sed honore id reciduo, ſeueritate ſ. victa ex verſore luxuria quam triumpho. pfecto inter illius viros cognomen magni duraſſet, ſi ſic e margaritis triumphaſſes Magne, rã tam prodiga feminiſque reperta, quam habere gerereq; fas non ſit. Tollerabiliorem tamen fecit cauſam Gaij Principis, qui ſuper cætera muliebria oculos e margaritis inducbat. Neroniſque Principis, qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia viatoria vnionibus conſternebat.

De quarundam earum denominationibus, & effectibus. Cap. XXXII.

ISidorus, vbi ſupra. Sunt autem gemmarum quædam genera ex metallorum vel lapidum ſpecie cognominata, vt chryſopis quoniam aurum tantum eſſe videtur. Leochryſus colore aureo interueniẽte cãdida vena. Chryſelectros auro ſimilis, ſed in colorem vergens electri. Calcites coloris æris. Ethyopicus ferrei. Zurilanicius, ſimilis marmori. Arabica Ebori. Sunt & quædã earum genera ab animalibus cognominata. Nam echites, vipereas exprimit maculas, carcine eſt ea cancri marinæ colore. Scorpites colore effigieque ſcorpionem refert, vnde & nominatur Mirmicites formicæ reptantis effigiem imitantur. Chaos ſimilis eſt panni. Hieracites accipitris coloris. Echites aquilæ. Egoptalmus caprino ſimilia eſt oculo. Licophtalmus eſt colorum quatuor, ex rutilo ſanguineum, in medio nigrum, candido cingens, vt luporum imitetur oculos. Meconithes exprimit papauer. Multi ſunt autem & mirabiles gemmarum effectus in medicinis, & varijs vſibus. Sunt & quædam earum quibus gentiles in quibuſdã vtuntur ſuperſtitionibus. Nam lyparea ſuffita omnes beſtias euocari tradunt. Anancitide in nigromantia dæmonum imagines euocare dicũtur. Synocitide vmbras inferorum euocatas, teneri aiunt. Celonites oculus eſt indicæ teſtudinis varius atque purpureus, quo magi linguæ impoſito futura prænunciare finguntur. Bronia a capite teſtudinum e tonitribus putatur cadere. Iĉtuſque fulminis reſtinguere. Hienia quoque lapis in oculis hienæ beſtiæ inuenitur. ſi ſubditus fuerit hominis linguæ futura dicunt eum pcinere. Sed corallus tempeſtati & grandini reſiſtere fertur, pontica quoque gemma dicuntur interrogata dæmones, ac fugare.

De quarundam adulteratione et meliorum electione. Cap. XXXIII.

IDem. In quibuſdam vero gemmarum generibus, magna difficultas eſt a falſis vera diſcernere. Quippe cum inuentum ſit, ex vero genere alterius, in alia falſa traducere, vt ſardonices e ceraunijs glutinantur gemmis, ita vt deprehendi non poſſint. Fingũt enim eas ex diuerſo genere, nigro candido minecoque colore. Nam & pro lapide precioſiſſimo ſmaragdo, quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos ſubdole quædã falſa viriditas, dum non eſt qui probat ſimulacrum & arguat. Sic & alia alio atq; alio modo. Nec eſt ſine fraude vlla vita mortalium. Pli. vbi ſupra. Inuentum eſt ex veris gemmis fieri traductionem in falſas alterius generis. Sardonices e ceraunijs glutinantur gemmis aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minco, ſumptis omnibus in ſuo genere probatiſſimis, ita vt fieri non poſſit artis deprehenſio. Quinimo extant et auctorum commẽtatu, quos non equidem demonſtrari, quibus modis ex cryſtallo tinguantur ſmaragdi. aliæque tranſlucentes gemmæ Sardonix e ſarda, & item ex alijs cæteræ Nec vlla fraus vitæ eſt lucrosior. Nos autem econtra rationem deprehẽdendi falſas demonſtremus, cum etiam luxuriam aduerſus fraudem muniri deceat, præter illa quæ in principalibus quibuſque gñta priuatim dicemus. Tranſlucentes matutino probari cẽſent, aut ſi neceſſe eſt in quartam horam, poſtea vetant. Experimenta vero pluribus modis conſtant, primũ quidem pondere ſi grauiores ſentiunt, poſt hoc corpore, ficticijs puſtulæ in pfundo apparẽt, ſcabricia in cute. In capillamento frigoris inconſtantia, priuſquã ad oculos perueniat, deſinens nitor. fictiliæ etiam ſcarificationis cãdicantiã fugiunt. Cæterum caue extuberantes, quã vñi æqualibus viliores, figura maxime probatur oblonga. deinde q̃ vocat̃ lenticula. poſtea clipeidos & rotũda. Anguloſis vero minima eſt gratia.

De quarundam virtutibus attractiuis. Cap. XXXIIII.

ARiſto. in li. de lapidibus. Inter lapides atque gemmas quædam habent diuerſas virtutes attractiuas. Nam, vbi gratia,

catrabre lapis attrahit paleam, & non eſt ei operatio, donec terratur multum. Adamas ferrum attrahit & magnetis furtipis. Species vero magnetis multæ ſunt. Et in attrahendi virtute diuerſæ ſunt. Ex his enim eſt quæ colligit aurum diuerſa quidem ab illa, quæ colligit argentum. Eſt & quę colligit æs, & quæ colligit plumbum. Alia quoque colligit carnem, alia os, alia pilos, alia vero aquas, & piſces. Zibat. i. ferro qui coęquantur virtutes, quæ ſunt in magnete, pendebit corpus in aere. Ignis quoque ſulphuris ad ſe ferrū & lapides trahit, eoſque adurit. Modica vero eſt eius operatio in lignis, & alia rē multum ſubtili. Napta quoque alba ignem trahit. Eſt etiā inter lapidum ſpecies lapis oleaſi nominatus, qui trahit ad ſe oleum & lapis aceti, qui trahit ad ſe vinum. Et ſpuma eius ad ſe ſpumam trahit. Eius quoque fex fecem attrahit. Sic autem trahuntur, & trahuntur hæc omnia. Tāquam his vilus ſapor ſit, optimus, aut odor, aut anima. Arnoldus de natura lapidum. Itaque in lapidibus eſt proprietas aliqua, quæ nulli complexioni eſt attributa. Sed cum prima ſimplicia mixta ſint, ex eis virtus ſit vna, ſicut in magnete virtus attractiua, quæ & ferrum ex vno attrahit angulo, & fugat ex alio. Sic & virtutes ſpecificę diuerſi generis ſunt lapidibus, variè angulis eorum attributæ.

De quarundam ſigillis. Cap. XXXV.

ITem in li. de ſigillis lapidum. Igitur ſi in quibuſdam lapidibus inueneris Arietē, vel Leonem, vel Sagittarium, inſculptum, Lapides illi ſunt ignei & Orientales, liberantque ſe perferentes ſe a febribus quotidianis, & hydropiſi. Eoſque reddunt facundos, & ingenioſos. Si inueneris autē ī aliquibus Geminas, Libram, Aquarium, hi calidi ſunt aerei & Occidentales, liberātque a febribus, & a paralyſi ſe ferentes. Porro in quibus inueneris Cancrum vel Scorpionem, ſeu Piſces impreſſos, illi frigidi ſunt, & aquei, & Septentrionales, defendunque ab artetica terzana & acuta febri, & cum ſe portantes. In quibuſcunque autem inueneris Taurum vel Capricornū, vel Virginem, hi frigidi ſunt & Meridionales, perpetuoque tutos a ſyncopa reddunt ſe gerentes. Porro ſerpentarius lapis, qui ſerpente hominem habet cinctum, cuius caput dextra manus tenet, ſiniſtra caudam. Hic geſtatus, vel bibitus liberat omnē hominem a veneno ante cibum ſumptus, & poſt. Lapis autem in quo ſignatus, eſt Centaurus habens in ſiniſtra manu leporem ſuſpenſum cultello, & in dextra baculum, in quo beſtiola infixa eſt, cum lebete ſuſpenſa. hic reddit ſe gerentem in ſanitate perpetua. Inde dictum eſt, q Centaurus, qui magiſter Achillis erat, hūc lapidem manu ferebat. Si autem in lapide inueneris ſigillum cerui, canis, vel leporis, aut venatoris, hic habet potentiam ſanandi dæmoniacos, ac freneticos, & melancolicos atque lunaticos. Porro ſi inueneris in eo Martem armatum aut Venerem cum ſtola tenentem laurum cum magna veſte, hic lapis dat pulchritudinem ac leuitatem, & aufert timorem aquæ. Denique ſi leonem in lapide inueneris, qui eum portauerit non ei nocebit, nec ægritudo frigoris. Hi & alij lapides aſſignati fuerunt in templo Apollinis regis Perſarum, conſilio omnium aſtrologorum, tam Ægyptiorum quā Chaldeorum ſecundum curſus ſignorum, & horas planetarum.

De proprietatibus gemmarum ſecundum ordinem alphabeti, & primo de abſycto. Cap. XXXVI.

AUctor. Dicto de gemmis in generali, nunc reſtat dicendū de ſingulis ſecundum ordinem alphabeti. Non quidem de omnibus, quia multæ & quaſi infinitę ſunt, ſed de illis quæ principales vocantur, & virtute inſigniores exiſtunt, vt hic ſequitur. Abſyctus, Achates, Adamas, Agapes, Alabandina, Alabaſtrum, Alectorius, Ametiſtus, Adromanta, Aſtrarices, Alius, Aſtrites, Aſtrionius, Balagius, Berillus, Callica, Calcedonius, Carbophanos, Carbunculus, Carbochites, Celidonia, Ceraunium, Corallius, Cornolus, Chryſelectros, Chryſocolla, Chryſopraſus, Cryſoptaſius, Cryſtallus, Cymedia. Demonius, Droſelitus, Draconitides, Diacodos, Dyonyſia, Ebenus, Eleſtis, Electra, Eliotropia, Emathites, Enidros, Epiſtrites, Ennicum, Exacontalitus. Falcones, Flongites, Filaterum. Galacteus, ſiue Galactides. Galacies, Garamantites, Gemchites, Gloſopetra. Hyena. Iacinctus, Iaſtrurizorites, Iaſpis. Karabratres, KaKabræ. Ligius, Lichius, Ligurius, Lipparea. Margarita, Molochites, Media, Mirrita, Mirrina. Nitrum, Nicomar, Noſe. Onix, Opalus, Oſtracites. Pantros, Peanites, Pedoros, Praſius, Pirites. Quirinus, Quanidros. Radius, Ramni. Saphyrus, Sagda, Sandaſirus, Sardius, Sardonix, Silenitis, Smaragdus, Solis gēma. Theogolitus, Topaſius, Torcois. Varac, vegētena, Venix, Vnices, Yris. Zignites, Zimetus.

ISidorus. Abſyctos gemma eſt nigra & ponderoſa, diſtincta venis rubentibus. Hæc excalefacta igni ſeptem diebus retinet ignem vel calorem.

De achate. Cap. XXXVII.

IDem. Achates eſt gemma nigra habens in medio circulos nigros, & albos iunctos, & variatos, ſimiles emathiti. polita autem pingueſcit. Magi ſuffitu earum (ſicut creditur) tempeſtates auertunt, fulmina ſiſtunt. Idem. Achatem Sicilia primum dedit in Achate fluminis ripis repertum non vilem. Quippe inſcribentes eam venæ, naturalibus ſic notant formis, vt cum optimus eſt, varias præferat rerum imagines. Vnde anulus Pyrrhi regis, qui contra Romanos geſſit bella, non ignobilis fuit, cuius gemma erat Achates. In quo nouem muſæ cū inſignibus ſuis ſingulæ & apollo tenens cytharam videbantur. Non impreſſis figuris, ſed ingenitis. Nunc autem diuerſis locis patet hic lapis. Creta dat Achatem corallo ſimilem, ſed illitū guttis auro micantibus, & ſcorpionum ictibus reſiſtētem. India dat Achatem, nunc nemorum, nunc animalium facies reddentem, qui viſum fouet. Et intra os receptus, ſitim ſedat. Sunt & qui uſtæ redolent mirræ odorem. Achates maculis ſanguineis irrubeſcit. Sed qui maxime probantur, habeant vitream perſpicuitatem, vt Cypreus. Nā qui facie aerei ſunt abundantes negliguntur. Plinius vbi ſupra. Achates in auctoritate fuit magna. Nūc autem in nulla. Reperta primum eſt in Sicilia iuxta flumen eiuſdem nominis, poſtea vero plurimis locis. Ex li. de natura rerum. Achates in orientali fluuio reperitur. viperarum morſus aufert, quia contra venena valet, venena quippe fugat, ſitim ſedat viſum fouet, portātem roborat & fecundat. Ex lapidario. Hic lapis. ſ. achates, ingenitas memoratur habere figuras. Cuius natura facies albi intertitaque venis. Nunc formas rerum dat, nunc ſimulacra Deorum. Sic lucet ipſe niger, Zonis tamen ubſitus albis.

De multiplici achatis origine ac ſpecie. Cap. XXXVIII.

PLinius vbi ſupra. Achates excedens amplitudine eſt numeroſa, varietatibus diuerſis mutantibus eius cognomina, Corale Achates guttis aureis Zaphiri modo ſparſa, qualis copioſiſſima eſt in creta putant eam contra ſcorpionum & aranearum ictus prodeſſe. Quod in ſiculis vtique crediderim, quia primum extinguitur ſcorpionum peſtis afflatu eius prouinciæ. In India quoque inuētę contra eadem pollent, alijſque magnis miraculis, reddunt ſpecies fluminum & nemorum, & iumentorum, prodeſt etiam oculis ſpectaſſe. Sitim ſedat in os impoſita. Thebis Ægyptijs reperte carent rubentibus venis, & albis, proſunt tamen contra ſcorpiones valde. Eadem quoq; Cyprijs eſt auctoritas. In Perſis quoque ſuffitu earum tempeſtates fulminaque dicuntur auerti. Et argumentum eſſe, ſi reſtrigerent in feruētes lebetes additę, vt tamen proſint leonis imbis ad alligādas eſſe. Nam hiene pelli ſimilem abhominantur, domibus diſcordialem. Illam vero quæ vnius eſt coloris, inuictam eſſe dicunt athletis. Argumentum vero eius eſſe a & cocta cum pigmentis in olla plena olei intra duas horas ſubferueſcta, vnum colorem ex omnibus faciat minij. Arnoldus, vbi ſupra. Achates eſt niger lapis cum albis venis. Eſt autem quoddam genus achatis corallo ſimile. Et eſt genus creticum cum venis croceis. Aliud quoque genus indicum ſanguineis guttis varium, precium genus aptum eſt ad formas regum & ſimulacra monſtrāda ſomniorum. Creticum vero pericula vincit, gratum & facundum, bonique coloris hominem facit vireſque confert ac munit. Tertium genus viſum fouet, contra ſitim, ac venenum eſt, & accenſio eius odorifera eſt. Ex lapidario. Nunc quoque corallio ſimilem gerit inſula Creta, cuius planicies criſeis eſt illita venis. Iſte nocentis virtus fugat, quod vipera fundit. Reddentem varias facies dat & indus achatem. Nunc nemorum frondes, Nunc dantem ſigna ferarum. Hic ſedare ſitim, viſumque fouere putatur. Et eſt qui mirrhę ſuccenſus ſuſpirat odorem. Sanguineas maculas eſt qui perhibetur habere. Ærea tui facies, cui crebet viſus habetur.

De adamante. Cap. XXXIX.

ISidorus, vbi ſupra. Adamas eſt lapis indicus paruus, & indecorus, ferrugineum habens colorem, & ſplēdorem cryſtallinum. Nunquam autem vltra magnitudinem nuclei auellanę repertus eſt: hic nulli materiæ cedit. Nec ferro quidem. Nec igne. Nec vnquam incaleſcit, vnde & nomen interpretatione græca, indomita vis accepit ſed cum ſit inuictus, ferrique & ignis contemptor, hircino ſanguine rumpitur recēti & calido. ſicque maceratus multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis ſculptores ꝑ gemmis inſignandis. ac perforandis vtuntur, hic cum magnete lapide diſſidet in tātum, vt iuxta poſitus ferrum non patiatur trahi a magnete, aut ſi admotus magnes cōprehenderit, rapiat atque auferat: fertur quoque in electri ſimilitudine venena deprehendere, metus vanos expellere. Maleficijs artib⁹ reſiſtere. Eius genera ſunt ſex. Phiſiologus. Adamas in quodam monte orientis inuenitur. Nocte tantum non in die quæritur. quia nocte lucet, per diem autem non lucet, quia ſol eius lumen abſcōdit. Ariſtotiles, vbi ſupra. Adamas ferrum magneti aufert. Eiuſdemque magnetis naturā condemnat, omnia quoque ſolida corpora lapis adamas conſtringit, plumbum vero frangit eum, nec ferrum eum frangit. Sed nec in igne comburitur. Omnes quoque lapides penetrat & corrodit. Eorumque ſplendores detegit. Plinius, vbi ſupra Maximum in humanis rebus, non ſolum inter gemmas, precium habet adamas, diu non niſi regibus, & his admodum paucis cognitus. In metallis vnus repertus eſt auri, nec naſci videbatur niſi in auro: veteres eum in Ethyopum metallis tantum, inter Mercurij delubrum & inſulam Meroen, exiſtimauerunt inueniri. Dixerunt nō ampliorem

rem cucumeris ſemine, vel colore diſſimilem reperiri. Nunc aũt eius genera ſex naſcuntur, de quibus ſcilicet infra dicetur. Illa vero inuicta vis duarum violentiſſimæ naturæ rerum, ignis ferrique contemptrix, hircino rumpitur ſanguine. Nec aliter quàm recenti calidoque macerata, & ſic quoque multis ictibus, tunc & prætetquam eximias incudes malleoſque frangit. Cuius hoc ingenio inuentum, quo de caſu repertum, aut quæ ſunt coniectura experiendi rem immenſi ſecreti etiã in ſediſſimo animalium. Eumque feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur cruſtas, vt via diſcerni poſſint, quæ quidem a ſculptoribus expetuntur, ferroque includuntur omnem duritiem ex facili cauantes. Adamas venena irrita facit, & lymphationes abigit. Metuſque vanos a mente expellit. Arnoldus, vbi ſupra. Adamas eſt lapis cryſtallo obſcurior, huiuſmodi tamen fulget colore. nec igne ſoluitur, vt dictum eſt, nec ferro. Sed hirci ſanguine vel plumbo. Gemmas penetrat, & ferrum attrahit ipſum, magnetis quoque naturam ſoluit: virtus eius eſt in auro, vel argento, vel ferro, valetque contra inſaniam, & cõtra venena, & vana ſomnia, & fantaſmata. Et contra incubos, & contra hoſtes indomitos, geſtatus in lacerto ſiniſtro. Ex li. de natura rerum. Adamas fortem facit hominem cõtra hoſtem, ſomnia vana repellit, venenum fugat & pdit, fertur.n. ſudore madere, ſi venenum adhibeatur prope, prodeſt lunaticis, ac dæmone repletis. Ea contactu etiam prodeſſe dicitur inſanis.

De vario adamantis genere. Cap. XL.

PLinius, vbi ſupra. Adamantis genera ſex eſſe noſcuntur. Indicas cognationẽ habet eum cryſtallo. Siquidem & colore non differt, tranſlucidus, laterum quoq; ſexangulo leuore, turbinatus in mucronẽ, aut duabus cõtrarijs partibus, quo magis miremur, vt ſi duo turbines latiſſimis ſuis partibus iungantur. Auellani vero nuclei magnitudine: ſimilis eſt huic Arabicus, minor tantum ſimiliter naſcens cæteris pallidior, & in auro non niſi excellentiſſimo natalis: incudibus hic deprehenditur, ita reſpuens ictus, vt ferrum vtrinque diſſultet. incudes etiam ipſę diſſiliant, duritia quippe inenarrabilis eſt ſimulque ignium victrix natura, & nunquam incaleſcens, vnde & nomen indomita vis græce accepit. Vnum ex his vocant Cenchron milij in magnitudine. Alterum eſt macedonicum, in auro Philippico repertũ cucumeri ſemini par: poſt hũc Cyprius notatur, in Cypro repertus, in aureum colorem vergens, ſed in medicamine efficaciſſimus. poſt hunc eſt ſiderites ferrei ſplendoris. põdere quidem ante cæteros, ſed natura diſſimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante, qui ex Cypro venit perforatur. Ex li. de natura rerum. Adamantes duo ſunt genera, vnũ in Indię partibus inuenitur, inter rupes cryſtallinas, cryſtallini coloris. Sed quaſi ferrum limatum micãs, cuius ſcilicet naturam deſcribit Iſidorus: huius vis maior eſſe phibetur, ſi ſedes eius cum in anulo ponitur, ferrea ſit. Anulo tamen pro dignitate lapidis ex auro conſtante. hic a quibuſdam Dyamas dicitur. Aliud in Arabia reperitur, & in mari circa Cyprum, & in Ferraria quæ Philippis eſt, dignitate quidem & virtute multo inferius. Sed maioris quantitatis, & colore diſſimilis, obſcurum. ſ ac ferrugineum, ſine cruore hirci frangitur, ferrum autem hic aufert magneti. Stellamque maris indicem itineris, inter obſcuras nebulas per diem vel noctem nautis prodit. Cum enim vias ſuas ad portum dirigere neſciunt, accipiunt acum & acumine eius ad adamantem lapidem fricato per tranſuerſum in feſtuca parua figunt, & vaſi pleno aqua immittunt. Tunc adamantem vaſi circumducunt, & mox ſecundum motum eius ſequitur in circuitu cacumen acus, rotatum ergo perinde citius, per circuitum lapidem ſubito retrahunt, moxque cacumen acus auulſo ductore, contra ſtellam aciem dirigit, ſtatimque ſubſiſtit, nec per punctum mouetur, & nautę ſecũdum demonſtrationem factam ad portum vias dirigunt.

Iterum de eodem. Cap. XLI.

SOlinus. Adamas lymphationes abigit, ſi indictus eſt, venenis reſiſtit. Eximius, in cryſtalli genere quodam inuenitur. Materia vnde naſcitur æque ſimili, ſplendore liquidiſſimo, in mucronem ſexãgulum per vtrumque latus leuiter turbinatus, paruus eſt vt auellanę nucleus. Secundus eſt pallidior, & magis argenti ſplendore renitens. Tertius in venis Cypri repertus ad æream faciem pallor. Quartus, in metallis ferrarijs legitur, cæteros antecedens pondere, non tamen poteſtate. Nam hic & qui in Cypro deprehenduntur, frangi queunt, & etiam plerique ab altero adamante perforantur. primi vero nec ferro vincuntur nec igne domantur. Verum tamen hircino ſanguine recenti calidoque macerati, malleis aliquot ante fractis, & incudibus diſſipatis. Aliquando cedũt atque in particulas diſſiliunt, qua fragmenta ſculptoribus in vſu inſignandæ gemmæ cuiuſdam expetuntur. Hi vero primi in auro excellẽtiſſimo deprehenduntur. Ex lapidario. Vltima pręcipuè genera Indię ſunt adamãtis, Ad cryſtallorum natum ſumptũque metallis, Nunc ita fulgentem cryſtallum reddit origo, Vt ferruginei non deſinat eſſe coloris, Cuius durities ſolidiſſima cedere neſcit, Ferrum contemnens nulloque domabilis igne: Quæ tamen hircino calefacta cruore liqueſcit. Incudis damno percuſſorumque labore, Huius fragmentis gẽmæ ſculpuntur acutis. Alterius generis producit Arabia adamantem, Nõ ſic inuictum, nam frangitur abſque cruore, Nec nitore par huic præcipuęque minoris habetur, Pondere ſit quamuis, & enormi corpore maior. Tertius eſt Adamas, quem dat maris Inſula Cyprus. Quartum producit Ferraria vena philippis: Omnib. æqua tamen vis eſt, adducere ferrũ. Quod facit & magnes, abſente potens adamante. Nam præſens Adamas magneti, quod rapit aufert. Ad magicas artes idem lapis aptus habetur. Indomitumque facit mira virtute gerentem. Clauſus in argento lapis hic, aurove feratur. Cingit & hic lęuum fulgens armilla lacertum.

De agape & alabandina. Cap. XLII.

DYaſcorides. Agapis potentias habet maximas, qui colorem pelli leonis habet ſimilem, ad morſum ſcorpionis valet. Alligatus enim vel illinitus cum aqua ſtatim dolorem tollit. Tritus, & vulneribus aſperſus, vel in potione cum vino datus, viperarum ſanat morſus. portatus quoque facũdum & amabilem gratum ac potentem facit. Iſidorus vbi ſupra. Alabandina dicta eſt ab Alabãda regione Aſiæ. Eſt autem cryſtalli genus, cuius color ad calcedonium vadit, ſed rarus. Arnoldus vbi ſupra. Alabandina fulgorẽ habet, qui eſt ruffus, clarus, vt ſardius. Huius virtus eſt, q fluxum ſanguinis prouocat & augmentat. Ex lapidario. Eſt Alabandina, cuius lux eſt ęmula ſardi. Iudicis aũt dignũ de nõe fallit amicũ.

De allectorio. Cap. XLIII.

SOlinus. Allectorius lapis traditur, qui cryſtallina ſpecie, fabæ modo in gallinaciorum ventriculis naſcitur, aptus vt dicunt prœliatoribus. Dyaſcorides. Allectoriu lapis in ventribus gallorum gallinaciorum inuenitur, quem gladiator habens in ore, permanet inuictus, ac ſine ſiti. Mulieribus quoque quæ volunt placere viris proderit, quia portantes ſe probas, ac ſpecioſas reddit. Arnoldus, vbi ſupra. Allectorius eſt lapis obſcuro cryſtallo ſimilis, e ventriculo galli caſtrati trahitur poſt quartum annum, vltima eius quantitas eſt ad magnitudinem fabæ, hic excitat Venerẽ, hominemque diſertum & cõſtantem facit, atque in ore tentus ſitim reprimit. Ex li. de naturis rerum. Allectorius lapis eſt. Cryſtallo vel aquæ limpidæ ſimilis, in iecore gallinacij reperitur, ſi caſtratus fuerit, poſtquam tribus annis vixerit caſtratus. Nullus maior eſt faba, poſtquam hic lapis in gallinacio fuerit nunquam bibit, valet frigidis, & qui coire non poſſunt. A muliere quoque bibitus facit eam viro ſuo placere, portantem ſe facit inuictum, & ſine ſiti. Hinc reges eum habentes in ore fortiter dimicant. Phiſiologus. Allectorius in ventre galli naſcitur, qui poſt tres annos caſtratur, & poſtea per ſeptem annos viuens hunc lapidem portat idem gallinacius, hic lapis ſitim extinguit, hominemque diſertum & gratum, maximeque vxorem marito facit. vt autem habeat hæc omnia, clauſus in ore portatur. Ex lapidario. Ventriculo galli qui teſticulis viduatus, Cum tribus ad minimum factus ſpado vixerit annis. Naſcitur ille lapis, cuius non vltima laus eſt. Et per bis binos capit incrementa ſequentes. Menſuraque fabæ creſcens excedere neſcit. Cryſtallo ſimilis, vel aquæ cum limpida paret. Inuictum lapis hic reddit quemcunque gerentẽ. Extinguitque ſitim patientis ore receptus. Nam Milo crotonias pugiles hoc præſide vicit. Hoc etiam multi ſuperarunt prœlia reges. Hic oratorem verbis facit eſſe diſertum. Cõſtantem reddens, cunctiſque perſoñis gratum. Hic circa veneris facit incentiua vigentes. Cõmodus vxori q vult fore grata marito. Vt bona tot præſtet, clauſus portetur in ore.

De ametiſto. Cap. XLIIII.

ISidorus, vbi ſupra. Ametiſtus indicus inter purpureas gemmas tenet principatum. Eſt autem color eius purpureus permixto colore violaceo, & quaſi roſæ nitor, leniter quaſdam flammulas fundens: alterum genus eius deſcendit ad hiacynthos. Cauſam nominis eius reddunt, quia ſit in eius purpura quoddam non in toto igneum, ſed vini colorem habens. Eſt autem ſculpturis facilis. Huius gemmæ genera ſunt quinquę. Ariſtotiles vbi ſupra. Lapis ametiſtus ſi poluetis eum ſuper vmbilicum, vaporem vini prohibet, ebrietatemque ſoluit, & hominem a contagio liberat. Arnoldus, vbi ſupra. Ametiſtus eſt gemma purpurei coloris, vt roſa, & tranſmittitur ab India. Sunt quædam eius ſpecies. Sed bæc. ſ. Indica cæteris vtilior eſt, huic mollities ad ſculpendum ineſt, virtuſque illius eſt contra ebrietatem, facitque hominem vigilem, malamque cogitationem repellit, & intellectum bonum tribuit. Plinius, vbi ſupra. Indicę quidem Ametiſtæ principatum tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ eſt finitima Syriæ, petria vocatur. Et in Armenia minore, & in Galatia reperiuntur, & in Ægypto. Sordidiſſimæ atque viliſſimæ in Thraſo & Cypro. Indicę abſolutum phenicis purpurę colorem habent. Et ad hanc tingentium officinę vota dirigunt: fundit autem eum aſpectu leniter blãdum, neque in oculos vt carbunculi vibrant. Alterum earum genus deſcendit ad hiacynthos, & hunc colorem Indi Sacon vocant. Eſt & paranites in continuo Arabiæ gẽtis. Quartum genus colorem

vini

vini habet. Quintum ad vicinia deſcendit cryſtalli albicante deſectu purpureæ, has gemmas magorum vanitas promittit ebrietati reſiſtere, multaque mira efficere. Ex libro de natura rerũ. Amethyſtus violacei coloris eſt optimus. Eſt autem quędam velut gutta vini rubei aqua corrupta. Et hæc facilior eſt ad ſculpendum; valet multum vinum bibentibus, quoniam ebrietati eſt contrarius.

De Androdamanta & antracite. Cap. XLV.

ISidorus. Androdamãta nitorem habet argẽti & pene Adamas ſemper teſſeris quadrata. Magi putãt ei nomen impoſitum ab eo, φ domare ac refrenare dicãtur impetus, vel iracundias animorum. Gignitur autem in mari rubeo. Arnoldus, vbi ſupra. Androdamanta lapis eſt coloris argenti, trahiturque de rubeo mari, forma eius, vt teſſera. duricies & adamantis, virtus eius eſt contra furorem animumque commotum. Ex lapidario. Androdamanta lapis eſt quaſi teſſera quadra. Ipſe maris rubri miatus reperitur arenis. Quem magus affirmat tantæ virtutis habeti, vt poſſit præſens animos ſedare calẽtes. Ex lib. de natura rerum. Androdamanta lapis quadrus atque duriſſimus tantæ virtutis eſt, vt animum furore calentem & luxuria ſedare poſſit. Iſido. Antracites eſt coloris ignei vt carbunculus. Sed candida vena præcinctus cuius proprium eſt φ iactatus in ignem, velut mortuus extinguitur, ac contra perfuſus exardeſcit. Plinius, vbi ſupra. Eſt inter carbunculorũ ſpẽs antracins, in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis, hæc quoque candida vena præcincta traditur. Ariſtoteles, vbi ſupra. Antrax. i. carbunculus rubeus, ſi cum eo ponatur onthi nocte lucebit.

De Aſio & aſterite aſtrione. Cap. XLVI.

DYaſcorides. Aſius lapis in Alexandria tantum inuenitur, qui optimus eſt ad vſum medicinæ, qui eſt colore candidus, ac leuis in modum pumicis, ac velut puluis manibus inſidens. Sanat fiſtulas, ſeroſas, podagram & lienas paſſiones. Cum melle vero putredinem circumſcribit, datur etiam puſlicis more electuarij. Et habet ſaporem ſalſuginoſum ac nitroſum. Iſido. vbi ſupra. Aſterites eſt gemma candida, lucem continens incluſam veluti ſtellam intus ambulantem. Soliſque candicantes radios reddit, vnde & nomen inuenit. Plinius, vbi ſupra. Proxima candicantium gemmarum eſt aſteria, principatum habens proprietate naturæ φ inclusam lucem pupillæ modo quodam continet, & trãſfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens. Iſido. vbi ſupra. Aſtrion gemma eſt cryſtallina in India, cryſtallo propinqua, in cuius centro fulget ſtella lunæ plenæ fulgore. Nomenque eo ſumpſit φ aſtris oppoſita fulgorem rapit & gerit. Plinius, vbi ſupra. In Carmania naſcitur gemma, quæ Aſtrios vocatur, ſimiliter vt Aſtria vel Aſtrites candida, cryſtallo propinqua. In India vero naſcens, & in Pallenes litoribus Aſtrios, ſtella fulgorẽ Lunæ plenæ lucet a centro intus. Quidam vero cauſam nominis huius reddunt, φ Aſtris oppoſita fulgorem rapiat & genrat. Optima autem in Carmania, nulliquæ vitio obnoxiam gigni. Ceramniam vero quæ ſit deterior vocari, peſſima vero ſimilis ẽ lucernarum lumini. Celebrant & Aſtroitem miraſque laudes eius in magicis artibus Zoroaſtrem cecinisse. quidam diligentius, de ea se produnt. Aſtrobolon ſudines dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & vt ſolem candido radiare.

De balagiuta & berillo. Cap. XLVII.

ARnoldus, vbi ſupra. Baligius eſt gemma rubra perlucentis materiæ degenerans a carbunculo, ipſius ac virtutibus omnibus debilibus in eo remiſſis. Iſidorus, vbi ſupra. Berillus in India gignitur, viriditate ſimilis ſmaragdo, ſed cum pallore, politur autẽ ab Indis in ſexãgulas formas, vt hebetudo coloris repercuſſione angulorum excitetur, aliter politus non habet fulgorem, genera eius ſunt nouem. Helinandus in Chronicis lib. 10. Berillus eſt coloris violacei vel aquæ marinæ. Iuba ſcripſit φ coniugis dat amorem, & portantem ſe magnificat. Dextram ſtringentis adurit. Aqua in qua iacet pota, vel iuſſimus oculis, tollit ructus, & ſuſpiria & cunctos epaticis fertur curare dolores. Arnoldus. Berill⁹ eſt lapis cuius color eſt pallidus, vt lympha, forma ſexagona. Cũque genera eius ſunt nouem, qui magis pallet eſt melior, virtus eius eſt contra hoſtium pericula, contra pigritiem, oculos humidos ſanat. geſtantem adurit. Si oculo ſolis opponitur ac rotũdatur, ignem accendit. Dyaſcorides. Berillus lapis lucidus eſt & clarus, oleo ſimilis, ſculpitur locuſta marina, ac ſub geminis pedibus eius cornuta, ac ſub gemma ponitur herba ſemina modico auro incluſa geſtata amorẽ coniugij facit. Aqua in qua miſſa eſt pota ad oculorum vitia valet, & ad omnem valetudinem.

Item de berillo. Cap. XLVIII.

PHiloſophus. Berillus eſt lapis conſpicuus, oleo vel aquis marinis colore ſimilis. Radium ſolis ad ſe trahit, qui ſcilicet radius lapidem ſine communitatis ſolutione penetrans, ex altera parte lapidis, quæ ſcilicet remotior eſt a ſole, ſtuppas, & panniculos, & quæcumque ſicca & comburenda facile attrahit & accendit. Manum quoque ſe tenẽtis adurere dicitur. Aqua ablutionis eius valet oculis infirmis, valet etiam contra eructationes & ſuſpiria, & dolorem epatis. Plinius, vbi ſupra. Berillus eandem aut certe ſimilem habere videtur cum Smaragdo naturam. India gignit berillos raro alibi repertos, probatiſſimi ſunt ex his, qui viriditatem imitantur puri maris, proximi vero qui vocantur Chryſoberilli, paulo quidem pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore: vicinum huic genus eſt pallidius, & a quibuſdam proprij generis exiſtimatur, vocaturque Chryſopilon. Quarto loco hiacinthizontes numerantur. Quinto illi quos heroides vocãt: poſt eos ſunt cerini, deinde oleagini, hoc eſt coloris olei, poſtremi vero cryſtallis ferę ſimiles, & hi habent capillamenta ſordeſque alioquin enarridi quæ omnium vitia ſunt. Indi mirè gaudent eorum longitudine, ſoloſque gemmarum eſſe, qui malint auro carere, prædicant. Et ob id perforatas Elephantorum ſetis religant. Alios conuenit nõ oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas, vmbilicis ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideoque chylindros ex his facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendacio in longitudine. Quidam putant, & anguloſos ſtatim naſci, perforatos quia gratiores fieri, medulla candoris exempta. Additoque auro repercuſſa, vel omnino caſtigata ad craſſitudinem. Ex lib. de natura rerum. Berillum india mittit, optimi ſunt oleo lucido ſimiles, & maxime qui maculas interius nõ habent. Sunt enim quidam lucidiſſimi, minutas & longas habentes interius maculas velut paruos capillos. Berillus ſi formam ſexangularem habuerit, arcus cœleſtis colores in radio ſolis efficit. Idem etiam ſi rotundus vt pomũ fuerit, humectatus aqua in claritate ſolis, carbones mortuos, vel pannum laneum nigrum, vel bulliituram arboris ſiccam accendit: vnde quidam egregiè metro luſit in perſona Berilli dicens. Me dedit inſignem virtus quæ format in ignem. Solis ſplendorem non ignis paſſa calorem. Sic lux æterna deſcendit ab arce ſuperna; Eſt incarnata, non matre tamen violata. Dicitur etiam, quòd morbo ſquinanciæ medet. Et glandes, quæ ex humorib. colligunt per fricationem tollit, maxime cum adhuc in augmẽto ſũt.

De borace. Cap. XLIX.

BOrax eſt gemma quæ vulgo dicitur crapondina, vocata ſic, quia borax, quoddam ſcilicet buffonum genus eam in capite portat: huius genera duo ſunt, vnum, ſcilicet album, & hoc melius eſt atque rarius. Aliud vero fuſcum, & nigrum. In medio ſui habens oculum, qui parumper colorem imitatur ceruleum. Sed quando buffoni viuo & palpitanti hic lapis extrahitur, tunc oculum habere dicitur. Quando vero extrahitur aliquandiu mortuo, tunc malicia veneni illius oculus extinguitur, & lapis vitiatur. Hic lapis contrarius eſt venenis, & in cibum ſumptus, interna hominis mala ſanare dicitur. Inteſtina namque circuit, & facta cura per inferiorem regionem egreditur, hic lapis alio nomine noſa dicitur, ſicut ex ſequentibus oſtenderemr. Arnoldus, vbi ſupra. Noſe lapis eſt, cuius duo ſunt genera, vnum ſubalbidum, & aliud varium. De buffonis capite trahuntur antequam bibat, vel aquam tangat. Et forte in eis quandoque apparet forma buffonis cum pedibus ſparſis, hic lapis valet contra morſus reptilium, & contra venenum. Nam præſente veneno, vt varius lapis, digitum adurit tangentur amboque ſimul includendi ſunt.

De Callaica & Carcedonio & Calchophano.

Cap. L.

ISidorus, vbi ſupra. Gallaica eſt gemma colore viridis, & palliẽs ac nimis craſſa, nihilque iucũdius decens auro, vnde & appellata. Naſcitur in India vel Germania in rupibus gelidis. Oculi modo extuberans. Carcedonius hæc facere dicitur quod & lichnis, quanquam multum vilior ſit cæteris gemmis cryſtallinis. Naſcitur apud Nasamonas diuino vt ferunt imbre & inuenitur ad repercuſſam Lunæ plenę. Omnis autem genere reſiſtit ſculpturæ. Gloſa ſuper Apocalipſin. Carcedonius eſt lapis colorem habens lucernæ pallentis, fulget ſub diuo, obſcurus in domo, Omnibus ſculpentium argumentis reſiſtit. Radio ſolis, vel digitorum attritu excandens paleas attrahit. Arnoldus. Carcedonius, eſt lapis colore pallidus, hic tamen virtute lapidis Zimeru vſt perforandus, colloque geſtandus, virtus eius eſt contra illuſiones diabolicas. Et vt p. ſ. õe cauſas aduerſariorum eumcat, virtutes conſeruat. Ex libro de natura rerum. Carcedonius in Ethyopia naſcitur, velut ignis lucet ſed pallentis ſpeciem retinet. Semper itaque decentes pallore, colorem habet medium inter hiacinthum & berilli. Qui ſi pertuſus ſit, & collo vel digito feratur, cauſas vincere perhibetur. Huius ſpecieq tres eſſe dicuntur. Plinius. Archelaus & in Ægypto circa Thebas naſci tradit Carcedonios fragiles, ac venenoſos, morientibus carbonibus ſimiles. Ex hac & ex lychnite potoria inuenio factitata. Omnia vero genera hæc ſculpturę contumaciter reſiſtunt, partemque cerę in ſigno tenent. Ex lapidario. Calcedon lapis eſt ebeti pallore refulgens, hæc ſpecies lapidum tantum tricolor reperitur. Iſidorus Calchophanus eſt gemma nigra, ſed æris tinnitum reddit ſi lapide fuerit illiſa. Arnoldus. Calchophanus nigri coloris lapis, clarificat vocem, prohibet raucedinem. Ex libro de natura rerum. Calcophanus ſonorus, ac dulcis inſtar æris, ſi

ferro

ferro vel ære percutiatur, vocem quoque ſonoram ac dulcem reddit ſi portetur ab homine caſto.

De carbunculo. Cap. LI.

ISidorus. Carbunculus dicitur, eo quòd ignitus ſit, vt carbo. cuius fulgor nec nocte vincitur. In tenebris enim non vincitur, quia in eis lucet, adeo vt flammas ad oculos vibret: hic græce dicitur antrax, & in libra gignitur apud trogoditas, omniumque gemmarum ardentium habet principatum, huius genera ſunt. 12. Arnoldus, vbi ſupra. Carbunculus eſt gemma rubicundiſſima, in obſcuro & tenebris lucens, vt carbo. Colore virtutibuſque ſuperat omnes gemmas ardētes, ſola enim habet omnes, quæ in ipſis ſunt virtutes. Suntque præter illam 12. ſpecies minus ea vtiles. Philoſophus. Carbunculus, qui & græce antrax dicitur vulgariter rubith. dicit philoſophus, quod cum cuncta pereant ab igne tenta, carbunculus minime patitur ab igne. qui eſt ſigillum. Et dicit Aluredus, quòd eſt ſigillum lapidum. Alij vero quia carbunculus poteſt imprimere figuram ſuam omni alij lapidi, & non econtra. Ex li. de natura rerum. Carbunculus eſt lapis omnium preciosiſſimus atque cariſſimus, & omnium lapidum perhibetur virtutibus præditus, huius color igneus eſt, & nocte magis, quàm die lucet. Nam die obſcuratur, nocte vero tantum refulget, vt circa ſe noctem quaſi in diem vertat. Ex lapidario. Ardentes ſuperat gemmas Carbunculus omnes. Nam velut ignitus radios iacit vndique carbo. Huius nec tenebræ poſſunt extinguere lucem. Quin flammas vibrans oculi mittat aſpicientum.

De multiplici carbunculorum genere. Cap. LII.

EX libro de natura rerum. Carbunculorum ſpecies in arte lapidaria periti diſtinguunt tres. prima carbunculus proprie nominatur. Secunda Rubith. Tertia Balauſtus, & hic vilior dicitur. Rubith quidem ignei coloris eſt, ſed incomparabiliter minoris, quàm carbunculus, vnde nec tenebras noctis fugat. virtutibus et impar eſt. Sed tamen inter cæteros lapides precioſior & elegātior, colore Sidereo. Balauſtus vero multo vilior eſt colore virtute & precio. Tamen Saphiro & Iaſpide dignior exiſtimatur. Iſidorus. Sicut dictum eſt carbunculi genera ſunt duodecim, ſed præſtantiores, qui videntur fulgere ac velut ignem effundere. Plinius, vbi ſupra. Principatum habent carbunculi a ſimilitudine ignium appellati, cum tamen ignes non ſentiant ipſi. Horum genera ſunt Indici & Garamantici. qui & vocantur Carchedonij. Adijciunt Ethiopicos, & Alabandicos in Ortoſiaca caute naſcentes, ſed qui perficiantur alabandicos. In omni vero genere maſculi appellantur acriores, ac languidius fœminę refulgentes. In maſculis quoque obſeruant alios flammæ liquidioris, alios nigrioris, & quoſdam ex alio lucidius cæteriſque magiſque in ſole flagrantes. Optimos autem Amethiſtizontes, quorum ſcilicet extremus igniculus exeat in Amethiſti violam. proximos illis quos appellant ſyrtitas pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicumque ſolis repercuſſu maxime. Satyrus, Indicos, non eſſe claros dicit plurimumque ſordidos, ac ſemper retorridi fulgoris. Caliſtratus fulgorem carbunculi tradit eſſe debere candidum, poſtea extremo viſu nubilum, ac ſi ita attollatur, exardeſcentem, ob id a pleriſque hunc carbunculum candidum vocari. Quique languidius, & liuidius ex Indicis luceant, appellari Liuicontas. Carchedonios autem eſſe multo minores. Indicos etiam minus vnius ſextarij menſura cauari. Archelaus vero Calcedonios dicit eſſe aſpectus nigrioris. Sed in igne vel ſole vel inclinatione acrius, quam cæteros excitari. Eoſdemque obumbrante tecto, purpureos videri. Sub cœlo, flammeos. Contra ſolis radios ſcintillare. Ceras ſignantibus his, quamuis in opaco, liqueſcere. Multi vero indicos Carchedonijs candidiores eſſe & e diuerſa inclinatione hebetari, ſcripſere, & etiam in Carchedonijs maribus ſtellam intus ardere, fœminas autem vniuerſum fulgorem extra ſe fundere. Naſcuntur in Thracia coloris eiuſdem ignem minime ſentientes. Theophraſtus autem autor eſt, & in Orchomeno Archadiæ & in Chio inueniri, Illoſque nigriores. Ex quibuſdam & ſpecula fieri. Eſſe & Troezenios interuenientibus maculis albis varios. Itemque Corinthios ex pallidiore candidos. Nec eſt aliud plus difficile, quàm hoc genera deſcribere. Aiunt ab Ethiopibus hebetiores in aceto maceratos, 14. diebus niteſcere totidem menſibus durante fulgore. Adulterātur vitro ſimillime. Sed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ facticiæ. Mollior enim materia & fragilis, centroſa ſcrobe deprehenduntur, & pondere, quod minus eſt vitreis, aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus.

De Celidonia. Cap. LIII.

ISido. Celidonia eſt gemma purpurea ex hirundinum colore vocata, duoque ſunt eius genera, vna eſt purpurea ex parte altera. Et alia nigris interuenientibus maculis purpurea. Dyaſcorides. Celidonius lapis eſt, qui in vteris hirundinum inuenitur. Cuius genera duo ſunt, niger & ruffus, hic ſublatis pullis hirundinum ex Nido, fiſſiſque ventribus eorum, in ipſis inuenitur. Et ruffus quidem ſanat lunaticos, & languidos, & inſanos panno immiſſus, & in ſiniſtro ægroti brachio circumligatus: præterea portantes ſe facundos, gratos, & amabiles facit. Nigrum quoque qui habuerit omnibus placebit. Sed cui dolent oculi eo trito cum aqua inungitur, & ſanatur. Idem in panno lineo croco tincto miſſus, quotidianas, tertianas, & quartanas compeſcit. Aduerſus omnes humores aptus eſt excellenter. Phiſiologus. Pullum hirundinis primo die Luna deficiente aperi, & inuenies in eius vētre duos lapides, vnū pulchrum, alium deformem, vnus eſt niger, alius ruffus. Accipe ambos, & caue ne terram tangant, & ne adſint pater & mater pulli, quia tunc lapis fortius operabitur. Liga ergo eum in pelle vituli, vel cerui antequam coeant, & porta in brachio ſiniſtro, iuuat Epylenticos, valet contra febres, & noxios humores. Ruffus portantes gratiſſimos facit. Niger quoque portatus optimum finem negocijs imponit. Ex li. de natura rerum. Celidonius eſt lapis informis, & paruus, quem hirundinum pulli in iecore ſuo portantes, ex hoc cognoſcentur, ſi ore ad os in ſignum pacis, adinuicem conuerſi ſedent. Ruffus vero lunaticos, & inſanos mitigat. Niger autem iram ſedat. Et aqua dilutus lumina clarificat. Arnoldus. Celidonius ruffus pāno lineo, vel vituli corio inuolutus, & ſub aſcella ſiniſtra geſtatus valet contra inſaniam, & antiquos languores, ac lunaticam paſſionem. Niger autem valet contra nociuos humores, & contra iras, & febres. Si vero inuoluatur in folijs herbæ celidoniæ, ſic viſum obfuſcat. Aqua etiam lotus oculos ſanat.

De celonita & cimedia. Cap. LIIII.

CElonites eſt lapis purpurei varijque coloris: qui hunc ſub lingua geſtauerit, diuinat futura At hæc virtus ipſi tūmodo tūc ineſt, cū luna primo accenſa creſcēs eſt. Nec hic lapis ab igne corrumpitur. Iſidorus. Celonites eſt indicę teſtudinis oculus, varius & purpureus, hoc magi impoſito linguę fingūtur futura pronunciare. Ex lapidario. Indica teſtudo lapidem mittit celonitem. Gratum purpureo varioque colore nitentem. Quem ſub lingua loto ſi quis geſſerit ore. Noſſe magi credunt hunc diuinare futura. Orto mane diem ſextam duntaxat ad horam. Tempore quo Lunæ ſuccreſcere cernitur orbis. Sed luna prima lapidis prædicti poteſtas. Totius fertur ſpacio durare diei. Quintæ poſt decimam concordant tempore Lunę. At detrimenti maris in tempore toto. Ante diem tantum lapidi manet illa poteſtas. Eſt etiam nulli lapis hic obnoxius igni. Iſidorus. Cymedia eſt gemma quæ inuenitur in cerebro piſcis, eius nominis, candida & oblonga, his præſagire dicuntur magi ſigna tranquillitatis, & tempeſtatis.

De ceraunio. Cap. LV.

ISidorus. Ceraunium dicitur, eo ꝙ alibi quam in loco fulminis ictui proximo non inuenitur. Græci enim fulmen Ceraunos vocant. Horum duo ſunt genera, vnum quod Germania mittit, cryſtallo ſimile, ſplendore tamen ceruleo. Et ſi ſub diuo fuerit poſitum, fulgorem capit ſidereum. Alterum Hiſpania in Luſitanijs littoribus gignit, cuius color ſimilis Pyropo rubenti, qualitas, vt ignis, hic aduerſus vim fulgurum opitulari fertur ſi credimus. Plinius, vbi ſupra. Eſt inter candidas gemmas, & illa quæ vocatur Ceraunia ſiderum fulgorem rapiēs, ipſaque cryſtallina, ſplendoris cerulei naſcens in Carmania. Zenothemis albam eſſe fatetur, ſed intus ſtellam cōcurſantem habere. Fieri & hebetes Ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas, ſtellam tradit concipere. Eamque poſt menſes totidem relangueſcere: Sotacus, & alia duo genera fecit ceraunię, nigræ rubeſcentiſque. Traditque ſimiles illas eſſe ſecuribus, his quæ nigrę ſunt & rotundæ, vrbes expugnare & claſſes, eaſque betulos vocari, quæ vero longe ſunt ceraunias vocari: faciunt & aliam raram ad modum Parthorum magis quæſitam, quia non inuenitur alibi quàm in loco fulminis ictus. Arnoldus. Ceraunius eſt lapis cryſtallo ſimilis infectus ceruleis de Germania. Alter vero de Hiſpania rutilans, vt flammā. Hi de locis tonitrui cadunt, valentque ad dulces ſomnos & ad prælia cauſaſque vincendas, loca etiam omnia in quibus ſunt a fulmine & tempeſtate continentur. Ex li. de natura rerum, Ceraunis ex græco dicitur, quia cum fulmine de cœlo cadere perhibetur, & in loco vbi lapis iſte fuerit fulmen cadere negatur. Eſt autem cerulei coloris, exque vna parte ſæpius acutus. Ex lapidario. Ventorum rabie cum turbidus æſtuat auſter. Cum tonat horrendum, cum fulgurat igneus ether Nubibus illiſis cœlo cadit iſte lapillus. Cuius apud græcos extat de fulmine nomen. Illis quippe locis quos conſtat fulmine tactos, Ipſe lapis tantum poſſe reperiri putatur. Quis caſtè gerit hunc, a fulmine non ferietur, Nec domus aut villæ, quibus affuerit lapis ille. Se neque nauigio per flumen vel mare vectus, Turbine mergetur, vel fulmine percutietur. Ad cauſas etiam vincendas, & prælia prodeſt. Et dulces ſomnos, & ſomnia læta miniſtrat.

De corallio. Cap. LVI.

AMbroſius. Corallius in mari herba eſt. Si in aerem transferatur, lapidis ſoliditate firmatur. Iſidorus. Corallius in mari rubro gignitur, forma ramoſus, colore viridis, & maxime rubens; virgę eius candidæ ſub aqua & molles, detractę obieſtum

dinantur,

durantur, & rubeſcunt tactuq; protinus lapideſcunt. Itaq; occupati euelliqua retibus ſolet & acri ferramento præſcidi. Qua de cauſa corallus habet, vt bona magi reſiſtere fulminibus affirmēt. Diaſco. Lapis corallius maximas habet virtutes. Eſt.n.tenax & oīa ſomniorū ludibria repellit, atq; ab omni maleficio, atq; vmbris dæmonū, & manibus ſtudijs cuſtodit, ſed & fulminibus ēt in mari ventis & tempeſtatibus reſiſtit. Arnol. Corallius a mari trahitur ſicut ramuſculus, & valet contra quemlibet fluxum ſanguinis & epilenſiā, & contra vana monſtra collo ſuſpenſus, valet ēt contra tempeſtates & grādines, agris aſperſus multiplicat fructus. Philoſophus. Corallius tantūmodo radicē habet, nec ſtipitē, nec flores, nec folia, nec fructus. Et eſt planta maris ſine cortice, cuius caro aliquantulū mollis eſt in aqua, cum aūt venit in aerē ſterilem durefcit in lapidē, quantum apud nos margaritum Indicū præcioſum eſt, tm̄ apud Indos corallius Hone magi fulminibus reſiſtere affirmant. Leubeum. Albus vero eligendus eſt, qui croſſus & clarus & planus. Et quanto albior tanto melior, & qui non eſt perforatus paruis foraminibus.

De eodem. *Cap.* LVII.

AVicenna in primo cano. Corallius eſt frigidus in gradu primo, ſiccus in ſecundo. Stipticus eſt, & vehemēter prohibet fluxū ſanguinis, carnem additā abſcindit, confortat oculum abſtrahendo & exiccando humiditates inſitas in eo. Et eſt ꝑcipuē, quod aduſtum eſt, & ablutum conueniens lachrymis, veſtigia quoq; vlcerum abſtergit, confert apoſtematibus inteſtinorū & ſplenis. Retinet ſputum ſanguinis, cor ēt confortat, & eius tremori confert. Naſcitur aūt in maribus, quæ ſunt in Aphrica. Et alius quidem rubeus eſt, alius niger, alius albus, dolorem ſtomachi remouet, ac prohibet ſuper os eius directē ſuſpēſus. Et ideo collis puerorum appenditur. Dr aūt, quod ſi teratur, & impleātur ex eo concauitates taſirmorum dentiū, & eradicat eos, & eſt ſummus in confortatione gingiuarum, cōfert etiam ſputo ſanguinis, & eius fluxui, propriēq; rubens. Et omnibus ægritudinibus ſtomachi. Arnol. vbi ſupra. Corallius eſt qui collo ſuſpenſus epilentici, caſum eius prohibet. Ex lib. de natura rerum. Corallius eſt lapis rubeus valde, figuram habens vt cornu ceruī, vel vt herbæ radix cum multis radicibus, nec mirum qm̄ herba fuit in mari primum: hic fulminibus & tempeſtatibus reſiſtit, vnde antiqui lapidem huiuſmodi confractum cū ſeminibus in agris iactabant aut in arboribus ſuſpendebant, vt grandinū pericula nō ſentirent. Dæmonibus quoq; terribilis eſt, & hoc fortē, quia frequenter ramorum eius extenſio modū crucis habet. Ex lapidario. Corallius lapis eſt dum viuit in æquore vimen. Retibus auulſus vel caſus acumine ferri. Aere contactus fit durior & lapideſcit. Quiq; color fuerat viridis, modo puniceus fit. Hic velut arbuſti ramuſculus eſſe vī. Circa ſemipedem tum vix lōgios inuenitur. Ex quo finguntur teſtamina commoda multis. Quippe ſalutaris geſtantibus eſſe probatur. Fulmina tiphonicas tempeſtateſque repellit. Aratro, vel tecto, vel agro quocunque geratur. Aſt in vinetis aſperſus & inter oliuas. Aut inde annículos cum ſemine iactus in agros. Grandinis auertit calamis contraria tela. Multiplicat fructus vt ſterilitatem retundant. Vmbras dæmoniacas & theſſala monſtra repellit.

De Cornelio ſiue corneolo. *Cap.* LVIII.

ARnoldus. Cornelius lapis eſt ruffi & obſcuri coloris, vt lauatura carnis, hic collo digitove ſuſpenſus, iras mitigat, valetq; contra quæcunq; ſanguinis fluxum ac præcipuē menſtruorum. Ex libro de natura rerum. Cornelius vel ſecundum quoſdam cornelius, eſt lapis rubeus perlucidus, ſed obſcuri coloris, infectæ carni ſimilis. Horum lapidum multitudinem filij Iſrael in deſerta ſculpiſſe dicuntur, quorum ſculptura tam ſubtilis acuminis comprobatur, vt nullus poſterorum huiuſmodi operis imitationem audeat attentare. Nec dubium quòd ſecundū efficaciam, & virtutes gemmarum ſculpebantur imagines figurarū. Ex lapidario. Sed neque corneolos lapides memorare pigebit. Qui licēt obſcuram videantur habere colorem. Non ſpernenda tamen his creditur inſita virtus. Nam lapis hic digitove gerentis adhærens. In diſceptando ſurgentes mitigat iras. Quiq; lauaturæ carnis par eſſe videtur. Sanguinis ex membro ſiſtit quēcunque fluorem. Præcipuē talem patitur ſi fœmina fluxum.

De Chryſolectro & chryſocola. *Cap.* LIX.

ISidorus. Chryſolectrus eſt lapis auro ſimilis, ſed in colorem electri vergens, matutino tantum aſpectu iucundus, ignium capaciſſimus, & ſi iuxta fuerit, celerrime ardeſcens. Ariſtotel. vbi ſupra. Cryſolectrus ignem trahit, & ex eius natura eſt quod ab igne cito comburitur. Arnoldus. Chryſolectrus gemma eſt aurei coloris, ab igne cito inflammabilis, vſu pulcherrimus eſt in horis matutinis, in alijs vero per omnia diſſimilis. Plinius. Chryſolectrum collo adalligatum medetur febribus, tritū vero cum melle atque roſaceo aurium vitijs. Et ſi cum melle attico conteratur, oculorum etiam obſcuritati, ſtomachiq; vitijs medetur, vel per ſe farina eius ſumpta, vel cum maſtice ex aqua pota. Ex lapidario. Eſſe chryſolectrus ſimilis deſcribitur auro. Cuius ad electrum color inclinare videtur. Hic matutinis eſt iucundior horis. Cuius materies rapidiſſima dicitur ignis. Nam cito vicino correptus flagrat ab igne. Iſido. Chryſocolla eſt gemma quæ gignitur in India, vbi formicæ aurum eruunt. Eſt aūt auro ſimilis, habet naturam magnetis, niſi quòd aurum augere traditur, vnde & nomen accepit.

De Chryſolanſi & chryſolito. *Cap.* LX.

IDem. Chryſolanſis eſt gemma ex auro & igne vocata, die quidem eſt aurea, & nocte ignea, hanc gignit Aethyopia. Chryſolitus etiam eſt lapis auro ſimilis cum marini ſimilitudine coloris, hunc quoque gignit Aethyopia. Plinius vbi ſupra. Aethyopia mittit, & chryſolithos aureo fulgore tranſlucentes, his autem præferuntur Indicæ, & ſi variæ non ſint Bactrianæ, deterrimæ vero ſunt Arabicæ, quia turbidæ ſunt & variæ, maculatum nubilo interpolatæ fulgentes. Optimi vero chryſolithi ſunt, qui in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Fundo includuntur perſpicuē, cæteris ſubijcitur aurichalcum. Tametſi iam expertos gemmarum vſu appellant & chryſolectri in colorem electi, declinantes matutinus aſpectus iucundior, Pontica deprehendit L eutias Quædam in his duræ ſunt criſtæque. Quædam molles & ſordidæ. Bocchus auctor eſt Chryſolitum. 12. pondo a ſe eſſe viſum. Arnol. Chryſolithus eſt gemma cuius color aureus ſcintillat, hoc in auro ponitur, ſiniſtroque lacerto geſtatur. Et eſt virtus eius contra dæmones, & contra melancoliam, nocturnoſque timores. Ex libro de natura rerum. Chryſolitus auro micat, & vt igneam ſcintillat. Qui ſi perforatus fuerit & foramen ſetis aſini repletum fuerit, dæmones exterret, & exagitat. Dicit autem techel Philoſophus Iudæorum in libro de ſculpturis lapidum, quòd quando inueniatur in chryſolito fœmina habens in vna manu auem & in alia piſcem valet ad negociandum.

De Chryſopraſo, & chryſopaſſo *Cap.* LXI.

ISidorus. Chryſupraſus Indicus eſt lapis colore porri ſuccum referens, aureis inter venientibus guttis. Solinus. Chryſopraſos ex auro & purpura mixtam lucem habentes, berillorum generi adiudicauerunt renitentes aureis guttis, virtus eſt, quòd viſum clarificat, auaritiam quoque pellit, & in omnibus bonis perſeuerantiam dat. Ex libro de natura rerum. Chryſopraſus inuenitur in India. Sed hic quoque rariſſimè, vt dicitus, vnde & inuentus carior habetur. Eſt autem ex duobus coloribus, aureolis ſcilicet guttis micans, & porri ſucco colore permixtus. Iſidorus. Chryſupraſius eſt lapis Aethyopicus, quem lux cælat, prodit obſcuritas. Nocte ſiquidem eſt igneus, die aureus. Arnoldus. Chryſopraſion gemma quam mittit Aethyopia, hoc lucet in tenebris, in lumine autem tenebreſcit, ſitque in ea reciprocatio coloris non determinati, velut in quercu putrefacta, & in noctiluca. Ex lapidario. Aethyopum tellus lapidem chryſopraſion edit. Quem tenebræ produnt occultum tempore lucis. Noctibus igne micans vaneſcit luce diurna. Abſque nitore iacens auri pallore ſepultus. Hic quoque naturæ mutatus cernitur ordo. Nam quem lux celat ſolito nox more reuelat.

De Cryſtallo. *Cap.* LXII.

ISidorus. Cryſtallus eſt lapis reſplendens, & colore aquoſus. Tradunt autem, quòd ſit nix glacie durata per annos, vnde & nomen Græci dederunt. Gignitur autem in Aſia & Cypro: maximēque in Septentrionum alpibus, vbi nec æſtate ſol feruentiſſimus inuenitur. Ideoque ipſa duritia diuturna & annoſa reddit hanc ſpeciem, quę cryſtallus dicitur, hic oppoſitus radijs ſolis adeo flammam rapit, vt tadijs fungis vel folijs ignē præbeat, vſus etiam eius ad pocula deſtinatur. Nihil autem aliud, quàm frigidum pati poteſt. Plinius vbi ſupra. Cryſtallum contraria naturę cauſa facit, gelu vehementiore concretio. Nec alibi certē reperitur, quam vbi maximē niues rigent hiberne, certumq; eſt glaciem eſſe, vnde & nomē Gręci dedere. Oriēs & hanc mittit nec vlla præfertur Indicæ. Naſcitur & in Aſia, viliſſima alabādā & ortoſiam, finitimiſq; montibus, itē in Cypro. Sed laudata & in Europa iugis alpiū. Auctor eſt Iuba, & in quadā inſula rubri maris naſci ante Arabiā ſita, q̄ neron vocatur. Et in ea, q̄ iuxta gēmam topazion ferat cubitaleq; effoſſa re a Pythagora Ptolemæi regis ꝑfecto. Cornelius Bocchus dicit & in Luſitanis naſci per quā mirandi ponderis immēſis iugis deprehenſis ad libramentū aquæ puteis. Hoc aūt mirum, quòd & Xenocrates Epheſius tradit, aratro in Aſia, & in Cypro excitari, nō.n. in terreno, nec niſi inter cautes crediti fuerat inueniri, veriſimilius eſt, q̄ idē Xenocrates tradit a torrētibus ſæpe deportari. Sudines autē negat, niſi ad Meridiē ſpectantibus locis naſci. Qđ certū eſt, nō.n. in aquoſis q̄q̄ in regione ꝑgelida reperit, et ſi amne ad vada vſq; glacient, humore cęleſti, puroq; nive, id

neceſſe eſt fieri. Ideoque caloris impatiens, non niſi frigido potu addicatur. Cur autem naſcatur ſexangulis lateribus, non facile ratio inueniri poteſt, eo magis, quòd neque in mucronibus eadem ſpecies eſt. Sicque adeo abſolutus eſt laterum lenor, vt nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo viſa nobis eſt ampliſſima, quam in capitolio quinquaginta dicauerat Liuia Augusta librarum circiter quadraginta. At idem aenociares auctor eſt cryſtalli vas amphorale viſum. Et aliqui ex India cryſtallũ quatuor ſextariorum. Nos liquido affirmare poſſumus in cautibus naſci alpium, adeo inuijs, vt extrahant eam pendentes fune plurimum, peritis enim ſigna eius & indicia ſunt nota, vitijs infeſtantur plurimis, ſcabra ferrugine maculoſa nube occulta, aliquando vomica, prædura fragilique centro a ſole appellato. Eſt & ruffa aliquibus rubigo. Alijs capillamentum rimæ ſimile. Hoc artifices litura occultant. Quæ vero ſine vitio ſunt puras eſſe malunt aſyncheta appellantes, nec ſpumæ coloris limpidæque. In pondere vero eſt auctoritas poſtrema. Medici vrenda corporum non aliter vtilius fieri putant, quàm pila cryſtallina, ſolis radijs aduerſis oppoſita. Fragmenta cryſtalli nullo modo queunt ſarciri. Mirèque ad ſimilitudinem vaſa vitrea acceſſerunt, ſed prodigii modo, vt ſuum precium auxerunt.

De eodem. Cap. LXIII.

PHiloſophus. Cryſtallus, vt dictum eſt, traditur eſſe oia, glacie durata, per annos ſcilicet, vt quidã volunt, triginta. Quidam autem volunt, quòd cryſtallus nõ fiat per congelationem, maximè cum eum percalidæ perducant regiones, & cum in ſe non habeat humiditatem, litera autem maior apparet ſecundum ammeta dimenſionem cryſtallo impoſito. Aer enim propter multam ſui perſpicuitatem ſpeciei rei in ſe facilem præbet tranſitum veniendi ad oculum, & ideo immutatio, quæ venit a litteris ſit ad oculum ſua quantitate propria & non ſub maiori. Quia vero immutatio inuenit in cryſtallo duritiam reſiſtentem, non ita ſubito, & de facili tranſit per medium ipſius, ſed fluit in latum. Ideirco videtur ſub maiori quantitate quam habeat. Arnoldus. Cryſtallus lapis non vi frigoris eſt induratus, ſed vi magis terreſtreitatis, ac ipſi glaciei ſimilis. In ſolis radijs oppoſitus ignem concipit, ſi frigidus eſt, nequaquam vero ſi calidus eſt: huius virtus contra ſitim, & ardorem eſt, tritusq; melle ac potatus vbera lacte replet. Diaſcorides. Chryſtallus vires habet ſtipticas. Quidam enim cum melle tritum potui dederunt, ad generandum lac. Ex libro de natura rerum. Cryſtallus lapis ex eit glacie induratus. Solinus tamen in aliquibus mundi partibus hunc inueniri dicit, vbi nunquam gelu vel glacies fuit. Hic lapis tritus, & cum melle mixtus atque potatus, vbera lacte replet. Ex lapidario. Cryſtallus glacies multos durata per annos. Quod lapis hic ſoli ſubiectus concipit ignem Admotoſque ſibi ſoles hic accendere fungos. Hunc etiam tritum quidam cum melle propinant. Matribus infantes quibus aſſignantur alenda. Repleri potu quo credunt vbera lacte.

De damonea, & dracontide ac droſolito. Cap. LXIIII.

ARnoldus. Dæmonius eſt lapis bicolor, conterit febricitantibus, repente pellit, hominemque tutum ac victorem reddit. Iſidorus. Dracontides ex cryſtallinis vnus, qui ex cerebro draconis emittitur. Quæ niſi viuenti abſciſſa fuerit, non ingemmiſcit, vnde eam magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri ſpecus eorum explorant, ibique gramina medicata ſpargunt, ad incitandum ſoporem draconum. Atque ita ſopitis capita deſecant, & gemmas detrahunt. Sunt autem candore translucido, vſu earum Orientis reges præcipuè gloriantur. Droſelitus eſt lapis varius, cuius nominis cauſa extitit, quia ſi ad ignem applicetur velut ſudorem emittit.

De dyacodo & dyamantico, & dionyſia. Cap. LXV.

ARnoldus. Dyacodus eſt lapis pallidus berillo ſimilis, dæmones excitat & fantaſmata, applicatus defuncto vires amittit. Ex libro de natura rerum. Dyacodos eſt lapis berillo ſimilis, qui aquis iniectus varias effigies dæmonum efficit, ita vt det reſponſa, rogantibus. Hic ſi corpori defuncti admoueatur, amittit vires, & quaſi ſenſibiliter mortem abhorret. Ex lapidario. Eſt qui dyacodos reſponſa petentibus aptus. Dæmonis effigies varias oſtendere fertur. Nec lapis eſt alius, qui fortius euocat vmbras. Sanctus, n lapis eſt, & quem mors ſtrinit, abhorret. Hunc autem perhibent ſimilem fulgore berillo. Ex libro de natura rerum. Dyamanticos eſt lapis, qui in quocunque metallo geſtetur, ferream tamen ſibi ſedem propinquam elegit. Iſidorus. Dionyſia eſt lapis niger mixtus rubentibus notis, hic ex aqua tritus vinum fragrat, & odore ſuo potatur ebrietati reſiſtere. Philoſophus. Dionyſia lapis eſt Orientis fuſci coloris niueis reſperſus guttis, in aqua tritus vinum fragrat, & tamen ebrietas contra naturam odore ſuo fugari ſolet.

De ebeno & eſeſte, & egipcilla. Cap. LXVI.

DIaſcorides. Ebenus eſt lapis albus ac præcioſus, quo ſolent artifices aurum lympidare, hic potatus in paſſo & aqua ſtomaticos curat. Amentes ſimiliter potus eius ſanat, veſicas etiam dolentes ſoluit, potatuſque ſine ægritudine ſeruat, & fœmore circumuolutatus velociter parturientes facit. Iſidorus. Efeſtis lapis eſt ſpeculi naturam habens in reddendis imaginibus quanquam rutilet. Experimentum eius, ſi feruenti aquæ addita ſtatim refrigeret. Aut ſi ſoli appoſitum materiam aridam accendat. Naſcitur in Chorintho. Egypcilla gemma eſt radice nigra, facie vero cerulea, ex Aegypto vbi reperitur ſic appellata.

De electria & elitropia. Cap. LXVII.

ELectria dicitur quaſi electoria, in ventriculis enim gallinacijs inuenitur cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ, hac in certaminibus inuictos fieri magi volunt. Actor. Patet, quòd hic lapis ipſe eſt allectorius, de quo dictum eſt ſuperius. Iſidorus. Elitropia eſt gẽma coloris viridis ac nubilis, ſtellis puniceis ſuperſparſa cum ſanguineis venis. Cauſa vero nominis eſt de effectu ipſius lapidis. Nam in labris æneis deiecta, radios ſolis mutat ſanguineo repercuſſo. Extra aquam autem ſpeculi modo ſolem excipit, deprehenditque defectus eius, ſubeuntem Lunam oſtendens. Gignitur in Cypro, & Aphrica, ſed melior in Aethyopia. Magi hanc admiſta herba elitropia, quibuſdam additis præcantationibus gerentem conſpici negant. Ariſto. Lapis elitropia ſi ponatur ſuper aquam euaporabit eam. Arnoldus. Elitropia eſt gemma viridis ſmaragdo ſimilis, cum guttis ſanguineis, hanc mittit Aethyopia, & Cyprus & India: hic lapis in aquam poſitus, eandem quæ in vaſe eſt aqua, cum radiis ſolis opponitur, ebullireſacit, & in nebulam reſoluit, quæ paululum imbrem inducit, hæc ẽt hominem reddit incolumem. Contra fluxum quoq; ſanguinis valet ac contra venena, porro ſi iungatur cum herba eiuſdem nominis, valet in fallendo viſum hominis, dum hoc modo ſe videri prohibet homo. Ex libr. de natura rerum. Lapis elitropius in vaſe aqua pleno ſoli radiis ſubiectus ſanguineum ſolem reddit, ac ſi pateretur eclypſim. Nec mora vas ipſum in quo iacet ebulire videtur, & aquam velut imbres ſpargere, hoc facto, videntes arreptitij, ſi præſentes ſint, extra ſe rapiuntur, & futura prædicunt hic lapis geſtantem in longa vitæ tempora producit, ſanguinem ſtringit, venena fugat, & contra dolos tutum facit. Ex lapidario. Ex re nomen habens eſt elitropia gemma. Quæ ſolis radijs in aqua ſubiecta paruo. Sanguineum reddit mutato lumine ſolem. Eclypſimq; nouam terris effundere cogit. Deniq; poſt modicum vas ebulire videbis. Aſpergique foras ſubite ſcaturiginis imbrem.

De emathite. Cap. LXVIII.

ISidorus vbi ſup. Emathithes lapis eſt dictus, quia rubore ſanguineus. Emath quippe ſanguis eſt. Gignitur aũt in Aethyopia, ſed principalis in Arabia, & Aphrica inuenitur. Plinius lib. 36. Emathites in metallis inuenitur, vſtus minij colorem imitatur. Oculis cruore ſuffuſis mirè congruit, mulierum profluuiũ potus ſiſtit. Reiectionibus ſanguinis cum ſucco mali punici, & in veſicæ vitijs efficax. Bibitur & in vino contra ſerpentium ictus: adulteratos emathites deprehendunt venæ rubentes, & eſt natura friabilis. Platearius. Emathites dicitur, quia emath ſanguis thitel ſiſtens, habet enim virtutem ſtringendi fluxum ſanguinis. Arnol. Emathites lapis eſt ruffus ferrugineus, valet contra veſicæ vitia, fluxũ ventris, & carnem ſuperfluã. & menſtruorũ fluxũ, & ſputum ſanguineũ & vulnera, & vlcera, viſus hebetes ſanat, & aſperitatẽ palpebrarum. Et eſt virtus huius lapidis ſtiptica. Conſt. in libro graduum. Emathiten dixit Gal. parum aſſe calefactiuum, & extenuatiuum, puſtularũ oculorũ mundificatiuum, & ſi cum melle temperetur aſperitas palpebrarum, & angulorum oculorum lenitiuum. Ex libro de natura rerum. Emathites lapis eſt ferruginei coloris mixtus venis ſanguineis, hic miſſus in aquam bullientem eam reddit tepidam. Si quis eum deferat, ſolisq; ardorem non timebit. Idem ſoli expoſitus a ſe ſcintillas emittit, fructus a locuſtis & grandine leuat. Idem quoque confractus, & in aqua reſolutus ſanat eos qui ſaliuas ſanguineas emittunt. Sanat etiam ventris fluxum, puluis eius carnes mortuas creſcentes in vulnera corrodit & tollit, vina quoque permixtus vlcera ſanat, bibituſque lapidem veſicæ frangit. Ex lapidario. Sumpſit emathites Græcum de ſanguine nomen. Naturæ lapis humanæ ſeruire creatus. Stiptica cui virtus permulta probatur ineſſe.

De vario emathitis genere. Cap. LXIX.

PLinius vbi ſupra. Emathitis genera quinq; præter magnetem tradit. Sotacus ex vetuſtiſſimis auctoribus, ex his principatum Aethyopico dat, oculorum vtiliſſima medicamentis, itẽq; ambuſtis. Alterũ vocari dicit androdamanta colore nigro, põdere ac duritia inſignẽ, & inde nomẽ traxiſſe, præcipuèq; in

Aphrica

Aphrica repertum. Ad ſe autem argentum, & ex ae ferrum trahere. Experimentum eius certe eſſe, & lapidem uaſantem. Sanguineum quippe colorem reddere, & ad iocinerum vitia remedij precium exiſtere. Tertium genus facit arabica, duricia ſimili, vix reddentis ſuccum ad cotem aquarum aliquando ſimilem croco. Quarti generis elathiten vocari dicit quādiu crudis ſit. Coctum vero vtilem ambuſtis, ad oīa vtiliorem rubrica. Quinti generis ſchiſtos reprimit emorroidas. Emathitis vis eſt in totū ſanare ſtrumas oēs. Tritus in oleo pondere dragmarum trium ac bibitus a terantis, ſanat vitia ſanguinis. Idē auctor ſchiſton eſſe alterius generis tradit quam emathiten quem attracticē vocant. Ipſamq; in Aphrica naſci nigrū, ac tritum aquarijs cotibus ab ea parte, quæ fuerit a radice nigrum colorem, ab altera parte croceum, & ipſum oculorum medicamentis eſſe vtilem. Auicenna vbi ſupra. Emathites inuenitur quandoq; in mineris. Quandoq; vero magnes vritur, & quod inde prouenit eſt emathites in operationibus ſuis. Melior eſt ille qui velociter frangibilis eſt, æqualis duriciei, cui non admiſceantur ſordes, & in quo ſunt venę. Non ablutus quidē calidus eſt in primo ſiccus in ſecūdo. Ablutus autem frigidus eſt ad ſecundum propter ablutionē, ſiccus in tertio. In ipſo eſt ſtipticitas vehemens & calefactio quędam, & ſubtiliatio & exiccatio vltima. Puluerizatus ſuper carnem additam, extenuat eam. Confert vlceribus oculi, & aſperitati palpebrarum. Datur etiam in potu cum vino ad difficultatem vrinę, & ad fluxum menſtruorum, & eſt in eo proprietas rectificandi gomoream.

De Enidro & epiſtite. Cap. LXX.

ISido. Enidros lapis eſt ab aqua vocatus; exundat. n. aquam ita vt clauſam putes in eo fontaneā ſcaturiginē. Arnold. Enidros eſt lapis diſtillans perpetuis guttis, nec liqueſcit omnino, nec efficitur minor. Ex lib. de natura rerū. Enidros lapis cryſtallo ſimilis, miro modo perpetuis lachrymis diſtillat, & tñ durus, & integer in omnibus perſeuerat. Ex lapidario Horus naturę graue eſt deprehendere cauſam. Nam ſi decurrit lapidia ſubſtantia, quare nō minor efficitur, aut nō omnino liqueſcit? Si res exterior deſcēdit ad interiora, vt ſemper refluat, cur ſe nō impedit ipſum. ſ. ingrediens contrarius egredienti? Ariſtot. Epiſtites lapis eſt qui ſecuritatē a beſtijs præbet, & ſi mittatur in aquam bullientem caſe, ceſſant ebullitionis atque ampullæ. Arnol. Epiſtites lapis eſt rutilans, & rubicundus in binari natus. Ex parte cordis geſtatus, hominem tutū cuſtodit. locuſtas & volucres, nebulaſq; ſteriles, grādinē ac turbinē a fructibus terræ cōpeſcit, & ſoli oppoſitus ignē vt radios emittit. Diaſco. Epiſtitin lapis rubicūdus ac dilucidus eſt, & naſcitur in Corintho: hic in aquā ferventem miſſus, continuo tepidiorē eā reddit, & ſi aliquātulū ſteterit ibi, omnem ardorem tollens frigidā eā facit. Hūc cum aliquis in mano dextra contra ſolē tenuerit radios emittit & ignē vomit, ita vt videntes mirentur. Qui vero circa brachiū ſiniſtrum eum portauerit, omnes turbas contēmnit. Ex lapidario. Epiſtites naſcitur in binari rutilans lapis, & rubicūdus. Ad ſolem poſitus radios emittit, & ignem Mirantes oculos perſtringens luce coruſca. Accēſas idem compeſcit ſeditiones, & tutum ſeruat dubia ſub ſorte gerentem. Pectora, ſed memori fixum teneamus oportet. Qua cor parte tacet lapides hos eſſe gerendos.

De ermiſtone, & ethite exacontalito. Cap. LXXI.

ISido. Ermiſtō gemma inter gratiſſimas aſpicitur, & ex igneo colore radians auro, portans ſecum in extremitatibus candidā lucem. Ex lib. de natura rerum. Ethites eſt lapis punicei coloris habens lapillum interius, ex quo fit ſonorus, hic ab Aquila de extremis orbis partibus in nidum portatur: naturaliter. n. hunc eſſe pullis ſuis tutamen reperitur. Alij dicūt hanc eſſe cauſam, q̄ oua Aquilę immoderato calore concaleſcūt oīā lapis naturaliter frigidus præſens ſit, hic pueros incolumes ſeruat. Efficaciſſimè prægnantes tuetur, ne aborſum faciāt vel in partu grauiter laborēt, in leuo lacerto portari vult, ſobrietatem confert & gratiam, facitq; victorem. Actor. De hoc lapide plenius dictum eſt ſuperius vbi actū eſt de lapidibus inſignioribus. Quidā. n. lapides quaſi ſunt medij inter gēmas & lapides cæteros inſigniores, & ideo inter vtraſlibet deputātur, vt ſunt andromāthus, & ethites & emathites. Iſido. Exacontalitus lapis in parua magnitudine multicolor eſt, vnde & noīatus eſt. Tā diuerſis. n. notis aſperſus eſt, vt 60. gēmarum colores in paruo eius orbiculo deprehēdantur. Arnoldus. Exacontalitus eſt lapis valde paruus ex coloribus ſexaginta diſtinctus, hic hominis oculos efficit tremuloſus. Ex lapidario. Exacontalitus lapis ex re nomē adeptus Corporis exigui miro diſpendio ſupplet. Dum tot gemmarū ſumit gemmula ſola decorem.

De Falcano, & filatero, & flongite. Cap. LXXII.

ARnoldus. Falcanos qui & aleniceum, vel auripigmētum dr. Lapis eſt rubeus, & citrinus. Habetq; naturā ſulphuris calefaciendi ac deſiccādi. Si æri apponatur trāſmutat illud in albū. Oīaq; metallina corpora exurit præter aurū. Filaterus eadē eſt gēma eiuſdemq; virtutis cuius & cryſollitus, de quo ſ. iam ſufficiēter dictū eſt ſuperius. Iſidor. Flongites gemma eſt ex Perſida, & hæc eſt vna ex gemmis ardentibus vel cryſtallinis oſtentans intra ſe quaſi flammas ęſtuantes, quæ non exeant exterius.

De Galactite, & garamantite. Cap. LXXIII.

IDem. Galactites lapis lacteus dr̄, quia atteritus reddit ſuccū albū, ad lactis ſaporem. Fęminis nutrientibus illigatus fœcundat vbera. Infantiū quoq; collo ſuſpenſus ſaliuam fertur facere. In ore aūt liqueſcere, & memoriā adimere. Arnold Galactites lapis eſt cineri ſimilis, hūc mittit Nilus, & Athcolus, datq; lactis ſuccū, & ſaporē, & in ore clauſus turbat mētem. Collo circundatus vbera lacte replet. Et femore ligatus faciles partus præbet. Denique ſi veſpere cū ſale mixtus aqua ouile circumſpargitur, oues lacte replentur, & ſcabies ab eis fugatur. Ariſto. Lapis galactites dum ponitur contra incendium, ignis extinguitur, & ſi ſupra mulierem ſuſpenditur, partus egreditur. Diaſcorides. Galactites lapis colore cinereus eſt, guſtu dulcis, ſic dictus, quia tritus colorem lacteum emittit, hic poſt balneum tritus datus cum mulſa, vel aqua lactis copiam miniſtrat. Lacteus autem dicitur, quia pręcedentia mala in obliuionem adducit, vnde & mulieri difficulter parienti, filo facto de lana ouis circa femur dextrum ligatus, mox eam ſine dolore parere facit. Idem faſcina ligatus, dolorē dentium liberat, & qui ſecum eum portauerit, ſi principem vel alium offenſum habuerit, in obliuionem eum adducit, & gratioſum reddit. Plinius vbi ſupra. Garamantiten aliqui vocant lapidem, qui & ſandareſus, de quo ſcilicet dicetur inferius.

De Gelacia, & gloſopetra. Cap. LXXIIII.

ISido. Gelacies ſiue galacies lapis, candorem & figuram præſtat grandinis, duritia quoq; inuicta eſt, vt adamas, & in igne ſeruat etiam frigus ſuum manere. Arnoldus. Galacia lapis omni tempore frigidus nec vnquam caleſit. Ex lapidario. Eſt quæ candorem fert grandinis atq; figuram. Ictibus omnimodis inuicta gelacia gemma Cuius naturæ vis tanta fore probatur. Vt omni tempore frigida ſit, nulloq; caleſcit ab igne. Solinus. Gloſopetra lapis deficientibus lunis è cœlo cadit, linguæ humanæ ſimilis eſt, non modicæ, vt magi ferunt, poteſtatis. qui ex ea motus lunares excitari putant.

De Hiena, & hieratite. Cap. LXXV.

ISido. Hiena & lapis eſt qui in oculis hienæ beſtiæ inuenitur. Qui ſi ſub lingua hoīs ſubditus fuerit, futura eū præcinere dicūt. Ariſt. in libro de aīalibus Gemmam hiena portat in oculis, vel ut aliqui dr̄t in fronte. Solinus. Varietas multiplex coloriſque mutatio ineſt oculis hienę, in quorum pupillis inuenitur lapis, quem dicunt prædicendi futura præditū poteſtate. Ex lapidario. Tollitur ex oculis lapis ex tollendus hienæ. Vaticinium munere dicunt inferre gerenti. Qui queat imbutus præcinere quæque futura. Sub lingua loco ſi contineatur in ore. Iſidor. Hieratites eſt lapis accipitris coloris ſimilis Ariſt. in lib. de lapid. Hyeratites lapis ſi ab homine geſtetur, a muſcis vel apibus non mordetur. Arnoldus Hyeracite lapis eſt niger, quem qui in ore geſtauerit, magis cogitationum, & opinionum iudex efficitur, & amabilis redditur. Sic autem virtus eius probatur, corpus geſtantis ſi nudum melle fuerit inunctum, & muſcis expoſitum, intactum relinquent ipſum, at ſi lapis ab eo auferatur, ſugent atque corrumpunt corpus.

De iacincto & iacinthizonte. Cap. LXXVI.

ISid. Iacinctus ex noīs ſui fulgore vocat, hic in Aethyopia inuenitur ceruleum colorē habēs. Optimus aūt eſt, qui nec rarus eſt, nec dēſitate obtuſus, ſed ex vtroq; tēperamēto luce purpuraq; refulgēs. Non aūt æqualiter rutilat. Nam ſereno perſpicuus atq; gratus, nubilo coram oībus euaneſcit atq; marceſcit. In os miſſus frigidus, & in ſculpturis duriſſimus, nec tñ inuictus. Nā adamante inſcribitur & ſignatur. Solinus. Iacinctus nitore ceruleo lapis eſt p̄cioſus: ſiquidam inculpabilis inuenitur, eſt. n. vitijs obnoxius: nam pleruunque, aut violaceo diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliquaeſcit, hic eſt qui auras ſentit, & cum cœlo mutatur, nec æqualiter rutilat, cum aut nubiloſus eſt dies aut ſerenus. Arnoldus. Iacinctus lapis aquaticus, cuius color eſt ruffus, vel purpureus, aut ceruleus. Suntque tres ſpecies iacincti, ſcilicet granati, ac citrini, & Veneti, frigidi atque duriſſimi. Sed meliores ſunt grauati, & qui medij ſunt inter rarum & denſum, & perſpicui, hic lapis triſtitiam fugat, & ſuſpitiones vanas. Eſt autem confortatiuæ corporum virtutis, dat vigorē mēbris. Collo vel digito ſuſpenſus reddit hoīem ſecurum ab hoſtibus. Somnū prouocat, neruos vegetat. Ariſt. Iacinctus venenum fumoſum tollit. Et impregnata, q̄ ſi tenuerit ipſum, abortit. Si eſt in hoīe vulnus ponitur ſupra venenum eius. Plinius, vbi ſupra. Iacincto fulgor violaceus dilutus

primo quoq; aſpectu gratus euaneſcit anteq̃uam ſatiet, adeoq; non implet oculos, vt penè nõ attingat, celerius marceſcens quàm ſuis ſui flore. Ex lib. de natura rerum. Iacinctus eſt lapis cerulens in obſcuro nubiloſus in ſereno clarus. Ita q̃ aera ſentire dr. perſpicuus eſt ille qui nec nimiũ clarus nec nimis obſcurus. Eſt aũt frigidiſſimus, & hoc magis ſi mittat in os. Solidiſſimę quoque duritię eſt, ita q̃ findi vel ſculpi recuſat. Sculpitur tñ aliq̃ fragmentis adamantis, hic confortat geſtantem, & fugat triſtitiã ac ſuſpitiones vanas: Securũ facit in peregrinas terras euntẽ. Tu tamen ẽt eſt contra peſtilentiam, & contra ſerpentes atq; venena. Dicit aũt thethel q̃ cum inuenitur in iacincto albus lapis ad martem, & in ipſa albedine equus hoc valet ad obtinendũ gratiã & gloriã. Diaſc. Iacincti vt dictũ eſt, ſpecies ſunt tres, inter quas granati ſunt meliores, qui iuxta ignẽ magis ac magis rubicundi fiunt, & ſi aliqua ibi fuerat nigredo tollitur. Veneti vero nõ patiuntur ignem. Alexãder oẽs iacinctos dicit eſſe calidos & ſiccos in primo gradu, licèt quidam Venetos dicãt eſſe frigidos. Si quis in collo vel alio modo portauerit intrans terram peſtiferam, vt fertur, idem non inficietur: idem lapis pilos a pubertate retinet. Iſidor. Iacinthizonta lapis eſt indicus, iacinctum prope referens. Quidam eorum cryſtallis ſimiles capillamentis interuentẽtibus obſcurantur. Ex quo etiam vino nomen illorum eſt.

De Iaſpide. *Cap.* LXXVII.

IAſpides Grecè Latinè viridis gẽma ſmaragdo ſimilis eſt, ſed craſſi coloris, huius ſpecies ſunt 17. Helinandus li. 10. Iaſpis optimus eſt viridi transluentiq; colore. Caſtè geſtatus fugat febres, & hydropem. Appoſituſq; iuuat mulierem parturientem, vis aũt eius dr̃ eſſe in argento. Ariſt. Iaſpis clarificat viſum hoĩs, ſanguinẽ ſtringit, & ſi ſuper mulierẽ eſt partũ eius ſoluit. Arnol. Iaſpis eſt gẽma multorũ colorũ, ſed optimus eſt viridis, & tranſlucẽs: de multis partib. trãſmittitur, hoĩem tutũ facit, & fantaſmata pellit, luxuriã quoq; cohibet, & conceptũ prohibet, eſt aũt virtus eius cõtra fluxũ ſanguinis, & mẽſtruorũ. Plin. vbi ſupra Iaſpis eſt vt ſmaragdus viridis ſed craſſi coloris. Oriens iaſpidũ ſpecies. 16. geſtare tradunt. Ex his q̃ ſmaragdo ſimilis eſt e Perſa p tranſuerſum alba linea percingitur, & grammacias vocatur. Qui aũt pluribus policalonios dr̃, quã magi prodiderũt vtilẽ eſſe cõcionantibus. Eſt & naypũcta q̃ Iaſponia vocatur, nubẽ complexa, & niues imitata, q̃ eſt rutilis punctis ſtellata, & ſale megarico ſimilis, & velut fumo infecta, q̃ capnias vocatur. Magnitudinẽ iaſpidis vnciarum. 15. vidimus, formatã in effigiẽ Neronis thoracatã, adulteratur aũt maximè tinctura, idq; in regis Aegypti, qui primus eã tinxit, aſcribitur gloria. Diuidit & hic in mares & feminas. Ineſt aũt & aliq̃ aureus puluis nõ qualis in ſaphirinis, nã in ſaphyris aurũ collucet punctis ceruleis. Philoſophus, Iaſpis eſt lapis virens guttas ſanguineas habẽs. Ille per optimus eſt qui magis tranſlucet. Caſtũ hominẽ ſe portantẽ tutũ facit, & gratũ, ſi conſecrata ſit noxia quoq; fantaſmata pellit. Huius genera plura ſunt. Eſt aũt quoddã genus valde rubens, inſtar ignis & tranſlucidũ, & hoc pretioſium eſt. Quoddam vero rubens nõ perlucidum, & thetel, q̃ qñ inuenitur in iaſpide homo ſcutũ habens in collo vel manu, & cuſpidẽ in altera manu, ſub pedibus quoq; ſerpentẽ, hic habet contra oẽs inimicos virtutẽ. Cũ autẽ inuenitur in eo homo habens faſciculum herbę in collo, ponatur in argẽto, & habet virtutẽ inter infirmitates diſcernendi, & in oĩ loco ſanguinẽ reſtringẽdi. Itaq; Galienus in digito portaſſe fert hũc lapidẽ. Si quis aũt inuenerit iaſpidẽ viridẽ, & i eo crucẽ, habet virtutẽ, vt ferẽs ipſum nõ mergat. Rabanus Iaſpis in viſure fidẽ immarceſſibilẽ indicat, quã virtutũ flores comitari ſolẽt. Iaſpidũ tñ multa ſũt genera. Alius. n. eſt viridis coloris, & tinctus quaſi floribus apparet. Alius quaſi ſmaragdi habẽs ſimilitudinẽ, ſed craſſi coloris. Alius niuis, & ſpumę marinarũ fluctuũ, quaſi miſto colore obrutilãs: primus ẽ p̃ſtãtior, vanos fugat timores.

De Kabrate & Kacabre, & Kamam. *Cap.* LXXVIII.

ARnold. Kabrates eſt lapis cryſtallo ſimilis, hic eloquentiã & honorem, & gratiam dat. Anoſijs quoq; defendit. Et hidropiſim curat. kacabre lapis eſt idem cum gagate, ſed melior, nec virtutibus ab eo diſcrepãs aut colore. Ariſto. Ex gagate, & Kacabre fumigiũ, f. t. & mouet epilenſiã hoĩs. Arnol. Kamam lapis eſt cuius color albus, & coloribus variis diſtinctus, hic a Kaumate qd̃ incẽdiũ Kamã dr̃, qm̃ in locis ſulphureis calidis reperitur. Huius virtus conſiſtit maximè in ſculpturę in eo diuerſitate.

De Lichine *Cap.* LXXIX.

ISido. Lichinis ex ardentiũ gẽmarũ genere eſt a lucernarũ flagrantia appellata. Gignitur in multis locis, ſed probatiſſima apud Indos. Huius duplex eſt facies, vna q̃ purpura radiat. Alia q̃ cocci rubore: a ſole excalefacta aut digitorũ attritu, paleas, & folia chartarũ ad ſe rapere dr̃. Sculpturis reſiſtit. Et ſi qñ ſculpta eſt dum ſigna imprimit, quaſi quodã animalis morſu, partem cere retẽtat: huius genera ſunt quatuor. Solinus. Lichinis dr̃, eo q̃ lucis vigorẽ excitat flagrãtia lucernarũ. Plin. Lichinites ex genere ardentiũ lucernarum accenſarũ precipua gratia eſt appellata. Naſcitur circa Orthoſiã, totaq; Carmania, & vicinis locis, ſed probatiſſima in Indis. Quidam enim eam dixerunt eſſe carbunculum remiſſiorem. Secunda bonitate ſimilis eſt iouis, ſic a floribus prolatus appellata. Helinãdus lib. 12. Lichinis eſt lapis purpureus, fulgens vt lucerna: hic tactus ſub ſole digitis, paleas attrahit, ſubitumque incendium reſtinguit.

De liguro, & liparea. *Cap.* LXXX.

ISidorus. Ligurius gemma ſic eſt appellata, eo q̃ fiat ex vrina lincis beſtię tempore indurata. Eſt aũt ſicut & ſuccinum ſuſua attrahens ſpiritu folia propinquantia. Helinandus lib. 10. Ligurium Theofraſtus dicit electri colorem habere, paleas attrahere, ſtomachum dolentem iuuare, ictericis colorem reparare, fluxum ventris ſtringere: Plinius vbi ſupr. De ligurio dicere cogit auctorũ pertinacia, quippe ſi non ẽt electrũ id eſſe, gẽmã tñ eſſe cõtendunt, fieri aũt ex lincis vrina, ſed egeſtam terra protinus operiente beſtia, eo q̃ viſui hominũ eam inuideat, eſſe vero qualem in igneis ſuccinis colorem gẽmę, ſcalpiq; nec folia tñ aut ſtramenta, ſed etiam ęris ac ferri laminas ad ſe rapere credit Theofraſtus atq; Diocles. Ego totũ id falſum arbitror, nec viſam in mun noſtro gemmã vllam ea appellatione. De medicina quoque ſimul prodatur, hoc lapide poto veſicę calculos elidi, & morbo regio occurri. Diaſcorides. Lotium lincis quem multi ligurium vocant, mox vbi maxerit lapis ſit, dolores ſtomachi tollit, & ventris abſtinet reum ſtiſſimum. Rabanus. Ligurius habet colorem quaſi electri, & ſi fuerit effricatus, paleas ad ſe trahit. Philoſophus Hic lapis eſt frigide, & ſicce complexionis, rotundus, valet precipuè veloentris, & a vulnere ferrum extrahet. Ex li. de natura rerum. Ligurius eſt lapis, quem ſtillarẽ dicunt ab ingurine lincis beſtię. ſ. Orientis, huius enim vrina ſecundum Plinium ſolidatur in lapidem, quod naturaliter beſtia ſciens, inuidet bono noſtro, egeſtumq; precioſum vrinę liquorẽ arena obruit, & hic eo citius in lapidem dureſcit. Eſt autem frequentius croceus palam ad nigredinem tendens. Huius color iuxta Plinium igneus ac rubicundus eſt, & carbunculo ſimilis, niſi quod nequaquam nocte lucet: iuxta lapidarium vero viridis eſt: virtutes enim habent ad multa remedia, precipueque ablutus in aqua conſtipatos iuuat, & vrinam ſoluit, colorem quoque perditum in facie recuperat. Actor de hoc iterum inferius dicetur, vbi de natura beſtię lincis agetur. Arnoldus. Lyparea eſt lapis ſtipticus, huius proprietas eſt, quòd omne genus ferarum ad eius preſentiam cito properat & ipſum intuetur. Iſid. Lyparea ſuffita gentiles omnes beſtias euocare tradunt. Ex li. de natura rerum. Lyparea lapis eſt in Lybia valde mirabilis, ad quem omne ferarum genus, docente natura ſponte quaſi ad patronum currit, cum canes vel venatores eas inſequuntur. Sed nec aliquis aduerſarius eis nocere poteſt.

De margarita. *Cap* LXXXI.

ISido. Margarita eſt prima candidarum gemmarum. Quã inde margaritã vocari dicũt, qd̃ in conchulis maris inueniatur. Ineſt. n. in carne coclea calculus natus ſicut in carne oſtrę margarita precioſiſſima reperiri dr̃, vel ſicut in cerebro piſcis lapillus. Gignitur aũt de celeſti rore, quem certo anni tpe coclę hauriũt. Ex quibus margaritis quędã vniones vocantur, aptũ nomẽ habentes, eo quòd tm̃ vnus, & nunquam duo vel plures ſimul reperiantur. Meliores autem ſunt candidę margaritę, quã quę flaueſcũt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas. Has ſeneſtus, vel veſpertinus gignit obſcuras. Phyſiologus. Conchus ſiue mermicoleõ vel vnio eſt lapis in mari concauus, & rotundus, in duas partes diuiſus, vnde aperiri poteſt, & concludi, hęc de fundo maris aſcendit ſuper mare hora matutina, & aperiens ſe ſuſcipit de rore cœli intra ſe, & cũ ſol fulget cum radiis ſolis, ſic fit intra eum margarita pręcioſa, & ſplendida valde, quippe quę rore cœli eſt concepta & ſolij radio clarificata. Arnoldus. Margarita eſt candidus lapis, qui e s marinis tollitur Conchis. Quędam ex his perforatę ſunt, & & in tonitru fit abortus ab eis. Meliores mittit Indiã, & Britãnia. Plinius lib. 9. Principium culmenq; omnium rerum tenẽt margaritę p̃cij. Indicus maximè has mittit Oceanus, fertiliſſima & eſt Taprobane ac toros, p̃cipuè verò laudant circa Arabiã in ſinu pſico rubri maris. Origo ac genitura cõchę conſiſtit haud multũ differẽs oſtrearũ cõchis, has vbi genitalis ſtimulauerit hora, pãdentes ſe quadam oſcitatione roſcido cõceptu tradũt impleri, grauidaſq; poſtea eniti, partumq; concharum eſſe margaritas, pro qualitate roris accepti. Si purus influxerit, candorem conſpici. Si vero turbidus, & fetum ſordeſcere, eundemq; pallere cęlo cõceptũ minante. Ex eo quippe cõſtare, cœliq; maiorẽ eis ſocietatẽ, q̃uã maris eſſe. Inde ergo trahit colorẽ nubilũ, aut pro claritate matutina ſerenũ. Si tempeſtiuè ſatientẽ, grãdeſcere tradũtur, & partus. Si fulguret conchas comprimi ac pro ieiunij modo minui. Si vero etiam tonuerit, pauidas ac repente compreſſas

preſſas, quę vocant phiſemata, efficere ſpeciem, verū inani modo inflatam ſine corpore, hoſq; Concharum abortus eſſe. Sani quidem partus eſſe conſtant multiplici, non impropriè callum vt exiſtimari corporis poſſit. Itaq; & purgantur a peritis. Miror autem ipſo tantum eas cœlo gaudere, ſole rubeſcere candoremque perdere, vt corpus humanum, quare præcipuum eum ſ. candorem cuſtodiunt in ſe, pelago altius, quam vt radij penetrent, merſæ. Senecta tñ & illæ flaueſcunt rugiſq; torpeſcunt, nec niſi in iuuenta conſtat ille, qui quæritur vigor. In ſenecta quoq; craſſeſcunt, & Conchis adhæreſcunt, nec his euelli niſi lima queunt. Quibus vna tantum eſt facies, & ab ea rotunditas, auerſis planities, ob id tympania nominantur.

Iterum de eodem. Cap. LXXXII.

MArgaritas in Conchis cohærentes videmus hac dote vnguenta circumferentibus. Cæterum in aqua mollis eſt, vnio exemptus protinus dureſcit. Concha ipſa cum manum videt, ſe ſe comprimit, opeſq; ſuas operit, gnara propter illas ſe peti, manumq; ſi præueniat, acie ſua abſcindit Conchas huiuſmodi retibus incluſas, multo ſale dicunt in vaſis fictilibus obrui, eroſaq; oĩ carne nucleos quoſdam corporum, id eſt vniones in ima decidere. Nec dubium eſt illas vſu atteri, coloremq; in diligentia mutari, dos oĩa eſt in candore, magnitudine, orbe, pondere, leuore. Nunq̃ duo reperiuntur indiſcreti, ideoq; & nomen vnionũ Romanæ deliciæ impoſuerunt eis. Nam id apud Græcos non eſt, nec apud Barbaros inuentores aliud, q̃ margaritæ nomen. Eſt & in candore ipſo magna differentia, clarior in mari rubro repertus. Indicus vero ſpecularium lapidum ſquamas aſſimilat, magnitudine præcellens alias. Summa laus coloris eius eſt vocari aluminatos, procerioribus autem ſua eſt gratia. Elenchos appellãt faſtigata longitudine, alabaſtrorum figura, in orbe pleniore deſinentes. Hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria eſt. In mari noſtro reperiri ſolebãt crebrius circa boſphorum thracium, rufi & parui, in Conchis, quas myas appellant. Corpus earum ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quia nullo lapſu frangitur, nec ſemper ĩ media carne, ſed alijs & alijs locis reperiuntur, vidimus in extremis iam etiam marginibus velut è Concha exeũtes. In Britãnia paruos atque decolores naſci certum eſt. Ex lib. de natura rerum. Margarita, vt dicit Solinus, ſic efficitur. Conchæ in quibus inueniuntur nocturno tempore littus adeunt, & rore cœli eas concipiunt, ſi purum fuerit quod accipiunt, gemmæ candidæ fiunt. Si vero turbidum, aut pallore lãguẽt, aut ruffo obnubilantur. Denique quotiens acceperint matutini aeris ſemen, fit clarior margarita. Quotiens veſpere fit obſcurior. Quanto magis hauſerint rorem, tanto magis perficitur lapidum magnitudo. Si vero Conchis apertis repente coruſcatio emicuerit intempeſtiuo metu comprimũtur, ſubitaq; formidine abortiuntur, aut perparuæ efficiũtur. Tolis aũt Conchis ipſis eſt ſenſus, vt partus ſuos timeãt maculari, cũ ſol vrentes ac feruẽtes orbes emerſerit. Itaq; ne calore nimio fuſcetur lapides, Conchæ ſubſidunt in profundum. Duo omniq̃ in vna Concha reperiuntur, vnde & vniones a pleriſq; dicuntur. Grandioribus deſcẽdentibus conchæ lapides dureſcunt alias flaueſcunt, victa feminneã nũquã reperiuntur. Dicuntur autem cum Luna creſcere, & decreſcere, dum viuentes in Concha ſunt. Huius gẽmas digitis, vel auribus ſuſpendere binas aut trinas, fœminarum gloria eſt. In aceto vero poſitæ citius reſoluuntur, denique margarita vndiq; perforabilem ſe præbet, & contra morbum caducum valet.

De Luxuria antiquorum in margaritis. Cap. LXXXIII.

PLinius vbi ſup. Margaritæ, vt dictũ eſt, Oceano maximè Indico mittuntur, interque beluas immanes per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, tãtiſq; ſolis ardoribus petuntur. Itaq; iam ex tota rerum natura venter mare damnoſiſſimũ & tot modis, tot menſis, tot piſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt. Sed quota hæc portio eſt reputãtibus purpuras, & conchilia, & margaritas, parum ſ. fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite, totoq; corpore a fœminis atq; viris geſtarentur. Quid mari cum veſtibus? Quid cum vellere vndis ac fluctibus? Nõ rectè nos recepit hęc natura rerũ niſi nudos. Eſto, ſit tanta ventri ſocietas cũ eo. Quid tergori? Parũ ſiẽtiũ qui veſtimur, periculis etiam veſtiamur, adeo per totũ corpus animæ hominis quæſita placent maximè, præcipuè ergo rerũ p̃ciũ tenent, vt dictũ eſt, margaritæ. Has digitis ſuſpendere, & binas trinaſq; auribus, gloria eſt fœminarum. Subeunt luxuriæ eius nomina, & tædia exquiſita perditione potatu. Siquidẽ cum id fecere crotalia appellant, ceu ſono quoq; gaudeant, & colliſu ipſo margaritarũ. Quin & pedibus nec crepidarum tñ obſtragulis, ſed & totis addunt ſocculis. Neq; enim geſtare iam ſatis eſt margaritas, niſi calchẽt, ac per vniones etiam ambulẽt. Duo maximi fuerũt vniones, & vtrũq; poſſedit Cleopatra reginarũ Aegypti nouiſſima, per manus regũ Orientis ſibi traditos, hic cũ exquiſitis quotidie Antonius Epulis ſaginaretur, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu vt regina meretrix, lauticiã eius oẽm apparatumq; obtrectans, eo quærente quid aſtrui magnificentiæ poſſit, vna ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturã oſtendit. Cupiebat Antonius diſcere, ſed nõ arbitrabatur fieri poſſe. Spõſionibus ergo factis poſtero die quo iudicium agebatur, quotidianam Antonio cęnam appoſuit irridenti, & computationem expoſtulãti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturamq; ſe ea in cęna taxationem confirmans ſolam ſe centies ſeſtertium cœnaturam ſecundam inferri menſam iuſſit, & ex præcepto miniſtri vnum tantummodo vas ante illam appoſuerunt aceti, cuius aſperitas viſq; in tabẽ margaritas reſoluit. Gerebat auribus tũ maximè ſingulare, illud ac verè vnicum opus naturæ. Itaq; Antonio ſpectante, quid nam eſſet actura, detractũ alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Iniecit alteri manum Lucius Plancus iudex ſponſionis eius, eũ quoq; parãti ſimili abſumere modo, victumq; Antonium pronunciauit, homine irato: prior id fecerat Romæ Clodius Tragedi. Aeſopi filius in amplis opibus hæres ab ipſo relictus. Ne triũphis in ſuo nimis ſuperbiat Antonius penè hiſtrioni comparatus, & quidem nulla ſponſione ad hoc productus, quo id magis regiũ erat. Sed vt experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ, atq; vt mire placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos vniones conuiuis ad ſorbendum dedit. Denique conchilia, & purpuras ora omnis atterit, quibus eadem mater luxuria pœne paria etiam margaritis precia fecit.

De virtute ipſarum in medicina. Cap. LXXXIIII.

PLatearius in li. de ſimplici medicina. Margaritę frigidę ſunt & ſiccæ. Quæ perforatę meliores ſunt, & in medicinis ponũtur. Sed eligẽdæ, q̃ claræ, & albæ ſunt, virtutem habẽt cõfortandi, quia quadã aſperitate ſua membra a ſuperfluis abſtergunt, & ea quaſi aſtringendo, & coarctando ad vnũ ducunt, contra debilitatẽ, & ſincopim ex medicina, vel fluxum ventris, vel ſanguinis, & cõtra cardiacã paſſionẽ. In febribus datur puluis eius cũ zuccaro roſaceo. Arnold. Margarita virtutẽ confortantis ſpiritus hẽt, contraq; cardiacam, & ſincopin, & contra fluxum ſanguinis, & lienteria ac diarriã valet. Ex lib. de natura rerum. Margarita cõtrita, & confecta ſm modum debitum valet contra ſtomachi debilitatem, confert corporis ſanitatem, & etiam mentis, quia caſtum reddit portãtem, valet etiam (vt dictum eſt) contra morbum caducum. Eligendæ ſunt autem (vt dictum eſt) margaritæ albæ, & claræ, confortant. n. reparando ſubtiles ſpiritus. Quæ autem obſcura eſt quaſi, & ſubalbida, non ponatur in medicina.

De media, & mirrite. Cap. LXXXV.

ISido. Media eſt gẽma nigra, & æreì coloris habens venas. Sudorẽ reddit croci, ſaporẽ vini. Arnol. Media lapis eſt, cuius color viridis alternis niger. Traſmittitur a regione Medorũ. Eiuſq; virtus eſt contra cæcitatem oculorum, ac veterem podagram, & ſtreneticam paſſionem. Refouet aũt feſſos, & debiles. Sed ſi huius lapidis nigri fragmẽta in aqua calida reſoluta, hoſti tibi ſuſpecto ad lauandum dederis, membrorum excoriationẽ protendit. Et ſi ad potandum dederis vomitum, ſtomachiq; ſubuerſione perhibet. Dyaſcorides. Medus lapis in media inuẽtus eſt apud flumen Faſſis, vnde & nomen accepit. Niger quidem eſt, ſed tritus colorẽ croceũ emittit. Eſt aũt duplicis poteſtatis, bonæ ſ. & malæ. Nã, & tritus in coctura medicinali cũ lacte mulieris, q̃ ſemel puerũ primo partu edidit, & vnctus albugines oculorum curat & omnem illorum dolorem, etiam ſi fuerit deſperatus, podagricos etiam eodem modo cum lacte ouis, quæ ſemel genuit maſculũ ſanat: verum ſiquis ex eo biberit, pulmonem euomet. Ex lapidario. Aſt in Medorum regione lapis reperitur. Quem medium vocitant mentis dator atq; ſalutis. Namq; ſuper cotem mulieris lacte ſolutus. Quæ ſemel atque marem peperit perſanat inunctus, viſu fraudatos iam multo tempore cæcos. Lacte ſolutus ouis ſemel atque marem parientis Expellit veterem ſimili de more podagram, & feſſos reficit ſub anhelo pectore fibras. Hoc & ſtreneticis ſaneſcunt ſanguine renes. Debet in argento mixtus vitroue reponi. Ieiunoque dari, ſic vtile ſit medicamen. Hic totus niger eſt, ſed non eſt tota poteſtas. Candida dum prodeſt, dum lædit, nigra vocatur. Iſidorus. Mirrites dictus eſt eo quòd mirræ color in eo eſt, compreſſus autem vſque ad colorem nardi ſpirat ſuauitatem aromatis.

De Melochite, & murrina. Cap. LXXXVI.

ISidorus. Melochites lapis eſt ſpiſſius virens, & craſſius quàm ſmaragdus. Hic a colore maluæ nomen accepit, & in reddendis laudatus ſignis. Naſcitur autem in Arabia. Arnoldus. Melochites eſt gemma viridis Smaragdo ſimilis, & valde mollis, hæc membra cuſtodit a nociuis caſibus, & cunas infantium ſimiliter. Iſidorus. Murria eſt gemma, quæ apud Parthos gignitur, ſed præcipua in Carmania. Humorẽ ſub terra putãt calore denſatũ, vnde & nomen accepit: varietates eius in purpuram, candoremq; & igneum, cum quodam colorum repercuſſu, quales in arcu cœleſti ſpectantur. Cuius contraria cauſa, cryſtal

lum facit gelu vehementiori concretu. Plinius lib. 37. Primus in vrbem Pompeius murrinam inuexit, & eo triumpho capitolio ſex pocula Ioui dicauit. Quæ protinus ad vſum hominum tranſire, abacis etiam eſcarijſq; vaſis expetitis. Excreſcit in dies eiuſdem rei luxus, murrino, 70. ſeſtertijs empto, capaci plane ad ſextarios tres calice. Oriens hunc lapidē mittit. Inueniuntur illic in pluribus locis, nec inſignibus, maximè Parthici regni, præcipua tñ in Carmania. Humorē putant ſub terra calore denſari, amplitudine nunq̃ paruos excedit abacos, craſſitudine rara quanta dictũ eſt vaſi potorio, potētia ſplendoris eius eſt ſine viribus, nitor potius q̃ ſplendor. Sed in precio varietas eſt colorum, ſubinde circumagētib. ſe maculis in purũ cādorēq; & tertiũ ex vtroq; ignescente veluti p tranſitũ coloris purpura rubeſcēte, aut lacte candeſcēte. Sunt qui maximè in his laudāt extremitates, & quoſdam colorũ repercuſſus, quales in arcu cœleſti ſpectātur. Maculæ pingues in eis placent. Tranſlucere quicquā vel pallere vitium eſt. Item ſales verrucæque non eminentes, ſed vt in corpore etiam plerumque ſeſſiles, aliqua & in odore commendatio eſt.

De nitro, & noſe, & onice. Cap. LXXXVII.

ARnoldus vbi ſupra. Nitrum eſt lapis ſubalbidus atq; perſpicuus. Huius virtus eſt diſſoluendi, & attrahendi, & contra ictericiā valet. Noſe lapis eſt, qui & borax, de quo dictũ eſt ſupra. Onix eſt gēma nigri coloris, & eſt aliud genus nigrũ cũ albis venis, hunc Arabia, & India mittũt. Eius ſpecies quinq; ſunt ex diuerſitate venarũ, & colorũ. Hic collo ſuſpēſus vel digito triſtitiam, & timores excitat, & fantaſmata in ſomno. Multiplicat quoq; rixas, & lites, in pueris ſaliuā auget, & ſi pſens ſit ſardius tunc nõ nocet onix. Ariſt. Onix lapis (ſi ſuſpendatur ſupra pectus hoīs) pallorē, & timorē ac triſtitiā facit. Plinius vbi ſupra. Exponēda eſt nunc ipſius natura: pp nominis ſocietatē hoc in gēma trāſilit, & a lapide ex Carmania. Sudines dicit in gēma cādorē eſſe ī ſimilitudinē humani vnguis. Itē chryſolitho colorē, & ſarde, & iaſpidis. Onix indica plures dr̃ hr̃e varietates, igneam, nigrā, cingentibus cādidis venis oculi mõ interuenientibus, quadā oculis obliquis veni. Socacus, & Arabicā onicem tradit, ſed a cæteris diſtare, q Indica igniculos habeat albis cingētibus zonis ſingulis pluribuſve aliter q̃ in Indica Sardonice. Illic.n. eſſe momētũ, hic vero circulũ. Arabicas onycas inueniri nigras zonis cādidis. Satyrus carnoſas eſſe indicas parte carbūculi, parte chryſoliti, & ametiſti. Totũ id genus abdicat. Onicē autē verā plurimas varias q; cũ lacteis zonis habere venas, omniũ in trāſitu inenarrabili colore exiſtēte, & in vnum redeūte concētũ grata ſuauitate. Iſido. Onix in gēmā tranſit ex lapide, ſic dicta, eo q habeat in ſe permixtũ cādorē in ſimilitudinē vnguis humani, Græci .n. vnguē onicē dicũt, hanc India, vel Arabia gignit. Arabica aũt hæc ab indica diſtat, q indica igniculos hēt albis cingētibus zonis. Arabica aũt nigra eſt, cũ cādidis zonis. Genera eius quinque. Ex lib. de nat. re. Onix eſt lapis ꝑcioſus ex parte albus, & ex parte niger, lites & diſcordias cõmouet, & multiplicat. De lapide onychino duæ ſunt opiniones. Dicit .n. Gloſ. ſuper Leui. q aſtreola ſit parua ſuauiter redolēs, a magnitudine, & colore vnguis humani dicta. Habent .n. colorē mediũ inter rubeũ, & albũ: hæc aquis exempta dureſcit in lapidem ſicut margarita. Beda tñ vr̃ velle, q onychinus ſiue onix (vt ipſe dicit) niger ex parte ſit intercurrētibus albis, & rubeis zonis. Platearius aũt dicit, q onycha vel onix eſt genm gũmi fluens ex arbore, qđ poſtea dureſcat in lapidem, ſicut de ſuccino legitur. Sed forſitan aliud dicit onycham, quàm onychinum. Onycha tñ pro onychino ponit̃ ſm Gloſ. in loco Exodi, vbi de vnguento compoſitionis agitur. Valet autem onychinum contra ſcabiem, & albificat faciem. In ignem vero miſſus odorem ſuauiſſimum reddit. Hoc etiam de onycha valde mirabile fertur, quòd cum nihil adeo exiguum ſit, quòd non lædat oculum, ſi intrauerit, hic infirmo appoſitus oculo, ſponte ſua, quaſi ſenſata res intrat ſine læſione, circuitq; oculum, & omnes partes interius penetrat, quoſq; contrarios viderit eſſe humores, prorſus excutit.

De opalo, & optallio. Cap. LXXXVIII.

ISido. Opalus eſt lapis diuerſarum colore gemmarũ diſtinctus. Eſt enim in eo carbunculi tenuior ignis. Ametiſti fulgēs purpura, Smaragdi virens viriditas, cũctaq; pariter ſub quadã varietate lucentia. Nomen habet ex patria. Sola .n. parturit eũ India. Plinius vbi ſupra. Opali ſunt in India, quibus preciosiſſimam gēmarũ compoſitores gloriã, & maximè inenarrabilē difficultatē dederunt, quia ſunt in eis cuncta pariter incredibili mixtura lucētia. Alij ſummo fulgoris augmento colores pigmentorum æquauerunt. Alij vero ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Extat hodie quoq; gemma generis huius pp quã proſcriptus eſt ab Antonio Senatore Nonius filius Strumę Nonij eius, quem Catullus Poeta in ſella curuli viſum indigne tulit. Auitque Seruilij Noniani, quem Conſulē vidimus. Illeq; proſcriptus fugiens hunc ex fortunis ſuis omnibus annulum abſtulit ſecũ. Quem certum eſt ſeſtertijs viginti milibus æſtimatũ. Miraq; Antonij ſeritas atq; luxuria pp gemmam proſcribentis, nec minus Nonij contumacia proſcriptionē ſuam amantis, cũ etiam abroſas corporis partes beſtiæ relinquāt, propter quas periclitari ſe ſciant. Opali vitia ſi color in flore herbæ, quæ vocatur Heliotropium exeat, aut cryſtallum aut grandinem. In Galacia, & Thaſo ac Cypro, qui profecit opali gratiam habet, ſed mollius nitet raro non ſcaber. Summa coloris ex aere, & purpura cõſtat, viriditas ſmaragdi deeſt. Melior color ille cõſtat cuius fulgor vini colore fuſcatur, quàm qui aqua diluitur. Arnol. Optalis eſt lapis precioſus, geſtanti ſe contra omnes oculorum morbos proficuus, viſum eius acutum confortat, per omnia vero circunſtantium viſus & oculos excæcat & obumbrat. Ex lapidario. Auertens oculis morbos opallius omnis. Aſſeritur furum tutiſſimus eſſe Patronus. Nam ſe geſtantiũ viſus cõſeruat acutos. Ac circunſtantes obducta retundit, vt poſſint ſpoliare domos impune latrones.

De Orithe, & oſtratite. Cap. LXXXIX.

ARnoldus. Orithes eſt lapis triplicis generis, vnus eſt rotundus ac niger. Alius viridis, & maculas albas habet. Tertius eſt cuius altera pars aſperſa eſt, altera plana. Et eſt corpus quaſi ferri lamina, hic lapis geſtatus & oleo roſaceo inunctus prohibet ab aduerſis caſibus atq; peſtiferis reptilium, & aliorum animalium morſibus. Idem appenſus mulieri prohibet ipſam impregnari, & ſi pręgnās eſt abortit. Ex lapidario. Lęthiferos morſus, niger atq; rotundus orithes. Quos fera, vel cornu, vel ſæuo dente peregit. Cum roſeo inlitus perfectè curat oliuo. Per vaſtas arenas interq; feras gradientes. Illęſos ſeruat morſus abigendo ferarum. Qui viret, & maculas albas habet, alter orithes. Caſibus aduerſis portantes vbiq; reſiſtit. Tertius aſſeritur famæ grauioris orithes. Altera pars cuius crebris eſt, & aſpera clauis. Altera leuior eſt, quaſi lamina ferri. Hic facit appenſus ne fiat fœmina prægnans. Aut ſi prægnans fuerit, cito fundit abortũ. Iſid. Oſtratites gēma eſt teſtacea, durior eſt altera ſimilis achati, niſi quòd achates politura pingueſcit. Durioris tanta ineſt vis, vt aliæ gemmæ ſculpantur eius fragmentis.

De Panthre ſiue panthero ac peanite. Cap. XC.

ISidorus. Pantherus eſt lapis varius ex omnibus penè coloribus conſtans, vnde & nominatus. Arnoldus. Pantherus eſt lapis multos habens colores ſparſos, ſimulq; defunctos. ſ. nigrũ ac viridem, & rubeum. Eſt etiam pallidus, & purpureus ac roſeus, hic luſcos efficit viſus. Ex libro de natura rerum. Panthera lapis eſt omnium ferè colorum, ſic dicta ab huius nominis beſtia, hic rabiem ſedat, totque dicitur habere virtutes, quot & colores. Ex lapidario. Pantherum multos teſtantur habere colores. Nam niger & rubeus viridis pallenſque videtur. Purpureus roſeus ſimul ſparſoſq; colores. Hos habet, & varios diſtinctus ſcemate vernat. Expedit hunc ortu quam primum ſole videri. Vt victor poſſis omnes exire per actus. Ipſo namque die poterit te vincere nemo. Arnoldus. Peanites lapis eſt genitus de Machedon, & eſt fœminei ſexus. Nã certo tempore concipit, lapidemque conſimile parit, & confert prægnantibus. Ex lapidario. Gignitur in matre non regione lapis peanite. Fœminei ſexus referens imitando labores. Nam quibus ex cauſis dubiũ, ſed tempore certo. Concipit, & parit, & parientibus auxiliatur. Vltimaquas vrget dubij diſcriminis hora.

De Podoros, & pontica, & praſio ac pyrite. Cap. XCI.

ISido. Podoros eſt gemma poſt margaritam gemmarum candidarum ſecunda, de qua quæritur in quo numerari colore debeat, totiens iactata per pulchritudines nominis alienas adeo vt decoris prærogatiua vocabulo ſit facta. Ponthicæ gemmæ dicuntur a ponto genere diuerſo, nunc ſanguineis, nunc auratis guttis micantes. Alię ſtellas habentes. Aliæ quoq; longis colorum ductibus lineatæ. Praſius eſt lapis pro viridante colore ſic dictus, ſed vilis, cuius alterum genus ſanguineis aſpersis punctis. Tertium vero diſtinctum eſt virgulis tribus candidis. Arnoldus. Praſius eſt gemma cuius color conſpicuus viridiſque viſum confortat. Ex lapidario. Conſpicuus Praſius gemmis ſolet annumerari. Sed non eſt carus contentus quippe decore. Vtile nil affert, niſi quòd decet, & inuat aurum. Altera ſanguineis ſpecies eſt illita guttis. Tertia candidulis tribus eſt inſcripta lituris. Iſidorus. Pyrites gemma nigra quidem exiſtit, ſed attrita digitos adurit. Ex lapidario. Cui fuluus color eſt cui nomen ab igne pyrites. Se negat aſtringi pertractarique recuſat. Tangi vult leniter, pauidaque manu teneri. Nã preſſus nimium digitos ſtringentis adurit. Actor. De hoc plenius dictũ eſt ſuperius, vbi actum eſt de lapidibus inſignioribus.

De Quirino, & quanedro, & radai, & ranno. Cap. XCII.

ARnoldus. Quirianus eſt lapis qui reperitur in vpupæ nidis, hic ſecretorum proditor in ſomno eſt, & fantaſias

ſtas auget. Quanidros lapis e cerebro trahitur vulturis, valet contra quaslibet cauſas nociuas, replet lacte mammillas. Radaym, & donatides idem lapis eſt niger atque tranſluceus, Inuenitur in capite Galli maris, quando datum eſt comedere formicis. Idem geſtatus (vt dicitur) valet ad impetrandũ quodlibet. Ranni, aliàs rabi eſt idem, ꝙ bolus armenicus, & eſt lapis ſubrubeus. Huius virtus eſt conſtrictiua ſanguinis diſenteriæ menſtruorumque.

De Saphyro. Cap. XCIII.

ISido. Saphyrus lapis eſt cæruleus cum purpura, habens puluéres aureos ſparſos, optimus apud Medos, nunquã tñ perlucidus. Helinãdus vbi ſupra. Saphyrus circa ſyrtes lybicas inuenitur, fluctibus expulſus a vento, mixtus arenis, cœlo ſereno ſimilis, ſed viſum non tranſmittit. Caſte portari vult, gemmaq; gemmarum dr̃, & lapis ſanctus. Plinius vbi ſupra. Saphyrus .n. aureis collucet punctis. Cæterum inutiles ſculpturæ cryſtallinis interuenientibus centris: quæ ſunt ex his ærauei, aliàs reſaut coloris, mares exiſtimantur. Arnol. Eſt gẽma fulgens, & vt cœli puritas flamma. Optimus eſt Saphyrus denſus, & non tranſlucens. Hũc Indica regio mittit. Aliud vero genus dant ſyrtes, hic lapis hominem reddit caſtum, & firmat in bonis animum. Mites, & humiles facit, & magicis artibus deſeruit. Gloſſa ſuper Apocal. Saphyrus ſereno cœlo ſimilis eſt, qui radijs ſolis percuſſus ardentẽ emittit fulgorẽ. Ex lib. de nat. rerũ. Saphyrus ſereno colore cœlo aſſimilat. Nunquã tñ quantũcunq; purus ſit, imaginem in ſe vt ſpeculũ oſtendit. Dr̃ aũt optimus eſſe contra fraudes, & cõtra inuidiã, & terrores, ad pacẽ quoq; gratios⁹ eſt. Sed oportet vt ille, qui portat, ſummo ſtudio caſtitatem ſeruet. Orientales Saphyri ſunt optimi, maximè hi, q̄ vehemẽter ſplendent colore ceruleo & quaſi nubeculas hñt in ſuperficie coloris denſioris. Sunt & quidã Orientales Saphyri, qui lapidẽ rubich admixtũ habent, hi quo inter cæteros cariores ſunt, & virtute potẽtes. Ex lapidario. Saphyri ſpecies digitis aptiſſima regũ. Egregiũ fulgens purũq; ſimillima cœlo. Vilior eſt nullo virtutibus atq; decore. Hic, & ſirites lapis eſt pleoſq; vocatus. Quòd circa ſirtes lybicis primaeus arenis. Fluctibus ex pulſus feruente freto reperitur. Ille ſed optimus eſt, quem tellus media gignit. Qui tũ aſſeritur nunquam tranſmittere viſum. Quem natura potẽs tanto ditauit honore. Vt ſacra, & Merito gẽmarũ gẽma vocetur. Et q̃ portat eũ nec vlla fraude necatur Inuidiã ſuperat, nullo terrore mouetur. Hic lapis (vt perhibent) educit carcere vinctos. Obſtructaſque fores ac vincula tacta reſoluit. Fertur, & ad pacem bonus eſſe conciliandam. Et pluſquam reliquas amat hanc nigromantia Gemmam, vt diuina queant per eam reſponſa mereri.

De virtute ipſius in medicina remedio. Cap. XCIIII.

DIaſcorides. Saphyrus lapis eſt, qui & orincus dr̃, corpora præbet integru boniq; coloris. Torſiones vẽtris cũ lacte potatus curat, & oĩa vlcera cũ lacte ſanat. Ariſto. Saphyrus poſitus ſuper algid.i. arteriam, calorem mitigat, & dũ ponitur ſuper corpus hominis, malam ſuſpitionem aufert, atq; a turbatione liberat. Arnoldus. Saphyrus corpus vegetat, & integra membra conſeruat. Curat dolorem frontis, ſudorem reſtringit. Ex lib. de nat. re. Saphyrus morbum illum horribilẽ fugat, qui vulgariter dr̃ Noli me tangere. Sed poſt fugationem dicitur vitari colore. Mẽbra geſtantium ſe vegetat, & confortat, tumores ſedat, vlcera ſanat. Ex lapidario. Hic corpus vegetat, conſeruat, & integra membra. Corporis etiã morbis lapis iſte medetᷣ. Scilicet ardorẽ refrigerat interiorem. Sudorem ſtringit nimio torrente fluentẽ. Cõtritus lacte ſuper illitus vlcera ſanat. Tollit ex oculis ſordes, & fronte dolorem. Et vitijs linguæ ſimili ratione medetur. Sed qui geſtat eum, caſtiſſimus eſſe iubetur.

De Sagda, & ſandaſiro. Cap. XCV.

ISid. Sagda eſt gẽma praſini coloris apud Chaldæos, cuius tãta vis eſt, vt permeãtes naues e profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt niſi abraſa parte ligni via ſeparetur. Ex lapidario. Difficiles gẽmas ſuper oẽs mari repertus. Nũq̃ ſe iterum vlli ſe daret inueniendã. In medio ſiquidẽ natus lapis ille profundo. Naues incautas per e regione meantes. Et prælambentibus tabulis hærendo carinę. Ad portũ trahitur maris, ignaris da ta nautis Eſt añt morſu tabulę ſic ſiat tenaci. Quod nequit abraſa ligni ſine parte reuelli. Huic praſinus color, regio Caldaica tellus. Iſido. Sandaſitus naſcitur in Indis loco eiuſdem nominis. Species eius eſt q̃d velut intra lucidũ ignẽ intus aureæ guttæ fulgẽt. Cõſtat inter oẽs, quantũ ſtellarũ accedat numero, tãto & p̃ciũ accedere. Plinius. Sãdaſtros autem cognata eſt ex gẽmis ardẽtibus, quã aliqui grãmatiten vocãt. Naſcitur in Iudia loco eiuſdẽ noĩs. Gignitur & in Arabia ad Meridiẽ verſa. Cõmẽdatio ſumma, ꝙ velut in tranſlucido ignis, intus ſtellãtes trãſulgẽt aureæ guttæ, ſemper in corpore, nunq̃ in cute. Accedit religio a ſyderũ cognatione ab inſpectoribus narrata, quia ferè ſtellatũ hiadũ numero, & diſpoſitione ſtellantᷣ, & ab hoc a Caldæis in cærimonijs eſt habita. Mares diſtinguit auſteritas quodã vigore appoſita tingueſcẽs. Indicæ quidem viſus hebetare dicũtur. Blãdior fœmineis eſt flamma allicieus magis, quam accendens. Sũt, qui Arabicas indicis præferant. Numidæq; elteyſolito ſimiles illas dicũt. Iſmenias vero negat poliri Sandaſtros pp teneritatem, & ob id magno venire. Sunt qui & ſandaſira vocẽt. Affert errorẽ aliquando nominis ſimilitudo. Sandaſer Nicander Sandeſeriõ vocauit. Alij ſanderezon. Quidam autem habent ſandaſtron, & illam ſandateſon in India naſcentem nomen loci cuſtodientẽ mali coloriam, vt olei viridis, omnibus improbatam.

De Sardio. Cap. XCVI.

ISido. Sardius gemma ſic dr̃, eo ꝙ a Sardis primum reperta ſit, hęc rubrũ hẽt colorẽ marmoribus præſtãs, ſed inter gemmas viliſſima. Inuenitᷣ aũt plurimis locis in officinis lapidũ hærens in ſaxo cordis modo. Arnoldus. Sardius eſt gemma rubei clarique coloris, & ſunt eius quinque ſpecies, ſed hic vilior eſt alijs. Gaudium accendit, timorem pellit, audaces reddit, & mentẽ exacuit. Eoq; præſente lapis onix nõ põt nocere. Plinius. Sarda quoq; ex gẽmis ardẽtibus eſt viliſſima, q̃ nomẽ cũ ſardonice cõtcat Ipſa eſt vulgaris gẽma, primũq; ſardibus reperta. Sed laudatiſſima circa Babyloniã, cũ lapidicinæ q̃dã aperirentur inuẽta eſt, hærẽs in ſaxi corde, hocq; mõ metallũ apud perſas defeciſſe traditᷣ, ſed cõpluribus alijs locis inueniũtur, vt in epyro, & aſſo. In Iudia triũ generũ inueniũtur. ſ. rubeũ, & q̃d demũ vocãt a pinguedine. Tertiũ quoq; q̃d argẽteis bracteis ſublinũt, perlucẽt indicę, craſſiores ſunt Arabicæ. Circa Leucadiã Epyri quoq; inueniũtᷣ, & circa Aegyptũ, q̃ bractea aurea ſublinuntᷣ, In his aũt mares excitatius fulgẽt, fęminæ vero pinguiores ſũt, & craſſius nitẽt. Nec alia gẽma fuit apud antiquos viu frequentior. Hac certè apud Menãdrũ & Philomenẽ ſuperbiũt fabulæ, nec vlla eſt ex trãslucẽtibus, q̃ tardius humore ſuffuſo hebetetᷣ, oleoq; magis q̃ alio liquore, dãnãtur ex his melleæ, & validi⁹ teſtaceæ. Ex lib. de nat. rerũ. Sardius rubei coloris eſt, ſed acri, vt rubea terra, hic ſanguineum fluxum reſtringit, & eſt idẽ, q̃d lapis Cornelius, de quo dictum eſt ſuperius, vt dicit Gloſ. ſuper Exod.

De Sardonico. Cap. XCVII.

ISido. Sardonix gẽma, ex duorũ nominũ ſocietate vocata eſt. Eſt n. ex onicis candore, & ſardo. Cõſtat aũt ex tribus coloribus, ſubterius nigro, medio cãdido, ſuperius mineo; hæc ſola in ſignando nihil ceræ auellit. Reperitur aũt apud Indos, & Arabes, detecta torrẽtibus. Genera eius ſunt quinq;. Helinãdus. Sardonix optimus eſt ad ſigilla, quia nihil ceræ tenet. Arnoldus Sardonicus lapis eſt, cuius color eſt niger, & albus ac rubeus, ſed magis ſupereminet rubens, & qui colores hos hẽt magis diſtinctos, laudabilior eſt, & qui dẽſior eſt. Quinq; ſunt eius ſpecies, inter quas hic magis vtilis eſt. Tranſmittitᷣ ex Arabia, & India, luxuriã depellit, hoĩemq; caſtũ, & pudicũ reddit. Plinius. Sardonices olim, vt ex ipſo noĩe apparet, intelligebantᷣ cãdore in Sarda, hoc eſt velut carnibus vnguæ hoĩs impoſito, & vtroq; tranſlucido. Cepertũq; pluribus hæ gẽmæ coloribus intelligi, cadice nigra, vel ceruleũ imitãte, & vngue creditũ. n. candido pingui, nec ſine quadã ſpecie purpurę cãdore in miniũ tranſeũte. Has Indis nõ habitas in honore Zenothemis ſcribit, tãtæ aliàs magnitudinis, vt inde capolos factitarẽt. Etenim cõſtat ibi torrẽtib. detegi: placuiſſe aũt in turio noſtro orbe, q̃m ſolæ prope gẽmarũ ſculptæ cerã nõ auferrẽt. Perſuaſimus deinde & Indis vt ipſi quoque gauderẽt his, vtiturq; perforatis vtiq; vulgus tm̃ in collo Et hoc eſt indicarũ argumẽtũ Arabicę excellũt prope lucido circuli cãdore, atq; nõ gracili, nec in receſſu gẽmæ vel in deiectu renitẽte, ſed in ipſis vmbonibus nitẽte, p̃terea ſubſtrato nigerrimi coloris Et hoc indicis cerẽũ, aut corneum inuenitᷣ etiã circuli albi, quædãq; in his arcus cęleſtis eſt anhelatio. Superficies aũt locuſtarũ maris cruſtis rubẽtior. Iã. n. melleæ, vel fæculẽtæ, hoc. n. nomẽ eſt vitio, improbãtur. Et ſi Zona alba fundat ſe, nõ colligat. Simili mõ ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter, Nihil aũt in ſua ſede ab alieno interpellari, vel interpollari placet. Ariſt. Sardonix contrariatᷣ malis operationibus onicis, quãdiu victusᷣ at Ex li. de natu. rerũ. Sardonix ex duobus lapidibus naturaliter factus eſt, in parte rubeus ex lapide ſardio, in parte vero albus, & in parte niger, qui duo colores ſunt ex parte onicis. Habet autem ſpeciem pulcherrimam, vbi colores permixti fuerint. Sed nullam virtutem habere dr̃, niſi q̃m, & ſardius. ſ. ꝙ ipſo præſente lapis onix nocere non poteſt. Neſcit autem conuellere cerã, & eum qui hũc portat oportet eſſe prudentẽ, & humilẽ.

De Silenite atque ſirtite. Cap. XCVIII.

ISidorus. Silenites gemma, tranſlucet candido melleoq; fulgore, continens imaginem Lunæ. Quam iuxta curſum ipſius aſtri perhibent in dies ſingulos minui, & augeri. Naſcitur in Perſia. Arnoldus. Silenites eſt gemma Perſidis: cuius color eſt, vt Iaſpidis: Lunares motus ſeruat. geſtatuſq; languentes, ac debiles curat. Ex lib de Natu. rerum. Silenites

tes lapis eſt colore pulchro: maximè albo, rubeo, vario, purpureo, quem portat indiæ teſtudo. Horum quoddam genus eſt: quod viret vt herba. hunc qui portat in ore, fertur diuinate futura. Igne nunq̃ frangitur. Inter diſſidentes amorem reconciliat, pthiſicos curat. Actor. Iſta duo vocabula gemmarum celonites, & ſilenites videntur confundi: & vnum pro alio ſumi, ac vitio ſcriptorum alterutrum corrumpi. Nam eadem ex parte hic dicuntur de Silenite, quæ ſuperius dicta ſunt de celonite. Ex lapidario. Non ſic ſilenitem fas eſt omnino ſilere. Qui velut herba virens & iaſpidis emula gemma. Lunares motus, & menſtrua ſeruat. Creſcit enim creſcente luna: minoriq; minuit. Efficitur; tanquam cœleſtibus anxia damnis. Iccirco ſanctus lapis à pleriſq; vocatur. Dicitur eſſe potens ad conciliandum. Languores lenit: ptiſicoſq; iuuare putatur. Toto geſtatus creſcentis tempore lunæ. Nec minus & toto per detrimenta fluentis. Effectus miros, & commoda plurima præſtat. Iſidor. Sirtites gemma eſt, ſic vocata: quoniam in littore Sirtium in parte Lucaniæ primum eſt inuenta. huius color eſt croceus: continens intus ſtellas languidas, & ſub nubelo renitentes. Actor. Sirtites appellatur, & ſaphyrus: ſicut ex lapidario iam dictum eſt ſuperius.

De ſmaragdo. Cap. XCIX.

SMaragdus omnium gemmarum virentium habet principatum. cui veteres poſt margaritas & vniones tertiam tribuũt dignitatem. Dicitur autem ſmaragdus a nimia viriditate: quia omne ſatis viride ſmaragdum dicitur. Nullis enim gemmis, vel herbis maior quàm huic viriditas eſt. Nam herbas virentes ac frondes exuperat. Sculpentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum refectio eſt. Solo enim contuitu implet oculos, nec ſatiat. Præterea longinquo amplificatur viſu: inficiens circa ſe viriditate repercuſſum aerem. Cuius corpus ſi extentũ eſt ſicut ſpeculum ita imagines reddit. Nam Nero Cæſar gladiatorum pugnas in ſmaragdo ſpectabat. Ferunt & in Cypro inſula in tumulo reguli hermiæ iuxta cætarias leoni marmoreo inditos oculos ſmaragdinos ita radiantes in gurgitem, vt piſcatores territi refugerent. Smaragdi mero & viridi oleo proficiũt: quamuis natura imbuantur. Solinus. Smaragdis nihil iucũdius, nihil vtilius videut oculi. Imprimis virent vltra herbas aquaticas. deinde fatigatos obtuitus coloris lenitate reficiunt. & quos alterius gemmæ fulgor retuderit, ſmaragdi recreant. Nec ob aliud placuit, vt non ſculperetur: ne offenſum decus imaginum lacinijs corrumperetur: quanquam qui verus eſt, difficiliter vulneretur. Probantur hoc pacto: ſi aſpectus tranſmittant: ſi cum globoſi ſint proxima ſibi inficiant aere repercuſſo. Aut cum cõcaui ſunt: ruſpectantium facies æmulentur. qui nec vmbra, nec lucernis mutentur. Optimos tamen ſortiuntur ſitus, quibus planicies reſupina eſt & extenta. Plinius vbi ſupra. Auctor eſt Iuba ſmaragdum, quem cholam vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem quem alabaſtriten vocant Aegyptij. Complures vero e proximo laconicos in monte taygeto erui, medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis, & quæ uocatur tanos, e perſis veniens, gemma ingratè viridis, & intus ſordida. Itemq; calcoſmaragdos in Cypro, venis æreis turbida, Theophraſtus in Aegyptiorum commentarijs reperiri tradit, eorum regi à rege babylonio miſſum ſmaragdum munere quatuor cubitorum longitudine: triumque latitudine fuiſſe quoque apud eos in delubro Iouis obeliſcum e quatuor ſmaragdis quadraginta cubitorum longitudine, latitudine vero in vna parte quatuor, & duorum in parte altera. Se autem ſcribente in Tyro Herculis templo pilam e ſmaragdo eſſe: niſi ſi potius pſeudo ſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri & inuentum eſſe in Cypro ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem: nondum humore in totum transfiguratio. Appion ẽt pliſtonices paulo ante reliquit ſcriptum: eſſe in labyrintho Aegypti coloſſeum ſerapinæ ſmaragdi nouem cubitorum. Ex libro de natura rerum. Forma ſmaragdi optima eſt plana: quia dum ſtrata eſt, adumbratur.

De ſmaragdi ſpeciebus varijs. Cap. C.

ISidorus. Smaragdi genera ſunt 12. ſed nobiliores ſchitici. Secundum locum tenent Bactriani, qui colliguntur in commiſſuris ſaxorum flante Aquilone. Tunc enim tellure deoperta intermicant, quia his ventis arenæ maximè mouentur. Tertium Aegyptij qui reperiuntur circa copton oppidum Thebaidis collibus excauatis. Reliqui in metallis ærarijs inueniuntur, ſed vitioſi. Nam aut æri, vel plumbo, vel capillamentis, vel ſale ſimiles notas hñt. Smaragdi (vt dictum eſt) optimos ſortiuntur ſitus, quibus planities reſupina eſt & extenta. Vitioſi eorum habent intrinſecus quaſdam ſordes plumbo, vel lapillamentis, vel ſali ſimiles. lauantur auſtero mero, ſed viridi proficiunt oleo. Præcipuus eſt honor ſchiticis: & ſchitiæ quidẽ terræ locupletes ſunt, inhabitabiles tñ. Nam cum auro & gemmis affluant griphes, vniuerſa tenent, alites ferociſſimi, & vltra oẽm rabiem deſæuientes. quorum obſiſtente immanitate, aduenis acceſſus rarus eſt. Viſos quippe decerpunt velut geniti ad plectendum auaritiæ temeritatem. Cum his Ariſmapi gens monocula dimicat, vt lapides intercipiant. Arnoldus. Smaragdus lapis eſt viridiſſimi coloris: cuius ſpecies ſunt. 12. ſ. Schitici, Britannici, Iulaici, & qui naſcuntur in venis æris, & Maculoſi, & Chalcidonij, Melioteſque ſunt Schitici, qui de Griphibus eripiuntur. & quos viſus penetrat eorumq; luce aer tingitur, & quos nec lux, nec vmbra obſcurat, & quorum forma eſt plana, & concaua. hic opes auget & in cauſis verba perſuaſoria præbet.

De eodem. Cap. CI.

PLinius. Smaragdorum nobiliſſimi ſunt Schitici: deinde Bactriani. Tertio Aegyptij. porrò genera quædam in metallis inueniuntur ærarijs. Quapropter ex his Aegyptij principatum obtinent: dos eorum in colore liquido, nec diluto. hic colorem expellit, & aciem recipit, ſed & vitia demonſtrati oportet reperta. omnium quidem eadem ſunt. quædam tñ nationum peculiaria ſicut in homine. Cyprij variè glauci magiſque, ac minus in eodem ſmaragdo alijs partibus tenorem illum ſchiticæ vindicatis non ſemper cuſtodiunt. Adhuc quibuſdam intercurrit vmbra ſurduſq; fit color, qui improbatur etiam dilutior. huicq; genera diſtinguuntur. Et ſunt aliqui obſcuri: qui vocantur cæci. Alij vero denſi, nec e liquido tranſlucidi. Quidam varia nubecula improbati, aliud eſt hoc quam vmbra. Nubecula ſiquidem albicantis vitium eſt, cum viridis aſpectus non pertranſit. ſed aut intus occurrit, aut in fine viſum candor excipit. hæc coloris vitia, iſta corporis capillamentum, ſal, plumbago. Ab his Aethyopici laudantur acriter virides: ſed non facile puri aut cõcolores. Democritus in hoc genere ponit hermicos, ac perſicos. Illos quidem pinguiter extumeſcentes. perſicos vero tranſlucidos, ſed non iucundi tenoris. Implere viſum, quæ non admittant. Feliũ pantherarumq; oculis ſimiles. Namq; & illos radiare, nec perſpici. Eoſdem hebetari in Sole, in vmbra refulgere, & longius q̃ cæteros nitere. Omnium horũ vitium eſt, ꝙ ſeſis colorem, aut aeris habent. In Sole dilucidi quidem, ac liquidi, ſed non virides. hæc vitia in athicis maxime in argentarijs metallis repertis ſentiuntur in loco, qui th yritos vocatur, ſemper minus pingues, & e longinquo ſpecioſiores. ſequens & his plumbago. hoc eſt vt in Sole videantur plumbei. Illud autem eſt peculiare: ꝙ quidam ex his ſeneſcunt. paulatim euanida viriditate, ac Sole læduntur. poſt hos Medici plurimum hñt varietatis, interdum & e ſaphyro. Hij fluctuoſi ſunt ac rerum imagines complexi, vt, verbi gratia, papauerum, aut auium pinnarumq; vel catulorum, ac ſimilium. Qui tñ virides naſcuntur quoniam meliores fiunt oleo. nec eſt aliorum amplior magnitudo. Carcedonij, neſcio an in totum exoleuerint poſtquam metalla æris ibi defecerunt, ſemper tñ fuere viles nimiumq; fragiles, colore incerti, & virẽtiũ in caudis pauonũ, columbarumq; in collo plumis ſimiles: ad inclinationẽ magis, ac minus lucidi. venoſi quidem ac ſquamoſi.

De ſmaragdi virtute in medicinis. Cap. CII.

DIaſcorides. Smaragdus collo ſuſpenſus hemitricheum, & morbum caducum curat. viſumq; debilem confortat, & oculos illæſos conſeruat, laſciuos motus compeſcit, memoriãq; reddit, & contra dæmoniacas illuſiones valet, ac tempeſtatem auertit. Ariſtot. Lapis ſmaragdus viſum ſanat: & ſi ponatur ad epilentici caput iuuat, ſi ſuper arteriam calorem eius temperat. Ex lib. de natura rer. Smaragdus ſi reuerenter portetur, morbũ caducum fugat, & morbum qui hemitricheus vocatur, viſum ẽt refocillat: & oculos purgat. Qui vino ablutus, vel oleo perunctus, hominem gratum etiam verbis facit. libidinis quoq; motus compeſcit. fertur etiam diuitias augere, perſuaſionem in omni negocio facere, & facundiã parare. Ex lapidario. Omne virẽs ſuperat forma viriditate ſmaragdus. Lucidus atq; virens: leuis & leniſſimus ille. Ardet aqua lotus: reſtinguit vnctus oliuo. Prodeſt geſtatus tumidis intercute lympha. Et dilutus aqua dẽtes firmat labefactos. Per ſuffumigiũ mulieri mẽſtrua reddit. Accẽſus ꝓdeſt ſumi nidore caducis. Effugat immites ſiſi tõne chelidros. Ide dæmonib. contrarius eſſe vr̃. Euerſos ventres iuuat, & præcordia ſanat. Vincit præſtigias, & carmina dura reſoluit. Et ſolet, vt perhibent, deprehendere virginitatem. Prægnans potet aquã triduo qua merſus habetur. Quo vexabatur fundit cito libera partum.

De Solis gemma & ſuccino. Cap. CIII.

ISid. Solis gẽma eſt candida, q̃ nomẽ ex hoc traxit, ꝙ ad ſpẽm ſolis in orbẽ fulgentes radios ſpargit. Succinus quẽ Græci electron vocãt fului cereiq; coloris, fertur arboris ſuccus eſſe, & ob hoc hic ſic appellatus. Conſtat aũt eũ non eſſe populi ſuccũ vt phaetontis fabula dicit, ſed pinæ arboris. Nam accenſus tedæ nitore flagrat. Naſcitur aũt in inſulis Oceani Occidentalis: ſicut gũmi. denſaturq; vt cryſtallũ rigore vel ipe. Ex ea fiunt decoris gratia agreſtium monilia fœminarum. vocari aũt a quibuſdam dicitur arpaga: eo ꝙ attritu digitorũ accepta caloris anima ſolia paleaſq;

paleaſque & veſtium fimbrias rapiat: ſicut magnes ferrum. Quocunq; autem modo libeat tingitur. Nam anchuſæ radice, conchilioq; inficitur. Ambroſ. in Hexameron. li. 3 Clementè licet eſſe ſermonem, quod electrum lachryma virgulti ſit, & tantæ materiæ ſoliditatem lachryma dureſcat, nec leuibus aſtruitur id teſtimonijs, quòd folia aut ſurculorũ minutiſſimę portiones, aut exigua quædam animantia in electris ſæpe reperiantur, quæ vtique cum adhuc mollior eſſet recepiſſe, & ſolidata tenuiſſe. Solinus, Succinum vnde primum naſcitur eſt encricoſum, deinde incoctum adipe lactentis ſuis expolitur ad quem videmus nitorem. Amellum dicitur Phalerunum, de ſimilitudine vini, aut mellis. In aperto eſt, quod folia rapiat, quòd paleas trahat. Quod vero medeatur multis vitalium incommodis, medẽdi docuit diſciplina.

Opiniones falſæ de Succini origine. Cap. CIIII.

PLinius. Succini proximum obtinuerunt locum in delicijs fœminarum plurimi dixerunt Poetæ, Eſchilus, Philoxenus, Nicãder, Euripedes, & Satyrus Phaetontis icti fulmine ſorores fletu mutatas in arbores populos lachrymis electrum annis omnibus fundere iuxta Eridanum amnem, quem padum vocamus. Et electrum hinc appellatum, quia ſol elyos aliàs electros eſt vocatus. Quod falſum eſſe teſtimonio patet Italiæ. Modeſtiores æquè falſum prodidere, ſi in extremis Adriatici ſinus rupibus arbores ſtare: quæ ortu canis hanc gemmam effunderent. Theophraſtus ĩ Liguria dixit effodi. Phaciõtẽ in Aethyopia Hãmonis obijſſe: ob id delubrum ibi eſſe atq; oraculum, & in eo oraculo Hammonis electrum gigni. Philemon etiam dicit eſſe Foſſile, & in Scithia erui duobus locis. Vno. ſ. in loco candidum atq; cerei coloris, quod vocaretur alectrum. Alio in loco fuluũ, quod appellaretur ſubalternicum Tertium quoque demonſtratus vocat Lincurion, fieriq; ex vrina lincum beſtiarum, e maribus quidem fuluum, & igneum. E fœminis autem languidius atque candidum. Alij dixere langurium. In Italia quippe lãgurias beſtias eſſe, Zenothemis eaſdem langas vocat, & circa padum his vitam aſſignat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadẽ ſententia, & Metrodorus fuit. Sotacus credit in Britannia arboribus effluere, quas Electridas vocant. Pitheas Gotonibus, Germaniæ genti Accolis æſtuarium Metonomon nomine ab Oceano ſpacio ſtadiorum ſex milium. Ab hoc diei nauigatione Inſulam abeſſe abalum. Illo verè fluctibus aduehi. Et eſſe concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem eo vti, proximisq; Teutonis vendere. Hinc, & thimeus credidit, ſed inſulam Baſiliam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias ſolis radiorum ſuccũ intelligi voluit, hos circa occaſum credit vehementiores in terram actos, pinguem ſudorem in ea parte Oceani relinquere. Deinde æſtibus in littora Germanorũ eijci. In Ægypto quoque ſimili modo naſci, & ſacal vocari. In Syria fœminas inde verticillos facere, & Harpaga vocare, quia veſtiũ fimbrias rapiat, & paleas foliaq;. Theophraſtus Oceano id ex æſtuante, ad Pyrenęi promontorium eijci. Aſtuinbas tradit iuxta Arlanticum mare eſſe lacum Cęphiſida, quem Mauri vocant electrũ, hunc ſole excalefactum, e limo dare fluitans electrum. Sophocles tragicus poeta vltra Indiã fieri e lachrymis Meleagri dum auium Meleagrum defientium. Multa quidem Poetæ tradunt æquè fabuloſa, ſed hoc in exte, quæ quotidie inuchatur, & abundet, & hoc mendacium coarguat, ſerio quemquam dixiſſe, ſumma hominum contentio eſt, & mendaciorum eſt impunitas intolleranda.

De certa ipſius origine ac proprietate. Cap. CV.

SVccinum itaque certum eſt in inſulis Septentrionalis Oceani gigni, & a Germanis gleſſum appellari Itaq; & a noſtris inſularum vnam ob id gleſſariam appellatam. Naſcitur aũt defluente medulla in arboribus pinei generis, vt gummi in ceraſis. Erumpit humoris abundantia, denſatur rigore, vel tempore aut mari. Cum vero intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certè in littora expellitur, ita volubile, vt pẽdere atq; in vado conſidere videatur. Quod arboris priſci noſtri crediderunt eſſe ſuccum, ob id appellantes ſuccinum. Pyneæ autem arboris eſſe, indicio eſt pyneus in attritu odor, Et quòd accenſæ tedæ modo ac nitore fragret, hodieq; Tranſpadanarum fœminis agreſtibus monilium vice ſuccina geſtantibus maximè gratia decoris eſt, ac medicinæ, quia tõſillis credatur reſiſtere, faucium q; vitijs vario aquarum genere iuxta illos gutturum venaſq; carnes infeſtante. Naſci & in India certum eſt. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortici pineo inhærenta tradit aduehi rude atq; poliri lacte incoctum, & liquidũ primo diſtillare, argumento ſunt quædam intus tranſlucentia, vt formicæ, aut culices, lacertęque, quas muſteo non eſt dubium adhæſiſſe, & induruiſſe. Cum autẽ plura ſint eius genera, præſtantiſſimi ſunt odoris candida. Sed nec preciũ eſt his neq; rerũ. Maior auctoritas eſt fuluis. Ex his etiã amplior tranſlucentibus eſt præterquã ſi nimio ardore flagrent, imaginẽq; igneam ineſſe non ignem placet. Summa laus eſt Falernis a vini colore ſic dictis, molli fulgore perſpicuis. Sũt in quibus & decocti mellis lentitas placet. Quocunq; mõ tingi libeat hedorum ſepo, & anchuſæ radice, inficiuntur etiam conchilio. Cæterũ attritu digitorum accepta vi caloris, attrahũt in ſe paleas foliaq; arida, & huiuſmodi videlicet leuia, vt ferrũ magnes lapis. Ramẽta quoq; ſuccini oleo addito, flagrãt dilucidius atq; diutius, quàm lini medulla trit omnibus denique; alijs verius vſus placet aut oſtẽtatio, in ſuccinis deliciarũ cõſcientia tantũmodo: vſus tñ ſuccinorum in medicina reperitur aliquis, ſed nõ ob hoc placẽt fęminis Infantibus adalligari prodeſt amuleti ratione. Caliſtratus, & ætati cuicunq; contra limphationes tradit prodeſſe, vrinæ difficultatibus valet potum atq; adalligatũ: hic & differentiam nouã attulit, appellando chryſelectrum quaſi coloris aurei, & matutino aſpectus grauiſſimi. Rapaciſſimũ ignũ, & ſi ruſta fuerit celleriime ardeſcens. Succini ex gẽmis q̃ tranſlucidæ ſunt adulterandi magnũ habent locum, ametiſtis maximè, cum omni (vt diximus) tingantur colore. Ex lib. de natura rerum. Succinum eſt gemma, quæ vulgariter appellatur lambra, hic crocei coloris eſt, & vt vitrum aliquando tranſlucet. Caſtitatem portantibus conferre dicitur, fumus eius iuuat parturientes, & fugat ſerpentes, prima quidem gutta quæ de arbore pino fluit, pura, & lucida eſt, & hæc eſt illa quæ in æſtate calida profluit. Reliquo vero tempore fluens obſcura eſt, & immonda.

De tegolita, & tapazio, & turcoi. Cap. CVI.

SOlinus. Tegolithus eſt lapis oliuæ nucleo ſimilis. Spernitur cum videtur, ſed vim aliorum vincit bonis remedijs. Solutus quippe hauſtus, pulſis calculis renum dolorem ac veſicæ leuat. Iſidor. Tapazion eſt lapis ex virenti genere, omniq; reſplendẽs in colore. Inuenta eſt primum in Arabiæ inſula, in qua trogoditę prædones fame, & tempeſtate feſſi, cum herbarum radices effoderent, eam inuenerunt. Scribit enim Plinius hanc gemmã tãtæ repertã magnitudinis, vt ex eo Ptolomæus Philadelphus ſtatuam faceret quatuor cubitorum. Eſt autem ampliſſima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit. Genera eius duo ſunt. Plinius. Egregia topacio gloria eſt ſuo virenti genere, & cum reperta eſt omnibus prælata. Iuba topacion aliàs topazion inſulã in rubro mari continentem ſtadijs 300 abeſſe tradit, nebuloſam, & ideo ſæpe a nauigantibus quæſitam, & ex ea cauſa nomẽ accepiſſe. Topacion enim trogoditarum lingua ſignificationem habet quærendi. Ex hac primum importatam Beroniceæ Reginæ quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi a Philemone Præfecto Regis ac mire placuiſſe, & inde factam ſtatuã Arſinoe Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum, ſacratam delubro quod aureum cognominabatur, recentiſſimi auctores, & circa quondam Thebaidis alaballræ oppidum naſci dicunt, duoq; ipſius genera faciunt, videlicet praſo idem atq; chryſopterum chryſopraſio ſimilem, eius ſimilitudo tota ad ſuccum porri dirigitur. Sola nobilium limã ſentit, ceteræ ſaxo, & cote poliũtur hæc & vſu atterit Gloſſa ſuper Apocaly. Topacius quo rarior eo preciosior, & habet duos colores ex auro, & æthereа claritate. Maximè lucens cum Solis ſplendore tangitur, ſuperans omnium gẽmarum claritates, in aſpectum ſuum ſingulariter prouocans aſpicientes, quem ſi polis, obſcuras: ſi naturæ relinquis, clarior eſt, & nihil eo carius regibus inter diuitias. Arnoldus. Topacion duæ ſunt ſpecies, vnius color eſt auro ſimilis. Alterius clarior eſt magis, & tenuis. Naſcitur in Arabia, & in eiuſdem nominis inſula, valet contra emorroidas, & paſſionem lunaticam, iram ſedat, & triſtitiam. Contra noxios quoq; motus, ac ſienéſim, & contra mortẽ ſubitaneam valet, vndas feruentes compeſcit, eaſq; bulire prohibet; idolum extrinſecus receptum repræſentat, vt in ſpeculo concauo vniuerſum. Ariſto. Topazion cum ponitur ſuper hominis vulnus ceſſat fluxus eius. Eſt aũt illud genus, quod ſi ſupra rem bulientem ſuſpenditur, ceſſant ampullæ ipſius. Ex lib. de natura rerum. Topazius ille cuius color auro ſimilis eſt, hic magis precioſus eſt. Aliud autem genus eſt multo lucidius, & colore magis tenue, ſed deterius. Hic lapis inter cætera quæ facit, dicitur etiam iram luxuriamq; reſtinguere. Arnoldus, Turcoia eſt lapis cuius color eſt flauus in album vergens, a regione Turcia dictus, in qua naſcitur. Et eſt virtus eius viſum conſeruare ſaluum etiam a nociuis extrinſecis caſibus, dũ eſt ſuper ipſum, hilaritatem quoque inducit.

De Varach, venice ac vegetana, & vnione. Cap. CVII.

VAracb ſiue ſanguis draconis, eſt ſecundum Ariſto. lapis, & ſm Medicos ſuccus herbæ rubentis coloris, virtus eius eſt contra quemlibet fluxum, ſed præcipuè ſanguinis, & ex eo atq; argento viuo azgala fit. Venis eſt lapis Armenicus, qui eſt coloris ſubalbidi, hic valet contra melancoliã, contra vitiũ ſplenis, & hepatis, & paſſionẽ Cardiacã. Iſid. Vegetana Italica gẽma eſt ab vegetanis reperta nigra facie albis intermicãtibus notis. Ex lib. de na. re. Vnio lapis eſt in inſula Capuæ ſic dictus, quia virtute, & nobilitate eſt vnicus, hic tãtæ continuitatis eſt, quòd nulla in eo

patet

patet venarum vel ſquamarum diuiſio, ſed planus eſt ad modũ glaciei. Naturaliter tamen aperit ſe contra rorem cœli, ipſumq; in ſe recipit, & continet tanto tempore, quanto mulier fetum geſtat in vtero ſuo. Et tunc tandem illum rorem per tantam morã in lapidem iam conuerſum emittit quaſi fœtum ſuum, aluumq; iterum recludit, quòd nullum in eo paret diuiſionis veſtigium. Vterus vero nunquam prædicto aperietur modo. In mane quidẽ eſt deſuper mare, ibique recipit cœli rorem, deinde ad fundum maris deſcendit, ibique receptum in ſe rorem illum conuertit in lapidem. Actor. Quia vero vnio idem eſt quod margarita, vel ſpecies margaritę, de hac dictum eſt plenius ſuperius, vbi actum eſt de margaritarum origine ac proprietate. Ex lapidario. Tollitur e conchis ſpecies memoranda marinis. Vnio dictus ob hoc, quòd ab vno tollitur vnus. Nec duo, vel plures vnquam ſimul inueniuntur. Cuius ad ornatum, laudatur candida forma. Cũ deceat veſtes, deceat cum nil minus aurum. Conchæ temporibus certis reſerantur hiantes. In cœlum patulum rores haurire ſupernos. Ex quibus orbiculi candentes concipiuntur. De matutino ſit clarior vnio rore. Ros veſpertinus fœtus ſolet edere fuſcos. Et iuuenes Conchę dant Bacchas candidiores. Obſcurat fœtus Cõcharum grandior ętas. Quanto rorantis fuerit plus aeris hauſtũ. Tanto maiorem gignit conceptio Baccham. Vltra ſemunciam, ſed creſcere nulla putatur. Quòd ſi celſa micent tonitru conuerſa coruſca. Conchæ diffugiunt ſubita formidine clauſæ. Sic intercepta conceptio deperit hauſtu. Et fit abortiuum quod cęperat inde creari. Inſignes Bacchas prædam maris India gignit. Gignit & inſignes antiqua Britania Bacchas.

De iri, & Zimeniellazuri, & zignite. *Cap.* CVIII.

ISidorus. Iris apud Arabiã naſcitur in mari rubro coloris cryſtallini, ſexangulata, dicta ex argumento iris. Nam ſub tecto percuſſa Sole ſpecies, & colores cęleſtis arcus in proximos parietes imitatur. Plinius. Proximum ceraunię nomen habet iris, quæ in quadam effoditur inſula rubri maris, quæ diſtat a Berenicæ vrbe, 60. milia paſſuum, cætera ſui parte cryſtallus. Itaque quidam cryſtalli radicem eſſe dixerunt, hæc ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies ac colores arcus cœleſtis in proximo pariete eiaculatur, ſubinde mutans, magnaq; admiratione ſui varietatẽ augens. Sexangulam vt cryſtallum eſſe conſtat, ſed aliquas eſſe ſcabris lateribus, & angulis inæqualibus. Dicunt etiam in aperto Sole proiectam radios in ſe recadentes diſcutere. Aliquas vero ante ſe proiecto nitore adiacentia illuſtrare. Colores autem non niſi ex opaco reddunt, nec vt ipſe habeant, ſed vt repercuſſu parietem illidant. Optima eſt quę maximos facit arcus, ſimillimoſque cœleſtibus. Zimeniellazuri eſt lapis, cuius cœleſtis color eſt flauus cum corpuſculis aureis. Inde fit & noſtrum. Virtus eius eſt contra melancolicam paſſionem, & contra quartanã, & ſyncopim ex vaporibus melancolicis. Zignies eſt lapis vitrei coloris, qui collo geſtatus contra nocticlopam valet. Sanguinem ſtringit, ac mentis alienationem depellit, & ſi ad incendium ignis tenetur flamma eius extinguitur. Actor. Hæc de opere primo tertiæ diei id eſt de aquarum congregatione ac terræ denudatione, de natura quoque vtriuſque, & earum rerum. ſ. inanimatarum, quæ vel ex eis, & cum eis a principio creatæ naſcuntur, vel etiã nunc per proceſſum temporis iugiter procreantur. Ad præſens dicta ſufficiant.

LIBER NONVS.

De primaria terræ germinatione. *Cap.* I.

PEtrus comeſtor. Terra ergo aquis nudata eodem die produxit Deus ex ea herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum ſecundum genera ſua. Non. n. per moras temporũ, vt modo produxit terra plãtas ſuas, ſed ſtatim in maturitate viridi, in qua & herbę ſeminib. & arbores pomis onuſtæ ſunt. Quod vero dicit ſcriptura. Germinet terra herbam virentem, &c. non de actu rm̃ intelligẽdum eſt generandi, ſed de potentia, quaſi dicatur potẽs ſit germinare. Ex hoc autem quod dicitur virentem, dicunt quidam mundum in vere factum fuiſſe, quia viror illius temporis eſt, & fructificatio. Alij vero quia legunt, lignum faciens fructum, & herba habentem ſemen, dicunt factum in Auguſto ſub Leone. Sed in Martio factum dogmatizat Eccleſia. Ambro. in Hexameron, li. 4. Prima illa vox Dei ſingulis creaturis impartita gignendis, lex naturæ eſt q̃ terris in æuum remãſit, futuræ ſucceſſionis datura præſcriptum. Quam vehemens vox, germinet terra, per ſe. ſ. nullum alterius quærens auxilium, nec cuiuſquam indigens miniſterio. Solent plerique dicere, niſi clementior ſolis calor tepefecerit terras, & radijs ſuis fouerit, germinare terra non poteſt. Et ideo gentes honorem diuinum ſoli deputant, quòd virtute caloris ſui terrarum penetrat ſinus, ſparſaque ſemina fouet, vel rigentes gelu venas arborum relaxat. Sed nunc ineptus hominum ſermo cõtraticeſcat, herba naſcitur antequam ſol fiat. Ne error hominum conualeſcat, prius germinet terra, quam fomen ſolis accipiat. Germinet inquit terra herbam, & ſubito terrarum germina pullulauerunt, & diuerſæ ſpecies rerum refulſerunt. Hinc pratorum virens gratia abundantiam pabulis miniſtrauit, inde temporum ſpica flaueſcens imaginem Pelagi fluctuantis cõmotione ſegetis vberioris expreſſit. Sponte omnis fructus, nondum agricola formato, terra ſuggeſſit, verbũ enim Dei in ea fructificabat, nec vlla adhuc maledictione terra damnata erat.

De Plantarum varietate. *Cap.* II.

ARiſto. in lib. de vegetabilibus. Itaq; plantarum quædã ſunt arbores, quæ. ſ. habent ex natura ſua ſtipitem, in quo multi naſcuntur rami, vt oliuæ, fici. Quædam vero ſunt herbæ, quę non habent ſtipitem ex ſua radice, ſed folia. Quædam autem olera, quæ. ſ. multos habent ſtipites ex vna radice, & multos ramos, vt ruta, & caules. Quædam etiam inter arbores, & herbas, vt Ambrachion, quæ multos habet in radicibus ramos. Item plantarũ quædam faciunt fructum, quædam non. Quædam oleum, quædam non. Quædam folia, quædam non. Et quibuſdam folia cadunt, quibuſdam non. Item quædam producunt fructum ſuper folia, quędam vero ſub folijs. Et quarundã fructus ſuſpenſus eſt a ſtipite ſuo, quibuſdã a radice. Itẽ plãtarum quędã eſt domeſtica, q̃dã hortenſis, & quædam ſylueſtris. ſ. inculta. Eſt ẽt plantarum diuerſitas in magnitudine, & paruitate. In pulchritudine, & deformitate. In bonitate fructuum, & malitia. Item quædam ſunt totæ cortex vt Mediannus. Quædam habent nodos, vt cannæ, Quædam ſpinas, vt rhamnus. Quædam etiam carent ramis, quędam habent ramos multos, vt morus Syluestris. Ex quibuſdam etiam prodeunt ſurculi multi, ex quibuſdam non, & hoc ex radicis diuerſitate. Quædam autem vnam tantum radicem habent, vt ſquillæ. Figuræ quoq; plantarum tres ſunt, quædam. n. prodeunt ſurſum, quædam vero deorſum, quędam inter hæc. Ex lib. de natura rerum. Planta quoq; multum variatur ad diuerſitatem locorum. Cũq; locus, & labor ei conferant, anni tempus in quo plantatur maximè confert. Et ſicut animalia quædã ſunt domeſtica quædam Syluestria, ſic & plantarum quædam eſt hortenſis, quædam Syluestris: & puto quòd omnes ſpecies plãtæ quæ non fuerint cultæ Sylueſtræ erunt. Diuerſitas quoq; plantarum Sylueſtrium dignoſcitur per maſculos ſuos, & fœminas, quia maſculus eſt ſpiſſior, & durior, & ramoſior, minus humoroſus, fructus autem breuior.

De compoſitione plantarum, & complexione. *Cap.* III.

ARiſto. vbi ſupra. Plantæ compoſitæ ſunt partibus ſuis ad inſtar membrorum animalis. Cortex enim plantæ ſimilis eſt cuti. Radix autem ori, quia mediatrix eſt inter plantam, & cibũ, vnde vocant eam Gręci cauſam vitę plantarum. Nodi quoq; ſimiles ſunt neruis animalis, & reliqua ſimiliter cęteris. Cadunt multotiens de plãta partes multę non determinatę ſicut pili hominis, & vngues, & naſcuntur pro eis aliæ. Eſt autem principiũ cibi plantarum a terra. Principium generationis fructuum a Sole, quia Anaxagoras dixit, quòd earum fructus eſt ab aere. Ideo dixit Alcbineon, quòd terra plantarum mater eſt, Sol vero pater. Deniq; planta tres habet vires, & a tribus; a terra. n. eſt eius fixio, ab aqua coagulatio, ab igne coadunatio: ſicut & in fictilibus eſt lutum quaſi ſementũ, & aqua, qua vniuntur fictilia, & ignis quo partes illius quibus raritas inerat congregantur, & coniunguntur, dum. ſ. humoris materia inde finitur. Viriditas quidem plantæ exterius communiſſima eſt in arboribus, & albedo interius. ſ. in ligno, & hoc eſt, quia maturius vtuntur propinquiori. Natura. n. plantarum, & calor attrahunt humorem, & rarificant lignum arboris, finitq; calor parua digeſtione, quæ cauſa eſt albedinis. Remanet quoq; adhuc humor apparetq; exterius: Erit ergo viriditas, & hæc eſt in folijs, & in cortice, quia maior illis ineſt digeſtio, & hæc media ſunt inter lignum, & roſam, ideſt inter albedinem ligni, & ruborem roſæ: adhuc fortioris digeſtionis planta, quæ eſt ſicut natura aquæ, non fructificat, propter dominium aquæ ſuæ, & amplitudinem meatuum, & fluxibilitatẽ radicum ſuarum: quòd autem de lignis in aqua mergitur vt vlmis, vel hebenis, accidit, quia partes eius compactæ ſunt, & meatus anguſti, nec aer in illis.

De quatuor elementis eas complexionantibus, & qualitatum gradibus. *Cap.* IIII.

GVilhelmus de Conchis. Non ſolum autem de herbis, & arboribus, ſed & de omni corpore hoc affirmo, quod ex quatuor conſtat elementis. Quod per actiones, & reſolutiones poteſt probari. Quod enim adhæret terræ, terræ eſt. Quod autem in altum creſcit, ignis. Quod dilatatur, & ſpiſſatur aquæ, & aeris. Cum autem arbor vel herba putreſcit, & combu-

comburitur, in minorem ſubſtantiã reducitur, deinde paulatim videtur ad nihilum redigi, vel ergo perit aliquid de eis, vel in inuiſibilia reſoluuntur: ergo in aera & ignem. In ea enim & reſolutio eſt, ex quibus conſtitutio. Sunt ergo in illorum conſtitutione aer & ignis. Sed dicis: ſi herbæ & arbores non ſolum cõſtant ex terra, ſed ex reliquis tribus elementis, quare nomine materiali terrea corpora dicuntur? vel quia terrea ſunt dicẽda, quare calida, quare humida dicuntur, cũ terra ipſa frigida ſit & ſicca? Reſpondeo Philoſophi tria in corporibus conſiderant, numerum particularum quatuor. Et e ſingulis elementis intenſiones qualitatum, & remiſſiones earum. Et a numero particularũ nomen attribuunt materiale. Sed a qualitate intenſa vnum de his quatuor, calidum, frigidum, humidum, vel ſiccum. Omnis autem herba vel arbor plures habet partes a terra, q̃ ab alio elemento. vnde terreum corpus dr̃. Quædam tñ eorum hñt calorẽ intenſum, & frigus remiſſum, iſta calida dñr, ſi econtra frigida. Quædam ſiccitatem intenſam, humiditatem remiſſam habent, q̃ dñr ſicca. Quædam econtrario, quæ dicuntur humida. Quæ ẽt in qualitate intenduntur, quædã magis, quædam minus. Vnde philoſophica 4 gradus qualitatibus herbarum, & arborum fructuum & ciborum & potuum aſſignat. Sed dicis: Cum grãmatica tres gradus comparationis nouerit, vnde philoſofica quartũ gradum accepit? Rñdeo philoſofica propter hominem, qualitates cæterorũ conſiderauit. Cum ergo homo naturaliter in quatuor qualitatibus ſit temperatus: ea quæ minus homine ſunt calida, dicit in primo gradu calida, quæ æqualiter in ſecundo. Quę aliquantulum plus: in tertio, quæ multo plus, in quarto. Hæc ergo quatuor, minus homine, æqualiter, aliquanto plus, multo plus vocat philoſofica quatuor gradus. Et quod dixi de calido, intellige de frigido ſicco & humido.

De Sexu plantarum, & generatione. Cap. V.

PLinius lib. 13. Arboribus immo potius omnibus, quæ terra gignit, herbiſq; etiam vtrumq; ineſſe ſexum diligentiſſimi naturæ tradunt. Nullis tñ arboribus q̃ palmitibus manifeſtius. Mas in palmite floret, fœmina circa florem germinat tñ ſpinæ modo: vtriſq; autem prima naſcitur, pomi caro. poſtea lignum intus hoc eſt ſemen eius. In Arabia languidæ dulces traduntur eſſe palmæ, q̃q̃ Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam vocant dabulan. Cæteræ non ſine maribus gignere fœminas, ſponte edito nemore cõfirmant. Circaq; ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribuſq; comis. Illum erectis hiſpidum; afflatu viſuq; ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa fœminas viduas poſt ſteriliſcere, adeo veneris eſt intellectus vt coitus etiã excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore, atque lanugine. Ex li. de nat. rer. Ait aũt Ariſt. ꝙ non inueniuntur maſculinitas, & fœmininitas coniunctæ in aliqua herbarum: quia ſi hoc ita eſſet: planta perfectior eſſet animali. Et dicunt phiſici, ꝙ omnia ſemina in terram cadentia humiditatem aquæ. & eſſentiam terræ ſibi trahunt, quæ .ſ. cõplexioni ſuæ ſunt ſimilia. Infuſa vero & inflata infundantur terræque infiguntur. a quibus radia quædam egrediunt, quæ quaſi vt cuiuslibet animalis arbori eſſe perhibetur, quo materia nutrimenti ſui apta exugatur. Semen quidem plantæ ſimile eſt impregnationi, quæ eſt mixtio maris & fœminæ. Et ſicut eſt in ouo vis generandi pullum, & materia cibi eius vſq; ad horam complementi, & ſui exitus. Materia vero dum mollis eſt, magis apta eſt generationi eius, quod ex ea generatur, aut vegetatur. Dicit autem Ariſto. ꝙ principium cibi plãtarum eſt à terra, & principium generationis fructuum eſt a ſole. Vnde plantarum inquit eſt terra mater, ſol vero pater: quod vt verum poſſit eſſe, oportet quod non intelligatur de fructibus primis, quos Deus ſolo verbo, cum terræ naſcerentur: ſubito fecit terram producere. Vnde Ambro. in hexame. Sciant inquit homines ſolem non eſſe naſcentium auctorẽ; Dei quidem clementia terram relaxat. denique indulgentia pro tempore facit fructus. Quomodo enim ſol ad faceret, cum ſol herbis & fructibus iunior ſit.

De vita earum, & nutrimento. Cap. VI.

EX lib. de nat. re. Plantæ non ſolum viuunt, ſed & habent anhelitum & pulſum. Pellitur enim humor in circuitu .ſ. à medio. nam aliter planta ſideretur. Ariſto. vbi ſupra. In animalibus quidem eſt vita manifeſta, in plantis autem occulta. Quas etiam quidam aĩas habere dixerunt, quia generari, nutriri, augeri, etiam in iuuentute vireſcere, ſenioq; diſſolui conſpexerunt. Dico autem, ꝙ in plantis eſt aliqua pars animæ, & non ſunt animalia, quia nec ſenſum, nec deſiderium habent. Et animalia quidem habent membra determinata, plantæ vero indeterminata. Planta vero non eſt creata niſi propter animal, & non econtrario. Et in qualibet ſpecie plantarum eſt calor & humor, q̃ quando conſumuntur, infirmatur & vetereſcit, corrumpitur & areſcit. Deniq; planta non habet ſenſum, nec motum voluntarium, nec animam perfectam. Eſt autem (vt dictum eſt) principium cibi plantarum a terra. Item in lib. de morte & vita. Sunt in plantis quæ longius viuunt, & magis q̃ in aĩalibus. Primo quidem quia minus aquoſa ſunt, nec cito denſantur. Poſtea vero, quia dulcedinem habent & pinguedinem. ex quo enim ſicca & terrea ſint, tamen non habent humorem leuiter exiccabilem. Ex lib. de nat. re. Patet aũt ꝙ omnia terræ naſcentia plus de terra, q̃ de alio aliquo elemento recipiant. & ideo locũ ſuum in natiuitate contra terrã occupant. Cumq; in eis maior pars terrea ſit, quædam tñ ex eis reperiuntur calidæ, q̃dam frigidæ, ſm ꝙ magis, vel minus rerum qualitatibus adhæſerunt. Nutrimentum n. ſuſcipiũt, non à terra ſimplici, ſed a compoſita, in qua quatuor elementa ſunt, vnde ſingulæ nutrimentum habent ex eo quod ſibi competit, & p quod adhæreant. deniq; cum eradicantur e terra, licèt & aer in ſe contineat quatuor elementa, non tamen nutrimentũ inde hñre põt, quia de eo quo minus egebãt .ſ. aere plus viuunt. vnde neceſſe eſt eas diſſolui deficiente eis naturali nutrimento ſ. terreno.

De ipſarum incremento. Cap. VII.

ARiſtot. in lib de plantis. Aſcendit aũt arbor q̃libet, donec compleatur & intereat. aĩalia vero non ſic, quia cuiuslibet aĩalis longitudo propinqua eſt ſuæ latitudini, planta vero remota eſt, quia radix eius aqua & ignis feſtinant in aſcenſum. Diuerſitas aũt plantæ in ramis. eſt de ſuperflua raritate. Idem in lib. de aĩalibus. Sicut aĩalia oĩa, ſic & arbores, ſiue plantæ paulatim creſcunt, quouſq; perueniant ad ſuũ terminũ naturalẽ & magnitudinis ſuæ finẽ. Tam in arboribus vero, q̃ in generibus aĩaliũ, crementum q̃titatis in ſemen tranſit. & ſicut boues multæ carnis, multæq; pinguedinis, non ſpermantur, niſi modicũ, neq; coitũ deſiderant, raroq; generant. ſic & q̃dã arbores non fructificant, vt ſalix, & nux Romana. Iterũ ſicut aues parui corporis ſunt multi coitus, & multorum ouorũ, ſic accidit & in quibuſdã arboribus, quia crementum corporis tranſit in humiditatẽ ſpermatalem, deniq; arbores q̃ multum faciunt fructum, cito deſiccantur, quia cibus tranſit in ſemen. Ex li. de nat re. Plantæ (ſicut iam dictum eſt) quod adhæret terræ, terræ eſt, quod in altum creſcit ignis. quodq; dilatatur & ſpiſſatur aquæ, & aeris. Et eius quidem plantæ, quæ tñ in altum creſcere debet rami abſcinduntur relicto ſtipite, cum vero in latus relicti rami & ſtipites abſcinduntur, planta q̃ groſſos hẽt humores extendit, ꝑp retẽtionẽ humoris & expulſionẽ caloris, vt patet in pinu & palmis.

De plantarum digeſtione. Cap. VIII.

ARiſt. in lib. de plantis. In oĩ vſq; & plantis & mineris, ſinita humoris materia, putant ſiccitas, loco humoris, ꝑp victoriam & digeſtionẽ. Digeſtio n. eſt vbi humor, & calor q̃n. terminum conſequuntur. Eſtq; digeſtio in lapidibus & mineris. In aĩali vero, & planta non ſic, quia partes earũ cõpactæ non ſunt, vnde & ab eis fluxus venit. In mineris aũt non eſt fluxus, neq; ſudor, quia partes earum raræ non ſunt: ideoq; nihil ab eis egreditur; ſicut ab aĩali & planta ſuperflua quædam, ſed nec exitus, niſi ex raritate ſit. Ideoq; ſolidum eſt, quod augeri non põt, quia quod augeri põt indiget loco in quo dilatet & creſcat. Itaq; lapides & ſales, & hmõi non augentur, neq; creſcunt. Partes aũt plãtarũ ſm plurimos raræ ſunt, quia calor humorẽ ad extremitates plãtæ trahit. Diſpergiturq; materiã p oẽs partes eius, & quod ſuperfluit, emanat: ſicut .n. in balneo calor humorem attrahit, qui in vaporẽ conuerſus eleuatur, & quod ſuperfluum fuerit in guttas cõuertitur, ſic in animali, & plãtis ſuperfluitates aſcẽdant, & iterũ deſcẽdũt in actionibus ſuis. Cũ aũt habuerint plãtæ virtutẽ attrahẽdi vehemẽter, erit fructificatio vna. Quã ſi nõ habuerint, vtetur natura digeſtione viciſſim, & in qualibet digeſtione fructũ producunt. Ideo q̃dam plantæ freq̃ẽter in anno fructificãt. Plãta q̃ eſt ſicut natura aquæ non fructificat, ꝑp dominium humiditatis ſuæ, & amplitudinẽ meatuũ, ac fluxibilitatem radicũ ſuarũ. Oĩbus autem arboribus q̃ primo plantatæ fuerint, dominabitur amaritudo, vel ponticitas, quia fructus in principio non bene digeſtus eſt. Digeſtio .n. eſt cũ calore, & humore. Mirabolanorũ in arbores fructus in principio cũ apparẽt dulces ſunt, cõſequẽter pontici, & in complexione amari, ſicut dicet inferius. Idẽ in li. de aĩalibus. Generatio quidẽ aĩalis eſt de indigeſtiuo, qđ eſt ſanguis nõ purus, ſed indiget operatiua digeſtione: ſic accidit, & in arboribus, ſiue plãtarum generatione qñ cibus earum fuerit completus, tũc .n. indigẽt operatione, & purgatione. Et ſicut exeũt ſuperfluitates ab aĩaliũ corporib. ſic accidit, & arboribus, quia ſemina mouẽtur ex calore naturali, ac vẽto; qui eſt in eis, & ex his exeũt fructus in locis ſuis, viuũt aũt (vt ſingulti quidã) & nõ habẽt ſuperfluitatis locũ, quo nõ indigerent, quia cibũ ex terra cõpletũ, & coctũ recipiũt per ſuas radices. Ideoq; nõ eſt eis ſuperfluitas, quia terra & calor qui eſt in ea faciũt in eis, qđ in aĩalibus vẽtres. Itaq; ſicut ſanguis vadit per venas, q̃ à ventre exeũt ad oĩa mẽbra aĩaliũ ſic cibus arborũ quẽ a terra accipiũt, per radices vadit ad arborẽ totam, donec digeſtio veniat ad finẽ, & complementum. Huius rei ſignificatio eſt, exitus ſeminis, &

fructuum

fructuum. Quædam etiam aquatilia non habent ſuperfluitatẽ, ſicut nec arbores.

De foliorum productione. Cap. IX.

ISido. in lib. Etymologiarũ. Folia Græcè dicuntur fila. Indeq; hoc nomen ad nos tranſlatum eſt per deriuationem: frondes aũt ſunt dictę, eo ꝙ virgulta, vel vmbras ferant. Sunt. n. cauſa vmbrarum. Oculi vero nodi ſunt ex quibus frondes exeunt. Ambro. vbi ſup. Tãta eſt dñi prouidentia, vt vbi fructus mollior eſt, ibi folij craſſitudo validius tegumentũ tuendo deferat pomo, vbi aũt eſt fructus validior, ibi teneriora ſunt folia, folij craſſitudo proficit ad tempeſtatis iniuriam repellendam, vt in fico, intenſio vero ad fructus vaporandi gratiã, vt in pãpino. Ariſt. in lib. de plãtis. Folia ſunt partes plantæ, licèt non ſint determinatæ, decidãtq; paulatim. Plantarum q̃dam quoq; faciũt folia, q̃dam non, & q̃dã producunt fructus ſuper folia, q̃dam ſub folijs. Planta q̃ naſcit in aquæ ſuperficie, non habet folia, quia longè eſt a temperãtia. Oleũ aliàs oles aũt oẽ, & folia ſupernatant aquæ, qm̃ in his eſt calor, & humor. Oriuntur in arboribus aliquibus folia poſt fluxum, ſicut pili in homine, & plumæ in alalibus mdificantibus pp immutationem temporũ, quia fluunt ac creſcunt ſm̃ alterationẽ æſtatis, & hiemis. In hoĩe vero oriuntur pili poſt caſum primorũ pilorũ, qm̃ alteratio ætatũ hoĩs eſt ſimilis alterationi quatuor tẽporum. Itaq; cũ humores plantæ, vel arboris cõpreſſi fuerint, caleſit natura, ac feſtinat in diſgẽdo, formantq; rami, & apparẽt folia, quoniã meatus anterius ampli efficiũtur, & poſt, i. in poſteriori parte gracilantur, & pyramidant. Antiqui ſapiẽtes folia fructus eſſe aſſerebãt. Sed quia humor tãtus erat, ꝙ nõ maturabãt, nec coagulabatur pp appropinquationẽ caloris deſup & feſtinationẽ attractus ſolis. Humor ergo in quẽ nõ eſt operata digeſtio, alteratus eſt in folia, nec hñt folia aliã intẽtionẽ, niſi attractionẽ humoris, & vt ſint coopertimentũ fructuũ a vehemẽtia ſolis. Pauci vero ſunt flores, & folia, & plantæ, q̃ cõtingunt in niue, ibiq; oẽs herbæ amaræ, quia nix deſcẽdit ſimilis fumo, quã ſtatim cõgelat vẽtus, & conſtringit eã aer, vnde quia inter partes eius eſt raritas, ibi retinet aer qui eã calefacit, manatq; de ea aqua putrida pp aerẽ incluſum, cũq; fuerit aer multæ aptitudinis, ſolq; affuerit, erũpet aer cõprehenſus a niue, apparebitq; humiditas putrida, coagulabiturq; cũ calore ſolis. Quòd ſi fuerit locus niuæ coopertus, nec oĩ in eo plantæ ſine folijs. Item Ariſt. Plãtarũ quarundã folia, & nodi ſunt indiſcreti, quarũdam folia ſunt æqualia, & inuicẽ ſimilia. Quarundã ẽt folia ſunt aſpera, quarũdã lenia, & quarundã ſciſſa, vt ſunt vitis folia. Folia paulatim decidunt, ſicut & cornua ceruiatq; capilli hominum, & quarundã animalium pili, de his quæ ſe abſcondunt hiemali tempore ſub terra cadunt, & illud ſimile eſt caſui foliorum.

De florum natura, & pulchritudine. Cap. X.

PLinius li. 16. Flos eſt indicium pleni veris, & anni renaſcẽtis. Flos eſt gaudiũ arborum. Tunc ſe nouas aliaſq; q̃ ſunt oſtẽdũt. Tunc varijs colorũ pictura in certamẽ vſq; luxuriãt. Ariſt. vbi ſup. Flos de ſubtili materia tñi exiſtit, qua digeſtio incipit, & ideo fructũ in plãtis vt pluriműi pcedit. Quod aũt plantæ quędã, vt palmæ, & ſimilia, flores nõ habent, vt pluriműi fit pp ſuarum partiũ diuerſitatẽ, ſuãq; ſubtilitatẽ, & aſperitatẽ, vel craſſitudinẽ. Ambr. vbi ſupra. Quid aũt deſcribã purpuraſcẽtes violas, candida lilia, rutilãtes roſas, depicta rura, nunc aureis, nunc varijs, nũc luteis florib. in quib. neſcias, vtrũ ſpecies florũ, an odor amplius delectet. paſcuntur oculi grato ſpeculo, longe lateq; odor ſpargitur, cuius ſuauitate complemur. Conſiderate inquit lilia agri, quantus ſit candor in folijs, quemadmodum ipſa folia ſtipata ab imo ad ſummum videantur aſſurgere, vt cyphi exprimant formam, vt auri quędã ſpecies intus refulgeat, quæ tñ vallo in circuitu floris obſepta, nulli vt pateat iniuriæ. Si quis autem florẽ decerpat, & ſoluat, q̃ tãn eſt manus artificis, vt poſſit eius ſpeciẽ reformare? cui dñs tm̃ teſtimoniũ dedit, vt diceret. Nec Salomon in oĩ gloria ſua ita veſtiebatur, ſicut vnum ex iſtis. Actor. Flos ergo habet in ſe pulchritudinem, & redolentiam ſiue fragrantiam. In ipſo ſpes fructus habetur, & mel ab apibus inuenitur. In deſertis capita coronantur. Ex barba, & virga naſcitur per ſe, videlicet ſine ſemine, ſed breui durat tempore. Propter hæc omnia flori comparatur Chriſtus in Sacra ſcriptura. Vnde verſus. Flos pulcher redolens ſpecies fructus, & breuis æui. Mel dat apiſ ſertum capiti ſine ſemine naſcens.

De plantarum fructificatione, & multiplici vtilitate. Cap. XI.

ARiſt. vbi ſup. Plantarum quædam faciũt fructum, quędã nõ. Et quædam producũt fructũ ſuper folia, quędã vero ſub folijs. Quarundã ẽt fructus ſuſpẽſus eſt a ſtipite ſuo, quibuſdam a radice. Diuerſitas quoq; plantarũ eſt in bonitate, & malitia fructuum. Meliores aũt ſunt fructus hortenſium quam ſylueſtrium. Quod ex planta eſt comeſtibile, erit in locis calidis, lenibus, altis, & frigidis. Ideoq; multiplicãtur ſpecies in locis frigidis altis, pp attractionẽ humorũ, & tẽperantiam in calore ſolis in diebus vernalibus, planta vero in locis a ſole remotis, non habet vires foliam & fructus producendi. Sicut aũt dictũ eſt ſupra, cũ habuerint plantæ virtutem attrahentẽ vehemẽter erit fructificatio vna. Quam ſi non habuerint vtetur natura digeſtione viciſſim, & in qualibet digeſtione fructum producunt. Ideo quędã plantę frequẽter in anno fructificant. Plãta vero q̃ eſt ſicut natura aquæ nõ fructificat pp dominium humiditatis ſuæ, & amplitudinem meatuũ, ac fluxibilitatem radicum ſuarum. Non autem omnis planta producit ſemen ſimile ſemini a quo orta eſt. Quædam. n. faciunt melius, quędã peius. Et a quibuſdam malis ſeminibus arbores bonæ proueniunt, vt amigdalis, & malis granatis accidit. Quarundã iterũ ſemen cũ debiles fuerint deficit, vt pinus, & palmæ. Et non prouenit ex facili de ſemine malo planta bona, nec ex ſemine bono arbor mala. Cæterũ in animali multotiẽs cõtingũt hæc. Ex li. de nat. re. Teſte Ariſt. Principiũ gñationis fructuũ eſt a ſole, qđ oportet intelligi de fructib. annuis nõ de fructib primis, quos Deus ante ſolis creationẽ ſolo verbo cũ terræ naſcẽtib. ſubito fecit terram producere. Quędã aũt plantæ germen ſuũ faciũt in ſumma ſicut eſt in cicere, & faba, & glande, & nuce, q̃dã in imo farinæ ſuæ, vt eſt in tritico ordeo, & auena. Quędam in circuitu farinæ, vt in alio, & aliua. Et vbi ponit natura germen, ibi incipit, & opus ſuum. Ambr. vbi ſup Quid aũt enumerem ſuccos herbarum ſalubres? quid virgultorum ac foliorũ remedia? Ceruus æger ramunculos oleæ mandit, & ſanus fit, locuſtas quoq; folia oleæ ac roſæ liberant ab ægritudine. Culices nõ tangũt te ſi abſinthium cum oleo coquas, & eo te perungas. Per mandragoram ſomnus frequenter acceſſitur vbi ægri vigiliarũ incommodo affliguntur. Orpino quoq; dolores ſępe viſcerum grauiſſimi ſopiuntur. Cõmo plerumque furores libidinum mitigantur & elleboro vetuſtæ paſſiones corporis ægri ſoluta ſunt. Actor. Hæc & alia plantarum genera tam in radicibus, quàm in caulibus, & folijs ac floribus, & fructibus vel ſimilibus ad plurima ſunt vtilia, quędam videlicet ad eſcam, quędam ad medicinam, quędam ad fabricarũ lignearum opera diuerſa, quędam ad diuerſarum artium mechanicarum inſtrumenta, de quibus plenius infra dicendum eſt.

De plantarum ſeminatione. Cap. XII.

PLinius libro. 17. Semen in primis natura ſerere docuit. cum decidens exceptumque terra viueſceret aliàs viuiſceret. Sed quædam nõ aliter proueniunt vt caſtaneæ iuglandes cęduis duntaxat exceptis. Semine quoque quamquam diſſimili ſeruntur vites mala & pira. His namque pro ſemine nucleus, non vt cæteris ipſe fructus. Palma vero ſuis folijs apud babylonios ſeritur. Ad ſeminarii curam præcipuum oportet ſolum eligi, quia nutricem indulgentiorem eſſe quàm matrem ſæpe conuenit. Sit ergo ſolum ſiccum, atque ſuccoſum, bipalio ſubactum, aduenis hoſpitale terræque ſimillimum in quam transferendum ſit. Ante omnia vero elapidatum, & ab incurſu etiam gallinacei generis munitum, minimeque rimoſum ne penetrans ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri debent, quia ſi inter ſe contingãt, præter alia vitia etiam vermiñoſa fiunt. Sarriri quoque ſæpius conuenit, herbaſque euelli, præterea ſemina ipſa fructificantia ſupputari falcemque pati conſueſcere. Cato etiam ſuteis crates imponi iubet altitudine hominis ad ſolem recipiendum, atque integi culmo ad arcenda frigora. Sic piroru malorumque ſemina nutrit. ſic pineas nuces, ſic cypreſſos ſemine ſerat, & ipſas minimis ex granis conſtat, vt vix quædam perſpici poſſint. Sic & cypreſſo femina. mas enim (vt diximus) non gignit: pilulæ collectæ ſiccantur ſole. ruptæque emittunt ſemen mirè formicis expetitum ampliatoque miraculoque ꝙ tantarũ natalis arborum tantuli animalis abſumitur cibo. Actor. de hac quoque materia videlicet de ſationis induſtria, plenius dictum eſt ſupra.

De plantarum fixione vel plantatione. Cap. XIII.

PLinius, vbi ſupra. Plantaria quoque natura demonſtrauit multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre quas necet. Eius etenim vmbra turba indigetta premitur, vt in lauris punicis, prunis, platanis, ceraſis. Paucorum in hoc gñe rarũ parcunt ſoboli, vt vlmorum atque palmarum. Nullis vero tales pulluli proueniunt, niſi quarum radices amore ſolis, & imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Omnia aũt hæc non ſtatim motis eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari & i ſeminariis adoleſcere, iterumque migrare. Qui tranſitus mirum in modum mitigat & ſilueſtres. Siue n. arborum, vt & hominum natura, nouitatis, ac peregrinationis auida eſt, ſiue decedẽtes virus relinquũt & manſueſcunt tractam, cum fere dum radici auellitur planta. Ex libr. de nat. rer. Planta (ſicut iam ſuperius dictum eſt) variatur multum ad diuerſitatem locorum. Cũque locus, & labor ei conferant, anni tempus in quo plantatur maxime confert: planta prope ſolem citius naſcetur, & ſi fuerit ad Occidentem tardabitur: loca a ſole remota non erunt multarum plantarum, aſalium quoque ſimiliter, nec habebit plãta vires foliam & fructus producendi,

ducendi, plantæ, quæ prouenit in montibus ſi ſpecies fuerit erit aptior medicinæ, fructus vero durior ad dirigẽdum, nec nutriet multum. Omnis autem planta ſi vltra modum debitum in terra ponatur, tarde vel nunquam creſcit. Ariſt. in lib. de plantis. Plantarum quidem plurimæ plantantur in vere, & paucæ in hieme & Autumno, paucißimæ autem in æſtate poſt ortum ſtellę caniculę. Sed in Aegypto non fit plantatio niſi ſemel in anno.

De ipſarum tranſlatione. Cap. XIIII.

PLinius vbi ſupr. Plantaria vero ſupradicta (ſicut iam dictum eſt) non ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, & in ſeminarijs adoleſcere, iterũq; migrare. Quæ tráſlatio mirũ in modum mitigat & ſilueſtres, ſiue arborum, vt & hominũ natura nouitatis ac peregrinationis auida eſt, ſius decedentes viruſ relinquunt, & tractatu máſueſcunt. Itaq; plantas e ſeminario in aliud transferre, prius quàm in loco ponantur, operosè ꝑcipi arbitror, licèt tranſlatione folia latiora fieri ſpondeant. Ante omnia ergo in ſimilem terram aut in meliorem oportet tráſferri, nec e tepidis aut ꝑcocibus in frigidos ac ſerotinos ſitus. Ante quidem ſcrobes ꝑfodiantur, donec pingui ceſpite obducantur. Hoc.n. & ante annum Mago fieri iubet .i. præfodere ſcrobes, vt ſolem plouiaſq; combibant. Aut ſi cõditio largita nõ ſit, ignem in medijs fieri ante duos menſes, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altius autem demittantur, q̃ ſumma tellure gaudent, vt fraxinus & olea. Hæc.n. & ſimilia quaternos pedes oportet demitti vel infodi. Cæteris autem ſufficiunt altitudinis pedes terni, arborem vero minorem bima, nec maiorem trima quidam transferri præcipiunt. Alij vero cum annum compleant. Hoc aũt nõ negligendum, ne mora radices inareſcant, aut Septentrionis flatibus, neve Aquilone Meridianis ſolibus oppoſitæ ſundantur, aut ne algeãt Aquilonibus Meridianæ, aut ne flante Aquilone effodiantur arbores vſq; ad exortum hiemalem, neve radices his ventis aduerſæ præbeantur, ꝑꝑ quod emoriuntur, ignaris tunc agricolis. Cato ventos oẽs & imbres in tota tranſlatione dánat, & ad hoc prodeſt quàm plurimum radicibus cohærere terræ an qua vixerint, totaſq; ceſpite circumligari, cum ob id Cato iubeat in ſcrobibus transferri. Idem in li. 16. Non autem in oĩbus locis oĩa naſci docuimus, nec tranſlata viuere. Et hoc aliàs faſtidio, alias contumacia, ſæpius imbecillitate earũ q̃ transferuntur euenit, Aliáſq; cœlo inuidente, & aliàs ſolo repugnãte faſtidit.

De prima herbarum è terra productione. Cap. XV.

AMbro in Hexa. lib. 3. Germinet inquit terra herbam virentem, &c. & ſubito terrarũ germina pullulauerunt, & diuerſæ rerũ ſpecies refulſerũt. Hinc pratorũ virens gratia abundantiam pabuli miniſtrauit. Inde camporũ ſpica flaueſcens imaginẽ Pelagi fluctuantis cũ motione ſegetis vberioris expreſſit. Spõte oẽs fructus, nondũ agricola formante, terra ſuggeſſit. Verbum.n. Dei in ea fructificabat, nec vllo adhuc maledicto terra damnata erat. Sed forte miretur aliquis, cur prius pecori pabulũ q̃ cibus homini ſit creatus. In quo primum profundum Dei debemus aduertere, quòd & minima quæq; nõ negligat, ſicut dicit Reſpicite volatilia cęli. Deinde quia ſimplicem victum, & naturalẽ cibũ reliquis cibis debuit anteferre. Hic.n. ſobrietatis cibus eſt, reliqui deliciarũ atq; luxurię, hic communis omnibus animalibus, ille paucorum. Exemplum itaque frugalitatis magiſterium parſimoniæ eſt. Herbę ſimplicis, olerisq; vilis, aut pomi contentos oẽs eſſe oportere, quæ natura obtulit, quæ liberalitas Dei prima donauit. Hic ſalubris, hic vtilis cibus, qui morbos repellat, qui reſecet crudelitates nullo partus hominũ labore, ſed dummodo effuſus munere, ſiue ſationis fruge, fructus ſine ſemine, tam dulcis & gratus, vt etiam repletis vſui ſit atque voluptati.

De continua earum generatione. Cap. XVI.

EX lib. de natura rerum. Cauſaliter quoq; dictum eſt, terram herbã virentẽ, & lignũ produxiſſe .i. producendi virtutẽ accepiſſe. In ea quippe iá tãquam in radicibus tẽporum facta erãt, q̃ ꝑ tpa futura erãt. Aqua cõditione Deus requieuit, mouensq; deinde per tẽporales curſus ea ipſa quæ cõdidit, nõ ſolum paradiſum, ſed & oĩa, quæ nũc naſcuntur plantauit. Quis.n. & nunc iſta creat, niſi qui vſq; nũc operatur. Sed modo creat hæc ex his q̃ iam ſunt, tunc aũt ab illo, cũ omnino nulla eſſent, creata ſunt. Terra ſiquidem ad Dei verbũ accepit oẽs numeros rerum, quos exerceret per tpa ſm genus ſuũ. Adelardus Anglicorũ Philoſophus. Voluntas quidem creatoris eſt, vt a terra naſcantur herbę. Sed eadẽ non eſt ſine rõne. Non.n. a pura naſcũtur terra, immo cõmixta. Illa quoq; ſingulis particulis ſuis, q̃ ſẽſui ſubiacẽt, oĩa quatuor elementa cũ eorũ qualitatibus continent. Sicut.n. illa quatuor ſimplicia huius mundi corpus vnũ cõpoſuit, vt cum in ſingulis cõpoſitis illa cõponentia exiſtant, tñ ita vt ſunt ſenſibus non appareant, ſed ipſa cõpoſita ſuorũ ſimpliciũ nominibus falſo vocata ſunt, quia nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis, ſed terrea aquatica aerea ignea dicẽda ſunt. Ea eo tñ quod magis in eis abundat, hanc appellationẽ ſortita ſunt. Cum ergo in hoc terreo corpore, quod terra dr̃, licèt ſubtiliter puluerizato, quatuor cauſæ ſunt neceſſariæ. Inde quoddã compoſitũ ſurgit .ſ. herba terreũ maximè, aquaticam parũ, aereũ minus, igneum minimè. Per terrã vnq; cohærens, per aquã ſe diffundẽs, per aerẽ & ignẽ ſurgẽs. Niſi.n. in eadẽ ignis eſſet, nunquã ad ſuperiora motũ haberet, & niſi iterum aer vel aqua meſſet in latitudinẽ diffundi nõ poſſet. Poſtremo niſi terra ꝑſtaret, cohærentiã nõ haberet. Itaq; illa quæ mira ſubtilitate in puluere illo incluſa fuerant, exterioribus elemẽtis irritantibus, ſuiſq; qualitatibus idẽ exigentibus, in publicum produnt. Ariſt. vbi ſupra. Herbæ in aquis ſalſis nõ naſcuntur propter multum frigus, & ſiccitatẽ. Nec in locis multum ſalſis, & ſiccis, quia remota ſunt a temperantia longèque ſunt calor, & humor, quæ propria ſunt aquæ dulcis.

De nutrimento. Cap. XVII.

ADelardus, Sicut aũt herbæ a terra naſcuntur, ſic & ab eadẽ nutriũtur. Quod mihi ſatis aſſerere ꝓbptũ eſt. Cũ enim a terra euelluntur, tũ vigorẽ, quã interimẽti proprietatẽ, & ipſum & viuere amittũt. Vnde patet ꝙ aliquid ab ipſa matre accipiũt, quo cũ priuãtur, ſimul & moriũtur, ꝓpterea ſi nihil a terra traherent fructus, ab agricolis exercendæ terræ tãta cura nõ adhiberetur. Itaq; a terra quidẽ habent nutrimẽtum, non ſimplici certè, ſed compoſita, imo non a terra, ſed terreo, vt ſuperius eſt probatũ, in quo videlicet terreo cum illa quatuor elemẽta ſunt, habẽt ſingulæ nutrimẽtũ qđ ſibi ſimile trahũt, vt quæ calida ſunt, calidũ, quæ frigida frigidũ, ſicca ſiccum, humida humidũ affectẽt. Quod euidẽti ratione liquere põt. Nã cũ aer exterior quicquid a terra traxerit, aliter deſiccatione illud auferat, quicquid extra terræ ſuperficiem ea eis eſt, marcendo moritur, qđ aũt intra ſinũ terræ matris quodãmodo lactãtis cõtigua radicitus latet vitale reſeruatur. Ex li. de natu. rerũ. De herbarũ origine maxima q̃ſtio eſt, cur naſcãtur quęq; ſine præiacenti materia vel ſemine, cũq; diuerſarum herbarũ radices inter ſe cõtrariæ ſint, vna .ſ. calida alia frigida: Cur in eodẽ territorio viuunt, cum vnũquodq; ſuo ſimili nutriatur, & a cõtrario deſtruatur. Sed ſciẽdũ, ꝙ iſta terra q̃ humano ſenſui ſubiacet, nequaquã ſimplex, ſed cõpoſita eſt, & in ſingulis operibus ſuis, quatuor elemẽta cũ ſuis qualitatibus continet. Nã ſimplicẽ ac verã terrã nullus videt, ſicut nec cætera elementa. Sed oĩa cõmixta ſunt & ea eo in quo ſingula magis abundãt, appellationem ſortita ſunt. Igitur in re quæ a nobis terra dr̃, cum ex quatuor elementis compoſita ſit, terreũ pōt illud dici, qđ maximè terreũ eſt. Aqueum quod parũ, aereũ qđ minus, igneum vero, quod minimè: per terram .ſ. cohærens, per aquã ſe diffundens, per ignem, & aerem ſurgẽs. Niſi enim in ea ignis concluſus eſſet ad ſuperiora motum habere non poſſet. Niſi aquam & aera nequaquam in latum ſe diffunderet. Nutrimentum ergo ſuſcipiunt nõ a terra ſimplici, ſed a compoſita. Quatuor elementa ſunt, vnde ſingulæ nutrimentum habent, ex eo, quod ſibi competit, & per quod adhærebant.

Cur non ab aere ſicut a terra concipiant nutrimentum.
Cap. XVIII.

FOrtaſſis aũt dicet mihi aliquis, ſi vt dicis in ſingulis corporibus cõpoſitis illa quatuor ſimplicia ſunt, ideoq; & alijs compoſitis nutrimẽtum ꝑſtare poſſunt, reſtat an aer quẽ videmus aliud idem nutrimentum ꝑbere valeat. Quod ſi eſſet, herba & a terra eradicata ab ipſo aere nutrimentũ acciperet, qđ quia illi quodãmodo id deſiderãti aer addere nõ pōt, tota ratio tua naturalis debilitata eſt, magiſq; vniuerſorũ effectus ad Deũ referendus eſt. Cui ego ꝓpterea inde. Ego quidẽ nõ detraho, Quòd quicquid.n. eſt ab ipſo, & per ipſum eſt. In ipſo tñ cõfuſè, & abſq; diſcretione non eſt, q̃ quãtum humana ſcientia procedit, audiẽda eſt, vbi vero vniuerſaliter deficit, res ad Dñm referenda eſt. Nos ergo quia nondũ in ſcientia pollemus ad rationẽ veniamus: Aer & ſicut & terra quatuor illas in ſe cauſas continet, nec tñ herbis eradicatis nutrimentum ꝑbere valet, aut debet. Nam vniuerſum ſenſibile cũ ex illis cauſalibus principijs conſtructum ſit, non tñ in ſingulis ſenſibilibus ſingula illa compoſita æqualiter affert, & apponit. In hoc.n. corpore terra abundat, in illo aqua exuberat, hoc aere magis participat, id igne maximè flagrat ſm ergo, ꝙ vnũquodq; commixtis cauſis, vel minus, vel magis participat, ſecundum hoc illorum ſingulorum proprietates ſequitur, & ſenſibus demonſtrat, & ex illis q̃ in eis præcipua ſunt præcipuè ſingula nutrimentũ accipiunt, herbæ itaq; quia magis participant a terrea natura, adeo magis paſcuntur a terra. Quod ſi eradicentur, in aere quidẽ nutrimentum inueniunt, ſed aliter quam oportet, de illo .ſ. quo magis egebant, ibi reperiunt minus, & de minori indigentia magis, vnde & eas diſſolui neceſſe eſt, hac neceſſitate videlicet, ꝙ cũ pars ſua terrea in aere ſufficientẽ refectionẽ non inueniat, a tali coniunctione ſolui velit, vt ad ſuum ſimile, terrã dico, redeat. Ea vero remota, cætera quoq; componentia a pondere liberata, ad ſua redeunt propria. Quã videlicet diſſolutionem vulgus mortẽ dicit, cum vtiq; non mors, ſed mu-

tatio dicenda ſit: vnde etiam protinus refectionem vocant. Nec immerito, cum in hoc ſenſibili mūdo nihil moriatur omnino, nec hodie minor eſt, q̄ cum creatus eſt, quia ſi qua pars eius ab vna connectione ſoluitur, non perit, ſed ad aliam ſocietatem tendit. Quod autem ſic ſe habeant prædicta, aſſero. Nā quantū aqua à terra diſtat, tanto ipſa radicibus nutrimentum præſtat, minus diu q̄ terra, magis tñ q̄ aer. ſimiliter & aer, minus eis quàm aqua, magis, quam ignis præbet. In aqua n. prædictæ partium durant, in aere minus, in igne vero minime.

De herbis aromaticis & odoriferis. Cap. XIX.

Iſidorus. Harū aūt .ſ. herbarū plurimæ ſunt odoriferæ, vt apiū, abrotanū, menta, petroſilenū, fœniculum, liguſticum aniſum, anetum, inula, ruta, ſaluia, coriandrum. Quædam & dicūtur aromaticæ, quia vehemētius odorant, vt nardus gariofilatum, & aloe. Sunt n. aromata quæq; fragrantis odoris India mittit Arabia, vel & aliæ regiones. Nomen aūt aromaticū traxiſſe vr̄, vel ex eo q̄ aris impoſita diuinis inuocationibus apta putantur, vel ex eo q̄ aeri ſeſe inſerere ac miſcere probantur. Nam quid eſt odor niſi aer contractus. Plin. lib. 21. Omnium odoramentorum, atq; adeo herbarum dr̄ia eſt in odore, & colore & ſucco. Odorato ſapor raro eſt vlli non amarus. Econtrario dulcia raro ſunt odorata. Itaq; & vina ſunt odoratiora muſtis. Et ſilueſtria magis oīa ſatiuis, quorundā odor eſt ſuauior è longinquo propius admotus hebetatur, vt violæ. Roſa recens à longinquo redolet, ſicca propius. Oīs n. acrior eſt verno tpe & in mane. Quicquid ad horas meridianas diei vergit hebetatur. Nouella quoq; minus odorata ſunt vetuſtis. Acerrimus tñ eſt odor oīm ætate media. Roſa & crocum odoratiora ſunt cum ſerenis diebus leguntur. Et oīa in calidis magis, q̄ in frigidis. In Aegypto tñ minime ſūt odorati flores; quia nebuloſus & roſcidus aer eſt a Nilo flumine. Quorundam ſuauitati grauitas ineſt. Quædam cū virent nō olent, pp humorem nimiū, vt buceras, quod eſt fœnum græcū. Acutus odor non oīum ſine ſucco eſt, violæ, roſæ, croco. Quæ vero ex acutis ſucco carent, eorum odor oīum eſt grauis, vt in lilio vtriuſq; generis. Abrotonum, & amaracus, acres hñt odores. Quorundā flos tñ eſt iucundus. Reliquæ partes ignauæ, vt violæ, ac roſæ. Hortenſium odoratiſſima ſunt, quæ ſicca, vt ruta, mēta, apium, quæ in ſiccis naſcuntur. Quædam vetuſtate ſunt odoratiora, vt cotonea, eademq; decerpta q̄ in ſuis radicibus. Quædā non niſi defracta, aut ex attritu olent. alia non niſi detracto cortice. Quædam vero non niſi vſta, ſicut thura mirraq;. Flores triti oēs amariores, q̄ intacti. Aliqua arida diutius odorē continēt: vt melliloti. Quædam locum ipſum odoratiorem faciunt: vt iris, qui in & arborem totam cuiuſcunq; radices attingunt. Heſperis noctu magis olet: inde nomē inuento. Aīaliū vero nullū odoratum, niſi de pantheris quicq̄ dictum eſt: ſi credimus. Illa quoq; non eſt omittenda dr̄ia odoramentorum etiam multa nihil attinere ad coronamēta irin, ac ſaliuncam, quanquam vtraquam nobiliſſimi ſit odoris.

De nomine ac numero herbarū, & primo de incultis. Ca. XX.

Iſidorus. Herbarum nomen ab aruis inflexum credimus: eo q̄ terræ fixis adhærent radicibus. Quædam aūt herbarū nomina ex aliqua ſui reſonant cauſa hñtes nominum explanationem. Non tñ omnium herbarum etymologiam inuenies. Nā pro locis mutantur etiam nominibus. Rabi Moyſes. Dixerūt & ſapientes de gubernatione generationis & corruptionis, q̄ ipſa ſit per virtutes venientes a cœlis. Itaq; dictum eſt ab antiquis herbam in terra non eſſe, quæ ſtellam in cœlo non habeat: q̄ illam reſpiciat: eamq; creſcere faciat. Vnde dr̄ in lib. Iob. Nunquid noſti ordinē cœli: & pones rationem eius in terra. Actor. Quoniam ergo herbarum ſpecies innumerabiles ſunt. quarum nominibus & naturis præcipuè libri medicorum de ſimplici medicina plena ſunt. Hoc in loco naturales earū proprietates more nr̄o iuxta ordinem literarum alphabeti deſcribendas puto, non omnium quidem, ſed illarum præcipuè, quarum in diuinis ſcripturis noīa reperio. addens etiam nihilominus de quibuſdam cæteris: quarū ſpecies ac nomina cōiter omnibus, vel pluribus nota ſunt. virtutes autem plurimis ignotæ ſunt, & qm̄ ex his aliæ quidem ſpontè, abſq; hoīs opera ſine cultura in montibus, & ſaltibus, ac ſiluis, Aliæ vero agricolarum induſtria in hortis, & agris proueniunt. & in vtroq; genere multæ innumerabileſq; exiſtunt: illas quidem prioris generis, videlicet cōes, & incultas deſcribendo primitus intra hunc librum coarctabimus. Cæteras vero, ſ. hortulanas, & ſatiuas libro ſequenti reſeruabimus. Nunc ergo ab abſinthio inchoamus.

De abſinthio. Cap. XXI.

Iſidorus, vbi ſup. Abſinthium Græcum nomen eſt cuius probabilius eſt, quod in Ponti regione naſcitur, vnde & Ponticū appellatur. Ambroſius in exameron lib 3. Culices te non tangent, ſi herbam abſinthij cum oleo coquas: & eo te perungas. Hipocrates in quadam epiſtola. Abſinthium eſt calidum quidem mediocriter. ſuccus autem nimis humores colericos ſi fuerit infuſum in vino, per vrinam purgat. propter quod in ventre flegma conſiſtens nihil iuuat: virtutem enim ſtipticam habet, & quæ in eo eſt, amara virtus eſt. Auicenna vbi ſupra. Abſinthiū eſt herba ſilis folijs origano, calida in primo gradu, ſicca in ſecundo, & eius ſuccus ſiccior eſt, ſ. in tertio. Eſt aūt herba amara, ſtiptica, aperitiua, & acuta: huius genera ſunt quinq;, quorum nabateū fortioris ſtipticitatis eſt, ſed & minoris caliditatis. Ideo non ſoluit flegma & ex ſtomacho. Huius aūt operatio eſt in flegmate, & melancolia, in ipſo eſt ſolutio. Eiuſq; ppr̄ietates ſunt, q̄ phibet pannos a tineis & a corruptione vermiū. Encauſtū quoq; ab alteratione & chartas à corroſione. Facit colorem bonū, confert tyriæ alopicię, ac durities intrinſecis, & groſſiciei palpebrarum. Confert aūt apoſtematibus, quæ ſunt poſt aures. & dolori auris, & fluxui humiditatis. Confert & apoplexiæ bibitum cū melle. Idē reducit appetitū: vrinā & menſtrua fortiter pūocat, vermes interficit. Confert morſui marini draconis, & ſcorpionis & mugali, & iuſquiamo. Emplaſtrū ex eo factū valet epati, & ſtomacho illis, & confert doloribꝰ eorū. Sed & potus ſyrupi eius confert emorroidib. & ragadiis in ano. Diaſc. Abſinthiū probabilius eſt Ponticū, & Capadociū in monte naſcens: virtutis eſt acerrimæ: feruentis & redarguentis. Amaræ vehemēter, ſtipticæ, purgatoriæ ſtomachi, ventrē mollit, colerā deponit. Diureticum eſt, & inflationibus vtile. Mediocriter calidum eſt, & capiti vexabile. Succus eius calidior eſt, & colericum humorem purgat. In ſole ſiccatus vel in aqua coctus ad tertias, & ſic in mulſa recoctus lumbricos expellit.

Iterum de eodem. Cap. XXII.

Conſtantinus in lib. graduū. Abſinthiū calidū eſt in primo grado, ſiccū in ſecūdo. Stomachū cōfortat. Et colerā rubeā cum egeſtione purgat. Galienus in epiſtola quā Glutoni miſit, abſinthiū inquit virtutes duas cōtrarias habet, vnā laxatiuā, & alterā ſtipticā, pp hoc ſi datur in morbo nōdū digeſto, materiā, vt fugat, inobediens indurat, vnde quaſi bellū facit: virtus. n. laxatiua materiā mouet, vt cū egeſtione exeat, & virtus ſtiptica materiā indurat, & prohibet ne moueat, quare laborat natura. Quo dato cū materia morbi digeſta eſt, fit obediēs faciliſq; ad excludendum duobus modis, vno quia vis laxatiua eius materiā diſſoluit, Altero, quia ponticitate ſua cōprimēte adiuuat ad excludēdum materiā morbi, q̄ eſt in concauitatibus membrorū. Epar aūt cōfortat, & adiuuat, opilationē quoq; aperit, appetitū irritat, ictericiā curat. Cū ſiſeleo vel ſpica bibitū, dolorē ſtomachi, & inteſtinorum de croſſa ventoſitate & humiditate natū mitigat. Nullā actionē facit flegmaticā. Cū vino vel ante vinum bibitū, vrinam prouocat, ebrietatiq; repugnat. Cū aceto propinatū, ſuffocationē, q̄ eſt pp fungorū comeſtionem placat. Cū melle tpatum, tumorē, qui eſt ſub lingua curat, & nigredinē, q̄ ſub oculis eſt expellit, viſum quoq; clarificat. Succus eius aurib. inſtillatus humiditatē ab eis deſiccat manantē. Cū felle taurino mixtū, & auribus iniectū cōfortat, & ſonū ab eis excludit. Cū oleo roſaceo & cera ſtomachū inūctū cōfortat, & dolorē expellit. Cataplaſmatū duritiē ſplenis mox diſſoluit, tpatum cū melle mēſtrua prouocat. Sirupus ex eo factus, ſtomaticis, & epaticis ſubuenit. Cū oleo coctū, & ſtomacho inunctū iuuat, abſinthiū in arca poſitū, in qua panni cōditi ſunt, metuit eos ne a tineis deſtruantur, & encauſtū ex aqua factū vbi abſinthiū eſt coctū cartas incolumes cum eodem ſcriptas ſeruat ne mures eas comedere poſſint.

De diuerſis ſpeciebus abſinthij. Cap. XXIII.

Platearius in li. de ſimplici medicina. Abſinthij vero duo ſūt genera, vnū pōticū, quia in Ponto inſula reperitur, vel quia Pōticum hēt ſaporē. Colorē hēt viridē, ſapore eſt amarū, & calo minoris eſt effectus. In fine veris colligitur, in vmbra exiccatur, per annū ſeruatur. Abſinthiū duas virtutes hēt cōtrarias, cōſtrictiuā, ex groſſitudine ſubſtātiæ, & ponticitate, laxatiuā ex caliditate, & amaritudine. Contra opilationē ſplenis datur ſuccus eius cū puluere coſti. Idē valet contra opilationē epatis ex frigida cauſa. Cōtra ebrietatē datur ſuccus eius cū melle calido. Cōtra dolores liuores mēbrorū ex percuſſione, ex ſucco abſinthij puluere cimini, & melle fit emplaſtrū. Cōtra vermes ēt auriū ſuccus eius inſtillatur. Idē potatus viſū clarificat, & oculis impoſitus ruborē, & pānū remouet, libros & pannos a muribus tutos reddit. Plin. lib. 27. Abſinthij genera ſunt plura. Santonicū dictum a Galliæ ciuitate. Ponticum a Ponto, vbi eo pingueſcūt pecora, & ob id ſine felle reperiuntur. Nec eſt aliud præſtantius. Multumq; Italico eſt amarius. Sed medulla pontici dulcis, herba faciliſſimè, & inter paucas vtiliſſima. Stomachum roborat, & ob hoc hic ſapor eius transfertur in vina. Nauſeas maris arcet in nauigationibus potum. Inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inſcio ſub capite poſitum, veſtibus inſertum tineas arcet, culices ex oleo perūctus abigit, fumo quoq; ſi vratur, atramentum librorum ex diluto eius tēperatum litteras

a muſcis

s moſcis toetur. Capillū denigrat abſinthij cinis vnguento roſaceoq; permiatus. Sanat & pruritus, & adoerſatur fungis ex aceto viſcoſoq. Cicutæ ea vino, muris, aranei morſibus, draconi marino, ſcorpionibus. Oculorum & claritati valde cōfert. Et ad alia multa pdeſt. Eſt & abſinthiū marinū, anguſti priore minuſque amatū, ſtomacho inimicū. Aluū mollit, interaneorū animalia pellit. Ex lib de natura rerum. Vnum eſt genus abſinthij viride magis amarū, aliud vero ſubalbidū minus amarum. Et dr̄ habere qualitates contrarias. ſ. conſtrictiuā ex groſſitudine ſubſtātiæ, & laxatiuā ex amaritudine & caliditate: valet cōtra dolores capitis pp fumos ſtomachi ad caput aſcendentes. Succus eius libros, & ligna per multos annos a vermibus ac muribus ſeruat, ad digeſtionem etiam & ſtomachum conſortandum multum valet. Item abſinthium occurrens interius ſtipticat & conſtringit. Si coquatur cum oleo & inungantur corpora humana ex eo a morſo & moleſtia pulicum ea præſeruat. Eſt ergo abſinthium herba quidem amariſſima, ſaluti humanæ commoda. In locis incultis, & montuoſis naſcitur. Euiſque ſuccus contra periculū fulgurum bibitus. Contra dolores capitis ex fumoſitate valet. contraque apopleaiam ne veniat. Contra loquelam amiſſam optimum remedium eſt, facit etiam ad tiphum tertianum, & ad liuores tollendos, & ad lumbricos.

De Achanto. Cap. XXIIII.

ISido. Achanthus eſt herba Aegyptia ſemper frondens ſpinis plena, flexibile virgultum habēs. In cuius imitatione veſtis arte ornatur, q̄ achanthina dr̄. Plin. li. 22. Achantus eſt herba topiaria vrbana, e lato longoq; folio crepidines marginum aſſurgētiumq; pulinorum thoros veſtiens: huius genera duo ſunt, videlicet aculeatum, & criſpum quod breuius eſt, alterum vero leue, qd aliqui pederotio vocant. Alij melanphilū. Huius radices vſui luxatis; mirè pſunt. Item q; ruptis cōnulſis, & ptiſim metuētib' incoctæ cibo maximè, ptiſana & podagris & illinunt tritæ, & calidis calefactæ. Diaſcor. Achantis Græcè melanphillos aut pederata dr̄, in parietibus & locis lapidoſis, & humectis naſcitur, duæ ſunt eius ſpecies. Altera ſpinoſa, & breuis. Altera vero tyrſoſa: dr̄ aūt melanphilon eo q̄ habet folia nigra & veluti pinguia, diuiſa vt eruca, longiora lactucis, & latiora, virgas habet duorū cubitorum in groſſitudine digiti, & in capite ipſius virgæ folia oblonga, in qua caput eſt vt carduis coloris tacioctini flos eſt illi, albus, & ſemen coloris melini cum radice muſtillaginoſa, & rubra & longa, quæ cathaplaſmatibus adhibita combuſtionibus præſumat effectum. Ipſaq, herba bibita prouocant vrinam, vētrem mollit, pthiſicis opitulatur, lateris dolorem compeſcit. Et quaſſationibus maximum præſidium eſt. Alia vero agreſtis ſpinoſa, & breuior eſt, eiuſq; radix efficaciam primæ ſimilem habet. Achantis, lenca val vt latini dicunt ſpina alba, naſcitur in montibus, ac ſilueſtribus locis & viſcidis, habet folia vt Cameleonta, ſed anguſtiora, & albidiora & ſpinoſa virgam, cubitis duobus longam, interius inanem, & in ſummitate capitellū ad inſtar echini ſpinoſum, & oblongum, floremq; purpureum, in quibus eſt ſemen rotundum. Radix eius mediocriter deſiccat, & eſt ſtiptica. Ideoq; celiacos & ſtomaticos iuuat. Sanguis aduſtionē reprimit, tumores vice cathaplaſmatis ſpargit. Eadem bibita prodeſt emoptoicis, opē quoq; facit iſchiaticis, & ſtomaticis, vrinam prouocat. Et humores omnes in cathaplaſmate ſpargit. Elixatura eiuſdem dentium compeſcit dolorem. Semen eius leptomeris, & calidæ eſt virtutis, membriſq; putrefactis iuuat potatum, fluorem ſanguinis curat, & interaneorum reumatiſmum, fluores quoq; matricis aſtringit, & miſcetur cataplaſmati cōſtrictiuæ virtutis. Idem ſemen bibitum contractos infantes ſaluberrime curat, morbibus venenatis occurrit, & qui eam in collo portauerit, incurſum ſerpentis non timet. Achantis Arabica naſcitur ſpinoſa & alba, eiq; virtus eſt ſtiptica, fluxus ſanguinis ſtringis, reijcientibus ſanguinem ſubuenit, & omnibus reumatiſmis occurrit. Radix eius oīa ſupradicta & ſupraſcripta facere nouit.

De Aconito. Cap. XXV.

ISido. Aconte potius eſt Bithiniæ prouentu graminū malorū vſq; adeo celebris eſt, vt herbas noxias illinc nominemus aconitas. Pli. lib. 27. Aconitū eſſe conſtat ocius venenorum ocyſſimū, & tactis quoque genitalibus fœminei ſexus aīalium, eodem die mortē inferre. Id nempe venenū fuit, quo interemptas dormiētes a Calphurnio beſtia vxores M. Cæcilius accuſator obiecit, hoc tn̄ etiam in vſus humanæ ſalutis eſt, aduerſa il ſcorpionum ictibus expertum, in vino calido datum. Eaque illius eſt natura vt hominē occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cū eo ſolo colluctatur, ac velut præſentius inuento ſolo, hæc pugna eſt, cum venenum repperit in viſceribus. Mirumq, exitialia per ſe ambo cū ſunt duo venena in hoīe, commoriuntur vt hō ſuperſit. Quis ergo ſatis poſſit antiquorum curam, & diligentiā venerari! Quin & prodiderunt antiqui ferarum remedia, quō ipſa quoq; ſanarentur venenata. Aconiti tactu torpeſcunt ſcorpiones: ſtupentq; pallentes, ac vinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborum albū, tactu reſoluente. Ceditq; aconitum duobus malis, ſuo & omni: ſi quis hæc certè ab homine potuiſſe excogitari credit, ingratæ Dei munera intelligit. Tangunt aconito carnes, necantq; guſtatu earum pantheras, illos ſitus repleturas, niſi hoc fieret. At illas ſtatim a morte liberari excrementorum hoīs deguſtu monſtratū. Aconitū folia hēt cyclamini aut cucumeris non plura quatuor, a radice leniter hirſuta, radicē modicam cammaro ſimilē marino, quare quidā cammaron appellanere, alij licoctonon. Radix incuruatur paululū ſcorpionū modo, quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonō appellare mallēt, qm̄ procul & e longinquo odore mores necat. Naſcitur in deondis cautibus quas aconas vocāt. Et ideo aconitū aliqui dixere, nullo iuxta ne quidem puluere nutriente. Hāc aliqui ratiōnē nōis attulere. Alij qm̄ vis eadē in morte eſſet, q̄ cotibus ad ferri aciē deterendā, ſtatimq; admota velocitas ſentiretur. Diaſcor. Aconiti duo ſunt genera, vnū quod lycocto nō dr̄, & multū in Italia vicinis montib. naſcitur. Hēt folia platano ſimilia, ſed plus diuiſa. & nigriora, haſtā habet leuē in altitudine cubiti vnius aut plus, ſemē in folliculis oblongū. Radix eſt ei ſicut aſcaridamura. Hanc herbā multi in carnē mittunt, & lupos occidūt: vis eius eſt, vt inebriatos teneat. Alterū genus eſt q̄ cly ſonori dr̄ habens folia tria vel quatuor cyclamino vel cucumeri ſimilia, ſed minora & aſpera. Haſta eſt illi duorum palmorum longa, radix ſimilis caudæ ſcorpionis, & ſicut alabaſtros limpida, hæc radix a ſcorpione comeſta paraliſim ei facit, ſed hic ſemetipſum remediat, cū elleboro ſe applicuerit. Collyriis & antidotis ac medicaminibus neceſſariè miſcetur. Cum abſonio, ideſt pane vel carne data, leopardos occidit, & lupos, & porcos, & pantheras, omniaque agreſtia animalia.

De Acoro. Cap. XXVI.

ISidorus in lib. etymologiarum. 17. Acorus eſt herba folijs ſimilibus iridis, radicibus odoris acerrimi, ſed iucundi: propter quod aromatica eſt. Diaſcorides. Acorus. i. veneria, vel affrodoſia eſt herba habens folia iri ſimilia, lata & oblonga, ex albida in ſummum, denſa, & quaſi gladius acuta: aureum habet florem, radicem diſſimilem nec rectam, geniculatam & nodoſam: guſtu acrem, & aliquatenus odoratam. Semen vero plenū habet, & ſpiſſum, & integrum, & ipſum eſt odoris ſuauis, ſed p omnia efficacior eſt, quæ magis calefacit. Radix eius calidæ, ac ſiccæ nimium virtutis eſt & leptomeris. Succus eiuſdem radicis claritatem oculorum mirificè præſtat. Aqua vero in qua fuerit decocta, eſt diuretica: vtilis eſt etiam pleureſicis & thoracis paſſionibus, epaticis ac torminoſis & corruptelis, vtilior autem ſpleneticis & ſtrangirioſis, qui vrinam cum dolore faciunt. Efficax eſt iterum ad morſum ſerpentis & ad mulierum menſtrua per fomentum vtilis, miſcetur & antidotis, & tyriacis, cæterum ne apes ab examine fugiant, herba venerea in earum vaſe ſuſpendatur, & nunquam a vento ſeducentur. Herba hæc raro inuenitur, nec illam quis ſcire poterit, niſi cum floſculum emiſerit. Naſcitur in hortis & locis cultis & aratis, legenda eſt in Auguſto menſe, quia via inuenitur ſine flore, ac per florem cognoſcitur. Auicenna in ſecundo canone. Acorus eſt radix plantæ, ſuper quam ſunt nodi ad albedinem declināres, in qua eſt odor horribilis: parumq; boni odoris: & eſt calidus & acutus. Dicit autem Galienus, q̄ in medicina non adminiſtratur, niſi radix: eiuſque virtus eſt propinqua virtuti ariſtologiæ, & ireos: melior eſt acorus ille qui eſt ſpiſſior, magiſque ſolidus, & dulcior, ac melioris odoris. Natura calidus eſt, ac ſiccus in principio ſecundi gradus, & vſque ad medium. Inflationum ac ventoſitatum eſt reſolutiuus, ſubtiliatiuus, abſtergit ſine mordicatione; aperitiuus, colorem clarificat, & morpheæ confert, ſpaſmoq; ac contritioni lacertorum: decoctio eius ambrocata & bibita confert dolori dentis valde, & grauitati linguæ: confert etiam albugini: & corneæ groſſitudinem attenuat: proprie in vtriſq; ſuccus eius. Iterum decoctio eius eſt bona dolori lateris & pectoris: confert & dolori epatis frigido: & confortat ipſum, & confert ſtomacho. Multum quoq; ſpleenem extenuat: ſtomachumq; mundificat: confert etiam rupturæ ac dolori pūgitiuo ventris. Et eius decoctio valet ad dolorem matricis, vrinam & menſtrua prouocat, & in coitu augmentum efficit: eiuſq; deſideriū excitat. Confert etiam dolori inteſtinorum, & puncturæ vermium venenoſorū. Platearius vbi ſupra. Acorus eſt calidus & ſiccus in ſecundo gradu. Eſt autem radix gladioli: quæ non tantum humidis locis, ſed etiam in ſiccis creſcit & marinis. In æſtatis principio debet colligi: ac remotis extrinſecis ſuperfluitatibus, in quatuor pedes findi, & ſic ad ſolem deſiccari: ne cum humiditate ſua remaneat citius putreſcat: poteſt autem in efficacia multa per bienniū ſeruari: habetq; virtutem diureticam, apertiuam, diſſolutiuam ad duriciem ſplenes & epatis. Si folia eius ſpargantur per pauimentum mira frigiditate actuali aerem infrigidat, & ſuccus ra-

dicis

dicis eius oculos mundificat. Plinius lib. 26 Lien acoro conſumitur, potu præcordiis & thibus vtiliſſime radices.

De Affodillo Cap XXVII.

ISidorus. vbi ſupra Affodillus herba eſt quam latini a calore albucium vocant. Diaſcorides. Affodillus herba omnibus nota, quam multi albutium dñt. hñs folia ſicut porros. virgã lenem ſuper quã habet ſemen nigrũ: quod altericon vocant Radices oblongas & rotundas balano ſimiles hñt: quib. calida & viſcida virtus eſt hæc radix vrinã prouocat: menſtruis imperat, & dolorẽ, & quaſſationes capitis tollit. tuſſi entibus ſuccurrit. Id eius folia facere poſſunt, & radix cum vino bibita: partemq; radicis eius quiſq; ſumptam: lætam diem ducit. Moſſibus venenatis cathaplaſma hæc adbibita occurrit. Flos eius ſimiliter cum vino ſanat paſcentia vulnera: ſordidaq; ſaluberrimè curat Tumorem teſtium & mãmarum impoſita ſpargit. poſtulas & ordiolos adhibita ſtringit maxime ſi vini fæce cocta & impoſita fuerit. Succus radicis eius addito vino & dulcore ac mirra, q̃ ſimul cocta maximũ oculis effectum præſtant. Dolores & aurium & ſanies addito vino, & libanotide & melle ac aruorca detergit. Succus eius auribus tepidus infuſus. Et ſiquidem dextræ partis dentes doluerit. auri ſiniſtræ infuſus medetur. Cinis quoq; radicis eius alopicias emendat. Et albas maculas in ſole illinitus. Præterea ſi radix cauata, & oleo repleta calefiat, donec oleum ſcaturire incipiat: id pernionibus, & doloribus aurium eſt ſingulare præſidiũ Eadem bibita cũ aqua vẽtrem mollit: & comeſta facilè vomitum facit. Impoſita quoq; ſoluit ſcroffas, atq; duricias præterea ructus, aut reumatis eruptiones. lacertorum dolorẽ ſanat vrinã & menſtrua prouocat. huius coctura aqua renũ dolori proficit & fructus eius pomi datus ventrem deducit. Itẽ radix in cataplaſma miſſa, & potui data, ſingulare præſidiũ eſt vexatis a vipera. Semen eius & flores minus acris ſunt virtutis: & in coctione vini data potui medentur ſcorpione vexatis. Auicen. vbi ſupra. Affodillus eſt calidus naturaliter ac ſiccus, & abſterſiuus, ac reſolutiuus: pp æq; radix eius, & qñ teritur ſit calefactiuus: & exiccatiuus, & plus eo radix eius. Confert alopiciæ, & impetigini. Et propriè cinis radicis eius cũ fece vini ſuper apoſtemata glandulosa oĩa. Et ſuper carbunculos: ac ſuper vlcera fraudulẽta & ſordida: & confert eis. Confert etiã contritioni lacertorũ, atq; contorſioni. In ſucco radicis eius eſt iuuamentum ad oculum In potu cum vino datus confert dolori vtriuſque lateris & tuſſi. Radix eius cũ fece vini bona eſt apoſtematibus mãmillæ: confert ictericiæ etiam. Platear. Affodillus eſt herba in ſecundo gradu calida & ſicca, folia porrorũ folijs hñs ſimilia: Radix medicinæ competit, magis q̃ folia. & viridis eſt melior, quam ſicca. In eius radice inueniuntur quaſi quædam capita in modum teſticulorum, diuretica. & habet virtutem attrahendi, ac deſiccandi. valens ad morpheam, & alopiciam & ad alia plura.

De Agarico Cap. XXVIII.

DIaſcorides. Agaricum eſt radix fungo ſimilis, cuius ſunt genera. Maſculus & fœmina: maſculus eſt rotundus, & in ſe collectus: fœmina vero ſimilis eſt pectini quo capilli diſcriminantur. radiosq; mittit: & albedine glauca vẽ. Ambobus eſt guſtus vnus: primũ dulcis, poſtmodum amaricans. Naſcitur in Arabia & Sarmatia, & in Ponto, qui oĩbus melior eſt, cæterorum vero lacorum iners, virtus eſt eis calida, & ſiptica, & diaforetica. vnde tortionibus opẽ ferunt, ac per ventrẽ humores crudos deponunt. de alto cadentibus vtiliter adhibentur. Epaticis, aſmaticis, & diſſuriæ, ac freneticis, & ictericis maximum præſtant effectũ. Ptiſicis etiam accepta medicantur, & ſpleneticis cum oximelle auxiliantur. Agaricos comeſtus abſtinet ſanguinem reiicientib. celebrat quoq; digeſtionem. Obolo minus acceptus cum aqua dolorem compeſcit arteriacis, & byſchiaticis, vtiliter quoq; cõbuſta dant epilenticis, menſtruis imperat, ſterilas inflationes phibet. Oĩa frigida excludit. ventrẽ purgat, cum mulſa bibitus, & morſibus venenatis acceptus cum vino ſubuenit. Maximeq; omnes cauſas interaneorũ curat ſecũdum virtutẽ hoĩs vel ætatem datus. Nam aliis dandum eſt cũ aqua. aliis cũ vino, aliis cum oximelle. aliis cũ mulſa. Cęterum vt dicunt alij doctores agaricũ creſcit ab arboribus, ſicut boletus tactu lenis, & quaſi vanus, fragilis, aſpectu ſubrubeus, nec penitus albus, & forfuri non diſſimilis. vires habens acriter relaxantes, ac venenoſis morſibus & punctibus reſiſtentes, ventrem aliquatenus purgat, & coleram & flegma deponit, ideo nec dolorem, nec vomitum facit. Eſt etiam dyaforeticæ virtutis. Ideoq; pingues ac ſpiſſos humores purgat. Et ictericos ex epatis conſtipatione iuuat. Suppoſitus extrinſecus in morſu ſerpentum, vt ęqualiter vulnus aperiat & in potione cum vino acceptum liberat. Itemq; cum aqua tepida, vel aſinino lacte datus, ſpuentem ſanguinem curat. Cum mulſa vero datus ventrem deducit. Itemq; paſſo vel vino dulci proficit. Et cum aceto mulſo lienoſis conuenit. Plinius lib. 16. Arbores glandiferæ Galliarum ferunt agaricum. Eſt autem fungus candidus & odoratus: efficax antidotis: in ſummis arboribus naſcens, noctibus relucens. Signum hoc eius, q in tenebris decerpitur. Idem in lib. 25. Agaricon vt fungus naſcitur in arboribus circa boſphorum, colore candido. Id quod in Gallia naſcitur infirmius habetur. Mas ſpiſſior & maior ea iſtis qui & capitis dolores facit, fœmina vero ſolutior, initio quidem guſtus dulcis, mox in amaritudinem tranſit.

De eodem Cap. XXIX.

PLatearius. Agaricus eſt quaſi fungus, & eſt calidus in ſecundo grado, ſiccus in tertio. Creſcit circa radicem abiectis, & maxime in Lombardia, fœmininus melior eſt, quia rotundam formam habet, deſiccatur, & fit albiſſimus. Maſculus habet ſubſtantiam oblongam, & non eſt adeo albus, porro fœmineus eſt albus, ac lenis ac frangibilis, & habet quaſdam tuberoſitates interius, & quædam ſiſtula quaſi diuiſa Maſculus vero non habet, ſed eſt durus, nec adeo frangibilis eſt. Sed eius lenitas eſſe põt, tum ex humiditate, tum ex corruptione. Cum manibus tractat, & puluerizatur, manus puluerolenta remanet, ſed non ea bonitate. Poteſt aũt reſeruari per quinq; annos in multa efficacia, & principaliter purgat flegma, ſecundario melancoliam, valet contra quotidianam febrẽ ex flegmate naturali prouenientẽ, & contra colicam paſſionẽ, contraq; diſſuriam, & contra fiſtulam, & contra emorroidas, & contra morpheã Auicẽna. Agaricum ſm quoſdã generatur in arbore corruſa ſm ſemitã putrefactionis, & in eius ſapore ſunt acredo, & ſtipticitas, eiusq; ſubſtantia eſt aerea, terrea, ſubtilis. Melius eſt album, velociter frangibile, poroſum, valde planas habens extremitates. In cuius amaritudine dulcedo inuenitur, & fractum hẽt fruſta ſuperpoſita, & hæc eſt fœmina. Illud vero quod eſt maſculus non eſt bonum, ſed durũ & nigrum. Eſt autem agaricũ natura calidũ in primo grado: ſiccũ in ſecũdo. Et eſt reſolutiuũ & inciſiuũ groſſorũ humorũ, aperitiuũ oĩm opilationũ. Ipſa eſt ſtiptica virtus. Cõfert oĩbus calidis apoſtematib. Datur in potũ cũ ſyrupo acet. ad ſciaticã paſſionẽ Et pprietate ſua mundificat ſuperfluitates cerebri, ac neruorũ cõfert & caſui, & ægritudini lacertorũ. Cõfert & epilẽſiæ, & aſmati, & vlceri pulmõis cũ rob, & cũ aqua ſputo ſanguinis ex pectore. ꝑterea confert ictericiæ: daturq; bibendõ ad apoſtema ſplenis cũ oximelle. Et qñ ſolũ maſticat & deglutit cõfert dolori ſtomachi & eructuationi acetoſæ, dat & in potu ad dolorẽ epatis. Solutione vero deducit humores groſſos & diuerſos melãcoliæ, ac flegmatis, & coleræ rubeæ, qñ ſumitur ab aureo vno vſq; ad duos, & ꝓpriè cũ mellicrate. Et quandoq; ſolutiuas medicinas adiuuat, & facit eas vſq; ad extrema corporis peruenire, vrinã & menſtrua prouocat & renum dolorem ſedat. Confert iterum præfocationi matricis ac febribus antiquis groſſis & tremori, & eo fit emplaſtrum ad puncturam neruorum venenũ frigidi.

De Agrimonia. Cap. XXX

DIaſcorides. Agrimonia eſt herba oĩbus nota, quę dr̃ ſerratia minor. Similis eſt in oĩb. agreſti papeuẽ vel herbę amtuo. Sed in hoc diſcernitur, q caput ſuperius habet latius, & floreſcit ſerius, nec florẽ facit ita fœniceũ ſed croceũ. Radix eſt illi rotunda deorſum, ex qua dimittit croceũ acrioris virtutis ſuccũ, qui alchumur in oculis nominatæ paſſioni conuenit, & nebulis oculorum. Naſcitur in cãpis vel circa ſępes. Radix eius dicitur eupatorium Græco nomine. Eſt enim diuretica valde. Quæ viridis trita antractas, ideſt puſtulas malas curat. Ad ſerpentum quoq; morſus, & canis, & hominis rabidi, facit ſic potata ad ventris dolorem & contra venena. Item vulnera cauterizata viridis ſanat. Trita & impoſita mirè dolori & tumoribus luxatis citatis valet. In ſerpentium morſu cum vino data venenum mirificẽ diſcutit. Ad percuſſum quoque ferro vel ſude cum aceto impoſita facit, verrucas tollit, & ad ſplenis dolorem. In cibo tamen ſumpta ſplen conſumit. Item ea quæ ſecundina ſunt conſtricta apperit ac perſanat. Radix eius deſiccat. Et puluere vino aſperſa omnes ſerpentinas paſſiones liberat. Ipſa quoq; radix in vino cocta & potata paralyticis prodeſt.

De Alcamia & altea & alga. Cap. XXXI.

PLatearius vbi ſupra. Alcamia eſt herba in tranſmarinis partibus, & etiam in Sicilia copioſè inuenitur. Eſt autem frigida in primo, ſicca in principio ſecundi. Et quia non vbique reperiri põt, qui eam habent puluerizant, & ſic per regiones deportãt, puluiſq; ſubnigri coloris eſt: per annos tres ſeruatur, & hẽt virtutem conſolidandi, & extergẽdi ac mũdificãdi, valet ad mũdificationẽ cutis ad conſolidationẽ quoq; vulneris, & ad tingendum capillos, vel vngues, ac alias partes corporis. Et ſiquidem velit aliquis eos tingere colore rubeo, diſtemperet eam cũ aqua vel aceto. Si aũt nigro diſtẽperanda eſt cũ oleo, & pars inuncta ſiccari dimittat, vſq; poſtea recedit illa tinctura, niſi cum ſucco porrorũ, & cantabrio & aceto. Auicenna. Alcamia alias arcanita, habet capita ſicut capita ciceris, & eius folia ſunt ſicut folia cattis, euiuſq; radix eſt nigra radici rapæ ſimilis, & illud q

de hac

de hac in opere medicinæ adminiſtratur, eſt radix eius. Sed hęc ſpecies quam diximus, non eſt illa quæ in tempore noſtro cognoſcitur. Nã illa quę nunc arianita cognoſcitur eſt ſpina ſpiſſa ac breuis, quę radicẽ hẽt qua lana lauatur. Eſt aũt inciſiuũ & reſolutiuũ bonumq; doloribus iuncturarũ, & vtriuſque auchę, ſanat ſternutationẽ ac vahemẽter aperit nariũ conſtrictionẽ & colatorij opilationẽ, cõfertq; ſingultui, ac fętũ eiicit, eius decoctio valet pũcturis venenoſis, & ſimiliter ſyrupus eiuſdẽ. Plinius lib. 27. Altea herba eſt habens folia verbenacę ſimilia, quæ & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor foliorũ plenos, flores roſę, radices albas, cum plurimum ſex cubitales obliquas. Naſcitur in pingui ſolo nec ſicco: vſus radicis eius eſt ex vino vel aqua diſintericis, aluo cita, & ruptis, conuulſis. Iſidorus vbi ſupra. Alga eſt herba quę naſcitur in aquis ſtantibus, dicta ſic ab algore aquæ, vel eo q alliget pedes, quia craſſa eſt foliis, aquam ea parte ſuperantibus. Palladius lib. 3. In caulium plãtatione dicit Columella plantarum radices alga marina inuoluẽdas, viriditatis cauſa ſeruandę, fimo ſimul adhærente.

De aloe herba. Cap. XXXII.

ISidor. Aloe eſt herba ſucci amariſſimi. Platearius. Aloe fit ex ſucco herbæ, quæ appellatur eodẽ nomine, hæc herba nõ ſolũ in Græcia reperitur, & in India, & Perſia, verum & in Apulia. Et ſuccus vtilis eſt ad multa ſicut dicetur infra. Dyaſcorides. Aloe ſuccus eſt herbæ, quæ habet folia & ſquilla, ſed pinguiora & latiora & rotunda, & circa ea habet ſpinas raras, virgam aũt habet ſimilem anterico, florem album, & ſemen affodillo, odore graui, guſtu amarum. Radicem habet vnam ſicut lignum in India naſcens plurimum, naſcitur & maritimis locis & in Aſia & in Yſeliuy, ſplendida, ſubruſſa, lucida, ſine lapide guſtu amariſſima. Citius emittit humorem dũ habet. Radix eius inciſa ſuccũ emanat, vel herba tota cõtuſa exprimitur, & ſiccatur: adulterat aũt maio gũmi, qđ facile ex guſtu & odore intelligit, & q non ſe partibus minutis ſoluit, & ſi manibus retẽtus nõ cohęret. Virtus eſt ei ſtiptica, mediocriter calida & ſicca nimis, vẽtrẽ mollit, ſordidinẽ purgat, flegma deducit. Plinius lib. 27. Aloe ſimilitudinẽ hẽt ſquillæ. Sed maior, & pinguioribus folijs, ex obliquo ſtriata. Caulis ẽt tener eſt rubeus medius radice vna ceu palo in terrã demiſſa, grauis odore, guſtu amara, laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur in Aſia, nec vtuntur ea niſi ad vulnera recẽtibus folijs, mirificẽ. n. cõglutinat, vel ſucco, ibi id in tuſibulis cadorũ cõterũt. Quidã & caulẽ ante maturitatẽ ſeminis inſcidunt ſucci gratia, aliqui & folia innocentius ſũt & per ſe adhærens lachryma. Ergo pauimẽtãdũ cẽſẽt vbi fuerint ſata, ne abſorbeatur lachryma: fuere q tradiderũt in Iudęa ſup Hieroſolymã metallicã eius naturã. Sed nulla magis improba eſt, nec alia nigrior aut tumidior eſt.

De altea. Cap. XXXIII.

ISidorus. Altea eſt agreſtis malua ſiue maluę viſcus. Sed altea dicitur, eo q in altum ſurgit. Viſcus aũt q glutinoſus ſit. Ea ſynonimis. Altea, biſmalua, euiſcus, maluauiſcus, ibiſcus idẽ eſt. Dyaſcorides. Altea ſiue melothi digeſtoriam & calefactiuam diaforeticam habet virtutem, folia ſunt ei rotunda, cyclamino ſimilia, flores habet ſimiles roſis. Haſtam longam duobus cubitis. Radix eſt illi muſſillaginoſa, flos eius in mulſa, vel vino coctus ac tritus & impoſitus, vulnera curat, ſcrophas ſpargit, dolorem mitigat, neruorum tenſiones relaxat. Apoſtema rumpit uel ſpargit, vulnerum cicatrices curari facit. Elixa vero ac trita cum axungia porcina, vel auſerma & reſina terebintina tumores ſtericos & eſtocationes medetur appoſita. Elixatura quidem eius hæc omnia facit & ſecundinas excludit. Item radicis eius elixatura cum uino bibita in praſenti iuuat contra diſenteriam & ſanguinẽ reiicientibus pp ſuam uim quãdã ſtipticã, vnde multũ ea(g)ent diſſutijs, medicat calculoſis, opitulat ſciatiicis & diſentericis, & de aluo cadẽtibus ſubuenit. Dolori quoq; dẽtiũ opitulatur cũ aceto elixa & gargaſmo adhibita, ſemen eius viride ac ſiccũ cũ aceto & oleo tritũ ac punctũ, maculas tollit, morſibus venenatis occurrit. Elixatura quoq; ſeminis eiuſdẽ diſentericis & ſanguinem reiiciẽtibus ſubuenit, & etiã in ſolutione ventris. Contra omnia venena opitulatur combuſta bibita. Cicatrizat & caua vulnera cũ melle trita, horũ, ſ. q molles hũt carnes, vt ſunt pueri fœminę eunuchi. Oẽm ẽt duritiem & rigorẽ mollit ac relaxat. Eſt & alterũ genus agreſtis alteæ folia hñs diuiſa vt hiera botanus, & haſtas quatuor aut tres, ſed corrũ hẽt canabo ſimile, floreq; minutũ rodo ſimilem, radices albas & trãſuerſas 5. vel 6. hñtes cubiti lõgitudinẽ, hæc tñ cũ vino vel aqua bibita diſentericis, & cõquaſſationibus ſubuenit. Sola in aqua decocta, & pota dolores inteſtinorũ ſanat die tertia, trita quoq; cũ veteri axũgia, podagras ſanat impoſita. Omneſq; collectiones vel duritias, quæ naſcuntur in corpore aufert, decocta cũ fœno græco & lini ſeminis polline impoſita. Plinius lib. 20. Alteæ in oĩbus efficacior eſt radix, pręcipuẽ conuulſis & ruptis. In aqua cocta ſiſtit aluũ, in albo vino ſtrumas & parotidas & mãmarũ inflationes & panos.

Idem uino decocta folia eius quamlibet putrioſam tuſſim medentur. Hipocrates vulneratis ac ſitientibus defectu ſanguinis bibẽdũ dedit ſuccũ decoctę radicis. Ipsũ uero vulneribus, cũ melle ac reſina. Idẽq; cõuulſis luxatis mẽbris, & muſculis neruis articulis impoſuit, & aſmaticis ac diſſentericis in vino bibendã dedit. Auicẽna. Altea nomẽ in Gręco dermatũ eſt ex pluriũ iuuamẽtorũ noĩe, cuius natura calida eſt cũ ęqualitate. In ipſa ſũt lenificatio, & maturatio, & mollificatio, & reſolutio. Semẽ & radix ſunt in eius virtute fortiora plurimũ exiccatiua & ſubtiliora, linit ſup morpheã cũ aceto: mollificat apoſtemata & phibet ea, & reſoluit ſanguinem & maturat uulnera. Confert apoſtematibus inflatis, & ſcrofulis & uales ad duritiem matricis. Sedat dolorem iuncturarum, & proprię cum adipe anſeris, cõfert etiam ſchyatici ac tremori, & attritiom lacertorum, & extenſioni neruorum. Tumorem & inflationẽ reſoluit, quæ ſunt in palpebris. Semẽ eius tuſſi calidę cõfert, & facilẽ ſputũ efficit, prohibetque fluxũ ſanguinis, cũ virtute ſuę ſtipticitatis: eius folia cõferũt apoſtematibus mãmillę, & ponit in emplaſtris pleureſis & peripleumonię, eius quoq; gũmi ſitim ſedat. Decoctio radicis eius bibita confert urinę, & inteſtinorum ardori, & apoſtematibus ani.

De ambria, & ambroſia. Cap. XXXIIII.

PLinius, lib. 27. Ambria aliàs ambroſia vagi nominis eſt, & circa herbas alias fluctuans, unum fruticem denſum ramoſum tenuem trium fere palmorum habet, tertia parte radice breuiore, folia rutæ. Circa imum caulem ſemen eſt vuis dependentibus odore uinoſo. Qua de cauſa botris a quibuſdam uocatur, ab alijs arthemiſia. Coronantur illa Capadoces, & uſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Iſidorus vbi ſupra ambroſia eſt herba quam latini apium ſiluaticum uocant. De qua Virgilius ait, ambroſięque comę diuinũ virtute odorẽ aſpirauere. Dyaſcorides: ambroſia quam botrin vel arthemiſiam dicũt, frutex eſt multas habens uirgas tribus palmis longas, & folia initio minuta, rutę ſimilia, virgę ſunt planẽ ſeminę. Et eſt quaſi acinus odorẽ habẽs uini, quæ nõ floreſcit. Radix eſt tenuis, & lõga duabus palmis. In Capadocia naſcitur, & quæ circa ſe inuenerit cõplectitur, virtus eſt illi ſtiptica, & oẽ corporis reuma prohibet cathaplaſmati adhibita. Naſcitur in locis ſaxoſis, vel parietibus ex lapide fabricatis, hẽt aũt folia ſcolopeodriæ ſimilia. Eiuſq; folia multa ſunt ex una radice aſcẽdẽtia, diuiſa ſicut polipodiũ, ſubtus ruffa & aſpera, & deſuper uiridis. Eſt aũt ſine haſta, ſine flore, ſine ſemine: folia eius elixa cũ aceto, & bibita diebus 30. ſplenem ſiccant. Eademque uino addito & ut cathaplaſma impoſita ſpleni ſingulare pręſidium eſt, ſtranguriis ac ſubglutiontibus & hictericis prodeſt, bibita uero calculos frangit. Azoo quoque maius quod omni tpe folia ſeruat uiridia dr̃ ẽt bulcamon aut ambroſia, haſtas hẽt maiores cubito, in craſſitudine pollicis, uirides ac pinguiores diuiſas folia ſup terrã expãſam inciſa, linguæ ſimilia, ſuperiora uero ſtricta ſunt & ſpiſſa, & ſicut oculis picta. Naſcitur in locis mõtuoſis, ac teſtoſis: multi & in tegulato tecto ſeminãt eũ: uirtus eſt ei ſtiptica & frigida, onde herpetis & igni ſacro neceſſariẽ apponit, cũ polẽta trita paſcentia vulnera & tumores oculorũ medendo cõpeſcit, folia eius impoſita cõbuſtionibus & podagricis eſt ſingulare præſidiũ eadẽq; cũ polẽta, & ſuccus eius cũ oleo roſeo cephalalticis maximũ pſtat effectũ. Idẽ ſuccus bibitus ſphalãgionis morſus nõ ſæuire facit, & ſolutionis uentris & diſſentericis principale exiſtit remediũ. Ipſaque cum uino bibita rotũdos lũbricos excludit, & ſuccus eius cũ lana impoſita mulieris fluxũ extinguit, eadẽq; turbores oculis iuncta prohibet.

De anabulla & anagalla. Cap. XXXV.

PLatearius, ubi ſupra. Anabulla eſt ſpecies titimalli, quæ uirtutem habet diſſoluendi & attrahendi, purgat principaliter flegma, ſecundario coleram: lac eius colligitur in medio ueris, & principio æſtatis. Summitates eius franguntur, & inde guttæ lactis exeuntes in naſcuitreo recipiuntur: cauendum eſt ne manus colligentis a lacte tangatur, quoniam excuſſa excoriaretur. Quod ſi tangat locus ſolatri uel alterius herbæ frigidæ ſucco fricetur per annos multos efficacia ſeruatur in multa, per ſe autẽ non debet dari, quia nimis vehementer operaretur. Inde tñ medicinæ & anteæ pillulæ acuũtur multique medici neglectis oĩbus hoc acumine utuntur, tũ q facilius hẽtur, tum q facilius laxat. Sed antequã alia medicina ea acuatur, ita ppãrandũ eſt, ut eius malitia reprimatur. Plinius lib. 25. Anagallida aliqua acoron vocant, duo ſunt eius genera. Mas flore fœniceo, fœmina ceruleo, non altiores palmo, frutice tenero, folijs puſillis rotundis in terra iacentibus. Naſcuntur in hortis, & locis aquoſis, priorque floret ceruleo, utriuſque ſuccus oculorum caliginem cum melle diſcutit, & ex ictu cruorem magiſque cum attico melle iunctus pupillas dilatat. Et iõ hoc inunguntur, quibus paracenteſis fit. Iumentorum etiam oculis medetur. Succus eius purgat caput per nares infuſus, ita vt deinde uino colluatur. Idẽ quoq; ſuccus cõtra angues in uino bibitur. Mirũ q fœminã po-

cora uitant, at ſi decepta ſimilitudine, quia flore diſtat tantum, deguſtauerint, ſtatim eam in remedio quærunt quæ aſila nuncupatur. Dyaſcorides. Anagallis quam multi acoron dicunt, duæ ſpecies ſunt, una quæ florem hiacinthinum profert, & fœmina eſt. Alia verò quæ flores phœnicei colorem habentes profert, & maſculus eſt. Arobatum frutices ſunt minores ac ſuper terram expanſi, ſed quadratas virgellas habẽtes ad tyrium cũ tenui radice, ſemẽ deſuper obrotundum habentes. Ambæ verò vulneribus effectum præſtant humorem non admittunt. Infixa corporibus euocant, putrientia vulnera abſtinent. Dolorem dentium prohibet ſuccus eius, ſi pro dextro dente in ſiniſtro nare fuerit immiſſus. Idem cum attico melle coctũ adhibitus oẽs cauſas vel caligines oculorũ detergit ſiue vitiũ eorũ, qđ argema dr̃. Morſibus quoq; venenatis bibitus medetur, freneticis, & hidropicis, & epaticis ac renalis paſſiune defectis auxiliatur. Aluo iumenti impoſita ſubuenit. Alias verò impoſita ſi fuerit, inutilis eſt. Succus quoque naribus infuſus, putredinem capitis purgat, habet enim deſiccatiuam virtutem abſq; mordicatione, necnon vulnera glutinat, ventrem quoque deducit, mulſo admixtus, & potui datus, herba ipſa contuſa, & impoſita ſtirpes educit de corpore. Ex herbario. Anagallis ſuccus melli permixtus æquis ponderibus, & naribus infuſus, flegmata deducit, dentium dolorem ſedat, faciem quoque mulieris claram, & denſam reddit, facit etiam ad epilenticos, & mente alienatos.

De Anchuſa. Cap. XXXVI.

ISidorus vbi ſupra. Anchuſa eſt herba, cuius radix digitos inficit contrita. Sanguinei quoq; coloris eſt, vnde etiam pictoribus ad purpurã effingendam vel efficiendã in vſu eſt. Dyaſcorides. Anchuſę duo ſunt genera, vna ſiquidem habet folia lactucæ ſimilia, ſed acuta, & aſpera, & integra, & ſpinoſa. Radix eſt ei craſſitudinem habens digiti, coloris ſanguinei, in æſtate digitos inficiens. Naſcitur in locis cultis, habens in Aegypto folia ſuper terram ſparſa, virtus redarguentis eſt radix medetur cõbuſtionibus, cera, & oleo additis. vulnera ſenum optime curat, ignẽ ſacrum cum polenta extinguit, maculas corporis, & lepras cũ aceto impoſita emundat. Suppoſita menſtruis imperat. Abortum facit. Eius elixatura cectè mulierũ ſtericis adhibetur, nefreticis aut ſpleneticis opitulatur, & cũ uino febricitantibus. Eius quoq; folia ventrem ſtringunt cũ uino bibita. Ipſius herbæ coctio mẽbrũ arcuatũ ſanat. In oleo decocta, & admixta ceræ apponit vſtionibus, & vlceribus difficile cicatrizãtibus. Alia eſt herba q̃ multi dicũt alcibiadon, ſupradicta minor, habet. n. folia minora, ſed aſpera, virgaſq; ſimiles, ſed tenues, ſup quas florẽ purpureũ vel phœniceum pfert. Radices habet ruffas, & oblongas. Naſcitur in locis arenoſis, vtriuſq; virtus eſt radici, & folijs. Morſibus venenatis occurrunt, mãducata, bibita, & in collo ligata, vim venenatorũ nõ admittunt. Folia maſticata ſi conſpuerit ſerpentẽ occidit. Eſt & alterũ genus anchuſæ ſupradictis ſimile, ſed minus habet ſemẽ, & phœniceũ colorẽ, & hoc ſimiliter maſticatũ, & conſputũ, celerẽ ſerpentibus infert mortem. Radix eius cũ cardamo, & yſopo bibita, lũbricos latos excludit. Ex herbario. Anchuſa duplex eſt, vnã quã aſſabarã uocãt, alia q̃ maximè medicinæ apta eſt, hæc in terra pſſa, ſpinoſis folijs ſine caule naſcitur, & menſe Februario legitur. Radix eius in oleo decocta, & cera facit ad combuſtiones.

De Ariſtolochia. Cap. XXXVII.

ISidorus. Ariſtolochia dicitur eo quòd, mulieribus fœtis optima eſſe comprobetur. Nam poſt partum ſupeſeſſa matricẽ beneficio vaporis expurgat. Huius genera ſunt duo, una dicitur rotunda, eo quòd radicem habeat rotundam. Altera verò lõgam habet, cum ramis, & folijs longioribus. Quam etiam dactiliticam vocant, eo q̃ radice ſit robore digitali, & longa. Plinius li. 25. Ariſtolochię nomen inter nobiliſſimas herbas grauidę dediſſe uidentur, quam eſſet ariſte recuſes. Noſtri malum terræ uocant, & quatuor eius genera ſeruant, unum tuberibus radicum, rotundis folijs inter maluam, & hederam, nigrioribus ac mollioribus. Alterum, maſcula radice, quatuor digitorum longitudine, baculi craſſitudine. Tertium verò longiſſimæ tenuitatis, vitis nouellæ, cui ſit præcipua vis, omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Bacculas ferunt paruas vt capari, valent radice tantum. Eſt etiam quarti generis, quæ uocatur piſtolochia, tenuior quam proximè dicta, radicis denſis capillamentis craſſitudine iunci plenioris, hanc quidam pollyrchiton vocant. Omnium medicatus eſt odor, ſed oblonga radice, tenuiorique gratior. Carnoſi enim eſt corticis, unguentis conueniens nardinis. Locis naſcuntur pinguibus, & campeſtribus. Effodere eas meſſibus tempeſtiuum, ita deſquamatu terreno ſeruantur. Maximè verò laudatur pontica, & in quolibet genere quoque ponderoſiſſima, medicinis aptior eſt. Rotunda contra ſerpentes. Oblonga in ſumma gloria eſt etiam modo, a conceptu admota uuluis in carne bubula mares, ut traditur, figurat, piſcatores Campaniæ radicem illam, quæ rotunda eſt, uocant uenenum terræ. Hanc uerò confuſam immixta calce mari ſpargere, mira cupiditate piſces aduolant, ſtatimque exanimati fluitant. Radix porta ex aqua, eius quæ polyrrhizos uocatur, conuulſis, contuſis, ex alto præcipitatis, eſſe traditur utiliſſima. Semen verò pleureticis ac neruis confirmare, & excalefacere. Eadem ſatyrion eſt. Idem in lib. 25. Ariſtologia putrida vlcera curat, ſolida expurgat cum melle, ferrum & æs extrahit, infixa corpori omnia, præcipueque ſagittas, & oſſa fracta cum reſina. Auicenna. Ariſtologia duplex eſt. Quædam eſt longa, quædam rotunda. Et quædam eſt ſimilis palmiti vitis rotunda, quæ dicitur fœmina. Et eſt etiã ex longa, & rotunda, & eſt fœmina cuius folia ſunt ſimilia folijs plantæ, quæ dicitur ſiſos, quæ eſt manetica volubilis. Et eſt boni odoris cum acuitate, & ad rotunditatem declinans tenera, habẽs ramos plures ex una radice longos. Et inter flores eius eſt quoddam rubeum fœtidi odoris piſcatam habens formam. Longæ verò, & eſt maſculus, folia ſunt longiora, & unuſquiſque ramus habet longitudinem unius palmi, purpureum habens florem fœtidum, ſuper quem apparet ſimile quoddam flori priori. Et radix eius in longitudine eſt unius palmi, & groſſitudinem digiti habens. Et eius quæ vitis palmiti ſimilis eſt longæ, rami ſunt parui, & folia ſunt ſicut folia ſempeuiuæ, & eius flos eſt ſicut flos rutæ, & ipſius radix eſt ſuperfluę longitudinis groſſam habẽs corticem, quo venditores medicinarum utuntur in creatione oleorum. Omnes eius ſpecies ſunt calidæ in quarto gradu, ſiccæ in ſecundo. Eſt autem abſterſiua, & aperitiua, ſubtiliatiua, attenuatiua, attractiua. Et longa quidem in naſcentibus, & ulceribus dignior eſt, quia calidior, & magis abſterſiua, ſed in reliquis operationibus rotunda. Confert autem morpheæ, & abſtergit dẽtes propriè rotunda. Mundificat quoq; pectus, & pulmonem, & cõfert dolori lateris cũ aqua bibita. Mũdificat aũt ulcera ſordida, & excoriationi generat carnẽ propriè lõga, prohibet frandẽ veterũ puſtulorũ. Confert etiã puncturæ ſcorpionis, & ad alia multa proficit. Platearius ubi ſupra. Ariſtolochia utraque calida in primo gradu, & ſicca in ſecundo. Rotunda magis competit medicinæ, & radix magis, quàm folia. Habet autem virtutem diſſoluendi, conſumendi, & expellendi uenenum: puluis etiã eius vulnere vel fiſtula mortuam carnem corrodit.

De Arnogloſſa. Cap. XXXVIII.

ISidorus. Arnogloſſa eſt idem quod agni lingua, ſcilicet herba, quæ a Romanis plantago dicitur eo, quòd planta eius cito terræ adhæreat, & hac multi pro olere veſcuntur. Platearius. Arnogloſſa ſiue eptapleuros nomen ſumpſit a ſimilitudine agninæ linguæ. Nam Græci arnon dicunt agnum, gloſſos linguã, uel quia ſepe adnata habeat germina in longitudine ſeptem coſtis ſimilia, ideo eptapleuron uocatur, latinè verò plantago nominatur. Eius genera ſunt duo, maius ſcilicet polipleuron, & aliud quod eſt minus, & illud quidem, quod minus eſt, habet folia minuta, & anguſta, & lenia. Eiuſque uirga multos habet angulos ad terram inclinata, florem habens uiridem, & ſuper ipſam uirgam ſemen. Naſcitur autem in locis carduaris. Alterum genus plãtaginis habet folia lata, & neruoſa, huius uirgæ ſunt ruffæ, unius cubiti longitudine a media uirga uſque ſurſum eſt ſemine plenum, radices habet multas, & teneras, & aſperas, & albas, ad unius digiti craſſitudinem. In uallibus naſcitur, & in locis aquoſis, & in hortis, & in pratis. Melius eſt tamen maior, virtus eſt ei in folijs ſicca, & ſtiptica. Cathaplaſma adhibita ſordida uulnera purgat, & reumata purgat, & ſiccat profluentibus ſanguinem occurrit, maculas nigras curat, & ad cicatrices vulnera facile ducit. Semen eius tuſum, & in puluerem redactum, ſanat vulnera aſperſum, & uſtionibus eſt ſingulare præſidium. Morſibus caninis auxilium præſtat, & ſcrofis ac tumoribus, maximè ſi cum ſale imponatur. Toſta uerò folia eius cum aceto, & ſale diſſentericis, coeliacis opitulantur, maximè ſi cum lenticula adhibeantur. Cocta iterum ſubueniunt hidropicis, & epilenticis proſunt, & aſmaticis. Succus eius gargariſmo purgat ſordida oris uulnera. Idem extinguit ſacrum ignem, cum abſinthio, & cymolea mixtus, & fiſtulis medetur, per cliſtere adhibita, dolori aurium infuſus medelam præſtat, oculorum quoque dolores mitigat. Collirijs neceſſariè miſcetur, gingiuis ſanguinem abſtinet, proficit, & ſanguinem reijcientibus adhibetur, diſſentericis quoque cliſtere adhibitus maximum præſidium eſt. Effocationes ſtericas cum lanis adhibita ſoluit, & matricis reumatiſmum ſimiliter ſuſpendit. Semen eius cum uino bibitum uentris ſolutionem ſtringit, ac reijcientibus ſanguinem mire proficit. Herba ipſa cum uino uel aceto cocta, id confert. Elixatura quoque radicis eius omnia ſupradicta facere poteſt. Cruda commaſticata dentium dolorem ac ueſicæ mitigat. Minor etiam planta ualet ad multa, prout ſub hoc nomine plantago dicetur inferius.

De

De Arthemiſia. *Cap.* XXXIX.

ISidorus. Arthemiſia eſt herba Dianæ a gẽtibus conſecrata, vnde & nuncupata. Diana ſiquidem Græcè arthemis dicitur. Plinius libro 25. Arthemiſiam, quæ antea Parthenis vocabatur, ab Parthemi ad cognominatam ſicut quidam putant, quoniã priuatim fœminarum malis medicatur. Abſinthii modo fruticoſa eſt, maioribus foliis pinguibuſque. Duæ ſunt eius ſpecies. Altera quidem latioribus foliis. Altera verò tenuioribus foliis, & nõ naſcens niſi in maritimis. Idem li. 26. Arthemiſiam, & elelipha cum alligatas qui habet uiator, negatur laſſitudinem ſentire. Arthemiſia naturæ mulie bri medetur ea in eo bytiuo vel ſico trita. Aut enim mitra appoſita. Eiuſdem quoque radix pota in tantum purgat, ut partus enecatos extrahat. Decoctum ramorum eius menſes, & ſecundinas inſidentibus. Ad eadem omnia proſunt eius folia potu vel impoſita ventri vna cum farina ordeacea. Plateatius ubi ſupra. Arthemiſia, quæ alio nomine dicitur mater herbarum, calida eſt, & ſicca in ſecundo gradu. Huius folia magis competunt medicinæ, quàm radix, valet autem contra ſterilitatem mulieribus factam ex humiditate. Nam ſi ea ſiccitate potius obeſſet, valet etiam ad alias mulierum cauſas. Idem contra emigraneam, & cephalæam. Dyaſcorides. Arthemiſiæ ſunt duo genera, vna eſt fruticoſa ſimilis abſinthio, folia maiora, & pinguiora habens, & haſtas longas, hoc naſcitur in maritimis locis lapidoſis, & ſabuloſis, floret autem æſtate floribus albis paruulis, graue olentibus, amaris, alia verò in mediterraneis naſcitur, vnam habens haſtam ſolum plenam, florem melinum, & tenerem atque iucundiorem, habet autem vtraque virtutẽ acerrimam, purgatiuam, tenuantem, calidam, leptomericam, & multis valitudinibus remedium præſtat. Macer. Herbarum matrem dedit arthemiſia, nomen, præcipuè morbis mulieribus iſta mederi. Menſtrua deducit eius decoctio ſumpta. Hæc matrixque ſanatur, ſi ſæpe fouetur eadem. Vel ſi cruda mero ſociata terendo bibatur. At ſi trita matris ſuper aluum nocte ligatur, Pellit abortiuuo potu uel ſubdita taorum Duricias ſoluit ſteticas pelliſque ſumorem. Vrinam potata ciet, lapideſque repellit. Ictericoſque iuuat cum vino ſæpius hauſta. Hanc adipi iunctam ſtrumis apponere laudat. Plinius, atque iubet cum vino ſumere tritam. Hic opium omnium ſi quemquam læſerit hauſtum. Subuenit eximie, ſi vino iuncta bibatur. Affirmat quidam quiſquis guſtauerit illam. Quòd nullo valeat nocuo medicamine lædi. Et quòd eum motſu non appetat ulla ferarum. Radix illius collo ſuſpenſa puberis Dicitur, & cunctis nociuis obſiſtere ranis. Succus adhuc eius cum vino proderit hauſtus. Si muſto contrita recens ſeruabitur herba. Vinum prædictis reddit medicabile morbis. Et ſapor eſt, & odor vino gratiſſimus illi. Confortat ſtomachum ſanat præcordia ſumptum. Et multis aliis affirmãt vtile cauſis.

De Aſa. & aſaro, & aſclepia *Cap.* XL.

AVicenna Aſa quidem duarum ſpecierum eſt, quarum vna eſt fœtida, & altera odorifera; nec fortem odorem habens. Calidior eorum eſt fœtida, & eſt herba vehementis igneitatis in ſe tota, plurimum huius ſpeciei eſt exnmen ſe, & almatoſi gummi, de qua ſcilicet inter alias gummas dicetur infra. Et eſt calida in principio quarti, ſicca in ſecundo, frangit ventoſitates, & effugat eas propter ſuam reſolutionem, & eſt ei hoc inflatiua. Inſcidit, & reſoluit ſanguinem congelatum in ventre. Confert alopiciæ illinita cum aceto, & pipere, & quando adminiſtratur in cibariis facit bonum odorem, & abſcindit verrucas, quæ ſunt ut claui. Cum inſciduntur rectè apoſtemata fraudulenta mortificatoria membrum, & ponitur aſa ſuper ea ſic confert, & eſt bona in cura dubelet apparentium, & occultatarum. Confert impetigini. Quando bibitur cum aqua grauatorum confert tortioni ſacertarum, & confert doloribus neruorum ſicut tetano, & paraliſi Confert dentibus, & habet operationem ꝑo nie in epilenſia, & cum ea ea fit gargariſmus eradicat ſanguiſugam gutturi annexã, eſt bona initio aquæ alcoſol facto ex ea cũ melle. Valet & ad plura alia. Iſidorus. Aſarum naſcitur in vmbroſis montibus, herba floribus caſie ſimilibus. Ineſtque flos iuxta radicem purpureus in quo ſemen continetur vuarum ſimile, radicibus pluribus ac tenuiſſimis, & benè redolentibus, & eſt virtute ſimilis nardo. Dyaſcorides. Aſarus eſt quam multi nardum agreſtem appellant, habet folia hederæ ſimilia, tenuia & rotunda, florem inter folia iuxta radicem purpureı coloris in ſimilitudinem uiqiuami. Semen vero ſimile uuis, habet & radices plurimas tenues atque nodoſas, & geniculoſas ſimiles agreſti, ideſt graminis odore ſuaues, ac linguam remordentes cum feruore ſufficienti. Habet enim calefactores vires, & cum acrimonia irritantes, unde urinam, & menſtrua prouocat. Ad tuſsim & anſpus facit, cum vino, & oleo ſumaſtum calefaciendo. Dyuretica eſt, hidropicis, & ſchyaticis prodeſt. Pota cum mulſa ventrem purgat ſicut elleborus albus. Miſcetur quoque diuerſis oleis odoratius. Naſcitur autem in locis umbroſis, & mon-

toſis in Frigia, & etiam in Ponto vel Italia. Auicenna. Aſarum eſt herba habens ſemina plurima cuius radicum nodus eſt tortus, & aſſimilatur piperi boni odoris linguam mordicantis, habet florem inter folia apud radicem ſuam, cuius color eſt purpureus ſimilis flori inſquiami. Radix eius eſt magis iuuans, quã aliquid qđ in eo fit, & eius virtus eſt virtus acori uel in eo fortior. Ex eo melius eſt, quod ſubtilis odoris eſt. Nam calidum eſt, & ſiccum in tertio gradu, & dicitur, quòd ſiccitas eius eſt maior caliditate ipſius. Operit, & ſedat omnes dolores intrinſecus propneque infuſio eius, & ſubtiliat, & reſoluit, membraque frigida calefacit. Confert etiam ſchyaticæ ac dolori antiquo & propriè ipſius infuſio. Confert iterum groſſitudini corneæ, & opilationi epatis, eiuſque duriciei, denique confert eius infuſio ictericiæ, & hidropiſi, eiuſque iuuamentum eſt maius in febribus, & confert duriciei ſplenis, veſicam & renes prouocat eiuſque potio ſicut elleborus albus in purgatione ventris cum aqua mellis ſoluit. Plinius libro 21. Aſarum eſſe ſalutare iecoris tradi vitis, axungia ſumptũ in emina mulſi myrti aluũ purgat ellebori modo, hidropicis quoque prodeſt, ac præcordiis vulſis & morbo regio. In muſto ſi addas facit uinum urinis ciẽdis. Cum folia mittit in umbra effoditur atque ſiccatur. Idem in libro 27. aſclepia eſt herba habens hederæ folia, ramos lõgos, radices numeroſas, tenues, odoratiuas, flos eius aureus, grani ſemine, ferulatum. Naſcitur in montibus. Radices eius medentur torminibus. Contraque ſerpentum ictus, valet non ſolummodo, ſed etiam illitum.

De Baccari, & barba hircina, & baſilica. *Cap.* XLI.

DIaſcorides. Baccaris herba eſt odoratiua coronis apta, folia habens aſpera, & lata interſciſa. Cui uirga eſt vnius cubiti longitudinis, anguloſa, ramis aſperis plena, florem habet purpureum, & pinguem, & albidum, & odoratum. Radicem habet ſimilem elleboro albo, odoremque ſimilem cymiano. Naſcitur in locis humidis, & aſperis. Radix eius in aqua cocta conquaſſationibus, & de alto cadentibus opem fert bibita. Tuſſientibus etiam medicatur, urinam prouocat, ſuppoſita menſtrua imperas, morſibus venenatis occurrit. Cum uino bibita idem præſtat, unctionibus quoque bene miſcetur pro odore, uirtus eſt ei ſiptica, & digeſtibilis, impoſita tollit dolorem capitis, tumorem oculis amputat, alopicias ſucco emendat. Mammarum tumorem impoſita ſpargit, ignem ſacrum extinguit. Eius herba ſomnum inducit. Plinius lib. 21. Baccar quam aliqui ex noſtris perpenſam vocant, auxiliatur contra ſerpentes, & contra epyforas, & capitis dolores atque feruores, imponitur & mammis a partu tumentibus, & egylopis incipientibus atque ſacris ignibus. Eſt etiam ſpaticis, conuulſis, & ſuſpirioſis ſalutare, radicem eius decoctam bibere, laterum quoque punctiones tollit, veſicæ calculos pellit. Cum diaplaſmate tunditur, & odoris gratia veſtibus inſeritur. Eius etiam odor ſomnum gignit. Auicenna. Barba hircina par habet caliditatis, & frigiditatis, imo frigiditas eius eſt in fine primi gradus, & ſiccitas ei' vehemẽs ad tertium pertiniens. Stiptica eſt uſque ad terminum, & radix eius eſt fortioris ſtipticitatis Ponitur in tyriaca ad conſtringenda membra. Succus eius eſt in ſtipticitate ſeminis roſæ, folia eius cum exiccantur uulnera ulceraque conſolidant, & ulceribus antiquis conferunt. Ipſius quoque flos in omnibus iſtis eſt fortior. Radix eius eſt ex medicinis aurium ſordiciem abſtergentibus, itemque ulcera deſiccantibus, & odoratui conferentibus, flos eius, & folia, & radix quodcumque fuerit bibitũ cum aqua ordei, pulmonis ulceribus confert, eiuſque ſuccus ſputo ſanguinis prodeſt. Confortat hæc herba ſtomachum, & prohibet effuſiones materierum ad ipſum, propriẽque ſuccus eius Eſt etiam medicina fortior ad inteſtinorum ulcera, quando bibitur flos eius proprieque ſuccus cum uino. Ad fluxum quoque ſanguinis ex matrice ualet in modum emplaſtri ſuperpoſitus aut etiam bibitus. Ex herbario. Baſilica eſt herba filici ſimilis, foliis longioribus, & anguſtis, guttis nigrioribus, & aſperis. Radix eius pedi veſi ſimilis eſt, florem cryſoticum habet, hæc omnes baſiliſcorum violentias obtinet, & qui ſecum illam habuerit eos obtinet, ad omnes quoque ſerpentium generationes tutus erit, ſex qui eam legit, ab omnibus mundus erit.

De Borith, & bocratione ac botri. *Cap.* XLII.

GLoſa ſuper Hieremiã. Borith herba fullonum dr̃, quæ in paleſtina in humidis, & uirentibus locis naſcitur. Eãdẽ uim quam & nitrum habet ad lauandas ſordes. Dyaſcorides. Cocration quia riſum adducit ſi quis eam manducauerit, multi apium riſum uocant. Huius ſpecies ſunt quatuor, una habet folia coriandro ſimilia, ſed latiora, & alba, & pinguiora, florem uerò melinum aliquando purpureum, uirgamque non longam, ſed breuẽ. Radı́c̃ albã, & non amaram, in modum ellebori fiſſam,

virtus eſt ei inſcida & exulneratiua, locis aquoſis naſcitur, vulneribus cum axungia ſiue ſale impoſita, putredines ac ſordes ea purgat. Sed non diutius in loco ſtare debet ne carnem ſanam vulneret. Hæc eadem, quæ ſcelecta dicitur, cum fimo porcino trita, & impoſita ſcrophas formiculas, & apoſtemata intra paucas diſpergit horas. Secunda eſt tyrſi longioris, folijs hirtis, multiſque locis inciſis, guſtu acerrimis, hæc multa in Sardinia naſcit, quam dicunt apium agreſte, eique virtus eſt inſcida valde. Tertia ſpecies eſt habens folia paruiſſima, & incendioſa, tetri odoris, cum floribus aureis, brocationis genus, quod ſeatiten dicit, & locis ſabuloſis, & campis arenoſis naſcitur. Radix eius articulo ſimilis eſt, quæ radiculas paucas, & tenuiſſimas habet: hæc herba cum radice ſua, & cum aceto mixta, & impoſita, cicatrices nigras colori proprio reddit: luna creſcente cum in ſigno tauri vel ſcorpionis fuerit, prima pars in collo ligata, lunaticos ſanat. Quarta ſpecies florem lacteum habens: omnes cum folijs, & radicibus vulneratiuæ ſunt, & ſcaroticæ, unde cum dolore exulnerantes impoſitæ vngues leproſos tollunt, id eſt verrucas capugant, ſtigmata quoque auferunt. Alopicias medentur, & ipſorũ elixatura fomẽto pernionibus opitulatur. Radix eius ſternutamenta prouocat. Sicca verò adhibita dentium dolorem ſenſim auferendo tollit, folia eius cathaplaſmate impoſita cruda vſtulationem abſque ſcara faciunt, ſiquidem vrendo exeunt. Tyrſus quoque naturaliter facit ad omnes leproſos, & crepaturas cutis quas Græci ſtigmata vocant. Secundum alios hæc herba ſimilis eſt cicutę, creſcens in modum ferulę, florem in ſummo aureum ac ſplendidum habens, radicem ſubalbidam, & longam, in locis humidis naſcens. Habet autem vires cauſticas, & vlcerantes. Plinius li. 25. Ranunculum vocamus quem Græci botrachiũ, cuius genera ſunt quatuor, unum pinguioribus quaſi coriandri folijs accedentibus ad latitudinem maluæ, liuido colore, gracili caule, & alba radice. Naſcitur in limitibus humidis, & opacis. Alterum genus folioſius pluribus foliorum inciſuris, altis caulibus. Tertium eſt minimum graui odore, aureo flore. Quartum eſt huic ſimile, ſed luteo flore. Omnibus eſt vis cauſtica, ſi cruda folia imponantur, puſtulas vt ignis faciunt. Ideoque ad lepras, & ſoras utuntur his, & ad tollenda ſtigmata. Omnibus miſcentur cauſticis. Alopicijs etiam imponunt celeriterque remouentes. Radix in dolore commanducata diutius rumpit dentes. Eademque ſicca conciſa ſternutamentum eſt. Noſtri etiam herbarũ ſtrumam vocant, quia medetur ſtrumis, & pannis parte infima ſuſpenſa. Dyaſcorides. Botris herba eſt fruticoſa, tota ſuper terram ſparſa, colorem melinum habens per interualla fruticata, virgę huius in omnibus ramis ſemine plenę ſunt, folijsque cũ maximo, & bono odore, ideoque multi pro ſuauitate odoris cũ rebus alijs adiungunt. Naſcitur in locis cultis, & ſpacioſis, quæ cum uino bibita prodeſt orthopnoicis. Capadoci verò illam dicunt ambroſiam, alij arthemiſiam. Succus eius in balneo bibitus ictericis colorem reddit.

De Brancha vrſina, & brionia. Cap. XLIII.

PLatearius. Brancha vrſina eſt calida, & humida in primo gradu, virtutem habet mundificandi, maturandi, & lenificãdi. Contra frigida apoſtemata eius folia cum porci axungia coquuntur, & ſupponuntur trita, & in aqua decocta. Contra duritiam ſplenis, & aridicatem neruorum fit ex eadem cõtrita, & in oleo diu macerata cera colaturæ addita vnguentum, folia uerò recentia ſemper in vnguentis ſunt ponenda. Iſidorus. Brionia eſt herba quædam quam latini vocant albã vitem vel a coloris qualitate, vel quòd eius radix contrita, & infricata corpori teneriorem, & candidiorem reddat cutem. Nam & ſuccus baccarũ eius, lac ſiccis reddit uberibus. Dyaſcorides ampeloſſeuce vel brionia habet haſtas, & folia uiti noſtræ ſimilia, ſed aſpera, & minora. Capriolis quoque ſimiles ſunt implicantes ſe, ſemenq; eius eſt vuæ ſimile rarum, & fuluũ. Folijs, & haſtis eius, & radici virtus eſt inſcida, vnde vulneribus chironijs medicatur, ſuperpoſita vulnera, & cancros ad ſanitatem perducit. Radix eius colorẽ bonum corpori reddit, liuorem & panaricia emendat. Cum uino in cathaplaſmate adhibita duritias apoſtematum oſſaque corporis infixa eijcit. Medicaminibus ſepticis neceſſariè commiſcetur, epilenticis bibita toto anno præſtolatus. Simili modo accepta prodeſt apoplexiæ, & ſtomachicis præſidiũ eſt ſingulare. Morſibus venenatis occurrit, abortum facit, & plus accepta maniam adducit. Secundinas deponit, vrinam prouocat addito melle ut electuarium datur. Sicque diſpnoicis, & effocationibus opitulatur. Tuſſim, & dolorem lateris compeſcit, de alto cadentibus, & conquaſſationibus maximum remedium exiſtit. Cum aceto bibita ſplenem ſiccat. 30. diebus accepta. Cum caricis quoque factum cathaplaſma facere poteſt omnia ſupraſcripta, in aqua cocta, & fomento adhibita, ictericos purgat. Succus eius cũ mulſa bibita, omnia ſupraſcripta facere nouit, & flegma deponit. Capriolis eius in uino elixi, & comeſti, ventrem, & urinam mouent. Semen eius tritum ac perunctum ſcabiem, & leproſos curat, & lac mulieribus præſtat. Succus quoque baccarum eius lac ſiccis reddit mulieribus. Radix proiectoriam, & extenuatoriam habet virtutem, & deſiccat mediocriter. Ideo ſplenem reſoluit in ſelyro ſi poſita fuerit. Eam vero ſecus autem ſuprapoſita cum ficis ſcabiem, & lepram ſanat. In cibo etiam pro ſplene datur, ac per urinam ſplen digeritur. Hæc herba denique tam laudabilis eſſe probatur, ut tyriaca potione miſceatur.

De Bugloſſa. Cap. XLIIII.

ISidorus. Bugloſſos a Græcis eſt dicta, eo quòd aſperrima folia in modũ linguæ boum habeat. Quæ mirũ in modũ ob ſapientiam nutriendam a veteribus infundenda uino memoratur. Conuiuis quoque hilaritatem præbere fertur, & etiam pro olere ſumitur. Plinius libro vigeſimoquinto. Bugloſſos folia habet bouis linguæ ſimilia, ſuper terram ſparſa, & aſpera, & nigra & minora. Quæ uino mixta animi voluptates auget, & vocatur euphraſinum, fluxiones quas Græci rheumatiſmos dicunt ſedat, & ſchyaticis cum aqua bibita ſingulare præſidium tribuit. Auicenna. Lingua bouis eſt herba lata habens folia. Et canna eius eſt plana, cuius rami ſunt vt pedes locuſtarum, & color eſt ex viridi, & citrino, adminiſtranda eſt autem in medicina, illa quæ groſſa habet folia, ſuper quorum faciem ſunt puncta, quæ radices ſpinorum aut pilorum exeuntium ab ea. Proxima eſt æqualitate in calore, ad caliditatem enim paruam declinat, & eſt in fine primi gradus in humiditate. Quæ autem ſicca eſt, minoris eſt humiditatis: virtus eius eſt, quæ aduſta eſt alcola, quæ ſunt in infantibus remouet, & inflationem oris ſedat. Eſt etiam lenificatiua pectoris, & confortatiua cordis. Bona melancoliæ ex ſolicitudine ac tremori cordis in vino, & diſpoſitionibus melancolicis. Quidam in potu tribuunt eam ad tremorem cordis calidam. Confert etiam toſſi, & aſperitati cannæ proprieque cocta cum zuccaro, & idromelle. Macer. Lingua bouis Græco ſermone bugloſſa vocatur. Hæc coleram rubeam nimio feruore peruſtam. Purgat cum vino ſi ſuctis ſumpta frequenter. Cardiacam colore quam fecit copia nigræ. Conſimili potata modo curare valebis. Pulmonum noctuos humores detrahit hauſta. Mixtus aquæ tepidæ ſuccus ſi ſumitur eius. Vim memorem cerebri dicunt ſeruare periti. Vinum potatum quo ſit macerata bugloſſa. Lætos conuiuas decoctio dicitur eius. Reddere, ſi fuerit inter conuiuia ſparſa.

De Bupreſte ac butalmo. Cap. XLV.

PLinius libr. 22. Bupreſtim, magna conſtantia Græci in laudibus ciborum etiam habuerunt. Idemq; remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Ipſum quoq; nomen eſt indicio, bouũ eſſe veneũ quos ea deguſtata diſſecari, aliàs diſſilire fatentur. Quapp nec de hac plura dicemus. Iſido. vbi ſup. Butalmon habet florem croceum oculo bouum ſimilem, vnde & a Græcis accepit nomen. Eſt aũt caule molli, folijs ſimilibus Coriãdri. Naſcitur iuxta muros ciuitatum. Plinius lib. 25. Butalmon oculis bouum ſimilis, folio fœniculi, circa oppida naſcitur fruticoſa caulibus, qui & decocti mãducantur. Quidam eam calchian vocant, hoc cum cera ſciromata diſcutit. Dyaſcorides. Butalmos eſt herba anthemi ſimilis, lenes emittens tyrſos, & folia tenuiter ſciſſa & mollia, marathro ſimilia, flores habet nigros ac vehemẽter ſplẽdentes, & in oculorum ſimilitudinem rotũdos, vnde & nomẽ traxit. Naſcitur in ciuitatibus, flores eius aut folia trita, & aceto vel cerato addita, puſtulas, & duritias ſpargere prohibentur. Aliqui vero affirmant, quod ſi poſtquam lauatur quis eam biberit, bonum colorem reſtituet, & maximè arcuato morbo infectis: acris eſt herba, & ideo dyaforetica. Tyrſi eius in cibum ſumuntur. Eſt & huius ſpecies mollis, folijs Coriandro ſimilibus, naſcẽs iuxta muros ciuitatis, viridis, vel arida cũ vino ſumpta olcedinẽ oris purgat, dentium dolores, vel ſi nutauerint ſuccus, vel puluis eius cum vino ſumptus mirifice ſanat, viridis quoque cũ ſua radice trita & cum optimo vino ſumpta, paraliſim curat, eiuſq; ſuccus pro viribus potui datus ventrem purgat. Præterea ſpleneticis, aut paralíticis data proficit. Eiuſq; flos comeſtus omni tempore anginam hoc eſt ſynantem pati non permittit.

De Calamo agreſti, & aquatico. Cap. XLVI.

ACror. Calamus eſt arundo vel arundinei generis. Sed eſt etiam calamus aromaticus de quo ſuo loco inter arbores aromaticas dicetur inferius. Iſidorus lib. 16. In ſtagnis Indicis arundinẽs calamique dicuntur naſci, ex quarum radicibus expreſſum ſuauiſſimum ſuccum bibũt Indi, vnde & Varro. Indica non magnum in arbore creſcit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor. Dulcia cui nequeant ſucco concedere mella. Glo. ſuper Iſaiam. 12. Calamus de quo charta fit medullã habere videtur, & nõ eſſe vacuus, ſed fragilis eſt, & cito marceſcit, unde ſcriptum eſt: calamus, & iuncus marceſcit. Diaſcorides. Ca-

des. Calamus agreſtis maior eſt in omnibus agaricis. Quem ſi comederint animalia citius infert mortem, & maximè ille, qui naſcitur in Babylone, & in Parnaſo: haſtas habet multas, folia hederæ ſimilia, flos eius albus, & odoratiuus, ſemen verò mouetum, & bonum. Radices quinque vel ſex habet albas, & longas, & dulces, vnius digiti craſſitudinem habentes. Ex eius elixatura conficitur medicamentum, quod tollit caligines oculorum. Elixatura radicis eius tantum poteſt quantum & radix. Semẽ eius diureticum eſt, nauſeam prouocat, ventrem ſtringit. In Sicilia naſcitur, quæ bouem impinguat, ſi fuerit viridis comeſta.

De Calamento. Cap. XLVII.

PLatearius. Calamentum eſt herba, quæ alio nomine dicitur nepita. Calidum eſt, & ſiccum in tertio gradu, melius eſt montanum, quia magis ſiccum. Cum flores producit debet colligi, ac per annum poteſt ſeruari, habet autem virtutem diſſoluendi, & conſumendi, & confortandi. Contra tuſſim frigidam, & antiquam aſma, datur vinum decoctionis eius, & liquiritiæ, & vuæ paſſę vel ficuum ſiccarum. Ad hoc quoque potiſſimum eſt electuarium, quod dicimus dyacalamentum. Præterea contra prædicta datur puluis eius, & cum ouo ſorbili, criſpillę quoque fiunt de farina ordei, & puluere calamenti. Contra dolorem quoque ſtomachi ex frigiditate, & inteſtinorum frigiditatem, vtatur patiens in cibis puluere ipſius, & vino decoctionis eius: valet etiam inunctio circa renes contra reumatiſmum ex flegmate vitreo vel alio humore frigido, prodeſt iterum contra reuma frigidum, ſi vngatur occiput, & contra vuluæ relaxationem in gargariſmo. Auicenna. Calamentum aliud eſt fluuiale aliud eſt montanum, iſopo ſimile in ſapore, & ſimiliter eius folia ſunt ei ſimilia. Eſt & alia ſpecies eius, quam nominamus, albahum, & alia, quæ dicitur calamentum hirci, eiuſque virtus eſt ſicut virtus aliorum acris. Calamentum quidem eſt ſubſtantiæ ſubtilis, & montanum fortius fluuiali. Sed ſilueſtre fortius acuitate ſui, & amaritudine, & propriè ſilueſtre, propter hoc eſt rubificatiuum, & vlceratiuum. Cumque bibitur ſolum, prouocat ſudorem, & calefacit vehementer per id, quod extrahit e profundo corporis, & incidit, & exiccat, & calefacit valde. Quando recens decoquitur cum vino, & fit emplaſtrum ex eo, veſtigia nigra remouet a corpore, & occultationem, quæ accidit ſub oculo. Montanum confert rupturę atque raſuræ inteſtinorum, ſicque balneatio ad pruritum, & ſcabiem ex eius decoctione, potus decoctionis eius contritioni lacertorum in carnibus ſuis, & extremitatibus, ex eo fit emplaſtrũ ad ſciaticam, & ſchyaticam, adurit cutem, & permutat complexionem, & extrahit de profundo. Et quando comeditur, & bibitur poſt ipſum aqua caſei diebus continuis, confert elefanti atque varicibus. Bibitum quoque confert ſpaſmo, & linitur ex eo podagra, & confert ſuffumigatio cum ipſo, confert etiam potus eius lepræ, non tantum ſua reſolutione ſed ſua ſubtiliatione, & etiam inciſione. Præterea ſuccus eius interficit vermes in aure, & in ipſa eſt virtus faciendi ſurdã. Montanũ quidem cõfert oris vlceribus, & extrahit ſuperfluitates ex vtriſq; naribus. Quod adultum eſt de alhaunt gingiuas ſtringit. Confert etiam decoctio dilationi anhelitus, & eſt fortis in extractione humorũ viſcoſorum, & craſſorum ex pectore, propriè cum comeditur cum ficubus. Confert etiam dolori laterum, & quidem fortius eſt illo montanum. Calamentum hirci confert cordis tremori. Confert etiam paucitati appetitus, ac debilitati ſtomachi, propriè ſilueſtre, confert etiam patientibus ictericiam cum abſterſione, & apertione ac ſubtiliatione ſua, etiam colicam patientibus, & melancolicam. Confert etiam hidropiſi quũ comeditur cum ficubus. In montanis quidem eſt virtus faciendi appetitum cibi, & ſuccus eius confert hidropiſi. Calamentum hirci cum croco ſuper ſplenem in emplaſtrum extenuat eum. Eſt etiam vehementer cõferens ſtomatico, cordis tremori, & nauſeæ conturbationi: eius decoctio prouocat vrinam, & confert punctiuo ventris dolori, & colicę paſſioni. Tritum ac decoctum, & bibitum cum melle prouocat menſtrua, & quinque facit vomere flegma, valet etiam herba contra morſus, & punctiones ac venena: ſecundum quoſdam abſcindit coitum, & pollutionem prohibet, ventremq; ſilueſtre ſoluit ſufficienter, confert etiam matrici, ac vermes interficit, & montanum ſolutione coleram nigram educit.

De Camedria. Cap. XLVIII.

ISido. Camedrios appellata eſt a Græcis, ex eo quòd ſit breuis, ac per terram ſtrata, & munita folijs paruiſſimis. Platearius ubi ſupra. Camedrios appellatur quercula minor, ſicut camitheas quercula maior, vtraque calida eſt, & ſicca i tertio gradu, & ſimilis eſt illarum virtus, habentque virtutem, & diureticam, & mundificatiuam. In fine veris cum flores producunt debent colligi cum folijs, & floribus, abiectiſque radicibus in vmbra deſiccantur, ac per annum in efficacia multa ſeruantur, valent contra ſtrangiriam, & diſſuriam, & flegmaticam paſſionem, & contra ſplenis, & epatis opilationem, & iterum contra vomitum factum ex anaſtropha vel ex aliqua cauſa frigida, cum melle datus earum puluis, lumbricos necat. Optimum eſt etiam contra catarrum, ſi pulueres iidem in ſacello calidi ponantur, & capiti ſupponantur. Idemque puluis in cerato vulneraque ſuperaſperſus cõſolidat, valet & abluitione capitis cõtra furfures. Contra paraliſim verò dolenti loco herbæ ipſæ ſupponũtur decoctæ in vino, valent etiã in fomentatione, & cathaplaſmate ad matricem mundificandam, & ad menſtruorum prouocationem, & ad matricem infrigidatam ex ſuperfluitatibus flegmaticis calefaciendam. Dyaſcorides. Camedria vel eymelia frutex eſt virgas habens formoſas in omnibus notas. Naſcitur in locis aſperis, cum virgis plurimis tenuibus in lõgitudine cubiti, folia ſunt ei cameleæ ſimilia, ſed anguſtiora, & pinguiora cum maſticatione argilloſa, & glutinoſa, florem habet ſemenque paruum, rotundum, in initio viride, quod acceptum flegma deponit coleramque. Eius grana trita cum oleo, & nitro non facile ſudantibus rectè perunguntur addito aceto: folia eius ac earum flores veris tpe debent colligi, & in vmbra ſiccari. Quæ tuſa, & accepta cum vino ventris humorem aquoſum deponunt. Idemq; cũ oleribus decocta faciunt. Cachoſtomacha ſunt, appoſitaque matrici abortum faciunt. Multi verò falluntur in ea putantes illud ſemen eſſe cameleæ cocognidiũ, pro ſimilitudine foliorum, Camedrios q eſt. Stipites ac folia frangibilia in craſſitudine myrti, & maiores ad viriditatem decliues, herba eius quercus terræ apud Græcos eſt nominata, quũ habet folia parua, ſimilia folijs quercus, amara, eiuſque radix ad purpureitatem declinat. Colligi debet dum ſemen habet, calidus & ſiccus eſt in tertio, eius tñ deſiccatione fortior eſt ipſius calefactio. Eſt autem aperitiuus, inciſiuus, ſubtiliatiuus, & cum melle confert antiquis vlcerib⁹. Recenti lacertorum contritioni confert vel eius decoctio, eiuſq; ſyrupus confert ſpaſmo, & quanto plus antiquatur eſt melior, hydropiſi quoq; confert in principio. Idẽ confert antiquæ tuſſi & ictericiæ nigræ. Facit craſſiciem ſplenis detumeſcere, eiuſq; ſyrupus confert maliciæ digeſtionis valde. Vrinam, & menſtrua prouocat, & extrahit, & ex eo fit emplaſtrum morſibus venenoſorum. Plinius li. 24. Camedris eſt herba, quę trixago dr̃ latinè. Alij verò chamæropem, alij teucriã appellauere, habet folia magnitudine mentæ, diuiſura quercus, & colore. Alij verò dixere ſerratã, & ab eo terrã eſſe inuentã. Florẽ habet penè purpureum, carpitur ſucco prægnans in petroſis, aduerſus ſerpentium venena pota, & illita efficaciſſima. Itemq; ſtomacho tuſſi vetuſtæ pituitæ in gula cohæreſcẽti, ruptis conuulſis, & doloribus lateris, lienem conſumit, vrinã & menſes cit. & ob id incipientibus hydropicis efficax exiſtit. Sanat & vomicas, & vlcera vetera vel ſordida cum melle: vinum quoque vitiis pectoris ex ea fit, & foliorũ eiuſdem ſuccus cum oleo caliginem oculorum diſcutit. Ad lienem ex aceto ſumitur. Et excalefacit perunctionibus.

De Camephito. Cap. XLIX.

ISidorus. Camephitos vel zamepetos a Græcis dicta eſt, eo q terræ adhæreat, & odorẽ pini habeat. Hãc verò cucurbitulã Latini vocant, eo q ex parte cucurbitę referat odorẽ. Auicenna. Camephiteos ſtipites ſunt, & flores rubei, ad nigredinem decliues, virides ac ſubtiles, flos eius eſt amari ſaporis cum pauca ſtipticitate, & eius acrimonia minor eſt amaritudine, folia ſunt herbalia ſubtilia, ſuper terram incedentia, flores verò citrini. Eſt aũt aperitiuus, & abſterſiuus, & eius abſterſio mẽbris interioribus eſt maior calefactione ipſius, & in ipſo eſt ſolutiua virtus. Calidus eſt in ſecundo, ſiccus in tertio; ponitur ſuper duricies mammillarum propriè, prohibetq; incenſionẽ formicæ. In emplaſtro cũ melle cõſolidat vulnera, & vlcera putrida, bibitus in aqua mellis confert ſchyaticę, ac reſoluit duriciẽ podagræ, confert & ictericiæ nigræ, aperit. n. opilationes epatis ac ſplenis, & matricis, vrinã & menſtrua ꝓuocat, ventris dolorẽ ꝓhibet, ſuppoſitũq; cũ melle matricẽ mundificat, valet & contra venenũ oſiſton. Plinius li. 24. Camephitis latinè arguta appellat. Diciturque pp abort⁹ abigas thus terræ, adhæret terræ cubitalib⁹ ramis, flore pinus, & odore. Eſt & altera breuis, & incurua, tertia eodẽ odore, & ideo noĩe quoq; paruula cauliculo craſſitudine digitali, folijs ſcabris, exilibus, albis, naſcens in petris. Oẽs herbę, ſed pp cognationẽ nois non diſſimiles, proſunt aduerſus ſcorpionũ ictus, itẽq; toxicum, illita cũ palmis, aut cotoneis. Decoctũ earum cũ ordeacea farina prodeſt renibus ac veſicæ. Morbo quoq; regio, difficultatibus vrinæ bibuntur ex aqua decoctæ. Nouiſſima cõtra ſerpentes valet cum melle, ſic & appoſita matricem purgat, & ſanguinem denſatum extrahit pota. Sudores facit peruncta, peculiariter renibus eſt vtilis: fiunt & ex illa hydropicis pilulę cum fico aluum trahentes, lumborum dolorem in vino quoque ſiont, & tuſſim recentem. Conſtantinus ubi ſupra. Camephitos eſt in tertio gradu calida, & ſicca, groſſorum humorum attenuatiua, morborum inteſtinorum mundificatiua, opilationum epatis, & matricis apertiua,

vrinam, & menſtrua prouocat, ictericam proijcit, & eius apoſima cum melle bibitum dolorem femoris, & coxarum mitigat. loca vulnerata cathaplaſmatum deſiccat, duritiemque mamillarum ſoluit, & temperat. Diaſcorides. Camepiteos ſpecies ſunt tres, vna eſt expanſa ſuper terram, habens folia minora arzoo ſimilia, ſed tenera, & pinguiora, & aſperiora, & ſpiſſa circa virgas, odorem pini redolentia. Ramulos emittit oblungos, & curuos, ſurculum tenuem, flores minutos ac melinos, ſemen cum coma tenui, nigrum, odoris picini. Radix eius bibita medetur ictericis, opem quoque fert ſchyaticis, maximè cum mulſa. Valet etiam epaticis, & diſſuriis, ac nephreticis. Torſionibus iterum ſubuenit. Tritaque cum caricis, & in modum cathapucię data ventrem mollit. Cum reſina tepida impoſita, ſordida purgat vulnera, adhibita melle matricis cauſas componit, duritias vulnerum ſoluit, paracolleſim præſtat, herpetas addito melle curat. Alterum genus appellatur maſculus, habēs virgas cubiti virgas obſcuratas, ſed comam ſuperiori ſimilem, nigrumque florem. Semen ſimiliter nigrum habet, odoris reſinæ, folia verò tenuiora, & quaſi piloſa. Tertium genus quaſi repit in terra continuo contractu, quod ſidentis dicitur, habet folia carduis ſimilia, ſed quaſi pinguiora, & velut piloſa, cum flocello aureo. Odorem habet reſinæ picineæ, eique virtus eſt æqualis ſupradictæ.

De Cameleone ſiue camelea. *Cap.* L.

ISidorus. Cameleon eſt herba, quæ latinè varcarago vocatur, eo quòd viſcum gignat, in quo hærent aues, quæ ſponte deſcendunt ad eſcam. Plinius lib. 24. Camalea foliorum oleę ſimilitudinem habet, ſnot autem ei mora odorata, in petroſis naſcēs altitudinem palmæ non excedens, aluum purgat, detrahit pituitam, & bilem, foliis in duabus abſinthii partibus decoctis, eoque ſucco cū melle poto, folia etiam impoſita vlcera purgātur. Aiunt, ſi quis ante ſolis ortum capiat, dicatque ad albugines oculorum ſe capere, adalligata diſcuti id vitium. Quoquomodo verò collectum ſalutare eſt oculis iumentorum, & pecorum. Diaſcorides. Camelea vel cocognidum haſtas ſuper terram habet expanſas duabus palmis longas, frutex eius eſt ſarmentoſa, folia oliuæ habet ſimilia, ſed tenuiora, & ſpiſſa, guſtu mordacia, & gulam exaſperantia. Quæ accepta deponunt flegma, vulneraque ſordida curant impoſita. Auicenna. Cameleon nequaquam in aliquo bibitur, ſed exterius adminiſtratur. Et eſt in ſumma aterius abſtergentium, & in emplaſtris ſemficatiuū ac reſolutiuum. Linitur ſuper morpheam, & ſuper ſcabiem, & impetiginem. Fit & ex eo emplaſtrum vlceribus corroſiuis, datur & in pota de albi radicibus in vino, & inde iuuatur hydropiſim habens. Albi radices interficiunt vermes. Quod autem nigrum eſt, interficit, quia venenum eſt. Ex herbario. Camelea habet folia aſpera, & ſpinoſa, terræ ſtrata. Semen album, radicem albam, & odoratam. Habet autem vim tyriacę. Decoctio eius potata difficultatem vrinæ ſoluit. facit etiam ad lumbricos, & ad hydropiſim.

De Cameleonta nigra, & alba. *Cap.* LI.

DIaſcorides. Cameleonta nigra, quā multi falſo anthixion dixerunt, habet folia tenera, & tuſſa. Virga eſt altius vnius digiti menſura croſſa, & vnius cubiti longa, & obtuſſa, florem habet ſpinoſum hiacyntho ſimilem, & varium. Radix eius croſſa, & nigra, & ſpiſſa, & denſa, & ſubruſſa, guſtu mordaci. Naſcitur in locis montuoſis, & maritimis. Radix eius admixto calcanto ac cedria & axungia ſcabioſis medetur, zernas purgat, maximè ſi additum fuerit aſpaltum vel ſulphur. Eadem lita cum aceto id præſtat impoſita. Eiuſdem elixatura ore retenta dentium dolorem compeſcit, & cum pipere ac cera commotos dentes confirmat, & calefacit. Si cum aceto cocta, & ore retenta fuerit, combuſta carbonibus ſanat. Dentes impoſita frangit, maculas emendat. Porro cum ſulphure viuo medicaminibus ſtipticis adhibetur, fagedenica vulnera, id eſt quæ comedunt, & ſordida vulnera curat impoſita. Dicitur autem cameleonta pro colorum varietate, facit ad vulnera maligna, quæ dicunt Græci carodica. Præterea lentigines tollit, & devorat vlis rebus mixta. Cameleonta vero alba maximè a multis ixion dicitur, cuius radice mulieres pro noſticatione vtuntur, folia circa radicem ſuam habet in terra aſpera, & acuta, & fortia. Virga vero eius eſt in medio velut haſta, ſpinoſa, ſimilis achino marittimo vel carduo, cum flore purpureo in modum capillorum denſo ac minuto. Semen eſt ei ſimile gnidio. Radicem habet in terra pinguem, albam, & croſſam, & teneram, odoris grauis, & aromatici, guſtu dulcis. Bibita maximè cum vino auſtero, vel cum origano, lumbricos excludit. In his etiam aliſatura eius vtiliter datur. Cum vino vel cum paſſo mouet vrinam, bibitaque ſiccat diſſuriam. Eius etiam eliſatura bibita venenis occurrit. Cum polenta verò accepta porcos, & canes occidit. In aqua & oleo cocta ſorices interficit. Naſcitur autem in locis montuoſis.

De Campheraca, & camomilla. *Cap.* LII.

PLatearius. Campheraca eſt herba, cuius ſuccus eſt camphora, multipliciter vtilis in medicina, ſicut videlicet dicetur infra. Hæc herba noſtræ camphoracæ ſimilis eſt. In fine veris colligitur ac teritur, & inde ſuccus exprimitur. Quod ſpiſſius eſt, reſidet & abijcitur; quod liquidius apparuerit, remanet, & Soli exponitur, & exiccatur, ac deſiccata in camphoram reducitur. Diaſco. Camomilla vel antemis herba dicitur quam alij etiam eandem vocant, eo quòd vero tempore floreſcat, vel ad uſum colligatur. Alij verò camelemelam, eo quòd habeat odorem mali maciani ſimilem. Huius herbæ tria ſunt genera, differentias in flore habentia. Haſtæ ſunt vel duarum palmarum fruticoſæ, quæ ramulos multos cum comis ſiue multis ac minoribus generant, teneraque parua, & anguſta folia. Superius verò capitellum habet cum quadam rotunditate, habens deintus florem aureum, qui tegitur exterius alborum aut melinorum vel purpurei coloris obiectione foliorum magnitudine ruthæ ſimilium. Naſcitur in locis aſperis circa ſemitas, & vias. Colligitur autem tempore verno, maximè virtus eſt et radicis, & flora omnis quæ ſunt verò antica, & leptomerica. Bibita, & ſuppoſita fomēto menſtruis imperat, abortum eijcitat, calculos frangit, vrinam prouocat. Torſionibus, & inflationibus auxiliatur, ictericis ſubuenit. Epaticis maximum præſidium eſt clariſſima ſua, fomēto adhibita ſiccata poteſt hæc omnia, vt ſiccæ quoque cauſas cōponit. Et hæc oīa facit ea, q̄ colore purpurei fuerit. Erratica modo quoq; florem habet purpureō, & eſt omnium efficacior, & maxima olium. Egylopas cathaplaſmata ac ſuo condic curat, & ſquamas in vultibus natas limpidat: camomilla calefacit, & deſiccat mediocriter. Eſt aūt & leptenomira, excecatoria ex parte, & conſolidatoria, & propterea diuretica, & calefica, relaxatiua. Condenſat, & ſtrefacit, ideòq; in doloribus iuuat. Igitur relaxat, q̄ dacia ſunt, & mollit, q̄ dura ſunt, mediocriter relaxando. In febre quoq; viſcerū inflatum ſoluit, & his maximè quibus ex humore colerico conſpiſſata cutis conſiſtit. Eſt etiā hypocondriis aptiſſima ſup oīa. Oculorū quoq; dolores curat, & vrina, cuiq; ſuccus mire proficit epaticis. Febricitantibus potui datus cū aqua calida: iterū ad venenū cū alijs rebus bibita optimè facit, & aquā oēm de corpore pituitam extrahit. Mouet vrinā, & purgationē menſtrualē, & excludit fœtū i ventre mortuū, decoctaq; & admota vaporationibus ſtrictam releuat paſſionem. Auicēna. Camomilla eſt nota, ſed alia eſt cuius flos eſt citrinus, & alia cuius flos eſt purpureus, alia cuius eſt albus. In primo gradu eſt calida, & ſicca, & ſecundum Gal. propinqua virtuti roſæ in ſubtiliatione ſua, ſed eſt in modum olei conuenienter calida. Eſt autem apertiua, ſubtiliatiua, mollificatiua, reſolutiua, apoſtemata calida mollificat, & dura leniſicat, bibitaque propter apoſtemata viſcerum ſpiſſa, & membra neruoſa omnia confortat, vtilis eſt etiam ad alia plurima.

De Canaria, & canna. *Cap.* LIII.

PLinius libro 25. Canariam herbam inuenerunt canes quæ faſtidium deducunt, eamque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita vt nunquam quæ ſit intelligatur, & n. depaſta cernitur. Siquidem & in alia herba maior animalis huius malignitas eſt notata, percuſſus enim a ſerpente mederi ſibi dr̄ quadam, ſed homine inſpectante non decerpit eam. Iſidorus. Cannę vocabulum latini ſumpſerunt de lingua hebrea, quoniam apud eos calamus dicitur canna de quo ſcilicet calamo nonnulla iam dicta ſunt paulo ſupra. Diaſcorides. Canna eſt ſicut triticum aſcendens, & ſimilia folia habens. Semina ſibi deſuper duo iuncta. Semen eius adhibitum, vt cathaplaſma, ventrem ſtringit, eiuſque ſuccus bibitus tuſſientibus medicinaliter proficit. Habet autem canna ſpecies quatuor; vna dicitur haſtoſa, ex qua fiunt ſagittæ, altera verò ſemina vnde fiant ad calamos ligulæ. Tertia ſpecies ſyrongia nominatur, robore ſolido, & duro, ac nodis ſpiſſis, quibus ſcriptores vtuntur. Eſt autem quartum genus calami, quod carix, & a plurimis cyprio appellatur, quod genus in locis riguis, & fruticoſis maximè naſcitur. Huius radix cathaplaſmatibus cum bulbis adhibita eijcit corpori infixa, aceto verò mixta dolores dentium ſchyaticos mingat, folia eius viridia cathaplaſmatibus adhibita ignem ſacrum compeſcunt, omneſque dencias ſoluunt. Corium eius combuſtum, & aceto tritum alopicias emendat, ac flos cannæ ſi in aures miſſus fuerit auditum tollit. Razi. Cannamelli temperatè calida eſt gulam lenit, vrinam prouocat, tuſſi quoque auxilium præſtat. Actor. Cannamellis quoddam genus cannę dicitur, vnde zuccarum ſumitur; ſicut inferius dicetur.

De capillo veneris, & carice & catapucia. *Cap.* LIIII.

ISidorus. Capillum veneris dictum eſt ſiue quòd elapſos poſt alopiciam capillos reparet ſiue, quòd capillorum

fluores

ſuores coercet, vel quòd ſit virgulis nigris lenibus cum ſplendore quaſi capilli. Naſcitur autem in aquoſis locis. Platearius in libro de ſimplici medicina. Capillus veneris frigidus & ſiccus eſt, temperatè tamen, ea ſubtili ſubſtantia virtutem habet diureticam. Recens multæ efficaciæ eſt, ſed parum ſeruari poteſt, quia herba ſubtilis eſt. Contra calefactionem epatis, & datur aqua decoctionis eius, vel de aqua illa, & zuccaro fit ſyrupus. Si etiã ſit vitium ſplenis, aliquid additur calidum diureticum, & pagellę in ſucco eius intinctæ ſupponatur, vel etiam herba contrita. Conſtantinus vbi ſupra. Capillus veneris (teſte Galieno) inter calidum, & frigidum eſt mediocris, vnde dicit, quòd eius apoſima valet hanelitoſis, lapidem frãgit. Cum vino bibitus veneno reſiſtit, & humoribus a ſtomacho fluentibus. Menſtrua prouocat, dolorem pectoris, & pulmonis mitigat. Et (vt dicunt quidã) de ſtomacho, & inteſtinis deponit coleram rubeam, alopiciæ valet cathaplaſmis. Ex ſcrophis cum aqua coctus, capite ea eo loto puſtulas etiam, & putrefactionem mundificat. Ex herbario. Capillum veneris, herba videlicet, quæ & politricas dicitur, in parietibus videlicet naſcitur. Habet folia coriandro ſimilia, caulem nigrum, ſed nec florem habet, nec ſemen, hæc in oleo decocta facit ad mulierum capillos nutriendos. Decoctio eius pota hictericos, & eos, qui vrinam difficile faciunt adiuuat, mẽſtrua mouet, ventris fluxum ſiſtit. Capillos etiam cadentes continet, ſi cum vino, & lixiuio coquatur, & cum eodem humore caput abluatur. Item cum vino appoſita ſtomacho pro cathaplaſmate, morſui canis ac ſerpentium medetur, eius autem radix eſt vtilis. Iſidorus. Carex eſt herba acuta, & duriſſima, ſparaco ſimilis, de qua Virgi. dicit. Et carice paſtus acuta. Actor. Ex huius herbæ copia videtur dici carectum, de quo legitur in Exo. Filia Pharaonis infantem Moyſen reperit iuxta carectum fluminis. Platearius. Cathapucia eſt quædam titimali ſpecies, & herba calida in gradu tertio, humida in primo, fructum vel ſemen habens, quod ſimili nomine nuncupatur, & hæc in receptione medicinali remoto exteriori cortice ponitur. Calidum in tertio, humidum in primo. Per annum ſeruari poteſt in efficacia multa, ſed eligenda eſt illa, quæ non eſt perforata, nec liuida, ſed alba. Virtutem habet purgandi principaliter flegma, ſecundariò coleram, & melancoliam. Habet quoque virtutem purgandi per ſuperiora ex ventoſitate, quam habet ac lenitate, vnde quandoque ſanis datur ad ſanitatis conſeruationem, quandoque autem ægris ad ægritudinis remotionem. Itaque vſus eius eſt contra quotidianam de ſalſo flegmate febrem ac ſcabiem, contra quotidianam quoque de flegmate vitreo, & contra iliacam paſſionem, ſed contra paralyſim, & arteticam, ad vomitum quoque prouocandum. Si materia frigida ſit in ore ſtomachi, catapuciæ cruti cũ oleo, fuſo vino conficiantur, & ſuper os ſtomachi ponantur. Oleum ex eis factum poteſt ſeruari per annum.

De Celidonia. Cap. LV.

ISidorus. Celidonia dicitur, vel eo, quòd aduentu hirundinum erũpere videatur, vel eo, quòd pullis hirundinum, ſi oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicantur. Plinius li. 25. Animalia herbas inuenerũt, imprimiſq; celidoniã. Hãc aũt hirundines oculis pullorũ in nido viſum reſtituũt (vt quidã etiam volunt) erutis oculis. Eius genera duo ſunt. Maior fruticoſa caule, folio paſtinacę erraticæ, ipſa ampliore, duorum cubitorum altitudine, flos albicans, flos luteus. Minori folia ſunt hæderæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax ſemen papaueris, florent hirundinum aduentu, marceſcunt diſceſſu. Florentibus illis ſuccos exprimũt, & in vaſe æreo cum attico melle leniter cinere feruenti decoquuntur, ſingulari remedio contra caligines oculorum. Succo etiam per ſe in collyrijs vtuntur, quę ab ea celidonia appellatur. Diaſco. Celidonia maior virgam habet vnius cubiti longam, & amplius, teneram ac tenuem. Quæ in gyro habet folia plura borracio ſimilia, ſed molliora, & ſubalbidiora, florẽ auroſum profert, ſuccum croceum habens, virtus eius eſt inciſiua mordens, & amara, non boni odoris. Radix deſurſum eſt vna, deſubtus plures. Succus addito melle coctus in examine ſuper carbones, caligines oculis detergit. Radix eius aniſo mixta, & vino albo bibita, hictericis opitulatur, vt cathaplaſma adhibita maculas detergit. Maſticata dolorem dentium prohibet. Ea hoc autem accepit nomen, quòd in aduentu hirundinum naſcitur, & in earum profectione diffinitur. Dicitur etiam excæcatis earum pullis, parentes hanc herbam collectam dare, ipſoſque comedere, ac viſum recipere. Celidonia minor herba eſt minutas habens virgas, & folia ſimilia hederæ, ſed obrotundiora, & minora, pinguiora, & mollia, radices minutas, & plures, longitudine differentes. Naſcitur in locis aquoſis, & pratis, florem habet paruum, & folia terræ adhærentia. Virtus eſt ei inciſiua ſimilis ammoniaco. Impoſita cutem vulnerat, ſcabiem extrahit, vngues leproſos excludit. Succus radicis eius addito melle naribus infuſus, purgat caput. Platearius. Celidonia eſt calida, & ſicca in tertio gradu. Cuius duplex eſt modus, videlicet indica, quæ maioris eſt efficaciæ. Et communis, quæ in noſtris regionibus inuenitur, & eſt minoris efficacię, vna tamen poteſt poni pro altera. Indica citrinam radicem habet, & in receptione non herba, ſed radix poni debet, quæ per annos tres in efficacia multa ſeruari valet. Ex qualitate ſua virtutem habet diſſoluendi, & attrahendi, & conſumendi. Contra dolorem dentium in frigida cauſa valet radix hæc aliquantulum trita, valet & ad caput purgandũ, & vuam ex frigidis humoribus repletam, contra colicam paſſionem herba trita, & in vino decocta ſupponitur, & ad cancrũ aut nerrorum puluis radicis cum puluere roſarum conficitur, & cum aceto decoquitur. Ad fiſtulam eius puluis cum capitello conficitur, & ori fiſtulæ cum melle immittitur.

De Centaurea. Cap. LVI.

ISidorus ubi ſupra. Centaurea dicitur, & limmiſios, quia locis humectis, & limoſis naſcitur. Eadem quoque fel terræ propter amaritudinem appellatur. Plinius ubi ſupra. Centaurea dicitur chyron curatus, cum herculis hoſpitio exceptus pertractando arma excidiſſet ei ſagitta in pedem, propter hoc aliqui chyronium eam vocant. Folia ſunt ei lata, & oblonga, ambitu ſerrata denſaque a radice. Caules trium cubitorum geniculati, in quibus ſunt capita ceu papauerum. Radix vaſta, rubeſcens, tenera fragiliſque, ad bina cubita, ſucco madida, & amara cum quadam dulcedine. Naſcitur in collibus pingui ſolo, laudatiſſima verò in Archadia, Elidæ, meſſenia, phorno, & lyceo, atque in alpibus, pluribuſque locis in Lycia. Quidam & ex ea lycium faciunt: vis ei tanta eſt in uulneribus, ut etiam carnes cohæreſcere tradantur, ſi pariter coquatur. In uſu radix tantum duabus dragmis eſt bibenda. Et ſi febris in aqua trita. In uino medetur exteris, & decoctæ ſuccus ouium morbis. Alterum eſt centaureon cognomine lepton minutis folijs, quod alij vocant libadion, quia iuxta fontes naſcitur origano ſimile quidem, ſed anguſtioribus & longioribus folijs, anguloſo caule paululum alto fruticante tenuique radice, & ſuperuacua, ſucco efficax, ipſa herba autumno legitur ſuccus e fronde. Quidam caules conciſos madefaciunt diebus. 18. atque ita exprimunt: hoc genus noſtri fel terræ uocant propter amaritudinem ſuam, Galli uerò exacum, quoniã omnia mala medicamenta potum e corpore per aluum exigat. Tertia eſt centaurijs cognomine thorches, hæc ſuccum ſanguineum emittit. Theophraſtus illam defendi, & impugnari colligentes a thriorchæ genere accipitrum tradit, a quo & nomen accepit: hæc omnia confundunt imperiti, & omnia aſſignant generi. Centaurea maiore putant oculorũ aciem adiuuari, ſucco quoque minoris cum melle culices, nubeculas, obſcuritatemque diſcuti, & cicatrices extenuari aduerſus angues maioris alba radice utuntur, albi uini cyatis tribus. Diaſcorides. Centaurea maior (quam multi narcham aut gentianam dicunt) habet folia oblonga, & uiridia, ſicut cauliculi rotunda, ſerratim aſtutius inciſa, uirgam lapacio ſimilem, radicem craſſam, grauem ac fortem, & acerrime ſucculentam. Succo ſ. inciſiuo, ac ſtiptico, & acerrimo, rubri coloris, & amaro ualde. Hæc radix conquaſſationibus utilis eſt. Pleureticis ac diſpnoicis maximè prodeſt, tuſſim antiquam compeſcit, aſmaticis, & emopeicis ſingulare præſidiũ eſt. Non febrientibus cum uino, febrientibus cum aqua datur. Tortionibus uerò clauſis ſicticis ſimiliter data ꝓdeſt, mẽſtruis imperat, abortũ facit. Ex acredine quidem ſua prædicta facit. Io hos autem, ꝙ ſtiptica eſt plagas glutinat, ac reumata mouet. Succus etiam eius hæc omnia facit, maximè uulneribus cicatricem inducit, paracoleſim efficit. Io carnibus inciſis addita memoratur, ꝙ carnem in ſe coagulare facit: hæc in Lycia, & Archadia abundat. Centaurea minor naſcitur in locis aquoſis, hyperico uel origano ſimilis, uirgam habens prælongam, anguloſam, florem purpureum, folia minuta, & oblonga, ſicut ruta, ſemen ut triticum. Radix eſt ei oblonga, & amara, quæ uiridis tuſa impoſita uulnera purgat paracoleſim præſtat, cicatrices uulneribus inducit. Elixatura eius bibita pingues humores deponit. Succus eius addito melle caliginem oculis detergit, menſtruis imperat, abortum facit, neruis dolentibus fomento auxiliũ præſtat.

Iterum de eadem. Cap. LVII.

PLatearius. Centaurea calida eſt, & ſicca in tertio gradu, & eſt herba amariſſima. Eſt autẽ centaurea maior, quæ maioris efficaciæ eſt, & minor quæ minoris: radix maior habet amaritudinem cum quadam dulcedine, & etiam ponticitate, unde uirtutem habet conglutinandi. Centaurea maiorem habet efficaciam ſecundum folia, & flores: in uere colligi debet, in umbroſo loco ſuſpendi ac deſiccari, per annum in multa efficacia poteſt ſeruari: uirtutem habet diureticam attractiuam, & conſumptiuam: uinum decoctionis eius addito aceto ualet contra opilationes ſplenis, & epatis, remediat ueſicæ, puluis eius ualet contra illiacam paſſionem, & contra paraly-

ſtra.Succus eius eſt contra vermes aurium, contra lumbricos, & ad viſum clarificandum. Auicenna. Centaurea maior, & minor naſcuntur in fine veris. Coſta ſpecies habet duas, citrinam, & albam, in quarum capitibus eſt viriditas, herbæ verò paruæ, habet folia ſicut rutæ, & aſſumitur ſuccus ex ea, quandoque ex viridi, quandoque ex ſicca. In aqua enim decoquitur donec aqua virtutem eius aſſumat, deinde aqua illa rectificatur. Calida eſt, & ſicca in gradu tertio, & in ipſo ſunt abſterſio, & ſtipticitas, & acredo, paruumque dulcedinis, & exiccatio. Et eſt ſine mordicatione. Fertur autem, quòd ſi coquatur cum carne inciſa, coniungit eã. Quæ recens eſt mundificat vulnera, & vlcera ſigillat antiqua. Quæ autem eſt ſicca, ponitur in emplaſtris, & conſolidat fiſtulas, & vlcera profunda, & vulnera mala. Et quandoque fiſtulæ de centaurea replentur & ligantur earumque diſpoſitio rectificatur. Confert etiam attritioni in lacertis, & ſanies in eis. Et quandoque clyſtere confectum ex ea confert ſchyaticæ, doloribuſque neruorum, & concuſſioni eorum. Sed minor eſt magis iuuatiua ad illa omnia: vtraque confert anhelitus difficultati. Et datur de illa in potu cum vino frigidæ ptiſſanæ, & ſputo ſanguinis. Confert etiam opilationi epatis, & duritiæ ſplenis. Prohibet autem ſputum ſanguinis propter ſtipticitatem. Vrinam, & menſtrua prouocat, fœtum extrahit, ac vermes interficit. Datur & de illa in potu ad pungitiuum dolorem veneris, & dolores matricis. Coxæ quoque confert, & minoris quidem decoctio quandoque ſolummodo ea flegmate, & humore crudo coleram educit, potiuſque duarum ſpecierum eius quando ſuperfluit ſolutione ſanguinem, & propterè minor educit.

De Ciclamine. *Cap.* LVIII.

ISidorus. Ciclamenos Græce dicta eſt a quodam qui Ciclos vocatus eſt, ſiue quia rotundam habeat radicem. Græci namque ciclo rotundum vocant. Huius autem radix aut ſuccus, ſi vino admixtus fuerit, ebrioſos facit. Naſcitur in agris, & locis ſiluoſis. Plinius lib. 25. Ciclaminos habet folia minora, quàm hederæ, & nigriora, & tenuiora, ſine angulis, in quibus albicant maculæ, caule exiguo, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri poſſit, cortice nigro, in vmbroſis naſcitur, & a noſtris tuber terræ vocatur. In omnibus domibus eſt ſerenda, ſi verum eſt, vbi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta. Radix eius bibita valet contra ſerpentes omnes. Narrant & ebrietatem repræſentari, addita in vino radice, atque ſiccata. Suum tamen venenum ineſt ei: Traduntque ſi prægnans radicem tranſgrediatur, abortum fieri. Eſt & altera ciclaminos cognomine cyſſanthemos, geniculatis caulibus ſuperuacuis, a priore diſtans, circa arbores actius hæderæ, ſed mollibus ſe voluens, flore candido ſpecioſa, radice ſuperuacua. Acinæ tantum in vſu ſunt acri guſtu, & lenti, in vmbra ſiccantur, tuſique in paſtillos diuiduntur. Mihi, & tertia ciclaminos demonſtrata eſt, cognomen chameciſſos vno omnino folio, radice ramoſa, qua piſces necantur. Diaſcorides. Ciclaminis folia ſunt aſo ſimilia, & vario picta, inter quæ ſunt & alba folia, Tirſus eſt ei niger ſine folijs, varius palmæ, habens in ſummo flores roſeos vel purpureos. Radix nigra, & croſſa, & lata, ſicut rapa, quæ cum aqua bibita per ventrem deponit humores, & flegma, menſtrua quoque dicitur imperare bibita, & impoſita. Et ſi ſuper eius radices mulier prægnans tranſierit, abortum facit, dum verò parturientibus ſub femora poſita, citius generare facit. Cum vino bibita venenis eſt contraria, morſuſque venenatos ſaluberrime curat cathaplaſmatibus adhibita. Succus eius melli mixtus, & naribus immiſſus, caput purgat. Eiuſque puluis ſparſus anum propendentem reuocat. Radix eius cathaplaſmata tumentem ſplenem attenuat, allopicias emendat, maculaſque ſordidas limpidat, podagricis ſubuenit, & vulnera capitis ſanat. Conſtant. vbi ſupra. Ciclaminoi calidam, & ſiccam in tertio gradu cum vino potatum, morſus reptilium curat, viſum & cum aceto temperatum, valet contra venenum, & locis ſchyaticorum impoſitum dolores placat, valet etiam ſuper allopiciam. Platearius. Ciclamen eſt calidum in quarto gradu, quod caſſamus, & panis porcinus, & malum terræ appellatur. Radix ipſa ciclamini dicitur quaſdam habere tuberoſitates, quæ quanto maiores, tanto efficaciores ſunt. Radix ergo ſiccata magnam habet efficaciam, ſed recens maiorem. Habet autem colligi circa finem autumni, & in quatuor partes ſcindi, ac per filum in vmbroſo loco vel ad ſolem porum ſuſpendi, ſicque per annos duos in efficacia multa poteſt ſeruari. Habet autem virtutem diſſoluendi, & attrahendi, & conſumendi, cuius eſt vſus ad emorroidas inflatas, & non fluentes, exterius apparentes, ad menſtrua quoque prouocanda, & matricem mundificandam, & contra durum ſplenis, & contra apoſtemata ex frigida cauſa, & contra fiſtulam.

De Cicorea. *Cap.* LIX.

PLatearius. Cicorea, quæ & ſponſa ſolis, & ſolſequium, & intuba dicitur, frigida & humida eſt in ſecundo gradu. Herba ipſa comeſta valet contra venenum. Quod ſi ſit, & ſicut morſura, imponitur trita. Succus eius valet ad oppilationem ſplenis, & epatis ex calida cauſa, & contra calefactionem eiuſdem. Hæc herba viridis eſt multæ efficaciæ, ſicca verò nullius, vel paruæ. Cocta, & comeſta valet opilationi ſplenis, & epatis, & contra calefactionem epatis. Succus epati ſuperponitur vel cathaplaſmatur. Et quia virtutem habet reſtinguendi venenum, animalia quædam a venenoſis animalibus læſa, huius herbæ tactu ſanantur. Conſtantinus in libro graduum. Sponſa ſolis frigida eſt, & ſicca in primo gradu. Confortat ſtomachum, & valet contra ſcorpiones, aliorumque reptilium morſum. Cum mirra mixta, & mulieri ſuperpoſita prouocat menſtrua. Plinius libro 20. Intubum erraticum apud nos, quidam & ambugiam appellauere. In Aegypto vocant cichorium. Id refrigerat in cibo ſumptum, & collectiones ſanat illitum. Succus decoctus ventrem ſoluit, iocinori ac renibus, & ſtomacho proficit. In aceto decoctum, vrinæ tormina diſcutit. Itemque morbum regium a mulſo, ſi ſine febre ſit. veſicam adiuuat. Mulierum purgationibus in aqua decoctum adeo prodeſt, vt emortuos trahat partos. Idem in libro 21. Cichorium poſt vergilias naſcitur, florentque particulæ eius. Radix eſt eis lenta, qua vtuntur ad vincula. Actor. Hæc herba, ſcilicet quæ vulgo dicitur cichorium, ipſa etiam alijs nominibus præter ſupradicta dicitur elitropium, & dionyſia, vnde de ipſa quoque dicetur inferius ſub hac littera E. videlicet ſub elitropiæ nomine.

De Cicuta, & cinogloſſa. *Cap.* LX.

ISidorus. Cicuta dicitur, eo quòd in tyrio geniculatos nodos habeat occultos, vt canna, ſicut dicitur foſſa cæca, quæ occulta eſt, hęc potus data interficit. Hanc Socrates bibit, & expirauit: hæc cum hominibus venenum ſit, capellas tamen pingues efficit. Plinius lib. 25. Cicuta venenum eſt publica quadam athenienſium pœna inuiſa, ad multa tamen vſus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem eſt viridis, & ante plerumque ſicut in platanis, lenis hic & geniculatus vt calami nigricans. Altior ſæpe binis cubitis, In cacuminibus ramoſa habet folia coriandri teneriora, graui odoratu, anize craſſius, radice contemnenda nullius vſus. Semini, & folijs ineſt vis refrigeratoria, quę ſi necat, incipiunt algeri ab extremitatibus corporis. Remedium autem eſt, prius quam perueniat ad vitalia, natura vini excalefactoria: ac in vino potam, irremediabilis exiſtimat. Succus exprimitur folijs atque floribus, tunc enim eſt maximè tempeſtiuus, & melior. Semine trito expreſſus, & ſole denſatus in paſtillos necat ſanguinem ſpiſſando, hæc altera vis. Ideoque ſic necatorum in corporibus apparẽt maculę. Ad diſſoluenda medicamenta vtuntur illo pro aqua, & ad refrigerandum ſtomachum ſit ex eo malagma, valet ad cohibendas epyphoras æſtiuas, oculorumque dolores ſedandos circumlitum. Miſcetur collirijs, & alias omnes cohibet reumatiſmos, folia quoque tumorem omnem, ac dolorem, & epiphorã ſedant. Anaxilaus auctor eſt mãmas virginitatis illitas, ſemper eſſe ſtantes. Quod certum eſt, lac puerperarum extinguit mammis impoſitum, veneremque teſtibus circa pubertatem illita. Maxima laus eſt Parthicę, Mox Leonicæ, Creticę, Aſiaticæ. In Gręcia verò megaricæ, deinde atticæ. Conſtantinus ubi ſupra. Cicuta eſt calida, & ſicca in tertio gradu, groſſos humores ac viſcoſos attenuat, vrinam & menſtrua prouocat, & augmentat. Lumbricos, & aſcarides necat, ſchyaticos, & arthriticos de groſſo flegmate iuuat, ſi in eius apozimate lauetur, aut potetur. Groſſam inteſtinorum ventoſitatem diſſoluit. Colicam paſſionem, & ilij dolorem curat, pectus ac pulmonem de viſcoſo, & groſſo flegmate purgat. Platearius. Cicuta calida eſt & ſicca in tertio gradu, virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, & conſumendi. Hac non vtimur in interioribus, quia venenoſa eſt, & in ſubſtantia, & in qualitatibus. In tantum enim diſſoluit, quod ſpiritus inanuntur, & ea hoc membra mortificantur virtutem habet potiſſimam ſecundum radicem, ſecundo ſecundum folia, minorem ſecundum ſemen, vnde ſemen eius nunquam ponunt in medicinis, & ex ea vnguentum potiſſimum fit contra arteticam, & podagram, ſi fiſſa per medium ponatur ſuper arteticam, eius ſimũque remedium eſt. Iſidorus. Cynogloſſos eſt herba quam linguã canis vocant, eo quòd ad morſum caninum trita cum ſale ſuccurrat impoſita. Plinius ubi ſupra. Cynogloſſos caninam imitãs linguam topiarijs operibus eſt gratiſſima, aiuntque eam, quæ tres tyrſos ſeminis emittat, eius radicem potam ex aqua prodeſſe ad tertianas, quæ quatuor ad quartanas. Eſt & alia ſimilis, & quæ lappas ferat minutas, cuius radix pota ex aqua, & ranis & ſerpentibus aduerſatur.

De cipero. *Cap.* LXI.

ISidorus. Cyperus eſt radix iunci trianguli folijs ſimilibus porri, radicibus nigris in ſimilitudinem oliuarum contiguis, odoratiſſimis, atque acerrimis. Naſcitur autem in paludibus, & vacuis locis, & a græcis nomen habet, eo quòd vire

ritatem habeat feruentem. Plinius. libro 21. Cyperus eſt gladioli ſpecies paluſtris bulboſa radice, laudatiſſimus in inſulis Cretæ: deinde Naxo, & poſtea phenice. Cretico eſt candor odorque vicinus nardo, acrior Naxo. Exiguum ſpirans phenicco, nullus Ægyptio. Iulio menſe iubet cum Mago ad radicem ſecari. Tertioq; die donec candidius fiat in Sole ſiccari: quotidie autem ante Solem Occidentem in tectum referri, eo ꝙ paluſtribus detectis noceant rores nocturni. Mirum tradit Apollodorus. Barbaros huius herbæ ſuffitum excipientes ore lyenes conſumere. Et non egredi domibus niſi ab hoc ſuffitu, ſic etiam validiores ac firmiores fieri: & ipſum aduerſus calculos efficaciſſimum eſſe. Cyperus itaq; iuncus eſt anguloſus iuxta terram candidus cacumine nigro pinguiorq;, folia porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ ſemẽ eſt. Radix oliuæ nigræ ſimilis, quam cũ eſt oblonga cyperiacam vocant, magni vſus in medicina: laus Cypero prima eſt hammoniaco, ſecunda Rhodio, tertia Thracio, nouiſſima Aegyptio. Eſt & per ſe Indica herba, quæ cyperis vocatur, & gingiberis effigie: commanducata vim croci reddit. Cyperus medetur oris & genitalium vlceribus, & radix aduerſus ſerpentum, & ſcorpionum ictus præſertim remedio eſt. Calculos expellit, & vrinam ciet, ob id vtiliſſimum hydropicis. Diaſcorides. Cyperum vel (vt alij dicunt) eriſtetum habet folia porro ſimilia, ſed oblonga & tenera. Aſcendit autem de terra cubito vno, & ſemis haſtam habens anguloſam, iunco ſimilem, quæ in capite generat ſemen. Radices vero ſub terra rotundas & oblongas, ſicut oliua nigras, multas & coniunctas, colore nigro, odore ſuaui, guſtu ſubamaro. Naſcitur in locis aquoſis & in paludibus, & in pratis. In his radicibus illa nobilior eſt, quæ fuerit grauior, & durior atque eroſſior, & non frangibilior, ſed aſperior, & odore pleoior: vires habet calefaciendi ac deſiccandi abſque mordicatione. Ideoque multum infuſa mirabiliter curat vlcera, quæ cicatrizantur difficile. In ſe quoque ſtipticum aliquid habet: & ideo ad oris remedium valet. Diuretica eſt, & inde habet vim comminuẽdi, per quam comminuit in renibus generatos lapides, vrinam & menſtrua prouocat. Fertur & in India cyperum naſci: quod cum maſticatur, colorem croceum facit. Auicenna. Cyperum eſt radix plantæ, ſimilis ſegeti, niſi quia ſubtilior eſt & longior. Melius eſt illud, quod eſt ſpiſſum, graue, & ad frangendum difficilè, aromaticum: cuius herba breuis eſt, & eius acredo vehemens. In ipſo eſt parua ſtipticitas, & exiccat ſine mordicatione: aperit orificia venarum, & ventoſitates extenuat: adurit ſanguinem, ponitur in emplaſtris. Colorem bonum efficit, & bonum oris odorem. Inde autem (vt dicitur) pilos abradit. Idem cyperum conſolidat ea quæ ſunt difficilis conſolidationis, & fiſſa, & putrida, & corroſa, cum oleo de grano viridi. Item valet ad dolorem in ilijs, & ſtringit neruos. Calefacit ſtomachum & epar, confert putredini narium & oris, alcola, lapidem extrahit & frangit. Et confert debilitati veſicæ, ac frigori eius: valde quoque renibus, & matrici, & emorroidibus, & antiquis febribus. Multitudo autem eius acquirit lepram. Cyperus eſt radix iunci maimarini, quanto maior, tanto melior. Et eſt ſubſtantia indica continua & tuberoſa, in ſecundo gradu calida & ſicca: per biennium ſeruatur. Minoris eſt virtutis, qui apud nos naſcitur, ac per annum ſeruatur. Eligendus eſt non ramoſus, & qui cum frangitur, interius colorem citrinum prætendit, & facilè puluerizatur. Habet vim ex ſubtilitate ſua diureticam: & valet contra ſtrangiriam & diſſuriam, contraque litargiam, & ad mulierum putredinem. Succus eius cum vino datus dolorem ſtomachi, & inteſtinorum ex frigiditate vel ventoſitate ſoluit.

De Coloquintida. Cap. LXII.

ISidorus. Coloquintida eſt agreſtis cucurbita, & vehementer amara, quæ ſimiliter vt cucurbita per terram flagella tendit. Dicitur autem coloquintida, eo ꝙ ſit fructu rotundo, atque folijs vt cucumis vſualis. Diaſcor. Coloquintida agreſtis haſtas & folia habet ſuper terram ſimiles cucumeri hortiuo. Quæ folia inſcita ſunt, & guſtu amara. Semen habet rotundũ vt pila, quod colligendum eſt cum maturitas colorem variauerit. Huius pilæ ſiccæ tulæ, & mixtæ cliſteri adhibitæ ſchyaticis medentur: & paralyticis opitulantur: flegma & coleram deponunt: mẽſtrua ſuperant: abortium faciunt, dolorem dentium deponunt. Cacaſtomacha eſt, & inde collyria fiunt Platearius. Coloquintida calida eſt in tertio gradu, ſicca in ſecundo. Et eſt pomum cuiuſdam fructicis eiuſdem nominis, cuius medulla potiſſima eſt viu: medicinæ. Semen ſecundario. Cortex autem habet efficaciam modicam. Eligenda eſt illa quæ habet medullam continuam, & multum albam, & ſemina bene medullæ inſita. Illa autem abijcienda, quæ cum concutitur, multum ſonat, & alia ſimiliter, cuius interiora cum manibus tractatur, facilè puluerizantur. Poteſt autem ſeruari per ſex annos: & melius in pomo ipſo: & habet virtutem diſſoluendi, conſumendi, ex amaritudine, & virtutem diureticam. Purgat quidem principaliter flegma, ſecundo melancoliam: & valet contra quartanam, & contra ſcabiem vetuſtiſſimam, contraque dolorem dentium interiorum: decoctio pulueris eius contra lumbricos, & vermes aurium. Succus eius contra ſplenis, & epatis duritiem. Auicenna. Coloquintida alia eſt maſculus, alia eſt fęmina: maſculus eſt villoſus, fęmina laxa alba, facilis. Eligenda eſt autem alba vehementer: nigra enim mala eſt, & ſimiliter dura. Eſt autem calida & ſicca in tertio gradu, reſolutiua, inſciſiua, & attractiua ex longinquo. Confert autem doloribus neruorum & iuncturarum, & ſchyaticæ, & podagræ frigidæ, purgatq; cerebrum. Solutione vero educit flegma croſſum ex iuncturis & neruis. Propriè etiam ſoluit colerã, & confert colicæ humidæ & ventoſæ. Euacuatio per eam facta confert dilationi anhelitus. Illa quæ colligitur viridis ſuperfluè ſoluit & conturbat, ita vt fortaſſe interficiat. Item coloquintida confert ægritudinibus renum & veſicæ. Radix eius confert paralyſi: nocet autem ſtomacho. Idem confert morſui viperæ: & eſt de medicinis magis iuuantibus ad puncturam ſcorpionis. Item radix eius cum aceto decoquitur, & os ex eo colluitur, ad dolorem dentium. Cum autem in oleo coquitur, oleum illud ſtillatum confert ſonitui in aure: & facit eradicationem dentiũ facilem. Dixerunt autem quidam, ꝙ oportet vt alienentur cortex, & ſemen eius. Et cum non eſt ſuper arborem niſi coloquintida vna, mala eſt & perniciosa. Razi. Coloquintida calida eſt & ſicca: croſſum expellit flegma. Capus mundat. Neruorum dolori, & ex ſiccitate paſſioni, ac frigidæ podagræ, & elephantiæ beneficia parat. Conſtantinus vbi ſupra. Coloquintidæ flegmaticos & viſcoſos humores purgant: tortiones tamen in ſtomacho, & dolores in inteſtinis generant, eademque excoriant.

De Coniza & conſolida. Cap. LXIII.

DIaſcorides. Coniza quędam eſt maior, & odore grauis. Alia vero parua & iucundi odoris, & inter has media grauabilioris: prima dicitur etiam coniza lata, ſiue nauitis, vel (vt latini dicunt) armentalis. Secunda vocatur etiam libanotis, ſiue (vt latini dicunt) cynus minor. Maior & minor habent folia oliuæ ſimilia, ſed aſpera & pinguia. Minoris quidem folia ſunt odorata. Maioris autem grauis odoris: virga maioris eſt duobus cubitis longa: minor autem vnius pedis longitudine porrecta, florem habet fragilem & amarum, colorem melinum. Cumq; floruerit velut capillos facit. Radix eius inutilis eſt. Omnis autem frutex cum folijs ſuis fumigio adhibitus, & carbonibus vel igne ſuperpoſitus, venena longius arcet. Aqua eius ſparſa pulices necat, folia eius cataplaſmata morſus venenatos mitigant, puſtulas & vulnera curant: flores eius & folia bene adhibentur ictericis, & cum aceto bibita epilenticum auxiliantur. Elixatura eorum adhibita fomento, cauſas matricis componit: oleo mixta & peruncta tuta corpora contra frigora cuſtodit. Minor autẽ impoſita & cataplaſmata, dolorem capitis mitigat. Media vero coniza haſtam habet longam, croſſam, & folia lenia. Maior & minor calefacit & deſiccat: flos cum folijs in vino bibitus vehementer menſtrua purgat. Plinius lib. 21. Conizæ duo ſunt in coronamentis genera: mas & fœmina, eſt autem in folijs differentia. Fœminæ namque tenuis & conſtrictius, & anguſtius. Imbricatum maris, & ramoſius eſt: flos etiam eius magis ſplẽdet. Serotinus vtriq; poſt arcturum. Mas eſt odore grauior, fœmina vero acrior: & ideo contra beſtiarum morſus aptior, folia fœminæ habent odorem mellis, maſculę radix appellatur a quibuſdam libanotis. Ex herbario coniza minor habet gratiſſimum odorem, maior habet grauem, folia minora & pinguiora, flos vterque ſimilis: hæc cum folijs incenſa ſerpentes fugat. Culices & pulices interficit, vulneribus cunctis medetur: flos eius cum folijs tritus in vino potatus menſtrua mulieris mouet, partus diſcutit, & difficultatem vrinæ cõmouet. Morbum quoq; regium ſanat, purgat matricem; dolorem capitis ſedat. Oleo in quo fuerit decocta, ſi corpus vngatur, frigidæ febres expelluntur. Conſolida maior quæ & ſimphicum dicitur: ſiccata & in puluerem redacta, potuiq; data, mox ſanguinem reſtringit.

De Coſto. Cap. LXIIII.

ISidorus. Coſtum eſt radix herbæ naſcentis in India, Arabia, & Syria. Sed melius eſt Arabicum. Eſt enim album & leue ac ſuaue, odore iucundum. Indicum eſt atro colore & leue, vt ferula. Syriacum vero graue pondere, buxeo colore, acriq; odore. Summum tamen eſt album leue aridum guſtu incendens: & eſt igneæ virtutis & vnctualis. Plinius lib. 22. Radix & folium Indis in precio ſunt, & maximè radix coſti, guſtu feruens, odore eximio, fructice aliàs inutili. Duo ſunt eius genera, videlicet nigrum, & quod melius eſt candicans. Auicenna lib. 2. Coſti ſpecies ſunt tres, vna eſt coſtus Arabicus, albus, lęuis, aromaticus. Secunda eſt coſtus Indus, niger, lenis, amarus, grauis odoris, qui dicitur gariophilatum. Tertia ſpecies melior eſt, cuius eſt odor pini, & tendit ad nigredinem. Coſtus Romanus habet latum

tum odorem: bonus autem coſtus quandoq; falſificatur cũ emilendinis radicibus, & propter hoc non mordicat linguam, nec habet odorem fortem. Eſt autem melior albus recens, plenus, nõ corroſus: deinde Indus niger læuis. Eſt autem melior marinus, ſubtiles habens cortices, & eſt coſtus calidus in tertio, ſiccus in ſecundo. In ipſo eſt amara qualitas & acris valde, & caliditas, & acredo adeo vt vlceret: ipſe confert omni morbo indigenti calefactione, & vt ea illo extrahantur humores de profundo: abſtergitq; pannum cutis, linitus cum aqua & melle. Amarus coſtus vlcera exiccat humida: confert mollificationi neruorum, & contritioni lacertorum, & ſchyaticæ ſuperpoſitus, vt emplaſtrum: confert etiam litargiæ, pectoriſq; doloribus: & prouocat menſtrua bibitus: prouocat etiam vrinam, & extrahit aſcharides, ac vermes. Rigore quoque confert in febribus, cum oleo linitus: confert iterum morſibus omnibus, ſ. morſui viperæ, cæteriſq; cum bibitur cum vino vel abſinthio. Oleum de coſto iuuentam in capillis conſeruat: in diuerſitatibus diſpoſitionum peſtilentiæ iuuat. Odorem vaſis & aeris efficit bonũ: remouetq; velociter pruritum & ſcabiem. Platearius. Coſtus eſt calidus & ſiccus in tertio gradu. Indicus eſt ſubruffus & violentior, quo caremus. Arabicus autem albus, & temperatior, quo vtimur. Eligendus eſt autem ille, qui cum frangitur non facilè puluerizatur: & habet ſaporem amarum ponticitati mixtum. Nam ille qui cum linguæ applicatur a ponticitate & amaritudine deficit, & minuta foramina interius habet, abijciẽdus eſt: poteſt autem ſeruari per annos x. virtutem habet confortandi ex ponticitate, & diureticam ex qualitatibus ſuis, & amaritudine. Quod enim ea qualitatibus ſuis diſſoluit, ex ponderoſitate ſua comprimendo educit: contra duriciem ſplenis & epatis ex frigida cauſa datur vinum decoctionis eius. Ad conceptum iuuandũ, qui ex frigiditate impeditur, valet puluis eius cum oleo confectus, ſi bombix intinctus ſupponatur. Prodeſt etiam contra dolorem ſtomachi emplaſtrum ex eodem & alijs rebus confectũ: contra dolores capitis ex frigida cauſa, vt eſt cephalea, datur vinum decoctionis eius, & contra lumbricos puluis eius cum melle confectus. Electuarium quoq; quod diacoſtum dicitur, præcipuè ad ſplenem valet.

De Dauco. Cap. LXV.

ISidorus. Daucos eſt herba folijs fœniculi ſimilis, tirſo bipalmis. Plinius lib. 25. Dauci differentiæ ſunt duæ. Probatiſſima eſt in Creta, mox in Achaia: & in ſiccis vbicunq; fœniculi ſimilitudine, candidioribus folijs & minoribus, hirſutiſq; recto caule pedali, radice guſtus, & odoris ſuauiſſimi. Hæc in ſaxoſis naſcitur meridianis: reliqua genera naſcuntur vbiq; terrenis collibus limitibuſq; niſi pingui ſolo, folijs coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, ſæpe pluribus quàm ternis, radice lignoſa, ſed cum inaruerit ſuperuacua. Semen eius cymino ſimile, prioris milio, album, & acre, odoratum, omnibus ac feruens. Secundum quoque priore vehementius eſt, ideoq; parce ſumi debet. Sed iam tertium genus libeat facere, ſimile eſt ſtaphilino, quod vocant paſtinacam erraticam, oblongo ſemine, dulci radice. Omnia hæc & hieme, & æſtate ſunt intacta quadrupedibus, niſi poſt abortus. Ex alijs vſus ſeminis. Ex Creta dulci, & ad ſerpentes magis eſt: dragma vna datur a ſerpentibus percuſſis. Diaſcorides. Daucus eſt calidæ virtutis & extenuatoriæ: vrinam & menſtrua prouocat, partum educit. Habet folia fœniculo ſimilia, ſed minora & tenera: virgamq; duarum palmarum, in qua eſt caput ſimile coriandri ſiorem habens album, in quo ſemẽ eſt quaſi piloſum in magnitudine milij, minutum, & guſtu aſperum, inſcidum & oduratum. Radix eius eſt vno digito croſſa, duabus palmis longa. Naſcitur in locis aſperis & ſolaris. Secundum eſt dauci genus apio agreſti ſimile, odoratum inſcidum & calidum: melior eſt autem Creticus, de quo ſupra diximus. Eſt & tertium genus habens folia coriandro ſimilia: & in florẽ album, in cuius capillo ſemen eſt ſimile aneto. Eſt etiam aliud quod ſemen habet oblongum & graue, ſicut cyminum agreſte: & eſt calidius cunctis ſuprafcriptis ſeminibus. Bibitum menſtruis imperat, vrinam prouocat, tortionibus ſubuenit, ad omne vitium thoracis idoneè facit. Tuſſientibus effectum tribuit: percuſſionibus ſphalangiorum occurrit. Tuſſi veteri & tormſnoſis proficit, cataphlaſmatibus adhibitum puſtulas & tumores compeſcit. Omnia ſemina cum vino bibita faciunt contra morſus ſerpentium ac venena. Conſtan. vbi ſup. Daucus eſt calidus in initio tertij gradus, & ſiccus in ſecundo. Febrem flegmaticã, & morſus reptilium, ac pleureſim & hydropiſim curat: vrinam & menſtrua prouocat. Eius apozima potui datum pectus a ſcreatibus mundat: groſſos inteſtinorum humores diſſoluit: vnde ventris dolores ac tortiones amputat. Idẽ ſplenis & epatis aperit opilationẽ. Et ſi cũ apij ſemine miſceatur, eius actio fortior efficitur. Platearius. Daucus eſt calidus & ſiccus in tertio gradu. Et duplex eſt eius modus: videlicet daucus Creticus, ſic dictus, quia in Creta reperitur præcipuè, & eſt maioris efficaciæ. Et daucus aſininus, qui præcipuè aſinorum eſt cibus: hic & pro Cretico ponitur, quia ille rarus habetur. Habetq; daucus maiorem efficaciam ſecundum herbam & flores: nullam vero vel modicam ſecundum radices: herba itaq; cum floribus debet colligi, & abiectis radicibus in vmbroſo loco deſiccari. Per annum in ...nita ſeruatur efficacia. Virtutem habet diſſoluendi & conſumendi, & attenuandi ex qualitatibus ſuis: diureticam ex ſubſtantia ſubtili. Contra frigidum aſma, & frigidam & humidam tuſſim datur vinum decoctionis eius ficuumq; ſiccarum, & contra ſtomachi dolorem ex ventoſitate vel frigiditate: contra ſtranguriam & diſſuriam. Et contra colicam & iliacam vinum decoctionis eiuſdem ex ſaxifrage. Cõtra opilationem ſplenis & epatis ex frigida cauſa, & hydropiſim fit ſyrupus ex ſucco fœniculi ac decoctione illius. Contra frigidum reuma ſacellatur caput ex puluere ipſius bene calefacto.

De Diptanno. Cap. LXVI.

ISidorus. Diptannos tantæ potentiæ eſt, vt ferrum a corpore expellat, & ſagittas excutiat: vnde & eius pabulo feræ percuſſæ ſagittas a corpore inhærentes ejiciunt. Hanc quidam latinorum Polegium Martis dicunt, propter belli tela excutienda. Platearius. Diptannum expellit venenum: vnde præcipuè cõtra morſus venenatorum animalium datur ſuccus potui, & etiã vulneri imponitur, vel puluis, ſi ſuccus non habetur. Eſt autem hæc herba calida & ſicca in tertio gradu: huius radix maioris eſt efficaciæ quàm herba, & viridis quàm ſicca. Ex diptanno & alijs quibuſdam poteſt fieri confectio, quæ vice tyriacæ probetur. Diptannum etiam educit fœtum mortuum: valet & contra epilenſiam, & contra paralyſim. Diaſcor. Diptannum multi dicunt eſſe pulegium agreſte, vel batin: herba eſt inſcida, & plus Cretica mordax, vt pulegium habet folia lanoſa: & ſuper nimiam fructiorem ineſt ei velut lana: ſed nec florem habet, nec ſemen: virtus eſt ei tanta quanta pulegio, ſed paulo inſcidior, quia ſi igni ſuperponatur, aut fumigio adhibeatur mortuos in vtero infantes excludit. Cui etiam tanta virtus eſt, vt a capreis vel aliquibus beſtijs ſagitta percuſſis ſi comeſta fuerit, ſtatim eam foris ejiciat. Præterea pſeudo diptannum locis multis naſcitur, ſimile ſupradicto: ſed virtute inferius, quia minus inſcidum eſt, minoremque efficaciam habet. Eſt & aliud genus diptanni, quod habet folia ſiſimbrio ſimilia: ſed virgam maiorem. Super quam habet florem agreſti ſimilem, ſed maiorem nigrum & mollem. Eiuſq; folia odorem habent ſiſimbrij. Eſt autem diptannus leptomeris & calefaciens leniter ac ſtringens, proptereque vrinam mouet, ac menſtrua producit, & odore ſuo incenſa ...peras, & ſerpentes interficit. Conſtantinus vbi ſupra. Diptannum valent in humoribus, & melancoliam mundificat, bibitum, aut ſuppoſitum menſtrua prouocat, ſecundinam & fœtum mortuum expellit. Plinius lib. 25. Ceruæ, vt indicauimus, diptannum oſtendere, vulneratæ eo paſtæ ſtatim decidentibus telis. Non eſt alibi quàm in Creta, ramis prætenue pulegio ſimile, feruens & acre guſtu, folijs tantum vtuntur: flos nullus ei eſt, ſemen vel caulis: radix tenuis & ſuperuacua. Et in Creta autem non ſpecioſè naſcitur, mireq; a capris expetitur. Pro eo eſt & pſeudo diptannum, multis in terris naſcens, folio ſimili, ramulis minoribus, a quibuſdã conditis vocatum. Minoris effectus ſtatim intelligitur diptannũ minima portione accendit os: qui eam legunt in ferula vel arũdine condunt: præligantq; ne potentia euaneſcat. Sunt qui dicunt vtranque naſci multipharium, ſed deteriores in agris pinguibus. Et verum quidem diptannum, non niſi in aſperis. Eſt & genus tertium diptanni, nec caule alias facie, nec effectu ſimile: folio ſiſimbrij, ramis minoribus: procedente illa perſuaſione, quicquid in Creta naſcitur infinito præſtare cæteris eiuſdem generis alibi genitis: proximè vero quod in parnolo: alioquin bifeſum eſſe. Et delium montem in Theſſalia, & electrium in Euboea, & totam Archadiam & Lycaoniam. Tradunt Archades quidam non medicaminibus vti, ſed lacte circa tempus veris, eo quod tunc maximè ſuccis herbæ turgeant, & medicentur vbera paſcuis. Bibitum autem lac vaccinum, eo quod boues omnino vorificæ in herbis ſunt: potentia earum per quadrupedes, etiam nunc duobus claris exemplis manifeſta fit. Circa Abderã, & limitem qui Diomedis vocatur paſti rabio inflãmatur equus circa Pothniam vero & Aſſuti. Idem in lib. 26. Diptannum ſagittas pellit pota, & alia tela extrahit illita.

De Draconteo & dracunculo. Cap. LXVII.

ISidorus. Dracontea dicitur, eo quòd haſta eius varia ſit in modum colubri: ſimilitudinemq; Draconis imitetur, vel quod eam herbam vipera timeat. Platearius. Dracontea quæ & serpentaria, vel colubraria dicitur calida & ſicca eſt: huius radix puluerizata valet ad faciem clarificandam. Idem puluis confectus cum ſapone & fiſtulæ impoſitus, foramen amplius in tantum, vt os fractum vel putrefactum extrahi poſſit. Idem etiam

puluis

puluis confectus cum calce viua, & aceto fortiſſimo optimus eſt ad cancrum, ita vt tertia pars ſit de calce. Plinius lib. 24. Dracunculum ſerpentes fugiunt, ideoq; percuſſis prodeſſe potu aiunt. Succus eius & aurium dolori prodeſt. Id autem quod Græci dracontion vocant, ſimplici effigie mihi demonſtratum eſt; ytpote folia betæ habere, non ſine tyrſo, flore purpureo. Aliud radice longa veluti figuata articuloſaq; tribus omnino cauliculis. Eius folia iubentur ex aceto decoqui contra ſerpentium ictus. Tertia folio maiore quam cornus, arundineæ radicis, totidem (vt affirmabant) geniculatæ nodis, quot habere annos, totidemque eſſe folia; hi eam ex vino vel aqua contra ſerpentes dabant. Idem in libro vigeſimoquinto. Cognoui nuper in agro hoſpitis ibi repertum dracunculum habentem caulem pollicis craſſitudine, verſicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morſus eſſe remedium. Alius eſt quem nos in priore volumine diximus. Sed huius alia eſt figura, aliudque miraculum ad primas ſerpentium vexationes bipedali fere altitudine de terra exeuntis, ruſumq; cum eiſdem in terra ſe condentis Necomoino, ſerpés appareat eodem occultato. Diaſcorides. Draconea vel vt alij dicunt eſclepias vel (vt latini) colubrina, ſiue viperina, habet folia aſo ſimilia; ſed maiora & varia. Huius hasta duobus cubitis eſt longa, ſerpentis maculas habens purpureas, vt digitus ſolidas, in qua ſemen eſt botro ſimile pruno, colore viride, poſt maturitatem vero color eſt ſimilis croci, & eſt guſtu mordax. Radix eius habet bulbi rotunditatem ſimilem aſari cum tenui cortice. Naſcitur in vmbroſis locis & in hortis. Semen eius virtutem habet in ſucco. Nam dolores aurium compeſcit addito ſibi oleo, lana inunctus & naribus additus polipis maximè prodeſt: canceros optimè curat. Seminis grana combuſta hibita caligines oculorum emendat; virtus radicis eius eſt calida, & electuarij more accepta tuſſibus & catarrum habentibus maximum auxiliū præſtat. Tumores thoracis curat ſi aſſa & cocta fuerit accepta. Sicca & in puluere tuſa melle addito facere poteſt omnia prædicta: vulnera ſordida purgat cum albabriona. Fertur q́ ſi quis ſe ex ea vnxerit, ab incurſu ſerpentum tutus erit. Acetu miscta, maximè maculas limpidat. Succus eius caligines detergit; ipſaque radix comeſta proficit: ad fiſtulam quoq; facit: & cum vino data ventrem deducit: habet in ſe tamen aliquam ſtipticam virtutem cum parua acredine. Radix eius plus eſt operatiua: purgat enim viſcera, & extenuat pingues & glutinoſos humores: & ad vulnera malitioſa medicamentum optimum eſt.

De Ebulo & echino & echio. Cap. LXVIII.

Plateatius. Ebulum eſt calidæ & ſiccæ complexionis. Cuius radicum cortices ac tuſiones præcipuè competunt vſui medicinæ. Cortices radicum eius in vere colliguntur, ſole exiccantur, ac per annum ſeruantur. Habet autem virtutem diſſoluendi & conſumendi atq; purgandi principaliter flegma; vnde contra quotidianam de flegmate naturali, & etiam contra artheticam & podagram, & cyragram datur ſuccus radicum eius, vel ſaltem tuſionum cum ciulæ puluere, addito etiam zuccaro, & etiam puluis radicum eius cum ſucco feniculi: & præcipuè ſic valet contra leucophantiam. Porro contra tumorem exttemitatum fit fomentum ex aqua ſalſa decoctionis radicum eius & tuſionum, vel etiam totius herbæ. Denique balneum ex aqua ſalſa decoctionis ipſius herbæ factum, valet contra artheticam, & contra leucophantiam. Plinius lib 26. Ebulum tenerum cū folijs tritum calculos pellit ex vino potum, teſtes quinque ſanat impoſitum. Ex herbario. Ebulum facit ad ſpleuem, & ad colubri morſum, & ad hydropiſim. Echinum naſcitur in locis montuoſis atque lapidoſis, habet folia Cameleontis ſimilia, teneriora & albidiora, ſpiſſa & ſpinoſa. Caulem vero duorum cubitorum ſubalbidum & cauum. In cuius capite ſunt globi ſpinoſi. Semen eius candidi ſimile rotundius & minutius. Huius radix tuſa & cribrata vrinam prouocat: liuores. Decoctio eius in ore tenta dentium dolorem ſedat. Semen eius tuſum, & ex aqua potatū morſibus prodeſt ſerpentium; hanc enim volunt homines effugere ſerpentes. Echios eſt herba quæ habet folia longa, tenuiſſima & aſpera. Ipſaq; aſperitas ſimilis eſt ſpinis paruis: flores habet inter folia purpureos, in quibus eſt ſemen ſimile capiti viperæ. Radix parua & integra eſt, quæ trita & cum vino potata, contra ſerpentium morſus, vel ante, vel poſtea prodeſt. Eſt autem vna vis herbæ & radicis ac ſeminis. Plinius lib 25. Echios pulegio ſimilis coronata folijs, datur dragmis duabus, ex vini quatuor ciatis. Altera vero quæ lanugine ſpinoſa diſtinguitur, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt: hæc ex vino & aceto datur. Quidam echion vocant perſonatam, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto potui dant. Cum folijs contuſa datur ex vino peculiariter contra aſpides.

De Elleboro albo & nigro. Cap. LXIX.

Iſidorus. Elleborum dicunt in Græcia, circa quendam fluuiū huius nominis plurimum gigni, & inde a Græcis appellari; hanc alio nomine Romani veratrum dicunt, eo q́ mentem motam in ſanitatem reducit ſumptum. Duo ſunt autem eius genera, ſcilicet nigrum & album. Plinius lib. 25. Melampodis fama diuinationis artibus eſt nota; ab hoc appellatur vnum ellebori genus melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine tradunt inueniſſe, purgatas capras ipſo paſtore animaduertente: datoque illarum lacte prætidas ferentes ſanaſſe. Quamobrem de omnibus eius generibus dici ſimiliter cōuenit. Prima duo huius genera ſunt candidum ac nigrum: & hoc intelligi tradunt plerique radicibus tantum. Alij vero nigri folia dicunt platani ſimilia, minoraque ac nigriora, & pluribus diuiſuris ſcilla. Alij betæ incipientis: hæc quoque nigriora & canaliculo dorſo rubeſcentia, vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cepanum modo. Nigro equi, boues, ſueſq; necantur; ideoque cauent, cum candido tempeſtiuo veſcantur. Id tempeſtiuum eſſe tradunt anteſſiones. In Oeta monte naſcitur plurimum, & optimum vno eius loco circa Pyram. Nigrum vbique prouenit, ſed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur in herbis. Probatur primo Oeteum candidum: ſecundo Pōticum: tertiū Heliaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto Parnaſium, quod Etolico adulteratur. Nigrum ex his melāpodion vocant, quo & domos ſuffiunt aſpergentes ſe, & pecora purgant, Cum precatione ſolemni hæc & religioſius colligitur. Nec album facilè colligitur caput aggrauans maximè, niſi allium præſumatur, & ſubinde vinum ſorbeatur, celeriterque fodiatur: farina eorum per ſe, & nigræ radiculæ, quas lanas diximus lanati, facit ſternutamentum, amboq; ſomnum: leguntur autem radices tenuiſſimæ, breues, ac velut decurtatæ. Nam ſumma quæ eſt craſſiſſima, cepis ſimilis, canibus tantum datur purgationis cauſa. Antiqui radicem corticem q́; carnoſiſſimam eligebant, quo tenuior eximeretur medulla: ſpōgiis humidis opertam & intumeſcentem in longitudinem findebant; deinde fila in vmbra ſiccabant his vtentes: nunc autem ramulos ipſos a radice, quam grauiſſimi corticis ita dantes. Optimum eſt quod acre guſtu, ac feruens exiſtit, & in frangendo puluerē emittit. Eiuſq; vim ſeruari ducunt xxx. annis. Elleborum album habet folia arnogloſſæ vel betæ agreſti ſimilia, ſed breuiora, & modicum obſcura: haſta eſt ei longa duobus palmis, & villoſa, quæque ſolet marceſcere, quando ſiccari incipit, & ſicut capilli iunci ex imo radices producunt virgellas. Naſcitur in locis montuoſis, & fodi debet veris tempore radix; vtilis autem eſt illa, quæ alba & tenſa, & fragilis, & plena, & acuta, & viſcoſa eſt. Quam cum fregeris velut fumum iactat. & eſt albior intus, cum guſto calido, nec valde ſaliuam prouocat: plus autem accepta, hominem ſuffocat. Melius eſt Quirinacium, & Italicum. His autem albedius eſt Cappadocium. Elleborum nigrum dicitur, aut poliethiſon, aut melampodium, quia Melampos filias ſuas curauit ex eo; hæc herba folia quidem habet ſimilia platani, viridiora, ſed minora, ſicut aſſodillum; multis locis diuiſa, ſed nigriora & aſpera: virga eſt ei breuis, flores albi, & purpurei, ſarmento botroſo: hæc olim eſcamoides dicebatur, quia multi ea in purgationibus vtebantur. Naſcitur in locis, & aſperis, & ſiccis, & agreſtibus, cuiſque radices ſunt tenues ac nigræ, quarum maximus eſt vſus.

De vtriuſque virtute in medicinali operatione.
Cap. LXX.

Plinius vbi ſupra. Elleborum nigrum alij vocant ectomon, alij poliſchiſon, hæc per inferiora purgat. Candidum autē vomitione, cauſaſq; morborum extrahit, quod Italici veratrū vocant. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, veteribus podagris, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, & pituitas: oculorum caliginem foris diſcutit. Strumas, ſuppurata, & duricias concoquit & purgat: itemq́; fiſtulas; pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & die poſtero eadem hora exempto: hydropicorum ventri imponitur cum vino & farina ordeacea: ſcabiemque quadrupedis ſanat, cum thure ac cera vel cum piſſelæo. Album optimum eſt, quod ſternutamēta celerrimè mouet. Sed multum terribilis eſt nigro præcipuè ſi quis apparatum potorū legat apud antiquos: contra horrores; ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni vires; ſingultus infinitos, aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones. Tardiores vomitus, longinquiores, exiguos, aut nimios. Alia quippe dari ſolent quæ vomitiones concitarent: ipſumque elleborum medicamentis, aut clyſteribus extrahentes. Sæpè quoque ſanguine venis emiſſo: magno terrori ſunt hæc omnia & fama. Namque tradunt album carnem ſi coquatur vna. Cauendum eſt itaque ſolicita cura ne nubilo die detur: quo impatibiles exiſtunt cruciatus. Corpus ſeptem diebus ante præparandum eſt cibis acribus,
abſtinentia

abſtinentia vini, tertio & quarto die vomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. Album à dulci datur, aptiſſimè vero in lacte & pulte. Nuper in vere diſſectis raphanis elleborũ inſerere, rurſumq; raphanos, vt tranſeat ius, comprimere, atque eius lenimento dare. Medetur ita morbis comitialibus, vertigini, melancolicis, elephantiæ albæ, lepra podagricis, incipientibus vique tympanicis, ſtomaticis, lymphaticis, inſanientibus tetano, tremulis, ſpaſticis, ethicis, quartanis etiam quæ alter non deſinant, tuſſi veteri, inflammationibus ac torminibus redeuntibus, & ſchyaticis: vetant illud dari ſenibus & pueris, itemq; mollibus, ac fœminei corporis, animave exilibus, aut teneris aut ſtriatis, & fœminis minus ꝙ viris, minimè vero ſanguinem excreantibus. Medetur extra corporis eruptionibus & pituitæ cum axungia ſalis illitum, & mures necat polentæ admixtum. Galli ſagittas elleboro tingunt, a vulnere circumciſo teneriorem ſentiri carnem aſſerunt. Muſcæ quoque necantur albo trito, & cum lacte ſparſo. Diaſcorides. Elleborum album venter flegma omoeſij; humorea vomit, purgat, nobilibus miſcetur collirijs, oculorum caliginem purgat, ſternutamenta prouocat. Et niſi polentæ vel ſiſamo, vel ſucco ptiſanæ, vel capſiæ, vel alicæ, vel muſæ, vel ſucco lenticulæ mixtum; vel in pane, cocturà dari non poteſt: quia ſic ab antiquis medicinis inuentum eſt. Cum aceto mixtum & ano ſuppoſitum nauſeam prohibet: ſed in vtero perimit infantes. Ellebori nigri radix eſt in maximo vſu. Eligenda eſt carne plena, quæ inter ſe habet colorem, guſtumq; ſtiticidum & calidum. Talis in Parnaſo monte naſcitur: hæc accepta coleram per ventrem purgat & flegma. Alij ſcamoneam miſcent & ſal: multi vero viſcellis eam coquunt, & maſer cum lenticula. Hæc purgatio medetur melancolicis & epilenticis, & artheticis, & paraliticis: ſuppoſita menſtruis impetrat abortum facit: fiſtulas purgat impoſita & poſt triduum ſublata. Surdis auribus impoſitum reddit auditum. Scabies enim & in aceto cocta gargariſmo adhibita dolorem dentium mitigat. Miſcetur etiam ſepticis medicaminibus. Et aqua in qua infuſa fuerit, ad expiationem aſpergitur domus. Cum fodietur celeriter faciendum eſt, quia fodientis tarditate viſum hebetat, aut dolorem capitis commouet.

Iterum de eodem. Cap. LXXI.

AVicenna. Elleborus niger fortioris acuitatis eſt, quàm albus: habet ramus breue ad purpureitatem declinans, & eius figura eſt ſicut racemi, in qua eſt fructus, & habet venas ſubtiles nigras, & quod de ipſo adminiſtratur ſunt iſtæ venæ. Melior eſt medius inter veterem & nouum, craſſum & extenuatum, habens colorem cinericium, velociter frangibilis, non pòderoſus, in cuius natiuitate eſt quoddam ſimila telæ araneæ, ſaporem acutum habens, & linguam mordicans: vt autem adminiſtretur, lignum paruum quod eſt apud radicem eius aſſumatur, & aqua parua infuſum excortſcetur. Illiq; cortices in vmbra exiccentur, ſicq; triti & cribellati adminiſtrentur. Nam calidus eſt ac ſiccus in ſecundo gradu, & eſt reſolutiuum. Eſt etiam fortis abſterſionis, ita ꝙ carnem mortuam corrodit. De proprietatibus quidem ellebori, ꝙ permutat corpus a ſua complexione, ipſumque facit bonam complexionem ac iuuenilem acquirere. Multi quidem ſumunt elleborum ad vomendum, non tamen vomere facit, nec ſoluit, ſed facit illud quod vomitus & ſolutio facit. Eiuſque conuenientia eſt ad viros, & virgines, & adoleſcentes, & fortiores, eoſq; qui habent in corpore multitudinem ſanguinis, tenerasq; carnes. Non autem conueniens eſt caſtratis neq; mollibus. Et eſt conueniens in Martio: deinde in Septembri. Sic tamē vt tribus ante diebus abſtineatur a comeſtione groſſorum & potationei & adminiſtrentur ea quæ delectari faciunt & gaudere, vt poſt cœnam bis aut ter euomatur: deinde aſſumatur. Linitur autem ſuper morphæam cum aceto, & ſuper loca ſordida, & eradicat verrucas. Linitur quoque albus & niger cum lacte ſuper ſcabiem & impetiginem. Valet etiam linitus eius ad excoriationem: viſum confortat, & alia plurima remedia præſtat. Ellebori albi amaritudo vehementior eſt quàm nigri: planta eius eſt ſicut arnogloſſa vel ecla ſilueſtris, ſed breuior, rubei coloris: longitudo eius eſt vſque ad quatuor digitos: & habet venas ſub vna radice plurimas. Naſcitur in locis montuoſis: colligitur & ſiccatur in tempore meſſis. Eligendus eſt qui ſuperficiem habet planam, albus, velociter frangibilis: habens minuta grana plurima non ſtatim vehementer mordicans linguam, & qui attrahit ſaliuam. Natura calidus & ſiccus eſt in medio ſecundi gradus. Si vermis eum comederit, moritur. Fortiter confortat, ſed in ipſo eſt timor, quia præfocat puluerizatus, & odoratus ſternutationem excitat: viſum acuit, & in pane ponitur vt vomere faciat. Venenum eſt canibus & porcis. Platearius. Elleborus eſt calidus & ſiccus in tertio gradu: contra quotidianum de flegmate naturali, & flegmate vitreo, & artheticam, & podagram, & cyrogram valet oximel factum de radice ellebori albi. Factum vero de radice nigri, valet ad purgandam melancoliam & quartanam. Ad vermes aurium expellendos conficitur modicum pulueris ellebori cum ſucco perſicariæ auribus impoſitum, & ſtatim exeunt. Idem puluis ſuperpoſitus carnem ſuperfluam corrodit: valet & contra furfuraſcas capitis & pediculos, & contra ſcabiem. Sed & contra litargiam & epilēſ. prouocent ſternutatio ex puluere naribus immiſſus, & in panno poſito, & ad nares pertuſo. Diaſcor. dicit, ꝙ ſi puluis eius cum farina & aqua miſceatur, & fiat tortellus, mures occidit, ſi inde comedant. Conſtan. vbi ſup. Elleborum album cum vomitũ mundat ſtomachum. Sed poſt modicum cibum id dare conuenit, ne ſtomachus inanitus ſit. Puluerizatum aqua mixtum, & in circuitu domus perfuſum, muſcas necat: & cum aceto mixtum allopiciam curat. Nigrum vero tribus diebus appoſitum foramina mundificat emorroidarum.

De Elitropio. Cap. LXXII.

ISidorus. Elitropium primo nomen accepit ex eo, quòd æſtiuo ſolſtitio floreat, & ꝙ folia motibus ſolis circumacta conuertat: vnde & a latinis ſolſequia nuncupatur. Nam & Oriente Sole flores ſuos aperit, & ſe iterum recludit cum ſol occubuerit. Ipſa eſt quam intubum ſiluaticum latini vocant. Hæc & verrucaria dicitur, quòd ex aqua potata verrucas extinguit, vel in cathaplaſmate abſtergit. Diaſcorides. Elitropium maius ſcorpion dicitur a multis, eo quòd eius flores ſimiles ſint figuræ ſcorpionis. Ex hoc autem nomine Elitropium accepit, ꝙ ſemper curſum ſolis reſpicit. Habet folia ocimo ſimilia, ſed aſperiora & nigriora. Haſtas habet ex vna radice quinque, vel ſex, cum ramulis quàm plurimis, in quibus ſunt flores albi ac ſub purpurei coloris, ac ſubtortuoſi, ſicut eſt cauda ſcorpij. Naſcitur in locis aſperis, cuiuſque radix tenuis eſt & inutilis. Manipulus vero eius ipſo elixus & bibitus coleram & flegma deponit. Cum vino bibitus ſcorpionum ictibus occurrit. Cataplaſma ictibus adhibitum idem facere poteſt. Multi quoque radicem eius in collo ſuſpendunt contra vim ſcorpionum. Seminis eius quatuor grana cum vino bibita ante acceſſionem, maximum eſt remedium quartanarijs. Tria quoque grana vtiliter dantur tertianarijs. Folia in cataplaſmatibus adhibita tumores ſpargunt: myrmicas corporis purgant, & corporis clauos limpidant. Sicca vero eius folia podagricis impoſita maximum præſtant effectum: eademq; trita & matrici ſuppoſita menſtruis impetrant, ſed faciunt abortum. Elitropium vero minus naſcitur in locis cultis, & in pratis, & eſt ſimile ſupradicto. Semen habet rotundum & pendens. Huius herba cum ſemine decocta: & cum nitro & iſopo & cardamomo bibita, rotundos lumbricos & latos excludit: clauos impoſita cum ſale tollit, maximè ſi elixata fuerit & ſic impoſita fuerit.

De Epatica & eracleo. Cap. LXXIII.

PLatearius. Epatica eſt quædam herba creſcens in locis aquoſis & præcipuè lapidoſis: habet rotunda folia, terræ lapidibuſq; adhærentia. Et dicitur epatica, quia præcipuò epatis eſt ſouatiua. In primo gradu frigida & ſicca eſt, & quæ habet maiora folia melior eſt: habetque virtutem infrigidandi, & ex ſubtilitate ſubſtantiæ ſuæ confortandi. Eſt etiam diuretica: vnde aqua decoctionis valet contra opilationem epatis & ſplenis ex calida materia, & contra epatis calorem & icterciam. Syrupus etiam factus ex aqua decoctionis eius, addito reubarbaro in fine decoctionis contra icterciam eſt optimus. Sed & in omnibus aquis ex quibus ſyrupus fit contra calefactionem epatis, poni debet epatica, multum enim iuuat. Iterum contra calida apoſtemata valet in principio trita & ſuperpoſita. Operatur enim repercuſſionem. Eraclion tria ſunt genera. vnum eſt nigrus folijs latioribus glutinoſum. Alterum exilioribus folijs molliſibuſque laoſuco non diſſimile, quod aliqui pruſium malunt vocare. Tertium inter hoc medium eſt, minus quàm cætera, ſed efficax. Optimum creticum eſt, nam & iucunde olet, proximum vero Smirneum: deinde heradeotericum minus: vſus autem eius eſt ſerpentes fugare, percuſſis eſui dare: coctum decocto rupiis conuulſis mederi, cum panacis radice, hydropicis quoque valet cum fico & iſopo decoctum. Itemq; ſcabiem & pruriginem ſanat in deceſſione balneatum. Succus eius cum lacte infunditur & capitis vlcerib⁹ medetur, venena opij & gipſi extinguit: ſi decoctum cucumere, aut vino bibatur, aluum mollit: idemque dentium dolori proficit, & ſanguinem narium ſiſtit. Ad parotidas cum ordeacea farina coquitur: ad arterias aſperas cum melle & ſale: craſſiores pituitas extenuat: coctum que cum aceto & ſale ſumptum paulatim regium morbum medicat, & tritum cum oleo in nares funditur. Lapſi ex eo purgantur, ita vt venter accingatur, furunculos aperit cum fico, ſtrumas cum farina ordeacea & oleo, & aceto. Lateris dolores curat cum fico illitum, fluxiones ſanguinis in genitalibus tuſum, & reliquas purgationum a partu cum aceto illitum. Diaſcorides.

lithos

lubos & eraclion vocat propter fortitudinem ſeminis eius: habet folia oliuæ ſimilia, ſed latiora & oblonga, tenueſq; virgas in craſſitudine iunci lignoſas: in ſummo virga eſt diuiſa vel diuiſa, in qua folia ſunt minuta, vbi & ſemen piſo ſimile, rotundum, lapidoſum, & album. Naſcitur in locis aſperis & altis, eiuſq; virtus eſt vinctualis. Semen eius cum albo vino bibitum calculos pellit, & vrinam prouocat.

De Equicauda & eſula. Cap. LXXIIII.

AVicenna. Equicauda eſt planta in locis concauis & in conuallibus naſcens, ſtipites concauos ad rubedinem declinantes aſperos & duros habens. Eſt autem nodoſa cum nodis intrantibus, & apud nodos ſunt folia ve ſquamanti minuti & ſpiſſa, & adhæret arbori cui appropinquat. Deinde plures extremitates generantur ex ea, ſicut eſt cauda equi. Habetq; radicem duram, & frigida eſt in gradu primo, ſicca in ſecundo. Eſt naq; ſtiptica propterq; ſuccus eius. Eſt & vehementis exiccationis abſque mordicatione: & ad fluxum ſanguinis iuuatiua valde: vulnera & vlcera mirabiliter conſolidat, & ſi ſunt in eis nerui etiam confirmat. Quando linitur, aut ex ea fit emplaſtrum confert attritioni medij lacertorum, ad inteſtina quoque fit emplaſtrum ex eadem quoque confert apoſtematibus epatis & ſtomachi. Platearius vbi ſup. Eſula frutex eſt, cuius tantum viſui medicinæ competunt radicis cortices. In vere colliguntur, ac per biennium in efficacia multa ſeruantur, ſed melius eſt vt annis ſingulis renouetur. Eſt autẽ calida & ſicca in tertio gradu. Virtutem purgandi habet humorem flegmat. cum principaliter. Vnde contra ægritudines flegmaticas valet, & inter illa quidem quæ purgant acumine ſuo, poſt ſcamoneam, eſula vtilis eſt: ac ſecurius dari poteſt, nec multum abominabilis eſt. Itaque contra quotidianam de flegmate naturali, arteticam, podagram, cyrogram, paralyſim, & iliacam paſſionem, & etiam leucophantiam vtiliter datur, puluis eius cum alijs rebus confectus, etiam ſanis ad præſeruationem, delicatis etiam qui medicinas abhorrẽt ponitur puluis eius cum carnibus decoquendis.

De Euforbia. Cap. LXXV.

ISidorus. Euforbium dictum eſt, eo quòd ſuccus eius oculorũ acuat viſum. Eius tanta vis eſt, vt datis carnibus ſuperadiecta citius coqui compellat. Naſcitur in locis multis, ſed plurimum in Mauritania. Solinus: in latere montis Atlantis eſt herba euforbia copioſa, cuius fructus ad ocularium proficit claritatem, nec mediocriter percellit vim venenorum. Plin. lib. 25. inuenit Rex Iuba quam appellauit euforbiam: medici fratris ſui nomine. Idemque fratres inſtituere a balneis multa frigida corpora aſtringi, cum antea non eſſet mos niſi calida tantum lauari. Extatq; Iubæ volumen & clarum præconium de hac herba, quam in monte Atlante inuenit: & ſpectatur folijs achantinis. Vis eius tanta eſt, vt etiam è longinquo ſuccus excipiatur inciſiſ conto ſuſcipitur excipulis ventriculo hędino lactis humor effluere videtur. Siccatur conto & ſic thuris effigiem habet. Qui colligunt clarius vident: medeturq; contra ſerpentes quacunque parte percuſſa, vertice inciſo & medicamento addito: ibi Getuli qui legunt hędino lacte adulterant: ſed igne diſcernitur. Id enim quod ſinceratum non eſt, faſtidioſum odorem habet. Conſtantinus vbi ſupra. Euforbium eſt calidum & ſiccũ in tertio gradu, vrit & attenuat. Ideoq; flegma viſcoſum inſcidit & purgat, & in quocunque loco corporis: anguſtiam & ſiccitatem ac decoriationem generat: propter hæc eius acumen oportet mitigari cum bdellio, cinamomo, ſpica, coſto, & huiuſmodi. Euforbium cum melle colliriizatum prodeſt cathar actis oculorum. Idem cum oleo temperatum & guttatim auribus inſtillatum, ſonitum & grauedinem doloreſque amputat, cum aromatibus in potione biotum ſebyaticos curat: & cum oleo veteri temperatum allopiciam veterem, ac vecorem ſanat. Diaſco. Euforbium ſimile eſt ferulæ albæ, naſcens in Mauritania Cęſarienſi, quæ plurimum lactis y mum facit inſidium valde. Optimum eſt recens, ſubalbidum, glutinoſum, linguam vehementer ſubmordens, & quod ſubſtratis pellibus legitur, non autem quod in terram cadens. Virtus eſt ei calida cauſtica diaforetica. Collirijs nobilibus miſcetur: dolorem ſcbyaticos curat. Oſſa confracta impoſitum eijcit. Sed cauendum eſt, ne carnem aliquo modo tangat. Valet hydropicis & colicis, & in omnibus frigidis: ventris autem coleram tribuit: & ſitim grauem facit, quia ſiccatiuæ virtutis eſt. Actor. Notandum quod tam herba quàm ſuccus eius appellatur euforbium: vel ipſa herba propriè dicitur euforbia, euforbium autem ſuccus: de quo etiam inter ſuccos herbarum inferius dicetur.

De Eupatoria Cap. LXXVI.

AVicenna. Eupatorium eſt ex herbis aromaticis habens folia ſicut canabi. Flos eius eſt ſicut nenufar: & illud quod ex eo adminiſtratur, eſt ſuccus eius. Nam calidum eſt in gradu primo, ſiccum in ſecundo. Eſt autem ſubtiliatiuum & inciſiuum valde. Abſterſiuumq; non eſt ſine manifeſta caliditate. In ipſo eſt pauca ſtipticitas & ponticitas, & amaritudo aloes. Bonum eſt vitio allopiciæ atq; tyriæ: & ſuper vlcera difficilis conſolidationis linitur cum veteri adipe. Eiuſq; ſuccus ſcabiei confert ac prurirui, quando bibitur cum aqua terræ & oximelle: ſimiliter flos eius, ſed fortior ſuccus ipſius. Confert doloribus epatis & eius opilationibus, ipſumque confortat: duritiei quoque ſplenis confert, ac ſtomachi apoſtematibus. Herba etiã & ſuccus conferunt malitiei formæ & accidentibus. Iterum in potum cum vino datur, & confert inteſtinorum vlceribus. Cõfert iterum in febribus chronicis & antiquis: proptereq; ſuccus cum ſucco abſinthij. Plinius lib. 25. Eupatoria regiam auctoritatem habet: caulis lignoſi nigricantis hirſuti cubitalis aliquando & amplioribus folijs per interualla quinque: & in ipſa ſunt, vt cannabis per ambitum inciſis quinque partito, nigris & ipſis plumoſiſq; radice ſuperuacua. Semen eius in vino potum auxiliatur vnicè diſſintericis. Diaſcor. Eupatorium eſt frutex ſarmentoſa: cuius haſta recta eſt & lignoſa tenuis ac nigra & aſpera, cubiti longitudine vel amplius porrecta, folia ſicut pentaphiloni, aut cannabo ſunt in gyro diuiſa, & in capite inciſa ſunt, vt ſerra. Semen autem in media haſta eſt aſperum, & ſubtus declinum. Folia eius ſicca cum axungia porcina veteri trita & impoſita ad cicatricem ducunt vulnera data. Semen eius & folia bibita cum vino diſſintericis ac morſibus venenatis occurrunt medicando. Conſtantinus vbi ſupra. Eupatorium eſt calidum in primo gradu, ſiccum in ſecundo. Extenuat & mundificat: inde mitigat epatis colorem, eiuſq; ſuluit duritiem, & aperit opilationem.

De Ferula. Cap. LXXVII.

ISidorus. Ferula dicta eſt a medulla. Nam illum Varro tradit ferulæ eſſe medullam, quam Græci appodelan vocant. Nonnulli autem a feriendo ferulam vocant. Hac etenim pueri vapulare ſolent. Huius ſuccus galbanum eſt. Plinius lib. 13. Ferula naſcitur locis calidis atque trans maria geniculatis nodata ſcapis. Duo ſunt eius genera. Narthecia Græci vocant aſſurgentem in altitudinem. Nartheciam vero ſemper humilem: a geníbus exeuntia folia ſunt maxima vt quæq; terræ proxima. Cætera natura quæ aneto & fructu ſimilis. Nulli ſruticum leuitas maior eſt. Ob id geſtata facilius baculorum viſum ſenectuti præbet. Semen ferulæ tapſiam quidam vocauere decepti, eo quod ferula ſine dubio eſt tapſia, ſed ſui generis: ſeniculi folijs, inani caule: nec baculi longitudine excedente: ſemen quaſi ferulæ. Ignem ferulis optimè ſeruari certum eſt: & ob id eas in Aegypto præcellere. Idem in lib. 20. Semen ferulæ aneto eſt ſimile, quæ ab vno caule diuiditur cacumine, fœmina potatur. Caules eius decocti eduntur. Cum amurca ac melle ſtomacho vtiles comedantur. Sin autem plures ſumpti fuerint, dolorem capitis faciunt. Radix eius denarij pondere in duobus vini ciatis aduerſus ſerpentes bibitur, ipſaq; radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto contra ſudores immodicos, vel in febribus proficit. Aluum ſoluit ferulæ ſuccus fabę magnitudine deuoratus. E viridi ferularum ramuſculus vtilis eſt ad omnia ea vitia. Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur in vino trita vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, ſexta vel ſeptima, ſingulæ menſuræ. Natura ferularum murenis infeſtiſſima: tactæ quidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum etiam claritati oculorum conferre multum putat. Diaſcor. Ferula viridis emoptoicos & ciliacos maximè iuuat. cum vino potata morſibus venenatis occurrit. Tuſa & impoſita fluxum ſanguinis vulnerum ſtringit. Semen eius bibitum tortionibus medetur. Idem cum oleo tritum & perunctum ſudorem commouet: huiuſmodi virgæ comeſtæ capitis dolorem commouent: in ſale vero poſitæ comedi poſſunt.

De Filantropo. Cap. LXXVIII.

DIaſcorides. Filantropos Græcę dicitur herba, quæ latinæ dicitur ſlapapo purpurea. Ipſa eſt aparimeo, virgas habens multas longas raras & aſperas, folia vero rara & in ordine poſita. Semen eſt illi album rotundum durum & paruum. In medio ſitu vmbilicus pertuſatum, florem habet album, circa muros & hortos naſcitur, eiuſque folia veſtibus tranſeuntium inhęrent, & ob id filantropos dicitur: huius herbæ ſuccus & virgarum ſeminis eius, morſum ſphalongionis mitigat, & venenis occurrit cum vino bibitus. Idem quoque ſuccus aurium dolorẽ mitigat infuſus, herba vero axungia mixta ſpargit ſcroffas, folia eius conſtringentis ſunt virtutis, propterea fluoris ſanguinis cataplaſmati appoſita medentur, ac rei cohærenti miſcentur. Plinius lib. 24. Filantropos herbam Græci naſutheum appellãt, eo quod veſtibus adhæreſcat, & ex hac impoſita corio dolores capitis

picis ſedantur. Idem in lib. 27. Apparinen quam alij ſilanti opũ vocant, eſt herba ramoſa & hirſuta, quam is ſemiſve in orbem circa ramos folijs per interualla. Semen habet ſubdulce, rotundũ, durum & concauum. Naſcitur in agro frumentario vel in hortis pratis ve, aſperitate etiam veſtium tenax. Efficax ſemen potu ex vino contra ſerpentes atque ſphalangias, folijs eius impoſitis, abundantia ſanguinis ex vulneribus reprimitur, & ſuccus eiuſdem auribus infunditur.

De Filice ac filipendula. Cap. LXXIX.

ISidorus. Filix eſt herba a ſingularitate folij appellata, ea vna denique virgula cubitali altitudine, terſa gignuntur folia, te ſimplicata velut pinna. Plinius vbi ſupra. Filicis duo ſunt genera, nec florem, nec ſemen habentia, vnum Græci pteris vocant. Alij vero blachnon dicunt. Cuius ea vna radice q̃ plures filices exeunt, bina quoque cubita aſcedentes longitudine, non graues odore, hanc marem exiſtimant. Alterum genus Græci vocant thelypterin. Alij vero nympheotenin. Eſt autem ſingularis & non fructicoſa, breuior ac mollior & denſior folijs, ad radicem canaliculata. Vtriuſque radice ſueſq; pingueſcunt, folia vtriſq; lateribus pinnata ſunt: vnde & Græci nomẽ impoſuerunt. Radices vtrique longę ſunt, in obliquum, nigręq; præcipuè cum inaruere. Naſcuntur vbiq; ſed maximè frigido ſolo, vergilijs occidentibus debeat effodi, & ſole oportet illas ſiccari, vſus radicum in trimatu tantum, nec antea, nec poſtea. Intraneorũ animalia pellunt, & ea his tineas cum melle, cętera ex vino dulci triduo potę ſtomacho inutiliſſima eſt vtraque aluũ ſoluit primum trahens bilem, mox aquã melius tineas cum ſcamonijs pari pondere. Radix eius duorum obulorum pondere ea aqua poſt vnius diei abſtinentiam bibitur, melle præguſtato contra teuſmatiſmos. Neutra mulieribus danda eſt, quia grauidis abortum, cæteris ſterilitatem facit, farina eorum inſpergitur tetris vlceribus iumentorum quoque ceruicibus: folia cimicem occidunt, ſerpentem non recipiunt. Ideoq; ſubſterni vtile eſt in locis ſuſpectis, huius etiam herbæ diſcrimen medici fecere. Optima eſt Macedonica ſecunda vero Caſſiopea. Razi in Almãtore. Childarum, i. filix calida eſt & capellit aſcarides. Platearius. Filipendula in tranſmarinis partibus & in Apulia in locis mõtuoſis & calidis reperitur, quæ alio nomine ſilaldua appellatur. Calida eſt, & ſicca in gradu tertio. Radix eius præcipuè cõpetit vſui medicinæ. In fine Autumni colligitur, ac per annos decem in efficacia multa ſeruatur, habet virtutem diureticam ex ſubſtantia ſubtili, & ex qualitatibus ſuis. Contra vitium lapidis, ſtranguriam, & diſuriam, paſſionem iliacam, præcipuè valet electuarium quod ea ea cõficitur, i. filotropiam ad idẽ quoque valet vinum decoctionis eius. Contra dolorem ſtomachi ex cauſa frigida vel ventoſitate datur puluis eius cum fęniculi puluere, teſte Diaſcoride, & contra frigidum aſma puluis eius in cibis & potibus cum puluere gentianæ.

De Flamula & folio. Cap. LXXX.

IDem. Platearius. Flamula dicitur, quia virtutem habet incenſiuam. Et eſt calida & ſicca in tertio gradu viridis eſt multæ efficaciæ, exiccata vero nullius ad cauterium ſine ignem faciendum, flamula conteritur, & ſuper locum ponitur, ac per diem dimittitur, ſic poſtea cutis combuſta aperitur, ad apoſtema rumpendum quando verſum eſt ad ſaniem, & caput eſt durum, hæc cum ſquama ferri conteritur, & cum oleo ſupponitur. Oleum ſiquidem apponitur ad relaxationem, ne multum flamula deſiccet. Contra quartanam etiam & arteticam interius operatur quiddam. Oleum roſaceum ea ea confectum contra iliacam valet in cibis, vel alio modo ſumptum. Idem quoq; valet exterius inunctum contra dolorem artheticum, & iliacã, ſtranguriam, & diſſenteriam, contra vitium lapidis per clyſtere iniectum. Iſidorus. Folium dictum eſt, eo q̧ ſine radice innatãs in Indiæ littoribus colligatur. Quod in ligno perforato ſiccant Indi atq; reponunt Fertur autem herba eſſe paradiſi, guſtu nardum referens. Diaſcorides. Folium in India naſcitur locis humidis & paludoſis. Colliguntur autem folia in aqua ſupernatantia, optimum eſt lene, albidum, infeſſum, ſuauiter olens in modum ſpicæ, guſtum nardi referens. Conſtantinus vbi ſupra. Folium eſt calidum in gradu ſecundo, ſiccum in tertio. Stomaticis & epaticis valet. Cõfortatiuum enim eſt: inflationem diſſoluit, vrinam prouocat. Idemque cataplaſmata, apoſtemata diſſoluit oculorum. Auicenna. Folium proximum eſt virtuti ſpicæ, ſed leuius & habet florem frangibilem. In India naſcitur, & ſuper faciem aquæ erigitur abſq; ſuſpenſione radicis: calidum & ſiccum in tertio. Sparſum in pannis conſeruat eos a tineis: ſub lingua tentum odorem oris efficit bonum. Ex eo cum aqua roſata decocto fit emplaſtrum ſuper apoſtema calidum. Confert etiam ſtomacho & epati, & vehementer vrinam prouocat: loco eius in medicina ponitur põdus ipſi de macis vel de ſpica. Oleum eius habet virtutem olei de croco, ſed fortius eſt.

De Fu & fuco. Cap. LXXXI.

ISido. Fu herba in Ponto naſcitur folijs oleaſtro ſimilibus. Platearius. Fu eſt herba quæ alio nomine dicitur Valeriana, in ſecundo gradu calida & ſicca. In æſtate radices eius colliguntur & ad ſolem exiccantur ac per triennium in efficacia multa ſeruantur. Radix tantũ in medicinis ponitur. Eligenda eſt illa quę ſolidam intus habet ſubſtantiam & non perforatam: quæ cum frangitur non pulueriʒatur, habetque virtutem diureticam: vinum decoctionis eius datur contra ſtranguriam, & diſ. herba & ipſa in vino cocta & ſuperpoſita prouocat vrinam: ad confortãdum digeſtionem, & ad dolorem ſtomachi ex frigida cauſa vel ventoſitate, datur vinum decoctionis eius, & ſeminis fęniculi vel maſtices, cum ſucco alicuius herbæ diureticæ. Contra vitiũ pectoris ex frigida cauſa datur vinũ decoctionis eius vel aqua. Ad ſuperfluitatem matricis mundificandam, fit ex ea fumentũ vel etiam ſuppoſitorium. Diaſcorides. Fu multi nardum agreſtem appellant. In Ponto naſcitur habens ellebono folia ſimilia: haſtam mollem & leuem ac nodoſam: flores narciſſo ſimiles: radices iunco ſimiles, colore rufta, cum odore graui, feruentis virtutis eſt, & vrcinalis. Huius elixatura facit ad dolorem lateris incitat menſtrua: vel miſcetur antidotis: maximè quæ oris vlcera limpidant. Elixatura foliorum eius bibita, vrinam prouocat. Auicen. Fu folia eius ſunt ſicut folia apij. Et crus eius vnius cubiti: plus planum & tenerum: cuius ſupremum eſt digiti groſſitudini proximum ac purpureum: nodos habens & florẽ ſicut narciſſus vel maiorem. In albo etiam ipſius: eſt quaſi purpureũ. Inferius in radice ſua emittit ramos: & in ipſa radice eſt aromaticus odor: virtus eius eſt ſpicæ ſimilis in pluribus. Itaque virtus radicis eſt aromatica, calefaciens, vt ſpica. Confert dolori lateris: vrinam prouocat ſi bibatur ſicca: & eius decoctio prouocat menſtrua, plus etiam ſpica. Iſido. Fucus eſt genus herbæ, de qua veſtis tingitur, ſic dicta, quia colorẽ alienum mentitur.

De Fumaria & fumo terræ. Cap. LXXXII.

DIaſcorides. Fumaria Latinè capinos Græcè dicitur herba quædam naſcens in ſegete ordeacea, fructicoſa, coriandro ſimilis: ſed mollis, & alba, & cineroſa: florem habens multum atque purpureum. Succus eius mordax eſt: oculis detergit caligines: lachrymas prouocat: vnde & nomen accepit, mixtoque gummi eductis capillis palpebrarum impoſitus eos renaſci non ſinit, herba ipſa comeſta vel bibita, coleram per vrinam prouocat. Platearius. Fumus terræ eſt herba calida in gradu primo ſicca in tertio. Et vt quidam dicunt ſic appellatur, q̃a vt fumus è terra multa quãtitate emittitur, & generatur a quadãm fumoſitate groſſa a terra reſoluta, & circa ſuperficiem terræ adhærentem. Quanto viridior eſt, tanto melior: exiccata nullius eſt efficaciæ: principaliter purgat melancoliam: ſecundario flegma ſalſum & coleram. Cõtra ſcabiem datur ſuccus eius addito zucchario cum aqua calida ter in ſeptimana: & optimẽ purgat humorem inducentem ſcabiem: valet idem ſuccus & contra hidropiſim, ſi fiat ex eo ſirupus: herba etiam in vino cocta & cataplaſmata, podagricis valet: fumus terræ diſſoluit cum ventoſitate: vnde & tortionem infert ad melancoliam valet vel flegma exiſtens in ore ſtomachi vel ſtomacho, vnde quandoque ſequitur nauſea. Et contra opilationem ſplenis & epatis datur ſuccus eius addito zuccharo cum aqua calida. Quia fumus terræ ventoſitatem facit, dandus eſt cum aliquo reprimente ventoſitatem, vt cum ſemine fęniculi, vel maſtice. Auicenna. Fumus terræ dicitur eſſe frigidus in primo, ſiccus in ſecundo: melior eſt recens, acutus, amarus, ſanguinẽ purificat. In ipſo eſt frigus ꝑpter id, quod eſt ibi de ſapore ſtipticitatis, & calor propter illud, q̃d eſt in ipſo de ſapore amaritudinis. Sed quaſi frigus eſt fortius: Bibitur ad pruritum & ad ſcabiem: ſtringitq́ue gingiuam. Stomachum confortat: opilationes epatis aperit, & naturam lęuat; vrinam prouocat. Conſtantinus. Fumus terræ calidus eſt in primo, ſiccus in ſecundo: vnde cõfortat ſtomachum, excitat appetitum: ſuccus eius potui datus corpus a ſcabie, ac prurita puſtuliſq; mundificat: coleram rubeam adustam purgat: ſanguinemque calefacit, maximè ſi cum mirabolanis mixtus ſit. Diaſcorides quoq; dixit, q̧ fumus terræ ſua proprietate mundat corpus ab omni humorum putredine.

De Gallitrico & gariofilato. Cap. LXXXIII.

PLatearius. Gallitricum quod alio nomine dicitur gallicentrum, eſt calidum & ſiccum, fomentum ex aqua decoctionis eius factum, & matricem optimè mundificat, & menſtrua prouocat. Actor. Gallitritum eſt, quod alio nomine politricum vocatur, ſicut inferius dicetur. Platearius. Gariofilata ſiue gariofilatum eſt quædam herba ſatis communis, efficaciã magis habens ſecundum folia, in medicinis ſunt ponenda. Et dicitur gariofilata, quia ſimilem habet gariofilis odorem, vel ſaporem, vel effectum. In ſecundo gradu calida eſt, recenſq; maioris eſt efficaciæ, q̃ exiccata, nec niſi per annum ſeruari poteſt, habet

autem

autem virtutem diſſoluendi, conſumendi & aperiendi: ad menſtrua prouocanda ſi ex ea fomentam, vel etiam ſuppoſitorium in aqua marina & oleo cocta valet contra colicam paſſionem, anteriori & poſteriori parte ſuppoſita, vinum decoctionis diſſus pro conſortanda digeſtione, & contra ſtomachi dolorem & inteſtinorum ex ventoſitate vel frigiditate. Conſtantinus vbi ſupra. Gariofilatum eſt in ſecundo gradu calidū & ſiccum, conſortat & adiuuat frigidum ſtomachum, groſſumq; digerit cibum. Epaticis & cardiacis propter coleram nigram ac flegma patientibus ſubuenit, naribus applicatum opilationem narium ac cerebri aperit.

De Geniculari & gentiana. Cap. LXXXIIII.

Iſidorus. Genicularis herba dicitur quæ ob vim ſcorpionum reuellandam ſubſternitur. Diaſcorides. Licius quam Latini vocāt geniculārem, i. bellariam, florem habet violæ, ſed paulo fuluiorem. Huius ſemen datum potui ventrem mollit, valet etiam hæc herba contra ſcorpiones. Iſidorus. Gentiana nomen ſumpſit, vt medici memorant, ab inuentore radicibus ſimilis ariſtolochiæ. Naſcitur ſub Alpibus, & in Galatia Aſiæ. Plin. lib. 25. Gentianam inuenit Gentius Rex Illyricorum, vbiq; naſcentē in Illyrico tamen præſtantiſſimam folio fraxini, ſed magnitudine lactucæ, caule tenero, pollicis craſſitudine, cauo, & inani, ex interuallis foliato, trium cubitorum, alio caſu, radice lenta, ſubnigra, ſine odore aquoſa. Sub Alpinis montibus plurima naſcitur, vſus eius in radice ac ſucco. Naturaq; radicis excalefactoria, ſed prægnantibus non bibenda. Succus eius pro meconio miſcetur collirijs acrioribus. Idem in lib. 26. Illinitur gentiana radice tuſa, vel decocta in aqua ad mellis craſſitudinem, his quæ ſerpunt vlceribus, vel ſuccus eius vulneribus. Plateariꝰ. Gentiana eſt herba calida & ſicca, cuius radix præcipuè competit vſui medicinæ, non ipſa herba. In fine veris colligitur & ſiccatur, & per annos quatuor in multa efficacia ſeruatur. Debet autem eligi ſolida & continua, habens citrinum colorem, quæ non ſit forata, nec facilè in puluerem exoluatur, cum frangitur, virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, conſumendi, & aperiendi. Eſt.n. diuretica. Contra antiquum aſma datur puluis eius cum vino, addita aqua ordei. Contra epilenſiam datus & puluis eius cum ſucco pigani. Contra morſum reptilium puluis eius ſuper vulnus ſpargitur. Et cū ſucco mentæ puluis eius in potu datur ad menſtrua, & fœtum mortuum, & ſecundinam eijciēdam puluis eius cum ſucco arthemiſiæ, vel cum vino & terebintina conficitur & ſupponitur. Conſtantinus vbi ſup. Gentiana calida & ſicca in tertio gradu attenuat, mundificat & colat. Opilationem ſplenis & epatis aperit, cum melle & aqua calida potui data, vel cataplaſmata, morſum ſerpentis curat. Peſſarizata vero menſtrua prouocat, ſecundinam & fœtum mortuum expellit. Diaſcorides. Gentiana naſcitur in locis altis, humectis & vmbroſis, radicem habet ſicut ariſtolochia longam, ſolidam & amaram, ſed nigriorem & fragiliorem. Eius folia quæ ſunt circa radicem habent nucis odorem, & ſunt platani & lactucæ ſimilia, ſed paulo ſubruffa & in ſummo diuiſa, vel in ſpeciē ſerræ inciſa, in medio habet haſtam leuem & vacuam, habentem digiti ſimilitudinem duobus cubitis longiorem. Eſt autem nodoſa, circa quos nodos ſibi naſcuntur folia. Semen eſt illi circa folia latum, leue, ſicut affodilli, nō inutile. Hęc herba viridis eſt aaris calefactoria, relaxans, ſeminoſa & amaritudine ſua partū expellent, ſerpentis quoque fugans. Radici autem eſt calida & ſtiptica virtus, quæ cum vino & pipere accepta, morſibus venenatis occurrit, vulneribus impoſita proficit. Succus eius acceptus dolori laterum prodeſt, atq; conquaſſationibus, idem iunctus oculorum tumorem compeſcit: in ſcidis, id eſt acribus collirijs miſcetur, & maculas corporis tollit.

De Gladiolo. Cap. LXXXV.

Iſidorus. Gladiolus dicitur, eo φ ſit folijs gladio ſimilibus, iyriſo cubitali, floribus purpureis. Diaſcorides. Teucris aut ceteris Romani gladiolum vocant. Hæc habet folia iridi ſimilia, ſed latiora & acutiora, & virgas habentes capitella. Semen autem in folliculis eſt, ſimile cucumeris ſemini rotundum & nigrum, guſtu inſipidum. Radix eſt illi nodoſa, longa & ruffa, quæ capitis optimè curat vulnera, fracturis medetur, oſſa confracta excludit, omnia confixa corpori reuocat, impoſita tumores ac duritias ſpargit, lateris dolorem tollit, ſtringirijs ac ſchyaticis optimè ſubuenit. Radix eius ventris fluxum ſtringit, ſumpta cū dulcore & aqua marina. Semen eius diureticum eſt, & cum vino prædicta omnia facere poteſt: cum aqua autē deſiccat ſplenem. Idem. Gladiolum radicem habet quę ex vino potata veneum prohibet, & menſtrua prouocat. Trita vero & in modum fumenti impoſita, ſurculos ac ſpinas extrahit de corpore: omnē duritiē diſſoluit & euaporat. Conſtan. vbi ſup. Gladiola, id eſt ireos, eſt calida in gradu ſecundo: dolorē neruorum de flegmate mitigat: tuſſimq; diuturnā placat, & ſcreatum facilē reddit.

Groſſos pectoris humores attenuat cum aceto potata morſus reptilium ſanat: ſpleneticis ſubuenit, ſpaſmum ac rigorem febrium curat. Plinius lib. 21. Bulborum generi & cypiri adnumerant quidam: hoc eſt gladioli radicem: dulcis ea eſt, & quę panē etiam gratiorem facit decocta ponderoſioremque pariter ſubacta. Eſt itaq; cypirus, vt dictum eſt ſupra: gladioli ſpecies paluſtris bulboſa radice, laudatiſſimus in inſulis Cretæ: deinde Naxo, & poſtea Fœnicæ. Cretico eſt candor odorq; vicinus nardo, acrior Naxinoi exiguum ſpirans phenteæo, nullus Ægyptio. Iulio menſe iubet eum Mago ad radicem ſecari, tertioq; die donec candidius fiat in ſole ſiccari quotidie autē ante ſolem Occidentem in lectum referri: eo φ paluſtribus defectis necantur rores noſtri. Mirum tradit Appollodorus: huius herbæ ſuffitum barbaros excipientes ore lienes conſumere, ſic etiam validiores ac firmiores fieri, & ipſum aduerſus calculos efficaciſſimū eſſe. Ex ſynonimis. Sciendum φ acorus eſt gladiolus. Sunt.n. quatuor herbæ in forma ſimiles valde. Sed acorus diſcernitur citrino flore rubeaq; radice. Spatula fœtida malo diſcernitur odore, & ater flore, iris florem gerit purpureum, ireos album, Gladiolus habet croceum, ſed ſpatula fœtida nullum. Dicitur autem bulbus omnis tunicata radix. At vero moderni medici quandoq; ſimpliciter accipiunt pro radice nariſi.

De Gramine. Cap LXXXVI.

Iſidorus. Gramen dicitur a ſitu, eo φ plurimum in agris ſit: licèt omnis herba gramen vocetur, ab eo φ germinat. Plinius lib. 24. Gramen inter herbas vulgatiſſimum eſt: geniculatis internodijs ſerpit: crebroq; ab his & ex cacumine radices nouas ſpargit. Eius folia in exilitatem faſtigiantur in orbe reliquo, in Parnaſo tantum hederacea ſpecies denſius, quā vſquam fruticanti flore odorato & candido Iumentis non alia gratior herba ſiue viridis, ſiue in fœno ſiccata: aqua quidem aſperſa tunditur, eius ſuccus in Parnaſo propter vbertatē excipi traditur: & dulcis hic eſt. In eius vicem in orbe reliquo ſuccedit decoctum ad vulnera glutinanda: qđ & ipſa herba præſtat tuſa: ab inflammationibus quoque tuetur & ad dentium dolores epyforaſque conficitur. Radix in vino decocta medetur torminibus, & vrinæ difficultatibus, & vlceribus Calculos frangit, ſemen vehementius vrinam impellit, aluum vomitioneſq; ſiſtit. Priuatim autē auxiliatur draconum morſibus. E graminum genere, quod ſeptem internodia habet capiti contra dolores adalligatur efficaciſſimè. Quidā propter veſicæ cruciatus, decoctum & vino gramen bibi iubent. Denique gramen circundatum capiti ſanguinis fluxiones ſiſtit. Camelos traditur necare id quod iuxta vias naſcitur in Babilonis regione. Diaſcorides. Agreſtis ſiue gramē virgas habet nodoſas & ſpinoſas ſuper terram. Super quas folia ſunt acuta & lata & dura, ſicut cannę minoris. Radix autē nodoſa eſt, & dulcis ac manducabilis: aquoſa in guſto & ſubſtiptica, quam boues & animalia paſcunt: & hæc cataplaſmata in vulneribus, paracoleſim facit, horum elixatura bibita torminibus ac diſſuriæ medicatur: veſicæ vulnera optimè curat, calculos frangit, vrinam prouocat. Canes quādo purgare ſe volunt, hanc herbam comedunt. Splenis dolori decocta & impoſita proficit. Gramen quod in ſe trifurcum habet, nam & in plura diuiditur: decreſcente Luna ſublatum, & depoſitum ad collum ligatum, celeriter oculorum epyforas curat. Radix frigida & ſicca, ob hoc glutinatiua eſt recētium vulnerum, & mordicans & leptomeris eſt modicè. Ipſa vero herba perfectè aquoſa eſt, & cataplaſmo infrigidat. Semen aūt eius imbecille eſt: & tantum diureticum Reuma ventris vel ſtomachi deſiccat, virtus eius frigida eſt: deſiccatiua & leptomeris, i. extenuans partem. Auicenna. Gramen plagis ſanguineas cohærere facit, & eius decoctio lapidem extrahit ſemenq; ipſius prouocat & conſtringit. Raſi vbi ſupra Gramen prouocat vrinam & frangit lapidem.

De Arundine. Cap. LXXXVII.

Iſidorus. Arundo eſt dicta, eo φ cito areſcat: hanc veteres cannam vocauerunt, & eſt nomen Hebræum. In indicis ſtagnis harundines calamiq; naſci dicuntur, ex quorum radicibus expreſſum ſuauiſſimum ſuccum bibunt. Plin. lib. 16. Arundo principatum tenet inter aquaticas fructices, qui frigidis gaudent in belgis. Arundo contuſa & interiecta commiſſuris nauium ferruminat tectas, glutino tenacior, ac rimis explendis pice fidelior. Belli paciſq; experimentis neceſſariæ ſunt arundines, & in delicijs gratæ: harum tegulo domos ſuas Orientales populi operiunt, cuiuſq; tecta perdurant. Aegypti quoque calami quadā cognitione papiri chartis ſeruiunt Calami Oriētales populi bella cōficiunt, dum ſpicula calamis adduot, & irreuocabili hamo nocent, mortē accelerant, pinna calamis addita, ſitque & ex ipſo aliud telum in vulneribus fracto. Nullus aūt ſagittis aptior calamus quā in Italia, ſ. in Rheno amne Bunonienſi, cui plurima ineſt medulla, ponduſq; volucre, contra flatus quoque pertinax libra: Arundines indicæ bellicis cōmēdationibus præferuntur.

ferunt ur. Haſtarumq́; vicem pbent addita cuſpidibus: Differunt mares ac fœminas, in his quoq; tradunt Indi ſpiſſius mari corpus fœminæ capacius, arundo Indica arboreā habet amplitudinē qualis in tēplis videtur, folia aūt breuia. Nauigiorum vicē pſtant, ſi credimus, ſingula internodia. Arundo oīs, ex vna ſtir pe numeroſa, atq; etiā reciſa fœcundius reſurgit. Radices natura, viuax eſt ipſaq; geniculata, folia ſunt Indicis tantum breuia. Olbus vero nodoroſa cōpleſa tenues per ambitum tunicas inducunt, atq; a medio internodio cum plurimū velut definunt, procumbunt: Arundini calamo latera bina ſunt in rotunditate ſuper nodos, alterno ſemper inguine, vt alterū ad dexterā fiat, alterum vero geniculo ſuperiore ab leua per uices. Inde caeuot aliqū rami q ſunt tenues: plura ſunt eius genera, alia, n. ſpiſſior denſiorq́, geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior, & ipſa tenuior. Calamus alius totus concauus, quē ſiringiā vocant, vtiliſſimus fiſtulis, quia nihil eſt ei Chartilaginis & carnis, alius quē auleticon vocant cōtinuo foramine peruius hæc tibija vtilior eſt. Orchomenius eſt cōtinuo foramine peruius, & ille fiſtulis vtilior. Alius eſt craſſiora ligno & tenui foramine, quā totū fungoſa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilius craſſiuſq́; & fruticoſiſſimus, qui vocatur donax, non niſi in aquatis natus Qm̄ & hæc differētia eſt multū plata, arundiniſq́; q̄ in ſiccis pueniū, ſuū genus eſt ſagittario calamo, ſed longiſſimis internodijs erectior obſequiumq́; quo libeat flecti calefacto. Differētias faciunt & folia, nō multitudine verū & colore, & robore valida laconicis, & ab vna parte denſiora quales in torū gigni putant circa ſtagna. Eſt & obliqua arundo, non excelſitate naſcens, ſed iuxta terrā fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate aīalibus & vocatur elegia Eſt & in Italia naſcens ad archa nomine paluſtris ex cortice tm̄. Sub ipſa coma vtiliſſima dentibus, qm̄ vis eadē eſt ei, quæ ſynapi. Eſt arundo aucupatoria a Panhormo laudatiſſima, piſcatoria vero ab Antana ex Aphrica, harundinis aūt Italiæ vſus eſt ad vineas maximē. Cato eā ſeri iubet in humidis agris, bipalia ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum. Actor. Qm̄ ergo licet arundo ſine cultura in locis paluſtribus oriatur, tamen in aliquibus locis ſeritur, vt dicit Plinius, de hac etiam inter ſatiuas herbas dicetur inferius.

De herba vitri & hermodactila & hiberida. Cap. LXXXVIII.

AVicenna. Herba vitri eſt qua vitrum abluitur, lenificatiua & mundificatiua. In ipſa eſt ſtipticitas cum humiditate faciens adhæreſcere Sedatiua eſt apoſtematum In potu dantur eius folia ad eriſipilam, & ignis aduſtionē ac præcipuē apoſtemata flegmatica. Eius quoque ſuccus cum ceruſa de plumbo ſuper formicā & eriſipilā ponitur, & ad ambarū amigdalarum apoſtemata fit ex ea gargariſmus. Itēq; ſuccus eius ſorbetur ad tuſſim antiquā, herbaq; ipſa ponitur cū aceto ſuper podagrā, emorroidas remouet. Eiuſq; ſuccus cum oleo roſaceo ad dolorē auris valet. Auicēna. Hermodactulus eſt radix plātæ roſas albas & citrinas habentis, quæ cū aperiuntur flores apertui in primis. Naſcitur in planicie bus montiū, & in angulis eorū, eiuſque folia expanſa ſunt ſuper terram. Melior eſt albus & ad frangendum durus. Natura calidus eſt ac ſiccus, ad ſecundū perueniēs, & in ipſis eſt humiditas ſuperfluens. In ipſo eſt ſolutiua virtus, & efficit augmentum in coitu, & adhibetur iuncturarum doloribus. Rubeum & nigrum ſunt venenum. Aeſtimauerunt quidam, ꝙ in albo eſt caliditas ſubtilis, & in alijs virtus fortis, & ſi non ſolueret. Dixerunt alij ꝙ ſi eſſet calidus, mordicaret vlcera putris, ſed in ipſo non eſt mordicatio penitus. Aeſtimauerunt alij, ꝙ eſt calidus valde. Cum ipſo eſt virtus ſolutiua, & ſi ſit in ipſo ſtipticitas. Albus eſt bonus vlceribus antiquis. Confert podagræ, & ſedat dolorem ſtatim more emplaſtri ſuppoſitus. Eſt malus ſtomacho debilitans eum Et rubeus & niger retinēt medicinas ſolutiuas in ſtomacho, & attrahunt nocumentum maximum Digiti Hermodactuli flos eſt, eiuſq́, virtus ei ſimilis eſt. Conſtan. vbi ſup. Hermodactuli ſunt in tertio gradu calidi & ſicci, dolorem in arteticis podagricis & ſchyaticis curāt, quia ꝓprietas ſua groſſos & viſcidos humores diſſoluit, ſed ſtomacho moleſtum, eo quōd anguſtiam & dolorem in ſtomacho generat. Plinius lib. 25. Hyberidam ſeruilius Democrates primus medentium inuenit, quam & ſic appellauit q̄q̄ ficto nomine, inuētioni eius aſſignato carmine. Naſcitur circa vetera monumenta, parietinaſq́;, & itinerum occulta, floret ſemper folio naſturcij, caule cubitali, ſemine tam paruo, vt vix poſſit aſpici. Radici eſt odor naſturcij. Vſus eius æſtate eſt efficacior & tm̄ recenti: difficulter tunditur, cū axungia modica coxendicibus & articulis oībus vtiliſſima, viris plurimū quaternis horis, fœminis vero minus dimidio adalligata: ita vt deinde balneū in calidum deſcēdatur: & poſtea corpus oleo ac vino perungatur: idemq́ue fiat diebus vicenis interpoſitis ſiqua ſuperſit admonitio doloris: hoc ſiquidem modo reumatiſmos omnes ſanat occultos: præterea herbis cum rhoq; folio adligata epyforas emundat, & ſiqua ſunt in oculis vitia.

De iacinto & iaro & impia herba. Cap. LXXXIX.

ISidorus. Iacintus eſt herba florē habens purpureū, traxit aūt nomē a puero nobili, qui in ſaltibus inter purpureos flores repertus eſt interfectus. Eſt aūt radice & flore ſimilis violæ: pueros a pubertate retinens. Diaſcor. Iacintus habet radicē bulbo ſimilē, cui puerilia funeris caſus dedit nomē Platearius vbi ſupra. Iarus alio noīe barba Aaron dicitur: & etiam minculipes appellatur. Calida & ſicca eſt in tertio gradu: in locis humidis & ſiccis montanis & planis reperitur. In hieme & æſtate magnā habet efficaciā, ſm̄ folia minorē, ſm̄ radicē maximā Et hoc circa tuberoſitates quaſdā, q̄ reperiuntur circa radicē. Hæ tuberoſitates colliguntur, finduntur ac deſiccātur, ac per annū ſeruantur: virtutē habent diſſoluendi, laxandi, ac extenuandi. Contra tumores aurium herba ipſa cū tuberoſitatibus in vino & oleo addito cimino decoquitur: & inde factū emplaſtrū auribus ſupponit. Cōtra frigida quoq; apoſtemata tota herba cū tuberoſitatibus in vino & oleo & axungia veteri teritur: ac poſtmodū in teſta calefacta ſupponitur. Cōtra ſcrophulas nouellas: herba ipſa & ſquilla cū axungia veteri vel reſina teritur, ac ſupponitur: & ſi recentes ſunt liberantur. Cōtra emorroides ac ficus, iarus & capſus excoquuntur in vino & aqua: vel fit euchariſma ad menſtrua prouocanda. Succus iari peſſario mittitur, vel cum benedicta puluis tuberoſitatū cū aqua roſacea cōfectus, & ad Solē ſiccatus valet ad faciē depurādā, & cutē ſubtiliandā Nā ſi facies ex puluere illo illiniatur, plus ēt q̄ a ceruſa depuratur. Solus & eius puluis carnē ſuperfluā corrodit. Plin. lib. 24. Impia herba vocatur in cāna totis marini aſpectu tyrſi modo veſtita & capitata. Inde alij ramuli aſſurgunt ſua gerentes capitula. Ob hoc impiam appellauerunt eā: ꝙ liberi ſuper parentē excellāt. Alij potius eam dicunt ſic appellatā eſſe, quia nullū animal eā attingat, æſtimauere hæc inter lapides duos trita feruet: ꝓcipue aduerſus anginas ſucco, lacte, & vino admixta. Mirumq́; tradit, nonq̄ qui guſtauerint ab ea tentari morbo Suibus quoq; dari, quæq; medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interire. Sunt qui & in nidis auium ex ea aliquid putant inferi: ſicque pullos auidius deuorantes non ſtrangulari.

De iunco. Cap. XC.

ISidorus. vbi ſup. Iuncus dicit, eo ꝙ iuncta radicibus hæreat. Scyrpus aūt eſt a quo ſegetes texuntur ſine nodo, de quo Ennius. Quærunt in ſcyrpo ſoliti qd dicere nodū. Et in Prouer. Qui inimicus eſt etiā in ſcyrpo nodum quærit. Plin. lib. 12. Iuncus odoratus nihil differt a cæteris ſui generis aſpectu. Sed calamus odoratus præſtantior eſt. Odore ſtatim e longinquo inuitat, mollior tactu, meliorq́; qui, minus fragilis & qui a Sole ſe potius q̄ raphani modo frāgitur. Ineſt aūt fiſtulę araneū, qd̄ vocāt florē. Præſtātior eſt cui numeroſius: Reliqua ꝓbatio eſt, vt niger ſit. Dānātur albi, meliot q breuior craſſiorq́, & lentus in frangendo. Calamo pretium eſt in libras 12 iunco in 15. Traduntq́; iuncum odoratū, & in Campania inueniri. Plin. lib. 21. His quæ ſuperius dicta ſunt de gladiolo, Mago ſimilia præcipit & de iunco, quē mariſcon appellāt ad texendas tegetes, & ipſum Iunio menſe exími, vel ante mediū Iulij. Alteram genus iuncorū facit quod marinū, & a Græcis oxyſchœnon iuncum vocari. Tria ſunt eius genera, vnum acutum, ſterile, quē marē & oxin Græci vocant: reliquū fœminini generis ſemē nigrū ferentem, quē melācranin appellāt & hic eſt craſſior & fruticoſior. Tertius vocatur holoſchœnos. Ex his melācranis ſine alijs generibus naſcitur. Oxys & holoſchœnus eodem ceſpite vtiliſſimus eſt ad vtilia Oloſchœnus, quia mollis & carnoſus eſt: fructū vuarū cohærentiū modo fert. Naſcitur aūt is quē marē appellamus ea in metipſo, cacumine in terrā defixo: melacranis vero ſemine ſuo. Alioquin oīum radices nībus annis intermoriuntur. Vſus eſt ad naſſas marinas vtiliū necnon. Et eleganti ū lucernarū lumina pcipua ſunt medullæ amplitudine. Iuxta maritimas Alpes tanta ſunt, vt inciſa ventre impleant penè vnciarum latitudinem. In Aegypto vero cribrorum longitudinem: nō aliās vtiliorē. Quidam ēt vnum genus trianguli iunci faciunt quod cyperum vocant. Eſt n. cyperus iuncus anguloſus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguiſq́; folia ima porraceis exiliora: in cacumine minuta, ſicut iam dictum eſt ſup. Iunci radix in aqua decocta, tuſſi medetur. Semen eius toſtum & in aqua potum aluū ſiſtit, capitiſq́; dolores facit. At qui vocatur oloſchœnos eius q̄ ꝓxima ſunt radicis cōmanducantur aduerſus aranearū morſus. Inuenio & vnū genus iunci qd̄ eropicē vocāt, cuius ſemē ſomnū excitat Iuncus odoratus in Cohele Syriæ naſcitur, laudatiſſimus ex Nabathea regione, theuticis cognomine: ꝓximus Babylonius ex Aphrica peſſimꝰ ac ſine odore. Eſt aūt rotūdus, vinoſæ mordacitatis ad linguā, ſincerus in cōfricādo, rufæ odorē emittit, rubētibꝰ fragmētis. Diſcutit inflationes, & ob id ſtomacho

cho vrilis, itidemq; ſanguinem reijcientib. Singultus ſedat, ructus mouet, vrinam cit, veſicæ medetur, ad muliebres vſus decoquitur.

De Iuſquiamo. Cap. XCI.

ISidorus. Iuſquiamus eſt herba ſic a Græcis appellata ſed a latinis herba calicularis dicitur, eo quòd caliculi eius in figura cantarorum naſcuntur, vt & mali punici, quorum ora ſerata ſunt habentes intrinſecus ſemina papaueris ſimilia, hæc herba & inſana vocatur, eo q̃ vſus eius periculoſus eſt. Deniq; ſi bibatur, vel edatur, inſaniam facit vel ſomnii imaginem turbidam. Plinius lib. 25. Herculi aſcribunt herbam quæ appollinaris apud Arabas altercu ſiue altercagenium dicitur, apud græcos autem hoſciamos appellatur. Plura ſunt eius genera, vnum nigro ſemine, folijs penè purpureis, ſpinoſum. Talis in Galathia naſcitur; vulgare autem candidius eſt ac fruticoſius altius papauere. Tertij ſemen eſt ſimile irionis ſemini, & omnia inſaniam gignunt ac vertigines capitis. Genus quartum molle, lanuginoſum, eſt pinguius cęteris, candidi ſeminis, naſcens in maritimis, hoc recepere medici, itemque ſeminis ruffi nonnunquam ante candidũ ruffeſcit, & ſi non ematuruit improbatur: hoſciami ſemen cum meconio, & vino bibitur ad epiforas inhibendas. Idem in lib. 26. Succus eius hoſciami prodeſt excreantibus, & tridor accenſi tuſſientibus. Auicenna. Iuſquiamus niger frigidus eſt, & ſiccus in fine tertij, albus autem in principio ipſius. Ex eo deterius eſt, & fraudulentius nigrum deinde rubeum: melius autem album: ſtupefactiuum eſt, & abſcindit fluxũ ſanguinis, & ſtupefactione ſua ſedat dolores percuſſionis. Reſoluit teſticulorum duriciem & confert eriſipilę. Epithimatum ſedat dolorem podagrę. Cum vino folia eius bibita ſanant corroſionem oſſium. Succus eius acceptus ſedat dolorem auris, & cum aceto, & oleo roſaceo, dolorem dentium &c. Platearius. Iuſquiamus. Herba eſt frigida in tertio gradu, ſicca in ſecundo. Huius ſeminis diuerſitas triplex eſt, album rubeum & nigrum. Nigrum mortale eſt, album & rubeum ſatis competunt medicinæ vſui. Maioris efficaciæ ſunt ſemina quam herba: virtutem habet conſtringendi & mortificandi, virtutem quoque ſomniferam. Ad ſomnum ergo prouocandum in acuta febre ſit fomentum ex aqua decoctionis eius ſeminis circa pedes, frontem, tempora. Contra calida apoſtemata in principio ſit emplaſtrum ex ipſa herba trita & ſuppoſita, vel de ſemine eius, & oleo roſatum. Contra diſſenteriam ſit emplaſtrum de ſemine eius cum albumine oui & modico aceto, ſupra pectinem, & renes. Contra dolorem dentium herba ipſa trita aliquantulum inter dentes teneatur: per decem annos ſeruatur. Diaſcorides. Iuſquiamus eſt frutex minor, haſtam habens craſſiorem, & folia lata, & oblõga, & diuiſa nigra & aſpera. Iuxta cuius haſtas ſunt capita ſemine plena. Sed huius tria ſunt genera. Vnde flores habet purpureos, folia milacę ſimilia. Semen nigrum folliculos duros & ſpinoſos. Alterum flores melinos, ſemen obruſſum, folliculos molles: ambo hęc maniam faciunt ac cardiaca: ac minus vſuales ſunt. Tertium vero cuius frequentatur vſus, habet folia pinguia & mollia, ſucco plena, flores albos, ſemen album. Naſcitur in locis maritimis & in ruptis. Semen album eſt vtile, nigrum inutile. Semen & folia exiccãtur, & haſta cum ſuccis exprimitur. Qui confectionibus collyriorum mixtus, reumata oculorum compeſcit, dolores aurium mitigat, & podagricos humores adhibitus ſpargit. Semen eius contra prædicta nouit facere, & maximè tuſſientibus ſubuenit. Cataplaſma ex folijs, oculorum reuma compeſcit, vino mixtum, & cathaplaſmatum, tumorem teſtium ſoluit atque mammarum. Radix eius in aceto cocta, dolorem dentium mitigat.

De Lactiridia, & lactucinio. Cap. XCII.

EX herbario. Lactiridia naſcitur in locis calidis, & ſabuloſis, valet contra ventris duritiem granum eius purgatum, & potui in aqua datum calida. Diaſcorides. Lactiridem putant haſtam in cubiti longitudine, ſed nucleum, in qua capitellum rotundum eſt, & folia oblonga, ſicut amigdalæ, ſed oblõgiora, & leniora. Semen autem obrotundum, ſicut caparę, deforis nigrum, intus album, & dulce. Omnis frutex eius lachryma & ſucco plenus eſt, ſicut titimallus: virtus eſt illi catartica: grana eius comeſta, & ſuper aqua cali la accepta, flegma, & colera deponunt, folia cum calia, vel cum vitella accepta ventrem ſoluunt. Auicenna. Lacticinium eſt omnis planta, quæ habet lac acutum, ſoluentium, inſeſtiuum, adurtiuum. Ex his famoſa ſunt ſeptem, quorum vnum eſt pẽtaſilum, ad vltimum eſt lacticinium, quod dicitur maſculus, & eius nomen characiluſ, poſt ipſum omnes fœminæ ſunt, & eorum fortius eſt, quod aſſimilatur mino, & nominatur buraſtus. Deinde eſt arboreũ generum inter lapides. Deinde illud qđ citrolo aſſimilaẽ. Et dixerunt vice alia, q̃ lacticiniorum forma eſt maſculus prędictus, & radix eius longior eſt cubito ad rubedinem declinans, plena lacte, cuiuſque rami ſunt ſimiles oliuæ, ſed lõgiores ſunt ac ſtrictiores. Planta vero fœminæ quæ nominatur mitealis, eſt ſicut planta herba muris, ſed maior ac fortior. Capita foliorum eius ſpi-

noſa ſunt, & egrediuntur ex eius radice ſtipites palmæ longitudinem habentes, & fructificat vno anno, & non alio: fructus ille mordificatiuus eſt linguæ ſimilis nuci, & eius origo eſt, ſicut origo maſculi. Omnia vero mortifera ſunt, fortius autem eorum eſt lac, deinde ſemen, poſtea radix, deinde folia: lac eius calidum eſt & ſiccum in quarto, reliqua vero ipſius in ſecundo vſq; ad tertiũ. Eſt autem vlceratiuum, & interfectiuum. Cumq; ponitur in lacunam, piſces oẽs eleuantur ſuper aquam. Eradicat autem mota ac verrucas, & impetigioẽ, & emorroidas, flegmaq; ſoluit, & aquoſitatem, & eſt conueniens vlceribus putridis, & corroſis, lac eius etiã dicat vngulã, abſcindit pilos, dẽtem corroſum frangit, & deijcit.

De Lappa, & lappacio. Cap. XCIII.

ISid. Lappa dicitur, eo quòd habeat caulem ingentem per terram diſpoſitum, hæc a Græcis Philantropos vocatur, eo quòd veſtibus hominum inhæreat ob aſperitatem ſui. Plin. lib. 21. Notabile eſt in lappa quæ adhæreſcit, q̃ in ipſa flos naſcitur non euidens, ſed intus occultus, & intra ſe ſemina quæ velut animalia in ſe pariunt. Idem in lib. 24. Lappa quæ appellatur cannaria, cũ plantagine ac melliſolio trita ex vino carcinomata ſanat, dieb. ternis ſoluta. Actor. De hac quoq; dictum eſt ſupra ſub hoc noĩe philantropos. Plin. li. 20. Lappacium effectus alteæ non diſſimiles habet. Eſt autem, & ſilueſtre qđ alij oxalidem appellant, proximũ ſatiuo, folijs aquoſis colore betæ candidæ, radice minima, noſtri vero rumicem dñt. Et alij lappacium canthericum ad ſtrumas cũ axungia efficaciſſimum. Eſt & alterum genus, qđ oxilapaton vocant, ſatiuo idẽ ſimilius, hñs acutiora folia, & rubriora, nõ niſi in paluſtrib. naſcens. Sunt qui tradunt & idrolapatõ in aqua natum. Eſt & aliud hipolapaton ſatiuo maius, cãdidiuſq; ac ſpiſſius. Silueſtria ſcorpionũ ictib. medent̃, & ferire prohibent hñtes. Radix aceto decocta, ſi colet̃, ſuccus dentib. auxiliat̃. Si vero bibat̃ morbo regio medicat̃. Semen inextricabilia ſtomachi vitia ſanat: hippolapati radices priuatim vnguis detrahunt ſcabroſos. Semen in vino potatũ liberat diſentericos. Oxilappati ſemen in aqua lotum cęleſti, prodeſt reijcientibus ſanguinem. Sanũt in epiforis oculorum illinunt frontibus, radice curãt cherias, & lepras. In vino aſit decocta ſtrumas calculos, & parotidas, pota vino & lienes. Celiacos æquè, & diſentericos iuuat, & tenaſmos. Deniq; vis lappati, & ructus facit, & vrinam cit, & oculorũ caliginẽ diſcutit. Radix cõmanducata dentes firmat, & radẽ cũ vino decocta ſoluit aluum, folia quoq; ſoluunt, adiecto ſale. Et vt non omittamus bulapatum radicis imitatione differens eſt, & erga diſentericos efficacis effectus ex vino potum eſt. Diaſco. Lappaciũ calidæ & auſteræ virtutis eſt, & ideo in cibum ſumptũ venerẽ reprimit, ſtomachũ cõfirmat, vrinã confundit, ventrem mollit, cũ oleo roſeo cathaplaſmati & thiburum, duricias ſpargit. Radix eius cathaplaſmata, leproſis ac ictericis medicat̃. Eius decoctum fomento adhibita, & in balneis ſiccata, pruriginẽ corporis tollit, dolorẽ aurũ mitigat, in vino elixa dolorẽ dentiũ gargariſmo cõpeſcit & cathaplaſmata ſcrophas ſpargit. Radix & eius ligata, & in collo ſuſpenſa, ſcrophas naſci nõ admittit, fluxum ſanguinis mulierũ abſtinet. Cũ vino elixa, & bibita, ictericos ſanat, calculos veſicæ frangit. Itẽ radices ex aceto coctę & impoſitæ ſtrumas, & parotidas ſanant, potata aurigineẽ expurgat. Lappacij enim tria ſunt gña, ſed ſolum vnũ eſt vtile. Plateari⁹. Lappaciũ eſt calidũ, & ſiccũ in tertio gradu. Et eſt triplex. ſ. acutũ hñs acuta folia, qđ efficacius eſt: & rotundũ, qđ rotunda: & domeſticũ, qđ aliquantulũ lata, & magis eſui cõpetit. Hẽt aũt lappaciũ virtutẽ diſſoluendi, relaxandi, aperiendi, extenuandi. Succus lappacij domeſtici cũ alijs quibuſdã confectus, valet contra ſcabiẽ, pruriginẽ, & impetiginẽ, & contra ſplenis duritiem, ad apoſtema maturandum lappacium rotundũ tritum, & in oleo decoctũ, vel cum axungia ſuperponit̃. Ad rumpendum vero prædicto modo lappacium acutum. Contra lumbricos valet ſuccus eius datus cum melle. Lappacium & crudum, vel coctum comeſtum confert ſcabioſis.

De Laſere, & lenticula, & lepido. Cap. XCIIII.

ISid. Laſer herba in monte Oſcobagi naſcitur, vbi, & Gãges fluuius oritur. Cuius ſuccus primum eſt dictus laſir: quia manat in modum lactis, deinde vero vſu deriuato laſer nominatus eſt. Platearius. Lenticula frutex eſt, cuius ſemen, vel fructus vſui medicinæ competit, & coccognidium appellatur. Itaque cum eius receptio inuenitur, fructus debet poni: p duos annos in efficacia multa ſeruatur, virtutem hẽt purgãdi principaliter flegma, & coleram, vnde & ſanis, lapſis, & ægris non multum febricitantibus dari põt: puluis coccognidij ſubtilis diu cum oleo bulitur, & ſic ex eo pecten pp ſtrangariã, & diſuriã inungitur. Renes quoque pp tenaſmon ex frigido, & glutinoſo humore inteſtinis adhærente, pp ſurditatem immittitur auribus, ſi ſiat ex humoribus ibidem exiſtentib. Sarniolas quoq; ſuperfluitates conimit. Diaſcorides. Lenticula ſuper aquam inuenitur natans, rotunda ſicut lens, colorem viridem habens, virtus eſt et frigida, vnde tumores omnes ſpargit, ignem ſacrum extinguit, podagricis neceſſariè miſcetur, ſola, & cũ polenta medicamentib. apponit̃, infantib. & ente

rocclicis auxiliatur. Lepidum quem multi gingion appellant: herba eſt nota omnibus, in ſale & lacte componitur, huius folia habent virtutem inſcidam, & vulneraticam: apij radice addita, & horis quatuor impoſita, faciunt vulnera. Schyaticis medentur, ſpleneticis opitulantur, lepras mundant. Radix eius collo ſuſpenſa dolorem dentibus tollit.

De Libanotide, & lingua auis. Cap. XCV.

DIaſcorides. Libanotidis genera ſunt tria, vnum profert ſemen, quod cacoetos dicitur, habens folia maratro ſimilia, ſed latiora, virgam in medio longam amplius cubito in qua eſt capitellum proferens ſemen album ſimile ſpondilio. Qd ſemen obrotundum eſt, & angulosum odorem habens quaſi teſinę inſcidum. Quod ſi maſticatum fuerit, os comburit, alba eſt illi radix odorem habens theuris. Alterum eſt genus ſupradicto ſimile, cuius ſemen eſt latum, & nigrum, ſicut ſpondilion, ſed non ita candidum. Radix etiam eſt deforis nigra, deintus alba: porro libanotis quæ dicitur acarpos, idest ſine ſemine, ſupradictis omnibus ſimilis eſt, ſed nec florem habet, naſcitur in locis aſperis atque ſaxoſis: omnium folia cathaplaſmati adhibita, emorroides prohibent. Ani tumorem pellunt, condilomata ſoluunt. Scroffaſque ſpargunt, & apoſtemata ſimiliter curant. Radix eorum ſicca melle addito, vel vino vulnera curat ſordida, tortionibus medetur, venenatis occurrit morſibus, menſtruis imperat, vrinam prouocat: puſtulas corporis emẽdat. Succus radicis earũ capillos manare nõ ſinit. Semen etiam omnia prædicta facit. Epilenticis quoque præſtat effectũ, cauſas thoracis ſanat bibitum, hidropicis eſt ſalutare cum oleo perunctum, ictericis cum vino & pipere datum ſingulare præſidium eſt, prodeſt etiam conquaſſationibus, & podagris cathaplaſmatibus impoſitũ. In Thracia naſcitur libanotides amaro guſtu, habens folia prædictis ſimilia ſed aſperiora, & albidiora. Cuius accepta radix purgat caput & ventrem deponit. Eſt iterum libanotidis genus, quod Romani roſmarinum vocant, de quo ſcilicet dicetur inferius. Platearius. Lingua auis habet folia parua, & acuta, linguæ auis conformia, & eſt in primo gradu calida, & humida, decocta in aqua ordei prodeſt ethicis, & cõſumptis, & aqua decoctionis eius contra ſiccitatem pectoris. Auicenna. Lingua auis eſt calida in tertio humida in primo gradu. In folijs eius eſt conſtrictio, & mundificatio, & conſolidatio. Itaque conſolidant, & vlcera humida carne replent. Cortices eius cum aceto conferunt, poſiti ſuper contritionem lacertorum. Confert etiam tremori cordis, & in coitu addit. Conſtantinus vbi ſupra. Lingua auis in primo gradu calida, & humida coitum propriè confortat, ſpermaque augmentat.

De Maiorana, & malabatro. Cap. XCVI.

PLatearius. Maiorana eſt herba, quæ alio nomine ſanſuccus dicitur, calida, & ſicca in ſecundo gradu, flores, & folia eius cõpetunt vſui medicinæ. Igitur in æſtate collecta cum florib. in vmbroſo loco deſiccatur, ac per annum ſeruatur. Ex aromaticitate virtutem habet confortandi, & ex qualitatibus ſuis diſſoluendi, conſumendi, & mũdificandi: puluis eius in cibo datus, & vinum decoctionis eius ſtomachum infrigidatum calefacit, & digeſtionem confortat, appoſita quoque naribus confortat cerebrum, fomẽtatio ex aqua decoctionis eius facta matricem mundificat, & ſuperflua conſumit, flores & folia in teſta calefacta, & in ſaccello dolori ſtomachi ex ventoſitate ſuperpoſita eum ſoluunt: quia euentationem faciunt. Eadem quoque capiti ſuperpoſita valent contra reuma ex frigida cauſa. Auicenna. Maiorana eſt calida, & ſicca in tertio gradu, & eſt ſubtilis, reſolutiua, apertiua cum fortitudine. Virtus olei eius eſt calefactiua, ſubtiliatiua & acuta. Ex ea bonum eſt epitima ſuper apoſtemata flegmatica. In cerotis quoque ponitur, & ſuper torſionem neruorum linitur. Confert dolori dorſi, & inguinum. Et eſt medicamẽ paraliticis. Eius oleum aperit opilationes cerebri, confert emigraneæ, & humiditati, ſoda quoq; melancolicæ ac ventoſitatibus groſſis, & dolori auris, embrocata, & diſtillata eius decoctio confert hidropiſi, & vrinæ difficultati, etiam pungitiuo ventris dolori. Quod ex ea ſiccum eſt linitur cũ melle ſuper nigredinem ſanguinis, & viriditatem eius proprieq; ſub oculo. Oleum eius confert matricis coartationi ad præfocationem ipſius deducenti. Ex ea quoque cum aceto fit emplaſtrum contra puncturas ſcorpionum. Diaſco. Malabatrũ putauerũt quidam medici nardi folium eſſe, ſed falluntur: quia licèt ei ſimile ſit, in odore tamen alterius eſt naturæ. Inuenitur autem ſupernatans in quibuſdam paludibus Indiæ, foliorum ſpecie, carens radice, & illud eſt optimum, quod eſt recentiſſimum tenue, & integrum, guſtu non ſalſo, ſed potius pontico, hanc herbã cum Indi colligunt, inſerunt lino, & ſiccant ęſtate. Eſt autem folium odoris integri cum ſuauitate ſtipticum & diureticum cũ diuturno odore, virtutem ſpicenardi habet, quæ ſimiliter diuretica eſt. Elixum in vino tumoribus oculorum adhibetur fomento. Idem folium diutius tenet odorem maſticatum & tineolas non permittit cum veſtimentis impoſitum. Platearius. Malabatrum, quod dicitur folium Paradiſi, vel folium album, calidum eſt ac ſiccũ, & multum aromaticum, quod non habent medici noſtri, ſed eius loco folia garioſilorum ponunt, vel ſpicam nardi.

De mandragora. Cap. XCVII.

ISidorus. Mandragora ſimilis eſt paruo peponi, dicta ꝙ habet mala ſuaueolentia, magnitudine mali Maciani, vnde & Latini eam malum terræ vocant, eo ꝙ radicem habet formam hominis ſimilantem. Antropos enim homo dicitur, huius cortex in vino miſſa datur ad bibendum his quorum corpus ſecandum eſt propter curam, vt ſoporati dolorem non ſentiant. Species eius duę ſunt, fœmina folijs lactucæ ſimilibus mala generans in prunorum ſimilitudine. Maſculus vero folijs ſimilibus betæ. Plinius lib. 25. Mandragoram alij vocant circelon, cuius genera ſunt duo. Candidus, qui & mas, niger q̃ fœmina exiſtimatur, folijs anguſtioribus, quàm lactucę, hirſutis caulibus, binis terniſve radicibus rufulis, intus carnoſis teneriſque penè cubitalibus, ferunt mala magnitudine nucum auellanarum, & in his ſemen album ceu pirorum, hoc alij arſen, alij morion, alij vocant hipoplomon, huius alba ſunt folia. Alterius autem vel lappaci ſatiuę latiora. Cauent effoſſuri contrarium ventum, & fodiunt ſpectantes ad occaſum. Et tribus circulis ante gladio circumſcribunt. Succus fit & e malis, & e caule deciſo cacumine, & radice punctio aperta, vel decocta eſt vtilis, vel ſurculo. Conſciſſa quoque in orbiculos ſeruatur in vino. Succus nõ vbique inuenitur. Sed vbi poteſt circa vindemias quæritur. Odor grauis eſt ei, ſed grauior radicis, & mali. Mala maturata, & in vmbra ſiccantur, & ſuccus ex his Sole denſatur, itemque radices tuſæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſeruantur in murijs efficatius. Et quanquam mala in aliquibus terris mandentur, nimio tamen odore obmuteſcunt ignari, potu etiam largiore moriuntur. Ambro. in exameron. Per mandragoram ſomnus frequenter acceſſitur, vbi ægri vigiliarum incommodo affligantur. Auguſt. ſuper Gen. 30. de hoc genere ſcilicet mandragorę quoſdam opinatus ſcio, quòd acceptum in eſcam ſterilibus fœminis fœcunditatem paret. Ideoque inſtitiſſet Rachel apud Liam, vt illud acciperet, quod ego non arbitror: quantum vero renunciat viſus, & olfactus, & guſtus rem comperi pulchram, ſuaue olentem, ſapore autem inſipido. Cur ergo mulier tantopere cupierit eam, neſcio, niſi fortè propter pomi raritatem, & odoris iucunditatem. Diaſcorides. Mandragora fœmina folia habet nigra lactucæ ſimilia, ſed minora, odoris grauiſſimi, ſuper terram expãſa. In quorum medio naſcuntur mala vuæ viridi ſimilia. In quib. eſt ſemen apio ſimile. Radices autem duas ac tres ſibi inuicem cohęrentes deforis nigras intus albas cum corio groſſo, haſta carens. Maſculus vero habet folia alba, & maiora, lata, & leuia, ſicut betæ. Mala eius duplicia naſcuntur colore croceo odore ſuaui, cum grauitate, quæ paſtores comedunt, & ſtatim ſomnum capiunt. Radix autem prædictæ ſimilis, ſed alba, huic etiam haſta non eſt. Auicenna. Mãdragora frigida vſque ad tertium & humida. Omnis autem mandragoræ radix magna eſt, hominis formæ ſimilis, & hoc eius nomini competit. Mandragora enim nomen eſt imaginis naturalis, ſcilicet ſicut planta exiſtens in forma hominis. Iabrol autem idest radix mandragoræ ſilueſtris frigida eſt in tertio, & ſicca in primo. Radix quidem eſt fortis, deſiccatiua, & in mandragora ipſa eſt humiditas. Dr̃ autem ꝙ dens elephantis cum eius radice decoquitur, & lenit ipſum fitque facilis eius obedientia.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XCVIII.

MAndragora frigida eſt, & ſicca. Radix, & cortex præcipuè competunt vſui medicinæ. Secundario poma. Tertio folia. Cortices radicis per tres annos in multa virtute ſeruantur. Habet autem virtutem infrigidandi, & aliquantulum mortificandi, & ſomnum prouocandi, ad ſomnium ergo prouocandum in acutis febribus puluis corticis eius conficitur cum lacte mulieris, & albugine, & ſuperinducitur fronti, & temporibus: poma mandragoræ trita in oleo communi, aliquantulum decoquuntur, & oleum mandragoranteum cuius inunctio valet contra dolorem capitis ex caliditate, contra calida apoſtemata, contra calorem febrilem, contra fluxum ventris ex impetu coleræ. Sed & folia eius trita ſuper tempora ponuntur contra dolorem capitis ex ſcabie. Ex herbario. Mandragora fortiſſimi odoris eſt, ab homine ieiuno non colligitur. Maſculus autem habet albidiora folia, & maiora folia, ſed vtriuſque vis vna eſt, hæc cum polenta trita, feruores oculorum, & dolores aurium ſedat. Radix eius cum aceto trita, & illita, ignem ſacrum curat. Diaſco. Folia eius viridia tumorib. oculorum imponunt̃ cum polenta. Siſt, & vulnerũ tumores ſoluunt, & apoſtematib. oĩbuſq; duritijs remedia ſunt. Scroffis medent̃, attritionib. itinerũ opitulant̃ colorẽ bonum vultib. reddit. Multi quoque folia ipſa ſiccant oĩbus ſupraſcriptis neceſſaria. Radix eius cũ aceto trita ignem ſacrũ extinguit, cũ melle roſaceo, vel oleo, morſib. venenatis occurrit. Cũ aqua ſcroffis medet̃, cũ polenta adhibita panadas ſoluit, & articulorũ dolores ſanat, omneſq; dolores mitigat. Semen eius bibitum ſtericos purgat. Succus eius plus acceptus,

vocem

vocem hoīs tollit, ſimiliter & folia eius ac mala ſ{dum exiccantur, auferunt vocem hominis vi odoris ſui. Auicēna. Mādragora ſomnum prouocat, & qñ ponitur in vino, vehementer inebriat. Multuſque vſus eius & odoramentum, faciunt apoplexiam: lac eius euellit lentigines, & pannum ſine mordicatione. Soluendo autem educit coleram & flegma. Radix eius trita, & cum aceto impoſita ſuper eriſipilam, ſanat eam. Eius etiam lachryma dolorem oculi ſedat. Semen eius matricem mundificat, vel vomitum prouocat. Razi in almanſore. Mandragora frigida eſt, capitis grauedinem, & litargiam, & paralyſim efficit. In vino bibita valde inebriat. Comeſta vero faſtidium ac vomitum inducit, & forſitan interficit. Medicinis autem admixta dolorem aufert. Plin. vbi ſupra. Mandragorę vis eſt ſomnifica pro bibentium viribus bibitur & contra ſerpentes, & ante ſectiones ac punctiones ne ſentiant. Ob hoc ſatis eſt aliquib. ſomnum odore quæſiſſe: bibitur & pro elleboro obolis duobus in mulſo. Efficacius tamen eſt elleborum ad vomitiones & ad bilem nigram extrahendam.

De maraca & maratro. *Cap. XCIX.*

DIaſcorides. Maraoon, qui & pateriion dicitur: habet folia ſimilia coriandro: melinum cum odore brumoſo, & guſtu amaro: virtus ei talis exiſtit, quòd bibita cum oximelle, ſicut epythimum flegma coleramque per ventrem deponit: Medetur aſmaticis, & melancolicis. Herba ſine flore bibita calculos ac aſmaticis ſanitatem reſtituit: maximèque ipſius elixatura fomento adhibita duritias, & tumores ſtericos ſoluit. Cathaplaſma adhibita cum flore ſuo ignem extinguit, & ſiccū eſt in gradu ſecundo, herba vero ipſa recens calida eſt in primi gradus medio. Confortat ſtomachum, opilationem aperit, & epatis, & veſicæ, & renum. Succus eius coctus, ac deſpumatus, aut cum oximelle, vel oxizacharo potatus, diuturnas febres habentibus periodi, ſit optimus, vrinam quoque prouocat, viſum clarificat. Idem ſuccus purus, ſi eo lauentur oculi, aquam in eis ordinatam diſpergit, multis etiam collirijs congruit. Sperma eius opilationem epatis aperit, ventoſitatem inflatiuam remouet, lapidē frangit. Mēſtrua prouocat, abhominationē ex humidis humorib. amputat. Cum melle temperatum, & ſupra morſum canis rabidi poſitum iuuat.

De Marrubio, & Marrubiaſtro. *Cap. C.*

ISidorus. Marrubium in campis naſcitur, propter amaritudinē ſic vocatum. Plinius lib. 20. Marrubium plerique inter primas herbas commendauerunt, quam Græci praſion vocant. Alij linoſtrophon, nonnulli philopeda aut philochares nomine, quam vt indicandam ſit. Huius folia ſemenque contrita proſunt cōtra ſerpentes, pectorum, & laterum dolores, & contra tuſſim veterē, & his qui ſanguinem reijciunt eximiè vtile eſt, ſcopis eius cum panico aqua decoctis, vt aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur ſtrumis cum adipe. Aluum ſoluit cum ſale, & aceto. Succus eius articulis ac naribus ac minuendæque bili cum melle prodeſt. Item contra venena inter paucas potens eſt, ipſa herba ſtomachum, & excreationes pectoris purgat. Cum iride, & melle vrinam cit. Cauendum tamen eſt exulceratæ veſicæ, ac renum vitiis. Dicitur, & ſuccus claritatē oculorum adiuuare. Caſtor duo Marrubij genera eſſe tradit. Nigrum, & quod magis probat candidum. In ouum inane ſuccum adijcit his ſpiſſumque ouum inſundit melle æquis portionibus tepefactum, vomicas rumpere, purgare perſanare, promittentes. Illitis etiam vulneribus a cane factis tuſa cum axungia veteri. Platearius. Marrubium calidum eſt & ſiccum in tertio gradu. Herba hæc alio nomine praſion dicitur. Folia præcipuè competunt medicinæ, folia radicis ſecundario, virtutem habens diſſoluendi, & conſumendi ex qualitatibus ſuis. Ex amaritudine virtutem diureticam. Contra vitium pectoris ex frigido, & viſcoſo humore datur dyapraſium, quod ab eo denominatur. Contra tuſſim valet vinum decoctionis eius, & ſicuum ſiccatum. Eadem decoctio valet contra ſtrangariam, & diſſuriam, & colicam paſſionem, & contra emorroides inflatas, & non fluentes, cum melle confectus. Contra vermes aurium, ſuccus eius in auribus mittitur, valet etiam herba contra ſplenis duritiem. Conſtantinus vbi ſupra. Marrubium quod Græcè dicitur praſion, eſt calidum in gradu ſecūdo ſiccum in tertio. Opilationem epatis ac ſplenis aperit, mēſtrua prouocat, humores putridos exiſtentes in pectore ac pulmone purgat, pulueriz atum ac melle mixtum, vulnera putrida mundificat, eiuſque apozima viſum clarificat, aufert dolorem auribus inſtillatum, ſanatque puſtulas earum: aufert etiam dolorem dentium ex eodem lotorum. Eius apozima potum contra hidropiſim valet, & oculis vngi ex eo prodeſt, renibus tamen ac veſicæ nociuum eſt. Diaſcorides. Marrubium Græci propter amaritudinem vocant praſion. Alij vero euparorium, frutex eſt multorum tyrſorum cum virgis albis, & hirtis, & quadrangulis, folijs ceu rotundis, & hirtis, & acerrimis cum ſemine ac flore nodoſo, hoc eſt, quadrato ac veluti rotundo. Naſcitur per campos. Eius folia cum ſemine exiccantur, ac ſerpente vexatis aptantur. Succus eorum remedium eſt pthiſicis, ac tuſſiculoſis, & hanelosis. Idem cum attico melle illitus, neruoſis locis congruit, ſordida vulnera purgat, pterigijs ac putredinibus, & viſus obtuſioni competit, arcuato morbo laborantibus ſuccurrit naribus infuſus, habet autem Marrubiū vias efficaciter relaxantes. Aliud quoque genus Marrubij tradunt, quod latini vlcerariam dicunt. Marrubiaſtrū eſt ſubſimile Marrubio, facilè notum, huius vires faciunt ad morſus ſerpentum, & ad ſuſpirioſos. Idem ſtrumas ſoluit, & menſtrua prouocat.

De Medica, & mellıloto. *Cap. CI.*

DIaſcorides. Medica ſimilis eſt trifolio, quod inter fęnum naſcitur, habetque folia anguſta, vt virgulam trifolio ſimilem, in qua ſemen eſt illi, vt lenticula. Semen hoc pani miſcetur pro odore, & ſalibus. Elixum, & fomento adhibitum, calidum eſt, hanc herbam aſini comedunt. Mellilotum dyaforeticum eſt ac modicè digeſtorium cum nimio calore. Cum vino dulci, vel cum ſemine lini coctum aut cum vitellis ouorum aſſatis commixtum, tumentibus oculis, & matrici ac teſtibus valet cathaplaſmatum. Mitigat, & auriculæ dolorem inſtillatum, vino dulci ante perfuſum. Stomachi dolorem ex multa humorum fęce ſanat, omneſq; tumores cum ouo aſſo ac pollinæ tritici mixtum ſpargit, & cum vino bibitum dolorem ſtomachi mitigat. Naſcitur in Campania fęnu Græco ſimile, croceum habens colorem. Naſcitur, & in Macedonia, ſed vtilis eſt omnibus. Plinius libro 21. Mellilotos vbique naſcitur, laudatiſſima tamen in Attica, vbicunque vero recens nec candicans, & croco quàm ſimillima, quanquam odoratior in Italia. Oculis medetur cum lacte, vel cum lini ſemine. Cū roſaceo lenit dolores capitis, & maxillarum. Itemque aurium e paſſo. Quæque vero in manibus intumeſcunt, vel erumpunt curat. Stomachiq; dolores cruda triraque vel in vino decocta ſanat. Effectus eoſdem habet ad vuluas etiam ad teſtes, & ad ſedē procidnam, & quæque ibi ſunt vitia: eo quoque recenti ex aqua decocta, vel ex paſſo adiecto roſaceo illinuntur carcinomata. Auicenna. Mellilotum eſt flos plantæ coloris paleæ, in quo eſt figura lunaris quandam habens duritiam cum ſua raritate. Et ex eo quidem aliud eſt album, aliud citrinum. Melius autem illud, quod durius eſt. Cuius color ad albedinem declinat parumper. Eiuſque ſapor ſentitur amarior, & odor eius eſt manifeſtior. Iuxta Diaſcoridem. Melius eſt crocei coloris, & acutioris odoris. Calidū, & ſiccum eſt in primo, & ad vltimum eſt cōpoſitum, & caliditas ipſius eſt dominatior frigiditate ipſius. Iuxta Diaſcoridē eſt ęquale in frigiditate, & caliditate. In ipſo eſt ſtipticitas pauca cum reſolutione, & propter illud digerit, & eſt liquefactiuum ſuperfluitatum, vt Diaſcorides ait. Eſt autem reſolutiuum, & cōfortatiuum membrorum. Confert apoſtematibus calidis, & duris, cōfert etiam vlceribus humidis. Denique confert apoſtemanibus aurium, & doloribus ambarum ſuppoſito emplaſtro ex eo cum capeuo, & reliquis quæ dicta ſunt. Et diſtillatione facta in eis ex ſucco eius, & eius iuuamentum in doloribus eſt velocius. Ex ipſo quoque fiunt embrocæ, & ſedant ſoda, & confert apoſtematibus oculi, & auri ac teſticulorum. Platearius. Mellilotum eſt calidum & ſiccum in primo gradu, cuius ſemen ſimiliter appellatur, & quia ſemicirculi formam habet, etiam corona Regia dicitur. Semen cum corticibus in medicinis ponitur, ac per tres annos ſeruatur, adeo namque paruum eſt, & adhærens cortici, vt vix inde poſſit ſeparari, virtutem habet confortandi ex aromaticitate, diureticam ex ſubtilitate ſubſtantiæ: vinum decoctionis eius digeſtionem confortat, ventoſitatem excludit, opilationem renum ac veſicæ aperit. Semen autem in brodio cibiſque poſitum boni odoris os, & dentes optimè olentes reddit.

De Meliſſa, & Meliſſofila. *Cap. CII.*

IDem. Melliſſa quæ & herba citraria dicitur, calida & ſicca eſt in ſecundo gradu. Et viridis, & ſicca multæ eſt efficaciæ, prius quidem ad ſolem exiccata, poſtea in vmbra ſuſpenſa, per annum ſeruatur, virtutem habet confortandi diſſoluendi, conſumendi, & exacergendi. Effectum maioranæ ſimilem habet, & contra eaſdem cauſas ſimilis vſus eſt, excepto quòd eius decoctio magis menſtrua prouocat, matricem mundificat, & confortat, & conceptum adiuuat: vinum decoctionis eius valet contra ſincopim ex frigida cauſa: melliſſa in vino, & oleo decocta, & cathaplaſmata maturat apoſtemata, duritiemque ſplenis, & epatis relaxat, & ſoluit. Diaſcorides. Melliſſofilos, vel vt alij dicunt melliſſofilon, eo quòd libenter illam apes manducant, tyrſos habet quadrangulos, nigros, & hirtos, plurimos ex vna radice, foliaque ſimilia bugloſſæ, maiora tamen & tenera, & non ſic aſpera, acida tamen trita in odore. Huius folia cum vino bibita, & etiam cathaplaſmata, vim ſcorpionum, & ſphalongionis optimè curāt morſuſque caninos ad ſanitatem perducunt. Elixatura eius idem facere pōt. Iterum elixatura eius fomento adhibita menſtruis longiſſime imperat æpis. Ore retenta dolori dentiū medicatur, diſſenterieis opitulatur: folia quoq; ipſa addito nitro oīa ſupradicta facere poſſunt. Torſionibus rectè adhibentur: & elo-

ctuarium orthopnoicis proſunt. Sale autem addito in cathaplaſmatibus adhibita ſcrofas purgant, & arthriticis opitulantur. Eſt etiam herba quam multi bahlorę dicũt, & multi marrubiũ nigrum, virgas habet nigras quadras, & aſperas, ex vna radice virgellas proferens multas, folia ſunt ei ſimilia marrubio, ſed rotunda, & nigra, & aſpera, & rara ſimilia melliſſofilo cum odore graui, vnde & iſtud multi melliſſofilon dicunt, flores autem ſuper nigras rotundas habet, folia eius addito ſale cathaplaſmata morſus caninos mitigant, in cinere calido miſſa, & marcida facta condilomata ſoluunt, ſordidaque vulnera melle addito purgant. Macer. Herbam quam Græci meliſophilos dicere volunt. Doracum noſtri dicunt vulgariter illam. Præcunctis apibus gratiſſima dicitur herbis. Nec gaudere magis vllos flore videntur. Contritæ folijs apum ſi vaſa perungas. Non fugient melliſque facit ſi lac ſibi iungas. Vaginæ cultores retinent examina talis auxilium præſens apum fert ictibus illa. Ictus detrita tegitur ſi protinus herba, hocque modo quos veſpa nocet, vel aranea, curat. Trita ſolet veteres compeſcere cum ſale ſtrumas. hocque modo vitijs dicunt ſuccurrere fędis. Gremia curãtur decoctæ cum ſale ſucco. Talis diſcutitur ſuſſatio noxia potu. Eius ſi viridis decoctio ſæpe bibatur. Antiquos diſſintericos iuuat, & Celiacos. Aſmaticis eadem prodeſt orthopnoicisatque Vlcera depurgat morbos leuat articulorum. Herba carnis morſum ſuperaddita cum ſale curat. Eius fomento decoctio menſtrua purgat. Ore retenta ſolet dentis ſedare dolorem, lumina purgari caligine Plinius ſoquit. Eius ſi ſucco fuerint cum melle peruncta.

De Mentaſtro, & men. Cap. CIII.

PLinius lib. 20. Mentaſtrum eſt menta ſilueſtris differens ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi colore pulegij. propter qd & quidam ſilueſtre pulegium vocant, his commanducatis, & impoſitis elephantiam ſanari traditum eſt, ſicut magni Pompeij ætate, fortuito cuiuſdam experimento pp pudorem in facie illita compertum eſt. Eadem illinuntur atque bibuntur in vino aduerſus ſcolopendras, & ictus ſerpentium, cum ſale quoque, & oleo, & aceto aduerſus ictus ſcorpionum, denique aduerſus omnia venena, hæc folia ſeruantur ad farinæ modum arida. Mentaſtrum quoque ſubſtratum, vel accenſum ſcorpiones fugat, potum ſeminas purgat, ſed partus necat. Orthopnoicis torminibus colericis efficaciſſimum. Itemque podagris impoſitum. Succus eius auribus verminoſis inſtillatus, in morbo Regio datur, & ſtrumis illinitur. Omnia veneris inhibet, rineas pellit, & contra prurigiñẽ valet. Diaſcorides. Men, quod amãticum dicitur, in Macedonia, & in Hiſpania naſcitur, ryſo, & folijs aniſo, & aneto ſimilibus aſcendit de terra vſque ad cubitos duos radicibus ſparſis, ac tenuis, & longis ſuauique odore, guſtu calido linguam mordente, vires habet radix ipſa releuantes, vnde trita, & elixa in aqua vtiliter datur in potione, ad renum dolores, & cauſas veſicæ, vrinã prouocat, ſtomachique inflationes, ac torſiones inteſtinorum mitigat, & ſtericas, id eſt dolores matricis curat, arterias etiam per fomentum mitigat. Toraeis reumatiſmo cum melle prodeſt, electuarij more datum. Stranguirias infantium reſoluit, vt cathaplaſma ſuper pectinem impoſitum. Ex hoc autem ſi plus bibitũ fuerit, mouet dolorem capitis, Platearius. Men eſt herba in ſecundo gradu calida, & ſicca, huius radix appellatur ſimili nomine. Et præcipuè competit vſui medicinæ, vnde radix in medicinis debet poni, quæ per duos annos poteſt ſeruari virtutem habet diureticam ex ſubtilitate ſubſtantiæ, attrahendi, & conſumendi ex qualitatibus ſuis, vinum vel aqua decoctionis eius ſoluit opilationem ſplenis, & epatis ex frigida cauſa factam, & etiam ſtranguriam, & diſſuriam, aqua vero competentius in æſtate datur, & iuuenis, vinum autem in hieme, & ſenis: puluis eius cum fœniculi ſemine in cibo, vel potu datus, excludit inteſtinorum ſtomachique ventoſitatem, & confert. Contra Tenaſmon ex frigida cauſa, in vino decoquitur herba ipſa.

De Milleſolio, & morella. Cap. CIIII.

PLinius libro. 24. Milleſolium quod & mirinoſilon dicitur, caulem habet tenerum, ſimilem fœniculo, plurimis folijs, vnde & nomen accepit. Naſcitur in paluſtribus, magnifici vſus ad vulnera, bibitur cum aceto ad difficultates vrinæ, vel veſicæ, vel ſuſpiria, præcipitatiſque ex alto. Eadem ad dentium dolorem efficaciſſima eſt. Aetruria nomine hoc appellat herbam, in brachis tenuem, a lateribus capillamenti modo folioſam eximij vſus ad vulnera, eaque affirmat boum neruos vomere abſciſſos ſolidari turſuſque addita axungia iungi. Ex herbario. Milleſolium, quæ & ambroſia, vel archilica dicitur, in locis cultis naſcitur, habet flores auroſos, & albos. Coma eius tuſa, & appoſita nouis vulneribus dolorem tollit, & eadem glutinat, profluuium ſanguinis ſtringit. Eadem aqua potata diſſentericos curat. Idem valet ad dentium dolorem, ad vrinæ difficultatem, & ad tumorem. Platearius. Morella, & ſtrignum, & ſolatrum idem eſt. Eſt autem hæc herba in ſecundo gradu frigida, & ſicca, & etiam aliquantulum diuretica. Secundum folia, & fructus eſt multæ efficaciæ, exiccata modicæ, virtutem habet infrigidandi contra ſplenis, & epatis opilationem, & maximè ictericiam. Contra apoſtemata in ſtomacho, vel inteſtinis, vel epate datur ſuccus eius, cum aqua ordei, teſte Diaſcoride. Penna eadem ſucco intincta epati frequenter ſuperponenda eſt contra eius calefactionem, itemque cõtra podagram calidam, vel etiam herba ipſa trita ſepius eſt ſuperponenda. Cõtra calida quoque apoſtemata in principio ad repercuſſionem materiæ, herba ipſa ſuperponitur trita. Macer. Herba quam Græci ſtrignum dixere, latini Morellam dicunt vis eius frigida valde. Dicitur auriculæ mirè ſedare dolorem. Illius ſuccus ſi ſenſim fundimr intus. Aegilopas ſtringi dicunt cathaplaſma mederi. Iſtud idem credo et capitis prodeſſe dolori, vnde cum ſtrigno ſi ſal pariſque teratur. Parotidas reprimet cathaplaſmatis addita more. Sanguinis pruritus depellitur illita ſucco. Succus ſuppoſitus fluxum ſtringit muliebrem. Contritis folijs eius coniunge polentam. Dũ expelli, ſi vero iunxeris iſtis Argenti ſpumam, ceruſã oleumq; roſatum. Fortius, & melius fit prędictũ medicamentũ.

De Napello, & Narciſſo. Cap. CV.

AVicenna. Napellus in ſummo caliditatis, & ſiccitatis venenum eſt pernitioſum, delet albaras linimento. In potu quoque ſumitur, & lepræ ſimiliter confert. Maior eius potio eſt vna, alioquin ſe bibentem deſtruit, & interficit. Tyriaca vero eius eſt mus napelli. Et ipſe quidem eſt mus, qui eo nutritur. Coturnices etiam illo cibantur, & non moriuntur. Ex omnibus autem confectionibus dyamuſcum ei reſiſtit. Napellus moyſi eſt herba naſcens cum napello, & quæcunque appropinquat ei non creſcit arbor. Eſt autem maior tyriaca napello, & omnia iuuamenta quæ ſunt in napello ad albaras, & lepram ſunt in ipſo: Confert ergo albaras, & lepræ confert, & eſt tyriaca omni veneno, & viperæ. Non eſt itaque napellus Moyſi napellus ille, qui venenum pernitioſum ſuperius dicitur, ſed eſt animal, & ſimilatur illi, & moratur in radice napelli, ſicut mus. Iſidorus. Narciſſus fabuloſæ nomen impoſitum habet a quodam puero, cuius membra in hunc florem tranſierunt, qui & nomen narciſſi in appellatione cuſtodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorum. Plinius lib. 21. Narciſſi duo genera in vſu medici recipiunt, vnum flore purpureo, & alterum herbaceum, hunc ſtomacho dicunt inutilẽ, & ideo vomitorium aluoſque ſoluentem neruis inimicum, caput grauantem, & a narce narciſſum non a fabuloſo puero dictum. Narciſſi radix cum exiguo melle prodeſt ambuſtis, ſic & vulneribus, & luxatis. Pannis vero cum melle farinaque auenæ. Sic & infixa corpori extrahit in polenta tritus: oleoque contuſus medetur, & lapide percuſſis, permixtus farinæ vulnera purgat nigras vitiligines emaculat. Ex eo flore fit oleum narciſſinum ad emolliendas duritias, calefaciendo, qui alſerint. Auribus vtiliſſimum, ſed capitis dolores facit. Diaſcorides. Narciſſum ſiue bulbum veneficum multi lilium dixerunt, habet folia Porro ſimilia, ſed minuta, haſtas autem duarum palmarum inanes, ac ſine folijs, flos eſt ei albus in gyro, & in medio croceus ac purpureus. Radicem habet rotundam ſicut bulbus, ſemen nigrum, & oblongum in membranulis. Naſcitur in locis montuoſis, huius flos ſuauem longe iactat odorem. In reliquis autem habet porri ſimilitudinem, viridis eſt. Radix eius bibita, & comeſta cocta, vomitum prouocat. Trita cum melle combuſtionibus medetur. Neruos inciſos ſolidat. Luxationes componit, antiquis articulorum doloribus præſtolatur, melli mixta maculas omnes vultibus tollit, vulnera ſordida purgat, apoſtemata dura rumpit. Impoſita quoque corpori infixa euocat. Auicenna. Narciſſus abſtergit pannum, & morpheam. Radix eiꝰ extrahit ex profundo, abſtergit, lauat, & ſiccat. Extrahit ſpinas ac ſtipites, & confert alopeciæ. Idem trita cum melle, confert aduſtioni ignis, ac neruorum vulneribus, aperit opilationem cerebri, & confert ſoda humidæ & melãcolicæ, facit aũt ſoda capitib. calidis. Oleum quoq; de narciſſo valet ad multa ſicut dicetur infra.

De Nardo. Cap. CVI.

ISidorus. Nardos eſt herba ſpicoſa, vnde & a Græcis nardoſtacos eſt appellata. Huius alia Indica alia Syriaca vocatur, non quòd in Syria naſcatur, ſed quòd alio latere Indiam, Altero Syriam ſpectet mons, in quo inuenitur. Plinius libro. 12. De folio nardi plura dicere par eſt, vt principali in vnguentis, frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragilique quamuis pingui, ſitum redolente aut cupreſſum aſpero ſapore, folio paruo denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Ideo gemina dote, nardi ſpicas, & folia celebrant, adulteratur autem pſeudonardo herba quæ vbique naſcitur: craſſiore atque latiore folio, & colore languido in candidum vergente. Itemque ſua radice permixta ponderis cauſa, & gummi ſpumaque argenti cyperive cortice. Sincerum autem lenitate deprehendimr, & colore ruffo, odoriſque ſuauitate, & guſtu: maximè ſiccante os ſapore iucundo. Platearius. Spica nardi calida in primo gradu, & ſicca in ſecũdo. Eligẽda eſt illa q̃ ſuauiter redolet, q in guſtu eſt acuta; aliquantulũ ſub-

amara

amata habens aliquid ponticitatis in carne ruſſa. Cum aũt in medicinis ponit abijcīendum eſt quoddam album, qđ interius eſt, & quoddam nigrum, quod eſt exterius. Spicanardi quæ nigra eſt vel terrea, nõ debet poni in medicinis, habet autem virtutem cõfortatiuam ex aromaticitate, & ponticitate, & diureticam ex qualitatibus ſuis, & amaritudine, & per decem annos ſeruari poteſt in loco ſicco & non humecto. Contra ſyncopin & cordiacam paſſionem limphaticum vinum patientis ex aqua roſacea, decoctionis eius vel ex tali aqua addito zuccaro, fit ſyropus. Contra debilitatem cerebri applicatur narib. Contra frigidum reuma puluis eius in oleo decoquitur, & cum digito naribus imponitur. Tale oleum multũ confert etiam contra ſurditatem ex frigido ſtomacho, & contra putredinem aurium poſt apoſtemata. Contra frigiditatem ſtomachi, & indigeſtionem, opilationem ſplenis & epatis ex frigido humore vinum decoctionis eius. Cõtra putredinem gingiuarum puluis eius ſuperponitur, valet ad matricem mundificandam & conceptum adiuuandum. Oleum fit ex ſpicopiardi quod eſt optimũ cõtra paraliſim, epileſiam, arheticam, & podagram: ſumptum per os, vel inunctum: fit autem precioſiſſimũ, vt dicit Diaſcorides hoc modo, accipiunt, 50. libras ſpicę nardi: & ponunt in olla cuius os bene obturant: aliam ollam in terra infodiunt, & a fundo ſuperioris ollę deſcendit calamus ad inferiorem ollam, circa ſuperiorem faciunt ignem qui exoluit, deinde effluit oleum per calamum in inferiorem. Et ex 50. libris non fiunt niſi, 5. vel 6 vnciæ. Quidam vero puluerem ſpicę nardi dimittunt in oleo per 20. dies, poſtea bulliunt & bene colant ac reſeruant. Actor, ex gloſis. Nardus eſt herba humilis, calens, & redolens, de qua fit vnguentum precioſum, maximè quando non ſolum de radice ſed de ſpicis, & folijs conficitur, nec alijs herbis adulteratur. Tunc enim piſticum. i. fidele dicitur. Conſtantinus vbi ſupra. Spica epar ſtomachumq; cõfortat: quia dolorem ab eis amputat. Eius apozima bibitum, renes ac veſicam ab omni ſordicie mundat, vrinam & menſtrua prouocat, ictericiam ex opilatione fellis & epatis curat, humoribus a capite ad pectus, & ſtomachum deſcendentibus reſiſtit, ventoſitatẽ inteſtinorum amputat, mulieribuſq; ſuppoſita ſanguinis fluxum conſtringit, ſuper impetigines fricata eas omnino mundificat, cũ aqua frigida potata abhominationem & cordis tremorẽ tollit, ſcũ ſapa vere bibita libidinẽ augmẽtat, cũ vino ꝓpinata cõtra morſus ſcorpionis atque ſerpentis valet. Collyriũ ex ea factum humiditatem ſalſi flegmatis deſiccat, piloſque palpebrarum confortat.

De diuerſis ſpeciebus nardi. Cap CVII.

ISidorus. Nardum Indicum eſt multiforme, ſed melius Syriacum, cyperum ſimilis. Quod ſi multum in ore tardauerit, linguam ſiccat: nardum celticum a regione Galliæ nomen traxit, naſcitur enim ſæpius in Liguriæ alpibus: & in Syria, fructice paruo, radicibus in manipulos collectis ligamentis, flos eius tantum propter bonũ odorem accipitur, tyrſi eius & radiculæ vſibus noſtris vtiles probantur. Plinius vbi ſupra. Nardum in noſtro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicũ, tertio loco Creticum, quod alij quidem agrion vocant, alij aliphum, folio oluſatri, caule cubitali geniculato in purpura albicante, radice obliqua villoſaq; imitante auium pedes. Baccaris vocatur nardum ruſticum. Quæ omnia herbæ ſunt, præter Indicum. Ex his Gallicum cum radice vellitur, vinoq; abluitur, in vmbra ſiccatur, faſciculis alligat̃ in charta, non multum ab Indico differens. In his probatio vna ne ſint fragilia, & arida potius, quàm ſicca folia. Cum Gallico nardo ſemper naſcitur herba quæ hirculus vocatur a grauitate odoris, & ſimilitudine qua adulteratur, aliàs, qua maximè alteratur. Diſtat autem ꝙ ſine cauliculo eſt & quod minoribus folijs, quodq; radices neq; amarę, neq; odoratę. Idem in lib. 21. Nardus Gallicus aduerſus ſerpentes ſuccurrit in vino, inflationibus quoq; coli vel ex aqua, vel ex vino, itemq; iocinoris, ac renum ſuffuſis, & hidropicis, vel per ſe, vel cum abſinthio purgationem mulierum ſiſtit, radix eius trita vel decocta potui datur ad ſtrangulationes, vel pectoris, laterumve dolores: mẽſes quoq; cit, ſi cum vino bibatur. Diaſcorides. Nardus eſt herba ſpicoſa, huius genera duo ſunt. ſ. Indicum & Syriacum. Montis enim in quo naſcitur vna pars in Indiam porrigitur. Altera in Syriam ſpectat. In illa quæ Syriam reſpicit inuenitur nardus lenis ac ruffa multis capillis alligata, ſuauẽ habens odorem, vt cyperum, & ſpicam breuem. Quæ in ore miſſa ſuauitatem habet cum amaritudine, ſi vero in ore diutius teneatur, linguam ſiccat. Ex parte autem Indiæ, nardus inuenitur ſine virtute, generans ſpicam oblongam ac multum ſpiſſam, ac ex vna radice multos ramos generans in circuitu, non vtiles in odore. In cacumine vero eiuſdem mõtis quod aqua non infeſtatur, vtilior odore naſcitur, folijs cypero ſimilibus. Alia quoq; inuenitur apud Syrios, ſpicam habens oblongam, ſubalbidam, & fructicem maiorem, cum odore non valde ſuaui. Omnium autem prędictarum virtus vnctualis eſt. Calefaciũt mediocriter, & deſiccant abũdanter Compoſitæ ſunt de ſtiptica abundanti ſubſtãtia & caloris acredine non multa, ſub amaritudine quadam modica, vnde bibitæ ventrem ſtringunt, fluxum matricis abſtinent. Nauſeam patientibus cum aqua frigida potatæ ſubueniunt. Inflationes etiam ſtomachi in potum datæ reſoluunt epaticis, ictericis, nefreticiſq; ſubueniũt. In aqua elixatæ matricis duritias per fomentũ diſſoluunt, & eadem aqua prurigines oculorum aufert. Idem. Nardus, quia ſtiptica eſt, deſiccat reuma ventris, & capitis, & toracis, non ſolum potata ſed exterius poſita. Optima vero eſt odoratiſſima, colore ſubruffa, guſtu ſubamara, tactu grauis, ſed magis denſa. Nominatur autem ſpica, eo quòd ſpicæ frumenti ſimilis eſt: adulteratur autem a pleriſque colligatione ragon, quæ eſt herba per omnia ſimilis, ſed odore differt, & eſt albidior nardo. Inde ob grauationem ponderis quidam adulterat nardum ſtibio cum aqua vel vino rubeo admixto, nardi materiam inflantes. Auicenna. Spicæ ſpecies vna eſt aromatica, & eſt auium ſpica. Altera vero neriden, & ſpica Romana, & alithicia debilior eſt Inda, ſyræ in virtute proxima. Arbor eius parua eſt, quæ cum luto ſuo euellitur: quia planta illa horribilis odoris inuenitur. Eſt præterea quædam montana, cuius ſunt vt croci hortulani folia, & ſimiliter eius ſtipites, ſed citrini ſunt & plani, non in modum retis inuoluti. Duas vel plures habet radices, ſed eius non habet nec fructum nec florem. Melior eſt illa cuius pili ſunt plures, ad rubedinem declinãs, boni odoris, vt cyperi, ſua ſpica linguam mordicans. Et hæc eſt ſyra quæ multos effectus habet in medicina. Calida eſt in primo, ſicca in ſecundo. Eſt aperitiua, reſolutiua. Et in Inda quidem eſt ſtipticitas plurima, & caliditas eius minor eſt, ſed eſt leuis. Et in primis cum guſtatur eſt rancida. Deinde procedunt ex ea caliditas, & acuitas. Et ex ſpica aromatica fit puluis prohibens ſudorem plurimum. Et lutum quidem ſpicæ eſt abluens corpus, & eſt bonum ad bonum odorem faciendum. Reſoluit apoſtemata, & bothor. Prohibet reumatiſmos, & confortat cerebrum, facit naſci pilos palpebris quando ponitur in alcofol. Confert tota tremori cordis, & mundificat pectus, & pulmonem, & prohibet effuſionẽ materiarum ad ea, & fluxus. Aperit opilationes epatis, & ſtomachi, & confortat ea. Et conferunt omnes ictericiæ, & prohibent effuſiones materiarum ad ſtomachum, & ſedant mordicationem eius. Et quando bibitur quæcunq; ſpecies eius cũ vino, confert ſpleni.

De Nemiſare. Cap. CVIII.

PLatearius. Nemiſar eſt herba in ſecundo gradu frigida, & humida, habens folia lata. In locis reperitur aquoſis, & in calidis regionib. & in frigidis. Duplex eſt eius materies, vna quæ purpureum florem producit, & melior eſt. Alia vero quæ croceum, & non adeo bona eſt. Flos eius medicinæ competit, & melior eſt ille qui in calidis regionibus reperitur, quàm qui frigidis. In Septembri collectus in efficacia multa ſeruatur. Ex florib. præcipuè fiunt ſyrupi contra febres acutas, & calefactiones epatis, calidaſque diſtemperantias, itaque flores in aqua decoquuntur, & ex tali aqua zuccaro addito, fit ſyrupus, cõtra dolores capitis ex calore. Sarraceni florem per noctem in aqua ponunt, & mane talem aquã bibunt, floreſque naribus ſuis applicant. Auicenna. Nemiſar nominauit Galienus caulem aquę fortius eſt illud quod habet radicem albam, quàm quod nigram, flos eius frigidus eſt, & humidus in ſecundo. Et ſyrupus eius vehementis extinctionis eſt, & ſubtiliatiuus valde. Confert tuſſi, & pleureſi, & febribus acutis. Radix eius confert bothor, & apoſtematibus calidis ſplenis. Eadem cũ aqua confert morpheæ ſuppoſita, cum pice vero alopiciæ. Idem Nemiſar ſomnum facit, ſoda calidam, & colericam ſedat, ſed tamen debilitat, pollutionem minuit, & frangit deſiderium coitus cum ſyrupo de papauere bibitus, & congelat ſperma, propriéque radix eius. Eademque radix confert ſolutioni antiquæ, & vlceribus inteſtinorum, & doloribus veſicæ. Semen eius fortius eſt in omnire, & prohibet fluxus menſtruorum. Natura Nemiſaris Indi eſt natura mandragoræ. Conſtantinus vbi ſupra. Nemiſar eſt ſubtilẽ ac penetrabile, dolorem capitis ex calore placat appoſitum narib. colericis, & ſanguineis ex omnibus calidis congruit paſſionibus. Syrupus eius calidam tuſſim extinguit, ac febres colericas, ac ſanguinolentas aufert vigilias. Oleum eius dolorem capitis aufert, ſi cathaplaſmetur, aut ſi eo ſternutatio prouocetur.

De Nimphea. Cap. CIX.

PLinius lib. 25. Nimphêa dici traditur a nimpha Zelotipa erga Herculem Rhopalo mortua, vnde aliqui Heracleon vocant eam. Alij rhophalon. Naſcitur radice claui ſimili, eoſque qui biberint eam 12. diebus dicunt coitu genituraque priuari laudatiſſimam in orchomeno ferunt, & Marathonæ boetiæ. Timalon vocant, quæ ſemen ædunt. Naſcitur in aquoſis flore Lilio ſimilis, dum deſſnerit papaueris capiti. Eſt alia Nimphea in Teſſalia amne Peonio, alba radice, lato capite, roſæ magnitudine. Idem in libro. 26. Venerem in totum adimit Nimphea Heraclea per 40. dies a ieiuno pota, & in cibo ſumpta. Illita radix genitalibus inhibet non ſolum venerem, ſed etiam genituræ affluentiam, & ob id corpus alere dicitur, atque vocem. Diaſcorides. Nimphea, vel (vt dicunt alij) cacabei veneris. i. papauer paluſtre, ſiue vt latini

alga paluſtris naſcitur in aquis ſtantibus, vel locis non cultis ha-bens folia cicutæ ſimilia, ſed minora & oblonga, caput altius ſu-per aquã proferens, multaq; capita ſuſra aquã ex vna radice ha-bens. flos eſt illi albus ſimilis lilio, cum pallore paruo, ſemẽ eius in medio crocum ſed cum efflorüerit nigrum efficitur, haſta le-uis, & non craſſa, & nigra, radix quoque aſpera, & nigra, & no-doſa. In Autumno ſiccatur, ſiccaq; bibita cum vino cœliacis mede-tur. Splenem ſiccat cathaplaſmata, doloreſq; compeſcit ſtoma-cho impoſita. Radix eius bibita, dolorem veſicæ mitigat, corpo-ris maculas detergit, alopicias emẽdat addita pice, & ſemen eius bibitum hoc aſſiduè facere nouit. Idem radix eius ac ſemen, ha-bet deſiccatiuam ſine mordicatione virtutem, & ideo reuma ven-tris reprimit. Semen quoq; potatum ſeminis fluxum reſtringit. Quæ autem albam habet radicẽ eſt virtute fortior, & bibit cũ vi-no nigro Stipticitate namq; participat, & aliqd proiectionis virtutis habet, ita vt alumn infuſa ſanet, & alopiciã cũ pice liqda curat.

De oleandra, & orchi & orpino. Cap. CX.

AVicenna. Oleander habet duas ſpecies. Nam alia eſt ſilue-ſtris alia fluuialis. Silueſtris naſcitur in domibus deſertis, habens folia ſicut portulacæ, ſed ſtrictiora. Eius tyrſi ſunt longi ſuper terram, & apud folia ſunt ſpinę. Fluuialis autem in ripa fluuiorum naſcitur, cuius tyrſi longè a terra eleuantur. Eiuſque ſpinæ ſunt occultæ, & folia vt ſalicis lata vt amigdalę. Eſt autem ſaporis valde amari. Superiora cruris eius ſunt craſſa inferiorib. eiuſq; flos eſt ſicut roſa rubea, bona valde, & ſuper ipſum egredi-tur quiddam pilis ſimile: fructus eius eſt durus, apertus, re quæ eſt ſicut lana plenus. Calida eſt in gradu tertio, ſicca in ſecundo. Re-ſolutiua eſt valde, domuſq; ſternuntur eius decoctione, & interfi-cit pulices, ac terrenos vermes, ponuntur eius folia ſuper apoſte-mata dura, & ſunt eis valde iuuatiua. Iterum bona eſt pruritui, & ſcabiei, & excoriationi, propriè ſuccus foliorum eius valet etiam dolori dorſi antiquo, & geniculi ſuperpoſita more emplaſtri, flos eius ſternutationem facit, mixta cum vino & ruta & bibita, fer-tur a venenis vermium venenoſorum liberare. Ego tamen dico, q hoc eſt timoroſum, quoniam ipſa, & flos eius hominib. ac be-ſtiis ſunt venenum. Veruntamen cum vino decocta dicitur con-ferre bibita cum ruta Diaſcorides. Orchis quam alii dicunt vene-ream vel priapiſmum, tyrſum habet bipalmum, folia oliuæ ſimi-lia, ſuper terram expanſa, ſed molliora, & anguſtiora, & lõgiora. In haſta oſtendit florem purpureum. Radix eſt ei bulbo ſimilis lõga, duplex, anguſta ſicut oliuę, vna ſuperior, & altera inferior, vna fortis altera mollis & rugoſa: radix eius comeditur aſſa ſicut bulbus, ferturq; multas vires coeũdi ſicut ſuccus excitare, maior-que radix eius a viris comeſta maſculos gignere, minor aũt a mulieribus comeſta fœminas gignere. Sicca vero comeſta ventrẽ impedit. Et dicitur, q ambæ radices ſ. mollis & dura, ſibi contra-riæ ſunt Naſcitur autem hæc in locis ſaxoſis & arenoſis. Eſt alte-rum genus orchis quam multi ſpheriadam vocant, habens folia praſsio ſimilia, & oblonga, lanuta & ſordida, virga eius duobus palmis eſt longa, florem purpureum proferens, & radicem in-ſtar caſtorei, id eſt quaſi teſticulorum habens, virtus eſt illi, vt ca-thaplaſmata omnes puſtulas, & vulnera purget, arenas tollat, fi-ſtulas curet. Item cathaplaſmata tumores omnes compeſcit, ſicca vero adhibita putredines vulnerum prohibet, & abſtinet, & pa-ſcentia vulnera conſumit. Denique omnia corporis vulnera ma-ligna extinguit impoſita, ad ventris quoque fluxum perhibetur apta. Ex libro de natura rerum. Orpinum dicitur, quod a medicis crallula, herba eſt calida, & humida, fracturis oſſium conueniens. De qua certiſſimè probatum eſt, quòd ſi quis eam decem diebus ante ſolſtitium æſtiuale collectam infra tecta domus in aere ſu-ſpenderit, ipſa ſine vllo terræ, vel aquæ adiuuamento ferè per to-tum annum pullulans germinabit, & in vna ſui parte areſcens ex altera parte reuireſcit.

De Paliuro. Cap. CXI.

ISidorus. Paliurus eſt herba aſperrima, & ſpinoſa Gloſſa ſuper Iſaiam. 14. Paliurus tanta ſpinarum circundatione denſeſcit, vt pro aſperitate vix tangi poſſit. Plinius li. 13. Cyrenaica regio Lothon præpoſuit ſuo paliuro, fruticoſior eſt hæc, fructuq; ma-gis rubens, cuius nucleus non ſimul manditur. Iucundus per ſe atque ſuauior vino, quin & vina ſucco ſuo commendans. Idem in libro. 24 Paliuri, quod eſt genus ſpinæ, ſemen eius aphari au-ram vocant, contra ſerpentes efficaciſſimum eſt. Item calculoſis, & tuſſi, folia vim aſtrictoriam habent. Radix diſcutit panos, col-lectiones, vomicas vrinas trahit pota. Decoctum eius in vino al-uum ſiſtit. Serpentibus aduerſatur Radix præcipuè datur in vino. Baccæ purgationi mulierum proſunt. Celiacis, diſentericis, & co-lericis. Radix eius decocta, & illita extrahit infixa corpori, vtiliſ-ſima quoque tumoribus eſt ac luxatis. Diaſcorides. Paliurus eſt, quæ ab aliis acus palearis dicitur, vel cicer domeſticum vocatur folia eius, & radix ſtipticæ virtutis ſunt, ita vt ventrem fluentem conſtringant. In hoc quoque diaforeticæ virtuti participant, vt in veſica lapides frangant, & ex thorace atque pulmone ſputami-na flegmatica cum humore educant. Dicitur & lauatia, eo quòd plerique ex ea lauant. Semen illius bibitum in ſſim compeſcit, la-pides veſicæ frangit, morſibus venenatis occurrit. Eius elixatura bibita vẽtrem ſtringit, vrinam prouocat, venenis acceptis obuiat. folia eius, vt cathaplaſma impoſita curant apoſtemata, ſi ſint re-centia. Radicibus quoque ſicut & foliis eſt virtus ſtiptica.

De Panace. Cap. CXII.

ISidorus. Panaces eſt herba fragrantis odoris: tyrſo ferulæ ſimi-lis, ex qua profluit ſuccus, qui opopanacis dicitur. Croceus, & pinguis, odore grauis, & amariſſimus. Plinius lib. 25. Panaces ip-ſo nomine morborum omnium remedia promittit. Huius eſt nu-meroſum genus, & diis inuentoribus aſcriptum. Vnum quippe cognominatur Aſclepion: quoniam is filiam panaciam appella-uit, huic ſuccus eſt coactus, qualem ferulæ diximus. Radix eſt cor-ticis multi, & ſalſi. Id quod affertur e Macedonia Bucolicon vo-cant, armentariis ſponte erumpentem ſuccum excipientibus, hoc euaneſcit celerrimè. Et in aliis generibus improbatur maximè ni-grum ac molle. Illud enim argumento eſt adulterantis ceræ, aliàs cera adulterati. Alterum genus Heracleon dicunt, & ab Hercule inuentum. Alii autem origanum Heracleoticum ſilueſtre, quo-niam origano ſimile, inutile radice. Tertium genus Chironeon ab inuentore cognominatur. Folium eius eſt lappato ſimile, ma-ius tamen & hirſutius, flos aureus, paruaque radix, huius flos ef-ficaciſſimus eſt, & amplius quàm ſupradicta prodeſt. Quartum genus ab eodem Chirone repertum cẽtaureo cognominatum eſt, ſed & pharnaceon a Pharnace rege deductum eſt, hæc habet fo-lia cæteris longiora atque ſerrata. Radix odorata in vmbra ſicca-tur, vinoque gratiam adducit. Panaci radicem cum polenta epi-phoris imponunt. Idem in lib. 26. Panaces omnium generum ex vino calido vulneribus manantibus illita ſiccat ea, priuatimque illa quam chironeon diximus cum melle trita aperit tubera. Illi-nitur & vlceribus quæ ſerpunt, deploratis eſt auxilio cum æris flore, vino temperata modis omnibus, vel flore, vel ſemine, vel radice. Eadem quoque cum polenta vetuſtis vulneribus eſt pro-ficua. Diaſco. Eſt panax heraclea, vnde opopanax colligitur, hæc habet folia expanſa ſuper terram, horribilia, & aſpera valde, in quinque partes diuiſa, virgam longam ſicut ferulæ, coloris albi, & ſuper eam capitella aneto ſimilia, cum flore melino, ſemen odoratum, & calidum, radicem vnam ſolidam, quæ de ſe multas emittit radices albas, odore graues, & guſtu amaras. Ipſa radix la-chrymam emittit, quæ colorem croceum oſtendit. Eſt & panax aſclepii: cuius flores, & ſemen addito melle vulneribus, & puſtu-lis auxiliantur, hæc quoque venenatis morſibus obuiat.

De Papyro, & paritaria, & paratella. Cap. CXIII.

ISidorus. Papyrum dicimus, eo quòd ignibus, & ceris aptum ſit. Pyrin enim græci ignem dicunt. Idem & bibula, eo quòd hu-morem bibat. Ex eo charta conficitur. Plinius lib. 13. Papyrum in paluſtribus Aegypti naſcitur, aut quieſcentibus Nili aquis vbi euagatę reſtagnent. Duo cubita non excedente altitudine gurgi-tum, brachiale radicis obliqua craſſitudine triangulis laterib. de-cem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem faſti-giatum tyrſi modo, cacumen includens ſemine nullo, aut vſu eius alio quàm floris ad Deos coronandos. Radicibus incolæ pro li-gno vtuntur, nec ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque vtenſi-lia vaſorum. Ex ipſo quoque papyro nauigia texerunt. Et e li-bro vela tegeteſque, nec non & veſtes atque ſtragula & funes. Mã-dunt & crudum decoctumque, ſuccum tantum deuorantes. Na-ſcitur & in Syria, circa quem lacum & odoratus naſcitur calamus, nec alios ad vſus quàm funibus. Rex Antigonus vſus eſt in re-bus naualibus. Nuper & in Eufrate naſcens, circa Babylonem pa-pyrum intellectum eſt eundem vſum habere quem chartæ, & ta-men adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere. Idem in lib. 24. Papyri præcipuè ſunt vtilitates cum inaruerit ad laxandas ſiccandaſque fiſtulas, & in tumeſcendo ad introitum medicamen-torum adaperiendas. Charta quę fit ex ea, cremata eſt inter cau-ſtica. Cinis eius ex vino potus facit ſomnum, ipſaque ex aqua impoſita ſanat callum. Auicenna. Papyrus eſt frigidus & ſic-cus. Confert fluxui ſanguinis, & prohibet eum ipſius cinis. Sputumque ſanguinis retinet, & oris corroſioni confert, pul-uerizatur ſuper vulnera recentia, & conſolidat ea. Infun-ditur autem in aceto quandoque & exiccatur, & intromitti-tur fiſtulis, & omnibus vlceribus ambulatiuis atque vulnerib. Valet etiam cõtra emorroidas. Platearius. Paritaria eſt herba, quæ alio nomine vitreola dicitur: quoniam hac optimè vaſa vitrea mundantur. Calida eſt, ac ſicca in quarto gradu, exiccata nullius efficaciæ, viridis autem multæ, virtutem habet diſ-ſolutiuam, diaforeticam, & extenuatiuam. Contra frigiditatem ſtomachi, & inteſtinorum ac dolorem eorum ex frigidate, vel ventoſitate, calefacta in teſta munda ſuperponitur aliquantulum trita, & in furfure decocta, in vino albo aliquantulum acido. Con

tra

tra ſtringuriam, & diſſuriam in aqua ſalſa, & oleo decoquitur, ac pectini cathaplaſmatur. Auicenna. Herba vitri, ideſt parietaria eſt illa qua vitrum abluitur. In ipſa eſt ſtipticitas cum humiditate faciens adhærere, & ſenſificatiua eſt, & mundificatiua. Sedatiua eſt apoſtematum. Cum ceroto ſuper podagram ponitur. Remouet emorroides. Folia eius in potu dantur ad eriſipilam, & aduſtionem ignis, præcipueq. ad apoſtemata flegmatica. Succus eius ſorbetur ad antiquam tuſſim. Idem cum oleo roſato confert dolori auris. Eius ſuccus cum ceruſa de plumbo ponitur ſuper eriſipilam, & formicam. Actor. Parietariam nonnulli dixerunt eſſe Lappacium, quod & paratella dicitur, ſed lappacium, & parietaria pro duabus a plateario ponuntur. Macer. Herba ſolet lappaci vulgo paratella vocari. Illius ſpecies dicuntur quatuor eſſe, par tamen eſt ferme virtus omnibus in medicina. Omnibus eſt illi ſenſeris auſteraque virtus, vnde quidem ſtomachum confortat ſumpta ſoletque. In ſtomacho clauſum per ructus pellere ventum pruritus mordax ſcabieſque cutis laceratrix. Illius tepido cedo in apozimate lota. In vino coctæ radices, & bene tritæ, appoſitæ ſcrophas compeſcunt parotidaſque. Eius ſæpe tepens ſi coctio gargariſetur. Vuas ſedabis tumidas dentiſque dolorem. Hæc diſſentericos potu iuuat, & cœliacos, pellitur ac tepida dolor auris, ſi foueatur. Decoctas valido radices eius cum aceto, Et tritas ſpleni ſuperaddita ſæpe tumenti. Quamuis non modicum reprimet ſiccando tumorem. Cum vino, vel aqua radicum coctio facta. Menſtrua reſtringit potu lapideſque depellit. Hæc eadem iuuat hictericos collo ſuſpenſa. Illius radix ſcrophas naſci prohibebit.

De Penthaphilon. *Cap.* CXIIII.

Iſid. Penthaphilon a numero foliorum eſt dicta: vnde & a latinis quinq; follium eſt vocata. Herba videlicet adeo munda, vt olim purificationi, & templis adhiberi a gentilib. eſſet ſolita. Plin. lib. 25. Quinq; folium nulli eſt ignotum, cum etiam fraga gignendo commendetur, hanc Græci vocant camæzelon, ſiue penthapetron, ſiue penthaphilō rubeam habet radicem cum effoditur. Hæc marceſcens nigreſcit, & anguloſa fit. Nomen a numero foliorum habet. Et ipſa herba incipit, & deſinit cum vite, aduerſus ſerpentes bibitur & eius radix, quæ ſpargation vocatur ex albo vino. Idem li. 26. Quinq; folij ſuccus iocineris, & pulmonis vitijs, ſanguinemque reijcientibus, & cuicumque ſanguinis vitio occurrit. Quinq; folium medetur pectoris vitijs, vel ei quod grauiſſimum eſt tuſſis. Diaſcorides. Penthaphilon dicitur aut penthapetar aut pentha dactilum; aut pſeudos elinum, haſtas ſemine plenas, & tenues habet longas duobus palmis: in quibus ſemen eſt, folia in quinque partibus diuiſa ſingula in ſingulis haſtibus folia. Naſcitur in locis humidis, & riuijs. Radix eſt ei oblonga, & ruffa, plus elleboro groſſo. Cuius elixatura vſq; ad tertiam decocta dolorem dentium mitigat. Ore retenta, & quaſi gargariſmo adhibita; putredines tollit: aſpredinem arteriarum diſſoluit: venerem ſtringit. Neceſſario etiam adhibetur diſſentericis, artheticis quoque præſtat effectum, & ſchyaticis. Elixatura cum aceto cathaplaſmata impoſita herpetas curat: ſcrophas ſpargit. Duritias, & tumores ſoluit, ignem ſacrum extinguit, apoſtemata, & panaritias impoſita ad ſanitatem perducit, condilomata ſoluit, ſcabiem tollit. Succus radicis eius mollis acceptus cauſas epatis, & pulmonis componit, potionibus venenatis occurrit. Eius folia cum hydromelle, vel vino bibita, addito pipere quartanarijs eſt remedium, ſi tantum biberint quatuor folia, tertianarijs vero tria, Ephimeris vnum, Epilenticis autem viginti tribus diebus accepta præſtant effectum. Succus foliorum hictericis maximum eſt præſidium. Schyaticis tribus acceptus ſanitatem præſtant vulneribus, & fiſtulis. Item cataplaſmata profluuium abſtinet ſanguinem. Radix abūdanter calida eſt ac omnis acris, & ideo ad ventris fluxum, & dolorē dentium eſt vtiliſſima. Auicen. Penthaphilon eſt fortis exiccationis, ſine acuitate, & aduſtione, & mordicatione. Ex eo fit emplaſtrum ad fluxum, & ſedat ipſum, iteremque ad ſcrophulas, & panaritias, & duritiās flegmatis. Radicis eius decoctio valet ad linguam doloroſam, & ad viciem ambulatiuā, & quod de illo coctum eſt cum aceto ad formicam. Confert in eriſipila, & ſcabie: Cum eius decoctione fit gargariſmus ad aſperitatem gutturis. & ſuccus radicis eius valet ad dolorem pulmonis, & epatis, & ictericiam. Radix eius confert ſolutioni, & vlceribus, & ſimiliter decoctio radicum eius: folia eius cum vino conferunt quartanariæ, & quotidianæ. Succus radicis eius medicina pernitioſa eſt.

De Peonia. *Cap.* CXV.

Iſid. Peonia dicitur a Peone medico a quo inuenta perhibetur, hanc quidam glycıſidem vocant, eo q dulcis ſaporis ſit, vel penterobiuam a numero granorum, vel (vt alij) dactylos a ſimilitudine digitorum. Naſcitur autem in Inſulis. Plin. lib. 25. Vetuſtiſſima inuenta Peonia eſt, nomenq; auctoris retinet, quam quidam Pentorobon appellant, alij glycıſiden. Naſcitur in opacis montibus caule inter folia digitorum quatuor ferente cacumine veluti græcas nuces quatuor aut quinque. Ineſt his ſemē copioſum rubrum nigrumque. Medetur autem hæc faunorum in quiete ludibrijs. Diaſcorides. Peonium Gideon dactylicum vocat, & radicem eius peoniam. Haſtas habet cum ramulis longas duabus palmis. Maſculus habet folia nuci regali ſimilia, femina vero folia diuiſa, & in ſummo emittit ex ſe virgas quaſi eueurbitarum cariolas. Folliculos habet velut amigdala, in quibus eſt ſemen diuiſum, & minutum ac ruffum, melogranato ſimile, ſed in medio ſunt quinque vel ſex grana nigra, & ſubpurpurea. Radix maſculi groſſitudinem habet digiti, duobus palmis longa, & guſtu ſtiptica. Fœminæ vero radicē habet ſicut Balanus, in ſex vel in octo partes diuiſam, aſphodillo ſimilem. Datur hæc mulieribus, vt facile purgari poſſint. In modum amigdalę cum vino bibita dolorem intraneorum compeſcit: hictericis ac nefreticis, & veſicæ doloribus in vino elixa, & bibita maximè ſubuenit, ventrem abſtinet, ſtomachoque comeſta ſanitatem præbet. Stomaticis dolorem tollit, & ab infantibus comeſta initium calculorum excludit. Nigrū ſemen acceptum, longius arcet preſſuram ſomniorum, & effocationes. Radix menſtrua multum mouet. Cum amigdala vero in mulſa potata epar purgat, renes conſtipat. Et quia ſtiptica eſt, conſtringit ventris reuma, cum vino auſtero cocta, & potata. Integra vero herba fortiter deſiccatiua eſt, ita vt radix eius appenſa pueros epilenticos ſanet. Eſt enim virtus lepromeiis huius herbæ, deſiccatiua, & calida non manifeſte.

Iterum de eadem. *Cap.* CVI.

Auicenna. Peonia eſt calida, & ſicca vehementer In ipſa fine exiccatio, & ſtipticitas cum reſolutione, & apertione ac ſubtiliatione, & inciſione, & abſterſione, & quando maſticatur, apparet poſt eam acuitas ad ſtipticitatem declinans, abſtergit veſtigia nigra in cute, confert podagræ. Confert epilenſiæ, ita quòd etiam ſuſpenſa, & (vt inquit Iudæus quidam) ſuffumigatio facta cum eius ſemine confert demoniacis, & epilenticis, & ſanat eos. Ego autem dico, quòd hæc eſt forſitan ſpecies Peoniæ Romanæ. Nam illa quæ ex India fertur ad nos: non habet effectum in hoc capitulo. Et bibūtur de ſemine illius 15. grana cum vino aut melicrato, & conferunt incubo valde. Nam iam retinet decocta cum ſyrupis ponticis, prohibetque materias effuſas ad ſtomachum, & mordicationem ipſius. Radix eius confert ictericiæ, & aperit opilationem epatis. Potus eius vrinam prouocat. Et eius decoctio cū vino ventrem ſtringit, & prouocat. De radice ipſius quantitas Auellanæ confert dolori renum ac veſicæ. Grana eius cum vino conferunt præfocationi matricis, & abſcondunt fluxum ſanguinis. Conſtan. vbi ſupra. Peonia eſt in tertio gradu calida, & ſicca. Quiddam habet ponticitatis, & quiddam dulcedinis. Quæ maſticata ſentitur in ore amaritudo modica cum aliquanto acumine, vnde prouocat menſtrua cum melle bibita. Epatis, & ſplenis opilationem cum acumine aperit, ventrem conſtipat cum ſua ponticitate. Ideoque cum vino bibita diarrœam in inteſtinis curat, epilenticos quoque iuuat. Platearius. Peonia calida, & ſicca in ſecundo gradu, hęc contra epilenſ. habet virtutem occultam collo patientis ſuſpenſa, vt teſtatur Gal. de quodam puero, cuius collo dum ſuſpenſa erat; non patiebatur, ea vero ſublata morbo affligebatur. Sed quidam dicunt hoc non de qualibet verum eſſe, ſed de quadam ſpecie tantum. Ad idem valet puluis eius datus in ſucco pigani. Contra paralyſim datur ſuccus eius cum vino decoctionis caſtorei. Contra ſtranguriam, & diſſuriam datur vinum decoctionis eius pulueris. Ex herbario. Peonia in ſummitate habet maligranati magnitudinem, quæ noctu lucet quaſi lucerna, & hēt granum cocti ſimilē. Noctu a paſtorib. inuenitur, res eſt ſaluberrima.

De Peucedano. *Cap.* CXVII.

Plinius lib. 25. Peucedanum inter primas celebratur, laudatiſſimum in Archadia, mox in Samothracia. Caulis eius eſt tenuis & longus, fœniculo ſimilis, iuxta terram folioſus, radix nigra, craſſa, odore grauis, ſucoſa. In montibus opacis gignitur, & exitu autumni colligitur. Placent radices eius teneriſſimæ, & altiſſimæ, hæ conſcinduntur in quaternos digitos oſſeis cultellis. Peucedanum ex oleo, & myſaceo, & aceto tepidum hoc prodeſt, & doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis ſentiuntur, & vertigini, vulneribus capitis medetur, ſimilia extrahens oſſa, & in alia quidem corporis parte, ſed maximè capitis. Succus Peucedani cum mecomio, & roſaceo facit ad caligines oculorum. Diaſcorides. Peucedanum habet in medio virgam maratro ſimilem, & folia per plura ſpiſſa circa radicem. Cuius flos eſt melinus, nigra radix craſſa cum odore graui, lachrymam habens plurimam. Naſcitur in locis vmbroſis, & montuoſis. Cum recens fuerit radix: percuſſa cultello lachrymam quam emiſerit, colligitur, & in vmbra (ne Solis ardore pereat) ſiccatur. Quæ radix cum ex ſe lachrymam emiſerit, remanet inutilis. Colligentibus autem vi odoris fit ſchotoſim, & dolorem capitis commouebit, ſi non oleum roſeum fronti nariburſque traiectum fuerit. Similiter & de virgis eius colligi poteſt, ſicut de mandragora ſuccus. Sed lachryma radicis virtute maior exiſtit, quam ſuccus virgarū cuius virtutem perdit. Et aliquando

quando lachrymas in radice thuri maſculę ſimilis inuenitur, qui prædictis eſt melior, qualis in Sardinia. Et in Samotracia naſcitur obeſiſſus, & guſtu calidus. Hic oleo roſaceo, & aceto mixtus, fomentoque capitis adhibitus litargicis, ac freneticis medetur. Stomaticis & epylenticis plurimum prodeſt, dolorem capitis mitigat, ſciaticis, & contractis, & paraliticis maximum præſidiũ eſt. Omnes neruorum cauſas cum aceto & oleo perunctus compeſcit, oti applicatus effocationes ſtericas ſoluit. Somnum dormientibus prohibet plurimum. Fumigatione ſua domibus ſerpẽtes excludit, oleo roſeo mixtus dolores aurium tollit. Iniectus foraminibus dentis, dolorem non admittit. Tuſſientibus opitulatur ouo ſorbili additus & acceptus, diſpnoicis, & toriſionibus, & inflationibus medicatur. ventrem leuiter mollit, ſplenem attenuat, dolorem ſtomachi compeſcit, veſicæ quoque dolorem ac renum bibitus prohibet, matrici ſalutaris ẽ, radix eius elixata, facit omnia ſupraſcripta, fomento adhibita curat vulnera. Radix ſicca & impoſita, id facit; oſſaque fracta excludit, & vulneribus antiquis cicatrices deducit, vtiliter miſcetur ceteris malagmatibus, quoque termantice s. Radix eligenda eſt odore ſuaui & fortis, non vetus, hæc recentia vulnera a ſanie purgat, incenſaque viperas & ſerpẽtes fugat. Platearius. Peucedanum eſt herba calida & ſicca, alio nomine fœniculus porcinus appellata. Huius radix in medicina poni debet, quia principaliter ſecundum radicem, ſecundario ſecundum herbam effectum habet. Radix collecta per annum, vel etiam per duos ſeruatur; ſed melius eſt vt annis ſingulis renouetur, habet autem virtutem diureticam. Contra ſtranguriam, & diſ. & opilationem ſplenis, & epatis datur vinum vel aqua decoctionis eius, herba etiam ipſa decocta in vino vel oleo, & pectini cathaplaſmata contra ſtranguriam, & diſuriam proficit, & ſplenem remollit, fomentum decoctionis eius menſtrua prouocat.

De piretro. Cap. CXVIII.

ISidorus. Piretron græcè dicta eſt, eo quod radicem habeat incendioſam, & coacerbantem. Diaſcorides. Piretron eſt herba folijs maratro ſimilis, & etiam virga, in qua capitellum eſt ſimile aneto, & obrotundum. Radix craſſitudinem habet vnius digiti, guſtu vehementer excalefaciens & ſaliuam prouocans, hæc cauſticam habet virtutẽ, & cum oleo trito, & superuncta typicarum febrium rigorem tollit, & membrorum ſtuporem in quocunque loco ſit, paraliticos etiam iuuat, & maſticata capitis exuberans flegma deponit. Cum aceto quoque cocta & gargariſmo adhibita ſimiliter facit, & dolorem dẽtium compeſcit. Cum oleo roſeo, ſudorẽ uncta prouocat, ab aeris rigore tuta corpora ſeruat. Conſtantinus vbi ſupra. Piretrum eſt in quarto gradu calidum & ſiccum, linguam vrit & flegma nimium attrahit. Ideoque dentib. valet de frigiditate & humiditate dolentibus. Alexander & Stephanus illud tritum & cum melle potatum, epilenticis valere teſtantur. Collo ſuſpenſum aut naribus applicatum, ſubuenit infantibus epilenticis. Cum oleo mixtum, & dorſo fœminæ inunctum ante rigoris acceſſionem venire prohibet eam, valet etiam paraliticis, ac neruorum mollicies, de frigiditate & humiditate totius corporis. Denique in corpore toto ex eodem perunctio, prouocatur ſudor. Auicenna. Piretrum eſt planta, cuius maximè radix adminiſtratur in medicina, melius eſt illud quod actiuũ eſt ac mordicatiuũ linguæ, & eius magnitudo eſt digiti quantitate. In tertio gradu calidũ eſt & ſiccum, & flegma extrahit maſticatum adultiua eſt eius virtus, & ſudorẽ prouocat, cum ex eo mixtum cum oleo abſtergendo inungitur corpus, fricatio ex eo facta, & decoctione ipſius, & oleo eius confert antiquæ mollificationi neruorum, & ſtupori eorum; vehemẽter aperit opilationes colatorii, & conſtrictionem narium, & eius decoctio confert dolori propriè frigido dentium, dentes quoque motos confirmat, ſi cum aceto decoquatur, & in ore teneatur. Confert etiam rigori febris facta ex eo cum oleo fricatio corporis. Platearius. Piretrũ eſt ſatis communis herba in tertio calida & ſicca. Radix eius in medicinis ponitur, quæ in hieme colligitur, ac per annos quinq; ſeruatur. Piretrum debet eligi continuum, & non perforatum ſaporem habens acutum, & cum frangitur non puluerizatur acumen eius non ſtatim percipitur, ſed debet aliquantulum maſticari, & in ore teneri. Quod contingit propter eius leuitatẽ vel ſubſtantiæ ſoliditatem, virtutem habet diſſoluendi, conſumendi, & attrahendi. Gargariſma factum ex vino dulci decoctionis eius, cerebrum a ſuperfluitate flegmatica mundificat, & humores vuę conſumit. Inter dentes maſticatum dolorem tollit dentium, & ſtomachi reumatiſmum. Maſticatum quoque linguæ paraliſim ſoluit. Contritum in vino, & oleo decoctum, & ad loca paralitica, & podagrica cathaplaſmatum valde proficit.

De plantagine. Cap. CXIX.

ISid. Plantago dicitur a Romanis, eo quòd eius planta cito terræ adhæreat. Ipſa eſt Arnogloſſa, ideſt agni lingua, de qua ſcilicet iam dictum eſt ſup. Plinius lib. 25. Herbam vulgarem plãtaginem tanquam inuentor celebrauit medicus Themiſon, volumine de illo edito. Duo ſunt eius genera. Minor eſt anguſtioribus folijs, & nigrioribus, pecorum linguæ ſimillimus. Caule angulofo in terram inclinato: naſcens in pratis. Altera vero maior eſt folijs, laterum non incluſa. Quæ quia ſeptena ſunt, a quibuſdam Heptapleurõ appellata eſt. Huius etiam caulis cubitalis eſt, & napi ſimilis. Naſcitur in humidis: multoque efficacior vis mira in ſiccando denſandoq; corpore: vicem obtinens cauterij. Nulla res æquè fluxiones ſiſtit, quas Græci reumatiſmos vocant. Inſtillatur quoque ſuccus plantaginis oculorum lippitudini. Idem in lib. 26. Plantago omnium generum, medetur vlceribus peculiariter fœminarum, ſenum, & infantium. Igne mollita mollior exiſtit, & cum cerato craſſa vlcerum labra purgat, nomasq; ſiſtit. Tritam ſuis folijs oportet integere ſuppurationes collectiones ac ſinus vlcerum. Ex Sinonymis Arnogloſſa, plantago maior: lingua arietis idem eſt. Auicen. Lingua arietis habet ſex coſtas, & eſt duorum generum, ſcilicet parua, & magna. Folia magnæ maiora ſunt quã paruæ, & eius ſubſtantia compoſita eſt ex aqueitate ac terreſtreitate. Aqueitate infrigidat, & terreſtreitate conſtringit. Maior eſt magis iuuatiua, & fructus quidẽ, & radix natura folijs ſunt propinqui, Sunt tamen magis ſicci, & minus frigidi. Frigus eius eſt minus ſtupefactione ipſius, & infra mordicationem eius eſt ſiccitas ipſius. Ideoque vtilis eſt ad vlcera, & eſt ſubtilis propriè cum ſiccatur. Dixit G. quòd eſt frigida, & ſicca in tertio gradu. Eius folia ſunt conſtrictiua, repercuſſiua cum aqueitate frigida, & ideo curſum ſanguinis vincentia. Siccitas eius eſt mordicatiua, ideoq; iuuatiua eſt ad conſolidanda vlcera antiqua & recentia, nec eſt aliquid melius illa. In ipſa eſt abſterſio propter apertionem quæ eſt in ea, & radix ſuſpenditur ſuper collum habentis ſcrofulas. Bona eſt etiam apoſtematibus calidis, adustioni ignis, vlceribus quoque fraudulentis, & igni perſico, ac formicæ, & herſipilę, & ambulatiuis ac vulneribus profundis. Et ſublimis eſt vniuerſaliter in his capitulis. Cum thimolea, & ceruſa ponitur ſuper heriſipillam. Ex eo quoque fit emplaſtrum ad elephantiam, auris etiam dolori ex caliditate confert, & radix eius maſticata, vel eius decoctio ore ea collutio dentium dolori prodeſt. Confert etiam obtalmiæ cum ſucco ſuo, & ſemen eius ſputo ſanguineo. Item radix ac ſemen ac folia eius ſunt bona in opilatione epatis, ac renum cura. Valet etiam hydropiſi, & potus ſeminis eius confert vlceribus inteſtinorum, & aquoſæ ſolutioni. Clyſterizatio cum eius ſucco retinet emorroidarum fluxum, & bibuntur eius folia cum vino ad dolorẽ veſicæ ac renum. Dĩ & radix eius bibita conferre febri tertianæ atq; quartanæ. Super morſũ quoq; canis rabioſi ponit᷑ cum ſale.

De Policaria, & poligano. Cap. CXX.

PLatearius. Policaria eſt calida in tertio, ſicca in ſecundo. Huius maneries eſt triplex. Maior, minor, & media, quæ magis competit vſui medicinæ. Eius folia cum ſtipitibus in medicinis ponuntur: virtutem habet conſumendi, & diſſoluendi. Vinũ decoctionis eius valet aſmaticis, & contra frigidum humorem exiſtentem in ſpiritualibus aqua decoctionis eius. Fomentum ex ea valẽt ad mundificationem matricis. Puluis eiuſdem ſubtilis ſuppoſitus valet contra tenaſmon ex frigida cauſa. Faſciculi ex folijs eius in vino decocti, & dolenti loco ſuperpoſiti, dolorem ex ventoſitate tollunt. In teſta ſine liquore calefacti, & capiti ſuperpoſiti, valẽt contra frigidum reuma. Conſtan. vbi ſup. Policaria eſt calida in tertio, ſicca in ſecũdo. Et eſt aperitiua, ſtomachi cõfortatiua, appetitus excitatiua. Puluerizata, & cum oxyzaccara data, colerã nigram purgat, & flegma. Duritiem, & apoſtemata matricis calida diſſoluit: mulieribus in eius apozumis ſedentibus. Interiores quoque curat emorroides. Eius oleum calefacit, & mundificat, ora venarum aperit, vrinam & menſtrua prouocat. Iſido. Poligonos eſt quam latini herbam ſanguinariam vocant, eo quòd in naribus miſſa ſanguinem moueat. Platearius. Poliganorum genera ſunt quatuor. Primum, Samſuc, quæ ſanguinaria dicitur, fructuoſa ſerpens terra, & ſtiptica, hæc fluxum ventris, ſiue ſanguinis reſtringit. Secundum, minorem habet gratiam, folijs aſperior, & nigra, geniculis denſior huius ſemen vrinam mouet, veſicæ dolorẽ tollit. Tertium, orion dicitur, quod in montibus naſcitur, arundine tenera, ſimili omnino caulæ, multis geniculis: hæc ſchyaticis commoda eſt. Quartum, helticum, ideſt ſilueſtre, pone arborem fruticem, & habens fructicoſa, & lignoſa ſtirpe cedri tubacũda. Cocta in vino vitia gingiuarum, & oris vlcera medetur. Pli. li. 27. Poligonium Græci vocant herbam, quam nos dicimus ſanguinariam. A terrã non attollitur, folijs rutæ, ſimilia graminis. Succus eius naribus infuſus, ſanguinem ſupprimit, & potus cum vino: cuiuſcunque partis profluuium, & cruentas excreationes inhibet ac ſiſtit. Diaſco. Poligonos maſculus herba eſt, habens virgas teneras, molles, ac multas nodoſas, & ſuper terram expanſas, ſicut agreſtis, vnde & Policarpos dicta eſt. Flos illi eſt albus, aut fœniceus. Virtutem habet ſtipticam, & frigidam, vnde ſuccus eius bibitus medicatur emoptoicis, & abſtinet reumatiſmum ventris. Medetur quoque colericis, & ſtringitrijs, vrinam prouocat, morſib. venena-

tis

tis cum vino bibitus occurrit. febribus periodicis maxime ꝓdeſt, ante horam acceſſionis. Suppoſitum quoque fluxum mulieris conſtringit, aurium dolores compeſcit. Coctum cum vino ac melle curat vulnera natura, folia eius cathaplaſmata æſtuationes ſtomachi tollunt, ſanguinem reijcientibus ſubueniunt, herpetas curāt, ignē ſacrum extinguunt, tumores ac duritias tollunt, ſanguinem reijcientibus vulneribus maxime, proſunt. Poligonos vero fœmina frutex eſt virgam habēs mollem & carnoſam & ſpiſſam. Et eſt ramoſa pinguis atque nodoſa, in quibus nodis ſunt folia pini ſimilia. Radix ei eſt inutilis, & naſcitur in locis humidis: virtus eſt ei ſtiptica, & facere poteſt oīa ſupraſcripta, licē. minorem hēat virtutē.

De Polio. Cap. CXXI.

Iſidorus. Polios a græcis dicitur, a latinis omnimorbia, eo quod multis morbis ſubueniat. Naſcitur in montibus, & duris locis, de vna radice multas, & tenues fibras mittit, ſeminis plenas. In ſummitate habet corimbos caneſcentes odoris grauis, & ſubdulcis. Succus eius aqua coctus a ſerpentibus percuſſos ſanat. Sparſa in domum vel incenſa omnes ſerpentes fugat. Platearius. Polij diuerſa ſunt genera, ſed montanum præcipuum. Cum flores producit debet colligi, virtutem habet diſſoluendi, & conſumendi, & diureticam ex ſubtilitate ſubſtantiæ, vinum decoctionis eius valet contra frigiditatem pectoris, contra frigiditatem ſtomachi & inteſtinorum, & dolorem ex ventoſitate, contra opilationem ſplenis, & epatis. Diaſcorides. Polion vnum eſt maius, alterum minus, id eſt montuoſum quod nobis venit in vſum. Et eſt frutex alba & tenera, habens folia vnius cubiti longa, & ſuper virgam capitella, ſemine plena, a quo procedit quaſi lanicies alba, & velut capilli longi habens odorem cum ſuauitate grauem, eius elixatura morſibus occurrit venenatis, magnumque præſidium eſt Hydropicis. Aceto mixto, ſpleni adhibetur vtiliter, ſed dolorem capitis commouet, & cacoſtomachum eſt, ventrem mollit, menſtruis imperat, reſque venenarias extinguit: vrinam mouet, ſtratoque compoſitum, ſerpentes longius arcet. Cathaplaſmatum vulneribus cōfert: reumaticis, paracolleſim facit, & arcuato morbo ſuccurrit. Auicenna. Polium eſt ſpecies de ſchea in qua eſt caliditas, & acuitas pauca. Quod ex eo eſt minus eſt acutius, & amarius, & ſunt in eo ryſi & flores. Eiuſque caput eſt vt ſphera, in quo ſunt quaſi pili albi, grauis odoris cum aromaticitate aliqua. Maius autem eſt debilius, quod nec amarum eſt, & acuitas quædam in ipſo eſt. Montanum minus eſt, & minus quidem eſt calidum in tertio. ſiccum in ſecundo. Maius autem eſt calidum & ſiccum in ſecundo. Eſt autem aperitiuum, ſubtiliatiuum, & proprie minus eſt ad opilationes inteſtin ſecas aperiendum. Quod ex eo viride plagas recentes conſolidat, & proprie maius, quod autem ex eo ſiccum eſt, vlcera ſi audulenta, præcipue minus. Cum aceto epythimatum, conuenit ſplenis apoſtematibus, & duricies eius, facit autem capitis ſodā, nocetque ſtomacho, ſed cōfert hictericis nigris, ꝓpriàque maioris decoctio. Confert etiam eadem Hydropiſi. Idem prouocat vrinam & menſtrua, ſoluit ventrem & confert aſcaridibus, & antiquis febribus, ac ſcorpionis punctionibus, decoctio maioris, morſui vermium venenoſorum omnium proficua, & ex ea ſuffumigatur ac ſternitur & fugat minora venenoſa. Conſtantinus, vbi ſupra. Polium eſt calidum in ſecundo, ſiccum in tertio, humores croſſos attenuat, valet Hydropicis patientibus propter opilationem epatis, ac fellis, & ſplenis, vrinam & menſtrua prouocat, ventrem ſoluit. Cum aceto bibitum valet contra duriciem ſplenis, & eius apozima propinatum lumbricos cucurbitinos, & aſcarides excludit. Capitis tamen dolorem generat, & ſtomacho nocet. Si domus ex eo ſuffumigetur, reptilia inde fugantur.

De Polipodio. Cap. CXXII.

Iſidorus. Polipodion eſt herba cuius radix hirta eſt & crinita, vt polipus, vnde & dicta eſt. Naſcitur autem in teneris petrarum terris, ſiue quercinis vicinis. Diaſcorides. Polipodion naſcitur in parietibus humectis, & in ripis, & contra radices arborum vetuſtarum, etiam in quercubus, habet in longitudine cubitos duos, & eſt pteridi ſimile, aſperum & diuiſum, ſed non ita ſpiſſum. Radices illi ſunt aſperę, ſibique illigatæ, ſicut polipi, croſſitudinem habentes digiti. Raſa vero deintus apparet viridis, & ſubalbida, guſtuque dulcis & ſtricta, virtus eſt illi catartica, dataque cum mulſo coleram deponit ac flegma, attritionibus eſt vtilis. Et cathaplaſmata condilomata ſoluit ani. Platearius. Polipodium calidum eſt in tertio gradu & ſiccum in ſecundo. Radix eius aliquantulum viridis virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, & purgandi flegma, & melancoliam principaliter. Semper autem in decoctione Polipodij debet poni aliquod excluſiuum ventoſitatis, vt aniſum vel ſemen feniculi, vel ciminum, quia ſoluit humores in multa ventoſitate. Valet contra quotidianam & eliacam paſſionem, Alopiciam & dolorem artheticum & conſeruationem ſanitatis. Auicenna. Polipodium eſt lignum cinericium nodoſum, declinans ad nigredinem & rubedinem parumper, minutos habens ramos, ſicut vermis plurimorum pedum. In eius ſapore eſt dulcedo cum ſtipticitate. Naſcitur ſecundum quoſdam in nemore ſuper arborē, & ſecundum quoſdam ſuper lapidem. Ex eo melius eſt id quod eſt interius ſiſticium, croſſum, declinans ad rubedinem & citrinitatem, ſolidum, recens, in quo eſt occulta amaritudo, & bonus ſapor cum ponticitate, cum gariofilorum ſapore. Nam calidum eſt in ſecundo, ſiccum in tertio. Reſolutiuum eſt ventoſitatum & humiditatum, emplaſtrumque factum ex eo cōfert torſioni neruorum. Soluendo melancoliam educit ſine punctione, ſoluitque flegma & chimum aquoſum. ac propter coleram decoquitur in iure gallorum & piſcium, propter colicam autem in iure olerum. Conſtan. vbi ſupra. Polipodium eſt calidum in tertio, ſiccum in ſecundo. Coleram nigram & croſſum flegma purgat cum gallina craſſa vel gallo coctum dolorem ilij de viſcoſo flegmate placat. Cum caſſia fiſtula potatum leproſis, ac melancolicis prodeſt.

De Politrico. Cap. CXXIII.

Diaſcorides. Politricon gallitricum, quod adyanteos dicitur, habet folia coriandro ſimilia, in ſummitate ſciſſa, haſta eius eſt duobus palmis longa, habens ſupra ſe turgida capitella ſemen habentia. Radix eſt illi vtilis, ſed virtus eius eſt in folijs, his ſiquidem in aqua elixis, aqua ipſa bibita medicatur aſmaticis, & diſpnoicis, hictericis, & diſſurijs. Calculos frangit, ventrem ſtringit, morſus caninos ad ſanitatem perducit, reumaque ſtomachi compeſcit. Cum vino bibita menſtruis imperat, abortum facit, & ſanguinem reijcientibus ſubuenit, morſibus quoque venenatis occurrit. allopicias, & vlcera capitis. ſ. quas acoras vocant, & pitigia purgat, ſcroſaſque ſpargit. Impoſita quidem trita & mixta cum lixiuio addito cinere ac vino, id præſtat & capitellis, comeſta a pugilibus, ad pugnam viriliter confortat. A pecoribus etiam comeditur, & in locis vmbroſis atque parietibus humidis, & circa fontes naſcitur. Alij tanquam recorporatiuam decoctionem tardis etiam paſſionibus laborantibus dant in potu. ſ. anheloſis, ſtomaticis, fluxu ventris, & in difficultate minctus. Deſiccat enim adyanteos, & extenuat, ideoque chiradias digerit, apoſtema & lapidem rumpit. Potus ad humores glutinoſos, ac pingues, de thorace ad pulmonē aſcendētes bene iuuat. reumaq; ventris conſtringit. medius enim eſt inter calidam & frigidam temperantiam, In dolore colli folia eius trita cum granis piperis ac ſemine coriandri cum optimo vino datur ad bibendum innocuum balneum, Facit & ad capillos mulierum nutriendos, ſi decoquatur in oleo.

De praſsio & proſerpinaca Cap. CXXIIII.

Diaſcorides. Praſſium græci vocant, quod nos marrubiū propter amaritudinem dicimus, de quo. ſ. iam dictum eſt ſuperius, in campis naſcitur. Auicen. Praſſium eſt herba ſaporis amari. Inquit teuribaſius. Non ſunt calefactio eius, & exiccatio ipſius fortes. Alij autem dixerunt, ꝙ calidum in tertio, ſiccum in ſecundo. Eſt aperitiuum, abſtergit & liquefacit, & reſoluit, & inſcidit. Eius ſuccus confert dolori auris antiquo, & mundificat & aperit meatus eius, & remouet antiquum dolorem eius. Succus eius, cum melle eſt conueniens ad acuendum viſum. Mundificat pectus, & pulmonem productione ſputi. Eſt aperitiuū opilationum in epate & ſplene & renibus, prouocat menſtrua, & mundificat matricem. Fit ex eo emplaſtrū cum ſale ad morſum canis rabioſi. Diaſco. Praſſium aut plulophalos, eſt fructex ex vna radice multas proferens virgas albas, & aſperas, & quadras, folia vero ſimilia digito, maiora & obrotunda, aſpera & rugoſa. & guſtu amara. Semen eſt illi obrotundum, ac verticuloſum & aſperum. Naſcitur in locis incultis, & aſperis. Huius folia ſicca, & ſemen eius elixum, ac cum melle bibitum ptiſicis ac tuſſientibus, & aſmaticis proſunt. Thoracem purgat ingenue, cum iri Illirica mixta purgandis vulneribus vtiliter adhibetur. Secundinas excludit, & diu parturientibus ſubuenit. Veſicæ autem ac renibus contrarium eſt, addito melle vulnera purgat, pterigia detergit. paſcentia vulnera compeſcit, dolorem lateris tollit. Succus eius ſiccatus omnia ſupradicta facit, melle vinoque addita caliginē oculis detergit, hictericis quoque naribus immiſſus fert auxilium. Et cum oleo roſeo ſedat dolorem aurium. Conſtantinus, vbi ſupra. Praſſium calidum eſt in ſecundo, ſiccum in tertio. Opilationem epatis, ac ſplenis aperit, mēſtrua prouocat, putridos humores a pectore & pulmone purgat. Puluerizatum & cum melle mixtum putrida vulnera mundificat, puſtulas ſanat, dolorem dentium ex eo lotorum placat, & eius Apozima potatum hydropiſim curat. Oculi quoque curantur ex eo loti. Renibus tamen nociuum eſt ac veſicæ, nonnunquam & ſanguinem facit mingere. Plinius li. 27. Proſerpinaca eſt vulgaris herba, eximia contra ſcorpiones habens remedia. Eademque trita in vino muria & oleo tradunt anginam eximie curari. & in quantalibet laſſitudine defeſſos, etiam cum obmutuerint, ſi linguę ſubijciatur recreari. ſi deuoretur, ſalutarem vomitionem ſequi.

De pſillio. Cap. CXXV.

Iſidorus. Pſilios dicta eſt eo ꝙ ſemen habeat ſimile pulicis, vnde & latini vocant herbam pulicarem. Plinius lib. 27. Philon a græcis herba vocatur, quæ in ſaxoſis montibus naſcitur, fœmina

magis

magis eſt color herbacei, caule tenui, radice quoque parua, ſemine papaueri rotundo ſimili, hæc ſui ſexus facit partus. Mares autem ſemine tantum differunt, quod eſt incipiente olina, vtriſque bibitur in vino. Diaſcorides. Pſillium aut quadruſaphilon quam d cunt ſiculi cryſtallion aut quinomellam, habet folia coronopidi ſimilia & aſpera, virgaſque duabus palmis longas, frutex eius eſt piloſa, coma eius a medietate virgæ incipit, in qua duo vel tria ſunt capitella conſtricta. Semen eius eſt ſimile pulicibus nigrum & durum, cuius eſt frigida virtus, in campis naſcitur. Auicenna. Pſillium eſt duorum colorum, hiemale & æſtiuum. In ſecundo gradu frigidum eſt & humidum, & ex eo melius eſt magis groſſum, quod & in aqua ſubmergitur. Quod ex eo fixum eſt, in oleo roſeo inuolutum eſt ſtipticum, ſedatque dolores emplaſtri more cum aceto ſuperpoſitum. Super apoſtemata calida & formicam & eriſipilam adminiſtratum cum aceto conquaſſatum. Et ex ipſo fit emplaſtrum corroſioni, ſpaſmoque neruorum, podagræ, ac doloribus calidis iuncturarum. Sodę quoque calidæ confert eius emplaſtrum capiti ſuperpoſitum. Idem pectus lenit. eiuſque muſſilago cum oleo roſeo confert ſiti colericæ vehementi, frixum in oleo roſeo inuolutum ſtringit, ac diſſenteriæ confert propriéque infantium. Quod ex ipſo eſt mucilaginoſum, cum oleo roſeo vel violaceo bibitum ſedat inflammationem febrium acutarum. Platearius. Pſillium eſt in tertio gradu frigidum & humidum. Semen eius, quod etiam ſic vocatur, in æſtate colligitur, ac per annos decem ſeruatur, virtutem habet infrigidandi & humectandi. Contra linguæ ariditatem in acutis febribus. Pſillium in ſubtili panno ligatum in aqua ponitur, & poſtquam maiorem viſcoſitatem receperit aliquantulum comprimitur, poſtea lingua cum tali aqua frequentiſſimè illinitur, & cum cultello ligneo raditur. Contra ſitim & ſiccitatem ſpiritualium vt in acutis in aqua ponitur, quodque ſupernatat abijcitur, & quod in fundo reſidet cum frigida datur. In ſyrupis quoque contra acutas rectè ponitur, & contra diſſentericam in teſta combuſtum & puluerizatum cum aqua roſacea vel ouo ſorbili datur. Emplaſtrum ex eo cum oui albumine & aceto & aqua roſarũ, cõtra ſanguinis fluxũ e naribus valet, ſupra frontẽ & tpa pointum. Cõtra etiam apoſtemata calida valet ſaccellus eius ſemine plenus & in ſucco alicuius herbæ frigidæ ſuperpoſitus.

De reubarbaro & reuponticо. Cap. CXXVI.

Isidor. Reubarbarum dicitur, quod in ſolo barbarico trans Danubium inuenitur: reuponticum quod circa ponticum colligitur. Et idem dicitur reu quod radix quaſi radix, barbarica vel pōtica. Platearius. Reubarbarum quod in India & vltra marinas partes reperitur, radix eſt cuiuſdam arboris, quaſi quædam tuberoſitas. Eligitur illud quod graue eſt in ſuo genere & nõ perforatum, quod etiam cum frangitur, interius habet quaſdã venulas diſtinctas, hinc rufas, hinc ſubalbidas, hinc croceas, & commaſticatum tingit quaſi crocus, virtutem habet purgandi coleram principaliter & diureticam, competenter ponitur in ſyrupis contra febres acutas. Contra calefactionem epatis, & opilationem ex calida cauſa, datur cum aqua calida. Reupōticum ſimile eſt reubarbaro, ſed non continguit ſicut illud, habet virtutem mundificandi & confortandi ex pōticitate, & diureticam ex qualitatibus. Aqua decoctionis eius, vel ſuccus feniculi cum eo datus ſoluit opilationem ſplenis & epatis ex frigida cauſa, puluis eius cum melle datus lumbricos occidit. Diaſcorides. Reuponticum in Boſphoro naſcitur, & ſic ad Græciam deportatur. Radix eſt aliquantulum vaſta & incroſſata, centaureæ maiori ſimilis, ſed breuior atque fragilis, leuis in pondere, ſine odore, guſtu amara, leniter ſtringens, & ſi maſticetur glutinoſa fit, & croceі coloris, habet autem vires efficaciter ſtringentes. Ob hoc in vino lymphato adhibita fomento inflammationes deſiccat, vulneraque glutinat, & ſanguinis abundantiam reprimit. habet in ſe maximam temperandi ſubſtantiam, quia retinet in ſe terreni frigoris, & caloris partem. Eſt etiam leptomeris, vnde potata ad ſpaſmata reumatica iuuat, & leniores impetigines ſanat. Semen reprimit & luxuriam tollit, cum aceto bibita emptoicis, & diſſentericis eſt iuuatiua. Bibita quoque ſtomachi tollit inflationem, eiuſque laſſitudinem prohibet ac dolorem. Spleneticis, & epaticis proficit, conquaſſationes corporis reficit, ac de alto cadentibus ſubuenit, lunibus etiam & torcionibus Thoracis Hipocandrijs eſt ſalutaris. Stericas, & ſchyaticas cauſas compeſcit. ſanguinem ſcreientibus adhibetur vtiliter aſmaticis ſubgluttientibus prodeſt. Diſſentericis maximum præſtat effectum, frigoribus typicis ſingulare eſt remedium, morſibus venenatis occurrit, cum aceto impoſita zernas, & liuores limpidat, & ſimiliter cum aqua tumores omnes tollit. Auicenna. Reubarbarum adulteratum ſpiſſius eſt ac vehementius ſtipticum. Putrum autem eſt vehementius rarum & minus ſtipticum, & eſt croceæ tincturæ. In ipſa eſt terreitas amara propter actionem igneitatis in ipſa. Confert panno ac veſtigijs ſuper cutes remanentibus, quando cum aceto linitur. Ex eo fit emplaſtrum ad apoſtemata calida. confert etiam Impetigini cũ aceto. Eius epithima caſui ac percuſſioni cõfert, valde pdeſt & contuſioni lacertorum & rupturę. Confert aſmati & ſputo ſanguinis, & epatis ſtomachique doloribus intrinſecis, ſingultui, & dolori punitiuo ventris, ac diſſinteriæ, ac dolori renum & veſicæ, atque matricis, & fluxui ſanguinis, ac febribus antiquis. Splenem attenuat, & morſui vermium venenoſorum remedium eſt. Conſtan. vbi ſupra. Reu aliud eſt indicum aliud ponticum. Indicum eſt laudabilius, calidum & ſiccum in ſecundo gradu. Quoddam ſtipticitatis, & acuminis habet, ſtomacho defecto valet, ventoſitatem & epatis dolorem, & ſplenis duritiem, & hipocundriam, & extenſionem curat, renum ac veſicæ dolorem & matricis extirpat. Sanguinem de pectore manantem conſtringit, anhelitus ſingultum, vulnera inteſtinorum, diuturnam ſolutionem, ac prolixam febrem amputat. faciẽ & cutẽ a lentiginibus, & impetigine mũdificat. Cõtra reptiliũ morſus facit puluerizatus, & cum aceto temperatus.

De roſmarino. Cap. CXXVII.

Isidorus. Roſmarinum latini ab effectu herbam ſalutarem vocant, folia habet feniculi ſimilia atque aſpera, & rotatim terræ proſtrata. Platearius. Roſmarinus eſt herba calida & ſicca, cuius folia & flores competunt vſui medicinæ. Flos autem anthos dicitur, vnde fit electuariũ quod dicitur dianthos. In locis marinis creſcit, vnde & nominatur, habet virtutem confortandi ex aromaticitate, diſſoluendi ex caliditate, extergendi & mũdificandi & conſumendi ex ſiccitate, & virtutem diaforeticam ex calore apertiente. Cumque calida & ſicca eſſe dicatur in excellibus ab auctoribus non determinatur. Herba ipſa libanotides, vel dendrolibanum dicitur. Quidã tñ dicunt ꝙ ſit frutex, alij vero ꝙ herba ſit. Cum inuenitur in medicinis receptio anthos, vel roſmarini, debent poni flores ſilſa vel libanotidos, vel dendrolibani. Flores ad ſolem deſiccati per annum ſeruantur in efficacia multa, ſimiliter & folia, contra Syncopim & Cardiacam paſſionem datur dianthos cum vino decoctionis oſſis de corde cerui, vel decoctio fit in vino vel aqua roſarum, ipſumque vinum datur patienti, vel aliter ex ſucco foliorum & aqua roſarũ & ſucco paſtinacæ addito zuccaro fit optimus ſyrupus, & puluere oſſis de corde cerui, vel in tali herba datur. Cõtra frigiditatem ac debilitatem cerebri roſmarini decoctio in vino fit, & patiens diſcooperto capite fumum recipit. Contra vocis humiditatem acetum vel vinum decoctionis eius gargariſatur. Contra ſtomachi frigiditatem, & ad digeſtionem confortandam dianthos, vel vinum decoctionis eius, & maſticis maſticatur. Contra ſtomachi dolorem & inteſtinorum ex ventoſitate vinum decoctionis eius, ac cimini potatur. Contra ſtranguriam & diſſuriam flores eius, vel ſaltem folia in vino cocta pectini cathaplaſmantur. Ad menſtrua prouocanda, matricem mundificandam, & conceptum iuuandum fit ex aqua decoctionis eius fomentum. Mulieres Salernitanę flores in oleo muſtelli decoquunt, & ita ſuppontunt. Ex ſinonymis. Notandum ꝙ hoc nomen anthos apud græcos pro quolibet flore ſumitur, ſed apud nos proprie roſmarini vel libanotidis anthos dicimr. Diaſco. Libanotidis quam Romani roſmarinum vocant, eo ꝙ in corona componitur habet virgas tenues longas, & virides, in quibus ſunt folia ſpiſſa & oblonga, de foris alba, deintus viridia, cum odore graui. Virtus eſt ei termantica & leptomerica extenuatoria & purgatoria, hictericis medetur, acopis confectionibus, & glutinis neceſſariè miſcetur.

De Sabina & Saliunca. Cap. CXXVIII.

Plinius li. 24. Sabina quæ a græcis brathij dicitur, duorum generum eſt. Altera ſimilis eſt Amaraco folio, altera cupreſſo. Ideoque quidam dixerunt eam cupreſſum creticam. In medicamentis vero duplicato pondere aſſumitur, & eoſdem effectus habere quos cynamom traditur. Collectiones minuit, nomas compeſcit. Illita purgat vlcera. emortuoſque partus extrahit appoſita & ſuffita. Igni ſacro & carbunculis illinitur, & cum melle ac vino pota morbo regio medetur, pituitas quoque gallinacei generis herbæ fumo tradunt ſanari. Conſtan. vbi ſupra. Sabina in tertio gra. calida & ſicca, humores attenuat, vrinam & menſtrua prouocat. Platearius. Sabina eſt herba in ſecundo gradu cal. & ſicca. Folia eius medicinæ competunt, ac per annum ſeruari poſſunt. Virtutem habet diaforeticam & extenuatiuam. Contra vitium matrices, ſtranguiriam, diſſuriam eius folia cõtrita in vino & oleo decoquantur, & ſuper pectinem cathaplaſmentur. Ad idem valet ex ea fomentum. Contra vitium pectoris ex frigida cauſa, & contra ſtomachi dolorem & inteſtinorum ex vẽtoſitate datur vinum decoctionis eiuſdem herbæ. Contra tenaſmon ex frigida cauſa, folia eius contrita in aceto forti & vino decoquuntur, vt fumum patiens ſuſcipiat per inferiora. Diaſcorides. Saliunca eſt genus herbæ quæ radiculas, & folia habet ſubruſſa, floreſque plurimos a terra reſoſſa, in modum ſtipularum conſtringitur. Naſcitur autem in lapidibus ſummis, & Norica regione. Illa vero optima eſt quæ eſt odorifera recens, & ſine ſabulone plurimoſque ramulos, & radices habens, poteſt ergo eadem quæ & ſpica, quamuis deformior ſit. Plinius li. 21. Odoramentorum multa nihil attinent ad coronamenta, vt iris atque Saliunca, quamquam vtraque nobiliſſimi ſit odoris.

floris. Saliunca quidem folioſa, ſed breuis eſt, & quæ necti non poſſit, radici numeroſæ cohæret, herba verius eſt quàm flos, veluti manu preſſa, breuiterque ſui generis ceſpes: hãc Pannonia gignit & Norica alpiumque aprica vibium eporedia tantę ſuauitatis, vt metallũ eſſe ceperit: veſtibus eam interponi gratiſſimũ eſt: huius radix in vino decocta vomitiones ſiſtit, ſtomachumque corroborat. Ex ſinonymis. Saliũcam intelligunt quidam in medicinis pro ancuſa, ſed in aurea Alexandria recipitur pro ea ſpica celtica.

De Satyrione & ſaxifraga. Cap. CXXIX.

Iſidorus. Satyrion dicta eſt a ſatyris propter incendium libidinis, Venerem enim ſuſcitat. dicitur & orchis, eo φ radix eius in modum teſticulorum ſit, quos græci orchi vocant. dicitur etiam leporina, eo φ caulem mollem emittat. Plinius libro. 26. Concitatricem vim habet ſatyrion, cuius genera ſunt duo, vna longioribus folijs, quam oleæ, quatuor digitorum caule, purpureo flore, gemina radice ad formam teſtium humanorum, alternis annis intumeſcente ac reſidente, altera orchis, cognominatur, & fœmina eſſe dicitur: fœmina diſtinguitur internodijs, & ramoſiore frutice, radice faſcinis vtili. Naſcitur ferè iuxta mare: hæc tumores, & vitia partium erumpentia illita ſedat, cum polenta vel per ſe trita. Superioris radix in ouium lactè data neruos intendit. Eadem ex aqua remittit. Græcis ſatyrion, folijs lilij rubri minoribus, & tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt caule leui, nudo, cubitali, radice gemina. cuius inferior pars, & maior mares gignit, ſuperior ac minor fœminas. Eſt & aliud genus ſatyrion quod erithrococon appellant, ſemini viticis maiori, leui, duræ radices, cortice rubro, intus album includitur, ſapore ſubdulci, fertur in montoſis inueniri. Venerem etiam ſi omnino manu teneatur radix ſtimulat. Magis adeo ſi bibatur in vino auſtero. Arietibus quoque & hircis ſegnioribus in potu dari. Et a Sarmentis equis ob aſſiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium proſedanum vocant vim eius reſtinguit aqua mulſa aut lactuca ſumpta. In totũ quidẽ græci cum concitationem hanc volunt ſignificare, ſatyrion appellant, ſic & crategin cognominantes, & teliconon, quarum ſemen teſtium ſimile eſt. Diaſcorides. Satyrion multi vocant triſolium, eo φ habet tria folia ſuper terram expanſa lappatio vel lilio ſimilia, ſed breuiora & colorata, virga eſt illius leuis, & mollis, longa cubito vno, floreſque profert lilio candido ſimiles, radix eius ſimilis eſt bulbo, rotunda eſt vt mela, & a foris ruffa, hæc cum vino nigra bibita ventrem ſtimulat, Satyrion ellitrachiocos, ſemen habet ſemini lini ſimile ſed maius, ac leue, lucidum & forte. Radix eius corium habet tenerum a foris ruffum & intus album, dulce guſtu & euſtomachum. Naſcitur in locis montuoſis, & vbi abundat radius ſolis fertur, φ hæc herba manu tenta Venerem ſtimulat, cum vino bibita acriter coitum excitat. Satyrion tertia ramulos habet oblongas, radicemque habet duplicem quaſi teſticulos, florem habet purpureum & exalbidũ. Radix potata veneris actus prouocat. eſt enim humidæ & calidæ temperantię, libidinem excitat. Succus radicum inunctus lippitudines optime curat. Conſtantinus, vbi ſupra. Satyrion in tertio calida & humida, libidinem augmentat cum vino bibita. Galienus, & Diaſcorides in hoc concordati ſunt dicentes, Satyrion paraliticis eſſe vtiliſſimum. Platearius. Satyrion calidum eſt & ſiccum in tertio gradu, virtutem habet attrahendi, valet ad artheticam. Iſido. Saxifraga dicitur eo φ ſemẽ eius petras in veſica frangat & comminuat. Platearius, Saxifraga calida eſt & ſicca in tertio gradu, vinum decoctionis radicis eius, quæ ſola competit vſui medicinæ, valet contra ſtrinhuriam & diſſuriam & vitium lapidis, & contra iliacam paſſionem. Puluis etiam adhibitus ad idem valet per tres annos ſeruatus.

De Scabioſa & ſcamonea. Cap. CXXX.

Platearius. Scabioſa eſt herba ſic dicta, quia contra ſcabiem valet, & eſt in ſecũdo gradu calida & ſicca, virtutem habet diſſoluendi etiã conſumendi & mundificandi. Succus eius cõfectus in oleo nucum aliquantulum decoquitur, & ſic ex eo contra ſcabiem vnguentum efficitur. ad ſurditatem auris factam ex ſanie, ſuccus oleo in quantitate modica immittitur, aurique infunditur. Contra ſerpiginem & impetiginem ex ipſa herba locus confricatur, & contra lepram maxime quando fit ex felle putrefacto ſuccus eius in quantitate quatuor vel tertiarum vel quinque datur. Cõtra emorroides ſcabioſa & fleginus in vino bulliuntur. & eſt ea chiſmate facto ſubcathaplaſmatus. Idem quoque fit contra condilomata, ideſt quaſdam glandulas, quæ attriti dicuntur. Ficus enim eſt interius in ano cum inflatione venarum, & raro ſine cyrurgia curatur. Cõdilomata vero ſunt apparentes exterius in ano quædam carnes ſuperfluæ quaſi paruæ glandulæ. Iſidorus. Scamonea quam latini acidium vocant, herba eſt ſucci plena, qui ſubcauata radice colligitur. Terram enim rotunda cauitate fodiunt, tunc ſuppoſitis aut cocleis aut nucis folijs ſuccus excipitur, atque ſiccatus auffertur, venit autem ſæpius probabilior ex Miſia, huius contrarius eſt atque falſus ex Syria vel Iudæa. Diaſco. Scamonea frutex eſt habens haſtas longas pingues, & aſperas, folia ſimiliter aſpera, trium angulorum hederæ ſimilia. flores albos rotũdos, & alios, cum odore graui lachrymæ plenos. Multi radicem eius in aceto coquunt, & contergentes cum polline ordei ſchyatacis vtiliter adhibent, puſtulas melle purgat, cum aceto cocta & ſuperuncta leproſis medicatur, antiquum quoque dolorem capitis, aceto & oleo mixta & fomento adhibita mitigat. Ex libro de medicinis diſſolutiuis. Scamonea eſt calida & ſicca. Coleram rubeam purgat. Maxime de locis lõginquis, ſtomacho & epati nocet. & ſi quis plus dederit, mortem infert, aut diſſinteriã generat, aut epar ſtomachumve diſtemperat. Galienus præcepit, vt aniſum vel ſeme cum ea percipiatur, vt aliquantulum molliatur. Eſt autem ſuccus titimalli babylonij, qui & diagridium dicitur, & in diebus canicularibu. ſic efficitur. Summitates eius rumpuntur, indeque lac diſtillatum adhæret ſtipiti, ac deſiccatur & colligitur.

De ſcirpo & ſcolopendria. Cap. CXXXI.

Iſidorus. Scirpus quo ſegetes teguntur, eſt ſine nodo, de quo etiam Ennius. Quærunt in ſcirpo ſoliti quid dicere nodum, ſicut in prouerbio dicitur, Qui inimicus eſt, in ſcirpo nodum quærit. Iſidorus. Scolopendras dicitur, eo φ folia eius ſcolopendro animali ſimilia ſunt. Naſcitur in petris humidis, & caulem, nec ſemen, nec florem habet, folia eius a ſuperficie viridia ſunt, ſubter ruſſa & lanoſa. Splen curat, vnde & ſplenos dicitur. Actor. Scolopendria ſecundum phiſicos ipſa eſt, quæ vulgo lingua ceruina dicitur. Razi in Almanſore. Saculuſundiron id eſt ſcolopendria calida eſt, ſpleni groſſo & ſtranguiria ac lapidi remedium affert. Auicenna. Scolopendria calida eſt in primo, ſicca in ſecundo, ſubtilis reſolutiua. Confert ſpleni magnificè, confert etiam ſingultui & ictericiæ, frangit lapidem in renibus, & veſica, & dicitur quòd ipſa eſt herba petroſa, quæ naſcitur in locis fontium. Quidam autem dixerunt quod eſt ſpecies ſquillæ.

De ſemperuiua. Cap. CXXXII.

Actor. Semperuiua ipſa eſt iouis barba. Sed barba iouis, & ſticados citrinum idem eſt, vnde quidam ait. Barba iouis ſticados, ſed ſemperuiua iouis barba, Platearius. Semperuiua herba frigida in tertio gradu, ſicca in ſecundo, & ſemperuiua dicitur, quia ſemper viridis reperitur. Itaque viridis multę efficaciæ eſt, & in medicinis poni debet, exiccata vero non. Virtutem habet infrigidandi & alterandi, plagellæ in ſucco eius, & aceto vel agreſti intinctæ valent contra calefactionem epatis, epithimatæ contra dolorem ex calida cauſa in principio valet ipſa herba trita & ſuppoſita. Contra apoſtemata calida valet ad materiei repercuſſionem, licèt poſt modum obſit conſtipando materiam. Contra ignis, vel aquæ vſturas fit vnguentum ex ſucco eius, & oleo roſeo ac cera. Contra fluxum ſanguinis e naribus, quod fit ex ebullitione ſanguinis in epate ac venis in iuuenibus, & in æſtate, plagella in ſucco eius, ac aqua roſarum intingatur, ac fronti ac temporibus, & gutturi ſuperponitur. Actor. Eſt autem ſemperuiua ſpecies minor acidulæ, vnde Macer ſic deſcribit proprietates vtriuſque. Macer. Dicimus acidulam, quam græcus dicit Ayrizon. Sic dici credunt ſapor illi quod ſit aceti. Creſcit arenoſis in pratis, & ſecus amnes. Hanc auide quidam comedunt in tempore veris. Expertumque ferunt ſibi φ faſtidia tollat. Virtus eſt illi ſiccans, & frigida valde. Tertius a medicis datus eſt gradus, hinc in vtroque hanc fugit in oppoſitam, ſacer ignis, & herpeta mordax. Et tumor ex oculis tritę cathaplaſmate cedit. Vlceraque ſerpunt, cohibet combuſtaque curat. Et multum calidæ dicunt prodeſſe podagræ. Si fuerit folijs illius operta virentis. Aut cathaplaſmetur mixta contrita polenta. Eius cum roſeo, ſuccus permixtus oliuo. Dicitur antiquo capitis prodeſſe dolori. Qui dolor & lingua dictus cephalarica græca. Omne genus, fluxus ventris reſtringere mire. Cum vino potata ſolet & in aqua frequenter. Hæc modo nimium manantia menſtrua ſiſtit. Vel ſi matrici tritam viridem ſuperaddas. Sic quoque lumbricos pellit potata rotundos. Taliter in cunctis prodeſt potata venenis. Exhilarat ſuccus illius viſus inunctos. Affirmant iſtam qui ſecum geſſerit herbam. Quod non appetat hunc letali ſcorpius ictu. Auribus expreſſus ſuccus ſi funditur eius. Adiuuat auditus mire pellitque dolorem. Altera vero minor ſpecies eſt iſtius herbę, quam ſemperuiuam dicunt, quoniam viret omni tempore. Barba iouis vulgari modo vocatur. Iſte refert ſimilem prædictę Plinius iſtam. Nec minus hanc prædictis poſſe iuuare.

De Sene ac ſenecione, Cap. CXXXIII.

Platearius. Sene eſt herba calida & ſicca, quæ in tranſmarinis partibus naſcitur, maxime circa babyloniam & in Arabia, vel in confinio babyloniæ & Arabiæ. folia tantummodo competunt vſui medicinæ per annos. 10. ſeruatur, & virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, & purgandi flegma, principaliter melãcoliam. Sed cum per ſe datur principaliter in decoctione poni debet in quantitate vnius drachmæ: cum autem cum alijs, in quantitate medię vel tertiæ partis. Contra melancolicas paſſiones, epilẽſiam, quartanam, emorroides, contra vitium ſplenis, & epatis, & Syncopin, ac ſyrupus fit ex aqua decoctionis eius cum zuccaro, & vale

com-

communiter ad hoc maxime contra melancoliam & ſyncopim & epilenſiam. Ad idem quoque valet ſyrupus ex ſucco ſeniculi ac ſene cum zuccaro & maxime contra vitium ſplenis. Iſidorus. Senecion dicitur, eo quod vere primo ſeneſcat, vnde & eam lanui ſenecionem vocant, græci origonon. Naſcitur per macerias. Diaſcorides. Senecion naſcitur in tectis, & in petris, & habet folia viridia & denſa, tyrſum ſubruffum, & in eius ſummitate capitella in modum viticellæ, vires habet ſtringentes, eademque facientes, quę & plantago. Cum aceto cathaplaſmata valet ad neruorum inciſiones, cum vino autem dulci teſticulorum inflammationem tollit, folia enim eius frigida ſunt. Ex herbario. Senecio tuſa cum axungia & impoſita vulnera ſanat etiam recentia. Stomachi quoque & pedum, lamborum, & coxarum, atque neruorum dolorem tollit, ad podagram etiam tuſa & impoſita æquè pedibus proficit. Actor. Senecio dicitur & carduus benedictus, ſicut in ſynonymis legitur. Aliud eſt ſenecio, videlicet naſturcium aquaticum, de quo inferius dicetur. Macer. Origeon græci nos ſenecio vocitamus. Quod ſimilis canis videatur flore capillis. Naſcitur in muris, in hortis, & tegulatis Illius herbæ vis frigida dicitur eſſe. In medicinali radix non ponitur vſu. Flores cum folijs tundens infundito vini Permodicam dulcis, & ſic tepefacta tumori Hæc ſimul appo‑nas ani vel teſticulorum. Addito thus iſtis neruos, & vulnera quęuis Curabis facile poſito cathaplaſmate tali. Hæc eadem trita facient eius capitella. Potari prohibent quia ſuffocare bibentem Quidam confirmant, ac contra Plinius auctor ictericis quoſdam potu donaſſe ſalubrem. Cum vino dixit taliſque modo medicari. Morbis veſicæ plures ait ille probaſſe. Et cordis vitijs illam iecoriſque dediſſe. Torminibus quoque cum paſſo minuiſſeque potu. Hæc varios morbos præcordia quos patiuntur. Et viridis facit hęc ſi tincta voretur aceto. Trita ſolet duras hęc cum ſale ſpargere ſtrumas. Hanc circumſcriptam ſiquis fodiat ſine ferro, & tangat dentem vicibus tribus inde dolentem, vnaquaque ſpuens vice, poſtquam reponat eodem. Quo fuit orta loco, ſic ſurſum viuat vi herba. Plinius vt dicit, non amplius ille dolebit.

De Silphio. Cap. CXXXIIII.

Plinius li. 22. Silphion ex ſyria venit deterius parthico, ſed medico melius, cuius eſt vſus in medicina. Nam ad lyenes prodeſt radix eius, arterijs etiam exaſperatis, & collectionibus ſanguinis illinitur. Sed & in cibis concoquitur ęgrè inflammantibus. Inflationes facit & ructus, vrinę quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo eſt amiciſſima & ſtrumis cum cera, ſedis quoque verrucæ cadunt eius ſuffitu crebriore, folia eius ad purgandas matrices, ac pellendos partus emortuos in albo & odorato vino decoquuntur, vt acetabili menſura bibatur. Diaſcorides. Silphij radix nota eſt omnibus, cuius lachrymus laſer nominatur, autes acriter calefaciens, ac veſicam lędens, ſed ventrem purgans, hæc herba fortiter calefacit, virtus eius omnino inflammatiua eſt, & propter hoc indigeſtiua eſt Radix eius cocta cum aqua & modico melle potata, iuuat ad difficultatem vrinæ, ſuccus eius cum lacte reſolutus emigraneam curat in aurem miſſus. Extrinſecus autem poſitus operatur amplius. Naſcitur in Syria & Armenia & Lybia. Huius virga ſpleten vocata eſt ferulæ ſimilis, foliaque habet apio ſimilia & ſemen latum, virtus radicis eius termantica & xerantica, & ſtomachum inflat, & ructationem prouocat. Indigeſtibilis, ac veſicæ contraria eſt accepta. Cerotis autem mixta, puſtulas ſpargit impoſita. Oleo addito liuores corporis limpidas, oleo cyprino vel irino mixta ſchyaticis humorem frigidum errantem ſiccat. In aceto cocta, & cathaplaſmata cauſas ani compeſcit, bibita venenis occurrit. Eſt etiam euſtomacha mixta ſeminibus, & oxigaris nobilibus addita ſale comeſta: virga eius diuiſa eſt, lachrymumque quod ex ſe dimiſit colligi neceſſarium eſt.

De Siſimbrio. Cap. CXXXV.

Ex ſinonimis. Siſimbrium idem eſt quod mentaſtrum, de quo ſcilicet mentaſtro iam ſuperius dictum eſt ſub nomine iſto. Pli. li. 20. Siſimbrium Silueſtre a quibuſdam tymbreum eſt appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod autem in riguis naſcitur eſt naſturcio ſimile, vtrumque aduerſus aculeata efficax eſt animalia, vt ſunt ſcabrones & ſimilia. Quod in ſicco oritur odoratum eſt & coronis inſeritur, anguſtius folium habens, ſed ad dolorem capitis, & epyphoras valens. Alij panem addunt. Alij per ſe decoquunt in vino. Sanat & epynictidas, & vitia cutis in facie mulierum. intra quartam diem noctibus impoſitum, diebuſque detractum. vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet, ſine cibo ſumptum, ſiue ſucco potatum. Non eſt autem grauidis edendum, niſi mortuo conceptu, quippe illum eijcit etiam impoſitum, mouet vrinam cum vino potum ſilueſtre & calculos. Quos vigilare opus ſit excitat capiti cum aceto infuſum. Platearius. Siſimbrium quod alij herpillum vocant, agreſtis maiua eſt. Naſcitur in locis cultis, & aquoſis. & eſt idiaſmo ſimile, ſed eo eſt odoratius, & folijs latioribus, quæ multi in coronas componunt. Virtus eius termātica cauſtica. ſtranguirijs medetur, & calculos frangit, hoc maxime facit ſemen eius, cum vino bibitum, tortionibus & ſugglutionibus maximum præſtat effectum. Idem nauſeantibus opitulatur, folia eius cathaplaſmis adhibita capitis dolorem mitigant fronti impoſita. Diaſcor. Notum eſt ſyſimbrium, quod eſt natura calidum in ſecundo & ſiccum in ipſo, putrefactionibus reſiſtit, pediculos interficit. Confert apoſtematibus frigidis, ac flegmoni duritiei vehementis decoctum cum aceto. mixtumque cum oleo roſeo confert obliuioni ac ſenſus commixtioni & litargiæ, quādo linitur caput ex eo. Confert etiam ſingultui bibitum cum vino. ad ſoda quoque fit emplaſtrum ex folijs ſilueſtris. Confert tamen vermibus aſcaridibus, & extrahit fetum mortuum, & prouocat vrinam, propriéque petroſum. Quod autem eſt ſilueſtre, cum vino bibitum probibet diſtillationem vrinæ & lapidem extrahit, ac ventris dolori pungitiuo ſubuenit. Confert etiam puncturis. Actor. Quia ſyſimbrium ab auctoribus non ſolum dicitur mentaſtrum, ſed etiam menta, videlicet domeſtica. De ipſo etiam inter hortulanas herbas ſub hoc eodem nomine dicetur infra.

De ſpartania & ſparto. Cap. CXXXVI.

Plinius li. 25. Spartania vocatur herba quædam vtiliſſima. magna eius commendatio, quod habētes illum in ore famem ſitimque non ſentiunt. Idem & alia præſtat hippice dicta, eo quod in equis etiam eundem effectum habeat. Tradunt ſcythas his duabus herbis. ſ. ſcythia & ſpartania etiam in duodenos dies durare in fame ſitique. Iſidorus. Spartus eſt frutex virgoſus ſine folijs, ab aſperitate ſic vocatus. Volumina namque funium quæ ex illo ſiūt aſpera ſunt. Plinius li. 19. Sparti vſus poſt multa ſecula cœptus eſt, nec ante penorum arma, qui primum hanc herbam Hiſpaniæ intulerunt, hæc ſponte naſcens, & quę non queat ſeri. Iuncuſque propriè aridi ſoli vitij terræ initio dato. Nam illud malum telluris eſt, nec ibi aliud ſeri vel naſci poteſt. In Aphrica exiguum naſcitur & inutile carthaginenſis portio citerioris Hiſpaniæ, nec tota hæc ſed quatenus paris. montes quoque ſparto operit, hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc & ignes faceſque hinc calciamina veſtitique paſtorum. Animalibus eſt noxium, præterquam cacuminum teneritate, ad reliquos vſus euellitur laborioſè, ocreans cruribus manibuſque tectiſque manicis, conuolutum oſſeis ligneiſve conamentis. Nunc iam in hieme vix, faciliimè tamen ab idibus Maijs in Iunias eſt ei maturitatis tempus, & tūc faciliimà venit in vſum. Euulſus faſcibus in aceruo adunatum biduo vel triduo reſolutum in ſole ſpargitur & ſiccatur, ac rurſus in faſcibus ſub tecta reportatur, poſtmodum aqua marina optime maceratur, & dulci ſi marina deſit. Siccatumque ſole iterum rigatur. Deinque tunditur, vt fiat vtile, in aquis præcipuè mariqoe inuictum. In vſu eſt omnibus terris. Nauium armamētis, ædificationum machinis, alijſque vitæ deſiderijs. Ad hos omnes vſus ſufficiant minus, 30. paſſuum in latitudinem, a littore Carthaginis nouæ. minuſque eſſe reperiuntur in longitudine. Iunco græcos ad funes vſos nomini credamus, primo herbam eam appellār. poſtea palmarum folijs phyl liraque manifeſtum eſt. Et inde tranſlatum a penis ſparti vſum per quam ſimile eſt veri. Theophraſtus auctor eſt bulbi genus circa ripas amnium naſcēs, cuius inter ſummum corticem, eamque partem qua veſcuntur eſſe laneam naturam, ex qua mappalia veſteſque quondam conficiebantur. Sed neque regionem in qua id fiat, neque quippiam diligentius, præterquam eriophoron ad appellari in exemplaribus, quæ equidem inuenerim, tradit.

De ſquilla. Cap. CXXXVII.

Iſidorus. Squilla vel ſcilla dicitur, eo quod nocens ſit, de qua gentilium ſuperſtitio dicit, quod ſi ad limen ſuſpendatur integra, fugat omnia mala. Plinius li. 20 Scilla quæ candidiſſima fuerit, vtiliſſima erit, huic aridis tunicis dereptis, quod reliquum e viuo eſt conſectum ſuſpenditur lino modicis interuallis. Poſtea arida fruſta in cadum aceti quam aſperrimi pendentia immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant, hoc fit ante ſolſtitium diebus. 48. Gypſo deinde oblitus cadus ponitur ſub tegulis totius diei accipientibus ſolem, poſt eum numerum dierum tollitur vas. Scilla eximitur. Acetum transfunditur, hoc clariorem aciem oculorum reddit. Salutare eſt etiam ſtomachi laterumque doloribus modicè ſumptum. Sed tanta vis eius eſt, vt extinctę animę momento aliquo ſpeciem præbeat auidius hauſtum, prodeſt gingiuis, ac dentibus manducata. Tineas, & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle ſumpta. Linguæ quoque recens ſubiecta præſtat, ne hydropicus ſitim ſentiat. Præparata & conciſa in aceto coquitur, ac ſerpentium ictibus imponitur. Toſta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur, vſus ita coctæ valet ad hydropicos vrināq; ciendam in potu tribus obolis cum aceto ac melle. Item ad ſpleneticos, & ſtomaticos, ſi non ſentiat vlcus, quibus innatet cibus ad tormina regioſque morbos, tuſſim veterem cum ſuſpirio diſcutit, & ex folijs ſtrumas, furfures capitis, & vlcera manantia ex oleo cocta & illita. Rimas pedum ſanat in oleo cocta & reſina mixta. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras Scillam tradit ſuſpenſam in limine ianuæ malorum medi‑

camentorum

carnentorum introitum pellere, cæterum ex aceto & ſulphure ne detur vulneribus in facie, per ſe vero tritus neruorum prodeſt contractionibus. Ex vino porrigines. Canum vero morſibus, & vt Eraſiſtrato placet cum pice. Idemque ſanguinem tradit ſiſtere, illinum cum melle. Idem in lib. 21. Notabilis eſt natura ſcillæ crocique. Quę cum omnis herba folium primum emittat & mox in caulem rotundentur, In his caulis prior quam folium intelligitur. Et in croco quidem flos impelitur caule. In ſcilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret, tria tépora ſationum oſtendens. Diaſcorides. Scillæ virtus eſt calida, & maxime cauſtica, aſſa multis eſt vtilis, cum oleo & retina morſibus venenatis occurrit, cum ſale aſſo & aceto cocto, ventrem mollit, vrinam prouocat, hydropicis ſtomachis prodeſt, indigeſtiuis, & ictericis, tortionibus ac tuſſientibus aſmaticis, & anaforicis, ſed cauẽdum ne vulneratis interaneis detur. Integra in limine ſuſpenſa arcet maleficia, piſtata fortiter inuncto ſuper apoſtemata ponitur illa, vt aliam carnem nõ tangat, cito rumpuntur. Auicenna. Squilla eſt cepe muris ſic dicta, quia murem interficit, habet folia lilij ſimilia, oleum ad nigredinem declinans. Eſt autem calida & ſicca in ſecundo, pungitiua, acuta fortes taſciſiua, & in ipſa eſt viſcoſitas aduſtiua. Cũ melle confecta ſuper alopiciam & impetiginem imponitur. Eius acetum exaſperat guttur, & carnem illius indurat, aſmati prodeſt & antiquæ tuſſi. Platearius. Squilla eſt in ſecundo gradu calida & ſicca, alio nomine appellatur cepa murina, & quæ ſola reperitur eſt mortifera, virtutem habet diſſoluendi, incendendi, ac per vrinam purgandi. valet ad digeſtionem materiæ tam in quotidianis, quam in quartanis, contra opilationem quoque ſplenis & epatis, ac dolorem iliacum & arteticam, vt ait Iſaac in dietis. Conſtantinus, vbi ſupra. Squilla in ſecundo gradu eſt calida & ſicca, inſcinditque humorem, proinde vomitum & egeſtionem prouocat, pectus ac pulmonem de groſſis humoribus, & viſcoſis mundificat. Ideoque valet hanelitiuoſis, & hydropicis, & etiam ex epatis opilatione propter humores groſſos, ac viſcoſos, patientibus ictericis. Cathaplaſmata cum ramno & oleo, fiſſuras pedum ſanat, cum vino cocta & cathaplaſmata morſus ſerpentis curat. Caueamus autem ſquillam quæ naſcitur in campis ſola, illa enim eſt mortifera.

De ſquinanto. Cap. CXXXVIII.

PLatearius. Squinantum dicitur palea camelorum, quoniam eo cameli nutriuntur. Eſt autem in tertio gradu calida & ſicca. In Aphrica & Arabia reperitur, per annos 10. ſeruatur. Eligẽdum eſt quantum albius inueniri poteſt ac molle. Si autem quoddam durum & quaſi ligneum circa ſtipitem reperiatur abijciatur, virtutem habet principaliter purgandi flegma ſicut polipodium & coloquintida. Diaſcorides dicit ꝙ in vino coctum & cathaplaſmatum pudendis matricem mundificat, ſtranguiriam & diſſuriam ſoluit. Auicenna. Squinantum aliud eſt Arabicum & boni odoris, aliud agreſtium quod eſt minimum & durius, & groſſius, & terreum & ſine odore. Ait Diaſcorides. Squinantum eſt duarum ſpecierum, vna eſt quę non habet fructum, alia quæ nigrum. Melius eſt ex eo arabicum, rubeum, fortiorem habens odorem, ſed illud quod eſt ſupra ipſum aliquantulum declinat ad rubedinẽ. Cumque finditur fit purpureum, mordicans linguã & acuitate ſua adurens eam. In agreſtio Virtus eſt infrigidatiua, eius radix eſt vehementis ſtipticitatis, & eius flos parumper calefacit. In ſua natura calidum & ſiccum eſt in ſecundo propter ſtipticitatem eius, confert flos fluxui ſanguinis vndecumque ſit, & in eius oleo ſunt reſolutio & contractio, ſed eius radix fortior eſt & naturam conſtringit, & in ipſo ſunt lenificatio & digeſtio. Orificia venarum aperit, ſedatque dolores intrinſecus proprièque in matrice, ac ventoſitates reſoluit. Oleum eius pruritui confert etiam animalibus, & confert calidis apoſtematibus eius decoctio. Valet etiam durities intrinſecis, & apoſtematibus frigidis, & vlceribus. Confert etiam lacertis, & ſpaſmo, bibitum cum pipere & laſſitudinem remouet. Caput autem grauat propriè agreſtium, ſed minutum eius facit ſoda. Cypolliorìs ſemẽ dormire facit & ſtupefacit. Denique totum ipſius carnem rubeam inter gingiuas confortat, & humiditatem earum deſiccat, eiuſque flos caput purgat. Confert dolori pulmonis, eiuſque flos ſputo ſanguinis & ſedat dolores ſtomachi, & confert apoſtematibus eius, & epatis. Radix eius cõfortat ſtomachum & facit appetitum, ſedatque nauſeam. Item frangit lapidem, ſtringitque naturam. propriè agreſtium abſcindit vtrumque, ſanguinis matricis fluxum, proprieque flos, & confert doloribus renum & fluxui ſanguinis eorum. Cumque bibitur ex eius radice cum pipere confert hydropiſi. eiuſque flos confert apoſtematibus ani. Spẽs eius groſſa cũ ex eius folijs recẽtibus, q̃ ſunt iuxta radicem fit emplaſtrum, eſt iuuatiua morſuię venenoſorum. Conſtan. vbi ſupra. Squinantũ eſt in tertio calidũ & ſiccũ, ſtomachũ cõfortat, vrinam prouocat, epar & renes matricemque mundificat, apoſtema in epate vel in ore venarũ exiſtens diſſoluit, lapidẽ frãgit. ſanguinis fluxum ſtringit. dolorẽ epatis ac renũ curat. Stomachũ radix eius confortat & appetitum corroborat. Eius apozima valet hydropicis.

De ſtaphiſagria. Cap. CXXXIX.

ISidorus. Staphiſagria eſt herba quæ habet folia quaſi vitis, & caules rectos emittit, ſemen habens in folliculis viride ac trigonum in modum ciceris, aſperum, fuſcum, intus albũ & amarum. Naſcitur in locis humidis. Diaſco. Staphiſagria quam latini pedicularium vocant, naſcitur in locis vmbroſis, habens folia viti agreſti ſimilia, diuiſa & ſciſſa tanquam malua agreſtis, haſtas habens longas, erectas, & nigras. Semen eſt ei ſimile itaci & flores. Quod ſemen in viridioribus folliculis eſt obiectum. Quando teritur eſt nigrum, ſed internis album, guſtum tinſedo & acri & calido. Grana eius, 15. accepta cum mulſa vomitibus excludunt pingue flegma. Verum hi qui acceperint mulſam, aſſiduè bibant & deambulent, quoniam effocationes citius præſtant, & gulam exaſperant. Trita & bibita pediculos interficiunt, ſcabiem & prurigines tollunt. Cum aceto elixa, & ore retenta, facere poſſunt omnia ſupradicta. Reuma gingiuis abſtinent. tumores ſaneum ſpargunt. Miſcentur & malagmatibus calidis. Semen tritum & oleo mixtum necare lendines, ac pediculos eſt manifeſtum. Conueniens quoque probatur in apoflegmatiſmo faciendo, vel aſperitatibus effectis, quas græci ſtegmata vocant, ob recorporationem faciendam. Auicen. Staphiſagria eſt vua paſſa montana. Cuius granum eſt ſicut cicer nigrum. In tertio gradu eſt calida & ſicca, & eſt aduſtiua, corroſiua, acuta, acris. Interficit pediculos, & propriè cum arſenico, & confert allopiciæ antiquæ linita. Eadem cum arſenico vel ſola ponitur ſcabiem & excoriationem, & maſticatur ad extrahendum ex cerebro flegma & humiditatem. Ex ea quoque in aceto cocta colluitur os ad dentium dolorem & gingiuæ humiditatẽ. Præterea ſanat alcola cum melle, & bibuntur ex ea 15. grana cum melicrate. facitque chimum viſcoſum vomere. In cuius tamen bibitione timor eſt, quoniam ipſam veſicam vlcerat. Conſtan. vbi ſupra. Staphiſagria in tertio gradu eſt calida & ſicca, habet acumen quo cum maſtice vel olibano maſticato multum a flegmate caput purgat. linguamque propter flegma aggrauatam alleuiat. Gargariſata quoque caput de groſſo & viſcoſo flegmate mundat. cum aceto cocta dolorem dentium ac gingiuarum putredinem curat. Sternutatio de illa & vigella vtriſque in aceto coctis iuuat in opilatione venarum ictericos, mixta vero cum auripigmento & oleo valet contra ſcabiem ac pediculos.

De Strigno, vel ſolatro. Cap. CXL.

ISidorus. Strignos latinè ſalutaris herba dicitur, eo quòd dolorem capitis, & ſtomachi incendium mitigat. Eſt enim frigida, & retinens, vnde & ſuccus eius ignem ſacrum curat. Folia eius trita cum vino potata, feminis lapſum conſtringunt. Eadem, & vua lupina dicitur, eo quòd ſemen eius vuæ ſimile ſit. Platearius. Strignum idem eſt quòd ſolanũ vel morella, de qua. ſ. iam dictum eſt ſupra. Ex herbario. Strignos quæ vua lupina dicta eſt, frigidæ virtutis eſt, folia eius ſunt ocimi ſimilia, niſi quòd maiora. Caulem vero cum creuerit ad terram declinat. Semẽ habens inter folia per totos ramos intemallis modicis ordinatum folliculis, qui ſimiles ſunt veſicis. In quibus ſunt baccæ rubeæ, lenes rotundę multę ac minutę, frigidam vim habent, huiuſque folia pro cathaplaſmate impoſita ignem ſacrum ſedant. Liuores abſtergit, dolorem capitis, & ardorẽ ſtomachi cum oleo trita diſſoluit, dolores aurium ſanat, fluxum matricis cohibet, laborem quoq; partus ſubleuat, ad tumorem corporis, & ad dentium dolorem valet, ad ſanguinis quoq; fluxum de naribus reſtringendum, ſi quis eius ſucco lana intincta ſibi nares obſtruet. Actor. Eſt etiam ſpecies quædam ſolatri quæ comeditur, videlicet hortulana, de qua inter cæteras hortulanas dicetur inferius.

De Sticado. Cap CXLI.

ISidorus. Sticas alias ſtocca in inſulis ſticadibus aliàs ſtoccadibus naſcitur, vnde & nuncupatur. Diaſcor. Sticados a ſticadibus dicitur, vnde & nomen accepit. Eſt autem herba tenuis ſemen habens minutum, cum folijs thimo ſimilibus, & oblongis, guſtu acrior, & ſubamara. Eius elixatura cauſas mitigat thoracis, & vtiliter miſcetur antidotis, habetq; vires acriter relaxantes cum udare grauis, & menſtrua prouocat, & eſt humilis, ac per terrã repens cum folijs & ramis origano ſimilibus, albidioribus tñ, ſantuci odore lingentibus. Duæ ſunt eius ſpecies. Vna eſt viualis, quæ in campis ſaxoſis creſcit & lapidoſis. Alia vero agreſtis, q̃ zoyt appellatur, quæ non ſolum terpit, ſed ex tamen poſitione erigitur. Cum ramulis bipalmis, & horrẽtibus, cum folijs ramulis rutæ ſimilibus, ſed anguſtis, & longioribus haſtam habet ſarmento ſimulantem, florem & odorem in omnibus virgis conſtitutum, & in ſummitate purpureum, linguam remordentem, & guſtu ſulcidum. Radix eius eſt inutilis. Eſt autem vehementior, & calidior quæ eſt ſuauis, quæ ideo nomen accepit herpillum, quod Græci herpere repere dicunt. Nã frutex huius plurimum fructificando conſtrictiuam habet virtutem ſiue redarguentem. Menſtruis imperat, vrinam prouocat, tortionem, & conquaſſationem ſanat. Tumorem epatis compeſcit, morſibus

venenatis

rides. Tapſia dicta eſt eo ꝙ in Tapſo Inſula primo inuenta eſt, frutex eſt illi fœniculo ſimilis, habens folia ſimilia maratro, haſtas tenues in quibus ſingulis ſunt capitella, ſicut in anto, flos autem eſt niger ſiue melinus, ſemenque latum ferulę ſimile, ſed minus. Radix eſt illi alba & maior, corium habens croſſum, & in odore anſ.ida. Succus eius, qñ colligitur, colligens nó ſit contra ventum ſitus, quia manus, & facies ebulieut: virtus eſt ei calida & catarti ca. Corium radicis eius, & ſuccum & lachrymum accepta mulſa ſuperius, & inferius hominē purgat, plus iu iuſto accepta necem infert. Purgatio ipſius dolorem mitigat lateris, aſmaticis opitulatur, his ét qui putridum habent ſputum medicatur. Eſt aũt dieta eius cretica, eiuſque potio danda eſt eſcis, aut cocturis admixta. Radix eius, & lachrymum tantam habet caliditatem, vt nullam habeat comparationem, vnde ſuccus eius capiti ſuperunctus alopicias emendat, & radix eius viridis infricata idem præſtat, lmores etiam detergit. Succus eius addito libanotide ac cera æquali pondere omnia prædicta poteſt facere. In quolibet autem loco poſitus non debet amplius eſſe quam duabus horis, ſed ante & poſt loca fouēda ſunt aquis calidis: lentigines mūdat, lepras limpidat, puſtulas purgat, maxime mixta ſulphure, veteres lateris, aut pulmonis dolores curat, artheticos & podagricos maxime iuuat. Nudis locis impoſitus ea veſtit, ſed fomento id facit, humores etiam de profundo violenter extrahit, ſicque dyaforeſim facit.

De Tapſobarbaſto & trabith. Cap. CXLVI.

Platearius. Tapſusbarbaſtus idem eſt quod herba luminaria vel flomos, frigida & ſicca eſt, viridis in medicina valet, ſicca nihil, virtutem habet conſolidandi & conſtringendi. Contra fluxum emorroidarum, ex vino decoctiones eius patiens ſuffumigatur, atque tritum ueſanditur, herba etiam ipſa cathaplaſmatur. Cæterum & ex ipſa herba aſſellationem ſe patiens ſemper extergat, hoc ipſum emorroidas conſtringit & ſanat. Contra fluxum ventris, & contra tenaſmon ex calida cauſa encanſima fit, & fomentum ex aqua decoctionis eius circa ventrem & inferiora. Diaſcorides. Flomos quam latini barbaſtum dicunt, duo ſunt genera, maſculus, & fœmina, vnum eſt album, alterum vero nigrum, fœmina quidem habet folia caulieulo ſimilia, ſed apertiora & latiora, haſtam vno cubito lōgam albam & aſperam, flores virides, & albos, ſemēque nigrum. Radix eſt ei dura in modum pollicis croſſa, naſcitur in campis. Maſculus habet folia oblonga & anguſta, haſtam tenuem, ac tenue ſemen. Nigra in omnibus eſt lata, & dicitur flomos nigra. Agreſtis autem flomos habet virgas in ſe lōgas, & arboroſas, folia ſaluię ſimilia, circa virgas habet flores aureos, aut melinos. Sed folia ſunt ei circa terram aſpera & obrotunda. Eſt alterum genus flomi, qui dicitur lignitis aut triallis habens folia aſpera & pinguia & croſſa, quibus vtũtur multi in lucernis. Duarum ſupradictarum radices ſtipticę ſunt, fluxumque ventris cum vino ſtringunt. Elixatura eius bibita conquaſſationes, ac dolores lateris ſoluit, paſſim mitigat, dolorem dētium gargarizata compeſcit; flomos, qui florem aureum habet, capillos inficiet, folia eius in aqua cocta cathaplaſmata duricias, & tumores oculorum ſoluunt, malignaque vulnera melle addito ad ſanitatem adducūt, aceto mixta vulnera recentia ſingulariter iuuāt, punctionem ſcorpionis mitigant: agreſtis folia combuſtionibus opem ferunt, & folia eius quæ dicitur fœmina cum cariciis impoſita, putredinem in eis non admittunt. Ex herbario. Flomos maſculus habet folia longiora & anguſtiora quàm fœmina, vtraque lanuſi tyrſumque lanoſum habent longas, & croſſas in modum digiti: aqua cum ea decocta & potata eos, qui venenum ſumpſerint curat, qui potus & contra veterem tuſſim prodeſt, eademque ſi commeatus ore, dentium dolorem ſanat: folia eius trita & oculis ſuperpoſita dolores, ac tumores ſedant. Eademque cum vino ac melle decocta eunuchorum vulnera curat, denique cum aceto decocta contra ſcorpionum ictus valet, & contra vulnera recentia, valet & hæc herba ad lienem. Actor. Exiſtimo ꝙ hæc herba corrupte dicatur tapſusbarbatus, cum ab auctoribus dicatur potius barbaſton vel barbaſtus, a quibuſdam etiam verbaſcus, de quo iterum ſub hoc nomine dicetur inferius. Platearius. Trabit eſt herba iudaica in ſecundo gradu calida & ſicca, viridis bona eſt in medicina, inutilis autem ſicca, virtutem habet calefaciendi ac deſiccandi & depurandi, virtutem quoque diureticam. Confert valde mulieribus ad matricem & ad vrinarum noſtrarum mundificationem. Caloriſque naturalis confortationem, ſipula ex farina & aqua facta. Ipſaque herba contrita naturalem calorem confortat, & vrinam prouocat. Contra ſtranguriam & diſſenteriam eadē cōtrita & in vino cocta multum valent pectini cathaplaſmata.

De tribulo. Cap. CXLVII.

Plinius libr. 22. Tribulus non niſi in paluſtribus naſcitur, dira res alibi, in cibis excipitur iuxta Nilum & Strimonē amnes, inclinatis in vadum, folio ad effigiem vlmi, pediculo longo, ac in orbe reliquo ſunt genera tria Ciceculæ folia alteri aculeata: hic & ienus floret, magiſque ſepta villarum obſidet. Semen eſt ei rotundius in ſiliqua nigrum alteri arenaceum. Spinoſorum etiam non aliud genus ononis, in ramis enim ſpinas habet oppoſito folio rutæ ſimili, toto caule foliatum in modum coronę ſequitur a ſtugibus, aratro inimicum, viuaxque pręcipuè. Aculeatarum caules aliquarum per terram ſerpunt, vt eius quam coronopun vocant. Diaſcorides. Tribuli genera duo ſunt, ſiccus, & humidus. Siccus habet folia andragnæ ſimilia, ſed teneriora, haſtas lōgas, teneras, & porrectas, in quibus ſunt ſpinæ. Naſcitur autem in locis deſertis, humidus vero naſcitur in fluminibus, cuius coma ſuper aquam extenditur, & folia ſupernatant, haſtam habet in ſummo croſſam, ad radicem vero tenuem, habentem in ſe tenues ſpinas ſicut ſpica. Semen eſt ambabus, virtus eſt illi frigida & ſtiptica, & deſiccatiua, & lepromeris inflammationes faciens. Omnes quidem tumores impoſita ſpargūt, addito melle naptas. oris putredines ſoluunt, faucibus, & gingiuis opitulantur. Succus eorum nobilibus collirijs admiſcetur, ſemen eorum calculos frangit & excludit. Terrenę ſemen bibitum & impoſitum morſibus venenatis occurrit, eius elixatura ſparſa pulices necat. In flumine Traciæ herba eius equi eneruantur. Auicenna. HaſeK. i. tribuli ſecundum Diaſcoridem duæ ſunt ſpecies, quæ frigidæ ſunt & ſiccæ. Alij vero dixerunt ꝙ eſt calidus, & ſiccus in primo. Eſt & magis ſimile haſeeK terræ nolliæ. Silueſtris quidem plurimæ terreitatis eſt, domeſticus autem plurimæ aqueitatis. In ipſo eſt prohibitio effuſionis materiarum propter ſtipticitatem ſuam, & maturatio & lenificatio. prohibet ergo accidere apoſtemata calida, & eſt bonus apoſtematibus gutturis. Confert vlceribus antiquis, & putridis in carne cum melle. Itaque bonus eſt vlceribus gingiuę putridis. Intrat etiam ſuccus eius in alcofol. Item facit augmentum in coitu, frangitque lapidem renum ac veſicæ, ſimiliter & ſuccus eius, & confert difficultati vrinæ & colicæ, fructus autem ſilueſtris confert morſui viperæ, cũ vino quoque venenis pernicioſis. Ex eiuſdem decoctione ſi quis locum aſperſerit pulices interficit.

De trifolio & tripolio. Cap. CXLVIII.

Iſidorus. Trifolion a græcis trifillum vocatus eſt, eo ꝙ ſit folijs trinis per ſingulas annotationes. Plinius li. 21. Folio coronat & trifoliū. Cuius genera tria ſunt. Niphantes græci vocant. Alij aſpalthion & maiori folio, quo vtuntur coronarij. Alterum acuto oxytriphillon. Tertium ex omnibus minutiſſimum & inter hæc neruoſi quibuſdam cauliculi, vt maratro, hippomaratro, myophano. Vtuntur & ferulis, & corymbis, & hederæ flore purpureo. Eſt & in alio genere earum ſilueſtribus roſis ſimilis. & in his tantum color delectat, odor autem abeſt. Trifolium creditur ad ſerpentum ictus, & ſcorpionum eximiè præualere. Serpenteſque nunquam in trifolio aſpici. Præterea cōtra venena omnia 25. eius grana pro antidoto ſufficere. Idem: Animaduerto ſemen eius cuius minima ſunt folia, vtile ad cuſtodiendam mulierum illitum in facie cutis gratiam. Diaſcorides. Trifolij genera ſunt quatuor ſ. odoratum acutum parthemon & leporinum. Semen eius, & folia cum aqua bibita, pleureticis, diſſurijs, epilenticis, & hydropicis munitio & ſingulare præſidium eſt. Stericis opitulatur, menſtruis imperat, folia eius cum oximelle accepta morſibus venenatis occurrunt, trita vero & cum vino bibita febribus, vt dicitur, tertianis medicantur. Tripolion ī locis naſcitur maritimis, i. littoribus ipſis, folia quidem habet apio ſimilia & craſſa, haſtamque duobus palmis longam in capite diuiſam, florem dicitur ter mutare in die. Nam mane colorem facit albū, media vero die purpureum, ſero ceruleum. Radix eſt illi alba & odorata, intus autem candidiſſima. Bibitum humores ventris aquoſos deponit, vrinam prouocat, acceptis venenis occurrit. Plinius. li. 21. Polion ſiue tripolion apud græcos herbam inclytam Muſei & Heſiodi laudibus ad omnia prædicātium vtilem ſuperque cætera, ad famam quoque dignitatis prorſus miram, ſi modo vt tradunt eius folia mane candida, meridie purpurea, Sole occidente aſpiciūtur cerulea. Duo ſunt genera eius. Campeſtre maius, & ſilueſtre minus, folia canis hominis ſimilia, a radice palmo nūquam altiora. Actor. Videtur idem eſſe polion quod tripolion, quod enim dictum ē de tripolio iuxta Diaſcoridem de polio dicit Plini. de quo iam dictum eſt ſuperius.

De turbith. Cap. CXLIX.

Platearius. Turbith eſt radix cuiuſdam arboris. i. fruticis in India & Syria & Arabia naſcentis, in tertio gradu eſt calida, & ſicca per biennium duratiua. Eligenda eſt illa quæ in medio eſt concaua, ſecundum longitudinem non habens internus feſtem, & ſi habet extrahi debet, cum in medicina ponitur, & ſit talis, quæ non facile puluerizetur, propter nimiam eius violentiam p ſe non datur, ſed hac medicinæ appetenter acuuntur. virtutem habet diſſoluendi humores, & flegma præcipuè ab extremis partibus attrahendi, valet contra iliacam & artheticam & podagram cum aliqua medicina confectus his morbis competēti. Puluis eius cum oleo roſarum modico ad reprimendū eius maliciam addito gummi arabico ac melle bene deſpumato, carnem mortuam corrodit & conſumit. Conſtantinus. Turbith eſt radix quæ intus, & extra

aliquando

aliquando eſt albi & citrini coloris: Inuenitur in Syria & Arabia. Arbor eius eſt quaſi ferula, quæ in tertio gradu eſt calida & ſicca, flegma frigidoſque nimis, ac viſcoſos humores purgat, proinde vtilis eſt podagræ frigidæ ac dolori arthetico, nocet tamen & anguſtiam facit ſtomacho, vnde poſt iungi oportet cum oleo violaceo vel amigdalino. Auicenna. Turbith melius eſt album viſibiliter & contritum, habens foramina ſicut canne ſubtilis foraminia, planum velociter frangibile non croſſum perforatum eſt debile, ſed eius rectificatio eſt, vt fricetur cortex einericius donec remaneat albus, & quod contritum eſt de ipſo commiſceatur cũ oleo amigdalino. Confert ęgritudinibus neruorum, ſolutione flegma educit plurimum. Et ſoluit aliquid ex humoribus parumper aduſtis. Et hoc cum aſſumitur tritum. Ecoiuerſo autem decoctum ſecundum quoſdam educit humorem crudum ex anchis, & quod verius eſt educit ſubtile flegma, & ſi cum zinzibere conſortitus, & aliquo quod habeat virtutis acuitatem, educit croſſum & crudum humorem.

De tipo & titimallo. Cap. CL.

ISidorus. Tipus circa fontes, vel paludes, & ſtagna naſcitur, ſic dictus, quia ab aqua ſe tollat, vnde & ambitioſorũ hominum ſibique placentium tumor tipus dicunt. Titimallus nomen ſumpſit ex hoc quòd foliorum comam ad radium ſolis circumactam conuertat. Nam græci titam ſolem vocant, & mallonem comam. Platearius. Titimallus eſt herba in tertio gradu ſicca, & multæ ſunt eius ſpecies. Eſt enim vna quæ eſula dicitur. Alia vero laniola, alia vero cathapucia. Alia quoque canabulla ex cuius lacte medicinæ acuuntur. Ex ſinonymis. Habet ſpecies quinque titimalles, ſed non vtuntur medici noſtri niſi tribus, videlicet anabulla & eſula & cathapucia: lacte quidem anabullæ, cortice radicis eſulę, ſemine vero cathapuciæ, & ſumptum eſt titimalli nomen ex eo q omnes eius ſpecies comas ſuas vertit ad ſolem. Diaſcorides. Titimalli genera ſunt ſeptem, primum eſt maſculus, & catiticas dicitur, ſecundum fęmina & caſides vocatur. Tertium paralmos. Quartum helioſcopos. Quintum dẽdrodes. Sextum plathipholos. Septimum vero cypariſſias dicitur. Catitas habet haſtas vno cubito longas & ruffas, lachrymumque viſcoſum & album, folia circa haſtas oliuæ ſimilia, ſed minora & anguſtiora. Radix eius eſt croſſa atque lignoſa. In haſta eius ſunt comę iunco ſimiles, in quibus ſemen eſt. Naſcitur in locis montuoſis, ac aſperis, lachryma eius ventrem ſoluit, flegma coleramque deponit, hoc facit acceptum vt poſca. Nauſeamque prouocat acceptum cum mulſa. Vindemiarum tpe colligitur. Sed obſeruandum eſt ne hoc in vento fiat, vel ne manus oculis applicẽtur. Sed antequam exiccetur, manus, & facies axungia vel argilla tenera perungantur. Odor eius gulam exaſperat. Succus eius viridis infricatus capillos tollit & in ſole decapillatis locis perunctus, capillos rubeos educit. Impoſitus foraminibus dentis dolorem cõpeſcit. Sed cera excludi debet, ne fauces aut linguam exaſperet. Corporis verrucas impoſitus, & clauos, & condilomata tollit, oribus iniectus caput purgat & oculis pterigia detergit. Carbũculos, & fagedenica vulnera tollit, cancros & fiſtulas ad ſanitatem reducit. Semẽ eius autumno collectum, in ſole ſiccatur, & ventrem purgat leniter acceptum. Radix eius data cum mulſa ventrem purgat, in aceto cocta & ore retenta dolorem dentium mitigat. Caſides naſcitur in locis aſperis, & eſt lauro ſimilis, folia eius myrtę ſunt ſimilia ſed maiora & fortiora, quę in fine acuta ſunt & ſpinoſa, haſtæ ſunt vno cubito lõgę, ſemen aũt interpolato anno profertur, mordens linguam, nucibus ſimile. Similis eſt ei ſupradicto virtus, ſed ſuccus eius plus eſt vomificus. Paralmos naſcitur in locis maritimis, haſtis ex tenua radice, 6. vel 7. duorum palmorum erectis, ac ſubtiliſſi, in quibus folia ſunt minuta & anguſta, & oblõga, linguæ ſimilia. In haſtis capitella ſunt rotunda, in quibus ſemen rotundum eſt, & varium, flores albos habet, omniſque frutex lachrymum album & infinitũ habet, cui virtus ſupradictis ſimilis eſt. Helioſcopos habet folia andragnæ, id eſt portulacę ſimilia ſed teneriora, & ob rotunda, haſtaſque duobus palmis longas, & tenues, ac ruffas. Succus eius eſt albus. Capitella ſunt ei multa ſimilia aneto floreplena. Semen eſt ei circa folia, iuxta ripas naſcitur, & circa ciuitates, & edificia. Semẽ eius, & ſuccus colligitur, virtute ſimilis ſupradictis, ſed paulo fortior. Dendrodes habet multas comas, lachrymum infinitum, & virgas obruffas, in quibus folia ſunt ſimilia miricæ ſed oblonga, ſemẽque ſimile carici. Compoſitionem & virtutem ſupraſcriptis habet ſimilem. Plathiphilos habet folia & radices ſtoono ſimiles, virtus eſt ei ſimilis ſupradictis. Succus acceptus humorẽ deponit ventris. Tuſus & in aquam miſſus occidit piſces, quod & titimallus id facere põt. Cyparaſſias habet haſtas duobus palmis lõgas, & ſubruffas, folia pino ſimilia, ſed paulo molliora. Naſcitur in locis aſperis, & ſaxoſis. Plinius lib. 26. Titimallum noſtri vocant herbam lactariam, lactucã caprinã. Narrantq; lacte ipſius inſcripto corpore, cũ inaruerit, ſi cinis inſpergat literas apparere, & ita quidam adulteras potius q̃ codicillis alloqui maluere.

De verbaſco ac verbena. Cap. CLI.

ISido Verbaſcum latini vocant herbam quam gręci flomos appellant, harum altera eſt maſculus, albidioribus & anguſtioribus folijs, altera vero fœmina, folijs latioribus atque nigris lanuginoſis, & hirſutis. Plinius lib. 26. Cõtra tuſſim bibitur verbaſcus, cuius flos eſt aureus, atque tanta vis huic eſt, vt etiam iumentis nõ modo tuſſientibus, ſed ilia quoque trahentibus in potu auxilietur. Quod & de gẽtiana reperitur. Ex herbario. Verbaſcus naſcitur in locis ſabuloſis, & aggeribus, ad podagram hæc herba contuſa & impoſita dolorem ſedat. Iſido. Verbena ſiue herbena dicitur quaſi pura, ſed a græcis gerobotanea nomen accepit, eo q remedijs, ac ligamentis hominum ac purificationibus ſacerdotum a Gẽtilibus apta probata ſit, vnde & pontifices illam appellabãt fagmen quaſi ſancimen Plinius libr. 25. Nulla tamen Romanę nobilitatis plus habet quam hierobotane, quam noſtri verbenacam vocant. Hac iouis menſa verritur, domuſque purgantur ac luſtrantur. Duo ſunt eius genera, folioſa quæ fœmina putatur, mas folijs rarioribus, vtriuſque plures ramuli tenues, cubitales, anguloſi, folia minora, quam quercus & anguſtiora, diuiſuris maioribus, flos vero glaucus. Radix lõga, tenuis, & vbique naſcitur in planis aquoſis. Quidam autem non diſtinguunt, ſed vnum tãt faciunt genus, eo q eoſdem vtraque habeat effectus, vtraque galli ſortiuntur ac reſponſa præcinunt, ſed magi vtique circa hanc inſaniunt. hac perunctos impetrare dicunt quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique morbo non mederi, ſed circa canis ortum abſque ſolis & Lunæ conſpectu debere colligi, hæc aduerſus ſerpentes ex vino cõteritur. Diaſcorides. Hierabotanem quod multi periſteron vocant aut verbenam, habet duas ſpecies, vna eſt ſupina, altera recta. Primaque ſyderitis, & curetis, vel typoriſon vocatur, latine autẽ intuba. i. quaſi luſtrago aut verripedium dicitur. Secunda vocatur tergominon himion vel gerabotana, ferraria, herculana, latine cryſtallina: vtraque habet folia ſubalbida vel inſecta, ſimilia ei, ſed anguſtiora, virgas cubito longas & amplius habet, anguloſas radices tenues, & oblongas. Radix & folia medentur ictericis cum vino bibita & etiam cathaplaſmata, ipſaque folia cũ vino bibita & etiam cathaplaſmata, venenatis morſibus occurrunt impoſita. Eius clinatura præſtat hilaritatem, ſi fuerit in conuiuio aſperſa. Cum tribus folijs, & totidem radicibus datur tertionarijs, cum quatuor quartanarijs, herba cocta glutinat vulnera, alienationes ſtringit, ad omnia quoque venena potui data optime facit.

De veronica. Cap. CLII.

PLinius lib 25. Vetones in Hiſpania eam quæ Veronica dicitur in Gallia, in Italia autem ſerratula A gręcis Ceſtron aut pſiſchrotrofon ante cunctas laudatiſſima exit anguloſa caule cubitorum duum a radice ſpargẽs, folia fere lappati, ſemine purpureo, folia ſiccantur in farinam plurimos ad vſus, fit ex ea vinum & acetum ſtomacho & claritati oculorum tantum gloriæ habet, vt domus in qua ſita ſit tuta exiſtimetur a piaculis omnibus. Denique Veronica præcipuè morſibus imponitur, cui tanta vis eſſe perhibetur, vt incluſi ſerpentes eius circulo, ipſi ſe ſe interimant flagellando. Semen eius cum vino uel farina datur ad ictus. Diaſcorides. Veronica virgas habet tenues, & lõgas quadrifolia longa & tenuia & odorata, radices & folia infinita, ſemen ut ſpica. Radices eius cum mulſa bibitę, nauſeam flegmaticam prouocant, folia dantur ad conquaſſationes. Item cum vino bibita morſus venenatos ſaluberrime curat, vrinam prouocat, epilenticos maxime iuuat Splenicis etiam cum oximelle accepta effectũ præſtat. Digeſtionem celebrat Sciatieis, & neſfreticis accepta cum aqua medicatur, & veſicę dolorem compeſcit, ictericos quoque ſanat, menſtruis imperat, hidropicis febricitantibus cum mulſa datur, nõ febrientibus aũt cum vino ac melle. Item bibita cum vino ac mulſa vẽtrem mollit, cum melle vero compoſita ſicut electuariũ & accepta ptyſicis, & emoptoicis maxime ſubuenit. In fractura capitis hęc herba contuſa & impoſita vulnus mira celeritate conglutinat, & ad melius ſit ſi ſtrita recens imponatur, tantaque illius eſt, vt oſſa contracta ibi extrahat neruis præciſis, & dolori lateris ſubuenit. Cum vino & aceto ad tertias cocta, & in ore retenta, dolorem dentium aufert Cum aqua calida a ieiuno accepta, caliginem oculorũ extenuat & claritatem facit. Reumaticis ẽt in aqua calida datur. Platearius. Veronica eſt in ſecũdo gradu calida & ſicca, cuius folia medicinę competunt viridia. Exiccata quoq; multę ſunt efficacię, ad dolorem capitis valet decoctio eius, & cõtra dolorem ſtomachi datur cum aqua calida & abſinthij ſucco. Macer Vetonicam ſolitũ ſunt ceſtron dicere græci. Venas potata ciet, lapideſque repellit. Fert emoptoicis opem poſca ſumpta iuuamẽ. Hidropicos ſiccat cum vino melleque ſumpta. De folijs eius tritis factum cathaplaſma. Non modicum prodeſt oculis quos læſerit ictus. Illius roſeo commixtus ſuccus oliuo. Auribus infuſus varios fugat inde dolores. Betonicæ puluis cocto cum melle iugatus. Empicos tuſſimque iuuat, ſuſpiria ſedat. Et ſtomachi varios

ſumptus

ſumptus iuuat ille dolores. Si febris ex calido, cum vino ſi febris abſit. Cum mulſa bibitus idẽ puluis mouet aluum. Cũ ſale contritis folijs cataplaſmata facto, Vulnera curabit quæ ſunt illata recenter. Trita q; fracturæ capitis hæc ſola medetur: De folijs eius elixis ſit cataplaſmata. Vtile nõ modicum varijs vitijs oculorũ. Reſtringit maculas oculorum manſa vel hauſta. Hæc & caligo ſolet metuenda repelli. Aequo ſi ruta fuerit cũ pondere mixta. Et ſi cum limpha ſumatur ſæpe tepenti, Sic oculis ſanguis nocturnus per poſteriora Dẽ capelli, ſic libera lumina reddi. Sumpta cũ hac tepida purgantur: vomica dira. Pectoris & morbi potu curantur eodem. Splen iuuat illius decoctio ſumpta iecurq;. Vncia cum ciatis calidæ potata duobus. Dicitur immodicum ventris ſedare dolorem. Hæc tuſſim cũ melle fugat vẽtremq; remollit. Vncia betonicæ ciato calidè reſoluta. Prodeſt hidropicis ſi ſit potata frequenter. Radicum puluis cum mulſa tritus & hauſtus. Humores velut elleborum vomitu cito purgat. Cum mulſa bibitus prodeſt puluis foliorum. Rupturaq; ſteras potus leuat iſtę cadentes. Cum vino ſumptus obſtat potata venenis. Præcipuè ſemen quo deſit ſi datur herba. Vncia betonicæ cum vino ſumpta tepenti, Ictericos curat, cum mulſa menſtrua purgat. Pondere vero fabæ puluis cum melle voratus Poſt cœnam, ſtomachum iuuat, vt bene digerat eſcam.

De Virga paſtoris. Cap. CLIII.

EX ſinonimis Virga paſtoris herba quædam dĩ, quæ multum cardoni fullonum aſſimilatur. Conſtantinus vbi ſup. Virga paſtoris, herba eſt quæ frondes ramoſq; virides habet, eiuſq; radix eſt rubea, cum aliquantula nigredine mixta. Eſt & in tertio gradu frigida & ſicca. Cataplaſmata ſtomachi, & capitis, & epatis ardorem atque dolorem placat, ſternutatio de ipſa cum cãphora prouocata, ſanguinẽ de naribus fluẽtem deſiccat. Succus eius auribus inſtillatus puſtulas curat, & ſanguinem ab eis fluẽtem exiccat. Auicenna. Virga paſtoris duplex eſt maſculus, qui fortior eſt, & fœmina. In ipſa eſt ſtipticitas, & prohibet fluxum, ſed aquæ & pars eſt in ipſa plurima. Recentia vulnera cõſolidat, fluxũ ſanguinis ex matrice prohibet, & inteſtinorum vlcera ſanat, & ſm q æſtimat Diaſcorides, vrina prouocat, vlceratis confert valde. Succus eius interficit vermes auris, & vlcera eius exiccat, aqua eius confert ſputo ſanguinis. Platearius. Virga paſtoris eſt frigida & ſicca in tertio gradu: ſola eius folia viridia & ſicca, vſui medicinæ cõpetunt, ac per annum ſeruantur, viridia tñ meliora ſunt, virtutem habent conſtringendi, replendi, & repellẽdi et infrigidandi. Emplaſtrum ex eius puluere, & aceto, & albumine oui factum ſupra pectinẽ, ac renes cõtra ventris fluxum valet impoſitum, ad idem valet puluis datus cũ ouo ſorbili, vel cum ſucco plantaginis: & ẽt ad ꝓfluuium matricis, ad quod etiam valet fomentatio facta, ex decoctionis ipſius aqua. Eadem herba trita, valet ad apoſtema calidum in initio, & ad eriſipilam, & ad ſimilia: Capiti quoq; cataplaſmata abraſis prodeſt freneticis.

De viſco & viticella. Cap. CLIIII.

EX ſinonymis. Viſcus eſt piri arboris & pomi, aliarumq́ue multarum arborum, in quibus creſcit. Sed qñ ſimpliciter ponitur, quercinum intelligitur. Eſt aũt & alius viſcus, quo capiuntur aues, qui de omni viſco per decoctionem fieri põt. Plinius lib. 16. Quædã in terra gigni nõ poſſunt, & in arboribus naſcuntur, quia cũ ſedẽ ſuã naſcendi, i. ꝓpriã non habeant, in aliena viuunt, vt viſcum polipodion, dolichos ac ſerpillũ. Eſt & herba in Syria quæ vocatur caſſicias, nõ tñ arboribus, ſed ipſis ẽt ſpinis circumuoluens ſe. Itẽ circa tẽpla Theſſalica, quæ polipodion vocatur, & dolichos ac ſerpillũ. Oleaſtro quoq; deputato, qđ gignitur phaunos vocant. Arbores viſco necari, ſicut & hedera licèt tardius quidã arbitrantur. Viſci tria ſunt genera. Nãq; in abiete & larice caſſicias. Stelin dicit euboe naſci, & ypphear in Archadia: viſcũ aũt in quercu, robore, ilice, pruno ſiluestri, terebinto, nec alijs arboribus adnaſci, pleriq; copioſiſſimũ in quercu, qđ dryoſhyphear vocant. In omni arbore excepta ilice, & quercu differentiã fecit odos viruſq;. Et foliũ nõ iucũdi odoris. In vtroq; viſcum amarũ & lentũ, ypphear ad ſaginãda pecora, vtilius eſt, vitia qdem primo purgat, deinde vero ea pinguefacit quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus, negant durare ea. Edendi ratio æſtatis quadragenis diebus. Adijciunt diſcrimen in his quæ folia mittant, & ipſi decidere. Cõtra cohærere nato in æterna fronde. Omnino quidem ſatũ nullo modo naſcitur, nec niſi per aluũ auiũ redditum. Maximè in palumbis ac turdis, hæc n. eſt eius natura, vt niſi maturatũ in auiũ ventre nõ proueniat. Eius altitudo cubitalem non excendit, fruticoſi ſemper ac viridis. Mas quidem fertilis eſt fœmina vero ſterilis. Aliquando non fert: viſcum præterea ſit ex acinis, qui tẽpore meſſium immaturi colliguntur, ſicut infra videlicet in tractatu de ſuccis & gummis plenius dicetur. Auicenna. Viſcus eſt notus. Eiuſq; fructus eſt ciceri nigro ſimilis, nõ ſincerè rotundus: viſgulatus, frangibilis, ex quo inuiſcantur manus. Minera eius eſt arbor ferens glandes, & malus, & pirus, in aqua ſunt aquea & aerea virtus. Bonus ex eo recens eſt: planus, coloris puri interius, viridis exterius. Teritur & lauatur, deinde coquitur. Non niſi poſt longã morã calefacit: ſicut gũma rutę agreſtis, & in hoc eo debilior exiſtit In ipſo quidẽ eſt humiditas ſuperflua non digeſta. Eſt. n. in tertio gradu calidus & ſiccus: reſolutiuus, humiditates n. groſſas ex profundo propter virtutis attractiuæ fortitudinem reſoluit, ac lenit. Eradicat vngues malos: cum arſenico poſitus ſuper eos. Reſoluit apoſtemata frigida, propriè cum calce confortatur, lenit & vulnera mala, & vlcera antiqua: lenit quoque iuncturas cum cera æqualis ponderis, & pini reſina. Confert apoſtematibus frigidis poſt aures mixtus cum gũma pini, & cerã. Splenẽ extenuat ſuper ipſum poſitus cum calce, vel alijs rebus ipſum confortantib. Iſid. Viticella quædã herba latinis ſic nominatur: eo q ſicut vitis quicquid proximũ habuerit apprehendat coralibus quos annlos appellamus. Platearius. Viticella eſt calida & ſicca, cũ axungia porcina teritur. & ſic ad ignẽ reſoluta colaturæ, cui colaturæ farina ſeminis lini, vel lupini & oleum additur. Et hæc confectio ſcyroſin tollit cum plagella epati ac ſpleni cathaplaſmata Idem valet ad maturandum apoſtema. Suppoſitorium ex eius radice factum menſtrua prouocat ſecundinam & fœtum mortuum educit. eiuſque ſuccus faciei pallidè inunctus colorat eam & rubificat.

De Ypperico. Cap. CLV.

EX ſinonymis. Yppericon dĩ herba ſancti Ioannis. herbaque perforata. Quidã etiam noiant eã coronam regiam. Plin. lib. 26 Yppericon appellant quidam charomfolium hẽt tamarici & ſub ea naſcenti, ſed folus pinguioribus minoſq; rubentibus Eſt autẽ odoratum, altius palmo, leniter ſuaue: aculeatum. vis ſeminis excalefactoria Et ideo inflammationẽ facit entrocelicis, ſed ſtomacho non eſt inutile, ad ſtranguriã ſi exulcerata veſica non ſit, eſt ꝓcipuum. medetur & pleureticis ex vino potum. Eſt & aliud yppericõ quam alij chamepityn alij coricon appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ odore acri, ſemine ſiliquæ, nigro, matureſcẽte cum ordeo. Natura ſemini ſpiſſandi. Aluum ſiſtit & vrinam cit. Ad calculos veſicę cum vino bibitur. Diaſcor. Cœnum a multis yppericõ dĩ, & à latinis rapa ruſtica noiatur. hẽt folia rutæ ſimilia, ſed paulo minora & ſucculentiora, & ruffa. Ramulus hẽt plures oblongos ac tenues. frutex eius eſt duobus palmis alta: inſcida, & eu ſtomacha, & odorata, huius ſemen bibitum vrinam prouocat, menſtruis imperat: ictum ſphalangionis mitigat. Schyaticis adhibetur vtiliter, opiſthotonicis cum vino bibita maxime ꝓdeſt. Cum pipere accepta: contra vim frigoris tuta ſeruat corpora. Aſquiron, vel aadraſcenon ypperici ſpecies eſt, ſed virgis maior & ſarmentoſa eſt Colorẽ hẽt fœniceum. florem mellinum. Semẽ vero ſimile hẽt ypperico, ſed maius. Quod fricatum reſinæ odorem emittit & colorem ſanguineum facit. hoc ſemen cum hidromelle bibitum ſcyaticis proficit colerãmq; cum abundantiſſimo fimo deponit Sed quotidie cum mulſa calida bibatur donec patiens percuretur: ad combuſtiones quoq; mirè facit hæc herba cataplaſmati adhibita. Auicenna Yppericon nominatur alharib Arabicè, & vua dæmonis Syriacè. Tyrſi & flos eius pulueruleutus, & citrinum eſt granum eius: figuræ ſumach eſt ſimile: ſed non in eius rubedine. Natura calidum eſt in ſecundo, ſiccum in fine ipſius. Et eſt ſubtiliatiuum: aperitiuum liqueſactiuum, & reſolutiuum. Confert apoſtematibus propriè frigidis, & duris: & emplaſtrum foliorum eius confert aduſtioni ignis Conſolidat plagas & vlcera mala. Cõfert etiam tritum & puluerizatũ ſuper vlcera tremula & putrida. Confert & dolori anchæ & ſchyaticæ, decoctum cum vino ꝓpriè. Mẽſtrua prouocat, & vrinam: eiuſq; fructus ſoluẽdo educit colerã. Conſtantinus vbi ſupra. Yppericon eſt in tertio calida & ſicca, vrinam prouocat & menſtrua. Epar & venas mundificat: dolorem aufert femorum, & eſt contra venenum: vulneribus cataplaſmata celeriter curat ea.

De Ipogloſſa & iringion. Cap. CLVI.

PLatearius. Ipogloſſam dicunt Alexandriam folia habet oximirſino ſimilia, ſed maiora, & albidiora, & molliora. Semen in medio foliorum ei ſanguineum eſt, & tanquam Ciceri virgas duobus palmis, aut modicum plus habet longas: radiceſque ſimiles mirſinæ: ſed maiores & odoratas, & molles ac rubeas. Naſcitur autem in locis montuoſis, virtus eius radici tantum exiſtit, quæ cum vino dulci bibita: diu parturientibus ſubuenit. Stringirioſis etiam medicinaliter proficit, & ſanguinem per vrinam deponit. Plinius lib. 27 Ipogloſſa habet folia ſyluestris myrti figura concaua & ſpinoſa. Et ceu linguas in his folio paruo exeunte de folijs. Corona impoſita, ex eis dolorem minuit capitis. Diaſcorides. Yringi, vel yringion, ſiue nox agreſtis, herba eſt ſpinoſa, cuius folia in initio come-

dantur & in ſale componuntur. Quæ videlicet folia lata ſunt, & aſpera, guſtum aromaticum habentia: & cum creuerint obtuſiuo colorem habent, multis virgis abundant, in quibus capitella rotunda ſunt & ſpinoſa, habet duram in gyro, quaſi albam aut viridem cum colore iacinctino. Radix eius eſt oblonga & alta, deforis nigra, & deintus alba, & aromate plena. Naſcitur autem in locis lapidoſis & campeſtribus. Virtus eſt illi naturaliter calida: ideoque bibita deducit menſtrua, vrinam ciet, inflammationes ac tortiones ſtomachi ſoluit. Epaticis prodeſt adhibita, morſibus venenatis occurrit cum vino bibita, meliuſq; poteſt id agere ſi addatur ei ſemen paſtinacæ. Denique cataplaſmata & collo ſuſpenſa corpus limpidat.

LIBER DECIMVS.

De herbis hortulanis & ſatiuis. Cap. I.

PLinius lib. 20. Agro colendo proximam multi curam hortorum fecere, miramurq; quoſdam ſcientiæ gratia eruditionis ſuæ gloriam ea his petentes, tam multa prætermiſiſſe. Nulla mentione habita eor ſcilicet, quæ ſponte curare prouenientium, præſertim cum pleriſq; illarum precio vſque vitæ, maior etiam quam frugibus perhibeatur auctoritas. Atq; vt cõfeſſis ordiamur vulneribus, quæq; non ſolum terras omnes, verum etiam maria repleuere. Omniaque ſilueſtria ferè ſunt, & folijs, & caulibus minora, ſucco acriora, ſicut origanum, & conila. Solum vero ea omnibus lappatium ſilueſtre, melius hoc in ſatiuum rumex vocatur, naſcenteq; fortiſſimum. Traditur ſemel ſatum durare, nec vnquam terra vitiari, iuxta aquam maximè, ferturq; ſi ſemina ſerantur incluſa, porri, erucæ, apij, naſturcij, lactucæ, intubi mirè illa prouenire. Quæ autem ſilueſtria ſunt, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur & acutiora. Actor. Poſtquam ergo diximus de herbis communibus & ſponte, i. ſine cultura in agris & ſiluis, cæteriſq; communibus locis naſcentibus, reſtat dicendum de hortulanis atq; ſatiuis, quæ videlicet hortulanorum & agricolarum cura proueniunt, & non ſolum in medicina, ſed etiam in cibo plurimæ illarum vtiles ſunt. Haac in dietis. Herbarum hortulanarum ſiue domeſticarum nutrimenta meliora ſunt, citiuſq; digeſtibilia, facilè venas penetrantia. Sed tamen membris aſſimilari tardiora, quia cito membris aſſimilanda de neceſſitate proprietatem quandam habere debẽt, vt facilè coagulentur. Silueſtres in comparatione domeſticarũ ſicciores ſunt, & ob hoc ad digerendum tardiores. Sed cum bene digeruntur, cito membris aſſimilantur, quia ſiccitate coagulationi vicinantur. De nutrimento quidem herbarum pauca in corpus veniunt, laudabiliores autem ad bonum ſanguinem generandum ſunt lactucæ, quia ſanguini naturaliter ſunt vicinæ. Secundo loco ſunt molochiæ, tertio atriplices, blites, portulacæ, herbæ acetoſæ. Dicit autẽ Gal. quòd quæ naturaliter duræ ſunt, coctæ molleſcunt, & ad digerendum faciles ſunt. Naturaliter autem teneræ quando coquuntur, duræ ſunt, & ad digerendum tardiores, quaſi corrigiæ, quod in porris eſt videre.

De cultura antiquorum circa culturam agrorum & hortorum. Cap. II.

ACtor. Hortorum autem & agrorum culturæ quanta ſit voluptas & vtilitas humana, in ea parte oſtenſum eſt ſupra, huic denique vacabant antiqui delectabiliter, nõ ſolũ noſtri, i. fideles, vt eremitæ ac Sancti Patres, ſed etiã Gentiles vſq; ad Reges & Principes: vnde Hierony. ad Ruſticum de vita monachi Anachoritæ ſcribens inter cætera eiuſdẽ vitæ documẽta q́ ſcribit, hęc ẽt ponit, fac inquit & aliquid operis, vt te ſemp inueniat diabolus occupatũ, humus fariatur, æquo limite areolæ diuidãtur. In quibus cũ olera plãtata, iactatave fuerint ſemina, vel plantæ per ordinẽ poſitæ, aquæ inducantur irriguæ, vt tu denique pulcherrimorum verſuũ ſpectator aſſiſtens. Inſerantur & arbores infructuoſæ, vel gẽmis, vel ſurculis, vt paruo poſt tẽpore laboris tã dulcia poma decerpas. Hæc Hieronymus. Fertur etiam de quodã Rege Romanorum, quòd cũ a Senatu exilio relegatus eſſet, & horti ſui culturæ vacaret, tandẽ remiſit ad eũ Senatus nuncium vt rediret, ac denuo regnum ſuſciperet. Qui iã huius culturæ voluptatẽ expertus, bonũ horti ſui prouentum reſpiciẽs, noluit acquieſcere, ſed dixiſſe nũcio fertur, Si ſcires inquit, qualia vel q̃ pulchra ſint olera mea, nunq̃ mandaſſes ut mihi talia. Plin. vbi ſup. Antiquitus nihil prius eſt mirata natura, q̃ & helpendũ hortos ac Regũ Adonis & Alcinoi. Itẽq; penſiles, ſiue illos Semiramis, vel Rex Aſſiriæ Cyrus fecerit. Romani quidẽ Reges ipſi coluerunt hortos. Quippe ſuperbus ẽt Tarquinius nuncium illũ ſæuũ atq; ſanguinarium filio remiſit ex horto. In duodecim tabulis legũ nuſquã nominatur villa, ſed ſemp in ea ſignificatione hortus. In horto vero hæredium. Iam quidẽ hortorũ noĩe delicias, agros, villaſq; poſſident in ipſa vrbe. Primus hoc Epycurus hortorũ magiſter inſtituit Athenis, nam vſq; ad eũ moris non fuerat habere rura in oppidis. Auguſt. ſuper Gen. lib. 8. Quid operæ agriculturæ innocẽtius eſt vacantibus, & quid plenius magna cõſideratione prudentibus. Nonnè videmus ẽt nunc tanta voluptate animi quoſdam agricolari, vt eis magna pœna ſit inde ad aliud auocari. Quid ergo aberrat a vero ſi credamus ẽt hominem primũ in Paradiſo conſtitutũ, vt operaretur agriculturã, nõ labore ſeruili, ſed honeſta voluptate animi? Quicquid. n. deliciarũ agricultura nunc habent, tunc in illa longè amplius erat, quando nihil aduerſi terræ, vel cęlo accidebat. Nõ. n. erat laboris afflictio, ſed voluptatis exhilaratio. Cum ea quæ Deus creauerat homini operis adiutorio lętius prouenirent atq; feracius: vnde Creator ipſe laudaretur vberius, qui animæ in corpore conſtitutæ rationem operandi dediſſet, & facultatem, quantum animo volenti ſatis eſſet, non quantum inuitum corpus cogeret.

De collatione & diſpoſitione hortorum. Cap. III.

PLinius lib. 19. Hortos non eſt dubiũ eſſe villæ iungendos: riguoſq; maximè habẽdos, ſi cõtingat proſluo amne. Si minus è puteo pertica organiſve pneumaticis tollendo, non hauſtu rigãdo. Solũ n. pſciodendum a Fauonio in Autumnũ ꝑparandũ, & poſt 14 dies iterandum, atq; ante brumã. Octo iugera operis palarij iuſtum eſt timũ, nõ tres pedes altè cum terra miſceri: areas quoq; diſtingui, eaſq; ſupinis puluinorum oris ambiri ſingulis tramitum ſulcis: aqua detur hominis acceſſus, ſcatebriſq; decurſus. Palladius de agricultura lib. 1. Hortus domui debet eſſe proximus, ac ſterquilinio maximè ſubiectus, cuius eũ ſponte fęcundet ſuccus. Ab area vero longè ſitus, quia puluerẽ palearum patitur inimicum: ſolia aũs impoſitio illa, cui leniter inclinata planicies curſus aquæ linẽtis deriuat p ſpacia diſcreta. Si vero fons deſit, aut impromẽdus eſt puteus, aut ſi hoc nequeas, piſcina ſuperius cõſtruenda, vt aqua pluuia cõferente, hortus p æſtiuos rigetur ardores. Si hæc omni difficultate caruerit, ſemper altius tribus vel quatuor pedibus ad paſtinatæ ſimilitudinẽ hortulũ fodies, qui ſic cultus negligat ſiccitates. Sed hoc q̃uis cõtra neceſſitatẽ adiuta ſiccitate conueniat qualibet terra, tñ hæc genera ſunt in electione fulcada, Creta quã argillã dicimus, atq; rubrica. Illud quoq; ſciens in hortis, quos humoris natura nõ adiuuat vt partes diuiſas, & hieme ad meridiẽ, æſtate ad Septẽtrionẽ ſpacia colenda cõuertas. Multa qdem in hortis ſepiẽdis ſunt genera munitionis. Alij nẽpe loco inter formas clauſo: parietes figuratos ea partibus muniunt. Quibus aũt ſuppetit, maceries luto & lapide extruunt, plerique ſine luto cõgeſta in ordinẽ ſaxa cõponunt. Nonnulli foſſis ſpacia colẽda peringunt. Qd vtique vitandũ eſt, quia horto ſubducit humorem, niſi fortè locus paluſtris colatur. Alij vero ſpinarũ palmas & ſemina manſuroi diſponunt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpinæ q̃ rubus caninus vocatur matura colligere, & cũ eruis farina aqua maceratæ fimos miſcere, de hinc ſparſos veteres hoc mixtionis genere inducere, vt intra fimos ſemina recepta ſeruentur vſq; ad veris tpis initia. Cũ vero ſepes eſt futura, duos ſulcos tribus a ſe pedibus ſeparatos, oportet ſeſquipedis altitudinẽ facere, ac vtroſq; fimos cũ ſeminibus leui terra obruere. Ita triceſima die prodeũt ſentes, quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, qui inter ſe per ſpacia vacuo relicta iungentur. Porro areæ faciẽdæ ſunt anguſtiores at longè: hoc eſt 12. pedũ longitudine, & 6. a latitudine: ſiniq. p ſpacia vtrinque purgandæ diuiſæ. Magnitudinẽ autẽ earũ humidis locis vel irriguis duobus pedibus irrigantur: ſiccis vno ſuffecerit extuliſſe. Inter areas ſi humor conſueuit effluere: altiora ipſis areis ſpacia debent eſſe, vt facilius ingrediatur aream de ſuperiori parte humor admiſſus, & vbi ſiccitatem ſaturauerit, in alias aduerti poſſit excluſus.

De Agri colendi electione. Cap. IIII.

PLinius lib. 17. Ager optimus indicatur a radice montium planicieq; in meridie exeuntes: qui eſt ſitus Italiæ ſiue Terra vero optima eſt tenera, i. temperatæ vbertatis: ipſaq; mollis & facilis cultura, nec madida, nec ſitiens. Poſt vomerem nitefcens, quam etiam inuentam exquirunt alites improbæ vomerẽ comitantes, corruiq; aratoris veſtigia ipſa rodentes. Certè Cicero, in alitera doctrinatum, meliora, inquit, ſunt vnguenta quæ terram, quàm quæ crocũ ſapiunt: hoc n. maluit dixiſſe, q̃ redoleat. Ita profectò illa erit optima terra quæ ſapiet vnguẽta. Quòd ſi admonendi ſumus, qualis ſit odor ille terræ qui quæritur: ſæpe contingit etiam illa quieſcente ſub Occaſu ſolis, in quo loco cęleſtis arcus capita ſua demiſerit. Nam cum a ſiccitate ſua continuo inmaduerit imbre: tunc emittit illum ſuum halitũ diuinum ex ſole conceptum, cui comparari ſuauitas nulla poſſit. Is de ipſa terra odor optimè iudicabit. Talis ferè in noualibus cæſa vetere ſilua, q̃ conſenſu laudatur, & in frugibus quidẽ ferẽdis eadẽ terra vtilior intelligitur: quoties ſuccenſa cultura geuit,

quod

quod in viuciа non fit. Rerum aut omnium quędam ſunt in alto ſecreta ſuo cuique corde prouidenda. Non eadem terra plerunque conuenit arboribus quæ frugibus. Nec pulla qualem habet Campania, vbiq; vitibus optima eſt, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec lubrica multis quoque laudata. Cretã in Albanenſium Pompeianorumque agro & argillam, cunctis generibus ad vineas pingues, quanquam præpingues anteponunt. Quod accipimr in eo genere inuicem ſabulum album. In Ticinenſi & in multis locis nigram. Itemq; rubrum etiam pingui terræ permixtum infęcundum eſt.

De Agricolarum inſtitutione. Cap. V.

ARgumenta quoque iudicantium ſæpe fallunt. Non enim vtiq; lætum ſolum eſt, in quo proceræ nitent arbores, præterquam illis arboribus. Quid.n. abiete procerius, aut quæ alia vixiſſe poſſit in eodem loco. Nec lætiora pabula pinguis ſoli ſemper iudicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis, & tamen ſtatim ſubeſt arena tenuiſſimo ceſpitum corio. Affligit agricolam terra quæ carbunculus vocatur, eaque vitem emendari putatur. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. Salſæq; terræ multa melius creduntur tutiora vitije innaſcentium animalium Quaſdam etiam pruinis, ac nebulis paſci diximus vites. Quid quod mutatur ſæpe iudicata quoque & diu comprehenſa? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta eſt regio, defieruntq; oleæ quæ prius fuerunt Circa Philoſophos quoque cultura ſiccata, regio mutauit habitum celi. At in agro Syracuſano aducta cultor elapidato luto Sole prodidit fruges, donec lapides regeſſit. In Syria terram leuem tenui ſulco imprimunt vomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Trachia rigore, frugum fertilis eſt, æſtibus Aphrica & Aegyptus. In Calchia Rhodorum inſula locus quidam eſt adeo fęcundus, vt ſuo tempore ordeum ſatum demetant, ſublatumq; protinus ſerunt, & cum alijs frugibus metant. Glareoſum oleis ſolum ampliſſimũ eſt in Venefrano, pinguiſſimum in Betica. Tanta eſt argumentorum ac ſoli varietas & differentia.

De Agri emendatione. Cap. VI.

TErra vero terram emendari præcipiunt, quidam iniecta ꝑpingui ſuper tenuem, ac gracili bibulaq; ſuper humidam & præpinguem Dementia operarij eſt, quid enim poteſt ſperare qui talem colit. Alia eſt ratio terram alẽdi, in qua ſpiſſior vbertas intelligitur, ipſumq; genus margam vocant. Et ſunt quidam terræ adipes, ac velut glandia in corporibus ibi denſante ſe pinguedinis nucleo, leucargyllion vocant argillam candidam, qua in megarico agro vtuntur, ſed tantum in humida frigidaq; terra fruges alit tophacea. Eſt & creta argentarea, qua maximè Britannia vtitur. Eſt & creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, denſior autem viſco, cimini medo ſolum ſtrangulat. Columbinam Gallia ſuo nõie gleucopelõ appellat, glebis excitatur lapidũ modo ſola gelatione ita ſoluitur, vt tenuiſſimas bracteas faciat Hęc ex æquo fertilis. Hæduis Pictoneſq; calce vberrimos agros facere, quæ ſauè oleis ac vitibus vtiliſſima reperitur. Omnis autem marga aratro inijciẽda eſt, vt medicamentum rapiatur, & fimi aliquantulum deſiderat. Quę primo plus aſpera, & quæ in herbas non effunditur, alioquin nouitate quæcunque fuerit ſolum lædat, nec ſic quidem primo anno fertilis. Intereſt autem, & quali ſolo quæratur. Sicca enim humido melior eſt. Arido pinguius, & temperata alteruttra creta vel columbina conuenit. Tranſpadanis adeo placet vſus cineris, vt anteponant fimo iumentorum, quod quia leuiſſimum eſt, ob id exurunt, vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbuſtis cinere, nec etiam ad quaſdã fruges. Quibuſdam etiam ſatis terram paſci: Cato dicit. Segetẽ ſtercorant fruges, lupinum, faba, vitia, ſic ecõtrario Cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt. Ordeum quoque fenumgræcum & eruum, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ velluntur. Præterea nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius quoq; lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur, ſunt vero plures ſunt differentiæ ſicut aliàs dictum eſt.

De cultura herbarum hortenſium. Cap. VII.

PAlladius de agricultura lib. t. Areæ vero partes ita diuidendæ ſunt, vt illę in quibus Autumno ſeminabitur, verno tempore paſtinentur. Quæ autem ſeminibus oportet in vere compleri Autumno tempore debent effodi, ita vtraq; paſtinatio decoquetur algore, aut ſolis beneficio. Serendi tempora licet per mẽſes ſignentur certa, tñ ſm loci ac cęli naturam ab vnoquoq; ſunt cuſtodiẽda frigidis locis autumnalis ſatio fiat celerior, verna vero tardior, calidis autem regionibus & autumnalis pôt fieri ſerior & verna maturior. Quæcunq; ſunt ſerenda, cũ creſcit Luna ſeminentur. Quæ autem luna ſecãda vel legenda cum minuitur. Plinius lib. 19. Quædam vẽr meliora naſcuntur ruceratim ſato ſemine q̃ ſparſo. Ita certè porrum ſerunt & allium in laciniis colligatum apium, etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto. Naſcuntur autem, aut ſemine, aut auulſione oĩa. Quædam vero ſemine & ſurculo, vt ruta origanum ocimum Præciduntur enim, & hoc cum peruenit ad palmæ altitudinem. Quædã & radice, & ſemine: vt cæpa, & allium, & bulbi. Eorum vero quæ a radice naſcuntur radix diuturna & fruticoſa eſt, vt bulbi getij ſquillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium, & beta. Caule reſciſo fere quidem omnia regerminãt exceptis, quæ nõ ſcabroſum caulem habent, lactucam a regerminatione ſuauiorem putant. Raphanus vtiq; iucundior eſt detractis folijs, antequam decauleſcat: hoc & in rapis Nam & eadem directis folijs cooperta terra creſcunt, & in æſtate durant. Quædam etiam naſcuntur non ſata, vt mentaſtrum, nepta, intubum & pulegiũ: peculiaris medicina eſt raphano, betæ rutæ, cunilæ, in aquis ſalſis quę plurimum ſuauitati ac fertilitati conferunt. Cæteris aũt dulcium aquarum irrigua proſunt, vtiliſſimè quidem ex his quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimę. Minus vtilis è ſtagno, & quæ riuis inducuntur, qui herbarum ſemina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt. His autem rigandis, ſunt horæ, matutina & veſpera: ne inferueſcat aqua ſole. Ocimum tantum & meridiana etiam ſatum erumpere celerrimè putant, inter initia ferventi aqua aſperſum. Omnia vero tranſlata, meliora ſunt, & grandiora, maximè porri, napique. Eſt etiam in tranſlatione medicina: deſinuntque ſentire iniurias, vt getium, porrum, raphanum, apium, lactuca, cucumis, rapa.

De Incremento earum. Cap. VIII.

IN horto ſatorum celerrimè naſcuntur, ocimum, blitum, napus, eruca, erumpũt.n. tertio die, anetum vero quarto, lactuca quinto, raphanus ſexto, cucumis & cucurbita ſeptimo, prior cucumis, naſturtium ac ſinapi v. Beta æſtate vi. hieme x. Atriplex viij. Cæpę xix. vel xx Getium x. vel xij. Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum poſt diem xxx. Omnium vero difficillimè: apium xl. enim die cum celerrimè maiori ea parte emergit. Aliquid & ſeminum ætas confert, quia recentiora maturius gignuntur: in porro getio, cucumere, cucurbita. Ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, & coriander. Mirumque apparet in betæ ſemine. Non enim tota, eodem gignitur anno, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis naſcitur modicè: quædã anno ſubpatiunt tantum: quædam ſæpius vt apium, porrum, getium, hæc enim ſemel ſata, pluribus annis reſtibili fertilitate proueniunt. Sicut autem dictum eſt ſupra. Semina porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, naſturcij, aiunt mirè prouenire, ſi ſerantur incluſa Quædam autem vocamus ferulacea, vt anetum & maluas. Tradunt autores in Arabia maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorumque vſum ex templo, alias exemplo præbere. Sed & arbor, & malua in Mauritania lixi oppidi æſtuario, vbi heſperidum horti produntur fuiſſe: ipſaq; altitudinis pedes viginti, craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſet. In ſimili genere habebitur & canabis.

De morbis ac remedijs eorum. Cap. IX.

MOrbos ſentium & hortenſia, ſicut reliqua terræ ſata. Nam & ocimum ſenectute: aliàs ſe necat & degenerat in ſerpillum, & ſyſimbrium in calaminthan, & ex ſemine braſſicæ veteris rapæ fiunt. Atq; inuicem enecatur ciminum ab vno dorſo niſi repurgetur. Eſt autem vnicaule radice bulbo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. Alias priuatim cimini morbus eſt ſcabies, & ocimum ſub canis ortu palleſcit. Omnia vero mulieris menſtrualis acceſſu flaueſcunt. Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur napis culices: raphano erucæ & vermiculi Itemq; lactucæ & oleri, vtriſque hoc amplius limaces & cocleæ. Porro vero priuata animalia quæ facillimè capiuntur iniecto ſtercore ſedentia in id: ferro quoque non expedire tangi rutã, cunilã, mentam, ocimum: autor eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricon quem Mecenati dicauit Item cõtra formicas, videlicet oũ minimum hortorum exitium ſi non ſint rigui, monſtrauit remediũ limo marino, vel cinere obturatis earum foraminibus Sed efficaciſſimè herba helyotropio necãtur. Quidã & aquã diluto latere crudo inimicã eis putãt. Infeſtant & culices hortos riguos. Præcipuè ſi ſint arbuſtulæ aliquæ: hi galbano accẽſo fugantur. Platearius vbi ſup. Contra nebulas & rubigineas paleæ, ac purgamẽta pluribus locis ꝑ hortũ diſpoſita, ſimul oĩa cũ nebulæ viderint, iuſtare, ſunt cõburẽda. Cõtra grandinẽ quoq; multa dicuntur: vt q̃ omne horti ſpaciũ alba vite præcingatur. Aut ferramẽta quibus operandũ eſt viſino ſepo vngantur. Aliqui ẽt vrſi adipẽ cũ oleo tuſum reteruãt falceſq; hoc cũ putaturi ſunt, vngunt. Cuius tãta phibetur eſſe vis, vt nec gelu, nec nebula, nec aliqđ aĩal nocere poſſit. Cõtra culices ac limaces ſpargũt. vel amurcã recentẽ vel ex caminis fuligiñẽ. Contra formicas ſi foramẽ habent in hortus noctuæ cor admoueatur, ſi foris veniunt, oẽ hortis ſpaciũ cinere vel cretæ candore ſignetur. Cõtra erucas ſeminã

quæ ſpargenda ſunt ſempetuiuæ ſucco, vel erucarum ſanguine madeſiant. Cicer ſerendū eſt inter olera: ꝓpter multa portenta. Aliqui vero cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. Itemque ſquillam vel in horto ſerunt, vel ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruam incinctam ſolutis capillis, nudis pedibus cōtra erucas & cætera hortum circumire faciunt, & aliqui fluuiales cancros pluribus locis infra hortum configunt. Extinguuntur cimices amurca & felle bubulo locis perunctis, vel ſulijs hederæ tritis ex oleo, vel incenſis ſanguiſugis: denique vt olera animalia infeſta non gerant, in corio teſtudinis omnia ſemina quæ ſpargenda ſunt ſiccantur, vel etiam pluribus locis maximè origano & ſulphure origes abiguntur. Itemque ſi coclearum vacuæ teſtæ vrantur & eo cinere foramen inculcetur. Culices infuſo galbano vel ſulphure, mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt, aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit, ſemina priuſquam ſpargantur felle bubulo maceranda: Talpas vediſtum eſt ſupra, dicunt Græci impletis fumo cuniculis vel fugere protinus, vel necari: Eſt etiam Græcorum opinio ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerit, amari lupini, vel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ mixta ſundatur depelli.

De differentia ipſarum in radicibus, & folijs, & fructibus & floribus. Cap X.

PLinius vbi ſup. Horteſibus omnibus feræ radices ſingulæ vt raphano, betæ, apio, maluæ. Ampliſſima autem lapato, vt quæ deſcendat ad tria cubita: Silueſtri minores tumidæ. Quibuſdam tamen capillati ſunt, vt maluæ & apio, quibuſdam iugculoſæ, vt ocimo. Alijs vero carnoſæ, vt betæ, vel magis etiam croco. Aliquibus ea cortice & carne conſtant, vt raphano & rapis, quorundam vero geniculati ſunt vt graminis. Quæ radicem non habent rectam, ſtatim pluribus nituntur capillamentis, vt attriplex & blitum. Squilla & bulbi ac cæpæ, & allium non radicantur niſi in rectum. Sponte naſcentium quædam numeroſiora ſunt radice, quàm folio, vt calax perdiorum & crocum, & alia quoque multa folia cadunt a cacuminibus origano inulæ, & aliquando rutæ iniuria læſę. Maximè vero concaua ſunt cæpæ & getio, florent cum fraxino ſerpilum, abrotanum, napi, raphani, menta, ruta. Et cætera quidem defloreſcunt cum cæperint, ocimum autem particulatim, & ab vno incipit. Qua de cauſa diutiſſimè floret hoc, & in helyotropio herba cucurit, flos autem alijs candidus alijs lucens, alijs purpureus. Semina plurimis ſunt rotunda, & aliquibus oblonga. Paucis autem, vt attriplici foliacea & lata, quibuſdā anguſta & cauliculata, differt & colore nigro candidoq;: porro duricie ſurculacea in ſiliculo ſunt raphano, ſynapi & rapo. Nudum eſt ſemen coriandri, aneti, fęniculi, & cimini, cortice aūt obductum bliti, betæ, lactucæ, attriplicis, & ozimi, ac lactucis in lanugine. Nihil ocimo fęcundius. Quæ in cortice ſunt difficillimè matureſcunt, maximèq; ocimum, & gyt. Siccantur oīa, & ſunt fęcunda. Cæterum in hortis naſcentiū, alia bulbo cōmēdantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnoſis, aliorum fructus eſt in terra, aliorum vero nō niſi extra. Et q̄dā iacent ac creſcunt, vt cucurbitæ & cucumis, eademq; pendent, q̄q̄ grauiora multo, & his q̄ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine, & huic in cortex in lignū tranſit maturitate. Conduntur terra raphani, & napi, & rapæ atq; alio modo ruſlæ ſiſer & paſtinaca. Quod aūt ad ꝑmutationē ſeminum attinet. Quibuſdā ex hortolanis firmitas maior eſt, vt coriandro, betæ, naſturcio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & fere acribus. Infirmiora vero ſunt attriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi. Singula genera ſunt ocimo, lappato, blito, naſturcio, erucæ, attriplici, coriādio, aneto. Hæc.n. vbiq; eadē ſunt, nec melius aliud alio vſquā. E cōtra vero plura ſunt genera apij, betæ, ferulæ, ac plurium cæterorum, de quibus dicendum eſt infra.

De herbis quæ naſcuntur ſine radicibus. Cap. XI.

IN rerum autem miraculis maximum eſt, quid naſci vel viuere ſine vlla radice. Tubera vocantur hæc vndiq; terra circundata, nulliſq; fibris aut ſaltem capillamentis nixa, nec vtique eminente loco in quo gignuntur, aut rima agente, nec ipſa cohærent terræ. Includuntur etiam cortice, vt planè, nec terram eſſe dicere poſſumus, nec aliud q̄ callū terræ. Siccis hæc ferè ſabuloſis fruticoſiſq; naſcuntur, & excedunt ſępe magnitudinem mali cotonei etiam librali pondere, duo ſunt illorum genera, videlicet arenoſa dentibus inimica, & altera ſincera. Diſtinguuntur etiam colore ruffo, ac nigro, & intus candido, laudatiſſima creſcunt in Aphrica, Lartio licinio prætorio viro iura reddente in Hiſpania Chartagine: paucis his annis ſcimus accidiſſe mordenti tuber, vt deprehenſus inde denarius, primos dentes infl ctėret. Quo manifeſtum eſt terræ naturam in ſe globari. quod certum eſt ex his quæ naſcuntur, & non poſſunt ſeri. Simile eſt quod in Cyrenaica prouincia vocant myſi præcipuum ſuauitate odore & ſapore, ſed carnoſius, & q̄d in Trachia ceraunium: de tuberibus peculiariter hæc traduntur. Cum fuerint imbres autumnales ac tonitrua crebra, tunc naſci & maximè è tonitribus, nec vltra annum durare, verno autem eſſe teneriſſima. Sunt & in fungorum genere. A Græcis dicti pezicæ, quæ ſine radice vel pediculo naſcuntur. Ad hos proximum dicetur laſerpicium auctoritate clariſſimum, quod Græci ſilphiū vocant, in Cyrenaica prouincia repertum, cuius ſuccum vocant laſer, magnificum in vſum medicamentiſq; & ad pondus argētei denarij penſum. Actor. Hæc ideo de fungis & tuberibus, hic poſuimus, quoniam hæc inter olera ponit Iſidorus. Nunc de herbis hortulanis, & ſatiuis per ſingulas ſpecies more noſtro per ordinem alphabeti procedamus.

De Abrotano. Cap. XII.

PLinius libro vigeſimoprimo. Abrotanum eſt herba iucundi odoris & grauis, floret æſtate: flos eius eſt aurei coloris, vacuum, ſponte prouenit. Seritur autem ſemine, melius quam ſurculo vel radice. Copioſum quidem ſemen eſt amaraco, æquè quàm abrotano. Sed abrotano radix eſt vna alte deſcendens, Cæteris autem in ſummo terræ leuiter hærens. Duorum traditur eſſe genera: campeſtre ſcilicet ac montanum. Hoc fęminam: Illud marem intelligi volumus, amaritudo abſinthij in vtroque: plus eſt folijs, ſed maior ſeminis, ad calefaciendum. Ideo neruis eſt vtiliſſimū orthopnoicis conuulſis, & ruptis ac lumbis: vrinæ anguſtijs, datur ad bibendum manualibus faſciculis decoctis ad tertias partes, ex his quaternis cyatis bibitur. datur & ſemen tuſum in aqua pondere dragmæ, ꝓdeſt & vuluæ, concoquitur panis cum farina ordeacea, & oculorum inflationi illinitur. Phyſicus. Abrotanon herba eſt ramoſa: minutiſſima habet folia, flores vel ſemina minutiſſima, & aurosa, boni odoris & grauis, guſtu amara. Semen eius cum aqua tritum & potum ſuſpirioſis, ſchiaticis, & his qui vrinam difficulter emittunt prodeſt, & paralyticis. Idem menſtrua mouet. Contra venena & morſus ſerpentium in vino potum ſubuenit. Cū oleo tritum, & corpori ſuperlinitum contra febres frigidas ꝓdeſt. Serpentes etiam vel ſparſum, vel incenſum fugat. Principaliter autem contra ſphalangionum & ſcorpionum ictus ꝓdeſt. Auicenna in ſecundo Canone medicinæ. Abrotanum eſt calidum in primo gradu, ſiccum in ſecundo: ſubtile, amarū, aduſtum, confert alopiciæ. Idem decoctum cum quibuſdam oleis barbam celerius naſci facit propter ſuam apertionem, conſtringit ſanguinem gingiuæ. Idem reſoluit apoſtemata flegmatica: menſtrua prouocat, & extrahit fętum: lapidem veſicæ & renum frangit. Inunctum cum oleo confert rigori febris, bibitum cum vino confert venenis, vermes quoque venenoſos quando ſternitur, fugat & interficit. Decoctum cum oleo ſtomachum calefacit, & etiam caput ſimiliter. Vulneribus autem recentibus non eſt conueniens, ſed mordicat ea. Conſtantinus vbi ſupra. Abrotanum eſt calidum in ſecundo, ſiccum in primo. In cuius apozimate mulieribus ſedentibus menſtrua prouocantur, ſecundinā fętuſq; mortuos expellit. Idem quoq. lapidem frangit, ſtringitiam ſoluit. Potatumque lumbricos & aſcarides occidit. Puluerizatum & mixtum oleo ſi fiat ſi, ſoluit apoſtemata dura. Cinis eius cum oleo vetuſto mixtus alopiciam ſanat, occurritq; locis pilos non habentibus. Abrotanaleon epytimatum rigorem tollit febriū. Macer. Tertius abrotano legitur gradus eſſe caloris: Vnde iuuat neruos & cauſas pectoris omnes. Illius elixi ſi ſit decoctio ſumpta. Sic quoq; dipnoicis prodeſt, tuſſimq; repellit. Et prodeſt lumbis, ſic vulnarumq; querelis. Omnibus his crudum cum vino proderit hauſtum. Vrinam purgat ſic & præcordia mundat. Sic citat ſchyaſim, ſic ſumptum menſtrua purgat. Serpētes nidore fugat, bibitumq; venena illorum extinguit, ſedat quoq; frigora febris. Atteq; venenatus ſimixto ſumiſ amne. Aut oleo quo decoquitur ſi membra perungas. Lumbricos ventris hanc ſæpe bibendo necabis. Huic panis micas, & mala cidonia iungens. Inſimul atque coquas, oculorum cocta dolori Apponas, vel ſeruori curabis vtrumque. Stirpes infixas vel ſpinas detrahit ipſum, Appoſitum per ſe vel adeps ſi iungitur illi. Hoc etiam venerem puluino ſubdita tantum. Incitat in venerem, nociuis potata reſiſtit.

De Acaliſce & acetoſa. Cap. XIII.

DIaſcorides. Acaliſca vel vt alij dicunt ignida: Latinè dicitur vrtica, eius altera maior, altera minor: quæ & vſualis eſt, ſimplex cum tenui ſemine folijſque minus aſperis: altera vero eſt agreſtis cū denſioribus, atque nigrioribus & latioribus folijs. Quæ cataplaſmata impoſita corporis ſtricationem dolorem, atque pruritum faciunt. Sed incorporatinæ virtutis ſunt. Similiter lienoſis medentur ſimilibuſque duritijs & his etiam, qui vexati fuerunt ab animalibus venenatis. Eadem cocta & contrita ventrem emolit. Semen eius perfectam fermiginem, ac ventrem mouet. Folia ſemenque dyuretica

tica ſunt, & leptomerica abundant in virtute: ſanatque ſine nimia calefactione: humores pingues ac glutinoſos educit ex thorace ac pulmone, habet aūt in ſe ventoſitatis aliquid ad luxuriam prouocandam, & libidinem excitandam. Eſt autem acalifex valde calefactoria, qui morbum regium emendat, ex vino potata. Semen eius miſſum in antidotis, prodeſt colericis. Cum melle tritum, & in modum electuarij datum tuſſim veterem ex frigore conceptam emendat, ac humores calore ſuo diſſoluit. Auicenna. Acetoſa herba alia eſt domeſtica, alia ſilueſtris, quæ dr̄ etiam ſilueſtris ficus: ſilueſtris in omni re fortior eſt, & natura in primo frigida eſt, & ſicca in ſecundo, & ſemen eius frigidum in primo, & ſiccum in ſecundo. In ipſo eſt ſtipticitas & reſolutio parua: & acetoſa magis eſt ſtiptica. Et illa quæ non eſt vehemētis rubedinis, plus nutrit, & eſt endiuiæ ſimilis. Coleram ſuperat omnis: & humor eius eſt laudabilis. Radix eius cū aceto, confert vlceroſæ ſcabiei, & cocta cum vino confert in emplaſtro impetigini. Ex ea quoq; fit emplaſtrum ſcrofulis. Et dicitur, q ſi radix eius ſuſpendatur collo habentis ſcrofulas iuuent ea. Colluitur ad dentem doloroſum os cum ſucco eius, & decoctio in vino confert apoſtematibus quæ ſunt ſub auribus, confert ictericiæ vngere cum vino ſedatque nauſeam. Et dicitur, q in eius folijs eſt quædam lenificatio, & in ſemine eius conſtrictio. Dixerunt tamen quidam, q in ſemine acetoſæ non friato lubricitas eſt, & lenificatio. Radix eius trita confert fluxui matricis, cum vino bibita, & lapidem in renibus frangit, viſcoſitas quæ in ipſo eſt, confert inteſtinorum ſaluti, quæ accidit ex ſiccitatis ſuperfluitate. Confert etiam puncturæ ſcorpionis, & propriè ſilueſtris. Et ſi ſemen eius adminiſtretur ante puncturam, non erit punctura nocebit.

De Allio & eius natura. Cap. XIIII.

ISidorus. Allium dictum eſt, eo quod oleat. Ambroſius in Exameron lib. 5. Allium tantam vim odoris habet, vt eum Leopardus faſtidiens non valens, fugiat: vnde ſi quis allium alicubi confricauerit, Leopardus inde reſilit, nec reſiſtit. Plinius de hiſto naturali lib. 19. Allium ad multa rura præcipuè medicamenta prodeſſe creditur. Tenuiſſimis, & quæ ſeparantur in vniuerſum velatur membranis, mox pluribus coaugmentatur nucleis, & hic ſeparatim veſtitis aſperi ſaporis, & quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Tædium huic quoque halita, vt cepis nullū tamen coctis. Generum differentia. In tempore præcox maturſcit la. diebus. Allium Ciprum Græci vlpicum appellauere. Allij anſiſcordion præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris: grandius allium tritum cum oleo & aceto mirum quātum increſcat ſpuma. Quidam & allium vlpicum in plano vetant ſeri, caſtellatumque grumulis imponi diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter grana debent intereſſe quatuor digiti, ſimulque, vt folia eruperint ſariri. Grandeſcunt quo ſæpius ſariuntur. Et matureſcentium depreſſi caules in terra obruuntur, ſicq; ne in frondem luxuriēt cauetur. In frigidis vtilius vere ſeri, quàm Autumno. Cæterum vt odore careat hæc omnia cum Luna ſub terra ſit iubērut ſeri, & cum in coitu colligi. Menander è Græcis auctor eſt. Allium edentibus ſi betæ radicem in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Sunt qui & allium, & vlpicum inter compitalia & ſaturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè è primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur. Sequenti diuiditur: tertio conſumatur, pulchriuſque tale a quibuſdam æſtimatur. In ſemen exire a quibuſdam vetatur, ſed intorqueri cauli ſationis gratia, vt caput validius fiat. Quod ſi diutius allium, aut cepe inueterari libeat, aqua ſalſa tepida intingenda ſunt capita, ſic diuturniora fient, & vſui meliora, ſed in ſatu ſterilia. Alij contenti ſunt ea primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, ſicq; ne germinent arbitrantur abundè profeciſſe. Quod allium cepamque extra terram, certū eſt facere, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea ſeruari putant optimè. Allium eſt in aruis, ſponte naſcens aliū vocatum, quod aduerſus improbitatem auium depaſcētium ſemina coctum ne renaſci poſſit, abijcitur. Statimq; illud cū deuorauerint aues, ſtupentes manu capiuntur, & ſi paululum ſe commouerint, aliàs cōmorauere reſupinæ. Eſt & aliud ſilueſtre, quod vrſinum vocant, odore molli, capite prætenui, folijs grandibus. Palladius vbi ſupra lib. 2. Menſe Ianuarij allium & vlpicum bene ſeri poteſt, ſed allio alba terra proficiet. Idem in li. 12. Menſe quoque Nouembri allium, vel vlpicum ſeritur bene, terra maximè alba foſſa & ſubacta ſine ſtercore. Sulcos in areia oportet fieri, & in locis altioribus ſemina poni quatuor digitis ſeparata, nec altius foſſa, æqualiter ſarculanda ſunt, & inde plureſcent. Si capitatum facere volueris allium vbi cœperit caulis prodire, proculca, ſic quoq; ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur autem ſi Luna ſub terris poſita ſeratur, & iterum ſub terris latente Luna vellatur allium, odoris feritate cariturum. Denique vel paleis condita, vel fumo ſuſpenſa, durabunt allia.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XV.

PLinius lib. 20. Allij magna vis eſt contra aquarum, & quorumlibet locorum mutationes. Odore ſerpentes abigit, & ſcorpiones odore, & oīum beſtiarum ictibus medetur, ac priuatim contra emorroidas cum vino illinitur. Contra canis morſus, & in vulnera cū melle imponitur. Suſpirioſis coctum, aliqui crudum, aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miſcuit, & contra ileum in oleo & pulte ſic illinium, ſtrumis quoque. Antiqui & inſanientibus dabant crudum: Dyocles autem freneticis lixum contra anginas tritum illud imponi, & gargarizare prodeſt. Dentium dolores tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel ſi aqua decocta colluantur, & in concaua dentium addatur, pytiaſes & prurigines ſanat potum, itemque cum aceto vel nitro infuſum. Cōpeſcit diſtillationes cum lacte coctum vel tritum, & cū caſeo molli permixtum. Quo genere & raucitatem extenuat. Coctū vtilius eſt crudo, elixumq; toſto, ſic & voci cōfert. Tineas & alia reliqua interaneorum pellit, in aceto mulſo coctum. Tenaſmo in pulte medetur. Temporum doloribus illitum valet elixum, & puſtulis cum melle coctum deinde tritum. Tuſſim curat, cū adipe vetuſto, vel cum lacte coctum, aut ſi ſanguis etiā excreetur, vel purulenta ſint. Et pituitæ ſub pruna coctum potum, & cum melle pari modo ſumptum. Conuulſis autem, & ruptis cū ſale & oleo prodeſt. Nam cum adipe tumores ſuſpectos ſanat. Extrahit etiam fiſtulis vitia cum ſulphure & reſina: valet etiam contra ſacros ignes. Suggillata vel liuentia reducit ad colorem. Ex melle combuſtum credunt, & comitialem morbum ſanari: ſi quis eo in cibo vtatur ac potione. Sed & caput vnum ipſius cū laſerpitij obolo in vino auſtero potū quartanas excutere. Suppurationes quantaslibet ſanat, fractę fabę incoctum, & in cibo ſumptum, donec ſanitatem reſtituat: facit & ſomnos, & in totū rubicundiora corpora: venerem quoque ſtimulat, cum viridi coriandro tritum, & è mero potum. Porro vitia eius ſunt, q oculos hebetat: inflationes facit: ſtomachū lædit, & copioſius ſumptum ſitim gignit. Cæterum contra pituitam & gallinas, & gallinaceis prodeſt in cibo farre mixtum: iumenta quoq; vrinam reddere, non torquere tradunt: ſi eo trito natura tangatur. Hipocrates in quadā epiſtola. Alliū callidum eſt vrinā deducit & mingitur. Corpori quidem bonum eſt, oculis vero pernicioſum.

De ſpeciebus eius. Cap. XVI.

AVicenna in ſecundo Canone. Allium aliud eſt domeſticū: aliud ſilueſtre, quod eſt amarū & ſtipticum: eſt etiam aliud quod dicitur porrinum, & eſt compoſitæ virtutis ex allio & porro. Eſt & aliud quod dicitur alliū ſerpentis. Eſt autē alliū calefactiuum & exiccatiuum in tertio vſq; ad quartū, & ſilueſtre plus alio: allium reſoluit inflationē valde: & eſt vlceratiuum & aduſtiuum cutis. Allij montani decoctio bibita & ſuperuncta, lendes & pediculos interficit. Cinis eius cum melle linitus ſup morpheam & occultationi oculi cōfert. Confert & alopiciæ factæ ex materijs putridis. Allium ſilueſtre vulnera fraudulēta facit cohærere quando recēs ſuper ea ponitur. Idem allium aſſatum ſedat dolorē dentium: vocē & guttur clarificat decoctum. Confert & tuſſi antiquæ & doloribus pectoris, ex frigore. Idem allium confert puncturæ vermium venenoſorum ac ſerpentum, & morſui canis rabidi: debilitat autē viſum, & attrahit bothor in oculos. Quando ſedetur in decoctione foliorum eius prouocat vrinam, & menſtrua prouocat, & ſecundinam educit: propter vehementiam aūt exiccationis & reſolutionis ſuæ, coitum impedit quandoque. Diaſcorid. Allij genera duo ſunt: vnum, ſ. hortinum, aliud quod in Aegypto naſcitur, ſed nō ſatis diſſimile, virtus ei eſt incida, inflamās, ſtiptica, calida, ventrē purgat, ſtomachum ſiccat, ſitim cōmouet: corpora vulnerat, lumbricos latos excludit, vrinā prouocāt, morſibus venenatis mirificè prodeſt, fluxum ſanguinis abſtinet. Cum vino bibitū rabidi canis morſum nocere nō ſinit. Comeſtū aūt arterias limpidat, tuſſi temporali ſubuenit, pediculos & lendes occidit. Cōbuſtū & cū melle tritum & impoſitum, liuores tollit, & alopicias detergit, &c. Conſtan. vbi ſup. Allium duplex, domeſticum & ſilueſtre, ſ. ſcordeon: domeſticum calidū eſt in medio quarti gradus, qd̄ nocet calidis naturaliter. Acutā .n. coleram cito ſe cōburentē generat. Sed flegmaticis prodeſt, & eis qui præparati ſunt ad paralyſim, Sperma deſiccat, opilationemq; tollit, & ventoſitatē diſſoluit, ventrem humectat. Vnde Hipocras. Allium ſolutionē facit, vrinā prouocat, viſui nocet, quia propter multā diſſolutionē & deſiccationē, quā agit, viſus deficit. Valet contra morſus reptiliū, & oēs dolores quaſi tyriaca magna: vnde qdam dicūt illud tyriacā ruſticorū. Idē in pātegni. Allia calidiora ſunt cepis & ſicciora: acuta ſunt & dolorē capitis faciunt: q̄ ſi coquantur ardor ille amittitur: potioni, q̄ cibo meliora ſunt, cocta magis nutriūt q̄ cruda: ſanitatē cuſtodiunt, quia calorē naturalē cōfortāt, digeſtē faciunt. Platea. Alliū inquit craſſā diſſoluit ventoſitatē, vē-

tem humefacit: lumbricos & aſcarides excludit: vrinam prouocat: morſum rabidi canis curat: eis etiam qui malam aquã potauerunt ſubuenit. Cataplaſmatum locis cholicos humores habentibus diſſoluit: dolorem dentium de frigiditate mitigat. Siccum propter flegma coagulatum ſtomacho amputat, ſcabiẽ, morphæam, impetiginem, & puſtulas in quocunq; loco fuerint, potenter curat, ſi ea eo confricentur aut cataplaſmẽtur. Menſtrua & vrinas prouocat: ſecundinam expellit ſi in eius apozimate mulieres ſederent. Siluestre album virtutem habet ſicut domeſticum: tamen calidius & ſiccius eſt.

De Amaraco & ammone. Cap. XVII.

ISidorus. Amaracus eſt herba quæ & ſanſucus dicitur: cuius nominis vſum Virgilius, etiam ad venerem referens ait, vbi mollis amaracus & illum, floribus aſpirans amplectitur vmbra. Apta eſt aũt hęc herba vnguentis: vnde & amaracus nomen traxit a puero regis cuiuſdam qui caſu lapſus dum ferret vnguenta nouum & gratiſſimum ex confuſione odorem creauit. Plin. lib 21. Amaracum Dyocles medicus, & ſicula gens appellauerunt, quod Aegyptus & Syria ſanſucum: vtroq; genere, videlicet & ſemine, & ramo ſeritur: viuaci vſu, quibuſdam & odore. Cupiolum eſt ſemen amaraco æquè, quàm ambrotano. Sed ambrotano radix eſt vna & altè deſcendens, cæteris in ſummo terræ leuiter hærens. Actor. De hac autẽ plenius ſub nomine ſanſuci dicetur inferius Diaſcorides. Ammonis herbæ duo ſunt genera, agreſtis & hortina. Hortina florem habet coccineũ: altera vero album, & lac citrinum aut purpureum, ſolia vero minuta, ſicut coriandri & diuiſa: virgas tenues ac virides ſicut meconium. In medio capitella nigra. Radix eſt ei ſicut oliuæ nodoſa, & curuata, curta. Agreſtis maior eſt in omnibus folijſq; latioribus. Maiora quoque habet capitella & longa, florem ſęniceum aut melinum. Radices ſunt plures, atque tenues. Eſt alterum genus ammonis naturæ inſcidæ, cuius virtus eſt inſcida, & acris & proiectoria, & habet eam aperiendi: vnde ſuccus radicis eius naribus immiſſus, caput purgat, denteſq; conquaſſatos confirmat, & vulnera ſordida limpidat. In dulcore cocta & impoſita tumorem oculorum tollit, caliginem viſus detergit. Radix eius & ſolia cum ptiſana cocta lac mulieribus prouocant, ſuppoſita menſtrua imperant, & cataplaſmata lepram expurgant.

De Andrafraxa & andragne. Cap. XVIII.

DIaſcorides. Andraſtaxis eſt olus duplici genere, videlicet hortiuum & agreſte, venerem molliunt ſi elixa comedantur, & cataplaſmata papulis impoſitis medicantur. Semen eorũ in multa bibitum ictericos curat. Andrafraxi virtus eſt lepentitica: dolorem capitis tollit cataplaſmia adhibita. Tumoribus oculorũ adhibita ſubuenit: ſtomachi fatigationes impoſita tollit. Succus eius nephreticis medetur: eius folia tuſa & impoſita ignem ſacrum compeſcunt: eademq; comeſta, veſicæ dolores amputant, & ſimiliter reuma ſtomachi ventremq; prohibẽt: febres acutas extinguunt, & lumbricos rotundos, prodeſtq; ſanguinẽ reijcientibus ac diſſentericis auxiliatur: oculis quoq; cataplaſmis vtiliter adhibetur. Reumatiſmum inteſtinorum compeſcit adhibita, dolores quoq; matricis mitigat ſuppoſita. Eſt enim andrafraxis abundanter humida, mediocriter frigida: nihil habẽs ſtipticũ, ſed aquoſa eſt, vt malua. Domeſtica multo frigidior eſt ſilu: & ideo inflammationibus in initio expedit: in ſtatu vero & declinatione ſilueſtris. Semen eorum eam proiectoriam habet: vnde ictericis & epaticis vtile eſt. Omnes duricias & furunculos ſanat impoſita. ſcabros vngues ſine iniuria vlceris detrahit, podagricę feruores cũ nitro, aceto ac melle reſtringit, eſt.n. ſolutoria. Andragnæ vel (vt alij dicunt) portulaca, eſt oĩbus nota, frigidam habet virtutẽ atq; redarguentẽ, vt ſtiptica, & eſt eiuſdẽ cauſis conueniens, ſed poſtatiuus. Maſticata vel cũ origano comeſta, fluorem ſanguinis cohibet, ac inſcidè ſtringit: propriè tñ maſticata dentium oſtenſam de immaturis prunis ſanat. In ardore ſtomachi cum aceto comeſta mirè iuuat: tuſa & cũ ordeo molito mixta, quaſi malagma ſtomacho impoſita, febrem eliminat. Et autem andragnæ frigida nimis, & abundanter humida. modicè auſtera. Idem reuma reprimit, & maximè coleram calidã tranſmutans eam in ſuam qualitatem. Stuporem dẽtium cõmaſticata ſanat, & nonſolũ extrinſecus poſita, ſed etiam potata infrigidat: & quæ ſtiptica eſt, diſſentericis in cibo ſumpta iuuat. Ad fluxum quoque ſanguinis mulierum, & ſanguinem reijcientibus eius ſuccus mirificè facit, quia inſcidè ſtringit. Actor. De hac iterum dicetur inferius ſub nomine portulacæ.

De Aneſo & aneto. Cap. XIX.

ISidorus. Anetum eſt herba oĩbus nota, feruens acerrimè & vrticinalis. Anetum eſt herba hortolana odorifera: hæc in cibo ſumpta calefacit & conſtringit: prohibet & ſternutamentum naribus impoſita. Auicen. vbi ſupra. Anetum calidum eſt & ſiccum: maturatiuum humorum frigidorum, & apoſtematum: ſedatiuum quoque dolorum, & carminatiuum ventoſitatum: facit ſomnum & confert ſingultui repletionis, facto ex natatione cibi in ſtomacho, nocet & ſtomacho, & in ſemine eius eſt vomitio: huius cinis confert vlceribus tremulis & humidis. Oleũ eius confert doloribus neruorum, & ſimilium. Succus autẽ eius valet aurium dolori & exiccat eius humiditatẽ, aſſidua eius comeſtio debilitat viſum. Anetum etiam, & eius ſemen lac abundare faciunt. Ipſum aũt ſemen abſcindit emorroidas egreſſas. Iſaac medicus lib. 5. Anetum calidum eſt in fine ſecundi gradus, ſiccũ in medio, ventoſitatem & tumorem diſſoluit. Huius ramis in oleo coctis fiunt diurectica cerotis. Inflammationẽ diſſoluunt, laborioſos mitigant, ſomnum præſtãt, humida apoſtemata ad ſanitatem perducunt. Semẽ eius bibitum vrinam prouocat, lac augmentat, ventrem ab humorum putredine purgat, doloremque diſſoluit. Plin. lib. 20. Anetum ructus mouet & tormina ſedat, aluum ſiſtit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet ſemen feruẽs olfactum. Sumptum ex aqua ſedat crudiates, cinis eius vuã leuat, oculos & genituram hebetat. Diaſcorides. Anetum vires habet acres, diureticas, & deſiccatiuas. Tortionibus & inflationibus vtile eſt: nauſeantibus pdeſt, vrinam prouocat, caliginem oculis infert. Conſtanti. vbi ſupra. Anetum calidum eſt, & ſiccum in ſecundo gradu: viride tamen minoris caliditatis & ſiccitatis. Apozima eius bibitum, aut ſperma, aut vrinam prouocat. Tortionem & inflationem mitigat. vomitum ex cibo in ſtomacho natante compeſcit: mulieres in eius apozimate ſedentes menſtrua prouocat. Semen etiam perustum & cataplaſmatum emorroidas omnino ſanat. Singultũ ex plenitudine amputat. Coctum in oleo & epithimatum opilatos aperit poros, ſomnum prouocat & mollia maturat apoſtemata, vnde a ſluefactum, viſum defectat, & ſperma deſiccat. Anethileon epithimatum, rigorem periodicarum febrium curat, laborem articulorum, & dolorem amputat. Platearius vbi ſupra. Aneti ſemen principaliter conuenit vſui medicinæ, radix ſecundario, herba vero tertio. Palladius vbi ſupra. Menſe Februario anetum ſeritur locis frigidis. Omnem ſtatum cęli patitur, ſed tepidiore locatur. Rigandum eſt, ſi ſe abſtineat imber ſerendum eſt rarius. Aliqui ſemen eius non obruunt, opinantes quòd a nulla aue tangatur.

De Apio. Cap. XX.

ISidorus. Apium dicitur, eo q̃ apex, i. caput antiquorũ triũphantium eo coronabatur. Hanc herbam Hercules primus capite circumtulit. Cuius radices efficaciter pugnant contra inſidias venenorum. Iſaac vbi ſupra. Apium hortulanum calidũ eſt in principio tertij gradus, ſiccum in medio: hoc teſtatur eius amaritudo & acumen. Ideoq; coctum vel crudum eſui datũ opilationẽ aperit, vrinam prouocat, ventrem conſtringit: fit autẽ noxium epilenticis, eo q̃ conſtipationem ſoluens viam humoribus facit, eoſq; ad ſtomachum, vuluã, & caput attrahit. Hinc etiam nocet fętui maximè in vulua exiſtenti. Vnde Gal. prægnãtibus, inquit, apium comedentibus fit cauſa generãdi in corpore fętus apoſtemata & putridas puſtulas. Rurſus apium, ſcdm cibum laudabile nõ eſt, quia membrorum totius corporis humores adunat, vnde vẽtus generatur: ſemen diureticũ eſt pluſquã frondes: & radix plus omnibus, q̃ ſi cum lactucis comedatur, nõ adeo corporibus nocet, quia de earũ humiditate temperatur aliquantulum. Nonnunquam vero ſemen in medicina mittitur, & præſtat dolori mitigationẽ, ac tuſsientibus remedium fit, & cõtra venenum, ſed viridiſalites apium nocet epilenticis. Conſtan. vbi ſup. Apium opilationẽ epatis ſoluit: mẽſtrua & vrinã prouocat: maximèq; ſemen eius ventrẽ cõſtipat, habet proprietatẽ attrahendi ſuperfluos humores totius corporis ad ſtomachũ, ad caput, ad vuluã: vnde nocet epilenticis & fętui, quia contrahit malos humores ad vuluã. Ideo medici prohibent mulieres prægnantes, & pueros lactantes ab apio, ne puer fiat inſipiens. Apij radix eſt fortior omnibus: ventrem humefacit. Plin. lib. 20. Apio gratia vulgo eſt. Rami nãque largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarẽ gratiã habent. Oculis valet illitũ cum melle, ita vt ſubinde foueantur. Epiphoris per ſe tritum cum pane, vel polenta impoſitum mirè auxiliatur. Piſces quoq; ſi ægrotant in piſcinis, apio viridi recreantur. Palladius lib. 5. Apium in menſe Aprili, bene ſeritur locis calidis & frigidis, terra qualibet, dummodo ibi humor aſſiduus ſit, q̃uis natci ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate nõ deneget. Et propriè omnibus menſibus: primo a vere ad Autumnum. Ex huius genere ſunt hipoſelinum, & olisſelinon, & petroſelinon: apios aut maiores facies, ſi ſemen quantũ tribus digitis comprehendi põt rarioze linteolo clauſum, breuiq; foſſa obrueris: ſic.n. omniũ germen ſeminum capitis vnius ſoliditate nectetur. Criſpi vero fiẽt, ſi ſemina prius tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera voluentur, aut pedibus enata proculcentur. Apij ſemina vetuſtiora citius naſcuntur, quæ nouella ſunt ſemina.

De

De diuerſis apij ſpeciebus. Cap. XXI.

Plinius vbi ſupra. Apium ſexu diſtinguitur. Chryſippus fœminam dicit eſſe folijs criſpioribus & duris, caule craſſo, ſapore autem & feruido. Dionyſius vero marem nigriorem, breuioris radicis vermiculos gignentem: ambo neutrum ad cibos admittendum, immo ne fas omnino. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum. Ipſius quoque viſus claritati eſſe inimicum: vermiculos gigni caule fœminæ. Ideoque eos qui ederint ſterileſcere. In puerperijs vero ab eo cibo comitiales fieri, qui vbera hauſerunt. Innocentiorem tamen eſſe marem: cuius cauſa eſt, ne inter nefaſtos damnetur frutices. Mammarum duritiem emollit, impoſitus folijs & ſuauiores aquas incoctum potui præſtat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Et eodem iure inſtillato grauitatem aurium. Semen vrinam cit, & menſtrua ac ſecundos partus. Et ſi foueantur, ſemine decocto ſuggillata reddit colori, cum oui albo illitum. Aut ex aqua coctum, & potum medetur renibus: in frigida vero tritum oris vlceribus. Semen cum vino, vel radix cum vino veteri, veſicæ calculos frangit. Apiaſtrum Hyginus meliſophilon appellat: ſed in confeſſa damnatione eſt venenatum in Sardinia. Oluſatrum quod hipoſelinon vocant ſcorpionibus aduerſatur, & poto ſemine torminibus interaneis medetur. Idem facit difficultatibus vrinæ ſemen eius decoctum, & in mulſo potum. Radix eius in vino decocta pellit calculos, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabioſi morſibus, medetur potum atque illitum. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem aliqui faciunt oreoſelinon, alio frutice recto ſemine ſimile cumino, vrinæ ac menſtruis efficax. Contra vero araneas vis priuata eſt helioſelino: ſed oreoſelino ſeminæ purgatur è vino. Alio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum ad vomicas præcipuum. Addidere quidam & buſelinon differens breuitate caulis, a ſatiuo radicis colore ruffo eiuſdem effectus. Ipſum quoque dicunt præualere contra ſerpentes, potū atque linitum. Idem in lib. 19. Id genus apij, quod ſponte in humidis naſcitur heluoſelinon vocatur, vno folio nec hirſutum. Rurſus hypoſelinon in ſiccis, pluribus folijs helyoſelino ſimile. Tertium eſt oleoſelinon, cicutæ folijs tenui ſemine anetho ſimili minutiore tamen. Eſt autem ſatiuus. Differentia eſt in folio denſo, criſpo, aut rariore & læuiore: itemque caule tenuiore & craſſiore, & aliorum caulis eſt candidus, aliorum purpureus, aliorum varius. Palladius vbi ſupra. Ex apij genere eſt hypoſelinon durius aut abſterius, & oleoſelinon molli folio & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, & petroſelinon quod maximè in locis aſperis. Hæc omnia genera poſſunt habere diligentes in horti cultura. Conſtantinus vbi ſupra. Eſt autem & apij genus quod vulgus cerafolium vocat, de quo ſcilicet dicetur inferius.

Iterum de eodem. Cap. XXII.

Auicenna. Apium aliud eſt mõtanum, aliud ſilueſtre, aliud domeſticum, & aliud quod oritur in aqua domeſtico minus, cuius eſt ſicut domeſtici virtus. Eſt & alia ſpecies eius quæ nominatur ſumurion minus domeſtico, cuius habens concauum ad albedinem decliue. Fortius eſt. Romanum Montanum. Eſt autem in primo calidum, in ſecundo ſiccum. Ruffus autem dixit, ꝙ domeſticum eſt humidum, verum radix eius eſt ſicca cum conuenientia, & eſt reſolutiuum inflationis, aperitiuum opilationis, faciens ſudare, ſedatiuum dolorum. Silueſtre autem eſt vlceratiuum impediens, & magis calefactiue conueniens. Silueſtre confert alopiciam habenti, & fiſſuris frigoris ac verrucis. Domeſticum oris odorem efficit bonum valde: reſoluit apoſtemata flegmatica in principio, & dura, & calida, & propriè id, quod ſumurion nominatur. Silueſtre in emplaſtro vlcerat & confert ſcabiei, ac impetigini, ac vulneribus vſque ad ſigillationem. Eſt autem malum epilenſiæ, excitās eam. Apium domeſticum ingreditur in emplaſtris dolorum oculi, & confert tuſſi: propriè que ſumurion & ſimiliter aſmati & ſtricturæ anhelitus, & difficultati eius. Fertur, ꝙ ſi radix apij ſuſpendatur in collo, confert dolori dentis, veruntamen ipſum frangit. Emplaſtrum ex eo factum, valet apoſtematibus calidis mamillarum. Confert epati ac ſpleni, & mouet eructuationem propter ſuam reſolutionem: nec eſt velocis digeſtionis ac deſcenſionis, & in ſemine quidem apij niſi aſſetur eſt aliquid, quod nauſeam & vomitum facit. Quidam autem dixerunt, ꝙ omnes eius ſpecies ſtomacho conferunt. Ruffus vero dicit, ꝙ nonnunquam quandoq; attrahit ad ipſum humiditates malas acutas, & credū de eo ꝓlongatur in ſtomacho, facitq; nauſeam: veruntamē Romanum ſtomacho melius eſt. Galienus dicit, ꝙ ipſum cū lactuca comedere cõuenit, tēperat.n. lactucæ frigiditatē. Semē eius cõfert hydropiſi, mundificat epar, ipſumq; calefacit, vrinā & mēſtrua ꝓuocat, ſed malū eſt ꝑgnātibus: renes aūt ac veſicā & matricā purgat. Montanum aūt frangit lapidem: apij decoctione cū lenibus

poſt veneni potū ſit vomitus: valet & cõtra puncturā ſcorpionis. Diaſcorides. Apiū vel (vt alij dicunt) ſelinum, eſt oībus notum tam hortenſe, q̃ agreſte, virtutis eſt vocatiuæ & acerrimæ. Hortinum pane mixtum tumorē oculorum ſpargit impoſitum. In aqua coctum & bibitū, æſtuationem ſtomachi cõpeſcit, mammiſque tumentibus vtiliter apponitur, & vrinam prouocat. Elixatura radicis eius bibita, venenis occurrit, vomitum prohibet, vētrem ſtringit. Semen eius diureticum morſibus venenatis occurrit: ventrem & inflammationē ſtomachi tollit, tuſſientibus ſubuenit. Apium agreſte locis humectis naſcitur, & minus eſt hortiuo, ſed tanta poteſt facere quanta & illud. Oleum ſelinum eſt apium montanum: virgam habens longam & radices teneras, & ramos ex vna plurimas. In quibus ſunt capita Conio ſimilia, ſed minora & obrotunda. In his eſt ſemen oblongum & inſcidum, odorem habens cumino ſimilem, virtus eſt huic ſemini inſcida & diuretica.

De Arboracea & aſcalonia. Cap. XXIII.

Iſidorus. Arboracea alias arboracea ipſa eſt lapſana. Plinius li. 20. Lapſana inter ſilueſtres braſicas pedalis eſt altitudinis, hirſutis folijs, ſynapi ſimilibus niſi candidior eſſet flore. In cibo coquitur & aluum leniter emollit. Palladius. In mēſe Martio ſerenda eſt arboracea ſicut & ſynapis & malua, pluraq; olerum genera. Idem in menſe quoque Octobri cõpetenter ſeritur arboracea, vel vt melior fiat transfertur ad loca culta. Hæc eſt enim raphanus agreſtis. Diaſco. Eſt quoddam genus raphani, quod a multis arboracea dicitur: habens folia lapſanæ ſimilia, cuius radix oblonga eſt & tenera: folia eius elixa comeſta ſunt euſtomocha: virtus eius eſt inſcida & diuretica, & calida: ideoq; copioſam effundit vrinam, in cibo ſumpta incitat & ſeminarū menſtrua: ſtomacho vtilis eſt ex aceto data, pituitatem glutinoſam diſſoluit cum melle ſumpta. Radix adaſta, & in puluerem verſa ſiccandis & purgandis vulneribus imponitur. Præterea quidam eius ſuccū vtile contra venena crediderunt ex vino datū. Eadem quoq; vis eſt in ſemine, ſi ſumatur cum melle. Nobis compertum eſt in ptiſanæ decoctam ſorbitione, vitia ſanare. Iſidor. Aſcalonia dicta eſt ex vna vrbium Paleſtinæ, q̃ aſcalon dr̃: vnde prius aduecta eſt. Plin. lib. 19. Aſcalonia genus eſt cepe ſicut & ſcyrta, ambæq; conduntur in terra, ſed aſcaloniorū eſt ꝓpria natura. Nam velut ſteriles ſunt a radice, & ob id ſemine illas ſeri, non deponi iuſſere Græci. Serius autem circa ver cū germinãt transferri. Sic dicunt eas craſſeſcere, & tunc properato præteriti tēporis feſtinatione. Feſt. nam dū aūt in his eſt, quā maturè putreſcunt celeriter. Si deponantur caulem, & ſemen amittunt, ipſæq; euaneſcunt. Aſcaloniā menſe Februario noſtri ſerunt.

De Aſparago. Cap. XXIIII.

Sparagus dicitur, eo ꝙ ſpinoſa & aſpera ſit eius frutex ex qua gignitur. Iſaac in dictis lib. 3. Aſparagus calidus eſt & humidus in primo gradu: domeſticus tēperatior eſt: ſtomacho conuenit: vrinam prouocat. Silueſtris autē calidior & ſiccior, opilationē epatis aperit & renū: vrinā prouocat: ictericis quoq; valet: huius ſeminis & radicis apozima bibitū morbis aranearum occurrit. Elias ſiue datus ventrē humefacit. Sed colico dolori mitigationē præſtat, & dolorē dētiū amputat. Plin. vbi ſup. Omnium rerum in hortis prouenientiū, laudatiſſima cura eſt aſparagis, quas ſeri Cato iuſſit in arundinetis. Idem in lib. 20. Aſparagi (vt tradunt) addito cumino inflationes ſtomachi, coliq; diſſoluunt: ventrē leniter molliunt: puncturis & ſpinæ doloribus inteſtinorumq; vitijs ꝓſunt. Vino cū coquuntur addito ad lumborū & renū dolores. Semē triū obolorū pōdere, cū pari cumini bibitum, ventrē ſtimulant: vrinā cient vtiliſſimè, præterquam ꝙ veſicā exulcerãt. Radix quoq; trita, & in vino albo pota, calculos exturbat, lumborū & renum dolores ſedat. Eadem in aceto decocta cõtra elephantiā ꝓficit. Aſparago trito cū oleo punctū ab apibus pungi negãt. Aſparago ſilueſtri ad oīa ſupradicta vis eſt efficacior & cãdidior maior. Regiū morbū extenuat: & cauſa veneris aquā eorū decoctā bibi iubēt. Ad idē & ſemē valet cū aceto tritū: datur & ſuccus decoctus ad ictus ſerpentiū. In vino quoq; radicis decoctæ, ſuccus ſi ore cõtineatur, dētibus medetur. Si vero canib⁹ detur aſparagus, occidit eos. Idē lib. 21. Eſt aūt aſparagus herba in totū ſpinoſa, nõ vt carduus ſpinoſa foliata. Nullū n. habet foliū aſparagus. Palla. lib. 3. In mēſe Februario poſt idus aſparagorū ſpõgias cõuenit, vel nouas formare ex ſemine, vel antiquas ponere. Mihi & vtile vē agreſtis aſparagi radices plurimas in vnū cõgerere locū cultū, vel certè ſaxoſum, q̃ ſtatim fructum dent, ea loco qui aliud nil alebat: & has annis oībus in ſcopis incēdere, vt fructus frequētior & fortior ſurgat: hoc ſiquidē genus eſt ſapore iucūdius. Platearius. Aſparagus eſt calidus & ſiccus: frutex eſt habēs minuta folia, & ad modū ſpinæ pungitiua: fructus eius & ſemen medicinæ cõpetunt, q fructus quaſi fuſtes tenerrimi ſunt. Coquinari cū carnibus, vel cū aqua valent cõtra ſtrãguiriā & diſſuriā: ſemen eius valet contra ſto-

machi & inteſtinorum dolorem, & contra vitium lapidis, & cõtra iliacam paſſionem. Hoc ſemen per annum ſeruatur, & in medicinis ponitur, cuius & receptio repetitur.

De Eodem. Cap. XXV.

DIaſcorides. Aſparagus aſperatilis, quem multi ragantum vel myon appellant, protectorię virtutis eſt, nõ nimis calefaciens, nec nimis infrigidans. Huius radix & ſemen epati ac renibus vtilia ſunt: dolorem dentium ſanat, quia ſiccũ eſt virtute abſque calore hoc agens. Coctus & bibitus ventrem mollit: vrinam prouocat. Radices autem eius in vaſe duplici coctæ ac bibitæ medicantur difficultatibus, ſubueniunt ſchyaticis, ictericis prouocat, percuſſum ſphalangionis compeſcunt. In vino elixæ & ore diu retentæ dolores dentium mitigant: ſimiliter facit & ſuccus etiam in ora tentus. Ad veſicæ dolorem vel tumorem datur in potu coctum eius radicis datur, & in quartanam. Radis ergo ac ſemen cum vino vrinam prouocat: diureticam ſcilicet: ſtomacho laborantibus vtilis eſt cibus aſparagi, & in vicem tranſit antidoti. Cum vino & oleo & ſale acceptus dolorem oculis emendat: caliginea diſcutit, & ventrem mollit leniter. Radix cum albo vino trita & potata calculos frangit: lumborum ac renum dolores tollit. Sicca tuſa in laua dentis dolore ipſum detrahit. Semen cum cumino tritum, & cum vino datum venerẽ ſtimulat: vrinam ſollicitat. Dicitur q eius elixatura, ſi fuerit a canibus bibita, moriantur. Alij quoque dicunt aſparagos naſci, ſi cornu hircinum contuſum aſpergatur. Hipocrates in quadam epiſtola. Aſparagus venerem & vrinam prouocat: dolores dentium mitigat. Schyaticis quoque ſubuenit, ictericis ac percuſſis ſphalangionibus proficit. Auicenna. Aſparagus non elongatur a caliditate, & quãto plus incipit indurare caliditas eius. Dexit tamen Gal. q in ipſo non eſt apparens calefactio, nec infrigidatio, niſi in petroſo. Apparet autem ſuper ipſum veſtigium titimalorum mordicans valde. Virtus eſt ei abſterſiua, & in ipſo aliſ reſolutio, proptereque in petroſo. Aperit opilationes omniũ viſcerum, proprieq́ue epatis & renum. Eius decoctio bibitur ꝓpter dolorem dorſi, & ſchyaticæ, confert etiam ictericiæ: radix eius ac ſemen bona ſunt dentium dolori, & in ipſo eſt virtus nauſeam faciẽdi. Iuxta Ruffi æſtimationem ſtringit: & id forſitan eſt propter eius prouocationem. Alij dixerunt q elixus lenit: plures autem dixerunt, q colicæ flegmaticæ atq; ventoſæ proficit. Decoctio radicis eius prouocat vrinam, & confert vrinæ difficultati: confert etiam difficultati impregnationis, menſtrua quoq; prouocat, opilationes ſpleenis aperit. Coctus in vino confert punctioni tineæ, & eius decoctio dicitur canes interficere. Actor. Scias tamen, q ſm Auicennam ſine a in prima ſyllaba ſcribitur. Nã in ſecundo canone de litera s, id ipſum ponit.

De Attriplici. Cap. XXVI.

ISidorus. Attriplex eſt olus humidam & frigidam habens virtutem, & in cibo ſumpta ſoluit ventrem. Auicenna. Cryſolocanna eſt attriplex, & in primo gradu frigidus & humidus, ſed apud quoſdam eſt temperatus. Iſaac vbi ſup. Attriplex eſt frigida in primo gradu, & humida in ſecundo: parum nutrit, quia liquor eius aquoſus eſt, & cito eijcitur: conuenit medicinæ ꝓpter viſcoſitatẽ, quia cataplaſmatũ ſuper apoſtema calidũ illud refrigerat: ſemẽ eius mundificatiuum eſt, & colatiuum: prodeſt ictericiam patientibus valet, quæ de epatis opilatione naſcitur. Nã qđ dat potui cũ melle & aqua colericos ꝓuocat vomitus. Plin. lib 20. Attriplex & ſiluestre eſt & ſatiuũ, a Pythagora quidẽ accuſatũ, tanq́ faceret hydropicos, & morbos regios & pallorem. Difficillimè coquitur, ac ne in hortis quidem initiari id, quicquid naſci niſi languidum culpauit: addidere Dionyſius & Diocles morbos eo eu plurimos gigni, nec niſi mutata ſæpius aqua debere coqui. Stomacho contrarium eſſe, lentiginea papulaſq; gignere. Miror cur hoc difficultate in Italia naſci tradiderunt. Solon ſmyrnæus, Hipocrates, Mulierum vitijs id, cum betis docent infundi. Licus Neapolitanus cõtra cantaridas, panos, & furunculos incipientes bibendum dedit. Sed & duriores omnes illos putant vtiliter, eodem cocto vel crudo. Idemq́; faciũ ignem cũ melle aceto nitroq́; ſimiliter, & podagris id prodeſſe, vngues ſcabros fertur detrahere ſine vlcere. Sunt & qui in morbo regio ſemen eius cum melle dent, arterias & tonſillas nitro addito perfricent: aluum moueant. Cocti per ſe cum malua vel lenticula concitant vomitiones, ſiluestri capillos tingunt. Econtrario in magnis laudibus eſt malua ſicut dicetur infra. Palladius libro quinto. In menſe Aprili ſerenda eſt attriplex, ſed rigari poterit & Iulio, vel cæteris menſibus vſq; ad Autumnum, amat humore aſſiduo ſatiari. Semen obruendum ſtatim cum ſpargitur: eique herbæ ſubinde vellantur, transferri neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur: poteſt tamen melius adoleſcere ſi ſpacio rariore pangatur, & ſucco letaminis humoriſque iniectus: ferroque ſemper reſcindendum eſt, quoniam ita pullulare non ceſſat. Macer. Infrigidare gradu primo, humectareq́ ſecundo. Attriplicem dicunt, eius mollit cibus aluum. Duricias ſoluit varias, clauiſq́ue medetur. Emplaſtrum coctæ vel crudæ, ſi ſuperaddas. Hocq́; ſuperpoſitum ſcabros, aito detrahit vngues. Ignibus & ſacris dicunt ſic poſſe mederi. Attriplicem tritam cũ nitro melle & aceto. Dicunt appoſitam calidam ſedare podagram. Ictericum dicit Galienus tollere morbum. Illius ſemen cum vino ſæpius hauſtum.

De Auricula muris. Cap. XXVII.

AVicenna. Auricula muris eſt herba virtuti herbæ quæ vitrum abſtergit fit ſimilis: & hoc nomen abſolutum eſt duabus herbis, quarum vna eſt quam nominat Gal. habens maioræ odorem, & non habẽs dulciam. Altera quam nominauit Diaſcorides æſtimans, quòd ſit ſimilis volubili, niſi quòd habet folia minora comparata ad ipſam. Et eſt herba expanſa ſuper faciem terræ, paruos ſtipites habens: domeſtica bona ſine odore, nec habens ſaporem fortem, flores azulinos habens: huius ſemen aſſimilatur ſemini coriandri, & hirundines ea ipſo educunt. Eſt autem calida & propriè cuius origo non eſt aquæ propinqua. Iuuamentum eius eſt, vt ait Meſaiach, iuuamentũ abſinthij, & eſt res quæ non eſt inuenta ſimul in duabus plantis. Quæ nota eſt e s eis (teſte Gal.) frigida eſt & humida in gradu primo. Altera vero eſt ea ſumma medicinarum calidarum. In prima vero eſt ſtipticitas, altera eſt deſiccatiua, rubificatiuat illa quam nominauit Gal. Spinas & ſurculos extrahit, & plagas adhærere facit. Confert epylenſiæ bibita: torturæ quoq; ſternutatione facta ex ea, & eius ſternutatio cerebrum mundificat.

De Bancia. Cap. XXVIII.

PLatearius. Bancia duplicis eſt modi, domeſtica videlicet ac ſiluestris: hæc & paſtinaca dicitur alio nomine, pluſq́; cibo competit, quàm medicinæ. Calida eſt in principio ſecundi gradus: humida in principio eiuſdem: virtutem habet generandi multum & ſpiſſum ſanguinem: ideoque augmentat bibita. Cõualeſcentibus ac melancolicis valet commeſta cruda vel cocta, viridis tamen & non ſicca: fit autem ex ea ziuziber conditum ad digeſtionem confortandam & ad coitum excitandum. Iſaac in dictis particularibus. Bancia calida eſt in medio ſecundi gradus, & humida in medio primi: eſt duobus modis domeſtica & & ſiluestris, duri groſſiq́; nutrimenti exiſtit, & minus quàm rapa nutrit: aliquid habet acuminis, propter quod eſt catennans, & diaphoreſim faciens: ideoq́; vrinã & menſtrua prouocat: habet etiam aliquantulum ventoſitatis: vnde coitum eſt iuuatiua: ſed illaudabilem generat ſanguinem aſſuefacta. Vt ergo temperetur oportet eam bene elixari, & aqua electa, tertio quoque cum lactuca, & coriandro, & ſapia vel cepa coqui, atque cũ oleo ouſacino, & aceto ac pipere, & catus condi. Auicẽna in 2. Can. Daucus eſt ſemen banciæ ſiluestris. Calidus eſt in tertio gradu, & ſiccus in eiuſdem principio: aperitiuus eſt valde, prouocat vrinam & menſtrua. Ex ſinonymis. Baucia propriè dicitur agreſtis paſtinaca, ſed quandoque ponitur pro domeſtica.

De Beta. Cap. XXIX.

ISidorus. Beta eſt oleris genus apud nos, litera vero apud Grę cos. Plinius lib. 19. Beta hortenſium læuiſſima. Eius quoque a colore duo genera Græci faciunt, videlicet nigram & candidã. Noſtri vero genera betę faciunt vernum & autumnale. Sic enim ea nominant a ſatiuis temporibus, quamquam & Iunio ſeratur. Transferuntur autem in planta: hæ quoque ſimul radices ſuas oblini, locumq́ue ſimiliter madidum amant: vſus his & cum lente, atque faba: idemq́; qui & oleris, & præcipuus vt læuitas excitetur acrimonia ſynapis. Medici hanc innocentiorem eſſe, quàm olus indicauerunt. Quamobrem appoſitas minimè deguſtare etiam religio eſt: vtque validis potius in cibo ſint, geminæ his natura, & oleris, & capite ipſo caulentis. Sunt qui betas optimè florente malopunico ſeri exiſtimãt: transferri vero cum quinque foliorum eſſe cœperint. Palladius libro 12. Menſe Februario betam ſeri conuenit, quamuis & tota æſtate poſſit ſeminari. Amant putrem agrum, humidum locum. Transferenda eſt autem quartum, aut quintum radicibus fimo recenti oblitis: amat etiam frequenter effodi, multoque ſtercore ſaturari.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XXX.

PLinius libro vigeſimo. Beta quoque ſine remedio non eſt vtraque. Nam ſiue candidæ, ſiue nigræ radix recens & madefacta, funiculoque ſuſpenſa, contra ſerpentium morſus efficax dicitur eſſe. Candida quidem cocta & cum allio cruda ſumpta valet contra tineas. Nigræ vero radices porriginẽ tollunt in aqua coctæ: atq; in totũ efficacior nigra traditur eſſe.

Succus

Succus eius capitis dolores veteres, ac vertigines, itemque ſonitum aurium ſedat infuſus, urinam quoque ciet. Medetur, & diſſintericis torrecta, & morbo regio, doloreſque dentium ſuccus eius ſedat illitus, & contra ſerpentium valet ictus, ſed huic radici duntaxat expreſſus, ipſa decocta occurrit perniciibus. Alba verò epiphoras ſedat fronte illita. Modico aluminis admixto, ignē quoque ſacrum iuuat, ſine oleo trita aduſtis medetur. Et contra eruptiones papularum cocta. Eadem contra vlcera, quæ ſerpunt, illinitur & allopicijs cruda, & ulceribus, quæ in capite manant, ſuccus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Et cum lenticula coquitur addito aceto, vt ventrem emolliat, validius cocta fluctuationes ſtomachi ſiſtit, & ventris. Eſt & beta ſilueſtris multo minoribus ac denſioribus folijs, vndecim ſæpe caulium, huius folia ſunt ambuſtis vtilia. Semen diſſintericis prodeſt. Et aquæ è radice illius coctæ dicũtur eluere maculas veſtium, atque membranarum. Platearius. Beta frigida eſt, veneream procurat, contra veneni ſuſpicionem iuuat. Egerit enim ac per nares purgat frigidum humorem. Eſt & alba beta, eſt & nigra, hæc ſuperiorē virtutem habet, & magis in radicibus illa, quæ nigra eſt. Diaſco. Betæ duæ ſunt, alba & nigra. Nigra ventrem abſtinet, alba mollit. Ambę verò cacuſtomachę ſunt, humores malos nutriunt, ſuccus earum naribus infuſus caput purgat, & infuſus in auriculas dolorem mitigat. Cum radicibus ſuis eliq. lendes mandant, fomento zernis proſunt. Cruda folia cathaplaſmate adhibita maculas emundant, allopicias poſt ſcarificationem impoſita capillos reſtituunt, vulnera paſcentia compeſcunt. Cicatricibus nigris colorem reddunt, & ignem ſacrum extinguunt. Phiſicus. Beta nigra ventrem ſtringit, maximè cum lenticula, & aceto cocta. Alba autem ventri commoda eſt ad molliendum: betæ ſuccus ventrem deducit, olera verò eius reſtringunt.

De Blito, & bleta. Cap. XXXI.

ISidorus. Blitum eſt genus oleris inſuaui ſaporis, quaſi beta vilis. Diaſco. Blitus eſt nimis frigidus, & humidus. Elixatum, & comeſtum uentrem emollit. Euſtomachus eſt ac digeſtibilis, ſed humidi corporis medicaminibus non conuenit eius natura, quibuſdam incis, & ſine acrimonia eſt uſa, plurimumque conturbat ventrem, uſque ad coleram. Hipocrates hunc in cibo præcipit dandum, ad ſiſtenda menſtrua fœminarum. Clauos pedũ credunt eo impoſito lunari atque comprimi. Succus eius ex vino datus ſcorpionum reſiſtit venenis. Quidam verò putant eũdem tritum, & impoſitum mederi plagis, beta & ſynapi iecore laborantibus ac ſpleneticis utiliſſime datur eſui, ignes ſacros extinguit aduſta cum alumine illinita ulceribus valet manantibus in capite, crudaque trita illinitur allopicijs optime, aqua in qua decocta eſt eliminat furfures capitis, pernionibus ĩt fomento adhibetur, & iniecta cum melle depoit oneratus ventris. Palladius lib. 4 In menſe Martio blitus ſeritur ſolo caule. diũ olus habet, neque runcandum, neque ſarculandum. Cum ſemel natum fuerit ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui delectione reparabit, ut etiã ſi velis uix abolere poſſis. Plinius lib. 20. Blitum iners videtur ac ſine ſapore vel acrimonia, unde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho eſt inutile, & uentrem adeo turbat, ut coleram faciat aliquibus. Dicitur tamen prodeſſe contra ſcorpiones e vino potum, & illinitur ex oleo clauis pedũ. Idẽque lienibus ac dolori temporum e oleo. Hipocrates putat ex eo ſiſti menſtrua. Ex ſinonymis. Bleta eſt ac triplex agreſtis, & ipſa eſt ſicla, de qua ſcilicet dicetur infra.

De Boragine. Cap. XXXII.

ISaac ubi ſupra. Borago eſt calida, & humida in primo gradu, in vino potui data lætitiam generat & cor confortat, propter antiqui miſcebant eam medicinis cordiacæ valentibus paſſioni. Quæ etiam cum aqua cocta, & cum melle aut zuccaro potui data, canales pulmonis, & gutturis optime mundat. Platearius. Borago folia habet aſpera, quæ uiridia ſunt, præcipuè competunt viui medicinæ, exiccata non ſecundario ſemina virtutẽ habent generandi bonum ſanguinem, vnde conualeſcentibus ex ægritudine ualet, ſincopizantibus cordiacis commeſta cum carnibus, uel condita cum ſanguine. Semen eius per duos annos in multa efficacia ſeruatur. Radix non competit uſui medicinæ, herba etiam cruda comeſta bonum ſanguinem generat, contra ictericiam cocta cum carnibus comeditur. Conſtantinus ubi ſupra. Borago eſt calida, & humida in primo gradu, colẽram rubeam purgat, cordiacis ſubuenit ex colera nigra patientibus. In uino miſſa, & potui data lætitiam generat. Euiſque apozima cum melle, & zuccaro bibitum, & contra gutturis aſperitatem, & pulmonis ac pectoris ualet.

De Braſica. Cap. XXXIII.

ISidorus. Braſica eſt oleris genus, quæ & citocacia uocatur. Dicta eſt autem citocacia, eo quòd uentrem depurget, quam uulgus corruptè, citocociam uocat. Ex ſinonymis. Braſica dicitur caulis nondum tranſplantatus, ſed quandoque pro quolibet caule ſumitur. Plinius lib. 19. Braſicæ. Cato miras laudes canit, eiuſque tria genera facit, una extentis folijs caule magno, alteram folio criſpo quam apianam uocant, tertiam minutam cauliculis lenem ac teneram, eamque minimè probat. Braſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur, utiliſſime tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur cum quinque foliorum eſt. A prima ſectione cimas præſtat proximo vere, hic eſt quidem ipſorũ caulium delicatior cauliculuſque tenerior. Poſt cymam verò ex eadem braſica contingunt æſtiui autumnaleſque cauliculi, mox hiberni. Iterum cyme nullo æquè multifero genere, donec ſua conſumatur fertilitate. Tertia verò circa ſolſtitium, ex quo uel ſi humidior eſt locus æſtate, ſi ſiccior autumno plãtatur humor ſimulque ſi defuerint, maioris ſaporis eſt gratia, ſi abũdauerint, lætior fertilitas, fimus aſininus maximè conuenit, præcipuus autem fit caulis ſapore ac magnitudine. Primo ſi in repaſtinato ſeras, deinde ſi terram fugientes cauliculos ſeces. A terra attollentes ſe proceritate luxurioſa exaggerãdo aliam attumules ita ne pluſquam cacumen emineat. Tritianũ hoc genus vocatur. Palladius li. 3. Semen braſicæ vetuſtum, mutatur in rapã. Idem in lib. 5. In menſe Aprili ultimo, & propè tranſacto, braſica poteſt ſeri, quæ cauli ſeruiet, quia cyme vel quime tempus amiſit. Idẽ li. 7. in menſe quoque iunio circa ſolſticium braſica ſeritur, quæ inchoante caule transferenda eſt anguſto uel irriguo loco, uel imitante pluuia madefacto. Idem in li. 9. Braſicam autem ſicut, & raphanum conſtat eſſe uitibus inimicam. Nam ſi ſerantur circa ſe, refugiunt natura diſcordante. Idem in lib. 10 in menſe verò Septembri braſica utilius ſeritur, vt eius plantæ inchoante Nouembri tranſponantur, de quibus & hieme olus, & verè quima poſſit produci. Actor. Patet quia quod Plinius vocat cyma uel cymam, hoc dicit Palladius quimam. Dicit autem Iſid. quòd syma dicitur quaſi coma, & eſt ſummitas olerum, vel arborum in qua vigens uirtus naturalis eſt.

De Laudibus eius in medicina. Cap. XXXIIII.

PLinius li. 20. Braſicæ laudes longum eſt exequi, cũ & Chryſippus medicus priuatim ei volumen per ſingula hoĩs membra digeſtũ dicauerit, & iterũ Dieuches, ante oẽs ãt pythagoras, & Cato nõ parcius celebrauerint. In tres aũt ſpecies eam diuiſerunt antiquiſſimi Græci. Criſpam videlicet, quam ſelinada vocauerunt a ſimilitudine foliorum apij ſtomacho utile, aluum modice mollientem. Alteram elean latis folijs e caule exeuntes, unde cauledon uocauerunt eam quidam, & hic nullius in medicina momenti. Tertia verò carambe eſt appellata tenuioribus folijs, & ſimplicibus ac denſiſſimis, amarior quidem ſed efficaciſſima. Cato criſpam maximè probat, deinde lenem grandibus folijs caule magno. Prodeſſe tradit capitis doloribus, oculorũque caligini, & ſcintillationibus, & ſtomachi præcordijs, & alijs multis infirmitatibus. Nulla erbo ſunt crimina braſicæ, immo apud eoſdem grauitatem animæ dĩ facere, dentibus, & gingiuis nocere, & in Aegypto pp amaritudinem non eſtur. Silueſtrem ſiue erraticam plus effectus laudat cato, ita vt etiam odore tãn naribus rapto uiteta omnium, & grauẽ olentiam ſanare affirmet, hanc alij petream vocant inimiciſſimam uino quam præcipuè uitis fugiet, aut moritur ſi fugere non poſſit, habet folia bina, rotunda, parua leuia. Satiua candidior, & hirſutior. Hæc inflationibus medetur, melancolicis quoque, & uulneribus recẽtibus cum melle, ſtomachis etiam, & fiſtulis in aqua cõtrita Chryſippo auctore. Excreſcentia quoque abſumere, ſerpentia cõpeſcere, cicatrices ad planum reducere. Contra canis rabioſi morſũ ſatis eſſe dĩ illa in potu, meliuſque cum laſere, & aceto acri. Necari quoque canes ea dicuntur, ſi ea carne detur. Semen eius toſtũ cõtra ſerpentes fungorũque uenena auxiliatur, radicum verò cinis uuæ in faucibus tumentis tactu medetur. parotidas quoque reprimit cũ melle illita, ſerpentium quoque morſus ſanat. Decorque vitiũ braſicæ magnum eſt argumentum, & mirabile, quod cruſte ſi occupent intus uaſa omnia in quibus aqua feruet intantum ut eas non non ſinit auellere, ſi braſica intus decoquatur abſcedunt.

De Eodem. Cap. XXXV.

DIaſcorides. Braſica uirtutis eſt deſiccatiuę, plagas glutinat, ſuppurationes iam induratas ſanat. Eriſipilas etiam induratas, & herpetas curat, habet etiam aliquam uirtutem proficientem, qua curat lepras. Semen eius potatum lumbricos occidit, & lentiginem tollit. Cinis verò caulis, & radicis fortiter deſiccat. Aliquid habens cauſticæ uirtutis, unde axungiæ mixtus quarta parte, ad lateris dolorem, qui eſt ſine febre, aut ex percuſſura, aut ex alijs cauſis dolentibus, diaphoreſim facit, & dolorẽ ualde tollit. Cato populum Romanũ. 600. ferè annis uſum medicinę braſicæ tradit. Non. o. in urbem medici commeauerant, qui peregrina ſecum pigmẽta detuliſſent. Sed & uiros militares etiam hoc tpe glorioſos olere gratuito curabant uulnera, & cicatrices. Idem hortum caulis uſus illis ad ſalutem exitit, dũ illos ſanat, & paſcit. Ponam itaque primo in loco

medicamen-

medicamentum reuera Catonis appellatum, quod ille putauit ex braſica componendum, dolori capitis, & oculorum caligini, & ſtomachi præcordiis profuturum. Crudam illá cũ coriádro, & menta, & ruta, & radiculis laſeris ex aceto ac melle iubet conteri, & mane duorum acceptabulorum menſura ieiunis propinari. Cæterum braſica modo curat non ſolum recentia, verumetiam uetera. Podagræ, & articularibus cum ruta, & coriandro, & hordei farina, & ſalis mica vtiliter admoueri putant, fiſtulas iterum & luxaturas diſcutere, tumores euocare, & ſpargere ſomnia, vigiliaſque compeſcere, ſi ieiunis detur in cibo decocta cum ſale, & oleo, porro decoctam in fomento aqua neruis, & articulis prodeſſe. Vrinã quoq; ſeruari iubet eius, qui braſicã comederit, quã calefactam neruis vtilem aſſerit, pueros etiam nũquam fieri debiles ſi lauentur ex vrina frequenter. Hæc Cato. Chryſippus autem braſicæ librum dictauit vel dicauit, peculiarem uſum ex illa membrorũ remedia continentẽ. Ipſius ac cæterorũ peritorum in medicina hæc opinio eſt de braſica. Cibus eius aſſiduus caliginem diluit, concoctione multum proficit, purgationem ſeminis excitat, copiam lactis infundit. Cocta ſemicruda aluũ reſoluit, diſcocta conſtringit, partus etiam mortuos pellit. Cocta contrita, & ſtomacho cum axungia ueteri, & roſaceo ſuperimpoſita, febrium ardores mitigat, lepras cum alumine rotundo ex aceto illita emendat, ſic & fluẽtes capillos retinet. Teſtiũ ac genitaliũ vitiis vtiliter imponit̃, efficaciter ad idẽ ꝓfutura, ſi fabæ tritæ miſceantur. Stirpes eius aridi combuſti, uim cauſticã præſtãt. Quorũ cinerẽ ſi quis pſilotris cum aceto, & laſere commouerit, detracti nõ renaſcent̃ capilli. Apud Galienũ inuenio ſemẽ braſicę potũ, & Aegyptiæ maximẽ, lumbricos, & oĩa intus animalia extinguere. Cinis radicum eius recentem vuã attollit ſubiectus.

De Bulbo. *Cap.* XXXVI.

Isidorus. Bulbi vel volui ſunt appellati, eo ꝙ ſunt volubiles atq; rotundi. Bulbus eſt oĩs radix tunicata. Sed moderni medici qñ ſimpliciter ponitur, accipiũt pro radice narciſci. Diaſco. Bulbus qui manducatur, & emaricus dĩ, habet folia longiora, & iuxta ſummum. Species eius duæ ſunt. Vna infima, qui bonus eſt ex terra pingui collectus, & euſtomaticus. Alia verò plus eleuati euſtomacha, & ſimilis prædicto. Omnes autem bulbi calidi ſunt & infeidi. Comeſti autem venerem erigunt. Corpori ſuccũ addunt, linguam, & fauces exaſperant, ſtomachum inflant. Bulbi cathaplaſmati podagricis adhibiti ac luxationibus, & doloribus iuncturarum maximum præſtant effectum, infixa corpori euocant, tumores hydropicos impoſita ſpargunt. Caninis morſibus ſubueniunt, addito melle dolorem ſtomachi compeſcunt, furfures, & acores addito nitro purgant, liuores maculaſque tolluot, addito etiam oui medullo, & aceto ac melle lentigines corporis emundat, conquaſſationibus aurium, & vnguium adhibiti cum polenta ſubueniunt, in cinere quoque toſti uel cocti addita polenta, & capitibus maniorum piſcium, nigris cicatricibus colorem reddunt. Idem cocti, & comeſti lateris dolorem tollunt vel compeſcunt, illiſque qui vrina ſua doluerint latus, ſed multũ comedendi non ſunt, quia deſiccatiuę virtutis, ac neruis cõtrarii ſunt, Chulochu bulbus agreſtis, quem ephimeron dicũt, naſcitur in fine autumni, florem habens croci ſimilem, albũ poſtmodum affert folia bulbo ſimilia, & pinguia, haſtam habet duabus palmis longam, ruffamque radicem, & ſubnigram. Quæ ſi decorticata fuerit inuenitur alba. Mollis eſt ac dulcis pleno ſucco lactei coloris. Ipſe bulbus habet inciſuram in medio, inde flos exit radix accepta effocationem præſtat, ſed ideo hanc in notitiam protulimus ne pro bulbo comedatur, eo quòd illi veneni uis inſit, quamuis ſuauis guſtus ſit. Huic eſt ſingulare præſidium ſi ſumatur lac bulbiſinum.

Iterum de eodem. *Cap.* XXXVII.

Plinius li.20. Bulbus Theodorus lichenas curat ex aceto, & erumpentia in capite cum auſtero vino uel ouo. His etiam illinitis ſanantur epyphorę, & ſic lippitudini medentur. Eorũque uitia, quæ ſunt facie rubentes, maximè in ſole illitis cũ melle, & nitro emendat, lentiginem cum vino aut cumino coctis, vulneribuſque mirè proſunt, & in vino cocti neutrique illiniti pituitam præcordiorum emolliunt, diſſentericis in vino ex aqua cęleſti tẽperato dant̃, ad conuulſa verò intus cũ ſilphio pillulis fabę magnitudine ad ſudorẽ tuſi illiniunt̃. Iidem & auriculas fractas, teſtiũq; pituitas curant, & in articulorũ doloribus farinã miſcent, vtiles quoq; ſunt neruis, ideo dantur & paraliticis. Qui ruffi ſunt ex his cũ melle, & ſale ſanãt citiſſime, venerẽ ſtimulãt, maximè megarici. Hortẽſis parti cũ ſapa vel paſſu ſũpti, ſilueſtris cũ ſylphio pillulis deuoratis ſanãt interaneorũ plagas, & uitia, ſed & ſatiuorũ ſemen in vino bibit̃ cõtra ſphalãgias. Ipſi ex aceto illiniuntur cõtra ſerpentũ ictus. Horũ ſemẽ antiqui bibẽdũ inſanientibus dabant, flos bulborũ tritus maculas crurium, & varietates igne factas emẽdat. Diocles ab his oculos hebetari putat, elixos aſſis minus utiles cuiuſq; naturæ. Bulbinam aliàs bulbinem Græci uocant herbam porracæ foliis rubicundo bulbo. hæc tradit̃ mirè utilis eſſe vulneribus, dumtaxat recentibus. Bulbus quẽ uomitorium uocãt ab effectu, habet folia nigra cæteris longiora, utiliſſimus ſtomacho cibus. Idẽ in li.21. Bulborũ generi quidã annumerãt, & cyperi radicẽ, hoc eſt gladioli, de qua.ſ. dictũ eſt ſupra. Aſphodelus manditur, & ſemine toſto, & bulbo, ſed hoc in cinere toſto, deinde ſale, & oleo addito, præterea cũ ficis tuſo præcipua voluptate, vt vĩ Heſiodo. Traditur, & ante villarum portas ſatũ, remedio eſſe contra noxã veneficorũ. Radix eius eſt ſimilis napo, ne ulla numeroſior octuaginta ſimul aceruatis ſæpe bulbis. Theophraſtus, & Pythagoras caulẽ eius cubitalem, & ſæpe bicubitalem, foliis porri ſilueſtris uocauerunt anthericon, radicem autem idest bulbum aſphodelon.

De Canabe. *Cap.* XXXVIII.

Isido. vbi ſupra. Canabum ad ſimilitudinem cannæ uocatum ferunt, uel ab etymologia Græca, qñ canabum illi canabin dicunt. Pli li.19. Vtiliſſima funibus canabis, ſeritur a fauonio. quo denſior eſt eo tenerior. Semen eius qñ maturum eſt ab æquinoctio autumni deſtringitur, & ſole uel uento vel fumo ſiccatur. Ipſaque canabis poſt uindemiam uellitur, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima eſt alabandica pręcipuè plagarũ uſibus. Tria ſunt eius genera improbatur cortici, proximũ autẽ medullę laudatiſſimum eſt e medio, quæ meſa uocatur. Secundum meleſia quod ad proceritatem attinet. Tertia roſea, quæ agri ſabini arborum altitudinẽ æquat. Idẽ in li. 20. Canabis nata eſt primũ ĩ ſiluis, folio nigrior, & aſperior. Semen eius virorũ genituram extinguere dĩ. Succus ex eo uermiculos auriũ, & quicquid intrauerit eicit, ſed cũ dolore capitis, tãta uis eſt ei ut aquæ infuſa coagulare eã dicatur. Ideoq; iumentorum aluo ſuccurrit pota in aqua. Radix eius cõtractos articulos emollit in aqua cocta. Itemq; podagras, & ſimiles impetus, ambuſtis nũt illinit̃ cruda, ſed ſæpius eſt mutanda priuſquam areſcat. Auicenna. Canabis campeſtris reſoluit uentoſitates, & exiccat fortiter, humorq; eius paucus eſt, & malus. Ex eius radice decocta fit emplaſtrum apoſtematibus calidis in locis duris inquibus chimi viſcoſi, ſedatq; caliditatẽ, & ſoluit duriciẽ. Exiccat ſperma, ſolutione flegma educit. & colerã, viſum obtenebrat, ſtomacho nocet. Succus eius diſtillat̃ ad dolorẽ auris opilatiuũ, & ad eius humiditatẽ ſimiliter, & oleũ ipſius, folia verò eius eradicant furfures in capite, ſemen eius calidũ eſt, & ſiccũ in tertio. Idẽ ex decoctione canabi ſilueſtris fit emplaſtrum eriſipilæ, & apoſtematibus calidis. Succus eius, & oleũ cõfeRũt auris doloribus, & cũ ſucco foliorũ eius lauat̃ caput, confertq; furfuribus. Eius grana difficilis ſunt digeſtionis, & ſtomacho mala, cumq; plurimũ ex corticibus eius ſumit̃, interſecat ſperma, Idẽ, ſchedegini eſt ſemẽ canabi. Et aliũ qdẽ eſt hortolanũ, aliud cãpeſtre. Humaym dicit, ꝙ arbor cãpeſtris ſm cubiti quantitatẽ in deſertis egreditur, & ſ. p. folia eius albedo dominatur. Eiuſq; fructus piperi, & grano ut aſumnati aſſimilatur. Natura eſt calidũ, & ſiccũ in tertio, ſuccus eius conſtrictionẽ ſoluit, ac ſolutione flegma, & colerã educit. Palladius li.3. In Februario menſe ultimo canabum cõuenit ſeri terra pingui, ſtercorata, rigua vel plana, & humida, & altius ſubacta. In vno pede quadrato ſex eiuſdem generis ponuntur grana. Idem in libro 4. In menſe quoque Martio uſque ad æquinoctium uernum benè poteſt ſeri canabum ſecũdũ rationem ſupradictã.

De Canna. *Cap.* XXXIX.

Actor. Canna etiã de qua inter herbas incultas dictũ eſt ſupra, inter ſatiuas ea parte cõputat̃, ꝙ cãnarũ plura ſunt genera, inter q̃ cãna mellis habetur, unde zuccarũ, & candi ſumit̃, ꝑꝑ qđ & cannæ zuccarinæ appellantur. Razi in Almam. Cãna mellis temperate calida eſt, quiã lenit, & urinã ꝓuocat, tuſſi quoque auxiliũ pſtat. Hanc in dictis particularibus. Canna mellis eſt quaſi muſa, q̃ tñ magis congruit humidis corporibus q̃ illa, dulcior.n. eſt q̃ muſa, proinde urinã ꝓuocat, renes ac ueſicã mũdificat, uentrem humectat, pectoris ac pulmonis aſperitatem lenit, & humores attenuat, inflationẽ tñ pſertim ſumpta poſt cibũ facit. Quæ ſi aſſa edatur, utilior fit aſperitati pulmonis ac pectoris, aliquantulũ tñ inflat. Porro ſi multũ de canna mellis ꝓpinetur, deinde aqua calida cũ modico ſale potetur, uomitum excitat, & ſtomachum de croſſis humoribus mundificat. Iccirco multum ad curandas febrium putredines utilis eſſe probatur, ſi ſuperiore modo ſumatur. Palladius li.3. In menſe Februario canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarũ per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpacio inter ſe diſtare debebunt. Si calidæ, & ſic, prouinciæ ſtudemus, ualles humidas uel irriguas opus eſt deputare cannetis. Si frigida regio eſt, locis mediis inſtituantur, ſed ſucco uillarum irriguo ſimoque ſubdita, Inter hæc aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, vt iuxta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & incenduntur hoc more quo cannæ. Sed ſi ſunt antiqua canneta hoc tempore ſarientur

uicentur reſciſſis, quæ in radice purganda ſunt, ideſt putridis male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt.

De Cappari. *Cap.* XL.

ISido. ubi ſupra li. 17. Capparis dici uꝰ, eo ꝙ habeat in ſummitatibus rotunda quædam ſeminum capitella. Plinius ubi ſupra. Diximus inter peregrinas frutices de cappare, non utendũ tranſmarino, innocentius eſt Italicum. Ferunt illos qui quotidie edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, ſi tritæ in ſole fricentur, in uino potata prodeſt ſpleneticis, & in lumborum doloribus atq; paralyſi, dentiũ dolores ſedat tritũ ex aceto, Infunditur, & dolori auriũ oleo decoctũ, ulcera quæ phagedenas uocant folia, & radix recens cum melle ſanant. Sic & ſtrumas diſcutit radix, uermiculoſq; cocta in aqua iocineriſq; maculas medetur, datur & ad tineas in aceto ac melle. Oris etiã exulcerationes in aceto decocta tollit, ſtomacho tñ inutilis eſſe inter auctores conuenit. Diaſco. Capparis ſchyroſim ſplenis ſuper oĩa medicamina iuuat. Frutex eius ſpinoſa ſup terrã ſparſa, pũctione plena ſicut ſentis habens folia cydoniis ſimilia, ſemen autem ſicut oliua. Radices magnas, & multas locis aridis, & maximè in muris naſcitur. Semẽ eius uentrẽ mollit. Comeſtũ aũt cacoſtomachũ eſt. Radix & ſemen cum uino bibita ſplenẽ attenuãt, urinã prouocãt, ſanguinẽ deponũt, ſchyaticis, & paralyticis bibita mirifice prodeſt, menſtrua impetrat, ſemen eius coctũ cũ aceto, & ore retentũ, dolorẽ dentiũ mitigat. Radix eius trita, & impoſita duritias, & ſcroſas ſpargit. Succus eiuſdẽ auri infuſus uermes occidit. Iſaac. Cappari ſunt, & radix & frondes, & fructus eius oẽs ſunt calidi in ſecũdo gradu, qđ teſtatur eorũ ponticitas acumẽ, & amaritudo. Ideo inſcidũt, & diſſoluũt, & mũdificãt ſtomachũ a ſuperfluis humoribus, opilationẽ ſplenis ac epatis aperiunt, & duritiã ſoluunt, urinam & menſtrua prouocant. Meliores ſunt ſm medicinã, quàm ſm cibũ, quĩa illaudabilis nutrimenti ſunt, utpotẽ colerici, nigriq; ſanguinis generatiui, neruos et ſtomachi impediũt, & percutiũt aſſuefacti, unde oportet nos eli nos manducari, ablataq; eorum aqua conditos cũ oleo, & aceto. Qui ſi cũ carne uel alio comedantur, non abſq; coriandro mãducãdi ſunt, cuius natura tẽperiẽ magnã eis pſtat. Platea. Capparis ſiue capparus herba eſt uel frutex intrãſmarinis partibus, cuius cortex pcipuè cõuenit uſui medicinę, In principio ueris colligitur, & deſiccatur, p ſex annos in multa efficacia ſeruatur. Eligendus aũt eſt cortex, qui cũ frangitur nõ puluerizatur, & qui aliquantulũ ſubruffus eſt, & ſubamarus. flores. n. adhuc tubercũſi colligi debent, quia iam dilatati non ualẽt. Cũ ſale, & aceto conditi ſeruantur, uirtutẽ habent incitãdi appetitũ, humorẽ in ore ſtomachi exiſtentẽ digerendi, ſtomachũ confortant, infrigidatũ calefaciunt. Cibus. n. ſunt & medicina, contra uitium ſplenis, & duritiem epatis ualet uinũ decoctionis capparis. Succus foliorũ eius auribus immiſſus uermes necat, ualet etiã herba hæc ad iliacam paſſionem, & artheticam.

Iterum de Eodem. *Cap:* XLI.

AVicenna, Capparis eſt frutex habens radicem, & fructum alium, qui eſt ſicut cucumeris, & eſt acris, & calida, quę poſita in muſto conſeruat illud ab ebullitione ſicut ſynapis. Eiuſque radix eſt amara, & acris. Et quædam ſpecies eius eſt cul-zumia faciens in ore bothor uſq; ad terminum quo ueſicetur, & apoſtemat gingiuam. Quod in ipſa mirabilius eſt, ſunt radicis eius cortices. Eſt autem capparis reſolutiua, & apertiua, & abſterſiua. Eiuſque radix eſt inciſiua, ſubtiliatiua, mundificatiua, & apertiua, in eius cortice ſunt amaritudo, & acrimonia, & ſtipticitas. Nutrimentum fructus eius præcipuè cũ ſallitur, paruũ eſt, & qđ ex ea eſt humidũ magis eſt nutritiuũ, quàm qđ ſiccum eſt. Radix eius reſoluit ſcrophulas, & duricias, eique admiſcet, quod eius uirtutem frangat. Cortices radicis eius ponuntur ſup fraudulenta, & ſordida uulnera, conferuntq; ſchyaticæ, & anchæ doloribus. Paralyſi quoq; & ſtupori confert, & membra cõſtringit pp ſtipticitatẽ, quæ in ipſa eſt. Similiter etiã confert attritioni lacertorũ capitibus, & in medio eorũ accidenti. Cortices radicis maſticati extrahũt e capite humiditatẽ, ac ſedant in eo frigidũ dolorẽ, in aurẽ quoq; diſtillatur ſuccus eius, pp uermes ipſius, & cũ lęſo dente ſtringitur cortex radicis eius. Quod ſallitũ eſt ex ea confert patientibus aſma, ipſaq; magis cõfert ſpleni ac duriciei eius bibita, & cũ ordei farina, & ſimilibus emplaſtri more ſuperpoſita. Solutione humorẽ crudũ croſſum educit, & menſtrua pucat. Interficit quoq; ſerpentes, & in inteſtinis uermes. Emorroidibus confert, augmẽtatq; eoru, & qđ ex ea ſallitũ eſt ſoluit, cũ ſumitur ante cibũ. Conſtantinus ubi ſupra. Cappari ſunt in ſecundo gradu calidi, & ſicci, horum radix, & frondes, & poma, & ſemen tertiant medicinã. Magis tñ cibo poma, & frondes, radix uerò medicinæ pertinet. Oĩa tñ epar, & ſplen aperiunt opilationem, ſed radix eſt fortior omniũ, unde cõtra duriciã ſplenis maximè cũ aceto bibita conuenit, & croſſos ac viſcoſos humores p urinam, & egeſtionem eijcit. Cum melle uerò & aqua calida potata artheticam de croſſis humoribus diſſoluit. Cathaplaſmata quoque cum melle duriciam ſplenis curat, puluerizata, & cum aceto temperata, morpheã albam mundificat. Succus frondium eius auribus inſtillatus, uermes I eis natos occidit, cathaplaſmatis autem ſcropham, & apoſtemata dura ſoluit.

De Cardamo. *Cap.* XLII.

DIaſcorides. Cardamus. i. naſturciũ uel creſſon babylonicus eſſe dĩ omnibus utiliſſi. Semen eius calidiſſimũ, cauſticæ uirtuti participans, & cacoſtomachũ, uentrem turbat, lũbricos expellit, ſplenem attenuat cum aceto, ſed abortum facit, & ſperma coagulat, & venerem ſtimulat. ſimilis eſt ſynapi, & erucæ, impoſitũ lepras, & zernas emendat, additoq; melle duricias ſplenis cõpeſcit, ſordida uulnera ſucco adhibito purgat. Morſibus uenenatis bibitus occurrit, fumigatio eius ſerpentes fugare facit profluentibus capillis illitus ſuccus occurrit. Carbunculos cum polenta rumpit, & aceto coctum, ſchyaticis utiliſſime cũ aceto, & polenta impoſitũ ſubuenit, tumores atque duricias ſpargit. Reſoluit nodiola matura, impoſitum cum aqua ſalſa, in dolore cordis in lacte caprino coquitur, & ad bibendũ datur. Omniſq; loci dolorem tollit puluere ſeminis aſperſo, ſed prius uncto melle loco. Scabiem quoq; ſanat cum aceto. Natura cardami cauſtica eſt, & tñ uſũ uenereũ inhibere uĩ, ea fortaſſe rõne, qua & tuta nimia ui caloris ſemen cõſumit genitale: fermẽto mixtus, & appoſitus, uermiculos, & carbunculos prouocat, ſuppurationem dirumpit. Succus eius infuſus auribus, dentium dolorẽ mitigat, ſemen uerò partus necat. Idem cũ auſtero uino bibitur animalis ueneris extinguit. prurigimem cum adipe anſerino tergit, ſorbitionibus mixtũ pituitam pectoris ſoluit, lichenas. i. impetigines, & ulcera capitis illitum, cũ melle purgat humores pectoris, dolorẽ pectoris cum lacte caprino coctum mitigat. Aluum ex aqua propinatum purgat. A ieiunis ſumptum ex melle tuſſientibus eſt ſalutare. Corpus autem rubere facit, & ideo cephaleis, & ad ea, quæ calefieri opus eſt, congruit: herba eius hæc oĩa facere ualet, ſed paulominus efficaciã habet. Cardamus agreſtis ubi naſcatur, & quã plurimũ locis aquoſis, frutex eius habet unius cubiti longitudinẽ, in foliis plena, quæ cardamo ſimilia ſunt, ſed maiora, naſcitur uerno tempore, maureſcit æſtate, flores habet in omnibus uirgis, multos, minores, & albos, minutum ſemen, radicem oblongam, tenuem, & odore in ſcidam. Cardamo ſimilatur, & ſchyaticis medicatur. Dolorem capitis temporalẽ compeſcit; arteticis antiquis ſubuenit. Quæ tuſa, & axungia mixta debet imponi, & poſtea ſine unctione olei, quãdiu faciat uſtionem lauari, quod ſi aliquid caulæ ipſius remanſerit, iterum radix tuſa imponitur, & omnia ſupradicta facit.

De Carduo, & eiuſdem cultura. *Cap.* XLIII.

ISidorus, Carduus eſt herbæ ſpinoſę genus. Cuius natura mordax eſt, & ſubauſtera, mollis ac frigidus, & indigeſtus, unde alopicias curat ſuccus eius. Palladius. In menſe Martio carduus ſeritur, Terram ſtercoratam, & ſolutam diligit, quamuis in pingui poſſit melius prouenire, & hoc illi contra talpas prodeſt, ſed plantatur in ſolido, ne terra ab inimicis animalibus facilius pforatur. Serendi ſunt cardui luna creſcente in area iam parata ſemina ſpacio ſemipedis ſint diſcreta. Cauendum eſt ne ſemina inuerſa ponantur, nam debiles in curuos, & duros creabunt: nõ alte imprimenda ſunt, ſed tribus digitis comprehenſa mergãtur, donec ad primos articulos terra proueniat, Tunc leniter operiantur, & herbis liberentur aſſidue, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi æſtus interueniat. Si acumina ſeminum confringas, ſpinis carebunt. Idem ſi ſemina eorum madeſceris per triduũ laurino oleo, uel nardo, uel opio, uel balſamo, uel ſucco roſę, uel maſtricino, & poſtea depreſſeris, eiuſdem ſaporis orientur, cuius unguentiuim ſemina combiberunt, ſingulis ſane annis a codice auferendi ſunt plantę, ut nec matres fatigentur, & ſoboles p alia ſpacia digerantur, cum aliqua tñ radicis parte uellẽdi ſunt. Quos autem reſeruabis ad ſemina colligẽda liberatos omnibus pullulis teſta ſupertegere debebis aut cortice. Nam ſolent ſemina ſole uel imbribus interire. Contra talpas prodeſt caties frequenter habere in mediis carduetis. Muſtelas habent plerique manſuetas, aliqui foramina eorum rubrica, & ſucco agreſtis cucumeris impleuerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiunt, ut illę territæ fugiant ſolis admiſſum. Plerique laqueos in aditu eorum, ſetis pendantibus ponunt. Idem in libro 11 In menſe Octobri ponuntur & cardui, quos cum ponemus radices eorum ſummas ferro reſecamus ac fimo condimus. Ternum pedum ſpacio ſeparamus incrementi cauſa, pedali ſcrobe depoſitas binas aut ternas. Cinerem ſæpe ſub hieme diebus ſiccis, fimumque miſcebis.

De Operatione ipſius in medicina. *Cap.* XLIIII.

PLinius lib. 20. Carduorum ſatum inter hortenſia diximus, quapropter & medicinam ex his non differamus. Silueſtrũ genera duo ſunt. Vnum ſtatim a terra fruticoſius, alterũ uni-

caule

caule, craſſius: vtrique folia ſunt pauca, ſpinoſa mucronatis cacuminibus, ſed alter purpureum mittit florē inter medios aculeos celeriter canescentem, & cum aura abeuntem, hunc ſcolimon Græci vocant: hic antequam floreat, contuſus, & expreſſus, & illito ſucco replet alopicias, cuiuſque radix ex aqua decocta potatoribus ſitim facere dr̄, ſtomachum corroborat, & vuluis aliquid conferre traditur ad hoc vt mares gignantur. Diaſco. Cardus natura mordax eſt, & ſubauſtera. Ideo ſuccus eius alopicias a capite depellit, ſtomachum iacentem ſi non auidius ſumatur erigit, & recomponit. Radix eius decocta cupiditatem bibendi cohibet, matrici verò cibus vtiliſſimus eſt, & ideo a fœminis appeti ſolet. Glancias quoque ſcribit cardui cibum adiuuare fœminas vt maſculos procreent, maſticatio quoque cardui odorem oris commendabilem reddit. Cardui aceto ac melle diluti condantur, & addito radice laſeris, & cumino ſeruantur, huiuſmodi arte prouiſum eſt, ne quis omnino dies ſine carduis eſſet. Hipocrates in quadam epiſtola. Carduus calefacit, & vrinā prouocat.

De Caule, & eius culturæ diſciplina. Cap. XLV.

ISidorus. Caulis eſt generaliter herbarum vel olerum medius frutex, qui vulgo tyſſus dicitur, eo quòd a terra ſurſum conſcendat. Ex quo deriuatum eſt vt ſpecialiter quoddam genus olerum caulis diceretur, quia tyrſus eius plus cæteris omnibus conleſcit, ideſt creſcit. Auicenna. Caulis corpus naturaliter eſt humidis foliis. Siluestris autem eſt calidior, & ſiccior, ipſe totus eſt calidus in primo, ſiccus in ſecundo. Caulis ſiquidem alius eſt domeſticus, alius ſilueſtris, alius marinus, & alius caulis aquæ. Silueſtris eſt amarior, & acutior, & remotior a cibo. Eſt autē groſſi nutrimenti, incraſſans ſanguinem, & inflat, & facit corpus doloroſum, maturatiuus eſt autem ac lenificatiuus, & deſiccatiuus propriè quando decoquitur, & ab eo prima aqua effunditur, eiuſque nutrimentum eſt paruum, & humidius nutrimento lentium, & ſanguinem facit malum. Cum ergo cum carne pingui, & gallinis decoquitur, parum bonus efficitur. Palladius libr. 3. In menſe Februario caules ſeruntur, qui & toto anno ſeri poſſunt. Solum pingue, & ſatis ſubactum diligunt, argillam, & glaciem timent, ſabuloſe & arenis non delectantur, niſi perennis vnda ſuccurrat. Omnem ſtatum cœli patitur caulis, frigidum magis. Contra auſtrum poſiti citius feruntur, cōtra ſeptentrionem ſerius, ſed hoc & ſapore caulis vincit, & robore. Cymis delectatur, & ideo ponendę ſunt plantę per bulbinos arearum. Gaudet ſterco re, & ſarculatione. Rarius poſitus conualeſcit, celerius coquitur, virore ſeruant, ſi dum eſt trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, & ſpeciem pruinæ canentis imitetur. Colmella dicit plantarum radices alga marina inuoluendas ſeruandæ viriditatis cauſa, fimo ſimul adhærente. Ponendæ ſunt plantę maioris nutrimenti. Qua licèt ſerius comprehendant, fortiores tamen fiunt. Si hiems eſt, tepida die, ſi æſtas, cū ſol in veſperam declinat, planta pangenda: vaſtior fiet ſi terra aperiatur aſſiduè: ſemen braſicæ vetuſtum mutatur in rapam. Actor. Huc addit Palladius, quia caulis ipſe eſt braſica, de qua ſub hoc nomine dictum eſt ſupra.

De Virtute caulis in medicina. Cap. XLVI.

AVicēna. Caulis habet proprietatem in ſedatione dolorum, ſtipticus eſt cinis eius, & fortis exiccationis. Silueſtris, & marinus ac domeſticus, maturant flegmones atque duritias. Idem. Caulis conſolidat, & prohibet fraudulētis ambulationem, poſitiuſque cum albumine oui ſuper aduſtionem. Tremori confert, & cum fenugræco embrocatur ſuper podagram, eiuſq; decoctio ſuper dolores iuncturarum. Iterum eius decoctio ac ſemē tardant ebrietatem. Confert etiam furfuribus, & fit caputpurgium cum ſucco eius. Ex eius proprietatibus fit exiccatio linguæ, facitq; ſomnium, & tenebras viſum. Cum ſucco eius aut decoctione ipſius cum oleo ſiſamino fit gargariſmus cōtra ſfocationem, & eius comeſtio clarificat vocem. Eſt autem malus ſtomacho. Succus eius cum vino de paſſis confert ſpleni, & ictericiæ, prouocat vrinam, & menſtrua, eiuſq; ſemen vermes interficis cum lupinorum aqua. Cinis radicis lapidem frangit. Caulis marinus declinat ad ſalſedinem, & amaritudinem, & ideo lenit naturam, ſoluitq; propriè cū pingui carne. Eius folia ſunt ſicut ariſtologiæ, nux oriuntur ex vna radice. Succus eius cum vino confert morſibus etiam canis rabioſi. Diaſcorides. Cauliculi hortini eſui, & non valde percocti ventrem molliunt. Nam caulis tyrſus ſi fortius elixetur ventrem abſtinet, & maximè ſi in calido cinere coquatur, cacoſtomachus ac inſidus eſt. Qui naſcuntur in Aegypto amari ſunt, & ſi commeſti fuerint caligines oculorum detergunt. Typicis proſunt crudi commeſti, ebrietatem in conuiuio non admittunt. Cima caulis euſtomacha eſt ac diuretica, ventrem mollit. Cum vino bibitus venenatis morſibus occurrit. Cum fenugræci polline arthetricis proficit, vulneribus ſordidis opitulatur, ſuccus eius caput purgat, naribus additus, cum hyreos polline mixtus menſtrua deponit appoſitus. Eius folia cruda, & cū polenta cocta in cathaplaſmate adhibita ignē ſacrum compeſcunt, & leproſis ſimiliter proſunt. Eadem cum ſale mixta medentur carbunculis, & fluentibus occurrunt capillis. Cruda cū aceto cōmeſta ſpleneticos adiuuant, maſticata ac eius ſucco glutinato aliàs glutito vocem purgant, caulis elixatura ventrem mollit, menſtrua deponit. Semen Aegyptii cauliculi bibitum lumbricos excludit, antidotis celiacorum miſcetur, lentigines tollit, virgulę cauliculorum combuſtæ, & in cinerem redactæ dolores lateris veteres ſoluunt cum axungia veteri vel oleo roſeo adhibitæ, cauliculus agreſtis, q naſcitur in locis marinis ac deſertis, albidior eſt ac longior, & amarus, virtus eſt ei paracolitica, ſordidaque purgat vulnera. Diaphoreſin facit. Impoſituſque papulas mitigat cauliculus, qui dicitur marinus a noſtro diſſimilis eſt, habens folia longa, & rotunda ariſtologiæ ſimilia, virgaſque robuſtas, & ruffas vt hædera. Succum habet album, & cum guſtaueris amarum, herba ipſa elixa & data ſoluit ventrem, prouocat vrinam, pinguibus carnibus miſcetur, & concoquitur.

Adhuc De eodem. Cap. XLVII.

ISaac vbi ſupra. Caulis ſiccus eſt & frigidus in primo gradu, turbidum, & melancolicum generat ſanguinem odorem dantem: caules æſtiui vſtiorem ſanguinem generant. colerę enim vſtæ uicini ſunt, & mundificatiui, hiemales verò non tantæ acuminis ſunt, ſed ius eorum ventrem humectat, & vrinam prouocat. Horum ius bibitum ventrem ſoluit, & ſine iure commeſti eundem conſtipant, corpus enim eorum ſiccum eſt, unde & conſtipatiuum. Ideoque ut ab eorum nocumento temperentur elixentur, & aqua proiecta in alia coquantur cum pinguiſſima carne pecudis vel ſuis. Raſi. Caulis calidus eſt, & ſiccus, coleram generat, ſomnia mala videre facit. Veruntamen guttur ac pectus lenit, uentrem quoque fluere facit, & ebrietatem aufert. Hæc de caule Romano, & Imperiali inueniuntur, ſed alij qui frigidiores ſunt ſperma augmentant. Macer. Caulis Romana Græcorum braſica lingua Dicitur, is quamuis paſſim naſcatur in hortis. Eſt tamen illius ad multa ſalutifer vſus. Annis ſexcentis uſos medicamine caulis Romanos Cato teſtatur ſcripſiſſe libellum Chryſippum dicunt, huius de viribus herbæ, Omnes confirmant caligine lumina tergi. Eius qui viridi veſcetur caule frequenter. Auget lac mammis, cibus eius menſtrua purgat, Atque iuuat ſtomachum ſumptus ut decoquat eſcas. Si multum coquitur reſtringere dicitur aluum. Et ſemicrudus ſolet illum ſoluere ſumptus. Aſſumptus crudus ſic vt iungatur aceto. Splen reprimit tumidum, ſemen depellit abortum. Vncto cum veteri, coctos benè contere caules. His oleum roſeum quãtum res poſtulat addas. Ardores iuuat hæc confectio febris. Si ſuperaddatur ſtomacho membroque calenti. Aeri non ſciſſum ſi iungis alumen aceto. Et caules, ſic ut corpus redigantur in vnum. Cuncta terendo diu maculas his ſæpe perunges. His etiā crines poteris retinere fluentes. Dicitur, & teſtes ad curare tumentes Et varios morbos, genitalia quæ patiuntur. Et melius ſi prædictis faba cocta iungatur. Cum fenugræco ſi iungas būc, & aceto, Et ſuper arteticos apponas iſta dolores, Multum ſubueniet illis vitaſque podagras. Non modicum poterit iſtud cataplaſma iuuari. Vncto cum ueteri caules cineres benè triti. Proſunt ad ueneris lateris coxæque dolores. Si caulis ſemini mixto potatur aceto. Pellere ſæpe ſolet animalis noxia centris. Fit cinis ex ſiccis caulis radicibus uſtis. Subditus hic vuam releuat ſiccando iacentem. Et ſolet raucæ multum ſuccurrere voci. Naribus infuſus ſuccus purgat caput eius. Qui prius eſt caules, vix ſentiet ebrietatem.

De Cæpa, & cultura ipſius. Cap. XLVIII.

ISidorus. Cœpa dicitur, quia non eſt aliud niſi tantummodo caput. Plinius lib. 19. Cępę genera ſunt apud Græcos Sarda, Samothracia, Halſidena, Setania, Schyrta, & Aſcalonia. Omnibus autem eſt odor lachrymoſus, & Cypriis præcipuè, minimè Gnidijs, omnibuſq; corpus totum pinguedinis aliàs pinguetudinis earum cartilagine. E cunctis Setania minima, excepta Tuſculana, ſed dulcis. Schyrta autem, & Aſcalonia condūtur, Schyrtam hieme cum coma ſua relinquunt, vere folia ſua detrahunt & alia ſuperraſcuntur, vnde & hoc exemplo quidam reliquis quoq; generibus detrahi iubēt, vt i capita potius, quam in ſemetipſis creſcant. Aſcaloniarum propria eſt natura, ſicut videlicet dictum eſt ſupra. Eſt & colorum differentia. Samo. n. & Sardibus proueniunt candidiſſimę In honore ſunt & creticæ, de quibus dubitant Philoſophi, verum eædem ſint quę Aſcaloniæ, quibus ſatis in capita craſſeſcunt depoſitis caulibus, & ſemine. Diſtant tantummodo dulci ſapore. Apud nos duo genera. Vnū genus condimentarium, quod illi getion, noſtri pellicana vocant. Seritur menſibus Martio, Aprili, Maio. Alterum genus eſt capitatum, quod æquè ab æquinoctio autumni vel fauonino. Eius genera ſunt auſteritatis ordine Aphricana, Gallica, Tuſculana, &

lana, & amiternina. Optima verò, quæ rotũdiſſima. Item acrior eſt ruffa, quàm candida, ſicca quàm viridis, cruda quàm cocta, ſicca quàm condita. Seritur amiternina frigidis, & humidis locis, & ſola alii modo capite, reliqua verò ſemine, proximaque æſtate nullum ſemen emittunt, ſed caput tantum quod marceſcit. Anno āt ſequenti ratione permutata ſemẽ gignitur. Ipſumque caput corrumpitur. Omnibus ergo annis ſeparatim ſemen cæpa cauſa ſeritur, ſeparatim cæpæ cauſa ſeminis. Seruantur autem optimè in paleis. Getium penè eſt ſine capita, ceruicis tamen longæ, & ob hoc in fronde totum, ſæpiuſque reſecatur ut porrum. Ideo, & illud ſeruot, non deponũt. Porro cæpas ter foſſo ſolo iubent ſeri, exſtirpatis herbarum radicibus, & in iugere denas libras, ſatureiam intermiſceri, quoniam ſic prouenias melius. Runcari præterea, & ſariri oportet, ſi non ſæpius quater. Semen cæparum nigreſcere incipiens, antequam marceſcat metunt. Palladius lib. 3. In menſe Februario cæpullas conuenit ſerere, ſed conſtat vere, & autumno ſeminandas eſſe. Si ſemen eius ſerius in caput creſcit, & minus in ſemine reddit. Si capitulum ipſum putas, marceſcit, & multum ſemen educit. Terram cæpa deſiderat pinguem, vehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. ibi areas faciemus omnibus herbis, & radicepurgatas. Serimus placido, & ſereno die, maximè auſtro vel euro flantibus. Si in vento, ſic eruot robuſtę, & ſaporis humecti. Rarius ſunt ponenda, runcandæ ac ſarculandæ ſæpius. Si capita volueris his eſſe maiora, folia omnia debes auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur. De quibus verò ſemina colligẽda ſunt, innectimus ammiculis, ubi caulem cœperunt excitare. Cum niger color ſeminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi ſunt tali adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in ſole ſiccandi.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. XLIX.

DIaſcorides. Cæpe virtutem habet inſcidam. Succus eius naribus immiſſus optimè purgat, melli mixtus caliginem oculorum detergit. Idem tenues oculorum ſuffocationes limpidat, ſynanticis ræſſet adhibetur, menſtrua imperat, morſibus caninis occurrit, in aceto miſſa, & trita maculas tollit. Cum ſæpo gallinacio dolores aurium, & ſuperfluos ſonos compeſcit. Eadem cruda fricata allopicias emendat. Comeſta capitis dolorem commouet, bibita letargicis opitulatur. Cum alcionio fricata capillis crementa præſtat. Cum adipe gallinæ trituras pedum ex calciamentis mitigat. Somnum autem cæpas prouocare, & aluum mollire omnium ſenſu creditum eſt. Auicenna. Cæpe calidum eſt in ſecundo gradu, & in ipſo eſt humiditas ſuperflua, acuitas inciſiua, amaritudo & ſtipticitas. Comeſtum autem, quod ex eo longius eſt, acutius eſt. Rubeum quoque acutius eſt albo, & ſiccum humido, crudum aſſato. Eſt autem ſubtiliatiuum, & inciſiuum, & aperit fortiter. In ipſo eſt abſterſio, & attractio ſanguinis ad exteriora, unde rubificatiuum eſt cutis. Et decoctum quidem non multum nutrit, nutrimentum etiam eius, quod decoquitur, eſt humor craſſus. Rubificat autem faciẽ & aperit orificia emorroidarum, & ſaliuam multiplicat. Cõfert etiam morſui canis rabioſi ſuperlinitum. Dixerunt etiam, quòd ſtomacho generat humorem plurimum, frangentem nocumentum venenorum, ſemen eius delet morpheam cum circa locum fricatur. Cõfert etiam allopiciæ. Ipſum verò cum melle verrucas eradicat. Aqua eius ualet vlceribus ſordidis. Succus eius confert aquæ deſcendenti in oculum, & abſtergit uitium. Item eius aqua cum melle confert præfocationi. Silueſtre difficilis eſt digeſtionis, & quædam ſpecies commouet uomitum. Idem propter ſuā caliditatem commeſtum confortat ſtomachum debilem, & facit appetitum. Quod autem his decoctum eſt, multi nutrimenti eſt faciens ſitim, & confert ictericiæ. Omnes autem ſpecies cæpæ coitum excitant. Aqua eius menſtrua prouocat, & lenit naturam. Eſt autem cæpe ex his, quæ nocent intellectui, quia generat humorem malum. Conſtantin. in Pantegni. Cæpæ in tertio gradu calidæ ſunt, & ſiccæ, parum quidem humidę. Coitum mouẽt, & inflant, dolorem in capite faciunt. Itaque oportet ea in aceto condire uel lacte. Plinius li. 20. Cæpæ ſilueſtres non ſatiuæ olfactu, & de lachrymatione caliginis medentur, magis verò ſicci inũctione, ſomnum etiam facere traduntur, & oris vlcera ſanare, cum pane manducatæ, & canis morſus virides ex aceto illitæ, aut ſiccæ cum melle, & vino, ita ut poſt diem tertium ſoluantur, ſic & trita ſanant toſtam in cinerem epiphoris, multi impoſuere cum farina ordeacea, & genitalium vlceribus, ſucco & cicatrices oculorũ, & albugines, & argemas inunxere, & ſerpentium morſus, & õia vulnera cũ melle. Auricularũ vulnera cũ lacte muliebri ũ, & in eiſdẽ ſonitũ aut grauitatẽ emendant cum adipe anſerino aut cũ melle ſtillata. Aſclepiadis ſcholæ dixerunt hęc uiſa aſſe præcordiis, & concoctione ſtomacho ventrem mollire, emorroidas pellere. ad validũ quoq; coloſã cibo profici, & ſi ſuc cum ieiuni edant quotidie firmitatem valitudinis cuſtodiri, ſtomacho etiam utilia eſſe, atque ſpiritus cogitationi...

Iterum de eodem. Cap. L.

HIpocrates ubi ſupra. Cæpe eſt calida, & virtus eius leptomerita eſt atque inſcida. Inflationem præſtat commeſta, faſtidium tollit, ventrem mollit, ſitim prouocat, oris fętorẽ tollit, caligines oculorum detergit. Radices eorum vtiles ſunt, flegma diſſoluũt, & inflationem procurāt, folia verò eorum omnibus articulis dolentibus impoſita proſunt. Radix ſi a ieiuno vel poſt balneum cõmeſta fuerit, a nullo veneno poteſt nocceri. Palladius. Cæpa virtutem habet inciſiuam. Oblõgior plus eſt ſtiptica, quàm rotunda, & ruffa quam alba. Siccę ſunt inciſiores q̃ virides, & crudæ plus inſcidunt, q̃ coctæ, virtus eius eſt leptomera .i. penetratiua, inflationes facit commeſta, faſtidiũ tollit, ſitim prouocat, & oris fetorem excludit, cuſtomachā eſt, emorroidas prohibet. Morſibus caninis occurrit, melle ac ſale, & ruta additis dolores aurium, & ſonos ſuperfluos compeſcit, & ad vlcerationem aurium ſimiliter proficit, plus commeſta dolorem capitis mouet, fricata cum menta capillus præbet. Macer. De cæpis medici non conſentire videntur. Namq; Diaſcorides inflare caputq; grauare. Atq; ſitim cæpas manſas ſuccendere dixit Felicis nõ eſſe bonas inquit Galienus. Flegmaticis verò multũ putat eſſe ſalubres. Non modicũ ſanas Aſclepius aſſeru illas. Præſertim ſtomacho, pulcrumq; creare colorem. Affirmat quoties aliquis capeſſerit illas. Et dicit quiſq; ieiunia ſoluerit illis Vnaquaque die, q̃ ſic iuuat abſq; dolore. Affirmant nõs manſas inferre ſaporem. Et dicunt illas mollire ſalubriter aluum. Appoſitas prohibent morſus curare caninos. Si tritæ cũ melle prius fuerint uel aceto. Apponunt alii cum vino melleq; tritas. Tranſactiſque tribus ſoluunt cathaplaſma diebus. Sal rutam cęparq; Diaſcorides iubet anguinis Morſibus apponi, ſic aſſerit ille iuuari. Feminco lactis commixtus ſuccus earum. Pellit ſæpe graues infuſus ab aure dolores. Sic ſuccus commixtus aquæ bibituſq; iuuabit. Hilos quos ſubitos facit obtumeſcere morſus. Naribus attractus harum tantũmodo ſuccus, Humores capitis nociuos deponere cogit. Manſę vel potę tardantia menſtrua purgant. Trituraſq; pedũ ſolce quas vel caligarũ Duritie faciunt, ſucco ſanabis earũ. Cũ gallinarũ pingui ſi ſæpe perungas. Mane ſibi dentes qui ſucco perfricat iſto: Dicũt hunc dentis non ſentire dolorem. Vlcera compeſcunt oris cum pane commaſtæ. Intinguens oleo coctas, qui ſumpſerit illas. Sedant quos intus dat diſſenteria morſus. Contritis cæpis loca denudata capillis, Sępe fricans poteris capitis reparare decorem. Oris fetori proſunt, faſtidia tollunt, Haſque iubent emorroidi ſuperaddere tritas. Illarum ſuccus caligine lumina purgat. Admixtus melli maculas quoque mixtus aceto. Emendare ſolet, ſi ſint hoc ſæpe fricata.

De Cerafolio. Cap. LI.

ISaac. Cerafolium vulgo dr̃ quoddam genus apii calidum in tertio gradu, ſiccum in ſecundo. Quod potui datum cũ melli crate urinam & menſtrua prouocat, laterum dolorem renum ac ueſicæ placat, ventris ſolutionem de craſſa ventoſitate mitigat, ſtomachi uentoſitatem, & omnium uiſcerum diſſoluit, & opilationem aperit. Ex herbario, Cerafolium naſcitur in locis pulcris, facit ad ſtomachi dolorem cum papauere, & melle, & pulegio inductum. In menſe Februario locis frigidis poſt idus ſeritur cerafolium, quod agrum deſiderat lætum, humidum, ſtercoratũ. Diaſcorides. Cerafolio vis ignea eſt, & acerrima, poteſt cũ melle cancratis mederi, lateris dolorem hauſtum ex vino mitigare. Ex aqua mulſa pituitatem reſoluit, ex aceto lumbricos, & tineas perimit, urinam, & menſtrua impellit, omnemque tumorem ſoluit. Macer. Eſt cerafolio uis acra, & ignea valde Appoſitũ cancris tritum cum melle medetur. Cum vino bibitum lateris ſedara dolorem, Sæpe ſolet, tritam ſi necas deſuper herbam. Cũ mulſa bibitum, pituitæ noxia ſoluit. Ex oleo coctum frigus depellit inunctum. Si tritum iuncto violenti ſoluis aceto. Lumbricos tali potu tineaſque repelles Cum vino cicięt urinas, & mẽſtrua purgat. Virgini cum cera vetus huic axungia mixta. Non modo petnudas, uerum quoſcumque tumores. Curat uel reprimit, ſi ſæpius ſuperaddas. Iunctis ualido ſi manducetur aceto, Sæpe ſolet uomitum uentremque tenere ſolutum. Si trita tegitur pectore ſucculque bibatur. Vrinæ clauos reſerat quoſcumque meatus. Illius elixæ ita uertigo fugatur. Si caput ac tepida patientis ſæpe lauetur. Herbaque temporibus, & fronti aliàs cocta ligetur.

De Cumino, & cicrolo. Cap. LII.

ISidorus. Cuminum eſt herba hortulana uirtutem habens calidam, & deſiccatiuam. Plinius libro 19. Inter omnia, quæ faſtidio ſunt, cyminum ſiue cuminum amiciſſimum. Naſcitur in ſumma tellure, uix hærens, & in ſublime tendens, in putribus, & calidis locis maximè medio ſerendum eſt verè. Alterum genus eſt ſilueſtre, quod quidam ruſticum uocant. Alii thebaicum, in dolore ſtomachi ualet tritum, & ex aqua potatum. In cæpẽtania noſtri orbis maximè laudatur, alioquin Ethyopico Aphricoque

coque palma eſt. Quidam Aegyptium præferunt. Idem in lib. 20. Cuminum ſilueſtre eſt prætenue quaternis ac quinis folijs velut ſerratis, ſed vt ſatiuo magnus eſt ei vſus in ſtomachi præcipuè remedijs. Pituitas, & inflationes diſcutit. Tritum, & cum pane ſumptum, vel ex aqua vinoque potatum tormina, & dolores inteſtinorum, veruntamen omnem bibentibus gignit pallorem. Narium ſanguinem ſiſtit inditum paſtillis, vel ea aceto recenti. Et oculorum epiphoris per ſe impoſitum, tumentibus cũ melle prodeſt, infantibus imponi in ventre ſatis eſt, morbo regio in vino albo ab alienis datur. Diaſco. Cuminum noſtrum eſt eaſtomachum, ſed plus ethyopicum, quod hipocras cuminum baſilicum vocat. Secundum eſt Aegyptium cæterarumque prouinciarum, virtus eſt illi zerantica ſemeus inunctualis, & ſtipticea. In oleo coctum tortionibus, & inflationibus medetur ſuppoſitum. Cathaplaſmis quoque miſcetur nethopuoicis cum puſta neceſſariò datur. Cum vino venenatis morſibus opitulatur. Aceto mixtum menſtrua ſiſtit, ſanguinemque narium fluentem ſic conſtringit, potui datum vel inunctum pallores facit. Et quia calidiſſimum eſt, veſicæ dolorem placat, & ad calculos iuuat. Cuminum agreſtæ multũ naſcitur in Calceduuia Hiſpaniæ, virgã habet duabus palmis longam, in qua folia quatuor aut quinque naſcuntur tenuiſſima, & diuiſa ſicut gnidium. In hac virga ſunt quinque vel ſex capitella rotunda, & mollia, in quibus ſemen eſt, quod ſi applicueris guſtui inſidior noſtro eſt. Naſcitur autem in locis humectis. Semen eius bibitum tortiones, & inflationes ſaluberrime curat aquæ mixtum. Cum aceto verò ſuggluttientibus opitulatur, venenis occurrit, dolorem ſtomachi compeſcit, maſticatum, & impoſitum liuores detergit, addito melle, & vua paſſa, omnia ſupra dicta facit. Flos item eu naſcitur niger, qui bibitus morſibus venenatis occurrit, ſtringuirijs ac veſicæ doloribus proficit, & coagulatum ſanguinem per vrinas mingere facit. Auicenna Herba cumini ſilueſtris prouocat coleram in vrina. Succus eius tritus aqua mellis ſoluit ventrem. Idem ſuccus abſtergit viſum, & attrahit lachrymas, ponitur etiã in cantetijs ad vulſiones pilorum in oculo, & non naſcuntur. Palladius libro 3. In menſe Februario cuminum ſeritur loco benè ſubacto, & cui lętamen admiſceatur. Quodque ſatum eſt herbis aſſiduè purgetur Idem in libro 4. Locis lautioribus melius pronenit, itemque cæteris ſi humore iuuetur ac ſtercore. Iſaac. Cicroli ſunt frigidiores, & cucumeribus grauiores. Sunt enim frigidi in fine gradus ſecundi, proinde croſſum flegma generant, ac neruoſitati ſtomachi pluſquam cucumeres nocent. Ruiſum propter duritiem ſuam, & frigiditatem croſſam, & frigidos humores gignunt. Quod certificat, quia viſcoſitatem in ſtomacho faciunt, venenoſorum tamen humorum corruptioni ſubueniunt. Omnibus ergo cicroli plus nocent, medulla tamen eorum generat chimum perfectiorem.

De Coriandro, & eius medicina. Cap. LIII.

Iſidorus. Coriandrum ea Græco nomine ſumptum eſt, quod illi corion vocant. Cuius ſemen in dulci vino datum, promptiores reddit in venerem. Si ſupra modum dederis, amentiam nutrit. Canes etiam ea cuſtãdio interfici traditũ eſt. Palladius li. 3. A menſe Martio uſque ad Octobrem totum ſeritur corrandrũ, amat terram pinguem. Sed & macro ſolo naſcitur, & eius ſemen, quod vetuſtius fuerit, melius putatur, humore delectatur, & ſatum benè cum olere quocumque naſcitur. Pli. li. 20. Coriãdrum inter ſilueſtria non inuenitur, præcipuum eſſe cõſtat Aegyptium, ualetque contra ſerpentium genus unum, quod amphibenam vocant, potum & impoſitum. Sanat & alia vulnera epinictidas, & puſtulas tritum. Sic & omnes tumores atque collectiones cũ melle vel vua paſſa, pãnos verò tritũ ex aceto, ſeminis eius genera tria iubẽt in tertianis deuorari, ante acceſſionẽ vel plura, ſrunti iubent illiniri. Sunt & qui ante ſolis ortum ceruicalibus efficaciter putent ſubijci. Vis magna viridi eſt ad refrigerandos ardores, vlcera ſerpentia ſanat cũ melle & vua paſſa. Itẽque teſtes, ambuſta, carbunculos, aures, cum lacte mulieris epyforas oculorum, ventris, & inteſtinorum fluctiones, ſemen ex aqua bibitur in coleris cum ruta. Idem cum punici ſucco, & oleo potum animalia pellit interaneorum. Marcus Varro. Coriandro ſubtrito, & aceto carnem incorruptã æſtate ſeruari putat. Dyaſcorides Coriandri virtus frigida eſt, tritum & cum polenta ac pane trinceo mixtum ignẽ acrũ extinguit, tumores igneos tollit. Collectiones compeſcit, cũ faba freſa mixtum ſcrofiſi ac puſtulis præſtat effectum. Conſtantinus in Pantegni, Coriandrum melius eſſe inter potiones, quàm inter herbas numerandũ, aliqñ occidit, aliqñ ad præſtãdũ ſomnũ facit herba per ſe nõ eſt commendenda, ſed cũ alijs coquendis admiſcenda. Odoris boni cauſa maſticatum, aufert alij ac cæparum odorem fœtidum.

Iterum De eodem. Cap. LIIII.

Avicenna. Coriandrum frigidum eſt in fine primi, ſiccum in ſecundo. In ipſo eſt ſtipticitas, & ſtupor confert apoſtematibus calidis cum ceruſa, & aceto. Confert & vertigini factæ cum vapore colerico, & flegmatico, & epylenſiæ factæ ex hoc. Nam eius proprietas eſt vaporem prohibere a capite, & ob hoc ponitur in cibo patientis epylenſiam ea vapore ſtomachi. Multitudo quidem eius humidi, & ſicci permiſcet ſenſum, & quod humidum eſt facit ſomnum, & prohibet fluxum ſanguinis narium. Generat autem tenebroſitatem viſui, & ſuccus eius diſtillatus ſedat pulſationem in oculo. Idem verò ſuccus multum bibitus cum infrigidatiuue, interficit, ſemen eius torrefactũ conſtringit. Eſt aũt coriandrũ tarde digeſtionis, & confortat ſtomachũ calidũ ſiue caleſactũ, & qd ea eo torrefactũ eſt prohibet vomitũ. Dĩ ꝙ ipſum ſedat eructuationẽ acidã poſt cibum, confert etiã tremori cordis calido potatumq; cum aqua linguæ arietis, retinet ſputũ ſanguinis. Beſceguaſcen eſt coriandrum putei, & perſice eſt beſeguaſcen, Syriace capillus porcinus, & Arabice eſt capillus algol. Et eſt herba naſcens in ſalibus, & curſibus aquarum coriandro humido ſimilis. Eius tyrſi ad rubedinem, & nigredinem declinant, & eſt ſine ſtipite, nec florem habet. Dixit Galienus, ꝙ eſt æqualis, ego autem dico, ꝙ fortaſſe modicum declinat ad caliditatem, & ſiccitatem. Eſt autem reſolutiuus ſubtiliatiuus, & aperitiuus In ipſo eſt ſtipticitas prohibens curſum, & qñ miſcetur cibo gallorum fortes eos facit ad dimicandum. Cinis eius cum aceto confert alopiciæ, & etiam tyriæ. Ipſe cum oleo myrtino prolongat capillos, & caſum eorum prohibet. Itẽque ſcrufulas delet, confert etiam fiſtulis frandulenuſque vulneribus, eiuſque cinis confert furfuribus, confert etiam pulmoni purgando ipſum valde. Et cum vino fluxui ſuperfluitatũ ad ſtomachum, confert etiam doloris ſplenis, & ictericiæ urinam, & menſtrua prouocat, lapidem frangit, ſecundinam extrahit, & ſœtam mulierẽ purgat, fluxumque ſanguinis abſcindit. Apud plures ventrem ſtringit, ſed iuxta filium meſangi ſoluit, idem cum vino confert morſui ſerpentis, & rabioſi canis, cæteriſque venenoſis. Platearius. Coriandrum eſt calidum, & ſiccum in ſecundo gradu. Huius ſemen in receptionibus ponitur, quod ea qualitatibus, & aliquantula aromaticitate virtutem habet confortandi. Ad digeſtionem autem confortandam, & dolorem ſtomachi ea ventoſitate datur ſemen eius in cibis, & vinum decoctionis eius puluis ſeminis ſuper carnes aſperſus eas reddit ſaporatas. Iſaac ubi ſupra. Coriandrum diuerſæ virtutis eſt, varietas ſui ſaporis hoc teſtatur, habet enim amaritudinem, & ponticitatem hoc enim ſecundum cibum durius eſt, digeſtionique inobediens. Quod ſi miſceatur cum aceto, & mali granati acetoſique ſucco temperiem ſumit, vnde calorem extinguit, ſuccus eius mixtus cum ceruſa aceto lithargyrio, & oleo ſit contra apoſtemata calida, & colericas puſtulas, mixtus autem cum mica panis, & farina lentis, valet contra eriſipilam de croſſis humoribus.

De Croco, & eius medicina, & diſciplina. Cap. LV.

Iſidorus Crocus dicitur a loco in quo plus, & melius prouenit, ſcilicet a Coricio Liciæ opido Optimum autẽ eſt, qd fuerit recens, odoris boni, albedine paruus, porrectæ longitudinis, integrum, & neque in fragmenta comminutum, inſpiratione bona, & cum carpitur manus inficiens, & leniter acris Quod autem huiuſmodi non fuerit aut vetuſtum, aut infuſum agnoſcitur. Adulteratur autem aduſto crocomagmate augendi quoque ponderis cauſa ſpumæ argenti contrita adijcitur, & proditur ſi pulueruleutum reperitur, atque decoctum ſi a proprio odore fuerit lapſum. Solinus, dat crocum plurimum circa coricium Cilicia, ſed & Syrena dat atque Licia, hoc autem præcipuũ eſt ſpiratque fragrantius, & eſt colore plus aureo, ſuccoque proficit ad medelam citius. Dyaſcorides, crocus medicinæ vſui eſt vtilis, ſed melior eſt coricius cæteris, qui fuerit recens, & boni odoris, colore rutilus, modice ſubalbus, & oblongus non fragilis, ſed plenus. Cuius tactu inficitur manus, & qui non habet ſiccũ odorem inſeidum. Qui hæc ſigna non habet vetus aut infuſus eſt, ſecundus eſt ex Olimpo monte, & Lioca, & ex Cẽterino, qui defertur ex lacu Siciliæ, ſed omnes hi præter coricium laſſe virtutis ſunt, quamuis ſucco abũdent, qui maximè infectioni neceſſarius eſt, inuenitur autem crocus in Italia, qui facit ad omnia medicamina. Coricius adulteratur admixto crocomagmate vel eius decoctione vel argenti ſpuma vel molibdena, ponderis cauſa, ſed proditur ſi puluerulentum reperiatur ex decoctione admixtũ inueniatur ponderoſum atq; ab odore proprio delapſum. Platearius vbi ſupra. Croci ſunt due ſpecies Hortẽſis, quæ in hortis naſcitur, & Orientalis, quæ in Oriente. Iſte in medicinis nõ vomicis ponitur, & cum flores producit. In medio florum tres vel quatuor flores parui naſcuntur. Eligendi ſunt rubruſſi vel omnino ruſſi, qui autem citrinitatis aliquid habent abijciendi, in ſacculo ſtricto de corio ſeruãtur, per quinq; annos ſeruari poſſunt, virtutem habent confortatiuam ex qualitatibus ſuis, & ex aromaticitate, Palladius lib. 4. In menſe Februario croci ſerendi ſunt bulbi, & ſubulatæ ſi fuerint arte fodiẽda. Plinius li. 21. Notabilis

bilis eſt croci ſcyllæque natura. Quòd cum omnes herbæ folium primum emittant, mox q; in caulem extendantur, in his caulis prior, quàm foliũ intelligitur, & in croco quidem flos caule impellitur, in ſcylla verò caulis exit, deinde flos ea eo emergit. Eademque ter floret, et diſtinctus, tria tempora ſationum oſtendit.

De Operatione ipſius in medicina. Cap. LVI.

PLatearius. Croci flores parui, vt dictum eſt virtutem habent confortatiuam ex qualitatibus ſuis, & ex aromaticitate, vnde contra debilitatem ſtomachi, & ſyncopim valet. Contra ruborem oculorum ex ſanguine, & macula, fit puluis de croco Orientali non ſiccato, & conficitur cum vitello oui, & bombix intinctus oculis ſuperponitur. Contra iliacam paſſionem facta decoctione eius mediocriter in oleo locis dolentibus cathaplaſmatur. Iſaac in dietis lib. 3. Crocus eſt calidus, & ſiccus in primo gradu, ſtomachum confortat, epatis conſtipationem aperit. Anhelituoſos iuuat, & membra debilia confortat. Dyaſcorides. Croci virtus eſt digeſtibilis, & malactica, & ſtiptica, & refrigeratoria, qui cum dulcore bibitus digeſtionem præſtat, oculorum reuma compeſcit iniunctus, ex muliebri lacte mulieris vtiliter miſcetur intraneorum potionibus, & cathaplaſmatibus. Matrici, & ano vtilis eſt, ventrem ſtimulat, tumorem ſedat, ignem acrum cum aqua ſuperunctus, & illitus lenit, dolorem aurium mitigat. Aliqui dicunt eum bibitum eſſe venenoſum. Vt autem facilius teratur in ſole ſiccatur, & addito vino teritur, ac ſi ſal pro tempore deſit in teſta calefit. Radix eius cum paſſa potui ſumpta vrinam mouet. Eſt enim virtutis vnctualis ac redarguentis. Quapropter lachryma fluentibus oculis vel auribus, vel ſimilibus fluoribus cum lacte conuenit. Miſcetur & collirus, & auricularibus medicaminibus vel in ore ſimilibus cauſis, vexationem quoque violentiæ quam Græci capitem vocant prohibet, guſta linguam ſubmordat. Saliuam diu multumque inficit, ac deſiccat mediocriter, Ideoque ad digerendum aliquem conſenſum habet. Modice quoque ſtipticum mitigat omnem dolorem collirus vel antidotis mixtum, adulteratur autem, & oleo roſaceo. Plinius vbi ſupra. Crocus cum melle non ſoluitur, nulloque dulci, facillime autem vino aut aqua vtiliſſimus in medicina ſeruatur pixide cornea, inflationes diſcutit, omnes quidem, ſed oculorum maximè ex ouo illitus, vuluarum ſtrangulatus, ſtomachi exulcerationes, ac pectoris ac renum, iocinerum, pulmonum ac veſicarum. Earum inflammationi peculiariter vtile eſt vehementer. Itemque tuſſi ac pleureſi, pruritus tollit, vrinam cit. Qui crocum prius biberint crapulam non ſentiunt, & ebrietate reſiſtũt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet, ventrem ſtimulat, flos eius igni facto illinitur cum creta cimolea. Collirio vni nomen dedit. Ex eo quoque expreſſo vnguento crocino, quod appellatur crocomigma, vtinas magis calefacit, quàm crocum, & eſt vtile contra ſuffuſiones oculorum. Illud optimum eſt, quod guſtatum ſaliuam inficit ac dentes: in Plinio hoc, quod ſequitur de iris ſcribitur. Et controuertitur ibi ſic iris ruffa, & c. ſed hic habetur, in his ruffa melior eſt, quàm candida, infantibus dentientibus ſalutare eſt illum eis circumligari, præcipuum & tuſſientibus, tinearum initio laborantibus inſtillari. Cæteri eius effectus non multum a melle differunt.

Adhuc de eodem. Cap. LVII.

AVicenna. Crocus calidus eſt, & ſiccus, ſtipticus, reſolutiuus, maturatiuus, & propter illud, quod in eo de ſtipticitate eſt glutinatiuus eſt, & aperitiuus, nuſquam alterat humorem, ſed ſemper conſeruat eum ſecundum æqualitatem & rectificat putrefactum, & confortat viſcera, melior eſt autem recens boni coloris, ſubtilis odoris, ſuper cuius pilus eſt paululum albedinis, non plurimum croſſus, ſanus, qui non velociter tingit, nec incaniſcat, nec frangitur, potus eius colorem bonũ efficit, ipſa quoque apoſtemata reſoluit, & linitur ex eo eriſipila. Capiti verò nocet, & cum vino bibitum inebriat, ita vt adinuicem producat, & vt rideat homo ſine cauſa, facit etiam ſomnum, dum ſenſu obtenebrat, item abſtergit viſum, & prohibet fluxum ad ipſum, & valet ad pannum. Confortat cor, & inſtrumenta anhelitus, facitque anhelitum facilem, ipſum odorat habens pleureſim, patiens bis ſen ut dormiat, facit autem nauſeam, & deſcit appetitũ, pp hoc oppoſitus eſt acetoſitati, quæ eſt in ſtomacho, qua eſt appetitus, ſed confortat ſtomachum pp qđ eſt in eo de caliditate, & ſtipticitate, & ſecundum quoſdam vtilis eſt ſpleni. Excitat aũt coitum, & vrinam prouocat, & matrici confert. Dixerunt etiam quidam, q ipſi dederunt in potu ad prolixum partum, & ſtatim factus eſt partus. Dixerunt quoque q tres aurei de ipſo quaſi venenũ interficiant, lætificando vel letificando. Idem. Crocus hoſtulanus mundificat pannũ, & morpheã, ponitur aũt cum aceto ſuper impetiginem. Idem. Crocomia eſt fæx olei de croco, melior eſt in medicina illa, quæ boni eſt odoris, ponderoſa, & nigra, in qua non ſunt ligna. Et cũ ſoluitur, tingit aquã croci colore, cumque maſticatur, tingit dentes, tinctura vehementi remanente. Eſt aũt calefactiua, & maturatiua, virtus eius eſt oculi abſterſiua, & vrinæ prouocatiua. Iſaac in dietis li. 4. Crocus eſt calidus, & ſiccus in primo gradu. Stomachum confortat, epatis conſtipationem aperit, anhelituoſos iuuat, & membra debilia confortat.

De Cucumere, & eius diſciplina. Cap. LVIII.

ISidorus. Cucumeres dicuntur eo q interdum amari ſunt. Qui dulces naſci perhibentur, ſi lacte mellito eorum ſemen infundatur: cucumeris natura frigida eſt, ſtomacho incõmoda. Plinius lib. 19. Græci genera tria fecere cucumerum, videlicet Laconicũ, Sicilicũ & Boeticũ. Ex his tãtũ Laconicũ, aqua gaudere dicunt. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita ſemẽ eorũ macerati ſeri iubeant, vt ſine ſemine naſcantur. Particulatim cucumis flores. Ipſe ſibi ſuperfloreſcens, & ſicciores locos patitur lanugine candida obductus, magiſq; dum creſcit. Idem in li. 20. Cucumini ſilueſtrem multo infra magnitudinem ſatiui diximus eſſe. Ex eo fit medicamentum ſucco captello elaterium, qđ vocatur elaterium. da quo. ſ. dicetur inferius. Cucumim qui magnificant, naſci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis. Alii in Arcadia tradunt elytropio ſimilem, cuius inter ramos, & folia pendere nucis iuglandis magnitudine ſemen. Eſſe autem ad ſpẽm ſcorpionis cauda reflexa, ſed candida. Aliqui etiam ab eo vocãt cucumim ſcorpionem, contra ſcorpionũ ictus efficaciſſimum. Palladius li. 4. In menſe Martio cucumeres ſeminantur rare, ſulcis altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium, inter ſulcos octo pedum ſpaciũ crudũ relinquis, non poſſunt vagari herbis iuuantur, ideo ſarculatione, & runcatione non indigent. Semina ſi ouillo lacte, & mulſa maceres dulces naſcentur, & candidi longi ac teneri ſunt, ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas duabus palmis inferiorẽ, ad aquã feſtinãdo tales efficientur. Sine ſemine naſcentur ſi prius eorum ſemina oleo ſabino perungantur, & herba ea, quæ culex dĩ, trita conſpergatur. Aliqui flueñ cucumeris cũ nuciculis ſuæ caſtæ cannæ inſerunt, cui prius oẽs nodos perforauerint, ibi cucumeris naſcitur in nimiã longitudinem tenſus. Oleum ſic metuit, ut ſi iuxta poſueris, velut hamus flectitur. Quotiens tonat, velut pauore conuertitur. Si eius florem ſicut in vite ſua eſt, in forma fictili clauſeris ac ligaueris, qualem vultum forma vel hois vel animalis habuerit talẽ cucumeris figura præſtabit, hæc omnia Gargilius Martialis aſſerit. Columella ſic dicit. Loco aprico, & ſtercoroſo ſi rubus habeamus aut ferulas poſt autumni æquinoctium, his iuxta terram acciſis, & excauans ligneo ſtilo tollat medullas, ſtercore immittamus, & cucumeris ſemẽ addamus, hinc naſci fructus, qui poſſunt, & inter frigora non negari.

De virtute cucumeris in medicina. Cap. LIX.

AVicenna. Cucumer frigidus eſt, & humidus ad ſecundum. Melior, & ſubtilior eſt maturus, ſedat caliditatem, & coleram. Sed eius chymus malus eſt, excitans putrefactionem, & febres prauas. Habentes ſyncopim calidam ipſum odorant, & conualeſcunt. Idem ſedat ſitim & ſtomacho bonus eſt, raro tamen benè digeritur. In ipſo quoque ſuus prouocatio, & lenificatio, & confert doloribus inteſtinorũ ac veſicæ conueniens eſt. Radix eius ex hidromelle bibita, vomere facit humorem ſubtilem, folia eius conferunt ſere flegmatico, & morſui canis rabidi. Idẽ. Cucumer aſininus eſt ille, cuius ſuccus ad medicinas vtilis eſt. Emigraneam groſſam reſoluit, nares purgat, & aurium dolores in eas ſtillatus. Idem. Bule eſt cucumer Indus ſimilis cappari, & eſt amarus, ſimilis ziuaiberi, Calidus ac ſiccus in ſecundo, apud quoſdam in tertio. Stipticus eſt, viſcera confortat durities neruorum, & humiditates, & ægritudinibus eorum frigidis ut paralyſi ac tortura confert. Accendit ignem ſtomachi, & confert nonnimis. Conſtringit ventrem, & ſiccat ventoſitatem. Iſaac. Cucumeres frigidi ſunt, & humidi in ſecundo gradu. Groſſi ſunt ad digerendum duri, & tardè ſtomachi deſcendunt. Sed & cibum illic inuentum, ſua frigiditate crudum remanere, nec a ſtomacho deſcendere dimittũt. Vnde Hippocras. Cucumeres groſſi ſunt, & difficiles ad diſſoluendum, & magis quam melones vrinã prouocant, ſed non ventrem humectant. Dyaſcorides. Cucumeris natura frigida eſt, ventrem ſoluit, ſtomacho accommodatur quibus animus deficit ſuccurrit, valet & veſicæ laborantibus, & diſſenteriæ. Conſtantinus in Pantegni. Cucumeres, & citroli frigidi, & humidi ſunt, caliditatem & ſitim extinguunt, & vrinam prouocant. Sed citroli frigidiores aliquantulum ſtiptici. Si autem hos comedant multam coleram habentes ſiunt, quia conuertibiles ſunt. Plinius vbi ſupra. Cucumeris ſilueſtris radix ex aceto cocta podagris illinitur, ſuccoque dentium dolori medetur. Arida cum refina impetiginem, & ſcabiem ſanat, & cicatricibus colorem reddit, foliorum ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur. Cucumeris, quod dicitur ſcorpionum, & ſemine, & elaterio contra ſcorpionum ictus eſt efficaciſſimum, ad purgandum quoque aluos, & vterum. Modus aũt portionis viuium a dimidio obolo ad ſolidum. Copioſius autem necat, ſic & contra

pretialim

pteriaſim bibitur & hidropicis illinitur. Anginas, & arterias, & cum melle, & oleo veteri ſanat, multi hũc eſſe arbitrantur, qui apud nos anguinus, ab alijs erraticus vocatur. Idẽ podagris, & articularibus morbis illiniunt decoctũ in aceto præſentaneo remedio. Lumborũ quoq; dolori valet ſemine ſole ſiccato, deinde trito, & in aqua dato, ſanat & humores ſubitos illitũ cum lacte mulierũ purgat eas claretrum, ſed grauidis abortũ facit. Suſpirioſis prodeſt, morbo vero regio in nares cõiectũ, lentigines, & maculas a facie tollit in ſole illitum, multi eadem oĩa ſatiuis attribuunt, magnũ ẽt in eis momentum. Nam & eorum ſemen cũ cumino terni tuſſiẽtibus auxiliat in vino potũ. Sed freneticis in lacte mulieris & diſſentericis. Prodeſt ẽt cũ cumino capuẽtibus putulẽta. Ioemeriſq; vitijs in aqua mulſa, vrinam mouet ex vino dulci. Et I renũ dolore ſimul cũ cumino clyſteribus Iſundit.

De Cucurbita. Cap. LX.

ISido. Cucurbita calida eſt, & humida, ventrem mollit, & in cibo. Pli. lib. 12. In inſula Perſica ſunt arbores lanigeræ, ferunt ẽt cucurbitas cotonei mali magnitudine, quæ maturitate ruptæ lanuginis pilas oſtendunt, ex quibus veſtes prætioſæ litheo faciunt. Idem libro decimonono. Cucurbitis eſt natura cucumeri ſimilis duntaxat in naſcendo. Aequè hiemem oderunt, amant rigua, & fimum. Seruntur ambo ſemine in terra ſeſquipedali foſſura inter Aequinoctium vernum, & ſolſtitium, parilibus tñ aptiſſimè. Aliqui malunt ex Kalẽdis Martij cucurbitas, & nonis cucumeres, & per quinquatros ſerere, ſimili modo reptantibus flagellis per parietum aſpera in tectum vſq; ſcandunt, natura ſublimitatis auida, vireſq; ſine adminiculo ſcãdi nõ ſinit. Pernix velocitas, vmbra leui operiens cameras, ac pergulas, duo ſunt eius genera, camerarium, & plebeum, quòd humi creditur, in priore mire tenui pediculo librant pondus immobile, cucurbitarum numeroſior eſt vſus & caulis in cibo primus. Nuper in vſum balnearũ venerunt vrceorum vice, iã pridẽ vero ẽt cadorum ad vina condenda, cortex viridi tener deraditur nihilominus cibis. Semina quæ proxima collo fuerunt, pariũt proceras itemq; ab imis. ſed non ſupradictis comparandas, quæ in medio rotundas, quæ autem in lateribus breuiores craſſas, in vmbra ſiccantur, & cum ſerere libet, in aqua macerantur, cibis quoq; longiores ac tenuiores, eo & gratiores, & ob id ſalubriores. Quæ pẽdendo creſcunt minimum ſeminis tales gerunt, duritia eius in cibo gratiam terminante easque ſeminis ſeruantur, ante hiemem non præſcidunt, poſtea fumo ſiccantur inuenta eſt tõ qua cibis quoq; ſeruarẽtur, eodẽq; modo cucumis vſq; ad alios penè prouentus & id quidẽ iniuria fit ſcrobe vpaco, arena ſubtracta fœnoque opertos ſicco, ac deinde terra, virides ſeruari tradunt. Sũt & ſilueſtres in vtroq; genere & oĩbus hortẽſibus ferè. Palladius lib. 4. In mẽſe Martio cucurbita ſerẽda eſt amat ſolũ pingue, humidum, ſtercoratũ, ſolutum: hoc in cucurbitis inſigne eſt, q longas pariunt & elegantes ſemina, q̃ caſũ ceruice naſcuntur. Quæ in ventre fuerãt, cucurbitas faciũt craſſiores, quæ in fundo latas ſi inuerſis cacuminibus obruantur, vbi adoleſcere experiet adminiculis adiuuẽrat. Quę ſeruantur ad ſemina vſq; ad hiemẽ in ſoſtitate depẽdeant, deinde ſublatæ in ſole ſiccentur, aut fumo fumentur, aliter ſemina putrefacta depereunt.

De operatione ipſius in medicina. Cap. LXI.

AVicẽna. Cucurbita frigida eſt & humida in ſecundo. Eliaxia nutrit aliquantulum, & eſt velocis deſcenſionis ſi non ante digeſtionem corrumpatur, nec ex ea generetur humor malus. Alioquin tardæ conſiſtentiæ eſt, ſicut cæteri fructus, & humor ex ea generatus, inſipidus, niſi dominetur ei aliud ſibi cõmixtum vt citonia, vel aquæ granati. De proprietate quidem eius eſt quod ex ea nutrimẽtum eſt omogenium ei quod ſibi aſſociatur. Nam ſi comeditur cum ſynapi. generatur ex eo humor acris & malus, ſi cum ſale: humor ſalſus, ſi cũ ſtipticis humor ſtipticus. Eſt autem omnino nociuus melancolicis, & flegmaticis, bona vero colericis. Succus eius dolorem auris calidum ſedat, & propriè cum oleo roſato confert apoſtematibus cerebri, & dolori gutturis, tuſſi quoq; ac dolori pectoris ex caliditate factis & colericis febribus. Nocet autem vehementer inteſtinis, & propriè colon, & generat ęgritudinem ſtomachi præcipuè puerorum adoleſcẽtiũ. Nec eſt medicamẽ nocumenti ſtomachi, niſi vomitus. Huius decoctio ſuperfluitates calidas a ſtomacho remouet, & ſimiliter vinũ in eius vacuitatẽ effuſum, deinde adminiſtratum. Ex eius quoq; ſucco fit caputpurgiũ ad dolorẽ dentium, & abſcindit ſitim. Romana cucurbita nõ ponitur in medicinis, nec aliquid imprimit infrigidationis aut calefactionis, ſed pp calefactionem adminiſtratur. Diaſcor. Cucurbita trita, & cathaplaſmata, nebulas corporis amputat, cruda excauata, & vino impleta ſi vna die ac nocte manſerit & poſtea bibatur, ſimiliter vẽtrem mollit. Succus raſuræ eius dolores aurium mitigat cũ oleo roſeo mixtus. Idẽ in cerebro imponitur æſtuationes infantium mitigat, tumoribus oculorum opitulatur, apoſtematicis & podagricis maximum præſidium eſt. Idem ſuccus in ore diutius tentus dolorem dentium lenit. Roſaceo quoque mixtus, & vnctioni corporis adhibitus, ardorem febrium reſtinguit. Cinis corticis eius aridæ, poteſt efficaciter cõbuſta ſanare. Idẽ in cibo ſumpta ſtomachũ relaxat, & bibẽdi deſideria non excitat. Iſaac. Cucurbita frigida eſt & humida in ſecundo gradu, flegmaticũ chymum generat, vnde flegmaticis contraria eſt & nociua, niſi elixata ex aqua expreſſa cum ſynapi & pipere apio & mẽta præparetur, vt ex eorum caliditate condimentorũ temperetur, calidũ generat chymũ hoc, ſi paſta operiatur & aſſetur, & ſuccus in paſta inuentus poni detur, calorem febris mitigat ac ſitim extinguit. Corticis eius ſuccus cũ oleo roſeo mixtus dolorẽ capitis ortũ ex calida cõplexiõe amputat. Rurſus ſi ex eodẽ ſucco I aure calidũ apoſtema hñte diſtillet, mirè dolorẽ placat, & apoſtemati repugnat, ſed tñ colericę paſſioni nocet, pp ſuę libertatis ĩdulgẽtiã.

Iterum de eodem. Cap. LXII.

PLatearius. Cucurbitæ & citrolli ſunt frigidæ & humidæ cõplexionis & temperatæ in qualitatibus ſuis. Cucurbitæ ſemina artificioſè terræ iniecta in tpe veris herbã procreant, quæ fructus producit cibis ac medicinis cõpetentes, ſemina ipſa diuretica ſunt pp ſubtilem ſubſtantiã, & præcipuè medicinis cõpetunt. Contra opilationem epatis renum ac veſicæ, & contra apoſtemata pectorum ſemina bene inundata, a corticibus excernuntur, & in aqua ordei aliquantulum coquuntur, vel abluũtur aqua colata, vel ſyrupus ex ea factus patienti datur. In acutiſſimis etiam febribus ſimiliter fit Ipſa autem cucurbita cum carnibus cocta, maximè colericis ſanis in æſtate confert. Acutiſſimè etiam febricitantibus elixæ cucurbitæ ſine condimento, vel aſſatæ cum agreſta datæ, & cibus ſunt & medicina. Contra calefactionem epatis raſura cucurbitæ & ſucco expreſſo additoq; aceto, vel agreſta panis intinctus ſupponitur. Raxi vbi ſupra. Cucurbita ſtomacho mala eſt, appetitum deſtruit, ſitim ſedat, & epatis & ſtomachi dolorem, & ardorem extinguit. Conſtantinus vbi ſupra. Cucurbita conuenit febricitantibus, ac ſitientibus, & ex calore tuſſientibus. Plinius lib. 20. Cucurbita ſilueſtris quoque inuenitur ſomphos a Græcis appellata inanis, vnde & nomen maior digitali craſſitudine nõ naſcens niſi in ſaxoſis. Huius cõmanducatæ ſuccus admodum ſtomacho prodeſt. Alia colocinthis vocatur. Ipſa quidem plena, ſed minor, quàm ſatiua vtilior pallida quaſi eius medicina ſunt herbacea areſacta per ſe inanit aluum. Infuſa quoque clyſteribus medetur vitiis inteſtinorũ omnium & renum, atque lumborum & paralyſi, electo ſemine aqua mulſa, in qua decoquitur ad dimidias, tuſſienti infunditur obulis quatuor. Prodeſt etiam ſtomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle ſumptis in morbo regio ſemina eius inſumuntur, & protinus aqua mulſa. Carnes eius cum abſinthio & ſale dẽtium dolorem tollunt, ſuccus verò cum aceto calefactus dentes mobiles ſiſtit. Semina adalligata, febres ſanare dicuntur, quę a Græcis periodicæ vocantur: ſatiuæ quoque ſuccus tepefactus medetur auribus, caro eius interior ſine ſemine valet pedum clauis, & ſuppurationibus, quæ apoſtemata vocantur a Græcis. Decoctæ autem vniuerſæ ſuccus dentium ſtabilit motus, dolores inhibet. Vinumque cum ea ferueſactum, oculorum etiam impetus. Ramentis corticis recentes podagras refrigerat. Aridę cinis impoſitus mirè combuſta ſanat. Chryſippus medicus damnabat eas in cibis, ſed omni conſenſu ſtomacho vtiliſſimæ iudicantur, & intraneorum ac veſicarum exulcerationibus.

De Colcaſia, ſiue colocaſia Cap. LXIII.

AVicẽna. Culcaſia eſt planta in primo calida & ſicca In ipſa eſt ſalſedo cũ ſtipticitate, eiuſq; partes non ſunt ſimiles, & eſt cũ pauca inflatione, ſolutione aquã citrinã educit, & propriè ſemen, ac ſuccus eius vrinã prouocat, ſperma generat, coleram & aquoſitatẽ expellit. Haac vbi ſupra. Culcaſia eſt radix plurimum in partibus Aegypti naſcens, aliquantulũ ponticitatis cũ acumine habens, vnde monſtratur eſſe calida & ſicca. Quę ſi elixetur, acumen penitus amittit, & viſcoſitas quã prius latenter habuerat, in epata fiat, ideoq; groſſi ac duri nutrimenti eſt generatiua, ſed cum ſui ponticitate ſtomachum confortat, & ventrem conſtipat. Præterea ſi moderatè comedatur, bonum nutrimentum generat. Diſſenteriæ valet cum viſcoſitate, ac ponticitate quam habet. Plinius lib. 21. In Aegypto nobiliſſima colocaſia quam cyamon vocant: hanc metunt e Nilo caule, cum coctus eſt, araneoſo in mandendo. Tyrſo autem qui inter folia emicat, eſt ſpectabilis, folijs etiam lautiſſimis. Adeo quòd Nili ſui dotibus gaudent, vt implexis colocaſiæ folijs in variam ſpeciem vaſorũ potare gratiſſimum habeant. Seritur iam hæc in Italia, & in Aegypto. Palladius lib. 3. In menſe Februario colocaſij ponuntur bulbi, amant humidum locum, pinguem, maximè riguum. Inter fontes lætantur & riuos, nec de ſoli qualitate curant, ſi perpetuo foueantur humore, frondere propè ſemper poſſunt, ſi tanquam tureꝭ tegumentis defendatur a frigore.

De

De Cunila. Cap. LXIIII.

PLin.lib.20. Cunilę præter ſatiuam plura ſunt genera in medicina. Illa quæ appellatur bubula, ſemen habet pulegij ad vulnera vtile commanducatum impoſitumque, vt quinto poſt ſoluantur die. Contra ſerpentes in vino bibitur, & tritum plagæ imponitur, vulnera quoque ab alijs facta perfricantur. Et iterum teſtudines cum ſerpentibus pugnaturæ hac ſe muniunt. Quidã in hũc vſum panaceam vocant. Sedat & tumores, & mala virilium. ſicca, vel folijs tritis in omni vſu mirè congruens ex vino. Eſt alia cunila quæ gallinacia vocatur a noſtris, a Græcis origanum heracleoticum. Oculis prodeſt trita addito ſale. Tuſſim etiam emendat, & iocinerum vitia, laterumque dolores cum farina, & oleo, & aceto in ſorbitionem temperata præcipuè vero ſerpentium morſus. Tertium genus eſt eius quæ a Græcis maſcula & a noſtris appellatur cunilago, odoris fœdi, radicis lignoſæ, folio aſpero, vires eius vehementiſſimas in omnibus his generibus earum tradunt, manipulo quoque eius adiecto, omnes etiam a toto domo blattas ad eam conuenire, & priuatim aduerſus ſcorpiones ex poſca tollere. Tribus quoque folijs ex oleo homine perunctо fugari ſerpentes. E contrario quæ mollis vocatur, piloſioribus ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, tactu eius cohærentibus digitis. Altera thuris ſcilicet odorem habens, illa quę libanotides vocatur, et vtraque contra ſerpentes ex vino, vel aceto medetur, pulices etiã necant contritę cum aqua ſparſæ. Satiua quoque ſuos habet uſus. Nam ſuccus eius cum melle roſaceo iuuat auriculas. Ipſaque bibitur ad ictus. Eſt ex ea montana ſerpillo ſimilis efficax contra ſerpentes, vrinam mouet, purgat & a partu mulieres, prodeſt luxatis. Contra veſparum ictus, & ſimiles ex ordeacea farina, & poſca vtiliſſima eſt. Libanotidis alia genera dicentur ſuis locis. Palladius lib.3. In Februario menſe, cunila ſeritur, & eo more quo allium, vel cępula colitur.

De Endiuia. Cap. LXV.

AVicenna. Endiuiarum alia eſt hortulana, & alia ſilueſtris. Et quædam habet lata folia: quædam ſtricta, ambæ vincũt lactucam in aperiendo, & in præſtando iuuamentum opilationi epatis, quamuis ab ea minorentur extinguendo, & confortando. Ex his magis iuuatiua eſt epati, quæ eſt amarior. Eſt autem endiuia frigida in primo, & ſiccæ quidem ſiccitas in primo humidæ vero humiditas in fine ſecundi. Hortulana frigidior eſt, & humidior, quàm ſilueſtris. Endiuia aperit opilationes viſcerum ac venarum, confert obtalmiæ calidæ, ſedat nauſeam, & excitationem coleræ. Confortat ſtomachum, & eſt de melioribus medicinis ſtomacho, cuius complexio calida eſt. Silueſtris quoq; melior eſt ſtomacho quàm hortulana. Idem quartanæ confert, & febribus frigidis, cum radice ſua ponitur emplaſtrum ſupra puncturam ſcorpionis, & veſpę, ac vermiculorum venenoſorum. Cum aceto commeſta ſtringit ventrem, & propriè ſilueſtris. Coitus & lac abſtergit albuginem oculi idem, ex ea fit emplaſtrum podagræ, & ex eadem cum farina ordei tremori cordis, & confortat cor. Ex ea quoque fit gargariſmus, & confert apoſtematibus gutturis. Conſtantinus, vbi ſupra. Endiuia, vel ſcariola de amaritudine, & ponticitate compoſita, & ſicca eſt in ſecundo gradu. Stomachum confortat, opilationem aperit. Succus eius coctus, & deſpumatus cũ oxizaccaro bibitus, humores expellit putridos, & diuturnas febres curat. Cathaplaſmate inde facto, calor epatis, & ſtomachi mitigatur. Cum pollina ordei, & oleo roſeo mixtus apoſtemata calida maximè ſi ĩ oculis fuerint ſanat, arteticos de calore mitigat. Iſaac, vbi ſupra. Endiuia domeſtica, & ſilueſtris eſt, quarum domeſtica, & diuerſæ virtutis eſt, habet enim amaritudinem, ponticitatem, & inſipiditatem. Quæ iterum in duas diuiditur partes. Eſt enim hiemalis, & æſtiualis. Hiemalis eſt inſipida propter amaritudinis & ponticitatis paucitatem, & etiam inſipiditas eſt propter tẽporis frigiditatem, frigida quidem eſt in fine ſecundi gradus. Quidam autem illam dicunt eſſe humidam, quod ſenſu nõ patet: quia ſiccitas eius palam eſt propter amaritudinem ſui atque ponticitatẽ. Secundum medicinam eſt vtilis: quia cathaplaſmata ſuper ſtomachum mirè confortat eum, valetq; colericis, & cordiacis. Aeſtiuę autem eſt amaritudo maior, ſed frigiditas minor. Eſt enim frigida in gradu primo, ſicca in ſecundi medio, proinde ſanguinem gñat peiorẽ. Vnde Galienus, Lactuca ſiue endiuia quæ maioris eſt amaritudinis, ipſa deteriorẽ ſanguinẽ facit. Aeſtiua tñ ẽm medicinã eſt mediocris, q̃ plus eſt aperitiua, maximè conſtipationis epatis, q̃ ſi elixa detur cum obſomagaro, & oleo minus erit nocibilis. Si vero cum aceto ſtomachum confortat, & ventrem conſtipat. Succus ẽt coctus ac deſpomatus cum oxizaccaro bibitus conſtipationẽ aperit, humores putrefactos mũdificat, & diu febricitantib. conueniens fit. Silueſtris q̃ frigida eſt in initio primi gradus, & ſicca in fine eiuſdem, hẽt ſtipticitatem ſtomachum confortantem. Quæ ſi manducet̃, aut ſuccus eius potet̃, morſui ſcorpionis ꝓdeſt, & cathaplaſmata ſimiliter operat̃. Radix eius ſi potet̃, contra venenũ auxiliat̃. Cũ myrra vero mixta & immiſſa ꝓuocat menſtrua.

De Enula. Cap. LXVI.

ISid. Enula herba eſt quam ruſtici alnam vocant radice aromatica, odoris ſummi cum leui acrimonia. Diaſcorides. Ellenium multi ſimphicum vocant. Alij vero batum, & ſrontum. Latini autem enulam appellant, habet folia ſlomo ſimilia, anguſta, & mollia, & oblonga, non in altum creſcentia, ſed ſuper terram lateraliter diſtenſa. Radix ei eſt ingens, & odorabilis, craſſa & inſcida, guſtu non ſuauis. Frutex eidem lilio ſimilis eſt, tyrſum autem album habet, in cuius ſummo flos aureus eſt. Mõtuoſis, & vmbroſis naſcitur locis, & in humidis, & in hortis. Et eſt virtutis ſementis ac voſtitulis. Crateuas etiam Aegyptum habere alterum ellenium perhibet, quod virgas longitudinis vnius cubiti ſuper terram porrectas ſerpillis ſimiles habet, folia vero ſunt ei, vt lenticulæ, ſed plura & longiora contra eadem virgulta. Radices quoque minores ac viridiores ſunt illi, in ſoliditate minoris digiti. Quarum ſuperior pars eſt craſſior, ad imum deducta in tenuitate cum cortice nigro. Naſcitur autem in maritimis, & ſiccioribus locis. Auicen. Enulæ eſt ſpecies quædam hortulana, & eſt quædam ſpecies eius cuius omnia folia ſunt ab imo palmo vſq; ad vnum cubitũ ſuper terrã expanſa, ſicut zinziber, ac lenes folia, & qđ in ipſa iuuatiuũ magis eſt, radix eius eſt, in ſecundo gradu calida eſt, ac ſicca, & in ipſa eſt humiditas ſuperflua. Ideoque nõ ſtatim corpus calefacit, tamen ei occurrit. In ipſa eſt virtus albificatiua, & abſterſio vltima.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. LXVII.

DIaſcorides. Enulæ ſiue elenij radix contuſa melle addito in modum electuarij, tuſſim ſedat, & orthopnoicis curat. Morſibus etiam venenatis occurrit. Radix eius æſtate foditur, & ſiccatur. Aqua elixaturæ ipſius vrinam prouocat, menſtruis ſolutionẽ imperat, folia eiuſdem mſa, & cathaplaſmatibus addita ſchyaticos ſanant, eadem ex vino cocta, & renibus impoſita taxioſos emendat. Multi vero eadem folia ſicca ſalnuddim, & dulcore in cibum procurant, pro ſtomachi ſalubritate. Quę cum ſale quidem ſiccanda ſunt, vt & ex cappari cibi fieri ſolet. Succus elenij cum rutha tuſſientibus, & ruptis proficit, vrinam quoque ac menſtrua, & partum expellit. Illud autem elenium quod Crateuas Ægyptum habere fatetur, morſibus venenatis radice bibita medetur. Auicenna. Enula confert omnibus læſionibus ac doloribus, frigidis, & commotionibus ventoſitatum etiam inflationibus, Confert etiã ſchyaticę ac dolori iuncturarum. Sodi vero facit, ſed emigraneam flegmaticam reſoluit. Adiuuat ad ſputendum deglutita cum melle, & admixta cum electuarijs pectus mundificantibus eſt operationis bonæ. Confortat cor, & confert morſui venenoſorum vermium proprièque Aegyptia, virtus ſyrupi eius fortis eſt in ſuis operationibus. Plantearius. Enula campana calida eſt in fine tertij gradus, & humida in primo. Enulę radix magis competit medicinæ quàm folia, & viridis quàm ſicca, valet contra indigeſtionem ac ventoſitatem, & torsiones ex ea prouenientes, & vero ſtomachi, & inteſtinorum. Contra conſtrictionem quoque pectoris, & vitiũ ex frigiditate. Ex herbario. Enula campana ab homine ieiuno commeſta dentes confirmat. Idem valet ad veſicæ dolorem, & ad lumbricos. Naſcitur in locis cultis, & ſabuloſis. Macer. Enula quã Gręcus alnam vocat, elenium q; Dicitur a medicis, eſt & forma cognita cunctis. Humida vis eius & feruida dicitur eſſe. Humor haberẽ gradum primum, feruorq; ſecundum. Dicitur, illius decoctio mẽſtrua purgat. Sic bibitus mouet vrinam, depellit abortum. Dicitur hæc eadem ſtipatam ſolacere ventrem. Radix trita fugat ſchyaſim ſuperaddita coxę. Ex eius folijs cum vini nectare coctis, Muè neſreticis renes inuoluere prodeſt. Eius radicum puluis cum melle voratus. Tuſſim compeſcit, pulmonisque medetur. Cum ſucco rutæ ſi ſuccos ſumitur eius. Aſſirmant ruptis, quod proſit potio talis. Cum butyro modicoque oleo decocta tumorem Matricis ſubiecta repens fugit illa, coſ; que. Et cunctis morbis intus ſic ſubdita prodeſt. Ac etiam poteris teſtes curare tumentes.

De epithimo. Cap. LXVIII.

AVicenna. Epithimum eſt ſemen, & flos, & ſtipites parui confracti, & eſt acutum, calidum, pungitiui ſaporis. ſemina habens rubea. Quod ex eo melius eſt creſcente, & Hieroſolimitanum, & quod vehementius eſt rubeum, & acutioris odoris eſt melius, eſt autem calidum, & ſiccum in tertio ſecundum Galienum. Sedat inflationem, & conuenit conſiſtentibus ac ſenibus, & remouet ægritudines opilationum. Confert etiam ſpaſmo, & melancoliæ, & epilenſiæ, & eſt ex eis quæ ſitire faciunt. Cõſtantinus vbi ſup. Epithimum eſt in tertio gradu calidum, & ſiccum, melancolicis eſt valde vtile. Purgat.n. coleram nigram abſq; vlla defectione, Dẽt autem & ſubtiliter puluerizari: & quia generat anguſtiam & ſitim, debet cũ amigdaleon iungi. Diaſcorides. Epithimum eſt flos thimi. Sunt autem capitella leuia, & caudas habentia. Accepta viridis ſtomachum vexat, & ventrem mouet. Nauſeam prouocat, coleram & flegma deducit, maximéque nigram coleram. Dat & ad tormentum, ſiue ad vertiginem, & inflammationem. Item ad purgandũ thoracẽ cũ ſal illitica, & melle accipit̃ electuarij mora.

Alterius vero thymi flos eſt albus, ſed habent ambo æquam virtutem. Nam per os flegma purgant, ac per ventrem coleram nigram forte, dragmæ ſex cum vino dulci ac mellicrato admixto ſale modico. Datur etiam quibus præcordia præfocantur, & epaticis ac ſuſpirioſis. Platearius. Epithimum eſt herba quæ præcipuè in locis calidis naſcitur, florem habens qui ei quoque euoluitur, vnde dicitur epithimũ quaſi creſcens ſuper thimum, multæ quidem eſt efficaciæ tam ſiccum quàm viride. Nec herba ſed flos in medicinis ſumitur, & cum producit flores colligitur. Principaliter melancoliam purgat, ſecundo flegma. Nec per ſe ponitur ſed cum medicinis melancoliam purgantibus. Contra quartanam valet eius decoctio in aqua cum lapide lazuli, & contra emorroidas ex melancolico ſanguine. Contra ſincopin factam ex melancolica fumoſitate, fit ſyrupus ex aqua decoctionis ac ſenæ. Idem valet contra cordiacam, & contra ſtranguriam ad extenuandũ ſplenẽ.

De eruca. *Cap.* LXIX.

ISid. Eruca dicitur quaſi vrens, eo quòd igneæ ſit virtutis, & in cibo ſæpe ſumpta, veneris incẽdium mouet. Huius ſpecies ſunt duæ. Quarum altera ſatiua, altera agreſtis acrioris virtutis, vtraque tamen vſum veneris commouet. Plin. lib. 19. Eruca, & naſturcium naſcuntur facillimè vel æſtate vel hieme, eruca præcipuè frigorum contemptrix eſt, diuerſæ quàm lactuca naturæ, venerisque conciatrix. Ideirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Idem in lib. 20. Semen erucæ ſcorpionum medetur venenis, & muris araneí, arcetque beſtiolas omnes innaſcentes corpori, vitia cutis in facie cum melle illitum emendat, & lentigines in aceto, cicatrices quoque nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt illam verbera ſubituris ex vino potam, quandam contra ſenſum induere duritiam, huius etiam in condiendis obſonijs ſuauitas eſſe tanta, vt Græci appellauerunt euzomon, putant erucæ fabtrita ſi foueatur oculi claritatem reſtitui, ferunt & tuſſim infantium ſedare, & in aqua decocta radix eius oſſa fracta extrahere. Diaſcorides. Erucæ ſemen eſt diureticum & calefactiuum, carnes autem a putredine poteſt ſeruare. Auicen. Eruca alia ſilueſtris, alia hortolana, cuius ſemen ponitur in decoctione loco ſynapis. Calida eſt in ſecundo ſicca in primo, & humidæ quidem eſt humiditas in primo. Eſt autem apertiua, & lenitiua. Cuius aqua cum felle vaccino veſtigijs vlcerum confert, & ſemen eius in aqua cum melle lentiginibus prodeſt, facit autem ſoda, & propriè comeſta. Sed nocumentum hoc remouet lactuca, ſimiliter codium, & portulaca, præterea lac abundare facit, & in ipſa eſt digeſtio cibi. Silueſtris abundare facit vrinam commouens coitum, & faciens erectionẽ, propriéq; illius ſemẽ. Cum autem comeditur & poſt eam vinum odoriferum bibitur, tyriaca eſt morſui muſtelæ. Iſaac. Eruca calida eſt in ſecundo gradu humida in primo. Capiti dolorem generat, ſola comeſta ventoſitatem, & inflationem facit, & ideo colericis ac ſanguineis cauenda eſt. Appetentibus ergo eam comedere, datur cum endiuia lactuca portulaca. Sola enim accepta generat calorem, digeſtionem corripit, ventrem conſtipat: frigidis vero tam taliter conuenit: quia digeſtionem eorum adiuuat, ventrem humefacit, ſperma quoque augmentat. Platearius. Eruca eſt calida, & ſicca in tertio gradu domeſtica minoris eſt efficaciæ quàm ſilueſtris, vſui medicinæ conuenit præcipuè ſemina ſecundo folia, virtutem habent conſumendi, & coitum excitandi, valet contra ſtranguriam, & ethiſim, & paralyſim cum carnibus decocta, vel puluis ſeminis eius cum cæpis decoctus.

De feniculo. *Cap.* LXX.

ISid. Feniculum latini vocant, eo q tyrſi vel radicis eius ſuccus acuat viſum. Cuius virtus eſſe traditur vt ſerpentes annuã ſenectutem eius guſtu deponant. Palladius lib. Feniculus ſerendus eſt loco aprico, & modicè ſaxoſo, & hoc primo vere. ſ. Februario. Razi in Almanzore. Feniculum calidum eſt, & vrinæ prouocatiuũ, ant quis febribus conferens, quod cum recens eſt lac generat, huius ſuccus in oculo poſitus viſum acuit. Platearius. Feniculus eſt, 2. gradu calidus, & ſiccus, virtutem hẽt diureticam ex ſubtili ſubſtantia, & qualitatibus ſuis. Semen eius & folia, & cortices atque radices competunt vſui medicinæ: in principio veris colliguntur ac per mediũ annum ſeruantur. Contra opilationẽ ſplenis, & epatis ſtranguriã, & diſuriã, & vitium lapidis ex humore calido datur aqua decoctionis corticum ipſius. Si aũt eſt ex frigido, datur vinum decoctionis ipſius, feniculus ipſe decoctus, valet contra prædicta comeſtus. Eadem aqua vinũ ſolũt dolorẽ ſtomachi ex frigiditate procedentẽ, & confortat digeſtionẽ. Succus radicũ valet cõtra leucoſulã, & contra oculi pruritum, & pannũ. Plin. lib. 19. Ferulacei generis eſt, feniculũ anguib. gratiſſima, & ad condienda plurima cũ inaruerit. Idẽ in lib. 20. Feniculũ nobilitauere ſerpentes guſtatu ſenectã exuendo, & oculorũ aciem eiuſdem ſucco reficiendo, vnde intellectũ eſt, hominis quoq; caliginem eo præcipuè releuari. Colligitur aũt caule intumeſcente, atq; in ſole ſiccatur, & iungitur ex melle: vbiq; eſt hoc laudatiſſimũ, tñ ĩ Hiberia fit e lachrymis, & ex recenti ſemine, fit etiam e radicibus prima germinatione inciſis. Diaſcorides. Feniculus manifeſte calefacit, mediocriter aũt deſiccat. Ideo lac ex mammillis generat, comeſtus vrinam prouocat, & menſtrua educit. Id præſtat & cathaplaſmis adhibitus, idque facit cum ptiſana coctus. Eius elixatura ſi bibatur neſreticis, ac veſicæ dolori medetur, vrinam prouocat, morſibus venenatis cum vino occurrit, menſtruis imperat, ægris nauſeam tollit. Cum aqua bibitus ſtomachi feruorem extinguit. Radix eius cum melle cocta morſus caninos ad ſanitatem ducit. Succus foliorum eius, & virgarum in ſole ſiccatus miſcetur oculorum confectionibus, & caligines eorum detergit. Semen eius viride expreſſum, dimittit ad ſupradicta valere ſuccum. In hiberia ſuccum eius pro lachrymo vendunt, quia omnibus cauſis opitulatur oculorum. Radicis quoque ſuccus idoneus eſt ad multa, maxime tamẽ ad oculorum vitia, leniter enim calefacit & mollit. Calidam vim dicunt feniculo inſitam, nõ tñ ſimplicem, ſed cui etiam auſteritas mixta ſit, guſtus oſtendit, multaque poſtea per quæ vel ſoluendi vel extenuandi vel exiccandi poteſtatem exprimit. Macer. Feniculum medici calidum ſiccumque ſecundo Dñt eſſe gradu, marathũ græcus vocat illud. Cũ vino cũctis obſtat potata venenis. Hac manſa ſerpens oculos caligine purgat. Indeque cõpertum eſt ac experiendo ꝓbatum. Illum luminib. humanis poſſe mederi. Radicum ſuccus oculis cũ melle peruenctus. Expreſſus marathri viridi de ſemine ſuccus. Soleque ſiccatus, magnũ medicamẽ hẽ. Ad quoſcumque voles oculorũ pellere morbos. Auribus infuſus ſuccus vermes necat eius. Renibus in ptiſana radix decocta medetur. Cum vino fugat hidropicos potata humores. Sicque venenatis obſtabit morſibus illa. Sic quoque pulmonis obſtat iecorisq; querelis. Et ſic nutrici ſumpta fit copia lactis. Cũ vino vel aqua radicum coctio ſumpta. Neufreticis, & veſicæ morbis medicatur. Vrinas purgat, & menſtrua ſumpta reſoluit. Vel ſi trita ſuper pecten hæc herba ligetur. Nauſea cum vino ſumpta ſedabitur illa. Feruorem ſtomachi cum vino mitigat hauſta. Radix illius vino decocta dolores, fomento curat patitur quos virga virilis. Hoc quoque ſi iungas oleum facit, hoc quoque perungas Ictum vel factos ſubito quoſcumq; tumores. Apponas tritum iuncto ſedabis aceto. Semen cum vino bibitum veneris mouet actus. Hocque modo lateris diros ſedare dolores. Dicitur herbæ ſi ſit decoctio ſumpta. Tradunt auctores, eius iuueneſcere guſtu Serpentes, & ob hoc ſenibus prodeſſe putatur.

De duplici feniculo ſilueſtri & hortulano. *Cap.* LXXI.

AVicenna. Feniculum ſilueſtre vehementioris eſt caliditatis, & ſiccitatis in tertio, hortulani vero caliditas eſt in ſecundo. Opilationes aperit, viſum acuit, eiuſque gummi propriè, & confert initio aquæ. Quod humidum eſt facit lac exuberare, & hortulanum propriè. Cum aqua frigida bibitum nauſeæ confert, & inflationi ſtomachi. Eiuſque digeſtio tarda eſt, aut nutrimentum eius malum eſt, vrinam & menſtrua prouocat, & ſilueſtre propriè lapidem frangit. In terreno quidem ac fluuiali iuuamentum ad renes ac veſicam, & confert propriè diſtillationi vrinæ, mundificat fœtus, & radix eius comeſta cum ſemine ſuo ſtringit, & cõfert etiam antiquis febribus. In potu data cum aqua frigida confert nauſeæ in febribus, & inflammationi ſtomachi ex eis. Eius decoctio cum vino confert venenoſorum vermium morſui, & radix eius, cum aqua trita morſui canis rabioſi. Plinius, vbi ſupra. In feniculi genere eſt etiam ſilueſtre, quod alij quidem hyppomarathron, alij merſeneum vocant, folijs maioribus acriore guſtu ac procerius, brachiali craſſitudine, candida radice. Naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. Dyocles, & aliud hyppomarathri genus tradidit longo & anguſto folio ſemine coriandri, medicinæ in ſatiua ad ſcorpionum ictus, ac ſerpentium, ſemine in vino poto. Succus eius auribus inſtillatur, in qbus vermiculos necat. Id ipſum & condimentis ꝓpe omnibus inſeritur. Semen eius ſtomachum aſtringit diſſolutum, nauſeam ſedat ex aqua tritum, pulmonibus, & iocineribus laudatiſſimum, ventrem quoque ſiſtit, modice ſumptum, vrinam excitat, & ad tormina decoctum valet atque inſumpta, renes purgat, ſiue ſucco decocto, ſiue ſemine ſumpto, ꝓdeſt ex vino radix cocta hydropicis. Itemque conuulſa folia tumoribus illinuntur. Ardentes ex aceto veſicæ calculos pellunt. Hyppomarathron ad omnia vehementius eſt, præcipuè calculos pellit veſicæ, cum vino leui ac menſtruis prodeſt. Semen eius efficacius, q̃ radix. Micon qui rhizotomumena at Petridius, qui ophiaca ſcripſit, nihil aduerſus ſerpẽtes hyppomarathro putauerũt efficacius. Diaſcorides. Feniculi ſuccus, cum addito melle mixtus vetuſtiſſimam licèt caliginem diſcutit, ac vermiculos in eis naſcentes interficit. Radix in ptiſana cocta renũ tumorẽ laxat, hidropicis ex vino potata ſuccurrit, verẽdis laborantibus ex vino cocta, fomentum perutile ſubminiſtrat. Ipſa quoque cum oleo trita eidẽ cauſę medetur. Semẽ ex mero vẽtrem ſtimulat, lactis abundantiã puerperis præſtat, cũ aqua nauſeã ſedat. Nec vllam periculum oritur, etiam ſi in febre ſumatur. Fœniculus agreſtis maior eſt ꝓdicto & ſemine & frutice, ſemen hñs acaro ſimile, radicẽ odoratã. Semẽ eius & radix abſtinẽt ventrẽ, morſibus

venenatis

venenatis occurrit, calculos frangit, & ictericis ſubuenit. Iſaac. Feniculus domeſticus calidus eſt in medio ſecundi gradus, ſiccus in medio primi, inobediens eſt digeſtioni. Succus eius coctus, & deſpumatus atque cum oximelle potui datus, valet contra diuturnas febres, vrinam prouocat, deſiccatus aūt & collirio commixtus vtilis eſt lumini oculorum. Silueſtris aūt ſtranguirioſos iuuat, lapides, vrinam & mēſtrua plus domeſtico curat. Radix feniculi cum ſemine ſuo potata valet contra ictericiam, & venenum. Razi. Feniculum calidum eſt, & vrinæ prouocatiuum, & antiquis febribus conferens, quod cum coctus eſt lac generat. Huius ſuccus in oculo poſitus viſum acuit.

De fungo. Cap. LXXII.

Iſid. Fungi dicuntur eo quod aridi ignem acceptum concipiant. Fos enim ignis eſt, vnde & vulgo eſca dicitur, eo quod ſit fomes ignis, & nutrimentum. Alij dicunt fungos vocatos, eo quod ſunt ex eorum genere quidam interemptorij, vnde & defuncti. Plin. lib. 22. Fungorum lenior eſt natura, & numeroſa genera, & origo ex arborum pituita. Claudius Boletos viles ſtomacho putat Suillo iunco tranſfixi pendentes ſiccantur, & hi fluxionibus alui quas rheumatiſmos vocant medentur, excreſcentibuſque in ſede carnibus, ipſas enim minuunt, & tempore abſumunt: Itemque lentigines emendant, ac vitia in facie mulierum, lauantur ſicut plumbum. Canum morſibus ex aqua illinuntur, in medicamentis oculorum valent, & capitis eruptionibus. Noxij erunt fungi qui in coquendo duriores ſunt, innocentiores qui nitro addito coquuntur, ſi vtique percoquantur. Tutiores ſunt cum carne cocti, aut cum pediculo piri, proſunt & pira confeſtim ſumpta, de ambobus proueniunt hæc omnia. Et debellat eos aceti natura his contraria. Iſaac. Fungi frigidi ſunt & humidi in tertio gradu, quod molliciæ ſuaque humiditate teſtantur. Sunt autem ex his quidam mortiferi, ex frigiditate, & humiditate, veluti cū ſunt in tertio gradu. Quidam ex nimia viſcoſitate, & opilatione quam in poris, & venis faciunt, & propter humores eorum ad diſſoluendum inobedientes. Quidam ex mala qualitate quam de loco habent vbi naſcūtur, vt illi qui ſunt iuxta ęruginoſum, aut pannos putridos, aut foramē reptilium, vel arbores, croſſos humores, & viſcoſos hñtes: mortiferorum hæc ſigna ſunt, mollities, & viſcoſitas, humiditas, et groſſitudo. Qui etiam ſi per medium diuidantur, & in aere aliquantulum dimittantur, putridi inueniuntur: ignorantes hos comedentes, ita curātur: Pira eis dantur eſui, & nitrum cum oleo potui, aut cinis cum aceto, vel ſal cum aceto. Apozima etiam calamento origani, yſopi, ac ſimilium iuuat. ſed & illi qui non ſunt mortiferi, croſſam habent humiditatem, & viſcoſam actionem naturæ, & indigeſtionem. Ideoq; omnino vitandi ſunt, quos tamen comedere volentes, eorumque nocumentum vitare, elixant cū pira & calamentum miſcentes. Quorum iure expreſſa in alia aqua decoquuntur, ac cum pipere, zinzibere, & ſimilibus condiuntur.

De gaiſdone, & galatiga. Cap. LXXIII.

Actor. Gaiſdo, vulgo herba dicitur qua in blauium colorem panni tinguntur. Ipſa eſt iſatis ſecundum Macrum, de qua dicetur infra. Et ipſa fortaſſis eſt quæ alio noīe dr̄ ſandix, de qua iſidem ſub hoc noīe dicetur inferius. Auicenna. Galanga eſt fruſta inuoluta, rubea, nigra, in ſecundo gradu calidum eſt ac ſiccum, & eſt ſubtile reſolutiuum ventoſitatum, odorem oris efficit bonum, ſtomacho etiam bonum eſt ac cibi digeſtiuum, coliçæ confert, iuuat coitum, & dolori renum prodeſt. Conſtantinus vbi ſup. Galanga eſt in tertio gradu calida, & ſicca, ſtomachum flegmaticum cōfortat, virtutem digeſtiuam adiuuat, ventoſitatem diſſoluit, os odoriferum reddit, Curat colicam, renes calefacit, & auget libidinē. Platearius. Galanga eſt calida, & ſicca in tertio gradu. Alij dicunt, quod arbor ſit, alij quod frutex. Diaſcorides dicit quod eſt radix, & circa pedem arboris in Perſia reperitur. Quod patet ex eo quod interius quandam radicem hēt, & ēt terra ei adhæret. Pōt aūt ſeruari per annos quinque in efficacia multa, & ſine corruptione. Sophiſticari ſolet admixtione iunci habētis radicem infra tortuoſam, & etiam admixtione hiſtoricæ, ſed dignoſcitur: quia radix iunci ſaporem hēt inſipidum ſiue ſalſum, hiſtorica ponticum, Galanga vero aromaticum, & acutum. Eligenda eſt ergo ſubruffa, & ponderoſa quæ acutū ſaporē hēt: virtutē hēt confortandi ex aromaticitate, diſſoluēdi, conſumendi ex qualitatib. ad digeſtionē confortandā, & dolorem ſtomachi ex frigida cā, vel ex ventoſitate, dat̄ vinum decoctionis eius. Ad cerebrū confortandū, narib. applicandū eſt, contra ſincopin, & cardiacam dat̄ puluis eius cum ſucco boraginis, hēt ſimilē effectū folijs, & ligna gariofili. Macer. Flegmonē ſtomachi ſumptum galanga reſoluit. Et ſi flegmaticus fuerit corroborat ipſum. Inclu um ventum ſumptum fugat interiorum. Vim digeſtiuam iuuat hoc, colicīſque medetur. Oris non modicum manſum commendat odorem. Augmētat ſumptum, renum venerīſq; calorem.

De arundine ſatiua. Cap. LXXIIII.

Plin. lib. 17. Arundo quoque ipſa ſatiua eſt, quā nimirum & Cato in humidis agris ſeri iubet. Arundinis genera 29. demonſtrauimus non aliter euidentiore illa natura, quam his eiſdem voluminibus tractamus. Siquidem arundinis radix contrita, & impoſita extrahit a corpore filicis ſtipitem. Itemque radix filicis arundinem. Illa quæ naſcitur in India, & Syria. odoratum vnguentorumq; cū vrinam mouet cū gramine. vel apij ſemine decocta, menſtrua quoq; cit admota. Medetur conuulſis duobus obolis pota, iocineri ac renibus proficit: hidropiſi prodeſt ac tuſſi & ſuffitu magiſq; cum reſina ſeſſuobus vlceribuſq. manātib. cum mirrha decocta radix. Arundo Cypria quę donaa vocatur, cortice, vel cinere alopicias emendat, item putreſcentia vlcera: folijs eius ad extrahendos eiuſdem aculeos vtuntur. Efficacius & eſcas faciūt ignes omneſque collectiones. Arūdo vulgaris extractoriam vim habet, & recens tuſa nō in radice tm̄. Medetur & luxatis ſpinęque doloribus, in aceto illita radix. Eadem recens trita, & in vino pota venerem concitat: arundinum lanugo auribus illita obtundit auditum, & eſt res in Aegypto de arundine cognata. Auicen. Arūdo zuccari in natura zuccari exiſtit, & vehementioris eſt exiccationis, in ipſa eſt iuuamentū ad vomitū. Actor. Hęc arundo .ſ. zuccari ipſa eſt canna mellis: de qua paulo ante dictū eſt in capitulo de cannis. Cætera vero de natura vel proprietatibus arundinis, dicta ſunt in præcedenti libro vbi actum eſt de herbis incultis.

De inula & intuba. Cap. LXXV.

Palladius lib. 3. Inula menſe Februario ſeritur, quo & cunneta ponuntur. Seritur oculis vt calami, quos abſcidi ac terra leniter oportet operiri, terra foſſa & ſubacta exercitatis ad lineā pulu..s quibus oculos eius oportet infodi. Trium vero pedum inter ſe ſpacio debent ſeparari. Iſid. Inula quam ruſtici alnam vocant, radice aromatica, odoris ſummi, leni acrimonia. Plin. lib. 20. Inula quidem a ieiunis commanducata dentes confirmat. Et ſi vt eruta eſt, terram non attigit, condita tuſſim emendat. Radicis quoque decocta ſuccus tineas pellit. Siccata vero in vmbra farina tuta conuulſis, & inflationibus, & arterijs medetur ac venenatorum morſus abigit, folia ex vino lumborum illinuntur dolori. Iſid. Intubus Græcum nomen eſt, & dicitur intubus, eo quod intus ſit tophus, huius genera duo ſunt, ſubamarus & dulcis, qui ſtomacho accommodi ſunt. Intubum autem ſiluaticū, ipſum eſt elyotropium, de quo .ſ. in præcedenti libro iam dictū eſt. Palladius li. 3. intubum vel intiba ſicut & raphanos aliqui ſerūt in Martio menſe quib vtunt̄ in æſtate. Idem li. 19. intiba ſerēdi ſunt in Octobri menſe, quę ſeruant̄ hieme, humores, ac terra ſolutā appetunt, arenis, & ſalſis locis atq; maritimis ſumma proueniunt: his area plantior, turpat, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Cumq; fuerint quatuor foliorū, transferant̄ ad locū ſtercoratum. Pli. li. 19. Intubi hiemis ſunt impatientiores vtroſq; pferentes, ſed caule non minus grati. Eorū plantæ verno ſerunt̄, vltimo vere transferunt̄. Eſt aūt & intubū erraticū, qđ in Aegypto vocāt cichoriū, de quo alias dictū eſt. Idem lib. 20. Intubi quoque non extra remedia ſunt. Succus eorū cum roſaceo leniunt dolores capitis, idēq; potus cū vino iocineris ac veſicæ imponit̄, & epyforis.

De lactuca. Cap. LXXVI.

Iſid. Lactuca dicitur eo quod abundantiam lactis exuberet, ſeu quod lacte nutrientes fęminas implet, hæc & in viris veneris vſum coercet. Razi. Lactuca ſtomachi calidi ardorē reprimit, ſperma minuit, & ſomnum facit. Diaſco. Lactuca naturam habet frigidam, & humidam, & euſtomacham. Somnum præſtat, ventrem mollit, lac mulieribus prouocat, inflammationibus calidis adhibita iuuat, & ad leues eriſipilas comeſta caliginem infert: Lactucæ quidem natura frigida eſt non tamen noxij frigoris, ſed medij temperatique, alioquin nec vſui eſſe poſſet. Sitim rigorem ac ſitis ardorem ſedat, faſtidio languidos ad cibum reuocat, ſanguinem acquirit. Trita cum ſale combuſta ſanat. Ignem quoque ſacrum eadem ratione compeſcit. Lactucam cum ſit mediocriter frigida, & humida, melior eſt cæteris herbis ad generandum bonum ſanguinem. Quæ ſi nō lauetur aqua, melior eſt. Aqua enim humiditati ſuæ attribuit, lac etenim augmentat: lactuca cito digeritur, vrinam prouocat, tuſſim placat, ſanguinis ebullitionem refrigerat, ſomnum vigilias habentibus præſtat, capitis dolorem de colera rubea, vel de ſanguine factū amputat, cocta pluſquàm cruda ſit conueniens eſui: quia eius lac quod ſomnum erat inducens, calore ignis minuitur: propter hoc etiam in exordio ſuo cum lacte indiget, fit melior ſtomacho, & ad augmentādum lac in muliere. Cum autem induratur & lactis copiam habuerit, eius humiditas minuitur, & fit amari ſaporis. Sanguinē gñat peſſimū, tenebroſitatē oculorū facit: quia mortificando ſpiritus viſibiles extinguit. Calorē naturalē ēt ſuffocat cathaplaſma frondiū lactucæ eriſipilam habētibus ſubuenit, & calida apoſtemata deſtruit. Platearius. Lactuca cibariorum vſui competit, ſermo eius medicinæ, qđ frigidius eſt ipſa herba. Iudicatur aūt ab auctorib. omnium herbarum temperatiſſima: cibus eſt colericis conueniēs. in febribus multum valet elixa cum cruda. Cocta in aceto addito croco ſoluit opilationem ſplenis, & epatis. Conſtantinus in pan-

regni. Lactucæ omnibus herbis vtiliores ſunt, ſanguinem meliorem alijs herbis generant, ſitim mitigant, ſomnum præſtant, libidinem auferunt, maximè ſi apozema earum bibatur. Macer. Frigida lactucæ vis conſtat, & humida valde, Inde poteſt animo hæc mania leuare calores. Et præſtabis idem, ſuperaddas ſi quando mitam. Vtilis eſt ſtomacho, ſomnum dat, mollit & aluum. Omnibus his melius prodeſt decocta comuſta. Et ſtomacho potius non tota comeſta medetur. Lactucæ ſemen compeſcit ſomnia vana. Cum vino bibitum fluxumque reprimit alui. Lac dat abundanter nutricis ſemper frequenter. Vt quidam dicunt oculis caligo creatur. His quibus aſſiduè fuerit cibus eius in vſu.

De lactuca cultura. *Cap.* LXXVII.

PLin. lib. 19. Lactucæ ſeruntur toto anno, locis & irriguis ac ſtercoratis, menſibus binis inter ſemen, vel plantam, & maturitatem, legitimum tamen eſt a bruma ſemen ſerere, tollerant hieme maximè plantam in fauonio transferre. Aut ſemen fauonio, plantam æquinoctio verno humore quidem omnia hortėſia gaudent ac ſtercore. Seri etiam radices illitas fimo intereſt, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent cum ad ſemipedem excreuerint, recisis fimoque ſuillo recenti illitis. Candorem vero contingere putant his dumtaxat quæ ſunt ſeminis albi, ſi arena de litore a primo incremento in medias congeratur, atque creſcentia folia contra ipſas redigantur. Palladius lib. 2. menſe Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Februario transferatur, item Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe transferri: ſed certum eſt eam toto anno bene ſeri ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, irriguus. Antequam pāgant radices eius reſecemus æqualiter, & liquido fimo linamus, vel quæ iam pactæ ſunt nudatæ iterum accipiant, amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba manu vellenda eſt, non ſarculo: latior fit ſi rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leniter inciſo, gleba prematur, aut teſta. Candidæ fieri putantur, ſi fluminis arena, vel litoris frequenter portetur in medias, & collecta ipſæ folijs colligentur. Si vitio loci, vel temporis, vel ſeminis cito lactuca dureſcit, planta eius auulſa, & denuo poſita teneritudinem conſequetur. Idem in multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturcij, ocimi, erucæ radicis immiſeris, & tunc inuolutam fimo baccā terra optimè culta, breui ſcrobe demerſeris. Raphanus inferius in radicem, Cætera ſemina in ſummo, lactuca pariter mergente proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato Alij hoc ita aſſequuntur. Auulſæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta ſunt, & in eaſdem gradibus ſurculo punctis; præter raphani ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo obliniunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorum ſeminum caulibus ambietur. Naſturcium, ſi cum lactuca ſeratur, ægriùs naſci fertur.

De diuerſis ſpeciebus lactucæ. *Cap.* LXXVIII.

PLin. vbi ſup. Lactucæ tria genera Græci fecere, vnum lati caulis, cui ſolium paulo maius herbaceo, & anguſtiſſimum, vt alibi conſumpto incremento, Alterum vero caulu rotūdum, tertium ſeſſile, quod vocant laconicon. Alij coloris, & temporis ſatis lactucæ genera diſcreuere. Dicunt enim eſſe nigras, quarum ſemen ſeritur in menſe Ianuario, albaſque quarum in Martio, & rubentes quarum in Aprili. At omnium earum plantas poſt binos menſes differri. Diligentiores vero plura genera faciunt, videlicet purpureas, criſpas, Cappadocias, Græcas, longiora ſunt his folia, latique caules præterea longi, & anguſti intubis ſimiles, peſſimum autem genus cum amaritudinis exprobratione picrida vocari. Eſt etiam tamen alia diſtinctio, atræ quas micones appellatue copia lactis ſoporiferi, quanquam omnes ſomnum parere credantur. Apud antiquos Italiæ ſolum hoc genus earum fuit, & ideo lactucæ nomē adeptæ: Purpureæ maximè radicis vocant Cæcilianam, rotūdam vero ac minimam latis folijs artylida, & quidā eunuchion, quoniam hæc maximè veneri reſragetur. Eſt quidem omnibus natura refrigeratrix Ideoque æſtate gratæ a ſtomacho faſtidium auferunt, ciboque appetentiam faciunt. Diuus certe Auguſtus lactuca conſeruatus fertur in ægritudine prudentia medici Muſæ: ſanguinem quoque augere creduntur. Eſt & quæ vocatur lactuca caprina, de qua inter medicas dicemus inferi⁹: Iſid. Eſt agreſtis lactuca quam ſerralium dicunt, eo φ in ſerræ modū eſt tyrius eius. Iſaac. Lactuca ſilueſtris in forma quaſi domeſtica eſt. Rami tñ eius longiores ſunt, & frondes ſubtiliores, aſperiores, minuſq; virides, pp humiditatis ſuæ paruitatem, qd teſtatur amaritudinis, & ponticitatis ſuæ multitudo: ideirco minoris eſt frigiditatis: huius lac cum ſucco domeſticæ, & aceto mixtum ac potui datum, humores crudos expellit. Solum & lac bibitum ſomnum inducit· alij ēt dīt eā menſtrua prouocare pp ſuam amaritudinem. Auicē. Albugiliſe. i. lactuca aſini eſt ſpinoſa, piloſa, aſpera, nigra, plurima habēs folia ſuper radicem ei annexa. Eiuſque radix eſt in groſſitudine digiti, coloris valde rubei, q̄ cum tangitur in æſtate tingit. Eſt & alia ſpecies ex ea coloris rubei hñs folia citrina. Et eius ſpecies ſunt quatuor, albugi liſe intiſamus amelliſſus anſubeſin. Duæ primæ ſunt fortiores alijs. Dixit Galienus, φ albugiliſe eſt calida, & ſicca. Subtiliatiua eſt, cum ſtipticitate, & idēo pontica, amara. Sed ponticitas eſt magis apparens in reliquis: reliqui vero duo ſunt acutiores primis, & fortioris caliditatis. Radix etiam eſt fortioris caliditatis quàm folia, ēt decoctione quando linitur aceto confert morpheæ, & ipſa cutem excoriat, eiuſque folia debiliora ſunt radice.

De medicinali earum operatione. *Cap.* LXXIX.

PLin. lib. 20. Lactucæ ſponte naſcentis primum genus eſt illa quam caprinam vocant. Qua in mare deiecta, protinus necantur piſces, qui in proximo ſunt. Huius lac expiſſatum mox in aceto duobus obulis adiecto aquæ cyam hidropicis datur, inciſi quoque nerui caule, ipſius folijſq; contuſis aſperſo ſale ſanantur. Alterum genus eſt, φ eſopon Græci vocant, & in aruis naſcitur, eiuſque folia trita, & cum polenta illita vlceribus medentur. Tertium genus eſt, in ſiluis naſcens, quod iſatim vocant, eiuſq; folia trita, & cum polenta illita vulneribus proſunt. Lactuca ſilueſtris, lappato ſimilis eſt folijs, niſi φ habet plura, & nigriora. Siſtit ſanguinem, phagedenas & vlcera putreſcentia q̄ ſerpunt ſanat, itēque tumores ante ſuppurationem. Contra ignem ſacrum radice, vel folijs prodeſt, vel ad lyenes pota. Et hoc quidem ſingulis proprium porro ſponte naſcentibus commonia ſunt candore caulis interdū cubitali longitudine, tyrſo & folijs ſcabricia. Ex his habentem rotunda folia, & breuia, ſunt qui hieraciam vocant, eo quòd accipitres eam ſcalpendo, ſuccoque oculos tingēdo obſcuritatem cum ſenſerint diſcutiant. Succus albus eſt candidus, viribus quoque papaueri ſimilis, carpitur; per meſſes inciſo caule, fictiliq; nouo conditur ad multa præclarus. Omnia ſanat oculorum vitia, cum mulierum lacte; arcet nubeculas, cicatrices, adustiones oēs, ac caliginem præcipuè, imponitur etiam oculis in lana, contra epyforas, item ſuccus aluum purgat in poſca potus. In vino autem bibitur medetur ſerpentium ictibus, folia tyriuſque trita ex aceto bibūtur, & illinuntur vulneribus, maximè contra ſcorpionū ictus. Alijs quoque venenis reſiſtunt, exceptis illis quæ ſtrangulando necant, aut his quæ veſicæ nocent, imponitur, & ex melle atque aceto ventri ad detrahenda vitia alui. Succus emendat vrinæ difficultates. Crateuas eūm & hidropicis in aceto cyatho vini dari iubet. Ex ſatiua quoque ſuccus colligitur, ſed minus efficax: peculiares earum vtilitates partim iam dictæ ſunt, videlicet ſomnum faciendi, veneremque inhibendi, æſtum refrigerādi, ſtomachum purgandi, ſanguinem augendi. Necnon & paucæ reſtāt, quoniam & inflationes diſcutiunt, ructuſque lenes faciunt. Nec vlla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibetque. Eadem in cauſa alētutrinque modus eſt. Sic & aluum copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt, lentiaam pituitæ digerunt, & vt aliqui tradiderunt, ſenſum purgant, ſtomachoſque diſſolutos vtiliſſimè adiuuant. Dantur & ecluſis cum intubo erratico, & ad duritiem præcordiorum, & ad tuſſim hyſopitæ admixto. Dantur & melancolicis candidæ & ad vitia veſicæ. Diſſentericis etiam Praxagoras dedit. Ambuſtis quoque proſunt recentibus priuſquam fiant puſtulæ, & igni ſacro illinuntur in vino tritæ. Conuulſa & luxata leniunt caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida, eruptiones quoque papularum ex vino, & polenta. Mirus, & alias inuenio laudes.

Adhuc de eodem. *Cap.* LXXX.

AVicenna. Lactuca ſilueſtris eſt in virtute papaueris nigri. Hortulanæ frigiditas eſt ſm Galienum, ſicut aquæ lacunæ, & eſt I humectatione, & exiccatione inter caules, & attriplices, & blitos, in ipſo eſt abſterſio nec ſupticitas nec ſolutio, pp euacuationem ſuam a ſalſedine, & pōnticitate, & reliquis. Sanguinem generat meliorem q̄ olera. Nutribilior eſt elixata, meliorq; eſt non ablūta, qm̄ ablutio addit ei inflationem, & ſimiliter oībus olerib. frigidis. Eſt etiam velocis digeſtionis, & in medio vini adminiſtrata prohibet ægritudines ebrietatis. Confert etiam apoſtematibus calidis, & eriſipilæ linita, ſi non fuerit vehementis. Elixata quoq; & cruda vigilias remouet, & ſomnum facit. Confert & alleuiationi, & aduſtioni ſolis in capite, & opilationi in narib. factæ. Tuſſi quoq; & inflāmationi ſtomachi, & ictericiæ Addit ēt in lacte, & cū aceto ſumpta facit appetitū, lac eius q̄ ſilueſtris eſt, abſterget vlcera corneæ. Menſtrua prouocat, & in potu dat̄ morſui tutelæ, & ſcorpionis. Lac & hortulanæ propinquum eſt lacti ſilueſtris, fitq; ex ea emplaſtrum obtalmiæ calidæ. Lac ſilueſtris confert fiſtulis lachrymalium. Et aſſiduatio comeſtionis eius obtenebrat oculū; lactucæ ſemen ſperma exiccat, & deſiderium coitus ſedat. Eſt & lactuca aſini, cuius folia ſicut lactucæ ſubulta, pluris numeri ad nigredinem declinant. Iſta calida eſt & ſicca, abſterſiua, & aperitiua. Confert apoſtematibus duris, & podagræ, & ſchyaticæ. Idem radix albugiliſæ, id eſt lactucæ aſininæ, cum farina ordei fracta eriſipilam frangit ſuperpoſita cum adipe, ſcroffulas reſoluit. Et ponitur cum cera ſuper omnia vlcera propriéque a duſtionem ignis. Eadem radix aptat ſtomachum & eius decoctio valet ictericiæ ac dolori ſplenis. Item decoctio eius cum aqua cardami

dami confert dolori renum, & in renibus lapuli. Folia eius cum vino fuſa ventrem ſtringunt: albugiliſa reſoluit humores colericos croſſos, & radix habentis folia citrina cum yſopo, & ſynapi vermes interficit, & educit. Decoctio radicis albugiliſæ cum aqua alKaratim, confert febribus antiquis. Mulieri vero ſuppoſita radix, abortum facit. Cum autem maſticatur ex citrina habente folia, & proijcitur ſuper venenoſa interficit ea. Aliæ duæ ſpecies eſſe ferunt morſu viperæ bibitæ ac limitæ & ſputatæ. Iſaac. Lactucæ ſilueſtris lac cum ſucco domeſticæ, & aceto mixtum ac potui datum humores crudos expellit, ſolum quoque lac bibitum, & alia inducit. Nam dicunt eam menſtrua prouocare propter ſuam amaritudinem. Ex herbario. Lactuca leporina eſt herba quam lepus comedit in æſtate, cum amor deficit, facit ad febrem, & ad pilos religandos cum oculis obſtant.

De lapiſtro, & liguſtico. Cap. LXXXI.

ISid. Lapiſtrum eſt lapacium, hæc in cibo ſumpta ſtomachum confortat, vẽtrem reprimit. Liguſticum a regione nomen accepit, naſcitur in Liguria odore aromatico, & guſtu acri. Plin. vbi ſup. Liguſticum aliqui panacem vocant. Stomacho vtile eſt, itemque conuulſionibus, & inflationibus. Sunt & quidam qui falſo id appellauerunt cunilam bubulam. Diaſcorides. Liguſticus naſcitur in monte Liguriæ vicino. Sed ciues illam panacem vocant, eo quod radix eius eſt alba, & odorata, ſimilis panaci, eiuſque virtus eſt vna cum panace. Naſcitur autem in locis altis, & vmbroſis, virgã habet longam, & nodoſam aneto ſimilem, in qua ſunt folia meliloto ſimilia, ſed molliora, & odorata, quę in cacumine ſunt tenuiſſima, & diuiſa. In ſummitate virgæ caput eſt vmbraculoſum, vbi ſemen eſt nigrum, & oblongum ſicut fœniculi, guſtu viſcidum, & aromatice odoratum. Cuius virtus vicinalis eſt, radix eius eſt alba, ſimilis panaci eracleontico, & odorata, virtuſque radici, & ſemini eius eſt calida, omnibus intraneorum occurrunt doloribus. Inflationem quoque ſtomachi ſoluit, & ictibus venenatis opitulatur, vrinam quoque prouocat ac menſtruis imperat, ſi bibatur, antidotis etiam quæ colicis proſunt admiſcetur. Idemque confectionibus omnibus etiam digeſtibilibus, quoniam euſtomachus eſt, vtiliter adhibetur, vnde multi ciues ipſius prouinciæ conditurus cum miſcentes eo pro pipere vtuntur. Conſtantinus vbi ſupra. Liguſticum eſt in tertio gradu calidum, & ſiccum. Cibum digerit, opilationem epatis aperit, de frigido humore dolorem mitigat, ſtomachi ventoſitatem, & inflationem, rugitum, & intortionem diſſoluit, menſtrua, & vrinam prouocat. Platearius. Liguſticum calidum, & ſiccum eſt in ſecundo gradu, cuius ſemen ſimiliter appellatur Semen autem vt herba, vel radix in medicinis ponitur: virtutem habet diureticam, virtutem quoque aperiẽdi, & extenuandi, vnde vinum vel etiam aqua decoctionis eius valet contra opilationem ſplenis, & epatis, & contra ventoſitatem, & contra dolorẽ ſtomachi, & inteſtinorum ex ventoſitate. Puluis etiam eius cum puluere cynamomi datus valet ad prædicta. Macer. A Liguria patria ſumpſere Liguſtica nomen. Copia quòd maior ibi naſcitur illius herbæ. Tertius huic gradus eſt ſicci calidique vigoris. Maior radicis vis eſt, ſeminis ei⁹. Et par eſt illi vis in medicamine quouis Inflato ſtomacho cum vino ſumpta medetur. Et tali pota vis digeſtiua iuuatur. Omnibus, & morbis ſic proſunt interiorũ. Vrinam ſic ſumpta mouent, & menſtrua purgant. Tota venenatis medicatur morſibus herba. Si bibitur bene trita prius vinoque ſoluta. Et pars contritæ ponatur deſuper herbæ. Non modicum colicis prodeſt hęc manſa, vel hauſta. Vel ſi radicis elixatura bibatur. Nec ſolum colicis decoctio ſubuenit iſta. Sed ſupradictis medicabitur omnibus hauſta. Digeſtibilibus ſemen bene iungitur eius. Omnibus antidotis, quòd ineſt ibi pectica virtus. Hanc oculis Strabus potu & odore nocinam Aſſerit, antidotis eius tãtummodo ſemen Miſceri iuſſit, hoc virum dixerit a ſe, An a Doctorum libris non eſt mihi notum. Hoc ſcio, quòd veteres non paruis laudibus iſtam Extollunt herbam, nec me legiſſe recordor Illum, qui Strabidis ſermonibus aſtipuletur.

De lilio. Cap. LXXXII.

ISid. Lilium eſt lactei floris herba, vnde & nuncupata quaſi Lidia. Cuius dum candor & in folijs eſt, auri tamen ſpecies intus effulget. Ambro. Conſiderate lilia agri quantus ſit candor in folijs, ipſaque folia ſtipata quomodo ab imo ad ſummum aſſurgere videantur, vt exprimãt formam cyphi, & vt auri ſpecies quædam intus effulgeat, quæ cum vallo in circuitum floris obſepta minimæ nullæ pateat. Si quis hunc florem decerpat, & in folia ſua ſoluat, quę tanta eſt manus artificis, quæ lilijs ſpeciem reformare valeat? Gloſa ſuper Lucam cap. 12. Lilia non in ſiluis ſed in hortis naſcuntur, nec vllum agricolarum cultum requirunt, ſicut cęteri fructus: ſicut ſcriptum eſt, conſiderate lilia agri quomodo creſcunt, non laborant neque nent. Non laborant coloribus ſe ornando, neque nent, ſibi indumenta faciendo. Plin. li. 21. Lilium roſæ nobilitate proximum eſt, quadam cognatione vnguenti, oleiq; quod lilion appellatur. Nulla florum excelſitas maior. Interdum cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris ſtriatis, & ab anguſtijs in latitudinẽ paulatim ſeſe laxantibus effigie calati reſupinis per ambitum labris, tenuique filo, & ſemine ſtantibus in medio crocis. Sic odor colorque duplex & alius calicis alius ſtaminis differẽtia anguſta. In vnguenti vero & olei vſu, folia quoque non ſpernuntur. Eſt autem flos illi non diſſimilis in herba, quam conuoluolum vocant per frutecta naſcens, odore nullo, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti indumentum naturæ lilia facere condiſcentis. Alba lilia omnibus eiſdem modis ſeruntur, quibus & roſa. Nihilque fœcundius, vna radice quinquagenos ſæpe bulbos emittente. Eſt & lilium rubens, quod Græci vocant crinon. Alij florem eius cynorhodon, laudatiſſimum eſt in Anthiochia, & Laodicia Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locum obtinet in Italia naſcens. Sunt & purpurea lilia gemino caule, carnoſiore tantum radice, maioriſque bulbi ſed vnius, hoc narciſſum vocant: huius alterum genus flore candido calice purpureo. Differentia lilijs eſt hæc, quoniam folia narciſſis in radice ſunt probatiſſimis in Lyciæ montibus. Tertio generi extera ſunt eadem: ſed calix herbaceus, omnes ſerotini, poſt arcturum enim florent ac per æquinoctium autumni. Inuenta eſt in his ratio inſerendi monſtrificis hominum ingenijs, lilia in fumo ſuſpenduntur, deinde nudantibus ſe nodulis in fęce nigri vini, vel Græci, menſe Martio macerantur, vt colorem accipiant, atq; ita ſeruntur in ſcrobiculis heminis fecis circumfuſis. Sic purpurea lilia fiunt: mirũ ita tingi aliquid vt naſcat infectũ. Palladius li. 3. In Februario menſe liliorum bulbos ponemus, vel lilia ante habita ſatiemus, ſumma diligẽtia ne oculos circa radicẽ naſcẽtes, & minores bulbulos laedemus. Qui a matre ſubtracti atq; in alios digeſti ordines, noua lilieta formabunt.

De medicinis ex lilio. Cap. LXXXIII.

DIaſco. Lilium duritias neruorum remollit, folia eius cocta, et impoſita ad combuſta loca proficiunt, & vexationem ſerpentium curant. Succus eius cum melle decoctus in vaſculo nouo veteribus vlceribus medetur. Radix eius ſub prunis cocta, & cũ oleo roſeo trita, & impoſita vſturas ſanat, & optimè vulnera cicatrizat, ventrem laxat, & menſtrua prouocat. Semen quoque eius potui datum menſtrua prouocat, & partum deijcit. Ad ſerpentis morſum facit. Flores eius leptomeres ſunt. Et oleũ ex eis dyaforeticum eſt, ac ſine vlla mordicatione malacticũ, ad oẽs matricis duritias vtile. Plateatius. Liliũ eſt calidum, & humidũ. Aliud aũt domeſticum, aliud ſilueſtre. Sed ſilueſtre, aliud gerit florem purpureũ quod efficacius eſt, aliud florẽ croceum: domeſticum lilium cum axungia ſuium, apoſtema calidum maturat. Radices lilij valent contra duritiem ſplenis, ad faciem quoq; colorãdam radix lilij agreſtis. Auicen. Lilium album hortulanũ calidum & ſiccum eſt in ſecundo. In ipſo eſt terreitas ſubtilis acquirens amaritudinem, & aqueitas æqualis complexionis. Ireos autem ſilueſtris vehemẽtioris eſt calefactionis, & exiccationis. Confert panno, & lentiginibus propriè q; radix eius, & mundat faciem ac remouet eius contractionem, valet inciſionib. neruorum, & ſpleni, ſed malum eſt ſtomacho, propriéq; oleum eius, quod eſt reſolutiuum, apertiuum, leniuum duritiei matricis bibitum, & inunctum. Nec eſt ei par in ægritudinib. matris. Extrahit fętum, & confert dolori ventris pungitiuo. Conuenit etiam vlceribus capitis, ac furfuribus eius. Et diſtillatus in aurem ſedat dolorem eius ex ſonitu. Radix eius aperit orificia emorroidarum. Idem radix eius cõfert aduſtioni aquæ calidæ, quoniam exiccatiua eſt, mollitiua, & abſterſiua cum æqualitate conſolidat. Ex decoctione quoq; ipſius radicis fit oris collutio ad dolorem dentium, & propriè illius quod ſilueſtre eſt. Idem lilium confert puncturæ vermiũ venenoſorũ, propriéq; ſcorpionis. Ipſumq; & ſuccus eius & ſemen, & ſyrupus bibita conferunt oĩbus puncturis. Oleum quoq; eius eſt tyriaca coriandri, & fungorum. Emplaſtrũ ex folijs cum vino factũ ſuper eriſipilam cõfert valde.

Iterum de eodem. Cap. LXXXIIII.

PLin vbi ſup. Lilij radices multis modis florem ſuum nobilitauere, contra ſerpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena, propter clauos pedum in vino decoquuntur triduoque non ſoluuntur. Cum adipe, vel oleo decoctæ pilos etiam aduſtis reddunt. E mulſo potę ſanguinem inutilem cum aluo trahũt lienique ac ruptis vulſiſque, & menſtruis fœminarum proſunt in vino decoctæ. Impoſitæque cum melle, neruis præciſis medentur, lichenas, & lepras, & furfures in facie emendãt, folia in aceto cocta vulneribus imponuntur. Semen illinitur ſacro igni, flos, & folia vlcerum vetuſtati. Succus, qui flore expreſſus eſt, ab alijs mel ab alijs Syrium vocatur, valet ad vuluas emolliendas, ſudoreſque faciendos, & ſuppurationes coquendas. Macer. Autoſas, vt credo roſas argentea dicunt Lilia iure ſequi, quæ nec ſpecie nec odore Cedere creduntur roſeo collata decori. Nec minus in multis hominum ſiat apta querelis huius radicis bulbus, qui lilia profert Sub prunis coctus, vncto quoque tritus oliuo, Prodeſt vſturis mixtò ſuperadditus ignis. Et melius ruſcum ſibi iungatur oliuum.

Duras matrices tollit, ſi ſubditur idem. Elixis eius folijs cathaplaſmate facto Molleſcunt nerui combuſtaque membra iuuantur. Sicque ſuppoſitus morſus curabitur anguis. Aut ſi cum vino bulbus potabitur ille. Sic quoque fungorum negat illa venena nocere. Hunc vino coctum triuimque pedum ſuperadde Clauis, nec ſoluas niſi cum lux tertia tranſit. Pingui porcino decoctus idem vel oliuo Reddere poſſe pilos membris narratur aduſtis. Cum vino potum nociuumque purgare cruorem Per ventrem dicunt, & ſic prodeſſe lieni. Sicque iuuat vuluas, ſic idem menſtrua purgat. Vel ſi cum vino veteri tritum ſuperaddas Præciſis neruis, tritus cum melle medetur. Expreſſus ſuccus foliorum mixtus aceto Et melli coquitur, ſic mellis ſint & aceti, Vt geminę partes, prædicti quinque liquoris, Ad deſiccandas nihil eſt magis vtile plagas. Inde cicatrices duci licet inueteratas. Elixis bulbus, & ceroto bene mixtus. Rugas diſtingit, vultus maculas fugat oẽs. Lychenas purgat, faciẽ quoq; furfure mundat. Exprimit ſuccus de tritis floribus eius Emollit vuluas, cum lana ſubditus illis. Illitus aſſerit ſudorẽ poſſe mouere Turgida maturat, plus decoquit, & cito purgat.

De lino. *Cap.* LXXXV.

Isid. lib. 19. Linum ex terræ nitenti ſpecie oritur. Nomen ſumpſit a Græco, vel quòd lene ſit ac molle. Byſſum autem eſt genus quoddam lini nimium candidi ac molliſſimi, quod Græci papaten vocant. Plin. lib. 19. Linum ſabuloſis locis maximè ſeritur, vnoque ſulco, nec magis feſtinat aliud vere ſatum æſtate vellitur, digeritur, pectitur illiſum crebro in ſilice ex aqua tectumque ruſſus clauis tunditur, ſemper iniuria melius atque in fila politur. Inuentum eſt linum, quod ignibus non abſumeretur viuum id vocant. Ardenteſque in focis conuiuiorum vidimus ex eo mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magiſquam poſſent aquis. Naſcitur in deſertis locis Indiæ ſoleque aduſtis, vbi nõ cadunt imbres inter diros ſerpentes, aſſueſcitque viuere ardendo. Cadurci caleti ruteni biturges, vltimique hominum exiſtimati morini, immo vero Galliæ vniuerſa vela de lino texunt, iam quidem & trãſrhenani hoſtes nec pulchriorem aliam veſtem eorum fœminæ nouerunt. Varro tradit in Serranorum familia Gentilicium eſſe, fœminas linea non vti veſte. In Germania id opus agunt defoſſi, & ſub terra. In Campania fit inde piſcium alitumque captura Eadem & plagis materia. Nec enim maiores inſidias cũctis animalibus, quàm nobiſmetipſis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ apros conſcindunt, & ferri, & hæc caſſeſve aſperi, aciem cõuincunt. Ægypto linum minimũ eſt firmitatis plurimum lucri. Quatuor ibi diſtinguuntur cum regionum nominibus in quibus naſcuntur, apud eos maturitas eius intelligitur argumentis duobus, videlicet intumeſcenti ſemine, vel colore flaueſcente. Tunc euulſum, & in faſciculos colligatum ſiccatur in Sole pendens conuerſis ſuperne radicibus vno die. Mox alijs quinque faſcium cacuminibus in contrarium inter ſe verſis, vt ſemen cadat in medium. Huic inter medicamina vis, & in quodam ruſtico ac prædulci Italiæ Tranſpadanæ cibo, ſed iampridem ſacrorum tantum gratia. Deinde poſt meſſem triticeam virgæ ipſius merguntur in aquam ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſæ, nulli enim læuitas maior. Maceratis indicio eſt membrana laxatior, iterumque vniuerſæ, vt prius Sole ſiccantur. Mox areſactæ in ſaxo tunduntur, & quod proximum cortici fuerit ſtuppa vocatur. Depectitur atq; digeritur, deinde in fila politur ſemper iniuria melius. Linum ſupradictum, quod in deſertis naſcens ardendo viuit rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem, ruffo ignis colore ſplendeſcit. Ex argumentatione vocatur a Græcis aſbeſtinum, & cum inuentum eſt æquat excellentium precia margaritarum Anaxilaus auctor eſt, huius lintheo circundatam arborem ſurdis ictibus, & qui nõ exaudiuntur cædi. Huic ergo lino Principatus eſt in orbe toto, proximus vero biſſino, mulierum maximè delicię circa elim in Achaia genito, quatenus denarijs eius ſtipula permutata quõdam, vt auri. Repertaque lintheorum lanugo e velis nauium maritimarum maximè in magno vſu medicinæ eſt, & cinis ſpodij vim hẽt. Palladius, vbi ſup. In Februario menſe aliqui ſemen lini læto ſolo ſpargunt, & lina conſequuntur exilia. Idem lib. 11. In menſe Octobri ſemen lini ſeri poteſt ſi placuerit, quod tamen pro ſui malitia ſerendum non eſt, quia terræ vber exhaurit. Sed ſi velis loco pinguiſſimo, & modicè humido ſerere poteris. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerentes, ſic aſſequunt, vt linum ſubtile naſcatur.

De liquiricia. *Cap.* LXXXVI.

Ex ſinonimis. Liquiricia ipſa eſt quæ alio nomine dicitur glicoricia, ſiue glicir icia, vulgariter autem dicitur ricolicia. Iſid. li. 17. Glicirſa Græcè dicta eſt, eo q; dulcem radicem hẽt, glycin .n. dulce dñt Græci. Eadem & adypſos dr̃, q; ſitum ſedat ſitientib. Diaſcorides. Glicocia, ſiue glicoricia, vel adipſa, naſcitur in Ponto, vel in Cappadocia. Frutex eſt virgas duobus cubitis longas hñs, in quibus folia ſunt ſpiſſa lentiſco ſimilia, ſed pinguia, & glutinoſa, florem vero iacincto, ſimilem. Semen hẽt planum, & aſperũ, qđ eſt latũ, ſicut lenticula, ſed ruffum, & oblongum. Buxei coloris hẽt radices longas, vt gentiana, cõſtrictas, & dulces, quæ vt linum aliàs licium exiccantur: vires hẽt relaxãtes, & cum dulcedine exhumidantes, vnde ſitum ſedant, renum ac veſicę dolorem mitigãt, vrinam, & menſtrua prouocant, oẽmq; tumorem tuſæ, & impoſitæ placant. Succus ipſe aſpredinem arteriarum diſſenit, & nõ ſolum tracheam ſanat arteriam, ſed & veſicam ſcabioſam, qui ſuccus videlicet diu lingua retentus dẽt glutiri qm̃ æſtuationem ſtomachi ſoluit. Tumorem quoq; ſtomachi, & epatis compeſcit. Radix eius renum ac veſicæ vlcerationẽ curat. Bibita cum dulcore ſitum prohibet. Idem vulneribus vtilis eſt, maſticata ſtomatica eſt. Elixatura radicis eius hæc oĩa facere nouit, ipſaq; radix in puluerem redacta, & impoſita pterigia detergit. Auicẽ. Liquiriciæ radix eſt temperata, & ad caliditatem, & humiditatem declinat. Succus eius panaricio cõfert, & radix eius ſiſr. Idem ſuccus eius ad vlcera valet. Radix eius vngulæ confert, eiuſq; ſuccus fortior eſt. Idem pulmonis cannam lenit, & mundificat, pulmoni confert ac gutturi, vocemq; clarificat. Sitim ſedat, pp̃ humiditatẽ ſui, & ſiſr confert inflammationi ſtomachi. Confert iterum vrinæ ardori, & valet ad vlcera renum ac veſicæ eiuſq; ſcabiei, febrib. & confert acutis. Cõſtãtinus vbi ſup. Liquiricia temperati caloris eſt, & humectat moderatè, hẽt & aliquid dulcoris, proinde valet tuſſientib. gutturi, & cãnales pulmonis humectat, & pectus. Succus eius optimus ẽ aſperis pulmonũ cannalibus, & ſtomacho peruſto, vniuerſaliter etiam pectoris, & pulmonis ac ſpiritus inſtrumentis liquiricia congruit. Platearius. Liquiricia quidam dñt, q; ſit radix, quidam q; frutex, ſed ipſa eſt ramis. Eſt aũt eligenda quæ non multum groſſa ſed tenuis eſt, & interius crocea eſt. Qđ deſfrangitur, non puluerizatur. Quæ aũt leuis, & interius ſubalbida, vel nigra, vel viridis eſt, abijcienda eſt. Succus ẽt eius eſt eiuſdem efficacię, & adhuc fortioris: qui hoc modo fit. Cum ramus eſt viridis bene conteritur, & in aqua bullitur, & vſq; ad conſumptionem decoquitur, poſtea vero exprimitur, & ſoli exponitur ac deſiccatur, & in rotundam formam ẽm formam vaſorum formatur: valet contra oĩa pectoris vitia eius decoctio ĩ aqua & pleureſi ac peripleumoniæ, vinum decoctionis eius valet cõtra tuſſim. Ad idẽ valet electuariũ ex liquiriciæ ſucco ac melle cõfectũ, liquiricia deniq; cũ maſticata, & ſub lingua retenta, ſitim & aſperitatem ſtomachi gutturiſq; mitigat.

De Malua. *Cap.* LXXXVII.

Isid. Malua dr̃, eo q; molliendi aluum ac ſoluẽdi naturã habeat: huius ſucco ſi quis ſe oleo mixto perunxerit, ab apib. feriri negatur, folia eius ex oleo trita, & impoſita ſcorpionib. creduntur afferre torporem. Plin. lib. 20. Malua vtraq; eſt in laudibus magnis, & ſatiua, videlicet, & ſilueſtris. Duo earum gña amplitudine folij diſcernuntur, maiorem Græci malopen in ſatiuis vocãt. Alteram ab emolliendo ventre Malachem dictam putant. E ſilueſtribus cui grande folium eſt atq; radices albę, althea vocatur, ab effectus excellentia, a quibuſdã ariſtalthea. Omne ſolum in quo ſerunt, faciunt pinguius. Palladius li. 3. In Februario menſe malua ſerenda eſt, q̃ occurſu hiemis ab incrementi reprimet longitudine, loco pingui delectatur, & humido gaudet lætamine. Transferũtur eius plãtæ cum cæperint quatuor habere folia, vel quinq;. Melius eius planta q̃ tenera eſt comprehendit. Maior. n. tranſlata languebit. Sapor eius melior eſſe probatur ſi non transferatur. Sed ne cito in caulem erigantur, & in earum medio glebulæ, vel lappilli conſtituantur. Rara ponenda eſt, aſſiduo ſarculo delectatur. Sunt autem herbis maluæ liberandæ, ne motum ſentiant in radice. Si tranſferendis plantis nodum facias, in radice ſeſſiles fient.

De operatione maluæ in medicina. *Cap.* LXXXVIII.

Plin. vbi ſup. Maluæ, quæ althea dr̃, contra oẽs aculeatos ictus efficacior vis eſt, vtilis præcipuè ſcorpionum ac veſparum, & ſimilium ac muriſaranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti ante, vel habẽtes eas non feriuntur ab his. Folium impoſitum ſcorpionibus torporem affert, & contra venena confert. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ aut cum aneto potæ. Decoctæ vero cum radice ſua, leporis marini venenum reſtringunt, & ſi vomatur (vt quidam dicunt) Mira de eiſdem & alia tradunt, ſed maximè ſi quotidie quis ſucci ex qualibet earum ſorbeat dimidium cyatum, morbis omnibus cariturum. Sanant vlcera manantia in capite. In vrina putrefactæ, lychenas, & oris vlcera cum melle. Radix decocta capitis ſanat furfures, dentiumque mobilitates. Eius quæ vnum caulem habet radice circa dentem qui dolet perungat, donec dolor deſinat. Eadem ſtrumas, & parotidas, & pannos addita hominis ſaliua purgat. Semen eius in vino nigro potum, a pituita liberat. Radix in lana nigra mammarum vitijs occurrit adalligata. Tuſſim emẽdat in lacte cocta, & ſorbitionis modo quinis diebus ſumpta. Seſtius niger dicit eas ſtomaco vtiles. Aliqui folijs earum manus plenè menſura dicunt in oleo, & in vino ſumptas fœminas purgare. Vtique conſtat parturientes folijs ſubſtratis celerius ſolui, ſed protinus a partu remouenda, ne vulua ſequatur. Dant & ſuccum parturientibus ſemunis bibendum in vino decoctum. Melancolicis quoque datur

vna-

vnicaulis ſuccus tepidus & inſamētibus: hinc & calculoſis, & inflationi, & torminibus aut opiſthotonico laborantibus tepidus illinitur, & ſacris ignibus & ambuſtis decocta in oleum folia, & ad vulnerum impetus cruda cum pane imponuntur, decoctę inceus veſicę & inteſtinorum prodeſt fuſionibus. Altheę radix efficacior eſt in omnibus ſupradictis, præcipuè conuulſis atque ruptis. Iſaac. Malua calida eſt in gradu primo, humida in ſecundo. Radix eius & ſemen diſſoluit pulmones, ſaniem apoſtematis digerit. Apozima eius valet ad ſanguinis fluxum: quiddam enim habet ponticitatis. Quæ ſi cum vino potui detur, groſſos humores renum diſſoluit, & lapides frangit. Platearius. Malua domeſtica magis frigida eſt, & humiditatem habet ſubtiliorem. Silueſtris autem creſcit altius, & altiora habet folia, & fit quaſi frutex, hæc minus frigida eſt, & habet viſcoſam humiditatem, valet ad maturandum calida apoſtemata. Teruntur enim folia maluæ cum axungia porcina recenti, & ſuper tegulam calefacta ſuperponit. Hæc etiam valet contra duritiem ſplenis & epatis. Fomētum ex aqua decoctionis eius factū circa pedes, valet ad ſōnū ꝓuocādū in febrib. acutis. Contra tuſſim ſiccā etiam valet, & cōtra ethicā.

Iterum de eodem. *Cap. LXXXIX.*

COnſtan. ubi ſupra. Malua eſt frigida in ſecūdo gradu. Quiddam caloris accidentaliter habet. ideoq; ſi in vino ſit cocta, & cathaplaſmetur, contra ſcrofulas, apoſtemata, tumoreſque mamillarum valet. Succus eius ſi cum vino bibatur, ſtranguriā id eſt difficultatem mingendi diſſoluit, & lapidem frangit. Schyaticę cōueniens, inteſtina ſanat vulnerata, ſi cum aceto coquatur, dolorem eorundem mitigat. Diaſcorides. Malua vtilior eſt hortina quam agreſtis, ſed cacoſtomacha eſt, ventremque mollit. Maximè autem eius virgulæ inteſtinis medentur ac veſicæ. Eius folia cruda cathaplaſmata cum ſale modico medentur ęgilopis, valent & apum percuſſuris. Idem malua elixa, & oleo admixta cathaplaſmatibus adhibita, acoras & furfures capitis tollit. Elixatura eius malactica eſt, ad duritiem inteſtinorum atque matricis & ani neceſſario ſupponitur. Folia eius cocta & impoſita cū oleo modico, combuſtionibus & igni ſacro. Item malua cum radicib. cocta in viſcello, venenoſis potionibus ſubueniſt, ſi frequenter bibatur, morſus ſphalangiorum retemperat, lac mulierib. prouocat. Semen agreſtis maluæ cum vino bibitum dolorē mitigat veſicæ. Actor. De althea, quæ eſt agreſtis malua, iam dictum eſt in alio libro ſupra. Macer. Altheam maluæ ſpeciem nullus negat eſſe. Altheamq; vocant illam quæ creſcit in altum. Hanc ipſam dicunt euiſcum, ꝙ quaſi viſco, illius radix contacta madere videtur. Agreſtiſque ſolet a multis malua vocari. In mulſa coctus flos eius vulnera purgat. Vel ſi cum vino tritum florem ſuperaddas. Spargere ſic ſcrophas animumque iuuare dolentem. Dicitur, hoc quoque modo conquaſſatis medicami. Eliſata prius radix adipiq; terrendo, Addita porcino, therebintineq; tumores Matrices curat reliquoſque leuare dolores. Dicitur, illius neruos ſic ipſa relaxat. Rumpit vel ſpargit ſic apoſtemata dura. Omnes hac cauſas elixatura iuuabit. Si loca morborum foueantur ſæpè tepenti. Ad diſſenterias radicum coctio ſumpta. Cum vino fluxum ſtringens compeſcit eorum. Et pellit iacdas hæc coctio ſumpta ſecundas. Et prodeſt emopcoicis, lapideſque repellit. Veſicæq; ſolet varijs ſuccurrere morbis. Acri cum cinere tritum ſemen oliuo lungito, deformes maculas hoc vnguine pelles. Cum poſca potata pōt obſtare venenis Elixata prius, cum melleq; trita replebit Vulnera quæ caua ſunt ſi ſint ſuperaddita ſæpè. Sic quæque duritias mollit leuitq; rigores. Decoctis oleo folijs factum cathaplaſma. Quoſuis peſtiferos morſus combuſtaque curat.

De Meconio. *Cap. XC.*

DIaſcorides. Meconium dictum eſt, quia flore citius caret. In locis cultis naſcitur, Autumno colligitur, habet folia coriandro ſimilia, diuiſa, & oblonga, & aſpera. Haſta eſt illi ſimilis iunco, recta & longa cubito vno, cum flore fœniceo vel albo, ſimilis ammoni agreſti. Capitella quoque habet oblonga, ammone minora, ſemen ruffum, radicem oblongam, & ſubalbam, amaram, in modum digiti minoris groſſam. Meconis tamē duo ſunt genera, vnum hortiuum, & aliud agreſte. Virtus omnibus frigida eſt, folia eorum cathaplaſmata tumores, & ignem ſacrū tangentia. Capitella elixa mixto melle ſpiſſata in coctura, vt electuarium data ad tuſſim & ad reumatiſmum faciunt, celiacis & addito ſucco hipoquiſtidę, & achaciæ maximè proſunt. Semen vero nigrum meconis tritum & cum vino bibitum, reumatiſmū ventris abſtinet, ac mulierū fluxum. Idem acceptum, vt herbum vel heruum ſomnum præſtat, tuſſim mitigat, fluxum ventris abſtinet. Quod ſi plus bibitum fuerit litargicos facit, & occidit. Dolorem capitis cum oleo roſeo compeſcit, fomentis adhibitum. Aurium quoque dolorem cum oleo amigdalino, vel croco, vel myrrha curat infuſū, ſed & oui medio vitello, & croco mixto compeſcit dolorem, & tumorem oculorum. Ignem ſacrum extinguit, & ad ſanitatem vulnera perducit, podagris cum lacte

mulieris, & croco ſubueniſt, ſuppoſitum quoque vt collirium ſomnum facit. Mecon erraticus quem multi vocāt pardalion, aut agreſte meconium, habet folia alba, & craſſa ſtomo ſimilia in medio ſecta, haſtam & florem habet viridem. Semen minutū, & curuum ſicut carui, & fęnugræcum. Radix eius eſt ſuper terram longa, & nigra, cui coctæ in aqua vt ad medium redeat, virtus eſt diuretica: epaticiſque conuenit bibita. Naſcitur in locis maritimis, & aſperis. Semen eius ventrem purgat bibitum cum mulſa, folia eius & flores abſtinent paſcentia vulnera. Oleum mixtum, & inunctum caligines detergit oculorum. Mecon aphrodit appellatur & heraclia, & habet haſtam duorum palmorum longam, foliaque minuta ſtrucio ſimilia. Semen album habet. Ipſaque herba omnis alba eſt, ſed radix tenuis eſt. Semen eius in æſtate quando minus eſt colligitur, & ſiccum reponitur. Quod acceptum cum mulſa vomitu ſtomachum purgat. Et hæc ipſa purgatio epylenticis medicat.

De Melone. *Cap. XCI.*

COnſtantinus in pantegni. Melones frigidi ſunt in ſecundo gradu, & humidi, cito digeſtiui: quia colatiui vrinam prouocant. Impetiginem ac morpheam cutis inde lotæ mundificant, quod ſemen maximè facit, vt dicit Gal. in ſtomacho corrupto venenoſos humores generant, ſæpe vero multum comedentes diarriam patiuntur. Iſaac in dietis particularibus. Melones frigidi ſunt, & humidi in medio ſecundi gradus: horum quidam ſunt rotundi, quidam longi, rotundi viſcoſiores ſunt, & groſſiores, & cauſa rotunditatis eorum hæc eſt. Liquor enim eorum qui groſſus atq; viſcoſus fuerat, in ſuperficie natando, æqualiter ſe diffundit circa latera, longorum autem liquor: quia ſubtilis, & aquoſus fuit, effluit, & inferius diſcurrit. Iccirco prolongantur. Quod huiuſmodi ratio teſtificatur, ſapor enim rotundi aliquantulum vicinatur dulcedini, longus vero in ſapore quaſi aqua eſt, vnde longus eſt minus nociuus: parumque colatiuus mundificatiuus. Rotundus autem notabilior, & magis colatiuus, & vrinæ prouocatiuus, arenas & lapides expellit a veſica, & renibus, ſecundum quod teſtatur ſapor ipſius: videmus & corpora ex eo fricata ab omni ſordicie fieri munda, vtrique tamen ad corruptionem operantur, & in qualitatem humorum in ſtomacho exiſtentium mutantur, ſiue ſint colerici ſiue flegmatici, iccirco nocent ſtomacho. Neruos enim eius omnes mollificant. Eiſque lubricitatem pręſtant. Quod ſi cibum in ſtomacho inuenerint, cum eo miſcentur, & lubricitatis cauſa cibus digeritur, priuſquam coquatur. Inteſtinis etiam rugitum faciunt & ventoſitatem, nonnunquam vomitum & abhominationem. Icirco neceſſe eſt illos ante omnem cibum ſtomacho ab alijs motibus inanito comedi, & tunc obediunt digeſtiuæ virtuti, & bonis aſſimilantur chimis, licèt eorum conuerſio flegmatica ſit. Quibus ecōtra datis frigidi generātur humores, ac peſſimi, fiuntque cauſa febrium maximè his, qui colerici ſunt & naturaliter calidi. Quod fit propter conuerſionis velocitatem, ſuique mutationem in colericum humorem. Semen melonis, & radix minus carne frigida ſunt, ſed cum deſiccantur in fine ſecundi gradus ſicca fiunt, ideoque plus carne colatiua ſunt, ſemen eius vrinam prouocat, renes, ac veſicam ab arenis & lapidibus mundificat. Cortex melonis, ſi ex eius puluere os lauetur tollit fœtorem eius. Radix eiuſdem puluis bibitus irritat vomitum. Eſt apud ſaracenos genus melonis, cuius humiditas minor eſt cæteris. Frigidiores quoque calorem habentibus in ſtomacho febricitantibus conueniūt, & ardorem febrium repugnando extinguunt.

De melongena. *Cap. XCII.*

IDem ibidem. Melongia vel melongena, eſt in ſecundo gradu calida & ſicca. Quod teſtatur eius acumē & amaritudo & morſus quo inficit linguam, ideoque cito conuertitur in colericā vel coleram nigrā & aduſtā, vnde cutē corporis corrūpit: lentiginē, impetiginē, cancrum, elephātiam, diuturq; ad diſſoluendum apoſtemata gignit, & opilationes atque ſimilia facit. Quæ vt minoris efficiatur nocumenti, conuenit vt findatur, & ſale impleatur, deinde in aqua calida diu dimittatur, & poſtmodum etiam in aliam mittat, & bis aut ter lauetur, vt omni nigredine careat aqua qua lauatur, deinde vero elixetur, & tunc aqua eiecta, cum carne pinguium boum ſeu pecudum vel pecorum & ſimilium coquatur. Qui aūt illam abſque carne comedere deſiderant, & cum oleo & aceto & obſomagam eam coquant. Auicē. in ſecundo can. Melongena eſt nota iuxta filium meſangæ, frigida eſt. Veruntamē in ea caliditas & ſiccitas in ſecundo gradu dominatur pp amaritudinem & acuitatem ipſius. Melācoliā & opilationes generat, ſuperficiem corporis denigrat, & colorem citrinat. Antiqua ex ea mala eſt, recens vero ſanior eſt. Quæ ex eis ſunt paruæ, comedātur excorticatę. Et quidem ipſæ generant pannum & ſoda & cancros, & duritias, ac lepras, faciuntque multiplicari triſtitiam. Generat etiam emorroides, & epatis opilationes. Veruntamen ſi ex eius capitibus in vmbra ſiccantur, & contritis epithima fiat, emoroidibus cōfert. Et melongena quidem non habet ad ſoluendum vel ſtringēdum proportionem, ſed cū in oleo coquitur ſoluit, & in aceto ſtringit.

De Menta. Cap. XCIII.

ISid. Menta eſt genus herbæ odoriferæ. Huius genera ſunt ſex. Agreſtis, quam vulgo nepitam, vel nepetam vocant, eſt maior in virtute ac vehemens in calore. Palladius de agricultura lib. 3. In menſe Februario mentam ſeri conuenit plantis, vel radicib. circa aquas, vel in humido loco. Plinius lib. 19. Ab æquinoctio verno menta ſeritur planta, vel ſi nondum germinat ſpongia. Minus hæc in humido gaudet, æſtate viret, hieme flaueſcit. Genus eius ſilueſtre mentaſtrum dicitur, & hoc vt vitis propagatur, vel ſi vniuerſi rami ſerantur. Mẽte nomen ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioquin minta vocaretur, vnde nomen declinauerant veteres noſtri. Grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. Semel ſata durat ætate diutina, pulegio congruit, cuius natura in coronarijs floreſcit, hæc quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico pulegium ac nepitam in condimento ſumpta. Idem lib. 20. Odor mentę animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis. Ideoque in mammarum mixtura familiares ipſe acceſſere, vt coire deſerique lac non patiantur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu ſtranguletur. Data in aqua & mulſa eadem vi reſiſtere creditur & generationi cohibendo genitalia denſari æquè maribus ac fœminis.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. XCIIII.

IDem de eodem. Menta ſanguinem ſiſtit, & purgationes fœminarum inhibet. Cum amilo ex aqua potum celiacorum impetus, & ex mulſa vitia iocinerum, prodeſt in ſorbitionem excreantibus ſanguinem, vlcera in capite infantium mirè ſanat. Arterias humidas ſiccat, & ſiccas aſtringit, pituitas corruptas in mulſa, & aqua purgat, ſingultus, & vomitiones ſiſtit cum ſucco granati, vt Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium vitia ſpiritus ſubductos emendat, ipſaque trita coleram in aceto pota, illinitur & temporibus in dolore capitis, & iterum epiphoris, & omnibus in capite eruptionibus, ſediſque vitijs. Idem contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos ac ſerpentes ſumitur. Auribuſque cum mulſo inſtillatur. Aiunt & aridæ farinæ tribus digitis apprehenſam, dolorem ſtomachi ſedare, & animalia ventris expellere. Iſaac. Menta calida eſt, & ſicca in ſecundo gradu, habet ponticitatem, & aromaticum odorem, vnde ſtomachum confortat, appetitum irritat, abominationem de putridis humoribus amputat. Succus eius ſucco malorum granatorum commixtus, & cum aceto pomi citrini ſingultum ſedat, & vomitum colericum, linguam etiam lenit aſperam, ſi ex eo fricetur. Cathaplaſmata ſuper mammillas lacte tumidas omnem tumorem diſſoluit. Eſui aſſuefacta coitum ſuſcitat. Platearius. Menta domeſtica, ſiue hortulana magis competit vſui medicinæ quàm aliæ, habet virtutem conſumendi ex proprijs qualitatibus, & confortandi ex aromaticitate, contra fœtorem oris ex putredine gingiuarum & dentium abluitur os ex aceto decoctionis eius, & poſt ex puluere mentæ ſiccæ fricetur. Ex hac etiam fiunt remedia contra impedimẽtum appetitus factum ex ſuperfluis humoribus in ſtomacho exiſtentibus, contra vomitum factum ex debilitate virtutis contentiuę, vel ex frigida cauſa. Contra ſyncopin, & debilitationem, contra iliacam paſſionẽ. Succus etiam cuiuſdam mentę datus, lumbricos interficit, auribus inſtillatus vermes necat. Conſtantinus in libro graduum. Menta ſtomachum cõfortat, os odoriferum reddit, digeſtionem adiuuat, abominationem & vomitum ex flegmate aufert, & bonam ructuationem generat. Succus eius bibitus valet ſtomatico ſingultui. Sæpe etiam comeſta lumbricos occidit, & libidinem auget. Cathaplaſmata ſuper vlcera lac in eis coagulatum diſſoluit. Succus eius cum modico melle mixtus auribuſque diſtillatus, dolorem de frigiditate, & ventoſitate amputat, & dolorem capitis mitigat, lingua cum frondibus fricata, omnem amittit aſperitatem. Cathaplaſmata cum ſale morſum ſanat rabidi canis. Succus eius cum ſapa potui datus prægnantibus facilem facit partum.

Idem de eodem. Cap. XCV.

DIaſcorides. Menta eſt herba omnibus nota. Quæ virtutem habet termanticam, & xeranticam, & ſtipticam. Succus eius cum aceto bibitus, ſubuenit ſanguinem reijcientibus, lumbricos extinguit, ventrem ſtimulat, ſuggluttiones tollit. Coleram, & nauſeam compeſcit, cum ſucco maligranati acidæ accepta, & impoſita cum polenta, ſpargit apoſtemata. Impoſita vero fronti dolorem mitigat capitis, tumorem quoque mammarum tollit, addito ſale morſibus opitulatur canium. Succus eius cum mulſa dolorem aurium depellit, aſpredinem linguæ diſtenuit, lac coagulat, caſeum a putredine tutum ſeruat. Conditurις quoq; miſcetur vtiliter, quoniam euſtomachus eſt, odoris efficacia labentem recreat animum, & ſtomacho nil concupiſcenti detrahit faſtidium. In ſorbitione ptiſanæ ſanguinem excreantibus propinatur optimè. Aridę mẽtæ puluis tribus digitis apprehenſus, & cum aqua calida in potione datus oẽm iniuriam ſtomachi detergit. Eadem quoque res aĩalia ventris interficit, contuſa temporibus illinitur, in dolorem capitis ſtringit abundãtiam ſanguinis, & nimios vomitus. Hortolana vero humidior eſt, & ad libidinem excitandam mediocris, habet autẽ aliquid amaritudinis, per quod potata lumbricos occidit. Eſt & ſtiptica, ideoque ſputum ſanguinis reprimit, recens cum poſca bibita. Eſt iterum eius ſubſtantia leptomeris plus alijs. Eſt & edioſmus. i. menta agreſtis habens folia aſperiora & maiora, quæ odor eſt bruinoſa & ad curam hominis inutilis. Macer. Vim calidã ſiccamque gradu fert menta ſecundo. Illius potu vis digeſtiua iuuatur. Confortat ſtomachum, vomitum quoque detinet hauſta. Lumbricoſque modo depellere fertur eodem. Diuerſis morbis occurrit teſticulorum. Si foueantur aqua, qua mente cocta ſit herba. Concretum ſoluit lac mammis addita trita. Inſtillata fugat auris cum melle dolorem. Aſperitas linguæ fugatur ſæpe fricatę. Hauſtaque cum ſapa partum ſolet accelerare. Trita canis morſum ſuperaddita cum ſale curat. Hæc emoptoicis mixta ſuccurrit aceto. Matrici ſuccus ſi bibitur illius ante, Qoam fiat coitus, mulier non concipit inde. Caſeolos ſuccus putreſcere non ſinit eius. Admixtus, vel ſi viridis ſuperadditur herba.

De Mercuriali. Cap. XCVI.

PLatearius. Mercurialis, qui & linozoſtis calida, & humida herba eſt, competenter cocta cum carnibus craſſis ad ſolutionem datur. Ex herbario Mercurialis ſemen habet fœmina in modum botri, maſculus in ipſis ramis, vtraque pro olere accepta ventrem relaxat, decoctio earum potata, fella cum humore deducit. Tuſa, & appoſita tumores omnes ſpargit, & liuores tollit. Si quid in aurem introierit, ſuccus eius ſtupefactus in aure ſtillatus eliberat, valet etiam ad menſtrua prouocanda, & ad oculorum vit a. Diaſcorides. Linozoſtis, ſiue parthenion aut herba mercurialis habet folia ocimo ſimilia, & haſtas ſicut helſinę, ramulos autem breuiores, & inanes cum ſurcis plurimis ac denſis: fœmina quidem maior eſt, quæ & appellatur thilicon, ſemen habens quaſi acinos, & quamplurimos. Maſculus vero paruior eſt ac rotundus, ac veluti binis teſticulis paruis circa exordium natiuitatis ornatus. Capitella etiam habet minuta circa folia, ſicut epithimum, ſemenque rotundum, vtruſque frutex elixus, & comeſtus ventrem mollit, & eius elixatura accepta humores aquoſos deponit: folia fœminæ, vt dicitur bibita, fœminas generare faciunt, & folia maſculi maſculos ſimiliter. Plin. lib. 25. Linozoſtis, ſiue parthenion a mercurio eſt inuentus. Ideoque apud Græcos hermupoan multi vocant, apud nos mercurialis vocatur. Duo ſunt eius genera, videlicet maſculus, & quæ efficacior eſt, fœmina, cubitali interdũ caule ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus folijs, geniculis denſis, cauis alarum multis, ſemine in oculis fœminæ copioſo dependente, mari iuxta genicula ſtante rariore, ac breui, contortoque, fœminæ ſoluto, & candido, folia ſunt maribus nigriora, fœminis candidiora. Radix prætenuis ſuperuacua. Naſcuntur in campeſtribus cultis. Mirum eſt, quod de vtroque prodituṙ genere, vt mares gignantur hunc facere, vt fœminæ illam, hoc coniungere, ſi ſuccus a conceptu protinus in paſſu bibatur. Edantur ve folia decocta ex oleo, vel ſale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo, fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, & herbam ipſam in cibo altero dies purgationis, mulieribus per triduum, quarto die a balneo coire eas. Has Hipocrates miris laudibus in mulierum vſus prædicauit, quas ad hunc modum adhuc nemo medicorum nouit. Ille vuluæ eas cum melle, vel roſaceo, vel lilio, vel irino, admouit, & ad ciendos menſes ac ſecundinas, hoc idem præſtare potu ſotioq; dixit. Auribus ſurdis ſuccum inſtillauit miniſtque cum vino veteri. Aluo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ, ac veſicis, decoctũ eius cum mirra, & thure dedit. Aluo quidem ſoluendum, vel in febri decoquitur, quantum manus capit in duobus ſextarijs aquę ad dimidias, bibitur ſale, & melle admixto, necnon cum vngula ſuis aut gallinacio decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui vtramque dandam, ſiue cum malua decoctum thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt.

De Mione & malochia. Cap. XCVII.

IDem lib. 20. Mion aliàs meu in Italia non ſeritur niſi a medicis, & his admodum paucis. Duo ſunt genera. Nobilius vocant achamanticum tanquam ab Achamante inuentum, folio aniſo ſimile, & aliqñ bipedali caule, radicib. multis, & obnigris, quibuſdã altiſſimis, hoc minus eſt ruffum q̃ alterum, vrinam cit in aqua potũ, radice trita, vel decocta, inflationes ſtomachi mirè diſcutit. Itemq; tormina, & veſicæ ac vuluæ vitia. Articulis cũ melle valet. Infantib. cũ apio illitũ ventri vrinas mouet. Diaſco. Molochiã Sextius niger, & alij ſtomacho arbitrant̃ inutilẽ hanc molliẽdi atq; ſoluendi naturã Græco vocabulo credo eſſe ſortitã. Nã a potu molochian. i. laxante nomen accepit: hæc in cibo ſumpta prodeſt intraneis, vulnera recentia curari aſſeuerant eiuſdem folijs. Eadem cum axungia veteri quaſſaturas fouet. Radix vnius cauliculi admota denti dolorem pellit. Eadem ſemori alligata mammarum cõpeſcit vitia. Galienus criminat̃ eam, ꝙ corpus minimè alat, ſed cito lapſu per ventris meatum erumpat. Eſt autem agreſtis fortio-

ris effectus, emplaſtris mollib. accõmodata. Quæ tñ põt & plagis recentibus ſubuenire, & vlcerum tabes admota ſiccare, hæc ſi in pñtia non erit, in eius vſum ſatiua ſuccedit. Actor. Molochia vt althea ſiue biſmalua, de qua.ſ.in alio membro dictum eſt ſupra.

De napo & napocaule. Cap. XCVIII.

ISidorus. Napus a ſimilitudine rapæ vocatus eſt, niſi ꝙ ſolijs latior & radicis guſtu ſubacrior eſt. Nominis autem affinitas in vtriſque inde pene cõis, ꝙ vtrumque ſemen viciſſim in alterum commutatur. Nam rapa (vt Emilianus ait) in alio ſolo per biennium mutatur in napum, in alio vero napus tranſit in rapam. Palladius libr. 8. In menſe Iulio ſerendi ſunt napi loco riguo: rapa quoque ſolo putri, & ſoluto, nec ſpiſſo: locis humidis, & campis lætatur: ſed napos in proprio ſicco & tenui, ac deuexo & ſabuloſo melior naſcitur. Loci proprietas vtrumque ſemen in alterum mutat. Nam rapæ mutantur in napos in alio per biennium ſata. alia vero napus tranſit in rapam. Subactum ſolum ſtercoratum verſatumque conquitunt, quod & ipſis ſegetibus proderit, quæ anno eodem ibi ſeruntur. Iugero naporum quatuor ſextarij ſufficiunt, rapæ vero quinque ſufficiunt. Et ſiquidem ſpiſſa videntur, aliqua interuellenda ſunt, vt cætera roborentur. Plinius li. 18. Napis eſt acrimonia domita etiam coloribus picta. Horum genera græci duo prima fecere, maſculinum fœmininũque, & ea ſerendi modo ex codẽ ſemine, denſiore namque ſatu maculeſcere. Item in terra difficili, ſemen eo præſtantius quo ſubtilius. Omnium vero ſpecies ſunt tres. Quidam enim in latitudinem fundũtur, quidam in rotunditatem globantur. Tertiam vero ſpeciẽ ſilueſtrem appellauere, radice in longitudinem procurrente, raphani ſimilitudine, folio anguloſo & ſcabro, acri ſucco. Qui circa meſſem exceptus oculos purgat, & caligini medetur admixto lacte mulierum, frigore dulciora fieri exiſtimantur & grandiora, tepore autem exeunt in folia. Diligentiores napum ſeri iubent quinto ſulco, Rapam quarto, vtroque ſtercorato. Idem lib. 19. Naporum genera quinque fecerunt, Corintheum, cleonium, liothaſium, boeticum, & quod per ſe viride dixerunt. Ex his Corintheum in amplitudine adoleſcit, nuda fere radice. Solum enim hoc genus tendit in ſuperua, non vt cætera in terram. Liothaſium quidam appellant thracium frigorum patientiſſimum. Boeticum dulce eſt, rotunditate etiã breui notabile, nec vt cleonium prælongum. In totum autem cui teneriora folia ſunt, ipſi quoque ſunt dulciores, quorum vero ſcabra & anguloſa & horrida ſunt, amariores. Eſt præterea genus ſilueſtre, cuius folia ſimilia ſunt erucæ. Idem li. 20. Naporum duas differentias in medicina græci ſeruant, anguloſis foliorum caulibus florentes, vnum quod bunion vocant, purgationibus fœminarum & veſicæ & vrinæ vtile, decoctum potum ex aqua mulſa, vel ſucci eius dragma. Semen eius toſtum & tritum in aqua calida e ciatis quatuor, diſſintericis prodeſt, ſed ſi non lini ſemen vna bibatur, vrinam inhibet. Alterũ genus appellant buniada raphano & rapæ ſimile, præclari ſeminis contra venena, ob id & in antidotis eo vtuntur. Iſidorus. Nanpocaulis ex duobus oleribus nomen habet compoſitum, quia cum ſit ſapore napo ſimilis, non in radicem ſed in tyrſum conſcendit vt caulis.

De naſturcio. Cap. XCIX.

ISidorus. Naſturcium a ſapore nomen habet, eo ꝙ acrimonia ſua naſum torquet. Palladius, lib. 5. In menſe Ianuario naſturcium conſtat ex communi tempore ponendum eſſe, loco quali placebit, & cęlo. Fimum quippe non deſiderat, humorem quamuis diligat, tamen deeſſe non curat. Si cum lactuca ſeratur, egregie naſci fertur. Pli. lib. 19. Naſturcium accepit nomen a naſi tormento, & inde vigoris ſignificatio prouerbio id nomen vſurpauit, veluti torporem excitantis, æſtate vel hieme facillime ſicut eruca naſcitur, & in Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Idẽ li. 20. Naſturcium ventrem inhibet, animum exacuit. Duo ſunt eius genera, vt diximus, vnum albius, quod aluum purgat, bilem detrahit in aqua potum. Cum lomento ſtruminis illitum & braſſica opertum præclare medetur. Alterum eſt nigrius, quod capitis vitia purgat, viſum clarificat, & mentes commotas ſedat ex aceto ſumptum, lyenem ex vino potum vel cum fico, tuſſim ex melle ſi a ieiuno ſummatur quotidie. Semen ex vino omnia inteſtinorum animalia expellit, efficacius addito mentaſtro, prodeſt etiam contra tuſſim & ſuſpiria cum origano dulcique vino, pectoris autem doloribus in lacte caprino, pannos cum pice diſcutit, corpori aculeos extrahit, & maculas, illitum ex aceto. Contra carcinomata adijcitur ouorum album. Ex lienibus illinitur cum aceto. Infantibus autem e melle. Seſtius adijcit hoc ſerpentes fugari. Scorpionibus reſiſtere, capitis dolorem ſedare contriuit, & alopicias emendare. Sinapi grauitatem aurium trito impoſito auribus cum fico. Dentium dolores infuſo in aures ſucco, furunculos concoquit cum fermento, carbunculos ad ſuppurationem producit ac rumpit, phagedenas vlcerum expurgat, cum melle, coxendicibus, & lumbis cum polenta ex aceto illinitur, itemque lychenas, & vnguibus ſcabris. Eius quippe natura eſt cauſtica, optimum autem babylonium eſt, ſilueſtrique ad omnia prædicta effectus maior eſt. Hipocrates vbi ſupra. Naſturcium calidum eſt, corpora extenuat & vrinæ difficultatem facit. Platearius. Naſturcium calidum eſt & ſiccum in quarto gradu: huius ſemen præcipuè competit vſui medicinæ, valet contra paraliſim In litargia quoque prouocatur ſternutatio ex eius puluere naribus appoſita. valet & contra iliacam paſſionem, & contra vuæ relaxationem & contra ſtranguiriam. Razi in almanſore. Naſturcium caliliſſimum eſt, ſtomachum & epar calefacit, vermes e ventre educit, pulmonem mundat, coeundi deſiderium ſtimulat, aſmati & croſſiciæ ſplenis prodeſt, abortum facit. Appetitum vero iuuat, licèt inflammationem & capitis dolorem efficiat.

Iterum de eodem. Cap. C.

AVicenna. Naſturcium calidum & ſiccum eſt in tertio, virtus eius eſt ſimilis virtuti ſynapis, & ſeminis raphani coniunctorum. Reſolutiuum eſt & maturatiuum cum lenitate. putredinẽ vacuitatis ventris exiccat. Bibitum & linitum capillos cadentes retinet, apoſtematibus flegmaticis, & carbunculis in emplaſtro cum aqua & ſale valet. Confert etiam ſcabiei vlceroſæ & impetigini, & ignem perſicum eradicat. Idem valet mollificationi neruorum & ſchyaticæ, & aſmati, & croſſiciei ſplenis, & venenoſorum vermium puncturæ. Conſtã. vbi ſupra. Naſturcium eſt duplex, album & rubeum, vtrunque calidum & ſiccum in tertio gradu, pectus, & pulmonem de croſſo flegmate mundificat, de quo triũ quinq; dragmæ aliàs tres, & cum calida aqua potatę ventrem ſoluunt, & vẽtoſitatem inteſtinorum propter colicam paſſionem diſſoluunt. Aſſum propinatum ventrem & humidam conſtipat egeſtionem. Diaſcor. Naſturcium inquit lumbricos, & aſcarides educit, tumidum ſplen diſſoluit. Coitum augmẽtat & puſtulas curat. De cuius apozimate capite loto viſcoſi humores, & putridi excluduntur, & ſanguinem confortat, de quo domibus fumigatus reptilia fugantur. Tritum & potui datum morpheæ valet. Macer. Dicunt feruentes ꝙ habet naſturtia vires. Et ſiccas, acrem venerem ceu ruta coercet. Siccando ſemen, fuerit ſi ſumpta frequenter. Fermento commixta recens hæc herba terendo. Antracas curat bona quæ plebs vlcera dicit. Si ſuperaddatur vtraque furunculis iſta. Emittit ſaniẽ, cum aqua dolor ipſe recedit. Illius ſuccus carnes retinere fluẽtes. Illitu aſſeritur dentiſque leuare dolores. De qua parte dolens dens eſt, infuſus in aurem. Fortius eſt herba, ſemen depellit abortum. Hauſtum cum vino, ventriſque animalia ſoluit. Et ſic ſerpentis dicunt obſtare venenis. Solus odor poſiti carbonibus effugat illos. Splen reprimit mixto ſi ſæpe bibatur aceto. Herbam vel ſemen cũ polline iunge, & aceto. Hæc contrita ſimul ſchyaſis ſuperadde dolori. Vtile non modicum confirmat hoc medicamen. Lichenas ſuccus purgat cum melle perfrictus. Si prurigo caput aut vlcera turbida ſedant. Anſeris admiſcens adipi naſturcia trita. Sæpè vnge caput vitium pelletur vtrumque. Si coquis hanc herbam in capræ cum lacte recenti. Illius aut ſemen, dolor angit pectora quiſquis. Aſſumpto tepido potu ſedabitur iſto. Semen cum tepida contritum pondere dragmæ. Et bibitum dicunt quod durum molliat aluum. Tuſſim compeſcit ſemen cum melle voratum.

De nepeta. Cap. CI.

ISidorus. Nepetam noſtri vulgariter vocant, quam græci calamentum appellant. Ipſa eſt colocaſia ſiue agreſtis menta, quæ maior eſt virtute, ac vehemens in calore. Actor. De hac ergo iam dictum eſt in præcedenti libro ſub calamenti nomine, & ẽt in hoc eodem libro ſupra ſub nomine colocaſiæ. Plinius libro vigeſimo. Nepetę pulegioque ſocietas eſt. In aqua decoctę ad tertias frigora diſcutiunt, mulierumque menſtruis proſunt, & æſtate calores ſedant. Nepeta quoque vires contra ſerpentes habet, fumum enim ex ea nidoremque fugiunt, quam & ſubſternere in metu obdormituris vtile eſt. Tuſa egilopis imponitur, capitiſque doloribus recẽs cum tertia parte panis aceto temperato illinitur. Succus eius inſtillatus naribus ſupinis profluuium ſiſtit ſanguinis. Idem radix cum mitti ſemine in paſſo tepido gargariſata medetur anginis. Ex herbario. Nepeta calidiſſimæ virtutis vrinam cit, menſtrua mouet. Hæc in puluerem redacta febricitantem ſanat, in aqua calida ſub acceſſione in potu data, valet iterum ad cõbuſturas, & ad ſerpentis morſum. Macer. Herbam quam nepetam vulgari more vocamus. Hanc medici græco calamentum nomine dicunt. Sicca caleníque ſibi vis eſt & tertius illi Eſt in vtroque gradus, cum mulſa ſicca tepenti Sumpta ſolet totum ſudore reſoluere corpus. Et oleo quæ ſit decocta perunge fricando. Illum venturę qui metuit frigora febris. Non frigus tantum, ſed febres ſæpe repellit. Illi qui ſchyaſim patitur coxę ſuperadde. Contritam viridem fertur comburere pellem. Et ſic humores ſiccando fugare dolores. Appoſitu potuque ſuo cito menſtrua purgat. Et lepræ ſpecies, alephantiaſis quæ vocatur. Et maior cunctis morbis hæc eſſe videtur. Vt maior cunctis elephas animalibus extat. Hunc in principio morbum potus calamenti Cum vino curat, humores extenuando. Serpentum morſus ſuperaddita trita nocere Non ſinit, & pellit cum vino ſumpta ve

pta ve

pta venena. Potus, & iniectus, lumbricos enecat eius Succus, & in membris vermes necat omnibus ipſe. Si mel iungatur huic cum ſale plus operatur. Si bibit hanc prægnans aut tritam ſubdit abortit. Purgat & ictericos cum vino purgat anhelos, Aſmaticos medici quos græco nomine dicunt. Et iecoris morbos cum vino mitigat hauſta. Hocque modo ventrem, lateris iuuat illa dolorem. Atque cicatrices nigras ſuperaddita trita. Hæc naturali reddit purgando colori. Vino decoctę facit hoc melius cathaplaſma. Compeſcit ſtomachum cum vino ſumpta dolorem. Fumus de domibus ſerpentes effugat eius. Tollere ſingultum cum vino dicitur hauſta. Hocque modo ventrem cohibet potata frequenter.

De ocimo. *Cap.* *CII.*

ISidorus. Ocimum nomen græcum eſt, & eius origo latinis incerta eſt Pli. li. 19. Eadem eſt ocimo natura ex parte, quæ & rutę, niſi ꝙ difficilius areſcit, ſed durata runcatur, non ſine difficultate prouenientibus viceribus. Itaque manibus munitis, id fiat, oleo ve deſcuſis. Conſciduntur autem & eius folia, ſeruanturque faſciculis. Idem in li. 20. Ocimum Chryſippus grauiter increpuit, inutile dicens eſſe ſtomacho, & vrinæ, oculorum quoque claritati. Præterea inſaniam facere ac litargicos, ac iocineris vitia, ideoque capras id aſpernari. In hominibus quoque fugiendum cenſet. Addunt quidam tritum illud ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere, commanducatum & in ſole poſitum vermes afferre. Alij vero ſi eo die feriatur quiſpiam a ſcorpione, qui ederit ocimum, ſanari non poſſe. Quinimmo aliqua tradunt ocimi manipulo cum 10. cancris marinis, vel fluuialibus trito conuenire ad eum ſcorpiones omnes proximo. Diodorus in emitericis et pediculos facere dicit ocimi cibum. Aetas ſecuta alacriter defendit. Nam id edere capras aſſerit, nec minus, quàm mẽtam & rutam ſcorpionum terreſtrium ictibus, marmorumque venenis illud mederi, & hoc cũ vino addito aceto exiguo. Vſu quoque compertum eſt deficientibus ex aceto odoratu ſalutarem eſſe, & ad multa medicinaliter prodeſſe. Diaſco. Ocimum habet haſtas duarum palmarum, quę videlicet haſtę foliculos habent ſimiles iuſquiamo, ſemen nigrum ſimile milantico. Ei virtus eſt calida, morſuſque venenatos compeſcit cum vino bibita, ſchyaticis quoque maxime prodeſt, cum pipere ac mirra vel myrta. Radix eſt ei tenuis, & inutilis. Palladius, li. 5. In menſe Aprili ocimum ſeritur, citoque naſci dicitur, ſi ſtatim vt ſatum eſt aqua calida perfundatur. Rem miram de ocimo. Martialis affirmat, ꝙ modo purpureos, modo albos flores pariat, & ſi ex eo ſemine frequenter ſeratur, modo in ſerpillum, modo in ſyſimbriũ mutetur. Idem in li. 11. In mẽſe quoque Octobri ocimum ſerit̃, qđ & citius hoc tp̃e naſci fert̃, ſi aceti imbre leniter infuſum ſpargatur.

De virtute ipſius medicinali. *Cap.* *CIII.*

DIaſcorides. Ocimum cuius virtutis ſit, penè inter medicos incerta eſt opinio. Nam qui Auctore Chryſippo ipſum criminantur, hęc eius vitia percenſent, ꝙ ſtomacho ſit inutilis, ꝙ oculos hebetet, ꝙ iecori obſiſtat, ꝙ inſaniam faciat. Ideoq; genus huius herbæ capitum ab inſania nunquam omnino contingere. Adduntque præterea lapide contritum ſcorpiones gignere. Aphri quoque putant pediculos nutrire. Hoc etiam perſuaſum dicunt eſſe, ꝙ ſi quis eo die quo ſumpſerit ocimũ, a ſcorpione feriatur, ſaluari non poſſe. Qui de opinione aduerſa ſunt, hæc falſa aſſerunt, immo ꝓdeſt ſtomacho, quia inflationes eius diſſoluit ructando. Ex aceto coctum & ſumptum defluentem reprimit aluum. Semen eius tritum & hauſtum naribus ſternutamenta cit. Attramento ſutorio temperatum verrucas tollit. Ocimum vero multum comeſtum caligines oculis infert, ventremque mollit, & diureticum eſt, lac mulieribus prouocat, ſcorpij percuſſum mitigat. Cum vino bibitum dolores tollit oculorum, ſuccus eius inunctus detergit oculorum caligines, reuma prohibet, ſemen eius bibitum maximè prodeſt melancolicis medetur diſſurijs. Conſtan. vbi ſupra. Ocimi duo genera ſunt, gariophilatum eſt calidum in primo, ſiccum in ſecundo, ſi tñ in aqua frigida inſundatur, & naribus applicetur, aquæ frigiditas per nares cum odore ducetur, ideoque infrigidat, vnde & quidam frigidum illum eſſe putãt. Eius ſperma ſtipticum eſt, de quo cum bibitur egeſtio de calore facta conſtringitur, & membra confortantur. Aliã ſpeciem quam vulgus citrinum vocat, Gal. triſtia corda lętificantem notauit: eſt calida in primo gradu & ſicca in eodem. Quod genus eſui datum ſtomachum frigidum conſortat & humidum, opilationem aperit cerebri, defectionem cordis amputat, vigilia, tumorem, ſuſpicionem cordiſque tremorem quę ꝑ coleram nigram & vſtum ſuum pellit. Plinius, vbi ſupra. Ocimum litargicis, & inflammatis valet, illitumque capitis doloribus, cum roſaceo vel mirteo vel aceto, & oculorum epiphoris impoſitum ex vino. Eſt etiam vtile ſtomacho, inflationes, & ructum facit ex aceto diſſoluere ſumptum. Aluum ſiſtere impoſitum, vrinam ciere, ſic & morbo regio & hydropicis prodeſſe, diſtillationes eo coli & ſtomachi inhiberi, valet etiam celiacis, & coctum diſſentericis, aliquo & in tenaſmo. & ſanguinem excreantibus in vino, auribus cum adipe anſerino eſt vtiliſſimum, præcipuè infantium. Semen eius tritum ſternutamenta prouocat naribus hauſtum, diſtillationes quoque capitis illitum, vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto ceramento ſutorio tollit, venerem denique ſtimulat, & ob hoc etiam equis aſiniſque ingeritur tempore admiſſuræ. Ocimo ſilueſtri efficacior eſt vis ad eadem omnia, peculiaris ad vitia quæ vomitionibus crebris contrahuntur, beſtiarum morſui radix in vino efficaciſſima eſt. Platea. Ocimum quod alio nomine dicitur baſilicum eſt calidum & ſiccum, cuius eſt duplex maneries, gariophilatum & citrinum. Hæc herba ex aromaticitate virtutem habet confortandi ex qualitatibus, diſſoluendi, conſumendi, extergendi, mundificandi. aqua decoctionis eius datur cõtra ſincopin, & cardiacam, ad idem quoque valet vinum in quo iacuerit ipſa per noctem, valet etiam contra tenaſmon, & contra ſtomachi frigiditatem. Hipocrates vbi ſupra. Ocimum calidum eſt & inflammationẽ ventris commouet, einſque ſemen melãcolicis valde ꝓdeſt.

De oleoſileno & oliſacro. *Cap.* *CIIII.*

ISidorus. Oleoſilenon eſt apij ſpecies, ſic dicta eo ꝙ ſit mollior, folio & caule tenero: Pli. li. 19. Oleoſilenon vel oreoſelinon eſt herba cicutę folijs, radice tenui, ſemine aneti, minutiore tñ. Idem. in li. 20. Oleoſileno vel oreoſelino vis eſt priuata contra araneas. Iſidor. Oliſacrum quoque eſt genus herbæ hortolanę, quæ (vt ait Hipocrates) calidæ eſt virtutis, & auſteræ. In oleribus cocta ſtomacho eſt commoda. Eruca vero cõmeſta multum calefacit, veſicam & vrinam mouet. Plinius, vbi ſupra. Oliſacrũ quod hypoſelinum vocant, ſcorpionibus aduerſatur, potoque ſemine torminibus intraneis medetur, vrinæ quoque difficultatibus prodeſt ſemẽ eius decoctum & ex mulſo potum, canis rabioſi morſibus potum & illitum medetur, ſuccus eius algentes calefacit potus. Diaſcorides. Oliſacrum occurrit ictib. ſcorpionum, & morſui canis ex vino datum. De ſemine illius vber ſermo eſt, in mulſa decoctum vrinæ difficultatibus medetur potatum. Eodem modo ſanat ventris tormentum, ac cæterorum querelas inteſtinorum. Radix in vino decocta calculos expellit, & lateris lumborumque doloribus eadem potione ſuccurrit. Succus algentibus propinatus calorem per membra diffundit. Ex herbario. Oliſacrum vel hypoſelino trita ex paſſo potui ſumpta ſtranguiriam potenter emendat.

De olere. *Cap.* *CV.*

ISidorus. Olus ab alendo dictum eſt, eo quòd primum oleribus quondam alerentur homines, antequam fruges ederẽt & carnes. Tantummodo enim oleribus alebantur & arborum pomis, ſicut animalia herbis. Dicitur olus molle quoddam herbę hortolanæ genus. Actor. Olus itaque generaliter dicitur omnis herba præcipuè hortolana, quę in cibum & alimentum hominis aſſumitur. Vnde Iſidorus maluam & rapam napum & raphanum lactucam paſtinacam aſcaloniam cæpam intubum allium vlpicum & ſimilia deputat inter olera. Nihilominus tamen appropriato vocabulo dicitur olus herba quędã ſpecialis hortolana, quæ vulgo caulis nominatur, ſiue braſica, de qua ſub vtroque nomine iam in hoc eodem libro dictum eſt ſupra. Auicenna vbi ſupra. Olus allameni quod eſt, in ipſo ſecundum Diaſcoridem medicinæ virtus omnino non eſt, & eſt aquoſum ſicut atriplex, quod ſaporẽ non habet, & in hoc abundat plus omnibus oleribus. Eſt enim vehementioris humiditatis, quàm lactuca & quàm cucurbita. Nutrimentum eius paucum eſt, eius penetratio non eſt velox, eo ꝙ penitus nitroſitate priuatum eſt. Teſte Galieno frigidum & humidum eſt in ſecũdo. Ex eo fit emplaſtrum calidis apoſtematibus, & eius radix melinis vlceribus, ſuccus eius cum oleo roſeo confert ſoda ex aduſtione ſolis accidenti. Confert etiam tuſſi calidę propriè decoctum cum oleo amigdalino & aqua dulcis granati.

De origano *Cap.* *CVI.*

ISidõ. Origanum dicitur, quod Latinè interpretatur colena, eo quod vinum coloret infuſa. Hæc herba eſt calida, deducit & flegma & inungitur. Plinius li. 19. Ægyptium Origanum tantum præfertur, peregrinum ſuit & lepidum, ſeritur a fauonio, deinde cum fructificauerit iuxta terram præſcinditur, tũcque runcatur ac ſtercoratur per biennium. Hic poſtmodum eiuſdem fructibus vtitur ſi non ſęuitia hiemis ingrauat, quoniam impatientiſſimum eſt frigorum, exit & in cubitalem altitudinem folijs laurinis, ſed mollibus, vſuſque eius non ſine lacte. Idem li. 21. Origano in coronamentis vſus eſt, alterius enim nullum ſemen, & id creticum vocatur, cui odor eſt. Diaſco. Origanum eſt omnibus notum. Huius ſpecies ſunt tres. Prima nominatur heracleotica habens folia in ſimilitudinem iſopi velut ſciſſa vmbraculo cum ſemine in ſummitate virgarum non frequenti vel denſo. Altera vero ginchis eſt appellata, iſopo ſimilis, ſed albior folijs cum ſemine iugi ac denſo, coronarum vice pẽdentium. Tertia denique agreſtis appellatur panaces, vel aſclepias, vel cunilia, ſicut poſuit Mauder. hæc virgis eſt bipalmis tenuis cum vmbraculo, aneto ſimilis, & floribus albis, cum radice tenui Primam virgam habet decliuam, ſuper quam ſemen habet non ſpiſſum guſtu ſubamarum. Palladius de agricultura li. 10. In menſe Septembri circa ęquinoctium

ſerendum

ferendum eſt Origanum, ſtercorari atq; rigari amplectitur, donec conualeſcat, & aſpera loca ſaxoſaque amat.

De medicinali virtute origani. *Cap. CVII.*

PLinius, li. 20. Origanum quod in ſapore cuniculam æmulatur. Habet plura genera in medicina. Vnum appellatur othitum vel praſium, non diſſimili iſopo, priuatim vſus eius contra ſtomachi torſiones, & cruditates in aqua tepida. Contra araneas autem & ſcorpiones valet in albo vino, luxata & incuſſa in aceto & oleo & lana. Tragoriganon vero ſimilis eſt ſilueſtri ſerpillo, vrinã ciet, tumores diſcutit. Contra viſcum a vipera ictum in potu efficaciſſimum ſtomacho acida ructanti & præcordijs. Tuſſientibus quoque cum melle datur, & pleureticis. Heraclium autem habet tria genera, ſicut videlicet in alio libro dictum eſt ſupra. Diaſco. Origano virtus eſt calida, & eius elixatura morſibus, venenatis occurrit, cum vino data, bibita quoque cum dulcore præſtat effectum aconitum gypſumve bibentibus, & prodeſt conquaſſationibus, omnibuſque doloribus hydropicis medetur, maxime comeſta cucumere. Bibita cum mulſa nigram coleră per ventrem deponit, menſtruis imperat, & ſicut electuarium cum melle datum pruriginem corporis, & acoras omnĕque maculam extergit. Aqua ipſius icterus in balneo bibita medetur. Succus eius bibitus viridis tumorem faucium & vuæ tollit. Idem oris vulnera curat, & cum oleo irino ſuccus eius in naribus miſſus ſanguinem prouocat. Cum lacte infuſa prohibet aurium dolorem, & prouocat nauſeam. Si cũ ea cepulas, & ros ſyriacum in æneo vaſe diebus canicularibus in ſole coquas. & ſtratus ſupponas, animalia omnia nociua non permittit adeſſe. Idem tuſſiculam & ſcabiem, & pruritum, & arcuatum morbum, & longi temporis in fœmininis purgationibus abſtinentiam, potui data vel cathaplaſma inde poſita, vel ſeſſionibus incocta facit optimè. Origano græci tria nomina poſuerunt, ex quibus vnum tragoriganum vocauerunt, qui maioris efficaciæ ſentitur in ratione medicinę. Hoc ex albo vino tritũ, & in potione ſumptum veneno reſiſtit ſcorpionum & aranearum. Cruditatem diſcutit, ſtomachi morſum ex aqua calida datum lenit. Cum oleo & aceto tritum, & ſuccida lana collectum, luxatis, & contuſis partibus prodeſt. Idem vires habet excalefactorias, & relaxantes, ac nimium deſiccantes, participans aliquid ſtipticę virtutis, propter quod ſuſpirioſis, & tuſſientibus prodeſt. Serpentes quoque fugat, bilem detrahit, ventrem vel Venerem temperat, vrinam & menſtrua ꝑ calefactoriam & extenuatoriam virtutem prouocat. Auic. Origanum eſt in potentia ſicut ſyrupus alhaſtæ, & quod ex eo fortius exiſtit, eſt ſilueſtre. In ſecundo gradu eſt calidum & ſiccum, reſolutiuum, ſubtiliatiuum, vehementis eſt abſterſionis, & in ipſo eſt acuitas propter id quod eſt in ipſo virtutis adurentis. Bonum eſt concauationi dentium, & cõfert doloribus anchatum, maſticatur & ſedat dẽtis dolorem Sanatque gingiuarũ fluxum ꝑ virtutem ſuam adurentem. Oleum eius confert pectori ac pulmoni, ſtomacho & epati, prouocat vtrumque. Extrahit vermes, & aſcarides.

Iterum de eodem. *Cap. CVIII.*

COnſtan. vbi ſupra. Origanum duplex eſt, domeſticum videlicet & ſilueſtre, vtrumque calida & ſicca, in tertio gradu. ſilueſtre tamen calidius eſt, vrinam & menſtrua prouocat, ventoſitatem & rugitum ſtomachi & inteſtinorum expellit, & maxime ſi ſunt ex craſſis humoribus aut indigeſtis, lumbricos, & Aſcarides occidit & expellit, ſi ex eius apozimate potetur. Maſticatum dolorem dentium mitigat, ſtomachum & epar & pulmonem de croſſis humoribus mundat, cum ficubus ſiccis mãducatum ſudorem prouocat. Corpore ex eius apozimate loto ſcabiem & ictericiam ſanat. Rurſus viſum propter flegma obſcuratum clarificat. Succus eius cum lacte mulieris auribus diſtillatus dolorem mitigat. Platearius. Origanum calidum eſt & ſiccum in tertio gradu. Eſt Origanum ſilueſtre quod latiora habet folia, & fortius operatur, & eſt domeſticum quod in hortis reperitur, & minuta habet folia, ſuauiuſque operatur, quod in medicinis ponitur. In tempore productionis florum colligitur, & cum floribus in vmbra ſuſpẽditur & exiccatur, per annum ſeruatur. folia cum floribus abiectis ſtipitibus in medicinis ponũtur, virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, relaxandi, conſumendi, valet etiam contra frigidum reuma. Vinum decoctionis eius gargarizatum gingiuarum & faucium humiditatem conſumit, faſciculi formati ex herba decocti in vino & ſuppoſiti renibus ſoluunt ſtranguriam & diſſuriam. Ex herbario. Origanum naſcitur in locis cultis inter vepres & fructices, valet contra tuſſim. Macer. Origani vires calidæ ſiccæque leguntur. Tertius huic in vtroque gradu conceditur eſſe. Illius in vino curat decoctio ſumpta, Quoſuis peſtiferos morſus ſi ſæpè bibatur. Cum multa ſumptum prodeſt aconita bibenti. Sic multis alijs poteſt obſtare venenis. Conquaſſata iuuat manſum vel ſæpius hauſtum. Hydropicos reprimit bibitum, ſiccatque tumores. Cum mulſa bibitum coleram deponere nigram Dicitur, oxifabi fuerit ſi podere tritum. Menſtrua deducit bibitum vel ſi ſuperaddas Tritum, vel cocta mulier ſi ſe fouet herba. Illius puluis tuſſim cum melle repellit, Pruritus, acoras, maculas, cutis effugat omnes. In quo decoquitur, ſi ſæpius amne lauentur. In lauacro iuuat ictericos, hæc coctio ſumpta. Succus prædictæ viridis ſi ſumitur herbæ, Vuas, & fauces curat ſiccando tumentes. Oris vulneribus medicabitur ore retentus. Naribus infuſus irino mixtus oliuo. In viſum capitis cogit manare cruorem. Auribus infuſus ſedat cum lacte dolorẽ. His ſuccus mixtus capitis, vel toſiraco. Ponitur ad ſolem tunc quando ſirius ardet. Sicque quaterdenis feruebis meridiebus. Si ſupponatur lecto confectio talis, Effugat, vt dicunt, animalia cuncta nociua. His quibus ex aliquo vitio digeſtio tarda. Succo it ex vino prodeſt ſi ſumitur albo. Cum calida morſus ſtomachi lenire probatum. Illius ſuccum oleo mixto vel aceto, Succida lana bibat, vel ſic ſuperaddita membris Luxatis, & contuſis multum iuuat illa. Prouocat vrinam lumbricos reijcie hauſtum. Dẽte diu tritum inde ſolet fugare dolorẽ. Omnia potatus ſuccus iuuat interiora. Eius cum ſucco ſi carica trita bibatur. Sudorem poris producere fertur apertis. Appoſitus ſuccus eius cũ polline farris, Auris ſæpe grauem pellit repremitque dolorem.

De papauere. *Cap. CIX.*

ISidorus. Papauer eſt herba ſomnifera. Soporem enim facit languentibus ſuccus eius Alia quidem eſt vinalis, alia agreſtis, ex qua fluit ſuccus quem opion appellant. Pli. lib. 18. Sunt quidam aliorum ſatus comitantia, vt papauer, namque cum braſica ſeritur ac portulaca & eruca cum lactuca. Papaueris ſatiui tria ſunt genera, vnum videlicet candidum, cuius ſemen toſtum in ſecũda menſa cum melle apud antiquos edebatur, hoc & panis ruſtici cruſta ſuſpargitur affuſo ouo inhęrens, vbi inferiorem cruſtam apio, gitque cereali ſapore condiunt. Alterũ vero genus papaueris nigrum dicitur, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus exprimitur. Tertium genus chiam vocant græci, etraticum autem noſtri. Sponte quidem, ſed maturius cum ordeo maxime naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore ruffo protinuſque deciduo, vnde & nomen a græcis accepit. Fuiſſe autẽ in honore ſemper apud Romanos, Tarquinius ſuperbus eſt inditio, qui legatis a filio miſſis, decutiendo papauera in horto ſanguinarium illud dedit reſponſum, hac tacti ambage reddidit. Rurſus alio comitatu equinoctio autumni ſeruntur coriandrum anetum attriplex &c. Auicenna in 2. canon. Papaueris ſunt ſpecies hortolana & campeſtris, & ſimiliter eſt nigrum papauer, & ſpecies cornuti quod eſt marinũ, cuius fructus eſt curuus, & eſt ſpecies ſpumoſi eradienſis. Quod melius, & ſauius eſt, album eſt, hortolanum frigidum & ſiccum in ſecũdo, nigrum in tertio, & dicitur ꝙ vſque ad quartum. Papaueris ſpecies ſunt infrigidatiuæ, & non eſt in ipſo multa conglutinatio. Nigrum eſt incroſſatiuum & exiccatiuum. Marinum autem cornutum, cuius fructus eſt curuatus inſtar cornuum taurinorum, eſt vehementer abſterſiuum & inciſiuum. Palladius. In mẽſe Septembri papauer ſeritur locis ſiccis, & calidis, ſeminarique põt & cum oleribus. Fertur aũt vtilius prouenire vbi virgæ ſarmentaque combuſta ſunt.

De medicinali operatione papaueris. *Cap. CX.*

PLatearius. Papauer album eſt & frigidum & humidum, nigrum vero frigidum & ſiccum, magiſque mortificat. Semen eius collectum decem annis ſeruatur. In medicinis ponitur cum determinatione, habet autẽ virtutem ſomnum inducendi, leniendi, & mundificandi. Contra calida apoſtemata in principio & calefactionem epatis, ſemen papaueris, vel etiam herba ipſa contrita cum oleo roſeo conficitur ac ſuperponitur. Pli. lib. 20. Papaueris ſatiui albi calix ipſe tritus ſomni cauſa bibitur, ſemen autem elephantijs medetur. E nigro papauere ſopor gignitur. Eiuſque ſuccus lana excipitur, de quo ſcilicet interius dicetur, folijs ipſis vtuntur ad ignes ſacros, & ad vulnera ex aceto. Nigrum celiacis datur in vino, ſatiuum omne magis rotundat capita, ſilueſtre longũ ac puſillũ, & ad omnes effectus valentius, decoquitur, & bibitur contra vigilias. Eademque aqua fouent ora. Optimum eſt in ſiccis, & vbi raro pluit. Cum capita ipſa & folia decoquuntur, ſuccus opio multum ignauior meconium vocatur. Diaſco. Papaueris capita foliaque decocta meconium faciunt medicamentum contra vitia corporis, quæ medio rigore ſunt ſananda, ſuccus eius cum roſaceo mixtus dolorem aurium mitigat, folia decocta & cum roſaceo trita morbis articularibus illinuntur. Aqua in qua papauerum capita decocta ſunt, foueri prodeſt vigiliæ morbo laborantibus, & iterum ex epiphora lippientibus, ſemen cum melle tritum nõ modicum tumentibus præſtat auxilium. Cortex cauliculorum contuſus, & in puluerem redactus, melliquе permixtus, ſordidis vtiliter imponitur vlceribus. Eſt etiam ſilueſtre papauer capitis modici & fruticis non ita elati, qui miro modo ſanat fauces in tumore poſitas, & arterias aſperatas, fitque medicamen ex eo, quod opion medici vocant Auctore Chryſippo. Auicenn. Flos papaueris campeſtris mundificat veſtigia vlcerum in oculis animalium. Liniuntur autẽ ſuper heriſipillam ſpecies papauerum, præter marinum, folia cornuti ad vlcera ſordida valent, & carnem additam propter abſterſionem ſuam corrodunt, & eſcaras eradicant. Similiter flos

eius,

eius, qui propter ſuperfluitatē abſterſionis ſuæ non eſt conueniēs manifeſtis vlceribus. Ex campeſtri fit emplaſtrum ſuper vlcera, & eradicat ea, linitur ſuper podagram cum lacte. Eiuſque radix in aqua decocta donec conſumatur medietas, in potu confert ſchyaticę. Papauer facit ſomnum, & propriè nigrum, quod eſt ſtupefactiuum, & prohibet catarrum. Cum ergo vigilias habentis fronti emplaſtrum ex eo ſuperponitur, iuuatur inde, & ſimiliter cū eius decoctio embrocatur. Et cum ex ſpumoſo fit vomitus. Ipſò in mel licrate bibito epilentici iuuantur. Oleum eius cum oleo roſarū eſt conueniens ſoda, cum ex eo caput inungitur. Eiuſque decoctio diſtillata in aurem læſam ſedat eius dolorem. Confert tuſſi calidæ; & ad pectus fluxibus ex ſputo ſanguinis. Semen nigri mundificat pectus. Corticis autem manifeſtior diſpoſitionum eſt, quod adiuuat ad ſpuendum. Et in eius ſemine totum eſt mundificatio. Confert iterū papauer humiditatibus ſtomachi. Radix marini in aqua decocta donec medietur, confert epatis ægritudinibus. Semen ſpumoſi vomere facit. Album & nigrum trita in potu cum vino nigro & pontico data ſedant fluxum antiquum. Natura quidem eius non eſt vacua a virtute ſolutiua. Ex eius vehementi decoctione factum clyſtere confert diſſinterię. Semen ſpumoſi flegma ſoluit, & humorem crudum.

Iterum de eodem. *Cap.* *CXI.*

COnſta. vbi ſupra. Papauer calida, & ſicca, in primo gradu eſt. Succus eius in oleo myrtino mixtus capillos denigrat & confortat. Collirium ex eo factum, pannum oculorum mundificat. Radix eius maſticata humores capitis per nares purgat. Succus propinatus venas mundificat, morpheam curat, vrinā & menſtrua accelerat. Cum ſapa coctus, & oculis cathaplaſmatus apoſtema diſſoluit, puſtulas in eis natas ſanat, viſumque clarificat. Macer. Dicunt vim gelidam ſiccamque papaueris eſſe. Tres illi tribuunt ſpecies flos vnius albus, Alterius roſeus, rubeus pallenſve minoris Flos eſt, hanc vulgo dicunt agreſte papauer. Cunctis nobilior eſt cui flos naſcitur albus. Ex eius teneris opium factum capitellis. Inciſa leuiter ſumma cute lacque inde Effluit, excipiunt cocleis ſumprūque reſeruant. Antidotis multum aptum varijſque medelis. Sunt qui contundunt eum lacte ſua capitella. De quibus expreſſum ſiccant cum ſole liquorem. Poſt primū ſiccus vires habet ille ſecundas. De ſpecie vero, roſeos quam gignere flores Dixi, conficiunt oleum de ſemine tunſo. Non modicum guſtu iucundum ſomniferumque. Tertia cui flos eſt rubeus ſemenque nigellum. Præſtat ſi bibitur reliquarum more ſoporem. Elixatura tepida cupida cuiuſlibet harum. Æger ſi foueat faciem, vel ſi bibat illam. Optatum capiet, niſi ſit mors proxima ſomnum. Sperma niger bibitum cum vino ſtringere ventrem Dicitur, hocque modo fluxus inhibet muliebres. Somnum dat bibitum, tuſſim compeſcit iniquam. Pondere denarij debent hæc ſemina ſumi. Nam plus litargum vel mortem ſæpius infert. De folijs eius tritis factum cathaplaſma. Eximię fauces dicunt curare tumentes. Quo que vocant ſacros extinguere dicitur ignes. Frigore vel cantu potuve ciboue vel æſtu. Aſpera ſi fuerit vocalis reddita vena. Appoſito tali ſiet medicamine lenis. Candida meconij ſpecies, ſic nempe vocari, Græcorum lingua, dicuntque quodcūque papauer. Longe nobilior eſt vtiliorque duabus. Tunc cum lacte fluunt capitella papaueris huius. Lēta coquatur aqua, cui ſit pars tertia mellis Addita, cuncta coquas donec decoctio ſpiſſa. Sit quaſi mel, varios ſic conſeruetur in vſus. Sumpta facit ſomnum, tuſſim fugat, abſtinet aluum. Vocalis venæ bene reumatiſmata ſiccat. Eiuſdē teneris opium factum capitellis. Sicut iam docui, roſeo miſcebis oliuo. Vnge caput mixtis ſedabitur his dolor omnis. Et ſolet hoc vnguen ſomni præſtare quietē. Prædictis admiſce croci redolentia fila. Auris curabis hoc infundēdo dolorem. Hoc modo fęmineo cū lacte coſtoque ſubacto. Vnguendo calidam poteris ſedare podagram. Ano ſuppoſitum ſolet hoc adducere ſomnum. Iſtud idem ſolo præſtare putatur odore.

De paſtinaca. *Cap.* *CXII.*

ISidorus. Paſtinaca dicitur, eo ꝙ radix eius ſit præcipuus hominis paſtus. Eſt enim odoratu iucūda cibo delectabilis. Palladius lib. 3. Paſtinaca vere ſeritur primo, ſemine ponitur & plantis loco pingui & ſoluto altius paſtinato. Raraque ſtatuenda eſt vt robur accipiat Plinius lib. 19. Lignoſiora ſunt hortulana quædam a nobis polita in cartilaginū genere, minimque ſaporis vehementiam omnibus ineſſe. Ex his vnū eſt genus paſtinacæ, ſed agreſte quod prouenit ſponte, ſchaphylinos græce dicitur. Altera vero ſeritur radice vel ſemine primo vere vel autumno. Vt placet Igino, Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quam altiſſime refoſſo, vtilis eſſe incipit annicula. vtilior bima, gratior autumno patiniſque maxime, & ſic quoque virtus ei eſt intractabilis. Ineſt ei ſicut & ſyſeri neruus longitudine maiori duntaxat anniculæ, quæ in decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna relicta parte, quæ mulſo in cibis temperata etiam in gratiam vertitur. Idem in libr. 20. Semen paſtinacæ contritum in vino potatum tumentē aluum & ſuffocationes doloreſque mulierum lenit intantum, vt vuluas corrigat. Illitum quoque paſſionibus ventris catum prodeſt, viriſque prodeſt cum panis portione equa tritum, & contra ventris dolores cum vino potatum vrinam pellit. Et phagedenas ſiſtit vlcerum recens, cum melle impoſitum. Radicem eius Dieuces dari iubet ex aqua mulſa contra iocineris aut lienis, ilij, lumborum, ac renum vitia. Cleophantus, & diſſentericis veteribus. Philiſtion in lacte coquit & ad ſtranguriam dat vncijs. 4. Etiam ex aqua hydropicis, & pleureticis comitialibus, & opiſthotonicis: habentes eam negantur a ſerpentibus feriri, vel qui ante guſtauerunt nō lædi, percuſſis cum axungia imponitur, folia contra cruditates mādutur Orpheus amatorium ineſſe dixit ei, fortaſſe quoniam Venerem huc cibo certum eſt ſtimulari. Ideoque conceptus aliqui prodiderunt adiuuari. Ad reliqua pollet ſatiua, magiſque in petroſis nata. Semen ſatiuæ contra ſcorpionum ictus ex vino medetur, eiuſque radice circumſcalpti dentes dolore liberantur. Diaſco. Paſtinacæ vis omnis in radice & ſemine conſtituta eſt. Aqua mulſa in qua radix decocta & potui data iocineris, & lienis, querelis, lumborum ac renum vitia compeſcit. Diſſentericis quoque vetuſtis vtilis eſt. Idem radix in lacte decocta & potui data pleureticis medetur, eadem alligata collo tumorem teſtium ſedat. Negant etiam a ſerpentibus feriri qui paſtinacam ſecum tulerint, vel ante guſtauerint, hæc in cibo copioſius ſumpta venerem ſtimulat. Dentes eius radice circumdati creduntur a doloribus releuari, ſemen ex vino datum tumentem aluum fœminarum, & ſuffocatione matrices præcluſas ſoluit. Idem cum melle tritum canceratis vlceribus imponitur. Macer. Eſt paſtinacæ virtus in ſemine tantum. Vel radice ſua multa ſi decoquis eius. Radicem multum proderit decoctio eius. Si potanda datur ſplenis iecoriſque querelis. Lumborumque leuat eadem potata dolorem. Has ſi lacte coquas decoctio ſumpta, Aſmaticos curat veteres ventreſque fluentes Radix illius collo ſuſpenſa tumores. Vt quidam dicunt, compeſcit teſticulorum. Qui paſtinacam fert aut qui veſcitur illa. Dicitur a nullo ſerpentum poſſe noceri. Accendit Venerem ſi large ſumitur illa. Si circumſcalpis dentes radicibus eius. Dicunt ingenti dolore per ſæpe leuari. Ex vino paſtinacæ ſi ſperma bibatur. Compeſcit diros quos ſcorpius intulit ictus. Sic quoque fęminei ventris curare tumorem. Dicunt, quo mulier quaſi ꝓgnās eſſe vr. Appoſitum canceris tritum cum melle medetur. Qđ paſtū tribuat eſt paſtinaca vocata. Nāque cibū nullæ radices dāt meliorē.

De pepone. *Cap.* *CXIII.*

LApias. Pepones creſcunt in ſimilitudine curcubitæ, frigidi ſunt, difficilè digeruntur. Pli. li. 19 Cucumeres, cum magnitudine excellerunt pepones vocantur. Mirè oleum oderunt, nec minus aquas diligunt deſecti quoque ad eas modicè diſtantes arrepunt, aut ſi quid obſtet vel ſi pendeant curuātur. Idque vel vna nocte deprehendetur, ſi vas cum aqua ſubijciatur a quatuor digitorum interuallo ante poſterū diem deſcendentibus, ac ſi oleum eodem modo ſit in hamos curuatis. Idem in fiſtula flore dimiſſo mira longitudine creſcūt. Noua eorum forma prouenit in Campania mali cotonij effigie. Forte primo natum ita audio vnum, mox ſemine ex illo genus factum, melopepones vocāt, nec hi pendent, ſed humi tantum iacent & rotundantur. Mirum in his, & præter figuram coloremque & odorem, ꝙ maturitatem adepti quamquam non pendentes ſtatim a pediculo recedunt. Columella commentum ſuum tradit, vt anno toto contingant. Fruticem rubi quam vaſtiſſimum in apricum locum transferre, ac reſcidere duorum digitorum relicta ſtirpe circa æquinoctium vernum, ita in medulla rubi cucumeris inſcito ſemine, terra minuta, fimoq; circuaggeratas radices frigori reſiſtere. Idem libro 20. Pepones maxime in cibo refrigerant & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Contra vomitiones ſiccantur & in farina tuſa, dantur in aqua mulſa quatuor obolis, ita vt qui biberit quingentos poſt ea paſſus ambulet. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat, hoc & folia cuiuſcunque ſatiui illita cum vino canis morſus hos coctos deraſo cortice ex oleo aceto & melle iucundiores eſſe certum eſt. Diaſco. Peponis quidem vſus gratior eſt, ſed difficile coquuntur propter naturalem rigorem. Et ideo nonnulli cum aceto ſumunt pulegium miſcentes, quo nocitura vis frigoris temperetur. Item pepo in cibo lenior eſt, quia detracta cute & abiecto ſemine vſui datur. Stomachi compeſcit ardorem, aluum lenit & mollit. Coctus ex aqua cum oleo aceto & melle iucundiſſimæ ſumitur. Caro eius impoſita fronti dolorem oculorum miro modo mitigat, vlcera in modum faui concreta trita eius radice pelluntur. Cortici eius aſſignatur, vt maculas ex facie detrahat. Semen in puluere verſum lomentoque permixtum nitidiorem feminis cutem præſtat.

De Petroſelino. *Cap.* *CXIIII.*

ISidorus. Petroſelinon dicitur, eo ꝙ apio ſit ſimilis, & naſcatur in petris montibuſque præruptis, quod nos dicere poſſumus petrapium. Selinon enim græce apium dicitur. Sed eſt ſummum ac probabile Macedonicum, guſtu ſuaue, & odore aromatico.

Plateatius.

Platearius. Petroſelinum eſt in tertio gradu calidum & ſiccum. Eſt autem duplex. ſ. domeſticum & agreſte, cuius ſemen maxime competit vſui medicinæ. Contra eaſdem cauſas, & eodem modo valet quo petroſelinum, & competens fit de domeſtico ſalſamentum. Herbaque ipſa ibidem poſita digeſtionem confortat, & ventoſitatem excludit. Plinius li. 20. Petroſelinon appellãt quoddam apij genus, quod in ſaxis natum ad vomicas cochlearibus binis cum ſucco marrubij ad cyathum & aquæ calidæ tribus cyathis præcipuum. Diaſcor. Petroſelinon in Macedonia naſcitur in rupis, vel in ſpeluncis. Semen eius eſt minutũ, aneto ſimile, odoratum, & inſcidum, & aromaticum, nitrus eſt illi diuretica. Menſtrua impetrat, vrinam abundantes prouocat, maxime cum vino datum, inflationes ſtomachi & coli compeſcit deſiccando vimis, & calefaciendo, tortionibus quoque ſubuenit. Diureticis etiam miſcetur antidotis. Conſtan. vbi ſupra. Petroſelinum dicitur apij genus, quod calidum & ſiccum eſt in fine tertij gradus: vnde Gal. Petroſelinum inquit cathaplaſmatum puſtulis, aut morpheæ vel ſcabiei eas mirè mundat. Semen eius vrinam & menſtrua prouocat, ventoſitatem & inflationem diſſoluit, valet hydropicis, & periodicis febribus, dolorem renum & veſicæ amputat, epar mundificat, opilationem aperit, maxime ſi fuerit in renibus, ventoſitatem colicæ paſſionis diſſoluit, vuluæ ſuppoſitum mẽſtrua prouocat, & ſecundinam & mortuum fœtum expellit. Iſaac vbi ſupra. Petroſelinum calidum & ſiccũ eſt in fine tertij gradus. Ideoque diureticum eſt inſcidens, vrinam, & menſtrua prouocans, ac ventoſitatem diſſoluens, & inflationem. Cathaplaſmatum ſuper puſtulas, ſcabiem ac morpheam miro modo mundificat, vnde fit hydropicis iuuatiuum, & periodicam febrem patientibus. Renum dolorem ac veſicæ placat, quia corporis poros aperit, viaſque rarificat, & humores extenuando cum ſorde & vrina proijcit, epar & vulnera mundificat, & opilationes eorum aperit, ſecundinam & fœtum mortuum expellit. Quo etiam potui dato mundificat ſotus a groſſis humoribus.

De pipere aqua ac piperitis. Cap. CXV.

A Vicenna in 2. canon. Piper aquæ eſt herba vt olus, naſcens in aqua, ſapori piperis in guſtu ſuo propinqua, ſed non eſt ei piperis acuitas. Itaque calefacit ſufficienter, ſed minus, quàm piper. Plinius lib. 20. Piperitis, quam ſiliquaſtrum appellamus, contra morbos comitiales bibitur, caſtore taliter demonſtrante: eſt quidem caule rubro & longo, denſis geniculis lauri folijs, ſemine albo ac tenui, guſtu piperis. Eſt autem vtilis gingiuis, ac dentibus, oris ſuauitati ac ructibus.

De porro & eiuſdem cultura. Cap. CXVI.

I Sidorus. Porrus eſt olus, cuius duo ſunt genera, videlicet ſectilis & capitatus. Plinius li. 19. Porro ſectiuo nuper dedit auctoritatem princeps Nero, vocis gratia ex oleo menſium aſtatis omnibus diebus, nulloque alio ac ne pane quidem veſcendo. Seritur autem ſemine ab æquinoctio autumno. Si ſectiuum facere libuerit, denſius in eadem area ſeratur, donec deficiat, ſemperque ſtercoratur. Si nutriatur in capita antequam ſecetur, cum increuerit in aliam aream transferatur ſummis folijs leniter reſciſsis, ante medullam, & capitibus retractis, tunicis ve extremis. Antiqua ſilicæ vel tegula ſubiecta dilatabunt capita, hoc item de bulbis. Nunc autem ſarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant neque diſtrahãt. Cum autem porrus fimo lætoque ſolo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam ſoli conſtat. Sectiui duo ſunt genera. Vnum quidem herbaceum folio euidentibus eius inciſuris, quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus eſt folijs ſuauioris atque rotũdioris leuioribuſque inciſuris. Fama eſt. Melam æqueſtris ordinis reũ ex procuratione a Tyberio Principe accerſitum, in ſumma deſperatione porri ſucco ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto confeſtim ſine cruciatu expiraſſe. Ampliorem modum negant eſſe noxium. Palladius, li. 4. In menſe Februario conuenit porrum ſerere Quem ſi ſectilem velis, poſt duos menſes, quã ſatus eſt, poterit deſiccare, manentem in areis ſuis. Quamuis aſſerat Columella etiam ſectiuum diutius duraturum, melioremque ſi transferatur. Et quotiens ſecabitur aqua iuuetur & ſtercore, ſi capitatum facere velis: quod vere ſeueris, Octobri menſe transferre debebis. Serendus eſt loco læto & maxime campeſtri, area plana, paſtinata alte & diu ſubacta & ſtercorata ſi ſectiuum velis ſpiſſius, Si capitatum rarius ſeres, ſarculo frequentandus eſt, & herbis liberandus. Cum digiti craſſitudinem habuerit a media parte præſcisſis folijs, & truncatis radicibus, transferatur oblitus fimo liquido quaternis vel quinis digitis ſeparetur rigeturque, modicà comprehendendus, & alienandus eſt ſarculo, vt ſuſpenſus a terra quod ſpacij ſubter inuenerit capitis vaſtitate cogatur implere. Idem ſi plura ſemina in vnum ligata depoſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus. Idem ſi capiti eius ſemen rapæ immittas, ſine ferro & pangas multum ferunt increſcere melius ſi frequenter hoc facias. Idem in li. 6. In menſe Maio planta porri trãſfertur, vt rigationibus animetur. Idem in lib. 11. In Octobri menſe porrum verno ſatum conuenit transferre, vt creſcat in capite. Sane ſarculis aſſiduè circumfodiatur, & comprehenſa porri planta velut tenacibus alleuetur, vt inanitas ſpacij quæ ſuberit radicibus, incremento capitis ſuppleatur.

De operatione ipſius in medicina. Cap. CXVII.

I Saac vbi ſupra. Porrus calidus eſt & ſiccus in tertio gradu, quod certificat eius ponticitas, vnde ſanguinem e naribus manãtem conſtringit. Sed ſecundum cibum illaudabilis eſt, nocet enim ſtomacho faciens inflationem, ac ventoſitatem, & cum ſui acumine neruos eius mordet. Facit & fumum nigrum, qui ad caput ſaliens viſum obtenebrat, ac terribilia ac timoroſa inducit ſomnia, valet tamen ſecundum medicinam. Crudus enim comeſtus canales pulmonis de groſſis humoribus mundificat, epatis opilationem aperit. Succus eius, cum aceto oleo roſaceo & thure naribus immiſſus ſanguinem inde fluentẽ conſtringit, ei. ſ. qui frigidæ ſunt naturæ, in aurem diſtillatus dolorem placat ex frigiditate ortum. Crudus cathaplaſmatus ſuper morſum ſerpentum prodeſt. Caput eius coctum & cum amigdaleo conditum ventrem humectat, Venerem excitat; valet contra colicam paſſionem, quæ fit de craſſis, & viſcoſis humoribus. Semen porri ſiccius eſt & fortioris actionis. Quod ſi aſſetur & cum ſemine naſturcij miſceatus Emorroides patientibus prodeſt, ventoſitatem inteſtinorum diſſoluit, opilationem aperit, vrinam & menſtrua prouocat. Hipocrates. Porrus calefacit ac deficere nimis, epar & ſplenem aperit vel curat, ſoluens quæque conſtipata ſunt in eis. Thoracem & pulmonem purgat, ad aurium quoque dolorem diuturnum facit, ac per nares ictericos purgat. Diaſcorides. Porro capitato ad multa vitia corporis Hipocras vſus eſt. Succum eius & ſolum bibẽdum dedit ſanguinem reijcientibus, quamuis dandum cenſuiſſet cæteris cum galla vel farina thuris vuluas contractas eodem modo reſoluit, etiam in cibo ſumptum fœcunditao plurimum acquirere æſtimant, vlcera purgat ex melle contritus. Diſtillationes, ac tuſſim thoracis, & arteriæ pulmoniſque vitia compeſcit, in ſorbitione ptiſanæ datus vocem purgat, ventrem ſtimulat, adducit ſomnum. Capita eorum minuta molliunt aluum in aqua bis cocta, & eadem aqua reſtringit in vino potata, ſuccus eius ſanguinis profluuium ſiſtit, & maxime in naribus ſi cum galla contritus ibidem iniectus fuerit. Idem contra venena prodeſt, datus cum mero vel aqua mulſa, eiuſque folia trita cum melle proſunt vulneribus appoſita. Idem ſuccus, ſiue auribus prodeſt ſiue naribus cum tertia parte mellis infuſus. Fracturas alligat, duricias relaxat, vulnera recentia cum ſale appoſitus ſtatim claudit, & ebrietatem diſcutit, ſitim ſedat, humores viſcoſos nutrit, virtus eſt ei diuretica, ſomnia facit nigra, lepromicã virtutem habet, commeſtus ſatis caliginem oculis infert, veſicæ ac renibus vulneratis contrarius eſt, folia eius ſunt incida & ſtiptica. Plinius libro. 20. Porrus ſectiuus tuſſi veteri ac pectoris vitijs medetur. Et illitis eius folijs ambuſta ſanantur. Aliaq; vlcera cum melle trito, beſtiarum morſus ex aceto. Succus eius prodeſt morbo regio & hydropicis, ac renum doloribus, cum ptiſanę ſucco. Sed oculorum aciem traditur hebetare, inflationẽ quoq; facere. Quæ tamen ſtomacho non noceat, ventremque molliat, voci ſplendorem afferit. Capitato quoque maior ad eadem effectus eſt.

De diuerſis porri ſpeciebus. Cap. CXVIII.

A Vicenna. Porrum aliud eſt ſcemium, aliud eſt nabatum, & aliud eſt quod dicitur ſilueſtre porrum. Eſt & illud quod eſt inter porrum & allium, quod melius eſt in medicina, quàm in cibo. Nabatum eſt calidum in tertio, ſiccum in ſecũdo. Silueſtre autem eſt calidus, & ſiccus, & ideo deterius. Scemium cum ſale confert fraudulentis vlceribus, ſilueſtre autem vlcerat corpus. Abſcindit ex naribus fluxum ſanguinis, & ſuffumigatur ex eius ſemine cum alchitram dens in quo eſt vermis, ipſumque vermem interficit, & illum eijcit. Eius comeſtio facit ſoda, & facit imaginari & videre ſomnia mala. Eius ciuis cum oleo roſeo & aceto eſt conueniens dolori aurium, corrumpit autem gingiuas, & dentes, ac eos ſtudie, & propriè ſcemium viſui nocet; & aimati facto ex craſſa materia cum aquæ ordei confert nabatium præcipuè, & propriè cum melle. Confert etiam apoſtematibus pulmonis, ac ſputo ſanguinis. Malum eſt autem ſtomacho, & ſilueſtre deterius eſt domeſtico, quoniam amarus, & acutus eſt, magiſque mordicatiuum illo. Porrum quidem totum eſt inflatiuum, propter hoc elixandum eſt in duabus aquis. & ſic alleuiatur eius inflatio a nocumẽto. Rurſus dixit, quod eructuationem acetoſam abſcindit, & vniuerſaliter tardę digeſtionis exiſtit, vrinam & menſtrua prouocat, præcipuè nabatium & ſilueſtre. Amboque nocent vlceratis renibus, ac veſicæ. Confert autem emorroidibus, & elixatum commouet coitum, ſimiliter eius ſemen torrefactum. Semen eius torrefit cum granis myrti ad tenaſmon, & ad ſanguinem ani. Decoctio radicis eius cum oleo amigdalino colicę confert, eiuſque ſuccus eſt ex ſummis eorum quæ ſanguinem ſoluunt. Denique ſuccus eius cum mellicrate conueniens eſt animalium morſibus. Macer. In multis cauſis vſus medicamine porri, Dicitur Hipocras medicinæ maximus auctor.

auctor. Ipſius ſuccum ſolum dedit ipſe bibendum Ægrotis, qui reijciunt ſpumantve cruorem. Quos emoptoicos ſoliti ſunt dicere græci. Cũ galla dant hunc alij thuriſve farina. Aut geminis dragmis porrorum ſeminis vuam Apponunt myrrhæ, vino quoque trita reſoluunt. Præ cunctis alijs dicunt hæc ſumpta iuuare. Manantemque potes naribus retinere cruorem, Intus ſi nares vngas medicamine tali. Contractas vuluas ſucco curabis eodem. Reddit fœcondas manſa perſæpe puellas. Vlcera cum mella tritum iuuat, appoſitumque. Humorum capitis ſi diſtillatio fiat. Pulmones pectuſq; nocens vocemq; canoram. Inde conſurgat tuſſis præcordia lædens. Cum ptiſana ſuccum porri ſorbere iuuabit. Et per ſe ſolum prodeſt his omnibus ipſum. Si porri partes in vino coxeris albas. Sic vt aquam primam mittes addeſqua ſecũdam. Vtilis eius aquæ dum ſit potio ventri. Dicitur hæc eadem cum vino ſtringere ventrem. Cum vino potum datur his quos læſerit anguis. Quodlibet aut aliud fundens letale venenum. Nec minus his prodeſt ſi vulneribus ſuperaddas. Sed velut empleſtrum porrum cũ melle ſubactum. Commixtus porri ſuccus lacti muliebri, Et bibitus tuſſim fertur ſedare vetuſtam, Et varijs vitijs pulmonis ſubuenit idem. Auris compeſcit capræ cum felle dolorem. Præſtat idem pariter cum mulſo mixtus, & auri Infuſus tepidus, fungis ſi manditur obſtat. Eius iungatur ſucco pars tertia mellis. Et ſic per nares tepidum fundendo vel aures. Immenſum capitis poterit ſedare dolorem. Ex vino bibat hunc lumborum quem dolor angit. Dicunt vtilius taliter nihil eſſe dolori. Fracturas ſolidas cito duritiamque relaxat Appoſitum, vulnuſque recens cito cum ſale claudit. Si crudum ſumptum fuerit leuat ebrietatem. Sic Venerem ſtimulat, ſic durum molliat aluum.

De portulaca. Cap. CXIX.

Platearius. Portulaca optimus eſt cibus febricitantib. cocta vel cruda. Qui ſi patiantur conſtrictionem ventris, cum prunis in aqua coquitur, ſic quoque prunas, & portulacam comedunt, & aquam bibunt. Portulaca enim humectat & relaxat, habet quoque virtutem leniendi & infrigidandi. Contra ragadias. i. fiſſuras labiorum profundiſſimæ radices portulacæ comburuntur in vaſe terreo, & fit puluis niger. Cui mel adiungitur, & ragadiæ illiniuntur, ſic palliat etiam ragadias leproſorum. Idem. Portulaca frigida eſt in tertio gradu, humida in ſecundo, vnde calorem & febrium extinguit acumen. Et propter põticitatem quam rami habent, ſtomachum confortat & inteſtina, & valet contra vulnera in eis, vel in veſica, ſanguinis fluxum vndecumque manauerit conſtringit. Succus eius in capite vel fronte vel temporibus inunctus dolorem aufert & calorem. Rami eius manducati diſſinteriam & coleriam digeſtionem habentibus ſubuenit. Papias. Portilana vel portulaca ſecundum Gal. recens refrigerat, calefacta calefacit. Trita cum pane ad oculorum tumorem imponitur, ad podagras quoque ſimili modo medetur. Plinius, vbi ſupra. Eſt & portulaca quàm peplion vocant, non multum ſatiua efficacior, cuius memorabiles vſus aſſe traduntur. Venena quippe ſagittarum ac ſerpentium emorroidum traduntur ea pro cibo ſumpta reſtringi, & plagis impoſita extrahi. Item hoſciamo poto a paſſoque expreſſo ſucco. Reſiſtit & inguinum vitijs, & dolori capitis, vlceribuſque in vino tuſa & impoſita. Reliqua quoque ſanat vlcera cum melle commanducata, ſic & infantium cerebro imponitur, vmbilicoque procidũo. Et in epiphoris omnium fronti temporibuſque cum polenta. Ipſis aũt oculis a lacte ac melle. Eadem ſi procidant prodeſt oculis, folijs tritis cum corticibus fabæ, puſtuliſque cum polenta & aceto & ſale ac cera. Oris vlcera commanducata cruda ſedat, & tumorem gingiuarum, itemque dolorem dentium. Commanducata quoque mobiles ſtabilitat dentes, ſedat cruditates, vocemque confirmat, & ſitim arcet. Ceruicis dolores ſedat cum galla & lini ſemine ac melle pari menſura. Mammarum quoque vitia cum melle vel cimolia creta. Salutaris etiam eſt ſuſpirioſis ſemine hauſto cum melle. Stomachum in acetarijs ſumpta corroborat, ardentibus febribus cum polenta imponitur, & aliàs manducata refrigerat etiam inteſtina. Diſſinteriæ vomiciſque datur etiã ex aceto, vel bibitur cum cumino. Teneſmo autem vel comicialibus prodeſt in cibo vel potu. Purgationibus mulierum acetabuli menſura prodeſt inſtipa, podagris calidis cum ſale illita & igni ſacro. Succus eius potatus renes, ac veſicas iuuat, ventris animalia pellit. Ad mulierũ dolores imponitur ex oleo cũ pollenta, neruorũ duricias emollit, Venerem inhibet, venereiſq; ſomnia: apud Auctores inueni caput inde litũ diſtillationẽ anno toto non ſentire, oculos tamen hebetare putatur.

Iterum de eadem. Cap. CXX.

Avicenna. Portulaca eſt frigida in tertio gradu humida in fine ſecundi. Succus eius eſt illud q in ea eſt magis, vltimæ operationis. In ipſa eſt ſtipticitas, & prohibet fluxum ſanguinis, & fluxus antiquos. Nutrimentum eius paruum & illaudabile, reſiſtens coleræ valde. Fricantur ea verrucę, & eradicat ea ſua proprietate non qualitate. Apoſtematibus calidis fit emplaſtrum ex ea, in quibus putrefactio timetur & eriſipilla. Cõfert etiam bothor abluto ex ea capite cum vino mixta, deletque dentium ſtuporem, propterea q lenit aſperitatem, & ſedat ſoda calidam pulſatiuam. Obtalmiæ confert & ingreditur in alcoſol. Eiuſque nimius vſus facit accidere pannum in oculo: ſuccus eius prohibet ſputum ſanguinis, propter virtutem ſuam ponticam. Inflammationi ſtomachi confert bibita, & emplaſtri more ſuperpoſita. Cõfert & epati inflammato, prohibetque vomitum colericum, & debilitat appetitum, fit ex ea clyſtere diſſenteriæ ac ſolutioni colericæ. Confertque doloribus renum ac veſicæ & vlceribus eorum, & abſcindit ſecundum Plinium coitus deſiderium. Et ipſa quidem retinet menſtrua, ſed eius aqua emorroidibus confert, eiuſqua ſuccus extrahit aſcarides. Confert iterum portulaca febribus acutis, & ſi aſſetur & comedatur ſanguinem abſcindit. Actor. Portulaca dicitur & andragne, de qua iam dictum eſt ſuperius ſub iſto nomine. Macer. Andragnin græce quæ portulaca latinè Dicitur, hic vulgi populi more vocatur. Humida vis eius, & frigida dicitur eſſe. Vnde iuuat febrem quam dicit græcia cauſon, Trita ſuper ſtomachum viridis ſi ponitur herba. Præſtat idem ſuccus ſi ſumitur, herbaque manſa. Aut accepta vt olus, ſolet hæc lenire calorem. Manſa vel hauſta poteſt nimium reſtringere fluxum Sanguinis, & ventris nociuum cohibere fluorem. Eſſe vetat dentes, quibus eſt contrita, ſtupentes. Et timidis oculis prodeſt ſuperaddita trita. Feruorem ſolis æſtate comeſta nocere Non ſinit, & ventrem cum vino & ſale mollit. Veſicaque ſolet comeſta ſedare dolores. Eſt emoptoicis hęc ſæpe comeſta ſalubris. Acidulæ ſimiles huic per omnia vires. Effectuſque pares teſtatur Plinius eſſe.

De pulegio. Cap. CXXI.

Diaſcorides. Pulegium omnibus eſt notum, huius virtus termantica eſt. Calefacit nimis, & extenuat, de thorace & pulmone pingues & viſcoſos humores facile per os ſpuere facit. Nauſeam & morſum ſtomachi cum poſca bibitum ſeparat, nigram coleram per ventrem deponit, cum vino bibitum morſibus venenatis occurrit. Siccum & combuſtum gingiuas cõfirmat, cum polenta adhibitum omnibus tumoribus vtile eſt. Solum impoſitum medetur podagricis. Cerotis mixtum papulas limpidat, ſpleneticis impoſitum cum ſale prauos humores exurit. In balneis infricatum pruriginem tollit, fomento tumores ſterneos mitigat. Odor eius nauſeam prohibet. Tuſſientibus prodeſt, & eſt diureticum valde: huius genera duo ſunt; ſcilicet maſculus, qui florem generat album, & fœmina quæ purpureum. Plinius libro 20. Magna eſt cum menta ſocietas ad recreãdos animo defectos pulegio cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti vtriſque deiectis. Nam & capitis dolores impoſita leuare dicitur, quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſque iniuriam traditur. Nec illos æſtuare qui duos e pulegio ſurculos habeant impoſitos auribus in ſole. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto, fœmina efficacior quæ florem habet purpureum, mas vero candidum. Nauſeas inhibet cum ſala ac polenta in aqua frigida pota, ſic & pectoris, ac ventris dolorem cohibet, ſtomachi autem ex aqua interciſiones ſiſtit, & cum aceto ac polenta vomitiones. Inteſtinorum vitia ſanat melle decocto, & vino nigro, vrinamque pellit ex vino, & ſi aminaeum ſit, etiam calculos; & omnes interiores dolores. Ex melle & aceto menſtrua ſedat, ſecundinas vuluaſque conuerſas corrigit, defunctos partus eijcit. Semen obmuteſcentibus olfactu admouetur. Comicialibus in aceto cyati menſura datur, ſi aquæ inſalubres bibendæ ſunt, tritus inſpergitur, ſalſitudines quoque minuit corporis, ſi cum vino tradatur. Neruorũ cauſa & opyſthotono in contractione confricatur cum ſale & aceto ac melle. Imbibitur ad ſerpentum ictus decoctum, & ad ſcorpionum in vino tritum, maxime vero quod in ſiccis naſcitur. Ad oris vlcerationes, & ad tuſſim afficax habetur. Flos recentis incenſus pulices odore necat. Xenocrates tradit pulegij ramum lana lotum in tertianis, ante acceſſionem olfactandum dari, vel ſtragulis ſubijci, & ſic ægrum collocari inter remedia tradit. Silueſtri ad eadem vis efficacior eſt, qđ ſimile eſt Origano, minoribus folijs, quàm ſatiuũ, & a quibuſdam diptãnos, vel dictamnus vocatũ eſt. A pecore capriſque guſtatum concitat balatum. Natura tam feruens eſt, vt illitas partes exulceret. Conuulſis, & torminibus, ac podagricis mirè prodeſt, epaticis cum mella & ſale bibendum datur. Pulmonum quoque vitia facit execrabilia. Ad lienem cum ſale eſt vtile & veſicæ ac ſuſpirijs, & inflationibus decoctum ſucco equaliter, & vuluas corrigit. Contra ſcolopendram terreſtrem vel marinum & ſcorpiones priuatim vt contra omnem morſum valet. Radix contra increſcentia vulnera recens eſt potentiſſima. Cicatricibus vero decorem affert arida. Item pulegio nepitæque ſocietas eſt, ſicut iam ſuperius dictũ eſt, ſiquidem in aqua, decocto enim ad tertias frigora diſcutiunt, mulierumque menſtruis proſunt, & æſtate calores ſedant.

Iterum de eodem. Cap. CXXII.

Platearius. Pulegium calidum eſt & ſiccum in tertio gradu, cuius virtus conſiſtit in folio & flore. Tempore florum colligitur, & per annum ſeruatur: valet contra frigidam reumã, vinum

decoctionis

decoctionis eius contra frigidam tuſſim ex glutinoſo vel aquoſo humore, contra dolorem ſtomachi ex frigiditate & ventoſitate. Ex herbario. Pulegium maſculus florem habet album, fœmina rubeum vtrunque. Si infans in vtero mortuus fuerit, huius tres rami recentes triti & in vino veteri potati mirè ſanant, valet & ad veſicæ vel calculi & ad cordis pectoris ſtomachi thoracisve dolorem. Macer. Feruida pulegij vis ſiccaque dicitur eſſe. Tertius a medicis datus eſt gradus huic in vtroque. Sæpius hanc herbam ſi prægnans ſumat abortit. Menſtrua deducit cum vino ſumpta tepenti. Hocque modo tardas hæc extrahit herba ſecundas. Hoc nomen quia non notum reor eſſe quibuſdam. Exponam tali quid nomine ſignificetur. Vt nondum fœtus teſta circundatus oui Pullus, ſic infans matris veſtitur in aluo Quadam pellicula, matris de ſemine facta. Quam naſcens rumpit quaſi teſtam pullus oui. Iſtas pelliculas medici dixere ſecundas. Quod mox expoſitos naturæ iure ſequantur. Hæ ſi plus iuſto vitio cogente morantur. Aut mors ſubſequitur, dolor aut qui vix toleratur. Iſtas pulegium prædicto more repellit. Cum ſale contritam melli ſi miſceris illam. Vtgumine contractis potes hoc ſuccurrere membris. Illius puluis ſumptus, cum melle vel hauſtus. Pectoris humores viſcoſos extenuare. Et per ſputa poteſt illos educere mire. Nauſea vel morſus ſtomachi curabitur illa. Cũ puſca ſumptũ vel aceto quod ſit aquoſum. Cum vino nigram colertam pota repellit. Sicque venenatis ſerpentum morſibus obſtat. Si per vim febris nimiore ſlumine motis. Aut aliquo caſu ſubito defecerit æger. Quod ſolet a doctis medicis malefactio dici. Pulegium valido tritum miſcetur aceto. Naribus ægrotis ſi apponatur, odore Solo confeſtim dicunt releuari iacentem. Gingiuas ſicci puluis confirmat, & vſtus. Appoſitam viridem dicunt ſedare podagram. Et quoſuis alios ſolet emendare tumores. Si ſuperadditur tepidę commixta polẽta. Addita ceroris papulas de corpore tollit. Spleneticis multum ſuperaddita cum ſale prodeſt. Elixatura ſi quiſquam ſæpe tepenti Illius abluitur, pruritum non patiatur. Et ſic matricis poterit curare tumorem. Tuſſim compeſcit cum vino ſumpta tepenti. Et ſic vrinam compellit reddere largam. Et magis ex vino ſi ſit decoctio facta. Aut oleo mixtu contritio ſi ſuperaduas. Si radix trita valido irrigatur aceto. Sedabit multos ſuperaddita ſæpe tumores. Obſtat ſerpentum cum vino ſumpta venenis. Et ſic aſſumptam Venerem ſtimulare fatentur. Sic quoque pulmonis prodeſt iocoriſque querelis. Et ſic nutrici ſumptus lac præbet abũdans. Herba virens curat morſus cum melle caninos. Si ſuperadd datur & vino mixta bibatur. Hoc manſa ſerpens oculos caligine purgat. Indeque corporis humani poſſe mederi Illam luminibus eſt experiendo probatum. Radicum ſuccus mixtus cum melle recenti. Pulla reddit eos omnis caligine claros.

De radice. Cap. CXXIII.

Actor. Radix eſt communis omnibus fere plantis, vnde radix dicitur herbæ, vel radix arboris. Cum autem ſimpliciter, ac ſine additione radix ponitur, illa quæ vulgo radix appellatur, hoc nomine propriè intelligitur. Palladius li. 10. In Auguſto menſe vltimo ſiccioribus locis radices conuenit ſeri, quæ hieme miniſtrent vſum. Amant terram qualem rapa, pinguem ac ſolutam & diu ſubactam, tophum vero reformidant & glaream. Gaudent cœli ſtatu nebuloſo. Serendę ſunt autem grandibus ſpacijs, & alte foſſis, melioreſque proueniunt ſi ſerantur in arenis poſt nouam pluuiam niſi forte poſſint rigari, quod ſatum eſt ſtatim leui ſarculo debet operiri. Letamen non eſt ingerendum, ſed potius paleæ quæ inde fungoſę ſunt. Suauiores autẽ fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequenter aſpergas. Radices fœminini generis putantur, quę minus acres ſunt, habentque folia latiora lenia & cum nitentia & virentia, ex his ergo ſemina ſunt colligenda. Maiores fieri creduntur ſi ſublatis omnibus folijs ſolo tenui caule demiſſo ſæpe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri velis, ſemen die ac nocte melle aut paſſo macerabis. Raphanum tamẽ ſicut braſſicam conſtat vitibus eſſe inimicam. Nam ſi circa ſe ſerantur natura diſcordante refugiunt. Iſaac vbi ſupra. Radix eſt calida in tertio gradu ſicca in ſecundo, minus quã rapa nutrit propter acumen ſuum quod fortius eſt acumine rapæ. Nutrimentum eius eſt durum & groſſum, digeſtioni ſtomachi nociuum & inconueniens dentibus ac oculis, & gulæ, omnibuſque doloribus vuluæ. Secundum vero medicinam conuenit, ſecundum cibum manducata tortionem & inflationem facit, & illaudabilis ſtomacho fit. Quod teſtatur nictatus eius, qui maxime fit ante cibum, eleuat enim & deſcendere prohibet cibum ad locum coctionis, ideoque fit cauſa indurarę digeſtionis, naturalemque virtutem inhibet, cibum expellens in ſuperiori parte, ex qua re fit vomitus, maxime his, qui ventoſitatem in ſtomacho habent ex conſuetudine. Quæ tamen poſt cibum accepta minorem agit vẽtoſitatem aſcendentem ſuperius, quia cum grauitate ſua deſcendit inferius, deponitque cibum in coctionis locum, & vt oportet digeritur, vnde cauſa confortandę ſecundę digeſtionis efficitur, hoc eſt gratia ſuæ coctionis, quæ non habentibus ventoſitatem accepta poſt cibum impedit. Proinde ſi quis eam vult accipere pro vomitu, ante cibum ſumatur, ſed propter ſupplementum ſecundæ ac tertiæ digeſtionis, poſt cibum manducetur. Platearius. Radix eſt herba, cuius radix ſimili nomine appellatur, & eſt calida & ſicca in ſecundo gradu, virtutem raphano ſimilem habet, & contra eaſdem cauſas valet, eodemque modo, ſed non efficax eſt. Itaque cum in receptione inuenitur, poteſt poni radix raphani ſi radix non habeatur.

De radicula. Cap CXXIIII.

Plinius libro. 19. Radicula eſt herba lauandis lanis apta, ad hoc ſuccum habet mirum quantum candore conferens atque & mollicia. Naſcitur vbique ſatiua, ſed ſponte præcipua in Aſia Syriaque ſaxoſis, & aſperis locis. Trans Eufratem tamen laudatiſſima caule tenui ferulacea ipſiſque cibis indigenarum expetito, & vnguenti quicquid ſit cum quo decoquatur, oleæ folio, hanc ſtruthion vel iſatim græci vocant. Æſtate floret, aſpectu grata, verum ſine odore, ſpinoſa & caule lanuginoſo ſemen ei nullum, radix magna quæ conciditur ad quem dictum eſt vſum. Idem in li. 24. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam ſtruthion a græcis vocari diximus. Medetur morbo regio ipſa decocta, & ius potum. Itemque vitijs pectoris, vrinam ciet, aluum ſiſtit, vuluaſque purgat. Quamobrem aureum poculum vocant medici. Ex melle etiam prodeſt magnificè ad tuſſim. Oxymeli prodeſt menſura coclearis. Cum polenta vero & aceto lepras tollit. Eademque cum panace & capatis radice calculos frangit ac pellit. Pannos diſcutit cum ordeacea farina & vino decocta. Miſcetur & malagmatibus, & collirijs claritatis cauſa. Ad ſternutamenta vtilis inter pauca, lieni quoque ac iocineri eodem modo proficit. Pota denarij pondere ex aqua mulſa ſanat ſuſpirioſos, ſic & pleureticos, omneſque lateris dolores.

De raphano & eiuſdem cultura. Cap. CXXV.

Iſidorus. Raphanum græci nos radicem vocamus, eo qđ totus deorſum nititur, cum reliqua olera magis in ſumma proſiliãt: huius ſemine macerato quiſquis manus ſuas infecerit, ſerpentes impune tractabit. Ex eius ſiquidem radice & ebur albeſcit. In cibo quoque venenis obſiſtit. Nam contra venena radices, nuces, lupini, citrum apium, ruta, proſiunt, ſed contra futurum venenum, non contra acceptum, vnde & apud veteres ante alias epulas hæc ſolebant menſis apponi. Plinius lib. 19. Cortice & cartilagine cõſtant rapham, multiſque illorum cortex craſſior eſt, quam etiam quibuſdam arborum. Amaritudo illi eſt plurima, & pro craſſitudine corticis. Cętera quoque aliquando lignoſa, & mira vis colligendi ſpirituum laxandique ructum. Ob id illiberalis cibus vtique ſi prætinus mãdatur olus. Si vero cum oliuis dirupens rarior eſt ructus minuſque fętidus. Ægypto miro celebratur propter olei fertilitatem quod de ſemine faciunt ipſius, hoc maxime ſerere ſi liceat cupiũt, quoniam & quæſtus plus, quam e frumento, & minus tributi eſt, nullum copioſius olus. Genera raphani tria fecerunt græci, videlicet foliorum differentia, craſſi, ac lenis. Tertium vero ſilueſtre. Et huic lenia quidem folia, ſed breuiora & rotunda copioſa & fruticoſa. Sapor autẽ aſper, & medicamenti inſtar ad eliciendos aluos. In prioribus eſt differentia ſeminis eſt, quoniam aliqua exiguum admodum ferunt. Noſtri vero alia fecere genera, vnum algidenſe a loco longum atque tranſlucidum. Alterum rapi figura, quod vocant ſyriacum, ſuauiſſimum fere ac teneriſſimum, hiemiſque patiens. Nunc & vnum ſilueſtrem, græci chezum vocant, pontici armon, alij leucen, noſtri amoraciam, fronde copioſius, q̃ corpore. In omnibus aũt probandis maxime caules ſpectantur, in initio rotũdiores atque canalibus longis, folia ipſa triſtiora & angulis horrida. Seri vult raphanus terra ſoluta & humida, fimũ odit, cõtẽtus palea, frigore adeo gaudet vt in Germania magnitudinem infantiũ puerorũ æquet. Seritur poſt idus Februarij vt vern⁹ ſit. Iterũq; circa vulcanalia, quæ ſatio melior exiſtit. Multi & Martio ſerunt & Aprili, & in Septembri. Incipiente incremento confert alterna folia circum obruere, ipſos vero accumulare. Nam qui extra terram emerſerit, durus atque fungoſus fit. Ariſtomachus folia per hiemem iubet detrahi, & ne lacunæ ſtagnent accumulari, ſicque in æſtate grandeſcere. Quidam prodidere ſi palo adacto caverna palea inſternatur, in ſex digitorum altitudine, deinde ſemen fimumque & terra congeratur ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Præcipuè ſalſis aluntur. Ob hoc aquis ſalibus irrigantur, & in Aegypto nitro ſperguntur, vbi ſuauitatem præcipuè ſunt. In totum quoque amaritudo eorum eximitur ſalſugine, fiuntque ſimiles coctis. Nam & cocti dulceſcunt, & naporum vicem tranſeunt. Fertur raphanus adeo cæteris cibis prælatus in Apollinis templo, vt duceretur raphanus ex auro, beta ex argento, rapum e plumbo. Scripſit & Moſchion Græcus volumen totum de raphano. Vtiliſſimi tempore hiberno in cibis exiſtimantur. Idemque dentibus ſemper inimici, quoniam his atterantur. Ebora certe poliunt. Palladius vbi ſupra libro quarto. In menſe Martio raphanos aliqui ſerunt, quibus vtuntur æſtate. Idem in libro 9. Raphanum vt iam prædictum eſt, ſicut & braſſicam conſtat eſſe vitibus inimicam.

Nam

Nam & ſi citra ſe ferantur, natura diſcordante refugiunt.

De virtute ipſius in medicina Cap. CXXVI.

AVicenna. Raphanus habet lignum calidum & humidum in primo. Semen calidum in tertio, fortius eſt ſemen, deinde cortex, poſtea folia, deinde caro. Oleum eius eſt vehementis caliditatis Silueſtre raphanum domeſtico communicat in omnibus, & eſt illo fortius. Illud quod magis eſt temperatum eſt magis elixatum. Si cum illo miſceatur farina lolij, facit pilos in alopicia naſci. Emplaſtrum ex eo factum cum melle eradicat veſtigia quæ accidunt ſub oculo cum occultatione. Folia vernalia elixata & comeſta cum oleo almori, nutriũt plus, quàm radix. Elixatum eſt nutribilius, & eiuſdem quidem nutrimentũ eſt flegmaticum & paucũ, & in ipſo eſt ſubſtantia quæ velox eſt ad putrefiendum, ſemen eius confert lentiginibus in membro factis, ac reliquis coloribus, extraneis, & veſtigis, & percuſſionibus, & panno. Idéque condiſi linitum morpheam nigram in balneo purgat, ſed pediculos in corporibus multiplicat, emplaſtrum ex eo cum melle vlcera fraudulenta & lenia eradicat; & ſemen eius cum aceto vlcus cancrenarum integrè ſanat, ſuper impetiginemque ſimul operatur. Iterum ſemen expellit pulſationem iuncturarum, & eſt bonum valde dolori ca[illegible]um. Nocet autem raphanum capiti, dentibus, & palato, nocet etiam oculo: veruntamen aqua eius in eo diſtillata, ipſum abſtergit, ac delet in oculo veſtigia quæ ſunt ſub lachrymali: ſuccus eius, & oleum conferunt valde ventoſitatibus in aure. Ait autem filius Meſangæ quod eius folia viſum acuunt. Raphanus elixatus eſt conueniens tuſſi antiquæ, & chymo groſſo generato in pectore. Confert etiam præfocationi ex fungis mortiferis accidenti. Cum oximelle decoctus ſi fiat ex eo gargariſmus confert præfocationi: in ipſo eſt gutturis nocumentum, & malus eſt ſtomacho faciens eructare. Poſt cibum ventrem lenit, & cibos penetrare facit. Ante cibum natare facit, & non quieſcit & ideo facilem vomitum efficit, & conuenit lateri ac ſpleni ſuperpoſitus more emplaſtri, ſemen eius cum aceto nauſeam valde facit, & apoſtemata ſplenis reſoluit. Filius Meſangæ dixit, quod ſi comedatur poſt cibum digerit, & propriè folia eius, & aqua foliorum eius aperit opilationes epatis, & ictericiam remouet. Dixerunt quidam ꝙ eius folia digerunt, & corpus eius facit nauſeam, & eius ſemen reſoluit ventris inflationem, facitque facilem ciborum egreſſionem, & facit appetitum cibi, & aufert dolorem epatis, & eius aqua bona eſt hidropiſi. Confert iterum raphanus morſui viperæ, & cum vino morſui cornutæ, ſemen eius confert venenis, & valet contra vermes venenoſos, & ſi fruſtum eius ſuper ſcorpionem ponatur, moritur, aqua etiam eius in hoc experta eſt & fortior eſt. Denique ſi ſcorpio momorderit aliquem qui raphanum comedit non ei nocebit.

Iterum de eodem. Cap. CXXVII.

DIaſcorides. Raphanum græci nos radicem vocamus Radix eius a ieiuno comeſta vel potata prout antidotũ, magnum adiutorium eſt ſanitatis, & tutamentum corporis, ſed inflationem facit & ructus fœtidos. Fructus eius vrinam mouet, ventrem decocta malaxat, & in cibo ptiſicis prodeſt, thoracis flegmata purgat. Cum oximelle accepta vomitum mouet, cum melle mixta, putredinem curat, liuores tollit, vim fungi venenoſi compeſcit. Contra viperarum morſus proficit. Semen cum aceto datum ſplen minuit, hidropicis ac ſpleneticis in modum cathaplaſmæ impoſitum ſubuenit. Radix in aceto ac melle cocta ſi gargarizetur ſynanticos curat, folia eius contuſa & impoſita dolentibus articulis proſunt. Raphano calidam eſſe virtutem, omnium medicorum opinione patet, ſed nobis ex vſu intelligere licet, nam cum cæteris cibis comeſta, ideo in ſtomacho ructus efficit ſolus, quia in eo coquitur prima. Capillos ab iniuria alopiciæ reſtituit cum melle. Succus etiam grauedinem aurium inſtillatus emẽdat. Aegyptij reges in quibus erat ſtudium ſcrutari corpora mortuorum & cauſas valitudinum occulta fide recognoſcere, & in ipſo corde vitium naſci prodiderunt. Semine raphani cum melle trito & ſumpto ſuſpiria mitigantur, tuſſis arcetur. Sola cũ ſale ſumpta ventris animalia extinguit, ventrem ſtimulat, vrinam concitat, puerperis copiam lactis acquirit. Nulla res fortius vrinę difficultatẽ ſoluit, vel fęminarum imperat menſtruis. Raphanus comeſta eſt euſtomacha. Poſt cibos ſumpta digerit, eructationem facit. Cocta & eſa tiſſientibus & pituitatibus ſtomachi medetur. Cortex eius. cathaplaſmis adhibitum cum melle paſcentia vulnera curat, liuorem impoſita tollit, morſibus venenatis occurrit, lentigines purgat, bibita menſtruis imperat. Semen eius bibitum eſt diureticum, ſplenem tenueſcere facit. Elixum cum oximelle gargariſmo ſinanticis ſquinãticiſque opitulatur, ceraſti quoque puncto accepta ſtatim medetur. Denti concauo immiſſa vel gingiuis fricata, dolorem eius mire ſedat. Eſt aliud genus raphani quod multi armoraceam dicunt, habens folia lapſanæ ſimilia, cuius radix oblonga eſt ac tenera, de qua. ſ. dictum eſt ſupra.

Adhuc de eodem. Cap. CXXVIII.

PLatearius. Raphanus calidus eſt & ſiccus in ſecundo gradu virtutem habet inſcidendi; diſſoluendi: ex eo fit competens oximellis, contra quartanam, & contra quotidianam, contra duriciem ſplenis. Herba ipſa cocta in vino & oleo ſpleni cathaplaſmetur. Pectini cathaplaſmata ſtranguriam & diſſenteriam ſoluit. Plinius li. 20. Raphani ſtomachum purgant, pituitatem extenuant, vrinã concitant. Eſt æſtuoſus in Italia, & armoraceam vocant ſatiuam. Satiui decocti mane ad tertios cyatos poti calculos comminuunt, & eijciunt. Idem in poſca decocti contra ſerpentium morſus valent illiniti. Ad tuſſim quoque ieiunis raphanus prodeſt in mane cum melle. Semen eius toſtum deinde contritum cum melle ſuſpirioſis valet, idemque contra venena prodeſt. Scorpionibus ceraſtiſque aduerſatur, vel ipſo ſemine infectis manibus impune tractabilibus. Impoſitoque raphano ſcorpionibus moriuntur. Contra fungorum quoque venena ſalutares ſunt; lienem extenuant, iocineri lumboruſque doloribus proſunt. Ex aceto vel ſinapi ſumpti valent hidropicis litargicis. Praxagoras quoque dandos cenſet ilioſis. Inteſtinorum ſanant vlcera; & præcordiorum purulenta cum melle commeſta; quidam ad hoc illito luto coquere malunt, ſic & fęminas purgari dñt. Ex aceto & melle ſumpti, inteſtinorum animalia detrahunt, itemque ad tertias decocto eorum poto cum vino enterocelis proſunt, ſanguinem inutilem extrahunt. Medius ad hæc coctos dari iubet excreantibus ſanguinem, puerperis ad copiam lactis adaugendam. Hipocrates capillos mulierum defluos raphanis iubet fricari; & contra tormenta vuluę ſuper vmbilicum imponi, reducunt & cicatricem ad colorem. Semen impoſitum ex aqua ſiſtit ea quæ lagedenas vocant vlcera. Democritus Venerem hoc cibo putat ſtimulari, & ob id fortaſſe voci nocere tradiderunt aliqui, folia quæ duntaxat in oblongis naſcuntur, aciem oculorum excitare dicuntur, vbi vero acrior medicina admota ſit, iſopum dari protinus imperant; hæc antipãtia eſt. Aurium vero grauitati raphani ſuccum inſtillant. Papias. Humectat & diſpergit flegma auctoritate ſua, folia tamen eius minus auſtera ſunt. Trita radix in vino nauſeam prouocat.

De rapa. Cap. CXXIX.

ISidorus. Rapa dicta eſt a rapiendo i. compræhendendo. Eſt autem radice amplior napo, ſapore dulcior & folio tenui. Palladius li. 3. Semen braſicæ vetuſtum, vt dictum eſt ſupra, mutatur in rapa. Idem in libro 8. In menſe Iulio ſerenda eſt rapa ſolo putri & ſoluto nec ſpiſſo; locis humidis, & campis lętatur: napus autem in ſicco ac propriè tenui deuexo & ſabuloſis melior naſcitur, loci proprietas vtrumque ſemen in alterum mutat. Nam rapa in alio ſolo per biennium ſata mutatur in napos, alia vero napus tranſit in rapam. Subactum ſolum ſtercoratum verſatumque coquunt, quod ipſis, & ſegetibus proderit qui ibi anno eodem ſeruntur. Iugo raparum quatuor ſextarij, napi autem quinque ſufficiunt. Si ſpiſſę ſunt interuelles aliquas, vt cæterę roborentur: vt vero in ſemina maiora redigantur, erutam rapam folijs omnibus purges, & ad dimidij digiti craſſitudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis octonis digitis ſeparatam obrues, inicies terram & calcabis, ita magna naſcetur. Idem libro 13. In menſe autem decembri, conuenit rapam condiri. Rapa ſiquidem in partes minutas reſciſa, leniterque cocta, & tota die diligentius exiccata, ne quid humoris reſerment, ſynapi ex aceto ſicut moris eſt temperato merguntur, & condiuntur, repletaque vaſe clauditur, & poſt aliquantos dies explorata guſtibus in vſum proferuntur. Quæ res congruè poteſt effici Ianuario quoque ac Nouembri. Plinius lib. 18. Rapa autem omnia cunctis naſcuntur animalibus, nec in nouiſſimis, ſatiant rutis alitum quoque genera, magiſque ſi decoquantur aqua. Quadrupedes eorum & fronde gaudent, homini quoque cibo grata ſunt. Durant & in terra ſua & poſt a paſſo pene ad alium prouentum famemque ſentiri prohibent, a vino atque meſſe ſeruata, tertius hic tranſpadanis fructus, terram nõ moroſe eligit, pene vbi nihil aliud ſeri poſſit. Nebulis, & pruinis, ac frigore vltra aluntur amplitudine mirabili, ita quod quadraginta libras excedentia vidi. In cibis quidem noſtris comeduntur pluribus modis, & vſque ad alia durant ſynapis acrimonia domita. Diligentiores, quinto ſulco napum ſeri iubent, rapam quarto, vtroque ſtercorato. Rapam dicunt fieri latiorem, ſi ſeminetur palea. Satus vero viſcus eſt vtriq; generi inter duorũ numinũ dies feſtos neptuni atq; vulcani, ferũtque ſub ſubtili obſeruatione, quota luna præcedente hieme nix prima ceciderit, ſi totidem die numinũ prædictũ tp̃is ſpacium ſeruantur mire prouenire. Seruntur & vere calidis atque humidis. Idem in li. 19. De rapis abunde dixiſſe poteramus videri, niſi medici facerent maſculini ſexus ĩ his rotunda, latiora vero & concaua fœminini, ſuauitate præſtantiora, & ad cõdiendum faciliora Sępiuſque ſata transeunt in mares.

De virtute ipſius in medicina. Cap. CXXX.

LApias. Rapa eſt napus validiſſimus, conturbat corpus, & deducit, ſed mingitur. Semen eius contra venena in potum datur.

tur. Rapa ſi frequenter comedatur, inflationem ſtomachi facit. Semen eius ex uino tritum ualet contra morſus ſerpentum. Plinius lib. 20. Eſt rapo uis medica, perniones feruens ſanat impoſitus, frigus e pedibus pellit aqua decoctus. Ius eius feruens podagris etiam frigidis medetur, & crudum, tuſumque cum ſale, cuicunque uitio pedum auxiliatur. Semen eius illitum, & in uino potum contra ſerpentes, ac toxica ſalutare eſſe proditur. A multis autem antidoti uim habere in uino & oleo dicitur. At propter inflationes in totum eum abdicauit in cibis Democritus. Diocles autem magnis extulit laudibus, Venerem quoque ſtimulari ab eo profeſſus. Itemque Dionyſius magiſque, ſi cum eruca condiretur. Toſtum quoque prodeſt articulorum dolori cum adipe. Silueſtre rapum in aruis naſcitur, maximè fruticoſum candido ſemine. Duplo maiore, quàm papaueris, & hoc utuntur ad albicandam cutem in facie, totoque corpore mixta vrina pari menſura. Diaſcorides. Radix rapæ bona eſt, & ſi uentrem inflat, corpori tamen ſuccum addit, Veneremque ſtimulat. Iure eius ſatura fomento podagris, ac pernionibus præſidium eſt. Ipſaque trita, & impoſita hæc omnia facere poteſt. Cima eius elixa, & comeſta eſt diuretica. Semen eius ex vino bibitum vulneribus venenatis proficit. Itaque ſemen in rapis calidum ac feruens videtur, & ipſæ paulo ſolutiores creduntur. Sed quo minus caloris poſſident molliendi poteſtatem eo fortiorem continent. Idem radix inflat, & ſemen in homine generat, uel augmentat. Agreſtis rapa locis ſiccis naſcitur, fruticem collectum faciens cubiti longitudinem habens multaſque virgellas; folia læuiora, & in modum digiti craſſa. Semen eius in folliculis eſt concluſum nigrum, & fragile, quod fractum habet intus colorem album. Itaque faciei miſcetur albamentis, vel etiam totius corporis. Iſaac. Rapa calida eſt in ſecundo gradu, humida in primo, durò digeritur. Mollem & inflatiuam carnem facit propter ſui ventoſitatem, proinde coitum ſuſcitat, flegma augmentat, vtilis autem eſt, ſi bis cocta extraque aqua reiecta coquatur cum pinguiſſima carne. Idem eius iure, ſi pedes podagricorum loti fuerint, dolori mitigationem præſtat.

De Roſa. *Cap.* CXXXI.

ISidorus. Roſa a ſpecie floris dicta eſt, eo quòd rutilanti colore rubeat. Ambroſius. Ante peccatum floribus immiſta terrenis ſine ſpinis roſa ſurgebat, & pulcherrimus flos ſine ulla fraude vernabat, poſtea vero ſpina ſepſit gratiam floris, tanquam humanæ vitæ ſpeculum præferens, quæ ſuauitatem perfunctionis ſuæ finitimis curarum ſæpe compungat ſtimulis, vallata eſt enim elegantia vitæ noſtræ, atque quibuſdam ſollicitudinibus obſepta, vt eadem triſtitia diſtincta ſit, & gratia. Plinius libro vigeſimoprimo. Roſa verius ſpina, quàm frutice naſcitur. In rubo quoque proueniens illic etiam odoris iucundi, quamuis anguſti, germinat omnis incluſa primo cortice granoſo, quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigiato paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſe ſe pandit in medio calices ſuſtinentis complexa luteos apices, vſus eius coronis. Oleo maceratur. In vnguenta tranſit, & emplaſtris, atque collyriis imponitur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiam delitus perunguendis minimè noxia. Genera eius noſtri fecere celeberrima, Præneſtinam & Campanam, addiderunt alij Mileſiam, cuius ſit ardentiſſimus color non excedentis folia duodena proximam ei trachiniam minus rubentem mox Alabandicam folijs albicantibus viliorem, ſpinoſam vero minutiſſimam, vel viliſſimam. Differunt enim foliorum multitudine, aſperitate, leuore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora, cum ſit genus eius, quàm centifoliā vocant, quæ eſt in Campania Italiæ. Græciæ verò circa Philippos, ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangeus namque mons in vicino fert eſt numeroſis foliis, ac paruis. Vnde accolæ transferentes conſerunt. Ipſaque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratiſſima eſt. Nec cui latiſſimum maximumque folium. Breuiterque iudicium odoris, ſcabricia corticis eſt, & quæ Græcia vocatur a noſtris, a Græcis vero lichnys non niſi in humidis locis proueniens, nec vnquam quinque folia excedens, magnitudine violæ nulloque odore, Eſt & alia græcula vocata, conuolutis foliorum panniculis, nec dehiſcens niſi manu cocta, ſemperque naſcenti ſimilis, latiſſimis folijs. Alia funditur e maluaceo caule, habens folia oleæ quam muſcetto vocant, atque inter has media magnitudine autumnalis quam coroneolam appellant, omnes ſine odore. Coroneola in rubo nata tot modis adulteratur. Et alias vero quoque plurimum ſola præualet. Cirenis eſt odoratiſſima. Carthagine Hiſpaniæque hieme quoque tota præcox. Refert & cœli temperies, Quibuſdam enim minus odorata proueniunt annis. Præterea odoratior magis omnibus ſiccis locis, quàm humidis prouenit.

De Roſarum cultura. *Cap.* CXXXII.

IDem in eodem. Roſa nec pinguibus uult, nec argilloſis ſeri locis, neque riguis. Contenta ratis propriè ruderatum agrum amat. Præcox eſt Campana, ſera vero Mileſia, nouiſſimè tamen deſinit Præneſtina, fodiuntur altius quàm fruges, leuius, quàm vites, tardiſſimè proueniunt ſemine, quod eſt in ipſo cortice ſub flore opertum lanugine. Ob id potius inſeruntur caule conſerto, & ocellis radicis ut arundo, vnum genus inſeritur pallidæ, ſpinoſæ, ac longiſſimis virgis quinque foliæ, quæ a græcula altera eſt. Omnis reſcitione proficit, & vſtione. Tranſlatione quoque ut vitis optimè ocyſſimeque prouenit: ſurculis quaternorum digitorum longitudine, vel ampliore poſt vergiliarum occaſum ſata, deinde per fauonium tranſlata, pedalibus interuallis, crebroque circumfoſſa. Qui præcocem illam faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aqua calida infundunt calice germinare incipiente. Palladius libro tertio. In menſe Februario roſatia conſerenda ſunt, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel etiam ſemine. Semina autem roſarum nō putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed baccis nutriunt, quas breuiſſimi pyri ad ſimilitudinem plenas ſeminibus ſuis poſt uindemiam reddunt, maturas ex colore fuſco & mollitie poterimus æſtimare. Si qua etiam ſunt antiqua roſatia hoc tempore circumfodiuntur, & ſarculis vel dolabris ariditas emerſa reſcinditur. Tūc quæ rara ſunt, poſſunt ducta virgarum propagine ſeparari. Si roſam ipſius habere volueris duobus palmis ab ea gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Idem in libro ſexto. Roſas nondum pateſactas ſeruabis, ſi eas in canna viridi ſtante fiſſa recludas, ita ut ſciſſuram coire patiaris, & eo tempore cannam reſcidas, quo uirides roſas habere uolueris. Aliqui verò ex ſolla noua conditas, & bene munitas ſub diuo obruunt & ſic reſeruant. Idem libro duodecimo. Quamuis menſe Februario ſint conſerenda roſaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis menſe etiam Nouembri poterimus inſtituere roſeta. Quæ ſi indignas plantarum volueris ex paucis virgulis habere copioſa, quaternorum digitorū ſurculos germinantes cum geniculis ſuis debebis excidere, & in modum propaginis ſternere, ſtercore ac rigationibus adiuuare, vbi annum etiam compleuerint pedis ſpacio inter ſe transferre diſiunctos, atque ita ſolum, quod huic generi deputaueris implere.

De Operatione roſæ in medicina. *Cap.* CXXXIII.

PLatearius. Roſa frigida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo, & uiridis & ſicca competit uſui medicinæ. Quidam colligunt eam poſt maturitatem, ſed non tam diu ſeruatur. Debent autem colligi, cum non habent folia omnino expanſa, & tamen aliquantulum iam rubea. Collectæ autem ad Solem aliquantulum deſiccari poſſunt, & per triennium ſeruari. Roſæ ſiccæ naribus appoſitæ, cerebrum & cor confortant, ſpiritus reparando, ſuccus roſarum extractum in uaſe uitreo poteſt ualere per annum. Poſt dentis extractionem, ſi fluxerit ſanguis, fit decoctio roſarum in aceto, & fit gargariſmus. Auicenna. Roſa eſt uirtutis compoſitæ ex ſubſtantia aquea, & terrea. Et in ipſa ſunt acuitas, ſtipticitas, & amaritudo cum pauca dulcedine, ſubtilitas quoque faciens ipſius ſtipticitatem penetrare. Quare facit corizam accidere. Eſt autem frigida in primo, ſicca in principio ſecundi. Et uirtus quidem amara permanet in ipſa, dum recens eſt. Cum autem ſiccatur, eius amaritudo minoratur. Sicca quoque frigidior eſt, & magis ſtiptica. Eſt autem aperitiua, & abſterſiua ualde, & ſedat motum coleræ. Semen eius fortius ſtipticum eſt, quod in ipſa fit & pili ſimiliter, qui ſunt in eius medio. In toto autē ipſius eſt confortatio membrorū interiorum. Dicitur autem, ꝙ in ipſa eſt uirtus extrahens ſurculos & ſpinas, & reliqua carni affixa. Rectificat autem ſudorem fetoris, quando adminiſtratur ex ea in balneo. Emplaſtrum ex ea factum ſoluit apoſtemata calida, confert etiam eriſipilæ & vlceribus, præcipuèque abraſionibus in coxis, & in profundis carnem generat. Sedat dolorem in oculo ex caliditate. Et ſimiliter dolorem matricis. Dormire vero ſuper locum ex ea ſtratum abſcindit deſiderium coeundi. Et illa quidem, quæ recens eſt fortaſſe ſoluit, ſicca vero non ſoluit. Decoctio ex roſa ſicca confert groſſiciei palpebrarum, & vlceribus inteſtinorum. Item roſa, & eius ſuccus conferunt humiditati ſtomachi. Decoctio aquæ eius, & oleum ipſius faciunt ſternutationem cum odorantur. Semen eius ſtringit gingiuam, & ſimiliter ſuccus eius cum decocto, confert etiam dolori aurium. Succus eius confert ſincopi: engulta vero eius, & etiam capita ſputo ſanguinis ſunt utilia. Conſtantinus eb ſupra. Roſa frigida eſt in primo gradu, ſicca in fine ſecundi, ſubtilem ſubſtantiam & ſtipticam habet, calet ſtomacho, & epati: eius enim opilationem aperit, capitis dolorem ex fumo coleræ, aut ſanguinis uſto naribus applicata placat. Cocta cum uino capitis aurium

& gingiuarum dolorem, ſi os eo lauetur aut gargarizetur tollit. Cathaplaſmata fit cõtra emoroidas, ſperma eius puluerizatum putridas gingiuas ſanat. Cortex potatus ſanguinem inferius manantem conſtringit.

Iterum de eodem. Cap. CXXXIIII.

PLinius vbi ſupra. Roſæ flos ſomnum facit, inhibet fluxiones mulierum, maximè albæ in poſca potus, & ſanguinis excreationes, ſtomachi dolores in vino ciatis tribus. Semen eius optimum eſt crocinum, nec anniculo vetuſtius, & in Sole ſiccatur, nigrum inutile. Dolori dentium illinitur, vrinam ciet, ſtomacho imponitur. Iterum igni ſacro non veteri. Naribus ſubductum caput purgat. Capita eius pota, ventrem & ſanguinem ſiſtunt, vngues roſæ ſalubres epiforis ſunt, vlcera enim oculorum roſa, præterquam in initiis ſordeſcunt. Item epiforę, ita vt imponatur arida cum pane. Sunt & folia vitiis ſtomachi roſionibus, ac vitiis ventris, & inteſtinorum præcordiis vtiliſſima, uel illita. Diaplaſmata inde fiunt, ad ſudores coercendos, ita ut a baluëis inareſcant corpora deinde frigida abluantur. Silueſtris roſæ pillulæ alopicias emendant cum vrſino adipe. Razi vbi ſupra. Roſa dolorem capitis ex caliditate remouet, crapulam aufert, reumatiſmum tamen ac ſternutationem inducit. Macer. Dici flos florum nobis roſa iure videtur. Quod ſpecie cunctos præcedat odoreq; flores. Non tamen hæc ſpecie tantum nec odore iuuare. Nos ualet ac uariis nos adiuuat illa medelis Eius ſicca gradu vis eſt, & frigida primo. Compeſcit ſacrum, ſi trita apponitur ignem. Sic quoque ſi ſtomachus calet, aut præcordia ſedat. Fluxum matricis cum oino ſtringit & alui. Illius ſuccum collitia plurima quærunt. Et ſiccæ puluis morbis bene ſubuenit oris, Infrictus per ſe tantum cum melleve mixtus. Omnes feruores ſuperaddita trita coercet. Ipſa recens, uel ſi mulſo contrita bibatur. Dicam Palladius quid ſcripſit inde peritus, Quod rubeum fuerit foliotum ſumito floris Vnciam ſic purgatorum mergatur olivi In libra, vitreo ſic claudens omnia vaſe. Sub Phebo ſeptem tantum ſuſpende diebus Inde medelarum varios ſeruatur in vſus.

De his, quæ procedunt, vel conficiuntur ex roſa. Cap. CXXXV.

PLatearius. Roſa, & quæ ex ea fiunt uſui medicinæ competunt. De roſis namque fit mel roſaceum, & zuccaram roſeum: ſyrupus roſeus, & oleum roſeum, aqua roſata. Mel primo deſpumatur, deinde colatur, poſtea folia roſarum uiridia minutatim inciſa imponuntur, & fit decoctio aliquantula, ſignum decoctionis eſt odor & color, ruffus per annos quinque ſeruatur, virtutem habet confortatiuam ex roſis mundificatiuum ex melle. Vnde valet ad mundificationem ſtomachi ex frigidis humoribus cum aqua decoctionis ſœniculi & ſale datum: zuccarum roſeum habet virtutem conſtringendi, & confortandi, valet contra diſſenteriam & lienteriam & diariam, quæ facta eſt ex debilitate uirtutis retentiuæ, quibuſdam aliis commixtis, valet & contra uomitum colericum, contra ſyncopin, & cardiacam, cum fit ex calefactione ſpiritualium. Syrupus roſeus contra ventris fluxum & uomitum datur cum aqua pluuiali, vel roſata. Febricitantibus autem cum aqua frigida poſt minutionem potui datur, & contra ſincopin ſimiliter. Oleo roſaceo contra calefactionem epatis epar inungitur. Contra dolorem capitis ex frigida cauſa, frons, & tempora inunguntur. Aqua roſata contra fluxum uētris, & uomitum ſimpliciter datur. Sincopizantibus etiam & cardiacis in potu datur, & faciei ſuperſpargitur. In collitiis ad oculos ponitur, & in vnguentis ad faciem, quia pannum ſuperfluum abſtergit, & ſubtiliat cutem. Conſtantinus vbi ſupra. Aqua roſea ſtomachi dolorem & epatis mitigat, ex aqua capite ſæpius loto canicies feſtinabitur, ſyrupus roſeus dolorem ſtomachi ex calore curat, nec non acutam febrem, & dolorem inteſtinorum, & colericas paſſiones ſanat. Et ſimiliter facit rodozuccara. Cocta cum uino capitis, aurium & gingiuarum dolorem, ſi os de eo lauetur, aut gargarizetur, tollit. Oleum roſaceum bibitum ventrem humectat, & calorem ſtomachi refrigerat. Calidum in naribus diſtillatum, calida ſanat apoſtemata. Cum aqua roſacea mixtum diſſenteriis ſubuenit, vniuerſaliter etiam valet contra omnia uulnera calida, ſiue ſint extrinſecus, ſiue intrinſecus. Auicenna. Aqua roſata, cum bibitur, confert ſincopi; bona eſt etiam epati, vel ſtomacho, & confortat & iuuat ad digerendum. Oleum quoque roſatum inflammationem ſtomachi extinguit, & ventrem ſoluit. Plinius vbi ſupra. Vinum quomodo fiat e roſa diximus inter vini genera. Succi uſus, ad aures, oris ulcera, gingiuas tonſillas prodeſt gargarizatum, ualet etiam ad ſtomachum & ad uuluas, ſedis uitia, capitis dolores in febre, vel cum aceto ad ſomnos & nauſeas. Palladius lib. 6. Ad roſatum faciendum, in Maio quinque libras roſæ pridie purgatæ in veteris vini decem ſextariis merge, ac poſt triginta dies deſpumati mellis decem libras adiice, & vtere. Ad oleum autem roſeum in olei libras ſingulas roſæ purgatæ ſingulas vncias mitte, ac ſeptē diebus Sole & Luna ſuſpende, ad rodomel vero conficiendum ſucci roſæ ſextariis ſingulis libras ſingulas mellis admiſce, & diebus quadraginta ſub Sole ſuſpende. Macer. Ex hac conficitur oleum roſeumq; vocatur. Diuerſis morbis, & multis vtile cauſis. Si bibitur ventrem mollit ſtomachiq; dolorem Extinguit nimium, bene ſi foueatur eodem, Et dolor & feruor capitis curabitur illo. Permiſcendo ſibi, ſi fortè iungatur aceto. Expurgat ſordes, vulnuſque, repletque profunda. Et combuſturis præclarè ſubuenit ignis. Ore diu tentum dentis ſedare dolorem Dicitur, & duras palpebras reddere molles. Aufert ſuppoſitum pruritus interiorum. Et ſtericis uariis ſolet hæc ſuccurrere cauſis.

De Rubia. Cap. CXXXVI.

ISidorus. Rubia dicitur, eo quòd rubra ſit radix eius, unda & lanas colorare perhibetur. Diaſcorides. Rubia quam alij eritrodanum, Latini verò rubeam dicunt, herba eſt omnibus nota. Species eius duæ ſunt, vna uidelicet agreſtis, alia uero, quæ uocatur ſarchos, ramulos, ſiue tyrſos habens tenues, & quaſi nodoſos, folia per interualla diſtantia, ac per ſingulas connodationes, velut ſtellatum imaginem. Fructus eius, uel ſemen eſt rotundum, & viride primo, deinde rubrum, circa maturitatem uero nigrum. Radicem habet paruam, tenuem, rubicundam, uirtutem habet unctualem. Albas maculas curat cum aceto illita, vſus etiam eius ad ea proficit, ad quæ cætera diuretica. Plinius lib. 19 Rubia tingendis lanis & coriis eſt neceſſaria, laudatiſſima eſt Italica, & maximè ſuburbana, prouenit ſponte: ſeriturq; eruiliæ ſimilitudine, uerum ſpinoſus eſt in caulis & geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe foliis, ſemen eius eſt rubeum plures habens vſus in medicina. Idem in lib. 14. Erythrodanus quam aliqui Ereuthodanum uocant, non rubiam, herba eſt qua lanæ tinguntur, pelleſq; perficiuntur. In medicina urinam ciet, morbum regium ſanat ex aqua mulſa, & lichenas ex aceto illita, & iſchiaticos etiam & paralyticos poteſt curare, ita ut bibentes lauentur quotidie. Radix ac ſemen menſes trahunt, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt. Contra ſerpentes rami cum foliis imponuntur, folia quoque capillum inficiunt. Apud quoſdam inuenio regium morbum hoc frutice ſanari, etiam ſi adalligatus ſpectetur tantum. Auicenna. Rubia tinctorum eſt pontici ſaporis, & abſtergit cum equalitate, ponitur cum aceto ſuper impetiginem & ſanat eam, ſimiliter & morpheam albam, ab omni ueſtigio mundificat cutem. Bibita cum mellicrato confert ſchiaticę & paralyſi, ualet etiam percuſſioni & caſui, ſuccus eius cum oximelle datur ad apoſtemata ſplenis, & mundificat epar & ſplenem. Eorumq; opilationes aperit, & in hoc ei proprietas exiſtit, aceto uehementer prouocat urinam, ut quandoque faciat mingere ſanguinem, & oportet ut qui eam biberit quaque die balneetur. Suppoſita menſtrua prouocat, & extrahit fętum, eiusq; ſtipites cum foliis conferunt morſui uermium uenenoſorum. Platearius. Rubia calida eſt & ſicca in ſecundo gradu, uirtutem habet confortatiuam ex aliquantula ſua ponticitate, & diureticam ex amaritudine. Contra debilitatem ſtomachi & epatis & relaxationem, datur uinum decoctionis eius. Radix eius raſa ſupponitur ad menſtrua prouocanda, & foetum mortuum educendum, aqua decoctionis eius, ſi caput inde abluatur capillos reddit rubeos. Conſtantinus ubi ſupra. Rubia eſt in fine primi gradus calida & ſicca, habet quiddam amaritudinis & ponticitatis, unde ſplen & epar mundificat, & eius opilationem aperit, urinam & menſtrua prouocat. Omniaque membra corporis a putredine mundificat, & morpheam curat, adhibetur quoque cum melle, & aqua calida propter ilij dolorem.

De Ruta, & eius cultura. Cap. CXXXVII.

ISidorus. Ruta dicta eſt, eo quòd ſit feruentiſſima. Cuius altera agreſtis atque uirtute acrior; ſed utraque feruentiſſima comprobatur: hanc ueneniis repugnare muſtelæ docent, quæ dum cum ſerpente dimicauerint, cibo eius armantur. Plinius lib. 19. Ruta ſeritur Fauonio, & Autumni Aequinoctio. Odit hiemem, & humorem ac fimum. Apricis gaudet ac ſiccis, terraq; quā maximè laterícia. Cinere nutriri uult hic, & ſemini miſcetur, ut careat erucis. Sed & cum ſico eſt ei amicitia, intantum ꝙ nuſquam lætior, quàm ſub hac arbore proueniat, ſeritur & ſurculo melius in perforatam fabam, indiroque ſucco nutrit, comprehendendo ſurculum, ſeritur & u ſerpſa. Namq; incuruato cacumine rami alicuius, cum attigerit terram, ſtatim radicatur. Palladius de agricultura lib. 4. Menſe Martio ruta ſeritur locis apricis, foliis cineris reſperſione contenta, loca deſiderat altiora, unde humor eius elabitur, ſi ponas eius ſemina ad-

na adhuc clauſa folliculis, ſigillatim debebis manu aſſicere. Si iam minuta ſunt, ſparſa iactabis, & raſtro obducta cooperies. Caules eius, qui incluſis ſeminibus nati fuerint fortiores erunt, ſed ſero naſcentur. Ramuli eius cum aliqua radicis parte conuulſi verno tempore pro plantis tenebunt, tota vero tranſlata morientur. Nonnulli ramulos eius pertuſæ fabæ inſerunt, vel bulbo, atque illa obruunt alieno vigore ſeruandos. Sub ficis arboris vmbra libentius acquieſcit. Non effodi herbas, ſed optat uelli. Immundæ mulieris formidat attactum.

De virtute ipſius in medicina. Cap. CXXXVIII.

AVicenna. Ruta calida eſt & ſicca, inciſiua, reſolutiua, carminatiua, valde mundificatiua, venarum vlceratiua, ſtiptica. Cum nitro ponitur ſuper morpheam albam, & ſuper varruças, & remouet odorem alliorum ac caeparum, & confert alopeciæ & eriſipilæ, paralyſi, ſchiaticæ, & doloribus iuncturarum acuit viſum, excitat ſperma, & delet coitus deſiderium. Digerit autem & cibi facit appetitum, confortat ſtomachum & confert ſpleni, reſiſtit venenis, emplaſtrum ex ea factũ cum aceto retinet fluxum ſanguinis narium. Iſaac. Ruta ſilueſtris calida & ſicca eſt in quarto gradu, domeſtica vero in tertio, ſꝫ melior eſt ad dirigendum, quia virtutem habet inciſiuam, & groſſos humores & viſcoſos extenuandi ventoſitatem, & inflationem diſſoluit, ventrem humectat, inferiora inteſtinorum iuuat. In vino cocta & pota, valet hypoſarchæ. Platearius. Eſt ruta domeſtica & ſilueſtris, quæ piganum dicitur huius folia & ſemina competunt vſui medicinæ: virtutem habet diureticam diſſoluendi, & conſumendi valet contra cæphalaeam & epilenſiam dolorem dentium, contra frigiditatem ſtomachi paralyſim & contra defectum viſus ex frigiditate melancolica, contra iliacã paſſionem, opilationẽ ſplenis, epatis, & ſtranguriam & diſſenteriã, contra liuorẽ, contra lippitudinem oculorum & colorem, trita & bibita valet contra venenum bibitum, & morſum venenatorum animalium, & etiam ſuper cathaplaſmata, vel ſi quis totus circundatus fuerit ruta viridi, ſecurus accedere poteſt ad interficiendũ baſiliſcum. Hipocrates vbi ſupra. Ruta calida eſt & vrinam procurat, pingues & viſcoſos humores per vrinam deducit, & non inflat, ſed extenuat. Ideoque ad inflationem expediens eſt. Nam & libidines reſtenat & reprimit, & conſumit ſemen & deſiccat omnino. Plinius libr. 20. In præcipuis medicaminibus eſt rutæ ratio. Satiuæ folia ſunt ramis fructicoſiora, ſilueſtris ad effectũ eſt horrida & acrior ad omnia. Ex tuſa ſuccus exprimitur, & aſperſa modica aqua, in piaxide Cipria ſeruatur, hic copioſior datus, veneni noxam obtinet. Macedonia maximè iuxta flumen Anacinum, miratiq; quòd extinguitur ſucco cicutæ, adeo etiam venenorum venena ſunt, quando ſuccus cicutæ prodeſt manibus colligentium rutam. Rutæ folia trita, & cum vino ſumpta pro antidoto valent, contra aconitum maximè & viſcum, contra ſerpentum & ſcorpionum & araneorum ictus & contra ſcabronum apum, ac veſparum aculeos, & cantaridas ac ſalamandras, caniſve rabioſi morſus, acetabuli menſuram ſi ſuccus eius cum vino bibitur. Efficaciſſima tamen è ſilueſtribus radix cum vino ſumpta. Eandem adiciunt efficaciorẽ eſſe contra venena ſub diuo potam. Pythagoras & in hac marẽ minoribus herbaceiſq; coloris folijs a fœmina diſcreuit, etiam latioribus folijs & colore. Idemq; oculis noxiam putauit falſo, quoniam ſculptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum cauſa, cum pane vero vel naſturcio ſatiuæ, atque ſilueſtris propter viſum. Vt aiunt multi ſucco eius cum melle attico inuncti diſcuſſerant caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro ſucco oculorum angulis tactis. Epiforas cum polenta impoſita, leuit autem capitis dolores pota cum vino, vel aceto & roſaceo illita. Si vero ſunt cephalea cum farina ordeacea, vel aceto. Eadem cruditates diſcutit, mox a inflationes, dolores ſtomachi veteres, vuluas aperit, conuerſaſq; illita melle toto ventre & pectore corrigit, hydropicis cum fico prodeſt, decocta ad dimidias partes potaq; ex vino: ſic bibitur & ad pectoris, laterumq; & lumborum tuſſes, ſuſpiria, & pulmonum inciterum, renum vitia ad horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines decoquuntur folia potioris. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditave prodeſt. In torminibus in yſopo decocta, & cum vino. Sic & ſanguinem ſiſtit interiorem, & narium indita. Sic & colluta dentibus prodeſt. Auribus quoque in dolore ſuccus infunditur cuſtodito modo. E ſilueſtri vero contra tarditatem, & ſonitum cum roſaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & ſreneticis ex aceto tritæ inſtillatur in tempora, & cerebrum, adiecerunt aliqui & ſerpillum & laurum illinentes capita & colla. Dederunt & litargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ ſuccum in cyatis quattuor ante acceſſiones, quarum frigus intolerabile eſt. Alſioſiſq; crudam dari in cibo. Vrinam quoque, vel cruentam pellit, fœminarum etiam purgationes, ſecundaſq; etiam emortuos partus, vt Hipocrati videtur ex vino dulci nigro pota. Itaque illicam & vuluarum cauſa etiam ſufficere iubet. Dyocles & Cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina ordeacea, & contra ileum decocta farina in oleo ac velleribus collecta. Multi vero & contra purulentas excreationes ſiccæ drachmas duas ſulphuris vnam & dimidiam ſumi cenſent, & contra cruentas ramos tres in vino decoctos. Datur & diſſentericis cum caſeo in vino contrita. Dederunt & cum bitumine infricta potioni propter anhelitum. Ex alto lapſis ſeminis tres vncias, olei libra, viniq; ſextario illinitur. Cum oleo coctis folij partibus, quas frigus adaſſerit, pſoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, vel rugas ſtrumas & ſimilia, cũ hircino & adipe ſuillo ac taurino ſæpo. Ignem ſacrum ex aceto & oleo, vel pſimmithio. Carbunculum ex aceto. Nonnulli laſerpicium vna illini iubent. Sine quo epinictidas & puſtulas curant. Imponunt & mammis tumoribus coctam & pituitæ eruptionibus cum cera. Teſtium vero epyſoras cum ramis laureæ recentis, adeo peculiari in viſceribus his effectu, vt ſilueſtri ruta cũ axungia veteri illitos ramices ſanari prodant, fracta quoque membra ſemine trito cũ cera impoſito. Radix rutæ ſanguinem oculis ſuffuſum & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Præcauendum eſt autem grauidis, vt abſtineãt hoc cibo, necari enim partus inuenio. Item generationes impediri hoc cibo, ideoq; profluuio genitali datur, & venerem crebro per ſomnia imaginantibus.

Iterum de eodem. Cap. CXXXIX.

DIaſcorides. Rutæ duo ſunt genera, ſ. agreſtis & hortina. Sed inſeidior eſt hortina, eſcis non bona, Illa vero melior eſt, quæ naſcitur circa cucumeres. Ambæ virtutem habẽt calidam & cauſticam, & exuberantem, & diureticam. Ruta menſtrua temperat comeſta. Et bibita colli dolorem ſedat. Stomachum angit, vrinam prouocat, tuſſientibus proficit. Partum ſi plus ſumatur expellit, ventrem ſtringit. Eius folia comeſta cum nucibus regalibus occurrunt venenatis morſibus, quæ ſi multum fuerint comeſta vrendo ſiccant genitalia. Eadem cocta cum aceto, & aqua tortionibus medentur bibita. Schyaticis & arteticis, ac frigoribus tipicis ſubuenit, matricis ſuffocationes ac ſtericam ſoluit. In oleo cocta & bibita lumbricos occidit, cum caricis cocta & addito vino hidropicos ad ſanitatẽ perducit. Omnibus prædictis cum vino maximè prodeſt. Quæ cruda comeſta caliginẽ oculorum detergit, tumorem & dolorem oculorum commixta cu polenta ſpargit, aceto & oleo roſeo addito capitis dolorem tollit. Succus eius naribus infuſus ſanguinis fluxũ ſiſtit, lauri folijs addita & cathaplaſmata tumorem teſtium tollit. Agreſtis ruta minus calefacit, & extenuat, diaforetica eſt, ac deſiccat pluſquã domeſtica. Macer. A medicis rutæ vis ſecunda dicitur eſſe. Siccaque fertur in his gradus illi tertius eſſe. Vtilis eſt ſtomacho valde, ſi ſæpe bibatur. Expellit partũ potu, Veneremq; coercet. Tuſſim ſi bibitur compeſcit, menſtrua purgat. Si coquis hanc in aqua, ſi vinum miſceris acre. Compeſcit talis decoctio tormina ventris: Pulmonem iuuat & pectus, morboſq; medetur. Coſtarum quam pleureſim vocat attica lingua. Ictericos, ſcyaſimq; iuuat, febribuſq; medetur. Hauſta, vel in oleo viridem ſi coxeris illam, Et foueas tepido, patientes ante tremorem. Matricis prodeſt inteſtiniſq, tumori. Hoc vnguem vel clyſterio, ſi funditur intus. Hauſtaque cum vino prodeſſe valebit vtrique. Lumbricos oleo decocta & pota repellit. Carica iungatur rutæ vinoque coquatur. Cum caricis decocta diu viniq; liquore. Profuit hidropicis, ſi ſint ſuperaddita nocte. Cruda comeſta recens, oculos caligine purgat. Et melius macerata cum ſucco, felleq; galli. Melleq; ſi ſuccus ex eque iungitur eius. Indeque ſint oculi patientes ſæpe peruncti. Cum oleo miſcens roſeo necnon & aceto. Illius ſuccus capitis curare dolorem. Quamuis in modicum poteris, hoc ſæpe perungens. Naribus expreſſus, ſi ſuccus funditur eius. Sistit mox autem bene deſiccando cruorem. In corio mali granati ſi tepefactum Auribus hunc fundas, depellit inde dolorem. Ceruſæ roſeoque oleo miſcens & aceto. Illius ſuccum, mirandum conficis vnguem. Ad depellendum ſacrum quem dicimus ignem. Et ſcabiem dextræ, quæ dicitur herpeta Græcè. Et Græcè dictas acoras hoc vnguine purgas. Vlcera ſunt capitis humore fluentia pingui. Curat & hoc ozimas immiſſum naribus hæc ſunt. Quæ grauiter ſcetent in naribus vlcera nata. Obſtat pota nimis hæc cruda comeſta venenis. Hoc Mitridates Rex Ponti ſæpe probauit. Qui rutæ folijs viginti cum ſale pauco. Et magnis nucibus binis, caricisq; duabus. Ieiunus veſci conſurgens ſæpe ſolebat. Armatuſq; cibo tali, quicunque veneno Quaſlibet inſidias ſibi tenderet haud metuebat. Muſtelæq, docent obſiſtere poſſe venenis Mirificè rutam, comedunt cum primitus illam. Cum pugnaturæ ſunt cum ſerpentibus atris. Cum butyro modicoq; oleo decocta tumorem, Matrici ſubiecta tepens fugat illa, colique. Et cunctis intus morbis ſic ſubdita prodeſt, Hac etiam teſtes poteris cu-

rare tumentes. Cum folijs lauri bene tritam ſi ſuperaddas. Ex hac antidotum non paucis vtile cauſis Efficiunt medici dicunt diapiganon illud. Piganon in Græca lingua quæ ruta vocatur. Illius antidoti confectio talis habetur. Ponderi iunge pars piper atque ciminum. De tribus his quartum de ruta ponito tantum. Conuenit in ferro prius aſſari calefacto. Sed prius in acri vino macerare ciminum. Omnia deinde ſimul bene trita ex melle ligabis. Pectoris & lateris renum iecoriſq; dolores. Ex hoc antidoto curatur ſæpe comeſto. Extenuat bilē, ſoluitq́ſine tormine ventrē Cōfortat ſtomachum, facit vt bene digerat eſcā.

De Saluia Cap. C X L.

EX herbario. Saluia habet folia longa, & anguſta, ſubaſpera, odore ſuaui & graui. In locis aſperis naſcitur. Decoctio eius potata vrinam & menſtrua mouet. Paſtinacæ marinæ ſi quem percuſſerint, virus excludit, ſanguinis eruptionem ſiſtit. Platearius. Saluia calida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo. Solum folia competunt vſui medicinæ & viridia & ſicca: domeſtica magis conſumit, & confortat. Siluestris autem magis diaforetica: vinum decoctionis saluiæ valet paraliticis, & epilenticis, fomentatio ex aqua decoctionis eius valet contra ſtranguriam & diſſenteriam, matricem mundificat. Plin. lib. 22. Herbam noſtri qui nunc ſunt herbarij eleliſphacon Græce, Latini vocant ſaluiam, menta ſimilem, canam, odoratam: hæc appoſita partus emortuos extrahunt, itemq; vermes aurium & vlcerum. Idem in lib. 26. Herba quæ quibuſdam appellatur ſaluia ſimilis verbaſco, conteritur ex & colata calefit, & ſic ad tuſſim lateriſq; dolores bibitur. Eademq; contra ſcorpiones, atq; dracones marinos efficax eſt, contra ſerpentes etiam ex oleo perungi ea prodeſt, iſupi faſciculos cum quadrante mellis decoquitur ad tuſſim. Diaſcor. Eliſifacus, ideſt ſaluia frutex eſt oblonga, multas habens virgas, quadras & albas, foliaq; habet malis cidoniis ſimilia, ſed oblonga & minora & aſpera, & albidiora, & odorata, ſed ruboſa. Semen ſupra virgas eſt illi ſimile ormino agreſti. Naſcitur in locis aſperrimis, virtus eſt ei diuretica, menſtruis imperat abortum facit, ſcorpionis maritimi percuſſum mitigat. Eſt autē carminatiua, id eſt ſanguinem fluentem vulneribus ſtringit, ſordidaq; purgat vulnera. Capillos nigreſcere facit, & elixatura foliorum ac virgarum eius naturę pruriginem compeſcit. Eſt etiam virtutis redarguētis cum acrimonia, vnde ad diſſenteriam & viſcerum fluxum, quem Græci rigeon vocāt, facit. Succus foliorū eius capillos denigrat & vrinā prouocat. Macer. Saluia cui nomen eliſifacos eſt apud Græcos. Cum mulſa iecoris prodeſt potata querelis. Pellit abortum, locumq; menſtrua purgat. Trito venenatos curat ſuperadditu morſus. Crudis vulneribus, quæ multo ſanguine manant. Apponas tritam dicunt retinere cruorem. Cum vino ſuccus tepidus ſi ſumitur huius. Compeſcit tuſſim veterem lateriſq; dolorem. Pruritus vuluæ curat, virgæq; virilis Si foueas vino fuerit quo ſaluia cocta. Illius ſucco crines nigreſcere dicūt Si ſint hoc vncti crebro ſub ſole calēti.

De Sandice & ſanſuco. Cap. C X L I.

EX ſinonimis. Sandix eſt herba quædam, de qua panni tinguntur in blaueum colorem. Plinius lib. 35. Sandaraca ſi torreatur æquè parte rubrica admixta ſandicem facit. Quanquam animaduerto Virgilium æſtimaſſe id herbam eſſe, verſu illo. Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos. Idem in lib. 22. Sandix in olere ſilueſtri a Græcis ponitur, ſicut opinio & Eraſiſtratus tradunt. Decocta vero aluum ſiſtit, & ſemine ſingultus confeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, vrinam ciet. Succus decoctæ prodeſt ſtomacho, iocineri, renibus, ac veſicæ, hæc eſt quam Ariſtophanes Euripedi poetæ iocularitei obiicit eius matrem, ne olus quidem legitimum venditaſſe, ſed ſandicem. Peculiaris laus eius, quòd fatigato Venere corpore ſuccurrit. Marceſcentesq; ſenio iam excitat coitus. Alui quoque fœminas profluuia ſiſtit. Diaſcorides. Sandix, vel ſcandix calefacit, & deſiccat fortiter, ac diaforeticum eſt, & ob hoc merito viſcerum purgatiuum eſt. Iſidorus. Sanſucus eſt herba quam Latini vocant amaracum, de qua ſcilicet ſub eadem amaraci nomine iam dictum eſt ſupra. Diaſcorides. Sanſucus a ſiculis nominatur amaracus, & eſt ramoſa multas habens virgas ſuper terram expanſas, cum folijs paruis, atque rotundis nepitæ ſimilibus, ac velut hirtis & acerrimis, herba tota eſt valde amara, vires habens acres atque calefactorias, ad omnem duritiem, vel rigorem valde idonea. Medetur etiam cathaplaſmata, ſiue potata a ſcorpione vexatis, vel difficultati mictus, vel inteſtinorum tormento laborantibus. Eius elixatura medetur hidropicis, vrinam prouocat, & tortionibus eſt vtilis. Succus addito melle liuores detergit, ſcorpionum ictus cum aceto & ſale compeſcit, lanationibus bene adhibetur, ceroris vtiliter additur. Omnes tumores corporis, & oculorum ſpergit cathaplaſmata, & maximè cum polenta impoſita. Item appoſita ſoliti purgationem materiæ prouocat in fœminis, bene quoque malagmatibus miſcetur & acopis. Sanſucum eſt in tertio calidum & ſiccum, dolorem capitis & emigraneam de flegmate & colera nigra curat, ſi ex eius apozimate caput lauetur, aut naribus applicetur, diſſoluit opilationem & groſſam ventoſitatem. Eius apozima bibitum hidropiſim, ſtranguriam, vētris dolorem habentibus ſic bonum. Cum melle cathaplaſmatum nigredinem in palpebris amputat, & cum aceto morſum ſcorpionis curat, peſſariſatum vero menſtrua prouocat, lapidē aufert, epilēticis conuenit & paraliticis, auribus inſtillatum dolorem placat, & ſonitum.

De Satureia. Cap. C X L I I.

ISidorus. Satureia eſt herba calida, & propriè ignita, vnde & illi nomen inditum credunt, eo quòd in Venerem pronos facit. Palladius lib. 3. In Februario menſe ſatureia ſeritur ſolo pingui, vel ſtercorato & aprico, vel melius mari proximo, & cepulis mixta ſeminatur. Diaſcorides. Satum vel ſatureia calefacit, & nimis deſiccat, manifeſtè extenuat. Idemque vrinam & menſtrua mouet ac fœtus extrahit, potui data viſcera purgat, a thorace atque pulmone humorem purgat, & per hos ſputa pellit, vrinam quidem mouet ex vino potata; litargicos letaliter dormientes excitat, eorum capiti cum aceto frequenter infuſa. Stomachum quoque nauſeantem confirmat in ouo ſumpta, vel potata, & contra ea, quæ ictibus aculeatis ſeuiunt animalia. Platearius. Satureia eſt calida & ſicca. Ex pluteis ex farina, & aqua, & eius puluere mundificant ſpiritualia: puluis eiuſdem comeſtus ad idem valet. Macer. Timbrin ſolet Græcè dici, ſatureia Latinè. Illi ſicca nimis vis eſt & feruida valde. Prouocat vrinam, mouet quoque menſtrua ſumpta. Pellit abortiuum, muliebria viſcera purgat. Illius puluis cum cocto melle ſubactus. Et manſus vel cum vino ſi ſumitur idem. Pectoris humorem pellit per ſputa tenacem. Cum vino tepido compeſcit tormina ventris. Si largè bibatur, verum iam ſæpe probaui. Eſt quidam morbus litargus nomine dictus. Oppoſitum medici quem dicunt eſſe freneſim. Quod vetat hæc ſomnum, ſomnus grauat hic nimis ægrum. Hoc tam letali ſomno depreſſus aceto Timbram commiſcens, foueat caput inde frequenter. Sic vitium pigri poterit depellere morbi. Hanc herbam caueat mulier contingere prægnans. Nam non manſa modo, ſed partum ſubdita pellit. Nauſea ſedatur hac, ſi bene trita bibatur. Cum modico vino, vel ſi ſumatur in ouo. Hocq; modo miſè Venerem ſolet illa mouere. Si largo potu viridis vel ſicca bibatur. Si deſit thimus pro thimo ponere timbram Præcipiunt medici, quòd vis eſt vna duabus. Quod ſi cum vino mel iungitur & piper illi. Non modicum veneris ſuccendere dicitur ignem. Hinc aſtu Satiria merito ſatureia vocata. Quòd ſint in Venerem nimis hæc animalia prona.

De Scordione. Cap. C X L I I I.

PLatearius. Scordium eſt allium agreſte, calidum & ſiccum in tertio gradu. In productione florum colligitur, per duos annos ſeruari poteſt, floribusque tantum in medicina vtuntur, virtutem habet mordendi, & diſſoluendi, & ex ſubtilitate ſubſtantiæ ſuæ diaforeticam: vinum decoctionis eius valet contra dolorem ſtomachi ex frigiditate & contra ſplenis & epatis opilationem, contraq; diſſuriam & ſtrāguriam fomentum ex aqua decoctio eius menſtrua educit, matricem mundificat, ſtranguriam dyſſuriamq; ſoluit: allium quidem eſt calidum & ſiccum in medio quarti gradus, ſcordeon autem ſiccum quidem eſt, & calidum, ſed minus, quàm domeſticū, & mediocriter operatur; vnde in receptionibus ponitur & non domeſticum, virtutem habet diſſoluendi & conſumendi & expellendi venenum, vnde cōtra morſus venenatorum cathaplaſmatur. Succus etiam eius interius receptus diſcutit venenum: vnde dicitur tyriaca ruſticorum: valet & ad aperiendas vias epatis, & vrinales meatus, & contra ſtranguiriam & diſſuriam, & dolorem iliorum, viſui autem obeſt, quia deſiccat, & nocet toto corpori, ſi vltra modum ſumatur, quia generat lepram & apoplexiam, maniam & vlcera: flores allij ſilueſtris diuretici ſunt, & in ſyropo, vel alio potu ſumpti, valent ad ſtranguiriam & diſſuriam. Diaſcor. Scordeo magna eſt vis, omnibus quippe pernicioſis vehementer reſiſtit hominum malis, ſerpentes aut ſcorpiones, aliaſq; latentes beſtias odore ſuo fugat, & ictibus eorum medetur, ſiue illitum, ſiue in potione, vel cibo ſumptum. Morſui canino cum melle ſuccurrit, tineas & ventris animalia coctum in mulſa & aceto perimit & expellit, peregrinantibus datum eſui, minimè patitur illos aquarum & locorum mutatione turbari. Dioſles hunc hidropicis cum centaurea miſcuit. Ida & freneticis eliaum dedit. In faba coctum & temporibus illitum dolori capitis opitulatur, auriumq; doloribus eiuſdem ſuccus cum adipe anſerino tepefactus infunditur, raucedinem vocis emendat tenaſmon ex pulte coctum iuuat. Aliud ſcordeū naſcitur in locis mōtuoſis & ſiluis, habet folia camedriæ ſimilia, ſed maiora & nō ita dura. Odore & guſtu ſimile eſt & allio, qd guſtu ſtipticū & amarū eſt, virgaq; illi

eſt qua-

eſt quadra, in qua florem ruffum profert, virtus eſt illi fermantica, & diuretica. Cum vino bibitum morſibus, & oībus venenī generibus occurrit, dolori ſtomachi, & diſſenteriæ cū hidromelle bibitum ſubuenit. Thoracem purgat maximumque præſidium eſt tuſſientibus, rectè quoq; adhibetur conquaſſationibus: aceto mixtum, & ſuperpoſitum, podagris ſubuenit. Paracoleſim vulneri facit, menſtruis imperat, additoque melle vulnera antiqua, & ſordida purgat, & ad cicatricem ducit. Siccum verò impoſitum reſidere facit vulnera. Omnibus autem melius eſt lybicum, & creticum, & ponticum.

Iterum de eodem. Cap. CXLIIII.

AVicenna. Scordion eſt allium agreſte plurimū minus, quā hortulanum, habetq; longum crus, ſuper quod eſt flos albus. Calidum eſt & ſiccum ad quartum perueniens gradū. Eſt autem ſubtile, aperitiuum, abſterſiuum, vulnera magna, & fradulenta conſolidat, & bonū eſt ad attritionē lacertorū. Actor. Scordion licèt allium agreſte quadam nois appropriatione nūcupetur, nihilominus tñ hoc ipſum vocabulum allio cōiter tam domeſtico, quam agreſti conuenire vī. Ideo ſcordionis proprietates hic ordinari placuit inter herbas ſatiuas potius, quā agreſtes. Macer. Scordion grgiuè ſunt allia dicta latinè. Huius vim medici, ſiccam calidamq; perīti. In quarto poſuere gradu, manſum vel inūctum. Curat quos ſerpens vel ſcorpius intulit ictus. Et nociui vermes triti pelluntur odore. Sanat, & appoſitū morſus cum melle caninos. In mulſa coctum commixtū cui ſit acetum. Et bibitum vermes ventris tineaſq; repellit. Et oleo cum teſta ſua ſi decoquis illud. Morſus peſtiferos reddes hoc vnguine ſanos. Corpus, & attritum cura ſanabis eadem. Vnguine veſicæ dolor, & humor hoc reprimūtur. Ipſe refert Hipocras educi poſſe ſecundas. Fumo combuſti ſi vulua diu foueantur. Pulmonum varias coctum cū lacte querelas. Potatumq; iuuat, vel crudū ſæpe comeſtū. Cū cētaurea Diocles dare præcipit illud, Hidropicis ſic humores deſiccat aquoſos. Idem nefreticis elixū ſumere iuſſit Praxagoras illo ſuit vſus cum coriandro. E vino cauſas ſic curans ictericorum. Et ſic potatum dicit, q mollias aluum. Cunq; faba coctum capitis ſedare dolorem. Dē attrito ſi tēpora plantis illo. Anſeris huic adipem iungas tepidumque dolenti. Infundas auri, præclarè ſubuenit illi. Elixum tuſſim iuuat, & ſuſpiria ſedat. Clarificat raucam crudum coctumq; quoque vocem. Sed magis elixum iuuat illam ſæpe comeſtum. Adiuuat incoctum pulegii ſumptumq; tenaſmon. Porcino iungeos adipi ſi conteris ipſum. Non modicos reprimes ſuperaddens ſæpe tumores. Hunc ignotarum potus non lædet aquarum. Nec diuerſorum mutatio facta locorum. Allia qui mane ieiuno ſumpſerit ore.

De Senatione. Cap. CXLV.

PLatearius. Senatio idem eſt, quod naſturcium aquaticum, & eſt in tertio gradu calidum. Senationes coctæ cum carnibus vel in aqua ſola mundificant ſpiritualia, fomentum & ex aqua decoctionis earundem factum valet contra paſſionem iliacā, & contra ſtranguriam, & diſſuriam. Ipſi quoq; valent ad idē in vino cocti, & cathaplaſmati, ſunt. n. diuretici. Dyaſcorides. Senatiuu qui ab aliis creſſon dicitur, in aqua naſcitur, fruticem habet pinguem, & ramulos longos, foliaque minuta ſimilia Ipoſelino. Quæ cum maſticata ſunt, odorem ſuauiſſimum reddunt. Senacion crudus comeſtus, calculos expellit, diſſentericis proficit, vrinam prouocat, menſtruis imperat. Actor. Ex prædictis patet, q herba illa, quæ ſimpliciter id eſt ſine additione naſturcium ab autoribus appellatur, non eſt iſtud aquaticum, ſed potius hortulanum. Nam de illo dicit Palladius de agricultura li. 3. quòd naſturtium omni tempore conſtat eſſe ponendum id eſt plantandum vel ſeminandum loco quali placebit, & cœlo. Cæterū inquit humorem quamuis diligat tamen deeſſe non curat. Et ſi cū lactuca ſeratur egregie naſci fertur. hæc Palladius. Illud inquā ſatiuum naſcitur in ſicco, hoc autem ſuo tempore ſponte naſcitur in humido, illud eſt calidum in gradu quarto, hoc autem in tertio. Quod etiam uocabulo proprio dicitur ſenacion. Nam ſenacion eſt carduus benedictus, de quo iam in alio libro dictum eſt ſuperius.

De Seride. Cap. CXLVI.

PLinius lib. 20. Seris lactucæ ſimillima duorum generum eſt. Silueſtris melior eſt nigra iſta, & æſtiua. Deterior hiberna, & candidior eſt, vtraque tñ ſtomacho vtiliſſima, præcipuè quem humor vexat, & cum aceto in cibo refrigerant, vel illitæ, diſcutiūtque, & alios, quam ſtomachi. Cum polenta ſilueſtrium radices ſtomachi cauſa ſorbentur, & cardiacis ſuper ſiniſtram mammā illinuntur ex aceto podagris, & ſanguinem reiicientibus vtiles ſunt omnes hæ. Itemq; quibus genitura fluit alterno dierū potu. Petronius diodotus ſeriam multis modis arguens in totum damnauit, ſed aliorum omnium opinio reſiſtit. Diaſcorides. Seridis duæ ſunt ſpecies, vna videlicet agreſtis, & alia hortiua eſt. Agreſtis quidem pinguis, & cytoron eſt appellata, & habet folia lata. Altera vero eſt hortiua: ſpecies habet duas, vna quidem habet lata folia lactucę ſimilia, altera vero eſt amara & habet folia anguſta. Omnium virtus eſt ſtiptica & euſtomacha, vētrem abſtinet cum aceto cocta, maximèque agreſtis, vexatum ſtomachum confirmat, & æſtuationes mitigat. Sola cum polenta impoſita blanditur cardiacis, & oculorum tumori ſubuenit, folia impoſita ut cathaplaſma mitigant ſcorpii percuſſum. Ipſa quoque addita polentis, & impoſita compeſcit ignem ſacrum. Mixta cum aceto ac ceruſa omnibus calidis rebus opitulatur.

De Serpillo. Cap. CXLVII.

ISidorus. Serpillus dicitur, eo quòd radices eius longè ſerpant. Eadem & matris animola dicitur, eo quòd menſtrua moueat. Palladius li. 3. Menſe Martio ſerpillum plantis aliquod ſemine ſeritur, ſed vetuſta melior lætius frondebit, ſed iuxta piſcinam vel lacum vel putei margines conſeratur. Plinius vbi ſupra. Serpillum a ſerpendo putant dictum, quod in ſilueſtri euenit, maximè in petris. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit, pinguius voluntarium, & candidioribus foliis, & ramis, efficax eſt aduerſus ſerpentes, maximè cenchria & ſcolopendras terreſtres, atque marinas, & ſcorpiones decoctis ex vino ramis, & foliis, fugat & odore comminus hoc ſi vratur, & contra marinorum venena præcipuè valet. Capitis autem doloribus in aceto decoctum illinitur cum roſaceo fronti, & temporibus. Item freneticis, ac litargicis, contra tormina, & vrinæ difficultatem, & anginas, & vomitiones drachmis quatuor datus, Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores. Eius folia oboli quatuor ex aceto dantur ad lienem, & ad cruentas excreationes in duobus ciatis aceti ac mellis teritur. Dyaſcorides. Serpillum quē alii herpillum latini verò cicer erraticum vocant, herba eſt humilis ac per terram repēs cum foliis, & ramis origano ſimilibus, albidioribus tamen, lauſuci odorem fragrantibus. Species eius duæ ſunt, vna ſcilicet hortualis ſiue vſualis, quæ in campis ſaxoſis creſcit atque lapidoſis. Alia verò agreſtis, quæ zoit appellatur, quæ non per ſolum ſerpit, ſed directa, & extante poſitione erigitur. Cum ramulis bipalmis tenuibus, & horrentibus, cum foliis paruulis, foliis rutæ ſimilibus, ſed anguſtis, & longioribus, cum haſta ſimilante ſarmenta, florem & odorem ſuauem habet in omnibus virgis conſtitutum, & in ſuauitate purpureum, ac mordentem linguam, & guſtu inſeduum. Naſcitur in locis ſaxoſis, cuiuſque radix eſt inutilis. Eſt & alia vehemētior, & calidior vſualis, quæ ideo dicitur herpillum, eo quòd Græci herpere repere dicunt. Nam frutex huius plurimum fruticando per terram repit, virtutem habet conſtrictiuam ſiue redarguentem. Menſtruis imperat, vrinam prouocat, tortionem & conquaſſationes vt. liter curat. Tumorem epatis compeſcit, morſibus venenatis occurrit, bibitum, & impoſitum id præſtat. Vt autem ſerpilli potentiā intelligas, Anthiochus rex magnus tyriaca ex ſerpillo cum aliis rebus confecta ſemper vſus eſt aduerſus toxicam, & potionem malam, & animalia venenata, eamque in templo Eſculapii dedicauit, ſicque quantum ei debuerit ex hoc licèt colligere, quòd teſtimonii ſuo arbitrio medicinas deinde fecerat.

Iterum de eodem. Cap. CXLVIII.

PLatearius. Serpillum eſt calidum, & ſiccum, & eſt duplex: domeſticum ramos ſuper terram effundit. Siluaticum in longum creſcit, & in altum, folia & flores eius medicinæ competunt, valet contra frigidum reuma, contra tuſſim, contra frigiditatem ſtomachi, & dolorem ex ventoſitate. Ex herbario. Serpillum quòd in montibus ſaxoſis naſcitur, efficacius eſt ad medicinam, huius tuſi, & ſiccati puluis cum aqua calida potatus menſtrua mouet, vrinam prouocat, tortiones viſcerum, & fomentorum ſuptiones ſanat. Idem valet ad capitis dolorem, ad ſerpentium ictus ad freneticos, & litargicos. Macer. Serpillum veteres dixerunt, quòd quaſi ſerpat. Terræ vicinius, huic feruida ſiccaque vis eſt. Aceti cum vino tritum cōiundis oliuo. Cui roſa dat nomen, hoc vnguine perline frontem. Aegroti capitis ſolet hoc ſedare dolorem. Nidor combuſti ſerpentes effugat omnes. Et quoduis animal infundens nec venenum. Hunc ideo miſcere cibis melioribus eſt mos. Vt ſi forte ſopor feſſos depreſſerit illos. Vermibus a nociuis tuti queſcere poſſint. Peſtiferos morſus bibitum iuuat, appoſitumque. Prouocat vrinas, compeſcit tormina ventris. Splen iuuat, admixto ſi ſæpe bibatur aceto. Si mel prædictis iungatur ſputa cruenta. Lactantes mire potus ſolet iſte iuuare. Hauſtum cum vino tecortis ſedare dolorem Dicimus, iſque ſolet producere menſtrua potus.

De Sicla. Cap. CXLIX.

AVicenna. Sicla duarum ſpecierum eſt, quarum vna nigra propter vehementiam viriditatis. Altera verò nota eſt. Apud quoſdam eſt in primo calida, & ſicca, & ſecundum veritatem eſt compoſitarum virtutum, & apud quoſdam eſt frigida. Nec dubium eſt quin in eius radice humiditas ſit: in ipſa eſt virtus baurach ſubtiliatiua, & reſolutio, & apertio fortior reſolutione atriplicum, & lenificatio. In nigra eſt ſtipticitas, &

propriè cum lentibus. Et baurachitas, quæ eſt in ipſa, eſt reſolutiua, & terreitas eſt conſtrictiua vel contractiua. Totum elixatum eſt mali chymi, totumque parui nutrimenti ſicut olera reliqua. Succus eius ac decoctio foliorum fiſſuras frigoris prohibent, & alopiciei conferunt. Confert etiam panno, & quandoque abſcindit verrucas ſuccus eius, & interficit pediculos. Ex eadem elixata fit emplaſtrum apoſtematibus, ac reſoluit, & maturat ea. Eius folia decocta bona ſunt ignis aduſtioni. Et linita cum melle conferunt impetigini. Ex eius aqua cum felle gruis, fit caputpurgiũ, ac delet tortuũ, & valet ad vlcera nariũ. Itẽ eius aqua diſtillatur in aurem, & ſedat eius dolorẽ. Radix eius eſt mala ſtomacho, faciens nauſeam, & hoc plurimum propter baurachitatem eius mordificatiuam. Ad opilationes epatis fortior eſt apertione maluę cum ſynapi, & aceto propriè. Iſaac in dietis particularibus. Sicla quam vulgus appellat blitum, calida, & ſicca eſt in gradu primo. Illaudabile ſtomacho nutrimentum generat, propter quandam ſui acuminis, & humiditatis multitudinem. Quæ tamen ſi coquatur cum aceto, obſomagro, carui, oleo onfacio vel amigdalino facilis quidem digeſtioni fit, ſed parum nutrit, ventrem humectat, epatis opilationem aperit, maximè verò ſi de groſſis ac viſcoſis humoribus fit. In aqua cocta, & ſic comeſta fit ſtiptica. Actor. De hac quoque ſub nomine bliti dictum eſt ſuo loco in ſuperiori parte huius libri.

De Synape, & eius cultura. Cap. C L.

ISidorus. Synapis dicitur, eo q; foliis ſimilis ſit napo, & vt autores dicunt calidam habet virtutem, & egeritur, ſed ſtringit vrinam. Crudum in cibo ſumptum, ſtomacho contrarium eſt. Coctum verò in olera ſtomachum iuuat. Semen eius cum aceto ſerpentium vulnera curat. Palladius de agricultura li. 11. In mẽſe Octobri ſynapim conuenit ſeri. Terram diligit aratam, & ſi fieri poteſt cõgeſticiam, quamuis vbique naſcatur. Sarculari debet aſſiduè vt reſpargatur puluere quo fouetur, non minus gaudet humore, de quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe panaris. Qd ad eſcã robuſtius facies transferendo. In ſynapi vetus ſemen eſt vtile vel ſationi vel vſui. Qd dentibus fractũ ſi intus viride videbitur, nouũ eſt, ſi albũ fuerit, veſtuſtatẽ fatere. Plinius li. 19. Synapi nulla eſt cultura melius tñ planta relata. Quin e diuerſo vix eſt ſato ſemel illo liberare locũ, quia ſemẽ cadens protinus vtret, vſus etiã eius eſt pro pulmentario in patellis decocto citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur, & folia ſicut olerũ reliquorũ. Sunt autem trium generum, vnum videlicet eſt gracile, alterũ rapi foliis, tertium erucę. Semẽ optimum eſt Aegyptium. Dyaſcorides. Sinapi Pythagoras inter illa, quæ propter virtutẽ, & efficaciam laudat, primum locum aſſignat. Cuius naturã medici termanticam eſſe volunt, eo quòd alicui applicatum calefaciat, leptimicam, eo quòd quicquid inuenit extenuet, epiſpaticã, eo quòd quem comprælıendet, humorem educat.

De Operatione ipſius in medicina. Cap. C L I.

AVicenna. Synapis eſt calida, & ſicca vſq; ad quartum, & illa quæ ſiluestris eſt, generat humorem malum. In ipſa eſt abſterſio, & reſolutio. Radix eius, & folia comeduntur elixata. Inſcidit flegma, Reſoluit apoſtemata calida. Et oẽ antiquũ apoſtema, confert ſcabiei, & impetigini ac dolori iuncturarum, & ſchyaticę, febribuſq; periodicis, & antiquis, & præfocationi matricis. Splenem extenuat, ſitim facit, & deſiderium coitus. Mundificat humores capitis. Et ex ea fit emplaſtrum contra litargiã, aqua eius diſtillat ad uẽm dolorẽ auris, & molaris, & eius oleũ ſimiliter aperit etiam colatorii opilationem. Et dixerunt quidã, q ſi bibatur a ieiuno, bonum efficit intellectũ, adminiſtratur ẽt in alcoſol oculi, ad pannũ, & aſperitatem. Tritũ, & bibitum cum aqua mellis aufert aſperitatẽ antiquã in canna pulmonis. Oleũ eius calidius eſt oleo raphani, fugiunt ex eius fumo vermes venenoſi. Silueſtris emplaſtrũ valet ſordiciei, linguã exiccat, & alopiciæ confert. Pli. li. 20. Synapis ad ſerpentium ictus, & ſcorpionum tritum cum aceto illinitur, fungorum venena diſcutit. Cõtra pituitã tenetur in ore donec liqueſcat, aut gargarizatur cum aqua mulſa. Ad dentiũ dolorẽ manditur, ad vuã gargarizatur cũ aceto, & melle. Stomacho vtiliſſimũ contra oĩa uitia, pulmonibuſq;. Excreationes faciles facit ĩ cibo ſumptũ, dat & ſuſpirioſis. Item comitialibus tepido cũ ſucco cucumerum. Senſus atq; ſternutamenta capitum purgat, aluũ mollit, menſtrua & vrinã ciet. Et hidropicis imponitur. Cum fico, & cumino tuſum ternis partibus comitiali morbo, & vuluarum conuerſionem ſuffitũ excitat odore aceto mixtum, Item litargicos, adiicitur cordiſſon, eſt autem ſemen ex ſe ſe, & ſi vehementior ſomnum litargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico, & aceto. Veteres dolores thoracis lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacumque parte corporis ex alto vitia extrahenda ſunt. Illitum cauſtica vi emendat puſtulas faciendo. At in magna duricia ſine fico impoſitum. vel ſi vehementior, vertigo timeatur p duplices pannos, vtuntur ad alopicias cũ rubrica, ſoras, lepras, pthiriaſes, lichenicos, opiſtothonicos. Inungunt quoque ſcabras genas aut cum gallica inter oculos cum melle. Succuſque tribus modis exprimitur in fictili, caleſcitque in eo in ſole modice. Exit e cauliculo, ſuccus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. Synapis ſemen, & radix cum immaduere muſto conteruntur, & manus plenę menſura ſorbentur ad firmandas fauces ſtomachum, oculos, caput, ac ſenſus omnes, mulierum quoque laſſitudines ſaluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque diſcunt, ex aceto potum. Illinuntur & liuoribus, ac ſuggillatis cum melle, vel anſerino adipe: fit & oleum ex ſemine madefacto in oleo, & expreſſo, quo utuntur ad neruorum rigores, & lumborum ac coxendicum perfrictiones. Macer. Inter eas quas Pythagoras laudauerat herbas. Aſſeritur primam laudem tribuiſſe ſynapi. Quartus, & gradus in vi ſicca calidaque. Extrahit humores viſcoſos extenuatque. Comburitque cutem, vis eſt ſibi tanta caloris. Maior vis eius in ſemine dicitur eſſe, &c.

De Siſere. Cap. C L I I.

PLinius li. 19. Siſere Tyberius princeps omnibus annis a Germania flagitans nobilitauit, cuius in Gelduba caſtello rheno impoſito generoſitas eſt præcipua, ex quo apparet frigidis locis conuenire. Ineſt ei longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur amaritudinis magna parte relicta, quæ mulſo in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & paſtinacæ maiore duntaxat annicule. Siſer ſeritur menſis his, videlicet Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri. Breuiorem his, ſed torolior amariorque medulla per ſe minutiſſima. Eadẽ verò dulcibus mixtis ſaluberrima: inuenit gratiam pluribus modis auſteritate uicta. Nam & in pollinem tunditur arida, liquidoq; dulci temperatur, & decocta poſtea, aut aſſeruata uel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut ſubacta melle vuiſve paſſis aut pinguibus cariotis, alio ruſſus modo coroneis malis uel ſorbis aut prunis aliquando pipere uel thimo uariata, defectus præcipuè ſtomachi excitat. Iuliæ Auguſtæ quotidiano cibo maximè illuſtrata. Seritur autem & ſiler, & paſtinaca utroque tempore, ſcilicet uere, & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullave minus quaternorum pedum, quoniam ſpacioſe fructificat ſi ſeratur, transferre autem melius. Idem in li. 20. Siſer erraticum ſimile eſt ſatiuo & effectu, & excitat ſtomachum. Ex aceto laſerpiciato ſumptum aut ex pipere, & mulſo cit urinam, & ut Opinion credit etiã uenerem. Eſt & Diocles in ſumma eadẽ, præterea cordi conualeſcentium conuenire, & poſt multas uomitiones per quàm utile. Heraclides contra argentum uiuum dedit, & ueneri ſubinde offenſantem ęgritque recolligentibus. Hunc Heſiuus ideo ſtomacho utile uideri dixit, quoniã nemo tres ſiferes edendo continuaret. Eſſe tamen utile conualeſcentibus, & ad uitam tranſeuntibus. Satiuique priuatim ſuccus aluũ ſiſtit, cum lacte caprino potus. Diaſcorides. Siſarum eſt omnibus notum, quod comeſtum, eſt euſtomachum. Radix eius elixa, & commeſta, tollit faſtidium, & eſt diuretica.

De Solatro. Cap. C L I I I.

AVicenna. Solatrum melius adminiſtratur, habens folia uiridia, ſemenque citrinum, eſt enim quinque ſpecierum. Natura frigidum eſt in primo, ſiccum in ſecundo, hortulanum eſt infrigidatiuum, & conſtrictiuum. Eſt etiam quoddam genus ſtupefactiuum faciens ſomnum, proprietatibus ſuis ſimile opio, niſi quia debilius eſt illo. Eſt autem ſtupefactiuum in tertio gradu frigidum, & ſiccum: & eſt quoddam genus eius, quod eſt mortale. Eſt itaque emplaſtrum bonum omnibus apoſtematibus calidis intrinſecis, & extrinſecis, & bibitur eius aqua ad apoſtemata calida intrinſeca, & ponit elus aqua cũ ceruſa, & oleo roſeo ſuper eriſipilam. & formicam. Cortex eius radicis eſt uehementis exiccationis. Si ex ſtupefactiuo bibatur ultra duodecim grana facit maniam euenire, gargariſmus autem ex eius aqua confert apoſtematibus linguæ, ſi bibatur ex eius cortice cum vino pondus aurei ſomnum attrahit, emplaſtrum ex ſolatro trito factum capiti, ſanat ſoda, & reſoluit radicis auris ac uelaminis cerebri apoſtemata. Confert etiam diſtillatione dolori auris, ſanatque fiſtulas oculi lachrymalis, & ſuccus ſpecierum eius uſque ad illam, quæ facit ſomnum, & ex eo factum alcophal confortat uiſum. Stupefactiui ſemen eſt urinæ prouocatiuum, renum ac ueſicæ mundificatiuum, omneſque ſpecies eius cum ſupponuntur abſcindunt fluxum menſtruorum, & eſt ex illis quæ infrigidant ac pollutionem prohibent. Eſt autem præter prædictas quædam ſolatri ſpecies, quæ interficit, ſi comedantur ex ea quatuor aurei. Nec eſt in ea ſolatri iuuamentum niſi ad emplaſtrum faciendum. Actor. Solatrum ipſa eſt morella, de qua iam in alio libro dictum eſt ſupra. Ipſa quoque alio nomine ſtrignus vel ſtrignos appellatur, ſub quo videlicet nomine propter ſpeciem eius hortulanam, de ipſa quoque prorſus dicetur inferius.

De Strigno. *Cap.* CLIIII.

Diaſcorides. Strigni quattuor ſunt ſpecies, prima eſt hortualis iucundi odoris, & hæc comeditur. Nam frutex eius eſt minor, ramulos habens plurimos, folia verò nigra, ocimo maiora, & latiora, ſemen autem eius eſt viride, nigrum aut ruffum, qđ cum maturauerit, ſe mutat in colorem flauum. Vtilis eſt manducata, virtuſque illi eſt frigida vnde adhibita cum polenta ignem capitis, & æſtuationem ſtomachi compeſcit, addito & pane parotidibus medetur. Spuma verò argenti miata & ceruſa, & oleo roſeo, herpetas curat, ignem ſacrum extinguit, ſola cum pane inſanium æſtuationem tollit, id & oleo roſ. facit. Succus eius collitiis miſcetur, cum ouo vel aqua maximè conficitur ad reumata oculorum, dolorem quoq; aurium mitigat. Altera eſt ſtrigni ſpecies, quam alii cacabum vocant, foliis ſupradictæ ſimilibus, ſed latioribus. Haſtæ verò eius cum creuerint, per terram expanduntur. Semen in folliculis habet obruffum, & obrotundum, ſicut in veſica, lene ſicut vua, & in coronis a pluribus cõponitur. Virtus eius, & vſus ſimilis eſt ſupradictæ, ſed non comeditur. Semen eius bibitum ictericos per vrinam curat. Amborum folia in vmbra exiccantur, & omnia prædicta faciunt, frigidęq; virtutis ſunt. Strignus hipnoticus a latinis lunaria vocatur, frutex eſt haſtas habens ſpiſſas, & multas, & ſarmentoſas, & non fragiles, foliaqꝫ pinguiora, malis cydoniis ſimilia, cum flore ruffo, & maiori. Semen ei eſt in folliculis colore croceum. Radix eius corticem obruffum habet, & maior eſt. Naſcitur in locis aſperis, ac in petroſis. Cortex radicum eius cum vino bibitum præſtat ſomnum, ſm aliquos autem hoc non ſolum, ſed granationē. Virtus ei ſimilis opio, ſed paulo minor. Semē eius vrinā ꝓuocat nimia. Dant̃ & capitella. 12. & medent̃ hydropicis, ſi vero maniā ꝓuocat, qđ mulſa abũdãter bibita emẽdat. Cortex, & ſuccus eius decocta in vino dolorē dentium mitigant gargariſmo. Idem ſuccus eius caliginem oculorum detergit melli additus. Strignus macion, quem latini ſurialē dicunt, eo q̃ furorem faciat, habet folia euſomo, i. eſt erucę ſimilia, ſed maiora, & ſpinoſa. Haſtæ ſunt illi. 10. aut 12. hæderę ſimilia, mollia ſicut acina. Radix alba, & groſſa, & larga, uno cubito longa. Naſcitur in montuoſis locis, vbi abũdant platani. Radix eius eſt venenoſa, & bibita infert necem uel inſaniam, vel mala fantaſmata.

De Strucio. *Cap.* CLV.

Iſidorus. Strucios quam quidam herbam lanariam vocant, eo q̃ plerique lanam ea eo lauent, naſcitur in locis cultis. Hęc & ſplenos dicta eſt, eo q̃ ſplen auferat, vel ſcolopendrios, eo q̃ eius folia ſcolopendro animali ſunt ſimilia, de qua. ſ. ſub nomine ſcolopendriæ dictum eſt ſupra. Diaſcor. Strucio lanarii vtuntur ad fumigium lanæ, quo lana limpidatur. Radices eius rotundæ sũt & oblõgę, q̃ bibitæ diureticæ ſunt, & calidæ. Epaticis tuſſientibus, & ortopnoicis medentur. Morbo etiam regio vtiliter adhibentur. Cum panace, & cyparo bibitæ calculos veſicæ frangunt, & excludunt, ſchyroſim ſplenis ſpargunt. Strucium matrici appoſitum menſtruis imperat, & facit abortum. Cũ polenta, & aceto poſitum tollit lepras, cum ordei farina impoſitũ limpidat fiſtulas. Plinius lib 24. Herba lanaria ouibus data ieiunis facit abundantiam lactis. Platearius. Strucius, ideſt agreſtis cauliculus in ſecundo gradu eſt calidus, & ſiccus, Succus ac ſemina foliaque competunt vſui medicinæ, Cum inuenitur receptio cauliculi, ſemen caulis agreſtis debet poni Cum autem ipſa folia debent poni, ſuccus ita debet præparari, folia conterantur, & ſuccus expreſſus ad ſolem deſiccetur, per biennium durat. Folia viridia poni debent in medicinis, & in vnguentis. Virtutem habet diſſoluendi, & extenuandi, & diureticam. Contra linguæ paralyſim ſemen eius commaſticetur, & a patiente diu ſub lingua teneatur, ſi paralyſis in ſuperficie ſit alicuius partis corporis, ſemen conteratur, & in ſacculo poſitum in vino decoquatur, & ſuper locum patientem ſaccelletur. Contra litargiam puluis eius naribus inſufletur, vt cerebrum commoueatur. Deniq; contra iliacam, & ſtranguriam, & diſuriam eius folia benè in oleo coquantur, & ſuper pectinem cathaplaſmentur. Macer. Strucion oſtracium, quod vulgi more uocatur. Vim calidã ſiccamque tenet, radix fugat eius. Cum vino morbos iecoris ſi trita bibatur, Ictericos ſic ſumpta iuuat ſplenisq; tumorem Duriſi, quē Græci ſclyroſim dixere repellit. Hocq; modo lapides veſicæ frangere dicunt. Menſtrua ſic lotiumque mouet tuſſique medetur. Sic ortopnoicis prodeſt ſi ſæpe bibatur. Subdita matrici depellere ſertur abortum. Et ſic tarde nimis educere menſtrua tradunt. Acrique cum vino ſi iungitur atque polenta. Illius ſuccus lepras emundat iunctas. Hoc etiam ſucco tincto cum pollitne quam dãt Ordea, curat̃ vt dicſi puſtula quæuis. Si ſuperadideris emplaſtri more dolori. Illius ſuccus cũ melle terẽdo iugatus, Humores capitis purgat ſi nare trahatur Sternutamẽtũper te pulnis mouet eius. Naribus iniectus mataro nõ ſegnius albo. Ictericos mirę ſuccus medicabit̃ eius. Hunc ſi nare trahũt lactũ mixtũ muliebri.

De Thimo. *Cap.* CLVI.

Iſidorus. Thimus dicitur, eo quòd odorem refert flos eius. Plinius li. 21. Thimi plures ſunt in coronamentis ſpecies, candidum, nigricans Circa ſolſtitia florent, cum & apes decerpunt, & augurium mellis eſt. Prouentum enim ſperant apiarii, eo largè floreſcente. Læditur autem imbribus, amittit florem. Semen thimi non poteſt deprehendi, cum tamen quàm perminutum non fallat origani, Sed quid intereſt id occultaſſe naturam in flore ipſo intelligitur, eoque ſato naſcitur. Attici mellis in orbe toto ſumma laus exiſtimatur. Ergo tranſlatum eſt ex attica thimum, & via flore uti docemus ſatum. Sed alia rſuo naturæ obſiſtit, qđ durãte attico thimo, niſi l afflatum maris ſerat̃. Erat quidem in omni thimo hæc opinio antiqua. ideoque non eum naſci in Archadia. Tunc & oleam nõ putabant gigni niſi intra trecenta ſtadia a mari. Thimis quidem nunc etiam lapideos campanos in prouincia narbonenſi refertos ſcimus: hæc penè ſolo reddita e longinquis regionibus pedum milibus conuenientibus, vt thimo veſcantur. Thimum oportet in flore colligi, & in vmbra ſiccari. Duo ſunt autem eius genera, candidum cultee lignoſa, naſcens in collibus, quod & præfertur. Alterum uerò nigrius floriſque nigri, utraque multum exiſtimantur, & in cibo, & in medicamentis oculorum claritati conferre. Itemque diutinæ miſſi eligmata facilis excreationes facere cum aceto, & ſale, ſanguinem non patitur concreſcere, e melle longas faucium diſtillationes extra illita cum ſynapi extenuare, & iterum ſtomachi vitia uentriſque. Condiſomam excalefacit quamuis ſiſtũt aluum, quæ ſi exulcerata ſit, denarii pondus in ſeatarium aceti & mellis addi oportet. Item ſi lateralis dolor ſit, aut inter ſcapulas, vel in thorace, ex aceto cum melle medetur præcordiis. Quę potio datur & in alienatione mentis ac melancolicis, datur & comicialibus, quos correptos excitat thimi olfactus. Aiunt, & dormire oportere ipſos in molli thimo: prodeſt & orthopnoicis, & anhelationi, mulierumque menſibus retardatis, uel ſi mortui ſint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris autem contra inflationes cum melle, & aceto, ſi uenter turgeat, teſteſve, aut ſi ueſicæ dolor exigat & uino tumores, & impetus tollit impoſitum. Coxendicibus imponitur cum articularibus morbis ſale tritum obolorum pondere in tribus ciatis aceti, & mellit. Et in faſtidio tritum cum ſale.

Iterum De eodem. *Cap.* CLVII.

Palladius. Thimũ, & in Septẽbri menſe ultimo cõuenit ſerere, ſed melius plãtis naſcit̃, quãuis poſſit, & ſemine, agrum diligit apricũ, macrũ, maritimũ. Diaſco. Thimus eſt herba oĩbus nota, frutex eſt habens folia anguſta, puſilla, & oblunga, & in ſummo capitella in ſpẽ formicarum in ſe implicata. Eſt. n. herba humilis, & ramoſa cũ duris ramulis, & lignoſa, cuius flos eſt purpureus, & naſcitur in locis ſaxoſis, & aſperis, vires habet acres, & calefactorias paululũ ſtriogeotes pp qđ oĩbus ſtomachi thoraciſq; vitiis aptiſſimũ eſt medicamen. Bibita verò cũ ſale, & aceto flegma deponit per ventrē. Eligmatum eius addito melle medet̃ orthopnoicis, & aſmaticis, lũbricos excludit, menſtruis imperat, ſecundinas deponit, abortũ facit, cathaplaſmata minores recentes ſpargit, ſanguinē coagulatũ diſſipat, clauoſq; corporis tollit. Addito polline, & macerato cũ uino ſchyaticis eſt ſalutaris. ſeruēs ſuperpoſita, oculorũ caliginē detergit cõmeſta, conditurisoĩbus neceſſariè miſcet̃, trita ex aceto papulas fugat impoſita, & imminētia excludit mala. Cõſtãti. ubi ſup. Thimũ eſt in tertio gradu calidũ, & ſiccũ. Cũ ſale, & aceto groſſũ flegma purgat, & viſcoſo flegmati pectoris ſuccurrit, lũbricos expellit, mẽſtrua deducit, acuitatē ſt...monis de pectore excludit, & opilationem interiorũ aperit. Auic. in 2. Can. medicinæ, Thimi ſemē fortis eſt caliditatis, ꝓuocat & extrahit embrionē mortuum, & ſolutione ſanguinē educit, & humorem colericum, extrahitque uermes.

De Tribulosa, & tubera. *Cap.* CLVIII.

Ex herbario. Tribuloſa duorũ generũ eſt, alia quippe naſcitur in hortis, alia eſt agreſtis. Cuius maior efficacia eſt, & habet folia portulacę ſimilia, ſed maiora, caules mittit ſecus terras in quibus habet quoſdam globulos, duris ſpinis extantibus, angulatos in quibus eſt ſemē incluſum, & habet virtutē ſtipticam atq; frigidam: hæc trita, & corpori appoſita feruentia mulcet, tritaq; cũ melle oēs oris & faucium curat putredines. Eadem herba cũ ſemine decocta, pulices necat, ſi aqua ipſa domus aſpergat̃. Huius ſemine thraces faciũt panes, & cũ uino potio eiuſdem ſeminis, contra uenena potionē eſt ſalutaris. Iſido. Tubera eſt oleris ſpēs, quã tumor terræ ꝓdit eaq; eã illi nomē dedit. Pli. lib. 19. Interum miraculis (ut iã dictũ eſt ſuperius) maximũ eſt aliquid naſci uel uiuere ſine ulla radice. Tubera uocantur hæc undiq; terra circundata, nulliſque fibris aut ſaltē capillamentis nixa, nec utiq; exuberante loco in quo gignuntur, aut rimã agēte, nec ipſa cohærēte terræ. Cortice et includũtur ut planè, nec terrã eſſe poſſimus dicere, neq; aliud, quã terræ callũ. Sicem hæc ferè zabuloſis

bulosis locis fruteċtosisque naſcuntur, & excedunt ſæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo ſunt illorum genera, videlicet arenoſa dentibus inimica, & altera ſincera: diſtinguuntur etiam colore ruffo, ac nigro, & intus candido, laudatiſſima, quæ creſcunt in Aphrica. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hiſpania Carthagine paucis hinc annis ſcimus accidiſſe morde nti tuber, ut deprehenſus inde denarius primo dentes infleċteret. Quo manifeſtum eſt terræ naturam in ſe globari, quod certum eſt ex his, quæ naſcuntur, & non poſſunt ſeri. De tuberibus peculiariter hæc traduntur. Cum fuerint imbres autumnales ac tonitrua crebra tunc naſci, & maximè ex tonitribus, nec vltra annum durare, verno autem eſſe teneriſſima. Auicenna. Tubera ſunt ex ſubſtantia terræ plus, & aquæ minus. In ipſa eſt acuitas, & ſubtilitas pauca, ſuntque ſapore priuata. Meliora ſunt ex his arenoſa, & alba, non mali oderis, & ſicca deteriora ſunt humida. Elixata poſt excoriationem ac ſeſſionem in aqua, & ſale cum oleo ac ſpeciebus condentibus cocta ſunt meliora. Porro deteriora generis eorum ſunt fungi, & propriè eorum, qui naſcuntur ſub arboribus, & in terra mala. Sunt autē tubera valde craſſa, præbentq; nutrimentū craſſum, & melancolicum, nec in hoc eis aliquid appropinquat. Tyriaca eorū eſt vinū purū, & ſpēs condientes. Timetur ex eis apoplexia, & paralyſis facere incurrere colicā, & vrinę difficultatem. Tardę digeſtionis ſunt, & grauantia ſtomachum, & ſunt ex illi chimi. Gal. tamen in quodam loco dixit, q non ſint mali chimi.

De Viola. Cap. CLIX.

ISidorus. Viola dicta pp vim odoris. Huius genera tria ſunt, videlicet purpureum album melinum. Plinius li. 21. Violis honos eſt proximus liliis. Plura ſunt earum genera, videlicet purpureę, luteę, albę, plantis oēs vt olus ſatę. Ex his verò, quæ ſponte apricis, & macris locis proueniunt, purpureæ latiore folio ſtatim a radice carnoſa exeunt, ſoleq; diſcernuntur a cæteris Græco nomine appellatę ita ut ab his hyacynthina veſtis. Sed sativis maxima auctoritas luteis. Genera ſunt his Tuſculana, & quę appellatur marina aliquanto latiore folio, ſed minus odorato. In totum verò ſine odore minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæterę veris, proxima eſt ei caltha cum coloris aliàs cōcolor tum plitudine. Vincit numero foliorum marinam nō excedentem folia quinq; eadem ſuperatur odore. Candida florū prima ver nunciantium, viola alba. Tepidioribus autem locis etiā hieme emicat. Poſtea, quæ appellatur purpurea, proximè flammea, quæ & flox vocatur, ſilueſtris duntaxat. Cochiamiton bis in anno, vere & autumno, intinctus maximè durat, & alba viola, ſi crebro prohibeatur demiſſa. Nouiſſima verò roſa, eadem primo deficit excepta ſatiua. In Italia violis ſuccedit roſa, vita longiſſima eſt violę albę trimatu. Palladius libro 3. In menſe Februario plantę violarum, & croci bulbi ſunt ſerendi, vel ſubeliter ſi fuerant ante fodiendi.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. CLX.

PLinius vbi ſupra. Violę ſilueſtres ſunt & ſatiuæ, purpureæ quidem refrigerant. Contra inflationes illinuntur ſtomacho ardenti: imponuntur capiti quoque in fronte. Oculorū priuatim epiphoris, aut ſede vuluave procedente valent contra inpurationes crapulam, & grauedines capitis coronis impoſitis, olfactuque diſcutiunt. Anginas ex aqua potę, id quod purpureum eſt ex his, comitialibus medetur in aqua potū, maximè pueris. Semen violę ſcorpionibus aduerſatur. Flos albę ſuppurata aperit, ipſaque diſcutit, alba autem, & lutea extenuant menſtrua, ciunt vrinam. Minor recentibus eſt vis, ideoq; poſt annum arida, lutea menſes trahit in aqua trita. Radices illius cum aceto ſedant lienem, itemque podagram. Oculorum autem inflationes cum mirra, & croco, folia cum melle capitis vlcera purgant. Cū cera verò rimas ſedis, & q ſunt in humidis. Ex aceto autem collectiones ſanant. Aui. Viola frigida eſt, & humida in primo, & di q generat ſanguinem æqualem. In emplaſtro ponitur, & ſedat apoſtemata calida. Sicca verò ſanguinem ſedat odorata, & illinita. Item obtalmię confert calidę, & tuſſi calidę, & inflationi ſtomachi, lenit pectus, & ſyrupus eius pulmoni cōfert, & pleureſi, & dolori renum, & vrinam prouocat. Eadē epithimata valet ſcabiei, & quæ ex ea ſiccū eſt ſoluendo coleram educit, eiuſq; ſyrupus naturam cum facilitate lenit. Diaſco Leucis ideſt viola in floribus habet diſtantiam, quia melinum, & album, & purpureū. Sed melinus color medicinæ neceſſarius eſt. Qui elixatus, & fomento adhibitus tumores ſtercoris curat, menſtrua imperat, mellis vero additus puſtulas, & inflationes tollit. Radices eius cathaplaſmatę cum aceto ſplenem ſiccant, podagricis medicantur. Leucis autem, ideſt viola alba prioris vertutis eſt, & extenuatoriæ, ſed flos plus. Idem. Violæ tres ſunt ſpecies, ſed folia omnium aquoſæ, & ſubfrigidę ſubſtātiæ ſunt, omnes viſcidę, relaxant ventrem, & vrinam prouocant. Aliquādo ſemen eorum partus expellit, lūbricos excludit vel occidit. Plateartus. Viola frigida eſt in principio primi gradus, & humida in fine ſecundi, habet virtutem leniendi, humeċtandi, refrigerandi, relaxandi violę contritę ſuper calidum apoſtema in principio, valent fomenta ex aqua decoċtionis ipſius herbæ facta circa pedes, & frontem in acutis ſomnum prouocant. Ex violis viridibus, fit zuccarū violaceū, & oleū violaceū. Syrupus āt violaceus, & de viridibus, & de ſiccis, magis decoqui q roſacei, aliter enim citius corrūperet. Olei inūċtio exterius facta valet cōtra calefaċtionem epatis. Facta verò ſuper frontem, & tempora, dolorem ex calore remouet.

Iterum De eodem. Cap. CLXI.

RAzi. Violę ſomniferę ſunt, capitis dolorem a calore factū remouent. Viola frig. eſt in fine primi gradi humida in ſecundo. Coleram nigram de ſtomacho, & inteſtinis purgat, calorem eorum mitigat, potata iuuat pueros ſuffocationem habentes, pleureticis, & aſperitati pectoris ſubuenit, naribus applicata mitigat dolorem capitis ex fumo calido natū. Cum pulli ne ordei cathaplaſmata contra calida valet apoſtemata, ſyrupus violaceus ventrem humectat, tuſſim de calore mitigat, ſedat pectoris & pulmonis calorem, ſpleneticis occurrit, ſimiliter facit zuccara violacea. Macer. Nec roſeus ſuperare decor, nec lilia poſſunt Fragrantes violas ſpecie, nec vi nec odore. Di humida vis illius, & frigida primo. Eſſe gradu ſpecies tres eſſe leguntur earum. Noſcere quas tm̄ diuerſo flore valemus. Nam ſunt purpurei flores albique nigriq;. Cunctis penè pares ſunt in medicamine vires. Inflammata iuuant loca trita ſi ſuperaddas. Crapula diſcutitur bibitis capitiſq; grauedo. Olfactu ſolo vel ſi capiti inde coronas. Anginis potę medicantur aqua reſolutę. Purpuream violam dicunt curare caducos. Præcipuè pueros ſi mixtam ſumitur amne. Radices violę cum myrrha tunde crocoque. Hoc inflammatis oculis impoſito noċte. Contritis foliis violæ cum melle perungeos. Vlcera ſuoubis capitis ſi iungis acetū, Et cathaplaſma facis cedet collectio quęuis. Illius curat eiſu (?) tuitu tumorem Matricis, tepida ſi ſæpe fouebitur illa. Aut fiſſuras quas appellant ragadias. Addita cerotis medicatur ſæpe perunctis. Puſtula ſi fuerit melli ſuperadde tegatam, Illius ſemē cū vino menſtrua purgat. Tritæ commiſtæ radices eius cum aceto. Splen ſiccant bibitę, vel ſplenı ſi ſuperaddes. Hocq; mō calidam dicunt ſedare podagrā. Stomacho colerā rubeā potata repellit. Herba virens violæ vel flos ſiccuſve recenſve. Morbos de colera rubea vel ſanguine factos, Mollibus in coſtis aut in pulmonibus ipſis, Sedat ſi mixto potabitur amne recenti. Inſaniā tuſſim ſicut, & ſuſpiria ſedat, ex violis oleum, ſicut de flore roſatū. Conficiunt, multis, quod dicunt vtile cauſis. Auribus infuſum ſonitū fugat atq; dolorem. Et capiti prodeſt quocumque dolore laboret. Leniter infrigidans corpuſq; ſopore reſoluens. Lumbricos necat infuſum bibitum vel inunctum. Et capitis furfur oleo depellitur iſto. Intātum vt linguæ patiens amiſerit vſum Fac prius hunc violam cum vino ſumere tritam Poſtea verò ſi fuerit capitis pars dextera læſa. Contrita plantæ pedis hanc annecte ſiniſtri. Atque ècontierio ſi leua plagata. Os reſilit linguęque die redit vſus eadem. Vt teſtatur tradit medicus, qui talia ſcripſit. Altera vis violæ fertur mirabilis eſſe. Albæ ſi violæ radix teneatur in ore. Et tranſglutitur ſuccus ſic ſæpius eius. Vulneris in modicū tradūt mox ſiſtere fluxū Hāc lignicię tradit vim pluſius eſſe.

De Vlpico, & vrtica. Cap. CLXII.

ISidorus. Vlpicum appellatum eſt, eo quòd allii odorem habet. Vlpicum autem cum vino tritum, calculoſis auxilium pdeſſe potui datum. Palladius libro 11. In menſe Nouembri vlpicum ſicut & allium ſeritur terra maximè alba foſſa, & ſubacta ſine ſtercore. Sulcos in areis facies, & in locis altioribus, ſemina pones quatuor digitis ſeparata, nec vltius preſſa. Sarculari frequenter debent, quæ pluriſcunt. Si capitatum facere volueris, ubi ceperit caulis prodire, proculca, ſicque ſuccus reuertetur ad ſpicas. Vrtica ex eo vocata eſt, quòd tactus eius corpus adurat. Eſt enim igneæ omnino naturę, vnde & tactu perurit, & pruriginem facit. Pli. libr. 22. Ex omnibus herbarum aculeatarum generibus vrtica maximè noſcitur, acceptabilis in flore purpuream lanugine ſundeoribus ſæpe cubitis altior duobus. Duæ ſunt eius differentiæ, ſilueſtris quam fœminam vocant mitior, & in ſilueſtri, quæ canina dicitur acrior, caule quoque mordaci, foliis fimbriatis. Quæ verò eo am odorem fundit herculanea vocatur. Semen omnibus eſt copioſum atque nigrum. Mirū ſine vllis ſpinarum aculeis, lanuginem ipſam noxiam eſſe, & tactu tm̄ leui pruritum puſtulaſque confeſtim aduſto ſimiles exiſtere. Notum eſt, & olei remedium, ſed mordacitas non pertinus cum ipſa gignitur herba, nec niſi ſolibus roborata. Incipiens quidem ipſa naſci verè non ingrato multis etiam religioſo eſt in cibo, ad depellendos totius anni morbos. Silueſtrium quoque radix omnem carnem facit teneriorem ſimul cocta, quę innoxia eſt morſu caſtus aottonium vocatur.

De operatione ipſius vrticæ in medicina. Cap. CLXIII.

Dioſcorides. Vrtica calefactoria eſt, valde quæ potata ex vino morbum regium curat. Tritum cum oleo vel axungia contra frigus inunctione iuuat: ſemen eius melle mixtum propriè colicis proficit. Tritum vero cum melle & potui datum, tuſſim veterem emendat, & tumorem ventris, vel frigus in pulmonibus conceptum ſedat. Calore ſuo omnes humores deſiccat. Sunt autem eius genera duo: vna eſt agreſtis aſperiora & latiora, & nigra habens folia: ſemen autem ſemini lini ſimile, ſed in modico minus. Altera vero ſemen minutum habet, & non ſic aſperum. Amborum folia cataplaſmata cum ſale caninos morſus mitigant. Cancros & ſordida malignaque vulnera curat & limpidat: laxationibus occurrit, & puſtulis, & parotidis: & apoſtematibus maximum præſidium eſt. Cætoris mixta ſplen ſiccat. Succus earum & folia ſuppoſita naribus ſanguinem currere faciunt. Semen earum bibitum cum dulcoria venerem ſtimulat: melli mixtum & acceptum pleureticis, & peripleumonicis medetur. Thoracis ſuperfluos humores purgat. Eis ſatura foliorum bibita ventrem mollit: & ptiſana cocta & accepta pruritus varias torſiones & inflationes tollit. Auicenna. Vrtica & ſemen eius calida ſunt in principio tertij gradus, & ſicca in ſecundo. Semen tamen minus ſiccum eſt, quàm ipſa: cuius color ſimilis ſemini porri: ſed minus eſt & ſubtilius, nec eſt in eius longitudine. Mordicat autem, quod ei obuiat, ita etiam quòd inteſtina. Vrtica eſt attractiua, vlceratiua, reſolutiua, cum virtute aduſtiua. In ipſa eſt virtus aperitiua, & abſterſio fortis, & vlcerum mordicatio. Sed quando cum carne coquitur caro ſoluit inter ipſam & eius operationes, i. non permittit eam operari. Emplaſtrum eius cum raphano confert duritiebus. Cinis cum ſale confert vlceribus malignis, & his quæ accidunt a morſura canum & cancro. Eius folia contrita fluxum ſanguinis abſcindunt è naribus. In aqua ordei decocta groſſos humores pectoris educunt. Recentia vero matricem exeuntem reducunt. Horum quoque decoctio cum oſtreis ventrem lenit. Facilius autem ſoluit, cum medulla ſeminis contrita cum ſaluia in vino bibitur: ſed poſt eius hauſtum bibatur aliquid ex oleo roſato, ne guttur adurat. Vrtica quidem ſoluendo educit flegma, & humorem crudum abſterſione ſua, non virtute ſolutiua quæ eſt in ipſa. Semen eius ſtricturæ, vel fœtori narium contrafert: & aperit opilationes colatorij fortiter, & aſma remouet. Emplaſtrum ex eo factum, facit eradicationem dentium.

Adhuc de eodem. Cap. CLXIIII.

Actor. Vrtica ipſa eſt & acalipha, de qua ſcilicet in hoc eodem libro dictum eſt ſupra. Macer. Dicimus vrticam, quam Græcus acaliphe dicit. Feruida non modicè vis illi dicitur eſſe. Vnde nec immerito nomen ſumpſiſſe videtur. Tacta quòd exurat digitos vrtica tenentis. Hæc ſolet ictericos cum vino ſumpta iuuare. Illius ſemen colicis cum melle medetur. Et tuſſim veterem curat ſi ſæpe bibatur: Frigus pulmonis pellit ventriſq; tumorem. Omnibus his prodeſt puluis cum melle iugatus, Aut ſuccus viridis cum vino ſæpius hauſtus. Cum ſale de folijs eius factum cataplaſma, Vlceribus prodeſt, & ſordida vulnera purgat. Et contra morſus valet cataplaſma caninos: Hocque reformatur caro quæ diſceſſit obeſa. Et ſolet humores hoc deſiccare nocentes. Aceti cum vino radix contrita tumorem Compeſcit ſplenis, podagræ ſic ſubuenit illa. Omnibus his prodeſt ſuperaddita vel ſibi iuncta. Si coquis hanc oleo, foueas hoc vnguine membra. Omnibus & morbis ſic ſubuenit articulorum: Naribus impoſitus ſuccus foliorumve, cruorem Elicit: innata vis eſt ſibi tanta caloris. Quòd ſi mauis autem cupias retinere cruorem, Vrticæ ſucco frontem line, reprimit illum. Si ſupponatur cum myrrha menſtrua pellit. Cum vino bibitum mouet venerem ſemen eius. Et melius trito ſi iungas melque piper. Si clauſit vuluam matris humore grauatam: Vrticæ folijs reuocabitur illa fricata. Et ſi cum vino prædicto more bibatur: Pleureticos pectus, pulmones adiuuat eius Semen: ſi ſumptum fuerit cum melle iugatum. Cum multa bibitum lotium producit abundans. Herba recens eius oleum ſi more coquatur: Et dicitur illius decoctio mollit aluum. Ore diu clauſus ſuccus, ſi voluitur eius: Vuæ non modicum poterit ſedare tumorem. Sudorem mouet ex oleo decocta perunctis. Si quadrupes perſeſſe marem quæcunque recuſat, Vrticæ folijs illius vulua fricetur: Sic naturalem calor excitat ille calorem. Defluuium capitis ſi ſucco ſeminis huius, Vngas ſæpe caput reprimi dicit Galienus. Illius ſemen collectum tempore meſſis, Et deſiccatum, multis erit vtile cauſis.

De hipoquiſtide & hipoſelino. Cap. CLXV.

Platearius. Hipoquiſtidos eſt fungus, qui circa radicem roſæ caninæ reperitur: eſt in ſecundo gradu frigidus & ſiccus. Succus eius, qui glutinoſus eſt, exprimitur ac ſiccatur, & aliquantulum in die mouetur ne corrumpatur. Exiccatur autem in loco non multum ſicco, non multum humido. Per annos duos in multa efficacia ſeruari valet: & virtutem habet conſtringendi. Contra fluxum ventris ex colera, vel ex debilitate virtutis contentiuæ cum aqua roſacea conficitur, & patienti datur. Fit etiã emplaſtrum ex hipoquiſtidos, & ſucco plantaginis, & albumine oui ſuper renes ac pectinem. Contra vomitum quoque fit idem ſupra pectoris furcellam. Contra profluuium autem mulierum fit ſuppoſitorium cum plantaginis ſucco, iniiciturque peſſario. Iſidorus. Hipoſelinon eſt quoddam oleris genus odoratum, ſic dictum, eo quòd durum ſit & auſterũ. Plinius lib. 19. Hipoſelinon vel hipoſelinum eſt quædam ſpecies apij, quæ naſcitur in locis ſiccis, pluribusq; folijs, eleoſelino ſimilis. In locis autem humidis naſcitur eleoſelinum, non folio, nec hirſutum. Idem lib. 20. Hipoſelinon, quod & oluſatrum dicitur, ſcorpionibus aduerſatur, & poto ſemine torminibus inteſtinis medetur: itemque difficultatibus vrinæ, ſemen eius decoctum, & in mulſo potum. Radix eius in vino decocta pellit calculos, & lumborum lateriſq; dolores. Canis rabioſi morſibus medetur potũ atque illinitum. Succus eius algentes calefacit potus. Actor. Quoniam (vt prædictum eſt) hipoſelinum ipſum eſt oluſatrum iuxta ſententiam Plinij, de hoc quoque ſuperius in hoc eodem libro dictum eſt ſub nomine oluſatri.

De ireos. Cap. CLXVI.

Platearius. Ireos vel iris calidæ & ſiccæ, ſunt in ſecundo gradu: ſimiles quidem ſunt in folijs & in effectu, ſed iris florem facit purpureum, ireos album: harum radice medici vtuntur, quæ in fine veris colligitur ac deſiccatur, per duos annos ſeruari poteſt. Itaque pro radice iris poteſt poni radix ireos, & ſimiliter econuerſo, virtutem habet diureticam: vnde diſſoluit & aperit. Contra vitium ſpiritualium, opilationẽ ſplenis & epatis, renum ac veſicæ, dolorem ſtomachi ex ventoſitate, valet vinum decoctionis eius, ſcilicet ireos. Puluis eiuſdem leniter corrodit ſuperfluam carnem, ad oculi pannum ex puluere ipſius, & aqua roſacea fit collirium. Actor. Notandum quòd ireos accipitur quandoque pro gladiolo, ſicut in libro graduum accipitur a Conſtantino: aliquando autem pro iri, & ſic accipit Auicenna, gladiolus quoque commune nomen eſt omnium huiuſmodi. Auicenna. Ireos eſt radix lilij cæleſtis, & eſt ex herbis habentibus ſtipitem, ſuper quem diuerſi ſunt flores compoſiti ex albo, & citrino, & cæleſti, & purpureo: & ab hoc iris nominatur, ſcilicet arcus cæli. Radix hæc nodoſa eſt: eius folia parua, & quando veteraſcit a vermibus perforatur: eſt autem calida & ſicca in fine tertij gradus, digeſtiua, aperitiua, abſterſiua, mundificatiua, quod ex ea bonum eſt durum eſt: ſpiſſum & compactum: declinans ad rubedinem aliquantulum boni odoris: & eſt mordicatiua linguæ: mouetq; ſternutationem cum fortitudine: purgat pannum & lentigines, clizata quoque lenificat duricies & apoſtemata groſſa & ſcrophulas, confert vlceribus ſordidis, & carnem naſci facit in fiſtulis etiam ſi puluerizetur, & oſſa carne veſtit, dormitare facit, lachrymas attrahit. Sedat dolorem lateris & pleureſis, & cõfert tuſſi præcipuè ab humiditate groſſa, & peripleumoniæ, & difficultati anhelitus, ac ſiuantiæ, ſuperfluitates pectoris expellit. Sedatq; dolorem epatis & ſplenis frigidum cum aceto bibitum: & confert hydropiſi, aperit orificia venarum & emorroidarum, & remouet dolorem pungitiuum plorimumque pollutionem aufert: oleum eius matricem iuuat. Soluendo educit aquam citrinam, & coleram, & flegma: cum bibitur ex vateri eius confectio. Idem oleum eius aufert fœtorem narium, remouet frigus & tumorem, & reſoluit laſſitudinem. Idem oleum cum aceto ſonitum aurium ſedat, & reumatiſmos antiquos prohibet. Idem cum aceto aut vino bibitum confert ſpaſmo & contritioni lacertorum. Idem, collutio oris ex decoctione illius ſedat dolorem dentium. Conſtantinus vbi ſupra. Ireos eſt calidum in ſecundo, ſiccum in tertio, valet contra dolorem neruorum de flegmate. Diuturnam tuſſim placat, ſcreatum facile reddit. Humores pectoris groſſos attenuat: morſum reptilium curat: ſpleneticis & habentibus ſpaſmum prodeſt, rigorem febrium mitigat, menſtrua prouocat, ſtomacho tamen nocet. Cum aqua calida bibitus, veneris dolorem mitigat. coctus & oleo roſeo mixtus puſtulas, & vulnera ſanat. Puluis eius vulnera putrida mundificat, & bonam carnem in eis generat. Ireleon quoque valet dolori neruorum de flegmate, mitigat quoque dolorem aurium de frigiditate.

De Iri. Cap CLXVII.

Iſidorus. Iris illirica a ſimilitudine Iris cæleſtis nomen accepit: vnde arcumen a latinis dicitur, eo q; flos eius varietate coloris eundem arcum cæleſtem imitetur. Illirica dicitur, quia in illirico plurima eſt & violentiſſima. Species eius folijs gladioli ſimilibus: radice aromatica, odoris boni. Macer. Iri dat florum nomen color ipſe ſuorum. Cæleſtis ſimiles ſunt nempe coloribus iris.

bus Iris. Illiricam dicunt illam, quia plurima naſci Fertur in illirico, vis eius ſicca calcinſque Dicitur: atque gradum dant hunc in vtroq; ſecundum. Maior vis huius eſt in radicibus eius. Has deſiccandas per fruſta rotunda ſecatas, Sic vt ſe partes non tangant in ſerere filo: Inq; loco ſicco fac ſuſpendatur in vmbra. Vix aliter totum poteris ſiccare per annum. Cum vino ſedant tuſſim, præbentq; ſoporem. Si lattrans intus ſanies præcordia lædit. Pellitur illarum cum vino puluere ſumpto. Cum mulſa bibitus coleram depellit iniquam. Tormina cum mixto bibitus ſedat aceto. Taliter & ſumptis dicunt prodeſſe venenis, Spleneticis, & contractis, & frigore læſis. Cum vino bibitus puluis medicabitur eius. Hocq; modo ſumptos, tardantia menſtrua purgat. Duricias ſtericas radicum coctio mollit. Si ſumptus tepida foueantur, ſæpius illa Hæ cum clyſterio ſi ſit ſubiecta per annum. Non modicum ſchyaſi dicunt prodeſſe dolori. De radicibus his mixto colliria melle, Fiunt quæ vuluæ pellunt ſubiecta ſecundas, Inque locis fixa canis ſtringia curant. Commixtus melli deſiccat vulnera puluis. Carneque nuda replet, ſi ſit ſuperadditus oſſa. Puluetis ellebori pars tertia iungitur albi, Iris radicum tenuis cum puluere duplo. Puluis vterque ſimul commixto melle ligatus. Hoc ſuperappoſitum purgat lentigine vultum. Et papulas eius iſtud cataplaſma repellit.

De Iſopo. *Cap.* CLXVIII.

ISidorus. Iſopus eſt herba purgandis pulmonibus apta: vnde in veteri teſtamento aſpergebantur cum faſciculis iſopi, qui agni ſanguine volebant mundari. Naſcitur in petris hærens ſaxis radicibus. Papias. Iſopus eſt herba humilis: calefacit, & flegma deducit. Eius radicibus nihil fortius & penetrabilius inter ſaxa. Platearius. Iſopus eſt calida & ſicca in tertio gradu: virtutem habet ſecundum folia & flores, non ſecundum radicẽ. In æſtate cum flores producit colligitur. In vmbroſo & non fumoſo loco ſuſpenditur & deſiccatur. In medicinis abiectis ſtipitibus flores & folia ponuntur. Per annum ſeruatur. Virtutem habet diureticam, diſſoluendi, attrahendi, conſumendi. Contra tuſſim frigidam valet vinum decoctionis eius, & ficuum ſiccarum. Ad idem valet electuarium, quod fit ex ea, ſcilicet ex iſopo. Auicenna Iſopus alia eſt montana, alia hortina, calida & ſicca in tertio: & eſt ſubtilis ſicut origanum: potus eius colorem bonum facit: & eius gummera veſtigia in facie abſtergit. Cum vino bibita reſoluit apoſtemata dura, Confert pectori & pulmoni patientibus diſſuriam, & tuſſi antiquæ. Soluendo autem educit flegma, & aſcarides, & vermes. Valet etiam ſplent & hydropiſi. Decoctio eius cum aceto, & ex melle ſedat dolorem dentis: & vapor decoctionis cum ficis confert ſonitui auris. Ex ipſa etiam cocta fit emplaſtrum, tarſuti & ſanguini mortuo ſub palpebra. Conſtan. vbi ſupra. Iſopus calida eſt, & ſicca in tertio gradu. Succus eius cum ficubus coctus, & melle ac ruta bibitus apoſtemata pulmonis aub clitus, & durities, tuſſim, & catarrum ad gulam de capite deſcendentẽ curat: lumbricos occidit. Apozima cum melle groſſos humores diſſoluit. Idem ſi cum ficubus ſiccis vtatur, ventrem humectat, & cutem clarificat. Cum aceto cocta, ſi os tantum abluatur ex ea, dolorem dentium amputat. Auribus inde fumigatis dolorem & ſonitum placat.

Iterum de eodem. *Cap.* CLXIX.

RAzi. Iſopus vt origanum valet: pectus & pulmonem purgat: aſmati quoque & tuſſi antiquæ confert: flegma & vermes è corpore educit. Plinius lib. 26. Iſopi quinque rami cum duobus rutæ ac ficis tribus decoctæ thoracem purgant. Iterum iſopi faſciculus cum quadrante mellis ad tuſſim decoquitur. Macer. Eſt iſopum ſiccum, calidum, quoq; tertius illi. Et in vtroque gradus eius decoctio facta. Vt decocta ſimul ſint mel ficus quoque ſicca. Prodeſt non modicum tuſſim patientibus hauſta. Subuenit & voci raucæ verſata palato. Et prodeſt cunctis pulmonum ſumpta querelis. Lumbricos ventris eadem potata repellit. In pectus capitis ſi diſtillatio fiat. Quæ perſæpe ſolet tuſſim pruſſimque creare. Prodeſt hæc eadem decoctio ſumpta frequenter. Omnibus his prodeſt pulnis cum melle iugatus. Contritio viridi ſi iungitur oximel illi. Sicque datur bibitum, ſtipatum molliet aluum. Cum vento nocuo viſcoſum flegma repellens. Cardama ſi iunges his, ſolues fortius aluum. Potio ſi viridis vel ſicci ſæpe bibatur. Vultibus eximium fertur præſtare colorem. Cum nitro & ficu ſicca ſi contereris ipſum, Et ſuperponas ſplen cataplaſmata tumenti, Hydropicis, ve, ſolet ſiccando repellere morbum. Cum vino bibitum præcordia tenſa relaxat. Et quicunque nocet tumor interiora recedit. In quo decoquitur ſi dens foueatur aceto: Fertur ab immodico ſæpe dolore leuari. Accenſi fumo ſonitus compeſcitur auris. Elixum appoſitum liuores limpidat omnes.

De Zeodare. *Cap.* CLXX.

AVicenna. Zeodar melior eſt illa quæ cum napello creſcit: & eius vicinitas plantam napelli debilitat. Eſt autem tyriaca venenorum omnium viperæ, & napelli, & aliorum. Razi. Zurumbet, id eſt, zeodaria calida eſt & ſicca: ventoſitatem diſſoluit: morſibus venenatorum animalium occurrit, & impugnat. Conſtantinus vbi ſupra. Zeodar calidum in tertio gradu, ſiccum in primo: valet contra venena, & morſus reptilium: conflatiuam ventoſitatem diſſoluit: ſtomachum curat & confortat, appetitum excitat: putorem oris propter allia amputat, ſi poſt allia accipiatur, Similiter & vini odorem aufert, & malos humores a corpore. Platearius. Zeodar calidum eſt in tertio gradu, ſiccum in ſecundo: vinum decoctionis eius contra frigidam tuſſim valet: & contra dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex frigiditate & ventoſitate. Salſamentum ex eo factum, & rore marino, & pane aſſo & aceto, apetitum excitat. Suppoſitorium ex eo & triſera matricem calefacit & mundificat. Macer. Apprime ſumptus Zeodar obſtare venenis Affirmant, & reptilium morſus alleuiat hauſtum, Sumptum confirmat ſtomachum ructuſq; ſalubres. Commouet, & crebro faſtidio reprimit vſu. Antiquam ſtomachi dicunt curare dolorem, Id ſi patiens ieiuno maſticet ore. Et ſic infectam ſenſim vorat ille ſaliuam. Lumbricos ventris depellere dicitur hauſtu. Allia quem faciunt fœtorem, pellit ab ore. Et nimium bibiti vini depellit odorem.

De Zinzibere. *Cap.* CLXXI.

AVicenna. Zinziber ſimile eſt piperi in naturis ſuis: ſed non eſt in eo illius ſubtilitas, & accidit ei vt corrodatur propter humiditatem ſuam ſuperfluam: propter hoc etiam, & propter ſpiſſitudinem ſuam calefactio eius durabilior eſt calefactione piperis. Eſt autem calidum in fine tertij, & ſiccum in ſecundo. Non autem calefacit niſi poſt tempus, propter modicum, quod eſt in eo de humiditate ſuperflua: ſed eius calefactio fortis eſt, & eſt lenitiuum ac reſolutiuum inflationis, augmentum efficit in ſeruatione, id eſt, memoria & abſtergit humiditatem a partibus capitis, & gutturis, tenebroſitatem oculi. Digerit etiam & conuenit frigiditati epatis & ſtomachi: confert etiam venenis vermium venenoſorum. Idem zinziber caninum eſt olus notum, & eſt ſicut piper aquæ: ipſumque interficit canes. Eius folia ſunt, vt folia ſalcis, niſi quia ſunt magis citrina. Eiuſque virgulta rubea ſunt habentia calorem zinziberis. Natura calidum eſt in ſecundo, ſiccum in primo. Recens cum ſemine ſuo contritum, veſtigia quæ in facie ſunt abſtergit, ac lentigines antiquas & pannum. Recens etiam apoſtemata dura tritum reſoluit, & eius ſemen ſimiliter cum ex eo ſit emplaſtrum. Iſaac zinziber calidum eſt in tertio gradu, humiditatem habet, licèt ſenſui non appareat: hoc teſtificatur, quòd putredini apparatus eſt: vtilis eſt frigidos ſtomachos habentibus, ventrem ſoluit, humiditatem deſiccat, digeſtiuam virtutem adiuuat, ventrem humectat. Platearius. zinziber eſt calidum in tertio gradu, humidum in primo: & eſt radix herbæ creſcentis in tranſmarinis partibus, & in montanis Sclauoniæ. Vinum decoctionis eius, & ficuum ſiccarum, & paſſulorum valet ad tuſſim frigidam, & ad ſpiritualium frigiditatem. Si puluis etiam ficubus ſic ponatur, & ſic commendatur, ad idem valet: vinum decoctionis eius & cimini valet ad dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex ventoſitate: digeſtionem etiam procurat. Puluis etiam in cibis exhibitus, ſincopizantibus confert: per biennium ſeruatur, & in multo pipere melius ſeruatur. Razi. zinziber calidum eſt & humidum: cibum digerit, ventrem mouet, ſtomacho & epati frigidis confert, & oculis ex humiditate obſcuris. Conſtantinus vbi ſupra. zinziber calidum eſt in tertio gradu, humidum in primo. Epar frigido humore opilatum aperit, groſſam ſtomachi & inteſtinorum ventoſitatem diſſoluit, ventrem humidum facit: duæ z. de eo, & duæ z. zuccare cum calida aqua acceptæ, viſcoſos humores purgant. Conditum libidinem augmentat, ſtomachum calefacit, cibum digerit, ſuperfluam humiditatem ſtomachi de fructibus deſiccat. Pro quo piper albũ & longũ poni põt. Macer. Zinziber atq; piper æqualia nam medicinæ Dicunt: hac cauſa taceo de viribus huius.

LIBER VNDECIMVS.

De Seminibus herbarum. *Cap.* I.

ACtor. Poſtquam naturas herbarum ſingularum, videlicet agreſtium & hortulanarum colligendo diligenter compleuimus: reſtat, vt ea quæ ex herbis procedunt, videlicet ſemina, & grana, & ſuccos per ſingula genera deſcribamus. Nam de floribus, & folijs iam dictum eſt ſupra: videlicet vbi actum eſt de communi natura plantarum. Ambroſius. in Examerou. Miramur ſiquidem, quod cito terra germinauerit ad

Dei

Dei vocem. Quanto maiora ſunt miracula ſi ſpectes ſingula, quomodo ad uitam iacta in terram ſemina reſoluuntur, & niſi mortua fuerint, nullum afferant fructum: ſi autem fuerint, quadam ſui morte reſoluta, in vberiores fructus reſurgant. Suſcipit granum tritici putris gleba: ſparſumq; cohibet, ac velut materno gremio terra fouet & comprimit. Inde cum ſe granum illud reſoluerit herbam germinat: cuius viriditatis ſpecies herbeſcentis, iam grata eſt oculis. Et ſtatim generis ſui ſimilitudine ſui prodit, vt iam in herbis fructus recognoſci poſſit: paulatimque adoleſcit & culmo pubeſcens aſſurgit. At vbi ſe geniculata iam ſpica ſubuexerit: vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum interius formatur, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut ſolis æſtus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis ſæua diſcutiat. Succedunt quidã ordines ſpicæ mirabili arte formati, vel ad ſpeciem grati, vel ad tutamen tecti quodam inter ſe naturalis colligationis aſtricti. Et ne fruges numeroſioris pondere cedat fultura culmorum, vaginis quibuſdam ipſe culmus, vt geminatis viribus, poſſit frugem ſuſtinere multiplicem, ne impar oneri curuetur in terram. Tunc ſuper ipſam ſpicam vallum inſtruitur ariſtarum, vt quaſi quoddam bellum prætendant, ne minorum auium morſibus ipſa lædatur, aut fructibus ſuis exuatur, aut veſtigijs proteratur. Sic terra quod acceperat fœneratum reſtituit, manetq; fidelis agricolæ, tanquam fœneratori ſuo. Nam & ſi quando fœnus nõ ſoluit, eo q̃ forſitan inclementia frigoris, aut nimia ſiccitas, aut immenſa imbrium aduerſa fuerit: alio anno ſuperioris anni damna compenſat. Cæterum quę ſpecies agri pleni, quis odor, quæ ſuauitas, quæ agricolarum voluptas, dignè explicare non poſſumus ſi noſtro eloquio vtamur. Palladius de agricultura lib. 1. In nouo genere ſeminum non eſt tota ſpes ponenda ante experimentum. Locis humidis ſemina citius degenerant quàm ſiccis. Semina pluſquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant. Seminarium mediocri terra rectè inſtituitur vt ad meliorem quæ lata fuerint transferantur. Omnia vero quæ ſeruntur in terra creſcente Luna, & diebus tepidis ſunt ſerenda. Nam tepor euocat, frigus includit. Serenda ſunt inquam cum Luna creſcit, ſecanda vel legenda cum decreſcit. Actor. Dicturi autem de ſeminibus quibuſdam herbaceis, quæ in vſu communiter ſumuntur incipiemus.

De Ameos & aneto. Cap. II.

Diaſcorides. Ameos multi cuminum æthiopicum, aut baſilicum dicunt eſſe. Sed ameos alterius eſt naturæ. Eſt quidem ſemẽ pęne cumini æthiopico ſimile, ſed minutius & excalfactius, & quodammodo ſpiſſius, guſtum habens origano ſimilem. Sed eligendum eſt recens atque mundum: virtus illi eſt acris, termãtica, & deſiccatiua. Tortionibus medetur: vrinam & menſtrua prouocat, deſiccat nimis & extenuat. Idem diaphoreticum eſt. Cum vino bibitum menſtrua impetrat: inflationem prorſus ſedat. Melli additum liuores detergit. Bibitum ac perunctum eos post bonum colorem reddit. Cum reſina & vua paſſa matricem purgat ſuffumigatione ſua. Platearius. Aneti ſemen multipliciter conuenit vſui medicinæ, radix ſecundario, herba vero tertio: de quo ſcilicet dictum eſt in præcedenti libro. Conſtanti. in libro graduum. Aneti ſemen peruſtum & cataplaſmatum emorroidas omnino ſanat. Diaſcor. Aneti ſemen adhibitum in cataplaſmo ſoluit condilomata. Idem feruefactum & admotum naribus, ſingultum non patitur. Palladius lib. 3. Anetum quando ſeritur, aliqui ſemen eius non obruunt, opinantes, quòd a nulla aue tãgatur. In Februario frigidis locis ſeritur, & omnem cęli ſtatum patitur, ſed tepidiore lætatur. Serendum autem eſt rarius & rigandum. Macer. A medicis calidum ſiccumque refertur anetum. Et dicunt q̃ ſit gradus huic in vtroque ſecundus. Aſſiduè bibitum viſui nocet, & genitale Claudit iter ſiccans humorem ſeminis intus. Si nimio venter turgens humore grauetur, Suſpendit puluis combuſti ſeminis huius: Appoſitus digitis, aut intus clyſteræ fuſus. Olfactum reprimit ſingultum ſemen aneti. Aſſatum & feruens ſi ſæpius olfacit æger. Apponas emorroidis ſi ſemen aneti, Vſtum curat eas, & condilomata ſoluit.

De Aniſo. Cap. III.

Platearius. Aniſum quod alio nomine ciminum dulce dicitur, ſemen eſt cuiuſdam herbæ ſimili nomine appellatæ: & eſt calidum & ſiccum in tertio gradu. Virtutem habet diſſoluendi & conſumendi: valet contra ventoſitatem, indigeſtionem, acidam eructationem, & dolorem inteſtinorum ex frigiditate, dolorem autem ex humiditate. Sed & decoctio aniſi cum alijs herbis diureticis ſoluit opilationem ſplenis & epatis. Contra tumorem ex percuſſione cum cimino conteritur, & cum cera liquefacta ſupponitur. Ad augmentationem lactis valet puluis eius in cibo & potu ſumptus. Meatus enim lactis ſuo calore aperit. Diaſcorides. Aniſus feruentis eſt naturæ vel virtutis, & ſiccæ atque ſcarotice ac vrinalis. Medetur hydropicis: ſitim bibitus tollit: venenis occurrit. Inflationes amputat, ventrem ſtringit, menſtrua impetrat, lac mulieribus prouocat, bibitus venerem ſtimulat: fumigatione naribus adhibitus dolorem capitis tollit: aurium dolorem cum oleo roſeo adhibitus mitigat, ventoſitatem ventris tollit. Optimum eſt autem Creticum: deinde vero Aegyptium, Gallicum autẽ viliſſimum. Auicenna. Aniſum eſt ſemen fœniculi Romani. In ipſo eſt dulcedo & acuitas, qua medicinis aduenientibus fit vicinum. Eſt autem aperitiuum cum ſtipticitate parua, ſedatiuumque dolorum, reſolutiuum ventoſitatum, proptereà ſi aſſetur. Confert etiam inflationi in facie, & apoſtematibus extremitatum: vapor eius attractus ſoda atque vertiginem ſedat: lac & vrinam, & menſtrua prouocat: aperit opilationes renum & veſicæ atque matricis, & confert febri antiquæ. Conſtantinus vbi ſupra. Aniſum calidum eſt & ſiccum in tertio gradu, groſſos humores attenuat: ventoſitatem & inflationem diſſoluit, opilationẽ aperit epatis & ſplenis: lac mulieris augmentat, libidinem excitat, vrinam & menſtrua, & ſudorem prouocat: ventrem conſtipat, maximè ſi aſſum accipiatur, & ſuperfluis humoribus ad ventrem fluentibus repugnat. Quod ſi fumigatum, & naribus applicatum fuerit, dolorem capitis de groſſa ventoſitate & reumate curat. Ex epiſtola Hipocratis: Aniſus calefacit & deſiccat nimis: diureticus autem exiſtit: amputat itaque ventoſitatem in ventre, ac ſine dolore facit eſſe. Palladius vbi ſupra. Aniſum facit & ciminum. In Martio ſeritur bene. In locis autem lætioribus melius prouenit: & item cæteris, ſi humore iuuentur ac ſtercore.

Iterum de eodem. Cap. IIII.

Plinius libro vigeſimo. Aniſum aduerſus ſcorpiones ex vino bibitur. A Pythagora inter pauca laudatum, ſiue coctum, ſiue crudum. Idem viride aridumve, omnibus quæ condiuntur quæque intinguntur deſideratum. Ipſum oris halitum iucundiorem facit: fœtoremque tollit maſticatum matutinis cum ſmyrnio & melle exiguo. Mox vino collutum vultum iuniorem præſtat. Inſomnia leuat ſuſpenſum, aut puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præſtat, cum id quoque inter artificia deliciæ fecerunt, ex quo labor deſijt cibos poſcere. Ob has cauſas, quidam aniceton id vocauere. Laudatiſſimum eſt Creticum, proximum Aegyptium, hoc liguſtici vicem præſtat in condimentis: dolorem capitis leuigat ſuffitum naribus. Epiphoris oculorum radicem eius tuſam imponit Iollas. Ipſumq; cum croco pari modo & vino, per ſe quoque tritum cum polenta, valet ad magnas fluctuationes, extrahendaq; ſi qua in oculos inciderint. Narium quoque carnes conſumit ex aqua illitum: ſedat anginas cum melle & hyſopo ex aceto gargarizatum, auribus infunditur cum roſaceo. Thoracis pituitas purgat toſtum, cum melle ſumptum melius. Cum acetabulo aniſi nuces amaras quinquaginta purgatas tere in melle ad tuſſim. Facillimè vero aniſi dragmæ tres, duæque papaueris melle miſcentur ad magnitudinem fabæ: trinisq; diebus ſumuntur, & præcipuum eſt ad ructus. Idemque inflammationibus ſtomachi, & inteſtinorum torminibus, ac celiacis medetur. Singultus inhibet decoctum, & olfactum, & potum: decocti quoque ſuccus digerit cruditates. Ipſumque olfactum cum apio ſternutamenta inhibet. Potum concitat ſomnum: calculos pellit. Cohibet vomitiones: præcordiorumque tumores. Eſt etiam vtiliſſimum vitijs pectorum: neruis quoque, quibus corpus eſt ſuccinctum vtiliſſimum: prodeſt & capitis doloribus ſuccus eius inſtillati cum oleo decoctum, nec aliud ventri & inteſtinis putant vtilius: ideoque diſſentericis ac teneſmon patientibus datur toſtum. Aliqui addunt opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine, & vini cyatho dilutis. Dieuches & ad iecinorum dolores ſucco vſus eſt. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verum & radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſmata impoſuit cum apio. Item vuluarum dolori dedit que bibendum cum aceto parturientibus: freneticis quoque illinuit recens cum polenta, ſic & infantibus comitiale vitium, aut contractiones ſentientibus. Pythagoras in manu habentes aſſeruit non corripi comitiali vitio: ideoque quamplurimum domi ſerendum: parere quoque facilius olfactantes, ſtatimque a partu dandum eſſe potui, aſperſa polenta. Soſimenes contra duritias omnes illo vſus eſt ex aceto. Et contra laſſitudines in oleo decoquens, addito nitro: poto quoque ſemine eius laſſitudinis auxilium ſpopondit viatoribus. Heraclides ad inflammationes ſtomachi ſemẽ eius tribus digitis cum Caſtorei duobus obulis dedit ex mulſo: ſimiliter ad ventris & inteſtinorum inflationem & orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderent ſeminis tantundem que hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi vomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua bibenda inter cœnam ſuadent. Strangulationes vuluæ ſi manducetur & linatur calidum: vel ſi bibatur cum caſtoreo aceto &

melle

melle ſedat vertigines a partu cum ſemine cucumeris, & lini pari menſura in albo vino diſcuſſit. Cleopolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi ac fęniculi vſus eſt: in aceto ac melle diluto vino. Idem leuit articulares morbos cum amaris nucibus illinim. Sunt qui & aſpidum veneris putant eius naturam aduerſari: vrinam cit, ſitim cohibet: venerem ſtimulat, cum vino ſudorem leniter præſtat: veſtes quoq; à tineis defendit. Recens ſemper eſt efficacius, & quo nigrius. Inutile tamen eſt ſtomacho præterquam inflato.

De Apij ſemine & aſparagi & attriplicis. Cap. V.

Iſaac in dietis. Apij ſemen diureticum eſt, pluſquam frondes. Nonnunquam vero ſemen eius in medicina ponitur: præſtatque dolori inteſtinorum mitigationem ac tuſſientibus remedium: & fit etiam contra venenum: at vero vniuerſaliter apium epilenticis nocet. Palladius lib. 5. Apij ſemina vetuſtiora quidem naſcuntur citius: ea vero quæ nouella ſunt ſerius. Plinius vbi ſupra. Apij ſemen menſtrua cit & vrinam. Idem quoque ſemen cum vino frangit veſicæ calculos. Auicenna in ſecundo Canone medicinæ. Apij ſemen confert hydropiſi, mundificat epar, ipſumque calefacit: vrinam quidem & menſtrua prouocat, ſed malum eſt prægnantibus. Platearius. Aſparagi ſemen & fructus medicinæ competunt. Semen eius valet contra ſtomachi & inteſtinorum dolorẽ: & contra vitium lapidis, & contra iliacam paſſionem. Hoc itaq; ſemen per annum ſeruatur, & in medicinis ponitur cum aſparagi receptio reperitur. Diaſcorides. Aſparagi ſemen & radix vtilia ſunt epati ac renibus. Semen ipſum cum cimino tritum, & cum vino datum, ventrem ſtimulat, vrinam quoque ſolicitat. Iſaac in dietis libro tertio. Aſparagi ſeminis atque radicis apozima bibitum occurrit morſibus aranearum. Idem in eodem. Attriplicis ſemen eſt mundificatiuum atq; colatiuum. Proinde valet ictericiam patientibus, quæ de epatis opilatione naſcitur. Nam quod inde cum melle & aqua datur, colericos prouocat vomitus.

De Bancia ſemine & beta ac boraginis & braſſica. Cap. VI.

Avicenna. Banciæ ſiluestris ſemen appellatur dancus, qui calidus eſt in gradu tertio, & ſiccus in eiuſdem principio: aperitiuus eſt valde, prouocat vrinam & menſtrua. Plinius vbi ſupra. Betæ ſiluestris quæ reſpectu domeſticæ multo minoribus, & tenuioribus ac denſioribus eſt folijs: ſemen prodeſt diſſentericis. Actor. Boraginis ſemen (vt dicit Iſaac) per annos duos in efficacia multa ſeruatus, & in medicinis ponitur. Plinius vbi ſupra. Braſicæ ſemen, toſtum contra ſerpentes fungorumque venena præbet auxilium. Diaſcor. Semen braſicæ potatum lumbricos occidit, & lentigines tollit. Apud Galienſi inuenio ſemen braſicæ potum, & Aegyptiæ maximè lumbricos & inſecta animalia extinguere. Palladius. Semen braſicæ vetuſtum mutatur in rapam.

De Canabi ſemine atque capparis. Cap. VII.

Plinius libro vigeſimonono. Canabi ſemen quando maturatum eſt, æquinoctio Autumni diſtinguitur, & Sole vel vento, vel fumo ſiccatur. Diaſcorides. Canabi ſemen omnibus notum eſt, vini vtile, quod & facile manducari poteſt. Nimiè comeſtum genitalia ſtringit: viridis ſuccus auris dolorem mitigat infuſus. Canabum agreſte plurimum quoque idem facit: eiuſque ſemen atque radices ſupradictis ſimiles ſunt. Auicenna vbi ſup. Semen canabi ventoſitates fugat & exiccat: difficilis eſt digeſtionis, malique humoris: quod ex eo friatum eſt, minoris nocumenti eſt. Et ſirupus de acetoſo acetoſus expellit nocumentum eius. Ipſum enim ſemen, facit ſoda propter caloris vehementiam eiuſque vaporem. Schedegeni eſt ſemen canapi. Et aliud quidem eſt hortulanum, aliud campeſtre. Semen canapi campeſtris, eſt calidum & ſiccum in gradu tertio. Diaſcorides. Cappari ſemen eſt ſicut oliua: ventrem mollit, & comeſtum cacoſtomachum exiſtit. Idem ſemen & radix eius cum vino bibita ſplenem attenuant: vrinam prouocant, ſanguinem deponunt. Item ſemen eius cum aceto coctum, & ore retentum dolorem mitigat dentium.

De Cardomomo. Cap. VIII.

Diaſcorides. Cardamomum ſemen eſt videlicet naſturcij, quod in Arabia naſcitur & alijs locis. Sed eligendum eſt fragile, flauum, plenum grauedine, & quaſi lentum, ſed non rugoſum, clauſum, & ſi frangatur pulueroſum, guſtumque ſubamarum calefaciens odore ſuaui & graui. Eſt autem calidæ virtutis, aliquid habens amaritudinis: ideoque lumbricos latos occidit. Cum aceto bibitum ſcabiem ſanat & expurgat. Cum aqua vero calida prodeſt epilenticis, tuſſim mitigat, ſchyaticos curat, paralyticos ſanat. Et quoniam aliquid habet cauſticæ virtutis, & quemadmodum ſynapis relaxat, ideoque ventris tortionem & inflationem relaxat, & ſanat: vrinam & menſtrua prouocat, potatumque partum expellit, animalia ventris excludit. Serpentium morſibus occurrit. Cum vino nefreticos adiuuat: ictuſque ſerpentium vel ſcorpionum omnium ſalubriter curat: veſicæ lapides frangit: menſtrua fumigando deponit. Auicenna. Cardamomum quoddam eſt magnum, ſicut cicer nigrum, quod cum frangitur, interius habet granum album, mordicans linguam ſicut cubebæ. Et aliud eſt paruum ſicut lens, etiam aromaticum. Calidum eſt & ſiccum in tertio gradu: & in ipſo eſt cum calefactione ſtipticitas, propterèque in illo quod habet caput, & propriè in caput ipſius. Confert nauſeæ ac vomitu cum maſticis aqua, & aqua vtriuſque granati. Conſtantinus vbi ſupra. Cardamomi duo ſunt genera, maius & minus: vtrumque in primo gradu calidum & ſiccum. Sed maius eſt minoris caloris ac ponticitatis, & magis odoriferum: ideo ſtomachum confortat, & digeſtionem adiuuat, vomitum colericum arcet, cum ligno aloes maſtice ac ſucco mentæ potatum, extinguit flegma, maximè ſuis corticibus bibitũ. Cortex enim ſtipticior eſt, & ſtomachi confortantior. Platearius. Cardamomum eſt fructus, vel potius ſemen cuiuſdam arboris: & eſt calidum & ſiccum in ſecundo gradu. Maius melius eſt, & habet aliquantulum acuminis, & dulcedinem immixtam. Per annos 22. poteſt ſeruari. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate: diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus. Valet contra ſyncopin & cordiacam paſſionem ex frigida cauſa: & ad debilitatem ſtomachi, id eſt digeſtionem confortandam, & appetitum prouocandum, & contra vomitum ex frigida cauſa, contraque debilitatem cerebri. Ex epiſtola Hipocratis. Cardamomum calidam virtutem habet, & aliquid amaritudinis, quia lumbricos occidit, & ſcabies fortiter ſanat.

De Carui. Cap. IX.

Platearius. Carui appellatur ſemen, & herba in tertio gradu calida & ſicca. In tranſmarinis partibus, & in Sicilia reperitur in quantitate multa: per annos quinque ſeruari poteſt. Virtutem diureticam & diaphoreticam habet: vnde vinum decoctionis eius confert ſtranguriæ ac diſſuriæ: puluis etiam eius in cibis ſumptus digeſtionem confortat, ventoſitatem excludit, & poſitum in ſalſamentis appetitum excitat. Semine vtuntur tantum in medicinis. Conſtantinus in libro graduum. Carui eſt calidum & ſiccum in tertio gradu: ventoſitatem & inflationem diſſoluit, ſtomachumque corroborat: lumbricos occidit: digeſtiuam virtutem confortat: vrinam prouocat. Auicenna. Carui eſt proximum diſpoſitionibus aniſi: Calidum eſt & ſiccum in ſecundo. Expellit ventoſitates & exiccat, & non eſt in ſubtiliatione cimini. Confert tremori cordis. Eſt bonum vermibus, interficit enim eos. Plinius lib. 19. Careum gentis ſuæ nomine appellatum in quacunque terra ſeri vult eadem ratione, qua oluſatrum, laudatiſſimum tamen in Caria, proximũ in Frigia. Diaſcorides. Careos ſemen eſt omnibus notum: virtus eſt illi calida, & vnctualis, aniſo ſimilis, euſtomacha, miſceturq; antidotis, & oxiporiis. Radix eius comeditur cocta ſicut paſtinaca. Ex ſinonymis. Cardumeni eſt agreſte carui. Auicenna. Cardumeni eſt in tertio gradu calidum & ſiccum, & eſt rubificatiuum. In ipſo eſt virtus liquefactiua, eiuſque virtus eſt conſortare membra intrinſeca: confert ſcabiei, & impetigini, & confert ęgritudinibus neruorum, ac dolori anchæ ex flegmate atque paralifi, & lacertorum conuulſioni. In aqua bibitum confert epilempſiæ. Eſt etiam mundificatiuum pectoris, & ſedatiuum tuſſis, cõfert dolori pungitiuo ventris, ac vermibus & aſcaridibus. Et cum vino renum dolori, & vrinæ difficultati. Datur & ad lapidem in potum cum cortice radicis lauri, eiuſque fumus fętum interficit, denique confert morſicationi ſcorpionis, ac reliquis puncturis. Conſtantinus vbi ſupra. Silueſtre carui, quod dicitur cardumeni, valet epilenticis, diu; tuſſientibus, ſchyaticis, nefreticis, ſtranguirioſis, ac reptilium morſibus. Tortionem ventriſque dolorem de groſſa ventoſitate, ac viſcoſo flegmate curat, cum aceto mixtum ſcabiem, impetiginem, alopiciam ſanat. De quo qui fumigatus fuerit, ſtridorem ei prouocabit.

De Cimino. Cap. X.

Platearius. Ciminum eſt ſemen herbæ cuiuſdam in multa quantitate naſcentis, nec ſophiſticatur propter multam eius copiam: per annos quinque ſeruari poteſt: virtutem habet diureticam, & fumoſitatem ſubtiliandi. Vnde ſumptum in cibis & potibus & ſalſamentis digeſtionem cõfortat: vinum decoctionis ſeminis fœniculi, & cimini dolorem ſtomachi, & inteſtinorum tortionem ex ventoſitate mitigat. Contra tuſſim frigidam datur vinum decoctionis eius & ficuum ſiccarum: valet contra tumores ac dolores faecium: contra frigidum reuma, contra ſtranguriam & diſuriam, contra liuorem ex contuſione. Ex frequenti autem vſu cimini fit decoloratio. Iſaac. Ciminum eſt calidum in tertio gradu, ſiccum in ſecundo: ventoſitatem

toſitatem diſſoluit, dolorem & tortionem ventris placat. Coctũ cum cibis inflantibus temperat eos. Diaſcorides. Cimini ſemẽ bibitum tortiones & inflationes ſaluberrimè curat aquæ mixtum. Cum aceto vero ſubglutientibus opitulatur, venenis occurrit, dolorem ſtomachi compeſcit. Maſticatum & impoſitum, liuores detergit. Addito melle & vua paſſa omnia ſupradicta facit. Plinius libro vigeſimo. Ciminum ſatiuum datur ad iocinoris vitia toſtum in aceto tritum. Item & ad vertiginem. His autem quos acriore iniuria mordeat, in dulci vino tritum, ad vuluarum vitia in vino, præter quæ impoſitis velleris ſolijs. Teſtium quoque tumoribus toſtum tritumque cum melle, vel roſaceo ac cera. Silueſtre ad omnia efficacius eſt, præterea valet ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Sitbi & vomitiones ex vino, nauſeaſque quantum valent tres digiti apprehendere: propter collum quoque bibitur, illiniturue vel penicillo feruens, vel aſtringitur faſcijs. Strangulationes vuluæ potum in vino aperit, tribus dragmis in tribus vini ciatis, inſtillatur auribus quos ad ſonitus atque tinnitos cum ſæpo vitulino, vel melle. Sugillatis illinitur cum melle & vua paſſa & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Conſtantinus vbi ſupra. Ciminum eſt calidum & ſiccum in tertio gradu: ventoſitatem & inflationem ſtomachi diſſoluit, vrinam prouocat, & valet contra frigiditatem epatis. In oleo coctum & clyſterizatum, tortionem & dolorem de groſſa ventoſitate & inflatione pellit, in aceto infuſum & aſſum ventris ſolutionem propter liquidos humores conſtringit. Bibitum cum vino curat reptilium morſum. Peſſarizatum cum oleo veteri conſtringit ſanguinis fluxum. Naribus inſufflatum cum aceto, vel facta ſternutatione cum eo, conſtringit ſanguinem de naribus profluentem, aſſiduè tamen qui ex eo lotus, aut illud potans, patitur in ſuperficie cum plumbeo colore mixtam citrinitatem. Palladius libro 3. Ciminum in Februario ſeritur loco non bene ſubacto, & cui laſtamen admiſceatur.

Iterum de eodem. Cap. XI.

AVicenna. Ciminum aliud eſt Chermenium, & aliud Perſicum, & aliud Emitum, & aliud Nabatium. Et ex omnibus aliud eſt ſilueſtre, cuius acrimonia fortior eſt. Aliud autem domeſticum eſt. Chermenium coloris eſt nigri, perſicum vero citrini. Eſt autem calidum in tertio, ſiccum in ſecundo. In ipſo eſt inciſio & exiccatio atque ſtipticitas, ventoſitates expellit ac reſoluit, faciem clarificat ex aqua eius ablutio, & ſimiliter eiuſdem acceptio, veruntamen cum menſura fiat, quia nimius eiuſdem vſus faciem citrinat. Idem vulnera ex ipſo impleta conſolidantur. Idem cum aceto tritum odoramento ſuo fluxum abſcindit ſanguinis narium, & ſimiliter cum in nares intromittitur ex eo licinium. Cum aceto bibitum aquæ mixto, difficultati confert anhelitus, ac tremori cordis frigido. Cũ oleo & farina fabarum adminiſtratum frangit lapidem propriéque ſilueſtre, & confert diſtillationi vrinæ, mictui quoque ſanguinis ac dolori pungitiuo & inflationi ventris. Idem datur in potu cum vino ad morſus vermium venenoſorum, propriéque ſilueſtre, cuius ſemen eſt ſemini lilij ſimile. Ciminum quidem nabatium ventrem ſoluit: Kermenium vero ſtringit. Et herba ſilueſtris prouocat coleram in vrinam. Quandoque maſticatur & miſcetur cum oleo, & diſtillatur ſuper vngulam, & ſuper coagulatum ſanguinem ſub oculo, & confert. Quandoque maſticatur cum ſale, & diſtillatur ſputum ſuper ſcabiem & vngulam abſciſam, & prohibet adhærentiam. Et ſuccus ſilueſtris abſtergit viſum, & attrahit lachrymas. Macer. Eſſe putant medici calidum ſiccumque ciminum. Tertius eſt illi gradus in virtutibus iſtis. Aſſumptum quocunque modo depellere tradunt. Viſcera vexantem ventum ſtomachumque grauantem. Eſt digeſtiuum ſtomachi iecoriſq; calorem Excitat, & Veneris dicunt inhibere furorem. Et fluxum ventris in aceto ſtringere coctum Hoc ortopnoicis miram præſtare medelam, Experti dicunt, cum puſca ſæpius hauſtum Atque venenoſis cum vino morſibus ipſum Præbet opem, tritumque facilè cum Polline iuncto. Melle repente ſolet teſtes curare tumentes. Appoſitum ſiſtit cum puſca menſtrua ſumptum. Dicunt pallentem dare maioſum ſæpe colorem.

De Cocognido, & coriandro. Cap. XII.

PLatearius. Cocognidum eſt ſemẽ laureolæ: quod competit vſui medicinæ. virtutem habet purgandi principaliter flegma & coleram. vnde & ſanis lapſis, & ægris non multum febricitantibus dari poteſt: puluis cocognidij ſubtilis diu cum oleo bulliatur: & ſic ex eo pecten propter ſtranguriam, & diſſuriam inungitur. Renes quoque propter tenaſmon ex frigido & glutinoſo humore inteſtinis adhærente, & propter ſurditatem inungitur auribus: ſi fiat ex humoribus ibidem exiſtentibus. Saniofas quoq; ſuperfluitates conſumit. Plinius lib. 27. Cocognido eſt color croci. magnitudo maior eſt grano piperis. Vis eius eſt ardens. & ob hoc in pane deuoratur: ne cum gulam tranſit exurat. Huic eſt vis præſentanea contra cicutam: & ſiſtit aluũ. Conſtan. vbi ſupra. Cocognidium eſt calidum & ſiccum in fine ſecundi gradus. hydropicis eſt conueniens. ventri tamen nocet. ſed aquam citrinam purgat, & coleram rubeam, & flegma. Frondes eius cathaplaſmatæ vulnera putrida mundificant. ſcabiem, & impetiginem curant. Platearius. Coriandri ſemen in receptionibus ponitur, quod ex qualitatibus, & aliquantula aromaticitate virtutem habet confortandi, ad digeſtionem ſcilicet confortandam, & ad dolorem ſtomachi ex ventoſitate datur ſemen in cibis, & vinum decoctionis eius. Puluis eiuſdem ſeminis ſuper carnes aſperſus, eas reddit ſaporatas. Iſidorus. Coriandri ſemen datum in vino dulci promores in venerem reddit, & ſi ſupra modum dederis, amentiam nutrit. Diaſcorid. Semen coriandri bibitum cum dulcore, id eſt paſſo: lumbricos extinguit. genitalia & ſemen virile creſcere facit, quòd ſi multum acceperit, ſenſus his hebeteſcit, aut etiam infert necem. ex aqua vero potatum ſolutionem ventris abſtringit. Mirum eſt autem, quod Xenocrates tradidit, quot grana ſeminis mulier biberit: totidiebus menſtrua contineri, ſcilicet vno die ſi vnum: duobus ſi duo: & ſic deinceps. Conſtan. vbi ſupra. Croci hortenſis ſemen calidum & ſiccum eſt in tertio gradu. flegma purgat & colicam paſſionem. Tritum & in iure pinguis gallinæ miſſum, & potui datum, purgat flegma viſcoſum, & ſtomacho nocet. Plinius lib. 20. Seminis coriandri grana tria iubent in tertianis deuorari ante acceſſionem aliqui, vel plura fronte iubent illini. Sunt & qui ante ſolis ortum ceruicalibus efficaciter putãt ſubijci. Semen illud ex aqua bibitur in coleria, cum ruta pellit animalia interaneorum cum mali punici ſucco & oleo ſemen potum. Auicenna. Semen coriandri torrefactum conſtringit. Palladius libro 3. Coriandrum a menſe Martio ſeritur vſque in Octobrem, amatq; terram pinguem, ſed & in ſicco ſolo naſcitur, & eius ſemen quo vetuſtius fuerit melius putatur, humore delectatur, & ſatum bene cum olere quocunque naſcitur.

De Dauco & erucæ ſemine. Cap. XIII.

AVicenna in ſecundo canone. Daucus eſt ſemen banciæ ſilueſtris: calidus eſt in gradu tertio, & ſiccus in eiuſdem principio, aperitiuus eſt valde, prouocat vrinam & menſtrua. Plinius libro 25. Dauci differentiæ ſunt. Probatiſſima eſt in Creta, mox in Achaia. Semen eius cimino ſimile, prioris milio album, & acre, odoratum, ac feruens. Secundum quoque priore vehementius eſt, ideoq; parce ſumi debet. Tertiũ quoque ſimile eſt paſtinacę erraticæ, oblõgo ſemine, dulci radice. Omnia hæc intacta ſunt quadrupedibus percuſſis, niſi poſt abortus. Ex alijs viſus eſt fœminis. Ex Creta dulcis, dragmaq; vna bibitur, e ſerpente percuſſis datur, etiam quadrupedibus percuſſis. Diaſcorides. Daucus eſt calidæ virtutis, & extenuatoriæ. In flore albo ſemen naſcitur quaſi piloſum, in magnitudine milij minutum, guſtu aſperum, taſcidum & odoratum. Eſt & aliud genus quod ſemen habet oblongum, & graue ſicut ciminum agreſte, & eſt calidius cunctis ſupradictis ſeminibus. Bibitum menſtrua impetrat, vrinam prouocat, tortionibus ſubuenit, ad omne vitium thoracis optimè facit. Tuſſientibus effectum tribuit, percuſſionibus ſpalangionis occurrit. Tuſſi veteri ac torminoſis proficit. Cathaplaſmatibus adhibitum puſtulas & tumores compeſcit. Omnia ſemina cum vino bibita, faciunt contra ſerpentium morſus ac venena. Platearius. Erucæ ſemen vſui medicinæ competit præcipuè, ſecundo folia, virtutem habet conſumendi & coitum excitandi, valet & contra ſtranguriam & diſſenteriam, & paraliſim cum carnibus decocta. vel puluis ſeminis cum cepis decoctis. Diaſcorides. Erucæ ſemen eſt diureticum & calefactorium, carnes a putredine poteſt ſeruare. Plinius lib. 20. Semen erucæ ſcorpionum medetur venenis & muſtelarum. Arcetque beſtiolas omnes. Inaſcentes corpori vitia cutis in facie cum melle illitum emendat, & lentigines ex aceto, cicatrices quoque nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Palladius libro ſecundo. Semen erucæ in Ianuario ac menſibus & locis quibus volueris, ſerere nil mореris.

De Fœniculi ſemine ac ferula. Cap. XIIII.

ISaac. Fœniculi ſemen calidum eſt in ſecundo gradu, ſiccum in fine primi, lactis augmentatiuum. Opilationum epatis renum & veſicæ apperitiuum, lapides frangit, menſtrua prouocat, valetq; contra diuturnas febres. Platearius. Semen fœniculi in principio Autũni colligitur, in multa efficacia per medĩ annũ ſeruatur. Cũ inuenitur receptio materti, ſemen fœniculi debet poni, valet contra dolorẽ ſtomachi ex frigiditate, vel ventoſitate, digeſtionem confortat. Plinius vbi ſupra. Semen fœniculi efficacius eſt, quàm radix, ſtomachum aſtringit diſſolutum. Nauſeam ſedat ex aqua tritum, pulmonibus & iocineribus laudatiſſimum, ventrem quoque ſiſtit, modicè ſumptum vrinam excitat,

excitat, & ad tormina decoctum valet, atque in defectu lactis potu mammas replet. Diaſcorides. Fœniculi ſemen ea mero ventrem ſtimulat, lactis abundantiam puerperis præſtat, cum aqua nauſeam ſedat, nec vllum periculum oritur, & ſi in febre ſtimatur hoc ſemen viride expreſſum, dimittit ſuccum vtilem ad plura, ſicut videlicet dictum eſt ſupra. Agreſtis fœniculi ſemine ſato ſimul cum ſua radice potum ventrem abſtinet, morſibus venenatis occurrit, calculos frangit, & ictericis ſubuenit. Palladius libro tertio. Semen fœniculi ſerendum eſt loco aprico & modicè ſaxoſo, & hoc primo vere, ſcilicet Februario. Macer. Fœniculum medici calidum ſiccumq́; ſecundo Dicunt eſſe gradu, marathrum Græcus vocat illud. Semen cum vino bibitum, veneris mouet actus. Hocq́; modo lateris diros ſedare dolores Dicunt, &c. Diaſcorides. Ferulæ ſemen torminibus medetur bibitum, ſudoremque commouet cum oleo tritum atque perunctum.

De Iuſquiami ſemine. *Cap.* XV.

PLatearius. Iuſquiami ſeminis eſt triplex diuerſitas, videlicet album, rubeum, & nigrum. Nigrum eſt mortale, album & rubeum ſatis competunt vſui medicinæ. Maioris efficaciæ ſunt ſemina, quàm herba ipſa: virtutem habet conſtringendi & mortificandi, virtutem quoque ſomniferam, ad ſomnum ergo prouocandum in febra acuta, fit ſomentum ex aqua decoctionis eiuſdem ſeminis circa pedes ac frontem ac tempora. Contra calida vero apoſtemata in principio fit emplaſtrum ex eodem ſemine cum oleo roſaceo. Porro contra diſſenteriam fit emplaſtrum ex ipſo ſemine cum oui albugine modicoq́; aceto ſupra renes ac pectinem. Diaſcorides. Iuſquiami ſemen album eſt vtile, nigrum inutile, ſemen & folia exiccantur, haſtaq́; tunſa exprimitur. Qui confectionibus colliriorum mixtus reuma inciſidum compeſcit, dolores aurium mitigat, & polentæ mixtus podagricos tumores adhibitus ſpargit. Semen eius omnia prædicta facere nouit, & maximè tuſſientibus ſubuenit. Catarrum ſoluit, & oculorum reuma compeſcit vino mixtū, & cathaplaſmatum tumorem teſtium ſolatur atque mammarum. Plinius lib. 25. Hioſciamos vnum genus eſt nigri ſeminis, folijs penè purpureis & ſpinoſis. Talis in Galatia naſcitur, vulgare autem eſt candidius ac fruticoſius. Alterius vero ſemen eſt ſimile papaueris. Tertij ſemen irionis ſemini eſt ſimile, & omnia inſaniam faciunt, ac vertigines capitis. Quartum genus molle lanuginoſum eſt, pinguius cæteris, cādidi ſeminis, naſcens in maritimis, hoc recepere medici. Itemque ſeminis ruffi, nonnunquam ante candidum ruffeſcit, ſi non ematurit, improbaturq́; alioquin nullum legitur, niſi cum inaruerit. In eo vini natura ideoq́; mentem, & caput infeſtat. Vſus ſeminis & per ſe & ſucco expreſſo exprimitur ſeparatim & caulibus folijsque vtuntur & radice temeraria in totum medicinæ. Nec ſolum ſemine, ſed etiam folijs conſtat mentem corrumpi, ſi plura quàm quatuor bibantur ex eis. Antiqui etiam in vino febrem arbitrantur depelli. Oleum ex ſemine fit, quod & ipſum auribus infuſum tentat mentem. Mirèq́; contra venenum in eo bibito remedia prodidere, adeo nullo omnia experiendi fine, vt cogerentur etiam venena prodeſſe. Iterumque hioſciami ſemen cum meconio, & vino bibitum ad epiphoras inhibendas.

De Lactuca ſemine. *Cap.* XVI.

ISaac. Lactucæ ſemen bibitum ſuperflua ſomnia prohibet. Venerem abſtinet, ſeminis quoque fluxum per ſomnū reprimit. Auicenna. Semen lactucæ ſperma exiccat, & deſiderium coitus ſedat. Plinius libro 19. Semen lactucæ toto anno ſeritur locis lætis & irriguis ac ſtercoratis, menſibus binis inter ſemen vel plantam & maturitatem, legitimum tamen a bruma ſemini iacere plantamq́, fauonio transferre, aut ſemen fauonio plantam æquinoctio verno. Idem lib. vigeſimo. Semen lactucarum ſatiuarum datur cōtra ſcorpiones tritum & ex vino potum, & imaginationes in ſomno tentantes compeſcit libidinum. Tentantes aquas quoq́; non nocere lactucam edentibus credunt. Palladius li. 2. Certum eſt anno toto bene ſeri ſemen lactucarum, ſed amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Macer. Lactucæ ſemen compeſcit ſomnia vana. Cum vino bibitum, fluxumque reprimit alui.

De Lini ſemine. *Cap.* XVII.

ISaac. Lini ſemen calidum eſt in primo gradu, ſiccum & humidum in medio, durum eſt digeri, inflatiuum, & ſtomacho nociuum. Tamen diureticum eſt, & cum melle acceptum melius eſt, ad frigidam tuſſim valet. Pectus quoq́; flegmatica collectione purificat. Auicenna. Semen lini proximum eſt virtuti ſenu græci. In primo gradu eſt calidum, & humiditate & ſiccitate commenſuratum, & ex ipſo cum nitro & bolo fit emplaſtrū. Eſt autem maturatiuum, & abſtergit & inflat propter humiditatem ſuam ſuperfluam, & eſt dolorum ſedatiuum minus quàm camomilla. Emplaſtrum prædictum valet panno & bothor lenti, & confert vnguium contractioni fiſſuris atque fracturis, lenit apoſtemata calida & dura, prohibetq́; ſpaſmum. Eius ſuffumigatio confert corizæ, confert etiam tuſſi flegmaticæ, & quod ex ipſo aſſatum eſt propriè ſtomacho malum eſt, ac difficilis digeſtionis, & quod ex eo frixum eſt, ventrem conſtringit. Cum melle ac pipere ſumptum mouet coitum. Ex eius decoctione fit matrici peſſarium. Ex ipſo quoq́; fit vlceribus veſicæ ac renum inteſtinorumque iuuamentum. Plinius libro 20. Lini ſemen cum alijs quidem in vſu eſt, ac per ſe vitia cutis mulierum emēdat in facie, oculorum aciem ſucco adiuuat, epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha, cum vino ſedat parotidas, cum melle vel adipe, vel cera ſtomachi ſolutiones, inſperſum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctum, cum aniſo illinitum. Torretur vt aluum ſiſtat. Celiacis & diſſintericis imponitur ex aceto. Ad iocineris quoque dolores cum vua paſſa, & ad ptiſim vtiliſſimè. Semine fiunt & eligmata. Muſculorum ac neruorum, & articularum duritias, cerebri membranas mitigat farina ſeminis, nitro vel ſale aut cinere additis. Cum radice vero ſilueſtris cucumeris quæcunque inhærent, corpori extrahit, ſic & oſſa fracta, vlcus quoque ſerpere prohibet in vino decocta. Eruptiones pituitæ emendat cum melle, vngues ſcabros cum pari modo naſturcij, ac teſtium vitia & ramices cum reſina, & myrrha, cancrenas ex aqua, ſtomachi dolores cum ſenu græco ſextarijs vtriſque decoctis in aqua mulſa, inteſtinorum & thoracis pernicioſa vitia clyſteræ in oleo ac melle. Palladius libro 3. In menſe Februario aliqui ſemen lini læto ſolo ſpargunt, & lina conſequuntur exilia. Idem in libro 11. In menſe quoque Octobri ſemen lini ſeri poteſt ſi placuerit, quod tamen pro ſui malitia ſerendum non eſt, quia terræ vber exhaurit. Sed ſi velis loco pinguiſſimo, & modice humido ſerere poteris. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerentes ſic aſſerunt, quòd & linum ſubtile naſcatur.

De Melonis ſemine. *Cap.* XVIII.

ISaac. Melonis ſemen & radix minus carne frigida ſunt, ſed cum deſiccantur, in fine ſecundi gradus ſicca ſiunt, ideoque carne plus colatiua ſunt. Semen eius vrinam prouocat, renes ac veſicam ab arenis lapidibuſque mundificat. Palladius libro 4. Semen melonum in menſe Martio eſt ſerendum. Serendi ſunt autem rarius, ita vt diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus, locis ſubactis & paſtinatis maximè arenis. Semina eius mulſo & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc iam ſiccata ponenda, hinc ſuaues efficientur, & odorati ſi eorum ſemina multis diebus inter roſæ folia ſicca mergantur. Conſtanti. in Panter. Melones frigidi ſunt & humidi, impetiginem & morpheam cutis inde lotæ mundificant, quod ſemen maximè facit.

De Nigella. *Cap.* XIX.

PLatearius. Nigella calida eſt & ſicca in 3. gradu ſemen herbæ cuiuſdam, quæ in locis lapidoſis reperitur, ſemen rotundum eſt planum, ſubnigrum & ſubamarum: vnde virtutem habet diureticam ex aromaticitate, diſſoluit & conſumit ex qualitate farina eius confecta cum aceto tepido, & auribus infuſa vermes necat, valet & in vnguento contra ſcabiem & lentigines. Auicenna. Nigella eſt in tertio gradu calida & ſicca, acris inciſiua, flegmatis abſterſiua, ventoſitates inflationemq́; colicā reſoluit, & eius mundificatio vltima exiſtit. Abſcidit verrucas, ac morpheam, & reſoluit apoſtemata flegmatica & dura. ponitur que cum aceto ſuper vlcera flegmatica, & ſcabiem vlceratam. Corizæ quoq́; confert, propriè torrefacta, & in panno linea ligata: linitur & ſupra frontem illius qui habet ſoda frigida. Aperit valde opilationem, quæ eſt in colatorio. Et eius decoctio cū aceto confert dolori dentium: ore ex ea colluto. Iterum ex ea cum oleo irino fit caputpurgium, & prohibet aquæ initium. Bibita cum vino diſtillationi anhelitus confert. Iterum vermes interficit & aſcarides, prouocat menſtrua, & in potu cum melle & aqua calida datur ad lapidem in renibus, & veſica: reſoluit flegmaticas febres ac melancholicas: & propriè remouet eas: vermes venenoſos fugat eius ſuffumigatio. Et æſtimauerunt quidam, quòd de ipſa interficit multitudo, denique confert ad morſum tutelæ. Conſtantinus vbi ſupra. Nigellæ calidæ ſunt & ſiccæ in tertio gradu, groſſam ventoſitatem & inflationem ſtomachi & inteſtinorum diſſoluunt, & ſuperfluos humores deſiccant. Cum melle tamperatæ potui datæ lapidem renum ac veſicæ frangunt, vrinam & menſtrua prouocant, ſed contra albam morpheam & flegmaticam ſcabiem potatæ cōferunt, lūbricos & aſcarides occidunt. Tritæ & cum oleo lentiſcino mixtæ & auribus diſtillatæ, frigiditatem & ventoſitatem, inflationem & opilationem curant, cathaplaſmatæ cum aceto, ſiunt contra ſcabiem, puſtulas & apoſtemata dura. Coctæ in oleo reumati de groſſis humoribus, ſternutatione ex eis prouocata, valent epilenticis & paraliticis, fumus etiam earum ſepulta fugat, mortem inducit.

Iterum de eodem. Cap. XX.

ISaac in dictis particularibus. Nigellæ ſicut & cuminum coctæ cum cibis ventoſitatem generantibus eas temperant. Aliam quoque proprietatem nigellæ habent, quòd lumbricos ſi potæ fuerint occidunt. Diaſcorides. Meſantium, ideſt nigella frutex eſt, folia habens minuta & tenera, ſemen quoque minutum, qui ſcilicet frutex duobus palmis longis, deſuper habet capitellum ſimile meconin, ſed oblongum. In medio veluti parietes habens, qui diſcernunt: ſemen hoc eſt nigrum, odoratum & in ſcidum, quod eſt multi panis aſpergunt. In cathaplaſmate dolorem capitis mitigat. Medetur etiam initio ſuffuſionibus trium & naribus immiſſum, addita vero iri illirica lentigines & lepras impoſitum emundat, verrucas quoque ſaluberrimè curat. Tumores veteres ac duritias cum aceto diſſoluit. Carbunculos cum vrina veteri curat, & ad ſanitatem perducit. Tæde additum atque cum aceto coctum & ore retentum, dolorem non admittit dentium. Porro in aqua coctum lumbricos occidit, vt cathaplaſma vmbilico impoſitum, puluis ex eo factus in linthen ligatus, & odori frequenter applicitus, catarrum compeſcit, inflationes dolorem facientes dentium tollit. Et quoniam calidæ virtutis eſt, ideo multis diebus potatum menſtruis imperat, vrinam prouocat, & lac deponit. Eſt etiam deſiccatiuum nimis ac leptomeræ virtutis. Ideoque callidis appoſitum, pingues ac glutinoſos humores tollit, & conſtipatos digerit. Cum nitro bibitum diſpnoicis eſt ſingulare præſidium, morſibus venenatis occurrit, ſuoque fumigio ſerpentes de domo excludit. Macer. Frumentis nociuum lolium Græcus vocat herbam. Quam noſtri dicunt vulgari more nigellam. Canceros emendat, paſcentia vulnera curat. Cum raphano modicoque ſale ſuperaddita trita. Zernas & lepras cuta compeſcit eadem. Sulphure cum vino purgamentisque columbæ. Admiſce lolium, ſemen, quod lilia præbent. His iungas, hoc cocta mero ſuperaddito ſcroffis. Sic ſcroffas ſpargit, ſic apoſtemata rumpit. Duritiasque alias emolliet hoc cathaplaſma. Mulſa decoctum commixta thure crocoque. Apponas coxæ ſchyaſis quam vexat iniqua. Parturiens mulier ſi ſe ſuffumiget illa. Aſſeritur citius ventris deponere pondus.

De Ocimo. Cap. XXI.

PLatearius. Ocimum eſt calidum & ſiccum alio nomine baſilicum dictum. Semen eius poni debet in medicinis. Herba vero ipſa in vnguentis & emplaſtris. Semen habet aliquantulum virtutem conſtringendi ea glutinoſitate, quod patet ex hoc quia ſi ponatur in aqua ſtatim incroſſatur, vel glutinoſitas quædam efficitur. Ipſumque ſemen collectum, per tres annos ſeruatur. Contra fluxum ventris ea frigiditate, ſemen hoc cum modico pulueris Achaiæ decoquitur in aqua pluuiali, & datur patienti. Eſt autem duplex ocimi maneries, videlicet gariophilatum, atque citrinum. Gariophilatum habet odorem gariophilis ſimilem, minutaque folia. Citrinum autem habet folia, in modum citri longa. Et gariophilatum quidem eſt calidum in gradu primo, ſiccum in ſecundo. Citrinum vero calidum & ſiccum in primo. Diaſcorides. Ocimi ſemen tritum & hauſtum naribus ſternutamenta compeſcit, attramento ſutorio temperatum, verrucas tollit. Idem quoque ſemen bibitum maximè prodeſt melancolicis, medetur & diſſuriis. Plinius libro 20. Ocimi ſemen ſternutamenta prouocat naribus hauſtum, diſtillationes quoque capitis illitum. Palladius lib. 5. In menſe Aprili ocimum ſeritur, citoque naſci dicitur, ſi ſtatim vt ſatum eſt aqua calida perfundatur.

De Papauere. Cap. XXII.

ISaac vbi ſupra. Papauer, vt ait Diaſcorides, parum nutrit, durum eſt digeri, aſſuetis dormitionem & obliuionem generat. Si aqua in qua decoquitur caput abluatur, temperatum ſomnum & bonum in febribus præſtat, de papauere faciunt oleum & ſyrupum, valet contra tuſſim ex calidis humoribus. Item ad colericam & diuturnam egeſtionem papauer album laudabilius eſt ac nutribilius, nigro quippe minus frigidum eſt, ſcilicet in ſecundo gradu. Nigri virtus eſt i potione non in cibo, frigiditas eius & ſiccitas in quarto gradu. Ideo vis eius in omnibus actionibus maior eſt albo, præſertimque in ſomno ventriſque conſipatione. Ideoque cauendum eſt, ne ſæpe ſumatur, quia aſſuefactum maximè cerebro ſtuporem infert, & calor naturalis extinguitur. Papauer ſilueſtre in omnibus fortius eſt domeſtico. Plinius vbi ſupra. Papaueris ſemine trito & in paſtillo è lacte vtuntur ad ſomnum, ad capitis quoque dolores cum roſaceo prodeſt. Aurium quoque dolori cum his inſtillatum, podagris cum lacte mulierum illinitur, ſic & folijs ipſis vtuntur. Semen autem elephantijs etiam medetur. Platearius. Contra calida apoſtemata in principio & calefactionem epatis ſemen papaueris, vel etiam herba ipſa contrita cum oleo roſaceo conficitur ac ſuperponitur. Diaſcorides. Semen papaueris cum melle tritum non modicum tumentibus præſtat auxilium. Auicenna. Semen papaueris ſpinoſi, vomere facit, ac flegma humoremque crudum ſoluit. Conſtantinus vbi ſupra. Semen nigri papaueris frigidum in initio quarti gradus, ſiccum in tertio. Bibitumque conſtipationem generat naturalem calorem diſſipat & ſuperat, eiusque vſus nimius lumen obſcurat, & ſenſum animalem deſiccat, vnde aliquando modica quantitas cum & ex vino datur ei valet, qui ſolutionem patitur. Palladius libro decimo. In Menſe Septembri papauer ſeritur, locis ſiccis & calidis, ſeminarique poteſt cum oleribus alijs.

De Paſtinaca ſemine, & petroſelini & porri. Cap. XXIII.

PLinius vbi ſupra. Paſtinacæ ſemen contritum, & in vino potatum tumentem aluum, & ſuffocationes, doloreſque ſeni mulierum, viris quoque prodeſt cum pane tritum & contra ventris dolores cum vino potatum, vrinam pellit, & phagadenas ſiſtit vlcerum serpens cum melle impoſitum. Denique contra ſerpentium ictus ſemen paſtinacæ ſatiuæ ex vino medetur. Diaſcorides. Tota vis paſtinacæ conſtituta eſt in ſemine atq; radice, ſemen eius ex vino datum, tumentem aluum fœminarum, & ſuffocationem matricis præcluſas ſoluit, idem cum melle tritum cancerosis vlceribus imponitur. Palladius lib. 3. Paſtinaca ſeritur vere primo ſemine ponitur, & plantis loco pingui, & ſoluto. Raraque ſtatuenda eſt, vt robur accipiat. Platearius. Petroſelinum eſt domeſticum, & agreſte, cuius ſemen maximè competit vſui medicinæ. Et cum inuenitur receptio petroſelini, apponendum eſt ſemen domeſticum. Cum autem ſynonij agreſtis, ſic enim appellatur, per annos decem ſeruatur. Ipſa ſemina virtutem habent diureticam, ſed ſynonij fortiorem. Diaſcorides. Petroſelini ſemen eſt minutum ameo ſimile, odoratum & inſcidū, & aromaticum, virtus eſt illi diuretica, menſtruis imperat, & facit cætera ſupradicta. Iſaac. Porri ſemen & ſuccus eſt fortioris actionis quam ipſe porrus. Quod ſi aſſetur, & cum nattarij ſemine miſceatur, prodeſt emorroides patientibus. Auicenna. Semen porri torrefit cum granis myrthi, ad tenaſmon & ſanguinem ani. Palladius vbi ſupra. In Februario ſerendum eſt ſemen porri, læto ſolo, & maximè campeſtri, area plana & paſtinata altè diu ſubacta & ſtercorata, plura vero ſemina in vnum ligata ſi depoſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus.

De Pſilij ſemine. Cap. XXIIII.

PLatearius. Pſilij ſemen, quod & ipſum pſillium vocatur, in æſtate colligitur, ac per annos decem ſeruatur virtutem habet infrigidandi & humectandi. Contra linguæ ariditatem, in acutis febribus pſillium in ſubtili panno ligatum in aqua ponitur, & poſtquam maiorem viſcoſitatem receperit aliquantulum comprimitur, poſtea lingua cum tali aqua frequentiſſimè illinitur, & cum cultello ligneo raditur. Contra ſitim & ſiccitatē ſpiritualium in acutis febribus in aqua ponitur, quodque ſupernatat abijcitur, & quod in fundo reſidet cum frigida datur. In ſyrupis quoque contra acutas febres rectè ponitur, & ad plura cætera, quæ videlicet dicta ſunt ſuperius medicatur. Diaſcorides. Pſilij ſemen cathaplaſmatum arthetica medetur & parotidis, puſtulaſque purgat, & tumores ſoluit. Conquaſſationem corroborat corporis, dolorem prohibet capitis. Cum oleo roſeo & aqua & aceto cathaplaſmatum maximè curat infantes foras habentes vmbilicum: vires efficaciter refrigerantes & ſtringentes habet, adeoq; cito lachrymantibus oculis prodeſt, & etiam diſſintericis valet. Iterum ad ramices contritum, & in aqua infunditur &, cum ſe coagulauerit lintheo illitum imponitur, denique ſemen integrum nocte ac die in aqua infuſum addito modico quoq; zuccari potatum, intolerabiles acutarum febrium calores extinguit, a ventremq; ſoluit. Iſido. Pſillium ſemen habet, vt ſupra dictum eſt, ſimile pulicem, propter quod & a latinis vocatur herba pulicaris.

De Raphani ſemine. Cap. XXV.

IDem. Raphani ſemine macerato quiſquis manus ſuas infecerit impunè ſerpentes tractabit. Auicenna. Raphanum habet lignum quidem calidum & humidum in primo, ſemen vero calidum in tertio. Itaque fortius eſt ſemē in ipſo, deinde cortex, poſtea folia, deinde caro. Semen eius confert lentiginibus in mēbro factis ac reliquis coloribus extraneis, & veſtigijs percuſſionis. Idem cum conditi linimen morpheam nigram in balneo curat, ſed pediculos in corporibus multiplicat. Iterum hoc ſemen cum aceto vlcus cancrenatum integrè ſanat, ſuper impetiginem & ſimiliter operatur. Iterum ſemen expellit puſtulationē iunctuararum, & eſt bonum valde dolori carum. Idem cum aceto naſeam valde facit, & apoſtemata ſplenis reſoluit. Hoc decoctum ſemen confert venenis, & contra vermes venenoſos. Diaſc. Raphani ſemen bibitum eſt diureticum, ſplenē extenuari facit. Cū aceto cathaplaſmatū, canceris eſt adiutorium. Elixum cū oximelle gargariſmo ſynāticis opitulatur. Ceraſti quoq: pūcto accepta ſtatim caedentur. Item ſemine raphani cum melle tempto, & trito ſuſpirū mitigatur, tuſſis aceterus, hoc ſemen cum aceto datū

ſplen minuit, hidropicis ac ſpleneticis in modum cathaplaſmę impoſitum ſubuenit. Plinius lib. 20 Raphani ſemen toſtū, deinde tritum cū melle ſuſpirioſis valet, idemq́; contra venena prodeſt, idem etiam ſemen impoſitum ex aqua ſiſtit, ea quę phagadenas vocant vlcera. Idem in li. 19. Semen raphani vult ſeri terra ſolida & humida, fimum odit, contentum palea. Seritur autē poſt Idus Februarij, vt raphanus venuſtus ſit, iterumq́; circa vulcanalia, quę ſatio melior exiſtit. Multi & Martio ſerunt & Aprili & in Septembri.

De Rapæ ſemine atque roſæ. Cap. XXVI.

LApias. Rapæ ſemen contra venena datur in potum, idemque tritum ex vino valet contra morſus ſerpentum. Plinius lib. 20. Rapæ ſemen illitum, & in vino potum contra ſerpentes ac toxica ſalutare eſſe proditur. A multis autem antidoti vim habere in vino & oleo dr̄. Diaſcor. Semen rapæ miſcetur antidotis acteriacis, & potionibus occurrit venenoſis. Idem ex vino bibitū vulneribus proficit venenatis, itaq; ſemen in rapis calidū ac feruens vr̄, & ipſæ paulo ſolutiores creduntur. Agreſtis rapæ ſemen in folliculis eſt concluſum nigrū & fragile, quod fractū habet intus colorem album, itaq; faciei miſcetur albamentis, & etiam totius corporis. Palladius lib. 8. Semen rapæ ſerendum in menſe Iulio, videlicet ſolo putri & ſoluto, nec ſpiſſo locis humidis, & campis lætatur, napus aūt in ſicco, ac prope tenui ac deuexo & ſabuloſo melior naſcitur, loci propietas vtrumq; ſemen in alterū mutat. Nam rapa in alio per biennium ſata mutatur in napos, alio vero napus tranſit in rapam: ſubactum ſolum ſtercoratū verſatumq́; conquirunt, quod & ipſis ſegetibus proderit, qui in anno eodem ſeruntur. Auicenna. Roſæ ſemen fortius ſtipticū eſt quod in ipſa eſt, & pili ſimiliter qui ſunt in eius medio, hoc itaq; ſemen gingiuā ſtringit. Plinius lib. 21. Semen roſæ optimū eſt crocinū nec anniculo vetuſtius, & in vmbra ſiccatur. Nigrū aūt inutile, dolori dentium illinitur, vrinam cit, ſtomacho imponitur. Idem igni ſacro non veteri, naribus ſubductū caput purgat. Capita eius pota ventrem & ſanguinem ſiſtunt. Palladius lib. 3. Roſarum ſemina nequaquam putemus eſſe floſculos medios aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed baccas notriont quas in breuiſſimi piri ſimilitudinem plenas ſeminibus ſuis poſt virides iam reddunt maturas. Quarum tamen maturitas ex colore fuſco & mollicie poterit æſtimari.

De Silere montano. Cap. XXVII.

DIaſcorid. Siler eſt ſemen cuiuſdam herbæ fęniculo vel anetro ſimile, ſed vaſtius & oblongius. Diaforeticam habet virtutem, & in plurimū miſcetur antidotis, proprieq́; facit ad colli dolorem: Platearius. Siler montanū eſt in ſecundo grado calidū & ſiccum. Semen non herba ponitur in medicinis, habet virtutē diaforeticam, virtutemq́; diſſoluendi & conſumendi. Contra opilationem ſplenis & epatis, veſicæ quoq; ac renibus datur decoctionis eius vinum: idem quoque fit contra ſtranguiriam & diſſuriam: porro contra aſma proueniens ex frigida cauſa datur decoctio ipſius & ficuum, pariter autem & puluis eiuſdem cum ficubus ſiccis & aſſatis.

De Sinape. Cap. XXVIII.

ISido. Sinapis ſemen, vt dictum eſt, cum aceto curat ſerpentiū vulnera. Sinapis eſt calidus & ſiccus in medio quarti gradus, non herba, ſed ſemen. Quod collectum per annos quinq; ſeruatur, & in medicinis ponitur, virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, & extenuandi, & conſumendi. Contra paraliſim linguæ maſticatum, & ſub lingua contentum valet, valet & contra paraliſim aliorum mēbrorum, puluis eius naribus appoſitus, ſternutationē prouocat, cerebrū a ſuperfluitate flegmatica mūdificat, ponitur etiam in confectione cōtra duritiā ſplenis. Iſaac. Sinapis humiditatem capitis & ſtomachi deſiccat & ſi cum blito eſui detur, ſtomachū de groſſis mūdat humoribus. Razi in Almanſore. Sinape calidum eſt. In palato poſitum flegma inſcidit, præterea vermes expellit, & apoſtemata maturat. Diaſco. Sinape eligēdum eſt non ſiccum valde, quod fricatum habitu viride apparet, virtus eſt ei calida & leptintica. Succus eius cū mulſa mixta tumorem faociū mitigat, ſcroffas ſpargit, aſpredinē arteriarū diſſenit. Fumus eius eſt epilenticis & effocationibus maximum p̄ſidiū. Litargicis auxiliatur, ſchiaticis & ſpleneticis medetur. Cū melle & axungia mixtum, vulnerationes curat. Cum aceto vero leproſis & zernoſis ſubuenit. Tritum & bibitum periodicas febres ſingulariter curat, ſcabiē quoq; purgat, & incōgruos auriū ſonos tritum & impoſitū tollit. Succus eius caligines oculis detergit. Conſtā. vbi ſup. Sinapis calida eſt & ſicca in medio quarti gradus, humores capitis & ſtomachi diſſoluit, grauitatem linguæ pp paraliſim alleuiat. Bona eſt tumido ſpleni. Capiti cathaplaſmata litargiam & alopiciam curat. Gargarizata vel maſticata flegma capitis & inteſtinorum, & linguæ omniumq́; inſtrumentorum excludit. Naribus applicata ſternutationē prouocat, epilēticos curat. Hipocras dixit. Sinapis ventrem ſoluit, ſed vrinā non prouocat, valet omni dolori qui eſt ex flegmate & colera nigra, humores interius exiſtentes educit. Plinius lib. 20. Sinapem Pythagoras ex his quorū in ſublime vis feratur iudicauit habere principatum, quia nō aliud magis penetret in nares ac cerebrū. Ad ſerpētium ictus & ſcorpionū illinitur cum aceto tritum, venena quoq; diſcutit fungorū. Contra pituitam in ore donec liqueſcat tenetur, aut cū aqua mulſa gargarizatur. Ad dētium dolores manditur. Ad vuam cū aceto & melle gargarizat. Stomacho contra oīa vitia pulmonibusq́; vtiliſſimū, excreationes faciles facit in cibo ſumptū, datur & ſuſpirioſis, itemq́; comicialibus tepidum cum ſucco cucumerum. Senſus & caput ſternutamentis purgat. Aluum quoque purgat & mollit, vrinam & menſtrua prouocat. Imponitur & hidropicis tuſum cum fico & cumino tertis partibus commiciali morbo, vulnarum conuerſionem ſuffitum excitat odore aceto mixto. Idemq́; litargicos addito cordilo. Et ſi vehementior ſomnus premat litargicos, capiti vel cutibus illinitur cum fico & aceto. Item puſtulas emendat & dentium dolorem medetur, eo quoque ad alopicias & lepras vtuntur.

Iterum de eodem. Cap. XXIX.

PAlladius. Sinapim conuenit ſeri menſe Octobri. Terram diligit aratam, & ſi poteſt fieri congeſtitiam, quamuis vbique naſcatur. Et illud quidem, de quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe patieris, quod autem ad eſcam parabis robuſtius facies transferendo. In ſynapi vetus ſemen vtile eſt, & ſationi, & vſui. Quod dentibus fractum, ſi intus viridè videbitur, nouum eſt, ſi album fuerit, vetuſtatem fatetur. Actor. Hoc etiam mirabile, atq; iuxta Euangelium notabile eſt in grano ſinapis, quod cū ſit minimū in granis vel ſeminibus, germinans tamen dilatatur in ramis, & fit maius omnibus oleribus. Et cum feruentiſſimum & acutiſſimum ſit, tritū magis feruet, & odorē diffundit. Macer. In eas quas Pythagoras laudauerat herbas. Aſſeritur primā laudem tribuiſſe ſinapi. Maior vis eius in ſemine dicitur eſſe Senſus exacuit vis eius, & mooccaluum. Confringit lapides, vrinam & mēſtrua purgat. Si tritum iungas tepidæ verſeſq; palato. Ad Solem, capitis purgabit flegma nociuum Sternotamentis hoc admiſcere ſalubre. Illo nā capitis ſtrictura reſoluitur omnis. Manſum confortat ſtomachum, ſuſpiria ſedat Morſus ſerpentum, ſi tritio iungis acetum. Et ſuperapponis, tali medicamine curas. Manſum peſtiferos necat intima lædere fungos Vi nimium feruente cutem comburere dixi. Sed cum hæc multis eſt vtilis vſtio talis. Hac oculis nociuus capitis ſedabitur humor. Et qui diſtillans pulmonum concaua lædit. Et ſtomachum morboſq; creat, tuſſimq́; ptyſimq;. Hac per veſicas coxæ dolor inueteratus Elicitur, ſchyaſim quam Græco nomine dicunt. Hacq́; tumor ſplenis durus recoīiq; fugatur. Et multum cauſis hæc ſubuenit inueteratis. Vtile tot cauſis quoniā cathaplaſma ſynapis. Sæpius a medicis variatur conficiendo. Dicam hoc qualiter iubeat fieri menemachus. In mortariolo tritam bene pone ſynapis Semen, iungatur huic panis candida mica. Sic vt tertia ſit panis pars iuncta ſinapi. His ficus ſiccas & mel iungas & acetum. Aetatis quantum vel morbi cauſa requirit. Nam quod plus ficus ſiccæ, vel mellis habebit. Ille ſinapinus tanto ſolet acrior eſſe Debilior, quo plus panis miſces & aceti. Nec tibi ſit vilis mouco confectio talis, Effectum eius in multis ſæpe probaui. Nō tamen hæc iubeo cūctis apponere morbis. Sed raro magnis, & cauſis inueteratis. Plinius in muſto cum ſemine præcipit huius Radices iungi, ſic poſtquam ſenſerit horum. Omnem vim vinum multum putat eſſe ſalubre. Faucibus & ſtomacho potatum luminibusq́;. Pluribus & capitis dicunt prodeſſe querelis: Infuſo faciūt oleum de ſemine quidam. Vtile lumborum vitiis, vtile ſtupidis quoque neruis. Exprimitur ſuccus tenero de caule ſinapis. Quo cum ſucco madeiis, dentis tormenta fugabis. Vocales venas ſemen linire ſinapis. Manſum confirmant; adipi tundendo vetuſto Commixtum ſcrofas diſperget, ſi ſuperaddas. Illius fumus multum prodeſſe caducis Dicitur, atque ſternens inuando ſiccatc. Cum fico tritum capiti ſuperaddere raſo. His qui litargum patiuntur magna medela eſt. Vel ſi ſæpe pedes vngendo fricabis eorum. Semē contritum melli coniunge vel vncto. Illud alopicias iuuat vngere ſæpe fricando. Acri cum vino lepris emendat iniūctum. Hoc quoque curatur manſo periodica febris. Antequam diu fiat commotio morbi.

De Thimi ſemine, & vrtica. Cap. XXX.

PLinius lib. 19. Thimi ſemen non poteſt deprehendi, cum tamen perquam minutum non fallat origani. Sed quid intereſt occultaſſe naturam, in flore ipſo intelligitur, eo quòd ſato naſcitur. Auicenna. Thimi ſemen fortis eſt caliditatis, prouocat & extrahit embrionem mortuum, & ſolutione ſanguinem educit, & humorem colericum. Extrahit quoque vermes. Palladius vbi ſupra: Thimi ſemen in Septembri menſe vltimo conuenit ſerere, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit & ſemine.

Agrum

Agrum diligit apricum agrum maritimum. Plin. lib. 21. Vrticæ ſemen in omnibus generibus eſt copioſum, atque nigrum. Dioſcorides. Vrticæ ſemen cum melle mixtum, propriè colicis conuenit, tritum verò cum melle potui datum, tuſſim veterẽ emendat: & tumorem ventris, vel frigus in pulmonibus conceptum ſedat. Calore ſuo omnes humores deſiccat. Agreſtis vrticæ ſemen eſt ſemini lini ſimile, ſed in modico minus. Altera verò ſemen habet minutum, & non ſic aſperum. Semen earum bibitũ cum dulcore, venerem ſtimulat, melle mixtum, & acceptum pleureticis & peripleumonicis medetur, thoracis ſuperfluos humores purgat. Macer. Dicimus vrticam quam Græcus acalifẽ dicit. Illius ſemen colicis cum mella medetur. Et tuſſim veterem curat, ſi ſæpe bibatur. Frigus pulmonis pellit, ventriſq; tumorẽ. Omnibus his prodeſt puluis cum melle iugatus.

De Frugibus. Cap. XXXI.

Iſidorus. Prima Ceres in Græcia cœpit vti frugibus ac ſegetes habere, tranſlatis alijs ſeminibus. Huius meminit & Ouidius in 5. Metamorph. dicens. Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro. Prima dedit fruges alimenta mitia terris. Dicuntur autem fruges a fruendo, ſiue a frumendo, hoc eſt a reſciendo. Nam frumen ſumma pars gulæ dicitur. Primitiæ propriè dicuntur, ea quæ de frugibus præcerpuntur. Spicas autem abuſiuè dicimus de maturis frugibus. Nam propriè ſpica eſt, cũ per culmi folliculum, id eſt extremum tumorem ariſtæ adhuc teneres in modum ſpeculi eminent. Ariſta verò appellata eſt, eo quòd ipſa prius areſcat. Culmus eſt ipſe calamus ſpicæ, quæ a radicibus naſcitur, & dictus culmus quaſi calamus. Folliculum theca frumenti, in qua granum ſeruatur lateſtus: hęc ſuper ſpicam vallo inſtructa munimen prætendit, ne autem minorum morſibus ſpica ſuis fructibus exuatur, aut veſtigijs proteratur. Stipulæ ſunt folia, ſiue vaginæ, quibus culmus ambitur atque fulcitur, ne pondere frugis curuetur, quæ ambiunt culmum. Et dicta ſtipula quaſi vſta, & quaſi vſtipula. Stipula eſt dicta ab vſto, collecto enim meſſe vritur propter culturam agri. Item ſtipula, vel quia pars eius vritur, pars interdum pro palea præſciditur. Palea a quibuſdam vocari dicitur, q; pala ventiletur, vt frumẽta purgentur. Gentiles autem paleam a quadam Palæ frugum inuẽtrice nuncupauerunt, quam Cererem eſſe volunt, De qua Virgilius. Te quoque magna Pales, & te memoranda canemus. Item alij a pabulo nuncupatam dicunt paleam, quòd ea primum ſola in paſcendis animalibus præbebatur. Cuius natura ea contrario tanto eſt frigida, vt obrutas niues ſlnere non ſinat, adeo calida vt matureſcere poma immatura compellat. Plinius lib. 22. Paleam tritici, vel ordei calidam imponi rami cum incommodis iubent experti, quaque decoctæ ſunt aqua foueri. Denique fruges non ſolummodo ſunt cibus: ſed etiam cedunt in medicinarum vſus. Ex eiſdem quoque fiunt & potus, videlicet Zithum in Aegypto. Cœlia & Cæria in Hiſpania, Cereuſia, & plura genera in Gallia, cæteriſque prouincijs, quorum omnium ſpuma cutem fœminarum nutrit. In primis autem animalium ſapientiſſima conſtat eſſe, quæ veſcantur fruge.

De Frumentis & leguminibus. Cap. XXXII.

Idem in lib. 18. Sunt autem duo. Prima frugum genera, frumenta, & legumina. Frumenta videlicet, vt triticum & ordeum, legumina vero, vt cicer & faba. Differentia verò notior eſt, quàm vt indicari deceat. Frumenti quoque totidem ſunt genera per tempora ſata diuiſa, videlicet hiberna & ęſtiua. Hiberna ſunt, quæ circa vergiliarum occaſum ſata, terra per hiemem nutriuntur, vt triticum, far & ordeum. Aeſtiua verò, quæ ęſtate ante vergiliarum exortum ſeruntur, vt milium, ſiſama, horminium, irio, panicum, Italiæ duntaxat ritu: Alioquin in Græcia & in Aſia vergiliarum occaſu ſeruntur omnia, quædam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio veris ſcilicet tempore ſeruntur. Aliqui verna milium, panicum, lentem, cicer, halicam appellant. Sementica autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Eſt autem & in frumenti genere pars aliqua, pabuli quadrupedum cauſa ſati, vt farrago, & in leguminibus vitia. At vero vſui quadrupedum, hominumq; lupinum eſt commune. Iſidorus. Frumenta ſunt propriè, quæ ariſtas habent: fruges autem reliqua, & dicuntur a frumendo frumenta, ſicut & fruges, ſicut dictum eſt ſupra. Legumina vero dicta ſunt a legendo, quaſi electa. veteres enim legebant quæque meliora: vel dicta ſunt legumina, eo quòd manu legantur, id eſt colligantur, nec ſectionem requirant, ſicut videlicet ſegetes in meſſium tempore, quæ falcibus abſcinduntur. Leguminum autem plurima genera diſtinguũtur, ex quibus faba, lenticula, piſum, faſeolum, cicer, lupinum, in vſu hominum gratiora eſſe videntur.

De Præparatione agrorum ad fruges. Cap. XXXIII.

Actor. De agrorum cultura multa iam per diuerſos libros pro materiæ congruentia poſita ſunt ſuperius, icciteo de illa materia breuiter ad præſens tranſeamus. Plinius vbi ſupra. Quia de frugum, ac terræ generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti fœlicitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit e Solſticio a noua Luna, & primo quidem leníte. deinde vehemẽtius, quandiu Sol eſt in Leone. Mox verò pigreſcit eo in Virginem tranſgreſſo, atque in Libra reſidet. Fames certa eſt, ſi 12. cubitos non exceſſerit, nec minus, ſi 16. exuperauerit, tanto namque tardius decedit, quanto exabundantius creuit, ac ſementem arcet. Catonis ſententia eſt pro primo agrum bene colendum eſſe, pro ſecundo bene arandum, pro tertio ſtercorandum. Tepidioribus locis bruma proſcindi oportet arua, & frigidioribus ab Aequinoctio verno, & maturius ſicca regione, quàm humida, maturius terra denſa, quàm ſoluta, pingui quàm macra: vbi ſiccæ & graues ſunt ęſtates, terra cretoſa vel gracilis, vtilius inter Solſticium Autumni & Aequinoctium aratur, vbi leues ęſtus, frequentes imbres pingue, herboſumque ſolum, ibi melius caloribus. Altum ſolum & graue moueri, placet etiam hieme.

De quibuſdam obſeruandis in agri proſciſſione.
Cap. XXXIIII.

Palladius lib. 2. Agri pingues, ac ſicci menſe Ianuario proſcindi poſſunt, & apparari. Sed boues melius collo, quàm capite iniunguntur, quos vbi ad verſuram venerint, arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus enim in arationibus longior, quam centum viginti pedum non eſſe debet. Seruandum eſt, ne inter ſulcos non emota terra relinquatur, glebæ omnes dolabris diſſipandæ ſunt. Sed ęqualiter terram eſſe motam cognoſcis, ſi tranſuerſas per ſulcos perticam videris, ita vt non intelligatur, vtrum vomer ierit. Quæ res ſæpius facta bubulcos ab hac negligentia ſubmouebit. Obſeruandum eſt, ne lutoſus ager aretur, aut quod ſæpe fit poſt longas ſiccitates leui imbre perfuſus. Nam terra, quæ lutoſa tractatur in primordio fertur, toto anno non poſſe tractari. Quæ autem ſupra leniter infuſa eſt, & ſubter ſicca, ſi tamen aretur, aſſerunt per biennium ſterilis fieri, & ideo mediocriter infuſus ager, vt nec lutoſus, nec aridus ſit, proſcindi debet, ſi collis eſt tranſuerſus, per latera ſulcetur. Quæ forma tunc ſeruanda eſt, cum ſemẽ accipiet. Idem in lib. 3. Menſe Februario locis tepidis, aut ſi tempus clemens & ſiccũ fuerit, colles pingues proſcindere conuenit. Idẽ in lib. 4. Menſe Martio locis calidis colles pingues proſcindere conuenit & agros vliginoſos. Idem in lib. 5. Menſe Aprili pingues agros, qui diu tenent aquam oportet proſcindere poſt Idus videlicet, cum omnes herbas protulerit, & earum ſemina nondum firmata ſunt maturitate. Idem in lib. 6. Menſe quoque Maio præſcindantur agri pingues & herboſi. Sed ſi agros incultos volueris aperire conſiderabis ſulcos, aut humidus ſit ager, ſiluis aut gramine fruticetis veſtitus, aut filice. Sed humidas erit foſſarum ductibus ex omni parte ſiccetur, ſed apertæ foſſæ notæ ſunt. Cæcæ vero hoc genere ſiunt, imprimuntur ſulci per agrum tranſuerſi altitudine pedum trium, poſtea vſque ad medietatem lapidibus minutis replentur, aut glarea & ſupra terram quam egeſſeramus æquatur. Sed foſſarum capita vnam patentem foſſam petant, ad quam decliues recurrant. Itaque & humor deducetur, & agri ſpacia non peribunt. Si defuerint lapides ſarmentis in ſtramine ſubiecto cooperiatur, vel quibuſcunque virgultis, ſed ſi nemoroſus eſt extirpatis aut raro relictis arboribus excolatur, & purgari poterit, & inde muniri. Iunceus & gramen & filices frequenti aratione vincentur, ſed filicem ſi ſæpe fabam conſeras, vel lupinos, & ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis inſcidas, intra exiguum tempus abſumes. Idem in lib. 8. Menſe Iulio agros qui Aprili fuerint præciſi, circa Kalendas conuenit iterari. Idem in lib. 9. In Auguſto menſe vltimo circa Kalendas Septembris incipiat exarari ager planus humidus & cailis. Idem in li. 10. Menſe Septembri ager pinguis, & qui diu tenere conſueuit humorem, tertia vice debet arari. Nunc etiam ager humidus, planus exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iterarus ac ſic ſeratur, graciles cliui nunc primũ arandi ſunt, & ſtatim ſerendi.

De Lætaminis aſperſione. Cap. XXXV.

Eodem menſe circa Aequinoctiũ agri ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in cãpo rarius. Lætamina diſponentur, cum Luna minuitur. Quæ nimirum res, herbis ſi ſeruetur, officiet. vni iugero aſſerit Columella 24. ſtercoris carpẽta ſufficere, in plano vero 18. Sed idẽ cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die potuerint exarari, ne ſtercora exiccata nil proſint. Exercitetur quidem lætamina e qualibet hiemis parte: ſed ſi tpe ſuo eijci aliqua ratione nõ potuerunt, antequã ſeras mote ſeminis per agros puluerẽ ſtercoris ſparge, vel caprinũ manu proijce, & terrã ſarculis miſce. Nec prodeſt nimiũ ſtercorare vno tpe, ſed frequenter & modicè, ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus verò minus requirit. Sed ſi lætaminis copia non abundat, hoc pro ſtercore optimè cę-

dit, vt ſabuloſis locis cretã.i.argillã ſpargas: cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonẽ, hoc & ſegetibus prodeſt, & vineas pulcherrimas reddit. Nã lætamen in vineis ſaporẽ vini vſtulare conſueuit. Pli. lib. 17. Varro dat principatũ ex auiarijs fimo turdorũ, quod etiã pabulo boũ ſuũq; magnificat, nec alio cibo pingueſcere celerius aſſeuerat: proximũ Columella facit colũbarijs, mox gallinarijs, fimo natantium altium damnato. Alij proximè ſpurcitias ſeruum laudant, Columella ſolus dãnat. Alij cuiuſcunq; quadrupedis fimũ dicunt rximoſum. Aliqui verò columbarũ præferũt, proximũ deinde vt fertur, caprarũ eſt. Ab hoc ouiũ, deinde boum, nouiſſimusq; iumentorũ. Varro præceptis adijcit equinũ, quod leuiſſimũ ſit alendi ſegetes, præterea verò grauiore, & quod ex ordeo fiat, multasq; gignet herbas. Quidã & iumentorũ fimum præferunt bubalino, ouillumq; caprino, omnibus verò aſininũ, quia aſini lentiſſimè mandunt. Econtrario autẽ vſus aduerſus vtrũq; pronũciat. Idẽ in lib. 18. Hoc vnũ in cõfeſſo eſt, niſi ſtercorato agro ſeri nõ oportere, quanquam & huic leges ſint propriæ. Milium, panicũ, rapa & napus, niſi in ſtercoratione nõ ſerant. Agro nõ ſtercorato frumentũ potius, quàm ordeũ ſerito. Item in noualibus tametſi fabã in illis ſeri volunt, tandem vbicunque, quàm recentiſſimè ſtercorato ſolo ſerunt. Autũno aliquid ſaturus Septembri menſe fimũ inaret poſt imbrẽ. Vtq; ſi verno erit ſaturus, per biemẽ fimũ diſponat. Iuſtũ eſt autẽ veges 18. iugero tribui, diſpergere autẽ priuſquã areſcat, aut iactato ſemine. Si hæc omiſſa ſit, ſtercoratio ſequens eſt, priuſquã ſerat ante pulueram. Sunt qui ſtercorari ſub diuo putent optimè, retibus incluſa pecorũ manſione. Ager quidẽ alget, ſi non ſtercoratus. Si verò nimium ſtercoratus eſt, aduritur. Satiuſq; eſt id ſæpe, quàm ſupra modum facere, denique quo calidius ſolum eſt, eo minus addi ſtercoris ratio eſt.

De Frugum ſeminatione. Cap. XXXVI.

PAlladius lib. 1. Cuncta verò, quæ ſeruntur in terra, creſcente Luna & diebus tepidis ſunt ſerenda. Nã tepor euocat, frigus includit, frumenta quidẽ oĩa maximè lętantur cãpo patenti, & ſoluto, & ad terrã reclini: ſpiſſa & cretoſa, & humida terra, bene far & triticũ nutrit, ordeũ ſoluto delectatur & ſicco. Nã ſi in lutoſo agro ſpargitur, moritur. Trimeſtre ſatis locis frigidis, & niuoſis conuenit, vbi qualitas æſtatis humecta eſt. Cæteris raro reſpondet euentui. Semina pluſquã anicula eſſe non dicunt, ne vetuſtate corrupta nõ prodeãt. Actor. Hæc & alia plura de iſta materia dicta ſunt ſupra lib. 8. Pli. vbi ſupra. Snĩa Catonis eſt in agro craſſo & lento ſeri frumentum. Si verò nebuloſus ſit, raphanũ milium panicũ, prius ſerendũ in aquoſo frigido, poſtea vero in calido. Si verò nõ ſit aquoſum in ſolo rubricoſo vel pullo, vel arenoſo lupinũ. In cretoſo & rubricoſo, & aquoſiore agro adoreũ. In ſicco & nõ herboſo, nec vmbroſo triticũ. In ſolo valido fabã. Et quàm minimè aquoſo, herbidoq; viciam. Siliginem, & triticũ in aperto loco edito, qui Sole, quàm diutiſſimè torreatur. Lentẽ in frutecto & rubricoſo, qui nõ ſit herbidus. Ordeũ in nouali & in arauo, quod reſtibile poſſit fieri trimeſtre, vbi ſementem naturã facere nõ poſſit, & cuius craſſitudo reſtibilis ſit. Subtilis & illa ſententia ſerenda eſſe ea in tenuiore terra, quæ nõ multo indigẽt ſucco, vt ciuſus ac cicer, exceptis leguminibus, quę euelluntur e terra, & non ſubſecantur, ppter quod & legumina nuncupantur, quia ſita leguntur: porro in ſolo pingui ſerẽda ſunt, quæ cibi maioris ſunt, vt olus, triticũ, ſiligo, liniũ. Sic ergo tenue ſolũ dabitur ordeo, minus enim alimenti poſcit radix, læuior terra, denſiorq; tritico. In loco humili far adoreũ potius ſeretur, quàm triticũ. Temperato & triticum & hordeũ. Colles robuſtius, ſed minus reddunt triticũ: far & ſiligo cretoſum ſortiũtur, & vliginoſum ſolũ. Semen optimũ eſt anniculum, bimũ deterius, trimũ peſſimũ, vltra ſterile. Quod in imo areæ ſubſedit ad ſemen vſi reſeruandũ, id enim optimũ eſt, quia grauiſſimum: optimũ eſt granum, quod rubet, ac dentibus fractũ eũdem colorem habet, deterius cui plus intus albi eſt. Locis humidis celerius fieri ſationẽ ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat, ſiccis autem ſerius, vt pluuiæ ſequantur, ne diu iacens & nõ concipiens euaneſcat. Itemq; feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tardè cõcipiat, ſerotina vero rariſ, quia dẽſitate omnia necetur. Artis quoque cuiuſdam eſt ęqualiter ſpargere. Manus vtique cum gradu debet congruere, ſemperq; cum dextro pede. Palladius lib. 7. Aſſerunt Græci menſe Iunio Aegyptios tali modo prouentum cuiuſque ſeminis experiri. Aream breuem loco ſubacto & humido nunc excolũt, & in ea diuiſis ſpatijs omnia frumẽti, vel legumina genera ſpargunt, deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos 14. kalend. Auguſt. die tenetur, explorant, quæ ſemina ortum ſidus exurat, quæ illæſa cuſtodiat: his abſtinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficij per annum futurum generi vnicuique ſidus aridum præſenti exitio, vel ſalute præmiſit.

De Temporum in ſerendo varietate. Cap. XXXVII.

PLinius lib. 18. De tpe vero fruges ſerendi, ſequitur qõ dilata, & maxima indigens cura, magnaq; ex parte ratione ſiderũ cõnexa. Heſiodus princeps oĩum de agricultura præcipiẽ, vnũ tps a vergiliarum occaſu tradidit ſerendi. Scribebat enim in Boetia Helladis, ita vt diximus ſeri. Inter diligentiſſimos conuenit, vt in altũ, quadrupedum quæ generatio eſſe quoſdã ad conceptũ impetus terræ, hos Græci ita diffiniunt, cum ſit calida & humida. Virgilius triticũ & far a vergiliarũ occaſu ſeri iubet, hordeum inter Aequinoctiũ Autumni & brumã, viciã vero & phaſeolos, ac lentã occidente Boote. Quo fit, vt horum ſyderũ, aliorumq; exortus & occaſus dirigendi ſint in dies ſuos. Sũt qui & ante vergiliarum occaſum iubeant ſeri, dũtaxat in arida terra, calidisq; prouincijs. Cuſtodiri nempe ſemen, humore corrumpente, & a proximo imbre vno die erũpere. Alij verò ſtatim ab occaſu vergiliarum imbres ſequi a ſeptimo ferè die. Aliqui aũt in frigidis, ab Aequinoctio Autumni, & in calidis ſerius, ne ante hiemẽ luxurient. Inter oẽs aũt cõuenit, circa brumã ſerendum non eſſe, magno quidẽ argumento, eo q hiberna ſemina, ſi ante brumam ſatã ſunt, erumpant die ſeptimo, ſi poſt brumã vix 40. Sunt qui properent, atq; ita pronunciant, ſementẽ facientem feſtinatam ſæpe decipere, ſerotinã ſemper. Econtrario alij etiam vere potius ſerendũ, quàm male in Autumno. Et vbi oceſſe fuerit inter Fauoniũ, & Aequinoctium vernum. Quidã obmiſſa cœleſti cura, vt inutili, tpibus diffiniunt. Vere linum & auenã & papauer. Atque vt nunc et tranſpadani ſeruant vſque in quinquatribus fabam: Et ſiliginem menſe Nouembri: far extremo Septembri vſque in Idus Octobris. Alij poſt hunc diem in kal. Nouembris. Ita his nulla eſt naturæ cura, illis vero nimia. Et ideo ſubtilitas caeca, cũ res inter ruſticos geratur, ac litterarũ nõ modo ſyderũ expertes. Et ea cęlo maximè cõſtare confitendũ eſt, ac vero oĩum dierum anni, motusq; Solis ratio prope eſt inexplicabilis. Nec poſſunt tradi certa ſiderũ, quia ſed accedat & rerum obſcuritas confeſſa, nũc præcurrente, nec paucis diebus tempeſtatum ſignificatione, quod Græci vocant proechemazin: nunc poſt veniẽte, quod epychemazin, & plurimumq; aliàs citius, aliàs tardius cœli effectu ad terrã deciduo. Præterea cum hæc omnia ſtatuta ſyderibus, cœloq; affixa conſtent, interueniunt ſtellarũ motus, grandines, imbresq; & ipſi non leui effectu, turbantq; conceptæ ſpei ordinem. Idq; ne nobis tm̃ putemus accidere, fallit & animalia reliqua circa hoc ſagatiora, vt quo vita eorum conſtet. Aeſtiuaſq; aliter præpoſtere, aut præpropere rigore, nec ante hibernos æſtus: & ideirco Virgilius erraticũ quoq; ſyderũ rationem ediſcẽdam præcepit, admonens obſeruandũ frigidæ Saturni ſtellæ tranſitũ. Sunt qui certiſſimum arbitrentur indiciũ veris ob animalis infirmitatẽ, papilionis prouentũ. Ideoq; cum hæc cõmẽtaremur notatũ eſt, prouentum eorũ ter repetito frigore extinctum. Aduenæq; volucres ad 6. kal. Februarias ſpem veris attuliſſe, moxq; ſæuiſſima conflictas hieme. Occaſum matutinum vergiliarũ Heſiodus Aſtrologus tradit fieri Autumni Aequinoctio. Thales 25. die ab illo. Anaximander 29. Eudemon 48. Eſt autem vera ratio omni prius ſerendi, quàm folia decidere cœperint. Hoc ipſo vergiliarum occaſu fieri putant. Aliqui ad tertium idus Nouembris ſeruant. Quiſquis autem æſtiuos fructus ante vergilias ſeuerit, ipſe ſe fraudabit: hoc interuallo, & apicula procedens florere fabam indicat, fabaque floreſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indiciam. Cum enim germinare morum videris, iniuriam poſtea timere noli frigoris.

De Satorum vitijs vel nocumentis. Cap. XXXVIII.

IDem. Primũ autem oĩum frumenti vitium eſt auena, & hordeum in eã degenerat, ſicut ipſa frumenti ſit inſtar. Cum illam Germaniæ populi edant, neq; alia pulte viuant, hoc vitiũ cœnit, Soli maximè cœliq; humore. Sequentem cauſam habet ſeminis imbecillitas, cum diutius eſt terra retentũ, priuſquã erumpat. Eadem eſt ratio, ſi cariolum fuit, cũ ſereretur. Primaq; ſtatim agnoſcitur eruptione. Et quia apparet in radice cãm eſſe. Eſt & aliud ex vitino auenæ vitium, cum amplitudine inchoato grano, ſed nondũ maturo priuſquã roboretur corpus afflatu noxio callum, & inane in ſpica euaneſcit quod abortiuo: venti verò tribus tpibus nocent frumento & hordeo, videlicet in flore, aut protinus cũ defloruere, vel incipientibus matureſcere. Tunc.n. exinaniunt grana, prioribus autem naſci prohibent cauſis. Nocet & Sol crebra a nube. Naſcuntur & vermiculi in radice, cũ ſecutis imbribus ſementẽ incluſerit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano cum inferueſcit calor ſpicæ in pluuijs. Eſt & cantharis dictus, ſcarabeus ſ. videlicet paruus, erodens frumenta. Omnia quippe cum ea cibo deficiunt animalia oleum, pix, adeps contraria ſunt ſeminibus, cauendumque, ne illis contacta iuue ſerantur. Imber in herba vtilis eſt, florẽtibus aũt frumento & hordeo nocet, leguminibus eſt innocuus, præterquã ciceri. Matureſcentia quoq; frumẽta imbre læduntur, & hordeũ magis. Naſcit & herba quædã alba panico ſimilis, occupãs arua, pecori quoq; mortifera: loliũ & tribulũ carduũ, lapaq; oẽ minus, quàm rubũ. Inter frugum morbos potius, q̃ inter ipſius terræ peſtes numerauerim.

Cęleſte frugum vinearumq; malum, nullo minus eſt noxium, videlicet rubigo, frequentiſſima hæc in roſcido tractu, & cōuallibus ac locis perflatum non habentibus prouenit, e diuerſo carent ea ventoſa & excelſa. Eſt & luxuria inter vitia ſegetum, cū onerata fertilitate procumbunt. Cōmune autem omnium ſatorū eſt vitiū vrica & ciceris cū ſalſilaginem eius abluendo imber id dulcius facit. Herba quæ vocatur orobanche, hæc enecat cicer & eruum circūligando ſe. Tritico facit ſimili modo era, hordeo veſtuca, qui vocatur egylops, lenti vero herbæ ſecuridaca, quā Græci a ſimilitudine pelecinon vocant. Et hæ quidē cōplexu necant. Circa Philippos aūt Ateranū nominant, in pingui ſolo herbā, qua faba necatur. Era nōnunquā in macro cum vdam quādā ventus afflauerit. Ere granū minimum eſt in cortice aculeato. Cū eſt in pane celerrimè vertigines facit. Aiuntq; in Aſia balneatores, cū velint turbā pellere, carbonibus id ſemē miſcere. Naſcitur & Sphalangius in eruo, beſtiola videlicet aranei generis, ſi hiems aquoſa ſit limaces naſcuntur in vitia, & aliquando è terra cocleæ minutæ mirum in modum eam erudentes.

De ipſorum remedijs. *Cap.* XXXIX.

REmedia verò frugū quæcunque pertinent ab herbas in ſarculo, & cum ſemen iactatur cinere, quæ verò in ſemine, ac circa radicem conſiſtunt, cauentur cura præcedente. Aegrotare minus exiſtimant ſemina vino ante perfuſa. Virgilius nitro, & amurca perfundi fabā præcipit, & ſic etiam grādeſcere promittit. Quidam ſi triduo ante ſatum vrina & aqua maceretur, præcipuè putant adoleſcere. Ter quidem ſartam modium fractæ è modio ſolidæ reddere. Reliqua ſemina vermiculis obnoxia non eſſe, ſi ſolijs cupreſſi tuſis miſceantur, nec ſi interlunio ſerantur. Multi ad milij remedia ruberā noctu aruo circumferri iubent, priuſquam ſaritur. Defodiq; in medio incluſam vaſe fictili, nec paſſerem nec vermem nocere, ſed eruendā priuſquam metatur, alioquin amarum fieri arbitrantur. Et ſemina fieri vberiora armo talpę contacta. Democritus ſucco herbæq; appellatur aizoon in tegulis naſcēs tabuli ſeſſum: Latine verò ſeduma, vt dicit ille, medicata ieci iubet oīa ſemina: vulgo aūt ſi dulcedo noceat: vermeſq; radicib. inhæreant. Remediū eſt amurca pura, & ſine ſale ſpargere: deinde ſarire. Si vero in articulū ſeges ire cęperit, runcare ne vincant herbæ. Sturnorū vel paſſerum agmina icio abigi herba cuius nomen ignotum eſt: in quatuor angulis ſegetis defoſſa: mirum dictu: ita vt aues nulla oīno intret. Mures abiguntur cinere muſtellę, vel felis diluto & ſemine ſparſo, vel decoctarū aqua. Sed redolet virus aīalium illorū etiā in pane: ob id vtilius putant attingi ſemina bubulo felle. Rubigo quidem eſt maxima ſegetū peſtis, ſed lauri ramis in aruum defixis tranſit in eius folia ex aruis. Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris duntaxat in herba, & depaſtæ, quidem ſubus ſæpius: nullam iniuriā ſentiunt in ſpica. Retonſarum etiam ſemel omnino certum eſt granum longius fieri, ſed inane caſſumq;, ac ſatum non naſci. Babylonę bis tamen ſecant, tertio depaſcunt, alioquin folia tm̄ fierent. Nec eſt cura difficilis: diutiſſimè gaudent aquari: vt diluatur vbertas præpinguis, ac denſa, limum autem non inuehūt Eufrates, ac Tygris, ſicut in Aegypto Nilus, nec ipſa terra herbas gignit: vbertatis tn̄ tantæ ſunt, vt anno ſequenti ſponte ſeſtibilis ſiat ſeges impreſſis veſtigio ſeminibus. Idem in lib. 22. Leguminibus innaſcuntur beſtiolæ ſolifugarum generis venenatæ, quæ manus pungunt, ac periculum vitæ aſferunt, aduerſus has oīa eadem medentur, quæ contra araneas & ſphalangia demonſtrantur. Palladius lib. 10 Solet humorem ſalſum vomere terra: qui ſegetes necaut, & vbi hoc ſit columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere: atq; ita vt eadē miſceantur inarare. Melius tn̄ omnibus remedijs erit, ſi aquarius ſulcus noxium deducat humorem. Si modo qđ ſeritur hienæ pelle veſtiens, & ibi aliquandiu quod ſerendum eſt eſſe patiaris: ſata bene prouenire feruntur. Idem qm̄ quædam aīalia ſubterranea ſectis radicibus necant: plurimumq; frumenta contra hæc prodeſt agreſtis cucumeris humus expreſſus, & eius radix ſi aqua diluatur & eadē quæ ſerenda ſunt humore macerent. Aliqui vbi hæc ſegetes perferre ſenſerint, inter initia vitiorum amurca infuſa aqua prædicta ſulcos, & aratra perfundunt.

De effectu ſiderum in ſatis. *Cap.* XL.

PLinius vbi ſupra. Pleriq; dicere rorem inuſtū ſole frugibus cauſam rubiginis & carbunculi vitibus eſſe. Quod arbitror eſſe falſum ex parte: oēmq; vredinem frigore tm̄ innoxio ſole conſtare: id manifeſtum ſiet attendentibus. Nam primum olim hoc non euenire niſi noctibus & ante ſolis ardorem deprehenditur. Totumq; lunari conſtat ratione, quia talis iniuria nō ſit niſi interlunio, plenave Luna, hæc eſt præualente, vtroque ſiquidem plena eſt habitu: ſed interlunio omne lumen, quod a Sole accipit, cœlo regerit. Differentia vtriuſque habitus eſt magna, ſed manifeſta. Namq; interlunium æſtate eſt calidiſſima, hieme autem gelida. Econtrario in plenilunio æſtate facit noctes frigidas,

hieme vero tepidas. Cauſa euidens eſt, ſed alia redditur a Fabiano Græciſq; autoribus. Aeſtate ſiquidem interlunio neceſſe eſt, vt cum Sole nobis proximo circulo currat, eius igne comminus receptio cādens. Eademq; interlunio abſit hieme, qm̄ abſcedit & Sol. Item in plenilunio ęſtiuo auerſæ Soli procul abeat. Hieme verò ad nos per circulum ęſtiuum accedat, ergo per ſe roſcida, quotiens alget. Infinitū quantum illo tpe cadentes pruinas congelat. Ante omnia verò debemus meminiſſe duo genera cęleſtis iniuriæ. Vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus procellæ, grandines, cæteraq; ſimilia intelliguntur, quæ cū acciderint, vis maior appellatur. Hæc a ſideribus exeūt horridis, veluti arcturo orione hædis. Alia vero ſunt illa, quæ ſilente cęlo, ſerenīſq; noctibus accidunt, nullo ſentiente, niſi cum facta ſunt publica hęc, magnæq; differentiæ a prioribus, alijs rubiginem, alijs vredinē, alijs carbunculū appellantibus, omnibus verò ſterilitatem. Duæ ſunt autem cauſæ præter lunarē. Nam vergiliæ priuatim ad fructus attinent, vt quarū exortu æſtas incipiat occaſu hiems, ſemeſtriq; ſpacio inter ſe meſſes ac vindemia, & olium maturitatē cōplexæ. Eſt præterea in cœlo lacteus circulus etiam viſui facilis, cuius defluuio velut ex vbere aliquo ſata cuncta lacteſcūt. Duorum ſiderū obſeruatione, videlicet Aquilæ in ſeptentrionali parte, & in Auſtrina, Caniculæ. Circulus ipſe fertur per ſagittariū, & geminos, ſolis centrum infra ęquinoctialem circulum ſecās, cōmiſſuras eorum obtinēte, hinc Aquila, illinc canicula, pp hoc vtriuſq; effectus ad oēs frugiferas terras pertinens, qm̄ in his tm̄ locis, terræq; centra congruunt, horum itaq; ſiderum diebus, ſi purus ac mitis aer genitalem illum, lacteumq; ſuccum in terras tranſmiſerit, læta quidem adoleſcunt ſata. Si vero Luna qua dictum eſt ratione, roſcidum frigus aſperſerit, admixta amaritudo velut in lacte puerperū necat. Aquila in Italia oritur ad 13. kalendas Ianuarij, nec patitur ratio naturæ quicquam in ſatis ante eum diem eſſe certæ ſpei. Si verò interlunium incidat, omnes hibernos fructus ac præcoces lædi neceſſe eſt. Rudis fuit priſcorū vita, atq; ſine literis, nō minus tn̄ ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationem apparebit, quàm nunc eſſe rationem. Tria namq; tpa fructibus metebant, pp quod inſtituerunt ferias, dieſq; feſtos, videlicet rubigalia, floralia, vinalia. Rubigalia Rex Numa cōſtituit anno regni ſui 11. quæ nunc aguntur ad 7. Kalen. Maij, quia tunc ferè ſegetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, ſicut nunc ferebat ratio. Sed vera cauſa eſt, ꝙ poſt dies vndeuiginti ab Aequinoctio verno per id quatriduum varia gentium obſeruatione in 4. Kal Maij canis occidit, ſidus & per ſe vehemens, & cui præoccidere caniculam neceſſe ſit. Idē itaq; floralia. 4 Kal. eaſdē vrbis, anno 516 inſtituerunt ex oraculis Sibillæ, vt omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partē quartamdecimam obtinēte. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & oīa quæ florebunt, lædi neceſſe erit, vinalia priora, quæ ante hos dies ſunt 9 Kalen. Martij deguſtandis vinis inſtituta nihil ad fructus attinēt. Nec quæ adhuc diximus ad vites, oleaſq; qm̄ earum cōceptus exortu vergiliarum incipit ad 6. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum, quod neq; rore ſordere velint, exhorrent enim horridum ſidus arcturi poſtridie occidēs, & multominus plenilunium incidere 4. nonas Iulij. Iterum Aquila exoritur veſperi, decretorio die florentibus oleis vitibuſq;, ſi plenilunium in eum incidat. Equidem & Solſticium. 8. kalen. Iunij, in ſimili cauſa duxerim, & canis ortum, poſt dies a Solſticio 24. Sed interlunio accidente, qm̄ vapore conſtat culpa, acinīq; præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet ad 4. nonas Iulij, cum Ægypto canicula exoritur, vel certè 16. Kalen. Auguſti, cum Italiæ item 4. Kal. Auguſti cum Aquila occidit, vſque in 10. Kal. eiuſdem. Sunt & altera vinalia, quæ aguntur ad 13 Kalen. Septembris, tempeſtatibus inſtituta lærtendis. Intra hæc conſtat cœleſtis ſterilitas. Neque negauerim poſſe eam permutari arbitrio legentium lucorum æſtimantium naturas.

De Radicatione ſatorum, & eruptione *Cap.* XLI.

ITerum de eodē. Frumenta multis radicātur fibris ſine ramis. Oīa vero legumina p̄ter fabam radices habent ſingulas, eaſq; ſurculos, quia nō in multa diuidūtur, mitt autem altiſſimas. Ordeū erumpit a primo ſatu die 7. legumina 4. vel cum tardiſſimè. 7. faba a 15. ad 20. Legumina in Aegypto die 3. Ex ordeo grani caput alterū exit in radicē, alterū in herbam, quę & prior floret. Ipſiuſq; grani pars craſſior fundit radicē, tenuior florē, cæteris aūt ſeminibus eadē pars & radicē & florē. Frumēta hieme quidē in herba ſunt. Verno tpe faſtigiātur in ſtipulā, q̄ ſunt hiberni generis, at miliū & panicum in culmen geniculatum & cōcauum, Siſama verò in ferulaceum. Omniumq; ſatorum fructus aut ſpicis cōtinetur, vt tritici & ordei, muniturq; vallo ariſtarum quadruplici. Aut includitur ſiliquis vt leguminū, aut vaſculis vt ſiſame, vel papaueris. Miliū & panicum tm̄ pro indiuiſo, & paruis auibus expo*nuntur, indefenſa quippe membranis continentur.

Frumenta quædam incipiunt in genu tertio concipere ſpicam, quędam in quarto, ſed etiam non occultã. Genicula verò tritico ſunt quaterna. Farri ſena. Hordeo octona. Sed nõ ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ. Qui & ſpem ſui fecerit quatuor, aut quinque tardiſſimè diebus florere incipiunt, totidemq; aut paulo pluribus deflorescunt. Hordea vero cum tardiſſimè, ſeptem. Varro quaternouenis diebus fruges ita dicit abſolui, ac mẽſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt nullis diſtinctum internodiis. Reliqua vero legumina ſurculoſa ſunt. Ex his autem cicer eruum atq; lens ramoſa ſunt. Quędam caulea ſparguntur in terrã, ſi nõ habeãt adminiculum vt piſorum, quod ſi non habuere deteriora fiunt: leguminum ſola unicaulis faba, unus & lupinis. At cæteris eſt caulis prætenui ſurculo ramoſus. Omnibus verò fiſtuloſus. Foliũ quędam mittunt a radice, quędam a cacumine. Frumentũ autem & ordeum vtraq;, & quicquid in ſtipula eſt in cacumine unum folium habet. Sed ordeo ſunt ſcabra, cæteris autem lenia. Ecõtra verò multiplicata ſunt fabæ ac ciceri & piſo. Frumentis eſt foliũ arundinaceum. Fabæ rotundum, magnæque leguminum parti. Longiora eruilię & piſo, faſeolis uenoſa. Siſamæ & irioni ſanguinea. Cadunt folia lupino & papaueri tantummodo, legumina florent diutius, & ex his eruum ac cicer: ſed diutiſſimè faba 40. diebus, non autem ſinguli ſcapi tamdiu, quũ alio defluente, aliàs deſinente, alius incipit, nec tota ſeges ſicut frumẽti pariter. Siliquantur verò omnia diuerſis diebus, & ab ima primũ parte paulatim flore ſubeunte. Palladius lib. 5. In mẽſe Aprili ſeminaria, quæ ante ſata ſunt, herbis liberentur ac leniter circũfodiunt. Idem in lib. 6. In menſe Maio oĩa prope florent, quæ ſata ſunt, nec a cultore tangi debebunt. Frumentum quidem & ordeum, & quæ ſingularis ſeminis ſunt. 8. diebus florent, ac deinde per dies 40 flore depoſito uſque ad maturitatis euentũ grandeſcunt. Quę uero ſicut faba, & ipſum, cęteraque legumina duplicis ſeminis ſunt. 40. diebus florent, ſimulq; grandeſcunt.

De Maturatione ipſorum & collectione. *Cap.* XLII.

PLinius vbi ſupra. Frumenta cũ defloruere craſſeſcunt, & maturantur, cũ plurimum diebus 40. perficiuntur. Itemq; faba. Cicer autem paucisſimis diebus, id enim a ſementi diebus 40. perficit. Miliũ ac panicum ac ſiſama, oĩaq; ęſtiua, maturantur a flore diebus 40. Magna verò terræ cęliq; differẽtia. In Aegypto ſiquidem ordeum ſexto a ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur in Hellade. Ordeũ in Peloponneſi octono, & frumẽta tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicãtur. In faba vero & leguminibus alternis lateribus ſiliquantur. Tunicæ frumento plures ſunt. Ordeũ maximè nudum & halica, ſed præcipuè auena. Calamus altior eſt frumẽto, quàm ordeo, ariſta mordatior ordeo. Meſſis autem ipſius varia eſt ratio. Galliarum latifundiis valli pgrandes, dentibus in margine infeſtis, duabus rotis per ſegetẽ impelluntur iumento in contrariũ iuncto vel acto. Ita direptæ in vallũ cadũt ſpicæ. Alibi ſtipulæ media falce preſciduntur. Atque inter duas mergetes ſpica deſtringitur. Alibi vero a radice euelluntur, quod qui faciunt proſcindi ab ſe obiter agrũ interpretantur, cũ extrahant ſuccum. Differentia hæc, vbi ſtipula domos contegũt, quàm longiſſimã ſeruant, vbi fęni inopia eſt, paleã ſtramento quærunt. Panici culmo non tegunt, milij verò culmũ inurunt: ordei verò ſtipulam bobus gratiſſimam ſeruant. Panicum & miliũ pectine manuali Galliæ ſigillatim legunt, legumina cũ cęperint matureſcere rapienda ſunt, quia cito exiliunt, latentq; cum deciderint, ſicut & lupinum. Palladius in lib 7. In mẽſe Iunio frigidis locis peragẽda eſt leguminũ meſſis, eodem verò menſe Iunio primitus ordei meſſis incipitur, quæ conſumenda eſt, antequam reſtrictis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis vt triticũ folliculis veſtiuntur. Sed ordei culmos in agris aliquãtulum ſinamus iacere, quia fert hoc more grandeſcere. Tunc etiam menſe poſtremo locis maritimis & calidioribus, ac ſiccis abſcinditur tritici meſſis. Quã videlicet paratã eſſe cognoſcas, ſi ęqualiter ſpicarum populus maturato rubo effloreſcit, pars Galliarum planior hoc vtitur compendio ad metendũ, ac pręter hominũ labores opera bouis vnius abſumit totius meſſis ſpacium. Itaque vehiculum efficitur, quod duabus rotis breuibus fertur. Huius quadrata ſuperficies tabulis munitur, quæ forinſecus reclines in ſummo reddunt ſpacia longiora. Ab eius fronte carpenti breuior eſt altitudo tabularũ. Ibi denticuli plurimi & rari ad ſpicarum menſuram in ordinem cõſtituuntur ad ſuperiorem partem recurui, a tergo vero eiuſdem vehiculi duo figurãtur temones breuiſſimi. Ibi bos capite in vehiculũ verſo iugo aptatur & vinculis, manſuetus ſanè, qui nondum excedat cõpulſoris, hic ergo vbi vehiculũ per meſſes impellere cęperit, oĩs ſpica in carpentũ denticulis cõprehenſa, abruptis ac reliquis paleis cumulat: altitudinẽ, vel humilitatẽ, plerumq; bubulco moderante qui ſequitur. Sicq; perpauco itu, ac reditu, breui horarum ſpacio tota meſſis impletur. Hoc campeſtribus locis eſt vtile, vel ęqualibus, & his quibus neceſſaria palea non habetur. Idem in lib. 8. In menſe Iulio temperatis locis tritici meſſis expletur, eo more quo dictum eſt prius.

De Area præparatione ac frugum purgatione. *Cap.* XLIII.

IDẽ in lib. 7. Menſe Iunio paranda eſt ad trituram area, cuius primo radatur terra, deinde leniter effoſſa mixtis paleis & amurca ęquatur infuſa, quæ res a muribus & formicis defendit frumẽta. Tunc verò premenda eſt rotundo lapide, vel quocunq; fragmento, cuius volutatio poſſit eius ſpacia ſolidare, deinde ſiccetur Sole. Aliqui verò mundatis areis aquã ſpargũt, & ibi minuta pecora diu ſpaciare, ac proculcare compellunt. Cumq; terra fuerit vngulis ſtricta, ſpectatur ſiccitas ſolida. Plin. vbi ſupra. In area exteruntur triticũ, ſiligo & ordeũ, ſic pura ſeruntur qualiter moluntur, quia toſta nõ ſunt. E diuerſo far miliũ & paniculum purgari niſi toſta nõ poſſunt: hæc itaq; cũ ſuis folliculis cruda ſeruntur. Et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatum, neq; torrent, leuiſſimũ ea his eſt ordeũ, far ponderoſius, magis etiam triticum, quod in areæ ima ſubſedit ad ſemen eſt reſeruandũ. Idẽ eſt optimum quod grauiſſimũ. Abiicietur ſpica, quę habet ſemina pinternolla, optimũ eſt granũ quod rubet, ac dentibus fractũ eundẽ colorem habet, deterius cui plus intus albi eſt. Meſſis alibi tribulis in area, alibi equorũ greſſibus exteritur, alibi verò perticis flagellat. Triticũ quo ſerius metitur, copioſius inuenitur. Quo vero celerius, eo ſpecioſius, atq; robuſtius: lex aptiſſima eſt, antequam granum indureſcat, & cũ iam traxit colorem. Siliginis & tritici ratio eſt in area, & horreo. Far quæ difficulter exteritur, conuenit cũ palea ſua condi, ſtipulaq; tm̃ & ariſtis liberatur. Palea plures gentiũ vtuntur pro fęno. Ea melior eſt quæ tenuior, ac minutior & pulueri propior. Ideoq; optima eſt ex milio, proximaq; ex ordeo, peſſima vero ex tritico, præterquã iumentis operæ laborantibus. Culmũ ſaxoſis locis, cũ inaruerit baculo frãgunt, ſub ſtratu animaliũ. Si palea deficit, & culmus teritur. Ratio hæc maturius deſectus, muria diu aſpergitur; & dehinc & in manipulos ſiccatus conuoluitur, atq; ita bobus pro fęno datur. Sunt qui accendant & ſtipulas in aruo, magno quidem Virgilij præconio. Summaq; ratio eſt, vt herbarum ſemen exurant. Ritus diuerſitatẽ magnitudo facit meſſium, & raritas operantium. Plin. lib. 1. Area longè eſſe nõ debet, & pp exportandi facilitatẽ, vt fraus minor timeatur dñi, vel procuratoris in ciuitate ſuſpecta. Sit autem ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſo, & ſub ipſo trituræ tpe vngulis pecorũ, & aquæ admixtione ſolidata, clauſa deinde & robuſtius munita cãcellis pp armenta, q̃ cum terentur, inducimus. Sit circa hãc locus alter purus & planus, in quẽ frumẽta trãsfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, q̃ res in eorũ durabilitate pficiet. Fiat deinde vndecũq; pximũ tectũ, maximè in humidis regionibus, ſub quo pp imbres frumẽta ſi coegerint raptim, vel munda, vel ſemitrita ponant. Sit enim loco ſublimi & vndecũq; perflabili, lõgè tñ ab ortis, vineis, atq; pomariis. Nã ſicut radicibus virgultorum proſunt lætamẽ & paleæ, ita inſidẽtes frondibus perforãt, atq; areſaciũt.

De Horreis ad frugum depoſitionem. *Cap.* XLIIII.

PLinius. Meſſiũ rationi connexa eſt ratio frumenti ſeruandi. Horrea quidẽ operoſa, ac tripedali craſſitudine laterício pariete iubẽt aliqui exædificari. Pręterea ſuperne impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras vllas hr̃e. Alij ab exortu tm̃ ęſtiuo, vel Septentrione, ea quæ cõſtrui ſine calce, quũ inimiciſſima frumento dr̃ eſſe. Alij contra, columnis granaria lignea ſuſpendũt, & vndiq; perflari malunt, atq; etiam fundo. Alij olim pendunt, & ab eſſlata extenuari granũ arbitrantur, & ſi tegulis ſubiaceat, efferueſcere. Nobis quidem referre plurimum vĩ tempeſtiuitas condendi, quia ſi parũ roſtũ, atq; robuſtũ collectum ſit, calidũve cõditũ, in eo vitia neceſſe eſt innaſci. Diuturnitatis cauſæ plures ſunt, aut in ipſius grani corio, qñ numeroſius eſt, vt milio. Aut ſucci pinguedine, qui p humore ſufficit tm̃, vt ſiſamæ. Aut amaritudine vt lupino & cicerculæ. In tritico maximè creſcunt animalia, quia ſpiſſitate ſua concaleſcit, & furfure craſſo veſtitur. Tenuior eſt ordeo palea. Exilis & leguminũ, ideoq; nõ generant talia. Faba craſſioribus operitur tunicis, & ob hoc eſterneſcit. Quidã triticum gratia diuturnitatis aſpergũt amurca mille modios quadrantali. Quidã abſinthio, vel chalcidica, ſiue cariotica creta. Eſt & olinthi, ac perinti, euboeæ terra, quæ corrumpi nõ ſinat ea. Nec læduntur ferè condita in ſpica, & vtiliſſimè leruant in ſcrobibus, quos Syros vocant, vt in Capadocia, vel Thracia, Hiſpania, & Aphrica. Ante oĩa vt ſolo ſicco fiant, curatur. Mox vt palea ſubſternant. Præterea, cũ ſpica ſua conduntur, ita frumẽta, ſi nullus ſpiritus penetret, nihil maleficũ naſci certũ eſt. Autor eſt Varro, triticũ ſi ſit cõditũ annis 50. miliũ verò 100 durare, fabã & legumina in olearijs cadis oblita cinere ſeruari longo tpe. Idem ſcribit, Pyrrhi Regis ętate quodam ſpecu Ambracię duraſſe vſque ad piraticum bellum Pompei Magni, videlicet annis circiter 120. Ciceri tantum in horreis mille beſtiolæ innaſcuntur. Sunt qui vrceis cinere ſubſtratis, & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos ſuperingerant, ita non naſci maleficia credentes.

dentes. Alij vero qui ſalſamentarijs cadis gipſo illiniãt. Alij qui lentem aceto laſerpiciato reſpergant, ſiccatamq́; oleo inungãt. Sed breuiſſima eſt obſeruatio, quod vitiis carere velis, legere interlunio. Itaque plurimum refert, condere quis malit aut vendere. Creſcente ſiquidem Luna grandeſcunt frumenta.

De eodem iuxta Palladium. Cap. XLV.

PAlladius vbi ſupra. Horreorum ſitus & ſuperior, & longè ab omni humore ac lætamine, & ſtabilis eſt ponendus, frigidus, ventoſus, & ſiccus. Cui prouidendum eſt ſtructuræ diligentia, ne rimis poſſit abrumpi. Solum ergo omne bipedis ſternatur, vel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debemus imprimere. Tunc diuiſas cellas, ſi magnus ſperabitur ſeminum modus, grano cuique tribuemus. Si terræ pauperes minora promittunt, vel crates ſpodijs erunt diſcernẽda granaria, vel vimineis vaſculis pediris tenues congeremus. Sed fractis granariis amurca luto mixta parietes liniuntur, cui arida oleaſtri folia, vel oliuæ pro paleis adijciantur. Quo tectorio ſiccato rurſus amurca reſpergitur, quæ vbi ſiccata fuerit, frumenta condentur, hæc res gurgulionibus, & cæteris noxiis animalibus inimica eſt. Alij coriandri folia frumenti miſcent ad ſeruandum profutura. Nihil tamen commodius erit diu cuſtodiendis frumẽtis, quàm ſi ex areis in alterum vicinum locum transfuſa refrigerẽtur aliquantis diebus, atque ita horreis inferãtur. Negat Columella ventilanda eſſe frumenta, quia miſcentur magis animalia totis aceruis. Quæ ſi non moueantur in ſummitate intra menſuram palmi ſubſiſtent, & hæc velut corrupto corio cætera illæſa durabunt. Aſſerit idem animalia noxia intra prædictam menſuram non poſſe generari. Herba coniza ſicca (vt Græci aſſerunt) ſubſtrata frumentis addit ętati, ab horreis tamen auſter debet eſſe auerſus.

De Molitura, & farina. Cap. XLVI.

PLinius vbi ſupra. Quod autem ex ſegete molendum reddit plus, vel minus de farina, vel furfure, hoc conſtat molæ diſcrimine. Nam quæ ſicca moluntur plus reddunt farinæ, quæ autem aqua ſalſa ſparguntur, candidiorem medullam, ſed plus retinent in furfure. Farinam a farre dicta, apparet ipſo nomine. Similago laudatiſſima fit è tritico. Iſaac. Farinæ modus trifariam diuiditur: primus propter eſſentiam ſui. Quædam enim viſcoſa eſt & grauis, medullæ multum habens, corticis parũ, huius nutrimentum multum eſt, egeſtio tarda, digeſtio dura. Quædam autem leuis & rara medullæ paucæ, corticis plurimi, hæc parum nutrit, facilè egeritur, læuiterq́; digeritur. Secundus pro qualitate molitionis. Nam quæ perfectè trita eſt, & tota ęqualis, huius in ſtomacho facilis eſt conuerſio, nutrimentum plus. Quæ autem perfectè trita eſt, nec tota æqualis, ſed partim croſſa, partim tenuis moratur in ſtomacho, & digeri dura, & egeri tarda. Tertius ſecundum breuitatem vel longitudinem temporis, ex quo mola contrita eſt. Nam quæ vicini temporis eſt, corpus calefacit, ventrẽ cõſtipat. Igneam enim naturã ex molẽdinę volutione adipiſcitur. Vnde ſtomachũ calefacit, & egeſtionis humiditatẽ deſiccat. Quæ vero longinqui tpis eſt, parum calefacit, & è ſtomacho cito eijcitur. Medij vero temporis quæ eſt, laudabilis eſt. Ius de farina tritici confectum purgatiuum eſt pectoris & pulmonis, eorumq́; lenit aſperitatem. Idem facit triticum ſi ptyſanum fiat, de ordeo fieri ſolet, & plus ordeaceo ad tuſſim, & fluxum ſanguinis valet. Si coquatur cum oleo, & ſupponatur apoſtemati duro, diſſoluitur. Si aceto mixto, & melle puſtulis apponatur, quæ naſcuntur in facie remouentur. Temperata cum ſucco iuſquiami, & cathaplaſmate ex ea ſuper neruos facto, humores noxij in eos deſcendere prohibentur, de tenuiſſimo puluere qui a molendino eijcitur, ſi fiat ius ad fluxum ſanguinis & ſaniei per os eiectum, valet emoproicis.

De Simila, & furfure. Cap. XLVII.

ISidorus lib. 20. Simila & pollines Græca ſunt nomina. Amolum eſt flos farinæ tenuiſſimus, præ leuitate de mola egeſtus. Vnde & appellatum eſt amolum quaſi a mola. Furfures a farre dictæ ſunt, cuius videlicet purgamenta ſunt. Auicenna in ſecundo canone medicinæ. Furfur calida eſt, & ſicca in ſecundo gradu. In ipſa eſt abſterſio, & lenificatio plurima, prodeſt cum aceto forti in initio apoſtematis calidi, & ſuper vlceratione ſcabiei. Item abſterſione ſua lenit pectus. Mouet autem inteſtina ad expellendum quod in eis eſt, & cum ſorbetur ventrem lenit. Confert etiam puncturæ ſcorpionis, & ſerpentis more emplaſtri ſuperpoſita. Platearius vbi ſupra. Furfur tritici appellatur cantabrum, & eſt calidum & ſiccum temperatè diaforeticum. In aqua calida reſolutum, reddit eam mitigatiuam & humidam. Vnde aqua illa iudicatur diaforetica. Vſus enim talis eſt contra iliacam paſſionem, & contra ſtranguriam, & diſſuriam. Cum vino ſubtili & albo mediocriter acido conficitur, ita quòd nec nimis ſpiſſum ſit, nec nimis tenue, poſtea vero diu coquitur, deinde loco dolenti ſupra pannum apponitur, ac ſæpius reuncatur, & ſic perfectè medetur. Item valet cõtra ſtomachi dolorem ex frigiditate, vel ventoſitate. Item contra iliacam paſſionem inijcitur per clyſtere colatura huius furfuris. mollificat enim ſatis, hac & aqua mollificatiua cõpetenter vtimur, cũ alia mollificatiua reperire non poſſumus. Contra ſiccam tuſſim, & & factam in peripleumonia & pleureſi & ſimilibus in aqua decoctionis ordei bene mundati ac triti & colati cantabrum diſſoluatur, iterumq́; colatura ſuper ignem aliquantulum bulliat, & talis aqua, vel aliquantulum calida patienti detur. Iſaac. Cortex triticeus calidæ naturæ eſt & ſiccæ, colatiuæ magis & mundificatiuæ, quàm farina, ſed nutrimentum eius paruiſſimum. In aqua miſſus & perfricatus, colatus, & coctus, vt fiat ius, pectora & pulmones viſcoſis humoribus purgat, & ſi vice aquę mittatur in lac, nutribilior fit, & è ſtomacho cito eijcitur. Si furfuris aceto mixti cathaplaſmata calida puſtulis & vulneribus & ſcabiei adhibeas, reſoluit & mundificat, ſi cum vino aquæ mixto coquatur, & cathaplaſmata ex eo mamillæ propter coagulationem lactis duræ ſupponat, diſſoluit: valet itidẽ ad ſerpentis morſum.

De Pane. Cap. XLVIII.

ISidorus vbi ſupra. Panis dictus eſt, eo quòd cum omni cibo apponatur, vel quòd omne animal eum appetat. Pan enim Græcè omnis dicitur. Panis cibarius eſt, qui ad cibum ſeruis datur non delicatus. Fermentaceus dicitur fermentis confectus. Azimus autem non fermentatus. Nam azimus eſt ſine fermento ſincerus. Acrizimus autẽ leuiter fermentatus quaſi acroazimus. Clibanicius in teſta coctus. Rubidus autem recoctus, & rubefactus. Subcinericius dicitur cinere coctus ac reuerſatus, idem & focacius. Sfungia dicitur panis aqua diutius laxatus, ſimilam modicam, frumentumque modicum accipit, & habet humectationis plus, quàm omnis panis, propter quod & ſfungiæ nomen accepit. Placentæ ſunt, quæ de farre fiunt; quas alij quidem liba dicunt, eo quòd libeant & placeant. Dulcia ſunt operis piſtorij genera, ſic a ſapore dicta, melle enim aſperſa ſummuntur. Actor. Collirida dicitur panis quadratus de ſimila factus in ſartagine cum oleo frixus, vel modicus panis triãgulus. Lagana ſunt panes lati ac tenues. Cruſta eſt panis ſuperficies. Auicenna. Panis vt comedatur, oportet quòd ſit mundus, ſallitus, maſſam habens confectam, fermentatus, bene decoctus. Ne comedatur calidus, ſed vna nocte permanens. Calidus enim non eſt apud naturam receptibilis. Et acceptio eius, qui eſt de furno, & reliquorum ſibi ſimilium eſt mala. Panis de ſimila melior eſt, & mundior, ac nutribilior, quàm alius. Eius nutrimentum melius eſt, ſed tardioris penetrationis. Opirus autem, qui eſt plurimi furfuris, velocis eſt penetrationis: ſed nutrimenti minoris, ac deterioris. Ille verò qui non bene coquitur, eſt plurimi nutrimenti, & ſimiliter qui parum habet fermenti. Sed eius nutrimentum opilat, niſi illis, qui plurimi ſunt exercitij: huius generis eſt panis de patella; nã eius interior pars raro bene coquitur. Emplaſtrum ex pane factum calidius eſt, quàm ex frumento. Panis ex frumento nouo, velociter impinguat.

De Medicinis ex pane. Cap. XLIX.

PAnis de frumento cum mellicrato, ſuccisq́; cõuenientibus, valet apoſtematibus calidis, lenit enim, & infrigidat ea. Panis cum aqua & ſale decoctus & impetigini infuſus, confert. Panis calidus ſua caliditate ſitim facit, & pp humiditatem ſuam vaporoſam natat ac velociter ſatiat. Eſt quid velocis digeſtionis, & tardæ deſcenſionis. Panis opirus eſt lenitiuus naturæ, fermentatus quoque ventrem lenit, & azimus ſtringit. Similiter in patella coctus, & antiquus panis ſiccus ventrem ſtringit. Pli. lib. 22. Panis ipſe quo viuitur, innumeras penè continet medicinas, ex aqua & oleo vel roſaceo collectiones mollit. Ex aqua mulſa duritias, & ex vino valet ad diſcutienda, quæ præſtringi opus ſit. Cũ aceto valet aduerſus occultas pituitæ fluctiones, quas Græci reumatiſmos vocant, item ad percuſſa luxata: Ad omnia vero eſt vtilior fermentatus, qui vocatur autopirus. Illinitur & parony chiis, & callo pedũ in aceto veteri. Nauticus panis tuſus, & iterũ coctus, aluũ ſiſtit, vocisq́; ſtudioſis, & contra diſtillationes, ſiccũ eſſe primo cibo eſt vtiliſſimus. Sitanius hoc eſt trimeſtris increſſam faciem, aut deſquamatam cum melle aptiſſimè curat. Aegris leuiſſimum cibum præbet candidus, aqua calida frigidave madefactus. Oculorum quoque tumori imponitur ex vino ſic, & puſtulis capitis, atque adiecta myrto acida. Tremulis panem ex aqua eſſe ieiunis ſtatim a balneis demonſtrant, quin & grauitatem odorum in cubiculis vſtus emendat. Illos qui vtuntur pane ordeaceo, tentari negant pedum morbo.

De Diuerſitate panis ex farina. Cap. L.

ISaac in dietis, Panem tritico calidiorem diximus; cuius diuerſa ſunt nutrimenta quattuor modis. Primo propter farinam vnde factus eſt. Secundo ex artificio ſui. Tertio ex igne a quo coctus eſt. Quarto pro qualitate qua ſumitur. Farinæ modus trifariam diuiditur. Primus propter eſſentiam

ſuĩ. Secundus pro qualitate molitionis. Tertius ſecundum breuitatem vel longitudinem temporis ex quo mola contrita eſt, vt ſuperius dictum eſt, panis quãto mundior eſt, tanto pluris nutrimenti, & durioris egeſtionis. Diuerſitatis panis ex artificio ſui, duo ſũt modi, vel ex forma, vel ex artificio ſimpliciter. Forma autem triplex eſt. Magna, parua, media. Magna medullę plus habet, corticem vero ſubtiliorem & duriorem. Cortex prꝑterea parum nutrit, & eſt ad digerendum durus, humiditatem egeſtionis exiccat, vnde & ventrem conſtipat. Medulla croſſa eſt & viſcoſa, & inflatiua flegma viſcoſum generans, panis parui & ſubtilis interiora ignis perforat, & humiditatem medullæ exiccat, vnde parum nutrit, & tardius digeritur, & ventrem conſtipat, maxime ſi æſtus ſit in primo vel ſecundo die poſt decoctionẽ. Vnde Hypocrates. Panis magnus, & croſſus eſt medullæ multæ, nutrimenti pluris, ventrem ſoluit, paruus autem & tenuis, medullæ eſt paucę, nutrimenti pauci. Egeſtio eius tarda eſt, ventrem conſtipat. Qui autem menſuræ mediæ eſt in forma, & mediæ eſt poteſtatis.

De diuerſitate panis ex artificio ſui. Cap. LI.

ARtificium panis quatuor diuiditur modis. Eſt enim panis quantum expedit fermenti tantum habens, & ſali, & bene confectus, & ſicut oportet coctus. Eſt parum fermentatus, & coctus, & in cæteris a neceſſaria temperantia imminutus. Eſt habẽs fermentum & ſal vltra quam ſat eſt. Eſt azimus, & ſale carens. Primus, quidem moderatior eſt in omnibus his ſupradictis, in ſtomacho perfectè digeritur, & ſanguinem in corpore clariſſimum generat, vnde naturæ confortat actionem, propterea commodus eſt his qui quieti ſunt & delitiarum delectatione viuunt, & eis quorum digeſtio defectum patitur, vt ſeniorum & ęgritudines exeuntium, Ars enim exhibita exterius ſufficit naturæ laboranti interius. Exercitantibus autem & laborantibus non adeo conueniens eſt propter ſuam ſubtilitatem & facilitatem diſſolutionis ex membris eorum. Panis fermentatus modicum habens ſalis, nec bene coctus, viſcoſitatem generat & croſſitatem, vnde durior eſt, & priore tardior, propter hoc aptus eſt exercitantibus, & laborantibus. Nam abundantia caloris eorum eſt cauſa fortitudinis, & digeſtionis. Sed qui fermenti ſaliſque ſuperfluum habuerit minimum nutrit & confortat, virtus enim ſalis humiditatem eius deſiccat, fermentum coniunctionem rarificat. Azimus ſimiliter minimum nutrit, & duriſſimè digeritur, tardiſſimèque egeritur, proprietatem habet opilationem & ventoſitatem generandi, iccirco inconueniens eſt omnibus naturis, niſi raro eis, qui maximis laboribus exercentur, vt meſſores.

De diuerſitate ipſius ex modo coquendi. Cap. LII.

LOcus duobus modis eſt diuerſus, aut ex natura ſui, aut ex artificio cocti panis. Ex ſui natura tripliciter, aut magnus eſt & fortis, aut debilis, aut leuis, aut mediocris. Fortis, & magnus deſiccat, & indurat exteriora panis, mica vero nõ bene cocta remanet, quia cortex non permittit calorem penetrare interiora. Inde duabus de cauſis eſt illaudabilis, vel quia cortex eſt durus, & inde nõ nutriens interiora, ſicut feruore incenſus, vel quia viſcoſa & croſſa eſt mica, & ita vtrumque indigeſtum diuerſorum humorũ eſt generatiuum. Duricies corticis, & incenſio ſui ſicciſſimum ſanguinem generat, & conſtipat ventrem: viſcoſitas, & croſſicies micæ humores crudos, & flegmaticos facit, & inflationes ventris adiuuat, debilitas foci ex defectu ſui penetrare interiora pigreſcit, vnde oportet diutius immorari, Si enim antequam ſit coctus extraxeris, viſcoſus erit, fortis digeri, exercitantibus tamen neceſſarius. Si vſquequo coquatur dimiſeris, ſiccus, & durus erit digeri & ſtipticus. Mediocris temperatus eſt focus, quia totum corpus æqualiter penetrat. Ex artificio duo ſunt modi, aut in furno, aut ſub teſtis. In furno ſi ſecundum ꝙ oportet coquatur, bene digeritur, & penetrat totum corpus panis. ſ. micam cum cortice. Si coquatur ſub teſtis peior eſt, quia focus in vna parte operatur, altera vero viſcoſa & croſſa remanet, & ideo ad digerendum durus eſt. Si ergo ſæpe comedatur, poſt multum tempus inflationem, & dolorem lateris generat. Subcineticius vero ſubter carbones, vel cineres coctus velociter deſiccatur extrinſecus. Intrinſecus vero croſſum remanet & cinereum & terræ admiſcetur multum, maxime autem ſi ligna mollia fuerint, & viſus obſcuritas.

De diuerſitate panis ex qualitate ſumendi. Cap. LIII.

DIuerſitates panis ex qualitate accipiendi quatuor ſunt, alius calidus accipitur, ſecundum ꝙ a foco egreditur. Alius frigidus, ſed tamen eadem die comeditur. Alius poſt vnum vel duos dies. Alius poſtquam eſt ſicciſſimus. Calidus magis eſt nutritiuus, digeſtiuus, penetratiuus, quia melior eſt & cito diſſoluitur, ſed a ſtomacho & inteſtinis eijci durus, ideo ea grauat accidentaliter non naturaliter. A ſtomacho quia non deſcendit inferius propter leuitatem ſuam. Ab inteſtinis, quia vias non penetrat, vt ad inteſtina parum tranſeat, ideoque grauat: accidentaliter autem, quia naturaliter ventrem humectat, fęces diſſoluit. Qui autem eadem die comeditur, minus eſt nutritiuus, & velociter digeritur, tarde deſcendens, quia intrinſecus infrigidatur. & poris clauſis, & calore recluſo interius manet fumus, & inde exire non poteſt propter ipſorum opilationem, & reuertens inuenit aliam fumoſitatẽ, quibus croſſicies ventoſitatis, & inflationis efficitur, & indę durus, indigeſtus, & inflatiuus ſtomacho redditur. Qui poſt vnum vel duos dies accipitur, intus, & exterius exiccatur, hic laudabilis eſt nutrimenti, ad comparationem tamẽ calidi minoris, & velocius diſſoluitur a ſtomacho & inteſtinis cito eijcitur, cito penetrat vias, à ſtomacho, quia neque viſcoſus ab inteſtinis, quoniam durus vias penetrat. Croſſus neque adunatus, grauat inteſtina, & eijcitur ſicciſſimus, & leuis, & rarus cauſa ablatæ humiditatis, bene humiditatem ſtomachi deſiccat, & multa humiditas, vt infundatur eſt neceſſarium. Digeſtionem deſiccat, ventrem conſtipat.

De fermento. Cap. LIIII.

ISidorus, vbi ſupra. Fermentum a feruore nuncupatum eſt, eo ꝙ plus hora prima contineri nõ poteſt, creſcendo. n. excedit. Iſaac. Fermentum diuerſis conſtat virtutibus compoſitum. Calorem habet paruum & frigiditatem, vnde ſubtilem habet virtutem humores ex corporis interioribus extrahendi, & ſi cum ſale & oleo temperatum carbunculis apponatur, maturat & aperit. Pli. li. 18. Milij præcipuus eſt ad fermenta vſus e muſto ſubacti in annuum tempus. Simile fit & tritici furfuribus minutis, & optimis e muſto albo triduo macerato ſubactis, ac ſole ſiccatis. Inde paſtillos, in pane faciendo dilutos, cum ſimilagine ſeminis feruefaciunt, atque ita farinæ miſcent, ſic optimum fieri panem arbitrantes. Olim cum fieret panis ordeaceus, huic aut cicerulæ farinæ admixtione fermentabatur. Nunc autem fermentum fit ex ipſa farina, quæ ſubigitur priuſquam ſal addatur ad pultis modum decocta, & donec aceſcat relicta. Palamque natura eſt acore fermentari, ſicut & corpora quæ pane fermentato aluntur eſſe validiora, quippe cũ apud veteres põderoſiſſimo cuiq; pręcipuo tritico ſalubritas ſit ꝓhibita. Razi in Almãſore. Fermẽtũ de farina tritici ſi ex eo fiat emplaſtrũ doloribus, q ſunt in plantis pedũ auxiliat᷑, & apoſtemata maturat.

De amilo vel amido. Cap. LV.

DIaſcorides. Amilum dicitur eo ꝙ ſine mola efficitur. Græci namque milos molas vocant. Eſt autem vtile quod fit ex tritico Sicanio & Cretico vel Ægyptio hoc modo. Triticũ lotum in aqua bona infunditur, eique aqua limpida quinquies in die mutatur. Nocte quoque aqua mutatur, & cum molle fuerit liquatur, & manibus confricatur. Confricatum quoque liquatur, & poſt q̃ perliquatum fuerit ad ſolem colatum ponitur, ſed non multum habeat aquam cum liquatur. Eſt autem optimum recens, & candidum ac leue ſine vllo acrore & ignoſo odore, ad reuma oculorum abſtinendum facit. alia vulnera in oculis replet, & aſpredinem oculorum tollit, ſanguinem reijcientibus bibitum eſt ſingulare præſidium, aſpredinem arteriarum diſlenit. lactis iuſcello miſcetur, & ventris profluuium valde ſiſtit: poteſt aũt leuiter ſtringere, ꝑꝑ quod & collirijs lachrymas ſtringentibus miſcetur. Pli. vbi ſupra. Amilum ex omni tritico fit ac ſiligine, ſed optimum ex trimeſtri. Inuẽtio eius inſulę Chio debetur, & eſt hodie laudatiſſimum, ab eo quod ſine mola fiat ſic appellatum. Proximum ex trimeſtri, quod eſt minime ponderoſo tritico, madeſcit dulci aqua, ita vt in vaſis ligneis integatur, quinquies in die mutata, meliuſque ſi & nocte mutatio fiat, ita vt miſceatur pariter emolitum priuſquam aceſcat, lintheo vel ſportis ſiccatum tegulę fermento illitę infunditur, & ita ĩ ſole ſiccatur, poſt Chyũ maxime laudat᷑ Creticũ, mox Ægyptiũ: probatur aũt leuitate & leuore, atque vt recens ſit. Idem li. 22. Amilon oculos hebetat, gulę inutile contra q̃ creditur. Siſtit aluum, Epyforas inhibet oculorum, & vlcera ſanat. Item fluctiones ſanguinis curat, & puſtulas, & genas emollit duras, dat᷑ & cum ouo his qui reiecerũt ſanguinem, valet ẽt contra veſicę dolorem.

Iterum de eodem. Cap. LVI.

PLatearius. Amilum eſt temperatè calidum & humidum frumentum in aqua frigida poſitum per diem & noctem ibi moratur, ac de die in diem innouatur aqua donec frumentum eſſe putrefactum videatur, poſtmodum aqua remota optimè conteratur, & ſic eadem addita conficiatur ac per pannum exprimatur. Solique vſque ad aquæ conſumptionem exponatur. Et aqua frigida vſque ad eius dealbationem frequenter renouet᷑. Demũque q̃d reſidet deſiccari vel indurari permittitur, & ſic amilum efficit᷑. Ex ordeo mundato ſimiliter fieri poteſt: valet autem contra ſpũalium apoſtema, & tuſſim ac ptyſim mitigat cũ aqua ordei coctũ, & cũ lacte conditum, additis penidijs. Iſaac. Amidũ eſt frigidũ & ſiccũ, non tñ malum generat ſanguinẽ, ſed quandam lr̃ viſcoſitatẽ, ꝑꝑ hoc aſperitatẽ lenit corporis, ac pectoris, & pulmonis. Et ſolidatiuũ eſt eorũ vulneris. Et ſi coquatur cũ aqua & zuccara & amigdaleo, multũ valet ad ſiccam tuſſim, & ad humores, q tenues ſunt, & a capite in pulmonẽ vel pectus deſcẽdũt. Aliqñ cũ ſimila coctũ bñ nutrit, & ſanguinẽ gñat tpatũ. Sępe tñ vſum, lapidẽ ĩ renibus, & in veſica creat, ꝑcipue ſi renes calidos naturaliter vl̃ accidẽtaliter ĩuẽniat. Valet iterũ ad repellendos humores deſcendentes in oculis,

ad vulnera

ad vulnera quoq; naſcentia in eis: ſi oculorũ medicinæ mixtũ ſit.

De Granis ſegetum ac leguminum ſecundum alphabetum. Cap. LVII.

ACtor. Hæc dicta ſunt in generali de frugibus, ideſt ſegetib. ac leguminibus, quæ omnia frugum nomine comprehendit Plinius, vt patet in præcedentibus, ea tamen quę nunc vltimo de farina, & furfure ac fermento, & pane & amilo diximus: ad ſegetes maximè pertinent: quia de illis maximè talia efficiũtur. Et licet frumentum apud eos vulgari nomine triticum vocetur. Iſid. tamen hoc idem vocabulum ad reliquas etiam ſegetes extẽdit, & propriè ad illas quæ habent ariſtas. Similiter Plinius frumentum appellare videtur omne granum, de quo ſecundũ viſum communem panis efficitur, vt eſt triticum, ſiligo, auena, ordeum & far, & milium, & panicum, & ſimilia. Sunt itaque propriè fruges, vel ſegetes, vt alica, & auena, triticum, ſiligo, ſeſama, ſiſamium, panicum, ordeum, zea, & ſi qua ſunt ſimilia. Legumina vero ſunt, vt adoreum, cicer, cicerſom, faba, faſelus, lenticula, lupinus, orabum, piſum, irzam, robelia, ſiliqua, vicia, & ſimilia. Quia vero hæc omnia in nomine grani conueniunt, & de quibuſdam eorum nihilominus, & panes, & pulmenta communiter fiunt; de his oĩbus vnico tñ ordine ſm alphabetũ more noſtro dicemus.

De Adoreo. Cap. LVIII.

ISid. lib. 17. Adoreum eſt tritici genus, quod idem dicitur vulgo ſemen. Edor vero quondam appellatum eſt ab edendo, quoniam eo primitus homines veſcebantur, ſiue quia in ſacrificio panis huius generis ad aras offerebatur, vnde & adorea dicuntur ſacrificia. Palladius lib. 10. Triticum, & adoreum in Septembri menſe locis vliginoſis aut exilibus, aut frigidis, vel opacis circa æquinoctium ſunt ſerenda, videlicet dum ſerenitas conſtat, vt radices frumenti ante hiemem conualeſcant. Idem in lib. 11. Iuſta quoque ſatio eſt ordei, & tritici a 10 Kal. Nouembris vſque ad 6 idus Decembris, regionibus temperatis. Plin. vbi ſup. In creta & rubrica lupinum, in agro autem aquoſiore adoreum, in ſicco, & non herboſo nec vmbroſo triticum, in loco etiam humili ſerendum eſt adoreum potius quàm triticum.

De Alica. Cap. LIX.

ISido. Alica nomen Gręcum eſt, alicaſtrum eſt alicæ ſimile, præcipua bonitate, & pondere. Plin. vbi ſup. Dicatur & alicæ ratio præſtantiſſimæ ſaluberrimæq; quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Sine dubio fit & in Aegypto, ſed admodũ ſpernenda. In Italia vero pluribus locis, ſicut Veronẽſi, & Piſano agrõ. In Campania tamẽ laudatiſſimus eſt eius cãpus, ſubiacens nuboſis montibus totis quidem 40. milibus paſſuum planicie. Gratia terrę eius, vt protinus ſoli natura dicatur Puluerea ſumma, inferior bibula, & pumicis fiſtulans vice montium quoq; culpa in bonum cedit. Crebro enim imbre percolat atq; tranſmittit, nec dilui aut madere voluit pp facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontib. reddat, ſed temperat, & cõcoquens intra ſe vice ſuſi continet. Seritur anno toto panico ſemel: bis farrę & tamen vere ſegetes quæ interquieuerunt fundunt roſam, odoratiorem ſatiua, adeo terra parere non ceſſat. Alica fit e zea, quã ſemen appellauimus. Granum eius in pila lignea tunditur. Nam lapidis duritia conterunt, iterumque armamentis nudata medulla conſcidunt. Ita fiunt alicæ tria gña, minimum ac ſecundariũ, & grandiſſimum quod epheremа appellant. Nondum hñt candorem ſuum, quo præcellunt, iam tñ Alexandrinæ præferuntur, poſtea mirum dictu admiſcetur creta q̃ tranſit in corpus, & colorem ac teneritatem affert, hæc inter Puteolos, & Neapolim inuenitur, in colle qui Leucogeos appellatur. Extatque diui Auguſti decretum, quo anno ad vicena milia Neapolitanis pro eo numerari iuſſit e fiſco ſuo: Coloniam deducens Capuam, adiecitq; cauſam afferendi: q̃m Campani negaſſent alicam ſine illo metallo poſſe confici. In eodem reperitur & ſulphur, emicantque fontes oraſi oculorum claritati medicinales ac vulnerũ medicinæ dentiumq; firmitati. Alica fit adulterina maximè e zea quæ degenerat in Aphricam, cuiuſque ſpicæ latiores ſunt, & nigriores, ac breui ſtipula, hanc piſunt cum arena, & ſic quoq; difficulter vtriculos conterunt, & fit in dimidia modij menſura. Poſtea gipſi quarta pars inſpergitur, atque vt cohæſerit farinario cribro ſubcernunt. Quæ in eo remanſerit appellatur excepticia, & eſt grandiſſima. Quæ vero tranſit arctiore cribro ſecernitur, & ſecundaria. Itẽ cribraria q̃ ſimili modo in tertio remãſit cribro anguſtiſſimo, & tm arenas tranſmittente. Alia vbiq; ratio eſt adulterandi hoc modo. Ex tritico candidiſſima, & grandiſſima grana eliguntur ac ſemicocta in ollis poſtea ſole areſaciunt, rurſumque leniter aſperſa molis frangunt. Ex zea pulchrius q̃ ex tritico fit granum quamuis alicæ ſit hoc vitium. Candorem autem ei pro creta lactis incocti confert miſtura. Idem in lib. 22. Alicam fieri diximus ex zea, verior littera habet zea ea qua alicam fieri diximus, efficacior etiã videtur ordeacea Tumeſtis mollior ex vino rubro valet ad ſcorpionum ictus tepida, & ſanguinem excreantibus. Item arenæ.

Tuſsi cum ſepo caprino, vel botyro. Molliſsima omnium ex eſt fęnu Græco. Furfures etiam corporis ſanat, vlceraque manantia, ſtomachi dolores pedes atque mammas cum vino, & nitro cocta. Hermina vero plus cæteris purgat vlcera vetera, & gangrenas Cum raphano, & ſale, & aceto lichenas, lepras cum ſulphure ac vino. Capitiſq; dolores impoſita fronti cum adipe anſerino. Strumas, & panos concoquit in fimo columbino & lini ſemine decocta in vino. Hæc iam de alica allegata ſm Plin. de zea dñr. Nam de alica ſic dicit Plinius. Alica res Romana eſt, & non pridem excogitata, alioqin non ptiſani potius laudes ſcripſiſſent Græci. Nondũ arbitror Põpei Magni ætate in vſu fuiſſe, & ideo vix quicquam de ea ſcriptum ab Aſclepiadis ſchola. Eſſe quidem eximiè vtilem nemo dubitet, ſiue eluta detur ex aqua mulſa, ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pulte. Eadem in aluo ſiſtendo torretur. Deinde fauo rum cera decoquitur. Peculiaris tñ longo morbo ad tabitudinem redactis ſubuenit ternis eius cyatis in ſextarium aquę ſenſim decoctis, donec ois aqua conſumatur, poſtea ſextario lactis ouili aut caprini addito per continuos dies mox adiecto melle. Tali ſorbitionis genere emendantur ſynthexes, quæ ſunt ex his ſumptæ.

De Auena. Cap. LX.

ISid. Auena eſt herba ſeminalis ſegeti ſimilis. Vnde Virg. Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ. Ponitur aliquotiens pro calamo. Plin. lib. 18. Primum omnium vitium frumenti eſt auena, ſicut videlicet iam dictum eſt ſup. & ordeum in eam degenerat, ſicut ipſa frumenti fit inſtar, quippe cum illam Germaniæ populi edant, nec alia pulte viuant, hoc vitium euenit maximè ſoli cęlique humore. Eſt & aliud ex vicino auenæ vitium cum amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura priuſquàm roboretur corp' afflatu noxio caſſum, & inane in ſpica euaneſcit quodam abortiuo. Actor. De auena nõnunquam miratus ſum, quòd de ipſius natura vel operatione medicinali penè nihil reperitur in libris autenticis medicorum, ſed hoc ideo accidiſſe vr: quia in eorumdem auctorum regionib. nequaquam vt grana cætera reperiebantur, & fortaſſe nec olim ſeminabantur omnino, ſicut modo fit apud nos. Vnde nec Iſid. eam inter fruges ponit, ſed inter herbas. Nunc aũt vſitatiſſimus eſt cibus iumentorum, & in plurib. locis hominum. Nã & ex ea fit panis ſuauiſſimus, & granellum congruentiſſimus infirmorum cib. & ceruiſia, vel ptiſana, q̃ eſt cibus & potus. Conſtan. in li gra. Auena vires habet leniter laxantes, & ad omnem tumorem facientes, mollit duritias, & ideo farina eius ſi cathaplaſmetur, commixta congruè facit ad Aegilopas.

De brance ac bromo. Cap. LXI.

PLin. vbi ſup. Brancem Galliæ ſuum genus farris dedere, quod apud nos ſandala dr, & eſt nitidiſſimi grani. Eſt & alia dĩa, q̃ ferè libris quaternis plus reddit panis q̃ aliud. Idem in lib. 22. Bromos eſt ſemen cuiuſdam ſpicam ferentis herbæ, quæ naſcitur inter vitia ſegetis auenæ genere, & folia & ſtipula triticum imitatur, paruulas veluti lobas hẽt in cacuminibus dependentes. Semen ipſum eſt vtile ad cathaplaſmata atque ordeum, & ſimilia. Succus etiam ipſius medicinaliter prodeſt tuſſientibus.

De Candreo ac cicere. Cap. LXII.

AVicenna. Candreos aliàs canderos eſt triticum Romanũ: huius nutrimentum eſt frigidius ac minus nutrimento tritici, cum hoc tamen eſt bonæ digeſtionis ac plurimi nutrimenti fortis, & craſſi. Iſid. Cicer nomen Græcum eſt, genus eſt leguminis. Cicer album, & nigrum ventrem molliunt, vrinam prouocant, & nutriunt. Plinius lib. 18. Ciceris natura eſt cum ſalſilagine gigni. Ideoque vrit ſolum, nec ſeri debet niſi pridie madefactum. Plures ſunt eius differentiæ, videlicet magnitudine, colore, figura, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile; vnde & arietinum appellatur. Eſt album, & nigrum. Eſt & columbinum, quod alij venereum vocant, candidum, rotundum, leue, minus arietino. Eſt & cicercula minuti ciceris inæqualis angulos habens veluti piſum. Eſt autem dulciſſimum id quod eruo eſt ſimillimum. Firmius eſt, quod nigrum & ruſſum quàm quod album cicer radices habet altiſſimas, folia multiplicia, pauciſſimiſque diebus maturatur. Nam a ſemente quadraginta diebus perficitur. Siliquæ ciceri ſunt rotundæ. Cæteris autem leguminum longè & ad figuram ſeminis latæ. Cõmune autem omnium ſatorum vitium eſt, vrica etiam ciceris cum ſalſuginem eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt etiam herba quæ cicer enecat, eruumque circumligando ſe, & vocatur orobanche. Subtilis eſt illa ſententia, qua dictum eſt ea ſerenda in teniori terra, quæ non multum ſucco indigent, vt cicer ac cytiſus, exceptis leguminibus quæ velluntur e terra non ſubſecantur. In pingui verò ea quæ cibi maioris ſunt, vt ſiligo, & linum, & triticum. Pal. lib. 2. Menſe Ianuario cicercula ſeritur loco lęto, cælo humido. Sed hoc genus ſeminum raro reſpondet, quia decipitur auſtro vel ſiccitate dum floret, quòd tunc euenire prope neceſſe eſt. Idẽ in lib. 4. In Menſe Martio cicer vtrũq; ſerendum eſt loco lætiſſimo, cęloq; humido. Macerandum eſt aũt pridie, vt citius naſci poſſit. Græca quoq; dñr cicer naſci grande,

ſia qua tepida infundatur pridie: loca quoque maritima amare, temperieſque ſi ſeratur autumno prouenire. Tūc etiam cicera ſerēda eſt, q̄ diſtat a cicercula ſolo colore, & ꝙ ſordet, ac nigrior eſt.

De Medicinali ciceris operatione. Cap. LXIII.

ISaac. Ciceris eadem eſt differentia, viridis & ſicci, quæ fabarum, & ſiccarum, & viridium. Siccum eſt album, & nigrum. Album calidum eſt, in primo gradu, humidum in medio. Ideo nutrimentum eſt multum, nec tamen bonum, ſed ad digerendum durum, vētoſitatem, & inflationem faciens, vnde qui eo vtuntur pulchræ cutis fiunt: quia dilata, & extenſa caro luceſcit, & clarificatur. Ciceris duæ ſunt poteſtates contrariæ, quas cum coquitur amittit, & in aquam vbi coquitur redeunt, vnam dulcedinis, alteram ſalſuginis: ex dulcedine ſua mundificat, & excolat bene & nutrit, lac augmentat, ventrem humectat, apoſtemata diſſoluit, maximè quæ in inteſtinis ſunt, & retro auriculas. Ex ſalſugine autem humores craſſos diſſoluit ac minuit, vrinam & menſtrua prouocat, ventrem humectat, valet iterum ictericis, & hydropicis, valet ad totius corporis & capitis pruriginem, ſi eius iure lauetur. Impetiginem ſerpiginemque mundificat. Nigrum albo calidius eſt, humidum minus, propter hæc amaritudo eius dulcedine manifeſtior eſt. Ideoque plus albo valet in apertione epatis, & ſplenis, & lapidis fractura ac lumbricis. Auicen. Cicer aliud eſt album, aliud rubeum, aliud nigrum, vt herbum. Et harum ſpecierum aliud eſt ſilueſtre, quod amarius eſt, & digeſtibilius, ac vehementioris calefactionis. Aliud vero domeſticum, quod melius eſt nutrimento. Album quidem calidum eſt, & ſiccum in primo, & nigrum fortius eſt. Ambo ſunt lenitiua, & inflatiua, & in ipſis eſt inciſio. Nutrimentum eorum fortius eſt, quàm fabarum & magis ſolidum, abſtergit lentigines, & colorem efficit bonum linitum, & comeſtum. Confert etiam apoſtematibus calidis, & duris, ac reliquis apoſtematibus quæ fiunt ex eis in glandulis, & dolori dorſi, vocem clarificat, & nutrit pulmonem melius quàm res aliqua. Eius decoctio vtilis eſt hydropiſi ac ictericiæ, & aperit opilationes epatis, & ſplenis, & renum. Oportet autem quòd nec comedatur in principio cibi, nec in fine, ſed in medio. Oleum eius cōfert impetigini, & eius farina fraudolentis vlceribus, & cancroſis atque prurigini. Decoctio nigri frangit lapidem in veſica, & renib. cum oleo amigdalino, & raphano, & apio. Totum quod ex eo eſt, extrahit fœtum. Nocet autem vlceribus veſicæ, & vehementer addit in coitu. Ob hoc animalia maſculina nutrit, & camelos. Dixerunt etiam quidam ꝙ cicer aceto infuſum, & a ieiuno comeſtum vermes interficit. Hipocras ait ꝙ in cicere ſunt duæ ſubſtantiæ q̄ ſeparātur cū decoctione, quarū vna eſt ſalſa, & lenit naturā, alia dulcis, & ꝓuocat vrinā. Dulcedo in ipſa inflatiua eſt, & coitū excitat.

De eodem. Cap. LXIIII.

DIaſcorides. Cicer commeſtum vrinam prouocat, inflat, & ventrem mollit, colorem bonum facit, menſtrua quoque & embrion, & lac mulieri commeſtum deponit. Cathaplaſma ex peregrino cicere, tumores teſtium, & formicas, ac ternas, & cicros, & ſcabies malignas, mixto melle curat ſaluberrimè. Aliud genus quod erios dicitur, ſimilem habet virtutem. Eſt etiam illi virtus Epiſpatica, & calida, ex media parte cum amaritudine, propter quod & ſplenem cit, renes eparque purgat. Scabies parotidas & vulnera mala cum melle ſanat, horum quoque duorum generum abluitura hydropicis, & ictericis medetur cum libanotide accepta. Eſt etiam aliud quod dicimt cicer arietinum omni cicere plus diureticum, & maxime illud quod nigrū eſt, cuius decoctio bibita rumpit in renib. lapides. Eſt cicer agreſte habens folia prędictis ſimilia, odoris inſuauis, ſemine diſſimile. Sed tanta eſt illi efficacia quanta & illis. Plin. li. 22. Eſt cicer etiam ſilueſtre folijs ſatiuo ſimile, graui odore, ſed ſi largius ſumatur, aluus ſoluitur, & inflatio torminaque contrahuntur. Toſtum vero ſalubrius habetur. Cicercula quoque magis in aluo proficit, farina vtriuſque capit s vlcera manantia ſanat, & ſilueſtris efficacius. Item comitiales morbos ac iocinerum tumores, ac ſerpentium ictus. Ciet mēſes, & vrinas grano maximè. Emendat & lichenas, ac teſtium inflationes, regiumque morbum, & hydropicos. Hæc autem omnia genera lædunt exulceratam veſicā, & renes. Cancrenis vlulsora cum melle, & his quæ cacethæ vocantur. Verrucarum in omni genere prima luna ſingulis granis ſingulas tangunt. Eaque grana in linteolo deligata abijciunt poſt ſe, ita fugari vitium arbitrātes. Noſtri præcipiunt arietinum in aqua decoquere, & ex eo bibere in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos morbumque regium pelli, & eiuſdem folijs farmentatis atque decoctis aqua maxima calida morbos pedum tolli.

De Eruo, & eriſimo. Cap. LXV.

PLin. vbi ſup. Erui cura non eſt operoſa: hoc amplius quàm vitia tricatur. Ipſum vim obtinet medicaminis. Quippe diuum Auguſtum ipſius epiſtolis memoria per id extat curatum. In Martio menſe ſatū, bob. aiunt eſſe noxiū. Itē autumno graui noxium innoxium autem fieri vere primo ſatum. Eſt herba, ſicut iam dictum eſt, quæ cicer, & eruum enecat circumligando ſe, & vocatur orobanche. Naſcitur & ſphalangion in eruo, aranei generis beſtia, ſi ſit hiems aquoſa. Idem li. 22. Eruo non minorem potentiam veteres tribuere quàm braſicæ. Contra ictus ſerpentium ex aceto ad crocodilorum hominumque morſum. Si quis erui quotidie comedat ieiunus, liēnem eius abſumi certiſſimè auctores affirmant. Farina eius (vt ait Varro) maculas emundat ex toto corpore. Vlcera quoque non patitur ſerpere. In mammis efficaciſſimum eſt. Carbunculos ex vino rumpit, vrinæ difficultates, inflationem iocineris, vitia tenaſmon, quæ cibum non ſentiant atropha appellata, toſtum, & in nucis auellanæ magnitudine collectum deuoratumque corrigit. Item impetigines ex aceto coctum, & in quarto die ſolutum panos in melle ſuppurare prohibet impoſitum. Aqua decoctum perniones ac pruritum ſanat fouendo. Quinetiam ſi quis quotidie ieiunus bibat, meliorem colorē fieri exiſtimant corpori vniuerſo. Idem vero cibus hominū eſt alienum, vomitiones mouet, aluū turbat, capiti & ſtomacho eſt oneroſum, genua quoque grauat, ſed miteſcit pluribus diebus madefactum, bobus & iumentis vtiliſſimum. Eiuſque ſili q̄ virides priuſquàm indureſcant cum ſuo caule folijſque contritæ, capillos inficiunt nigro colore. Palladius lib. 2. In menſe Ianuario eruum ſeri nouiſſimè poteſt in loco ſicco, & macro. Idem in lib. 3. In Februario quoque menſe eruum adhuc ſeri poteſt, quoniam in Martio ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boues inſanos reddat. Actor. Eruum & heruum, & orobum idem ſunt, vt in medicorum ſinonymis legitur, ideoque de illo ſub prædictis nominibus adhuc inferius congruis locis dicetur. Plin. lib. 18. Eriſimum eſt in Aſia Græciaque ſeſime ſimile granum: Idemque eſſet: niſi pinguis exiſteret, quod apud nos vocant irionem, medicaminib. potiuſquàm frugibus annumerandum. Idem in lib. 22. Irionem inter fruges: ſeſame diximus eſſe ſimilē, & a Græcis eriſimon vocari, quā velarum appellant Galli. Eſt aūt fruticoſum erucæ folija paulo anguſtioribus, ſemine naſturtij: vtiliſſimū cū melle tuſſientib. & in purulentis thoracis excreationib. Datur & regio morbo, lumborumq; vitijs: pleureticis torminibus ac celiacis. Illinitur & perotidum, & carcinomatum malis, ac teſtiū ardorib. ex aqua cum melle. Infantib. quoq; vtiliſſimū eſt, & ſterū ſedis vitijs, & articularib. morbis cū melle, & fico, cōtra venena & etiam efficax pota medet & ſuſpirioſis. Item fiſtulis cum axungia veteri, ne intus addatur.

De Faba. Cap. LXVI.

ISidorus vbi ſupra. Faba dicitur a veſcendo, quaſi faga, fage namque dicitur græcè comedere. Primum autē homines hoc legumine vſi ſunt. Plin. vbi ſupra. Faba erumpit a primo ſatu die 15. vel 20. Fabę 10 folia exeunt, ac deinde caulem nullis diſtinctum internodijs emittunt. Reliqua vero legumina, & ſurculoſa ſunt. Vnicaulis eſt faba, folia vero habet multiplicia, frumentis eſt folium arundinaceum, fabę rotundum, legumina diutius florent. ex quibus eruum & cicer. Sed diutiſſimę faba diebus 40. floret. Frumenti grana in ſtipula cum toto ceatu ſpicantur. In faba vero leguminibuſque lateribus alternis ſiliquantur. Inuentus eſt aliquando ſcapus vnus centum fabis onuſtus. Inter legumina maximè honos eſt fabę, quippe ea qua tentatus ſit etiam panis. Fabę multiplex eſt vſus omnium quadrupedum generi, ac præcipuè hominum. Frumento etiam miſcetur apud pleraſque gētes, & maximè panico ſolida, & delicatius fracta. Quin & qui priſcorum fabacia ſuæ religionis diis in ſacra eſt: preualet pulmentarii cibo, & exiſtimat ſenſus hebetare. inſomnia quoq; facere. Ob hoc Pythagorica damnata eſt ſentētia, vel (vt alij tradidere) hoc factum quia mortuorum animæ ſunt in ea. Qua de cauſa parentando aſſumitur. Ob hoc quoque Varro flaminem ea non veſci tradit, & quoniam in eius flore lugubres literæ reperiuntur. In eadem peculiaris regio. Namque fabam vtique in frugibus referre mos eſt auſpicij cauſa, quæ ideo referma dicitur, & auctionibus eam adhiberi lucroſam putant. Sola certè etiam frugum ex ęſa repletur creſcente Luna. Aqua marina nō coquitur, aliavè ſalſa. Seritur ante vergiliarum occaſum leguminum prima, vt hiemem antecedat Virg. per ver eam ſeri iubet circumpadanæ Italię ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ ſationis q̄ trimeſtrē fructum eius. Siliq̄ cauleſq; grātiſſima ſunt pabulo pecorum. Aquas in flore maximè concupiſcit, exiguas vero deſiderat cū defloruit. Solū in quo eſt ſata, ſtercoris vice lętificat. Ideo circa Macedoniā & Theſſaliam cum florere cęperint, vertunt arua. Naſcitur & ſponte pleriſq; in locis, ſicut in Inſulis Oceani Septētrionalis, quas ob id noſtri fabarias appellant. Item in Mauritania paſſim reperitur ſilueſtris, ſed p̄dura, & quæ percoqui nō poſſit. Naſcitur & in Aegypto caule ſpinoſo, qua de cā crocodili timētes aculeos effugiūt, longitudo quatuor cubitorū eſt ſcapo. Ampliſſima craſſitudo Octona hēt geniculata, molli calamo, ſimile caput papauerī colore roſeo. In eo fabę nō ſupra triceanas, folia vero ampla. Fructus ipſe amarus, & odore ſed radix perquam lata, cibus incolarum cruda, & omnino decocta radicibus arundinum ſimilis.

De faba cultura. Cap. LXVII.

GAlla.li.11. Faba ſi bis ſareuletur proficiet, multum fructum & maximum reddit̃ura, vt ad menſuram modij complendi freſa quoque pro modo ſicut integra reſpondeat. Idem li.7. Menſe Iunio faba vellenda eſt luna minuente ante lucem ſane, & antequam luna procedat. Excuſſa & refrigerata ponatur, ſicque gurguliones infeſtos non patietur. Idem in libr.12. In principio menſis Nouembris faba ſpargenda eſt, quæ pinguiſſimum vel ſtercoratum deſiderat locum, vel vallem quam ſuccus veniens a ſummitate fœcundet. Primo ſeritur, deinde proſcinditur, & tunc ſulcatur, occanda eſt large, vt tegi plurimum poſſit, aliqui locis frigidis dicunt in fabæ ſatione glebas non eſſe frangendas, vt per eas gelicidiorum tempore poſſint Germina obumbrata defendi, ſatione eius generis, vt opinio habet, non fœcundatur terra, ſed minus lęditur. Nam Columella dicit agrum frumentis vtiliorem ꝓbari, quo anno ſuperiori vacuus fuerit quam in calamos fabaceæ meſſis eduxit, pingue iugerum ſex modij occupant, mediocre amplius. Spiſſo bene prouenit. macrum locum nebuloſumque non patitur. Curandum præcipuè vt 15. ſeratur ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa nõ ſenſit. Aliqui dicunt. 14. potius eligendam. Sanguine caponis græci aſſerunt fabæ ſemina macerata, herbis aduerſantibus nõ noceri. Aqua pridie infuſa citius naſci. Nitrata vero aqua reſperſa cocturam non habere difficilem. Idem in li.13. In menſe Decembri faba circa 7. idus poteſt ſeri. Nam poſt exactam brumam male ſeminatur. Plinius, vbi ſupra. Virgilius nitro & amurca iubet fabam perfundi; ſic quoque grandeſcere promittitur. Quidam vero ſi triduo ante ſatum aqua maceretur, & vrina, præcipuam putant adoleſcere. Ter quidem ſartam, modium fractæ modium ſolidæ reddere. In ſolo valido, fabam conuenit ſerere. Fabam non antequam trium foliorum ſit oportet ſarire, tunc etiam leni ſarculo purgare verius, quàm fodere: florentem vero fabam primis diebus 15. non attingere.

De proprietate fabæ in cibo. Cap. LXVIII.

ISaac. Fabæ in ſui natura frigidæ ſunt, in ſiccitate vero diuerſæ. Nam quę comeduntur virides, frigidæ ſunt & humidæ in primo gradu. Minus nutriunt, humores crudos, & croſſos generant, inflatiuę ſunt, in ſuperioribus ventris ventoſitatem faciunt, ideo ſtomacho valde nociuę ſunt. Siccæ vero ideſt completo meſſionis ſuæ tempore collectæ, frigidæ ſunt & ſiccæ in primo gradu, ſanguinem non laudabilem creant, ordeo magis nutriunt non naturaliter ſed accidentaliter, ſ. propter ſubſtantiæ ſuæ croſſiciem & tarditatem diſſolutionis ex membris. Carnẽ inflant & dilatant, in inferiorib. vẽtris vẽtoſitatem generant, ex aqua fumus aſcendit in capite cerebro nocens, & ſomnia multa & corrupta inducit, nec eis aliquo coctionis modo ventoſitas poteſt auferri, ſed tantum minui. Idem libro ideſt. Cortices fabarum ſtiptici ſunt, medullę ſolutiuę. vnde ad generandam torturam & inflationem ſunt propriè; quia diſcordant medullarum & corticum natura. Alterum enim laborat vt ſoluat & exeat, alterum obuiat vt ſtringat. Auicenna. Fabæ proximè ſunt æqualitati, ſed plus decliues ſunt ad frigiditatẽ & ſiccitatem, in ipſis eſt humiditas ſuperflua, propriéque in viridibus, quæ frigidæ & humidæ indicantur. Nabaciæ quidem vehementius ſtipticæ ſunt, & Ægyptiacæ humidiores, ac minoris nutrimenti; virides ſunt plurimæ ſuperfluitatis, ac tardę digeſtionis, ac multæ inflationis, Et niſi hæc eſſent æquè bene nutrirẽt vt pulles ordei, ſed ſanguis eorum croſſior eſt & fortior. Fabarum meliores ſunt croſſæ & albæ, quæ non a gurgulionibus perforantur. Deteriores autem earum ſunt recentes: & earum quidem rectificatio eſt prolongatio infuſionis earum, & bonitas decoctionis, & eas comedere cum pipere & ſale & origano, & ſimilibus, abſtergunt parumper & inflant valde. Sed earum decoctio vehementer iterata, remouet earum inflationem. Similiter quando excorticantur & moluntur, ac decoquuntur in vaſe ſine motu, minoratur earum inflatio, ſed & quæ ex eis frixæ ſunt, paucæ ſunt inflationis, ſed tardioris digeſtionis. Hipocras quoque teſtificatus eſt bonitatem nutrimenti earum, & conſeruationem ſanitatis ab eis.

De operatione ipſius in medicina. Cap. LXIX.

ISaac. Fabæ ergo ſecundum cibum quidem inflationem faciũt, & duræ ſunt digeri: ſecundum medicinam autem adiuuãt excreare humores de pulmone & pectore, quia colamentum habẽt, ideoque nec morantur in ſtomacho ſicut alij cibi croſſi. vnde & cutis hominis exterius mundificatur, ſi ex earum farina abluatur. Apoſtemati in mammillis, vel teſticulis appoſitæ, cathaplaſmatæ facto diſſoluunt, hæc omnia quæ de eis diximus, medullæ tãtummodo inſunt, cortici autem nihil. Cortex quippe ſtipticus eſt, colamentum nullum habet, vnde aliquando faba cum cortice coquitur in aceto, daturque patientibus diarriam, propter defectũ contentiuę virtutis. Electior eſt faba magna alba non vetus. Cocta in aqua laudabilior eſt quam aſſata, & aqua plurimum ventoſitatis eis aufert. Coctę cum cortice duræ ſunt ad digerendum, & croſſæ & inflatiuæ, & in ventre mora diuturna. Coctę autem ſine cortice minus inflant, & ſi ſecundum ius fiant calefactiuis rebus appoſitis, vt piper lõgo, zinzibere &c. coitum excitant, ſed farina earum in inguine appoſita, puerorum libidinem ſtringit. Fabæ cum roſa mixta thure ouique albumine ad excoriationẽ oculorum vel lippitudinem, cathaplaſmate facto valent. Toſtæ & maſticatæ & temporibus appoſitæ humoribus reſiſtunt a capite in oculos deſcendentibus. Mammillis propter coagulationem lactis induratis appoſitæ eas diſſoluunt. Auicenna. Fabæ in duo media ſciſſæ, & ſuper fluxum ſanguinis inſciſionis poſitæ valent. Ex proprietatibus earum eſt; quia abſcindunt oua gallinarum, cum ex eis nutriũtur, & ꝙ faciũt videre ſomnia cum alienatione perturbata. pruritum quoque accidere, & propriè recentes. Emplaſtrum ex corticibus earum factum capillos ſubtiliat, & ſi ſuper femur infantis ponitur, prohibet ortum pilorum. Abſtergunt etiam morpheam in facie, præcipuè cum cortice, & pannum ac lentigines, & faciunt colorem bonum. Confert & vlceribus, & ſpaſmo lacertorum, & pectori, & ſputo ſanguinis, & tuſſi ac podagræ, & apoſtematibus gutturis, ac teſticuli & mammillę. Decoctę cum corticibus ſuis in aceto prohibent vomitum, conferunt ſolutioni antiquę ac diſſinterię.

De eodem. Cap. LXX.

DIaſcorides. Faba inflat, & indigeſtibilis eſt. Tuſſi medetur, & corpori ſuccum addit. Cui ſi aqua in coctura mutata fuerit, inflationem ſtomacho non facit. Viridis inflat ventrem comeſta, & eſt cacoſtomacha. Farina fabæ cum polenta cathaplaſmata percuſſuræ tumoribus occurrit, lachrymiſque profluentibus impoſita ſtringit, mixta cũ melle ac fenu gręci farina, parotidis quoque prodeſt, liuores corporis detergit. Dentibus conquaſſata, & impoſita fronti reuma oculis ſuſpendit. Cum vino appoſita teſtium tumores ſpargit. Eſt autem faba inter calidum & frigidum mediæ virtutis, protectoriæ, atque ſtipticæ. Extrinſecus itaque poſita deſiccat, podagricis, & artheticis, in aqua cocta cum adipe anſerino dolores mitigat. Neruorum contractiones, & vlcerationes cum oximellę farina eius cocta & ſuper cathaplaſmata ſanat. Plin. lib. 22. Faba ſolida fracta feruenſque in aceto comeſta, torminibus medetur. In cibo freſa & cum alio cocta contra deploratas tuſſes, & ſuppurationes pectorum cibo quotidiano ſumitur. Et commanducata ore ieiuno ad furunculos maturandos, aut diſcutiendos imponitur. In vino decocta ad teſtium tumores, ac genitalium proficit, lomento etiam ex aceto decocto tumores maturat & aperit. Item liuoribus quoque cõbuſtis medetur. Et voci eam prodeſſe Marcus Varro fatetur. Fabalium denique ſiliquarumque cinis ad coxendices, & ad neruorũ veteres dolores prodeſt cũ vetuſtate ſuilli adipis. Per ſe quoque decoctę ad ternas cortices fabarum ſiſtunt aluum.

De farre atque farragine. Cap. LXXI.

ISidorus. Far frumenti genus ſic dicitur, eo quod initio frangeretur. Apud antiquos enim nondum erat vſus molarum, ſed in pila miſſum frangebant frumentum, & hoc erat genus molendi. Plinius, vbi ſupra. Populum Romanum farre tantum e frumento tricentis annis tradit Verrius vſum. In loco humili ſerendum eſt far, & adoreum potius, quam triticum. Far & ſiligo cretoſum ſortiuntur ſolum & vliginoſum. Qui Zea vtuntur, non habent far. Duriſſimum far & firmiſſimum contra hiemem frigidiſſimos patitur locos, in lutiſque ſubactos, vel æſtuoſos, ac ſitientes. Itaque far ſicut & triticum & ordeum inter genera frumentorum hiberna, quæ circa vergiliarum occaſum ſata per hiemem nutriuntur terra. In area quidem (vt dictum eſt) exterunt triticũ & ordeum. Et diuerſo purgari niſi toſta non poſſunt far milium & panicum. Itaque far in vaginulis ſuis ad ſatus ſeruant, atque non torrent. Piſtura non omnium facilis. Quippe & Hetruria farris toſti piſente pilo præferrato, fiſtula ſerrata, ſtellaque intus denticulata. Idem in lib. 22. Eſt in farre vermiculus teredini ſimilis, quo dentium cauis cera incluſo, cadere vitiati dicuntur, etiam ſi fricentur. Palladius, lib. 2. Far ſatiuir & triticum quando quatuor foliorum. Idem in li. 22. In menſe Nouembri ſerendum eſt far & triticum ſatione legitima & ſemente ſolemni. Iugerum ſeminis vtriuſque tenebitur modijs quinque. Iſido. Farrago a farre dicta eſt. Eſt enim herba ordeacea adhuc viridis, nondum granis ad maturitatem turgẽtibus. Plinius, vbi ſupra. Eſt in genere tritici pars aliqua pabuli cauſa ſati, vt farrago. Seritur autem prædenſa ex recrementis farris farrago admixta, & vicia aliquando. Eadem aliquando in Aphrica fit ex ordeo, omnia hæc pabularia. Palladius li. 10. Menſe Septembri ſeritur farrago in locis reſtibilibus. In iugero decem modij ſparguntur, ordeum canterinum circa æquinoctium, vt ante hiemem conualeſcat. Sed depaſcitur ſæpius, nam vſque in Maium eius paſtura ſufficiet. Quod ſi ex ea ſemen etiam redigere velis vſque ad Kalendas Martij, ac dehinc pecora prohibebis.

De Faſelo. Cap. LXXII.

ISidorus. Faſelum ſicut & Cicer græcum nomen eſt, & eſt leguminis ſpecies. In cibo ſumptum multo melius, quàm piſa egeritur, & minus inflat, optimè nutrit. Palladius li. 11. Faſelum in menſe Octobri ſerẽdum eſt, terra pingui, vel agro ſterili. Iſaac.

Faſeoli calidi ſunt & humidi in ſecundo gradu. Croſſos humores gignũt, & inflatiuã ventoſitatem, ſomnũque plurimum caput implentem, ſomnia peſſima & terribilia faciunt. Sunt autem & albi & ruffi. Albi minus calidi, humidi magis. Vnde eorum eroſſius nutrimentum, ad digerendum durum humores flegmaticos generat. Ruffi autem plus calidi ſunt, humidi minus. Ideoque fortiores ſunt in operibus ſuis. Auicenna. Faſeoli natura rubei ſunt calidiores, ſed ſecundum quoſdam frigidi ſunt & ſicci. Apud me autem ſubſtantia eorum eſt ſicca, in qua eſt humiditas ſuperflua. Ipſique ad caliditatem declinant, velocis enim digeſtionis ſunt, ſed fabis plus illis inflatiuæ ſunt. Humor faſeolorum humidus eſt ac flegmaticus, & ſomnia mala videre facit ſed pectori & pulmoni boni ſunt, humorem generant croſſum, ſed ſynapis prohibet nocumentum eorum: qui cum aceto nutriti ſunt, paucæ humiditatis ſunt. Menſtrua denique prouocant faſeoli maximè rubei, propriè cum oleo nenden.

De fenugræco. Cap. LXXIII.

Plateatius. Fenugræcum calidum & ſiccum eſt, ſubſtantiam glutinoſam habet, virtutem habet maturãdi & relaxandi. Igitur ad apoſtema maturãdum & exterius rumpendum farina eius cum vitello oui conficitur & ſuperponitur, ſicque maturat, & aperit. Ad duriciam ſplenis herba ipſa i oleo & vino macerata per quindecim dies optimè decoquitur. Ad apoſtemata ſpiritualium fenogræci farina in ſacello poſita & in aqua decocta cum malua ſæpius ſuperponitur. Ad apoſtemata & inteſtinorum ex farina fenugræci & aqua prædicta fiunt pultes, ac ſuperponuntur. Auicenna. Fenugræcum eſt in fine primi calidum, in eodem verò ſiccum, virtus eius eſt digeſtiua & lenitiua, propter id quod aggregatur in ipſo de caliditate cum viſcoſitate, viſcoſitas ipſius prohibet dominium nocumenti caliditatis eius. Eiuſque caliditas, cum facilitate operatur, & humor eius eſt malus, licèt nõ ſit paucus. Oleum eius, quod cum myrto ſit confert capillis, ac veſtigijs vlcerum, fiſſuris quoque frigidis propriè cũ oleo roſato valet & in pannis medicinis, & colorem bonum facit, alterat odorem oris, ac fetere facit odorem corporis, & ſudoris. Reſoluit apoſtemata flegmatica & dura. Cum oleo roſeo confert aduſtioni ignis. Mundatque furfures ablucione capitis facta ex eo facit ſoda capitis, vocem clarificat, & pulmoni aliquod nutrimentum tribuit, pectus lenit & guttur, ſedatque tuſſim & diſſenteriam, propriè quando cum melle vel dactilis, ac ficubus coquitur. Emplaſtrum ex eo cum nitro factum confert ſplenis, eiuſque decoctio cum aceto debilitati ſtomachi. Electuarium eius nauſeam facit, ſed acetum & muri nocumentum expellunt eius comeſtionis. Eius decoctio cum aceto vlceribus inteſtinorum conuenit, eademque cum aqua calida tenaſmon & ſolutioni proficit. Eius oleum eſt apoſtematibus ani bonum, & elyſterizatur etiam ad tenaſmum, & dolorem vẽtris pungitiuum. Nec mouet fecem expellendam, niſi propter acrimoniam ſuam. Eius decoctio cum melle facit humiditates croſſas ab inteſtinis deſcendere, vrinã & menſtrua prouocat. Et ſuppoſitum cum adipe anatis confert duriciei matricis, facitque gñationem illius facilem, cuius generatio difficilis eſt propter deſiccationem. Eſt & bonum emorroidas habentibus, nec eſt ſicut lupinum difficultate ſui exitus.

Adhuc de eodem. Cap. LXXIIII.

Palladius li. 2. Fenugræcum in Italia colligendi cauſa ſeminis Ianuario menſe vltimo & circa Kalendas Februarias eſt ſerendum, ſeptem modij ſufficiunt iugero vni. Arandum eſt autem ſpiſsè, ſed non altè. Nam ſi plus, quam quatuor digitis obruatur, difficile naſcitur. Iccirco quidem minimis aratris proſciſſa prius terra, ſeminant, & ſtatim ſarculis operiunt. Idem in libro. 7. Fenugræcum menſe Iunio ſelecamus ad pabulum. Idem in libr. 11. In menſe Septembri fenugræcum ſeritur cauſa pabuli. Plinius li. 18. Fenugræcum ſcariſicatione ſeritur, non altiore quatuor digitorum ſulco. Quantoque tractatur peius, tanto prouenit melius. Rarum dictũ eſſe aliquid cui negligentia proſit. Id autem quod ſecale ac farrago appellatur, occari tantum deſiderat. Secale Taurini ſub alpibus vocant Aſiam, deterrimam quidem, ſed tantum ad famem arcendam vtile. Fœcunda ſed gracili ſtipula, nigricia triſte, præcipuum pondere. Admiſcetur huic far, vt amaritudinem eius mitiget, & tamen ſic quoque ventri ingratiſſimum eſt, naſcitur quali cumque ſolo cum centeſimo grano, ipſumque pro lætamine eſt. Idem libro. 24. Fenugræco quod telin vocant, alij carphos, alij buceras, alij egoceras, quoniam corniculis ſimile ſemen habet, non minime auctoritatis eſt. Nos ſiliquam, a quo Siciliam vocamus, vis eius eſt ſiccare, mollire, diſſoluere. Succus decocti, fœminarum pluribus malis ſubueniſt, ſiue duricia, ſiue tumor, ſiue cõtractio ſit matricis fouentur inſidunt, infuſum quoque prodeſt, & extenuat in facie furfures, addito nitro decoctum & impoſitum medetur ſpleni. Item ex aceto & iecineri decoctum. Diocles difficiliè parientibus eius ſemen dedit acetabuli menſuram tritum in nouem cyathis ſæpe ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur, & in balneis ſudantibus dimidium ex relicto iterum dedit mox a balneo, reliquum pro ſummo auxilio. Farinam fenugræci cum ordeo aut lini ſemine decoctam aqua mulſa contra vuluæ cruciatus ſubuenit, itemque impoſuit imo ventri. Lepras, & lentigines ſulphuris pari portione mixta eius farina curauit, nitro antea cute præparata, ſæpius per diem illinens, perungique præcipiẽs. Nec dubitabitur quin eius decoctum vtiliſſimum ſit matricibus, & inteſtinis exulceratis, ſicuti ſemen articulis, ac præcordijs. Si vero cũ malua decoquatur, poſtea addito mulſo potus, ante cætera vuluis inteſtiniſque laudatur. Quippe cum vapor quoque decocti plurimum proſit. Carcinomata ſubacta ex vino purgat, mox addito melle perſanat. Eius quoque ſemen decoctum emendat alarum grauueolentiam. Farina eius cum vino & nitro celeriter tollit capitis prurigines atque furfures. Aceto ſubacta luxatis illinitur, ac lien in addito melle. In hydromelite decocta cum axungia medetur genitalibus. Itemque parotidi panno podagræ articulis carnibuſque quæ procedunt ab oſſibus. Sumitur ad pectus exulceratum e farina eius ſorbitio, longamque tuſſimque diu decoquitur, donec ceſſet amaritudo, poſtea mel additur. Diaſcorides. Fenugræci farinam multi buceron vel egoceras vocant, virtus eſt ei malactica. Cathaplaſmata cum mulſa tumores intraneos, & foris poſitos ſpargendo compeſcit. Nitro & aceto impoſita ſplenem tumeſcere facit. Succus eius tumores, ac conſtrictiones matricis fomento curat, capillos ab immunditijs limpidos ſeruat. Fenugræcum quidem nimium calidum eſt, ſiccus autem mediocriter, pp hoc ignitas inflationes exacerbat, intus calidas vero ſchyroſes digerit, ac relaxat. Efficaciter autem idoneum eſt ad oẽm mmorẽ vel rigorem.

De Gith. Cap. LXXV.

Laimu ſuper Iſaiam. Gith eſt genus leguminis ſimile cimino in quantitate, ſed nigri coloris, & in pane dulcorando imponitur. Diaſcorides. Gith eſt herba quæ in ſegetibus creſcit, habens ſemen nigrum, minutum odore ſuaui. Hoc enim relaxat & calefacit, ideoque potatum vrinam & menſtrua prouocat, lumbricos expellit, impoſitum vero tumores, ac duritias ſoluit. Eſt etiam deſiccatiuum ac lepromicum. Lepras, ac verrucas appoſitum tollit. Pingues, ac glutinoſos atque conſtipatos humores digerit. Catarrum ſanat calefaciendo, ſi puluis eius ligetur in lintheolo, & ad nares ſæpius apponatur, vt ex eo odoretur. Lumbricos autem enecat comeſtum vel contuſum extrinſecus ventri appoſitum. Plateatius. Gith calidum eſt & ſiccum in ſecundo gradu, & eſt herba quæ inter frumẽtum oritur, ſemen nigrum & quaſi triangulum facit. Aliquantulam habet amaritudinem, vnde diuretica eſt. Virtutem habet diſſoluendi & conſumendi. Contra oppilationem epatis, ac ſplenis, & renum, ſtranguriam, diſſuriam, iliacam paſſionem, & dolorem ſtomachi ex ventoſitate datur vinum decoctionis eius, & puluis eius in cibis, valet & contra emorroidas inflatas, cõtra lumbricos etiam datur puluis eius cum melle, valet contra vermes aurium. Plinius li. 20. Gith ex græcis, alij melanthion, alij melaſpermon vocant optimum quam excicatiſſimi odoris. Medetur ſerpentium plagis, & ſcorpionum. Illini ex melle & aceto reperio. Incenſoque ſerpentes fugari. Bibitur dragma vna contra araneos. Diſtillationem narium diſcutit, tuſum in lintheolo olfactum. Capitis dolores illinitum ex aceto, & infuſum naribus. Cum irino oculorum epiphoris, & tumoribus. Dentium dolores coctum in aceto. Vlcera oris tritum aut commãducatum. Item lepras, & lentigines ex aceto. Difficultates ſpirandi addito nitro potum. Duritias tumoreſque veteres, & ſuppurationes illinitum. Quinimmo lintheolis illigatis tantum granis, 20. ſecundinas trahi reperio, lac mulierum auget, continuis diebus ſumptum. Succus eius, vt ioſciami venenum eſt, quod miremur cum ſemine grauiſſimæ panes condiat, oculos quoque purgat, vrinam & menſtrua cit. Aiunt etiam cum clauis in pedibus mederi, tritum in vrina culices ſuffitu necare, & etiam muſcas.

De herbo. Cap. LXXVI.

Iſidorus. Herbum a græco traxit vocabulum. Hoc enim illi orobum dicunt. Quod cum ſit quibuſdã pecoribus infeſtum, tauros tamen efficit pingues. Diaſcorides. Herbum vel (vt alij dicunt) orobum in lenticula naſcitur, & etiam ſeritur. Cuius aliud eſt pallidum, aliud ſubruffum, & aliud album. Vires habet alba & diureticas valde, calidas, media participans qualitate, partem habens amaritudinis. Si comedantur extra rationem, caput grauant, ventremque turbant, ſanguinem per vrinam educunt. Herbum elixum boues pingueſcere facit. Fit autem farina ex eo aceto hoc modo. Herbum album eligitur, & vna die aqua infunditur, alia die donec corium dimittat coquitur, tunc demum in farina molitur ac reponitur. Hæc farina ſumpta ventrem mollit, vrinã prouocat, colorem bonum facit. Si tamen nimium comeſa vel bibita fuerit, caput grauat, torſiones, cum ſanguine deponit, ventrem ac veſicæ vulnera cum melle ſanat, cancros, & duritias mammarum malignaque vulnera & carbunculos impoſita curat, tumorẽ [illegible] pere facit, mixtoque vino caninis morſibus, ac venenoſis ſuccurrit. Cum aceto cocta torminibus, & ſtranguirijs, ac punctionibus

medetur,

medetur, ſuper pectinem impoſita. Euſdem elixatura perniones, ac prurigines totius corporis tollit, foměto adhibita. De illis quandoque qui albi ſunt, alio modo fit farina. Prius enim parum aqua ſparguntur, & ſic in patella quouſque corium dimittant aſſantur, dehinc tenuiſſimà tunduntatque cribrantur. Auicenna. Herutum dicitur granum in magnitudine lentis, non cum compreſſione rotundum, ſed laterati, eius color eſt inter cinericiũ & citrinum. Quandoque eſt album, ad citrinitatem declinans, & quandoque rubeum, herba eſt parua, minuta folia habens, & in thecis eſt eius ſemen. Boues id comedunt, coque nutriuntur. Calidum eſt in primo & vſque ad ſecundum, & in tertio ſiccum. Eſt autem abſterſiuum & aperitiuum, & ineſt ei malus humor, cuius rectificatio eſt ſicut lupinorum: linitum ſuper morpheam & pannum, lẽtigines, ac cicatrices proficit, & bonum colorem efficit. Extenuatis ꝓdeſt, eiuſque decoctio ponitur ſuper fiſſuras frigoris, & pruritum eius manibus accidentes. Lenit duricias mammillarum, & vlcera cum melle mundificat. Cõfert igni perſico ac mellino, confert duriciei mammillarum, & facile efficit croſſæ fauces ſputum. Cum aceto bibitum vrinæ difficultati confert, ſedatque tenaſmon & ventris dolorem pungitiuum. Plurimis tamen vſus eius mingere facit ſanguinem propter ſuæ prouocationis fortitudinem, ſoluitque naturam. Denique fit emplaſtrum ex eo cum vino ſuper morſum viperę vel canis rabioſi, & hominis ieiuni. Iſaac. Orobum calidum eſt in primo gradu, ſiccum in ſecundo, vnde mundificatiuum eſt & colatiuum, ventrem humectat, vrinam & menſtrua prouocat, cutem clarificat. Non tamen plurimum aſſuefiat, ne forte ſanguinem mingere faciat. Aliquando etiam per nares ſanguinis efficit fluxum. Farina eius cocta cum ſepotis, quod eſt ſpecies thuris, hydropicis, ictericiſque proficit. Temperata cum vino valet ſuper rabidiſſimi canis morſum impoſita. Rurſumque cum melle temperata lentiginem mundificat, vulneribus apoſtematibuſque ſimiliter valet. Actor. Nota tamen ꝙ orobum phiſici noſtri illud eſſe putant, quod nos vitiam eſſe dicimus. Sed Iſidorus hæc pro duobus ponit. Et dicitur ꝙ duo genera ſunt, vnum maius, quod orobum vocatur, & aliud minus, quod vitiam dicimus.

De lente ſiue lenticula. Cap. LXXVII.

ISidorus. Lens dicta eſt, eo ꝙ humida & lenta eſt, vel ꝙ adhęret humida, hęc in cibo ſumpta deducit ventrem, magis autem & vrinam. Plinius lib. 18. Lens amat tenue magis, quam pingue ſolum & cœlum vtiqua ſiccum. Duo ſunt eius genera, in Ægypto alterum rotundius atque nigrius, alterum vero ſua figura, vnde vario vſu tranſlatum eſt in lenticulas nomen. Inuenio apud auctores veſcentibus ea fieri ęquanimitatem. Lenti ſeminatę nocet herba ſecuridaca, quam græci pelecinon vocant a ſimilitudine, necat enim complexu. Lentem denique ſeri cõuenit in loco frutecto rubicoſo, qui herbidus non ſit. Lentem piſcudam torrere prius oportet, deinde cum furfuribus leniter pinſi, vel addito in ſextarios, 20. lateris crudi fruſto, & arenis ſemodio, heruillam quoque modis eiuſdem, quibus & lentem. Palladius li. 3. In menſe Februario lenticulam conuenit ſeri, ſolo tenui ac reſoluto vel in pingui, ſed ſicco maxime, quia luxuria corrũpitur & humore vſque ad duodecimam lunam bene ſeminatur. Quæ vt cito exeat atque grandeſcat, prius cum fimi ariditate vulter miſceatur, & vbi ſic requieuerit quatuor diebus, vel quinque, tunc ſpargitur. Semen vnius modij iugerum implebit. Idem in lib. 7. Menſe Iunio in locis frigidis peragenda eſt leguminum meſſis: lenticula itaque collecta bene ſeruatur cineri mixta, vel in vaſis oleanij vel ſalſamentarijs repletis, ſtatimque gipſatis.

De proprietatibus eius in medicina. Cap. LXXVIII.

DIaſcorides. Lenticulis virtus eſt ſtiptica, indigeſtibilis eſt & cacoſtomacha, ventrem inflat, inteſtina lędit, frequenterque comeſta caliginem oculis facit. Cocta cum corio ventrem mollit, molita & comeſta ventrem ſtringit. Molitam tamen cum coxeris ſi aquam in coctura mutes, exinde ventrem mollire poteris. Nimium comeſta viſiones ſomnij ſuperfluas facit, & pulmoni & capiti eſt contraria. Cum polenta cathaplaſmata podagris medetur. Cum melle cocta & impoſita duricias, & ſcrophas reſoluit. Cum vino mellitoti vel cotoneo cocta & impoſita tumores oculorum curat. Oleoque roſaceo mixta & impoſita tumores ani compeſcit. Putredines vulnerum & cancrenas aqua marina mixta purgat. Igni acro ac herpetis, & papulis medicinalis eſt, pernionibus, & mammis tumẽtibus in aqua marina cocta maximum præſidium eſt. Cum melle vulnera purgat & glutinat, cum oleo roſeo virgæ vitia emendat. Platea. Lenticula eſt in ſecundo gradu calida & ſicca, fructus, vel ſemen eius competit veſcendi vſui, ac medicinæ, vnde contra diſſenteriam in aceto vſque ad aliquantulam denigrationem decoquitur, & omni mane patienti ieiuno ad comedendum datur. Plinius lib. 22. Lens optima eſt quæ facillimè coquitur, eaquè quis maxime aquam abſorbet, aciem quidẽ oculorum obtundit & ſtomachum inflat, ſed aluum in cibo, magiſque decocta cœleſti aqua ſiſtit. Eadem minus percocta ſoluit, puſtulas vlcerum rumpit, & ea quæ intra os ſunt purgat & aſtringit: omnes collectiones impoſita ſedat, maximèque rimoſas, & exulcerata, cum mellloto aut cotoneo oculorum epiphoras, contra ſuppurantia cum polenta imponitur, decoctæ quoque ſuccus ad oris vlcerationem ac genitalium adhibetur. Cum polenta podagris imponitur, & vuluis, & renibus, pernionibus vlceribuſque cicatricem difficilè trahentibus. In diſinteria efficacior eſt in tribus aquis cocta. In quo ſcilicet vtilius eſt ſemper illam torrere, vel tundere, vt tenuiſſima detur, vel per ſe vel cum cotoneo malo, vel pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, vel plantagine. In aceto decocta duritias diſcutit & ſtrumas. Decoctę ſuccus ad oris exulcerationes, & genitalium adhibetur. Ad ſedem cum roſaceo aut cotoneo. In his quæ acrius remedium exigunt cum putamine punici, mella modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inareſcat, adijciuntur & betis folia. Imponitur & ſtrumis panuiſque vel maturis, vel matureſcentibus ex aceto diſcocta. Rimis ex aqua mulſa, & cancrenis, cum punici germine. Propter diſſolutionem ſtomachi triginta grana lentis deuorantur. Pulmoni eſt inutilis, & capitis dolori, neruoſiſque omnibus, & felli, nec ſomno facilis. Ad puſtulas vtilis, ignique ſacro & mammis in aqua marina decocta. Stomachi quidem cauſa polentę modo potionibus inſpergitur. Quæ ſunt ambuſta, aqua ſemicocta curat. Poſtea trita & per cribrum effuſo furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex poſca coquitur ad guttura. Eſt etiam lens paluſtris per ſe non naſcens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ, propter quod illinitur collectionibus, & maxime podagris, per ſe vel cum polenta, glutinat & intranea procidẽtia. Eſt iterum ſilueſtris agreſtis, a græcis dicta helyphacos, ab alijs phacos, lenior ſatiua lente, folioque minore ac ſicciore. Eſt iterum altera ſpecies eius ſilueſtris, odore graui, hæc minor, habet mali cotonei effigie folia, ſed minora & candida, quis cum ramis decoquuntur. Menſes, & vrinas cit, ictus marinæ paſtinacis ſanat, locoque percuſſo torporem obducit. Cum abſinthio bibitur ad diſſinteriam, Eadem cum vino commorantes menſes trahit, abundantes ſiſtit, decocto eius poto. Ipſaque herba vulnerum ſanguinem cohibet, per ſe impoſita. Serpentium quoque morſus ſanat. Et ſi decoquatur in vino, pruritus teſtium ſedat.

Adhuc de eodem. Cap. LXXIX.

ISaac. Lenticula frigida eſt in primo gradu, ſicca in tertio. Ex duobus contrarijs eſt compoſita, in cortice, & medulla. Nam cortex eius acuitatem habet, vnde & ventrem ſoluit. Medulla autem ſtiptica, & confortatiua ſtomachi, & inteſtinorum, ac contra diarriam valet. Vniuerſaliter autem nutrimentum corporis groſſum eſt, & ad digerẽdum durum, melancolicum ſanguinem generat: maximè ſi cum cortice comedatur. Cerebrum fumo groſſo, & melancolico implet, vnde cauſa eſt doloris, & fallacium formidoloſorumque ſomniorum, ventoſitatem facit, & conſtipationem, ideo plus cæteris granis ſtomacho nocet ac pulmoni. Sanis etiam officit oculis, quanto magis infirmis. Deſiccationis ſuę cauſa ventrem, & menſtrua conſtipat. Lens cum corticè cocta, ſiccæ complexioni eſt noxia, & paſſionem in ea melancolicam generat, ſicut nigram morpheam, impetiginem, ſerpiginem, cãcrum, elephantiam, & leoninam. Eis autem qui humidæ complexionis ſunt aliquando proſunt, ideoque ſi ſine corticè edantur, hydropicis valent, cum cortice autem nimis nocent propter ventoſitatem, & inflationem quam creant. Valent etiam aliquando in cathaplaſmate contra apoſtema. Auicen. Lens (vt Galieno viſum eſt) aut eſt æqualis in caliditate & ſiccitate, aut parum decliuis ad caliditatem. Et illud quidem genus quod comeditur notũ eſt, ſed aliud genus eſt ſilueſtre, malum, & eſt lens amara, & manifeſtæ caliditatis, in qua eſt ſiccitas, & parum ſtipticitatis. Lens quidem compoſita eſt, ex virtute conſtrictiua, & abſterſiua. Cortex eius plurimum ſtipticus eſt, & in ipſo eſt inflatio plurima, ſanguinem inſpiſſat, & non currit in venis, & ex ea melancolicæ generantur ęgritudines. Ex ea cum aceto factum emplaſtrum, reſoluit ſcrofulas, & apoſtemata dura. Item cum aceto replet vlcera profunda, & eorum ſordes eradicat. Cum ſauich poſita ſuper podagram confert, & eius multitudo generat lepram, minorat vrinam & menſtrua, quia ſanguinem inſpiſſat, & omnino non prouocat. Qui eius cibo plurimũ vtitur, ei viſus obtenebratur propter exiccationis illius vehemẽtiam. Melior eſt autem illa quæ vehementius maturatur, & eſt alba & lata. Quæ quando cadit in aquam nõ denigrat eã, & oportet vt bene maturetur in decoctione. Cum aqua marina valet ad formicam, & fiſſuras accidentes ex frigore.

De lupino. Cap. LXXX.

ISidorus. Lupinum & ipſum ſicut & cicer nomen græcum eſt, de quo Virgilius ait. Triſteſque lupini. Quia videlicet amaritudine contriſtant vultum guſtantis, nam & de ipſis præ amaritudine nec vermis, nec vllum animal comedit. Horum natura calida & fortiſſima eſt, ſed cocti leniores ſunt, & egeruntur, & lumbricos, ac tineas ventris excludunt. Plinius li. 18. Commune eſt lupinum

num vſui quadrupedum, & hominum. Folia eius cadunt ei, ſicut & papaueri. Itaq; lupino vſus eſt proximus rapis, cum ſit & & hominum & quadrupedis generi vngulas habenti communis. Remedium eius eſt, ne metentes fugiant exiliendo, vt ab imbre tollatur. Natura aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum quidem omnium cum ſole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo demonſtrat. Ter præterea floret, terram amat, terraſque non vult operiri. Et vnum hoc ſeritur, non arato, vbi fuerit maximè ſabuloſa, & ſicca, & etiam arenoſa coli vtique non vult. Tellurem adeo amat, vt quamuis frutecto ſolo coniectum inter vepres, ad terram tamen radice proueniat, huius ſatu arua & vineæ pingueſcunt. Itaque adeo fimo non eget, vt vicem optimi repræſentet nihilque aliud. Nullo conſtat impendio, vt quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre, protinus ſeritur ex arua. Ac ne ſpargi quidem poſtulat decidens ſponte, primumque omnium ſeritur, nouiſſimè colligitur, vtrumque ferè menſe Septembri, quia ſi non antecesſerit hiemem, frigoribus eſt obnoxium. Impunè præterea iacet, ſed detectum, etiam ſi non protinus ſecuti obruãt imbres. ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum eſt, plerunque tamen leui ſulco integunt eum. Ex denſiore terra, maximèq; rubricam amat. Ad hanc alendam poſt tertium florem verti debet: in ſabulo poſt ſecundum. Cretoſa tamen limoſaque odit: & in his non prouenit. Maceratum aqua calida homini eſt in cibo. Nam bouem vnum modij ſinguli ſatiant: validumq; præſtant. Sed & ventribus puerorum pro remedio eſt impoſitum. In fumo cõdi maximè conuenit: quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in ſterilitatem caſtrant. Et ſiquidem in fronde ſit depaſtũ, inarari protinus ſolum eſt opus. Serendum in terra & rubrica lupinum & aquoſiore agro adoreum. Palladius lib. 10 Lupinus, qui radicem vnam habet, ſi ſarculetur extinguitur Quod nec deſiderat: quia præter auxilium cultoris affligit herbas. Idem in lib. 6 Menſe Maio ſeminaria fodiuntur aſſiduè, & locis prægelidis, ac pluuioſis oleæ putantur, & eis muſcus abraditur. Et ſiquis lupinum agri ſtercorandi cauſa ſeminabit: aratro illum euertendo condet. Idem lib. 7. In menſe Iunio lupinus colligitur: & ſi placuerit ſtatim ex area ſeritur, ſed longè ab humore in horreis eſt ponendus: ſic enim diutiſſimè cuſtoditur: maximè ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus. Idem in li. 10. Menſe Septembri, vel aliquanto maturius in qualicunque terra, vel crudo, vel culto ſolo ſeritur lupinus. Cui hoc prodeſt vt ſeratur antequam incipiat frigus: agro limoſo non naſcitur; cretam reformidat; exilem terram, atque rubricam amat. Et vt loca exilia fœcundet, circa Idus Septembris ſeratur: atque vbi creuerit, vertente vomere putreſiat exciſus.

De operatione ipſius vt medicinæ. Cap. LXXXI.

AVicenna. Lupinus eſt faba Aegyptiaca: & eſt granum cõpreſſæ figuræ, amari ſaporis, in medio pertuſum. Sylueſtris in omnibus eſt fortior, ſed minor calidus eſt in primo, ſiccus in ſecundo, ſtipticus cum virtute capillos ſubtiliat & abſtergit, pannum ac morpheam ac veſtigia, & occultationem & bothor abſtergit faciem, quando cum aqua pluuiali decoquitur, donec diſſoluatur, confert bothor in facie, & vlceribus & apoſtematibus calidis, & ſcrophulis, ac duriciebus, vel cũ aceto ac melle, vel ſicut oportet in vnoquoque corpore. Eius decoctio fuſa ſuper cancrenas, confert earum corruptioni. Confert etiam ſcabiei & herpetæ, & vlceribus fraudulentis ac perſico igni. Emplaſtrum ex eo ſuper ſchiaticam fit. Eiusque farina confert humidis vlceribus capitis. Aperit opilationis epatis ac ſpleenis. Ille qui non habet amaritudinem, ſedat nauſeam, & dirumpit appetitum. Ille autem cuius amaritudo remota eſt, difficilis digeſtionis ac penetrationis eſt. Item lupinus extrahit vermes cum melle & aceto bibitus, & ſimiliter vrinam prouocat & mẽſtrua, conferetq; mulierum doloribus. In ipſo eſt conſtrictio ventris, dulcoratus vero ſecundum quoſdam, nec ſoluit, nec ſtringit. Conſtantinus vbi ſupra. Lupinus & calidus & ſiccus in primo gradu iſt, aliquantulum ponticitatis habet. Coleram rubeã purgat, ventresque conſtipatos laxat, ſuccus eius bibitus magis eſt laxatiuus, minus tamen opilationis apertiuus, coctus autem ac deſpumatus prius aperit, quàm laxa, & ſucco ſolatri commixtus optimus eſt. In epate dolorem habentibus, vel apoſtema confert, & contra flegmones in epate ac ſplene prodeſt, ictericiam curat, ventrem humectat, calorem extinguit. Super ſplenem cathaplaſmatus dolorem ab eo celeriter excludit. Aures etiam ab omni putredine & putore mundat eiſdem inſtillatus, ſimiliter operatur in naribus. Succus cum oleo roſeo temperatus refrigerat loca igne perusta. Iſaac. Lupini ſunt in ſecundo gradu calidi & ſicci, horum farina cum ruta & pipere bibita ſpleneticis valet, aqua in qua cocti ſunt loræ puſtulæ auferuntur.

Iterum de eodem. Cap. LXXXII.

DIaſcorides. Lupinus eſt omnibus notus, huius farina cum melle mixta lumbricos excludit comeſta, vel cum aceto bibita: lupinus amarus elixus idem præſtat comeſtus, ſimiliter & aqua eius bibita. Eademque tuta, vel pipere admixta ſpleneticos curas ſumpta & fomento adhibita. Cancris & malis ſibus venenatis & ſcabiei ſingulare præſidium eſt, maculas nigras & liuores & papulas corporis impoſitus ebulire non permittit. Eius farina polenta mixta & aceto & aqua impoſita, tumores ſpargit. Cum aceto cathaplaſmata ſcrophas matureſcere facit. Cum aqua cœleſti elixus, carbunculis proficit, multumque ad carcinomata facit. Cum camæleonta nigra coctus, ſcabiem omnem curat. Radix eius eſt diuretica, quæ in aqua decocta, mouet vrinam potui data, dulcorati lupini cum aceto bibiti, putredines tollunt ſtomachi, ac medentur indigeſtioni. Farina cum praſio poſita in vmbilico expellit lumbricos. Cocta vero magnas plagas ſanat, & diaphoreſim facit, quia protectoriam, & digeſtoriam habet vim. Eius fomentatio vulnera peſſima deſiccat. Abſque mordicatione cum aceto ſeruoribus optima. Sunt & ſiluatici lupini ſimiles noſtris: ſed amariſſimi, & tantam habent efficaciam, quantam & noſtri. Plinius lib. 22. Lupini ſunt & ſylueſtres omnimodo minores ſatiuis, præterquam amaritudine ex omnibus, quæ eduntur. Sicco nulli minus eſt ponderis, nec plus vtilitatis, cinere miteſcunt, vel aqua calida: homines diſcolores in cibo frequentatius exhilarant. Amari contra aſpides valent. Aridi decorticati ac triti contra vlcera ſuperpoſito linteolo ad viuum corpus redigunt. Strumas & parotidas in aceto cocti diſcutiunt, decoctorum ſuccus cum pipere ac ruta etiam in febre datur ad ventris animalia pellenda minoribus triginta annorũ. Ex alio genere toſti, & in defruto poti vel ex melle ſumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, faſtidium detrahunt, farina eorum aceto ſubacta papulas & pruritus cohibet in balneis illitam, & per ſe ſiccat vlcera, liuores emendat, inflationes cum polenta ſedat. Sylueſtrium efficacior eſt vis contra coxendicum debilitatemque lumborum. Ex eiſdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt, & ſi ad mellis craſſitudinem decoquantur ſatiui, vitiligines nigras & lepras emendãt. Satiui quoque carbunculos rumpunt; impoſiti ſtrumas minuunt vel maturant, & cocti ex aceto cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero cœleſti aqua decoquantur, ſuccus ille ſmegma fit, quo ſolent fouere cancrenas, eruptiones pituitæ, ad vlcera manantia vtiliſſimum, expedit ad lienem bibere, & cum melle mẽſtruis hærentibus. Radix quoque in aqua decocta vrinas pellit. Crudi cum fico ſicco triti ex aceto imponuntur lieni medentur & pectori cum chamæleone herba decocti, aqua in potum collata, ſcabiemq; quadrupedum ſanant in amurca decocti. Fumus crematorum culices necat.

De Medica. Cap. LXXXIII.

ISidorus. Medica dicta eſt, quia a Medis in Græciam translata tempore quo eam Xerxes Rex Perſarum inuaſit. Hæc ſemel ſeritur, & decem annis permanet, ita vt quater, vel ſæpius per annum poſſit reſcindi. Palladius libro tertio. In Februario menſe ager qui acceptuus eſt medicam, eſt iterandus, & purgatis lapidibus diligenter occandus. Porro circa Kalendas Martij ſubacto ſicut in hortis ſolo, formandæ ſunt areæ decem pedibus latæ, quinquaginta vero pedibus longæ, ita vt eis aqua miniſtretur, & facilè intrari poſſint ex vtraque parte. Tunc iniecto antiquo ſtercore, in menſem Aprilem reſeruentur paratæ. Idem in libro quinto. Menſe Aprili in areis (vt dictum eſt) præparatis medica ſerenda eſt. Quæ ſemel quidem ſeritur, & decem annis permanet, vt quater aut ſexies per annum reſcindi poſſit, agrum ſtercorat, animalia reficit macra, curat ægrota. Iugerum eius anno toto abundè ſufficit equis tribus. Singuli cyathi ſeminis occupent locum pedibus quinque latũ, decem pedibus longum. Sed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem ferro locum tangi non licet, ſed raſtris ligneis frequenter, herba ne teneram medicam premat. Prima meſſis tardius fiat, vt aliquantulum ſemen excutiat. Cæteræ vero meſſes, quam volueris cito peragantur, & iumentis præbeantur, ſed primo parcius præbẽda eſt nouitas pabuli, inflat enim, & multum ſanguinis creat. vbi ſecueris ſæpius riga, poſt paucos dies cum fruticare cœperit omnes alias herbas runcato. Ita & ſexies per annum metes & annis decem poteris manere continuus.

Iterum de eodem. Cap. LXXXIIII.

PLinius libro decimooctauo. Medica etiam Græciæ eſt externa, vt a Medis per bella Perſarum, quæ Darius intulit, aduecta. Sed in primis tanta dos eius dicenda eſt, vt ex vno ſatu amplius, quàm triceni annis durer. Eſt autem trifolia ſimilis caule, ac folijs geniculata quicquid in caule aſſurgit, in folia contrahitur. Vnum de illa & ertoſo volumen Amphilotus fecit confuſum. Solum in quo ſeratur, elapidatum & purgatum Autumno ſubigitur, mox aratum & occatum integitur crate,

iterum,

iterum, ac tertio, quinis diebus interpoſitis, & fimo addito. Poſcit autem ſolum ſuccoſum, vel irriguum. Ita præparatum ſeritur menſe Maio, aliàs pruinis eſt obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari, & inter naſcentes herbas excludi. Id præſtant in iugera modia vicena. Cauendum eſt ne adurat, terraque protinus integi debet. Ideoque protinus altitudine initiali liberanda eſt herbis omnibus manu potius, quàm ſarculo. Secatur cum florere incipit, & quoties refloruit, id euenit per annos ſexies cum minimum quater. In ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vſque ad trimatum vtilius eſt. Verno debet ſeri, liberarique alijs herbis, ad trimatum mairis a ſolo radi. Itaque reliquæ herbæ intereunt ſine ipſius damno propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum aratro ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant: dari non ad ſatietatem debet, nec replere ſanguinem oportet, & viridis vtilior eſt, areſcit ſurculosè, ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur. Diaſcorides. Medica trifolio aſſimilatur, quod inter fœnum naſcitur, folia quidem habet anguſta, virgulamq; trifolio ſimilem, in qua ſemen eſt illi lenticulæ ſimilis. Semen hoc miſcetur pani pro odore & ſalibus. Elixum & fomento adhibitum eſt calidum, hanc herbam aſini comedunt.

De Milio & miliaria. *Cap.* LXXXV.

ISidorus. Milium a multitudine fructus vocatum eſt, hinc & centenum dictum, eo quòd in pleriſque locis iactus ſeminis incrementum frugis centeſimum renaſcatur. Palladius libro quarto. Menſe Martio calidis & ſiccis regionibus milium ſeremus & panicum, leuem & ſolutam terram deſiderant, nec in ſabulone ſolum, ſed in arena quoque proueniunt. Dummodo cœlo humido & ſolo ſerantur irriguo, quia ſiccum & argilloſum locum reformidant, herbis liberentur aſſiduè. Quinque ſextarijs ſpatium iugeri complebitur. Idem in libro quinto. In menſe quoque Aprilis, locis mediocriter ſiccis milium & panicum conuenit ſeri. Plinius vbi ſupra. Milia præcipue Campania gaudet, pultemque candidam ex eo facit, fit & panis ex eo prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maximè aluntur pulte, & cruda etiam farina æquino lacte, vel ſanguine cruris venis admixto. Aethiopes non aliam frugem nouere quàm milij ordeique. Milium & panicum ſunt ex frumentis æſtiuis, quæ ſeruntur exortu vergiliarum, vernoque tempore ſurgunt in culmum geniculatum & concauum, paruis auibus ſunt expoſita, quippe membranis continentur indefenſa. Milium intra hos decem annos ex India in Italia inuectum eſt, colore nigro, amplum grano, arundineum culmo adoleſcit ad pedes ſeptem altitudinis, prægrandibus culmis, lobas vocant omnium frugum fertiliſſimum. Ex vno ſiquidem grano ſextarij terni gignuntur, ſeri debet in humidis. Porro milium & omnia æſtiua maturantur a flore diebus quadraginta, nec far & milium purgari poſſunt niſi toſta. Catonis eſt ſententia milium & panicum prius ſerendum in aquoſo ſolo & frigido, poſtea in calido. Si vero non ſit aquoſum in ſolo rubricoſo, vel pullo vel arenoſo. Cætera quidem æſtiua frumenta riguis magis, quàm imbribus gaudent: milium autem & panicum aquas minimè cum in folia exeunt: vetant ea inter vites arboreſque frugiferas ſeri, terram eſtimantes hoc ſatu emaciari. Milij præcipuus eſt ad fermenta vſus muſto ſubacti in annuum tempus, milium occatur & ſeritur, & non iteratur, non runcatur: milium in ſicioorato non ſeritur. Idem in libro vigeſimoſecundo. Milio quidem aluus ſiſtitur, tormina diſcutiuntur, in quem vſum torretur ante. Neruorum doloribus feruens in ſacco imponitur, nec aliud eſt vtilius, quia leuiſſimum eſt ac molliſſimum & doloris capaciſſimum. Itaque talis vſus eius eſt ad omnia, quibus calor profuturus eſt, farina vero eius cum pice liquida ſerpentium ac multipedum plagis imponitur. Iſaac. Milium frigidum eſt in primo gradu, ſiccum in ſecundo. Teſtatur hoc lenitas eius, & concauitas, & viſcoſitas, atq; vnctuoſitatis abſentia: minus nutrit, quàm cætera grana ex quibus panis fit, ſanguinem minimum, nec laudabilem generat. Sed tamen gratia ſiccitatis confortat ſtomachum, & alia membra corporis, ventremque conſtipat. Diaſcorides dicit milium eſſe diureticum, aſſatum ad tortionem doloremque ventris ſuppoſitum calidum valet. Plinius vbi ſupra. Miliaris vocatur herba, quæ milium necat. Hæc autem trita, podagras iumentorum ſanare dicitur cornu cum vino infuſa.

De Ocyno, & olira. *Cap.* LXXXVI.

PLinius libro decimooctauo. Ocynum Cato vocat quoddam apud antiquos pabuli genus, quo ſiſtebant aluum bobus. Id erat a pabulis ſegete viridi deſecta antequam gelaret. Sura mamilius id aliter interpretatur. Tradit enim decem modios fabæ, duoſque viciæ, & tantundem erulæ in iugero, miſceri Autumno, & ſeri ſolitos: melius & auena Græca, cui non cadit ſemen: admixta hocque vocitatum ocinum, & bouum cauſa ſeri ſolitum. Varro autem propter celeritatem proueniendi dicit ocynum appellatum a Græco, videlicet quod ociſoceos dicunt. Olira eſt frumenti genus ex quo farina in Aegypto conficitur. Hoc ſiquidem eſt ibi trimum ſpicæ genus. Oliram autem, & oriſam eandem eſſe quidam exiſtimant. Idem in libro vigeſimoſecundo. Oliram diximus uocari arincam, hac decocta fit medicamentum quod ateram Aegyptij uocant, infantibus utiliſſimum. Sed eodem & adultos illiniunt.

De Ordei natura. *Cap.* LXXXVII.

ISidorus. Ordeum dictum eſt, eo quòd præ cœteris frumenti generibus aridum fiat, vel quòd ſpica eius ordines habeat, huius tria ſunt genera, primum exaticum dicitur, eo quòd ſpica eius ſex ordines habeat, quod quidam canterinum appellant, eo quòd animalia melius quam triticum paſcit, & homines ſalubrius quàm malum triticum. Alterum diſticum, eo quòd duos ordines habeat, hoc plerique galaticum uocant. Tertium trimenſe, quia cum cogit neceſſitas nemo ſeminatur, & celeriter colligitur. Plinius libro decimooctauo. Circa vergiliarum occaſum ſatum, terra per hiemem nutrit ordeum ſicut far, & triticum. Sine ramis erumpit a ſatu primo die ſeptimo. Ex ipſo alterum grani caput exit in radicem, alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem eroſſior pars grani fundit, & tenuior florem. Cæteris autem ſeminibus eadem pars & florem & radicem. Ordei ſati fructus ſicut & tritici ſpicis continetur, valloque ariſtatum quadruplici munitur. Et genicula quidem tritico ſunt quaterna, farri ſena ordei octona. Sed non eſt ſpicæ conceptus antequam ternarius geniculorum numerus aut quaternus impleatur. Qui vt ſpecie ſui fecerit, quatuor aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt, totidemque, vel paulo pluribus defloreſcunt. Ordea vero cum tardiſſimè, ſeptem. Ordei & frumentum & vitia: & quicquid in ſtipula eſt vnum folium habet. Sed hordeo quidem ſunt ſcabra: cæteris autem lenia. Magna vero terræ cœliq; differentia. Siquidem in Aegypto metitur ordeum à ſatu menſe ſexto, in Hellado ſeptimo, in Peloponenſi octauo. Leuiſſimum ex frumentis eſt ordeum. Antiquiſſimum etiam in cibis eſſe ſicut Athenienſium ritu Manandro auctore probatur: & gladiatorium cognomine, qui ordearij vocabantur. Ordeum Indis: & ſatiuum & ſilueſtre inuenimus: ex quo panis apud eos præcipuus. Quidam eo vtuntur in vſu iumentorum, quod mirum eſt: ignibus durato: & poſtea mulino. Spicę vero quædam ordines habent binos: quædam plures vſq; ad ſenos. Ipſi quoque grano aliquot differentiæ; videlicet longius, aut breuius: læuiuſque aut rotundius: candidius, aut nigrius: vel cui purpura eſt. Vltimo ad polentam contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Denique ordeum molliſſimum eſt omnium frugum. Melior ex ordeo polenta fieri traditur: ſi non exacta maturitate tollatur. Granum eius fragili continetur ſtipula, & tenuiſſima palea.

De Ordei cultura. *Cap.* LXXXVIII.

IDem in eodem. Ordeum ex omnibus frumentis ſeritur primum, ipſumq; frugum omnium (vt perdiximus) eſt molliſſimum. Seri autem non vult, niſi tantum ſicca & ſoluta terra, & niſi læta. Ex optimis palea, ſtramento vero eius nullum comparatur. Minimèque calamitoſum eſt ex omni frumento; quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque ſapientes agricolę triticum cibarijs tantum ſerunt, ordeum ſarculo ſeri dicunt, propterea celerrimè reddit, fertiliſſimumque. Quòd in Hiſpania & Carthagine Aprili menſe collectum eſt, hoc ſeritur & eodem menſe etiam in Celtiberia, eodemque anno bis naſcitur. Rapitur autem omne ſtatim a prima maturitate feſtinantius, quàm cætera, quia granum eius (vt dictum eſt) continetur fragili ſtipula, & tenuiſſima palea. Catonis ſententia eſt ordeum ſeri in nouali & in arui, quod reſtibile poſſet fieri. Ordeum denique non eſt faciendum niſi ſiccum. Palladius libro ſecundo. Menſe Ianuario ſi clemens fuerit hiems, ordeum galaticum, quod graue atque candidum eſt, circa idus ſeratur, & in locis temperatis, octoque modijs iugerum compleatur. Idem in libro 4. Menſe quoque Februarij circa Kalendas Martij ſerendum eſt ordeum galaticum in locis frigidis. In Iulio menſe primo meſſis ordei inchoatur, quæ conſumenda eſt antequam refractis ſpicis lapſa decumbant, quia nullis vt triticum folliculis veſtiuntur. Sed ordei culmi (vt iam ſupra dictum eſt) in agris aliquantulum ſinantur iacere, quia fertur hoc more grandeſcere. Idem in libro decimo. Menſe Septembri ſolo gracili ſeritur ordeum canterinum, modijs quinque integrum impletur. Poſt hoc autem genus agros ceſſare patieris, niſi fortè letamen aſperſeris. Idem in libro vndecimo. Menſe quoque Octobri ſeritur ordeum quod dicitur canterinum, macra & ſicca terra, vel ſatis pingui, hac quippe vincitur, aliud non habet amplius quod noceat, quo ſemen aliud ferre non poſſit.

De operatione ipſius in medicina. Cap. LXXXIX.

ISaac. Ordeum eſt frigidum, & ſiccum in primo gradu. virtutem habet mundificatiuam, & excolatiuam: plus tamen faba exiccat. Ideo nutrimentum eius ab inflatione liberum. Cæteris granis nutribilius eſt, ac laudabilius excepto tritico. Eſt autem ex ordeo vtilis confectio. Elixatur enim cum aqua, deinde aſſatur. Inde farina facta: cum zuccaro conficitur. hoc in æſtiuo tempore ad ſtomachi refrigerium multum valet. & epatis ſitim auſert cum aqua temperatum. Fit etiam ex eo ptiſanum hoc modo: Conſtringitur ordeum donec cortex auferri poſſit, & menſura vna ſumitur ordei, aquæ vero decem, ac tamdiu coquitur, donec ad vnum redigatur. deinde colatur, & potui datur. hoc valet ad ſanitatem cuſtodiendam, corpusque humectandum. Et ſi etiam corpus refrigerium ex eo plus appetat, aceti parum admiſcetur. Quod ſi calidæ naturæ fuerint, ſeminis papaueris albi parum additur: hoc ptiſanum dandum eſt ſanis, quibus crebro vſu clariſſimum & perfectiſſimum ſanguinem generat, nec minus, quàm corpus nutrit. Infirmis vero diuerſis modis dandum eſt, prout cuiq; infirmitati expedit: ad ſitim & calorem epatis extinguendum datur vt ſupra dictum eſt. Colatiuum & mundificatiuum erit, ſi cum cortice ipſo coquatur, propter epatis conſtipationem coquitur ſimul radix fœniculi & apij, & accipitur cum oxizuccara. Plinius lib. 22. Ordeum optimum eſt calidiſſimum. Succus in aqua cœleſti decocti in paſtillos digeritur, vt exulceratis in faucis & matricibus infundatur. Cinis eius ambuſtis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab oſſibus & eruptionibus pituitæ, ac muriſaranei morſibus. Idem aſperſo ſale ac melle candorẽ dentibus & ſuauitatem oris facit. Eos qui pane ordeaceo vtuntur morbo pedum tentari negant. Nouemq; granis ſi furuoculum quis circumducat ſingulis ter manu ſiniſtra & omnia in ignem abiciat confeſtim ſanari aiunt. Eſt & herba quæ a Græcis appellatur Phenecea, a noſtris autem ordeum murinum, & hæc trita præclare cit menſes ex vino pota. Diaſcorides. Ordeum quidem bonum eſt niueum & mundum, ſed non tantum addit corpori quantum triticum. Auicenna. Ordeum eſt frigidum & ſiccum in primo, & in ipſo eſt abſterſio. Eiusq; nutrimentum eſt minus tritici nutrimento, aqua eius nutribilior eſt ſauich ipſius. Ambo frangunt acuitatem humorum. aqua ordei alſalech humidior eſt: & omnis aqua ordei inflatiua eſt. Super pannum adminiſtratur ex eo epitima calidum: & ex eius decoctione ſuper apoſtemata dura & calida ponitur emplaſtrum. linimentum ex eo cũ aceto forti ſcabiem vlceratam ſanat: impoſitum more emplaſtri. Iterum ex eo cum citonijs & aceto ſuper podagram fit emplaſtrum: prohibetque humiditatum ad iuncturas fluxum. Eius aqua confert ægritudinibus pectoris. & bibita cum fœniculi ſemine, lac abundare facit. Ex eius quoque farina cum mellilotо & cortice papaueris fit emplaſtrum ad dolorem lateris. Eius ſauich retinet ventrem & ſimiliter decoctio ſauich eius, & furfur eius prouocat vrinam. Sed aqua tritici furfuris bibita vehementioris eſt prouocationis. Aqua eius eſt infrigidatiua febrium humectatiua, ſtomacho tamen eſt mala. In calidis quidem febribus eſt pura. In frigidis autem cum apio & fœniculo. Datur & in potum quod cum ficubus eſt coctum cum mellicrato permixtum ad febres flegmaticas.

De his quæ ex ordeo fiunt, & primo de farina. Cap. XC.

PLatearius. Ordeum eſt frigidum & ſiccum, de ordeo multa fiunt quæ vſui medicinæ competunt. In aqua quidem ordei farina decoquitur, & fiunt pultes, optimos cibus febricitantibus, & maximè ſpiritualium apoſtema maturat & bene nutrit. Contra calida quoque apoſtemata in principio ad repercuſſionẽ materiei, ex farina eius & aceto fit emplaſtrum, quod eſt repercuſſiuum, in parte dyaphoreticum & oui vitello conficitur ad maturitatem eorum. Ad frigida denique apoſtemata maturanda fit emplaſtrum ex eius farina & pice liquida, vel farina & terebinthina & melle. Plinius vbi ſupra. Farina ex ordeo & cruda & decocta collectiones impetusque diſcutit, lenit & coquit. Decoquitur alias in mulſa aqua, vel fico ſicca. Ad iocineris dolores eam in poſca impoſitam concoqui opus eſt aut cum vino. Cum vero inter coquendum diſcutiendumque cura eſt, tunc in aceto melius, aut in fece aceti, aut cotoneis piriſve decoctis. Ad multipedum morſus cum melle, ad ſerpentium morſus in aceto, & contra ſuppurantias. Ad extrahendas vero ſuppurationes ex poſca quidem addita reſina & galla. Ad concoctiones & vlcera vetera cum reſina. Ad duritias cum fimo columbarum ac cinere, vel fico ſicca. Ad neruorum inflationes, aut inteſtinorum, aut aurium, aut virilium dolores cum papauere, vel mellilоto, & quotiens ab oſſibus recedit caro. Ad ſtrumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo & fœnugræco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe veruſto. Diaſcorides. Farina ordei cocta valet contra duritias & inflationes, podagricosque tumores cocta cum caricis in mulſa omnes tumores ſpargit impoſita Cum melle & papauere impoſita, dolores lateris tollit. Simili modo inflationibus cum ſemine lini ac ruta & fœnugræco cocta proficit, addita vero picè liquida & cera & lilio inſanientibus ſubuenit. Et cum oleo poſt coctionem impoſita ſcrophas ad ſanitatem ſpargendo perducit. Cum citonijs & aceto cocta & impoſita podagricos tumores ſpargit. Cum aceto inſcido cocta leproſis ſuccurrit. Ipſa quoq; farina infuſa in aqua & cocta cum pice liquida, & oleo matureſcere facit apoſtemata. Aceto deniq; infuſa, & cum dura pice cocta articulorum reuma abſtinet accepta polenta.

De Ordei polenta. Cap. XCI.

PLatearius. Ordei farina cum aqua cocta dicitur polenta, & fit competens cibus apoſtemate ſpiritualium laborantibus Plinius libro 18. Polentam Græci non aliunde quam ex ordeo præferunt: hæc autem fit pluribus modis. Græci ordeum aqua perfuſum noctẹ ſiccant, & poſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius toſtum aqua exigua rurſus aſpergant, ſiccentq; priuſquam molant. Alij vero virentibus ſpicis decuſſum ordeum recens purgant, madidumq; in pila tundunt, ſiccatumq; ſola, rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato vicenis ordei libris ternas ſeminis lini, & coriandri ſelibras ſalisque acetabulo torrentes ante omnia miſcent in mola, qui diutius eam ſeruare volunt cum polline ac furfuribus ſuis fictilibus nouis condunt. Italia ſine perfuſione toſtum, in ſubtilem farinam molit, eiſdem additis, atque etiam milio. Meliorem ex ordeo polentam fieri traditur, ſi ordeum ipſum (vt ſupra dictum eſt) non excocta maturitate metatur. Idem in libr. 22 Polenta ratione locorum a farina diſtat ordei, eo quod torretur, ad ſtomachum vtilis, aluum ſiſtit, & impetus rubicondi tumoris. Illinitur oculis & capitis dolori cum menta vel alia refrigerante herba. Idem quoque pernionibus ac ſerpentium plagis. Et iterum ex vino ambuſtis. Inhibet quoque puſtulas. Farina extrahendi vim habet humores in polline ſubacta, propter hoc cruore ſuffuſis in faſcias vſque ſanguinem perducit, efficacius in ſapa. Imponitur & pedum callo clauisque. Porro cum oleo veteri ac pice decocta polline condilomata, & omnia alia ſedis vitia, quàm maximè calida, mirum in modum curantur. Pulte vero corpus augetur. Farina deniq; qua chartæ glutinantur, tepida ſanguinem excreantibus ſorbenda efficaciter prodeſt. Diaſcorides. Polenta ex ordeo facta & eiuſdem ſuccus optimus eſt cibus, aſpredines arteriarum curat, humores inſcidos & auſteros temperat. Denique farina (vt dictum eſt) ordei aceto infuſa, & cum dura pice cocta articulorum reuma abſtinet accepta polenta.

De Ordaceo farre & furca & alfica & pane. Cap. XCII.

PLatearius. Ordeaceum far ſic efficitur. Ordeum & a palea mundatum in mola ponitur, & aliquantulum ſubleuata mola conteritur, vt croſſam ſubſtantiam operetur: huiuſmodi far diu decoctum optimus eſt cibus febricitantibus, & maximè laborantibus ex apoſtemate ſpiritualium. Diaſcorides. Furca quoque fit de ordeo, quæ quidem eſt diuretica, ſed neruis contraria, ventrem inflat, humores inſcidos nutrit. Ex eo fit elophas, quod oleum infuſum dicitur, quod etiam aliqui cancerum vocant, eo ꝙ multi pro vino in Hibernia & Britannia vtuntur. Conficitur & de tritico, vnde pultes fieri ſolent: virtus eſt ei euſtomacha, corpori addens virtutem, cui ſuccus digeſtibilis eſt, ventrem abſtinet, ſed dolorem capitis commouet. Eſt autem cacochimum, neruiſque contrarium. Palladius libro ſeptimo. Alfica fit ex ordeo hoc modo. Ordeum ſemimaturum cui adhuc ſupereſt aliquid de virore, per manipulos ligabis, & vt facili mola infringi poſſit, in fumo torrebis, atque in vno modio ſalis aliquantum dum molitur miſcere curabis, ſicq; ſeruabis. Conſtantinus in Pantegni. Panis ordeaceus frigidus eſt & ſiccus, minus, quam frumenti nutritiuus, totus ventoſitatis generatiuus, & conſtipatiuus. Vtendum eſt eo cum vnctuoſis, vt eſt caro craſſa atque butyrum. Plinius vbi ſupra. Qui pane ordeaceo vtuntur negant illos tentari pedum morbo.

De Ordei ceruiſia & ptiſana. Cap. XCIII.

RAzi. Ordei ceruiſia id eſt de ordeo facta, neruos impedit, caput dolere facit, & inflat. Vrinam tamen prouocat, & dolorem ex ebrietate reprimit. Quæ autem de ſiligineo pane conficitur, habens mentam & apium melior iudicatur. Solis tamen confert calefactis & diſpoſitionibus & temporibus calidis. Iſidorus libro vigeſimo. Ceruiſia quidem eſt a cerere id eſt fruge vocata. Eſt enim potio ex frumenti ſeminibus confecta vario modo. Plinius libro 22. Ex frugibus itaque fiunt & potus. Zitum in Aegypto. cęlia & cerea in Hiſpania. Ceruiſia pluraque genera in Gallia cæteriſque prouinciis. Quorum omnium ſpuma cutem fœminarum in facie nutrit. Platearius. Ptiſana quoque fit ex ordeo ſcilicet & aqua, quæ cibus eſt competens febricitantibus, & maximè ſpiritualium apoſtemate laborantibus. Eaſque ſemper

dari

dari debet tepida nunquam frigida. Ordeum itaque mundatum decoquitur in aqua donec accedat ad ſubruſſum colorem, & aliquantulum ſpiſſitudinem, & talis aqua eſt optima. Plinius in libro decimooctauo. Ptiſanæ bonitas eſt præcipua Vticenſi. In Aegypto quoque fit ex ordeo, cui bini ſunt anguli. Huius conficiendæ vulgata eſt ratio. Simili modo ex tritici ſemine fit tragum in Campania dumtaxat & Aegypto. Idem in libro vigeſimoſecundo. Ptiſanæ quæ fit ex ordeo laudes condidit Hippocrates volumine vno, quæ nunc omnes in alicam transferunt. Contra quantò innocentior eſt alica. Hippocrates tamen ſorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica et facile hauriretur, quoniam facile redderetur, quoniam ſitim arceret, quoniam in aluo non tumeſceret, & aſſueuit hic cibus ſolus in febribus die dari poſſit tantum remotus ab illis qui fame medicinam exercent. Sorbitionis tamen in totum dari vetuit. Aliudve, quàm ſuccum ptiſanæ. Item vetuit quamdiu pedes frigidi eſſent, tunc ſiquidem nec potionem eſſe dandam. Fit autem e tritico glutinoſior, arteriaque exulceratæ vtilior. Conſtantinus in Pantegni. Ordeum frigidum eſt in primo gradu, ſiccum in ſecundo. Ptiſanæ ex eo confectæ frigidæ ſunt, & humidæ: hoc paſſionum calidam complexionem adiuuat. Secundum temperamentum acutis febribus valet, digerens materiam vnde generatur. Sitim extinguit, & naturaliter lauatorium eſt, vnde fit vt membris omnibus cito diffundatur, ſtomacho & inteſtinis ſtatum eſſe ...ubi ſi incendentes humores inuenerit, facile expellit, limoſa interiora ſiue exteriora mundificat. Nullum rancorem infirmis generat, nec inflat, nec ventoſitatem vllam apparat, ſicut alia ſolent grana. Ordeum vnde conficitur, oportet eſſe bonum, nec non vetus, ſed album datum, bene excoriatum, atque piſtatum.

De Oriza & ormino & orobanche. Cap. XCIIII.

PLinius libro decimooctauo. Oriza maximè gaudent Italici, ex quo ptiſanam conficiunt, quam ex ordeo mortales reliqui. Orizæ folia ſunt carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo eiuſdem eſt cubitalis. Flos purpureus, radix gemmea rotunditatis. Orminum a Græcis dictum eiuſdem naturæ eſt cuius & eriſimum ſiue irion, ſed cumino ſimile. Seritur cum ſiſama & irione, nullum animal eſt quod attingat his virentibus. Idem in libro vigeſimoſecundo. Orminum ſemen, vt dictum eſt, eſt cymino ſimile cætero dodrantali altitudine. Duorum eſt generum, alteri ſemen eſt nigrius, & oblongum atque facit ad Venerem ſtimulandam & ad albugines oculorum & ad argema. Alteri vero ſemen eſt candidius atque rotundius, vtroque tuſo extrahuntur aculei a corpore ex aqua per ſe illito. Folia ex aceto impoſita, pannos per ſe vel cum melle diſcutiunt. Idemque furunculos priuſquàm faciant capita & omnes acrimonias. Orobanchem appellamus herbam eruum ac legumina necantem, alij cinomorion eam appellant, e ſimilitudine canini genitalis, cuius cauliculus eſt ſi. e folijs, pinguis, rubens. Eſitur & per ſe & in patinis cum tenera eſt decocta.

De Orobo. Cap. XCV.

ACtor. Orobum vt ſuperius diximus ipſum eſt heruum ſiue herbum, cuius naturam ſub heruo cum aſpiratione vel eruo ſine aſpiratione nominibus iam ex magna parte ſuperius locis congruis poſuimus, nonnulli medicorum noſtrorum illud eſſe putauerunt orobum, quod nos viciam dicimus. Sed Iſidorus hoc ponit pro duobus. Et dicitur a nonnullis, quòd duæ ſpecies ſunt quaſi vnius generis, vna videlicet maior, quæ orobum vocatur, alia vero minor quæ vicia & vulgariter veceron appellatur. Diaſcorides. Herbum omne ſiue orobum cum parte amaritudinis eſt calidum, Ideo ſplenem ac renes & epar purgat, ſcabies & impetigines ſanat, vulnera quoque curat cum melle impoſitum, deſiccatum, abundanter incidit, aperit, proijcit, parotidas induratosque teſticulos digerit. Iſaac in dietis. Orobum eſt calidum in primo gradu, ſiccum in ſecundo, vnde mundificatiuum eſt & colatiuum. Mundatum corticibus atque de eius farina facto, ventrem humectat, vrinam & menſtrua prouocat, cutemque clarificat. Non tamen plurimum aſſueſcat, ne fortè ſanguinem mingere faciat. Aliquando per nares ſanguinis efficit fluxum. Farina eius cocta cum ſepone, quod eſt ſpecies thuris, hydropicis, ictericisque valet. Temperata cum vino valet ſuper rabidiſſimi canis morſum poſita. Rurſus cum melle temperata lentiginem mundificat, vulneribus & apoſtematibus ſimiliter valet.

De Panico. Cap. XCVI.

ISidorus. Panicum dictum eſt eo quòd in multis regionibus ex eo panis vice homines ſuſtententur quaſi panis victum. Plinius lib. 18. panicum & milium inter frumenta ſunt æſtiua, quæ ſeruntur ante exortum vergiliarum, & conſurgunt in culmum geniculatum & concauum. Panicum auibus ſunt expoſita, quia membranis vt prædictum eſt continentur indefenſa. Dictum eſt autem panicum a paniculis cacumine languido nutante, paulatim extenuato culmo penè in ſurculum, prædenſis granis acetuatur, cum longiſſimo pedali obſimili comæ granum complexæ, quæ fimbriato capillo ornatur. Sunt & panico genera mammoſa, è panno, paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguitur, candido, nigro, ruſſo, & purpureo: panis quidem multifariè fit e milio, rarus a panico. Panicum & milium & ſeſima & omnia æſtiua maturantur a flore diebus quadraginta. Triticũ & ordeum exteruntur in area, panicum autem & far & milium purgari non poſſunt niſi toſta. Itaque cum ſuis folliculis ſeruntur cruda, panico vtuntur & quædam Galliæ, Aquitania præcipuè, Ponticæ vero gentes nullum panico cibum præferunt. Et cætera quidem æſtiua frumenta riguis magis etiam quam imbribus gaudent. Panicum autem & milium aquis minimè, quoniam in folia exeunt: vetant ea inter vites arboresve frugiferas ſeri, terram exiſtimantes hoc ſatu emaciari. Catonis eſt ſententia, panicum prius eſſe ſerendum in aquoſo frigido, poſtea vero in calido, & ſi non ſit aquoſum in rubricoſo, vel pullo, vel arenoſo ſolo. Palladius lib. 4. Menſe Martio calidis & ſiccis regionibus panicum ſerendum eſt ac milium, leuem & ſolutam terram deſiderant, non in ſabulone ſolum, ſed in arena quoque proueniunt, dummodo cœlo humido & ſolo ſerantur irriguo, quia ſiccum & argilloſum locum reformidant, herbis liberentur aſſiduè. Idem in libro quinto. In menſe quoq; Aprilis locis mediocriter ſiccis panicum & milium conuenit ſeri.

De operatione panici in cibo & medicina. Cap. XCVII.

ISaac in dietis. Panicum in forma & natura ſimile eſt milio, minus tamen eo nutrit, ventrem magis conſtipat, coquitur ſæpe cum pinguedine, vel cum lacte. Conſtantinus in Pantegni. Panicum & milium frigida & ſicca ſunt in ſecundo gradu, parum nutriunt, ſtyptica ſunt, & panis inde factus multo plus eſt conſtipatiuus, vrinam autem prouocant. Cum butyro, vel lacte cocta ſunt meliora, quibus admixtis humectantur & eorum ſiccitas expellitur. Plinius libro 22. panicum Diocles medicus mel frugum appellauit, effectus habet quos milium. In vino potum diſſentericis prodeſt. Similiter his, quæ vaporanda ſunt calefactum imponitur, ſiſtit aluum in lacte caprino decoctum, & bis in die hauſtum, ſic prodeſt & ad tormina. Diaſcorides. Panicum in eſca omnibus vale eſt. Vnde ſi panis ex eo factus & comeſtus fuerit, ventrem abſtinet, vrinam prouocat, aſſum vero in cacabo nouo & impoſitum in ſacello ſicut & milium prodeſt.

De Piſo. Cap. XCVIII.

ISidorus. Piſa dicta eſt quòd eis penſabatur auri aliquid minutum. Nam pis dicitur aurum: hæc in cibo ſumpta minimè inflat, ideo magis & egeritur. Plinius libro decimooctauo. Piſum in apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum. Ideoque ſeritur in Italia, & in auſteriori cœlo non niſi tempore verno terraque facili & ſoluta. Frumentum quidem & ordeum ac viciæ & quicquid in ſtipula eſt in cacumine vnum folium habet, multiplicia vero ſunt ecunias cicer & fabæ ac piſo. Frumentis eſt folium arundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ legumini parti longiora vt piſo. Sed quæ rotunda ſunt, cicer cæteraque leguminum longa & ad figuram ſeminis lata: piſo vero cilindracea. Ex leguminibus vomere ſeritur lenticula & in Græcia piſa. Thaſæ ac piſa ſunt eiuſdem generis, ex quo in orbe noſtro fit oriza. Palladius libro decimo. In menſe Septembri poſtremo ſerendum eſt piſum in terra facili & ſoluta loco tepido. Cœlo delectatur humecto & quatuor, vel tres modios ſpatioſiſſimè ſufficiet iugero. Actor. Miror quòd in libris medicorum noſtrorum autenticis nihil manifeſtè de piſorum natura, ſed hoc eſtimant quidam eſſe, quòd alio nomine robeliæ dicuntur, vel fortaſſis eadem ratio poteſt aſſignari de ipſo, quam ſuperius aſſignauimus de auena.

De Riſo. Cap. XCIX.

ISaac. Riſi natura calidum eſt in primo gradu, ſiccum in ſecundo, aliquando mola teritur, cuiuſque farina ſicut tritici coquitur, & valet his, qui morſionem in ſtomacho & inteſtinis patiuntur. Integrum autem cum aqua coctum, valet ad colericam dyarrìdam. Cum lacte & amigdaleo coctum conſtipationem ſuam amittit, & perfectè nutrit, ſanguinem bonum generat. Si cum eo, vel aqua eius lentigines laues, aufert eas, & cutem mundificat. Conſtantinus in Pantegni. Riſum calidum eſt in primo gradu ſiccum in ſecundo, vnde ventrem ſtringit, non tamen multum niſi miſtum ſit ibi milium, lotum quoque & cum butyro & amigdaleo coctum non eſt ventris conſtipatiuum, ſed mitigat dolorem ſtomachi, & ardorem inteſtinorum. Horum nutrimentum temperatum eſt & indigeſtiuum. Si cum lacte coquitur conſtipationem facit, ſed humectat ac nutrit. Auicenna in 2. cano. medicinæ. Riſum calidum eſt & ſiccum, nutrimentum,

nutrimentum præbet multum tardè infrigidatur, & in ipſo eſt abſterſio. Decoctum cum aqua ſtringit uſque ad terminum, & in ſpermate facit augmentum. Idem in quarto canone. Cortex riſi uenenum reputatur, vt enim quidam primorum dixerunt, ei cui in potu datus accidit ſtatim dolor in ore, & in lingua, & ipſa lingua apoſtematur, deinde dolor in umbilico extenditur, & ſtomacho inteſtiniſque eius totumque corpus inflammatur, curatus cum curatione cantaridum: oportet autem quod in oleo eius quod ipſe in potu ſumit ciconia ſint decocta.

De Robelia. Cap. C.

ISaac. Robelię frigidę ſunt in primo gradu, medię inter humida, & ſicca. Cortex earum ſtipticus eſt. Cortice uero mundatæ laudabiles generant chymos, nec inflationem aut uentoſitatem faciunt ut fabę. Ad uſum edendi bonæ ſunt in æſtate, & in calida regione. Cathaplaſma ex eis membris fractis appoſitum ſolidat, & dolorem aufert. Ius ex eis uelut ex faba factum ualet ad cardiaſim tuſſim, & dolorem pectoris. Actor. Iſtę ſunt uidelicet robelię ſicut diximus paulo ſupra quæ a nonnullis medicorum noſtrorum ęſtimantur eſſe piſa.

De Seſama vel ſeſamo. Cap. CI.

PLinius vbi ſupra. Seſama venit ab Indis, ex qua & oleum faciunt, & eſt candidi coloris. Eſt autem ex ęſtiuis frugibus, quæ in æſtate ante vergiliarum exortum ſeruntur, cuiuſque fructus vaſculis ſicut & papaueris includuntur, hæc quidem ſicut milium & panicū & omnia æſtiua maturantur a flore diebus quadraginta. Seſamam vt proſatur in calida aqua maceratam conuenit exporrigi, deinde confricari, & frigidæ immergi, vt paleæ fluitent, iterumq; in ſole ſuper linthea exporrigi. Quod niſi feſtinato peragatur, liuido colore muteſcit. Ipſa vero quæ euoluuntur aliàs euallantur variam habent piſturarum rationem, acus vocatur cum per ſe pinſatur. Spice tantum ad vſus aurificum. Si vero in area teritur, cum ſtipula palea, maiore parte terrarum pabulo iumentorum. Idem in lib. 22. Seſama trita inhibet vomitiones. Auriumque inflammationi illinitur & ambuſtis. Eadem & dum in herba eſt, efficit. Amplius in vino decocta imponitur oculis, ſtomacho autem eſt inutilis cibus, & animo grauitatem facit. Stellionum morſibus reſiſtit, vlceribus quæ cacoethę vocant. Et auribus prodeſt oleum quod ex illa fit. Seſamoides a ſimilitudine nomen accepit, grano amaro & minore folio, naſcitur in glareoſis. Bilem in aqua potum detrahit. Et eius ſemen illinitur igni ſacro, pannoſq; diſcutit. Eſt etiam nunc aliud ſeſamoides, videlicet anticyræ naſcens, quod ob hoc aliqui vocant anticyricon. Cætero ſimile erigeronti herbæ. Granum ſeſame in vino dulci ad detractiones datur quantum tribus digitis capitur. Miſcent etiam ellebori albi vnum & dimidium obolum purgationi eum adhibentes maximè inſaniæ melancoliæ, comitialibus quoque & podagris, etiam per ſe dragmæ pondere exinanit.

De Siligine ac ſiliqua. Cap. CII.

ISidorus. Siligo eſt genus tritici, a ſelecto dictum. Nam in pane ſpecies eius præcipua eſt. Plinius lib. 18. Siliginem dixerim propriè tritici delicias, candor eſt & ſine virtute, ac ſine pondere conueniens humidis tractibus, quales Italiæ ſunt, & Galliæ comatæ. Sed & trāſalpes in Allobrogum tantum Aruernorūque agro pertinax. In cæteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium eſt vt grauiſſima quæque ipſius grana ſerantur. E ſiligine laudatiſſimus panis ac piſtrinarum opera laudatiſſima præcellit in Italia, ſi Piſis natæ miſceatur Campana. Ruſſior quidem eſt illa, ſed candidior Piſana, ponderoſior autē Cretacea. Iuſtum eſt a grano campanæ, vel Campaniæ, quā Caſtratam vocant, redire ſextarios quatuor ſiliginis ex modio. Iuxta ſententiam Catonis ſiligo & triticū in aperto loco edito ſeruntur, qui ſole quàm diutiſſimè torreatur. Serenda dicitur in tenuiora terra quæ non multo indiget ſucco, vt cicerē ac eriſum. In pingui vero quæ cibi ſunt maioris vt ſiliginem ac triticum & linum. Denique far & ſiligo ſolum ſortiuntur cretoſum & vliginoſum. Siligo nunquam pariter matureſcit, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem, eiſque quæ maturuere protinus granum dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta periclitatur in ſtipula: quia ſemper rectam habet ſpicam. Nec continet rorem qui faciat rubiginem. Dulciſſimus eſt panis ex Aphrica. Ipſaque ſpiſſior quam far & ſpica maior, eadem & ponderoſior, difficulter exteritur in Græcia, ob id dari iumentis ab Homero dicta, hæc eſt enim quam olyram vocant. Eadem in Aegypto facilis atque fertilis. Far ſine ariſta eſt. Itēque ſiligo: excepta ea quæ Laconica nuncupatur. Adiiciuntur his genera bromos, ſiligo excepticia, & tragos. Summa ſiliginis laus bonitate & cribri tenuitate cōſtat. Et Galli quidem e ſetis equorum inuenere cribrorū genera, Hiſpaniæ lino excuſſoria & pollinaria, Aegyptus e papyro iunco. Siliginem quidem ex ouis ſubigunt vel lacte, butyro vero gentes pacatæ ad operis piſtorij genera cura tranſeunte. Idem in libro 22. ſiliginis grana combuſta & trita in vino amineo atque oculis illita epyforas ſedant. Auicenna, ſiligo eſt ſpecies ordei ſine cortice: & eius operatio propinqua eſt operationi ipſius. Gloſſa ſuper Lucam: Siliqua eſt genus leguminis ſonoris follibus & vacuus, quod ventrem magis onerat quàm reficiat. Razi in Almanſoris Siliquæ, quæ in terra Hieroſolymitana naſcuntur, temperatum calorem habent, & ventrem ſtringunt. Quæ autem in alijs terris, ventrem fortius ſtringunt, & calidę non ſunt.

De Siſano vel ſiſamo. Cap. CIII.

SIſanum eſt ſemen pluris vnctuoſitatis quàm reliqua ſemina. Quidā dixerunt ꝙ eius oleum non niſi melancolicis confert vt eos impinguet & humectet. Et criſimō quod eſt genus quoddam ſiſami abhominabilis ſaporis. Corpus eius eſt folio ſuo fortius, & eſt calidum in medio primi, humidum in fine ipſius. Eſt autem glutinatiuum & lenificatiuum æqualis calefactionis & ſimiliter oleū eius & decoctio ipſius. Eſt etiam mollificatiuū, & in eius oleo eſt croſſitudo. Et quod eſt torrefactum minoris eſt nocumenti, viriditatem percuſſionis reſoluit, & ſanguinem cōgelatum. Et confert fiſſuræ & aſperitati melancolicorum bibitū & linitum, & eſt impinguatiuum propriè exnoricatiuum & prolongat capillos, & propriè ſuccus arboris eius ac foliorum ipſius ac lenit eos. Remouet quoq; furfures. Oleum eius in quo myrtus coquitur conſeruat capillos, eoſque facit fortes ac duros. Item apoſtemata calida reſoluit, & ponitur ſuper adultionem. Oleum eius bibitum aufert pruritum flegmaticum & ſanguineum propriè cum aloes infuſione & aqua vuæ paſſæ. Ex eo quoque fit emplaſtrum ad groſſitiem neruorum. Confert etiam ſuperpoſitum oculi pulſationi, & eius apoſtemati, & bonum eſt conſtrictioni anhelitus & aſmati. Malum eſt autem ſtomacho nauſeam faciens, deſiderium proſternens velociter ſatians, ſed quando cum melle comeditur, eius malitia remouetur, eiuſque digeſtio tardatur. Et mollificat viſcera. Eiuſque nutrimentum eſt valde vnctuoſum & ſitim facit, ſit autem velox eius deſcenſio cum cortice ſuo. Et cum excorticatur, deſcenſus eius tardatur, denique confert inteſtino colon. Et eius infuſio vehemēs eſt in prouocatione menſtruorum, adeo quòd ipſa eiicit fętum. Confert iterum morſui rabioſi canis ac ſerpentis lenticularis. Iſaac. Siſanum calidum eſt in primo gradu, humidum in ſecundo. Quod ſine cortice eſt, vnctuoſius eſt. Ideoque croſſius & ad dirigendum durius. Quam ob rem ſtomacho officit, ſitim & faſtidium generat, os boni odoris fœtore contaminat, maximè ſi inter dentes remaneat. Cum melle ſumptum minus nocet. Dicunt autem contra venenum illud prodeſſe, ſua enim viſcoſitate & vnctuoſitate poros omnes corporis oppilat, nec ad cor venenū penetrare permittit.

Adhuc de eodem. Cap. CIIII.

DIaſcorides. Siſanum vel ſiſamum eſt euſtomachum. Comeſtum oris fœtorem facit. Cathaplaſma vero additum neruorum duritias & croſſitudinem componit, prodeſt impoſitum parotidibus, medetur combuſtionibus. Tumores lyenis ſumptū compeſcit tritum & oleo roſeo mixtum dolorem capitis ab æſtu defendit. Ipſius herba dolores ac tumores compeſcit oculorum, ex ipſo etiam oleum fit, quo maximè veſcuntur Aegyptij. Cici, vel ſiſami agreſtis ſemen habet ſimilia acinis, frutex illi eſt vt ficus arboroſa, ſed minor, habetque folia platani ſimilia, ſed minora, & leuia & nigriora, haſtaſque valloſas habet cannę ſimiles, ſemen habet vt brotum compoſitum, ſed aſperum, vnde exprimitur oleum cicinum, quod valde dicitur eſſe vtile medicaminibus & emplaſtris. Ex quo ſemine ſi triginta grana purgata fuerint accepta, coleram & flegma ventris deponunt, vomitum prouocant, guſtu non bono, hæc purgatio ſtomachum non lædit. Succus eius tritus & impoſitus maculas limpidat, folia eius trita cum polenta tumores oculorum ſpargunt. Duritias omnes & mammarum tumorem compeſcunt, ignem ſacrum ſolum exigunt ipſa cum aceto mixta. Palladius libro decimo. In menſe Septembri ſerendum eſt ſiſanum putri ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſtitia. Iugero quatuor, vel ſex ſextarios ſeuiſſe conuenit. Idem in libro vndecimo. Siſamum vſque ad Idus Octobri & faſelum conuenit ſeri, terra pingui, vel agro ſterili.

De Tritico. Cap. CV.

ISidorus. Triticum a tritura dicitur, eo quòd purgatiſſimum horreo reconditur, vel quia granum eius teritur & commolitur, plura ſunt eius genera vt adoreum, ſiligo, far, de quibus ſcilicet iam dictum eſt ſupra. Tremenſe autem triticum ideo dicitur, quia ſatum poſt tres mēſes colligitur. Nam vbi ꝑ aquam, aliamve cauſam matura ſatio obmiſſa eſt, præſidium ab hoc petitur. Plinius libro decimooctauo. Triticum eſt ex fructibus, hibernisque circa vergiliarum occaſum ſeruntur, ac terra per hiemem nutriuntur, fructus eius ſicut & ordei ſpicis continentur, & ari-

& ariſtarum vallo quadruplici munitur. Genicula quidem ordea ſunt octona, tritico quaterna, ſed non ante ternarium, vel quaternarium geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, quæ vt ſpecie ſui fecerit quatuor, aut quinque tardiſſimè diebus floreſcere incipit, totidemq́ue, vel paulo pluribus defloreſcit. Tritici genera ſunt plura, Italico nullum equidem comparauerim candore, ac pondere, quo maximè diſcernitur. In externis autem principatum tenuit Boetica, deinde Sicilia, mox Aphrica. Tertium pondus eſt Thracio, Syrioque, deinde verò Aegyptio. Græcia verò Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eo grani genere prætulit orcuntium; & tragum dignes, & Selinuntium argumentatio craſſiſſimi calami. Itaque pingui ſolo hæc genera aſſignabat. Leuiſſimum & maximè inane, ſeu tenuiſſimi calami in humidis iubebat ſeri, quia multo egeret alimento. Hæ fuerunt ſententiæ Alexandro Magno regnante, cum clariſſima fuit Græcia, & in orbe terrarum potentiſſima. Ita tamen, vt ante mortem eius anni ferè 145. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo, frumentum Italicum ante cuncta laudauerat, ad verbum tranſlata ſententia, & fortunatam Italiam frumento caneſcere candido, quæ laus peculiaris etiam hodie eſt Italico. Nunc autem ex generibus, quæ Romæ vehuntur leuiſſimum eſſe Gallicum oſtenditur. Cyprum fuſcum eſt, panemq́ue facit nigrum, ideoque miſcetur Alexandrinum candidum. Aqua marina ſubigitur, quod plerique locis maritimis faciunt, occaſione lucrandi ſalis viliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis exiſtunt corpora. Gallia, & Hiſpania frumento in potum reſoluto ſpuma ita concreta vtuntur pro fermento. Qua de cauſa panis leuior eſt illis, quàm cæteris. Differentia etiam eſt calami. Craſſior quippe melioris eſt generis, plurimis tunicis tracium veſtitur triticum, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa inuenit & trimeſtria, detinentibus terras niuibus. Quod tertio ferè ſatum menſe, ſicut in reliquo metitur orbe. Notum eſt hoc alpibus totis, & hiemalibus prouinciis. Nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec vſque capax, ſeriturq́ue non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa tracium ſinum, quod 40. die quam ſatum eſt matureſcit, mirumq́; nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere, vtitur eo & Sicilia & Achaia, montoſis ex vtraq; partibus Euboia quoque circa Cariſtum. Intantum fallitur Columella, qui nec trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cum ſit antiquiſſimum. Græci trimenon vocant, traduntque in Bactris grana fieri tantæ magnitudinis, vt ſingula ſpicas noſtras equent. Similago laudatiſſima fit e tritico. Ipſoq́; nihil eſt fertilius, hoc enim natura ei tribuit, quoniam maximè hominẽ alit, vtpote cum e modio, ſi aptum ſit ſolum, quale in Bizantio Aphricæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Miſit Diuo Auguſto procurator eius ex eo loco ex vno grano vix credibile dictu quadraginta paucis minus germina, extantq́; de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter, trecentas ſexaginta ſtipulas ex vno grano. Cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt. Alijq́ue & tota Betica, & in primis Aegyptus, fertiliſſima tritici genera, ramoſum aut quod centigranum vocant. Triticum pinſendum Mago iubet aqua multa perfundi, poſtea euelli, deinde ſole ſiccatum pila repeti. Triticum, iuxta Catonem in aperto loco edito ſeritur, qui ſole diutiſſimè torreatur, huius ſemine nullum eſt auidius, nec quod alimenti trahat amplius. Palladius lib. 10. Menſe Septembri locis vliginoſis, aut exilibus, vel frigidis, vel opacis circa æquinoctium, triticum & adoreum ſeri oportet, dum ſcilicet ſerenitas conſtat, vt ante hiemem conualeſcant radices. Idem in lib. 1. Menſe Ianuario triticum & far ſariri oportet, dum quatuor foliorum eſt. Idem in lib. 2. In Iunio menſe poſtremo locis maritimis, ac ſiccis, & calidioribus tritici meſſis abſcinditur, ſicut videlicet iam dictum eſt ſuperius. Idem in lib. 8. Menſe Iulio temperatis locis tritici meſſis explenda eſt, eo more quo dictum eſt.

De Proprietate tritici in cibo. Cap. CVI.

ISaac. Triticũ eſt cibus ad humani corporis nutrimentũ præcipuus, & naturaliter ſimile complexioni eius. Triticum ſecundum naturã ſui ſubſtantialem, in primo gradu eſt calidũ & humidum & ſiccũ in medio: panis ex eo factus calidior eſt in ſecundo gradu, quia calor eius augmentatur a calore ignis & coctione, ſicut ordeum & faba, cum in propria natura ſicca ſint, ſi in aqua coquantur, humiditatẽ aſſumũt. Granũ tritici maſticatũ, vel aſſatũ apoſtemati, qđ ex rabidi canis morſu cõtingit, ſuperpoſitũ morſum fugat. Oleũ aũt de grano factũ ad impetiginẽ, & ſerpiginẽ auferendã valet. Tritici recentis ac noui nutrimentũ paruũ exiſtit, & crudũ & flegmaticũ, & inflatiuũ, rugitum ac dolorem lateribus cõmouet, & in putredinẽ cito cõuertitur. Aſſatũ ad ignem magis nutrit, vẽtoſitatẽ minus facit, & ſtipticũ eſt. In aqua coctũ grauiſſimũ eſt, & inflatiuũ, digeſtioni durũ, & rugitũ mouet, humores denſiſſimos generat, & viſcoſos, maximè ſi granũ eſt farinæ multũ hñs, furfuris parũ. Si tñ bene digeritur, multũ nutrit, & mẽbra cõfortat, tardè egeritur vnde dandũ eſt eis, qui magnis laboribus exercitantur. Granũ fractũ & ſimila ſanguinẽ laudabilem faciũt, & multũ nutriũt. Si tñ ſępe vtantur, opilationẽ epatis faciũt, duritiã ſplenis, lapides in renibus, vel in veſica, maximè ſi renes calidi inueniantur naturaliter, vel accidentaliter. Auicenna. Frumentum natura calidum eſt, & temperatum in humiditate, & ſiccitate. Et ipſius ſauich declinat ad ſiccitatem. Sauich præterea tritici eſt tardæ deſcenſionis, & pluſimum inflatiuum, indigens dulcedine faciente ipſum deſcẽdere velociter, & ablutione cum aqua calida, ita vt remoueatur inflatio eius, & humor ipſius ſauich eſt paruus. Id aũt melius eſt, quod eſt magnum, pingue, recens, planum, mediũ inter duritiem & raritatẽ, mediũ inter rubedinem, & albedinẽ. Nigrum vero mali nutrimenti eſt. Quod aũt plurimæ rubedinis eſt, plurimi eſt nutrimenti. Frumentum elixatum tardæ digeſtionis eſt, & inflatiuũ, verum cũ digeritur, nutrimẽti plurimi eſt. Frumentũ oĩbus granis magis nutritiuũ eſt, & ſanguis ex eo generatus temperatior eſt, quàm ex omnibus cæteris.

De Diuerſitate qualitatum ex eo. Cap. CVII.

ISaac. Triticũ antiqui, & maximè Pythagorici conſenſerunt eſſe diuerſarũ qualitatum quinque modis. Primo ſecundum genus ſuum. Nã vnum ſpiſſum eſt & graue, ac frãgi difficile, ſuperficie leneq; ac lucidũ. Aliud rarum, & leue frangi facile. Primum, quod ex ſubſtantia ſui corticem vincit & ſurfurem, melius eſt faciẽdæ ſimilę, quàm farinæ. Nutrimentũ eius plus, eiectio a ſtomacho tarda, digeſtio dura, valentiusq; eſt ad membrorum confortationem, quàm ad ſanitatis cuſtodiam. In alio vero furfur, & cortex medullã ſuperant. Ideoq; ad corporis nutrimentũ minus eſt, ad ſolutionẽ facilius, vnde & ad ſanitatis cuſtodiã, quàm ad membrorũ confortationem eſt validius. Secundus modus eſt propter terrã in qua naſcitur. Eſt enim terra craſſa, & pinguis, atq; putribilis, in qua naſcitur granum pinguius, grauiusq; in põdere, ac nutribilius. Et eſt terra macra & ſicca naturaliter, in qua naſcitur macrius & ſiccius, leuiusq; in põdere, & minus nutriens. Eſt & macra accidentaliter, quæ ſ. ex aduſtione herbarum ibi naſcentium deſiccatur & macreſcit, vnde in ſuperficie nitroſa fit, & ſalinaria, & infructuoſa. Si quos tñ ferant, ſicciſſimi ſunt & macerrimi, & a frumenti natura degeneres, medullæ nihil hñt, & zizania dicũt, venenoſamq; naturã ingreſſi, corporibus humanis ſunt nociuiſſimi. Tertius modus eſt ex regionũ natura vbi naſcit. Eſt enim regio calidæ & ſiccæ naturæ meridionalis. Eſt frigidæ, & ſiccæ Septentrionalis. Eſt calidæ & humidæ Orientalis. Eſt frigidæ & humidæ Occidentalis. In calida & ſicca naſcitur triticum calidũ & ſiccum & durum, & parũ nutribile, quia humores pauci ſunt vnde nutritur. In calida & humida eſt rarũ & leue, quia calor ex aere veniens, humiditatem eius exurit: frigida autem & humida vmbroſa eſt & luculenta, & hoc multiplicandorũ humorũ cauſa eſt, quibus granũ nutritur, tenereſcit, & molleſcit: ſed interiora eius frigiditas aeris perforans extinguit, & hoc medullæ minuendæ cauſa eſt, ac furfuris augendi. In frigida autem, & ſicca glacie ac niue denſiſſimus aer interiora tritici nõ penetrat, exteriora claudit & ſpiſſat, proinde naturalis calor clauſus exire nõ ſinitur, ſitq; hoc cauſa, vt coniunctum & ponderoſum medullæ plurimæ ſit, & corticis pauci, perfectè nutrit, & cito digeritur. Quartus modus eſt, ſecundum tempus naſcentiæ eius, vel aeris qualitatem. Aliquñ enim moderatum eſt tempus & vernale. ſ. æquale in calore & humiditate. Et tũc naſcitur triticũ craſſum, & medullæ plurimæ, corticis pauci. Aliquñ vero immoderatum, & tunc macrum & imperfectum & male nutriens generatur. Quintus modus eſt pro ſui vetuſtate & nouitate. Nam vetuſtum & lõgi tpis ſiccum eſt, & parum nutrit, ad digerendum etiam durum, eo quod humiditatem eius aeris calor exhauſerit. Nouum etiam ex humiditate ſimul, & viſcoſitate terræ humidum, atque viſcoſum eſt, denſum, & digeſtioni durum, & inflatiuum, ac ventoſitatem, & rugitum faciens ventris. Si autem medium ſit. ſ. neque nouũ, neque vetus, ideſt inter multum & paucum tempus hæc media ſpecies laudabilior eſt, quia cito nutrit, & cito digeritur.

De Operatione ipſius in medicina. Cap. CVIII.

AVicenna. Triticũ mundificat faciem, & eius farina & amilũ cũ croco eſt medicamen pani. Sauich tritici, & ordei grauat. Triticũ crudum & etiã decoctum elixatum non molitũ, neq; fractum, neque coctum, ita vt ſit puls, & fractum etiam ſimiliter qñ comeditur, generat vermes. Triticum quoq; quidem tritum & puluerizatũ ſuper morſum rabioſi canis eſt iuuatiuũ. Diaſcor. Triticum vtile eſt recens, ac ruffum, ideſt aurofum. Et quod ſicaneum vocatur crudũ, maſticatũ, & impoſitum canis rabioſi morſum curat. Farina eius addito ſucco iuſquiami, & cathaplaſmata neruorum reũma compeſcit. Oximelli mixta inflationẽ tollit, lẽtigines emendat. Furfur eius cum aceto cocta, lepras minuit, & impoſitum tumores omnes cõpeſcit. Cum ruta coctum tumores ſpargit, morſibus venenatis medicatur, tortionibus calefaciendo

ſubuenit. Fermentum eius virtutem habet calidã, tumores plantarum ſpargit, puſtulas minutas corporis emēdat. Razis in Almãſore. Triticum bene coctum omnibus cibis plus nutrit, & maximè ſi cum lacte coctum fuerit. Confert etiam natura calidis, & macris, & his qui multum laborant, vel qui augmento virium indigent, habentes vero diſpoſitiones cõtrarias cito venas replet, & febres & articum dolorem, & lapides in renibus, & apoſtemata adducit. Plin lib. 22. Tritici grana ferro combuſta his quos frigus vſſerit, pręſentaneo ſunt remedio. Tritici farina ex aceto cocta, eſt vtilis neruorũ contractionibus, cum roſaceo vero, & ſito ſicca, mixtiſq; decoctis. Furfures aſit gargarizatione tonſillis proſunt, & faucibus. Sextus Pomponius pretorij viri pater Hiſpanię citerioris princeps, cum horreis ſuis ventilandis præſideret, dolore podagræ correptus, ſe ſe merſit in triticũ ſuper genua, leuatuſque ſiccatis pedibus, mirabili modo poſtea hoc remedio vſus eſt: vis eius tanta eſt, vt cados plenos ſiccet: paleam eius calidam imponi ramicum incommodis iubent capetis, quaq; decoctæ ſunt aqua impoſita foueri.

De Peculis ex tritica confectis. *Cap.* C I X.

ACtor. Triticea quoq; fit cereuiſia, ſicut ordeaceæ, & auenacea. vnde cereuiſia, ſicut dictum eſt ſupra, iuxta Iſidorum eſt a Cerere. i. a fruge vocata, quia potio eſt ex frumenti ſeminibus vario modo confecta. Iſidorus lib. 20. Cęlia vero calefaciendo ſic eſt vocata: eſt enim potio ex ſucco tritici per artem cõfecta. Illa ſiquidem vis germinis madefactæ frugis igne ſuſcitat, ac deinde ſiccatur, & poſt in farinam redacta molli ſucco admiſcetur, quo fermentato ſapor auſteritatis, & calor ebrietatis adiecitur. Hæc quidem fit in Hiſpaniæ partibus, vbi ferax vini non eſt locus, fex dicta, q̃ ſe ſe vaſis emergendo efficiat. Palladius libro vndecimo. Fermentum autem muſteorum mediante tritico ſic faciendum eſt, ac ſeruandum. Ex nouo tritico farriculus efficitur & muſto ſub pedibus rapto infunditur, ita vt modio farris lagenã muſti adiciant. Deinde ſole ſiccatur, iterumque ſimiliter infunditur, & ſiccatur, hoc cũ tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodum facies muſteorum, & in ſole ſiccatos vaſculis nouis fictilibus recondes, & gypſabis, pro fermento quo tempore autem muſteos facere volueris, hoc vteris.

De Vela & vitia. *Cap.* C X.

PLinius vbi ſupra. Velam appellant galli irionem inter fruges ſeſamæ, vel ſeſamæ ſimilem, quam videlicet ſuperius diximus a Græcis erbiſimum vocari. Iſido. lib. 17. Vitia dicta eſt; eo q̃ vix ad triplicem fructum perueniat, cum alia legumina prouētum habeant fertilem. Vnde Virgilius. Vt tenuis fetus viciæ. Plinius lib. 18. Sicut in tritici genere pars eſt aliqua, vt farrago, pabuli quadrupedum cauſa farris: ſic & in legumine ius & vitia, & iuxta Catonis ſententiam, in ſolo minimè aquoſo herbidoq; ſeri cõuenit vitiam: vitia pingueſcunt arua, nec ipſa quidem agricolis eſt operoſa, vnico ſulco ſata, non ſarritur, nec ſtercoratur, nec aliud quam decoquuntur. Tria ſunt eius ſationis tempora, vna circa occaſum arcturi, vt menſe paſcat Decembri. Tũc optimè ſeritur: nã ſemen æquè fert depaſta. Secunda ſatio eſt menſe Ianuario, nouiſſima verò Martio, tunc ad frõdem vtiliſſima. ſiccitatem maximè amat ex omnibus quę ſeruntur. Vmbroſa etiam non aſpernatur ex ſemine eius, & ſi lecta matura eſt palea cęteris præfertur, viribus ſuccum præripit, langueſcuntque, ſi ſerantur in arbuſtis. Naſcuntur in vitia limaces, & aliquando e terra cochlæ minutæ mirum in modum ipſam erodentes. Palladius lib. 2. In menſe Ianuario vltimo ſeritur vitia, non pabuli ſecandi ſed colligendi ſeminis cauſa. Iugerum occupant modij ſeptem. Serenda eſt antē in terra proſciſſa poſt horam tertiam, vel ſecundã, cum ros eſſe deſierit, quē ferre non poteſt. ſed ſtatim cooperienda eſt ante noctē. Nam ſi nuda manſerit, humore corrumpitur noctis. Obſeruandũ eſt, ne ante lunam. 25. ſeratur, quia ſic ſatam limaces perſequuntur.

De Iſia, & zea. & zizania. *Cap.* C X I.

PLinius vbi ſupra. Iſia eſt apud Græcos, traduntq; ipſam, & Typhem, cum ſint degenerantes ad frumentum redire: ſi ipſæ ſerãtur nec protinus, ſed anno tertio. Zea ſemen eſt ex quo fit alica, granum eius in piſa lignea tunditur, vel lapidis duritia nobilius contritum, i. excuſſitque inde tunicis, iterum armamentis nudata, conſiditur medulla. Eſt zea, q̃ degenerat in Aphrica: vnde adulterina fit Alica, cuius ſpicæ latiores, ac nigrę ſunt, & breui ſtipula. Iſia. Zizania naſcuntur inter triticum ſiccis, corruptiſq; temporibus, vnde vim acutam habens, & venenoſam, & aliquando mētem perturbãt & inebriant Mixta ſulphuri vino, & aceto ad impetiginem, vel ſerpiginē valent. Cocta autem cum radicis cortica vulneribus iam putrefactis appoſita, ſanant, & mundificant, valent etiam ad apoſtemata diſſoluendum. Hieronymus ſuper Matheum. Inter triticum, & zizania. quod nos lolium appellamus, quandiu herba eſt, nec dum calamus prouenit ad ſpicam, grandis ſimilitudo eſt, & in diſcernendo aut nulla, aut perdifficilis diſtãtia. Auicenna. Zizania ſecũdum duas res ab hominibus dicitur. Quidam enim zizaniã vocant granum ſimile frumento, ex quo faciunt panem, & dicunt, quod zizania plurima eſt. Alij verò rem quandam inebriãtem malam, quæ in granis prouenit. Melior eſt illa, quæ eſt leuis ponderis, non vetus, nec frangibilis, ſed viſcoſa, cum maſticatur, declinans ad rubedinem, & in ipſa eſt ponticitas parua. Plinius libro vigeſimoſecundo. Infelix dictum eſt a Virgilio lolium, hoc tamen molitum, ex aceto coctum & impoſitum, ſanat impetigines, eo celerius, quo ſæpius mutatum eſt. Medetur & podagræ, cæteriſque doloribus cum oximelle. Curatio hæc a cæteris differt, aceti ſextario vno diluti, mellis vncias duas iuſtum eſt, ita temperatis ſextariis tribus decocta farina lolij ſextariis duobus vſque ad craſſitudinem, calidumque imponi ipſum dolentibus membris. Eadem quoque farina extrahit oſſa fracta.

De Succis herbarum deſcribendis ſecundum alphabetum. *Cap.* C X I I.

ACtor. Hæc de ſeminibus herbarum & granis frugum, ac leguminum diuerſi generis ad præſens ſufficiant expoſita ſecundum ordinem alphabeti. Ex quibus autem herbis ſucci quoque medicinales colliguntur, quorum etiam plurimi nominibus propriis appellantur, vt ex ſcamonea diagridium. Ex aloe ſuccus eiuſdem nominis. Et ex herba meconio ſimiliter ſuccus meconicum. Ex ferula vero Galbanum. Ex agreſti cucumere Elacterium. Opopanacis ex panaco. Et ex albo papauere opium. Atq; ex diuerſis herbarum generibus oleum. De his ergo ſecundũ ordinem alphabeti more noſtro conſequenter dicemus.

De Aloe. *Cap.* C X I I I.

ISidorus. Aloes eſt ſuccus amariſſimus herbæ eiuſdem nominis, ſicut dictum eſt ſuperius. Auicenna. Aloes eſt ſuccus congelatus inter rubedinem, & citrinitatem exiſtens: ſed cum antiquatur, nigreſcit. Illud melius eſt, cuius aqua eſt ſicut aqua croci, & odor eius, vt myrrhæ, ſplendidus, frangibilis, mundus ægypio. Eſt autem calidus & ſiccus, virtus ei ſtiptica eſt & exſiccatiua faciens ſoporem. Cum vino poſitum ſuper capillos prohibet caſum eorum, & eſt conueniens vlceribus, difficilis conſolidationis, proprièque in naſo & ore, & ano, & fiſtulis. Mundificat ſuperfluitates colericas, quæ ſunt in capite. Confert etiam doloribus iuncturarum & vlceribus oculi, & apoſtematibus, atq; doloribus eius, & tuſſu anguli lachrimalis, & caloris humiditatem eius. Mundificat quoque ſuperfluitates colericas & flegmaticas, quæ ſunt in ſtomacho, & cum aqua bibitum infrigidat appetitum falſum & corruptum, aperit opilationes epatis: ſed lædit ipſum, & aufert ictericiam ſoluendo ipſam. Aloes Indus plurimi iuuamenti eſt. Exiccat enim ſine mordicatione, & eſt parum ſtipticus: perficus acuit rationem, & acuit etiam os ſtomachi. In medicinis ſolutiuis poſitus nocumentum earum a ſtomacho expellit. Aloes cum aqua calida ſoluit. Cum aqua mellis ſolutione flegma & coleram educit. Et ablutus quidem debilioris eſt ſolutionis, ſed magis ſtomacho confert, & eius permixtio cum melle virtutem ipſius minuit, adeo vt forſitã non ſoluat attrahendo: ſed extrahit, quod ei obuiat. Arabicus in potu ſumptus conturbat, & facit dolorem ventris pungitiuum, & ſoluit, & aliquãdiu remanet eius virtus in tunicis ſtomachi. Dare autem aloen in potu diebus frigoris timoroſum eſt, quia quãdoque ſolutione ſanguinem educit, poſitũ autem cum vino dulci ſuper emorroidas eminentes & fiſtulas in ano, ſanguinem ex eis currentem abſcindit. Razi in Almanſore. Aloes calidus eſt, coleram rubeam expellit, caput & ſtomachum purgat, carnē creat. Conſtantinus vbi ſupra. Aloes vniuerſaliter calidus eſt & ſiccus in ſecundo gradu, ſtomachum mundificat, caput & articulos de flegmate purgat, egeſtiones prouocat, epatis opilationem aperit, coloremque ictericum emendat, ſed tamen ſi multum & ſæpius ſumatur ſtomachum & inteſtina excoriat: oportet ergo, vt miſceatur cum eo maſtix, aut dragagantum, aut bdellium. Ex proprietate vniuſcuiuſque ſumitur, proprietatem tamen habet ſolidandi recentia vulnera, aut deſiccandi, aut mundificandi eorum putredinem. Cum aqua temperatum apoſtema narium, labiorum, & oculorum ſanat. Vnde Diaſcorides. Aloen, inquit, cum melle temperatum, aufert nigrorem, quæ ſub palpebris eſt. Mixtum cum oleo roſaceo, & aceto fronte, & temporibus perunctis, mitigat dolorem capitis, & pruritum oculorum extinguit. Cum vino temperatum cadentes pilos confortat, & retinet. Cum vino, & melle temperatum apoſtema laceroſum linguæ, & gingiuarum, toto etiam ore exiſtentiam curat.

Adhuc de eodem. *Cap.* C X I I I I.

PLatearius. Aloen eſt calidum, & ſiccum in ſecundo gradu fit ex herbæ ſucco eiuſdem nominis, quæ in India, Perſia, Græcia, & etiam in Apulia reperitur. Fit autem hoc modo, herba teritur, ſuccus extrahitur, ad ignem ponitur, & cum bullierit remouetur, ſoli exponitur & ſiccatur. Et nota, quòd omne, quod de natura eſt aromaticum, quanto aromaticius,

eius, tanto melius, excepto aloen. Et omne quod de natura fœtidũ eſt, quanto fœtidius, tanto melius, excepto aloen. Omne etiã, quãto in ſapore ſuo naturali intẽſius eſt, tanto melius, excepto aloen. quod cum ſit de natura amarũ, quanto minus amarum eſt, tanto laudabilius. Habet aũt virtutẽ purgandi flegma, & colerã, & mundificãdi melancoliã, cõfortandi mẽbra neruoſa, vnde valet cõtra frigidos humores ſtomachi, ipſumq; ſtomachũ confortat. Caput a dolore releuat, qui fit ex fumoſitate ſtomachi. Viſum clarificat. Opilationẽ ſplenis, & epatis aperit. Corpus diſcoloratum ex ægritudine coloratũ reddit. Valet etiã contra alopiciam, & caſum capillorũ. Granũ aloen cũ melle mixtũ ſtomachũ mundificat, digeſtionẽ procurat. Et licet aloes ſit amarũ ori, dulce eſt ſtomacho. Itẽ puluis eius cum melle data lũbricos interficit. Cũ ſucco perſicariæ auribus inſtillatus, vermes necat. Dyaſcorides. Aloe eſt ſuccus herbæ quæ habet folia, vt ſquilla: ſed pinguiora, vt dictũ eſt ſupra. Radice inciſa promanat, & colligit̃, vel tota herba contuſa exprimitur: adulterani aũt admixto gũmi. Quod facile intelligitur, & guſtu, & odore, & quia nõ ſe partibus minutis ſoluit, & q̃ manibus tentis non cohæret. virtus eſt illi ſtiptica, & mediocriter calida, & ſicca, nimis ventrẽ mollit, putredinẽ purgat, coleram, & flegma deducit. In oximelle datus tepidus aut frigidus ſtomaticis, & epaticis magnũ eſt adiutorium. Sanguinem quoq; reiicientibus ſubuenit, medetur ictericis. Succus impoſitus paracolleſim facit, cicatricem ducit, vulneribus poſt ſectiuram natis, fluxũ ſanguinis vulnerũ ſiccat, addito melle liuores omnes tollit, pruriginem oculis amputat. ſtomachum ſuper omnia iuuat, vulnera quæ difficile glutinantur, & maximè circa virgã, vel anum curat, ad inflationes etiam ibidẽ factas iuuat. Iterũ ad oris, vel narium, & oculorum inflationes facit. Omnia reprimit, digerit, proiicit. Cum aceto, & oleo roſeo ſolutus dolorem capitis arcet fronti illinitus. Achacia multi addita eum adulterant.

De Diuerſis ſpeciebus aloes. Cap. CXV.

COnſtantinus vbi ſupra. Aloes tribus modis eſt: vnum robeũ, de quadam inſula Indiæ veniens, quæ dicitur ſcorta. Aliud autem nigrũ, quod eſt de Perſia. Tertium vero citrinum, quod fit in Arabia, quibus omnibus laudabilius eſt ſcartenſe aloes, præcipuè ſi fuerit vnctuoſum, ſplendidum, & robeũ, quaſi color epatis, etiã quã frangibile, & odoriferũ, & amariſſimũ. Platearius. Sunt herbæ diuerſæ nõ genere, ſed bonitate, ex quib. fiũt tres maneries aloes. Optimũ eſt cicotrinũ, quod diſcernit̃ ex colore citrino, ſeu ruffo, & præcipuè cũ frãgitur, eius puluis appater quaſi croci, & habet clarã, ac ſubtilẽ, & purã ſubſtantiã. Vnde & leuiter p̃ fruſta minuta frãgitur. Diſcernitur & ex hoc, q̃ nõ eſt fœtidũ, nec valde amarũ. Epaticũ aũt coloribus epatis aſſimilatur, & hinc inde habet foramina, vt illa vocatũ. Obſcurã hẽt ſubſtantiã nõ clarã, & alia ſigna p̃dicta habet oĩa, ſed remiſſioria, & maximè colorẽ. Caballinũ aũt nigrũ, & obſcurũ eſt fęculentã habens ſubſtantiã: amariſſimũ, & horribilem ſpirãdens odorẽ, quia valde fœtidũ. Sophiſticatur aũt beneq; vt cicotrinũ, vel epaticũ videatur. Sed diſcernitur, q̃a cũ frãgit̃, & digitis cõfricatur ſtatim fœtidiſſimũ ſentitur. Macer. Sunt aloes ſpẽs geminæ q̃ ſobrubet æquè. Intus ſicut epar cũ frãgit̃, hæc epatice Dr, & magnas habet in medicamine vires. Vilior eſt picea q̃ ſiacta colore videt̃. Flegmata mũdificat ſtomachũ caput articuloſq;. Leuit p̃ aluũ humorẽ purgãdo nocuũm. Ictericos purgat. iecoris ſanat interiora. Vulnus quodq; recens putredine purgat ab omni. Illius inſectus puluis ſiccãdoq; ſanat. Præcipuè vẽtris dñt, & teſticulorũ. Vlcera ſanati, vel vulnera puluere tali. Si ſoluatur aqua, iuuat apoſtema labrorũ. Et naris ſuper poſitum, nec non oculorum. Liuorenique fugat, ſi cirea lomina factum, Acri cum vino miſcẽs oleoq; roſato. Vnde dolens caput & frontem mire iuuabit. Cum vino bene cõtritum cathaplaſmaque factum. Confortat retinetq; pilos quoſcunque cadentes. Linguæ, gingiuæ vitija quoque ſubuenit oris. Si ſiccentur eo, cum vino melleque trito. Hoc ſumptum per ſe ventrem non ſoluit acutè. Eſſe tamen ſtomacho putat vſibus aptum. Cum laxũt illũ ſoluentia cætera ventrẽ. Illius geminas, cum mulſa ſumere dragmas, Idem præcepit, coleram ſic flegmaq; purgat. Vtraq; dic poſt cęnam ſumere dixit, Vtile tres eius pilulas binaſq; virilitas, Cum ſucco caulis formatas, vt faba craſſa. Aut etiam humores nocuos cum ſtercore purgat. Non corrumpendo ſtomachũ nec vim faciendo. Purgatus puluis fuerit ſi ſępius iſtis. Si vero durum vis ſoluere largius aluum. Partibus eſt geminis pars admiſcenda terendo. Vna diagridij, ſic apta ſolutio fiet.

De Anabula. Cap. CXVI.

PLatearius. Anabula, ſicut dictum eſt ſupra, ſpecies eſt titimalli. Habetque virtutem diſſoluendi, attrahendi, purgat principaliter flegma, ſecundario coleram: lac eius colligi debet in medio veris, & in principio æſtatis, hoc modo, frangantur eius ſummitates, & in vaſe vitreo recipiantur guttæ lactis inde exeuntes, & hoc cautè fieri debet, ne manus colligentis a lacte tangatur, quoniã cauterer, & excoriaret. Quòd ſi forte manus ab ipſo tan

gatur, locus ille ſolatri vel alterius herbæ frigidæ ſucco fricetur. Per annos multos in efficacia multa ſeruatur, per ſe autem dari non debet, quia nimia vehementer operaretur. Accipiuntur tamen inde pilulæ aureæ, pilulæ de quinque generibus mirabolanorũ abſque omni medicina, accipiuntur etiam inde medicinæ, vt benedicta triſera, ſaracenica, & huiuſmodi ſine appoſitione alterius laxatiuę, multi namque medici hoc acumine neglectis alijs omnibus vtuntur, tum quia ſanius laxat, tũ q̃a facilius habetur. Sed tamen antequam alia medicina ex eo acuatur, hoc modo præparetur, vt eius malicia reprimatur. Cum gummi arabico, vel dragaganto in ouitesta decoquatur, vt aliquantulum bulliat ſuper prunas. Et in medicina quantitate quatuor dragmatum ponatur. Si quis etiam abhorruerit medicinã accipere, fiat pols ex aqua & farina hoc acumine addito in quantitate prædicta, deturque pro medicina, ſic enim competenter accipere poteſt.

De Camphora. Cap. CXVII.

IDem. Camphora eſt in tertio gradu frigida, & ſicca, dicunt q̃dam ſed falſo gummi eſſe, cum ſit ſuccus herbæ cuiuſdam, teſte Dyaſcoride, multiſque alijs, herbaque ipſa dicitur camphorata, de qua videlicet dictum eſt ſupra. Camphora eligenda eſt, alba & lucida, nam turbulenta non eſt adeo bona. Ex admixtione autem vernicis ſophiſticatur, dum inter ipſius camphoræ fruſtula ponitur. Eſt enim vernix in ſubſtantia ſimilis camphoræ, & ex admixtione ſimilis eſt in odore. Diſcernitur autem quia vernix ſolidam habet ſubſtantiam, & difficile frangitur, camphora vero cito, & ſi tractetur in manibus, de facili pulueritatione. Camphora niſi artificioſe ſeruetur, de facili perditur. Eſt enim aromatica, & omne aromaticum eſt fumoſum. Ideo que in fumoſitatem ſoluitur. Seruari autem poteſt in vaſe marmoreo, & melius in alabaſtreo, ſeruatq; in efficacia multa, in pſillio, vel lini ſemine, vel milio per annos quadraginta. Contra caleſactionem epatis puluis eius cũ ſolatri ſucco conficitur, in quo plagellę intinctæ ſæpius epati ſuperponuntur. Contra fluxum ſanguinis e naribus fiũt magdaliones ex puluere ipſius, & ex pulnere ſeminis vrticę, vſti atque confecti cum ſucco ſanguinariæ, & imponuntur naribus: ſi vero ſiat fluxus ex ebulitione ſanguinis, vel ex epate, puluis eius camphoræ cum aqua frigida conficiatur, & plagellę infuſę fronti, & temporibus, & gulæ, & epati ſuperponantur: contra maculam oculi conficitur puluis eius cũ aqua roſarũ, addito fœniculi ſucco, & in vaſe ponitur ęneo contra faciei pannum, & ad faciem clarificandam conficitur quoq; cum aqua roſarum, addito melle albo atque mundiſſimo, contra libidinem odoretur camphora per nares. Nimia enim actione frigiditatis ſpiritus inſpiſſat, corpus infrigidat & libidinem ſtringit, vnde cãphora per nares caſtrat odore mares. Nota q̃ ſatis cõpetenter ponitur in ſyropis, contra acutas ægritudines. In freneſi competenter prouocat ſternutationes ſi puluis eius diſtemperetur cum oleo roſarum, & penna intincta per nares intromgatur, & in alijs febribus acutis, quæ non augmentat calorem nec naturam.

De Diagridio. Cap. CXVIII.

PLatearius. Diagridium eſt in tertio gradu calidum, & ſiccũ. Eſt autem ſuccus herbæ cuiuſdam naſcentis in partibus tranſmarinis, quę ſpecies eſt titimalli. In canicularibus diebus ſummitates huius herbæ rapiuntur: inde lac effluens in parua vaſis colligitur, quod ſoli exponitur, ac deſiccatur, & in ſubſtantiam dyagridij tranſmotatur. Quidam per decoctionem id faciunt. Et quandoque dum fit, ex admixtione alienus titimalli ſophiſticatur, & tunc vehementius operatur. Quod vero bonum eſt ſnanius eſt. Prætcrea fit, vt quandoque ex admixtione pulueris ſubtilis colofoniæ ſophiſticetur, & quandoque fruſtula colofonię inter dyagridium pro dyagridio venduntur. Eſt autem illud eligendum, quod eſt album, vel nigrum, vel ſubnigrum in colore in ſubſtantia per totum clarum. Quod etiam ſit frangibile: licèt enim colofonia facile frangitur, non tamen adeo facile ſicut dyagridium. Quod etiam ſubamarum habet ſaporem, & non malum abhominabilem. Quod enim adhominabilem habet, ſophiſticatum eſt ex alterius lactis admixtione. Quod autem inſipidũ aut nullum ſaporem habet, ſophiſticatum eſt ex admixtione colofoniæ. Quod vero quandam partem claram, & quandam obſcurã habet abijciendum eſt. Illud autem eligendum eſt quod ſputo humectatum continuo in album colorem conuertitur, ad naturam enim ſuam redit. Groſſum etiam eligendum eſt, & in medicinis ponendum: Puluis eius ex admixtione pulueris colofoniæ facile ſophiſticari poteſt, & non tamdiu quam groſſum ſeruari valet. Groſſum enim per decem annos, vel nouem annos poteſt ſeruari. In medicinis ponitur acuendis, quoniam in pauca quantitate poteſt ſufficienter acuere, & quia non educit multum violenter, & quia non multam abominationem habet. Nunquam per ſe datur: ſed eius violentia prius reprimitur.

Iterum de eodem. Cap. CXIX.

ATor. Dyagridium idem eſt, quod ſcamonea, de qua videlicet ſub hoc nomine dicetur & infra. Ex libris de medicinis diſſolutiuis. Dyagridium, vt ſcamonea ſuccus eſt herbæ, quę dicitur titimallus babilonicus, & eſt calidę & ſiccæ complexionis in fine tertij gradus: colligitur, & deſiccatur, & in paſtellis ad nos defertur. purgat principaliter coleram rubeam per ſimile, & ſecundario flegma per contrarium, habetque naturam exenterandi: ac ſtomachi villis adhærendi, & ad diſſenteriam inducendi. Ideoque opus eſt in arte repreſſiua, quod fit ita, in pomo, vel coctano, vel ſaltem in paſta: & melius ordei inuoluitur & donec bene cocta ſit, decoquatur, & tunc in pondere vnius drach. colerico, vel duarum, aut trium, flegmatico, vel melancolico tribuatur. granumque maſticis, quaſi mediam ſcamoneæ, tritum. vtraque in oleo violaceo, vel roſaceo, fricentur: ac medicina acuatur. Non autem, debet dari alicui epar calefactum habenti. Dyaſcorides. Dyagridij virtutalis eſt: Si fuerint cum melle dragmæ duæ coleram, ac flegma deponit. Soluendi ventris oboli duo ſufficiunt: ita vt leniter purget. Maximè vero cum aliquibus dandum eſt, quæ ſtomachum reſtituant. Sed ſi fortem humorem, id eſt coleram nigram deponere volueris obolos eius duos, vel tres. ellebori nigri duos, aloe dragmam vnam dabis, ac ſupradicta purgabis: cui & ſalem admiſce. Conſtan. vbi ſupra. Dyagridium eſt in tertio gradum calidum, & ſiccum. proprie coleram rubeam purgat: per contrarium flegma. Stomacho tamen, & epati nocet, appetitum amputat: propter hoc antiqui miſcuerunt, aniſum, & daucum, & apium cum eo, & amigdalenū, miſcent, teriq; vel cum cytonijs coqui. Hæc ſubtiliſſime debent teri, ne villi auellantur ſtomachi, & lyenteriam generent. Tritum & cum aceto temperatum, morpheam, & ſcabiem acutam aufert, tamen ſi aſſuefiat eſt malum.

De Elacterio. Cap. CXX.

PLatearius. Elacterium eſt, ſuccus cucumeris agreſtis. In canicularibus enim diebus fructus eius colliguntur, & conteruntur, ſuccus expreſſus ſoli exponitur, & ſiccatur. Calidum eſt, & ſiccum in quarto grado, & eſt laxatiuum. Virtutem habet purgandi principaliter flegma, ſecundario melancoliam. vſus eius eſt cōtra artheticam, podagram, cyrogram, iliacā paſſionē, apata calida, & contra vermes aurium, contra dolorem ſtomachi ex frigida cauſa, & contra lentigines faciei. Dyaſcorides. Elacterium eſt agreſtis cucumeris ſuccus: non foliorum, vel radicis eius, ſed fructus. Qui collectus antequam in plenam maturitatem veniat, inſeditur, & ſuccus in vaſe fictili recipitur: ac ſupprimitur, vt non ſolum humor: ſed quicquid carnoſum eſt, exprimatur: deinde ſiccatur: ac limpidatur, & quod quaſi ſeculentum reſidet leuigatur, & in paſtillos redigitur. Ille vero ſuccus vtilis eſt: qui eſt albus, leuis, humectiuus, & in guſtu amariſſimus, citoque igneſcat lucernæ appoſitus, viridis autem & aſper: & quaſi cultore autuſus, & grauis, eſt inutilis. Elacterium duorum annorum ad ventris purgationem vtile. Idemque ſuccus bene factus decē an. durare poteſt. Quidam ita probandum dicunt elacterium, vt lucernę admotum, & incenſum, ſi ſcintillę ad ſuperiora, & inferiora exiliant, pariter & vomitum, & ventrem purgabilem oſtendit. Si vero in alteram partem exilierint magis, quàm in aliam: maiores ſunt virtutes in eadem. Obolo vno datum perfectæ quidem virtutis hominea: oboli vero dimidium purgat inſaores. Nam ſi plus acceperint nocem inſert, ſic neceſſitatibus infantium diſciplina datur: coleram, & flegma ventris deponit, vrinam prouocat, diſpnoicis ſubuenit, maximè ſale addito, & poſt calida bibita. Solutum in aqua & cum penna ſub lingua traiectum, facit vomitum. Quem ſi fortius volueris facere: adde illi oleum irinum, & loco prædicto trace. Sane qui purgantur eius virtute, non admittendi ſunt dormire: at ſi prouocato vomitu omnię vomuerint, aqua frigida compeſcendi ſunt, & polenta, & puſca: & malis macianis, & omnibus quæ ſtringere poſſunt, lacti mixtū & naribus immiſſum: ictericis eſt ſingulare præſidium. Mitigat dolorem capitis antiquum: & itiobaticis iunctum maximū præſtat effectum, maxime oleo addito: aut melle, aut ſelle taurino. Nam ſic virtuacius augetur. Plinius lib. 20. Elacterium tempeſtiuum eſt autumnū, nec vllum ex medicamentis longiore durat æuo. Incipit a trimatu: ſi quis vti recentiore velit paſtillos in fictili nouo igne lento in aceto domet: eo melius quo vetuſtius erit. Quod. 200. annis ſeruatum eſſe: auctor eſt Theophraſtus. Et vſq; ad quinquageſimum lucernarum lumina extinguit, & hoc veri experimentum eſt; ſi admotum priuſquam extinguat, ſcintillare ſurſum, ac deorſum cogat. Melius eſt pallidum: ac leue herbaceo, & ſcabrum: ac leuiter amarum.

De Fœniculi ſucco. Cap. CXXI.

DIaſcori. Fœniculi foliorum & virgarū ſuccus in ſole ſiccatus, miſcetur confectionibus oculorū, & caligines detergit eorum. In Hibernia ſuccus hic pro lachrimo vēditur, omnibus enim oculorū cauſis opitulat. Radicis vero ſuccus idoneus ē ad multa, maximè in ad oculorū vitia. Leniter. n. calefacit atq; mollit. Traditū eſt in lib. antiquorū, ſerpētē anouā ſenectutē fęniculi guſtatione deponere, oculorūq; caligines ſuccō eius exprimere. Vñ intelligi datū eſt, eaſdē virtutes & humanis corporib[9] vtiles eē, & certa poſtmodū experimenta docuerunt ſic eſſe. Succus ergo ipſius vetuſtiſſimam licēt caliginem diſcutit: cum attico melle mixtus. Idem quoque ſuccus infunditur auribus purulentis: ac vermiculos in eiſdem naſcentes interficit.

De Galbano. Cap. CXXII.

ACtor. Galbanū eſt ſuccus ferulę, ſicut dicit Iſidorus, de qua. ſ. ferula ſuo loco dictū eſt inter herbas ſuperius. Dyaſcorides. Galbanū ē lachrymū herbę ſimilis ferulę, q̄ in Nichomedia naſcitur, & in Syria. Cuius optimū eſt, mundiſſimū. & hāmoniaco ac thuri ſimile in colore, grana hñs vt faba limpida, & quod eſt ſine ligno, & nō eſt graue: adulteratur aūt reſina, & faba dimſa, & gutta hammoniaci: virtus eſt ei ignea, & dyaforetica, aceto & nitro mixtū, lētigines tollit. Vt granū fabę glutitū, tuſſi medet, & aſmaticis opitulat. De alto cadētiū cōquaſſationib. ſubuenit, cū vino, & myrrha bibitū, venenis occurrit. Infantes in ventre mortuos ac ceptū excludit. Impoſitū quoq; dolorē lateris mitigat, tortionē ſpargit. Epilēticis vtiliter adhibet. A ceptū & iter vtrinq; pręſtruit. Plateari[9]. Galbanū eſt calidū in tertio grado: humidum in primo. Liquor eſt, q in ęſtate a frutice erūpit, & circa frutectū condenſat. Quidam etiā corticē ſindūt, vt magis effluat. Sophiſticat aūtē ex immixtione minutorū lignorū. Alij vero miſcent pulueres colofonię, & fabas fractas. Eligendū eſt autem quod album eſt, & purius: habetq; virtutē attrahēdi, diſſoluēdi, conformādi, & leniēdi, maturādi, relaxandi. Contra aſma frigidū datur cū aqua ordei, contra litargiū ſup carbones ponitur, & patiēs fumū recipit. Ad apoſtema rūpēdū, & maturādū ſupponit. Ad dētiū dolorē fit ex eo caſula, & dēti ſupponit. Ad lumbricos occidēdos, danī pillulæ ex eo melle iunctę, valet & in emplaſtro contra ſplenis duritię. Conſtantinus vbi ſupra. Galbanum eſt calidū in tertio gradu, ſiccū in ſecūdo. Cathaplaſmatū cū raphano & aceto ſordicīē puſtularum mundificat, tuſſimq; & anhelitū tollit. Eius etiā ſuffumigatio reptilia fugat. Epithima ſuperpoſitum, reptilium morſibus repugnat. Super dentes dolentes at roſuram habentes poſitū eos curat. Si vero cum ſucti vino prægnanti detur, mortuū celeriter expellit, & laborinſis etiam ſpaſmaticis ſubenit.

Iterum De eodem. Cap. CXXIII.

AVicēna. Galbanū duas hēt ſpēs, vnū ē ſpinoſum: lenis pōderis, vehemētioris albedinis. Alius vero ſpiſſius, & grauius. Et ex vtroq; melius eſt illud, qd̄ eſt ſpiſſius. Eſt aūt calidū in ſcdo, exiccatiuū i tertio. Virtus eius ē lenitiua, reſolutiua, carminatiua vētoſitatū. Eſt āt ex eis, q̄ carnem corrumpunt, & in ipſo ſunt calefactio, & inflāmatio, & attractio, & reſolutio: lentigines eradicat. Cōfert apātibus, & ſcrofulis, & laſſitudinis, & ſpaſmo lacertorū, & dolori molaris: ac dēti corroſo ſubno. dolorib. quoq; frigidis in aure, & aſmati & tuſſi antiq̄. Cōfert & ſchotomię, & epyleſię, oñ epylēticus ipm̄ odorās, reuiuiſcit, puocat mēſtrua fortiter, & vrinæ difficultatē remouet. Eſt aūt tyriaca venenis, cū vino bibitū: & fum[9] eius fugat vermes venenoſos: nec appropinquāt illi q ex eo linitus eſt. Plinius li. 12. Dat Syria in amano mōte galbanū, teſſior modo qd̄ maximè laudant cartilaginoſum, & purū ad ſimilitudinē hāmoniaci, minimeq; lignoſum, adulterat aūt faba aut ſagapeno. Sincerū ſi vrat, fugat nidore ſerpētes. Idē in li. 24. Galbanū neq; homidū neq; aridū pbat p ſe bibit ad tuſſim veterē, ſuſpiria, rupta, cōuulſa. Imponit hyſchiadicis, lateris dolorib. pānis, furunculis, corpori ab oſſib. recedētiū ſtrumis articulorū nodis, dētiūq; dolorib. illinit, & cū melle capitis vlceribus Purulentis infundit auurib. cū roſaceo. aut nardo. odore comicialib. ſubuenit, & vuluę ſtrāgulatu, & ſtomachi defectu. Abortus nō exeuntes trahit appoſitū, vel ſuffitu. Itē ramis hellebori circūlitū atq; ſubiectū. Serpētes eiuſdē cū vrit nidore fugant. Fugiūt & galbano per unctos. Medetur & a ſcorpione percuſſis. bibitur, & in difficili partu fabæ magnitudine in cyato vini, vuluaſq; conuerſas corrigit. In myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduerſatur & venenis, maxime toxicis, cum myrrha, & vino Serpentes oleo, & ſpondilio mixto tactu necat. vrinę nocere exiſtimant.

De Glaucio. Cap. CXXIIII.

DIaſcorides. Glauciū eſt ſuccus herbæ eiuſdē nominis habētis folia papaueris. hæc ſiquidem folia calido cinere coopeniunt, & ſic ſuccum remittunt. Alij vero herbam ipſas in olla, & in furnū feruentem mittunt, & circa circumliniunt, & ſic inde, ſcilicet agente calore ſuccum eliciunt. Eſt autem glaucium intus crocati coloris, & guſtu amarum, odoriſque grauis, vires habet ſtipticas, & ex parte frigidas. vnde ex aqua reſolutum, & inūctum primos impetus reſtringit lippitudinis. miſcetur etiam ocularibus medicinis.

De Laſere. Cap. CXXV.

IDem. Laſar vel laſer lachrymum herbæ, quæ appellatur ſilphion, & hæc in multis locis creſcit in ſimilitudinē ferulæ, habens folia circa ſe maiora quàm apium, & ſemen ſimile. Eſt aūt optimū laſer cyrenaicū, ſubruffum, ac perlucidum, totus exalbidū, odore inſipidum, quod humore cito reſoluitur, & in guſtu ſtatim humorē prouocat, vires habet acerrimas. Ideoq; cū magnis venationibus, & calefacit, & relaxat. Adulteratur aūt dum viridis eſt cum ſagapino, vel farina fabæ, quod facilè inuenitur guſtu, odore, viſu, ſolutione: hic ſuccus eſt neceſſarius in medicinæ vſibus, virtus eſt illi inciſiua, & ſtomachū iuuat, vino additus alopicias emēdat. Idq; melius agit ſi piper & acetum acceperit. Suffuſiones in initio detergit. Addito melle caligines oculorū limpidat. Per cariosū dentiū dolorē mitigat. Cū rhure mixtus & ore retētus, morſum rabidi canis curat. Et veneris acceptus & cancri morſibus opē præſtat. Nitro & cute ac melle additus ſingulare præſidiū eſt carbunculis. Duritias quoq; vulnerū ſoluit, clauos tollit aceto mixtus, verrucas tollit, & poliſpum, carnesq; creſcētes in naribus. Aſperitudines faucium & voces limpidat, maximè cū aqua & melle, propēdentē vuam ſuſpēdit. Gargariſmo cum mulſa frequenter ſumptus, colorē limpidū facit, & in ouo ſorbilis tuſſientibus proficit, pleureticis & hidropicis cum caricis ſiccis auxiliatur. Cum pipere ac ruta bibitus, addito vino, typicos rigores excludit. Ceræ additus tetanicis ac ſpleneticis medetur glutinus. Sanguiſugas bibitas aceto excludit. Lac coagulatū ſtomacho ſoluit. Aſperitatē arteriarū per catarrū longi temporis, vel vocē amputatā curat. Epilepticis cū pulca bibitus, medicatur. Cū myrrha & pipere bibitus impetrat menſtruis, vētrem mollit. Cū lixiuia bibitus opitulatur de alto cadētibus, amigdalis amaris, & rutæ mixtus, in oībus cauſis neceſſariè comeditur. Cū ſicu & hiſſopo decoctus, & oris collutioni adhibitus, medetur cauſis dentibus. Plinius lib. 22. Laſer è ſilphio profluēs inter eximia naturæ dona numeratur, pluribuſq; cōpoſitionibus inſeritur, per ſe aūt algores excalefacit. Potu extenuat vitia neruorū. Feminis in vino datur, & lanis mollibus ad ciēdos menſes admouetur. Ceræ mixtū, extrahit pedū clauos, ferro circūſcarificatos. Vrinā ciet cicens magnitudine dilutum, andreas ſpondet copioſius ſumptū, nec inflationes facere, & concoctione plurimū conferre ſenibus & feminis. Itē hieme æſtate fertur vtilius & aquā bibētibus, cauendū ne qua ſit exulceratio intus, ab ægritudine recreationi efficax eſt in cibo. Tēpeſtiuè .n. datū cauterium obtinet. Aſſuetis & vtilius quā experientibus, venena telorū ac ſerpentiū extinguit potū. Ex aqua vulneribus .ſ. circūlinitur. Scorpionū trī plagis ex oleo. Vlceribus vero non matureſcentibus cū farina ordeacea vel fico ſicca. Carbunculis valet cū melle, vel ruta, vel per ſe viſco ſuperlitū vt hæreat, ſic & ad canis morſum. Excreſcētibus circa ſemen cum granitue punici mali ex aceto decoctū. Clauis pedū, qui vulgo morticini appellant, nitro mixto ante ſubactas carnes replet cū vino & croco, aut pipere, aut muriū fimo, & aceto. Perniones ex vino fouet, & ex oleo coctū imponitur ſic & callo. Clauis pedū ſuperraſis p̄cipuæ vtilitatis. Contra aquas malas, peſtilentes tractus, vel dies, in tuſſi vua fellis veteris ſuffuſione, hidropicis raucitatibus, cōfeſtim enim purgat fauces, vocem quoq; reddit, podagras ſpongia dilutū poſtea lenit. Pleureticis in ſorbitione vinū potuſis datur. In anginam gargarizatur. Præcordiorum vitijs ſiobecticis & comitialibus in vino dat. In aqua mulſa linguæ paralyſi, lūborūq; doloribus cū decocto melle illinitur. Nō cēſuerim, q̄ auctores ſuadent cauernis dētiū in dolore indītū cera includi, magno experimento hoīs qui ſe eadem præcipitauit ex alto. Anhelatoribus & in tuſſi vetuſta cū porro ex aceto dat, atq; aceto his qui coagulū lactis ſorbuerint. Coændicibus lūborumq; doloribus cū decocto melle illinitur, quippe tauros inflammat naribus illitis. Serpētes auidiſſimas vini admixtū rūpit. Ideo nec [illegible] cū attico mella licet p̄cipiant. Quas habeat vtilitates admixtū alijs immenſum eſt referre, & nos ſimplicia tractamus, qm̄ in his naturā eſſe apparet, in illis cōiecturā ſæpe fallacē. Nulli tamen cuſtodia in mixturis concordia naturæ ac repugnantia.

De Licio. Cap. CXXVI.

PLatearius. Licium eſt calidū in primo, ſiccū in ſecundo. Dicunt quidā quod gūmi eſt, ſed falſum eſt. Eſt aūt ſuccus herbæ ſic appellatæ. In principio ſiquidem æſtatis colligitur ac teritur, & ſuccus expreſſus ſoli exponit ac deſiccatur, & in ſubſtātiam licij tranſmutatur. Eſt autem eligendū illud, quod eſt durū habens quādam glutinoſitatem, & interius lucidū. Quod autē molle & obſcurū eſt, abijciendū eſt: per annos .5. ſeruari poteſt, appellatur & oculus licij, vel oculus lucidus, qm̄ lucidos reddit oculos, valetq; puluis eius contra oculi maculā, & cōtra lippitudinem coagulatam ex flegmate congelato, exterius factū. Item contra linguæ ſciſſuram & labiorum oris vlcerationem. Ex licio quoq; valet in acuta febre ſuppoſitorium ac ſtercora deſiccat, diſſoluit molem. Contra tumorem gingiuarum, frequens lotio & fricatio circa gingiuas ex aceto fit in quo reſolutum eſt licium. Auicenna. Liciū fortius eſt Indum in [illegible] capillorum & in confortatione eorum. Illud aūt de mecha fortius eſt in apoſtematibus. In caliditate & frigiditate liciū eſt tēperatū, & in ſecūdo gradu ſiccū. Adulteratur aūt, & falſificatur ēt, qđ probos et latet medicos. Et illud cū ſucco acreſco. In aqua enim coquitur, donec coaguletur, & virtus eius eſt propinqua ſubſtantiæ ſubtili igneæ, & terreæ frigidæ. Illud autem, quod de mecha eſt, res artificialis eſt. In Indo eſt reſolutio & ſtipticas parua, & cōfert cū fluxui ſanguinis, & eius reſolutio eſt plurima ſtipticitate illius, & eſt in ſecūdo in reſolutione. Eiuſq; ſtipticitas minor eſt eius exſiccatione: virtus ſubtilis eſt in ipſo, & oēthicū cōfert panaricio. Rubificat capillos & cōfortat eos, & pprieq; Indū, & ſanat pānū, formicæ cōfert, & apoſtematib. fluxis, & vlceribus fraudulentis, māmaſq; cōſtringit. Indū cōfert fluxui ſanguinis ab ano, & palatum ab alcola curat, vlceraque gingiuæ, & eius ægritudines ſanat. Obtalmiæ confert, corneam abſtergit, ſanatq; ſcabiem oculi. Indum bibitum ad ſputum ſanguinis & ad tuſſim, & ſimiliter prohibet ictericiam nigram & ſplenem bibitum vel illinitum. Confert etiam ſtomatico fluxui, & vulneribus ani. Bibitur quoq; vel ſupponitur antiquæ ſolutioni, vel illi, quæ eſt ex debilitate ſtomachi, ac diſſenteriæ. Mēſtrua prouocat, eiuſq; fructus recens ſoluendo aquoſum flegma educit. Confert etiam ani vlceribus & emorroidibus, fructus eius confert patroniciſ. Et Indum in potu datus ad morſum canis.

De Meconio. Cap. CXXVII.

DIaſcorides. Meconij duo ſunt genera. ſ. vnū hortenū, & alterū agreſte, ſicut dictū eſt ſupra. Succus eorum melius eſt qui grauior & in guſtu amarus, ac cuius reſoluens in modum lactis. Et qui eſt ſine aſperitudine, lenis, & aquoſus, & qui in ſole poſitus ſpargit ſe. Et ſi quidem in lucerna poſitus accendatur, bonum facit odorem, lacti ſimilem, adulteratur autem glaucio mixto, vel gummi, vel lactucæ ſucco. Dignoſcitur autem hoc modo. Si glaucium habuerit, quando ſoluitur, colorem croceum oſtendit. Lactucæ verò ſuccus ex odore intelligitur: gummi autem tactu digitorum, & quod odorem perdidit, & limpidius efficitur. Multi auaritia capti, axungia mixta ſuccum maſſant, quamdiu tuſſus appareat, & mollis inueniatur, virtus eſt illi catartica, dolorem aurium mitigat, caligines oculorum detergit. Andreas perhibet tantam illi eſſe virtutem, vt ſi purum collirijs miſceatur, luminibus auferre poſſet cæcitatem. Moebdes verò virtutem eius ponit in odore, in quo catarticam virtutem habet præcipuè. Multi quidam herbæ ipſius capitella & folia tundunt & exprimunt, liquant ac terunt, & trociſcos faciunt, hos dicunt meconium, & habent ſecundam efficaciam poſt eius lachrimā. Quæ videlicet lachrimus ita colligitur. Cum Sol clareſcere cœperit aura remota, capita ipſa leniter a ſummitate ſunt ſcindenda, ita vt ipſa ſciſſura intrinſecus non accedat, ſed corium ipſum tantummodo tractum remoueat. Succus autem digito detergente excipitur, & in concula, vel calice digito ipſo trahatur, ita vt tenoitate vaſis bene extergatur. Deindeque in mortario teritur, & inde trociſci ad vſus medicinales efficiuntur.

De Oleo roſato, & violaceo, & lilino. Cap. CXXVIII.

ACtor. Oleum quoque multiplex ex diuerſis herbarum, floribuſq; generibus colligitur, aut conficitur, varijs vſibus medicinæ neceſſarium, vt eſt oleum roſatum, violaceum, mandragoraceum, roſaceum, lilinum, nardinum, narciſſinum, zaphirinum, amigdalinum, catholicum, & ſimilia. Auicenna. Oleū roſatum valde vtile eſt inflammationi cerebri, & augmētat eius virtutes & intellectum, valet etiā in principio aperitionis apoſtematum. Eſt autem decliue ad æqualitatem, & ob hoc dicit Galienus, quod ipſum calefacit corpus vehementis frigiditatis, & infrigidat calidum. Secundum me autem corpora calida, quæ ipſum temperat, plura ſunt, frigidaq; calefacit. Idem quandoque ſoluit, quando ſcilicet inuenit materiam, quæ indiget lubrificatione. Quandoque verò ſolutionem retinet colericam. Palladius lib. 6. Ad oleum roſeum conficiendum in libras olei ſingulas vncias roſæ addes, & ſeptem diebus in Sole, ac Luna ſuſpende. Platearius. Oleum roſaceum ſit hoc modo. Quidam roſas in oleo communi decoquunt, colant, ac ſeruant. Quidam vero vitreum, roſis, & oleo implentes in caldario aqua pleno imponunt, ac bulire faciunt. Alij roſas virides in oleo terunt, & in vaſe vitreo per quinquaginta dies ſoli exponunt: hoc oleū bonū eſt, quo inungitur epar contra ſui calefactionē. Contra dolorē quoque capitis ex calore facto inunguntur tpa, & frons, & contra diaforeſim. Conſtantinus vbi ſupra. Oleum roſatum bibitum, ventrē humectat, & calorem ſtomachi refrigerat. Calidum in nares diſtillatum, calida ſaluat apoſtemata, cum aqua roſacea mixtū, diſſentericis ſubuenit. Vniuerſaliter autem

valet contra omnia vulnera calida, ſiue ſint extrinſecus ſiue intrinſecus. Idem. Oleum violaceum calorem mitigat, ac feruorem totius corporis maximè capitis; de quo ſternutatione prouocata, ſomnus prouocabitur. Diaſco. Oleum roſaceum virtutem habet ſtipticam & proiciendo lumbricos excludit, infantum capite illinito renibus & vmbilico. Platearius. Oleũ violaceum vt conficiatur, violę in oleo decoquuntur, atq; colantur, vel decoctio fiat in duplici vaſe, vel melius decoquantur & colentur & colaturæ recẽtes addantur, ſicque per 15. dies ad ſolem dimittantur, & colentur. Si ſecundo, vel tertio ſic factum fuerit, optimũ erit: virtutem habet leniendi, & humectandi, refrigerandiq; atq; laxandi. Exterius inunctum, valet contra epatis calefactionem. Inunctũ vero ſupra tempora, & frontem, valet cõtra dolorem ex calore. Palladius lib. 5. In menſe Aprili oleũ violaceum conficiẽdum, tot vncias violę quot libras olei mitte, & diebus ſexaginta ſub diuo pone. Auicenna. Oleum de lilio calidum eſt & ſiccum in tertio, lenitiuum eſt & conſortat mẽbra & infrigidat ea, prohibetq; materias aduenientes, duritiam antiquam reſoluit. Confert laſſitudini, & ei quem frigus lęſit, partũ efficit facilẽ; & dolores matricis ſedat bibitum. Palladius lib. 6. In menſe Maio ad oleum liliaceum conficiendũ per libras olei ſingulas dena lilia curabis infundere, & vas vitreum 40. diebus ſub diuo locare. Actor. De hoc etiam oleo dicit Plinius, quod vtiliſſimum eſt renibus, & euocandis ſudoribus.

De Cæteris oleis herbaceis. *Cap.* C X X I X.

PLatearius. Oleum quoq; mandragoraceũ ſic conficitur. Poma mandragorę trita cum oleo cõmuni diu macerãtur, poſtea fit aliquãtula decoctione & colatur. Oleum hoc, vt dr̃, valet ad ſomnũ prouocandum, & dolorẽ capitis ex calidis humoribus ſi frons & tempora inungantur. Contra calida apoſtemata fit ex eo inunctio in principio, repercutit enim materiam. Cõtra fluxũ ventris ex impetu colerę, venter ac tota ſpina cum eodem inungitur, & cum aliquo leui cliſteri modicum inicitur. Auicenna. Oleum ruraceũ reſolutiuũ eſt, ſicut laurinum, ſed eo calidius, ambo ſunt ſedatiua dolorum antiquorum, & ſolutiua ventoſitatum. Oleum de narciſſo confert neruis, confert etiam ſoda humidæ, & melancolicæ. Reſoluit apoſtemata dura & frigida in velamine, qñ comprimendo inungitur ſuper pectus. Itẽ aperit coartationẽ oris matricis, & confert doloribus eius. Oleũ de vrtica calidũ eſt in gradu primo & humidum in ſecundo, vẽtrem ſoluit. Oleũ anetinũ laſſitudinis cõfert, & ei quem frigus læſit, confert etiã febrium rigori. Diaſc. Oleum anetinum virtutis eſt anathomachę, matricis malacticũ eſt, & periodicis febribus vtile, laborem itineris tollit, dolores articulorum compeſcit dolorẽ capitis ſine dubio amputat. Oleum raphacinum aſpredinẽ de facie tollit, hoc maximè in vſu habent Aegyptij cibis admiſcentes, pediculoſis enim propeſt. Oleũ catholicum dr̃, quod fit ex herba catholica, ideſt alippiade, valde bonũ eſt ad arteticos & oẽs dolores. Oleum irinum calidum eſt ac leptunticũ. Ideoq; tumores reprimit, & humores pingues ſubtiliando cõſumit, ad catarrũ facit naribus illinitũ, ad tinnitũ auriũ cũ aceto & ruta & amigdalis, ſynanticis ẽt opitulator gargariſmo adhibitum, putredines aufert nariũ, ventrem mollit in menſura ciati acceptũ. Torſiones viſcerũ clyſtere adhibitum placat, tumores ſtericos & effocationes ſedat, emorroidas veteres aperit inunctũ ſiue iniectum. Platearius. Oleum quoq; fit de ſpica nardi quod optimum eſt contra epilenſiam, paraliſim artheticã & podagrã, per os ſumptum vel inunctum. Ad hoc conficiendum quidam puluerem eius in oleum per viginti dies dimittunt, poſtea bene bulliunt ac bene colant & ſeruant. Saraceni vero aliter de ſpica viridi oleum conficiunt, & hoc præcioſiſſimum eſſe dicunt. Solinus. In regione pontica apparet herba qua conficitur oleum, quod vocatur medicum, hoc aũt ad incẽdiũ excitatũ ſi obruere aqua geſtias ardet magis, nec alio ſopitur, quam iactu pulueris.

De Opio. *Cap.* C X X X.

PLatearius. Opiũ eſt ſuccus albi papaueris frigidus in quarto gradu, & ſiccus in primo. In æſtate tẽpore maturitatis operantur in capite albi papaueris, & in folijs quaſdam inſciſiones cũ ſcapello & lac emanans circa caput conuiſcatur, & cultello abraditur, manibuſq; cõteritur & opium dr̃. In medicinis ponitur ad reprimendum virtutem ſpecierum acutarum, virtutem habet conſtringendi & mortificandi, valet in emplaſtris ad ſomnum prouocandum, & cõtra calida apoſtemata, contra dolores acutos, opium thebaicum cæteris præfertur. Diaſco. Opiũ eſt ſuccus herbæ & lac papaueris, quod colligitur ſic. Capitella ſcabello acuto inſciduntur, ita tñ vt non intrinſecus lædantur, & ſic lac, quod manat digito tergitur, & in cõchulis reponitur, & ſiccatur, optimum eſt opium odore grauiſſimum, colore ſubruffum, guſtu amariſſimũ, & quod humore cito reſoluitur. Cãdidũ accenſum & aliquantulũ duracem flammã emittit, & rurſum extinctum proprium odorẽ reſeruat, adulteratur lentis & lupinorum farina & gũmi nigro, & lactucæ erraticæ ſucco. Se intelligitur eo quòd non coeant oĩa in ſinceritate illius. Põt aũtẽ opium ſincerũ lachrymas reſtringere collirijs admixtum, & circumlinitum refrigerare, & auriũ dolorẽ & totius corporis, illa videlicet ratione qua ſomnũ facere põt. Conſtantinus vbi ſupra. Opium frigidum eſt in quarto gradu, ſiccum in ſecundo, de quo ſumptũ in modũ vnius oboli ſtupefacit ſenſum ne poſſit ſentire dolorem, prouocat & ſomnũ, valet ẽt tuſſientibus & diſſolutionẽ habentibus. Superpoſitum, tẽperatum ſomnũ prouocat. Multa quantitate accepta ex eo, lumẽ naturalis coloris extinguitur: cũ oleo roſato tẽperatũ tẽporibus & frontibus inũctũ colericũ capitis dolorẽ amputat, aceto tẽperatũ & eriſipilis cathaplaſmatum dolorem tollit. Mãdragora eodem modo facit.

Adhuc de eodem. *Cap.* C X X X I.

AVicenna. Opiũ eſt ſuccus papaueris nigri, Aegyptij ipſum ſeminant. Et quandoq; fit etiã ex ſemine agreſtis lactucæ; & eſt ſtupefactiuũ, debile, ſubtile, qđ de illo melius eſt, grauius eſt, acuti odoris, frãgibile, facile in aqua reſolubile. In ſole reſoluitur, & non exinguit candelam cum ex eo inflammatur. Citrinũ tingẽs aquam, aſperum, debilis eſt odoris, clari coloris. Tale falſificatũ eſt cum memithe, & qñq; cũ lacte ſilueſtris lactucæ, adulteratur quoq; cum gũmi, & eſt ſplẽdidũ & clarũ valde. In quarto frigidũ & ſiccũ narcoticũ, omniſq; doloris ſedatiuũ, ſiue bibitũ, ſiue linitum. Eiuſq; potio debet eſſe quantitas lẽticulæ magnæ. Confert apoſtematibus præcipuè calidis, & in ipſo eſt vlcerũ exiccatio. Podagra quoq; ex eo cum oui vitello aſſato permixto linitur: & dolor ſedatur: propriẽq; cum lacte. Dormire facit ſi ſupponatur, & ſedat antiquam ſoda. Eſt aũt ex eis quæ deſtruũt intellectum, & ſenſum: dolores ſedat obtalmię: & eius apoſtemata cum mulieris lacte Sedat tuſſim continuam retinet ſolutionem. Confert diſſenteriæ & vlceribus inteſtinorũ Interficit aũt cõgelando virtutes, & extinguẽdo calorem innatũ, eiuſq; tyriaca eſt caſtoreũ. Eius loco ponitur ſeminis iuſquiami duplũ vel etiã triplũ. Plinius lib. 20. Experimẽtum opij eſt primũ in odore. Sicerum. n. perpeti nõ mox eſt, deinde in lucernis, vt pura luceat flãma aut extinctũ demum oleat. Accẽditur quoque difficilius, & crebro extinguitur. Eſt ſiceri experimentum & in aqua quaſi nebula innatat, fictũ in poſca coit, ſed maximè mitũ eſt æſtiuo ſole deprehendi. Sincerum. n. ſudat, & ſe diluit, donec ſucco recenti ſimile fiat. Mneſides id optimè ſeruari putat hioſciami ſemine adiecto, alij vero in faba.

De Opopanace. *Cap.* C X X X I I.

ISido. Opopanax eſt ſuccus panacis, croceus pinguis odore grauis, & amariſſimus. Diaſco. Opopanax eſt ſuccus herbæ per omnia ſimilis ferulæ, quæ panax dr̃, aſperiſq; locis & lapidoſis naſcitur. Sic autẽ ſuccus ipſe colligitur, medijs æſtatibus terra quæ circa radicem eſt cauatur, deinde folia eius in gyrum ſternuntur, & ſic ipſa radix & ferula in longum & in gyrũ inſciditur. Sicque quot in folia decurrit, ſiccatur, & myrrhæ odorem accipit. Eſt aũt eligendus opopanax colorẽ croceũ habens deforis, album deintus. Eſt guſtu amarus, odore grauis, lęnis, pinguis, fragilis, ſeq; citius ſeparans. Niger aũt mollis eſt inutilis, qm̃ adulteratur ammoniaco & cera, quod probatur digitis cũ aqua fricatis. Nam ſi fuerit integer, vt lac ſoluitur. Sin aũt vt viſcus fiet, virtus eſt ei calida & malactica. Vnde frigoribus medetur periodicis, & conquaſſationibus ac doloribus laterum, tuſſientibus ac torminibus maximũ præſtat effectũ. Inflationes ſtericas & duritias ſoluit, carbunculos impoſitus rumpit, ſtranguirijs ac veſicæ ſcabioſæ cum mulſa vel vino bibitus proficit. Imperat menſtruis, abortum facit, melli additus, ſchyaticis vnctu pſidium eſt ſalutare. Vuæ paſſæ mixtus & cathaplaſmatus podagris medetur, dolores dentium impoſitus tollit, maximè ſi in ipſo foramine dentis mittatur, dolorẽ capitis cõfectioni additus mitigat, pari pondere addita pice, morſum canis rabidi curat. Caliginem oculorum detergit. Antiqua vulnera ad ſanitatem perducit. Oſſibuſque nudis impoſitus cum melle carnes reſtituit. Platearius. Opopanacis eſt ſuccus panacis, calidus & ſiccus in tertio gradu. Opos enim ſuccus, panax eſt herba ſimilis ferulę, in æſtiuo tempore radix finditur terraq; remota liquor emanat. Qui ex actione ſolis induratur, & poſt eum cultello abraditur. Eligendum eſt, quod claram habet ſubſtantiam, & colorem habet ſubruffum, vix vnquam corrumpuntur, virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, conſumendi. Fumigium ex eo factum, valet contra litargiam, valet & contra aſma frigidum. Contra hidropiſim ex flegmate, contra frigora periodicarum febrium, contra colicam paſſionem, contra lumbricos.

De Scamonea. *Cap* C X X X I I I.

ISidorus. Scamonea eſt herba ſucci plena, qua ſub cauata radice colligitur, ſicut dictum eſt ſupra. Auicen. Scamonea ſuccus eſt, cuius virtus vſq; ad annos triginta perdurat. Melior eſt

illa

ſilla quæ eſt varia ad albedinem declinans, & cum aqua reſoluitur, facit ipſam ficui læcte calida eſt & ſicca in tertio. In ipſa eſt abſterſio & reſolutio. Mundificat morpheam & pannum, & ponitur cum aceto ſuper ſcabiem vlceratam. Radix eius ponitur ſuper antiquam ſodx cum aceto & oleo roſato. Eſt autem ex eis quæ nocet cordi, nocet etiam ſtomacho & epati valde. Eius malitia frangitur cum aſſatione, & ſemine apij. Et ipſa quidem conturbatiua eſt, ac facit nauſeam & ſitim, & deſtruit appetitum. Solutione vero coleram fortiter educit. Confert etiam puncturæ ſcorpionum bibita & lincta. Diaſcorides. Eligenda eſt ſcamonea, quæ lingua tacta fiat alba. Multi vero titimali ſuccum admiſcent ei, ſed intelligitur ex eo, quod lingua exardeſcit. Ipſa eſt dyagridium, de quo ſcilicet dictum eſt paulo ſupra, quod in India naſcitur & in Syria, ſed graue ac ſpiſſum, quod ipſi adulterant miſcendo titimallum. Platearius. Scamonea principaliter purgat coleram, ſecundario flegma & melancholiam. Nunquam medicina ſcamoneæ debet dari cum aqua frigida, quoniam ex frigiditate poteſt ſcamonea ſtomachi villis inuiſcari. Poteſt autem per ſcamoneam fieri laxatiuus potus: & fructus laxatiuus. Cum enim claretum, vel nectar conficiunt: inter alias ſpecies ſcamonea ponatur. Sic etiam ſi pulueri zetur, & addito maſtice in paſta ponatur & coquatur: panis laxatiuus efficitur. De ſcamonea in arbore infixa non prope terram, ſed in medio ponatur, & pannis circumpoſitis creta deſuper ligetur. Sic humoroſitas arboris & nutrimentum tendentis ſurſum, efficaciam ſcamoneæ fert ad ramos ſecum, facitque fructum laxatiuum. Et licet ſcamonea, ſiue dyagridium principaliter choleram. ſecundario flegma purget, ac melancholiam. tamen cum diuerſis medicinis commixta, diuerſos humores purgat. poſita namque cum electuario frigido, ac triſera ſaracenia. purgat principaliter choleram. cum benedicta vero flegma cum thede, ac dyaſene, melancholiam. Diutius autem ſeruatur poſita cum electuario cum melle facto: quia per duos annos, vel tres: pluſquam ſi ponatur cum electuario confecto cum ſyrupo.

De Sinape & ſinapis ſucco. Cap. CXXXIIII.

Diaſcorides. Sinapis ſuccus in quo omnis vis eſt conſtituta, ocioſis corporum vitijs auxilium præſtat, ſenſus acuit, aluum mollit, vrinam mouet, calculos frangit, menſtruia imperat, caput purgat. Nunc palato gargarizatur, vt craſſior pituita profluat; nunc naribus admouetur vt ſternutamentum cum ſtrictura moueatur, ſtomacho ſuccurit contra querelarum genera. Et vtilis eſt cibus contra fungorum venena, ſuſpirioſis flegmate diſſoluto liberus aeris hauriendi meatus præſtat. Poſitus autem extrinſecus cutem vt cauſtica exulcerat. Ratoque medici veniunt ad eius remedia, quoniam vſtionem penè intolerabilem ſuſcitat: nec vero in magnis ac vetuſtiſſimis cauſis tam ſæua ſint fobeantia. Hoc ſiquidem tormenti genere & humor capitis auertitur, qui cæcitatem oculis comminatur, quique ſtomacho ac pulmoni inſtillatus, iter lætale ad priſim præſtruit. Coxæ dolor per veſicas digeritur, ac tumor ſplenis ſoluitur, iocinerum indignatio relaxatur. Et hidropicis innatans humor non tenerſuetus hauritur. Aiunt etiam litargicos excitari, ſi pedes illorum valde fricentur trito ſinapi. Nos interim locuti ſumus de ſucco qui exprimitur ſemine, admixtis ſcilicet, vt vſus exegerit, nunc aqua, nunc melle. Eſt etiam alius, qui colligitur æſtate, & hic cum aruerit lacteam guttulam facit, vtilem quidem dentibus, ſi videlicet in dolore mandatur. Elegans ex eo velut antidotum fieri Plinius tradit. Nam ſemen ſynapia eiuſq; radices in muſto conteri præcipit, hocque colatum putat dandum vitijs faucium, ſtomachi, capitis, oculorum. Potionis modum ſtatuit, quantum manus plenè menſura concludit. Fit etiam ex ſinapi oleum ſemine effuſum lumborum doloribus ac neruis torpentibus neceſſarium.

LIBER DVODECIMVS.

De Arboribus in generali. Cap. I.

Iſidorus. Arborum nomen ſicut herbarum arinis creditur inflexum, eo quod terræ fixis radicibus adhærent. Truncus autem ſtatura eſt arboris inſiſtens radici. Arbuſta eſt arbor nouella & tenera, in qua inſertio fieri poteſt. Arbuſta dicta, quaſi arboris haſta. Alij arbuſtū accipere volunt locum in quo arbores ſunt, ſicut & vinecta vbi virgulæ nouellæ ſunt & virentes. Frutex breuis appellatur, eo quod terram fronde tegat, cuius plurale nomen eſt frutecta. Silua eſt ſpiſſum nemus & breue. Nemora vero ſunt arbore maiores frondibus vmbroſæ. Et dicitur ſilua quaſi xilua, eo quod ibi cedantur ligna. Nam Græci lignum dicunt xilon. Nemus autem dictum eſt a numinibus, eo quòd ibi conſtituebant idola Pagani. Porro lucus per antifraſim, dictus eſt locus denſis arboribus ſeptus, lucem ſolo detrahens, quaſi minimè lucens. Vel etiam a luce, eo quòd in eo lucebant funalia vel ceræ, propter nemorum tenebras. Saltus eſt arboris denſitas alta, eo quod in altum exiliat, ſic vocata. Auiaria dicuntur ſecreta nemora, eo quòd illuc aues frequentant, ſic appellata. Plantas & plantaria ita diſtinguunt, quòd plantæ ſunt raptę de arboribus. Plantaria vero, quæ ex ſeminibus nata ſunt, & cum radicibus a terra propria transferuntur. Arbores vero genere fœminino dicimus, poma vero neutro genere. Omnes itaque pomorum arbores latinè fœminini generis ſunt, exceptis paucis, vt hic oleaſter, hic ſiler, & hoc buxum, quamuis & hæc buxus dicatur. Nam & ſuperfluam quidam volunt facere diſcretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus, buxum vero de ligno compoſitum. Actor. De hac differentia ſolet dici verſus ille. Pro mare pone ſiler rubus dumus ac oleaſter. Plinius lib. 12. Olim ſummum datum homini munus, arbores ſiluęque intelligebantur, hinc alimenta primum, harumq; fronde mollior ſpecus, libero veſtis. Num etiam gentes ſic degunt, quo magis ac magis admireris in marmora cædi montes, veſtes a ſeribus peti, vnionem in profundo maris rubri, ſmaragdum in ima tellure quęri, ad hoc excogitata ſunt aurium vulnera. Nimirum quoniam parum erat collo crinibus geſtari, niſi infoderentur etiam corpori. Quamobrem ſequi par eſt ordinem vitæ: & arbores ante alia dicere: moribuſque primordia ingerere. Arborum genera quondam numinibus ſuis dicata perpetuè ſeruabantur: vt Ioui æſculus. Apollini laurus. Mineruæ olea. Veneri myrtus. Herculi populus. Quin & ſiluanos & faunos ac deorum genera ſiluis ac ſua numina tanquam e cœlo credebant attributa: Nec magis auro fulgentia. & eboro adorabant ſimulachra, quàm lucos. & in his ipſa ſilentia. Multos in vſus hominum aſſumptæ ſunt arbores poſtea: ſicut videlicet infra dicetur.

De Arborum creatione vel origine. Cap. II.

Iſidorus. Arborum etexndarum naturaliter tria ſunt genera. aut enim ſponte naſcuntur, aut ex ſeminibus fortuito iacentibus ſurgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam vſus inuenit cætera fauente natura. Ariſtoteles in libro de animalibus. Sicut operatio multorum animalium eſt emiſſio ſpermatis, ſic & operatio arborum eſt emiſſio fructus & ſeminis. Arbores quoque quædam ſunt ex ſemine, quædam etiam ſunt ex caſu naturaliter ex terra videlicet putreſacta. Denique arbores quędam poſtquam abſcinduntur perfectæ naturæ ſunt, & ob hoc ex arbore vna multæ exeunt. Plinius libro decimoſeptimo. Arbores aut ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut etiam ſurculo, aut inſito & conſerto arboris ramo. Auguſtinus ſuper Geneſim ad literam. S. Conſideremus pulchritudinem cuiuſdā arboris in robore ramis frondibus & pomis. Species hæc non vtique talis & tanta exorta eſt repente. Sed eo quo nouimus ordine. Nam a radice quidem ſurrexit, quàm primum terræ germen infixit, atque inde omnia illa formata & diſtincta creuerunt, porro illud germē ex ſemine. In ſemine ergo oīa illa primitus fuerunt, nō mole corporeæ magnitudinis, ſed vi potentiaq; cauſali. Nam illa magnitudo copia terræ humoriſq; congeſta eſt. Sed illa in exiguo grano mirabilior præſtantiorq; vis eſt, qua valuit ad radices humor terræ commixtus tanquam materies illius ligni qualitate iniri in ramorum diffuſionem, in foliorum viriditatem & figuram in fructuum formas & opulentiam, omniumq; ordinatiſſimam diſtinctionem. Quid enim illa arbore ſurgit vel pendet, quod nō ex quodam occulto theſauro ſeminis illius extractum atq; deprompium eſt. At illud ſemen ex arbore, licèt non iſta ſed alia, atque illa rurſum ex alio ſemine. Aliquando autem arbor ex arbore cum ſurculus demitur, atque plantatur. Ergo & arbor ex ſemine, & ſemen ex arbore, & arbor ex arbore, ſemen vero ex ſemine nullo modo, niſi arbore interueniente. Alternis ergo ſucceſſionibus alterum ex altero, ſed vtrumque ex terra.

De Membrorum vel partium eius diſpoſitione. Cap. III.

Ariſt. vbi ſup. Arborum natura paucorum eſt membrorum organicorum, quā fixa eſt. Viuunt autem, vt fingunt quidā: & nō habent ſuperfluitatis locū, quo non indigent, quia cibum completum ex terra & coctum recipiunt per ſuas radices. Ideoq; nō eſt in eis ſuperfluitas, quia terra & calor qui eſt in ea faciunt in eis quod in animalibus ventres. Itaq; ſicut ſanguis vadit per venas, q a ventre exeunt ad omnia membra animaliū, ſic & cibus arborū, quē a terra recipiunt, per radices vadit ad arborē totū, donec digeſtio veniat ad finē & cōplemētū. Huius rei ſignificatio eſt exitus fructuū. Quędā & aquatica nō habent ſuperfluitatem ſicut natura arbores. Plinius lib. 13. Arborum quarundam

ſundam namræ lignum totū habent loco corticis, hoc eſt foris ſecus loco vero ligni fungoſam medullam intus, vt ſambuci. quidam aūt inanitatem, vt arundines. Idem lib. 16. In toto aūt arborum, ſicut & animalium corpora ſunt cutis, & ſanguis, & caro, neruus, venæ, oſſa & medullæ. Pro cute ſiquidē arboribus cortex eſt. & cortici humor ineſt: qui ſanguis earū intelligi debet. Non aūt omnium adipes carneſve longè ſunt, ſicuti nec acerrimis animalium. Neutrum aūt habent buxus, & cornus, & olea: nec medullam, minimumq; ſanguinis; ſicuti oſſa non habent ſorbacearum & ſambuci, & p[er] vtinam ambæ medullam, nec arundines ex parte maiori. In quarundam arborum carnibus pulpæ ſunt ac venæ. diſcrimen earū facilè. venæ quidem latiores & pulpæ candidiores fiſſilibus inſunt. Ideoq; fit vt aure ad caput admota q̄libet p[er]longè trabis ictus ab altero capite grauis ſentiatur, ſono rectis meatibus penetrante. vnde deprehenditur, an torta ſit materies, noditq; conciſa; Quibuſdam autem tubera, ſicut ſunt in carne glandis, & his, neq; pulpæ, neq; venæ, quodam callo carnis in ſe conuoluto. & hoc pretioſiſſimum eſt in acere, & cedro. Quibuſdam vero pulpa ſine venis breui ſtamine tenuiq; conſtat. & hæc magis fiſſilia ſunt. Alia vero frangi celerius q̄ findi, quibus pulpa non eſt, vt oleæ & vites. At econtrario totū a carne corpus eſt fico. tota vero eſt oſſea, ilex, cornus, robur, cytiſus, morus, ebenus, lothos, & quæ ſine medulla eſſe diximus. Laricis lignum proximum eſt medullæ. Cedro quoq; duriſſima, q̄ medullæ proxima, vt oſſa in corpore deraſo modo limo. Inueniuntur autem in quibuſdam arboribus, ſicut in marmoribus centra. i. durities clauo ſimilis, inimica ſerris. Denique ex quarundam arborum ad inuicem colliſione excluduntur ignis ſicut ex lapide.

De multiplici arborum varietate. & primo in radicib. Cap. IIII.

ACtor. Arborum multiplex eſt varietas in partibus ſuis, vt in radice, cortice, ramis, folijs, flore, fructu, & in pluribus alijs. Iſidorus. Radix appellatur, quia quaſi radijs quibuſdam fixa terris in profunda demergitur. Nam phiſici dicūt parem eſſe altitudinem radicum, & arborum. Alij radicem a ſimilitudine radiorū dici putant, vel quia ſi eradatur non repullulat. Plin. lib. 16. Magna eſt in arboribus radicum dr̄ia. Nam copioſæ fico robori platano. Breues & anguſtæ malo. Singulares abieti larici. ſinguli. n. innituntur. q̄q̄ minimis in latera diſperſis. Craſſiores lauro, & inæquales. Item oleæ, cui & ramoſæ. at arbori carnoſæ & in profundum actæ. Si Virgilio quidem credimus, eſculus quantū corpore eminet, tm̄ radice deſcendit. Oleæ mali, atq; cypreſſis p[er] ſumma ceſpitum. alijs quoq; recto meatu deſcendunt, vt lauro, & oleæ. & alijs flexuoſo, vt fico Quædam minutis capillamentis hirſuta, vt abies, multæq; ſilueſtrium, e quibus montani prætenua fila decerpentes ſpectabiles lagenas nectunt. Quidam non altius deſcendere radices q̄ ſolis calor tepefaciat dixere. idq; natura loci tenuiores, ſiue grauiſſimas dixere. quod ego falſum arbitror. apud auctores inuenitur certè. abietis plantam cum transferrent. octo cubitorum in altitudine. nec totam refoſſam, ſed abruptam. Maxima ſpacio ac plenitudine &. cedri eſt. A bea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix eſt viuacior ſuperficie, vt lauri. Itaq; cum trunco inaruerit, receſſa etiam lætius fructificat. Quidam breuitate radicum celerius arbores ſeneſcere putant, quod fici coarguunt, quarum radices longiſſimæ ſunt, & ſenectus ocyſſima, falſum arbitror & qualiqui prodidere radices arborum minui vetuſtate. Viſa eſt. n. annoſa quercus vi tempeſtatis euerſa, & ſoli iugerum amplexa. Viſum eſt etiam arbores proſtratas reſtitui plerunq;, & quadam terræ cicatrice reuiuiſcere. Hoc platanis familiariſſimum, q̄ plurimū ventorū concipiunt propter denſitatem ramorum, quibus amputatis, leuato quidem onere in ſua reponuntur ſcrobe. Iamq; factum eſt hoc in glandibus, ac oleis ac multis alijs. Ariſtot. in lib. vegeta. Radix plantæ ſimilis eſt ori animalis, & inter plantam & cibum eſt mediatrix: ideoq; vocant eam Græci cauſam vitæ plantarum; quia ipſa cauſam plantis adducit. & quædam vnam tantum radicem habent. vt ſquilla. Illa quippe naſcitur in vno ſolo ramo: & procedit inferius ſe dilatando. Quantocunq; magis creuerit ſoliq; acceſſerit augebitur, quia ſol ſurculos elicit. Arbor durū corticem hñs ſterilis effecta, ſi radix eius findatur, & fiſſuris lapis imitatur rurſus fertilis efficitur. Planta quæ naſcitur in aquæ ſuperficie radices non habent, quoniam in partibus duris terræ erunt radices: ſed nec habet folia, quia longè a temperantia. Gloſa ſuper Oſeę quarto. Arbores libani excelſæ, quantum in auras verticem extollunt, tantum radices ad ima demergant, vt nulla tempeſtate moueantur. Vnde ſcriptum eſt: Erumpet radix eius vt libani, & ibunt eius rami. Gloſa ſuper epiſt. ad Epheſ. 3. In charitate inquit Apoſtolus eſtote radicati. hoc eſt firmiter ad ſimilitudinē arboris plantati, quæ q̄to plus terræ radices infigit: tanto plus trahit humorē, ac creſcit: & vberius fructum reddit.

De varietate arborum in corticibus. Cap. V.

ISidori Cortex dicitur, eo q[uod] lignum corio tegat. Liber eſt corticis pars interior dictus a liberato cortice. i. ablato eſt enim medium quoddam inter lignum & corticem. Ariſtoteles vbi ſupra Cortex arboris ſimilis eſt cuti animalis, & quidam habent vnum corticem vt ficus, quædam multos vt pinus, quædam vero ſunt tote cortex vt medianus. Planta quæ cum oſſos habet cortices extenditur propter tenſionem humoris, impulſionem caloris, & hoc in palma & pinu. Cortices arboris q̄n areſcunt denigrantur. Arbor (vt paulo ante dictum eſt) durum corticem habens ſterilis effecta, ſi radix eius findatur, & fiſſuræ lapis immittatur, rurſus fertilis efficitur. Cortex palmæ maſculæ, ſi folijs fœmineæ cohæret, cito fructus eius emarcorantur, totumq; caſum prohibet. Plinius in lib. 13. Quarundam arborum naturæ (vt dictum eſt ſuperius) lignum habent totum loco corticis. hoc eſt forinſecus. Loco vero ligni fungoſam medullam interius, ut ſambuci, quædā autem inanitatē, vt arundines. Idem in lib. 16. Arboribus eſt dr̄ia & in corticibus Nā alijs eſt cortex tenuis, vt lauro & tiliæ. alijs craſſus, vt robori. alijs etiam leuis, vt malo & fico. Idemq; ſcaber, robori & palmæ. Omnibus autem eſt in ſenecta rugoſior. Quibuſdam autem ſponte rumpitur, vt viti. quibuſdam autem cadit, vt malo, vnedoni. quibuſdam eſt carnoſus, vt ſuberi & populo. quibuſdam membranaceus, vt viti & arundini. quibuſdam libris ſimilis, vt ceraſo: quibuſdam etiam multiplex tunicis, vt vitibus; tiliæ, abietis: quibuſdam ſimplex, vt fico, arundini pro cute cortex eſt arbori, & humor vt (dictū eſt) ineſt cortici, qui ſanguis earum debet intelligi. Cæteris quidem arboribus nigricās color eſt, fulua cornus in venabulis ooet, fuſcis ſatis nodata propter decorem. Cedrus autem & larix ac iuniperus rubent.

De varietate arborum in ramis. Cap. VI.

ISidorus. Rami ſunt qui de trunco, ideſt de ipſo arboris robore manant, ſicut a ramuſculis cætera procedunt. Virgultum propriè dicitur, quod ad radices arboris naſcitur, ac velut inutile ab agricolis amputatur, hinc & virgultum appellatur, quia ex virga tollitur. Virga ergo a ramis pullulat. Et dicitur virga a virtute, quia multam in ſe vim habeat, vel a viriditate, vel quia pacis indicium eſt, quòd vim regat. Porro ſurculi a ſectæ præciſione ſunt nuncupati. Flagella vero ſunt ſummæ partes arborum, ex eo ſic dictæ, quòd crebros fatigent flatus ventorum. Ariſtoteles in libro de vegetabilibus. Rami ſunt qui naſcuntur ſupra ſurculos, qui de radice pullulant, plantarum vero ramos habentium, quidam ſunt non ſempiterni, ſed anno poſt annū. Diuerſitas autem plantæ in ramis eſt de ſuperflua raritate. Cumque fuerint humores compreſſi, natura calefiet ac feſtinabit in dirigendo, formabunturque rami. Plinius vbi ſupra. Gignentium fructum quædam ex lateribus ramorum ferunt & cacuminibus, vt pirus punica & ficus ac myrtus Arbores quædam ſunt ſimplices, quibus eſt a radice caudex vnus, & rami ſequentes vt oliuæ viti ac fico. Quædam vero ſimicoſi generis, vt paliurus, & myrtus. Item nux auellana, quinimo melior eſt & copioſior fructu in plures ramos diſperſa. In quibuſdam omnino nullus, vt in ſuo genere Buxo, & Lotho tranſmarinæ. Quædam bifurcæ atq; etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam indiuiduæ ramoſæ, vt piceæ. Quibuſdam, eſt ordo ramorum compoſitus, vt piceæ & abieti: Alijs autem inconditus, vt malo & piro ac robori. Et abieti quidem ſubrecta commiſſura, atque in cœlum tendentes rami non in latera proni. Mirumque quòd earum cacuminibus deciſis moritur, totis vero detruncatæ durat, & ſi infra quam fuere rami præſcidatur, quod ſupereſt viuit, ſi vero cacumen auferatur moritur. Iterum alia ſunt a radice brachiata, vt vlmus. Alia vero in cacumine ramoſa, vt pinus lothos ſiue faba Græca, præcipuè domibus expetitur pendantia ramorum breui caudice latiſſima vmbra expaciantium, & in vicinas domos ſæpe tranſientium, nulla eſt opacitas breuior, nec aufert ſolem hieme decidentibus folijs. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandior. Nulli rami longiores validioreſque aut plures, vt dixiſſe liceat tondem arbores Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium eſt ramorum genus, ſetarum enim roſtra reddunt adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorū etiam quidam ſunt cæci, qui non germinant, quod natura ſit ſi non eualuere, aut pœna cum amputata cicatrix hebetatur. Vua diuiditus in ramo natura eſt, hoc viti quidem in oculo, arundini in geniculo, omni terræ proximè craſſiori. In longitudinem excreſcunt abies, larix, cupreſſus, vlmus, & ſiqua ſunt vniſtirpis. Ramoſarum ceraſus. Reperitur etiam in 60. cubitorum trabes æquali per totum duorum cubitorum craſſitudine. Quædam vero ſtatim in ramos ſparguntur, vt malus.

De Arborum folijs. Cap. VII.

ISidorus. Folia dicuntur Græce filia. Indeq; hoc nomen ad nos translatum eſt per deriuationem. Frondes autem dictæ ſunt,

eo quòd virgulta vel vmbras ferunt, ſunt enim cauſa vmbrarũ. Oculi vero nodi ſunt ex quibus frondes exeunt. Ariſtot. vbi ſupra. Sunt autem folia coopertimentum fructuũ a ſolis vehementia. Ideoq; & folia ſimul ſunt cum fructu. Sed humor aſcendit ſuper ea, & alterantur folia. Oriuntur autem in arboribus folia poſt ſluxum, ſicut & pili & plumæ in animalibus nidificantibus propter mutationem temporum, quia ſluunt accreſcunt ſecundum alterationem temporis æſtatis & hiemis. In homine vero non oriuntur pili poſt caſum primorum pilorum, quoniam alteratio ætatum hominis ſimilis eſt alterationi quatuor temporum. Itaq; cum humores plantæ vel arboris compreſſi fuerint, calefit natura: ac feſtinat in digerendo, ac formantur rami & apparent folia, quorũ meatus anterius ampli efficiuntur & poſt, idẽ in poſteriori parte gracilantur & pyramidantur. Ambr. vbi ſupra. Tanta eſt domini prouidentia, vt vbi fructus eſt mollior, ibi folij craſſitudo validius tegimentum tuendo deferat pomo. Vbi autem eſt fructus validior, ibi teneriora ſunt folia. Folij craſſitudo proficit ad tempeſtatis iniuriam repellendam, vt in ſico. In tenerioribus vero ad fructus vaporandi gratiam, vt in pampino. Plinius libro 12. Indi veſtes lineas e folijs palmæ faciunt. Malabathres habet folium conuolutum ex quo ad vnguenta premitur oleum, gemina dote. Nardi celebrant ſpicas & folia, quæ parua ſunt & denſa. Maron habet folia breuia minuta odorata. Idem in lib. 13. In Aſia, & Græcia naſcitur epicactis, quam alij emblionem vocant, paruis folijs, quæ potata contra venena proſunt, ſicut hences contra ſerpentes. Idem in libr. 15. Myrtus habet lata folia, quæ ad vlcerum remedia in corpore humano ſiccantur in farina. Laurus, quam Pompeius appellant moſtacem, folio maximo & albicante atque flaccido. Idem in libro 16 capit. 14. Folia fraxini iumentis mortifera cæteris ruminãtiũ Græci prodiderunt innocua, in Italia nec iumentis obſunt. Contra ſerpẽtes vero ſucco expreſſo ad potum, & impoſita vlceribus opifera ſunt. In Oriente funes validos faciunt ex folijs palmæ.

De Varietate arborum in folijs. Cap. VIII.

ARiſtoteles in lib. de plantis. Arbores quædam ex radicibus ſuis producũt folia, quædã ex geminibus, quædã ex ligno, q̃dã propè terrã, quædã longe, quædam in medio, quædãquoq; diuerſis temporibus folia panca. Item quædã producunt fructũ ante folia, vel cum folijs, vel poſt folia perfecta. Ambroſ. in Hexameron. Quid autem foliorum deſcribam diuerſitates, quemadmodum alia rotundiora, alia longiora, alia flexibilia, alia rigidiora ſunt, alia nullis facile ventis labantia. Alia quæ leui motu decutiantur aurarum. Inexplicabile eſt ſingulorum proprietates exquirere, diuerſitates diſtinguere, cauſaſq; latentes aperire. Plinius vbi ſupra. Folia ſunt latiſſima fico & viti & platano: Anguſta vero myrto & oleæ ac panicæ. Capillata pino & cedro. Aculeata ilicum generi & aquifolio. Nã iunipero ſpina eſt pro folio. Carnoſa ſunt cupreſſo thamarici. Craſſiſſima vero alno. Lõga arundini & ſalici. Palmæ & duplicia. Circinata ſunt pyro. Mucro oxamalo. Hederæ anguloſa. Platano diuiſa. Inſecta pectinũ modo, piceæ abieti. Sinuoſa toto ambitu roboti. Spinoſa rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, vt vrticis. Pungentia vero pino piceæ abieti larici cedro & aquæfolijs. Pediculo breui ſunt oleæ, & ilici folia. Longo vitibus. Tremulo populo, & eiſdem ſolis inter ſe crepitãtia: iam & in ipſo pomo mali quodam in genere parua medijs emicant folia, interim & gemina. Præterea alijs circa ramos, alijs in cacumine ramorum. Robori & in caudice ipſo iam denſa ſunt folia & rara ſemperq; lata rariora, diſpoſita myrto, coaceruata buxo, inordinata pomis. Plura ſunt eodem pediculo exeuntia, malis pariſque ramuloſa vlmo & cytiſo.

De Arborum, & frondium coloribus varijs. Cap. IX.

PLinius lib. 16 Cæteris arboribus (ſicut iam dictum eſt ſuperius) nigricans color eſt, fulua cornus in venabulis nitet in ſciſſuris nodata propter decorem. Cedrus autem & larix ac iuniperus rubent. Porro quibuſdam arboribus ſunt varij colores in frondibus. Nam foliorum vnitas in ſuo cuiq; permanet genere, præterquam populo & crotoni, quam & cynum diximus vocari & hederæ. Vnum populi genus habet folia minima nigerrima, aliud vero alba, tertiumq; duorum colorum, id eſt ſuperius candicantia & in inferiori parte viridia. Quibuſdam arboribus foliorum figuræ mutantur, vt populo nigro, aut & crotoni in iuuenta folia circinatæ rotunditatis ſunt. Vetuſtiora vero in angulos exeunt, econtrario hederæ anguloſa rotundantur, populorum folijs grandiſſima lanugo, euolat candidæ, trita folio mun-toſiore candida, & vt villi. Granatis autem, & amigdalis, folia ſunt rubentia. Mirumq; in primis, id eſt quod vlmo tiliæq; & oleæ ac populo albæ atq; ſalici euenit. Circumaguntur enim earum folia poſt ſolſticium nec alio argumento certius intelligitur ſydus eſſe confectum. Eſt & publica omniũ foliorum differentia. In ipſis namq; pars inferior a terra herbido viret colore, & ab eadem ſuauiora. Neruos callum & articulos in ſuperiori habent parte. Inciſuras vero ſubter, inſtar manus humanæ. Oleæ folia ſupernè habent candidiora, & minus leuia. Item hederæ. Sed omnium folia quotidie ad ſolem oſcitant, interiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcumque habet, quæ in alijs gentium lana eſt.

De Folijs arborum quarundam perpetuis. Cap. X.

AMbroſius vbi ſupra. Mirare autem in paruis prudentiam Dei, quomodo alia ſemper florentia reſeruauerit, alia mutationis & expoliationis amictus habere voluerit, & inter canitiem, pruinas frigorum viriditatem ſuam annua cõleruant. In ipſis quoq; generibus arborum, quę diuturnis frondibus veſtiũtur: non mediocris diſtantia eſt. Olea vel pinus ſemper indumentum ſuum ſeruat, ſed tamen folia ſæpe commutat. Nec ea quaſi diuturna, ſed quaſi ſuccedanea, protendunt arboris ſuę pulchritudinem, perpetui veſtitus integritate vice maneris obumbrantes. Palma autem ſemper virens manet conſeruatione ac diuturnitate, non mutatione foliorum, nam folia quæ primo germinat, ea ſine vlla ſucceſſione conſeruat. Plinius libr. 12. In inſula Perſici maris, quæ Tilos dicitur, nulli arborum folia decidunt. Idem in lib. 13. Prunus etiam Aegyptia nõ dimittit folia. Idem in lib. 16. Locorum deniq; tanta vis eſt, vt circa Memphin Aegypti, & Elephantinæ Thebaidis, nulli arborum decidant folia, nec vitibus quidem. Arborum ergo alijs decidunt folia, aliæ coma virent ſempiterna. Quam differentiam neceſſe eſt antecedat prior. Sunt enim arborum quædã omnino ſilueſtres. Quædam vrbaniores, quas his placet nominibus diſtinguere: ergo mites quæ fructu aut aliqua dote vmbrarumve officio humanius iuuant non improbè dicantur vrbanæ. Vrbanarum generi non decidunt, oleæ lauro palmæ myrto cupreſſo pino hederæ rhododendro. Silueſtrium vero generi folia non decidunt, abieti larici, pinaſtro, iunipero, cedro, therebinto, buxo, ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, thamarici. Inter vtraq; genera ſunt andrachne in Græcia & vbiq; vnedo, his enim reliqua folia decidunt, p̃terquam in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere quibuſdam: rubo & calamo. In agro Turino vbi vrbs Sibaris fuit. Ex ipſa vrbe proſpiciebatur vna quercus nunquã dimittens folia, nec ante mediam æſtatem germinans.

De Frondibus deciduis. Cap. XI.

IGitur omnes extra prædictas folia dependunt. Obſeruatumque eſt non areſcere, niſi tenuia & lata & mollia. Quæ vero non decidunt, callo craſſa, & anguſta ſunt. Cadunt autem plurimis in Autumno, quędam tardius amittunt & in hiemes mora prorogant. Nec intereſt maturius germinaſſe, vt pote cum quędam germinent primæ & inter nouiſſimas nudentur, vt, amigdali, fraxini, ſambucci. Morus autem nouiſſimè germinat, & cum primis folia dimittit. Magna & in hoc eſt vis ſoli, prius enim decidunt in ſiccis macrisque, & vetuſtæ prius arbori. Multis etiam antequam matureſcat fructus, vt in Serotina ficu, & in Hiberna piro, ac malo granato. Neque his autem, quæ ſemper comas retinent, eadem folia durant, ſed ſubnaſcentibus alijs, tunc areſcunt vetera, quod euenit maximè circa ſolſticia. Sorbo decidunt vniuerſa, cæteris vero paulatim. Ariſtoteles. Quod autem quarundam arborum folia cadant, accidit propter fluxibilitatem velocis raritatis. Cum enim apparet materia cum digeſtione completa, frigus obturat extremitates meatuum ſuperius, nec habent folia nutrimenta, & ideo ſiccantur & cadunt. In quibuſdam autem cum vicerit frigus, colorantur. Occultatione namque caloris interius in medio plantæ, & apparitione frigoris exterius, fugato calore in profundum glauca fiunt folia, nec cadunt, vt oliuæ & myrti. Diminutio quidem humoris calidi, & pinguis eſt cauſa caluitiei. Ideoque non fluunt arboris folia, in quibus eſt humor pinguis. In contrarium dicit Plinius libro decimoſexto. Falſa diffinitio eſt non decidere his quarum ſuccus pinguior ſit. Quis enim poteſt in ilice intelligere decidere. Thimeus autem Mathematicus ſole ſcorpione tranſeunte ſyderis vi, vt quodam veneno aeris putat. Cur ergo eadem cauſa aduerſum omnes non polleat iure miremur. Actor. Cauſa itaque fluxus foliorum naturalis ex arbore hæc eſt. Recedente ſolis calore, ſicut in hieme ſit, naturalis calor qui modicus eſt, ad radicem arboris colligitur, & ſicut poteſt nutrimentum attrahit. Cumque ab exteriori trahere non poſſit, a ſuperioribus partibus arboris attrahit, & ſic humore ad inferiora deſcendit, vel recurrente, ſit in ſuperioribus deſiccatio, foliorumque deſluxio.

De Vmbris earum & ſtillicidijs. Cap. XII.

HAec de folijs arborum dicta ſufficiant Et quia (ſicut iam dictum eſt ſupra iuxta Iſidorum) folia ſunt cauſa vmbrarũ, & ea

& ex foliis ꝓcipuè ſtillicidia proueniunt arborũ, de vtriſq; reſtat conſequenter dicendũ, maximè quia quorundã arborũ vmbræ, vel ſtillicidia ſunt vtilia, quaruodam vero ſunt noxia. Plinius lib. 17. Vmbræ ſunt breues, quamuis magnarum arborum, ꝙ in orbem ramos circineos, vt in malis & in pyris. Eædemq; enormes ceraſis & lauris. Iam verò quædam vmbratum proprietas. Iuglandinm grauis & noxia humano capiti, omnibusque iuxta ſatis. Gramina negat & pinus. Sed ventis vtraque reſiſtit, quoniam & protecta vinearum egent ratione. Stillicidia pinus ac quercus & ilicis ſunt ponderoſiſſima. Nullum cupreſſi, vmbra minima & in ſe circumuoluta: ficorum leuis eſt, quamuis ſparſa, ideoque non vetaotur inter vioeas ſeri. Vlmorum quoque leuis eſt, nutriens quæcuoque opacat. Sed attico hæc quoque videtur e grauiſſimis. Nec dubito, ſi emittatur in ramos. Iucunda & platani quanquam craſſa licet gramini credere, non ſoli, haud alia lætius operiente thoros. Populo vero vmbra nulla, ludentibus foliis. Alno pingnis eſt, paſcens ſata. Vitis ſibi ſufficit mobili folio, iactatuq; crebro Solem vmbra temperans, eodemq; graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi ſunt. Nec faſtidienda hæc quoque ſcientia, nec in vltimis ponenda eſt, quoniam vmbra quibusque ſatis aut nutrix aut nouerca eſt. Iuglandium quidem, & pomorum ac picearum & abietis quacunque attigerit non dubium eſt eſſe venenum. Porro ſtillicidij arborum breuis eſt iſta diffinitio. Omninm quæ proiectu frõdis ita diffunduntur, vt per ipſas non defluant imbres ſtilla ſæua eſt.

De Arborum cultura, & primo de ſeminatione. Cap. XIII.

DE arborum cultura iam dictum eſt ſuperius ex parte, videlicet in ſeptimo libro, vbi actum eſt de terræ proprietatibus, & de feracitate. Palladius de agricultura lib. 3. Menſe Februario lætamen arbores debent accipere Luna decreſcente, ita vt ſubducta a radicibus terra, & fimo permixta reuocetur, hoc etiã tempore, ſi quæ ſunt in ſeminariis plantæ, circũfodiendæ ſunt, & eius rami ſuperflui amputandi, vel radiculæ, quas miſerunt in ſuperiori parte. Plinius lib. 16. Eſt inter arbores differentia, quòd ea quæ ſubarantur, vel ablaqueantur celeriora ſunt neglectis ac fertiliora, & in totum adiicit omnis cura fertilitatem, fertilitasq; ſenectam, propter hoc præflorent talia, & quæ germinant tota ſunt pretioſa. Quædam etiam reſtituuntur proſtratæ, & quædam viteſcunt cicatrice, vt iuglans & platanus, olea & ſalix, vlmus & populus. Iterum in lib. 17. Arbores (vt dictum eſt ſuperius) aut ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & confecto arboris trunco. Semen in primis natura docuit ſerere, cum decidens, exceptum terra viteſceret. Sed & quædã non aliter proueniunt, vt caſtaneæ, inglandes, ceduis duntaxat exceptis. Semine quoque quamquam diſſimili ſeruntur vites & mala & pira. His namque pro ſemine nucleus, non vt ſupradictus ipſe fructus. Meſphilæ quoque ſemine naſci poſſunt. Palma foliis ſuis ſeritur apud Babylonios. Vbi Plinius. Nam folia palmarum apud Babylonios ſeri, atque ita in arborem prouenire, Trogum credidiſſe demiror. Omnia quidem ſupradicta tardo prouẽtu ſunt, ac degenerant & inſito reſtituenda. Interdumq; etiam caſtaneæ. Econtrario vero non denegerant, quoquo modo ſerantur, cypreſſus larix & palma laurus & pinea. Eędem baccis ſeruntur, & plerumque propagine. Omnia myrti genera baccis ſeruntur in Campania. Romæ vero propagine tarentioa. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, mago in nucibus operoſus eſt. Amigdalæ in argilla molli meridiem ſpectante ſeri iubentur, & dura calidaq; terra gaudere. In pingui verò vel humida mori, aut ſterileſcere; ternas autem ſimul ſerendas eſſe trianguli ratione palma diſtantes inter ſe. Deniſque diebus, donec grandeſcant adaquari. Iuglandes verò nuces porrectæ ſeruntur, commiſſuris iacentibus, pineæ nucleis ſeptemnis ferè in ollas perforatas additi, aut vt laurus, quæ baccis ſeritur. Citrea grano & propagine. Sorba ſemine & a radice planta & auulſione proueniunt. ſed illa in calidis; ſorba in frigidis & humidis.

De Plantatione arborum, & translatione. Cap. XIIII.

ISidorus. Plantas & plantaria ita diſtinguunt, quòd plantæ de arboribus raptæ ſunt. Plantaria verò natæ ſunt ex ſeminibus, & a terra propria transferuntur cum radicibus. Plinius lib. 17. Plantaria quoque natura demonſtrauit multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & patiente matre quas enecet: eius enim vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris, punicis, & platanis, ceraſis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt ſoboli, vt vlmorum atque palmarum. Nullis verò tales pulluli proueniunt, niſi quarum radices amore ſolis, atque imbris in ſumma tellure ſpaciantur. Omnia autem hæc non ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterumq; migrare. Qui tranſitus mirum in modum mitigat etiam ſilueſtres: ſiue enim arborum, vt & hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida eſt, ſiue diſcedentes virus relinquunt, manſueſcuntque tractatu, ceu feræ, dum radicis euellitur planta. Sed etiam auulſionem natura docuit, quoniam arboribus auulſis ſtolones vixerunt. Quo in genere & cum parui ſint, auelluntur, & partem aliquam e corpore matris auferũt ſecum fimbriato corpore hoc modo plantantur puniceæ, coruli, mali, ſorbi, meſpilæ, fraxini, fici, & in primis vites. Cotoneum autem ita ſatum degenerat. Itaq; plantas ex ſeminatio in aliud transferre, priuſquam in ſuo loco ponantur operoſè præcipi arbitror, licet translatione folia fieri latiora ſpondeant. Ante omnia ergo in ſimilem terram, aut meliorem oportet transferri, nec ex tepidis, aut præcocibus in frigidos, aut ſerotinos ſitus, vt neque ex his in illos, aut quidem ſcrobes ante præfodiantur, vt pingui ceſpite obducantur. Hoc enim & ante annum Mago fieri iubet, vt Solem pluuiaſq; combibant, aut ſi conditio largita non ſit, ignes in medio ante duos menſes fieri, nec niſi poſt imbres in eis ſeri. Altius autem demittantur, quæ ſumma tellure gaudent, vt fraxinus & olea: hęc enim & ſimilia, quaternos pedes oportet demitti, vel infodi. Cæteris autem ſat eſt, ſi altitudines pedes trinos effecerint. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima quidã transferri præcipiunt. Alij verò cum annum impleat. Hoc autem non negligendum, ne mora radices inareſcant. Neve a Septentrionibus, aut ab ea parte cœli vſque ad exortum brumalem vento flante effodiantur. Aut certè non aduerſæ his ventis radices præbeãtur, propter quod emoriuntur ignaris cauſæ agricolis. Item meridianam cœli partem ſignare in cortice, vt translata eiſdem & aſſuetis ſtatuerentur oris, ne Aquiloniæ meridianis oppoſitæ ſolibus finderentur, & algerent meridianæ Aquilonibus. Cato ventos omnes & imbres in tota translatione damnat, & ad hoc proderit plurimum radicibus, cohærere terræ, in qua vixerint, totaſq; ceſpites circumligari, cum ob id Cato iubeat in ſcrobibus transferri. Quidam malis punicis ſubſtrato lapide tradunt pomum in arboribus non rumpi, radices inflexas poni melius. Arborem ita locari, vt media ſit totius ſcrobis neceſſarium. Interualla quoque ſeruanda ſunt in plantatione, vel ſeminatione arborum. Quidam punicos & myrtos & lauros depreſſiores ſeri iuſſerunt: in nouenis tamen pedibus, malos autem paulo amplius, magis & piros, magiſq; ficus & amigdalas. Optimè namque diiudicabit interualla, ramorum amplitudinis ratio, locorumque & vmbræ cuiuslibet arboris. Nam has quoque vmbras obſeruari oportet. Colles minora quærunt interualla. Ventoſis autem locis crebrioris ſeri conducit. Olea tantum interuallo maximo, de qua Catonis Italica ſententia eſt, in viginti quinque pedibus minimum, plurimum triginta ſeri. Sed hoc variatur locorum differentia. Palladius vbi ſupra. Menſe Nouembri locis ſiccis, calidis & apricis, maiores arbores ſunt transferendæ, trũcatis ramis, & illæſis radicibus multo ſtercore, atq; rigationibus adiuuandæ.

De Inſitione. Cap. XV.

ISidorus vbi ſupra. Inſitio dicitur cum fiſſo trunco, ſurculus arboris fœcundæ ſterili inſeritur. Aut oculorum impoſitio, cum inciſo cortice libro, arboris alienæ germen immititur. Ex libro de natura rerum. Eſt itaque modus arbores tranſplantandi, & eſt modus eas a ſua natura alterandi, vt videlicet arbore ſuccisa, trunco eius ramus inſeratur alterius generis, vendicetq; ſibi ramus inſertus naturam totius arboris. Nam creſcentia quidem omnia nutrimentum habent a terra. Inſertus itaque ramus trahit nutrimentum ſuum ſuper truncum, truncus autem trahit duo, ſcilicet vnum, quod ſibi retineat, aliud quod alij tranſmittat, ſicut ſtomachus. Plinius vbi ſupra. Inſerere quoque natura docuit, nam ſemen auium fame deuoratum, integrumque manens, & alui tepore madidum cum fęcundo fimi medicamine, in mollibus arborum lecticis abiectum, & ventis ſæpe tranſlatum: in aliquas corticum rimas vidimus pullulaſſe. Vnde cerasum inuenimus in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo, baccaſq; ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam ſemina condentem in theſauros cauernarum eiuſdem rei præbere cauſas. Hinc nata eſt inoculatio. Inſitionem caſus magiſter alius docuit agricolam. Poſtea ratio duplex. Prima quidem fuit inter corticem & lignum inſerendi. Timebant priſci truncum findere, mox auſi medio inforare, ipſiq; medullæ calamum imprimebant vnum inſerentes, neque enim plures capiebat medulla ſubtilior. Poſtea ratio ſenos adiecit mortalitati eorum ex numero ſuccurrere perſuaſa, per media trunco leuiter fiſſo, cuneoq; tenui fiſſuram cuſtodiente donec cuſpitatim deciſus deſcendat in rimam calamus. Multa quidem in hoc obſeruanda ſunt. Primum omnium, quæ arbor talem coitum, id eſt inciſionem patiatur, & cuius arboris calamus variè quoq; & non eiſdẽ partibus ſubeſt omnibus ſuccus viribus ac ſicis media ſicciore, & è ſumma parte cõceptus. Ideoq; illinc ſurculi petuntur. Oleis eſt circa medios ſuccus, inde & ſurculi cacumina ſitiunt, facillimè

coale-

coaleſcunt, quibus eſt eadem natura corticis, quæque pariter ſunt florentia eiuſdem horæ germinationem, ſudorumq; ſocietatem habent. Lachrimantes calamos inſeri non oportere, non hercule magis, quàm aridos, quia illo modo labat humore nimio cortex. Validius quidem demiſſi tardius feriunt, & fortius durant. Aptiſſimam eſt inſerere, quàm proximum terræ patitur nodoſum trunci que ramo. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticem & lignum inſeri melius eſt. Quædam autem in plantario inſita, eodem die transferuntur. Eminere calami ſex digitorum longitudine non amplius debent. Cato Argillæ, vel Cretæ arenam, fimumq; bubulum admiſceri, atque ita vſque ad lentiorem ſubigi iubet, idque interponi, & circumlini. Cato etiam præcepit inſeri pyra & mala per Ver, & poſt Solſtitium diebus quinquaginta poſt vindemiam. Oleas autem & ficus per ver, tantum Luna ſitiente, id eſt ſicca. Præterea poſt meridiem, ac ſine vento Auſtro. Inſerentes verno tempus viget, incitanobus ſe gemmis, præterquam in olea, cuius oculi diutiſſimè parturiunt, minimumq; ſucci habent ſub cortice, qui nimius inſitis nocet. Punica verò, & ficum quamquam alias ſicca ſint, recraſtinate minimum vtile. Pyrum florentem inſeri licet, & in vnam menſem protendere inſitionem. Ceraſi dempto libro ſiduntur. Hæ ſolæ & poſt brumam inſeruntur. Dempto libro habeat velim lanuginem, quæ eſt comprehendit inſitum putreſacit. Incolumi cuneo adactum vtiliſſimè aſtringit. Capaciſſima inſitorum omnium dicitur platanus, poſtea robur. Sed vtraque ſapores corrumpit. Quædam omni generi inſeruntur, vt ficus, & punica. Vidimus, iuxta Tyburtes, tibam omnium generis pomorum onuſtam arborem, alio quidem ramo nucibus, alio baccis, aliunde vitæ, pyris, ficis, punicis, malorumque generibus: ſed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis aſſequi naturam poſſumus. Quædam enim naſci nullo modo, niſi ſponte queunt, ea quæ in immitibus tantum, & deſertis locis proueniunt.

De diuerſis ſpeciebus inſitionis. Cap. XVI.

IDem in eodem. Inſitione quidem firmiſſimum eſt, & ſecundius, quàm ſeretur. Fertiliſſima verò omnium eſt inoculatio, deinde emplaſtratio; ſed vtraque infirmiſſima, & quæ corticem tantum nituntur, ocyſſimè deplantantur. Eſt autem inoculatio fiſtula ſcalpro ſimilis aperire oculum in arbore caeſo cortice, ſemenque includere, eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis & malis hæc fuit antiqua inoculatio virgiliana, quærit ſinum in nodo germine corticis expulſi, gemmamq; ex alia arbore includit. Et hactenus ipſa natura docuit. Inſitionē autem (vt dictum eſt) docuit caſus magiſter, & penè numeroſior ad hunc modum. Agricola nempe ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quo minus putreſcerent ſudes, limen ex hederis ſubdidit. At illæ viuaci morſa apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, apparuitque truncum eſſe pro terra. Auferetur ergo ſerra æqualiter ſuperficies, leuigatur falce truncus. Emplaſtri ratio ex ipſa inoculatione nata videri poteſt. Craſſo autem maximè cortici conuenit, ſicut eſt ficus. Ergo ramis omnibus amputatis, ne ſuccum auocent, Nitidiſſima in parte, quamquam præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutola, ita ne deſcendat vltra ferrum cortici imprimitur. Ex alia cortice par cum ſui germinis mamma, ſic compage denſata, vt cicatrici locus non ſit, & ſtatim vnitas fiat, non humorem, non afflatū recipiens. Nihil luminas & luto monire, & vinculo melius. Vitis emplaſtra non recipit, nec aliæ, quibus caducus & tenuis eſt cortex, atque ſimolus. Nec inoculationem ſiccæ recipiunt, aut quæ ſunt humoris exigui, inoculatio rores amat leues. Ariſtoteles in libro de Plantis. Quædam ergo in terra plantantur, quædam in arboribus inſeruntur. Eſtque melior inſitio ſimilium in ſimilia proportionalia, quoniam optimè proueniunt talia, ſicut mali in pirum, ficus in ficum. Palladius lib. 3. In omni autem opere conſerendi, putandi, ac reſcindendi, duris & acutis vtendum eſt ferramentis, & quæ facienda ſunt in vite, vel arbore, peragenda ſunt ante apertionem floris, & gemmæ.

Iterum de temporibus & modis inſerendi. Cap. XVII.

IDem in libro tertio. In menſe Februario, calidis & apricis locis optimè celebratur inſitio, quæ tribus generibus conſtat. Sed ex his quidē duo poſſunt ſic fieri, tertium reſeruatur æſtati. Sunt autem genera hæc inſerendi, aut ſub cortice, aut in trūco, aut emplaſtro. Inſeritur ergo ſic, arbor vel ramus in loco viridi, ac ſine cicatrice ſerra cortice non læſo reſciditur, poſt ſerraturam vero plaga ferramentis inſcidatur. Inde quaſi cuneus tenuis ferreus, vel oſſeus maximè leonina inter corticem, & lignum tribus prope digitis deponitur, & conſideranter, ne corticis faſciabus diſſipetur, ſicque ſubducto cuneo, ſtatim mergitur ſurculus vna parte deſciſus ſalua medulla, & cortice partis alterius, quæ ſupra arborem ſex, vel octo digitis eminet, Duo quidem, aut tres ſurculi, aut plures pro qualitate trunci conſtituuntur: & quaternis, vel amplius digitis inter eos ſpacium relinquitur, tunc iunco, vel culmo, aut vimine ſtringantur, & ſuper lutum muſto tectum ponuntur, aut ligantur vt quatuor digitis ſuper lutum ſurculi eminere poſſint. Pleriſque placet, ſtrictum primo ſectæ arboris truncum vinculis arctioribus in medio ſindere, & ibi ſurculos ex vtraque parte raſos in modum cunei, vt integra ſit medulla demergere, præmiſſo autem cuneolo, quo ſubducto depoſitus ſurculus, redeunte in plagam materia artius poſſit aſtringi. Sed hoc vtrumque genus verum eſt, & fit creſcente Luna, vbi incipit arborum gemma turgeſcere. Surculi autem qui inſerendi ſunt, ſint nouelli, fertiles, nodoſi, de nouo nati, ab orientali arboris parte deciſi, craſſitudine digiti minoris, bifurci vel triſurci, gemmis pluribus vberati. Si arborem minorem volueris inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt circa terram ſecato, & quod eſt melius, ſurculos inter lignum, corticemque depone, tunc ſtringe. Quidam raſum ex vtraque parte ſurculum conuenientem ſoliditati arboris inſerēdæ ſic in medio deponunt, vt cortex ſurculi vndique cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota vſque ad ipſum inſitum colligatur, quæ res eam a calore, & vento defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola, omne inſitum ſine dubio virtutē comprehendere, ſi depoſitis ſurculis, viſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus quaſi glutino quodam ſuccos materiæ vtrique miſcentium. De emplaſtratione dicemus poſtea. Quartum genus Columella ſic retulit. Gallica terebra vſque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata ibi educta omni ſcrobe, vitem vel ramum ad modum foraminis impreſſi delibratum; ſuccidum tamen, & humentem, ſtrictè imprimi, vna aut duabus gemmis foris relictis. Tunc argilla, & muſto locum diligenter operiri. Ita vites in vlmo inſeri poſſe commiſſas. Hiſpanus quidam mihi oſtendit inſitionis nouæ genus, quod ex Perſico ſe aſſerebat expertum, ſicut videlicet dicetur inferius. Idem in lib 7. Menſe Iunio, vel Iulio celebratur in ramis inſitio, quæ dicitur emplaſtratio. Solis arboribus conuenit, quibus in cortice ſuccus eſt pinguis, vt ficis, ac oleis, & ſimilibus, vt Martialis dicit, & Perſico. Fit autem ſic; ex nouellis ramis & nitidis, iaceſcentibus, gemma quæ bene apparet proceſsiua, duobus digitis quadratis circumſignatur, vt ipſa in medio ſtatuatur, & ita ſubtiliter cortex acutiſſimo ſcalpro leuatur, ne gemma lædatur. Ex arbore quoque illa, cui debet inſitio fieri, ſimiliter cum gemma tollitur emplaſtrum nitido, & vberi loco. Tunc ibi conuenienter aſtringitur, preſſumque circa gemmam vinculo abſque geminis læſione cohærere cogitur, vt locum gemmæ prioris includat ea, quæ ſic appoſita redditur. Tunc luto debet liniri, & gemma libera relinqui. Rami eiuſdem arboris ſecari debent ac ſtirpes, ſicque .21. diebus exactis reſoluto vimine vinculorum exterius ſeminis gemmam, mirè in arboris alienæ membra tranſiſſe reperies.

De Arborum incremento, & magnitudine. Cap. XVIII.

ARiſtoteles in libro de Plantis. Arbor quælibet aſcendit ſemper, donec compleatur, & intereat; animalia quidem non ſic, quia cuiuslibet animalis longitudo propinqua eſt ſuæ latitudini. In planta verò remota eſt, quia radix eius, aqua, & ignis feſtinant in aſcenſu. Plinius vbi ſupra. Arbores quædam tardè creſcunt natura, & in primis tantum ſemine naſcentia, eoque longo durantia, quæ autem citius occidunt, velocia ſunt, vt ficus & punica, malus prunus, pirus, myrtus; ſalix, & tamen diuitiis antecedunt. In trimatu enim ferre incipiunt oſtēdentes & ante. Ex his eſt lentiſſima pyrus. Omnium ocyſſima cypirus & frutex pſeudocapyrius: protinus enim floret, ſemenque profert. Omnia verò celerius adoleſcunt Stolonibus ablatis, & in vnam ſtirpem redactis alimentis. Idem in lib. 16. Arborum ampliſſima ab hoc æui exiſtimatur Romæ viſa, quam propter miraculum Tiberius Cæſar in ponte Naumachario expoſuerat aduectam cum materiæ reliqua, durauitque vſque ad Neronis Principis Amphiteatrum. Fuit autem trabs e larice longa pedes centum viginti bipedali craſſitudine æqualis, quo intelligebatur altitudo reliqua vix credibilis, faſtigium ad cacumē æſtimantibus. Abies admirationis præcipuè viſa in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu obeliſcum in vaticano circo ſtatutum, quatuorq; truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit. Qua nunc nil admirabilius viſum in mari certum eſt. Centum viginti modij tunc lentis pro ſaburra ei fuere. Longitudo ſpacium obtinuit magna ex parte hoſtienſis portus latere leuo. Ibi namque demerſa eſt a Claudio Principe tribus molibus turrium altitudine in ea exædificatis obiter puteolano puluere aduectis. Quæ arboris craſſitudo quattuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgoque auditur octuaginta nummorum, & pluris malos ad eos venundari vſus. Rates verò connecti quadraginta ſeſtertiis pleraſque. In Aegypto, & Syria Reges vſi feruntur ad Claſſes maximè cedro abietis inopia, hæc

in Cipro

in Cipro traditur ſuccisa. Centum triginta pedum longitudinis, & ad trium hominum complexum craſsitudinis. Germaniæ prædones ſingulis arboribus cauatis nauigant, quarum & quædam homines triginta ferunt.

De Arborum germinatione. *Cap.* XIX.

ISidorus. Germen dicimus prægnantem ſurculum, a generando, vel gerendo ſit appellatum. Plinius vbi ſupra. Ordo autem annuus naturæ ita ſe habet in arbore. Primus eſt conceptione incipiente flate vento Fauonio, exinde Idus Februi ferè ſexto. Hoc enim vento maritantur viueſcentia e terra, quippe cum etiam equę ſtante illo, concipiant in Hiſpania. Hic eſt genitalis mundi ſpiritus, a fouendo dictus, vt ęſtimauere quidā, & flat ab occaſu æquinoctiali, ver inchoans. Hunc cathlinonem ruſtici vocant, natura geſtiente ſemina accipere, eaque ſatis omnibus animam inſerente, vt variis diebus concipiunt, & pro ſua quæque natura: alia protinus vt animalia: tardius aliqua, & diutius grauida ferunt partus, & ideo germinatio vocatur. Pariunt vero cum florent, floſque ille ruptis conſtat vinculis: eius educatio in pomo eſt. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent. Magna & locorum differentia, quippe cum ex eodem genere, quæ ſunt in paluſtribus, germinent priora, mox verò campeſtria, & in ſiluis nouiſſima. Per ſe autem tardius pyri ſilueſtres, quàm cætera; primo fauonio generat cornus, proximè laurus, pauloque ante æquinoctium, tilia, & acer. Inter primas verò nux & populus & vlmus, & ſalix & alnus; feſtinat & platanus. Cæteræ conceptura fiunt in vere, vt aquifolium, therebintus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino verò germine malus, tardiſſimus autem ſuber. Quibuſdam geminatur germinatio nimia Solis vbertate, aut inuitantis cœli voluptate, quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio claſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam germinationes, pariterq; vernæ, quæ ſuis ſideribus conſtant. Hibernæ quidem Aquilæ exortu. Aeſtiua verò canis ortu. Tertiaque arcturi conſtat: has duas quidam omnibus arboribus eſſe communes putant: ſentiri autem maximè in fico, vite ac punice, cauſam afferentes, quoniam in Theſſalia, & Macedonia tunc ficus exeat plurima. Maximè tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores continuant germinationem, vt primum cœperunt. Robur autem, larix, atque abies intermittunt tripartita quidem, ac trina germina edunt, ideo inter ſquamas corticem ſpargunt, quod omnibus in germinatione euenit arboribus, quia prægnantium cortex rumpitur. Eſt autem prima earum incipiente vere circiter quindecim diebus. Iterumque germinant Sole geminos tranſeunte. Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur, ſe cutis aperiat geniculato incremento. Tertia illarum eſt ad Solſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clarèq; etiam tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Vitis ſola bis parturit, cum primum vuam emittit, iterumq; cum digerit, eorum quæ non florent, partus tantum eſt, & maturitas. Quædam ſtatim in germinatione florent, properantque in eo, ſed tardè matureſcunt vt vites. Serotino quædam germinatu florent, celeriterque maturant, vt morus, quæ germinat vrbanarum nouiſſima, nec niſi exacto frigore. Dicta ob id arborum ſapientiſſima, ſed cum cœperit, vniuerſa germinatio ſubito erumpit.

De Arborum floribus, & earum varietate. *Cap.* XX.

ISidorus. Flores dicti ſunt: quia cito de arboribus defluunt, quaſi fluores, eo quòd cito ſoluantur. In his duplex; eſt gratia, coloris & odoris, Auſtro ſoluuntur flores, zephyro fiunt. Ariſtoteles vbi ſupra. Flos (vt dictum eſt ſuperius) de ſubtili tantum materia exiſtit, qua digeſtio incipit, & ideo fructum in plantis, vt plurimum præcedit. Quod autem quædam (vt palmæ, & ſimilia) flores non habent, vt plurimum fit propter ſuarum partium diuerſitatem, ſuamq; ſubtilitatem, & aſperitatem, & groſſitudinem. Plinius lib. 16. Pariunt arbores cum florent, & flos ille ruptis conſtat vinculis. Flos eſt gaudium arborum, quæ tunc ſe nouas aliàs quàm ſunt, oſtendunt, variisq; colorum picturis in certamen vſque luxuriant. Non tamen florent omnes, ſed ſunt aliquæ triſtes, quæque annorum gaudia non ſentiunt. Nam nec ilex, nec picea, nec pinus, nec larix, vllo flore exhilarantur, nataleſve recurſus pomorum annuos verſicolore nuncio promittunt, nec fici, atque caprifici; protinus enim flores fructum gignunt. Sed nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt, alteram flore non ferre. Quæ verò non floreat ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum eſt, omnibuſque his dura facies ſemper. Sic & hominum multis forma ſine flore eſt. Eorum quæ non florent, partus tantum & maturitas eſt. Quædam ſtatim in germinatione florent, atque in eo properant, ſed tandem matureſcunt, vt vitis. Serotino quædam germinatu florent, celeriqúe maturant, ſicut morus, quæ vrbanarum nouiſſima germinat, nec niſi exacto frigore, ex his quæ hieme Aquila exoriente concipiunt, omnium prima floret amigdala menſe Ianuario, pomum verò maturant in Martio. Ab ea proximè Armenica florent, deinde tubetes, & præcoces illæ peregrinæ hæ coactæ. Ordine autem naturæ ſilueſtrium primæ, ſambucus cui medulla eſt plurima, & cornus maſcula, cui nulla vrbanarum malus, paruoque poſt, vt ſimul videri poſſit, & pirus, & ceraſus, & prunus. Sequitur laurus, illamq; cupreſſus, deinde punica & fici, at vites & oleæ germinant, florentibus iam his. Vergiliarum exortu concipiunt, ideſt tertio Idus Octobris: hoc enim ſydus illarum eſt, floret autem Solſtitio vitis & olea, quæ paulo ſerius incipit. Defloreſcunt omnia diebus ſeptenis non celerius, quædam tardius, ſed nulla pluribus biſeptenis. Glo. ſuper Lucam. In ficu loco floris quidam fructus creſcunt, qui ſuccreſcentibus alijs decidunt, quidam tamen ex illis remanent, qui clementiora autem ſilueſtrem naturam peioris ſucci exuētes, cæteris ſpecie atque maturitate præferuntur. Actor. De floribus autem herbarum dicta ſunt quædam ſuperius, quæ etiam conueniunt floribus arborum, & ſicut flores herbacei ſunt diuerſi colores, alij videlicet candidi, alij rubicundi, alij crocei, alij purpurei: ſic & flores arborei.

De Arborum fructificatione. *Cap.* XXI.

ARiſtoteles vbi ſupra. Sicut autem operatio multorum animalium eſt emiſſio ſpermatis, ſic operatio arborū eſt emiſſio fructus, & ſeminis. Prima quidem virtus mouens, eſt in ſeminibus. Semina mouentur ex calore naturali, ac vento, qui eſt in eis: ex his exeunt fructus in locis ſuis. Tripliciter autem eſt arborum fœcunditas, producunt enim fructum, vel ante folia, vel cum foliis, vel poſt folia perfecta. Quædam quoque producunt fructus ſuper folia ſua; quædam ſub foliis. Et quarundam fructus eſt ſuſpenſus a ſtipite ſuo, quarundam a radice, quarundam fructus eſt in medio earū, quarundam & fructus ſub cortice. Fit autem fructus amarus quandoque, quia calor & humor completi non ſunt in digeſtione. Frigus autem & ſiccitas prohibent, vt compleantur, & ob id ad amaritudinem conuertuntur. Arbores autem, quæ in arenoſa terra naſcuntur, fructum dulcem faciunt. Iterum arbores in aqua acetoſa faciunt fructum dulcem, quia acetoſitas attrahitur cum calore Solis, quod fuit ſuæ qualitatis, hoc eſt frigus, & ſiccitas. Apparent ergo aquæ intrinſecæ dulces, calefitque venter arboris, quoniam perſeuerat ſuper eam calor Solis, eritq; fructus acidus in ſuccoſitate, & quantum in plus digeſtum fuerit, diſſoluetur paulatim acetoſitas, donec conſumatur, apparebitque dulcedo. Erit ideo fructus dulcis, tamen folia ſua, & extremitates acidæ. Omnibus autem arboribus, cum primo plantatæ fuerint, dominabitur amaritudo, vel ponticitas cauſa humorum, quando fuerit in extremitatibus illarum, & digeſſerit loca, quæ ſunt in medio arborum, de quibus erunt materiæ, prouenit ſiccitas, & conſequitur humorem, fitque prima digeſtio acida, vel amara, vel pontica. Cauſa eſt, quia cum calore & humore eſt digeſtio, cumque vicerit humor & ſiccitas calorem, erit ex eo in principio fructus non bene digeſtus: & ideo generatio fructuum in principio eſt præter dulcedinem. Mirabolanorum tamen arboris fructus in principio, cum apparent, dulces ſunt, conſequenter pontici, in completione amari. Arbor enim rara eſt nimis, & in hora digeſtionis, cum ſint meatus ampli, ſequitur calor humorem, & maturabit fructum: erit ergo in principio dulcis. Deinde calor attrahit ſiccitatem ſibi ſimilem, & anguſtabit meatus, ideſt poros, vincuntq; frigiditas, & ſiccitas calorem. & humorem. Alterabitur ergo fructus ad ponticitatem, vinceq; Sol cum calore per attractionem ſuperfluam ſiccitatis in ſemine illo, quod eſt in apparenti arborum, vincetque frigus ſiccitatem, erit ergo fructus fortis ponticitatis. Deinceps aſcendet calor naturalis ſurſum, & adiuuabit eum calor Solis extrinſecus, Vincent ergo calor & ſiccitas, & erit fructus amarus. Idem in lib. de animalibus. Arbores quædam non faciunt fructum, niſi per conuiuentiam, qua adiuuantur in digeſtione, ſicut ficus agreſtis & caprifici. Palladius li. 3. Menſe Februario, ſi vetus vrina pomis & vitibus affundatur, & numero fructuū præſtat, & forma. Cui etiā proderit, vt amurca miſceatur & inſulcetur, ſed hoc diebus frigidioribus, antequam feruor incipiat. Plinius lib. 16. Arborū fructum gignentium quædam ex lateribus ramorum ferunt, & cacuminibus, vt pyrus & punica, & ficus, & myrtus. Cæteræ eadem natura, quæ frugibus, namque & in eis ſpica in cacumine naſcitur, & legumina in lateribus. Palma ſola in ſpatulis habet fructum in racemis propendentem. Reliquis ſub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium eſt maximum, & vmbroſiſſimum, & ideo ſupra id pomum, & demum ſerius naſcitur folium, quàm pomū. Celerrimè malus ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit. Nam & minora proueniunt poma, & vermiculis etiā obnoxia, quin & in arbore naſcitur ipſa.

De

De quarundam arborum feracitate. Cap. XXII.

ARiſtoteles in libro de Plantis. Porro tam in arboribus, quàm in animalium generibus excrementũ quantitatis creſcit in ſemen, & ſicut ex vno coitu generant quædam animalia multos filios, ſic & arbores paulatim creſcunt, quouſque proueniant ad terminum ſuum naturalem, & magnitudinis ſuæ finem. Denique ſicut aues parui corporis ſunt multi coitus, & multorum ouorum, ſic accidit & quibuſdam arboribus, quia crementum corporis tranſit in humiditatem ſpermentalem. Verum arbores, quæ multum faciunt fructum, cito deſiccantur, quia cibus tranſit in ſemen. Arbores ſilueſtres magis fructificant, quàm hortenſes, ſed hortenſium fructus ſunt meliores. Plinius lib. 16. Arbores quædam bis anno ferunt fructus, quędã ter. In Choo inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius. Sunt & in malis & piris biferæ, ſicut & præcoces. Malus ſilueſtris bifera eſt, ſequens eius fructus eſt poſt arcturum, in apricis maximè vites quædam, & triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocant, eo quòd in his quædam matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. Marcus Varro auctor eſt, vitem fuiſſe Smirnæ triferam, & malum in agro Conſentino. Hoc etiam perpetuo euenit in frauenneſi agro. Talis eſt enim fertilitas ſoli. Trifera eſt enim cypreſſus. Eſt & in ipſis arboribus onuſtis differentia particularis. Nam ſumma ſui parte fertilior eſt arbutus. Quercus inferiore iuglandes, ac fici, & mariſcæ. Omnes quo magis feneſcunt, eo maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Silueſtria omnia tardiora, quædam ex his omnino non matureſcunt. Item quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis, hæc & fertiliora. Eſt etiam ætatis differentia. Amigdala & pyrus in ſenecta fertiliſſimæ ſunt, & glandiferæ, & quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardiusq; maturantes, quod maximè notatur in vitibus. Nam vetuſtioribus quidem vinum eſt melius, ſed nouellis copioſius. Omnia verò præfecunda celerius ſeneſcunt. Quin & protinus moriuntur aliqua cœlo fœcunditatem omnem eblandito, quod maximè vitibus euenit. Denique in totum omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas ſenectam. Ideo præflorent alia, & prægerminant, & tota fiunt præcocia, quoniã infirmitas omnis cœlo magis accidit. Cætera quędam in terra gigni non poſſunt, & in arboribus naſcuntur, quia cum ſedem naſcendi ſuam, id eſt propriam non habeant, in aliena viuunt, vt viſcum. Et eſt herba in Syria, quæ vocatur caſſitas, non tantum arboribus, ſed ipſis etiam ſpinis circumuoluens ſe. Item circa templa Theſſalica, quæ polipodion vocatur, & quæ dolichos, ac ſerpillum. Oleaſtro quoque deputato, quod gignatur, Phaunos vocant. Idem in lib. 12. Arborum quædam glandes ferunt, quædam irritamenta gulæ nouiſſima. Circa radices gignunt quædam viſcum, & mella ferunt, vt robur. Cõſtatq; melleos rores e cœlo cadẽtes frondibus inſidere, quædam lanugines, ex quibus fiunt veſtes pretioſo lintheo.

De varietate temporis arborum in proferendo, & maturando fructum. Cap. XXIII.

IDem in lib. 16. In pleriſque arboribus non ſtatim poſt deflorationem ſequitur fructus. Cornus enim circa Solſtitia reddit fructum ſuum primo candidum, poſtea ſanguineum. Fœmina in hoc genere poſt Autumnum baccas fert acerbas, & ingustabiles cunctis animantibus, ligno quoque fungoſa, & inutilis. Therebinthus ſemen reddit meſſibus, & acer, & fraxinus, nuces, & mala, & pira, præterquam & hiberna aut præcocia. Autumno glandiferæ etiam non ſecius vergiliarum occaſu. Eſculus tantum Autumno. Incipiente autem hieme quædam genera mali, pirique ac ſuber. Abies flores croci colore circa Solſtitium, ſemenque reddit poſt vergiliarum occaſum. Pinus autem & picea 15. ferè diebus præueniunt germinatione, ſemen quoque poſt vergilias reddunt & ipſæ. Cedri ac iuniperus, ac ilex, annuæ ferè habent, nouusq; fructus in his cum Autumno pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt, habet enim fructum matureſcentem, habet & anno proximo, ac deinde tertio venturum ad maturitatem. Nec vlla ſe auidius arbor promittit, quia quo menſe nux ex ea decerpitur, eodem alia matureſcit. Sicque diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcant. Omnes autem arbores, quo magis ſeneſcunt, eo maturius ferũt. Omnia verò ſilueſtria tardiora ſunt, quædam etiam ex his omnino non matureſcunt. Amigdala & pirus in ſenecta fertiliſſimæ, cæteræ in iuuenta, tardiusq; ſe maturantes. Sola ficus ex omni arborum fœtu maturitatis cauſa medicatur. Iam quidem ex portentis, quoniam maiora ſunt præcocia præpoſteris. Ariſtoteles vbi ſupra. Arbores in terris temperatis exiſtentes accelerant maturationem ante dies vernales, quia calor, cum fuerit prope temperantiam, & cum ſit humor apparens, aerque clarus calore multo non eget in digeſtione fructus. Mirabolanorum (vt dictum eſt) arbor rara eſt nimis, & in hora digeſtionis, cum ſint meatus ampli ſequitur calor humorem, & maturat fructum. ideoque in principio dulcis eſt, conſequenter pontici, & in completione amaricantur.

Quæ loca, vel tempora magis conueniunt arboribus ad fructificandum. Cap. XXIIII.

PLinius lib. 19. Aquilone maximè gaudent arbores denſiores ab eius afflatu latiores, & materiæ firmiores. Quia in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non ſint a vento eo opponenda, & id tantum a Septentrione ſeruandum. Quinimo & tempeſtiua frigora plurimum conferunt arborum firmitati, & ſic optimè germinant. Alioquin ſi blandiantur Auſtri, defatiſcunt, ac magis in florem. Nam ſi cum defloruere, protinus imbres ſequuntur, in totum poma depereunt, adeo vt amigdalæ & piri, etiam ſi omnino nubilum fiat, Auſtrinusve flatus, amittant fœtus. Circa vergilias pluere, & inimiciſſimum eſt viti, & oleæ, quia tunc eſt coitus earum. Hiemem quidem Aquiloniam eſſe, omnibus ſatis vtiliſſimum eſt, imbres verò tunc expetendi euidens cauſa eſt. Nam arbores exinanitas, languidasque foliorum amiſſione, naturale eſt auidè eſurire. Cibus autem earum eſt imber. Quare oportet hiemem tepidam eſſe, vt arborum partu abſumpto ſequatur protinus conceptus, & germinatio, deinde folia. Qui ergo ſerenas hiemes optandas eſſe dixit, non pro arboribus vota facit, nec per Solſtitia vitibus imbres conducunt. Arborum vota, frugumq; communia ſunt, niues diutinas ſedere. Cauſa non ſolum, quia terræ animam euaneſcentem exhalatione includunt, & comprimunt, retroq; agunt in vires frugum atque radices. Verum quod & liquorem ſenſim præbent, purum etiam ac leuiſſimum, quia nix eſt aquarum ſpuma cœleſtium. Humor ergo ex his non eſt vniuerſus ingurgitans atque diluens. Sed quomodo ſitiens ſtillans, velut ex vbere alens omnia non inundans. Tellus etiam hoc modo fermenteſcit, & ſucci plena. Nam tempus aperit tepidis arridet oris. Sic maximè frumenta pingueſcunt, præterquam vbi eſt ſemper calidus aer, vt in Aegypto: continuatio ſiquidem, & ipſa conſuetudo idem quod modus alibi efficit. In maiore orbis parte cum præcoces excurrere germinationes euocatæ indulgentia cœli ſequentis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hiemes noxiæ ſunt ſilueſtribus, quæ magis quoque dolent, vrgente vmbra ſua, nec adiuuante medicina, quoniam veſtire teneras intorto ſtramento in ſilueſtribus non eſt: arbores quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq; cibos deſiderant, his & aquæ ſerotinæ ſunt vtiles, vt oleæ, viti, puniciſque. Virgilius ad occaſum vites ſeri damnauit. Aliqui verò ſic maluere, quàm in exortu. A pluribus autem probari meridiem aduerto. Igitur ad naturam Solis, ad ingenium loci, ad mores quoque cœli dirigenda eſt cuiuslibet ſolertia. In Aphrica vineas ſpectare meridiem, & ſi viti eſt inutile, colono tamen eſt ſalubre, quoniam ipſa regio meridianæ ſubiacet plagæ. Quapropter ibi, qui in Occaſum, aut Septentrionem conſeret, optimum ſolum cœlo miſcebit. Multum vero rationis obtinent & venti. Quidam cœlum terræ parere cogunt, vt quæ ſerantur in ſiccis Orientem, ac Septentriones ſpectent, & quæ in humidis meridiem. Nec non ex ipſis vitibus cauſas mutuantur in frigidas ſerendo præcoces, ut maturitas antecedat algorem. Quæ uerò poma, uiteſq; rorem oderint contra ortum, vt ſtatim auferat eum Sol. Quæ autem amant rorem ad Occaſum, vel ad Septentrionem, ut diutius eo fruantur. Cæteri vero vites, & arbores in Aquilonem poni ſuaſere ſecuti rationem naturæ. Odoratiorem quoque fieri talem fructum, Democritus putat. Et manifeſtum videtur ſalubritatis argumentum, quoniam in meridiem ſpectantium ſemper decidunt folia.

De Sterilitate, vel aborſu quorundam arborum. Cap. XXV.

IDem in lib. 16. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, nec ſemen quidem tamarix. Scopis tantum naſcens populus, alnus, vlmus, attinia. Alaternus, cui folia inter ilicem, & oliuam. Infœlices autem exiſtimantur, quæ nec vnquam ſeruntur, nec fructum ferunt. Nouellæ arbores carent fructu, quamdiu creſcunt. Facillimè perdunt ante maturitatem fructus palma, ficus, amigdalus, malus, & pyrus. Item punica, quæ roribus nimiis, & pruinis florem amittit, qua de cauſa ramos eius inflectunt, ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pyrus & amigdala, etiam ſi non pluat, ſed auſtrinum cœlum, atque nubilum fiat, florem & primos fructus amittunt, ſi cum defloruere tales dies fuerint. Ocyſſimè ſalix amittit ſemen, antequam omnino ſentiat maturitatem. Et ob id ab Homero dicta eſt frugiperda. Et in lib. 17. idem animalium depaſtio quaſdam arbores lædit, ac ſterileſcere facit. Oleam quidem ſi lambit capra, ſterileſcere auctor eſt Varro. Iterum in 16. idem. Fiunt & quædam loci vitio infructuoſa, ſicut in phaeto ſiluicedua, quæ nihil fert. Perſicæ quoque arbores in Rhodo florent tantummodo. Fit etiam hic differentia ex ſexu, in his

eſſe

eſſe mares, quæ non ferunt. Aliqui tamen hoc permutantes tradunt mares eſſe quæ ferunt. Facit & denſitas ſterilitatem. Idem in 17. Arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amiſſione languidas, naturale eſt auidè eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hiemem, vt abſumpto partu arborum ſequatur protinus conceptus, ideſt germinatio. Ac deinde alia fruteſcendi exinanitio inutiliſſimum experimentis creditur. Quinimmo ſi plures continuentur anni, etiam ipſe moriuntur arbores, quoniam nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. Quibuſdam verò debilitas ſterilitatem affert, non necem, vt ſi quis auferat pomu, vel palmæ cacumen, ſteriliſcunt enim, nec moriuntur. Ariſt. vbi ſupra. Homines multę carnis, multæq; pinguedinis non ſpermatizant, niſi modicum, neque coitum deſiderant, raroque generant. Sic & quędam arbores non fructificant, vt ſalix, & nux Romana. Denique (ſicut iam ſuperius dictum eſt) arbores, quę multum faciunt fructum, cito deſiccantur, quia cibus tranſit in ſemen.

De Morbis arborum communibus. Cap. XXVI.

PLinius vbi ſupra. Infeſtantur namque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? & ſilueſtrium quidem perniciosos negant eſſe, vexariq; tantum eas grandine in germinatione, aut flore. Aduri quoque feruore, vel flatu frigidiore præpoſtero die, quàm ſuo. Frigora etiam obſunt. Quid ergo, nonne & algore vites intereunt? & hoc eſt, quo deprehenditur vitium ſoli, quia non niſi in frigido. Itaque per hiemes cęli rigorem probamus. Non ſolum enim infirmiores, ſed etiam maximæ arbores gelu periclitantur. Sicq; vexatis primo cacumina inareſcunt, quoniam humor gelu præſtrictos non potuit eo peruenire. Arborum quidam morbi communes ſunt, quidam priuati generis. Communis eſt vermiculatio, ſideratio, dolorq; membrorum ex detruncatione. Vnde partium adhibita ſocietate, nominum quoque iam hominum miſeriis, trunca dicimus certa corpora, & oculos germinum excuſſos, multaq; ſimili ſorte. Laborant quidem arbores & fame, & ariditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ vero obeſitate, ſicut omnes, quę ſerunt reſinam, pinguedine nimia mutantur in tædam. Cumq; & radices pingueſcere cœperint, intereunt, ſicut alia nimio adipe, quanto & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebs vrbana, vel ruſtica. Vermiculantur magis minusve quædam, omnes tamen ferè. Idque aues caui corticis ſaperiuntur ſono. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit. Prægrandesq; roborum delicatiores vtun cibo, coſſes vocant, & etiam farina ſaginati. Hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arbores hæc ſentiunt, pyri, & mali, & fici, minus q̃ amaræ ſunt, & odoratæ. Eorum qui naſcunt in ficis, alij ex ipſis naſcuntur, alios parit, qui ceraſtes vocatur. Omnesque in ceraſtem figurantur, ſonumque edunt paruuli ſtridoris. Sorbus vermiculis ruffis, atque piloſis infeſtatur, atque ita emoritur. Meſpila quoque in ſenecta ei morbo eſt obnoxia. Sideratio tota conſtat e cœlo, quapropter in ea debet intelligi grandinatio, & carbunculatio, & quæ pruinę euenit iniuria. Hoc enim malum verno tempore inuitatis, & erumpere audentibus, ſatis mollibus inſidens, adurit lacteſcentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ pernicioſior eſt natura, quoniam lapſa perſidet, ac gelat, & nec aura quidem vlla depellit, quia non fit niſi immoto aere ac ſereno, proprium tamen ſiderationis eſt ſub ortu canis ſiccitatum vapor, cum inſitæ & nouellæ arbores moriuntur, præcipuèque vites & ficus. Idem in libro 18. Denique arboribus accidunt duo genera cœleſtis iniuriæ. Primum quidem tempeſtates, in quibus procellæ, grandines, cætetaque ſimilia intelliguntur, quæ cum acciderint, vis maior appellatur, hæc ab horridis ſyderibus exeunt, velut arcturo, orione, & hædis. Alia vero ſunt illa, quæ ſilente cœlo, ſereniſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cum facta ſunt. Hæc multum differunt a prioribus. Alii quidem rubiginem, & alii vredinem, alii quoque caniculum appellantibus, omnibus autem ſterilitatem. Idem in lib. 16. Scabies quoque omnium communis eſt, & impetigo. Scabies gignitur roribus lentis poſt vergilias. Nam ſi rariores fuerint, perfundunt arborem non ſcalpunt ſcabie. Cæterum ſi cadunt, ſiue imbres nimij fuere.

De Morbis earum ſpecialibus. Cap. XXVII.

IDem in eodem. Peculiaria ſunt ficorum vitia, impetigo, & quæ cochleæ adnaſci ſolent, nec vbique. Sunt enim & locorum ęgritudines quædam. Verum, vt hominum neruorum cruciatus, ſic & arbori. Ac duobusęquè modis. Aut enim in pedes, ideſt radices erumpit vis morbi, aut in articulos, hoc eſt in cacuminum digitos, qui longiſſimè a corpore toto exeunt. Inareſcunt ergo, & ſunt apud Græcos ſua nomina vtrique vitio. Vndique primo eſt dolor, mox & macies earum partium fragilis. Poſtremo tabes, morbuſque non intrante ſucco, vel non peruenientę, maximèque id ſentiunt fici. Porrò caprificus immunis eſt omnibus, quæ adhuc diximus. Alio etiam morbo laborat ficus madidis radicibus. Vitibus præter vermiculationem, & ſyderationem, Articulatio morbus eſt peculiaris, quæ tribus accidit de cauſis. Vna vi tempeſtatum germinibus ablatis. Altera (vt notauit Theophraſtus) in ſupinum excisis. Tertia verò culturæ imperitia læſis, omnes earum iniuriæ ſentiuntur in articulis. Syderationis genus eſt in his deflorescentibus roratio. Aut cum acini priuſquam creſcant, decoquuntur in callum. Aegrotant & cum alſere, læſis vredine attonſatum oculis. Ex calore hoc euenit intempeſtiuo, quoniam omnia modo conſtant, certoq; temperamento: fiunt & vitia colentium culpa, ſicut videlicet dicetur infra. Olea præter vermiculationem, quàm ęquè vt ficus ſentit, patitur & clauum, ſiue fungum, dici placet, aut patellam, hoc eſt ſolis aduſtio. Nocet etiam plerunque vitibus, & oleis fertilitas nimia. Nocere tradit Cato, & rubrum muſcum. Infirmiſſima vero malus eſt, maximè quæ dulcis eſt. Quarundam natura non necat quidem, ſed vel ſucci mixtura lędit, vt raphanus & laurus vitem. Olfactu enim vitis intelligitur, & mirum in modum tangi talium odore. Ideoque cum iuxta ſit auerti, & recedere, ſaporemque fugere inimicum, Hinc ſumpſit Androcides medicinam cõtra ebrietatem raphanum mandi præcipiens. Odit & caulem, & omne olus, odit & corilum, procul abſint triſtes & ęgræ arbores. Quædam vero temporum cauſæ, vel locorum ſpecialium non propriè dicuntur morbi, quia protinus necant, ſicut tabes, cum inuaſerit arborē, aut vredo, aut flatus alicuius regionis proprius, vt eſt Atabulus in Apulia, Olimpias in Eubœa: hic enim ſi circa brumam flauerit, arbores frigore exurit: ſic eas areſaciens, vt nullis poſtea ſolibus recreari poſſint. Hoc genere conualles, & oppoſita fluminibus laborant, præcipuèq; vitis & olea & ficus. Quod cum euenerit ſtatim in germinatione detegitur in oliuis tardius. Sed in omnibus ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere, alioquin moriuntur, quas putes præualuiſſe. Denique nitrum & alumen, & aqua marina calida, & fabæ putamina, vel erui vltima venena ſunt inter arborum vitia.

De Nocumentis arborum illatis ab hominibus, vel animalibus. Cap. XXVIII.

QVæ vero hominis iniuria cõſtant, cauſas ſecundas habent, cortice in orbe detracto necantur arbores, excepto ſubere, qđ ſic & iuuatur. Craſſeſcens enim præſtringit, & ſtrangulat. Nec andrachne offenditur, ſi non ſimul & corpus inciſdatur. Alioquin ceraſus & vitis, ac tilia corticem mittunt, non tamen vitalem, nec proximum corpore, ſed eum, qui alio ſubnaſcente expellitur. Quibuſdam verò rimoſus eſt cortex, vt platanis. Tiliæ renaſcuntur paulominus, quàm totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto, fimoque, & aliquando proſunt, ſi non vehementior frigorum, vel calorum vis ſecuta eſt. Quædam tardius ita moriuntur, vt robora & quercus. Refert & tempus anni. Nam abieti & pino ſi quis detraxerit corticem, Sole Taurum vel geminos tranſeunte, cum germinant, ſtatim moriuntur. Eandem iniuriam hieme paſſa diutius tolerant. Similiter & ilex & robur & quercus. Quod ſi anguſta decorticatio fuerit, nil nocet ſupradictis. Infirmioribus quidem & in ſolo gracili, vel ab vna tantum parte detractus intereunt. Similem & detacuminatio rationem habet, piceæ, cedri, cupreſſi. Hæ namque cacumine detracto, aut rigore aduſto, intereunt. Similem habet & animalium depaſtio. Oleam ſiquidem (vt dictum eſt ſuperius) ſi lambat capra, ſterileſcere, auctor eſt Varro. Quædam autem (vt diximus) hac iniuria moriuntur. Aliqua vero deteriora fiunt tantum, vt amigdalæ. Ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, ſicut apud Chios, pirus quam phocida appellant. Nam detruncatio quoque, quibus prodeſſet diximus. Intereunt pleraque & fiſſa ſtirpe, exceptis vite, malo, fico, punico. Quædam vel ab vlcere tantum, at ficus hanc iniuriam ſpernit, & omnia quæ reſinam gignunt radicibus amputatis mori, minimè mirum eſt. Pleraq; tamen non omnibus, ſed maximis, aut quę ſunt inter illas vitales, abſciſſis moriuntur. Vitiantur denique vites, vel arbores colentium culpa, cum præſtringuntur, aut cum circumfoſſor imprudens ictu verberantur, vel etiam ſubarator imprudens radices laxauit, corpusve deſquamauit. Eſt & quædam contuſio falcis hebetioris. Quibus omnibus cauſis difficilius tolerant frigora, vel ęſtus, quoniam in vlcus omnis iniuria penetrat a foris. Pino, vel palmæ, ſi acumen auferatur, ſterileſcunt quidem, ſed non moriuntur.

De Corruptione fructuum in arboribus. Cap. XXIX.

AEgrotant aliquando, & poma ipſa per ſe ſine arbore, ſi neceſſariis temporibus imbres, aut tepores, vel flatus defuerint, aut econtrario abundauerint: aut enim deciduntur, aut deteriora fiunt. Peſſimum eſt inter omnia, cum vitis, & olea deflorescentes imbre percutiuntur, quoniam ſimul defluit & fructus.

fructus. Sunt & ex eadem cauſa naſcentes & erucæ dirum animal, eroduntque frondem. Alij florem. Oliuas in quoque, vt in Mileto, & arborem depaſtam turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc malum tempore humido ac lento. Fit & aliud ex eodem ſi ſol acrior inſecutus ipſum vitium inuſſerit, ideoque mutauit. Eſt etiam nunc peculiare vitium oliuis ac vitibus, quod araneũ dicunt, videlicet cum veluti telæ fructum inuoluunt & abſumunt. Adeũnt & quædam flatus eas maximè, ſed & alios fructus. Nam vermiculationem & ipſa poma per ſe quibuſdam annis ſentiunt, mala, pyra, meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu quando ſubeunt nati fructum adimunt. Augent ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eum. Illos gigni prohibent, quæ poſt arcturum fiunt pluuiæ. Eædem vero, ſi auſtrinæ fuerint, hidropiſim quoque generant, quæ maturaſcentes tunc præcipuè ſunt caducæ. Id magis eueuit riguis, etiam ſi nnu occidenoi faſtidiendis. Sunt & culicum genera quibuſdam permoleſta, ſicut iuglandibus & ficis, quæ videntur ex humore naſci tunc dulci ſubdito corticibus. Hæ ſunt ægrotationes accidentes per ſe arboribus, vel earum fructibus.

De Arborum prodigijs. Cap. XXX.

EST & in arboribus prodigijs locus. Inuenimus cum eas ſub folijs natas, vitem ficum & malum punicam ſtirpe fructus protuliſſe, non palmite, vel ramis & vitem vuas ſine folijs, oleas quoque amiſiſſe folia hærentibus baccis. Sunt & miracula in eis fortuita. Nam & oliua in totum ambuſta reuixit, & in Bœotia ficus a locuſtis deroſæ iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, ac fiunt ex nigris candidæ, non ſemper prodigioſæ, & maximè quæ naſcuntur ex ſemine, vt alba populus in nigram tranſit. Quidam & ſorbum ſteriliſcere putant, ſi in loca calidiora venerit. Prodigio quoque fiunt ex dulcibus acerba poma, vel ex acerbis dulcia e caprifico fici, & econtra. Graui oſtento cum in deteriora mutantur, vt olea in oleaſtrum, & vua candida, vel ficus in nigras, vt Laodiceæ Xerſes aduentu platanus in oleam. Apud Græcos Ariſtandri volumen ſcatet oſtentis talibus, ne in infinitum abeamus. Apud nos vero C. Epidij commentaria repertuntur, in quibus arbores locutæ referuntur. In Cumano ſubſedit arbor graui oſtento paulo ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis eminentibus ramis. Inuentumque eſt libris Sibyllinis vel ſiaus internitionẽ hominum fore, tantoque eam maiorem, quanto propius poſtea facta eſſet ab vrbe. Sunt & prodigia cum alienis locis enaſcuntur, vt in capitibus ſtatuarum vel aris. Vel cum in arboribus ipſis alienæ, ſicut ficus in lauro nata eſt Cyzici ante obſidionem: Romæ quoque in Capitolio bis bello Perſei enata palma, victoriam triumphosque portendit. Ac tempeſtatibus proſtrata, eodem loco ficus enata eſt. M. Meſſalæ. C. Caſſij Cenſorum luſtro a quo tempore pudicitiam ſubuerſam Piſo grauis auctor prodidit.

De Ipſarum remedijs. Cap. XXXI.

IDem in eodem. Nunc expoſitis arborum morbis, conſentaneum eſt dicere quoque de remedijs. Ex his ſunt quædam omnium communia, quædam vero aliquarum propria. Communia ſunt ablaqueatio, accũleatio, afflata radices, aut eodẽ terrẽ, riguus potu dato, vel ablato, fimi incremento refectis, putationeq; onere leuatis. Item emiſſo ſucco quibuſdam veluti detractio ſanguinis circumraſi corticis. Vitium extenuatio, & palmitum, gemmarumque dominium ſi frigus retorritas hirtasque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum his aliæ magis gaudent, aliæ minus. Nam cypreſſus aquam & fimum ac circumfoſſuram, & amputationem aſpernatur, omniaq; odit remedia, quin etiam his necatur. Riguis & vites punicæ præcipuè aluntur. Iſ, ſ.q; arbor ficus riguis alitur pomum autem marceſcit. Amigdalæ ſi colantur foſſione, florem amittunt. Nec inſitas oportet circumfodere, priuſquam validæ cœperint poma ferre. Plerinq; autem onerosa ſibi & ſuperuacua, amputari volunt, ſicut nos vngues atq; capillos. Veteres reciduntur totæ, & rurſus a ſtolone aliquo reſurgant, ſed non autem omnes niſi quarum natura patitur. Rigua æſtiuis vaporibus vtilia ſunt, hieme vero inimica. Autumno varia, & hoc eſt ex natura ſoli. Quippe cum vindemiatur Hiſpaniarum vuas ſtagnãte ſolo demerſat. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuiæ & omni aqua ſert & arari conuenit. Circa canis ortum rigua maximè proſunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Aetas etiam modum temperat, nouellæ namque minus ſitiunt. Deſiderant autem maximè rigari quæ aſſueuerunt. Econtra, quæ ſiccis genita locis humorem non experiũt, niſi neceſſarium. Aſperiora vina rigari vtique cupiunt. In Sulmonenſi Italiæ Agro Pago Fabiano, viti & arua rigantur, herbarum quidẽ herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro ſarculo eſt. In eodem agro bruma tanto magis ſi niues iaceant gelet ve, ne frigus vites adurat, circumfundunt riguis, quibus tepidare vocant, mirabili natura in amne ſolo, ſed eadem in æſtate vix toleranti rigoris. Ambroſius vbi ſupra. Aqua rigua radicem arboris impinguat, codicem peruehit, ramos diffundit, folia virere facit, fructum alit, ſemina pomorum augere conſueuit. Plinius vbi ſupra. Eſt & caprificatio quædam in remedijs macie corticis ex ægritudine conſtringente, iſtoq; plus arborum vitalia comprimente, ex acta falcis aciem retaque manu imprimi tecte, perpetuis iuſſerſuis deducũt ac veluti cutem laxant. Maximaque ex parte ſimilis eſt hominum & arborum medicina, cum earum quoq; terebrantur oſſa. Amigdalæ fiunt ex amaris dulces, ſi circumfoſſo ſtipite ab ima parte circumforato, pituita deſtuens abſtergatur. Vlmis quoque detrahitur ſuccus nimius ſupra terram foratis vſque ad medullam in ſenecta aut cum alimento nimio abundare ſentiunt. Idem & turgido ficorum cortice inciſuris in obliquum leuibus emittunt. Ita fit, ne decidant fructus: pomiferis, quæ germinant, & fructum non ferunt, ſciſſa radice lapis inditus & ferunt atque fertiles fiunt. Hoc idem in amigdalis fit e robore cuneo adacto: In piſeis ſorbisque e teda & e cinere & terra, cooperto radices circumſcidiſſe prodeſt. Vitium luxuriantium atque ficorum & circumſcribi cinerem addidiſſe. Fici ſerotinæ fiunt ſi primæ groſſi, cum fabæ magnitudine exceſſerint, detrahantur, ſubnaſcuntur enim, quæ ſerius matureſcunt. Eædem cum frondere incipiunt ſi cacumina earum, cuiuſq; detrahantur, firmiores ac fertiliores fiunt.

Adhuc de eodem. Cap. XXXII.

IAm caprificatione fico maturata. In ea & culices naſci e groſſis manifeſtum eſt, quia cum euolauerint non inueniuntur intus grana, quæ in eas verſa apparent. Exeundi tanta eſt auiditas, vt plerique aut pede relicto, aut penna pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia malitiaque cum pernitia verorum & vtilium, interimunt cum illos atque ipſi moriuntur. Vexant & tineæ ſemina ficorum, contra quas eſt remedium in eadem ſcrobe defodere Italicam lentiſcum inuerſa parte, quæ fuerit a cacumine. Vberrimas autem ficus lubrica amurca diluta, & cum ſimo infuſa radicibus frondere incipientium facit. Cauendum eſt ne ex remedijs fiant vitia, quod euenit ſi nimia vel intempeſtiua fuerit medicina. Interlocatio arboribus prodeſt. Sed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. Vitis annuam tantum tonſuram quærit Alternam vero myrtus & oleæ & punicæ, quia fruteſcunt celerius. Cæteræ vere tondentur rarius nullæque Autumno Ac ne raduntur quidem, niſi vere putationæ. Plagæ ad vitalia ſanguinata, quæcunque non ſuperuacua. Similia ſtercoratio gaudent ea. Cauendum eſt autem ne admoueatur in feruore ſolis, & ne immaturius, ne ve tardius, quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum ſtercus, ni quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur. Columbino quidem ac ſuillo plagis arborum medentur. Si mala punica naſcantur acida, ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent, eo quidem anno violentia proximoque dulcia futura. Alij vero vrina hominis aqua mixta cenſent rigari quater anno ſingulis amphoris, vel cacumina vino laſere diluto ſpargi. Porro ſi ſiudantur in arbore pediculum in tonjueri, ſicis amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris vinum fæcem, aut lupinum circa radices earum ſeri: Aqua quoque lupini decocti pomis circũfuſa prodeſt. Fici cum Vulcanalibus tonuerit cadent, remedium eſt, vt ante ſtipula ordacea arcæ ſtringantur. Ceraſos præcoces facit & matureſcere cogit calx admota radicibus. Hæc autem ante omnia poma interuellit melius eſt, vt quæ relicta ſunt grandeſcant. Quædam vero pœna emendantur, aut morſu excitantur, vt palmæ & lentiſci, ſalſis enim aquis aluntur. Salis vim & cinis, ſed leniorem habet, ideo ficis aſperguntur, rutaque ne fiant verminoſæ neve radices putreſcant. Quin & viti in radicibus aquam ſalſam iubent affundi, ſi lachrymoſę ſint. Si vero fructus earum decidant, cinerem aceto aſpergi ipſasque illini. Aut certè, ſandaraca ſi putreſcant vuæ, ſi vero ſteriles non ſunt aceto acri ſubacto cinere rigari atque oblini. Quod ſi fructum non maturent prius inareſcentem, præſciſſatum ad radices plagam ſibiaque aceto acri & vrina vetuſta madefacere, eoque luto obruere ac ſæpe fodere. Oleaum ſi purum promiſere fructus radices nudatas hiberno frigore opponunt, eaque caſtigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli tempore conſtant, & aliquando ſerius poſcuntur aliquando celerius. Igitur præterea prodeſt aliquibus, vt arundini. Ambuſta nãque denſior mitiorque ſurgit. Sunt arborum peſtes & formicæ, has abigunt rubrica ac pice liquida perunctis radicibus. Nec nõ & piſce ſuſpenſo iuxta in vnum locum congregantur: Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi quoque talpas amurca necant, contraque erucas, & mala ne putreſcant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Item ne quod animal paſtu malefico frondem decerpat, fimo boum diluto aſpergi folia quotiens imber interueniat, quia ſic abluitur vitus medicaminis mi-

ea quæ-

ra quædam excogitante ſolertia humana. Idem in lib. 18. Cum autem iniurias e cœlo ſupra dictas timueris, ſarmenta aut palearum aceruos & euulſas herbas frutices per vineas, & campos incende, fumusque medebitur. Hic & ex paleis contra nebulas vbi nocent, auxiliabitur. Quidam vero tres cancros viuos cremari iubent in arbuſtis vt carbunculi non noceant.

De Situs arborum varietate. Cap. XXXIII.

IDem in libro 16. Arborum natura etiam per ſitus diſtinguitur, aliæ montes amant vt cedrus, larix, teda, & cæteræ ex quibus reſina gignitur. Quædã montes & valles diligunt, vt abies, robur, caſtanea, ilex, tilia. Quædam & in plana deſcendunt, vt cornus, corilus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Quædam frigidis gaudent, vt ſorbus & magis etiam betulla Gallica arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magiſtratuum virgis. Eadem circulis flexibilis. Item corbium ſpotiis, bitumen ex ea Galliæ excoquunt. Quædam non niſi in aquoſis proueniunt, vt ſalices, alni, populi, ſiler, liguſtra. Quædam ſunt vrbaniores, aliæ vero ſilueſtres. Denique non in omnibus locis omnia naſci docuimus, nec translata viuere, & hoc aliàs faſtidio, aliàs contumacia, ſæpius eorũ imbecillitate, quę transferũtur euenit aliàs quoque cęlo inuidente; & aliàs ſolo repugnante faſtidit. Tantaque locorum vis eſt, vt circa Memphin Aegypti, & in Elephantiæ Thebaidis nulli arborũ decidant folia, nec vitibus quidem. Arbores quædam iuxta Helleſpontum ſunt, quæ cum in tantum creuerint vt ilium aſpiciant, inareſcunt, & rurſus adoleſcunt. Idem in libro 12. Oneſicritus tradit in conuallibus Hircaniæ ſimiles arbores, quæ occhi vocentur, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus. Thilos Inſulæ maris Perſici arbores ſunt lanigerę, alio modo quam ſerum, hisq; folia ſunt infœcunda, quæ niſi eſſent minora videri poterunt eſſe vitiom. Arabiæ quoque arbores cinæ vocatæ folio palmæ ſimili ſunt, ex quibus veſtes faciunt, ſic & Indos arbores ſuæ veſtiunt. In tilijs autem & arbor alia floret, albæ violæ ſpecie, ſed magnitudine quadrupliei ſine odore, quod miremur. In eo tractu arbor eſt & alia ſimilis, folioſior tamen & roſei floris, qui noctu ſe comprimens, aperire incipit exortu ſolis, meridie autem expãdit. Vnde & incolę dicũt eã dormire. Fert & eadẽ inſula palmas & oleas, & vites ac ficus & ſimilia. Nulliq; arborum ibi decidunt folia. Arianæ gentis contermine Indis eſt frutex peſtilens, folio raphani, odore lauri, equos inuitante. Nam & Alexandrum primo introitu penè orbauit equitatu. Ibi quoque ſpina eſſe traditur, cuius liquor aſperſus oculis cæcitatem infert omnibus animalibus. Idem in libro 17. Arborum in meridiem ſpectantium, vt dictum eſt ſupra, ſemper ante decidunt folia. Similis eſt in maritimis cauſa. Quibuidam in locis noxij ſunt afflatus maris, in plurimis idem viles. Quibuſdam ſatis e longinquo maria iocundum eſt aſpicere, propius admouere ſatis aliàs ſalis halitum inutile. Similis eſt & fluminum ſtagnorumque ratio, nebulis adurunt, aut ęſtuantia refrigerant opacitate, quædam etiam gaudent rigore. Quapropter experimentis optimè creditur in hac re. A cœlo eſt proximum terræ dixiſſe rationem haud facili aute tractatu. Quippe non eadem conuenit arboribus quæ & frugibus. Plerumque nec pulla qualem habet Campania, vbique vitibus eſt optima, aut quæ tenues exhalat nebulas, nec lubrica quoque multis laudata. Argumenta quoque indicantium ſæpe fallunt. Non enim vtique lætum ſolum eſt, in quo procerę nitent arbores præterquam illis ipſis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ alia vixiſſe poſſit in eodem loco? Sed nec luxurioſa pabula pinguis ſoli ſemper indicium habent, vt oſtenſum eſt ſupra, nec colles opere nudantur, ſi quis peritè fodiat, nec campi omnes minus ſoles atque perflatus quam opus ſit, accipiunt, & quaſdam vites pruinis ac nebulis paſci diximus. Omnium itaque rerum quædam ſunt in alta ſecreta, ſuoque cuique corde prauidenda. Ariſtoteles vbi ſupra. Arbores, vt dictum eſt ſuperius, in aqua acetoſa faciunt fructum dulcem, quia acetoſitas attrahit cum calore ſolis, quod fuerit ſuæ qualitatis, hoc eſt frigus & ſiccitas. Arbores vero, quæ ſunt in terris temperatis, accelerant maturationem ante dies vernales, quia cum ſit humor apparens, aerque clarus, non eget fructus multo calore in digeſtione.

De Illis quæ ſita ſunt intra mare. Cap. XXXIIII.

PLinius libro 13. Naſcuntur & mari frutices arboresq;. Minores in noſtro. Rubrum enim & totus Orientis Oceanus ſiluis fuit refertus, nec habet alia lingua nomen, quòd Græci vocant phicos, quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur. Hic autem eſt frutex, folia lata colore viridi gignit, quod quidam vocant graſon, alij zoſtera. Alterum genus eiuſdem folio capillaceo ſimile fœniculo in ſaxis naſcitur, ſuperius inuadit, haud procul a litore, tempore verno vtrumque, & interit Autumno. Circa Cretam Inſulam nato in petris, purpuras quoque inficiunt laudatiſſimo a parte Aquilonis, aut ſpongijs. Tertium ſimile eſt gramini, radice geniculata & caule, vt calami. Aliud genus fruticum brion vocatur, folia lactucæ rugoſiore tantum hoc iam naſcens. In alto vero abies, & quercus naſcuntur cubitali altitudine, ramisque illarum adhærent conchæ. Quercu & lanas tingi tradunt. Grandes & quaſdam ferre in alto. Palmo quoque fruticum generis fit extra colomnas Herculis porri fronde, Naſcitur frutex & alius lauro thymo, qui ambo erecti in pumicem transfigurantur. In mari rubro mirum eſt viuere ſiluas, maximè laurum & oliuam ferentem baccas & cum pluit fungos, qui ſole tacti mutantur in pumicem. Ipſorumque magnitudo fruticum ternorum eſt cubitorum caniculis referta, vix vt reſpicere e naui tutum ſit remos plerumq; ipſos inuadentium. Qui nauigauerunt in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradiderunt in aqua fuiſſe viridem, exemptamque ſole protinus in ſalem areſcentem. Iuncos etiam lapideos, per quam ſimiles veris per littora, & in alto quaſdam arbuſtulas colores bubuli cornus, ramoſas, cacuminibus vero rubentes, cumque tractarentur vitri modo fragiles, in igne autem, vt ferrum exardeſcentes, ac reſtinctas ad colorem ſuum redeuntes. Eodem tractatu inſularum ſiluas æſtus operit quanquam altiores ſint populis platanisq; altiſſimis, folia ſunt his laurea, flos violæ & odore atque colore, baccæ vt oleis & ipſe odoris iucundi, & Autumno naſcentes foliis nunquam deciduis, harumque mare totas intingit minores. Maximarum vero cacumina extant ad quæ religantur naues, & cum deceſſerit æſtus ad radices. Iuba tradit circa Trogloditarum inſulas fruticem in alto vocari Iſidoſplomachas corallio ſimilem, ſine folijs eſſe, præciſumq; mutato colore in nigrum dureſcere, cum cadat frangi.

De His, quæ gaudent vel læduntur ſocietate. Cap. XXXV.

IDem ibidem. Arbores quædam ſimul cum quibuſdam plantatæ conferunt eis, vt in palmis maſculus fœminæ confert, & ficus ſilueſtres hortenſibus & balauſtiæ oliuis. Plinius libro 16. Arbores hedera necari certum eſt, ſimilemque illarum iniuriam in viſco quidam arbitrantur, & ſi tardiorem. Idem in libro 17. Necant arbores ſeſe inuicem vmbra vel denſitate & alimenti rapina. Necat & hedera vinciens, nec viſcum prodeſt ac citiſus, nec aureo, quod alimon Græci vocant. Quarundam vero natura non necat quidem, ſed lædit odore ſucci vel mixtura, vt raphanus & laurus vitem. Olfactrix enim vitis intelligitur extingui mirum in modum eius odore, ideoque cum iuxta ſit auerti ac recedere ſaporemque inimicum fugere. Odit & vitis corilum, niſi procul abſint ab ea triſtes & ægræ arbores. Itaq;, ſicut dictum eſt ſupra. In arborum ſeminatione vel plantatione ſeruanda ſunt interualla. Quidam punicas & myrtos & lauros depreſſiore ſeri iuſſerunt, in pedibus tamen nouenis. Malos autem paulo amplius, magis etiam piros, magisq; ficus & amigdalas. Optimè namque diiudicanit interualla ramorum amplitudinis ratio locorumque, & vmbræ cuiusque arboris: vmbra ficorum, quamuis ſparſa, leuis eſſe cognoſcitur. Ideoque inter vineas ſeri non vetantur. Cum aut ex arborum radicibus plantariorum ſoboles pullulauerit, necat mater quas peperit. Eius etenim vmbratura premitur indigeſta, vt in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis, paucorum in hoc genere rami ſoboli parcunt, vlmorum atq; palmarum. Deniq; quid abiete procerius? aut quæ alia vixiſſe poſſit arbor in eodem loco? Nouam ſerendi ronem Columella docuit, quam nuſquam excogitatam inueniſſe ſe dicit, vt diuerſæ, inſociabilesq; copulentur arborum naturę, ſicut fici & oleæ, iuxta hanc ficum iubet ſeri, non ampliori quidem interuallo quam vt largè poſſit contingi oleæ ramo, quàm maximè obedituro ac ſequaci, ipſumq; omni tempore interim edomari, medicatione curuandi, poſtea fico adepta vires, quod euenire trime, atq; vtique quinquenni ſolet. Detruncata ſuperficie, ipſaque deputata, & abraſo cacumine in cruce fici defigi cuſtoditum vinculis ne fugiat curuatura. Ita quodam propaginum inſitorumque temperamento, triennio continuè inter duas matres coaleſcere, & anno quarto abſciſum totum adoptantis eſſe nondum vulgata ratione.

De diuerſo arborum ſexu. Cap. XXXVI.

AMbroſius in Hexameron lib. 4. Eſt equidem quod miteris in arboribus diſcretio ſexus. Nã palma dactilos generans ramos ſuos inclinat, & ſubijcit, atq; cõcupiſcentiæ, amplexusq; ſpeciẽ prætendit ei arbori, quam marem appellant. Vnde & ramis palmarum cultores ſemina maſculorũ præiaciunt, quibus illi fęmineæ arbori velut quidã ſenſus perfunctionis infunditur, & expetiti concubitus gratia repręſentatur, quo munere donato, rurſus quia ramos ſuos erigit & in veterem ſtatũ comã ſuã attollit. De ficu quoq; ſicut de palma eadem eſt opinio, vide licet ꝙ in eis ſit diſcretio ſexus. Vnde pleriq; ſm domeſticam & fructiferam ficum agreſtem ficulnea feruntur inſerere, eo ꝙ cito fructus illius fœcundæ & domeſticæ ficus vel aura tentari, vel

ſtu

ſtu deſiſtere ferantur in terram. Vnde gnari huius remedij, groſſos arboris agreſtis ad illam feracem alligantes, medentur eius infirmitati, vt poſſit fructus proprios reſeruare. Iam namq; ſi deflorent remedia lapſuros. Plinius lib. 13. Arboribus ergo, immo potius omnibus, quæ terra gignit, herbiſque, vtrumque ineſſe ſexum diligentiſſimi naturæ tradunt. Nullis tamen arboribus, quàm palmis manifeſtius. Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat, tantum ſpinæ modo. Cætero non ſine maribus fœminas gignere, ſponte edito nemore, confirmãt. Circaque ſingulos plures mutare in eum pronas blandioribus comis, illum erectis hiſpidum afflatu, viſuque ipſo, & puluere, etiam reliquas maritare, huius arbore exciſa poſt viduas ſterileſcere fœminas, adeo veneris eſt intellectus, vt & coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore, atque lanugine, interim verò tantum puluere inſperſo fœminis. Idem in li. 16. In omnibus autem ſilueſtris, & maſcula differentia cuiuſque generis augent, & infœcunda fertilibus firmiora ſunt, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus, cornus, & abies. E cunctis eſt ampliſſima prolixior etiam fœmina, materie mollior, & vtilior, atque iucundior. Hederæ quoque duo ſunt, vt reliquarum genera, prima videlicet mas & fœmina. Mas quidem maior eſſe traditur corpore, folio duriore ac pinguiore, & flore ad purpurã accedente. Ariſtoteles vbi ſupra. Itaque cum arbor ſementauerit a mare fœmina, ſicut in animalibus diſtingui poterit.

De varijs ætatibus earum. Cap. XXXVII.

AMbroſius vbi ſupra. Denique ipſis arboribus ætas, aut ſenilis, aut nouella deprehenditur. Iunioribus enim exiliores rami: antiquioribus validiora & nodoſa ſunt brachia. Illis folia leuigata, atque diffuſa: iſtis contractiora & aſpera. Sunt etiam arbores, quæ ſenſu & emortua radici ſucceſſionem ſui ſi forte cedantur reparare non nouerunt. aliæ quibus & viuendi virtus & natura fœcundior eſt: quibus exciſio potius lucriſit q̃ detrimento, vt per plurea ſui rediuiua ſucceſſione iam mouentur hæredes. Plinius lib. 16. Eſt in arboribus ætatis quoque differentia. Amigdalus enim & pirus in ſenecta fertiliſſime ſunt Sic & glandiferæ, & quoddam genus ficorum Cæteræ vero in iuuenta: tardiuſque matureſcunt. Quod maxime notatur in vitibus. Vetuſtioribus enim vinum melius. nouellis copioſius. Celerrime porro malus ſeneſcit: & in ſenecta deteriorem fructũ gignit. Nam & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in arbore ipſa naſcuntur. Omnia quoque præfecũda celerius ſeneſcunt: quia etiam protinus moriuntur. Nonnulla e cœlo fecunditatem omnem capetunt: quod maxime vitibus conuenit. Econtra morus tardiſſimè ſeneſcit fructu minimè laborans. Tarde quoque & ea quorum criſpa materies: vt acer, palma, populus. Item ſubarata ſeneſcunt ocyus: ſilueſtria vero tardiſſimè. Denique in totum omnis cura fertilitatem adijcit, fertiliuas ſenectam. Ideo & præflorent alia & prægerminant, atque in totum fiunt præcocta: quoniam infirmitas omnis cœlo magis accidit. Seneſcunt quidem celeriter, ſed e radicibus repullulant laurus mali, & punicæ. Videntur autem vites aquaticæ celerius interit.: firmiſſimæ ſunt ad viuendum cunctis annis oleæ. Quidam breuitate radicum arbores ſeneſcere celerius putans: ſed hoc fici coarguunt: quarum radices longiſſimæ ſunt & ſenectus ocyſſima. Porro vita quarundam arborum immenſa credi poteſt. Si quis profunda mundi, & ſaltus inacceſſos cogitet. Verum ea hic quas hominum memoria cuſtodit in Veliterno durant oliuæ Aphricani prioris manu ſatæ. Itemq; myrtus eodem loco magnitudinis conſpicuæ, ſpecuſque ſubeſt in quo manes eius draco traditur cuſtodire. Vetuſtior vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus eſt, æreis litteris. Hetruſcis religione arborẽ tunc dignam fuiſſe ſignat. Tiburtes originem multo ante Romam vrbem habent, apud quos extant ilices tres, etiam tiburtino eos conditore vetuſtiores apud quas inauguratus traditur. Auctores quoque ſunt delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam: & in caphiæ Arcadiæ luco alteram. Argis oleã nunc quoque durare dicitur: ad quam Iouem mutatam in vaccam alligauerit Argus. In Ponto circa Heracleam aræ ſunt Iouis ſtratioi cognomine, vbi duæ quercus ab Hercule ſatæ: palma deli ab ætate conſpicitur eiuſdem Dei. E conuerſo breuiſſima eſt vita punicis, dulcibus quàm acutis.

De Arborum pulchritudine, & multiplici vtilitate. Cap. XXXVIII.

AMbroſius vbi ſupra. Quid autem numerem, quanta varietas arborum, quàm diuerſus in ſingulis, & pulcher ornatus, quàm patulæ fagi, quàm proceræ abietes, quam comantes pinus, quàm vmbroſæ ilices, quàm populi bicolores, quàm nemoroſa, & rediuiua caſtanea, quæ ſimul vt exciſa fuerit, tanquã ea ſe pullulare conſueuit. Virgilius in bucolicis. Fraxinus in ſiluis, pulcherrima pinus in hortis. Populus in fluuijs, abies in mõtibus altis. Ambroſius in Hexameron. Omnia genera arborũ vtilia ſunt alia ad fructum nata, alia ad vſum data. Et quibus fructus vberior non eſt, vſus tamen pretioſior eſt. Arborum vmbra defendimur a ſole, cibus in fructibus eſt, amenitas in folijs. Reliquis eſſe animantibus eſca non mediocris eſt in folijs corticibuſq; ſilueſtribus. Ad vſum quoque medendi proficiunt ſucci lachrimę & ſurculi. Plinius lib. 12. Arbores blandioribus fruge ſuccis mitigauere homines, & ex his membra recreans olei liquor, vireſque potus vini, tot denum quoq; ſapores annui ſponte venientes ei menſę. Mille præterea ſunt vſus earum, ſine quibus vita degi non poſſit. Arbore nanque maria ſulcamus, terraſque admouemus, arbore tecta ædificamus. Denique quis non iure miretur arborem vmbræ gratia tantum ex orbe alieno petitam: platanus hæc per mare Ionium in Diomedis inſulam eiuſdem tumuli gratia primum eſt inuecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas Italiæ donata: etiam ad Morinos vſque peruecta, & tributarium detinet ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendent. Celebratæ ſunt primum in ambulatione Achademiæ Athenis cubitorũ trigintaſex, vnius radice ramos antecedente. Nunc eſt clara, xxx. in Licia ſocia, quoque gelidi fontis amenitate itineri appoſitam domicilij non caua octoginta & vnius pedum ſpecu, vertice numeroſo, & ſe protegens ramorum arboribus vaſtis; agros longis obtinens vmbris.

De Arboribus ceduis ad perticas & palos. Cap. XXXIX.

IDem lib. decimooctauo. De arboribus ſerendis & inhærendis fructus gratia ſuperius diximus in vniuerſo, hinc reſtat illarũ ratio, quæ propter alias, vineas maxime, ſeruntur ceduo ligno. Principatum in his obtinent ſalices, quæ loco ſeruntur madido: duos pedes, ac ſemi refoſſo. Talea ſeſquipedali, vel pertica, quæ vtilior quo plenior. Interuallo eſſe debent pedes ſenos timæ. Pedibus binis a terra putatione coercentur, vt in latitudine fundentur, ac ſine ſcalis tondeantur. Salix enim eo fœcundior quo terræ propior. Perticas ex ea iuſtum eſt cædi quarto ferè anno. Eiuſdem rei cauſa ſeritur populus alba bipedaneo paſtinato. Talea ſeſquipedali biduo ſiccata palmipede interuallo, terra duorum cubitorum craſſitudine ſuperiniecta. Arundo eſſe dulciore, quam hæc, gaudet ſolo, ſeriturque radicis bulbo, quem alij vocant oculum, dodrantali ſcrobe duorum pedum ſemis interuallo. Reficiturque ex ſeſe, vetere arundineto extirpato, quod vtilius repertum, quàm caſtrare, ſicut antea. Namque inter ſe radices ſerpunt, mutuoque diſcurſu ęcantur. Ceditur autem decreſcente Luna, vineis anno ſiccata vtilior, quàm viridis. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi pertinacia, & regerminatione cedua, vel ſalice lætior. Quærit ſolum facile, necnon arenoſum, omnemque terræ fœcunditatem recuſat, quam ſeri nuce diximus. Sed niſi ex maximis non prouenit. Nec niſi quinis aceruatim ſatis. Interualla pedalia vndique dodrantali ſulco debent eſſe, & ex hoc ſeminario transferuntur in aliud bipedali interuallo plus biennio. Suntque propagines nulli quidem faciliores. Nudata enim radice tota in ſulco proſternitur, tunc ex cacumine ſuper terram relicto renaſcitur, & alia ab radice. Sed tranſlata neſcit hoſpitari, pauetque nouitatem. Cęditur intra ſeptimum annum, pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus ſufficiunt, quando etiam bifida ex ſtirpe fiunt, durantque vltra alteram ſiluæ ſuæ cæſuram. Eſculis ſimiliter prouenit cæſura, triennio ſerunt, minuſque naſci moroſa, hoc pedamentum minimè putreſcit, læſumque maximè fructificat. Præter hæc autem, quæ diximus, cedua ſunt fraxinus, & laurus, perſica, corilus, malus, ſed non tardius naſcuntur, terramque defiſa vix tolerant, non modo humorem. Sambucus econtra firmiſſima ad palum, talis ſeritur vt populus. De cypreſſo diximus aliàs ſatis, cæteriſque vinearum velut armamentis.

De temporibus congruis ad ligna in materiem cædenda. Cap. XL.

PAlladius vbi ſupra, libro ſecundo. Menſe Ianuario cędenda eſt materies ad fabricam, cum Luna decreſcit, ramiceſq; vel pali etiam ſuos faciendi. Idem in lib. duodecimo. In menſe quoque Nouembri materies ad fabricam decreſcente Luna congruè poteſt cędi, ſed arbores ipſas primitus vſque ad medullam ſecuribus reſciſſas, aliquandiu ſic ſtare patieris, vt per illas partes humor ſiquis in venis continetur, excurrat. Vtiles ſotem maximè ſunt iſtæ. Abies, quam Gallicam vocant, niſi perpluatur, leuis, rigida, & in operibus ſiccis perenne durabilis. Larix vtiliſſima, ex qua ſi tabulas ſufficias tegulis in fronte, atque extremitate tectorum, contuliſti præſidium contra incendia. Neque enim flammas recipiunt, aut carbones poſſunt creare. Quercus ad fabricæ materiam apta eſt, durabilis ſi terrenis operibus obruatur & aliquatenus palis. Eſculus ædificijs, & radijs apta materies. Caſtanea mira ſoliditate perdurat

in aquis & tectis & operibus cæteris inteſtinis, cuius ſolum pondus in vitio eſt. Fagus in ſicco vtilis, humore corrumpitur. Populus vtraque, ſalix, & tilia, in ſculpturis neceſſaria. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus ſit locus, quia ad accipienda fundamenta palandus eſt. Vlmos & fraxinus, ſi ſiccētur, rigeſcunt, ante curuabiles cardinibus vtiles habentur. Carpinus vtiliſſima. Cypreſſus egregia. Pinus niſi in ſiccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, vt exciſæ trabes eius, aut in piſcina qualibet anno toto merſæ iacerent, poſt opere futuræ. Aut arenis obruentur littore, aut agreſtione, qua rectè eſſent alternis æſtibus reciprocans fluctus allueret. Cedrus durabilis, ſi humore tangatur. Quæcunque autem ex parte meridiana ceduntur, vtiliores ſunt. Quæ verò ex Septentrionali, proceriores, ſed facilè vitiantur. Idem in lib. 13. Denique & in Decembri menſe materies bene poteſt cedi, paliq́ue, ac corbes fieri, &c.

De Proprietatibus arborum in materia, Cap. XLI.

PLinius lib. 16. Arbores verò nouellæ, nec veteres, ad materiem vtiliſſimæ ſunt. Ex omni materia ſpiſſiſſima quidem, & ideo grauiſſima iudicatur ebenus & buxus, natura graciles neutra in aquis fluitat. Nec ſuber, ſi dematur cortex, nec larix. Ex reliquis autem ſicciſſima eſt lothos. Deinde robur exalbunatum, & huic nigricans color. Magisq; citiſo, quæ proximè accedere videtur ebeno. Quamquam non deſint, qui Syriacas therebintho nigriores affirment. Oleæ quoque, & omnibus, quæ diximus ſpiſſa firmitas eſt. Therebinthum vngi vult, & melior olea fit: his proxima eſt cornus, & ad rotarum radios vtilis eſt Robori tanta durities eſt, vt terebrari niſi madefacta nō queat, & nec ſic quidem adactus auelli clauus. E diuerſo verò clauum non retinet cedrus. Molliſſima tilia eſt, eademq́ue videtur & calidiſſima, cuius argumentum aſſerunt, ꝙ aſcias citiſſimè retundat. Laricis lignum proximum eſt medullæ, nulliſque rimis fiſſile. Cedrus quoque duriſſima, & quæ medullis proximant oſſa in corpore. Item eſt lenta materia platano, ſed madida ſicut alno. Siccior autem eſt eadem vlmo, fraxino, moro, ceraſo, ſed ponderoſior. Rigorem fortiſſimè ſeruat vlmus, & ob id cardinibus, aſſamentiſq; portarum eſt vtiliſſima, quia minimè torquetur, permutanda tantum, vt cacumen ab inferiori ſit cardine, radixq; ſuperior. Palma verò mollis eſt, & ſuberis materies ſpiſſa, & malus & pirus necnon & acer, ſed fragilis, ſicut quæcunque criſpa. In omnibus autem ſiluestria & maſcula differentiam cuiuſcunque generis augent. Et infœcunda ſunt firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cypreſſus & cornus. Cariem vetuſtatemq; nō ſentiunt, cypreſſus, cedrus, ebenus, lothos, buxus, taxus, iuniperus, oleaſter, olea, & reliqua: tardiſſimè quoque larix, robur, ſuber, caſtanea, iuglans. Rimam, fiſſuramq́ue non capit ſponte cedrus, cypreſſus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cypreſſum, cedrumq; claro de omnibus indicio, larix in humore præcipua, & alnus nigra. Fagus & cerrus, vel cerasus celeriter inareſcunt. Eſculus quoque humoris impatiens. Econtra adacta in terram in paluſtribus alnus æterna, onerisq; quantilibet patiens. Valuæ fuere e cypreſſo, Miromq; iam quadringẽtis annis prope durare materiam omnem nouæ ſimilem. Id quoque notandum valuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe. Cypreſſus inter illas electa, quoniã præter cætera, vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. In plenum vero dici poteſt, vtique quæ odore præcellant, ea & æternitate præſtare. A prædictis morus laudatur proximè, quæ nigreſcit etiam vetuſtate. Quædam tamen in aliis vſibus ſunt diuturniora, quàm alia. Vlmus in perflatu firma eſt. Roburque defoſſum. Et in aquis quercus obrutam. Eademq; ſuper terram rimoſa facit opera ſeſe torquẽdo. Robur aqua marina corrumpitur. Fagus & iuglans in aqua non improbantur. Hæc quidem in his, quæ defodiuntur, principales ſunt. Itemq; iuniperus eadem & ſubdialibus aptiſsima. Ceraſus firma eſt, vlmus & fraxinus, lente quidem, ſed facilè panduntur, flexibiles tamen, ſtanteſq́ue a circumciſura ſiccitate fideliores.

Adhuc de eodem. Cap. XLII.

LAricem in nauibus maritimis teredini tradunt obnoxiam. Omniaque præter oleaſtrum, & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis infeſtãtibus ſunt opportuniora. Teredines capite ad portionem grauiſſimo dentibus rodunt. Hæ tantum ſentiuntur in mari, nec aliam putant teredinem proprie dici, terreſtres namq; tineas vocãt. Culicibus verò ſimiles triphas dicunt, quorum alij e vermiculorum genere ſunt, & eorum alij putreſcente ſucco materie naſcuntur, alij pariuntur, ſicut in arboribus, & qui ceraſtes vocantur, cum tantum erodērint, vt ſe circumagant, alium generant. Hæc autem naſci prohibet in aliis duritia, vt buxo. In aliis amaritudo vt cupreſſo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam diebus quattuor proximis, quibus Luna plena fuerit, aquis non corrumpi. Inuenitur autem in quibuſdam arboribus centra, id eſt duritia clauo ſimilis inimica ſerris. Lignum ligno teritur, ignemq; concipit attritu, excipiẽte materia fomitis aridis, ſicut fungi, vel foliorũ. Sed nihil hedera præſtantius, quæ lauro teratur, & laurum terat. Frigidiſsima verò ſunt quæcunque aquatica. Porro lentiſſima ſunt, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga ſe protinus contrahit, ſuumq; vulnus claudit, & ob id contumacius ferrum tranſmittit, vt fici, betulla, ſalix, tilia, ſambucus. Et populus vtraque leuiſſima eſt ex his, ſicut & ſalix. Ideoq́ue vtiliſsima. Arbores quædam architecturis aptæ ſunt, quę ſponte finduntur, & ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus validæ ſuſtinent abies, & larix etiam in tranſuerſum poſitæ. Robur autem & olea incuruantur, ceduntq́ue ponderi. Illæ verò renituntur, nec temerè rumpuntur, priuſquę carie, quàm viribus deficiunt, palma arborum valida, in diuerſum enim curua. Pinus & cypreſſus aduerſus cariem, tineaſq; firmiſſimæ ſunt: facilè panditur iuglans, fiunt enim & ex ea trabes, & frangi ſe prænũciat crepitu. Alni piceæ & pinus ad aquarum ductus in tubos cauãtur, obruta terra plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur cito ſeneſcunt, multum immodũ fortiores, ſi humor quoque extra ſuperſit. Firmiſſima in tectum eſt abies. Valuarum repagulis, & ad quæque libeat opera inteſtina aptiſsima, fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorũ crinibus pampinato ſemper orbe ſe voluens ad incitatos runcinarũ raptus. Eadem & tectibus maximèq; glutino ſociabilis, intantum vt findatur, antequam ſolida eſt. Magna autem & glutinatio, proptereaq; ſectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Sambuceam hoc vſu probant venam, & vocant ferulam argumento ſimilitudinis, quoniam lacunoſè criſpa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter ſe & cum aliis inſociabilia ſunt glutina, ſicut robur. Operi cuicunque facilia ſunt, & flexibilia, quæ lenta eſſe diximus, præterquam morus & caprificus. Durabilia ſunt ac ſectilia, modicè humida. Viridia vero præter robur & buxum pertinacius reſiſtunt, ſerrarumq́ue dentes replent æqualitate inerti. Obedientiſſima eſt in quocunque genere fraxinus, eademq; haſtis corilo melior, cornoq́ue lenior, ſorbo lentior. Vitem emularetur vlmus, niſi pondus eſſet in culpa. Facilis eſt fagus, quamquam & fragilis & tenera. Iterum flectibilia ſunt citrus, therebinthus, acer, buxus, palma, aquifolium, ilex, ſambucus, populus, alnus. Cato vectes aquifolios laureos, vlmeos fieri iubet. Oleaſter, buxus, ilex, vlmus, fraxinus, vtiles ſunt vaginis terebrorum. Auicenna in ſecundo Canone, Serratura corroſionis eſt mundificatiua, & ineſt ei reſolutio, & exiccatio, ſi fuerit in arbore ipſa. Serratura ligni corroſi conſolidat, & illa propriè, quæ ex arboribus ſtipticis eſt accepta. Aggregatur enim cum tanto aniſo, quanto eſt ipſa, cum quo & aduritur. Deinde teritur, & confert vlceribus formicalibus, quando ſuper ea ſpargitur.

De quarundam arborum mirabili natura, vel proprietate. Cap. XLIII.

STrabus ſuper Gen. Arbor, vel lignum vitæ Paradiſi hanc naturaliter habet virtutem, vt qui ex eius fructu comederet, perpetua ſoliditate firmaretur, beata immortalitate veſtiretur, nulla infirmitate, vel anxietate, vel ſenij laſſitudine vel imbecillitate fatigaretur. Aug. ſuper Geneſ. Arbor quidem, vel lignum ſcientiæ boni, vel mali erat corporale, ſicut arbores aliæ in paradiſo terræ ſunt, nec cibo erat noxium. Sed dictum eſt lignũ ſcientiæ cognoſcendi bonum & malum, quia poſt prohibitionẽ erat in illo futura tranſgreſsio, qua homo experiendo diſceret quid inter obedientiæ bonum & inobedientiæ malum intereſſet. Hierony. ſuper Leuit. 27. Facies (inquit Dominus) altare de lignis ſethim, &c. Ecce altaris ligna, quæ de lignis paradiſi ſunt, igne vicino non cremantur, ſed puriora redduntur. Nec mirum, cum etiam amithon genus ligni, quanto plus arſerit, tanto mundius inueniatur. Gl. ſuper 3. Reg. 10. Thina ligna imputribilia ſunt, & ſpinoſa in ſimilitudinem albæ ſpinæ, rotunda quoque ſunt, & candida. Ex eis facta ſunt fulcra, ſ. ad fortitudinem templi ſuſtẽtacula & oĩa muſicorum inſtrumenta. Plin. vbi ſupra. Cæterum ex quarundam arborũ ad inuicem colluſione ignis excluditur, ſicut ex lapide. Calidę namq; ſunt morus, laurus, & hedera, oẽſq; quibus igniaria fiunt. Lignum itaque, ſicut paulo ante dictũ eſt, ligno teritur, ignemq; concipit attritu, excipiente materia fomitis aridi, ſicut foliorum aut fungi. Actor ex lib. de natura rerum. Arbores in Oriente ſunt, vt dicit venerabilis Iacobus Tuſculanus, quæ poma pulcherrima ferunt citrina colore, in quibus tamen morſus hominis cum dentibus apparet manifeſtè. Iccirco poma Adam ab oĩbus appellantur: & hoc mirum eſt, quia Deus primi hoĩs ſcelus voluit adhuc in fructu pomi mortalibus demõſtrare. Arbores quoque Solis & Lunæ in admiratione ponũtur, eo ꝙ non ſolum certę, ſed etiam Diuina Scriptura de his tangere videatur. Dicit enim Moyſes de Ioſeph pro benedictione Dñi,

Terra

Terra eius de pomis fructuum Solis, quod tamen non de illis ad litteram intelligitur, niſi metaphoricè. De his etiam arboribus Alexander quoque Macedo Ariſtoteli præceptori ſuo per epiſtolam ſcripſit, quòd hæ arbores in Oriente ſunt in regionibus Indiæ centum cubitos habentes in altitudine, ad quas idem Alexander accedens, de futuris eas conſuluit, ac de omnibus reſponſum accepit, & ſpecialiter, quòd ſorore ſua procurante veneno interiret. Nec dubium, quin a malignis ſpiritibus id actum ſit. Vel ſecundum quoſdam, ꝙ per miniſterium Angelorũ Deo volente hoc factum ſit, qui etiam in effigie Pontificis Iudæorum ei dignanter apparuit. Legitur autem ibi, ꝙ dum oriente ſole, ſplendor tangebat arborum ſummitatem, vſque ad radices concutiebantur, & tunc interrogantibus reſponſa dabantur. Harum pomis ſacerdotes earum veſcebantur, & vſq; ad annos trecentos viuebant illæſi. Nec cuique licebat earum intrare ambitum, qui animo leuis eſſet, & immundus de contactu mulierum. Arbores præterea ſunt, vt dicit Ioſephus, ſupra maris ripas mortui, quarũ poma forinſecus pulcherrima cernuntur, intus verò nihil aliud, quàm fauilla fetida reperitur. Actor. Hæc de arborum natura in conſequenti excerpſimus. Nunc ad deſcribendas nominatim ſpecies ſingulas per ordinem alphabeti tranſeamus.

De Abiete. *Cap.* XLIIII.

ISidorus. Abies dicta eſt, eo quòd præ cæteris arboribus longè abeat, & in excelſum promineat. Huius natura eſt expers terreni humoris, ac perinde abilis habetur, & leuis. Eſt autem ſine nodo, & de hac fiunt naues: hanc propter candorem gallica vocant quidam. Palladius libro duodecimo. Abies quam vocant gallicam, vtilis eſt ad materiam, quæ niſi perpluatur, eſt leuis rigida, & in operibus ſiccis perenne durabilis. Ambroſius in Hexameron. Abies procera non terrenis radicibus, & aereo vertice contenta, caſus marinos tuto remigio ſubitura, nec ſolum ventis, ſed etiam fluctibus tritatura proceſſit. Gloſa ſuper Ezechielem 27. Ea abietibus tabulata caduntur, quibus nauis texitur, propter leuitatem, iuncturaſq; tabularum mollius inuicem ſe ſe tenentium, atque mordentium. Vnde Tyro dicitur per Prophetam. Abietibus de Sanyr extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Ex libro de natura rerum. Abies arbor eſt leuis, & abſque nodoſitate, quæ difficillimè cedit putredini, vermibus autem nunquam. Plinius lib. 13. In alto mari naſcitur abies ac quercus cubitali altitudine, ramiſque illarum adhærent conchæ. Idem quoque libro decimoſexto de abiete ſic dicit. Gignit abies cauchilu, videlicet pillulam in medicina vim vrendi habentem, quæ poſtquam hieme folia deciderint, durat, & continet nucleum. Is hieme creſcit, & aperitur pillula tota, caditque, cum folia creſcere cœperint, huius arboris cortex in magno vſu eſt, agreſtium vaſa, corbeſque, atque potentiora quædam meſſibus conuehendis, ac vindemiis ex eo faciunt, atque prætexta tuguriorum.

Adhuc de eodem. *Cap.* XLV.

IDem in lib. 16. Abieti rami ferè ſtatim a radice modici, velut brachia lateribus inhærent, capitiri nauigiis. Situs in excelſo montium quaſi maria fugerit, materies vero præcipua turribus, & pluribus vitæ operibus. Reſina ei vitium, vnde fructus vous piceæ, exiguumque ſudat aliquando contactu ſolis. E diuerſo materies, quæ abieti pulcherrimè, piceæ ad fiſſiles ſcandulas, cupaſque, & alia pauca ſecamenta. Abies cunctis eſt ampliſſima, & fœmina etiam prolixior, materie mollior, vtiliorque arborum, atque rotundior, folio pennato, denſa vt imbres non tranſmittat, atque hilarior. Abieti non decidunt folia, quæ pectinum modo ſunt inſecta. Arbores quædam germinationem continuant, vt cœperunt. Abies ac larix & robur intermittunt. Tripartita quidem ac trina germina edunt. Ideo & inter ſquamas corticem ſpargunt. Quod omnibus arboribus euenit in germinatione, quia prægnantium rumpitur cortex. Abies floret croci colore circa Solſtitium, ſemẽ verò reddit poſt vergiliarum occaſum. Hinc eſt ramorũ ordo, ſicut & piceæ quidem ſub recta diuiſura. Ramiq; in cœlum tendentes non proni in latera. Mirumq; ſuis cacuminibus deciſis moritur, totiſque detruncatis durat. Et ſi quidem infra, quàm rami fuerint decidantur, quod ſupereſt, viuit. Si verò cacumen tantum auferatur, tota moritur. In longitudinem excreſcunt abies, larix & palma, & ſiqua ſunt vniſtirpia. Singulares quoque radices ſunt abieti, ſicut & larici. Item larici & magis abieti ſucciſis humor diu defluit. Hæ omnium arborũ altiſſimæ ſunt, & rectiſſimæ, ſed propter leuitatẽ præfertur abies nauium malis, antemniſq;. Cõmunia verò ſunt his, atq; pino, vt quadripartitos habeant venarum curſus, bifidos, vel ſimplices oĩno. Abietis quæ pars a terra fuit, enodis eſt. Hac qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atque ita ſappinus vocatur. Superior pars eſt nodoſa, duriorq; ſuſterna, & in ipſis autem arboribus robuſtiores ſunt partes Aquiloniæ, & in totum deteriores ex humidis, opaciſq;. Spiſſiores ex apricis & diuturnæ. Ideoq; Romæ abies inferna præfertur ſupernatæ. Eſt eadem per gentium quoque regiones in his differentia. Nã alpibus Appenninoq; laudatiſſima. In Corſica, Bithinia, Ponto, Macedonia, deteriores Eneatica & Archadica. Peſſimæ Parnaſia & Euboea, qm̃ ibi ramoſæ & contortæ, facileq; putreſcentes. Abies præcipuę admirationis viſa eſt in naui, quæ venit ex Aegypto iuſſu Caij Principis. Nã arbores eius craſsitudo quattuor hominũ vlnas complectentium implebat. Tradunt abietem circa germinationes diebus quatuor proximis, qua Luna plena fuerit decorticatam aquis non corrumpi. Abies & larix in trãſuerſum poſitę validæ ſunt pondus ſuſtinere. Abies in tectum firmiſsima, eademq; valuarũ repagulis, & ad q̃libet opera inteſtina eſt aptiſſima, quolibet fabricæ artis gñe ſpectabilis, ramentorum crinibus pãpinato ſemper ſe orbe voluens, ad incitatos rũcinarũ raptus, maximèq; glutino ſociabilis. Viſcũ naſci fert' in abiete ſimile & in larice. Idẽ in lib. 12. Abietis vmbra, ſicut iuglãdiũ quacunq; attigerit, eſt venenũ. Abieti & pino ſi qs detraxerit corticẽ ſole taurũ, vel geminos trãſeunte, cũ germinãt, ſtatim moriunt.

De Acere. *Cap.* XLVI.

ISidorus. Acer dr̃ arbor, vel lignũ quoddam coloribus impar. Pli: lib. 16. Acer ferè eiuſdẽ cum tilia eſt amplitudinis, operũ elegantia, & ſubtilitate cedro ſimilis. Pluraq; ſunt eius genera. Vnum videlicet album, quod præcipui candoris vocatur gallicũ in tranſpadana Italia trans alpeſq; naſcens. Alterũ verò genus criſpo macularum diſcurſu, qui, cum excellentior fuerit a ſimilitudine caudę pauonum nominatur. In Iſtria, Græciaq; præcipuum. Quod ea viliore genere vocatur craſsiuenium. Græci verò ſic diſcernunt. Campeſtre ſiquidem, quod glinon vocant, aiunt eſſe candidum & non criſpum. Montanum verò criſpius, atque durius ad opera lautiora. Tertium genus zigiam rubẽtem, fiſſili ligno, cortice liuido, & ſcabro. Hoc alij generis proprij eſſe malunt, & Latinè caprinum appellant. Pulcherrimum eſt bruſcum, ac multo etiam excellentius quam molluſcum. Tuber vtrumque arboris eius. Bruſcum intortius criſpum. Molluſcum ſimplicius ſparſum. Et ſi magnitudinem caperet menſarũ, haud dubio cedro præferreretur. Nunc autem inter pugillares lectorumq; ſilicios, aut lamina vſu raro ſpectatur. E bruſco autem, & menſę fiunt nigreſcentes. Reperitur & in alno tuber, tantoque deterius, quanto ab acere ipſa diſtat alnus. Acerum mares prius florent, & in ſiccis natæ præferuntur aquaticis, ſicut & fraxini. Aquoſis montibus gaudet acer, ſicut & fraxinus, & in plana deſcendit ſicut quercus. Paulo ante ęquinoctium germinat, ſemen quoque meſſibus reddit. Palma quidem eſt mollis, & ſuberis materies ſpiſſa, necnon & acer, ſed fragiles & quæcunque criſpa. Arborum quædam ſunt tubera, ſicut in carne glandia, & in his nec vena nec pulpa, quodã callo carnis in ſe conuoluto, & hoc precioſiſſimum in acere, & cedro. Idem in lib. 24. Aceris radix contuſa iocineris doloribus vtiliſsimè imponitur.

De Agno caſto. *Cap.* XLVII.

PLatearius in lib. de ſimplici medicina. Agnus caſtus eſt frutex, in quarto calidus & ſiccus. Omni tempore reperitur viridis & magis in locis aquoſis, minus autem in ſiccis, vſui medicinæ competunt folia, non radix, flores etiam magis, flos eius zuccarum nominatur. Virgulta verò a quibuſdam ſalices marini dicuntur. Eius namq; flores, qui debent in receptione poni, vere colliguntur, ac per annum in efficacia multa ſeruantur. Et dicitur agnuſcaſtus, quia libidinem reprimendo caſtum reddit hominem, ſicut eſt agnus. Viridis maioris eſt efficaciæ, quàm ſiccatus. Lectus itaque ex eo factus libidinem reprimit. Ad hoc etiam genitalia fomentantur ex aqua decoctionis eius, & potatur eiuſdem ſuccus, vel in eius ſucco caſtoreum modicum decoquitur, & in potu datur, ac genitalibus cathaplaſmatur. Sciendumque, quòd quædam extinguunt libidinem, inſpiſſando ſperma, vt ſunt lactucæ, pſillium, citrulli, melones, cucurbita, portulaca, ſcariola, acetum, agreſta, ſumach, camphora, & ſimilia. Alia verò inaniendo ſpiritus, & conſumendo ſperma, vt ſunt ruta, agnuſcaſtus, ciminum, calamentum, anetum, maiorana. Sunt enim calida & aperitiua, vẽtoſitateq; ſoluũt, & extenuant. Vinũ decoctionis floris agnicaſti datum leuco flegmati, ideſt frigidã, ſiue albam hidropiſim patienti, multum ei confert. Fomentũ ex aqua decoctionis eius ſuperfluitates matricis exiccat, & mẽſtrua prouocat. Contra Litargiam quoq; eſt vſus eius, & contra ſplenis duriciem. Iſaac in dietis particularibus. Agnicaſti proprietas eſt libidinem deſecare, cõcupiſcentiam mortificare. Inflationem aufert, ſperma ſiccat. Non ſolum ſi cibo, vel potu aſſumatur, ſed etiam ſi iacenti ſubſternatur, hanc Græci pantafolinm dicunt. Hoc autem nomen agnus Syrum eſt, & caſtitatem, vel munditiam ſignat. Diaſcorides. Agnus, ſiue aligos latinè uocatur Alexãdria. Agnus Græco nomine propter caſtitatẽ dicitur, quia corporibus veneream tollit potentiam, & id etiam ſemẽ eius potui datum operatur. Aligos autem dictus eſt propter ſuauitatem, & eſt

& eſt frutex arborea circa flumina, vel in campis aquoſis naſcēs, longas virgas, quæ difficilè franguntur, nutriens. Habetq́ue folia oleis maiora, & molliora. Species autem eius duæ ſunt, altera cum flore purpureo, altera cum albo. Semen quoque tanquam piper habet, virtutiſq́ue feruentis. Serpentum morſui mederi perhibetur. Semen quoque bibitum hidropicis, ac ſplenеticis medicatur. Morſibus venenatis occurrit. Lac mulieribus prouocat, menſtrua imperat. Cum vino bibitum ventrem & veneres ſtimulat, dolorem capitis commouet, ac ſomnū adhibet. In cathaplaſmata cum oleo & aceto litargicos ac freneticos iuuat, vtilem quoque fomentationem capiti præſtat. Sub lecto poſitus ſerpentes arcet longius. Sed & fumigatione ſua id facit, dureriaſque teſtrum tollit.

De Aliſſo & alno. Cap. XLVIII.

Plinius lib. 14. Aliſon tantum a Rubea in foliis diſtat, inquantum eſt ramis minoribus. Ea hoc autem nomen accepit, quòd ex aceto potus, & adalligatus a cane emorſum rabiem illum ſentire non patitur. Mirumq́; eſt, quod additur, hoc frutice conſpecto ſaltem omnino ſiccari. Iſidorus. Alnus dicitur, eo quòd amne alitur, nec facilè extra vndas viuit, hinc & tenera & mollia eſt. Palladius lib. 12. Alnus fabricæ inutilis eſt, ſed neceſſaria, ſi locus ſit humidus, quoniam ad accipienda fundamenta parandus eſt. Plinius li. 16. Alno folia ſunt craſſiſſima, & inter primas germinant. Arborum ſolæ nullos ferunt fructus, hoc eſt, ne ſemen quidem, marina alnus & populus & vlmus. Eſt lenticia platano, ſed madida ſicut alno. Larix quidem eſt in humore præcipua, & alnus nigra. Denique in paluſtribus alnus externa eſt, onerisq́; quamlibet patiēs eſt. Et licet aluis ſæpe moniant, & cõtra erumpentium amnium impetus, ripatum moro in tutela ruris excubent. In aqua ſatę cæſæq́;, denſus innumero hæ cede profiunt. Alnus & pinus ad aquarum ductus in ſcrobos cauantur, obrutæ terra plurimis annis durant. Eædem vero, ſi non integantur, cito ſeneſcunt, & mirum immodum, ſi humor quoque extra ſit, fortiores ſunt. Idem in lib. 16. Inuentum eſt ſurculos abſciſos ferere, quod primo ſepis cauſa factū eſt ſambucis, mox etiam cauſa culturæ populis & alnis. Idem in lib. 24. Alni folia ex aqua feruenti certiſſimo remedio ſunt tumori.

De Aquifolio. Cap. XLIX.

Plinius lib. 16. Aquifolium eſt arbor habens folia aculeata, quæ non decidunt. Cato vectes fieri iubet aquifoleos, ſicut laureos & vlmeos. Et eſt aquifolium materiæ præcipuum, ſicut acer, therebinthos, & buxus, & citrus. Idem in lib. 24. Arbor aquifolia in domo, vel in villa ſata arcet veneficia. Pythagoras tradit aquam eius flore glaciari. Itemque baculum ex ea factum in quoduis animal emiſſum, etiam ſi citra ceciderit defectu mittentis ipſum per ſe recubiturum propius allabi, tam præcipuam ineſſe naturam arbori. Actor. Fortaſſis aquifolium ipſa eſt arbor, quam Diaſcorides agrifolium dicit, nīſi fortè vitio ſcriptoris acciderit. Diaſcorides. Aquifolius eſt arbor ingens, vel fortis, cuius ſemen ſimile eſt piperi dulciſq́ue ſaporis. Aptum eſt ſtomacho ad edendum, tollit faſtidium ventrem abſtinet. Scobæ illius, id eſt cortices ligni decoctæ ac bibitæ, & ano ſuppoſitæ diſſentericis medicantur, fluxus mulierum ſtringunt, capilliſq́; ruffum colorem faciunt.

De Bdellio. Cap. L.

Plinius libro vigeſimoprimo. Bdellium eſt arbor nigra, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici, naturaque gummi. Eſſe autem debet tranſlucidum, ceræ ſimile, odoratum, & cum fricatur pingue, guſtu amarum, vinoq́; perfuſum odoratius. Adulteratur amigdala nuce. Cætera eius genera ſcordaſti, ita vocatur arbor æmula gummi, ſed deprehenditur odore, colore, guſtu, pondere, igne. Eſt autem bdellium in Bactriana nominatiſſimum. Naſcitur & in Arabia, Indiaq́; & Media ac Babylone. Razi in Almanſore. Bdellium calidum eſt, duras diſſoluit apoſtemata, & emorroidis vtile iudicatur. Bdellium tamen de Mecha frigidum eſt, & ſiccum, ventrem ſtringit. Auicenna. Bdellium Iudaicum aliud eſt Siculum, aliud Arabicum, & ambo ſunt ex palmis ſiluestribus. Bdellium autem Mechum eſt ex fructu arboris palmarum ſilueſtrium & eſt frigidum & ſiccū, aliud vero lenitiuum. Melior duarum gummarum eſt illa, quæ eſt varia, clara, amari ſaporis, mūda a ligna, facilis reſolutionis, boni odoris, cuius fumus habet odorem picis. Bdellium natura lenitiuum eſt & maturatiuum, dirumpit ventoſitates, reſoluit ſanguinem congelatum, & apoſtemata frigida, propriéque cum ſaliua ieiuni: diſſolutum confert contuſioni lacertorum & ſpaſmo, ac duriciei neruorum & congelationi ipſorum, doloribus quoque cannæ pulmonis, & apoſtematibus eius, & tuſſi antiquę, ac doloribus lateris, & apoſtematibus gutturis, & emorroidibus, & lapidi renum, ac morſui vermium venenoſorum: & quando ponitur in ſolutiuis prohibet abraſionem inteſtinorum, prouocat vrinam & menſtrua. Aperit os matricis clauſum, & educit fœtum, matricemq́ue mundificat. Mechum autem ſtringit, & lapidem frangit. Conſtantinus in libro graduum. Bdellium eſt calidum in ſecundo, & humidum in primo. Diſſenteriæ de acuta farmacia factæ repugnat. Apoſtema interius, vel exterius iniūctum curat, lapidem frangit, tuſſim mitigat, morſus reptilium curat, cum aceto temperatum crepitum ex eo inūctam ſanat. Mixtumque cum ceruſa, & ſapa teſticulorum apoſtemata curat. Ex lib. de natura rerum. Bdellium eſt arbor in Oriente nobiliſſima colore nigra, lachrymam quoque nigram habens, cum in offas voluitur, eiuſq́ue natura eſt quæ & gummi.

De Buxo. Cap. LI.

Iſidorus. Buxum eſt nomen Græcum a Latinis ex parte corruptum, Pixos enim apud Græcos arbor ſemper virens eſt appellata, & lenitate materiæ elementorum apta. Vnde Scriptura. Scribe, inquit, buxo arborum. Buxus exprimendis elementorum apicibus vtilis, leni materia informat vſum manus puerilis. Simul enim admonet te ipſa materia, quæ ſemper viret, nec vnquam ſuis exuitur folius, ne vnquam ſpei tuæ diſſimulatione aruderis, ſed ſemper tibi per fidem germinet ſpes ſalutis. Plinius lib. 16. Montes amant ilex & buxus. Itaque buxus Pireneis, ac citeris mõtibus plurima, berecynthio tractu craſſiſſima, in Corſica florem non ferendo. Quæ cauſa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis inuiſum animantibus. Nec in Olimpo Macedoniæ gracilior eſt, ſed breuia. Amat frigida aprica. In igne quoque, quæ ferro duritia, neque carbone vtilis, neque flamma. Buxo folia concaua ſunt, & non decidunt. Hæc arbor in plures ramos diſperſa, ſicut & lothos tranſmarina. Spiſſiſſima verò ex omni materie, & ideo grauiſſima iudicatur. Buxus ſicut & henus natura gracilis, & neutra fluctuat in aquis. Buxus & cornus & olea medulla & adipibus, atque carnibus caret, minimumque & ſanguinis habet. Cariem vetuſtatemque buxus non ſentit, & rimam, fiſſuramq́ue ſponte non capit. Et ſicut in cypreſſo teredinem naſci prohibet amaritudo, ſic & duritia in buxo. Arida enim latius, quàm viridia ſectis cedunt præter robur & buxum, quæ pertinacius reſiſtunt, ferrarumq́ue dentes inerti æqualitate replent, ſcilicet quando laminæ ſectiles ex eis fiunt. Idem in lib. 17. Proueniunt buxi tenuiſſimis quinis, ſeniſq́ue virgulis colligatis depacti. Erat q́ue quondam in obſeruatione, vt deſtringerentur ea imputata buxo aliter non credita viuere. Actor. Buxus eſt arbor omnibus nota, huius ramis vtimur in die palmarum, quales oliuarum ſunt, quæ in regione noſtra non abundant. Huius etiam lignum propter ſui ſoliditatem leuitatemq́ue ac decorem, ad fabricandas tabellas, & coclearia atque manubria, & ad alios plurimos vſus aptiſſimum inuenitur. Eſt autem arbor humilis & tenuis, neq; enim multum aſcendit, nec multum croſſeſcit. De huius autem natura nihil penitus in libris medicorum reperiſſe me memini.

De Caprifico. Cap. LII.

Iſidorus. Caprificus dicta eſt, quia parietes, quibus innaſcitur, carpit. Rumpit enim, & prodit ex latebris, quibus concepta eſt. Alij caprificum dictum putant, eo quòd arbor ficus eius remedio fœcundetur. Ariſtoteles in libro de animalibus. Arbores quædam non faciunt fructum, niſi per conuenientiam, qua adiuuantur in digeſtione, ſicut ficus agreſtes, id eſt caprifici. Plinius libro decimoſexto. Culices ficarias caprificus generat. Idem libro decimoquinto. Caprificus vocatur ex ſilueſtri genere ficus nunquam matureſcens, ſed quod ipſa non habet alijs tribuens, quia naturalis eſt cauſarum tranſitus, vt gignatur aliquid e putreſcentibus. Itaque pari culices fraudati alimento in matre, puta eius putri tabe nati, ad cognatam volant, morſuq́ue ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora eorum ita, atque penetrantes intus, ſolem primo ſecum inducunt, ac cereales auras foribus adapertis immittunt, mox q́ue lacteum humorem, id eſt infantiam pomi abſumunt, quod fit & ſponte. Ideoq́ue ficetis caprificus permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum eſt, vt illatæ aliunde, & inter ſe colligatæ fico iniicerentur, quod in macro ſolo & aquilonio ſiti non deſideratur, quia ſponte areſcunt loci ſitu, rimiſq́; eadem culicum opera cauſa perficit, nec non vbi multus eſt puluis, quod maximè via frequenti appoſita euenit, namq́; pulueri eſt vis ſiccandi, ſuccumq́; lactis abſorbendi. Quę ratio puluere & caprifico hos quoque præſtat, ne ficus decidant humore abſumpto, & cum quadam ſingultate ponderoſo. Idem lib. 16. Nec fici, nec caprifici flore vllo exhilarantur. Protinus enim flores fructum gignunt. In Choo Inſula caprifici triferi ſunt, primo ſetu ſequens euocatur, ſequenti tertius: hic ſici caprificatur, caprifici autem ab aduerſis foliis. Morus & caprificus durabilia ſunt ac fectibilia, quia modicè humida. Idem in lib. 24. Caprificus etiam non multo efficacior fico, lactis minus habet. Surculis quoque eius lac coagulatur in caſeo, exceptum id & in duritiam coactum ſuauitatem carnibus affert.

Aluum

Album ſoluit, lentigines expurgat, venenatorum ictus, & canis morſus, dentium quoque dolori prodeſt. Crolli eius inflationes diſcutiunt, & quæ minutiſſima ſunt, ad ſcorpionum ictus e vino bibuntur. Quæ autem ex folijs eius molliſſima ſunt cum aceto vlcera manantia ſanant. Arboris ipſius cinis ex melle rhagadias. Radix deſtructa facta in vino dentium dolores mitigat Hiberna caprificus in aceto cocta, & trita, impetigines tollit Caprificus tauros quamlibet feroces collo eorum circundata, in tantum rabidam naturam, compeſcit vt immobiles præſtet.

De Cedro. Cap. LIII.

ISidorus. Cedrus quam græci cedros vocant, id eſt arboris humor ardentis, cuius folia ad cypreſſi ſimilitudinem reſplendent. Lignum vero iucundi odoris eſt, diu durans, nec vnquam a tinea exterminatur. De qua Perſius, & cedro digna locutus eſt, ſcilicet propter eius durabilem perpetuitatem. Vnde & in templis ex eo lacunaria fiunt: huius reſina cedria dicitur. Naſcitur in Creta, Aphrica, & Syria. Ambroſius. Cedrus & picea conuenerunt, ſcilicet in altum. Eſt ergo cedrus ſuſpendendis tectorum apta culminibus: eo quòd procera ſit ſpacijs, nec onerioſa parietibus. Vnde in canticis dicit eccleſia. Tigna domorum noſtrarum cedrina. Plinius lib 13. Habent ſenices cedrum minorem. Cuius duo ſunt genera Oxicedros vocatur ramoſa & nodis infeſta: altera vero præſtat odorem, fructum ferens myrti magnitudine, dulcem ſapore. Maioris quoque duo ſunt genera. Quæ floret, fructum nõ fert. Fructifera non floret, atque in ea fructum antecedentem occupat nouus. Semen eius cypreſſo ſimile. Aeternitas vero inest ipſi materiæ. vnde & ex ea ſimulachra deorum factitanerunt. Ex hac reſina laudatiſſima. Arbor eſt cedro ſimilis in Archadia quæ ſenix vocatur in Frigia. Idem in lib. 14. Craſſior eſt vero & ad pices faciendas cedrus. Idem in lib. 15. Ex malis cedri fit oleum quod cedroleon dicitur odoris cauſa. Idem in li. 16. Montes amat cedrus, & teda, larix. Silueſtrium generis folia non decidunt abietis, buxo, ac cedro. Foliaque pungentia ſunt cedro abieti ac pino. Cedrum natura dederat æſtuoſis partibus: nunc autem in hei js frigidiſq; naſcitur montibus. Rubet autem cedrus, & larix ac iuniperus. Sunt aut cedri duriſſimæ in Creta Aphrica, & Syria. Cedrus non tenet clauum in ſe infixum. Præterea rimã fiſſuramque ſponte non capit, cariem vetuſtatemque non ſentit. Oleo cedri materies peruncta: nec ſentit rimam nec cariem. Aeternam denique cedrum putant, & ebenum ac cypreſſum, claro de omnibus materijs iudicio. Itaq; templum Dyanæ in Epheſo ac tectum eius ex trabibus cedrinis quadringentis durauit annis. Idem in lib. 17. Semen ſerere natura docuit, cum decidens exceptum terra viuiſcent, & quædam aliter non prouemunt. Vt cedrus, iuglandes atque caſtaneæ. Decacuminatio cedro nocet, & piceæ ac cypreſſo. Hæ ſiquidem intereunt detracto cacumine, vel igne adusto.

Iterum de eodem. Cap. LIIII.

EX libro de natura rerum. Cedrus eſt arbor nobiliſſima, altitudine quaſi ad nubes elata odorifera, ſerpentibus inimica. Huius duo ſunt genera. Quæ floret, fructum non fert. Fructifera vero non floret, fructumque in ea antecedentem occupat nouus. Quæ vero fructificant maritimæ vocantur, & paruæ ſunt. Fructus eius ſecundum humani capitis quantitatem. Triplicem autem ſubſtantiam, habet in ſe pomum cedrinum, vt dicit Iacobus. In prima parte quæ de foris eſt, ſubſtantiam calidam habet. In ſecunda quæ eſt interior temperatina. Medium vero pomi ponitur quaſi cor eius intrinſecus latens: frigidum exiſtit. Hunc autem fructum eſſe, de quo dominus in leuitico dicit. Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ. Circa montem libani cedri ſunt pulchræ valde: ac ſublimes, ſed ſemper manent ſteriles. Palladius vbi ſupra. Cedrus in materia durabilis eſt, niſi humore rigatur. Gloſa ſuper tertio regum. 9. Præbuit Salomon in Hieruſalem tantam multitudinem cedrorum, velut ſicomororum. Cedrus ſiquidem eſt arbor imputribilis naturæ, odore iucunda, aſpectu nitida, quæ accenſa nidore ſerpentes fugat & perimit. Gloſa ſuper pſalmum vigeſimumoctauum. Cedrus eſt arbor altiſſima in ſiuatio maximè: quæ niſi ſuccida ſit, eſt inutilis: nec facit viles fructus manente in ſua radice. Sic & ſuperbia non bene fructificat ſua radice, ſed ea ſuccisa creſcunt fructus gratiæ. Vnde ſcriptum eſt. Vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros libani. Gloſa ſuper Eccleſi. 24. Cedrus eſt arbor altitudinis, & odoris præcipui: cuius odor ſerpentes fugat, & interimit. Libri quoq; qui reſina eius liniti ſunt, nec tinea nec ſenectute deficiũt.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. LV.

DIaſcorides. Cedrus eſt arbor, de qua pix cedria fit: ſed quædam eſt parua atque ſpinoſa fructu iuniperi vel myrti ſimilis. Alia vero maior, quæ cedrus leta nominatur: fructum cypreſſi ſimilans, ſed rotundior, tamen inimicabilis ſtomacho, acrem & ſtipticum habens. virtutem, de qua fit cedria, quæ ad multa vtilis eſt in medicina. Fit autem oleum ex arbore quod eſt nimiũ lepto mere. Molles carnes abſque dolore conſeruans. Dura vero longo tempore, & nigra corpora deſiccans: lachryma etiã eiuſdem veſcidè atque efficaciter pariterq; cum nexaaone refrigerat ac ſtringit. Nam corpora mortuorum in eadem arbore recõdita a tabe deſcendit, & inde vita mortuorum vocatur. Cedrides aũt ſemẽ arboris cedri dicitur. Tuſſim ſedat, plaſmata prohibet, Reuma conſtringit. Stranguirijs medetur, menſtruis imperat cũ pipere bibitum, & ſi cum adipe ceruino mixtã fuerit omnes beſtias arcet, antidotis quoq; miſcetur. Plinius lib. 24. Cedri ſuccus defuncta corpora incorrupta conſeruat, viuentia corrumpit. Cedri ſcobæ ſerpentes fugari certum eſt. Cedrides. i. ſtructus, vel fructus cedri tuſſim ſanant, vrinam ciunt, aluum ſiſtunt, ruptis conuulſiſq; vtiles ſunt, proſunt & ſtrangiriæ maritici admoti, & cõtra lepores marinos. Itemq; collectionibus, & inflationibus.

De Cinosbato. Cap. LVI.

DIaſcorides. Cinosbatum, id eſt agienericum, multi vocant circeanta: & eſt arbor nimium ſpinoſa cum radice alta, & in plurimas partes diuiſa, fructum habet myrtæ ſimilem ſed paulo maiorem, rubeum exterius cum venerit ad maturitatem ac de intus lanam aſperrimam. Semen eius ſiccum ſine lana, ventrẽ ſtringit quia virtutis eſt cohærentis: medetur etiam in cibo, & potu datum, ſanatque fluores ac fœmineum fluxum. Eius vero radix acrioris virtutis eſt, nam appoſita cathaplaſmatibus euocat e corpore ſtipes: folia etiam eius appoſita cathaplaſmatibus occurrunt apoſtemaobus. Semen eius granatum eſt. Plinius li. 13. In Aegypto eſt caparis frutex firmioris ligni ſeminiſque ac cibi vulgari, caule quoque vna plurimumq; decerpto. Cauenda ſunt eius genera peregrina. Siquidem arabicum peſtilens: Aphricum gingiuis inimicum. Marmaricum vuluis, & omnium inflationibus. Apulumq; vomitus facit, ſtomachum & aluum mouet. Quidam eum cinosbaton vocãt, Alij autẽ ophioſtaphilem. Idem in lib. 24. Cinobaton quam alij cinobaſton, alij neuroſbaſton vocant: habet folium hominis veſtigio ſimile, fert vuam nigram, in cuius acino habetur neruus: vñ & neruuſpaſtus dicitur. Alia eſt caparim, quam medici cinosbaton appellauerũt, huiuſque Tyrius ad remedia ſplenis, & inflationes manditur ex aceto conditus. Neruus eius cum maſtice chya manducatus os purgat. Dyaſcorides. Capara quam multi cinosbaton vel caprion appellauere, ea luctantibus componitur virtutibus, habet, quæ proijcere ac purgare, & caternuare, & euentare acredines ſimulque addacere & conſtringere. Eſt enim ſtiptica, ideoque ſchiroſi ſplenis ſuper omnia iuuat medicamina, ſicut videlicet iam dictum eſt ſupra. Actor. De hac. n. dictũ eſt ſuperius inter herbas, qa frutex eſt. Et ideo tanq̃ media ptinet ad arbores vel ad herbas.

De Cypreſſo. Cap. LVII.

ISidorus. Cypreſſus græcè dicitur, eo quòd caput eius a rotunditate in cacumen erigitur. Vnde conon vocatur, id eſt alta rotunditas. Hinc & fructus eius conus dicitur: quia rotunditas eius conum imitatur. Huius lignum cedro penè proximam habet virtutem. Templorum quoq; trabibus aptum impenetrabili ſoliditate, nunquam oneri cedit. Antiqui ramos cypreſſi propè rogum conſtituere ſolebant, vt odoris ſui iucunditate cadauerum odorem dum vrerentur opprimerent. Hæc arbor apud Paganos mortuis conſecrata eſt: eo q̃ in modum hominis cæſa nõ pullulat. Ambroſius. Cypreſſus & Pinus in alta ſe cacumina extulerũt: manetque prærogatiua cypreſſis, vt nulli eas venti honore ſuis deſpolient coronis. Hæc arbor lacunaribus eſt vtilis commendaudiſq; faſtigijſq;. Vnde in canticis dicitur etiam, lacunaria noſtra cypreſſina. Palla. li. 12. Cypreſſus ad fabricæ materiã eſt egregia. Plin. lib. 23. In Choo inſula naſci traduntur cypreſſi florem imbribus decuſſum terræ alere animante. Gloſa ſuper eccleſiaſticum. 24. Cypreſſus eſt altitudinis & odoris præcipui, medẽdis apta corporibus, venuſtatemque ſuæ coronæ nullis deponit impulſibus. Plin. lib. 24. Cypreſſi fundunt reſinam ſapore acerrimam, præterea cedri vtriuſque ac cypreſſi baccæ lignum recens, in muſto decoquantur, & vinum efficiunt. Idem in libro. 15. Oleum quoque fit ex cypreſſo. Idẽ lib. 16. In longitudinem creſcunt cypreſſus & alnus atque palma, & ſiqua ſunt vniſtipia. Cypreſſi ac iuglandes & caſtaneæ ſunt ſiccanæ. terram ſiccam amant. Cypreſſis, & malis, & oleis per ſumma cæſpitum radices deſcendũt. Cypreſſus & robur ac pinus ſerunt boletos nobiores atq; ſuillos. Trifera eſt cypreſſus. Nam eius baccæ colliguntur menſe Ianuario, & Maio, ac Septembri, ternaq; magnitudines earum geriit. Poſt pyrũ aut ceraſum primum floret cypreſſus, ſimiliter & laurus. Folia ſunt cypreſſo carnoſa rhamanica craſſiſſima, nec cypreſſo decidunt folia. Cypreſſus aduena, & difficillime naſcentiũ ſit. de qua verboſius ac ſæpius quã de oĩbus alijs Cato prodiderit. natu moroſa, fructu ſuperuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra q̃dẽ gratioſa. materie rara, vt pene fruticoſi gñis, diu ſacra. Ideoq; ſigno funebri ad domos poſita.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LVIII.

IDem lib. 24. Cypreſſi folia trita ſerpentium ictibus imponuntur, & capiti cum polenta, ſi a ſole doleat. Itemque ramici, qua de cauſa & bibuntur, teſtium quoque tumori cum cerato illinuntur. Capillum denigrant cum aceto. Putres molles, & è vino aminneo ſubacta, pedum ac neruorum dolores leuant; Pilulæ contra ſerpentum ictus bibuntur, ſuccus quoque mixto oleo caliginem oculorum curat. Radix cum foliis trita & pota, veſicæ & ſtranguriæ medetur, & contra phalangias. Ramenta quoque pota menſes cient, & ſcorpionum ictibus aduerſantur. Platearius. Cypreſſus eſt calida in primo gradu, ſicca in ſecundo. Huius arboris folia, lignum, & poma competunt viſui medicinæ. Sed poma ſtiptica ſunt & conſolidatiua. Lignum & folia diuretica contra fluxum ventris cum debilitate virtutis contentiuæ. Poma eius recentia comeduntur, vel puluis pomi ſicci in cibis detur; contra ſtranguriam & diſſenteriam datur puluis ligni, & foliorum eius in vino, & maximè in muſto, hoc etiam vinum præſeruat ab iliaca paſſione. Diaſcorides. Cypreſſus eſt arbor omnibus nota. Huius ſemen viride, vel pila bibita, medetur emoptoicis. Diſſentericis & iliacis maximè prodeſt, & etiam tuſſi valet. Iterum ſamen eius admixtis caricis durities ſoluit, polipos naribus emendat. Huius elixatura leproſos vngues limpidat, huius folia cathaplaſmata recentia vulnera ſanant. In aceto cocta, & infuſa capillos inficiunt. Trita & polenta admixta ſacrum ignem compeſcunt, vulneribus medentur, carbunculis opitulantur. Tumorem oculorum deprimunt, ceratis ſubtilibus miſcentur, ſtomachum conſeruant, & ſanguinem ſtringunt. Auicenna. Cypreſſus eſt calida in primo, ſicca in ſecundo. In eius ſapore ſunt acredo, & ſtipticitas pauca, & amaritudo plurima, & ponticitas maior. Diuerſificatur a reliquis calefactiuis, quia non attrahit. In ipſa eſt acuitas & reſolutio & reſoluit humiditates. Folia eius, & nux ſtiptica ſunt. Et nux quidem fortior eſt in omni re, quàm folia. In ipſa eſt vis faciendi adhærere, & abſcindit ſanguinem, ita quòd remouet putredinem. Folia eius delent morpheam, cum vino bibita difficultati mingendi conferunt, & curſui ſuperfluitatum ad veſicam, & vlceribus inteſtinorum. Nux autem cum vino potui datur, ad ſputum ſanguinis, ad difficultatem anhelitus, & ad tuſſim antiquam. Et ſimiliter eius decoctio cum aceto ſedat dolorem dentium. Nux & folia recenter collecta, conſolidant vulnera, quæ ſunt in membris duris, confert etiam formicæ, & eriſipilæ, proptereàque cum farina ordei conſortant neruos, & extenuant ramicem emplaſtri more ſuppoſita, & roborant molificationem, & ſtringunt eam.

De Cocco & corallo. Cap. LIX.

DIaſcorides. Coccus vnde cocceus rubeſcit, eſt frutex carmentoſa bacculas in ipſis virgis habens rotundas, ſicut lenticulas, quæ colliguntur, & conficiuntur. Eſt autem bonus coccus Galleticus, & Armeniacus: ſecundus Aſianus, & Licius. Hiſpanus autem nouiſſimus. Virtus eſt ei ſtiptica: aceto tritus, & impoſitus mulieribus peracolleſim facit. Neruis inciſis maximum præſidium eſt. Naſcitur in Sicilia, & in Teliſico minus quàm coccea, quam mulieres colligunt & vtuntur, inde coccus appellatur.

COrallus quam multi lithodendron dicunt, eſt arbor in fundo maris, quæ dum velli cœperit, accepto aere graueſcit. Nam mollis quidem natura eſt, ſed poſt detractionem ex aqua dureſcit, ſiue lapideſcit. Naſcitur multum in promontorio Siciliæ nomine Pachino. Eligendus eſt autem colore coccineus, aut ſardinicus vnum colorem habens, fragilis, odoris granilis, & quaſi cinomomi. Virtus eſt ei frigida, & ſtiptica. Carnes ſuperfluæ creſcentes paſcit, cicatrices oculi curat, alta vulnera replet. Emoptoicis mirè ſubuenit, diſſuriis medetur, cum aqua bibitus ſpleonem ſiccat. Item cum aqua pluuiali bibitus ſtomachi, ventriſque dolorem ſedat, cum cornu ceruino vſtus, & aqua tepida bibitus profluuium mulierum ſiſtit. Item contra fulminis ictus, vel grandines facit. Reprobandus autem eſt ſcabroſus, vel lapideus, vel fiſtulatim perforatus, vel diſſolutus. Conſtantinus vbi ſupra. Corallus frigidus eſt, & ſiccus in ſecundo gradu. Valet oculorum dolori & obſcuritati, & putrefactioni, hæc omnia curat, & mundificat, ſi in collirio mittatur. Puluerizatus dentes ſtricatos clarificat, gingiuas putridas ſanat.

De Dipſeo. Cap. LX.

DIaſcorides. Dipſeus eſt frutex ſpinoſa, habens virgam ſpinis plenam, & folia in circuitu lactucæ ſimilia. In ſingulis nodis habet bina, ipſaque oblonga, & intus ſpinoſa: deforis quoque ſpinis plena. Habet etiam folia contracta, quæ pluuiam & auram in ſe continentes vnde & nomen accepit. In virgis eius ſingula capita ſurgunt ſpinoſa echioo maritimo ſimilia: ſed oblongiora, quæ colorem album faciunt ſiccata. In virga dentes vermes naſcuntur. Radix eius tuſa in vino cocta, & ſicut cirotum impoſita ragadias, & fiſtulas curat. Quod medicamen videlicet, & in pyxide ærea ſeruandum eſt. Corporis clauos mundat, & formicas & vermes, qui in capite inueniuntur: ligata & collo ſuſpenſa, vel brachio dicitur quartanam febrem penitus curare.

De Drubero. Cap. LXI.

DRisberos arbor ſtiptica eſt: ſed maximè ſtipticum eſt, quod inter lignum & corium eſt. Cortex fructum eius tegit, id eſt glandem. Huius coctura celiacis, ac diſſentericis, & emoptoicis ad reuma ventris diuturna maximum præſtat effectum, ſtringitque mirificè fluxum ſanguinis mulierum. Semen eius diureticum eſt, comeſtum dolorem capitis commouet, inflationes ſedat, venenis ſumptum occurrit. Elixatura eius & corium cum lacte bubalino contra venena vtiliter adhibetur. Cruda cathaplaſmatibus tumores ſoluit, cum axungia porcina & ſale commixta vulnera ſordida ad ſanitatem perducit.

De Ebeno, & eius natura. Cap. LXII.

ISidorus. Ebenus in India, & Ethiopia naſcitur, quæ cæſa dureſcit in lapidem, cuius lignum nigrum eſt, & cortex lenis, vt lauri. Sed Indicum maculoſum eſt in paruis diſtinctionibus albis, ac fuluis. Aethiopicum verò, quod præſtantius accipitur, in nullo eſt maculatum, ſed eſt nigrum, lene, & corneum. Eſt autem mareotica palus in India vnde venit ebenus. Sed crepundiis illigatur, vt infantium viſus nigra non terreant. Ariſtoteles in libro de Plantis. Ebenus & ea quæ illi vicinia ſunt, merguntur in aqua, quia in eo raritas eſt parua, nec eſt aer in ipſo, qui poſſit ipſum tollere: partes enim eius ſunt multum ſolidæ. In terris nempe valde calidis, & ſiccis plantæ non habent humorem, qui materiæ ſufficiat. Ideoque partes compactæ ſunt, & anguſti meatus. Vnde color plantam inter albedinem, & nigredinem colorat, ſicque lignum huius nigrum, & mergitur in aqua, vt ebenus. Plinius lib. 12. Item arborum Indiæ magnitudinem vnam, quam peculiarius celebrauit Virgilius ebenum alibi nuſquam naſci profeſſus: Herodotus illam Aethiopiæ maluit intelligere, Regibus Perſidis in vicem tributi, & materiæ eius centenas Phalangas, tertio quoque anno perſuaſſe Aethiopes cum auro & ebore prodendo. Item in tributorum auctoritate Romani Imperij tertia materies ebenus fuit, & hanc Romæ in triumpho Mithridatico Pompeius Magnus oſtendit. Hanc accendi Fabianus negat, vritur tamen odore iucundo. Duo ſunt genera eius. Rarum id quod melius arboreum trunco enodi, materiæ nigri ſplendoris, atque etiam ſine arte protinus iucundi. Alterũ verò citiſi modo fruticoſum, & hoc in tota India eſt diſperſum. Idem lib. 16. Tota eſt oſſea ebenus, ſicut & ilex & morus. Spiſſiſſima verò ex omni materie, ideoque grauiſſima iudicatur ebenus & gracilis natura buxus, neutra in aquis fluctuat, nec ſuber ſi demas cortex. Cariem vetuſtatemque non ſentit ebenus, ſicut nec cipreſſus, aut cedrus. Denique putant ebenũ æternam & cipreſſum ac cedrũ, claro de omnibus materiis indicio. Ex li. de natura rerũ. Ebenus eſt arbor, cuius lignũ duriſſimũ & imputribile, non facilè cedit ac igni. Quod licet ignẽ vehemẽtiſſimũ ardeat quodammodo & abſumatur, nunquã tñ eius cõbuſtio tranſit in flãmã. Cortex eius lenis eſt, vt lauri: lignum hoc puluerizatum lapidem in veſica frangit.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LXIII.

PLinius lib. 24. Ebenum in Aegypto naſcitur, vt docuimus, nec orbes alienos in medicina tractamus. Non omittetur tñ pp miraculum. Scobem eius oculis vnicè dicunt mederi, lignóque ad cotem trito, cum paſſo caliginem diſcutit. Ex aqua verò & radiat albugines oculorum. Tuſſim quoque pari modo radices cum melle adiecto. Ebenum inter erodentia medici aſſumunt. Auicẽna. Ebenus calida eſt & ſicca in ſecundo. Ex ea melior eſt nigra equalis, in qua non ſunt lineæ, & in ſuo tactu ſimilatur cornui tornatili. Eſt autẽ validè compacta & ſolida, in cuius ſapore eſt mordicatio. Cumque ſuper carbonem ponitur, odor bonus & acutus ex ea odoratur: fricatur in aqua, ſicut pulueres lapidum, & eſt ſubtiliatiua & abſterſiua, abſtergit pannum oculi, & albuginem, & ad eius fricationem tollitur ſunt. Confert & vlceribus antiquis eius ſerratura adulta, & obtalmiæ ſiccæ, & ſcabiei oculi. Fertur etiam, quòd ipſa frãgit lapidem in renibus, & quòd inflationem ventris ſoluat. Diaſcor. Ebenum eſt lignũ, quod ex Aethiopia venit, colorem habens nigrum duplici caligine, tactu lene, durum & guſtu ſtipticum. In coticula confricatum oſtendit colorem ruffum. Eſt alterum et India colore vario, ſed melius prædictum. Multique amomina ligna & acantica vendunt, quia ebeno ſimilia ſunt: ſed inde fiunt nota, quia mollia ſunt, nõ grauia. Cumque fructũ ferunt haſtilia eorũ, ſubruffi coloris apparent, nec odorem nec guſtũ talem habẽt. Eſt autem optimum, quod eſt nigrum, & equaliter lene, vires habens in guſtu acres, & proficit mulieribus. Virtus etiam ei purgatoria eſt, ideoque caliginem oculorum ac reumatiſmũ deterget, & prohibet. Puluis eius in carabo crudo bene munito combuſtus, ad oculorum claritatem facit.

De

De Fago. Cap. LXIII.

ISidorus. Fagus ſicut, & eſculus arbor glandifera inde nominata fuiſſe creditur, quòd olim eius homines vixerunt fructibus. Dicta eſt enim fagus a ſaga Græcè, quod eſt Latinè comedere. Plinius lib. 16. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa fuerunt apud antiquos, inde & vaſis honos. Marcus Curius iurauit ſe ex prẹda nihil attigiſſe prẹter guttum fagineum, quo ſacrificaret, lignum in longitudinem ita fluctuat, vt quæ pars fuit a radice, validius fidat, fagus ac cerrus celeriter inareſcunt, facilis eſt fagus in materia, quamquam fragilis, ac tenera. Eademque fictilibus laminis in tenui flexibilis, capſiſque ac ſcriniis ſola vtilis, fagus in plana deſcendit, ſicut & quercus. Huius glans muribus gratiſſima eſt. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, ſed maximè fagi. Huius folium tenue atque leniſſimum, populo ſimile, celerrimè flaueſcens, & media parte plerumque gignens ſuperne paruulam baccam viridem cacumine aculeatam. In quodam vſu ſacrorum religioſus ẹſtimatus fagi cortex: ſed arbor ipſa non durat. Scandula vero fit ex glandiferis aliis, fagoque, faciliimè ex omnibus, quæ reſinam ferunt, ſed minimè durant, præterquam ex pino. Idem in libro vigeſimoquarto. Fagi folia in gingiuarum, & labrorum vitiis manducantur. Glandis fagineæ cinis calculis illinitur. Item cum melle alopiciis. Palladius libro primo. De fago, vel fraxino diutiſſimè tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis, vel ſilice calcis humor nuſquam ad tabulati corpus accedat. Idem in libro duodecimo. Fagus in ſicco vtilis eſt, humore corrumpitur. Ex libro de natura rerum. Fagus eſt arbor glandifera, cuius fructus eſt dulcis: ſed pectori nociuus. Oleum vero clariſſimum lampadibus adminiſtrat, lignum eius ſatis admodum durum: ſed vermibus penetrabile, niſi fimo pecuæ fuerit continuè delibutum, viridè autem in aquis poſitum per longa tempora fertur in lapidem dureſcere.

De Fraxino. Cap. LXIIII.

ISidorus. Fraxinus vocari fertur, eo quòd magis in aſperis locis, montaniſque fragi: naſcatur. De qua Ouidius. Et fraxinus vtilis haſtis. Plinius libro decimoſexto. Materiæ cauſa reliquas arbores genuit natura, copioſiſſimam quoque fraxinum. Procera hæc ac teres, & ipſa folia pennata, multumque Homeri præconio, & Achillis haſta nobilitata. Materies ad plurima vtilis eſt. Ea quidem, quæ eſt in Ida Troadis intantum cedro ſimilis eſt, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo eius genera fecere; vnam quidem longam enodem, alteram verò breuem duriorem, fuſcioremque laureis foliis. Bumeliam in Macedonia vocant ampliſſimam, atque lentiſſimam. Alij verò ſitu diuiſere. Campeſtrem enim aiunt eſſe criſpam, montanam verò ſpiſſam. Earum folia iumentis mortifera, cæteris vero ruminantium Græci prodiderunt innocua. In Italia verò, nec iumentis nocet. Sed contra ſerpentes valet ſucco expreſſo ad potum, & impoſita, vlceribus opifera eſt. Tantaq; vis eius eſt, vt ne matutinas occidentesve vmbras, quamuis longiſſimæ ſint, ſerpens huius arboris attingat: ſed procul eam fugiat experti prodimus, ſi eius fronde gyro claudatur ignis ac ſerpens: in ignes potius, quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira benignitas naturæ, priuſquam ſerpentes prodeant: fraxinum florere, nec ante conditas folia dimittere. Aquoſis montibus gaudent fraxini, acer, ac ceraſus, ſed aceris mares in ſiccis natæ præferuntur aquaticis, ſicut & fraxini, fraxinus germinat inter primas, & nudatur inter nouiſſimas, ſemenque meſſibus reddit. Eſt quidem lenticia platano, ſed madida, ſicut alno. Eædemque fraxino & vlmo ſiccior, ſed ponderoſior. Itaque fraxinus & vlmus, lenè quidem, ſed facilè panduntur: flexibiles tamen, atque ſtantes, quæ a circumciſura ſiccitate fideliores. Denique obedientiſſima eſt in quocunque opere fraxinus: eademque haſtis corilo melior, corno lenior, ſorbo lentior. Idem in libro decimoſeptimo. Fraxinos & populos, quia geminant feſtinantius, diſpoſitioni quoq: conuenit in transferendo maturius, hoc eſt ab Idibus Februarij, ipſas quoque naſcentes plantis. Et ea quidem, quæ ſumma tellure gaudent, demittantur altius, ſicut olea & fraxinus. Nam hæc & ſimilia pedes, & quaternos oportet demitti: cæteris verò ſufficiunt altitudinis pedes terni. Cedua ſunt fraxinus & laurus, ac perſicus & malus, ſed naſcuntur tardius. Defixaque vix tolerant terram, non modo humorem plerique non ſpernunt fraxinum, vt portet vitem iuxta ſe plantatam. Palladius vbi ſupra. De fraxino, vel fago diutiſſimè durabunt tabulata, ſi ſtratis ſuper paleis, aut ſilice calcis humor nuſquam ad tabulati corpus accedat. Idem in lib. 12. Fraxinus & vlmus ſi exiccentur rigeſcunt, ante curuabiles catenis vtiles habentur.

De Medicinis ex fraxino. Cap. LXV.

PLatearius. Fraxinus frigida eſt, & ſicca in ſecundo gradu, cuius cortices & viſcoſitas, quemadmodum fungi ſuper eam excreſcit, vſui competunt medicinæ contra fluxum ventris, diſſenteriam, lieu, contra vomitum ex debilitate virtutis contentiuæ, vel humorum acumine. Auicenna. Dirdar, ideſt fraxinus eſt arbor cimicum, ex qua ſcilicet capita egrediuntur inflata ſicut granata; in quibus eſt humiditas, quæ generat cimice; & eius folia comeduntur viridia, ſicut olera. In ipſa ſunt ſtipticitas & abſterſio, humiditas capitum eius abſtergit faciem. Cortex eius percuſſiones, & vulnera conſolidat. Ex decoctione radicis, & foliorum eius embrocantur oſſa confracta. Cortex eius croſſus cum aqua frigida bibitus expellit flegma. Conſtantinus in libro graduum. Arboris fraxini cortex, & rami ſunt in primo gradu frigidi, & ſicci; frondibus eius cum aceto cathaplaſmatis puſtulæ, & plaga curantur, & ſcabies, eiuſque cortice cum aqua, vel vino potui dato, flegmatici purgantur humores. Cum aceto temperat morpheam innatam omnino a cute mundificat, ſuppoſitus quoque fracturam oſſium celerius ſolidat. Plinius libro vigeſimoquarto. Fraxinus quam vim aduerſus ſcorpiones habeat, indicauimus. Semen eius foliis ineſt, quæ medentur iocineris & doloribus lateris in vino. Aquam quę ſubit cutem extrahunt. Corpus obeſum leuant onere, ſenſimq; ad maciem reducunt.

De Geneſta, & geneſtula. Cap. LXVI.

PLinius vbi ſupra. Geneſta vel geniſta præſtat vſum vinculi. Suntq; flores ipſius apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit, quā ſparton appellauerunt auctores Græci, cum ex ea lina piſcatoria docuerim apud eoſdem factitari, & numquid hanc Homerus deſignauerit cum dixit, nauium ſparta diſſoluta, nondum.n. Aphricanum vel Hiſpanum ſpartum fuiſſe in vſu certum eſt, & cum ſutiles fierent naues, lino tamen non ſparto vnquam fuiſſe conſutas. Semen eius quod Græci appellant eodem nomine, in folliculis paſſiolorum modo naſcens, purgat ellebori vice dracma & dimidia, in aqua mulſa cyatis quatuor potum a ieiunio videlicet homine. Ramis ſimiliter cum fronde & aceto maceratis pluribus diebus & tuſis, ſuccū dant hiſchiadicis vtilem cyati vnius potu. Quidam & ſemine vtuntur ad ſtranguiriam. Geniſta deniq; tuſa cum axungia genua ſanat dolentia. Actor. Tamariſcū arborem in medicorum ſinonymis legitur geneſte nomine deſignari, quam nomine mirice quidam intelligunt in medicina, de quorum tamen vtroq; ſcilicet mirica & tamariſco per ſe ſub eiſdem nominibus dicetur infra. Nam de geneſta & mirica in eodem capitulo ſeparatim Plinius tractat, dicens miricam quibuſdam & amaricon appellatam, & fortaſſe vocat amaricon, quā auctores cęteri tamariſcem vocant vel tamariſcum, vel vitio fortè ſcriptoris accidit, vt amaricon poneretur pro tamariſce, vel tamariſco, vel etiam econuerſo. Platearius in libro de ſimplici medicina. Geneſtula frigida & ſicca eſt ſimilis geneſtæ, ſed minor, facitq; florem album, geneſta vero croceum: habet autem geneſtula conſtringendi virtutem, valetque contra diſſenteriam.

De Arundine. Cap. LXVII.

ACtor. Arūdinem ponit Iſidorus inter arbores, & hoc (vt videtur) propter quaſdam ſpeciales, quarum tanta craſſitudo & magnitudo eſſe dicitur, vt ex illis naues & ędificia fabricentur. De cæteris autem dictum eſt ſuperius inter herbas incultas & inter ſatiuas. Plinius libro decimoſexto. Arundines primatum tenent inter aquaticos frutices, frigidis gaudentes. Belli paciſque experimentis neceſſariæ ſunt, atque etiam in delitijs gratæ, his enim Orientales populi bella conficiunt, dum ſpicula calamis addunt. Nullus autem ſagittis aptior eſt calamus, quàm in rheno. Bononienſi amne, cui plurima ineſt medulla pondusque volucre. Contra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendationibus, quanquam præferantur Indi, quorum alia quibuſdam videtur natura, quando & haſtarum vicem præbent additis cuſpidibus. Arundo denique Indica arboream habet amplitudinem qualis videtur in templis, folia vero breuia. Nauigiorumque vicem præſtant, ſi credimus, internodia ſingula. Alexander in Epiſtola ad Ariſtotelem. Poſt victoriam noſtram de Dargo rege obtentam acceptis centum quinquaginta ducibus Indorum, qui breuitates itinerum nouerant, cum pergeremus, Preter flumen apparuit, cuius ripam arundo pedum ſexagenum veſtiebat, pinorum abietumque vincens in craſſitudine robora, eaq; Indi vtuntur ad ædificia. Aqua vero fluminis guſtu elleboro amarior erat, quam nec homo bibere, nec pecus ēt ſine tormento poterat. Deinde vidimus homines nauiculis per flumen vehi rotundis ex arundine, qui nobis oſtenderunt vbi dulcem aquam poſſemus inuenire. Solinus. Theremitanis eſt locis inſula ferax arundinum, quæ accommodatiſſimæ ſunt in communem vſum tibiarum. In India quoque quæ paluſtria ſunt arundinem creant ita craſſam, vt fiſſis internodijs lēbi vice vectitēt nauigantes. E radicibus autem humor dulcis exprimitur ad melleam ſuauitatem.

De Hedera. Cap. LXVIII.

ISidorus. Hedera dicta eſt, eo quòd arboribus repando adhæreat, vel quòd hædis ſupra lactis abundantiam a veteribus in eſca præbebatur. Hederæ ſingulæ terræ indices ſunt ſecundum Phiſicos. Nam antiformacon ebrietatis eſt, ſi quis hedera coronetur. Plinius lib. 8. Apri hedera medentur ſibi. Idem lib. 16. Hedera cum lauro teritur, & ignis, ſicut ex lapide excutitur. Hederæ quoque folia non decidunt, & anguloſa ſunt. Foliorum quidem vnitas in ſuo permanet cuique genere, præterquam populo, & hederæ. Hedera iam in Aſia dicitur naſci, quam negauerat Theophraſtus, nec India niſi in monte Mero. Alexander verò ob raritatem ita exercitu coronato ex India victorem rediſſe Liberi patris exemplo. Arbor eſt inimica ſatis omnibus, ſepulchraque ac muros rumpens. Serpentum vero frigori gratiſſima, vt mirum ſit eam in honore vllo habitam.

De Medicinali earum operatione. Cap. LXIX.

DIaſcorides. Hederæ genera tria ſunt, ſcilicet alba, nigra, & elix. Alba florem affert album, & nigra nigrum, vel croceum. Elix verò non habet ſemen: ſed folia minuta & anguloſa & croſſa. Omnis autem hedera virtutem habet inſeſidam & ſtipticam, vnde nemi eam citius ſentitur contrariam. Flores eius bibiti medentur diſſentericis, folia verò eius cum ceroto mixta combuſtionibus maximè proſunt. Eadem cum aceto cocta, & impoſita ſplenem tumentem attenuant. Succus eius naribus infuſus caput purgat, eius dolores mitigat. Item cum oleo puro decocta doloribus aurium opitulatur. Hederæ nigræ ſuccus, aut ſummitas eius, ſi bibatur, amentes quoque homines facit. Quinque grana ſeminis eius cum oleo roſeo in cortio mali granati cocta, & auri dextræ infuſa, ſiniſtro denti medentur. Cathaplaſmatibus impoſita capillos nigreſaciunt. Similiter & vlceribus vtilia ſunt. Huius folia cum vino combuſtionibus medentur, maculas impoſita emendant. Summitates eius menſtrua imperant. Poſt purgationem verò mulierum bibita generare non ſinit. Succus eius naribus immiſſus putredinem narium tollit. Lachryma eius pediculos necadit, & capillos nudat, eoſque renaſci non ſinit. In dentem cauum miſſum dolorem tollit, & ipſum corrumpit. Succus radicis eius cum aceto bibitus morſibus ſphalangionum occurrit. Eſt autem hedera, quam multi haſteron vocant. Flos eius cum vino bibitus auſtero diſſinteriæ medetur. Cathaplaſmatibus adhibitus naſcentia vulnerâ ſanat. Ceroctis admixtus medetur combuſtionibus, & vtiliter adhibetur antiquis vulneribus. Circa radices eius naſcitur hipoquiſtis ſidus roſe ſimilis, cuius vna pars alba, & altera ruffa: hæc tunditur & exprimitur ſicut Achatia, eaque in medicinis vtimur. Habet enim Achaciæ virtutem, ſed paulo ſtipticam. Ad ſolutionem ventris & diſſinteriam vtiliter adhibetur, ſpuentibusque ſanguinem ſubuenit, & abſtinet menſtrua. Eſt & alterum genus hederæ, quod multi vocant alimon, frutex eſt ſupradictæ ſimilis, habet folia longiora & integra, ac neſcio quam pinguedinem ſuper folia, huis virtus eſt in folijs ſtiptica, ſuperiori ſimilis, & ex ea laudanum colligitur. Huius ſiquidem hederæ folia caprarum hirci libenter manducant, quam cum depaſcere cœperint, pinguedo illa deſuper folia exiſtens, barbis eorum & humeris adhæret, ex quibus collecta laudanum faciunt. Quidam autem deſuper ramos ipſius inter ſe funem extendentes trahunt, & ſi quid ex ipſa pinguedine funi adhæſerint, colligunt, & ex eo paſtillos facientes laudanum vocant.

De Ilice. Cap. LXX.

ISidorus. Ilex dicitur ab electo. Huius enim arboris fructum homines primum ſibi elegerunt ad victum. Nam prius quàm vſus eſſet frumenti, glande vixerunt antiqui. Actor. Hæc eſt arbor, quæ in Daniele, iuxta Græcum idioma dicitur cinus, & lentiſcus ibidem vocatur prinus. Ilicis autem fructus appellatur totus, ſicut dicetur inferius, vbi agendum eſt de fructibus. Ambroſius. Ilices vmbroſæ verticem præferunt, & in Oriente comam hieme ſeruant. Ariſt. in lib. de Plantis. Ilex ſicut & amigdalus fructificat melius in ſenectute, quàm iuuentute. Plinius lib. 16. Ilex fert glandem ſicut & quercus, & ſuber. Continentur hiſpido calice per genera plus minus. Item complectente folia præter ilicem, grauia, carnoſa, & procera, ſinuoſa lateribus, nec cum cadunt flaueſcentia, vt fagi. Ilicis duo ſunt genera. Ex his in Italia, folio vero multum ab oleis diſtant. Milaces a quibuſdam Græcis dictæ. In prouincijs aquifoliæ ſunt: ilicis vtriuſque glans breuior eſt, atque gracilior. Homerus acolon appellat, eoque nomine diſtinguit a glande. Maſculas autem ilices negãt ferre: iligna glans facit ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam. Nigidius tradit, nec ex alia ſolidiorem carnem naſci, ſed duram: iligna ſuem tentari niſi detur paulatim, hanc verò nouiſſimam cadere. Mõtes amat ilex, ſicut buxus. Arbor ſilueſtrium generi folia non decidunt, ilici ac buxo & abieti. Ipſa quoq; folia ſunt aquifolio & ilicum gñi aculeata. Nõ autem florent, ſed triſtes ſunt, & annorum gaudia non ſentiunt, nec vllo flore exhilarantur: ilex, & larix, & picea, & pinus anniferæ ſunt: ilex & iuniperus ſunt, in quibus nouus cum annotino pẽdet fructus: ilici eſt firmitas ſpiſſa, totaq; olica eſt ſicut morus & hebenus: ilex etiam flexibilis eſt, colore non ingrata, ſed maximè his, quæ teruntur, vt rotarũ axibus fida, ad quos lentore fraxinus vtilis, ſicut ilex duritia. Vaginæ quoque terebris vtiliſſimæ ſunt ex vlmo & fraxino & buxo & ilice. Ex his maior ad firmitatem cauſa tempeſtiuæ cæſuræ, quàm immaturæ. Ipſaq; ſunt præcipua materies, ilex, & palma, therebinthus, buxum ſambuci radix, populus & acer. Vrbe Romana vetuſtior fuit ilex in Vaticano. Vicina quoque loco eſt ilex, & ipſa nobilis. 35. pedum ambitu caudicis decem arbores mittens ſingulas viſendæ magnitudinis, ſiluamque ſola faciens. Adnaſcitur & viſcus in ilice, ſicut in quercu ac therebintho & robore. Idem in lib. 17. Ilices & pinus, ac quercus ſtillicidia ſunt ponderoſiſſima. Ilex autem & robur & quercus, ſi anguſta fuerit, decorticatio nihil nocet.

De Iunipero. Cap. LXXI.

ISidorus. Iuniperus Græcè dicta eſt, ſiue quia ab amplo in anguſtum ſinit, ſiue eo ꝙ conceptum ignem diu teneat, ita ſi prunæ ex eius cinere opertæ fuerint, vſque ad annum perueniant, pyro enim Græcè, ignis Latinè. Iuniperus autem alia parua eſt, alia magna. Plinius lib. 12. Piperis granum, cuius arbor in Italia naſcitur. Iuniperi baccis miuè vim trahentibus adulteratur. Idem in lib. 16. Montes amat iuniperus, ſicut ilex, ac therebinthus. Et ſilueſtrium generi folia non decidunt iunipero, ſicut nec abieti, vel cedro. Eſt autem iunipero ſpina pro folio. Iuniperi nõ florent. Quidã tñ earũ duo genera tradant, & alterum florem non ferre. Quæ verò nõ ſinterat protinus ferre baccis naſcentibus, quæ biennio hæreant, ſed hoc falſum. Omnibusq; his dura facies ſemper. Sic & hominũ multis fortuna eſt ſine flore. Iuniperus & ilex habentur anniferæ, nouus fructus in his cum annotino pendet. Rubet autem iuniperus, ſicut & cedrus, eademq; virtus eſt iunipero, quæ & cedro, cuius materies oleo peruncta, nec ruinam nec cariẽ ſentit. Vaſta hæc in Hiſpania medulla eius vbicunque ſolidior etiam quàm & cedrus. Denique cariem vetuſtatemq; non ſentit iuniperus, ſicut nec cipreſſus aut cedrus. Iuniperi trabibus duratibus ſuper omnia memorantur in quodam templo ante bellum Troianum ędificato. Iuniperum cedrus, ac cipreſſus præcellunt odore, ſed iuniperus eas præcellit ęternitate.

De Medicinis ex Iunipero. Cap. LXXII.

PLinius lib. 24. Iuniperus autem omnia cætera excalefacit, & extenuat. Huius duo ſunt genera, maior & minor, vtraque accenſa ſerpentes fugat. Semen eius ſtomachi, pectoris, lateris, doloribus vtile. Inflationes & algores diſcutit, tuſſes concoquit, & duritias. Tumores illitum ſiſtit. Iterum aluum ſiſtit baccis ex vino nigro potis, ventrisq; tumores illitus, vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Iterum miſcetur antidotis oxiperis, datur q; conualſis, ruptis, torminibus, vuluis, hiſchiadicis. Sunt qui, & eius ſemine perungant corpus contra ſerpentum ictus. Auicenna. Iuniperus eſt cipreſſus ſilueſtris, & eius quidem alia eſt parua, alia magna. Hæc arbor multiplicatur in terris Romanorum, & in Occidente, & aſſumunt ex ea ligna ad fabricas magnas. Eſt autem calefactiua, ſubtiliatiua, carminatiua, & in ſolo fructu eius tamen hæc eſt ſtipticitas, non in reliquis partibus arboris. Vtilis eſt doloribus pectoris, & tuſſi, & inflationi ſtomachi, mundificat & aperit opilationes. Confert etiam præfocationi matricis, & eius doloribus & attritionibus lacertorum, expellit nocumentum puncturæ vermium venenoſorum, & ex qualibet arboris ipſius parte facta ſuffumigatio effugat vermes venenoſos. Ipſa quidem arbor eſt declinans ad caliditatem & ſiccitatem. Semen autem eius calidum eſt in primo, ſiccum in ſecundo. Idem. Abhel eſt fructus iuniperi ſimilis zarni, ſed vehementius niger, & eſt boni odoris & acuti. Arboris eius duæ ſunt ſpecies. Vna cuius folia ſunt vt cipreſſi, multas habens ſpinas quæ dilatatur, & non elongatur. Alia cuius folia ſunt vt tamariſci, & ſapor eius vt cipreſſi: ſed ſiccior eſt, & nimis calida: fructus iſte vehementis reſolutionis eſt, & ineſt ei deſiccatio cum mordicatione, & ſtipticitas lenis. Eius puluerizatio confert vlceribus putridis. Cũ melle prohibet ambulationem, & vlcera denigrata, ponitur in oleis calefactiuis, & aromaticis. Nux eius diſtillatur in aurem, & confert ſurditati valde. Cortices, foliaq; iuniperi cum pipere valent venenoſorum mordicationi. Platearius. Iuniperus calida eſt, & ſicca in tertio gradu. Huius fructus in receptionibus ponitur. Qui in vere colligitur, & per duos annos ſeruatur: habet virtutem diſſoluendi, conſumendi. Vſus eius eſt contra fluxum ventris ex ſcamonea adhærente ſtomacho, & inteſtinis, contra ſtranguriã, diſſinteriam, & contra iliacam paſſionem. Ex lignis etiam iuniperi ſiccis fit oleum, modicum quidem, ſed efficaciſſimum. Valetque contra quartanam, & contra iliacam paſſionem, contra epilenſiam, contra vitium lapidum.

De Larice. Cap. LXXIII.

ISidorus. Larix a caſtello laricino dicta eſt ex qua tabulæ tectis affixæ flammam repellunt, nec ex ſe carbones exuſtæ efficiunt. Plinius in libro 16. Larix eſt arbor ex ſilueſtri genere; cui folia non decidunt, ſicut nec abieti. Nulloque flore exhilaratur, protinus autem e flore fructus gignuntur. Montes amat ſicut & cedrus & teda. Et eſt quintum genus earum, quæ picem ferunt, cui ſitus idem & facies vt abieti. Huius materia longè præſtantior incorrupta, vis humori contumax, rubens præterea & odore acrior. Huic quoque pluſculum erumpit liquoris, melleo colore atque lentiore nunquam dureſcentis. Sextum vero genus eſt teda, laricisque morbus eſt vt teda fiat. Omnia vero huius genera, quæ picem ferunt accenſa fuligine immodica repente carbonem cum eruptionis crepitu expuunt, eiaculanturque longè, excepta larice, quæ nec ardet, nec facit carbones, nec alio modo ignis vi conſumitur, quàm lapides. Omnia quoque illa perpetuo virent, nec facile etiam diſcernuntur in fronde etiam a peritis, tanta nataliu m mixtura eſt. Sed picea minus alta, quàm larix, illaque craſſior leuiorque cortice, folio villoſior, pinguior & denſior molliorque flexu, ac piceæ rariora ſicciorque folia, & tenuiora & magis algentia totaque haridior eſt ac perfuſa reſina, lignum vero abieti ſimilius, larix radicibus viſtis non repullulat. In Macedonia laricem maſculam vrunt. Fœminæ radices tantum, vt fiat pix. Gignit & larix cachrim, ſicut & abies, videlicet pillulam in medicina vim vrendi habentem, quæ continet nucleum pineis ſimilem. Larix & abies, & robur germinationem intermittunt, tripartita ternaque germina edunt. Ideo & inter ſquamas corticem ſpargunt. In longitudinem excreſcunt larix & abies atque palma, & ſiqua ſunt vniſtirpea. Radices ſunt ſingulares larici, ſimiliter & abieti. Larix rubet, fœmina namque melleí coloris habet, quam Græci vocant egida. Inuentum eſt pictorum tabellis immortalem, nullisque rimis fiſſilem. Larici & magis abieti ſucciſis, humor diu defluit. Hæ ſunt omnium arborum altiſſimæ atque rectiſſimæ. Communia vero ſunt his atque pino, vt quadripartitos habeant venarum curſus, biſidos, vel ſimplices omnino. Fuit autem trabs ex larice longa pedum centum viginti, bipedali craſſitudine, æqualis, qua intelligebatur altitudo reliqua vix credibilis faſtigium ad cacumen æſtimantibus. Cariem vetuſtatemque ſentit larix tardiſſimè. In maritimis nauibus eam tradunt obnoxiam teredinibus. Pondus ſuſtinere ſunt valde larix & abies in tranſuerſum poſitę. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Viſcus etiam dicitur in larice naſci, ſicut & in abiete. Idem in libro 17. Seruntur autem ſemine, nec vnquam degenerant larix ac cypreſſus ac palmæ. Palladius libro 12. Larix ad materiam eſt vtiliſſima, ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte & extremitate tectorum, contuliſti præſidium contra incendia. Nec enim flammas recipiunt, aut carbones creare poſſunt.

De Lentiſco. Cap. LXXIIII.

ISidorus. Lentiſcus dictus eſt, eo quòd cuſpis eius lentus ſit & mollis ac flexibilis. Huius fructus oleum deſudat, cortex reſinam, quæ maſtix appellatur. Cuius plurima & melior in inſula Chio gignitur. Ambroſius. Si lentiſci fructus aquę iniſceantur, in olei morem facili natura transfunduntur. Gloſſa ſuper Danielem 13. Cinum latini dicunt lentiſcum, & eſt arbor humilis. Cuius foliorum ſuccus ſolidat ſciſſuras labiorum, vel manuum. Plinius lib. 14. Lentiſcus reſinam fundit, quæ maſtix dicitur, & vt vinum quoq; fiat lentiſci baccę, vel lignum recens in muſto decoquitur. Idem in lib. 15. Cura quæ cornis, eadem & lentiſco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum eſſe videatur. Idem in lib. 16. Picem therebinthinam in reſiccamenti ſartagine coquunt, & hanc cæteris præferunt, proximam & lentiſco ferunt. Idem in lib. 17. Quædam pœna emendantur, aut magis excitantur, vt lentiſci, & palmæ. Salſis enim aquis aluntur. Idem in lib. 18. Iam ſemper viridis, ſemperq; grauata lentiſcus. Triplici ſolita eſt glandeſcere fructu: Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

De Medicinis ex lentiſco. Cap. LXXV.

AVicenna vbi ſupra. Lentiſcus calida eſt in tertio & humida in primo, & eſt abſterſiua & reſolutiua, attractiua, ex profundo corporis: & gummi eius ſicut laudanum imponitur. Eſt aũt boni odoris, & ingreditur in odoramentis mulierum. Rob. i. vinum coctum lentiſci, confert valde fluxui oris & vlceribus eius. Ipſa quoque eſt virtutis conſtringendi ventrem. Idem in eodem. Arbor maſticis eſt compoſita ex aqueitate pauca, & terreitate plurima. Omnes eius partes ſtipticæ ſunt ſicut & maſticis, & ex eius fructu fit oleum vehementis ſtipticitatis. Ambulatiua prohibet ſuccus eius, & decoctio foliorum eius. Oleũ eius ſcabiem confert, etiam pecudum & canum. Iterum ſuccus & decoctio prædicta effunditur ſuper vlcera, carnemque generat. Et ſuper oſſa fracta ſimiliter, eaque reſtaurat. Decoctio radicis eius & corticis confert tuſſi, ac ſputo ſanguinis, & apoſtematibus inteſtinis, eiuſque folia fluxui matricis. Diaſcorides. Lentiſci ſemen & folia & cortex & ramuli cum radice virtutem habent vnam, id ſtipticam. De cuius cortice ſuccus fit, ac de radice & de folijs, ſic folia eſ hinc cortexque radicis in aqua vehementer decoquuntur ad ſpiſſitudinem mellis, & eſt aqua ipſa res ſtiptica. Datumque cum frigida puſca emoptoicis ac diſſentericis. Et eſt ſolutioni ventris ſingulare præſidium illis. Fluxum matricis conſtringit, cauſas ſteticas curat, & ani propendentia. Elixatura foliorum eius eſt diuretica, de qua fractura frequenter fomentata celerius ſolidatur. Succus foliorum eius dentes commotos confirmat, ſi ſæpius in ore teneatur, quia ſtipticæ virtutis eſt, & ſimilibus cauſis prodeſt: ligno eius viridi dentes candidantur confricati: fit & eius ſemine oleum ſimilibus neceſſarium, vt infer ius dicetur.

De Licio & Lotho. Cap. LXXVI.

DIaſcorides. Licios eſt arbor, quæ exscantos eſt appellata, generans folia buxo ſimilia, atque ſpinoſa. Naſcitur & in locis dumoſis, id eſt ſpinoſis. Huius folia & gummi & radix in vnum contunduntur & ex aqua dulci vſq; ad craſſitudinem decoquuntur. Eſt autem deſiccatiuæ virtutis, & compoſita ex contrarijs, videlicet habens vim extenuatoriam & digeſtatoriam, calidam & frigidam & modice ſtipticam. Ideoq; diaphoreſim facit, proijciens & purgans, facit autem ad herpetas, & ad epatis vlcera, & etiam ad parotidas & vlcera putrida. Hæc eſt arbor vnde fit licium. Succus videlicet ſtipticus, intus colore ruffus, ac deforis niger, guſtu amarus, multipliciter ad medicinam proficiens, ſicut in ſequenti dicetur, vbi de ſuccis ac gummis arboris tractabitur. Plinius lib. 16. Lothos ſiue faba Græca ſilueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, præcipuè domibus expetitur, ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima ſpacantium vmbra: nulli opacitas breuior, nec aufert ſolem hieme decidentibus folijs. Nullis cortex iucundior, aut oculos blandius excipiens. Nullis rami longiores, validioresque, aut plures, cortice pelles tingunt, radice lanas. Actor. Lothos ipſa arbor eſt iuxta Iſidorum, quæ apud latinos dicitur mella, ſicut dicetur & infra.

De Malabatro & malomellis. Cap. LXXVII.

PLinius libro 12. Malabatron Syria dat, videlicet arborem folio conuoluto, colore arido, ex quo premitur oleum ad vnguenta. Fertilius eſt eiuſdem generis ex Aegypto, laudatius etiam ex India venit. In paludibus ibi gigni traditur lentis modo, odoratius croco, nigricans, & ſcabrum, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrimè ſitum in vetuſtate ſentitur. Sapor eius nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor vero in vino ſubſeruefacti antecedat alios. Iſidorus. Malomellum a dulcedine dicitur, eo quòd fructus eius mellis ſaporem habeat, vel quòd in melle ſeruetur. Actor. Eadem videtur arbor eſſe malomelli, quæ & mella, de qua dicetur iaſm, licèt Iſidorus de his ſeparatim loquatur, ac pro duabus ponere videatur.

De Mirica. Cap. LXXVIII.

ISidorus. Miricę quam latini tamaricium vocant, ex amaritudine nominata eſt, quia guſtus eius nimis amarus eſt. Hęc in ſolitudine & ſaxoſa humo naſcitur, ex qua etiam arbore maleficis artibus odia concitari dicuntur. Ambroſius. In miricibus natura expreſſit figuram in parte calliditatis. Sicut enim duplicis cordis viri vbique præſto ſunt, & gratiam atque ſimplicitatem ad bonos prætendunt, vitioſis ſeminum verbis glutinantur. Sic & in locis inaquoſis & in deſertis quodam vſu contrario hæc virgulta naſcuntur, vnde & Hieremias dubia morum ex myſterio miricibus comparat. Plinius libro 24. Miricem quam & amaricem vocant, arbitrantur quidam eſſe tamaricem, ſed ad lienem præcipua, ſi ſuccus eius in vino bibatur, huiuſmodi ſplenetico cibum potumque dant in vaſis ex ea factis. Hoc quoque affirmant ſi ex ea lacti alueis bibant ſues ſine liene inueniri; vulgus hanc infelicem arborem vocant, eo q nihil ferat, nec vnquam feratur. Corinthus, & quæ circa eſt regio brateam vocat. Eiuſque duo genera facit. Silueſtrem planè ſterilem, ſed altera eſt minor, quæ fert in Aegypto Syriaque abundanter lignoſum fructum maiorem galla, aſperum guſtu, quo medici vtuntur vice gallę in compoſitionibus quas antheras vocant. Lignum autem & flos & folia & cortex in eiſdem viſus adhibentur, quanquam remiſſiora. Datur ſanguinem reijcientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum. Celiacis quoque. Idem tritus & impoſitus collectiones inhibet. Foliorum decoctio ad dolorem dentium & aurium ſalubris eſt. Radix ad eadem ſimiliter folia. Semen aduerſus ſphalangias & & araneas bibitur efficax eſt contra ſerpentum morſus, præter aſpidum. Necnon morbo regio priuatis lendibusque decoctum

infuſum prodeſt. Actor. Nota ꝙ Plinius geneſtam & miricam pro duabus arboribus computat, nos tamen eandem miricam dicimus, quam vulgus geniſtam vocat. Tamaricam autem vel tamariſcum aliud, de quo infra. Diaſcorides. Miricæ elixatura paſſarijs adbibita matricis humores prohibendo conſtringit, pediculos ac lendes perimit. Cinis eius ſimiliter menſtrua ſtringit. Foliorum elixatura cum vino bibita ſplenis dolorem compeſcit, dolori dentium ſubuenit. Ex eius ligno calia efficitur, in quo vtiliter bibitur.

De Mirabolano. *Cap.* LXXIX.

AVicenna. Mirabolanus eſt arbor magna, & quod eſt ſupra ipſam, eſt calidum in ſecundo, ſiccum in fine primi. Aqua foliorum eius interficit pediculos, & prolongat capillos. Flos eius aperit opilationes cerebri. Fructus eius valde nociuus eſt pectori: & ſtomacho malus eſt. Succus extremitatũ eius cum melle venenis omnibus reſiſtit. Et ſuccus fortaſſe eius etiam interficit. Ariſtoteles in libro de vegetabilibus. Omnibus autem arboribus cum primo plantatæ fuerint, dominabitur amaritudo vel ponticitas: quia fructus in principio non bene digeſtus eſt. Digeſtio enim eſt cum calore & humore. Mirabolanorum tamen arborum fructus in principio cum apparent dulcea ſunt, conſequenter pontici, & in completione amari. arbor enim rara eſt, & in hora digeſtionis cum ſint meatus ampli, ſequitur calor humorem: & maturat fructum: ideo in principio dulcis eſt. Deinde calor attrahit ſiccitatem ſimilem, & anguſtat meatus & poros. Vincuntq; frigiditas & ſiccitas calorem & humorem. Alteratur ergo fructus ad ponticitatem. Deinceps aſcendit calor naturalis ſurſum: & adiuuat æquè calor ſolis extrinſecus. Vincent ergo calor & ſiccitas & erit fructus amarus. Plinius lib. 12. Mirabolanum Troglodytis & Thebaidæ & Arabiæ commune eſt: naſcens vnguento: vt ipſo nomine apparet. Fructus magnitudine auellanę nucis. Ex his in Arabia naſcẽs cãdida ſyriaca appellatur. Contra in Thebaide nigra. Illa olei bonitate, ſed thebaica copia. Inter hæc trogoditica vtiliſſima eſt. Idem in lib. 13. Palma quæ mirabolanum fert in Aegypto probatiſſima non habet modo reliquarum in balanis oſſa: aluum ac menſes ciet in vino auſtrio: vulneraque conglutinat.

De Myrto. *Cap.* LXXX.

ISidorus. Myrtus á mari dicta eſt: eo ꝙ magis arbor littorea ſit. Vnde Virgil. Littora myrtetis lætiſſima: & amantes littora myrtæ. Hanc libri medicorum aptam ſcribunt mulierũ neceſſitatibus plurimis. Palladius lib. 3. Menſe Februario ex baccis myrthi, & lauri ſeminaria ſunt facienda, vel ſi facta fuerint colenda. Ex lib. de nat rerum. Myrthus eſt arbor, quæ calores nimios, aut frigora corporis tentare dicitur. Hæc alio nomine tamaricia vocatur. cuius decoctio, vel ex eius ligni vaſe bibitio valet contra opilationes ſplenis & epatis Eſt & myrtus parua frutex potius quàm arbor: in humidis locis naſcens, cuius flos eſt odoris iucundiſſimi. & ponitur in potibus qui fiunt ex aqua & frumento, vel ordeo. Ambroſ. Ripæ fluminum ad verbum Domini ſe myrtis veſtire properauerunt. Gloſ. ſuper Iſai. 41. Myrtus eſt arbor aromatica: quæ feſſa conſolidat & reparat membra. Ariſtot. in lib. de plantis. Quæ in primis naſcũtur in figura plantæ granorum. & poſtea fiunt arbores: vt planta, quæ dicitur, bacca capraram, & quandoq; myrtus etiam, & malus, & pyrus. Harumq; malo & ſuperflui ſunt ſtipites ex earũ radicibus. Cum aũt frigus vicerit plantam: colorabit eam tantũ occultatione caloris in medio plantæ, & frigoris exterius in extremitatibus eius apparitione. Indeq; folia glauca ſunt, nec cadunt vt myrto, ac oliuæ. Idem in lib. de animalibus. Prope aluear apum plantare conuenit myrtum, & amygdalum. Plinius li. 12. Veneri ſolet eſſe dicata myrtus, ſicut Herculi populus Idẽ lib. 15. Succorum natura præcipuam habet admirationem in myrto: quoniam ea vna omnium olei viniq; bina genera ſunt. Idem myrtidanum. Alius autem vſus baccæ fuit apud antiquos: antequã piper reperiretur: illius obtinens vicem: quodam etiam generoſo obſonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatũ vocatur. Eademq; origine aprorum ſapor commendatur: pleriſque additis myrtis ad intinctus. Arbor ipſa in Europa citerio- re cœlo, quod a ceraunijs montibus incipit primum celeri in Elpenoris tumulo viſa traditur, eique nomen Græcum remanet quo peregrinam eſſe apparet. Idem in lib. 16. Folia myrto concaua ſunt, & non occidunt. Fructum vero fert myrtus & lateribus ramorum & cacuminibus.

De Medicinali virtute ipſius. *Cap.* LXXXI.

DIaſcorides. Myrta frigidam habet in ſe extenuatoriam ſubſtantiam, calefacit & fortiter deſiccat. Vna eſt alba, altera nigra. Folia earum & ſemen & ſuccus ſtiptica ſunt. Nigra vero plus ſtringit, vnde ſanguinem excreantibus vel reijcientibus vtiliter datur. Stomaticis conueniens eſt, & vrinam mouet, ſcorpionum morſibus prodeſt. Coctura eius nigro vino mixta, capillos ſtringit cum pollinc vero tritici tumores oculorum compeſcit. Aegilopis etiam vtilis eſt. Grana eius contuſa & expreſſa vinum faciunt, quod facit contra ebrietatem, quia cohærentis virtutis eſt. Valet & ad furfures capitis, & ad caua vulnera ſi frequenter inde lauentur. Plinius in libro vigeſimoquarto. Myrtus ſatiua candida minus vtilis eſt medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur ſanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum, vel pridie commanducatum odorem oris commendat. Datur & diſſentericis denarij pondere in vino: Vlcera difficilia in extremitatibus corporis ſanat cum vino ſub feruefactum. Imponitur lippitudini cum polenta. Et cardiacis in mamma ſiniſtra, & contra ſcorpionis ictus in mero, & ad veſicæ vitia capitiſque doloribus. Et Aegilopis antequam ſuppurent. Item tumoribus. Succus ſeminis aluum ſiſtit, vrinam ciet. Ad eruptionem puſtularum pituitæq; cum cerato illinitur, & contra ſphalangias. Oleum eſt vt vinum ex eadem myrto quo nunquam inebriantur. Tormina ſanat, faſtidium abigit: Foliorum aridorum farina ſudores inſperſa cohibet, etiam & in febre. Vtilis eſt celiacis & procidentiæ vuluarum. Sedis vitijs, vlceribus manantibus, igni ſacro fotu. Capillis fluentibus folia fungis aduerſantur ex vino trita. Cum cera vero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta diſſentericis & hidropicis potui dantur. Siccantur in farina, quę inſpergitur vlceribus, ani emorroidæ. Purgant & lentigines phterigia & paronichia & epinichida, condilomata, teſtes tetra vlcera. Item ambuſtam cum cerato, ad aures purulentas, folijs crematis vtuntur & ſucco decocto. Eſt & myrtus ſilueſtris baccis rubentibus, ſed breuitate ſatiua diſtat. Radix eius in honore eſt, decocta vino valet contra renum dolores pota, & difficili vrinæ præcipuè craſſæ & grauiter olenti. Semen cum vino potum vel oleo vel aceto calculos frangit. Idem in aceto & roaceo tritum capitis dolorem ſanat. Platearius. Myrtus frigida eſt in primo, ſicca in ſecundo. Et eſt frutex, cuius fructus, ſcilicet myrtilli propriè competunt vſui medicinæ, folia & flores ſecundario. Fructus poſt maturitatem. Sole tamen deſiccari folia debent, diutius flores ſeruari nequeunt. Habent autem virtutem conſtringendi ex ponticitate, & confortandi ex aromaticitate. Folijs in aqua pluuiali decoctis, fit fomentum cõtra inferia, propter diſſolutionem & profluuium circa frõtem & tempora ad ſomnum prouocãdum in febre acuta, & etiam propter reuma & dolorem capitis ex caliditate. Contra fluxum, vel dolorem renum valet miro modo ſyrupus ex floribus, vel ex aqua decoctionis earum. Aqua etiam facta ex aqua pluuiali cum floribus myrti ad modum aquæ roſaceæ, multum valet contra prædicta, & contra ſincopin. Puluis eius ſuppoſitus, vlcera conſolidat.

De Picea. *Cap.* LXXXII.

ISidorus. Picea ex pinorum genere, differunt tamen vt pinĩ ſpecie. Nam aliam picin Græci, aliam vocant peuceo, quam nos piceam dicimus, eo quòd deinde picem. Plinius libro decimoſexto. Picea eſt arbor ramoſa, cui ramorum eſt ordo ſicut & abieo. Picea montes amat & frigora, feralis arbor, & indicio funebri ad fores poſita, rogiſque virens, iam tamen & in domos tonſili facilitate recepta. Hæc plerumq; plurimam interueniente candida gemma fundit reſinam, thuri tam ſimilem, vt mixta a viſo diſcerni non poſſit. Huius arboris cortex eſt in vſu magno, ſicut abietis & fagi ac tiliæ. Gignit quoque picea exochium, videlicet pillulam in medicina vim vrendi habentem, quæ poſtquam folia ceciderint, hieme durat & continet nucleum pineis ſimilem. Is hieme creſcit, & aperitur pillula tota, caditque cum folia creſcere ceperint. Huic etiam arbori folia ſunt breui ſeta & craſſiore, duraque ſicut cypreſſis. Rami vero pœnæ ſtatim a radice modici, velut brachia lateribus inhærent. Picea minus eſt alta quàm larix, totis panniculis minoribus atque gracilioribus, habet nucleos minimos ac nigros, propter quod Græci pthirophoron eam appellabant. In eadem quoque nucamenta ſunt maribus compreſſiora, minuſque roſcida reſina. Vt autem pix exeat, aperitur picea a parte ſolari, non plaga ſed vulnere corticis ablati, cum plurimum hiatu bipedali, vt a terra cubito cum minimum abſit, nec ipſo corpori parcitur, vt in cæteris quoniam abſtula, vel haſtula in fructu eſt, verum hoc terræ proxima laudatur, altior amaritudinem affert, poſtea humor omnis e tota confluit in vlcus. Hæc picea folia pungentia, nulloq; flore exhilaratur, protinus enim fructus a floribus gignitur. Abies quidem circa ſolſticium floret. Pinus & picea germinatione 15. ferè diebus præueniunt. Semen vero & ipſe poſt vergilias reddunt: picea & pinus & alnus ad aquarum ductus in ſcobes cauantur, obrutæ terra plurimis annis durant, cito vero ſeneſcunt ſi non integantur. Idẽ in libr. 17. Vmbra picearum quæcumque attigerit, eſt venenum. Idem in libro 24. Piceæ & laricis folia trita, & in aceto decocta

dentium

dentium dolori prodeſt. Cinis corticum eius intertrigini, & ambuſtis; potus aluum ſiſtit. Vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit: piceæ folia priuatim iecinori ſunt vtilia, drachmæ pondere in aqua mulſa pota. Denique ſiluas illas duntaxat, quæ picis ac reſinæ gratia radantur vtiliſſimas eſſe pthiſicis autumant. Vel his qui longa ægritudine vires non recolligunt.

De Pino & eius natura. Cap. LXXXIII.

ISidorus. Pinus ab acumine foliorum dicta eſt. Pinum enim acutum antiqui dicebant. Hanc aliã pitin, aliam Græci peucen vocant, quam nos piceam dicimus, eo quòd picem deſudet. In inſulis Germaniæ huius arboris lachryma electrum gignit. Gutta enim deſinens rigore, vel tempore in ſoliditatem dureſcit, & gemmam facit. De qualitate ſua & nomen accipiens, ideſt ſuccinum, eo quòd ſuccus arboris ſit. Pinus creditur prodeſſe cunctis, quæ ſub ea ſeruntur, ſicut ficus nocere omnibus. Nuclei autem pinorum (vt ait Hipocrates) nimis calidi ſunt, venerem commouent, ſtomachum & renes calefaciunt, vrinam purgant, ex dulci vino potati ventrem commouent. Ambroſius. Pinus comantes ſunt, & in alta ſe cacumina efferunt: pinus & olea ſemper indumentum ſuum ſeruant, ſed tamen folia ſua ſæpe commutant, nec ea quaſi diuturna, ſed quaſi ſuccedanea prætendunt. Arbores ſuę pulchritudinẽ perpetui veſtitus integritate muneris obumbrantes. Palladius lib. 12. Pinus niſi in ſiccitate nõ durans, cui cõtra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri; vt exciſæ trabes eius ante in piſcina qualibet anno toto merſę lateant, poſt opera ſtruantur, aut arenis obruerentur in littore, aut agreſtionem qua recte eſſet alternis æſtibus reciprocans fluctus allueret. Ariſto. in libro de plantis. Pinus multos habet cortices, in qua ſicut & in palma ſemen deficit, cum fuerint debiles. Plinius libro decimoquinto. Pinea corona apud Iſthmum victores coronantur. Idem libro decimoſexto. Pinus eſt arbor in cacumine ramoſa, cui folia ſunt, vt cedro capillata. Sandala fit ex omnibus arboribus quæ fundunt reſinam, ſed minimè durans, præterquam e pyceo. Ex arboribus picem ad vina condienda ferentibus. Pinus & pinaſter folium habent capillamenti modo prætenuẽ, longum, & aculeatum mucrone. Fert autem pinus reſinæ minimum ex ipſis nucibus interdum. Et larix, ilex, & picea nulla flore exhilarant nec verſi colore nuncio promittunt annos natales pomorum recurſus, protinus enim flores gignunt fructus. Item arbores quædam tribus annis ferunt ante maturitatem fructus, ex quibus etiam in admiratione maxima eſt pinus. Habet enim fructum matureſcentem, habet & anni proximo venturum ad maturitatem. Ac deinde tertium: Nec arborum vlla auidius, ſi promittit, quo enim menſe nux ea decerpitur, eodem alia matureſcit. Quæ autem in arbore ſe diuidunt, ramiæ vocantur, ſeduntque cæteras, niſi detrahantur. Pinus quadripartitus venarum curſus habet, bifidosque vel omnino ſimplices. Pinus autem & cypreſſus aduerſus cariem tineaſque ſunt firmiſſimæ. Pinus & picea & alnus ad aquarum ductus inter cauantur. Obrutæ vero terra plurimis durant annis. Eædemque ſi tunica tegantur cito ſeneſcunt, mirum in modum fortiores ſi humor quoque extra ſuperſit.

De virtute ipſius in medicina. Cap. LXXXIIII.

AVicenna. Pinus eſt arbor, in cuius cortice eſt ſtipticitas plurima, vnde ſanat abraſionem quando ponitur ſuper eã vt emplaſtrum. Confert etiam corticalibus, & eius puluerizatio confert aduſtioni aquæ calidæ. Conſolidat etiam loca percuſſionis, ſed eius folia ad hæc conuenientiora ſunt, quoniam humidiora ſunt. Pulueriſata faciunt cohærere vulnera. Gargariſmus ex decoctione corticis eius attrahit flegma plurimum. Et cum aceto valet ad dolorem dentium. Fumus eius confert caliis palpebrarum; & corroſioni anguli lachrymalis. Granum eius confert tuſſi antiquæ, & retinet menſtruum. Fructus eius cum ſemine cucumeris in vino prouocat, & confert vlceribus & veſicæ. Cortex eius ventrem retinet. Cortices foliorum eius ſi bibantur conferunt dolori epatis. Vermis viridis qui eſt in pinu eaſdem in natura & virtute cantharidis. Diaſcorides. Arboris pini aliam pitin, aliam Græci peucen vocant, & ſpecie quidem differunt, ſed vnius virtutis ſunt. Cortex eius virtutem habet redarguentem, ideſt ſtipticam. Attritionibus medetur. Et cathaplaſmatibus mixta vulneribus corporis, & combuſturis cicatrices ducit. Bibita ventrem ſtringit, & ſanguinis fluxus cariemque ſuperfluam reprimit. Folia eius eiuſdem ſunt virtutis, ſed paulo minoris; quæ tuſa & cathaplaſmatibus addita tumores ſpargunt. Trita & in aceto bibita epaticis proſunt. Lignum etiam cortici ſimile in virtute: fumus eius propter attramentum ſcriptorium recens colligitur, vtiliter eſt tibiæ, prurigines palpebrarum compeſcit, lachrymam oculis ſiccando ſuſpendit. Ambroſius vbi ſupra. Lachrymula pinus vulpes ſibi medetur.

De Pinaſtro. Cap. LXXXV.

PLinius libro decimoſexto. Pinaſter nihil aliud eſt, quàm pinus ſilueſtris, mira quadem altitudine, & a medio ramoſa ſicut pinus in vertice, copioſiorem dat iſta reſinam, gignitur & in planis. Eaſdem arbores alio nomine, per oram eſſe Italiæ, quas ſtipulas vocari arbitrantur pleriſque, ſed gracilés ac ſuccinctiores, & enodes liburnicarum ad vſus, penè ſine reſina. Huic quinqua arbori non decidunt folia, & eſt ex illis generibus cognatarum arborum in Europa, quæ picem ferunt ad vina condienda. Sunt enim ſex, videlicet pinus & pinaſter ac picea larix & abies & teda. Ex quibus pinus atque pinaſter folium habent capillamenti modo prætenue, longum & aculeatum mucrone. Hæc autem omnia genera, ſcilicet quæ picem ferunt, accenſa fuligine immodica, repente carbonem cum eruptionis crepitu expuunt, eiaculanturque longà, excepta, quę non ardet larice. Idem in libro decimoquinto. Et genus piceæ nucis, quòd pythia vocant e pitaſtris, aduerſus tuſſim remedij ſingularis, nucleos in melle decoctos taurum vocant aquicelos.

De Piſtacia & pithio. Cap LXXXVI.

ISidorus. Piſtacia, dicitur, eo quòd cortex eius pomi nardi piſtici habeat odorem. Huius virtus auſtera eſt & ſtiptica. In cibo autem ſumpta ſtomacho fit accommoda. Plinius libro decimotertio. Syria peculiares habet arbores in nucum genere piſtacia nota, cum aduerſus ſerpentum morſus tradantur & cibo & potu prodeſſe. Palladius libro tertio. In menſe Februario piſtaciæ planta ſtatim poteſt & inſeri & planta caſtanearum aſpergi. Idem in librò vndecimo. Piſtaciæ ſerunt et Autumno menſe Octobri & ſobole & nucibus ſuis. Sed melius ipſa piſtacia iuncta ponuntur mas & fœmina. Marem dicunt eſſe ſub corio, velut eſſet longi videntur latere teſticuli. Qui diligentius voluerit ſerere, pertuſos qualiculos & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna conſtituet, vt ex omnibus germen quodcunque prodeat. Quod vbi conualuit, planta transferatur menſe Februario: amat locum calidum, ſed humectatum, & rigatione gaudet, & ſolet inſeritur therebintho menſe Februario, vel Martio, vt alij, ſed & amigdalo inſeri poſſe animaduerunt. Palladius libro vigeſimoquarto. Pithius eſt frutex ſimilis piceæ, flore paruo purpureo, quam quidam in tenmali numerant genere. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix decocta. Folia eius in aceto decocta cutis emendant ſuffures, mammas quoq, mixto thure decocto. Tormina ac ſerpentum ictus & in totum collectiones incipientes.

De Platano & eius natura. Cap. LXXXVII.

ISidorus. Platanus a latitudine foliorum dicta eſt, vel quia arbor ipſa patula & ampla eſt. Nam platis Græci latum vocãt. Huius arbor & nomẽ & formam ex veteri ſcriptura dicis. Quaſi platanus dilatata ſum in plateis. Eſt autem teneriimus folijs ac mollibus & vitium ſimilibus. Plinius lib. 12. Quis non miretur arborem vmbræ gratia tã ex alieno petitam orbe. Platanus ea eſt, hæc per mare Ionium in Diomedis inſulam tenuis eiuſdem tumuli gratia primum inuecta, in Siciliam transgreſſa, atq; inter primas Italiæ donata, etiam ad marinos vſq, peruecta, ac tributarium etiam detinens ſolum, vt gentes vectigal etiam pro vmbra pendant, tantumque poſtea meruit honoris, vt mero infuſo enutrirantur, eadem nunc in Athenis cubitorum 36. vnius a radice ramos antecedente, nunc eſt in Licia clara ſocia gelidi fontis amœnitate itineri apposita domicilij modo caua, 81. pedum ſpecu vertice numeroſo & ſe protegens ramorum arboribus vaſtus, inſtar agros longis obtinens vmbris. Eſt Gortinæ in inſula Creta iuxta fontem platanus vna inſignis, vtriuſque monumentis linguæ, nunquam folia dimittens. Statimq; illi Græciæ fabuloſitas ſuperfluit, Iouem ſub ea cum Europa concubuiſſe. Eſt autem hominum natura nouitatis auida, multa genera platania adijcere, quandoquidem arboris huius commendatio non alia maior eſt, quàm vitare ſolem æſtate, hieme admittere. Idem in lib. 15. Inopia cogitaliquando luminum cauſa oleum fieri & e platani baccis aqua & ſale maceratis. Virgilius dicit platanum inſitam cera ſis. Idem lib. 16. Gignitur & in platano cachrin pillula, videlicet in medicina vim vrendi habens poſtquam folia ceciderint, hieme durans, nucleum ſimilem pinis continens. Platano ſunt folia denſa, radices copioſæ, primo quidem fauonio germinat cornus, feſtinat & platanus. Arbores proſtratas reſtitui plerumq; & quadam terræ cicatrice viueſcere vulgare eſt. Hoc platanis familiariſſimum quæ plurimum ventorum concipiunt propter denſitatem ramorum, quibus amputatis onere leuato in ſua ſcrobe reponuntur. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno, ſiccior autem vlmo & fraxino.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. LXXXVIII.

DIaſcorides. Platanus eſt arbor frigidæ humidęque ſubſtantię, & ideo folia eius viridia trita & impoſita inflammata

genua

genua curant. Cortex & pilæ cum ſæpo, vel adipe vlcera vſta ſanant. Item platani folia mollia elixata cum vino & cathaplaſmata oculorum iecima ſuſpendunt, & tumores reprimunt. Semen eius eum vino bibitum muribus venenaticis occurrit. Axũgia mixta combuſtionibus medetur. Huius flos ſi in facie ſederit maculam facit, ac ſi in aurem intrauerit, auditum perdere facit. Iterum eius folia tenera cum aceto medentur humidis gingiuis, dentiumq; dolori, quia cohærentis virtutis ſunt. Solutionibus etiam epithimatibus mixta medentur. Plinius in libro 24. Platani aduerſantur veſpertilionibus: pilulæ earum in vino potæ proſunt omnibus ſerpentium & ſcorpionum venenis, & ambuſtis. Tuſæ etiam cum aceto acri magisque ſcillitino, ſanguinem omnem ſiſtunt, & lentiginem & carcinomata addito mella emendant. Cortex in aceto dentium remedium eſt. Folia autem tenerrima decocta in vino albo oculorum vitio. Cinis pilularum ſanat ambuſta igni vel frigore. Cortex eius e vino ſcorpionum ictus reſtringit. Folia & cortex illinuntur collectionibus & ſuppurationibus & decoctum eorum. Lanugo foliorum & oculis & auribus inutilis eſt.

De Populo & eius natura. Cap. LXXXIX.

ISido. Populus dicta eſt, eo quòd ex eius calce multitudo naſcatur. Cuius genus duplex. Nam altera eſt alba, altera nigra. Alba populus dicta eſt, quia folia eius vna parte ſunt alba, altera viridia. Eſt ergo bicolor, habens quaſi noctis & diei notas. Generat etiam reſinam quę electrum nominatur circa Eridanum fluuium, vel (vt alij memorantur) in finibus Syriæ. Ambroſius. Bicolor eſt populus arbor, videlicet coronis vmbroſa victricibus. Plinius libr. 16. Montes amat populus ſicut & buxus, nec niſi in aquoſis prouenit populus, ſicut nec ſalix nec alnus. Vnitas vero foliorum cuiusque permanet in ſuo genere, præterquam populo & hæderæ. Tria ſunt populi genera, videlicet alba & nigra, & quæ libica appellatur minima folio, ac nigerrima, fungisqua enaſcentibus. Laudatiſſima alba, folio bicolor, ſupernè candicis inferiori parte virens. Hæc vero nigræ, quæ & Crotoni in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt vetuſtiora in angulos exeunt. Econtra vero hæderæ anguloſa rotundantur. Populorum folija grandiſſima lanugo euolat. Populo albæ circumaguntur folia poſt ſolſtitium, nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Pediculo tremulu ſunt populis folia, & iiſdem folis inter ſe crepitantia. Inter primas germinant populus & vlmus. Tardèque ſeneſcunt ea quorum eſt criſpa materies, vt palma & acer ac populus.

De Virtute eius in medicina. Cap. XC.

DIaſcorides. Populus eſt arbor, quam alij leuce dicunt. Hæc fortiter calefacit. Humectat autem mediocriter. Huius corticea bibita hiſchiadicis medetur, & ſtranguriis ſubuenit. Multi etiam dicunt, quòd eadem bibita cum rene vel vrina burdonis generare non permittit. Eius folia bibita poſt purgationem menſtruorum, ſimili modo conceptum non admittunt. Succus foliorum eius doloribus aurium ſubuenit. Succus ſeminis eius melle mixtus caligines oculorum detergit. Item folia cum aceto cathaplaſmata podagricis medentur. Semen vero cum aceto bibitum epilenticos curat. Reſina eius virtute calidior eſt, & malagmatibus vtiliter miſcetur. Aliqui etiam perhibẽt huius arboris lachrymum cadaueris diſtilatum & coagulatum, ſaccinum facere, quod tritum ac bibitum ſolutiones ventris euoſtringit, & ſtomachum reficit, ac fluorem ſanguinis reprimit. Plinius lib. 24. Populi albæ cortex potus hiſchiadicis & ſtranguriæ prodeſt, foliorum ſuccus calidus aurium dolori. Populus nigra efficaciſſima habetur, quæ in Creta naſcitur. Comicialibus ſemen ex aceto vtile fundit, & illa reſinam exiguam qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor e cauis populis nigræ effluens verrucas & papulas attritu odoratus tollit. Populi ferunt & in folijs guttam, ex qua apes propolim faciunt. Gutta quoque aquæ propolis remedium quàm efficax eſt. Conſtantinus vbi ſupra. Populus calida & ſicca in primo gradu, aliquantulum habeas ponticitatis. Coleram rubeam purgat, prodeſt eis qui dolorem habent in capite, aut apoſtema vel hydropiſim, conſtipatos etiam ventres purgat.

De Quercu. Cap. XCI.

ISidorus. Quercus eſt arbor multum annoſa, ſicut legitur de quercu Mambræ, ſub qua habitauit Abraam, quę fertur vſq; ad Conſtantini Regis Imperium per multa ſæcula perduraſſe. Quercus dicta, eo quòd ex ea ſoliti erant dij gentium quærentibus præcinere reſponſa. Huius fructus appellatur galla. Plinius libro 13. In alto mari naſcitur quercus & abies cubitali altitudine, & ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Idem in lib. 16. Quercus glandem fert ſicut eſculus & robur & ilex & ſuber: Glans quercina diffuſam atq; graui ſſimam facit ſuem, & ipſa glandium dulciſſima. Fortius etiam lignum habet quercus, & incorruptius, quàm hemeris, quæ maximam glandem fert corijs perficiendis aptiſſima. Ramoſa & ipſa, procerior tamen & craſſior radice. Quercus boletos probatiſſimos, robur autem & cypreſſus noxios. Deſcendit & in plana quercus ſicut acer & cornus & fraxinus. In agro turino. vbi vrbs Sibaris fuit, ex ipſa vrbe proſpicitur quercus vna nunquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Quernà vero folia Cato iubet dari animalibus non per arida. Sũma ſui parte ſteriliores ſunt quercus & mariſca, ſicus, iuglandes, ſed ſumma ſui parte fertilior eſt arbutus. Arbitror autem falſum vetuſtate minui radices arborum, viſa eſt enim annoſa quercus vi tempeſtatis euerſa iugerum ſoli amplexa. Firma eſt in aquis quercus obruta. Eadem qua ſuper terram torquendo ſeſe rimoſa facit in opera. In Põto iuxta Eracleam ſunt quercus duæ ab Herculæ ſatæ. Viſcum etiam adnaſci dicunt in quercu, ſicut in robore. Olea vbi quercus foſſa ſit male ponitur, quia vermes qui rauæ vocantur in radice quercus naſcuntur, & tranſeunt. Quercus & robur quibus ſi anguſta decorticatio fuerit nihil nocet. Corticæ vero in orbem detractio moriuntur tardius robora & quercus. Porro quercus & ilex ac pyrus ſtillicidia ſunt ponderoſiſſima. Gluſſa ſuper Iſaiam. Quercu ariditate concuſſa deſtituit folia. Vnde Propheta Iudæis. Eritis inquit velut quercus deſfluentibus folijs. Ex ueterum. Baſan habet glandiferas quercus, qui non hominum ſed porcorum eſt cibus. Vnde iuxta Prophetam. Dies domini veniet ſuper quercus Baſan. Palladius vbi ſupra. Quercus ad fabricæ materiam apta eſt, durabilis ſi terrenis operibus obruatur, & aliquantenus palis. Ex libro de natura rerum. Quercus dicitur quaſi querens, putredine enim difficile cedit in ſicco ſeruata. Autor. Cinis quercus certorumq; lignorum ſtipticorũ retinet ſanguinem. Diaſcorides. Cinis cum oleo mixtus & inunctus mouet ſudores, hoc & cæteri præſtãt cineres, ſed magis quercinus, lixiuia quoque ex cinere quercus ad vſum medicinæ efficaciſſima eſt hominibus & pecoribus, quæ tenſione pulmonis vexantur, & quibus aliqua venenata res obſiſtit. Bibita namq; ſalutem affert, vtilis etiam eſt vulneribus humectis & in fiſtulis. Et vulnera difficilia ad ſanandum & calloſa, longis temporibus ſordida. Quotidie itaque lauanda ſunt, & ſic apto medicamine ſananda, quia virtus lixiuiæ non ſanat, ſed ad ſanitatem diſponit vulnera.

De Ramno. Cap. XCII.

DIaſcorides. Ramnus eſt genus rubi, quam vulgo ſenticem vrſinam appellant, aſperum nimis & ſpinoſum. Diaſcorides. Ramnus eſt frutex quæ circa hortos naſcitur. Huius virgæ longę ſunt & ſpinoſæ. Folia quoque longa & pinguiſſima atque leuia. Eſt autem ramnus alta, colorem habens album & ſubruffum, & virgas cubitus quinque, virtutem habet minimam. Semen eius latum eſt ac tenue recluſum in folle, ſicut alodali. Omnium vero folia cathaplaſmis adhibita, ſacrum ignem corporis prohibent. Plin. lib 24. Inter genera ruborũ ramnus appellatur a Græcis candidior frutex, is ſpres ramos ſpargens rectis aculeis, non vt cæteri aduncis. Alterum genus eſt ſilueſtre nigrius rubentes ferens folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod licium vocatur. Semen ſecundas trahit. Alter ille candidior ſtringit, ſed magis refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Conſtantinus vbi ſupra. Ramnus frigida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo, valet puſtulis oris. Ventris dolorem & ſtomachi defectionem curat, cathaplaſmatus eriſipilam deſtruit. Succus eius oculorum collirio mixtus vnue ſolus conuenit dolori oculorum, maximèq; pannorum albedini. Bibitus autem lapidem renum frangit.

De Robore. Cap. XCIII.

ACtor. Robur ſecundum Iſidorum, generaliter dicitur ex omni materia quicquid eſt firmiſſimum. Nihilominus tamen & arbor quædam hoc nomine nuncupatur, de qua frequẽter Plinius loquitur. Plinius libro 16. Robur eſt glandifera ſicut & quercus ac ilex, præter fructum & alia gignit plurima, fert enim & gallæ genus vtrumq;. Et quædam veluti mora, niſi different arida duritie, pleruſque caput imitantia tauri, quibus ineſt fructus nucleis oliuæ ſimilis. Naſcuntur & in eo pillulas unciis non abſimiles, intus habentes flocculos molles lucernarum luminibus aptos. Nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam vtilem pilulam cum capillo, verno tempore tamen melligeni ſucci. Gignunt & alij ramorum eius pillulas, corpori non pediculo adhærentes, candicantes vmbilico. Cętera nigra varietate diſperſa, media cocci colorem habent. Apertus amara inanitas eſt. Aliquando & culices gignit. Necnon a folijs conuolutas pillulas, & in folio rubentes: Aquoſos nucleos candicantes ac translucidos, quandiu molles ſint, in quibus & culices naſcũtur. Matureſcunt immodum. Ferunt & robora cachrim pillulam in medicina vim vrendi habentem. Is creſcit hieme, aperitur vere pillula tota, caditq; cum folia creſcere ceperint. Tam multifera ſunt, & tot res præter glandem robora pariunt. Sol &

boletos

boletos, ſuilloſque nouiſſima irritamenta gulæ, quę circa radices naſcuntur. Robora quoque viſcum ac mella ferunt, vt auctor eſt Heſiodus, conſtatque rores melleos e cœlo cadentes non alijs magis inſidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitroſum eſſe certum eſt. Scandula quidem e robore fit aptiſſima, mox e glandiferis alijs, ſed maxime durans præterquam e pino. Montes & valles diligit robur, caſtanea, & abies. Sunt autem robori folia toto ambitu ſinuoſa. Et ſunt eis etiam in candice ipſo iam denſa ac rara, ſemperque latæ rariora, diſpoſita myrto. Item robur, & abies, & larix non continuant germinationem, ſed intermittunt, & tripartita trinaque germina edunt. Ideo & inter ſquamas corticẽ ſpargunt, quod oĩbus arborib. euenit in germinatione, quia rumpitur cortex prægnantium. Roboris ſciſſus eſt cortex non lenis, ſed ſcaber. Radices copioſæ atque carnoſæ, quas in profundum agit. Mollis ac peſſima ligni pars etiam in robore facile putreſcens, teredini obnoxia. Ideoque ſemper eſt amputanda. Robur & ilex, ac morus, & hebenus, & quæ ſine medulla ſunt, intra oſſea ſunt. Robur ſpiſſam habet materiem; eique nigricans color eſt. Tanta duritia ineſt robori, vt niſi madefactum non queat terebrari, & ne quidem ſic quit adactus clauus auelli. Itaque cariem vetuſtatemque ſentit tardiſſimè. ſentit tñ teredinẽ cęſum in vere. Bruma vero neque vitiatur neque finditur. Aliàs obnoxium etiam, vt torqueat ſeſe findatque, quod in ſubere tempeſtiuèque cęſo euenit. Defoſſum diu durat robur, ſed aqua marina corrumpitur. Robur & olea in tranſuerſum poſitæ incuruantur ceduntque ponderi. Viridia præter robur, & buxum pertinacius reſiſtunt ſectioni ſerrarum, quia dentes æqualitate replent inerti. Sunt autem robora & inter ſe, & cum alijs glutino inſociabilia. Viſcus adnaſcitur & in robore, vt in quercu & ilice. Idem lib.17. Inſitorum omniũ capaciſſima dicitur platanus, poſtea robur. Verum vtraque ſapores corrumpunt, pedimenta ſunt optima vitibus e robore oleaque. Præterea pomiferis quæ germinant, nec fructum ferunt, ſciſſa radice lapis inditur, fertileſque fiunt. Hoc idem in amigdalis e robore cuneo adacto fit. Denique arbores quædam ablato in totum cortice moriuntur. Tardius autem robora, & quercus.

De Rododendro, & roſmarino. Cap. XCIIII.

ISidorus. Rododendron corruptè vulgo lorandrum vocatur eo ꝙ folijs lauri ſit ſimilis; flore vt roſa. Arbor autem venenata eſt. Interficit enim altera, & medetur ſerpentum vexationibus. Plinius lib.16. Rododendro vt nomine apparet, a Græcis venit. Alij nerium vocauerunt. Alij rodophanem vocauerunt. fronde ſempiternum, roſæ ſimilitudine, caulibus fruticoſum. Iumentiſq; capris & ouibus venenum. Idem tamen eſt homini contra ſerpentum venena remedium. Idem lib.27. Rododendrum ſeritur propagine, ſicut etiam ſemine. Idem in lib.24. Rododendros ne nomen apud nos inuenit latinum: ſed radophionem vocant aut nerium. Mirumque folia eſſe quadrupedum venenum, homini vero contra ſerpentes præſidium, addita ruta, & vino pota. Pecus etiam & caper, ſi aquam biberint, in quo folia ea maduerint, huiuſmodi mori dicuntur. Diaſcori. Roſmarinum quod alij lithos vocant: eſt arbor quædam ſtiptica, & mediocriter extenuatoria & deſiccatiua. Semen eius aut limatura ligni eius ad fluxum ſanguinis mulierum, & diſſintericos & celiacos facit. Si ex ea lauatur caput, capillos cadere prohibet. Plinius vbi ſupra. Roſmarini duo genera ſunt, Alterum ſterile, alterum cui caulis & ſemen reſinaceum, quod cancbrys vocatur. Eius folijs eſt odor thuris. Radix vulnera ſanat viridis impoſita. Sedatque procidentia condilomata & emorroidos. Succus, & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. Oculorum aciem exacuit: ſemen ad vetera pectoris vitia datur potui. podagris illinitur cum farina eruina. Menſes adiuuat, & ea quæ ſerpunt purgat, humidaque corporis vitia, collectiones, articulos contuſos, perniones, pterigia, abundantiam menſtrui in fœminis ſiſtit; vuluęque ac ſedis procidentia. Itemque oculos, & oris vlcera & genitalium. Actor. De roſmarino etiam dictum eſt ſuperius inter herbas incultas, quia tanq̃ frutex medius eſſe videtur inter arbores & herbas.

De Salice & eius natura. Cap. XCV.

ISidorus. Salix dicta eſt, eo quòd ſaliat, id eſt creſcat. Arbor lenta vitibus vinciendis habilis. Cuius ſeminis hanc dicunt eſſe naturam, vt ſi quis in poculis illud hauſerit, liberis careat, ſed & fœminas infœcundas efficit. Eſt autem ſicut populus & tilia mollis materiæ, & ad ſculpturam aptæ. Ambro. Salicea videntur nihil habere ſeminis. Habent tamen granum quoddam in folijs, quo terris commiſſo tanquam ſemine poſito ſurgat arbor de ſurculo, & tanquam ſeipſum exuſcitet de ſemine ſuo. Habet itaque granum illud virtutem radicis & ſeminis. vnde plerique hac ratione incrementum ſui propagauerunt nemoris. Gl. ſuper Iſa.44. Salix eſt arbor infructuoſa, ſed cito creſcit, maximè ſi iuxta aquã ſit. Ariſto. in lib. de plant. Quædam in humido loco, quædam in arido, & quædam in vtroque, vt ſalix. Idem lib. de animalibus. Quædam arbores non fructificant: ſicut viri pingues non multũ ſpermatizant, talis eſt ſalix, & Romana nux. Idem in lib.16. In aquoſis tantum proueniunt ſalices & alni, longaq; folia ſunt vtrique: inter primas germinant. Circumaguntur ſalicis folia poſt ſolſtitium, nec alio argumento intelligitur certius ſydus confectum. Ocyſſime vero ſalix amittit ſemen antequam maturitatẽ ſentiat olno, & ob id frugiperda dicta eſt ab Homero. Sequens vero ætas ſcelere ſuo hanc ſententiam interpretata eſt, ꝙ ſemen ſalicis mulieris ſterilitatis medicamentum eſt. Sed in hoc quoque naſcenti natura prouidit, quòd depacto ſurculo incurioſius ſemẽ dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem proferre ſolita, in inſula Creta.

De Generibus ſalicum & eius cultura. Cap. XCVI.

IDem in eodem. Salicis vero plura ſunt genera. Nam in proceritatem magnam iugis vinearum perticas emittunt, & baltheo vincula corticis pariunt, & aliæ virgas ſequacis ad iuncturas lentitię. Aliæ vero prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus alię firmiores corbibus agricolarum, & ſuppellectili. Plurimæ candidiores ablato cortice, lenique tractatu mollioribus vaſis, quam vt e corio fiant, & etiam ſupinarum in delicijs cathedrarum aptiſſimę. Decidua ſalici fertilitas denſiorque tonſura ex breui pugno neruis, quam ramo non, vt remut in nouiſſimis arbore curanda. Nullis quippe redditus eſt tutior, minoriſve impendij aut tempeſtatum ſecurior. Tertium ei locum attribuit Cato in æſtimatione ruris, prioremque quam oliuetis, quamque frumento, vel pratis, nec quia deſint alia vincula. Salici præcipua dos. Funditur enim græca rubens amerina candidior, ſed paulo fragilior. Ideoque ligant nexu ſoluto. In Aſia tria genera obſeruant, nigram vtiliorem viminibus, candidam agricolarum vſibus, tertia vero quæ breuiſſima eſt, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus imponunt nomina. Nam viminalem vocant eandem, quæ purpurea. Alteram miecchinam a colore, quæ ſit tenuior. Tertiam vero gallicam quæ tenuiſſima. Frigidiſſima ſunt quæcunque aquatica, lentiſſima vero, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga ſe protinus contrahit, ſuumque vulnus claudit, & ob id contumacius ferrum tranſmittit. In quo genere ſunt ſalix, ficus, tilia, ſambucus, & populus vtraque. Leuiſſima ſunt ex his ficus & ſalix, ideoque vtiliſſimę. Idem in lib.17. Innotuit eſt ſurculos abſciſos ſeri, quod primo ſepis cauſa factum eſt ſambucis & rubis depactis, mox & cauſa culturę ſalicibus & alnis & populis. Semen quoque natura inſerere docuit, raptum auium fame deuoratum, ſolidoque alui tempore madido, cum fecundo fimi medicamine in mollibus arborum lecticis abiecto, & ventis ſępe in aliquas corticum rimas tranſlato. Vnde vidimus in ſalice ceraſum, & in ceraſo laurum. In his autem quæ propter alias ſeruntur, & maximè vineas ceduo ligno, principatum optinent ſalices, quarum ſatio fit loco madido, tamen pedes duos ac ſemipedũ refoſſo. Interuallo dicunt eſſe pedes ſenos trimæ. pedibus binis a terra putationum coercentur, vt ſic in latitudinẽ ſe fundant, & ſine ſcalis tondeantur. Salix enim eſt fecundior quo terræ propinquior. Has etiam omnibus annis iubent confodi, vel configi mente Aprili. Viminalium hæc eſt cultura. Perticalis autem & virga & talea ſeritur eadem foſſura. Perticas autem cedi iuſtum eſt quarto fere anno, & hæc autem ſeneſcentium præſtituunt propagine, locum pertica immerſa, & poſt annum reſecta. Salicis viminalis iugera ſingula ſufficiunt .25. vineę iugeribus. Palladius lib.3. In menſe Februario plantæ ſalicis obruendæ ſunt, & omnium generum, qua applicantur arbuſto.

De Virtute ſalicis in medicina. Cap. XCVII.

DIaſcorides. Salix eſt arbor cuius folia glutinant vulnera cruenta. Flos etiam eius ſine mordicatione deſiccatiuus eſt. Cinis eius cum aceto ſuper callos pedum inductus eos tollit, & ſimiliter verrucas eminentes. Flos eius cum aqua bibitus omnem calorem libidinis frigeſcere facit. Auicenna. Salicis fructus & folia ſtiptica ſunt ſine mordicatione, & eſt in eis exiccatio ſufficiens. Cineris autem eius vehementis eſt exiccationis. Emplaſtrũ ex ea factũ retinet fluxum ſanguinis. Ex folijs eius ſiſſis egreditur gumma vehementis abſterſionis ſubtiliatiua. Ex fructu eius & folijs fit emplaſtrum ad vulnera magna. Cinis eius formicam remouet quando linitur ex ea cum aceto quod eſt eius ſuperius. Et eius aqua ſedant ſoda. Succus foliorum vltimus eſt in cura ſaniei, quæ exit ex aure. Iterum fructus eius & aqua ponuntur ſuper percuſſionẽ pupillę. Eius quoq; gummi valde confert viſui debili. Aqua eius confert oppilationi epatis & ictericię. Fructus eius confert habentibus fluxum ſanguinis. Cõſtantinus vbi ſupra. Salices frigidæ ſunt in ſecundo gradu, ſiccæ in primo. Valent dolori capitis de calore, ſi in naribus mittantur. Succus eius vulnera ſolidat. Cortex eius viſtus & cum aceto temperatus verrucas, & porros aufert. Sed hic corticis a ſalicibus florem habentibus euuti, viſum clarificat, defectos confortat oculos. Succus frondium & po-

morum

morum potatus, molieri vt concipiat, non permittit, bibitur ſanguinem conſtringit Plin. libro 24. Salicis fructus ante maturitatem collectus prodeſt ſanguinem reiicientibus. Cinis corticis e ramis primis clauum & callum aqua mixta ſanat. Vitia cutis in facie emendat, magiſque ſucco ſuo admixto. Eſt autem trium generum. Vnum arbor ipſa gummi modo caudat, alterum manat cum flore in plaga exciſo cortice trium digitorum magnitudine. Hic valet ad purganda, quæ obſtent oculis. Iterumque ad ſpiſſanda, quæ opus ſunt, atque ad ciendam vrinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius verò ſuccus eſt detruncatione ramorum a falce diſtillans. Ex his ergo aliquis cum roſaceo in calice punico calefactus auribus infunditur. Iterumque folia cocta, & cum cera trita imponuntur podagricis: foueri neruos vtiliſſimum eſt cortice ac folijs in vino decoctis. Iterum folia contrita & pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt vſum eius ſumpta. Denique flos tritus cum folijs furfurea in facie purgat.

De Natura ſambuci. Cap XCVIII.

ISidorus. Sambucus eſt arbor mollis & parua. Plinius lib. 16. Sambuci habent acinos nigros & paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo, qui & ipſi in aqua decocti manduntur. Idem lib. 15. Arborum quarundam fructus pediculis dependent, vt pyri. Alij vero racemis, vt hederæ, atque ſambuci. Idem libro 16 Sambucus germinat inter primas, & nudatur inter nouiſſimas. Et ex his, quæ hieme Aquila ex oriente concipiunt ordine naturæ florent primę ſilueſtrium ſambucus, cui medulla eſt plurima, & cornus cui nulla. Sambucus eſt arbor diuidua, nec ramoſa, lentiſſima, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, cuius nimirum plaga ſe protinus contrahit, ſuumque vulnus claudit, & ob id contumacius ferrum tranſmittit. Sambuci atq; rubi generis ſunt fungoſi, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni atque ſucci eſt vtique ſambuco, ex qua magis canoram bucinam tubamque credit paſtor, ibi cæſæ, vbi gallorum cantum non exaudiat frutex ille. Idem libro 17. Inuentum eſt ſurculos abſciſos ſerere, quòd ſepis cauſa factum eſt ſambucis & cotoneo rubiſque depactit: ad palum vinearum firmiſſima eſt ſambucus, taleiſque ſeritur vt populus.

De virtute ipſius in medicina. Cap, XCIX.

AVicenna. Sambucus alba calidior eſt, quàm citrina, & quã purpurea, & eſt vniuerſaliter in tertio calida & ſicca. Eſt autem ſubtiliatiua humiditatum, ſenibusq; confert eius oleum. Delet autem pannum, & facit rubedinem eius odoramentum. Oleum eius confert ſenibus, & frigidis neruorum ęgritudinibus. Odor eius facit ſoda, cum hoc tamen reſoluit ſoda frigidã a flegmate odorata. Denique puriſ eius oleum fluere facit ſanguinem ex naribus calefactum cum ipſum odorat. Conſtãtinus vbi ſupra. Sambuci calidi ſunt in ſecundo, ſicci in primo, diſſolutiui ac neruorum mollitiui ſunt, ſtomachum quoque molliunt, vomitum prouocant, & cathaplaſmati mammillarum apoſtemata ſanant. Sambucolum quoq; ſcabiem ac puſtulas & apoſtemata narium ſanat, vulnera clauſa aperit, euerſaq; ad ſuã naturam conuertit. Aurium dolorem placat, bibitumque lumbricos & aſcharides flegmaticos excludit, ac melancolicos humores purgat. Plinius libro 24. Sambucus habet alterum genus magis ſilueſtre, quod Græci chamæacten, alij helion vocãt, multo breuius, vtriuſq; foliorum vel ſeminis vel radicis decoctum in vino veteri, & ad cyatos binos potum ſtomacho inutile eſt, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem maximè recentis ambuſti, & canis morſum cum polenta, molliſſimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones lenit infuſus. Acini eius infirmiores, quàm reliquæ, capillum tingunt. Poti acetabuli menſura vrinam mouent. Ad omnia efficacior eſt, quæ minor. Radix eius decocta ac pota hydropicos exinanit. Folia in vino pota ſerpentum ictibus reſiſtunt. Podagricis cum ſepo hircino vehementer proſunt cauliculi illiti, ijdem in aqua macerantur, vt ſparſi pulices necentur. Foliorum decocto ſi locus ſpargatur, muſcæ necentur. Boa appellatur morbus papularum cum rubent corpora, ſambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus aluum ſoluit.

De Saphato & ſentice ac ſetha. Cap. C.

AVicenna. Saphatum eſt arbor Arabica & Armena, & eſt vnum de lacticinijs. Calida eſt in grado tertio, & eius ſiccitas eſt in quarto. In ipſa eſt ſtipticitas temperata, & confert impetigini illita. Super aſcolia quoque cum melle linitur & remouetur, ventrem ſoluit, & debilitat viſcera, & eſt quædam ſpecies eius interficiens ſedentem in eius vmbra. Cauetur ergo ab ea. Nam & lactis eius tres ſpecies, & interficit in duabus epar & pulmonem frangendo. Iſidorus. Sentix dicta eſt a ſitu, eo quòd eſt terra inculta, in qua ſentices, ſpinæque naſcuntur. Maiores autem noſtri omnem arborem ſpinoſam dicebant veprem, eo quòd vi prendeat. Hieronymus ſuper Iſaiam. Setha eſt genus arboris naſcentis in eremo, ſpinę albæ ſimilitudinem habens. Cuius lignum imputribile & leuiſſimum, omnium lignorum tam in fortitudine, quàm in nitore ſoliditatem & pulchritudinem ſuperat, vnde omnia ligna arcæ & tabernaculi facta ſunt inſtrumento. Haimo ibidem. Ex hac arbore terra in qua naſcitur, dicta eſt ſethim, vnde dicuntur ligna ſethim. Ex libro de natura rerum. Sethim eſt arbor nobiliſſima ſimilis albæ ſpinæ, ſed multo maior & altior creſcit. Lignum eius album & leue non facile cedens igni, nec vnquam humore aliquo, vel antiquitate corruptibile, quòd adhuc patet in Archa Noe, quæ eſt ſupra montes Armeniæ.

De Sicomoro. Cap. C I.

ISidorus. Sicomorus dicta eſt, eo quòd folio ſit ſimilis moro. Hanc latini celſam appellant ab altitudine, quia non eſt breuis vt morus. Eſt autem ſicomorus Græcum nomen, ſicut & morus. Actor. Sicomorus interpretatur ficus fatua. Diaſcorides. Sicomorum multi ſicamum dicunt, eſt arbor ingens, fico ſimilis, habens circa folia pinguedinem plurimam, & folia celſæ ſimilia, ſemen autem non tale. Ter aut quater in anno profert fructus. Semen vero in cacumine profert, vt ficus, ſed & ipſis ramulis fructum fert dulcem, ſicut ficus, & eius grana minuta, ſicut fici. Hæc plurimum matureſcit, ſed immaturus calor ineſt ei. Naſcitur apud Rhodos, ſed non locis calidis. Huius fructu multi pro eſca vtuntur, quia ſanguinem plurimum gignit, ventrem mollit & cacoſtomachus eſt. Hæc arbor ſi lapide percuſſa fuerit, ſuccum gummi ſimilem emittit, ſed in altum percuſſa nequaquam. Hic ſuccus exiẽs ſpongia, vel lana molli colligitur & in catino ſiccatur, & inde torciſci fiunt. Huius virtus eſt malactica & peracolectica, vulneribus diaforeticus eſt contra morſus venenatos bibitur & inungitur, tumores ſplenis compeſcit, & ſtomachi dolorem, frigus corporis non admittit. Idem ſuccus diutius ſeruatus tẽpore perit. Hæc arbor in Cypro naſcitur virtute diſſimilis ſuperioribus. Semen habet ſicamio ſimile, & vt cochmella dulce.

De Silere ac ſiliqua. Cap. C II.

PLinius vbi ſupra. Siler eſt frutex, cuius folia illita fronti, capitis dolores ſedant; ſerpentes hunc fugiunt & ob id baculum ex eo ruſtici gerunt. Iſidorus. Siliqua a Latinis corrupte dicitur a Græcis xilicon, eo quòd fructa ligni eius ſit dulcis, xilon quippe lignum dicimr, licon dulce. Huius arboris pomo ſuccus capreſſus a Græcis Acacia dicitur. Plinius libro 13. Siliqua quam iones ceratoniam vocant, fert pomum ſiliquæ. Idem libro 17. Siliquæ Græcè ac Perſici eſt tempus ſerendi vel inſerendi ante brumam per Autumnum. Idem in libro 14 Xiliqua Syriaca fit vinum. Ex lib. de natura rerum. Siliqua eſt arbor, ex cuius fructu dulci, ſuccus capreſſus habilis eſt ad bibendum, ſed ipſe fructus magis eſt cibus porcorum, quàm hominum. Palladius lib. 5. Siliqua ſeritur menſe Februario, vel Nouembri, & ſemine, & plantis, amat loca maritima, ſicca, calida, campeſtria. Tũ, vt ego expertus ſum, in locis calidis fœcundior fiet, ſi admouetur humore r poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Inſeri eam menſe Februario credunt aliqui in pruno, vel amigdalo. Siliquæ ſeruãtur diutiſſimè, ſi expandant in cratibus. Actor. Siliqua dicitur & arbor, & eiuſdem fructus, & etiam quoddam leguminis genus, de quo videlicet dicetur inferius.

De Spina. Cap. C III.

ISidorus. Spina in Aegypto celebratur circa Thebas duntaxat nigra. Quoniam incorrupta etiam in aquis durat, & ob id vtiliſſima nauium coſtis. Candida facilè putreſcit aculeus ſpinarum, & in folijs, ſemen in ſiliquis, coria perficiunt gallę vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea: ſed præcipua vtilitas, quòd cæſa tertio anno reſurgat. Ariſtot. lib. de vegetabilibus. Spinæ non ſunt de genere, nec natura plantæ: ſed humor & frigus aſcendit, & cum eſt parua decoctio, illudque coagulat Sol, & ex illo fiunt ſpinæ. Fitque forma pyramidalis in ſpina, quoniam aer, cum elongatus fuerit ab aliqua planta, augentur partes eius cum extenſione materiæ. Plinius lib. 12. In India eſt ſpina, ſed deprehenſa in lucernis igne protinus tranſiliente. India fert in ſpinis ſimilitudinem piperis, amaritudine præcipua, folijs paruis, denſiſq;, cypri modo, ramis cubitorum trium, cortice pallido, radice lata, & lignoſa buxei coloris. Hac in aqua cum ſemine excepta, in ęreo vaſe medicamentum efficitur, quod licione vocatur. Eadem ſpina & in Pelio monte naſcitur, qua medicamentum adulteratur, Gens Indit contermina vocatur Ariana, cuius ſpinarum lachryma eſt precioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Lauri folia ibidem ſpina eſſe, tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis cęcitatem omnibus animalibus infert. In Aegypto naſcitur aſpalathros ſpina candida, magnitudine arboris modicę, flore roſæ. Radix eius vnguentis expetitur. Tradunt in quocunque frutice curuetur arcus cœleſtis, eandem

quæ-

quæcunque ſit aſpalathri ſuauitatē odoris emittere, ſed in aſpalathro inenarrabilem quandam exiſtere. Huius probatio eſt in colore ruffo, vel igneo, tactuque ſpiſſo, & odore caſtoreo. Idem lib. 13. In Aegypto celebratur ſpina duntaxat nigra, quoniam in aquis durat, & incorrupta manet, & ob id nauium coſtis vtiliſſima. Candida verò facilè putreſcit, aculeus ſpinarum & in folijs, ſemen in ſiliquis, quo gallæ vice coria perficiuntur. Flos eius iucundus eſt coronis, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea, ſed præcipua vtilitas exiſtit, quòd cæſa tertio anno reſurgat. Nec obmittendum eſt etiam, quòd in Babylone ſeritur in ſpinis, quoniam non alibi viuit, & eſt ſicut viſcum in arboribus; ſed illud in ſpina tantum, quæ regia vocatur. Mirumque, quòd eadem die germinat, quod inſectum eſt. Inuicitur autem ipſo canis ortu, & arborem celerrimè occupat. Vinum ex ea condiunt, & ideo ſeritur. Spina hæc naſcitur & Athenis etiam longis muris. Idem lib. 17. In Calabria eſt ſpina ſilueſtris, quæ per inſitionem vtiliter myrtos & ſorbos recipit.

De Spina virtute in medicina. Cap. CIIII.

Avicenna. Spina alba frigida eſt, & ſicca in primo. Confert mollificationi ſtomachi. Decoctio eius confert infirmitatibus iuncturarum & podagræ. Spina Iudaica calida eſt, ſubtiliatiua, reſolutiua. Confert aleuzet & ſputo ſanguinis. Ex eius decoctione colluitur os ad dolorem molarum. Spina Aegyptiaca frigida eſt in primo, ſicca in ſecundo. Exiccatiua eſt, & catarros abſcindens. Confert apoſtematibus gutturis, & ſtomachi. Radix eius, & propriè ſemen eius vehementius ſunt conſolidatiua. Idem in eodem. Zedeguaro eſt ſpina alba, quæ ſpinas habet ſimiles folijs amomi, ſed ſubtiliores & albiores, florem purpureum, ſemen rotundum. Stipes eius quandoq; peruenit ad duos cubitos. In ipſa eſt virtus reſolutiua & aperitiua, propriéq; in eius ſemine, quod eſt calidum & ſubtile. In ipſa eſt retentio fluxus ſanguinis, confert apoſtematibus flegmaticis & ſpaſmo, & ſputo ſanguinis, ſolutioni antiquæ. Febribus flegmaticis longis, & omnibus febribus antiquis, debilitati quoque ſtomachi, & aperit opilationes. Maſticata & poſita ſuper puncturam ſcorpionis attrahit venenum. Semen eius bibitum cōfert morſuræ venenoſorum reptilium. Collutio oris ex eius ſucco facta ſedat dolorem dentium. Radix eius eſt infrigidatiua exiccatiua cum reſolutione quadam. Plinius libro 23. Spina Arabica ſpiſſat, ſtringitq; diſtillationes omnes, & ſanguinis excreationes, menſiumq; abundantiam, etiam nunc radice valentior. Spinæ albæ ſemen ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita capitis dolorem minuit. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acharnon dicunt minoribus multo folijs aculeatis per extremitatem, & arenoſa lanugine obductis. Qua collecta etiam veſtes quædam in Oriente fiunt ſimiles bombicinis. Ipſaque folia, vel radices ad remedia bibuntur. Eſt & alia quam nos rubeam dicimus, qua lanæ tinguntur, pelleſq; perficiuntur. In medicina vrinam cit, morbum regium lauat, hiſchiaticos ac paralyticos. Radix ſemenque menſes trahunt, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt, contra ſerpentes rami cum folijs imponuntur. Folia eius capillum inficiūt. Eſt & paliurus genus ſpinæ. Actor. De achanto & iuuca & paliuro ſuperius inter herbas diximus, inter quas nimirum ponit eas Iſidorus.

De Subere vel ſuberie. Cap. CV.

Iſidorus. Suberies eſt arbor, ex qua validiſſimus cortex natatorius extrahitur, ſic dicta quaſi ſuberies, eo quòd fructus eius ſues edunt. Porcorum enim ſunt alimenta, non hominum. Plinius libro 16. Glandem fert ſuber, ſicut quercus & ilex: fungoſam carnem Nigidius tradit fieri ſubere, ſicut eſculo & robore. Tardiſſimam germine germinat ſuber ac concipit, & incipiente hieme fructum emittit. Silueſtrium generi folia non decidunt ſuberi ac buxo, & eſt cortex carnoſus ſuberi ac populo. Suber tempeſtiuè cæſa torquet ſeſe ſinuóſque. Cariem vetuſtatemque ſentit hæc arbor tardiſſimè, ſicut & iuglandes atque caſtaneæ. Cæterum in aquis non fluitat ſuber, ſi demitur cortex. Eſt autē ſuber arbor minima, glans eius peſſima & rara. Cortex tantum in fructu præcraſſus ac renaſcens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vſus eius maximè nauium anchoralibus, piſcantiumque tragulis, & cadorum obturamentis. Præterea in hiberno fœminarum calciatu, quamobrem non infacete Græci cortices arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent. Et vbi non naſcitur ilex, pro ea ſubere vtuntur in carpētarijs præcipuè fabricis, vt circa Helyn & Lacedęmonem. Nunc in Italia naſcitur tota, aut omnino in Gallia. Idem in lib. 24. Suberis cortex tritus & aqua calida potus ex vino calido ſanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De Tamarice, ſiue tamariſco. Cap. CVI.

Idem in libro 16. Tamarix eſt arbor craſſiſſima, habens folia nunquam decidentia. Plinius libro 24. Tamaricem arbitrantur quidam eſſe miricem, de qua videlicet dictum eſt ſuperius, quod multis modis valet ad medicinam. Auicenna. In tamariſco eſt ſtipticitas & apertio & mundificatio, abſque vehementi exiccatione. Ex eius aqua eſt abſterſiua & deſiccatiua, cuius abſterſio plus eſt eius exiccatione, & eius exiccatio eſt cum ſtipticitate. Sed fructus eius vehementioris eſt ſtipticitatis. In tamariſco quidem eſt ſubtilitas pauca, & quandoque adminiſtratur loco viridis gallæ. Eius decoctio embrocatur ad pediculos, & interficit eos. Ex eius folijs emplaſtrū fit ſup apoſtemata mollia, eiuſque fumus variolas exiccat, & vlcera bulloſa. Quod ex eo tritum eſt, & eius cinis ſpargitur ſuper aduſtionem ignis, fructus eius & cinis vlcera difficilia exiccant, & carnem additam corrodunt. Decoctio foliorum eius cum vino confert dolori dentium, ore ex eo colluto, prohibentque corroſionem eorum proprijs fructibus. Iterum eius fructus ſtat loco gallæ, & licij in ægritudinibus oculi, confert iterum antiquo ſputo tamariſcus, & propriè fructus eius. Rami eius in aceto diſſoluti conferunt ſpleni, emplaſtro ex eis facto. Ad ſplenem quoq; bibitum vinū, in quo decocta ſunt folia eius ac virgulta. Et ex eius ligno faciunt ſibi ſplenetici vaſa. Denique confert ſolutioni antiquæ, & ad fluxum matricis, ſedeturque in eius decoctione, bibituiq; fructus eius, qui etiam confert morſui rutelæ. Platearius. Tamariſcus calida eſt & ſicca. Vinum decoctionis eius valet ad opilationem ſplenis & epatis, ſtranguriam & diſſenteriam. Eſt enim diureticum. Puluis eius in cibis poſitus ad eandem valet. Frequens eius bibitio in vaſe tali valet ad idem. Cortex maioris eſt efficaciæ.

De Taxo. Cap. CVII.

Iſidorus. Taxus eſt arbor venenata, vnde & toxica venena exprimuntur. Ex hac etiam arcus Parthi & aliæ gentes faciunt. Plinius libro 16. Arboribus picem ferentibus aſpectu ſimilis eſt taxus, minimè virens, graciliſque ac triſtis, & dira, nullo ſucco, ex omnibus ſola baccifera noxio fructu mas, lætale quippe baccis in Hiſpania præcipuè venenum ineſt. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallica facta cōpertum eſt fuiſſe mortifera. Hanc Feſtius ſimilacem a Græcis vocari dixit. Et in Archadia eſſe tam præſentis veneni, vt ſi qui obdormiant ſub ea, cibumve capiant, moriuntur. Sunt & qui taxica hinc appellata venena dicant, quæ nunc toxica dicuntur, quibus ſagittę tinguntur. Repertum eſt autem innoxia fieri, ſi in arbore ipſa clauus æreus adigatur. Silueſtrium folia non decidunt taxo, ſicut nec abieti vel cedro. Deniq; cariem vetuſtatemq; non ſentit taxus, ſicut nec cypreſſus aut cedrus. Idem in libro 24. Taxi arboris fumus mures necat. Diaſcorides. Taxus eſt arbor palmæ ſimilis & folijs altitudine, Naſcitur in Hiſpania. In Italia quidem eius ſemine impinguantur gallinæ. Verum ſi homo inde guſtauerit, ſolutionem ventris patitur. Taxus autem naſcens in Calabria tantam vim habet, vt quiſquis ſub ea dormierit aut ſederit, ſtatim periculum vitæ ſuſtineat, vnde illic ſibi negant tranſeuntes viam.

De Teda. Cap. CVIII.

Actor. Teda eſt arbor picea flammis ac luminibus apta. Ob quam cauſam, vt æſtimo tranſſumpto nomine lampades ſiue faces dicuntur tædæ. Plinius libro 16. Sextum genus arborum picem gignentium eſt teda propriè dicta, abundantior ſucco, quàm reliqua, parcior liquidiorque, quàm picea, flammis ac luminibus etiam ſacrorum grata. Hanc mares duntaxat ferunt, & eam quam ſlacteo Græci vocant odoris grauiſſimi. Laricis morbus eſt vt tæda fiat. Hæc autem, ſcilicet tæda, ſicut & alia genera, quæ picem ferunt, accenſa fuligine immodica, repente carbonem cum eruptionis crepitu capiunt, iaculanturque longè, excepta larice, quæ nec ardet, nec facit carbones, nec alio modo vi ignis conſumitur, quàm lapides. Pix liquida in Europa e teda coquitur muniendis naualibus, multiſq; alios ad vſus, lignum eius conciſum, furnis vndique igni extra circundato ferro, vt in primis ſudor canali fluat aquæ modo. Hoc in Syria cedrium vocatur, eoq; in Aegypto corpora hominum defunctorum perfuſa ſeruātur. In teda cum humor manare deſinit, ex alia parte cortex ſimiliter aperitur, ac deinde alia. Poſtea vero vt pix eliciatur, arbor tota ſuccīditur, & eius medulla vritur. Montes amat teda & larix ſicut & cedrus.

De Therebintho. Cap. CIX.

Iſidorus. Therebintus eſt arbor generans reſinam, omnium reſinarum præſtantiorem. Ambroſius. Si therebinthi fructus aqua miſceatur in olei morem facilè transfunditur. Gloſſa ſuper 3. Reg. 17. Therebinthus eſt arbor, de qua reſina lachrymę præſtantiſſimæ manat, vnde medicinalis induſtria diſſoluta conglutinat. Gloſſa ſuper Eccl. Therebinthus eſt arbor breuis & fruticoſa. Naſcitur in Syria & in Damaſco, flos eſt racemoſus, ſicut oliuæ ſed rubens, habet folia denſa, & folliculos emittētes quædam animalia quaſi culices. Huius reſina craſſiſſima eſt, plenior quàm illa, quæ de cortice erumpit. Huius arboris maſculæ ſine fructu ſunt. Fœminarum duo ſunt genera, Alterius fructus ru-

bet lentis magnitudine. Alterius pallet, nec faba grandior, odore iucundior, tactu reſinoſus. Plinius libro 12. In Coo etiam inſula naſci traduntur therebinti, florem imbribus decuſſum terræ habitu animante. Idem lib. 13. Syria therebintum habet, & ex his maſcula ſine fructu eſt. Fœminarum vero duo ſunt genera, alteri rubet fructus lentis magnitudine. Alteri vero pallidus maturescit cum vite, non faba grandior, odore iucundior, tactu reſinoſus circa Idem Troadis. Sed & in Macedonia breuis eſt arbor hæc atque fruticoſa. In Damaſco Syriæ magna eſt. Materies eius admodum lenta, & fidelis ad vetuſtatem magni ſplendoris. Flos racemoſus oliuæ modo, ſed rubens, folia denſa, fert & folliculos emittentes animalia quædam ceu culices, lentoremque reſinoſum, qui & corticem rumpit. Idem in lib. 14. Therebinti baccæ aut lignum recens in muſto decoquuntur, ſicq; vinum efficitur. In oriente therebinti fundunt reſinam optimam ac tenuiſſimam. Iudaica quidem reſina callosior. Therebintina quoque odoratior. Idem libro 17. Reſinam therebintinam, vt ſiat pix ſpiſſa, in fermenti ſartagine ponunt, & hanc cæteris præferunt vt fiat pix in Syria. therebinto entrices detrahunt. Ibi equidem, & e ramis & radicibus cum reſina damnetur ea his partibus. Montana amat therebinthus atque iuniperus Nec folia decidunt therebintho, ſicut nec cedro. Therebinthus in vere cõcepit, ac ſemen in menſibus reddit. Non deſunt, qui therebinthos Syriacas affirmant nigras. Viſcum & in therebintho dicũt adnaſci ſicut in quercu & robore & ilice ac pruno ſilueſtri. Idẽ lib. 24. Therebinthi folia & radix collectionibus imponuntur, decoctum eorum ſtomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ, ventrem leniter emollit, venerem excitat. Diaſcorides. Therebinthi folia ſemen & cortium ſtyptica ſunt. Semen eius cacoſtomachum eſt. Eſt enim calidum & diureticum, ventrem leniter ſtimulat, vino mixtum morſibus phalangiorum occurrit. Huius reſina omnibus reſinis vtilior eſt.

De Tilia & tino. *Cap.* CX.

ISidorus. Tiliam vocatam dicunt, eo quòd vtilis eſt ad vſum telorum nitore & leuitate iaculandi. Eſt enim id genus materiæ leuiſſimæ, ad ſculpturam vtilis. Plinius lib. 16. In arbore tilia differunt mas & fœmina. Nam & mari materies dura ruffior atque nodoſa, ſed odoratior corteq; craſſior, ac detractus inflexibilis. Nec fert ſemen aut florem, vt fœmina, quæ craſſior arbor eſt materiæ candida præcellenſque. Eſt autem mirum in hac arbore fructum a nullo attingi animalium, foliorum tamen corticiſq; dulcem eſſe ſuccum. Inter corticem & lignum tenues habet tunicas multiplici membrana, e quibus vocatur tiliæ vincula. Tenuiſſimum habet earum philiræ coronarum lemniſcis celebres, antiquorumque honore. Materies teredines non ſentit, proceritate perquam modica, ſed vtilis. Cortex eſt tiliæ in vſu magno ſicut abieti & fago. Canchrin etiam gignitur in tilia, videlicet pillula vim vrendi habens in medicina, de qua dictum ſupra. Montes & valles diligit tilia, ſicut & abies & caſtanea. Mirumq; quod euenit tiliæ vlmo quoq; euenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium, nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum. Tilia eſt arbor molliſſima, eademque videtur & calidiſſima, corticem tenuem habet. Et paulo ante æquinoctium vernale germinat, ſicut acer. Lentiſſima ſunt & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quarum plaga ſe protinus contrahit vulnuſque ſuum claudit, & ob id contumacius ferrum tranſmittit. In quo genere ſunt tilia & ſambucus ficus & ſalix & populus. Idem libro 17. Tilia ceraſus & vitis corticem mittunt, ſed non vitalem corpori proximum, verum eum qui alio ſubnaſcente expellitur. Et quibuſdam vt platanis eſt cortex rimoſus, tiliæ vero renaſcitur paulo minus, quàm totus. Idem in libro 18. Solſtitium æſtiuale folia tiliç vertit ad mille vſus petenda, & eſt confecti ſideris ſignum. Idem in libro 24. Tilia lepras ſedat. Cortex potus in aqua frigida aluum purgat. Imponitur & collectionibus lachryma & vulneribus ambuſtis. Humor in folliculis huius arboris naſcens, cuti nitorem inducit, facièque gratiorem præſtat. Cauliculi foliorum primo vino decocti tumores ſanant. Ex libro de natura rerum Tinus eſt arbor oriẽtis nobiliſsima. Cuius generis ligna Salomoni attulit Regina Saba. Sunt autem imputribilia ſpinoſa & alba, fulgentia nimis, polita ſcilicet, & ad inſtar eboris relucentia. Arbor autem ipſa quaſi pinus rotunda.

De Turbit. *Cap.* CXI.

PLatearius. Turbith eſt radix cuiuſdam arboris in India & in Arabia naſcentis, & eſt calida & ſicca in tertio gradu. Eligenda eſt illa, quæ in medio eſt concaua, ſecundum longitudinem, non habens interius fuſtem. Quem ſi habet cum in medicina ponitur, extrahi debet. Hoc etiam de ea perhibetur, quòd non facile puluerizetur: per biennium durat propter nimiam eius violentiam per ſe non datur, ſed competenter inde medicinæ acuuntur. Virtutem habet diſſoluendi, & humores ab extremis partibus attrahendi, ac præcipuè flegma. Valet cõtra iliacam paſſionem & arteticam & podagram, cum aliqua medicina competenti morbis huiuſcemodi confecta. Puluis eius cum oleo roſaceo ad reprimẽdum eius malitiam confectus, addito modico gummi Arabico ac melle deſpumato, carnem mortuam corrodit atque conſumit. Auicenna. Turbith melius eſt album viſibiliter, quàm citrinum. Et habet foramina ſicut cannæ ſubtilis, planum, velociter frangibile, non groſſum, perforatum eſt debile, ſed eius rectificatio, vt ſtricetur cortex exterior donec remaneat albus & quod contritum eſt de ipſo commiſceatur cum oleo amigdalino. Cõfert ęgritudinibus neruorum, ſolutione flegma educit plurimum. Et ſoluit aliquid ex humoribus parumper aduſtis, & hoc cum aſſumitur crudum. Econuerſo autem decoctum ſecundum quoſdam educit humorem crudum ex anchis. Et quod verius eſt, educit ſubtile flegmatis, & ſi cum zinzibere confectum, vel aliquo, quod habeat virtutem acuitatis, educit groſſum & crudum humorem. Conſtantinus vbi ſupra. Turbith eſt radix intus & extra æqualis, quę aliquando eſt albi atque citrini coloris. Inuenitur in Syria & in Arabia. Arbor eius eſt quaſi ferula, quæ in tertio gradu eſt calida & ſicca Flegma frigidosque chymos aceoſos humores purgat. Proinde vtilis eſt podagræ frigidæ ac dolori artetico, nocet tamen & anguſtiam facit ſtomacho. Vnde poſt inungi oportet cum oleo violaceo vel amigdalino.

De Vimine & vlmo. *Cap.* CXII.

ISidorus. Vimen vocari dicitur ideo, quòd vim multam habeat viroris. Natura enim eius talis eſt vt etiam areſacta abluatur, & vireſcat. Deinde exciſa atque in humo fixa, radicibus ſeſe ipſa dimergat. Vlmus nomen accepit, eo quòd vliginoſis & humidis locis melius proficit. Nam in montanis & aſperis minus lęta eſt. Plinius libro 14. Montuoſa ſubeunt vlmus & malus, & inter frugiferas materia vitiumque amicitia recipitur vlmus. Græci duo nouerunt eius genera. Montuoſam quæ ſit amplior. Et campeſtrem, quæ fruticoſa. Atinneas Italia vocat excellentiſſimas, & ex his præfert Sicanas, quæ riguæ non ſunt. Alterum genus vocat gallicas. Tertium vernaces, folio denſiore, & ab eodem pediculo numeroſiore. Quartum vero ſilueſtre, inter quas non ferunt atinneæ. Vlmus eſt a radice brachiata atque in longitudinem exreſcunt cypreſſus & vlmus, & ſi qua ſunt vniſtirpia. Vlmus inter primas germinat. Arborum quidẽ ſolę, quæ nullos ferunt fructus hoc eſt ne ſemen quidem, & vlmus & alnus & populus. Humor qui quaſi ſanguis eſt in arborũ corticibus, non eſt idem omnibus. Sed vlmis ſalſuginoſus, vlmeam materiẽ cum effodies, luna deſcreſcente eximito, poſt meridiẽ ſine vento auſtro, tunc tempeſtiua erit, cum eius ſemẽ maturũ fuerit. Eſt platano lenticia, ſed humida, eademque vlmo ſiccior, ſed ponderoſior. Rigorem fortiſſimè ſeruat vlmus. Ob id vtiliſſima quaſſamentis portarum atque cardinibus, quoniam minimè torquetur. Permutanda tamen eſt, vt cacumen ſit ab inferiori cardine, radixq; ſuperne. Vlmis eſt firma materies, vnde Cato iubet fieri vlmeos & laureos vectes. Vlmus & fraxinus lente, ſi panduntur, facile tamen flexibiles ſtanteſque a circumciſura, ſiccitate tamen fideliores. Idem libro 17. Vlmorum vmbra lenis eſt, etiam iens quæcunque occupat. In vlmo inſeri morum iubet religio fulgurum. Nobilia vina in arbuſtis gignũtur. Primaque omnium vlmus propter nimiam frondem excipit. Vlmis detrahitur ſuccus inutilis ſupra terram vſque ad medullam foratis, in ſenecta, & cum alimento ſequuntur abundare nimio. Idem libro 18. Vlmi & populi ſerantur a die quo fauonius ceperit flare ſiue a die ſexto. Idus Februarij, ſi ante prima ſolſticij ęſtiualis die alia parte folia vlmi cœlum reſpiciunt, quã ſpectauerint priore & eſt confecti ſideris ſignum. Idem libr. 24. Vlmi folia & cortex & rami vim habent ſpiſſandi & vulnera cõtrahendi, cortex vtique interior.

LIBER XIII.

De Arboribus frugiferis. *Cap.* I.

ACtor. Poſtquam diximus de arborum natura in communi & etiam in ſpeciali de arboribus communibus & incultis, vt de agreſtibus atque ſiluaticis, reſtat dicendum de arboribus cultis ac frugiferis, & præcipuè de illis, quarum in humanos cibos ſumuntur fructus, vt ſunt amigdalus, pirus, eſculus, ceraſus, & huiuſmodi. De quarum tamen fructificatione atque feracitate iam dictum eſt in ſuperiori libro ſub quadam generalitate. Harum etenim quædam, vt fruges in cacumine ferunt fructus. Quædam vt legumina, in lateribus.

Quædam

Quædam aũt & lateribus ramorũ, & cacuminibus, vt punica, pirus, & ficus. Palma ſolũ fructũ habet in ſpatis propendentẽ racemus. Reliquis, vt protegantur, eſt ſub ſolio pomũ, excepto fico, cui foliũ eſt maximum, & vmbroſiſſimum, ideoq; ſupra illud eſt pomũ. Arbores quidẽ ſilueſtres magis fructificant, q̃ hortenſes, ſed hortenſiũ fructus ſunt meliores. Quædã bis ferunt in anno, quædã ter, ſiue tertio, ita ꝙ primo fętu ſequens euocatur fructus, ſequenti quoq; tertius. Sunt aũt & in malis & in piris biferæ, ſicut & præcoquæ. Quædam aũt ſumma ſui parte ſunt fertiliores. Quædã verò inferiori parte, vt fici & amigdalus. Quædã in ſenectia ſunt fertiliſſimę. Quædã aũt in iuuenta, ſed tardius maturãtes, ꝙ notatur in vitibus maximè. Nã vetuſtioribus vinũ eſt melius, ſed nouellis copioſius. Celerrimè malus ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit. Nam & minora proueniunt poma, & vermiculis obnoxia. In pleriſque arboribus nõ ſtatim poſt deflorationẽ ſequitur fructus. Cornus circa Solſtitium Autumni tpe. Quædã verò genera mali, piriq; incipiente iã hieme. Aegrotant aliquando & fructus in arbore, ſi neceſſariis tpibus imbres, aut tepores, aut flatus defuerint, aut è cõtrario abũdauerint, aut enim decidũt, aut deteriores fiũt. Eſt peculiare vitiũ oliuis, ac vitibus, ꝙ araneũ vocant, videlicet cũ velut telæ fructũ inuoluũt, vermiculationẽ verò mala & pira & ſimilia qbuſdã annis ſentiũt.

De Amigdalo, & eius natura. Cap. II.

ISid. Amigdala Græcũ nomen eſt, Latinè nux longa dr̃. Cũctis arboribus prior ſe flore conueſtit, & ad ferenda poma arbuſta cætera præuenit. Ex his aliæ ſunt dulces, aliæ amarę. Sed agricolæ huic gñi ſic mederi ferunt. Terebrant eius radicẽ, & in mediũ inſerunt ſurculũ arboris, q̃ picea dr̃, quo facto ſucci amaritudo deponitur. Plin. lib. 16. Arborea quædã primæ germinant, & inter nouiſſimas nudãtur, vt amigdali & fraxini & ſambuci. Ex his nempe, quæ Aquila hieme Oriente concipiunt, Primo oĩum amigdalæ florent menſe Ianuario. Pomũ verò maturant menſe Martio. Perduntq; facillimè fructum ante maturitatem amigdala, ſicut & ficus & palma. Amigdala ſiquidem & pirus, etiam ſi non pluat, ſed cęlum auſtrinum, aut nubilum fiat, amittunt florem, & primos fructus, ſi eum deflorucrint, tales dies fuerint. Denique pirus & amigdala fertiliſſimæ ſunt in ſenecta. Idem in lib. 17. Arbores quædã, ſi cum defloruerint, protinus imbres ſequantur, in totũ poma deperdunt, adeo, vt amigdalæ & pyri, etiam ſi non cęlum nubilum fuerit, vel auſtrinus flatus amittunt fętus. Ariſt. in lib. de Plantis. Arbor amigdalus habet gummi, cũ cuius fructu ſtatim fit ſemẽ, & operitur operculo, & a quibuſdã ſeminibus malis arbores bonæ prodeunt, vt ab amigdalis amaris. Amigdalæ nempe ſtercore porcino, & aqua ſupra tigata meliorãtur, clauisq; confixæ gummi per multum temporis emittunt. Meliusq; fructificant in ſenectute, quàm in iuuentute. Ex libro de natura rerum. Amigdalus in locis calidis fructu abundat, frigidioribus autem locis arbor vetuſta flore fœcunditatem negat.

De virtute ipſius in medicina. Cap. III.

DIaſcor. Arbor amigdali quoddã genus gummi excludit, ꝙ reiicientibus ſanguinem ſaluberrimũ credit̃. Tuſſim quoq; mitigat, cũ mero datũ. Ea etiam vis cæteris arboris partibus ineſſe traditur, vt folia, vel cortex ſumpta, aperiant, purgent, extenuent. Radix amigdalæ amarę elixa & trita, maculas multas limpidat & purgat, ſuppoſita quoq; menſtrua prouocat. Illita fronti dolorẽ capitis tollit. Vino quoque mixto maculas corporis limpidat. Melli verò mixta putredines, & paſcentia vulnera compeſcit. Item in morſum canis, cum melle manducata dolorẽ excludit, ventrẽ mollit, & ſomnum prouocat. Mixta cũ amilo, & menta ſanguinem medet̃. Nefreticis etiam, ac periplenmonicis, diſnoicis & calculoſis, epaticis quoq; tuſſientibus, & colli inflationib. opitulatur. Si autem a ieiuno amigdalæ ſumptæ fuerint, inebriari hoĩem non ſinere dr̃. Item eius gummi ſtipticum eſt, emoptoicis bibitũ prodeſt. Cũ aceto mixtũ, ac per noctũ zernas limpidat, cũ vino autem acceptum tpali tuſſi ſubuenit, cum dulcore verò calculoſis vtiliter datur. Conſtantinus in lib. graduũ. Radix amigdalæ amaræ puluerizata, & cũ aceto tpata, fit bonum vnguẽtum contra lentigines & impetiginẽ, omneſq; ſordicies cutis, & maximè contra morpheã. Cũ vino potui data, tuſſim curat, lapidem frangit. Auicẽna. Arbor amigdalarum amararum, cum optimè teritur, atque cum aceto & oleo roſaceo permiſcetur, & inde fit emplaſtrũ fronti, confert ſoda. Radix etiam eius cocta, & ſuper pannum linita, fortis eſt medicina. Eiuſdem gumma, gũmi Arabici diſpoſitionibus proxima, conſtringit & calefacit. Plin. lib. 24. Amigdalæ amaræ radix decocta, cutem in facie corrigit, & colorem hilariorem facit. Nuces ipſæ ſomnum faciunt, & audiratẽ, vrinã, & menſes ciunt. Capitis dolori illinuntur, maximèque in febri, ſi ab ebrietate in aceto, & roſaceo ex aquæ ſextario, & ſanguine fiſtũt cũ amilo, & menta letargicis comicialibusq; ꝓſunt.

De Auellana. Cap. IIII.

ISid. Auellana dicta eſt ab Auellano vbi abundat, videlicet oppido Campaniæ, a Græcis autem appellatur pontica, eo ꝙ abundet circa Ponticum mare. Palladius de agricultura, lib. 3. Auellanæ nucibus ſuis ſunt ponendæ, id eſt ſerendæ, vel plantandæ, nec amplius ſuper terrã ducenda eſt, q̃ duorum digitorum craſſitudine. Plantis tñ, & ſobole expertus ſum melius prouenire. Siue autem planta, ſiue ſemine, exercetur menſe Februario, gauderq; loca macro & humido & frigido & ſabuloſo. Porro nux auellana menſe Iulio circa nonas eſt matura. Plinius lib 16. Ferunt auellanæ villos compactali callo ad nihil vtiles. Idem lib. 17. Tempus autem ſtatutum ſerendi, vel inferendi nucibus iuglandis & auellanis & pineis, atque caſtaneis eſt 7 Calen. Martij. Auicenna. De radice auellanæ frigidæ datur in potu ad pleureſim frigidam, & tuſſim antiquam, & ſputum ſanguinis, hæc in ſuppoſitione menſtrua prouocat, fœtum extrahit, ſolutione coleram nigram, & flegma educit. Ictericiam, & pannum ſanat, & colicam ſoluit. Eſt etiam tiriaca morſui rutulæ, vel ſcorpionis.

De Bacco. Cap. V.

DIaſcor. Baccus.i. rubus omnibus nota eſt. Virtus ei ſtiptica eſt. Elixatura eius capillos inficit, ventrem abſtinet, fluxum matricis ſtringit, morſibus venenaticis occurrit. Gingiuas a putredine ſeruat, tumores oris compeſcit, herpetas mũdat, acoras capitis purgat, tumores oculorum & condilomata ſoluit, emorroidibus ſuppoſita ſubuenit, ſtomaticis impoſita medet̃, cardiacis opitulatur, flos eius cũ vino bibitus caliacis ac diſſentericis prodeſt, flos eius albus, & exorienlatus ortu vigens. Ipſe quoq; potui datus cum vino fluxum humoris cohibet. Illitus cum melle medetur oculorum lippitudini, & ſacro igni. Huius ergo folia & flores, & mora lenites tingunt. Folia eius, & ſtimæ maſticata hæc herpetas, vel alia vlcera in ore curant, & plagas glutinant. Mora eius matura mediocriter habent in ſe calorem. Immatura verò frigidam ac terreſtrem in ſe retinent ſubſtantiam. Puluis ex ea factus, ſicut de flore eius, deſiccat, & facit ad diſſentericos, & ad omne reuma ventris, & ad defectionem ſtomachi, ſanguinem quoque exſpuentibus eſt vtiliſſimum. Radix eius ſtiptica eſt, & leptomeris. Ideoque nefreticis data, lapides rumpit. Eſt autem quædam ſpecies bacci, quæ communis eſt, & omnibus nota. Alia verò, quæ dicitur idea, ſiue chymos mollis, ac lenis. Cuius ſuccus cum vino, & melle ſumptus ad ſuperiora prodeſt. Mora cum vino ſumpta ſapientiam, vt antiquis dicitur, nutriunt. Ipſa verò cum melle, & pane trita mirificè rumpunt apoſtema.

De Caſtanea. Cap. VI.

ISid. Caſtanea dr̃, eo ꝙ fructus eius gemini in modum teſticulorũ rotundi ſunt, qui dum eiiciũtur quaſi caſtrant̃. Hæc arbor ſimul vt exciſa fuerit, tanquã ſilua expullulare conſueuit. Plin. lib. 16. Caſtanea diligit montes & valles, ſicut robur & abies. Nec amãt aquoſa loca cypreſſi & caſtaneæ, ſed loni ſiccaneæ. Caſtanea eſt acerus modo criſpa, & eſt etiã eadem firmitas ipſiſ. Itaq; cariem, vetuſtatemq; ſentit tardiſſimè. In vere autem concipiũt caſtanea therebinthus, & aquifolium. Idem lib. 17. Semen ipſa ſerere docuit natura, cum decidẽs viuiſceret terra exceptum. Nec aliter proueniunt iuglandes, atq; caſtaneæ, quibus eſt pro ſemine fructus ipſe. Caſtaneam inſeruit Corellius eques Romanus, ſuomet ipſo ſurculo in agro Neapolitano. Hæc inter laudatas ab eo nomẽ accepit. Poſtmodum hæres eiuſdem libertus Corellianam inſeruit. Hęc eſt inter differẽtia, ꝙ illa copioſior, hæc Corelliana melior. Tẽpus vero ſtatutum caſtaneæ, ac pineæ ſerendi eſt 7. Cal. Martij. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus perdurãdi pertinacia regerminatione cedua Salice quoq; lætior, quærit facilem ſolum, nec tñ arenoſum, maximèq; ſabulũ humidũ, aut carbũculum, vel toſi ẽt ſannã, quamlibet opaco, Septentrionaliq;, & præfrigido ſitu, vel ẽt decliui. Recuſat eadem Galliã rubricam Cretam, omnemq; terræ fœcunditatẽ, qua ſeri nuces diximus, ſed nõ ꝓuenit, niſi maximis, nec niſi quinis aceruatim ſatis pſtringi ſolu debet ſupta & mẽſe Nouẽbri in Februariũ, quo ſolutæ ſponte ex arbore cadunt, atq; ſubnaſcuntur. Interualla pedalia ſiũt, vndiq; ſulco dodentrali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo plus biennio. Sunt & propagines nulli quidem faciliores. Nudata ſiquidem tota radice in ſulco proſternitur, & tunc ex cacumine ſupra terram relicto alia quoque ab radice renaſcitur, ſed tranſlata neſcit hoſpitari, pauetque nouitatem, biennio ferè poſtea proſilit.

De Ceraſo, & eius cultura. Cap. VII.

ACtor. Ceraſus eſt arbor, vt legitur, haſtilibus apta, cuius gũmi ore detentũ & glutinoſum arterias lenit, huius fructus ceraſum dicitur. Plin. lib. 15. Ceraſi in Aegypto nulla cura gigni potuere. Inter primas ſunt, quæ in poma colono annuam gratiam referunt. Virgilius ceraſis vlmum inſitum dicit. Laurea vero ceraſa non ingratæ ſunt amaritudinis inſita lauro. Idem in libro 16. Ceraſus aquoſis gaudet montibus, ſicut acer, tilia, & fraxinus. Huic cortex ſimilis eſt libris. Poſt ſambucum floret ceraſus, ſicut & pinus & prunus. Ramoſarium arborum ce-

raſus excreſcit in trabes 40. cubitorum, & æquali per totum reperitur craſſitudine duorum cubitorum. Iuxta Romã ægrè proueniunt caſtaneæ, ceraſi quoque. Humor & cortici earum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, ficis lacteus, ceraſis vero gummoſus. Lenticia eſt platano, ſed madida, ceraſo ſiccior, ſed ponderoſior, ceraſus & fagus celeriter inareſcunt. Alternant vero fructus quibus eſt lignum ſiccius, vt oliuæ, magis quàm quibus eſt carnoſus, vt ceraſis. Idem lib. 17. Semen inſerere docuit natura rapcum, auium fame deuorato, ſolidoque alui tempore madido, ſęcundo fimi medicamine in mollibus arborum lectis abiecto, vel ventis quoque in aliquas corticum rimas tranſlato. Vnde vidimus in ſalice ceraſum, & in lauro platanum, & in ceraſo laurum, & baccas ſimul diſcolores. Ceraſi lib. dempto, ſinduntur que ſole, & poſt brumam inſeruntur. Ceraſi quidem & amigdalæ habent vbique ſtatutum tempus anni circa brumam ſerendi, vel inſerendi. Iterum ceraſus, & talea & vitis corticem mittunt non vitalem nec proximum corpori, ſed eum qui alio ſubnaſcente expellitur. Vmbræ ſunt enormes ceraſis, ſicut & lauris. Ceraſos autem præcoces facit, & matureſcere cogit, ordeacea ſtipula radicibus admota. Palladius libro ſecundo. Menſe Ianuario, ceraſus agreſtis optimè inſeritur.

De cidonio. *Cap.* *VIII.*

DIaſcorides. Cidonia, vel cidonius eſt arbor malorum cidoniorum. Huius folia virtutem habent medicinalem, collecta, & in lintheolo poſita mundiore, purgata in vaſe vitreo mittuntur. Dehinc oleo recentiſſimo vas vſque ad lances impletur, ac pelle coopertum in loco vmbroſo ſiccatur. Flos eius viridis, & ſiccus in cataplaſmatibus eſt ſtipticus: Tumores oculorum, & ſanguinem tollit, fluxus matricis cum vino bibitus ſubuenit. Palladius lib. 2. Menſe Ianuario tuberes inſeruntur cidonio. Idem lib. 3. Cidonijs ſerendis pleriquetempora diuerſa dixerunt, tamen mihi vſu compertum eſt, in Italia circa vrbẽ menſe Februario, vel inchoante Martio, plantis cidoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe, adeo velociter, vt ſæpe ſequenti anno, vt frugi gauderent, ſi poſitæ maioris ſtatus fuiſſent locis ſiccis, & calidis. Extremo Octobri, vel Nouembri, inchoante ponantur. Amant cidonia locum frigidum, humectum, ſed in tepido ſtatuantur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt tamen ſtatim mediocris ſitus inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & decliuibus prouenire, magis tamen inclinat, & deuexa deſiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tardius in vtroque prouenius. Ita ponendæ ſunt largæ arboris cidoneæ, ne alteram quatientem vento, ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel ponitur, iuuetur ſtercore maiori, nec non cinere, vel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Nam poma in his, & cito matura, & maioris incrementi aſſiduus efficit. Rigandæ ſunt quotiens cæleſtis negamus infuſio, & circumfodiendæ. Locis calidis Octobri menſe, & Nouembri; frigidis, Februario, & Martio. Niſi circumfodiatur aſſiduè, aut ſterilis efficitur, aut poma eius degenerant: putanda eſt, ficut probaui, & a vitijs omnibus liberanda. Si arbor ægra eſt, amurca æqualiter aqua mixta radicibus debet affundi, aut calx viua temperata cum terra vel reſina locularis pici liquidæ mixta, trunco arboris allini, vel ablaqueatę arbori circa radices imparis numeri poma cidoniæ pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur. Quod annis ſingulis factum, cuſtodiet a vitijs, ſed arboris longè derogabit ætati. Menſe Februario cidonia inſeratur melius in trunco, quàm in cortice Recipiunt in ſe ſurculos prope omnis generis, punici, ſorbi, omniumque malorum, quæ meliora producũt. Inſerantur autem nouellæ arbores, quibus ſuccus in cortice eſt. Si maior eſt circa radicem melius inſeretur, vbi cortex, & lignum beneficio ſoli adhærentis humeſcit.

De Citro, & eius natura. *Cap.* *IX.*

PLinius lib. 13. Citrus eſt arbor apud Mauros Atlanti montis confines, quibus arbor, & cedri plurima, & menſarum inſania, quas fęminæ viris contra Margaritas regerunt. Magnitudo enim ampliſſima vnius fuit, cõmiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus a Rege Mauritaniæ Ptolemæo quattuor pedum, & ſemipedis per medium ambitum craſſitudine quadrantali. Maiuſque in ea miraculum eſt artis latente iunctura, quàm potuiſſet eſſe natura ſolidæ. Cuius materia erat tuber hoc eſt radicis vitium, maximeq; quòd ſub terra totum fuerit laudatum, & rarius quàm ſuperne quæque gignuntur etiam in ramis, proprieque quod tanti emitur arborum eſt vitium quarum amplitudo ac radices ex orbibus æſtimari poſſunt. Sunt autem cypreſſo fęminę etiam num ſilueſtri ſimiles folio, odore, caudice. Menſis præcipua dos in vena criſpis, vel in vertice paruis. Illud oblongo euenit diſcurſu, ideoque tigrinæ appellantur, hoc intorto, & ideo tales panthe rinæ vocantur. Sunt & vndatim criſpæ maiori gratia, ſi oculos imitentur pauonum caudæ. Naufragia docuere, nuper quoque materiam hanc ſiccatam mari duritie, & maturitate incorrupta ſpiſſari, nec vllo modo vehementius. Nutriuntur optimè ſplendeſcuntque, manuque ſiccæ fricantur ab alienis maximè ne ab accolis lædantur, vt in his genitæ. Theophraſtus magnum honorem huic arbori tribuit, memoratus ex ea referens templorum veterum contignationes, & in tectis quondam immortalitatem materiæ contra omnia vitia incorruptæ. Radice nihil eſt criſpius, nec aliunde præcioſiora opera. Idem in lib. 16. Annifera habentur cura, & iuniperus. nouuſque in his cum annotino pendet fructus. Citri radix maxima eſt ſpacio ac plenitudine. Idem lib. 17. Arbores citreæ proueniunt ex grano, & propagine. Diaſcorides. Citrus eſt arbor cui non eſt in omnibus partibus ſuis eadem virtus, nam ſemini ineſt acida, & per hoc ſtiptica. Denique prægnantibus faſtidio laborantibus eſui datum, ſtomachũ nauſea vendicat. Tritum & in potatione vini datum lieni medetur, quærelis iecoris occurrit. Aqua tritum & inſperſum humectis vulneribus adhibeatur. Inde perniciotibus ex ea ſingulare præſidium eſt. Cortici etiam auſterior natura, quæ quantum valeat ex ipſo etiam odore teſtatur. Modicè ſumpta vel in potatione calida diutius immerſa beneficium naturæ digeſtionis operatur. Medicationis ventris purgatiuus. Succus eius admixtus turbationis periculum demit. Ex citro fit antidotum nobile quod eximiè pectus exonerat, & dyapaſion vocatur.

De Corylo, & corno. *Cap.* *X.*

LApias. Corylus eſt arbor nucis auellanæ. Actor, De hac in in libris philoſophorum legiſſe me nihil memini. Fertur autem quòd ſi quis virgam coryli per medium ſindat, & ambas medietates lateribus ſuis, vel renibus ſuis applicando, diuiſim manibus ſuis aliquandiu teneat, ita ꝙ vtriuſque longitudo ante faciem eius, cum æquali diſtantia protenſa mutuo ſeſe reſpiciat, quadam vi naturali ambæ ſciſſuræ paulatim ad ſe inuicem redibunt, & in vnam virgam iterum coibunt. Dr̃ autem auellana ſm̃ Iſid. ab Auellano Campaniæ oppido, vbi hæc arbor abundare ſolet. De huius autem fructu qui eſt eiuſdem nominis dicetur inferius. Iſid. lib. 17. Cornus eſt arbor apta haſtilibus. Vnde Virgilius, bellis bona cornus. Hæc aũt & a Ceraſo Põti ciuitate dicta eſt coraſus. Pli. li. 15. Cura cornis atq; lentiſco adhibetur, ne quid non hoĩs ventri natum eſſe videatur. Idem lib. 16. Cornus, & ilex montes diligũt, & valles, & primo quidem fauonio germinat cornus proximè laurus. Ex his quæ hieme aquila exoriente concipiunt, ordine naturæ florent primę ſilueſtrium, cui medulla eſt plurima ſambucus, & cui nulla cornus. Circa ſolſticium reddit primo fructum cornus candidum, poſtea vero ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles animalibus cunctis, ligno quoq; fungoſa eſt, & inutilis. Nec oĩbus arboribus adipes ſunt, carnesve largę, ſicut nec aĩalium acerrimis. Neutrum habent buxus, & cornus, & olea, nec medullam minimumq; ſanguinis. Tota eſt oſſea cornus, & ilex, & quæ ſine medulla ſunt. Cæteris eſt color nigricans, fulua cornus in venabulis nitet, inciſuris nodata. Magna eſt etiam firmitas corno, quanquã videri non poſſit materies ꝑꝑ exilitatem, ſed lignum non alio penè quàm ad radios vnde rotarum, aut ſi quid in ligno ſit cuneandum, clauisve ferreis figendum. Deniq; & infecunda in arborib. firmiora ſunt fertilib. niſi quo in gñe mares ferunt, vt cornus atq; cypreſſus. Glutino vero non cohærent niſi natura ſimilia. Itaque cornum maximè audit ſorbus caprinus, & buxus. Diaſco. Cornea eſt arbor ſemen habens oliuæ ſimile, ſed paulo oblongius atq; viride. Qđ cũ maturum fuerit, obruſſi coloris eſt, & ceræ ſimile, bonũ in ſe ſaporẽ hñs. Stipticum eſt, & ideo diſſolutionẽ ventris ac diſſentericos ſanat. Huius arboris folia cũ ligno in foco miſſa ſudationẽ reddũt, q̃ illita zernas apertas curant. Plin. lib. 24. Sudor virgæ arboris corni lamina candente ferrea exceptus non contingente ligno: illitaque inde ferrugo, incipientes lichenas ſanat.

De Eſculo. *Cap.* *XI.*

ISid. Eſculus arbor glãdifera, inde vocata creditur, ꝙ olim hoĩes vixerunt eius fructib. Eſculus. n. ab eſca dicta eſt. Plin. li. 12. Arborũ gña numinib. ſuis dicata perpetuo ſeruãtur, vt Ioui eſculus. Idẽ in lib. 16. Ex eſculo quippe Ioui ſacra quondã Romæ Victores coronabantur. Glandẽ, quæ propriè intelligitur, ferũt eſculus, robur, & cerrus, ilex, ſuber & quercus. Eſculus aũt tm̃ autumno dat fructũ. Nigidius tradit fungoſam fieri carnẽ eſculo, & robore ac ſubere. Et ſi Virgilio credimus eſculus quantũ eminet corpore, tm̃ deſcendit radice: Eſculus humoris impatiẽs eſt. Cõtra vero adacta in terra in paluſtrib. alnus æterna eſt, oneriſq; quãtilibet patiẽs. Idẽ in li. 17. Eſculus ſimiliter prouenit ad palum ceſura, triennio ſenior, minus moroſa naſci. In quacunq; terra ſerit̃ naſcit̃ e Balano, ſed non niſi eſculi ſcrobe dodrantali, duorũ pedũ interuallis ſerit̃ leuiter quater anno. Hoc pedamentũ minimè putreſcit, læſumque maxime fructificat. Ex libro de natura rerũ. Eſculus eſt arbor ſpinoſa & aſpera cuius fructus eſt calculoſus, hñs in ſe lapillos q nque. In arbore qđẽ eſt durus & acerbus ſed collect⁹ molleſcit & dulcis fit. Actor. Nõnulli putãt eſculũ & meſ

pilam

pſiam eandem arborem eſſe, ſed Iſidorus, & Plinius videntur eãs ponere pro duabus, ac ſeparatim de illis loquuntur. Palladius libro 12. Eſculus eſt ædificijs apta materies.

De ficu. *Cap.* XII.

ISidorus. Ficus a fœcunditate vocatur, feracior eſt enim cæteris arboribus. Nam ter quaterque per ſingulos annos fructum generat, & altero matureſcente, alter oboritur. Hinc & caricæ a copia nominatæ ſunt. Ficus ægyptiaca fœcundior fertur, cuius lignum in aquam miſſum, ilico mergitur, & cũ in limo aliquandiu iacuerit, in ſuperficiem extollitur, verſa vice naturæ, quoniam madefactum debuit humoris pondere reſidere. Ficus a ſenibus in cibo ſæpius ſumpta rugas eorum fertur diſtendere. Tauros quoque ferociſſimos ad arborem colligatos, repente dicunt manſueſcere. Plinius li. 14. Vinum fit e fico quod dicitur ſiticet, quem alij palmi pecuum, alij tricin vocant. aut ſi dulce eſſe nõ libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adijciunt. Ea Cypria fico & notiſſi ſit præcellens, atque Alexandrino quoque melius vinum. Idem lib. 16. E reliquo genere pomorum ficus ampliſſima eſt. Quædamque & pyris in magnitudine æmula. Ficus Iudæa rubeto oliuæ magnitudine, rotundior tamen, ſapore meſpilæ. Alexandrinam hanc ibi vocant, craſſitudine cubitali ramoſam, materia validam, lentam ſine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, ſed molli. Oneſicritus tradit in Hircania multum noſtris eſſe dulciores ſerti floreſque, vtique modios 270. ſingulæ ferant. Siquidem & Lidiæ quæ ſunt purpuræ & mammillanæ ſimilitudinem mammarum habent. Iterum calli ſtruciæ ſapore præſtantiores, ficorum omnium frigidiſſimæ. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comicio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis. Magiſque ob memoriam eius quæ nutrix fuit Romuli ac Remi, conditoris appellata, quoniã ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen, ita n. vocabãt mammam. Idem in lib. 18 Multis arboribus folia decidunt antequam matureſcant, vt ſerotino fico. Latiſſima quidem fico ſunt folia & vitis & platano. Nec fici vero nec caprifici vllo flore exhilarantur, protinus n. fructus flores gignunt. In ficis & abortus mirabiles ſunt, qui nunquam matureſcunt. Faciliſſime quoque ficus & palma fructum ante maturitatem perdunt. Poſt laurum & cypreſſum incipiunt florere punica, ficus etiam & vitis & olea. Gignentium autem fructus quædam ea lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt ficus, & pyrus. Et ficus quidem folium maximum eſt & vmbroſiſſimum, ideoque ſupra id pomũ et demum ſerius folium naſcitur quam pomum. Arborum quædam ſunt ſimplices, quibus eſt a radice caudex vnus & rami ſequentes, vt ficus vitis, & oliua. Sunt autem radices copioſæ fico & platano & robori ſinuoſoque meatu deſcendunt. Quidam breuitate radicum celerius ſeneſcere arbores putant. Quod coarguunt ficꝭ quarum radices longiſſimæ ac ſenectus ocyſſima. Non enim breuitate radicum arbores celerius ſeneſcunt. Humor cortici arborum eſt, qui ſanguis eorũ intelligi debet. Hic ficus lacteus eſt, & huic ad caſeos figurandos coaguli vis eſt. Inferiori parte ſunt fertiliores fici & iuglandes. Eſt autem quoddam genus ficorum in ſenecta fertiliſſimum. Idem in eodem. Lentiſſima ſunt & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plocious ſe contrahit plaga, ſtrumaque vulnus claudit. Et ob id contumacius ferrum tranſmittit. In quo genere ſunt ficus, & ſalix, tilia, ſambucus & populus. Franguntur citius, quam finduntur, quibus pulpa non eſt, vt oleæ ac vites. Econtrario totum a carne corpus eſt fico.

De ficu Aegyptiaca & Indica & Cypria. *Cap.* XIII.

SOlinus. Ficus præcipua eſt Aegyptia, folijs moro comparãda poma non ramis tantum ſed & caudice geſtans. Vſque adeo ſuæ fœcunditatis anguſta eſt, vt vno anno ſepties fructificet, vnde cum vnum pomum decerpſeris, alterum ſine mora protuberat. Materia eius in aquam miſſa ſubſidit, & cum diu in aqua ſubſederit, leuior facta ſubuolitur & verſa vice quod in alio ligni genere natura non recipit. humore ſicca fit. Plinius libro duodecimo. Indiæ ficus poma ſemper exilia habet, ipſa ſe ſemper ſerens vaſtis diffunditur ramis. quorum adeo pondera curuantur in terram, vt annuo ſpacio ibidem infigantur, nouamque ſibi propaginem faciant, circa parentem in orbes quodam opere topiario. Intra ſeptem eam æſtiuant paſtores, opacam parites & munitã vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti procul ve fornicato ambitu. Superiores eiuſdem rami in excelſum emicant, ſiluoſa multitudine, vaſto matris corpore, vt quadrageſimus paſſus pleræque orbe colligant. Vmbræ vero bina ſtadia operiant foliorum latitudo peltæ amazonicæ habet effigiem. Ea cauſa fructum integens, creſcere prohibet, rarusque eſt, nec fabæ magnitudinem excedẽs, ſed per folia ſolibus coctus, præ dulci ſapore digno arboris miraculo gignitur circa Aceſinẽ maxime amnem. Idem li. tertiodecimo. In Ægypto multa ſunt genera arborum quæ non alibi, ante omnia ficus Ægyptia ob id nominata, arbor moro ſimilis folio, magnitudine, aſpectu. Pomum fert non ramis, ſed caudice. Idque ipſum ficus eſt prædulcis, ſine granis interioribus, per quam fœcundo prouentu ſcalpendo tantum ferreis vnguibus aliter non matureſcit, ſed cum factum eſt, quarto die demetitur, alio ſubnaſcente ſepteno its numeroſa partu, per ſingulas æſtates multo lacte abundante. Subnaſcitur etiam ſi non ſcalpatur fetus, quater æſtate, prioremque expellit immaturum. Materies proprij generis inter viliſſimas ceſa ſtatim ſtagnis mergitur, hoc eſt eius ſiccari, & primo ſidet, poſtea fluitare incipit, certoque eam fugit alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum maturitate ceperit, tempeſtiuẽ habet ſignum. Huic ſimilis eſt quædam quæ vocatur Cypria ficus in Chreta. Nam & illa caudice ipſo fert pomum & ramis cum in craſſitudinã adoleuere. Sed hæc germina emittit ſine vllis folijs radici ſimilia. Caudex arboris ſimilis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit, totiens & germinat, ſed groſſus eius non matureſcit, niſi inciſſura emiſſo lacte. Suauitas & interior fici. Magnitudo ſurbo ſimilis. Siliqua quam Iones ceratoniam vocant, trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliqua. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere errore maniſeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Ioniaque circa Gnidum, atque in Rhodo, ſupercomantibus folijs, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus. Ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole, poma antecedentis anni circa canis ortum detracto, ſtatim alterum parit, poſtea florem per arcturum hieme fœtus eius nutriente.

De operatione fici arboris in medicina. *Cap.* XIIII.

DIaſcorides. Ficus alia eſt agreſtis, alia vrbana. Vtraq; & omni parte recorporatiuæ virtutis eſt, magis autem agreſtis. Folia eius cathaplaſmata cum ſalibus, & aceto medentur cãtabrico, ſiue ſcabro. Quidam etiam aſperitates oculorum ex eis fricandas probant. Lachrymus eius ſiue ſuccus inſtillatus necationibus vel percuſſuris ſerpentum aptiſſimus probatur. Præterea impetigines lapias maculas, & podagras admixtus cathaplaſmatibus curat. Aliter autem ſuccus fit contuſis, & expreſſis mollioribus ramis tpe quo fœcunditate infuſa, grauidæ videntur, ſed necdum oculorum germina erumpunt. Hic ſuccus in vmbra ſiccatur ac reponitur, & ex ipſo lac limpidum coagulatur atque reſoluitur. Denique ramo ipſius cum commouetur ventriſluæ virtutis fit. Cinis autem exuſtorum ramorum eius admixtus aquæ, & liquidus effectus, diſſentericis inſuſtinua medetur, & calloſos vlcerum ſinus curat. Spongijs & ex ipſo madefactis, & depoſitis cancrenæ curantur. Item veneno tentatis potui datur. Cũ oleo mixtus & munctus ſudores mouet. Hoc & cæteri pſtãt cineres, ſed magis quercini. Candici vero quos olipicos vocant eiudi medẽtur myrmiis. Cocti vero neruorũ inuerſiones & ſcroſſas emolliũt, venena quoq; ad ſuperficiẽ corporis euocãt. Idẽ. Cinis ficus ex haſtis tm̃ effectus creſcit quãtũ ei vetuſtas acceſſerit Cactenas curat, putredines carnis depaſcit, purgata repellere vulnera põt. Recenti vulneri appoſitus paracolleſim facit. Sãguinis inundationi vel coagulationi fert auxilium, de alto ca. ſtibus ſibuentis. Apoſtematibus cũ aqua cœleſti coctus fomẽto vtiliter adhib. Celiacis ac diſſẽtericis medet. Neruorũ cõtractiõe ſoluit. Oleo admixto bibit⁹ ſudorẽ ꝓuocat Sphalangionũ morſui bibitus opitulat. Reliqui quoq; cineres arborũ ſimilem hñt aſſicatiã, & maxima triũ, oẽs aũt ſtipticæ ſunt. Auicenna. In ramis fici tm̃ ineſt ſubtiliationis, ꝙ qñ caro coquit cũ eis diſſoluit. Succus eorũdẽ antequã ſtidẽſcãt, valet ĩ dẽte corroſo, & ſunt ꝓpinqua virtuti lactis eius. Aqua cineris ligni corroſiua eſt, & mũdificatiua vlcerũ putridorũ antiquorũ, adminiſtrata cũ cortice granati ſanat panariciũ & valet ad vlcera cruriũ fraudulẽta. Itẽ ſup neruos doloroſos effunditur. In potu dat ad coagulationẽ lactis in vẽtre. Datur & oleo mixto, ei qui hẽt ſolutionẽ & diſſenteriã folia eius recentia ſuper morſum canis rabioſi poſita cõferunt. Valẽt & ſcabiei & imponuntur ſup vlcera croſſa humiditatũ, & ſup verrucam & morpheam. Cũ eiſdem fricat aſperitas palpebrarũ, & ſcabies carũ. Succus foliorũ eius caulcerat. Vehemẽtis eſt calefactionis, & abſterſionis. Aperit orificia venarum ani.

De lauro. *Cap.* XV.

ISidorus. Laurus a laude dicta eſt, vnde & olim laudea dicebatur. Hac enim cum laude victorum capita coronabantur, eo ꝙ nunquam viriditatem deponat. Sola quoqua arbor hæc vulgo fulminari minime creditur. Plinius li. 12. Apollini dicata eſt laurus. Idem in libro 15. Laurus triumphis propria dicata eſt, gratiſſima domibus ianitrix Cæſarum Pontificumque. Sola & domos exornat, & ante limina excubat. Huius genera tredecim, & hanc quidem baccaliam appellant, quæ vulgatiſſima eſt, baccarumque fertiliſſima. Sterilem vero, quæ maxime mirum, triumphalẽ eaque dicuntur triumphantes vti. Ipſa pacifera, vt quam prætẽdi etiam inter hoſtes armatos quietis indicium ſit. Romanis eſt præcipuã letitiæ, victoriarumque nuncia, litteris additur, & militum lanceis, pilisque, faſtes Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponebatur, quotiẽs letitiam nouam attulit Victoria. Idque nõ quia perpetuo viret, nec quia pacifera eſt præferenda vtiq; myrto & oleæ eſt. ſed quia ſpectatiſſima in parnaſo mon-

te, ideoque grata Apollini etiam putabatur. Adhibetis eo dona miſſa iam & regibus Romanis. Præterea quis enim ſatarum ac receptarum in domos arborum hæc ſola fulmine non icitur. Ob has cauſas equidem crediderim honorem huic habitum in triumphis, quam quia ſuffimentum ſit cædis hoſtium & purgatio ut tradit Maſſurius. Denique in prophanis uſibus polluilaurū & oleā fas non eſt, Laurus quidem manifeſto abdicat igne crepitu, & quadam deteſtatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. Tiberium Principem tonante cælo, ferunt ea coronari ſolitum contra metus fulminū. Cæſar quoque triumphans laurum in manu tenuit, & coronam in capite geſſit. Ac deinde Imperatores Cæſares cuncti, traditumque inde eſt ramos quos tenuerant ſerendi, Et durant ſilue nominibus ſuis dictæ. Laurus etiam purificationibus adhibetur. Idem li. 16. Primo etiam fauonio germinat cornus, proxime laurus. Poſt ceraſum autem & pirum florent cypreſſus & laurus, concipiunt enim hieme aquila exeunte. Lauro eſt cortex tenuis, radices vero craſſiores, & inæquales, & ſuperficie vmidiores, ac toſto meatu non flexuoſo, vt fici, deſcendentes. Reciſa etiam lætius fruticeſcit. Huic arbori folia non decidunt, ſicut nec oleæ vel palmæ ac ſimilibus: calidæ ſunt laurus, & morus, & hedera omneſque quibus ad ignem excludendum ſunt ignariæ. Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, ſed nihil hædera præſtantius, quæ lauro teratur, laurumque terat. Velociter quidem ſeneſcit laurus, ſed radicibus repullulat, ſicut & punica & malus. Idem in li. 17. Lauri ſugbaccis ſeritur, ſicca ea ſiquidem cum menſe Ianuario aquilonis aſſiduis ſiccantes legantur & expandantur rare, ne calefiant aceruo. Poſtea quidem fumo parata ad ſerendum vrina madefaciunt. Idem in libro 18. Rubigo maxima ſegetum peſtis lauri ramis medicatur in arua defixis, Tranſit enim in eorum folia ex aruis. Palladius in libro 3. Menſe Februario ex baccis myrti & lauri ſeminaria ſunt facienda, vel ſi facta ſunt excolenda.

De medicinis ex lauro. Cap. XVI.

Dioſcorides. Laurus alia anguſtior, alia tenuior, ſed vtraque ſtrumentis eſt virtutis, ac temperatæ. Harum eliſatura eſt calida. Quæ ſi in vaſculo miſſa fuerit, ac deſuper ſedeatur, veſicæ matricisque dolorem compeſcit. Huius viridia folia ſunt ſtiptica, quæ & tuſa & cathaplaſmatibus adhibita, veſparum & apum percuſſuram prohibent, omneſque tumores ſpargunt. Viridia bibita nauſeam prouocant, ſtomachumque ſubuertunt. Huius baccæ plus, quam folia calidæ ſunt, virtutemque fortiorem habent, quæ tuſa, & in morem electuarij melle collecta, ſuſpirioſis, phthiſicos, & thoracis reumatiſmum ſanitati reſtituit, cum vino bibita ſcorpionum ictibus occurrit, maculaſque nigras corporis detergit. Succus autem aurium ſurditatem manere non ſinit, & ſonos incongruos adhibita cum vino & oleo roſaceo compeſcit. Cortex eiuſdem arboris tritum & bibitum calculos frangit, abortum excitat, Epaticis præſtat effectum cum vino bibitum. Succus radicis eius minus acer exiſtit, & tamē amarus manuſque ſtipticus, propter quod veſicæ lapides rumpit. Tota denique arbor vires habet acres calefacientes, ac relaxantes, & euaporantes. Plin. li. 23. Laurus excalefactoriam habet naturam in folijs, & cortice & baccis: Itaque decoctum ex his maxime e folijs prodeſſe vuluis, & veſicis conuenit. Illita vero veſparum crabronum & apium, Item ſerpentum venenis reſiſtunt, maxime ſepis, dipſadis, & viperæ. Proſunt & menſibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera ſunt trita, inflationes oculorum cum ruta, teſtium cum roſaceo, capitis dolores, aut cum irino. Mãducata poſt triduum terna, liberant a tuſſi. Eadem proſunt ſuſpirioſis, trita cum melle. Cortex radicis cauendus eſt grauidis. Ipſa radix calculos rũpit. Iocinori prodeſt. Folia pota ſomitiones mouent, Baccæ menſes trahunt. Tuſſim veterem & orthopnoeam ſanant bibitæ detracto cortice in vini potu. Si & febris ſit ex aqua, aut eligmate, ex aqua mulſa aut ex paſſo decoctæ proſunt & phthiſicis eodem modo & omnibus thoracis reumatiſmis, pituitam extrahunt. Aduerſus ſcorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctydas ex oleo illitæ & lentigines, & vlcera manantia, oris & furfures. Cutis prurīginem ſuccus baccarum emendat, & thriaſim. Aurium dolori inſtillatur cum vino vetere & roſaceo, perunctis eo fugiunt venenata omnia. Prodeſt & contra venenatorum ictus potus. Vide ibi plura alia. Auicenna. Laurus eſt arbor calida & ſicca in 2. Cuius odor redolens, Oritur in locis montuoſis, habens folia ſicut myrti, niſi quod maiora ſunt. Et eius fructus eſt rubens. Virtuſque illius eſt in folijs, & fructu ipſius. Grana eius ſunt ad modum auellanæ paruæ. In ip a tota eſt calefactio Sed grana eius calidiora ſunt folijs, Cortex vero debilior eſt & minoris caliditatis Et eius oleum calidius eſt oleo nucis. Confert autem laurus doloribus neruorum omnibus. Linitur ſuper morpheam cum vino. Cum pane vero & ſimilibus confert apoſtematibus calidis. Reſoluit etiam ſoda. Et facit ad dolores aurium frigidos. Tinnitui quoque confert & catarro. Confert iterum ſtrictura anhelitus, & difficultati dilatationis deglutita cum melle ſimiliter, & curſui ſuperfluitatum ad pulmonem. Vrinam & menſtrua prouocat. Confert etiam mordicationi ſcorpionis cum vino & [illegible]. Et eſt bona puncturæ veſpæ & apis & omnino venenis omnibus bibitus. Cortex eius bibitus frãgit lapidem. Et mortificat fœtum propter ſuam amaritudinem. Cum vino autem odorifero bibitus confert dolori epatis. Decoctio foliorum eius confert ægritudinibus veſicæ & matricis. Grana eius proprie valent cum melle ad vlcera pulmonis, & anhelitum dilationis. Item mollificant ſtomachum, & commouent vomitum. Lapidem quoque frangũt. Platearius. Laurus calida eſt & ſicca. Cuius folia virtutem habent confortandi. Fructus ea aromaticitate diſſoluendi & conſumendi. Folia exiccata in loco vmbroſo & non fumoſo per annum in multa efficacia ſeruantur, fructus per duos annos. Fomentum ex aqua decoctionis foliorum factum, matricem mundificat & confortat. Conceptumque præpeditum a frigiditate adiuuat. Iterum valent folia contra dolorem colicum. Et contra dolorem ſtomachi ex frigiditate. Et confert frigidū reumæ capitis, Ex baccis eius fit oleum quod dicitur laurinum, valens contra dolorem ex frigiditate & arteticos dolores. Raſi. lar. Laurus apoſtemata matricis, & puncturæ ſcorpionis, ac dolori neruorum auxiliatur, Quod totum ſemen & oleum au [illegible] iuantur, faſtidium tamen & vomitum faciunt.

De malo Cap. XVII.

Iſidorus. Malus dicta eſt, eo quod fructus eius ſit omnium pomorum rotundiſſimus. Ex his quædam ex locis de quibus ablata ſunt, nomina acceperunt; vt malum maccianum, malum punicum &c. Ac illa vera ſunt mala quæ vehementer ſunt rotunda. Ambroſius vbi ſupra. Vbi validior eſt fructus, & validiora ſunt folia, ſicut docet nos arbor mali. Nam craſſioris protectiona vmbræ, pomo plus poſſunt nocere. Ariſtoteles in libro de vegetab. Naſcuntur quædam primitus ad figuram granorum, & poſtea ſunt arbores, vt malus pyrus. Horum autem multi ſunt ſuperflui ſtipites, de radicibus eorum procedentes, Melior eſt autem inſitio ſimilium in ſimilia proportionalia, ſicut mala in pyrum quoniam optime proueniunt talia. Plinius li. 16. Naſcuntur biferæ in malis, & pyris, & eſt malus ſilueſtris bifera, ſequens eius fructus poſt arcturum maxime in Apricis. Germinat vero malus germine ſerotino, ſuber tardiſſimo. Ordine quidem naturæ ſilueſtrium florent primæ ſambucus, & cornus. Vrbanarum vero malus, & pyrus, ac ceraſus, & prunus. Malo ſunt radices anguſtæ & breues. Breuiſſima eſt vita malis, & fico, punicis. Seneſcunt quidem velocius, ſed e radicibus repullulant malus, & punica & laurus. Celerrime malus ſeneſcit, & in ſeneƈta deteriorem ſructum gignit, nam & minora proueniunt poma, & vermiculis obnoxia. Quin & in arbore naſcuntur. Ante maturitatem quoque faciliimè perdunt fructus, amigdalæ, malus, & pyrus. Corticis arborum humor eſt, qui ſanguis earum intelligi debet. Malis quidem pinguis, & lentus. Vitibus & pyris aquoſus, Ilaque vinacior cui ſerior. Idem in lib. 17. Semine quamquam diſſimili proueniunt ea quæ modis alijs ſeruntur, vt nuces, mala, & pyra. His enim eſt pro ſemine nucleus, non ipſe fructus, & hæc omnia tarde proueniunt. Velocius quidem creſcunt malus, & ficus, & punica, & tamen antecedunt diuturnis tarda creſcentia. Nam in trimatu ferre incipiunt. Cato inſeri præcipit mala & pyra in uere, & poſt ſolſticium diebus quinquaginta. Tempus autem malis æſtiuis, & cotoneis eſt ferendi poſt mediam hiemem io idibus Februarijs. Gloſa ſuper cantica. Malus ligna ſilueſtria antecedat viſu, guſtu, odore. Vnde ſcriptum eſt, Sicut malus inter ligna ſiluarum &c. Diaſcorides, Arboris mali foliorum ſuccus cum vino bibitus, & cathaplaſmata adhibitis, venenatis occurrit morſibus. Conum eius cōbuſtum & aquæ mixtum lepras ex corpore mundat.

De malo granato & punica Cap. XVIII.

Iſidorus. Malus granata fœminini generis arbor eſt. Pomum vero neutri, ſcilicet malo granatum, flores malorum a Græcis quitinos dicuntur, Latini vero caducum vocant. Agreſtium vero malorum flores Græci balauſtion dixerunt; quorum alij albi, alij purpurei, alij roſei reperiuntur, ſimiles mali punici floribus. Ambro. vbi ſupra. Malo granata pleruṁque cito florent, & niſi congruis peritorum remedijs excolantur, ferre fructum non valent. Pleruṁque uaneſcit interior ſuccus, & foris eius ſpecies pulchra prætenditur. Glo. ſuper Iohel idem. Mala granatum eſt arbor medicinalis cuius poma rubea ſunt, & ad edendum amara. Sic dictum quia fructus eius multitudinem granorū habeat. Eius cortici comparantur eccleſiæ genæ quæ ſunt ſancti patres in canticorum, vbi dicit ſponſa ad ſponſum, ſicut cortex mali punici genæ tuæ abſque occultis tuis Pli. li. 16. Arborū gignentiū fructus, quidā ex lateribus ramorū & cacuminibus ferunt, ut punica & pyrus. Punica quidē faciliime fructū ante maturitatē pdit, quā roribus & ventis & pruinis florē amittit. Quapropter eā ramos eius inflectūt, ne ſubrecti humorē infeſtū excipiāt atq; cōtineāt. Punica & laurus & malus velociter ſeneſcūt, ſed a radicib⁹ repullulāt. Idem li. 17.

Arbores quæ fructus ſuos diutius continent, longioreſque cibos deſiderant. His & ſerotinæ vtiles ſunt aquæ, vt punicis ac viti, & oleæ. Punica ſeruntur ramo pal. meatu prius laxato. Quæ cito occidunt velocia ſunt, vt punica & ficus, & tamen diuitijs antecedunt. In trimatu enim ferie incipiunt, oſtendentque & ante. Cato propagari tradit punicam, ſicut & ficum & oleam. Vites & punicæ præcipuè riguis aluntur. Et vitis quidem tantummodo tonſuram quærit annuam. Punica vero & olea & myrtus alternam: quia celeriter ſruticeſcunt. Inuenimus vitem & malum punicum ſtirpe fructum tuliſſe: non ramis aut palmite. Eſt igit & in arborib. prodigij locus. Si mala punica naſcãtur, acida ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent, eoque anno fiunt vinolenta, proxima vero dulcia futura. Alij vero vrina hominis aqua mixta rigandum cenſent quaternis annuis ſingulis amphoris, aut aſpergi cacumina vino Lazere diluto.

De Flore punici, ideſt balauſtia. Cap. XIX.

DIaſcorides. Mali punici flores conſtrictiuę virtutis ſunt, & exiccant, vt hipoquiſtidos, ac ſimilia poſſunt. Agreſtium autem flores Græci balauſtion dicunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij roſei ſunt & exiccati vehementer conſtringunt. Eſt etiã cuius flos cithima dicitur. Et eſt vehementiſſimè ſtipticus, vnde & diſſentericos ſanat, & vulnera recentia glutinat. Eadem & cortex illius facit. Conſtantinus vbi ſup. Balauſtia eſt, in ſecundo gradu frigida & ſicca, fluxum ſanguinis arcet. Inteſtina vulnerata curat, ventrem conſortat, humoribus ad eum fluentibus repugnat. Ægeſtionem conſtipat, humoribus egredientibus cum ſanguine reſiſtit. Puluerizata & ſuper loca cuius vulneratæ poſita, celeriter curat ea. Ore ipſius opoximate loto humores a gingiuis fluentes exiccantur. Denteſque mobiles confirmantur. Eadem cathaplaſmata omnem crepituram ſolidat. Platearius. Balauſtia, ideſt flos mali punici frigida eſt in ſecundo gradu. Valet contra diſſenteriam, & fluxum ventris, & ſanguinis e naribus, & ad vomitum colericum. Flores, & cortices maligranati, per duos annos ſeruari poſſunt, & habent virtutem conſtringendi. Puluis eorum valet contra prædicta. Auicenna. Balauſtia flos eſt granati, ſilueſtris perſici, vel Aegyptij. Hæc quandoque rubea eſt, quandoque alba, quandoque roſea. Eſt autem glutinatiua, & omnem fluxum retinet, & generat melancoliam. Vtilis eſt gingiuæ ſanguineæ. Fortes efficit dentes, motos conſolidat, plagas, & vlcera, & percuſſionem puluerizata ſanat. Item prohibet fluxum ſanguinis. Stringit, & confert vlceribus inteſtinorum, & fluxui matricis, & ſanguinis eius.

De Operatione eius in medicina. Cap. XX.

DIaſcorides. Malus punica eſt arbor vim habens ſtipticam. Elixatura radicis eius bibita lumbricos latos excludit. In ipſo autem genere pomorum medici diſſentiunt, quorum virtus quadrifariam diuiditur, ſicut inferius videbis. Plin. lib. 23. In manibus rami punicorum ſerpẽtes fugant. Radix decocta ſuccum emittit, qui tineas pellit. Eſt & ſilueſtre punicum, cuius radices rubro cortice denarij pondere ex vino pote ſomnum faciunt. Mali punici corticis fumo culices fugantur. Iſaac in dietis particularibus. Cortex maligranati cum radice in vino coctus & potatus, lumbricos, & aſcarides, & cucurbitinos de ventre mortuos eijcit.

De medica vel malo Aſſiria & Meloſlore. Cap. XXI.

ISidorus. Medica eſt arbor a medis primo aſportata & inde dicta. Hanc græci cedromelam, latini citream vocant eo ꝙ eius pomum & folia cedri odorem habeant. Malum eius inimicum eſt venenis. Ipſaque arbor omni pene tempore plena eſt pomis, quæ in ea partim matura partim acerba, partim adhuc in flore ſunt poſita, quod in cæteris rarum eſt. Plinius lib. 12. Malus Aſſiria, quam alij medicam vocant, venenis medetur, folium eſt vnedonis incurrentibus ſpinis. Pomum ipſum alìàs non manditur. Odore præcellit etiam foliorum qui tranſit in veſtes vna conditus. Arcetque noxia animalium. Arbor ipſa omnibus horis eſt pomifera, alijs cadentibus, alijs matureſcentibus, alijs ſubnaſcentibus. Tentauere gentes illam ad ſe transferre, propter remedij præſtantiam, fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento. Qualiter omnia tranſitura longius ſeri artiſſime transferrique quæ meminiſſe conueniet, vt ſemel quæque dicantur ſed nõ niſi apud medos, & in perſide naſci volunt. Hæc eſt cuius gratia parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi alitus gratia. Nec arbor alia laudatur in medis. Iſidorus. Meloſlos eſt arbor Aphrica punica lingua vocata, ex qua profluit lentus ſuccus, qui a loco amoniacus dicitur.

De mella vel mela. Cap. XXII.

ISidorus. Mella, quam græci lothon appellant, vulgo propter formam & colorem faba Syriaca dicitur, arbor eſt enim magna, fructum ferens comeſtibilem, pipere maiorem, guſtu ſuauem. De qua in laude ſapientiæ dicitur. Et ſuper mella dulcis eſt. Plinius libro 13. Aphrica quæ vergit ad nos, inſignem arborem gignit lothon, quam celtin vocant ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam. Præcipua eſt circa ſyrtes atque naſamonas. Magnitudo ei quæ pyro, quanquam Cornelius nepos breuem tradat. Inciſuræ in folio crebriores, alioquin ilicis viderẽtur, differentiæ plures ſunt hæ quæ maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabę, color croci, ſed ante maturitatem alius atque alius. Naſcitur denſus in ramis ad modum myrti, non vt in Italia Ceraſi. Tam dulcis eſt in cibo; ut nomen etiam genti terræque dederit, nimis hoſpitali aduenarum patriæ obliuione. Ferunt ventris non ſentire morbum, qui mandunt eum. Melior eſt ſine interiore nucleo, qui etiam oſſeus videtur in genere altero. Vinum quoque exprimitur illi ſimile mulſo quod vltro denos dies negat durare idem nepos. Baccaſque contuſas cum ſiliqua dolijs condi ad cibos. Ligno color niger ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos breueſque alios vſus excogitauit. Radicem lothos habet mali cotonei magnitudine, opertum nigro cortice, qualis & caſtaneas tegit. Interius cãdidum corpus, gratum cibis, ſed crudum, gratius decoctum ſine aqua, ſiue pruna, nec aliunde magis quam purgamentis eius ſues craſſeſcunt. Idem lib. 16. In plures ramos ſunt diſperſa, buxi & lotos tranſmarina. Idem in eodem. Lotos ſiue faba græca quam Romæ a ſuauitate fructus ſilueſtris quidem, ſed cereſorum pene natura lothon appellant, præcipue domibus expetitur, ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expaciantium vmbra, & in vicinas domos ſæpe tranſilientium. Nulli opacitas breuior. Nec auſert ſolem hieme decidentibus ſolijs. Nulli cortex iucundior, aut oculos blandius excipiens. Nulli rami longiores, validioreſque aut plures, vt dixiſſe totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Hæc arbor eſt tota oſſea ſicut ilex & morus, & ebenus. Cariem quoque vetuſtatemque non ſentit, ſicut nec buxus nec ebenus, & ſimilia.

De Meſpila. Cap. XXIII.

ISidorus. Meſpila eſt arbor ſpinoſa fructu ſimilis malorum, ſed paulo breuiori. Vnde appellata ab eo, ꝙ pilulæ formam habeant eius poma. Plin. lib. 15. Arbor meſpilorum eſt de ampliſſimis. Folia eius antequam decidant rubeſcunt radices multæ & altæ, ideoque inextirpabiles ſunt. Non fuit huius arboris genus, in Italia Catonis æuo. Idem in lib. 27. Meſpilæ ſemine poſſunt ſed tardo prouentu ac degenerantia & in ſitu reſtituenda. Auulſi vero quibuſdam arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & cum paruæ ſunt auelluntur, partemque aliquam e matriſque corpore auſerunt ſecum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punici, cotili, meſpilæ & mali ac fici, & quædam aliæ. Meſpila in ſenectute morbo eſt obnoxia, & aliquando vermiculationem per ſe ſentiunt meſpila. Idem in libro 15. Malorum pirorumque generi iure annumerẽtur meſpila atque ſorba. Meſpilis vero tria ſunt genera. Primum eſt anthedon. Secundum vero ſetania. Tertium degenerat anthedoni tametſi ſimilius eſt, quod gallicum vocãt. Setanię maius eſt pomum, atque candidius acini, molliore ligno. Cæteris pomum minus, ſed odore præſtantius, & quod ſeruetur diutius. Palladius li. 4. Meſpila locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis, & frigidis proueniunt, magis tamen ſabulo pingui aut glareoſa terra, cui permixta eſt arena vel argilla cum ſaxis. Serenda eſt talis menſe Martio vel Nouembri, ſolo ſtercorato & ſubacto, ita vt vtrumque caput tale ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima, amat putari atque circumfodi, & parco humore ſiccitates ſæpe foueri. Seritur & ſemine, ſed in longiorem ſpargitur ætatem. Si vermibus occupatur, ſtilo ęreo purgandæ ſunt & amurca, vel humana vetere vrina, vel viua calce perfundendi, ſed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocta lupini, ſed putatur hinc arbor ſterilis fieri. Fimus, & cinis vitium ſimul, ſi radicibus infundantur, ſterilem reddunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, frutex de eius radice præſciſus in media trunci parte figatur. Inſeritur menſe Februario in ſe & in pyro & in melo, ſurculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi. Nam de ſummitatibus vitioſus eſt. In trunco ſiſſa inſerenda eſt. Nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Diaſcorid. Meſpile folia & cortex. Idemque radicis cortex tuſæ & impoſitæ, cuicumque tumori feruorique ſubueniunt. Trita & ſicca cum melle cicatricem vulneri adducunt. Hauſta cum vino dulci, ſanguinem reijcientibus opem ferunt. Itemque cum vino propinata, veneficij potionibus repugnant. Veſicam vrina largiori lauant.

De moro & eius cultura. Cap. XXIIII.

ISidorus. Morus a græcis vocatur quam latini rubum appellant, eo ꝙ fructus, vel virgulta ipſius rubeant. Eſt morus ſilueſtris afferens fructus, quibus in deſerto paſtorum fames ac penuria confouetur. Huius folia ſi ſuperiaceantur ſerpenti, fertur interimi. Plinius libro 16. Et quandoque fit inſitio mori in diſſimilibus generibus. Nam in multas arbores inſeritur morus. Non temere viſæ ſunt in montibus iuglans, & morus: inter arbores quidem nouiſſima germinat morus, cum in primis folia dimittat. Tardiſſimè quoque ſeneſcit morus minime laborans fructu.

Totaque eſt oſſea morus, ſicut ilex & cornus, & ebenus. Cedrus quidem ac cypreſſus diu durant in opere poſitæ, proxime laudatur morus, quæ nigreſcit etiam vetuſtate. Lentiſſima ſunt quorum protinus ſe contrahit plaga, clauditque ſuum vulnus. Et ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quia contumacius tranſmittunt ferrum, quo in genere ſunt fici, ſalix, tilia, & morus. Et platano quidem eſt lenticia ſed madida. Eadem vero ceraſo & vlmo & fraxino, & moro ſiccior, ſed ponderoſior. Mirum in moro ſuccum quærunt medici ferre hora ſecunda die, lapide inciſus manat, altius fractus videtur ſuccus. Serotino quidem germinatu florent celeritesque maturant, ſicuti morus, quæ nouiſſima germinat vrbanarum nec niſi exacto frigore. Ob id dicta ſapientiſſima arborum, ſed cum ceperit vniuerſa germinatio ſubito erumpit. Idem in li. 17. Morus talea ſeritur tantum, quoniam in vlmo ea inſeri prohibet religio fulgurum, & mora quidem ſeri oportet vel inſeri ab idibus Februarijs in æquinoctium. Idem lib. 18. Cumque morum germinare videris, poſtea timere, noli to iniuriam frigoris. Palladius libro. 3. Amica eſt morus & vitis. Mori naſcuntur ea ſemine, ſed & poma & virgulta degenerant. Serenda eſt taleis vel cacuminibus, melius autẽ taleis ſeſquipedalibus, ex vtraque parte leuigatis, & fimo oblitis, cum locum paulo ante ſecerimus, immergimus, & tegimus cinere terris admixto. Nõ amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus a menſe Februario & toto Martio. Locis vero calidioribus Octobri poſtremo vel Nouembris initio, ſed verno maxime die 9. Kalendas Aprilis: an ad loca calida, ſabuloſa & plerunque maritima. In toſo vel argilla via comprehendunt. Humor aſſiduus moris prodeſſe non creditur, ſolliombus lætatur & ſtercore. Putrida in his, & arida poſt triennium ſunt putanda. Plantam ſi robuſtam transferes menſe Octobri vel Nouembri, ſi teneram Februario & Martio. Scrobes deſiderat altiores. Interualla maiora ne vmbris premantur alternis: feracem lætioremque mori arborem ficu aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos ramos inſeramus therebinthi hinc, inde lentiſci. Circa Octobris Kalendas morus ablaqueanda eſt, & radicibus eius vini veteris recentiſſimæ fæces infundendæ. Inſeritur in fico & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit, ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta.

De operatione ipſius in medicina. Cap XXV.

PLinius lib. 23. Mora in Ægypto & Cypro ſui generis abundant. Succus aduerſatur venenis ſerpentum. Diſſintericis prodeſt. Panos & omnes collectiones diſcutit, vulnera glutinat. Capitis, & aurium dolores ſanat. Spleneticis bibitur. Illinitur contra perfrictiones. Celerrime teredinem ſentit. Nec apud nos ſucci vſus minor eſt. Aduerſatur aconito & araneis in vino potum. Aluum ſiſtit. Pituitaſque & tineas, & ſimilia ventris animalia extrahit. Hoc idem præſtat & cortex trĩtus. Folia capillum tingunt cum fici nigræ & vitis cortice ſimul coctis in aqua cœleſti. Poma vero ſtomachũ refrigerant. Iſaac lib. 2. Mori radix cum aqua cocta & potata ventrem humectat, lumbricos & cucurbitos extinguit. Eadem valet ad dolorem dentium. Si in aceto potatur, & ad ſolem ſiccata in puluerem redigatur, dentes perforatos, & putridos euellit appoſita. Diaſcorides, Celſa quam multi ſiccaminum dicunt, latini vero morum, eſt arbor omnibus nota. Cuius ſemen cacoſtomachum eſt & ventrifluum, id eſt ſolutorium; Succus eius in vaſe æneo coquitur in ſole vel igne poſitus, & fit ſtipticus. Huic ſi miſceatur mel, medetur oris vulneribus paſcentibus, & faucium tumorem tollit. Cortium eius aqua coctum & bibitum ventrem ſoluit, Et lumbricos latos excludit. Eoſque qui aconitum biberint adiuuat. Folia eius tuſa & impoſita cum oleo combuſtionibus medentur. Succus foliorum eius morſus phalangionis curat. Corij quoque & foliorum eius coctura dentium dolorem tollit. Auicẽna. Cortex arboris mori tiriaca eſt iuſquiami. Lachryma eius ſoluit. Et in cortice eius eſt mundificatio & ſolutio, & eius ſolutio plurima eſt. Decoctio radicis eius valet mollificationi dentium & denti doloroſo. Folia eius vtilia ſunt ad ſquinantiam & præfocationem. Succus eorum bibitus confert morſui tarantulæ. Item folia eius & folia vitis, & fici nigræ cum aqua pluuiæ denigrant capillos.

De Nuce iuglando. Cap. XXVI.

ISidorus. Nux appellata eſt, eo quod vmbra vel ſtillicidium foliorum eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine latini iuglandem vocant, quaſi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor conſecrata Ioui. Cuius fructus tantam habet vim: vt miſſus inter ſuſpectos herbarum vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum eſt excludat, rapiat, & extinguat. Plin. lib. 15. In nucibus inſeruntur pruna, quæ dicta ſunt nucipruna quæ faciem parentis ſuccumque adoptionis exhibent ab vtroque appellata. Idem in lib. 16. Canchrin pilula vocatur, vrendi vim habens in medicina, quæ gignitur in nuce, & etiam in abiete, larice, picea, platano, tilia. Poſtquam folia ceciderint hieme durans, continet nucleum pineis ſimilem. Is hieme creſcit. Aperitur vero pilula tota, & cadit cum folia creſcere ceperint. Siccaneæ ſunt & ſine aqua volunt eſſe iuglandes cypreſſi, caſtaneæ. Inter primas vero feſtinat germinare nux & vimius, alnus, & platanus. In inferiori parte ſunt fertiliores fici, & iuglandes: arbores proſtratas reſtitui plerumque & quadam terræ cicatrice reuiuiſcere eſt vulgare. Factumque hoc eſt, & in iuglandibus oleiſque. Cariem vetuſtatemque iuglans, & caſtanea ſentiunt tardiſſime, facile panditur iuglans, & fiunt ex ea trabes: frangi ſe prænunciat crepitu, quod in Andro accidit cum e balneis ſono territi profugerunt. Idem lib. 17. Semen ſerere ipſa natura docuit, cum decidens exceptum terra viuiſceret. Non aliter proueniunt caſtaneæ, & iuglandes. Tempus ſerendi ſatiuum nucibus iuglandis ac pineis atque caſtaneæ eſt a Kal. Martij. Seruntur autem nuces iuglandes porrectæ commiſſuris iacentibus, pineæ nucleis fere ſeptenis in ollas abditis perforatas. Sunt culicum genera moleſta iuglandibus, qui naſci videntur ex humore dulci ſubditis corticibus. Vmbra iuglandium eſt grauis, & noxia etiam capiti humano, omnibuſque ſatis. Vmbra quippe iuglandium pomorum, & abietis quacunque attigerit, non dubie venenum eſt.

De cultura eiuſdem & medicinali virtute. Cap XXVII.

PAlladius lib. 2. Nucem ſeri oportet extremo Ianuario. Amat loca montana, humida & frigida, plerumque lapidoſa. Põt iũ & locis riguis iuuante humore nutriri. Serenda eſt nucibus ſuis, eoque more quo & amigdalæ ſeruntur & hiſdem menſibus. Sed quas Nouembri depones aliquanteo in ſole ſiccabis, ut exiccetur noxium virus humoris. Quas uero menſe Ianuario uel Februario poſiturus es, aqua ſimplici pridie macerabis. Ponendæ ſunt aũt tranſuerſæ ut latus i. cãna figatur in terra. Cacumẽ ipſum cum pones in aquilonis partem diriges. Lapis ſubtus, uel teſta ponenda eſt, ut radicẽ non ſimpliciter ſed repercuſſa diſpergatur. Lætior fit: ſi ſæpius transferatur. In frigidis locus bima. In calidis locis debet trima transferri. Radices plantarum, ſicut in alijs generibus ſolemus, in hoc genere reſecare non debes, fimo bubulo ima planta cingenda. Sed melius cinis ſpargetur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris aduratur. Et cinis creditur, vel corticis teneritudinẽ procurare uel fructuũ denſitatẽ. Altis ſcrobibus ꝓ arboris magnitudine deſodi quæ erit, interualla maioraq; deſiderat, ſtillicidijs ſol oĩũ ſuorum proximis, vel ſui gñis nocebit arboribus. Dẽt aliqñ circumfodi, ne caua fiat uitio ſenectutis. Canalis longus a ſummo trunco ad imum dẽt excudi, ſic beneficio ſolis & uenti dureſcunt, q̃ in putredinẽ tranſibant. Si dura nua erit vel nodoſa, cortex circũſcidendus eſt, ut uitium mali decuciat humoris. Alij radicũ ſũma pſcidunt. Alij terebratæ radici palũ de buxo imprimũt, uel æreũ clauũ uel ferreũ. Si raſẽtinã facere uolueris ſolã nucis carnem laua, pp formicas obuolutam in ſeminario debebis obruere. Si ſerentẽ iam hoc genus uelis mutare, lixiuio per annum continuum ter rigabis in menſe. Cortex in nuce dimiſſus, maturitatis indiciũ eſt, qualis dẽt & poni Idẽ in li. 3. In Februario quoque nuces iuglandes conuenit ſeminariis recõdi, & ipſum genus inſeri. Auicenna. Nucis folia cõſtringentia ſunt fluxũ ſanguinis, horũ ſuccus tepidus in aurẽ diſtillatur & cõfert ſanei eius. Gũma quoq; nuci cõfert apoſtematibus calidis. Pli. li. 16. Cãchrin, ut dictũ eſt, uocatur pilula uim urendi hñs in medicina, q̃ gignitur & in nuce. Idẽ in li. 14. Nuces iuglãdes a capitis grauedine Græci uocauere. Etenim arborũ ipſarũ foliorũq; uires in cerebrũ penetrant, hocq; minore momẽto. Sed in cibis nuclei faciũt. Sũt aũt recẽtes iucũdiores. Siccæ unctiores & ſtomacho inutiles difficiles cõcoctu dolorẽ capitis inferẽtes, tuſſiẽtibus inimicæ & vomituris ieiunis. Apte tenaſmo ſolo, trahunt. n. pituitã. Eedem ꝓ ſumptæ uenena hebetant. Itẽ anginã cũ ruta & olea. Itẽ aduerſantur cepis. Leniuntque earũ ſaporẽ. Aonis inflationi imponunt cũ mellis exiguo. Itẽ cũ ruta mãmis & luxatis. Cũ cepa aũt & ſale & melle canus hoĩſq; morſui. Cortex iuglandiũ diſſentericis ꝓdeſt. Folia cũ aceto trita aurium dolori. Iſaac. Corticis vel frondium arboris nucum uuũ exagium eſui datũ cũ uino ſtranguiriæ optime ſubuenit, & ſi cum aceto potetur repugnat febribus rigorẽ habẽtibus.

De olea Cap. XXVIII.

ISidorus, Olea eſt arbor pacis inſignis, cuius fructus oliua, ſucens oleum dr̃. Ambroſius in Examerou li. 3. Semper indumentum ſuũ ſeruat olea & pinus, ſed in ſæpe folia ſua commutant, & quaſi ſuccedaneã ꝓtendunt ſui pulchritudinem ueſtitus integritate uice muneris obumbrantes. Idem in li. 16. Ceruus æger ramuſculos oliuæ mandit & ſanus fit. Gloſa ſuper Iob. 15. Oliua cũ eſt in flore, ſi nebula immoderata tãgit, a fructu uacuatur. Vñ & de reprobo dr̃. Lędetur quaſi in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proijciens florem ſuum. Ex lib. de natura rerũ. Olea eſt arbor cuius ſuccus eſt oleũ, unde & ſuaue, lumẽ oculis ꝓbens, & amicum infirmis. Prima eius gutta dulciſſima, ſecũda minus, tertia uero amara ſatis, & aſpera guſtu. In frigidioribus floret, ſed non fructificat. Cuius flos odore mirabilis eſt, ſed ualde noxius prægnantibus. Ariſtoteles in libr. de uegetabilibus. Oliuæ uno an-

no fru-

no fructificant, altero reficiunt. Oliuę priuantur ſ[illegible]pe fructu, quia quando natura digeſſ[illegible], [illegible] quo[illegible] non maturauerit. [illegible] & [illegible] ſtio [illegible], eiuſque maturan[illegible] exi[illegible] ad finem mater [illegible] 8. Capiæ ol[illegible] [illegible] non immo[illegible]. [illegible] modicat [illegible] tur. [illegible] In Arabia [illegible] in [illegible] a græci [illegible] contrahen[illegible] venerum cicatricibus. Item in [illegible] 15. [illegible] Tar[illegible] negauit [illegible] intra 40. mil[illegible] aſſus a mari [illegible] eam prouenire in [illegible] eſſe [illegible] & [illegible] ra ſtros, aut ſalcem [illegible] & [illegible] huiuſmodi ſine [illegible] ſum maxime [illegible] tamen attondentur, ſic etiam & vites, [illegible] dent. O[illegible] honorem maiellas Romana ma[illegible] ext[illegible], [illegible] Turmas [illegible] rum ex ea coronando. M[illegible] que [illegible] ouantes Athenæ victores oliuo coronant. [illegible] placita de oliuis ſunt hæc. In calido & pingui ſolo [illegible] maiorem [illegible] habet [illegible] do autem & macro [illegible] aut [illegible] oleum vitian. Arboremque ipſam [illegible] con[illegible] terea & robore infeſtan. Spectan[illegible] in [illegible] loca expoſita ſolibus cenſet. Nec al[illegible] modo [illegible] quam vel viride in [illegible] vel [illegible] entiſco. [illegible] perpetuo viret & paci[illegible] eſt, [illegible] eſt. Quanto autem bacca matur[illegible], tanto pinguior [illegible] minuſque grat[illegible]s.

De Medicinali olearum virtute. Cap. XXIX.

PLini[illegible] vtec [illegible] Oleæ in [illegible] a comma[illegible] ta vehementiſſimè [illegible] & capiti d[illegible] oleo[illegible] tem ſangui[illegible] eorum carbuncu[illegible] oculo[illegible] pro[illegible] pupil[illegible] chymat[illegible] Eoſdem & [illegible] earum habet effectus. Succus [illegible] recent[illegible] ſanat [illegible] chenas, furfures, manantia v[illegible] ex ciuis cum axungia humores ſanat, extrahitque [illegible] vitii & ipſas ſanat, Auicenna. Humiditas currens a lignis oli[illegible] cum inflammatur conuenit [illegible] ſcabiei & impetigini. Et fæx olei earum medicamen eſt apoſtematum calidorum [illegible] & [illegible] foliis ſuis. Item folia oliuæ decoquuntur [illegible] donec fiet ſicut me[illegible], & liniuntur ſuper [illegible] & euellit eos. Folia oliuarum ſilueſtrium [illegible] vlceribus ambulatiuis & frand[illegible] & formicæ. Sun[illegible] bo[illegible] pan[illegible] & prohibent ſudorem inunct[illegible] egreſſion oculorum & vlceribus cortex ac[illegible] ſtica conuenit [illegible] ſunt oculo[illegible] Cum autem vult al[illegible] quid adurere ramos [illegible] tantur. Dia[illegible] Ci[illegible] eſt, ex [illegible] puro [illegible] Ex hoc [illegible] nomiata, & ex hac etiam [illegible] vulner[illegible] al[illegible] da.

De oleaſtro & oleome[illegible] Cap. XXX.

ISidor[illegible]. Oleaſter d[illegible] ſed la[illegible]. Arbo[illegible] eſt [illegible] amara & [illegible] cui [illegible] cam ni propriam [illegible] Al[illegible] ſine [illegible] gu[illegible] tam ex diſtillatio[illegible] 3. Si ſine fru[illegible] P[illegible] 8. [illegible] h[illegible] venen[illegible] occur[illegible] 15. [illegible] & illud [illegible] quam o[illegible] medica men[illegible] obnoxia eſſ[illegible] 6b. 23. [illegible] & [illegible] & [illegible] Se[illegible] e cauſe [illegible] ſedat & inflationes ocul[illegible] erodit, ſiccat, & a[illegible] peculiare eſt, q[illegible] decoc[illegible] contra ſanguinis excreati[illegible] O[illegible] tamen acrius, & efficacius. Et os quo[illegible] impon[illegible] folia & paronichijs, & ca[illegible] & contra [illegible] collect[illegible] cum vino. Oleaſtri [illegible] cum [illegible] vel etiam ſi prius eſſ[illegible] conſ[illegible] diminuit, & epinyctides. Ex o[illegible] & [illegible] m[illegible] le impo[illegible] autem in capite ab oſſibus re[illegible] comprimunt. Matur[illegible] Specu[illegible] Naturale.

cibo ſumpti aluum ſiſtit. Toſti autem & cum melle triti carbunculos rumpunt. Dioſcorides. Oleaſter quam plerique oliuã æthiopicam vocant, habet folia ſtiptica cathaplaſmata appoſita vulneribus paſcentibus medentur, & carbunculos ſanant, vnguibus panaricia tollunt. ſordida [illegible] rum a[illegible] melle [illegible] mendo detergunt. Cutem capitis, & [illegible] pta oſſa reparant, [illegible] ma [illegible] incõprium occurſum ſanguinis ſiſtunt. Succus e[illegible] app[illegible] ſca[illegible] lomata pro[illegible] bent & vulnera vulnibus [illegible] & [illegible] ma ſuſpen[illegible]. Item col[illegible] ob [illegible] fluores. Idem ex vino confect[illegible] Vnguẽt huius oliuæ viride [illegible] & [illegible] acrem atque [illegible] pthiriaſim [illegible], & impetigin[illegible] reſtis. [illegible] zernas, & ſcabiem. Semen eius cathaplaſma [illegible] & [illegible] capitis, & pthiriaſim atque putredines. Huius arboris lachryma duplex eſt. Alia enim [illegible] ſimilan[illegible] vllo qualitatis ſuæ motu, alia vero guttam ammoniac[illegible] collectam, in[illegible] obtuſioni oculorum & cicatri[illegible] & albedini ocul[illegible] rum, impe[illegible] quoque & [illegible] pte. Vrin[illegible] etiam prouocat & m[illegible] ſemiuus interius educit. Item hu[illegible] arboris folia [illegible] medentur. Et cũ melle p[illegible] col[illegible] eorumqu[illegible] diſſinte[illegible] apta probatur ac vehementi fluxi ventris. Item [illegible] ſangui[illegible], & [illegible] humoribu[illegible], vel o[illegible] Iſi[illegible] lorus. Oleomella in Syria naſcitur, ſic dicta eo quod ex trunco oleum defluat in craſſitudinem mel[illegible] od[illegible] ſuau[illegible].

De palma. Cap. XXXI.

ISidorus. Palma dicta eſt, quia manus victricis ornatus eſt, vel quia expanſis eſt ramis in modum palmæ hominis. Eſt autem a [illegible] procero ac decoro virgulto, diuturniſque v[illegible] frondibus, & [illegible] ſua ſine [illegible] conſeruans. H[illegible] co[illegible] d[illegible], eo q[illegible] di[illegible] duret, ex nomine ſcilicet [illegible] A[illegible] Hæc enim in [illegible] proficit ad [illegible] in Ægypto & Syr[illegible] ſ[illegible] m[illegible] tudine [illegible] Act[illegible]. Palma in inſ[illegible] & a[illegible] in ſupe[illegible] ibus erosſi[illegible] lata & pulc[illegible]. Multo tempore per[illegible] mentum, tar[illegible] enim proficit, vt creſcat[illegible] C[illegible] facit fructum. Idem in [illegible] Palmæ [illegible] Iudæa. Sunt quidem in Europa, vulg[illegible] in Ital[illegible] maritimis Hiſpaniæ fruct[illegible], ſed immitem. In Aph[illegible] dulcem, ſed ſtatim euaneſcen tem. Contra in Oriente ex [illegible] vina, gentiumque aliquibus panis, plurimis vero etiam [illegible] pedum cibus. Quamobrem nulla eſt in [illegible] ſponte genita, nec in alia parte terrarum niſi in calida, fructifera vero non niſi in ferui[illegible]. Gignitur aũt palma leui ſabuloſaque terra, maiori in parte & nitroſa. Gaudet & riguis totoq; anno, cum bibere amet anno ſitienti. A fimo quidam & lædi putant, & aſſyriorum [illegible] a qua ſi non [illegible] miſceatur. Genera eius plura. Et p[illegible] non excellentia, [illegible]. Alicubi & ipſam fertile, [illegible] vmbra folio[illegible]. Tectoris vice hæc parieti[illegible] in pler[illegible] locis præſtat cõtra aſpergines. Coma o[illegible] cumiue eſt, [illegible] non inte[illegible] fo[illegible] ceteris, ſed ſuos inter [illegible] racem[illegible] naturæ. Vuæ atque pomi. Q[illegible] in Syria & in A[illegible] binos ſe diuidũt truncos. In Cret[illegible]. Quæ[illegible] que in q[illegible] nos. Earum [illegible] ad [illegible] peraq, [illegible] tur A[illegible] & [illegible] rum ſiluæ, ſuis ſe germinantes a[illegible] dulla in cacumine q[illegible] nunt quod non [illegible] V[illegible] eptes. [illegible] tiori ac molli, ad vitilia v[illegible] ignif[illegible] lentus. Idem in libro decim[illegible] folia [illegible] dunt, & in Oriente funes [illegible] tiliores eſſe, tra[illegible]. Apud nos au[illegible] in [illegible] a mare [illegible] decerpuntur. Me[illegible] ſunt quæ [illegible] & ſub tecto [illegible] in ſole expandunt [illegible] & [illegible] donec ca[illegible] Po[illegible] opera diuid[illegible]. Palma & ficus [illegible] ten[illegible] matu[illegible] tatem. Solaq[illegible] palma in [illegible] racem[illegible] propendentem. Tardæ f[illegible] illa quorum [illegible] materies vt palma, populus, & ac[illegible] ramorum [illegible] palma ſicut abies, larix, [illegible] & [illegible] mu[illegible], & ſi qua ſunt vniſti[illegible] pta. Cortex ſcaber robori & pal[illegible]. Palm[illegible] eſt arbor valida. In aduerſum enim curuatur, & populus q[illegible] dem [illegible] tra in[illegible] a omnia panditur. Palma econtrario formica[illegible]. Palma Dei ab eiuſdem Dei ętate conſpi[illegible]. Ambro[illegible] in Exameron libro 3. Palma manus victo[illegible]. Ideo [illegible] eccleſia. Aſcendam in palmam, vt omnia inſe[illegible] ra re[illegible], & ad ſuperiora ideſt ad brauium Chriſti cont[illegible] dat, & ſuauis fructus virtutis carpat: palma quoque ſemper viret non mutatione foliorum ſed conſeruatio-

ne. Gloſa ſuper Iob. 29. Palma quidem tarde proficit, ſed in viriditate diu ſubſiſtit, vnde ſcriptum eſt. Sicut palma multiplicabo dies: contraque naturam aliarum arborum in imo gracilior exiſtit, ſuperius maior. in altus coſſeſcit, & inferius quidem eſt aſpera, ſuperius vero tactu, & viſu pulchra.

De Sexus in ea diſcretione. Cap. XXXII.

Ambroſius in exameron. In palmis diſcernitur a femina maſculus, & eſt quod miteris in arboribus dicere eum ſexus. Nam vides palmam, quæ dactylos generat, plerumque inclinantem ramos ſuos, & ſubijcientem, atque amplexans ſpeciem prætendentem ei arbori, quam marem palmam pueri ruſticorum appellāt. Illa ergo palma eſt fœmina, & ſexum ſubiectionis ſpecie confitetur. Vnde cultores prærac.unt ramis eius dactylorum, vel palmarum ſemina maſculorum, quibus illi fœmineæ arbori velut quidam ſenius perfunctionis infunditur & expetiti concubitus gratia præſentatur. Quo munere donato, rurſus erigitur, & in veterem ſtatum ramos ſuos, & comam attollit. Plin. lib. 13. Itaque (ſicut dictum eſt ſuperius arboribus immo potius omnib. quæ terra gignit, herbiſque etiam vtrumque ineſſe ſexum diligentiſſimi naturæ tradunt. Nullis tamen arboribus quam palmis manifeſtius. Mas in palmite floret, fœmina circa florem germinat tantum ſpinæ modo Vtriſque autem prima naſcitur pomi caro, poſtea lignum intus: hoc eſt ſemen eius. In Arabia languidæ dulces traduntur eſſe palmæ. Quamquàm Iuba apud fœminas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam vocant dabulan. Cæteri non ſine maribus gignere fœminas, ſponte edito nemore confirmant Circa ſingulos nutare plures in eum pronas blandioribuſque comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu viſuque ipſo, & puluere etiam reliquis maritare. Huiuſmodi arbore excīſa fœminas viduas poſt ſterileſcere. Adeo veneris eſt intellectus, vt coitus etiam excogitatus ſit ab homine. Ex maribus flore atque lanugine. Interim vero inſperſo fœmminis tantum ; puluere. Ex lib. de nat. rer. Palmæ vtrieliect mas, & fœmina nunquam fructificant niſi pariter ſibi vicinæ ſint, quin etiam ſuperioribus ſe inuicem inclinatis amplectantur, & hoc fit tantummodo tempore verno.

De Medicinali eius operatione. Cap. XXXIII.

Auicenna Palma eſt arbor dactylorum: cuius omnes partes ſunt ſtipticę. Plinius li. 23. Eſt autem vinibus olciſque proxima nobilitas palmę. Inebriant recentes, capitis dolorem afferunt minus ſiccæ vtiles. Nec quantum videtur ſtomacho: tuſſim exaſperant. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabāt ęgris ad vires recreandas; ad ſitim ſedandam. In quem vſum pręferebant thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus vtiles in cibo maxime. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo cinere loco ſpodij vicem efficiunt: miſcenturque collirijs. Et calliblephara faciunt addito nardo. Palma quæ fert mirabolanum probatiſſima in Ægypto, Oſſa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menſes ciet in vino auſtero: & vulnera conglutinat. Palma elata ſiue ſtate medicinæ cōfert gramina: folia corticem. Folia imponuntur præcordijs: ſtomacho: iocineri vlceribuſque quæ ſerpunt; cicatrici repugnantia. Pſuras cortex eius tener cum reſina & cera ſanat, diebus viginti decoquitur & ad teſtium vitia. Capillum denigrat, ſuffitu partum extrahit, datur bibendus renum vitijs, & veſicæ & præcordiorum. Capiti & neruis inimicus. Decoctum eius ventris fluxionem ac vuluæ ſiſtit. Cinis ad tormina efficax potus in albo vino. Solinus. Palma Ægyptia dicenda res eſt. Odor ei idem qui & malis cidonijs. Sitim ſedat: ſi prius quam maturuerit decerpatur. Nam ſi matura ſumatur: ſenſum intercipit; greſſum præpedit. linguam retardat, obeſitque officijs mentis & corporis ebrietatis vitium facit. Diaſco. Palma quæ in Ægypto naſcitur, ſemen habet mirabolano ſimile: coloris viridis: & odoris cidonio ſimilis. Hoc in vino auſtero bibitum corruptelam & fluxum ſanguinis mulierum compeſcit. Cathaplaſma quoque adhibita recentia vulnera paracolleſim facit.

De Perſico. Cap. XXXIIII.

Iſidorus, Perſicum dicitur eo quod eius arborem primus in Ægypto ſeruit Perſeus; a quo ſe oriundos ferebant Ptolemei. Hęc in Perſida fructum generat interfectorium. Apud nos autem ſuauem & iucūdum. Eſt autem arbor fœminini generis Perſicus. Perſicum autem neutri generis fructus. Itaque Perſicus arbor eſt cui breuis admodum vita conceſſa eſt. Trium generum eſſe fertur: duracenus, & armeniacus, ac Perſicus. Duracenus, eſt nuncupatus; eo quod in guſtu acorem referat pomum eius. Armeniacus eo quod primum aduectum ſit ab Armenia genus eius. Perſicus qd etiam dictum eſt ſupra. Plinius li. 13. Ægyptus Perſicam arborem ſui generis habet pyro ſimilem: folia retinentem. Huius fertilitas eſt aſſidua ſubnaſcente craſtino fructu maturitas etheſiarū afflatu. Pomum longius pyro incluſum Amigdalæ putamine, & eo colore herbido. Sed vbi nux illi, hinc pomum differens breuitate ac mollitie. Et quamuis blādiatur prædulcis ſuauitas, non tamen innocuum. Materies vero bonitate firmitudine nigritia quoque nihil differens a loto, Idem in libr. 15. Perſicæ arbores ſero & cum difficultate tranſierunt ad loca remota a Perſide vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto eas tulit hoſpitium. Idem 1. li. 16. Quædam loci vitio infructuoſa ſunt, ſicut in pharo ſiluaceri[illegible] a, quæ nihil fert. Perſicæ quoque arbores in Rhodo florent [illegible] Item in T[illegible] [illegible] ca necnon & nuces [illegible] cum tedio [illegible] eiuntur. Te[illegible] [illegible] ſcat[illegible]

De virtute ipſius in medicina. Cap. XXXV.

Diaſcorides. Perſici folia co[illegible] ſtrictiuæ virtutis ſunt. Quæ ſiccata, & locis patenti[illegible] aſ[illegible] fluorem ſanguinis cohibēt. Item trita & impoſita ventri a[illegible] malia perimunt & expellunt. Eadem quoque ſicca & [illegible] puluere[illegible] ſa recentes plagas, & cruenta vulnera claudunt [illegible] etiam gutta, quam perſicus truncus lachrymat, aluo fluenti [illegible] edetur. E[illegible] idem cum vino mixta lapillos in veſica frangit, T[illegible] ex aceto & cocta impetigines ſeptimu. Decocta cum croco [illegible] faucium mitigat, aſperam arteriam lenificat. Toracis [illegible] ſtrict[illegible] ſimus reſ[illegible] at, excreantibus ſanguinem ſubuenit mirè, & v[illegible] a pulmonis expurgat. Iſaac Succus frondium perſici potatus lumbricos & eius interimos eijcit. Si vero miuſe etiam apponatur auriculæ vermes occidit. Auicenna Foliorum perſici ſuccus in aurem inſtilatus interficit vermes, & oleum eorum em gra[illegible] ex [illegible] doloribus ani calidis, & ſingulis confert Ieiuumque ex ipſo perſicis, eorumque f[illegible] js fit emplaſtrum, quo [illegible] verme [illegible] ventris. Similiter [illegible] ſuccus, & quæ ſunt [illegible] & [illegible] horum ipſorum.

De Pyro & cultura eiſdem & medicina. Cap. XXXVI.

Iſidorus. Pyrus vocata videtur, eo quod pomum eius in ſpeciem ignis formatur [illegible] amp[illegible] [illegible] & in anguſtum finit. Ariſtoteles in li. de vegetabilibus. Quædam in pri[illegible] naſcuntur plantæ in figuram granorum & po[illegible] fiunt arbores vt malus, & pyrus. Multique ſunt & ſuperflui ſtip[illegible], de radicibus eorum. Melior quoque eſt inſitio [illegible] milium in ſimilia proportionalia, vt mali in pyrum, talia enim optime proueniunt. Me[illegible] etiam fructificat in ſenectute quam in iuuentute pyrus, ſicut & amigdalus. Plin. vbi ſupra. Criſpiora quæ naſcuntur in [illegible], exceptis malis & pyris. Tardius vero germinant pyri ſiluestres, quam cętera. Humor eſt etiam cortici arborum qui debet [illegible] ſanguis earum, & hic eſt aquoſus [illegible] yris ac vitib[illegible] Arborum [illegible] gnentium fructus: quædam ex [illegible] us ramorum ferunt & cacuminibus, vt pyrus, & ſimiliter punica, & ficus, & myrtus Et quibuſdam vt abieti & piceæ ramorum [illegible] ordo compoſitus: aliis autem inconditus, vt robori & malo ac pyro. Fertiliſſimæ ſunt in ſenecta pyrus, & amigdala. A[illegible] ro fructum ante maturitatem facillime perdunt malus, & pyrus atque ſimilia. Idem li. 17. Nucleo ſeruntur mala & pyra ſeu tardo prouentu ac degenerantia & inſito reſtituenda. Cato & ſurcis etates altitudine hominis ad ſolem recipiendum iubet imponi. Et ad arcenda frigora culmo integi, ſicque malorum ſemina atque pyrorum nutriri. Quidam paulo amplius, quam in pedibus mouentis ſeri iuſſerunt maros, vel etiam magis pyros. Breues autem ſunt vmbræ quamuis magnarum arborum; quod ramos in orbem circineut vt in malis ac pyris. Pyrum florentem licēt inſerere, & in Maium quoque menſem inſitionem protendere. Mago pyra non eodem tempore omnia, quoniam neque floreant. Eodem ob'onga rotundaque ſeri iubet ab occaſu vergiliarum ad brumam. Reliqua vero genera hieme media ab occaſu ſagittæ [illegible] bſolanum aut ſeptētriones exp[illegible] ſtantia. Velocia ſunt pyrus, ac ficus, & malus, & punica, & pru[illegible], ac myrtus, & tamen antecedunt diutijs. In ii matu eum[illegible] e inci piunt. Ex his tamen eſt len[illegible] ſſima pyrus. Arbores ſi cum defloruerint, protinus ſequentur imbres [illegible] ionum poma deperdunt, adeo vt amigdalę & pyri, etiā ſi omnino nubilum fu[illegible], auſt[illegible] nuſve flatus, amittit fetus. Vermiculationem per ſe [illegible] buſdam annis ſentiunt mala & pyra, ſicut meſpila & punica. Auicenna. Pyrorum folia fluxui ventris colericu conferunt. Dia[illegible] orides. Pyri folia vulneribus admota feruorem mitigant. Radix eius alligata diu conceptum impedire creditur. A[illegible] ini & ipſa poma remouenda, quando partus incumbit. Si enim in eo loco fuerint difficulter vteri clauſtra reſerari.

De pruno & eius medicina. Cap. XXXVII.

Iſidorus, prunus a latinis ob colorem appellatur quam alio nomine coquimella dicunt, alii a multitudine fructus coni[illegible] nixam appellant. Cuius generis Damaſcena melior eſt, a damaſco oppido dicta, vnde prius eſt aſportata, cuius ſolum pomum ſtomacho mederi probatur. Nam cætera noxia perhibentur. Hæc ſola arbor gummi glutinoſum & compactiuum diſtillat, quo & medici & ſcriptores vtuntur. Plinius libro decimo ter[illegible] Eſt [illegible] nus Aegyptia non diſſimilis ſpinæ Aegyptiæ, pomu meſp[illegible] ma quidem matureſcens, nec folia di[illegible] ittens, lignum in prunio grande, ſed corpus ipſum natura copiaque melium inſtar incolis, purgatum enim induunt, & oſſas eius ſeruant. Diaſcorides. Cocimella eſt arbor quam latini prunum vocant, omnibus nota.

Huius

Huius fructus iucundus eſt, & molliens ventrem, ſed cacoſtomachus, verum ille qui in Syr[illegible] Damaſco naſcitur, ſi ſuccus fuerit, euſtomachus eſt, ventrem abſtinet. In vino elixatus, & gargarizatus, vuam ac gingiuas curat, & fauces reumatizantes. Hæc etiam omnia facere poteſt agreſtis coccimella. Nam ſicca in dulcore cocta euſtomacha eſt, & ventrem abſtinet. Gummi quod ut ex arbore naſcitur paraplaſmaticum & pingue, cum vino bibitum lapides veſicæ frangit. Cum aceto ſolutum in [illegible] mas infantibus tollit, quia glutinoſæ & compactiuæ virtutis eſt. Areſacta etiam eius folia conſtrictiuæ virtutis ſunt, & fluoribus oris adhibita, cæteriſque quæ opus habent, conſtringunt. Radix etiam & folia ſtipticam habent virtutem.

De Rubo. Cap. XXXVIII.

ISidorus. Rubus a latinis dicitur, eo quod fructus eius, vel virgultum rubet. Eſt enim montis ſilueſtris fructum afferens, quibus in deſerto paſtorum fames confouetur. Ambro. in heſa. Rubi folia ſerpentis ſuperiecta eum interimunt. Ariſtot. in lib. de plantis. Planta quæ inter arbores, & minutas plantas eſt, multos in radicibus ramos habet vt rubus. Plinius lib. 16. Mora ferunt rubi & alio genere ſimilitudinem roſæ, qui vocatur cinosbatos. Tertium genus idæum [illegible] græci vocant, tenuior eſt cæteris, minoribuſque ſpinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur, ex melle ad ignem ſacrum datur. Contra ſtomachi uitia bibitur ex aqua. Idem in libro 27. Inuentum eſt ſurculos abſciſos ſerere, quod primo factum ſepis cauſa eſt, ſambucis rubiſque depactis.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XXXIX.

IDem in li. 24. Rubos nequaquam ad maleficia natura tantum genuit, ſed ex eius mora hominibus, aut beſtijs cibos dedit, vim habet ſiccandi & aſtringendi, gingiuis, tonſillis, genitalibus accommodatiſſimi. Aduerſatur emorroidi ac præſterei ſceleratiſſimis ſerpentibus, flos aut mora ſcorpionum vulnera ſine collectionem periculo iungunt, & vrinas ciunt. Caules eorum teneri tunduntur, indeque ſuccus exprimitur, & mox in craſſitudinem mellis ſole cogitur ſingulare remedium contra oris, & oculorum mala. ſanguinem excreantes, angines vuluas, ſedes celiacos, potus, aut illitus. Oris quidem vitijs folia commanducata, & vlceribus manantibus in capite illinuntur. Cardiacis etiam imponuntur per ſe in mamma ſiniſtra. Itemque ſtomachi doloribus, & oculis procidentibus. Inſtillatur eorum ſuccus, & auribus. Sanat condilomata cum roſaceo cerato. Calculorumve ex vino decoctum præſentaneum remedium eſt. Item per ſe in cibo ſumpti cymæ modo, vel decocti in vino auſtero, labentes dentes firmat. Aluum ſiſtunt, & ſanguinis profluuia, diſſintericis proſunt. Siccantur & in vmbra, vt crematorum cinis vuam reprimat. Folia etiam areſacta & contuſa iumentorum vlceribus traduntur vtilia. Auicenna. Rubus eſt frigidus, & ſiccus, ſtipticus, deſiccatiuus, eſt omnibus partibus ſuis. Sed folia eius nihil minora ſunt propter aquoſitatem ſuam. Decoctio ſtipitum & foliorum eius tingit capillos. Empleſtrum de folijs eius prohibet ambulationem ſraudulentam formicæ. Et valet ſuper Eriſipilam, & confortat ſtomachum debilem. Quod ex eo exiccatum eſt ſtringit, & flos eius ſimiliter. Radix quidem rubi ſubtilitatem habet cum ſtipticitate, & ideo frangit lapidem. Item rubus confert vlceribus, quæ ſunt ſuper caput, & conſolidat vulnera. Confert etiam exituræ oculi, & ſputo ſanguinis. Et morſui animalis veneneſi, quod dicitur Kapres. Folia eius ſtringunt gingiuam, & ſanant vlcera capitis, & alcula. Succus eorum ſanat os calidum. Et [illegible] etiam manatur, & ſuccus finctus, ac foliorum eius ſanant dolores gingiuæ. Plateanus. Rubi ſummitates dicit Conſtan eſſe ſtipticas, Et valent contra vſturas, & calida apoſtemata. Vnde videtur eſſe frigidus, & ſiccus, licèt a quibuſdam dicatur calidus, & ſiccus, Valet & contra ruborem oculorum, & contra diſſinteriam.

De Rubi ſpeciebus. Cap. XL.

DIaſcorides. Rubi ſiue bacci, de quibus videlicet ſub hoc nomine dictum eſt ſupra, quædam eſt ſpecies communis, & omnibus nota. Alia vero quæ dicitur idea, ſiue elumos, mollis, ac lenis, cuius ſuccus cum vino ac melle ſumptus ad ſuperiora prodeſt. Mora vero cum melle ac vino ſumpta ſapientiam vt ab antiquis dicimus inuenimus. Ipſa cum pane & melle [illegible] ta mirificè rumpunt apoſtema Plinius, vbi ſupra. Inter medicamenta quæ ſtiptica vocantur, nihil efficacius [illegible] mora ferentis. Radix in vino decocta ad tertias partes, v[illegible] oris vlcera colluantur, ſedeſque ſouentur. Tantaque vis eius eſt, vt ipſe ſpon[illegible] lapideſcant. Alienum eſt rubi genus in quo roſa naſcitur. [illegible] lam caſtaneæ ſimilem gignit præcipuum remedio calculoſis. Alia vero eſt cynorhoda, quam volumine proximo dicemus infra; Cinabaton quam alij cinasbaton, alij neuraſpaſton vocant, habet folium hominis veſtigio ſimile, de qua ſcilicet iam dictum eſt ſupra ſub hoc nomine. Roſa ruborum alopicias emendat cum axungia. Mora vero capillum tingunt cum oleo omphacino. Flos autem mori per meſſes colligitur, candidus, pleureticis præcipuus ex vino potus, Item celiacis. Radix decocta ad tertias aluum & ſanguinem ſiſtit. Item que dentes colluitos ex eius decocto, Eodem quoque ſucco fouentur ſedis, ac genitaliū vlcera. Cinis e radice, deprimit vuam. Ideus rubus eſt appellatus, quoniam in ida & non aliàs naſcitur. Eſt autem tenerior ac minor rarioribus calamis, & innocentioribus, ſub arborum vmbra naſcens, Huius flos cum melle illinitur epiphoris, & ignibus ſacris, daturque ex aqua bibendus ſtomaticis, Porro cætera eadem præſtat quæ ſupradicta. Denique & rammus computatur inter ruborum genera, frutex candidior & fruticoſior, de quo ſcilicet in ſuperiori libro dictum eſt. Auicen. Species eius, quæ dicitur rubus canis, habet fructū quaſi oliuam, habentem interius lanam, quæ cocta ſtringit ventrem, & abſcondit curſum humiditatis antiquæ ex matrice, & confert emorroidibus natis in ano ex quibus currit ſanguis, facto ex eo emplaſtro. Ipſe quoque & flos confert vlceribus inteſtinorum & ſolutioni, & frangunt lapidem ſubtilem in eis.

De Sorbo. Cap. XLI.

PLinius lib. 15. Sorbis quadruplex differentia, alijs enim eorum rotunditas mali, alijs turbinatio pyri, alijs ouata ſpecies ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acri odore & ſuauitate iucunda cæteris vini ſapor, Generoſiſſima quibus circa pediculos folia. Quarum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, aſſiduum prouentu, minimumque pomo, arbore diſſimili, folijs pene platani. Non ferunt ante trimatum, ex vllo genere. Idem in li. 17. Sorbus eſt arbor, quæ non habet uſta, ſicut nec carnem ſambucus, & plurimam ambæ medullam. Sorbus arbor infeſtatur vermiculis ruffis piloſis, atque ita emoritur. Sorba ſemine & a radice planta & auulſione proueniunt, & in locis frigidis, & humidis ſient ſorbis, & prunis ſtatutum tempus inſerendi eſt poſt mediam hiemem in idus Februarias. Palladius. Menſe Ianuario Februario. & Martio, locis frigidis, calidis vero Octobri & Nouembri, ſorba ſeruntur egregiè, ita vt matura in ſeminario ipſa poma pangantur. Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte progenitas, & in creſcendo & in ferendo extitiſſe felices. Plantas etiam ſi quis ponere voluerit, habebit arbuſtum dummodo calidis locis, menſe Nouembri, temperatis Ianuario, vel Februario, frigidis Martio, inclinantem diſponat, Amat ſorbus loca humida; montana, frigidis proxima, ſolum pinguiſſimū cuius indicium certiſſimum ſi frequens vbicumque naſcatur. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpacia longiora, vt quod illi maxime prodeſt a ventis frequentibus agitata grandeſcat. Si vermes patietur infeſtos, qui in ea ruffi ac piloſi ſolent medullæ interna ſuſcitari. Aliquos ex his ſine arboris iniuria detractos, vicinu crememus incendio, credimus hoc genere, vel fugere, vel perire. Si minus ferre experit, tedæ cuneus eius radicibus inſeratur, vel circa vltimam partem foſſa facta, cumulo ſuggeſti cineris adæquetur. Menſe Aprili ſorba inſeruntur in ſe, in cidonio, in ſpina alba, vel truſco, vel cortice.

De Vite & eius natura. Cap. XLII.

ISidorus. Vitis dicta eſt eo, quòd habeat vim citius radicandi, Alij vites, eo quod inuicem ſe vitis uinectat, viciniſque arboribus reptando religentur, Eſt enim earum natura flexibilis, & caduca, vt quaſi brachijs quibuſdam quicquid comprehēderint, ſtringant, hiſque ſe erigant, & attollant. Vitis florentis odore nihil grauius. Si quidem de flore earum ſuccus expreſſus, poculi genus conficit, vt voluptati ſic & ſaluti. Ambro. in examero li. 3. Quis non miratur ex acini viuaci vitem vſque ad arboris ſummū cacumen prorumpere, quā velut quodā amplexu fouet, quibuſdā brachijs ligat & circundat lacertis veſtit, pampinis, ſertis coronat vuarum. Quæ ad imitationem vitæ noſtræ, primum vnam radicem [illegible] deinde quia natura flexibilis eſt ac caduca quaſi brachijs quibuſdam, ita & clauiculis quicquid cōprehenderit ſtringit, hiſque ſe erigit, & attollit. Ex lib. de natu. rer. Vitis eſt frutex inter omnia ligna fructu abundantior, cuius botriones præ ubertate ne cadant oportet ſuſtentari. Itaque ligamen ex ipſa naſcit quo videlicet in ſtipite alligetur. Ariſt. in lib. de animalib. Sāguis eſt materia totius corporis, & ob hoc in corporibus valde macilentis non apparet aliquid præter venas, ſicut accidit folijs vitis, & ficuum: quia quando deſiccantur nihil apparet in eis niſi venæ. Accidit que uitibus multum fertilibus propter multitudinem cibi, quòd corrumpuntur & diminuuntur fructus ſui, ſicus homines multæ carnis ac pinguedinis, non niſi modicum ſpermatizant, nec coitum niſi raro deſiderant. Actor. Vitis eſt arbor humilis flexibilis & caduca. Quando floret odore ſuo venenata animalia fugat, laborioſe colitur, foditur propagatur, paxillatur ablaqueatur, & etiam ut magis fructificet purgatur. De hac quoque ſunt vmbracula, vite infructuoſa inter cetera ligna nihil inutilius, ſicut ſcriptum eſt. Fili hominis quid fiet de ligno vitis, & cætera.

De vinearum Cultura. Cap. XLIII.

ACtor. Vinea (ſignum iam dictum eſt) multipliciter atque laborioſè colitur. Vineæ plantantur vel ſeritur, foditur, ſtercoratur, propagatur, & etiam vt magis fructificet) purgatur. Plinius [illegible] 17. Cato de omni cultura vitium ita præcepit, altiſſimam vitem [illegible] ſicco, recteque alligato, ne tamen nimium conſtringas & [illegible] in hoc modo curato. Capita vitium putato, circumfoſſio arare incipito. vl [illegible] traque ſulcos perpetuos ducito. Teneras vites quam primum propagato, veteres quam minimum caſtrato, poſtea [illegible] opus erit deijcito, biennio vero poſt præcidito. Palladius libro primo. Vineis vtile ſolum per hæc ſigna cognoſces. Si coloris, & corporis rari aliquatenus atque reſoluti eſt. Si virgulta quæ protulit [illegible] ura ſunt nimia procera & fœcunda, vt pyros ſilueſtres, prunos, rubos, & huius cætera, neque torta hêat, neque ſterilia neque macra ſterilitate languentia. Idem in lib. 2 Vineis ponendis, vt dictum eſt ſuperius videlicet in tractatu de natura terræ, ſolum nec ſpiſſum nimium debet eſſe, nec reſolutum, propius tamen reſoluto, nec exile nec lentiſſimum, tamen proximum lento, nec campeſtre, nec præceps, ſed potius edito campo, nec ſiccum, nec viginoſum, modicè tamē roſcidum, nec ſalſum nec amarum, quod vinum vena contriſtat ſapore corrupto. Cœlum quoque medium ſerius qualitatis conuenit eſſe, tepidum tamen magis, quam frigidum, ſiccum potius, quàm nimium imbridum. Sed ante omnia vitis procellas ventoſque formidat. Deinde plagam ſpectare vinea debet locis frigidis Meridianam, calidis ſeptentrionalem, tepidis Orientem. Si tamen auſtros, vel eurus regio non habeat inimicos. Quod ſi hoc eſt ibi vitium, melius in aquilonem vinea dirigentur, vel in fauonium. Sed locus [illegible] paſtinandus eſt, primis impedimentis & omnibus eleſis [illegible] us liberetur, ne poſt aſſiduo cultu terra foſſa ſodetur. Si campus paſtinetur, duobus & ſemis pedibus, ſi cliuus, [illegible] præcipitis quatuor, ne terra decurrat [illegible] duobus pedibus. Sed ager viginoſus, qui humores altius ſoſſos eructat, non amplius, quam in pedem & ſemis foditur. Idem in [illegible] 3. Vites quidem in prouincijs ſiunt generibus multis. Sed optimum genus eſt, vbi ſtat vitis velut arbuſtula, breui crure fundata. Hic primo quidem calamo iuuatur, donec ſolidetur, ſed illos ſexquipede eſſe non debet, vt vbi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud vero genus eſt, in quo cannis pluribus circa depoſitis, ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis, in orbiculos flectitur ſe ſequentes. Vltimæ poſitionis eſt vitis per terram proiecta, ſi ſe diffundit. Hæ autem omnes in ſcrobibus ponuntur & ſulcis.

De vineis veteribus ac nouellis. Cap. XLIIII.

PLinius li. 17. Vites in iuuenta fertiliſſimę ſunt, tardiuſque maturescunt. Et hoc maxime notatur in vitibus, quod & vetuſtior his eſt vinum melius, nouellis aſſis copioſius. Idem in li. 17. Vineam veterem ſi transferre volueris, dumtaxat brachium craſſum recedit. Vitem nouellam reſecari iutum eſt, tempus vbi valebit. Vbi vero ſolo ſtere cœperit vinea, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro ne caules præfringantur. Et quæ iam in perticam iuit, eius pampinos teneros leuiter alligato, atque vt rectè ſtent porrigito. Non eſt autem feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primo quidem in circulos materia colliganda eſt, nec niſi valide putatio admouenda. Palladius li. 3. Nouellam vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam eſſe formandam, nec reſcindem iam ſpeam, ſicut Italiæ mos eſt. Anno ſecundo expleto, vt quaſi integram vites in totum reſcitæ, vel ſi ſubſecunda ſarmenta producant, quæ tamen amputato capite, pampinatio [illegible] duro cogunt exire. Quare iuxta ipſam commiſſuram veteris [illegible] vnam vel duas gemmas relinquendas eſſe, quod eſt [illegible] in vmentis fortior [illegible] eruandum. [illegible] ſane ex [illegible] prendam calamis nouellam, vel exiguis palis, vt tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, vt [illegible] ſum eſt, [illegible] materias mere [illegible] cogetur. Statim poſt putationem ſarmenta deſecta vineis, & nubi & impedimentum foſſuris [illegible] tollantur. Idem in libro 4. In menſe Ianuario vinea nouella primo pulueranda debet, quod tunc ac deinceps per ſingulas Kalendas vſque ad Octobrem faciendum eſt, & hoc non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina ſolidata terra conſtringat. Graminum quoque radices, quæ plurimum vitibus obſunt, extirpandę ſunt. Tunc quoque locis frigidis foſſio vinearum celebranda eſt, & palandę atque ligandæ tunc vites. Sed nouellæ mollibus vinculis alligandæ ſunt, quia teneram ipſam vincula duriora præcidunt. Palus maioribus ſolidus, minoribus exilis ponatur propter vmbræ moleſtiam. Statuatur ab aquilone & plaga frigida ſpacio quatuor digitorum [illegible] ſemipedis remotus a vite, vt circumfodi poſſit ex omni parte. Vineas veteres hoc menſe aliquo altius [illegible] terra truncaut [illegible] arationi ſtudes [illegible], ſed vitioſum eſt. Nam plerumque vaſtiur plaga ſole putreſcit & roribus. Quare hoc reparanda eſt genere. Primus ablaqueabunt altius donec nodus eius appareat. Deinde iuxta terram ſupra nodum reſcidetur, vt operta de frigore & de ſole nihil timeat. Hoc faciendum eſt, ſi optimi generis eſt vitis, & altè poſita. Alioquin melius erit ſarmentis inſerenda. Omnia ſupradicta extorquenda ſunt primo menſe locis calidis. Poſt idus autem ipſius locis frigidis. Idem in libro duodecimo. Menſe Nouembri ac deinceps vinea vetus, quæ in iugo eſt aut pertula ſi robuſto & integro [illegible] neo ſit ablaqueata, fimo ſaginetur, & anguſtius putata inter quartum & tertium pedem a terra, vt aridiſſima parte corticis acuto ferramento mucrone feriatur, ac ſolla frequentius inſcidentur. Nam (vt aſſerit Columella) ex eo loco germen plerumque producit, ac veniente vere fundit materia qua vitis reparet.

De vitium putatione. Cap. XLV.

VItium in menſe Februario locis frigidis aliquatenus, & temperatis eſt multa putatio. Sed vbi multæ ſunt diuidantur. Et pars quæ in ſeptentrionem relicitur vero putetur. Alia pars aduerſa clementioribus locis reſeruatur autumno. Sed in putatione ſemper nitamur vt vitis fiat in cruce robuſtior, ne debili viniculæ duo duramenta ſeruamus. Auferenda ſunt lenta intorta, debilia malis locis nata, ſarmenta vocata. Etiam qui inter duo brachia medius naſcitur debet abradi. Quod ſi pinguedine ſua brachium quodcumque proximum debilitat, illo deſecto ipſo alter ſuccedat. Etiam [illegible] putatori inferius ſarmentū, quod bono loco natum fuerit reparandæ vitis cauſa ſemper tueri & ad vnam vel duas [illegible] te. In locis clementioribus altius vitem licebit extendere. In calidis, aut æſtiuis, aut decliuibus, aut procelloſis [illegible] eſt habenda, locis pinguibus ſingulis brachijs [illegible] flagella [illegible] mitte [illegible] eſtimat [illegible] altius colitur, & fœcunda eſt, pluſquam [illegible] palmites [illegible] non debet, ita vt deſeremus ſemper in inferiori parte cuſtodem. Circa eres quicquid nouſcimur amputatum eſt [illegible] vinea renouari. Quod ſi truncus vitis ſole an pluuia, [illegible] noxio animali [illegible], eſt cauatus, purgamus, quicquid eſt mortuum. [illegible] eius amurca alamine & terra replemus, quod proficit aduerſus prædicta. Cortex etiam reſectus, & pendens a vite tollatur, quæ [illegible] minorem fęcem reddit in vino. Muſcus radatur vbicumque repertus, ſed plagæ quas in duro vitis accipiet, obliquæ & rotundæ eſſe [illegible] tot. Deſciſus (vt ſupra dixi) malę natis omnibus, & veteribus, nouellos, & fructuarios ſerua. Vngues etiam cuſtodis ſiccos, & annotinos reſcinde, & omnia quæ ſcabia vel vetera reperies. Hæc quæ altius coluntur vt in iugo & pertula. Vbi quatuor pedibus ſuper terram leuatæ ſteterint, quatuor brachia habeant. Si macra vitis erit, in ſingulis brachijs ſingula flagella dimittimus, ſi pinguis bina. Sed prouidendum eſt ne in vna parte ſint ſarmenta quæ ſeruas, quod cum fit vitis tanquam ſi fulgure tangatur, areſcit. Relinquēda ſunt ſarmenta, neque circa durum, neque in ſummo, quia hæc velut pampinaria minus afferunt. Illa autem nimietate fœtus, onerant & longius ducūt. Quare in medio loco ſeruanda ſunt q̄ tuemur.

De vitium propagatione. Cap. XLVI.

PAlladius vbi ſupra. Vites in Februario menſe ſolent propagari, ſed vetus & exeſa vinea, cuius duramenta longe proceſſerunt (vt Columella dicit) mergis melius reparabitur, quam ſi infoſſione totius corporis obruatur, quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus, quoties ſuper terram ſicut arcus relinquitur, alia parte vitis infoſſa. Nam (vt ait Columella) cum totæ ſtratæ ſunt propaginis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi vero poſt biennium reſcinduntur, in ea parte qua ſupra eſt, & in loco iuſtas vites relinquent. Sed vt agricolę aſſerunt poſt biennium ſi reſcindas, plerumque infirmas habent radices, & ſimiles veteribus repente pereunt. Idem in libro vndecimo. Menſe Octobri locis quibuſdam idcirco propagatio melior eſt, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmites eam cura non permouet. Idem in libro 12. In Nouembri quoque menſe toto, locis calidis, & ſiccis, vel apricis, erit celebranda vitium poſitio, tunc & propago. Iuxta locisque frigidis nouellas vites circumfodere & operire conuenit & ante idus. Mergus hic eſt propaginis curuatus poſt [illegible] quam [illegible] ſa fuerit a vite reſcindetur. Pl. li. 16. Propagines vt [illegible] dictum ſit, docuit natura. Rubi namque [illegible] & proceritate nimia, curſus in terram deſigunt capita, iterumque naſcuntur ex ſeſe repleturi omnia, niſi reſiſtat cultura. Præter vitem Cato propagari tradit, ficum, oleam, [illegible], malorum omnia genera, lauros, prunum, platanum, [illegible], auellanas, præneſtinas. Propaginum vero duo ſunt genera. Vnum fit ramo ab arbore depreſſo, in ſcrobem quatuor quoque pedum, & poſt biennium amputato flexu. Plantaque tranſlata poſt trimatum, quas ſi longius ferre libeat, in vaſis fictilibus deſ[illegible] propagines aptiſſimum eſt, ut in his transferātur. Alterum vero genus fit luxurioſius in ipſa arbore, radices ſolicitando, traiectis per vaſa fictilia ramis terraque circumpactis, atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter ipſa poma & cacuminum ſumma.

De vitium inſitione. Cap. XLVII.

PLinius vbi ſupra. Vitem Cato tribus modis inſerit. Vno modo præſectam iubet per medullam findi, & in ea ſurculos exacutos addi, medullaſque iungi. Altero modo ſi ſe vites contingant, vtriuſque in obliquũ latere contrario adraſo, medullis adiunctis colligari. Tertium genus eſt terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamoſque addere longos pedes binos, & ita ligatũ inſitum intritaque illitum operire terra calamis ſubtectis. Item vitibus inſerendis dedere tempus ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Duo quidem internodia medullam vitis includũt, quæ medulla ſiue vitalis anima ante ſe tendit longitudinem impellens, quamdiu nodi peruia patet fiſtula, Cũ vero concreti tranſitum ademerint, repercuſſa erumpit ab ima ſui parte iuxta priorem nodum, alternis laterum ſemper inguinibus, quorũ dextrum ab imo intelligitur articulo, leuum in proximo, atque ita per vices. & hæc vocatur in vite gemma, cum ibi ceſpitem facit, & antequam faciat oculos in concauo, & in ipſo cacumine germen. Sicque palmites nepotes vuæ folia pampini gignuntur. Mirumque firmiora eſſe in dextera parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos quando ſeruntur ſiue inſeruntur, medios oportet ſecari, ne profluat medulla. Oculi autem in arborum ſurculis proprie vocantur, vnde germinant, vnde vitis inſitio cum vina florent optima eſt. Palladius lib. 4. Menſe Februario calidis, & apricis locis celebratur inſitio, quæ tribus fit generibus, ſicut videlicet iam dictum eſt ſuperius lib. 13. cap. 17. de diuerſis ſpeciebus inſitionis. Menſe Martio vineas oportet inſerere, cum vites non aquato, ſed ſpiſſo humore lachrymabunt. Seruabimus ergo vt truncus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet, neque vlla vetuſtate vel iniuria laceratus. Tunc deciſæ viti ſurculi qui inſerendi ſunt, ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis, & pluribus oculati, Tres tamen oculi inſitione ſufficiant. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram digitorum duorum, vt ab vna parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudam medullam, ſed vites radũt, vt inciſura eorum poſſit in acumen exire, & corticata pars corticei nouæ matris aptetur, Infimus oculus, ita infigẽdus eſt, vt trũco iunctus adhæreat, Qui oculus exteriorem partem debet aſpicere, vinculo ſalicis infuſo, & paleato luto deſuper alligari, tegumentoque aliquo a ventis, & a ſole defendi, ne hi quatiant, hic adurat: vbi calor temporis cœperit, ligaturæ ipſi penicello circa veſperam tenuis debet frequenter humor affundi, vt hoc alimento contra vim cœli torrentis animetur. Cum vero germen eruperit, & aliquod cœperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis ſarmenti quaſſet ætatem: vbi ſolidius quantulumcumque proceſſerit, vincula oportet abſcindi, ne adoleſcentia molliſſimi germinis nodo duræ conſtrictionis angatur. Aliqui infra terram ſeuiis ſpacio effoſſæ viti ſurculos inſerunt, & beneficio ingeſtionis accumulant, vt hæc quoque nouis ſarmentis præter nutricis alimenta conueniant. Nonnulli circa terram melius aſſerunt inſerendum, quia in altiore difficilius comprehendunt. Idem in li. 11. Menſe quoque Octobri vites, & arbores locis calidiſſimis inſerere cõſueuiſſe aliqui.

De vinearum foſſione. Cap. XLVIII.

IDem in li. 3. Vites in menſe Februario locis maritimis, & calidis ſunt fodiendæ. vel ſi prouinciæ conſuetudo eſt exaranda, & in eis locis palandæ aut ligandæ ſunt vineæ, prius quam gemma procedat, cuius contuſione vel attritu grande periculum proueniat. Idem in li. 5. In menſe Aprilis locis frigidiſſimis, ante idus peraganda eſt vinearum foſſio, & ſiqua reſtabunt de menſe Martio. Idem in li. 8. Menſe Iulio vites nouellæ mane & veſpere iam calore depoſito debent effodi, & auerſo gramine puluerizari. Plinius lib. 16. Sulco vinearum pate ſatis, eſt longitudo latitudoque ſcrobibus ternorum in quamcumque partem. Altitudo in quocumque genere tripedalis ſiliciſque fimum miſcere neceſſarium. Cliuoſa ſcrobes poſcunt altiores. In media ſcrobe oportet eſſe vitis radicem, ſed ipſam ſolido innixam in Orientem æquinoctialem ſpectare. Pleriſque tota æſtate poſt ſingulos rores vineam confodi iubent. Alij germinantem necant, Dicunt enim oculos decuti tactuque intrantium deteri. Ob id etiam procul omne pecus arcendum, ſed maxime lanatũ, eo ꝙ facillime gemmas auferat. Inimicos & vua pubeſcente raſtros. Satiſque eſſe vineam confodi ter in anno ab æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum, & cauis ortu, & nigreſcente acino. Quidam ita determinant, Veterem ſemel fodiendam a vindemia ante brumam. Cum alij quidem ablaqueare & ſtercorare ſatis putent. Iterum ab idibus Aprilis antequam concipiant, hoc eſt in ſexto idus Maij. Deinde prius quam florere incipiat, & cum defloruerit, & variante ſe vua. Peritiores affirmant, ſi iuſto ſæpius fodiantur, intantum tenereſcere acinos, vt rumpantur. Et quæ fodiuntur, ante feruentes horas conuenit fodere, ſicuti lutum nec arare congruum eſt nec fodere. Nec puluerẽ exiccatum foſſione contra ſoles nebulaſque prodeſſe.

De ablaqueatione vitium ac ligatione. Cap. XLIX.

PAlladius li. 3. Vites in menſe Ianuario temperatis locis oportet ablaqueare, quod Itali appellant excodicare, hoc eſt circa vitis codicem de labro terram diligenter aperire, ac purgatis omnibus velut lacus efficere, vt ſolis teporibus vel imbribus, pnocentur. Idem in li. 11. Poſt idus Octobris ablaqueanda eſt omnis nouella, ſeu in paſtino, ſeu in ſcrobibus. aut ſulcis, aut amputentur radices ſuperuacuæ quas produxit æſtate, quæ ſi valuerint inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit vitis in ſummitate ſuſpenſa, quæ res eam facit frigori obnoxiam & calori. Sed hæ radiculæ non ad ſurcum debent reſcindi, ne aut plures naſcantur inde, aut noua plaga cor vitis impreſſa in ſecuta vi algoris vratur. Reſcindemus autem relicto digito pro ſpacio. Et ſi placida ibi hiems eſt, aſpertas relinquimus vites. Si violenta, ante Decembris idus operimus. Si perfrigida aliquantulum columbini ſtercoris ſub ipſa hieme circa viticularum veſtigia largiemur. Quod contra frigus nimium Columella dicit toto eſſe quinquennio faciendum. Idem in libro 3. Vites (vt dictum eſt) in Februario menſe locis maritimis, & calidis palandæ ſunt aut ligandæ, priuſquam gemma procedat, cuius contuſione vel attritu grande periculum proueniat. Idem in lib. 4. Menſe Martio locis frigidis vinearum foſſio celebranda eſt. Et palandæ ac ligandæ ſunt vites, ſed nouellæ mollibus vinculis alligandæ ſunt, quia teneras ea vincula duriora præſcindunt. Palus maioribus ſolidus, minoribus exilis eſt ponendus propter vmbræ violentiam; Denique ſtatuatur ab aquilone, & plaga frigida, ſpacio quatuor digitorum, vel ſemipedis remotus a vite, vt circumfodi poſſit ex omni parte. Plinius, vbi ſupra. Si per ſe vitis ordinabitur ſine pedamento, quæcumque deſiderabit adminiculum in initio, vt condiſcat ſtare, ac recta ſurgere. Pedamentum quidam inter duas vites vtilius ſtatui putant, & ablaqueantur ita facilius. Meliuſque eſt iugo vineæ, ſi tamen & ipſi iugo ſint vites, nec flatui regio infeſta. In quadripartita quam proximum oneri adminiculum eſſe debet, ne tamen impedimentum ſeotiat ablaqueano, non amplius abeſſe cubito, iubentur autem ablaqueari, priuſquam putari. Optima viti pedamenta ſunt e robore & olea, aut ſi non ſint pali iunipero cypreſſo ſambuco. In iugo ſalubcrrima eſt arundo connexa faſciculis, durat quinis annis. Iuga quidem oportet ad pedamentum quam artiſſimo nodo vincire, vitem aſit leuiter continere.

De pampinatione atque rigatione. Cap. L.

IDem in eodem. Vitis pampinatio verna in confeſſo eſt, ab idibus Maij, inter dies decem vtique, antequam incipiat florere, & eam infra iugum fieri debere, de ſequenti variantur ſententiæ. Cum defloruerit aliqui pampinandum putant ſub ipſa maturitate, nec hos detrahere conuenit pampinos, qui ſunt cũ vua, id enim vuas ſupplantat, præterquam in vinea nouella. Inutiles iudicantur in latere nati, nec ab oculo. Palladius in libr. 6. Menſe Maio conueniens eſt pampinatio. Sed tunc opportuna cum teneri ramis ſtringentibus digitis crepant, ſine difficultate carpẽtis. Hæc autem vuas pinguiores efficit, & ſolis admiſſu maturitati conſulit. Idem in libro 9. Menſe quoque Auguſto frigidis locis fit pampinatio, locis autem ardentibus, & ſiccis obumbratur potius vua, ne vi ſolis areſcat, ſi aut vineæ breuitas. aut operarũ facultas permittat. Plinius, vbi ſupra. Vites punicæ rigationibus aluntur præcipue. Vitis autem emplaſtra non recipit, nec arbores cęterę quibus tenuis, & caducus eſt cortex atque rimoſus.

De his quæ vitibus contraria ſunt vel nociua. Cap. LI.

IDem in eodem, Vites algore intereunt, & hoc eſt vitium ſoli, quia non euenit niſi in frigido. Vrit quoque vineas ſuillum ſtercus, niſi quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur: ſyderatione quoque vexantur vineæ. Syderationis genus eſt in vitibus defloreſcentibus roratio, aut cum acini priuſquam creſcãt, decoquuntur in callum. Aegrotant & cum alſere, vredine leſis attonſarum oculis, & hoc euenit calore intempeſtiuo, Fit etiam vitium culpa colentium cum præſtringuntur, aut cum foſſor iniurioſo ictu verberauit, vel etiam ſubarator imprudens radices laxauit, corpuſve deſquamauit. Eſt & contuſio quædã falcis hebetioris, quibus omnibus cauſis difficilius tolerãt frigora vel æſtus, quia in vlcus omnis iniuria penetrat a foris. Peſſimum autem eſt inter omnia cum floreſcentem vitem & oliuam imber percuſſerit, quia fructus ſimul defluunt, Quorundam quidem natura vitem nõ necat, ſed lædit odore, vel ſucci mixtura, ſicut raphanus, & laurus, Odit & caulem & omne olus, odit & corylum niſi procul abſint hæc, triſtis ægraque remanet. Proprium ſyderationis eſt ſub ortu canis ſiccatus vapor, cum inſitæ ac nouellæ arbore moriuntur, præcipueque vitis, & ficus, vitibus præter ſyderationem ac vermiculationem morbus peculiaris eſt articulatio, quæ tribus accidit de cauſis, Vna vt tempeſtatum germinibus ablatis, altera in ſupinum exciſis, tertia vero culturæ imperitia læſis. Omnes enim earum iniuriæ ſentiuntur in articulis. Nocet etiam plerumquẽ nimia fertilitas vitibus, & oleis. Circa vergilias

inimu-

inimiciſſimus dicitur eſſe puluis oleæ vin, quia tunc eſt coitus earum. Per ſolſtitia quoque vitibus imbres non conducunt. Arbores, quæ fructus ſuos diutius continent, longioreſque cibos deſiderant, his & aquæ ſerotinę ſunt vtiles, vt oleæ viti puniciſque.

De remedijs morborum ipſarum. Cap. LII.

PAlla. lib. 3. Vites quę lachrymarum nimietate tabeſcunt ac deplorando vim ſui roboris quærunt a fructu, trunco earum lacerato, ſignum græci iubent fieri, & ſi minus proderit, reſcindi iubent robor pingue radicum, vt afferat medicinam vulnus impreſſum. Tunc amurca inſulſa ad medietatem decocta & refrigerata plagæ exſciſæ perlinatur, & ſub hac acetum acre ſundatur. Idem in li. 4. Vites ęgras, vel quibus areſcit fructus circum fode, & vrinam veterem ſuperfunde. Item cinerem ſarmenti vel querci aceto mixtum ſubijce, vel inſciſas circa terram reſuneto lætamine, & illis quæ germinant fortiora demitte. Cum autem bidente vitis lędetur aut ferro, plagam ſi terra iuncta eſt alline ouino ſtercore vel caprino. Tuncque terra mixta & circumfoſſa ligare curato. Si vero læſa eſt in radice, apetiens liquidum lætamen admiſce. Idem in libro 10. Vitis cuius fructus humore putreſcit, per latera pampinanda eſt ante triceſimum diem vindemiæ, ſolaque frons illa ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit a vertice.

De præparatione quarundam vitium ſpecialium Cap. LIII.

IDem in li. 3. Vites tyriacę profectus eſt vt vinum eius vel acetum vel vua, vel ſarmentorum eius proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic. Sarmentum quod pangendum eſt, trium digitorum ſpacio in vna parte findatur, & ſublata medulla ad eius vitem tyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur vinculo diligenter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta tam medicamine ſatiata intra ſquillæ bulbum recondunt, & terris hac ratione committunt. Aliqui antidot. eius affuſione radices vitis effundunt. Sane ſarmentum ſi de hac vitæ ſumatur ad transferendum potentiam materni medicaminis, non tenebit. Oportebit autem tyriacæ infuſione aſſidua, vim ſucci ſeneſcentis interire. Eſt & pulchra ſpecies vuæ, quæ granis interioribus caret, hinc efficitur, vt ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit. Fit autem græcis auctoribus hac ratione per artem natura ſuccedente. Sarmentum quod obruendum eſt quantum latebit in terra tantum debes findere, ac medulla omni ſublata, & diligenter exculpta, iterum membra diuiſæ partis adunare, vinculoque conſtricta deponere. Vinculum tamen e papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligẽtius quidem ſarmentum reuinctum, quãtum exciſum eſt, inter ſquillæ bulbum demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſarta omnia comprehendere poſſe facilius. Alij tempore quo vites putant, ſarmentum frugiferum putate vitis in ipſa, vite quam pouunt, de alto ſublata medulla excauant, non diuiſim, & calamo affixo ligant, ne poſſit inneri. Tunc opium quirinaicum, quod græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius ad ſapę ſimilitudinem reſolutiſi, & hoc tranſactis octonis diebus ſemper renouãt, donec vitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur a græcis, & in ceraſijs opus eſt experiri. Vt autem vitis botriones albos afferre poſſit & nigros, græci ſic fieri debere iuſſerunt. Si vicinæ ſint vites nigra & alba, cum putantur, ſarmenta vtriuſque inter ſe diuiſa ſic iunge, vt medios vtrinſque generis oculos æquando poſſis reddere vnitati. Tunc papyro ligabis ſtricto & molli atque humida terra curabis alliuire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erũpat. Hinc ex erupto tẽpe ſi libuerit, genus efficiet perplura ſarmenta.

De diuerſis generibus vitium. Cap. LIIII.

PLinius lib. 14. Vitium genera innumera prodiderunt eſſe & infinitatem. Principatus amineis datur propter firmitatem. Quinque ſunt earum genera, ex quibus Germana minor acino melius deſloreſcit, imbres tempeſtateſque tollerat. Non itẽ maior ſed in arbore quam in iugo minus obnoxia. Gemellarum quibus hoc nomen vuæ ſemper geminę dedere aſperrimus ſapor, ſed vires præcipuę. Ex his minor auſtro læditur. Alia ventis alitur, vt in veſunio mõte ſurrentiniſque collibus in reliquis Italiæ partibus, non niſi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne ſeres miremur aut indos, adeo lanugo eam veſtit. Prima ex amineis ocyſſime matureſcit atque putreſcit. Apianis apes cognomen dedere, præcipuè illarum auidi. Ex his duo genera ſunt, lanugine & ipſę pubeſcunt. Diſtant ꝙ altera celerius matureſcit, quamquam & altera properante. Situs non reſpuunt frigidos, & tamen nullæ reliquarum celerius imbre putreſcunt. Vina quidem primo dulcia auſteritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet. Græcula non inferior amineis bonitate prætenera acino, & vua tam parua, vt conualere & coli non poſſit, niſi in pinguiſſimo ſolo. Eſt aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in his gloriam ſuam relinquant, nec vſquam totæ tranſeant. Quod in rhetica allobrogicaque, quam & picatã appellauimus euenit, domi nobilibus, nec agnoſcendis alibi; fęcundę tamen bonitatis vitæ copiam præſtant. Eugenia feruentibus locis, rhetica temperatis. Alubrogica frigidis, gelu matureſcens, colore nigra. Sed etiam e nigris vina vetuſtate in album colorem tranſeunt. Palladius li. 3. Vitium genera plura ſunt, lócaque naturam pleriſque vitibus mutant. Solæ amineæ vndecumque ſint vinum pulcherrimum reddunt, calidumque ſtatum potius, quam frigidum ſuſtinebũt, & de pingui ad macrum, niſi ſtercus adiuuerit, transferri nõ poſſunt. Harum genera ſunt duo, maior & minor. Sed minor citius deſloreſcit, ac melior internodijs minoribus, & grano breuiore. Si applicetur arbori, terram deſiderat pinguem, ſi colatur in ordines mediocrem. Imbres contemnit & ventos. Maior ſæpe vitiatur in flore. Sũt & Apianæ præcipuæ. Vitium genera non attinet mirari, ſatis eſt illa genera dixiſſe. Induſtrius vir probata deligat, terriſque talibus, quæ imitari poſſunt illam, vnde ſumuntur mandet. Thiriacæ vinis profectus eſt, vt vinũ eius, vel acetum, vel vua, uel ſarmentorum eius, proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Iſidorus. Labruſta dicta eſt a labris, id eſt extremitate terræ. Eſt enim vitis ſilueſtris quæ in terræ marginibus naſcitur. Ampeloſleucæ ſiue brionia eſt quam latini vitem albam dicunt, ſiue a coloris qualitate, ſiue quia eius radix contrita, & corpori infricata teneriorem cutem & candidiorem reddit. Nam & ſuccus baccarum eius lac vberibus reddit ſiccis. Ampeloſmelana .i. vitis nigra, eademque labruſta, folia habet hæderę ſimilia in omnibus maior quam vitis alba. Baccas ſimiliter habens, quæ in maturitate nigreſcunt. vnde & nomen habet. Argitis eſt græcula vitis generis albi fertilis, vaſtam materiam & breuem latumque folium mittens. Cuius fructus niſi primo tẽpore colligas, aut in terrã decides, aut humore putreſcit. Viticionia vuas grandes magiſquam multas habet, nomen inde ſumens ꝙ multum vini fluat.

De magnitudine quarundam & fœcunditate. Cap. LV.

PLinius, vbi ſupra. Vites apud antiquos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Nam inde ſimulachra & tecta etiam faciebant. In vrbe Populonio ex vna conſpicimus uite Iouis ſimulachrum tot annis incorruptum. Metaponti templum Iunonis vitigeneis ſtetit columnis. Num etiam ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur uite vna Cypria, ut ferunt, quoniam illic ad præcipuam altitudinem exeunt, nec eſt ulli ligno æternior natura. Verum ex ſilueſtribus hęc facta crediderim, quæ uidelicet non quolibet anno tondebantur, ut modernæ. Hæ ſiquidem annua tonſura coercentur, & omnis earum uis (ut dictum eſt) euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines. In agro Campano uites populis nubunt, maritataſque complexæ, & per ramos earum procacibus brachijs geniculato curſu ſcãdentes cacumina ęquãt, in tantum ſublimes, ut uindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine creſcunt, diuidique uel auelli potius nequeunt. Villas, & domos ambiri ſingularum palmitibus, ac ſequacibus loris memoria dignũ. Inter prima Valerianus quoque Cornelius exiſtimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes umbroſis operculis opacat. Eademque duodenis amphoris muſti fœcunda. Stat prouinciarum aliquarum per ſe vitis ſine ullo pedamento artus ſuos in ſe colligens, ac breuitate craſſitudinem paſcens. Idem libro decimoſexto. Vites quæ iam triferę ſunt, id eſt ter in anno fructificant, quas ob id inſanas uocant. Quoniam in his quædam matureſcunt, quædam turgeſcũt, aliæ uero florent. Hoc euenit perpetuo in Frauennẽ Aphricæ agro, ſed hæc eſt fertilitas ſoli. Vitis ſola bis parturit ſiue floret, ſcilicet cum primum vuam emittit & cum digerit. Breuis autem uita eſt uitibus, præcipueque fertilibus. Idem in libro decimoſeptimo. Ante craſſitudinem pollicarem imperare uiti temerarium eſt. Et (ut dictum eſt ſupra) nocet plerumque uitibus, & uleæ fœcunditas nimia. Itaque fœcunditas eſt inhibenda. Ea namque natura eius eſt, ut parere malit, quam uiuere. Quicquid materiæ adimitur accedit fructui, ſed illa ſemina mauult quam fructum gigni, quam fructus caduca res eſt. Sic perniciosè lux iriet, nec ampliat ſe, ſed egerit. Sic ergo tẽperetur modus ut creſcere etiam malit quam parere. Ariſtote. in libro de animalibus. Multis uitibus fertilibus accidit propter multitudinem cibi, ꝙ fructus ſui corrumpuntur, & diminuuntur, ſicut homines multæ carnis non ſpermatizant, niſi modicum nec niſi raro deſiderant coitum.

De vitis geniminibus & emiſſionibus. Cap. LVI.

ISidorus. Vitis ſarmentum a ſerendo dictum eſt, quaſi ſerimentum. Palmes eſt vitis materia mollis, qui per nouella brachia emiſſus fructum affert, & dicitur palmes a palma. Malleolus autem eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello. Sic dictus, eo ꝙ in parte qua deſciditur, ex veteri ſarmento prominẽs, vtrinque mallei ſpeciem præbet. Flagella vero dicuntur ſummitates vitium & fructicum, eo ꝙ flatu agitentur. Pampinus eſt folium cuius ſubſidio fructus vitis a frigore vel ardore defenditur, & contra omnem iniuriam munitur, qui ideo alicubi interſciſus eſt, vt & ſolem ad maturitatem fructus admittat, & vmbram faciat. Di-

cius

gitur autem pampinus, eo quod palmite pendeat. Plinius vbi ſupra. Vitis ſibi ſufficit, mobili folio iactatam crebro ſolem vmbra temperans, eodemque ab imbribus protegens. Inuenimus autem in arborum prodigijs vitem vuas protuliſſe ſine folijs. Itemque vitem & malum punicum ſtirpe fructum protuliſſe non palmite, ſed ramis. Iſidorus. Capreoli dicti ſunt, eo quod arbores capiant. Sunt enim cincinni ſiue vincula quibus ſe innectere vites, & ſuſpendere ſolent arboribus, quo adminiculo ſteti palmites ventos ac turbines continere queant, ac ſine lapſu periculorum fructus ſuos ſuſtineant, & ſeſe vaga proceritate diffundant. Corimbi ſunt anuli qui proxima quæque ligant & comprehendunt, ne longius laxati palmites ventorum flatibus diſſipentur. Actor. Inter gemmina quoque vitis præcipuum ac nobiliſſimum eſt vua. De qua videlicet inter arborum fructus dicetur infra. Emittit & vitis tpe ſuo reſecta lachrymam ad vſus medicinales proficuam.

De virtutibus earum in medicina. Cap. LVII.

PLinius li. 23. Vitis folio vel pampino capitis dolores, & inflationes corporum mitigantur cum polenta. Folia per ſe ardores ſtomachi ex frigida aqua. Cum farina vero ardor articulares morbos. Pampini triti & impoſiti tumorem omnem ſiccant. Succus eorum diſſintericis infuſus medetur. Ipſi quoque pampini ſanguinem excreantibus proſunt in potu, & mulierum a conceptu defectioni dati. Cortex vitium & arida folia vulnerum ſanguinem ſiſtunt, ipſaque vulnera conglutinant. Cinis ſarmentorum & vinacceorum condilomatis, ac ſedis vitijs medetur ex aceto, & igni ſacro ex vino, Itemque luxatis, & ambuſtis, ac lienis tumori cum roſaceo & ruta & aceto. Dant & bibendum cinerem ſarmentorum ad lienis remedia aceto conſperſum in aqua tepida. Claviculæ ipſæ quibus vites repſit, tritæ vomitionum conſuetudinem ſiſtunt ex aqua potæ. Vitium cinis cum axungia veteri contra tumores proficit, fiſtulas quoque purgat. Mox etiam neruorum dolores ex frigore ortos contractioneſque perſanat, contuſas vero partes ſanat cum oleo. Carnes excreſcentes in offibus cum aceto & nitro, Scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per ſe combuſtis cinis pilos reddit. Lachryma vitis quæ veluti gummi eſt, lepras, & lichenas, nitro ante præparatas ſanat. Eadem cum oleo ſæpius illitis pilis, effectum habet pſilotri, maximeque aqua quam vites exudant viridis accenſæ, qua & tolluntur verrucæ. Razi in Almanſore. Vitis folia vel capreoli trita, et emplaſtri more ſuper calidos flegmones polita, dolentiq; capiti conferunt. Succus eorum debibitus ventrem & vomitum conſtringit. Gummi vero eius lapidem frangit, ſcabiemque eius remouet. Auicenna. Cinis ramorum vitis ponitur in medicinis cauterizantibus. Lachryma eius valet ſuper verrucas formicales; & eſt vtilis ſcabiei & impetigini. Cinis vinacij eius, quod ſcilicet poſt expreſſionem remanet, cum aceto valet torſioni neruorum. Idem ponitur ſuper emorroidas, & eſt tyriaca morſui viperæ. Cinis ramorum eius cum oleo ponitur ſuper contuſionem lacertorum, & mollificationem inflaturarum. Et quandoque bibitur cinis eius propter caſum. Folia eius ponuntur in emplaſtro ad ſoda calida, ideſt dolorem capitis, Folia eius in emplaſtro cum ſauich ordei ideſt ordeo tracto, cum aqua multa cocto, prohibent fluxum ad oculum ſuper ipſum poſita. Valent & ad apoſtemata ſtomachi & inflammationem eius. Succus etiam foliorum eius confert ſputo ſanguinis, & dolori ſtomachi ex caliditate & diſſinteria. Lachryma eius quæ eſt quaſi gummi bibitur cum vino, & frãgit lapidem, fructus eius ano conueniens eſt. prouocat vri. & ſtringit.

De medicinis ex vitibus ſilueſtribus. Cap. LVIII.

VItis ſilueſtris, & montana ramos habet longos ad modum domeſticæ, folia vero ſicut vuæ lupinæ domeſticæ, ideſt ſolatri, ſed latiora. flos eius piloſus eſt, fructus eius ſicut vua quæ rubent ante maturationem, granum eius rotundum eſt. Eius folia ſtatim cum naſcuntur comeduntur. Vitis ſilueſtris abſtergit pannum & lentigines, ad quod domeſtica debilis eſt. Radix eius cum aqua aut vino bibita cõfert hydropiſi, & ſolutione educit aquã. Item radix vitis nigræ & albæ, & ſilueſtris, eſt ex ſumma medicinarum abſtergentium ſordes cutis. Et eſt ex medicinis conficientibus ſtrictam. Cortex eius, quæ ſilueſtris eſt cum melle ſanat gingiuam ſanguineam. Lachryma eius forſan eradicat pilos cum oleo, & proprie quæ aſſumitur ex ramis eius recentibus cum inflammantur. Oleum autem eius fortius eſt omnibus oleis. Flos vitis ſilueſtris vehementius eſt ſtipticitatis. Fructus eius prohibet apoſtemati vulnera. Bibitus autem confert ſputo ſanguinis, Vtilis etiam eſt ſtomacho & nauſeæ, & conturbationi, & acetoſitati cibi. Plinius vbi ſupra. Labruſca quæ a Græcis ampeloſagria dicitur, ſpiſſis & candicantibus folijs, geniculata, cortice rimoſo, fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant. Et varijs coxendicum ac lumborum vinijs tuſa cum folijs, & ſucco proſunt. Radix decocta in aqua & in vino ebor humorem ciet aluo. Ideoque datur hydropicis. Hanc potius crediderim eſſe, quam vulgus vuam taminean vocat. Et ad expeditionem ſanguinis quoque adhibent. Eſt huic ſimilis, ſed in ſalictis naſcens, ideoque nomine diſtinguitur, cum eoſdem vſus habeat, quæ ſalicaſtrum vocatur. Hæc aceto mulſo trita efficacius tollit ſcabiem & pruriginem hominum & quadrupedum. Vitis alba eſt, quam Græci ampeloleucen vocant. Alij ſcaphilen. Alij melothron, Alij pſilothrum appellant. Huius ſarmenta longis, & exilibus internodijs geniculata ſcandunt. Folia vero pampinoſa ad magnitudinem hederæ diuiduntur, vt vitium. Radix alba grandis Raphano initio ſimilis. Ex ea caules aſparagi ſimilitudine exeunt, qui decocti in vino aluum & vrinam ciunt. Folia & caules exulcerant corpus. Semen in vua raris acinis dependet ſucco rubente, poſtea croci. Nouerunt id, qui coria perficiunt, illo enim vtuntur. Pſoris illinitur & lepris; abundantiam facit lactis cum tritico coctum & potum. Radix numeroſis eſt vtilitatibus nobilis, Contra ſerpentium ictus duabus bibitur drachmis, trita vitia cutis in facie, varuſque, & lentigines, & ſuggillata emendat & cicatrices. Eademque præſtat decocta in oleo decocto, datur & in comitialibus potus. Item mente commotis, & vertigine laborantibus drachmæ pondere quotidie anno toto, Et ipſa largior ſenſus purgat; oſſa fracta extrahit in aqua impoſita.

De vindemijs. Cap. LIX.

PAlladius in li. 10. Vindemia menſe Octobri locis tepidis atque maritimis eſt celebranda, frigidis autem apparanda in dolijs picandis. Hic erit modus vt dolium ducentorum congiorum duodecim libris piceatur, ac deinde pro minoris æſtimatione ſubducatur. Sed maturitatem vindemiæ cognoſcimus hoc genere. Si videlicet expreſſa vua, vinacia quæ in acinis celantur, hoc eſt grana, fuſca ſint, & nonnulla propemodum nigra, quam rem naturalis maturitas facit; diligentiores in viginti libris picis vnam libram miſcent optimæ ceræ, quæ & odori proficit, & ſapori, picemque lenitate permulcent, frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamẽ dulcedo guſtu exploretur, quia ſæpe vina eius amaritudine vitiantur. Idem in lib. 11. Menſe Octobri optima eſt vindemia. Cuius tempore notanda eſt fœcunditas vitium, & notis quibuſdam notanda, vt ex his ad ponendum ſarmenta poſſimus eligere. Aſſerit autem Columella vno anno explorari ſterilitatem non poſſe, ſed quatuor, quo nomine cognoſcitur vera generoſitas ſurculorum. Plinius in lib. 18. Vindemiam antiqui nunquam æſtimauere maturam ante æquinoctium. Iam paſſim rapi cerno. Quamobrem huius tempora notis argumentiſque ſignentur, leges ita ſe habent, vuam calidam ne legito, hoc eſt in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit. Quam nec legito roſulentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit. Nec prius quam ſole diſcutiatur ros. Vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere cœperit; vel cum exempto acino ex denſitate interuallum apparuerit, non compleri acinum nou augeri, acino plurimum refert, ſi contingat creſcente luna vindemiare. Iugeribus viginti vnum ſufficit torcularium: Specioſa melius premunt. Antiqui funibus vitiſque loreis ea detrahebant & vectibus. Iuſtum vindemiæ tempus eſt ab æquinoctio ad vergiliarũ occaſum dies. 44. Sed iam & in Kal. Ianuarij, defectu vaſorũ vindemiantes vidi, paſſimq; muſta condi vel vina effundi priora, vt reciperentur noua, alias dubia.

De hipomelide ac Zizifa. Cap. LX.

PAlladius lib. 13. Ipomelides arbor eſt mediocris, flore candido. Seritur menſe Decembri, nucleis in vaſis poſitis. Menſe autem Februario ipomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transfertur breuiſſima ſcrobe, ſoluta terra. Plurimo ſtercore munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices illius ventus afflauerit. Terram qualemcunque non reſpuit, amat loca tepida, apricata, maritima, & ſæpe ſaxoſa, ſtatum frigidum reformidat. Inſeri non poteſt exigua, dura æſtate. Actor. Ipomelides (vt ex prædictis manifeſtum eſt) ipſa eſt quæ iuxta Iſidorum ſuperius pomelides dicta eſt. Item Palladius lib. 5. Zizifa locis calidis menſe Aprili conſerenda eſt. Frigidis autem Maio vel Iunio; amat loca calida, Aprica. Seritur oſſibus, & ſtipite, & planta, creſcit tardiſſime. Sed ſi plantam pones Martio magis terra molli. Si oſſibus ſeras in ſcrobe palmari, ita vt terna grana per ſcrobem cacuminibus ponantur inuerſis, quibus in imo & in ſummo affundatur letamen & cinis, & herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erũpens. Cum pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, transferatur in locum paſtinatum vel in ſcrobem. Terram diligit non omnis lætam. ſed proximam tenui atque ieiunæ. Per hiemem prodeſt illi, vt circa radicem lapidũ cumulus aggregetur, qui æſtate debet auferri. Si arbor hæc triſtis eſt, ferrea ſtriguli ſubraſa, hilarior fiet, vel ſi fimũ bubulum radicibus modicè & frequenter affundas. Actor. Hæc de arboribus frugiferis ad præſens ſufficiant.

De arboribus aromaticis. Cap. LXI.

DIaſcori. Aromata ſunt, quæ ſui odorem diffundũt. Nomen autem traxiſſe videntur ſiue ex eo quod aris impoſita, diuinis inuocationibus apta putentur. Vel quod aeri inſeri atque miſceri probantur. Quid enim eſt odor, niſi aer contractus. Ariſtoteles in lib.

lib. de vegetabilibus. Arborum autem aromaticarum quarundam radix amara aut aromatica eſt, quarundam cortex, quarundam flores, quarundam lignum. Aliquarum vero partes omnes aromaticę ſunt. Plinius libro. 12. Arabia quorundam generum diſtinctionem flagitat in arboribus, quoniam his radice, frutice, cortice, ſucco, lachryma, ligno, ſurculo, flore, folio, pomo, conſtat fructus. Ex Syria ſtoracem reuehunt acri eius odore in focis abigentes ſuorum faſtidium. Caeterum non alia genera ligni ſunt in vſu quàm odorata. Ciboſque Sabei coquunt ligno thuris. Alij vero myrrhæ. Oppidorum vicorumque non alio exiſtente, quàm ex aris fumo atque nidore. Ad hunc ergo ſanandum ſtoracem in pellibus hircinis vrunt, tectaque ſuffiunt, adeo nulla eſt voluptas, quæ non aſſiduitate ſui faſtidium pariat. Eundem vrunt, & ad ſerpentes fugandos in ſiluis odoriferis frequentiſſimos. Tradit Herodotus Arabes ſingula milia talentum annua thuris penſitaſſe Perſarum Regibus. Non ſunt eorum cinnamomum aut caſſia, & tamen fęlix appellatur in Arabia falſi cognominis, & ingrati, quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illa fecit hominem, etiam in morte luxuria, quæ dijs intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum aſtruxerunt non ferre tantum annuo fętu, quantum Nero Princeps nouiſſimo pompæ ſuæ die concremauit. Aeſtimentur poſtea toto orbe, ſingulis annis tot funera, aceruatimque congeſtæ honor cadauerum, quę dijs, per ſingulas micas datur. Actor. Poſtquam ergo arborum communium atque frugiferarum naturas deſcripſimus, ſupereſt vt etiam arborum aromaticarum, quas odoris præcipui ſuauitate nobili natura dotauit more ſolito videlicet ſecundum alphabeti noſtri ordinem proprietates atque virtutes proſequamur. Ex libro de natura rerum. Arbores quidem eden precioſiſſimas medicinales & aromaticas, in extremis ac excelſis ac temperatiſſimis partibus Orientis ab initio mundi plantauit in horto voluptatis Deus, quas magno chaos inter noſtrum exilium, & ipſum Paradiſum interpoſito tanquam ignotas deſcribere non valemus.

De Aloe. *Cap.* LXII.

ALoe eſt arbor aromatica, quam naſci dicit Iſidorus in India, & in Arabia. Dicunt tamen magiſter Iacobus de Victoriaco, & Platearius, quòd huius ligni arborem nemo comprehendere potuit, ſed expulſione ventorum rami de montibus ex temporis vetuſtate cadentes, in flumine Babylonico retibus capiuntur. Vnde a quibuſdam dicitur, quòd de terreſtri Paradiſo per Mediterraneos fluuios lignum aloes deferatur. Iſidorus. Aloe eſt arbor odore ſuauiſſimi ac ſummi, quæ in India, & Arabia naſcitur. Denique lignum eius vice thimiamatis altaribus adoletur, vnde & nomen traxiſſe creditur. Auicen. Xiloaloes eſt, venæ arboris quæ eradicantur, & ſepeliuntur in terra, donec earum lignum, & cortex putreſiant, & remaneat xiloaloes purum. Vniuerſaliter melius eſt, quod magis in aqua ſubmergitur, natans vero malum eſt, priuatum vita, & Spiritu. Eſt autem (vt æſtimo) calidum, & ſiccum in ſecundo, ſubtile, aperitiuum opilationum, frangit ventoſitatum. Remouet ſuperfluitates humiditatum, viſcera confortat, & prohibet iram. Confert valde cerebro. Confortat ſenſus, & etiam neruos, & a quiritess vnctuoſitatem & viſcoſitatem ſubtilem. Cor quoque confortat, & lætificat. Maſticatio eius facit odorem oris bonum. Bibitum autem remouet humiditatem ſtomachi putrefactam. & cõfortat ipſum, & etiam epar. In ipſo eſt virtus conſtringens naturam, & confert diſinteriæ, & melancoliæ. Conſtan. in Pante. Lignum aloe diuerſæ naturæ eſt, ſed tamen vniuerſaliter eſt calidum & ſiccum, adiuuans cerebri ſtomachique humectationes, & defectiones eorum. Animam etiam & cor, & omnia interiora membra confortat. Platearius. Aloe lignum calidum eſt, & ſiccum in ſecundo gradu. Quod optimum eſt, cognoſcitur ex eo, quòd valde ponderoſum eſt, & nodoſum, valdeque aromaticum, ſaporis ſubamari, coloris ſubnigri, vel ſubrubei, contritioni dentium non omnino reſiſtẽs. Dum etiam commaſticatur, ſtatim odor aromaticus videtur cerebrum attingere, & quodammodo implere. Stomachum confortat, digeſtionem procurat. Valet contra debilitatem cordis, & cerębri, contra Cardiacam paſſionem, & contra ſyncopin. Fructus eius per nares receptus cerebrum infrigidatum confortat, & calefacit, & vt breuiter laudes eius concludam, omnia membra totius corporis debilitata valde confortat.

De Amomo, & Aſpalatra *Cap.* LXIII.

ISidorus. Amomum dictum eſt, eo quòd velut Cinnamomi odorem referat. Naſcitur in Syria, & Armenia. Frutex botruoſum ſemen reddens ſibi connexum, flore albo veluti violæ, folijs ſimilibus brioniæ, odore etiam bono ſomnos ſuauificat. Auicen. Amomum eſt arbor, ſicut botrus ligni, ſicut rete inuolutæ. Florem habet in colore ſimilem emathiti, folia ſicut vitis albæ, coloris aurei. Color ligni eius, ſicut hiacincti boni odoris. Et eſt eius ſpecies viridis, & croſſa, naſcens in locis humidis, & cuius odor, ſicut odor rutæ. Et eſt ſpecies Aegyptiaca, quæ non eſt longa neque lata, neque debilis, neque grauis ad frangendum, immo vnealis, & eius vber exuberat ſuper tranſitum vuæ. Eſt autem calidum, & ſiccum in ſecundo. Iuxta Diaſcoridem ex eo melius eſt album, aut ad rubedinem declinans, plenum ſemine, ſicut botrus, grauis odoris abſque fętore, coloris vnius, non diuerſum, mordicans linguam, in quo non eſt contractio. Subtiliat, & maturat, & in ipſo eſt ſtipticitas. Maturat quidem apoſtemata calida. Confert pleureſi frigidæ, aperit opilationes epatis, & eſt plurimæ digeſtionis. Membra expulſionis prouocat, & doloribus matricis confert. Grauat autem caput, facitque ſoda, & eſt de inebriantibus ac dormire facientibus. Eius decoctio vtilis eſt podagræ, & obtalmiæ calidæ, & bibitur ad ægritudines epaticas. In decoctione eius ſedetur ad dolorem renum. Emplaſtrum ex eo factum cum bethorog, valet contra punctura ſcorpionis. Diaſcorides. Amomum eſt genus arborum, vel herbæ odoratiſſimæ, cuius frutex botro ſimilis, in circuitu eiuſdem arboris naſcens, ramulos habẽs ſiccos, & duros, virgulis ſimiles, coloris ſubruffi. Huius autem triplex eſt ſpecies. Vnum appellatur armenum, cęteris melius, aurei coloris, vel fului, odoris boni. Aliud quod dicitur melicon, viride & tactu lene, ſaporem habens origani. Tertium vero ponticum ruffum, & non lõgum, neque difficile, botroſum, ſemen habens plenum, & odore ſtipticum. Eligendum eſt autem recens, & albido ponderoſum. Quod maſticatum quodam acumine mordet linguam, ſummum præſtat. Tumores etiam cathaplaſmis adhibitum ſedat. Cum ocimo quoque tritum ſcorpionum ictibus occurrit. Item fœminarum fluxus fomento compeſcit. Idem cum vua paſſa mixtum, & cathaplaſmatum tumores viſcerum ſedat, & eius aqua tumentes oculos fomento releuat. Adulteratur autem herba ammonæ, quæ ſimilis eſt ei, ſed caret odore. Razi. Himene, id eſt amomũ calidum eſt, & ſiccum. Opilationi epatis ex frigiditate proficit, dolorem matricis aufert. In capite tamen dolorem atque grauedinem, & ſchothomiam generat. Conſtantinus in libro graduum. Amomum calidum & ſiccum eſt in tertio gradu, prouocat menſtrua, apozima eius potatum, optimum eſt epilenticis, vel freneticis, podagricis, & inflationem diſſoluit. Plinius in lib. 12. Aſpalathros in Aegypto naſcitur, ſpina candida magnitudine arboris modicæ, flore roſæ. Radix eius vnguentis expetitur. Traduntur in quacunque frutice curuetur arcus celeſtis, eandem quęcunque ſit aſpalathro exiſtere ſuauitatem odoris, ſed in aſpalathro quandam inenarrabilem. Quidam vocant ſceptrum erisij, alij ſceptrum eliſei. Cuius probatio eſt, in colore ruffo, vel igneo, tactuque ſpiſſo, & odore caſtoreo.

De Balſamo. *Cap.* LXIIII.

ISidorus. Balſami arbor in Iudęa tantum intra terminos viginti iugerum erat. Poſtquam autem ea regione Romani potiti ſunt. Etiam latiſſimis collibus propagata eſt, ſtirpe ſimilis viti, folijs ſimilis rutæ, ſed albidioribus, ſemperq; manentibus. Arbor quidem balſamum dicitur, lignum eius xilobalſamum, fructus vel ſemen carpobalſamum, ſuccus autem opobalſamum. Gloſa ſuper Cantica. Engaddi locus eſt, vbi creſcit balſamum, cuius arbores, quia in modum vinearum excoluntur, vineæ Engaddi dicuntur. Plinius vbi ſupra. Omnibus odoribus præfertur balſamum. Vni terrarum olim Iudęæ conceſſum in duobus tãtum hortis regijs, altero iugerum viginti non amplius, altero paucioribus. Nunc aſix implet colles vinearum modo, quæ ſine amminiculis ſeipſas ſuſtinent: properatque naſci intra tertium annum fructifera, folium proximè tuberi perpetua coma procerior, proceritas intra bina cubita ſubſiſtit. Huius arboris tria ſunt genera. Primum aſpectu tenuium, fruticoſum, odoratius. Tenue, & capillacea coma, quod vocant anthericeum. Alterum ſcabro. Tertium eumeces: quia reliquis procerius leni cortice. Huic ſecunda bonitas. Nouiſſima autem antheriaceo. Ferro lædi vitalia odit, protinuſque moritur. Eadem amputari ſuperuacua patiens. Quapropter incidentis manus artifici temperamento libratur, ne quid vltra corticem violet. Lignum huius xilobalſamum vocatur, quod in vnguentis ſucco coquitur: ex hoc buxoſum eſt optimum, quod eſt odoratiſſimum, & ſemine maximum, & ponderoſiſſimum, mordens guſtu, feruenſque in ore. Adulteratur petreo hiperico, quod arguitur ſua magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, ſapore piperis. Diaſcorides. Balſamus eſt arbor nimis calida & ſicca, malogranato ſimilis, ramoſa, ramis tenuibus, & exalbidis. Inſciduntur autem eius truncus, & ramuli etiam per loca, & ſic ſupponuntur vaſa quæ lachrymum fluentem excipiant, cuius optimum eſt recens, ſincerum, & exalbidum, auſterũ, & odore acutum, & perlucidum. Gloſa ſuper eccleſiaſticum. Arbores balſami more vinearum excoluntur, & adminiculis ſuſtinentur. Viti enim ſimiliores ſunt, quàm myrto, perpetuo come inſignes, duobus cubitis eminentes. Semen habet vini guſtum, colorem ruffum. Ramis craſſior quàm myrti, qua

ti, quę & certo anni tempore fundant balſamum. Agricolę quoque acutis lapidibus, vel oſſeis cultellis ſolent inſcidere. Nam ferri tactus noxius eſt, & per inſciſiones manat ſuccus odoris eximij, & lachrymis pulchre rorantibus. Lapis exceptus parua in cornua colligitur. Gratia aũt pręcipua eſt lachrymę, ſcđa ſeminis, tertia cortici debetur, minima uero ligno. Solinus. Balſama ſiſes vitibus ſtirpes hñt malleolis inſeruntur, raſtris niteſcunt, aqua gaudẽt, amãt, amputari, tenacibus folijs ſempiterno inũbrantur.

De medicinali virtute balſami. Cap. LXV.

CONſtãtinus, vbi ſupra. Balſamus eſt arbor naſcens in Iudæa, ſuper terram vnius brachij vel paulo plus menſura. Cuius rami ſunt rubeo viridique colore perfuſi, quaſi rami Titimalli, eiuſque frondes ſunt tenues, viridemque colorem habentes. In capite faciunt quaſi gingiuas, parua præcedentes in modum piperis grana. Ex ramorum eius fiſſuris quolibet anno in diebus canicularibus ſuccus egreditur quaſi lac titimalli. Rami autem & carpo & liquor medicinæ conuenientia ſunt, liquor tamen eſt laudabilior. Carpo laudabilis. Rami vero minus cæteris. Omnes tamen calidi ſunt & ſicci in ſecundo gradu. Oleum aũt cæteris eſt calidius. Auic. nna. Balſamus eſt arbor Ægypti naſcens tñ in loco qui dicitur oculus ſolis. Huius folia & odor rutæ ſimilantur, ſed ipſa declinãt ad albedinẽ. Statura eius vt arboris eruſci Et etiam quidem oleum melius eſt ſemine eius. Semen vero fortius ligno ipſius in omnibus modis eius. Lignum.n.calidũ eſt & ſiccum in ſecundo, & ſemen parum calidius. Oleum aũt calidius eſt vtriſq; Aperit aũt opilationes, & confert viſceribus groſſis, & vlceribus capitis, & epilenſię ac vertigini. debilitati quoq; digeſtionis, & iſchiaticę. Mundificat caput & vlcera, & extrahit fracturas oſſiũ. Bibitur eius decoctio propter ſpaſmum. Item abſtergit pannum oculi, & confert aſmati groſſo, ſtricturæ anhelitus ac dolori pulmonis. Mundificat ſtomachum, & confortat epar. Confert etiam dolori pungitiuo, & doloribus matricis. Reſiſtit venenis, & cõfert morſui viperę. Semen eius confert peripleumonię & frigidi tuſſi.

De calamo aromatico. Cap. LXVI.

ISidorus. Calamus aromaticus a ſimilitudine calami vſualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, fuluus, fragans ſpiritus ſuauitate. Qui cum frangitur in multas partes fit ſciſſilis, ſimilans guſtu caſſiam cum leui acrimonia remordente virtutis vnctualis, & feruentis. Diaſcorides. Calamus aromaticus in India naſcitur, & eſt optimus colore ruffus, cum nodis ſpiſſis, & cum frãgitur ſciſſilis, & arenoſus apparet ac fuluus, odore ſuaui, guſtu & viribus ſtiptico atque glutinoſo. Plinius vbi ſupra. Iuncus odoratus nihil differt a cæteris ſui generis aſpectu. Sed calamus odoratus præſtantior eſt. Odore ſtatim e longinquo inuitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis. Et qui a ſolo ſe potius, quam qui raphani modo frangitur. Ineſt autem fiſtulæ araneum, quod vocant florem, præſtantior eſt cui numeroſius. Reliqua probatio eſt, vt niger ſit, dãnãtur albi. Melior quo breuior & craſſior & lentus in frangendo. Calamo preciũ eſt in librã vnã, iunco in quinq;. Traduntq; iuncũ odoratũ in Cãpania inueniri.

De medicinis ex eo. Cap. LXVII.

AVicenna. Calamus aromaticus calidus eſt, ſiccus vſque ad ſecundam. Melior eſt ille qui eſt hiacynthini coloris, propinquos habens nodos, qui in plurima fruſta frangitur, & cuius canna plena re ſimili telæ araneæ, & in maſticatione eius eſt acuitas. Et contritum eſt boni odoris, & eſt declinans ad citrinitatem & albedinem. Eſt autem ſubtiliatiuus, in ipſo enim eſt ſubſtantia ſubtilis, ſicut in pipere & cinnamomo, ac reliquis ſpeciebus huiuſmodi. In ipſo eſt ſtipticitas pauca cum acredine. Et in eius ſubſtantia ſunt terreitas & aereitas. Et eſt bonę commixtionis ad æqualitatem pertinens, ſed eius exiccatio maior eſt. Confert occultationi ſanguinis mortui, & contritioni lacertorum. Et apoſtemati epatis, & ſtomacho ac renibus. Valet etiam ad tumorem, abſtergit viſum, apoſtemata reſoluit. Membra expulſionis prouocat. Et cum ſemine apij confert renibus, ac diſtillationi vrinæ. Conſtan. vbi ſupra. Calamus eſt ſubtilis citrini coloris, ſuauis odoris, concauus deſiccatiuus, & facillimè rumpitur, digitis conſtrictus. In India & Perſia naſcitur, ſed laudabilior eſt Indicus. Eſt autem calidus, & ſiccus in ſecundo gradu. Valetque ad dolorem ſtomachi & epatis potui datus. Menſtrua prouocat, & veteri tuſſi prodeſt, ſi ſuffumigium inde fiat. Ad ſtringendum quoque ſanguinis fluxum valet. Platearius. Calamus aromaticus calidus eſt & ſiccus. Quidam reperitur in Perſia qui citrinus eſt. Et eo peritiſſimi non vtuntur. Alius in India, qui ſubalbidus eſt, & eo vtuntur. Eſt autem radix cuiuſdam fruticis valde aromatica, calamo ſimilis, quia concaua eſt. Cum enim colligitur, quoddam lignum quod interius eſt extrahitur. Eligendus eſt autem calamus ſubalbidi coloris, qui cum frangitur, non facile puluerizatur. Per tres annos ſeruatur. Habet virtutem confortandi. Puluis eius valet contra dolorem ſtomachi ex frigiditate vel ventoſitate. Ad digeſtionem ſtomachi confortandum datur puluis eius cum puluere cinnamomi, hoc etiam valet contra cardiacam.

De caſſia lignea. Cap. LXVIII.

ISid. Caſſia naſcit' in Arabia, Virga robuſti corticis & purpurei, eſt virtutis cinnamomo ſimilis, ſed inferior potentia, vnde pro cinnamomi vice duplex eius põdus in medicinis admiſcet'. Pli li. 12. Eſt caſſiæ frutex iuxta cinnamomi cãpos naſcens, ſed in montib. craſſiori ſarmento, tenui cute verius quam cortice, quẽ ſcõteri & exinanire, & in cinnamomo leuare precium eſt. Amplitudo fruticis trium cubitorum eſt. Color eius triplex cum primum emicat candidus pedali menſura, deinde rubeſcit, addito ſemipede, vltra vero nigricãs, hæc pars maxime laudatur, deinde proxima, damnatur vero candida. Tum ſecãt ſurculos longitudine binum cubitorum, mox præſuunt recentibus corijs quadrupedum ob id interemptorum, vt illis putreſcentibus vermiculi erodãt lignum & excauent corticem tutum amaritudine: probatur recens maxime, & quæ ſit odoris molliſſimi, guſtuve quam maxime feruens, potiuſque lento tepore leniter mordens. Colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat breui tunicarum fiſtula atq; nõ fragili. Auicẽna. Caſia calida eſt & ſicca in ſecundo. Dicitur autem ꝙ eſt cortex radicis mori aſcemij, & eſt plurium ſpecierum Melior eſt illa quæ eſt rubei coloris, pura, plana, longi ligni, groſſę cannæ, ſubtilis foraminis, ſolida, groſſa, boni odoris, quæ mordicat linguam & cõſtringit. Nigra vero mala eſt. Quod de ipſa adminiſtratur eſt cortex. In ligno enim eius nõ eſt bonitas. In ipſa quidem eſt ſtipticitas, & reſolutio cum acredine, plurima ſubtiliatio, multaque inſciſio propter acredinem ſuam adiuuat ſtiptica. Suaque reſolutione & ſolutiua iuuat, confortat membra. Reſoluit apoſtemata calida & frigida in viſceribus, confert pectori, & ponitur in medicinis oculi. Vinum in quo infunditur confert ſtomacho. Syrupus eius cõfert epati. Item prouocat membra expulſiuis, Vrinque cõfert doloribus renum ac veſicæ. Groſſas uentoſitates reſoluit. Et ad potum datur ad venenum tyriæ. Conſtantinus in lib. graduum. Caſia calida eſt & ſicca in ſecundo gradu. Stomachum, epar, & omnia principalia membra confortat. Opilationem aperit. Groſſos humores & ventoſitatem diſſoluit. Vrinam & menſtrua prouocat. Si vero medicinę laxatiuę miſceatur, ad eijciendum groſſos humores iuuat, cum melle temperata & ſuper dura apoſtemata impoſita, ea ſoluit & curat. Platearius. Caſia lignea calida eſt & ſicca I tertio gradu. Eligẽda eſt quæ non facile frangit', ſed plicatur. Et cum frãgitur colores habet intus ſubalbidos, diſtinctos, & plures ſubruffos. Saporem habẽt acutum dulcedini mixtum cum aromaticitate, & poteſt per decẽ annos ſeruari. Sophiſticatur autem quandoque ex admixtione corticis capparis, ſed diſcernitur, quia cortex capparis eſt ſubamari ſaporis. Virtutem habet diureticam ex ſubtili ſubſtantia conſumendi ex qualitatibus, confortandi ex aromaticitate. Valet contra frigidum reuma, vel aliàs paſſiones capitis, & epilenſiam, contra ſtranguiriam & diſſenteriam & paſſionem renum, ac veſicæ, contra opilationes ſplenis & epatis, cõtra frigiditatem ſtomachi, contra fœtorem oris, vel ſubaſcellarum, & corruptionem gingiuarum contra cardiacam paſſionem & ſincopin. Razi. Salegeha. i. Caſſia lignea calida eſt & ſicca. Viſum acuit, & vrinam prouocat.

De cinnamomo. Cap. LXIX.

ISidorus. Cinnamomum dictum eſt, eo ꝙ cortex eius in modum cannę ſit rotundus & gracilis. Gignitur autem in India & Æthiopia frutice breui, duorum tãtum cubitorum, colore ſubnigro vel cinereo, tenuiſsimarum virgarum. Nam quod in craſſitudine diſtenditur, deſpectui eſt, quod autem gracilius prouenit eximium. Quod cum frangitur viſibile ſpiramentum emittit ad imaginem nebulæ ſeu pulueris. Plin. in lib. 12. Cinnamomum frutex eſt duorum altitudine cubitorum ampliſſimus, palmique minimus quatuor digitorum craſſitudinis, ſtatim a terra ſex digitis ſurculoſus arido ſimilis, cum viret non odoratus, origani folio, ſiccitate gaudens, imbre ſterilior, ceu dirę naturæ. Gignitur quidem in planis, ſed denſiſsimis in vepribus, rubiſque, difficilis collectu. Non metitur niſi permiſerit Deus. Nec ante ſolis ortum vel poſt occaſum metere licet. Sarmenta quondam ſacerdos haſta diuidebat, deoque Ioui, partẽ reponebat. Reliquam vero partem mercator in maſſas condit. Eſt & alia fama, cum ſole diuidi, ternaſque partes ſieri, deinde ſorte germina diſcerni. Quodque ſoli ceſſerit relinqui, ac ſponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum eſt tenuiſsimis partibus ad longitudinem palmi. Secunda vero proximis, breuiore tamen menſura atque ordine. Viliſſimum quod caudicibus vel radicibus eſt proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo ſumma gratiæ, Qua de cauſa præferuntur cacumina. Quidam cinnamomi duo tradiderunt genera. ſ. candidus, atque nigricans. Olim candidum præferebatur, nunc econtra nigrum laudatur. Varium quoque candido præfertur. Certiſſima vero æſtimatione ſi ſcabrum ſit atque vt inter ſeſe tritum tarde friccetur. In primis aut molle damnatur, aut

cui

cui cortex albet. Auicẽna lib. 4 Cinnamomi ſpecies nigra eſt bona, & eſt plana neq; nodoſa. Montana eſt croſſa & leuis, quod ex eo album eſt latum eſt inflatum, frangibilem habẽs radicem, declinantem ad molliciem. Et quod declinat ad viriditatem habet caſſiæ ligneæ odorem. Eius virtus durat tempore longo, ſi teratur & ea eo fiant torſci cum vino. Cinnamomi ſpecies ammomum eſt. Ex libro de natura rerum. Cinnamomum arbor aridæ ſimilis eſt cum viret & floret. ſiccitate gaudet. Itaque ſterilis imbre fit, fęcundior autem in dẽſiſſimis vepribus fit ac prouenit.

De Medicinis ex eo. Cap. LXX.

AVicenna. Cinnammomũ calidũ eſt & ſiccum in tertio Melinsq; eſt illud, quod eſt boni odoris, & acuti ſaporis, ſine mordicatione, coloris puri non cõmixti. Et vt ait Diaſco melius eſt nigrum ad igneitatem & rubedinẽ declinans. Planum ramos habens propinquos ſubtiles, in quo ſunt dulcedo & ſalſedo & mordicatio parua, nec eſt valde frangibile. Et ex eius quidẽ bonitate eſt vt vincat omnem odorem præter ſuum, & non ſentiatur cum eo. Eſt aũt vltimum in ſubtilatione, attractiuum, aperitiuum, rectificans omnem putrefactionem & virtutem corruptã. Oleum eius calidum eſt valde, reſolutiuum, liquefactiuum. Platea. Cinnamomum calidum eſt in tertio gradu, ſiccum in ſecundo. Eligendum eſt illud quod ſubtile eſt, acutum, habens odorẽ dulcedini mixtum, cũ multa aromaticitate & ſubruffum. Quod aũt ſubalbidum eſt aut nigrum, abijciendum. Per decẽ annos põt ſeruari. Ex aromaticitate virtutem habet cõfortandi cerebrum. Ex glutinoſitate cõſolidandi. Contra debilitatẽ ſtomachi & digeſtionẽ debilẽ ex frigiditate valet puluis eius. Qui & competẽter in ſalſamẽtis ponitur ad appetitum prouocandum ex ſaperfluitatibus. Ad oris aromaticitatem commaſticatur. Non enim adeo calidum eſt vt diſſoluat, & os putrefaciendo corrumpat, ſicut gariofilum & ſimilia, quæ multum calida ſunt. Ex hominum vſu licet os ad tpus aromaticũ reddatur, in poſterum tñ corrũpitur, quia ex caliditate diſſoluũt, vnde fit putrefactio. Cinnamomũ aũt non eſt ita calidũ. Eſt cũ atiã conglutinatiuũ. Itẽ puluis eius valet ad nouas ſciſſuras labiorũ, vel aliorum vlcerũ cõtra ſincopin & cardiacã. Razi. Cinnamomũ calidũ eſt & ſiccũ. Stomachũ & epar corroborando, digeſtiuam virtutẽ adiuuat & ventoſitatẽ expellit. Iſaac in 3 libr. Cinnamomũ calidũ eſt & ſiccũ in 3. gradu, ſtomachũ confortat, opilationes aperit, vrinam & mẽſtrua prouocat. Auicen. Cinnamomi operationes & proprietates. Vltimũ eſt in ſubtilatione, attractiuum, aperitiuum, rectificans oẽm putrefactionem, & oẽm virtutem corruptorũ. Oleũ aũt eius calidũ eſt valde, reſolutiuũ, calefactiuũ. Cinnamomũ ponitur ſuper pannum, & maculas lenuginoſas. Et eſt conueniens cũ aceto bothor leui, & impetigini & vlceribus. Confert & corizę, panno, & tenebroſitati oculorum. Et tuſſi, hidropiſi, & dolori matricis ac renũ & apoſtematibus eorũ, rigori quoq; febrium & morſui vermiũ venenoſorum. Eius & oleũ miſtibile eſt in tremore Caput aũt grauat. Et ipſum mundat attrahẽdo humiditates ex eo. Et aurium dolorẽ ſedat. Lenificatiuum eſt & mundificat quod eſt in pectore. Aperit opilationes epatis, & confortat ipſum & ſtomachum & deſiccat humiditatem eius. Diaſco. Virtus eſt omni cinnamomo calida & diuretica, malactica & leptomerica & digeſtibilis. Potatũ eſt aqua ſecundinas mulierum excludit, & menſtrua prouocat, meliuſq; ſi myrrhæ fuerit admixtum, veneno potato vel morſibus venenatis occurrit. Caligines oculorum detergit. Cum melle tritũ maculas vel lentigines e facie purgat. Tuſſim ſedat. Catarrot mitigat, hidropicis medetur. Nefreticis ac diureticis vtiliter datur. Cinnamomi vero genera multa ſunt. Sed omnibus melius eſt ſimile caſſiæ maſſelaricę recens & nigrum, quod in vino miſſum ſoluit ſe, virgas habens teneras ac leues nodis plenas cum odore pleno quaſi rutæ, acri, mordax guſtu quaſi naſturtij ſemen, cũ quadam ſalſitate & parua viſcitudine, huius haſtas cum fregeris, puluerem emittunt odore omnia vincẽtem. Quas cum a terra euulſeris, radices eas ſequuntur. Hæc eſt probatio cinnamomi. Eſt autem alterum genus montanum aſperius ſtaturaq; breuius & croſſius, colore ſubruffum. Pariter ſimile eſt caſſiæ maſſelaricæ ſubnigrum colore, tactu lene, non multos habens nodos. Quartũ genus eſt album, fragile, in robora croſſius, & eſt radicibus maius. Quintum genus eſt corio ſimile caſſiæ, odore ſimiliter, colore ſubruffum, haſtas multas retinens, ſed non odore plenum. Sextum genus, qđ appellatur lothos & mathos, ſed nec virtutẽ, nec odorẽ habet. Septimum eſt, qđ a Græcis xilocinamomũ, ideſt lignum cinnamomi dĩ, radicem habens maiorem cum haſtis nodoſis, odore non ſuaui. Eſt & alterum genus quod aliqui pſeudocinnamomum vocant, viſu bonum, haſtas habens croſſas, odore & virtute inferius. Conſtantinus in libro graduum. Cinnamomum diuerſum eſt. Eſt enim croſſum quod de arboribus abſcinditur, & gariofilatum, quod ramorum arboris ſuæ cortex eſſe dĩ. Omnia tñ calida ſunt in tertio gradu ſicca in ſecundo, Laudabilius eſt authimum, quia ſtomachum confortat, & cum aromatizat, humiditatem eius deſiccat, opilationem eius aperit, cibum digerit, flegma diſſoluit, vrinam & menſtrua prouocat. Et tuſſim de croſſa humiditate & catarrum, ſicut hidropiſim, renum dolorẽ placat, & morſum reptilium. Et collirio mixtum ſuperfluã humiditatem oculorum deſiccat. Tritum & aceto temperatum impetigines & lentigines extirpat. Macer. Cinama tres ſpecies dicuntur habere, ſed harũ. Eſt pcioſa magis, quæ plus ſubtilis habetur. Et q̃ plus mordet mixta dulcedine linguam. Humores ſtomachi ſiccat, corroborat ipſũ. Et facit accepias vt digerat ocyus eſcas. Sumptum curat epar, lotum quoq; menſtrua purgat. Humida tuſſis eo ſedabitur atq; catarrus. Hidropicis ſpeciem, cui præbent timpana nomen. Sumpta non modicum reprimit renumq; dolorẽ. Reptilium morſus curat, ſed iungitur illis Quę curat oculos, humores curat aquoſos. Si bene contritum, forti miſcetur aceto. Liberat appoſitum, terra lentigine vultum. Sicque iuuat morbum qui ducit ab impetu nomen. Croſſa magis ſpecies flauus emorroidarum Stringit, aqua gelida bene ſi cõtrita bibatur. Tempore quo mundum parieus ieiunia fregit. De ſpecie geminax hæc quærit portio dragmas.

De Cypro. Cap. LXXI.

DIaſcorides. Cyprus eſt arbor habens folia oliuæ ſimilia: ſed viridiora & paulo croſſiora. Semen nigrum, & florem album, cum germine & odore bono. Huius folia maſticata tumorem oris compeſcunt, quia virtutis cohærentis ſunt, ſed cætera eiuſdem arboris cathaplaſmata humores & tumores calidos tollunt: Horum etiam eliquatura fomento combuſtis medetur. Eadem quoque ſucco ſtrucei mixta, ſi caput aſſiduè fomentes, capillos inficiet. Flos eius cum aceto cathaplaſmatibus adhibitus, dolorem capitis ſoluit. Glo. ſuper cantica. Cyprus eſt arbor aromatica in Aegypto ſemine candido & odorifero. Quæ coquitur in oleo & exprimitur, vnde paratur vnguentum regale, quod Cyperus dicitur. Plinius in li. 12. Cyprus eſt arbor in Aegypto zizifi folijs, ſemine coriandri cãdido & odorato, hæc in oleo coquitur & poſtea pmitur, idq; Cyperus dẽ. Optimũ eſt in Canopica in ripis Nili nata. Secundum Aſcalone Iudeæ. Tertium Cypro Inſula, odoris ſuauitate. Quidam hanc dicunt eſſe arborẽ, q̃ in Italia liguſtrum vocetur. Idem in libr. 23. Ex Cypro fit oleũ, cuius natura excalefacit neruos & emollit. Folia ſtomacho illiniuntur. Et vuluæ concitatę ſuccus eorũ apponitur. Folia quoq; cõmanducata recentia medentur vlceribus in capite manantibus & ne.s collectionibus. Decoctum earum ambuſtis & luxatis prodeſt. Rufant capillum tuſa adiecto ſtrucei mali ſucco, flos capitis dolores ſedat cum aceto illitus. Vlcera putreſcentia per ſe vel cum melle ſanat. Odor autẽ floris olet, qui ſomnũ facit.

De Fiſtula. Cap. LXXII.

GLoſa ſuper Cantica. Fiſtula, quæ & calida arbor eſt aromatica, ſed parua, robuſti corticis purpureiq; valet ad curandum viſcerũ moleſtias. Glo. ſuper Pſalterium Caſſia, quæ & fiſtula di, in aquoſis di naſci. Creſcit in immẽſum. Auic. Fiſtula, quid eſt Stipites albi piloſi ſimiles polio, ſed plus piloſi, immo quaſi toti ſunt pili. Et odor eius ſicut myrrhæ. Eſt aũt calida declinãs aliquãtulũ ad aromaticitatẽ. Diaſc. Caſſia fiſtula plures habet ſpecies, ſed optima eſt Arabica, q̃ eſt aſpectu graiſſima, colore ſubrubeo corallo ſimilis, tenuis, tactu leniſſima, longa fiſtula, guſtu ſubmordax, neſcio qua calefactione, odore aromatico plena & in ore miſſa, vini ſaporem ſubtrahens. Hæc habet haſtam longã cum corio ſuo. Foliaq; ſimilia piperis arboris. Eſt & altera ſubnigella, colore purpureo, odore plena, ſed minimè ſuaui. Eſt iterum pſeudocaſſia lappacio ſimilis, nec in guſtu ſuauis. Alia quoque platea, ideſt lata, q̃ ſtringus dẽ. Eſt enim lata, lenis, & mollis colora ſubalbida & ſcabioſa. Virtus caſſię fiſtulæ calida eſt diuretica ſiccatoria, guſtu ſubmordax. Eſt etiam leptomeris, ideſt attenuatoria, ſatis acra, aliud habens ſtipticum, extenuat ſimul ac digerit, quæ in corpore ſuperflua inuenerit, roborẽ imponit. Viſceribus vtiliſſima eſt, vitijſq; toracis oĩbus, ad caligines oculorũ malagmatibus neceſſaria eſt. Cũ melle trita maculas vultus emẽdat. Mẽſtrua prouocat, tumores intraneorũ bibita ſedat. Cum aqua bibita morſibus venenatis occurrit, fomento renũ dolorem compeſcit. Eius ſuffumigatio matricẽ ad ſeceſſum deponit. Duplici pondere pro cinnamomo miſcetur in antidotis, & eſt in omnibus vtilis. Auic. Caſſia fiſtula, Alia & Chebulis, alia Aegyptia. Melior eſt illa quæ ſumitur a cãna, & quæ eſt ſplẽdidior & pinguior. Et melior canna ipſius eſt illa q̃ ſplẽdida eſt & plana. Aequalis eſt in caliditate & ſiccitate. Et eſt humida, reſolutiua, leniciua. Confert apoſtematibus calidis in viſceribus, & propriè in gutture, qñ ex ea fit gargariſmus cũ aqua ſolatri, & linit ſuper apoſtemata dura & cõfert eis. Liniunt & ex ea podagra & iuncturæ doloroſæ. Qñ diſſoluit manibus ĩ aqua coriandri humidi cũ ſpuma pſilij, & deinde fit ex ea gargariſmus. Cõfert pfocationi. Mũdificat epar, & cõfert ictericię & dolori epatis.

Eſt

Eſt lenificatiua ventris, & educit coleram aduſtam & flegma, & ſoluit ſine nocumento, & abſque mordicatione. Adeo quòd ipſa eſt conueniens prægnantibus, & ſoluit eas.

De Libano. *Cap.* LXXIII.

GLoſſa ſuper Eccleſiaſticum. Libanus, vt aiunt, eſt in Arabia cortice & folio lauro ſimilis, ſuccum amigdali modo emittens, qui thus dicitur, & bis in anno colligitur, autumno, & vere. Regio autem thurifera ſaba appellatur, vndique rupibus inuia, & a dextera ſcopulis maris inacceſſa. Arbores ſponte naſcuntur, quibus inciſis lachryma fluit. Helinandus lib. 10. In Libano monte naſcitur arbor thurifera. Huius virgulta, vt ait Solinus, non ſunt publica, ſed quod eſt apud Barbaros, nouum ius per ſucceſſiones tranſeunt familiarum. Qui autem dominium huius arboris tenent, ſacri Arabicè vocantur. Hi cum lucos iſtos metunt, vel inſcidunt, non funeribus interſunt, nec congreſſibus fœminarum polluuntur. Iuba Rex ſcripſit intorto ea eſſe vimine, & perplexo ad aceris qualitatem. Amigdalæ vero ſuccum fundere, inſcid:q; ortu canis flagrantibus ſolibus. Actor. Itaque arbor ipſa dicitur, & libanus, & thus. Gutta verò dicitur, & thus, & olibanum, de qua ſcilicet ſub vtroque nomine dicetur inferius. Auicenna libro ſecundo. Ex olibano adminiſtratur in medicinis minutum & cortices, & fumus, & partes arboris eius omnes, & propriè folia.

De Matir. *Cap* LXXIIII.

PLinius lib. 12. Matir aduehitur ex India, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ. Qualis ea ſit, videlicet arbor incompertum habeo. Corticis melle decocti vſus ad diſſentericos habetur in medicina præcipuus. Diaſcorides. Matir, vel machir eſt corium ligni venientis de barbarico, coloris ruffi cum calore, ſolidoq; robore. Cuius virtus eſt ſtiptica & remordens, quàm maximè in guſtu. Tuſa & bibita emoptoicis & diſſentericis & celiacis ſingularem præſtat effectum. Ex libro de natura rerum. Matir, vel machis eſt arbor in India, cortice prope rubeo radice magna. Ex hac fluit gutta, quæ maſtix dicitur, odorifera multum, coloris punicei. Hæc granomaſtix dicitur, eo quòd in modum granorum aliis guttis eſt admixta. Splendorem faciei confert, & eam pulchrificat. Adulteratur tamen thure, vel reſina. Cortex arboris machis cum melle decoctus ad diſſenteriam præcipuus eſt. Vim habet conſtringendi, confortandi, conſumendi, conglutinandi, & conſolidandi. Contra humores fluentes a capite, ad oculos, vel ad dentes. In alia vero ſignificatione ſecundũ alios dicitur macis flos muſcatæ, vel cortex ipſam nucem continens. Actor. Hic videtur accipi macis pro lentiſco, fortaſſe vitio ſcriptoris. Nam ſecundum Iſidorum, & alios auctores, Maſtix eſt gutta lentiſci arboris, quæ dicta eſt granomaſtix. Hæc ſolum reperitur in India, ſed melior eſt in Chio inſula.

De Myrrha. *Cap.* LXXV.

ISidorus. Myrrha eſt arbor Arabiæ, altitudinis quinque cubitorum, ſimilis ſpinæ, quam achantum vocant. Cuius gutta viridis eſt & amara, vnde nomen accepit. Gutta eius ſponte manans precioſior eſt. Elicita corticis vulnere vilior. Sarmenta eius Arabes ignibus fouent. Quorum fumo ſatis noxio, niſi ad odorem ſtoracis occurrãt, plerumq; morbos inſanabiles contrahunt. Glo. ſuper Exo. Myrrhæ arboris virgulas Arabes exurunt, vt melius pullulent, & fructificent. Huius arboris gummi propriè vocat ſtacte, myrrha vero abuſiuè. Plinius vbi ſupra. Myrrha multis locis Arabiæ naſcitur, & eſt diuerſi generis, conuehitur, & ex ſiluis laudata. Peruntq; eam etiam a Troglodítis Sabei tranſitu maris. Satiua quoque prouenit multum ſilueſtri prælata. Gaudet raſtris & ablaqueationibus melior radice refrigerata, arbori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & torto, craſſiore, quàm thuris. Solinus. In ſaltibus Arabiæ myrrha prouenit, cuius radices vt vitium raſtris proficiunt, Ablaqueationibus gaudent. Nudatæ pinguiori lachryma fluunt. Sponte manans ex ea ſudor precioſior eſt. Elicitus corticis vulnere vilior iudicatur. Cortex in vertiginem flexus, & ſpinis hiſpidus, folium licèt criſpius, oliuæ tamen ſimile. Ex lib. de natura rerum. Myrrha eſt arbor ſpinoſa & aculeata, durior a radice, quàm reliqua ſui parte. Corticem habet lenem, folium oliuę, ſed criſpius atque rotundius. Huius frondes & flores collecti, & ad ſolē deſiccati, habent efficaciam confortandi, & conſtringendi. Multum quoq; valent contra vomitum, ac fluxum ventris, & profluuiũ ſanguinis. Huius gutta. ſ. myrrha viridis eſt & amara.

De Narda. *Cap.* LXXVI.

PLinius lib. 12. Nardus eſt frutex grauis, & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragilique, quamuis pingui, ſitum redolente, vt cypreſſi, aſpero ſapore, folio paruo, denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Ideo gemina dote nardi ſpicas, & folia celebrant. Actor. De hac, quia frutex eſt inter herbas & arbores media, iam inter herbas communes dictum eſt ſupra, & alio nomine dicitur ſpica. Macer. Eſſe gradu primo calidam, ſiccamq;

periti Teſtantur ſpicam, quæ dicitur Indica nardus. Confortat potata iecur, ſtomachique dolores Mitigat, & renes a illius apozima purgat. Veſicam, iuuat vrinas, & menſtrua pellit. Ictericis prodeſt, nociuis humoribus obſtat. Quos caput tranſmittit, & fundit ſæpe per anum. Puncturas aufert, & morſus interiorũ. In ſtomacho clauſum, ſolet hauſta repellere ventum. Matricis nimium reſtringit ſubita fluxum. Cum gelida, ſi detur aqua ſedare tumorem Dicitur & cordis, & nauſea ſiſtitur inde. Excitat hæc venerem cum vini ſumpta liquore. Duritias ſtericas elixatura reſoluit. Eius fomento per partes inferiores. Lumina ſi tepida foueantur ſæpius illa. Affirmant acri prurigine libera reddi. Palpebræque pili bene confortantur eadem. Eſt nardi ſpecies, quæ celica ſpica vocatur. Celticam tantum quæ naſcitur in regione. Omnia quæ nardus valet indica, dicitur iſta Poſſe, licèt vires videatur habere minores.

De Piperis arbore. *Cap.* LXXVII.

ISidorus. Piperis arbor naſcitur in India, in latere montis Caucaſi, quod Soli obuerſum eſt. Folia habet ad iuniperi ſimilitudinem. Cuius ſiluas ſerpentes cuſtodiunt. Sed incolæ regionis illius, cum maturæ fuerint, eadem loca incendunt, & ſerpentes igne fugantur, ſicque piper calidum colligitur, & inde ex flamma nigrum efficitur. Plinius vbi ſupra. Arbores, quæ piper gignunt, iuniperis noſtris ſimiles ſunt. Semina a iunipero diſtant paruulis ſiliquis. Hæ priuſquam dehiſcant decerptæ, ſoleque toſtę faciunt, quod vocatur piper longum. Paulatim vero dehiſcentes per maturitatem candidum piper oſtendunt, quod deinde toſtum ſolibus colore rugiſq; mutatur. Verum & his ſua iniuria eſt, atque cœli, intemperieq́ue carbunculantur, fiuntque ſemina caſſa & inania, quod brechmaſin ſic ſignificante abortum vocant Indorum lingua. Hoc ex omni genere aſperrimum eſt, leuiſſimumq; & palidum, gratius nigrum, leniuſq; vero candidum. Non eſt huius arboris radix, vt quidam exiſtimauere, quam vocant zinziuerim, alij vero zingiberim, quamquam ſapore ſimili. Id enim in Arabia & Trogloditica in villis naſcitur, paruæ herbæ, radice candida. Piper longum facilè adulteratur Alexandrino ſinapi. Arborem piperis iam habet Italia maiorem, Myrto non abſimilem. Amaritudo grano eadem, quæ piperi myrteo creditur eſſe. Deeſt toſta illa maturitas. Ideoque & rugarum, colorisque ſimilitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. Mirum piperis vſum adeo placuiſſe. Nam in alijs ſuauitas cœpit. In alijs ſpecies inuitauit. Huic quidem nec pomi, nec baccæ commendatio eſt aliqua. Sola in eo placet amaritudo, & hæc in Indos peti. Quis eſt ille, qui primo cibis experiri voluit, aut cui in appetenda auiditate eſurire non fuit ſatius. Vtrumque ſilueſtre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur, vt aurum, vel argentum. Auicenna. Radicis piperis eſt proprietas, vt dicitur, conferre doloribus frigidis, & ſpaſmo. Valde confert etiam podagræ. Eiuſq; proprietas eſt iuuamentum conferre ventoſitatibus frigidis, & colericæ. Ex lib. de natura rerum. Piperis arbor in folijs & lignis habet iuniperi ſimilitudinem. Huius ſiluas ſerpentes cuſtodientes, igne fugantur, & ex flamma nigrum piper efficitur. Iacobus eñ aliam cauſam nigredinis reddit, q. ſ. piper collectum ſine aduſtione in clibanum mittatur, vt diutius conſeruetur, vel ne alijs partibus ſemina proueniant. Piperis arborem Italia habuit quõdam, vt ait Plinius: ſed magnam, vt eſt myrtus, Indica verò parua eſt. Porro Italiæ piper amarum eſt, toſta quoque maturitas illi deeſt. Eſt & in Hiſpania piperis arbor, cuius fructus eſt amariſſimus, & Indiæ piperi valde diſſimilis. Nec vnquã verũ piper naſci credimus, niſi in India, quæ mater verarum ſpecierum eſt.

De Storace. *Cap.* LXXVIII.

ISidorus. Storax eſt arbor Arabiæ, ſimilis malo cidonio, cuius virgulę inter caniculæ ortum cauernatim lachrymam fluunt. Plinius vbi ſupra. Storacem Arabes ex Syria reuehunt, acri eius odore focis abigentes ſuorum faſtidium. Cæterum nõ alia ligni genera in vſu, quàm odorata, ciboſq; coquunt Sabei thuris ligno. Alij vero myrrhæ, oppidorũ vicorumq; nõ alio, q̃ ex aris fumo, atque nidore. Ad hunc ergo ſanãdum ſtoracem in pellibus hircinis vrunt, tectaq; ſuffiunt. Eundem ad ſerpentes vrunt fugandos in odoriferis ſiluis frequentiſsimos, proxima Iudeæ Siria ſupra Feniceem gignit ſtoracem circa gabala, & marathunta, Caſſiumq; Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nõie, malo cotoneo ſimilis, lachrymæ ex auſtero iucundiores, intus ſimilitudo arundinis prægnanſq; ſucco. In hanc circa canis ortũ aduolant pennati vermiculi erodẽtes, & ob id ſcobo ſordeſcit. Auicẽna. Lubne eſt arbor magna, cuius lignũ & folia ſimilia ſunt arbori cidoniorũ, & habet fructum album ſimilem gallæ, in quo eſt granũ pingue, & illud, quod eſt in ipſa melius eſt, ex quo oleũ exprimitur. Huius arboris ſtorax ſicca eſt cortex. Cum autem inciditur arbor, exit lachryma, quæ dicitur ſtorax liquida; vel mel lubne. Specierum ſtoracis melior eſt illa, quæ per ſeipſam currit, mel-

lina, gummoſa boni odoris. Adulteratur quandoque cum ſoluis & melle, peruenientes ad citrinitatem, & non eſt nigra ſulſurea. Calida eſt in primo, ſicca in ſecundo. Ineſt ei virtus maturatiua, lenitiua, calefactiua, reſolutiua. Fumus eius eſt ſicut olibani, & oleum, quod ex ea fit, lenificat fortiter. Confert duritiis in carne. Linitur ſuper ſcabiem ſiccam & humidam, & etiam ſuper bothor humidum & ſiccum cum oleis. Membra confortat, & prohibet ſpaſmum, & contractionem iuncturarum bibita, & linita, & ponitur in oleis laſſitudinis. Retinet, quod ex ea humidum eſt. Et quod ex ea ſiccum eſt catarrum. Ad coryzam autem eſt vtilima. Confert etiam tuſſi antiquæ, & flegmati ac dolori gutturis. Et clarificat vocem attenuaci cum lenitate vehementi. Digerit autem & ſubtiliter lenit, vrinam & menſtrua prouocat. Lenit duriciem matricis. Quod ex ea ſiccum eſt, ventrem ſtringit. Liquida verò cum amigdalæ gumma ſoluit, educendo flegma viſcoſum abſque impedimento. Illud autem, quod ex grains eius egreditur, dicitur ſtoregi ſtoracis ſiccæ, & huius gumma alba, & eſt gumma hæremitarum.

De Thure. Cap. LXXIX.

ISidorus. Thus eſt arbor Arabiæ immenſa, atque ramoſa, leniſſimi corticis ramis ad aceris qualitatem, amigdalæ modo aromaticum ſuccum fundens & album. Dictum autem thus a tundendo. Idem & libanum a monte Arabiæ vbi ſunt Sabei. Nam mons eorum libanus dicitur: vbi thura colliguntur. Plin. vbi ſupra. Attolluntur in Arabia colles alti, in planaq; decurrunt arbores thuris natæ ſponte terram argilloſam eſſe conuenit: raris fontibus ac nitroſis. Attingunt & minici pagos alius: per quos euehitur vno tramite anguſto. Hi primi commercium thuris fecere maximeq; exercent: a quibus & minneum dictum eſt. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vident, Ac ne horum quidem omnes. Ferunt 300. non amplius eſſe familiarum: quæ id ius ſibi vendicent: ideoq; ſacros eos vocari ferunt: thura præter Arabiam non inſunt alicui terræ, ac nec illi quidem vniuerſæ. In medio eius ſunt ferè atramite pago Sabeorum capite regni. Sabota in excelſo monte, a quo octo manſionibus diſtat regio eorum thurifera. Saba appellatur, quod ſignificare Græci myſterium dicunt ſpectans ortus Solis æſtiui, vndique rupibus inuia, & a dextera maris ſcopulis inacceſſa. In æſtu flagrantiſſimo circa canis ortum vindemia prior & naturalis eſſe dicitur, quia tunc maximè prægnans eſſe, tenuiſſimusq; tendi cortex arboris videatur, laxatur hic plaga, non adimitur. Indeq; proſilit ſpuma pinguis, quæ concreta denſatur. Adulteratur apud nos reſinæ candidæ gemma perquam ſimili. Probatur autem candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt ſtatim ardeat. Item in lib. 13. Thus Syriæ maſcula fert, ſterile fœmina. Ex lib. de natura rerum. Thus eſt arbor nobilis, immenſa, atque ramoſa, leniſſimi corticis, folio piri minore, atque ſubtiliſſimo. Naturalis eius vindemia eſt circa canis ortum, æſtu, ſ. flagrantiſſimo, quando maximè videtur prægnans, tenuiſſimusq; cortex eius. Tunc itaque cortex minuto vulnere laxatur, exinde proſilit ſpuma pinguis, quæ concreta denſatur, & obduratur. Secunda vindemia eſt in initio hiemis, ſed quod tunc capitur, rufum eſt, nec priori comparandum.

De Gummis & ſuccis arborum. Cap. LXXX.

ACtor. Hæc de arborum natura dicimus. Nunc reſtat de gummis, vel de guttis, ſiue ſuccis ex eis profluentibus. Iſidorus. Gumma, vel gummon Græcum nomen eſt, hoc enim illi dicunt gummi. Ariſtoteles in libro de vegetabilibus. Arbores quædam habent gummi, vt amigdali: planta ſiquidem, quæ lac emittit, lac in medio habebit, cumq; calor ſubtertius fortis, & vnctuoſitas fit. Cumq; calor digerere cœperit, vnctuoſitas in humorem iſtum vertetur, & ipſum coagulatione parua coagulabit. Sicque locus calefiet, & aqua vnctuoſa ſimilis lacti fiet. Tunc eleuabitur ab humore vapor, qui lac illud attrahet ad extremitates, & calorem apparentem reſtinguet humor. Cumque frigus apparens in arbore fuerit, coagulabitur lac, poſtquam a loco exierit, & inde gummi fit. Gummæ ſiquidem calidæ diſtillando egrediuntur, & cum aerem tetigerint, coagulabuntur. Quædam vero manent in loco temperato, & ſiunt ſimiles aquis. Quædam manant & congelantur, ſimiles lapidibus, vel conchis. Sed quod guttatim manat, remanens in forma ſua, erit arbor, quæ dicitur aleaſur. Quod autem alteratus, vt lapis erit in apparentia frigidum valde, & ipſum calor faciet apparere, cumque emanauerit, lapideſcet, quod in terra calida fit. Plinius vbi ſupra. Gummi ex Aegyptia ſpina conuenit eſſe optimum, vermiculatum, colore glauco, purum, ſine cortice, dentibus adhærens, Precium eius in libras 13. Deterius autem eſt ex amigdalis amaris & ceraſis, peſſimum vero ex prunis. Fluit & ex vitibus aptiſſimum infantium vlceribus, & aliquando in olea dentium doloribus. Vlmo etiam in Corico monte Ciciliæ ac iunipero ad nihil vtiles, & ex vlmi gumma naſcuntur ibidem culices. Fit etiam ex ſarcocolla, ſic enim vocatur arbor, gummi ſimile pollini thuris, pictoribus ac medicis vtiliſſimum. Ideoque melior eſt alba quàm rufa, & eius precium quod ſupra. Idem in lib. 14. Arborum ſuccum manantium, picem, reſinamque, aliæ in Europa ſeruiunt, aliæ in Oriente. Aſia quæ intereſt, vtrumque quaſdam habet. Idem in lib. 16. Arbores quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur, & gummi non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Auicenna lib. 2. Gummi ſpecie calidæ ſunt omnes. Eſt autem gummi ſtipticum, & glutinatiuũ cum exiccatione. Tuſſim calidam lenit, & nocumentum vlcerum pulmonis expellit, vocem clarificat, ſtomachumq; confortat: & gummi eligendũ eſt, quod melius eſt Arabicum, eſt enim purum habens ligni modicum.

Qualiter in eis variatur aqua nutrix omnium. Cap. LXXXI.

AMbroſius in Hexameron lib. 3. Vna quidem, & eadem eſt aqua, quæ eſt nutrix omnium, & in diuerſas plerumque ſe mutat ſpecies. Aut inter floralenta diſcolor. Aut inter lilia fulgentior, aut inter roſas rutilantior, aut inter gramina liquidior, aut in palude turbidior, aut in fonte perſpicacior, aut in mari obſcurior. Aſſumpto enim locorum, quibus influit, colore, decurrit. Rigorem quoque pari ratione commutat, vt inter vaporantia ferueat, inter vmbroſa frigeſcat, Sole repercuſſa æſtuet, niuibus rigata glaciali humore caneſcat. Sed & ſapor eius tempore conuertitur, vt nunc aſperior, nunc amarior, nunc vehementior, nunc auſterior, nunc dulcior, pro ſpecie rerum, quibus infuſa fuerit, qualitate varietur. Aſperatur in maturioribus ſuccis tulo corticie, nucis, foliisque contritis. Abſinthio fit amarior, vino vehementior, alias ſulterior. Veneno grauescit, melle dulceſcit. Si autem lentiſcus therebinthi quoque fructus, vel nucis interior miceatur in olei mollem naturam facilè transfunditur. Cum ſit autem alitrix omnium virgultorum, diuerſos ſingulis vſus miniſtrat. Si radices alat, vel nubibus fuſa deſcendat, diſcretas omnibus vires dat, radicem impinguat, radicem prouehit, ramos diffundit, folia vireſcere facit, fructum alit, ſemina pomorum auget à conſuetis. Ergo cum eadem omnium nutrix ſit, quædam arborum genera ſuccos ferũt triſtiores, alia diſcolores, alia tardos, alia præmaturos. Ipſæ quoque inter ſe diſcrepant ſuauitates, alia ſuauitas in viuea, alia in olea, alia in ceraſo, alia in fico, diſcreta in malo, diſpar in dactylo. Tactus ipſæ aquæ, alibi lenis eſt, alibi aſperior, plerumq; pinguior. Pondere quoq; frequenter diſtat & ſpecie. Nã alibi leuior eſt, alibi grauior. Non eſt ergo mirũ, ſi cum ipſa in ſe diſcreper, diſcrepẽt etiam inter ſe arborũ lachrymæ, quæ eiuſdem aquæ alimonia generantur, & cũ vna omnium ſit cauſa, diuerſus ſingulorum ſit vſus, diuerſa natura. Aliam vim habet lachryma ceraſi, aliam lentiſci, diſparem quoque balſami guttam, odorata orientis ligna ſudare producuntur. Diuerſum quoq; lachrymarũ genus virgulta ferulatum in Aegypto. Ac libi quadã vi naturæ ſecretiores illachrymant. Quid autem referam. Clementem licet eſſe ſermonẽ, quod electrũ lachryma virgulti ſit, & in tantam materię ſoliditatem lachryma dureſcit.

De Ammoniaca gutta. Cap. LXXXII.

ISidorus. Ammoniacus dicitur lētus ſuccus, qui profluit ex arbore in Aphrica, quæ meloſſos punica lingua dicitur. Plinius in lib. 12. Aethiopiæ Aphrica ſubiecta lachrymam ammoniaci ſtillat in arenis ſuis. Dicta ab ammonis oraculo, iuxta quod arbor gignit. Huius genera duo ſunt. Traſtomacho, quod maſculi thuris habet ſimilitudinem, & hoc maximè probatur. Alterum pingue & areoſum, quod pirama dicit. Adulteratur enim arenis velut naſcendo apprehenſis. Igitur, quàm minimis & puriſſimis glebis probatur. Idẽ in lib. 23 Ammoniaci lachryma mollit, calefacit, diſcutit, diſſoluit. Claritati viſus in collitiis conuenit, pruritum cicatrices, albugines oculorum tollit, dentiumq; dolores ſedat. Prodeſt diſpnoicis & pleureticis pulmonibus, veſicis, vrinæ cruẽtæ, lieni, iſchiadicis potum. Articulis podagræ, cum pari pondere picis, aut ceræ, aut roſaceo coctum, aluum ſiſtit, ſed & duritias emollit Platearius. Ammoniacum calidum eſt in ſecundo gradu, ſiccum in tertio. Hoc gummi valet contra tuſſim antiquam, humectam, & contra vitium ſplenis. Auicenna. Ammoniacum calidum eſt in fine tertij, ſiccum in primo. Aliquando nominatur id, per quod aurum adhæret, quia pergamena & libri eo deaurantur. In ipſo ſunt reſolutio, & exiccatio fortes, mordicatio non fortis, apertio verò tanta vt currere faciat ſanguinem ex orificiis venarum. Et ingreditur in rectificatione ſolutiuorũ, In ipſo eſt lenificatio, lenit aſperitatem palpebrarũ, & abſtergit albuginem. Cõfert humiditatibus oculi. Confert etiã vulneribus malis, & corrodit carnem malã, & facit naſci bonam. Idem confert aſmæ, & difficultati anhelitus, & eius dilationi, quando tranſglutitur cum melle, vel aquas ordei. Mundatq; vlcera veſicarum. Et confert præfocationi, quæ eſt ex flegmate, & colera nigra. Bibitum quoque confert duriciei ſplenis, & epatis. Et ſimiliter cum aceto linitum, & confert hidropiſi. Linitum etiam & cathaplaſmatum confert ſcrophulis, & nodis, & apoſtematibus.

matibus. Cũ melle, vel aqua ordei bibitum confert dolori iſchiadicæ & aliorum iuncturarum. Item prouocat vrinam, ita vt ſanguinem mingere faciat. Interficit aſcarides, & ſolutione educit, exire facit embrionem, ſiue viuũ, ſiue mortuum, & menſtrua prouocat. Cõſtantinus in lib. graduum. Ammoniacum calidum eſt in tertio gradu, ſiccum in ſecundo. Mollitiuæ & diſſolutiuæ virtutis eſt. Valet iſchiaticis, podagricis & arteticis, purgat de viſcoſo flegmate potatum. Splenetacos curat cum oximelle. Emplaſtrum ex eo factum cum aceto compoſitum, & ſuper ſplenem poſitum & epat durum, mox duritiã curat. Lumbricos & aſcharides occidit. Vrinam & menſtrua prouocat. Apoſtemata in articulis & in neruis naſcentia, & groſſas ventoſitates, & ſcrophas diſſoluit. Si cathaplaſmatum cum melle, & vino fuerit, albedinẽ oculorum detergit, & aſperitates palpebrarum lenit.

De Aſa fœtida. Cap. LXXXIII.

PLatearius. Aſa fœtida eſt gũmi arboris in tranſmarinis partibus naſcẽtis. Et eſt in quarto gradu calida & ſicca. Aeſtiuo tpe colligitur, & quia maximè fœtet aſa fœtida, fœtida dicitur, quantoq; fœtidior, tanto melior: diu abſq; corruptione ſeruari valet, & in loco mediocriter ſicco ſeruari debet, virtutem habet attrahendi, diſſoluendi, conſumendi. Pilluleq; ex ea formatæ, ſimpliciter autem cũ ouo ſorbili, in ſero ea bibitæ, proſunt aſmaticis ex humida cauſa laborãtibus maximè, vel cum ſyrupo violaceo dentur purgatione præcedente. Nec aliquid vehementer diuiſiuum, aut valde ſiccum, vel frigidum, dari debet in pectore patientibus, niſi prius dialtea, vel butyro vngatur locus. Contra quartanam, vel quotidianam purgatione præcedente, aſa fœtida in vino, & malo terræ cauato decoquitʳ, & colatiuo melle addito, vel zuccato ante horam acceſſionis patiẽti datur. Suppoſitorium ex aſa fœtida, & galbano factum, vel ex aſa ſola prius oleo, vel melle, vel butyro inunctum, ne lędat interiora, miro modo ſecundinam educit, & menſtrua. Vnguentũ ex aſa & ammoniaco ac cera & oleo factum ſplenem mollificat & mundificat, lacq; coagulatum in mammillis ſoluit. Item aſa foramini dentis immiſſa, dolorem eius placat. Gargariſmum factum ex aceto, & aqua decoctionis aſæ, atque roſarum matricem tumefactam deſiccat, præcedente tamen purgatione contra paraliſim, & podagram & artecitam & apoplexiam & contra omne vitium ex frigida cauſa. Aſa fœtida & petroleum ſimul ad ignẽ reſoluuntur, & in tali liquore puluis caſtorei & euforbij, ac ſulfuris viui apponuntur, additaq; cera cerotum efficitur, & in loco patienti ſupponitur, vel vnguento patiens inũgitur. Si vitio cerebri fiat epilenſia, tunc inungatur patiens circa ſpatulas & ſpinam & collũ & etiam caput. Si vitio ſtomachi, tunc pars illa inungatur, contra alias etiam paſſiones inũgãtur loca ſimpliciter patientia Vnguentum etiam ad podagram, ciragram, artheticã, iſchiaticã, & cõtractionẽ, vel indignationẽ neruorũ ab Eſculapio eſt inuentũ.

De Balſamo. Cap. LXXXIIII.

ISidorus. Balſami ſuccus opobalſamum dicitur, de quo. ſ. ſub hoc nomine plenius dicetur. Diaſcor. Balſami ſuccus optimus eſt recens, & odore vehemens, ſincerus, ſerenus, lenis, ſemordens, linguamq; mediocriter redarguens. Adulteratur autẽ oleo cyprino, vel lentiſcino, vel balanino, ſiue myrtino, vel melle mixto. Sed optimum eſt, quod in aqua munda ſtillatum non protinus diffunditur, imma potius deſidet, & poſtmodum totã aquã albidam facit, & lacti admixtum illud in caſeum ſtringit. Habet autem vires acres, calefacit & relaxat, ſiccat, & extenuat. Hic ſuccus opobalſamum dicitur. Plinius lib. 12. Balſami lachrymæ probatio eſt, vt ſit pinguis, tenuis, ac modicè ruffa, & in fricando odorata. Secundus cãdido colore eſt peior viridi, craſſusq; peſſimus. Niger quippe vt oleum ſeneſcit. Maximè probatus, quod ante ſemen fluxit. Adulteratur ſeminis ſucco, vitiatur & oleo roſæ cypri, lentiſci, balani, therebinthi, myrti, reſina, galbano, cera. Cypria circulo candido cingitur. Summa autem eius probatio eſt, vt lac coaguler, & in veſte maculas non faciat. Vt autem e ramo arboris fluat, vitro lapide, vel oſſeis cultellis inſciditur. Nam ſi ferro læditur, protinus moritur. Raxi. Balſamum lapidem frangit, & peſſarizatum ad impregnandum valet. Ex lib. de natura rerum. Liquor balſami ſuper omnes liquores vim penetratiuam habet intantum, vt cum Sol incanduerit eius gutta in manu infuſa ſuſtinere non poſſis, ſed ſtatim penetrat.

De Bernica. Cap. LXXXV.

PLatearius. Bernix eſt frigidæ, ac ſiccæ complexionis in ſecundo gradu. Et eſt gummi cuiuſdam arboris, quæ naſcitur in partibus tranſmarinis. Tempore ſiquidem æſtiuo ex arbore illa quædam gummoſitas effluit, quæ actione caloris exiccatur & induratur, ac bernix appellatur. Huius tres ſunt ſpecies. Quædam coloris eſt ſubcitrini, quædam ſubruffi, quædam ſubalbidi, & quæcunque ſit eius ſpecies eligenda eſt vt bona, dummodo lucida ſit, & clara. Habetq; virtutem ex gummoſitate ſua conglutinandi, clarificandi, & conſeruandi. Quod ex hoc ſatia patet, quia pictores ſupra colores alios eam ponunt, vt luceſcat, alioſque colores conſeruet. Diu ſeruari poteſt, & viſus eius talis eſt. Contra fluxum ſanguinis ac naribus puluis eius cum albumine oui confectus, temporibus & fronti ſuperponitur, & hoc ſimpaſma dicitur, quia fit ex conglutinantibus. Puluis etiam eius iniicitur naribus. Contra vomitum colericum ex puluere ipſius emplaſtrum ex olibano & oui albumine conficitur, ac pectoris furculæ ſuperponitur. Idemque fit contra diſſenteriam addito aceto, & pectini ſupponitur. Puluis etiam eius in ouo ſorbili datur. Denique valet puluis eius contra ſolutionem interiorem, & exteriorem. Sed & Salernitanæ mulieres apponunt eundem ad clarificandum faciem.

De Bidella. Cap. LXXXVI.

ISidorus. Bidellæ arbores Indiæ, ac Arabiæ lachryma, melior eſt Arabica. Eſt enim lucida, ſubalbida, lenis, pinguis ęqualiter cerea, & quæ facilè molliatur, nec ligno, vel terrę commixta, amara, boni odoris. Nam ex India ſordida eſt & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem addito gummi, qui non ita guſtum amarificat. Diaſcor. Bidella lachryma eſt arboris, quæ in Armenia naſcitur, & in modum reſinæ manat. Probabilior eſt Arabica, quàm Indica. Poteſt autem calefacere, relaxare, & vt traditur, neruorum connodationes ſoluere, duritias mollire, ſudorem mouere. Vrinam & menſtrua prouocare, ſingultus, atq; ventoſitatem ſoluere, lapides in veſica frãgere. Miſcetur etiam tyriacis medicaminibus, tumores ſoluit, duritias ſpargit, diuerſim prohibet, tuſſim mitigat, morſibus venenatis occurrit, doloribus lateris ſubuenit, neruorum indignationem mixto vino, vel aqua depellit. Hæc omnia operatur, quia malacticæ & operatiuæ virtutis eſt, & ideo poteſt calefacere, ſtricturam relaxare, & ea quæ ſipus & collectiones habent euaporare. Auicenna. Bdellũ, aliud Iudaicum, aliud mechum. Iudaicum aliud eſt Siculũ, aliud Arabicum, quod eſt aliud a bdellio palmarum ſilueſtrium, & ambo ſunt ex palmis ſilueſtribus. Mechum autem eſt ex fructu palmarum ſilueſtrium. Melior duarum gummarum eſt illa, quæ eſt varia amara & clari ſaporis, & eſt munda a lignis, & eſt facilis reſolutionis, boni odoris, cuius fumus habet odorem picis. Et cum antiquatur bdellium Iudaicum, egreditur a lenificatione ad exiccationem. Mechum eſt frigidum & ſiccum, & aliud calidum in fine primi. Lenitiuum & propriè Siculum. Et Arabicum exiccat tempus. Reſoluit itaque ſanguinem congelatum, & eſt lenificatiuum, maturatiuum, diſrumpit ventoſitates. Et Siculum eſt vehementis lenificationis. Et Arabicum eſt ſiccius eo niſi recens. Reſoluit apoſtemata dura, & propriè diſſolutum cum ſaliua ieiuni, & ſimiliter reſoluit reliqua frigida, & valet ad plura alia. Actor. Bidella, vt ęſtimo, nihil aliud eſt, quàm bidellium, de quo ſuperius inter arbores habitum eſt. Nam Iſidorus non loquitur de bidello ſub hoc nomine, ſed tantummodo de bidella iungens lachrymam cum arbore.

De Borace. Cap. LXXXVII.

PLatearius. Borax eſt gumma cuiuſdam arboris trans mare naſcentis. Et eſt calida & ſicca in medio quarti gradus. In ęſtate ſiquidem effluit quædam pura viſcoſitas ex arbore illa, quæ caloris actione condenſatur, & induratur. Eſt itaque etiam quoddam impurum, & aliquantulum molle, ac fœculentum & terrenum. Eſt autem borax eligenda, quæ alba eſt, & dura, & lucida. Si verò ſuperfluitates habęat abiicienda. Ad faciem clarificandam, & pannum remouendum, valet maximè, qui poſt partum fit, vel ſi fiat ex calore Solis. Puluis eius cum aqua roſacea conficitur, & facies illinitur. Ad mundificandum faciem ac depurandum conficiunt eam mulieres cum albo melle mixto & deſpumato, conficiunt etiam cum vnguento citrino. Sed & cum axũgia gallinacia reſoluta, & puluere boracis vnguentum conficiunt, & facies illinunt. Ad menſtrua prouocanda, & ad fœtum mortuum educendum, ac ſecundinam, fit ex borace, & ſucco contriti galli coctis ſimul in vino ſuppoſitorium.

De Camphora Cap. LXXXVIII.

COnſtantinus vbi ſupra. Camphora eſt gumma cuiuſdam arboris in India, quæ in tertio gradu eſt frigida, & ſicca. Calorem cephalicam, colericam, vel ſanguinolentam paſſionem naribus applicata, vel cum ſandalis & aqua temperata mitigat. Huius enim confectio principalia membra, ſenſuſque propter calorem defectum confortat. Odor eius aſſuefactus extinguit libidinem, potata vero melius operatur. Porro aſſuefactio eius ventre facit caniciem. Cum medicina diptica aliquantulum ex ea colericam ſolutionem purgat. Sternutatio vero ex eo, & ſucco palmæ prouocata, ſanguinem de naribus fluentem conſtipat. Auicenna. Camphora plures habet ſpecies, inter quas eſt illa, quæ permixta eſt ex ligno ſuo, & ex eo, quod ex eodem ligno ſublimatum eſt. Dicerunt autem quidam, quòd eſt arbor magna non faciens hominibus vmbram, cui leopardi adhęrent. Non ergo niſi in noto anni tempore per-

uenitur ad eam, & eſt ſpongioſa marina, hoc eſt, ſecundū quod æſtimauerunt quidam. Lignum eius multotiens vidimus, & eſt lignum album, frangibile, ſcut, in cuius rimis quandoque continetur aliquid de veſtigiis camphoræ. Eſt autem frigida, & ſicca in tertio gradu. Canitiem accelerare facit, & apoſtemata calida prohibet. Cum aceto fluxum ſanguinis ex naribus prohibet, & ſoda calidæ confert. In febribus facit vigilias. Et calefactorum ſenſus confortat, & confert alcolæ vehementi. In medicinis etiam obtalmiæ calidæ confert, abſcindit coitum, generatque lapidem veſicæ, ac renum. Et conſtringit fluxum ventris colericum.

De Cedria & coloſonia. Cap. LXXXIX.

ISidorus. Cedria eſt cedri reſina, quæ in conſeruandis libris adeo vtilis eſt, vt ex ea perliniti, nec tineas patiantur, nec igne conſenescant. Plinius lib. 14. Cedros magna, quam Latini cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria dicitur, dentium doloribus vtiliſſimam, frangit enim eos, & extrahit ac dolores ſedat. Diaſcorides. Cedria pix cedri eſt. Eſt autem illa probabilis, & vtilis, quæ eſt ſpiſſa & ſapida, & in odore fortiſſima. In qua cum digitum tinxeris, pinguedine ſua rarius defluit. Virtus eſt ei ſiccatiua & recorporatiua. Quapropter nimietate ſui caloris inuncta pellibus vrit, & ſiccat. Caligines oculorum detergit, glaucomata cicatricesq; limpidat. In foramine dentium miſſa, vbi dolor fuerit, eos crepare facit, & ore diu retenta dolorē dentium excludit. Item ſinanticorum cauſas curat, faucesq; ſi demus vnxeris, tumores earum tollit. Pediculus & lendes inuncta pernecat. Cum ſale & dulcore bibita morſibus ſerpētum occurrit, percuſſum leporis marini ſanat. Strumaticis etiam inuncta medetur, vulnera pulmonis optimè purgat. Multi oleum ex cedria, dum coquitur, deſuper cum penna colligunt, & ſcabiis, ac pediculis animalium prodeſt, vulneribus etiam adhibetur. Plateatius. Coloſonia eſt gumma cuiuſdam arboris, quæ multa quantitate in Græcia reperitur. Vnde & pix Græca dicitur. Eſt autem calida in ſecundo gradu, ſicca in primo. Eligitur illa, quæ nigra eſt, & interius lucida. Virtutem habet calefaciendi, & ex gummoſitate conglutinandi. Vſus eius ad pilos de facie tollendos, & faciem dealbandam. Et contra aſma ex frigida cauſa.

De Dragaganto. Cap. XC.

IDem. Dragagantum eſt gummi cuiuſdam arboris vltra mare naſcentis. Humiditas enim effluens ex actione caloris deſiccatur, & in gummi ſubſtantia mutatur. Eſt autem frigidum in ſecundo gradu, humidum in primo. Huius triplex eſt maneries. Eſt enim album quod melius eſt, ſi ſit clarum & purum. Eſt & ſubruffum & citrinum, quod non eſt adeo bonum. In medicinis frigidis album ponitur. Subruffum autem, vel citrinū in calidis. Per annos quadraginta ſeruatur. Virtutem habet infrigidandi, mundificandi, humectandi, cōglutinandi. Vſus eius contra ſiccitatem pectoris. Contra calidam tuſſim, & ſiccam, contra ſitim, contra fiſſuras oris & labiorum, & palati exulcerationem, vel excoriationem. Ad faciem dealbandam, & pannum ſuperfluum remouendum, contra calida apoſtemata, contra combuſtiones, contra diſſenteriam. Auicenna. Dragagantum eſt natura frigidum, ad ſiccitatem declinans. Virtus eſt ei ſicut gummi, & in ipſo ſimiliter eſt pauca exſiccatio, & ponitur in alcofol eo modo quo ponitur gummi. Conſtantinus vbi ſupra. Dragagantum frigidum eſt in ſecundo gradu, humidum in primo. In collirio mittitur, eoque tuſſis placatur, & aſperitas cannalium pulmonis, & lingua mitigatur, & vox clarificatur, & confortatur. Hoc etiam contra punctionem renum, & veſicæ vulneribus factum, vel ad ſcabiem valet, & aſperitatem linguæ lenit. Repugnat & obſtat acumini potionis, ne inteſtina vlcerentur.

De Euforbio. Cap. XCI.

PLateatius. Euforbium eſt gummi cuiuſdam arboris creſcentis in India. Eſt autem calida & ſicca in quarto gradu, ſubruffi, vel citrini coloris. Habet virtutem laxandi, & contrahendi, attrahendi, & flegma purgandi. Valet contra arteticam, podagram & ciragram, & contra fiſtulas. Valet & epilenticis, & obliuioſis, & iis qui ſubito amittunt loquelam in febribus materia circa poſteriorem partem capitis exiſtente. Eſt etiam inde ſternutatorium optimum, quo euacuatur a capite materia. Et præcipuè valet in litargia. Eius puluis naribus inſufflatur. Vel puluis eius cum aqua roſacea reſoluitur, & penna intincta naribus apponitur. Auicenna. Euforbium gummi calidum. Cuius virtus poſt tres annos, vel quatuor alteratur, & quod antiquatur, tendit ad palliditatem & citrinitatem, nec diſſoluitur in oleo, niſi cū difficultate, recens autem econtrario. Sed dixerunt quidam, quod cum fabis exſiccatis in vaſe poſitum, ſeruat virtutem ſuam. Quod de illo bonum eſt, recens eſt & clarum, citrinū ad pallorem declinans, acuti odoris, & vehementis acredinis. Aliud autem ab hoc adulteratum eſt cum ſarcocolla & gummi. Huius virtus eſt ſubtilis, aduſtiua, & abſterſiua, & recens vehementioris eſt calefactionis, quàm aſa. Cum pipere & cinamomo ac ſimilibus mixtum confert ſciaticæ, eiicitq; cortices oſſium in vna die. Inungitur eo paralyſis, & tremor, ac ſtupor, & confert valde. Collirium ex eo factum eſt abſterſiuum. Sed perdurat eius mordicatio tota die. Ideoq; miſcetur cum reliquis colliriis, aut cum melle. Confert aquæ citrinæ, & renum frigiditatibus, & colicam habentibus. Os matricis vehementer coarctat, ita vt medicinæ aborſum facientes fœtum eiicere prohibeat. Soluendo, vt dixerunt, educit flegma viſcoſum in vtriſque anchis, ac dorſo, ac inteſtinis rectum. Interficiunt autem dragmæ tres eius in tribus diebus exulcerando ſtomachum & inteſtina. Et dixit filius Meſange, quòd eius rectificatio eſt, vt non multum teratur, & vt cum ſucco liquiritiæ miſceatur, & cum oleo amigdalino liniatur. Dixerunt etiam quidam, quòd ſi cutis capitis a venenoſo vel puncti, finditur & quod eam ſequitur, vſquequo craneum appareat, & in ea ponatur hæc gummi tritum, non ei aduenier huius rei nocumentum.

De Gummi Arabico, & gutta. Cap. XCII.

PLateatius. Gummi Arabicum dicitur, eo quòd in Arabia reperitur, ſimile eſt dragagāto, & eſt calidum & humidum in gradu primo, exceſſus eius non determinatur ab auctoribus. Huius triplex eſt differentia. Vnum videlicet album, quod melius eſt, & tale eſt eligendum, quod clarum eſt. In frigidis ponendum eſt medicinis, & præcipuè in dragaganto. Eſt etiam citrinum, & ſubruffum, quæ ſimiliter clara ſunt eligenda, & in calidis medicinis ponenda. Cum autem ſimpliciter inueniatur gummi Arabicum album eſt ponendum. Habetq; virtutem relaxandi, humectandi, leniendi. Contra linguæ aſperitatem in aqua, donec conglutinetur, & inde lingua humectatur atque fricatur. Contra vomitum ex defectu conſentiuæ virtutis datur puluis eius cū puluere cinamomi. Contra fluxum mulieris datur puluis eius cum puluere ſanguinis draconis in aqua calida. Fit etiam ſuppoſitorium aut peſſarium. Idem & eodem modo naribus iniectum ſiſtit ſanguinis fluxū, vel inde fit ſinapiſma circa tempora. Contra ſiccam tuſſim & ſiccitatem pectoris datur aqua decoctionis ordei cum puluere gummi Arabici. Auicenna. Gummi ſpecies omnes calidæ ſunt. Inter quas melius eſt gummi Arabicum, eſt enim, vt dictum eſt, purum habens ligni parum. Et eſt ſtipticum & glutinatiuum cum exſiccatione. Conſtantinus vbi ſupra. Gūmi Arabicum ſimiliter operatur vt dragagantum gummi, tamen ſiccius, & ſtipticum magis, proinde confortat ſtomachū, & arcet ſanguinis fluxum mixtum cum oui albumine, cōtra ignis vſtionem fit optimum. Glo. ſuper Eccleſ. Gutta quæ & ammoniaca dicitur quaſlibet duritias curat, lachrymas ſtillat in arenis. Actor. Require de eo ſupra, vbi dictum eſt de ammoniaco.

De Charabe. Cap XCIII.

EX ſinonimis. Charabe vulgo labia vocatur, & dicitur gumma, licèt lapis eſſe videatur. Auicenna. Charabe gumma eſt tendēs ad citrinitatem, & albedinem, & quandoque declinat ad rubedinem, attrahit paleas & fractuias plantarum ad ſe, & ideo nominatur charabæ. i. rapiens paleas per ſe. Eſt aūt arboris gumma, quæ dr̄ nux Romana, quæ compoſita eſt terreitate ſubtili, & aqueitate ſicca, & ipſa ergo eſt compoſita ex aqueitate tepida, & terreitate iam ſubtiliata. Natura eſt parumper calida, in ſecundo gradu ſicca. Eſt autem reſtrictiua quippe ſanguinis cuiuſcunque loci fuerit. Eiuſq; virtus ſimilis eſt virtuti floris ſuæ arboris, ſed eo frigidior exiſtit. Confert tremori cordis cum aqua frigida bibitum, prohibetq; valde ſanguinis ſputum. Retinet vomitum, & ventris fluxum, materiaſq; malas a ſtomacho prohibet, & cū maſtice confortat ſtomachum. Cōfert etiam tenaſmon, & vt dicunt quidam ſuper apoſtemata calida ſuſpenſum cōfert eiſdem.

De Lacta & licio. Cap XCIIII.

EX ſinonimis. Lacta quæ & alio nomine orobo dicitur, eſt gumma, de qua cum hominis vrina fit carmenium. Conſtantinus vbi ſupra. Lacta eſt in ſecundo gradu calida & ſicca, aperit oppilationem epatis, ipſumq; confortat, & prodeſt ictericis. Quæ ſi fuerit lota melius operatur, quàm non lota. Diaſcor. Licium vnde fit arbor, eſt licios appellata, ſicut videlicet dictū eſt ſupra. Eligendum eſt autem licium intus colore ruffo, deforis nigro, guſtu amaro. Tale Indicum eſt, quod & melius eſt. Caligines oculis detergit, ſcabiem ac pruriginem oculorum, & reuma cōpeſcit. Antiquas ſanies aurium purgat, fancium tumorem ſedat. Stipticum. ſ. etiam gingiuis vulneratis prodeſt. Ragadies ex tineris attritione mirificè curat. Diſſentericis ac celiacis potus clyſterizatus medetur, tuſſimq; ſanat. Emoptoicis cū aqua acceptū eſt ſingulare præſidium. Morſibus rabioſi canis in modū catapociæ datum, ſubuenit. Capillos inficit. Panaricium vnctū ſanat. Paſcētium vulnerum putredines ſoluit. Mulieris profluuiū ſtringit. Adulteratur antē amurca cocta & admixta, vel ſucco abſinthij, vel etiam felle bubuli. Conſtantinus vbi ſupra. Licium eſt calidum in primo gradu, ſiccum in ſecundo. Lentigines faciei

mundat,

mundat, puſtulas oris, & gingiuarum putrefactas curat, oculoſque clarificat. Valet contra ſcabiem, & pruritum oculorum. Humiditatem ab auribus extrahit. Humores a matrice fluentes conſumit. Potum autem ſuppoſitum diuturnam ſolutionem arcet, & inteſtina vulnera ſanat. Actor. Licium eſt ſuccus herbæ, ſecundum Platearium, ideo de ipſo dictum eſt ſupra vbi de ſuccis herbarum.

De Maſtice. Cap. XCV.

ISidorus. Maſtix eſt gutta arboris lentiſci, quæ & granumaſtix dicta eſt, quia in modum granorum eſt. Melior autem in Chyo Inſula reperitur, odoris boni candoris ceræ punicæ, vnde & ſplendorem guttis pulchrificat. Adulteratur autem interdum reſina, vel thure. Plinius li. 12. Myrrha tranſit in maſticem, quæ & ea alia ſpina fit in India. Item quæ in Arabia vocant lamam. Sed maſtice quoque gemina eſt, quoniam & in Aſia, Græciaque herba reperitur, e radice folia emittens & carduum ſimilem alo, ſeminis plenum, lachrymaque, quæ erumpit inciſa parte ſumma, vt via dignoſci poſſit a maſtice vera. Nec non & tertia in Ponto eſt bituminis ſimilior. Laudatiſſima verò Chya candida. Cuius precium in libras 20. Nigræ vero 12. Chya e lentiſco traditur gigni gummi modo. Adulteratur autem vt thura, reſina. Auicenna. Maſtix alius eſt Romanus albus. Et alius eſt nabati ad nigredinem declinans. Melior eſt albus magnus & mundus. Eius rectificatio ipſius eſt reſolutio, & in aceto per dies aliquos dimiſſio, deinde vero exiccatio. Calidus & ſiccus eſt in ſecundo, minoris tamẽ calefactionis & exiccationis olibano. Stipticus eſt ac reſolutiuus, omneſq́ꝫ partes eius, & arboris ſuæ ſunt ſtipticæ, & in ipſo eſt maior calefactio, quàm in arbore. Totumque de ſtipticitate ac lenificatione, & exiccatione eſt in ipſo, & ſine impedimento eſt ſubtile valde, & liquefacit flegma.

De virtute ipſius in medicina. Cap. XCVI.

DIaſcorides. Maſtix eſt reſina, quæ ex arbore cino manat. Naſcitur in aſperis & petroſis locis, cuius alia eſt ſubuiridis. Alia eſt ſubalbida, ſed optima eſt candidiſſima & perlucida, quæ diu maturatur, aliquatenus mollis. Adulteratur autem reſina cypreſſi, vel nucleis pini, ſed odore deprehenditur. Virtus ei ſtiptica, & malactica. Stomacho, ventrique, & inteſtinis, & epatis inflationibus vtilis eſt, copiosè calefaciendo. Rupturas tibiarum cum axungia ſanat, ſed etiam cicatricantibus quoque miſcetur medicaminibus. Iſaac lib. 3. Maſtix calidus eſt, & ſiccus in ſecundo gradu. Stomachum confortat, vrinam prouocat, digeſtionem adiuuat, ſtomachum de groſſis humoribus mũdat. Platearius. Maſtix eligitur, quæ clara eſt & alba, non obſcura, vel terræ admixta. Virtutem habet conſtringendi, confortandi, conglutinandi, & conſolidandi. Vſus eius ad dentes relaxatos confirmandos, & contra humores defluentes a capite, ad oculos, & ad dentes. Contra vomitum colericum, & fluxum ventris colericum, vel ex acumine medicinæ factum. Aqua decoctionis eius tepida data, digeſtionem confortat, ſtomachum relaxat, & corroborat. Maſtix etiam maſticata dentes dealbat, & confirmat, ſuperfluitatem vuæ conſumit. Cerebrum deputat, quia excreare facit in multa quantitate. Auicenna. Maſtix eſt minoris acuitatis ac ſpiſſitudinis, quàm reliquæ gummæ. Confert apoſtematibus viſcerum, & ponitur in dentifricijs, & facit pulchritudinem. Nigrum autem nabati duritiei eſt conuenientius. Ipſumque confert apoſtematibus formicalibus. Eius maſticatio extrahit a capite flegma, ipſumque mundificat, & ſimiliter oris collutio ex eo facta, conſtringit gingiuas, confert tuſſi, & ſputo ſanguinis. Confortat epar & ſtomachum, & aperit appetitum. Confertque ſtatim apoſtematibus ſtomachi, & epatis. Confortat & inteſtina. Confertq́ꝫ fluxui ſanguinis per inferiora diſſenteriæ, atque raſuræ. Conſtantinus vbi ſupra. Maſtix calidus eſt, & ſiccus in ſecundo gradu. Proinde ſtomachum calefacit, flegma diſſoluit, appetitum excitat, ventoſitatem, apoſtemata ſtomachi, & tumores epatis, & inteſtinorum curat.

De Myrrha. Cap. XCVII.

ISidorus. Myrrha eſt gutta arboris myrrhæ viridis & amara, vnde & nomen accepit. Sponte manans precioſior eſt. Elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Myrrha autem Tragoditæ ab inſula Arabiæ dicta eſt, vbi melior & purior colligitur. Plinius vbi ſupra. Myrrhæ in plenum probatio eſt minutis glebis, nec rotundis in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis, vt quæ confracta candidos vngues habeat, guſtu leniter amara. Secunda bonitas eſt intus variæ, peſſimaq́ꝫ intus nigra. Peior ſi ſit etiam foris. Adulteratur autem lentiſci glebis, & gummi. Itemque cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicut ponderis argenti ſpuma. Reliqua vitia reprehenduntur ſapore, gummi dente lenteſcentis. Facillimè vero adulteratur Indica myrrha, quæ ibi colligitur de quadam ſpina. Myrrha tranſit in maſticem, quæ & ea alia ſpina fit in India. Itemq́ꝫ in Arabia, quam vocant lamã. Auicenna. Myrrha eſt gumma ſuper arborem creſcens, quæ dimittitur, donec congeletur. Deinde colligitur. Melior eſt iſta quæ non eſt admixta ligno, & cuius arbor boni odoris eſt. Adulteratur quãdoque cum lacticinio pernicioſo, & fit ipſa pernicioſa, quod lacticinium alſetiſius dicitur, & eſt pernicioſa arbor. Eſt autem calida & ſicca, aperitiua, reſolutiua ventoſitatum. In ipſa ſunt ſtipticitas, & adhærentia, & lenificatio. Fumus eius vehementioris eſt ſubtilitatis abſque mordicatione. Et eſt vt fumus olibani. Platearius. Myrrha eſt calida, & ſicca in ſecundo gradu. Eligitur quæ citrina eſt, vel ſubruffa, interius aliquantulum lucida. Habet autem virtutem confortandi ex glutinoſitate, conducendo partes in vnum. Diſſoluit & conſumit mediocriter ea qualitatibus. Vnde & conſeruat, quia quantum diſſoluit tñ & conſumit. Vnde & corpora antiquorum myrrha condiebantur, vt cõſeruarent. Myrrha conſeruatur per centum annos.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. XCVIII.

AVicenna. Myrrha prohibet putrefactionem, & fœtorem, & extrahit ſuperfluitates crudas. Iuuat ad confortandum, & inſpiſſandum capillos, abſtergitq́ꝫ veſtigia vlcerum, & oris fœtorem & aſcellarum remouet. Confert apoſtematibus flegmaticis, conſolidat & cooperit oſſa nuda, adminiſtratur cum aceto ſuper impetiginem, & ſanat vulnera putrefacta. Abſtergit albuginem, & veſtigia vlcerum in oculo, & replet ea. Confert aſperitati palpebrarum, & etiam tuſſi antiquæ, humidæ, & aſmati, & anhelitui dilationis, ac doloribus lateris, & clarificat vocem propter ſuam abſterſionem ſubtilem abſque aſperitate. Sub lingua quoque ponitur, & eius aqua glutitur, ad aſperitatem gutturis. Mẽſtrua prouocat, & extrahit fœtus ac vermes & aſcarides propter ſuam amaritudinem. Vnius fabæ quantitas ex eo datur in potu ad vlcera inteſtinorum, & raſuram atque ſolutionem. Datur etiam potui cum vino ad puncturas ſcorpionum. Item faba ex ea accepta cum pipere, & aqua ad initiũ rigoris febrium prohibet ipſum. Dicit Galienus, quòd odor myrrhæ ſanis efficit ſoda necdum patientibus ſoda. Confert ipſa concuſſioni auris, & facit ſcotomiam, & ſomnum. Sparſa ſuper vlcera capitis ſanat ea. Nares ex ea liniuntur ad fluxus antiquos, & conſtringit eos Caputpurgium ex ea fit, & mundificat cerebrum. Os ex ea cum vino & oleo colluitur. Et confirmat dentes valde. Prohibet corroſionem eorum, & ſtringit eos, ac remouet humiditatem eorum. Platearius. Pillulæ ex myrrha & ſtorace calida dantur contra catarrum, id eſt fluxum humorum a capite, eadem valet ad digeſtionem confortandam. Contra viſcoſum flegma adhærens ſpiritualibus, vt in tuſſientibus, & contra aſma. Vinum decoctionis eius valet contra fœtorem oris prouenientem ex fumoſitate ſtomachi. Et contra ſaniem ſtomachi, & inteſtinorum. Puluis eius vulneribus impoſitus putredinem conſumit, & ea conglutinat. Contra vitium gingiuarum ex puluere eius fricantur gingiuæ, putredinem conſumit, & conſolidat. Fumigium myrrhæ per os receptum cerebrum confortat. Optima eſt myrrha illa, quæ eſt mundiſſima, & tactu quaſi aſpera, arida, fragilis, leuis, & globulis puſillis, & extrinſecus vnius coloris, intrinſecus autem ſubrubea veluti nebulas habens albicantes, odore ſuauis, guſtu amara. Hæc quidem in montibus colligitur, ſed altera melior, ac pinguior in planis inuenitur. Poteſt autem eius acrimonia venabilis commouere corpus. Eſt etiam granalis & glutinatiuæ virtutis ac ſiccatiuæ. Diaſcorides. Myrrha diſſentericos, & cœliacos, & humecta tuſſicula vexatos, & aurium fluores medicinaliter iuuat, oris fœtorem maſticata pellit, cum alumine quoque pedorem alarum tollit, facit & ad lumbricos, Oris collutioni cũ vino adhibita dentes, & gingiuas confirmat. Conſtantinus in libro graduum. Myrrha ſub lingua miſſa diſſoluta, & inglutita aſperitatem cannalium pulmonis lenit, & vocem clarificat. Andromachus dixit. Myrrham mundificare vulnera, pectus, guttur, & omnia ſpiritualia in fabæ modum data. Item & viſum clarificat, aſperitatem palpebrarum lenit. Raſi. Myrrha calida eſt, & antiquæ tuſſi congruit, vocem clarificat. Scothomiam tamen inducit, propterea dormire facit, menſtrua prouocat. Scorpionum puncturis bibita confert.

De Opobalſamo. Cap. XCIX.

ISidorus. Opobalſamum eſt ſuccus arboris balſami, & ideo cum adiectione ſignificatur, quia cortea ligni percuſſus ferreis virgulis per cauernas eximij odoris guttam diſtillat. Cauerna enim Græcè dicitur ope. Huius guttam adulterant admixto oleo cyprino cum melle. Sed ſincera probatur a melle, ſi cum lacte coagulauerit, ab oleo autem, ſi inſtillatur aquæ, vel admixta facilè fuerit reſoluta. Præterea etiam ſi laneæ veſtes ex ipſa pollutæ fuerint, non maculantur. Adulterata quidem neque cum lacte coagulat, & vt oleum in aqua ſupernatat, & veſtem maculat. Balſama autem, ſi pura fuerint, tantam vim habent, vt ſi Sol excãduerit, ſuſtineri in manu non poſſint. Platearius. Opobalſamum calidum eſt & ſiccum in ſecundo gradu. Tempore æſtiuo inſcinduntur rami balſami aliquantulum cum

cultello, non penitus. Poſtea gutta inde emanans colligitur in vaſe vitreo ſcisſuræ ſuſpenſo. Poſtea rami inciſi aliquantulum deſiccantur & colliguntur, & dicuntur xilobalſamum. Virtutem habet calefaciendi, & conſortandi. Opobalſamum autem potiſſimam habet virtutem, ſed quia chariſſimum eſt, multis modis ſophiſticatur. Quidam vendunt pro eo therebinthinam. Quidam autẽ admiſcent. Alij verò oleum nardinum admiſcent therebinthinæ. Sed Diaſcorides dicit, quòd ſi gutta opobalſami ponitur in lacte caprino, lac coagulatur & gutta deſcendit ad fundum. Sed multa ſunt coagulantia. Sic ergo a ſophiſtico dignoſcitur. Opobalſamum citrinum eſt, & multum clarum. Si cũ ſtilo ponatur ſuauiter in ſuperiori parte aquæ, ibi remanet. Eſt & alia probatio. Si panno imponatur ſubtiliſſimo & mundiſſimo, & poſt hoc abluatur aqua in vaſe mundiſſimo, quod purum eſt, ad vnam partem aggregabitur, velut viuum argentum. Si aliud gummi ibi fuerit in alia parte remanebit. Præterea ſi purum fuerit, pannus non inficietur. Eritque eiuſdem ponderis, cuius fuit prius. Item ſi parum opobalſami ponatur in palato, cerebrum ita calefacit, ꝙ videtur ſuccendi. Virtutem habet diſſoluendi, cõſumendi, attrahendi. Opobalſamum cum vino matricis ſuperfluitates mundificat, fœtum mortuum & ſecundinam educit. Datur & contra diſſuriam, vel ſtranguiriam, vel lapidem veſicæ. Si etiã opilatio fuerit ex frigido humore contra dolorem iliacum, vel dolorem ſtomachi factum ex frigida cauſa. Contra quartanam & quotidianã factæ prius purgatione, in his omnibus datur cum vino. Contra oẽs paſſiones capitis datur cum opiata aliqua illi paſſioni cõgruenti. Contra oẽs cicatrices remouendas madefactũ cera opobalſamũ ſuper cicatrices ponitur, & cũ cera per tot dies ſeruatur. Contra vitiũ aurium parũ inſtillatur. Cõtra vitiũ dentiũ ex parte dolente aliquid in aure mittitur. Corpora mortuorum incorrupta conſeruat, quia quantum diſſoluit, tantum conſumit. Actor. Ex prædictis patet, ꝙ arboris balſami ſuccus non ſolum dr̃ opobalſamum, ſed etiam balſamum, pp quod & de ipſo iam alias ſub nomine balſami ſuperius eſt prælibatum.

De Pinea. *Cap.* C.

ISidorus. Pineæ lachryma in Germaniæ Inſulis electrum gignit. Gutta enim deſinens rigore, vel tepore in ſoliditatẽ dureſcit, & gemmam facit, quæ de qualitate & nomen accepit, idest ſuccinum, eo ꝙ ſuccus arboris ſit. Pinalium autem reſinarũ, alia liquida, alia arida, & afferuntur ex tirreoa colofonia, vnde & nomen colofoniæ reſina ſumpſerit. Actor. De colofonia dictum eſt ſupra, quæ dicitur & pix Græca. Nam pinus dicitur arbor picea, ſm̃ Iſidorũ, eo ꝙ picem deſudet. Plinius lib. 24. Pinea reſina capitis vulneribus optimè medetur. Diaſcor. Reſinæ pineæ differũt non ſolum in ariditate & liquiditate, verum etiam in colore. Nã alia eſt alba, alia olea, alia melina. Sed ex aridis meliores ſunt piomiæ, quæ de Inſulis Hiſpaniæ afferuntur. Et probabiles ſunt, quæ meliora odoris fuerint, auream reſ tẽtes qualitatem, atque perſpicuam. Ex eorum pinguioribus lignis colligitur pix, quæ a Græcis cinamonos dicitur. Probabilis autem eſt ſplendens, lenis, munda. Medetur autem cum melle, vt electuarium datum ptiſicis, anhelosis, ſanguinem expuentibus, & ex torace, difficilibus eacreationibus, venena curat, inflationesque turgentes, ac matricis duritias. Ad ſcrophas etiam purulentas facit concocta farinæ vrina puerili, putredines quoque circumſcribit. Icẽ admixta vua paſſa, & melle exationes excalcat, quas Græci tagadias vocant in pede, ſiue pollice. Impetigines etiam, ac leproſos vngues deſpumat. Valet etiam ſecundum quoſdam ſinaticis & ad glutinandos receſſus, & ad ſerpentes, & aurium fluorem.

De Pice. *Cap.* C I.

ISidorus. Pix, vt quidam volunt, a pino dicitur. Pinus enim picem deſudat. Cuius probabilis ſplendens, lenis ac munda. Plateatius. Pix alia liquida eſt, quæ picia, ſiue picula dicitur. Et eſt calida & ſicca in ſecundo gradu. Alia naualis, quæ eſt minus calida & ſicca. Dicunt tamen quidã, ꝙ liquida ſit fæx naualis, quæ dum excoquitur pix liquida quaſi fæx reſidet, ſed hoc falſum. Fiunt enim ex diuerſis arboribus, quarum fruſta in quibuſdam vaſis excoquuntur, a quibus in alia vaſa, quæ ſub terra poſitæ ſunt, defluit liquefacta a lignis reſoluta. Plinius lib. 16. Pix liquida in Europa e teda coquitur naualibus muniendis, multoſq; ad alios vſus. Lignum eius conciſum furnis imponitur vndique igni extra circundato, vt primus ſudor aquæ modo fluat in cannalibus, hoc in Syria cedrũ dicitur. Cui tanta vis eſt, vt in Aegypto corpora defunctorum hominum eo perfuſa ſeruetur. Sequens liquor craſſior in picem funditur. Hæc rurſum in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur, & coagulata brucia vocatur, doliis ac cæteris vaſis vtilis, ab alia pice differens colore rutilante, & quòd pinguior eſt. Zoſippa reſina de nauibus maritimis coagulatur in picem. Pix optima vbicunque ex apricis Aquilonis ſitu. Ex opacis horridior viruſque præferens, frigida hiemem deterior, ac minus copioſa & decolor. Quidam arbitrantur in mõtuoſis copia præſtantiorem ac colorationem, & dulciorem ſerè, odore quoque gratiorem, dum reſina ſit, decoctam vero minus picis reddere.

De Medicinali eius operatione. *Cap.* C I I.

PLinius li. 24. Picis natura excalefacit, caplet, aduerſatur priuatim ceraſtę morſibus cum polenta, ſanat lichenas, aluũ ſoluit, exſcreationes pectoris adiuuat, carbunculos purgat, & vlcera putreſcentia. Diſcor. Pix liquida colligitur ex lignis pinguib. ſed illa melior eſt, quæ eſt lucida, lenis, & munda, bibita venenis occurrit, tuſſientibus ac ptiſicis opitulatur. Emoptoicis ac ſpaſmaticis ſubuenit. Toraxis pinguedinẽ electuarij more accepta diſſoluit. Tumorem faucium ſedat. Vuæ ac ſquinantiæ penna intincta medetur cum ſale trita, ac cera impoſita. Morſibus venenatis opitulatur. Zernas & vngues vlcerantes emendat. Sordida quoq; vulnera mundat. Item cum myrrha, thure, ac cera vulnera ſine oſſe replet. Ragadias pedum iniuncta curat. Melli & vuæ paſſæ mixta carbunculis occurrit. Putredines vulnerum tollit. Medicationibus ſtipticis neceſſariè miſcet. Pix dura melior eſt, ſi limpida & pinguior, & odoris boni fuerit, ac ſubruffi coloris, & reſinæ ſimilis, in vulneribus ſaniem remouet, alia vulnera replet. Papulis quoq; medetur, & medicaminibus adhibetur. Auicenna. Pix duarum ſpecierum eſt, vna eſt marina liquida nigra, quæ ponitur in emplaſtris. Alia montana ſilueſtris: & huius alia eſt liquida, ſ. ex arbore aliembuth, alia pini. Eſt autẽ maturatiua groſſorum humorũ, abſterſiua, calefactiua, & humida quidem vehementius maturatiua eſt, ſicca vero fortius deſiccatiua. Pix extirpat albedinem vnguis. Attrahit ſanguinẽ ad membra, & impinguat ea propriè, cũ iteratur eius adhærentia, & euulſio ſubito cum violentia, linitur ſuper fiſſuras pedum ac reliquorum membrorum, vt claudat eas. Emplaſtrũ ex ea facit naſci pilos in alopicia. Item lenit apoſtemata dura, propriè pix humida. Cum farina ordei valet ſuper ſcroffulas. Item delet impetiginem, & generat carnem in vlceribus profundis, & mundificat ea. Confert apoſtematibus in lacertis, & tuſſi frigidæ, ac ſiccæ. Et vlceribus capitis, in pleureſi & peripleumonia ſputũ facilè facit, & maturat cum oleo amigdalino. Prohibet ſputum ſanguinis, & vomitum ſanici, humida palato illinita valet præfocationi. Item lenificatiua eſt. Et plurimus eius vſus ſoluit. Valet ad apoſtemata calida & dura in inteſtinis, & matrice, & teſticulis. Et ponitur in medicinis vulnerum orificij veſicæ. Reſiſtit venenis. Et confert, cum linitur ſuper morſum viperæ. Conſtantinus vbi ſupra. Pix liquida calida eſt, & ſicca in tertio gradu, contra venenum eſt cũ melle accepta. Valet vulnerib. pectoris & pulmonis, & tuſſim diuturnã habentibus. Gargariſmus eius apoſtemata gulæ diſſoluit. Pix quoq; ſicca oĩa ſupradicta operatur, & ſæpe in vnguẽtis ad vulnera recipitur. Plateatius. Pix liquida virtutem habet diſſoluendi, conſumendi, laxandi. Ex picula fit vnguentum contra ſcabiẽ. Vſus etiã eius contra impetiginẽ & ſerpiginem & contra tineã. Contra ſplenem & frigida apoſtemata fit emplaſtrum ex picula cera & oleo reſoluta. Pix etiã naualis ponit̃ in emplaſtris.

De reſina. *Cap.* C I I I.

ISidorus. Reſina Græci retinam vocãt. Nam reſi Græci dicitur quicquid manat. Eſt enim lachryma ſudore exhalata lignorũ, vt ceraſi, lẽtiſci, balſami, vel reliquarum arborum, ſiue virgultorum, quæ ſudare prodſitur, ſicut & odorata orientis ligna, vt gutta balſami ac ſeculatum vel ſuccinorum, cuius lachryma dureſcit in gemmã. Prima eſt reſina therebinthina omnium præſtantior, hæc ex Arabia, & India, & Syria, Cipro, & Aphrica, ex inſulis quoque Cicladibus affertur. Secunda eſt lentiſcina, quæ maſtix vocatur, & hæc de Chyo inſula deportatur. Tertia pinalis, quæ ex Tirrena Calofonia. Plinius lib. 14. In Oriente optimam & tenuiſſimam reſinam fundunt therebinthi. Deinde lentiſci, quæ maſtix dicitur: poſtea cypreſſi acerrimam ſapore, liquidæ omnes extant. Craſſior vero eſt, & ad pices faciendas cedrus. Arabica reſina alba eſt acri odore, difficilis coquenti. India calloſior, & therebinthina quoque odoratior. Syria atticæ mellis habet ſimilitudinẽ. Cypria antecedit melleo colore carnoſa. Idẽ in li. 24. Reſinę ſpecies duę ſunt, ſicca & liquida, ſicca e pinu & picea fit. Liquida e therebintho, larice, lentiſco, cypreſſo. Nam & hæ ferunt in Aſia & Syria. Falluntur qui eam putant eſſe e picea, atque larice, Picea enim pinguem & ſuccoſam fundit. Larix gracilem ac mellei liquoris virus redolentem. Medici liquida raro vtuntur & in ouo fere. Diaſcor. Reſinæ lachrymum eſt arboris. Omnis autem reſina deſiccat, & calefacit, & diuretica eſt. Alia quidem plus, alia vero minus. Meritoq; præcedit omnis reſina de Cyno. Quæ ideo maſtix nominatur, quia modicum ſtiptica eſt, vnde ſtomachum & ventrem & epar deſectum corroborat, & inflationes eorum iuuat abſque moleſtia. Aliquantulum autem habet acredinis, & ideo leptomeris eſt. Præterea therebinthinam præcellit. Nã & ideo diaforetica eſt, pluſquam maſtix, ita vt ſcabies ſanet, & ꝓfundas plagas ac vulnera magis repleat & purget.

De

De Sagapino, & ſerapino, Cap. CIIII.

PLatearius. Sagapinum, vel ſerapinum eſt in tertio gradu calidum & ſiccum. Eſt autem gummi cuiuſdam arboris in tranſmarinis partibus, & in Græcia naſcentis. Humiditas enim quædam fluens circa arborem induratur, ita quòd euelli quandoque ſine cortice non poſſit. Et in loco ſicco diu ſeruatur. Virtutem habet diſſoluendi, conſumendi, attrahendi, relaxandi. Contra Litargiam fumigium factum ex ipſo & corna caprino ſuper carbones poſitis ſternutationem prouocat, & cerebrum a flegmatica ſuperfluitate mundificat. Idem quoque mundificatiuum, vt debet datum aſmaticis laborantibus ex humiditate valet, præcedentibus tamen mollificatiuis, & materiæ digeſtiuis. Aliter Gentiana in aqua decoquitur ordei, in qua colatura & ſerapinum ſoluitur, & patienti datur. Suppoſitorium, vel fumigium ex eo factum contra præcipitationem matricis valet multum. Itemque fumus eius per os, & nares receptus multum valet ad ſuffocationem ipſius. Denique contra ſplenis duritiem ex eo fit vnctum, vel cerotum optimum. Siquidem in aceto per noctem ponitur, eoq; mane decocto & colato, addita cera & oleo, vnguentum efficitur. Auicenna. Serapinum eſt arboris gumma, in qua non eſt ruinamentum, ſed in eius gumma, & dicitur, quod eſt quædam ſpecies galbani, quæ reſoluitur & ſerapinũ fit. Melior eſt duarum eius ſpecierum illa, quæ eſt ſpiſſior & clara, cuius pars interior ad rubedinem declinat, & velociter reſoluitur in aqua. Non ſicut id, quod adulteratum eſt cum galbano, quamuis galbano albo ſit ſimile, & ꝙ melius eſt de eo eſt illud de Saphan. Eſt autem calidum in tertio, ſiccum in ſecundo, & eſt reſolutiuum, carminatiuum, calefactiuum, abſterſiuum. Confert paraliſi, ac rupturæ lacertorum & chordarum eorum, ſolutiq; materias eorum, quæ ſunt in vteriſque anchis. Cliſterizatum & bibitum, ſimiliter valet doloribus iuncturarum. Reſoluit ſodam frigidam, atque ventoſam. Epilenſiæ confert, & obſcuritati oculi in alcoſol, & croſſitudini palpebrarum, ac veſtigiis in oculo, & eſt de medicinis, quæ ſunt ad aquã deſcendentem ad oculũ. Tritaq; cum aceto & poſita ſuper ordeolum delet ipſum. Cõfert pectori, laterisq; dolori, & antiquæ tuſſi. Cum aqua rutæ valet ad malitiam anhelitus, fortiterq; mundificat pectus, & extrahit humores crudos. Confert iterum hidropiſi, & aquam citrinam extrahit. Confert & colicę cliſterizatum & bibitum, & dolori ventris pungitiuo. Extrahitque lapidem ex ambobus, & augmentum efficit in coitu. Confert quoque matricis doloribus. Prouocat menſtrua cum hidromelle bibitum. Sed interficit fœtum. Lenit cum facilitate ventrem, & extrahit viſcoſum humorem. Confert etiam febribus periodicis. In vino datur ad puncturam vermium venenoſorum, & ad omnia venena mortifera. Eius operatio fortior eſt operatione galbani. Et quandoque confert delinitum in omnibus locis.

De Sanguine draconis. Cap CV.

PLatearius. Sanguis draconis eſt gumma cuiuſdam arboris in India & Perſia naſcẽtis. Sic dictus, quia ſanguini ſimilis eſt. Eligitur autem ſubrubicundus & interius clarus, ſicut minium, & ſophiſticatur quandoq; ex puluere minij cum alio ſucco indurato. Eſt autem frigidus & ſiccus in tertio gradu. Per annos 30. ſeruatur, virtutẽ habet conſtringendi. Contra fluxum ſanguinis e naribus puluis eius imponitur, & nares cõſtringunt, vt puluis adhæreat rupturæ venarũ. Vſus quoq; eius cõtra emoptoicã paſſionẽ, & cõtra diſſenteriã. Cõſtantinus vbi ſupra. Sanguis draconis eſt de arboribus in Perſide & Armenia naſcentibus, qui frigidus eſt, & ſiccus in initio tertij gradus. Loca de gladio, aliisq; rebus inciſa ſolidat, & vulnera inteſtinorũ curat, ſi ex eo cliſterizetur. Ventrem cõſtipat. Radices huius arboris de croſſis viſcerum humoribus & viſcoſis mundificatiuas eſſe Galienus affirmat. Aceto temperata morpheam & impetiginem inuncta ſanat. Succus ex eo collirius mixtus viſum clarificat. Auicenna. Sanguis draconis eſt ſuccus rubeus notus, non multum calidus. Dicunt etiam quidam, quòd eſt frigidus. Eiusque ſiccitas eſt in ſecundo gradu. Conſtrictiuus eſt, fluxumq; ſanguinis prohibet. Vlcera & plagas recentes conglutinat, ſtomachumque confortat. Denique conſtringit, & diſſenteriæ confert, aniqque fiſſuris.

De Sarcocolla. Cap. CVI.

AVicenna. Sarcocolla eſt arboris ſpinoſæ gumma, in qua eſt amaritudo. Et bona eſt illa, quæ ad citrinitatem declinat, ſimilis olibano. Et dicunt quidam, ꝙ eſt calida in ſecundo, ſicca in primo. Eſt autem glutinatiua, & ideo conſolidat, & carnem creat. In emplaſtris adminiſtratur, & in ipſa eſt virtus adhærere faciens, opilatiua & amara, ꝑ hoc in ipſa eſt reſolutio, & digeſtio. Caluiciẽ facit frequens potus ipſius, & propriè ſenibus. Omnia ſedat apoſtemata emplaſtri more ſuperpoſita. Corrodit mortuam carnem, recentesq; plagas conſolidat. & reſtaurat corroſionem. Valet etiam ad aurẽ ſanioſam. Confert obtalmiæ, ac propriè lippitudini & fluxui oculi, propriè cũ lacte aſinæ, humorem crudum, ac flegma croſſum ſoluit, propriẽq; ca ancha, & iuncturis. Platearius. Sarcocolla eſt in ſecũdo gradu calida & ſicca, & eſt gũmi cuiuſdã arboris ex partibus tranſmarinis. Huius generis alia eſt in pulucrem redacta, quæ facilè ex alterius pulueris admixtione ſophiſticatur. Alia verò croſſa reperitur, diu ſeruat, ex glutinoſitate quã habet. Ineſt ei virtus conſtringendi & conſolidandi. Eligenda eſt illa, quæ alba eſt, aut ſubalbida & gũmoſa, quæ in maiori quantitate reperitur. Reducta in puluerem oõ valet. Ex illa emplaſtrum & albumine oui cõfectum, valet ſuper tẽpora contra ſanguinis e naribus fluxum. Contra maculam oculorum, puluis eius cum aqua roſacea conficitur & ſoli exponitur, donec aqua conſumatur. Ex aqua roſarum iterum appoſita, ſi fit ac tertio, vel quarto. Poſtea cum aqua roſacea, vel per ſe imponitur oculorum doloribus. Item puluis eius vulnera conſolidat ſuperpoſita. Denique contra reſomnon ex frigida cauſa valet fumus ex puluere ipſius poſito ſuper carbones a patiente per embotum receptus. Diaſcorides. Sarcocolla eſt velut lachrymum arboris & quaſi reſina, naſcens in Perſia, ruffa & guſtu amara. Virtus eſt ei vulnerum petacollectica. Poteſt etiam lachrymas ſtringere, & quodammodo vultum hilarem facere, & oculorum reuma prohibere. Emplaſtris miſcetur, Adulteratur autem gummi ac reſina. Sed tactu facilè deprehenditur.

De Stacte, & ſtorace. Cap. CVII.

ACtor. Stacte dicitur gũmi, quod defluit ex arbore myrrhæ, quod etiam appellatur eodem nomine, videlicet myrrha, de qua dictũ eſt ſupra. Iſidorus. Storax dicitur & dicta eſt, eo ꝙ ſit arboris gutta profluens & congelata. Nam Græci ſtiriã guttam dicunt. Græcè autem ſtirax, Latinè ſtorax dicitur. Arboris ſtoracis virgulæ intra caniculæ ortum, cauernatim lachrymã fluunt. Diſtillatio enim in terra cadens immunda, ſed cum proprij corticis ſcrobe ſeruatur. Illa autem, quæ virgis & calamis inhæſerit, munda eſt, & albida. Dehinc fulua fit ſolis cauſa: eſtq; ipſa ſtorax calamitis pinguis, reſinoſa, iucundi odoris, humecta, & velut mellorum liquorẽ emittens. Plin. lib. 12. Storacẽ Arabes ex Syris reuehunt ſeri eius odore focis abigentes ſuorũ faſtidiũ. Cæterũ non alia ligni genera ſunt in vſu, quàm odorata, ciboſq; coquunt ſabei thuris ligno, alij verò myrrhæ Ad hunc & ſanãdi cauſa, oppidorum vicorumq; non alio, quàm ex aris fumo, atq; nidore ſtoracẽ in pellibus hircinis vtunt, tectaq; ſuffiunt. Eũdem & ad ſerpentes vtunt fugandos in odoriferis ſiluis frequentiſſimos, proxima Iudeæ Syria ſupra Fenicem gignit ſtoracem circa gabala & marathunta & Caſſiũ Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem noĩe malo cidonio ſimilis. Lachrymæ ex auſtero iucũdioris, intus ſimilitudo arundinis prægnans ſucco. In hanc circa canis ortũ aduolant pennati vermiculi corrodentes, & ob id ſcrobę ſordeſcit. Auicẽna in lib. 2. Storax gumma pes ſi extracta eſt citrina, & cũ antiquatur, ad colorem aureum declinat. Quæ autem extrahitur a decoctione corticis ipſius arboris eſt nigra. Diaſcor. Storax eſt lachrymum arboris eiuſdem nominis, cuius virgæ intra ortũ caniculæ ſcrobem ex ſe ſeram ſimilem emittunt, & cauernatim lachrymum fluunt. Eligenda eſt autem ſtorax ruffa, & pinguis, ac reſinę ſimilis, fruſtatim ſubalbida, & odore plena, quę cum malaxatione humiditatem emittit ex ſe melle ſimilem. Eſt enim iu ſcida naturaliter & odorata, calefaciens & molliens.

De virtute ſtoracis in medicina. Cap. CVIII.

IDem. Storax ad tuſſim facit, & catarrum compeſcit, raucedinem faucibus detergit, aurium tinnitus prohibet. Scrificis effocationibus, ac duritiis eius effectum præbet. Menſtruis imperat, ventrem mollit, therebinthinæ mixta & glutita, malagmatibus quoque diaphoreticis, & acopis neceſſariè miſcetur, fumigationem habet thuri ſimilem. Et tantum vbique prodeſt, quantum maſculum thus. Eſt & alba ſtorax, quæ calamitis appellatur & Indica. Reprobatur autem nigra, fragilis, cantabroſa. Adulteratur autem arboris ſectione, quam ferraginem dicimus, aut mixto melle, & iris ilirica puluere, cera, & adipe. Sed agnoſcitur, ꝙ non ſit acrimoniæ maioris. Et quia mollitiuæ virtutis eſt, duras matrices, neruorũq; duritias relaxat. Scrophas & vocis amputationes digerit, & brancos iuuat. Auicenna. Storax alia eſt humida, quæ extrahitur per ſe: alia, quæ cum decoctione: per ſe extracta eſt citrina, & cum antiquatur ad aureũ colorem declinat, & abundat. Quæ autem extrahitur e cortice eſt nigra, qm̃ extrahitur cum corticis decoctione, & ipſa quę extrahitur, eſt humida, & quę remanet, eſt ſicut fęx & vinacia ſicca. Suffumigatio ſtoracis ponitur in omni re loco ſuffumigationis thuris. Melior eſt autem huius generis illa, quę eſt acutioris odoris. Calida in tertio, ſicca in primo, lenificatiua eſt valde. Permiſcetur cum medicinis laxitudinis, & catarro confert, ac coriza. Confert etiam tuſſi & raucedini, caput autem grauat, & facit ſoda. Oleum eius confert duriciei matricis & menſtrua prouocat. Storax ſicca ſtomachi humoroſitati confert, ac ventrem ſe-

tinet. Platearius. Storax eſt calida in gradu primo, ſicca in ſecundo. Et alia quidem eſt calamita, alia rubea, alia liquida. Quælibet illarum eſt gummi arboris in India naſcentis. Storax liquida reperitur in Calabria. Storax vero calamita dicitur non a calamo, ſed a calo, quod eſt bonum, & mita quod eſt gutta, quaſi bona gutta. Per decem annos durat. Eligenda eſt illa, quæ ſubruffa eſt, virtuſque caloris per totum, & ſapore pōtica & ſubamara, quæ malaxari poteſt in cera. Quæ autem dulcem ſaporem habet, ſophiſticata eſt. Nam ſtiram illiticam cum melle conficiunt, & ſtoracem calamitam, vt ſophiſticetur, addunt. Sed diſcernitur, quia talis habet dulcedinem nimiam, & ſi manibus tractetur ſtatim fit humida, & parum viſcoſa. Si verus cum malaxatur, puluerizatur. Sed ſtorax rubea plus accedit ad ruborem effectus ſimiles habens. Storax vero calamita maior eſt efficaciæ. Virtutem habet ex ponticitate confortandi, & ex qualitatibus ſuis conſumendi. Contra debilitatē ac frigiditatem cerebri & catarrū ex ea mellum informatur & naribus imponitur. Caphala ex eadem facta ſuper dentes lauatos & gingiuas confortat & confirmat. Emplaſtrum ex eadem oleo factum contra frigiditatem ſtomachi valet ſtomacho ſuperpoſitum. Item cōtra frigiditatem ſtomachi, & contra frigidum reumaa capitis dātur pilulæ ſtoracis. Suffumigatio ex eadem facta per inferiora prouocat menſtrua. Valet etiam ſuffumigatio ex eadem facta per inferiora, ſi fiat, puta inferius contra matricis ſuffocationē. Si ſuperius contra ſui præcipitationem. Liquida ſtorax in emplaſtris & vnguentis maximè contra tineam ponitur, & diutiſſimè ſeruatur. Contra tenaſmon valet ſuffumigium ex ea factū. Seruatur autem diutius ſtorax rubea, quàm calamita.

De Therebinthina. Cap. CIX.

ISidorus. Therebinthina eſt reſina, quam generat therebinthus, omnium reſinarum præſtantior. Diaſcorides. Therebinthina reſinis omnibus præcellit. Nam & diaphoretica eſt pluſquam maſtix, ita vt ſcabies ſanet, & profundas plagas, & vulnera magis repleat & purget. Eligenda eſt alba & limpida, vitreum colorem habens, & odorem therebinthi retinens. Plinius libro 24. Placet therebinthina odoratiſſima atq; leuiſſima nationum Cypria & Syriaca, vtraque mellis attici coloris. Sed Cypria carnoſior ſiccior q;. In ſicca quærunt vt ſit candida, pura, perlucida. In omni autem vt montana potius, quàm campeſtris. Item ab Aquilonio, quàm ab alio vento. Reſoluitur autem reſina ad vulnerum vſus & malagmata oleo. In potiones amigdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, diſcutere collectiones. Item pectoris vitia, therebinthina, illinitur, & eadem calida membrorum doloribus. Spatiis quoque illinitur in ſole totiſque corporibus. Platearius. Therebinthina eſt calida & ſicca. Eligenda eſt alba, vel citrina in ſubſtātia valde clara, & non fœculenta. Per annos decem durat. Virtutem habet diſſoluendi, lauandi, & maturandi. Ad apoſtemata frigida maturanda ſuper carbones ponitur, & emboto impoſito fumus interius a patiente accipitur. Contra ſuffocationem matricis mulier fumum ſubterius accipit, ad præcipitationem eiuſdem fumus per os accipitur. Suppoſitorium ex bombace factum, & ea intinctam matricem mundificat.

De Thure. Cap. CX.

ISidorus. Thus a tundendo dictū eſt. Eſt autem ſuccus aromaticus, quem arbor Arabiæ in modum amigdalæ fundit album, & maſticatione reſolutum velut in puluerem, & cum frangitur intus pingue eſt, ignique appoſitum facilè ardeſcit, & appellatur apud nos maſculus, eo quòd ſit natura rotundum in modum teſticulorum. Reliquum vero planum & penè ſcabroſum minus optimum. Adulteratur autē admixta reſina, ſiue gummi, ſed proprietate ſua dignoſcitur. Nam thus igni impoſitum ardeſcit, reſina fumeſcit, gummi vero calefactum liqueſcit. Plinius libro 7. Thus expectatur (vt dictum eſt ſupra) in Sabotha Arabiæ monte excelſo, a quo octo manſionibus diſtat regio eorum thurifera Saba appellata, quod ſignificare Græci myſteriū dicunt, ſpectant ortus ſolis æſtiui, vndique rupis inuia, & a dextra maris ſcopulis inacceſſa. In æſtu flagrantiſſimo circa canis ortum vindemia prior & naturalis eſſe dicitur, quia tunc maximè prægnans eſſe tenuiſſimusque tendi cortex arboris videatur. Secunda vindemia eſt vere, ad eam hieme corticibus inciſis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Adulteratur apud nos reſinæ candidæ gemma perquam ſimili. Probatur autem candore, fragilitate, amplitudine, carbone, vt ſtatim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quàm in micas frangatur. Diaſcorides. Thus lachrymum eſt arboris, quæ Græcè Libanus dicitur, quod quidem de Arabia affertur cādidum, quod autem de India ſubruffum, ſed vtrumque maſculum eſt. Et tertium valde minutum, quod manna dicitur, vel manna thuris. Adulteratur autem thus maſculum picina, ideſt pinali reſina & gummi commixto. Sed in hoc deprehenditur, quòd non talem odorem emittit. Gloſſa ſuper Eccleſiaſticum. Thus bis in anno colligitur, in Autumno ſcilicet, & in vere. Sed autumnali collectioni præparatur inciſo cortice in æſtatis feruore. Inde profilit ſpuma pinguis, quæ concreta denſatur, niſi loci natura poſcat tergere palma excipiente. Quod in arbore hæſit, ferro depectitur, ideo corticoſum videtur. Puriſſimum, hoc eſt thus candidum. Secunda vindemia præparatur in hieme inciſis corticibus. Rubrum hoc erit, nec comparandum priori. Nouellæ arboris veteris eſt odoratius, quod ex eo pependit rotunditate guttæ maſculum vocatur.

De operatione thuris in medicina. Cap. CXI.

RAzi. Thus calidum eſt & ſiccum, carnem in vulneribus creat, ventrem ac vomitum arcet. Intellectum acuit. De quo tamen ſi multa ſumatur quantitas ſanguinem adurit, & amentes & vigilantes efficit, tremori cordis auxiliatur. Diaſcorides. Thus valet ad zernas & araneas & combuſturas & quaſſationes, & aurium mammarumque dolores, & intraneorum tumores. Verum ſi a ſano bibitum fuerit maniam, vel etiā mortem incurrit. Porro manna thuris eligenda eſt alba, munda, fruſta habens minuta. Cuius virtus olibano ſimilis eſt, ſed paulo fortior. Denique tumores oculorum & reuma ſuſpendit, oculorumq; vulnera medendo limpidat. Simili modo facit fumus ſtoracis ac myrrhæ, quia ſimiles ſunt, & virtus vna eſt. Conſtantinus vbi ſupra. Thus eſt calidum & ſiccum in ſecundo gradu. Calefacit & conſtipat, viſum clarificat, recentia vulnera ſolidat. Fluxum ſanguinis vbicunque ſit conſtringit. Peſſima vlcera in ano, vel in alio loco naſcentia, ſi ſuperponatur cū lacte temperatum, dilatari non permittit, & croſſum flegma diſſoluit. Memoriam quoque corroborat. Item maſticatum cum origano ſtaphiſagria, diſſoluit flegma a capite extrahendo, & linguæ grauedinem alleuiat. Cum ſepo anatis temperatum ad vulnera deſiccanda fit optimum. Valet etiam ad vulnera propter aduſtionem ignis facta. Cum ſapa diſſolutum, & auribus inſtillatum mitigat dolorem earum. Macer. Thus calidum, ſiccumque gradu dicitur ſecundo. Lumina clarificat laccinio ſi ſoluitur oui. Contritum, vel fœmineo cum lacte tepenti. Acri cum vino tritum pice lacteque mixtis. Vulnera præcipuè curare recentia dicunt. Pingui porcino mixtum medicabitur vſtis. Admixtum melli panaricia decunt vnguis. Thus bene contritum vinoque tepente ſolutum. Affirmant anei multum prodeſſe dolenti. Tritum cum creta chimolea ſicque roſato. Permixtum mammas dicunt curare tumentes. Nil credunt emproicis magis auxiliari. Admixto vino ſi ſumatur, vel aceto. Thus cum lacte recens muliebri ſi ſuperaddas. Vlceribus ſiccis quæ ſæpe videntur in ano. Aut alio quocunque loco, medicabitur illis. Huic aloe iunges lachrymumque albuginis oui, Sic vt ſit ſpiſſum, ſectæ ſuperaddito venæ. Aut his vulneribus nimio quæ ſanguine manant. Nec ſoluas, niſi eum credas druiſa coiſſe. Si ſit opus medicamen idem ſupperadde priori. Donec firmari valeat ſolidata cicatrix. Affirmat melius nil ſiſtere poſſe cruorem. Vim memorem cerebri proprio confortat odore. Origano iunctum ſiquis commaſticet ipſum. Humores nociuos capitis per ſputa repellit. Alleuat iſta grauem capitis purgatio linguam. Anſeris aut anatis mixta pinguedine thuri. Fit cathaplaſma valens membris, quæ læſerit ignis.

De Viſco. Cap. CXII.

DIaſcorides. Viſcus eſt lachrymum arboris lene & viride, deintus ſubruffum, & nihil habens aſperum. Colligitur & de ſemine obrotundo arboris, quæ ditos appellatur, habens folia buxo ſimilia. Semen quidem primo lauatur, poſtea decoquitur. Multi vero maſticando illud conquaſſant, fit etiam ex arbore mali maciani, & ex pyro, & diuerſis arboribus. Aliquando in radice arborum & in frutice inuenitur. Virtus eſt ei diaphoretica, & malactica, & epimaſtica, & pectica, puſtulas corporis mundat, parotidis neceſſario miſcetur, Omnibus etiam apoſtematibus reſina & cera mixtis æquali pondere, auxiliatur. Thuri maſculo mixtus vulneribus malis medetur. Splenem ſiccat, maximè cum calce & lapide gagate mixtus coctus & impoſitus. Auripigmento vero aut ſandaracę mixtus ſcabioſos excludit. Calce autem aut fęcibus vini mixtus virtutem acuit. Viſculus in ramulis arborum naſcens, a quodam volatili, ideſt turdela viſcatur. Illud enim, quod in ramis ipſis formatur, conglutinatur, & inde naſcuntur virgulæ plurimæ fitque viſcus, qui in ſe viridis inuenitur. Eſt autem optimum quod in arbore quercu naſcitur & eſt mundum, ſubuiride, putridum, & ſi extenditur non rumpitur, ſed vt membrana extenuatur. Vires habet acres, & quæ duritias mollire poſſunt. Nam de profundo extrahit humores, non tamen ſubtiles, ſed pingues. Non autem calefacit mox, ſed diuturno tempore impoſitum vt taxia.

De

De Zuccaro & candi. Cap. CXIII.

AUctor. Zuccara & candi (vt fertur) vltra mare vel in Hiſpania ortum habet cannis, quæ zuccarinæ cognominantur. Oritur enim zuccara intra cannam, ſicut medulla intra ſambucum vel arundinem. Iſaac lib. 2. Zuccara calida eſt & humida in primo gradu: colat, diſſoluit, & extenuat, ventrem humectat, abſque vlla morſura ſtomachum mundificat. Nonnunquam tamen in choleram rubeam mutatur, ſi colericis detur propter eius dulcedinem. Sicut enim acetoſitatis acumen choleram rubeam extinguit, ſic dulcedo rei acetoſæ contraria, choleram rubeam augmentat & nigram. Platearius. Zuccarum eſt calidum, & humidum temperatè in gradu primo. Virtutem habet infrigidandi, & humectandi, relaxandi & nutriendi. Fit autem zuccarum canna mellis in partibus tranſmarinis, & in Sicilia, & in Hiſpania. Nam verſus feſtum Ioannis Baptiſtæ cannam mellis accipiunt incolæ, quæ ferè ſimilis eſt alijs cannis, niſi quòd iſtæ ſunt dulces & interius ſolidæ. Illę vero ſcilicet paluſtres concauæ ſunt & inſipidæ. Inſcidunt enim has per minima fruſtula, & piſtant, poſtmodum in lebete ponunt, & ad lentum ignem vſque ad ſpiſſitudinem bulire faciunt, & ſpumant. De qua videlicet ſpuma fit zuccarum ſophiſticatũ, quod eſt alio leuius intus cauernoſius, ac per hoc ab illo diſcernunt. Cum ergo zuccarum emitur tortella frãgatur & guſtetur. Nam ſiquidem intus ſit foraminoſum valde, vel guſtu non ſentiatur valde dulce, ſed quaſi euaneſcit in ore, ac non crepat in commaſticatione, id vanum atque ſpumoſum noſcitur eſſe. Bonum vero zuccarum fit reſidente ſpiſſo liquore præfato, qui ferè infrigidatus ponitur in vaſe rotundo. Sicque ponitur ad ſolem in eo, & tam per ſolis calorem, quàm per decoctionem longam durum fit & album zuccarum, quòd ſeruari poteſt per quinquẽnium, & hoc in loco non nimis frigido, nec multum calido. Cuius vſus in multis eſt neceſſarius, & in confectione medicinarum dandarum acutè febricitantibus. In ſyrupis ſi duæ ſint libræ, vna ſit aquæ. Si etiam multum ſit de aqua, non nocet, propter diuturnam decoctionem. Et notandum, quòd zuccarũ valet tuſſientibus & ſitientibus, ac laborantibus, cum aquam in calida regione non habeant. Prodeſt etiam ptiſicis conſumptis & aſmaticis poſitum in potibus eorum & in cibis. Reficit enim eorum extenuationem, reprimitque ſiccitatem.

De Eodem. Cap. CXIIII.

COnſtantinus in Pante. Zuccarum temperatum, ſed tamen aliqualiter calidum. Huius actio melli vicinatur. Cum farina coctum indigeſtiuum eſt, cum oleo amigdalino nutritiuũ. Sed epatis conſtipationem facit, & in renibus lapides. Auicenna. Zuccarum eſt vniuerſaliter in fine primi calidum, & in ipſo humidum. Antiquum vero declinat ad ſiccitatẽ in primo, & eſt humidũ in ipſo, & quanto magis antiquatur, tanto plus exiccat. Eſt aũt abſterſiuũ, lenificatiuum, ſed & ſulimenũ magis eſt lenitiuũ, & propriè alfenid, immo mel arũdinis ac zuccarũ nõ ſunt inferiores melle in abſtergendo vel mundificando. Ipſum zuccarum quanto plus antiquatur, tanto ſubtilius efficitur. Ab arundine ſicut gumma aſſumptum abſtergit oculum, & eſt bonum ſtomacho, in quo colera non generatur, ipſum enim lædit, eo quòd ad coleram conuertitur. Lenit pectus, ac remouet aſperitatem eius, & aperitiuum eſt opilationum. Sitim facit minorẽ, quam facit mel propriè antiquum, & generat ſanguinem fœculentum. Flegma ſtomachi abſtergit & ſoluit, propriè illud, quod ſuper arundinem ſicut ſal inuenitur. Et ſulimentum & rubeum vehementioris ſunt lenificationis. Denique zuccarum quãqs inflat, & quãqs inflationem ſedat. Zuccarũ alhuſar eſt manna cadens ſuper alhuſar, & eſt vt ſalis fruſta, in ipſo eſt cum abſterſione & reſolutione ponticitas, & amaritudo, & ex ipſo quodã aliud eſt ſameuum, aliud eſt agrizinm ad nigredinem declinans. Acuit viſum, & eſt cum ponticitate abſterſiuum. Confert pulmoni, & cum lacte camelę nouiter fœtæ confert hidropiſi. Nec ſitim facit vt reliquæ ſpecies zuccari, quia dulcedo eius eſt parua, & eſt bonum ſtomacho & epati. Confert quoque renibus ac veſicæ. Arundo zuccari in natura zuccari exiſtit, & vehementioris eſt exiccationis. In ipſo eſt iuuamentum ad vomitum. Ex libro de natura rerum. Zuccara calida eſt & humida. Sunt autẽ cannæ in partibus Hiſpaniæ, quę cum maturæ fuerint radicibus euellantur, earumque ſummitates ad menſuram duarum palmarum abſciſæ, ad ſpeciem germinis terræ infiguntur. Reliquũ vero cannarum per fruſta ſciſſum terunt, & liquorem in vaſis recipiunt ac buliunt. Cum totus in ſpumam tranſire videtur, exhauritur, & in vaſis reponitur, paleaqꝫ cooperitur & ſuperſpergitur. Citrinum autem remanet, & multo calidius eſt, & ob hoc in acutis poni nõ debet. Album vero frigidius eſt ac laudabilius & contra dolores pectoris valet. Sicut quoque pectus humectat. Valet etiam contra dolores capitis ex calida cauſa, & ad ſolutionem ventris.

De Penidijs. Cap. CXV.

DIaſcorides. Ex zuccaro conficiuntur penidię. Quarum virtus frigida eſt & humida. Arteriarum aſperitatem comeſtę leniunt, oris & gutturis amaritudinem, & ſelis temperant. Siccè tuſſientes humectant, conſumptis, ptiſicis, & ardorem in ſtomacho patientibus, vt rodoſtomachæ ſolutæ & potatæ refrigerium præſtant. Acutè quoque febricitantibus & ſintectis cum micis panis confractæ, ac ſolutæ calores, & ſiccitates intollerabiles reprimunt. Vocem etiam ex calore debilitatam cum dragaganto & alijs quibuſdam ſępius aſſumptæ reformant. Platearius. Penidiæ ſunt calidæ & humidæ. Fiunt autem ſic. Aqua zuccaro admiſcetur, & fit decoctio quouſque gutta lapidi ſuperpoſita adeo induratur, vt ſtatim inter digitos frangatur. Poſtea ſuper lapidẽ politum ponitur vſque infrigidetur, & clauo aſſeri in pariete infixo ſuperponitur, ibique manibus tractatur quouſque dealbetur. Poſtea cũ forpicibus in fruſtella quædã inſciduntur ac deſiccantur, aſpergendo deſuper amidi puluerem, vt albi fiant penidiæ. Optimus eſt autem cibus iſte laborantibus ex ſpiritualium apoſtemate, & contra tuſſim ſiccam. Valet etiam contra ſiccitatem pectoris in aqua ordei, & contra conſumptionem per ſe datur, vel in cibarijs: contra ſciſſuram labiorum, in aqua dragaganti penidiæ ponuntur, pennaque labia illiniuntur. Diapenidion, idest electuarium ex eis factum in acutis febribus maximè, vt pleureti, ac peripleumoniæ congruus eſt cibus. Auicenna. Penidij calidi ſunt & humidi in primo, propriè albi, & ſunt humidiores alijs, zuccaro groſſiores. Lenitiui ſunt ventris & vtiles tuſſi. Actor. Hæc de arboribus earumqꝫ gummis & lachrymis collegimus: nunc reſtat, vt de fructibus earum ac ſuccis fructuum dicamus, ſed hæc libro ſequẽti reſeruamus.

LIBER XIIII.

De Fructibus arborum. Cap. I.

ISidorus. Fructus dicitur a frumine, ideſt eminẽte gutturis parte qua veſcimur. Dicuntur autem propriè fructus arborum & agrorũ, quibus vtique vtimur. In animalibus vero abuſiuè & tranſlatiuè fructus vocatur. Poma dicta ſũt ab opimo, ideſt ab copię vbertate. Omnia autem poma mollia dicuntur mala. Nuces quoque generaliter dicuntur omnia poma corio duro tecta, vt pineæ, nuces, auellanæ, glandes, caſtaneæ, amigdalæ. Ambroſius in Hexameron libro teſtatur. Quanta vero Domini prouidentia, vt vbi mollior fructus, ibi folij craſſitudo validius tegumentum tuendo deferat pomo, quod videmus in ficulnea. Econtra autem vbi fructus validior eſt, ibi teneriora folia, vt arbor malus docet. Nam & ipſa protectionis craſſioris vmbra pomo plus nocere poſſet. Deniqꝫ docet pampinus naturæ gloriam & diuinam ſapientiam. Videmus enim ita ſciſſum ac diuiſum, vt trium foliorum ſpeciem videatur oſtendere, media parte a cæteris diſtincta, vt & ſolem facilius admittat, & vmbram obtexat. Sicque vuæ præbetur munimen contra iniurias, vel aeris imbriumque violentiam, impedimentum non infertur ad recipiendum ſolis calorem quo tepefacta alitur, coloratur, augetur, folium quoqꝫ ficulneæ æquè prope, vt pampinus quadrifida diuiſione interſcinditur, quod eo quo maius eſt ſolium clarius videtur. Craſſitudo ergo folij proficit ad tempeſtatis iniuriam repellendam, interſciſio autem ad fructus gratiam vaporandam. Denique hoc genus pomi non cito grandinem, ſed cito maturitatem ſentit, quia & latere videtur aduerſum iniurias & patere ad gratiam. Ariſtoteles in libro de vegetabilibus. Omnibus autem arboribus, cum primo plantatæ fuerint, dominabitur amaritudo, vel ponticitas, quia fructus in principio non bene digeſtus eſt, digeſtio ſiquidem eſt cum calore, & humore, ideo fructus in principio amari ſunt, quia calor & humor in digeſtione completa non ſunt. Huius ſignum eſt, quia amarum in ignem miſſum dulceſcit. Mirabolanorum tamen arboris fructus in principio dulces ſunt, conſequenter pontici, & in completione amari. Cuius videlicet rei cauſa iam dicta eſt ſupra. Meliores autem ſunt fructus arborum hortenſium, quàm ſilueſtrium. Plinius lib. 12. Arabia quandam diſtinctionem generum in fructibus flagitat, quia fructus his radice, frutice, cortice, ſucco, lachryma, ligno, ſurculo, flore, folio, pomo conſtat.

De Varietate fructuum. Cap. II.

AMbroſius vbi ſupra. Quis autem comprehendere poſſit varietatem ſpecierum, generumque pomorum, ſingulorumque vtilitatem fructuum, quemadmodum ægris hominum viſcer-

viſceribus amariora poma medicentur, inflationem aſperitatemque interiorem temperent, & quemadmodum humorum aſpera pomorum cultibus temperentur, alia ſunt poma quæ coquuntur, alia quæ teſtis & corticibus clauſa complentur. Mala pyra vuarumque genera omnia nuda ſoli obiecta ſunt. Nucis autem & nucleæ nucleique fructus & teſta opertus & cortice. Alitur eſt & ipſe calore ſolis ac nutritur, & quanuis pineæ denſitate nucleus abſconditur, iſti calore ſolis nutritur. Alia quoque ſpecies eſt maſculorum fructuum, alia fœminarum ſicut in dactilis Ariſtoteles vbi ſupra. Fructuum quidam compoſiti ſunt ex carne & oſſe & grano vt pruna, quidam ex carne & grano vt cucumeres. Quidam ex humore & grano, vt malagranata. Quidam corticem habet exterius & carnem interius. Quidam vero carnem exterius & granum interius. Et quidam corticem exterius & granum interius. Item quidam ſunt in ſiliquis vt grana. Quidam in coopertura quadam & tela vt triticum. Quidam in carne vt dactyli. Quidam in caſa vt glandes. Quidam in caſis multis & teſtis, vt nuces. In quibuſdam quoque fit ſtatim ſemen cum coperculo quo operiuntur, vt dactyli & amigdalæ. Quidam non ſic. Quidam etiam comeſtibiles ſunt, quidam nõ. Et quoſdam animalia quædam comedunt, quoſdam non. Item quidam cito maturant, vt mora & ceraſa. Quædam vero tarde, vt omnes fructus ſilueſtres, aut plures eorum a natura planæ. Quidam quoque durabiles ſunt, quidam non. Quidam citius putreſcunt, quidam tardius. Quidam molleſiunt, quidam non. Quidam etiam venerem prouocant, quidam ſomnum. Quidam autem interficiunt: & quidam lac faciunt, quidam non.

Adhuc de eodem. Cap. III.

PLinius libro 15. Arborum quarundam fructus pediculis dependent, vt pyri. Alij vero racemis, vt vuæ palmæ. Alij pediculis & racemis, vt hæderæ atque ſambuci. Magna eſt in baccis differentia. Ceraſis pomum primo candidum, & ferè omnibus baccis. Mox alijs vireſcit. Rubet vero moris ceraſis cornis. Deinde nigreſcit moris ceraſis, oliuis. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſemenque complexis amarum, cum in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. Alia gignuntur baccis, quarum intus lignum, & extra caro, vt oliuis, ceraſis. Aliquarum intus baccæ, foris lignum, vt in his, quæ in Aegypto dicimus gigni, quæ aũt baccis natura, eadẽ & pomis. Aliorũ intus corpus & foris lignũ, vt nucũ. Alijs foris corpus, intus lignũ, vt perſicis & prunis. Putamine clauduntur nuces. Corio caſtaneæ, detrahitur hoc his, in meſphilis manditur. Cruſta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana punica. Carne & ſucco mora conſtat, cute & ſucco ceraſi. Quædam ſtatim a ligno recedunt, vt nuces & palmæ. Quædam adhærent, vt oliuæ lauriq; ſe. Quarundam vero generi vtraq; natura eſt, vt perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus, vt a ligno auelli nequit, cum in cæteris facile ſeparetur. Quibuſdam nec extra, nec intus eſt lignum vt in genere palmarum. Aliquorum vero lignum ipſum in vſum & pomi vicem, vt genera nucis, quæ in Aegypto gigni dicimus. Quorundam extra gemina vitia geminantur, vt in caſtaneis & amigdalis, nucibusque iuglandibus. Quorundam vero natura eſt trigemina, corpus primum, deinde lignum, ruſuſque ſemen in ligno, vt in perſicis. Quædam inter ſe ſunt denſæ, vt vuæ ac ſorba, quæ racemis vel ramis circundata ea omni parte vuarum modo degranant. Alia vero ſunt rara, vt perſicis. Quędã alio ligno continentur, vt granata. Quędã pediculis depẽdent, vt pyra. Quædã vero racemis, vt vuæ & palmæ. Quædam & pediculis & racemis, vt ſambuci & hæderæ. Alia ramu adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ, quibus & breues pediculi ſunt & longi. Quędam vaſculis conſtent, vt meſphila, & punica, lotoſque in Aegypto & Eufrate. Iam vero diuerſa eſt gratia fructuum & commendatio. Carne placent palmæ, cruſta thebaicæ, ſucco vuæ & caricæ, callo pyra ac mala, cartilagine mora, nuclei grana, cute caricæ quædam in Aegypto. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamen. Eademque in ficis maximè placet. In papyris & ferulis & alba ſpina pomum caulis ipſe eſt. Quod in ſiliquis manditur, lignum eſt. Semen vero ſiliquæ nec lignum, nec corpus nec cartilago dici poteſt.

De Amigdala. Cap. IIII.

ISidorus. Amigdala (vt dictum eſt ſupra) Græcum nomen eſt Latinè nux longa dicitur. Cunctis arboribus prior ſe flore conueſtit, & ad ferenda poma cætera arbuſta præuenit. Ex his aliæ ſunt dulces, aliæ amaræ. Sed agricolæ huic generi ſic mederi feruntur. Terebrant eius radicem, & in medio ſuſerunt ſurculum arboris, quæ picea dicitur, quo facto ſucci amaritudo deponitur. Palladius de agricultura libro ſecundo. Teneras nuces amigdalus creabit, ſi ante florem radicibus ablaqueans per dies aliquot calida aqua irrigatur. Ex amaris dulces fiunt, ſi circumfoſſo ſtipite tribus digitis a radice fiat cauerna, per q̃ noxiũ deſudet humorem, vel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur, vel circa radices ſuillum ſtercus affundas. Amigdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæc ſine cura hominis ſeruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item ſi decoriata aqua marina lauemus aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant. Græci aſſerunt naſci amigdala ſcripta, ſi aperta teſta nucleum ſanum tollas, & in eo quodlibet ſcribas, & iterum luto & porcino ſtercore inuolutum reponas. Idem libro octauo. In menſe Iulio temperatis locis amigdala matura ſunt ad legendum.

De Virtute ipſius in medicina. Cap. V.

AVicenna. Amigdala plurimum vnctuoſa ſunt, minus tamen, quàm nuces, cum tamen in eis ſit vnctuoſitas plurima, cuius cauſa rancidantur. Nux autem velocioris digeſtionis eſt, & velocioris conuerſionis ad coleram. In omnibus ſpeciebus amigdalę eſt mundificatio & abſterſio & apertio. Sed dulcis debilior eſt in apertione, quàm amara, quoniam eſt ſubtiliatiua, abſterſiua, & per accidens eſt inflatiua: proprietates amaræ ſunt, quòd ipſa omnino non conſtringit, & quòd vulpem interficit, & eſt medicina ſine nutrimento. Dulcis vero bonum præbet nutrimentum, licèt paruum & impinguant amigdalæ. Cum melle liniuntur ſuper ambulatiua & formicam, cum aceto & vino ſuper impetiginem: vtiles valde ſunt dolori auris, & ſonitui, cum caput abluitur cum eis. Et cum acri vino purgant humiditatem, & furfures, & ſomnum faciunt. Item confortant viſum, aperiunt opilationes epatis, & ſplenis, & renum, conferunt morſui canis rabioſi. Dulces quoque conferunt colicæ propter ſuam abſterſionem. Amaræ vero conferunt pano ſuperpoſitæ, & ſuper lentigines & cicatrices & percuſſiones, ante vinum bibitæ prohibent ebrietatem. Eædem cũ amillo tritici conferunt ſputo ſanguinis, & tuſſi antiquæ, & aſmati, & pleureſi. Aperiunt opilationes renum, & earum oleum mundificat renes ac veſicam. Et frangit lapidem proprièque cum ireos bibitum. Diaſcorides. Amigdala vtraque ſtipticæ virtutis eſt, vſui tamen medicinæ aptior eſt amara, quia ſtringit quamdiu viridis eſt. Dulcis autem minorem habet virtutem, quam amara. Quæ ſi manducata fuerit, diuretica eſt & leptomerica. Viridis cum corio edita faſtidium tollit. Amigdala amara extenuatoriæ virtutis eſt, fel purgat, & de thorace atque pulmone per tuſſim iactare facit, quæ in eis pinguia ſunt & glutinoſa conſtipata. Etiam aperit & purgat epar, & ſplen, ac renes & colum. Ius radici eius cathaplaſmatum & coctum fel purgat. Ipſa etiam arbor tota ſimilem habet virtutem.

Adhuc de eodem. Cap. VI.

ISaac in dietis lib. 2. Amigdalæ dulces calidæ ſunt, & humidæ in medio primi gradus. Habent autem (vt ait Galienus) amaritudinem propter ſui ſaporitatem, quæ tamen in eis palam oſtenditur accedentibus ad vetuſtatem, & fit earum actio velut nucum modicum ſapore nutritiua. Duræ tamen fiunt, & croſſæ ſubſtantiæ, digeſtioni inobedientes pro ſuæ vnctuoſitatis egeſtate. Non autem ſtomacho, velut nuces, ſunt nociuæ, pectoris & pulmonis, renumque ſordes mundificant, epatis conſtipationes reſerant. Ideoque amaræ dantur pro medicina, dulces verò pro cibo. Oleum quoque melius eſt, quod ex eis cõficitur, quia corpus earum durum eſt. Amigdala autẽ virides laudabiliores ſunt, propter earum aquoſitatem. Ideoque ſiccæ, ſi in aqua calida vna nocte fuerint excorticatæ, in actionibus viridibus erunt vicinæ. Porro ſi virides priuſquam cortices habeant, edantur, gingiuas conſortant, ſtomachum in eius calore refrigerant. Amigdalæ autem amaræ, calidæ, & ſiccæ ſunt in medio ſecundi gradus, extenuant, perforant, ſuntque diureticæ, & croſſorum humorum, ac viſcoſorum diſſolutiuæ. Vnde pectus mundificant & pulmonem ex humoribus croſſis flegmaticis. Epatis opilationem, & ſplenis aperiunt, ventoſitatem diſſoluunt, vrinam prouocant, renum ſordes mundificant, eorumque etiam conſtipationes aperiunt, putridos humores a corporibus expellunt, ventris dolorẽ mitigant, lapidem frangunt cum aceto temperatæ, faciei lentigines abſtergunt. Potui etiam datæ cum vino diuturnis febribus mitigationem præſtant. Conſtantinus in Pantegni. Amigdalæ inter calidum, humidum, & frigidum temperatæ ſunt, pectus adiuuant. Et pulmonem, cum ſint colatiuæ, mundificant, mediocriter nutriũt. Cum ficubus ſiccis comeſtæ ſolubiles ſunt, amaræ magis colatiuæ ſunt. Pectoris mundificatiuæ, conſtipationem epatis ac ſplenis aperiunt, & vrinam prouocant. Idem in libro graduum. Amigdalæ amaræ calidæ & ſiccæ ſunt in ſecundo gradu. Opilationem epatis ac ſplenis aperiunt, pectus & pulmonem de viſcoſo humore & croſſo flegmate mundificant, veſicam & renes purgant, vrinam prouocant, croſſam

ventoſita-

ventoſitatem colicæ inflationis diſſoluunt, peſſarizatæ mẽſtrua prouocant, potatæ cum amilo & menta fluxum ſanguinis arcent. Platearius. Amigdalæ amaræ contra aſma & tuſſim ex frigiditate teruntur, & addito zuccaro ad reprimendum malum ſaporem. Contra ſurditatem ex humore, vel ſanie, oleum ex eis auribus inſtillatur.

De Anacardo. *Cap.* VII.

PLatearius. Anacardi ſunt in tertio gradu calidi & ſicci. Sunt autem fructus cuiuſdam arboris in India naſcentis, ponderoſi meliores ſunt, diuq; ſeruari poſſunt, per triginta. ſ. annos, niſi ponantur etiam in nimis humido loco. Per ſe ſumpti mortem vel lepram inducunt. Contra obliuionem in aceto forti caſtoreũ decoquitur, poſtmodum anacardi humoroſitas abiectis interioribus additur, & inde poſterior pars capitis præcedente ſcarificatione inungitur. Contra morpheam vero ſaluia, & abſinthiũ & coloquintida puluerizantur, & cum anacardi ſucco conficitur, ac ſuperponitur. Vel iſta cum aceto conficiuntur, & decoctione facta, ex illis inde coctis emplaſtrum efficitur. Deniq; anacardi contra obliuionem valent & lepram curant. Sed & contra ſerpiginem & impetiginem cum anacardi ſucco conficitur auripigmentum, & abluto loco patienti ſuperponitur alternatim vnguentum. Cauendum eſt autem, ne dimittatur ibi per longam moram, quia nimiam faceret diſſolutionem & inſciſionẽ. Auicẽna. Anacardus eſt fructus ſimilis oſſi dactyli, & medulla eius ſimilis medullæ nucis dulcis. Cortex eius rarus, frangibilis. Calidus eſt ac ſiccus in tertio gradu, habet intus mel viſcoſum odoriferum, quod eſt vlceratiuum apoſtematum. Aduſtiuũ ſanguinis & humorum. Decoctio eius eradicat verrucas & allopiciam flegmaticam ſanat. Apoſtemata calida in interioribus commouet, frigori neruorum & mollificationi atq; paraliſi atq; torturæ confert. Corruptioni quoq; memoriꝫ valet, ſed tñ alienationem & melancoliam cõmouet. Emorroides cũ eo ſuffumigãtur, & venena exiccantur. Conſtantinus vbi ſupra. Anacardi ſunt in quarto gradu calidi & ſicci, litargiæ valent, & omnibus capitis doloribus de humoribus frigidis venientibus. Memoriam cuſtodiunt, neruos molles confortant. Soli vero accepti mortem aut lepram influunt. Oportet ergo vt eos tribuamus cum alijs odoriferis ſpeciebus.

De Auellana. *Cap.* VIII.

ISido. Auellanæ, vel abellanæ cognominatæ ſunt ab Abellano Campaniæ oppido, vbi abundant. Et hæ quidem a Græcis appellantur ponticꝫ, eo ꝙ abundent circa Ponticum mare. Plinius vbi ſupra. Nucleis quidem iuglandis eſt diſtinctio quadripartita lignea interſecante aliàs intercurſante membrana. Cæteris vero quicquid eſt nucleis ſolidum eſt, vt auellanis. Hæ etiam in Aſiã & Græciam e Ponto venere. Ideoq; vocantur nuces ponticꝫ. Has quoq; mollis protegit barba, ſed putamini nucleiſq; rotunditas ineſt ſolida. Hæ quoq; torrentur, vmbilicus illis eſt intus in ventre medio. Cato maximè laudat abellanas, traditq; virides ſeruari terra ollis conditas. Palladius lib. 3. Auellanæ (vt dictum eſt ſupra) ponendꝫ ſunt nucibus ſuis. Non amplius ſuper terram ducenda eſt, quam craſſitudine digitorum duorum. Plantis tñ & ſobolꝫ expertus ſum melius prouenire. Menſe Februario ſeu planta ſeu ſemen exponitur. Gaudent loco macro humido frigido & ſabuloſo. Menſe Iulio circa nonas auellana matura eſt.

De Virtute ipſius in medicina. *Cap.* IX.

AVicenna. Auellana declinat ad caliditatem quãdam & ſiccitatem paruam. Huius terreitas & ſtipticitas maiores ſunt quàm nucis, & eſt nutribilior nuceque ſolidior. Eſt & minus vnctuoſa, tardioriſque digeſtionis. Generatur ex ea colera, & inflat, facitq; ſoda, & in cerebro facit augmentum. Tardæ digeſtionis eſt, & exiccat vomitum. Confert morſibus venenoſis, propriẽq; cum ficubus & ruta punctutæ ſcorpionis. Comeſta tero cum aqua mellis confert tuſſi antiquæ, & adiuuat ad ſputendum. Quod ex ea aduſtum eſt, tingit capillos. Cortex eius ſtipticus eſt, & ſtringit ventrem. Idem. Auellana linita ſuper frontẽ puerorum delet variationem oculorum. Auellana Indica calida eſt & ſicca, ſuper ſcrophulas cum aceto conueniens eſt epithima. Confert etiam ſcabiei atq; prurirui. Fit etiam caput purgium ad torturam, & facit humiditatem e naribus currere, ac flegma fluere. Confert etiam emigraneæ & ſoda & epilenſiæ atq; maniæ ac melancoliæ. Confert iterũ aquæ in oculo & panno. Iſaac in dietis lib. 2. Auellanæ nucibus frigidiores ſunt & potentiores. Earum. n. corpora ſolidiora ſunt & ſpiſſiora vnctuoſitate carentia. Hac de cauſa plus nucibus nutritiuæ ſunt, tardiores tñ ad digerendum. Inflationem in ventre generant, maximè ſi cum interiore cortice comedantur. Sed eo ablato fiunt digeſtibiliores, & vtiles, antiquam tuſſim habentibus. Valet & contra reuma. Contra venenum, contraq; allopiciam. Lociſq; denudatis capillos reuocant. Plinius lib. 22. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, & inflationem ſtomachi, & pinguedinem corpori conferunt. Papias. Nuces auellanæ virides ſtringunt, coctæ aũt minus. In cibo ſumptæ capitis dolorem diſcutiunt, ſtomachiq; inflationem diſtendunt, corpori ſano pinguedinem conferunt. Diaſcorides. Auellanæ in cibo ſumptæ dolorem capiti incutiũt, ſtomachũ inflatione diſtẽdunt. Siccæ in vaſe fictili roſtatæ, aliàs cõtritæ diſtillationibus vtiliſſimè offerunt. Alij tritas cum paſſo bibendas dederunt ad pulmonis & iecoris vitia ſananda. Item allopicijs illitæ, capillorum damna reſtituunt. Conſtantinus in Pante. Auellanæ calidæ ſunt & ſiccæ, ad dirigendum duræ, ſtomacho frigido grauiſſimæ, multum nutritiuæ. Quidam medici dicunt comedentes eos cum ruta ante cibos contra venenum, & contra reptilium morſus eſſe ſecuros. Item manducatæ cum ficubus adiuuant contra reptilium morſus.

De Bacca. *Cap.* X.

PLinius lib. 15. Bacca, fructus lauri videlicet, non pediculis, vt pyra dependet, ſed ramo adhæret, & primo quidem candeſcit, mox vireſcit, ſicut & oliua. Palladius lib. 2. Ex baccis lauri oleum conficitur, ſicut videlicet inferius inter olei ſpecies dicet. Idem in lib. 11. In Octobri menſe poſtremo ſiccis & calidis locis ad oleum faciendum leguntur baccæ lauri. Razi in Almanſore. Baccæ lauri calidæ ſunt, ſcorpionum ictibus conferunt, & inſufflatæ naribus, tyris. Diaſcorides. Bacca lauri calidior eſt, quàm folia, fortioriſque virtutis, quæ tuſa & electuarij more melle confecta, tuſſim & priſim ac toracis reumatiſmum ſanitati reſtituit. Cum vino bibita ſcorpionum ictibus occurrit, maculas nigras corporis detergit.

De Beliricis. *Cap.* XI.

PLatearius. Belirici marini ſunt frigidi & ſicci. Sed eorum exceſſus non determinatur ab auctoribus. Sunt autem quaſi embilici, & inueniuntur circa littus maris, ad faciem decla-tandum ponunt in vnguentis, vt in vnguento citrino, & vſus eorum ad faciem eſt talis. Puluis eorum ſubtiliſſimus cum axũgia gallinacea prius reſoluta reſoluitur, & hinc vnguentum efficitur, poteſt autem diu ſeruari. Auicenna. Belirici ſunt embilicorum naturæ propinqui, eorumque medulla fortis eſt ac dulcis. Natura frigidi ſunt in primo, ſicci in ſecũdo. In ipſis eſt virtus ſubtiliatiua & virtus contractiua. Confortant ſtomachum cum aptatione & aggregatione, prohibentque mollificationem eius & humiditatem. Nihil eſt, quod ita præparet ſtomachum, vt bellirici faciunt, & fortaſſe ventrem ſtringunt. Apud quoſdam etiam ventrem tantum leniunt. Ipſique conferunt ano & inteſtino recto.

De Berberis. *Cap.* XII.

PLatearius. Berberi ſunt in ſecundo gradu frigidi & ſicci, & ſunt fructus arboris cuiuſdam, rotundi aliquantulum, ſublongi, & aliquantulum ſubnigri. Eligendi autem ſunt continui non perforati. Valet contra febrilem diſcraſiam, vt in ſyrupis. Fit enim eorum decoctio in aqua, & addito zuccaro colaturæ, fit ſyrupus. Contra calefactionem epatis eorum ſuccus cum ſolatri ſucco conficitur & epati ſuperponitur. Contra dolorem capitis ex calore tota nocte in aqua macerari dimittitur, & mane in potu datur: per annos ſex ſeruari poteſt. Conſtantinus in lib. graduum. Berberus eſt calidus & ſiccus in ſecundo gradu. Sitim de calore extinguit, epar ſtomachumq; cõfortat, & cathaplaſmatus apoſtemata calida refrigerat.

De Capparo. *Cap.* XIII.

AVicenna. Capparus eſt fructus habens radicem, quæ eſt inſciſiua, ſubtiliatiua, mundificatiua, aperitiua, & in eius cortice ſũt amaritudo, atq; ſtipticitas, & acrimonia. Radix eius reſoluit ſcrophulas & duricias, ſilr & ei9 folia. Cortices eius ponũtur ſuper vlcera fraudulenta & ſordida, & cõfert iſchiaticæ atq; doloribus anchæ. Iidem quoque cortices maſticati humiditatem e capite extrahunt, & dolorem in eo factum ſedant. Ex eius ſucco quandoq; elyſtere fit, & confert paraliſi ac ſtupori, membraq; propter ſtipticitatem, quæ eſt in ipſa conſtringit. Idem quoq; ſuccus diſtillatur in aurem, propter vermes ipſius. Cortex radicis eius bibitus confert ſpleni ac duricici illius. Et cum farina ordei more emplaſtri ſuperpoſitus, educit ex ſplene materiam groſſam melancolicam. Solutione quoq; humorem groſſum & crudum educit, menſtrua prouocat, & lumbricos ac vermes interficit in inteſtinis. Confert iterum emorroidibus, & quod ex eo ſallitum eſt, ſumptum ante cibum ſoluit. Eſt autem tyriaca contra venena. Conſtantinus in Pantegni. Cappari calidi ſunt in tertio gradu ac ſicci. Cum aceto comeſti, conſtipationem epatis ac ſplenis aperiunt, ſtomachum mundificant, & deflegmant, ſolutionem ventris faciunt.

De Cardamomo ac carpobalſamo. *Cap.* XIIII.

PLinius lib. 12. Cardamomum ſimile eſt amomo & amomis nomine & frutice, ſemine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor genera eſſe ferunt. Viridiſſimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, hoc maximè laudatur

tur, proximum eius ruffo candicans, tertium breuius & nigrius, peius tñ varium & facilè tritum, odoriſq; parui. Quod aũt verius coſto vicinius eſſe debet, hoc & apud Medos naſcitur. Plateaius. Cardamomum eſt fructus, vel potius ſemen cuiuſdam arboris, & eſt calidum & ſiccum in ſecundo gradu. Maius melius eſt, & habet aliquantulum acuminis & dulcedinem etiam mixtam, per annos.20. poteſt ſeruari. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate, diſſoluendi, & conſumendi ex qualitatibus. Valet contra ſincopin & cardiacam paſſionem ex frigida cauſa, & ad debilitatem ſtomachi, id eſt digeſtionem confortandã. Ad appetitum prouocãdum, & contra vomitũ ex frigida cauſa, contraq; debilitatem cerebri. Hipocrates. Cardamomum habet calidam virtutem, & habet aliquid amaritudinis, quia lumbricos occidit, & ſcabies fortiter ſanat. Iſidorus. Carpobalſamum eſt fructus arboris balſami. Conſtantinus vbi ſupra. Carpobalſamum bibitũ pleureſi proficit, flegmaticis, tuſſientibus, ſchiaticis, epilenticis & vertiginem, ſcothomiam, & ſtranguiriam patientibus ſubuenit, morſus quoque reptilium curat.

De Caſſia fiſtula. Cap. XV.

PLateatius. Caſſia fiſtula calida eſt & humida ante omnem gradum, quia paruus eſt exceſſus eius ab optima temperantia. Eſt autem fructus cuiuſdam arboris ſemina longa producentis. Tempore poſtea ſuccedente elongatur & incroſſatur. Exteriora in corticem caloris actione condenſantur, medulla interius exiſtente. In vna copula inueniuntur, 30. vel 40. Deligenda eſt, quæ groſſa eſt, quia multũ humida eſt, & nigra, quia matura. Huius medulla electis ſeminibus ponitur in medicina purgatiua cũ reubarbaro, vel mirabolanis, vel huiuſmodi. Habetq; virtutem lenicodi, mundificandi, feruorem ſanguinis mirabiliter mitigat, colore ſanguinem depurat, vnde valet in acutis febribus. Caſſia frigida cum aqua vel per ſe ante purgationẽ in febribus ventrem mollit, & aptum purgationi reddit. Auicenna. Caſſia fiſtula alia eſt Kebulia, alia Aegypcia. Melior eſt illa, quę aſſumitur ex canna, & quæ eſt ſplendidior & pinguior. Eſt autem æqualis in caliditate & frigiditate, humida, reſolutiua, lenitiua. Confert apoſtematibus calidis in viſceribus, proprièq; in gutture, ſi gargarizetur cum aqua ſolatri. Linita quoque ſuper apoſtemata dura confert eis. Liniuntur etiam ex ea podagra & iuncturæ doloroſæ, mundificat epar, & confert icterici æ dolori epatis. Lenificat ventrem, & educit coleram aduſtam & flegma. Soluitq; ſine nocumento & mordicatione, vnde conueniens eſt prægnantibus, & ſoluit eas. In gargariſmo quoque confert præfocationi. Conſtantinus in libro graduum. Caſſia mediocris eſt virtutis inter ſiccum & humidum, coleram rubeam purgat. Acumẽ ſanguinis extinguit, & apoſtema ex eo generatum diſſoluit. Diaſcorides. Caſſia fiſtula plures habet ſpecies, ſed optima eſt Arabica, quæ eſt aſpectu gratiſſima, colore ſubrubeo, corallo ſimilis, tenuis, tactu leniſſima, longa fiſtula, guſtu ſubmordax, neſcio tamen qua calefactione, odore aromatico plena. Et in ore miſſa vini ſaporem ſubtrahent. Hæc habet haſtam longam cum corio ſuo, foliaq; ſimilia piperis arboris. Eſt & altera ſubnigella, colore purpureo, odore plena, ſed minime ſuaui, maximè vero arti medicinæ neceſſaria. Eſt & tertia, quæ vocatur pierones, ſuaui odore. Eſt iterum pſeudocaſſia lapacio ſimilis, nec in guſtu ſuauis. Alia quoque platea, ideſt lata, quæ ſyringos dicitur. Eſt enim lata & mollis ac lenis, colore ſubalbida, & ſcabroſa. Virtus caſſiæ fiſtulæ calida eſt, diureticæ, ſiccatoria, guſtu ſubmordax. Eſt etiam leptomeris, ideſt extenuatoria, ſatis acta, aliquid habens ſtipticum. Extenuat ſimul ac digerit, quæ in corpore ſuperflua inuenit. Roborem emponit. Vteris vtiliſſima eſt, vitijsque thoracia omnibus, ad caligines oculorum, malagmatibus neceſſaria eſt. Cum melle trita maculas vultus emendat. Menſtrua prouocat. Tumores intraneorum ſedat bibita. Cum aqua potata morſibus venenatis occurrit, fomento renum dolorem compeſcit. Eius ſuffumigatio matricẽ ad ſeceſſum deponit. Duplici pondere pro cinnamomo miſcetur in antodota, & eſt in omnibus vtilis.

De Caſtanea. Cap. XVI.

ISidorus. Caſtanea dr̃, eo ꝙ fructus eius gemini in modum teſticulorum intra ſolliculũ reconditi ſunt, qui dum eijciuntur quaſi caſtrãtur. Hæc poma ex omnibus nucibus fortiſſima ſiũt. Nam in cibo ſumpta difficilè digeruntur. Viridia ſtringunt, cocta autem minus. Plinius lib. 15. Oleum fit ex caſtaneis ſicut ex amigdalis. Ipſaſq; caſtaneas vocamus & nuces, quanquam generi glandium accommodatiores. His eſt armatum ſpinato, vel echinato calice vallum, quia glandibus inchoatum. Mirumq; eſt vtiliſſima eſſe, quæ tãta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdã ex vno calice partus, cortexq; lentus. Proxima vero corporis membrana, & in his & in nucibus ſaporẽ, ni detrahatur infeſtat. has torrere gratius eſt in cibis modulantum. Laturas præſtant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus hæ primum prouenere. Ideoq; apud Græcos Sardianos appellant balanos. Nunc autem plura ſunt earum genera, faciles tarentinæ, nec cibo ſunt operoſæ, planæ figura, rotundiorq; vocatur balanitis, maximè purgabilis, & ſponte proſiliens. Minus tractabilis eſt tarentina, laudatior corelliana & ex ea facta, meterana quam rubeus cortex præfert, triangulis & populatibus nigris, quæ coctiuæ vocantur. Itaq; coria claudantur caſtaneæ, ſed hoc illis detrahitur, ac in meſphilis mandetur. Iterũ in caſtaneis nucibus iuglandibus interiora geminantur. Palladius libro 12. Caſtaneæ ſeruantur vel in cratibus diſpoſitæ, vel iuxta ſabulonem, ne inuicem tangantur immerſæ, & in vaſculis fictilibus conditæ, & loco ſicciore defoſſæ, vel incluſæ virgeis ex fago receptaculis, & lutatę, vt ſpiracula non relinquas, vel ordei paleis minutiſſimis obrutę, vel paluſtri vlua figuratis denſioribus ſportis excluſæ.

De virtute caſtaneę in medicina Cap. XVII.

ISidorus. Caſtaneæ calidæ ſunt in medio primi gradus, ſiccæ in ſecundo. Si ſępe comedantur, inflationem & capitis dolorem faciunt, propter digeſtionis duritiam. Sed vt eis auferatur nocumentum, & ſtiptiores fiant aſſari eas oportet, vt earum corpos rarificetur. Quæ etiam pectoris & corporis ſiccitatem temperant, & vrinę difficultatem diſſoluunt, ſi in aqua tepida infundantur, ſed cũ modico ſale terantur, & cum melle diſtemperẽtur. Proſunt ad rabidi canis morſum, ſiue anguiũ, ſiue hoîs. Pli. lib. 23. Caſtaneæ ventris fluxiones vehementer ſiſtunt, ſanguinem excreantibus proſunt. Diaſcorides. Caſtaneæ ex omnibus fortiſſimum cibum corpori præſtant, ſed qui difficilè digeritur. In carbonibus coctæ, & in vaſe fictili ſicco aſſatæ tuſſientibus proſunt. Aqua in qua cum cortice ſua coquuntur, celiacis, diſſentericis, & ſanguinem excreantibus bibenda vtiliter datur. Interior membrana, quæ fructum inter corticem diſcernit, ad tertiam partem in aqua decocta & potui data, fluxum alui mirè reſtenat. Conſtantinus in Pantegni. Caſtaneæ minus ſiccę ſunt, quàm glandes, & inter calidum & frigidum temperatæ, inflatiuæ, coitum mouent, multum nutriunt, digeſtioni duræ ſunt.

De Ceraſo. Cap. XVIII.

ISidorus. Ceraſum dictum eſt, eo quòd Luculus cum ceraſum ciuitatem Ponti deleſſet, hoc inde genus pomi aduexit, & ab ipſa ciuitate ceraſum appellauit. Hoc etiam ante Luculũ erat in Italia, ſed durum, vnde & cornum eſt appellatum. Ariſtot. in lib. de plantis. Ceraſa & mora magis cito maturantur. Plinius lib. 15. Quibuſdam fructibus eſt lignum intus & caro extra, ſicut ceraſis & oliuis, & eſt ſuccus ſanguineus ceraſis. Ceraſorũ aproniana maximè rubent. Acria vero nigerrima, Ceciliana vero & rotunda. Iulianis eſt gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua, adeo tenera, vt geſtatum non tolerent. Principatus eſt duracinis, quæ Campania Pliniana appellat, in Belgica vero Luſitanis. Tertius bis color e nigro ac rubenti, viridiſque ſimilis matureſcentibus ſemper, laurea ſunt non ingratæ amplitudiora iuſtę lauto. Idem in eodem. Ceraſis pomum eſt primo candidum, mox rubet, deinde nigreſcit. Siccatur autem ſole, conditurq; cadis, vt oliuæ. Palladius libro 15. Ceraſia vt ſine oſſe naſcantur, fieri docet Martialis. Hic dicit arborem teneram ad duos pedes reſcindes, & eam vſq; ad radicem findes, medullam partis vtriuſque ferro curabis abradere, & ſtatim vtraſque partes in ſe vinculo ſtringes, & oblines fimo, & ſummam partem & laterum diuiſuras. Poſt annum cicatrix ducta ſolidatur, hanc arborem ſurculis, qui adhuc fructum non attulerint, inſeris, & (vt aſſerit) ex his ſine oſſibus poma naſcentur. Ceraſia non aliter quam in ſole vſque ad rugas ſiccata ſeruantur.

De Medicinis ex eo. Cap. XIX.

ACrot. Ceraſia (vt legi) triplicis virtutis ſunt: quibuſdam auſteras eſt ſapor, quibuſdam acidus, alijs dulcis. Auſtera ventrem reſtringunt, ſtomachum confortant. Acida inferdunt flegma abundantius ſtomacho opportuna: nam magis ſiccãt. Dulcia vero ſtomacho contraria: citiùs tñ per inteſtina fluũt. Diaſcor. Ceraſij pomũ viride ventrẽ humectat, & prouocat: aridum verò ſiccat, & detinet: ſtomacho cõtrarium eſt viride, ſiccũ per ꝙ vero vtile. Hoc quidã æſtimant vrinam mouere. A paucis aũt auctoribus traditur. ſi mane recentia cũ nucleis ſuis deuorata ſint: alnum copioſè fluere: & vt eadem cauſa etiam morbo pedes in triplici liberentur. Ex his ẽt fit diacæraſion, quod omnib. notum eſt. Galieno placet non vnam in omnibus ceraſis eſſe virtutẽ. Nam in quibuſdam ſapor auſterus eſt. in quibuſdã acidus et & in quibuſdã dulcis apparet: & auſtera quidem ad hoc valere vult: vt ventrẽ conſtringant; ſtomachũ vero confirment. Porrò acida indicat ſtomachis flegmate abundantius opportuna. Magis enim ſiccant & denſioris humoris craſſitudinem inſcidunt. dulcia verò ſtomacho proſiciat aduerſa: citius tñ defluere per inteſtina. Iſaac. Ceraſa (ſicut & matura pruna) frigida ſunt & humida in ſecundo gradu, conuertibilia, groſſum flegma generãt,

& vi-

& viſcoſum, in concauitate epatis & ſplenis. Iccirco diuturnæ cauſæ ſunt febris, omnibus modis ſunt peſſima. Ideo ſemper ante cibum accipi debent ſtomacho inanito. Nam poſt cibũ ſtomacho pleno in ſuperioribus natant, & in putredinem vertuntur. Oleum ex nucleis eorum expreſſum valet emoroidibus.

De Cidonio. Cap. XX.

ISidorus. Cidonium malum nomen ſumpſit a quodam oppido, quod eſt in Inſula Creta, ex quo cidonium conficitur. Fit ẽt & eo vinum quo languentium deſideria falluntur. Nam ſpecie & odore & guſtu cuiuslibet vini veteris imaginem repreſentat. Plinius libro 15. Mala quæ vocamus cotonea, Græci vero cidonia inuenimus (vt dictum eſt ſuperius) trahunt ramos arboris ſuæ, prohibentque parentem creſcere, plura ſunt eorum genera. Chriſomella ſiquidem inciſuris diſtincta, colore ad aurũ inclinato. Et quæ candidiora noſtratia cognominata, odoris pſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis honor ſuus, minora ex eodem genere ſtrutea vibrant odoratius ſerotino prouentu. Præcocia vero muſtea. Struteis autem cotonea inſita, ſuũ genus ſecere muluianum, quæ ſola ex his incoduntur, vel cruda. Sunt præterea parua ſilueſtria, ſtruteis odoratiſſima, in ſepibus naſcentia. Eſt autem cotoneis ſapor aſperrimus. His vt ſeruentur inclufis oẽ ſpiramentum adimendũ eſt: aut ea incoqui melle oportet. Sunt qui ea cæra pontica illita melle demergant. Palladius lib. 3. Legenda ſunt matura cidonia, quæ hoc more ſeruantur, vel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudantur, vel ſi defruto incoquantur aut paſſo. Alij, quæ maiora ſunt fici folijs inuoluta cuſtodiunt. Alij tñ locis ex ponunt, a quibus ventus excluditur. Alij cãna vel ebore in quatuor partes diuiſa, ſublatis omnibus, quæ in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruũt. Alij in melle ſic integra dimittunt, in quo genere condiendi ſanis matura deliguntur. Alij milio obruũt, vel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis vino vaſculis immittunt, vel vini & defruti ad ſeruanda cidonia ęquum corpus efficiunt. Alij in folijs muſti mergunt, atque ita claudunt, vt quod odoratum eſt, vitium vini in ſe contrahant. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cidonia. Idem in lib. 11. Ad cidonicum conficiendum, in menſe Octobri abiecto corio, mala cidonia matura in breuiſſimas & tenuiſſimas particulas reſcindes, & proijcies durũ quod interius habetur. Dehinc in melle decoques, donec ad mediam menſuram reuertatur, & coquendo pipere ſubtili conſperges. Vel aliter ſucci cidoniorum ſextarios duos, aceti ſextarium vnum & ſemis, & mellis duos ſeptarios miſces & decoques donec tota permixtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc tritæ piperis atq; zinziberis binas vncias miſcere curabis.

De Proprietatibus eius in medicina & cibo. Cap. XXI.

AVicenna. Cidonium aſſatum melius eſt, magisq; confert. Natura frigidum eſt in fine primi, ſiccum in principio ſecundi. Eſt autem ſtipticum fortiter confortatiuum. Flos etiam eius eſt ſtipticus, & ſimiliter oleum ipſius. Dulce minus eſt ſtipticum, & ſemen eius eſt ſine ſtipticitate lenitiuum ipſumque prohibet ſuperfluitatum ad viſcera curſum. Sudorem retinet, & eius oleum ſiluca frigoris, & formicæ confert. Vlceribus quoque ſcabioſis idem oleum vtile eſt. Multa comeſtio cidoniorum generat dolorem neruorum. Aſſatum ponitur ſuper apoſtemata calida oculi, eius ſuccus confert dilatationi anhelitus, & oculis, & aſmati, prohibetq; ſputum ſanguinis. Semen eius cõfert aſperitati gutturis, & lenit cannam pulmonis confert vomitui & ebrietati, ac ſitim ſedat, ſtomachumq; ſuperfluitatem recipientem confortat. Syrupus eius & ipſius infuſio prohibet ebrietatem. Idem ſyrupus appetitum deleium aliàs deiectum cõfortat & mortuum. Confortat etiam ſtomachum, & prohibet vomitum flegmaticum. Eſt autem prouocatiuum per accidens. Hoc enim ad eius conſtrictionem eſt conſequens, & illud quod melle eſt elixatum vehementius eſt prouocatiuũ. Veruntamen ventrem quandoque ſoluit, & non ſtringit, generatq; colicam, & ventris doloris pungitiuum. Diſſenteriæ quoque confert, & fluxum menſtruorum retinet. Confert iterum eius oleum renibus, veſicæ, & arſuræ vrinæ, poſt cibum ſoluit. Et cum ex eo plurimum ſumitur ante digeſtionem cibum extrahit. Iſaac. Cidonia diuiduntur in duo. Crudum et ligneum peſſimum eſt ac terreſtre durum ad digerendum. Groſſos humores generat & crudos, ſed nihil nutrit, Iccirco abuſ eudum eſt. Maturatum autem vniuerſaliter frigidum eſt in medio primi gradus, ſiccum in medio ſecundi. Præterea ponticitas & ſtipticitas in eo maior eſt, quàm in cęteris malis. Ideo valet ad ſanguinis fluxum, & egeſtionem ac vomitum, confortatiuum eſt ſtomachi, ſi moratur in eo multum acceptum tamen facit faſtidium, præſertim poſt cibũ. Platearius. Mala cidonia id eſt coctana frigida ſunt & ſicca, virtutem habent conſtringendi & confortandi. Semina quoq; virtutem leniendi & humectandi, vnde ipſa mala dantur cocta vel cruda ad comedendum. Contra vomitum poſt prandium, contra fluxum ſanguinis ex caliditate vel debilitate virtutis retentiuæ ante prandium. Aqua vero decoctionis ſeminum valet ptiſicis & conſumptis, vel ponitur in ſyrupis eorum. Valent & contra aſperitatem linguæ.

De Citreo id eſt pomo citrino. Cap. XXII.

PAlladius lib. 4. Citrum & in arbore poteſt per totum annũ propemodum cuſtodiri melius ſi vaſculis quibuſcũq; claudatur: ſi velis legere, atq; ſeruare nocte luna tacente debebis eũ ramis ſoliatis capere, & diſcreta diſponere. Alij ſingula vaſis ſingulis claudunt, vel gypſo alliniunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Pleriq; in cedri ſcrobe, vel ſtramentis minutis, vel paleis tecta ſeruantur. Auicenna. Citrum quid eſt, notum eſt. Cortex eius eſt calidus in primo gradu, ſiccus in fine ſecundi. Caro autem eius eſt calida in primo, & humida in ipſo. Quidam tamen dixerunt, quòd eſt frigida & humida in ipſo primo gradu. Caro eius inflat, & folia eius inflationem ſedant. Eius flos ſubtilior, & eius acetoſitas eſt ſtiptica, frangens coleram rubeã. Semen eius & cortex reſolutiua ſunt, & ipſe cortex in panniculis poſitus prohibet tineas. Et eius odor aeris corruptionem ac peſtilentiam rectificat. Acetoſitas eius abſtergit colores, vel colorem, & aufert pannum, quod ex eius cortice eſt adustum bonum eſt, ad albarat lenitum eius decoctio bonum efficit odorem oris, & eſt impinguatiua corporis. Cortex etiam ipſius bonum efficit odorem in ore retentus. Eius acetoſitas valet impetigini illita, confert etiam oris tortuiæ Et oculi remouetur ictericia, collirio facto ex eius acetoſitate. Item eius acetoſitas ſedat tremorem calidum cordis, & nutrimentum bonum eſt gutturi ac pulmoni, ſed mala eſt pectori. Medulla citri cocta cum aceto & potata ſanguiſſugas degluti tas interficit, & eas educit. Caro eius eſt ſtomacho mala, inflatiua, digeſtione tarda. Platearius. Pomum citrinum diuerſæ naturæ iudicatur propter diuerſas ſui ſubſtantias. Cortex enim eius eſt calidus & ſiccus, interior autem ſubſtantia eſt frigida. Media vero calida & humida. Cortex habet virtutem mundificandi, & ex aromaticitate ſua confortandi, vnde & in potus ponitur eius puluis. Cortex hic crudus comeſtus digeſtionem ex frigiditate præpeditam confortat, & appetitũ prouocat. Valet etiam cõtra cardiacam. Mediã ſubſtantiã quidam comedunt cum melle, ſed digeritur male. Interior autem, ſcilicet acetoſa cum carnibus, vel piſcibus comeſta, confortat appetitum ex humiditate circa ſtomachi os exiſtẽte præpeditum. Ponitur etiam in epithimatibus vt facilius penetrent, & in vnguentum citrino vt magis extergat. Semina autem calida & ſicca & diuretica, ſed mihi videntur frigida & ſicca, ex frigido & ſicco nutrimento. Nutriuntur enim ex aceto in quo ſunt, vnde virtutem diureticam habent ex ſubtilitate ſubſtantiæ. Contra opilationem ſplẽnis & epatis ex frigiditate detur aqua decoctionis ſeminum eorum.

De Cocco & coctano & cono. Cap. XXIII.

PLinius lib. 24. Coccum ilicis vulneribus ex aceto recẽtibus imponitur. Epiphoris ex aqua oculis ſanguine ſuffuſis inſtillatur. Eſt autem genus eius in Attica fere & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans, quod ideo ſcoletilon vocãt, improbantq;. Actor. Coctana ipſa ſunt & cidonia, de quibus videlicet dictum eſt ſupra. Conſtantinus in Panlegni. Coctana frigida ſunt & ſicca, dolorem ſtomachi confortantia. Matura quidem ſtiptica, & ad digeſtionem dura. Acida quidem frigidiora, dulcia & odorifera, inter calidum & humidum mediocria. ſtomaticos & cardiacos confortant, ſed tantum neruis inutilia ſunt. Iſidorus. Conus cypreſſi fructus dicitur, qua rotunditas eius conum imitatur. Conſtantinus in libro graduum. Poma cypreſſi recentia nouam inciſionem ſolidant, crepaturæ valẽt, mollia membra deſiccant, humiditatem non naturalem attrahunt, virtutem & duritiam eis præſtant. Platearius. Poma cypreſſi ſtiptica ſunt & conſolidatiua. Itaque contra fluxum ventris ex debilitate virtutis contentiuæ recentia comeduntur.

De Cubebe. Cap. XXIIII.

PLatearius. Cubebe eſt fructus cuiuſdam arboris in India naſcentis, & eſt calida & ſicca, ſed cũ temperate, per 10. annos poteſt ſeruari. Eligenda eſt. quæ mediocriter habet ſaporẽ acutum cũ multa aromaticitate, vnde valet contra ſincopin. Puluis eius datur cũ ſucco borraginis, contra frigidum reuma capitis, & ad cerebrũ confortandum odoratur, & frequenter naribus apponitur. Contra frigiditatem ſtomachi & diſcolorationẽ ex frigiditate puluis eius in cibis datur. Raſi. Cubebæ calidæ ſunt, opilationem aperiunt, vrinas, poros mundant, guttur quoque mundificant, & ventrem ſtringunt. Auicenna Cubebæ virtutis ſimilis eſt cubeæ, ſed ſubtilior, Et eſt fere calida & ſicca perueniens vſque ad ſecundum. Eſt autem aperitiua, ſubtilis, ad acuitatem declinis, nec ad hoc perueniũt, vt ponatur loco cinnamomi. Bona eſt vlceribus putridis ac membris & gingiuis, bona eſt etiam aſcula in ore putridis, clarificat vocem quando teneatur in

tur in

tur in ore. Et fortis eſt ad aperiendas opilationes in epate. Vias vrinæ mundificat, urinam prouocat, renumque lapidem extrahit ac veſicæ.

De Dactylo. Cap. XXV.

ISidorus. Dactyli ſunt palmæ fructus, a digitorum ſimilitudine nuncupati. Quorum & nomina variantur. Nam alij appellantur palmulæ ſimiles mirabolanis, alij thebaici, alij nucales, quos Græci & cariathos vocant. Ariſtot. in lib. de vegetabilibus. Succorum qui fructibus inſunt, quidam dulces ſunt ac meliores, vt dactyli, ficus. Item fructus quidam cum quibus ſtatim ſemen ſit aliquo operculo cooperiunt, vt dactyli. Plinius lib. 13. Palmarum ſemen, id eſt lignum, quod intra dactylos eſt oblongum, non vt oliuis orbiculatum, & in aluo media fiſſura plerisque vmbilicatum, vnde radix primum ſpargitur. Seritur autem paruum, & bina iuxta ſe compoſita ſemina, ſuperq; totidē, quoniam infirma ſingulis eſt planta, quaternæ vero coaleſcunt. Idem in lib. 15. Carne placent palmæ Cariota Thebaicæ, ſucco vuæ & caricæ. Dulcis nempe ſuccus eſt palmis & vuis ac ficis. Palmæ fructus ſtatim a ligno recedit, ſicut & nux. Aegyptiæ palmæ id dactylis idem eſt odor qui & cidonijs. Sitim ſedat, ſi prius, quàm maturauerit decerpatur. Nam ſi matura ſumatur, ſenſum intercipit, greſſum præpedit, linguam retardat, obſeſſis officijs mentis & corporis ebrietatis vitium facit.

De Proprietatibus eius in medicina vel cibo. Cap. XXVI.

RAzi. Dactyli calidi ſunt & groſſi, multumque nutrimentum præſtant. Qui ſi ſæpe comedantur, ſanguinem groſſum in interioribus generant, dentesque lędunt, & ſanguinem ac ſperma acceſcere faciunt. Diaſcorides. Dactylus viridis ſtipticus eſt. Qui ſi multum comeſtus fuerit, dolorem capitis & ebrietatē facit. Sicci vero dactyli hemoptoicis & ſtomaticis ac diſſintericis medentur. Cum cidonio cæterisque cathaplaſmati veſicæ dolorem compeſcunt. Item dactyli cariothæ commiſti aſperitatem arteriarum deliniunt. Oſſa dactylorum thebaicorū in cacabo cocta & in vino retenta, & lota, virtutem habent ſtipticam & periplaſticam. Scaphilomata oculorum & vſtionē tollunt. Creſcentia vulnera in cicatricem ducunt. Omnesque dactyli virtutem ſtipticam habent. Articulos laxatos conſtringūt. Cathaplaſmis adhibiti hipocundrijs & ſtomaticis medentur. Eorum eliatura capillos inficit. Aqua vero eorum frequenter bibita nefreticorum ac veſicæ curando dolorem compeſcit. Reumatiſmum quoque ſtericum ventris abſtinet. Cum reſina vero & dactylis mixta ſcabiem curat. Iſaac. Dactyli ſunt calidi & humidi in ſecundo gradu, groſſi ſanguinis generatiui, & digeri difficiles, vrinam prouocantes: Sed his aſſueſcentes epatis ac ſplenis patiuntur conſtipationem & tumorem: gingiuis & dentibus nociui ſunt, dolorem in ore ſtomachi faciunt. Diuerſas tamen actiones habent ſecundum regionum varietates. Qui in calida regione naſcuntur, dulciſſimi ſunt & viſcoſi, proinde parum nutriunt, cito tamen digeruntur & ventrem humectant. Plus cæteris conſtipationem epatis & ſplenis, & nocumentum capiti ntiq; faciunt. Qui autem in frigida, ſicciores ſunt, & minus omnibus nutriunt, ad digerendum duri, a ſtomacho tardæ deſcendunt, cæteris tamen amplius ſtomachum confortant. Qui vero in mediocri immaturitate ſeruari nequeunt, quia ineſt eis quædam liquoris ſuperfluitas, vnde corpus replent copia crudorum humorum, quæ ſunt materiæ diuturnæ, & periodicæ febris ad diſſoluendum inobedientes. Conſtantinus in Pantegni. Dactyli bene maturati & non paſſi, calidi ſunt & humidi, ſatis nutritiui, libidinem incitant. Paſſi vero ſolubiliores ſunt, & magis coitum mouent, dolorem in capite generant. Non maturi vero, ſed pontici, ſtomachi confortatiui ſunt. Hos ſæpe comedentes mali ſunt ſanguinis, & cito putreſcentis. Idem in libro graduum. Oxiphenicia ſunt dactyli Iudiæ, qui frigidi & ſicci ſunt in tertio gradu, purgant coleram rubeam & aduſtam. Bullientem ſanguinem & incendentem refrigerant. Acutam febrem & colericum vomitum arcent.

De Emblico. Cap. XXVII.

IDem in libro graduum. Emblici ſunt poma, quæ deſiccantur in arbore ſua, vt in alio loco tripliciter diuidantur & ab oſſibus ſeparentur. Horum ſapor amarus & ponticus eſt. Eorūque natura in primo gradu frigida eſt & ſicca. Stomachum & anum confortant. Emorroides habentibus ſubueniunt, & capillos ne cadant confirmant. Bellirici ſunt eiuſdem naturæ ac iuuamenti. Ideoque poſſunt ad inuicem commutari. Auicenna in ſecundo canone. Emblicus notus eſt, & eſt debilior mirabolanis nutritus, ſed in eorum ſemita eſt. Cumq; lacte infunditur, ſicemblem nominatur. Apud Iudæam eſt natura calidus. Et apud plures aliorum eſt in tertio frigidus. Apud Syreck Indum in ipſo eſt calefactio, & forſitan veritas eſt, quod ipſe ſiccus eſt, parum habens frigiditatis. Caliditatem ſanguinis extinguit. Radices capillorum fortes efficit, ipſosque denigrat capillos. Nemis valde confert, oculoſq; confortat, Ipſumq; cor cōfortat & inebriat, & augmentum intellectui præbet. Stomachū etiam confortat, & præparat ipſum. Sitim ſedat, & cibi facit appetitum. Anum quoque confortat, & coitum excitat. Et apud quoſdam ſtringit ventrem, verum quod ex ipſo nutritum eſt, ventrem abſque labore lenit. Emorroidibus confert, flegma ac melancoliam ſoluit. Platearius. Emblici fructus ſunt, qui vltra mare creſcunt. Melancoliam ac flegma purgant. Ideoque contra talium humorum ægritudines valent. Item contra emorroides, ſi puluis cum caþſi barbaſti ſucco diſtemperetur atq; ſuperponatur. Item contra caſum capillorum puluis emblici cum aloes puluere in oleo diſtemperatur, & caput inungitur. Et ſiquidem ex apertione pororum ex caliditate cadunt capilli multum valet, quoniam eo coarctantur pori.

De Fagina. Cap. XXVIII.

PLinius lib. 16. Fagina glans omniū dulciſſima eſt, qua homines obſeſſos oppido Chio duraſſe tradit Cornelius Alexander, nucleis ſimilis, triangula cute includitur. Fagina glans muribus gratiſſima eſt, & ideo animalis eius vna prouenitur. Glires quoq; ſaginat rapetitus & turdis. Arborum fertilitas omniū fere alternat, ſed maximè fagi. Huius folium tenue ac leuiſſimum, populo ſimile, celerrimè flaueſcens, & media parte plerumque gignens ſupernæ patulam baccam viridem cacumine aculeatam.

De Fico. Cap. XXIX.

ISidorus. Ficus (vt dictum eſt ſuperius) a fœcunditate vocatur quia ter quaterq; per annos ſingulos fructus ipſa generat, & altero matureſcente alter aboritur. Plinius lib. 15. De genere pomorum ficus ampliſſima eſt, quædamque & pyris magnitudine æmula. Ficus Iudæa rubet, oliuæ magnitudine rotundior tantum, ſapore meſpili. Alexandrinam hanc ibi vocant craſſitudine cubitali, ramoſam, materiæ validam, lentam ſine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, ſed molli. Oneſicritus tradit in Hircania multum noſtris eſſe dulciores, fertilioresq;. Sūt & lidiæ, quæ ſunt purpureæ. Et mammillanæ, quæ ſimilitudinē mammarum habent. Item calliſtruciæ ſapore præſtantiores ficorum omnium frigidiſſimæ, ficis eſt ſuccus dulcis, ſicut & palmis & vuis, ſed ficis lacteus in capite, non itē in corpore. Quædam in Aegypto cute carent, detrahitur hæc vt putamen viētibus ficis, quæ maximè placet in eiſdem ſiccis. Ariſtoteles in libro de vegetabilibus. In quibuſdam fructibus eſt humor, vt lac, ſicut in ficubus, quibus eſt dulcis fructus atq; mellaris, ſicut & palmis. Idem in libro de animalibus. Lac ex coagulo & lacte ficuum coagulatur, quoniam lac ficuum in lana aggregatur, deinde lana illa cum modico lactis abluitur, ac poſtmodum illud idem in reſiduo eijcitur, & rū admiſcetur, lacti coagulatur. Ficubus ac cæteris dulcibus apes cibantur quando mel in aluearij remanens modicum inuenitur. Palladius lib. 4. Ficus quæ in mōtanis & frigidis locis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſiccitatē durare non poſſunt. Vſus illi in viridi eſt melioris magnitudinis & ſaporis acuti. Quæ naſcuntur in campis & locis calidis pinguiores ſunt, & in ſiccitate durabiles ſunt.

De Ficorum cuſtodia. Cap. XXX.

IDem in eodem. Ficus virides ſeruari poſſunt, vel melle ordinatæ, ne ſe inuicem tangant, vel ſingulæ inter viridem cucurbitam clauſæ, locis vnicuique cauatis, & item teſſera, quę ſecatur incluſis, ſuſpenſa eas cucurbita, vbi ignis non ſit aut fumus. Alij miſſas ficos recentes minus maturas in nouo vaſe fictili lectas cum pediculis, & a ſe ſeparatas recludūt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt. Martialis dicit caricas per genera multa ſeruari, cum ratio vna ſufficiat. Ergo hoc genere quo Campania tota cuſtodit, ſeruare debemus. In cratibus ficus vſque ad meridiem expanditur, & adhunc mollis in qualum retunditur. Tunc calefactæ furnæ ad panis coquendi modum, ſuperpoſitis tribus lapidibus ne ardeat qualus includimr etiam clauſo furno, vbi decocta ficus fuerit ſicut eſt calida, folijs ſuis inter vas fictile conditur denſius preſſa, & operculo diligentius obducitur. Sed pluuijs abundantibus crates ſoli ſi non poſſis expandere, ſub tecto eas ita pones vt ſemipede erigantur a terra, & eas ad inuicem ſolus ciuis ſubiectus vapores, & ſubinde ficus ſiccat eſt diuiſa reigatur, vt & ficorum folia ſiccentur & pulpæ, deinde ſublata in ciſtallis ſeruetur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus & diuiſas in cratibus expandant toto ſole ſiccandas, ſed recipiunt nocte ſub recta.

De operatione ipſorum in cibo & medicina. Cap. XXXI.

ISidorus. Ficus a ſenibus in cibo ſumpta ſæpius, rugas eorum diſtendere fertur. Iſaac. Ficus cæteris fructibus eſt laudabilior ac nutribilior, humiditatis tamen ſuæ cauſa groſſos creat humores. Ficus domeſtica viridis & cruda, id eſt non perfectæ maturæ minus calida eſt, magis autem groſſa, propter dominationem terreſtris partis in ea, habet tamen humores lactantes, qui

acui-

humiditatem ei præſtant & ſiccitatem in ſecundo gradu. Ideoque laudabilis eſt huiuſmodi cocta, & cataplaſmate ex ea facto ſcrophulas & glandes diſſoluit. Nitro & aceto commixta puſtulas in capite valet, mixta cum melle ad morſionem canis. Cerata adhibita apoſtema diſſoluit. Ficus autem viridis perfectè matura minus ſicca eſt, & magis calida. Calor eius eſt in primo gradu, humiditas & ſiccitas in ipſa temperie naturæ rerum compoſitionis conſiſtit. Semen eius nullius eſt nutrimenti. Cortex ſiccus eſt & duriſſimus ad digerendum. Caro autem nutribilior & ſolubilior. Hæc (vt ait Dioſcorides) calorem extinguit, ſitim mitigat, ſudoremq́; prouocat. Sicca ficus calida eſt in principio ſecundi gradus, & ſicca in medio primi, quamobrem calefacit & ſitim creat, & in colericos mutat humores. Cæteris tamen fructibus nutribilior eſt, minuſq́ue inflationis habet. Sed ſi ſuperfluos humores inuenerit in ſtomacho, dura fit ad digerendum. In corruptionem mutatur, inflationem ventoſitatemq́ue generat, & peſſimum ſanguinem. In ſuperficie corporis pediculos creat. Si autem humoribus corpus mundificatum inuenerit, bene digerit, ac ſanguinem laudabilem generat. Vrinam prouocat, pectusq́; mundificat, & pulmonem. Renesq́ue & veſicam craſſis humoribus, non tamen inflationis & ventoſitatisq́ue eſt libera. Valet ad apoſtemata, & ad tinnitus aurium. Plinius lib. 23. Fici ſuccus lacteus aceti naturam habet. Itaq; coaguli modo contrahit. Podagris illinitur. Aluum ſoluit. Palpebrarum ſcabies emendat. & cum axungia verrucas tollit. Siccæ ficus ſtomachum lædunt, gutturi & faucibus vtiles, ſitim afferunt. Aluum molliunt, veſicæ vtiles ſunt. Dioſcor. Ficus nimium comeſtæ conturbant ſtomachum, ventrem deponunt, feruorem mitigant, ſitim prohibent. Platear. Ficus mollis cacoſtomacha eſt, quæ ſi ventrem ſoluerit difficile abſtineri poteſt, ſudorem quoq; prouocat. Siccæ vero, q̃ caricæ vocantur, ſtomacho ſunt vtiles ac termantiçæ, ſitim incitant, reumatiſmo ſtomachi ventriſq; contrariæ ſunt, arteticis & gulæ ac veſicæ & renibus proſunt, & aſmaticis. Auicenna. Ficus melior eſt alba, deinde rubea, deinde nigra. Et quando vehementer maturata eſt, omnibus fructibus nutribilior, ſed non eſt in robore, ſicut carnes & grana. Et ſicca quidem in operationibus ſuis laudabilis eſt, ſed ſanguis ex ea generatus non eſt bonus, & ob hoc pediculos facit. Verum ſi ſit cũ nuce eius chimus fit bonus. Humida vero parum medicinalis eſt. Quæ ſicca eſt, & propriè acris, fortis eſt abſterſionis, maturatiua, reſolutiua. Carnoſa plurimę maturationis eſt. Et in ipſa ſunt glutinatio, & inciſio, & ſubtiliatio. Et ſilueſtris acutior eſt & fortior in hoc. In ficu eſt lenificatio vltima, & expellit ſuperfluitates ad cutem, facitq; ſudare, & caliditatem ſedat. Immatura linitur ſuper verrucas & morpheam. Et acceptio eius rectificat colorem corruptum cauſa ægritudinum & apoſtematum calidorum mollium, & maturat carbunculos. Emplaſtrum ex ea fit apoſtematibus durus, & eriſipilæ. Siccæ quidẽ nocet apoſtematibus epatis & ſplenis propter ſuam dulcedinem. Sed quando apoſtema eſt durum non nocet neque confert. Verum ſi contingatur cum ſubtiliatiuis ac reſolutiuis valde confert. Item ficus quę eſt humida & ſicca confert epilenſię & aſperitati gutturis. Aperit opilationes ſplenis & epatis, & eſt conueniens pectori & cannæ pulmonis. Velocis deſcenſionis eſt, & velocis penetrationis pp ſuam dulcedinẽ. Item adminiſtratio in vino melium iuuat in aperiẽdo viſcibus. Confert renibus & veſicæ. Et iuuat ad ſollicitandum retentionem vrinæ. Immatura poſita ſuper morſum canis rabioſi cõfert. Humida velocis eſt nutrimenti, & penetrationis in ſtomacho & in corpore. Sed iuxta Galienum mala eſt ſtomacho, ſicca vero non. Decoctio ficus confert apoſtematibus gutturis, & ad radicem aurium, gargarizata cum cortice granati, ſed & cum ſpuma lymphæ diſtillatus in aurem, in qua eſt tinnitus. Lac ficus coagulat liquefactionem ſanguinis & lactis, & liquefacit coagulatum. Confert apoſtematibus difficillimæ ſolutionis, & ſcrofulis, & lacertis, & denti corroſo. Idem cum melle confert panno humido, & aſperitudini palpebrarum. Cum vitello oui mundificat matricem, & prouocat menſtrua. Idem adminiſtratum extrahit a renibus arenam. Inunctum autem confert puncturæ ſcorpionis, & tarſiæ ſimiliter. Vinum ficus ſubtile eſt malę humoris. Prouocat autem vrinam & menſtrua, & confert tuſſi antiquæ, ac doloribus pectoris, & apoſtematibus cannæ pulmonis. Potũ eius confert ſtomacho, & inducit appetitum cibi. Prouocat autem & lenit, & propter abſterſionem ſuam velocis eſt deſcenſionis & penetrationis. Cõſtantinus in Pantegni. Ficus in primo gradu ſunt calidæ, virides in ſecundo humidæ. Siccæ vero inter ſiccitatem & humiditatem temperatæ, mediocriter nutriunt, & ſanguinem alijs fructibus æſtiuis meliorem gignũt. Cito digeruntur, colatiuæ namque ſunt, & ſolubiles ſunt, maximè ſi maturæ ſint, vrſtientia adiuuant. Pectus & pulmonem, veſicam ac renes mundant. Non maturæ ventoſitatem faciunt, maximèque ad digerendũ duræ ſunt, ſiccæ vero meliores ſunt.

De Fiſtico. Cap. XXXII.

Auicenna. Fiſticus eſt quidam fructus teſtam habens & nucleum. Fiſticum (vt dicitur) eſt vehementioris caliditatis natura, quàm nux & amigdala, & eſt in fine ſecundi calidum, licèt quidam æſtimauerint eſſe frigidum. In ipſo eſt humiditas, & ponticitas, & nutrimentum eius valde paruum. Aperit opilationes epatis propter ſuam amaritudinem & aromaticam ſui virtutem. Bonum eſt ſtomacho, propriè alemnum, grano pini ſimile, propter id quod eſt in ipſo de amaritudine cum ponticitate. Epar mundificat, & aperit meatus nutrimenti. Eiuſque oleũ confert dolori epatis ex craſſa humiditate prouenientis. Nauſeam prohibet, ſtomachiq́; ſubuerſionem, & os eius confortat. Ventrem non lenit neq; conſtringit. Confert morſui vermium venenoſorum, propriè cum vino forti decoctum.

De Galla. Cap. XXXIII.

Iſid. Galla eſt fructus quercus. Et hæc vna eſt agreſtis omphatites dicta, parua forma, ſed firmo corpore atque nodoſo, q̃ medicaminibus & fucandis adhibetur. Altera balanit leuis ac leuia & nimium perforata, lucernarum tamẽ vſibus neceſſaria. Plinius lib. 16. Arbores, quæ glandem ferunt, omnes & gallam, bimeſtis optimam & corijs perficiendis aptiſſimam alternisq́ue annis glandem, ſed gallam huic ſimilem lata folium, ſed leuiorem, multoq; minus probatam, fert & nigram tingendis vtiliorem. Naſcitur autem galla ſole de geminis exeunte noctu ſemper erũpens vniuerſa. Creſcit vno die candidior, ſi æſtu excepta eſt, protinus areſcit, nec ad iuſtam incrementum peruenit, hoc eſt, vt fabæ magnitudine nucleum habeat. Nigra diutius viret atque creſcit, vt interdum mali magnitudinem compleat, optima eſt commagena. Ex robore vero deterrima. Signum eius eſt, quòd exuerint tranſlucent. Robur præter fructum plurima alia gignit, Namque fert vtrumq; genus gallæ, & quædam veluti mora ne diſtarent arida duritia, plerumq; caput tauri imitantia quibus ineſt fructus ſimilis oliuæ incleti. Naſcuntur & in eo pilulæ nucibus non abſimiles. Intus habentes floccules molles lucernarum luminibus aptos, Nam & ficut galla nigra ſine oleo flagrat. Dioſcorides. Galla eſt ſemen dendoos, id eſt quercus, huius vna ſpecies eſt, quæ omphacitis dicitur, & hæc minor eſt, ſed melior, & virtute fortior, rotunda, grauis, nodoſa, & ſine pertuſura. Alia vero leuis & pertuſa. Ambæ ſtipticæ ſunt abundanter & caſticaltica.

De Operatione gallæ in medecinã. Cap. XXXIIII.

Idem. Gallæ patentia vulnera purgant, gingiuarum reuma ſuſpendunt, & faucis medentur. In foraminibus dentiũ miſſa dolorem tollunt. Combuſtæ & aceto extinctæ & ſale aut vino profluuium ſanguinis mulierum deſiccãt. Earum elixatura procedenti ano adhibetur fomento, rematiſſimum ſtrigit, capillos inficit. Item aceto vel aqua infuſæ & in puluerem redactæ, & in vino datæ diſſentericis proſunt. Vtimur etiam eis vbi ſtrumis infrigidare neceſſe eſt. Plateatius. Galla frigida eſt & ſicca in quarto gradu. In Aſia reperitur parua & non perforata. Inter has craſſiores plus valent, habentq́, virtutem conſtringendi. Valet contra fluxum ventris & diſſenteriam. Contra fluxum ſanguinis e naribus. Ad capillos albos vel canos denigrandos. Puluis quoque eius vulneribus ſuperpoſitus ea conſolidat &c. Auicenna. Gallæ ſunt meliores immaturæ & ponderoſæ ac duræ, Glaucæ vero molles virtutis ſunt paruæ. Natura frigidæ ſunt in primo, humidæ in ſecundo. Subſtantia earum eſt frigida, terrea, vehementer conſtringunt, & humiditates a curſu prohibent. Aqua earum capillos denigrat. Linita cum aceto ſuper impetiginem auferunt eam, & puluis earum ſtratus ſuper carnem additam remouet illam. Prohibent quoque curſum humiditatum corruptarum ad linguam & gingiuam. Cum aceto potæ cõferunt in corroſione dentiũ, & puluis earum ſparſus ſuper aquã & bibitus ad vulnera inteſtinorum & fluxum antiquum, Conſtantinus in libro graduum. Galla frigida eſt in ſecundo, ſicca in tertio, Huius quædam eſt nondum matura, quæ buſſata aſt, nec perforata. Altera vero matura tumore ac rubore pertinens. Ideoque minus frigiditatis & ſtipticitatis habens. Hæc vſta ſanguinolentis, vel vgelitions, & de quocunque loco manauerit, ſanguinis fluxum. Scaſuras quoque calcaneorum ſanat, & laborũ fiſſuras curat, Denique valet galla locis quibus repugnatio & conſtipatio ac deſiccatio ſunt oportuna.

De Garioſilo. Cap. XXXV.

Plinius libro 12. Garioſilum tradunt in India gignẽ, piperis grano ſimile, grandius, fragiliuſq;. Adducitur autem odoris gratia. Fert & in ſpinis piperis ſimilitudinem, præcipua amaritudine, folijs paruis, denſiſque Cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignoſaque buxei coloris, hinc in aqua cum ſemine excepta in æreo vaſe medicamentum fit, quod licium appellatur. Plateatius. Garioſili quidem ex origine perfecti acuti ſaporis ſunt, & hi ſunt calidi & ſicci in tertio.

tertio gradu. Quidam remiſſiores habent qualitates, & hi in ſecundo gradu iudicantur. Sunt autem fructus cuiuſdam arboris in India, qui magis collecti per annos quinq; ſeruantur. Per 10. vero ſine corruptione, & hoc in loco ſicco tantū, quia in multū humido putreſcunt, in multum ſicco areſcunt & corrugantur. Eligendi ſunt autem qui in ſuperficie habent aliquantulam planitiem, & qui ea impreſſione vnguis aliquid humiditatis emittunt. Habent virtutem confortandi ex aromaticitate, diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus, ad dolorem ſtomachi ex frigiditate, vel ventoſitate. Conferunt & ad cerebrum confortandū. Contra fluxum ventris ex acumine medicinæ. Contra cardiacā & ſincopin. Diaſcor. Gariofilum calidum eſt, & ſiccum in ſecūdo gradu ponitur in collirijs, quia viſum acuit. Potatum vero nauſeam prohibet. Perſicos iuuat. Huius arbor is gumma vires habet, vt therebintina. Auicenna. Gariofilus calidus eſt & ſiccus in tertio, corporis odorem bonum efficit. Viſum acuit, & confert panno. Confortat ſtomachum & epar, & confert vomitui ac nauſeæ. Conſtant. vbi ſupra. Gariofili calidi ſunt & ſicci in ſecundo gradu. Stomachum & epar & interiora confortant cum ſua aromaticitate, ventrem conſtipant, cibum digerunt. Macer. Gariofilum dicunt calidum ſiccumq; ſecundo eſſe gradu, iecur & ſtomachum corroborat hauſtum. Et fermè cuncta valet interioribus ipſum. Vim digeſtiuam mirè iuuat, abſtergit aluum. Accendit venerem ſi dragmæ pondere tritum, Potatum fuerit cum vaccæ lacte recenti, Vim memorem cerebri confortat ſæpius hauſtum.

De Glande. Cap. XXXVI.

ISidorus. Glande vixerunt antiqui homines, antequam frumenti vſus eſſet. Vnde Poeta. Mortales primi ructabant gutture glandem. Plinius lib. 15. & quindecimo. Ex glande autem Aegyptia fit oleum odoris cauſa. Idem in lib. 16. Glandes multarum gentium etiam pace gaudentium eſſe conſtat opes. Nec non inopia frugū arefactis farina molitur, atq; in panis vſum ſpiſſatur. Quin & hodie quoq; per Hiſpanias ſecundis menſis glans inſeritur. Eadem quoque dulcior in cinere toſta. Cautum eſt præterea duodecima tabularum lege, vt glandem in alienum procidentem fundum liceret colligere. Glandium genera ſunt multa, diſtantq; fructu, ſapore, & ſitu, & ſexu. Alia namque figura eſt glandis fageæ, alia quernę, alia ilignæ, atque inter ſe quoque generum ſingulorum differentiæ. Præterea ſunt aliquæ ſyluestres, aliæ placidiores, quæ culta iam obtinent. Iam etiam in montoſis planisq; diſtant. Sicut & ſexu mares & fœminæ, itemque ſapore dulciſſimam omnium fagi, vt qua obſeſſi etiam homines durasse in oppido Chyo tradit Cornelius Alexander. Non datur diſtinguere nominibus genera, quæ alibi ſunt alia. Quippe cum volgo naſci videamus robur quercumq; e, eſculum vero non vbiq;. Glandem, quæ propriè intelligitur, ferunt eſculus & robur ac quercus & ilex & ſuber, ac cerrus. Continentur autem glandes hiſpido calice per genera plus minusve. Item complectente folia præter ilicem grauia, carnoſa, procera, lateribus ſinuoſa, nec cum cadunt vt fagi, flaueſcentia, pro differentia generum breuiora, vel longiora. Glans optima quercui atque grandiſſima, mox eſculo, nam roboris parua. Cerro triſtis & horrida, echinato calice, ſicut & caſtaneæ. Sed in querna fœminæ dulcior atque mollior, maris vero ſpiſſior. Maximè autem probantur latifoliæ, ex argumento dictæ. Diſtant inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Itemque quod alijs ſubeſt tunica rubigine ſcabra. Alijs protinus candidum corpus, alijs ouata figura, alijs rotunda, alijs acutior, ſicut eorundem & colos vel nigrior, candidiorve quippe ſertur. Amaritudo in cacuminatione, & mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasq; differentiam habet. In ipſis vero arboribus, quæ maximam fert glandem hemeris eſt vocata, breuior, & in orbem comoſa. Glans fagea ſuem facit hilarem, carnem coctibilem, ac leuem & ſtomacho vtilem. Iligna vero ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam. Porro diffuſam atq; grauiſſimā facit querna. Et ipſa glādium æquè dulciſſima, proximā tradit Nigidius cerream, nec ex alia ſolidiorem carnem, ſed duram. Iligna dicit teneram ſuem, niſi paulatim detur, & hanc nouiſſimam cadere, fungoſam vero fieri carnem eſculo, ſubere, ac robore. Pallad. lib. 12. Menſe Nouembri glandes legendæ atque ſeruandæ ſunt, quod ipſum fœminæ ac pueri facilè exercere poſſunt.

De Medicinali operatione glandis. Cap. XXXVII.

AVicenna. Glans eſt ſicca in ſecundo, & frigida in primo. Stiptica eſt, eiusq; cortex interior ſtipticus eſt. Folia verò glandis vehementiores ſunt ſtipticitatis & minoris caleſactionis. In omnibus his eſt ſtipticitas. Et fluxus ſanguinis prohibent, propterq; cortex eius interior, & omnia membra confortant. Secundum Galienum melior eſt glans & nutribilior omnibus granis, ita quod propinquior eſt grano panis. glans cum hedi & porcinis pinguedine ſaliſsa, confert duritiis. Eiusq; fructus in principio confert apoſtematibus calidis. Iterum aduſta, & adminiſtrata vlcera prohibet ambulatiua. Plagas quoq; cohærere faciunt eius folia trita, & deſuper puluerizata. Confert etiam ſputo ſanguinis, & humiditati ſtomachi. Conſtringit & confert diſſenteriæ, & vlceribus inteſtinorum, & contra venena venenoſorum. Vrinamq; multiplicat. Decoctio corticis eius cum lacte vaccino confert ſagittarum armenarum veneno. Facit autem glans in capite ſoda, quia naturā conſtringendo vaporem contrahit. Iſaac. Glandes frigidæ ſunt in primo gradu, ſiccæ in ſecundo. Ideo difficiles ſunt digeſtioni inobedientes. Ventrem conſtipant, ſed tamen vrinam prouocant. Corporis nutritiuæ ſunt quaſi quędam grana. Tardè quoque de ſtomacho deſcendunt, & capitis dolorem faciunt, propter eorum fumum in ſtomacho. Valent & ad ſanguinis fluxum, & contra venenum. Conſtantinus in Pantegni. Glandes, quæ & celli, frigidæ ſunt in primo gradu, ſiccæ in ſecundo. Stipticæ, ad digerendum duræ, multum nutritiuæ, menſtruorum opilatiuæ.

De Intuba. Cap. XXXVIII.

ISaac. Intubæ calidæ ſunt & humidæ in primo gradu. Parum nutriunt, & ad digerendum difficiles ſunt. Stomacho nocentes, & ſanguinis flegmatici generatiuæ. Quæ tamen cum ſint pōticæ & immaturæ, ſanguinis acumen extinguunt. Et ſi ad maturitatis tēpus peruenerint, pectoris & pulmonis aſperitatem humectant. Conſtantinus vbi ſupra. Intubæ frigidæ ſunt & humidæ, digeſtioni duræ, parum nutritiuæ. Aqua in qua coctæ ſunt calorem & dolorē viſcerum mitigant. Galienus tū eas timeret, id eſt vituperat dicens. Sanitati cuſtodiendæ, & infirmitati medicinandæ, vt ſcio quomodo ſubueniri poſſint, hoc tū ſcio, quia duræ ſunt in digerendo. Auicenna. Intubæ meliores ſunt earū maiores. Natura frigidæ ſunt in primo, in ſiccitate & humiditate æquales, & quaſi prorum ad humiditatem declinantes, acuitati ſanguinis calidi conferunt, & hoc, vt æſtimo, quia ſanguinem incraſſant, eumque viſcoſum faciunt. Illi autē errant, qui eas clarificare ſanguinem putant. De his autē Galienus ait. Non reperi intubas in conſeruanda ſanitate, ac remouēda ægritudine aliquid operantes, ſed ſaperi digeſtioni difficiles.

De Malo. Cap. XXXIX.

ISidorus. Mala ſic a Græcis ſunt dicta, eo quod ſunt pomorū omnium rotundiſſima. Vnde & hæc ſunt vera mala, quæ vehementer ſunt rotunda. Ex his autem quædam nomina acceperunt ex locis, de quibus ablata ſunt vt malum matianum, malum cydonium, malum punicum. Plinius lib. 15. In vniuerſum vero de pomis ſeruandis præcipitur. Pomaria in loco frigido ac ſicco contabulari, feneſtris Septentrionalibus ſereno die patere, auſtros ſpecularibus arcere. Aquilonis quoque afflatu poma magis deturpante. Colligi oportet mala poſt æquinoctium autumnale, nec ante lunam ſedecimam, nec ante horam primā. Caducа ſeparari ſtramentis ſtoreis paleisve ſubſternit, rataq; componi, vt limites per eaſ ſpiritum æqualem accipiant. Iterum mala quędā foliis ficulneis præterquam caducis iubent ſingula conuolui, eaſq; vitilibus condi vel creta figulinorum illini. Aliqui mala in patinis fictilibus ſtratarum, quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui oīa hæc in milio ſeruare malunt, pleriq; vero in ſcrobe duorum pedum altitudinis, arena ſubſtrata, & fictili operculo deinde terra operto. Creta quidem figulina etiam vites illinunt, ſiccataſq; ſole ſuſpendunt. Mala vero generoſiſſima eadem ratione gypſo vel cera cruſtant, quę niſi matura ſint, incremento calicem rumpunt. Semper autem in pediculos ea collocant. Alij cum ſurculis ea decerpunt, quos in ſambuci medullam additos ſubruunt. Alij ſingulis malis pariter ſingula vaſa fictilia aſſignant & opercula eorum picata dolio iterum includunt, necnon aliqui & in floccis capſisque, quas luto palcato illinunt. Alij hoc idem in patinis fictilibus. Aliqui & in ſcrobe ſubiecta arena, & ita ſicca mox operiunt terra. Malis ſuccus eſt ſpumeus & odor acutus.

De Proprietatibus malorum in medicina vel cibo. Cap. XL.

ISaac. Mala, quæ pontica ſunt, & quæ ſtiptica, frigidiora ſunt & ſicciora, & ad digerendum tardiora. Magis aūt confortatiua ſunt ſtomachi, & conſtrictiua egeſtionis. Porro acetoſa, quæ cæteris minus ſicca ſunt, ſubtiliora ſunt, neceſſe eſt penetrabiliora eſſe. Quare acumen coleræ extinguit, defectū cordis & calorem confortant, ſitim mitigant. Item ſtomachum confortant, appetitum excitant, egeſtionem, vomitumq; colericū inhibent, maximè ſi ieiuni accipiant, quia cibi ante comeſti ad locum decoctionis ea deſcendere prohibent, ideoq; in ſuperioribus morātes, os etiam ſtomachi ſuperius comprimendo, inferius relaxando ſolutionē faciunt. Dulcia vero, quia temperata ſunt inter quatuor qualitates media, frigido ſtomacho minimè nocent. Ad conſtrictionem, vel laxationē in manifeſto non mutantur. Sunt & alia inter acidum & dulce media, quæ muza dīr. Horū actio media eſt ad ſitim tū mitigādum, coleræq; acumen extinguendū acido

vicina

vicina ſunt. Cardiacæ vero quæ ex calore contingit, palam proſiunt, pro ſapore quem habent. Sunt & quædam in ſapore aquoſa, & abominabilia ſunt, & faſtidium faciunt, nec ſtomachum confortant, nec ventrem ſoluunt, nec ſapiunt, nec iuuant. Diaſcorides. Mala æſtiua ſenſit ita Diaſcorides, vt crederet flegma nutrire, fellis ardorem excitare, inflammationem mouere, neruoſis partibus minime conuenire. Galienus autem non omnia reiicienda pronunciat, ſed ea quæ ſunt aquatici ſaporis, aut aſperi, aut acidi, aut propter ſuauitatem dulcia occurrūt. Auſtera autem & ſtiptica quæ ſola in hieme ſeruantur, & matura lecta ſalubriterque cuſtodita proueniunt, etiam prodeſſe languentibus aſſerit. Denique in farina inuoluta vel in calido cinere diſcocta in quærelis ſtomachi nauſeantis vtiliter putās offerri. Poteſt & malum maxime macianum ſanguinem reiicientibus, pulmonis, & iecoris iniuriæ obnoxie ſubuenire. Melius tamen ſi nunquam ieiunis, ſed poſt cibum detur. Vis ergo malis frigida eſt & humida. Quod eo maxime comprehēditur, quia ſuccus eorum expreſſus facile tranſit in acorem. auſtera mala & acida trita & impoſita recētia vulnera ſtatim claudūt, tumores atque liuorem ex aqua cocta, & cum axungia trita compeſcunt.

De malogranato. *Cap.* XLI.

Iſidorus. Malogranatum eo dicitur, ꝙ intra corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Item & malum puni enim a regione vnde ſit tranſlatum. Plinius, vbi ſup. Malis, quæ granata vocamus, ſub cortice latet acinus. Ariſtoteles in libro de Plātis. Succorum quidam potabiles ſunt, vt eſt ſuccus malorum granatorum. Nam malagranata ſunt ex humore & grano. A quibuſdam autem ſeminibus mali arbores bonæ proueniunt, vt a granatis acidis. Iſaac. Malagranata vtiliora ſunt medicinę quàm eſui. Nutrimentum quippe eorum & ſi laudabile eſt, tamen paruum eſt, propter ſubtilem digeſtionem. Quatuor partibus compoſita ſunt, quæ omnes ſtipticæ ſunt. ſ. cortice, carne, liquore, nucleo. Flos vero omnibus ſtipticior eſt & ſiccior. Frigidus eſt, ſed diuerſis modis ſecundū ſuos ſapores, & liquiditates. Sunt nāque pontica acida Maza dulcia & in ſapore. Similiter & liquor eius tenuiſſimus, & aquoſus, & croſſus, & paruus, & mediocris. Plate. Malorum granatorum quædam dulcia ſunt, & hæc temperate calida & humida: quædam acetoſa, & hæc frigida & ſicca. Poſſunt autem ſuſpenſa ſeruari per annum. Dulcia plus competunt eſui, q̃ medicinę, danturq; colericis, & febrientibus ex colera. Plus enim pōt humiditas calorem reprimere q̃ caliditas intendere. Acetoſā vero plus cōpetunt medicinæ q̃ eſui. Daturque ſuccus eorū febricitantibus ex colera. Fit autem ex codē ſucco & zuccaro ſyrupus ad modum acetoſi, quem quidam oxizuccarā dīr. Flores & cortices maligranati per duos annos ſeruari pōt. Virtutem hāt conſtringendi. Puluis eorum valet contra vomitū colericū vel diſſenteri icū. Idē quoq; cōtra fluxū ſanguinis e naribus impoſit. Razi. Malagranata dulcia nō infrigidāt, inflationē ac ſitim faciūt, & gulā leniūt. Acetoſa vero pectoris aſperitatē faciunt, ſtomachū & epar infrigidāt. Colerā quoque rubeā ac ſanguinis calorem extinguentia, febrem & vomitū extinguūt. Conſtantinus in Pantegni. Malagranata frigida ſunt humiditate & ſiccitate mediocria. ſtomachū & epar cōfortāt, & abominationē remouēt. Dulcia vero itee calidū & hūidū tpata ſūt grana eorū ſufficiētes ex calore adiuuāt.

De meſpilo. *Cap* XLII.

Iſidorus. Meſpila dicuntur, eo ꝙ pilulę formam habeant. Plinius li. 15. Malorum pirorumque generi iure annumerantur meſpila atque ſorba. Meſpilis vero tria ſunt genera. Primum eſt anthedon. Secundum vero ſetania. Tertium degenerat, anthedoni tamen ſimilius, quod gallicum vocant Setaniæ maius eſt pomum atque candidius acini molliore ligno, cæteris pomum minus, ſed odore præſtantius, & quod ſeruetur diutius. Palladius libro 4. Meſpila ad ſeruandum leguntur needum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, vel in vic. olis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa. vel. vt quidam volunt, poſca condita. Die ſerena legantur ac media, & paleis obiuantur diſcreta, nec viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſeminatum & ſalſa aqua per dies quinque macerata poſtea ſæpe infundantur, vt enatent, ſero & melle ſi mitius matura colligetis.

De operatione ipſius in cibo & medicina. *Cap.* XLIII.

Diaſcorides. Meſpila ſemen habet rotundum & minutum mariano ſimile, quod habet oſſa tria, propter quod & tercocum dicitur. Stipticum & euſtomacham eſt, ac ventrem abſtinet. Eſt & alia quæ naſcitur in Hiſpania, quam multi epimelidem vocant, ſemen rotundum habens, hoc aptum eſt ad edendum, & ſtipticum, tardeque matureſcit. Idem. Meſpili fructus autem ſteriliſſimus eſt, & ante virtatem guſtui oſtendit. Fluxus ventris immodicos potiſſime detinet, & ſtomachum diſſolutum vehementer aſtringit. Sunt etiam qui putant eum dentibus non leuiter ſubuenire, ſi in dolore mandatur. Iſaac. Meſpila frigida ſunt & ſicca in primo gradu. Stomachum confortant, colericam egeſtionem & vomitum auferūt, vrinam prouocant, ad medicinam magis quàm ad cibum pertinent. Parum. n. nutriunt, & croſſum chimum generant, quæ ante cibum meliora ſunt, q̃ poſt cibum, quia ſtomachi confortatiua ſunt. eaſque neruoſitati nō nociua.

De mirabolano. *Cap.* XLIIII.

Plateatius. Mirabolani fructus ſunt arborum, & in India reperiuntur, eiuſdem maneriei ſunt, ſed diuerſorū effectuum. & diuerſarum formarū. Horum ſpecies quinque ſunt. Citrinus, chebulus, bellericus, emblicus, indus. Omnes frigidi ſunt & ſicci generaliter. Sed citrini frigidi & ſicci in 2. gradu. Eligitur citrinus, qui croſſus eſt & ponderoſus, cum vero frangitur, gummoſus, huius cortices abiectis nucleis in decoctionibus, vel in medicinis compoſitis ponūtur. Similiter chebuli. Sed alij cum nucleis ponuntur, vel quia nō poſſunt ſeparari a nucleis, vel quia & parui ſunt nuclei. Citrini per decem annos ſeruantur, ſimiliter & cæteri per multa tpa. Dicunt auctores ꝙ oēs purgant coleram, quidam plus. quidam minus. Citrini principaliter purgant coleram, ſecundario flegma, chebuli e conuerſo. Emblici autem & bellirici flegma & coleram. Ariſtoteles in li. de plantis. Mirabolanorum fructus in principio cum apparent dulces ſunt, conſequēter pontici, & in complexione amari, ſicut videlicet ſuperius dictum eſt, vbi de arbore ipſa actum eſt. Conſtantinus in li. graduum. Mirobolani citrini ſunt in primo gradu frigidi, coleram purgant, ſtomachumque confortant, in aqua calida infuſi fortius ſunt laxatiui. Dicunt quidam ꝙ vnius arboris ſunt indi & citrini, citrini quidem immaturi, Indi vero maturi; qui & ipſi ſunt in primo gradu frigidi & ſicci: vterque colerā aduſtā æque purgant, & ſtomachū confortant. Chebuli naſcunt in Inſula Indiæ, quæ bolus nūcupatur. Cęteris mirabolanis meliores ſunt, & in primo gradu frigidi ac ſicci ſunt. Coleram & alios humores purgant, ſtomachumque cōfortant & ſuperfluitatē humiditatum eius deſiccāt. Ideoq; viſus obſcuritatem pp fumum a ſtomacho venientē clarificant. Sunt & melancolicis vtiles, & patientibus Emoroides.

De myrtilis. *Cap.* XLV.

Plateatius. Myrtili ſunt fructus myrti, qui proprie competūt vſui medicinæ, folia autem & flores ſecundario fructus hi quanto recentiores tanto meliores. Virtutem habent conſtringendi ex ponticitate, confortandi ex aromaticitate. Valent contra fluxum ventris, & contra vomitum. Iſaac. Myrtili frigidi ſunt & ſicci, habent modicum amaritudinis, & tenuem dulcedinem. Ideoque valent contra tuſſim de calore ortam, & contra fluxum ſanguinis, & colericam egeſtionem: Et ſtomachi ac veſicæ confortatiui ſunt Vrinam prouocant, & dolorem veneris mitigant. Nigri autem myrtili cæteris meliores ſunt. Palladius libro 2. Menſe Ianuario ex baccis myrti oleum & etiam vinum myrtinum conficitur, ſicut videlicet inferius dicetur, vbi de oleo & de vino inter ſuccos fructuum agetur.

De Moro. *Cap.* XLVI.

Iſidorus. Morus Græcè latinè vocatur rubus, ſicut dictum eſt ſupra, eo quòd rubeant fructus eius vel virgulta. Siluestris mori fructibus in deſerto paſtorum fames ac penuria confouetur. Ariſtoteles in libro de plantis. Fructus quidam cito maturantur, vt mora ac ceraſa, & ſuccorum qui ſunt in fructibus quidam ſunt potabiles, vt eſt ſuccus招 mororum. Plinius vbi ſupra. Moris eſt ſuccus in carne vinoſus. Tricolores, primo ſcilicet candidus, mox rubeus, maturis vero niger. In nouiſſimis florent, inter prima matureſcunt, manuſque ſucco tingunt. Matura ruunt, acerba minimum. Carne, & ſucco conſtant. Moro quidem & pyro ac myrto ſuccus eſt vinoſus, colorque ſucci moris ac ceraſis eſt ſanguineus. Palladius lib. 10. Ad diamorum conficiēdum agreſtis mori ſuccum facies paululum deferuere: Tuncque duas eius ſucci partes, & vnam mellis admiſcebis, ac mixta curabis ad pinguedinem mellis decoquere.

De Mori proprietatibus in medicina vel cibo. *Cap.* XLVII.

Plateatius. Mora domeſtica quæ ſunt ſicomororum fructus, calida & ſicca. Siluestria quæ ſunt fructus rubi, frigida ſunt & ſicca. Virtutem habent diſſoluendi, conſumendi, mundificandi. Contra ſquinantiam, & vuam relaxatam y brancos, & vitia faucium, valet electuarium quod diamoron dicitur. Succus aliquantulum calefactus datus ventrem ſoluit, ſi conſtipatio ſit ex frigida cauſa. Succus corticis, vel puluis eius cum melle datus lumbricos necat. Vinum decoctibus eius corticis inteſtina mundificat. Caſula facta ex gummis eius circa dentem putrefactum ſine dolore extrahit. Mora ſilueſtria virtutem habent aliquantulum conſtringendi ex qualitatibus, & diuidendi ex aliquantula acetoſitate. Iſaac. Mora celſi duobus modis ſunt. Acria & matura frigida ſunt & ſicca, vim habent ſtipticam, ſtomachi & inteſtinorum confortatiuam. Ventrem conſtipant. Vnde multum valent ad Dyariam & Diſſenteriam, maxime ſi colericæ ſint. Succus eorum ad gutturis dolorem, vel faucium vel vuæ multum valet. Ma-

mura vero & dulcia calida & humida ſunt, plus autem ad humiditatem pertinent, vnde cito e ſtomacho ejiciuntur. Ventrem humectant. Vrinam prouocant. Si tamen in ſtomacho cibum ante ſe inuenerint, & eis obſiſtentibus commorentur, in corruptionem conuertuntur, & ſtomacho nocent & capiti. Si autem ſtomachum vacuum inuenerint, bene digerentur, ſed parum nutriũt. Razi. Mora dulcia in caliditate temperata ſunt, faſtidium in ſtomacho faciunt. Acetoſa vero frigida ſunt, & quæ ventrem commouent, & ſanguinem fortiter reprimunt. Auicenna. Mori duo ſunt genera. Vnum dulce, alterum amarum. Dulce quidem calidum eſt & humidum. Acetoſum ad frigiditatẽ & humiditatem declinat. In dulci vero velocitas deſcenſionis, aut propter humiditatem ſuam, aut propter acredinem ei admixtam, ſtomacho nocet, quia cito in eo corrumpitur. Acetoſum retinet oris & gutturis apoſtemata. Confert vulneribus fraudulantis. Nec nocet ſtomacho ſicut dulce, quamuis in eo ſit malitia, nec eſt in ipſo nauſea. Nutrimentum eius paruum eſt, & facit appetitũ cibi, ipſumque facit lubricum, & extrahit. Et oĩno deſcenſus eius e ſtomacho velox eſt, ex inteſtinis aũt tardus. Oẽs ſpecies mori comedẽdę ſunt ante cibum. Et in ſtomacho in quo non ſit corruptio recipienda, & in oibus eſt prouocatio vrinæ. Morum ſallitũ & exiccatũ retinet ventrem vehementer. Et confert diſſenteriæ. Succus mori ſtipticus eſt, & proprie qñ decoquitur in vaſe æreo, prohibetq; fluxum materierum ad mẽbra. Conſtantinus in Pantegni. Mora frigida ſunt in primo gradu, humida in ſecundo. Bene matura ſolubilia ſunt, immatura vero ſtiptica: a ieiuno comeſta, digeſtibilia ſunt & bonos humores generant. Ecõtra vero contraria, maxime cũ in ſtomacho malos humores inueniant, qa conuertibilia ſunt.

De muza. Cap. XLVIII.

Ex ſinonimis. Muza eſt fructus paradiſi, vt dicunt quidam, in quo comedendo peccauit Adam. Sed alij verius dicunt ꝙ peccauit in ficu. Fertur autem muza creſcere in babylonia, alio quoque nomine Muza eſt opiaca. Iſaac in dictis. Muza eſt calida in medio primi gradus, & humida in fine ipſius. Cerebrum humectat & ventrem. Pectoris & pulmonis lenit aſperitatem. Eſt autem nutrimenti multi & groſſi. Quæ aſſueta generat ſtomachi grauitatem, ac ſplenis & epatis opilationem. Vnde q eam manducant, poſt eius comeſtionem zinziber condirum, vel oximel accipiant, ſi tamen frigidæ naturæ ſunt. Auicenna. Muza nota eſt. Nutrit velociter, ac lenificatiua eſt, multitudo eius generat opilationes, & addit in colera ac flegmate, ſecundum complexiones. Confert aduſtioni ignis gutturis, ac pectoris. Stomacho quidem conueniens, ſed multitudo eius valde grauis eſt. Augmentum in ſpermate facit, & vrinam prouocat.

De nuce inglande. Cap. XLIX.

Iſidorus. Nucem alio nomine latini vocant inglandem, quaſi iouis glandem. Tantamque vim habet, vt inter ſuſpectos herbarum vel fungorum cibos quicquid in eis eſt virulentum excludat, rapiat & extinguat. Plinius, vbi ſup. Nuces inglandes quamquam & ipſe nuptialium feſcẽninorũ comites m ltum quidem pineis vniuerſitate minores, eadẽq; portione nucleo ampliores, nec non & honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimẽto puluinari primum calicis, moxque lignei putaminis. Quæ cauſa fecit eas nuptijs religioſas, tot modis fętu munito, quod eſt veriſimilius, ꝙ quia cadendo tripudiũ faciant ſomnum ve. Et has quidem a Perſide a regibus trãſlatas indicio ſunt græca nomina. Optimum quippe genus earum Perſicom atque baſilicon vocãt. Et hæc fuere prima nomina. Carion a capitis grauedine, propter odoris grauitatẽ conuenit dictum. Tinguntur cortice earũ lanæ. Ruffaturque capillus primum nucleis prodeuntibus. Idque compertum infectis tractatu manibus: pingueſcunt vetuſtæ. Sola diua generum eſt in putamine duro, fragili ve, tenui, aut craſſo, ſimplici, aut loculoſo. Solum id natura compactili operimento clauſit. Sunt. n. putaminũ cariom bifidæ. Nucleorumque illis quadripartita diſtinctio lignea interſecante mẽbrana. Cęteris quicquid eſt, ſolidum eſt, vt in auellanis, & in ipſo nucum genere, quas ante abellanas appellabant patrio noie. In Aſiam Græciamque venerunt e Ponto, & ideo ponticæ nuces vocantur: has quoque mollis protegit barba, ſed putamini nucleiſque rotunditas ineſt ſolida, hæ & torrentur. Vmbilicus eſt illis, situs in ventre medio. Tertia ab his natura amigdalis, tenuiore, ſed ſimili iuglandiũ operimento ſummo. Item ſecundo putaminis nucleus diſſimilis latitudine & acriore callo. Clauduntur itaque nuces putamine. ſtatimque recedunt a ligno ſicut & palmæ. Sunt qui honori nomen interpretantur, & iouis glandem eſſe dicunt. Nuper audiui, conſularem virum biferas etiam & inglandes habere ſe nuces profitentem. Ex iuglandis nucibus fit oleum quod vocatur carmon. Ambroſ. Nucis fructus teſta operitur, & cortice alitur vel occulitur, tamẽ & ipſo calore ſolis nutritur. Palladius lib. 2. Nuces ſeruantur, vel paleis obrutę, vel arena, vel folijs ſuis aridis, vel arca ex ligno ſuo facta incluſæ, vel cępis mixtę. Quibus hanc viciſſitudinem reddunt, vt eis acredinem tollant. Martialis expertum ſe ait, virides nuces tantum liberatas putaminibus ſuis melle demergi, & poſt annum virides eſſe, & ipſum mel ita medicabile fieri, vt ex eo ſu cta potio arterias curat & fauces.

De medicinali eiuſdem operatione. Cap. L.

Plinius li. 14. Nuces inglandes græci a capitis grauedine appellauerunt. Etenim arborum ipſarum foliorumque vires in cerebrum penetrant. Hocque minore momento, ſed in cibis nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, ſiccæ vinoſiores, & ſtomacho inutiles, concoctui difficiles, dolorem capitis inferentes, tuſſientibus inimicæ & vomituris ieiunis. Venena hebetant præſumptę. Aduerſantur etiam cępis, leniuntque earũ ſaporem, aurium inflationi imponuntur cum mellis exiguo, putamine nucis iuglãdis dens cauus inuritur. Putamen combuſtum, & in oleo tritum aut vino, infantium capite peruncto, capillum nutrit. Ad alopiciam etiam eo ſic vtuntur. Quo plures quis nuces ederit, carbunculis medetur. Cortex iuglandium diſſentericis prodeſt, contra rabioſi canis morſum, nuclei a ieiuno homine commanducati illitique præſenti remedio eſſe dicuntur. Iſaac. Nuces virides minus ſiccis calidæ, aliquantulum humoris habent, propter imperfectam maturitatem, ſtomacho tamen nociuæ ſunt, quæ ſi a ieiuno comedantur cum obſomogaro & aceto ventrem humectant. Cum ruta manducatę contra venenum ſiunt. Siccę vero nuces quanto a tempore eas producente elongantur, tanto earum humiditas conſumitur, eiſque, vnctuoſitas dominatur. Quæ tũc manducatę cito in colericos humores conuertuntur. Nuces auellanę minus nutribiles ſunt, propter corporum ſuorum raritatem & vnctuoſitatem & viſcoſitatis ſuæ copiam, & ſtomacho ſemper contrariæ ſunt niſi inueniant eum frigidum vel temperatũ. Tũc enim boni nutrimenti ſunt ſtomacho, bonæque digeſtionis. Calidum vero ſtomachum habentibus, præſtant vſtionem & in colericos humores, ac fumoſos mutantur, dolorem capitis faciunt, ac vertiginem oculorum. Vt aũt ab eis omne nocumentum auferatur, mundantur, & per vnam noctẽ in aqua calida ponuntur, vt partem humiditatis ab aqua ſibi ſumãt, ſiantque quaſi virides. Si aũt in cibo cũ ficubus edant, cõtra rẽ venenoſam corpus defendunt. Cathaplaſma ex eis factum cum cępis, & ſale & melle morſui canis rabidi proficit. Valent & contra apoſtema. Diaſcorides. Nuces ſiccæ duæ cũ duabus caricis, & viginti rutæ folijs, addito grano ſalis pariter conteritur, nulliſque venenis opprimi poterit ea die qua quiſque ieiunus acceperit. Circa Kal. & idus Iulij nuces fractæ vt arbori fuerint ademptæ cortice adhærente quaſſantur & his aluminis ſciſſę li. 3. admiſcentur, atque in nouo fictili vaſe imponuntur. Super hoc & olei boni librę tres infunduntur, & in loco nec humido nec ſicco diligenter obruitur. Poſt. xc. dies dabitur oleum quod fluentium damna reſtituet capillorum.

De nuce Alexandrina & Indica. Cap. LI.

Diaſcorides. Nux Alexandrina, quam multi Perſicam dicũt, cacoſtomacha eſt & indigeſtibilis, coleram nutrit, dolorem capitis commouet. Tuſſientibus contraria eſt, & a ieiunis comeſta, nauſeam prouocat. Item comeſta venenis eſt contraria. Cum caricis ſumpta lumbricos latos excludit. Cathaplaſmatibus adhibita, tumorem mammarum compeſcit. Cum melle & ruta laxationibus vtiliter adhibetur. Cum cępula & melle ac ſale morſum canis ſanat. Taſa cum corio & in vmbilico poſita torminibus medetur. Corium eius combuſtum & tritum cum oleo & vino capillos infantibus inunctum bonos reddit. Alopecias limpidat, & emendat. Menſtrua ſuſpendit ſi caro eius combuſta, cum aqua bibita fuerit. Nux Indica calida eſt & ſicca, reperitur in India. Sanguinẽ bonum generat. Ex ſiccitate enim ſanguis acuitur & ſubtiliatur, ex calore caleſcit. Eſt autem nux magna cuius interiora in medicinis ponuntur. Cortices per decem annos ſeruantur, hæc ventrem nutrit. Puluis eius cum ſucco ficuum ſiccarum in vino decoctarum, datur contra aſma frigidum. Auicenna. Nux Indica bona eſt recens vehementis albedinis. Calida eſt in principio ſecundi, ſicca in primo. In ipſa eſt humiditas ſuperflua, & aqua quæ in ipſa eſt ſuauis eſt. Cumque non inuenitur aqua in ea, ſignum eſt ꝙ ſit antiqua. Oleum quidem veteris confert doloribus dorſi & geniculorum & emorroidi, Grauis eſt autem huiõi nux ſtomachõ, ſed cum pauco nocumento ſuo boni nutrimenti eſt. Cortex medullę eius nõ digerit, & ideo auferenda eſt. Cũ antiquatur interficit vermes & aſcarides, & ſolutione educit eos comeſta.

De nuce muſcata. Cap. LII.

Platearius. Nux muſcata calida eſt & ſicca in ſecundo gradu. Et eſt fructus cuiuſdam arboris in India naſcentis. Qui tpe maturitatis colligitur, & per ſeptem annos ſeruatur. Eligẽda eſt illa quæ plana eſt, & in ſuo genere grauis. Quæ cum frangitur non puluerizatur interius, & acuti ſaporis inuenitur. Si iſta defuerint in medicinis non ponitur. Habet aũt virtutem confortandi ex aromaticitate & ex qualitatibus ſuis. Contra frigiditatẽ ſtomachi & indigeſtionem, & diſcolorationem ex frigiditate,

data

data in mane multū confert. Vinum decoctionis eius datur contra indigeſtionē ſtomachi, & epatis. Valet & contra dolorē ſtomachi & inteſtinorū ex ventoſitate. Itē naribus applicata cerebrū confortat & ſpiritualia. Auicen. Nux muſcata eſt qualitatis gallæ, facile frangibilis, ſubtilis corticis, bonū habens odorē & acutum. Calida & ſicca in fine ſecundi, & in ipſa eſt ſtipticitas. Confert lentiginibus, & odorem oris efficit bonū, confortat viſum, epar & ſplen, & ſtomachū, proprieq; os eius. Cōſtringit aūt & prouocat & confert difficultati vrinæ, & cum in oleis ponitur confert doloribus & ſimiliter in peſſarijs, & prohibet vomitū. Conſtantinus in libro graduum. Nux muſcata calida eſt & ſicca in ſecundo gradu: fœtidum os curat. Digeſtiuam vim confortat. Ventoſitatem expellit. Epatis & ſtomachi confortatiua eſt, & ventris conſtipatiua eſt. Vnde Diaſcorides. Nux muſcata cutem ab impetigine, lentigine, ſcabie, mundificat. Splenis & epatis tumorem diſſoluit.

De Macis. *Cap.* LIII.

IDem in eodem. Nucis muſcatæ arboris ramorū cortex eſt macis q̄ ab India venit. Cuius natura calida eſt & ſicca in ſecundo gradu. Confortat epar & ſplen, ſtomachū pariter, & eorum putredinē mūdificat. Sternutatio ex eo facta cum oleo violaceo curat emigraneam, q̄ fit de flegmate. Platearius. Macis calida eſt & ſicca in 2. gradu, & ſēm quoſdam flos eſt muſcatæ. Quod vr̄ falſum eſſe, quia flores aut decidunt aut in fructus mutantur. Sunt autem cortices quidam qui reperiuntur circa nuces muſcatas ſicut circa auellanas, per annos. 10. ſeruantur. Habetq; virtutem confortandi ex aromaticitate, diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus. Eligendus eſt autem macis ruffus vel ſubruffus, acutum habens ſaporem cum aliquantula amaritudine. Qui vero nigricat terreus eſt, & qui ſaporem acutum non habet, abijciendus eſt. Contra cardiacam paſſionem datur puluis eius in cibo & potu. Ad cerebrum purgandum maſticatur & in ore tenatur, vt fumoſitas inde reſoluta, cerebrum penetret, ac ſuperflua purget. Contra ſtomachi debilitatem & epatis ex frigiditatē, & iliacam & contra vitium ſpiritualium & aſmæ ex flegmate viſcoſo remedium optimum eſt, vt decoctio fiat ex macis & fœniculi ſucco, & in fine decoctionis modicum vinum addatur, ſicq; coletur, & colatura patienti detur. Razi. Macis calida eſt & ſicca: fluxum ſanguinis inteſtinorum, vlcera & amorroides remouet. Auicenna. Macis, vt ait filius Meſangæ cortex eſt nucis muſcatæ. Eſt autem ſimilis folijs venoſis compoſitus ſiccis declinans ad rubedinem & ſiccitatem & citrinitatem, & linguam ſicut cubebe mordicans.

De Cæteris nucum generibus. *Cap.* LIIII.

IDem. Nux Romana vehemēter calefacit in tertio, & deſiccat in primo. Gūma eius eſt vltima calefaciendo. Et confert epilēſiæ fructus eius cū aceto. Nux thamariſci calida eſt in principio primi, ſicca in fine eiuſdē. Abſcindit ſanguinis fluxū, & ex illa cum aceto colluitur os ad dolorem dentiū. Eius quoq; decoctio valet duritiei ſplenis, ſi fiat cū aqua & aceto. Nux cypreſſi emplaſtrum eſt rupturæ. Nux metel venenū eſt, & ſtupefactiua eſt. Simile eſt nuci vomicæ. Eiuſq; ſemen eſt ſemini citri ſimile. Cerebro eſt mala, cordi inimica. Pondus danich vnius ex illa inebriat, & dragma vna ex illa ſumpta venenum eſt diei ſuæ. Plate. Nux Romana eſt calida & ſicca. Interioribus vtuntur medici, nō cortice. Virtutem habet prouocandi vomitum, & purgandi flegma & coleram. Sed, quia cum anguſtia prouocat, talis eſt vſus. Si flegma, vel colera ſit in ore ſtomachi, fit decoctio pulueris eius in aqua cum ſemine fœniculi. Et contra flegma datur aqua illa cum oximelle: contra coleram vero cum ſyrupo acetoſo. Actor. Amygdala quoq; quæ latinè nux longa dicitur, & auellana & pinea, glandes & caſtaneæ quia corio duræ ſunt tectæ, inter nuces iuxta Iſidorum computantur.

De Nucleo. *Cap.* LV.

EX ſinonimis. Nucleus qū ſimpliciter ponitur, de nucleo pineæ intelligitur. Iſido. Nuclei pinorum (vt ait Hipocras) minus calidi ſunt. Ventrem cōmouent, ſtomachum & renes calefaciunt, vrinam purgant. Ex dulci vino potati ventrem mouent. Auicen. Nucleus habet in ſe ſtipticitatem & glutinationē. Quod de ipſo aduſtum eſt, fraudulentis vlceribus confert, & abluitur, & extinguitur & in alcofol tuchiæ loco ponitur, retinetq; piloa palpebrarum, & facit eos naſci, & bonum eſt vlceribus. Idem Geloum granum eſt pini maioris quam nux. Et eſt melioris nutrimēti, ſed tardioris digeſtionis eſt. Et ex aqueis terreaq; ſubſtātia cōpoſitū eſt, natura eſt reparum, & in ipſo eſt caliditas pauca. Eius digeſtio rectificatur cum melle in frigidatis, & cū zuccaro in calefactis, & per hoc augetur bonitas nutrimenti eius. Sanat ſciaticæ dolores, ac neruorum & dorſi, & valet mollificationi. Mūdificat pulmonē valde, & extrahit quod eſt in ipſo de croſſis humoribus & ſanie, excitat coitū, propriè qđ eſt ex eo nutritū. Confert ſaniei & lapidi veſicæ. Confert & ſcorpionis puncturæ. Conſtant. vbi ſupr. Nucleus eſt calidus in ſecundo, ſiccus in tertio. Lapides renum ac veſicæ frangit. Vrinam prouocat, & corpora de putridis humoribus purgat. Et ſecundum Galienum curam omni leproſo certiſſimè præſtat. Actor. De nuce quoq; pinea adhuc ſub eo nomine dicetur infra.

De Oliua & eius ſpeciebus. *Cap.* LVI.

ISid. Oliua eſt fructus oleæ. Oliuæ aūt diuerſis nominibus appellantur. Quædā .n. orcades dicuntur, & a ſimilitudine teſticulorum, quos Græci vocant orcis. Radiolæ autem dicuntur, eo q̄ oblongæ ſunt in modum radiorum licinię, eo q̄ optimum dent lumē. Nam licinię lumē eſt, vnde & lignū nomē accepit, quia aptum eſt flammis & lumini. Syria dr̄ eo quòd de Syria allata, vel quia nigra. Volemus eo quòd volam idest mediam manum magnitudine compleat. Plin. libr. 15. Oliuæ conſtant nucleo, oleo, carne, amurca. Porro ex eadem oliua ſucci differunt. Primum omnium ex cruda & nondum inchoatæ maturitatis, hoc enim ſapore præſtantiſſimo. Quin & ex eo primo vnda præli eſt laudatiſſima, ac deinde per diminutiones, ſiue, vt nuper inuentum eſt, exilibus regulis pede tamen incluſo. Quantoque maturior eſt bacca, tanto pinguior ſuccus, minusque gratus. Optima vero eius ætas eſt ad decerpendum inter copiam bonitatemq, incipiente bacca nigreſcere. Cæterum diſtat an maturitas in torcularibus, an ramis fiat. Vtrum etiam arbor rigua fuerit, an ſuo tantum bacca ſucco, nihilq; aliud, quàm cœli imbres biberit: baccas oleæ liciniæ nulla auis appetit. Quædam ſunt purpureæ in nigrum colorem tranſeuntes. Poſiæ ſunt & ſuperbę præter iam dicta genera. Sunt & prædulces per ſe tantum ſiccatę vuiſq; paſſis dulciores in Aphrica, ſed raræ, & circa emeritam luſitaniæ. Palladius lib. 3. Oleæ baccarum genus neruoſum eſt & plurimum vocabulorum ſicut Paſia, Orcas, Radius, Sergia, Licinia, Commenia, & cæteræ quas nominare non attinet. Pauſia tamen oleū quod reddit dūm viride eſt optimum: ſed cito vetuſtate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia: ſed de his generaliter hoc percepiſſe ſufficiat, maiores baccas cibo, minores oleo profuturas.

De collectione oliuarum & expreſſione. *Cap.* LVII.

PLinius vbi ſup. Oliuis, vt dictum eſt, optima eſt ætas ad decerpendum inter copiam bonitatemque incipiente bacca nigreſcere. Malum eſt aūt expectare vt decidant oliuæ. Quidam perticis eas decutiunt, ſed cum arboris iniuria, ſequentiſq; anni damno, quia ſēm antiquos olea nō eſt ſtringenda vel verberanda. Itaq; qui cautiſſime agunt arundine ictu leui deijciunt, nec aduerſos percutiunt ramos. Sic enim alternare cogitur fructus decuſſis germinibus. Si verò expectetur vt cadant, hærendo vltra ipſæ ſuum abſumunt alimentum venientibus, & deuorēt locum. Argumentum eſt, q̄ niſi ante fauonium colligantur, nouas vires non reſumunt, & difficilius cadunt. Primum ergo ab initio autumni colligitur opere nō naturis, poſia cui plurimum carnis. Mox orchites, q̄ abundant oleo poſt radios. Nā quia ſunt tenerrimę, has cito quidem occupat æſtas & amurca cogit decidere. Quædam aūt colliguntur menſe Martio calloſę. Contra humorē pugnacęs, & propter hoc ſunt minimę, vt Licinia, Comenia, Sergia quæ dr̄ Regia ſēm Sabinoſos, non ante fauonij flatum nigreſcit, hoc eſt ad 6. Idus Februarij. Tunc arbitrantur eas maturеſcere, & ex his fieri oleū probatiſſimum. Dicunt & frigore ſterilitatē fieri, ſicut copiam maturitate, cū illa ſit bonitas nō copia, ſed generis tardè putreſcentis in amurcā. Similiter error eſt oliuā collectam ſeruare in tabulatis, nec priusquam ſudet premendi cū omni hora oleum decreſcat, amurca augeatur. Item error eſt publiens tumore oliuæ creſcere oleum exiſtimare, pretium magnitudine copiā olei conſtare, demonſtrent, quæ Regiæ vocantur ab alijs Bambiæ grandiſſimæ. In Aegypto minimus ſuccus carnoſiſſimis & olei exiguum. Decapoli vero Syriæ valde paruę, nec cappari maiores, carne tū commendantur. Quamobrem tranſmarinę Italicis præferuntur in cibis, ſed oleo vincuntur. Colimbades franguntur, herbarumq; viridium ſapore condiuntur. Fiunt etiam præcoces ſiue præcoques feruenti aqua perfuſæ quamlibet immaturæ. Mirumq; eſt dulcem ſucci oliuas bibere, alio quoq; ſapore infici. Idem in lib. 18. Vindemia facta oliua eſt rapienda, & quæ ad oleum pertinēt, quæq. ad vergiliarū occaſum debent. Auſtrum vero flantem oliueti rectatios vergiliarum occaſu quadriduo caueat. Palladius lib. 11. Menſe Octobri faciendum eſt oleū viride ex oliuis, ſicut videlicet dicetur inferius in tractatu de fructuum ſuccis. Plinius lib. 15. Cato laudat condi oliuas optimè orchites & poſias, quàm vel virides in amurca vel fractas in lentiſco.

De operatione oliuarum in medicinis. *Cap.* LVIII.

OLiuæ contuſæ ſubares in combuſturis cathaplaſmatæ, puſtulas ebulire non permittunt, ſordida vulnera purgant. Aqua in qua coquuntur gingiuis prodeſt, & dentes motos confirmat. Oliua tuſſa ventrem abſtinet, ex ſtomacho autē

Nigra vero ſtomachum verſat, & bonã dyaforeſim facit. Oculis contraria eſt, & capitis dolori. Aſſa & cathaplaſmata patientia vulnera curat, carbunculis quoq; medetur. Auicen. Vniuerſaliter oliuæ calidæ ſunt, & earum oleum ad humiditatem declinat temperatũ. Immaturæ vero frigidæ ſunt: & ligna earum & folia frigida. Oliuæ parumper nutriunt, & cum ea eis de aqua cõditis cum aqua & ſale fit emplaſtrũ ad adustionem ignis, non veſicatur, & purgat vlcera ſordida. Aqua oliuarũ ſalitarum cliſterizatur ad ſciaticam. Gumma oliuarum abſtergit oculum, & ſordes vlcerum eius, & albuginem. Oliuæ cum diſpoſitionibus ſuis difficilis digeſtionis ſunt, & croſſę earum ſubleuant appetitum, confortant ſtomachum, & generant humorem ſtipticũ. Cũ aqua calida, vel aqua ordei ſoluunt. Cum ruta coquuntur ad dolorem ventris pungitiuũ & vermes, & conferunt coliceæ apoſtemoſæ. Oliuæ ſiluestres eriſipilã, & formicam & apoſtemata calida ſoluunt. Gumma earum confert ſcabiei, & vlceribus & impetigini, & ponitur in emplaſtris vulnerum. Confert etiam dolori dẽtium corroſorum quando ea implentur. Oliuæ nigræ cum flore ſuo ſunt ex ſumma vaporum qui fiunt aſmati, & ægritudinibus pulmonis. Acetoſæ magis receptibiles ſunt digeſtionis, quàm oẽs, & velocius. Conſtantinus in Pantegni. Olearum quædam emittit oleum, & hæc eſt magis nutritiua, quædam vero aquam & hæc ſtomachum confortant, præcipuè cum aceto comeſta.

Adhuc de eodem. Cap. LIX.

ISaac. Oliuæ domeſticæ ſunt & ſiluestres. Domeſticæ primo virides ſunt & ponticæ. Deinde cum matureſcere cæperint rubræ, tandem cum perfectam maturitatem habuerint nigræ. Virides & immaturæ, aliæ ſunt aquaticæ, quæ cęteris oliuis ſtomachi plus confortatiuæ ſunt, ſed tñ ventris conſtrictiuæ, corporum minus oĩbus nutritiuæ, & ad digerendum tardiores. Aliæ quæ abuſiuè vocantur aquaticę, prioribus nutribiliores, minusque ſtomachum confortantes, propter earum vnctuoſitates. Vnde facile a ſtomacho deſcendunt. Rubeæ autem ſtomachum cõfortant & ventrem conſtipant. Nigrę aũt idest perfectè maturę, calidæ ſunt & humidæ, cito in humorum corruptionẽ inducuntur, ſtomachumq; molliunt, & ventrem humectant. Tritæ aũt & ſuper loca igne vel aqua calida peruſta poſitæ, veſicam vbi naſcitur reprimũt. Plinius lib. 23. Oliuæ albæ ſtomacho vtiliores ſunt, Ventri minus, præclarum habent antequam condiantur vſum, recentes per ſe cibi modo deuoratę, medentur arenoſę vrinæ. Item dentibus aut attritis aut conuulſis. Nigra oliua ſtomacho inutilior eſt, ventri facilior. Capiti & oculis non conuenit. Vtraq; ambuſtis prodeſt trita & illita.

De Oxifanicia Cap. LX.

PLatearius. Oxiſenicia fructus eſt cuiuſdam arboris in India naſcentis, & aſſimilatur dactylis. Alio quoq; nomine dĩ ſenicon & Indię dactyli & tamarindi. Eſt aũt frigidus & ſiccus in ſecundo gradu. Eligendus eſt, qui nec multum humidus, quia talis aut corruptus iudicatur, aut infectus. Eligẽdus eſt, qui nigri coloris eſt, & aliquantulum acetoſum ſaporem habet. In tempore maturitatis colligitur, ac cum ſeminibus conquaſſatur, & ad nos traducitur. Corticem habet tenerrimum, & ſemina interius, quæ non ſunt in medicinis ponenda, ſed in aqua reſoluta colantur, per annos decem poteſt ſeruari. Habetq; virtutem purgandi coleram, & ſanguinem mundificandi, eiusq; feruorem reprimendi, ac membra infrigidandi. In coctione ponitur, ſed nunquam decoquitur, quin potius in decoctionibus aliorum cũ manibus comprimendo & malaxando reſoluitur, & in colatura ipſius & caſſiæ fiſtulæ puluis mirabolanorũ citrinorũ ponitur, taliſq; colatura in mane datur. Aquæ etiã ipſius in qua reſoluitur, multum in febribus proficit, quia corpus infrigidat, & materiam digerit. Conſtant. in lib graduum. Oxifenicia ſunt Indiæ dactyli, qui ſunt in tertio gradu frigidi & ſicci. Coleram rubeam vſtam purgant, bullientemq; ſanguinem & incendentẽ refrigerant, acutam febrem & colericum vomitum arcent.

De Perſico. Cap. LXI.

ISidorus. Perſicum malum in Perſide generatur interfectoriũ, apud nos aũt ſuaue & iucundum. Horum aliud præcox, aliud æſtiuum. Plinius lib. 15. Perſica nationum habent cognomina, Gallica & Aſiatica poſt autumnum matureſcunt, æſtate præcocea. Intra annos 30. reperta & primo denarijs ſingula venundata. Supernatia e Sabinis veniũt, popularia vndiq; ne. Pomũ innocuũ ægris expetitur, præciumq; ſingulis iã triceni nummi fuere, nullius maiorẽ. Fructuũ quidam ſtatim a ligno recedũt vt nuces & palmæ, quidã adhærent vt oliuæ lauriq;, & quorundã genera vtraq; natura eſt, vt perſicis, duracinis etenim adhæret corpus, e lignoq; auelli nequit, cũ in cęteris facile ſeparetur. Itaque quarundã natura eſt trigemina. Corpus eſt primũ, deinde lignũ, rurſusq; ſemen in ligno. Odor ſucci malis eſt acutus, perſicis dilatus. Perſicis rñ idest tertio generi, quod a perſico dĩ, vel quod in Perſide naſcatur, nullus eſt ſuccus, cũ preſertim duracina ſucco abundent. Pallad. vbi ſupra. Perſica duracina cõdita in vrna, & melle, vel detractis oſſibus, ficorũ more in ſole ſiccãtur ac pendẽt. Idẽ ſæpe vidi detractis oſſibus duracina melle condita & ſapore eſt iucũdi. Idẽ hæc ſeruantur ſi vmbilicũ pomi gutta picis eadẽtis oppleteris, vt ſic ſæpe innatare cogantur vaſe concluſo.

De Proprietatibus perſicorum in medicina vel cibo. Cap. LXII.

ISaac. Perſica frigida ſunt & humida in 2. gradu, flegma generant. Attamen cibus eorũ ſtomacho inutilis eſt, & negantur a medicis mẽbra nutrire. Verum minimè grauis eſt, dũ in inteſtinis non diu moratur, ſed ad ima ſemper caſu celeriore feſtinat. Galenus ſuadet nunquã poſt cibũ ea ſumere, corrompiſſimant ſi cæteris cibis innatauerint. Nucleus perſicorum capitis dolori cũ aceto & oleo tritus illinitur. Deinde perſica matura ventrem molliunt, maximè ſi matura fuerint. Immatura vero ventrem abſtinẽt. Eorũ elixatura reuma ſtomachi ventriſq; cõpeſcit. Minora vero quę latini præcocia dicũt, euſtomacha ſunt & faſtidiũ tollunt. Auicen. Perſica frigida ſunt in fine ſecundi, & humida infra finem primi. Et humida quidẽ velocis ſunt putrefactionis, lenificatiua & parum ſtiptica, inciſa vero & ſiccata magis ſunt ſtiptica. Immatura quoq; ſunt ſtiptica: matura vero ſtomacho ſunt bona, & faciunt appetitum cibi, ſed poſt cibũ debẽt ſumi, quia ſi pcedunt cibũ corrumpũt ipſum. Item matura ventrẽ leniũt. Immatura ſtringunt, & q̃ ſicca ſunt tardę digeſtionis ſunt. Quæ licèt plurimi ſint nutrimenti non tamen boni.

Da Pinea. Cap. LXIII.

DIaſco. Pinea ſuttiſſimus ex cibis nucleus eſt, humores optimos gignit, ſitim ſedat, acrimoniam ſtomachi temperat, vrinam purgat, veneris vſus (vt credimi) excitat. Cum reſina quam gerit tuſa & in vino decocta ſanguinem excreãtes ſanat. Cortices arboris eius in vino decocti, potionem efficaciſſimam contra ventris tormina ſubminiſtrãt. Idẽ in arboris pini ramis fructus reperiuntur, qui coli dicuntur. Virtus eſt eis ſtiptica, & leniter calida. Tuſſim mitigant, & thoracis cauſas addito melle ſanant. Item cum dulcore & ſemine cucumeris diureticis proſunt, renum ac veſicæ cauſas compeſcunt. Ardores vel dolores ſtomachi cũ andgranę ſucco bibiti ſupprimunt, laſſitudini corporis ſubueniunt, & reuma compeſcunt. Platearius. Pinea calida ẽ & humida. Qñ in medicinis ponit, ſuper carbones aliquãtulum comburitur. Poſt abiectis duplicibus corticibus, & etiam quadam interiori pellicula nucleus exponitur. Virtutẽ habet lenienti, humectandi, aperiendi. Optimus cibus eſt laborantibus in ſpiritualibus, etiam apoſtemate, vel frigido humore, aſmaticiſque ſiccę tuſſientibus, ethicis & conſumptis. Sanguinem augmentat, libidinem excitat. Cortex eateros valet contra diſſenteriam. Plinius libro 23. Nux pinea, quæ reſinam habet, ſanguinis excreationi medetur. Nuclei eius ſitim ſedant, & acrimoniam ſtomahi, renibus & veſicæ vtiles. Bilem etiam pellunt. Palladius vbi ſupra. Nuces pineæ vſq; in Nouembrem menſem in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcãt. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen aliqui in vaſis fictilibus nouis & terra repletis cum teſtis ſuis nuclos, aſſerunt cuſtodiri. Actor. De hac quoque ſub nuclei nomine dictum eſt paulo ante.

De Pipere. Cap. LXIIII.

ISidorus. Piper in India naſcitur, cuius natura alba eſt, ſed ex flamma & calore ignis nigrum & rugoſum efficitur, ſicut videlicet ſuperius habitum eſt. Vnde de arbore piperis inter aromaticas dictum eſt. Piperis itaque diuerſus eſt fructus. Nam quod immaturum, eſt piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne piper album: quod autem cutem habet rugoſam & nigram, exiguo calore trahit & calorem & nomen. Piper ſi leue eſt vetuſtum eſt, ſi graue nouellum. Vitanda eſt ergo mercatorum fraus. Solent enim vetuſtiſſimo piperi humecto argẽti ſpumam aut plumbum aſpergere, vt fiat põderoſum. Plinius li. 12. Arbores vt dictum eſt ſuperius, quæ piper gignũt, iunipero noſtro ſimiles ſunt. Semina a iunipero diſtant paruulis ſiliquis. Hæ priuſquam dehiſcant decerptæ, toſtæq; ſole, faciunt quod vocatur piper longum, paulatim vero dehiſcentes per maturitatem, candidum piper oſtendunt, quod deinde toſtum ſolibus colore rugiſque mutatur. Verum & his ſua iniuria eſt atq; cęli temperie carbunculantur, ſiuntq; ſemina caſſa, & inania, quod brechmaſin vocant Indorum lingua ſic ſignificante abortum, hoc ex omni genere aſperrimum eſt, leuiſſimũque & pallidum. Grauius nigrum, leuiuſque vtroque candidum. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino ſynapi. Arborem piperis iam habet Italia maiorem myrto, nec abſimilem amaritudine. Granorum deeſt toſta illa maturitas. Ideoque & rugarum colorisque ſimilitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. Mirum piperis vſum adeo placuiſſe. Nam in alijs ſuauitas cepit, in alijs ſpecies inuitauit.

Huic

Huic autem nec pomi, nec baccæ commendatio eſt aliqua. Sola in eo placet amaritudo, & hanc in Indos petit. Quis ille, cui non fuerit ſatius eſurire, quàm illud in cibo ſumere. Vtrumq; ſiluestre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur, vt aurum, & argentum. Auicenna. Piper in primis, cum eleuatur eius fructus, eſt longum piper. Deinde ſeparatur in grano piperis. Ideoq; piper longum eſt humidius, & corrodit ac mordicat parum poſt initium ſui guſtus. Radix eius eſt coſto nigro ſimilis, ſed vehementius acris, & album eſt caliditatis, & humiditatis debilioris: dixerunt quidam, quòd nigrum iam exiccatum eſt, ceciditque virtus eius acuitatis, ac remanſit in albo, quod non peruenit ad vehementiam exiccationis.

De Medicinali eiuſdem proprietate. Cap. LXV.

Iſaac. Piper calidum eſt, & ſiccum in quarto gradu. Valet humidis, & frigidis ſtomachis, ſi miſceatur cum electuariis, optimum fit contra diuturnam tuſſim, quæ de croſſis humoribus eſt, ſtomachum & pectus ac pulmonem de viſcoſo flegmate mũdat. Ventoſitatem ventris & inflationẽ aufert, vrinam prouocat. Plateatus. Piper calidum eſt in quarto gradu, ſiccum in medio. Eſt autẽ fructus arboris in India. Quæ cum primo flores producit, flores in vnum reducuntur, & conſtringuntur in longum, ſicque piper longum, quod macropiper dr̃. Poſtea produtunt interius paruos fructus, qui leucopiper, ideſt piper album dicuntur, quia albi ſunt, ſed hi apud nos non habentur. Piper autem in tpe maturitatis collectũ Saraceni ponunt in clibano, & vt diu ſeruetur, & vt in aliis partibus fructificare non poſſit. Efficacius eſt piper nigrum, quàm album, vel longum, ſeruaturq; per annos 40. Virtutem habet diſſoluendi, conſumendi. Puluis eius naribus impoſitus ſternutationem prouocat, & cerebrum a flegmatica ſuperfluitate mundificat. Idem puluis in cibis datus digeſtionem cõfortat. Vinum decoctionis eius, & ficuum ſiccarum a glutinoſo humore ſpiritualia mũdat. Et miro modo valet contra aſma frigidum. Piper albũ poſſet poni pro nigro, ſi haberetur, quod diu ſeruatur. Piper longũ per viginti annos ſeruatur, & amplius alia confortat. Sanguineis & colericis non eſt vtilis vſus piperis, diſſoluit enim, & quandoque lepram inducit. Puluis eius ſuperfluã carnem corrodit. Diaſcor. Omne piper virtutem habet calidã, diureticã, leptomericam. Caligines oculorum limpidat. Frigoribus periodicis medetur, morſibus venenatis occurrit. Aſſiduè contactum iter genitale præſtruitur, maximè ſi poſt coitum contactum fuerit. Tuſſim & omnes cauſas thoracis celerrimè curat. Melle mixto ſquinanticis prodeſt, torſiones bibitum compeſcit. Piper faſtidium tollit, digeſtionem celebrat, pice dura admixtum ſcrofas fauciũ ſpargit. Addito vero nitro maculas limpidat. Eligendum eſt autem piper integrum, graue, plenum, & non marcidum. Auicenna. Piper calidum eſt, & ſiccum tendens ad quartũ. In ipſo eſt attractio, & reſolutio, & abſterſio. Et maſticatur cum vua paſſa, & eradicat flegma viſcoſum. Et eſt ex ſedatiuis dolorũ, & calefacit neruos, & eſt conueniens ſinis. Ipſum cum nitro abſtergit morpheam, & extenuat. Ipſum cũ pice reſoluit ſcrofulas. Calefacit neruos & lacertos, adeo q in hoc nõ eſt ei aliquid par. Cum aceto confert dentibus. Confert albugini poſitum in alcofol, & abſtergit. Quando adminiſtratur in alectuariis, eſt conueniens tuſſi, & doloribus pectoris. Et eſt conueniens poſitum cum melle in palato ad ſquinantiam, & mundificat pulmonem. Eſt digeſtiuum faciens appetitum. Et bibitum cum foliis lauri recentibus. Et confert dolori ventris pungitiuo, & inflationi, & eſt cũ aceto bibitum, & linitum bonum apoſtematibus ſplenis. Et albũ magis conueniens eſt ſtomacho, & vehementius cõfortat ipſum. Et lõgum piper facit cibum deſcendere facilè, prouocat vrinam, & eiicit fœtum. Et poſt coitum corrumpit ſemen cum fortitudine, & paucum eius prouocat vrinam, & multum eius ſoluit ventrem, ſm contrarium ſcamoneæ, & eſt exiccatiuum, & conſumit ſperma. Longum verò piper & album augumentũ efficit in coitu pp humiditatem ſuam ſuperfluam. Et quando bibitur cũ melle, & foliis lauri recentibus confert dolori ventris pungitiuo. Fricando fit inunctio ex ipſo cum vnguento, & confert rigori. Ponitur illud, quod eſt album in tiriacis, & ſimiliter longum piper, & confert morſui venenoſorum vermium linitum cum oleo. Macer. Virtutis ſiccæ piper aſſeritur calidæq;. Tertius eſſe gradus conceditur huic in vtroque. Tres ſunt huic ſpecies album, longumq;, nigrumq;. Sed quia ſunt geminæ medicis tantummodo notæ. De ſpecie nigrum dicam quædam mihi nota. Crudum, vel coctum ſumptum, vel melle liquatum. Vim digeſtiuã ſtomachi, iecorisq; iuuabit. Morſus peſtiferos curat, faſtidia tollit. Occurrit variis thoracis ſæpe querelis. Quodq; mouere ſolet frigus periodica febris. Compeſcit febres, ſi ſumitur ante tremorem. Cũ lauri baccis, vel cum foliis bene tritis. Cum mero tepido potatum tormina ſedat. Et ſcrofas reprimit admixtũ cũ pice dura. Et ſuperappoſitum rectè quoq; iungitur illis. Et purgare ſolet oculos caligine dura. Admixtum nitro maculas cataplaſmate delet. Vſi ſtercoris humani cum puluere tritum. Experti nihil vtilius hoc puluere dicunt: Nemo poteſt oẽs piperis deſcribere vires. Namq; piper fermè medicamine cuncta requirit. Antidotiſq; ſolet pretioſis pluribus addi. Huic puto tam paucas laudes de ſimplice dictas. Cum ſit innumeris hoc dignum laude medelis.

De Pyro. Cap. LXVI.

Iſidorus. Pyra videntur dicta, eo q in ſpeciem ignis ſint formata. Nam ab amplo incipiunt, & in anguſtum deſinunt, hęc iumentis impoſita, etiã ſi pauca, vehementer oneroſa eſſe dñr. Plinius lib. 15. Pyra cruſtumiana præ cunctis cæteris ſunt gratiſſima, proxima his falerna a potu, qm̃ tãta vis ſucci abundat. Colorantur pyra magis Sole grandeſcuntq;. Turbinatior his eſt figura. Serotina in his ad hiemem vſque ad matrem pendent, gelu matureſcẽtia. Condiuntur autem pyra vt vuæ, & totidem modis vino & aqua coquuntur, & pulmẽtarij vicem implent. Quod nõ alia præter crotonea, ſtrutea, ſeruanda ſunt autem pira in vaſis fictilibus picatis, quibus inuerſis debent obrui inter ſcrobes. Tarentina ſeriſſimè legi. Aniciana in paſſu ſeruat. Pyra dependent pediculis. Quibus eſt ſuccus vinoſus ſicut mitiis. Palladius lib 3. Condienda ſunt pira ita. Die placito deſcendẽte Luna a 22. vſq; in octauã, eadẽ poma ſicca, & manu lecta hora ſecunda in quintam, vel a ſeptima in decimã, a caducis diligenter electa, integra, & prope dura, & aliquanto viridia, in picato vaſe clauduntur, q operculo teguntur, & deorſum os eius ei inclinatur, atq; obruitur eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quæ dura ſunt in carne, & cute prius in aceto poſita, vbi ſe mollire cœperint, in fictile vas bene coctum, picatumq; ponuntur, & operculo ſuperueniẽte gipſantur, & vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie Sole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt, Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis vrceis condiderunt, & oribus vaſculorum gipſo, vel pice clauſis, ipſa ſub dino obruta, ſabulone texerunt. Alij pira, quæ ſe non contingerent in melle ſeruarunt. Item pira diuiſa, & purgata granis in Sole ſiccantur. Aliqui aquam ſalſam, cum cœperit vndare calefacta, deſpumant, & ei poſtea frigidæ pyra ſeruanda demergunt, tunc exempta poſt tempus exiguum condunt vrceo, & eius oblito ore conſeruant, vel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur. Poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino merſa cuſtodiunt.

De Operatione pyrorum in medicina, vel cibo. Cap. LXVII.

Diaſcor. Pyrorum ſpecies multæ ſunt, & oẽs ſtipticæ, vnde & eorum cataplaſmata reuma compeſcunt, & a ieiunis comeſta ventrem abſtinent. Siluatica quidẽ acida ſunt, & tardè matureſcũt, pluſquam cæteris ſtiptica ſunt. Perhibent aliqui fungos venenũ amittere, ſi cum piris cocti fuerint. Pyra etiã recentibus admota vulneribus quidam ſanguinem profluentem ſiſtere credunt, & vulnus ad cicatricem perducere. Galienus vnam ex pluribus mistã putat eſſe virtutem. Quædam enim ex his auſtera ſunt, quædã dulcia, quædam acida eſſe deprehendis. Auſtera concedit ſtiptica, & conſtrictiua eſſe. Acidis autem aliquid, & caloris ineſſe, vnde plerumq; diſſoluunt inhærentem ſtomacho flegmati denſitatem. Dulcia vero, cum ſint aquati, ſoluti q; ſaporis, nihil in ſe calidi, vel frigidi continere. Ex quibus ſingulis pro ſimilitudine generum, & neceſſitate cauſarũ ordinanda ſunt, & ſubſidia medelarum. Auſtera quidẽ & acida in cibo ſumpta, ſtomacho cõuenire æſtimãt, ſed ſibi minimè cõgruere. In dulcibus autem vniuerſa contraria In piris quidẽ id notatur, q pluſquã cætera corpus nutrire credantur. Aqua decoctionis earum mirificè fluxum ventris inhibet. Galienus affirmat pyra ieiunis oblata ventrem conſtringere, poſt cibũ verò diſſoluere. Auicenna. In pyris eſt terreſtritas, & aqueitas. Illa quæ nominantur ſcenia, frigida ſunt in primo, ſicca in ſecũdo. Scenebrud tpatè humida, genituræq; naturæ, ac boni chymi valde. Oẽs autẽ pirorũ ſpecies ſtipticæ ſunt, & intrant in emplaſtris retentionis materierum, & qñq; parum ſuper abſtergunt. Plurimus eſt humor eorũ, & melior humore pomorũ, conſolidant vulnera, propterè q; ſilueſtria exiccata. Sunt ẽt ſtomachũ pręparantia, proptereq; ſcenia ſtomachum confortant, & abſcindunt tuſſim & colerã ſedant. Præterea ventrem cõſtringunt, proprieq; illa, quæ exiccata ſunt. At verò colicam euenire faciũt pyra, ideoq; poſt ipſa bibendũ eſt hidromel cũ ſpeciebus, qualia ſunt piper & cinnamomũ, & ſimilia. Cruæ ſpecies eorum vehementis ſtipticitatis, & tardæ maturationis, eſt cura fungorũ mortificantiũ, & minoratur nocumentũ fungorũ cum piris decoctorũ. Pira quidẽ humorem generant viſcoſum, nõ groſſum laudabilẽ, paucarũ ſuperfluitatum. Tuſſi calidæ cum pultibus ordei cõferunt, & ſunt digeſtionis bonæ, quia non inflãt, & cito diſſoluuntur in decoctione. Nutrimentum eorum non eſt multum, & cũ viſcoſitate, quæ in eis eſt, ſoluunt. Iſaac. Pira ſola ante cibum nociua ſunt, hæc præſertim, q ſtiptica ſunt cũ aquoſa dulcedine. Diuiduntur autẽ. Nã quoddam domeſticum, quoddã ſilueſtre, & iterum domeſticorum, quoddam crudum, quoddam maiorum.

Domeſticum crudum, põticum croſſum & durum eſt, nec nutrimento prodeſt, nec boni ſaporis eſt. Maturum autem eſt in primo gradu frigidum, in ſecundo ſiccum, generat humorem in ſtomacho dulciſum, ſecundum ſapores & complexiones ſuas, quæ diuerſæ ſunt. Quoddam enim ponticum eſt, quoddam ſtipticũ, quoddam dulce, quoddam aquoſum, quoddam inſaporum. Põticum minus nutrit cæteris, ſed plus egeſtionis facit. Vomitum colericum ſtringit, magiſq́; ſtomachũ & inteſtina confortat, per ſuam tñ aſperitatem, croſſitudinem & duritiã, neruis ſtomachi nocet. Diaſcor. Vituperant, vt diximus, pyra ieiunis accepta: ſed hoc intelligimus, ſi non ſecundum neceſſitatem & medicinam, ſed ſecundum gulæ appetitum vſque ad ſaturitatem aſſumãtur, præcipuè ſi pontica fuerint: hæc enim crebro a ieiunis accepta, colericam generant paſſionem duram, & incurabilem, Secundũ medicinam autem a ieiunis melius, quàm ſaturis comeduntur. Saturis enim ſolubiliora ſunt, & ſtomachum debilitant. Plinius lib. 23. Pirorum omniũ cibus etiam valentibus oneroſus. Aegris quoque miro modo negatur. Decocta eadem mirè ſalubria, & grata præcipuè cruſtumina. Quæcunque verò cũ melle decocta, ſtomachum adiuuant: fiunt cathaplaſmata e piris ad diſcutienda corporũ vitia, & decocto ad duritias vtuntur. Ipſa aduerſantur boletis atque fungis, pelluntq́; pondere & pugnante ſucco. Pirũ ſilueſtre tardiſſimè matureſcit. Cõſcinditur, ſuſpenſumq́; ſiccatur ad ſiſtendam aluũ. Quod & decoctum eius potum præſtat, decoquuntur & folia cum pomo ad eoſdem vſus. Platearius. Pira frigida ſunt & ſicca. Domeſtica minus frigida ſunt, quàm ſilueſtria. Matura autem minus, quàm immatura. Pira cocta vel cruda comeſta poſt cibũ comprimunt, alia cibaria, & ita competẽter euacuant ſuperfluum, ante cibum ſumpta ventrem ſiſtunt, Cocta cũ aqua pluuiali, & poſita ſuper os ſtomachi, vomitum ex colera debili coercent, poſita ſuper pectinem fluxum ventris ſtringunt.

De Piſtatio. Cap. LXVIII.

ISidorus. Piſtacij fructus in cortice odorem habet nardi piſtici. Ideoq́; ſic eſt appellatus, huius virtus eſt auſtera & ſtiptica, & in cibo ſumpta ſtomacho fit accommoda. Plin. lib. 12. In nucum genere piſtacia nota prodeſſe aduerſus ſerpentum tradũtur morſus & potu & cibo. Idem lib. 16. Piſtacia in Italiam Vitellius primus intulit, ſimulq́; in Hiſpaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat. Idem lib. 23. Piſtacia eoſdem vſus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterquã ad ſerpentũ ictus, ſiue edantur, ſiue bibantur. Platearius. Piſtacia ſunt fructus vltra mare naſcentes ſimiles pineis, & ſunt calidi, & humidi. Horũ interior ſubſtantia ponitur in medicina, virtutem habet calefaciendi, humectandi, & leniendi. Contra frigiditatem pectoris valent comeſtæ vt amigdalæ, venerẽ nutriunt, & ſperma augmẽtant. Diaſcor. Piſtacia quæ naſcuntur in Syria, ſtrobilibus ſunt ſimilia. Sumpta quidẽ euſtomacha ſunt, & cũ vino bibita morſibus venenatis occurrunt. Virtus eorum auſtera eſt, & ſtiptica, & ppter aromatis gratia credũtur inuenta, pp hoc etiam thoraci commoda eſſe dñr. Item pulmonis, ac iecoris vitia purgare. Palladius lib. 11. Piſtacia ſeruntur Autumno menſe Octobri, & ſobole, & nucibus ſuis. Sed melius ipſa piſtacia iuncta ponunt mas & fœmina. Marem dicunt, cui ſub corio velut oſſei longi videntur latere teſticuli. Qui diligentius facere voluerit, pertuſos calculos & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna conſtituet, vt ex omnibus germen quodcunque procedat.

De Pomo. Cap. LXIX.

ACtor. Poma, ſicut iuxta Iſidorum dictum eſt ſupra, ab opimo, id eſt a copiæ vbertate ſunt appellata, & gñaliter in fructibus omnia molla dñr poma, ſiue mala, ſicut gñaliter nuces dñr omnia corio duro tecta. Palladius lib. 12. Græcis docentibus vuas, vel poma in vite, aut arbore, ſi diu ſeruare volueris vaſculis clauſa fictilibus ab vna parte pertuſis diligenter a ſummo tecto ſuſpende, quamuis poma & gypſo cooperta in longam ſeruantur ętatẽ. Plin. lib. 15. In vniuerſo, ſicut iã dictum eſt de pomis ſeruãdis præcipitur pomaria in loco frigido ac ſicco cõtabulari, feneſtris Septentrionalibus ſereno die patere Auſtro peculiarius arcere, Aquilonis quoq́; afflatu poma rugis deturpante. Idem in lib. 17. Aegrotant & aliqñ poma per ſe ſine arbore, ſi neceſſarij tpibus imbres, aut tepores, aut afflatus defuere, aut econtra abũdauere, aut enim decidunt, aut deteriora fiunt. Auicẽna. Poma quæ contracta ſunt, frigidiora & humidiora ſunt propter illud, quod habent de aqueitate. Pontica & ſtiptica & acetoſa frigida ſunt & croſſa. Dulcia verò ſunt quidem aquea, & quamuis in eis magis dominetur frigus, decliuiora tamen ſunt ad caliditatem, quàm alia; & omnino illud, quod in ſubſtantia dominatur, eſt humiditas ſuperflua, frigida, & fortaſſe illa, q̃ ſunt vehemẽtioris dulcedinis in caliditate temperata ſunt, aut declinant ad eam.

De Operatione pomorum in medicina. Cap. LXX.

AMbroſius. Poma ęgris hominũ vlceribus amariora medicãtur, & inflationem, aſperitatemq́; interiorem temperant, quemadmodũ rurſus humorum aſpera pomis dulcibus tpantur. Iſaac li. 2. Poma cruda, immatura, dura, & lignea male nutriũt, ſtomacho nocent, & ibi dolorem generant, ex quo eiectũ venus vt oportet, non peccatur. Aſſuefactio eorum cauſa fit febris diuturnæ, & duræ diſſolui. Quod de cæteris fructibus intelligẽdum eſt, qui in arbore ſua non perfectè maturati ſunt. Perfectè autem maturatum in arbore ſua diuerſum eſt pro diuerſitate ſaporum ſuorum. Eſt enim ſtipticum eſt & ponticum, eſt acetoſum, eſt dulce, eſt inſaporum. Pontici ſubſtãtia frigida, eſt & ſicca, terreſtris, conueniens eis, quorum ſtomacho, calor, & humiditas dominatur. Stomachum & inteſtina confortat, in ſe tamen croſſum eſt, digeri durũ. Tardè penetrat venas, inflationem facit, neruis nocet. Hæc eſt ei natura in ſuo corpore. Liquor autem eius laudabilior eſt, vel lenior. Ideirco ſtomachum & inteſtina confortat. Valet ad ſanguinis fluxum, diſſenteriam, colericam egeſtionem, & vomitum. Auicenna. In pomis eſt inflatio, propriè in eis, quæ dulcia non ſunt. Poma inſipida mala ſunt, & parui iuuamenti, ſimiliter & immatura. Generant flegma, ac putredines, & febres proprietate ſui humoris, & ſuæ cruditatis. Humor acetoſorum ſubtilior eſt humore ſtipticorum, & vinum quidem pomorum, & reliquorũ antiquum melius eſt, quàm recens, pp reſolutionẽ malorum vaporũ ab eo. Folia eorum, & ſuccus eorum cõferunt inceptioni calidorũ apoſtematũ. Folia eorũ conſolidant, & ſuccus eorũ, quæ ſtiptica ſunt, poma ipſa confortant cor, propriè odorifera. Cõfortant ẽt debilitatem ſtomachi, aſſata in paſta cõferunt paucitati appetitus. Sauich eorũ confortat ſtomachũ, & prohibet vomitũ. Quæ in maſſa aſſata ſunt, cõferũt ad vermes & diſſenteriã, & q̃ ex eis diſſenteriæ conuenientiora ſunt, põtica ſunt. Cõferũt aũt poma venis, ſilr & ſuccus & folia eorũ. Aſſiduatio comeſtio pomorũ facit euenire dolorẽ neruorum, & propriè vernalia.

De Pruno. Cap. LXXI.

ISidorus. Pruna (ſicut dictum eſt ſupra) a Latinis ob colorem ſic ſunt appellata. Cuius generis meliora ſunt Damaſcena, ab oppido Damaſco ſic dicta, vnde prius arbor ipſa eſt aſportata. Ariſtoteles in lib. de Plantis. Fructuum quidam ex carne & oſſe, & grano compoſiti ſunt, vt pruna. Plinius lib. 13. Habet Syria pruna in Damaſco monte nata, & mixta vtranque iam familiarem Italiæ. Ex mixtis in Aegypto, & vina fiunt. Idem in lib. 15. Ingens eſt turba prunorum verſicolor, nigra, candicans, ordearia appellata a comitatu frugis eius. Alia eodem colore ſerotina, maioraq́; aſinina cognominata ſunt a vilitate. Laudatiora ſunt nigra, cerina, atque purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Peculiaris impudentia nucibus eſt inſitorum, quæ faciem parentis, ſuccumq́; adoptionis exhibent, ab vtroque appellata nucipruna. Hæc autem & perſica & cerina, ac ſilueſtria, vt vuæ Autumno cadis condita, ętatem ſibi prorogant vſque ad alia naſcentia. Reliquorum velocitas cito, putreſcentium tranſuolat. Nuper in Betica cęperũt appellari malina inſita malis. Aliaq́; amigdalina, amigdalis. His intus in ligno amigdalæ nucleus eſt, nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt. Damaſcena, quæ a Damaſco Syriæ cognominata, iampridem in Italia ſunt naſcentia, quamquam ligno grandiore, & carne exiliore. Nec vnquam in ruga ſiccata ſunt, quia Soles ſui deſunt. Simul autem dici poſſunt populares eorum mixtæ, quæ & ipſę nunc cœperunt naſci Romæ ſorbis inſitæ. Palladius lib. 12. Pruna ſiccantur in Sole per crates loco ſicciore depoſita, hæc ſunt, quæ Damaſcena dicuntur. Alij in aqua marina, vel muria feruente recentia lecta pruna demergũt, & inde ſublata, aut in furno tepido faciunt, aut in Sole ſiccari.

De Proprietate prunorum in medicina, & cibo. Cap. LXXII.

ISidorus. Prunorum (vt dictum eſt) meliora ſunt Damaſcena, quæ videlicet ſola ſtomacho mederi probantur, nam cætera noxia prohibentur. Iſaac. Pruna parum nutriunt. Horum duplex eſt modus. Sunt enim alba & nigra. Alba ſunt ſtomacho nociua. Digeri dura, exiguum ſolutiua, & quia croſſa ſunt comedi non debent, niſi grandia, & perfectè matura. Nigra diuidũtur, quia ſunt domeſtica & agreſtia, domeſtica verò trifariam. Eſt enim nigrum perfectè maturatum dulce. Eſt & crudum, durum viride ponticum: Eſt & ruffum medium maturitati & cruditati, habens in ſapore quoddam acuminis. Primum eſt frigidum, & humidum in primo gradu. Stomachum humectat, & mollit. Ventrem ſoluit, coleram rubeam proiicit. Si tamen vtatur eo quis, ſtomacho nocet. Secundum genus peſſimum eſt in cibo, & medicina. Durum eſt enim, ac ſtomacho noxium, minimè nutrit, atque fatigat. Tertium nigro frigidum eſt magis, humidum minus. Optima ſunt carnoſa, cortice ſubtili, & in ſapore acredinem cum ponticitate habentia. Ante cibum ſumpta non nocent. Agreſtia ſtiptica minus ſunt. Valent ad dyariam, & diſſenteriam. Gummi eius valere quidam dicunt ad lapidem in veſica, ſi cum vino accipiatur. Si autem cum aceto tẽperetur, ad impetiginem valet. Platearius.

Pruna

Prima frigida ſunt, & humida. Sunt autem alba, nigra, & rubea. Quę nigra ſunt, & aliquantulum dura, plus valent, pręcipuè Damaſcena. Cū colliguntur matura finduntur & aſperguntur aceto, ſoliq́; expoſita deſiccantur, & ſic in vaſe ligneo per annū conſeruantur. Virtutem habent infrigidandi & leniendi inteſtina, vnde valent in acutis febribus ad conſtipationem vētris ex ſiccitate. Conſtantinus in Pantegni. Pruna & ceraſa frigida ſunt in primo gradu, humida in ſecundo. Acida frigidiora ſunt & ſolubilia, ſed dulcia magis. Sicca verò minus ſoluunt, quàm recentia. Sed tñ aqua coctarum, ſi cum zuccaro bibatur, ſatis eſt ſolubilis. Diaſcor. Pruni pomū ventrem ſoluit, ſtomacho contrariū iudicatur. Sed ob hoc incommodū celeriter digeſtione fiunt ut Galienus putat, Syriaca tñ pruna minus aluū mouere, quia ſtrictiora ſunt, Hiſpana verò plus, quia dulciora. Itē ex oībus prunis, quę maiora & lata ſunt & tenera, digeſtione faciliora, ventriq́; mollicndo accōmoda præſumit, minora vero omnino eſſe contraria.

De Punico. Cap. LXXIII.

ISidorus. Punicum malum a punica regione, vnde translatum eſt dicitur. Idem & malumgranatum, eo ꝙ inter corticis rotūditatem granorū contineat multitudinem. Negant medici mali punici cibo corpora noſtra nutriri, ſed ſic eo vtendum opinātur, vt medicari potius, non alere videantur. Plin. lib. 9. Circa Carthaginem eſt malum cognomine punicum, ſiue malumgranatum, hoc in genere diuiditur, apyrē non cui lignoſus nucleus abeſt, ſed candidior ei natura, & blandior eſt acini minusque amari, membranis diſtincti. Nucleos habentium quinque ſunt ſpecies, dulcia, videlicet, acria, mixta, acida, vinoſa. Corticis maior eſt vſus ex acerbis ad coria perficienda. Idem in lib. 14. Vinum fit ex punicis, quod rhoiten vocatur, & hi muſto madidi exprimuntur. Palladius lib. 4. Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas, aliter lecta integra in aqua marina, vel muria feruente merganiur, vt combibant. Poſt triduum vero ſiccentur, vt ſub diuo nocte non maneant, poſt in loco frigido ſuſpendantur. Cum volueris vti aqua dulci pridie macerabis. Fertur hoc vtile poma recentibus ęmulari. Item ſi a tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa & cortex eiuſdem latitudinis paratur, cui mala acutis ſurculis ſuis affiguntur. Tunc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, vt mala ſine terræ tactu iubens pendentia, ab humore defendat. Item ſi inducantur argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeant. Itē ſi ſeriola ſub diuo obruatur, ita ꝙ habeat arenas vſq; ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, vel ſambuci virgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineat ab arena, hoc & ſub tecto in ſcrobe fieri poteſt, & vtilius eſt ad ſeruandum, ſi non ramo longiore tollantur. Aliter ſi in ſeriola, cui ad mediū aqua immittatur, ſuſpendantur mala, ne humorem tangant, & ſeria claudatur, ne ventus irrūpat. Item in loco intra dolium ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant, & dolium deſuper operitur.

De Medicinis ex eo. Cap. LXXIIII.

DIaſcorides. Punicorum malorum virtus quadrifariam diuiditur. Nam dulcia caloris aliquid continent, & ea hoc ſtomacho inflationem mouent, nec tutè febricitantibus dari valēt. Acida ſtomacho commoda ſunt. Vrinam mouent, pulmonem refrigerant, iecori blandiuntur. Vinulenta porro de ſuperioribus ſingulis ęqua parte compoſita, mediam ſibi vendicant poteſtatē. Acerba vero ſunt illa, quorum coria curata facilè ſiccantis conſtringentiſq́; virtutis ſunt, efferueſcentemq́; pellunt trita tabem, & aſpera conſumunt. Cibus quidem ex punico nullus eſt. Nam ſi dentibus mandatur, ſuccus ad ſtomachum ſolus hauritur. Rectè ergo tradiderunt, qui negant punico corpora noſtra nutriri. Mala punicea, ſi in duas partes diuiſa per triduum in aqua cœleſti madentur, hæc potui data celiacis ſanguinem reiicientibus ſalutaris eſt, aluumq́; miro modo ſiſtit. Item punicum in olla noua, operculo illito, in furno vſtum, & in puluerem redactum, atque in vini potatione perductum, celiacis ac diſſenteriçis, & emoroicis, & omnibus reumaticis cauſis ſuccurrunt. Plinius li. 23. Malum punicum in olla noua operculo illito in fumo toſtum, & contritum, atque in vino potum aluum ſiſtit, tormina diſcutit. Cortices eorum aduerſantur ſcorpionibus. Nuclei toſti tuſique ſtomachum iuuant. Actor. De hoc quoque dictum eſt ſupra diffuſius ſub maligranati nomine.

De Roba. Cap. LXXV.

AVicenna. Roba eſt auellana Indica calida, & ſicca, & eſt fructus arboris auellanæ magnitudinis, papaueri ſimilis, qui ſeparatur a grano ſicui nei rgil. Epitima eſt conueniens ſuper ſcrophulas cum aceto. Confert etiam ſcabiei ac prurituī, diſrumpitq́; ventoſitates impedientes, in dorſo, ad torturam quoque fit ex eo caputpurgium, & confert ei plurimum. Similiter & confert ſoda & emigraneæ. Et eſt caputpurgium conferens epilenſiæ, ac ſcotomiæ & maniæ, ac melancoliæ. In tortura expertū

eſt caputpurgium, quod currere facit humiditatem e naribus, ac fluere flegma plurimum, & remouet ęgritudinem infra triduū. Oportet autem, vt patiens torturam moretur intra domum tenebroſam. Confert quoque ventoſitatibus crudis, & confert aquæ in oculo alcohol ex eo factū. Et propriè ſuccus minoris eius, & ventoſitati uſſabel & panno, & caputpurgio facto ex ea cū aqua amaracı. Fit etiam alcohol ex ea cum antimonio tortos habentibus oculos. Datur & in potu de radice ipſius cum vino ad pleureſim frigidam, & aſma, & tuſſim antiquam, & ad ſputum ſanguinis ex pectore, propter id quod eſt in ipſa de ſtipticitate. Confert iterum paſſioni colicæ. Præterea datur ex illa in potu ad ſtomachum & dolorem matricis. Succus eius menſtrua prouocat, & fœtum extrahit, ac ſolutione coleram nigram, & flegma, & aquoſitatem. Educit coleram ex corpore toto abſque difficultate, ita quod ſanat albaras, & pannum, & ictericiam, & reſoluit colicam. Denique cōfert febribus quartanis, & eſt tyriaca morſui rutelæ, ac ſcorpioni. Quidam de ipſius cortice ſuperiore, ſicut lens accipiunt, & in puncturæ fiſſuram proiiciunt.

De Siliqua. Cap. LXXVI.

ISidorus. Siliqua eſt fructus arboris, quæ Grecè ceration dr̄, eo ꝙ eiuſdem ligni dulcis ſit fructus. Eiusq́; pomo ſuccus expreſſus a Græcis Acacia nuncupatur. Comeſtor. Siliqua fructus arboris a quibuſdam eſſe dr̄, ſonum faciens cum comeditur. Pli. lib. 14. Ex ſiliqua Syriaca fit vinū. Idem in lib. 15. Haud procul a caſtaneis ſiliquæ prædulces abeſſe vr̄, niſi ꝙ in his cortex ipſe manditur, longitudo digitorum hominis eſt illis, & interim falcata latitudine pollicari. In ſiliquis autem, quod manditur quid niſi lignū eſt. Semen carū neque corpus, neque lignū, neq; cartilago dici poteſt. Idem lib. 23. Siliquæ recentes ſtomacho inutiles, aluū ſiſtunt. Eædem ſiccatæ partes ſiſtunt, ſtomachoq́; vtiliores ſiūt, vrinā ciunt. Syriacas in dolore ſtomachi ternis in aqua ſeatariis decoquunt. Quidā ad dimidiū, eamq́; ſuccum bibunt. Diaſcor. Siliquæ recentes ſtomachū auertunt, ſiccæ vero in contrarium poſſunt. Cibus earum ad vrinam proficit commouendam, Traditur ad ſtomachi dolorem non leue eſſe præſidium, ſi ternæ in aquæ ſeatario coquantur ad dimidium, isq; ſuccus per dies quinque cōtinuos hauriat. Galienus de ſiliquis peſſimè ſentit, ꝙ via digeſtantur, & ventrem conſtringant, & humores noxios nutriant.

De Sorbo. Cap. LXXVII.

PLin. vbi ſupra. Sorbis quadruplex eſt differentia. Aliis enim eſt rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata ſpecies, velut malorum aliquibus, hæc obnoxia ſunt acri odore, ac ſuauitate iucūdà præcellunt. Cæteris vini ſapor & ſunt generoſiſſima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartū genus appellant torminale, remedio tñ probabile, prouentu aſſiduum, pomoq́; minimum, arbore diſſimili foliis penè platani, nec ante maturum ferunt ex vllo genere. Cato & ſorba condi tradit ſapa. Palladius lib. 2. Sorba ſeruantur hoc genere, lecta duriora & poſita, vbi miteſcere cęperint, fictilibus vſq; ad plenum claudūtur, vrceolis gypſo deſuper tectis, & bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub Sole merguntur ore peruerſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur. Item ſecta per partes ſiccantur in Sole, & ſeruātur in vaſculis in Hibernū. Cum volueris vti, aqua feruenti macerata reuireſcunt ſapore iucundo, aliqui cū pediculis ſuis viridia lecta ſuſpendunt locis opacis & ſiccis. Item ex ſorbis maturis, ſicut ex pyro vinū traditur fieri, & acetū, alij ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſeruari. Diaſcor. Sorba pro medicamento magis, quàm pro cibo placet medicis pluribus eſſe ſumenda, & quidem alba, & ſemicruda accepta vehementer ſolutioni ventris obſiſtunt, ſtomachum prægrauant. Veruntamen matura ſiccata ſubleuant ſtomachum, ac depellunt faſtidium. Vulnera in craneis innata deliniunt. Quidā ex ſorbo ſicco ſubtiliter trito in pollinem vrinam ſoluerūt, & per polenta cum vino ſplene ac iecore laborantibus, maximèq́; pulmonis moleſtiam ſentientibus obtulerunt. Aqua in qua decocta ſunt nō minus prædictis cauſis ſuccurrit potui oblata, & diſſintericis medetur iniecta. Secundū alios melius proficit ſorbi polēta ſi offeratur, & cum ouorum albuminis ęquali pondere cocta.

De Sumach. Cap. LXXVIII.

SVmach eſt cuiuſdam arboris fructus ſimilis granis, ex quibus tingitur pannus rubeus. Admixtione quoq; ſumach ſophiſticantur illa grana. Eſt autem ſumach frigidum in gradu ſecūdo. ſiccū in tertio. Per annos quatuor ſeruatur. Virtutem habet conſtringendi, & incitat appetitum. Contra vomitū ex calore ſpongia inuncta in aceto decoctionis eius ori ſtomachi ſuperponitur. Contra diſſinteriam inferiorum inteſtinorum vitio factam, puluis eius cum aqua decoctionis ordei conficitur, ac per cliſteri inicitur. Fit etiam emplaſtrum circa pectinem, ac renes ex eiuſdem puluere, & oui albumine, & aceto. Si verò ſuperiorum vitio fiat, aqua decoctionis eius, vel ſaltem puluis datur, & carnes in aqua decoctionis eiuſdem decoquuntur. Contra fluxum

ſanguinis e naribus medulla ſambuci in ſucco ſanguinariæ intingitur, & puluere ſumach aſperſa naribus immittitur. Contra emoptoicam paſsionem e vitio ſpiritualium dragagantum, & gummi Arabicum per noctem cum prædicto puluere dimittantur, & maſtix cum aqua roſarum conficiatur, indeque pillulæ formentur, quas patiens ſub lingua teneat, & paulatim tranſglutiat. Contra diſsinteriam iterum ex vitio ſuperiorum inteſtinorum puluis ſumach in olla cum anabaſia datur. Suppoſitoriū quoque factum ex illa, vel tali puluere & anabaſia contra fluxum valet menſtruorum. Contra pruritum oculorum ex calore & humore lauantur oculi ex aqua decoctionis eius.

De Tamarindo & tubere. Cap. LXXIX.

Actor. Tamarindi (vt dictum eſt ſupra) ſunt idem, quod Indici dactyli, ſiue ox fenicia. Vnde de his quoque dictum eſt ſuperius ſub illo nomine. Auicēna. Tamarindi meliores ſunt teneri, recentes nondum ſeneſcentes, nec exiccati, & quorum acetoſitas vera. In ſecundo gradu frigidi ſunt, & ſicci. Sunt quoque ſolutiui. Conferunt multitudini vomitus, ſitiq; in febribus. Stringunt ſtomachum ex multitudine vomitus mollificatum. Solutione coleram educunt, & febribus habentium ſyncopin, & conturbationem conferunt, proprièque quando neceſſe eſt naturam leuire. Palladius lib. 10. Tuberes ſeruntur in Septembri menſe circa Calendas Octobris. Vel in Februario menſe nucleo, vel ſobole. Proſunt autem tuberibus ea, quæ mellis memorantur ſuperius prodeſſe. Tuberes quidem ſeruabuntur, ſi nucleo, vel vrceolis picatis, & oblitis obruantur.

De vua. Cap. LXXX.

Isidorus. Vuæ dictæ ſunt, eo quòd humore plenæ ſunt. Nam humidum eſt, quod humores habet exterius, vuidum autem quod interius. Acina botrius eſt, racemus autem eſt botri pars. Palladius lib 3. Vitium genera numerare non attinet. Sed notū eſt maiores vuas pulchræ ſpeciei, grani calloſi, & ſiccioris ad mēſam feraciſſimas. Minores vero & cutis tenerioris, & ſapore nobiliores, & maximè quæ citius deflореſcunt, vindemiis eſſe ſeruandas. Idem in eo ſem. Eſt & pulchra vuæ ſpecies, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur rytiaca, vt ſumma iucunditate ſine impedimēto ſorberi poſſit. Fit autem Græcis auctoribus per artem ſuccedentem natura, ea videlicet ratione, qua in tractatu de vite dictum eſt ſupra. Idem in lib. 7. Menſe Iunio ſilueſtres vuas, cum florent ſine rore colligimus, & pendemus in Sole, ne quid reſtet humoris, & flos ad excutiendum ſiccior apparebit. Tunc cribrello ſpiſſo cribremus, vt grana non trāſeant, ſed flos ſolus decidat. Nunc in melle ſeruamus infuſo, & cum diebus 30. fuerit conditum, temperemus eo genere & more, quo roſarum moris eſt tēperare. Idem in li. 11. Græci dicunt ſi vuam irriguus, aliàs nimius imber infunderit, poſtea quàm muſtum eius primo ardore feruebit, vt ad alia vaſcula transferatur. Ita propter naturæ grauitatem remanens aqua ſubſidet, & tranſlatū vinum purè ſeruabitur relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerat. Idem lib. 12. Græcis aſſerentibus, vt vuam ſerues in vite vſq; ad veris initia, circa ipſam vitem, quæ fructu plena eſt, loco vmbroſo ſcrobem fodies altitudine pedū triū, latitudine duorum, & intus ſabulonem, & ibi calamos figes, in quibus retorques aſſiduè ſarmenta fructibus plena, & illæſis botrionibus alligabis, vt ſolem non contingant, & coperies, vt imber eo penetrare non poſſit. Item Græcis docentibus, vuas vel poma in vite aut arbore, ſi diu ſeruare volueris, vaſculis clauſa fictilibus ab vna parte pertuſis diligenter a ſummo tecta ſuſpende, quamuis vt poma, & gypſo cooperta in longam ſeruantur ætatem. Plinius lib. 18. Aridam colligi non oportet vindemiam, quam ante æquinoctium antiqui nunquam ęſtimauerunt maturam. Itaque iuſtum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad vergiliarum occaſum dies 44. & ſi ros fuerit nocturnus, niſi prius Sole diſcutiatur, non eſt inchoanda vindemia. Cumque pampinus ad palmitem procumbere cœperit, aut cum exempto acino, ex denſitate interuallum non compleri apparuerit, acinum verum etiam non augeri.

De multiplici vuarum differentia. Cap. LXXXI.

Isidorus. Vuæ quædam ſuburbanæ dicuntur, quia fructus earum ad eſcam, velut pomum in vrbibus venditur. Commendat enim eas & ſpecies & saporis iucunditas, ex quibus ſunt præcoquæ, duraciuæ, purpureæ, venuciariæ, dactyli, ceraunıæ, ſtephanitæ. Durabiles autem per totam hiemem ſęquenlæ, & numeſianæ. Præcoquę dicuntur, eo quòd ante omnes Sole coquantur, & cito matureſcant. Purpureæ a colore, vnciariæ a magnitudine. Ceraunıæ ab igneo rubore, ſtephanitæ a rotunditate. Quædā autē vino deſeruiunt, ex quibus eſt aminea, dicta quaſi ſine minio, id eſt rubore, album enim vinum reddit. Amineæ duæ gēmæ dictæ ſunt, eo ꝙ duplices vuas mittūt. Aminea lagena, quia plus omnibus laneſcit lanugine. Rubiliana, quia eius materia rubet. Fecinea minuti acini eſt, & duræ cutis vuas habet. Nobilitate amineam ſequitur, fœcunditate præcedit. Dicitur autem fęcinea, eo ꝙ pluſquam cæteræ fęcis afferat. Apianæ vinū dulce faciunt, q̄ niſi cito colligantur pluuiis & ventis, & maximè apibus infeſtantur, quarum depredatione apianę dr̄. Balanitę a magnitudine. Balanin enim Græcè grande vocatur. Biturica a regione dicta, turbines & pluuias & calores fortiſſimè ſuſtinens, nec in macra terra deficiens. Huius meriti eſt & baſiliſca. Elbolæ appellant, & variæ ab elbo colore, qui eſt ex nigro & candido, ſubalbi autem muſti ſunt. Pli. lib. 14. Vuarum gn̄a differunt magnitudine, colore, ſaporibus, acinis. Innumera quoq; multiplicātur vino, hic lucent colore purpureo, illic fulgent roſeo, nitentq; viridi. Candicans enim color, nigerq; vulgares ſunt. Durant aliæ per hiemes, penſili nodo concameratæ, aliæ in ſua tm̄ anima continentur ollis fictilibus, & inſuper incluſæ doliis ſtipatæ vinaceis circūſudantibus. Aliis gratiā, qui & vinis, fumus affert, fabrilis præcipuè fornacis, vt in Aphrica. Acinisq; paſſis datur nomen a patientia, conduntur & vuæ muſto, ipſęq; vino inebriantur ſuo. Alię in muſto decoctæ dulceſcunt. Aliæ verò ſobolem nouam in matre expectant tranſlucidæ ac vitiū. Afficitq; acinis tandē duratricem illam firmitatē auſteritas picis infuſæ e pediculo. Apud thaſos vitis thariace vocatur, cuius & vinū & vua contra ſerpentum ictus medetur. Thaſiā vuam Aegyptus vocat apud ſe prædulcem, quæ ſoluit aluum. Et eſt cōtraria in Licia, quæ firmat ſolutū. Aegyptus etiā & echboliuā habet vuam abortiuos facientem Idem in lib. 15. Dulcis eſt ſuccus vuis, ſicut & ficis & palmis.

De vua proprietatibus in medicina, & cibo. Cap. LXXXII.

Constantinus in Panteg. Vuæ laudibus ficuum vicinæ ſunt, multoq; meliores, pellem habentes tenuem, & multum interius humorem. Sunt enim ſolubiles, contrariæ vero contrarium. In dulcedine perfectæ calidæ ſunt & humidæ. Acidæ & ponticæ frigidæ & humidæ. Acerbæ verò frigidiores & ſicciores: in hieme durantes nutribiliores ſunt. Item vuæ cum cortice, & acinis comeſtæ ad digerendum duræ ſunt. Sine his autem digeſtibiles, atque ſolubiles. Razi. Vuæ multum dulces calidæ ſunt, minus tamen quàm dactyli, nec opilationem faciunt vt ipſi. Inflatiuæ verò & ventrem mouent, ac cito corpus impinguant, virgæq; erectionem augmentant. Quæ quidem ex eis corīū habent ſubtile, citius deſcendunt & minus inflant. Acetoſæ verò non calefaciunt. Auicenna. Omnis autem vua nocet veſicæ. Nutrimentum vuæ cum ſua diſpoſitione plus eſt nutrimento ſucci eius, ſed ſuccus eius vehementioris penetrationis eſt & deſcēſionis. Iſaac. Vuæ vineæ tempore, quo a vite carpuntur acceptæ, ſi ſtomachum inueniant malis humoribus & cibis vacuum, & fortē digerere, bene digeruntur, & in bonum ſanguinem conuertuntur. Ventris ſolutionē adiuuant, corpusq; malis humoribus purgant. Ecōtra ſi ſtomachū malis humoribus plenum inuenerint, & imbecillem digerere, in eo morantur inflationem generant, & in humores noxios conuertuntur, & fumum noxium plurimum creant. Appenſæ autem & in aere ab humoris ſuperfluitate deſiccatæ, cæteris vuis fiūt laudabiliores, & ſubtilibus dietis cōuenientes, ab inflatione longæ ſunt & fumoſitate, nec ſtipticæ tn̄, nec ſolubiles.

De vua matura, & acerba. Cap. LXXXIII.

Diaſcor. Vua matura viridis comeſta vētris ſolutionem facit & inflationem. Suſpenſa verò ponticitatem ſuam minuit. Porro immatura ventrem ſtringit, daturq; diſſentericis. Iſaac. Vua acerba, id eſt immatura, frigida eſt in tertio gradu, ſicca in ſecundo. Tres habet in ſe ſubſtantias diuerſas, granorum, corticis humoris. Granorum ſubſtantia ſicca eſt, & dura, nullius conuerſionis in egeſtione. Farina tamen ex eis facta ſi bibatur, ſtomachum confortat, colericam conſtringit egeſtionem, maximè ſi aſſentur. Cortex groſſus & neruoſus, nec conuertitur, nec nutrit. Humor autem propter ſtipticitatem ſuam, & ponticitatem durus eſt digeri, confortatiuus eſt ſtomachi, & epatis calorem extinguit, ſitim aufert, acumen coleræ rubeæ mitigat. Vomitum, egeſtionemq; colericam ſtomachi, vel epatis propter virtutis cōtentiuæ defectionem conſtringit. Oculis appoſitus palpebrarum humores groſſos deſiccat. Valet etiam ad pruriginem oculorum & aſperitatem. Diaſcorides præcepit extrahere ſuccum, & ante dies caniculares ad Solem poni, donec ſpiſſetur vt mel. Hoc valet humoribus in gulam deſcendentibus, & ad gingiuas, & auriculas. Vua matura ſanguinem laudabilem facit, & cæteris fructibus, ſicut ficus melior eſt cibus ficus tamen plus nutrit. Habet autem adhuc in ſe quatuor ſubſtantias. Oſſa frigida ſunt & ſicca & ſtiptica & dura, habent tamen acumen, ob quod cito exeunt de ſtomacho ante conuerſionem. Cortex frigidus eſt, & ſiccus, & ad digerendum durus. Vnde ſi vua ſimul cum cortice & oſſibus comedatur, indurat egeſtionem, & inflationem, ac ventoſitatem generat, humoresq; longinquos a ſanguine laudabili. Caro etiam vuæ inflatiua eſt in ſui ſubſtantia. Razi. Vuæ acerbæ frigidæ ſunt, ventrem ſtringunt, & coleram ac ſanguinem reprimunt. Auicenna. Vua matura minoris eſt nocumenti, q̄ nō matura. Qn̄ etiā non digeritur vua, nutrimentum eius crudum eſt.

De Cæteris vuarum varietatibus, & proprietatibus.
Cap. LXXXIIII.

IDem. Vua alba laudabilior eſt, quàm nigra, cum æquentur in reliquis proprietatibus. ſ. ſpiſſitudinis, ſubtilitatis, dulcedinis, & reliquorum. Dimiſſa quoque poſt collectionem duobus diebus aut tribus, melior eſt, quàm ſtatim collecta. Eadem enim hora collecta & inflatiua eſt, & mouet ventrem. Suſpenſa vero donec cortex eius detumeſcat, boni nutrimenti eſt ſicut ficus, minoris tñ, ſed ei ſimilis in paucitate malitiæ. & vuam quidem ſtipticam ſpe atur, quòd reſoluat appetitũ, acetoſa vero non eſt ita. Iſaac. Vuæ diuerſæ ſunt aut ſapore, aut colore, aut ſubtilitate, vel groſſitudine. Sapor alius eſt ſubtilis & aquoſus, vicinus acerbitati. Alius groſſus & dulcis, melliq; vicinus. Alius medius. Groſſus & dulcis calidior eſt, & generat ſitim fortiorem. Groſſioris eſt nutrimenti, ad digerendum durus, inflationem faciẽs, & rugitum, opilationem epatis & ſplenis. Subtilis & aquoſus frigidior eſt, & digeſti leuior, confortatiuus ſtomachi, & mundificatiuus a colericis humoribus, ſitis mitigatiuus, & conueniens tẽperatis complexionibus. Melior autem ſapor qui inter groſſum & ſubtilem eſt medius. Sicut enim medium eſt ſaporum, ita & poteſtatum. Diuerſitates in colore quatuor ſunt, album, nigrũ, citrinũ, ruffum. Alba vua ſubtilis eſt, minus nutrit, facilè digeritur, venas cito perforat, vrinam prouocat; vini eius ebrietas cito recit, velociter tranſit. Nigra groſſioris nutrimenti eſt & pluris, tardæ autem digeſtionis, tn ſi bene digeratur, nutrimentum multum præſtat, ſtomachum confortat. Ruffæ autem vel citrinæ ſuperiorum ſunt mediæ. Cuiuſcunque autem vini ebrietas velociter venit, velociter & tranſit, & cuiuſcunque tardè prouenit, & tardè tranſit.

De Vuapaſſa facienda. *Cap.* LXXXV.

EX libro de natura rerum. Vua in clibanum calidum ponitur, ibidem deſiccata vuapaſſa dicitur. Vuampaſſam Græcam ſi facies, Meliores acini & dulces & lucidi botriones, in ipſa vite tot iuchis, & facies ſponte marceſcere. Deinde ſublatos in vmbra ſuſpendes, & vuam diſtrictam in vaſculis cum pennis ſubternes. Pampinos ſicco algore ſtipentes & manu comprimis, ita & vuæ vas impleueris. Item pampinos addes vſilſominus non calentes, & operculabis vas, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet. Platearius. Ad vuampaſſam faciendã quidam dimittunt vuam deſiccari in arbore, & poſtea deſiccant in ſole. Salernitani autem eligunt meliora grana vuarum, & prius deſiccant ad ſolem, poſtea in furno calido. Deinde abluunt cum vino dulci, & ſuperaſpergunt puluerem cymini & aliarum ſpecierum aromaticarum, & ligant in folijs ficus, & ſic ſeruant per tres annos. Dicuntur autem paſſuli, & habent virtutem lenièdi.

De Proprietatibus ipſius in medicina & cibo.
Cap. LXXXVI.

AVicenna. Vuapaſſa eſt amica epati, & ſtomacho. Confert etiam renibus ac veſicæ. Vua quoque & vuapaſſa cum inteſtinis ſuis vtiles ſunt doloribus inteſtinorum. Razi. Vuæ paſſæ, quæ in calore temperatæ ſunt, bene nutrientes opilationem, vt dactyli faciunt, licèt ipſi plus, & ſanius nutriant. Diaſcorides. Vuæ paſſæ virtus euſtomacha eſt & ſtiptica, faſtidiũ tollit, & quibuſdam vtilis eſt, ad aſperitatem arteriarum diſtenti, ſuſpirioſis & aſfectetes tuſſicoſis. Veſicæ diffuſam ſpargit. Itẽ cathaplaſmata cum pollinæ fabæ tumorem teſtium ſpargit, vino ad litu maculas nigras emendat, clauos corporis tollit, humoroſa vulnera ſiccat, cancris quoque fert auxilium. Sine nucleo vero trita & impoſita, podagricis medetur. Platearius. Vua paſſa calida & humida huius grana (ſicut dictum eſt) dicuntur paſſuli, & habent virtutem leniendi. Valetq; comeſti vel vinum decoctionis eorum contra tuſſim. Item in vino cocti & cathaplaſmati valent contra frigida apoſtemata, & dolorem ſtomachi ex frigiditate. Iſaac. Vua paſſa eſt quaſi ficus ſicca, ad comparationem viridis. Eſt autem triplex. Quædam enim perfectè dulcis, quædam acerbitatem habens, quædam ponticitatem continens & aſperitatem. Dulcis calidior eſt & humidior, maximè ſi nigra ſit. Idemq; media eſt inter mollientium & conſtipantium. Si malos humores in ſtomacho inueniat, temperat. Et morſionem mitigat, præſertim ſi carnoſa ſit & pinguis, corticis tenuis, nerui autem oſſium carens. Huiuſmodi valet ad dolorem pectoris & pulmonis, & tuſſim mitigat, & renes mundificat & veſicam. Incommodum tamen eſt epati & ſpleni. Illa quæ acerbitatem habet minus nutrit, & dulcis frigidior eſt, ſed minus humida, maximè ſi alba ſit. Ideoq; ſtomachum confortat, calorem extinguit, ventrem conſtipat. Vua paſſa ſine oſſibus ſuis accepta commodior eſt tuſſientibus, & ad pectoris dolorem, pulmonis, & renum, ac veſicæ, ventrem ſoluit, ſed epati nocet, ac ſpleni, præſertim ſi duritiem habeat. Accepta autem cum oſſibus, ſtomachumque confortat, & ſplen & epar.

De Xilocaracta *Cap.* LXXXVII.

ACtor. Xilocaracta quidam fructus dicitur, qui alio nomine lignum ſcriptum appellatur, & alio lignum vaginatũ, quia ſcilicet in vaginæ modum extenditur. Iſaac. Xilocaracta modicum habent dulcedinis multumq; ſtipticitatis. Horum ſubſtantia eſt groſſa & lignea, digeſtioniq; inobediens. Sed cum viridia ſunt, ſolubiliora, ſtomachoq; nociua. Sicca veró ſunt ſtiptica, minuſque noxietatis inferentia, hac videlicet de cauſa, quia liquores eorum parum habent acuminis. Vnde viridia ſunt ſolubilia ventris. Cum autem deſiccantur, liquorem amittunt in acumine, & ſit eorum ſubſtantia terreſtris, lignea. Proinde ſit vẽtri cauſa conſtipationis, & vrinæ prouocationis. Eſt autem earũ peſſimitas, quòd a ſtomacho tardè deſcendunt. Propterea ſi aſſiduè commendantur, cauſa colericæ vel celiacæ paſſionis ſunt. Vnde Galienus. Xilocaracta inquit vtinam non inuenirentur in noſtris partibus Aſſiriæ regionibus. Ibi namque ſolutiua ſunt, & vt ad nos veniunt ſtiptica, corporique nociua ſunt.

De Ipomelida & zizifo *Cap.* LXXXVIII.

PAlladius lib 13. Ipomelidea (vt aſſerit Martialis) ſunt poma ſorbo ſimilia. Mediocri naſcuntur arbore & candidulo flore. Huic fructui eſt dulcedo commixta cum ſapora acredu. Seritur mẽſe Decembri nucleis in vaſculis poſitis. Terram qualemcunque non reſpuit, loca tepida, aprica, maritima, & ſæpe ſaxoſa amat, ſtatum frigidum reformidat. Poma eius aut in picatis & minutis victolis, aut ſcrobe pomi, aut molles inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur. Idem in libro 5. Zizifum amat loca calida aprica, ſeriturq; oſſibus & ſtipite atque planta. ariſa collecta matura, in longo fictili vaſe ſeruantur oblito, & loco ſicciora compoſito, vel recentia lecta poma ſi guttis vini veteris perfundas, efficitur ne ea rugatum deformet attractio. Seruantur etiam decerpta cum ramis ſuis, aut ſua fronde inuoluta atque ſuſpenſa. Actor. Hæc de fructibus arborum iuxta ordinem alphabeti collegimus, nunc reſtat etiam de ſuccis fructuum, qui proprijs appellantur nominibus, & eorum proprietates, quæ a Philoſophis ac medicis deſcribuntur, ſimiliter diſſeramus.

De Succis fructuum *Cap.* LXXXIX.

ARiſtot. in lib. de Plantis. Succorum, qui fructibus inſunt, Quidam potabiles ſunt, vt ſuccus vuarum & malorum granatorum, ac merorum & myrtorum. Quidam vnctuoſi, vt fructus oliuæ, nucis & pineæ. Quidam etiam dulces, vt ficus, & dactyli. Quidam vero calidi & acuti, vt ſynapis & origani. Quædam autem amari, vt centaureæ & abſinthij. Plin. lib. 15. Communia pomis, & omnibus ſuccis ſaporum genera tredecim reperiuntur, dulcis, ſuauis, pinguis, amarus, auſterus, acer, acutus, acerbus, ſalſus, acidus, præter hoc tria ſunt genera mirabili, maximè natura. Vnum in quo plures pariter ſentiuntur ſapores, vt vinis. In his etiam & auſterus, & acutus, & dulcis, & ſuauis, ſentiuntur omnes alieni. Alterum eſt genus in quo ſit, & aliquis quidem, ſed tamen & ſuus quidem, ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem ineſt ei, quod tamen iure dici non poteſt dulce, ac pingue, & inane, obtinente lenitate, quæ ipſa ſuccedit in ſaporis vicem. Nullus hic eſt aquis, nec ſuccus quidem, vt tamen ipſo fiat aliquis, ac ſuum genus faciat. Sentire quidem aquæ ſaporem vllum, ſuccumve vitium eſt. Nam & ipſe quidem aquis (vt dictum eſt) nullus eſt, aut ſi ſentitur omnino vitium eſt. Mirũq; ſine ſapore eſſe, ſine odore, ſine ſucco, tria præcipuæ naturę elementa, videlicet aquam, ignem, & aera. Ergo ſuccorum vinoſus, pyro, moro, myrto. Pinguis oliuæ, lauro, nuci, iuglandi. Amarus amygdalis Dulcis vuis, ficis, palmis. Aquoſis prunis. Magna differentia eſt in colore ſucci. Sanguineus moris, ceraſis, cornis, vuis etiam nigris. Item albus candidus, lacteus, in capite ficis, & in corpore non item. Item ſpumeus malis, nullis perſicis, ideſt nullius coloris, cũ præſertim duracina ſucco abundent, ſed quis vllum colorem eius dixerit. Sua ſunt & in odore miracula. Malis eſt acutus, perſicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & vinum talia ſine odore. Tenue odoratius, multoq; celerius ad vſum veniunt talia, quàm pinguia. Quæ odorata, in guſtu non eadem ſunt tenera, quia non ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis eſt odor acerrimus, ſapor aſperrimus, quædam ſuaus & cotoneis, nulluſque odor ficis.

De Achacia. *Cap.* XC.

ISidorus. Achacia Græcè dicitur ſuccus pomorum arboris ailicono, quæ a Latinis corruptè ſiliqua dicitur. Platearius. Achacia eſt frigida, & ſicca in tertio gradu, & eſt ſuccus prunellorum immaturorum ab eis extractus, & ad Solem deſiccatus. Virtutem habet conſtringendi, & confortandi. Vſus eius eſt cõtra vomitum colericum. Contra fluxum ventris. Cõtra fluxum e naribus. Contra calida apoſtemata. Diaſcor. Achacia eſt fructus arboris ſpinoſæ, quæ naſcitur in Aegypto maximè. Hic fructus velut oliua premitur, & ſuccus in Sole ſiccatur. Eſt ergo Achacia optima, quæ leuis eſt ac ſubruffa, ſuauitate odoris ſubacida

acida, & guſtu valde ſtiptica. Hæc enim maximè de immaturo fructu premitur, nigra vero de maturo fructu efficitur. Omnis Achacia inſcidè ſtringit, ac nimis deſiccat, abundanter etiam infrigidat. De tertio gradu eſt ſicca, in ſecundo frigida. Idem ſuccus collirijs vtiliter miſcetur. Ignem ſacrum extinguit, perniones ſanat, pterigia oculis tollit, vulneribus ac tumoribus oculorum mitè proficit. Profluuium mulieris extinguit. Cadentibus ſtericia ſubuenit. Fluxum ventris prohibet bibita, vel ſuppoſita, capillos inficit. Conſtantinus in libro graduum. Achacia frigida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo, habentibus eriſipilam conuenit. Puſtulas oris purificat. Anum exeuntem intus conuertit. Potui data, vel per clyſtere iniecta ventrem conſtipat, fluxū ſanguinis arcet. Collirijs multum vtilis eſt, & calida habentibus apoſtemata prodeſt.

De Oleo in generali, & eius natura. Cap. XCI.

ACtor. Oleum iuxta Iſido. ab olea dicitur, quia videlicet ab oleæ fructu præcipuum, hoc eſt ab oliuis exprimitur. Oleū cæteris liquoribus ſuperenatat, lucernis pabulū ignis miniſtrat. Pulmentis condimentum præſtat, vulnerum dolorem mitigat, autem nitere facit. Ambroſius in Hexameron. Quid autem miramur, ſi Deo loquente caliganti mundo lux emicuit, quandoquidem ſiquis inter aquas merſus oleum ore emiſerit, clariora faciat ea, quæ profundi tegebantur occultis. Plinius lib. 13. Optima vnguenta ſeruantur in alabaſtris, odores in oleo, quod eorum diuturnitati tanto eſt vtilius, quanto pinguius, vt amigdalis. Idem in lib. 15. Vetuſtas oleo tedium affert. Eſt autem optimum in Italia oleum, maximè agro veneſtrano, eiuſq; parte, quę Licinianum fundit oleum. Augetur oleum ab Arcturi exortu ad 16. Kalendas Octubris, poſtea increſcunt nuclei & caro. Cumque ſitienti imbres copioſè acceſſerint, vitiatur oleum in amurcam. Omnino quidem ſecundum Theofraſtum olei cauſa calor eſt, quare & in torcularibus, & in macellis multo igne quæritur. Oleum ipſum a pinguedinis vitio ſale vindicatur. Exiſtimatur & ebori oleum vtile eſſe vindicando a carie. Certè Saturni ſimulacrum Romæ intus oleo fuit repletum. Idem in lib. 16 Oleo cedri perunctum, nec timam, nec cariem ſentit. Gloſ. ſuper Pſalmum 108. Agoniſtæ quoq; oleo vnguntur, vt ſint fortiores. Ariſtot. in lib. de animalibus. Si vaccæ inungantur cum oleo & pice, valet contra dolorem pedum, & nocumentum muris.

De Cella olearia. Cap. XCII.

PAlladius lib. 1. Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & contra frigus munita, vt illi per ſpecularia lumen debeat admitti. Ita & operias, quæ hieme futura ſunt, vt nullus algor impediat, & oleum cum premetur adiutum tamporibus frigore non valebit aſtringi. Tapetis & ſoculis & prælo nata eſt forma, quam conſuetudo dictabit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos ſapores infecta veteri rancore corrumpant, ac ſi quis maiori diligētiæ ſtudet ſubiectis hincinde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem ſuggerat fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quod ſæpe calore infectum corrumpitur & ſapore.

De Virtute olei in medicina. Cap. XCIII.

PLinius lib. 8. Olei potu, quę corpori elephantis inhæreſcūt, decidere inuenio. Idem in lib. 12. Olei liquor membra recreat. Odorata vero & pinguis lachryma abietis ad dumandum oleum additur in vnguentis. Idem in libro 15 Olei natura eſt corpus tepefacere, & contra algores munire, ac feruores capitis refrigerare. Veteri quoque oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Oleo vetuſtas tędium affert non vt vino. Vſum eius ad luxuriam Græci vertere vinorum omnium genitores in gymnaſijs publicando: hoc autem de oliuis exprimitur. Idem in lib. 23. Oleo omnium mollitur corpus, vigorem & robur accipit, omnia venena cohibet, tormenta pellit, & veneris animalia. Aluum ſoluit, vulnerarijs emplaſtris vtile, faciem purgat, inflationem ſedat, vetus magis excalefacit corpora, magiſque diſcutit ſudores, Duritias magis diffundit, litargiacis auxiliatur, oculorum claritati confert. Capitis doloribus remedium eſt, & ardoribus in febri. Auicenna lib. 2. Omnes olei ſpecies corpora confortant, motum alleuiant, & extinctiuæ ſunt. Gloſa ſuper Exodum 27. Olei pinguedine laſſi recreantur, & infirmi, & lumen præſtatur, ideſt nutritur.

De Diuerſis olei ſpeciebus. Cap. XCIIII.

ACtor. Oleum itaque non ſolum ex herbis, herbarumque floribus conficitur, vt ſuperius diximus, verum etiam ex arborum fructibus, verbi gratia. Oleum amigdalinū, balſaminum, cyprinum, & ſimilia. Plinius libro 15. Oleum facticiū ex oleaſtro fit, id eſt tenue multoq; amarius, quàm oleæ, & tm̄ ad medicamentum vtile: fit & e cyci arbore in Aegypto copioſè id in aqua coquitur, innatanſq; oleum tollitur, ac in Aegypto vbi abundat ſine igne & aqua ſale aſperſum exprimitur, cibis fędum, lucernis vero exile. Fit & oleum e citro, cypreſſo, nucibuſq; iuglandibus, quod carinon vocant, & e malis cedri quod cedreleon. Item ex lentiſco, ex caſtaneis & ſiſama, atque urtica, hicthyophagi quoque faciunt a piſcibus oleum. Inopia cogit aliquādo cauſa luminum & platani baccis aqua & ſalo maceratis. Fit etiam oleum ex calamo, balſamo, cardamomo, nardo, galliao, ſanſuco, pannace, melilote, cinnamomi, radice omnium ſuccis in oleo maceratis expreſſiſq;. Fit & oleum e pice, quod picinum appellant. Cum coquitur enim pix velleribus ſupra eius halitum expanſis atq; ita expreſſis. Probatur maximè oleum e pice brucia, quia pinguiſſima eſt ac reſinoſiſſima. Color eſt oleo fuluus, ſponte naſcitur in Syriæ maritimis, quod eleomelli vocant. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis vtile. Gloſa ſuper Exod. 27. Oleum fieri ſolet de mytto, de raphano, de nuce, ac de ſpeciebus diuerſis, ſed nullum offerri licuit in tabernaculo niſi de oliuis.

De Oleo amigdalino. Cap XCV.

PLinius vbi ſupra. Oleum amigdalinum (quòd aliqui neopū vocant) fit ex amaris nucibus areſactis & in offam contuſis, aſperſum aqua, & iterum tuſis exprimitur. Idem in lib. 12. Vnguenta quidem optima ſeruantur in alabaſtris odores in oleo, quod eorum diuturnitati tanto eſt vtilius, quanto pinguius, vt amigdalis. Idem in lib. 23. Oleum amigdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat. Varos cum melle tollit e facie. Prodeſt & auribus cum roſaceo & melle & mali punici germine decoctum. Vermiculoſq; in his necat, & grauitatem auditus diſcutit, ſonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores ſedat. Medetur & oculorum furunculis, & in ſole vſtis cum cera. Vlcera manantia & furfures cum vino expurgat. Per ſe vato illinitum, capiti ſomnum allicit. Razi Oleum amigdalarum tpatum eſt pectori, pulmoni, ac veſicæ, & renibus auxiliū cōfert, faſtidiū facit, tardèq; deſcendit. Diaſcor. Oleum amigdalarum ad dolorē matricis valet, & ad dolorem capitis. Aurium quoq; dolorem mitigat & tinnitum compeſcit. Nefreticis ac diureticis bibitum prodeſt. Calculoſis & aſmaticis medetur. Maculas e facie tollit. Admixtum melli cicatrices vulnerum purgat. Cui & ſi lilij radices admiſcueris, & cerotum ex oleo roſeo feceris, rugas extendit. Caligines oculorum detergit, furfureſq; emendat. Diaſcor. Oleum amigdalarum amararum calidum eſt, & humidum in ſecundo. Oleum amigdalinum & propriè amarum aperitiuum eſt. Cōfert apoſtemati mammillæ, & ſoda, & pulſationi auris, & tinnitui, & ſibilationi in aure, & vermibus in ea factis. Vtile eſt ſpleni, ſed grauat ſtomachum. Valet doloribus renum, & difficultati vrinæ ac lapidi, & doloribus veſicæ ac matricis. Item cum melle proprièq; amarum & radix lilii & cera liquefacta conferunt rugis in facie, & panno, & huiuſmodi, ac veſtigiis & ſimilibus. Valet etiam linitum cum decocto ſuper ſquamas & furfures.

De Oleo balanino & balſamino. Cap. XCVI.

DIaſcorides. Oleum balaninum conficitur vt amigdalinum. Virtus eſt ei caractica. Lentigines vulnibus tollit. Nigras maculas emendat. Ore acceptum euertit ſtomachum. Tinnitū aurium compeſcit, & dolores ſedat, adipe anſerino admixto. Plinius vbi ſupra. Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingiuas. Idem in eodem. Oleum balſaminum longè precioſiſſimū omnium. Contra omnes ſerpentes efficax, oculorum claritati plurimum confert, caliginem diſcutit. Item dipnoeas collectioneſq; & omnes duricias lenit. Sanguinē denſari prohibet. Vlcera purgat. Capitis doloribus tremulis q́ue vtile. Febres cum horrore venientes perunctis leuiores facit. Vtendum eſt tamen modice; qm̄ adurit: augetq; vitio non ſeruato temperamento. Conſtan. vbi ſupra. Oleum balſami calidius eſt, quàm carpo vel rami: licet omnes calidi & ſicci in ſecūdo gradu. Valet obſcuritati oculorum, & epithimatum tollit horrorem febrium. Vrinam prouocat. diutinā tuſſim mitigat. & duritiā anhelitus peragorizat, materiā digerit: eāq; per canuales expellit.

De Oleo cypreſſino ac cyprino & citreo. Cap XCVII.

PLinius vbi ſupra. Oleum cypreſſinū eoſdem habet effectus quos & myrteum. Oleum etiam ex Cypro fit, cuius natura excalefacit, ac neruos tollit. Diaſcorides. Olei cyprini amurca vſque ad ſpiſſitudinem mellis cocta dolorem dentium tollit, & ad alia multa medicinaliter proficit, ſicut videlicet videbit' infra, vbi agetur de amurca. Plinius in eodem vbi ſupra. Cypros qualis eſſet, & quemadmodum ex ea fieret oleum docuimus. Natura eius excalefacit, emollit neruos. Plinius vbi ſupra. Oleum citreum ad illa proficit, ad quæ myrteum. Ex nuce iuglandum, quod carinum appellamus, allopiciis vtile eſt & ſurditati aurium infuſum. Item capitis doloribus illinitum, cæterum iners, & grauis ſaporis corpori. Auicenna in ſecundo canone. Oleum citri fit ex ipſo & eius cortice fortius. Et factum ex flore ipſius eſt in omni capitulo debilius. Oleum ex cortice citri, neruorum valet mollificationi, & confert paralyſi.

De

De Oleo laurino. Cap. XCVIII.

PAlladius lib.2.Oleum laurinum menſe Ianuario ex baccis lauri conficitur hoc modo. Lauri baccas, quã plurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bulire facies, & vbi diu feruerunt,olei quod ex ſe dimiſerunt ſupernatantis vndam prunis leuiter cogentibus in vaſa transfundes. Plinius libro.15. Oleum laurinum quidam baccis exprimunt tantum. Alij folijs modo, & al j cortice & ſolio baccarum. Necnon & ſtoracẽ addũt alioſque odores. Optima laurus ad id eſt latiſolia, ſilueſtris, nigris baccis. Idem in libr.23. Oleum laurinum eo vtilius, quo recentius, quoque viridius. Vis eius excalefactoria, & ideo ſpatiis, ſuggillatis, paralyticis, capitis doloribus inueteratis,diſtillationibus auribus in calice punici, calefactum illinitur. Platearius. Oleũ fit ex baccis lauri valens contra dolorem ex frigiditate, & arteticos dolores. Diaſcorides.Oleum laurinum vtiliſſimum eſt, quod fuerit viride & ſubamarum ac inſcidum. Virtus eſt ei calida malactica, & anaſtomacha. Laborem itinerum corporibus ſoluit. Neruorum indignationem compeſcit. In frigore neceſſarium eſt. Aurium dolorem mitigat. Catarrum ſedat, dolorem quoque capitis tollit quod graui odore plenum eſt. Auicẽna. Oleum laurinum vtile eſt allopiciæ, & doloribus capitis antiquis, ventoſitates reſoluit. Idem. Oleum laurinum reſoluit laſſitudinem & ſoda. Cum vino odorifero bibitum confert dolori epatis. Facit autem nauſeam & vomitum, & horripilationi confert inunctum.

De Oleo lentiſcino. Cap. XCIX.

PAlladius vbi ſupra. Olei lentiſcini Ianuario menſe matura confectio eſt, quæ fit taliter. Grana matura lentiſci quàm plurima colliges,& vna die ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris. Deinde ſportam granis plenam circumquaq; vaſculo ſuperponas, & aqua calida adiecta calcabis & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit ſupernatãs oleum lentiſcinum,ſicut laurinum colligetur. Memento autẽ, ne rigore poſſit aſtringi,aquã calidam ſæpe ſuffundere. Diaſcorides. De ſemine lentiſci arboris fit oleum ſimilibus cauſis vt aboris ipſius ſemen folia, & corium, & ramuli neceſſarium. Capillis cadẽtibus inunctum prodeſt, eo quòd calidam & ſtipticam vim habet. Huius arboris reſina maſtix vocatur, de qua videlicet dictum eſt ſupra.

De Oleo maſticino & mellino. Cap. C.

ACtor. Oleum maſticinum nihil aliud æſtimo, quàm lentiſcinum. Nam & arbor videlicet lentiſcus, de cuius grano vel ſemine fit oleum, a maſtice videlicet eius reſina denominatur ab Auicenna. Sicut habitum eſt ſupra. Diaſcorides.Oleum maſticinum conficitur ſicut tamariſcinum & crocinum,& aliæ multæ confectiones. Virtutem habet maſtici ſimilem. Facit autem ad cauſas ſtericas leuiter calefaciens ac ſubmordens. Stomachi duritiã ſoluit,cerotis miſcetur. Diſſentericis ac ſolutioni vẽtris vtile eſt. Maculas tollit, faciem limpidat, odoratis confectionibus & corporatinæ virtuti miſcetur. Plinius libr.13: Oleũ melinum ex malis cotoneis fit, quod in vnguenta tranſit. Diaſcorides. Quidam ex cidonijs oleum,quod appellatur melinum faciunt, vehementer accommodatum ad ea corporis vitia, quæ ſtiptica virtute pellenda ſunt. Maximè autem ex oleo ſudores moleſti ſolent detineri, & ſtomachi operta componi, vulneraque nata liniri.

De Oleo myrtino. Cap. CI.

PAlladius libro 2. Oleum quoq; myrtinum in menſe Ianuario ex baccis myrti conficiunt hoc modo: vnciam foliorum per olei libram vnam mittes,& per vncias decem vini veteris heminam, & cum eo bulire facies. Iccirco & vino reſperguntur folia, ne frangantur antequam coquantur. Plinius lib.15. Oleũ myrtinũ diuerſimodè fit. Tunduntur baccæ aſperſa calida aqua, mox decoquuntur, alij foliorum molliſſima decoquunt in oleo & exprimunt. Et alij deiecta ea in oleum prius ſole maturant. Fit & hoc ex myrto nigra. Et hæc mellior latifolia. Eadem eſt ratio & in ſatiua, ſed præfertur ſilueſtris minore ſemine, quã quidem oxymirſinem vocant. Alij chamemirſinem, quia coronę habet ſimilitudinem. Hæc enim eſt breuis fruticoſa. Oleo autem myrtino, mirum dictu, ineſt quidam vini ſapor, ſimulque pinguis liquor præcipua vi ad vina corrigenda faccis ante perfuſis. Retinet quippe fœcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur. Datq; ſe comitem præcipua commendatione liquato. Idem in lib.23. Olei myrtei ratio ſimilis eſt laurino, aſtringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, diſſenteriæ, vuluæ exulceratæ, veſicis, vlceribus vetuſtis, vel manantibus cũ ſquama æris & cera. Idem eruptionibus, ambuſtionibus, attritas ſanat & furfures, ragadias, condilomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis: aduerſatur cantaridi, bupreſti, alijſq; malis medicamentis, quæ exulcerando nocent chamemirſine ſiue oximirſine. Diaſcorides. Oleum myrtinum eligendum eſt colore viride, odore plenum, guſtu amarum, ac limpidum. Virtus eſt ei ſtiptica & ſicca, facit autem ad ſcabiẽ. Medicationibus miſcetur vtiliter, attritionibus vtile eſt. Condilomata ſoluit, incongruos humores vt ſudores ægri compeſcit. Auicenna. Oleum myrtinum conſtringit origines capillorum, & conſortat eos ac denigrat, vlceribus autem confert.

De Oleo nucum. Cap. CII.

AVicenna. Oleum nucum confert herpetæ, & eriſipilæ, ac fiſtulis in partibus oculi. Oleum antiquarum nucum dolorem gutturis facit. Razi in Almanſore. Oleum nucum vehementer eſt calidum ac diſſolutiuum. Plinius vbi ſupra. Oleum fit e nuce iuglandium quod carinum appellauimus, alopicijs vtile eſt & tarditati aurium infuſum. Item capitis dolori illitum, cęterum iners,& graue ſapore corpori. Actor. De hoc oleo.ſ.nucum iuglandium, quod maxime apud nos ſumitur in vſum ciborum, mirum videtur ꝙ tam parum loquuntur antiqui libri medicorum, niſi quia tempore illo vel in partibus illis non erat in vſu communi, ſicut in locis & temporibus noſtris. Eſt autem talis eius natura qualis & nucum ipſarum, de quibus videlicet dictum eſt ſupra. Non tamen omnino propter pinguedinem vnctuoſam quæ abundat in oleo.

De oleo oliuarum. Cap. CIII.

ISidorus. Oleum ab olea dictum eſt: quod ex albis oliuis fuerit expreſſum, vocatur ſpanum, a Græcis autẽ omphacion. Quod ex fuluis & nondum maturis viridæ. Quod autẽ ex nimium maturis commune. Oleum ſi quis inter aquas merſus ex ore miſerit clariora facit ea quæ profundi teguntur occulto. Gloſa ſuper exodum.27. Oleum fieri ſolet de myrto, de Raphano, de nuce, ac de ſpeciebus diuerſis, ſed nullũ offerri licuit in tabernaculo niſi de oliuis. Plin.lib.15. Oleum oleæ quidem cortice interciſo odorem accipit. Odor autem in olea tenui eſt arguitor, & is tamen in optima breuis. Cum ſiccitas, & imbres copioſè acceſſere, vitiatur oleũ in amurcam, cuius color oliuam cogit nigreſcere. Ideoque nigricia incipiẽte minimum eſt amurciæ, ante illam vero nihil. Nec eſt hoc maturitatis inicium, ſed vitij proximum. Oleum creſcere oliuæ carne falſo arbitramur, cum ſuccus omnis tunc in corpus eat, lignumque intus grandeſcat. Tunc ergo maxime rigantur & vbi cura ſui ſine multis imbribus accidit, oleum abſumitur, niſi ſerenitas quæ corpus extenuet conſequatur: omnino quidem olei cauſa calor eſt, vt ſuperius dictum eſt.

De olei oliuarum expreſſione. Cap. CIIII.

IDem in eodem. Oleum quam acerbiſſimum diu tradunt fieri optimum, oliuamque e terra colligendam, ſi inquinata ſit lauandam. Siccari vero triduo ſatis eſſe tradunt ſi gelent frigora, quarto die primi, & ſale aſpergi, oleum autem in tabulato minui, deteriuſque fieri. Item in amurcam flagibus hæ ſunt carnes, & inde fęces, Ideoque ſæpe in die decapulandum, omnia hæc facienda ſunt feruentibus clauſiſque torcularibus, & quam minime ventilatis. Ideo nec ligna ibi cędi oportere, ipſarumque e nucleis eſt ignis aptiſſimus, & e cortinis in labra fundendum, vt fęces & amurca liquentur, fiſcinas ſpongia tergendas. Vaſa crebrius mundanda ſunt, vt conſtet ſinceritas pura, poſtea inuentum eſt, vt aqua feruenti lauentur, protinus prælo ſolidæ ſubijcerentur, ſic enim amurca exprimitur, vt mox trapetis fractæ premerentur. Palladius li. 12. Menſe Octobri oleum viride faciendum eſt hoc modo. Oliuam quam recentiſſimam cum varia eſt colligis, & ſi diebus aliquot collegeris, expandes ne calefiat. Siqua ibi putris aut ſicca eſt remoues, vbi vero complenetis modum factorij, ſales tritos, vel nõ tritos, quod eſt melius in oliuam mittes, & per decem modios tres ſalis, & mollis primo, & ſic ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, vt pernoctet cum ſalibus, & ducat in ſe eoſdem ſapores, cum mane premi incipiat olei meliorem fluxum reddiura, ſalis ſapore concepto. Cannales ſanè & oĩa receptacula olei calida aqua prius lauabis, vt nihil de anni præteriti rancore cuſtodiant. Focos etiam non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Idem in lib. 12 Oleum primum Liburnico ſimile fieri aſſerunt Græci. Si in pomo viridi violam ſiccam, & lauri ſolia, & Cypreum omnia ſimul tuſa & ſubtiliter trita permiſceas cum ſalibus torrefactis ac tritis, & diu in oleo iniecta perturbes. Dehinc tribus aut aliquanto amplius diebus cum quieſcet vtaris. Græci conficiendi olei præceptis iſta inſerunt, tantum legendum eſſe oliuæ quantum nocte ſequenti poſſumus exprimere. Molam primo oleo debere leniter eſſe ſuſpenſam. Oſſa enim confracta ſordeſcunt, quare de ſolis carnibus fit prima decoctio. Salinis caniſtros fieri debere virgultis: quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit quod ſponte defluxerit. Sal deinde ac vitrum rubeum oleo nouo miſceri, vt hæc res ſpiſſitudinem eius abſoluat. Deinde cum amurca ſubſederit, oleum purum 30. diebus exactis in vaſa vitrea transferri, ſecundum diſciplinam fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

De ipſius olei purgatione. Cap. CV.

IDem in eodem. Oleum ſi ſordet, frictos & adhuc calentes

ſales

aliquatenus ſalſum cõuenire veſicæ: & croceo colori blanditur: digeſtioni accõmodum. Quod album & ſtipticum prodeſſe ſtomacho laxiori: transmarinum pallorem facere: & tantum ſanguinem non creare. Vuis nigris vinum fieri forte, rubris ſuaue. Albis vero plerumq́ue mediocre.

De Cella vinaria & vaſis. Cap. CXI.

IDem in libro primo. Vinariam cellam Septentrioni habere oppoſitam, frigidam, vel obſcuro proximam, longè ab alueis, ſtabulis, furno, ſterquillinijs, ciſternis, aquis, & cæteris odoris horrendi, ita inſtructum neceſſarijs, vt non vitietur a fructu, ſic aũt diſpoſitam, vt baſilicè ipſius forma calcatorium habeat loco altiore conſtructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipiẽda vina hincinde depreſſi ſunt, gradibus tribus ferè aſcendatur aut quatuor. Ex his lacubus cannales fructilis imbi aliàs ſtucticulis fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo dolijs per vicinos meatus manantia vina defundant, ſi copia maior eſt, medium ſpacium cupis deputabitur, quas ne ambulatra prohibeant, a ſellis altioribus impoſitas, vel ſupra dolia poſſumus collocare, ſpacio inter ſe largiore diſtantes, vt ſi res exigat, currentis tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuũ deputabimus, is locus calcatorij ſimilitudinem podijs breuibus & pauimento teſtaceo ſolidetur, & vt etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura vina, quæ fluxerint. Plinius libro 14. Cellæ vinariæ latus aut certè feneſtras obuerti oportet in Aquilonem, vel vſque in exortum æquinoctialem, ſterquilinia & arborum radices procul abeſſe cõuenit, omniaq́; odoris euitandi, quoniam odor facillimè tranſit in vina, vicos etiam & caprificos abeſſe protul oportet. Ac dolijs etiã interualla dari, ne inter ſe ſerpant vitia, contagione vini ſemper ocyſſima. Ventroſa doleis & patula mitius ſunt vtilia. Picari oportere protinus a canis ortu, poſtea ſæpius cellas oportet aqua marina, vel ſalſa perfundi, ac cinere de ſarmentis aſpergi, vel argilla aſpſa myrrha ſuffiri. Imbecilliſſima vina demiſſis in terra dolijs ſunt ſeruanda, valida expoſitis nunquam implenda, & quod ſuperſit paſſo aut defruto perungendum admixto croco, pice veteri cum ſapa ſic coopercula doliorum medicanda, addito maſtice & pice. Bruma vetant aperire, ac niſi ſereno die, vetant & auſtro flante, lunave plena. Flos vini candidus approbatur, rubeus triſte ſignum eſt, ſi non ſit is vini color. Vaſa incaleſcentia opercula ve ſudantia oſtendunt, Quod celeriter florere cęperit, odoremq́; trahere nõ diutinum fore. Circa alpes ligneis vaſis vina condunt, circulisq́; cingunt, & hieme gelida ignibus rigorem arcent, mirum dictu, ſed aliqñ viſum: Ibi ruptis quidem vaſis ſtetere glaciatæ moles vini modo prodigij, quia vini natura non gelaſcit, ſed aliàs ad frigus tantum ſtupet. Mitiores autem plagæ dolijs condunt, eaq́ue toti terræ infodiunt, aut ad portionem ſitus. Itemq́ue cœlum præbent. Albi vero tectis impoſitis arcent.

De Vini mutatione & emendatione. Cap. CXII.

IDem in libro 14. Vina in apothecis canis ortu quædam mutantur, poſtea ſibi reſtituuntur, Aphrica gypſo muſti aſperitatem mitigat, & aliquibus ſui partibus calce. Græcia vero argilla, vel marmore, vel ſale, vel mari leuitatem excitat. Italiæ pars aliqua pice ac reſina condit muſta. Non nuſquã vero prioris anni vina fœce acetove condiunt. Necnon ex iſto muſto medicamina fiunt. Quod quidem vt dulceſcat portione virium decoquitur, nec tale vltra annum durare proditur. Vinorum denique medicaminis tanta eſt cura, vt apud quoſdam cinere reuſtarentur, ſed cinerem e ſarmentis vitis præferunt aut quercu. Quin & aquam marinam eiuſdem rei gratia ex alto iubent peti, ab Equinoctioq́; verno ſeruari, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel ſi certa circa vindemiam hauriatur iubent decoqui, proprium eſt autem inter liquores vino muleeſcere, aut in acetum verti. Actor. Pluribus etiam modis vina vitiata emendantur, ſicut notum eſt pluribus, vt verbi gratia, ſi fortè molleſcens incraſſetur. Idem vinum per media lignorum fragmenta transfunditur, vt oleagina mollities conſtringatur: vel labruſtæ, vel lignorum ſerrata, vel ſimilia.

De Vini proprietate in potu. Cap. CXIII.

ISaac in dictis libro 3. Vinum bonum dat nutrimentum corpori: ſanitatem reddit & cuſtodit, ſi accipiatur vt oportet, & quantum natura ſuſtinere valet: digeſtionem confortat ſtomachi, & etiam ſecundam quæ eſt in epate. Nec vllus inuenitur cibus vel potus adeo naturalis caloris confortatiuus & augmentatiuus, ſicut vinum, propter familiaritatis conſortium quod habet cum natura: & quia calor eius ſimilis eſt naturali calori: citoq́ue conuertitur in naturalem & mundiſſimum ſanguinem. Turbidum quoque ſanguinem clarificat, & aditus totius corporis maximèq́ue venarum aperit, & mundificat. Epatis opilationem aperit, tenebroſitatem aufert, fumoſitatem triſtitiæ generatiuam a corde expellit, totiuſque corporis membra corroborat, ſed animam ipſam facit obliuiſci triſtitiam, & anguſtiam, laborem, & dolorem, datq́; ei lætitiam, & audaciam, ingeniumq́; ſubtiliat. Igitur conueniens eſt oĩbus ætatibus, & omnibus regionibus, ſi tamen ſumatur ſecundum ſui quantitatem & bibẽtis conſuetudinẽ, ac naturæ poſſibilitatẽ. Iuuenes enim & viri maiorem vini quantitatem ſuſtinent, quàm mulieres & adoleſcentuli: vt decrepitis autem licèt optimum videatur ad confortandum corpora eorum, & augmentandum calorem naturalem, & excludendum humorum ſuperfluitatem, tamen multo minus, quàm iuuenes eius tolerant quantitatem, propter defectum capitis, & corporis ac neruorum ſuorum molliciem. Vinum mundum & purum ſi fuerit conuenit, vt hiemali tempore & frigida regione bibatur. In æſtate vero calida regione vini paucitas aqua multũ commixtũ neceſſario cõgruet. Corpora.n. refrigerat & humectat pp aquam cõmixtã. Vnde antiqui aſſimilauerunt vinũ thiriacæ naturæ, quia virtutẽ habet conſeruatiuã naturæ proficuã. Calefacit.n. corpora frigida, & infrigidat calida. Sicca humectat, & humida extenuat, eius tamen calefactio & deſiccatio eſt naturaliter humectatio & accidentaliter infrigidatio, quia cum ſui ſubtilitate & peforatione portat aquam ad membra, quæ neceſſe eſt infrigidari & humectari. Plus etiam ſitis ab eo, quàm ab aqua extinguitur. Præſertim ſi cauſa ſitis eſt calor & ſiccitas im membris a ſtomacho remotis, quia ſui tenuitate ducit aquam ad eadem membra, vnde humectantur & refrigerantur, ſitisq́ue extinguitur. Diaſcorides. Omnis autem vini natura calida eſt, vires ac motum corpori parat, eo quòd calefacit & reſumit ac reficit.

Iterum de eodem. Cap. CXIIII.

HAli in libro regalis diſpoſitionis. Vinum calorem naturalem confortat, humores colericos temperat purgans per ſudorẽ & vrinam. Membra dura humectat, appetitum iuuat & digeſtionem. Ventoſitatem quoque ſoluit, opilationem appetit, melancoliam mitigat, & hæc maximè facit his, qui temperatæ complexionis ſunt, & inclinantur ad frigidum, ſi mediocriter ſumatur. Nocet autem illi cuius complexio ſuperabundat in calore, vel qui febrem patitur epatis, aut cephaleam, & cuius nerui debiles ſunt. Quod ſi quis omnino nolit abſtinere, bibat albũ ſubtile cum aqua multa permixtum. Si enim ad dolorem capitis accelerat, ſtatim poſt eius potum modicum cibi, fructaq́; coctanorum comedat, vt aſcenſum vaporis ad caput arceat. Similiter & ſi ſtomachi debilitas per eius potationem accidat, ad coctana cum pauco muſto tranſeat, aut fructum myrti recentem vel huiuſmodi. Razi vbi ſupra. Vinum quidem ſtomachum & epar calefacit, inflationem diſſoluit, & cibum digerit. Vrinam prouocat, & ventrem ſoluit, præter hoc & lætari, & gaudere animam facit, & hunc vltimum bonitatis eius modum nondum inuenimus, quod ſuppleat vicem eius. Sed in alijs operationibus eiuſdem reperiuntur quædam, quæ ſuppleant vicem, licèt in eis debiliora ſint.

De Vino bibendo moderatè. Cap. CXV.

COnſtantinus in Practica libro 1. Vinum magni iuuaminis eſt cuſtodiendæ ſanitati, ſi opportunè accipiatur. Calorem enim naturalem confortat, & per totum corpus extendit. Colericos humores temperat, eoſque cum ſudore & egeſtione expellit: duritiã mẽbrorũ præ nimio dolore laboreq́; extenuatorũ humectat, cibos & appetere facit & digerere, humiditatem aquæ per membra totius corporis deriuat, & inflationem ac ventoſitatem diſſoluit. Opilationem aperit, melancolicos humores temperat, animum confortat & lætificat. Hæc omnia facit ſi conuenienter potetur, prout neceſſe eſt qualitati & quantitati complexionis eorum. Nocet tamen calidiſſimis natura, & aſſuetè calorem in epate, & dolorem in capite patientibus, & neruos debiles habentibus. Quod ſi bibendi neceſſitate coguntur, albũ & ſubtile, vel roſeum multũ, mixtum eligatur. Hali vbi ſupra. Dicit autem, quod ex multi vini potatione paſſiones accidunt graues frigidæ, ſicut apoplexia, ſpaſmus, epilenſia, emigraneum, obſtupefactio, & his ſimilia. Replentur enim ventriculi cerebri vaporibus vini, & quod ad illud de venis aſcendit, vnde calor naturalis refrigeratur, & huiuſmodi paſſiones generantur. Razi in quarta parte. Vinum temperatè bibitum nutrimentum penetrare facit, digeſtionem adiuuat, multęq́; bonitatis cauſa exiſtit in corpore, & in ſenibus quàm maxime. Superflue vero bibitum epari ac cerebro & neruis nocet, tremoremq́; & ſpaſmũ & paralyſim & apoplexiã ac mortẽ ſubitam generat.

De Vitanda ebrietate. Cap. CXVI.

ISidorus. Vinum antiqui vocabant venenum. Sed poſtquam inuentum eſt virus lætiferi ſucci, hoc vinum vocatum eſt, illud venenum. Vnde & Hieronymus in lib. de virginitate dicit, adoleſcẽtulas ita debere fugere vinum vt venenum, ne pro ætatis calore feruẽti bibant & pereant. Inde eſt, quòd apud veteres Romanos fœminæ non vtebantur vino, niſi ſacrorum cauſa

certis

certis diebus. Plinius libr. 14. Androchides ſapientia clarus ad Alexandrum Magnum ſcripſit, cohibens intemperantiam eius. Vinum potaturus Rex memento te bibere ſanguinem terræ. Sicuti cicuta homini eſt venenum, ita & vinum. Quibus præceptis ille ſi obtemperaſſet, profectò amicos in temulentia non interemiſſet. Prorſus vt verè dici poſſit, neque viribus corporis aliud vtilius, neque aliud voluptatibus perniciosius, ſi modus abſit. Romulus non vino, ſed lacte libabat, & hoc propter inopiam rei. Nec vinum fœminis Romæ bibere licebat. Itaque cum vxor Egnatij Metennij vinum e dolio bibiſſet, a marito fuſte interfecta fuit, ipſumque Romulus cædis abſoluit. Cato etiam propinquos fœminis dare iuſſit oſculum, vt ſcirent, an olerent temetum, id eſt vino. Idem in libro eodem. Ebrij ſecreta quidem proferunt, alij mortifera loquuntur, & Solem Orientem non vident: hinc pallor, & pendulæ genæ, oculorum vlcera, manus tremulæ, ſomni furiales, & inquies nocturna. Præmium ſummum ebrietatis libido portentuoſa, & iucundum nephas. Poſtero die halitus fœtidi ex ore, ac rerum omnium ferè interitus, mortisque memoriæ. Bibendi autem conſuetudo auget auiditatem. Conſtantinus vbi ſupra. Cauenda eſt ebrietas, quæ mentis percuſſiua eſt, & qui morbo prifico parati ſunt, niſi caueant, procul dubio ad eum peruenient. Aliorum etiam morborum cauſa eſt, arthericæ paſſionis, & tremoris, apoplexiæ, ſuffocationis, & ſubitaneæ mortis, quia ventriculos cerebri, & omnes venas replet. Vnde nullus locus, vel ſpacium reſtat, per quod calor naturalis dilatetur, ſicut videmus in lucerna, quòd ſuudirus oleo plena, lumen & ſuffocat & extinguit. Qui autem multum vinum bibere cupiunt, & tardè inebriari, parum manducant, & vtuntur cibis pinguiſſimis, & caulibus pinguibus. Caules enim ebrietati repugnant, quia humiditatem vini deſiccant. Amigdalæ quoque amaræ vt dicit Galienus ante vinum comeſtæ ebrietati repugnant. Sed & ſucus abſinthij valet ebrietati.

De diuerſitate vini pro ætatis tempore. Cap. CXVII.

ISaac. Vinum diuerſum eſt pluribus modis. Dicit Galenus, quod vinum recens & torculari vicinum, calidũ eſt in primo gradu. Vetus autem ſeptem annos tranſiens calidũ eſt in tertio. Mediocre vero, quod eſt a duobus vſque in quatuor, calidum eſt in ſecundo. Quanto autem minus calidum eſt vinum, tanto humidius comprobatur, & quanto calidius, tãto ſiccius. Diaſcor. Vina recentia vetuſtis calidiora ſunt, & venerem procurant. Vina vetera, ſi multum bibita fuerint, pro inimicitate virtutis neruis ac ſenſibus contraria ſunt, pro ſuauitate vero modicum bibitum, bonũ eſt, hoc ægrotis tñ dandum nondum eſt. Muſtum autem recens bibitum ventrem inflat, & indigeſtibile eſt, ſomniaq; nugacia inducit. Porro vinum medium noui veterisq; virtutem præcedit, vnde cauſis & vſui humano neceſſarium eſt. Palladius lib. 11. Vinum vero velut vetus effici dicunt de nouo. Si amigdala amara, abſinthium, pini ſtrugiferæ gummi, ſęnum grecum ſimul ſiccas quantũ ſufficere æſtimaris, pariter tundas, & ex his vnum ciatũ per amphoram mittas, & antiqua vina conficies. Si verò ſenſeris peccatura, huic confectioni aloen, myrrham, crocũ, manna, ſingulis modis æqualibus tuſa, & in puluerem redacta cum melle miſcebis, & vno ciato vnam amphoram curabis. Anniculum quoque vinum, vt longam videatur ſimulare ætatẽ, meliloti vnciam vnam, glicirſidæ vncias tres, nardi celticæ tantundem, aloes epatici vncias duas, tundis & teris, ac in ſextarijs quinquaginta coclearia ſęa rotundæ, & vas pones in fumo. In album colorem vina fuſca mutari aſſerunt, ſi ex faba lomentum factum vino quis adiciat, vel ouorum trium lageuæ infundat alborem, diuq; commoueat, ſequenti die candidiſſimo reperiſte. Quod ſi ex aſta piſa lomentum adiecerit, eadem die poſſe mutari.

De diuerſitate ipſius in colore. Cap. CXVIII.

ISaac. Vini iterum alia diuerſitas eſt quintupla; vna color; ſecunda ſapor; tertia odor; quarta liquor; quinta debilitas, & fortitudo. Color vini generaliter diuiditur quadrifariam. Sunt enim duo colores ſimplices, ſ. albus & niger, & duo ex his compoſiti, ſ. aureus, & rubeus. Palam autem intelligimus album & nigrum cæteris eſſe minus calida, ſed albũ magis humiditati pertinet, quàm nigrum, pro ſui ſubtilitate & aquoſitate ſibi dominãte, & groſſitate, ac terreſtreitate nigro dominantibus, hoc teſtatur vñ nigri ponticitas, albi quoque inſipiditas, & aquæ vñ in ſapore vicinitas. Vina verò mediocres colores habentia quanto ſunt ab vtraque extremitate remota, ſ. albo & nigro, tanto ſunt calidiora, & quanto illis ſunt propinquiora, tanto frigidiora, præter ruffum, quod eſt de nigris vuis, & aureum, quod eſt de albedine, calidiora ſunt, ſ. in tertio gradu. Rubeum quoque nigro in groſſitudine & duritia vicinum. Iccirco omnibus nutribilius eſt propter nigrum: parum tamen vrinam prouocat, & tardè caput aſcendit. Quod ſi aſcenderit duram facit ebrietatem, diſſolui difficillimam. Album ſubtile eſt, minusq; commixtionem ſuſcipit. Eſt & ſenſui facile, cito digeſtiuum, velociter venarum perforatiuum, & vrinæ prouocatiuum, parum etiam nutrit propter ſui lenitatem. Vnde caput aſcendit, & ideo debilem facit ebrietatem, & citò diſſoluendam. Nigrum vero huic contrarium eſt, quia groſſius & durius ad digerẽdum, difficile ad penetrandum viam venarum, & vrinæ prouocatiuum, groſſumq; dat nutrimentũ. Proinde tardè caput aſcendit, fortem ebrietatem facit, & ad diſſoluendum tardam. Diaſcorides. Album ac leue vinum euſtomachum eſt, & digeſtibile, ad ſanguinem citius digeritur. Nigrum autem ac ſpiſſum indigeſtibile eſt & citius inebriat, carnem addit, & ardorem facit. Ruffum vero medium eſt, cuius virtus media ſanitati & ægritudini vtilis eſt. Palladius vbi ſuprà. Vinibus hanc eſſe naturam dicunt, vt alba vel nigra ſi redigantur in cinerem, vinisque adijciantur, et vnamquamq; formã ſui coloris imponere, vt ex nigra fuſcum, cãdidum vero reddat ex alba.

De diuerſitate ipſius in ſapore. Cap. CXIX.

ISaac. Vini diuerſitas propter ſaporem quatuor modis eſt. Eſt enim dulce, & eſt acerbum, eſt & inſipidum, eſt & in ſapore & odore fortiſſimum. Dulce calidum eſt in primo gradu, ſiccũ in ſecundo. Aliquantulum tamen humiditati pertinet. Iccirco laudabile eſt in omni actione, niſi quia ventrem ſoluit, pulmonem quoq; adiuuat ad mundificandum, & expellendum ab eo fœcem, epatis diſſoluit opilationem. Cauendum eſt tamen illis quibus generat ſitim, eorum calorem augmentat, & humiditatem ſaliuæ deſiccat & ingroſſat. Corpora etiam hydropiſi apparata ab omni genere vini dulcis ſunt cohibenda. Ponticum vero quod acerbum dicitur, durius eſt & grauius, tardiusque digeritur. Venas difficile perforat, neque vrinam neque egeſtionem neque ſudorem prouocat. Non ergo bonum ſanguinem generat, ventrem tamen & inteſtina confortat, ſtringit egeſtionem & ſtomachi defectione. Inſipidũ autem melius eſt pontico, quia eius comparatione temperatum eſt. Vnde congruit calidas complexiones habentibus, maximè ſtomacho, parum tamen nutrit, citoq; per vrinam eijcitur. Fortiſſimum vero cæteris eſt calidius & fortioris actionis, citoq; ad caput aſcendit, humoresque corporis feroceſcere facit, vnde fumus ad caput aſcendens, nocet cerebro, mentem percutit. Cauendum eſt ergo his quibus calida dominatur complexio, niſi multum fuerit commixtum. Tunc enim ſi vt decet accipiatur, id eſt ſm quod conuenit ætatibus, tẽpori, regionibus, & conſuetudini, laudabitur, quia groſſos humores diſſoluit, & vias venarum de putredine mũdificat, & ſanguinem clarificat. Senibus autem conuenit, maximè ſi purum ſit vinum, quia calorem eorum confortat, crudorumq; humorum abundantiam diſſoluit. Proinde conuenit eis quibus collecti crudi & groſſi humores ſiunt. Diaſco. Vinum dulce citius aceſcit, ſtomachum inflat, ad vtilitatem vero renum ac veſicæ facit. Vinum ſalſum cacoſtomachum eſt. Caput ſcotomat, ſitim incitat, ventrem mollit, neruis contrarium eſt, humorem deſiccat. Pallad. vbi ſup. Suaue vinum de duro facere docent, ſi ordeacei pollinis cyatos duos ſimul cum vino ſubactos mittas in vini vaſculo, & hora vna eſſe patiaris. Aliqui vini dulcis fęces admiſcent, aliqui addunt ſiceæ aliquantum, & vtuntur cum diu vaſorum commotione miſcuerint. Vinum etiam fieri ad potandum ſuaue ita dicunt. Fœniculi, vel ſaturejæ ſingulorum cõgiuum modum vino immergi, atq; turbari, vel ſructum quem duæ nuces pineæ produxerint torrefactum & linteo ligatum, mitti in vaſculo, ac ſuperhoc, vſui eſſe quinq; diebus exactis.

De diuerſitate in odore. Cap. CXX.

ISaac. Vini diuerſitas propter odorem quadruplex eſt. Eſt. n. aromaticum ergo perforans ſenſum odorabilem, in pellicula cerebri ſtantem, hoc ſignat ſui liquorem ſubtilem eſſe & temperatum, ab omniq; fœditate mundificatum, penituſque digeſtum, vnde ſanguinem clarum generat & mundum. Cor confortat, animum lętificat, triſtitiam & anguſtiam expellit. Eſt & vinum nullius odoris pro ſui groſſitie & grauitate, hoc illaudabilis eſt nutrimenti. Groſſos humores augmentat, chimum turbidum & obſcurum generat, vnde & triſtitiam creat. Sed propter ſuam grauitatem non citò caput aſcendit, & ebrietatem generat, quod ſi fecerit, diutè tardèque diſſoluitur. Eſt & vinum inter groſſum & ſubtile mediocre, cuius odoris mediocris ſit actio & paſſio bona vel mala, ſecundum quòd propinquum eſt vel remotum ab extremitatibus. Si enim remotum fuerit a bonitate, malum erit, Si a malignitate bonum. Quod ſi ſteterit in medio, mediocre. Eſt & vinum horribile & graue, quod odorem habet peſſimum, cerebro nocet, mentem percutit, peſſimũ ſanguinem generat. Actor. Hæc dicta ſunt de odore quem habet vinum ex ſe, id eſt naturali vel innata proprietate, ſine alterius rei admixtione. Cæterum odorem accidentalem contrahũt vina pigmentorum pulueribus aut rebus alijs conſperſa, vt gariofilatum, roſarum, & cætera, de quibus videlicet nonnulla dicentur infra.

De

De diuerſitate in liquore. Cap. CXXI.

ISaac. Vini diuerſitas propter liquorem triplex eſt. Aut enim ſubtile aquoſum, aut terreſtre & croſſum, aut mediocre. Primum ſemper inuenitur cum albedine & claritate, vnde faciliter digeritur, & venas perforat, & vrinam prouocat. Ideo febricitantibus vtile eſt, quia non fortiter calefacit, nec mentem percutit, nec cerebro vel neruis infert nocumentum. Secundum huic oppoſitum eſt, vnde & croſſius eſt, & plus cæteris ſtomachum grauat, durum eſt digeſtioni, & difficile ad venas perforandas. Vrinam non prouocat, tardèq; ad caput aſcendit propter ſui fumi grauitatem & croſſitiem. Ideo non facit ebrietatem, vel ſi facit, cito diſſoluitur. Tertium quod mediocre eſt, & mediam obtinet virtutem. Diaſco. Vinū album ac leue (ſicut iā dictum eſt) euſtomachum ac digeſtibile. Nigrum aūt ac ſpiſſum indigeſtibile. Vinum ſtipticum eſt indigeſtibile, ventrem ſtringit, & omne reuma inteſtinorum. Molle vero neruis valde contrarium eſt, veneremq; prouocat mediocriter. Actor. Vt autem dictum eſt ſuperius iuxta Iſidorum, limpidum dr̄ vinum id eſt peſpicuum ſiue clarum, quaſi limphidum. Limpha enim eſt aqua. Turbidum autem quaſi terra id eſt fæce commiatum. Palladius vbi ſupra. Græci iubent aquam marinam mundam de puro aut quieto mari, quam anno ante compleuerint, reſeruari. Cuius talem dicunt eſſe naturam, vt & ſalſedine & amaritudine per hoc tēpus careat, & odore dulcis fiat ea ætate. Ergo eius octogeſimam partem muſto admiſcent, & gypſi quadrageſimā, poſt tertium deinde diem fortiter commouent, & pollicentur non ætatem ſolum vino, ſed ſplendorem quoque coloris offerre. Oportet autem & omni die vinum moueri, & ſi tardiue vindemia, frequens enim reſpectus faciet iudicare vtrum vendenda ſit ſpecies, aut non.

De Diuerſitate in fortitudine. Cap. CXXII.

ISaac. Vinum autem ſecundum fortitudinem & debilitatem diuiſum eſt tripliciter. Nam fortiſſimum cunctis eſt calidius citoq́ue caput aſcendit, & mentem percutit, quia caput multis calidis replet fumis. Debiliſſimam autem actionem habet ſuperiori contrariam, quod Hipocrates dicit & dicit vinum aquoſum. Mediocre autem habet actionem, ſecundum quod eſt vicinum vel remotum a bonitate vel malignitate extremitatum illarum. Diaſco. Vinum auſterum id eſt forte ventrem prouocat, & citius inebriat. Molle vero neruis valde cōtrarium eſt, ac venerem prouocat mediocriter. Pallad. vbi ſup. Vinum quidā aſſerunt ex molli forte ſic fieri. Altee hoc eſt euiſci folia vel radices, aut eius caulem tenerem decoctum immitti, aut gypſum, aut cineres ed conchulas duas, aut cypreſſi pilulas tres, aut buxi folia quantum manus ceperit, aut oppij ſemen, & citicem ſarmentorum, cuius commiatio corpus relinquit caile, omni ſoliditate detracta. Vinum vero in die ea turbido & auſtero limpidum atq; optimum fieri, ſi grana piperis decem piſtacia viginti adiecto modico vini ſimul contriras, & in vini ſextarius mittas, diu omnibus ante commotis, tunc requieſcere patieris, & colore vſui mox futurum. Item ſeculentum ſtatim limpidum reddi, ſi ſeptem pini nucleos in vnum vini ſextarium mittas, diuq́ue commoueas, & paululum ceſſare patiaris. Mox ſumere puritatem colatiq; debere, & in vſum referri.

De Vino multiplici. Cap. CXXIII.

COnſtantinus in Pantegni. Vinum quoddam eſt merum, quoddam de paſſis factum, quoddam mellitum, quoddam dactylicum, quoddam ordeaceum vel frumentinum, id eſt cereuiſia. Merum vniuerſaliter calidum eſt & ſiccum. Nouiter quidem e torculari tractum in primum tranſit gradum. Vetus autem augmentatur vel minuitur natura ſua ex longitudine, vel propinquitate ꝓlorum. Ex his quædam ſunt ſubruffa, quæ dr̄ citrina, quædam alba, quædā nigra, &c. Vina de paſſis facta ſuperioribus vicina ſunt. Meliora vero calidiora ſunt & ſicciora colerā generatiua, frigidis & flegmaticis iuuatiua, maximèq; ſi ſint aromatica. Porro dactylica cęteris vinis croſſiora ſunt & nutribiliora, melancoliā pariunt, minusq; calefaciunt. Omnis aūt cereuiſia de vino, vel quolibet grano facta, croſſior etiam eſt, quam vina dactylica, & ad digerendum duriſſima, & inflatiua, ſed digerentes multum nutriat. Diaſco. vinum italum quod Falerum dicitur maximè vetus digeſtibile eſt pulſum incitans, ventrem abſtinet. Euſtomachum eſt, veſicæ contrarium. Caliginem oculis inducit, multumq; bibitum totum corpus lædere poteſt. Vinum albanum fortius eſt falerno, guſtu ſubdulce, ventrem mollit & digeſtibile eſt, neruis omnibus contrarium maximèq; capiti. Razi vbi ſup. Vinum & omne quod inebriat corpus calefacit. Vinum album & clarum, quod non multæ patitur aquæ commixtionem, minus eſt calidum, ſed magis vrinæ prouocatiuum. Ignei vero coloris & amarum, quod magis poteſt aquam recipere, calidius eſt. Vinum itidem pingue ac dulce in quo eſt ponticitas, croſſioris eſt naturæ, vinum nouum ignificationem magis generat, & venas citius implet.

De Agreſta & omphacio. Cap. CXXIIII.

ACtor. Vuæ acerbæ ſuccus agreſta dicitur, ab agreſto vel acerbo ſapore, quē nos generaliter viride ius appellamus. Eſt autem frigidum & ſiccum, pectori nociuum, ſed minus quàm acetum. Diaſco. Vinum omphacinum ſic conficitur in Lesbo ciuitate. Vuas in media maturitate colligunt, & in ſemetipſis maturescere poſt vindemias dimittunt, ſicq́ue calcant & exprimunt. Inde vinum collectum in vaſe nouo fictili reponunt, & in ſole diebus aliquot ſuſpendunt, huic eſt virtus ſtiptica & euſtomacha. Indigeſtionibus ſubuenit, ventris ſolutionem ſtringit, prægnantibus deſiderium tollit. Tortionibus medetur, omnibusq; morbis bibitum occurrit. Idem. Omphacinū eſt ſuccus albarum vuarum immaturarum, quæ ante dies caniculares ſunt colligendæ, ſecandæ, ac reponendæ. Maximèq́ue addita diligentia ſiccantur in æramine. Nam cum ſiccari cœperint, colligendum eſt illud quod deſuper fuerit, curæ ſit ne nocte ibi remaneant, nox enim ſiccis eſt contraria. Eligendum eſt autem ruffum & fragile ac ſtipticum & linguam ſubmordens. Multi vero ſuccum acinorum expreſſum colligunt, & ſiccantes reponunt. Acceptum omphacinum faucibus & gingiuis opitulatur, & ſi habent reuma deſiccat, impoſitum vero cum melle & paſſo dolorem aurīū mitigat, fiſtulas & vulnera paſcentia mūdicat, diſſentericis & fluxu matricis vtiliter admouetur. Inunctum caligines oculis detergit, pruriginem palpebris tollit, empicis præſtulatur, ac venæ ruptæ ſuccurrit, hoc medicamen viridum eſt, liquidum, non amplius, ſed parum. Secundum alios eſt omphacinum moræ ſiluatice & immaturę ſuccus, qui ſole ſiccatus quouſq; ſiſgi poſſit, in paſtilos redigitur, & ſic reponitur. Optimum eſt autē colore rubeaſtrum & fragile paſtillum in guſtu ſtipticum, linguam valde ſubmordens, vnde ſtringit potenter & omne profluuium confeſtim retinet.

De Careno & ſapa & paſſo. Cap. CXXV.

ISidorus. Vinum carenum dictum eſt, eo quòd feruendo parte muſti amiſſa, quod remanſit carenum eſt, cui contraria eſt ſapa, quæ feruendo ad tertiam eſt redacta. Paſſum vero dr̄ quicquid ex vua paſſa compreſſum effluxerit, nam percutitur vua ſiccior ac decoquatur & inde paſtum efficitur. Palladius vbi ſupra. In menſe Octobri, defrutum carenum & ſapa congruè confici poſſunt. Cumq; omnia vno genere conficiātur ex muſto, mendax his & virtutem mutauit, & nomina Nam defrutum a deferuendo dictum, vbi ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit, effectū eſt: carenum, cum tertia perdita duæ partes remanſerint. Sapa, vbi ad tertias redacta deſcenderit. Quam tamen meliorem facient ſi eidonea ſimul cocta fuerint, & igni ſuppoſita ligna ficulnea. Paſſum vero nunc faciunt ante vindemiam. Quod Aphrica conſueuit vniuerſa conficere leue atq; iucundum, & quo ad condimentum ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vendices. Legantur ergo vuæ paſſæ quàm plurimum, & in fiſcellis clauſæ iūco factis aliquatenus rariore cōtexatæ, virgis primo fortiter verberentur. Deinde vbi vuarum corpus ius contuſionis exoluerit cole ſuperpoſita in ſporta comprimuntur, huic paſſum eſt quicquid effluxerit, & conditum vaſculo mellis more ſeruatur.

De Muſto. Cap. CXXVI.

ISidorus. Vinum ſtatim e lacu ſublatum dicitur muſtum, dictumq́ue creditur muſtum, eo quòd in ſe terram limumq́ue habeat mixtum. Nam mus terra, vnde & humus: cuius tanta vis feruoris eſt, vt vaſa quamuis grandia eo plena abſque ſpiramine repleta, illico dirumpat. Actor. Muſtum validiſſimum eſt adeo, vt ſi aerem non habeat, vas etiam ſolidiſſimum penetret. Nempe feruet, ac ſe ſe tumultuosè commouet, & niſi reſpirationem habeat, in vaſe ſe continere non valet, dum autem ſic paratur purificatur, & ad bibendum aptum efficitur. Palladius vbi ſupra. Muſtum quod per pluuias frequentes leue eſt, ſic curari iuſſerunt. quod probari guſtu ipſius poterit. Omne muſtum decoqui iubent donec pars eius viceſima poſſit abſumi, meliuſq; fieri ſi centeſimam partem gypſi adijcias. Lacedæmonia vero ferunt euſq; decoquere, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vſibus miniſtrare. Vt autem fermentum muſtorum feceris, & nouo trunco purgatum ſaticulum facies, & muſto ſub pedibus rapto curabis infundere, ita vt modico farris lagenā muſti adijcias, deinde ſole ſiccabis & iterū ſimiliter infundis & ſiccas, hoc cum tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodum facies muſtorum, & in ſole ſiccatos vaſculis nouis fictilibus recondis & gypſas, ſicq; pro fermento quo tempore aliqui muſteos facere volueris, hoc vteris. Iſaac. Recens vinum pro humiditatis ſuæ abundantia, & caloris paruitate & propter ebullitionem, ſuique turbiditatem malos generat chimos, terribilia inducit ſomnia. Ventoſitatem & inflationem ſtomacho nociuam, & opilationem in vrinæ vijs creat.

De

De Mero. Cap. CXXVII.

ISidorus. Vinum autem purum ſignificamus cum merum dicimus, ſicut & aquam meram nulli vtique rei admixtam. Conſtantinus vbi ſupra. Merum vniuerſaliter calidum eſt & ſiccum. Quod multum calidum eſt in cuſtodienda ſanitate, ſi in aqua ſit mediocre. Calorem naturalem confortat & augmentat, ac per omnia corporis membra diſpergit. Animam quoque refocillat, gaudium & audaciam præſtat, virtutem etiam corporis augmẽtat. Coleram rubeam cum ſudore expellit vel vrina, coleramq; nigram temperat, quia calefacit & humectat. Solidæ ergo ac dura membra & ſicca ex labore & fatigatione nimia humectat, defectionẽ ægrotis tollit. Vires reducit. Corpora impinguat, quia virtutem appetitiuam confortat, digeſtiuam adiuuat, membra nimium ſicca ex ægritudine diuturna humectat, inde aquæ ac cibi recreat. Vẽtoſitatem & inflationem diſſoluit, ſi quis temperatè non ad ebrietatem biberit. Frequenter. n. inde inebriati varias infirmitates patiuntur, turbationem mentis, ſtalinam virtutis, & animi defectionẽ, quia venis cerebriq; ventriculis repletis, calor naturalis extinguitur & infrigidatur, vnde apoplexia generatur, epilenſia comitatur, paralyſis ſequitur, tremor ſuccedit, & ſpaſmus. Actiones aũt fieri diuerſitates generant complexionum corporis & organi, cuius. ſ. meri natura quinque modis diuerſa eſt, in colore, liquore, odore, in ſapore, in tempore.

De Aceto & eius natura ac mira virtute. Cap. CXXVIII.

ISido. Vinum aqua mixtum cito redigitur in ſaporem acidũ, vnde dĩ acetum. quaſi acidum, vel quaſi aqueum, & acidum quaſi aquidum. Iſaac. Acetũ oẽ ex dulci vino fit. Nam cũ coquitur calore ſolis & aeris vt bulliens non habeat vim qua cuſtodiatur liquor eius & putreſcit & in acetoſitatem vertitur. Platea. Acetum frigidum eſt & ſiccum in ſecundo gradu, penetratiuam habet virtutem & diuiſiuam ex ſubſtantia, & conſtrictiuã ex qualitatibus. Si ponatur vinum bonum in vaſe, ita q; ſit ſemiplenũ ſiñ & diſcoopertum ſic põt fieri acetum vel etiam citius, ſi calefacias calibem vel lapides & pones in vino ore vaſis remanente diſcooperto, vel ſi vas ponatur ad ſolẽ per duos dies vel tres. Vt aũt probetur acetum ponitur ſuper terram, vel ſuper ferrum, ſi bullierit bonum eſt, ſi aũt non. Pallad. lib. 8. Fit & acetum ſcyllinum hoc modo. Squillæ albæ crudæ proiectis duris & quæ extrinſecus ſunt poſitis omnibus teneram medietatem ad libram, & ſex vncias per minutas partes reſcindes & in aceti acerrimi xij. ſextaria merges, vas ſignatum al. diebus patieris eſſe ſub ſole, poſt abiecta ſquilla acetum digeſtioni & ſaluti erit accommodum. Squillæ dragmas. 8. aceti ſextario. ac. mittis in vaſculo, & piperis vnciã vnam mente & caſſiæ aliquantum & poſt tpus vtetis. Plin. lib. 9. Guſtu aceti ſuccinor moreons in rabiem agi: Aceti quoq; vis & aſperitas in tabem reſoluit mitigatas. Idẽ in lib. 10. Qua aceto macerata intantum emolliuntur vt per anulos trãſeãt. Fœminæ porcorum tpe coitus intantum efferantur, vt hominem lacerent, ex odida maa imè veſte indutum, eaq; rabies mitigatur aceto, naturæ aſperſo. Idem in li. 15. E Cypria ficu ht acetum pcellẽs. Acetis aũt ioeſi neqaitiæ virtus magnos ad vſus Cerã accipientibus vaſis compertum eſt aceſcere vina. Sed trãſferre tn ea vaſa in quibus fuerit acetum, vtilius eſt, quàm in ea in quibus fuerit dulce vel mulſum. Vitruuius de architectura li. 8. Ouum ſi in aceto diutius poſitũ fuerit, cortex eius molleſcit, & diſſoluitur. Item plumbũ, quod eſt lentiſſimũ & grauiſſimũ ſi in vaſe collocatũ fuerit, & in eo acetum ſuffuſum diſſoluetur plumbũ, & fiet ceruſa. Es ẽt ſolidius natura ſi ſimiliter curatum fuerit, diſſoluetur, & fiet ærugo. Itẽ margarita nõ minus ſaxo ſilicea, quã nec ferrũ nec ignis diſſoluere põt cũ ab igne percalefacta fuerit aceto ſparſa diſſilit & diſſoluitur. Actor. De aceti quoq; proprietate dctũ eſt ſuperius, vbi videlicet inter aeris impreſſiones dictum eſt de vaporibus & exhalationibus.

De Medicinali eiuſdem operatione. Cap. CXXIX.

ISaac vbi ſup. Vinum acidum vel acetum infrigidat in primo gradu, & deſiccat in tertio. Vnde pp ſuæ frigiditatis debilitatẽ perforat velociter corpus vſq; ad loca remota, & facit ibi quod in vino fecit. Eſt itaq; cõueniens ad mẽbra refrigeranda a ſtomacho remota, diſſolutiuum eſt & attenuatiuum. Dilatatæ tuſſi ex flegmate occurrit. Noceṫ tñ nonq; tuſſi maximè ex ſicco exagitatæ. Coctũ cũ cibis vel cũ aliqua re ſi mãducetur ſtomachũ cõfortat, appetitum excitat & augmentat, ac malis humoribus ad ſtomachũ fluentibus repugnat. Platea. Vſus aceti contra vomitum eſt, & fluxũ vẽtris. Sirupus acetoſus valet ad tertianam, & duplicẽ tertianã, ac quotidianam de ſalſo flegmate, diuidit. n. materiã, fit aũt ex aceto & zuccaro, daturq; contra calidã materiam. Acetoſum confortat appetitũ. Si inuenit ſtomachum plenum, tunc laxat. Si vacuum, ſtringit. valet contra debilitates ex ægritudine. Valet & cõtra litargiã & freneſim ſi fricatio fiat circa volas manuum & pedũ cum ſale & aceto. Plinius lib. 23. Aceto ſumma vis in refrigerando, non tñ minor in diſcutiendo. Infuſum terræ ſpumat per ſe hauſtum faſtidia diſcutit, ſingultus cohibet, ſternutamenta olfactu. In balneis æſtus vini arcet, ſi ore contineatur, quin & ſi cum aqua bibatur, lepris, furfuribus vlceribusq; manantibus, canis morſibus, ſcorpionum ictibus & ſcolopendrarũ murisaraneiq; medetur, & valet contra venena omnium aculeorum atq; pruritus. Item contra multipedum morſus. Sedis quoq; vitijs in ſanguinis fluxione poſt exciſos calculos medetur, ad conglobatum ſanguinem bibitus & imponitur. Siſtit alaum & reumatiſmos cum infunditur. Tuſſim quoq; veterem & gutturis reumatiſmos inhibet, orthopnoeam ac dentiũ labefactionem. Itemq; potum contra aſpides valet. Veſicæ autem ac neruorum infirmitatibus nocet.

Adhuc de eodem. Cap. CXXX.

AVicenna. Vinum acidum vel acetum ex caliditate & frigiditate compoſitum eſt, & ambæ eius ſubſtantiæ ſubtiles ſunt. Frigida vero magis dominatur. Eſt autem fortis exiccationis, prohibetq; effuſionẽ materierum ad interiora, & ſubtiliat, & incidit, prohibet etiam fluxum ſanguinis, ſi eſt exterius, & ſuper eum effunditur. Item prohibet apoſtema vbi eſt præparatio vt fiat, & adiuuat digeſtionem, aduerſat flegmati. Confert colericis, nocet melancolicis, prohibet ambulationem omnis apoſtematis, & confert panaritio & formicæ, & eriſipilæ, & vlceribus ambulatiuis, & ſcabiei & impetigini, & aduſtioni ignis omni re velocius. Nocet aũt oculis. Valet cum ſulphure ſuper podagram. Confert ſoda calidæ qñ lana eo infuſa ſuper caput ponitur calida. Oris ex eo collutio confert morſui vel ſanguinationi dentium. Vaporatio aceti confert difficultati auditus, & acuit ipſum, & reſoluit ſonitum. Linitur autem cum melle ſuper occultationem ſanguinis, quæ eſt ſub oculo, ſed eius aſſiduatio debilitat viſum. Minorat autem vuam, & abſcindit gargariſmus ex eo fluxum humoris ad guttur. Sorbetur & ad ſanguiſugas & ad tuſſim antiquam, & ad difficultatem dilatationis calefactum, conuenit autem ſtomacho calido & humido, diſrumpens appetitum, & adiuuans ad digerendum, eius quoque euaporatio reſoluit hidropiſim, eius autem aſſiduatio quandoque hidropiſim adducit. Effunditur autem ſuper morſus venenoſorum. Et confert ei qui in potu ſumpſit opium vel iuſquiamum. Bibitus etiam qñq; calefactum poſt medicinas mortales, & confert. Razi. Acetũm frigidum eſt & ſiccum. Quod & maximè efficit, & vires deſtruit, ſperma quoq; minuit, & coleram nigram corroborat, rubeam vero coleram ſanguinemq; debilitat, & cibos quibus admiſcetur ſubtiliat. Diaſcorides. Acetum virtutem habet ſtipticam coſtomacham, faſtidium tollit. Omnem fluxum ſanguinis bibitum, & reuma ventris impoſitũ abſtinet, pulmentarijs coctum accipi debet. Recentibus vulneribus, gingiuis ſanguinolentis opitulatur. Paſcentia vulnera ſanat. Fomento factum ignem & lepras compeſcit, atq; ocrenas ac zernas & pterigia detergit. Cum melle ſuperunctum liuores emendat. Aeſtuationes cum oleo & cum ſpongijs impoſitum iuuat. Podagricis cum hircina axungia impoſitum opitulatur.

De *Fæce uini & aceti.* Cap. CXXXI.

ISidorus, Vini fæx dicta eſt eo quod ſeſe vaſis immergendo affigat. Plinius lib. 14. Fæx vini ſiccata recipit ignes, ac ſine alimento per ſe flagrat. Cinis autem vini naturam habet, eaſdemq; vires, ſed amplius eſt eo quod pinguius ſentitur. Idem in lib. 20. Fœci vini tanta vis eſt deſcendentes in cupas enecet. Experimentum dimiſſa præbet lucerna, quàm diu extinguatur deſcenſionis periculum denuncians. Illa miſcetur medicamentis. Cum iridis pari pondere eruptionibus pituitæ illinitur. Et ſicca vel madida contra ſphalangias, & teſtium mammarũq; inflammationes vel in quacunque parte corporis. Item cum ordeacea farina & thuris polline in vino decocta crematur & ſiccatur. Inde q; experimentum eſt legitimæ coctæ vt refrigerata linguam tacta videatur vrere. Celerrime exaniimatur non incluſo condita. Crematio multum ei vitium adijcit. Vtiliſſima eſt ad compeſcendas lichenas furfureſq; cum fico decocta, ſic & lepris & vlceribus manantibus imponitur, fungorum naturæ contraria eſt pota, & magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miſcetur, in vino contra ſtranguirias bibitur. Cum exinanierit quoq; lauandis corporibus & veſtibus vtilis. Fæx aceti pro materia acrior ſit neceſſe eſt, multoq; magis exulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis, ſtomacham, intranea, ventrem adiuuat. Siſtit earum partium reumatiſmos, & mulierum menſes, pannos diſcutit nondum exulceratos & anginas. Cum cera ſacros ignes vngues ſcabros aufert. Et ſerpentibus contra ceraſtes validiſſima eſt cum polenta, cum melanthio autem contra crocodili morſus & canis. Razi. Fæx vini calida & flegmones diſſoluit. Fæx autem aceti non calefacit, ſed flegmonum calorem ſuper ipſos epithimata reprimit. Auicenna. Fæx melior & ſanior eſt vini veteris, deinde quæ ſimilis eſt ei. Fæx autem aceti fortior eſt omnibus alijs. Virtus eius abſterſionis eſt ſtiptica, & adu-

& aduſta eſt aduſtiua, & putrefactiua virtute alia. Aducitur autem ſicut ſpuma maris in vitreata luto linita, aut in olla, donec albeſcat, & puluerizetur. Omnis autem fęx adminiſtranda eſt, dum recens eſt. Vetus enim eſt debilis virtutis, & oportet vt in vaſe cooperiatur, & non appareat aeri. Aduſta quidem adminiſtratur in vngue albificato cum gummi pini, & rectificat ipſum. Non aduſta vero confert inflationi, & exiccat bothor, in quo ſunt vlcera: prohibet fluxum materiarum ad ſtomachum, & emplaſtrum ex ea cohibet fluxum ſanguinis menſtrui. Diaſcor. Vini fęx eligenda eſt vini ſtiptici, veteriſq;. Fęx autem aceti fortior eſt, comburendæ verò ſunt, ſicut alidenum. Nam ante ſiccatæ ponuntur ſuper carbones in teſta, quandiu igneſcunt. Signum combuſtionis earum bonum eſt, qđ albæ, ac velut exanimæ exeunt, linguæ q; applicatæ exulcerant: virtus eſt ei cauſtica, & ſtiptica valde. Recentes vſui aptæ ſunt. Nam vetuſtate virtutem perdunt, & etiam ſi a ventis munitæ non fuerit, lauantur autem ſicut poſitia: fęx non combuſta puſtulis prodeſt cũ myrrha adhibita. Reums ventris, & ſtomachi abſtinet, matrices ſimiliter ſtringit, ſuper pectinem impoſita, lactis humorem mammarum compeſcit. Combuſta verò, & cũ reſina impoſita lepros vngues excludit. Oleo enomio mixta capillos ruffos vnctione facit. Lauata verò collitiis nobilibus pro modio miſcetur. Cicatrices limpidat, & caligines oculis detergit.

De Tartara, ſiue granella. Cap. CXXXII.

Plateartus. Vinum quidem in dolio poſitum per ebullitionis motum terreſtres partes in eſſentiam croſſam mutat, quæ dolio adhærent: id tartarum appellatur, ac per annos 30. ſeruatur. Virtutem habet diſſoluendi, extergendi, atque attrahendi. Sciendumq;, q ex vino meliori eſt melius, ac potius eſſe ad ſcabiem, ac ſerpiginem linargiri puluis in aceto ponitur, & mane ſuper ignem reſoluitur: dehinc oleum nucum, & tartari puluis in duplo prędictorum imponitur, & ab igne ſtatim deponitur, indeq; patiens inungatur. Porro ſtaphiſagriæ ſemen in aqua diu bullis, & ex aqua illa & tartaro commixtio fiat, hoc capitis furfuriſcas remouet, ipſo capite inde loto, vel inuncto. Item puluis eius pinguedinem cõſumit in cibis exhibitus. Datur autem hic puluis addito puluere maſtices pp violentiam ipſius cum aliquo electuario delicato, vt dyapenidion, & ſimilibus. Siquidem etiam hoc puluere cum aliquo electuario vtuntur Saraceni, ſicut & nos laxatiuis. Actor. Id quod Plateartus appellat Tartarum aut granellam dolij, vel alumen vocamus, de quo nihil aliud inueniſſe me memini ab autoribus.

De vinis fictitijs, vel conditis. Cap. CXXXIII.

Plinius lib. 14. Quia laudatiſſima apud antiquos erant odore myrte condita, innumerabilia quoque genera vini fictitij ſunt reperta. Omnia quidem ad vſum medicinæ pertinentia. In Archadia dr̃ vinum fieri, quod fœminis importat fœcunditatem, viris rabiem, ac in Achaia partum abigi vino ferunt, atque etiam ſi vuam edant grauidæ cum difficilia ingustata non ſit. Troezenium vinum, qui bibunt, generare negantur. Taſij vnum vinum faciunt quo ſomnos conciliari, aliorum quo fugari apud eoſdem thaſos vitis thiriace vocatur, cuius & vinum & vua contra ſerpentium ictus medetur. Palladius lib. 11. In condiendo vino aliqui Græcorum muſtum ad medietatem, vel tertiam partem vino adiiciunt. Quidã reſinæ ſiccæ intra vncias tres dolio immergunt, & promouent, & vina diaretica ſic poſſe fieri, perſuadent. Item vinum, quod ſalutare contra peſtilentiam ſit, & ſtomacho proſit fieri fertur hoc genere. In optimi muſti metreta vna, antequam ferueat iuſſi, abſinthei 8. vncias lintheo inuolutas dimittas. Id vinum refundas lygeois minoribus, & vtaris. Actor. Sunt vero & multa vinorum genera condita ex rebus, quibus conficiuntur vocabula ſortita, verbi gratia, vbſiotbiaceum, ſiſarinum, camedriacum, cameleæcum, daucinum, diptanoicum, coſſagacum, glyciatum, maudragoreticum, nardinum, ſquilliticum, ytopacuio.

De quarundam proprietatibus per nomina ſingulorum. Cap. CXXXIIII.

Diaſcor. Vinum abſinthiacum, videlicet ex abſinthio, ac reſina, & vino confectum, aliquantulum virtutem habet euſtomacham. Epaticos & nefreticos & ictericos medetur, digeſtionem temperat, faſtidium tollit, dolorem ſtomachi compeſcit, tenſuram hipocundriacam ſoluit, inflationibus ſtomachi ſubuenit, lumbricos rotundos occidit & excludit, venenis opitulatur. Vinum aſarinũ, id eſt aſaro, mixtum, hidropicos & ictericos medicatur, diſſuriæ quoque & epaticis, ac ſciaticis præſtat effectum. Vinum camedricum conficitur, ſicut ſlopacũ. Virtus eſt ei termantica & ſolutoria, dolori lateris, & ictericis medicatur, & inflationibus opem præſtat, digeſtionem parat, hidropicos etiam in initio iuuat, & maximè vetus factum. Vinum cameleacum conficitur ex cameleæ frutice, cum cęperit florere. Flores enim & folia collecta & tuſa cribellentur, & in vaſcula

cum vino miſſa, poſt duos menſes fundentur, atque liquantur, hoc hidropicis & epaticis medetur lyſſa corpora reficit, & cauſis quibus ſtiptica medicamina neceſſaria ſunt, vtiliter adhibetur. Vinum daucinum, i. ex dauci radicibus confectum languorem reiicientibus ſubuenit, tuſſim & lateris dolorem cõpeſcit. Renũ quoq; dolores minuit, quaſſationibus, & de alto cadentibus medetur, & menſtrua imperat. Vinũ diãnicum i. ex diptano cõfectũ oris fętorẽ & ſtomachi cõpeſcit, menſtruis imperat, ſecundinas excludit. Vinũ euſagiuum, i. ſaluiacum ſanguinẽ reiicientibus proficit, tuſſim lateriſq; dolores compeſcit. Vinũ gipſatũ venenis omnibus eſt contrariũ. Eſt autem calidum, neruiſq; contrarium acceptum. Caput & grauat, & totum corpus ſimiliter, veſicæ quoq; inutile. Vinum mandragoreticum, i. ex corio radicis mandragoræ lino inſerto confectũ, addito dulcore dari debet, faciq; ſcaroticum, i. graue ſomnum. Vinum nardi agreſtis, i. ex ea confectum diſſuriis & epaticis præſtolatur, ſtomachi etiã inflationibus opitulatur. Vinum nectareum, videlicet ex herba, quam alij menalion, alij medicam, alij ſimphicõ, alij deamoreſtio, alij nectareã vocant confectum, dolorem ſtomachi compeſcit, vrinam prouocat, & cauſas thoracis medicando componit.

Adhuc de reliquis eorum. Cap. CXXXV.

Vinum picinũ, i. ex pice liquida confectũ. Virtutem habet termanticam & pecticã, vtile eſt intraneorum vulneribus. Tuſſim ſedat, digeſtionem temperat, inflationibus medetur, aſmaticis prodeſt, atq; laxationibus. Vinum picinum, videlicet, quod reſinã picinã habet calidum, ac digeſtibile, emoptoicis, & vomitibus contrariũ. Vinum praſſiten i. ex foliis praſſij recenti confectũ omnes cauſas thoracis ſoluit, & praſſio ſimile eſt in virtute ſua. Vinũ roſaceum, videlicet roſis ſiccis, ac tuſis in lintheolo ligatis, & in muſto miſſis datur vtiliter febrientibus. Stomachi dolorẽ lenit, digeſtionẽ pręſtat, reuma quoq; ventris, ac diſſenteriam compeſcit. Palladius lib. 6. Ad faciendum roſatũ 5. libras roſæ pridie purgatæ in 10. ſextarij vini veteris merge, & poſt 30. dies, 5. libras deſpumati mellis adiice. Idẽ in lib. 8. Vinum ſcilliæ ſic faciendum, In Iulio menſe Scillã de montanis, aut maritimis locis ſub ortu canicularũ procul a Sole ſiccamus, ex hac in vini amphora vnius libræ menſurã mittimus, reſectis tñ ante ſuperfluis, & abiectis foliis, quibus pars extrema vallatur. Quidam velamina ipſa filo iniecta ita pendunt, vt vino infuſa mergantur, & non admixta fęcibus poſt 40. dierũ ſpaciũ inſerta, quæ appenſa ſunt, auferantur, hoc vini genus tuſſi reſiſtit, ventrem purgabit, flegma diſſoluet. Splencticis proderit, acumen præſtabit oculorũ, concretabit digeſtionis auxilia. Diaſcor. Vinum ſcilliticum eſt vtile digeſtioni, eſcarumq; corruptioni. Vomitũ & ſpiſſos humores ſtomachi compeſcit. Splencticis & ictericis prodeſt, ventremq; ſoluit, hidropicis & diſſuriis opitulatur. Inflationibus paraliticis, & ſtomaticis pręſtolatur. Venenatis etiam vtiliter datur, et a frigore, doloremq; lateris iuuat, menſtrua prouocat. Hoc tñ vinum ſi dulce bibatur, neruis contrarium inuenitur. Hoc etiam caueatur, ne febricotibus, aut intraneis vulneratis detur. Vinum ſtopacũ ad thoracis, & lateris dolores facit, tuſſim antiquam compeſcit, aſmaticis & diſſuriis opitulatur, frigora periodica prohibet, menſtruis imperat. Actor. Multa quoq; ipſius noſtri increſcente luxuria conficiunt alia vinorum genera, vt garioſilatum, ſpicatum, ſineatum, & ſimilia. Palladius lib. 3. Porro conditum, vel abſinthiacum, vel roſatũ, vel violaceum procedere ſponte fertur ex vitibus, vt natura ſit ſcriptas, quod procurare ſuauit induſtria. Si ſarmenta in vvs aliquod lemiſcum ſupradictis potionibus mixta ferueatur, vt in vnam terram vinum ſimul reſoluas ad hauriũ modũ, donec oculi ſarmentorũ mittantur extra. Tunc eadem ſarmenta germinantia in quo voluceris loco vitium cæterarum more deponas.

De vinis pomorum, & primo malorum granatorum. Cap. CXXXVI.

Idem in lib. 11. Vina ex pomis in Octobri menſe rectè conficiuntur omnium, quæ in locis ſuis leguntur. Vina pomorum omnium vtilia ſunt neceſſitatibus medicinæ, vt vinum, quod ex malis granatis, iuſtis, & captelis cõficitur, donec ad tertiam redeat, decoquuntur: hoc intraneorum reuma prohibet febrientibus, ac diſſentericis vtiliter adhibetur, euſtomachum eſt, & ventrem ſtringit. Idem. Maligranati (vt ſupra dictum eſt) omnis ſuccus euſtomachus eſt. Duo ſunt eius genera, dulce, & acre. Dulcis ſuccus eſt ſtomacho contrarius, ex parte calefaciens, ſed inflationem faciens. Vnde contrarium eſt febre laborantibus, eſt etiam virtutis diureticæ, & ſtipticæ, & euſtomachæ. In vino etiam virtutẽ habet mediam. Item ſuccus expreſſus, & coctus admixtus melle, vulnera percurat oris, & naturæ pruriginem, & putreſcentia vulnera, recentiaque abducit, dolores dentium tollit. Palladius libro quarto. Vinum de malis granatis conficies hoc modo, Grana matura purgata diligẽter in palmea fiſcella mittis, in cochlea caprimis, & leniter coques vſque ad medietatem

Cum reſtrinxerint, picatis & gipſatis vaſculis claudis. Alij ſuccum non excoquunt, ſed ſingulis ſextariis ſingulas libras mellis miſcent, & in prædicta vaſa condiunt, & cuſtodiunt.

De vino cidoniorum, & pirorum, atque malorum. Cap. CXXXVII.

DIaſcor. Vinum cidonitem, quod. ſ. ex malis cidoniis abintus purgatis & inſciſis muſto commixtis conficitur, Virtutem habet ſtipticam, euſtomacham, ventrem ſtringit, dyſentericis opitulatur, epaticis ac freneticis, & diſſuriis medetur. Idẽ. Fit ex cidoniis vinum, cuius colore deſideria falluntur languentium. Nam ſæpe guſtu & odore cuiuslibet vini veteris imaginẽ repræſentat. Ideoq; Græci hoc hidromel appellant. Ex multis autem compoſitionibus melius eſt hoc, & vtilius traditur. Poſt æſtus caniculares aqua, quæ per ſe ex imbribus Nouembris infuderit, mundo vaſe ſuſcipitur, & in vmbra poſita transfuſa colatur. Tunc cidonia iuſtæ maturitatis ſeminibus ex liguo interiore purgata, & in fruſta cõſciſa eidem aquæ immerguntur, & tamdiu cum ea relinquuntur, donec in ſuccum tranſiſſe malorum vini colore probatur: hanc diligenter liquatam in vaſe ſeruari ſolenne eſt in loco abſque fumo maximè, & Soli negetur acceſſus, ſi fieri poteſt. Itaque menſe ſeptimo licebit vti pro vino. Vinum quoque piratum fit de piris non valde maturis, ſicut de cidoniis tritis. Palladius lib. 3. Vinum de piris fit, ſi contuſa & ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo, hieme durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetum ſic fit de piris. Pira ſilueſtria, vel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum, deinde mittuntur in vaſcula, cui montana aqua, vel fontana, vel pluuialis aqua miſcetur, & opertum vas per 30. dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit ad vſum aceti, tñ redditur aquæ ad reparationẽ. Liquamẽ de piris caſtimoniale ſic fiet. Pira maturiſſima cum ſale calcantur integro, vbi carnes eorum fuerint reſolutæ, vel in cupellis, vel in vaſculis fictilibus picatis conduntur, poſt menſem tertiũ ſuſpenſæ hæ carnes liquorem demittunt saporis iucundi, ſed coloris albiduli: contra hoc illud prodeſt, vt ipſe quo ſaliũt vina nigella, pro aliqua parte permiſceas. Actor. Vinum quoque fit ex diuerſis ſpeciebus malorum in locis, vbi hi fructus abundant, & eſt plurium inflationum, appellaturq; ſicera vulgariter, ſed ſicera teſte Iſidoro communiter dr̃ omne quod inebriare poteſt.

De vino meſpilato, & dactilico, ac virtute fructuum cæterorum. Cap. CXXXVIII.

DIaſcor. Vinum meſpilatum, & ſiliquatum ſimiles habent ſupradictis confectiones. Virtutem habent ſtipticam, & euſtomacham. Itaque reuma intraneorum compeſcunt. Plinius lib. 14. Vinum quoque fit e palmis quo Parthi & Indi vtuntur, & oriens modio in tribus aquæ congiis macerato, & expreſſo. Diaſcor. Vinum dactylicum, ſiue palmaticum conficitur e dactylis maturis non primis miſſis in dolium muſti in fundo perforatum, linoq; operculatum, poſt dies 21. lintheolus de cauerna tollitur, & vt liquet vinum ſpiſſum dimittitur, & in vaſe reponitur. Eſt autem dulce, virtuſq; illi eſt ſuauis, & reumatiſmis eſt vtile, dolorem tñ commouet capitis, & eſt ſtipticum. Ideoq; ſtomachis medetur, ac celiacis & emoptoicis. Conſtantinus in Pantegni. Vinum dactylicum (vt ſupra dictum eſt) vinis cæteris groſſius, & nutribilius eſt. Melancolicam parit, minuſq; calefacit. Diaſcor. Vinum cedrinum conficitur ex cedria dulci aqua lota & muſto immixta. Virtus eſt illi termantica & leptometica, non febrientibus detur. Tuſſim veterem tollit. Dolorẽ lateris & thoracis compeſcit. Tortionibus & vulneribus inteſtinorũ medetur, vulnera ventris curat, empicis & hidropicis pſtolatur, lumbricos occidit, morſibus venenatis occurrit, dolores ẽt aurium mitigat infuſum. Vinum myrtinum cõficitur ex myrta matura, tuſa, & expreſſa. Multi verò myrtã in Sole ſiccatã tundunt, cui admiſcent aquã, & vinũ auſterũ & diutius infundere dimittunt, poſtea exprimunt ac reponunt. Virtus eius eſt ſtiptica, & euſtomacha. Reuma vẽtris, & ſtomachi abſtinet, intraneorũ vulnera curat, & capillos inficit. Palladius li. 2. In menſe Ianuario vinũ myrticè fit hoc modo. In vini veteris vrbicis ſextariis decem mittis grana myrti contracta ſextarios vrbicos tres, quæ ſint 19. diebus infuſa, poſtea expreſſis myrti granis colabis & in eo vino medium croci ſcrupulum, & folij vinum ſcrupulũ mittis, & ex mellis optimi decem libris oĩa temperabis. Idem in li. 3. In Februario vero mẽſis initio myrticè aliter facies hoc modo. Mitte vini veteris decem ſextarios in lagenam & baccarũ myrti libras quinque miſcebis. Cum 22. dierum ſpacio confuſa tranſegerint, per quos vas quotidie conuenit agitari, tunc palmea ſporta colabis, & prædictis decem ſextariis mellis optimi fortiter triti pondo quinque miſcebis. Plinius vbi ſupra. Vinum etiam fit e fico, quod ſiceres dr̃, aut ſi dulce eſſe non libeat pro aqua tantundem vinacearum adiicitur. E cypria ficu fit & acetum præcellens, Alexandrino quoque melius.

De Viſco. Cap. CXXXIX.

PLinius lib. 16. Viſcum fit ex acinis, qui colliguntur tpe meſſium immaturi. Nã ſi acceſſerint imbres amplitudine quidem augentur, viſco vero marceſcunt, vel inareſcunt. Siccantẽ poſtmodum aridiq; conduntur, & in aqua conditi putreſcunt duodenis ferè diebus, vnumq; hoc rerum putreſcẽdo gratiam inuenit. Inde vero in profluente rurſus malleo tuſi, amiſſis corticibus, interiore carne lenteſcunt, & hoc eſt viſcũ pennis auiũ tactu ligandis, iuglandis oleo ſubactum, cum libet inſidias moliri. Actor. In ſumma notandũ, ꝙ viſcus, ſiue viſcum multipliciter accipitur. Siquidem & viſcus naſcitur, & viſcus multipharìè conficitur. Ideoq; de viſco pluribus in locis in hoc opere tãgitur. Vnum eſt, ꝙ videlicet de plantis, ſiue de terræ naſcẽtibus colligitur. Nam viſcus, ſicut in tractatu de herbis communibus dictum eſt ſuperius, eſt ſpecies plantæ, quæ naſcitur in arboribus, verbi gratia, ĩ robore, pruno ſilueſtri, therebintho, quercu, & ilice. Sic etiam in arboribus creſcit, ac viuit polipodium, & agaricum, ac ſerpillum. Propterea pro ſecundo, ſicut in tractatu de gummis, ac ſuccis arborum dictum eſt ſupra. Iuxta Diaſcoridem eſt lachryma arboris lenis ac viridis, intus obruffa, & nihil aſperum habens. Colligitur & de ſemine obrotundo, qđ in arbore drios naſcitur, habente folia ſimilia buxo. Tertium eſt genus viſci, quod non naſcitur, ſed ad corpora conglutinãda ex diuerſis rebus conficitur, verbi gratia. Ex grano frumenti, vel ex natatorio, quod inuenitur in quibuſdam piſcibus marinis, vel aliis etiam quibuſdam rebus glutinoſis. Fit etiam ex corticibus quarundam arborum ad capturam auium, vel muſcarum. Denique (ſicut dictum eſt ſuperius) ex omni genere viſci creſcentis in arboribus ad aues capiendas per decoctionem fieri poteſt viſcus. Hoc autem diximus occaſione illius viſci, qui ex acinis (vt dictum eſt) ſolet confici. Hæc itaq; nũc de fructibus arborum, ac ſuccis eorum collecta ſufficiant.

Quod nihil inutile terra germinat, vel producit. Cap. CXL.

AMbroſius in Hexameron lib. 3. Singula ergo eorum, quæ gñantur in terris, ſpecialem quandam rationem habẽt, q̃ pro vili portione complent vniuerſam creaturæ plenitudinẽ. Alia ergo eſui, Alia naſcuntur vſui. Nihil vacat, nihil inane terra germinat, quod tibi putas inutile, aliis immo tibiipſi frequenter alio vſu eſt vtile. Quod eſcam non adiuuat, ſuggerit medicinam, & ſæpe, quæ tibi noxia ſunt, auibus aut feris innoxium pabulum miniſtrant. Sturni veſcũtur & conio, nec fraudi eſt eis, quia pro qualitate ſui corporis venenum pabulis lætalis euadunt, dum vim eius frigidam prægnua digeſtione præueniũt, priuſquã vitalia ipſa prætentet: elleborum periti loquuntur eſcam eſſe coturnicum, eo ꝙ naturali quodam tẽperamẽto ſui corporis vim pabuli nocentis euitent. Nec illud præterit, ꝙ conio plerunq; furores libidinum marcuerunt, & elleboro vetuſtæ paſſiones ægri corporis ſolutæ. Non ſolum ergo nulla in his reprehenſio creatoris, ſed etiam incrementum eſt gratiarũ. Siquidem, quod ad periculum putabas eſſe generatũ, remedia tibi ſalutis operatur. Nam & id quod periculi eſt, per prouidentiam declinatur, & id quod ſalutis per induſtriam non amittitur. Actor. Hucuſq; a principio ſexti lib. proſecuti ſumus opera tertiæ diei, quæ omnia cũ cæteris, quæ præcedunt ad diſpoſitionẽ vtrunq; pertinent mundi. Nã & ſi plantæ mutantur per augmentum terræ, tñ fixæ adhærentes nequaquam mouentur de loco ad locum, ideoq; cum ipſæ ſint certæ, dñr ad diſpoſitionem terræ pertinere potius, quàm ad ornatum. Porro in libro ſequenti proſequendum eſt opus quartæ diei, &c.

LIBER XV.

De Formatione cœleſtium luminarium. Cap. I.

HVGO de ſex diebus. Poſtquam in firmamento inter aquas poſito ex ipſis aquis eſt compoſitis tantus calor innatus eſt, vt per eum aquam ſtabilem in ſe contraheret, ac ſic arida appareret, contigit naturaliter, vt ex illa multitudine aquarum ad firmamentum per tertiæ diei calorem contracta ſtellarum corpora crearentur. Comeſtor. Sic ergo quarto die, quæ diſpoſuerat, Deus cœpit ornare rebus illis, quæ intra mundum congruis motibus agerentur. Plantæ ergo, quia terræ hærent, ad diſpoſitionem eius magis quaſi ſpectant, & ſicut diſpoſitionem ſic, & ornatum a ſuperioribus inchoauit. Fecit enim eadem die luminaria Solem & Lunam & ſtellas, vt Sol illuminaret diem. Luna vero & ſtellæ noctem, ne nox ſine lumine indecora nimis eſſet, & vt operantes nocte ſicut & nautæ & viatores ſolatiũ luminis haberent. Sunt & quædam

dam auiculæ, quæ lucem Solis ferre non poſſunt, & ferè noctè paſcuntur. Nec ſuperfluit Sol, licet nubes lucida prius eius vicem ageret, quia illa tenuem, & inſufficientem habebat lucem, & forte nõ niſi ſuperiora illuminabat, nec modo ſtellæ de illa nube traditur, vel quod redierit in materiã, vnde facta fuerat, ſicut ſtella, quæ apparuit Magis, & columba, in qua viſus eſt Spiritus ſanctus, vel quod Solem ſemper comitetur, vel quod de ea factum eſt corpus ſolare. Actor. Hæc autem tria luminarium genera ad ornatum firmamenti ſpectare dicuntur, ſecundum quod firmamentum largè pro tota natura, quæ eſt inter ſpheram ignis, & cœlum aqueum ſumitur. Sic autem diſtinguuntur, quia ſtellæ ſunt altiores Sol medius Luna inferior eſſe oſtenditur. Iterum Sol de luce plus habet, ſtellæ minus. Luna verò mediocriter. Non dico ſimpliciter, ſed nobis, quoniam ex vicinitate ſui ad nos maior eſt eius effectus, quàm ſtellarum, & maior apparitio ſui luminis. Sed nihilominus, vt teſtantur Aſtrologi, Luna multum minor eſt, quàm terra. Maxima verò ſtellarũ fixarũ notabilium maior eſt, quàm tota terra, & per conſequens, quàm Luna.

De natura Solis, & eius magnitudine. Cap. II.

ISidorus lib. 3. Sol dĩ, quia ſolus apparet obſcuratis fulgore ſuo cunctis ſyderibus. Huius ignem Philoſophi dicũt aqua nutriri, & ex contrario elemento virtutẽ luminis, & caloris accipere, vnde accidit, vt ſæpe videatur madidus & rorans. Cũq; igneus ſit præ nimio motu ſuæ cõuerſionis amplius incaleſcit. Solis autem magnitudo maior eſt terra, & ideo eodẽ momento quo oritur in Oriẽte, ſimul & in Occidente æqualiter apparet. Sed ideo nobis quaſi cubitalis vi, quia valde longè a nobis remotus eſt. Ariſt. in lib. Metheor. 2. Corpus Solis maius eſt corporibus reliquarum ſtellarum, & eſt velocis motus nobis propinquus, pluſque habet potentiæ quam omnes aliæ ſtellæ ad caliditatem generandam, eamq; multum excitandam. Eſt autem Sol maior tota terra, & quædam etiam ſtellæ maiores ſunt terra poſt Solẽ. Sol quoniam terrã inflammat motu ſuo ſuper eã vapores ex vi caloris eleuat. Macrobius de ſomno Scipionis li. 1. Philoſophi hoc maximè in omni circa magnitudinem Solis inquiſitione conſequi voluerunt, quanto maior poſſit eſſe quã terra. Heratoſtenes in lib. diuiſionis ſic ait. Menſura terræ ſepties & vicies multiplicata menſurã Solis efficiet. Poſſidonius multo, multoq; ſæpius. Sed vera ratione probatur, Solẽ octies maiorem eſſe terra. Secundus Philoſophus. Quid ergo eſt Sol? oculus cœli, caloris circuitus, ſplendor ſine occaſu, diei ornatus, horarũ diſtributor. Ariſt. in lib. Metheor. 2. Dixerunt quidam, quod Sol cibatur, & nutritur humiditatibus aſcẽdentibus ex diuerſis locis in terra, & quod de diuerſificatione ipſa ſecundum modum diuerſitatis illarum humiditatũ. Verũ ſi cibaretur, Sol corrũperetur, & mutaretur, ſicut mutatur ignis cibatus per augmẽtũ & diminutionẽ, per debilitatẽ & fortitudinẽ. Nũc aũt ſemper eodem more eſt Sol ſecundum diſpoſitionẽ ſuã. Præterea ſi cibaretur, omni die augmẽtatus inueniretur. Nec hoc ei eſſet propriũ, ſed cũctarũ ſtellarũ. Inuenitur autem huic contrarium.

De Motu, vel curſu eiuſdem. Cap. III.

AMbroſius vbi ſupra. Poſt autem diuerſa conſtituit Deus curſus ſui tpa, ne ſi ſemper in eiſdẽ moraretur locis, quotidiano vapore exureret. Iſid. Sol cum igneus ſit, præ nimio motu ſuæ conuerſionis amplius incaleſcit. Mouetur autem per ſeipſum, non cum mundo vertitur. Nã ſi fixus cœlo maneret, oẽs dies & noctes æquales eſſent. Sed hinc apparet eum per ſeipſum moueri, & non cum mundo verti, quia loco alio eras occaſurũ, alio heri occidiſſe videmus eum. Spaciis etiam inæqualibus orbes annuos cõficit ppter tpum mutationes. Ex ipſo enim viciſſitudines tpum diſtinguuntur & dies, & menſes, & anni numerãtur. Nã Oriens diem facit, Occidens noctẽ. Oriens enim per meridiem iter habet ad Occidẽtem, vbi poſtquã venerit, & Oceano ſe immerſerit, per incognitas ſub terra vias vadit, & rurſus ad Occidentem recurrit. Qñ autem per meridiem currit, vicinior terræ eſt, qñ per Septentrionem, vel iuxta Septentrionem ſublimius attollitur. Cui ideo Deus diuerſos curſus inſtituit, ne eo ſemper in eiſdẽ locis morante, quotidianus nos eius vapor conſumeret. Nunc autem aeris tempeſtas pro ratione tpum diſpenſatur, & ordo viciſſitudinum, permutationumq; ſeruatur. Nam dum Sol ad ſuperiora conſcenderit, ver temperat: vbi autem ad ſummum æſtiuos calores accendit, vt fruges maturitate duriantur, & quæ humore veris incocta ſunt, ſiccitate maturiſcant. Rurſum vero decidens, vel deſcendens autumni tempeſtẽ reddit, vbi vero ad inferiorem circulum redierit, ex glaciali compage cœli nobis rigorem hiberni frigoris derelinquit, vt iterũ hibernis humoribus, & pruinis terra pingueſcat. Circulum autem ab vno puncto in eundem peragit 19. annis. Ab hoc itã Luna, quàm cætera ſidera illuminari dñr. Eclypſim vero patitur cũ Luna 30. ad eãdem lineam qua Sol vehitur peruenit, eiq; ſe obiiciens lumen eius nobis abſcondit. Ex lib. de natura rerum. Solis motus circularis eſt, perpetuus & cõtinuus, plus moratur in ſignis æſtiualibus, quàm in hiemalibus, quia circulus eſt eccentricus: huius corpus, cum poſitũ eſt ſuper ſpheram ſuam, cuius cuſpis egreſſa eſt a cuſpide ſignorum duobus gradibus, & dimidio, voluiturq; in eo volutione æquali. Huic duplex eſt motus. ſ. vnus ab Oriẽte in Occidentem, & hic eſt accidentalis. Alius ab Occidente in Orientem, & hic naturalis. Naturali quippe motu contra firmamentum nititur, quotidie tamen cum firmamento ab ortu ad occaſum refertur. Præterea motus eius ab Occidente in Orientem duo ſunt, quorum vnus eſt ei proprius in ſuo circulo egreſſæ cuſpidis, quo mouetur in omni die, & nocte ferè per vnum gradum. Alius eſt motus tardus, qui eſt ſpheræ Solis ſuper axes circuli ſignorum, qui eſt æqualis motui ſpheræ ſtellarum fixarum in annis centum gradu vno. Ex his duobus motibus colligitur curſus eius, qui videtur in circulo ſignorum ab Occidente in Orientem, per quem abſcidit circulum ſignorum in 365. diebus, & ferè quartam vnius diei.

De Multiplici eius effectu in rebus inferioribus. Cap. IIII.

DIonyſius de diuinis nominibus. Diuinæ bonitatis imago ſignificatiua eſt magnus iſte Sol viſibilis, qui omnia, quæ eum participare poſſunt, illuminat. Ad generationem ſenſibilium corporum committitur, & ad vitam ea mouet, nutrit, & auget, & perficit, & purgat, ac renouat. Menſura eſt, & numerus horarum, & totius tpis lux. Congregat diſperſa, & conuertit ad ſe omnia viſibilia mota, & omnia ſenſibilia eum deſiderãt, aut ſ. mouendi, & illuminandi, & calefaciendi, & ideo comprehendi a lumine appetentia. Orig. ſuper princ. Ioannis. Si quæris quomodo in verbo Dei ſimiliter, & vniformiter, & cauſaliter omnia ſubſiſtãt, conſpicare quomodo omnium rerum, quas huiuſ mundi ſenſibilis globoſitas cõprehendit, cauſæ ſimul & vniformiter in iſto Sole viſibili ſubſiſtunt. Inde omnes; formæ omnium corporum procedunt. Inde diſtantium colorum pulchritudo, & cætera, quæ de ſenſibili natura prædicari poſſunt. Conſidera multiplicem & infinitam ſeminum virtutem, quomodo numeroſitas herbarum, fructicum animalium, in ſingulis ſeminibus ſimul continetur, quomodo ex eis ſurgit formarum pulchra varietas, & huiuſmodi naturalia exempla perſpice. Palladius lib. 12. Medius planetarum fertur ampliſſima magnitudine, ac poteſtate Sol, nec modo tpum, terrarumq;, ſed ſyderum etiam ipſorum cœliq; rector hic lucem rebus miniſtrat, auferriq; tenebras, hic reliqua ſydera occultat, & illuſtrat, hic tpum vices, annumq; ſemper renaſcentem naturæ vſu, hic triſtitiam diſcutit cœli, atque humani nubila ſerenat animi, hic ſuum lumen cæteris quoque ſerenat ſyderibus, præclarus, eximius, omnia intuens. Ambroſius in Hexameron lib. 1. Mare ipſum ideo ferunt ſalſam & amaram habere aquam, quod ea, quæ fluminis in freta influat, calore abſumatur, tantũq; vapore diurno conſumi, quantum quotidie ex diuerſis fluminum curſibus inueniatur: Quod ex Solis quadã diiudicatione fieri perhibetur, qui quod purum ac leue eſt ſibi rapit, & quod graue, atque terrenum relinquit, ex quo remanet ſalſum illud & aridum, quod ſine vſu, & ſuauitate potandi ſit. Ariſt. in lib. Metheor. 2. Cauſa etiã prima mouẽs terræ & aquæ vapores, vt ex eis eleuatis fiant impreſſiones aeris, eſt motus orbium ſtellarũ ſ. Solis & aliarum. Sol enim dum appropinquat his rebus, & elongatur ab his, cauſa eſt generationis, & corruptionis accidentium in illis. ſ. rerum huiuſmodi, quæ in eis generãtur, & dum calor eius ignit terram, eleuatur ex ea vapor ſiccus, atque in diuerſas ſpecies ſeparatur. Priſcianus ad Coſdroe. Duplicem autem inflammationẽ faciẽs eſt Sol, humidam. ſ. & fumeam, loca quibus appropinquat ſupergrediens vaporem facit, longius aũt abſiſtens frigiditatis cã ſit, & aqua in aere cõſiſtens iterum in terrã deſertũ. Per hoc ergo aquæ magis hieme fiunt, & noctu, quàm per diem, quia gelidiores diebus ſunt noctes. Plinius lib 2. Celebrant Græci Anaxagoram Clazomenium Olympiadis 78. 2. anno prædixiſſe litterarum cœleſtium ſcientia, quibus diebus ſaxum caſurum eſſet a Sole. Idq; factum interdiu in Thraciæ parte ad ægos flumen. Qui lapis nunc etiam oſtenditur magnitudine vehiculi, colore adusto, cometa quoq; illis noctibus flagrante. Quod ſi quis prædictũ credat, ſimul fateatur neceſſe eſt maioris miraculi diuinitatẽ fuiſſe Anaxagoræ, ſoluiq; rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, ſi aut ipſe Sol lapis eſſe, aut vnquam lapidem in eo fuiſſe credatur, decidere ſõ crebro nõ erit dubium. In Abidi gymnaſio ex ea cauſa colitur, hodieq; modicus quidẽ, quem in media terrarum caſurum idem Anaxagoras prædixiſſe narrat. Colitur & Caſſandriæ, quæ Potidea vocitata eſt, ob id deducta. Ego ipſe vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

De Calefactione aeris in Sole. Cap. V.

SEneca de naturalibus quæſtionibus. Aiunt autem omnem in ea parte aeris fieri, quæ prope terram eſt: hanc ergo plus hẽre caloris ex quatuor cauſis: vna, quod cum omnis terrarũ euaporatio multum in ſe feruidi, aridiq; habeat, eoq; calidior eſt, quo

recentior. Altera verò, quod radij Solis a terra reſiliunt, & in eā recurrunt. Horū ergo duplicatione proxima quæque terris caleſcunt, quæ ideo plus hñt teporis, quia Solē bis ſentiunt. Tertia eſt, ꝙ magis ſuperiora perflantur, quæ autem depreſſa ſunt, minus ventis verberantur. Accedit his ratio Democriti. Omne nempe corpus, quo ſolidius eſt, eo calorem citius concipit, & diutius ſeruat. Itaque ſi in Sole poſueris ęneum vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedit, diutiusq; habebit. His enim inquit corporibus, quæ duriora ſunt, & preſſiora, neceſſe eſt minora eſſe foramina, ac tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur ergo, vt quemadmodum minora balnearia citius caleſiunt, ſic & hic foramina occulta, atque oculos effugientia, & calorem citius ſentiunt, & pp eaſdem anguſtias quicquid receperint, tardius reddunt. Oīs autem aer, quo terris propior eſt, eo craſſior. Nā ſicut in aqua, & omni humore ima fęx eſt, ſic & in aere iſta ſpiſſiſſima quæq; deſidunt. Ideoq; fidelius calorem receptum cuſtodiunt. Editior autem aer, quo longius a terrarū colluuie receſſerit, eo ſincerior, ac purior eſt. Itaque Solē non retinet, ſed velut per inane tranſmittit, ideo minus caleſit. His ergo cauſis pleriſque placuit in illa aeris parte niuem concipi, quæ terris vicina eſt, & ideo minus alligari, quia minore rigore coit. Nam vicinus aer plus habet frigoris, quàm vt in aquam vel imbrem tranſeat, & minus, quàm vt duretur in grandinem. Hoc itaque frigore nō nimis intento coactis aquis niues fiunt. Econtra vero quidam aiunt cacumina montiū eo calidiora eſſe debere, quo Soli propinquiora ſunt. Sed hi mihi vīr errare, ꝙ alpes, & altiſſimos montes intrū creſcere putant, vt illorū magnitudo ſentire poſſit Solis viciniam, excelſa ſunt enim iſta nobis cōparata. At vbi ad vniuerſum orbē reſpexeris, oīum humilitas eſt manifeſta, atque intantum nihil attollitur, vt in collatione totius, nec vlla ſit in maximis portio. Itaq; qui dicit altiorē mōtem magis calere debere, quia Solem propius accipit, illa dicere poteſt hoīem longiorem, citius ꝙ puſillū debere caleſieri.

De ſignis diſpoſitionum aeris in Sole. Cap. VI.

EX lib. de præſagiis tempeſtatum ſexto. Sol purus oriens ac non feruens ſerenū annunciat diem, pallidus autem grandinem. Si autem & occidit pridie ſerenus & oritur, tāto certior fides ſerenitatis hr̄. Concauus autem oriens, pluuias prædicit, idemq; ventos, cum ante ipſum exorientem nubes rubeſcunt. Quod ſi rubentibus interuenerit, & pluuias. Cum eius Oriēns, aut Occidentis radij coire vīr, pluuias deſignat. Circa Occidētem, cum rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si autem in circuitu exortu ſpargātur partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura licèt circa eum ſerenitas ſit, pluuias tñ cū vento ſignant. Et ſiquidem in eius occaſu pluat, aut radij nubes in ſe trahant, aſperam in proxima dīa tempeſtatem ſignāt. Si autem in Oriente radij illuſtres eminent, quamuis circundati nube nō fuerint, pluuiam prætendunt. Si nubes ante Solis ortum globentur, aſperam denunciant imbrem. Si ab exortu repellantur, & ad occaſum abeant, ſerenitatem. Si nubes Solem circuncludant, qui nihilominus in ſe purus varius orbis, & ſerenus relinquatur, tanto tempeſtas erit turbidior. Si verò duplex etiam orbis fuerit, tanto atrocior. Quod ſi ea ortu, vel occaſu fiat, ita vt rubeſcant nubes, maxima oſtendetur tempeſtas. Si non ambiunt, ſed incumbant, a quocūque vento fuerit, eū portendunt, ſi a meridie & imbrem. Si oriens orbe cingatur, ex qua parte is eruperit, expectetur vētus. Si totus ęqualiter effluxerit, ſerenitatē dabit. Si ante ortū radij ſe oſtendunt, pluuiā & ventum ꝑtendunt. Si circa Occidentē candidus circulus erit, noctis leuem tempeſtatē, ſi nebula vehementiorem, ſi candente Sole ventum.

De Luna. Cap. VII.

ISidorus. Luna dicta eſt quaſi lucina, & habet nomen detortum a Solis luce, eo ꝙ ab eo lumen accipiat, acceptumq; reddat. Huius magnitudo minor eſſe fertur, quàm Solis, nam cum Sol Luna ſuperior ſit, & tñ a nobis maior videatur, quàm Luna, iam ſi prope nos acceſſiſſet, multo maior, quàm Luna conſpiceretur. Sicut autem Sol fortior. i. maior eſt, quam terra, ita terra fortior Luna per aliquā quantitatem. Secundus philoſophus. Quid eſt ergo Luna? Cœli purpura, Solis ęmula, malefactorum inimica, ſolamen iter agentium, directio nauigantiū, ſignum ſolemnitatū, larga roris, præſagiū tempeſtatū. Ariſt. in lib. de animalibus. Sol quidem facit æſtatē oī anno, Luna verò facit hoc omni tpe. Noctes plenilunio calidiores ſunt, in diminutione lunæ. dicta frigidiores. Comeſtor. Quod autem Luna in plenilunio facta ſit, ea alia perpenditur tranſlatione, quæ ſic habet, & luminare minus in inchoatione noctis. In principio enim noctis non oritur Luna, niſi panſilenos, ideſt rotunda.

De lumine Lunæ. Cap. VIII.

ISidorus. Lunam quidam philoſophi dicunt propriū lumen hēre, globiq; eius vnam partem eſſe luciſtuam, aliā vero obſcuram, & ita paulatim ſe vertendo diuerſas formas efficere. Alij econtra aiunt Lunam nō ſuum lumen hēre, ſed Solis radiis illuminari, vnde & eclypſim patitur, ſi inter ipſam & Solē vmbra terræ interueniat. Sol enim illa ſuperior eſt: hinc euenit, vt qñ ſub illo eſt parte ſuperiore luceat, inferiore vero quā hēt ad terram, obſcura ſit, huius interlunium eſt tempus illud inter deficientem, & naſcentem Lunam. Eſt autē triceſimus dies quo Luna non lucet, & ideo videri tunc non poteſt, quia Soli coniuncta obſcuratur. Sed eodem momēto renaſcens, paulatim ab eo recedendo vī, Luna amiſſi ac recepti luminis gratia mēſtrua ſpacia moderatur. Quæ ideo obliquo incedit curſu & non recto vt Sol, ne incidat in centrū terræ, frequenter patiatꝰ eclipſim, vicinus eſt circulus terræ. Creſcens aūt Orientē cornibus ſpectat, decreſcens Occidētem meritoq;, quia occaſura eſt, & amiſſura lumen. Alexander. Fallitur quoque quorundam litteratorum opinio, dum putant Lunā tanto magis accenſam eſſe, quāto magis diſtat a Sole, cum enim per ſex ſigna diſtat a Sole, dr̄ amphicirticos, ſiue panſilenos, cum autem eſt monoides, aut dicothomos, aut triathamos, minus accenſa vī, & quanto magis Soli vicinatur, tanto magis illuminatur, ſiſt econtrario. Sed vulgus ſuperiorē eius partē nō attendit, nec illuſtrationē eius ſolicitatꝰ. Idē. Radius Lunæ per anguſtū foramē parietis intrans, ſi ad vlcus caballi inoſſatū peruenerit, mortē ei inducit, ꝙ nō faceret, ſi ſub diuo ſtantē lux eū Lunæ paſſim occuparet. Albumaſar. Præterea ſi ſero, vel nocte qs diu ſederit, aut dormierit in lumine Lunæ gñantꝰ in eius corpore pigritia & laxatio, & excitatur in eo catarrus dolor capitis. Carnes et animalium de nocte ſibi expoſitas Luna corrumpit, & mutat odorem, earumq; ſaporē.

De his, quæ Luna recipit a Sole. Cap. IX.

ARiſto. vbi ſupra. Luna itaq; non habet oīno principium. ſ. agendi in inferiora, niſi pp commutationem, & receptionem luminis Solis, & ſic efficitur quaſi alius Sol. Alfraganus. Sol rationes oīum colorum habet in ſe. Cumq; Luna fuerit cū Sole, tota eius medietas nobis expoſita erit tenebroſa, quia terra eſt inter ipſam & Solem. Cumq; ambulās præceſſerit Solem verſus Orientem, obſcurabitur verſus Orientem, & augebitur lux eius verſus Occidentem. Cumq; reflectetur lumen eius ad nos, itaque quanto plus elōgatur a Sole, tanto plus apparet nobis ex lumine in eius corpore ſcḋm motum ſuum, donec ſit in Solis oppoſitione, & tunc tota eius medietas lucida erit nobis oppoſita, quia terra tunc erit inter Solem, & Lunam poſita. Helinandus in Cronicis. Hæc facit ratio Lunam non hr̄e ſuū proprium lumen, cæteras omnes ſtellas lucere ſuo lumine, quia illę ſupra Solem locatæ omnes in ęthere puriſſimo ſunt, in quo oē quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt. Quæ tota cum igne ſuo, ſphæræ Solis incumbit, vt cœli zonæ, quæ procul a Sole ſunt, perpetuo frigore oppreſſæ ſunt, Luna verò, quæ ſub Sole eſt, & caducorum regioni luce ſua carenti proxima, lucem non de ſuprapoſito Sole, cui reſplendet, hr̄e nō potuit. Terra quidē accepto Solis lumine clareſcit tm̄modo, & nō relucet. Luna verò ad inſtar ſpeculi lumē quo illuſtratꝰ, emittit. Quāuis enim denſius corpus ſit, ꝙ cætera cęleſtia, multū tñ terreno purius ſit acceptæ luci penetrabile, adeo vt eā rurſus de ſe emittat, nullum tñ ad nos perferens ſenſum caloris. Nā lucis radius, cū ad nos de origine ſua. i. de Sole peruenit, ſecū naturam ignis, de quo naſcitꝰ, deuehit. Cū vero Luna corpori infunditꝰ & inde reſplēdet, ſolū refundit claritatē, nō calorē, vt apparet ī ſpeculo igni oppoſito.

De his, quæ accidit ſecundum augmentum, vel diminutionem Lunæ. Cap. X.

ALbumaſar. Creſcente Luna creſcit omne humidum, ſiue animatum, ſiue inanimatum, vt elementum. Ea quoq; creſcente ſunt animalium corpora fortiora, ſicut patet in lupis, vnde tunc magis intēdunt venationi. Sunt etiam tunc reptilia venenoſa magis nociua, & infirmi melius habentes. Præterea dū Luna eſt in augmento pili augmentantur, & creſcunt in corpore. Omnino autem econuerſo his omnibus contingit in Lunæ decremento, & in die, vel nocte, dum durauerit Luna, veniēdo ad medium cœlum ab Oriente egrediuntur iam marina, quàm reptibilia a ſuis receptaculis, & iterū inclinante Luna recēdunt &c. Iſid. lib. 13. Omnium autem clauſorum in mari animalium, atq; concharum in incremento Lunæ, & in die, vel nocte membra turgeſcunt, defectu euacuantur. Luna enim, cū in augmēto fuerit, auget humorē, cū in defectu venerit, humores minuūtur. Muribus quoq; in plenilunio iecur creſcit. Ariſt. vbi ſupra. Spacia quoq; impregnationis animalium oīum, & eorū vitæ ſunt ſcḋm reuolutiones Lunæ. Plin. lib. 2. Aeſtus maris accedere, & reciprocare maximè mirum eſt, verum cauſa eſt in Sole, Lunaq;. Bisq; inter duos exortus Lunæ affluunt, bisq; remanāt, vel remeant vicenis, quaternisque ſemper horis. Omnia plenilunio maria purgantur, quædam & ſtatuto tpe. Circa Meſſanā & Mylas fimo ſimilia exſpuūtur in littus purgamēta. Cū incremētis eius augentꝰ cōchilia, & maximè ipſarū ſentiūt, quib. ſanguis nō eſt.

Sed &

Sed & ſanguinem hoīum ēt cum lumine eius augeri, vel minui. Frondes quoq;, & pabula ſentire in oīa eadē penetrante vi. Siccatur Solis ardore liquor, & hoc eſſe maſculinum ſydus accipimus, torrens cuncta ſorbensq;. Sic mari latè patenti ſaporē incoquit ſalis. Ecōtrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle ſydus, atque nocturnum ſoluere humorem, & trahere non auferre. Id manifeſtum eſt, ꝙ ferarū occiſa corpora in tabem viſu ſuo reſoluat, ſomnoq; ſopitis torporem cōtractum in caput reuocet, glaciem refundat, cunctaq; humifico ſpiritu laxet. Auſt. in lib. Metheor. 3. Iterum terremotus prouenit apud eclypſim per Lunā, quia calor Solis tunc non peruenit ad terram, & ideo coarctatur vapor, nec aſcendit, ſed agitatur, & mouetur terra.

De Motu, vel curſu Lunæ. Cap. XI.

ISid. Eſt autem Luna vicinior terræ, inde & breuiore orbe celerius peragit curſum ſuū, Nā iter, qđ Sol in diebus 365. peragit. Iſta diebus 30. percurrit. Vnde & antiqui menſes Lunæ, annos aūt in Solis curſu poſuerunt. Patitur autem eclypſim Luna 15. vſq; quādiu centrū, atq; vmbrā obſtantis terræ exeat, videatq; Solem, vel a Sole videatur. Ex lib. de natura rerū. Luna eſt curſu Solis velocior, & nō eſt ei retrogradatio. Ideo quia Solem attingit, & occidit in Oriente manet, tranſitq; eum, & occidit in Occidente veſpere. Māſio aūt Lunæ appellatur arcus circuli ſignorū, ſiue ſpaciū illud, quod ipſa motu proprio ad ortū ſuū in craſtinū deſcribit. Hilpertus in cōputo. In quo aūt ſigno Luna moreť quotidie, vel quot partibus a Sole per ſingulos dies elongeť, hoc ordine inueſtigabis. Sume ſemper ętatē Lunæ quotacunq; fuerit, & multiplica quater, ipſumq; rurſus numerū ter ducito, & quot in ſumma reperceris, tot partibus Lunā a Sole noueris ſeparari. i. in eo loco eſſe, ad quem venturus eſt Sol per totidē dies. Itē Luna, ex quo prima dr̄, & a Sole recedit vſq; ad 15. quo lōgius ab eo recedere nō pōt, ſingulis noctibus quaternos pūctos lucis ſuæ eremēto addit, totidēq; punctos deinceps reproximando Soli ex altera parte circuli vſque ad 30. murat.

De ſignis diſpoſitionum aeris in Luna. Cap. XII.

EX lib. de præſagiis, & tēpibus. Multa ſunt pſagia Lunæ, quam obſeruat Aegyptus, quartā maximè ſi reſplēdens, exorta puro fulſerit nitore, ſerenitatē creditur portendere. Rubicunda vētos, nigra verò pluuiā. In 15. cornua eius obtuſa pluuiā, erecta, & infeſta ventos ſignat, quarta tā maximè Cornu nēpe Septētrionale acutū, rigidum, illū præſagit ventū, inferius Auſtrum. Vtraq; vero recta noctem ventoſam. Si quarta die Luna recta fuerit, tempeſtatem magnā in mari pręſagit, niſi habeat circa ſe coronā, eamq; ſincerā, qm̄ illo modo nō ante Lunā plenā hiematurā oſtendit. Si plenilunio per dimidium pura fuerit, dies ſignat ſerenos, ſi rutila, ventos. Nigreſcens ēt imbres. Et ſi orbe aliquo nubē incluſerit, ventos deſignat, quā ſi ruperit, & ſurrexerint orbes gemini, maiorē tempeſtatē & minorē, ēm qđ, aut albi, aut nigri quidā interrupti, aut diſtracti orbes fuerint. Naſcens Luna, ſi cornu ſuperiori ab attracto ſurgit, pluuias decreſcens dabit. Si plena circa ſe orbē habuerit, ex ea parte ventum oſtendit, ex qua is maximè ſplendebit: ſi Lunæ in ortu cornua fuerīt eroſa, deſignatť tēpeſtas horrida. Si āt quarta habuerit vēto Fauonio ſtāre hiemalis erit tota mēſe. Si quīdecima vehemētius flāmæ apparuerint, aſperas tēpeſtates pſendit. Sūt & ipſius Lunæ 7. articuli quotiens in angulo Solis incidit pleriſq; intra illos tantum obſeruantibus præſagia hæc 3. 8. 11. 15. 19. 23. 25.

De Eclypſi Solis, & Lunæ. Cap. XIII.

EX ſphera. Luna nihil habet luciditatis in ſe, ſed corpus rotundum eſt ac politum, vnde radij ſolares eam illuminant, & ēm appropinquationem, & remotionem eius a Sole fit eius augmentum, & decrementū. Nam qn̄ infra 15. gradus eſt vicina Soli, & ei ſuppoſita quia Sol multo altior eſt illa, tunc ſuperior eius medietas tota illuminatur, & de inferiori nihil, vnde tunc nihil de illa videmus. Qn̄ autem incipit elongari ab eo vltra 15. gradus, tunc inferior eius medietas incipit illuminari, & hæc illuminatio nobis apparet, ſed minima, vnde tūc eam dicimus eſſe in nouilunio. Quanto magis autem elongatur a Sole, tanto plus illuminatur de inferiori parte, & minus de ſuperiori. Denique qn̄ Soli oppoſita eſt, tota inferior medietas illuminatur, de ſuperiori vero nihil, & tunc dicimus Lunā eſſe in plenilunio. Iterum autem appropinquans Soli paulatim illuminatur ſuperius, donec Soli vicina 15. gradibus tota ex illa parte illuminatur, & tūc apud nos dr̄ eſſe in defectu. Eclypſis Solis ſemper habet fieri, qn̄ Luna in directo eſt oppoſita Soli in ecliptica. Sed quia citius mouetur, quàm Sol, cito tranſit eclipticam, vnde parum durat eclipſis Solis. Raro etiā contingit, quia Luna mouetur per epicyclos motu amfractuoſo. Eclipſis autem Lunæ ſemper habet fieri oppoſitione Lunæ ad Solē. Qn̄ enim Luna plena eſt, & Soli oppoſita, tunc vmbra terræ opponitur in oppoſitam partem Soli. Sed qn̄ directè opponitur Soli in ipſa eclyptica, vmbra terræ, quę a lato incipit, & protēditur in acutum, peruenit vſque ad eam, & radios Solis impedit, ne eam illuminent, ſed cito tranſit vmbram terræ, ideo parum durat eius eclipſis. Raro etiam fit, quia raro contingit, ꝙ opponatur Soli in ipſa ecliptica propter motum eius amfractuoſum.

De Linea eclyptica. Cap. XIIII.

EX lib. de natura rerum. Eclyptica linea eſt, quæ diuidit Zodiacum in circuitu, ita ꝙ ex vna parte relinquantur ſex gradus, & ex alia ſex. Et dr̄ ecliptica, quia qn̄ Sol & Luna ſunt linealiter ſub ea, ſiue in ſuperficie illius, contingit eclipſis. Tunc verò contingit eclipſis Solis, cū fuerit nouilunium, & Luna interponitur rectè inter aſpectū noſtrum, & corpus ſolare. Eclypſis verò Lunæ cōtingit in plenilunio, qn̄ Sol opponitur Lunæ diametraliter, & terra incidit media in eius diametro. Nihil enim aliud eſt eclypſis Lunæ, niſi interpoſitio terræ inter corpus Solis & Lunæ. Eſt autem eclypſis Lunæ generalis, ſi fuerit in capite, vel in cauda draconis. Particularis ſi prope caput, vel caudā. Et quia oppoſitio nō in quolibet plenilunio eſt in capite, vel in cauda draconis, Ideo nō eſt in quolibet plenilunio eclipſis. Item qn̄ eſt in capite, vel in cauda, vel prope, & ſit in coniūctione cum Sole, vel in nouilunio, tūc fieri poteſt eclipſis Solis. Vnde patet, ꝙ in paſſione Dn̄i non erat naturalis Solis eclipſis, ſed miraculoſa, cū eſſet Luna quindecima. Solis autem, quàm Lunæ minus moratur eclipſis, quia Sol a Luna admodū cito præteritur, Lunæ vero magis, quia vmbra magna eſt, cuius in tranſitione cunctatur. Et dicunt quidam Chaldæorum Aſtrologi, ꝙ caput, & cauda draconis eſt quædam nubes ſolida, quę non diſſoluitur, quod apparet, qn̄ Luna obſcuratur, hæc impedit radiū Solis, ne Lunā illuminādo attingat. Dr̄ autem cauda draconis, quia venenoſa eſt, & nociua Iſaac. Qn̄ eclipſis Lunæ eſt, nō in omni terra eſt, ſed ſicut qn̄ Solis eſt. ſ. in vno climate. Eſt autem eclipſis Solis, qn̄ Luna ad eandem lineam, qua Sol mouetur ibidem ſe Soli obiicit. Alexander. Luna in veritate patitur eclipſim, Sol autem non, ſed potius nos Solis propter Lunæ interpoſitionē. Plinius. Defectus Solis, & Lunæ veſpertinos Orientis incolę non ſentiunt, nec matutinos ad occaſum habitantes.

Morale Senecæ de ſpectaculo eclypſis. Cap. XV.

SEneca de naturalibus quæſtionibus 60. Quādiu ſolita decurrunt magnitudine rerum, conſuetudo ſubducit. Ita enim ſumus compoſiti, vt nos quotidiana, etiam ſi ammiratione digna ſint, tranſeant. Econtra vero minimarum quoq; rerum, ſi inſolitè prodierint, ſpectaculum dulce ſiāt: hic itaque cœtus aſtrorū, quibus vniuerſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populū non conuocat, at cum ex more mutatum eſt, omnium vultus in cęlo eſt. Sol ſpectatorem niſi defecerit, non habet, nemo Lunam obſeruat, niſi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſque vana ſuperſtitione trepidat. Quanto illa maiora ſunt, ꝙ Sol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit, ꝙ a Solſtitio ſtatum inclinat, ꝙ ſydera abſcondit, ꝙ terras, cum tanto maior ſit, illas nō vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus, ac remiſſionibus temperando fouet, quòd Lunam nunquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcuratur. Hoc tñ non annotatur, quandiu ordo ſeruatur. Sed ſi quid turbatum, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtēdimus: adeo naturale eſt, magis noua, quàm magna mirari. Idem in lib. 15. Quotiens autem defectionem Solis deprehendere volumus, pelues ponimus, quas aut oleo aut pice implemus, quia pinguis humor minus facilè turbatur, & ideo quas recipit imagines ſeruat, apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido, & immoto. Tunc ergo notare ſolemus, quomodo Luna ſe Soli opponat, & illum tanto maiorem ſubiecto corpore abſcondit, modo ex parte, ſi ita competit, vt in latus eius incurrat, modo totum. Hæc autem dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & lucem intercipit, tunc ſ. cum orbis vterque ſub eodem libramento ſteterit.

De Stellis, & earum varietate. Cap. XVI.

ISidorus. Stellæ, & ſydera inter ſe differunt. Nam ſtella eſt quælibet ſingularis, ſydera verò ſunt ſtellis plurimis facta, vt hyades, plyades. Aſtra autem ſunt ſtellæ grandes, vt Orion, Lucifer, Boetes. Sed hæc nomina ſcriptores confundunt, & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſyderibus ponētes. Stellæ non hn̄t proprium lumen, ſed a Sole illuminari dn̄r ſicut Luna. Sunt autem immobiles, & cum cœlo fixæ perpetuo motu feruntur. Neque cadunt per diem, ſed ſplendore Solis obſcurantur. Ferūtur quidem ſydera, quæ in cœlo fixa ſunt, & cū cœlo voluuntur. Mouentur verò quædam vt planetæ. i. erraticæ, quæ curſus ſuos vagos, certa tñ diffinitione conficiunt. Stellæ pro eo, ꝙ per diuerſos orbes cęleſtiū planetarum feruntur, quædam celerius exortæ ſerius occidunt, quædam tardius exortæ celerius ad occaſum perueniunt. Aliæ pariter oriuntur, & non ſimul occidunt. Oēs autem ſuo tpe ad curſum proprium reuertuntur. Stellæ quoq; diuerſis interuallis diſtant a terra, propterea diſpari claritate

magis minuſve noſtris oculis apparēt. Nā multo maiores ſunt his, quas conſpicuas videmus, ſed longius poſitæ parvæ a nobis vīr. Dictæ ſunt autem ſtellæ a ſtando, quia fixæ ſunt ſemper in cœlo ne cadant. Nam ꝙ videmus ſtellas e cœlo quaſi labi, non ſunt ſtellæ, ſed igniculi ab æthere lapſi, qui fiunt, dum ventus altiora petens, æthereū ignem ſecum trahit, qui tractu ſuo ſtellas cadentes imitatur, nā ſtellæ cadere non poſſunt. Sydera vero dicta ſunt, eo ꝙ navigantes ea cōſiderando iter dirigūt ad curſus ſui conſiliū, ne fallacibus vndis, aut ventis alibi deducantur. Ex imagine mundi. Sunt autem oēs ſtellæ rotundæ, & igneæ, quarū diſpoſitiones & curſus & loca & ipa ſolus Deus novit, qui numerat multitudinē ſtellarum, & omnibus eius nomina vocans. Sapientes verò mundi nomina eis animalium, vel hominum impoſuerunt, vt ab omnibus dignoſci poſſent. Alexāder. Stellæ diſpares ſunt in proprietatibus, quæ remotæ ſunt a terra ſcintillant, & q̄dā earū vīr habere colorem argenteum, quædam aureū. De die non videntur, quia maius lumen confundit minus. Quædam earum quaſi multitudine aliarū coronatæ ſunt, quædam vero ſingulariter & ſolitariæ ſunt. Ex lib. de natura rerum. Oīs ſtella in vertice capitis aſpicientis exiſtens minor vī, quàm alio cœli loco, & quanto magis a vertice capitis movetur, tanto magis apparet maior, ita ꝙ in Oriente maior apparet, quàm in alio loco: eſt commune omnibus ſtellis remotis, & nō remotis, quod eſt propter craſſos vapores, qui magis ſunt in Oriēte.

De Stellarum origine. Cap. XVII.

HElinandus. Quod autem ſtellaria corpora ex aquis materialiter facta ſint, certo argumento comprobari poteſt. Nā duo ſuperiora elementa. ſ. ignē, & aerem ex natura ſua ita abſq; ſpiſſitudine eſſe, manifeſtū eſt, vt nihil horum ex ſe, & ex natura ſua, niſi ex accidēte ſit viſu perceptibile ſit, ſed omne corpus viſibile alicuius denſationis eſt, quæ ex aqua, vel terra cōtingit. Sed terrea non poſſunt, vel per calorem, vel aliquo alio modo vſque ad firmamentum elevari, hoc enim aquę naturæ propriū eſt. Omnia ergo illa, quæ in cęlo viſibilia apparent, ex aquis materiale principium ſortiuntur, cuiuſmodi ſunt & fulgura. Similiter ergo ſtellaria corpora. Item omne nutribile ex eodem nutritur, ex quo materialiter conſtat philoſophia, vel phyſica teſtatur, ſed corpora ſtellaria ex humore nutriri philoſophi dicunt, ergo ex humore conſtant materialiter. Guil. de Conchis. Corpora ſtellarum ex quatuor elementis facta eſſe poteſt probari ratione. Quod enim inviſibilia ſunt ex viſibili contrahunt. Nulla quippe qualitas ſuum contrarium operatur, ex viſibili ergo habēt, ꝙ vīr, ſola verò terra, & aqua ſunt viſibiles, ignis & aer inviſibiles. Eſt ergo aliquid in eis ex terra, & aqua. Item cum tres habeant dimenſiones, & viſum repercutiant, ſolida ſunt, ſed ſm Platonem nulla ſine terra eſt ſoliditas: amplius, quicquid nutriť ex eodē nutritur, ex quo materialiter conſtituitur, &c. Corpora ſtellarū ex humore Oceani nutriūtur. Quibus omnibus liquet, aliquid de terra, & aliquid de aqua in corporibus ſtellarū contineri. Quod autem ſunt ſplendida & mobilia, ex ſplendidis, & mobilibus habent, igitur ex igne, & aere. Cōſtant igitur ex quatuor elemētis. Sed tū de ſuperioribus ignis de inferioribus aqua in eis dn̄antur. Fortaſſe dicat aliquis, cū in aere ſit humor ſpiſſior, quàm in igne, & etiam calor licet non tantus. Cur in aere ſimilia corpora nō ſunt facta. Cui ergo rñdeo, quāvis aer ſit calidus, tū cum hoc eſt humidus, vnde non potuit, quod in ſe erat, deſiccando ſpiſſare, & ſic lucidū, & viſibile creare. Quod ex vulgari exēplo potes perpendere. Aqua enim ſuperpoſita igni ſpiſſatur, & in lapideā ſubſtantiam mutatur. Si autem calido, & humido, veluti alicui aquæ bullienti ſuperponatur, caleſit, & non ſpiſſ. Vel inata Conſtantinū cū iſta quatuor elementa binas habeāt qualitates, vnā ex ſe, alterā ex altero. Ignis ex ſe calidus eſt, a terra ſiccus. Aer humidus ex ſe, calidus ab igne. Aqua humida ex aere, ſed frigida ex ſe. Terra vero ſicca eſt ex ſe, ſed frigida ex aqua. Quod verò alicui ineſt ex ſe, prævalet illi, quod ex alio ineſt. Cum ergo in aere, ſicut ex ſe inſit humiditas, calor ex alio, p̄valuit in eo humiditas, vnde non potuit deſiccando corpora ſtellarum creare. Cum enim vicinus ſit terræ, ſi in eo ſtellæ eſſent, ex vicinitate terrā accēderēt, nec aliqd ī ea vivere poſſet.

Opinio Albumaſar, & Ariſtotelis de hac materia. Cap. XVIII.

ALbumaſar. Auctoritate & ratione conſtat ſtellarū corporū ſubſtantiam, nec ex aliquo elementorum huius mundi effectā, nec ex pluribus omnino congeſtam. Si enim ex his eſſent ac elementaria, procuidubio neceſſariò conſequerentur gn̄ario, & corruptio, augmenta, decrementa, reſolutio, cæteræq; huiuſmodi alterationes. Quæ cū illis aliena ſint, tā circulorum cœleſtium, quàm ſtellarum corporum ſubſtantias ex quinta, & quadā alia natura conſiſtere ratio concludit. Qualitas autem eorū in forma. o. eſt. Sunt enim corpora ſpherica perlucida naturali motu degentia. Ariſt. de cœlo, & mūdo, lib. 2. Stellæ ſunt ex natura corporis quinti, quia poſitæ ſunt in eo fixæ. Neceſſarium enim eſt, vt vnūquodq; corporum, ſit ex natura corporis in quo eſt, ſicut ſixum. Ideo etiā dicimus, ꝙ orbiculatæ ſunt, & rotundæ, quia ſunt ex corpore quinto orbiculato. Caliditas autem, quæ venit ex ſtellis, & lumen eſt pp repercuſſionem, & fricationem aeris factam ex motu earum. De aptitudine namq; motus eſt, vt calefaciat & igniat etiam ligna, lapides, & ferrum. Et huius verificatio eſt, ꝙ in haſtula ſagittæ, qn̄ egreditur ex arcu, plumbum ex motu caleſit, & ignitur, & cadit ex haſtula. Si autē aer igni propinquior eſt, prior vtique & dignior eſt, vt caleſiat, & igniatur quam res cæteræ, hoc ergo proculdubio calefacit motus. Qn̄ ergo exacuuntur, & igniūtur ſtellæ ex motu, ignitur ergo & aer, qui eſt in circuitu earum neceſſario, & qn̄ moventur ex motu ſtellarū fit ignis quo caleſiunt, & igniuntur. Præcipuè autem caleſit, & ignitur aer, qui eſt prope nos. Ideoq; caliditas Solis eſt ſm modū propinquitatis, & elongationis eius a nobis.

Refragatio eiuſdem opinionis. Cap. XIX.

GVil. de Conchis. Platonis opinio eſt omne corpus, vel vniſ eſſe de quatuor elementis, vel quod eſt compoſitū ex eis, ignemque eſſe a lunari circulo ſurſum. Alia vero tria elementa infra ipſum. Ariſt. autem præter quatuor elementa vnam voluit eſſe quintam eſſentiā, quatuor verò elementa eſſe a Luna deorſum, quintā eſſentiam ab eadem ſurſum. In omnibus, quæ ſunt infra Lunam has quatuor qualitates eſſe, calorem, frigus, humiditatem, ſiccitatem. In eis quæ ſunt ſupra Lunam, nullā de his, eadem nec gravia, nec levia eſſe, nec a centro, nec ad centrum mobilia, ſed circa centrū, vt ſi Sol in medio aeris eſſet, nec aſcenderet, ſed circumvolveretur. Inde eſt, ꝙ ſemper a terra ęquali diſtantia corpora ſtellarum circūvolvuntur. Secundum hanc opinionem ſupra Lunam, nec calor, nec frigus, nec humiditas, nec ſiccitas, harum igitur locus eſt ſub Luna. Inde nulla ibi eſt diverſitas, nulla mutatio, hāc quintam eſſentiam in æthera, & firmamentum dividit. Ex eadem in æthere ſex corpora ſplendida, quæ planetæ dn̄r, conſtituit, in firmamento infinita, quæ ſunt ſtellæ infixæ. Stellæ ergo tā erraticæ, quàm fixæ ex quinta eſſentia, non ex quatuor conſtant elementis. Sed quomodo Sol, cū non ſit calidus, fons ſit caloris. Saturnus quoque, cum non ſit frigidus, frigus generet in aere. Mercurius, cum nō ſit humidus, Deus tn̄ humoris dicatur. Mars calidus eſt & ſiccus, Luna frigida & humida. Qui hanc ſententiā immo dementiā tenere voluerit, ſi poteſt, fingat. Hoc ergo prætermittētes, aliud dicamus.

De ſitu, & magnitudine ſtellarum. Cap. XX.

IDē. In firmamento ſtellæ ſunt. i. ſub æthere, vel in æthera continentur, in quo infixæ dn̄r, non vt gemmæ in auro, ſed quia in eo exiſtentes ſemper in eadem eius parte vīr. Quarū motus, quia tardiſſimus eſt, a nobis diſcerni non poteſt. Plinius lib. 2. Intervalla quoque ſyderum a terra multi indagare tentarunt, Solem abeſſe a Luna, vnde 20. partes, quantum ipſam Lunam a terra prodiderūt. Pythagoras autē vir ſagacis animi a terra ad Lunam 125 ſtadiorum eſſe collegit. Ab ea vſque ad Solem duplum. Inde ad 12. ſigna triplum, vel triplicatum, in qua ſententia & Gallus Sulpicius noſter fuit. Thebit. Orbis in quo graditur Luna, eſt orbi terræ propinquior, ſed habet altitudinem, luna enim, qn̄ inter illos habet orbē ab ea parte, qua eſt altior, & a terra remotior, ſequitur orbis Mercurij, cuius proprietas eſt, ſicut proprietas orbis Lunæ ſm progreſſionem Mercurij in eo. Inferior autem locus orbis Mercurij contingit altiorē locū orbis Lunæ. Secundū hunc quoq; modum ſequuntur hos cæteri orbes ab ea parte, qua eſt altior locus eorum, orbis Veneris prius, poſt orbē Solis, deinde orbis Martis, poſt orbē Iovis, deinde orbis Saturni, poſt orbē ſtellarū fixarū, in quo ſunt ſigna, & in quo eſt orbis ſignorū. Oīum autem orbiū quiſq; cōtingit alterū, qui eum ſequitur. Nulla enim ratione aliqua vacuitas eſt inter circulos. Pli. vbi ſupra. Nec verò hæc tanta debent æſtimari quanta cernuntur, cū nullum eorū eſſe minus Luna tā immenſæ altitudinis ratio declaret. Helinandus. Non ſolū autē de Sole, & Luna, ſed etiam de oībus ſtellis volūt probare, ꝙ omnes ſint maiores terra. Gundiſolinus. Oībus mundi corporibus maior eſt Sol, & poſt illum 15. ſtellæ fixæ. Tertius in magnitudine Iuppiter. Quartus verò Saturnus. Quintū locum obtinēt ſtellæ in ordinibus ſuis poſitæ. Sexto eſt Mars. Septimo terra. Octavo Venus. Nono Luna. Decimo Mercurius. Cum ergo minor ex ſtellis fixis maior ſit terra, & tū illa reſpectu terræ pūctualis appareat, multo fortius terra reſpectu cœli punctualis apparebit.

De Motu ſtellarum in generali. Cap. XXI.

PLi. vbi ſupra. Quis autem æſtates, aut hiemes quique in tēpibus annua vice intelligūtur, ſyderū motu fieri dubitet. Ergo vt Solis natura temperādo intelligitur anno. Sic reliquorum ſyderū propria eſt quibuſq; vis, & ad ſuam cuiqua natura fertilis. Aliæ ſunt in liquorem ſoluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines, alia flatus teporis, alia vaporis, alia roris, alia frigoris. Iſidorus vbi ſupra.

Numerus

Numerus autem circularis ſtellarum eſt, per quem cognoſcitur in quanto tpe circulum ſuum vnaquæque ſtella percurrat, ſiue per lõgitudinem, ſiue per latitudinem. Nam Luna 7. annis fertur explere circulũ ſuũ. Mercurius annis 20. Lucifer annis 19. Sol annis 9. Veſper 15. Phetontes 12. Saturnus 30. Quibus peractis ad reuerſionẽ circuli ſui eiſdem ſignis, & partibus remittuntur. Quędã ſydera radiis Solis præpedita anomala fiunt, aut retrograda, aut ſtationaria. Ex ſphera. Cœli formam ſphericam eſſe per hoc compertũ eſt, ꝙ ſtellæ, quæ ſunt in eius medio maiores deſcribunt circulos, aliæ vero quanto remotiores ſunt a mundi medio, tanto minores deſcribunt, & talis eſt natura corporis ſpherici. Præterea ſtellæ, quæ ſunt in mundi medio velociſſimo curſu mouentur, quæ autem in extremitatibus firmamenti tardiſſimo, cum non lineares ſint ad inuicem, quod non fieret, ſi firmamentum quadratum, vel longum eſſet. Oportet enim, ꝙ quæcunque ſibi inuicem linearia ſunt, in alio latere quadrati, dum ipſum quadratũ mouetur, ęquè cito moueantur.

De motu ſtellarum fixarum. Cap. XXII.

GVil. de Conchis. Omnium ergo ſtellarum ſeptem de loco ad locum mouentur, quæ a Græcis planetæ, a Latinis erraticæ dñr. Reliquæ omnes ſemper in eodem loco exiſtentes impetu firmamenti circa terram cum firmamento mouentur, vnde & in firmamento infixæ dicuntur, firmamentum hoc ſuperiorem ętheris partem voco, in quo ſtellæ (vt ſupra dictum eſt) infixæ dictæ ſunt, non vt gemma in auro, vel vt radius in rota. Sed quia ſemper in eadem illius parte conſiſtunt. Nec moueat, ꝙ ſuperius dixi, ęthera ignem eſſe, & eundem a centro moueri. Nunc autem ęthera moueri circa centrum, ſecumq; ſtellas infixas circumferre. Alius eſt enim motus naturalis, alius accidentalis. Naturalis motus ignis eſt a centro, ſed quia ſupra illũ nullus motus eſt, a centro moueri non poteſt. Porro, quia ſtare cõtra naturam eſt, vel deſcendere. Moueri ergo a centro eſt motus eius naturalis, circa centrũ accidentalis. Sed cũ in ſuperioribus videatur nil corporeum ſine ſuo motu proprio ſuſtineri poſſe, niſi alicui ſolido ſit infixum, quæri poteſt, verum illę ſtellæ, quæ nullo ſolido dicuntur infixæ, motum habeãt proprium quo ſuſtineantur: & ſunt quidã, qui dicunt eas motu proprio moueri: ad hoc tñ, vt ſuſtineant ſe. ſ. in eodem loco. Alij dicunt de loco ad locum eas moueri more planetarum, nullum tamen motum earũ oculis noſtris ſentiri, quia tñ ſpacij in peragratione ſuorũ circulorũ conſumunt, ꝙ vita hominis, quæ breuis eſt, etiam ad breue punctum tam tardæ aſcenſionis comprehendendum non ſufficit. Et ego quoque dico eas de loco ad locum moueri, aliam tamen eſſe cauſam, quare motus, etiam ſi immortalis eſſet, homo ſentiri nõ poſſit, quæ talis eſt. Omnis motus, vel per immobile, vel per minus mobile diſcernitur. Cum enim aliquid mouetur, ſi iuxta illud immobile, vel minus mobile videatur, cum illud præterire, vel elõgari, aut propinquins fieri vr̃, motus ſentitur. Si autẽ extra illud, vel immobile, vel minus mobile videatur, non ſentitur, quod per nauẽ currentem in mari probari poteſt. Motus verò ſtellarum per immobile, vel minus mobile ſibi ſuperpoſitum ſentitur, per ſuppoſitum verò nunquam: vt ſigna per motum planetarum diſcernimus, modo enim ſub hoc ſigno, modo ſub alio vr̃. Super prædictas verò ſtellas nil eſt viſibile, ideo nõ eſt, quo motus earũ diſcerni poſſit. Mouentur ergo, ſed infixæ dñr, quia motus earum non ſentitur. Ariſt. Stellæ non mouentur per ſe, ſed ſunt quieti fixæ, in circulis ſuis cõpoſitæ, cum quibus incedunt, tñ enim circuli mouẽtur. Alfraganus. Stellæ fixæ tardiores ſunt, quam Sol, vnum gradum in centum annis in firmamẽto perficiunt, & ita in tribus milibus annorũ vnum ſignũ. Cumq. quodlibet ſignum habeat 30. gradus, & quilibet gradus 60. minuta, & duodecim ſint ſigna, patebit in triginta ſex milibus annorũ ſtellas fixas curſum ſuũ perficere, & hic eſt magnus annus, de quo dicunt Philoſophi.

De Planetis. Cap XXIII.

ISid. vbi ſupra. Quędã itaq; ſtellæ, ideo planetæ. i. errãtes dñr, quia per totũ mundum vario motu diſcurrunt. Vnde pro eo, ꝙ errant, retrogradę dñr, vel anomala efficiuntur. i. qñ particulas addant & detrahunt, cæterum qñ tñ detrahunt, retrogradæ dñr. Stationem autem faciunt qñ ſtant. Planetæ ergo ſunt ſtellæ, quæ non in cœlo fixæ ſunt, vt reliquæ, ſed in aere feruntur. Nam in Septentrionem interdum, interdum in Auſtrum, cõtra mundum, nonnunquã cum mundo feruntur. Quarum nomina Græca ſunt, pheton, phetõta, phirona, heſperus, ſtelbon: has Romani nominibus deorum ſuorum ſacrauerunt. ſ. Iouis, Saturni, Martis, Veneris, & Mercurij. Decepti enim, & decipere volẽtes in eorũ adulatione, qui ſibi aliquid ſm amorem præſtitiſſent, ſydera in cœlo oſtendebant dicentes, quod Iouis illud eſſet ſydus, & illud Mercurij, & cõcepta eſt opinio vanitatis hanc opinionem diabolus confirmauit, Chriſtus euertit. Ex imagine mundi. In ęthere, quod purus aer dr̃, & perpetuo ſplendore la-

tatur. Septem ſtellæ ſingulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum curſum planetæ, ideſt erraticæ dicuntur, hæ immenſa celeritate firmamenti ab Oriente in Occidentẽ rapiuntur, tamen naturali curſu mundum contraire probantur, ſicut muſca, ſi in rota circumferetur, ipſa tamen proprio motu cõtra reuolutionem eius ire videretur, hi planetę nunc ſuperius, nunc inferius propter obliquitatem ſigniferi vagantes, radiis Solis præpediti anomali, vel retrogradi, vel ſtationarij fiunt.

De Nominibus & proprietatibus ſingulorum. Cap. XXIIII.

PRimus itaque planetarum eſt Luna ſtellarum minima, ſed ideo maior cæteris vr̃, quia terrę proxima in primo circulo fertur. Huius corpus eſt globoſum natura igneum, ſed aqua permixtum, vnde & lumẽ proprium non habet, ſed in modum ſpeculi a Sole illuminat, & ideo Luna quaſi lucina. i. a luce nata nominatur. Quod autem quaſi nubecula in ea vr̃, ex aquæ natura eſſe dr̃. Dr̃ enim, ꝙ ſi aqua permixta non eſſet, terras vt Sol illuminaret, & ima ob vicinitatẽ nimio ardore vaſtaret. Globus eius multo amplior eſt terra. Hæc licèt quotidie violẽtia firmamenti ab Oriente in Occidentẽ feratur, tñ contra mũdum nitẽs omnia Zodiaci ſigna 27. diebus peruagatur, vel peragratur. Circulum autem ſuum 19. annis perambulare affirmatur. Luna 4 ſi rubeat vt aurũ, ventos oſtendit. Si in ſummo corniculo maculis nigreſcit, pluuidũ mẽſis exordium. Si in medio plenilunium ſerenum. Secundus eſt Mercurius, qui & ſtelbon forma globoſus, natura igneus, Lunam magnitudine vincens, lumen a Sole accipiens, ſigniferum 339 diebus percurrẽs. Tertius eſt Venus, q & heſperus Lucifer & veſper, rotũdus, igneus, cuncta mundum nitẽs vt Mercurius. Zodiacum percurrẽs 347. diebus. Quartus eſt Sol, forma ſphericus natura igneus, magnitudine terram octies vincens, oĩbus ſtellis lucẽ præbens, hic ab Oriente in Occidentẽ impetu firmamẽti fertur. Sed contra mũdum nitens totum Zodiacum 365. diebus graditur. Circulum autem ſuum 28 annis percurrere creditur. Quintus eſt Mars, qui & pyrois alias phirona, globboſus igneus, percurritq; Zodiacum duobus annis. Sextus Iuppiter, qui & phetonta, rotundus, temperatus, Zodiacum peragrans 12 annis. Septimus Saturnus, qui & pheton ſphericus. Zodiacũ 30. annis percurrens. Suus autem cuique color eſt, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Veſpero refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli ardens. Mutant autem colores a circulis propinquis. Nam frigidior in pallorem. Ardentior in ruborem. Ventoſus in horrorem. Ater in obſcuritatem.

De Motu eorum per proprios circulos. Cap. XXV.

EX ſphera. Planetæ ergo ſeptẽ ſunt, quorum altior & firmamento vicinior eſt Saturnus, poſtea Iuppiter, poſtea Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, de quibus ſupra. Hi mouẽtur cõtra firmamentum, ad hoc vt dici ſolet, vt retardent eius impetum. Alioquin ex velociſſimo motu illius poſſet deſtrui machina mundialis. Itaque in planetis duplex eſt motus. Motu enim violento rapiuntur a firmamento ab Oriente in Occidentem. Naturali vero contra firmamẽtum ab Occidente in Orientem. Oẽs aũt planetæ eccẽtricos ħñt. i. circulos quoſdã qui ħñt centrũ ſuum extra cẽtrum terrę. Sol quidem motu corporis ſui in mediatate deſcribit eccentricũ. Reliqui vero epicyclos. i. paruos circulos, vel potius ſpheras, qui terram non circueunt, ſed tñ vnũ circulum, qui eccentricus dr̃, & cum centro ſuo deſcribunt. Sol quidẽ directè mouetur cõtra firmamentum, iuxta illud Ouidij: Nitor in aduerſum, &c. Omnes ergo planetæ præter Solem, qui progreſſiuus tñ dr̃, Dñr progreſſiui, retrogradi, ſtationarij. Progreſſiuus dr̃ planeta, qñ mouetur ab initio ſui epicicli verſus finẽ. Retrogradus vero qñ mouetur a fine verſus principiũ. Stationarius qñ incipit eſſe progreſſiuus, & definit eſſe retrogradus, vel econuerſo. Directus etiã dr̃, qñ mouetur in ſuperiori parte epicycli. Indirectus verò, qñ in inferiori. Inter planetas autem duo luminaria principatũ habent. Ex lib. de natura rerum. Retrogradatio quinque ſtellarum eſt, cũ vniuſcuiuſq; earũ eſt circulus reuolutus. Cũ ergo fuerit ſtella in altitudine illius circuli, erit curſus eius in eam partẽ Oriẽtis, qui ſuo curſu erit addens in circulo ſignorũ, & ex hoc contingit, ꝙ cum fuerit in inferiore parte circuli reuoluti currit ad partẽ Occidentalẽ, & cũ fuerit curſus hic, qui eſt ad partẽ Occidentalẽ, vr̃ planeta retrogradus. Soli ergo & Lunæ nihil horũ accidit. Horũ ergo vniuerſi planetæ præter Lunã, cũ fuerint in ſuperiore parte circuli breuis, mouentur contra cœlum. Cum autem in inferiori, cum cœlo. Greſſus omniũ planetarum ſm ſeipſos ęquales ſunt gradibus, qui fiunt in tpibus ęqualibus, non tñ ſic apparet in circulo ſignorum. Saturnus & Iuppiter & Mars tardiores ſunt curſu Sole. Venus & Mercurius ſunt curſus velocioris Sole Luna eſt curſu Sole velocior, & non eſt ei retrogradatio, ſicut iam dictũ eſt ſuperius. Ex imagine mundi. Omnes autem planetæ 532. annis circulos ſuos peragunt, & eoſdem ex prius repetunt.

De diſtantia eorum ad inuicem. Cap. XXVI.

POrro a centro terræ abſides, id eſt circuli planetarum altiſſimæ ſunt, Saturno aũt in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Sole in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, Lunæ in Ariete. Medijs olim partibus & econtrario ad terræ centrum humillimę atq; proximę. A terra itaq; vſque ad firmamentum cęleſtis muſica menſuratur, ad cuius exem plar & noſtra fuiſſe affirmatur. In terra namq; ſit tonus. Gama in linea a. In Mercurio b. In Venere c. in Sole d. In Marte e. In Ioue f. In Saturno g. Profectò menſura muſicæ inuenitur, dum a terra vſq; ad firmamentũ. 7. toni reperiuntur. A terra namq; vſq; ad Lunam eſt tonus. A Luna vſq; ad Mercurium ſemitoniũ. Inde vſq; ad Venerem ſemis. Et inde vſq; ad Solẽ tria ſemitonia. Inde vſq; ad Martem tonus. Inde ad Iouem ſemis. Et inde ad Saturnum ſemitonium. Inde vero ad ſigniferum tria ſemitonia, quæ ſ. iuncta ſeptem tonos efficiunt. Tonus autem habet. 15. dc. 25. miliaria. Semitonium vero ſepties, eccaij. miliaria & ſemiſſem. Vnde & philoſophi ſeptem muſas finxerunt, qm̃ a terra vſque ad cęlum ſeptem conſonantias deprehendunt, quas homini naturaliter inſitas inuenerunt. Sicut enim hic mundus ſeptem tonis, & noſtra muſica ſeptem vocibus diſtinguitur, ſic corporis noſtri compago ſeptem nodis coniungitur, dum quatuor elementis corpus, in tribus viribus anima copulatur. Vnde & homo microcoſmus id eſt minor mundus dicitur, dum ſic cum ſono numeroq; cœleſti muſicæ par cognoſcitur. A terra itaque ad Lunam ſunt 15. dc. 25. miliaria. A Luna vero vſque ad Mercurium, 7. dccc. 82. miliaria, &c. Sunt ergo a terra vſque ad cœlum miliaria. c. & 9.

De Qualitatibus Saturni & Iouis & Martis. Cap. XXVII.

GViltel. de Conchis. Summus itaq; planetarum dr̃ Saturnus, in peragratione zodiaci fere 30. annos conſumens, vnde in fabulis ſenex fingitur. Hæc ſtella frigida & nociua eſſe dr̃ Hanc eſſe frigidam ſic probauerunt aſtrologi, cum ſcirent Solem exiſtentem in Cancro terras calore adurere, ſentiebãt in aliquo anno minus ſolito id contingere. Scientes autem ex natura Solis hoc non eſſe, quæſiuerunt quis planeta in eodem ſigno eſſet cum illo, reperientes quòd Saturnus, dixerunt ipſum cauſam frigiditatis eſſe. Ac inquis. cũ oẽ corpus ſtellæ ſit igneæ naturæ, qd probat motus & ſplẽdor, quomodo poteſt eſſe ſtella frigida. Nõ enim illud probo, quòd quidam dicunt ſtellam Saturni inde frigidam eſſe, ꝙ aquis congelatis eſt vicina, ſicut eſt Luna, ex vicinitate terræ & aquæ. Probatum eſt enim ſuperius, aquas congelatas ibi non eſſe. Verũ inquam plures ſunt ignis qualitates, quæ in quibuſdam corporibus ſunt diuiſę, in quibuſdam coniunctæ. Vt ergo eſt quoddam igneum calidum & non ſplendidum, ſic eſt & quoddam ſplendidum & non calidum. Illa enim ſola ſunt calida, quæ alicui ſpiſſæ & humidæ materiæ in qua accendantur ſunt vicina, hoc per ſolem poteſt probari, qui in conuallibus vbi aer eſt ſpiſſior, magnum exercet ſeruorem. In altiſſimis montibus propter aeris ſubtilitatem feruorem minime operatur, cuius rei ſunt indicium niues perpetuæ ibi exiſtentes. hac eadem ratione ſuper Lunam feruor non poteſt eſſe præ nimia Aetheris ſubtilitate. Sed dicis, ergo ſuper Lunam non eſt ignis. Dicit. n. Ariſtoteles non poſſe non calere. Aliud eſt calere, aliud feruere, Superior ignis calet, non feruet. vel cum Ariſtoteles hoc dixit de inferiore noſtro igne iuxta vulgarem ſermonẽ locutus fuit. Nomina porrò ſumpta à qualitatibus, tribus modis rebus attribuuntur, vel propter ſenſum, vel propter effectum, vel ſignum. Cum ergo Saturnus dicitur frigidus, effectui deputatur. Quid autem miraris, ſi quod non eſt frigidum frigus facit. Cum etiam hoc quod eſt calidum frequenter hoc agit. Alia, Serpillum, quæ nemo dubitat eſſe calida, meſſores frigefaciunt. Calor ignis cũ ſit ſiccus, nonne ferrum liquidum facit. Saturnus igitur ſi non eſt frigidus frigus generat. vel ſi Saturnum nec frigidum eſſe, nec frigus facere contendis, dic ꝙ frigus non facit, ſed ſignificat. Vnde propter illud, ꝙ frigus ſignificat, frigidus dicitur. hæc eadem ſtella dicitur maliuola, vel quia facit, vel quia ſignificat aliquid mali hominibus euenire, & maximè, quando eſt retrograda, vnde & in fabulis falcem deferre dr̃. Qui enim falcem geſtat, ſi retrocedit, lædit. ſi antecedit non ita. Poſt Saturnum eſt Iupiter, in peragratione zodiaci 12. annos conſumens: hæc ſtella eſt beniuola, quippe in qualitatibus eſt temperata, quod ex coniunctione eius cum Sole eſt probatum. Sed qm̃ inter Saturnum, & Martem quæ ſtellæ ſunt maliuolæ, eſt media. Cum igitur in ſuperiori, vel inferiori abſide ſui circuli exiſtit, temperatur illorum nociuitas, & minuitur eius beniuolentia, vnde in fabulis dicitur: Iupiter Saturnum patrem mundo expuliſſe, quia vicinior factus Saturno, naturalem ei aufert nociuitatem. Dicitur etiam adulterando diuerſos filios genuiſſe. Collocatus. n. inter planetas beniuolos & maliuolos, ſicut hic Iouis cum Saturno, vel Marte in terrenis diuerſa efficit. Tertius eſt Mars, Stella calida & ſicca, idemq; nociua, in biennio zodiacum peragrans. Sed inter duas beniuolas ſtellas, videlicet, Iouem & Venerem poſitus, eleuatus vel depreſſus in ſuo circulo ex eorum vicinitate minus eſt nociuus. In prœlijs dicitur dominari, quia calorem & ſiccitatem, ex quibus eſt impetus & animoſitas, confert. Calidi nanque, & ſicci ſunt animoſi.

De Cauſis retrogradationis. Cap. XXVIII.

CVm aũt naturalis motus planetarum ſit ab oriente in occidentem, quõ retrogradari vel ſtare iſti tres dicuntur, ꝗ inde audiui expediam, nullum tñ de his affirmans. Dicunt ergo quidam, ſolem eſſe attractiuæ naturæ, cum iſti planetę præcedunt ſolem ſi propinqui ſunt, attrahit eos ad ſe, vt adamas ferrũ vel magnes. Sin aũt remotæ cogit illos ſtare, donec tranſierit illos. Alij dicunt eos nunquã ſtare videri tñ ꝙ ſtent. Cum enim igneæ ſint naturæ neceſſe eſt ꝙ moueantur. Videntur aliqñ ex alti & thesi ſtare vel retrogradari. Conſtat aũt inter aſtrologos vnumquodque de planetis prædictis qñque plus ſolito remoueri a terra, tuncq; eleuantur quandoque plus ſolito verſus terras deſcendere, quod deprimi dicimus. Cum enim Sol ſit fons caloris, calor aliquo ſuperiora & inferiora deſiccat. Vnde corpora iſtorũ plus ſolito leuia aſcẽdunt. Si uerum ad nutrimentum ſui plus ſolito humorem attrahat, reddit illa plus ſolito grauia, vnde plus ſolito deſcendunt. Sunt qui dicunt hoc ex qualitate circulorum cõtingere, quia in quibuſdã locis deprimuntur, in quibuſdã exaltantur, & deprimuntur circuli aliqñ rectè, aliqñ obliquè. Dum ergo recto modo exaltãtur vel deprimuntur, quia ſemper ſub eadem parte ſigni eſſe dñt, ſtare creduntur, ſi obliquè retrogradi. Chaldæi aliã retrogradationis iſtorum rõnem reddiderunt, q̃ talis eſt. Eſt vnus circulus qui æqualiter diſtat a terra, ſub quo planetę diſcurrunt, hic eſt zodiacus. Præter hunc cõem circulũ hñt vnuſquiſq; iſtũ ſupiorũ planetarũ duos circulos. Vnũ eccẽtricũ, q in vna ſui parte eſt remotior a terra, in alia propinquior, q ex eoius cõtra firmamentũ nititur. Alterũ epicyclũ qui totus ſupra pẽdet, hic poſitus in ipſo ecẽtrico, quẽadmodũ & ipſe contra firmamentũ nititur, in quo ipſe planeta fixus motu ipſius cõtra firmamentum rapitur, quia ẽm ipſos planeta nõ mouetur, ſed motu epicycli quo ſitus eſt voluitur. Scimus aũt ꝙ ſi maxima rota in qua eſſet cereus inextinguibilis accenſus, ſuper caput noſtrũ ab oriẽte in occidẽtẽ moueretur, dũ illa pars rotæ in aqua eſſet cereus accẽſus eſſet ſuperior, videreť cereus ad oriẽtẽ moueri cũ eadẽ pars rotę deſcẽderet, videreť ille cereus nec ad oriẽtẽ nec ad occidentẽ moueri, ſed ſtare. Cum aũt eadẽ pars eſſet infima ab occidente ad orientem videretur retrogradari pdictus cereus. Cũ vero eadem pars rotæ aſcenderet, videretur ſtare. Simile contingit in quolibet iſtorum planetarum, vnde & geminus eſt locus ſtationis, vnus progreſſionis, & vnus retrogradationis.

De Qualitatibus Veneris, ac Mercurij, & eorum diſpoſitione. Cap. XXIX.

QVartus planetarum iuxta Platonem eſt Venus, ſtella videlicet temperata in qualitatibus, vnde & beniuola dr̃, modo in 13. menſibus, modo in 12. zodiacum percurrens. Dr̃ aũt cum Marte adulterata, quia in ſuperiori parte ſui circuli exiſtens, facta Marti vicina, minus eſt beniuola Quintus eſt Mercurius, fere in anno curſum ſuum perficiens, cum quo Venus adulterata dr̃, cũ ſ. in inferiori parte ſui circuli ſe illius commiſcet qualitatibus. Ideo aũt dixi iuxta Platonem, quia Aegyptij (quos ſecutus eſt Plato) dixerunt ſolem eſſe ſtatim poſt Lunam, ſupra ipſum vero Mercurium, ſupra Mercurium Venerem. Chaldæi aũt (quos ſecutus eſt Tullius) voluit poſt Lunam eſſe Mercurium, ſupra quem Venus, ſupra quem Sol. Quodq; de ordine iſtorum trium diuerſa ſenſerunt, ex circulis eorũ cõtingit. Circuli nãq; Veneris ac Mercurij ſunt epicycli. i. ſupra terrã exiſtentes, nil de illa cõcludentes. Horũ circulorum centrũ eſt in Sole, ſc. I mercurialis in medio Solis, venereus ſupra mediũ. Dũ ergo Venus, & etiam Mercurius in ſuperioribus circulorũ ſuorum exiſtũt, verè ſupra Solẽ ſunt. Cũ verò in inferioribus circulorũ ſuorum ſunt, verè infra Solem ſunt, ſemperq; Mercurius propinquior eſt Soli. Ad hoc itaq; reſpiciẽtes Chaldæi, ꝙ qñq; inferiores ſunt Sole, tũcq; liberius appareant, Sol enim non tm̃ apparentię illorum oculis ſuprapoſitus, quantũ ſubiectus ſubducit. Ideoq; dixerunt Solem illis ſuperiorẽ Plato verò, & Aegyptij conſiderantes quantũ poſſint plus eleuari, viderunt, ꝙ Sol nõ eleuatur tm̃ quantum Mercurius, nec Mercurius quantũ Venus, & ideo Solẽ inferiorem Mercurio, & Mercuriũ Venere indicauerunt. Cui ſententiæ, videlicet, ꝙ Sol ſit ſub Venere, & Mercurio nos potius accedimus. Cũ enim Luna ſit frigida, & inde neceſſe eſt, vt Sol, qui calidus eſt, & ſiccus, ſit ei cõiũctus, quatenus ex calore Solis tẽperetur Lunę frigiditas, ex ſiccitateq; humiditas, ne cũ Luna terræ vicina ſit, & in ea magis dñans, ſi diſtẽperati radij eius ad terrã venirẽt, illã diſtẽperarent. Præterea cũ Luna proprio careat ſplẽdore, illuminatť a Sole. Oportet ergo, ꝙ fonti luminis ſubiecta ſit ſine medio.

De

De iſtorum retrogradatione. Cap. XXX.

ISti quēadmodū cæteri planetę ab occidēte in orientē, impetu tñ firmamenti ad occaſum & ortum quotidie referuntur. Sic enim ſoli cōcurrunt, vt Mercurius plus duobus & triginta gradibus ab eo non elōgetur, Venus plus. 45. Sed cum in id ſpacium veniunt, ad Solem recurrunt. Mercurius fere in anno zodiacū circuit. Venus aūt in illo anno in quo frequētius ſtat & retrograditur plus 12. mēſibus in circulo nō conſumit. Alio quoq; anno qñ rectior incedit. 11. Habent etiam matutinos & veſpertinos ortus, quia qñ īnocti ſoli ſplendore illius occuluntur retrogradientes apparere incipiunt mane ante ſolem, quæ dr̄ matutina effulſio. Aliqñ ſolem præcedunt, tuncq; Sole merſo apparere incipiunt, tuncq; dr̄ veſpertina effulſio. Si ante Solem in ortum diu viſæ applicant ſe ad Solem, & incipiunt non videri, dr̄ matutinus occaſus. Achronico ortu nunquam oriuntur, quia nunquam integro diametro a Sole diſtant. Venus autem vna & eadem die ante Solem vr̄, tūc lucifer vocatur. In fine autem eiuſdem poſt Solem vr̄, & tunc heſperus vocatur. Sed dicis. Cum planetę ſm aſtrologos ſint eiuſdem velocitatis, circuliq; iſtorū fere ſint æquales, vnde poterit eſſe, quod Venus in principio noctis videatur poſt Solem, & in fine eiuſdem ante Solem. At vt ſuperius demonſtratū eſt, venus qñque Sole ſuperior eſt, qñq; inferior. Vnde & poſt Solem vr̄ in veſpere, & ante Solem in mane, non ergo localiter in fine & in principio eiuſdem noctis, Solem pcedit & ſequitur, ſed altitudine ſua poſt ipſum & ante ipſum videtur. Quod nunquam continget, niſi qñ Sole ſuperior exiſtit.

De Retrogradatione Solis & Lunæ. Cap. XXXI.

SOlem ergo ſicut & alios planetas ab occidente in orientem naturali motu moueri generalis ferè ſententia omnium philoſophorum fuit. Cum enim Aries ſit poſitus ſic, quòd quaſi ſit in medio cęli, inter illū & oriētē eſt Taurus, deinde Gemini, poſt Cancer in oriēte. Inter eūdē & occidētē ſunt Piſces, poſt Aquarius, in occidēte Capricornus. Si ergo Sol ab oriēte in occidētē tenderet, in ſignum verſus occidentem poſitum id eſt in Piſces ab Ariete tranſiret, inde in cætera. Cū autem ab Ariete in ſigna verſus orientem, prius in Taurum, deinde in Geminos tranſeat, ſine cunctatione iudici j ab occidente in orientem credatur moueri. Fuit etiam neceſſe quòd ſic moueretur. Cum enim firmamentum ab oriente in occidentem tendat, ſi planetę illi non cōtracorrerent, tantus eſſet in terris impetus, quòd nil ſtare, vel viuere poſſet in eis. Vt ergo rapido motui firmamenti obuiarēt, impetumq; illius temperarent in contrarietatem motus retorti ſunt. Sed quamuis contra firmamentum moueantur, quotidie tñ ad occaſum & ortum ſecū illos refert. Cum enim Sol ab occidente in orientē motu proprio mouetur, niſi a firmamēto rapto motu econtrario referretur, 6. menſibus continuè eſſet ſuper terram, beneficijs noctis careremus. Alijsq; ſex menſibus inferius currens hemiſpherium, ad nos non aſcenderet, ſicq; ſex menſibus die careremus. Sed fortaſſe dicis, cum planetę ſint extra firmamentum, quo modo poſſunt a firmamento referri, & maximè Luna, quæ eſt ab illo remotiſſima. Reſpondeo. Nonne ſuperius probauimus ignem, vel æthera eſſe firmamētum. Illud quod homines in aquæ colore modo pellis extenſum ſibi confingunt nihil eſſe. Vnde etiam ſi extra firmamentum eſſet, impetu illius moueri poſſet. Impetu enim alicuius maximi, videmus minima quæ extra ipſum exiſtunt frequenter moueri.

Falſa Opinio de concentu cœli. Cap. XXXII.

EX imagine mundi. Deuſq; ſignifer primus circulus. 12. ſignorum diuiditur in duodecim partes per latum, ſub his feruntur, 7. planetæ, & hi ſeptem orbes (vt dicitur) cum dulciſſima armonia mouentur, ac ſuauiſſimi concentus eorū circuitione efficiuntur. Qui ſonus ad aures noſtras ideo non peruenit, quia vltra aerem fit, & eius magnitudo noſtrum auditum anguſtum excedit. Nullus enim ſonus a nobis percipitur, niſi qui in hoc aera efficitur. Rabi Moyſes. Dixerunt quidam plures cœlos facere ſonum magnum & horribilem, & hoc per ſimilitudinem, quia etiam corpora parua, quæ inferius ſunt, in feſtinatione ſua ſonum magnum faciunt. Quanto magis corpora Solis & Lunæ atq; ſtellarum, quæ plus habent & magnitudinis & feſtinationis, vnde & Pythagorici voces ſuaues & concordes hoc habere crediderunt, & antiqui oēs Hebræi cum Pythagoricis conuenerunt. Actor. Hoc ideo fortaſſis Iudæi dixerunt cortici literę ſemper carnaliter & inaniter adhęrētes. Quia ſcriptum eſt in lib. Iob. Quis enarrabit cęlorum rationem, & concentum cęli quis dormire faciet. Verum hæc opinio a prudentibus viris nequaquam recipitur, quia cum ſonus materialis abſque reſiſtentia rei ſolidæ nunquam fiat, in illo cęleſti ſpacio quo ſydera voluuntur, vbi puriſſimus ac ſubtiliſſimus ignis, vt pote purum elementum totum occupat, ſonus vel cantus fieri naturaliter poſſe negatur. Sed hinc oritur quæſtio difficilis, qualiter in cœlo empyreo vbi procuidubio puriſſimæ & quietiſſimæ ſunt animæ omnium ſanctorum iuxta Beati Gregorij ſententiā futura ſit laus vocalis. Ob hoc autem præcipuè prædicta ſententia de cœlorum concentu reſpuitur, ne antiquus ille ſuperſtitionis error de cultu cœleſtium ſyderum, ideſt Solis ac Lunæ & vniuerſæ militiæ cœli, tanquam non ſolum vitam & ſenſum ac motum, ſed etiam numinis aliquid in ſe habentium, apud nos etiam locum habere videatur.

De Quatuor celis vel ſpheris habentibus ſtellas. Cap. XXXIII.

RAbi Moyſes. Cęlum quidem Mercurij & Veneris olim inter aſtrologos in ambiguitate fuerūt, vtrum ſub ſole ſit an ſupra Solem. Antiqui quidem opinantes eos eſſe ſupra Solem. Sed poſtea Ptolomeus ordinauit eos ſub Sole. Qui autem ſupra Solem eos eſſe dixerunt, quinque ſpheras eſſe putauerunt. ſ. Lunæ ſpheram, quæ propinquior eſt nobis omni alia. Et ſpherā Solis, quæ ſupra illam eſt, & ſpheram quinq; ſtellarum erraticarū, & ſpheram ſtellarum fixarum, & vltimum cœlum omnes circūuolans in quo non eſt ſtella. Sicq; numerus cęlorum ſiue ſpherarū habentium ſtellas eſt quaternarius & ſuper hos vltima ſpera. Dixerunt autem Philoſophi quòd cęlum Lunæ virtutem habet cremētalem in elemento aquæ, & ad hoc dant pro ſigno crementum maris cum Lunæ incremento, & diminutionem ſimiliter. In Sole vero manifeſtum eſt quomodo radius eius incrementum ignis mouet, ſicut crementum frigoris in elongatione eiuſdem apparet. Similiter & ſphera ſtellarū erraticarum cōparationem habet ad aerem in exiſtendo principium qualitatū eius, & in mouendo ipſum, & propter multitudinem mutationum iſtius ſpheræ, & ipſum motum. ſ. retrogradationis & ſtationis ac progreſſionis. Eſt in aere facilior tranſmutatio ſm multos modos quàm in alio elemēto. Sphera vero ſtellarū fixarū eſt principium motus in terra, & ideo pōt eſſe, ꝙ tardetur motus terrę, propter tardationem ſtellarum fixarum in ſuo motu.

De Duodecim ſignis zodiaci. Cap. XXXIIII.

EX imagine mundi. In medio aūt firmamenti ſunt. 12. ſigna per tranſuerſum diſpoſita, ęqualiter per circuitum diſtincta. Horum diſpoſitio Græcè dr̄ zodiacus, Latinè ſignifer, eo ꝙ in eo ſunt ſigna quę animalium habent nomina. Zodion enim animal dr̄. Ex compoto. Sciendum eſt aūt, quod ſol quolibet menſe intrat ſignum aliquod, quod ſm eccleſiam debet fieri. 15. Kalend in quolibet menſe. Ad ſciendum autē ordinem & nomina ſignorū dantur hi verſus. Eſt Aries Taurus Gemini Cancer Leo Virgo. Libraq; & Scorpius arcitenens Capricorno. Aquar. Piſces. Igitur. 15 Kalend. Aprilis, qui dies eſt in Martio, Sol intrat Arietē, in quo ſigno mundus factus eſſe dr̄, & creditur. ſ. circa principium veris. 15. Kalend. Maij intrat Taurum, & ſic per ordinem ſignorum & menſiū. Licèt ergo ſigna ſint æqualia, ſicut dicunt aſtronomici, nō tñ eccleſia ponit ea æqualia. Plures. n. dies qñq; ſunt in vno ſigno, q̄ in alio, cum vnus menſis plures habeat dies quam alius, vnde plures erunt gradus vnius ſigni q̄ alterius. Gradus autem dr̄ ſpacium, quo Sol motu ſuo tranſit in zodiaco in die naturali. Et ſignū dr̄ duodecima pars zodiaci. Ex iam dictis poteſt ſciri, quoto gradu alicuius ſigni ſit Sol in quocunq; die. Videndum eſt enim vtrum ſit in menſe antè 15. Kalend. vel poſt. Si dies de quo quæris in quo gradu ſui ſigni ſit Sol illo die, ſit ante 15. Kalendas, computa quot dies tranſierunt a 15. Kalendas præcedentis menſis, & toto gradu illius ſigni quod ſol tunc intrauit erit Sol. Si aūt dies illa eſt poſt 15 Kalend. vide quot diebus poſt, & toto gradu illius ſigni qd̄ Sol tunc intrauit, erit Sol.

De Significationibus nominum eorum. Cap. XXXV.

EX imagine mundi. Primum ergo ſignum eſt Aries, conſtans ex pluribus ſtellis, quia ſicut Aries tota æſtate in dextro, & tota hieme in ſiniſtro latere cubat, ſic Sol ſub illo ſigno gradiens, dextram partem cœli perambulat. Secundum dicitur Taurus ob ſignificationem, quòd Sol ſub illo poſitus radiorum ſuorum cornua fortius erexit, & terram arabilem reddit. Tertium Gemini, quia Sol ſub illo duobus amplius diebus, quàm ſub alijs moretur. Quartum Cancer, & ſignificat, quod ſicut Cancer retrocedit, ſic Sol ad illud ſignum veniens curſum ſuum retroflectit. Quintum Leo, deſignans ſicut in anteriore parte calidæ naturæ eſt, & poſteriore parte frigidæ, ita Sol in illo ſigno menſem Auguſtum prius facit calidum, ad extremum tepidum. Sextum eſt Virgo ob ſignificationem, quia ſicut Virgo non parit, ſic & Septembris menſis illius ſigni nihil gignit. Septimum Libra, ſignans ꝙ Sol æquinoctium faciat, cum ſub illo ſigno ambulat. Octauum Scorpius, pro ſigno grandinum poſitus, quæ illo menſe. ſ. Nouembri in quibuſdam terris crebrius facit. Nonum Sagittarius, deſignans crebros fulminum ictus, qui in Decembri contingunt in aliquibus locis. Decimum Capricornus, quia ſicut capra alta petit, ita tunc Sol ad altra conſcendit, extrema pars eius deſinit in Piſcem, quod ſignificat finem illius eſſe pluuialem. Vndecimum Aquarius, ſignans quòd ſolaris

lutis nubibus vndoſum eſt illud tempus. Duodecimum Piſces, quod tempus pluuiale deſignat.

De Ratione numeri ſignorum. Cap. XXXVI.

ALbumaſar. Quicquid in hoc mũdo naſcitur & occidit, ex quatuor elementis eſt compoſitum, tribus interſtitijs educatum. ſ. principio medio & fine, quæ. ſ. tria in illa quatuor ducta duodecim producunt. Cum ergo huic numero ſignorum numerum reſpondere conuenerit, duodecim ſigna in zodiaco eſſe oportuit. Præſunt ſiquidem hæc ſigna quatuor elementis, eorũque tribus interſtitijs. Sunt quippe ſtellarum loca non ſua, ſeorſum ſubſtantia generationes eorum & corruptiones mouentia. Sed ſuper inferiorem mundum oriendo & occidendo ſtellasque diſcurrentes recipiendo. Sic etiam elementa non per ſeipſa reſoluuntur, rerum nec generationes aut corruptiones producũt. Sed & temporum alterationes, elementorum reſolutiones, generationum quoq; cauſæ eadem conſequuntur. Sic itaq; circuli ſigna, mundi præſunt quatuor elementis, eorumq́; tribus inter ſtitijs, vt re & numero neceſſe erat, quod expoſitione plenius vel planius conſtabit. Præeſt enim Aries igni, Taurus terræ, Gemini aeri, Cancer aquæ. Deinde initio reperito Leo item igni, Virgo terræ, Libra aeri, Scorpio aquæ. Deinde repetito ordine Sagittarius igni, Capricornus terræ, Aquarius aeri, Piſces aquę. Primus itaq; ſignorum ordo elementorum primum ſortitur inſtcititium ideſt genituræ initium. Secundus ordo ſecundũ, quod vita medium eſt. Tertius tertium. Sunt ergo de ſignis tria quidẽ ignea, tria terrea, tria aerea, tria aquatica. Præeſt enim Aries calido ſiccove generationi genituræ, vel vegetationi ad vitam, ad incrementum atq; nutrimentum animantium atq; graminũ apto. Leo minus ipato matutĩnq; rerum ſtatus. Sagittarius nociuo corrumpenti diſſoluẽtiq; animantium ac graminũ compagem. Taurus frigido ſicco genituræ amico, vt agro fertili graminumq́; & animantiũ nutrimentis. Virgo inutili & inepto, vt ſint agri ſteriles, & id genus. Capricornus nociuo & diſſolutiuo æquale eſt cęuum & terra grauis. Gemini calido humido temperato, ſuaui rerum genituræ fomentisq; apto, quales ſunt odores ſuaues confortatiui. Libra croſſo & turbulento, vt ſunt venti & vapores pingues. Aquarius graui & corrupto, vt vaporibus fœtidis, grauiq; aeri. Cancer humido temperato dulci nihilominus rerum naturis & nutrimentis alias incremẽtis idoneo, quales ſunt humores ſuſtẽtatiui. Scorpius minus habili, quales ſunt humores ſalſi animantium graminumq́ue naturæ inutiles. Piſces corrupto diſtemperato & diſſolutiuo, vt ſunt lacunę & paludes obſcenę. Quatuor ergo rerum generationibus præſunt & quatuor corruptionibus. Habentq́ue iſta ſignacula duodecim ſuas quoque vires & proprietates in diuerſis accidentibus ex quatuor elementorum tribus interſtitijs.

De Diſpoſitione eorum. Cap. XXXVII.

GVilelmus de Conchis. Signorum itaq; talis eſt diſpoſitio, quòd Cancer nobis eſt propinquius in confinio noſtræ habitabilis & torridę zonę. Deinde Leo aliquãto deſcendit verſus orientem, poſt Virgo, deinde Libra in medio torridę zonę exiſtens, vltra quam eſt Scorpius, deinde Sagittarius, poſt quem eſt Capricornus a nobis remotiſſimus, deinde obliquè aſcendendo eſt Aquarius, poſt illum Piſces, deinde Aries in medio torridę Libræ oppoſitus, ſupra quem eſt Taurus. Deinde Gemini, poſt Cancer, & illud ſignum in quo quilibet planeta eſt creatus, eius domicilium vocatur. Eſt ergo ſecundum Aegyptios Cancer domiciliũ Lunæ, Leo Solis, Virgo Mercurij, Libra Veneris, Scorpius Martis, Sagittarius Iouis, Capricornus Saturni, Libra Veneris. Sed quoniam adhuc reſtabant quinq; ſigna, minoribus planetis attribuerunt ea, concedentes Saturno Aquarium, Ioui Piſces, Marti Arietem, Veneri Taurum, Mercurio Geminos. Sol ergo & Luna ſingula habent domicilia, reliqui bina. Sed primum & proprium domiciliũ dicitur in quo eſt planeta creatus, reliquum dicitur ſecundum. Omnis planeta maiorem habet poteſtatem in proprio domicilio, quàm in alieno. Maiorem in proprio & primo, quam in ſecundario. Hęc quoque duodecim ſigna iuxta qualitates elementorum, aſtrologi in quatuor diuiſerunt, aſſerentes Arietem Leonem & Sagittarium eſſe calidos & ſiccos. Taurum Virginem & Capricornum frigidos & ſiccos. Geminos Librã & Aquariũ, calidos & humidos. Cacrũ Scorpionem Piſces, frigidos & humidos. Quædam etiam maſculini ſexus, quædam fœminini eſſe dixerunt, quæ omnia quaſi falſa & nugatoria præterire duximus.

De Ratione ordinis eorum. Cap. XXXVIII.

ALbumaſar. Mirantur autem nonnulli cur inter ſigna naturali ordine intermiſſo, poſt igneum non ſtatim aereum, ſed terreum ſuccedit. Quibus huiuſmodi ratio non ineptè reſpondet, quod elementa ſimpla calor, frigus, ſiccitas, humiditas, ipſa quidem corpora non ſunt. Sed omnium corporum origo et eorum quæ vulgo elementa dicuntur, quodq; licèt ex pluribus illorum congeſtum ſit, ſingula tñ ex ſingulis ſuperant, vt in igne licèt calida & ſicca, calor tñ ſuperat, ſic in terra licèt frigida & ſicca, ſiccitas tñ exuperat, ſic in aqua frigus. Demũ quoque humor in aere ꝑpõderat. Sunt.n. elementorũ calor & frigus actiua, ſiccitas & humiditas paſſiua. Et calor qdẽ rerũ gñationẽ agit, frigus aũt corruptionẽ. Ideoq; in ſignorũ cõpoſitione ab igne ſumit initiũ, quia calor in igne ſuperat, qui eſt principiũ generationis & motus animantiũ. Aqua vero vltimũ locũ tenet, in qua frigus ꝑeſt, quod genituram corrumpẽs, vitæ internicies eſt, primaq; eſt in rebus generatio, poſtrema corruptio. Ideirco merito primam extremitatẽ ignis, ſecundã aqua ſortitur. Item qm̃ oẽs animalis vitæ paſſiones inter principiũ & finẽ ſunt. Actiua quidem principij & finis extremitates, paſſiua vero medium locũ obtinere debuerunt. Item cùm oĩs in mundo generationis cęleſtia corpora cauſa exiſtant, his aũt in ordine elemẽtorũ ignis proximus ſit. Primum enim eſſe debuit elemẽtũ caloris, frigoris aũt qđ contrariũ erat vltimum. Qm̃ aũt vt in igne calor, ſic in terra ſiccitas abũdat, poſt igneũ ſignũ, ſtatim terrenum ſuccedere debet, primo quidem ꝑꝑ cognationem. Eſt enĩ ſiccitas caloris cognatione quadã conſequens. Deinde vero ex vtriuſq; principalitate, vt enĩ inter actiua calor, ſic inter paſſiua ſiccitas virtute quadã ꝑcedit. Cum ergo in ordine ſignorum primũ locũ ignis, quartũ aqua poſſideat. Poſt ignem aũt ſecundo loco terra ſuccedat, aeri tertium relinqui neceſſe eſt. Præterea cum ſignorũ virtus omnium gñationum cauſa exiſtat. Gñatio vero maris & fęminæ coitu fiat, & actio quidẽ maſculi, paſſio vero fęminæ. Sic ignea & aerea ſigna maſcula, terrea vero & aquatica fęminea fore conueniebat, eo ꝙ inter elementa duo ſuperiora. ſ. ignis & aer actiua ſunt. duo vero inferiora paſſiua. Hac itaque ratione Aries maſculinum ſignum eſt: Taurus fœmineum. Sicq́; Gemini maſculinum: Cancer fœmininum, & ita per ordinem. Item cũ ſignorum ordo quotidiana conuerſione mundum ambiens, diei noctisq́; viciſſitudines alternet. dies vero calidæ ſunt naturæ, noctes vero frigidæ. Noxq́; diem immediatè ſequatur: Arietem diurnum: Taurum nocturnum. Itemq́; Geminos diurnũ, & Cancrum nocturnum eſſe ratio poſtulauit.

De multiplici diuiſione ſignorum. Cap. XXXIX.

ALcabitius. Zodiacus ergo. i. circulus ſignorum diuiditur in duodecim partes æquales. & hæ partes vocantur ſigna. & referuntur ad imagines quæ ſub eodem circulo ſunt. Vnumquodque iſtorum ſignorum diuiditur in triginta partes æquales, quæ dicuntur gradus. Et gradus diuiditur in ſexaginta minuta. & minutum in ſexaginta ſecunda. & ſecundum in ſexaginta tertia. Similiter q̃ ſubcadunt minuẽdo vſq; ad infinita. Et ſex ex his ſignis ſunt Septentrionalia. i. ab initio Arietis vſq; in finẽ Virginis. Et ſex meridiana, ideſt ab initio Libræ vſq; in finem Piſcium. Item ſex ex illis dñr directè aſcendentia. i. ab initio Cãcri vſq; in finem Sagittarij. Ex ſex dñr tortuosè aſcendẽtia. i. ab initio Capricorni vſq; in finem Geminorum. Et tortuosè aſcendentia obediunt directè aſcendentibus, hoc eſt duo ſigna q̃ fuerint vnius lõgitudinis a capite Cancri obediunt, ſibi vt Gemini Cancro, Taurus Leoni, Aries Virgini, Piſces Libræ, Aquarius Scorpioni, & Capricornus Sagittario. Et duo ſigna quæ fuerint vnius longitudinis a capite Arietis dñr concordantia in itinere. vt Aries & Piſces, Taurus & Aquarius, Gemini & Capricornus, Cãcer & Sagittarius, Leo & Scorpio, Virgo & Libra. Et vocatur medietas circuli, q̃ eſt ab initio Leonis vſq; in finem Capricorni medietas Solis, quia Sol in oĩ hac medietate habet principatum, ſicut hñt alij planetæ in ſuis terminis. Et alia medietas, q̃ eſt ab initio Aquarij vſq; in finẽ Cancri vocatur medietas minima, & eſt medietas Lunæ, quia Luna ſimiliter habet in hac medietate principatum, ſicut Sol in maxima. Et vocatur illa medietas, quę eſt ab initio Arietis vſq; in finem Virginis medietas calida. Et alia q̃ eſt ab initio Libræ vſq; in finẽ Piſcium, medietas frigida. Et vocatur illa pars quarta circuli q̃ eſt ab initio Arietis vſque in finẽ Geminorum, quarta calida & humida, vernalis, puerilis, ſanguinea. Et illa q̃ eſt ab initio Cãcri vſq; in finem Virginis dr̃ quarta calida & ſicca, autũnalis, melãcolica, & ſignat initiũ mediocris ætatis. Et illa quæ eſt ab initio Capricorni vſq; in finem Piſcis dicitur quarta frigida & humida. ſimul hiemalis flegmatica. Omnibus autem planetis qui feruntur in his ſignis, non quòd ſint in eis, ſed quia feruntur ſub eis, hoc eſt in directo cornu altior & promptior circulo ſignorum. Et curſu tardior eſt Saturnus, deinde Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quæ eſt terræ propior, & curſu omnibus velocior.

De Domibus planetarum in duodecim ſignis, & earum exaltationibus. Cap. XL.

HAbent quoq; planetę in his ſignis poteſtates quaſdam per naturam, quaſdam per accidens. Per naturam ſunt hæ, domus, exaltatio, terminus, triplicitas, & facies. Domus hæ ſunt, Aries & Scorpius domus Martis. Taurus & Libra domus Veneris,

ris. Geminis & Virgo domus Mercurij. Cancer domus Lunæ. Leo domus Solis. Sagittarius & Piſces domus Iouis. Capricornus & Aquarius domus Saturni. Signa aũt, in quibus dũ fuerint planetæ dñr gratulari. Et dñi eorũ, ſm Dorotheum ſunt hi. Saturnus, dum intrat Aquarium, gaudere dr̃. Et Iuppiter in Sagittario. Mars in Scorpione. Venus in Tauro. Mercurius in Virgine. Sol exaltatur in Ariete, hoc eſt in 19. grado eius. Luna aũt in tertio gradu Tauri. Saturnus in 21. gradu Libræ. Iuppiter in 15. grado Cãcri. Mars in 28. gradu Capricorni. Venus in 27. gradu Piſcis. Mercurius in 15. gradu Virginis. Caput draconis in tertio Geminorum, & cauda in quarto gradu Sagittarij. In ſeptimo autem ſigno ab exaltatione vniuſcuiuſque planetæ in ſimili gradu erit eius diſtantia, verbi gratia. Sicut Sol exaltatur in 19. gardu Arietis, ita in 19. gradu Libræ cadit, & ſic de cæteris. Ptolemeus autem ponit Arietem totum exaltationem Solis, & Taurum totum Lunæ, & ſic de cæteris ſimiliter.

De triplicitatibus eorum, ac terminis & faciebus. Cap. XLI.

Triplicitates verò ſic diſtinguimus. Oĩa quidem tria ſigna, quę in vna natura vĩt cõcordare, faciunt triplicitatẽ. Aries ergo & Sagittarius & Leo faciunt triplicitatem primam, quia vnumquodq; iſtorũ ſignorum eſt igneũ, maſculinum, diurnum, calidum. ſ. ac ſiccũ, colericum, ſapore amarum. Eſt ergo hæc triplicitas Orientalis, cuius dñi ſunt in die Sol, poſt Iuppiter, deinde Saturnus. Et in nocte Iuppiter, poſt Sol, deinde Saturnus. Triplicitas ſecũda eſt ex Tauro & Virgine & Capricorno, quia hęc ſigna ſunt fęminea, nocturna, terrea, frigida. ſ. & ſicca, melancolica, ſapore acida, meridiana. Huius autẽ triplicitatis domus eſt in die Venus, poſtea Luna, deinde Mars. Tertia triplicitas eſt ex Geminis & Libra & Aquario, quia hæc ſigna ſunt maſculina, diurna, ſanguinea, calida. ſ. & humida, & aerea, accideo· ali autẽ ſapore dulcia. Cuius triplicitatis eſt in die dñs Saturnus, poſt Mercurius, deinde Iuppiter. Et in nocte Mercurius, poſt Saturnus, deinde Iuppiter. In mane eſt Saturnus, & in meridie Mercurius. in veſpere Iuppiter. Quartã verò triplicitatem faciunt Cãcer, Scorpio, Piſces: hæc enim ſigna ſunt fœminea, nocturna, ſeptentrionalia, aquatica, flegmatica, frigida & humida, ſapore ſalſa. Cuius triplicitatis dña eſt in parte prima diei Venus, in ſecũda Mars, in tertia Luna. In nocte Mars, poſt Venus, deinde Luna. Quatuor ergo ex his ſignis dñr mobilia. i. Aries, Cancer, Libra, & Capricornus. Et quatuor fixa. ſ. Taurus, Leo, Scorpio, & Aquarius. Reliqua vero quatuor. i. Gemini, Virgo, Sagittarius, & Piſces, ſunt communia. Dñr mobilia, quia qñ Sol intrat aliqđ iſtorum ſignorũ mouetur. i. mutatur tp̃s. Fixa verò dñr, quia qñ Sol in eis eſt tp̃s figitur. i. in eodẽ ſtatu perſeuerat. Alia cõia. i. medietas eorũ erit vnius tpis, & medietas alterius, verbi gratia. Qñ Sol ſignum Arietis ingreditur, mutatur tp̃s. i. mutatur hiems in ver. Et qñ intrat Taurum figitur. ſ. tp̃s vernale. Qñ verò Sol ingreditur Geminos, fit tp̃s cõe. i. dimidiũ erit veris, & dimidiũ æſtatis, & ſic de cæteris. Habet quoque in vnoquoq; ſigno 5. terminos per diuerſos gradus diſpoſitos. Nã ab initio Arietis vſq; ad ſextum gradũ eiuſdem Arietis, eſt terminus Iouis. Et a 6 vſq; ad 12. terminus Veneris. Et a 12. vſq; ad 20. terminus Mercurij. Et a 20. vſq; ad 25. terminus Martis. Et a 25. vſq; ad 30 Saturni. Facies aũt ſunt hæ. Vnumquodq; ſignũ diuiditur in tres partes æquales, & vnaquæq; pars ex 10. gradibus conſtat, & vocatur facies. Quarũ initiũ a primo gradu ſigni Arietis. Prima ergo eſt a primo gradu Arietis vſq; in 10. & datur Marti. Secunda vſq; ad 20 gradũ, & dat Soli, qui ſuccedit ei in ordine circulorũ. Tertia vſq; in finẽ prædicti ſigni, & eſt Veneris. Sir prima facies Tauri & Mercurij, & ſic per ordinem notantur & dñi illarũ facierum.

De virtutibus planetarum in eiſdem ſignis. Cap. XLII.

Iam tractauimus de poteſtatibus planetarũ in ſignis, quę ſunt domus, exaltatio, triplicitas, terminus, & facies. Nunc ergo tractemus de virtutibus, ſeu fortitudinibus eorum in ipſis. Nam dñs domus habet quinque fortitudines, & dñs exaltationis quatuor, & dñs triplicitatis. 3. & dña termini 2. & dñs faciei 1. Intellige ergo ex hoc numero fortitudines planetarũ. Qui enim magis abundant in numero, magis abũdant in fortitudine. Quidã aut ꝓponunt terminũ triplicitati. i. volunt vt dñs termini ſit fortior dño triplicitatis. Sed iã ſuperius expoſuimus, in quo valet vnuſquiſque. Et in vnoquoque ſignorum ſunt gradus, qui dñr lucidi & tenebroſi, vacui. Ab initio Arietis vſque in tertiũ gradum ſunt tenebroſi, & a 3. in 8. & ab 8. in 17. tenebroſi, & a 17. in 20 lucidi, & a 20. in 24 vacui, & a 24. vſque in 29. lucidi, & a 29. vſque in finem Arietes vacui. Et in ſignis ſunt quidam gradus, qui dicuntur putei, cum fuerit planeta in aliquo iſtorum dicitur eſſe in puteo, vt 6. gradus arieti, & 12 &c. Item quidam gradus dicitur azameoa, ideſt gradus debilitationis corporis. Eſt autem azamena quędam debilitas temporalis, vt eſt cęcitas, ſurditas, amiſſio membrorum. Cum ergo fuerit Luna in his gradibus in natiuitate alicuius pueri, accidet ei prædicta azamena ſecundum ſignum loci, & aſpectus, ſeu loca planetarum. Item quidam gradus dicitur augmentans fortunam.

De Qualitatibus, quæ planetis effectiuè non propriè attribuuntur. Cap. XLIII.

Aſtrologus. Si ergo aliquis a me quærat quis ſit effectus vniuſcuiuſque planetæ. Reſpõdeo, quàm breui potero narratione cõprehendens vniuſcuique planetæ effectus quoſdam proprios, ſm ꝙ philoſophi inuenerunt eos certis experimentis & rõnibus neceſſariis. Dico ergo, ꝙ Sol eſt calidus, ſiccus, igneus, colericus, maſculinus, aureus, regnãdi cupidus, auri ambitioſus, amans munditiam, grauis in eloquio, magnificus, curioſus, pulcher facie. Has proprietates attribuũt philoſophi ſoli, & ſilr cæteris planetis vnicuique ſuas, non quia tales proprietates inſint, vel ineſſe poſſint cęleſtibus ſubſtantiis, cũ non participent contrarietatem, nec ſexum in diuerſitate, nec effectum in animi mutabilitate. Sed quia cœleſtia corpora ſunt efficiẽtia, & ſignantia tales proprietates, & earũ renouationes, & defectiones in rebus mutabilibus mũdi inferioris alterabilis, & ſm oẽs partes ſui corruptibilis. Oĩa enim, quæ renouantur in mundo inferiori, ꝑter ea, quæ cauſantur a ſuperiori facie rationis noſtræ, habent ſuas cauſas efficientes in mũdo ſuperiori inalterabili, & incorruptibili. Cuius demonſtratio eſt, quia oẽ quod eſt prius in potentia, & deinde exit in actum ab aliquo actuali, vel per aliquid actualiter exit de potentia ad effectũ, quapp̃ oĩa renouata in mundo inferiori, cum fuerint potẽtia prius, q̃ actu, per actuale aliquod, qđ eſt ſemper in vno modo in ſe, ſed cõparatione ad effectũ alr & alr ſe hñs neceſſe eſt prodire in effectũ. Oĩa aũt corpora cęleſtia ſunt ſemp vno modo in ſeipſis ſe hñtia, renouãtia ſolũ comparationes ſituales, vt in ea videlicet, q̃ ſunt in mundo inferiori. Nec reperitur in vniuerſitate mũdi ſenſibilis aliud a corporibus cęleſtibus ſic ſe hñs. Manifeſtũ eſt ergo, ꝙ oĩa inferiora renouãtur.

De Proprijs effectibus Solis. Cap. XLIIII.

Sol autem virtute ſua calefacit, & deſiccat mundũ inferiorẽ, & gñat vitam in naſcentibus vegetabilibus & animalibus, & augmẽtat in natis calorẽ, & ſpiritũ vitalem. Cuius ſignatio eſt, ꝙ cũ incipit aſcendere a tropico hiemali per. pũctum vernalem ad tropicũ ęſtiuũ, renouatur gñatio in terræ naſcentibus, & animalibus pleriſq; vigoratur vis augmẽtatiua. Vnde ipſe eſt ſignator vitæ animalis, quæ viget per calorem temperatũ. Cum verò recedit a nobis, corrũpũtur pluraq; terrę naſcentia & animalia, & debilitatur vis augmẽtatiua, & nutritiua ꝓp defectum caloris vitalis, & ſuperabundantiã frigiditatis deſtruentis. Ex pertinẽtis ergo ſenſibilibus ſcitur, qm̃ Sol eſt effectiuè calidus, & ſiccus. Ex hoc ſequitur, ꝙ ipſe ſit igneus, & etiam ꝙ colericus. Idẽ eſt colera in homine, qđ ignis in mundo. Et idẽ effector & ſignator vtriuſque. Cũq; caliditas etiam ſit actiua, & maritas ſit per actiuitatẽ, & fęmininitas per paſſibilitatem Patet quõ Sol eſt actiuè maſculinus. Sol quoq; virtute ſua mouet fumũ ſulphureũ mundũ, & cõmiſcet cũ argento viuo mundo, & decoquit ea calore tẽpato, & ſic efficitur aurũ. Nihil enim eſt aurum, niſi fumus ſulphureus mundus commixtus argento viuo, decoctus calore temperato. Quod aũt hæc operatio ſit a virtute Solis, ſcitur per hoc, ꝙ in locis quibus præfuerit Sol, & in annis quibus dñatur Sol, magis abundant monetæ aureæ. Quod aũt affectus animi attribuuntur planetis, intelligendum eſt de affectibus, quos habet homo per naturã, & nõ ex contractu, aut ex conſuetudine, aut philoſophia. Nã affectus cauſantur ex planetis, quia planetæ ſunt effectores, & motores ſpirituum mouentium affectus. Secundũ namq; affectus animi mouẽtur ſpiritus, & ſm motus ſpirituum mouentur affectus, verbi gratia. Cũ iraſcitur homo, accenditur ſanguis & ſpiritus, qui ſunt in corde, & feruẽt ſpiritus ſeſe impellentes, & ſupra ſeipſos impetuosè inundantes, & cũ talis fuerit motus in ſpiritualibus a cauſa aliqua extrinſeca, erit ira in effectu, niſi refrigeretur per bonos mores. Similiter in oĩ affectu animi eſt motus ſpirituum appropriatus illi affectui, quẽ efficit naturaliter, & ſignificat planeta aliquis, & ſcitur de vnoquoq; planetarum, quorum affectuum, & cuius figuræ corporalis ſit ſignator, per hoc, ꝙ cõſiderauerunt philoſophi dñium planetarum in horis natiuitatum, & inuenerunt ſemper in natis ſub dominio Solis effectus vniuerſales, & figurã corporalem, quam ſupra diximus. Et ſimiliter in natis ſub reliquis planetis inuenerunt effectus & figuras, quas reliquis planetis ſuo modo illos deſcribentes ſecundùm proprietates vnicuiq; aſſignauerunt.

De Proprijs effectibus cæterorum planetarum. Cap. XLV.

Reliquorum planetarum proprietates (vt vitem prolixitatẽ abſq; expoſitione) narrabo, quia perito in naturis & aſtronomicis ſufficiunt, quæ dixi in exponẽdis proprietatibus Solis. Ad exponendum ergo proprietates aliorũ. Eſt ergo Saturnus frigidus & ſiccus, accidentaliter tñ humidus & terreus, melancolicus, plumbeus, obſcurus, amans veſtes nigras, tenax, religioſus, agricolator. Iuppiter eſt calidus & humidus, temperatus, aereus,

dulcis,

dulcis, ſanguineus, flegneus, ſperans, gaudens, liberalis, eloquẽs, amans veſtes pulchras, iuheua, & pulcher, facie terram proſpiciẽs. Mars eſt calidus & ſiccus, vehementer igneus, ferreus, inuidus, amans malitiã & caſtra, pugnas & cædes, turpis, malignus, incõpoſitus. Venus eſt frigida, humida, & ipaſa, habens de metallis ſtanum, fœminea, amans veſtimenta ornata & redimicula aurea & argentea, & cantilenas, gaudia & iocos, & ipſa eſt laſciua, dulcis loquelę, pulchra oculis & ſupercilijs, ſtudens cõpoſitionẽ formæ, corpus hñs lene, plenum carne, mediocris ſtaturę. Mercurius eſt calidus & ſiccus. Sed quia ſiccitas eius eſt multum paſſiua, ideo ipſe eſt frigidus cum frigidis, humidus cũ humidis, & cum oĩ planeta conuertibilis in ſuas qualitates, habẽs in metallis argentum viuum, eloquens, Ingenioſus, ſtudens, amans ſcientias mathemeticas, & diuinationes, corpus habens gracile, labia ſubtilia, complecam ſtaturam. Luna eſt frigida & humida, flegmatica, fœminea, argentea, mediatrix mundi ſuperioris & inferioris, amans geometriam, & quicquid ei attinet, rotunda facie, mediocris ſtaturæ.

De ordinatione motuum eorum. Cap. XLVI.

CVm aũt quærimus vtrum in motibus planetarum ſit ordinatio. Hanc quæſtionem qm̃ eſt ambigua diuido. Põt eñ hæc q̃ſtio quęrere, an in motibus ipſorum accidere prius & poſterius in tpe. i. quod vnus planeta prius tpe motus fuerit, quàm reliquus. Vel põt quærere, an motus eorum ſint ordinati ad inuicem ſecundum proportiones muſicæ commenſuratas. Si q̃ritur primũ, dico q̃ oẽs ſimul inceperunt moueri. Oẽs eñ ſpheræ ſimul tpe creatæ creans, & in creatione moueri cęperunt. Si q̃ratur ſm. Dico q̃ oĩs ſphera & oĩs planeta, ſicut eſt ſuperior in ordine ſitnali, ſic eſt prior natura motus ſuperioris, natura prior motu inferioris. Nõ eñ mouet inferior, niſi participans virtutẽ ſuperioris. Si vero quæratur tertiũ. Dico q̃ in illorũ motibus eſt ordinata proportio muſicæ, aliter eñ non eſſet mundus aptiſſimè & pulcherrimè compoſitus. Porro ſi quęratur. vtrum motus vnius planeta poſſit impediri per motum alterius. Reſpõdeo q̃ in corporibus cęleſtibus non eſt contrarietas vel inobedientia, vel violentia, nec obuiant ſibi ad inuicẽ cęleſtia corpora, quare nullo modo poſſunt ad inuicem ĩpedire ſe in mouendo. Si autẽ intẽdat hoc q̃ſtio quærere, an effectus vnius planetæ impediatur per alterum, manifeſtum eſt qm̃ hoc eſt verũ, quia cũ alicui planetæ opponitur planeta ſibi cõtrarius, aut ei cõiungitur a terno vel quarto, vel quaterno, vel ſextili aſpectu, impedit opus alterius. Sicut, v. g. cum Saturnus opponitur Marti in renouatione anni, aut coniungitur ei ſm aſpectum aliquem, & fuerit Mars dono, diminuit calorem qui ex virtute Martis deberet prouenire in eodem anno. Vtrũ aũt motus planetarũ ſit circularis, hanc q̃ſtionem determinat Ariſt. in lib. de cęlo & mundo, & hæc q̃ſtio non eſt q̃ſtio, ſed ſuppoſitio in aſtronomia, huius aũt demõſtratio apud Ariſtote. hæc eſt. Simplicis corporis ſimplex eſt motus. Oĩs aũt motus ſimplex, aut eſt circularis, aut rectus. Igitur planetæ cũ ſint corpora ſimplicia, aut circulariter, aut rectè mouentur, ſed non mouentur ſm rectum, quia oẽ quod mouetur ſm rectum participat contrarietatem & eſt corruptibile. Planeta vero nõ participat contrarietatẽ, nec corruptibilis eſt, quare, &c.

De Perpetuitate ipſorum. Cap. XLVII.

EX lib. de nat. re. Sicut ſuperius dictum eſt. Cęlum & oĩa corpora ſupercęleſtia ſunt, quorũ formæ cõtrarijs carent Ideo que ingenerabiles & incorruptibiles ſunt, & ſubiectum eorũ cõe non eſt, quia ſi hoc eſſet propriam formam nõ haberet. Nũc aũt propriam formam habet, quam & non ſeparabit. Formæ ergo ſupercęleſtium corporum exiſtunt in ſuis ſubiectis tali exiſtentia, q̃ non diuiduntur per diuiſionem ſubiecti. & hoc ideo, quia iſtæ formæ non cõſtituuntur per ſubiectũ, & abſtractę quidẽ adhuc ſunt in eſſe. Ideoq; neceſſe eſt vt forma, qua mouentur, ſit illa ad quã mouentur. In formis eñ conſtitutis per ſua ſubiecta differt, q. ſ. forma qua. ſ. ſubiecta mouetur, nõ eſt illa ad quã mouentur. Et oĩs hmõi forma qua mouetur ad ſe ipſam perficiẽdã, per aliam formam neceſſe eſt moueri, vt mouere ſuũ ſit finitum, cũ non moueat niſi cũ mouetur. Et hoc eſt vnum eorũ quæ mouent Ariſt. ad ponendum, q̃ ſupercœleſtium corporum formæ non ſint per ſubiecta ſua conſtitutæ, quia tunc motus eorum eſſent finiti. Cæterũ quodcũq; ſit, finẽ accipere neceſſe eſt, & finalitas oĩs corruptionis eſt. Oẽ aũt q̃ corrũpitur ſoluitur in hoc ex quo eſt. Aſtrologus. Si ergo q̃ratur a me, qũo planetæ ſint natura diſſolubiles, & volũtate cõditoris indiſſolubiles. Rñdeo cũ Aug. q̃ non ſolum planetæ, ſed oĩs creatura ex ſe ipſa diſſolubilis eſt atq; corruptibilis. Cuius rõ eſt, quia oẽ quod eſt de natura ſua facit periodum in originem ſuam. Omnis autem creatura eſt ex nihilo, ideoque periodus eius eſt in nihilum. Veruntamen diſtinguendus eſt iſte terminus diſſolubile ſiue corruptibile. Dicitur enim corruptibile, quod ex ſe ipſo poſſibilitatem ad corruptionem habet, & ſic omnis creatura corruptibilis eſt. Nulla enim creatura ex ſe ipſa eſſe poteſt, quia ſola prima cauſa ex ſe ac per ſe eſt. Quapropter ex ſe ipſa omnis creatura eſt corruptibilis, id eſt ad corruptionem poſſibilis. Dicitur etiam corruptibile, q̃ ex ſeipſo neceſſitatem habet ad corruptionem. Et ſic omne & ſolum illud dicitur corruptibile, quod participat naturali contrarietate. Bonitas autem conditoris eiuſque ſapientia & potentia tam immenſæ ſunt, quòd vnumquodque in optimo, quod ei poſſibile eſt ſeruant, niſi ipſum a conditoris bonitate ſe voluntariè ſubtrahat: eſſe autem melius eſt, quam non eſſe, perpetuũ quàm eſſe temporale, propter hoc vnumquodque non habet in ſe neceſſitatem ad corruptionem, & quod non voluntariè a cõditoris bonitate ſe ſubtrahit, ab ipſa ſeruatur in perpetuo eſſe.

De Cooperatione omnium planetarum. Cap. XLVIII.

QVæri autem poteſt, vtrum oẽs planetæ ſint ſicut vnum efficiens ad gñationem vniuſcuiuſq;, vel poſſit vnus illorum per ſe aliquid efficere. Ad hoc rñdeo quod omne quod efficitur in mundo inferiori ab omnibus planetis efficitur, & omnes participant in efficientia vniuſcuiuſque effectus, & etiam comparticipat eis in efficiendo ſingulare alicuius ſpeciei imago aliqua cęleſtis. Planetæ namq; ſunt effectores & ſignificatores vniuerſales, nec efficiunt aliquod particulare, niſi cum eis in efficiendo cõparticipet aliqua de cœleſtibus imaginibus, quæ. ſ. imagines ſunt effectrices ſpecierum ſpecialiſſimarum mũdi terreſtris. Demonſtratio aũt quòd oẽs planetæ ſint ſicut vnum efficiẽs, & non poſſit aliquis eorum per ſe agere in hæc inferiora, hæc eſt. Virtus inferius nõ agit niſi per virtutem ſuperiorem. Sed & duo quæ diſtant aliquibus medijs naturaliter interpoſitis, non agũt vel patiuntur ab inuicem abſq; medio. Propter hoc nullus planeta inferior agere põt in hæc terrena, niſi per virtutem ſui ſuperioris, nec ſuperior agere põt in hæc terrena, niſi mediante ſuo inferiori. Vnumquodque igitur in mundo inferiori effectum ab omnibus planetis efficitur. Dicitur tamen effici proprio planeta illo qui maioris eſt ſuper illo virtutis in efficiendo.

De Operatione eorum in diſpoſitione embrionis. Cap. XLIX.

COnſtant. in lib. de cerebro. Habent igitur & ſeptem planetę aliquid in compoſitione embrij in ſpecie. Saturnus quidẽ frigidus eſt & ſiccus. Sua frigiditate primo menſe ſpermati grauitatem, & ſui ſiccitate compaginationem facit. Secundo Iuppiter calidus & humidus calefaciens confortando & humectando replens in longi & rotundi figuram ſperma producit. Tertio Mars calidus & ſiccus, calore corroborans, & ſiccitate inſcidẽs, crura diuidit, & a lateribus brachia. Collum autem caputq; informat. Quarto vero Sol mnr̃ Marte calidus, cor & epar creat, & creator animam ingerens naturaliter embrioni motum præſtat. Quinto Venus frigida & humida uĩa Interiora informat. Aures, os, virgam, & podicum circulum, manuum & pedũ digitos diuidit. Sexto Mercurius ſm calidum & humidum frigidũ & ſiccum ęquus, componit ſupercilia, oculos ſcindit, pupillam creſcere facit, capillos & vngulas producit. Septimo Luna frigida & humida, replens as vngias, Carnes etiam & ſuperficiem replet, venisq; arterijs humiditatem attribuens, toti corpori nutrimentum præſtat, & quia omnia perficit, ſi prægnãs parturiat, ſalubre perdurat. Sed quia adhuc membra, quæ in eo ſunt, nec bene formata ſunt, indiget alio tempore ad id operis implendũ. Ideo octano Saturnus redit, & certa vice ſimul infrigidãdo embrionẽ & matrem grauitatem infert, ſua ſiccitate humores extenuans, quibus embrioni nutrimentũ partus attribuitur, & propter hoc nati in hoc tempore ægrè perdurant. Nono autem Iuppiter calefaciendo infrigidata, & ita replendo tenuia, embrium corroborat, & maternos aperit aditus, & ſic omnibus perfectis exitus conceditur.

Reprobatio fatalis conſtellationis. Cap. L.

ACtor. Huculq; de poteſtatib. & virtutib. planetarũ dixiſſe ſufficiat. Prorſus eñ genethliacorũ, ſiue mathematicorũ errorem cauere debemus, ne videlicet ea quæ in libero hoĩs arbitrio conſtituta ſunt, neceſſitati fatalium conſtellationum inaniter immo pertinaciter aſcribamus. Fieri ſanè põt, vt qm̃ inferiorum corporum diſpoſitio naturali lege creatoris voluntati ſubiecta ea ſuperiorum ſitu ac diſpoſitione quodãmodo dependeat, puer quilibet naſcens ſm complexionem ſigni vel ſyderis, in cuius diſpoſitione naſcitur, ad illos vel illos mores magis vel minus diſponatur, & hoc duntaxat ſm corporis qualitatem. Siquidem corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & econtrario corpus diſpoſitum ſubleuat, & iuuat eam. Quod aũt fatali neceſſitate cogatur bene vel male agere, procul a ſana fide, qua credimus & hoĩem voluntate propria male agere, vel libertate arbitrij grã Dei adiuta bene viuere, & Dei ſapientiam oĩa ſuauiter rectèq; diſponentem inferiores cauſas pro voluntate ſua, & pro meritis hoĩum commutare. Grego. in Homilia de Epiphania. Verum hæretici Priſcillianiſtæ, qui vnumquemq; hoĩem naſci ſub ſtellarum conſtitutionibus æſtimant, hoc in adiutoriũ ſui

erroris

erroris aſſumunt, ꝙ noua ſtella extiterit, cum in carne dominus apparuit, cuius ſtellam eius fatum fuiſſe putant. Sed ſi Euangelij verba penſemus, hoc vtiq; inducet, quod non puer ad ſtellam, ſed ad puerum ſtella concurrit. Si dici liceat, non ſtella fatũ pueri, ſed ſtellæ fatũ eſt, q apparuit puer fuit. Sed abſit a fideliũ cordibus, vt eſſe aliquid fatum dicant. Vitam quippe hominum ſolus condit, qui creauit, adminiſtrat. Neque enim propter ſtellas homo, ſed propter hominem ſtellæ factæ ſunt. Et ſi ſtella fatum hominis dĩ, ipſis ſuis miniſterijs ſubeſſe homo perhibetur. Certè cũ Iacob egrederetur de vtero, & prioris fratris plantam teneret, prior nequaquam perfectè egredi potuit, niſi ſubſequẽs inchoaſſet, & cum vno tempore eodemq; momento vtrumque mater fuderit, non tamen vna vtriuſq; æqualitas vitæ fuit. Sed ad hæc ſolent findere mathematici, quia virtus cõſtellationis eſt in ictu puncti. Quibus nos dicimus ecõtra, quia magna eſt mora natiuitatis. Si ergo in ictu puncti conſtellatio permutatur, neceſſe iam erit, vt tot dicantur fata, quot ſunt naſcentium membra. In Francorum terra regis ex genere prodeunt, quibus profecto naſcentibus quia æſtimet quanti eiſdem momentis ex ſeruili conditione naſcantur. Item ſolẽt fatui mathematici, quòd quiſquis ſigno Aquarij naſcitur, piſcator futurus ſit, qui in Libra trapezeta. Sed piſcatores (vt fertur) Gethulia non habet, trapezitas multæ prouinciæ ignorant. Quis ergo dicat, quòd in his ſignis nullus ibi naſcatur, vbi huiuſmodi artes non exercentur. Hæc de ſtella illa breuiter diximus, ne mathematicorum ſtultitiam indiſcuſſam præteriiſſe videamur.

Cur Magos per Stellam ad ſe dominus adduxit. Cap. LI.

IOannes Chryſoſtomus ſuper Matthæum Homil. 6. Porro ſi fatalem cõſtellationem Deus reprobauit, cur Magos per ſtellam in Nat. Chri apparẽtẽ, & non potius per Prophetas, vel p Angelum vocauit. Sed mira diſpoſitione eorum ſaluti condeſcendens, per hæc eos vocabat, quæ eis familiaris conſuetudo patefaciebat, hoc & Paulus imitãdo da inſpectione a gẽtibus diſſerebat proferens teſtimonia Poetarum. Iudæis etiam aliquãdiu ſine interdicto circumciſionis. Chriſtum annũciauit. Si ergo indignum æſtimas, quòd Magi per Stellam vocantur, hoc modo quoque oẽs cæremonias, omneſq; ritus & ſacrificia, baptiſmata, templumq; reprobabis. Siquidem hæc omnia ſui originem de gentium occaſione traxerunt. Sed tñ Deus ob deceptorum ſalutem per ea ipſa coli ſe paſſus eſt, per quæ illi dæmones ante coluerunt, & aliquandiu illa in melius inflectẽs donec a cõſuetudine ſua cuius amicitia ligati erãt, paulatim eos reuocaret, & ad philoſophiam altiorem perduceret, ſic fecit & Magis. Deniq; quos ad præſepe Stella præeunte perduxerat, non iam per Stellam, ſed per Angelum alloquitur gradatim eos ad meliora perducens: hoc etiam legitur Philiſteis feciſſe. Nam diuinis eorum conſilium dantibus de dimiſſione Arcę Domini in plauſtro iunctis ad illud iumentis indomitis, &c. eorum præceptum populi regionũ impleuerunt. Dñs quoq; condeſcenſione ſolita, diuinorum ſentẽtiam comprobauit, nec maieſtati ſuæ putauit indignum ad effectum verba prophanorum perducere, idq; agere, vt illi viderentur fideliter illa perſuaſiſſe. Nam ad maiorem Dei gloriam pertinebat, ſi virtus eius & teſtimonio inimicorum pan deretur, & ipſi quoq; gentilitatis magiſtri conſonam ferrẽt de Dei veri poteſtate ſnam. In Phitoniſſa quoq; illud idem habet locum, tenuit namq; diſpenſationis tenorem cũ ad eius vocẽ ſuſcitauit Samuelem, multaq; his ſimilia videri diſpenſationibus Dei inuenimus. Nunc ergo ipſum diſpenſationis ſuæ morem & in Magis ſeruauit, quibus ingẽs & clarum oſtẽdit aſtrum, vt eos de magnitudine & pulchritudine necnõ & de ipſa curſus nouitate admiratio moueret ad cultũ. Cuius admirum nouitas tribus ſignis indicabatur. Primo quia ad meridiẽ ab oriẽte venit. Sec. n. iuxta locorũ ſitũ paleſtina ſpectat ad Perſidẽ, cum Solem & Lunã & aſtra cætera ab oriẽte in occidentẽ ferri videamus. Deinde quia nõ in nocte lucebat, vt cæteræ, ſed clara luce ipſos quoq; Solis radios proprio ſuo fulgore ſuperans. Tertio ex ipſa interpolatione lucendi. Nam vſq; ad Paleſtinam venientibus Magis quaſi dux itineris ſemper apparuit. Cũ aũt Hieroſolimam veniſſent, ſe abſcondit, & iterũ exeuntibus apparuit, vſq; dum veniẽs ſtaret ſupra locum vbi erat puer. Greg. vbi ſup. Itaq; nato eodẽ Redemptore Angelus in Iudæa paſtoribus apparuit, Magos adhũc adorandum, non Angelus, ſed Stella perduxit, quia Iudæis tanquam ratione vtentibus rationale aliquid, id eſt Angelus ſ prædicare debuit. Gentiles vero quoniam vti ratione neſciebant, ad cognoſcendum Dominum non per vocem, ſed per ſigna perducti ſunt, quia & illis prophetiæ tanquam fidelibus, & iſtis ſigna tanquam infidelibus data ſunt.

De Numero ſtellarum. Cap. LII.

ALbumaſar. Inter ſupremum autem orbem terręq; globum medij circuli ſtelliferi continentur. Quæ ſcilicet Stellæ cum innumeræ ſunt, electæ ſunt ex omni numero notabiliores 1029. a quibus ſunt ſeptem velociores curſuq; diſſimilis, ſ. Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, ſuiſq; circulis feruntur, quapropter & erraticæ dicuntur. At vero. 1022. ſtabiles quia omnes vnius motus eiuſdem circuli ſingulos gradus centenis fere peragunt annis. Depoſitæ ſunt autem per ſex ordines. Nam quæ reliquis omnibus lucis ſuæ quantitate nobiliores ſunt, in primo ordine reſident. Suntq; numero 15. his aut minus lucidæ, in ſecundo ordine 45. Ipſis has in tertio ordine, 208 In quarto 444 In quinto 217. in ſexto, 49. & præter has 5. nebulæ ſimiles. Vnde & nubeculæ dicuntur 20. Nouem vero tenebroſæ ſunt, quarum vna oblonga tanquam caudata. In hunc modum ſunt ordinatę omnes 1029. Deinde in 48. imagines omne cœlum permeantes compoſitæ ſunt, quas Græcæ Latinæq; fabulę diuerſis nominibus appellauerunt. Actor. Dixerũt autem quidam herbam non eſſe in terra, quæ non habeat in cęlo Stellam, quæ ipſam reſpiciat & creſcere faciat. Cæterum vniuerſitates Stellarum, quæ in cœlo ſunt neminem æſtimo ſcire mortalium, ſcriptura teſtante, quia numerari non poſſunt præ multitudine, apud illum ergo ſolummodo numerus earum notus eſt, de quo ſcriptum eſt. Qui numerat multitudinẽ Stellarũ, & omnibus eis nomina vocans. Et quippe non eſt magnum illi noſſe numerum Stellarum a quo creatæ ſunt. Apud quẽ nimirũ ipſo teſtante, omnes etiam capilli capitis noſtri numerati ſunt.

De his, quæ ex ſitu vel motu Stellarum creantur in rebus inferioribus. Cap. LIII.

COnſtant. in Pantegni. Aeris quidem mutatio propter Stellas eſt ex earum vicinitate ad Solem & longitudine. Si eñ Stella Soli vicina fuerit, aer calefit, quia calori Solis iungitur Stellæ calor naturalis, & augmentatur, maximè ſi Stellæ maiores ſunt ſiue inſtabiles, vt Iupiter, Mars, Venus, ſiue ſtabiles, vt procion, canicula, cor Leonis, oculi Tauri, & ſimiles. Si vero Sole longè remoto, in ſimul eæ Stellæ multæ conueniunt, ſimiliter mutatur aer & calefit: & ſi quidem æſtas fuerit, ardor erit multus, ſi hiems, paruus æſtus. Cum autem hæ Stellæ longè ſunt remotæ a Sole, nec ſuper nos poſitæ, omnia contingunt cõtrariè, vt. ſ. paruus calor in æſtate, multum frigus ſit in hieme. Rabi Moyſes, Dixerunt quoq; ſapientes de gubernatione generationis & corruptionis, quòd ſit per virtutes venientes a cœlis. Ab antiquis etiam dictum eſt non eſſe herbam in terra, quæ nõ habeat Stellam in cœlo, quæ eam reſpiciat & creſcere faciat. Vnde dicitur in Iob. Nunquid noſti ordinem cœli, & pones rationes eius in terra. Albumaſar. Stellarum motuum eam neceſſariã cauſam intelligimus vt ſuperioris eſſentiæ motus inferiores naturas ad agenda miſceret, quæ. ſ. commixtio ad oẽm generationem neceſſaria erat. Superior. n. mundus inferiorem perpetuo ambiens, cum ſibi alligatũ trahat motu ſuo mundi materias agitans actus in paſſiones miſcet, generationum oĩum cauſas, & cęleſtibus quidem non niſi circularis aptus erat motus, quia non niſi circularis eſt perfectus, qui cum tam principio quàm fine careat, neſcio qua parte quietem admittat. Mundi vero inferioris corporum duplex eſt motus. Alter. ſ. rectus finem habẽs, quo cum perducantur ſiſtunt, vt ignis & aeris ſurſum, aquæ, & terræ deorſum. Alter vero circularis, qui reſolutiones & alterationes ex alteris in altera, rurſus ex illis in iſta circumagitat. Hunc itaq; motum ambientis mundi motus trahens in rerum generationes, & corruptiones agit. Sunt. n. generationes in elementis potentia. Reſolutio vero ex alteris in altera genitutam actu inſtaurat v. g. In iſto ligno eſt fumus in potentia quaſi motus, quem etiam ignis in lignum agens actu ipſo generat. Haud ſecus generatio quidem & corruptio eſt in elementis potentias quas motus ſyderum elementa alterando in inuicem reſoluens, & in rem ipſam perducit.

De Stellarum ſignificationibus. Cap. LIIII.

PEtrus Comeſtor. Deniq; prædicta cœli luminaria, ſ. ſolem ac lunam, & ſydera creator oĩum Deus non ſolum fieri voluit ad decorem & vſum luminis, ſed etiam vt eſſent in ſigna, vi delicet ſerenitatis & tempeſtatis, vel etiã, vt ex illis fierẽt ſigna maiora 12. ſecundum curſum eorum, & poſſet quis metiri ſpacium. 12. ſignorum & quædam ſigna minora plura his. Et dñe ſigna vel ſydera, eũ quia magis diligentia ſignauit, & conſiderauit ea antiquitas. eum quia adhuc deſignant & conſiderant ea holes ad tporum deſignationem. Nec dicendũ eſt (vt genethliatici, vel genetatici ſomniant) ꝙ poſita ſint in ſigna euentuum & operum noſtrorum. Aut ꝙ ſtatus vitæ noſtrę ſignificent, aut moderentur, quod & docent ſcaperimentis, quæ apoteſmata vocant. Non. n. de cęlo credendum eſt his, qui alieni ſunt a patre, qui in cœlis eſt. Iſidor. Quædam namq; ſtellę eadem ſigna dũt ꝗ ortu, vel occaſu ſuo certis ſtationibus tporũ qualitates ſignant. Has nautæ obſeruant in gubernandis remigijs contemplantes earũ aciem, atq; fulgorẽ, quibus rebus ſtatus cœli futuros oſtendunt. Sed & omnes homines eas intendunt ad prævidendas aeris qua-

ris qualitates per æſtates & hiemes vernalemq; temperiem. Ex lib. de Præſagijs tempeſtatum. Cū repente ſtellarum fulgor obſcuratur, vt id neq; nubilo, neq; caligine accidat, graues tempeſtates denunciat. Si voluntanè plures videbuntur quo ferantur albeſcētes, vētos ex his partibus nunciabūt. Si curſitabunt, certos & conſtantes. Si idē in pluribus partibus fiat inconſtātes ſignant vētos. Si Stellarū errantiū aliquā orbis incluſerit, imbrē portendit. Sunt autē in ſigno Cancri duæ paruæ Stellæ aselli, appellatæ, exiguū inter ſe ſpacium obtinentes. Nubecula quoq; quam appellant præſepiam, hæc cum in cœlo ſereno apparere deſierit, atrox hiems ſequitur. Si altera earum aquilonia. ſ. caligo abſtulerit, auſter ſæuit. Si auſtrinam aquilo.

De Stellis ſigniferis. *Cap.* L V.

ISidorus. Arcton ſignorum primus, qui in Ariete fixus 7. ſtellis in ſe reuolutis rotatur. Nomen eſt Græcum, quod Latinè verſa dī. Quæ quia in modum plauſtri vertitur, noſtri eam Septētrionem dixerunt. Triones. n. ſunt propriè boues aratorij dicti, eo q terram terant, quaſi teriones. Septentriones non occidere axis vicinitas facit, quia in eo fixæ ſunt. Arctophilax dī, quod arcton, id eſt elicen, id eſt vrſam ſequitur, eandem & boetem dixerunt, eo quòd plauſtro hæret, ſignum multis ſpectabile ſtellis, inter quas & arcturus eſt. Arcturus eſt ſtella poſt caudam maioris vrſæ poſita in ſigno boetis, vnde & arcturus dicta eſt, quaſi arctuzona, quia boetis præcordiis collocata eſt. Oritur autem autumnali tpe. Orion aſtruit ante Tauri veſtigia fulget, & dictus eſt orion ab vrina id eſt ab inundatione pluuiali aut pluuiarū. Tempore. n. hiemis oborius, mare & terras aquis & tempeſtatibus turbat, hunc Latini iugulam vocant, eo q ſit armatus vt gladius, & ſtellarum luce terribilis, atq; clariſſimus, in quo ſi hæc fulgent omnia, ſerenitas portenditur. Si obſcuratur huius acies, tempeſtas imminere cernitur. Hiades dictæ ſunt a pu tu hyan id eſt a vento & pluuiis. Nam pluuia Græcè hyatos dī. Ortu quippe ſuo efficiunt pluuias. Vnde & Latini eas ſuculas appellauerunt. Sunt autem ſeptem in fronte Tauri & oriuntur tpe vernali. Pliades a pluralitate dictæ ſunt. Sunt. n. ſtellæ 7. ante genua Tauri, ex quibus 6. videntur, nam latet vna: has Latini vergilias dicunt a temporis ſignificatione, quod eſt ver qñ oriuntur, nam occaſu ſuo hiemem, ortu æſtatem primæq; nauigationis tps oſtendunt. Conſtantin. vbi ſup. Stellæ quæ ortu vel occaſu ſuo mutant aera temporum anni ſunt pliades, canicula, cynozura, elyce. Vt autem Hypocras & Galienus teſtantur, pliades æſtatis ac medendis temporibus oriuntur, hoc eſt in principio Maij. Earum quidem ortus eſt cum a Sole ſeparantur. Occaſus autem earum eſt hiemis ſeminandiq; principium. Cum aūt Sol aſcendere incipit, & ipſe quaſi ad occaſum tendere, canicula oritur 20. die Iulij. Conſuetæ autem ortus eſt inceptio autumni. Grego. in moralibus. Pliades ſtellæ vicinitate quidem ſibi coniunctæ ſunt, ſed tactu diſiunctæ. Vnde ſcriptum eſt. Nūquid coniungere valebis micantes pliades, aut gyrum arcturi poteris diſſipare. Arcturus ſeptem ſtellarum radiis fulgens, nocturna tempora ſic illuſtrat, vt in arce cœli conſtitutus per diuerſa ſe vertat, nec tamen occidat. Semper quidem verſatur & nunquā mergitur, ſed dum verſatur, erigitur.

De Canicula. *Cap.* L V I.

ISido. Canicula ſtella, quæ & Syrius dī, æſtiuis mēſibus in medio centro cœli eſt, & dum Sol ad eam aſcenderit, coniuncta cum Sole duplicatur calor eius, & diſſoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipſa ſtella dies caniculares dōr, qō & moleſtæ ſunt purgationes: Canis aūt vocatur, eo q corpora morbo afficiat, vel propter flammæ candorem quem emittit, eo q huiuſmodi ſit, vt pre cæteris lucere videatur. Plinius lib. 2. Caniculæ exortu Solis vapores accēdi quis ignorat. Cuius ſyderis effectus late ſentiuntur, feruent maria, ex oriente ea fluctuant in cellis vina, mouentur, ſtagna. Origen appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra ſtare & contueri tradit, ac velut adorare cum ſternuerit. Canes quidem eo toto ſpacio maximè in rabiem agi nulli dubium eſt. Conſtant. vbi ſup. Canicula (ſicut dictum eſt ſupra) eſt ex ſtellis, quæ ortu vel occaſu ſuo mutant aera tpum anni, hæc oritur viceſimo die Iulij cū æſtas mediatur, & æſtus maximus eſt Ex cōputo. Ab hac ergo ſtella dñr dies caniculares, quæ ſita eſt in frōte Leonis, prope quā eſt Sol in diebus illis. Sunt aūt in vniuerſo 42. in quibus pp temporis crudelitatē, id eſt caloris intemperiem malum eſt minuere vel potionari. Qui quando incipiunt, & qñ finiantur, his verſibus inſinuatur. Incipiunt Iulij pridie Idus caniculares. Septembris pridie nonarum fine reſultant. Vel ſic, & pridie nonas Septembris fine reſultant.

De Lucifero. *Cap.* L V I I.

ISido. Lucifer dictus eſt, eo q inter oia ſydera plus lucē ferat, vel habeat. Eſt autem vnus ex planetis, qui & propriè iubar dī, eo q iubar lucis effundat. Veſperus eſt ſtella occidentalis quam a Veſpero Rege Hiſpaniæ cognominatam perhibent. Eſt autem & ipſa ex 5. ſtellis planetis noctem ducens, & Solem ſequens. Ferunt autem, quod hæc ſtella oriens luciferum, occidēs veſperum facit. De qua Statius. Et alterno deprehenditur vnus in ortu. Ex lib. de nat. re. Eadem ſtella lucifer & heſperus dī. Sed lucifer cum ante Solem vī in mane Heſperus aūt qñ poſt eandem vī in veſpere. Vnde quæſtio eſt an in eodem anni tpe poſſit vna & eadem ſtella, & lucifer & heſperus eſſe, & dicūt quidam hoc eſſe non poſſe, cum enim paris velocitatis ſit cum Sole & ferè in eodem ſpatio curſum ſuum perficiens, quomodo ergo in vna & eadem nocte veſper ſequeretur Solem & in mane præcederet. In vno ergo tempore præcedit Solem, & tunc eſt lucifer, in alio ſequitur, & tunc eſt heſperus. Alij dicunt eā in vno, & eodē anni tempore & ante Solis ortū, & poſt eiuſdē occaſum videri, non tñ cū pcedere vel ſubſequi, quia dicunt ſtellam illam altiorem Sole, vnde diutius in veſpere videtur. & ſi Solem non ſequitur citius in mane, & ſi illum non antecedat. Tertij dicunt Venerem & Mercurium eiuſdem ferè coloris & quantitatis eſſe, ſemperq́ue Solem concomitari, ita vt vna præcedat reliqua ſubſequatur, præcedens in veſpere propter Solis ſplendorem nō vī, ſed ſubſequens poſt eius occaſum apparet, econtra altera in mane vī præcedens, ſubſequens vero eius ſplendore occultatur.

De Cometa. *Cap.* L V I I I.

ISidorus. Cometes eſt ſtella ſic dicta, eo quòd comas luminis ex ſe fundat, qđ genus ſyderis qñ apparuerit, aut peſtilentiā, aut famē, aut bella ſignificat: eę Latinè appellantur crinitæ, quas ſtoici dicūt eſſe vltra 30. Et earum noīa, & effectus quidā aſtrologi ſcripſerūt. Seneca de naturalibus quæſtionibus lib. 4. Quādiu ſolita decurrunt, cōſuetudo magnitudinē rerū ſubducit. Ita enim cōpoſiti ſumus, vt nos quotidiana & ſi ammiratione digna ſunt tranſeāt, econtra minimarū quoq; rerū ſi inſolitæ pdierint ſpectaculū dulce fiant. Is itaq; cætus aſtrorū, quibus vniuerſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populū non conuocat. At cū aliquid ex more mutatū eſt, oium vultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorē niſi defecerit non hēt. Nemo Lunā obſeruat niſi laborantem. Adeo naturale eſt magis noua, q̄ magna mirari. Idem & in cometis fit. Si rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuerit, nemo non cupit ſcire quid ſit, & oblitus aliorum de aduētitio quærit, ignarus vtrū mirari debeat, an timere. Non enim deſunt qui terreāt, qui ſignificationes eius graues pdicent. Itaq; ſciſcitantur, & cognoſcere volunt, an ſit ſydus. Ariſt. ait cometas ſignificare tēpeſtatem, ventorumq; & imbrium intemperantiā. Quid ergo, non iudicas ſydus eſſe, quod futura denunciat. Non enim ſic tempeſtatis ſignum hoc eſt, quo futuræ pluuiæ putres fungor concreſcere, vel ſæuituri maris cū in ſicco ludunt fulicæ. Sed quomodo æquinoctium indicat calorem, frigusq; flectentis anni demonſtrat. Vt ita ſcias eſſe non ſtatim cometes orituros vētos & pluuias minantur, vt Ariſto. ait. Sed ad annum totum aſpectum facit, vnde apparet illum non ex proximo quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita mundi legibus & cōpreſſa. Fecit hoc ille qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, dumque ab Ariſtot. & Theophraſto prædictæ fuerunt maximæ & continuæ tempeſtates, vbique extiterunt. At vero in Achaia, & Macedonia vrbes terrarum motu perruptæ ſunt.

Ariſtotelis ſententia de cometis. *Cap.* L I X.

ARiſto. in lib. Metheor 1. Dixerunt quidam, quòd ſtellæ cometæ ſunt ſtellæ multæ in orbem congregatæ, mobiles, nō fixæ. Cum enim ſibi inuicem propinquant, vt apparere lumen oblongum continuum ſicut coma. Alij dicunt, quod non ſunt niſi ſtella vna ex mobilibus, quæ apparet in quibuſdam horis. Qñ cum oritur, quaſi ſit parua, poſtea mutatur per colores. Vnde quibuſdam horis vī ſicut lumen quod diximus. Alij quoq; quod coma non eſt ex ea, ſed quoniam mouetur in diuerſitate loci ſui videtur ei eſſe quaſi coma lucida, quia lucet in humiditate aeris, & inde redit ipſum lumen ad aerem, & videtur oblongū. Quod accidit ei ex eo, quod Sol attrahit. ſ. vaporem. Hæc autē ſtella moratur longiori tempore, quàm reliquæ, & videtur, q ſit ei eūtia ex parte Septentrionis & meridiei propter humiditatem, quæ eſt in illis duabus partibus aeris, & illi quidem ſic opinati ſunt. Nos autem videmus ſtellas cometas extra orbem ſtellarum fixarum. i. extra. Quod ſi eſſent ex ſtellis mobilibus, eſſent in orbe ſtellarum mobilium, non extra. Si aūt comæ earum eſſent ab aere, ſicut dixerūt alij, oporteret q viderentur abſq; coma, vel vt coma videretur in oī ſtella, q̄ fuiſſet in hoc loco, & eſſent comæ infinitæ, ſicut ſtellæ. Nos aūt inuenimus ſtellas comatas quinq; tm̄. Nec videntur tm̄ ex parte Septentrionis, ſed ēt in parte alia, & videntur iterum cum Sole in ortu ſuo æſtiuo. Dico ergo, q ſtellæ comatæ ſunt propter aerem continentē ſtellas, & inflammatum ſecundum propinquum continentē calorē ignis. Quando enim inflammatur, fit ignis, & continuatus cū lumine eius, & fit oblongum.

De

Opiniones Apollonij, & Ephigenis de eiſdem. Cap. LX.

SEneca vbi ſup. Apollonius ait cometas in numero ſtellarũ errantium poni, curſumq; earum tenere. Ephigenes aũt ait eas videri potius accẽdi turbine quodam aeris concitati & intorti, multa ſecũ arida humidaq; terris exhalata verſantis. Põt enim ſpiritus per anguſtia eliſus accendere aerem ſupra ſe poſitum alimentis ignis idoneis plenum Et (vt breuiter dicã) eadẽ rõne has cometas exiſtimo fieri, qua ſinot ignes turbine erecti. Hoc vnum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimũtur, hi de terra in ſuperiora eluctantur. Aduerſus hoc multa dicit. Primum ſi ventus in cauſa eſſet, nunquam cometes ſine vento appareret. Nunc aũt quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi vento fieret, vento cederet, & ſi vento inciperet, vento creſceret, eo q̃ eſſet ardentior, quo ille eſſet citatior. Præterea ventus multas aeris partes impellit, cometes in vno loco apparet: & ventus in ſublime non peruenit, cometæ aũt viſi ſupra ſunt vẽtos. Ac inquit. Quicquid aridi, humidiq; terra efflauerit, cum in vnum coit ipſa diſcordia corporũ ſpiritũ verſat in turbine. Tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra ſe cõprehenderit curſu accẽdit in modũ, ac tãdiu manet ſplẽdor ignis expreſſi quãdiu ſufficiũt alimẽta, quibus deſinẽtibus, & ipſe ſubſidit: qui hoc dicit, non notat qualis ſit curſus ſyderũ, & qualis cometarũ. Illorũ raptus & violentus, ipſiſque ventis citatior eſt, cometarum autem lenis, & qui per diẽ noctemque quantum tranſierit abſcondat. Præterea turbinum motus vagus eſt & diſiectus, atq; verticoſus. Cometarum autem deſtinatum iter compoſitus carpens. Nõ.n. confuſè nec tumultuoſè incedunt, vt aliquis eos cauſis turbulentis & incõſtãtibus pelli credat. Deinde & ſi vertices iſti comprehẽdere terrena humidaq; & ea humili in altũ exprimere poſſent, nõ tñ ſupra Lunã efferrẽt. Oĩs.n. illis in nubilo vis eſt. Cometas aũt immixtas ſtellis videmus per ſuperiora labẽtes. Itaq; veriſſimè nõ eſt in tñ ſpaciũ durare turbinẽ, qui quo maior eſt, maturius corrumpitur. Nemo quoq; toto die turbinem vidit, ſed ne hora quidem. Iterum etiã ſi in ſummum procederet vbi ſyderibus interest, vtiq; ab illo motu qui vniuerſum trahit, moueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius, hac enim oĩum ventorum in vnum congeſta vis diſſiparetur, & etiam terræ ſolida fortisq; compages, ne dum aeris torti particula. Itẽ manere non poteſt in alto ignis turbine allatus, cum ipſe turbo non maneat. Quid autẽ de his cometis dicemus, qui ſenis menſibus apparuerunt. Præterea turbinis rotunda facies eſt, in eodẽ enim veſtigio verſatur & columnæ modo circumagẽtis ſe voluitur, ergo ignẽ qui incluſus eſt, ſimilem quoq; illi eſſe oportet, hic aũt longus eſt & diſiectus, nec ſimul in orbem coactus.

Item aliorum poſitiones de cometis: Cap. LXI.

EPhigenẽ ergo relinquamus, & aliorũ opiniones proſequamur. Illud tñ ſciendum eſt in primis, cometas non in vna cœli parte aſpici, nec in ſignifero tñ orbe, ſed tã in ortu quã in occaſu, frequentiſſimè tñ circa Septentrionem. Forma eius non eſt vna. Sed quamuis Græci diſcrimina fecerint, eorũ quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndiq; circa ſe velut comam ſpargũt, & eorũ quidẽ quibus fuſus eſt ignis, ſed in verticẽ tendens, iſti tñ oẽs eiuſdẽ naturæ cometæq; recte dñr, quorum cum poſt longum tp̃s appareant formæ, inter ſe eas cõparare difficile eſt. Nã & illo ipſo tpe quo apparent inter ſe ſpectãtes de illorũ habitu nõ conueniũt, ſed prout cuiq; acutior acies aut hebetior eſt, ita dicit aut lucidiorẽ aut rubicũdiorẽ eſſe. Crinesque aut in interiora deductos, aut in latera demiſſos. Sed ſiue earum aliquæ differentiæ, ſiue non, eadem rõne fient cometæ neceſſe eſt. Illudq; vnum cõſtare debet p̃ter ſolidũ, aſpici nouã ſyderis faciẽ circa ſe diſſipatũ trahentis ignem. Quibuſdam autẽ antiquorũ hæc ratio placuit. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicauerit, confuſo in vnũ duorum lumine, longioris ſyderis facies redditur. Interuallum.n. qd̃ inter duas eſt, illuſtratur ab vtraq; & inflammatur. Sicq; longus ignis efficitur. His reſpõdemus, certũ eſſe numerũ ſtellarum mobiliũ, & Solẽ in eodẽ tpe & has cometam apparere. Ex quo patet, nõ illarũ coitu cometem fieri, ſed proprium ac ſui iuris eſſe. Itẽ ſi cometẽ ſtella ſtellæ ſuperueniens faceret, momento eſſe deſineret. Summa.n. velocitas tranſeuntium eſt, ideo oĩs ſyderis defectio breuis eſt, quia cito illas idem curſus qui admouerat, abſtrahit. Videmus & Solem & Lunã cum obſcurari cœperint, in breui liberari, quanto celerior eſſe digreſſio debet in ſtellis tanto minoribus. At vero cometæ aliqñ ſenis menſibus manẽt. Præterea ſtellis intra ſigniferum curſus eſt, cometæ aũt vbiq; cernuntur. Nec magis certũ eſt tp̃s illis quo appareant, quàm locus vltra quẽ non exeant. Placet itaque noſtris, cometas ſicut faces, trabesq; & alia oſtẽta cœli denſo aere creari. Ideo circa Septentrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimũ eſt aeris pinguis. Ideo vero non ſtat cometes, ſed procedit, quia ignium modo alimentum ſuum ſequitur, & quamuis ad ſuperiora viſus ſit, tñ deficiente materia retrorſum ipſa deſcendit. In aere quoq; non dexterũ leuamq; premit, nec illa eſt ei via Sed qua eum vena pabuli ducit, ille repit. Quare ergo per longum tp̃s apparet, & non cito extinguitur. Sex ergo menſibus hic quẽ Neronis principatu vidimus, ſpectandum ſe præbuit. In diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille etenim a Septentrione in verticem ſurgens, orientem ſemper obſcurior petiit, hic ab eadem parte cœpit. Sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, ibiq; oculis ſe ſubduxit. Hinc ergo deſcendit imitante materia non itinere, cum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eãdem partem curſus eſt.ſ. mundo contrarius. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ autem currunt ab occaſu in ortum. Vnde duplex eſt illis motus, vnus quo eunt, alter quo ſe auferunt.

Sententia Senecæ de eiſdem. Cap. LXII.

EGo enim noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo cometã ſubitaneum ignem eſſe, ſed inter uĩa corpora perpetuæ naturæ. Primũ quidem, quia q̃cunq; creat aer breuia ſunt. Naſcuntur.n. in re fugaci & mutabili. Fluit.n. ſemper, & breuis illi quies eſt, nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrũq; medius. Nec fieri põt vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & tam pertinaciter hæreat. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet, eo enim aer craſſior eſt, quo terris propior. Nunquam.n. cometes in imum vſq; demittitur nec appropinquat ſolo. Cæterum ignis pergit, quo illum natura ſua ducit. i. ſurſum, aut quo trahit materia, cui adhæſit. Syderis aũt propriũ eſt orbẽ ducere, qd̃ an cometæ fecerint alij, neſcio, duo noſtra ætate fecere. Deinde vero oẽ quod cauſa tp̃alis accẽdit, cito interſcidit. Nã & fax, & fulmen, & ſtella tranſcurrens, & quiſquis eſt alius ignis aere expreſſus, in fuga eſt, nec apparet, niſi dum cadit. Cometes aũt ſedem ſuam habet, & ideo nõ cito expellitur, ſed ſpacium ſuum emetitur, nec extinguitur, ſed excedit: ac inquit. Si erratica ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Si quis vnum limitẽ ſtellis ponit. Quis in anguſtum diuina cõpellit? Nempe hæc ipſa ſydera, q̃ ſola mouere creditis, alios & alios circulos habent. Cur ergo non & aliqua ſint, qui in proprium iter & ab iſtis remotũ ſeceſſerint. Cæterum cometes & ſic põt aliũ circulum habere, vt in ſigniferum tñ incidat aliqua ſui parte. Sed cur inquis ſplẽdor eius longior, quam cæterorum ſyderum apparet? Non.n. ad vnã inquã natura formã effectos & opus ſuum p̃ſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Eiuſq; potentiã ignorat, qui nõ ei aliqñ licere, niſi qd̃ ſæpius fecerit putat. Cometas non frequenter oſtẽdit, locũ altũ illis attribuit, alia tp̃a, diſſimilesq; cæteris motus, voluit & his magnitudinem operis ſui colere, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt cæteris atq; ardentior. Facies etiã inſigne quoddam habet & ſingulare. Non in anguſtum comæ iactata & arctata, ſed dimiſſa liberius ac multarum ſtellarum regionem amplexa. Denique Ariſtotel. ait, cometas ſignificaſſe tempeſtatem ventorum & imbrium intemperantiam. Quid ergo non iudicas ſydus eſſe, quod futura denunciat.

Qualiter per cœli luminaria diſtinguuntur tempora. Cap. LXIII.

PEtrus Comeſtor. Præter cauſas ſuperius expoſitas, ad hoc quoq; Deus luminaria fecit, vt eſſent in tẽpora & dies & annos.i. in diſtinctionem tp̃um dierũq; & annorum. Non eſt.n. putandum, q̃ tunc per ea inciperent eſſe tp̃a, quæ cœperunt cũ mũdo, ſed quia per ea fit quatuor tp̃um anni diſtinctio. Sol quoque deſcendens ad Capricornũ facit ſolſtitiũ hiemale, aſcendens ad Cancrum æſtiuale, inter vtrũq; pari diſtantia ab vtroq; æquinoctia facit. Ex Compoto. Eſt aũt tp̃s mora motus rerũ mutabiliũ. i. mora in qua mouentur res mutabiles. Ariſt. in lib. Phyſicorum. 4. Tp̃s quidam totius motum eſſe dicunt. Alij vero ipſam ſpheram, quia in tpe ſunt oĩa & in totius ſphera, verũ tp̃s eſt numerus motus ſcd̃m prius & poſterius. Tp̃s ergo non eſt in motu, ſed id ſcd̃m quod habet numerari motus: ſimul aũt & motus ſentitur & tp̃s. Quod enim mouetur ex quodã in quoddã mouetur, & cũ ſit magnitudo continua, & motus erit continuus, quantusq; eſt motus, & tp̃s. Præterea vniuſcuiuſque mutatio & motus in ipſo mutante eſt ſolum, tp̃s autẽ ſimiliter & vbiq; & apud oĩa eſt. Amplius autem mutatio omnis aut tardior aut velocior eſt, tempus autem non, tardum enim & velox tpe determinantur. Velox.n. eſt quod in pauco tpe multum mouetur. Tardum, quod in multo parum. Tp̃s aũt non determinatur tpe, non eſt ergo motus. At vero non eſt tp̃s ſine motu, nec econuerſo. Nec ſolum motum tempore metimur, ſed & motu tp̃s, imitatur enĩ magnitudinem motus, hunc autem tp̃s, menſuratur & magnitudine motus, & econuerſo. Multam.n. dicimus viam, ſi proceſſus eſt multus, & econuerſo. Tp̃s inquam determinat motum, cum ſit ipſius numerus vt dictum eſt. Ipſum autem nunc eſt cõtinuatio temporis, continuat enim præteritum & futurum, & omnino terminus temporis eſt. Eſt enim huius quidem principium, illius autem finis. Auguſt. ſuper Geneſ. lib. 5 Factæ igitur

creaturæ

creaturæ motibus ab initio cęperunt currere tpa. Motus igitur ſi nullus eſſet, vel ſpiritualis, vel corporalis creaturæ, quo per pńs pteritis futura ſuccederēt, nullum eſſet tp̄s omnino, potius ergo tp̄s a creatura, quàm creatura cępit a tpe. Nec hoc dico quòd tp̄s creatura non ſit, cum ſit motus creaturæ ex alio in aliud conſequentibus rebus ſm ordinationem adminiſtrantis Dei oīa, quę creauit. Itaq; operum Dei qox vſq; nunc operatur per volumina tpum explicas doram velut exordiū nerminis fomēs, vt ſcriptura, fons aūt aſcendebat, &c. Idem in muſica. lib 6. Ab æternitate nullum eſt tp̄s. Fabricantur tpa & modificantur & ordinantur ipſam æternitatē imitantia, dum cęli conuerſio ad eadē redit, & cęleſtia corpora ad idem reuocat, diebusq; & menſibus & annis ac luſtris, cęterisq; siderū orbibus, legibusq; ęqualitatis & vnitatis & ordinationis obtemperat. Idem cōtra epiſt. fundamenti. Species itaq; noſtris vocibus emiſſa præterit, & tñ ſermo ea prętereuntium verborum diſceſſione ac ſucceſſione peragitur, & moderatis ſilentiorum interuallis decenter, ſuauiterq; diſtinguitur, Ita & ſe habet temporalium naturarū infima pulchritudo, vt rerum tranſitu peragatur, & morte naſcentiū diſtinguatur, Cuius pulchritudinis ordinem & modos ſi poſſet capere ſenſus noſter, atq; memoria, ita nobis placeret, vt defectus quibus diſtinguitur, nec corruptiones vocare auderemus. Quid aūt in eius pulchritudinis parte laboramus, dū nos ſuauia deſerimus ipaſia, q̄ diligimus, & peccatorū pęnas luimus, & æterna diligere cōmonemur. Alfraganus. Tp̄s eſt numerus non quo numeramus, ſed q̄d numeratur. Nec ſolūmodo morū tpe metimur, ſed & motu tp̄s. Quę ſemper ſunt, nō ſunt in tpe, non.n. continētur ſub tpe, nec eorū eſſe menſuratur tpe, eorum n. eſſe eſt in tpe quorū eſſe menſuratur ſub tpe, ita q̄ tp̄s ſuperfluit ab eis. In tpore omnia fiunt & corrūpunt, & eſt tp̄s corruptionis cauſa per ſe, generationis autem & ipſius eſſe ſecundum accidens. Ex lib. de natura rerum. Magni vero precij videtur eſſe tempus apud Deum, qui non per partes maiores vt terras per regiones, &c. ſed per inſtantia diſtribuit ipſum.

De Quatuor anni temporibus. *Cap.* LXIIII.

TEmpora anni quatuor, ver, æſtas, autumnus, & hiems. Iſid. li. 5. Dicta ſunt tempora a communionis temperamēto, eo q̄ inuicem ſe humore, ſiccitate, calore, & frigore temperent. Cōſtat aūt poſt factum mundum ex qualitate curſus Solis tempora inter nos menſes fuiſſe diuiſa. Quorum etiam temporum talē veteres diſcretionē faciunt, vt primo menſe ver nouum dicatur, ſecundo adultum, tertio præceps, ſic de æſtate & cæteris. Dictū eſt aūt ver a virore quia viret. Tunc enim poſt hiemē tellus veſtitur herbis, & in florem cuncta prorumpunt. Aeſtas dr̄ ab æſtu, id eſt a calore, & æſtas quaſi vſta, id eſt exuſta & arida. Autumnus autem a tempeſtate vocatur, qn̄ & folia arborum cadunt & omnia matureſcunt. Hiemem ratio hemiſperij nuncupauit, quia tunc Sol breuiori voluitur circulo. Vnde & hoc tempus bruma dr̄ quaſi brachin.i. breue, vel a cibo, eo q̄ tunc maior ſit veſcēdi appetitus, edacitas. a Græcè bruma appellatur. Vnde & imbrumari dn̄r quibus faſtidium eſt ciborum. Hęc tempora ſingulis & cęli partibus aſcribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tūc ex terris omnia oriuntur. Aeſtas vero meridiano, eo q̄ ea pars calore flagrantior ſit. Hiems Septentrioni, eo q̄ frigoribus & perpetuo gelu torpet. Autumnus occiduo, quia graues morbos habet, & tunc omnia folia arborum defluunt. Vt autem Autumnus abundet morbis facit hoc confinium frigoris, & caloris, & repugnātia inter ſe cōtrariorū aerum. Ex cōputo. Horū quatuor temporū fines & initia ſm eccleſiam his verſibus hn̄r. Feſtum Clemētis caput hiemis eſt veniens. Cędit hiemes retro cathedrato Simone Petro. Ver fugit Vrbanus æſtatem Simphorianus.

De Hieme. *Cap.* LXV.

GVillelmus de Conchis. Mouetur ergo Sol & alij planetę ab oriente ad occidentē nō recto modo, ſed obliquādo.ſ. modo deſcendendo ad auſtralia, modo ad noſtram habitabilē aſcēdendo, vt quatuor anni diuerſitates nobis operetur. Quod vt melius approbes, has diuerſitates intimabo. Cum ergo Sol ſubintrat Capricornum, quod 15. Kalend. Ianuarij contingit. Sol enī quodlibet ſignum 15 Kalend. intrat, eiq; menſi ſignum tale attribuitur, ex quo Sol illud intrat, quia tunc remotiſſimus eſt a nobis, noſtra habitabilis frigore riget. Terra namque, & aqua naturaliter ſunt frigidæ, & ſi q̄n calefiunt, fit hoc a propinquo Sole. Item cum nō ſit quo raſcieat aer frigiditate in nubes ſpiſſatur, quæ in pluuias diſſoluuntur, fit anni pars, q̄ hiems vocat, eſtq; frigida, & humida. Incipit vero hiems ſm Græcos, & Romanos 7. Idus Nouembris, & extenditur vſq; ad Idus Februarij. Iſido. tñ dicit illam 9 Kalend. Decembris incipere, & in 9. Kalendas Martij terminari. In hoc tempore pori ſuperficiei terræ conſtringuntur frigore, & non pōt calore euaporare, hic intus remanens radices herbarum & arborum nutrit, vicemq; matris prægnantis obit. Crementum non confert, quia nec calor nec humor, ex quibus eſt augmentum, propter frigoris conſtrictionem pōt per medullas arboris vel herbæ aſcendere. Huic tempori aſſimilantur aqua, flegma, ætas decrepita. Sunt etenim frigida & humida. In eodem melius ſe habent colerici, melius iuuenes, peius decrepiti. Peſſimę ſunt infirmitates q̄ naſcunt̄ ex flegmate, vt eſt febris quotidiana, min⁹ malæ, q̄ ex colera, vt tertiana, vtile eſt in eodē augmētare cibū, ſed minuere potū. Pori nāq; humani corporis ex frigiditate conſtringuntur, nec pōt calor euaporare, qui intus remanens plus cōſumit. Contra ergo interiorem defectum, neceſſe eſt infundere exteriorem refectionem. Ideo apud antiquos, Deus hiemis pinguis ventre pingebatur, & ab immanditia paludis ſpurius vocabatur. In eodem calidis vti & ſiccis vtile eſt. Sed fortaſſe dicis de potu qui fit ex aqua, conſtāt eſt, quòd in hoc tempore debet minui. Sed potus vini quod eſt calidū & ſiccū, vnde frigiditati & humiditati hiemis repugnat, quare minuitur. Rndeo, & ſi vinum naturaliter eſt ſiccum, tamē actualiter eſt humidum. Actualis vero humiditas & naturaliter ſiccis ignem exting uit, q̄ in oleo lampadis probari pōt. Igitur in hieme mediocriter eſt potandum vinum forte & rubeum.

De Vere. *Cap.* LXVI.

CVm autem Sol aſcendendo vſq; ad Arietē peruenerit, quē intrat 15 Kalend. Aprilis nec nimis eſt nobis remotus nec nimis propinquus, vt pote in mediu torridæ zonæ poſitus. Vnde aer noſtræ habitabilis, nec nimis eſt calidus, nec nimis frigidus, nec nimis eſt humidus, nec nimis ſiccus. Sed inter quatuor qualitates temperatus, ſicq; tempus anni quod ver vocatur. Veris vero initiū ſm Gręcos & Romanos eſt 7. Idus Februarij. Sed ſm Iſidorum. 8. Kalend. Martij in hoc tpe anni pori ſuperficiei terræ frigore hiemis prius clauſi calore Solis aperiūtur. Sol vero ad radices herbarum & arborum penetrans, humorem quem ibi coadunatum hieme reperit, attrahit, herba vero, vel arbor ſuam inanitionem ſentiens a terra attrahit humorem quem ibi ſui ſimilitudine adiuuante calore Solis tranſmutat, ſicq; reuiuiſcit, inde eſt q̄ quidam menſis huius tempōris Aprilis dr̄, quia tunc terra prędicto modo aperitur. Eſt autē huius tp̄s proprium, q̄ ſit quantum ad effectum primarum qualitatum variabile & inconſtans, pluuioſum ex viciniitate hiemis, ſiccum vero ex viciniitate æſtatis. Eadem ratione modo calidum, modo frigidum, inde eſt q̄ in Martio ſemper infirmant̄ homines. Qō enim corpora humana aperta ſunt calore, frigus ſubito intrans ad interiora penetrat, & infirmitatem in ea materiam præparatam generat. Sed ſi aliquis ſibi in hoc tempore prouideret, tardius infirmaretur, q̄ alio vel aliis infirmaretur. Sed fortaſſe dicis. Cum tempus hoc ſit temperatum; vnde eſt, quòd ſi aliquis inter hiemē cum aliqua infirmitate, non tam ſæpe moritur, quàm in vere. Reſpōdeo, infirmitates ex malis humoribus generantur & frequentiſſimè frigiditate hiemis aſtringuntur, ne poſſint defluere. Ex calore autem veris diſſoluuntur, quibus per membra diſcurrētibus, ſuccumbit homo & moritur. Huic tempori aſſimilantur, aer, ſanguis, pueritia. Sunt enim calida & humida, in illo melius ſe habent melancolici, peius ſanguinei, melius ſenes, peius pueri. Peſſima eſt infirmitas, quæ venit ex ſanguine, vt ſinocha. Minus mala, quæ eſt ex melancolica, vt quartana. In eodem eſt conuenientius vti frigidis & ſiccis.

De Aeſtate. *Cap.* LXVII.

CVm autem Sol vſq; ad Cancrum aſcenderit, quem intrat 15. Kalend. Iulij, ex propinquitate ſui terram incendit & deſiccat. Eſtq; æſtas, quæ eſt calida & ſicca. Cuius initium ſm Gręcos & Romanos eſt 7. Idus Maij, ſed ſecundum Iſidorum 9. Kalendas Iunij. Huius temporis eſt herbarum & arborum radices deſiccare: conſimile eſt igni, coleræ, iuuentuti. Hæc enim calida & ſicca in eo melius ſe habent flegmatici, peius colerici, melius decrepiti, peius iuuenes. Peſſima eſt infirmitas, quæ venit ex colera, vt cauſon, tertiana: minus mala, quæ ex flegmate, vt quotidiana. In eodem vtile eſt vti frigidis & humidis, augmentandus eſt potus, cibus eſt minuendus. Cum enim pori corporis ex calore ſunt aperti, euaporat calor naturalis. Vnde non ita bene cibus digeritur. Sed quia potus cito tranſit in ſanguinem, augmentandus eſt. Sed fortaſſe dicis iſtæ diuerſitates ex propinquitate Solis contingunt. Sol vero exiſtens in Leone tantum diſtat a noſtra habitabili, quantum in Geminis, & in Virgine quantum in Tauro, in Libra quantum in Ariete. Cur ergo in tribus his, Ariete, Tauro, Geminis Sole exiſtente eſt tempus calidum & ſiccum, cum exiſtit in Libra frigidum & ſiccum. Reſpondeo Sol exiſtens in tribus vernalibus ſignis ex propinquitate ſui operatur calorem. Sed ex viciniitate hiemis præcedentis eſt humiditas. Cum eſt in Leone & Virgine, ex propinquitate operatur calorem. Sed quia ex calore veris & partis æſtatis iam eſt humor deſiccatus, adeo nō eſt quo operetur calor, nec eſt vnde ſit humiditas. Inde fit tempus calidum & ſiccum.

De Autumno. Cap. LXVIII.

CVm vero ad Libram ſol deſcenderit, quia iã deſiccatus eſt humor, & extinctus calor. Calor.n. non niſi humore nutrit, quo deficiente extinguitur: operatur tẽpus autumni frigidum, & ſiccum. Cuius initium eſt ſm Græcos, & Latinos 7. Idus Auguſti, ſed ſm Iſidor. 10. Kal. Septemb. huic aſſimilantur terra, melancolia, ſenectus, quia ſunt frigida & ſicca. In eo melius ſe hñt ſanguinei, peius melancolici, melius pueri, peius ſenes. Peſſima eſt infirmitas, quæ naſcitur ex melancolia: minus mala, quæ ex ſanguine. Vt ergo generaliter dicamus, in oĩ tẽpe peſſima eſt infirmitas, quæ fit ex humore ſimile tẽpi. Qualitate.n. tẽpis augmẽtatur morbi materia. Minus eſt mala, quæ venit ab humore contrario tẽpi. Minuitur nãq; qualitate tẽpis materia morbi. In illo eſt vtile, vti calidis & humidis. Inæquale eſt hoc tẽpus ex vicinitate æſtatis, & hiemis ex quo tẽpe ex ſuccis fructuum tunc abundantium periclitantur hoĩes indiſcreti. Sed fortaſſe dicis. Sol exiſtens in ſcorpione tñ diſtat a nobis quantum in Piſcibus: in Sagittario quãtum in Aquario. Quare ergo alias operatur qualitates in iſtis, alias in illis? Rñdeo, huius facilis eſt ſolutio. In prædẽtibus nempe, .i. in Sagittario, & Scorpione, quia calore æſtatis deſiccatus eſt humor: Iamq; ſol medium torridæ zonæ tranſiuit, eſt frigiditas & ſiccitas. in Aquario, & Piſcibus, quia ſimiliter eſt remotus a nobis: eſt frigiditas, ſed quia iam dudũ defecit calor, qui aera deſiccat: pauliſper ſpiſſatur aer in nubes, fitq; tẽpus humidum. Non ſolum aũt ſi ſol nobis ſp eſſet propinquus, vt eſt in æſtate, & ſemper a nobis remotus, vt eſt in hieme, ſequerentur inconuenientia. Sed & ſemper ſi æquinoctialẽ lineã curreret, licèt in ea exiſtens operaretur temperiẽ, qua congauderent oĩa, maxima tñ ſequerentur incommoda. Continue namq; humiditas ſub luna dñaretur, vñ aqua intñ creſceret, quod frequenter cathacliſmum generaret. Nõ enim eſſet quod eã deſiccaret. fructus & ſine quibus homo viuere non põt, ad maturitatem non peruenirent. Ob hiſq; bñficio quartis autumni hiemis careremus. Ex lib. de ꝑſagiis tẽpeſtatũ. Autũnũ ſerenum ꝑſagit ver frigidũ. Si ver, & æſtas non ſine aliquo refrigerio tranſierint: autũnũ ſerenũ, ac denſum minusq; ventoſum facient. Autumni ſerenitas ventoſam hiemem facit.

De qualitatibus aeris ſecundum quatuor tempora.
Cap. LXIX.

COnſtantinus in Pantegni, libro 9. Tẽpa anni ſunt quatuor, quorum, vniuſq; eſt aer proprius, ver inter calidũ & frigidum, humidũ & ſiccũ, mediè tẽperatum eſt. Quod maximè contingit ex ſole per rectã lineam exeunte, quia ſub vtroq; polo æqualiter diſtat. Dñi tñ quidam veris naturam eſſe calidã, & humidam, quod ſi eſſet, quælibet res facilius in eo putrefieret, & morbos peſſimos in eo generaret, ſicut ſæpe videre eſt in ventis meridianis, & pluuialibus æſtiuis: caloris.n. & humoris complexio magnam in corporibus putredinẽ generat. Quõ ergo vernum tẽpus calidũ eſt & humidum, eũ in eo oẽ corpus ſit ſanũm, & oĩa iuuenientur tẽpa, & ipſum ſit tẽpus augmentandi, ſicut in hoĩbus pueritiæ, & adoleſcẽtiæ. Eſt aũt æſtas calida & ſicca: hoc.n. tẽpe ſol grã dicitur ſumma aſcenſione, noſtriſq; capitibus oppoſitus calefacit quodlibet corpus. Autumnus vero eſt frigidus & ſiccus, ſed magis in eo dñatur ſiccitas, quia ibi viema eſt vſtiti ſolis caliditas. Hiems aũt frigida, & humida eſt, ſed magis in ea põt frigiditas, quia iã elõgauit ſe ſol a capitibus nrĩs. Si ergo cõplexiones aeris in vnoquoq; ſuo tẽpe, ſm quod natura ſua expetit, & dietant homines ſm quod oportet, quantum ad morbos accidentes ex tẽpe, ſalubres eſſe neceſſe eſt. Si vaũt morbus, qui inde naſcitur, non caret peſſimis accidentibus & moleſtationibus. Aer quidẽ naturalem ſuã complexionẽ exit, vel quãtitate, vt ſi æſtas calidior ſit, vel hiẽs frigidior, quã eſſe debeat. Vel in qualitatum ſuarũ mutatione: vt ſi æſtas cũ debeat eſſe calida, ſit frigida. Aut hiems naturaliter frigida, incipiat eſſe calida. Denique anni tẽpa naturas ſuas cuſtodiunt, Cum ver inter calidũ & frigidũ ſit ſpatiũ, & tẽpus pluuioſũ. Aeſtas vero non calidiſſima paucas, & raras hẽt pluuias. Autumnus quoq; non ſicciſſimus, & ipſe aliquãtulum pluuioſus. Hiems autem frigida & pluuioſa, menſuram tamen non excedat. Præterea ver aſſimilatur horæ tertiæ diei, æſtas meridiei, autumnus veſperi, hiems vero nocti. Et quiuuſq; morbus in aliquo tempore naſcitur hora diei ſibi competenti magis nocet, & augmentatur.

De qualitatum prædictarum variatione.
Cap. LXX.

GVilhelmus de Conchis. Quamuis hiems, vt prædictum eſt, ſit naturaliter frigida, & humida: in principio tñ eſt magis frigida, minus humida: in fine magis humida, minus frigida, in medio æqualiter. Ver aũt cum ſit calidum, & humidum: in principio tñ magis humidum, minus calidũ: in fine magis calidum, minus humidum: in medio æqualiter. Aeſtas in principio magis calida, minus ſicca, econtrario in fine, in medio æqualiter. Autumnus in principio magis ſiccus, minus humidus & frigidus, in fine econtrariũ, in medio æqualiter. Sed fortaſſe dicis, cũ iſtæ ſint naturales qualitates temporum, vnde eſt quod quædam æſtas ſit frigidior, altera calidior, vel ſiccior, & ſic de aliis. Reſpõdeo, vt aſſerunt quidam philoſophi. Alij planetæ alias ſuas æſtates faciunt, & ſuas hiemes. Vnde ſi in æſtate ſolis contingat hiẽs alterius planetæ, fit æſtas minus calida, & ſicca. Si autẽ æſtates concurrant, fit æſtus ſolis calidus & ſiccus. Similiter ſi in hieme ſolis contingat æſtas alterius planetæ, fit hiems minus frigida, & minus humida. Sed ſi hiemes concurrant, intenduntur qualitates hiemis. Eadem ratione de cæteris tẽpibus iudicat, vt dictũ eſt. Illorum planetarum quidam eſt calidus, quidam frigidus, quidam humidus, quidam ſiccus. Si ergo in hieme ſit cum ſolo planeta calidus & ſiccus: fit hiems minus frigida & humida. Si vero in æſtate fuerit cum ſole planeta frigidus & humidus: fit æſtas minus calida & ſicca. Idcirco prudenti phiſico ſemper eſt obſeruandum, quæ ſigna ſol obtineat, & quis planeta ſit cum eo in eodẽ ſigno, vt in eo perpendat qualis futura ſit æſtas, vel alia tempora, vt contra futuram temporis qualitatem præſto ſit medicamen.

De diſpoſitione humanorum corporum ſecundum qualitates temporum. Cap. LXXI.

HYpocras. Ver tempus eſt ſuauiſſimum, minimẽq; mortiferum ſm tempora veris, quæ extremitates ſunt, pueri & eorum affines ætatibus bene degunt, & maxime ſunt ſani, cum autem æſtas fuerit ſimilis veri, ſudores in febribus multos expectare oportet. Aeſtiuæ quartanæ, vt multum breues fiunt, autumnales vero longæ, & maximẽ, quæ ad hiemem coniunguntur. Autumnus phthiſicis malus eſt. In autumno ſunt ægritudines acutiſſimæ maximèq; mortiferæ. Hiems ſi fuerit auſtrina, & pluuioſa, & tranquilla. Ver autem ſiccum, & boreale: mulieres quibus partus ad ver ineſt, ex omni occaſione abortiuntur. Si vero genuerint: morbidos & imbecilles fœtus pariunt, aut vt ſtatim diſſoluantur, aut tenues, ac morbidi viuant: ſi autem æſtas ſicca, & borealis fiat: autumnus vero pluuioſus, & auſtrinus, capitis dolores in hieme fiunt & tuſſes, & branchi, & corizæ, quibuſdam etiam phthiſis. Si vero borealis fuerit & aquoſa: humidis quidem natura, vt mulieribus confert. Reliquis autem fiunt obtalmiæ ſiccæ & febres acutæ, & corizæ diuturnæ. Mutationes temporum maxime generant morbos. Aegritudines quidẽ omnes in omnibus temporibus fiunt, maxime vero quædam ſecundum aliqua eorum & fiunt & acuuntur. Conſtrictiones apices ſiccæ pluuioſis ſaniores ſunt & minus mortiferæ. In ſiccis temporibus febres acutæ fiunt. In pluuialibus autem, vt multum ægritudines fiunt & febres longæ, ac ventris fluxus & putredines, & epilenſia: & apoplexiæ, atque ſquinantiæ.

De his quæ obſeruat eccleſia ſecundum quatuor Tempora.
Cap. LXXII.

EX compoto, In his ergo quatuor temporibus celebrat eccleſia etiam quatuor ieiunia, quæ etiam vocat ieiunia quatuor Temporum, quæ quando celebranda ſunt: ſciunt his verſibus. Dat crux lucia cineres chariſmata dia. Vt ſit in angaria quarta ſequens feria, ideſt quarta feria ſequens feſtum exaltationis Sanctæ Crucis habet ieiunium autumni. Sequens autem diem Luciæ ieiunium hiemis. Sequens autem diem cinerum ieiunium veris. Sequens diem Penthecoſtes ieiunium æſtatis. In his quatuor temporibus ſiunt ſolſtitia, & æquinoctia. Solſtitium æſtiuale fit in Cancro. hiemale in Capricorno. Aequinoctium vernale in Ariete, autumnale in Libra. Sicut enim teſtatur Beda, anno in quo natus eſt Dominus, & Ioannes Baptiſta ſolſtitium æſtiuale fuit in die Ioannis Baptiſtæ, & octauo grado Capricorni. Vnde me, inquit Ioannes, oportet minui: illum autem creſcere. Aequinoctia verò fuerant in eorum annunciationibus octo gradibus Libræ, & Arietis. Nunc autem decem diebus ante prædicta feſta ſunt ſolſtitia. Et decem diebus ante Annunciationes ſunt æquinoctia. Quod docetur his verſibus Solſtitium decimo Chriſtum præit, atque Ioannem. Et totidem ſequitur partinoctia nuncius horum, id eſt annunciatio eorum. Cuius cauſa hæc eſt: Iulius & nos ſequentes eum minus damus anno ſolari quinta parte vnius horæ. Nam ſol zodiacum circuit in trecentis quinquaginta quinque diebus, & ſex horis. Quinta parte vnius minus, quæ quinta pars in quinque annis vnam horam conſtituit: & in ſex annis vnum diem. Et in mille & ducentis annis decem dies. Vnde cũ tot anni trãſierint ab incarnatione Domini, & etiam iam plures, decem diebus, & quatuor horis & tribus quintis, ſolſtitia iam dicta feſta præceſſerunt.

De partibus temporis, & primo de momentis, & horis.
Cap. LXXIII.

ISido. Tempora aũt momentis, horis, diebus, menſibus, annis, luſtris, ſeculis, ætatibus diuiduntur. Momentum minimum, atq; anguſtiſſimum tẽpus, a motu ſyderum dictum eſt. Eſt enim

extremitas horæ in breuibus interuallis cum aliud ſibi cedit atq; ſuccedit. Hora Græcum nomen eſt & tñ Latinũ ſonat. Eſt enim finis tpis, ſicut & oca fines ſunt maris, fluuiorum, veſtimentorum. Gulhelmus de Conchis. Hora eſt ſpacium in quo dimidium ſignum oritur. Horæ æquinoctialis diei ſunt æquales, horę vero aliorũ inæquales. Oĩs dies hẽt 12. horas, & oĩs nox. 12. Oĩ vero die ſex ſigna oriuntur, & oĩ nocte ſex alia. Nec obſtat q̃ dictum eſt zodiacũ diuiſum eſſe in 12. ęquales partes, q̃ ſigna dñt, & quoſdam dies eſſe prolixos, quoſdam vero breues, ſicut & noctes. Quãuis.n. ſigna q̃titate ſint æqualia, q̃dam plus tñ aliis morantur motu eorũ. q̃dam oriuntur recta, & occidũt obliqua: q̃dã oriuntur obliqua, ſed occidunt recta. Quę vero recta oriunť, plus in naſcendo morantur, q̃ q̃ obliqua. Quod vulgari ſimilitudine potes ppendere. Ex monte ergo oppoſito tres lanceæ ardentes incipiant aſcẽdere, prima recta, ſcda tranſuerſa, tertia obliqua, i. nec pęnitus recta, nec pęnitus tranſuerſa. Quæ trãſuerſa aſcendet, ſtatim mea apparebit. Quæ recta prius oñdet Mucronẽ, deinde Haſtile ad vltimũ extremum finẽ. Sed q̃ obliqua plus morabitur, q̃ tranſuerſa minus, q̃ recta. Sic eſt in ſignis. Signa vero æſtiualiũ dierum oriuntur recta, ſigna vero noctium æſtiualium obliqua. Vnde & q̃uis tot ſigna illis noctibus oriantur, quot illis diebus. breuiores tñ ſunt noctes diebus. Econtrario eſt in ſignis hiemalium dierum, & noctium. In æquinoctialibus vero æqualia oriuntur, & occidunt, vnde dies & noctes adæquantur.

De diſtinctione horarum æquinoctialium in ortu, & occaſu ſignorum, Cap. LXXIIII.

Quod vt melius ĩtelligas, dicã quot vnũquodq; ſignorũ moretur in ortu & occaſu. Cancer ergo, ſm Martianum, oritur duabus horis æquinoctialibus: & duodecima parte vnius horæ, occidit hora & deunce. Leo oritur duabus horis, & tertia par. occidit hora ſemis, & ſexta parte horæ. Virgo oritur duabus horis, & dimidia & ſexta parte horæ. Similiter libra, occidit hora & tertia parte. Ac ſcorpius diminuit ortũ, & auget occaſum. Oritur.n. duabus horis, & tertia pte, occidit hora ſemis, & ſexta par. horæ. Sagittarius oritur duabus horis duodecima parte horæ, occidit hora & deunce. Hæc aũt ſunt ſigna ſex, q̃ recta oriũtur, obliqua occidunt. Alia ſex obliqua oriuntur, recta occidunt, vnde minus in ortu morantur. Capricornus nãq; oritur hora deunce, occidit duabus horis, & duodecima parte horę. Aquarius oritur hora, & dimidia. & ſexta parte, occidit duabus horis, & quarta par. horæ. Piſces oriuntur hora, & tertia parte horæ, occidũt duabus horis & dimidia, & ſexta parte horæ. Similiter & aries, Taurus oritur hora & dimidia, & ſexta parte horæ, & occidit duabus horis, & tertia parte horæ. Gemini oriuntur hora deunce, occidunt duabus horis, & duodecima parte. Secundum eiuſdem Martiani computationem, prolixior dies habet 14. æquinoctiales horas & ſex minuta. Nox vero æquinoctialis habet horas 9. & dimidiam & tertiam partem vnius horæ.

De diebus in generali. Cap. LXXV.

Itaq; ſicut iam ſuperius habitum eſt, naturali motu ab occidente in orientem obliquę aſcendendo contra firmamentum ſol nititur, quotidie tñ accidentali motu ab ortu cũ firmamento ad occaſum refertur. Exiſtensq; ſuper terram agit ſplendorem q̃ dr̃ dies. Et eodem modo exiſtẽte illo ſub terra in ſuperiori parte eſt obſcuritas, quæ dr̃ nox. Dierum tñ alius eſt naturalis, alius vſualis. Iſidor. Itaq; dies ſm Aegyptios inchoat ab occaſu ſolis. Sed ſm Perſas, ab ortu ſolis. Scdm Athenienſes a ſeptima hora diei. Scdm Romanos à media nocte, tunc q̃ñ gallicinium eſt, quorum vox oſtendit præconium. Dicti ſunt autẽ dies a dijs, quorũ noĩa Romani quibuſdam ſideribus ſacrauerũt. Primum.n. diẽ à ſole appellauerunt, qui eſt princeps oĩum ſiderum, ſicut idem dies caput eſt cunctorum dierum totius ſeptimanę. Scdm a luna, q̃ ſoli & ſplendore, & magnitudine proxima eſt. Tertium a ſtella Martis, quę veſper vocatur. Quartum a ſtella Mercurij, quem quidam candidum circulũ appellant. Quintũ à ſtella Iouis quã Pheтontem aiunt. Sextum a Venere ſtella, quam Luciferũ aſſerunt, quę inter oĩa ſidera plus lucis habet. Septimum a ſtella Saturni, quæ ſexto cœlo locata, 30. ann. fertur explere circulũ ſuũ. Proinde aũt ex his ſeptem ſtellis noĩa gentiles diebus dederunt, eo q̃ per eoſdem aliquid ſibi effici exiſtimarent, dicentes ſe a Sole hẽre ſpiritum: a Luna corpus, a Marte ſanguinem, a Mercurio ingeniũ & linguam, a Ioue temperantiam, a Venere volupẽtatẽ, à Saturno humorem. Apud Hebræos aũt prima dies dr̃ vna ſabbati, quæ apud nos dies dñica, quem Gentiles ſoli dedicauerunt. Secunda ſabbati, ſecunda feria, & ſic vſq; ad ſabbatum, quæ eſt ſeptima a die dñico, quam Gentiles Saturno dedicauerunt. A fando aũt feriæ nuncupatæ ſunt, eo q̃ ſit nobis tempus dictionis, i. in diuino, vel humano officio fandi. Sed ex his feſti dies hoĩum cauſa, Feriati vero diuinorum ſacrorum cauſa inſtituti ſunt. Ex lib. de nat. rer. Dicunt aũt in anno tres eſſe dies, in quibus nunq̃ mulier naſcitur, & virorũ qui nati fuerint in eis corpora nunq̃ vſque in diem iudicij putredine ſoluentur, ij ſunt nouiſſimus dies Ianuarij, & duo primi, ſ. dies menſis Februarij. Aliæ ſunt dies in quibus arboris inciſiæ lignum a vermibus erit ſecurum, & ſi vas aliquod inde fuerit factum, quicquid in eo reponetur, abſq; vlla corruptione ſeruabitur, ij ſunt vltimi dies veneris Septembris, ſ. poſt 15. diem eiuſdem lunationis. Similiter intelligendum eſt de duobus vltimis diebus veneris Lunæ.

De die naturali. Cap. LXXVI.

Ex compoto. Dierum ergo, vt ſupra dictum eſt, alius eſt naturalis, alius vſualis, ſiue artificialis. Dies naturalis eſt ſpacium quo ſol ducitur circa totam terram ab oriente ad occidentem. Et dicitur dies a dijs, ideſt planetis quos Deos putabant. Vel a dia, quod eſt duo, quia continet duo tempora, ſ. noctem & diem vſualem. Ex libro de natura rerum. Dies vna, & nox vna, fiunt a tẽpore quo oritur ſol ſuper nos ex noſtro hemiſperio vrientis cũque vertit circulus ſuperior donec iterum eum ducat ad eũdem locum. Vnde dicit philoſophus, q̃ dies eſt ſpacium vnius reuolutionis ſolis, & hic eſt dies naturalis. Dies ergo legitimus 24 eſt horarum, ſpacia duo concludens, ſ. meridianum, atq; nocturnũ. Sed vocatur dies a parte meliori. Abuſiuè autem dies vnus ſpacium ab oriente Sole, vſq; ad occidentem. Ex compoto. Dies naturalis continet quatuor quadrantes, & quilibet quadrans ſex horas, & hora. 5. puncta, & punctum 8. momenta, & momentum duodecim vncias, & vncia. 47. athamos, hunc eccleſia inchoat a media nocte, quia tunc ortus eſt verus ſol Chriſtus. Arabes & Aſtronomi a meridie, ſecundum quem procedunt tabulæ aſtronomicæ. Iudæi a principio noctis. Secundum illud, factum eſt veſpere. & mane dies vnus. Communis autem plebs ab ortu Solis. Guilhelmus de Conchis. Philoſophi naturalem diem in quatuor diuiſerunt. Et a nona parte noctis, vſq; ad tertiam diei vſualis illum eſſe calidum & humidum dicebant, a tertia parte diei vſualis, vſq; ad nonam eiuſdem calidum, & ſiccum. Ab illa vſq; ad tertiam partem noctis, frigidum & ſiccum, & ab illa vſque ad nonam partem noctis frigidum & humidum. Inde contingit, q̃ quædam infirmitates in diuerſis partibus eiuſdem melius & peius ſe habent ſm prædictam rationem de temporibus.

De die vſuali, ſiue artificiali. Cap. LXXVII.

Ex compoto. Dies artificialis eſt ſpacium quo moratur Sol in noſtro hemiſpherio. Et dr̃ a Dyan, quod eſt claritas. Vſualis autem vel artificialis, quia aſpectus eſt artificibus & huiuſmodi. Iſidor. Dies ergo eſt præſentia ſolis, ſiue ſol ſupra terram. Partes diei tres ſunt. Mane, i. lux matutina & plena. dictum a manu, quia manum antiqui dicebãt bonum. Quid eſt. n. melius luce? Meridies dr̃ quaſi medidies. i. medius dies, vel quia tunc purior eſt dies. Merum. n. purum dicitur. Sero vocatum eſt a feris clauſis, quando iam nox venit, vt vnuſquiſq; ſomno tutior ſit. Guilhelmus de Conchis. Vſualis dies eſt ſpacium quo ſol ab ortu vſque ad occaſum refertur. Quem vt naturalẽ philoſophi in quatuor diuiſerunt. Prima. n. illius parte rubet ſol. Secunda ſplendet. Tertia lucet. Quarta deſcendit & torpet. Inde eſt q̃ in fabulis poetarum quatuor equi Phebo attribuuntur, noĩa prædictis proprietatibus conuenientia hñtes. Primus nempe eritens vel eous, ideſt rubeus dr̃. Secundus lacteus, i. ſplendens. Tertius lampas. i. ardens. Quartus philogeos, i. amans terram. In his vſualibus diebus tres in anno contingunt diuerſitates. Aliquando nãq; ſunt æquales noctibus, aliq̃ñ prolixiores, aliq̃ñ breuiores. Cuius ratio eſt aperta. Cum enim ſol eſt in hiemalibus ſignis, tumor terræ, qui eſt in medio torridæ zonæ inter nos & ipſum poſitus cauſa eſt quare tardè illum videamus. & quare cito poſtq̃ videtimus oculis noſtris auferatur. Inde breuis eſt ſplendor ſuper terram & prolixa vmbra. Sed quando eſt in Cancro, & in alijs æſtiualibus ſignis, quia citra tumorem terræ naſcitur, mane cito videtur, & tardè oculis noſtris auſertur. Inde prolixior ſplendor, vmbra breuis. Eodem verò in Ariete, vel in Libra exiſtente, quia æqualiter diſtat a nobis, æqualiter eſt ſuper terram, & ſub terra: vnde æqualis eſt ſplendor & vmbra. Duo ergo æquinoctia ſunt in anno, alterum quorum in Martio 12. Kalend. Aprilis: Alterũ eſt in Septembri. 12. Kalen. Octobris. Similiter duo ſunt in anno ſolſtitia. alterum quorum eſt in Decembri. 12. Kal. Ianuarij. Alterum in Iunio. 12. Kalen. Iulij. Primum dicitur hiemale, cuius dies eſt breuiſſimus octo horarum æquinoctialium & dimidiæ. nox prolixa. ab hoc vſq; ad ſolſtitium æſtiuale creſcunt dies. à quo iterum tunc decreſcere incipiunt. Et tunc eſt prolixa dies. 15. horarum æquinoctialium & dimidiæ. Ex libro de natura re. Quibuſcunq; ſol propior eſt, eis dies longior & calidior eſt, quibus autem remotior eis breuior & frigidior. Dies apparet longior eunti verſus occidentẽ, quàm eunti verſus orientem. Et, vt ait Hipocras, quoniam eadem die aliquando quidem æſtus aliquando frigus fit, autumnales ægritudines expectare oportet. In febribus autem eadem dies cretica quibuſdam eſt ad vitam, quibuſdam ad mortem.

De no-

De noctibus. Cap. LXXVIII.

PLinius lib. 2. Noctem nihil aliud eſſe patet quam vmbram terræ, cuius figura non excedit latitudinem lunæ ſuperque in mucronem deficit. Spatio quidem vmbras conſumi volucrum indicant volatus prealti, ergo confinium illis eſt terminus aeris, & initium ætheris. Supra Lunam omnia pura ſunt, & diuturnæ lucis plena. A nobis aũt per noctem cernuntur ſydera, ſicut in tenebris reliqua lumina pp̄ has cauſas nocturno tpe deficit Luna. Non poſſet quippe totus ſol adimi terris interiacente Luna, ſi terra maior eſſet q̃ Luna. Iſid. Nox a nocendo dicta eſt, eo ꝙ oculis noceat. Noctis aũt & diei alternatio pp̄ viciſſitudinẽ dormiendi, & vigilãdi effecta eſt. Et vt operis diuini laborẽ noctis requies temperet. Noctis partes 7. ſunt. ſ. crepuſculum, veſpere, cõticinium, intempeſtũ, gallicinium, matutinũ, diluculũ. Creſpuculũ eſt dubia lux. Nã crepero dubiũ dicimus, hoc eſt inter lucẽ, & tenebras. Veſper a ſtella occidẽtali vocatũ eſt, q̃ ſolẽ ſequit̃ occiduũ, & tenebras ſequentes p̃cedit. Conticiniũ eſt qñ oĩa ſilent, conticeſcere. n. ſilere eſt. Intempeſtũ dr̃ quaſi ſine tpe, i. ſine actu humano p quem dignoſcitur tp̄s, eſt. n. mediũ noctis qñ nihil agi põt, & omnia ſopore quieta ſunt, vnde eſt intẽpeſtiuè veniſti: ergo intempeſta dr̃, quia caret tempore, i. actu. Gallicinium dictum eſt pp̄ gallos lucis prænuncios. Matutinũ eſt inter abſceſſum tenebrarum, & auroræ aduentum, ſic dictum eo ꝙ inchoante mane ſit. Diluculum dr̃ quaſi iam incipiens parua diei lux. Quæ aurora di quaſi corota. Eſt. n. primus ſplendor aeris, qui Græce dicitur eoos, diei ſcilicet clareſcẽtis exordium.

De ſeptimanis. Cap. LXXIX.

EX cõpoto. Septimana eſt ſpatiũ dierũ ſeptẽ naturaliũ dicta a ſeptẽ, & mane, vt ſumatur pars pro toto. Idẽ ſpatiũ vocat̃ ebdomada ab ebda qđ eſt ſeptẽ, & dyas qđ eſt dies, quaſi ſeptẽ hñs dies. Vel ab ebda qđ eſt ſeptem, & modos qđ eſt menſura, & ſm̃ hoc ebdomada cõius eſt q̃ ſeptimana. Põt. n. dici de quolibet menſurato per ſeptenarium, ſiue ſint dies, ſiue menſes, ſiue anni. Vñ i Daniele vbi dr̃, poſt 62. hebdomadas occidet̃ Chřus, ſumuntur ebdomadæ annorũ, i. 65. anni. Sciendũ vero ꝙ ſeptimanæ non pñt hẽre certa noĩa, quia nec hñt certa initia. Singulis. n. annis variãtur pp̄ vnũ diẽ, vel duos qui ſuperſunt integris ſeptimanis. Iudæi principalẽ ſeptimanę diem vocant Sabbatum quaſi requiẽ, quia in eo Dñs requieuit ab oĩ opere qđ patrarat. Eccleſia vero principalẽ diẽ reputat primã feriam, q̃ vocat diẽ Dñicũ, quia Dñs multis eã dotauit priuilegijs, vtpote q̃a in illo natus, circũciſus, reſurrexit, & Spũm ſanctum miſit. Ferias aũt dicimus, quia ſemper feriandũ eſt. i. ceſſandum a vitijs. Veruntñ Sabbatũ non vocamus ſeptimã feriã, ſed Sabbatũ, ſicut & Iudæi. Credimus. n. & nos eum cũ Dñm tunc requieuiſſe inſuper & in ſepulchro. Sexta vero feria vocatur paraſceue, a para qđ eſt pre, & ſceue qđ eſt paratio, quia tunc Iudæi præparant cibaria Sabbato, & tunc ſimiliter præparatus eſt cibus Eccleſiæ, quo & militans modo, & triumphans tũc in futura requie perfruetur.

De Menſibus. Cap. LXXX.

MEnſis triplex eſt, vſualis, ſolaris, & lunaris. Vſualis eſt duodecimũ ſpatiũ Kalẽdarij. Solaris eſt ſpatiũ quo ſol moratur in aliquo ſigno. Lunaris idẽ eſt qđ lunatio. Dr̃ aũt menſis a mene qđ eſt defectus, quia in ſingulis mẽſibus Luna deficit, vel a metiendo, quia his annũ mẽſuramus. Vel ẽt a menſa, quia ſingulis menſibus cibaria menſis apponenda, vt docẽt philoſophi mutanda ſunt. Iſid. Menſis nomen Græcum eſt de Lunæ noĩe dictũ, Luna. n. Græce mene vocatur. Vnde apud Hebræos mẽſes lunares non ex ſolis circulo, ſed ex Lunæ curſu enumerant̃, qđ eſt de noua ad nouã. Aegyptij aũt primi pp̄ Lunę velociorẽ curſum, & ne error cõputationis eius velocitate accideret ex ſolis curſu diem mẽſis adinuenerũt quo tardior ſolis motus facilius poterat cõprehẽdi. Ianuarius menſis a iano dictus eſt, cui fuit a Gentilibus conſecratus, vel quia limes, & ianua ſit anni. Vnde & bifrons idẽ ianus pingitur, vt introitus anni, & exitus demõſtretur. Februarius dr̃ a februo, i. Plutone cui eo mẽſe ſacrificabatur. Ex compoto Februarius dr̃ a febrius, quæ ſũt oblationes factæ pro mortuis. Antiqui. n. illo menſe faciebant memoriam aĩarũ. Vel a februn, i. Plutone quẽ tunc hoſtijs placabant vt parceret animalibus. Vel vt quidã volunt a febribus, quia hoc mẽſe de facili febricitant hoĩes. Martius dr̃ a Marte Deo belli, quem Romulus pr̃em ſuũ eſſe putabat. Vnde ab eo primum menſem anni ſui nominauit. Iſid. Vel dr̃ Martius, quia eo tpe cũcta animantia aguntur ad Martem, & ad concubendi voluptatẽ. Item appellatus & mẽſis nouorũ, quia anni initiũ eſt. Idem & nouũ ver ab initio, ſ. germinum. Aprilis dr̃ quia hoc menſe omnia in florẽ aperiunt̃, quaſi aperilis. Ex compoto. Vel Aprilis dr̃ quaſi afrodilis ab afrodos quod eſt ſpuma. Aqua dr̃ Venus frodiſſa, quia de ſpuma maris fingitur nata. Ab hac Romulus ſm̃ anni ſui mẽſem nominauit, quia Venus mr̃ fuit oĩum Romanorum per Aeneam. Iſid. Maius dictus eſt a maia matre Mercurij, vel a maioribus natu, qui principes erãt Reipublicæ. Nã hũc mẽſem maioribus, ſequentẽ vero minoribus Romani conſecrauerunt. Vnde & Iunius dr̃: autea. n. populus in centurias ſeniorũ & iuniorum diuiſus erat. Iulius aũt, & Auguſtus de honoribus Iulij & Auguſti Cęſarũ nũcupati ſunt, nã prius quintilis, & ſextilis vocabant̃. Quintilis quia quintus erat a Martio, quẽ principẽ anni teſtãtur etiam Romani. Sextilis quia ſimiliter ſextus. September nomen habet a ſeptem, & himbre quia ſeptimus eſt a Martio & himbres habet. Sic October, Nouember, atque December ex numero, & himbribus acceperunt uocabula.

De numero dierum in ſingulis menſibus. Cap. LXXXI.

QVot dies quilibet menſis habeat notatur his verſibus. Sep. no. iun. au. triginta dato reliquis magis vno. Sed tenet in numero viginti februus octo. Cui ſi biſextus fuerit ſuperadditur vnus. Cur aũt aliqui plures, & aliqui pauciores habeant, hæc eſt cauſa. Iulius qui duodecim menſes in anno inſtituit, perficiens annum ex 365. diebus, & 6. horis. Hoc modo dies diſtribuit. Nam cum duodecim mẽſes inſtituiſſet ex tricentis ſexaginta, cuilibet dedit triginta, reliquos quinque ita diſtribuit. Ianuario vnum dedit qui ſm̃ eos erat ſuperius conſecratus, vt haberet in diebus numerum ſauſtum, i. imparẽ, quia binarius primo ab vnitate recedit quaſi ſectionem faciens, & iõ infamem eum dicebant, & & quemlibet numerum ex puris binarijs compoſitum, omnem autem numerũ imparem fauſtum. Ideo Februario nihil dedit, vt ſicut inferis conſecratus fuerat, ita etiam numerum parem haberet. Martio dedit vnum & alternatim Maio vnum, Iulio vnum, & tunc ſuperfuit vnus dies, & quinq; menſes. Hunc ergo diem medio illorum, ſ. Octobri dedit. Poſt hoc Auguſtus ſextilem ſuo noĩe appellãs, noluit illũ habere infamem numerum dierum, & iõ. Februario vnum abſtulit, & dedit Auguſto, & tunc ne numerus fauſtus remaneret Februario, alium diem illi auferens Decembri dedit, & ſic ei remanſerunt 28. In biſexto aũt ne pateret poſt vnus dies ei additur, vt aliquo modo damnum eius compenſetur. Oẽs aũt dies menſium 7. primis alphabeti literis inſcribuntur, a qua ergo quis menſis incipiat hr̃ his verſibus. Altitonans Dominus diuina gerens bonus extat. Gratuito cęli fert aurea dona fides. Harum duodecim dictionum prima ſeruit Ianuario, & ſic de alijs per ordinem, Quæ ergo eſt prima litera in dictione eadem eſt prima in menſe cui deſeruit dictio.

De Kalendis nonis, & idibus. Cap. LXXXII.

ISidorus. Kalendas, nonas, & idus propter dies feſtos Romani inſtituerunt, vel pp̄ officia magiſtratuum: in his. n. diebus conueniebatur in vrbibus. Ex compoto. In quolibet ergo menſe primus dies dr̃ Kalendis, quintus vel ſeptimus dr̃ nonæ, tredecimus vel quindecimus dr̃ idus. Ab his etiam alij nominantur. Dicuntur autẽ Kalendæ quaſi colendæ, quia tunc ſemper erat feſtum Iunonis. Vnde Ouidius. Vendicat auſonias Saturnia Iuno Kalendas. Vel a Kalo quod eſt voco, quia tunc vocabat præco populos ad nũdinas, & toties dicebat Kalo, quot erant dies vſq; ad nonas. Vnde pluraliter dr̃ Kalendæ a pluribus vocationibus. Vel Kalendæ a Kalo quod eſt bonum, quia ad bonũ omen per totũ menſem habendũ, mittebant ſibi inuic Romani encenia. Quintus vel ſeptimus dies dr̃ nonæ, quaſi nundinę, quia tunc inchoabant publicẽ conuentiones vel mercimonia. Vel a nouẽ, quia dies illæ nonus eſt ante idus in quolibet menſe. Vel a non, quia nullus dies feſtum tunc erat. Vnde Oui. Nonarũ tutela Deo caret. Ideo aũt in aliquo menſe quintus, & in aliquo ſeptimus inchoat nundinas. Vel quia in kal. quorundã menſium duplex erat feſtum. Vnde Romani per duos, vel p tres dies ſolemnizantes non poterant ſtatim ire ad nundinas. Et iõ in his oportet remotiores eſſe nonas a kal. q̃ in alijs menſibus. Vel ne prædones haberent certũ tp̄s quo poſſent mercatoribus inſidiari. Quartuſdecimus, vel quindecimus dr̃ idus, quaſi diuiſio, iduo. n. eſt idẽ qđ diuido. Inde uidua quaſi viro iduata. Oẽs aũt dies qui ſunt inter Kalendas, & nonas uocantur noĩbus ordinalibus ſiue numeralibus cum hac adiectione nonas, v. g. Secundus dies Ianuarij dr̃ 4. nonas Ianuarij. Intelligitur cũ ſupplemento 4. ſ. die ante nonas Ianuarij. Sequẽs illum dr̃ 3. nonas. Poſtea pridie nonas. Non. n. dicendũ eſt ſcdo nonas, quia ſcđs dr̃ a ſequendo. Dies aũt ille non ſequitur nonas, ſed præcedit, & eſt idẽ pridie nonas, ꝙ priori die ante nonas. Oẽs vero qui ſunt inter nonas & idus noiantur ab idibus ſili modo. Et q ab idibus vſq; ad finẽ menſis noĩant̃ a kal. ſequentis menſis. Quot aũt dies noĩatos a nonis quot ab idibus, & kal. quilibet menſis habeat ſcitur his verſibus. Sex nonas Maius, October, Iulius, & Mars. Quatuor ac reliqui, tenet idus quilibet octo. Ianus, & Auguſtus necnon menſis duodenus. Denas, & nonas dñr habere Kalendas. Iulius, October, Martius epta decemq;. Iunius, Aprilis, September nec nõ November. Ter denas retinent februusque bis octo kalendas. Cui ſi biſextus fuerit ſuperadditur unus.

De Diebus Aegyptiacis, & canicularibus. *Cap. LXXXIII.*

IN quolibet menſe ſunt duo dies, qui dicuntur Aegyptiaci, quorum vnus eſt a principio mēſis, alter a fine. Quotus aūt ſit a principio, & quotus a fine ſcitur his verſibus. Argue diſcernēs ad lucem coge loquelas. Ollas Abbatū cole calibus excute gallū. Horū doctrina talis eſt: duodecim dictiones ſunt hic duodecim menſibus ſeruientes. Prima Ianuario, & ſic per ordinem. Quota eſt ergo littera dictionis in alphabeto, totus dies a principio menſis cui deſeruit illa dictio, eſt Aegyptiacus. Verbi gratia. Argue deſeruit Ianuario. Vnde cum a ſit prima littera in alphabeto, primus dies illius eſt Aegyptiacus. Item quota fuerit prima littera ſecundæ ſyllabæ in alphabeto totus dies a fine illius menſis eſt Aegyptiacus G, aūt prima littera ſecundæ ſyllabæ eſt ſeptima in alphabeto, vnde ſeptimus dies a fine Ianuarij eſt Aegyptiacus, & ſic de alijs. Sed notandum q̄ hæc dictio ad, quæ eſt monoſyllaba, primam litteram primo diei Aegyptiaco Martij attribuit, ſecūdam ſecundo. Dñr autem dies Aegyptiaci, vt quidam volunt, quia in his flagellauit Dñs Aegyptum. Quamuis enim tm̄ decem plagæ principales legantur, multæ tñ ſecundariæ feruntur. Secundum autem alios dñr Aegyptiaci, quia Aegyptij aſtrorum periti inuenerunt dies malę conſtellationis, quibus periculoſum dicebant eſſe minuere, vel potionem ſumere. Alij econtra, q̄ inuenerunt eos bene conſtellatos. Et ideo notauerunt, vt opera talia potius fierent his diebus quam alijs. Alij dicūt q̄ Aegyptij ſanguinem ſuum his diebus fundebant dęmonibus, quorum errorem ne ſequatur Eccleſia, caueat ab omnibus talibus. Hos tamen dies in Kalendarijs denotat, non quia credat in his potius aliquid incipiendum eſſe vel deſinendum quàm in alijs, ſed propter commemorationem diei. Item ſunt quidā dies caniculares in quibuſdam menſibus, de quibus ſupra iam dictum eſt, qui qñ incipiant, & qñ finiantur ſcitur his verſibus. Incipiunt Iulij pridie idus caniculares. Septembris pridie nonarum fine reſultant. Dicuntur autem caniculares a canicula quadam ſtella ſita in frōte leonis, prope quam eſt ſol in illis diebus. Sunt autem in vniuerſū 54. in quibus propter temporis crudelitatem, i. caloris intemperiem malum eſt minuere vel potionari.

De annis, & primo de ſolari. *Cap. LXXXIIII.*

ISidorus. Annus ſolis eſt amphractus, cum peractis 365. diebus ad eadem loca ſiderum redit. Sic dictus quia menſibus in ſe recurrentibus voluitur. Vnde apud Aegyptios ante inuentas litteras indicabatur picto dracone caudam ſuam mordēte, quia in ſe currit. Alij annum dicunt a ycoy ananeoyςθαι, i. ab innouatione, quia ſemper renouatur. Ex lib. de nat. rer. Annus eſt integrū motus ſolis ex quibuſdam locis circuli dum abſcindit duodecim ſigna, & reuertitur ad locum eo quo erat. Eſtq; quadripartitus ſm naturam quatuor elementorum. Eſt enim ver calidum, & humidū ſm naturā aeris. Aeſtas calida, & ſicca ſm naturā ignis. Autumnus frigidus, & ſiccus ſm naturam terræ. Hiems frigida, & humida ſm naturam aquæ. Ex compoto. Eſt autem annus ſolaris, & lunaris. Annus ſolaris eſt ſpatium quo circuit ſol totū zodiacum minus ſex horarum itinere. Vel plus 18. ſi ſit biſextus, & dr̄ ab am quod eſt circum, & ..... Habet autem diuerſa initia ſm diuerſos. Arabes, & Aegyptij a Septembre incipiunt, quia in creatione mundi legitur arbores fructum habuiſſe. Numa vero, & Romani a Ianuario, quia tunc incipit ſol nobis appropinquare vel paulo ante. Iudæi a Martio, quia mundus in eo factus eſt. Nos omnes in aliquo imitantur compotiſtæ, quia a Septembre incipiunt regulares lunares, & epactas, & omnes annos lunares. A Ianuario vero aureum numerum, & quaſdam litteras Dñicales. A Martio quoq; regulares ſolares, & concurrentes, & quaſdam lr̄as Dominicales. In anno ſolari ſunt 52. ſeptimanæ & vnus dies, vel duo ſi ſit biſextus: propter illum diem variantur ſingulis annis initia menſium, & littera Dominicalis, & ſi biſextus ſit, duplex erit variatio, ſecunda in feſto Sancti Matthiæ. Vt ergo ſcire poſſent compotiſtæ qua feria quolibet anno quolibet menſis inciperet, inuenerunt duos numeros. Vnum inuariabilem, qui vocatur regularis ferialis. Alium variabilem, qui dicitur concurrens. Primo de regulari dicendum.

De regulari ſolari. *Cap. LXXXV.*

EST autem regularis ſolaris numerus quidam oſtendens qua feria quilibet menſis incęperit primo anno ſeculi, vel incipere debuerit. Quod dr̄ pro Martio, quia in primo anno non habuit initium, niſi poſt alios menſes omnes. Legitur. n. mundus factus fuiſſe in Martio die qui dr̄ 15. Kalen. Aprilis, vel octauo Kalendas, vt alij volunt. Si ergo computes retrogradè per dies ſeptimanæ vſq; ad Kalendas Martij, inuenies q̄ 5. feria incępiſſet Martius, ſi mundus ante fuiſſet factus. Et hæc eſt cauſa quare Martius 5. habet pro regulari. dr̄ aūt regularis, quia inuariabilis & immutabilis eſt ſicut regula. Nam quolibet anno idē ſunt regulares menſium. Dr̄ aūt ſolaris ferialis, quia iunctus concurrenti facit inueniri qua feria quilibet menſis incipiat quolibet anno ſolari. Oritur ergo regularis in Martio, & oritur ex quinario, in quo Martius incępiſſet primo anno ſeculi, ſi mundus ante fuiſſet. Incępiſſet. n. quinta feria. Habito aūt regulari Martij, qui primus eſt, de facili hñt regulares aliorum menſium hoc modo, vide quot dies habet Martius ſupra 28. inuenies tres, quos iunge quinario, qui eſt eius regularis, & ſi creſcit numerus vltra 7. reſiduum eſt regularis menſis ſequentis. Cum enim in prædicta coniunctione creſcant octo, abiectis ſeptem, reſiduum, i. vnitas erit regularis Aprilis. Item Aprilis habet duos dies ſupra 28. Adde ergo binarium regulari ſuo, qui eſt vnitas, & creſcit ternarius, qui eſt regularis Maij. Et ſic ſemper per coniunctionem regularis & dierum quos habet menſis pręcedens ſuper 28. excreſcet regularis ſequentis menſis, & ſemper abijcientur ſeptem qñ numerus excreſcit vltra ſeptē, & reſiduū erit regularis ſequentis menſis. Quem aūt numerū quilibet menſis pro regulari hēat ſcitur his verſibus. Eſt aſtris clara fulgentibus ara Deorum. Grata bonis extat gratiſſima cuiq; fideli. Hę ſunt duodecim dictiones. Prima deſeruit Martio, & ſic per ordinem. Vide ergo quota ſit littera prima dictionis in alphabeto, & totum numerum habebit pro regulari menſis, cui deſeruit dictio; & quotū numerū pro regulari, tota feria incępit in primo anno ſeculi.

De concurrente. *Cap. LXXXVI.*

COncurrens eſt quidam numerus oſtēdens quot feriis diſtēt initia menſiū ab initijs q̄ habuerunt in primo anno ſęculi. Quotus. n. aliquo anno fuerit concurrens, tot annis diſtant mēſes ab initijs, v. g. hoc anno ſex eſt concurrens. Monſtrat ergo q̄ menſis qui in primo anno ſæculi incępit a prima feria, hoc anno incipit a ſabbato. Sabbatum. n. per ſex diſtat a prima feria, & qui tūc incępit a prima feria, modo incipit a die dñica, & ſic de alijs. Dr̄ autem concurrens, quia ſibi inuicem concurrit, ſicut videbitur in formatione. Vel etiam ideo, quia cū regularibus currit, vt monſtret initialem feriam menſium ſingulis annis. Oritur aūt concurrens ab exceſſu illo qui eſt in anno ſolari ſupra integras ſeptimanas, qui qñq; eſt vnus dies, qñq; duo. Primo ergo anno cicli ſolaris qui eſt biſſextilis eſt vnitas concurrens, quę. ſ. vnitas coniungitur diei, q̄ eſt in anno ſecundo vltra integras ſeptimanas, & fit binarius, qui eſt concurrens tertii anni, & quaternarius quarti. In quinto qui eſt biſſextilis, additur binarius, quia tunc duo dies ſuperſunt ſeptimanis integris, & ſic excreſcet ſenarius, qui eſt concurrens anni quinti, & ſic procede ad 28. annos, addendo ſemper vnum. In biſſexto vero duas concurrenti pcedentis anni, & quod excreſcit erit concurrēs ſequentis anni, niſi ſumma tranſeat ſeptenarium. Quod ſi acciderit eo relicto reſiduum eſt concurrens, & inuenies q̄ in 29. anno erit iterū vnitas concurrens cū biſexto, vnde iterū redit ad principiū. In 28. n. annis circularis fit hæc formatio, quia nunquā citra tot annos cadit biſextus ſupra quēlibet ſeptem cōcurrentiū. Cōcurrens aūt ideo nō excreſcit ſupra 7. quia non ſunt niſi ſeptem feriæ. Nota q̄ qñ ſeptem eſt concurrens, illo anno habent menſes eadē principia q̄ in primo anno ſæculi habuerunt. Quælibet aūt feria diſtat a ſemetipſa per ſeptē. Poſſunt aūt ſciri formationes concurrentiū per 28. iūcturas in quatuor digitis manus ſiniſtræ excluſo pollice, quia 28. loca notantur in eis iūcturis extrinſecus & intrinſecus & in ſummitatibus. Pone ergo vnitatem concurrentē cū biſexto in radice indicis interius. In radice medii binariū, medici ternarium, auricularis quaternariū, & tunc rediēs ad mediam iuncturā indicis tunc dices ſenarium cum biſexto, ſemper enim rediens ad indicem adde binariū. Nam illi ſeptem biſexti qui ſunt in ciclo concurrentium cadunt in indice, & ſic procede vſq; ad radicem auricularis exterius abijciendo ſemper ſeptē dum numerus tranſcenderit, & inuenies, quòd ſex eſt concurrens vltimo anno in radice auricularis exterius, & tunc rediens ad radicem indicis interius duo addes. Cumque ſic excreſcat octauus, relicto ſeptenario, vnitas, quæ remanet eſt concurrens cum biſexto, vnde iterum ille eſt annus primus.

De Littera dominicali. *Cap. LXXXVII.*

SIcut aūt in his 28. annis variantur concurrentes, & ſic & litteræ dñicales. Primo. n. anno f. eſt littera dñicalis, ſecundo e. tertio d. quarto c. quinto pp biſextū trāſilit b. & a. eſt littera dñicalis. Sicq; ſemper retrogradando in locis indicis tranſilies vnā litteram tenēdo ſequētem, & inuenies in radice auricularis exterius a. & tunc rediens ad radicem indicis tranſiliens g. & tenebis f. ſicut in primo anno, & inuenies in his 28. annis biſextum cecidiſſe ſupra quamlibet litteram dominicalem. Iſti 28. anni dñr ciclus ſolaris. Poſſunt autem concurrentes & litteræ dominicales, quæ per ciclum iſtum ordinantur ſciri his verſibus. Fert ea dna cor amat gens factor eum colūit bis. Ars gens eſt de corde bona gignit ferua enſis. Dicta beant aqua gēs fors dat cūctis bonis actor. Hic ſunt 28. dictiones 28. annis ſeruientes. Prima primo & ſic per ordinem. Semper enim prima littera dictionis eſt dominicalis illius anni cui deſeruit dictio, & ſi dictio

deſi-

deſinat in t, biſſextilis. Scita littera dominicali de facili poterint haberi concurrentes. Semper enim dum f eſt littera dominicalis, vnitas eſt concurrens, dum e binarius, & ſic ordine retrogrado vſq; ad g. cum qua eſt ſeptenarius. Vnde verſus. A ſex h. quinq; c. quatuor e. dum d tres. Primus concurrens f. litera 7. eſt g. Item concurrens ſciri poteſt his verſibus. In quocunq; die celebratur feſtum Matthiæ. In tali numero concurrens ſeruiet anno. Vel aliter. Concurrens totus eſt f. quota Martia erit i. quotam feriam f. repreſentat in Martio, totus numerus eſt concurrens. Quia vero multa eſt vtilitas in tribus verſibus dominicalibus præcedentibus ſi ſciatur inuenire dicto. Ad hanc inueniendũ oportet ſcire quotus ſit annus in ciclo ſolari. Ad quod ſciendum addendus eſt nouenarius numero annorũ Dñi, quia natus eſt Dñs in anno 10. cicli ſolaris. Iden nouenarius qui præteriit eſt addendus, & ſumma tota eſt diuidenda per 28. & quod reſiduum fuerit, demonſtrabit quotus ſit annus cicli ſolaris. Si n. vnitas remanſerit primus eſt, ſi binarius ſecundus, & ita de alijs. Si aũt ſuper 28. nil remanſerit, vltimus eſt annus. Sed quia hoc ſine algoriſmo difficile eſt inuenire, abijciendi ſunt de annis Domini 1504. Illi enim diuiſibiles ſunt in 28. 40. ter. Reſiduo addatur 9. & ſi ſumma vltra 28. creuerit, abijciantur illi quotiens potuerint, & reſiduum monſtrabit annum. Si nihil remanet vltimus eſt annus. Vnde verſus. Deſere Chriſti 1504. annos. Adde nouem reliquis aufer tunc octo viginti. Quot poteris vicibus, remanens tibi ſit quotus annus ſolaris monſtrat. Si nil remanet vltimus extat. Denique ſi vis ſcire de aliquo menſe a qua feria incipiat, ſume regulare eius & iunge concurrenti anni, & ſi ſumma fuerit citra 7. quotus erit numerus, tota feria ille menſis incipiet, ſi ſupra 7. abijciantur 7. & reſiduum idem oſtendet.

De Biſſexto. Cap. LXXXVIII.

BIſſextus eſt dies quidã collectus in quatuor annis & ſex horis ſingulorum quatuor quibus Sol moratur in zodiaco ſuper integros dies. Dr autem biſſextus, quaſi a biſſe momentorũ collectus. Nam Sol moratur in quolibet ſignorum zodiaci 30. diebus & in trientibus horæ & 30. biſſe momenti. Ex duodecies 30. diebus colliguntur trecenti & 60. dies ex 30. trientibus horæ colliguntur 10 horæ in quolibet menſe. Duodecies autem decem horæ faciunt 100 & 20. horas, q̃ conſtituunt quinque dies ex 30. biſſe momenti fiunt viginti momenta idest dimidia hora, duodecim autem dimidiæ horæ ſunt ſex integræ, ex his quarto anno cõſtituitur vnus dies qui dr̃ biſſextus, a quo & annus dicitur biſſextilis. Collocatur autẽ in Februario dies ille, quia menſis ille vltimus eſt in anno ſolari, qui dr̃ incipere in Martio, & ponitur 7. Kalendas Martij. Vnde verſus Biſſextum Martis ſeptenis pone Kalendis. Poſteriori die celebrantur feſta Matthiæ. 5. Kalend. Martij. Cur autem non ponitur prius vltimo die Februarij cum in fine anni colligatur, cauſam require in computo. Si autem biſſextus omitteretur, tñ accideret inconueniens, quòd initium anni vſualis, quod eſſe ſemper debet in Ianuario, circumiret oẽs menſes anni ita in quarto anno inciperet annus, vltimo die Decembris. In 7. penultimo. Et ita in 134 annus inciperet annus in Kalend. Decembris, & eodem modo retrocedendo tranſit & omnes menſes anni in 1460. annis. Si autem vis inuenire vtrum annus ſit biſſextilis, diuide annos dñi in quatuor partes æquales, quod ſi pures, annus præſens eſt biſſextilis, ſin autem, non. Vnde verſus. In quatuor partes Dñi ſi diuidis annos. Nihil ſuperfuerit, crede biſſextus erit.

De Anno lunari. Cap. LXXXIX.

ANnus lunaris quadruplex dr̃. Primo modo ſpaciũ quo Luna circumit zodiacum, continens viginti ſeptem dies & & octo horas, Secundo modo ſpacium quod eſt de vno nouilunio ad aliud, & eſt idem quod lunatio continens viginti nouem dies & dimidium. Cum. n. Luna poſt coitũ cum Sole receſſit, & circumit ſuum circulum, cum ad primum punctum redierit, nõ inuenit ſolem vbi reliquerat. Sol. n. illis 27 diebus iam fere vnũ ſignum tranſierat, vnde cum non poſſit eſſe nouiluniũ niſi poſt Solis & Lunæ coitum, Luna ad hæc ſequitur Solem & conſequitur eum duobus diebus & quatuor horis, ita vt iterũ ſit in coitu, tunc ſtatim præcedens incipit illuminari in parte inferiori, & ſit nouilunium. Ad quod intelligendũ ſciendum, q̃ ſemper medietas Lunæ illuminatur a Sole, niſi ſit eclypſis Lunæ, quæ medietas qñq; ſuperior eſt, qñq; inferior, qñq; partim ſic, partim aliter. Nouiluniũ igitur eſt qñ poſt coitum Solis & Lunæ in quo tota ſuperior medietas illuminatur a Sole, Luna præcedens Solem incipit illuminari ab eo in inferiori parte, & poſt apparere in occidente poſt occaſum Solis, & ita magis ac magis recedens a Sole, ſuſcipit magis ac magis lumẽ in inferiori parte decreſcẽte ſm eandẽ proportionẽ Lunæ partis ſuperioris. Et cũ Luna magis nõ poſſit elõgari a Sole, qđ eſt in directa oppoſitione, & tũc tota medietas inferior illuminatur, & eſt pleniluniũ. Statimq; incipit iterũ appropinquare Soli, & quãto magis appropinquauerit, tanto magis illuminatur ſuperius decreſcente inferiori lumine, donec iterũ cũ Sole coeat. Ex his patet q̃ quælibet lunatio habet 29. dies & dimidium. Sed computiſtæ volentes lunationes per dimidios dies diſtinguere, dederũt alij triginta dies. Alij 29. & ſic ſemper alternatim. Oẽs ergo menſes impares, vt ſunt primus & tertius ſumpto initio a Ianuario habent in lunatione 30. dies. Pares vero vt ſcds & quartus, & alij habent in lunatione 29. dies. Vnde verſus. Impar Luna pare, par ſit impare menſe. Et nota q̃ lunatio ſemper eſt illius menſis in quo ſinit. Vñ verſus. In quo cõpletur menſi lunatio detur. Hũc tñ verſum quinq; falſificant emboliſmi. Ad ſciẽdũ iſta nouilunia ſingulis menſibus per 19. annos cycli decem nouẽnalis inuentus eſt quidam numerus a Iulio, vt dicitur, qui propter ſui valorem dicitur aureus, vel quia aureis litteris olim ſcribebatur.

De Aureo numero & anno lunari communi. Cap. XC.

EST aũt hic numerus ab vnitate ad decemnouem aſcendens, cyclo decemnouennali deſeruiens, qui oſtendit Lunam primam ſupra illam litteram cui inſcribitur in Kalendario toto anno cycli decemnouennalis quot vnitates cõtinet ipſe aureus numerus: verbi gratia, primo anno cycli decemnouẽnalis, vbicũq; in Kalendar. reperitur vnitas in aureo numero, ibi eſt Luna prima ſm eccleſiam. In ſecundo anno vbi inuenitur binarius, & ſic vſq; ad 19. a quo numero reditur ad vnitatem. Formatur autem hoc modo habito vno aureo numero, ſuperadde 8. & coniunctũ erit ſequens aureus numerus, niſi ſumma excedat decẽ nouem. Tunc. n. 19 relictis reſiduum erit aureus numerus. Aliter vide ſi aureus numerus ſit minor 12. Si ſic, adde 8. & coniũctũ eſt aureus numerus ſequẽs. Si vero fuerit 12. vel maior aufer 11. & reſiduũ erit ſequens aureus numerus. Ponẽdus eſt aũt duplex aureus numerus in Februario, alioquin accideret duplex inconueniens, quia in anno biſſextili lunatio Februarij tñ habebit 29. dies cum in illo anno ſemper debeat habere 30. Et etiam q̃ lunatio Martij habebit 31. quantum nulla lunatio debeat habere. Quæritur ergo quare nouilunia eccleſiæ diſcordent a veris nouilunijs, dicit. n. eccleſia ſæpe Lunã eſſe primã, cũ ſit tertia. Ad rudes ſit hæc ſolutio, q̃ Adã tertio die poſt Lunã factus, dum primo vidit eam, dixit eam eſſe primã, cuius & nos eius filij ſequimur auctoritatem. Ad prædicta vtile eſt ſcire inuenire ſingulis annis quotus ſit annus in cyclo decemnouẽnali, quia hoc ſcito ſcitur aureus numerus. Vt ergo hoc ſcias adde annis dñi vnitatẽ, & totã ſummã diuide per 19. & quod reſiduũ fuerit monſtrabit quotus ſit annus. Si vero nihil ſit reſiduũ, vltimus eſt. Quod quia ſine algoriſmo difficile eſt inuenire ſiat aliter, ita q̃ relinquantur de annis dñi 1516. Iſti. n. ſunt diuiſibiles in 19. 60. quater & reſiduo adde vnũ, quia 2. anno huius cycli natus eſt dñs, & quantũ excreuerit mõſtrabit quotus ſit annus, donec tranſcendat 19 tunc n illis abiectis reſiduũ oſtendet annum. Vnde verſus. Deſere Chri. 1508. bis annos. Adde monos reliquis tunc denos atque nouenos. Abſtrahere ſi poteris, reliquũ tibi nunciat annũ. Si nihil eſt reliquũ, tũc vltimus annus hi. Tertio modo dr̃ annus lunaris cõis. Et eſt annus lunaris cõis ſpacium cõtinens 12. lunationes. Vnde dr̃ cõis, quia cõicat duodenariũ cum anno ſolari. Sicut. n. ille cõſtat ex 12. menſibus, ſic & iſte ex 12. lunationibus, & continet dies 354. vnde minor eſt anno ſolari 11. diebus, vel 12. ſi ſit annus epactalis, ſiue lunaris. Vltimus n. annus lunaris propter ſaltum Lunæ tñ habet 353. dies niſi ſit biſſextus. Et propter exceſſum anni ſolaris ſuper annum lunarem contingit variari ætatem Lunæ ſingulis annis. Ita q̃ vbi hoc anno eſt prima, futuro anno vt ſæpius erit ibidem. 12. Qñq; vero. 11 vel tredecima, ſed quia pluries duodecima datur iſte verſus. Quinq; dies & ſex adiungit Luna futura. Et eſt huius verſus talis regula. Quota eſt hodie Luna addas vndecim, & tota erit anno ſequenti, niſi ſumma tranſcat triginta. Quod ſi acciderit, illis ſublatis reſiduum erit ætas. Habet autem iſte verſus quinque vel ſex inſtantias per duodecim menſes anni. Alicubi enim non adduntur vndecim ad Lunam futuram, ſed tantum 10. & quandoque 12.

De Regulari communi. Cap. XCI.

PRæterea & inuẽti ſunt duo numeri per quos ætas Lunæ in Kalend. & per conſequens in alijs diebus innoteſcat, quorũ vnus eſt inuariabilis, & dr̃ regularis. Alter variabilis, & dr̃ epacta. Regularis lunaris eſt numerus oñdens quota ſit Luna in Kal. menſium, in 1. anno cycli epactalis. Et inchoatur regularis a Septembre, qui habet quinque pro regulari lunari, quia Luna inuenitur quinta in kalend. eius in primo anno cycli epactalis. Ad quod probandum, ſciendum eſt, q̃ cyclus epactalis & ciclus decemnouennalis eodem annorum numero complentur, vterq; n. 19. annos cõtinet, ſed epactalis præcedit decemnouennalẽ quatuor mẽſibus. Incipit. n. in Septẽbre, & decẽnouennalis in Ianuario. Dũ ergo 1 Septeb. eſt primus annus cicli epactalis, adhuc vſq; ad Ianuariũ durabit vltimus cycli decẽnouẽnalis. Vñ adhuc. 19. curris pro aureo numero vſq; ad Ianuarium. Sumatur ergo ille

aureus numerus, qui eſt 19. ante Septembrē vbi primo repertus fuerit, & inuenitur ſuper quartam lītam a fine Auguſti, & ita patebit Lunam eſſe quintā illo anno in Kal. Septemb. Et iō Septēb. 5. habet pro regulari. Ex hoc formantur alij hoc modo. Vide ſi menſis ille cuius regularem habes habeat plures dies quam ſua lunatio, vel pauciores, vel tot: ſi plures, adde hoc qđ plus eſt regulari, & coniunctum erit regularis ſequentis menſis. Si pauciores, deme hoc quo lunatio menſem excedit a regulari, & reſiduū erit regularis menſis ſequentis. Illud aūt. ſ. ꝙ dematur ſolum accidit in Februario, quia ille ſolus pauciores habet dies q̃ ſua lunatio. Si vero tot habeat menſis quot lunatio, nihil mutabis, ſed idē regularis erit ſequentis menſis, v. g. Quinarius eſt regularis Septembris. September vero habet tot dies in menſe, quot in lunatione vtrobiq; 30. Vnde idem quinarius eſt regularis Octobris, qui ſequitur. October autem habet duos dies ſuper ſuam lunationem, adde ergo binarium, ad regularem ſuum, qui eſt quinarius, & ſeptenarius, excreſcens erit regularis Nouembris, & ſic de alijs menſibus, niſi ꝙ in Februario vnitas qua lunatio excedit menſem ſubtrahitur a ſuo regulari, & reſiduum eſt regularis Martij. Quem vero numerum pro regulari lunari quiuis menſis habeat ſcitur his verſibus. Aeſtuat exurit gramen grauat igne Kalendas. Igne Kalendarum lucet mihi nominis ordo harum duodecim dictionum prima deſeruit Septembri, & ſic per ordinem. Quota ergo fuerit prima littera dictionis in alphabeto totum numerum habet pro regulari lunari menſis cui deſeruit dictio. Idem ſcitur hoc verſu. Poſt e, bis g, bis & i, k, bis. Poſt manet ordo alphabeti, ſcilicet l, m, n, o,

De Epacta, & emboliſmo. Cap. XCII.

EPacta eſt quidam numerus collectus ex illis 11. dieb. quibus ann⁹ ſolaris lunarē excedit. Sic dicta ab epi, quod eſt ſupra, & acta, quaſi Epacta. i. e. illo ſuperfluo anni ſolaris acta. Formantur autem. Sic. Primo anno cycli epactalis nulla eſt epacta, quia nullus eum in cyclo praeceſſit. Epacta enim cuiuſlibet anni colligitur ex anno vel annis, precedentibus. In fine ergo primi anni ſuperſunt 11. dies in anno ſolari ſuper lunare, & illi ſunt epacta ſecundi anni. Iterum in fine ſecundi anni ſuperſunt 11. quibus iunctis ad eiuſdem anni epactam fiunt 22. qui ſunt epacta tertij anni. In cuius fine iterum ſuperſunt 11. quibus coniunctis ad epactam fiunt 33. Triginta ergo faciunt vnum emboliſmum ſiue lunationē emboliſmalem, quae tertio anno colligitur. Ideoq; annus ille dr̄ emboliſmalis, & habet 13. lunationes, ſ. ſuas 12. ſicut & alij, & iſtam ſuperadditam. Ternarius aūt qui remanet eſt epacta quarti anni, in cuius fine iterū adduntur 11 & fiunt 14. qui ſunt epacta quinti anni, in quo iterū adde 11. & fiunt 25. q̄ ſunt epacta ſexti anni. In quo iterū 11. & fiunt 36. 30. ergo faciūt emboliſmum qui dat̄ ſexto anno. Sex aūt quae remanent ſunt epacta ſeptimi anni, in quo iterum adduntur 11. & fiunt 17. quę ſunt epacta octaui anni. In quo iterū 11. fiunt 28. q̄ ſunt epacta noni anni. Tunc quia parū deeſt emboliſmo, ſ. binarius qui mutatur ab 11. noni anni, & fit emboliſmus q̄ datur 8. anno. Nouenarius aūt remanens in fine noni anni eſt epacta decimi anni, & ſic ſēper addēdo 11. inuenies emboliſmū in anno vndecimo, & in 14. & in 17. & in 18. eſſe epactā vltimi anni. ſ. decemnonē. In cuius fine addūtur 12. pp ſaltum Lunae, tunc. n. annus ſolaris excedit lunarem 12. diebus. Additis ergo 12. ad 18. fiunt praeciſè 30. q̄ remanētes anno 19. faciunt emboliſmalem. Vnde cū nihil remaneat nulla eſt epacta primi anni ſequentis. Pōt aūt de facili inueniri epacta ſingulis annis ſic. Vide quota ſit luna 11. Kal. Aprilis, & totus numerus erit epacta. Vnde verſus. Quae tenet vndena Aprilis Luna Kalendas. Epactae numerū monſtrat per quēlibet annum. Dr̄ aūt emboliſmus ab embolon Grecè, quod eſt tranſcendens Latinè, quia ex prefato tranſcenſu colligitur. Iſid. lib. 6. Emboliſmi autem & cōes anni ſic inueniuntur, Si. n. a 14. Luna Paſchae praecedentis vſq; ad 14. ſequentis 384. dies fuerint eſt emboliſmalis annus, ſi 354. communis.

De Saltu Lunae. Cap. XCIII.

EX compoto. Saltus Lunae eſt quidam dies collectus in 19. annis, & ex eo qđ de ſupfluo datur lunationib. ſubtractus a lunatione Iulij vltimi anno cycli. Tunc vnum diem ſuper quē alijs annis lunatio Iulij dr̄ 30. ſubtrahimus, non computantes eam niſi vigeſimam nonam, Vnde ſaltus Lunae facit duas lunationes ſimul eſſe 29. dierum. Ideo aūt ſubtrahitur dies iſte a lunatione Iulij, quia Iulius vltimus eſt in anno epactali inter menſes habētes 30. dies in lunatione, & annus quidem epactalis ſm̄ menſes ſemper incipit ante Septembrem 4. diebus. Oportet. n. omnes alios ibi incipere vbi incipit primus ſm̄ menſes, & ſi nō ſm̄ lunationes: dr̄ tñ incipere a Septembre licēt incipiat 4. diebus ante. Sicut annus ſolaris dr̄ incipere in Martio, & tñ incipit 5. diebus ante a feſto. ſ. Sancti Mathiae. Vide aūt quae ſit epacta anni, & iunge regulari lunari menſis in cuius Kalendis aetatem Lunae quaeris, & quantū inde creuerit tota in Kalendis erit Luna, niſi ſumma tranſeat triginta. Quod ſi acciderit, illis relictis reſiduum idem oſtendit. Veruntamen in cyclo epactali in 5. locis fallit haec coniunctio in tribus annis. Vnde verſus. Octauo 11. poſtremo fallit epacta.

De Feſtis mobilibus. Cap. XCIIII.

SEquitur de feſtis mobilibus, qui quinq; ſunt ſ. Septuageſima, Quadrageſima, Paſcha, Rogationes, Penthecoſte. Quodlibet iſtorū 35. dies hēt in quibus ſemper celebratur. Quo aūt illorum celebrandū ſit indicant claues terminorū. Eſt. n. clauis terminorū quidam numerus qui debite inchoatus, & finitus indicat feſtum eſſe in proxima Dñica ſequente. Et dr̄ clauis per ſimilitudinem, quia aperit introitū ad feſtum. Formantur aūt claues hoc modo. Prima clauis eſt 26. a qua formantur alię ſic. Adde 19. & coniūctum erit clauis ſequens, niſi excreſcāt 40. Quod ſi acciderit 30. reſiduum erit clauis, & ſic formes alias vſq; ad vltimum annū. ſ. 19. Sunt. n. 19. claues 19. annis cycli deſeruientes. Cum. n. veneris ad vltimum annum, inuenies clauē eius 38. quibus adde 18. & abiectis 30. remanent 26. quae ſunt clauis prima. Sicut. n. ad epactam ſingulis annis addūtur 11. vltimo aūt 12. ſic ad clauem ſingulis annis adduntur 19. vltimo aūt 18. De formatione aliarū clauiū a prima hñr verſus hi. Tu vigintiſex ꝓ prima collige clauē. Vt reliquas formes ter q̄nq;, & quatuor addes. Si quadraginta ſuperāt triginta reſcindes. Qui ſequitur numerū pones pro claue ſequēti. Poſſunt ēt formari in ſummitatib. quinq; digitorū hoc modo, vide quotus ſit annus decemnouennalis, & conſume numerum in ſummitatibus quinq; digitorū incipiens a pollice, & ſi terminatur in pollice adde 25. Si in indice 13. Si in medio. 31. Si in medico. 19. ſi in articulari 7. & ſi ſumma tranſierit ad 40. reiectis 30. reſiduum eſt clauis. Vnde verſus. xxv. xiij. xxx. monoſq;. Vnde vigin, epta digitis ꝓ clauibus apta. Vbi aūt incipiāt claues ſcitur his verſibus. In Iano prima poſtremaq; Marte ſecūda Aprilis prima G, format ternaq; clauem. Oīum. n. feſtorū claues ſuper G, incipiunt. Nam clauis Septuageſimae ſedet ſuper primā G. Ianuarij, Quadrageſimae ſuper vltimā. Paſchae ſup ſcdam G. Martij, Rogationū ſuper primā Aprilis. Penthecoſtes ſuper tertiā Aprilis. Vna aūt clauis anni ſeruit oībus feſtis. Incipe ergo clauē loco ſuo & cōputa tot dies quot vnitates hēt clauis, & vbi terminat̄ ſuper illū diē dr̄ eſſe terminus feſti, & proxima die Dñica ſequenti erit feſtū. Fallūt aūt claues Septuageſimae ſi ſit biſextus, & claues terminentur in Sabbato, tunc. n. vnitas addetur claui, & Dñica ꝓxima ſequēs erit Septuageſima. Idē accidit de Quadrageſima ſi clauis terminetur ante biſextū vel ipſa die biſexti. ſ. ſuper primū F, quod eſt vigilia Matthiae habens circa ſe 7. Kal. Ad Paſcha aūt & ſequentia feſta inuenīda nunq̄ fallūt claues.

De Quibuſdam verſibus ad predictorum ſcientiam vtilibus. Cap. XCV.

ITem Septuageſima poteſt his verſibus inueniri. A feſto ſtellę numerando perfice lunae 40. dies poſt Septuageſima fiet. ſ. Dominica proxima. Si cadit in lucem ſeptenam ſitq; biſextus, Lingue diem primum Dñi retinendo ſm̄. Quotacunq; n. Luna fuerit in die Epiphaniae, illi aetati adde tot dies numerando quoad compleas 40. & proxima Dñica ſequens erit ſeptuageſima, niſi quadragenarius terminetur in Sabbato, & ſit biſextus, tunc. n. omiſſa proxima Dñica ſequens erit, & eſt ſeptuageſima. Itē de Paſcha habentur hi verſus. Poſt Martis nonas vbi ſit noua Luna requiras. Quae poſtq̄ fuerit his 7. paſcha patebit. Erit. n. proxima ſequente Dñica. Item nota alios verſus ad multa vtiles. Eſſe grauem nobis bello carnem caueamus. Bellum ſępe gerens etenim puto deijcit hoſtem. Mox animae lucrum inuenies cum religioſis. His verſibus primo poſſunt ſciri anni emboliſmales & cōes. Si. n. dictio deſinit in M, ſequens dictio eſt anni emboliſmalis. Item per eoſdem poſſunt ſciri epactae. Si. n. dictio deſinat in M, adde 4 ad numerum illum quem prima littera habet in alphabeto & coniunctum erit epacta. Si aūt non deſinat in M, computa a prima littera dictionis per alphabetum vſq; ad a, & illi numero adde 14. & coniunctum erit epacta, niſi excreſcant 30. illa enim ſemper abijcienda ſunt. Item per eos poſſunt ſciri claues ſic. Si dictio deſinit in M, computa a prima littera dictionis per alphabetum vſq; ad 10. & ille numerus erit clauis, Si. n. deſinit in M, adde 21. ad numerum quem hēt prima littera dictionis in alphabeto, & coniunctum erit clauis. Item termini Paſchales poſſunt haberi per eoſdem ſic. Si dictio deſinit in M, terminus Paſchae erit in Martio toto die a fine Martij quota eſt prima littera dictionis in alphabeto. Si vero non deſinit in M, terminus Paſchalis eſt in Aprili toto die a principio Aprilis, quota eſt prima littera dictionis in alphabeto. Aduentus Domini ante 5. Kalen. Decembris eſſe nō pōt, nec poſt ternas nonas Decembris. Sed quaecunque illarum 7. litterarum quae ibi includuntur preſentabit Dñicā ibi erit Aduentus. Vnde verſus. Aduentū Dñi nō eſt celebrare Decembris. Poſt ternas nonas nec quinas ante Kalendas. Item aliter de eodem Andreę feſto vicinior ordine quouis.

De [illegible] annalibus. Cap. XC[illegible]I.

EX[illegible]. Seq[illegible] Cyclus eſt [illegible] numeros [illegible] Sunt autem [illegible] a Martio, id eſt 8. K[illegible] & regulares [illegible] biſſextiles, & communes. [illegible] decemnouennalis [illegible] ſex 19. annis [illegible] annos 19. Incipit [illegible] ter 19. annis [illegible] annos [illegible] ſtans ex [illegible] 38. annis [illegible] Dionyſ[illegible] eſt cyclus [illegible] ex 5. annis, & [illegible] Ind. [illegible] Vnde [illegible] ſit Inditio.

De inditionibus & luſtris, & Olimpiadibus, & Iubileis. Cap. X[illegible]IX.

OLim R[illegible] Romanorum [illegible] Romani [illegible] eſt. Idem fertur his [illegible] Tres [illegible] quia ceſ[illegible] in tep[illegible] [illegible] prentes [illegible]

De ſeculo, & [illegible] Cap. [illegible]

S[illegible] & [illegible] hoc eſt [illegible] ſicut [illegible] & [illegible] &

LIBER XVI.

De opere quinta diei, id eſt de formatione volatilium, & natatilium. Cap. I.

QVinta die ornauit Deus aerem volatilibus, & [illegible] Horum [illegible] ex aqua [illegible] facile [illegible] totos [illegible] & mul[illegible] [illegible] teneant naturam [illegible] & opaci[illegible] Vnde & [illegible] & [illegible] vtrumque [illegible] vt dictum eſt. Ideo autem [illegible] eſt, licet ex aqua volati[illegible] hoc enim [illegible] volatu, quæ pro[illegible] poteſt ſuſti[illegible] pennis ſuis [illegible] volan[illegible] aquæ, & [illegible] aer & [illegible] quæ [illegible] extrema [illegible] natura aut [illegible] materi[illegible] congrue [illegible] vel [illegible] aut cæli [illegible] vapores [illegible] quieſcentibus [illegible]

De natura auium in generali. Cap. II.

I[illegible] Aues [illegible] mus & [illegible] manu [illegible] da. In auibus [illegible] in vola [illegible] Aues autem [illegible] magn. & minut [illegible] membris [illegible] alæ, & roſtrum, & [illegible] hitibus corium [illegible] collo [illegible] roſtrum vero [illegible] ad ca[illegible] paucum, & [illegible] Habent duos [illegible] pedum [illegible] habent alas. Habent autem omnes [illegible] acutum [illegible] & eſſet grauis volatu [illegible] habent [illegible] acutum [illegible] habent [illegible] & [illegible] tantum [illegible] quandam auium [illegible]

viiii

vt in gallo ac perdice & [illegible]. Nam quia non habet [illegible] opus conueniens ad molen[illegible] dentibus, ha[illegible] membrum, vt [illegible] hoc [illegible] est ex [illegible] gno profundo, & eſt [illegible] & in [illegible] tur ſtophagus. [illegible] terum. [illegible] ſu, propter regi[illegible] cludunt eos [illegible] per [illegible] corij caput [illegible] ſpino[illegible] tandus & exce[illegible] dolent, & tam [illegible] leuan[illegible] dis ſua [illegible] penn[illegible]

De differentia auium mal[illegible] Ca[illegible]

AM[illegible] [illegible] fem[illegible] in ſe[illegible] uerſitas [illegible] vt accipe[illegible] & [illegible] plurimo [illegible] titiæ. A[illegible] taſtu [illegible] & [illegible] ſan. A[illegible] dicet, [illegible] comm[illegible] cura[illegible] & [illegible] ſuper [illegible] ſibi [illegible]

[illegible] ca, [illegible] vt pe[illegible] reli[illegible] hi[illegible] tarta[illegible] edunt, & [illegible] nem in [illegible] proprijs tempo[illegible] aggregatim v[illegible] ſuauge[illegible] li[illegible] vt [illegible] vt pl[illegible] eiſque obe[illegible] dum [illegible] Q[illegible] Quæ tam ſe[illegible] tæ [illegible] confricantur [illegible] mul[illegible] ex eſt [illegible] quæ [illegible] dome[illegible] mod[illegible] etiam mort[illegible] lumba, doloſa [illegible]

De red[illegible]

Plinius li[illegible] 14. [illegible] me con[illegible] aut ſunt [illegible] rum qu[illegible] [illegible] & [illegible] ulæ, [illegible] [illegible] De[illegible] [illegible] tes, & [illegible] rem[illegible] tant[illegible] coturn[illegible] turtur, ac tur[illegible] ennes ſunt [illegible] nes. [illegible] man[illegible] abeunt, [illegible] & pal[illegible] mbæ abe[illegible] adu[illegible] anni tempo[illegible] genere [illegible] Merula & [illegible] colore[illegible]

Meanthe ſtatutos [illegible] prodit ab [illegible] qui que qui [illegible] eſt lucens [illegible] lucem non v[illegible] orto de p[illegible] us dicetur in[illegible] ſe[illegible]

De Mutatione in colore [illegible] plum[illegible] & voce, & loco, & tempore Cap. [illegible]

ARiſtot[illegible] [illegible] Q[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] ve[illegible] vo[illegible] ce[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] Cap. [illegible]

A[illegible]

[illegible]

A[illegible]

[illegible]

digeſtioni. Cauſa autem eſt carnium pro laboris ſui nimietate, & aeris ſiccitate. Domeſtica vero plus nutriunt, ac temperantiora ſunt propter ſui humiditatem laborisq; temperiem, & laudabilē ſanguinem generāt. Porro domeſtica campos inhabitantia ſunt meliora comedentibus in caſula pro ſui motu, & quia eſcas recipiunt, quæ ſuis naturis ſufficiunt. Rurſus volantibus agreſtibus ſturna ſubtilior eſt, & pulli perdicum. & pulli gallinacij, poſt hos perdix, faſianus, & gallina. Reliquis vero auibus duriores ſunt & croſſiores grues, pauones. Verum non oportet eas manducare, niſi mortui prius maſſeſcerint vna die in æſtate, vel tribus diebus in hieme, vt caro earum tenera fiat. Humidior autem cæteris anſer, anas, & ſturnus, & pulli columbini præcipuè ſi ſint in caſula nutriti. Iecirco croſſi ſunt, & ad digerendum duri, maximè ſi paludes & lacus inhabitauerunt. Pulli aūt columbini meliores ſunt. Anſer ergo, ſturnus, & ſimilia ſtomacho nocumenta ſunt, grauant.n. & putreſaciunt eum propter humorem nimium. Nihilq; ex eis commodum eſt, præter alas & collum. Aliæ namq; diſſimiles ſunt eis, quia faciles ad digerendum, & a corruptione longe remotæ, pro ſui laboris motusq; nimietate. Collum nihilominus eſt in labore. Quinet volatilia non hūt membra adeo deputata, vt collum & alas. Aues terreſtres meliores ſunt aquaticis, & inter aquaticas anates omnibus deteriores. Omnibus aūt auibus ſicciores ſunt turtures, & oibus calidiores ſunt paſſeres, aliæq; paruæ aues. Stiptici ergo ſunt, & ſanguinis incenſiui. Teſtatur Gal. extremitates volatilium hoc eſſe ad comparationem totius corporis, qđ ſunt viſcera alalium ad totum corporis operationē. Venter oīum volatilium lacertoſus eſt durus ad digerendum, ſed ſi digeratur multū dat nutrimentū. Oibus ventribus anſeris venter laudabilior eſt, propter copiam humiditatis ſui aīalis, poſt hunc gallinaceus. Similiter iecur & hepar anſeris cæteris nobiliores ſunt, & conuenientiores. De alis & collo ſupra dictum eſt. Colla anſeris, & galline meliora ſunt oium auium. Similiter volatilia caſtrata omnibus ambulātibus meliora ſunt, vt galli caſtrati. Nam & laudabilius nutrimentum, & ſanguinem generant perfectum.

De Inceſſu & volatu auium. Cap. XII.

PLinius vbi ſup. Oibus animalibus certus & vnius modi ſuo cuiq; in genere eſt inceſſus. Aues autem ſolæ vario meatu feruntur in terra & in aere. Aliq ambulant vt cornices; aliquæ ſaliunt vt merulæ, paſſeres, aliæ currunt vt ruſticulæ ac perdices, aliæ pedes an ſe iaciunt, vt ciconiæ, & grues, aliæ alas expandunt pendētesq; raro interualla quatiunt, aliæ crebrius: ſed & primas duntaxat penna aliæ, & tota latera pandunt. Quædā vero maiori ex parte cōpreſſis alis volant ſemelq; percuſſo. Aliæ quoq; gemino ictu aere feruntur, vel incluſum aerē iaculantur ſeſe prementes in ſublime, in rectum, in pronum. impingi aliquas putes, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Quædā in ſublime protinus ſeſe tollūt, & e veſtigio cœlū appetunt, vt anates, & q̄ huius generis ſunt. Grauiores aūt nō niſi ex pro curſu, vel aliunde alto immiſſæ non euolant, vt vultur, aliæ cauda reguntur, aliæ circum ſpectant, aliæ colla flectunt. Nunullæ veſcuntur ea, q̄ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ, aliæ in volatu ſilēt. Quædam ſubrectæ, pronæ in latera obliqua: quædam, & in ora ferme reſupinæ. Ambroſ. Omnibus autem auibus, & piſcibus eſt qđā cognatio, eo q vſus volandi ſpecies ſit natantis aquam natando, & aerem celeri volatu ſecando, & vtriq; generi caudæ alarūq; ſuppetit remigium procedendo & iter ſuum dirigendo. Cauda ſiquidem aues ſe, vel ad ſuperiora adducunt, vel ad ima demergunt. Ariſtot. vbi ſupra. Auis habens vncos vngues non incedit, ſed ſedet ſuper arbores. Auium aūt quædam in volādo pedes ad ventrem conſtringunt, quędā expandunt. Aues quędā ſunt boni volatus, vt quę comedunt carnes, & quę habēt vncoſs vnguiū, & ob hoc hūt plumas, & alas magnas, & ēt fortes. Alijs ēt dedit natura bonitatem volatus propter ſalutem. Et quia transferuntur de vna regione in aliam. Quædam vero mali volatus ſunt propter pondus corporis. Et quia vita earum eſt ex terra. Volatile quoq; qđ hēt calcar in pede grauis volatus eſt. Aues (vt dictum eſt ſupra) boni volatus habent corpora parua, & alas magnas. Aues autem mali volatus econtrario vel ſi magnas habent tamen debiles ſunt.

De Peregrinatione ac manſione illarum, Cap. XIII.

AMbroſius. Sunt autem genera quædam auium corporis, quæ ſemper in locis ſuis manent. Alia vero aduentitia, quæ in alias regiones abeunt, ac peracta hieme reuertuntur. Sunt autem & alia quę peregrinantur a nobis æſtate ac redeunt hieme, ſiue quia hiemis tempore ad calidiora loca ſe conſerunt. Siue quia pleraque rurſus æſtatem in his locis exigunt quæ amenitate nouerunt. Conſideremus quoque diuerſas maris volucres, quemadmodum imminente motu ventorum ad interiora, & tunc temporis dulciora ſe conferunt ſtagna, & in abſcondito terrarum ſibi incognita ſibi rimantur alimenta. Ariſtoteles. Aues inter digitos habentes corium in aqua manent. Habentes autem digitos diuerſos, manent propæ aquam & cibum ex terra capiūt, aues debiles in hieme frigida fugiunt ad valles quærendo calorem. Et in æſtate redeunt ad capita montium propter calorem. Omnes quæ ſunt pingues ante mutationem a locis frigidis ad calida, & in vere quidem magis feſtinant contrarium, & inde commouentur a locis calidis ad frigida. Item aues agreſtes mutant loca manſionum ſecundum conuenientiam vitæ, & cuſtodiam pullorum, & quædam manent in lacubus, quædam in lapidibus, & ſciſſuris. Et quædam in montanis, quædam apparent de nocte, & fugiunt de die. Quædam etiam manent in vmbra & in locis oppoſitis vento. Hieme vero in locis in quibus abundat Sol. Dedit natura quibuſdam (vt dictum eſt) bonitatem volatus propter ſalutem, quia transferuntur de vna regione ad aliam. Quædam vero ſunt mali volatus propter corporum pondus, quia manſio earum eſt ſuper terram. Earum cibus eſt grana, & quod eſt in terra. Glo. ſuper Hieremiam. Aues itaque ſua tempora norunt, vt ſciant quando ad calida loca feſtinantes debeant rigorem hiemis declinare, ac principio veris ad regiones ſolitas redire. Vnde ſcriptum eſt, Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum, turtur & hirundo, & ciconia cognouerunt tempus aduentus ſui &c. Actor. De ſingulis autem huiuſmodi generibus dicetur ſigillatim inferius.

De Cibo, & potu auium. Cap. XIIII.

AMbroſius vbi ſupra. Quædam volucres (vt dictum eſt) carne veſcuntur. Quædam ſemine reperto. Aliæ diuerſo & fortuito cibo. Ariſtot. Auium quædam comedunt carnem, quædam grana, quædam vtrumque. Quædam vero proprium guſtabile, ſicut apes cibantur melle. Quædam in nocte (vt bubo) ſibi quærunt victum, quædam in die. Oēs habentes vncos vngues cibantur carne, quædam etiam carnes comedunt, & tamen vncorum vnguium non ſunt. Quędam vero comedunt vermes, vt paſſer. Quædam animatis non veſcuntur, ſed cadunt ſuper ſpinas, & ex eis cibantur. Viuunt & ex fructu quædam aues, vt palumbi, & turtures. Quædam viuūt in ripis aquarum lacuum, vel maris, & cibantur ex eis. Quarum autem digiti inter ſe quaſi corium habent in aquis manent, & inde uiuunt. Aues curuorum vnguium animalia oīa comedunt, quæ venari poſſunt & ſanguine viuunt. At vero ſe inuicem non comedunt, ſicut piſces faciunt. Aues vncorum vnguium oīno nō potant, præter paucas. Tempora pluuioſa nocent auibus, quia nō ueniunt multa potu. Plin. lib. 10. Bibunt quidem aues ſicut cęteræ. Sed ex his quibus longa colla ſunt intermittentes & capite reſupinato velut ſibi infundentes. Porphyrio ſolus morſu bibit, omnemq; cibum aqua ſubinde tangens, deinde pede ad roſtrum velut manu afferens. Grauiores omnes neſciuntur fruge, altiuolæ tantum carne. Inter aquaticas mergi ſoliti ſunt deuorare ea quæ reddunt cæteræ. Ambroſius. Auibus autem quæ carne veſcuntur vngues aſperi curuatum os & acutum velocique volatus ſunt, quō rapto viuunt, vt facile poſſint prædam q̄ ſequuntur corripere, propeq; vel ore, vel vnguibus euiſcerare. Iorath in libro de animalibus. Nulli vero auium magis accidit caducus morbus quā paſſeri & coturnici, & his qui iuſquiamum comedunt. Ex lib. de nat. rer. Quædam aues guſtabile comedunt proprium, vt apes comedūt mel, & pauca de numero dulcium. Aues quæ comedunt carnes, non ouant, niſi ſemel in anno, præter hirundines, quæ ouant bis. Aues carnibus veſcentes maſculi comparibus pullos in nido reſouentibus certis horis cibos miniſtrant. Sed quoniam ille compares ſuos vtpote maioris virtutis reformidant ad illos pipiando, quaſi aduentum ſuum proteſtantes cum carnibus veniunt cibo que a matre ſuſcepto fugiunt. Aues (vt dictum eſt) vrinam non faciunt, quia multum ſiccę ſunt, multumq; de humoroſitate tranſit in plumas, & conſumitur per volatum, vnde nec veſicam habent. Philoſophus. Omnes aues collum habentes lōgum bibunt, & eleuant caput quouſque in ventrem aqua deſcendat. Omnes autem aues longum tractum faciunt in bibendo, præter gallum & hirundinem, & aues quæ in aqua manent. Aues vncos habentes vngues ideo non bibunt aquam, quia carnes comedunt, quæ ſunt humidæ magis quam aliarum auium cibi. Aues aquas claras & currentes diligunt, ſuper cadauer fętidum non cadunt, niſi ſaporem habeat bonum, tunc enim fœtorem non curant. Aues vncos habentes vngues carne viuunt. Cæteræ vero cibantur fructibus, & vermibus atque reptilibus.

De vocibus auium, Cap. XV.

AMbroſ. vbi ſupra. Volucrum autem aliæ vocibus tantum ſtrepunt, aliæ canoræ ſunt, ſuauiq; modulamine delectantur. Quædam ea natura, quędam ex inſtructione diuerſorum ob loquuntur diſcrimina vocum, vt cum auis locuta ſit, hominem putes eſſe locutum. Quid expreſſa voce pſitaci, quam dulcis merularum magnum nobis eſt excitandæ deuotionis incentiuum cantus ipſi volatilium. Quis.n. ſenſum hominis gerens non erubeſcat ſine pſalmorum celebritate diem claudere, cum ēt aues minutiſſimæ dierū ac noctium ortus proſequantur ſolenni deuotione

notione & dulci carmine. Reperſit aues diuerſæ auiariam ſuã in veſpere, & in latibulis ſuis adducũt ſecum occaſum diei canoro proſequentes carmine, ne immunes hẽantur grãrum, quibus oĩs creatura collaudat creatorẽ ſuũ. Hẽt ẽt nox carmina ſua, quibus hoĩum vigilias mulcere cõſueuit, decurſo deniq; vel adorto tpe nocturno atq; diurno laudes referunt creatori ſuo. Plin. lib. 10. Minimę auiũ carducles imperata faciũt, nec voce tñ, ſed pedib. & ore ꝓ manibus. Eſt q̃ boum mugitus imitet̃, vt auis taurus appellata in Arelatẽſi agro, alioquin parua. Eſt q̃ equorũ hinnitus, vt aothus noĩe, herbę pabulo aduẽtu eorũ pulſa imitatur ad hũc modum vlciſcens. Super oĩa aũt humanas voces reddit pſitacus. Imperatores ſalutat, & q̃ accipit verba pronũciat, in vino p̃cipuè laſciua. Humanas quoq; voces reddit ſturnus, luſcinia, coruus. Quædã aũt, vt hirũdines nihil addiſcunt, ſed indociles ſunt, q̇dã ſine voce nõ volant, aliæ in volatu ſẽp ſilent. Idẽ in lib. 11. Auiũ loquaciores ſunt q̃ minores, & maximè circa coitus. Alijs in pugna vox eſt, vt coturnicibus, alijs ante pugnã vt pdicibus, alijs cũ deuicerũt, vt gallinacijs: hiſdẽ ſua, i. ꝓpria maribus, alijs eadẽ vt fęminis, ſicut & hiſcẽ iatũ gẽi, q̇dã toto anno canunt, q̇dã certis tpibus. Ariſt. vbi ſup. Aues paruę multę ſunt vociferationis, ita ꝗ inuicẽ quaſdã ſuas intẽtiones cognoſcũt, & hoc oẽs aues ſ̃m magis & minus agnoſcũt. Quædã ẽt aues ab alijs quaſdã voces addiſcũt. Auiũ aũt vociferatio magis eſt tpe coitus. Gallus vociferat poſt prælũ, & victoriam. Vultur quoq; clamoſus. Kike auis eſt quæ vociferat diuerſis vocibus, & ferè quolibet die mutat vocẽ. Quarundam ẽt auium voces, & colores mutantur in æſtate, & hieme diuerſantur. Ioabam auis eſt quæ imitando vocem equi ſtupefacit eum ac fugere cogit. Kolkis auis eſt in cuius morte vociferaunt aues vociferatione doloroſa ſuaui. Strepitus apum & cicadarum non eſt vox, quia non anhelant, ſed fit pp aliquarum partium confricationem. Fęmina cubeth audiens vocem maſculi, & olfaciens ipſum ouis impletur. Quod ex auibus eſt latæ linguæ latitudine parua, loquitur. Et ſimiliter quod ex eis eſt linguæ ſubtilis. Et in quibuſdam generibus mas, & fęmina vociferant vno modo, quædam diuerſo. Quorundam maſculi dant voces, fęminæ non, vt gallus & mas coturnicum. Quædam vociferant dulce mas & fęmina vt bardon, & fęmina quieſcit a voce cum incubat oua. Aues paruæ plus vociferant & loquũtur quam magnæ, & maximè (vt dictum eſt) coitus tempore. Iſidor. Auiũ autem nomina a ſono vocis conſtat eſſe compoſita, vt grues, coruus, cygnus, pauo, miluus, vlula, cuculus, graculus.

De Sagacitate quarundam auium. Cap. XVI.

Actor. Patet aũt mira quadam naturali ſolertia callere volucres in nidis conſtruendis, in pullis educandis, in inſidijs præcauendis, in mutationibus aeris ac temporis explorandis, & cognoſcendis. In morborum quoq; remedijs adhibendis & huiuſmodi, v. g. quædam (vt ſuperius dictum eſt) pugnantes ad inuicem origanum ſiluestræ ſuper plagas in remedium apponunt. Hirundo (vt legitur) in nidis conſtruẽdis ſolertiſſima quoddam & præteritum habens lapſura deſerit culmina, per ſtuxuoſos circumitus volans, nunquam cęteris auibus efficitur præda, pullis ſuis cęcitate perfuſis quodam medicamine reformat lumina. Hieme trans mare commorata, nouæ aduentu ſuo nunciare veris ſtatum. Plinius lib. 8. Cęlidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere vexatis pullorum oculis illa medentes. Ciconia origano in morbis ſibi medetur. Idem in libro 10. Reddatur & coruis ſua gratia indignationi quoq; populi Romani teſtata nõ ſolum conſcia. Tyberio Principe ex fętu ſupra caſtrorum edem genitus pullus in oppoſitam ſutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ Domino. Is maturè ſermonibus aſſueſactus omnibus matutinis euolans in caſtra, in forum verſus, Tyberium, deinde Germanicum, & Druſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populum Romanum ſalutabat. Poſtea ad tabernam remeans plurium annorum aſſiduo officio meritus. Tradendum putauere memoriæ quidem viſum per ſitim lapides congerẽtem in ſitulam monumenti in qua pluuia aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet, ita deſcendere pauentẽ expreſſiſſe tali congerie quæ potaturo ſufficeret. Non eſt aũt omittendum cum de ingenijs diſſerimus, e volucribus hirundines indociles eſſe ſicut e terrẽſtribus mures. Idem in eodem. Auibus ingenia varia ſunt maximeq; ad paſtum. Nam caprimulgus de nocte aduolat vberibus caprarum pp lactis ſuccũ. Quædã autem (vt dictum eſt) imperata faciunt nec tantum voce, ſed pedibus & ore pro manibus, vt carducles auium minimæ. Quædam etiam imitantur voces hominum, quædam animalium, vt equorum & boum. Alexander. Auis cauet laqueos, ſi ad ſuperiora ſe conferat, & terrena ſuperuolet. In ſuperioribus enim nemo retia tendit, nemo laqueos abſcondit.

De quarundam pugnacitate. Cap. XVII.

ARiſt. vbi ſup. Aues ẽt quædã contra ſe inuicẽ pugnãt, quarũ vigor & arma ſunt alę & vngues. Itaq; q̇dam earũ, vt dictũ eſt, hñt vngues curuos in pedibus venationi ac pdationis aptos, quædam vero in cruribus aptos ad pugnãdum in eundo fixæ ſuper terram. ſ. vt gallus. Non eſt aũt auium vnius ſpecies vt ſe comedãt. Coruus & bubo ſibi inuicẽ aduerſantur in nidis. Bubonẽ quoq; multa pars auium odit, quæ & ipſum deplumant. Coruus amicus eſt vulpis, & iuuat eum cõtra inimicum ſuum, ſ. aſcelon. Aſcelõ. n. eſt auis, q̇ cum vulpe pugnat, ipſamq; deplumat & nocet, ac pullos eius interficit. Item coruus niger pugnat cũ aſino, & tauro, volanſq; ſuper illos pungit eorũ oculos roſtro. Palumbi quidẽ naturaliter diligunt ſe, pugnant tñ inuicẽ pro nidis. Aues autem cum pugnant inter ſe ponunt ſuper plagas origanum ſiluestre. Plinius lib. 10. Diſſident olores & aquilæ, coruus & clorens noctu oua inuicem exquirentes. Simili modo coruus & miluus illo præripiente huic cibos, cornices & noctuæ, aquilę & trochilus ſi credimus, q̃ñ rex auium appellatur. Noctuæ & cęteræ minores aues, rurſus cũ terreſtribus muſtela, & cornix, & turtur, & pyralis, ichneumones, & veſpę, ſphalãges, & aranei. Aquaticę anates & gauiæ, harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ inuicẽ fętibus inſidiantes. Egythus auis minima cum aſino pugnat, ſpinetis. n. ſe ſcabẽdi cauſa atteros, nidos eius diſſipat, quẽ illa adeo pauet, vt voce omnino rudẽtis audita, oua eijciat, pulli ipſi metu cadunt. Ergo aduolans vlcera eius roſtro excauat: vulpes & milui. Eſcelon auis parua eſt, oua corui frangens, cuius pulli infeſtantur a vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipſamq; vellit, quod vbi viderint corui contra auxiliantur, velut aduerſus communem hoſtem. Et achantis in ſpinis viuit. Iccirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ deuorantes. Idem in lib. 11. Auibus autem (vt dictum eſt) alijs in pugna vox eſt, vt coturnicibus, alijs ante pugnam, vt perdicibus, alijs cum vicerint, vt gallis.

De Nominibus, & naturis auium ſecundum alphabetum, & primo de accipitre. Cap. XVIII.

ISidorus vbi ſupra. Accipiter eſt auis animo plus armata quam vnguibus, virtutem maiorem in minori corpore geſtans. Hæc ab accipiendo dicta, quia rapiẽdis alijs auibus auida. Ambr. vbi ſup. Accipitribus nihil eſt copulatorium p̃ter coniugale conſortium, pp auiditatẽ pdandi, & pp inſidias explorandi. Refugit. n. auaritia plurimorũ cõſortia. Accipitres durã aduerſus filios proprios feruntur inclementiã habere in hoc, ꝗ vbi eos tentare principia volatus aduertunt, a nidis ſuis eos eijciunt, omninoq; eliminant. At ſi morantur, pennis eos propulſant atq; præcipitant, alis verberant coguntq; audere q̃d trepidant, nec vllum poſtera munus eis alimoniæ deferunt. Sed in hoc magis a tenero pullos ſuos inſtituere vñt ad prædam, q̃ partus abdicare compendiis. Cauent. n. ne in tenera ætate pigreſcant, ne ſoluantur delicijs, ne ocio mareſcant, ne diſcant cibum magis expectare q̃ quærere. Ex li. de na. re. Accipiter ſilueſtris multum ieiunare permittitur, & ſic manſueſcit. Qui vult accipitrem habere pinguem, det ei de carne bouis, vel porci, & hoc maſculi. Qui macilentum, det ei gallinas iuuenes aqua madefactas. Qui temperatum, gallinas veteres. Qui expeditum in aucupando, faciat ei bursam veſicam gutturis, & includat eum in tenebris, cum lumine tñ modico, & aucupet diebus alternis. De ſanguine quoq; volucrum tenerarum multas vires & audaciam ſumit auis in aucupando affectum. Super lignum ſalicis aut abietis ſedeat, eiq; balneum aquę frigidæ detur. Nec multum alas eius contingas, niſi pendeant e diuerſo. Si vis vt accipiter leporem vel cuniculum capiat, hoc eum in iuuentute doce, & liga gizes in cruribus prope pedes, intercecto ſpatio vnius palmæ, ſicq; capiet ſine læſione.

De eodem. Cap. XIX.

ARiſtoteles. Accipiter in altiſſimis montanis nidificat, & comedit auium corda quas capit. Congrediens cum aue quæ dr kokiæ conuincetur. Ipſa tñ pugnam non incipit. Fel habet in epate, & inteſtino tñ, ſicut & miluus. vterq; cubat. 20. diebus. Pulli accipitris pingues ſunt, & bonæ carnis valde. Vultur admiſcetur in coitu cum accipitre maſculo. Splen paruus eſt in auibus calidi ventris, ſicut in accipitre & columba, & miluo. Plinius lib. 10. Q̃ñ per mare veniunt coturnices, primã terræ appropinquantem rapit accipiter. Auis autem tinnunculus defendit columbas ab accipitre. Terret. n. accipitres naturali potentia intantum, vt eius vocem viſumq; fugiant. Accipitris audita eius voce vitiant̃ oua, q̃ cubantur. Alibi vero accipitrũ genus in honore menſarũ eſt. Idẽ li. 11. In accipitre fel iungit̃ inteſtino, ſicut in colũbis & murenis. Idẽ in lib. 20 Accipitres lactucam ſcalpendo, ſuccoq; oculos tingendo, cum ſenſerint obſcuritatem, diſcutiunt. Idem in lib. 25. Centaoream herbam triorchis nomine Theophraſtus tradit a triorchæ accipitrum genere deſendi, eamq; colligentes ab ipſo impugnari. Idem in lib. 28. Cameleon accipitrum genus detrahere ſuperuolantem ad ſe traditur, ac voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Glosa ſuper Leuiticum. Accipitri aſſimilantur, qui manſueti videntur, ſed cum potentibus & rapacibus rapere nituntur.

tuntur. Ob hoc accipiter in lege comedi prohibetur, Gloſa ſup Ioa. Struthioni quidẽ eſt immane corpus, & raræ pennæ. Econtra rio aũt herodio & accipitri, qui & aues reliquas tranſcendunt velocitate. Accipiter ſingulis annis auſtro flante pennam vetereni depouit, noua naſcẽte. Vnde ſcriptũ eſt: Nunquid ad ſapientiam tuam plumeſcit accipiter &c. Philoſophus. Accipiter auem quam ei ſors contra noctem offert, tota nocte ſub pedib. tenet. Sed illam ueniente ſole, & famelicus auolare permittit. Et etiam ſi eandem aliàs obuiam uenans habuerit, non perſequitur. Accipiter colorem oculorum mutat & roſtrum. Panis eam necat ſecundum Auguſtinum.

De diuerſis ſpeciebus accipitris. Cap. XX.

PLin. lib. 10 accipitrum genera ex auiditate diſtinguuntur. Alij non niſi e terra rapiunt auem. alij non, niſi circa arbores, alij in ſublimi ſedentem, alij in aperto uolantẽ. Demũ; accipitrum genera. 16. inuenimus. Ex his circon altero pede clau dũ, triorche quoq; dictum a numero teſtium, hunc Romani buteonem appellant. Eſalon aliàs epyleon Græci uocãt, qui ſo lus omnitẽpa apparet. Cæteræ ſiquidem hieme abeunt. Nocturnas accipiter cymindis uocatur, rarus etiã in ſuis ſiluis interdiu minus cernens Bellum internecium cũ aquila gerit, cohærentesq; ſæpe prenduntur. Cocyx ẽt ex accipitre fieri vr. Ex auicẽ no. Duæ ſunt ſpecies accipitris, domeſticus & ſilueſtris. Idẽ tñ diuerſis tẽporibus põt eſſe ſilueſtris & domeſticus. Silueſtris accipere cõſueuit domeſticas aues, & domeſticus ſilueſtres. Silueſtris quas rapit, continuo deuorat. Domeſticus captas dño ſuo reſeruat, qui earum uentres aperit, cordaq; accipitri in cibum tribuit, & interiora vẽtris cũ fimo abicit, quæ intus remanẽs putredinẽ carniũ cũ fœtore gignit. Accipiter corrigia ligatur in pertica, quam quaſi cõpedes in pedibus habere cõſueuit, ne cũ uolnetis euolare poſſit. In ſiniſtra manu geſtari ſolet, vt in dextrã ad aliquid capiendum uolet. Vt aũt dicit B. Greg. Agreſtibus accipitribus mora eſt vt auſtro flãte alas ex pandant, quatinus eorum mẽbra ad laxandũ pennam veterẽ venti tẽpore concaleſcant. Cum uero uentus deeſt, alis cõtra radiũ ſolis expãſis, atq; percuſſis repentẽ ſibi auram faciũt. Sicq; poris apertis, vel veteres cadant, vel nouæ ſuccreſcant. Domeſticis aũt quo melius plumeſcere debeant, munita, ac tepentia loca requirunt. Ex auicẽna. Agreſtis moris accipiter aues domeſticas rapere conſueuit, & captas occidit, cordaq; illarũ extrahit & comedit. Ariſtot. ubi ſup. Accipitrũ modi ſunt tres. Quidã qui colũbas non percutiunt, niſi ſuper terram. Quidam nonniſi ſuper arbores. Quidam uero non niſi uolantes in aere, quæ oĩa colũbæ agnoſcentes, cũ horum aliquẽ uiderint ad locum ſe transferunt in quo genus illud non perentit. Ex lib. de nat. rer. Accipitrũ quatuor ſunt genera. Primum eſt corpore magnum durabile multum: oculis uarijs perlucidis, hilari uultu, croſſo pede, longis unguibus, delitioſè comedens, oẽs aues inuadit, nullam timet. Secundum genus eſt priore minus, quod alletum dicere poſſumus, alas habens croſſas, ſecundum quantitatem ſui corporis breues & ungues croſſos & oculos magnos & obſcuros, non cito manſueſcit. & ideo pluribus odioſum. Anno primo donationis parum ualet, ſecundo plus, tertio imitatione aucupat ſatis bene. Tertium genus eſt niſus, paruus quidem aliorum reſpectu, ſed tamen velox, cito manſueſcit, & delicatè nutriri uult, & leniter aucupat. Quartum genus eſt ſrogellus, quem muſcetum dicimus, multo quidem minor, ſed colore ſimilis, ſitus alſus accipitri conſimilis eſt in diſpoſitione habitus. & colore. Hæc auis cito manſueſcit, & delicatè nutriri vult, ac leniter aucupat. uelox ad uolatum.

De Medicinis ex accipitre. Cap. XXI.

PLinius lib. 29. Accipiter in roſaceo decoctus ad omnium vitiorum in oculis accidentium inunctiones putatur efficaciſſimus, ſimiliter & fimi eius cinis cum attico melle. Idem in eodem. Fimus cenchridis accipitrum generis, ex melle oculorum albuginea extenuat, & oculis claritatem facit. hanc Græci argema faciunt. Ex libro empyrices, Eſculapij magiſtri Hipocratis. Adeps accipitris ſi teratur in oleo, vnctio quoq; inde facta caliginem oculorum tollit.

De Achante, & acredula. Cap. XXII.

EX libro de na. re. Achantis eſt auis parua, ſed fęcunda. nam duodenos ſimul facit pullos, herbarum pabulo reficitur, & ob hoc odioſos habet equos quos vbi paſcenti ſibi ſuperuenire uiderit, & herbas diripere, fugit & vindicat ſe vltione qua põt. Eorum hinnitus proprijs uocibus imitans, ac deridens. Pli. lib. 10. Achantis intantum odit auem egithum, ut non coire credat ſanguinem eorum. Actor. Achantis iuxta Iſidorum ipſe eſt, qui apud nos uocatur carduelis, de quo etiam dicetur inferius. Iſidorus. Acredula ipſa eſt laſcinia, de qua .L dicetur infra.

De Aeriophilone. Cap. XXIII.

EX libro de natu. rer. Aeriophilon, quaſi amatrix aeris dicta, vulgariter aelion appellata eſt. auis nobiliſſima. paulo maior aquila volatu potens, & alis velociſſima, pennas habet ſubruffas caudamq; longã: vngues ac roſtrum, & crura maxima: aeris ſerena inhabitat intũ, vt vix vnq̃ vel parũ in terra reſideat, aut quieſcat. Super nubes quoq; frequentius eleuatur: ita q; videri non põt ab hoĩe, cibumq; capit in aere, & hue quoq; ꝑdantiũ auium more. Cui ſi ſe auis obuiã in aere tulerit mox ab eo corripitur, & de ſummo aere in terrã deiicitur. Nec ab hoĩe videri põt, quis eã ab aere occisã deiecerit. hæc auis dũ adhuc in pullo eſt, & necdũ cognoſcit ſe, ab hoĩbus capit, & domeſticatur, & ad capturã inſtituitur. Sicq; natura eius ab alteuatione ſilueſtrica mutatur, vt aliam conditionẽ non patet, niſi cum hoĩbus, & in domibus habitare, vbi nutrita eſt. vnde fit, vt contra conſuetudinem aliarum auium nobilium abſq; ligamentis in porticis, & in domibus maneat. Hæc auis capriolos, & hinnulos, capit vnguiũ laniatione oculis in beſtia primũ excuſſis: ſicq; terebrato cerebro vſq; ad vitę extinctionẽ: ſociali aũt duo volant, captãq; ꝑdam diuidunt.

De Agochilo, & alauda. Cap. XXIIII.

AGochiles Arabicè dr Latinè caprimulgus. Eſt. n. auis orientis magna, q̃ duo, vel tria facit oua. Capras lacte nigras petit, earũ mãmillis ſe supponẽs, roſtro lato, qđ ad hoc creatũ hẽt. Lac ex eis velut capreolus ſugit. ſed extunc in eis lac annihilat, earũq; mãmillę deſiccantur. Dicit ẽt Plin. eadẽ ſuctione caprę viſum perdunt. Actor. Alauda eſt auis parua dulci nota ſuo modulamine cantus. In æſtate incipit in aurora, quaſi nuncians ortũ diei. In hieme vero capitur, ꝓcipuèq; tpe niuis. Ex lib. de nat. rer. Alauda eſt auis a laude dicta, quia mira iucunditate pennis excitis in aere vocis modulamine lętioris tpis aure congaudet. Nã obnubilato, vel pluuioſo cęlo vix aut nunq̃ canit. Diẽ in aurora venientẽ vocis iubilo ꝓdit. Sedens in terris vix, aut nunq̃ cantat. Sed in aſcendendo canit. Paulatim quidem aſcendit, ſed instar lapidis ſubito deſcendit. In aſcendendo aũt alas corpori contragit, & leni motu cum cauda ſe regit. Accipitrẽ adeo timet, vt cum ab illo impetitur, in terra depreſſa ſinus hoĩs inuolet, vel eius manu capiendã ſe præbet, conſcia ſatis miſereri ſibi potiar hoĩem q̃ accipitrem. Nunq̃ impuris ueſcitur. Nanq̃ ſutoriæ ortus ẽt accelerantis eam fallit. Alauda galeataq; & cyrſita di: cæteris alaudis (vt ait Alexander) præferenda eſt in argutis ſiſtemarum diſtinctionibus. Eſt etiam ẽm muſicos ſiſtema vocis particula. Razi in Alman. Caro alaudæ quæ pileata dicitur, uentrem conſtringit, eiuſq; ius ventrem fluere facit.

De Alieto. Cap. XXV.

ACtor. Alietus iuxta Plin. eſt ſextum genus aquilæ, ſicut plenius dicetur inferius. Sedm alios vero ẽm accipitris genus, ſicut dictum eſt paulo ſuperius. Et eſt auis immunda ẽm legẽ, ut in Leuit. legitur. Plin. lib. 10. Ex generibus aquilarum alietus tm̃ implumes etiã percutiens pullos ſuos. ſubinde cogit aduerſos intueri ſolis radios. & ſi quẽq̃ ex eis cõniuentẽ, humectantẽq;, i. lachrymantem aĩaduerterit ipſum a nido velut adulterinum, atq; degenerẽ ꝓcipitat. Illum vero cuius acies firma contra ſteterit educat. Eſt aũt alietus uolucris oculorũ acie clariſſima ſeſe'ex alto librans. uiſoq; in mari piſce ꝓceps in eũ ruens, ac diſcuſſis pectore aquis rapiens. Alieti ſuũ non hñt genus, ſed ex diuerſo aquilarũ coitus naſcuntur. Id quidem quod ex his eſt natum in oſſifragis genus hẽt, e quibus minores progenerantur vultures. & ex his magni, quæ oĩno non generant. Radulphus ſuper Leuitic. Alietus rapina paſcitur, ſed quia viribus deſtituitur, minoribus tantum auibus quibus præualet, infeſtus eſt.

De Alcione. Cap. XXVI.

AMbroſius. Alcion eſt auis maritima, q̃ in littoribus fœtus ſuos edere ſolet. Nam in arenis oua ſua deponit, medio ferè hiemis qñ maximè mare inſurgit, & littoribus aſperiores fluctibus illiditur. qua excubante mare ſubito miteſcit, & uẽs uentorũ procellæ cadunt. Fouet aũt oua ſeptem diebus, tũc pullos educit, quos alijs ſeptem diebus enutrit. Vnde hos 14. dies nautæ ꝓlurimũ pię ſerenitatis obſeruant, quos Alcionides uocant eo q; alcione fouente, vel enutriẽte fœtus nullos ꝓcellæ motus horreſcãt. Ariſt. Nidus alcion aſſimilatur pilæ, niſi tm̃ in colore, qm̃ eius color declinat ad ruborem. Figura eius aſſimilaẽ ventoſæ hñs collũ longũ. In medio loci data eſt cõcauitas, ita etiam cum ferro acuto de facili non põt ſcindi. Introitus eius valde paruus. ideoq; non intrat ipſum aqua maris. Profunditas eius aſſimilaẽ profundo ſpongiæ, & dubiũ eſt, ex quo cõponatur nidus ille. Eſt ãt opinio, q; cõpoſitus ſit ex ſpinis belonis aculeatis. Hæc auis poſt. 4. mẽſes coire incipit, & tota uita coit. Pli. lib. 10. Alcion eſt auis paulo amplior paſſere, colore caeruleo ex parte maiore tñ purpureis, & candidis admixta pẽnis, collo gracili, & procero. Hanc uidere rariſſimũ eſt, nec niſi vergiliarũ occaſu & circa ſolſtitia ſeptem diebus ante brumam nidos faciunt & totidem ſequentibus pariunt. Dies fœtificationis eorũ alcionides dicuntur, Placito mari per eos & nauigabili, maxi-

me

mè ſiculo. In reliquis ſiquidem partibus eſt mitius. Alterũ genus earum magnitudine diſtinguitur & cantu minores in arundinetis canunt, piſcibus uiuunt, oua quinta pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura paulo eminente, aure perquã anguſta, grandium ſpongiarum ſimilitudine ferroq; interſcidi non queunt, franguntur autem ictu valido, vt ſpuma arida maris, nec vnde conſigantur inuenitur. Ex lib. de nat. rer. Alcion eſt auis minutiſſima in mari habitans, & fœtus faciens. Aues quædã domeſticæ, vt gallina, & columba, indiſcretis temporibus fœtus faciunt, qm̃ ab hiemis intemperie tutæ ſunt. Hæc autem ſola inter aues ſilueſtres hiemali tempore fœtificat. Huius nidus ferro nequit inſcidi, ſed ictu valido frangi, nec vnde configatur poteſt inueniri. Diciturq; alcion, quaſi ales oceani, eo q; in hieme in ſtagnis oceani nidos facit, & pullos educat.

De Anate Cap. XXVII.

ISidorus. Anas ab aſſiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam germanæ dicuntur, quòd pre cæteris nutriant. Plinius vbi ſupra. Aues uolando iaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Anates ſolæ quæque ſunt eiuſdem generis in ſublime ſeſe protinus tollunt, & e veſtigio cœlum petunt. Itaque in foueas quibus feras venantur delapſæ ſolæ euadunt. Idem in libro 18. Anates ac mergi cęteræque aquaticæ aues, pennas roſtro purgantes, ventum præſagiunt. Ex libro de natura rerum. Anas eſt auis aliquantulum maior gallo. Mas caput & collum viridis coloris habet, roſtrum vero latum, & alas albo viridi nigroque diſtinctas. Torquem habet album circa collum, pedes rubeos & latos, quibus in aquis ſubremigat. Nam aquis ſummum gaudet, difficileq; ſine his viuere valet, maximè cum eam cibi ſicci citius ingurgitant. Mares aliquando cum plures fuerint ſimul, tanta libidinis inſania feruntur, vt fœminam ſolam coeundo viciſſim ac certatim occidant. Horum pulli mox vt ouum exeunt tanta agilitate vigent, vt ẽt ſi matrem mori vel alienari contingerit, ſine nutrice viuãt.

De cibo ac medicina ex anate. Cap. XXVIII.

ANas cocta pectore melior eſt quam ceruice, de qua Martialis ita dicit. Tota quidem ponatur anas, ſed pectore tantum ac ceruice placet, cętera redde coquo. Raz. vbi ſupra. Caro anatis plures habet ſuperfluitates, & plus faſtidire facit, & maioris eſt caliditatis non tamen plus nutrit quam caro gallinacea. Plinius libro 29. Sanguis anatum ſpiſſatur ac ſeruatur vinoque contra mala medicamenta. Auicenna. Anas calidior eſt omnibus domeſticis auibus, & dicunt quidam q; infrigidatum calefacit. Calefactum vero febricitare facit. Clarificat autem vocem. Augmentum facit in coitu, & ſperma multiplicat. Eius pinguedo maxima eſt in ſedando dolorem, pariterque maturationem in profundo corporis. Et eſt melior cęteris auium pinguedinibus. Colorem quoq; clarificat. Caro eius impinguat, ventoſitates frangit. Tardatur autem in ſtomacho, & eſt grauis, proprieque anſeris, ſed quod in ipſa leuius eſt, & melius ſunt alæ. Cum aũt digeritur caro anatis & anſeris, nutribilior eſt omnibus carnibus auium. Idem. Caro anatis eſt vehementis humiditatis, & plurimi nutrimenti, ſed non adeo boni, vt gallinæ, & ſimiles. Ventres earum ſuaues ſunt, & epata bona, ac ſuauia in cibo, boniq; humoris. Idem, alæ leiati, id eſt caro anatum emplaſtri more ſuperpoſita bona eſt uentris inflatis. Adeps anatis impinguatæ, panno linita confert. Idem. Epar anatis pingue ſicut, & gallinę ſanius eſt cæteris: cerebrum eius eſt ex medicinis apoſtematum ani. Plinius lib. 29. Sanguis anatum ponticarum aduerſus omnia mala medicamenta pollet ſpiſſatusque ſeruatur, ac vino diluitur. Quidam vero fœminam anatis efficaciorem putant. Item ſanguis infuſus cerebro profluenti valet ſimiliter, & adeps eius cum roſaceo coctus. Idem in libro 30. Anatum quoque maſculorum ſanguis aluum ſiſtit. Mirum vero traditur in torminibus anate appoſita morbum tranſire ventris, ipſamq; anatem emori.

De anſere. Cap. XXIX.

ISidorus. Anſeri nomen anas dedit per deriuationem, vel a ſimilitudine, vel quòd ipſa natandi frequentiam habeat, hæc vigilias noctis aſſiduitate clangoris teſtatur: nullum autem animal eſt quod ita odorem hominis ſentit ſicut anſer. Vnde & eius clangore gallorum aſcenſus in capitolio deprehenſus eſt. Ambr. Merito anſeribus debes Roma q; regnas, dij tui dormiebant, & anſeres vigilabant, illis potius deberes ſacrificare quam Ioui. Cedunt enim dij ueſtri anſeribus a quibus ſe ſentiunt eſſe defenſos, ne & ipſi ab hoſte caperentur. Plinius libro 10. Anſeres in aqua coeunt, uere pariunt. Aut ſi bruma coire poſt ſolſtitium quadraginta prope. Bis anno ſi priorem fœtum gallinæ excludãt. Alias plurima oua 16. pauciſſima 7. Incubant fœminæ tm̃ tricenis diebus. Si vero tepidiores ſint 25. pullis eorũ vrtica contactu mortifera, nec minus auiditas, nunc quidẽ ſacietate omnia nunc vero ſuamet vi qñ apprehenſa radice morſu, ſępe conãtes auellere, ante colla ſua abrumpunt. Contra vrticam aũt eſt remediũ ſtramento ab incubitu ſubdita radix earum. Anſeres aliena oua non excludunt. Incubanda ſubijci vtiliſſimum 9. vel 11. In Germania anſeres candidi, ſed minores ganzæ vocantur, præciũ plumæ in libras denarij quini, eoq; deliciæ proceſſere vt ſine hoc in ſtramento durare iam ne virorum quidem ceruices poſſint. Anſerum fœminæ mutua inter ſe libidinis imaginatione concipiunt aut puluere: mirum in hac alite amor noſtriq; ſapiẽtiores eos iecoris bonitate nouerunt, quod fartilibus in magnam amplitudinem creſcit. Idem in lib. 28. Anſeres continuo clangere intempeſtiuo diras tempeſtates præſagiunt. Ariſt. Anſeres ſunt aĩalia verecunda ſeque obſeruantia. Magni & parui anſeres, qui ambulãt more gregis, ſunt prope flumina, & lacus. Anſeres aũt parui volant congregatim. In anſeribus quoq; ſunt oua venti. Ex lib. de nat. rer. Anſer vel auca eſt auis aquilæ magnitudinis. Huius gñis aliæ quæ indomitę ſunt, & proprię libertatis, glauci coloris ſunt, & aeris alta petunt. Volant vt grues ordine litterato, & ſm̃ flatus ventorũ volatus ſuos dirigunt. Aquilone flante petũt auſtrum, ſatis conſcię frigidiora ipſa imminere, vix a volatu ceſſant niſi cõmanducãtes interim depaſcãt. Adeo nãq; delectabilis eſt eis uolatus, ut raro dormiãt. Ac contra domeſticis aucis volatus eſt grauis, paſcere officioſiſſimũ, quieſcere ac dormire præcipuum, horas noctis, & fures clangore prodũt. Eſt in alpium mõtibus anſerum genus inter aues maximum, præter ſtruthionẽ, ſed adeo ponderoſum, vt manu capiatur immobile ſuper terrã. Anates & anſeres cęteræq; aues herba ſe purgant ſyderite.

De generatione anſerum, & impinguatione. Cap. XXX.

ANſeres vero coeunt vere, aut ſi bruma poſt ſolſtitium. Si quis ſubripiat eis oua, pariunt donec rumpantur, aliena vero non excludunt. In cubando vtiliſſimum eſt 9. aut 11. ſubijcere. Aliqñ ẽt ſine coitu ouant, ſed oua ſine pullis ſunt, pro pullis defendendis ſibilant. Contra pluuiam frequentius ſe balneant. Carnes ad digerendum duras habent. Qñ impinguationis cauſa recluſę ſunt, ſi vna ſola fruſtrata ſocietate relinquatur, pre triſtitia ſolitudinis vix vlterius impinguatur. Auca vt ẽt impinguetur incluſa, infra nouem dies terminũ impinguationis conſequetur, vltra quem non progreditur, ẽt ſi pluribus diebus includatur. Ariſt. Anſeres ouant, & ſine coitu. In aqua natant, vt in eis fiant oua venti. Palladius lib. 1. Anſer ſanè, nec ſine aqua, nec herba facilè ſuſtinetur. Locis conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu lędit & ſtercore, pullos præſtat & plumas, quas & autumno vellere licet & vere. Vni maſculo ſufficiunt tres fœminæ. Albi fęcundiores ſunt, varij vel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum tranſierunt. Incubant a Kalendis Martij vſque ad æſtiuum ſolſtitium. Plus pariunt, ſi gallinis oua ſupponas, extremũ partum iam vacatiuæ matres educare permittunt. Gallinis ſicut pauonina, ſic & anſeris oua ſupponenda ſunt, ſed anſerina ne noceãtur, ſuppoſitis vrtica ſubijciatur. Pulli decem primis diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno educi poterunt, ubi non fuerit vrtica, cuius aculeos formidant. Quatuor menſiũ bene ſaginantur, nã melius in tenera ætate pingueſcunt. Ter in die eis polenta dat̃, & large natandi licentia prohibet̃. Loco claudi dñr obſcuro & calido. Sic maiores ſedo ẽt menſe pingueſcũt. Nam paruuli ſæpe 30. die ſaginantur, ſi ad ſanetatẽ miliũ infuſum præbeatur. Inter anſerũ cibaria leguminum omne porrigi põt excepto eruo. Cauendum eſt aũt ne pulli eorum ſetas glutiant.

De cibo, & medicina ex anſere. Cap. XXXI.

AVicenna. Anſerum caro groſſa eſt. Adeps eorum allopiciæ confert, & ad fiſſuras faciei atque labiorum valet. Sedat quoque dolorem auris, & confert matrici. Alæ earum bonæ digeſtionis ac nutrimenti ſunt, nec ſunt niſi leues propter multitudinem motus, & exercitij ſui. Nec earum nutrimentum multiplicatur, niſi propter multitudinem carnium quæ in eis eſt. Plinius lib. 29. Adeps anſeris cum melle impoſitus valet contra morſum rabidi canis. Sanguis eius contra leporis marini venenum contraque omnia mala medicamenta eſt vtilis. Adeps anſerum in vaſe æneo cum cinnamomo, & caſſia, & pipere albo, & herba quæ commagene vocatur, & calamo, niue multa obrutis, ac gelido rigore maceratis, ad vſum præclari medicaminis ſumitur, quod commagenum dr̃. Eſt & odore iucundum, medela vtiliſſimum, & ad confricationes, conuulſiones, cęteroſve ſubitos dolores, vnguentum pariter eſt ac medicamẽtum. Idem adeps cum butyro ſiſtit ſanguinem. Igni quoq; ſacro medetur anſeris adeps, eoq; carbunculus curatur. Item adeps vlcera linguæ labiorumque ſanat, & cutem in facie ſerenat dolorem, & grauitatem aurium ſedat. Cerebro profluẽti valet anſeris adeps cum roſaceo coctus, & ſimiliter ſanguis infuſus. Fel anſeris confert oculis commiſſis, vt poſtmodum iſopo ac melle inungantur. Celiacis vero prodeſt, anſerum trium linguas in cibo ſumere. Eſculapius ubi ſupra. Adeps anſeris omnes duritias ſoluit. Idem cum ſucco cepę inſtillatus auri aquam illapſam eijcit. Diaſcorides.

rides. Auſerinus adeps ſummè mitificus eſt ob dulcedinem pinguedinis. Rimas labiorum curat, totiusq́; vultus factas ex frigore rimas optimè ſanat, & aurium dolores.

De Aquila. *Cap.* XXXII.

ISidorus. Aquila ab acumine oculorum vocata eſt. Tanti.n. contuitus eſſe dr̃, vt cum ſuper maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta ſublimitate piſciculos natare videat, & inſtar tormenti deſcendens raptā prædam pennis ad littus pertrahat. Nam & contra radium ſolis fertur obtutum non flectere. Vnde & pullos ſuos vngue ſuſpenſos radijs ſolis obijcit, & quos immobilem aciem tenere viderit, vt dignos genere conſeruat, ſi quos vero obtutum inflectere viderit quaſi degeneres abijcit. Ambroſius. Aquilæ autem pullum abiectum fulica ſuſcipit, quæ Græce fene dicitur, & eum cum prole ſua connectit, eodemq́; quo fœtus proprios maternæ ſedulitatis officio paſcit & nutrit. Idem Aquila cum ſit acuti viſus valde, cogit pullos ſuos antequam alas completas habeant ſolem aſpicere. Et ſiquidem oculi alicuius lacrimantur, aliqñ interficit ipſum. Aquila quoq; non redit ad ſuperfluitatē ſiue reliquias venationis ſuæ, vt aliqui pullorū comedāt ex illa. Iorath. Aquila eſt auis magna regalis, de qua dr̃, ꝙ vbicunq; viderit ex alto ſerpentem, magno ſtridore oppreſſum unguibus laniat, & poſtquam extracta de viſceribus venena mortifera decerpſerit, adhuc ſaucium deuorat, & virus quod inerat extinguit, veneno calore decocta, hoc quoque experimento aut contriſtatur aut gloriatur: vnam ſedem & vnum nidum ſemper habent. Ariſtot. Aquilarum fœminæ maioris corporis ſunt quam mares. Plin. lib. 10. Aquilæ rapta non protinus ferunt, ſed primo deponunt experteq́; pondus, & tunc demum abeunt, oppetunt aūt non ſenio nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore roſtro accreſcente ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano tpe operantur, & volant prioribus horis dies donec impleantur hominum conuentu fora, ignauę ſedent. Aquilarū pennę mixtas reliquarū alitū pennas deuorant. Negant vnq̃ ſolam hanc alitem fulmine exanimatam, & iō Iouis armigeram cōſuetudo iudicauit.

De eadem. *Cap.* XXXIII.

EX libro de natura rerum. Aquila habet alas rectas & extentas, ſed in ſummitate recuruas, dextrum pedem ſiniſtro maiorem, libenter ad ſolem cōuerſa ſedet. Sedens ſuos vngues ſemper reſpicit, ne recurui facti ſint. Super lapidem quoque non diu ſedet, ne acies eorum retundatur, hæc auium ſola non fulminatur. Oēs aues nobiles ea viſa pertimeſcunt. Illaq; die audaciam perdunt, nec ad prædam de facili volare pñt. De ſolo gyrfalco dr̃ ꝙ aquilam capit, & in hoc eius audacia culpatur tanquā maieſtatis rea, ꝙ reginam auium lędit. Aquila rapinam captam nō protinus fert. Sed primo deponit, expertaque pondus ſm̃ vires ſuas abit. Prædam quidem cœteris auibus partitur, eaſq; ſecum comedere patitur. Sed ſi cibus in medio poſitus ei non ſufficit, vnam ex conueſcentibus auibus rapit & comedit. Cornix aquilam inſequitur, ſed cum aquila diu diſſimulauerit eam tandem vnguibus apprehendit. Aquila etiam ſuo quaſi imperioſo clamore dr̃ aliarum auium motum retardare. Ieiunium diuturnū multa cibi quantitate ſumpta recompenſat. Quod aquilarum pennę aliarum auium pennis adiunctę corrodant illas, ſępe expertum eſt in ſagittis pennatis, his & aliarum pennis in pharetra coniunctis. Actor. Aquila ergo arduos volatus hēt, & in petris manet. Roſtrum, vt dñt ad petram terit. Eſt rex auium, ſicut leo ferarum, & bos iumentorum. Venatur columbas, & cœteras aues minores, vel mediocres. Ieiunat uſq; ad meridiem, & tunc ad prædam volat. In nido gemmā ponit, vt pullos a ſerpentibus defendat. Sola auium ſolem intuetur in rota. Pullos quoq; ad ſolis radiū probat: ſanguinē lambit, alas innouat, piſcatur piſces, & qñ ſtat reſpicit vngues, eſt autem fulua exterius, ſicut miluus. Clamoſa eſt, & de raptu viuit. Vnde verſus. Alta volat, manet in petris, roſtrum terit, eſt rex. Venatur, ieiunat, habet gemma, rota ſolis, Sole probat pullos, lambit, fons innouat alas. Fulua videns vngues piſces prædat, roboat vox.

De ſpeciebus aquilæ. *Cap.* XXXIIII.

PLinius. Aquilæ ex his quas nouimus aues, maximus honos, maxima & vis eſt. Harū ſex ſunt genera. Melenetos alias melenotes a Græcis dicta. Eademque in valeria minima magnitudine viribus præcipua, colore nigricans. Sola aquilarum fœtus ſuos alit. Nam cœterę, vt dicemus fugant. Sola ſine clangore, ſine murmuratione. Conuerſatur autem in montibus. Secundi generis eſt Pigargus in oppidis, & in campis albicante cauda. Tertij Morphnos quam Homerus, & percnon uocat, aliqui & plancum, & anatariam, cui vita circa lacus ſecunda magnitudine & vi: phemone Apollinis dicta filia dētes ei eſſe prodidit, mutę alias Carentiq; lingua, eędemq́; aquilarum nigerrima, prominentiore cauda. Conſentit & Boetius. Ingenium eſt ei teſtudines raptas frangere e ſublimi iaciendo, quæ ſors interemit Poetam. Eſchilum prædictam fatis, vt ferunt eius diei ruinam ſecura cœli fide cauentem. Item quarti generis eſt percepturus, eadem moratur per lacus vulturnina ſpecie alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, ſed imbellis & degener, vt pote quam verberat coruus. Eadem ieiunæ ſemper auiditatis, & quærulæ murmurationis, ſola aquilarum exanima fert corpora. Nam vt cæteræ cum occidere conſidunt. Nec facit vt quintum quod genus geneſion vocatur, verum ſolumq́; incorruptæ originis, media magnitudine, colore ſubrutilo, rarum cōſpectu. Supereſt alietus clariſſima oculorum acie ſeſe ex alto librans, viſoq́; in mari piſce, præceps in eum ruens, & diſcuſſis pectore aquis rapiens. Illam quam tertiam fecimus, aquaticas aues circa ſtagna appetit, mergentes ſe ſubinde, donec ſopitas laſſataſque rapiat. Spectanda dimicatio aue ad perfugia littorum tendente, maximè ſi condenſa harundo ſit. Et aquila in deiectu alia abigente, & cum appetat in lacus cadente, vmbramq́; ſuam nanti ſub aqua a littore oſtendente rurſus aue in diuerſa, & vbi minimè expectari ſe credat emergente. Hæc cauſa eſt gregatim auibus natandi, quia plures ſimul non infeſtantur reſperſo pēnarum hoſtem obcęcantes. Sępe & aquilæ ipſæ non tolerantes pōdus appræhenſum vna merguntur. Alietus tm̃ implumes ēt pullos ſuos percutiens ſubinde cogit aduerſus ſolis radios intueri. Et ſi cōniuētē flentēq; aīaduerterit, velut adulterinū, & degñem e nido p̃cipitat. Illū vero cuius acies firma cōtra ſteterit, educat. Alietus ſuū genus non hñt, ſed ex diuerſo aquilarum coitu naſcuntur. Id quidem qđ bis natū eſt, in oſſifragis genus habet, e quibus vultures progenerāť minores. Et ex his magni qui oīno nō generant. Quidam adijciunt genus aquilæ, q̃ barbatam vocant, thuſci vero oſſifragam. Tribus primis, & quinto aquilarū gñi medificatur nido lapis ethites, quem aliqui dixere gagiten ad multa remedio vtilis, nihil igne diſperdens. Eſt autem lapis ille prægnans, intus cum quatias alio in vtero ſonante Sed vis illa medica, non niſi in nido direptis. Primo ac 2. generi non minorum tm̃ quadrupedum eſt rapina, ſed etiam cum ceruis prælia. Multumq́; puluerem volutatu collectum inſidens cerui cornibus excutit in oculos, eius pennis ora verberans donec in rupes præcipitet. Acrior eſt cum dracone pugna, multoq; magis anceps etiam ſi in aere. hic.n. aquilæ conſectatur oua auiditate malefica. At illa ob hoc rapit vbicunq; viſum. Illeq; multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans vt ſimul decidant.

De nidis aquilæ, & pullificatione. *Cap.* XXXV.

IDem in eodem. Aquilæ nidificant in petris, & arboribus, pariunt oua terna. Excludunt pullos binos. Viſi ſunt aliquando & tres, alterum expellunt tedio nutriendi. Quippe eo tpe ipſis cibum negauit natura proſpiciens ne oīum ferarum fętus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus bis. Albeſcunt inedia pennę, vt merito partus ſuos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus oſſifragi excipiunt, & educāt cum ſuis. Verū adultos quoq; pſequiť parens, & longe fugat, ęmulos.ſ. rapinæ. Alioquin & unum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt ſatietur indiget: determināt ergo ſpatia, nec in proximo prædātur. Ariſt. Aquila ſuper oua ſua cubat 30. diebus, multūq; grauatur in nido, ſic vt venari non poſſit. Ideoq; plus q̃ duos pullos paſcere nō ſufficit. Vnde tertium ouum tertium pullum proijcit, ſtatim autem vt pullos ſuos poſſe volare videt, alis ſuis eos percutit, & a nido eijcit. Iorath. Aquila de pullorum ſuorum cibo ſolicita ponit amatiſtum in nido ſuo, & ab eis venenum fugat. Ex libro de naturis rerum. Aquila altiſſimis arboribus nidificat, vbi mala beſtia non accedat, pulloſq́; cautè cuſtodiens non relinquit donec ſeipſos protegere ſciant ac valeant. Itaq; contra draconem, vel hoſtem, vel aliud animal, ſi eos turbare, vel rapere voluerit, mira animoſitate pugnat, ſeq́ue mortis periculo pro eis exponit, quos ēt in humeris ſuſtollit, vt eos prouocet ad volatum. Fertur ēt quiddam habere præſcium, ut quantumcunq; longè ſit a pullis aduenire ſentiat aduerſarios eorum. Docet ēt eos lambere ſanguinem. Lapidem æthitem habet in nido, qui uelut pręgnans fętum habet intus lapidem minutum ſonantem, & hunc contra calorem nimium, quem habet aquila naturalr̃ in nido hēt, ne depereant oua decocta calore nimio, huic.n. lapidi calor ignis nocere nequit. Dñt & alij philoſophi, ꝙ duos lapides pretioſos nomine indes in ſuo nido collocat, ſine quibus parere non poteſt. Aquila multis diebus ieiunat, adultos pullos perſequitur, longe fugans, ęmulos, ſ. rapinæ. Eſt ēt aquilæ peſſimum genus, quod pullos ſuos ante tp̄us expellit tędio nutriendi. Ratio autem hęc eſt ſecundum Ariſtotelem, quia poſt incubationem adeo debilitatur, vt venari non poſſit, etiam ungues eius incuruantur, vt prædam tenere non valeat, albeſcunt alæ, & aggrauantur, vt uix poſſit uolare. Aquilæ pulli ſine clangore ſunt, & ſine murmuratione. Eſt aquila grandis in ſeptentrione habitans, duo faciens oua ſemper, ut dicit Plinius, in cacuminibus ramorum ſuſpenſa captoque

lepore, vel vulpe minutatim ei corium detrahit, & oua ſua in illo aliàs villo inuoluit, ac ſub calore ſolis ponit, itaq; relinquẽs ea non cubat. Sed quouſq; naturali maturitate frangãtur expectat. In egreſſu vero pullorum redit, & tunc eos vſque ad robur perfectum nutrit. Ariſtoteles. Aquila propter ſui calorem duos ſuis lapides interponit frigidiſſimos, ne oua ſuo calore diſſipentur. Pullos ſuos radijs ſolaribus in alto oblatos, qui eos ferre nequeunt tanquam degeneres eijcit; natura tamen illis neceſſaria miniſtrat: diligenter pullos ſuos aſportat tergo inſidentes, & corpus proprium inter eos & ſagittarium quaſi ſcutum interponit, ut ſi neceſſe eſt, ictum ſuſcipiat.

De Aquilæ ſeneſcentis renouatione. Cap. XXXVI.

AVguſtinus ſuper Pſal. 102. Aquila fertur dum ſenio grauatur, roſtri immodicè creſcentis unco, non poſſe os aperire, & cibum capere; & inde langueſcit, ſed quodam naturali modo roſtrum ad petram collidit, & roſtri onus excutit; ſicque ad cibum redit, & omnia reparantur ei, vt iuuenis fiat: vnde, renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Glo. ſuper Mich. Aquila ſiquidem auiũ regina, certo tpe amiſſis plumis remanet implumis. Vnde Propheta: Dilata inquit caluicium tuum ſicut aquila. Gloſa ſuper Ezech. Cum. n. ſenio afficitur aquila, plumas & pennas quibus ad prædam ſolebat ire amittit. Ex Papia. Phiſiologus dicit aquilam hanc habere naturam, cum ſenuerit grauantur alæ eius, & obducuntur caligine oculi eius, tũc quærit fontẽ aquæ viuæ, & contra eum euolat in altũ vſq; ad æthera ſolis. Ibiq; alas ſuas incendit, ſimul & caliginem oculorum exterit de radijs eius. Tunc demum deſcendens in fontem ſe mergit, & ſtatim tota renouatur, ita vt alarum vigore, & oculorum ſplendore, renouetur in melius. Iorath vbi ſupra. Aquila ſeneſcentibus pennis, & hebetato viſu ter ſurſum aſcendens, viſum ſuum, & alas ebetta Solem acuit, totiensq; deſcendens in fonte ſiluoſo ſe mergit, ac roſtrum ſuum ad petram acuit. Sicq; tribus uicibus redit uiſus eius, & plumæ ac roſtrũ. Cum adhuc quarto attentauerit, tunc moritur. Ex lib. de natu. rer. Aquila eſt auis magna, & nobiliſſima, vtpote auium regina; quæ cum ſenecta grauatur, ſuper omnes nubes in ſublime volat; & ex calore ſolis oculorum eius caligo conſumitur, & mox impetu cũ ipſo caloris æſtu deſcendens aquis frigidiſſimis tertio immergitur. Indeq; reſurgens ſtatim nidum petit, & inter pullos iam robuſtos ad prædam in qualitate frigoris, & caloris quaſi quadam febre correpta, quodam ſudore plumas exuit, fouetur q; a pullis ſuis, & paſcitur, donec pennas plumasq; recuperans innouetur.

De medicinis ex aquila. Cap. XXXVII.

EScolapius. Aquilæ fel cum melle ſuffuſos ſanat oculos. Plinius lib. 29. Oculis inunctis aquilæ cerebro aut felle cum attico melle claritatem viſus dicunt reſtitui. Idem in eodem. Aquilæ felle, quam diximus pullos ad contuendum ſolem experiri, mixto cum attico melle inunguntur nubeculæ, & caligationes atque ſuffuſiones oculorum. Idem in lib. 30. Lumborum quoque dolori pedes aquilæ in auerſum a ſuffragine euulſi alligantur, dexter quidem doloribus partis dextræ, ſiniſter quoque leuæ: præterea morbo regio reſiſtit cerebrum aquilæ in cyathis vini tribus. Actor. Cæterum, vt dictum eſt ſuperius, iuxta Plinium quibuſdam aquilarum generibus inædificatur nido lapis ætites, ad multa remedia medicinalia vtilis, nihil igne deperdens. Veruntamen illa medicina ineſt, niſi nido direptis. De hoc autem lapide lector requirat ſuperius in tractatu de lapidibus inſignioribus. Nunc de cæteris auibus iuxta ordinem alphabeti, vt cœpimus ſeriatim proſequamur.

De ardea, & ardeola, & aſalon, & aſida. Cap. XXXVIII.

ISidorus. Ardea dr̃ quaſi ardua propter arduos volatus. Vnde Lucanus. Quodque auſa uolare ardea. Cum altius volauerit tempeſtatem ſignificat, hanc multi tantalum vocant. Ambroſ. Ardea, quæ paludibus inhærere conſueuit, notas ſedes deſerit, imbreſque formidans ſupra nubes volat, vt procellas imbrium non ſentiat. Plinius lib. 18. Ardea dum in medijs arenis triſtis extat, diras tempeſtates prænunciat. Ex lib. de natura rer. Ardea licèt in aquis cibum ſuum quærat, in ſiluis tamen & altis arboribus nidum ſuum collocat. Fertur autem ꝙ pullos ſuos miro rigore nititur defendere. Accipiter eis infeſtus eſt. Sed ardea huic anum opponit, & ſtercus eijcit. Ad cuius tactum accipitris pennæ computreſcunt. Vnicum habent ſicut ciconia inteſtinum, plurimæq; earum colorem habent cinereum, quædam vero album. Eſt quoddam earũ genus, quarũ mares angũtur in coitu cum magna uociferatione, funduntq; ſanguinẽ ex oculis præ dolore, nec minus ægrè pariunt grauidæ. Eſt & quoddam ardeæ genus diſtans a cæteris tantum roſtri magnitudine, quod quidem ſemiſſem cubitum habet in anteriori parte, & plus quam tres digitos in latitudine, & ad hoc ſolum creatum vr̃, vt ex eo ſibi victum cõmodius quærat, hæc auis piſcibus viuit, quos omnium fruſtrato conamine roſtro corripit, ac deglutit. Eſt & earum genus vt dicit Plinius, quod nõ niſi vnum oculum habet, vnde videre poſſit. Inde fit vt ab aucupe citius capi poſſit. Pli. lib. 10. Ardeolarum tria ſunt genera, ſ. leucon, aſterias, pellos: hi angentur in coitu. Mares ſiquidem coeundo cum vociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt, nec minus ægrè grauidæ pariunt. Sorices, & ardeolæ diſſident inuicem fœtibus inſidiantes. Idem in lib. 16. Inter ardeolarum aũt genera, quas leucos vocant, altero oculo tradunt carere. Ex lib. de natu. rer. Aſalon eſt auis parua, quæ coruis frangit oua, huius pulli a vulpibus infeſtantur. Ipſa uero vulpis catulos vellit, ipſamque vulpem, quod vbi coruus viderit auxiliatur vulpi, quaſi contra communem hoſtem. Hæc auis in ſpinis viuit, & ob hoc aſinos odit, flores ac folia ſpinarum deuorantes. Reperitur in diuerſis codicibus variatum hoc nomen. Nam aliquando aſalon, vt hic aliqñ aſſalon, aliquando aſchelon, aliquando eſolun, & fortaſſe errore, & vitio ſcriptorum varietas talis exorta eſt. Actor. aſida iuxta Phyſiologum ipſa eſt ſtrucio de qua dicetur infra.

De achaco, & auibus paradiſi, & aurifrigio. Cap. XXXIX.

AChacus, de quo legitur in Leuitico, eſt auis ignota & peritis Iudæorum. Ex lib. de natu. rer. aues paradiſi vulgariter ſic appellantur, non quia de paradiſo ſint, ſed ob inſignem pulchritudinem: tanti namq; ſunt decoris, & gloriæ, vt nullus eis color credat deeſſe. Magnitudo earũ eſt vt anſerum. Vox ita dulcis, & pia, vt excitare poſſit in hoĩe deuotionẽ & gaudium. Siqñ vero capta fuerit, & illaqueata, gemit, nec ceſſat plangere donec reddita fuerit libertati. Sup flumina Nili libẽter habitat, & raro alibi reperit. Sũt & aliæ aues in eiſdẽ partib. eodẽ mõ appellatæ, fuſci coloris, & ſubtutili, minores q̄ monedulæ. Aues aũt paradiſi vocant, quia neſcitur vnde veniant, aut quo vadant. Non. n. coitus earum vr̃, ſed certis tpibus aggregatæ, terras quas inhabitabãt trãſituræ relinquũt, & ſic recedunt. Aurifrigius eſt auis ſic dicta, quaſi aurã frigiam ſequens. Hẽt vnũ pedem cũ uncis vnguibus ad prædandum, alterũ vero latũ ad natãdum. Gyro multiplici vtitur in aere, nũc more ludentis, nunc more inſidiantis vſq; dum prædam in aquis cernens impetuoſè deſcendit, altero pede prædam rapiens, altero natante rapientem adiuuans.

De bartlathe, ſiue berneka. Cap. XL.

BArtlathes ſunt aues de ligno creſcentes, quas vulgus bernetas ſiue bernokas appellat. Fertur. n. ꝙ lignũ de abiete marinis aquis incidens quã ſucceſſu tpis putreſcere cœperit humorẽ ex ſe craſſum emittit, ex quo denſato formãtur paruæ ſpẽs auiũ ad magnitudinẽ alaudarũ. Primumq; ſunt nudæ, deinde maturantes plumeſcunt ac roſtris ad lignũ pendentes per mare fluitant vſq; ad maturitatẽ, donec ſe cõmouentes abrumpant, ſicq; creſcant, & roborentur vlt; ad debitã formam. Harum multas & ipſi vidimus, viroſq; fide dignos, qui eas adhuc pẽdentes ſe vidiſſe teſtati ſunt. Anſeribus minores ſunt, colorẽ hñt cinereũ ac nigrũ. Pedes vt anates, ſed nigros. De his aũt Iacobus Achonẽſis Epus in Oriẽtali hiſtoria loquẽs dicit, ꝙ arbores ſunt ſup ripas maris, de qbus hæ procreant roſtris infixis arboribus depẽdentes. Tpe vero maturitatis ex arboribus decidunt, ac per incremẽta proficientes, ſicut aues cæteræ volare incipiũt. Verumtñ niſi decidẽtes cito aquas inuenerint, viuere nõ pñt, qm̃ in aquis eſt nutrimẽtũ earũ, & vita. Notãdũ aũt ꝙ nõ in ramorũ ſũmitatib. ſed in arborũ corticibus ac ſtipitibus pẽdẽt. Creſcũt aũt arboris humore, & roris infuſione, donec hñtes plumas, ac robur vitæ, corticibus abrũpantur. De his itaq; certũ eſt ꝙ in orbe nr̃o circa Germaniam, nec per coitũ gñant, nec gñant. Sed nec earũ coitũ apud nos vllus hoĩum vidit. Vñ & carnib. earũ i Quadrageſima nõnulli ẽt Chr̃iani in nr̃a ætate in locis, vbi auiũ huiõi copia ẽ, vti ſolebãt. Sed Innoc. Papa III. in Lateranenſi Concilio gñali hoc vltra fieri vetauit. Hæ volucres herbis, & graminibus, vt anſeres viuũt. Porrñ vero differre ſicca comedẽtes nullatenus pñt. Phil. Berneka q̃ ex arbore naſcit, in qbuſdã quoq; Flãdriæ partibus inuenit. Hæc auis nõ hẽt ſuperfluitatẽ, ſicut nec arbores.

De biſtarda, & boneſa. Cap. XLI.

EX lib. de nat. rer. Biſtarda eſt auis aquilinæ magnitudinis, qui uolatu tarda, bis aut ter ſaltum in terra facit antequam ad æthera ſubleuetur. Vnde & nomen habere dicitur. Vngues habet vt aquila; & roſtrum aduncum, carnibus veſcitur, non tamen in uolando prædam diripit; ſed ſicubi ouem aut aliud animal inoffenſum inuenerit, plures earum aggregatæ inuentum deijciunt, & occidunt, ſicq; carnibus eius ſatiantur, cadaueribus etiam libentiſſimè ueſcitur. Sola uero penè inter aues, quæ carne ueſcuntur, herbam depaſcit. In alis, & cauda albedinem habet, reliquo colore aquilam imitatur: Oua ſua non in arboribus ponit, quoniam altè uolare non poteſt; ſed in terra deponit, & illic ea fouet dum ſeges in fructu eſt. Boneſa eſt auis in Germaniæ partibus, habens carnem exterius nigram, interius albam, delicatam prope ad perdicis saporem. Habet autem faſiani magnitudinem. Cunque tempus venerem excitauerit,

uerit, maſculus hianti ore currit, donec ore ſpumet, tūc fœmina ueniens ore ſpumam recipit, indeq; & concipit & oua parit.

De Bubone. Cap. XLII.

ISidorus. Bubo a ſono vocis compoſitum nomen habet, auis feralis, onuſta quidem plumis. Sed graui ſemper detenta pigritie, in ſepulchris nocte dieq; uerſatur, ſemper commorans in cauernis. De qua Ouidius Fœdaq; fit volucris venturi nuncia luctus. Ignauus bubo dirum mortalibus omē. Denique apud augures malum portendere fertur. Nam cum in vrbe viſa fuerit ſolitudinem ſignificari dicunt. Plinius lib. 10. Bubo funebris & abhominatus publicis præcipuè auſpicijs, deſerta incolit, nec tm̄ deſolata, ſed dira quoq; & inacceſſa, noctis monſtrū, nec cantu aliquo vocali, ſed gemitu. Itaq; in vrbibus, aut omnino in luce viſus dirum oſtentum eſt, priuatorum domibus inſidiantem plurimum ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquam quo libet, ſed tranuerſus aufertur. Habet aūt & bubo vngues vncos, vt noctua & vlula. Omnium quoq; oculi eorū interdiu hebetes ſunt. Iſlaphus tradit bubonem & noctuā & picum arbores cauare. Idem in lib. 11. Pennatorum alarum buboni tm̄ & otto plumæ velut aures, cæteris vero cauernæ ad auditum. Radulphus ſuper Leuit. Bubo die deliteſcit, & noctu egreditur, eo q aues reliquas vereatur. Nam omnibus odioſus eſt, vt viſus mox ab omnibus conclametur vel & diſcerpatur. Ex lib. de naturis rerū. Bubo nomē habet a vocis ſono, fugit lucem, in eccleſijs habitat, & oleum de lampadibus bibit, ſtercoribus tamen eas defedat, oua quoque columbæ bibit, mures venatur, hac quoque volucres cæteræ capiuntur. Quando vero ab illis auibus, quæ in luce habitāt impugnatur, ſupina pedum vnguibus ſe defendit. Dicit enim Plinius, q̄ in cauda de ouo exit, quia pondere capitis poſteriorem partem corporis fouendam matri applicat. Ariſt. Bubo ſicut & veſpertilio victū ſibi nocte acquirit, & cum paucis auium generibus, habet duos tm̄ digitos in parte pedum anteriori, & duos in poſteriori Gyratq; digitum vnū ad poſt, & habet linguā magnam vnguesq; magnos aquilæ ſimiles, & vociferatur fortiter. Monedula pugnat cū bubone, quia bubo debilis eſt viſus apud meridiē. Ideoq; coruus ille rapit oua bubonis & comedit, coruus quippe fortior eſt de die, & bubo de nocte. Itaq; bubo & coruus inuicem ſibi aduerſantur in nidis. Coruus meridie comedit oua bubonis, & bubo nocte comedit oua corui. Cæteræq; aues circa bubonē volant, ipſumq; deplumant. Multa nanq; pars auiū eum odit. Auicen. Sanguis bubonis valde confert aſmati, ſimiliter & ius & caro ipſius. Phiſiologus. Cor bubonis ſi appoſitū fuerit mulieri dormienti in parte ſiniſtra, oīa q̄ geſſit, vel dr̄, narrabit. Plinius lib. 29 Bubonis pedes vſti cum herba pulmagine contra ſerpentes auxiliantur. Oculorum cinis eius collirio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Idem in lib. 30. Freneticis quoq; bubonis oculorum cinerem imponunt.

De Butro & botauro. Cap. XLIII.

EX libro de natura rerum. Botaurus eſt de genere accipitrū, ſed paulo nigrior, & tarda nimium pigraq; ad volandum, prædam viuit quam cum dolo vel languore aliquo aut pigritia deterioratam aſſequi poſſit. Hæc auis ſapore dulciſſima eſt. Botaurus eſt auis ſic dicta a ſono vocis, habet crura longa, collum extenſum, roſtrumq; longum & acutum, ſicut ardea, colore tamē diſtans ab illa, eſt enim terræ ſimillima, habitat circa ſtagna piſcium, eiuſ cupida, ranas etiam comedit & venenata, hæc ſola veris tempore pro cantu vocem horrificum edit. Nec hoc poſſe dr̄ niſi caput ſuum aquis immergat, vt intra ſe denſitas elementi cōceptam vocem inſtar cuiuſdam tonitruationis ſonoram reddat. In littore ſub ardore Solis in loco vbi piſces frequentare nouit, adeo quieta ſtat, vt quaſi mortua appareat, vnde & incautis piſcibus minus ſuſpecta ſit. Sed cum collum longum habeat, breue ſecuritate facit, vt cum piſces incautius ei quaſi nihil præmeditanti propinquauerint, illos ad ſe colli extenſione trahat. Cumq; laqueo ſe nouerit irretitam, quietem ſimulat, quā cū adueniens auceps manu ſe capere putat, illa inopinate eos repetū roſtri ictu quo potenter valeat lanceando vulnerat. Idē quoq; dormiendo, & vigilando roſtrum longum acutiſſimum ad defendendum ſe ſemper erigit, & cum accipiter eum apprehendere vult, in eius roſtrum ad mortem ruit. Carnes eius cum ad ignem torrentur mirum odorem reddunt, & ob hoc in cibos diuitū ſæpius cedunt. Huius ergo ſagina medicaminibus vtilis eſſe dr̄. Phiſiologus. Botaurus quaſi bootaurus dr̄ eo quòd taurorum boatum. i. mugitum imitari vr̄. Roſtrum enim in terra paludoſa defigit, & ad modum tauri clamores edit. Excluſos pullos ſtatim mater ſub aſcellis collocat. Vnum. ſ. ſub vna, & alterum ſub altera. Pulli vero materno corpori adhærentes, in aera extra mitates alarum roſtra producunt prominentia. Incedit q; mater pullos ſub alis fouens, eorumque roſtris prominentibus cibos dulciter commendans. Actor. Hæc auis mihi eſſe videtur onocrotalus, de quo dicetur inferius.

De Caladrio & Kalendre. Cap. XLIIII.

CAladrius vt dr̄, eſt immundus ſm legem, dicit Phiſiologus, quòd auis eſt tota alba, nullam partem habens nigrā, cuius interior fimus curat caliginem oculorum. In atrijs regum inuenitur, per hanc cognoſcitur de homine infirmo vtrum viuat an moriatur. Si enim ægrotat ad mortem, mox hæc vt viderit eum, auertit ab eo faciem ſuam. Si autem non ad mortē, intendit illa faciem ſuam, & aſſumit omnes infirmitates eius, & diſpergit eas, & ſanatur infirmus. Ariſtoteles. Caladrius infirmum ſi mori debeat, non reſpicit, ſed ſi conualeſcere poſſit, & ipſum videre velit, ab illo omnem infirmitatem ad ſe trahit. Itaq; ille ſanus efficitur, & auis ægra, ita quòd ſæpius pro eo moritur: hæc auis habet vnum os cruſſum in crure, cuius medulla oculos caliginantes ſi quis linierit, eis clarificatos boni viſus efficitur Ex libro de naturis rerum. Caladrius eſt auis alba, quæ ſi ad infirmum ſanandum ducitur, omnes infirmitates eius intra ſe colligit, & in aere volans ibi eas comburit atque diſpergit. Pars interior fœmoris caliginem aufert ab oculis: has aues Alexander inueniſſe fertur in Perſide. Calendris eſt auis parua, prope conſimilis alaudæ, colore fuſca, plumis deſpecta, ſed mira modulatione vocis audientes lætificat. Omniumque voces auium expreſsè imitatur. Itaque qſi capta ergaſtulo concluditur, ibi quoq; captiuitatis & calamitatis ſuæ oblita, vix vnam diei horam ſine cantu præterit, adeoq; ſpaciari diuerſis auium cantibus gaudet, vt nec cibi ſolicita ſit.

De Capone & caprimulgo. Cap. XLV.

ACtor. Capo dicitur gallus caſtratus, ſiue gallinaceus de quo ſcilicet plenius dicetur inferius, hi ideo caſtrantur, vt facilius inpinguentur, ac teneriores comedantur. Dyaſcorides. Capones viui aperti & impoſiti morſibus venenatis occurrunt, ſi mutentur aſſiduè Cerebrum caponis melius eſt cæteris. Acceptum in vino fluxum ſanguinis abſtinet. Pellis ventriculi eius ſicca tuſa & bibita cuſtomacha eſt cum vino. Iuſcellum maximè minoris æſtuationes ſtomachi miteſcit ſimpliciter compoſitum. Iuſcellum vero maioris artificialiter compoſitum, Ventrem mollit, crudos humores, ideſt coleram nigram deponit. Vtile eſt temporalibus febribus, & typicis ægritudinibus, tremoribus, & inflationibus ſtomaticis, & artheticis, ſingulare præſidium eſt. Fel caponis albi magnæ virtutis eſt, facit ad effuſionem oculorum, & ad caliginem & aſpredinem palpebrarum. Plinius libro decimo. Caprimulgi appellantur merulæ grandioris aſpectu, nocturni fures ſunt, interdiu enim viſu carent. paſtorum ſtabula intrant, caprarum vberibus propter ſuctum lactis aduolant, qua videlicet iniuria vber emoritur, caprisq; cæcitas quas ita mulſere, oritur. Actor. Caprimulgus ipſe eſt quem Ariſtoteles agochilem vocat, de quo ſuperius dictū eſt Ariſtoteles. Eſt auis montana modicum maior merulis, aſtuti moris, raro videtur de die, nec bene tunc videt, ſed acuitur viſus eius de nocte, lac ex mammillis caprarum ſugit Ideoque dicitur Agochiles, ſcilicet caprarum lac ſugens. Viuit autem nocte, manet in lapidibus de die.

De Carabdrione & carduelo & caliſta. Cap. XLVI.

RAdulphus ſuper Leuiticum. Carabdrion eſt auis garrula, de qua legitur in Leuitico, quòd ſecundum legem ſit immunda. Actor, hæc auis ipſa eſt, quæ ſuperius dicta calendris eſt, falluntur autem qui hanc eſſe caladrium putant, vt ſuper Deuteronomium, dicit Gloſa interlinearis. Iſidorus. Carduelis dicitur, eo quòd ſpinis & carduis paſcitur. Vnde & apud Græcos achantis dicitur ab achantis, ideſt ſpinis quibus alitur. Augures nōc dicunt, & in geſtu & in motu & in volatu auium eſſe ſigna conſtituta. Plinius libro decimo. Carduelis minimæ auium imperata faciunt, nec voce tantum, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quæ boum mugitus imitetur in Arelatenſi agro taurus appellata. Eſt quæ equorum hinnitus authus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulſa imitatur, ad hunc modum vlciſcens. Ex libro de natura rerum. Carduelus eſt auis parua, nigra, croceoque in corpore, rubeo vero in capite colore venuſtata. Mirum autem videtur quod hæc auicula carduorum acutis aculeis paſcitur. In hac ergo naturæ miraculum apparet, quæ talem aſtutiam ei dedit, quam nec boui nec aſino magnis animalibus impertiri voluit, vt videlicet ergaſtulo clauſa ſuppoſitam aquam ab imo per filum vaſculi ſuſpenſo ad ſe cum roſtro trahat, pedeque filo interdum ſuppoſito cum attigerit vaſculū, ſitim potu ſedat. Cariſtę vt dicit Solinus, aues ſunt quæ impunè flammas inuolant, ita vt nec plumæ, nec carnes earum flammis ignium aliquatenus cedant.

De Ciconia. Cap. XLVII.

ISid. Ciconiæ quaſi cicaniæ a ſono quo crepitant dictæ ſunt, quē ſonū oris potius eſſe conſtat quàm vocis, quia eū roſtro quatiēte faciūt, hæ veris nūciæ, ſocietatis comites, ſerpētiū hoſtes, maria trāſuolāt, in Aſiā collecto agmine pgūt. Cornices eas

duces præcedunt, & ipſe quaſi exercitus proſequuntur. Ambro. Ciconias volantes exercitum credas cum ſignis ſuis pergere, ſic oẽs viandi comitandiq; ordinem ſeruant. Cornices autem deducunt eas, & dirigunt, ac ſtipant adeo, vt aduerſus inimicas aues bellantibus auxiliari credantur, & proprio periculo aliena bella ſuſcipere. Nam & cum vulneribus reuertentes manifeſta quadã ſanguinis ſui voce cæteriſq; loquuntur indicus, grauium ſe certaminum ſubiſſe conflictum Solinus. Ciconias ferunt linguas non habere, & ſonum quo crepitant oris potius q̃ vocis eſſe conſtat, nocere eis oĩbus quidem locis nephas ducunt. Sed in Theſſalia vel maximè vbi ſerpentium immanis eſt copia, quos dum eſcandi gr̃a inſectantur regionibus Theſſalicis plurimũ mali detrahunt. Ex lib. de nat. rer. Ciconiæ ſerpentium ex no tantus eſt honor in Theſſalia, vt capitale fuerat occidiſſe ciconiam, ſicut & hoĩem, multiphariè namq; ſerpentibus inſidiatur, eoſq; comedit, & alia venenata, nec tñ moritur. Buffonẽ aũt non niſi in magna fame comedit, in quo naturale buffonis malũ notatur. Vñ autem ciconia caput hẽt valde reumaticum, quia roſtro eius contra venenata remedium eſt, hæ nidos ſuos annuo repetunt, & vnum ſe e fœtibus ſuis dño loci ſub quo ſœtificant, plumarum quaſi tributum, vt fertur, deiiciũt. Sed fortè cauſa magis eſt tedium nutriendi. Abituræ aũt, vt dicit Solinus, in certo loco cõgregantur, ita vt nulla ſui generis, niſi captiua relinquatur. In Aſia campus eſt, vbi congregatæ commurmurant, & eam quę nouiſſimè venit, dilacerant, ſicq; recedunt. Ciconia horas diei crepitatione ſua diuidit, roſtro aluũ purgare nouit, vnde ad eius imitationẽ clyſtere Galienus adinuenit. In hieme latet in aquis: vere in ſiccum aſcendit. Pli. vbi ſupra. Ciconiæ quonam e loco veniãt, aut quo ſe referant adhuc incompertum eſt. E longinquo venire non dubiũ, eodem modo quo grues, illæ hyemis, hæ æſtatis aduenę. Nemo diſcedentium, aut venientium agmen vidit, vtrumq; nocturnis tpibus fit. Ciconiæ nidos eoſdem repetunt, & genitorum ſenectam in vicem educant. Idem in lib. 8. Ciconia quoq; origano ſibi medetur. Idem lib. 29. Ciconiæ pullum, quæ ederit negatur annis continuis lippire oculis. Ciconiæ quoq; vẽtriculus valet contra oĩa venena. Idem in lib. 30. furunculis etiã dr̃ mederi ciconiæ ventriculus ex vino decoctus. Diaſcor. Fimus ciconiæ cum aqua potui datus epilenticos curat.

De pietate Ciconiarum, & caſtimonia. Cap. XLVIII.

AMbroſius. Ciconiarum quoq; pietas & clementia conſideranda eſt. Nam depoſiti patris artus per longæuũ ſenectutis plumis nudatos circunſtans ſoboles pẽnis ꝓpriis fouet. Et quid dicã? collatitio cibo paſcit, quã ẽt ipſa naturæ reparat diſpẽdia, vt hincinde ſenem ſubleuantes, fulcro alarum ſuarum ad volandũ exerceant, vt in priſtinos vſus diſſueta membra reducant. Quis noſtrum pr̃em ęgrum non leuare faſtidiat? Quis fratrẽ ſenem humeris ſuis imponat? At vero auibus graue non eſt, quod pietate plenum eſt. Vnde & auis hæc Romanorum vſu auis pia vocatur. Iſidor. Eximia ẽt illis eſt circa filios pietas. Nam adeo nidos impenſius fouent, vt aſſiduo incubitu plumas exuant, q̃tum aũt tp̃s impenderunt in fœtibus educandis, tm̃ & ipſę in vicem aluntur a pullis. Ex lib. de nat. rer. Ciconia dr̃ auis pia, cum enim antiquiores ciconiæ pennis amiſſis proprium ſibi victum acquirere nequeant, iuniores frigida genitorum membra refouẽtes, eos in paſtu procurant, donec ala fortis redierit. Nec dubium eas caſtitatis ſectatrices eſſe, fœduſq; coniugij adinuicem ſeruare. Vnde fertur, ꝙ in eminentiori loco domus cuiuſdam par vnũ ciconiarum habitabat, vnde mare ad paſtum recedente, frequẽter alius mas adueniens fœminam adulterino coitu polluebat. At illa ſtatim eminus in fonte ſe mergebat, ſicq; ſcelus adulterij per aquæ lauamentum delens: marem proprium deludebat, huiuſmodi factum dñs habitationis frequenter aduertit: & quadã die poſt adulterium eam à fonte ne lauaretur prohibuit, nec mora maſculus a paſtu rediens in fœmina ſua ſcelus adulterij deprehendit, & ad horam diſſimilans abiit. Reuerſuſq; ſecũda die maximam ciconiarum multitudinem ſecum adduxit, quæ ſingulæ adulteram aggreſſæ, miſeram crudeli laniauerunt morte.

De Cigno. Cap. XLIX.

ISidor. Cygnus Græcè Latinè olor dr̃, eo ꝙ totus albus ſit plumis, olon enim Græcè totum dr̃. Cygnus autem dr̃ a canendo, eo ꝙ carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideoq; aũt ſuauiter eum canere dĩt, ꝙ collum longum & inflexum hẽt, & neceſſe eſt eluctantem vocẽ per longum & flexuoſum iter, varias reddere modulationes. Ferunt in hyperboreis partibus præcinẽtibus citharedis olores plurimos aduolare, apteq; admodum concinnere. Nautæ vero ſibi hunc auem bonam prognoſim facere dñt, ſicut Aemilius ait. Cygnus in auſpiciis ſemper lætiſſimus ales. Hunc optant nautæ, quia non ſe mergit in vndis. Ariſtot. Cygnus eſt de genere auium coriũ inter digitos habentium. Manetq; in ripis lacuum, & in locis multarum arborum. Bonæ vitæ eſt, atq; naturæ, & ſenectutis bonæ, huiuſmodi aues contra accipitrem pugnare non incipiunt. Sed ſi cum eis ille pugnare cœperit, pugnant cum ipſo, eumq; vincunt. Plin. lib. 10. Olorum morte narratus cantus flebilis falſis, vt arbitror, experimentis, iidem mutua carne veſcuntur inter ſe. Iorath. Auis olor in dulci modulatione minimè delectatur, ſed cũ ſuauiſſime modulatur tũc ſignat, ꝙ morti ſuæ magis vicinatur. Ambr. Cygnea carmina ſub graui terrore mortis imminentis delectant. Naturales eduut modulos cantilenæ quibus paludes reſonant dulciſſima ſuauitate. Cygnus proceriore collo vtitur, vt quia paulo corpore pigrior eſt, nec facilè aquarum interiora penetrare poteſt: ceruicem ad prædam extendat, eamq; de profundo rapiat.

Idem de eodem. Cap. L.

EX libro de nat. rer. Cygnus habet plumas albas, ſed carnes nigras, fortitudinem ſuam in alis: colericę complexionis eſt, & ob hoc iracundus. Dentes hẽt in roſtro minutiſſimos: vnde et bos inuadit, aliàs inſcidit: Oneris impatiens eſt, nec libenter volat, ſed in ſtagnis requieſcere delectatur. cum vno pede natat, & cum alio ſe regit veli modo: cum piſcibus nutritus, eis eſt innoxius. Super aquas nidificat: in pullis educandis ſolicitus. tp̃e coitus blandiuntur ſibi inuicem mas & fœmina, & alternatim capita cum ſuis, ſ. collis inflectũt, velut amplexandi gratia. Nec mora, vbi coierint, mas conſcius læſionis in fœmina, fugit ab ea. Ac illa impatiens fugientẽ inſequitur, nequaq̃ tñ rancor ille perſeuerat in longum: mò læſiona ceſſante pacificatur in alo, ac a maſculi perſecutione ceſſans poſt coitum frequenti caudæ motu & roſtri ſe aquis immergens purificat. Olores, ſiue cygni, qñ ad alia loca pabuli gratia migraturi ſunt, congregati commeant tali ordine natandi, vt impetu roſtrato ferantur quo facilius aera findant, q̃ ſi fronte implerent. A tergo quidem ſenſim ſe dilatant, & cuneo porrigitur agmen. colla pręcedentibus imponunt, feſſoq; duce tergo illum recipiunt. cygnus in capite percuſſus facilè moritur, quæ tñ alias multas ſuſtinere poteſt læſiones. Inſtante morte pennam in cerebro figit, & ſic dulciter canit. naturaliter enim mortem ſuam in cãtu lætitiæ iubilationiſq; præit. Fulgentius in libro Mitologiarum. a. Phiſiologi ferunt huiuſmodi auem ita conuitiis eſſe plenam, vt ea clamante taceant cæteræ aues quę præſto fuerint. Vnde & olor dictus quaſi ab oligoria, quod latinè dicitur iniuria.

De Cynomulgo, & cipſedo, & citramo. Cap. LI.

ISidorus. Cynomulgus eſt auis Arabiæ. ſic dicta, eo ꝙ in excelſis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami. Et quia non poſſunt ibi homines conſcendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eoſdem nidos plumbatis iaculis appetunt, ac cinnama illa deponunt & pretiis amplioribus vendũt, eo ꝙ illud cinnamum magis, quàm aliud mercatores probent. Plinius lib. 10. In Arabia cinomulgus auis appellatur, cinnami ſurculis nidificat. plumbatis igitur eos ſagittis decutiunt indigne mereis gratia. Ariſtotel. Cynomulgus paſſere modicum maior eſt, eiuſq; color cęleſtis eſt cum citrinitate, & colores iſti ſunt in eo diſtincti. Roſtrum eius longum ad citrinitatem declinans, ſuper arbores magnas ex cinnamomis, vt dicitur, ſphericè componit nidum ſuum habens introitum paruum. Plinius. Cypſedi, ſiue cypſeli plurimum volant, qui & apodes dicuntur, eo quòd vſu pedum careant, hirundinum ſpecie, nidificant in ſcopulis, hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur. Nec vnquam tam longo naues tamque continuo curſu recedunt a terra, vt non circumuolitent eas apodes. Cætera genera reſident & ſiſtunt, his quies niſi in nido nulla, aut pendent, autem iacent, & ingenia ęque varia ad paſtum. Ariſto. Auium genus, quod pedes non habet, omni tempore apparet hæc auis longa gracilis, & paucę latitudinis, hirundini aſſimilatur. Nec inter illas leuiter diſtinguitꝰ: iſta nidificat in æſtate, & hoc poſt lapides, vt animalia fugiat & hoĩes. Pli. lib. 10. Citramus, aliàs cenchramus dr̃. aues remeantes comitata ſolicitat, ac perſeueranter ad expectatas ſibi terras peruenire feſtinat, eaſque noctu etiam itineris admonens excitat. Ariſt. Eokeramamor auis, de nocte ceteras aues clamat, eaq; audita ſciunt venatores, ꝙ in locis ſuis non remanebunt aues. Ex libro de naturis rerum. Citramus auis Aſiæ recedentibus hirundinibus, ac ciconiis inſtante hieme comitans eas feſtinantior perſeuerat, & præcedens ſolicitat.

De Cocice. Cap. LII.

PLinius vbi ſupra. Cocyx videtur ex accipitre fieri, tempore anni figuram mutans. Tunc enim non apparent reliqui accipitres, niſi diebus paucis. Ipſe quoq; modico æſtatis tempore viſus, poſtea non cernitur. Eſt autem neque aduncis vnguibus accipitrum ſolus, nec capite ſimilis illis, neque alio, quàm colore. At rictu columbæ potius. Alij habent, ac rictu columbæ potius ſimilis eſt capite, & vnguibus. Quin abſumitur ab accipitre: ſi qñ ſimul apparuerunt ſola omniũ auis a ſuo genere interempta. Mutat aũt & vocem, procedit vere. Occultatur ortu caniculæ. Semperque parit in alienis nidis, ma-

xime pàlumborum, maiori ex parte ſingula oua, quod nulla quidem auis alia. Raro autem bina. Cauſa vero pullos ſubire ẽdi putatur ꝙ inuiſam ſe ſciat cunctis auibus. Nam minutæ quoque illam infeſtant, itaq; non fore tutam generi ſuo ſtirpẽ opinatur, niſi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum aïal, educat ergo ſubditum adulterando ſœtu niſu. Ille vero auidus ex natura reliquis pullis cibos præripit. Itaq; pinguescit, & nitidus in ſe nutricem conuertit. Illa vero gaudet eius ſpecie, miraturq; ſe ipſam, ꝙ talem pepererit, ac ſuos eius comparatione damnat, vt alienos. Abſumi quoq; ſuos etiam ſe ſpectante patitur, donec corripiat ipſam quoq; iam volandi potens. Nulla tamen auium carnis ſuauitatem comparatur illi. Ariſtoteles. Auis coeya paucorum ouorum eſt, vt ius.ſ. aut duorum, quia natura eius valde frigida eſt.

De Columba. *Cap.* LIII.

ISidorus. Columbæ dictæ ſunt, eo ꝙ eorum colla ad ſingulas conuerſiones mutens colores. Aues manſuetæ & hominum multitudine conuerſantes, ac ſine felle, quas antiqui venereas nuncupabant, eo ꝙ nidos ſuos frequentent, & oſculo amorem concipiant. Gloſa ſuper Cantica primo cap. Columba felle caret: roſtro non lædit, in cauernis petrarum nidificat, alienos pullos nutrit, iuxta fluenta manet. Meliora grana eligit, pro cantu gemitum reddit, gregatim volat, alis ſe defendit, viſum recuperat. Actor Columba, vt legitur, ſuper aquas ſedet, vt accipitrẽ preuiſa in aquis vmbra declinet. Phiſiologus dicit eas eſſe diuerſorum colorum, albi, nigri, ſlaminei, rubei, aerei, cineritij, auroſi, ruffi. Eſt autem arbor in India noïe peredixion Græcè, Latinè circa dextrã, cuius fructus dulcis nimis & ſuauis. Qua.ſ. arbore columbę delectantur, quia & eius fructu reficiuntur, & eius vmbra quieſcunt, ac ramis proteguntur. Eſt aũt draco crudelis columbarum inimicus. Sed adeo illam arborẽ timet & timet, vt nec vmbræ appropinquare audeat. Sed ſi vmbra eius fit in parte dextra, ille ſiat in ſiniſtra, & econuerſo, vt ſiquam viderit ex colũba modicũ vel leuiter ea arbore ſegregatam, rapiat eam & deuoret. Sed columbæ ſcientes odiũ eius in arborẽ ſe ibi concitant. Plin. Propriũ eſt generi columbarum & turturũ cũ bibunt colla non reſupinare, largeq; iumentorum modo bibere. Viuunt aũt columbæ, & turtures octonis annis, viſoq; accipitre confidunt, vel ſubuolans contra naturam eius auxiliantes ſibi. Quidam.n. accipitres rapiunt e terra tñ auem. Alij tñ circa arbores volitantem. Alij aũt in ſublimi ſedentẽ. Alij vero in aperto volantem. Ariſtot. In auibus calidi ventris eſt ſplen paruiſſimus latens viſum, vt in columba & accipitre. Item aues quædam confricantur in cinere, & abluunt ſe, vt paſſer & columbæ. Columba, ſicut coturnix & hirundo, fel habet adiacẽs inteſtino. Columbæ ſicut turtures qñ potant caput non erigũt, donec ſufficiat. Ante coitũ oſculantur. Diuerſitatẽ accipitrũ cognoſcunt, & ab eis diuerſimodè cauent, vt ſupra dictum eſt.

De Eadem. *Cap.* LIIII.

EX libro de naturis rer. Columba, vt dicit Beda, felle caret. Dicit tñ Ariſto. quod fel habet Non eo loco quo cætera animalia, ſed in inteſtino. Morticino non viuit, ſed puro grano, viſum recuperat nouem vicibus. In alta nidificat, vbi mala beſtia attingere non valeat, ſup aquas libenter requieſcit, vt ſimul ſedet, & vmbram accipitris venientis in aquis proſpiciat. Aliqñ vero ſola ſedet, colores ſuos varios circa collũ admirans, alaſq; plaudit roſtroq; plumeculas fulcit, & in regimen volatus cõptioriſq; cultus pennas diſponit. Tunc niſus ſpeculator occultus congaudentẽ in huiuſmodi gloria, rapit. Columbæ calidiſſimę ſunt, & lapillos pp ſtomachi temperantiam comedunt, fimum & ardentem nimis hñt, quẽ & ipſę nido eiciunt, & pullos eiicere docent. Pennis eleuatis pugnant, & columbã errantem cum viderint, ſibi aggregant. Dicit Iacobus, ꝙ trans mare verſus orientem columbæ ſunt, quæ nunciorũ fungentes officio litteras dñorum ſuorum ſub alis breui ſpacio perlongè deportãt. Ideoque valde neceſſæ ſunt, maxime quando per terras inimicorũ alij nuncij tranſire non audent. Columbæ proprium eſt inter aues non eleuare caput, quando potat donec ei ſufficiat.

De Columbaris. *Cap.* LV.

PAlladius, vbi ſupra. Columbarium accipere poteſt ſublimis vna turricula in prætorio conſtituta, leuigatis & dealbatis parietibus, in qua columbæ recipiantur, ac nutriãtur, cuius cellę duo ſubiecta cubicula ſiant, vnum breue ac propè obſcurum, quo turtures claudi pñt, quos nutrire facillimum eſt. Aliud vero turdos nutriat. De quibus,ſ. duobus plenius locis congruis dicetur inferius. In columbaris a quatuor partibus feneſtrellæ breuiſſimę fieri debent, vt columbas ſolas ad introitum exitũq; permittant. Nidi quoq; interius figurentur. A muſtelis tutæ ſiãt, ſi inter eas vetus ſparcia proiiciatur. Inducunt alias ſi cimino aſſiduo paſcantur, vel hirti alarum balſami liquore tangãtur. Rutæ ramulos plurimis locis oportet contra aïalia inimica ſuſpendere. Pythagoras in lib. Romanorum. Zab. i. craneum hominis antiquum, ſi ponatur in turre columbarum habitant in ea columbæ, atq; quieſcũt. Sed & ſi ponatur lac mulieris lactantis virginem ſuam a bimatu in carara tu ac ſuſpendatur in turri apud introitum & exitum columbarum, habitant ibi & multiplicantur. Pli. lib. 10. Columbis ineſt quidam gloriæ intellectus, vt noſſe credas colores ſuos, varietatemq; diſpoſitam, quę & ex volatu creduntur in cœlo plaudere variẽq; ſulcare. Qua in oſtentatione, vt victæ præbentur accipitri implicatis ſtrepitu pennis, qui non niſi ipſis alarum eliditur humeris. Alioquin ſolito volatu multo velociorem ſpeculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipſa gloria rapit. Ob id cum eis habẽda eſt auis tinnunculus dicta, q̃ illas defendit terrendo accipitres naturali potentia, ita vt viſum eius vocemq; fugiant. Hac de cauſa præcipuus eſt columbis amor eorum, feruntq; ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare ſedem columbas. multiuaga alioquin aue. Eſt. n. ars illis inter ſe blandiri, & corrumpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internunciæ in rebus magnis fuere, epiſtolas annexas earum pedibus obſidione Mutinenſi in caſtra conſulum mittente Decio Bruto. Quid vallum & vigilum obſidia, atque & retia amne prætenta ꝓfuere Antonio per cœlũ eunte nũcio.

De Columbarum pudicitia. *Cap.* LVI.

IDem. Columbis pudicitia prima eſt, vt coniugij fidem non violent, cõem quoq; domum ſeruant. Niſi celebs, aut vidua domum non relinquit. Amor vtriq; ſobolis æqualis. Sæpe & ex hac cauſa caſtigatio pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. pullis primo ſalſiorẽ terrã collectam gutture in ora inſpuunt, præparantes tẽpeſtiuitatẽ cibo. Columbæ proprio tictu oſculantur ante coitũ, pariunt ferè bina oua, natura moderãte, vt alijs fœtus ſit crebrior, alijs numeroſior. Ex lib. de nat. rer. Columba, vt fertur amiſſo corporali conſortio ſolitaria incedit, nec carnalẽ copulam vltra requirit. Certum eſt aũt, ꝙ aliquæ ſunt columbæ, quæ mares non nouerunt aliæ vero quæ poſt habitos, atq; perditos remanſerunt viduæ. Palumbus eſt ſpecies columbæ, q̃ amiſſa corporali conſorte ſolitaria incedit, nec coniugalẽ copulam vltra requirit, ſed nec viride quicquam ad requieſcendum petit. Et ille quidem q̃ celibes aut viduæ manent cæterarum conſortium, vel domũ vitant, ne vexentur a maſculis earum inquietationibus, fugiũtq;, & in parietinis habitant. Pli. vbi ſupra. Et etiam ea naturis rer. Imperioſis fœminæ mares & iniquos ferunt. Quippe ſuſpitio eſt adulterij q̃uis natura non ſit, tunc plenum querela guttur, ſæuiq; roſtro ictus, mox in ſatiſfactione exoſculatio, & circa veneris preces crebris pedum orbibus adulatio.

De Generatione columbina. *Cap.* LVII.

EX libro de nat. rer Columbæ pullos binos educant. ſemperque prius marem, & poſt triduum fœminam pariunt. Incubant mas & fœmina viciſſim, qm̃ amor ſobolis vtriq; frequenter æqualis. Incubat fœmina poſt meridiem, vſq; ad matutinũ ac cætero tempore mas. Et 18. die excludunt. Inter pullos plerunq; inueniuntur, & oua. Dumq; alij euolant, alij erumpunt. Ipſi demum pulli trimeſtres fœtificãt. Columba valde grauatur in ouorum partu, ꝙ ſi parere tardauerit a mare percutitur. Mas adultos pullos a nido deiicit, ſed primo cum eis coit. Pall. vbi ſupra. Columbæ fœtus frequentant ſi ordeum torrefactum, vel fabam, aut eruum ſæpe conſumat. Ariſtot. Columbæ toto anno ouant & pullificant ſi fuerit locus manſionis calidus, & cibus paratus. Alioquin non niſi in æſtate. Earũq; pulli ſunt meliores in vere, & in autumno, peiores autem in hieme, & æſtate. Maſculus cum fœmina coit poſt vnum annum. Oua colũbæ ſunt albi coloris, ſicut & perdicis. Ouaq; venti ſunt in columbis, ſicut & in gallinis, ac perdicibus, & pauonibus & anſerib. Aues deniq; ponderoſæ boni volatus ſunt generationis multæ ſicut colombæ. Palumbes quidem & turtures ouant bis in anno, columbæ vero decies. Columba ſenex coire non pōt, ſed tñ oſculatur, columba quoq; fœmina ſaliat ſuper fœminam, ſi non fuerit mas, & inuicem oſculantur. & ex illo quidem coitu oua faciunt, ſed non pullificant. columbæ cæteræ quoq; aues multi coitus plus cęteris oua faciunt, in quibus ſunt duo citrina pp cõgregationem duorum ſpermatum ex duobus coitibus colũbæ. mas ꝑ diẽ, fœmina ꝑ noctẽ oua cubant. circa pullos iõ fœmina magis ſolicita eſt. Itẽ colũba qñ vult pullos ſuos a nido eiicere coit cũ ipſis. Deniq; colũba & perdix viuũt & cubant ann. 25.

De Carnibus columbinis. *Cap.* LVIII.

DIaſcorides. Columbæ volantes quidem leuioris ſunt digeſtionis ac melioris ſaporis quam pulli columbini. In pullis aũt qui volare non pñt, eſt caliditas & etiam ecroſſitudo pp humiditatem ſuperfluã, Oua vero colũbæ, mali ſaporis ſunt, & calida valde. Ex lib. de nat. re. Pulli colũbarũ in autũno & vere ſaniores aũt, qm̃ his tpibus grano maxime viuũt. Raſi, vbi ſup.

Columbæ ſicut paſſeres vehementis caliditatis ſunt. ſanguinem inflãmatum faciunt, & febrem. Auic. In pullis colũbæ q̃ volare nõ põt, eſt caliditas & humiditas ſuperflua, & illę, q̃ volare põt, leniores ſunt. Iſaac vbi ſupra. Pulli colũbini calidi ſunt & humidi copioſè. Quãobrẽ groſſum nutrimentũ dant. Quod eorũ grauitas ad volandum teſtatur, ſed volare inchoantes illam amittunt grauitatem. Sicq; caro eorum leuior, & ad digerendum acceptabilior. Eſt autem conueniens flegmaticis, incõueniens colericis, & calidis natura. Iuuenes autem columbæ, & ſeniores duræ ſunt digeſtionis. Illaudabile faciunt nutrimentum in parte nocumenti generatiuum.

De Operatiōe columbæ in medicina. Cap. LIX.

Eſculapius. Columba occiſa, & calida ſuperpoſita, omni morſui ſubuenit. Sanguis eius valet oculis confectis infuſus, pręcipueq; de ſubaſcellis tractus. Stercus eius omnes dolores ſoluit, & humores deſiccat. Diaſcorides. Columbæ ſanguis abſcindit fluxum ſanguinis narium, qui eſt ex velamine cerebri. Idem calidus diſtillatur ſuper excoriationem contritam, & doloroſam. Plinius lib. 29. Caro recens columbę contra ſerpentes auxiliatur. Columbæ ſiluestris fimus valet contra potum argenti viui. Maſculæ ſanguis a vena ſub ala inciſa, eximiè prodeſt oculis cruore ſuffuſis. Idem in lib. 30. Fimus columbinus liuentia ſanat, & ſugillata. Eodemq; fimo ex aceto delentur ſtigmata. Celiacorumq; dolores mulcet toſtus, & potus, & aluum ſiſtit cum melle illitus. Idem iterum cum melle uerrucas tollit. Vim habet diſcuſſoriam per ſe, vel cum farina ordeacea, ſiue auenacea illitus. Hoc fimo carbunculus aboletur per ſe illito, vel cum ſemine lini ex aceto mulſo. Sanguinem quoq; fluentem è naribus ſiſtit ſanguis columbinus, ob id ſeruatur concretus fronti illitus. Auicen. Sanguis columbæ confert podagræ, ſtercus columbarum calidiſſimum ſtercorum eſt, quæ adminiſtrantur in medicina, & earum quæ nutriuntur in domibus. Minoratur ab illarum ſtercore quę paſcuntur. Eſt autem rubefaciens, & cum farina ordei reſolutiuum eſt. Conueniens eſt ſuper dolores iuncturarum, & valet impetigini. Cum melle vero, & ſemine lini valet eſcare ignis perſici, & ignis aduſtioni. Item cum ſemine erucæ valet ad ſoda quæ galea nominatur, & eſt ex medicinis bonum colorem efficientibus. Confert etiam dolori colicę cum adminiſtratur in clyſteri. Hali in ſecunda parte regalis diſpoſitionis ſermone ſecundo. Sanguis columbæ prodeſt oculorum maculæ fluxuiq; ſanguinis e naribus ſi inſtilletur fimus eius omni frigidæ medetur hidropiſi, ſi cum aceto cathaplaſmetur. Ex lib. de nat. re. Carnes columbæ recentes, & hirundinum ſimul & tritæ, vel concerptæ contra ſerpentes valent. Sanguis eius ala dextra acceptus oculo medetur impoſitus, eſt. n. acutus, & hẽt potentiam diſſoluendi.

De coredulo, & cornice. Cap. LX.

Ex lib. de nat. rer. Coredulus dr̃ quaſi cor edens, carne namq;, & præda viuens corde maximè inhiat ſaturari. Iſidor. Cornix auis annoſa apud Latinos Græco nomine appellatur. Quam aiunt augures hominum curas ſignificationibus agere, inſidiarũ vias monſtrare, futura prædicere, magnum nephas hoc credere, vt Deus conſilia ſua cornicibus mandet: his inter multa auſpicia tribuunt, & pluuias uocibus portendere. Vnde eſt illud, tunc cornix plena pluuiam uocat improba uoce. Ambroſius. Gaudent cornices plurimorum connexione. Ciconias per loca ſua tranſeuntes deducunt ac dirigunt, & contra inimicas aues adiuuant. Cuius rei indicium eſt, ꝙ nullæ per aliquantulum temporis in locis illis reſidere reperiuntur. Et quia cum vulneribus reuertentes quadam aperta ſanguinis ſui voce graues ſe conflictus ſubiſſe teſtantur. Diſcant homines amare filios ex vſu, & pietate cornicum, quæ etiam volantes filios comitatu ſe duplo proſequuntur, & ſolicitæ ne teneri forte deficiant, cibum ſuggerũt, ac plurimo tempore nutriendi officia non relinquunt: diſcant etiam homines ex auibus hoſpitalia iura ſeruare, cum ciconijs cornices etiam pericula ſua negare non ſoleant. Plinius lib. 10. Cornices carne, & alio pabulo veſcuntur, atq; duritiam nucis roſtro repugnantem volantes in altum in ſaxa tegulas ve iaciunt iterũ ac ſępius, donec caſſam perfringere queant. Ipſæ ales inauſpicatæ garrulitatis. Sola hęc volantes etiam pullos aliquandiu paſcit. Cęteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, ſicut & corui. Cornicem incumbantem mas paſcit. Hoc quoq, auis genus a cauda de ouo exire tradunt, quia pondere capitum peruerſa oua poſteriorem partem corporum fouendam matri applicant. Fuit in vrbe Roma cornix colore miro admodum nigro plura contexta verba exprimens, aliaque, & alia crebro addiſcens. Idem in lib. 9. Cum autem terreſtres volucres, & maxime cornix contra aquam clangorem dant, ſeſe quia perfundunt himbrem præſagiunt. Ex libro de naturis rerum. Cornix in ſolſtitio morbo corripitur, hæc nucibus libenter veſcitur, hæ nobiles aues quaſi hoſtes ſuos impugnant, ſed illæ frequenter cum impugnãtibus multum detulerint tandem impatientia victæ lacerant importunas. Cornix pluuiam multo clamore prænunciat. Ouis columbæ inſidiatur, vt ea diſſipet, & exugat. Plin. lib. 29. Cerebrum cornicis coctum in cibo ſumptum, capitis doloribus eſt remedium. Idem in lib. 30. Cornicis carnes eſſe, ac nidum illinire morbis longis putant vtiliſſimum.

De coruo. Cap. LXI.

Iſidorus. Coruus ſiue corax a ſono gutturis nomen habet, eo q̃ voce coracinet: fertur hæc auis ꝙ editis pullis eſcam plene nõ præbeat, priuſquam in eis per pennarum nigredinem ſimilitudinem proprij coloris agnoſcat. Poſtquam aũt eos atros plumis aſpexerit, in toto agnitos abundantius paſcit. hic prior in cadaueribus oculum petit. Plinius lib. 10. Corui pullos e nido pellunt, & volare cogunt pariunt cum plurimos quinos. Ore parere aut coire vulgus arbitratur, Ariſtot. negat: ante ſolſtitium generant. Ægreſcũt aũt ſexagenis diebus ſiti maximè. Iorath vbi ſup. Coruus per os concipit. Et quia pulli eius ante nigredinem completã non agnoſcuntur a parentibus ſuis, clamant continuè poſt parentes, ꝙ in ore ipſorũ gñatur humiditas & ſpuma. Cui cũ ſuperſederint muſcæ atq; ciniſex vt ſe reficiant capiunt illas, & cibant ab eis. Corui uenãtes cũ comederint oculos animaliũ, poſtea cũ pullis extrahũt cerebrũ, & comedũt ipſum. Glo. ſuper Pſ. 146. Pulli coruorũ dñr rore cęli veſci, & beneficio ætatis ignorãt paternas eſcas, i. fętores cadauerum. Gregorius in moralibus. Pulli coruorũ, vt fertur, anteq̃ nigreſcant a parentibus vtcũq; neglecti inedia afflicti, huc illucq; vagantur in nido, ac ciborũ expetunt aperto ore ſubſidium. Vnde ſcriptũ eſt. Quis præparat coruo eſcam &c. Sed cũ nigreſcere illi cęperint tãto eis alimẽta præbẽda coruus ardentius requirit, quanto illos alere diutius diſtulit.

De Eodem. Cap. LXII.

Ariſtot. Corui ſemper apparent, & loca ſua non mutant. Coruus, ſicut & aquila, ouum vel pullum ſi plus quã duo euenerint, eijcit. Et eſt alia auis, q̃ pullum eius proiectum nutrit. Coruorum genus eſt pauci coitus, & paucę generationis. Mutant autem plumæ illius colores pp mutationem tp̃is in frigiditatem. ſicut accidit & paſſeribus & hirundinibus, qui mutantur a nigredine tendentes aliquantulum ad albedinem. Iam. n. apparuit niſus & paſſer & coruus albus, quod non accidit a tp̃e generationis. Ambr. Corui quoq; gaudent plurimorum connexione. Ex lib. de nat. rer. Coruus auis clamoſa nihil aliud ſonare nouit q̃ cras cras. diuerſas tñ voces format. ſ. 604. vt dicit Fulgentius, volando coit aliqñ. plures ſp q̃ duos pullificat. Grauidus fieri dr̃, ſi eum ouum coruinum edere contigerit. Ore parere dñr, & concipere. Fœminæ coruorum oua ſolæ cubãt & mares eis eſcas dant. Pulli coruorum ſeptem diebus abſq; vlla cibi alimonia manere feruntur. Septima vero die nigreſcũt, quorum nonnullos eiiciunt tædio nutriendi. Fortior eſt coruus de die, bubo de nocte, & viciſſim oua ſua comedunt. Corui patũ coeunt, ſed multum oſculantur ad inuicem, & putant quidam, ꝙ alio modo non coeant, ſed hoc falſum eſt. Cadauere coruus veſcitur. & vt dicitur a potu ſe abſtinet: q̃din ficus ſui fructus dulcedine gloriatur. Vnde oui. Ac cibi dum lacteus pendebit in arbore ficus. A nullo gelido fonte bibentur aquæ. Plinius lib. 29. Anſer & coruus ab æſtate in autumnum morbo conflictari dñr. Ouum corui in æreo vaſe permixtum & illitum deraſo capite nigritiam affert capilli, ſed donec marceſcat oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcunt. Atq; id in vmbra faciendum eſt, neq; ante triduum abluendum. Alij quoq; ſanguine illius, ac cerebro cũ vino nigro contra alopicias vtũtur. Idem in lib. 30. Fimus quoq; corui lana adalligatus infantium tuſſi medetur. traduntq; porcos illum ſequi, a quo acceperunt cerebrum corui. Ouum corui grauidis cauendum conſtat: qm̃ tranſgreſſus abortus facere dr̃. Eſculapius. Corui cerebrũ con cauo denti infuſum rumpit, ac tollit mirabiliter dolorem.

De Sagacitate corui. Cap. LXIII.

Plinius libro 8. Coruus occiſo cameleone, qui etiam victori nocet, lauro infeſtum uirus extinguit. Idem in libro 12. Tradendum autem memoriæ quidam putauere, viſum coruum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti in qua pluuiæ aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet, ita deſcendere pauentem expreſſiſſe tali congerie quo potu ſufficeret. Idem in libro 18. Corui ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes, tempeſtatem præſagiunt, ſi tamen continuabunt. Si vero carptim vocem reſorbeant ventoſum himbrem ſignant. Actor. Reuera mira ſagacitate coruus callere videtur. Nam etiam pecuniam ſicubi reperit, eam roſtro latenter, & quaſi furtiuè accipere, & diligenter abſcondere fertur, & cui voluerit dare. Ariſto. corui cum aſino, & tauro pugnant, ac ſuper eos volantes eorum oculos roſtro pungunt. Coruus niger amicus eſt vulpis, & circa inimicum ſuum aſchelon eum defendit. Aduerſatur autem buboni. Vnde quædam ſpecies corui meridie comedit oua bubonis. Et bubo nocte comedit oua corui. Ex libro de naturis rer.

Eſt coruo-

Eſt coruorum genus in Oriente quod cum aſino, & tauro pugnat eiſq; fugientibus ſuper eos volat, ac ſic cum impetu eorum oculos impungit, & cũ potuerit eos excæcãs roſtro dñis ſuis inutiles reddit. Itaq; per conſequens occiſi decorantur, & eorũ cadauera volatilibus efferuntur ſicq; ab aue improba aĩalia fortia ſuperãtur. Coruus turres inhabitat, & ibidem nidificat citiſſimus eſt, mutationis aeris nuncius, & alia crocitationis voce prophetas aurã trãquillam, alia tempeſtatem. Coruus longæuus citiſſimã ſit domeſticus, coruoſq; ſilueſtres inuitos retinet ac ſeducit.

De Coturnice. Cap. LXIIII.

ISidorus. Coturnices a ſono vocis dictæ ſunt, quas Græci ortigeas vocant, eo ꝙ viſę primum fuerint in ortigia inſula: hæ ad veniendum tempora habent. Nam æſtate depulſa maria tranſmeant. Ortigometra autem auis dr̃ quę gregem ducit, eamq; terræ propinquantem accipiter videns rapit, & propterea cura eſt vniuerſis ducem ſolicitare generis exterai per quem prima diſcrimina caueant, cibos gratiſſimos habent ſemina venenorum. Quam ob cauſam veteres eis veſci interdixerũt, ſolũ enim hoc animal ſicut & homo, caducum morbum patitur. Ambro. lib. 5. Elleborum periti loquuntur eſcam eſſe coturnicum, eo ꝙ naturali quodam temperamento ſui corporis vim pabuli nocentis euitent. Solinus. Coturnices æſtate depulſa cum maria trãſmeant impetus differũt, & metu ſpatij longioris vires ſuas tarditate nocerunt. Vbi aũt terram perſentiſcunt cateruatim coeunt, deinde conglobatę vehementius properant. Quæ feſtinatio plerumque exitium portat nauigãtibus. Accidit. n. noctibus, ut vela inuidant, & præponderatis funibus alueos mergant, auſtro nunq̃ exeunt. Nam vim flatus humidioris metuunt, plerumq; ſe Aquilonibus credunt, vt corpora pinguiuſcula, & ideo tarda facilius prouehat ſiccior ac vehementior ſpiritus. Plinius lib. 10. Coturnix eſt auis parua, & cum ad nos venit terreſtris potius q̃ ſublimis. Semper aũt & antequam graues aduenient, nec ſine periculo nauigantium, cum terris appropinquauerint. Quippe noctu ſępe vela inſidunt, aliàs velis inſident, & nauigia mergunt. Iter eſt his per hoſpitia certa. Coturnices auſtro non volant humido, ſ. grauiore vento. Aura tñ vehi volunt propter pondus corporum, vireſque paruas. Aquilone ergo maximã volant orthigometra duce. Mares inter ſe dimicant deſiderio fœminarum. Comeſtor. Coturnix in ſinu Arabiæ præcipuè nutritur, & eſt auis regia, quam nos vulgo curelium dicimus a currendo. Ex lib. de nat. rer. Coturnix eſt auis quam vulgariter quiſtulam dicimus, hę ducem habent ortigometram, quam in maris tranſitu iam terræ, i. portui maris appropinquantes accipitres ſpeculati rapiunt, & idcirco cura eſt vniuerſis, vt exterui generis ducem ſolicitent, i. coturnicem per quã prima diſcrimina caueant, ratiſſimas habent fęminas in genere auium, ſicut & pectines in genere piſcium. In hominum vero genere pauciores naſcuntur maſculi quã fœminę. Philoſophus. Coturnices habent fel adiacens inteſtino ſicut hirundines & columbę: his in pugna vox eſt. Auicenna. Ex comeſtione carnis coturnicum timetur ſpaſmus, & tetanus.

De crochilo. Cap. LXV.

EX libro de naturis rerum. Crochilos in Italia rex auium appellatur, omnium quidem eſt minima, ſed quanto minor tanto velocior, adeo animoſa, vt ſe contra aquilam audeat conatus acceptare. Homines quoque deludit, quia cum ſe propinquã quaſi manu capiendam obtulerit, caſſo hominis conatu, & labore impigra profugit. Araneis veſcitur, pullis fecunda eſt. Nam plurimos vno fetu producit, vno ſpecu vel antro in hieme multi conduntur, vt ad calorem turba conferente, calor qui paruus eſt in tam minimis corporibus augmentetur.

De cubeth. Cap. LXVI.

ARiſtoteles. Cubeth eſt auis luxurioſa, cuius mas ſi inuenerit oua fœminę ſuæ frangit ea, ne fœmina ſit ſolicita circa ea, fœmina vero abſcondit ea. Quæ, ſiue coeat, ſiue non, olfaciendo, vel audiendo ſubtrouat. Item ſi præſenſerit maſculum venientem, occurrit ei & coeunt. Mas quidem pedetentim ad fœminam accedit ſine ſtrepitu, ne alij maſculi ſentiant, & pugnẽt cum eo, nec coire permittant. Item maſculi pugnant inuicem, & victor cum victo coit, ac verſa vice ſi victor victus fuerit. Solitarie tamen, & occulte coeunt eligente victore locum ad hoc, & victo ſequente. Mas autem, & fœmina in voluptate ſua frequenter deprehenduntur, & cadunt in manus venatorum. Cumq; luxurioſa ſit auis iſta, ſinguli tamen mares ſingulas fœminas accipiunt. Cubeth ex ouis duas acies facit, & fœmina cubat vnam, & mas aliam. Sed & quando teſtę fiſſæ fuerint, vterq; circa pullos ſuos ſolicitus erit. Cumq; maioris ſit coitus ſicut & gallinę, maiores habet teſticulos, nec habet nidum ſicut cæterę aues, ſed in locis planis vbi non nidificant aues manſionem facit ex ſpinis aliiſq; materia propter accipitrem, & vulturem, & propter calorem. Excluſos autem pullos eijcit ſubito, quia non bene volare poteſt ad adducendum eius cibum. Nec ouat minus 10. & ſæpe

12. Eſt autem mali moris & aſtuti. Aues quæ non poſſunt bene volare, ſed manent ſuper terram vt gallina, & cubeth conſuscantur in cinere. Ideo aues ponderoſi corporis quæ non ſunt boni volatus, multam hñt ſuperfluitatẽ, multumq; coeũt & multorũ ouorum huiuſmõi ſunt vt cubeth, & ſtrucio, & gallina. Actor. Cubeth idem vr̃ eſſe quod perdix, quę. n. hic de illa dicuntur, eadem penè de perdice dicentur inferius. Quod forte latuit tranſlatorẽ.

De cuculo. Cap. LXVII.

ISidorus. Cuculi a voce propria nominati, tempus habent & ipſi veniendi miluorum ſcapulis ſuſcepti, propter breues, & paruos volatus, ne per longa aeris ſpatia fatigati deficiant: horum ſaliua cicadas gignunt. Oua paſſeris nido reperta comedunt, & ſua obijciunt. Poſt hæc illa ſuſcepta, & fouent, & nutriunt, hi alio nomine tuci dicuntur. Ex libro de natur. rerum. Cuculus eſt auis improba, quæ vocem ſuam in cãtando non mutat, ſed ſuper eandem replicat. Auis pigerrima eſt, & loco non ſtabilis. Turturis ferè colorem habet, hieme plumis ſpoliari dr̃, intratq; terræ latibulum vel concauitates arborum, illic æſtate congerit, quo hieme viuit. Oua ſua in nido minoris auiculæ ponit, & de ouis illius totidem demit, ne dum illa numero ſuperflua inuenerit, quaſi aliena repudiet. Itaq; cuculus ab aliena matre cum pullis eius fotus & eductus, dum adhuc in nido inualidus ſedet, quadã tñ auiditate naturali cęteris pullis cibos rapit, & hac ſagacitate præ cęteris pingueſcit, atq; nitidior fit. In cuius elegantiam nutrix conuerſa, gaudet eius forma, miraturque ſeipſam, ꝙ talem pepererit adeo deſipiens, vt magnitudine fœtũ a pullis minoribus non diſcernat, ſed omnes pullos ſuos in eius comparatione damnat. At vbi eum eduxerit, & ad robur volãdi nutrierit, ipſe viceuerſa, & in nutricem inſurgit, & inſequentem perimit. Plin. lib. 18. Mutatur & cantus alitis tempore q̃ cuculũ vocant. Idem lib. 13. Mirabile quoddam eſt de cuculo quo quis loco primum audit alitẽ illam, ſi pes dexter circumſcribatur, ac veſtigium id effodiatur non gigni pulices vbicunq; aſpergatur. Idem in lib. 28. Cuculi fimus in vino decoctus, & potus morſui canis rabioſi confert. Ariſtot. Cuculus ouis proprijs incubat, ſed vnum ouum in nido fulicæ ponens eiuſdem oua fugit. Illa vero futuri euentus ignara, ouum ſedula nutrix fouet. Sed cuculo excluſo, & poſtmodum adulto nutrix a nonnullis quãdoq; necari perhibetur. In æſtate volat & laſciuit. Idem ſemper in cantu repetens. In hieme iacet languẽs, & deplumatus ac buboni ſimilis.

De Diomedijs auibus. Cap. LXVIII.

ISidor. Diomedię aues a ſocijs Diomedis appellatæ ſunt, quos fabulæ ferunt in eaſdẽ volucres fuiſſe conuerſos: forma fulicę ſiſes, magnitudine cignorũ, colore candido, duris & grandib. roſtris. Sũt aũt circa Apuliã in inſula Diomedia inter ſcopulos litorũ, & ſaxa volitantes. Iudicãt aũt inter ſuos & aduenas. Nã ſi Græcus eſt ꝓpius accedunt & blandiuntur. Si alienigena morſu impingunt, & vulnerant, lachrymoſis quaſi vocib. dolentes, vel ſuam mutationẽ, vel regis interitũ. Nam Diomedes ab Illiricis interemptus eſt. hę aũt aues Latine Diomedeæ vocant̃. Græci vero eos Herodios vocant. Plin. lib. 10. Nec Diomedias pretibo aues. Iuba cataractas vocat, & eis eſſe dentes oculoſq; igneo colore. Cætero candidas tradens. Duos ſemper his duces. Alterũ ducere agmen: alterũ cogere. Scrobes excauare roſtro, inde crate conſternere & operire terra, q̃ ante fuerit egeſta. In his fœtificare. fores binas omnium ſcrobibus. Orientẽ ſpectare quibus exeat in paſcua: occaſum quibus redeant. Aluũ exoneraturas ſubuolare ſp̃ & contrario flatu. Hæ in ſolo loco totius orbis viſuntur in inſula quã diximus nobilẽ Diomedis tumulo, atq; delubro contra Apuliæ orã fulicarum ſiſes. Aduenas barbaros clangore infeſtant. Græcis tñ adulant̃, miro diſcrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes. Aedemq; eius quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt, atq; purificant. Vnde origo fabulæ Diomedis ſocios in earum effigies mutatos. Solinus. Diomedas aues inſula quæ oram Apuliæ videt, & tumulo ac delubro Diomedis inſignis eſt, ſola gignit, quis eſt color candidus, ignei oculi, ora dentata, congregatæ volitant, duæq; duces ſunt. Quarum altera agmen præit, vt ducta certum iter dirigat, altera inſequitur, vt inſtantia tarditatem vrgeat. Cum fœtificum tempus adeſt, roſtro ſcrobes excauant, & ſuculis inuerſam poſitis ſuperexcauata contegunt, & ne opermenta deſint. ſi forte lignorum caſſa aliàs caſſia venti auferant, hanc ſtruem premunt terra quam egeſſerant, ſic nidos moliuntur biforo acceſſu. aditus qui mittit ad paſtus in ortum deſtinatur, qui excipit reuertentes verſus occaſum eſt, vt lux & morantes excitet, & receptui non denegetur. Edem ſacram huiuſmodi ſtudio omni die celebrant, aquis plumas imbuunt & alis impendio madefactis roſulentæ confluũt, & ſic edem humore excuſſo purificant. Tunc pennis ſupplaudunt, & inde quaſi peracta religione diſcedunt. Ob hoc aues factos Diomedis ſocios ferunt. Aluum autem exoneraturæ aduerſis flatibus ſubuolant, quibus proluuies longius auferatur.

De Egytho, & emeria, & ercinia. Cap. LXIX.

PLin. lib. 10. Egythus auis minima cū aſino pugnat. Aſinus quippe ſpinetis ſe cauſa ſcalpendi atterens, nidos eius diſſipat. Quē adeo pauet auicula, vt olnu voce rudētis audita oua eiiciat, pulliq́; ipſi metu cadant. Itaq; aduolans vlcera eius roſtro excauat. Porro achantis egythū odit intātū: vt eorū ſanguinem credaat non coire. Iorath. Emeriæ ſunt aues, quæ de nocte volātes illuminant aerē pp pennarum ſuarum naturam quæ magis in tenebris, q̄ in lumine lucent: ſicq́; produntur, & capiuntur. Iſid. Ercinæ aues dictę ſunt ab ercinio ſaltu Germanię vbi naſcunt, quarum pennæ adeo per obſcurum emicant, vt q̄uis nox dēſa tenebris obtenta ſit, ad præſidium itineris dirigendi noctę interlucēant, curſusq́; viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

De Falcone. Cap. LXX.

IIdem. Falco dī, eo q incuruis digitis ſit, hic Italica lingua capus dicitur a capiendo. Radulphus vbi ſupra. Herodius eſt quem vulgo falconem dicimus velox rapidusq; ad prædam. Ex lib. de natur. rer. Falco eſt auis nobiliſſima, volatu impetuoſiſſima, & in cuſtodia ſui minus cauta. Ideoq́, cum ad prædam dirigendus eſt, a domino ſuo retardatur, nec auis ei capienda oſtenditur niſi prius aliquantulum elongetur, vt prædam cum impetu moderato ſubſequatur. In ardeæ captura duo falcones pariter relaxantur, quorum vnus ſumma petit, alius iuxta terrā inuolat, vt videlicet ille volantem ardeam impulſu præcipitet: iſte vero præcipitatam accipiat. Ariſto. Falco renes habet debiles, pectusq́; robuſtum deliriuſis vrtius orbis. Vnica verſatione collum gyrat circulariter, pectore exiſtente immoto adeo, vt oculi eius duo, ſeorum argi luminibus tamen huius viſus cuiuſdam naturalit diſcretionis videantur ex æquo reſpondere. Prædæ quoq; quæ poſt tergum eſt promdus inuigilat.

De Diuerſis generibus falconum. Cap. LXXI.

EX libro de nat. rer. Falconum genera duo ſunt. Vnum nobile, quod auem viſu paruo naturaliter capit. Aliud ignobile, ac vile, quod niſi multo labore, & maceratione aſſuefactū hoc facit. Hoc vltimum genus cum ardeam ad terram impulerit, tamq; in promptu eſt, vt eam capiat. Ardea anguillam, vel alium piſcem quem recentius vorauerat, euomit, & tunc falco libere eam volare permittens, ac munus fœtidum ſibi oblatum præferens & gaudens ocius apprehendit. Non ſic autem falco nobilis, ſed oblatum munus vilipendens, auē doloſam ſeuerius punit. Habet autem falco os acutum, ac durū in pectore, quod ei natura prouidens indidit ad impulſionem prædę. Scripſerunt Aquila Simachus & Theodocion epiſtolam Ptolemæo regi Aegypti: in qua tractauerunt de auibus nobilibus, & earum medicinis: de qua tñ hic pauca commemorare ſufficiat. Falconum genera ſunt octo. Primum eſt quod lanarium dī, & in duo genera ſubdiuiduntur: quorum vnum habet caput, & roſtrum craſſa, pedes vt aquila, quod cum graui labore habilitatur ad aucupādum: habilitatum tñ in ſecundo & tertio anno egregium eſt in volatu. Alterum vero ſtaturæ minoris eſt, & ſtele reputatur. Secundum genus falconum peregrinum dī: & hoc duabus de cauſis. Quarum vna eſt, quia ſemper de terra in terram peregrinatur. Secunda ſecundū opinionem falconariorum, q videlicet neſcitur nidus eius, quia in altiſſimis præruptis montium nidos conſtruunt, nec aditus ad nidum patet, niſi deſuper a cacumine montium: homine per funem ſubmiſſo. Tertium genus montanum dī breue & ſpiſſum valde in corpore, & præcipuè eſt breuis caudæ, & ſpiſſæ, pectoris valde rotundi, & magni, & fortiū crurum & breuium reſpectu quantitatis corporis ſui: nodoſorum pedum & fortium vnguium, & hoc in conſuetudine habet q frequenter reſpicit pedes. Et eſt in dorſo & exterius in alis coloris cinerei. Hoc genus ferum eſt, malorum morum & iracundum, inconſtantis iræ. Quartum genus pedibus, & cruribus cœruleum, vnde & nomen accepit, hoc primo & ſecundo anno nobile, quinto anno viliſſimum eſt. Quintum genus gracile & longū eſt in diſpoſitione: certiſſimum in volatu. Sextum genus ſupernicum dicitur, quod ferè habet ſimilitudinem aquilæ, excepto eo, quod in pedibus, & alis & oculis gutture aſſimilatur falconi. Septimum genus Britannicum eſt, quod omnium auium aucupantium obtinet principatum: vt nec vlla auis coram eo aucupari, vel etiam volitare audeat ipſa deſuper volitante. hoc genus crura nodoſa, pedes groſſos, vngues crudeles, aſpectum terribilē: flāmeos oculos, caput & pedes craſſa, ruga, i. cōplicationes alarū magna, faciliimè habilitatur ad volatum, multūq; hoc diu volare poteſt, delicatiſſimè paſci vult, & tñ ferè quantum aquila comedit, hoc genus eſſe credimus, qd ſuperius arimphilum diximus. Octauū genus eſt, quod Herodius, aut vulgariter gyrfalcus appellatur, de quo inferius dicetur, hoc genus præcedēti cōiūctū eſt, & carius hī pp temperantiam cibi, ac vitæ. Porro tinnculus aucupantiū volucrū minima, ſed pro ſexu, & natura ſua ad aucupandū promptiſſima, falconū generib. adiungitur. Albertus in lib. de aīalibus. Genus falconū quatuor hēt ppria. Primū figuram corporis. Scdm color. Tertiū proprius actus. Quartus ſonus vocis. Figura oībus conueniens eſt craſſius hēc caput & rotundū, collū breuius, breuius roſtrū, pectus maius cū oſſe in pectore acuto. Alas longiores: caudā ſemiactinarem. Crura breuiora, & fortiora reſpectu ſui corporis. Color conueniens eſt in facie hēc maculas nigras in maxillis, albas circa foueas oculorū vtrinq; & ex vtraq; parte roſtri, & alia hēc nigra, & cinereū, ſiue ſubnigrum in capite, in dorſo, in ſuperiori parte colli, & exteriori alarum, ſiſt: in exteriori caudæ, vt in alis plenū eſſe varietate, quaſi virgulatim deſcendentibus interruptis q̄nq; virgulis. Et iſta varietas ſemper quidē hēt nigredinem pro colore vno Scdo rubor eſt ruffus remiſſę rubedinis, & ſcdm quod ſępius mutatur magis, ut magis albeſcit. Color aūt oculorū eſt croceitas, ita q rubedini appropinquet, & acies, ſiue pupillæ nigræ. Et color pedum optimus croceus multū vergens ad albedinē, & quo minus albeſcūt pedes, eo ignobilior eſt falco. & ſi vergit in colorē hiacinthinū, ſiue ſaphirinū, eſt color ignobilis. Proprius actus eius eſt, impetu ferri in prædam. Et ideo cauendum eſt falconario, ne ſtatim prædā falconi oſtendat, ſed potius aue aliquantum remota dimittat falconē. Sonus aūt vocis generaliter groſſior & prolixior eſt ab acuto in grauius procedens. Genera ſcdm cū. x. quo ad nobilitates diſtinguuntur. Primū ſacrū, qd Simachus Britannicū vocat, aliàs aeliū, vel arimphilū. Scdm girfalco. Tertiū montanū, ſiue montanarium. Quartū peregrinū. Quintū gybbolum paruū corporis quantitate, ſed audacia & virtute mirabile. Gibboſū dictū eo q pp breuitatē colli ante terga alarū ſuarū caput vix apparet. Sextū gradū nobilitatis poſſidet falco niger: aliquanto breuior falcone pegrino, ſed in figura ſilis per oīa. Septimū locū ſibi vendicat falco albus, qui venit a Septentrione, & mari Oceano, a regionibus Noruegię, & Sueciæ, & Oſtmaniæ, & finitimis ſiluis & montibus. Octauū gradū falco rubeus obtinet, nō q in toto rubeus ſit, ſed quia guttæ, q̄ in aliis albæ ſunt, in hoc genere ſūt rubeæ & nigræ. Nonū genus eſt illud, qd eſt hiacinthini pedis, & azurini. Decimū, qd minimū eſt q̄titate, vulgariter ſmirliū vocatū. Regimen aūt falconū in tria diuidit. Primū eſt regimē domeſticatiuum, qd duos in fines ordinat, quorū vnus eſt, vt aſſueſcat manū hoīs. Alter aūt vt audax, & pceps in captura auiū efficiatur. Scdm eſt regimē ſanitatis, & maxime in hoc cōſiſtit vt cibet cibo hora & q̄titate, quo, qua, & qn ſilueſtre cibari conſueuit, & pcipuè carne leui auiū, & adhuc calore vitę ſpirante, & vt teneatur inter maciē, & pinguedinē mediocris. Tertiū aūt eſt regimē infirmitatis, de quo ex pdicta epl'a Aquilę Simachi, & Theodotionis. Albertus & liber de naturis, hæc q̄ ſequūtur. Si infirmitas a auib. creſcit, in oculis, vnge illis oculos oleo oliuę. ſi albugo in oculo creſcit: puluerē ſeminis fęniculi, & lac calidū mulieris immitte. Si p ſenectute obſcuratus fuerit, accipe habile ferrū, & coque, & pone ſup nares vbi vertex cōiungit oculo ad nares, ſi clauſas nares habuerit, accipe puluerē piperis, & ſtaphiſagriæ, & inſuffla eis in nares p q̄ paruā fiſtulā pennę, & fricabis poſtea ſolo puluere ſtaphiſagriæ palatū eius ſi reuma in capite habuerit: pone ruta circa nares eius, & carnē quā comedit intinge in ſucco rutæ. Itē allium tuſū cū vino p nares eius immitte, & in loco obſcuro reſideat tota die, & eū p vnā diē ieiunare pmitte. ſi pabulā habuerit, accipe linguā eius, & cū puluere ſtaphiſagriæ cōdito melle frica eā, dabis ei butyrū comedere, ſi dicta nō valēt, puluis caulis deſiccati ad idē valet. Si vltra modū clamoſus fuerit, accipe veſpertilionē, & piper tritū intus pona, & da ei comedere, ſi etiā aliā auē acceperis ad idē obeſt. Qui nimiū clamat oneratus interius eſt ſępe, ſi faſtidiū habuerit ſorices aiuas ei dare facias. ſiſe & catellū in proximo natū, anteq̄ videat: ſi cibū euomit frequenter accipe ſcamoneā in pōdere quartæ par. oboli, tūq; comminue & teris illis aſperge coriū puluere carnes porcinas pingues, & da aui in cibū. ſi vero comedere nō pōt, accipe albumen oui, & in eo pone dictū puluerē, & ori eius iniice. Itē ad idē ſi cibū eiicit: accipe oua cruda & frāge in lac caprinū, poſtea facias hoc totū decoq, & da ter ad comedēdū accipitri, & ſaluabit. ſi pēnas mutare inceperit exime eū ab omni labore & cibum ei in abundantiam tribue. Quoties. n. eſurierit, tot fracturas in pennis habebit, & in fractione naturæ nocetur. Valent illæ glebæ virides ſubſtratæ ſub pedibus & ſolis calor, niſi ingruerit magnus æſtus. Si febres habuerit da ei ſuccum artemiſiæ, ter vel quater, & carnes gallinæ in cibū. Vel iſtud, liga ei tibiam dexteram fortiter, & in medio cruris apparebit vena, & illam diligentiſſimè minue. In eius crure quatuor venæ ſunt, vna in anteriori. altera inferius, altera caterius, altera poſterius ſuper vnguē maiorem. Poteris autem ſcire ſi auis febricitat, ſi alæ dependens, & caput demiſſum teneat, & tremit, & quaſi frigus oſtendit in plumis, aut cibū cum faſtidio ſumit, aut auidè ſumit & malè tñ inducit. Si valde ſitit, accipe puluerē caulis leuiſtici, & cāpę d' aneto, & fęniculi, & coq́ cū vino, & commiſceas coclear mellis, & colaturam da ei bibere.

Vel

Vel iniice ciri eius. Vel vna die da ei carnē linitam oleo roſarum frigidā. Si ſella laborat, puluerē florum ſalicis ſperge ſuper cibū eius. Si alæ pependerint, accipe de ſanguine, & adipe anſeris. De ſanguine frica eius alas ad Solē, de carne anſeris pingui da ei comedere. Itē melius, fel porci accipe, & inde ei alas peruinge. Vel ſucco verbenæ cibum eius intinge. Ad idē ſuccus ſaluiæ. Si alas guttoſas habuerit, hederā terreſtrem in aqua coque, & folia eius cocta, & bene contuſa alis eius circūliga, iuxta latera, & cibum eius in eadē aqua tinge. Idē ſi pedes guttoſos habet. Si tineæ comedant pēnas eius carnes hircinas comedat in aceto tinctas, & alas eius aceto calido, & oleo laurino ſæpius perfrica. Si pēnā fractā extrahere volueris ſine dolore, accipe ſanguinē parui animalis glyris, vel ſanguinē muris rati, & vnge locū pēnę, & cadet. Et poſtea ex melle ad ſpiſſitudinem decocto fac virgulā ad modū foraminis, vbi penna ſtetit, & iniice foramini, & exibit noua penna. Itē ſucco papaueris calido peruinge pennas eius, & intinge cibū eius eadē ſucco. Si os fractū habuerit in crure, vel in ala. Aloe calidū ſuperliga, & dimitte vna die, & vna nocte. Itē fimū galli in aceto coctū ſuperliga. Si inquieta ſit auis, & in pertica, vel in manu geſtantis, myrrhā in aqua coque, & ex ipſa aqua aſperge corpus eius, & intinge cibū eius vſq; nouies. Si infirmitate, quæ rima dr̃, infirmatur, ſucco anthemeſiæ cibus eiuſdē auis intingatur. Itē ſanguine agni calido pedes eius perfrica. Vel vino tepido, in quo decoctæ ſint vrticę, in ipſo vino cibū eius intinge. Si oua nō firmat, fel galli da ei comedere, vel teſtudines albas decoctas. Si nimium laxat, ſuccū iuſquiami modicū da ei bibere, & intinge eadē cibū eius. Si pediculos habet, accipe ſuccū abſinthij, vel aquā decoctā cū abſinthio. Et ad Solē coſedente ſufunde plumas eius, & corpus per totū. Si lapidē in ventre intercerit, da ei vnguentū comedere, & butyrū. Ad idē aloen herbā cū puluere apij, & inuolue cordibus paruarū auium, & da ei comedere. Sic poteris de oī medicina, q̄ datur auibus cōmodius facere. Sed multo ampliora de hac materia reperita, per Albertum tradita in libro ſuo de animalibus. Hæc in epiſtola prædicta de nobilibus auibus, & alia multa de medicinis earum leguntur.

De Faſiano. Cap. LXXII.

ISid. Faſianus a Faſide inſula dictus eſt, vnde primum aſportatus eſt. Palladius vbi ſupra. Faſiani nouelli ad creandos fętus parandi ſunt, qui anno ſuperiori editi ſunt. Veteres eñ fœcundi eſſe non pñt, fęminas ineunt Martio, vel Aprili, vel ſemel in anno fœmineant. Viginti ferè ouis pariendi ordo cōcluditur, gallinæ his melius incubant. Ab aquæ prohibendi ſunt acceſſu, ne pituita cōcludant. Farina triticea ſaginantur, vel ordeacea, huius farina in breuiſſimas offulas redacta, oleo aſperſa ſeruigetur, & ita offulæ faucibus inſerātur, ne ſub infima linguæ parte mergantur, quod ſi euenerit, ſtatim peribunt: duabus fœminis vnus maſculus ſufficit, qui in cæteras aues ſalacitate non ęquat. Ex lib. de natura rerum. Faſianus eſt gallus ſiluaticus, auis pulchra, valde pennis coruſcis, inſtar ignis, ceruleus interdum, ac viridis, rubeisq; pennis interſcribitur nitor. Aures geminas vi hāc in capite plumis extantibus, quas ſubrigit, qñ vult, atque ſubmittit. Criſtis autem in capite caret, & ſpiculis in cruribus, his tñ armis fruſtratus, animoſus, & audax eſt. Quod ſciens auceps ſcutum ex panno lineo facit, in cuius medio panniculum rubeum ponit, quem ſ. ruborem in albo gallus attentius contemplatur, inſolitumq; miratur. Tunc auceps hærentem viſu retroeus, in dorſum retrocedere cogit ſcuti conamine, donec in retia nimium parata captiuum deiiciat. Hæc auis in nuta pluuioſa triſtatur, & nunc in rubetis, ac ſiluis latet. Circa veſperam, vel auroram de ſilua egreditur, & tunc de facile venatur. Roſtrum in terra figens abſcondit, & ſic abſconditum ſe totum credit, pennas præ pinguedine mutat. Iterumq; ſeſe renouat. Carnes habet ſubtiliores, ac leniores cæteris auibus ſiluaticis, exceptis perdicum pullis. Plinius lib. 10 Faſianus in colchis geminas aures ex pluma ſubmittunt, atque ſubrigunt. Idem in lib. 11. Renibus autem ea parte tantum altera inteſtino iungitur fel faſianis. Ariſtot. Faſiani tantum coitus tempore ſimul habitant, cæteris verò temporibus ſeparatim, nec cato tubiſtatas habent barbas, vel in pedibus calcaria, ſicut galli domeſtici, ſed tractu temporis. Faſianus ſic capitur, aliquando auceps panno, in quo hæc auis depingitur coopertus, faſiano ſe oſtendit, qui ſequens cooperientem, nec fugientem, nec retrocedentem, tandem a ſocio aucupis in inſidiis latitante reti inuoluitur.

De Fatatore. Cap. LXXIII.

EX libro de natura rerum. Fatator eſt auis in Oriente, quæ fœtuum procreandorum naturaliter cupida, tempus veris anticipat, quo ſcilicet aues cæteras ſolent initiare conceptus. Vnde fit, vt oua, quæ tunc facit, frigore corrumpantur, ne fœtuum habeant effectum: ſed iterum ſequenti tempore calido ponunt: & tunc pullos faciunt, quod eſt contra omnes ferè agreſtes aues, quæ ſemel in annum ouant, atque pullificant.

De Fœnice. Cap. LXXIIII.

ISidorus. Fœnix eſt auis Arabiæ ſic dicta, eo q colorem fœniceum habeat, vel q ſit in toto orbe ſingularis, & vnica. Nam Arabes ſingularem, & vnicam fęnicem vocant: hæc quingentis, & vltra viuens annis, dum ſenuiſſe ſe viderit, collectis aromatum virgulis, rogum ſibi inſtruit, & conuerſa ad radium Solis alarum plauſu voluntarium ſibi incendium nutrit, ſicque iterum de cineribus reſurgit. Ambroſius lib. 5. Fœnix, cum finē vitæ ſibi adeſſe animaduertit, facit ſibi thecam de thure & myrrha, & cæteris odoribus, in quam impleto vitæ ſuæ tempore intrat, & moritur: de cuius humore carnis vermis exurgit, paulatimq; adoleſcit, ac proceſſu ſtatuti tpis alarum remigia induit, ſicq; in ſuperioris auis ſpeciem, & formā reparatur. Doceat ergo nos hæc auis exemplo reſurrectionem credere, quæ ſine exemplo, & ſine rationis perceptione ſibi inſignia reſurrectionis inſtaurat. Solinus. Apud Arabes fœnix naſcitur, auis Aquilę magnitudine, capite onerato in comam plumis extantibus, criſtatis faucibus circa colla fulgore aureo, poſtera parte purpureus, abſq; cauda, in qua roſeis pennis interſcribitur nitor ceruleus. Quinto Plancio, Sex. Papinio Conſulibus, Aegyptum fœnix inuolauit, captusq; anno 800. Vrbis Conditæ iuſſu Claudij Principis in Comicio publicatus, quod geſtum actis etiam vrbis continetur. Plinius lib. 10. Senator Manlius maximis nobilis doctrinis doctore nullo auctor eſt neminem extitiſſe, qui viderit veſcentem, ſacrum in Arabia Soli eſſe fœnicem autem annis 660. viuere, ſeneſcentem caſſia, thuriſq; ſurculis nidū conſtruere, odoribus replere, ac ſuperemori. Ex oſſibus deinde, ac medullis eius naſci primo ſicut vermiculum, inde fieri pullum, principioq; iuſta funeri priora reddi, & in totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbē, & in ara ibi deponere. Cuius ſ. alitis vitā magni conuerſionē anni prodit idem Manlius fieri, iterūq; ſignationes tempeſtatū ac ſyderū eodem reuerti, hoc autem circa meridiem incipere, quo die ſignum arietis Sol intrauerit. Et fuiſſe eius conuerſionis annum prodente ſe, Publio Licinio, Marco Cornelio Conſulibus 215. Cornelius Valerianus fœnicem deuolauiſſe in Aegyptum tradit. Q. Plautio Sex. Papinio Conſul. Allatumq; eſſe in vrbē Claudij Principis cenſura anno 800. Et in Comicio propoſitum, quod actis teſtatum eſt, ſed quæ falſa eſſe nemo dubitauit. Ex lib. de naturis rerum. Fœnix eſt auis in orbe ſine pari to per annos 340. ſola degens, caput hñs oneratum, vt pauo, caudamq; cerulei coloris, in qua roſeæ pennæ interſcribuntur varietate mirifica. Cumq; ętatis prouida graueſcere cœperit, in altiſſimis Orientis partibus in arbore pulcherrima ſuper amœniſſimum fontem poſita, altare quaſi nidum inſtruit ex thure, myrrha, & cinnamomo, ac cæteris aromatibus. Tunc feruidos Solis orbes alarum agitatione in ſe concitans ſuper ſtruem ruit, ipſaque pariter accenſa vermis ex eius cinere procreatur, qui in auem priſtinam reformatur. Hanc autem dicit Iſid. Heliopolim vrbem Aegypti menſe Aprilis ingreſſam fuiſſe oneratis alis diuerſis aromatibus, & ſtruem ſarmentorum accendiſſe, qui coniectus fuerat in ſacrificium a ſacerdote, ibique ſeipſam inter illa aromata combuſſiſſe prima die ſequenti veniens ſacerdos, ligna, quæ poſuerat ſuper aram combuſta reperit, & ſcrutans cinerem, vermiculum odore ſuauiſſimo fragrantem inuenit, qui ſecunda die in auem formatus apparuit, quæ tertia in ſtatu ſuo perfectiſſima, ſacerdoti valefaciens euolauit.

De Ficedula, & filomena. Cap. LXXV.

ISidorus. Ficedulæ dictæ ſunt, eo q ficos magis edant. Pandicur illo verſiculo veteri. Cum me ficus alat, cum paſcar dulcibus vuis Cur potius nomen non dedit vua mihi. Plinius li. 10. Ficedulæ formam ſimul, coloremq; mutant, hoc eñ nomen hñt autumno, poſtea vero melancoryphi vocantur. Actor. Filomena eſt auis parua, canora, omnibus nota, quæ luſcinia dr̃, de qua plenius inferius dicetur. Ex lib. de nat. rerum. Filomena dr̃ a filos, quod eſt amor, & mene, quod eſt dulcis. Hæc enim auis mira modulatione lætificat audiētem, gaudet ad ortum Solis. Prætēq; lætitia venientem, verno tñ ſpē canat, hiberno nunquam. In initio quoque veris adeo ſuæ vocis amœnitate delectatur, vt rariſſimè comedat, & hoc cum ſumma feſtinatione. Itaque certāt inter ſe tam pertinaciter, vt victa ſæpe vitam finiat, prius deficiente ſpiritu, quàm cantu, vnde & dr̃ a filos, quod eſt amor, & mene, quod eſt defectus, quaſi amore deficiens. Miramur igitur in tam paruo corpuſculo tā pertinacem ſpiritū, miramur in illo perfectā muſicæ ſcientiā. Modulatus enim editur ſonus, & nūc cōtinuo ſpiritu trahitur in longū, nunc variatur in flexum, nūc diſtinguitur & cōciſo copulatur in torto, grauis, acutus, creber, extētus, vibrans, & aliqñ quidem medius, ſummus, imus. Meditantur iuuenem aliæ minores, verſusq; quos imitemur, addiſcunt, audit intenta diſcipula, redditq; vicibus cantū. Intelligitur, emēdatur, & a docente quodāmodo reprehenditur. Statim autem, vt coire cœperit, vocis amœnitatem perdit. Et (vt dicit Plinius)

alia vox fit, mutatur & color. Ab eaſin oamq; verni temporis exortu æſtus in totum alia vox fit, mutatur & color. Linguis ceterum tenuitas illa non eſt, quæ cæteris auibus.

De Fulica. Cap. LXXVI.

ISidorus Fulica dicta eſt, eo q̃ caro eius leporinam ſapiat, lagoenim lepus dr. Eſt auis ſtagnenſis, habens nidos in medio aquę, vel in petris, quas circundant, maximéq; profundo ſemper delectatur, quæ dum tempeſtatem præſenſerit fugiens in vado ludit. Actor. Fulica (vt legitur) eſt auis magnitudine, & colore cygno ſimilis, & grandi roſtro. In ſcopulis littorum commoratur, has Latini dyomedias, Græci herodios vocant. Phiſiologus. Fulica auis ſuper omnes prudentiſſima, cadaueribus non veſcitur, nec oberrat de loco ad locum, ſed in vno loco permanet vſque in finem, ibique eſcam ſuam circa ſe colligit, & quieſcit. Plinius lib. 11. Fulicarum generi dedit natura placabilem criſtā, per medium caput a roſtro reſidentem. Idem in lib. 18. Fulicæ matutino clangore tẽpeſtatem præſagiunt. Glo. ſuper pſal. 103. Fulicæ domus eſt fortis, ſed non in excelſis. Vnde fulicæ, inquit, vel herodij domus, &c. Fulica enim eſt auis marina, vel ſtagnenſis, cuius domus. i. nidus eſt petra in aqua, quæ tuſa fluctibus frangit eos, ſed non frangitur. Ex libro de natura rerum. Fulica (vt dicit Ambroſius) pullos Aquilæ nido deiectos reuerenda clementia cũ pullis ſuis paſcit, ac nutrit, hominibus rationalibus exemplũ præbens, quanta debeant erga peregrinos & pauperes, ac tribulatos pietate moueri. Philoſophus. Fulica eſt auis boni moris, nigra, anati ſimilis, niſi quia minor eſt anate. In ſtagnis delectabiliter commoratur, eſca & pace contenta. Vnde patet, ſi locũ inuenerit, vbi pacem & eſcam habeat nõ inde recedit.

De Gallo. Cap. LXXVII.

EX libro de natura rerum. Gallus eſt auis faucibus, & capite criſtata, ſpatulis aduncis in cruribus armata, habet & quãdoque ſpicula gallinæ. Sed hoc errore potius, quàm opere naturæ: gallus nocte profunda cantat validius, & matutino lenius. Cantum enim cum vento fertur, & pluſquam æſtimari poſſit, longius auditur. Itaque cantu ſuo equos mitigat, camelos inſtigat, fantaſmata quoque propellere dicitur. Caudam ſuſtollit, & ad modum ſemicirculi reflectit. Cum pennas circa collum erigit excutiens ſe audaciorem reddit, dormiturus in altum ſcandit, ac ſuper vnum pedem requieſcit, forma eius eccleſiarũ turribus inſidet, & roſtrum contra ventum conuertit: herbæ, quæ gallum reficiunt, animalia cætera occidunt: ſi in vno præcincto atrij plures galli fuerint vnus deuictis cæteris dominatur, & ſuperbus graditur, finisq; duello ſæpe commorientibus eſt. Gallus terrori leonibus eſt terrori, quia baſiliſco aſſimilatur, vt quidã volunt. Vel potius, vt credimus, naturaliter ei inſitus timor galli. Gallina mortua gallus mœrore confectus, abſtinet de cantu præ dolore. Gallus in ætate decrepita facit ouum ex ſe, vnde baſiliſcus procreatur. Sed in generatione hac oportet, vt multa cõcurrãt. In fimo namque calido, & multo ponit ouum, ibiq; fouetur vice patris, & poſt multa tẽpis exit pullus, & inualeſcit, ſicut ſolent anatum pulli. Habet autem caudam, vt coluber, reſiduum verò corporis, vt gallus. Dicunt autem hi, qui creationem eius ſe vidiſſe teſtantur, q̃ nulla eſt oui teſta, ſed validiſſima pellis in eã, vt reſiſtere poſſit ictibus validiſſimis. Opinio quoque quorundam eſt, q̃ ouum illud galli coluber aut bufo fouet: ſed hoc incertum eſt, hoc aũ in antiquorũ ſcriptis habemos, q̃ baſiliſci quoddam genus, ex ouo galli decrepiti gñatur. Gallus cantu ſuo diem prænunciat, & ſomnolentos excitat. Et dr, q̃ ita cantu ſuo horas diſtinguit, quia ex multo calore certis horis humores in ipſo recipiunt ebullitionem, indeq; ſalſedinẽ, & ſic pruritum, ex qua naſcitur delectatio, per quam excitatur ad cantum. In maiori nocte maiores, ac fortiores cantus edit, & ſui ipſius imaginẽ in ſpeculo intuens, vires conſumit, licet ſaturato gallinas ſuas vocat ad eſum grani. Deniq; inter aues mas, & nõ fœmina dãt voces, vt gallus, & coturnix. Gallus gallinã aduocatã paſcit, & ſic eã ad labores impregnationis, & partus cogit.

De eodem. Cap. LXXVIII.

GRegorius in moralibus. Gallus diei nuncius, horas noctis diſcutit, & demum vocem exhortationis emittit. Cumq; cantus edere parat, prius alas excutit, ac ſeipſum feriens vigilantiorem reddit. Ambr. Eſt galli cantus ſuauis in noctibus, & vtilis, quaſi bonus cohabitator dormientem excitat, & ſolicitum admonet. Viatorem ſolatur, proceſſum noctis ſignans: hoc canente latro ſuas inſidias relinquit, hoc ipſe Lucifer excitatus oritur, cęlũq; illuminat, hoc canente mœſtitiam trepidus nauta deponit, omniſq; crebro veſpertinis flatibus excitata tempeſtas, & procella mitteſcit, hoc deuotus affectus exilit ad precandũ, legendiq; munus inſtaurat: hoc poſtremo ipſius eccleſiæ paſtor Petrus diluit culpã ante cantũ galli tractam. Illius cantu ſpes omnibus redit. Aegris leuatur incommodum, minuitur dolor vulnerũ, febriũ flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapſis. Ieſus titubantes reſpicit, errantes corrigit. Idem. Leo timet gallum, maximéq; album. Ariſt. Viſi ſunt autem galli, qui fœminas ſuas interficiebant. Deinde ſolliciti circa pullos ſuos tegebant illos, & aſſimilabantur fœminis in nutriendo illos, ita q̃ etiam in voce. Et nolebant coire, ſed etiam patiebãtur. Plinius lib. 10. Galli vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoq; ſomno natura genuit. Sydera norunt, & ternas horas interdiu cantu diſtinguunt. Cum Sole eunt cubitum. Quartaq; caſtrenſi vigilia ad curas, laboremq; reuocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; venientem cantu nunciant, ipſum verò cantũ plauſu laterum. Mortuis gallinis earũ matris viſi ſunt in vicem ſuccedentes, ac reliqua fœminæ more facientes, ſeq; cantu abſtinentes: proinde gloriã ſentiunt galli poſt faſianos. Imperitant ſuo generi, & regnum in quaqua ſunt domo, exercent, dimicatione pariter hoc inter illos, velut ergo tela agnata cruribus ſuis intelligant. Nec finis ſæpe commorientibus. Quod ſi palma contigerit, ſtatim in victoria canunt, ſeq; ipſi principes teſtantur. Victus verò ſilens occultatur, ęgreq; ſeruitium patitur. Et plebs tamen ęquè ſuperbè graditur, ardua ceruice, criſtis celſa, cœlumq; ſola volucrum aſpicit crebro: in ſublime quoque caudam falcatam erigens. Itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generoſiſſimis. Deſinunt etiam caſtrati canere.

De Gallinacio. Cap. LXXIX.

ISidorus. Gallus autem a caſtratione vocatus eſt. Nam inter aues cæteras huic ſoli teſticuli adimuntur. Veteres autem abſciſſos vocabant gallos. In ventriculis gallinacei gemma, quæ dicitur electorius, reperitur cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ. Plinius vbi ſupra. Galli (vt dictum eſt) deſinunt canere caſtrati. Quod duobus modis fit, lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus mox vlcere oblito figulina creta, facilius itaque pingueſcunt. Mares autem inter ſe dimicant deſiderio fœminarum, victum autem Venerem pati. Id quidem & gallinacios aliquando. Idem in lib. 11. Gallinaceis quoque natura dedit plicabilem criſtam per medium a roſtro reſidẽtem, ſed ſpectatiſſimum corpore conſertum, nec carnem ita eſſe, nec cartilaginem. Idem in lib. 21. Vuæ florem ſi edant gallinacei, vuas non attingunt. Pituita generis gallinacei, herba labrum traditur ſanari. Idem in lib. 28. Gallinacios tradunt a vulpibus non attingi, ſi vulpis iecur aridum ederint, vel ſi pelliculas ex eo collo induta galli inierit. Idem in lib. 29. Gallinarum membra venenum auri ſunt, ipſique gallinacio circulo ſarmento in collum addito non canit. Idem in lib. 30. Muſtelæ ſi ea ſi detur gallinaceis, tuti ſunt a muſtelis. Ex lib. de natura rerum. Gallinacius gallus teſticulis viduatus dicitur, qui capo vulgariter appellatur. Fertur autem eius impinguari, qui a libidine arcetur. Cum gallinis quidem impinguatur. Sed nequaquam eas impinguando fœcundat, cum eis paſcitur, ſed non eas defendit. Non cantat, nec horas diei, vel noctis diſcernit. Igitur ad nihil vtilius eſt, niſi ad coquinam. Vnde ſatis eleganter quidam nuper ad clerum in ſynodo loquens ait. Tranſcietur, inquit, ſolius ſcriba, ſicut gallus gallinacius, ſed nuſquam vtique, niſi ad coquinam diaboli. Et quare, quia non generat, neq; cantat. Aliquando gallus poſt triennium caſtratur, poſtea quinque, vel ſeptem annis viuere ſinitur, & ſic in eius iecore lapis inuenitur electorius, quem, vt ibi conceperit, non poſtea bibit. Vnde & ſi quis hunc lapidem in ore ſuo habuerit, ſitim extinguit. Huic aui quandoque plumæ in pectore ſuo extrahuntur, & vrtices ad nudum vritur, vt pullos vice matris foueat, & ob calorem quẽ & eis nudato corpori præſtat. Itaque poſtquam frigoris præſidium, & vſtionis medelam in pullorum ſuppoſitione ſe adeptũ eſſe cognouerit, maternum affectum cõcipiens, eos fouet, & paſcit, formatq; ſm morem gallinarum voces, vt confracta voce aduocet elongantes. Alexander. Gallinacius ſi bene vrticetur, ducet pullos ſuos ad modum gallinæ, quod (vt dicitur) nõ facit propter commodum pullorum, ſed propter commodum proprium, vt ex pullorum calore faciat venenum vrticę euaporare.

De cibo, & medicina ex gallo. Cap. LXXX.

EX libro de natura rerum. Galli carnes croſſiores ſunt ad digerendum, & minoris humiditatis, quàm gallinæ, vel gallinacij. Decrepiti tamen galli carnes teneriores ſunt, quam iuniores. Gallinacius autem habet carnes validiores omnibus volatilibus, bonum ſanguinem generant, & optimum nutrimentum. Habet quidem eius caro quiddam viſcoſitatis, ſed in coquendo diſſoluitur. Plinius lib. 19. Iucca veteri galli aluum diſſoluit, validius prodeſt, & circa longas febres, & torpentibus membris, ac tremulis, & articularis morbis, capitiſque doloribus, & epiphoris, inflammationi veſicæ, & circa cruditates, atque ſuſpiria. Præterea cerebrum galli potum valet contra rabidi canis morſum. Vnde etiam criſta eius trita, & impoſita, & fimus eius reſſus cum aceto. Ius eius valet circa veneficia muſtelæ, & circa omnia aconita, modico addito ſale.

Auicenna.

Auicenna. Gallorum (vt ait Roſſus) melior eſt ille, qui nondum cantat, antiqui vero mali ſunt. Teſticuli autem gallorum multum laudabiles ſunt, velocis digeſtionis, ius gallorum cōfert dolori ſtomachi ex ventoſitate, ius galli veteris cum polipodio & aneto cōfert colicæ valde. Docet aūt Galienus in decoctione gallorum veterum vt poſtquam nutriti ſunt, fatigent eos faciendo eos currere vt cadant & decolorentur. Deinde ventres eorum euacuati ac ſale impleti ſuantur, & coquantur cū aq. k. ſ. aquæ donec veniant ad tres rotulas, & bibatur, hoc ius confert aſmati; Confert & tremori ac dolori iunctorarū, ſed oportet vt coquatur cum polipodio, & aneto, & ſale. Item ius prædictum cum polipodio ſoluit melancoliam, & cum cardamomo ſoluit flegma. Qui; vero coquitur cū medicinis ſtipticis ad diſſenteriā, & cū lacte ad vlcera veſicæ. Adeps galli, ſicut & cerui vehemētioris eſt calefactionis, gallinæ vero minus. Gallinæ fiſſæ ſuper cor ſuum, aut gallus ponuntur ſuper locum læſum a vermibus venenoſis, & quaq; hora permutātur, prohibent nocumentū venenorū. In venenis & bibitis ſorbeant earum decoctio cum aneto & ſale, & euomitur. Pellis intrinſeca, q̃ eſt in ſtomacho & in gutture galli, ſiccata, trita, & bibita, cōfert dolori ſtomachi. Aeſcul. Cerebrum galli cū vino bibitum, oēs morſus deſtruit, & alia multa mirabilia facit. Sanguis eius leucomata oculorū & cicatrices cū aqua mixtus ſanat. Eius teſticuli cum aqua bibiti caducos liberant, ſi tū a vino per decem dies abſtineant. Pellis interioris eius ventriculi cum vino trita prodeſt auribus, & bibita ventrem ſtringit, ſputum mouet, calculos frangit, ac per vinā eiicit. Stercus eius cum aceto mixtum furunculos & canis morſus curat.

De Medicinis ex gallinacio. Cap. LXXXI.

PLinius lib. 29. Gallinacij carnes tepidæ appoſitæ, venena ſerpentium domant. Cerebrum quoq; ipſius in vino potum. Parthi malunt gallinæ cerebrum plagis imponere. Ius quoq; ex his potū medetur præclarè, & in multis alijs vſibus eſt mirabile. Nam & pantheræ & Leones perunctos eo non attingunt, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum: aluum ſoluit, validius e veteri gallinacio. Prodeſt & contra longinquas febres & torpentibus membris tremuliſq; & articularijs morbis & capitis doloribus. Epiphoris inflammationibus, faſtidijs incipienti tenaſmo, iocineri, renibus, veſicæ. Contra cruditates, ſuſpiria. Itaq; & faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim coctū cum olere marino aut cibo aut cappari, aut appio, aut herba mercuriali, aut polipodio, aut aneto. Vtiliſſimè aūt in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum ſupradictis herbis, & refrigeratum ſub diuo dari tempeſtiuis antecedente vomitione. Gallinaciorum fimus recēs illitus alopecias replet. Fel candidi gallinacij ad ſuffuſiones oculorum valet. Fimus quoq; gallinaciorum rubeus luſcioſis illinitur. Laudatur & gallinacij fel, ſed præcipuè adeps contra puſtulas in pupillis, fimus etiam candidus in oleo veteri corneis pixidibus ſeruatur ad pupillarum albugines. Ventris gallinaciorum membrana, quæ abijci ſolet, inueterata, & in vino trita puruleniis auribus valet. Idem in libro 30. Ius ex gallinacijs diſſenteriæ medetur ac tenaſmis. Sed veteris gallinacei ius vehementius ſalſum mouet aluum. Porro iecur gallinacii aſſum aluum ſiſtit. Omnium verrucas generum ſanat fimus gallinaceus cum oleo & nitro. Sanguinem autem e naribus fluentem ſiſtit cerebellum gallinacium fronti illitum.

De Gallina & eius educatione. Cap. LXXXII.

ISido. Gallina dī a gallo, ſicut a leone leæna. Huius membra (ferunt quidam) ſi auro liqueſcenti miſceantur conſumi. Plinius lib. 10 Gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta interdum & gemina pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus aliqñ & ſuper quatuor digitos trāſuerſo vno. Ad rem diuinam luteo roſtro, pedibuſq; puræ non vīr. Ad opertanea ſacra nigræ. Eſt & pomilionum genus in his non ſterile, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa fecunditas rara & incubatio ouis noxia. Idem in lib. 29. Si auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur conſumūt illud in ſe, ita vt dici poſſit auri venenum gallinas eſſe. Ex libro de nat. rei. Gallina domeſticis partib. ſuis corporis, idest a medio dorſi ſuperius verſus imum & a pectore ſubtus verſus imum ſimiliter duplicem habet pēnam ex vna cāna naſcētem. Inimiciſſima gallinis eſt pituita, quæ maximè eſt inter meſſis & vindemię tps. Medicina vero eſt penna per tranſuerſas nares inſerta, & per oēs dies commota, vel cibus allium. Ariſtot. Aues in terra manentes & non volantes vt gallina, eiſq; ſimiles, non vident acuto viſu, & confricantur in cinere. Item, quæ ſunt maioris corpus habent maiores teſticulos, vt gallina & eubeth. Item gallinæ qñque pugnant cum gallis & vincunt eos, tunc eleuant colla & pectora ad ſuperius, & vociferant, ac ſuper mares ſaltant, & qñque criſtas habent paruas. Palladius vbi ſup. In gallinarum educatione fimo & puluere vtendum eſt ac cinere, præcipuè quæ nigri ac flaui coloris ſunt. Albæ vitandæ ſunt. Ordeo ſemicocto & parere ſæpe coguntur, & oua reddūt maiora. Pituita his naſci ſolet, quæ alba pellicula linguam veſtit extremam. Hæc leniter vnguibus vellitur, & locus cinere tangitur. Aliōq; trito plaga mondata conſpergitur. Si amarum lupinum comedant, ſub oculis grana procedunt, q̃ niſi acu leniter apertis pelliculis auferantur extinguunt. Tunc ergo oculos earum portulacæ ſucco forinſecus, & mulieris lacte curari oportet, vel ammoniaco ſale, cui mel, & ciminum æquale miſceantur. Pediculos earum perimunt ſtaphiſagria & torrefactū ciminum, trita & pariter illa cum vino & amari lupini aqua, ſi penetret ſecreta pennarum. Plinius vbi ſup. Inimiciſſima omni generi pituita, maximèque inter meſſis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, ſi vtiq; ex lauro aut herba ſauina fiat. Penna per tranſuerſas inſerta nares, & per omnes dies mota. Cibus allium cum farre, aut aqua perfuſus, in qua lauerit noctua auis cum ſemine vitis albæ coctus.

De Impregnatione. Cap. LXXXIII.

ARiſtot. Gallina cum appetit coitum, ſedet ante gallū. Coit aūt ſicut columba toto anno, præterquam in menſibus tropicorum. Poſt coitum habet horripilationes. Ex & cęterę aues multi coitus plus omnibus faciēt oua habentia duo citrina, propter congregationem duorum ſpermatum. Harum quędā ouāt oua multa, & fortè duæ in die, & illæ cito moriuntur. Oua quoque venti idest nondum coeuntium; non ſunt niſi auibus onauibus oua multa, ſicut in gallinis. Ouum gallinæ complent poſt coitum 21. die pro maiori parte. Gallinæ veteres ouant in principio veris, & oua iuuenis gallinæ ſunt maioris corporis. Cum aūt coeunt cum horripilatione ſe excutiunt. Multotiens quoq; palos cum ſpica roſtro. ſ. deferunt, & aliqñ etiam cum ouant hoc faciunt. Item aues ponderoſi corporis & nondum boni volatus, vt gallinæ, multam habent ſuperfluitatem. Ideoq; mares earum multum coeunt, & fœminæ multam habent materiam. Plinius lib. 10. Villares gallinæ ouo edito inhorreſcunt, ſeſe excutiunt, & circumactæ purificant, aut aliqua feſtuca ſeſe & oua luſtrant. Ex libro de natura rerum. Quotidie rapiuntur oua gallinis, nec propter hoc oua proferre deſiſtunt, quinetiam poſtquam in abſcondito poſuerent, clamando raptoribus produnt. Modum autem in ouando excedentes moriuntur cito. Oua de quibus exitura ſunt maſculi, gallina gerit in parte ventris dextra. Ex quibus autem fœminæ, in ſiniſtra. Fœminam proferunt illa quæ in acuminis loco rotundiora ſunt. Oblonga vero & in fine acuta mares pariūt, & hæc ipſa gratioris ſaporis ſunt. Gallus gallinam aduocans paſcit, & tunc eam ad laborem impregnationis & partus cogit. In ouando namq; multum laborat, & tamen poſt partum cantat quærendo cibum, puluerem cum pedibus vertit, & ſic victum acquirit. Multæ gallinæ & pauones & anſeres oua venti faciunt, idest oua ſine coitu, quæ parua ſunt & inſipida, ac cæteris humidiora. Et ſi quis aliquod ſtarum poſuerit ad fouendum, non mutabitur modus eius, ſed manebit album atq; citrinum. A parte latiori primo exit ouum, & poſt ab acuto. Plinius auctor eſt, quòd eo die quo gallina ouum ederit, aſpidis ictu nō moritur, imo percuſſis eſt medicina. Quędam gallinæ gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt. Philoſophus. Gallina ouat in omni tempore, præterquam in duobus menſibus tropicorum. Dum autem gallinæ pulueris fomento & crebra reſperſione fungentes vice balnei ſine coitu delectantur. Qua a pala ponunt, ſic dicta quaſi ſine pulle, ſed prolis gratiam non conſequuntur.

De Ipſius incubatione. Cap. LXXXIIII.

PLinius vbi ſupra, & ex lib. de natura rerum. Gallinis ſupponenda ſunt oua ſemper impari numero Luna creſcēte in totūq; ad 15. Oua incubari intra decem dies edita vtiliſſimum eſt. Nam vetera aut recentiora infœcunda ſunt, ſubijci autē debent impari numero. Quarto vero die poſtquam cœperint incubari, ſi eorum cacuminibus contra lumen in manibus apprehenſis, purus & vniuſmodi color perluceat, æſtimantur ſterilia, & pro illis ſupponenda ſunt alia. In aqua quoq; experimentum eſt. Nā ouum inane fluctuat iniectum aqua, ſubſidens vero plenum eſt. Subijcienda concuti experimento vetant, quia non gignunt cōfuſis vitalibus venis. Incubationi poſt 11. Lunam datur initium, quia prius inchoata ſæpe fallunt, & non proueniunt. Optima futura ante vernum æquinoctium. Poſt Solſtitium vero nata nō implēt iuſtam magnitudinem, tantoq; minus, quanto prouenerint ſerius. Vniuerſaliter ſi gallinæ oua ſua non incubauerint, infirmantur. Et quædam gallinæ ſemper faciunt gemellos, ſemperque eſt vnus maior, alius minor. Gallina quando cubat in æſtate, citius excludit pullos, quàm in hieme. Nam in ęſtate ſinduntur oua in 12. diebus, hieme in 30. Vniuerſaliter autem ſi gallinæ non cubauerint ſuper oua ſua, infirmantur & torrſipūtur. Poſtquam cubauerint oua ſua, per tres dies apparent ſigna pullorum. Porro gallina pullos ſuos ſequitur, ſicut & perdix. Pallad. vbi ſup. Gallinis (vt dictum eſt ſup.) & pauonis ſic & anſeris

ſeris oua conuenienter ſupponunt, ſed anſerina ne noceantur, ſuppoſita vetica ſubijcitur. Electæ pauonum nutrices ſunt, quæ à primo Lunę incremento 9. diebus bēant 9 oua ſuppoſita 5. ſ. pauonina, & cætera ſui generis, decima die oua gallinacea ſubtrahēda ſunt, & iterum alia totidem gallinacia recentia ſupponenda, quot ablata ſunt et 30. Luna hoc eſt expletis diebus 30. poſſunt cum ouis pauonis aperiri. Oua vero pauonum, quæ gallinæ ſubiecta ſunt, ſæpe manu conuertenda ſunt, quia via hæc ipſa facere valebit. Maiores rō gallinas oportet eligere. Nam minoribus pauciora ſunt ſupponēda. Faſianis quoq; gallinę melius incubabunt, ita vt 15. oua faſianina nutrix vna cooperiat. Cætera vero ſui generis ſupponenda ſunt.

De Generatione pullorum & educatione. *Cap.* LXXXV.

ACtor. Gallina ſ̄m Auguſt. ac cęteræ volucrum fęminæ ouis ſuis incubando fouent ea, ibiq; calor ipſe maternus corporis in ſuo genere naturaliter cooperatur ad formanda pullorū corpora. Plinius vbi ſupra. Et ex lib. de natura rerum. Omnibus quidem ouis ineſt in medio vitelli parua velut ſanguinea gutta, qđ eſſe auium cor exiſtimāt, primum in omni corpore id gigni ſemper opinantes, hæc gutta in ouis ſalit, ipſumq; palpitat animal, & ex oī albo liquore ouī, non incorporatur aliquid pullo. Cibus autem eius eſt in vitello vel luteo. Omnibus initus caput, totoq; corpore maius eſt. Oculi compreſſi capite maiores. Increſcente vero pullo, candor in medium vertitur, luteum circūfunditur ad. dec. Si moueatur ouum iam viuēs intra putamen vox auditus. Ab eodem itaq; tempore plumeſcit ita poſitus, vt caput ſupra dextrum pedem habeat, & alam dextram ſuper caput. vitellus interim paulatim deficit. Qua pars acuta caput continet pars autem rotundior poſteriores pulli partes. In Aegypto homines oua ſtercore inuoluant, & ſabulo cooperiunt. Sicq; debito tempore ſine ſotura gallinæ complentur, & eis extractis teſtę ſinduntur, & pulli prodeunt. Item gallina, quando cubat in calida æſtate ſindūtur ouorum teſtę per ſe, vt exeant pulli, citius quàm in frigido tempore, quædam ſemper gemellos faciſit. Sed vnus eorum paruus eſt, & alter magnus, quandoq; vero paruus a maiore compreſſus efficitur monſtruoſus. In Gallia viſus eſt pullus gallinæ, cum duobus capitibus, & vno corpore, ambo cibū capiebant, & in vnum corpus traijciebant, quatuor pedes habebant, ſed duo pendebant inutiles, cæteris curtebat. Pulli celerius calidis diebus excluduntur, & contra animalia cætera ſicut aues omnes in pedes naſcuntur. Si ſubito tonat, ſæpe fallunt. & accipitris audita voce vitiantur, remedium eſt contra tonitrua, clauus ferreus ſub ſtramine ouorum poſitus, aut terra ex aratro. gallina circa pullos eſt ſolertiſſima. frangit eis panis aut ſatris minutias, eoſq; conſracta voce aduocat, qui quandoq; ſuperbi blandas eius alas refugiunt, & ſic alitibus præda fiunt. Auguſtinus de quæſtionibus euangeliorum. Rectè ergo mater noſtra Dei ſapientia gallinæ ſe comparat, quæ magnum affectum habet in filios ſuos, ita vt eorū infirmitate affecta, & ipſa infirmetur, & quod difficilius in cæteris animantibus inuenies, alis ſuis filios protegens contra miluum pugnat. Actor. Notandæ ſunt ergo proprietates gallinæ, quæ Chriſto conueniunt, & his verſibus comprehenduntur. Simplex eſt volucris gallina domeſtica mitis, Hiſpida tabeſcit, affectu plena matreſcit. Protegit, ægrotat, dira, paſcit, pugnat, adunat. Pullis intendit, poſt omnia liberè ſcandit.

De Cibo & medicina ex gallina. *Cap.* LXXXVI.

GAllinarum in cibo melior eſt illa, quæ nondum parit oua, antiqua vero praua. Adeps pullorū calidior eſt, quàm gallinarum magnarum. Caro etiam gallinarum clarificat vocem & bisſidebeg pullorum ſtomachi ſedat inflammationem. Cerebrū gallinarum prohibet fluxum ſanguinis narium ex cerebri venis minibus accidentem. Caro gallinarum pullarum & in intellectu efficit augmentum. Alarum quoq; auium meliores ſunt in cibo alæ gallinarum. Idem. Epar gallinarum pinguium ſicut & anſerum lenius eſt cæteris: gallinæ ſaginis (vt di.) ſuper excoriationē contritam ac doloroſam calidus diſtillatur, & prohibet apoſtema generari. Idem. Adeps quidem galli, ſicut & cetui vehementioris eſt calefactionis. Adeps aūt gallinæ minus calidus eſt, & aſperitati linguæ confert Oēs autem adipes leues, vt gallinæ & ſimilium conferunt doloribus matricis. Antiqui vero mali ſunt eia. Fimus gallinarum confert coliæ. Ipſum tyriacam eſſe fungis ſtrangolantibus expertum eſt, & ſpuere facit humorē groſſum. Oua gallinæ recentia cæteris ouis meliora ſunt, & quod in eis melius eſt, eſt vitellus, qui ēt confert apoſtematibus calidis in aure. Plin. lib. 29. Cerebrum gallinæ Parthi plagis imponunt. Ius eius multis vſibus eſt mirabile. Fimus recens illius alopicias replet. Adeps illius purulentis infunditur auribus. Cæterum quo aliqui gallinas ederint die, non interficiuntur ab aſpide. Carnes quoque percuſſis ab aſpide cum ſanguine reſlodinis illitæ prodeſt valde. Idem in libro trigeſimo. Membra gallinarum cocta & in oleó & ſale data teliacorū dolores mulcent. Abſtinere autem frugibus ante oportet, & gallinam & hominem. Adeps gallinæ cuſtodit cutem in facie. Sanat ēt vlcera labiorū & linguæ. Omnia quoq; vlcera pedum ſanat fimus gallinarum. Diaſcor. Adeps gallinaceus ſicut & anſerinus ſummè mitificus eſt ob dulcedinem pinguedinis. Mulierum cauſis vtiliter adhibetur. Rimas labiorum curat, & totius vultus frigore factas rimas optimè ſanat, aurium q; dolores. Aeſculapius. Ouū gallinæ valet ad omnem dolorem oculorum, ēt albumen infuſum oculis ſedat punctiones. Totum ouum combuſtum & cum vino vel aceto bibitum oēs fluxus ſtringit. Ouorum quinq; vitella bibita cum tribus vini cyatis emorroicis valent. Adeps gallinarum puſtulas oculorū reprimit. Tibiæ quoq; cum pedibus coctæ & cum ſale & oleo & aceto colli dolorem ſedant. Stercus eius flegmones qui naſcuntur in naribus impoſitum ſanat.

De Girfalcone & goſturdo. *Cap.* LXXXVII.

ALexander. Girfalco venit a partibus tranſmarinis, & in concubitu multarum auicum ſilueſtrium, quarum vnam de nocte propter frigus pellens ſub pedibus ſuis, aliam de die capit in cibis. Actor. Girfalco idem dī eſſe quod Herodius, de quo plēnius dicetur inferius. Ex li. de nat. rer. Goſturda ſunt aues admodum paruæ, coloris terrei, criſtam paruam ex plumis habentes in capite, nec aliarum auiū more volantes, ſed vndoſos fluctus imitantes, qui vento cogente, nunc alta, nunc ima petunt. De his fertur vulgo, q; earum oua in terra poſita a buſone foueantur, e quibus cum exierint pulli, tunc primum eos parētes curant, eiſq; cibos ferunt, quouſq; volatus tentare poſſint.

De Glotta. *Cap.* LXXXVIII.

ISidorus. Glottis eſt auis Græcè ſic nominata, quia longā exerit linguam, hæc inſtante hieme recedentibus hirundinibus atq; ciconiis blandiente ſibi ſocietate audè cū eis ires aggreditur. Sed poſtmodum in volatu labore comperto pœnitētia ducitur, & qm incomitatam reuerti piget, ſequitur aues aliquas, tanto tñ tedio eam pationtq; dieus, vt eam incompleto itinere hiems anticipet. Econtra vero circamus auis Aſiæ feſtinantior perſeuerat, & alias aues itineris præit, redditq; ſollicitas, & excitat de nocte ſomnolentas. Ariſto. Aues galatot. i. magnæ linguæ, linguā habet promittentem valde, & hæc adiungitur in redeundo cum gruibus & aliis auibus. Plinius lib. 10. Glottis quidem & cenchramus aliàs cithramus ſemper hinc remeatores, comitatum ſollicitant, abeantq; ſimul per ſua ſigna. Glottis vero perlongam exerit linguam, vnde et nomen, hanc initio auide blandita peregrinatione pœnitentia ſubit in volatu cū labore. Incomitatam reuerti piget & ſequi. Nec vnquam plus vno die peragit, Sed hoſpitium in proximo deſerit. Verum inuenitur & alia præcedēte relicta anno per ſingulos dies ſimili modo. Cenchramus perſeuerantior feſtinat etiam peruenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctibus is eas excitat, admonetque itineris.

De Graculo, *Cap.* LXXXIX.

ISido. Graculi a garrulitate dicti ſunt, non (vt quidam volūt) pro eo, quòd gregatim volant, cum ſit manifeſtum eos ex voce nuncupari. Eſt enim loquaciſſimum genus, & vocibus importunum. Plinius lib 8. Gracula quoq; ſicut & aliæ quædam aues lauri folio annuum faſtidium purgant. Idem in li. 18. Graculi ſero a pabulo recedentes hiemem præſagiunt. Ex lib de natura rerum. Graculus eſt auis nigra per totum corpus. Eſt enim de genere cornicis, licèt corpore minor, lib. ores in altiſſimis nidificat, & hoc in tāta multitudine, vt in vna ſæpius arbore octo paria graculorum nidos conſtruant. Optimæ namq; aues iſtæ ſibi inuicem compatiuntur. Eſt autem auis clamoſa nimium, maximè a coitus tempore, quem. ſ. curſum tempus excitat verū. Amoris gratia maſculus fœminam cibat. Carnes pullorum eius edibiles ſunt, & maximè ſi excorientur. Hanc autem nonnulli falſo opinantur eādem eſſe quam garrulum, ſed multa inter eas eſt differentia. Nam graculus (vt dictum eſt) vnius eſt coloris, garrulus autem colore diſtinctus ex diuerſis plumis. Dictus aūt eſt a garriendo, de vna namq; arbore in aliam garriendo trāſit, nec eam quiſquam tranſire poteſt, contra quem nō garriat. Cęterarum etiam auium voces vel modulos non ad delectamenta lætitiæ, ſed tantum ad garriendum dicitur imitari. Tanta plumarum varietate diſtinguitur, vt nullus ei cæterarum auium color deeſſe dicatur. Captus in iuuentute clauditur, vt articulata verba loqui doceatur, quæ etiam vbi cuſtoditur magis garriēs geſtit. Et quandoque dum garrulitati intendens ſibi nō proſpicit, niſus eam inopinatè rapit. Frequēter ruinatiſe dicitur, ita quod plerumque inter furcatos arborum ramos ſe ſuſpendit.

De Grippe. *Cap.* XC.

ISidorus. Grippes vocatur eo q; ſit animal pennatum & quadrupes, hoc genus ferarum in hiperboreis naſcitur mōtibus. Oī corporis parte leones ſunt, alis & facie aquilis ſimiles, equis vehementer infeſti, nam & homines viſos diſcerpunt. Solinus.

In Aſia.

In Aſiatica Scythis terræ ſunt locupletes, inhabitabiles tamen. Nam cum auro & gemmis affluant, gryppes vniuerſa tenent alites ferociſſimi, & vltra omnem rabiem deſæuientes, quorum immanitate obſiſtente, aduenis acceſſus rarus eſt. Viſos quippe decerpunt velut geniti ad plectendam auaritiæ temeritatem Arimaſpi cum his pugnant, vt lapides qui ibi ſunt intercipiant. Ex quibus ſunt ſmaragdus, ſiſniacus, & cryſtallus. Ex lib. de natura rerum. Gryppes eſt auis quadrupes, capite & alis aquilæ ſimilis, ſed multo maior, tamen in nido ſuo lapidem agatem ponit, nec dubium quin ad aliquod remedium, hi equis & hominibus maximè infeſti ſunt, & homines armatos præliando ſuperant, & occidunt. Gryppes dicuntur aurum effodere, & in eius inſpectione gaudere.

De Grue. *Cap.* XCI.

ISidor. Grues nomen de propria voce ſumpſerunt tali enim ſono ſuſurrant. Hæ dum pergunt, vna ſequitur aliam ordine litterato, de quibus Lucanus. Et turba perit diſperſis litora pennis. Aetatem in illis color prodit, etenim ſenectute nigreſcunt. Ariſtot. Gruibus quoq; natura dedit placabilem criſtam per medium caput a roſtro reſidentem. Regem habent grues, eiq; ſunt obedientes. Grus dormiens caput ſub alis declinat, & ſuper vnum pedem ſtat. Habent autem rectorem grues, qui cæteris dormientibus & capita ſub alis reclinantibus excubat eleuato capite. Grues ad inuicem pugnant, ita q; in hora pugnæ accipi poſſunt. In gruibus color plumæ in iuuentute cinereus eſt, & nigreſcit in ſenectute. Plinius lib. 8. Grues ac ſimiles aues, iunco paluſtri medentur ſibi. Idem in libr. 18. Grues in mediterranea feſtinantes tempeſtatem præſagiunt. Grues autem ſilentio per ſublime volantes ſerenitatem. Idem in lib. 30. Gruum adeps incipientibus carbunculis vbera & quæcunque opus eſt emolliri efficaciter curat. Actor. Alibi quoque legitur, q; grus cum veſpertilionem viderit fugit. Ex lib. de natu. rerum. Per grues domeſticas aliæ capiuntur grues, habent carnem reliquis auibus grauiores. Vnde occiſa grus vna die in æſtate, duobus in hieme ſeruari debet antequam comedatur, vt caro digeſtibilior fiat atq; tenerior. Razi. Caro gruis groſſa eſt, quæ & tardè digeritur, & ſanguinem melancolicum generat. Hali. Fel gruis calidum ſubtile ſi cum ſambuci naribus inſtilletur, paralyſi prodeſt, & facit ſtillationem.

De Gruum volatu & peregrinatione. *Cap.* XCII.

ISidorus. Grues excelſa petunt, quo facilius videant, quas petant terras. Caſtigat autem voce, quæ cogit agmen, at vbi raueſcit ſuccedit alia. Nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos ſuſpenſis digitis, quibus ſomnos arguant, quod cauendum eſt clamor indicat. Ariſtot. Grues præcipuè loca ſua poſt æquinoctium autumnale fugiendo hiemem dimittunt, & poſt vernale redeũt: vna eſt q; clamat inter illas de nocte, cuius vocem cum audiunt venatores ſciunt, quòd non remanebunt in locis ſuis aues iſtę. Grues autem in mediterranea fugientes tempeſtatem præſagiunt. Cum autem ad alia loca ſe transferunt, prius aſcenſione multa volando aſcendunt, vt conſiderent æqualitatem aeris ad quem transferre ſe volunt. Ambro. lib. 5. Amant grues peregrinari frequenter. In his etiam reſidentibus diſpoſitos vigiles cernas, alijs n. quieſcentibus aliæ circumeunt & explorant ne ea aliqua parte tententur inſidiæ. Impleto autem tempore, vigiliarum illa quę hoc officium compleuit, in ſomnum ſe præmiſſo clamore componit, vt excitet dormientem, cui vicem officij traditura eſt, at illa non inuita & ſponte & impigrè ſomno excuſſo, vicem conſequitur. Et ſi quid cauendum fuerit vel viderit clamore hoc alijs indicat. Hunc etiam ordinem volantes ſeruant, & hac moderatione omnem laborem alleuiant vt per vices ductus ſui munere fungantur, præcedit enim vna præſtituto ſibi tempore, deinde conuertitur ſequentiq; ſortem ducendi agminis relinquit. Solinus. Manifeſtum eſt in Septentrionalem plagam hieme grues frequentiſſimas conuolare, eaſque ſub quodam ſigno militiæ. Ne autem pergentibus ad deſtinata vis flatuum renitatur, harenas deuorant, ſublatiſque lapillulis ad moderatam grauitatem ſubſtituuntur, potiora tranſituræ anguſtias captant. Cumq; contra medium alueum aduentaſſe ſe ſciunt ſcrupulorũ ſarcina pedes liberant, & ita nautę prodiderunt complures ſæpe ex illo caſu imbre ſaxatili, harenas nõ prius reuomunt, quàm ſecuræ ſuę ſedis fuerint. Coconis omnium cura præfatigatur, adeo, vt ſi qua defecerit conteſtantur vniuerſæ, laſſataſq; ſuſtollunt, vſq; dum vires ocio reparentur. Nec in terris cura ſegnior, excubias nocte diuidunt, et ſit ex ſomnis decima, quęq; vigiles ponduſcula digitis amplectuntur, quę ſi fortè exciderint ſomnum coarguant.

De Eodem. *Cap.* XCIII.

EX libro de natura rerum. Grues volando ſe opponũt, ſideſq; flatu præui earumque, quæ nunc volatu eſt prima, aliàs ſine honore ſit poſtrema. Simulq; volãt oẽs ſub quodam militiæ ſigno, & quia circa medium ponti alueum cum aduentaſſe ſe ſentiunt ſcrupulorum ſarcina pedes liberant, inde quod eſt aliqñ crediderint nautæ ſaxatiles imbres deſcẽdere. Grues aliqñ vſq; ad extrema terræ volant, vt terram compleationibus ſuis aptam inueniant, ſemperque volando ſe vento opponunt. Dicit Ariſtot. q; ad plagam Septentrionalem vltra Aegyptum in hieme veniunt, quibus Pigmei homines .ſ. cubitales occurrunt, & cũ eis pugnãt. Pugna gruum adeo fortis eſt & pertinax, vt manu capi poſſint. Qn nubes pluuioſas proſpiciunt, clamant & vociferant, dum ducem ſuum celeriorem captare volatus ſollicitant. Cum autem ſuper terram deſcenderint vt comedant, dux earum caput in altũ erigit, in cuſtodiam omnium, cæteræ vero ſecurę depaſcunt. Cũ vero grues illæ dormiunt, alternis pedibus inſiſtunt. Fertur aũt, q; poſt hiemem volantes a mõtibus orientis arenas aureas & auricalcum lapidem tranſgluiunt, & poſt in partibus tranſmarinis reuomunt. Vnde dixerunt qui experti ſunt, quod lapis quẽ grues euomunt, igne mediante tranſit in aurum.

De Harpia *Cap.* XCIIII.

ACtor. Harpiæ dñr quædam aues maximæ, quæ nunquam ſatiantur manducando. Plautus in aulularia. Harpiæ digitos ad prædam exacuunt, cuius timendos vnguibus ſuper mẽſas aduolant, & qđ contingunt auferunt, quod relinquunt polluunt. Ex libro de natura rerum. Harpia eſt auis in ſolitudine iuxta mare Ionicum, ſame rabida, fera ſemper inſatiabilis. Vngues habet aduncos, & ad rapiendum ac diſcerpendum ſemper paratos, faciem rũ habet hominis, ſed in ſe nihil humanæ virtutis. Nam ſupra modum humanum ferocitate graſſatur. Primũ hominem quem in deſerto viderit, occidere fertur, etiam inde cum forſitan aquas inuenerit, faciemque ſuam in eis contemplata fuerit, mox ſui ſimilem hoĩem occidiſſe ſe perſpiciens, immodicè triſtatur, & hoc aliquando vſque ad mortem, plangitq; occiſum omni tempore vitæ ſuæ. Hæc auis licèt careat rõne, aliquando tamẽ domeſtica & docta loquitur humana voce.

De Herodio. *Cap.* XCV.

ISid. Herodios Greci vocãt, quos Latini Diomedes, de quibus videlicet ſupra dictum eſt. Gloſ. ſuper Pſal. 103. Herodius eſt auis rapaciſſima, omnium volatilium maior, & aquilam vincit. Glo. ſuper Deut. Herodius vulgo girfalco dicitur, & rapit aquilam. Actor. Quod ergo ſupra poſitum eſt de falcone, q; ipſe ſit Herodius, iuxta Radulphũ vř fuiſſe vitiũ ſcriptoris, vt vbi debuit poni girfalco ſubtracta prima ſillaba poneretur falco. Ex lib. de nat. re. Herodius qui & girfalc (vt Glo. ſuper Leuit. dicit) in loco vbi aues immundę prohibentur, ſiue girfalcus (vt dicit liber rerum) appellatur, eſt auis inter omnes nobiliſſima, colore cerulco, in maxima tñ parte corporis ad albedinem declinans, prætenquam in pectore, & alis, vbi cęleſtem colorem euidentius imitatur, adeo fortis eſt vt aquilam capiat, adeo quoq; animoſus, vt cum poſt quoq; grues vel alias quaſq; aues in aere volantes fuerit dimiſſus, ab earum perſecutione non deſiſtit, donec oẽs ad terram ſucceſſiuè deijciat. Eſt autem canis ad hoc edoctus & doctus, qui Herodio deſuper volãte ipſas aues detectas capiat & occidat. Herodius cum videt prædam, excutiens ſe animat, & diſcernit an ad capiendũ apta ſit. In altum quidem aſcendit, & cum impetu deſcendendo prædam deijcit, ad prædam etiam volando pedes pectori coniungit, & ſic prædam ferit: quam ſi primo impetu non capit, in altum conſcendit, & præ indignatione via ad reclamatorem redit. Carnes crudas & ſeruatas non comedit, ſed recentes. Eſt genus girfalconum, quod cognominatur lacium, & hoc validius eſt, & habet colorem ſuſcum. Herodius parui corporis eſt reſpectu alarum ſuarum.

De Ibice. *Cap.* XCVI.

ISidorus. Ibis eſt auis Nili fluminis, quæ ſemetipſam roſtro purgat, in anum aquam fundens, hæc ſerpentium ouis veſcitur, gratiſſimam ex eis eſcam nidis ſuis deportans. Solinus. Cũ Arabicę paludes pinnatorum anguium mittunt examina, quorum tam citum virus eſt, vt morſum ante mors quam dolor inſequatur, ſagacitate qua ad hæc valent aues ibices exercitatę, in procinctum eunt vniuerſæ, prius quam patrios terminos earum malum vaſtet, in acie occurſant exteris peſtilentibus, ibique agmen deuorãt vniuerſum. Quo merito ſacræ ſunt, & illęſę pariunt. Sicq; non tñ intra fines Aegyptios proſunt, dum oua ſerpentium comedunt, vnde fetus noxiorum rareſcunt. Sed etiã exterorum malum aduẽniens (vt dictum eſt) deſtruũt, nigras ſolum peluſium mittit, reliquæ partes candidæ. Phiſiologus. Ibis ſemper de nocte & die iuxta littora ambulat, quærens cadauer aliquod, quod ab aqua iam putridum eiectum ſit, refugiens altiores & puriores vndas, vbi mundi piſces habitant, quia natare neſcit, nec dat operam vt addiſcat, dum cadaueribus delectatur. Plin. lib. 10 Inuocant ibices ſuas Aegyptij contra ſerpentium aduentum. Glo ſuper Iſa. 34. Ibis. n. eſt auis aquatica, ſerpentibus inimica. Huiuſmodi aues Ioſephus a Moyſe delatas in bellum

contra

contra Aethyopes narrat, quia ſerpentes abundant in terra illa, per quam aditus erat. Ex libro de natura rerum. Ibis eſt auis ſuper Niſum requieſcens, aquam tamen nunquam ingrediens, ſed eiecta cadauera comedens. Quæ cum cibis nimis conſtipata fuerit, roſtro de natura ſecretis indigeſtibiles cibos detrahit. Mentiuntur planè qui dicunt ibices eſſe ciconias, niſi fortè dicant genus eſſe ciconiarum in orbe noſtro ignotum. Nam ibices dicit Plin. habere roſtrum aduncum, quod vtiq; de ciconijs noſtris falſum eſt, quæ roſtrum habent longum, directum, in ſummitate acutũ. Hæc auté ore parit, & eius oua ſiquis comederit moritur.

De Hirundine. *Cap.* XCVII.

ISidorus. Hirundo eſt auis garrula, per tortuoſos orbes ac ſinuoſos circuitus peruolans, & in nidis conſtruendis educandisq; pullis ſolertiſſima, habens etiam quoddam præſcium, quòd lapſura deſerat culmina nec appetat. Dr̃ aũt hirundo, eo q̃ cibos non ſumat reſidens, ſed in aere edat. Alijs aũt auibus non impetitur, nec vnquã præda eſt. Maria tranſuolat, ibiq; hieme commoratur Nouit aũt pia auis annunciare aduentu ſui teſtimonio veris initium. Plin. lib. 10. Abeunt hirundines hibernis mẽſibus. ſola eſt auis carne veſcens ex his quæ aduncos vngues non hñt. Thebarum tecta ſubire negantur, quia vrbs illa ſæpius capta ſit. Nec Bizecis in Thracia propter ſcelera. Volucrũ ſoli hirundini flexuoſi volatus & velox celeritas. Ideoq; nec a cæteris alitibus rapitur, nec niſi in volatu paſcitur. E volucribus aũt hirundines ſunt indociles, ſicut e terreſtribus mures. Idem in lib. 18. Hirundo iuxta aquam volitans, vt penna ſæpe percutiat, tempeſtatem ſignat. Ariſtot. Hirundo ſicut & turtur & miluus non niſi in æſtate apparet, hieme.n. ſe transfert ad loca calidiora, vel latet in nido, vel in cauernis. Nocet autem apibus ſola inter animalia carnem habentia & carnem comedentia, pulliſicant bis in anno & binos. Cæteræ namque aues carnem comedentes non niſi ſemel in anno ouant & pulliſicant. Hirundo ſicut coturnix & columba fel habet adiacens inteſtino. Habet etiam pedes debiles. Quædam enim aues ſunt pedum debilium vel malorum pedum. Ideoque dicuntur habere non pedes vt hirundo. Item aues paruæ non hñt os ſtomachi latum neq; papum, ſed hñt ventrem longum vt hirundo & paſſer. Accidit autem coruis & paſſeribus & hirundinibus q̃ mutantur a nigredine tendentes aliquantulũ ad albedinem. Facit autem hirundo nidum ex luto. Ex lib de natura rerum. Hirundo eſt auis leuiſſima, roſtro paruo, cauda furcata, forma grata, nigredine decentiſſima, in vẽtre candida, ſub gutture ruffa, modicam habet carnem & nigrã plumas multas & alas magnas, ideoq; citũ habet volatum, diẽ pronunciando occiniſt, dormientes excitat, & ad laudẽ creatoris inuitat. Apricos montium receſſus hieme petit, ibiq; nuda & implumis reperitur a venatoribus ſua tempora cuſtodit, & aduentu ſuo veris initium prodit. Quædam in ventre lapidem celidonium portant, harum pulli in hoc cognoſcuntur, ſi pro ſigno pacis ore ad os in nido conuerſi ſedent. Nam cæteri qui non habẽt aduerſis poſterioribus ſedent. Hirundo volando paſcitur culicibus ac muſcis & apiculis. Hirundinis autem fimus ſi oculis inciderit vim habet efficaciſſimam ad obcecandum.

De Hirundinum pulliſicatione. *Cap.* XCVIII.

AMbroſius. Hirundinem accipimus matrem ſedulitatis in filios grande documentorum. Hirundo muniſcula corpore, ſed egregio ſublimis affectu. In nido conſtituendo tam ſapiẽs eſt vt hominum domicilijs paruulos ſuos commẽdet, vbi nullus eos incutiet, nec feſtucas legit, & luto illinit, vt conglutinari poſſint, ſed q̃ lutum pedibus deferre nequit, aqua pennas infundit, vt eis puluis hæreat & limus fiat, quo feſtucas ſibi colligat & hærere faciat. Si qua vero eius pulli fuerint cæcitate perfuſi, oculos vel compuncti, habet quoddam genus medendi, quo eorum lumina intercepto viſui alias viſu reſtorat. Plinius lib. 10. Hirundines nidos luto conſtruunt, ſtramento roborant. Si qñ luti eſt inopia, madefactæ multa aqua pennis puluerem ſpargunt. Ipſum quoq; nidum plumis mollibus floccisq; cõſternunt tepefaciendis ouis, ſimulq; ne durus ſit teneribus pullis. In fœtu ſumma æquitate cibos alternant. Notabili munditia pullorum egerunt excrementa. Adultos etiam circumagi docens & foras ſatis egerem. i. ſtercus emittere. Alterum eſt hirundinum genus agreſtium, quod raro in domibus diuerſam figura, ſed eadem materia confingunt nidos totos ſupinos faucibus in anguſtum porrectis, vtero capaci, mirum quà peritia occultandis pullis habiles & ſubſtratis mollis. Tertium eſt earum genus q̃ ripas excauant, ſicq; in terra nidificant, harum pulli ad cinerẽ combuſti mortifero faucium malo multisq; alijs morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantq; multis diebus ante ſi futurum eſt, vt auctus amnis attingat. Hirundinis primo cæci pulli ſunt & omnibus quibus eſt numeroſior fœtus. In ventre pullorum eius reperiuntur Celidonij colore candido atq; rubeo. Philoſophus. Hirundines (vt dictum eſt) ouant bis in anno, ſed oua prima quoq; propter hiemem corrũpuntur. Poſteriora vero cõplentur & faciunt pullos. Hirũdines & Paſſeres pullos incompletos faciunt, & pulliſicant pullos multos, pp hoc ſi extrahatur oculus hirundinis pulli dũ paruus eſt, iterũ creſcit. Ex lib. de natura rerum. Hirundinis fœmina libidinis imagine concipit, aut puluere. Celidoniam (vt dicit Plinius) herbam. ſ. viſui ſaluberrimam monſtrauerunt hirundines, vexatis oculorũ pullis illa medentes. Hirundinum quædam nidificant in domibus, quædam in feneſtris vitreis, quædam in abruptis montiũ. Et hæ qualitate & quantitate differunt. Pullus hirundinis audé clamat, & ieiunus, & de nocte. Si pullo hirundinis extrahãtur oculi, alios natura reſtaurante recuperat. In eius ventre lapis inuenitur multis deſeruiens vtilitatibus, vnus ſcilicet ruffus, & alius albus.

De Medicinis ex hirundine. *Cap.* XCIX.

DIaſcor. Hirundinis pullum primo defectu primæ Lunæ aperiens inuenies in eo lapides duos. Vnum beneficum, & alterum maleficum. Sed cum aperis eum, caue ne terram tangat, hic in pelle vituli vel cerui poſitus, & in collo vel brachio ſiniſtro patientis ligatus epilenſiam curat, ſi hoc aſſiduè fiat. Hi comeſti quaſi ſicedulæ guſtum habent. Maiores autem hirundines ſi combuſtæ fuerint, puluis earum melle mixtus & inunctus, caligines oculorum detergit. Hæc etiam ſynãticis prodeſt, & vuæ fauciumq; tumorem compeſcit. Eſculapius. Hirundinis cõbuſtio vel puluis pullorum eius combuſtorum morbos fauciũ curat. Vulneraq; linguæ & labiorum ſanat. Hirundo in mulſu cocta pectus optimè purgat. Cor eius ſi bibatur, idem operatur. Auicen. Hirundinis cinis, & maximè aduſti, acuit viſum. Et dr̃ q̃ eius cerebrum cum melle confert principio aquæ. Palatum ex eius cinere tangitur ad ſynantiam, & confert Similiter qñ ſalitur, & exiccata bibitur. Ait aũt Diaſc. q̃ qñ venter pullis hirũdinis finditur: in ipſo duo lapides inueniuntur. quorum vnus habet colorem vnum. Alter vero plurimos. qui poſiti in pelle vituli mundum ad coitum incitant, & epileptici collo ſuſpenſi cõferunt. Auic. Hirundinum ſtercus valet albugini. & hoc ipſum eſſe mirabile lumen expertus. Hali vbi ſupra Hirundo ſi ſupponatur locis in quibus eſt ſanguis corruptus, aut ſerpedo, ſanguinẽ illum malum ſugit, hisq; manifeſtè proficit. Hirũdinum quoq; combuſtarum cinis ſi cum melle miſceatur, & cathaplaſmentur inde collum ſquinantiam patientis, cæteraq; apoſtemata gutturis prodeſt. Præterea ſi cum melle collinientur, viſum acuunt. Si vero ſiſſæ deſiccentur, triteq; bibantur ſuffocationem curant. Plin. lib. 28. Fimus hirundinis decoctus & potus cõfert morſui canis rabioſi. Idem in lib. 29. Hirundinum carnes recens conceptæ contra ſerpentes auxiliatur. Pulli earum combuſti conſciũt morſui canis rabioſi. Similiter & glebula ex hirundinis nidu illita ex aceto. Palpebras quoq; di gignere pullorum cinis cũ lacte tithymalli. Pulli hirundinum plena Luna excæcantur. Reſtituitaq; acie illorum capita comburuntur, & cineribus cũ melle ad oculorum claritatem, ac dolores, ac lippitudines, & ictus vtuntur. Idem in lib. 30. Vlcera linguæ labiorumq; ſanant hirundines in mulſo decoctæ. Vua & faucium dolor mitigatur hirundinum cinere cum melle. Hirundines in Sole ſeruatæ ad anginam bibuntur, eius malo & nidi potu mederi dñt. Comitiali morbo medetur cum thure ſanguis hirundinum, vel cor recens deuoratum. Quinetiam e nidu earum lapillus impoſitus ſtatim retrahere dicitur, & alligatus in perpetuum mereri. Item hirundinis ſanguine vel fellæ pili euelluntur.

De Koki, & kaki. *Cap.* C.

EX lib. de nat. rer. kikes eſt auis, quæ vocibus diuerſis vociferat, & quolibet ferè die vocem ſuam mutat. ſuper arbores nidificat. & glandibus qñ maturæ ſunt cibum congregat ſufficientem ſibi. Educati vero pulli eius, & ad volatum roborati cibant parentes ſuos in ſenectute, faciuntq; eos manere in nidis abſq; vllo labore. Kokis eſt auis in cuius morte (vt ſuperius dictum eſt) vociferantur aues vociferatione doloroſa & ſuaui. Oẽs quoq; aues vncorum vnguium cũ viderint pullos ſuos volare poſſe, illos percutiunt, & a nidis eiiciunt. nec poſtquã completi fuerint, de illis ſolliciti ſunt, præter kokis, quæ lõgo tempore de pullis ſuis cogitat, & cum eis volantibus volat, eisque ad comedendum dat. Actor. Idem alibi de cornice dicitur, vnde hanc auem æſtimo cornicem eſſe.

De Lago, & laro, & lucidio. *Cap.* CI.

BOetius vbi ſupra, Lagus eſt auis aquatica, mergo vtcunque moribus contraria. Nam ſicut mergus, tempeſtatẽ maris fugit, ſic lagus in tempeſtate lætatur, & ludit. Eſicius ſupra Leuit. Lagus eſt aĩal in terra, q̃ in aqua habitans. volat enim & natat. Actor. Hæc eſt auis (vt fertur) quæ vulgo vocatur raſſæ. Ex lib. de nat. rer. Lucidij dicti ſunt quaſi lucem dantes. Harum. n. auiũ pennæ per obſcurum in nocte lucent. Vnde qui eas habent qñ

volunt

volunt præiactis luciferis pennis, harum gratia ves diligunt. In hercinio Germaniæ ſaltu hæc auis habitat.

De Luſcinia. *Cap.* C I I.

ACtor. Luſcinia ipſa eſt filomena, vt in Papa legitur. Iſid. Luſcinia dicitur quaſi lucinia, quæ cantu ſuo ſolet ſignare diei ſurgentis exortum, eadem & acredula a Cicerone vocatur. Ambroſius. Luſcinia peruigil cuſtos cum oua quodam ſinu corporis & gremio fouet inſomnem longæ noctis laborem cantilenæ ſuauitate ſolatur, quo poſſit non minus dulcibus modulis, vt mihi vi, quam fotu corporis oua animare quę fouet. Plinius lib. 10. Luſciniiſ diebus ac noctibus continuis 15. garrulus ſine intermiſſu cantus eſt, denſante ſe frondium germine digna miratu auis. Primum tanta vox in tam paruo corpuſculo, tamque pertinax ſpiritus. Deinde in vox muſicæ perfecta ſcientia. modulatus editur ſonus, & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur in torto, promittur, reuocatur, ex inopinato infuſcatur, interdum & ſecum ipſa murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extentus: Vbi viſum eſt vibrans, ſummus, medius, imus, breuiterq́; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarũ tormentis ars hominum excogitauit. Nec idem omnibus, ſed ſuus cuiq; cantus. Certant inter ſe palamq; animoſa contentio eſt, victa morte ſæpe finit vitam, ſpiritu prius deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ minores, verſusq; quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magna ac reddit, vicibusque reticent. Intelligitur enim date correptio, & in docente quædam reprehenſio. Itaq; Cæſaris iuuenes habebãt Luſcinias Græco & Latino ſermone dociles. Præterea meditantes in diem aſſiduèque noua loquentes. Viſum eſt ſæpe iuſſas canere cœpiſſe, & cũ Simphonia alternaſſe. Sed hę tantæ tamq; artifices argutiæ a 15. diebus paulatim deſinunt, vt nec fatigatas dicere poſſis, aut ſatiatas. Mox æſtu aucto in totum alia vox fit, nec modulata aut varia, mutatur & color. Poſtremo hieme ipſa non cernitur: linguis earum tenuitas illa prima non eſt, quæ cæteris auibus: pariunt vere primo plurimum ſena oua.

De Linacho. *Cap.* C I I I.

EX libro de natura rerum. Linachos eſt auis acuti viſus valde, quæ & pullos ſuos antequam habeant alas completas percutit, & ad ſolem aſpicere cogit, & ſi cuius oculus lachrymetur, ipſum interficit, alios vero nutrit, hæc etiam marinis auibus cibatur, eaſq́; qñq; deſuper in aera leuata natantes cõtẽplatur, quam illæ videntes ſe ſubmergunt. At illa prope aquas deſcendit, eas vſq; ad ſuffocationem in ſubmerſione manere cogit, & tunc plumis ad ſuperficiem aquæ deductas rapit.

De Meauta & mennotide. *Cap.* C I I I I.

MEauta eſt auis marina maior anate, cineręi coloris, habens collum & crura breuia, glaucos oculos, roſtrum ex parte croceum, & ex parte rubeum, a ſono vocis dicta eſt, ſemper enim clamat. Cadauerum cupidiſſima eſt, & hoc humanorũ. Itaq; eminente tempeſtate maximè clamat, quaſi iam exultans præda cadauerum ruenta, oculum autem primo petit in cadauere. Iſido. Mennonides ſunt aues Aegyptiæ, a loco vbi mennõ perijt appellatæ. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Aegypto ad Ilium iuxta Mennonis ſepulchrum. Quinto enim anno illuc veniunt, & cum biduo circumuolauerint, tertio die pugnã ineuntes, viciſſim ſe vnguibus roſtriſq́; dilacerant. Plinius lib. 10. Auctores ſunt annis omnibus ex Aethyopia mẽnonides aues Ilium aduolare, & ad Mennonis tumulum cõfligere. Hoc idem anno quoq; quinto facere illas in Aethyopia circa Regiam Mẽnonis exploratum ſibi Cremucius tradit.

De Mergo. *Cap.* C V.

ISidorus. Mergus ab aſſiduitate natandi nominatur. Hi ſæpe demiſſo in profundum capite, aurarum ſigna ſub fluctibus colligunt, & prouidentes ęquoris tempeſtatem ad littora cũ clamore tendũt. Vnde in pelago iam grauiſſimã eſſe tẽpeſtatẽ aiunt cũ ad littora mergi cõfugiunt. Plin. lib. 10. Mergi in arboribus plurimum terna pariunt, & vere nidificare incipiunt. Idem in lib. 11. Inſatiabilia vero animalia ſunt, quibus vẽtre protinus recto inteſtino, cibi tranſeunt, vt mergis. Idem in lib. 18. Mergi ſicut cæteræ aues aquaticę pennas roſtro purgantes, aut maria & ſtagno fugientes præſagiunt ventum. Ex libro de natura rerum. Mergus flumina ſtagnaq́; innatat, & piſces perſequitur, ſic dictus, eo quod in aquis ſe mergat, diutius tñ ſub aquis morari non valet, quin in aere ſpiritum recuperat, qñ percuti debet in aqua mergitur. Serenus Sulpitius tradit, quod quędam earum ſpecies eſt, quam a re cornutam vocant, eo quòd rubeas plumas in capite inſtar cornuum habet. Contra omne genus auium pedes habẽt in cauda, ita vt cum in terra ſtat ſicut homo geſtu pectoris eriguntur. Has aues B. Martinus diuina virtute coegit aquam cõtra naturam ſuam deſerere, & arida loca deſertaque petere. Harum pulli ſtatim vt oua exeunt, tanto vigore pollent, vt ſi matrem eos perdere contigerit, virtute propria viuant. Et vt dicit experimentator, in hieme pinguiores ſunt ꝑ raucitatẽ motus, omne enim animal ſereno aere gaudet, & in eo plus vagatur.

De Merillone ac merope. *Cap.* C V I.

MErillo auis eſt non multo maior merula, colore quoque prope ſimilis, ſed roſtro, pedibus, vnguibuſq́; diſſimilis, prædæ cupidus eſt. Sed quia paruus & parui roboris, paruarum auium eſt perſecutor: hi ſicut accipitres & Herodij ſocialiter volant, imbriq́; quatuor ex illis poſſunt, vt cygnum hoc modo capiant, primus ex eis cygni caput inuadit, ſecundus & tertius ex vtroq; latere binas alas, quartus vero collum & pectus, & ſic auis grauida cygnus anguſtijs circumſepta mouere ſe non valẽs, ab aucupe præuenta capitur & occiditur. Merops eſt auis habens in dorſo colorem cianeum, pectore ſubrutilum, in ventre pallidum, hæc naturali calore abundans antra ſepicm pedibus altitudinis in terra fodit, ibiq́; nidificat, ac fœtus facit, & eos vſq; ad robur debitũ illic abſcõditos paſcit & nutrit. Iſido. Merops ſiue gaulos dicimus, qui parentes ſuos recondere atq; alere dicuntur. Iorath vbi ſupra. Meropes ſolliciti ſunt de pullis ſuis, & quando iam ſeneſcunt, & volare nequeunt, pulli fouent eos & alunt quouſque viuunt.

De Merula. *Cap.* C V I I.

ISidorus. Merula antiquitus medulla vocabatur, eo quod moduletur. Alij autem merulam aiunt vocitatam, quia ſola volat, quaſi mera volãs. Hęc cum in omnibus locis nigra ſit, in Achaia tñ candida eſt. Plinius lib. 8. Merula folio lauri faſtidium annuum purgat. Idem in lib. 10. Abeunt & merulæ in vicinia, ſed plumam non amittunt, nec occultantur niſi ſpe cibi, quo hibernum pabulum petunt. Merula ex nigra ruffeſcit. Aeſtate canit, hieme balbutit, circa ſolſtitium mutat, roſtrũ anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. Merulæ circa Cyllenen Archadiæ, nec vſquam alibi candidæ naſcuntur. Item ſucedentes falluntur aliquæ vt merulæ. Ex libro de natura rerum. Merula dicebatur olim medula, quia mirabiles vocis modulos reddit, maximè cum veranum tempus imminere proſpexerit. Nam hieme tacet, aut tñ balbutit. Olim merula fuit ſpectandum in cleru miraculum, quæ arte humana edocta nouem notulas in ordine ſm muſicam cantabat ita perfectè, vt nullus muſicorum eam aliquatinus imitari poſſet parilitate concordantiæ. Hæc auis croceum quantulumcumq; colorem habet in pectore, reliquũ vero corporis occupat nigredo. Merula domeſticata contra naturã carnes comedit, & hæc dulcius canit, libenter ſe balneat, & plumas roſtro purgat. Cumq; nigra ſit & turpis, in delectationem mouet ſeipſam propter amenitatem vocis. Merula plumas non exuit ſicut aues cæteræ, ſed roſtrum ſuum ſingulis annis mutat in candorem, & in hieme vix poteſt volare ꝑ pinguedinem. Eſt quoddam merularum genus cæteris multo maius, quod agotbile idest caprimulgi vocantur, vt dictum eſt ſuperius. Plinius lib. 10 Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aſpectu, fures nocturni, interdiu viſu carent, intrant paſtorum ſtabula, caprarumque vberibus aduolant ſuctum propter lactis, qua iniuria vber emoritur, capriſq; cęcitas quas ita mulſere oboritur. Hali vbi ſupra. Merularum fimus qui riſum comedunt, ſi tritus ſit & cum aceto diſtemperatus, morphæaq́; nigræ ſuperponatur, eam extirpat ſic quoque lentiginem eliminat.

De Miluo. *Cap.* C V I I I.

ISidorus. Miluus dr̃ quaſi mollis auis. ſ. viribus & volatu, rapaciſſimus tñ eſt, & ſemper domeſticis auibus inſidiatur. Plinius libro 10. Miluus rapaciſſima & famelica ſemper ales. Nihil aſculẽti rapit vnquam ex funerum ferculis, nec Olimpiæ ex ara. Ac ne ferẽtium quidẽ manibus niſi lugubri municipiorum immolantium oſtento vr̃ autem gubernandi docuiſſe caudæ flexibus, in cœlo monſtrante natura, quod opus eſſet in profundo. Milui ex genere accipitrum ſunt, ſed magnitudine differunt. Milui & ipſi hibernis menſibus latent, non tñ ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem a ſolſtitijs affici podagra. Ex libro de natura rerum. Miluus vngues pedum & roſtrum aduncum habet inſtar accipitris, ſed alas curuas & non rectas, in quo eſt ei diſſimilis, audax eſt in paruis, timidus in magnis. Fugatus a niſo, quamuis in triplo ſit maior illo. Circa macella excubat, & circa cadauera. Iecur eius medicinale. Plinius laudat. Gloſa ſuper Hierem. 8. Aues ſua tempora nouunt, qñ. ſ. ad calida loca feſtinantes rigorem hiemis debeant deſerere, & a principio veris ad regiones ſolitas redire. Vnde ſcriptũ eſt. Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum, &c. Miluus non apparet niſi in æſtate, ſicut nec turtur & hirundo. In hieme namq; manent in nido, vel latent in cauernis arborum, vel ad loca calidora ſe trãsferunt. Iorath. Miluus cubitus cum a nido egreditur, in complemento alarum ſuarum aues magnas venatur. Cumq́; fortior ſit, magis debiles capit. In complemento autem virium ſuarũ muſcas & culices ac lumbricos terreſtres venatur, & tunc fame moritur.

ſitur. Ex auiario. Miluus inſidiatur auibus domeſticis, maximéque pullis, & quos incautos viderit, ſtatim rapit. Circa coquinas etiam & macella volitat, vt ſi quid carnis crudæ proijciatur foras velocius rapiat. Plinius lib. 29. Milui iecur ad iunctiones oculorum vitiorũ laudatur. Idẽ in lib. 30. E nido quoq; milui ſurculus viris alligatus ceruicibus neruis & epiſtotano anxiliari dr̃. Comitialibus etiam iecur milui deuoratum medetur.

De Monedula & muſcicapa. Cap. CIX.

ISidorus. Monedula dr̃ quaſi monetula, quæ cum aurum inuenit aufert & occultat. Vnde Cicero pro Valerio Flacco. Non plus aurum tibi quàm monedulę committendum eſt. Ariſt. Monedula pugnat cum Bubone, quia bubo debilis eſt viſus de die, pp hoc rapit coruus ille bubonis oua & comedit ea, ſicut dictũ eſt ſupra. Plin. In arbuſto agro monedulæ nõ ſunt, nec octa uũ citra lapidẽ viuunt, ſed exaiantur. Tranſpadana Italia iuxta alpes larium lacũ appellat amenum arbuſto agrũ, ad quẽ ciconiæ non tranſmeant. Sicuti nec octauum citra lapidem ab eo. Immenſa alioquin finitimo Inſubrum tractu examina monedularum. Cui ſoli, ſam mira eſt furacitas, præcipuè argenti & auri. Ex libro de natura rerum. Monedula quaſi monetam tollens, aui diligens dr̃, auis eſt nigra, ſed formoſa, & grata, hominum voces in pullo edocta imitatur. In matutino cum ortu Solis ſolicitans alàs ſola citius diſcretius & tenacius retinere dr̃. Huius catnes pruritum capitis excitant. Nam & ipſa appetit in capite ſricari. Muſcicapa eſt auis maior columba, plumas habens vt lanarius, pedes & roſtrum vt hirundo, quæ licèt oris rictum habeat ampliſſimũ propter muſcas & cinyphes, quibus ſolummodo veſcitur, Roſtrum tamen inter aues comparatione ſui corporis habet paruiſſimum, & pedes ſimiliter.

De Nicedula. Cap. CX.

NIcedula eſt genus corui, quæ pugnat cum bubone. Coruus enim oua bubonis rapit, quia parum videt in meridie, & ea comedit, ſed bubo comedit oua corui ſimiliter de nocte. Actor. Item dictum eſt ante de monedula, vnde vr̃ eadem eſſe. Sed fortè diuerſitas illa nominis prouenit, ex vitio ſcriptoris.

De Nicticorace vel noctua. Cap. CXI.

ISidorus. Nicticorax ipſa eſt noctua, quia noctem amat. Eſt enim auis lucifuga, idẽ lucem fugiens, & ſolem videre non patitur. Noctua dr̃, eo quòd nocte circumuolet. hãc inſula Cretenſis non habet, & ſi veniat aliunde, ſtatim moritur. Ambroſ. Noctua, quæ & nicticorax magnis & glaucis oculorũ pupillis nocturnarum tenebrarum non ſentit horrorem, & quo fuerit obſcurior nox, eo crebrior volatus exercet inoffenſos. Die aũt videre non poteſt, quia exorto ſplẽdore viſus eius hebetatur. Habet autem & noctua cantus ſuos. Glo. ſuper Pſal. Nicticorax eſt auis vigil, teter, coruus noctis habitans in parietinis, quæ vulgo ruinæ dicuntur, vbi parietes ſtant ſine fundamẽto, vnde ſcriptum eſt. Factus ſum ſicut nocticorax in domicilio. Gloſſa ſuper Leuit. Noctua eſt auis rapax de nocte. Plinius lib. 10. Vncos vngues habet noctua, ſicut & cæteræ nocturnę aues, vt bubo & vlula. Tradit autem Iſlaphas quòd noctua ſicut & picus & bubo arbores cauat. Noctuarum contra aues ſolers eſt dimicatio. Maiore circundatæ multitudine reſupinæ pedibus repugnant, collectæq; in arcum roſtro & vnguibus totæ teguntur, auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ bellumq; partitur. Noctuas ſexagenis diebus hiemis cubare, & nouem voces habere, tradit Nigidius. Idem in libr. 18. Noctua quoque in imbre garrula vel ſereno tempeſtatem ſignat. Ex libro de natura rerum. Nicticorax dr̃ noctis coruus, lucifuga enim eſt, & nocte cibos ſuos q̃rit. Nam ſi de die volaret, a cæteris auibus impeteretur. Nocte (vt vulgus opinatur) mortem hominum prenũciare vr̃ vocibus importunis, caput habet ingens, nec vt aues cæteræ formatum, roſtrum habet aduncum, vt niſus, vngues humatos & aſperos. In domicilijs & parietibus præcipuèq; ruinoſis, quæ ſine tecto ſunt libenter habitat, & pullos ſuos fouet, humanis vocibus delectatur, mures & omne genus earum perſequitur, huius carnes paraliticos curant. Plinius lib. 29. Noctua eſt contraria apibus atque veſpis ſcabronibus & ſanguiſugis. Huius cerebrum coctum in vino vel cibo ſumptum remedium eſt capitis doloribus. Idem in lib. 30. Oua quoq; noctuæ per triduum in vino data, tedium eius adducunt ebrioſis.

De Niſo. Cap. CXII.

EX libro de natura rerum. Niſus eſt auis nobilis forma & robore, minor quàm Herodius, ſed vnus eſt color plumarum ambobus, & tamen ſocialiter volare recuſant. Nam inuidia fertur & faſtu, & cum impetit auem, ſolus ambit honore victoriæ potiri, hoc quidem æſtimari poteſt, & fortè merito, ſed reuera magis credibile eſt, cum ſolum prædæ inhiare, ne dum in volatu ſocium habuerit, paſtu quoque ſodalem accipiat. Non tantum dubia fides eſt, niſum parem ſui generis dedignari, & velut alieni generis auem perſequi, & hoc contra omnium auium genus. Nam, vt dicit Ariſto. Omnis auis in volatu prædam capiens, parcit ſui generis auibus. Solus ergo niſus capens eſt generoſitatis huius, & hoc cum ipſo homine, qui inter animalia terreſtria animali ſui generis inſidiari nõ ceſſat. Alexander. Niſus ac tricellus ſiue terciolus, locum eligunt in quo aues captas deplumant ſingulis diebus, multaque diligentia mundant, quamdiu compares ouis incubant, quibus & eas miniſtrant. Actor. Eſt autem terciolus aucupantium volucrum minima, ſed pro ſexu & natura ſua ad aucupandum promptiſſima. Falconum generibus adiungitur.

De Onocrotalo. Cap. CXIII.

EX libro de natura rerum. Onocrotalus eſt auis, quæ ſimul multas in ventre recondit eſcas, & poſtmodum extrahit & manducat eas. Plinius. Onocrotalus ſimilitudinem oloris habet, nec diſtare exiſtimarentur omnino, niſi faucibus eius ineſſet alterius vteri genus, huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt ſit capacitas, mox perfecta rapina ſenſim inde os reddita in veram defert aluum ruminantis more. Hos Gallia ſeptentrionalis proxima oceano mittit. Iſidorus. Onocrotalon vocant aues roſtro longo, quorum duo ſunt genera. Actor. Onocrotalus (vt legitur) auis eſt roſtro longo, ſimilis cygno, ſed maior. Porro iuxta Hiero. niſi fallor eſt auis illa, quæ naſo in palude roſtro horrendè clamat, quæ etiam in Iſaia vocatur vlula, quaſi ab vlulatu. Et dr̃ in vulgari botaurus, de quo dictum eſt ſupra, quæ etiam de profunditate terræ vel aquæ cibum trahere putatur. Alij putãt eſſe onolum. Andreas autem dicit, quod Iudæi dicunt eſſe noctuam. Ex libro de natura rerum. Onocrotalus eſt auis in partibus orientis, quæ cum vocem edere voluerit, caput in aquis ponit, & illic inſtar rugiens clamorem emittit. In faucibus quoſdam habet folliculos, in quo primo cibum concipit, & poſt horam in ventrem ſuum mittit, ibiq; eum digerit. Huius duo genera ſunt. Vnum. ſ. aquatile, & aliud ſolitudinis. Sola hæc auium (vt dicit Ariſtot.) ſplene caret. Et vt dicit Iſidorus multas ſimul eſcas recondit.

De Opimacho. Cap. CXIIII.

EX libro de natura rerum. Opimachus eſt contrarius ſerpentibus, & pugnat cum eis. Ophis enim ſerpens, machus pugnans. Actor. Opimachus (vt in Leuitico legitur) eſt ex volucribus immundis ſecundum legem, ex his videlicet, quæ gradiuntur quidem ſuper quatuor pedes, ſed habent longiora retro crura per quæ ſaliunt ſuper terram. Aeſtimo autem hunc inter volatilia minuta debere numerari, ſicut bruchum & locuſtam, quæ ſunt eiuſdem generis, ſicut ibidem legitur. De attaco vero qui ibidem in eodem genere reputatur, nihil penitus alibi legiſſe me memini.

De Oriolo & ortigometra. Cap. CXV.

EX libro de natura rerum. Oriolus eſt auis ſic dicta vulgariter a ſono vocis, coloris aurei per totum, excepto quòd alas habet pennas, quadam cerulei varietate diſtinctas. Nidum in ramis arborum minutiſſimis mira ſubtilitate dependit, ita vt in aere ſolo pendere videatur de terra cernentibus. Ipſum quoq; nidum ab imbre camerat, ac denſa fronde protegit. Iſidorus. Ortigometra dicitur, quæ gregem coturnicum ducit. Vnde de hac dictum eſt ſuperius in capitulo de coturnice. Plinius libr. 10. Coturnices aquilone volant maximè ortigometra duce, primam earum propinquantem terræ rapit accipiter, ac ſæpe hunc comitatum ſollicitant abeuntque.

De Oſina & oſſifrago. Cap. CXVI.

EX libro de natura rerum. Oſina eſt auis magna vt cygnus, fluuios, ac piſcinas inhabitans, roſtrum habet magnum, & a gutture vſque ad pectus inſtar ſacelli receptaculum longum & amplum, in quo magnã ſimul reponit copiam piſciũ, vt ſic in tanta mole diffuſa, natura non egeat, paulatimq; digeſtis in ventre cibis inueniat paratum, quod præbeat. Nunquam auis huiuſmodi niſi in aqua diffuſiori & piſcibus abundanti habitant, quia citiſſimè paruam aquam etſi piſcibus copioſam ingluuie ſua vacuant. Iſidorus. Oſſifragus vulgo appellatur auis, quæ oſſa ab alto dimittit & frangit, vnde & hoc nomen accepit. Plinius lib. 10. Alieti quidem ſuum genus non habent, ſed ex diuerſo aquilarum coitu naſcuntur. Id autem quod ex alietis natum eſt, oſſifragi genus habet. E quibus minores vultures progenerantur, pullos autẽ ab aquila deiectos oſſifragi genus excipiunt, & cum ſuis educant. Idem in libr. 30. Oſſifragi venter areſactus & potus confert his qui cibos non digerunt, vel ſi tñ manu teneant capientes cibum confert adalligatus, ſed non cõtinuè. Vnum autem eſt oſſifrago inteſtinum omnia deuorata cõficiens, cuius extrema pars adalligata prodeſt contra colum.

De Otho. Cap. CXVII.

PLinius libr. 10. Othus eſt auis bubone minor, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, vnde & nomen illi. Quidam Latinè aſionem vocant, imitatrix aliarum auium ac paraſita,

ſita, & quodam genere ſaltatrix, capitur haud difficulter vt noctua inuenta in alio circueunte alio, quòd ſi ventus agmen adnerſo flatu ceperit inhibere, pondußculis lapidum apprehenſis, aut gutture arena repleto ſtabilitate volant. Idem in lib. 11. Itaque buboni & otho plumæ ſunt velut auris. Ariſtote. Denique quidam othum vocant bubonem. Deprenditur autem qñ venator incipit ſe mouere ad oppoſitam partem. Ex libro de natura rerum. Othus eſt auis, quæ vulgariter huans dicitur a ſono vocis. Nocte namq; huhu horrificè clamat, impropriè vocem humanam ſimulans, ita vt hominem contractum frigore clamare credas. Sed terra ſpeciales habet in quibus huiuſmodi voces perficit. In cæteris aūt vt in plurimum muta eſt. Hæc auis bubone minor eſt noctua maior, aduncum habet roſtrum ac pedes & eminentibus plumis habere vr̄ aures. Præda viuit, carnibus veſcitur, mures perſequitur, & ab auibus cæteris odio habetur.

De Palumbo. Cap. CXVIII.

ARiſtot. Palumbæ ſunt aues, quæ naturaliter ſeſe diligūt, pugnant tñ contra ſe pro nidis, coeūt ſibi inuicem auſculantes. Hi ſicut & turtures in anno bis ouant, bin[o]ſque pullificant. Hanc quoque continentiam ſeruant, quòd ſi quis parem ſuum amiſerit, vlterius non coit, extra nidū ſtercus eijciunt, & cum eorum pulli creuerint ad hoc ipſum eos erudiūt, vt videlicet & ipſi eiciāt. Eſt autem palumbus minor columba, nec domeſticatur vt columba. Color eius ad nigredinem declinat. Pedes eius rubei ſunt & aſperi. Viuūt autem ex fructu ſicut & turtur. Et palumbus ſemper apparet, turtur autem non. Huius generis fœminę non diligunt coitum. Plinius lib. 10. Coeyx de genere accipitris patit in alienis nidis, maximèq; palumbinis. Viuere palumbas ad triceſimum, reliquas & ad quadrageſimum Ariſtot. auctor eſt, vno tñ incommodo vnguium, eodem & argumento ſenectæ qui circa perniciem reciduntur. Cantus omnibus ſimilis, idemq; terno perficitur verſu, præterquam in clauſulæ gemitu, hieme mutis, vere vocalibus. Pariunt autem eā ſolſtitio, plurimumq; terna oua, nec plus quam bis fere, & quāuis tria pepererit nunquam plus duobus educāt, tertiū irritū eſt. Vrenum vocant, palumbes incubat fœmina poſt meridiana in matutinum, cetero mas. Iſidorus. Palumba eſt columba ſiluana videlicet auis caſta ex moribus appellata, eſt enim comes caſtitatus, cum amiſſo corporali conſortio, ſolitaria incedat, nec carnalem vltra copulam requirat. Auicen. Sunt autē palumbæ duræ carnis. Ex libro de natura rerum. Palumbi fœmina incipit oua cubare a medio die vſque ad mane, mas vero reſiduo tēpore. Mas palumbarum fugit terram ſalſam & humidam, ac ponit in os pulli vt aſſueſcatur cibo. Palumbes amiſſo corporali conſortio, nec vitide quicquam in quo requieſcat petit, nec carnalem copulam vltra requirit. Actor. Palumbus eſt ipſa ſpecies columbæ, quæ vulgo ramatia dicitur, quia videlicet ramis arborum inſidere conſueuit, ibique nidificare.

De Medicinis ex palumbo. Cap. CXIX.

PLinius libro 29. Palumbinus ſanguis eximie prodeſt oculis cruore ſuffuſis. Idem in lib. 30. Palumbæ caro decocta in aceto diſſentericis ac celiacis medetur. Palumbi fœtus ex poſca decoctus aluum ſiſtit. Fimus palumbinus in faba ſumitur cōtra calculos, & alias veſicæ difficultates. Similiter & cinis plumarum palumbium ferarum ex aceto mulſo. Diaſco. Fimus palūbinus calidus & cauſticus eſt aceto tritus & impoſitus ſcrophas curat, & carbunculos rumpit. Mixto vero melle ac ſemine lini & oleo vt cathaplaſma adhibitus, combuſtionibus medetur, maximè vero fungos venenatos bibentibus præſidium eſt, id melius faciet ſi cum vino & aceto bibatur.

De Paſſere. Cap. CXX.

ISidorus. Paſſeres ſunt minuta volatilia a paruitate vocata. Oua paſſeris in nido reperta cuculi comedunt, & ſua obijciunt, & poſt illa ſuſcepta fouent & nutriunt. Plin. lib. 10. Paſſeri ineſt minimū vitæ cui ſolacitas par. Mares negātur anno diutius durare, argumento quia nullo veris initio appareat nigritudo in roſtro quæ ab æſtate incipit, fœminis vero longiuſculum ſpacium eſt. Idem in lib. 18. Peſtem a milio & panico ſturnorum paſſerum ve agmina ſcito abigi quadam herba cuius nomen eſt ignorum, in quatuor angulis ſegetis defoſſa, mirum dictum vt auis omnino nulla intret. Ex libro de natura rerum. Paſſer in tectis habitat, gregatim ad paſtum volat, omnibus auibus calidior eſt, cito digerit quicquid glutit. Vnde corpus eius nequaquam cibo ſumpto impinguat, ſed tñ ſuſtentat. Stercus ēt eius calidiſſimum eſt qñ emittitur. Supra modum quoque luxurioſus eſt, & in furorem citius concitatus, ſed nulla mota diſcordiæ. Dicit Ariſtot. ꝙ mas tm̄ vno anno viuit, fœmina vero diutius, quod de paſſeribus orientis credimus, nam & illa nigredo de qua dicit ꝙ eſt in collo maſculi, non eſt in eis qui ſunt apud nos, ſin Europa, ſed alba quædā in genis macula nigredine notata, & hi in vita perſeuerāt hieme & æſtate, ſicut & eorum fœminæ. Aetas paſſeris apparet in roſtro, quia iuuenis habet illud tenerum, & circa fauces croceum. Senex vero durum & nigrū. In quibuſdam orbis partibus morbum caducum hæc auis patitur. Et hoc vt Ariſtoteles credit, quia ſemen iuſquiami comedit. Huius pulli cum euolare debent, vicini paſſeres eum eorum parentibus conatus ipſorum euolantium comitantur, vt imbecilles ſi neceſſe ſit plurium conſtipatione conforteantur. Ariſtot. Paſſer habet vocem ſibi appropriatam, ſicut & turtur. Paſcitur autem & vermibus, ſicut & aliæ multæ conſimiles auiculę. Accidit paſſeribus ſicut & coruis & hirundinibus ꝙ mutantur a nigredine aliquantulum tendentes ad albedinem. Viſus eſt aliqñ paſſer albus, & ſimiliter coruus. Paſſeres cinere confricantur & abluunt ſe ſicut & columbæ. Preterea paſſeres quidam ſicut & hirūdines pullificant incompletos pullos: faciūtq; pullos multos. Glo. ſuper Pſal. 123. paſſer aliquo ſtrepitū magnum faciente volat, ne laqueo venātiū capiatur. Vnde anima inquit noſtra ſicut paſſer, &c. Phiſiologus, paſſer eſt auis libidinoſa, ideoq; & a patreodo nomen ſortita, leuis, vaga, & aſtuta, fructibus humani laboris nociua, laqueos deprehēdit gnara, fertur autem nidum de facili mutare & columbæ nidum auferre. Actor. Paſſer eſt auicula valde circumſpecta in tectis habitat, & in altis locis in petre foramine nidificat. Mas nigredinem habet circa os, fœmina vero albedinem. Fertur autem hæc auis muſcas venari, & morbum caducum pati.

De Cibo & medicina ex paſſere. Cap. CXXI.

AVicenna. Paſſeres omnes malæ carnis ſunt, & omnia quidem oua, ſed præcipuè oua paſſerum in coitu faciunt augmentum. Razi. Caro paſſeris calidiſſima eſt, & luxuriam commouet. Plinius libr. 30. Cinis paſſerum ſarmentis crematorum duobus coclearibus in aqua mulſa, regio morbo reſiſtit. Ex libro de naturis rerum. Paſſer vt dictum eſt, omnibus auibus calidior. Vnde caro eius ſtiptica eſt & ſanguinis incentiua. Stercus eius, vt dictum eſt, calidiſſimum eſt qñ emittitur, ſed citiſſimè infrigidatur. Hali. Oua paſſerum augent venerem. Fimus eius a lentigine purgat faciem, ꝙ ſi cum hominis ſputo diſtemperetur, eoq; varices cathaplaſmentur extirpantur.

De Pauone. Cap. CXXII.

ISidorus. Pauo ſicut & grus & alię quædam volucres, a ſono vocis nomen habet. Ariſtoteles. Item pauo viuit annis 25. pullificat poſt triennium ſemel in anno tm̄ 12. oua vel minus, poſt trienniū quoq; pennæ eius colorātur, & producit eas cū prima arbore folia eijciente. Deinde naſcitur ei pluma cum primo incipiūt ſolliſicare. Plinius. Pauo laudatus expandit colores aduerſo maximè Sole, quia ſic fulgentius radiant, omneſq; in aceruum contrahit pennarum quos ſpectari gaudet oculos. Itē cauda annuis vicibus amiſſa cum foliis arborum, donec naſcatur alia, cum flore pudibundus ac mærens quærit latebram. Ab auctoribus autem non glorioſum tantū hoc animal traditur, ſed & maleuolum. Viuit annis 25. Colores incipit fundere in trimatu. Actor. Pauo ſerpentinum caput habet, infirmum & cryſtatū, vocem terribilem, carnes duras, pectus ſaphireum, caudam oculatam & longam, alas ſubruffas, pedes deformes, inceſſum ſimplicem, laudatus quidem caudam erigit, ſed viſis pedibus dimittit, qui eū caudā erigit, & poſteriora nudat. Phiſiologus. Pauo ſuſpenſo greſſu incitur, & quaſi furtiuè pennas eijcit cum prima arbore, & poſtea renaſcitur ei pluma cū arbores incipiunt fructificare. Ex libro de naturis rerum. Pauo eſt auis pulcherrima, & pulchritudinis amica. Collum habet longum & extentum eo loco ſaphireum, & pectus ſimiliter. In capite vero plumas deſuper inſtar coronæ, vel potius cryſtę, caudam quoq; longam & oculatam, qua cum laudatur extenta, ſi pedum deformitatē viderit, mox deponit. Sed & ſi a tacito ſpectetur, pennas omnes quas ſpectari gaudet contractis oculis abſcondit, a trimatu fundere colores gemmantes incipit, & tunc parit. Item nocte cū euigilauerit, ſeq; in tenebris conſtitutum intueri non poteſt, clamans pauide, ſuam pulchritudinem amiſiſſe ſe credit. Idem clamore ſuo ſerpētes deterret, & omnia animalia venenata depellit, nec de facili prope habitare audent vbi vox illius frequenter auditur. Paulo qñ altè aſcendit pluuiæ ſignum eſt. Huius oua ſi gallinis ſubijciantur pulli exeunt. Nonnulli pauones album colorem per totum habent, & tamen gemmantes oculi qui in cæteris auro vel ſaphiro diuerſis coloribus nitent, in his eliam albo ſplendore diſcernuntur ac reſplendent. Pauones etiam habent deſerta ſiluestres, ſed nequaquam in oitore colore vel cauda domeſticis ſimiles. Nec mirum ſi caudatum eius pondus natura creaſſet, potius videretur oneraſſe volantes, quam inexpertos honoraſſe gloriā volucres.

De Pauonum generatione. Cap. CXXIII.

ISidorus. Pauo, ſicut iam dictū eſt, pullificat poſt trienniū, ſemel in anno ponēs & cubans oua 12. tm̄ vel minus. Mas coit cum fœmina ſua etiam ſuper oua cubante, & plerunq; ſi angū-tur.

tur. Ideoq; ponuntur aliqñ ſub gallina ad cubandum. Ponuntur autem oua duo ibi, quia non poſſunt ab illis plus extrahere. Pauonis fœmina prima vice qua pulliſicat, facit oua octo, & q̃ſque facit vna vẽn. Et poſtquam poſuerit vnum ouum, ſtat duobus diebus aut tribus, & deinde ponit ſecundum. Palladius vbi ſupra. Pauones ab idibus Februarijs calere incipiunt, faba leuiter torrefacta in libidinem prouocantur, ſi eis quolibet quinto die tepida præbeatur. Cupidinem quoq; coeundi maſculus confitetur, quotiens circa ſe amictum caudæ gemmantis inuerint, & ſingularum capita occultatâ pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procurrens. Plinius. Pauo a trimatu parit primo anno vnum, aut alterum ouum, ſequenti quaterna, quinaue, cæteris duodena non amplius, intermittens binos dies ternos ve, pariter ter in anno ſi gallinis ſubijciantur incubanda, mares ea frangunt deſiderio incubantium. Qua propter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes. Et niſi molli ſtrato excepta franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt coniugibus. Cum ſingulæ aut binę fuere corrumpitur ſalacitate fœcunditas, partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius trigeſimo. Phiſiologus. Pauo ſuæ compariſ oua diſſipat & confringit, ſi ad illa accedere poſſit. Eſt enim inuidus teſte Ariſtotele, & prolem quoque propriam non dignatur agnoſcere, anteqaam in criſtam ſibi ſimilem ipſam veniſſe proſpexerit.

De Ipſius educatione. Cap. CXXIIII.

PAlladius libro. Pauones nutrire facillimum eſt, niſi fures illos aut animalia inimica timeantur, qui plerumq; vagari per agros ſponte ſe paſcunt, & pullos educunt, altiſſimaſq; arbores in noctem petunt. Vna his cura debetur, vt incubantes per agros fœminas, quæ hoc paſſim faciunt, a vulpe cuſtodiantur. Ideoq; in breuibus inſulis melioris ſortis nutriantur. Maſculi oua pullosq; ſuos velut alienigenas perſequuntur, antequam illis criſta eum inſignis naſcatur. Sed ſi oua pauonũ gallinis ſupponantur, excuſatæ matres ab incubatione tribus vicibus per annum fœtus edunt, primus partus quinq; ouorum, ſecundus quatuor, tertius trium vel duorum eſſe conſueuit. Sed electæ nutrices gallinæ debent eſſe, maioreſq; gallinas oportet eligere, cauſa ſuperius dicta. Oua quoq; pauonum gallinæ ſubiecta ſæpe manu oportet conuertere, quia vix hæc ipſa valebit facere. Natos autem ſi a pluribus ad vnam velis transferre, dicit Columella, vni nutrici 25. ſufficere, mihi vero videntur. 15. ſatis eſſe, primis diebus far ordei conſperſum pullis datur, poſtea caſeus recens adijcitur, ſed expreſſus, nam ſerum pullis nocet, locuſtæ quoque ablatis pedibus præbeantur, ita paſcendi ſunt vſq; ad ſextum menſem. Deinde ordeum poterit præberi, triceſimoquinto eñ die poſtquam nati ſunt, etiam in agrum tuto denet poſſunt, eomitante nutrice paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad villam, pituitæ vero cruditates his remedijs ſubmouendæ ſunt, quibus gallinæ curantur: maximum illis periculum eſt cum incipit criſta produci. Nam patiuntur languores infantium ſimilitudine, cum illis tumentis gingiuas dentaculi aperire nituntur.

De Virtute carnis eius. Cap. CXXV.

AVguſtinus de Ciuit. Dei lib. 21. Pauonis autem carni quis nõ Deus creator omnium dedit, vt non putreſceret etiam mortui. Hoc vtique cum auditum incredibile videretur, euenit vt apud Charthaginem hæc auis cocta nobis apponeretur. De cuius pectore pulparum quantum viſum eſt ſeruari iuſſimus, qđ poſt in dietum ſpacium quantum alia quæcunque caro putreſceret prolatum atque oblatum, nihil noſtrum offendit olfactũ. Item repoſitum poſt dies pluſquam 30 idem quod erat inuentũ eſt. Idemq; poſt annum, niſi quod aliquantum corpulentiæ ſiccioris & contractioris fuit. Idem in eodem. Cum ergo dicimus corpora damnatorum in gehenna ſic eſſe punienda, vt & ſine detrimento ardeant, & ſine interitu doleãt, homines infideles qui rõnem a nobis de talibus flagitant, ipſi de multis rebus mirabilibus, quæ nobis in promptu ſunt, rationem reddant, vt de carne non putreſcente pauonis, cum putrueſcit & Platonis. Iſidorus, pauonis ita caro tam dura vt putredinem vix ſentiat, nec facile coquatur, de quo quidam ſic ait. Miraris quotiens gemmantes explicat alas. Si potes hunc ſæuo tradere iure coquo. Phyſicus. Caro pauonis diu reluctatur putrefactioni, & inobedientiſſima eſt digeſtioni. Diaſcor. pauonis autem fel magnæ virtutis eſt, eiuſdem ſ. euius & perdicis, vel albi caponis, & leporis marini, ad effuſiones oculorum valet & ad caliginem aſpredinemq; palpebrarum. Hierony. contra Iouin. Fimus quoq; pauonis feruorem podagræ dicitur mitigare. Plinius lib. 29. Itaque fimum ſuum reſorbent pauones vtilitatibus hominum inuidentes.

De Pegaſo & pelarga. Cap. CXXVI.

IDem in lib. 8. Pegaſos vocant pennatos equos & cornibus armatos, quos Aethiopia inter alia multa monſtra generat. Ex libro de natura rerum. Pegaſus eſt animal magnum & horrendum in Aethyopia formam equi habens, & alas vt aquila. Sed multo maiores, caput cornibus armatum. Adeoq; monſtruoſum, vt ipſo cuncta ferè animantia terreat. Cumque ſit grauiu corpore, alarũ adiutus remedio, fuga mirabili pronus currit, quã peruolet, & aere colliſo virtute pennarum ad inſtar turbinis vẽtos impellit. Eſcas multas deuorat, & inquiete mouetur. Infeſtus eſt animalibus, & homini maximè. Papias. Pegaſus eſt auis quæ auriculas equi habet, pegaſus quoq; dicitur bellorophontis equus, cuius velocitate chimæra dicitur interempta. Hinc pegaſeus fons muſis dicatus quem pede fecit pegaſus. Pegaſum & fingunt pagani equum fuiſſe, qui de Bellorofonte pennis volaſſe, hic de ſanguine Gorgonis natus fuiſſe fertur. Plinius libro 10. Pegaſos æquino capite volucres, & griphes auritos roſtri aduncitate fabuloſos reor, illos in Scythia, hos in Aethiopia. Ambroſius. Pelargos ciconia dicitur, cuius vocabulo gratiarum relatio quam parenti reddit, nominatur. Actor. Ciconiæ ſiquidẽ, vt ſuperius dictum eſt, quantum temporis impenderint fœtibus educandis, tantum & ipſæ inuicem aluntur a pullis ſuis.

De Pellicano. Cap. CXXVII.

ISidorus. Pellicanus eſt auis Aegyptia, habitãs in ſolitudine Nili fluminis, vnde & nomen ſumpſit. Nam Canapos Aegyptus dr̃. Fertur eam occidere natos ſuos, eoſq; per triduum lugere, deinde ſeipſam vulnerare, & aſperſione ſanguinis ſui filios viuificare. Phiſiologus. Pellicanus amator eſt filiorum nimis, qui cum cæperint creſcere percutiunt parentes in faciem. At illi irati repercutiunt eos & occidunt, & per triduum lugent. Tertia die mater eorum percutiens coſtam ſuam, & aperiens latus ſuum, incumbit ſuper pullos & effundens ſanguinem ſuum ſuper corpora eorum ſuſcitat eos a morte. Huius duo ſunt genera. Vnum in aqua habitans, & eſca eius piſces ſunt. Aliud in ſolitudine, & eſca eius animalia venenata, id eſt lacertæ, ſerpentes, crocodili. Et vocantur onocrotali, id eſt roſtra longa habentes. Actor. De onocrotalo iam dictum eſt ſuperius, de quo tñ varia eſt opinio. Ex libro de naturis rerum. Pellicanus dicitur quaſi pellem habens canam, id eſt plumas albas. In Aegypto circa Nilum habitat, & lacte crocodili viuit, quod vtique beſtia præ omnia mammillarum abundantia in aliquo paluſtri loco in magna quantitate eijcit. Vnde & crocodilum libenter pellicanus ſequitur. Hęc auis macie ſemper afficitur, & quicquid glutit cito digerit, quia venter eius nullum habet diuerticulum quo teneat cibum, ſolum enim viſceris habet ductum, qui ab introitu oris vſq; ad ſecreta naturæ pertingit, pullos ſuos ſanguine lateris ſui viuificat, cum eos propter importunitatem ſuam occiderit, vel a ſerpente qui eis inſidiatur, interemptos inuenerit. Poſt ſanguinis autem effuſionem adeo debilitatur, vt exire de nido non valeat, ſed eius pulli pro cibatione eius & ſua extra compelluntur. Quidam tñ eorum ſegnes exire nolunt, & pereũt. Quidam autem ſeipſos quidem paſcunt, ſed matrem penitus negligunt. Quod cum illa poſt conualeſcentiam viderit, pios filios nutrit, impios autem abijcit & contemnit. Ariſtot. Pellicanus eſt auis ſic dicta, eo q̃ pellis eius tractata canere videatur, hoc dum pullis applaudit, illi oculos ei eruere moliuntur, ideo ipſos occidit. At illa non modico dolore affecta, ſeipſam poſtea veſte plumarum exuit, & roſtro latus aperit, ſeq; ſanguinis ſui prodiga cruentat, quo pulli eius perfuſi reuiuiſcunt. Hæc auis macilenta eſt, quoniam vt dicitur tenſo per viſcera inteſtino, quicquid eſcarum accipit, ſine aliqua decoctione tranſmittur. Indeq; fit vt adipe proprio minime farciatur, quæ paruiſſimo ſucco reficitur non congregatim, ſed ſolitariè volat.

De Perdice. Cap. CXXVIII.

ISidorus. Perdix de voce habet nomen, auis doloſa & immunda. Nam maſculus in maſculum inſurgit, & obliuiſcitur ſexum libido præceps. Solinus, perdices ſanè cum vbique ſint liberę vt aues vniuerſæ, in Boetia non ſunt. Non. o. cum volant, ſui iuris ſunt, ſed in ipſo aere metas habent, quas tranſire non audeant, nec in atticum ſolum tranſmeant. Plinius lib. 8 perdices ficus & palumbes & graculi ac merulæ lauri folio annuum faſtidium purgant. Idem in li. 11. In Paflagonia bina perdicibus ſunt corda, perdices non pingueſcunt ſicut nec lepores, his animo pugnam vna eſt. Actor, perdix prope terram volat, quę etſi in multis ſit aſtuta, in hoc dr̃ eſſe fatua, q̃ ſi vbi poſſit caput abſcondere, credat ſe totã latere, & cũ ipſa nemine videat, putat quoq; neminẽ ſe videre. In hoc quoq; q̃ alienos pullos fouet & nutrit, cũ eos eius amiſſura ſit. Vnde Propheta Hiere. de illa in parabola dicit. Perdix fouit, q̃ nõ peperit, fecit diuitias & nõ in iudicio. In dimidio dierum ſuorum derelinquet eas & in nouiſſimo erit inſipiens. Phiſiologus, perdix oua perdit, ſed eius mos eſt ouorum perditorũ dãmna reſarcire alterius matris oua ſurripiendo. Ex libro de naturis rerum. Perdix eſt auis doloſa & luxurioſa, maſculis pro fœminis dimicantibus, victi calcantur a victoribus coitu. De nocte conuerſis poſterioribus perdices ſedent, & libidinis tempore linguis ad inuicem extenſis præ deſiderio

ſiderio coitus æſtuant. Cum autem in gurguſtio retiali ab aucupe capiuntur, vna aliã ſequitur, nec diſcernit miſera ſequens vel retractat periculum iam captiuæ, ſociarum deluſa conſortio.

De Perdicum incubatione. Cap. CXXIX.

SOlinus. Perdices nidos cõtinuant munitione ſolerti, ſpineis .n. fructibus recepius ſuos veſtiunt, vt animalia quæ infeſtat arceantur aſperis ſurculorum aculeis, ouis ſtragulum puluis eſt, atque clanculo reuertantur, ne iudicium loci conuerſatio frequens faciat, plerumque fœminæ transferunt partus, vt mares fallant, qui eos ſæpiſſime affligunt impatientius adulantes, dimicatur circa connubium, victosq; credunt fœminarum vice ſuſtinere venerem. Ipſas libido ſic agitat, vt ſi ventus a maſculis flauerit, fiant prægnantes odore. Tunc ſi quis hominum vbi incubant propinquauerit, egreſſæ matres venientibus ſe ſe ſponte offerunt, & ſimulata debilitate pedum, vel alarum, quaſi ſtatim capi poſſint, greſſus fingunt tardiores, hoc mendacio ſollicitant obuios, & eludunt, quoad profecti longius a nidis reuocentur, nec in pullis ſtudium ſegnius ad cauendum. Cum enim viſos ſe præſenſerint reſupinati glebulas pedibus attollunt, quarum obtentu tam callidè proteguntur, vt lateãt depræhenſi. Plin lib. 10. Perdices ſpinæ frutice ſic muniunt receptaculum, vt contra feras abundè valeant. perdices ouis ſtragulum molle puluere cõtumulant, nec in quo loco pepererint incubant, ſed alio trãſferũt. neve cui frequentior cõuerſatio ſuſpecta ſit. Illæ quidem & maritos ſuos fallunt, quia libidinis intemperãtia frangant earum oua, ne cubando detineantur: tunc inter ſe pugnant mares deſiderio fœminarum, victum aiunt pati venerem. Trogus inquit. Capiuntur quoq; pugnacitate eiuſdem libidinis contra aucupis indicem exeũte in prælium duce totius gregis, capto eo procedit alter, ac ſubinde ſinguli. Rurſus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupem exeunte fœmina, vt rixando abigat eum: nec in animali alio par opus libidinis. Si contra mares fœminæ ſteterint, aura ab his flante prægnantes fiunt, hiantes aũt exerta lingua per id tempus æſtuãt, concipiuntq; ſuperuolantium afflatu, ſæpe voce tm̃ audita maſculi. Adeoq; vincit libido & fœtus charitatem, vt illa furtim, & in occulto incubans cum ſit fœmina, aucupe accedente ad marem recauat, reuocetq; & vltro præbeat ſe libidini. Perdix in coitu rabie tanta fertur, vt in capite aucupantium frequenter cęcę metu ſedeant. Si ad nidum is cœperit accedere, procurrit ad pedes eius fœta prægrauẽ aut delumbem ſeſe ſimulans, ſubitoq; in procurſu, aut breui aliquo volatu cadit fracta, aut ala, aut pedibus, aut procurrit iterũ iam prehẽſurum effugiens ſpe fruſtrans, donec in diuerſum abducat a nidis, eadem iam pauore libera, maternaq; vacans cura, in ſulco reſupina gleba terræ ſe operit pedibus apprehenſa, perdicum vita durare æſtimatur ad annos 16. Perdices non tranſuolant Bœotiæ fines in attica. Ambroſius. Perdix eſt auis aſtuta, quæ alterius perdicis oua diripit, corpore ſuo fouet, ſed fraudis ſuę fructum habere non poteſt, quia cum pullos ſuos eduxerit, eos amittit, vbi enim vocem illius audierint quæ oua generauit, relicta ea ad illam ſe naturali quodam munere, & amore conferunt, q̃ veram ſibi matrem cognoſcunt. Ariſt. pdix ſi fuerit prope marem, & flauerit ventus impręgnatur. In coitu facit odorem fœtidum. Ad modum vero gallinæ ſuper oua cubat, & ſuper pullos, & colligit eos ſub alis. Ex lib de na. re. Perdicũ mater volat in circuitu venatorum quouſq; pulli ſui fugiant, & poſt fugam eorũ fugit ipſa, tũcq; vocat eos ſecura, &c.

De cibo ac medicina ex perdice. Cap. CXXX.

PErdicum carnes p̃ cæteris auibus ſilueſtribus ſaniſſimę ſunt. Huius anis pectus cum ſuperioribus ſunt valde ſapida, inferiora vero nõ ita. Perdix teſtante Plinio non pingueſcit. Fel eius cum melle æquo põdere prodeſt ad oculorum claritatem. Dyaſcorides. Fel perdicis eiuſdem virtutis eſt cuius, & panonia, vnde valent ad effuſionem oculorum, & ad caliginem aſpredinemq; palpebrarum. Hali. Epar quoq; perdicis ſiccatum diligẽter tritum ac bibitum epilenſiæ prodeſt. Plinius lib. 29. Oculis contuſis valet perdicis fel cum ęquo pondere mellis. Per ſe quoque valet ad oculorum claritatem, quod in argentea pixide ſeruare iubent. Oua etiam perdicum in ęreo vaſe decocta cum melle vlceribus oculorum, & glaucomatibus medentur. Sanguis perdicis eximiè prodeſt oculis cruore ſuffuſis. Idem in lib. 30. Ius perdicum recreat ſtomachum. Morbo etiam regio reſiſtit cerebrum perdicis in tribus vini cyatis.

De pica. Cap. CXXXI.

ISidorus. Pica dicitur quaſi poetica, eo q; verba in diſcrimine vocis, vt homo exprimat, per ramos enim arborum pendula importuna garrulitate ſonat, & ſonum humanæ vocis imitatur. De qua congrue quidam ait. Pica loquax circa Dominum te voce ſaluto. Si me non videas, eſſe negabis auem. Phiſiologus. Pica garrula breuitatem alarum cauda longiore recompenſat, nidum ſuum cum duobus foraminibus cõſtruit, per quorum vnum intrat, p alterum caudam emittit. In hoc autem cõmendabilis, q; curiæ vel horto in quo nidificat, proſpicit indemnitati, & inſidias latitantium multo clamore prodit, ita vt a propoſito reuocentur inſelici. Plinius lib. 10. Picarum genera quæ longa cauda inſignes appellantur variæ, proprium eſt his omnibus annis caluefcere, cum ſeruntur rapæ, expreſſior autem eſt loquacitas certo generi picarum. Adamant verba quæ loquuntur. Nec diſcunt tantum ſed diligunt, meditantesq; intra ſemet curã atq; cogitatione intentionem non occultent. Conſtant emori victas difficultate verbi. Ac niſi ſubinde eadem audiũt, memoria falli, quærentesq; mirum in modum hilarari, ſi interim audierint id verbum. Nec vulgaris his forma, quamuis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verum addiſcere alias negant poſſe quàm quæ ex genere earum ſunt, quæ veſcuntur glande; Et inter eas facilius quibus quini digiti ſunt in pedibus, latiores his ſunt linguæ omnibus, quæ in ſuo genere ſermonem humanum imitantur, quamquam id in omnibus pcoè contingat auibus loquentibus: pica nouenos parit. Cumq; diligentius nidum ab homine viſum ſenſerit, aliò oua transfgerit. Ex lib. de nat. rer. Pica eſt auis calidiſſima alba & nigra varietate diſtincta, linguam habens latiorem, qua ſermonem imitatur humanũ. Nidum ſuum inter loca ſpinoſa conſtruit, eumq; terra interius, & ſpinis exterius in circuitu ſubtus ac deſuper diligentiſſimè ſepit, & munit. Artiſſimũ vero iſta foramen per quod ingrediatur in latere relinquit, & hoc eo loco quo nidus inacceſſibilior eſt, quẽ cũ ab hoĩe viſum ſenſerit, oua trãsfert aliò cõmoditate digitorũ iuuãte. Cumq; laqueo ſe nouerit dep̃hẽſam, toto corpe quieta eſt, ſolo roſtro niſu laqueũ aperire laborans, nec vſq; ad extremã deſperationẽ reliqua parte corporis mouet. Carnes pullorũ eius ad acumẽ oculorum mãdidãr, q cũ niſi prius excoriati fuerint, facilè coctioni nõ cedũt.

De pico, & pigargo. Cap. CXXXII.

ISid. Picus a pico Saturni filio nomen ſumpſit, qui eo in auſpicijs vtebatur: ferunt .n. hanc auẽ quiddam habere diuinum illo indicio, q; in quacũq; arbore nidificauerit clauũ, vel quicquid aliud fixũ eſt hærere diu non põt. qin ſtatim cadit, vbi illa inſederit. Pli. vbi ſup. Picus martius eſt auis parua vncorum vnguiũ in auſpicijs magna, pullos educat in cauis arborum ſolus. Adactus cauernis eos a paſtore cuneus admota quadam ab his herba elabi creditur vulgo: veſcuntur in hoc genere glande pomisq; multi. Hæc auis in agro tarentino negatur eſſe. picorum aliquis ſuſpenditur in ſurculo pramis in ramis cyati modo, vt nulla quadrupes poſſit accedere. Idem in lib. 11. Dedit & pico natura cryſtã plicabilem per medium caput a roſtro reſidentem. Ex lib. de na. re. picus martius eſt auis paruus, adũcos vngues hñs, & arbores roſtro penetrans. Cumq; ſupinus corticẽ arboris percutit ſubeſſe pabulum intelligit, pullos in arboribus cauis educat. In quaſcũ ſagittam, vel aliud tale quis miſerit, picus admota quadã herba ſtatim ejicit quantalibet vi ingeſtũ ſit. Ex eorũ gñe plures nigri ſunt, vt merula, crocei, vt orioli. Sed illi ſpecioſiores ac maiores, qui ſunt in vertice ruffi, in pectore crocei, circa collum virides, in alis cerulei, in cauda chorufci. Picus in agro tarẽtino negatur viuere. Huic proprium eſt ſemel in anno caluefcere, eo. ſ. tempore quo rapa ſeminatur. De hac aue quidam vr̃ verſum dixiſſe. Parua loquax volueris, Dñm te voce ſaluto. Si me non videas, eſſe negabis auem. Pigargus eſt ſecũdum genus aquilæ ſecundum Plinium, de quo dictum eſt ſuperius.

De platea, & pluuiali. Cap. CXXXIII.

PLinius lib. 10. Platea eſt auis quæ ad aues in mari pro præda ſe mergẽtes aduolat, eorumq; capita morſu corripit, donec capturam extorqueat, eadem cum deuorãtis ſe conchis impleuit, calore ventris coctas euomit, atq; ita ex his eſculenta excerans teſtas legit. Ex lib. de nat. rer. Pluuialis eſt auis prope ad magnitudinem perdicis, varijs pennis ornata croceo, & albo nigroq; diſtincta, aere ſolo viuere dĩ, huius argumentum eſt q; licet pingueſcat, nihil tamen vnquã in eius viſceribus inueniri poteſt. Baculos plumbatos habent aucupes, quos altius in aere iactantes deterrent aues, eaſq; in imo volare cogentes, recta ſuper terram tendunt, ac fugitantes capiunt.

De porphirione. Cap. CXXXIIII.

POrphirio eſt auis contra modum aliarum vnum pedem habens latum ad natandum, alium vero fiſſum ad ambulandum. In quo notatur q; vtroq; elemento gaudet, & in aqua natans vt anſeres, & in terra ambulans vt perdices. Hic ſolus præter pſitachum pede ſuo inſtar manus aquam ſuſcipiens ad roſtrum defert & potat, ſeq; humano modo cibat, quia cum omni cibo, & cum ſolo morſu oportet vt bibat. Virtutem .n. appetitiuã habet debilem natũr in attrahendo cibum, & ſibi incorporãdo: huius gñis laudatiſſimi ſunt, qui roſtrũ habẽt magnũ, & crura plõga. Actor. Porphirio vt fertur idẽ eſt qd pellicanus. Vnde in Deut. vbi ſcm̃ Hieronymi tranſlationẽ inter aues immũdas Por

phitin comedi prohibetur, iuxta 70. interpretes pellicanus ponitur. Plin. Bibũt aues ſuctu cæteræ, ſed ex his quibus lõga ſunt colla intermittentes capite reſupinato quaſi infundẽtes ſibi, ſolas Porphirio morſa bibit. Idem ea proprio genere oẽm cibum aqua ſubinde tingẽs. Deinde pede ad roſtrũ veluti manu afferẽs: laudatiſſimi ſunt I Comagene. Roſtra his & p̃lõga crura rubẽt. Baleares & inſulæ nobiliorẽ ſupra dicto Porſirionem mittunt.

De Pſitaco. Cap. CXXXV.

ISido. Pſitacus in Indiæ littoribus gignitur colore viridi, torque puniceo, grãdi lingua, & cæteris auibus latiore, vnde & articulata verba exprimit, ita vt ſi eam non videris, hoĩem locutũ putes. Ex natura autem ſalutat dicẽs aue, vel kere, cætera nomina inſtitutione diſcit, hinc eſt illud. Pſitacus a vobis aliorũ nomina diſcã. Hoc didici per me dicere, Cæſar aue. Solinus. Sola India pſitacum autem mittit cui roſtri tanta duritia eſt, vt cũ e ſublime præcipitatur in ſaxã, niſi ſe neis excipiat. Caput vero valent, vt ſi quando ad diſcendum plagis admonendus ſit, Nam pſitacus ſtudet q̃ vt homines loquatur, claua ſaltem ferrea verberandus ſit. Inter nobiles vero & plebeos diſcretionem digitorum facit numerus, nã qui præſtãt quinos in pedibus habent digitos, cæteri ternos. Hæc auis cũ in pullo eſt, atq; inter alterum ætatis ſuæ annũ, quæ monſtrantur & diſcit velocius, & retinet tenacius, paulo ſenior & obliuioſus eſt & indocilis. Plin. lib. 10. Super omnia humanas voces reddũt pſitaci, & quidẽ ſermocinantes. India autem hanc mittit. Pſitacus eſt toto corpore viridis, torque tñ miniaco in ceruice diſtincta. Imperatores ſalutat, & q̃ accipit verba pronunciat, in vino præcipua laſciua. Capiti eius duritia eadẽ, q̃ roſtro: cũ loqui diſcit verberatur ferreo radio, aliter ictus nõ ſentit. Cum deuolat, roſtro ſe excipit, illi nititur, ac leuiorem ſe ita pedũ infirmitati facit. Idem in lib. 11. Itaq; capitis oſſa pſitacis ſunt duriſſima. Ex lib de nat. re. Pſitacus aquas alias quocunq; modo patitur, ſed pluuia moritur. Iccirco in montibus Gelboe nidificare fertur, quia raro, vel nunq̃ ibi pluit. Caudam ſuã ſummo ſtudio cuſtodit, pẽnasq; roſtro ſuo frequentius extergit. Auis eſt luxurioſa nimiũ, bibitq; vinũ, ſemetipſam pede cibat, & illo ori ſuo defert eſcas, ſicut homo manu. Phiſiologus. Pſitacus qui vulgo papagabio, i. principalis ſeu nobilis gambio dr̃, oras ſiue indicas habitat oras Monte quoq; Gelboe libenter inhabitat pp eius ſiccitatem, quia multa humiditate ſuperabundante in cute moritur, aliquãtulum ſimilis eſt obelo, & falconi. Virides habens plumas, pectus rotundum, roſtrum aduncum, tantæ fortitudinis, vt caueam ſuam niſi ex virgis ferreis frangat, hominis vocem imitatur. Miræ quoq; calliditatis eſt in excitando riſum. Homines etiam oſculari domeſticos conſueuit, admoto ſpeculo propria forma deluditur, & nunc gaudenti, nunc dolenti ſimilis efficitur. In aſpectu quoq; virgineo multum delectatur, & cum vino inebriatur.

De regulo. Cap. CXXXVI.

EX lib. de nat. re. Regulus qui, & parra quaſi auis parua dr̃, multa eſt in prole, & garritu. Condixerant aliqñ aues inter ſe, ſicut fabula refert vt illa pro rege haberetur, quæ ſublimi volatu omnes alias vinceret. Cumq; parra ſub aquilæ aſcella latitante, aquila omnes aues cæteras tranſcenderet, exiliens parra, inſedit aquilæ capiti, & inde ſe eſſe victricem aſſeruit. Fertur autem q̃ eius corpus veru infixum, & ſeipſum in veru gyrat, etiam poſt ſua quaſi regiæ non immemor nobilitatis.

De ſeleucide ac ſtrige, & ſtrophilo. Cap. CXXXVII.

PLinius lib. 10. Seleucides aues vocantur, quarum aduentum precibus impetrant incolæ Caſini montis, fruges eorum locuſtis vaſtantibus, nec vnde veniant, quo ve abeant, compertum eſt, aliis nunquam conſpectis, niſi cum earum præſidio indigetur. Actor. Idem infra una de ſeleucide iuxta librum de natura rerum dicetur, ex quo vitium ſcriptoris ex altera parte eſſe videtur. Iſidorus. Strix eſt nocturna auis, habens nomen de ſono vocis, qñ enim clamat ſtridet. De qua Lucanus. Quid trepidus bubo, quid ſtrix nocturna queruntur. Hæc auis vulgo dr̃ ama, vel amatrix, ab amando paruulos, vnde & lac fertur præbere naſcẽtibus. Actor. Nota hoc nomen ſtrix æquiuocum eſt ad auem illam, de qua dictum eſt, & ad beſtiam herinacio ſimilem, de qua dicetur inferius loco ſuo. Solinus. Strophilos eſt auis paruula, quæ dum eſcas affectat ex crocodili palatum ſcalpit, ac leniſſum ſcalpurigine blandiente, aditum ſibi vſq; in fauces eius facit. Quod conſpicatus ichneumon, beluam penetrat, populatusq; viſceribus eroſa ex aluo exit.

De ſtrutione. Cap. CXXXVIII.

ISidorus. Strutio Græco nomine dr̃, eo q̃ animal in ſimilitudinem auis pennas habere videatur. De terra tamen altius nõ eleuatur. Oua ſua fouere negligit, ſed proiecta tãmodo fotu puluëris animantur. Vnde Dominus ad Iob. Tu forſitan in puluere calefacies ea. Hæc a quibuſdam aſida vocatur. Phiſiologus. Strutio ſiue aſida pennas habet, ſed non volat, ſicut aues cæteræ, pedes habet ſimiles camelo, & ideo Græcè cameleon dicitur, hæc non ponit oua, donec oriatur ſtella vergilia nomine, quæ oritur circa menſem Iunium. qñ æſtas eſt, tunc eleuans oculos in cœlũ, & videns eam aſcendiſſe, fodit in terram, & ponit oua ſua, & operit ea ſabulo, ſtatimq; aſcendens obliuiſcitur ea. Eſt enim animal obliuioſum, nec vltra redit ad ea, ſed quod eis factura erat, calore corporis ſedens ſuper ea, hoc eis aeris temperies præſtare videt. Nam æſtate calefacta arena excoquit oua, vt educat pullos. Actor. Strutio aliqñ quidẽ alas erigit, ſed volare nequit, eſt enim ingens corpore, rara in plumis. Habet autem alas ſimiles herodij & accipitris, ferrum vero comedit. Ariſtoteles. De ſtrutione eſt opinio, q̃ non eſt de genere auium propter diuerſitatem ſuæ creationis, partim enim quadrupedibus aſſimilatur, partim auibus. Non habet alas, ſed figuras alarum, quæ volatui non conueniunt, quia non ſunt tenues vt pili, ſed ſicut quadrupedes: habet palpebras ſuperiores, & in eis pilos, habet alteram plumam multam in inferiori parte corporis, & duos pedes vt auis, ſed vngulam fiſſam vt quadrupes. Eſt enim magni corporis, cum auium corpora neceſſe ſit eſſe parua, alioquin volare non poſſunt. Tres habet digitos in vtroq; pede propter alas, & propter pondus. Cumq; ſit ponderoſi corporis, & non boni volatus, multam habet ſuperfluitatem, multumque coit, ſicut & gallina, & perdix.

De eadem. Cap. CXXXIX.

EX lib. de nat. rer. Strutio eſt auis penè beſtialis generis. Hẽt .n. pennas, ſed nunquam eis vtitur in volatu, alas habet tenues, & plumas velut pilos. In eundo alas erigit, adeoq; in terra currit, vt equos celeritate præcedat. Habet autem vngulas biſulcas ad comprehendendos lapides, quos emittit in fuga cõtra inſequẽtes: ferrum comedit, & digerit, quia calidiſſimæ naturæ eſt, & equum naturaliter odit, & miro modo perſequitur. Equus ẽt illam in tñ odit ac timet, q̃ eã videre non audet. Oſſiculum paruum ſub alis hẽt, quo ſe in latere pungit, & agitat, qñ prouocatur ad iram. In pectore vero magnum os & latum, ad protectionem magni corporis ſibi creatum. Porro ſtoliditas ei tanta eſt, vt cum frutice collum occultauerit, reliquam corporis latitudinem latere credat. Naſcẽ aũt caleſcit, & ita plumas exuit, vt & nudus ferè remaneat. Sed corium hẽt fortiſſimũ, quo implumis protegitur ab importunitate frigoris. Corpus hẽt ferè ad magnitudinẽ aſini, ſtatura mediocris. Oua quoque eius adeo magna ſunt, vt ea tranſuerſo ſecta vaſa fiant ad bibẽdum pro amplitudine ſua. Phiſiologus. Strutio ſolo viſu ita fouet oua ſua in arena recondita, vt ex eis pulli egrediantur in lucem. Hæc inter aues cæteras duos tñ digitos continet, ad modum vngulatum arietis, ita q̃ de concauitate pedis ſui ſubtus quaſi de funda proijcit lapides ſuper hoĩem. Ferunt ẽt oculo vno intueri cœlum, & altero terram. Razi. Cor ſtrutionis omnibus contrarijs iudicatur.

De ſtrutiocamelo, & ſturno. Cap. CXL.

PLin. Strutiocameli Aphrici, vel Aethiopici aues ſunt grandiſſimæ, & penè beſtiarum generis, altitudinem equitis inſidentis equo excedunt, celeritate vincunt, ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent, cætero non ſunt volucres, nec a terra tolluntur. Vngulæ his ceruinis ſimiles, quibus dimicant biſulcæ, & comprehendendis lapidibus vtiles. Quos in fuga contra inſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi ſine delectu deuorata mira natura. Sed non minus ſtoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine cum colla frutice occultauerint latere ſeſe exiſtimantium: præmia ex his oua pp amplitudinem pro quibuſdam habita vaſis, conosq; bellicos, & galeas ornantes pennæ. Actor. Vẽ eſſe ſtrutiocamelus ſpecies ſtrutionis, vel ipſum & genus, ſic appellari, quia ſicut dictum eſt ſupra pedes habet ſimiles pedibus cameli. Calueſcit aũt vt dicit Pli. li. 10. ſtrutiocamelus. Ex lib. de nat. ret. Sturni ſunt aues paruæ ad volandum catenatæ fuſco nitentes colore. Cateruatim volant, & quodã orbe circũagitur omnibus in medium tendentibus, & hoc pp accipitres qui eis inſidiantur. Veſpere quidẽ aggregantur, ẽt immenſis turbis cõmurmurant, nocte ſilent, aurora rubẽte tantum exertãt. Demũ vero diuiſæ per turmas ad cibum volant. Plin. Eſt aũt, & ſturnus ex auibus loquentibus, vnde & Cæſares iuuenes habebãt ſturnum loquentem. Razi. Sturnæ, vel ſturni caro groſſior eſt quam pulli vel columbæ. Venerem ſtringit, & multum nutrit.

De Tarda & tragopa. Cap. CXLI.

ISidorus. Tarda apud nos dr̃, eo q̃ tardo, & graui volatu detenta, nequaquã vt cæteræ volucres, velocitate pennarum attollitur, Græcè aũt grandipes vocatur. Auic. Oua auis tardæ, ſm quod dr̃, ſunt tinctura bona. Experitur hora quæ præparata ſunt ad illud cum filo lanæ in eis penetrante. Idem ſtercus auis tardæ confert impetigini. Ex libro de natura rerum. Tragopales eſt auis in Aethyopia ferruginei coloris, maior quam Aquila. Capiti habet vt ſatiux, excepto q̃ in eo cornua hẽt vt aries. Vnde illud armatum profert aduerſus omnes aues ſibi cõtraſtãtes.

tes. Solinus. Tragopa eſt auis maior Aquilis, cornibus arietinis præferens caput armatum.

De Turdela & turdo. Cap. CXLII.

ISido. Turdela quaſi minor turdus dr̃, cuius ſtercore viſcum generari putatur. Turdi aũt a tarditate vocati ſunt, hiemis enim confinio ſe referunt. Ex libro de natu. rer. Turdi ſunt aues paruæ quidem corpore, ſed prudentia magnæ. In cacuminibus arborũ luto nidos ędificant, & penè concatim, i. continuè poſt coitum generãt, & mirũ quia 10. diebus oua in vtero maturescunt, & poſt ea pariunt. Plin. lib. 10. At abeunt & turdi in vicina. Sed hi plumã non amittunt, nec occultãtur niſi ſpe cibi quo hibernũ pabulũ petũt. Itaq; in Germania hieme turdi maximè cernunt. Et ſũt aues trimeſtres ſicut & turtures, his color ęſtate circa collũ vari⁹, hieme cõcolor. In cacuminib. arborũ luto nidificãtes penè cõcatim in ſeceſſu gñant. Agripina cõiũx Claudij Cęſaris turdũ habuit, ꝙ nũq̃ ante, ſermonẽ hoĩm imitãtẽ. Pall. Turdi nutriendi ſunt in cubiculo, ita ꝙ includantur illæſi ac recenter capti, miſſis aliquibus ante nutritis, quorũ ſocietate ad cibos ipſos capiendos pauidam nouæ captiuitatis mæſtitudinẽ conſolentur. Sit aũt locus mundus ac lucidus, & vndiq; leuigatus, in quo tranſuerſæ figantur perticæ, quibus poſſunt poſt inclusum volatum ſedere. Rami quoq; virides ſæpe mutentur. Caricę mixtę miſtis pollinibus prębeantur, myrti ẽt, ſi facultas eſt, lẽtiſci oleaſtri edera ſemina interdũ ad excludenda faſtidia, maximèq; aqua tribuatur munda. Turdi nãq; ſi alẽdo ſaginentur, & voluptatẽ cibi & redditum maximũ præſtant, patriate beneficiũ miniſtrante luxuria. Auicenna. Turdorum ſtercus comedentium rizi confert panno & morphææ & etiam impetigini.

De Turture. Cap. CXLIII.

ISidor. Turtur a voce nominatur, auis pudica, ſemperq; in montiũ iugis & in deſertis cõmorãs. Tecta. n. hoĩum & conuerſationem fugit, & commoratur in ſiluis. Quæ ẽt hieme deplumata in truncis arborũ concaua habitare perhibetur, cuius econtrario columba, humana hoſpitia diligit, domorũ ſemper blanda habitatrix. Ambro. Turtur eſt auis pudica, q̃ vbi coniugalis proprij fuerit amiſſione viduata, coniunctionẽ iterare recuſat, ne iura pudoris, aut cõplaciti viri fędera reſoluat. & primus amor eam decipiens plus doloris ex morte, quàm ſuauitatis ex charitate dilecti generat. Diſcite ergo mulieres quanta ſit viduitatis gratia, q̃ ẽt in auibus pdicatur. Turtur. n. neſcit primam fidẽ irritam facere, quia prima connubij ſorte amiſſa nouit caſtimoniam ſeruare. Hæc auis in nido ſuo folia ſquillæ ſuperiacit, ne pullos ſuos lupus incurſet. Nouit. n. ꝙ huiuſ folia lupi fugere conſueuerunt. Ex lib. de natu. rer. Turtur ſocium diligit, eoq́, mortuo vel capto, incedẽs ſolitariè, ſiccis arborũ ramis inſidẽs, gemẽs ac triſtis, nulli auiũ eſt infeſta, ſed ad oĩum infeſtationes patientiſſima. In locis tutiſſimis & delectabiliſſimis habitat, per totũ hiemem in concauis arboribus implumis iacet, verè aũt producitur: multæ quidem earum terras calidas hieme petunt, & multæ remanent, ſi locũ habeant ſoli oppoſitũ ad quieſcendum aptum. Aliqñ ita debiles ſunt naturaliter, vt manu capi poſſint. Oua ſæpe terna pariunt, ſed nũquã pluſquã duos educãt, ſimiliter & palumbi. Turtur viuit in vetebis & ſæpe ter. Sed hoc qñ vnum par eorum corruptum fuerit, aut caſu perierit. Solaq; aorum pullos ſuos de nocte paſcit, huius alæ dextrę ſanguis medicinalis eſt immiſſus oculis.

De Eodem. Cap. CXLIIII.

PHiſiologus. Turtur ſola æſtate pingueſcit, auſtro flante nõ bene volare põt propter ponderoſitatem corporis, quia vẽtus ille humidus eſt & ponderoſus. Ideoq; volando fatigãtur ab illo vento, & pp fatigationem non vociferant, atq; tunc a venatoribus de facili capiuntur. Cumq́; mouẽtur ab auſtro ad Aquilonem non habent rectorem, cum econuerſo habeãt. Turtur & columba ſm Ariſt. & Pliniũ hoc habent propriũ, ꝙ non erigũt caput qñ potant quouſq; illis ſufficiat. Ariſt. Turtures fructu viuit ſicut & palumbus, palũbus aũt ſemper apparet, turtur autẽ nõ. Maſculi quidem auium vniuerſaliter viuunt plus, quàm fœminæ. Maſculi tñ turturum, vt dr̃ prius quam fœminæ moriuntur, qđ ex illis cognitum eſt, qui in domibus creantur. Teſticuli auium tempore coitus magnificantur, & hoc præcipuè apparet in perdicibus & turturibus. Turtur habet vocem ſibi appropriatam, non apparet niſi in æſtate, hieme namq; manet in nido, vel latet in cauernis arborum, vel ad loca calida ſe tráſfert. Aeſtate vero ad loca frigida. Sępe quoq; remanent hieme in locis ſuis, cum habuerint loca in quibus opponantur ſoli: vnico mari in tota vita ſua aſſociatur, eoq́; mortuo nullo modo ſm admittit. Turtur ſicut palumbus & hirundo bis in anno pullificant, & bina mas & fœmina cubant oua. Coit quidem turtur poſt tres menſes, prægnans eſt diebus quatuordecim, & totidem cubat. Viuit aũt & cubat, ſicut & columba quindecim annis. Palla. Turtures vt alãtur breui & prope obſcuro cubiculo clau-

dendi ſunt, quos nutrire facillimum eſt, quia nihil expetunt, niſi vt æſtate qua ſola maximè pingueſcunt triticum aut miliũ mulſa maceratum ſemper accipiant, aqua ſanè frequenter eis mundior debet offerri. Auicenna. Sanguis turturis calidus diſtillatur ſuper aurem contritam & doloroſam. Plinius libro 19. Turturum ſanguis eximiè prodeſt oculis cruore ſuffuſis, fimus earum albugines extenuat oculorum.

De Vanello. Cap. CXLV.

EX libro de natura rerum. Vanelli ſunt aues quas Plinius ſimphalides vocat, ſatis pulchræ, columbina magnitudine, cristato capite vt pauo, collo quidem colore viridi ac lucenti, reliqua vero parte corporis varietate diſtincta. Hæc auis cum hominem etiam a lõgè nido ſuo appropinquare ſenſerit egreſſa, ſtatim cum clamore occurrit, Sicque ſtulta dum hominem a nido ſuo amouere ſe credit, ipſo clamoris indicio nidum prodit, quem progreſſus homo ſpoliare contendit.

De Veſpertilione. Cap. CXLVI.

ARiſtot. Veſpertiliones habent pedes ſicut aues, & carent cauda, qm̃ ſunt agreſtes. Ipſorumq; alæ ſunt membranales i. corio indiſtinctæ, & ſi caudã habuiſſent, motum alarũ prohiberet, quia non ſunt diuiſa. Inſtar murium habent in vtraque parte mandibulæ dentes, & victum ſibi de nocte acquirunt, vt bubones. Ambroſius. Veſpertilio eſt animal volatile ſimul & quadrupes, dentibus etiam vtitur, qui in alijs auibus reperiri nõ ſolent. Parit autem vt quadrupedia, non oua ſed pullos viuentes, crepuſculo volare conſueuit, volatque in aere non aliquo pennarum, ſed membranæ ſuæ fulta remigio. Iſido. Veſpertilio dicitur, eo quòd lucem fugiens veſpertino crepuſculo circumuolet, præcipiti motu acta, animal murium ſimile non tã voce reſonans quam ſtridore. Plinius. Volucrum animal parit veſpertilio tantum, cui membrana ceu pennæ Eadem ſola volucrium lacte nutrit, vbera admouens geminos volitans amplexa infantes, ſecumque portat. Eidem coxendix vna traditur, huic in cibatu culices grauiſſimi. Idem in libro 11. Volucrum dentes nulli niſi veſpertilioni, ſimiliter lac & mammæ. Huius alæ articulos habent. Idem in lib. 29. Sanguis veſpertilionis cum carduo contra ſerpentium ictus inter præcipua laudatur. Fel eius cum aceto contra muriſaranei morſum eſt remedio. Cor eius contra ſalpingas valet, quod eſt genus formicarum venenatarũ. Idem in lib. 30. Veſpertilionis caput aridum adalligatum arcet ſomnum. Huius quoq; ſanguis illitus facit pilos non naſci. Denique iumentorum vrinæ tormina veſpertilione adalligato ſiniuntur. Ex libro de natura rerum. Veſpertilio quadrupedia cætera volatu excellit. In partibus Indiæ ſunt veſpertiliones columbis maiores, habentes quaſi hominum dentes, hæ in faciem percutiunt homines, nares eis & aurea aliaq́; membra amputãtes. Fertur quòd hæc auis ſtrepitum quærit, & ſanguis eius depilat. Gloſa ſuper Deutero. Veſpertilio circa terrã volat, & pẽnis ambulat, immunda eſt ſecundum legem. Auicenna. Veſpertilionis lac, vt dicitur eſt vrina ipſius. In ipſa autem eſt abſterſio & vehemens calefactio. Vnguentum veſpertilionis prohibet mammillas puellarum a magnitudine. Cerebrum eius cũ melle confert principio aquæ deſcendentis in oculum. Eius cinis acuit viſum. Et ſcixati ait confert vngulæ & albugini.

De Vlula. Cap. CXLVII.

ISidorus. Vlula eſt auis a planctu & luctu nominata. Cum enim clamat, aut fletum imitatur aut gemitum. Vnde apud augures ſi lamentetur triſtitiã, tacens oſtendere fertur proſperitatem. Actor. Vlulæ, vt dicit Gloſa ſuper Iſaiam, ſunt aues magnitudinis corinæ, maculis reſperſæ, quæ roſtro in paludibus horrendè ſtridunt, habentes vocem ſimilem vlulatui luporum, vnde & nomen acceperunt, & vocantur Gallicè huhott. De hac iam ſuperius dictum eſt, vbi de botaurin & de onocrotalo, quæ nomina ſunt eiuſdem.

De Vpupa. Cap. CXLVIII.

ISidor. Vpupa eſt auis ſporciſſima, criſtis extantibus galeata, ſemper in ſepulchris & humano ſtercore commorãs. Vpupa Græcè dicta, eo ꝙ ſtercora humana cõſideret, & fetẽti paſcatur fimo. Cuius ſanguine qui ſe inunxerit dormitum pergẽs dæmones ſuffocãtes ſe videbit. Plinius lib. 10. Vpupa vt tradit Æſchylus Poeta formã ſimulq; colorẽ mutat, aliàs obſcęna paſtu auis, criſta viſcoſa plicatili, contrahens illã ſubrigenſq; per longitudinem capitis. Gloſa ſuper Leuiticum. Vpupa lugubris eſt, & luctum amans. Vnde & in lege comedi prohibetur, quia ſecum triſtitia mortem operatur. Phiſiologus. Vpupæ pulli cum parentes ſuos ſenuiſſe viderint, ita vt neq; volare, neque videre poſſint, vetuſtiſſimas parentum plumas euellunt, & oculos eorum liniunt fouentque eos ſub alis ſuis, donec creſcant eorum pennæ, & reilluminentur oculi eorum, ſicque mutuam vicem parentibus reddunt. Iorath in lib. de aĩalibus. Vpupæ pulli parentes ſuos fouentes anhelant ſuper oculos ipſorum, vt vi-

ſuam recuperent. Pythagoras in li. Romanorum. Sanguis vpupæ illitus homini dormienti, dæmoniaca gignit fantaſmata. Pennæ vero vpupæ poſitæ ſuper caput hoīs ſedant ſoda .i. dolorem capitis. Huius & lingua ſuper illū ſuſpenſa ei multam obliuionē pariter, ei conſert. Ex lib. de naturis rer. Vpupa eſt auis admodū pulchra, ſed immunda, vna tn̄ voce ſicut & cuculus importuna eſt, hieme latet, & nuda eſt, vere producitur, huius parentes ſeneſcētes inter pullos iam adultos in nido plumas cauunt, & interim a pullis paſcuntur, donec vires plumasq; recuperent. Alia quoq; vī eis ineſſe pietas erga parentes ſuos. Cum .n. ſenio viſum perdiderint, pulli notam naturaliter herbam colligunt, & eorum cęcatos oculos inde liniunt, vt viſum recuperent. Huius auis cor maleſactoribus & incantatoribus valere dī. Plinius libro 30. Vpupæ cor lateris doloribus prodeſt.

De Vulture. Cap. CXLIX.

ISido. Vultur a volatu tardo nominatus putatur, magnitudine quippe corporis ꝓpetes volatus non habet, fertur penè vſque ad centum annos procedere. Vultures autem ſicut & Aquilæ & vltra maria cadauera ſentiunt. Altius quippe volantes, quę multa montiū obſcuritate celantur, ex alto illi conſpiciunt. Plinius. Vulturum ꝓualent nigri, nidos nemo attingit, ideo & fuere, qui putarent illos ex aduerſo orbe volare falſū. Nidificant .n. in ea celſiſſimis rupib⁹. Vultur ac ferè oēs grauiores, niſi ex procurſu vel altiori tumulo emiſſę nō euolant. Aquilæ quidem clarius cernūt, ſed vultures ſagacius odorant. Ambro. Vultures dn̄r ſine concubitu generare & cōcipere. Solent & mortem hominis quibuſdā ſignis annūciare. Cū .n. lachrymabile bellū acies inter ſe inſtruunt, multo vultures ſequuntur agmine, & eo ſignificāt, ꝙ multa hoīum multitudo bello caſura ſit futura ꝓda vulturibus. Ariſt. Sicati cū vulture pugnat, & eius oſſa frangit. Auis vero, q̄ dī obris non apparens de dia, quia non eſt acuti viſus venatur de nocte ſicut vultur, & pugnat cū eo fortiter, ita ꝙ paſtores multotiens ipſos deprehendunt. Glo. ſuper Leuiticum. Lex vulturem comedi prohibet, qui bellis & mortibus gaudet. Ex li. de naturis rerū. Vultur eſt auis ponderoſa, ſed ad volandum admodum exercita, quamuis antequam in aerem eleuetur tres ſaltus faciat. Vnde qn̄q; agilitate canis intercipitur priuſquā ad volandum ſaltibus conſuetis in alta aeris erigatur. Iſq; ſi hominem viderit, libenter in terra graditur ob pōdus corporis, vnde & gradipes appellatur, volando cadauer olens reſpicit, & ad eſum illius ſe deponit, in quo prius oculū petit. Et qm̄ indifferēter ad omne cadauer ſe inclinat, pericula & laqueos venatorum non cauet, ideo facilius capitur. Exercitus aūt ſequitur, vt mortuorū cadaueribus ſatietur. Vultur cum herodio pugnat, & in ipſum ruit. Sed cum herodius agilis ſit, cum impetu ruenti cedit, auiſq; grauida ſe retinere non valēs ſemetipſam occidit. Phiſiologus. Sedet autem vultur in altiſſimo loco, quia ꝓ tarditate in aſcenſu a terra aſcendit intantum altiſſimum, vt videat loca remota. Ideoque dicitur, ꝙ ſolus vultur eſt auis Dei, hic etiam maiores aues rapaces vt accipitrem inſequitur, tanquam præda nomi ſuæ debitas, minoribus parcens alitibus.

De Eodem. Cap. CL.

ARiſtot. Vultur grauis eſt & mali moris, famelicus, & clamoſus, venatur in locis a nido remotis valde, & vt videat loca remota valde, aſcendit ad locum altiſſimum, ibiq; ſedet, quia difficilis eſt eleuatio a terra. Ideoq; dī ꝙ ſolus vultur eſt auis Dei. Deprehēdit aūt lepores, & paruos ceruos, & capras ac vulpes & aīalia cætera q̄ retinere pōt. Ea vero quæ venatur, vel cum quibus pugnat, alis percutit atq; ſtupefacit, & vnguibus vulnerat. Eſt aūt quædam auis, quæ cum videt eum timens deſcendit in aquam, ſeque ſubmergens expectat, vt vultur a loco tranſeat. Sed vultur qm̄ acuti viſus eſt, videns eam in profundo nec recedit a loco ſuperuolans, donec illa fatigata vel ſuffocata ſuper aquā redeat, & tunc accipit eā viuam ſeu mortuā. Verumtn̄ qn̄ venatur aliquid & apprehendit, non ſubito fert ad nidū, donec pondus eius tentauerit. Venatur autem vultur a meridie vſq; ad noctem, & ab ortu ſolis vſque ad ipſ illud quærit. Eſt autem fortis famis. Cumque fameſcit multum deprehendit.

De Multiplici vulturum genere. Cap. CLI.

IDem. Vulturum genera ſunt plura, quorum vnum bargor, a quibuſdam dī abiachon, & eſt in locis multarum arborum, & qn̄q; & circa ciuitates. Volatq; & circa montana, & in locis multæ materiæ cibi pp confidentiam in ea. Aliud eſt genus, qd̄ planotus dī Græcè, & eſt minus primo genere. Eiuſq; māſio eſt in montanis, & in deſertis. Porro ſecundum Homerum aliud eſt genus quod dicitur Græcè ianachos, nigri coloris quantitate minus alijs, ſed maioris eſt vigoris. Et eſt vultur niger, qui propter interficit lepores. Iſte ſolus bono nutrimēto pullos ſuos nutrit, deinde illos extrahit, ipſe quoque cito venatur. Itē aliud genus vulturum, quod eſt malarum alarum, inuenitur, quod a quibuſdam Pigardus dicitur, habet caudam albam, & caput album. Eiuſq; quantitas quaſi vulturum aliorum medietas. Alas habet valde paruas, mediumq; ſui corporis eſt longum, & manet in locis multarum arborum, hic perciptarus dicitur. Habetq; ex malitia ſicut cæteræ aues rapere cadauera mortua, ſed nullum habet iuuamentum, coruiq; nigri & aliæ ſimiliter aues deprehendunt, & eijciunt ipſum. Eſt autem grauis & mali moris, ſemperq; famelicatur, & vociferat. Aliud quoque genus, quod albaron dicitur, & eſt groſſi colli, ampli pectoris, ac retortuoſum alis. Manetq; in maris litoribus, & cum aliquid rapit ſecum fert ad pelagus. Eſt iterum, & aliud genus vulturū, quod Græcè dicitur crollion, id eſt verum, hoc enim genus tantum eſt verū genus vulturū. Alia vero genera ſunt admixta, vel a coitu vulturum & accipitrum, aurumq; maioris corporis generata, & iſte vultur eſt valde magnus ſeſquarto maior oībus vulturibus. Habet fortē vocem, & citrinum colorem, non aūt vī niſi raro.

De Generatione vulturum & educatione. Cap. CLII.

PLin. Vultures, vt ſupra dictum eſt, nidificant in excelſiſſimis rupibus, fętus quidem ſæpe cernuntur fere bini. Ombricius tn̄ aruſpicus in noſtro æuo peritiſſimus parere tradit oua 13. vno ex his reliqua oua nidumq; luſtrare, mox abijcere. Ex genere oſſifragi vultures minores progenerantur, ex ijs vero magni qui oīno non generant. Phiſiologus. Vultures quoſdam dicunt concubitu nō miſceri, ac ſine copula concipere & generare, natoſq; illorum penè vſq; ad centum annos vitam producere. Ambro. autem hoc vī ad oēs extendere. Anſlo. Vultur aūt, vt dictum eſt, nidificat in locis altiſſimis & multotiēs ſuper arbores. Inuidet pullis ſuis cū impinguātur, nec paſcit eos niſi de cibi ſui reliquiis, & illos antequam volare poſſint eijcit. Eſt aūt auis alia, q̄ proiectos illos cum pullis ſuis nutrit. Vnū par vulturum occupat vnum magnū locum, & ideo ſecum alios nidificare non permittit, eſt aūt longę vitæ, quod ex eo cognoſcitur, ꝙ nidus eius ſemper idem manet. Cum vero ſeneſcit elōgatur roſtrū eius ſuperius & arcuatur, & in fine fame moritur. Iorath. Vulturis pulli dū impinguantur, pater eorū pinguedinē remouet ab eis percuſſione alarū atq; punctuiis, ſicq; macerantur, ne volatu deficiāt. Ex lib. de natu. rer. Vultur pullos ſuos quouſq; poſſint volare nutrit, ſeq; pro eis periculo exponit, dū & fortiorem ſe volentē eos diripere ſuis vnguibus vulnerat, & & alis percutit. Poſt hoc eijciens eos a nido locis in quibus nati ſunt appropinquare vetat, cibi ſ. æmula, qm̄ vnū par vulturū magnum locū occupat. Nec venatur nido proximis locis, ſed remotiſſimis docente natura pacis amica, ne vicinarum gentium odium contra ſe excitet. Quod ei de cibo ſuperfluit, in nido reponit, vt inde ſe cibet & pullos, quia cibum de facili non acquirit. Quod ſi pullos ſuos ocyus impinguari viderit, dolet. Ideoque roſtro eos in pedibus vulnerat, vt macilentos efficiat. Vultur cum adultus fuerit, matremque ſenem & ad volatū debilem viderit eam occidit.

De Medicinis ex vulture. Cap. CLIII.

EScula pius. Vulturis pennæ combuſtæ fugant ſerpentes a domo. Iecur eius tritū cum ſanguine per 10. dies bibitum, caducos liberat. Sanguis eius cum ſucco marrubij caliginē oculorum ſanat. Adeps eius dolorē oculorū ſanat, & dolores neruorū euacuat. Dioſc. Fimus vulturis medicinalis eſt, nā ſumigiū eius ſecundinas expellit. Plin. lib. 20 Penna vulturis ſi ſcalpantur dētes, acidum faciunt halitum. Sāguis eius cum herbę cameleontis albę radice accedria trita, bribaq; braſica cōtectus, lepras ſanat; vulturis quoq; pulmo cōbuſtus cōfert ſāguinē reijciētibus. Iecur vulturis tritū cum ſanguine ſuo ter potū ſeptenis diebus medetur comicialibus. Siſt & cor pulli vulturini adalligatū. Adeps quoq; vulturinus cū venere areſactus & cū adipe ſuillo inueteratus tritus, neruorum dolores mitigat. Idem in lib. 29. Vulturis etiam fel ex aqua dilutum, albugines ſanat oculorum.

De Ibor, & idrio, & iſida, & xione, & zolemide. Cap. CLIIII.

EX libro de naturis rerum. Iboz eſt auis viſu debilis, quæ imitatur vocem equi, & quandoque ſuper eum volans, eundem ſtupefacit, ipſumque fugere cogit. Ariſtoteles. Iboz, ideo cum equo pugnat, quoniam ipſum a paſcuis eijcit, & herbas comedit. Ideoque ſtupefaciens eum fugere cogit, & fortè interficit. Eſt autem auis pulchri coloris, & vita eius bona, manetque apud fluuios & margines eorum. Idros eſt animal volatile in Nilo flumine, ſatis inimicum crocodilo. Nam de natura & conſuetudine cum viderit crocodilū in littore fluminis ore aperto dormientē, inuoluit ſe limo quo facilius poſſit eius faucibus illabi. Sicq; faucibus ſuis erepens eroſis crocodili viſceribus, tandem inde viuus exilit. Ex lib. de naturis rerum. Iſida a ſono vocis dicta eſt. Auis quidem parua, ſed pennarum venuſtate clariſſima, in dorſo colorem habet inter viridem & ceruleum. In pectore vero ꝓfert imaginē carbonum ardentium. Duos tn̄ habet in pede digitos, vngues aduncos, ſed roſtrum

roſtrum paruum ac directũ. Circa aquas aſſidua eſt, piſciculis viuit, terrã roſtro cauat, ibiq; nidum congerit, ac fœtus facit. De hac opinatur vulgus, quia ſi pellẽ cũ plumis ad mortuę detrahas, & parieti infigas oĩ anno plumas ac ſi eſſet in corpore commutabit. Actor. Xoon eſt auis immunda ſm legem, cuius natura non ſatis eſt nobis nota. Eſt aũt, vt legitur, de genere vulturũ, ſed minor, quàm vultur. Ex libro de natura rerum. Zeleucides ſunt aues, vt dicit Plinius, quarum ſuffragium a Ioue Deo petunt incolę montis Caſini cum a locuſtis fruges illius vaſtantur. Itaque a Deo miſſę locuſtas depopulantur, & vnde veniant quove abeant ignoratur.

De Generatione auium. Cap. CLV.

EX ſacra Hiſtoria. Creatis aũt ex aqua volatilibus, dixit eis Deus. Creſcite & multiplicamini ſuper terram. Quod vtiq; dicere nihil aliud fuit, quàm virtutem generatiuam ad ſui generis multiplicationem inſerere. Plinius lib. 10. Generatio quidẽ auium ſimplex eſſe vr̃, cum & ipſa ſua habeat miracula. Pẽnatorum infœcunda ſunt genera, quę aduncos vngues hñt. Nulla ex his ſuper quaterna parit oua. Tribuit hic auium generi natura, vt fœcundiores eſſent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt ſtrucio, camelli, gallinæ, perdices ſoli. Quædam oĩ tpe coeunt, vt gallinæ & pariunt, præterquam duobus mẽſibus hiemis brumalibus. Ex his iuuenes plura, q̃ veteres, ſed minora. Eſt aũt tanta fœcunditas, vt aliquæ & ſexagena pariãt, aliquę quotidie, aliquæ bis in die, aliquæ intm̃ vt effetæ moriãtur. Volucrum aĩal parit veſpertilio tm̃, & lacte nutrit vbera admouẽs. Columbæ pariunt oua bina, palũbus & turtur plurimum terna. Pauo a trimatu parit primo vnũ vel alterum ouũ, ſequẽti quaterna vel quina, cæteris duodena. Accipiter parit ferè ſingulos, nunquã plus ternos. Is qui vocatur ęgolios quaternos. Coruus aliquãdo parit & quinos. Melancoryphus ſupra viginti parit, ſemper impari numero inæqualia, nec aliàs in pluribus tanta fœcunditas, maior cõ paruis eſt. Ariſto. Auium coitus eſt modis duobus, aut fęmina humi cõſidente, vt in gallinis, aut ſtãte vt in gruibus. Auium genera coeũt in fine veris ac principio æſtatis, & tunc ponunt oua, & pullos extrahũt. Sed alcion ſua ponit in principio hiemis, & cubat 14 diebus antequam compleantur, vt dictum eſt ſuperius. Sunt aũt q̃dam aues caſtæ, ſicut illa, q̃ non coit, niſi ſemel in tpe. Oſcines ꝑter exceptas faciunt fętus ante vernũ æquinoctiũ aut poſt autumnale. Ante ſolſtitiũ quidem dubios, poſtea vitales. Gñatio multa non eſt in auibus boni volatus, neq; curuorum vnguium, qm̃ aues multorum ouorũ, multæ ſuperfluitatis ſunt. In auibus aũt vncorum vnguium tranſit ſuperfluitas in alas & plumas & vngues, corpusq; earum eſt paruum, ſiccũ, acutum, ſed aues ponderoſæ & non boni volatus, vt gallina & cubeb. i. perdix, & alia ſimilia genera, multam habẽt ſuperfluitatẽ, & ob hoc mares multũ coeunt, fœminæq; multam habent materiam. Columbæ vero quaſi mediæ ſunt inter vtrumq; genus. Sunt. n. boni volatus ſicut vncorũ vnguium, & habent corpora ſicut ponderoſæ. Quoniam ergo boni volatus ſunt, de neceſſitate tranſit earum ſuperfluitas in plumas & alas. Oua que earum pauca ſunt, id eſt bina, propter corpulentiã vere ſuam & calorem ventris ouãt multoties. ſ. decies in anno, maximè, quia cibus earum de facili inuenitur. Aues aũt vncorum vnguium non niſi difficile cibum acquirunt.

Iterum de fœcunditate earum. Cap. CLVI.

ITerum aues modicę quanto magis pauceſcunt, tanto pluriũ ouorum ſunt, quia corpora ſua maioris ſunt humiditatis, & eorũ excrementum tranſit in ſperma. Alia vero genera magis ſicca ſunt, ideo magis iracunda, qm̃ ira fortis non eſt niſi in corporibus multæ ſiccitatis. Gracilitas quoq; crurium in paruis auibus & debilitas cõuenit huiuſmodi coitui & ouorum multitudini, ſicut accidit hominibus, quia cibus ad crura tranſiens tranſit eis in ſuperfluitatem ſpermatis. Aues aũt vncorum vnguium hñt pedes fortes, & crura groſſa pp vitæ ſuæ regimen, & nõ portant. Itaq; cum humor naturalis & accidentalis cõueniens ſit gñationi ſpermatis, Aues huiuſmodi non ouant ad plus, niſi ad quatuor oua. Denique ſicut accidit arboribus, q̃ quæ multũ fructificant cito deſiccantur, quia cibus tranſit in ſemen, ſic & gallinæ quædã quæ multum ouantes, & fortè duo in die, cito moriuntur, quia cibus tranſit in ſperma. Item auium fœminæ non deſiderãt coitum, ſicut maſculi, quia matrices earum ſunt ſub pariete prope renes, maſculi vero contracti ſunt interius, & indigent multo coitu pp ſpermatis multitudinem. Item aues patiuntur, q̃ faciunt pullos multos, pulliſicant incompletos, non. n. generant cibum eorum gñationi ſufficientem. Ideo ſi oculus pulli hirũdinis, dum paruus eſt excæcabatur, re ſi creſcet. Gallina & columba coeunt & pulliſicant toto anno, præterquã in tropicorũ menſibus. Turtur poſt tres mẽſes coit, prægnans eſt diebus 14. & totidem cubat. Pauo pulliſicat poſt triennium. Sola hirũdo inter volatilia carnes comedentia bis in anno pulliſicat. Itaq; turtur & palumbus & hirũdo bis in anno pulliſicant & binos. Columba ſępe, pauo vero ſemel, gallina, & anſer, & anas, & perdix, & faſianus ſimul multos. Aquila vero cæteræque rapaces aues, non niſi duos vel in anno ſemel, aut ſi plures eos proijciunt. Eſt aũt auium vociferatio magis in tempore coitus. Perdix in coitu facit odorem fœtidum. Gallina poſt coitum horripilationem habet. Actor. De luxuria quoque & coitu columbæ & cubeth, id eſt perdicis multa ſuperius dicta ſunt.

De Nidificatione auium. Cap. CLVII.

ARiſtot. Hirundo qñ vult præparare nidũ, miſcet cum palea lutum. Quod ſi lutũ non inuenerit intrat aquam & poſtea cinerẽ, ſicq; domus parietes vt homo facit. Partes duras in fundamento ponit, & domum adeo magnã, vt ſibi ſufficere poſſit, extrinſ. Aues aũt graues non hñt nidum, vt aliæ, ſed vadunt ad loca plana, ibiq; manſionẽ faciunt ex ſpinis & alia materia, hoc pp accipitrẽ & vulturẽ & pp calorem. Quędã aũt ex auibus nidificãt in cauernis & lapidibus, & kiche auis nidificat ſuper arbores ex lana & pilis. Cinnomolgus nidum ſuũ facit ex cinnamomo ſphericè ſuper arbores altas, ad quas nemo põt aſcẽdere. Hacha kox. i. vpupa ſuum nidũ facit ex hoĩs ſtercore. Plin. vbi ſup. Alcionum nidi figura, reliquarũ quoq; ſolertiæ nos admonet. Neq;. n. auiũ ingenia magis aliqua parte ſunt admiranda. Hirundines vt ſupra dictum eſt, luto cõſtruunt, ſtramẽto roborant. Si qñ inopia eſt luti, madefactũ multa aqua pennis puluerẽ ſpergunt. Ipſum quoq; nidum mollibus plumis flocciſq; conſtruũt tepefaciẽdis ouis, ſimul ne durus ſit infantibus pullis. Alcionũ quoq; nidi admirationẽ hñt. Pilę figura paululũ eminẽti ore per quàm anguſto grandium ſpongiarũ ſimilitudine. In genere vitæ riparium eſt, cui nidus ex arido muſco ſic abſoluta pila perficiť, vt inueniri non poſſit aditus. Picorũ ars ſurculo primis in ramis ſuſpenditur cyati modo, vt nulla quadrupes poſſit accedere. Galgulos quidẽ ipſos pedibus dependentes ſomnũ capere confirmãt, quia tutiores ita ſe eſſe ſperant. Iã publicũ quidẽ oĩum eſt, tabulata ramorum ſuſtinendo nido prouide eligere camerãq; ab imbri aut fronde protegere denſa. In Arabia cinnamolgus cinnami ſurculis nidificat. Plumbatis igitur eos & ſagittis decutiũt indigenæ mercis gratia. In ſchitis auis q̃dam magnitudine otidis binos parit in pelle leporina ſemper in ramorũ cacuminibus ſuſpẽſa. Picæ cũ nidũ ſuũ ab homine videri ſenſerint, alibi oua transferunt. In auibus aũt quarũ digiti non ſunt accomodati complectendis ne trãsferẽdis ouis hæc traditur ſolertia mirabilis. Surculo quippe ſuper oua ſua bina impoſito, ac ferruminato alui glutino, ſubdita ceruice medio equa vtrimq; libra deportant aliò. Nec his minor ſolertia q̃ cunabula in terris faciunt, prohibente corporis grauitate ſublimia petere. Merops nidificat in ſpecu defoſſa ſex pedum altitudine. Perdices ſic muniunt receptaculum ſpina & frutice, vt contra feras vallentur abundè. Ouis quoque ſtragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperint incubant.

De Generatione ouorum. Cap. CLVIII.

ISidorus. Omnium aũt volucrum genera bis naſcuntur. Primum. n. oua gignuntur, inde calore materni corporis formãtur & animantur. Plinius lib. 10. Volucrum animal parit veſpertilio tantum, ſolaque pullos lacte nutrit admouens vbera. In terreſtribus autem oua pariunt ſerpentes. Ariſtoteles. Quædam animalia generant animalia non diſtincta neque formata. & qđ ex his habet ſanguinem facit oua. Cumq; generatur animal ex aliqua parte oui, reſiduum erit cibus nati. Oua duos colores habentia, non ſunt penitus rotunda, ſed ex vna parte acuta propter diuerſitatem, quæ ſemper in eis eſt, ex albo in quo eſt principium. Eſtq; pars oui acuta inferiori parte durior, quia debet cuſtodire principium, qđ eſt in ouo & exit vltimo pars acuta, quia cum matrice eſt continuata. Ex animalibus ouantibus auiũ genera faciunt oua cõpleta, duræ teſtæ, niſi accidat occaſio pp infirmitatẽ. Et oua quidem ex ſpermate fiunt, & hñt duos colores album & citrinum. Et aĩalibus quidẽ quorũ natura calidior eſt, diſtincta ſunt iſta duo, & citrinum maius eſt albo & terreſtre. In animalibus aũt humidioribus & minoris caloris, album maius eſt & humidius, ſicut accidit habitantibus in locis aquoſis, & q̃ abundant arboribus. Tale eſt & genus piſciũ, vnde nõ eſt in eis album ſeparatum propter paruitatem caloris, & multitudinem partis frigidæ terreſtris, ſed eſt quaſi mixtio ex albo & citrino, & ideo colorem vnum habet. Oua quoque venti duos habent colores. Non eſt cauſa diuerſitatis colorum mas & fęmina, tanquam album ſit ex mare, citrinum ex fęmina. Sed ambo ſunt ex ſuperfluitate fœminæ, & eſt pars calida, pars vero frigida. Cumque fuerit in eis calor multus, ſeparabuntur ibi duo colores. Cum autem modicus non poterit ibi diuidere. Sperma vero maris ſuſtentat tantum. Ideoque prius apparent oua parua alba, poſtea fiunt citrina, propter multitudinẽ mixtionis ſanguinis.

De Complemento ouorum. Cap. CLIX.

APud complementum autem exit color, & fit album in circuitu citrini, ſicut humor ebulliens circumquaque, quoniam album naturaliter calidum eſt, & in eo calor aīæ. Citrinū aūt intra, quia terreſtre. Deniq; ſi quis oua multa miſcuerit, & in veſica ponens decoxerit, inueniet citrinum in medio, & album continens ipſum. Creſcit autem ouum, ſicut creſcit embrio per receptionē cibi, qui vadit in matricē per vmbilicum. Teſta vero, q̄ eſt in circuitu oui, quidē mollis eſt, & poſtea dureſcit, non tñ multum, quia ponēti dolorē induceret. Cū vero exit coagulatur, & efficitur dura ſubito, quoniam infrigidatur. Exit aūt acuta pars vltimo, quia continuata eſt cū matrice. Et ſm hūc modū accidit & ſeminibus arborum, & granis q̄ comedūtur: vbi.n. eſt aggregatio duarū partium vt fabæ & ſimilium, ibi eſt principiū in cōplemento, & ibi principiū ſeminis. Igitur exitus ouorū cōtrarius eſt exitui aīalis, quoniam exitus aīalis eſt ſuper caput & principiū, ouum aūt exit quaſi ſuper pedes Et cauſa eſt huius continuatio cū principio.i. matrice. Gallinæ quidem & colūbæ cæteræq; multi coitus aues plus albus faciunt oua, in quibus ſunt duo citrina pp congregationem duorum ſpermatum ex duplici coitu, & in talibus ouis inueniuntur gemelli. Oua quoque quadrupedum ſunt duræ teſtæ, & habent duos colores, & calida ſunt & complentur ex calore terræ & temporis.

De natura ouorum. Cap. CLX.

ISido. Oua dicta ſunt ab eo, q̄ ſint vuida, vnde & vua dī eo q̄ interioſecus humore ſit plena. Nam humidum eſt, quod exterius humorē habet, vuidum qd̄ interius. Oua aūt quædā inani vēto concipiuntur, ſed non ſunt generabilia, niſi q̄ fuerint maſculino concubitu concepta, & ſeminali ſpiritu penetrata. Ouorū vim tantam eſſe dicūt, vt lignum eo perfuſum nō ardeat, ac nec veſtis quidem contacta aduratur. Admixta quoq; calce glutinare fertur vitri fragmenta. Plinius vbi ſup. Oua quidem aceto macerata in tm̄ emolliuntur, vt per anulos tranſeant. Seruari ea in lomento, aut hieme in palea, æſtate in furfuribus vtiliſſimum eſt. Sale aūt exinaniri creduntur. Idem in lib. 29. Firmitas putaminis tanta eſt, vt recta, nec vt nec pondere frangatur. Nec niſi parum inflexa rotunditate tota. Et nec quid ouorū gratiæ deſit candidum ex his admixtum viuæ calci glutinat vitri fragmēta, tantaq; eſt vis vt lignū ouo perfuſum non ardeat, & ne veſtis quidē aduratur. Auiſ. in libr. de vegetabilibus. Ouū in aqua dulci mergitur, in ſalſa vero natat. Idem in lib. de animalibus. Diſpoſitio citrini in ouo eſt, ſicut diſpoſitio matricis a qua exit cibus embrionis, q̄ eſt in matrice. Tela extrinſeca eſt ſāguinea. Teſta vero dura nō eſt niſi ouorū cuſtodia, pp occaſiones, quæ poſſent eis accidere cum exeunt extra. Citrinū tempore frigoris congelatur, & poſtquam calefactum fuerit hūmidū efficitur. Album vero non congelatur ex frigore, ſed fit magis humidum, & cum aſſatur fit durum. Porro apud generationem pulli inſpiſſabitur, quia ſuſtentatio pulli eſt ex ipſo. Citrinū autem eſt cibus pulli. Ideoq; citrinum & album diſtincta ſunt telis propter diuerſitatem naturæ. Pulli aūt in ouis exeunt ex parte acuta, per quam ſunt oua cum matrice continuata. Vt autem dictum eſt oua auium completa ſunt duræ teſtæ, oīaque habent duos colores, album.ſ. & citrinum. Oua vero piſcium vnius coloris ſunt, & non ſunt completa, quia recipiunt cremētū extra.

De Varietate ouorum. Cap. CLXI.

IDem. Oua volucrum quædam ſunt dura, quædam mollia ſicut gallinarum. Oua quoq; diuerſificantur in colore ſm diuerſitatē auium, quia q̄dam ſunt albi coloris, vt columbarum ac perdicum. Quædam citrini, vt prope paludes manentium. Quędam vero ſunt quaſi picta & quædam rubea. Auium & exiſtentium circa fluuios oua diuerſantur ab ouis in ſicco manentium, quia citrinum in iſtis eſt magis, quàm nplum ad citrinū auiū prope ripas cōuerſantium. Item oua diuerſantur in figura, quia q̄dam ſunt acuta, q̄dam lata, & prius quidem exit latū, poſt acutū. Diuerſantur quoq; ſm aīalium genera, quia q̄dam faciunt, oua cōpleta, ſicut aues & quadropedia, pluraq; ſerpētium genera, quædam vero nō cōpleta, ſicut piſces & mollis teſtæ, & malachiæ. Omnia.n. oua iſtorum generū poſtquā ouantur creſcūt. Siquidē & quadropedia q̄dam ouant, vt lacertulus & chencra, ideſt crocodilus & tortuca. Plinius vbi ſup. Itaq; non ſolū aues gignunt oua ſed etiam quadrupedes, vt cameleon & lacerta, vipera terreſtrium ſola intra ſe parit oua, vt piſces, vnius coloris & mollia. Ouorum autem alia ſunt candida, vt colūbis & perdicibus Alia pallida vt aquaticis, alia punctis diſtincta, vt meleagridum, alia rubri coloris, vt faſianis cenchridis. Intus autē omne ouum volucrum bicolor. Piſcium vero vnius coloris, in quo nihil candidi. Auium oua ex calore fragilia ſunt. Serpentium ex frigore lenta, piſcium ex liquore mollia. Quæ oblonga ſunt oua gratioris ſaporis eſſe putat Oratius Flaccus, fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, cætera vero marem. Item oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per anulos tranſeant.

De operatione ouorum in cibo. Cap. CLXII.

AVicenna. Gallinæ recentia cæteris ouis meliora ſunt, & qd̄ in eis eſt melius eſt vitellus. Meliuſq; eorum artificium eſt, vt non cum aliquo coagulentur. Poſt oua gallinarum ſunt oua auium, quæ curſu eius procedunt. Oua vero anatis & ſimilium, mali humoris ſunt. Razi vbi ſup. Oua elixata & indurata plus nutriunt. Ad digerendum autē duriora ſunt, tardiuſque de ſtomacho deſcendunt. Mollia vero velocius, quæ his a quibus ſanguis multus effluxit, ac vires imminutæ ſunt conferunt. Iſaac in dietis. Oua hoc ſunt in animalibus volatilibus, quod ſanguis & ſperma ſunt in animalibus ambulantibus: ſicut.n. ſanguis & ſperma ſunt materia oīum ambulantium, & nutrimenta, ita oua ſunt materia & nutrimenta volatilium. Oua.n. volatilium maſculis ſuccumbentium hæc duo dn̄r in ſe retinere, ſperma videlicet & nutrimentum. Proinde velociter & multum ſunt nutrientia & confortantia, velociter nutriunt propter ſubſtantiæ ſubtilitatem ſuiq; liquoris temperamētum. Corporis ſunt confortatiua, quia quanto plus calor naturalis in eis operatur, tanto magis indurantur, ſicut fieri videmus in exterioribus. Quanto.n. calor ignis in eis operatur, tāto indurari incipiunt. Nutrimentum multū dant, quia tota ſubſtantia eorum mutat, membris oīno non aſſimilatur pro ſui natura humanæ naturæ. Maximèq; eorum vitella, quia in calore & humiditate ſunt temperata, magis vīr eſſe humanæ ſimilia cōplexioni. Sed tñ ſi aſſentur ab igne calorem ſuſcipiunt & ſiccitatē, vnde fiunt deſiccatiua, minuſq; caloris refrigeratiua. Si vero fuerint cū aqua elixa humiditatē ſumunt. Proinde fiunt minus deſiccatiua, magiſq; caloris mitigatiua. Albumen aūt eorum aliquantulū frigidū & groſſum, vnde eſt durum ad digerendū. Præterea oua inter ſe quatuor modis diſcrepāt. Primus pro animaliū eſt naturis & eorum ætatibus. Secundus propter longinquitatem tp̄is ouorū in aere manentium. Tertium eſt artificium coctionis eorum. Quartus ſi pluſquam oportet vel minus coquantur.

De operatione ipſorum in medicina. Cap. CLXIII.

AVicenna. Oua quidē ad æqualitatē tendunt, ſed ipſorū albumen ad infrigiditatem, & vitellus ad caliditatē, & ambo humida ſunt, præcipuèq; albumen. Ex his aūt fortiora ſunt oua anſeris & ſtrucij. In ipſis eſt ſtipticitas, propriè q; in vitello eorū aſſato. Albumen aūt ſedat dolores mordificatiuos, propter ſui glutinationem. Coagulata quidem tardioris ſunt digeſtionis & plurimi nutrimenti. Ex his aūt meliora ſunt ſorbilia in aqua cocta. Suntq; velocioris penetrationis. Ex albumine oui factū epithima prohibet ac remouet corruptionem coloris a Sole: vitellus aſſatus ac tritus eſt epithima vtile panno ac nigredini. Oua autem auis tardæ, ſecundum quod dicitur, bona ſunt tincturæ nigræ, & experitur bona quæ præparata ſunt ad illud cum filo lanæ penetrante in eis, & dimittitur donec conſideretur an nigreſcat. Item oua ponuntur in emplaſtris apoſtematum & in clyſteribus, propter vlcera apoſtemata. Liniuntur quoq; cum oleo ſuper eriſipilam. Conferunt etiam aduſtioni ignis & aquę. Leniunt neruos, & conferunt omnibus doloribus iuncturarum & coxæ, aſperitati quoque pectoris & gutturis. Oua ſorbilia tuſſi conferunt & pleureſi, & ethicæ, raucedini vocis ex caliditate, & ſtrictuæ anhelitus, ac ſputo ſanguinis, propriè cum ſorbetur vitellus tepidus. Oua cocta in aceto prohibent fluxum ventris, ac diſſenteriam. Aſperitatē quoque meri ac ſtomachi, & effuſionem materierū ad ſtomachū & inteſtina. Et eorum vitellus confert vlceribus renum ac veſicæ præcipuèq; ſi ſorbeatur crudus. Oua aſſata ſuper cinerem ſine fumo conferunt ſolutioni ventris ac diſſenteriæ, ſi comedantur cum aliquibus ſtipticis & aqua agreſti. Conferunt etiam aſperitati inteſtinorum ac veſicę. Albumen oui ſedat dolorem oculi. Vitellus autem cum croco & oleo roſato valde confert eius percuſſioni. Et cum thure linitur ſuper frontem propter oculi fluxus. Albumen iterū ſi ſorbetur crudū cōfert fluxui ſanguinis & mictui ſanguinis. Oua oīa præſertim paſſerum augmentū luxuriæ in coitu. Hali ouum album frigidū humidū prodeſt obtalmiæ calidæ ſi oculo inſtilletur, & ēt tuſſi, quæ eſt ex humorum acumine, aſperitati quoque gutturis ſi ſorbeatur totum ſorbile, & ignis aduſtioni, ſi ſuper locum frangatur. Cortices ouorum ſi abluti diligenter terantur, & eis oculus fricetur, in quo ſunt puſtulæ vel vlcera, eliminat albedinem ex eo.

De Eodem. Cap. CLXIIII.

PLinius lib. 29. Oua cū lanis imponuntur fronti contra epiforas. Nec opus eſt aliud, quàm ex ouo candidum infundi ac polline thuris. Oua quoq; per ſe infuſo cādido oculis epiphoras cohibent, vrenteſq; refrigerant. Infantibus aūt contra lippitudines admixto recenti butyro, vix aliud remediū eſt. Eadem cū oleo trita ignes ſacros leniunt folija betę ſuperligatis. Ouorum

candido in oculis etiam pili reclinantur hammoniaco trito, & mixto. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico admixto. Ipſæque; facies illitæ non vruntur. Ambuſta aquis ſi ouo ſtatim occupentur, puſtulas non ſentiunt. At quidā admiſcent farinam ordeaceam, & parum ſalis. Vlceribus aūt ex ambuſto cum ouorum candido toſtum ordeum & ſuillo adipe miſtè prodeſt. Eadem curatione ad ſedis vitia vtuntur. Infantibus ēt ſi quid ibi procidat. Ad pedū rimas ouorū cādido decocto cū ceruſæ duorum denariorum pondere, pari ſpumæ argenti, exiguo deinde vino. Ad ignem ſacrum candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari. Calculoſq; pelli lutea ouorum cocta vt indureſcant admixto croco modice. Item melle ea lacte mulieris illita dolores oculorum mitigant. Vel cum roſaceo & mulſo lana oculis impoſita, vel cū trito apij ſemine ac polenta in mulſo illita luteum oui deuoratum liquidum, ita vt non attingatur dentibus, prodeſt tuſſientibus. Thoracis diſtillationibus, & faucium ſcabritiæ. Priuatim contra emorroidum morſum illinitur, crudum quoq; ſorbetur oui luteum, & prodeſt renibus, veſicæ, roſionibus, exulcerationibus, cruentaque excreantibus. Quinq; ouorum lutea in vini hemina ſorbētur. Diſſentericis cū iure ſui putaminis & ſucco papaueris, aut vino dantur. Celiacis vero cum vuæpaſſæ pinguis pari pondere & malicorio per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum tritum lardi veteris & melle quadrantibus. Vini veteris ciatis tribus trita ad craſſitudinem mellis, & cum opus ſit auellanæ nucis magnitudine ea aqua pota. Item ea oleo fricta terna totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & illiuntur lienicis. Sanguinem autem reijcientibus cum tribus ciatis mari vtuntur eiuſdem ad lienteria ſi vetuſtiora ſint cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierum oua cocta, & e vino pota. Inflationes quoq; vuluæ cruda cum oleo, vel vino illita. Vtilia ſunt ēt ceruicis doloribus cum anſerino adipe & roſaceo. Sedis ēt vitijs durata igni, vt calore quoq; proſint, & cōdilomatis cū roſaceo. Item ambuſtis durata in aqua mox in pruna putaminibus cauſtis cum luteo ea roſaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, q̄ vocant ſitiſta cum triduo incubata tolluntur. Stomachum diſſolutum confirmans pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita vt ne ante duas horas alius cibus ſumatur. Dant & diſſentericis pullos in ipſo ouo decoctos admixta vini auſteri hemina, & pari modo olei pulentæq;. Membrana putamini detracta, ſiue crudo, ſiue cocto, labiorū fiſſuris medetur. Putaminis quoq; cinis in vino potus ſanguinis eruptionibus. At comburi ſine mēbrana oportet, ſic fit & dentifriciū. Idem cinis & mulierū menſes ſiſtit cum myrra illitus. Oua quoq; tota adiuuant partū cum ruta, & aneto & cimino pota e vino. Scabiē corporū, & pruritū, oleo ac cedria mixtis tolliūt. Vlcera quoq; humida in capite ciclamino admixta. Ad puris & ſanguinis excreationes ouum crudum cū porri ſectiui ſucco pariq; menſura mellis Græci calefactū hauritur. Dantur & tuſſientibus cocta, & trita cū melle, & cruda cū paſſo oleoq; pari modo. Infunduntur & virilitatis vitijs ſingula cum ternis paſſi amilique ſemiuncia a balneis. Aduerſus ictus ſerpentium cocta tritaque adiecto naſturcio illinuntur: faucium tumorem cum tranſmeant calefacta fouent, ſoluque in cibo aluunt, nec onerant, & ſimul vini vium ac cibi hñt. Maceratorum in aceto mollitū putamē diximus, talibus cū farina in panem ſubactis, celiaci recreantur. Quidam ea reſoluta in patinis torrere vtilius putant, quo genere non aluos tm̄, ſed & menſes fœminarum ſiſtunt. Aut ſi maior ſit impetus cruda cum farina ea aqua hauriunt, & per ſe lutea ea his decocta ruſſum in aceto donec indureſcant, iterumq; contrita pipere torreantur ad cohibendas aluos. Fit & diſſentericis remedium ſingulare ouo effuſo in fictili vaſe nouo, eiuſdemq; oui menſura, vt paria ſint oīa melle mixto mox aceto. Item oleo e nuſuſi crebroque permixtis quo fuerint ea excellentiora, hoc præſentaneum remedium erit. Alij eadem menſura pro oleo, & aceto, reſinā adijciunt rubentem, vinumq; & alio modo temperant, olei tm̄ mēſura pari pinicq; corticis duabus ſexageſimis denariorum. Vua eius qđ ibam diximus mellis obolis quinq; ſimul decoctis, ita vt cibus alius poſt quattuor horas ſumatur. Torminibus quoq; multi medentur oua bina cum aliis piſcis quattuor ſimul terendo, & hemina vini calefaciendo, ſicq; potando.

De Ouis venti. Cap. CLXV.

ARiſtot. vbi ſupra. Fit autem in auibus q̄q; conceptio per ſe, & faciunt oua venti. Sed hoc non accidit, niſi in auibus multæ generationis, vt in gallinis, & perdicibus. Non autem in auibus boni volatus, neq; in auibus curuorum vnguium. Aues quæ ouant ex vento, recipiunt ventum in vere. Nec ſunt oua venti, niſi pp materiā ſpermaticalem, q̄ eſt in fœminis, & ſunt imperfecta, qm̄ indigent ſemine maris. Oua quoq; venti, ſicut & cætera duos habent colores, & plura ſunt ouis conuenientibus gñationi, ſed minora, quia non ſunt completa. Minoris ēt delectationis ſunt, qñ comeduntur propter multitudinem ſuam, quia quod digeſtum eſt in omnibus rebus dulcius eſt, & delectabilius, ſic ēt oua piſcium non complentur ſine maribus. Dicunt autem aues non ouare priusquā ſemel coeant. Si vero ſemel coierint, ſemper erunt in eis oua, ſed praua valde. Propter hoc dixerunt quidam, q̄ oua venti ſint ex reſiduo coitus. Sed hoc falſum eſt. Vidimus enim pullos gallinæ, & aucas paruas, quibus erant oua ſine coitu. Fœminæ quoq; cubeth.i. perdicum ſiue coeant, ſiue non olfaciendo mares, vel audiendo voces eorum implentur ouis. Columba quoq; fœmina ſaltat ſuper fœminam, & ſi non fuerit mas, inuicem oſculantur, atq; ex illo coitu faciunt oua, ſed non pullificant. Sine ſemine namq; maris oua conceptum non conueniunt. Oua itaq; venti ſunt in gallinis, columbis, perdicibus, pauonibus, & etiam anſeribus. Nec alterantur ſub eis, ſed qualia ſ[illegible] talia manent. Plinius li. 10. Irrita oua, quæ hypenemia di[illegible]ua, aut quæ mutua fœminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere, non columbæ tm̄, ſed & gallinæ, perdices, pauones, anſeres, chenalopeces. Sunt aūt ſterilia, & minora, & minus iucundi ſaporis, & magis humida. Quidam ēt vento putant ea generari, vnde ēt zephyria appellantur. Hæc autem fiunt tantummodo vere. Vrina ſiūt in cubatione derelicta, quæ alij cinoſura dixere.

De Incubatione ouorum. Cap. CLXVI.

IDem in eodem. Oua incubari intra decem dies edita vtiliſſimum eſt. Vetera, aut recentiora infœcunda ſunt. Subijci impari numero debent. Quarto die poſtquam cœpere incubari, ſi contra lumen cacumine ouorum apprehenſo.ſ. manu, purus, & vniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimantur eſſe, proq; eis alia ſubſtituenda fore. Sed in aqua experimentum eſt. Inane enim fluitat. Itaq; ſidentia.i. plena ſubijci volunt. Concuti vero experimento vetant, qm̄ non gignant confuſis vitalibus venis. Incubationi datur initium poſt nouam Lunam, quia prius inchoata non proueniant. In palumbis incubat fœmina poſt meridiem in matutinum, reliquo vero tempore maſculus. Anſeres in aqua coeunt & incubant fœminæ, tm̄ tricenis diebus 25. ſi tepidiores ſint. Aliena oua non excludunt. Coruus incubat aliquando diebus quinis, & totidem parit. Serpentes etiam excepta vipera oua contexta in terra cubant, & anno ſequenti fœtū excludunt. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Cornicem incubantem mas paſcit. Ariſtoteles. Auium quædam fœminæ ſolæ cubant, & mas prouidet eis cibum. Aliæ partiuntur tp̄s cubandi. Aliæ quoq; ipſa oua, & alia quidem cubat mas, alia vero fœmina. Turtures vero mas, & fœmina cubant oua. Columbæ quoq; cubant ea, mas per diem, fœminæ per noctē. Pauo cum fœmina coit, etiam ſuper oua cubante. Cubeth aūt auis luxurioſa, ſi inuenerit oua fœminæ ſuæ frangit ea, ne fœmina ſollicita ſit circa illa. Ipſa tñ cubeth.i. perdix duas acies aliqñ facit ex ouis, & fœmina cubat vnā, mas aliam. Cumq; teſtæ fiſſæ fuerint, vterq; circa pullos ſuos ſollicitus erit. Gallina ſi non incubauerit ſuper oua ſua, infirmantur, & corrumpuntur. Quãq; vero in ſterquilinio, vel in terra calida, vel etiam ſub puluinari, vel in ſinu complentur ad pullificandum, quaſi gallina incubāre. Eſt auis, quę non cubat oua ſua, ſed inuoluit ea corio vulpis, vel leporis donec frangantur. Oua, quæ gallina cubat in æſtate finduntur in 18. diebus, hieme vero in 25. Aquila, & anſer, & cæteræ aues maiores cubant. 30. diebus. Mediocres. 20. vt miluus, & accipiter. Oua quadrupedum calida ſunt, & complentur ex calore terræ, quia ſuper terram ouant, & ex calore temporis propter fortitudinem ſuam. Ideoque ſedens ſuper ea facit hoc, non propter incubationem, vt aues, ſed propter cuſtodiā. Oua autem auium pp debilitatem ſuam indigent calefactione.

De corruptione ouorum. Cap. CLXVII.

AVes vncorum vnguium, paucorum (vt dictum eſt) ſunt ouorum, & multotiens inuenitur vnum corruptum, quia modus iſte eſt auium calidæ naturę. Denique oua prima quarundam auium bis ouātium corrumpuntur propter hiemem, & oua poſteriora complentur, pulloſq; faciunt, vt hirundinum. Gallina quoq; (ſicut iam dictum eſt) ſi non incubauerit ſuper oua, infirmantur & corrumpuntur. Tonitrus autem in hora cubationis ſuperueniens oua corrumpit, in tempore quoque calido corrumpuntur, ſicut & vinum turbatur. Quod accidit in ambobus propter partes ſuas terreſtres. In ouis.ſ. propter citrinum, in vino propter fecem, quæ cum eo miſcetur. Rectè autem accidit hoc auibus ouantibus oua multa, quia non eſt facile in omnibus calor ſufficiens. Accidit autem auibus vncorum vnguium, quoniam ouant ouum vnum aut duo, & multotiens vnum corruptum. Natura namq; citrini multū calida eſt in iſtis, & quaſi contraria naturæ albuminis, & vadit ad humiditatē, q̄ eſt in ipſo albumine quaſi ebulliret. Plinius lib. 10. Si incubatio tonuerit, oua pereunt, & accipitris audita voce vitiantur. Remediū vero contra tonitruū eſt, clauus ferreus ſub ſtramine

ouorũ poſitus, aut terra ex aratro. Prætérea concuti ea experimenta vetant, quia non gignant, cõfuſis intra vitalibus venis.

De Complemento pullorum in ouis. Cap. CLXVIII.

AVguſt. ſuper Gene. Sicut autem ſuperius iam dictum eſt, cũ oua fouentur ab alitibus ſuper ea incubantibus, calor ille materni corporis & in formandis pullis adminiculatur, per quendam in ſuo genere dilectionis affectum. Ariſto. Oua quæ ponuntur in terra, calefiunt & complentur per ſe, ſicut in Argypto, quia ibi terram aperiunt, & ea ponũt in ſtercora. Sæpe quoque ponuntur oua in vaſis calidis, & ſic extrahũtur pulli ab eis. Ex ouis quidem gñatio pullorum diuerſatur ſcdm tempus generaq; auium, in gallinis.n. poſtquam cubauerint, per tres dies apparent ſigna pulli, & in maioribus quidem hoc fit poſt multos dies, in minoribus poſt pauciores. In hoc ipſo citrinum aſcendit verſus acutũ, ad locum illum a quo incipit fiſſura, apparetq; in albo ſimile guttæ ſanguinis, qđ eſt cor, & mouetur ſcdm motum aĩati. Cum aũt tranſierunt 10. dies gñationis pulli, complebitur pullus, & erunt manifeſtæ oẽs partes eius. Habetq; caput maius toto corpore, oculi tñ nõ vidẽt illo tempore, 10 die. 20. quaſi fiſtulat pullus, & ſi moueretur ouũ, ille moueretur. Cumque ante decem dies frangitur ouũ, inuenitur caput eius ſupra crus dextrũ, ante hoc tempus eſt quaſi dormiens, & eius oculi tremulãt nec vociferatur, & in eius oculis & corde inuenitur ampulla, & quaſi anhelãs. Multaq; gallinarum, & colũbarum aliarumq; auiũ oua ẽt coitus pullos nõ faciunt. Plin. lib. 10. Oĩbus ouis medio vitellis ineſt parua velut ſanguinea gutta, quod cor auium exiſtimant. Primum in oĩ corpore id gigni opinãtes. Oĩbus autem intus caput eſt maius toto corpore, oculi compreſſi capite maiores, in creſcente pullo, candor in medium vertitur luteum circumfunditur, viceſimo die ſi moueatur ouum. Iãque viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit, ita poſitus, vt caput ſupra dextrum pedem habeat. Dextram vero alam ſupra caput, vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes naſcuntur contra, quam reliqua animalia.

De Nutrimento pullorum. Cap. CLXIX.

ARiſtoteles. Sic ergo ea ouis auium generatio fit, cum fœmina ſuper ea ſederit, eaque calefecerit, quoniam ex vna parte oui animal exit, & reſidua crementum recipit: quoniam ſiquidem auium creatio non poteſt interius compleri, poſuit natura cibum pulli in ouo citrinum. ſ. quemadmodum in animali lac in mammilla. Principium enim generationis pulli eſt ea albo oui, quia principium animæ eſt ea calido, cibus autem eſt ex citrino, ideſt vitello. Album enim naturaliter eſt humidum, & in eo eſt calor animæ. Et citrinum quidem congelatur, album vero nõ. Et primũ quidem quod generatur ex membris eſt cor, & vena magna, ex qua fit ramificatio in duos vmbilicos, quorũ alter procedit ad telam continentem citrinum, alter ad telã cõtinentem alas, & eſt ſub tela teſtæ. Per vnum ergo accipit pullus cibum, ex citrino. ſ. alter aũt extenditur & peruenit vſq; ad telã cõtinentẽ pullũ, & aſſimilatur ſecũdinæ. Tela quidẽ extrinſeca ſanguinea, quæ eius diſpoſitio eſt, ſicut diſpoſitio matricis, & in circumitu citrini eſt ſecundina teſta oui, & aſſimilatur telæ cõtinenti matricem, quaſi coopertorium, quia cooperit embrionem & matricem.

De Excluſione pullorum. Cap. CLXX.

CVm autem creuerit pullus, diminuetur vmbilicus, quia debet animal illinc exire. Reſiduum vero citrini, & vmbilici quod peruenit ad citrinũ, exit vltimo, quia natus ſtatim debet hẽre cibum. Eritq; citrinum adhuc intra cum vmbilico, ideo quia nõ põt habere cibum ea matre, nec põt cibũ ſtatim acquirere. Complentur aũt ouo pulli in diebus calidis, quia tũc tẽps calidum adiuuat digeſtionẽ creaturis. Cum aũt (vt dictũ eſt) ante dies decẽ frãgitur ouum, inuenitur eius caput ſupra crus dextrũ. Oua longa acuti capitis producũt mares, rotunda, & obtuſa fœminas, & ex ouis quidem duorum citrinorũ, quę ex duobus ſpermatibus prouenit, ſi fuerit tela diuidens inter ſperma primi coitus, & ſperma ſecundi, pulli gemelli procreantur. Si vero continua fuerit, erit pullus monſtruoſus. Iſidor. Pulli dñr oẽs auium fœtus recentes nati, eo quòd polluti ſint, vnde ẽt veſtis nigra pulla dĩ. Plinius lib. 10. Aues autẽ oẽs in pedes naſcuntur contra, quàm reliqua animalia. Tradũt tñ noctuam, bubonẽ, picum, arbores cauantem, trogonem, cuinicem a cauda de ouo exire, quia pondere capitum peruerſa oua poſteriorem partem corporum fouendã matri applicent. Idem. Pulli celerius excluduntur calidis diebus. Ideoq; æſtate fœtus educitur vndeuiceſimo, hieme vero 25. Hirundini cæci primo pulli, & omnibus ferè quibus numeroſior eſt fœtus.

De Educatione pullorum, & cornibus eorum. Cap. CLXXI.

QVod aũt ea animalibus eſt intelligentius, magis habet ſolicitudinem circa filios. Itaq; poſt complementum remanet inter parentes & filios amicicia, ſicut accidit in hominibus, & quadrupedibus. Non eſt conſuetudo, vt mares ſolicici ſint circa filios, ſed fœminæ magis. Columba tñ cum pullificauerit, ſtatim mas regit pullos. Et ſi fœmina tardet ad illos redire, percutit eam mas, & ad nidum redire cogit. Aquila vero proiicit ouum, vel pullum, ſi plus quàm duo euenerint, ſimiliter & coruus, ſed eſt auis quæ pullum Aquilæ proiectum nutrit, & eſt, quæ pullum coruorum. Item Aquila, & omnes aues vocorum vaguium ſtatim, vt vident pullos ſuos poſſe volare, percutiunt eos alis, & eiiciunt a nido, præter baum i. cornicem, quæ cogitat de pullis, & poſtquam volãt. Aues quoq; grauis volatus eiciunt pullos ſuos, quoniam graue eſt eis adducere cibum. Eſt auis, quæ cogit pullos ſuos, Solem aſpicere, & cuius oculus primum lachrymatur interficit ipſum, & inde cibat cæteros. Vultur quoniam auis famelica eſt, inuidet pullis ſuis cum impinguantur, nec paſcit eos, niſi de cibi ſui reliquiis, ipſos quoq; eiicit antequã volare poſſint. Sed eſt auis, quæ proiectos illos nutrit cum pullis ſuis. Iſaac in dietis lib. 2. Pulli ſunt leuioris digeſtionis cæteris volatilibus domeſticis, & laudabilem ſanguinem generant, appetitus confortatiui, & omnibus naturis conuenientes. Actor. Columbini pulli cuius naturæ ſint dictum eſt ſupra vbi de columba. Hæc de auibus dicta ſufficiant.

LIBER XVII.

De Generatione piſcium. Cap. I.

EAdem die creati ſunt piſces, qua & volucres, videlicet die quinto, & ex eadem materia, quoniam ex aqua. Ideo enim ſub eadem die factus eſt ornatus aeris, & aquæ, quoniam hęc duo elementa tenent naturam mediam luminoſi corporis, id eſt cœli, vel ignis, & opaci, ſcilicet terræ. Vnde & in hoc conueniunt, quod vtrumque luminis & obſcuritatis eſt receptibile, vtrumq; rarefactibile, & cõdenſibile, vtrumq; in alterum de facili conuertibile. Sicut ergo aer ornatus eſt ſuis aĩalibus. i. volatilibus, quæ poſſunt ex eo reſpirare pp craſſitudinem humoris, & quorum corpora poſſit ſuſtinere, ſic & aqua ſuis, ideſt natatilibus, quæ pinnulis ſuis nituntur aquæ natando, ſicut aues pennis ſuis aeri volando. Et quoniam aer iſte inferior ratione humoris tenuis quo contextus eſt, humidæ naturæ deputatur, ideſt aquæ: ideo dicitur aqua commune productiuum vtrorumque, vbi legitur. Producat aquæ reptile aĩæ viuentis, & volatile ſuper terram, &c. Iſidorus. Ideo autem, quæ in aquis natant reptilia dicuntur, quòd reptandi ſpeciem habent, vel naturam. Quædam vero genera piſcium, ideo amphibia dicuntur, quia ambulandi in terris vſum, & natandi in aquis officium habent. Amphion enim Græcè vtrumq; dicitur. Nam in aquis, & in terris viuunt, vt pote crocodili, hippotami, ideſt equi fluuiales. Cætera vero piſcium genera viuere ſine aqua non queunt, quia emergendi ſpiritus & reſpirandi naturalis eis non ſuppetit, ſicut hominibus qui huiuſmodi aeris ſpiramine vtuntur. Quod enim nobis eſt ſpiritus, illis eſt aqua, quæ viuendi miniſtrat ſubſtantiam.

De Corporibus, & membris eorum. Cap. II.

ARiſtoteles in libro de animalibus. Piſcium genus imperfectum eſt in membris exterioribus, quia non habet alas, nec pedes, nec manus, & corpus eius continuum eſt cum capite & cauda. Omnes quidem modi piſcium habent caput anterius, & poſterius caudas non ſeparatas. Nullum vero genus piſcium habet collum, aut virgam, ſiue teſticulos, aut mãmillas, præter delphinum. Nec vias coitus habent manifeſtas, nec inſtrumentum manifeſtum ſenſus, præter oculos. Carent enim auribus, & naribus, ſed habent vias tantum auditus & odoratus. Nec habent palpebras piloſas, quia palpebræ ipſorum duri corij ſunt. Oculi piſcium duri ſunt propter craſſitudinem aquæ. Non habent palpebras, quia nec habent aliud prohibens, ſicut animalia, quæ habitant in aere, habent quaſi prohibentia infinita. Habent autem linguã, ſed non diuiſam, quia ſenſus humiditatum eſt in animalia aquoſo paruo tempore. Cibusque feſtiuè tranſit in ventrem, quia non poteſt in ore diu manere, extraheretur enim humiditate per aquam. Et ſi quis non declinauerit os ad vnam partem, non apparebit lingua. Eadem etiam cauſa dentes omnium piſcium acuti ſunt, præter eſcarum, quia ſcilicet propter humiditatem cibum in ore diu tenere non poſſunt. Omne quoque os quo indigetur ad vigorem, eſt multæ fiſſuræ, ſicut animalium acutorum dentium, & piſciũ. In quibuſdã aĩalibus inuenitur fel ſuper apar, & quibuſdã ab inteſtino pendet, quia natura fellis eſt ex natura ventris inferioris, & manifeſtatur prope in piſcibus, quia piſces omnes

habent

habent fel. Et omne animal oculos habet, præter marina, coriũ durum in modum teſtę habentia. Omniaq; animalia marina pedes habentia multos habẽt pedes. Quædam aĩalia marina nõ hñt auriculas, vt delphin & calane. Quædam habent aures diſcoopertas, vt cheleti, & halan. Ea quippe, quæ magni corporis ſunt, habent aures manifeſtas, & ſunt boni auditus. Item animalia magna, quæ ſunt in mari, vt delphinus & halena, habent mammillas, & lac. Aĩalia vero ouãria, vt piſces, non hñt illa. Itẽ quidam hñt orificiũ in oppoſito, quidam in anteriori, quidam in dorſo, ſicut delphini. Et illi quidem qui comedunt carnem, habent orificia bonæ operationis. Qui vero non comedunt, habent orificium paruum paucæ operationis. Omnis quidem aquoſa, quæ habent os & caput inferius, & paſtum ea parte inferiori, habẽt exitum ſuperfluitans ſuperius in dorſo, vt ericius marinus. In piſcibus ouãtibus natura creauit ſpinam. Quædam 'Et genera hoc proprium hñt, q ſpinæ, graciles ſunt in carnibus oſſium eorum. Item genera piſcium carent voce, quia carent pulmone. Præterea quidam hñt corium corticibus plenum, & quidam aſperum. Nullum aũt iſtorũ generum habet teſticulos, nec extra, nec intra, ſicut nec aĩal carens pedibus. Delphini quidem & ſimilia: quæ magni corporis ſunt, non hñt brãchos, ſed cannam, quia pulmonem habẽt, & cannalem, vt dicetur infra.

De Dentibus, & linguis piſcium. Cap. III.

DEntes (vt dictum eſt) oĩum piſcium acuti ſunt, vt ſerra, præter vnũ genus, ſ. eſcarum, & in pluribus quidem linguis, & palatis piſcium dentes ſunt, quia piſces aquã cũ cibo recipiunt. Quapp ſubito cibus vadit ad ventrem, nec diu manere põt in orificijs eorum. Ideoq;, ne intret aqua ventres eorum, & impleat illos, pp hoc oĩum eorũ acuti ſunt dẽtes, vt cito cibum abſcindant, & in locis diuerſis ferant, quia cũ multitudine dentium fit abſciſio cibi citius in partes paruas, & hoc erit loco mollificationis. Dentes quoq; piſciũ incuruati ſunt, quia vigor illorũ eſt in eis. Itaq; piſciũ genus hẽt dentes, præter quoſdam paruos, vt quod Gręce dr̃ eſcarã. Ideoq; dr̃, q iſte ſolus ruminat, hac videlicet cauſa, qm̃ aĩal dentes hñs in vtraq; mandibula, non ruminat. Et oẽs qdem piſciũ dentes acuti, vt poſſint abſcindere cibũ ne diuidere, q̃ñ abſciſio illa ſit mala, & incõpleta, quia nõ põt cibus in ore ſuo manere longo tp̃e. Ideoq; piſces molares non habẽt, & ſi haberent ocioſi eſſent. Quædam gña duos habentia culmos aperiunt, & claudunt eos, vt pecten, & mooz. Piſces (vt dictum eſt) hñt linguã, ſed non diuiſam, & hñt in parte mẽbrũ ſimile linguæ ad vſum ſenſus cibi. At in piſce non apparet lingua, niſi multa inſpectione, quia guloſi ſunt valde. In pluribus aũt eſt palatũ carnoſum, & quidam ſtomacho catẽt oĩno. Quidam vero ſtomachũ hñt paruũ pp decoctionis cibi iuuamentũ. Quidam aũt piſces non hñt ventres carnoſos ſicut ventres auiũ. Et quidã in vẽtribus hñt partes prominẽtes, in quibus deponũt cibũ. Et iſta quidẽ mẽbra in piſcibus inueniunt ſuperius, in auibus aũt inferius, apud inteſtini cõplementũ. Quidam itaq; dẽtes hñt acutos ſubtiles. Et quidã hñt additamẽta ſicut muſcæ, per quæ cibũ accipiũt. Et hæc ita fortia ſunt, vt his qñq; teſtã aliorũ aĩalium perforent. Marina q̃dam duræ teſtæ fortẽ hñt linguam. Marinum aĩal quod dr̃ kolki oẽs dentes habet acutos, & ẽt ponit vnũ ſuper aliũ, ſicut genus ſuũ diuerſatur a generibus piſciũ, quia piſces (vt dictum eſt) hñt dentes acutos. Et nõ eſt in iſtis aĩal [illegible] duas acies dentium. Piſces non hñt propriè linguas, ſed [illegible] ſimile ſpinæ non abſolutũ extentum, in quibuſdam ẽt nõ apparet oĩno lingua, ſed inuenitur linguæ locus, lenis, continuus, non apparens, niſi p magnã oris apertionem.

De branchis piſcium. Cap. IIII.

HAbent piſces quiddam in animalibus proprium, naturam, ſ. branchorum. Et horum quidam habent branchos paucos, quidam multos ſm̃ q calor cordis eſt paucus, vel multus, quia ſemper calor ponit motum velociorem ac fortiorem. Et ob hoc habentes branchos multos viuere poſſunt in terra multo tempore. Omnẽ animal recipiens humidum habet branchos, & ſæpe vadit ad terram. Quidam vero piſces aqua ſordida ſtrangulantur, quia branchi eius ſunt parui, & ideo piſcatores turbant aquam quando volunt ipſum venari: quorundam piſcium branchi ſunt ſpinoſi, quorũdam cartilaginoſi, qui conuenientes ſunt motui. Sunt autem parui, tenues, & extenui. Piſces (vt dictum eſt) multos habentes branchos viuere poſſunt in terra longo tempore. Omneſq; modi quorum creatio ſimilis eſt creationi ſerpentium, qui non indigent multa infrigidatione. Igitur habent piſces proprium, auriculas, ſ. in capite, id eſt branchos, per quos attrahunt aquam, & reijciunt. Et quidam eorum habent duos, quidam quatuor in vtraq; parte flexos. Delphin (vt dictum eſt) & ſimilia magni corporis non habent branchos, ſed cannam, quia pulmonem habent, & cannalem. Nullum autẽ ex piſcibus poteſt habere branchos, & anhelare ſimul. Sub branchis in [illegible] pediculi multi inueniuntur, a quibus interficiuntur. Plinius lib. 9. Piſces branchos habentes non exiſtimant, quidam anhelitum reddere, ac per vicea recipere, vt Ariſtot. Idem in libro eodem. Piſcium alij branchias habent multiplices, alij vero ſimplices. Per has quidẽ emittunt aquam in ore acceptam. Ambr. in exameron. Piſces branchos habent ſicut nos pulmonem, quas nunc quidem explicant, & aperiunt, nunc implicant, & operiunt, ſicque aqua ſuſcipitur, & tranſmittitur ac penetrat, & munus reſpirationis per eas implere videtur.

De pinnulis, & caudis eorum. Cap. V.

NAtatilia quędam habent alas, ſiue pinnulas, & quædam habẽt alas quatuor, duas, ſ. in facie, i. in latere, & duas in dorſo, vt piſcis carabea dictus. Quædam vero duas habent alas, vt omnes piſces longi ac lenes, ſicut anguilla, & murena. Porro quædam non habent alas, vt cheleti. Nullumque quod ex eo eſt amplum habet caudam, vt haſchea maris, & illud genus nõ natat, niſi per amplitudinem corporis eius. Rana vero marina habet alas, & omnia quorum finis amplitudinis ad ſtricturam declinat. Omnes autem piſces marini habentes pedes natant cum eis, & cum alis, vt totum genus malachiæ, id eſt mollia carnis, & ea carne tantum. Et hoc genus velociter mouetur in natando, ita q a ripa procedit ad pelagus, vt archoſis, ac genus multorum pedum: karabo ea piſcibus duræ carnis mouetur cũ ſua cauda motu veloci, ſicut motu alarum ſnatum. Theuchea vero, i. crocodilus mouetur, & natat cum ſuo pede, & cauda, & quicquid de minori confertur ad maius. Alæ piſcium ad natandum conuenientes ſunt, quia remis ſimilia ſunt. Ideo aũt alas habent, quia non ambulant, cum pedes non habeant. Nec eſt poſſibile piſcibus habere quatuor alas, & duos pedes. Piſces aũt quidam hñt branchos & pedes, & non habent alas omnino, ſed caudam latam non ſpiſſam. Quidam verò piſces lati corporis habẽt quatuor alas, duas in ventre, & duas in dorſo. Porro quidam piſces longi non habent alas in dorſo, neque pedes. Quidam vero piſcis longi corporis non habet alas, nec natat, niſi p flexionem corporis, quia mouetur in aqua, ſicut ſerpens repit in terra. Piſces qui habent alas tm̃, quia eorum creatio eſt longa, ſimilis creationi ſerpentium, quæ vtuntur flexibilitate ſui corporis loco duarum alarum. Quidam habent duas alas, tm̃ in dorſo, qui non prohibentur a natatione, pp corporis longitudinẽ. Quidam hñt alas prope caput quia, ſ. non hñt longum corpus. Qui vero ſerpentibus aſſimilantur, non habent alas, vt murena. Et eadem eſt cauſa, quare ſerpentes non hñt pedes. Vtũtur .n. hmõi flexibilitate corporis loco duarum alarum, & ob hoc in terra repunt, & longo tp̃e viuũt. Habent aũt oẽs modi piſciũ caudas non ſeparatas. Plin. vbi ſupra. Pinnarum vero piſcium diſcrimina ſunt, q pedum vice piſcibus datæ ſunt. Nullis quidẽ ſupra quinas, quibuſdam binæ, quibuſdam trinæ, aliquibus nullæ. In fucino tm̃ lacum piſcis eſt, qui pinnis octonis natat. Binę quidem oĩno longis ſunt, vt lumbricia, & anguillis, & congris. Nullæ vero murenis, quibus nec branchæ ſunt. Hæc oĩa flexuoſo corporũ impulſu ita vtuntur mari, vt ſerpentes terra. In ſicco quoq; repunt, ideoq; talia ẽt viuaciora ſunt. Et e planis quoque aliqua, vt paſtinacæ, pinnas non habent. Ipſa quippe latitudine natant. Sed & quæ appellantur mollia, vt polippi, non habent, quia pedes illi pinnarum vicem præſtant. Ambroſ. vbi ſupra. Sicut enim auis aerem volatu celeri ſecat, ita piſcis aquam natando incedit, & vtriq; generi caudæ alarumq; remigium ſuppetit. Itaq; piſces ad priora ſe alis ſubrigunt, & vlterius procedunt. Caudæ quoq; gubernaculo, vel quo velint facilè ſe conuertunt, vel impetu quodam e regione iter ſuum dirigunt.

De Vita, & memoria piſcium. Cap. VI.

COmeſtor. Notabiles aũt dñt aĩæ piſcium, & autũ reſpectu aĩæ hoĩs, illæ namq; mouentur de eſſe ad non eſſe, illa vero non, quia perpetua eſt. Iſidorus. Pleriq; putauere, ideo aĩam nõ viuam, ſed animarum viuarum reptilia piſces appellatos eſſe, q eis nulla memoria ſit, nec aliqua vita velut ratione vicinior, ſed fallit eos experientia minor, nam piſcea habere memoriam certiſſimum eſt, quod ipſe ſum expertus, & experiantur, qui põt, & volunt. Nam quidam fons magnus in Bellenſium regione refertus eſt piſcibus, vbi ſolent hoĩes deſuper venientes eis aliquid iacere, quod ſibi, vel præripiant confluentes, vel inter ſe diripiant concertantes. Quo paſtu aſſuefacti, deambulantibus ſuper oram fontis hominibus, Ipſi quoque cum eis gregatim natando eunt, & redeũt expectantes, vnde aliquid iactent, quorum præſentiam ſentiunt. Plin. lib. 11. Aquatilia in ipſo ſpiritu viuẽtia ſenſum habent victus ac gñationis, & operationis, atq; ẽt de futuro curam, auditum, olfactum, & guſtum, eximia prętera naturæ dona ſolertiã, animum, & artem. Ambro. vbi ſupra. Itaq; vnuſquiſq; piſcis vſu naturæ impreſſo, tãquam in patriæ finibus ſe retinet, & vltra incolas prodire ſuſpectum habet. Aliqua tñ piſcium gña non ingenij facilitate loca mutant, ſed fo-

uendi

uendi partus neceſſitate. Opportuno tẽpe ex diuerſis locis ad plurimos ſinus maris, quaſi cõi conſilio conuenientes, coniuncto agmine aquilonis flatus captant, & mare ſeptentrionale petũt, & Propontidem ſinum uiolento impetu intrant. Quis piſcibus hæc annunciauit loca, præcepta, tempora? Quis tribuit diſpoſitionem viandi, comeandi ordinem, metas, & tempora reuertendi? Agnoſce quis ille ſit Imperator, qui ſenſibus vniuerſorũ ſuũ effundit Imperium, qui non ſolum magna penetrat, ſed per minima quoq; ſe diffundit. Diuinæ legi piſces obſequuntur, & homines contradicunt. Piſcis ſolemniter obaudit mandata cœleſtia, & homines irrita faciunt Dei præcepta. Ad ponti fretum in æſtate tranſeunt, eo q ſinus ſit dulcior, quia Sol non tandiu in hoc freto immoratur, vt omnem aquã dulcem exhauriat, atq; potabilem, qua maritima delectantur. Itaq; nouit piſcis tempus pariendo, nouit tempus eundi ac redeundi naturę inſpiratione, quæ vera eſt magiſtra pietatis. Actor. Habent ergo piſces aĩam ſenſibilem, ſicut & aues, cæteraq; animalia, quia non tãmodo viuunt, ſicut arbores, ſed habẽt memoriam, ſenſum, appetitum. Ariſtoteles. Eſt autem marinum animal, quod cõe eſt inter naturam arborum, & animalium. Nam, quia quõq; abſolutum eſt, ac cibatur, & ſentit conuenientia ſibi, vtiturq; aſperitate corporis ſui propter ſaluationem, cõicat cum animalibus. Quia vero non dormit, & eſt applicatum lapidibus, cõicat cum arboribus, nec habet ſuperfluitatẽ manifeſtam. Idem in libro de morte, & vita. Animalia quidem aquatica breuioris ſunt vitæ, quã pedibus gradientia, quia humida ſunt, & aquoſa, & tale velociter corrumpitur, quia frigidum eſt ac dẽſabile. Animal ẽt, quod eſt ſine ſanguine pp eandem cauſam cito corrumpitur. Idem in libro de animalibus. Illa tamen piſcium genera quorum generatio eſt, vt ſerpentum, longo tempore viuunt in terra, quia non multum indigent refrigeratione, ſ. vt murena & anguilla.

De ſenſibus eorum. Cap. VII.

IDem in eodem. Viſus paucus eſt in animalibus palpebra carentibus, quorum oculi non clauduntur, vt ſpiritus uiſibilis adunatus confortetur, & quieſcens recreetur, vnde paucus eſt eorum viſus, quia oculi eorum ſępiſſime aperiuntur, & foras viſus emittitur, hoc in marinis beſtijs inuenitur. Piſces extremos diſcernunt colores. Vnde piſcatores non utuntur colobija albis, neq; nigris, neq; rubeis. Eſt autem piſcis cuius aſpectus in dextra parte acutior eſt, quamuis non ſit naturaliter acuti aſpectus. Piſces etiam audiunt, vnde & videmus ipſos a ſono fugere. Item, & odorant. Ideoq; eſcam habent quælibet genera piſciũ venationi ſuæ appropriatam, quã diſconuenientem ipſi olfaciunt, & fugiunt. Et quidam per fętida deprehenduntur. Cumq; piſcatores uolunt, ut exeant piſces in lapidibus manentes confricant ora cauernarum lapidum ſalſis, quæ cum illi olfaciunt cito exeunt ac deprehenduntur. Quidam etiam piſces diligunt odorem rerum combuſtarum in fumum. Ideo cremantur ſepiæ carnes, compræhenduntur q; per odores earum. Piſces quoq; guſtabilia ſentiunt. Ideoq; plures eorum venantur aliquid quod in cibo diligunt. Habent, & tactus ſenſum, ideoq; plures eorum non tangunt vas quo venantur, niſi ſit nouum. In oĩbus quoq; animalibus ſenſus viſus eſt ſupra ſenſum auditus, & ſub viſu olfactus, maximeq; in modis piſcium, quã audiunt, & olfaciunt, & non habent in capite aliud roſtrũ. Animalia magni corporis in mari, habent aures manifeſtas, & ſunt boni auditus. Ex lib. de nat. rerum. Piſces in noctibus æque ſicut in die cernunt. Plinius lib. 10. Piſces quidem auditus nec membra habent, nec foramina. Audire tamen eos palam eſt, vt patet, cum eos plauſu congregari feros ad cibum conſuetudine in quibuſdam viuarijs ſpectetur, & in piſcinis cęſaris genera piſcium ad nomen venire quoſdam ſingulos. Itaq; produntur etiam clariſſimè audire mugil lupus ſalpa chromis, & ideo in vado uiuere. Olfactum his eſſe manifeſtè patet, quippe non omnes eadem eſca capiuntur, & priuſquam appetant odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, velut ſui cadaueris agnitionem fugientes. Sẽtina quidam nauium odorem fugiunt procul, maximè tñ piſcium ſanguinem. Conuenirent quoq; ex alto & ad quoſdam odores, vt ad ſepiam vſtã, & polippum, quę ob id coguntur in vaſis. Idem in lib. 9. Pręgalidam hiemem oẽs ſentiunt, ſed maximè qui lapidem in capite habere exiſtimãtur, vt lupi, cornei, ſciene, pagri. Cum hiemes aſperę fuerint multi cęci capiuntur, his itaq; menſibus iacent ſpeluncis conditi. Ariſtot. Piſces licèt non habeant certa inſtrumenta olfactus, olfaciunt tñ. Quidam. n. fugiunt cum olfecerint maximè ſanguinem piſcium, vel qñ vas venantium fuerit vetus, vel ſordidum. Quidam ẽt habent auditum, vnde in quiete oportet eos uenari. Venantur autem piſces ante aſcenſionem ſolis, quia tunc non vident. Quidam etiam in hieme natant in profundo maris ad ſuperficiem prope terram quærendo calorem, & in vere reuertuntur ad profundum.

De anhelitu, & ſomno piſcium. Cap. VIII.

PLinius lib. 9. Piſces branchos habentes non exiſtimant quidam anhelitum reddere, ac per uices recipere, vt Ariſtoteles. Accedunt apud me certę efficaciæ, vt credam, etiam omnia in aquis ſpirare ſuæ naturæ ſorte. Sępe annotata eſt æſtiuo tempore piſcium quædam anhelatio, & alia tranquillo uelut oſcitatio. Ipſorum quoq; qui ſunt in aduerſa opinione de ſomno piſcium confeſſio. Quis enim ſine reſpiratione locus ſomno. Pręterea bullantium aquarum ſufflatio lunæq; effectu. Cõcharum quoq. corpora augeſcentia ſuper omnia eſt, quod eſſe piſcibus auditum, & odoratum ex aeris vtrunq; materia dubium non eſt. Odorem quippe non aliud, quam infectum aerem intelligi poſſe. Quamobrem opinetur quiſq; de his, vt ei libitum fuerit. Miratur Arcbadia ſuum exocetum appellatum ab eo, q exit in ſiccum cauſa ſomni. Circa clitorium vocalis hic traditur eſſe ſine brãchijs. Idem in lib. 10. Aquatilium quoq; exiguum quidam, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tñ exiſtimant, non oculorum argumento, quia non habent genas, verũ ipſa quiete cernuntur placida, ſeu ſoporata, nec alia, quam caudas mouentia, & ad tumultum aliquem pauentia, plani vero piſcium in vado ita dormiunt, vt manu ſępe tollantur. Ariſtoteles, vbi ſupra. Somnus piſcium plus eſt de nocte, quam de die, ideoque inſtrumento tres dentes habente figuntur, & non mouentur. In ſomno quieſcit piſcis, & non mouetur ex eo, niſi cauda ſolummodo motu modico. Si vero aliquid prope ipſum motum fuerit, cito euigilat, & fugit. Plures autem piſces, & animalia marina dormiunt ſuper terram, arenam, & lapidem, in maris profundo. Ex lib. de nat. rer. Omnes piſces, & animalia mollis teſtæ (vt dicit Ariſtot.) modici ſomni ſunt. Quòd tamen dormiant, per clauſionem palpebrarum non perpendunt, quia palpebras non habent. ſed quia manu capiuntur, & in ſomno ferro tridente percutiuntur.

De alimento piſcium. Cap. IX.

ISidorus. Piſces dicti ſunt a paſcendo. Nam pleriq; herbis paſcuntur, ac minutis vermibus. Alij ſe inuicem deuorant, & minor apud illos eſca maiorum eſt. Non autem ut bos, & ouis ex una tñ parte dentes habent, ſed vtraq; partes armatæ ſunt dentibus, quos ideo depreſſos, & acutos habent, ut edaut cito, & ſine aliqua mora tranſmittant, ne ſi diutius cibum verſarent, aquarum illuuione dentibus eorum eſca poſſit auferri ac dilui. Deniq; non ruminant, excepto eſcaro, qui ſolus in his ruminare perhibetur. Ambro. Piſces non vt animalia terrena nutriuntur, nec manus humani tactu, & alimento, vllove delinimento delectantur, & tamen in viuarijs ſuis ſeruantur. Herbis pleriq; vermibusq; veſcuntur, & quidam ſe inuicem deuorant, ſuaq; carne paſcuntur. Minor apud illos eſca maioris eſt, ac rurſus ipſe maior a validiore deuoratur, ſitq; ſimul in vno ventre prędæ vindictæq; conſortium. Ariſt. vbi ſupra. Piſces in maiori parte carnem comedunt, omneſq; cibantur pullis ſuis tempore pullificationis. Piſcium quidam habent orificium in oppoſito, quidam in dorſo, ſicut delphini, & omnes modi qui dicuntur cheleti, nec recipiunt cibum, niſi quando reuertuntur ſuper dorſum. Quod non fecit natura propter ſalutem tantum, ſed vt retardent ſe in accipiendo cibum, quã hoc genus animalia comedit & habet additamentum tenue. pp hoc non poteſt eſſe bonæ abſciſionis. Si enim eſſet leuis comeſtionis, cito moreretur, pp nimiam repletionem. Animalia teſtea immobilia cibant ſe ab aqua dulci. Et animalia mollis teſtę comedunt herbas, & quodlibet, vt cancri lapidoſi. Omne uero malakie, ſ. molle creatum ex carne tñ, comedit carnem. Et animalia quædam, ſ. marina, vt cheleti, & onagri, atq; cætera veſcuntur carne tantummodo, quædam herbis, quædam ſtercore ac luto. Omneſq; piſces ſeſe comedunt, præter faſtaleon. Quidam. n. non comedit carnem omnino, & quidam cibatur aceno, ideoq; ponderoſus eſt, ac ſępe natat, vt carnis ſuę lutum abluat. Nullum marinum animal comedit pullos ſuos, & iõ multiplicãtur. Cum aũt complentur, ab illis comeduntur. Quidam piſcis cum diẽt timorem, abſcondit caput ſuum in corpore ſuo, & occultãs caput comedit carnem. Quidam vero ruminat, vt quadrupes, & alios venatur piſces cũ natant ſuper aquam. Quidam ex aqua ſordida ſtrangulatur, quia branchię eius ſunt parui, & iõ turbant aquam, qñ volunt eam vitare. Motus piſcium fit ad keyk & pp cibum & paſtum, qui bonus eſt ibi, & utilis pp aquæ dulcedinem. Ex lib. de nat. re. Oẽs piſces maris inuicem ſe comedunt, excepto quodam animali, quod Ariſt. faſtaleon vocat, & hoc iõ, quia carnem nõ comedit oĩno. Quidam vero applicantur ad petrã, & abſoluuntur qõ quærunt nutrimentum, & hoc nocte, poſt redeunt ad petram. Quidam cauernas in arena parant, quidam in luto, & tñ os emittunt. Omnes piſces cibantur a pullis ſuis tempore pullificationis. Parui quoq; comeduntur a magnis. Quidam piſces ex aqua clara cibatur, & aqua turbida ſtrangulatur.

Da

De Piſcium impinguatione. Cap. X.

ARiſtoteles. Pluuiæ conferunt piſcibus, præterquam paruis, tempora vero ſicca nocẽt piſcibus, ſicut & humida volatilibus. Maior itaq; pars generum piſcium impinguatur in annis pluuioſis, quia tũc inueniunt cibum multum, & aqua pluuiæ valet omnibus illis, ſicut cõuenit terræ plantis. Qm̃ ergo maior pars piſcium ad pluuias mutatur, ob hoc in fluminibus, & lacubus impinguantur. Et ex aquis pluuiarum eis maximè conuenit aqua pluuiæ æſtiualis, præcipuè vero ſi Ver, & Aeſtas, & Autumnus pluuioſa fuerint. Ei vſr cũ annus hoībus bonus fuerit, tunc impinguantur piſces, ſed non in locis frigidis. Multa quoq; pluuia quoſdam piſces excęcat, non ex multitudine pluuię ipſius, ſed ex frigore. Multa pluuia cõuenit oībus teſtei corij, quia inde mare dulcius efficitur. Oībus inq̃ teſtei corij cõuenit aqua pluuialis, præterq̃ vni, ſ. torcholich, quia ſi guſtauerit, moritur illa die. Cõueniunt ẽt ad impinguationẽ propria loca piſcibus, qm̃ aliqui prope terrã, & quidam in profundo maris impinguãtur, & quidã in ambobus. Q idam aũt impinguanť in locis in quibus eſt viridis aquæ nubes, & cũ ibi depræhẽ ſunť ſunt meliores. Piſces qui carnes comedũt, cibũ in aqua viridi multũ inueniunt. Non aũt impinguantur piſces in locis frigidis. Omnes piſces lapidoſi pingues ſunt, piſces qui latẽt in profundo maris in hyeme, poſt eius latentiam impinguantur valde. Quidam impinguantur vento ſeptentrionali, vt piſces longi, & ob hoc depræhenduntur in æſtate multi. Q idam autem impinguantur vento meridionali, vt piſces ampli.

Qualiter elementum aqua ſit in eis connaturale. Cap. XI.

ISidorus Q ædam genera piſcium (ſicut iam ſupra dictũ eſt) ideo viuere ſine aqua non poſſunt, quia emergendi ſpiritus, & reſpirandi naturalis non ſuppetit, ſicut hominibus, qui huius aeris ſpiramine vtuntur, quod enim nobis eſt ſpiritus, illis eſt aqua, quæ viuendi miniſtrat ſubſtantiam delphini, quidem & ſimilia magni corporis non habent branchos, ſed cannam, quia pulmonem habent, & cannalem, propter exitum aquæ, quã accipiunt cibum in aqua, nulluſq; ex eis poteſt habere branchos, & anhelare ſimul. Locus aũt cannalis eſt in anteriori cerebri. Et hoc quidem genus anhelat, qm̃ ex animalibus magnis eſt, & indiget multo calore ad iuuamentum motus. Ideoq; pulmonem habet ſanguine plenum, & naturali calore. Et ſm̃ vnum modum eſt illud animal agreſte, caretq; pedibus, & accipit cibũ ex humido, ſicut aquoſum. Mouentur piſces (vt dictum eſt) ad koykox propter paſtum qui eſt ibi bonus, & vtilis, pp̃ aquæ dulcedinem. Plinius lib. 9. Piſcium oẽ genus pręcipua cęleritate adoleſcit, maximè in Ponto. Cauſa eſt, amnium multitudo dulces aquas inferentium. Piſces modicis imbribus gaudent aluntur q; Quippe & arundines quamuis in palude natæ non tñ ſine imbre adoleſcunt. Et vbicunq; piſces in eadem aqua fuerint aſſidui, ſi non affluat exanimantur. Ambr. Bona mater eſt aqua piſcibus, ſine qua non eſt viuere. Nec a ſuæ parentis conſortio ſeparari, nec a ſuæ altricis munere diſcerni. Quod enim nobis eſt ſpiritus aeris, hoc aquæ eſt illis. Piſces oua gignunt, & aquis fouenda committunt. Non nidos, vt aues texunt, non diuturni fotus laborem induunt, nec cũ ſui moleſtia nutriunt, quin potius ouum cadit, quod aqua ſuæ quodam naturæ gremio, quaſi nutrix blanda ſuſcipit, & animal celeri fotu reddit.

De manſione piſcium in aqua, vel terra. Cap. XII.

ARiſtoteles. Aquoſa vero dicuntur animalia duobus modis. Vno modo, quia manſio eorum, & nutrimentum eſt in aqua, & aquam interius recipiunt ac renouant, nec ſine ipſa viuere queunt, ſicut pluribus accidit piſcibus. Alio modo, quia licẽt manſio eorum ac nutrimentum ſit in aqua, non tamen recipiunt aquam intus, ſed aera, & quæ interius recipiũt aquam maris, non guſtant aliud de agreſti. Quædam autem viuunt in aqua, deinde mutantur in aliam formam, & viuunt extra. Quædam vero in aqua viuunt, quia ad petrã applicata ſunt. Et horum quædam a petra cui applicantur non deſcendunt, nec ſeparantur, niſi ab aliquo per attractionem ex inſperato ad motum cogantur. Quædam vero ſic ſunt applicata, q qñ quærunt nutrimentum ſuum ſunt abſoluta. Multa quoq; abſoluta ſunt, at non mouentur a locis ſuis. Item quædam manent in ripa, quædam in luto, quædam in arena. Item quædam animalia (vt dictum eſt) manent in aqua, nec viuere poſſunt extra, vt tortucæ aquoſæ, crocodilus, hippotam, & ranarum genus. Quædam vero manent in aqua, & pariunt, vel creant in terra, & quædam in terra manent, & cibantur aqua. Delphinus, & balana, & omnia cannas habentia quibus anhelant, manent in aqua. Media ſunt inter ambulantia & marina, & in vtroq; cõſtant, quia recipiunt aquam per cannam, & aerem per pulmonem. Hæc animalia pp̃ cibum, & cum cibo aquam recipiunt. & habent iuſtrũ, ſ. branchos loco anhelitus, quo aquam eijciunt, humiditatem cibi recipientia cannas habent. Malakie ac mollis teſtę recipiũt cibi humiditatem, & ſunt marina ſm̃ aliũ modum, ſ. pp̃ complexionem corporis, & vitã. Piſces lapidoſi manent pares mas cum fęmina Q idam ẽt piſcium manent in cauernis. Plin. vbi ſup. Theophraſtus tradit circa Babylonis rigua fluuijs deſcẽdentibus in cauernas aquas habentes quoſdam remanere piſces. Inde ad pabula exire pinnulis gradientes crebro motu caudæ, contraq; venantes in cauernas ſuas refugere, & in his obuerſos ſtare. Capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobiorum, branchias, vt cæteris piſcibus. Tradit etiam in Ponto vnum genus eſſe quod extremas ſectetur fluminum aquas, ſibiq; cauernas in terra faciat, & in his viuat etiam reciprocis amnibus ſiccato littore. Effodi ergo motu demum corporum viuere eus approbant. In Paphlagonia quoq; piſces gratiſſimos cibis, terrenos altis ſerobibus effodi, in his locis in quibus nullæ reſtagnant aquæ.

De conuerſatione piſcium per aqua loca diuerſa. Cap. XIII.

ARiſtoteles. Aquatilium animalium, quædam manent in aqua marina, quædam ſunt fluminea, quædam ſtagnea, & quædam vt ranæ paludoſa Marinorum vero quædam ſunt pelagalia, quædam littoralia, quædam petroſa. Quædam etiam marina in hieme prope ripas ſunt, æſtate vero in pelago, qm̃ aliquando calorem, & aliqñ frigus quærunt. Vnde quidam in hieme vadunt a profundo maris prope terram quærendo calorem, & quidam fugientes a locis, quæ propè terram ſunt intrant profundum maris fugiendo calorem. Iterum prope terram eſt profundo melius, quia ibi eſt bonus paſtus. Propter aſcenſionem enim Solis oriuntur ibi molles arbores. Loco quoq; prope terrã magis tẽperata ſunt. Et iõ carnes piſciũ ibi conuerſantiũ fortiores ſunt. Multi vero piſces latitant in cauernis, nec deprehenduntur oĩno, niſi in tpibus determinatis. Q uidã (vt dictum eſt) in profundo maris latẽt in hieme, & poſt latentiam impinguantur valde. Et quidam ſibi cauernã parãt in arena, quidam in luto, nec emittunt, niſi os tm̃ modo. Non aũt latent in maiori parte, niſi in hieme. Piſces itaq; mollis teſtæ, & qui manent in lapidibus, latent in cauernis diebus frigoris fortis Q uidam vero manent æſtate in cauernis, vt glaucus quaſi per ſexagiora dies, ac deprehenditur poſt aſcenſionẽ canis. Conueniũt, itaq; loca propria piſcibus, qm̃ aliqui prope terram, & aliqui in profundum maris, & quidam in ambobus impinguantur. Diuerſitas vero regionum diuerſat piſces, non tm̃ in cibi abundantia, ſed in multitudine coitus, & impregnatione, & in partu, ſicut plantas, & arbores, & animalia. Ideoq; plures frequenter piſces ouant in quibuſdam locis, & in quibuſdam non. Plin. vbi ſupra. Itaq; hibernis menſibus iacent in ſpeluncis conditi, maximè hippurus, & coracinus. Hieme non capi, præterquam æſtatis diebus paucis, & eiſdem ſemper. Item murena, & orphus cõger, perce, & ſaxatiles omnes terra quidem, hoc eſt vado maris excauato condi per hiemes, torpedinem piſtam ſoleãq; tradunt. Quidam rurſus æſtus impatientia medijs feruoribus ſexageois diebus latent, vt glaucus, aſelli, auratæ. Fluuiatilium ſylurus caniculę exortu ſyderatur, & alias fulgore ſopitur. Hoc ẽt accidere in mari Cyprio putant, & alioquin totum mare ſentit exortum eius ſyderis, quod maxime in boſphoro apparet. Algæ enim, & piſces ſuperferuntur ab imo verſa omnia. Multi quidem in Propontide piſces æſtiuant, & Pontum non intrant rumbi ſolummodo. Vera littera Plinij eſt. Item ſoleæ cum rombi intrent, nec ſepia eſt cum reperiantur loligo. Saxatilium deſunt turdus, & merulę, ſicut cõchilia cum abũdant oſtreæ. Oĩa vero hibernant in mari Aegeo. Pontum intrantium ſoli non remeant trichiæ. Sed hi ſoli in hiſtrum amnem ſubeunt, & ex eo ſubterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt. Itaq; & illic deſcendentes, nec vnquam ſubeuntes e mari viſuntur. Iſidorus. Illud ſanè non ſine quadam dote naturæ manere piſcibus putant, q vnumquodq; genus pręſcripta ſibi domicilia habet, quę ſui generis nullus excedat, nec alienus incurrat. Hoc quoq; genus piſcium in illo ſinu maris alitur, & gignitur, illud in alio. Denique non reperies confuſa piſcium genera, ſed quod hic abundat, alibi deeſt. Nec tñ aut interclusa montibus copia, aut fluuijs interlabentibus tranſitus impeditus. Sed vſus naturæ impreſſus eſt, tanq̃ patrię finibus vnumquemq; ſe retinere, & vltra incolas prodire ſuſpectum. Sunt tñ aliqua piſcium gña, q̃ non ingenij facilitate loca mutant, ſed fouandi partus neceſſitate. Pergunt. n. æſtatis tp̃e ad fretum Ponti, eo q reliquo maris ſinu hic ſinus dulcior ſit. Non. n. tandiu Sol ipſi freto, q̃diu cęteris immoratur, eaq; cauſa ſit, vt nõ oẽm aq̃ exhauriat, quę dulcis, & potabilis ſit. Hęc ergo cauſa Pontũ illis facit gratiorẽ, in quo, & gñare, & partus emittere poſſint, quia teneri fœtus laborẽ alienę regionis ferre vix poſſent, quos illic fouet aeris magna clementia. Itaq; peracto munere, oẽs ſimul eo quo venerant agmine reuertuntur. Q uis piſcibus hæc loca annunciauit, aut percepta tempora, vel diſpoſitionem viandi quis tribuit?

Nimirum

Nimirum ille qui ſenſibus vniuerſorum imperium infundit, qui mutis animantibus diſciplinæ naturalis ordinem tribuit.

De variatione piſcium ſecundum anni tempora. Cap. XIIII.

PLinius, vbi ſupra. Mutant colorem candidum in hieme menæ, i. piſces quidam, & fiunt æſtate nigriores. Mutant & phicis reliquo tempore candida, vere varia. Eademq; piſcium ſola ex alga nidum facit, & in nido parit. Omnes hiemem prægelidam ſentiunt, ſed maximè qui lapidem habere in capite exiſtimantur, vt lupi, ſcirna, & pagri. Cumq; hiemes aſpere fuerint, multi capiuntur cęci, quidam hieme iacent ſpeluncis conditi, maximèq; hyppurus, & coracinus. Hieme non capi, vado maris exeauato per hiemes condi impeditum, & ſoleam traduntur. Quidam vero æſtus impatientia medijs latent feruoribus, vt glaucus & aſellus. Caniculæ exortu piſces ſuperferuntur, & cætera, vt ſupra. Ariſtoteles. Garamen piſcis eſt valde mollis, ſed ventus, & frigus indurat ipſum, ſicut & arborem, ſed & ipſe putreſcit in locis valde calidis. Marina quædam in hieme ac vere prope ripas ſunt, æſtate in pelago, quia aliqñ calorem, aliqñ frigus quærunt. Genus quoddam ex quo karabo generatur antequam oua ponat, eſt carnis bonæ, & malæ poſt. Hoc quoq; genus ad modum ſerpentis exuit ſpolium in vere. Animalia quædam viuunt in aqua, deinde mutantur in aliam formam, & viuunt extra. Tempora ſicca (vt dictum eſt) piſcibus nocent, pluuialia iuuant eos, & impinguant. Piſcibus in capite lapidem habentibus hiems nocet, quia lapis infrigidatur in capite, & coagulatur. Piſces cum accidit glacies moriuntur, & ob hoc in fluuijs, & lacubus deprehenduntur. Aeſtate quoq; deprehenduntur, maximè piſces longi, quia impinguantur vento ſeptentrionali. Piſcis eodem de die natat, & de nocte quieſcit, niſi nox lunaris fuerit, tunc enim natat, & non quieſcit.

De varia motu piſcium. Cap. XV.

AQuatilia quædam natãt per capita ſua, vt karabo quædam vero cauda, & quædam ſunt inambulantia, vt genus cancrorum cuius natura eſt aquoſa. Quædam etiam natant ſocialiter, quædam ſolitariæ. Omnes marini piſces, qui habent pedes natant cum eis, & cum alis, ſicut totum genus malakie, id eſt mollis carnis, quod. ſ. genus velociter in natando mouetur. karabo ex piſcibus duræ carnis mouetur cum ſua cauda motu veloci, ſicut motu alarum ſuarum. Crocodillus autem mouetur cum cauda ſua, & pede. Eſt etiam piſcis de genere oſtreę, i. teſtę duræ, qui cauda natat, & repit. Quoddam animal marinũ habet dextrum pedem paruum, & ſiniſtrum magnum. Ideoq; cum ambulat fert totum corpus ſuper ſiniſtrum. Alæ piſcium conuenientes ſunt ad natandum, quia ſunt in modum remorum. Quidam vero piſcis longi corporis non habet alas, nec natat, niſi per flexionem corporis. Mouetur ſiquidem in aqua, ſicut repunt ſerpentes in terra. Quædam autem aquatilia petrę applicata ſunt, nec ab ea ſeparantur, niſi ab aliquo per attractionem ad motum cogantur. Quædam vero ſunt ad petram applicata, ſed qñ quærunt nutrimentum ſuum ſunt abſoluta. Multa quoq; ſunt abſoluta, & a locis ſuis non mouẽtur. Eſt quoddam applicatum teſtæ forti applicatione, & cum aer clarus fuerit, huc aĩal erit abſolutum, & ambulabit. Cumq; venti mouebuntur, applicabitur petris, & quieſcet nec mouebitur. Quidam vero piſcis qui non mouetur, vt echeleti, habet ſimile radicibus in terra creſcentibus. Quidam etiam ſine radicibus oriuntur, & ſi moueantur a locis ſuis moriuntur. Quidam piſcis a mari aſcendit ad flumen, & paludes, v. caſtonom. Alij aũt econuerſo, vt halum. Rodem (vt dictum eſt) natat de die, & quieſcit de nocte, niſi nox fuerit lunaris. Piſces ſicut & aues mouent mandibulam ſuperius, & inferius tñ, quia motus ille conueniens eſt ad mordendum, & ad ſcindendum. Motus aũt in latus eſt cõueniens generi piſciũ. Eſt piſcis qui ceno cibatur, ideoq; ponderoſius exiſtens ſæpe natat, vt carnis ſuæ lutum abluat. Animalia marina duræ teſtę ambulant, & paſcuntur, & a teſta capita extrahunt, & qñ timuerint ipſum reponunt. Piſcium greges habent rectorem, & mouentur ad locum vbi bonus eſt cibus, & paſtus pp aquæ dulcedinem. Ambr. Quædam piſcium genera fouendi partus neceſſitate mutant loca. Oportuno tempore ex diuerſis locis ad plurimos ſinus maris, quaſi communi conſilio conueniunt, agmine coniuncto. Flatus aquilonis captant, mare ſeptentrionale petunt, & Propontidem ſinum violento impetu intrant, multaq; maria tranſeunt, vt aliquam vtilitatem generi ſuo quærant ad Ponti fretum (vt ſupra dictum eſt) in æſtate tranſeunt, eo q ſit dulcior ſinus, quia Sol non tandiu in hoc freto moratur, vt aquam dulcem exhauriat omnem, atq; potabilem, qua maritima delectantur. Vnde & flumina ſequuntur, & ad ſuperiora aſcendunt, ſicque piſces alieni generis frequenter in fluuijs capiuntur. Illic pro congruentia loci temporiſque fœtificant, ac teneros fœtus nutriunt, quo peracto, ſimul omnes eo quo venerant agmine reuertuntur.

De morbis ac ſenectute illorum. Cap. XVI.

PLinius. Aegrotare ſingulos piſces manifeſtum facit aliquorum macies, cum eodem genere capiantur, alij prępingues. Senectutis aũt eorum iudicium eſt duritia ſquamarum, quæ nõ ſunt omnibus ſimiles. Scribit Seneca, piſcem in cęlatis piſcinis coniectum capitaſſe poſt 40. annum. Ariſt. Siccitas (vt dictum eſt ſuperius) nocet piſcibus, quibuſdam ẽt nocet pluuia, quia cæcat eos qñ fuerit multa. Non autem apparet infirmitas peſtilentialis in piſcibus, ſicut in hominibus, ac cæteris animalibus, quibuſdam tñ piſcibus accidunt infirmitates propriæ. Sunt & piſces qui moriuntur cum a dracone mordentur. Draco quippe marinus eſt venenoſus. Sunt ẽt piſces qui apud canis aſcenſionem moriuntur calore. Sub kabari branchis (vt ſupra dictũ eſt) multi pediculi inueniuntur, a quibus interficitur. Iterum piſces cum accidit glacies moriuntur, & pp hoc in fluuijs, & lacubus apprehenduntur. Eſt ẽt piſcis habens in capite lapidem cui nocet hiems, qñ infrigidatur in capite lapis, & coagulatur, ſicq; piſcis ille cadit, i. moritur. Piſcis qui dr̃ gladi, & eſt ſcorpioni ſimilis pũgendo, magnum dolorem inducit piſcibus alijs. Ideoq; multotiens ſaliunt, ſicut delphinus ſalit ſuo aculeo punctus. Pręterea quidam piſces (vt dictum eſt ſupra) qui & ſine radicibus oriuntur, ſi moueantur a locis ſuis moriuntur. Garamen autem piſcis valde mollis putreſcit in locis valde calidis. Animalia quædam marina exuunt ſenectutem. Nam aſtocom, & karabo coria ſua exuunt aliqñ in Vere, aliqñ in Autumno. Oẽs quoq; cõcedunt, q ea, quæ ſunt mollis teſtæ ſenectutem exuunt. Dr̃ ẽt hoc illis, quæ ſunt teſtei corij accidere, quia cum exuerint, efficitur teſta ſua mollis valde. Piſces ſenes mali ſunt ad ſalliendũ, quia maior pars eius, quod continebatur in ventre, iam eſt diſſolutum. Cognoſcitur autem ſenectus piſcium ex magnitudine, & ex duritia teſtarum. Ex lib. de natu. rer. Piſces in glacie moriuntur, olei quoq; guſtu extinguuntur.

De inimicitia quorundam ad inuicem. Cap. XVII.

PLinius vbi ſupra. Sunt autem in piſcibus inimicitiarum, atq; concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo flagrant odio. Conger & murena caudas inter ſe prærodunt. Polippum intm̃ locuſta pauet, vt ſi iuxta viderit, omnino moriatur. Locuſtam conger, rurſus polippum congri lacerant. Nigidius auctor eſt, prærodere caudam mugili lupum, eoſq; ſtatis menſibus eſſe concordes. Oẽs aũt viuere, quibus ſic caudæ amputentur. Amicitiæ vero exempla ſunt ad inuicem habere ſocietatem. Balenæ maſculus qñque prægrauem ſuperciliorum pondere obrutiæ eius oculis infeſtantia magnitudine vada prænatans demonſtrat, oculorumq; vice fungitur. Ariſt. Multis generibus piſciũ conuenit ſemper cũ multis ſociorũ eſſe. Quidam ſeparantur, & ſolitantur per ſe. Multis.n. non eſt poſſibile cum aliquibus ſociorum eſſe. Quidam.n. diligunt ſe ad inuicem, & quidam non, Oẽs autem piſcium greges habent rectorem. Piſcis (vt dictum eſt) qui dr̃ gladius, ſcorpioni ſimilis, pungendo magnum dolorem alijs piſcibus inducit, ita q eos ſalire facit. Delphinus de hac cauſa ſalit. Seneca de naturalibus quæſtionibus lib. 8. Babillus auctor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Aegyptum, ex addicato hoſtio Nili, quod eſt maximũ, ſibi ſpectaculo fuiſſe. Delphinorum a mari concurrentium, & crocodilorum a flumine aduerſum agmen, agentiũ velut pro partibus prælij Fuga a aĩal audaci, & audaciſſimũ timido, ac crocodilum aĩalibus placidis morſuq; innoxijs inſidunt. Cum.n. his ſuperior corporis pars dura ſit, & impenetrabilis, & maiorum aĩalium dentibus, inferior tñ eſt mollis, & tenera. Hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt ſubmerſi, aut in aduerſum eniſi diuidebant, Reſciſſis ergo hoc modo pluribus, cæteri velut acie verſa refugerunt. Ex lib. de nat. rer. Frequenter quoque viſi ſunt karabones ambulare, ſicut greges, & ad inuicem bella pati. Huius enim generis monſtra fortiſſimè pugnant inter ſe, ſicut arietes, muniuntq; ſe multitudine ſociorum aduerſæ parte. Fiunt aũt in hmõi aĩalibus bella, ſicut & in cæteris, quatuor de cauſis, ſ. pp naturalẽ ſuperbiam, pp cibum, pp coitum, pp loquũ. Et oẽs quidẽ piſcium greges habent rectorem. Nullus aũt piſcis ex præda viuens ſocialiter natat, vt lucius, & ſui ſimiles. Omnes aũt piſces maris inuicem ſe comedunt, excepto vno, vt ſupra dictum eſt.

De diuerſis generibus piſcium. Cap. XVIII.

ARiſtoteles. Malakie dicitur genus piſcium, quod eſt mollis carnis, creatum ex carne tantum. Habet ea membris extrinſecis pedes, & caput quod eſt inter vẽtrem, & pedes. Omniaq; huiuſmodi quatuor pedes habent diuiſos inter duo, præter vnum genus quod dr̃ multorum pedum. Malakie natant per capita ſua, & omnia teſtem mollem habentia, ſicut karabo. Et animalia quædam ambulantia, ſicut genus cancrorum, quia natura eius eſt aquoſa. Malakie genus augmentatur in locis calidis, & magis eſt in pelago, quam prope ripas, præcipueque in locis vbi multiplicantur aquæ inſipidæ. In corpore malachie

non

non eſt os, nec vlla pars terreſtris diſtincta per ſe. Animalia marina duræ teſtę ambulant, & paſcuntur, & a teſta capita extrahunt, & q̄n timuerint, ipſum reponunt. Sunt & in mari quędã in quibus dubium eſt, vtrum animalia ſint, vel plãtę, ſunt enim continua cum locis in quibus inueniuntur, & corrumpuntur ſi ab illis mutentur. Omnia quoque corei teſtei ſimile eſt plantæ, cum animali tñ cõſortur ambulanti. Et ea eis eſt, quod omnino ſenſu caret, & quod debilem ſenſum habet. Animalia teſtea immobilia ſe cibant a dulci aqua. Et eſt piſcis (vt dictum eſt) habens in capite lapidem, eiq; nocet hiems, quia lapis in capite infrigidatur, & coagulatur, ſicq; piſcis cadit, i. moritur. Piſcium (vt dictum eſt) quidam ſunt marini, quidam fluuiales, quidam lacuales, & quidam habent os in oppoſito, quidam in anteriori, quidam in dorſo. Quidam a loco ſuo mouẽtur, quidam non. Piſcis (vt dictum eſt) qui dr̃ garamen, eſt mollis valde, ſed ventus, & frigus indurat ipſum, ſicut arboribus accidit, & ipſe in locis valde calidis putreſcit. In quibuſdam marinis non eſt ſanguis, vt eſt ſepis, & karabo, & omnia, quæ plures habent quatuor pedibus. Plinius vbi ſupra. Tria genera ſunt aquatilium ſanguine carentium. Primum, i. quę appellantur mollia. Deinde cruſtis tenuibus contecta, poſtremo teſtis duris concluſa. Mollia ſunt lolligo, ſæpia, polippi, & cætera huius generis, de quibus, ſ. dicetur infra. Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum eſſe ſenſum, vt oſtreis. Eadem quoq; natura, quæ frutici eſt multis, & olothyris, pulmonibus, vt ſtellis. Denique piſcium ſpecies ſunt 74. præter cruſtis intecta, quæ ſunt 30 Iſidor. Inter hoc autem amphiuia ſunt quædam genera piſcium, ſic dicta (vt iam dictum eſt ſupra) quia & in terris ambulandi habent vſum, & in aquis natandi habent officium.

De diuerſis figuris piſcium. Cap. XIX.

PLinius vbi ſupra. Marinorum piſcium alij ſunt, vt rumbi, ſoleæ, paſſeres, qui a rumbis ſitu tm̃ corporum differunt. Alij longi, vt murena, conger. Ideoq; pinnarum quoq; ſiunt diſcrimina, quæ pedum vice datę ſunt piſcibus. Nullis ſupra quinæ quibuſdam trinæ, quibuſdam binæ, aliquibus nullæ. In Fucino tñ lacu piſcis eſt, qui octonis pennis natat. Binæ omnino longis, vt lumbricis, & anguillis, & congris. Nullæ vero vt murenis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu, ita mari vtuntur, vt ſerpentes terræ in ſicco, ideo etiam viuaciora talia. E planis & aliqua non habent pinnas, vt paſtinacæ. Ipſa enim latitudine natant, & quę mollia appellantur, vt polippi, quia pedes illis pinnarum vicem præſtant. Planorum piſcium quidam pro ſpina cartilaginem habent, vt rapæ, paſtinacæ, turpedo, ſqoſunæ, & quos bouis, lamiæ, aquilæ, & ranæ, nominibus appellat Græcia, quo in numero ſunt ſquali quamuis non plani. Omnia talia carnoſiora ſunt, & ſupina veſcuntur. Cumq; cæteri piſces oua pariant, hoc ſolum genus, vt ea quæ cetæ appellant, animal parit, excepto quam ranam appellant. Certiſſima ſecuritas eſt planos piſces vidiſſe, quia nunquã ſunt vbi maleficæ beſtiæ, qua de cauſa vrinantes ſacros appellant eos. Ariſtoteles. Piſces longi non natant, ſed ſerpunt in aqua, ſicut ſerpentes in terra, longoque tempore uiuunt. Piſces longi (vt ſupra dictum eſt) impinguantur uento ſeptentrionali, & ideo in æſtate depræhenduntur eorum multi. Piſces autem ampli impinguantur vento meridionali.

De multiformi ſpecie ipſorum. Cap. XX.

ARiſtoteles. Animalia in aqua manentia multiplicioris formæ ſunt, quam in terra, quia natura humidi conuenientior eſt creatio, quam terra, maximeque animalia marina. Nam & in mari ſunt animalia corpulenta, pluſquam in aqua dulci, quia natura maris eſt calida, & habet communicationem in oĩbus partibus, i. terra, humido, & vento. Ambr. Aduerte homo quanto plura in mari, q̄ in terra ſunt, numera ſi potes oĩum piſcium gña, vel minutorum, vel maximorum. Quid attẽdã & merulas, & turdos, & pauos. Quorũ colores in auibus videmus expreſſos, vt nigri meruli, pauí diuerſo dorſa, & colla picta ſunt turdi albo varij, & cętera quorum terræ ſibi ſpẽs, & noĩa vendicauerunt. Nã prius in mari diuerſiſq; fluminibus iſta cęperunt. Siquidem aqua prior aĩarum uiuentium reptilia diuino nutu imperata produxit. Adde & hanc gratiam, ꝙ ea quæ timemus in terris, in aqua innoxia ſunt, leo terribilis in terris, ſed dulcis in fluctibus. Murena quam ferunt aliud habere uenenum, eſca precioſior eſt. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus ferè præſtat alimentum. Muſtelæ grauis in terris odor, in aquis ſuauis. Quid loquor corruorum, quid & luporum teneritudines, Neſcit hos lupos agnus timere. Tanta eſt aquarũ grãa? quarũ vitulos fugiant, & leones. Quid & purpuras memorem, q̄ regũ cõuiuia, cœnã, amictus induunt? Aquarũ ergo eſt, qd̃ in regibus adoratur. Adde porcos maris & videns gratos, quia nihil eſt cõe, qd̃ non aqua abluat, vnde cões eos, ſicut in terra ædittos, æſtimare non pñt. Plin. lib. 9. Quòd aũt in aquis cõplura ſunt maiora & terreſtribus aĩalia. Cauſa euidẽs eſt humoris luxuria. Alia ſors aliorũ quibus vita pendentibus. In mari aũt tã latè ſupino molliq; ac fertili accremẽto accipiente cauſas genitales ſublimi, ſemperq; pariente natura, pleraq; & mõſtrifica reperiuntur, perplexis, & in ſemet aliter, atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu cõuolutos ſeminibus, atq; principijs, vt vera fiat vulgi opinio, qcqd naſcitur in parte naturę vlla, & in mari eſſet præterq̄ multa q̄ nuſq̄ alibi, rerũ qdẽ non ſolũ aĩaliũ ſimulachra inelle, licet intelligere intuẽtibus, vua, gladiũ, ſerras. Cucumim vero, & in colore, & in odore ſimilem, quo minus miremur equorũ capita in tã paruis eminere cocleis. Piſcium ſpẽs ſunt 74. præter cruſtis intecta, q̄ ſunt 30. piſcium ſanguine carentium tria ſunt gña (vt dictum eſt ſupra) horũ mollibus caput eſt inter pedes, & in vẽtre, pediculi octoni. Sepiæ aũt, & loligini duos pedes ex his lõgiſſimi, & aſperi, qbus ad ora admouẽt cibos, & in fluctibus ſe velut anchoris ſtabiliunt, cæteris cirricũ quibus venãtur. Ea lib. de na. re. Piſcium alij branchias habent multiplices, alij ſimplices. Et alij quidem per capita ſua natant, alij per caudas. Quidam vero piſces (vt ait Plinius) nacti tantæ leuitatis ſunt, vt niſi capita maxima portione corporũ haberent, in aquis mergi non poſſent. In profundo maris multa piſcium genera ſunt, quæ nunquam, aut vix ad vſus hominum cadunt. Eſt piſcis armatus, ad modum militis, & eſt piſcis monacham repræſentans.

De diuerſis tegumentis piſcium. Cap. XXI.

PLinius lib. 9. Aquatilium quoq; tegumenta plura ſunt Alia corio, & pilis teguntur, vt vituli, & hippotami. Alia corio tm̃, vt delphini. Cortice, vt teſtudines. Silicum duritia, vt conchæ, & oſtreę Cruſtis, vt locuſtę Craſtis, & ſpinis, vt echini. Squamis, vt piſces. Aſpera cute, vt ſquatina, qua lignũ, & ebora poliuntur. Molli, vt murenæ. Alia nulla, vt polipes. Quæ pilo veſtiuntur, aĩal pariunt, vt priſtis, balena, vitulus. Itẽ pilo carentium duo oĩno ſunt, quæ aĩal pariant, delphinus ac vipera. Piſcium (vt prædictum eſt) gña cruſtis intecta ſunt 30. ſenectutis indicium eſt ſquamarum duritia. Ariſt. Piſcium ac ſerpentium quidam hñt corium lene, quidam aſperũ, quidam ſquamoſum, quidã vero ſpinoſum. Quidã & piſcium corium hñs corticibus plenũ. Habentes aũt corium lene pauci ſunt. Cheleti vero corticem hñt, ſed aſperã, quia creatio eius eſt cartilaginoſa, atq; ſpinoſa Pars. n. terreſtris tranſit in corium uaſis. Aĩalium quidem ſanguinẽ non habentium, quoddam eſt malakie, i. molle carens teſta, & aius caro eſt extra. Qd̃ aũt durũ eſt exterius in modum ſepiæ, quoddam eſt mollis teſtæ, vt cancer, quoddam vero eſt duræ teſtæ, vt oſtrea, & anuloſum. Eſt aũt piſcis de genere oſtreæ, i. duræ teſtæ, qui cauda natat, & repit. Animal aũt quod dr̃ thico, multæ ſuperfluitatis eſt, magis q̄ aĩalia cętera, quia totũ corpus eius eſt abſconſum in teſta. Creatio vero teſtę eius eſt inter creationẽ teſtæ, & corij. Teſta etiã eſt applicata lapidibus, & in eius corpore ſunt duæ viæ paruæ, quæ difficile vñt, & per eas recipit humiditatem. Cumq; ſinditur corpus eius, inuenitur vna tela, cuius creatio numeroſa eſt in circuitu teſtę, & in illa tela eſt caro. Eius autem caro nõ aſſimilatur carni alicuius aĩalis marini. Tela vero extenſa eſt ex vtraq; parte vſq; ad vias extrinſecas, ſ. viam per q̄ recipit humiditatẽ, & viam per q̄ eijcit, & p vnam earũ recipit cibum ſuũ. Diuerſitas inter aĩalia durę teſtæ & arbores hæc eſt, ꝙ humidũ eſt propinquius vitæ ſuæ, & aqua propinquior eſt eis, i. conchilibus, q̄ terra. Et ob hoc natura aĩalium durę teſtæ propinquior eſt vitæ, q̄ arbores. Et ſicut eſt cõparatio arborũ ad terram, ſic eſt aĩalium durę teſtę ad humidum. Aĩalia quoq; duræ teſtæ, ac mollis frigidæ naturæ ſunt, & non habent ſanguinẽ. Oĩa gña duræ teſtæ partem hñt carnoſam intra teſtã, præter unicum marinũ. Et quædam ſunt aſperæ teſtæ. Quædam hñt teſtas lineatas, & diuerſificantur in ſpiſſitudine, & gracilitate. Marina duræ teſtæ ambulant, & paſcũtur. Quidam piſces habẽtes oua gracilia & rara ſunt debilis corticis. Quod aũt ex eis eſt longi corporis caret cortice, nec ouat. Cortices piſcium incraſſantur, & dureſcunt pp eorum ſalutem Et quod in eis magis macilentum, ac ſenex fuerit, durioris eſt corticis. Ea lib de na. re. Quidam piſces in cauernis latẽtes exeuunt ſenectutem, i. corium. Qui autem taſtei corij ſunt non ex vitio ſenectutis in vere, & autumno. In mari occidentali piſces ſunt, ex quorum pellibus homines ampla, & pulchra ſibi veſtimenta faciunt.

De carnibus piſcium, & adipibus eorum. Cap. XXII.

AVicenna. Omnis piſcis natura frigidus eſt, & humidus. Quidam tñ calidi ſunt ad comparationem aliorum. Saliti quidem calidi ſunt, & ſicci, & quanto plus antiquantur, tanto plus in ambobus augmentantur Piſces recẽtes gñant flegma aquoſum, & mollificant neruos, nec cõueniunt, niſi ſtomacho valde calido. Et ſanguis eorũ ad ſubtilitatem declinat. Spẽs piſciũ ſalitorũ extrahunt ea, quæ carni infixa ſunt. Aqua piſcium ſalitorũ confert vlceribus, & abluit ea a ſanie. Capita piſcium ſalitorũ exiccatorũ cõferunt vuæ apoſtemoſæ. Come-

ſtio

ſtim tureſulæ cum eſt recens acquirit cæcitatem oculo, imo & omnes piſces. Gluten vero piſcium apponitur lurbitionibus, & prohibet ſputum ſanguinis. Omnis piſcis recens comeſtus dum calidus eſt, augmentat in coitu. Qñ clyſteriſatur cum ſuccis ſaliroſū multoties, confert valde dolori anche. Oſſa vero piſcium leniunt ventrem. Capita ſumenros ſalitorum aduſta ponuntur ſuper morſum canis rabioſi, & punctuam ſcorpionis, & confert. Similiter & omnes piſces, & iura eorum. Ius omnia piſcis confert venenis bibitis, & punctuis. Ariſt. Piſces autem ſcues mali ſunt ad ſaliendum. Plin. lib. 3 ſ. Oleum autem piſcium fluuiatilium marinorumq́; adipes liquefacti oleo admixto melle, oculorum claritati plurimum conferunt. Auicenna. Adeps piſcis confert aquæ oculi, & acuit viſum cum melle. Diaſcorides. Adeps piſcium fluuiatilium melle mixto ſolutus in ſole caligines oculorum deſergit. Auicenna. Cola de piſcibus calida eſt, & ſicca, glutinatiua, & exiccatiua. Ponitur in ſimplaſmatibus, & in medicinis albaram. Linitur quoq; ſuper ſahaphat, & confert veſicæ aduſtioni. Ponitur & in emplaſtris vlcerum capitis, & ſcabiei vlceroſæ. Item in potu cum aceto datus ad ſputum ſanguinis. Hali. Piſces dormitantes ſi ponantur ſuper illum, qui cephaleam patitur, proderit illi. Adeps quoque piſcis liquefactus, ſi melli miſceatur, & colliriſetur, elimat viſum, & confortat. Prodeſtq́; aquæ incipienti in oculo. Ex libro de nat. rerum. Carnes piſcium in dorſo, & anterius duriores ſunt cæteris partibus corporis. Omnes piſces lapidoſi pingues ſunt. Et omnes quidem piſces qui per amplitudinem natant, vt borbe, & pectines, vento meridionali flante impinguantur. Qui vero in longum extenduntur, vt lucij, flante ſeptentrionali. Pulmone marini piſcis ſi fricetur lignum, ardere videbitur ſicut & oleum. Vnde & ex quorundam pulmonibus oleum fieri conſuetum eſt.

De Multiplici carnium eorum diuerſitate. Cap. XXIII.

ISaac. Oīs aūt piſcium natura natlr eſt frigida, & humida, flegmatis generatiua, conueniens calidam, & ſiccam complexionem habentibus, & macidis, maxime in æſtiuo tempore, & calidam inhabitantibus regionem. Inconueniens eſt frigidis, & humidis complexionibus, & carnoſis, maximè ſi molles fuerint. Natlr enim corpus eorū infrigidant, & humectant: variantur autem piſces ſm diuerſitatem aquarum in quibus habitant. Et ſm diuerſitatem ventorum in quorum plaga ſunt. Ariſtot. Loca prope terram magis temperata ſunt. Et ideo carnes piſcium ibi conuerſantium fortiores ſunt. Prope quoq; terram eſt profundo melius, quia bonus eſt in eo paſtus, pp aſcenſionem enim Solis oriūtur ibi molles arbores, maximè in hortis. Carnes vero piſcium qui in profundo maris ſunt magis humidæ ſunt. Omneſq; lapidoſi piſces ſunt pingues. Siccitas temporis nocet piſcibus. Maior vero pars eorum impinguatur pluuioſis temporibus. Tunc enim multum inueniunt cibum. Ipſa etiam aqua pluuiæ valet eis omnibus, & ob hoc impinguantur in fluminibus, & lacubus, maxime autem conuenit eis aqua pluuię æſtiualis. Quidam autem impinguantur in locis, in quibus eſt nubes aquæ viridis. Piſces. n. qui carnes comedunt, multum in aqua viridi cibum inueniunt, vnde & ibi depræhenſi meliores ſunt. Quidam etiam impinguantur vento ſeptentrionali, vt piſces longi. Quidam vero meridionali, vt piſces ampli. Non aūt impinguantur in locis frigidis. Piſces teſtei corij, ac mollis teſtę cum impinguantur boni ſunt, quidam vero piſces ecōtrario ſunt. Oēs aūt piſces habentes cortices, cum pulliſicant, in maiori parte mali ſunt. Piſces quoq; veteres mali ſunt. Piſces fluuiales, & lacuales boni ſunt poſt pulliſicationem, & coitum, maximeq; ſi multū habuerint cibum. In oībus aūt generibus piſcium mares ſunt meliores fœminis eorum. Iſaac. Diuerſitas quoq; piſcium per artificium coctionis multifariam diuiditur. Aut enim aſſi comeduntur, aut cum oleo friti, aut cocti in aqua, & oleo, & condimentis, aut ſola aqua elixi. Aſſi quidem, & friti minoris ſunt viſcoſitatis, & humiditatis. Vnde ſi neutrum ſunt humefactiui ſunt, duriores ad digerendum, vtpote ſtomachum grauantes. Aſſi tamen fritis laudabiliores, quia friti quiddam habent viſcoſitatis propter oleum. Piſces aūt cum oleo, & aqua, & ſimilibus præparati, ſunt cæteris digeſtibiliores, & ventris ſolutiui. Cum aceto cocti, eruor refrigeratiui, minus tamen humefactiui, qui vero cum aqua ſola elixantur, ſunt omnibus laudabiliores, qm̄ eorum viſcoſitatem aqua coctionis in qua cocti fuerant abſtulit, præcipuè ſi manducentur cum oleo obſomagaro menta, apio, ruta, carui pipere, zinzibere, & conſimilibus.

De electione piſcium meliorum ad eſum. Cap. XXIIII.

AVicenna. Piſces meliores ſunt illi, qui non ſunt magni valde, nec habent carnem duram, nec ſiccam, & in quibus nō eſt pinguedo ſuperflua, nec groſſa, nec acris, nec muſſilago, nec malus ſapor, vel odor, & quibus non cito ſętor aduenit cum ab aqua ſeparantur. Ex piſcibus duram carnem habentibus eligitur minor. Ex mollibus autem ille, qui maior eſt ad terminum aliquem. Ex illis quidem, qui carnem habet duram ſalliens, recens melior eſt. Item ſm locum meliores ſunt illi, qui morantur in locis petroſis. Deinde qui in arenoſis, & aquis dulcibus, in quibus non ſunt ſordes, nec ſunt limoſæ, nec lacuales, nec campeſtres. Item illi qui morantur in aquis diſcoopertis flatui ventorum ſuper ſe, meliores ſunt eis, qui ſunt econtrario, & qui morantur in locis multarum agitationum, & vndarum, meliores ſunt illis, qui habitant in aquis ſtantibus. Marini piſces optimi ſunt, & ſubtilis carnis, præcipuè cum eorum habitatio eſt in littoribus petroſis, vel & arenoſis, & illi quidem, qui de mari vadunt ad flumina dulcia, quorum curſui contraria eſt aqua, natura ſubtiles ſunt, & plurimi exercitij. Porro ſm cibum meliores ſunt illi, qui cibantur herbis bonis, & radicibus, q̄ illi qui comedant ſordes proiectas e ciuitatibus, & radices plantarum malarum, quamuis ſint in vltimo boni ſaporis. Modus aūt melior comedendi piſces eſt alſidabeg, i. condimenti, ſicut cum aceto, & ſimilibus. Deinde illorum, qui aſſati ſunt ſuper teſtam. Friti vero cōuenientes ſunt habentibus fortem ſtomachum. Et aſſati quidem nutribiliores ſunt, & tardioris deſcenſionis, elixati autem econtrario. Quorum decoctio illa melior eſt, vt coquatur aqua, donec ferueat, deinde proijciantur in eam. Ex ſallitis meliores ſunt recentes. Deinde propinqui termino quo ſalliti ſunt. Aqua in qua elixantur piſces ſalliti vehementis eſt mundificationis, & ponitur in clyſteribus exiccationis.

De venatione, ſiue piſcatione piſcium. Cap. XXV.

ARiſtot. Piſces (vt dictum eſt) qm̄ auditum habēt, oportet eos in quiete venari. Venantur autem melius ante Solis aſcenſionem, quia tunc non bene vident. Quodlibet aūt genus piſcium habet rem venationi ſuæ appropriatam. Plures enim aliquid diligunt, quod eis in cibo eſt cognitum, & venantur per ipſum. Fugiunt aūt ad quorundam olfactum. Plures illorum non tangunt vas quo venantur, niſi ſit nouum. Quidam vero per fętida deprehenduntur. Multi vero piſces latent in cauernis, & non deprehenduntur omnino, niſi temporibus determinatis. Qñ glacies accidit, piſces moriuntur, & pp hoc fluminis, & lacubus deprehenduntur. Cum aūt venatores volunt, vt piſces in lapidibus manentes exeant, ora cauernarum lapidum cū ſalſis conſiricant, & tunc cito piſces egrediuntur, ſicq; deprehenduntur. Quidam vero diligunt odorem rerum combuſtarū, & fumum, & ideo cremantur ſepiæ carnes, ac comprehenduntur piſces per odores earum. Quidam aūt cum ſenſerint vocem ac ſtrepitum fugiunt ad profundum. Quidam piſcis ex aqua ſordida ſtrangulantur, quia branchi eius ſunt parui, & ideo turbant aquam qñ volunt eum venari. Quidam vero qñ timet, abſcondit in corpore ſuo caput ſuum. Et quidam, vt pecten, ſi quid appropinquauerit pedibus eius, ſubito claudit oculum. Piſces longi, maximè deprehenduntur in æſtate multi, qm̄ impregnantur, vel impinguantur vento ſeptentrionali. Plin. lib. 9. Oēs fœminæ piſcium ouis grauidæ facile comprehēduntur, gregatim ferè vagantur ſquamoſi, cuiuſcunq; generis, capiuntur ante ortum Solis. Tunc. n. fallitur piſcium viſus, noctibus quidem illuſtribus ceruūt æque ſicut in die. Aiunt & ſi guges iteretur intereſſe capturæ, itaq; plures ſecundo tractu capi, q̄ primo. Guſtu olei maximè vberrima eſt captura piſcium Sole tranſeūte piſcium ſignum. Cumq́, aſperę fuerint hiemes, multis capiuntur ęgri.

Adhuc de eodem. Cap. XXVI.

EX lib. de nat. rer. Quidam aūt piſces venantur in cauernis, maximeq́; vbi locus calidus fuerit. Sed & qñ deſiderant cibum, exeunt modicum ad paſcendum, maximeq; apud Lunæ complementum, & tunc venantur eos. Quidam vero manentes in lapidibus tunc coguntur per hoc, q eorum cauernæ cum ſalſis confricantur. Eſt aūt piſcis, quem cum aliquis extrahere vult a loco ſuo, conſtringit ſe, ac difficile extrahitur. Quod & facit qñ percutit ipſum vnda, vel ventus fortis, & ſi pars illius ceciderit, de reſiduo creſcet, quale eſt ipſum. Qñ mare inſpiſſatur, ſæpe plures piſces vno reti deprehenduntur. Quidam vero piſces non intrant in vas vetus ac ſordidum, ſed in nouū veniunt, & a remotis. Quidam & capiuntur per odorem rerum combuſtarum, & facientium fumum. Piſcatores venantur piſces a mari in hieme ad flumen fugientes, fouea facta prope ripam, ita q riuus a ripa decurrat ad foueam. Superponunt enim ligna, & herbam, ſicq; per viam iſtam piſces intrantes deprehenduntur. Porro in æſtate, venantur eos, ponentes in medio fluminis ligna multa, & lapides, ita q aqua tranſire poteſt, faciuntq; in eo vnum orificium, in quo ponunt inſtrm concauum, ſicq; prendūt eos per ipſum. In reti vero ſunt quædam, quæ natlr ad ima tendunt, vt plumbum, quędam vero leuia, q̄ rete ab imis eleuant, & natare faciunt. Itē piſces dormientes manu capiūtur, & in ſomnis ferro tridente (vt dictum eſt) percutiuntur, meliuſq; capiūtur ante Solis ortū, quia tūc maximè fallit viſus eorū. Quidam & qñ ſętificant infirmantur, & ob hoc eo tpe facilius plerumq; capiuntur.

piuntur. Quidã nõ tanguntur vas quo venantur, niſi recens ſit, hñt enim ſenſum tactus. Alij vero, qui non hñt, citius capiuntur. Eſt aũt & modus venationis piſcium, vt fiat foſſa iuxta fluuiũ, ita φ aqua ingrediatur, ibiq; ligna ponantur, tunc. n. piſces a fluuio veniunt, & ibi pp quietem deliteſcunt, maximèq; in hieme. Oẽs piſces (vt dictum eſt) natũr hñs in capite lapidem, hieme magis læditur, q̃ qui non hẽt, quia lapis ille cerebrum infrigidat. Ob hoc ingruente frigore piſces huiuſmodi profunda petunt. Actor. In ſumma nota, φ piſces aliqñ capiuntur reti, vel ſagena, aliqñ hamo, aliquando polidente, aliquando lutre, aliquando gurguſtio, ſiue naſſa, aliquando calatho, aliquando viuaris ſiccatione.

De Luxuria hominum in captura, & eſu piſcium.
Cap. XXVII.

SEneca vbi ſupra lib. 1. Incredibilia ſunt opera luxuriæ. In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim in mẽſam transferatur. Parum recens vr̃ mulus, niſi qui in conuiuæ manu moritur, obſeruatur morientium color, quem in multas mutationes mors ipſa luctante ſpiritu vertit. Rubor primum, deinde pallor ſuffunditur, longa ſomniculoſæ inertiſq; luxuriæ expectatio. Nolunt attingere, niſi eodẽ die captum, qui ipſum (vt aiunt) mare ſapiat. Ideo curſu aduehitur, ideo gerulis cum anhelatu, & clamore properantibus via datur, & ad mortem muli cõcurritur: quo peruenere deliciæ, ad hunc faſtum peruenit delicatorũ venter, vt guſtare non poſſint, niſi quem in ipſo conuiuio natantem palpitantemq; viderunt, & oculos anteq̃ gulam paſcunt. Quotidie ſubtilius & elegantius aliquid excogitat luxuriæ furor vſitata contemnens. Audiebamus nihil eſſe mulo ſaxatili melius, ac nunc audimus nihil eſſe moriente formoſius. Da mihi, tu quis, vitreum in manus, in quo exultet, ac trepidet mulus. Vide quomodo rubor omnium minio acrior exardeſcat. Vnde quas per latera venas agat. Hi itaq; non ſunt ad popinam dentibus, ore, ventre contenti, ſed oculis quoq; guloſi. Pli. vbi ſup. Iã quidẽ ex tota rerum natura damnoſiſſimũ ventri mare eſt, tot modis, tot mẽſis, tot ſaporibus piſcium, quorum pretia capientiũ periculo fiunt.

De Nominibus piſcium. *Cap.* XXVIII.

ISidor. Pecoribus quidem, ac beſtiis, & volatilibus antea hoĩes impoſuerunt nomina, q̃ piſcibus, quia prius viſa & cognita ſunt. Piſcium vero poſtea paulatim cognitis generibus nomina inſtituta ſunt, aut ex ſimilitudine terreſtrium animalium, aut ex ſpecie ꝓpria, ſeu moribus, ſeu colore, vel figura, aut ſexu. Ex ſimilitudine terreſtrium animalium, vt ranæ, vituli, leones: ex morib. terreſtrium, vt canes in mari à terrenis canibus, eo φ mordeant, & lupi, eo φ improba voracitate alios perſequantur. A colore, vt vmbræ, quia ex colore vmbræ ſunt. Et auratæ, quia in capi. ſuo auri colorem hñt. Et varij, a varietate quos vulgo tructas vocant. A figura, vt orbis, quia rotundus eſt, totuſq; in capite conſtat. A ſexu, vt maſculus eo φ ſit ipſius balenæ maſculus. Eius. n. coitu concipere hæc belua perhibetur. Hinc & maſculi cochleariũ dñr, quarum lacte concipiunt oſtreæ. Itaq; animalium in aquis viuentium nomina 144. Plin. ait diuiſa in generibus beluarum ſerpentium terræ, & aquatiũm cancrorum, concharum, locuſtarum, peloridum, polipporum ſolearum, atq; locuſtarum, vt eſt loligo, & ſibi ſimilia. Ex quibus & multa quodam intellectu naturæ temporum ſuorum ordinem agnoſcunt. Actor, multa quidem genera piſcium, præcipuèq; fluuialium, atq; ſtagnantium apud nos in vſu ſatis hñr, de quibus nihil in philoſophorum libris ſcriptũ reperitur, vel forſitan aliis nominibus nobiſq; ignotis apud eos appellantur, vt Salmo, Lucius, Teuchia, Pertica, Vendeſia, Gar.lo. Gobio, & cętera.

De Naturis piſcium in ſpeciali ſecundum ordinem alphabeti, & primo de abremone. & achande, & accipendre, albirem, alphoram. *Cap.* XXIX.

EX lib. de natu. rer. Abremon, aliás abarenon eſt piſcis, vt dicit Ariſt. multum fęcundus ouis, nec aliorum ea more contactu maris patit, ſed naturali quodam inſtinctu ventrem ſuũ ad arenam fricat, quæ contactu aſpera eſt, & guſtu ſalſa. Sicq; oua cõcepta parit, & poſt tempus debitum fœtus educit. Iorath in libro de animalibus. Piſcis abrenho a tempeſtatis maris, natos ſuos in ventre ſaluat, & poſt tempeſtatem euomit eos. Idem Achandes piſcis ſolicitus de pulliis ſuis in ..ribus maris adhæret, ſicque propter ipſum omnino fiunt immobiles naues. Ex lib. de naturis rerum. Accipender eſt, vt dicit Plinius, piſcis apud antiquos nobiliſſimus, qui ſolus contra morem omnium piſcium habet ſquamas toto corpore ad os verſas. Plin. lib. 9. Apud antiquos piſcis nobiliſſimus habitus accipender, vnus omnium ſquamis ad os verſis, contra aquam nando meat, nullo nunc in honore eſt; quod quidem miror cum ſit rarus inuentu, quidam eum elopẽ vocant. Albirem eſt piſcis marinus habens cutem adeo ſpiſſam, & duram ac firmam, vt ea milites vtantur pro galeis. Alphoram eſt piſcis, qui non gignitur, ſed in loco luteoſo, vbi non eſt aqua; ex ipſius luti putredine in modum vermiculi creatur. Poſtea cum aſcenderit aquam, creſcit in piſcem, durat autem modico tempore, citoq; diſſoluitur.

De Allece *Cap.* XXX.

ISidorus. Allec piſcis eſt ad liquorem ſalſamentorum idoneus, vnde & nuncupatus. Actor. Fertur autem allec ex puro aquæ elemento viuere, ſicut ſalamandra ex igne. Plinius, lib. 39. Allece ſcabies pectoris ſanatur infuſa per cutem inciſam, & contra canis morſus, draconiſve marini prodeſt. Ex lib. de nat. rer. Allec eſt piſcis marinus admodum paruus in occiduo mari, quod Mediterraneum eſt inter maiorem Britanniam, & Germaniam. Cũque vnumquodq; ferè genus piſcium marinorum habeat tẽpus ſuum, in quo ſolo ſit bonum, ſ. ab Auguſto vſq; ad Decembrem, qui cum recens captus fuerit delicatiorem cibum præbet. Salſus autẽ in vſum hominem vltra, q̃ alij piſces ſanus durare poteſt. Omnium quoque ferè piſcium ſolus aqua viuit tñ. Nec niſi in aqua viuere poteſt. Nam ſtatim, vt aeris ſerena contigerit, expirat. Nec vlla mora eſt inter contactum aeris, & expirationem. Oculi eius inſtar luminis de nocte lucent in mari, ſed horum virtus cum ipſo piſce moritur. Vbicunq; ſuper aquas in mari lumen vident, gregatim adnatant. Et hoc aſtu dum ad retia dictis temporibus alliciunt, quaſi parati ad capiendum diuino munere in vſus hominum deducuntur. Hibernis autem temporibus ſecreto maris vſque ad tempus debitum abſconduntur, & hoc circa Germaniam.

De Anguilla. *Cap.* XXXI.

ISidorus. Anguilla dr̃ ab anguis ſimilitudine, huius origo ex limo eſt. Vnde & quando capitur adeo lubrica eſt, vt quanto fortius preſſeris, tanto citius labatur. Ferunt autem orientis fluuiũ Gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Item anguillæ vino necatę, qui ex eo biberint, tædium vini hñt. Plin. lib 9. Anguillæ octonis viuunt annis: Durant & ſine aquis diebus ſenis aquilone ſpirante, auſtro paucioribus. At hiemem in exigua aqua non tolerant, neq; in turbida. Ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tñ præcipue turbidis, paſcuntur noctibus, exanimes piſcium ſolę non fluitant. Porro vice pedum pinnæ datæ ſunt binæ piſcibus omnino longis, vt anguillis, & congris. Item anguillæ ſcopulis ſe atterunt, eaq; ſtrigmenta viueſcunt, nec alia eſt earum procreatio. Diutius autem cæteris viuunt, anguillæ aqua exemptæ. Idem in lib. 10. In anguillis omnibus, nec eſt maſculinum, neq; fœmininum genus, quæ nec animal, nec ouum ex ſe generant, ſicut neutrum eſt, & oſtreis genus, cæteriſq; vado, vel ſaxo adhærentibus. Ex lib. de naturis rer. Anguilla ex aliorum piſcium limo naſci dr̃. Difficulter excoriatur, durisſimam habet mortem, quæ etiam excoriata viuit, ad vocem tonitrui commouetur. Aquis claris fluuialibus gaudet, & in abſconſione pliadæ maximé capitur, quia tunc ex ventis oppoſitis aqua turbatur, ad piſciculos inferioris poteſtatis rapax eſt, maxime tamen cum in ſemine reperiuntur. Exanimis ſola piſcium non fluitat, niſi cum aquis putrefacta diſſoluitur, plus alio cibo decoquitur, aliter nociua eſt cibus eius: ad ignem aſſata plus competit, quia malitia eius illic euaporatur, pinguedo eius auribus medetur.

De Aranea, & ariete, & arimi. *Cap.* XXXII.

ISidorus. Aranea genus eſt piſcis, dictum, eo φ aure feriat. Hẽt enim in ea ſtimulos quibus percutit proximãtes. Aut Aranea marina, vr̃ φ diſpoſitiones eius ꝓpinquæ ſint diſpoſitionibus ſcorpionis. Huius itaq; morſus, cæterorumq; reptilium marinorum venenoſorum, dixerunt curandos eſſe cum tiriacis, quib. curatur venenum frigidum, & cum medicinis rutelarum, & tiriaca earum. Plinius lib. 9. Araneus aculeo ſpinæ in dorſo obnoxius eſt, ac venenoſus. Aries eſt piſcis, qui graſſatur, vt latro, nunc grãdiorum nauium in ſalo ſtantium occultatus vmbra, ſi quem nandi voluptas inuitet, expectat, nunc elato extra aquam capite piſcantium cimbas ſpeculatur, occultuſq; adnatans mergit. Eſculapius, in lib. de animalibus. Arimi, ſiue arimi piſcis, cum homo viderit eum inebriat, & mouet eum ad rixas, & cõtentiones poſtquam vero comederit placatur ira eius.

De Aſpidochelone & aurata. *Cap.* XXXIII.

PHiſiologus. Aſpidochelone Græce dicitur belua quædam in mari, quæ Latiné dicitur aſpidoeſtudo. Eſt autem cætus magnus habens ſuper corium ſuum tanquam ſabulum, quod eſt iuxta littus maris. Vnde plerumque eleuato dorſo ſuo ſuper vndas a nauigantibus nihil aliud creditur eſſe quam inſula. Itaque applicantes, & deſcendentes ſuper eam, figunt palos, alligant naues, accendunt focos ad coquendos cibos. Iſte vero vbi ſenſit odorem ignis mergit naues in profundum. Alia quoq; huius beluę natura hæc eſt, quando eſurit, aperit os ſuum, & quaſi quendam odorem bene olentem exhalat de ore ſuo, quem ſentientes minores piſces, conueniunt in os eius. Quod vt impletum fuerit, claudit, & eos tranſglutit. Aurata dicitur, ex eo quòd in capite ſuo auri colorem habet.

De Balena.

De Balena: Cap. XXXIIII.

ISidorus. Balena eſt immenſæ magnitudinis beſtia, ab emittendo, & fundendo aquas vocata. Cæteris enim beſtiis maris altius iacit vndas. Balin aũt Græcè dicitur emittere. Plin lib. 9. Balenas in Gaditano Oceano non ante brumam conſpici tradunt. Condi autem ęſtatis temporibus in quodam ſinu placido, & capaci, mirè gaudentes ibi parere, hoc ſcire orchas infeſtam his belua, & cuius imago nulla repræſentatione alia poſſit exprimi, q̃ carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta vitulosq; illarum, aut fœtus, vel etiam nondum grauidas morſu lacerant, incurſuq; ceu liburnicarum roſtris fodiunt. Illę vero ad flexum immobiles, ad repugnãdum inertes, ac pondere ſuo oneratæ, tunc quidem in vtero graues, pariendive pęnis inualidæ, ſolum auxilium nouerunt in altum profugere, ſeq; toto Oceano defendere. Fcontra orcæ laborant occurrere, ſeq; opponere, & cauatis anguſtijs trucidare, in vada vrgere, ſaxis illidere. Spectant huiuſmodi prælia, ceu ipſo mari ſibi irato, nullis in ſinu ventis. Fluctibus vero ad anhelitus, ictusq;, quantos nulli turbines voluãt. Ora balenæ hñt in frontibus. Ideoq; ſumma aqua annatantes, in ſumma nimbos efflant. Balenis branchiæ nõ ſunt, ſicut nec delphinis. Hæc duo genera fiſtulis ſpirant, quæ ad pulmonẽ pertinet Balenis a fronte, delphinis a dorſo. Item quæ pilo veſtiunt animalia pariunt, vt priſtis, balena, vitulus. Idem in lib. 10. Balenæ, ac delphini dormiunt. Nam etiam ſtertentes audiuntur. Solinus. Indica maria balenas vltra ſpacia quatuor iugerum habent. Sed quos faſcituras nuncupant. Qui enormes ſupra molem ingẽtium columnarum vltra nauiũ antennas ſe extollunt, hauſtosq; fiſtulis fluctus, ita eructant, vt nimboſa alluuie plerunq; nauigãtium alueos depriuant. Ex lib. de nat. rer. Balenæ branchias non habentes fiſtula ſpirant, quod raro in marinis animalibus inuenitur, fœtus ſuos geſtant cum infirmantur, & inualidi ſunt, & ſi parui ſunt, eos in ore ſuſcipiunt. Hoc idem imminente tempeſtate faciunt, & poſt tempeſtatem illos euomunt. Quando pp defectum aquæ fœtus impediuntur, ne matrem ſequantur, mater aq̃ in ore receptam inſtar fluuij ad eos eiicit, vt ſic inhærentes terræ liberet, adultos etiam diu comitatur. Adoleſcunt autem celeriter, & decem annis creſcunt.

De borbotha, & botha, & brenna. Cap. XXXV.

BOrbothæ ſunt piſces quidam fluuiales, aliquatinus anguillis ſimiles, lubticæ namq; ſunt, & excoriantur, ſicut anguillæ. Corium habent nigrum eſu dulcem, & hepar prę omnibus piſcibus melius, & efficacius. Caput magnum reſpectu corporis, os amplum, & latum valde. Cum autem ætate duodecim annos exceſſerit, in corpus magnum creſcit. Et tunc nomen eius mutatur, & ſolaris vocatur, de quo inferius dicetur. Bothæ ſunt piſces fluuiales, qui non natant, niſi per amplitudinem corporis. Tenuiſſimi namq; ſunt, & lati valde. Pinnas habẽt in circumitu lati corporis, impugnantur vento Meridionali flante. Cumq; venatur hic piſcis a piſcatoribus, fundũ aquæ petens aq̃ ſupra ſe turbat, vt videri nequeat. Maximeq; corpore ſtrato cum terræ adhæret, ſupra dorſum terræ ſimillimus eſt. Maculas autem in dorſo rubeas habet. Alexander. Brena eſt piſcis fluuialis, qui cum videt ſibi lucium imminere declinat ad ęnoſa, aquarum limpiditatem quas habet a tergo perturbans.

De cancro. Cap. XXXVI.

ISidorus. Cancri vocati ſunt, quia conchæ ſunt, crura habentes, inimica oſtreis animalia. Eorum enim carnibus viuunt miro ingenio. Tradunt autem quidam decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad eum locũ coituros. Duo ſunt tamẽ genera cancrorum, fluuiales, & marini. Ambroſius. Cancer oſtreis veſcitur, ſed quia oſtreum clauſum nulla vi aperire poteſt. Periculoſumq; eſt ſi chelã eius includat ad argumenta cõfugit, & inſidias noua fraude molitur. Explorat. n. ſi qñ oſtreum remotis in locis ab omni vento contra ſolis radios dipticum illud ſuum aperiat, vt aere libero viſcerum ſuorum voluptatẽ q̃dam capiat, & tunc clanculo calculum immittens oſtreæ concluſionẽ impedit, ſicq; aperta clauſtra reperiens, tutò chelas inſerit, viſceraq; interna depaſcit. Pli. lib. 9. Cancri e mollibus hieme aprica littora ſectantur. Aeſtate in opaca gurgitũ recedunt, hieme læduntur, autumno & vere pingueſcunt, & plenilunio magis, qa nocte ſidus tepido fulgore mirificat. Cancris vita longa, pedes octoni. Oẽs in obliquum flexi. Fęminæ primus pes duplex, mari ſimplex. Præterea bina brachia denticularis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur inferiore immobili, dextrũ brachium in omnibus maius: dimicant inter ſe, vt arietes, aduerſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus medentur. Cancri ſicut & locuſtæ marini, menſibus quinis latent, & occultantur eodem tpe. Ambo veris principio ſenectutem exuunt, morè anguium, renouatione tergorum. Locuſtæ quidem viuunt petroſis locis, cancri vero mollibus. Aliqñ cõgregantur vniuerſi, & euincere non valent os Ponti. Quamobrem ęgreſſi circumeunt, apparetq; tritum iter. Porrò in pauore retrorſum pari redeunt velocitate. Sole cancri tranſeunte ſignum, & ipſorum cancrorum cũ exanimatum ſit corpus, in ſcorpiones transfigurari narrantur in ſicco. Cancri, & locuſtæ coeunt ore. Idem in lib. 11. Cancrorum odore ſi iuxta apes coquantur, exanimantur. Cancri in obliquum aſpiciunt, fragili cruſta oculis rigentes incluſis. Octoni ſunt pedes polippis ac ſepiis, & loligini, & cancris, qui brachia mouent in contrarium, pedes in orbem, aut in obliquum. Idem rotundi ſoli animalium, cætera binos pedes duces habent: cancri tamen quaternos.

De eodem. Cap. XXXVII.

ARiſtoteles. Cancer habet octo pedes, per quos mouetur æquali motu, caret ſanguine, durũ habet extra, & intus molle. Nec eſt illud durum conteribile, imò recipit ignem. In ripa maris, quod eſt intra Iudæam inueniuntur cancri parui, qui dñr milites propter velocitatem curſus, tñ enim currunt, φ deprehendi non poſſunt. Et cum aliquis finditur non inuenitur in eius corpore caro, vel ſuperfluitas omnino, quia paſcua non hñt. Genus cancri, quod dr̃ cantel, habet decem pedes cum aculeis. Et pedes omnium generum, ſiue octo, ſiue decem, ſiue duodecim flectuntur ad latera, ſicut pedes animalis annuloſi. Aculei vero cuiuſlibet habentis ipſos flectuntur ad interius. Genera cancrorum hñt duos aculeos, & duos pedes, & aculeus dexter eſt acutior ſiniſtro ac fortior, vt in pluribus. Cancer minor, i. mas fœminam aſcendit retro, & tunc ad ipſum declinat fœmina ſuper latus tũcque completur coitus. Fœminæ maiorum membrorum ſunt, q̃ maſculi, & diſtantia coopertorij maior eſt, q̃ in maſculis. Et ouãt per locum ſuperfluitatis: nullum illorum habet membrũ intrans corpus alterius. Cancer paruus generatur ex terra & limo intra loca vacua teſtarum aliorum animalium. Cumq; creuerit aliquantulum, mutat ſe ab illo loco ad teſtam maiorem. Cancer, & karabo in ſenectute exuunt ſpolium. Vterq; accipit piſces in profundo maris cum duobus ſuis labijs, & diuidit eos in duas partes, & ducit ad os ſuum. Cancri duos hñt dentes ex primis anterioribus, inter quos eſt membrum, quod aſſimilatur lingue, deinde orificium, deinde ſtomachus paruus reſpectu magnitudinis corporis, & poſt ſtomachum venter & inteſtina. Sunt & alij dentes in quibuſdam cancris. Hñt cancri duo labia, i. additamenta non ad ambulandum, ſed loco manuum ad accipiendum ac retinendum, & ori adducẽdum. Non manent in loco prope terram, ſed in fiſſuris & foraminibus lapidum. Quod eis eſt pelagoſum. Habent pedes multum debiles propter paucitatem ambulationis. Cancri tpe in quo non bene pñt ambulare, non expoliantur ſemel, ſed multotiens. Ex lib. de nat. rer. Cancer pedes habet, & brachia forcipesq; pro manibus, retrogradus eſt, nec vnq̃ ante faciẽ ſuam ambulare nouit. Mares duas hñt ſpinas inter ventrem, & caudam, quibus fœminæ carent. Quæ oua in ventre hñt, ictibus ſerpentium medentur. Coitus tempore mas aſcendit in dorſo ſup fœminam. At illa motum eius ſentiens a tergo coire volẽtis, inclinata ſuper latus ad ipſum ſe conuertit. Sicq; coitus cõpletur, latent in hieme menſibus quinis. Veris tpe ſenecturem exuũt velut anguis. Cancer lacte potatus, ſine aqua viuit multis diebus. Cum autem ſenuerit, duos lapides albi coloris intermixto rubore inueniuntur in eius capite, quos tantæ virtutis eſſe dñt, vt in potum dati, cordis punctiones ſanant. Cancri corniculis ſuis pugnant inter ſe, ſole cancri ſignum tranſeunte. In occidentis mari, vt dicit Solinus, cancri ſunt, qui hoĩes appręhenſos ſubmergunt. Habent autem terga dura velut crocodili. Cancer mutat colorẽ cum coctus fuerit, quia qui viridis, aut niger erat, rubeus fit.

De operatione cancrorum in cibo, vel medicina.

Cap. XXXVIII.

AVicenna lib. 2. Cancer marinus propriè dr̃ illa ſpecies cancri maris, quæ habet omnia membra dura, vt lapis. Quod ex eo aduſtum eſt ſubtilius eſt reliquis aduſtis, & abſtergit dentes, & delet pannum ac lentigines. Vlcera quoq; deſiccat, & confert ſcabiei. Item prohibet lachrymas, & reſoluit cum ſale vngulam. Fit quoq; ex eo collirium, & fricatur cum eo ſcabies palpebrarum. Prohibet etiam quartanam. Cancer fluuiatilis cõfert exterminatis valde. Teſta cancri marini ſubtilior eſt, q̃ teſta clibani. Exiccatiua eſt, & abſtergit pannum, ac lentigines, & ſcabiẽ. Cancer fluuialis eſt difficilis digeſtionis, ac plurimi nutrimenti, & ipſum quidem rectificat. Decoctioq; cum melle extrahit ſpinas, & acutas res infixas carni, ſed marinus eſt ſubtilior. Præterea cinis eius fiſſuris ex frigore bonus eſt, & quod ex eo aduſtum eſt ponitur in medicinis morpheæ, ac panni, & confert. Item cancer fluuialis reſoluit apoſtemata magna, cum ponitur ſuper ea. Caro eius confert ptiſi, propriè cum lacte aſinæ, & ius etiam ipſius. Cinis eius ani fiſſuris eſt bonus. Et confert morſui ſcorpionum ac tarelæ, emplaſtri more ſuperpoſitus, aut comeſtus. Idem quoque cinis cum melle confert ad morſum canis rabioſi bibitus. Ex teſta cancri marini fit cerotum ſuper ſcrophulas. Em-

plaſtrum

plaſtrum ex ea factum eſt fortis conſolidationis, & confert vlceribus. Ipſaq; ſcabiem abſtergit. Idem in lib 4. Cancer fluuialis cum lacte, vel eius decoctio bibitur ſuper morſione venenata. Sanantur etiam ſtrumæ cancro fluuiali cocto, vel combuſto ex melle. Cancri huiuſmodi triti ex aqua poti aluum ſiſtunt. Vrinam cient in albo vino adempta brachija. Calculos etiam pellunt cum myrrha triti. Porro de aſinino maximè lacte triti rupta conuulſaq; ſanant. Iidem in aqua, & oleo triti peruncti ante acceſſiones in febribus proſunt. Marinorum, & fluuialium cineres, aqua feruenti combuſta cum cera ſanant. Et pilos hęc curatio teſtetur: fluuiales triti extrahunt tela inhærentia corpori. Succus eorum cum ordeacea farina ſanat in auribus, vel in alia parte corporis vlcera.

De Eodem. Cap. XXXIX.

PLin. lib. 32. Cancrorum cinis cum oleo ad lepras valet. Ius eorum contra dotienium hr̃ efficaciſſimum. Cinis eorum potus, prodeſt ex morſu canis rabioſi pauore periclitantibus. Cancri fluuiales triti potique ex aqua recentea, contra venena omnia proſunt, priuatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino, vel etiam caprino. Sed & cinis eorum ſeruatus, prodeſt contra venena, & contra canis rabidi morſus. Minus in his omnibus marini proſunt, vt Traxilius autor eſt. Nihil autem aquè aduerſari ſerpentibus quam cancros, ſueſq; percuſſas hoc pabulo ſibi mederi. Cum Sol ſit in cancro, torqueri ſerpentes ictibus ſcorpionum, carnes fluuiatilium cochlearum reſiſtunt crudæ, vel coctę. Quidam ob id ſalſas quoq; aſſeruant imponunt in ipſis plagis. Cancri oculos alligatos collo mederi lippitudini dicũt. Item cancrorum fluuiatilium ſuccus cum farina ordeacea, vulneribus auriũ efficaciſſimè prodeſt, Rupta quoq; & conuulſa fluuiatiles triti in aſinino lacte maxime ſanant. Iſaac lib. 3. Cancros, & omnes piſces conchas habentes teſtatur Galienus eſſe ſolubiles propter ſalſitatem eorum, & acumen. Proinde ſtomacho nociui ſunt, maximè neruoſitati ſuæ.

De cancio, & capitato, & carpera. Cap. XL.

EX lib de nat. rer. Cancina qui, & glanis auctus mordet hamos inceſcatos, nec eos deuorat, ſed ſpoliat. Actor Secũdum Plinium per g, & l, in prima ſyllaba ſcribitur, vt glaucius. Capitatus eſt piſcis admodum paruus, habens caput prope ad reliqui corporis magnitudinem, os quoq; rotundum & amplum, hic in fluuijs habitans libenter ſub lapidibus, & inter ſaxa deliteſcit. Carpera piſcis eſt quaſi ſquamis aureis in lacis, vel fluuijs, ſic dicta, quaſi quæ carpens pariat, cum enim oua in ventre ad pariendum apta dictante natura præſenſerit, marem ſuum adit, & ore innuit pulſu leui, vt adiuuet parituram, tunc ille loco ſeminis lac emittit, quod illa ſuſcipiẽs ore, ſtatim oua parit in ſobolem profuturam. Nam oua parere nequit, niſi prius ore ſemen receperit. Semen aũt cum receptum fuerit non ſolum ad partum iuuare vĩ, ſed etiam ad oua concipienda, & formanda, vnde ſoboles in anno futuro ſpectatur. Semini carperę nõnunquam in anno primo natiuitatis niger vermiculus quidam poſt aurẽ ſuam umbilicus innaſcitur, & hoc ſępius poſt Auguſtum, eaq; tabe moritur. Remedium eſt aqua dulcis, & fluuialis, cuius ſoboles paucis annis prouenit, ſi in ſingulis foſſi decem cubitorum recenter facti ponantur ſingulæ carperæ cum patibus ſuis ante partum proximè. Opinio vulgi eſt earum ſic ſobolem prouenire. Sed poſtquam pepererint eximuntur Soboles quoq; trium, vel quatuor menſium ipſe roborata, foſſis retecta reponitur, vbi habet creſcere cum perfectis. Habet hic piſcis aſtutias multas, vt reti capiendus euadat, cum enim rete intrauerit, circumiens foramen quærit, quod ſi non inuenerit, ſaltare nititur in auras liberas ſuper rete, ut extra cadat. Aliqñ ſub retis refugium quærit. Aliqñ herbã ore tenet in fundo aquæ, vt rete ſuperueniens eludatur. Aliqñ etiam a ſuperis veniens cum impetu caput in limo fortius figit, vt ſi rete per caudam tranſiens captione fruſtretur. Huius cerebrum ſm̃ augmentum, & decrementum Lunæ creſcere, vel decreſcere dicitur. Et licet hoc ſit in omni piſce, in hoc tamen magis, ſicut inter quadrupedia, in lupo, & cane.

De ceto. Cap. XLI.

AMbroſius. Cetus eſt piſcis infinitę magnitudinis, vt ſi qñ ſupernatent fluctibus, ambulare inſulas putes. Vnde nec in littoribus, ſed Athlantici maris profundo videri ferunt, vt in eorum conſpectu nautæ in locis illis nauigandi præſumptione reuocentur. Idem. Cete grandia, videlicet æqualia montibus corpora, vltra terminos orbis terrarum norunt mare, q̃ nullæ interpolant Inſulæ, vbi nauigandi vtilitatis gratia maris intercludit audaciam, continere ſe ferunt, & tanquam ſolum patrium diligunt. Idem. Cete quoq; ſicut delphines ac focæ, muſtelæ ac caniculæ, viuos ædunt fętus de ſuo corpore. Et ſi quenquam inſidias erga illos moliri præſumpſerint, eos tuentur. Aetatis tenerę pauorem affectu materno comprimũt. Oraq; aperiunt, & innoxio illos dente ſuſpẽdunt. Interiu quoq; corpore recipere ac genitali aluo feruntur abſcondere, donec illos ad ſecuritatem deferant, aut ſic corporis obiectu cuſtodiant. Actor. Cetus, vt fertur, qñ ludit in mari, ſignũ eſt tẽpeſtatis. Idẽ & Balena dr̃. Huius generis eſt aſpidochalone, de quo dictũ eſt ſupra. Iorath, vbi ſup. In ceto magis terreſtris, quàm aquea dñatur natura. Quando enim ſeneſcit, radices, frutices, & arbuſta ſuper ſe colligit, quæ creſcunt ſuper ipſum, & multiplicantur.

De eodem. Cap. XLII.

EX lib de nat. re. Cetus eſt piſcium maximus, habens os in fronte magnum, & patulum, & oris meatus ſtrictos. In iuuentute dentes habet nigros, in ſenectute albos. Hi piſces aliquando fluctus haustos, ita eructuant, vt alluuie nimboſa, plerumque claſſem nauigantium deprimant. Sed & cum in mari tempeſtas oritur, ſe ſuper fluctus attollunt, vt commotionibus ac turbinibus naues mergant, arenas aliqñ dorſis ſuſtollunt, in quibus ingruente tempeſtate nautæ terram ſe inueniſſe gaudentes, anchoris tactis falſa firmitate quieſcunt, ac ignes accenſos belua ſentiens, ſubito commota ſe mergit, & homines cum nauibus in profundum trahit. Cetus poſtquam ætatem annorum trium excedit, cum balena coit, & in ipſo mox coitu virtute virgæ genitalia emutilatur, ita q̃ vltra coire nequit Sed intrans alti maris pelagus intantum excreſcit, vt nulla hominum arte capi poſſit, infra tres igitur annos ætatis ſuæ capi poteſt. Capiuntur autem ſic. Piſcatores locum vbi cetus eſt notantes, illic congregantur cum nauibus multis, factoq; circa eum fiſtularum ac tubarum concentu, alliciunt inſequentem, quia gaudet huiuſmodi ſymphonia, cumq; iuxta naues hærentem ſono modulationis attonitum cernunt, inſtrumentum quoddam ad inſtar taſtis dentibus ferreis acuminatum, in eius dorſum clam proijciunt, clamq́ue diffugiunt. Nec mora ſi certum vulneris locum dederit fundum maris cetus petit, ſeq; ad terram dorſo fricans vulneribus ferrũ violenter impellit, quouſq; perfoſſa pinguedine viuam carnem interius penetrauerit. Sicq; ferrum ſubiecta ſalſa maris aqua vulnus intrat, ac vulneratum perimit. Mortuum ergo ſuper mare reſluitantem piſcatores cum funibus adeunt, & ad littus cum magno tripudio trahunt.

De cibo ac ſpermate ceti. Cap. XLIII.

CEtus autem, vt legitur, non comedit, vt alij piſces maſticando, cibumq; dentibus comminuendo, ſed tantummodo glutiendo, & intra corpus retinendo. Ex lib. de nat. re. Habet enim oris meatus, vt dictum eſt, ſtrictos, vnde non niſi paruos piſciculos deglutit, quos odorifero anhelitu ſuo attrahens ac deuorans in ventrem ſuum mittit. Habet enim in gutture quandam pellem membranę ſimilem, quę multis meatibus perforata, non ſinit quicquam magni ingredi ventrem. Iorath. Cum autem cętus ſperma proijcit in coitu ſuo cum fœmina, quod ſuperfluum ex ipſo ſpermate, ſupernatat aquæ, & colligitur ambra. Plateareus Ambra dicitur eſſe ſperma ceti, id eſt balenæ Et eſt calida, & ſicca in ſecundo gradu. Eſt autem alba, & ſi inueniatur coloris gipſei melior eſt. Sophiſticatur autem cum puluere ligni aloes, & ſtorace, & muſco, & quibuſdam alijs. Sed hoc agnoſcitur, quia ſophiſticata poteſt malaxari, vt cera. Ambra vero non poteſt. Habet autem virtutem confortandi, & valet contra ſincopim, & epilenſiam. Auicenna. Ambra, vt æſtimo, eſt manatio fontis in mari, melior eſt griſea fortis, deinde varia, poſt citrina. Et adulteratur cum gipſo, & cera, & laudano. Nigra ſpecie mala eſt. Multotiens autem aſſumimur ex ventre piſcia, qui eam comedit mortui. Eſt autem calida, & ſicca, & videtur eſſe calida in ſecundo gradu, ſicca in primo. Confert autem decrepitis, propter ſubtiliatem ſuæ calefactionis. Confert autem cerebro, & ſenſibus, & cordi. Conſtantinus in lib. graduum. Ambra de ventre cuiuſdam maximæ beſtiæ egreditur Quidam tamen dicunt, q̃ in fundo maris naſcitur: calida, & ſicca, in ſecundo gradu exiſtens, frigidas naturas confortat.

De conchis. Cap. XLIIII.

PLinius lib. 9. Concharum genera firmioris ſunt teſtæ, in quibus magna varietas apparet ludentis naturæ. Tot colorum differentiæ, tot figuræ, inter quas principatum tenent margaritæ. Iſidorus. Conchæ, & cochleæ inde vocatæ ſunt, quia deficiente Luna cauantur, id eſt euacuantur. Omnium enim clauſorum maris animalium, atque concharum incremento Lunæ membra ingeſcunt, defectu euacuantur. Nam Luna cum in augmento fuerit, auget humorem, & cum in defectum venerit, humores minuuntur. Conchæ autem primæ poſitionis nomen eſt. Cochleæ vero per diminutionem quaſi conchulæ. Concharum multa genera ſunt, inter quas & margaritifera, quæ cęlola dr̃, de qua videlicet inferius dicetur. Fulgentius, in lib. Mitilogiarum. Concha marina toto corpore ſimul aperto miſcetur in coitum, ſicut iuba refert in Phiſiologis. Hali, vbi ſupra. Sadephum, id eſt concha marina melius eſt albũ. Razi in Almanſore. Conchę marinę aduſtæ abradendo pur-

gant dentes. Ea non aduſtis, aut attritis emplaſtrum factum, aduſtionem ignis ſanat.

De Cochleis. *Cap. XLV.*

PLin. lib. 9. Cochleæ aquatiles terreſtreſq; ſunt exerentes ſe domicilio, binaq; ceu cornua protendentes contrahentesq; oculis carent. Ideoq; corniculis earum prætentant iter. Idem in lib. 30. Cochlearum cibus ſtomacho eſt vtilis. Sed in aqua oportet eas intacto earum corpore ſubferueſieri, mox in prunis torreri, & e vino garoq; ſumi: laudatiſſimę ſunt Aphricanæ, & ex Inſulis caprearum. Nuper hoc compertum plurimis prodeſſe. Id quoq; obſeruant, vt numero impari ſumant. Virus tñ earũ grauitatem halitus facit. Proſunt & ſanguinem excreantibus dempta teſta tritæ in aqua potæ. Laudatiſſimę aũt ſunt Aphricanę. Siculę modicè, quõ magnitudo duras facit, & ſine ſucco Balearicę quas cauaticas vocant, quõ in ſpelũcis naſcũtur laudatę, & ex Inſulis caprearum. Nullæ vero earum cibis gratæ, neq; veteres, neq; recentes, fluuiatiles, & albæ virus habent. Nec non ſilueſtres ſtomacho vtiles, aluumq; ſoluunt. Econtra vero ſunt ſtomacho vitioſas marinæ. Efficaciſſimę tñ in dolore ſtomachi, laudatiores tñ traduntur quæcunq; viuæ cum aceto deuorare. Cochleę in cibo his quos aluus inquietat, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines expreſſi ſunt ex cyathis paſſi tribus conferunt. Singulæ quoq; cochleę contritę, & cum ſua teſta calefactæ in potu datæ. Item cibi ipſarum cochlearum in typſana decoctarum laudantur doloribus laterum. Eædem quoq; ſiſtunt aluum. Inflammationem diſcutit cibus earum. Et eædem in cibo ſumptæ accelerant partum. Quartanis dñr mederi cochleæ fluuiales in cibo recentes. Eædem aũt venerem concitant ſale aſſeruatæ, & in pota ex vino datæ. Olum cochlearum cinis ſpiſſat, & calefacit. Item cinis cochlearum cum melle, quæ paſſim inueniuntur latæ, & minutæ vitia tollit e facie. Proſunt & cochleæ ſanguinem excreantibus, dempta teſta tritæ in potu aquæ. Efficaciſſimæ vero ſunt quædam in ſtomachi dolore cum aceto deuoratę. Cochleę crudę deuoratę, vel tritæ cum aqua tepida cyathis tribus, ſi ſorbeãtur tuſſim ſedant. Lumborum quoq; medentur dolori cum ſuis teſtis contritæ, & in vino cum pipere coctæ. Cinis earum cum vino ſumptus diſſentericis eſt vtilis, & ex vino auſtero potus aluum ſiſtit. Idem quoq; cinis, ſ. cochlearum, quæ viuæ cõbuſtæ ſunt, oĩa ſanat vlcera pedum. Addito ſemine lini, & vrticę cũ melle linitum, comitiales ſanat. Cochleę latæ potæ pedum, & articulorũ dolores dñr tollere. Quædam ẽt contuſæ, & impoſitæ vtiles ſunt ad arundines, & alia tela quæcunq; corpori extrahenda ſunt. Idem in lib 32. Ictibus ſcorpionum carnes fluuialium cochlearum reſiſtunt crudæ, vel coctæ. Quidam ob id ſalſas quoq; obſeruant, & imponunt ipſis plagis. Præcipuũ & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tuſſi cruenta.

De congro, & corem, & corno. *Cap. XLVI.*

EX lib. de nat. re. Conger eſt piſcis marinus, vt murena longus, ſed corpore multo maior, hic vento flante vehementi, impinguatur, & eius carnes dulciſſimæ ſunt ad edendum. Cum murena cęteriſq; piſcibus inimicitias habet, & intantum robuſtus eſt, vt polippum fortitudine dentium laceret. Pli. lib. 9. Conger eſt piſcis longus, vt anguilla, vel murena, flexuoſo impulſu corporis, ita mari vtens natando, vt ſerpens terra rependo. Conger, & murena mutuo odio flagrant, caudam inter ſe prærodentes. Congri menſibus Hibernis iacent in ſpeluncis conditi, nec capiuntur niſi diebus æſtatis. Pinnæ, quæ vice pedum datæ ſunt piſcibus, binæ ſunt oĩm longis, vt anguillis, & congris. Polippum ſua rodere brachia falſa opinio eſt, id enim a congris euenit ei. Nam polippum lacerant congri. Polippum vero locuſta pauet, locuſtam conger: in ſiccum repant ẽt congri. Eſculapius vbi ſupra. Corem piſcis eſt, qui tempore pluuiæ in cauernis occultat ſe. Nam dum pluuia cadit ſuper eum, & haurit eam, excęcatur, & poſtea moritur. Iſido. Coruus a cordis voce dictus eſt, quia pectore grunit, ſuaq; voce proditus capit᷑. Iorath, vbi ſup. Piſces, qui dicuntur corui, qñ pullificant, voce ſua produntur, quia ſemper gemitus, vel grunnitus proferunt, & ſic capiuntur.

De dentrice, & die. *Cap. XLVII.*

EX lib. de na. re. Dentrix, alias dentria, vel pagrus inde nomen habet, quia dentes habet magnos multos ac duros, quibus graſſatur in oſtreas, & piſces innocuos. Actor. Nota ergo, ꝙ dentrix idem eſt, quod pagrus, de quo ẽt loco ſuo dicetur inferius. Dies eſt piſcis marinus, vt dicit Ariſtoteles, ſic dictus, quia poſt perfectionem ſuam non viuit, niſi per vnam diem: habet tamen alas duas, & duos pedes, & ſanguine caret.

De ecelea. *Cap. XLVIII.*

ISidor. Eceloa dr̃ concha margaritifera, in cuius carne, ſ. prætioſus calculus ſolidatur. De his enim tradunt hi, qui de animantium naturis ſcripſerunt, ꝙ nocturno tpe littora appetunt, & ex cœleſti rore margaritam concipiunt, vnde, & ecelos nominantur. Solinus. Conchæ certo anni tpe luxuriante conceptu faciunt rorem velut maritum, cuius deſiderio hiant, & cum maxime linquitur humor lunaris, oſcitatione quadã hauriunt humorẽ cupitum. Sic ergo cõcipiunt grauidæq; fiunt, & de ſaginæ qualitate redit habitus vnionis. Nam ſi clarum fuerit quod acceperint, candicant orbiculi. Si vero turbidum, aut pallore languent, aut ruffo innubilantur, ita de cœlo magis quam de mari partus habent. Deniq; quotiens aeris matutini ſemen excipiũt, fit margarita clarior magis, quoties vespere, fit obſcurior. Si repente micauerit choruſcatio, motu corrumpuntur intempeſtiuo, clauſiq; formidine, ſubito vitia contrahunt abortus. Aut enim paruuli fiunt ſcrupuli, aut inanes, hic lapis in aqua mollis eſt, duratur exemptus. Nũquam vero ſimul inueniuntur duo, vnde & vniones dicuntur. Hmõi conchis talis eſt ſenſus, vt partus ſuos maculari timeant. Itaque cum Sol ferueſcens emiſerit nibes, ne calore nimio fuſcentur lapides, conchę in profundum ſubſidunt, hinc tamen prouidentiæ opitulatur ætas. Candor enim ſenecta deperit, & grandeſcentibus conchis margarita flaueſcit. Piſcantiũ quoq; timent inſidias, & ob hoc inter ſcopulos frequentius delireſcũt. Gregatim natãt, & quæ magis inter illas experta eſt gregem ducit, quæ ſi capta fuerit, cæteræ diffugiũt.

De ethenas, vel echeno *Cap. XLIX.*

ISidorus. Ethenais paruus & ſemipedalis piſciculus, nomen ſumpſit ex eo ꝙ nauem adhærendo retineat. Ruant licèt venti, ſæuiant procellæ. Nauis tamen radicata in mari ſtare vr̃, nec moueri, non retinendo, ſed tantummodo adhęrendo: hunc latini moram appellauerunt, eo ꝙ cogat ſtare nauigia ipſa. Pli. lib. 9. Echenais carinis adhærente naues tardius ire credũtur, inde nomine impoſito. Quam ob cauſam amatorijs quoque veneficijs infamis eſt, & iudiciorum ac litium mora, quæ crimina vna laude penſat fluxus grauidarum vtero ſiſtens, partuſq; continens ad puerperium, tñ in cibos non admittitur. Mucianus dicit hũc eſſe muricem purpura latiorem, nec aſperſo ore, nec rotundo, nec in angulis prodeunte roſtro, ſed concha ſimplice in vtroq; latere ſeſe colligente. Trebius niger dicit cum pedalem eſſe, & craſſitudine quinque cubitorum, naues morari. Hanc quoque vim eſſe illius in ſale ſeruari, vt aurum quod in altiſſimos puteos deciderit, admotus extrahat, documentum immenſum, & occultum potentia ſemetipſam vincẽte natura. Idem in lib. 32. Heu vanitas humana cũ illa roſtra nauium ære ferroq; ad ictus armata, ſemipedalis piſciculus inhibere poſſit, ac tenere deuincta: fertur tenuiſſe prætoriam nauem Antonij properantis circumire ſuos, & exhortari, donec tranſiret in aliam. Itaq; Cæſariana claſſis impetu maiore protinus eum perrtanſijt. Tenuit ẽt nauem Gaij principis Quidamq; exilientes de naui inuenerunt gubernaculo adhærentem piſciculum, oſtenderunt Gaio indignanti hoc fuiſſe, quod retineret ipſum, cum quadringẽtorum incederet obſequio remigum. Qui tunc eum poſtea viderunt, limaci magnæ ſimilem dixerunt. Idem in lib. 9. Hunc arbitratur Ariſt. pedes habere, ita poſita pinnarum ſimilitudine. Ariſt. Piſcis paruus in mari, prohibet nauem recedere potentia naturali, pluresq; huĩus ipſo vtuntur in multos ad odium, & amorem. Alæ illius aſſimilantur pedibus, nam reuera pedes non habet.

De eodem. *Cap. L.*

AMbroſius. Echinus eſt animal in mari exiguum vile, & deſpicabile, hic tamen cum ventorum procellã præſenſerit, calculum validum arripit, eumq; velut ſaburram vehit, & tanq̃ anchoram trahit, ne excutiatur a fluctibus, ſicq;, qui non poteſt ſe ſuis viribus liberare, alieno regitur pondere. Quo iudicio ẽt nautæ velut ſignum futuræ perturbationis capeſcunt, & ſibi præcauent, ne hos imparatos turbo inueniat. Maximas quoque nauium plenis currentes velis in medijs fluctibus quaſi radicatas ſiſtit, nec ſiue munere creatoris, tantum ei poteſt ſuppetere virtutis. Plin. vbi ſupra. Echini ſunt ex genere cancrorum, in quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his in orbem volui. Itaq; detritus ſępe aculeis inueniuntur. Oua omniũ amara, quina numera. Ora in medio corpore in terram verſa. Tradunt ſęuitiam maris eos præſagire, correptisq; lapillis operiri. Mobilitatemq; pondere ſtabilientes nolunt volutatione ſpinas atterere. Quod vbi vident nautici, ſtatim nauigia pluribus anchoris infrenant. Alex. Echinus ergo in medio maris ſtabilimẽtum dat alij, quod non poteſt dare ſibimetipſi. Sibi enim a lapillis mendicat, quod nauibus abundanter tribuere poteſt. Ex lib. de na. re. Echinus eſt piſciculus ſpinas habens pro pedibus, ſicut cancer, alas autem ſub ventre, quę pedibus aſſimilantur. In ore uero dentium loco graues aculeos. Hoc aũt ſupra modũ mirabile eſt, ꝙ cũ ſit ſemipedalis non ulla uiolentia, ſed adhæſione tñ nauem 200. pedum cum ſuis intus ponderibus retinet, ita ꝙ nec ad punctũ moueri valet. Nec eſt alia rõ in tam ſtupendo prodigio, niſi ꝙ Deus in creaturis prædicetur mirabilis. Piſcis iſte comedi non põt, quia hominem a ſtatu diſpoſitionis ſuæ diſſoluendo mortem infert.

De

De Medicinis ex eodem. Cap. LI.

DIaſcor. Echini marini ſapor euſtomachus eſt, ventrem mollit, & diaforeticus eſt. Huiuſmodi corium crudum miſcetur vtiliter medicaminibus, aut ſcabijs. Combuſtum vero ſordida vulnera purgat, creſcentia quoq; vulnera reſidere facit. Pli. lib. 22. Ethenas, vel echinus grauidis adalligatus vſq; ad maturitatem continet lubricos partus, iſq; aſſeruatur ſale. Idem quoq; piſcis venerẽ inhibet. Prꝫterea cõtra doriciniũ echini maximè proſũt, & his qui carſari ſuccũ biberunt pręcipuè eius iure ſumpto. Idẽ & ex aceto epinictidas tollunt. Echini cum ſpinis ſuis contuſi, & e vino poti calculos tollunt, & aliàs in cibo ad hoc proficiũt. Echinorũ teſtæ cõtuſæ ex aqua illitę incipiẽtibus pãnis reſiſtũt. Echini quoq; viuẽtes vſti, & in vino dulci potati ꝓfluuia ſiſtũt. Echini ciuis cũ carnibus ſuis cremati cũ oleo alopicias replet.

De effimerone, & eſcaro. Cap. LII.

IOrath vbi ſupra. Effimeron piſcis eſt, qui ſine coitu naſcitur, & cum per tres horas diei vixerit moritur. Iſidorus. Eſcarus dictus eſt, eo ꝙ ſolus eſcam ruminare perhibetur, alij enim piſces non ruminant. Tradunt autem hunc ingenioſum eſſe, incluſum quippe naſſis, non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudę ictibus crebris laxare fores, & ita retrorſum redire. Quem luctatum eius ſi forte alius eſcarus extrinſecus videat, apprehẽſa mordicus cauda, niſus erũpẽtis adiuuare dr̃. Pli. lib. 9. Eſcaro vel ſcaro principatus nũc datꝰ, q ſolus piſciũ ruminare dr̃, herbiſq; veſci nõ alijs piſcibus. Carpathio mari, maximè frequens. Promontoriũ troadis lectũ nunq̃ ſponte trãſit. Inde aũt aduectos a Tiberio Claudio Principe, Optatus elipartius ꝑfectus claſſis inter oſtienſẽ, & cãpanię orã ſparſos diſſeminauit, quinquennio ferè cura eſt adhibita, vt capti redderentur mari. Poſtea frequẽtes inueniuntur in littoribus Italiæ non ante ibi capti. Idem in lib. 11. Omnibus piſcibus ſunt dentes ſerrati præter ſcarũ, ꝗ ſ. vni aquatilium, plenis hic vitꝰ prioribus pedibus, vt manibus cibum ori admouẽtibus.

De exocero. Cap. LIII.

IDem in li. 9. Exocetum ſuum Archadia miratur, appellatum ab eo, ꝙ in ſiccum ſomni cauſa exeat. Ex lib. de nat. re. Exox eſt piſcis Danubij maximus, ita vt vix in biga trahi poſſit ab equis quatuor, aut tribus, vnum hẽt inteſtinum, oſſa pauca, & parua in corpore cartilaginoſa potius, q̃ ſolida, ſed in capite multa fertur hẽre oſſa. Carnes vero fertur hẽre dulciſſimas guſtu, vel ſpẽ carnibus porci ſimillimas. Per oẽ corpus lenis eſt, nec aliquid aſperitatis in corpore, vel in moribus hẽt, ſed eſt mitiſſimus ac timoroſus. Quippe qui nec a minimo piſciculo ſe defendere põt, ſed ſtatim agitatur ad fugam. Huic ſturio libentiſſimè, iocandi grã ſe affricat. Quẽ exox ſtatim, vt ſentit, a latibula fugit, q̃ ſibi ſolet ad tutũ in littoribus effodere, ſed qñq; ſturio importunus eijcit latitantem, ſequiturq; fugiẽtem, & quia magni ſunt ambo, nec ẽt in validiſſimis aquis latere pñt, diſcurrendo, & ante ſe aquas agitãdo, ſæpe ſimul a piſcãtibus capiuntꝰ Piſcis iſte captus vino fortiſſimo, vel lacte poratꝰ, qa vino inebriatus viuere põt plurimis diebus, & hoc, vt ad remotas terras cibi grã deferatꝰ. Bibit aũt vini ſextaria quatuor anteq̃ inebrietur.

De Faſtaleone, & faſtem, & fice. Cap. LIIII.

ARiſtot. Faſtaleon eſt genus piſcis, quod ſolum inter cętera gña genus ſuum non comedit. Nam oẽs piſces ſeſe comedunt, præter faſtaleon. Iorath in lib. de animalibus. Faſtẽ piſcis eſt, qui cum in ore ſuo coarctat aquã, fit ex eo dulcis. Vnde piſces minores ſequuntur illam in os ipſius, ille vero ſic eos capit, atq; deglutit. Plin. lib. 9. Ficis eſt piſcis, qui colorem ſuum mutat, reliquo tempore candida, vere autem varia. Eadem ſola piſcium ex alga nidum facit, atq; in ipſo nido parit.

De gardone, & gladio, & glauco. Cap. LV.

ACtor. Gardo piſcis eſt fluuialis, grati ſſimi ſaporis dendeſiæ ſimilis, ſed per ruborem oculorum ab ea diſcernitur. Vterq; autem mediocris quantitatis eſt. Iſid. Gladius dictus eſt, eo ꝙ roſtro mucronato ſit, & ob hoc naues perfoſſas mergit. Ariſt. Haſtaleos, alias haſtaros, i. gladius marinus eſt ſimilis ſcorpioni, & æqualis araneæ, & inducit magnum dolorẽ piſcibus. Idẽq; ſaliunt multotiens. Nam & Delphinus ꝓp dolorẽ ſalit, quia ſub pinna pungitur eius aculeo, qui gladius vocatur. Plin. lib. 9. Eſt paruum aĩal ſcorpionis effigie, aranei magnitudine, hic ſe, & thymo & ei, qui vocatur gladius, crebro delphini magnitudinem excedenti ſub pinna aculeo affigit, tantoque dolore infeſtat, vt naues ſæpenumero exiliant. Iſid. Glaucus a colore dictus eſt, eo ꝙ ſit albus. Græci enim album glaucon dicunt, hic æſtate raro apparet, niſi tñ in nubilo. Plin. vbi ſupra. Quidam. n. piſces æſtate impatientes, ſexagenis diebus medijs latent ſeruoribus, vt glaucus, & aſellus. Ariſt. Quidam etenim piſces in cauernis manent in æſtate, ſicut glaucus per 40. dies, ac depręhenditur poſt aſcenſionem canis.

De gobione, & grano. Cap. LVI.

ACtor. Gobio eſt piſciculus fluuialis albus, ſed nigris maculis reſperſus. Quem quidam dixerũt veſci cadaueribus, ſed a piſcatoribus deꝑhẽditur hoc eſſe fabuloſum, quin potius dñr in aqua liquidiſſima cõuerſari, & pabulo nutriri, in cibo tñ viles ac deſpicabiles reputãtur, quia aquoſi, & minimè ſolidi. Ex lib. de na. re. Gobio piſciculus eſt forma rotũda, ſquamis paruis argento ſimilibus, hic vbi aquas arenoſas lapillulis in nutrimentum hẽt accommodatiorem vtiq; cibum præbet. Granus eſt piſcis marinus, qui contra naturam oĩum aĩalium vnum oculum in ſummo capitis hẽt, quo ſuperintẽdens ſemper inſidias cauet.

De Hamio, & hirundine. Cap. LVII.

ISidor. Hamio piſcis eſt ſaxatilis, dextra ſiniſtraq; lateribus, virgis puniceis perpetui alijſq; diſcoloribus deſignatur, & dictus eſt hamio, quia nõ capitur, niſi hamo. Pli. vbi ſup. Amiã, ſiue hamiam vocant piſcem, cuius incremẽtum diebus ſingulis intelligitur cum thynnis, hæc & palamides in Pontum intrant gregatim ad dulciora pabula cum ſuis queq; ducibus. Ex lib. de na. re. Hamius eſt piſcis ſaxatilis, vt ait Iſidorus, i. lapidem gerit interius, hic admodũ ſpecioſus eſt, habens in vtroq; latere quaſi virgulas perpetuo colore puniceas, reliquo vero corpore diuerſis qdẽ, & gratis coloribus, totus in modũ pãni ſerici variatus. Hirũdo maris ſimilis eſt aui huius noĩs, hęc ad modũ loliginis in aqua manat, vt piſcis, & alas hñs ad amena eleuatur ętheris.

De icino marino. Cap. LVIII.

ISidor. Icinus marinus ab icino terreſtri nomen traxit, quem vulgus ericiũ vocat, cuius teſtula dr̃ ſpinis aculeata in modũ caſtanearũ, qñ adhuc opertæ de arboribus cadũt. Caro eius mollis, & minio ſimilis. Actor. Icinus ipſe eſt echinus, de quo dictũ eſt ſupra. Idem ẽt vr̃ eſſe ethenais, licèt Iſidorus, de his agat ſeparatim, tanq̃ de duobus, idem ẽt dr̃ ericius, ſiue iricius. Ex lib. de na. re. Ericius eſt piſcis marinus, hñs caput, & os inferius, vt ait Ariſt. & exitũ ſuperfluitatũ ſuperius, qd eſt cõtra morẽ aĩalũ cęterorum. Vtitur aũt ſpinis loco pedũ. Eius anteriora ſeparata ſunt, & inferiora continua, horrori eſt cęteris piſcibus, quia ſpinis hiſpidus, vnde nõ defacili fit vlli piſciũ præda. Carnes eius vehementer rubeæ ſunt, colore minio ſimiles, vt dicit Plinius.

De eodem ſecundum Ariſtotelem. Cap. LIX.

ERicius marinus non hẽt carnẽ. Nam oĩa quidem aĩalia durę teſtæ partem habent carnoſam intra teſtã in ventre, præter iricium marinum, hic. n. caret oĩno carne, & hoc eſt ei proprium. Hẽt aũt in ventre partes nigras. Et huius genera multa ſunt, ex quibus eſt genus, quod comeditur, in qua oua multa inueniuntur. Alia aũt ſunt duo genera, quæ inueniuntur in pelago, & ſunt pauca, & ex his eſt aliud genus corporis magni, aliud parui, multarumq; ſpinarũ, & duratũ. In quadam regione Græcię eſt ericij genus albæ teſtæ ac ſpinę, & ouorũ qd eſt maius cæteris generibus. Iricius qui comeditur, multũ mouetur, & hẽt ſignũ in ſpina manifeſtum. Oĩaq; iricij gña habẽt oua, ſed in quibuſdam ſunt parua, & non comeduntur. Iricius debiliter audit, minuſq; aĩali ex teſta corium habenti, ac ſuper pedes ambulanti. Oĩa aĩalia durę teſtę apparent plena ouis in vere, & ſimiliter in autumno, præter iricium comeſtibilem, iſte ſiquidẽ apparet in quolibet tpe, maximèq; in complemento Lunæ, & diebus caloris, & hoc præter quoſdam loci cuiuſdam, qui non generant, niſi hieme, ſuntq; parui corporis plena ouis. Sunt aũt in vẽtribus iricij oua multa diſtincta, & quodlibet per ſe ponitꝰ in vna tela, ſuntq; nigri coloris, & in oĩbus gñibus parua. Iricius proprię calidus eſt, quia teſta circundat eũ. Sed qm̃ eſt aĩal ſanguinẽ habens, iõ ſentit frigus multum, & indiget calore. In oĩ genere ſunt oua æqualia numero impari, ſ. quinq;. Similiter, & numerus dentium, ſimiliter & ventrium. Et oua quorũdam ſunt maiora, quorundam minora. Eſt aũt circumquaq; rotundi corporis iricius, & vtitur ſpinis, ſicut aĩalia cætera pedibus, & manibus. Iricij caput, & os ſunt inferius, & exitus ſuperfluitatis ſuperius, ſ. in dorſo. Habet aũt quinque dentes, & inter illos partes carnoſas loco linguæ, poſt illam orificium ſtomachi habet. Deinde ventrem diuiſum in quinque plenos ſuperfluitate. Iricij genus eſt ex inferiori parte continuum. In parte vero ſuperiori, vbi ſpinetum eſt, ſeparatum, & utitur ſpinis loco pedum, & magnitudo ſpinarum ex hoc eſt, quia cremeutum corporis tranſit in eas, propter paucitatem caloris naturalis. Nam, quia cibus non digeritur, generatur in corporibus eorum multa ſuperfluitas. Pili autem, & ſimilia non niſi ex ſuperfluitate generãtur. Durities ſpinarum, & eſſe earum eſt, ſicut lapis propter multitudinem frigiditatis congelatam. Ob hanc enim accidit, vt creſcentes iricij terreſtres fiant, valde duri ſimiles lapidi, maximè in parte ſeptentrionali, quoniam ibi ſunt huiuſmodi iricij pluſquam in meridionali, & in parte multorum ventorum pluſquam in plano, quia plus infrigidantur in huiuſmodi locis, & exit ab eis humor, qui cum calore diſſolui-

tur, quia non poteſt eſſe ſiccius ſine calore, frigus autem non indurat tantum, ſed inſpiſſat corpus.

De Kalao, & kakora, & kilok. *Cap.* LX.

KAlaoz eſt piſcis maris, ſpecie multiformis, pluuia, quæ cæteris piſcibus ad vitæ remedium, & impinguationis iuuamen eſſe ſolet, huic pro exitio datur. Nam ſi multa pluuia fuerit oculis cęcatur, ac per conſequens cum cibum quærere non poſſit, fame moritur. Kaikora vero piſcis eſt, qui poſtquam depræhenditur multo uiuit tempore, & cibat ſe ex ſe, quia ſuper eius inteſtina eſt nidor aquæ. Kilok eſt piſcis marinus, in teſta multum aſpera latens, cuius orificium eſt in medio corporis. Sentit autem quicquid ei appropinquat, & applicatur lapidibus cū ſuis pedibus poſterioribus. Anterioribus aūt quibus pro manibus vtitur, quicquid per eum tranſit ex piſcibus, deprædatur. Si quid vero trāſit, quod nequaquam vincere ſe poſſe credit, timeſcit, ſeque cōtrahit, & adhæret fortius lapidi cui applicatur.

De leone, & lepore. *Cap.* LXI.

ISidorus. Leo marinus dictus eſt a ſimilitudine terreſtris. Ambroſius. Leo terribilis eſt in terris, ſed dulcis in fluctibus. Lepus eſt animal timidum in terris, in mari formidabile, nam citam, & quæ non facile poſſit auferri, corruptelam inuehit. Iſid. Lepus a ſimilitudine leporini capitis nuncupatus eſt. Plinius. Venena dira non ceſſant in lepore, qui in Indico mari ēt tactu peſtilens vomitum diſſolutionemq; ſtomachi protinus creat. Idem in lib. 32. Lepus marinus venenū eſt in cibo vel potu datus. Nullum eſt animal quin eius tactu intereat. Homo tactus ab eo, piſcem olet, & moritur, & lepus ſimiliter ex eo tactus moritur. Sic vterq; alteri venenum eſt. In India non capi viuentem affirmant. Auicenna in 4. canone. Lepus marinus eſt venenoſus, ſi de ipſo in potu datur, accidunt conſtrictio anhelitus, & rubedo oculorum, tuſſis ſicca, ſputum ſanguinis, difficultas vrinæ, minctus ſanguinis, vrina violacea, & egeſtio ſimiliter, vel dolor in ſtomacho, vomitus ſuperfluus coleræ, & ſanguinis, hictericia, & anguſtia, ac dolor renum, ſudor fœtidus, horror cibi. Et cum videt ęger piſces terretur ab eis, & inuenit ſaporē fœtidi piſcis in ore ſuo, & in eructuatione cum ſalſedine. Plures aūt, qui ex eo euadunt, in ptyſim cadunt. Cōfert aūt eius curationi lac caprinum, quod eſt iuuamentum vltimum. Lac quoq; aſininū, & lac mulieris ex mammilla, & ius cācri fluuialis, & ericius aſſatus aut ſanguis eius, fortes aūt medicinæ ſunt calamentum fluuiale calidum recens, & ſanguis anſeris, & vrina hoīs antiqua, &c. Signum vero ſanitatis eſt, qn̄ videns piſces non terretur ab eis, & comedit. Cunq; cadit in ptyſim, curetur ptyſis.

De medicinis ex lepore marino. *Cap.* LXII.

AVicenna in ſecundo canone. Lepus marinus eſt animal oſtreatum, lutoſum, declinans ad rubedinem aliquantulum. Sanguis eius calidus eſt mundificans pannum. Caput eius aduſtum generat pilos in alopicia propriè cum adipe vrſi, & in Tyria valde. Cum autem ex eo fit emplaſtrum, ſicut eſt abradit crines, & pilos. Item abſtergit viſum emplaſtri more ſuperpoſitum, & ſicut collirium. Numeratur autem inter medicinas venenoſas, & interficit cum vlceratione pulmonis. Plin. lib. 32. leporis marini fęminam ſi mulieres grauidæ aſpexerint, ſtomacho nauſeante ſtatim abortum faciunt. Remedio eſt mas, ob id induratus ſale, vt in brachialibus habeatur. Lepus marinus venenatus quidem eſt. Sed eius cinis in palpebris pilos inutiles euulſos cohibet. Idem lepus ſtrumas ſanat, ita vt celeriter remoueantur. E lepore quoque marino recenti, iubent quidam podagram fricari. Sanguis eius, & fel ſi decoctur in oleo, valet contra carbunculos, & carciomata.

De locuſta. *Cap.* LXIII.

PHiſiologus. Locuſta marina iuxta Plinium quatuor habet cubitos in lōgitudine, hieme læditur, autumno, & verè pingueſcit, & plenilunio magis. Plin. lib. 9. Locuſtę piſces cruſta fragili muniuntur. In eo genere, quod caret ſanguine, latent menſibus quinis. Similiter, & cancri, qui eodem tempore occultantur. Et ambo veris principio ſenectutem more anguium exuūt, renouatione tergorum. Cæterum in vndis natant, locuſtæ reptātium more fluitant. Si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ ſunt rotunditate præpilata ad latera porrectis, & eiſdem erectis, pauore obliquæ in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Vnum hæc animalium, niſi viuum aqua feruenti incoquatur, fluida carne non habet callum. Viuunt autem huiuſmodi locuſtæ in petroſis locis. In Indico mari locuſtæ quaterna cubita implent. Polippum intantum locuſta pauet, vt ſi iuxta viderit, omnino moriatur. Locuſtam quoque conger inimicus lacerat. Ex lib. de natu. rer. Locuſta fluuialis econtrario, quam locuſta campeſtris pedes anteriores habet longiores, nec ruminat, in anteriori parte, ſicut animalia cætera, ſed ad poſterius, ſcilicet in extremo ſtomachi ſui, cum dentibus in ventre ſibi hærentibus.

De lucio. *Cap.* LXIIII.

ACtor. Lucius eſt piſcis fluuialis ore lato, & dentibus acutiſſimis, minorum piſcium deuorator. Cui tñ perca ſquamis, & branchijs aſperrimis armata reſiſtit, vt non ei præualeat, nec dentibus eius præda fiat. Veſcitur aūt lucius venenoſis, vt buffonibus, & hmōi, & tñ infirmis dī eſſe in cibo ſanus. Si qñ naſſa, in qua incluſus fuerit, ex aqua leuata, & lucem dici viderit, raro, vel nunq̄ accidit, vt poſtea diutius remaneat, ſed quęſita ſibi via euadit. Ex lib. de natu. rer. Lucius eſt piſcis, vt dicit liber rerum, qui & lupus aquatilis appellatur: hic ſi fluuiales aquas cibumq; pro vita ſufficientem habuerit, per ſucceſſus tempor̄ in longitudinem maximam eualeſcit. Cibus eius ſunt piſces, & quicquid ranarū more repit. Piſcem ad magnitudinē prope ſuā comedit. Nā vbi victū ſubegerit, caput primū ore deuorat, quo digeſto paulatim adit ſequētia donec totū cōſumat. Pari quoq; gn̄is ſui parcere recuſat, vel ob naturalē crudelitatem, vel quia auidus eſt cibi, rapineq; impatiens. Nā & propria ſemina perſequitur, vbi piſcis formā ſuſceperint. Eſt aūt piſcis quidam habēs aeres ſquamas, & pinnulas acutas, quē ſi lupus aquaticus per caput appręhēderit, cito trāſglutit. Si vero a parte caudæ non pōt, qm̄ in cōtrariū aſpera rigeſcūt. Lucius in cerebro lapidē cryſtalloſiſem gerit, ſed hoc cū euū in lōgū duxerit. Imprægnat hic piſcis (vt dicit Ariſt.) flante vēto ſeptentrionali, ſilr & piſces, q in longitudinē eualeſcūt, fęmina pręgnās aquas aſcēdit quanto pōt remotius a loco ſuo in quo habitare cōſueuit, ibiq; oua parit, vt filij ſui non ſint ei impedimētū pręda. Et hoc pp crudelitatē naturalem, vel pp cibi rapineq; inuidiam, Alij dixerunt, q aſcenderet pp dulciorē aquā, qm̄ aqua tāto ſemper eſt dulcior, quanto fonti proximior. Lucius tātæ auiditatis eſt, vt piſcē, quē totū quantitas eius deglutire non ſuſtinet, dimidiū incorporet.

De lupo. *Cap.* LXV.

ISid. Lupus a voracitate appellat̄, in quo lupo terreſtri aſſimilatur, quia. ſ. improba voracitate alios perſequit̄. Eſt aūt piſcis captura ingenioſus. Nam, & reti circūdatus fertur arenas arare cauda, & ita conditus tranſire rete. Plin. lib. 32. Lupus marinus in prouidendo minus hēt ſolertiæ, ſed magnū robur in pęnitēdo. Nam, vt hæſerit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat uulnera, donec excidāt inſidię. Idem in lib. 9. Prægelidam hiemē oēs ſentiūt piſces, ſed maxime, qui lapidem in capite exiſtimantur habere. vt lupi, & pagri. Cumq; aſperę fuerint hiemes, multi capiuntur cæci. Luporum uero ſunt laudatiſſimi, qui appellantur lanati cādore mollitiaq; carnis. Meliores ſunt lupi in amne tiberi inter duos pontes, q̄ alibi. Piſcium lupus bis in anno parit. Nigidius eſt auctor lupū mugili caudā prærodere, eoſdemq; mēſibus æſtatis cōcordes eſſe. Idem in li. 10. Produntur, ut dictū eſt, mugilis, & lupus clariſſimè audire. Et iō in uado uiuere. Idē, in lib. 32. Tradit ēt Ouidius lupū reti circundatum, cauda arenas arare, atq; ita conditū tranſire rete. Ariſt. Lupi marini cū intrāt pelagus, poſtea redeunt, & aſcendūt ſuperius magna velocitate, ſicut delphinus. Omnes autē lupi magnorum corporum anhelant, aerem attrahentes. Ambroſius. Lupi deniq; in mari ſunt teneri quos neſcit agnus timere. Et ſecundum Iſaiam ſimul paſcuntur lupi, & agni.

De Megara, & milagine. & miluo. *Cap.* LXVI.

EX lib. de nat. rer. Megaris eſt piſcis marinus duarum palmarum longitudinis. Vilis habetur in partibus in quibus capitur, ſed cum ad remotiora ſalſus reducitur raritas eius pretium facit. Recenter tñ captus, & ſine ſale delicatiorem cibum edentibus facit. Eſt aūt, vt fertur, nociuus p̄cipuè febricitantibus. Vñ Poeta dicit. Et megaris noxius oīs erit. Iorath, vbi ſup. Milago cum eius pulli volant, ſignatio eſt ſuper tēpeſtatē maris. Iſid. Milago piſcis eſt ſic noīatus, quia ſuper aq̄ euolat. Quotiens autē cernitur extra aq̄ volitans tempeſtates mutari deſignat. Ex lib. de nat. rer. Milago volitat ſuper vndas, in ſignum lætitiæ, q ceſſauit tēpeſtas, hoc contra morem aliorum piſciū, & monſtruorū marinorū, q oriente tēpeſtate vīt quaſi ſuper aquas ludere. Pli. lib. 9. Miluus ſubit in ſumma maria, piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguaq; ignea per os exerta tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari ſeſquipedalia ferè cornua, ab hiſque nomen traxit. Iorath. Miluus piſcis qñ grauidus eſt, viſus hoīs ſtupefacit, & obfuſcat, atq; in eo, qui videt ipſum, luxuriā prouocat.

De Mugile. *Cap.* LXVII.

ISidor. Mugilis ex eo nomen habet, q ſit multum agilis. Nam vbi diſpoſitas ſenſerit piſcatorum inſidias cōfeſtim retrorſum rediens, ita rete tranſilit, vt volare piſcem videas. Plinius lib. 9. Mugilum natura ridetur in metu, capite abſcondito, totos ſe occultare credentium. Iiſdem tamen tanta facilitas, vt in Phenice, & Narbonenſi prouincia coitus tēpore e viuariis marem linea lōginqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eadēq; linea retractum fœminæ ſequantur ad littus, rurſusque fęminā mares partus tpe, In Narbonēſis prouinciæ, & in Nemauſienſi

ſienſi agro, ſtagno, Clatetna appellato, vbi hoies delphini ſocietate, & mugilum piſcantur. Populus.n. e littore quo põt clamore Simonem conciet ad ſpectaculi euentum cuius deſideria delphini celeriter exaudiunt, aquilonis flatu vocẽ proſequente, auſtro vero tardius ex aduerſo referente. Et tum quoq; ex improuiſo in auxiliũ aduolant acies, q̃ propere apparet, ꝓtinus diſponitur in loco, vbi in mugilum coniecta eſt pugna opponunt ſeſe ab alto trepidosq; in vada vrgent. Tunc piſcatores retia circundant furcisq; ſubleuant. Mugilum tñ nihilominus velocitas tranſilit. At illos delphini excipiunt, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Mugilus, & lupus odio flagrant mutuo. Iuxta Nigidium lupus caudam mugilis prærodit, eoſdemq; concordes eſſe menſibus æſtatis. Mugiles aliorum piſcium vim timentes ſuper naues exiliunt, & tam ꝑpetuę velocitatis ſunt, vt tranſuerſa nauigia interim ſuperiactent. Idem in lib. 10. Produntur autem mugil & lupus clariſſime audire: ideoq; in vado viuere. Idem in lib. 36. Mugil ſcit in eſca hamũ eſſe, atq; inſidias non ignorat, tanta tñ eſt ei auiditas, vt cauda verberando cibos excutiat. Iorath. Mugilis eſt piſcis velociſſimus in aquis fluuialibus, ſed natũ incautus. Nã deridetur eius ſtultitia, cum in meum capite abſconſo, totum corpus abſtruſum, ac ſecurum credit, hic cum lucio inimicitias habet hiema tñ, & huiuſmodi cauſa tetendunt, quia tunc rarus eſt cibus pro quo dimicant. Aeſtate verò abundant, & ideo tunc ad concordiam rediguntur. Plin. lib. 32. Cinis e capite mugilum, & mulorum ſchiaticos liberat.

De Multipede. Cap. LXVIII.

EX lib. de nat. rer. Multipes piſcis marinus eſt, a re nomẽ hñt, huic pedes a latere procedunt, in hieme coit, & inter cæteros piſces ſibi nidum ex ſurculis conſtruit, ꝑ duos menſes nat & hoc vnum ouũ tñ ad inſtar nucis paruum, fœmina per 40. noctes ſedet, & ouum a ſe editum fouet, ex quo fiunt piſces innumerabiles. Quod ſi non eſſet, multum eorum genus decreſceret, quia ſæpius inuicem conſumunt, & multæ e monſtris ſiunt. Multipes aſtutia magnaq; fortitudine vincit charabo monſtrum marinum, quod validũ eſt, ac robuſtum. Cuius victoriæ ſignum eſt: Nã dum ſimul capti in rete reperiuntur, charabo frequenter mortuus inuenitur, aut lætaliter vulneratus. Eſt etiam quoddam genus multipedis naturaliter aſtutum, quod in aquæ ſuperficie nata, & ſtratã teſtam ad ſolem ponit, vt deſiccetur ac durior fiat, ſic vt ferat maris aquas, & aduerſa ſcopulorum pati valeat. Actor. Multipes ipſe eſt polippus iuxta Plinium, de quo plenius dicetur inferius, vbi de monſtris marinis agetur.

De Mulo. Cap. LXIX.

EX lib. de natu. rer. Mulus, vel mullus eſt piſcis marinus, vt ait Plin. modicæ quantitatis grã nobilitatis, in eſum tñ datus nobilibus. Rariſſimus tñ eſt, quem ſeptentrionalis tñ gignit oceanus. Horum tñ genera plura ſunt. Quidam alga & oſtreis, ac limo, cæterorumq; piſciũ carne veſcuntur. Nobiliores aũt in inferiori labro, vel labro gemina barba inſigniuntur. Victusq; eorũ eſt, quod iuxta ripas aeris ſerenitate concreuerit. Mulum nobilẽ expirantem numeroſa colorũ varietate ſpectari proceres gulæ narrant. Seneca, de naturalibus queſtionibus, lib. 7. Incredibilia, ſicut iã ſuperius dictũ eſt, ſunt opera luxuriæ, in cubili piſces natãt, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim in menſam transferatur. Parũ recens vĩ mulus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Obſeruatur morientium color, qq; in multas mutationes mors ipſa luctante ſpiritu vertit. Robur primũ, deinde pallor ſuffundit, longa ſomniculoſæ inertiæq; luxuriæ expectatio. Nolunt attingere, niſi eodẽ die captũ, qui ipſum, vt aiunt, mare ſapiat: ideo curſu aduehitur. Ideo geruli cũ anhelitu, & clamore ꝓperãtib. via dat, & ad mortẽ muli concurrit. Quo peruenere delitiæ? Audiebamus, nihil eſſe mulo ſaxatili melius. Ac nunc audiamus, nihil eſſe morientẽ formoſius. Da mihi, inqt, vitreũ in manua, in quo exultet, ac trepidet mulus. Vide quõ rubor oĩ minio acrior exardeſcat, vide quas ꝑ latera venas agat. Hi itaq; non ſunt ad popinã dentibus, ore, & ventre cõtenti, ſed oculis guloſi. Oculos.n. anteq̃ gulã paſcunt. Pli. lib. 9. Ex reliqua nobilitate, & gratia maxima eſt, & copia mulis, ſicut magnitudo modica, binasq; libras ponderis raro admodũ exuperant, nec in viuariis piſcinisq; creſcunt. Septentrionalis tñ hos, & ꝓxima occidentis parte gignit oceanus. Cætera eorũ gña plura. Nã & alga veſcunt, & oſtreis, & limo, & aliorũ piſciũ carne, & barba gemina inſigniunt inferiori labro. Lutariũ ex his viliſſimũ gñis appellant, huc ſp comitatꝰ ſargus noĩe alius piſcis, & cenũ fodiẽte eo excitatũ deuorat pabulũ, nec littoralib. gña laudatiſſimi cõchiliũ ſapiunt. Nomẽ his Feneſtella à colore mollrũ calciamentorũ datũ putat. Pariũt ter in anno. His certè totiens fœtura apparet. Mulũ expirantẽ verſicolori quadã & numeroſa varietate ſpectari, ꝓceres gulæ narrãt, rubentiũ ſquamarum multiplici mutatione palleſcẽtẽ, vtiq; ſi vitro ſpectetur incluſus. Mulũ 80 librarũ in mari rubro captũ, Licinius Mucianus ꝓdidit, q̃ta mercatura cũ luxuria ſuburbanis littorib. inuentũ eſt, & hęc natura, vt alibi alij piſces principatũ obtineant. Idẽ in li. 32. Mulus tactu leporis marini teneſcit, & grauior vilioq; fit. Iſid. Mulus vocatus eſt eo, q̄ mollis ſit, atq; tenerrimus, cuius cibo tradũt libidinẽ inhiberi, & oculorũ aciẽ hebetari, hoĩes verò, q his ſæpe paſti ſint, piſcẽ olẽt. Mulo ĩ vino necato q inde biberint tędiũ vini hñt. Alex. Mulus hoĩs fimo delectatur, adeo, vt in ipſo iaceat, & tinctutam caro piſcis ex fimo mutuetur.

De Medicinis ex mulo. Cap. LXX.

PLin. li. 32. Mulus contra paſtinacas, & ſcorpiones terreſtres, ſiue marinos, & dracones, atq; ſpalangia prodeſt illitus, aut in cibo ſumptus. Euiſdẽq; recentis e capite cinis contra oĩa venena valet, & priuatim cõtra fungos. Iterũ cinis e capite mulorũ attritus iſchiaticos liberat. Cõburitur aũt in vaſe fictili, & cũ melle dñt illitos. Mulos aũt in cibo inutiles neruis inuenio. Eorũ quoq; cibo tradũt oculorum aciẽ hebetari. In menſtruis vero mulierum auxiliatur mulus. Innecerati muli, & in potione triti, vomitationes concitant. Mulorum ſalſamẽnti cinis carbunculos diſſoluit. Mulus autem in vino necatus, vt dictum eſt, his qui biberint inde, vini tedium affert.

De Murena. Cap. LXXI.

ISidor. Murenam, Græci mirenã vocant, eo q̄ plicet ſe in circulos, hanc fęmininĩ tñ ſexus tradunt, & a ſerpente cõcipẽ. Ob id à piſcatorib. tanq̃ a ſerpente ſibilo euocatur, & capit. Ictu fuſtis difficulter interimitur, ferula vero protinus, aiam eã hĩc in cauda certum eſt. Nã capite percuſſo vix interimitur, cauda ſtatim exanimatur. Plin. lib. 9. Murena eſt piſcis longus, molli cute tectus, hieme latet, nec capitur, niſi diebus æſtatis, ſicut conger, & oẽs ſaxatiles. Exit in terrã, ſicut & polippus, huic ęmula eſt muſtella. Quibuſdam piſcibus datę ſunt pinnæ vice pedũ, quibuſdã vero nullæ ſunt, vt murenis, quibus nec branchię. Hæc flexuoſo impulſu corporum, ita mari vtuntur, vt ſerpentes terra. In ſicco quoq; repunt. Murena quocunq; menſe parit, cum cæteri piſces ſtatuto pariant. Oua eius citiſſimè creſcunt. In ſicco littore elapſas, vulgus coitu ſerpẽtium impleri putat. Ariſt. Zmirum, aliàs hĩ mirurum vocat marẽ, qui generat. Diſcrimen autẽ eſſe, q̄ murena varia & infirma ſit, Zmirus vnicolor & robuſtus, denteſq; extra os habeat, ferunt aceti guſtu ꝑcipuẽ eas in rabiẽ agi. Inuenit in hoc aĩali documenta ſęuitiæ Vedius pollio eques Romanus ex amicis D. Auguſti, viuariis earum immergẽs dãnata mãcipia, nõ tanq̃ ad hoc feris terrarum non ſufficientib. ſed quia in alio genere totum hoiẽ diſtrahi ſpectare non poterat. Pli. lib. 32. Pitheas tradit murenã cum hamo capta ſit, ſe inuertere, & ſpina quã in dorſo cutellatã hẽt lineam ꝑſecare. Licinius macer tradit murenas ſexu eſſe tñ fœminino, & concipere a ſerpẽtibus, & ob id ſibilo à piſcatoribus, tanq̃ ſerpentibus euocari, & capi. Idem, lib. 9. Viuarium autẽ murenarum primus excogitauit Chirius, qui mille murenas in vna triumphali cęna appendit. Nam permutare quidem pretio noluit aliave merce. In Gallia ſeptentrionali murenis omnibus in dextera maxilla ſeptenæ maculæ ſunt ad formam ſeptentrionis aureo fulgentes colore, duntaxat viuẽtibus, pariter cum anima extinguuntur. Tenuiſſimum eſt his tergus econtra vero anguillis craſſius. Polipporum genetia onigena dicta graui capitis odore, ob hoc murenis eam maximè conſectantibus. Item murena melior eſt in Sicilia, quàm alibi. Huius oua in mari creſcunt celeritate ſumma. Odio mutuo flagrant conger, & murena, caudam inter ſe prærodentes. Idem in libro 32. Murenam irretitam maculas appeti ipſas conſciam Zeteis, ac lubrici tergi multiplici flexu rete laxari donec euadat, vt tradit Ouidius.

De eodem. Cap. LXXII.

EX lib. de natur. rerum. Murena, ſicut dicit Plin. libenter ſe tenent in arundinis, & ligna, vt ſi forte reti concludantur flexu multiplici euadant, hæ morſum venenoſum habent, ſed capitis eorundem cinere morſus ſanatur. Periculoſum eſt eas in cibum ſumere, niſi prius in vino optimè ac diutiſſimè decoquantur, & ſpeciebus aromaticis, maximeq; pipere condiuntur; venenoſo namq; abundat humore, unde nec de facili cedunt coctioni. Item murenã iuxta Baſilium, vipera ex aquis in ſiccum euocat ad coitum. Iorath, vbi ſupra. Murena non a ſuo ſibi ſimile, ſed a ſerpente ſibilo ad ſiccum euocata concipit, nec aliquid tamen ſerpenti, ſed ſibi ſimile gignit. Ambr. Vipera quidem ad littus maris ſibilo murenam euocat. Venenumq; ſuum vomit, illa ſtatim venit, & cum eo coit. Et poſt vipera venenum ſuum reſumit. Cæterum murena quam aliquid habere noxium ferunt eſca precioſior eſt. Plinius vbi ſupra. Murenæ morſus, capitis ipſius cinere ſanatur. Lichenas etiam, & lepras ſoluit murenarum cinis cum ternis obulis mellis.

De Murice. Cap. LXXIII.

ISidorus. Murex eſt cochlea maris, ab acumine, & aſperitate dicta, quæ alio nomine cõchilium dicitur, eo q̄ circum-

ſciſſa ferro, lachrymas purpurei coloris emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde oſtrum appellatũ eſt, quod hæc tinctura ex humore teſtę elicitur. Mucianus aũt tradit moricem echineum, de quo, ſ. dictum eſt ſupra. Pli. li. 9. Murices conchæ marinæ ſunt, quæ latẽt circa cauis ortũ tricenis diebus, & ſtatuto tpe exeunt, pretioſum liquorẽ tingendis veſtibus in medijs faucib. hñt vulẽ. Sed is color in ſola vena candida reperitur. Reliquũ verò corpus ſterile eſt. Viuis quoq; tm̃ hic color exprimitur, quia morientes cũ vita ſuccum euomunt, non hñt ſphericũ os, neq; rotundũ, nec in angulos prodeunte roſtro, ſed ad conchę modũ vtroq; latere clauditur. Idem, in eodem. Aĩalia marina, quæ ſunt duræ teſtæ, vt murices, aut purpurę ſalinario lentiore proueniunt, ſicut acceſcẽte humore calices, atq; ſpuma maris incaleſcente cum admiſſus eſt imber, & hæ pariunt in vere. Idem, in lib. 32. Muricum teſtę cinis vtiliter cum melle illinitur vlceribus capitis. Idem quoq; cinis bonum eſt dentifricium, & maculas purgat in facie mulierum cũ melle illinis, & cutem quę erugat, extendit ſeptenis diebus illinis, ita vt octauo candido ouorum foueat. Idem ex oleo valet ad parotidas, & ſtrumas. Pannisq; reſiſtit vtroq; modo, ſiue opus ſit incipientes diſcutere, ſiue coctos emittere. Item muricum cinis cum oleo tumores tollit. Cinisq; teſtarum earum cum melle mammas mulierum efficaciter ſanat.

De Mure ac muſculo, & muſtela. Cap. LXXIIII.

PLinius lib. 9. Mus marinus ad terram exit, ibiq; foſſam faciẽs oua parit, ac rurſus terra obruit. Poſt 30. vero diem rediens, iterum foſſam aperit, & fœtus in aq̃ ducit. Horum fœtus initio viſu carent, ſicut fœtus oĩum ferè aquatilium. Iſido. Muſculus dictus eſt, eo quod ſit balenæ maſculus. Eius. n. coitu hæc bellua concipere perhibetur. Sunt autem muſculi cochleæ quorum lacte concipiunt oſtreæ. Plin. li. 9. Amicitiæ ſunt exempla muſculus & balena. Quñq; pgrauis ſuperciliorum pondere, obrutis eius oculis, infeſtantia magnitudinem in vada prauatam demonſtrat, oculorumq; vice fungitur. Idẽ in lib. 11. muſculus marinus, quę balenam antecedit, nullos hẽt dentes, ſed pro his ſetas intus, ob id ẽt hirſutam dñi appellatã. Idem in lib. 9. muſtelæ piſces mẽſe deputantur, quas inter alpes lacus rethiæ brigantinus ęmulas murenis generat. Ariſto. muſtela, ſicut delphinus, & foca viuos fœtus de corpore ſuo edunt, & cum partus ediderint, ſi erga ſuos catulos inſidias quenq̃ moliri præſenſerint, ipſos tuentur, ætatis tenerę pauorẽ affectu materno cõprimunt, oraq; aperiunt, & innoxio dente partus ſuos ſuſpendunt. Interno quoq; corpore recipere, ac genitali aluo feruntur abſcondere, donec illos ad ſecuritatem deferant, aut ſui corporis obiectu defendant.

De Narco, & nautilo, & nubo. Cap. LXXV.

NArcos teſte Ariſtot. tantę virtutis eſt piſcis, vt mediante lino, & calamo ad manum piſcatoris hamum tenentis accedat ſtupor, & inſenſibilitas. Immo & totum corpus obſtupeſcit, niſi citius hamum deiiciat. Inde eſt quod ẽt ſtuporifera, vt papauer, & huiuſmodi cætera dĩr narcotica. Plin. li. 9. Nautilos, q ab alijs vocatur pompilos, inter præcipua miracula maris computatur. Nam ſupinus in ſumma ęquorũ peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, vt emiſſa omni per fiſtulam aqua velut exoneratus ſentina facilè nauiget. Poſtea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit, qua veliſicante in auras cæteris brachijs ſubremigans, media cauda, vt gubernaculo ſe dirigit. Ita vadit alto liburnicarum gaudens imagine, ſi quid pauoris interueniat hauſta ſe mergens aqua. Ex lib. de nat. rer. Nobes ſecundum Ariſtotelem, eſt piſcis, in aqua viuens, applicatus ad petram. Aqua non deſcendit, nec ſeparatur, niſi per attractionem inſpirationis coactus.

De Orbe, & oſtrea. Cap. LXXVI.

ISidor. Orbis dictus eſt a figura, ſ. quia rotundus eſt, & totus in capite conſtat. Plin. lib. 32. Duriſſimum eſſe piſciũ conſtat eum, qui orbis vocatur, rotundus eſt ſine ſquamis. Iſidor. Oſtrea dicta eſt a teſtis, quibus mollicies interior carnis munitur. Græci enim teſtã oſtream vocant, oſtrea vero neutro carnes fœminino dñr. Eſt aũt in oſtrea pretioſiſſima margarita naturaliter infixa, quæ maris aqua in ea ſolidatur. Quæ etiam difficile apud reges inuenitur, & in litoribus quaſi vilis iacens, a vulgo ſaxis aſperis, & cautibus colligitur. Ex lib. de nat. rer. Oſtreum, vt dñt Ambroſ. & Iſidor. quandoq; teſtam aperit, vt clementioris auræ delitijs glorietur. Sed cancer inſidias ei repentinas prætendit, & lapidem inter eius teſta proiicit, ne illas coniũgere poſſit, & ſic oſtreæ carnes corrodit. Oſtreum ſiquidem in ſiccum, vel in ſicco iacens, iam vt in domo conchas in tempore ſucceſſionis maris aperit. Plin. lib. 9. Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum ineſſe ſenſum, vt oſtreis putreſcente limo proueniunt, ac ſpuma, circa nauigia diutius ſtante defixoſq; palos, & ligna. Nuper compertum in oſtrearijs humorem his ſęu ficum effluere in modum lactis. Idem in lib. 10. In marinis oſtreis auditum eſſe non eſt veriſimile, ſed ad ſonum dñr ſe mergere. Tactus quidẽ ſenſus ineſt omnibus etiam quibus alius nullus. Nam & oſtreis, & terreſtribus vermibus, quo exiſtimauerim omnibus ſeorſum ineſſe guſtus. Idẽ in li. 11. Oculi quidem oſtreis nulli, quibuſdã concharũ dubij. Idẽ in lib. 32. Oſtreæ dulcib. aquis gaudent, & vbi plurimi amnes influunt. Gignuntur tñ & in petroſis, carentibusq; dulciũ aquarũ aduentu. Grãdeſcunt ſideris ratione circa æſtatis initiũ multò lacte prægnantia & latentia, & vbi ſol penetrat in vada. Hęc vẽ ratio quare minora in alijs locis reperiũtur, opacitas. n. phibet incrementũ, triſtitiaq; minus appetunt cibos, variantur corporib. Hiſpania ruffa, in illirico fuſca, nigra & carne, & teſta circeis ꝑcipua, in quacunq; gente, vbicunq; habentur ſpiſſa, nec ſaliua ſua lubrica, craſſitudine potius, quàm latitudine ſpectanda, nec in luto, nec in arenoſis, ſed ſolido vado capta ſpondilo breui, non carnoſo, nec fibris lacinioſo, ac tota in aluo. Gandent, & peregrinatione transferriq; in ignotas aquas, in iudico mari reperiuntur pedalia.

De Medicinis, & oſtrea. Cap. LXXVII.

OStreæ ſpecialr contra venena leporis marini aduerſantur, eiſq; menſarũ diuitum palma tribuitur, ſtomachũ vnicè reficiunt, faſtidijs medentur. Addique luxuriam frigus obrutis niue, ſumma montiũ, & maris ima miſcens. Aluũ leniter emolliunt, coctaq; mulſo teneſmo, qui ſine exulceratione ſit liberant. Veſicarum ẽt vlcera repurgant. Cocta vero in conchis ſuis ſicuti veniunt clauſa, mirè diſtillationibus proſunt. Harum teſtę cinis vuã ſedat, & tonſillas admixto melle. Eodẽ modo parotidas, pannos, mãmarumq; duritias, vlcera capitũ ex aqua. Cutẽ aũt mulierũ extendit. Inſperguntur & ambuſtis, ac dentifricio placet. Pruritibus, & eruptionibus pituitæ ex aceto medet. Oſtreæ crudæ ſi tundantur ſtrumas ſanãt, & perniones pedum. Ariſt. Eſt aũt piſcis de genere oſtreæ, ideſt teſtę duræ, qui cauda natat, & repit. Diaſco. Oſtreæ purphiræ, vnde purpura tingitur, cochleæ ſunt, quę vſtę deſiccatiuæ virtutis ſunt, quibus & cęterarum cochlearum virtute ſunt ſimiles. Nam & ego eis vſus ſum in reumatica, & ſtrumma, & quæ difficile concatinantur vulnera, & cana, & nimia profunda, quas vſtas appoſui cum adipe veteri.

De Pagro, pauo, pectine, & perca. Cap. LXXVIII.

ISidor. Pagrus piſcis eſt, quẽ Græci fagrũ, ideo nuncupant, quod duros dentes hẽat, ita vt oſtreis in mari alatur. Actor. Pagius, & ipſe eſt dentix, de quo dictũ eſt ſuperius. Pli. lib. 9. Oẽs quidẽ piſces pgelidã hiemem ſentiunt, ſed maxime, qui lapidẽ hñt in capite exiſtimãtur, vt lupi, & pagri. Cũq; aſperæ fuerint hiemes, multi ex eis cæci capiuntur, ſicut de lupo iam dictũ eſt ſuperius. Ex lib. de nat. rer. Pauus maris dictus eſt à pauone volucre, qm̃ ei ſimilis eſt in coloribus. Dorſo. n. & collo pictus eſt colore diuerſo. Pectines maris armantur vnguibus, lucent in tenebris ignium more. In magnis frigoribus, & magnis æſtibus reconduntur, quia tẽperatum aerẽ oportet eos hñe, vt viuant, cum exceſſum paſſionũ in elementis vngues eorum non pati valeant. Ariſt. Aĩalis marini, quod dĩr pecten, pedibus ſi quid appropinquauerit oculum ſubito claudit. Pli. vbi ſup. pectines ſponte naturæ arenoſis ꝓueniunt. Actor. Perca eſt piſcis fluuialis varij coloris, curſu velociſſimus, ſquamis, & pinnulis acutis, & aſperrimis armatus, quibus etiam ſe defendit contra piſces maiores, ne prædantes eam inuadant: præ cæteris piſcibus fluuialibus, & ſtagnenſibus infirmis in cibo præcipuè conuenit. Alexander. Perca videns ſibi lucium imminere, horret pinnis, & ſic euadit.

De Pinna, & plaice. Cap. LXXIX.

PLin. lib. 9. Pinna eſt piſcis concharum generis, naſcitur in limoſis ſubrecta ſp, nec vnq̃ ſine comite, quem pinnotherem vocant. Alij pinnophilacem, i. ſquilla parua, alicubi cancer, dapis aſſectator. Pandit autem ſe luminibus, urbum corpus, intus minutis piſcibus præbens. Aſſultant alij protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. At illa ore cõpreſſo quicquid concluſerit exanimat, partemq; ſocio tribuit. Quo magis miror exiſtimaſſe quoſdam, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Ex lib. de nat. rer. Pinna de genere concharum eſt, corpuſq; rotundum habet: Mas & fœmina ſocialiter ambulant. aperit pinna conchas ſuas ad lunam, ſeq; paruis piſcibus offert quaſi mortuam. Qui protinus exultantes: vbi licentia, ſicut dictum eſt, audacia creuit, implent eius conchas. Mox vero pinna ſe plenam ſentiens, apprehenſum quicquid incluſerit exanimat. Actor. Plais eſt piſcis notus, & vſitatus apud nos, planus, ſ. & bicolor. Nam ex vna parte albus, ex altera niger, de quo ſicut & de pluribus alijs, nihil in prænominatis authoribus reperi, niſi forte alijs nominibus vocentur ab eis, quàm a nobis.

De Porco marino. Cap. LXXX.

ISidor. Porcus marinus eſt, qui vocatur ſuillus, quia dũ eſcam quærit, more ſuis terram ſub aquis fodit. Circa guttur enim habet oris orificium, & niſi roſtrum arenis immergat paſtum non colligit. Ex lib. de natura rerum. Porcus marinus eſt piſcis eſibilis, porco terreſtri ex magna parte ſimilis. Nam & caput habet ſimillimum,

ſimillimum, & membra in corpore, coſtaſq; ſimili modo diſpoſitas. Tota fere caro eius in pinguedinem tráſit. Lingua eius abſoluta eſt, vt porci, ſed voce differunt. Circa guttur orificium habet, & eſcam in fundo maris fodiens quærit. In eius dorſo quædam ſpinæ ſunt, venenum efficaciſſimum hñtes, & punctionibus ſuis valde cruciantes. Sed fel eorum puncturis remedio eſt. Plin. in lib. 32. Inter venena piſcium, ſunt porci marini, ſpinæ in dorſo cruciatu magno lædentem. Remedio autem eſt limus ex reliquo corporis piſcium eorum.

De Pungitiuo. Cap. LXXXI.

EX lib. de nat. re. Pungitiuus vero eſt omnium ferè piſciũ minimus, quibuſdam ſpinis ſm nomen ſuum pungens. Mas in eis circa fauces rubeus eſt. fœmina verò illa rubedine caret. Ambo vero maculis nudati ſunt, hos vulgus opinatus ſine ſemine in aquis creſcere. Et quod mirabilius eſt. Alios etiam horum ſemine propagari, vnde & hunc piſcem matrem piſcium vocant. Dicunt enim ſi ſtagnum nouum fiat, nulloſq; piſcis immittatur. Hos piſciculos anno primo in eo inueniri, & anno ſecundo diuerſi generis piſces ex eiſdem propagari.

De Purpura. Cap. LXXXII.

PLin. lib. 9. Purpura florem illum tingendis veſtibus expetitũ in mediis hñt faucibus, liquoris hoc minimi eſt in candida vena, vnde pretioſus ille bibitor nigrantis roſæ colore ſublucẽs. Reliquum corpus ſterile. Viuunt aũt purpuræ plurimum annis ſeptenis. Latent, ſicut murices circa canis ortum tricenis diebus. Mutuoq; attritu lentorem cuiuſdam ceræ ſaliuant, ſimiliter & murices. Purpuras aũt viuas capere contendunt, quia cum vita ſua ſuccum illum euomunt, & maioribus quidem conchis, detracta concha auferunt. Minores vero cum teſtis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchilia tanta eſt aculei duritia. Aqua dulci enecantur, & ſicubi flumini immerguntur, alioquin captæ etiam diebus quinquagenis viuunt ſaliua ſua. Conchæ oẽs celerrimè creſcunt, præcipuè; purpuræ, anno magnitudinem implent. Capiuntur aũt purpuræ paruulis rariſq; conchis textu veluti naſſis in alto iactis. Ineſt autem his eſca clauſiles mordaceſq; cõcharum, quales videmus has ſemineces, ſed mari redditas auido hiatu reuiuiſcentes. Appetunt eas purpuræ, porrectiſq; linguis infeſtant, at ille aculeo exſtimulato claudũt ſeſe, comprimuntq; mordentia. Ita pendentes auiditate ſua purpuræ tolluntur, & vena præfata eximitur, laus ſumma in colorẽ ſanguinis concreti aſpectu nigricans. Idemq; ſuſpectu refulgẽs. Concharum ad purpuras, & conchilia eadem eſt materia, ſed tẽperamẽto diſtant, duo ſunt genera. Buccinum minor concha dĩ, ad ſimilitudinem eius buccinæ qua ſonus editur, alterum purpura vocatur, caliculatum procurrente roſtro, & caliculi latere introrſus tabulato quo lingua proſeratur, propterea clauatũ eſt ad turbinem vſq; aculeo in orbem ſeptenis ferè, qui non ſunt in buccino. Sed vtriſq; ſunt orbes totidem, quot hñt annos. Buccinum non niſi petris adhæret, circaq; ſcopulos legitur, purpuræ alio noĩe vocantur pelagiæ. Plura ſunt earum genera, pabulo & ſolo diſcreta, lutenſe putri limo & algenſe. Vtriſq; melius Tenẽſe in Tenet oraris ora collectum. Hoc quoq; tñ etiã leuius, atque diluciũs. Calculoſæ appellantur a calculo maris mirè apta cõchilijs, & longè optimo purpuris. Dilutenſe, i. vario ſoli genere paſtum, Alga enutritum viliſſimum. Purpuras aũt capi poſt canis ortum eſt vtiliſſimum, aut ante vernum tẽpus, quia cum fœtificauere ſuos habent fluxus. Tantoq; vis ſucci maior, quanto recentior. Quæ durioris teſtæ ſunt, vt murices, ac purpuræ lentorẽ præueniunt ſputtu maris incaleſcente cum admiſſus eſt imber. Item purpuræ conuiuia regum adornans, amictus imbuunt. Aquatum ergo eſt, quod adoratur in regibus, & aquatum eſt illa ſpecies, q fulgent in veſtibus. Ex lib. de nat. re. Purpuræ ſunt conchæ marinæ, quæ verno tpe congregantur, & attritæ liquorẽ ore ſaliuant, quem in medijs faucibus hñt. Horum piſcium conchæ, infra annum magnitudinẽ implent, q ſi ante in creſcendo tranſcurrant vim libidinis auferunt, nec vltra coire põt, vt in tpe pretioſum liquorem pariant. Vnde ſumma diligentia primo anno detrahuntur eis conchæ, vel conſtringuntur ne creſcant, hoc liquore veſtis purpurea tingi ſolet, qui color nigricantis roſæ more ſublucet. Purpuræ ẽm Plinium fœtidis odoribus capiuntur, & cum ſemineces fuerint mari redditę reuiuiſcunt.

De Medicinis ex purpura Cap. LXXXIII.

PLin. lib. 32. Purpuræ contra venena proſunt: harum teſtæ cinis vtiliter cum melle illinitur vlceribus capitis. Idẽ quoq; cinis cum melle efficaciter ſanat mulierum mãmas: panos & reſiſtit vtroq; modo: idem cinis, ſiue opus ſit incipientes diſcutere, ſiue coctos emittere. Purpurarum, ſiue muricum minora genera ſunt efficaciora, & oris halitum cuſtodientia. Diaſc. Purpura maritima & blata appellatur, quia quaſi blatula ſanguinis apparet: huius virtus ſicca eſt, vnde vulnera putrida ginguarũ in puluerẽ redacta & impoſita, purgat & cicatrizat Et ſi in eis mala caro ſupercreuerit, puluerizata adhibita depaſcit eam & extirpat, hoc & eius vngulæ combuſtæ faciunt. Eędem vngulæ & coopertorium conchilij album fumigata, caſtorei odorem habent, ac fumigatione ſua ſtericis effocationibus laborantes liberant. epilenticos curant: bibita ventrem mouent. Conchilium ipſum combuſtum omnia ſupradicta facere nouit.

De Raithe, & raha. Cap LXXXIIII.

EX lib. de nat. re. Raithę q rais gallicè dr, eſt piſcis maris inter piſces nobiles reputatus, admodum vilis, & hoc vbi eſt piſcium copia: propemodum rotundus eſt, & in longitudine, & latitudine ferè æqualis. Oculos hẽt horribiles. Os quoq; deformitate liuidum, & hoc non eo loco quo piſces cæteri, ſed loco ventris: vbi vero caput & oculi ſunt os non hẽt. Caudam habet prælongam, vt coluber: & in ea ſpinulas quaſdam acutas valde. Habet & q̃ſq; in capite lapidem, nec credimus q natura creauerit eum inutilem. Huius carnes indigeſtibiles ſunt, vt carnes bouinæ. Impregnatur (vt dicit Ariſtot.) vento meridionali flãte. Iorath. Eſt autem piſcis noĩe rahas ſtupefaciens, ita q cum ſeta portatur, peruenit ſtupor eius ad manum qua portatur. Hic occultatur in arena & luto. Venaturq; totum quod ex piſcibus appropinquat ei, & quia ſtupefacit eos, ita q non poſſunt moueri, ipſeq; conſequitur illos, & comedit eos.

De Rana marina. Cap. LXXXV.

AMbroſ. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, in quibus omnibus ferè præſtat elementis. Ariſt. Rana marina habet alas, ſicut & oĩa cætera, quorum ſitus tendit ad ſtrictturam. Habet & branchos ad vnam partem declinantes, aſperos, ſpinis ſimiles, & coopertorium hẽt. In ranis maior eſt fœmina, ſicut & in cæteris ouantibus, vt in lacertis, ac ſerpentibus. Hẽt rana marina ſupra oculos partes pendentes quaſi pilos, habentes capita rotunda, quas ei præparãt natura cibi cauſa. Cum enim rana mouet aliquid aquoſum cum luto, & arena, tunc partes illas quæ ſunt quaſi pili erigit: eaſq; cum piſcibus paruis inuoluit, & ad orificium ſuum cum eis adducit, ſicq; comedit. Et ſi per partes illas, q̃ ſunt ſuper oculos, non venatur, qñ deprehenditur debilis & ægra inuenitur. Ex his etiam, q̃ latens eſt rana: cũq; latuerit, vadit ad viride ſuper aq̃, & cibatur piſcibus paruis, qui ſunt in ea: Rana continuæ generationis eſt, & oua extra vnum ouum completum tñ. Et eſt duræ teſtæ, pp ſalutẽ qua exterius indiget: huius cauſa eſt natura ſui corporis, quia caput eius eſt in q̃titate multiplex ad ſuum corpus, & eſt ſpinoſum. Ideoq; non recipit pullos ſuos in vltimo. Oẽs autem piſces nutriunt filios ſuos, præter rana. Plin. lib 9. Rana ſicut & quædam cætera marina cartilaginem habet pro ſpina. In coitu ſuperuenit prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente poſterioribus clunes, ſicut & teſtudo Piſcium vero diuerſa genera nõ coeunt inſimul, præter ſquatinam & ranam: ex quibus naſcitur piſcis parte priori ranæ ſimilis. Nec parua eſt ſolertia ranæ, q̃ in mari piſcatrix appellatur. Eminentia quippe ſub oculis cornicula turbato limo exerit, aſſultantes piſciculos pertrahens, donec tam prope accedant, vt in eos aſſiliat. Idem in lib. 32. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum ſuccus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum. Ranarum adeps inſtillatus auribus ſtatim dolores tollit. Ranæ quoq; ſingulæ in aceto decoquantur, vt dentes inde colluantur, & ſuccus in ore contineatur. Quidam etiam ranarum binarum corpora præciſis pedibus in vino macerant, & inde collui dentes labentes iubent. Hæc aũt oĩa efficaciora ſunt ex rana marina. Oſſiculus e cauda ranæ marinæ ad ſtrumas valet, ita vt non vulneret. Idq; quotidie faciendum eſt, donec percurẽtos. Auic. in 5. can. Rana marina rubea (ſicut narrauerunt ſapientes) maligna eſt, inuadens alalia. Nam ex longinquo ad ea ſalit, vt mordeat, & ſi mordere non poteſt, exufflationem nociuam ad ea ſufflat. Ex eius morſu accidit apoſtema magnum, & perditio velox. Cura eius eſt cum tyriaca magna, & quod eſt eius generis. Actor. Rana marina rubea venenoſa eſt, & eius potu accidit obfuſcatio coloris, & apoſtematio corporis, & alia multa incommoda. Idem. De hac & alijs ranarum ſpeciebus dicetur infra ſingulis in tractatu de vermibus.

De Rombo. Cap. LXXXVI.

PLin. lib. 9 Rombus eſt piſcis planus, ſicut paſſer, & ſolea: hi à paſſeribus ſitũ ſita corporum differunt. Dexter hic reſupinatus eſt illis, paſſeri lęuus. Idem in lib. 32 Rombi carnes tritæ, & ex aqua mulſa datæ febricitantibus proficiunt. Ex lib. de nat. re. Rombus eſt piſcis magnus, & fortis, & aſtutus, ſed tardus. Hic quoq; piſcis, vt rana marina ſimili modo deprædatur. Nã in limo turbato abſconditus, pinnas exertas mouet, & vbi piſces approximare viderit, max eos corripit & deuorat. Argũ eſt eius ſolertiæ, quia cum ſit tardiſſimus omnium piſcium, mugilum tamen velociſſimum in ventre ſæpiſſimè reperitur habere.

De Salmone. Cap. LXXXVII.

PHiſiologus. Salmo dr̃ a ſaltu: caudam enim ore replicat, & reflectit, firmiter eam ore tenens donec ſaltus agilitate locū etiam abruptū conſcendit. Sed nec colore multum valet, aut ſapore, anteq̄ guſtauerit mare. Ad quod tendens contra fluminis impetum, a propoſito non deſiſtit, quouſq; reficiatur. deinde ad nota domicilia reuertitur. Ex lib. de nat. re. Salmo piſcis eſt in longitudinē, & latitudinem magnam excreſcens. Robore quoq, fortis eſt, ſed ponderoſus & grauis. omniſq; quam hēt agilitas a potentia virtutis eius eſt, potiusq̄ a leuitate corporis: hic, vt dicit Pli. olim præferebatur omnibus piſcibus fluuialibus, & maxime in Aquitania. Carnes eius rubeæ ſunt, quæ licèt dulces & gratę ſint valde: tñ ſatietatē cito manducantibus ingerunt. Piſcis iſtę fœtus facit, nec diu viuere pōt in aquis dulcibus ſtagnorum, niſi liberum habeat trāſitum ad dulces vndas fluuiorum. Quinetiā vbi in tranſitu ſepē, vel aliquid huiuſmodi obſtaculum inuenerit, caput caudæ coniungit. flexoq; corpore peruolat ad optata. Hoc ipſum ēt facit cum irretitum ſe ſenſerit. Salpa piſcis eſt obſcenus & vilis. Hic miraculum ſui præbet, vt nunquam decoqui poſſit, niſi prius fortiter fuſte, vel ferula verberetur.

De Scolopendra, & ſcorpione. Cap. LXXXVIII.

PLinius lib. 9. Scolopendiæ marinæ terreſtribus ſimiles, quas centipedes vocant, hamo deuorato oīa interanea euomunt, donec hamum egerant: deinde reſorbent. Iſido. Scorpio dictus eſt, quia lædit dum manu tollit̃. Tradunt aūt decem cancris cū manipulo ocimi alligatis, oēs qui ibi ſunt ſcorpiones, ad eum locum congregari. Ariſt. Scorpio marinus ouat in vere ſatis, & iterum autumno. Pli. lib. 9. Cancri mortui in Scorpiones figurantur in ſicco. Idem in libro 20. Mentæ ſuccus contra ſcorpiones marinos ſumitur. Idem in lib. 32. Mulus etiam illitus, vel in cibo conſumptus contra ſcorpiones marinos ſumitur, & auxiliatur. Scorpionis aūt marini ſel alopicias replet. Fel marini ſcorpionis ruffi cum oleo veteri, aut melle attico incipientes ſuffuſiones diſcutit. Iterūq; ſel ſcorpionis marini cicatrices tollit. Scorpius marinus necatus in vino, & oboli pondere potus veſicæ vitia & calculos ſanat. Lapis quoq; qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda. Cum ſol eſt in Cācro torquentur ſerpentes ictibus ſcorpionum'. Ictibus ſcorpionum carnes fluuiatilium cochlearum reſiſtunt crudæ, vel coctæ. Quidam ob id ſalſas quoq; obſeruant, & ipſis plagis imponunt. Diaſc. Scorpiones maritimi colerā deponunt. ſuffuſiones oculorum detergunt, caligines & glaucomata tollūt. Idem. Marini ſcorpij ſel magnam habet virtutem, & ante ſella quadrupedū primum: facit aūt ad effuſionem oculorū, & ad caliginem, & ad aſpredinem palpebrarum. Auic. in 2. can. Ceruſa ſtagni confricata ſuper marini ſcorpionis puncturam, confert. idem in 4. Ex morſu ſcorpionis marini accidit inflatio ventris & forma hidropica, & quandoq; ventoſitatis exitus abſq; voluntate. Cura eius eſt cura draconis marini, & rutelæ.

De Sepia. Cap. LXXXIX.

ISidor. Sepia dr̃, quia ſepibus intercluſa, facilius capitur: in coeundo obſcęnum genus. Nam ore concipit, ſicut vipera: huius atramenti tanta vis eſt, vt lucernæ additum, Aethiopes videri, ablato priori lumine quidam tradunt. Plin. lib. 9. Sepia piſcis eſt ex genere mollium ſanguine carentium, quibus caput eſt inter pedem, & ventrem, oībus pediculi octoni. Sepię, & loligini pedes duo ex his longiſſimi & aſperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus ſe velut anchoris ſtabiliunt, Cæteri curti, quibus venantur. Sepię coeunt linguis inter ſe brachia componētes, & in contrarium natantes, & ore pariunt. Sepia oībus menſibus parit oua. Oua eius glutino attamenti ad ſpeciem vuæ cohęrentia. Maſculus ea proſequitur afflatu, aliàs ſterileſcunt. In terreno inter arundines, aut ſicubi enata alga parit, & 15. die excludit. Sepię, nec oſſa ſunt, nec ſpinæ. Ad odorem vllæ ſæpius piſces conueniunt, & ob hoc in naſſis ponitur, vt inde capiantur. Trebius dicit in littore carceie ſepias eſſe duorū cubitorum. Nec viuunt vltra bimatum. Sepiarum generis mares varij ſunt, & nigriores conſtantiæq; maioris, hi percuſſę tridente fœminæ auxiliantur. At fœmina icto mare fugit. Ambo autem ubi ſe ſenſerint appræhendi, effuſo attramento quod pro ſanguine his eſt, infuſcata aqua abſconduntur. Ex lib de natu. rer. Sepia concipit ore, ſicut & uipera. Oua eius dura ſunt, hec non natant in mari niſi par & par, maſculus & fęmina. Omni tempore ouant, & in 40. noctibus oua ſua complent. Fœmina cum ouat, mas ea ſequitur, & ſuper oua ſemen inſufflat, ut uiuificentur. Ariſtotel. Sepia membrum habet ſub ore poſitum, quod dicitur maſtim, in quo eſt ſperma magnum, & quando accidit timor, eijcit illud in aquam, & turbat eam. Habet etiam in interiori ſuo vaſa duo plena ouis in albedine ſimilia grandini. Corpora uero marium magis aſpera ſunt quam fœminarum. Pullus ſepiæ continuus eſt cum ouo in anteriori corporis parte. Nec poteſt aliter eſſe, anterior enim pars, & poſterior in eodem loco conueniunt.

De medicinis ex ſepia. Cap. XC.

DIaſcorides. Sepia cum attramento ſuo cocta cacoſtomacha eſt, ventrem mollit. Quod molle eſt oſſis eius collirijs caciomaticis neceſſariè miſcetur. Item oſſa tuſa oniguinem dentibus tollunt. maculas carnis integro colori reſtituunt. Glaucomata hoīm, vel aīalium in oculis ſufflando maxime cum ſale ad ſanitatem perducunt. Item os eius tritum, & cum aqua bibitum, thoracis vitiis, & aſmaticis, oīno prodeſt. Plin. li. 32. Oculorum tumorem ruboremq; ſepię cortex cum lacte mulieris illitus ſanat, & per ſe ſcabritias emendat. Cinis eiuſdem corticis cicatrices oculorum ſanat, & albugines iumentorum emendat. Sepię in cibo ſoluunt, earumq; teſtę ex aqua ſalſamentorum inhærentia corpori tela extrahunt. Medentur & lentigini cæteriſq; vitiis ex oſſibus ſepiarum vſtis. Idem cinis & carnes excreſcentès tollit, & humida vlcera. Platearius. Os ſepiæ, quod in eius ventre inuenitur, ad albandos dentes valet, ſi puluere eius ſubtili in panno lineo poſito fricentur. Ad faciem quoq; dealbandā puluis eius cum vnguento citrino conficitur.

De ſfungia ſiue ſpongia. Cap. XCI.

ISidor. Sfungia dicta eſt a fingere, i. nitidare, vel extergere: vnde Cicero. Et fingebatur ſfungiis ſanguis, i. extergebatur. Aīal aūt eſſe docetur cruore petris inhærente. Vnde & dū abſcindit̃: ſanguinē remittit. Nam alia ſunt viuentia in aquis, quæ diſcurrunt, vt piſces. Alia quæ ſtant fixa, vt oſtrææ, ecinus, ſfungiæ. Ex his aliæ mares dñr, eo ꝙ tenues ſint fiſtulæ, ſpiſſioresq;. Aliæ fęminæ, quæ maioribus fiſtulis, ac perpetuis ſunt. Aliæ duriores ſunt, quas Græci appellant tragos, & nos hircoſas dicere poſſumus ob aſperitatem ſui. Nouiſſimum genus earum penicilli vocatur, eo ꝙ aptę ſunt ad oculorum tumores, & ad tergendas lippitudines vtiles. Candidæ ſfungiæ cura fiunt. Per æſtatem enim ad ſolem ſternuntur, & ſicut cera punica candorem bibunt. Plin. lib. 9. Sfungiorum tria ſunt genera, vt accepimus ſpiſſum ac pręduram & aſperum tragos id vocatur ſpiſſum & mollius, magis tenue denſumq; ex quo penicilli Achilleum, naſcuntur omnes in petris. Aluntur conchis, piſce, limo. Intellectum his ineſſe apparet, quia vbi auulſorem ſenſerint, contractæ multo difficilius abſtrahuntur, hoc idem fluctu pulſante faciunt. Eſca eas viuere manifeſtè conchæ minutę in his repertæ oſtendūt. Circa Toronem veſci illis auulſas ēt aiunt, & ex relictis radicibus recreſcere in petris. Interſunt autem fiſtulæ quædam inanes quaternæ ferè, aut quinæ, per quas paſci exiſtimantur. Subeſſe autem membrana quædam radicibus earum intelligitur: viuunt longo tpe. Idem in lib. 31. In ſfungiis ſunt mas & fœmina. Salis ſpuma tinctè per æſtatem ad Lunam & pruinas ſternuntur inuerſæ, i. qua parte adhæſere vt bibant candorem. Aīal eſſe docuimus cruore petris inhærente, auditu eas regi narrant aliqui, & ad ſonum cōtrahi exprimentes abundātiam humoris, nec auelli petris poſſe. ideoq; abſcindi, & ſaniem remittere. Aquilonares cæteris præferunt. Sfungiæ contra ſolem aptè capita protegunt. Idem in lib. 32. In mari Campaniæ vicino panem abiectum rapiunt, & ibidem ad nullum cibum in quo hamus ſit accedunt.

De medicinis ex ea, Cap. XCII.

ISidor. Sfungiarum genus molliſſimum penicilli vocantur, eo ꝙ aptę ſint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines vtiles. Plin. vbi ſupra. Aquilonares (vt dictum eſt) ſfungias cæteris præferunt, nec vſq̄ diutius durare ſpiritum medici aſſerunt. Harum genus nobiliſſimum penicilli, tumores oculorū ſedant ex mulſo impoſiti; Abſtergendæ quoq; lippitudini vtiliſſimi. Imponuntur & ipſę ſfungiæ epiphoris ex poſca, & ad dolores capitis ex aceto calido. Recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant. Veteres autem vulnera glutinant. Vlcera quoq; humida, & ſimilia impoſitæ ſiccant. Fracturæ & vulnera ſfungiis vtiliſſimè fouentur, quia ſanguis rapitur in ſecando, vt perſpici poſſit curatio. Imponuntur uulneribus nunc ſiccæ, nunc ex aceto aſperſę, nunc vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cœleſti impoſitæ, vulnera recentia ſiccant, nec patiuntur intumeſcere. Imponuntur etiam ad apoſtemata diſcutienda, decocto melle peruncțæ, & articularis iterum ex aceto ſalſo madidæ, vel ex poſca, ſi ferueat impetus ex aqua eadem e callo ſalſo madidæ. Imponuntur quoq, contra ſcorpionum ictus ex aceto. In vulnerum autē curatione vicem implent ſuccidę lanæ, niſi ꝙ lanæ molliūt, ſfungiæ vero coarctant, & vitia vulnerum rapiunt. præterea ſfungię circumligantur hydropicis ſiccæ, & ſtomacho proſunt impoſitæ. Item ex aceto vel aqua frigida impoſitę ſanguis profluuium ſiſtunt, & liuorem ab ictu recentem ex aqua ſalſa calida ſæpius immutata tollunt. Teſtium quoq; tumorem, ac dolorem ex poſca auferunt. Ad canū morſus vtiliter imponuntur ex aceto conſciſſæ, aut aqua frigida, vel melle humectatæ. Cinis Aphricanæ cum porri ſucco ſanguinem reiicientibus, hauſtu ſalis ex aqua frigida prodeſt. Idem quoq; cinis Aphricanæ ex poſca tumorem diſcutit. Omnium autem cinis cum pice crematarum ſanguinem

guinem vulnerum ſiſtit. Item ſpongiæ cinis cum oleo, vel aceto illitus, frõti tertianas tollit. Idẽ in li.33. Infantiũ quoq; ſiriaſim, ideſt capitis vlcera ſpongia frigida cerebro humefacto ſanat.

De Solari, & ſolea. Cap. XCIII.

EX libro de nat. re. Solaris dictus eſt, eo ꝙ in ſole libenter in ripis fluminum iacet: caput hẽt magnum, orificium latum, cutẽ nigram ac lubricam, qualis eſt anguillarum. Epar hẽt dulciſſimum, & eſibilitate pcipuũ, in vaſtitatem, ac longitudinem maximam creſcit. Plin. lib. 9. Solea eſt piſcis planus, ſicut & rũbus. Iſid. Solea a figura denoĩata eſt, eo. ſ. ꝙ calciamentorum ſoleis aſſimiletur. Actor. Solea piſcis eſt marinorum piſcium iuxta medicos infirmis in cibo ſuauiſſimus, quia minus cæteris flegmaticos. Eſt etiam ſapore gratus.

De Spinachia, & ſquatina. Cap. XCIIII.

EX lib. de nat. re. Spinachia corpore quidẽ eſt puſilla, ſed vtiliſſimè vndiq; ſpinis extantibus minuta, a morſu cuiuſlibet alterius piſcis eſt tutiſſima. Iſido. Squatus dictus, eo ꝙ ſquamis ſit acutus: vnde & eius cute lignum politur. Pli. li. 11. Squatina eſt ex piſcium genere, qui pro ſpina cartilaginem hñt. Oſſaq; talia carnoſiora ſunt, & ſupina, veſcuntur. Diuerſa piſcium genera, non coeunt inſimul, pter ſquatinã & ranam, ex quibus naſcitur piſcis, parte priori ranæ ſimilis. Et nomen ex vtroq; cõpoſitum apud Græcos trahit. Piſciũ quidam ter in anno pariunt, quidam bis, vere & autumno. Ex planis ſola ſquatina bis, autumno, occaſuq; Vergiliarum. Squatina vero intra ſe parit oua pmollia, in aliũ locum vteri transferens, ibiq; excludens. Simili modo & oĩa q appellauimus cartilaginea, ita ſit vt ſola piſcium & aĩal pariant & oua concipiant. Ex lib. de nat. rer. Squatina piſcis eſt in mari, quinq; cubitos hñs longitudinis, & caudam pedalem: hic abſconditus in limo piſces corripit ſubito. Cutem tam aſperam hẽt, vt ex ea lignum, & ebora poliantur: pilus ipſius cutis breuis & niger eſt. Hunc adeo durum natura creauit, vt ferri, vel calibis acumine vix incidi poſſit.

De Stella, & ſturione. Cap. XCV.

PLin. lib. 9. Stellam in mari ſapiẽtia claros auctores video mirari: cuius figura hæc eſt, parua admodum caro intus: extra duriore callo, huic tam igneum feruorem eſſe tradunt, vt oĩa in mari cõfecta adurat: oẽm cibum ſtatim peragat. Idem in li. 31. Carnes aũt marinæ ſtellæ contra marini draconis ictus valẽt appoſitę. Ex lib. de nat. re. Stella piſcis eſt in mari occidentali, cuius figura eſt ad modum ſtellæ: hæc cum aliquod aĩal comederit, mox inuenitur in eius ventre durum, quaſi bis coctus panis. Sturio eſt piſcis magnus habitans in aquis fluuialibus, q̃ magnæ ſũt & diffuſæ. Viuere diutius non põt in ſtagnis, niſi ad dulces fluuiorum aquas tranſitum habuerit. Cibi parum, aut nihil admittit in corpore. Cui quippe cibus in nutrimentum, ſufficiens eſt ipſa ſola aeris ſerena tranquillitas. Quapropter & modicum habet ventrem, ac propemodũ ſolidus in loco ventris, ſicut in reliqua corporis parte. Hẽt inteſtina, licèt parua reſpectu ſuæ magnitudinis. Epar vero ſatis magnum, & adeo dulce, ꝙ vix comedi ſine ſtomachi abominatione poſſit. Vnde eius felle, quod cõtiguum eſt: epar fricari ſolet, vt exceſſus dulcoris in epara temperetur exceſſu amaritudinis in felle. Ore caret, & illa pars integra eſt: q̃ in cæteris aĩalibus os occupare ſolet, nec niſi modicum ſub guttore foramen habet clauſum: cum voluerit apertum aeris ſerenitati. Auſtro citius impingueſcit, Aquilone vero flante ſubſidet in profundis. Idem in lacte poſitus diu, ſicut in aqua viuit.

De Teucha, & titimallo, & torpedine. Cap. XCVI.

ACtor. Teucha piſcis eſt fluuialis, vel ſtagnẽtis, oĩbus notus: in limo, ſicut anguilla nutritus, vnde & eius colores eſt, ſ. lotei, ſiue nigri. Vterq, piſcis dulcis ſaporis eſt, ſed malę digeſtionis. Iſidor. Titimalus nomen ex flore accepit. Timũ quippe flos appellatur. Nam cum ſit ſpecie gratus & ſapore iucundus, tñ ſicut flos fragrat, & corpore odores aſpirat. Torpedo dicta eſt, eo ꝙ corpus torpeſcere faciat, ſi eum quiſq; viuentem tangit. Narrat Plin. ꝙ ex Indico mari torpedo etiam e longinquo ſi haſta virgaq; attingatur, quatenus præualidos lacertos torpeſcere, q̃libet ad curſum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eſt eius, vt etiam aura corporis ſui afficiat membra. Pli. lib. 9. Torpedo ſicut & ſquatina eſt ex genere piſcium, q̃ cartilaginem hñt ꝓ ſpina. Oĩa talia carnoſa ſunt, & ſupina veſcuntur. Tradunt torpedinem excauato maris vado condi per hiemem, circa æquinoctiũ parit. Octogenos hẽt fętus: oua intra ſe parit pmollia in alium vteri locũ transferens, ibiq; excludens. Simili modo & oĩa, quæ appellamus cartilaginea, vt rapa, paſtinaca, ſquatina, & ſimilia. Ita ſit vt ſola piſcium, & aĩal pariant, & oua concipiant. Nouit torpedo vim ſuã, ipſa non torpens, merſaq; in limo ſe occultat. Piſces, qui ſecuri natantes obtorpuere corripiens: huius iecori teneritas nulla præfertur. Idem in lib. 32. Torpedo emollit aluũ in cibo ſumpta, & lieni medetur impoſita, procidentis quoque morbum interanei quoq; prohibet appoſita. Deniq; ſi torpedo dum ſol eſt in Libra capiatur, triduoq; ſub diuo aſſeruetur, faciles efficit partus. Poſtea quotiens infertur, felle viuæ torpedinis illito genitalia concitantur. Huiuſmodi quoq; cerebrum cum alumine luna ſexta illitum medetur genitali mulierum.

De Trebio, & tructa. Cap. XCVII.

EX lib. de nat. re. Trebius eſt piſcis niger, pedalis tñ in longitudine, hñs tñ quinq; digitos in craſſitudine. Hanc ei vim ineſſe Plin. recitat, vt pars eius in ſale ſeruata, aurum quod in altiſſimos puteos deciderit admota extrahat, ac fluctuare faciat: hic colorẽ candidum in hieme mutat, & æſtate nigrior ſit. Solus inter oẽs piſces ex alga nidificat, & oua I nido parit. Trebius eſt in oceano, qui duro naues perforat roſtro. Actor. Tructa exterius quidem varia eſt, ſicut & pertica, ſed interius rubea. Quæ quidẽ (vt fertur) q̃diu minoris ætatis, & corporis exiſtit: in aquis tñ dulcibus nutritur, & tructa vocatur. Cum autem excreuerit, & deſcendens vſq; ad confinia maris de ſalſedine illius biberit: ſalmo efficitur, quod tñ verum eſſe nequaq̃ ab oĩbus aſſeritur. Eſt aũt vterq; piſcis delitioſus & ſapidus. Ex lib. de nat. re. Tructa piſcis eſt habitans in fluuiis dulcibus, qui magno impetu currunt de mõtibus. Squamas hẽt vt ſalmo, carneſq; ſimillimas, ſed multo eſibiliores: & hoc in æſtate tñ a menſe Iulio, vſq; ad Nouẽbrẽ: hieme verò carnes habet albas, vt cæteri piſces, minoriſq; ſaporis: maculas habet in dorſo croceas, atq; ſanguineas.

De Veneh, & vipera, & vmbra. Cap. XCVIII.

VEneh piſcis eſt vulgariter ſic dictus: Latinè vero ariſtoſus, quia ariſtis innumeris armatur caro eius, ita vt incõmodè edi poſſit, & non ſine faſtidio: vnde pauperum cibus eſt, tanquã oĩum piſcium eſibilium viliſſimus In aquoſis dulcibus frequenter habitat, in his tñ q̃ fluxu & refluxu maris amaricantur. Capitur aũt ſic: Retia tenduntur in longum aq̃, vel in tranſuerſum: & ante retia ſuper aquas inſtrũ inſtar arcus, ita vt ſtutet ſuper vndas: In ſuperiori aũt eius parte nola ſuſpenditur, cuius ſonũ piſcis audiens gregatim aduentat, tinnitum nolę ſtultus ſequens. Et hoc indicio patet, quia ſenſum hñt auditus: incidentes ergo in retia, capiuntur multitudine magna. Vipera marina piſcis eſt paruus: paulo plus q̃ cubiti vnius. In capite ſuper oculos vnum cornu fert paruum, acutum & mortiferum. Eo nãq; quæcunque vulnerat, veneno inficit: quod cauentes piſcatores, capto piſce caput ei amputant: Reliquum verò corpus in vſus hominũ cedit. Iſido. Vmbra dicitur à calore, eo ꝙ ſit color vmbræ.

De Vranoſcopo, & vrtica, & vulpa. Cap. XCIX.

PLin lib. 32. Vranoſcopus vocatur ab oculo quem hẽt in capite, a quo ſubter & ſupra intendit. Alio noĩe gallio nuncupatur. Huius fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit, vt dicit Menander in comediis. Idem in lib. 9. Vrtica noctu vagatur, noctuq; mutatur. Carnoſæ frontis eſt: carne veſcitur. Vis eius pruritu mordax, eadẽq; q̃ terreſtris vrticæ. Contrahit ergo ſe q̃ maximà rigens, ac prenatante piſciculo frõtem ſuam ſpargit, complectens quem deuoret. Aliàs marcenti ſimilis: & iactari ſe paſſa fluctu algæ vice, contractos piſces conterituq; petræ ſcalpentes pruritum inuadit. Eademq; noctu pectines & echinos perquirit. Cum autem admoueri ſibi manum ſentit, colorem mutat, & contrahitur. Tacta vredinẽ mittit: paululumq; ſi fuerit interualli abſconditur. Ora ei radices eſſe tradunt, & excrementa per ſumma tenui fiſtula reddi. Et his ergo ineſſe ſenſum arbitror, qui nec aĩalium, neq; fruticum, ſed tertiã quandam ex vtroq; naturã hñt, vrticis dico & ſpongiis. Ariſtot. Animal genus, quod Græcè dr̃ akalabia, & creditur eſſe vrtica maris, eſt iungens alias iuxta per ſe. Nec hẽt teſtam, ſed eius curatio eſt ſicut carnis. Et hoc genus ſentit & rapit quicquid appropinquat manibus, & applicatur lapidibus cum ſuis pedibus, ſicut aĩal multorum pedum. Et ſoriã tumeſcit corpus eius, qñ applicatur alicui rei. Hẽt autem orificium in medio corporis eius, & venatur quicquid tranſit per ipſum ex piſcibus paruis, & comedit ricium & pecten, i. plais. Nec in eius corpore ſuperfluitas inuenitur oĩno, & in hoc aſſimilatur arboribus. Pli. lib. 9. Vulpes marinæ in periculo capturæ glutiũt non tñ hamũ, ſed amplius vſq; ad infima lineæ, q facilè prærodant. Actor. Hæc de piſcibus dicta ſunt, qui pure naturam ac ſpeciem piſcis habent.

De monſtris marinis. Cap. C.

PLin. vbi ſupra. In mari aũt tam latè ſupino molliq; ac fertili nutrimentum accipiente cauſas genitales ſublimi, ſemperq; pariente natura: pleraq; eſſe monſtrifica reperiuntur, perplexis & in ſemet aliter, atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu conuolutis ſeminibus, atq; principiis, vt vera fiat vulgi opinio, quicquid naſcatur in parte naturæ vlla & in mari eſſe, præterq̃ multa, quæ nuſq̃ alibi. Rerum quidem non ſolũ aĩalium ſimulachra ineſſe licet intelligere intuentibus, vuam, gladium, ſerras. Cucumim vero & in colore & odore ſimilem: Quo minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis. Plurima aũt & maxima aĩalia in Indico mari eſſe, ex quibus balenæ quaternũ iugerum:

gerum: priſtes ducenum cubitorũ. Quippe ibi locuſtæ quaterna cubita implent. Anguillæ quoq; in Gāge amne tricenos pedes. Cedroſij amnē Arabin accolunt.: Alexandri Magni Claſſiũ Præfecto, tradiderant. In domibus fores maxillis beluarum facere, oſſibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenũ cubitorũ reperta ſunt longitudine. Exeunt & pecori ſimiles beluæ, ibi in terram: paſtæq; radices fruticum remeant. Maximum aũt aĩal in Indico mari priſtis, & Balena eſt. Nereidũ falſa opinio nõ eſt, ſquamis modo hiſpido corpore ẽt, in qua humanam effigiem hñt. Nam & hæc in litore ſpectata eſt: cuius morientis ẽt gannitum triſtem accolę audiuere longè. Et diuo Auguſto legatus Galliæ cõplures in littore apparere Nereidas exanimes ſcripſit. Auctores habeo in æqueſtri ordine ſplendẽtes, viſum ab his in Gaditano oceano marinum hoĩem toto corpore abſoluta ſimilitudine aſcendere nauigia nocturnis tpibus, ſtatimq; degrauari quas inſederit partes, & ſi diutius permaneat ẽt mergi. Tiberio Principe contra littus inſulatum Lugdunẽſis prouinciæ treẽtas amplius beluas reciprocans oceanus deſtituit miræ varietatis & magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore. Interq; reliquos elephantes marinos, & arietes candore tñ cornibus aſſimilatis: Nereidas verò multas. Turranius prodidit in Gaditana littora beluam expulſam, cuius inter duas pennas vltimæ caudæ cubita. 16. fuiſſe. Dentes eiuſdem. 120. maximi dodrantium menſura; minimi ſemipedum. Beſtiæ cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ ãſportata ex oppido Iudææ Ioppe oſtendit inter reliqua miracula in ædilitate ſua M. Scaurus, longitudine pedum 40. altitudine coſtarum Indicos elephantes excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali. Ex lib. de nat. re. Oẽ aũt marinũ aĩal, & omne genus piſciũ, quod ambulat p conſequẽs anhelat.

De Abino. *Cap. CI.*

AHine monſtrum eſt maris, guloſius cũctis marinis beluis: p̃da viuit, & in craſſitudine corporis ſui vertitur ei quicquid comedit: vnde quia ſtomacho caret, venter eius, qñ comedit in altum extenditur, & inflatur ſupra modum, & cũ amplius extendi nequit, piſces proiicit, & hoc de facili, quia cum collo careat, ſicut & cæteri piſces, os eius contiguum eſt ventri. Eſt aũt adeo craſſum aĩal, φ qñ periculum timet, pellem, & carnes ſuas cõtrahens replicat, & extremitates ſui corporis intra ſe, ſicut Ericius abſcondit, ita vt non appareant. Quod tñ aliqñ ſine ſui detrimento non facit. Mortem. n. adeo timet; φ cum periculũ ſenſerit nõ laxari, nec abſcedere beſtiam, q̃ in inſidiis latet, nequaquam caput foras extrahit, quod intra corpus ſuum abſcondit, ſed cũ affligitur fame, carnes ſuas deuorat, magis eligens in parte abſumi, quàm prædæ factã beluis in toto conſumi.

De Barchora. *Cap. CII.*

BArchora eſt aĩal marinum, hñs orificium præ oĩbus animalibus fortiſſimum. Nam & lapidem ſi in ore ſuo acceperit, eũ frangit: hæc qñq; ad ripas exit, & herbas depaſcit: & qñ oportet in aq̃ reuertitur, ibiq; ſubmergitur, ne cutis dorſi eius a ſole exiccetur: & ad nutum debitum deflectere ſe non poſſit. Piſciculos quoq; comedit, & per illos deprehenditur. Piſcatores namq; piſciculos paruos viuos filo conſutos in mare proiiciunt, qui dum effugere non valent, ſed inſimul fluitant, animalis prædicti morſibus patent. At ipſum animal dum vnum poſt alium tranſglutire laborat, interim occupatum deprehenditur.

De Caab, & cane marino. *Cap. CIII.*

CAab eſt aĩal marinum, hñs pedes paruos reſpectu ſui corporis, quod vtiq; magnum eſt. Sunt aũt pedibus vaccæ ſimiles, horum vnus longus eſt, cartilaginoſus, oſſe carens, quo vtitur loco manus in oĩbus. Per ipſum. n. eradicat, quod vult, & cibaria per eum accipit, eaq; ori ſuo reddit. Et cum natat in aqua ſpirat in ea. Sed ſpirando anhelitu ſuo aq̃ in corpus ſuum trahit, qua cũ repletus fuerit, ad aerem recurrens eam reiicit, & ſic reſpirat. Canis eſt marina belua, terribilis & hoſtilis omni animanti, quod eius verberibus cedit, robuſtiſſimos hẽt branchos, clauorũ modo formatos. His venãtur per mare greges piſcium, inſtar canum in terra feras venantium, excepto φ latrare nequeunt, ſed pro latratu afflatum horribilem hñt. Inſequẽtes ergo piſcium greges ad loca anguſta coarctant, & ſic in coarctatos crudeli morte graſſantur. Piſcatores vero loca notantes in quibus abſconduntur piſces à fuga latebant, retibus capiunt circumcluſos. Hæ vero beluæ difficulter multis tridentibus confici poſſunt. Iſidor. Canis marinus a ſimilitudine morum canis terreſtris dr̃, eo. ſ. φ mordeat. Auic. Fel canis aquæ dixerunt eſſe venenum, de quo ſi quis comederit quantitatem lentis, vnam interficit poſt hebdomadam. Sed cura eius eſt, vt bibatur butyrum coctum vaccinum cum gentiana Romana, & cinnamomo & iterum coagulum leporis.

De Celethi, ac ceruleo. *Cap. CIIII.*

EX lib. de nat. re. Celethi ſm Ariſt. eſt animal marinum, quod præter morem aliorum oua in matrice ſua gñat. Quibus illic debito tpe fotis, exeunt vermes ex illis. Quos cum pepererint incredibili celeritate fiunt animalia perfecta parentibus ſimilia. Cor hẽt magnum, & tñ eſt valde timoroſum. Grauiter dormit, ita vt manu capi poſſit. Ariſto. Celethi eſt ex aĩalibus carnẽ comedentibus. Celethi quidem hẽt oua, vnum completum intra, quod & parit extra. Cæteri vero piſces ouant extra oua incõpleta, excepta rana marina. Oua hæc poſt paritatem cito creſcunt, ſicut vermes, qui generantur ex aĩali paruo valde, deinde creſcũt per ſe. Celethi non hẽt alas, ſed habet ſimile radicibus in terra creſcentibus. Generat aũt multotiens, ſ. ſex menſibus. Exit a profundo maris, & pullificat prope terram, quod facit pp calorem; & vt a pullis ſuis auferat timorem. Ex lib. de nat. re. Ceruleũ eſt monſtrum in flumine Gange inſtar cancri hñs brachia longitudine ſeptem cubitorum, quibus elephantem corripit, & vndis ſubmergit. Plin. lib. 9. In Gange Indiæ Statius Seboſus haud modico miraculo affert: vermes branchiis binis ſexaginta cubitorum ceruleos, qui nomen à facie traxerunt: his tantas eſſe vires, vt elephantos ad potum venientes mordacis comprehenſa manu abſtrahant in profundum.

De Chelone, & circho. *Cap. CV.*

EX lib. de nat. re. Chelon inter oĩum animalium genera nõ paſcitur, ſed tm̃ humiditate viſcoſa, q̃ ex aere ali co, cibatur & nutritur. vnde fit, vt hoc animal ſemper ſit ieiunum, & in corpore validum. Nam & in fœminis videmus plus poſſe diſſerri ieiunium per multos dies q̃ in viris, pp ſuperfluitates humidas & viſcoſas. q̃ magis abundant in eis, ſ. fœminis. Circhos, alias Crichos hẽt autem teſtam, lenem, nigram, & in aliqua parte rubeã: fiſſuras duas in pede, q̃ tres digitos faciunt, pedem dextrum habet paruum, ſiniſtrum verò magnum. Et ideo cum ambulat, totum corpus fert ſuper ſiniſtrum, aere claro abſolutius incedit. Commotus autem ventos applicatur lapidibus, & immutus quieſcit. Cuicunq; verò rei adhæret, forti applicatione adhæret. Et hoc mirũ eſt, quòd claro quidem tempore ſui poteſtatem ſuam habet, tempeſtuoſo autem debilitatur & infirmatur.

De Crocodilo. *Cap. CVI.*

ISidor. Crocodilus a croceo colore dictus eſt. Gignitur in Nilo, & eſt aĩal quadrupes, in terra & in aqua valens: longitudine plerunq; viginti cubitorum: dentium & vnguium immanitate armatum, tantaq; cutis duritia, vt quis fortium ictibus lapidum tergo repercuſſus ſit, non ſentiat. Nocte in aquis, die humi quieſcit. Oua in terra fouet. Maſculus & fœmina vices ſeruant. Hunc quidam piſces ſerratã hñtes criſtam, tenera ventris dẽſecantes interimunt. Solus ex aĩalibus ſuperiorem maxillam mouere dr̃. Auic. Morſus aũt crocodili tegitur, ſicut morſus canis rabioſi cum attractione veneni, a quo morſus ipſe vacuus non eſt, quouſq; crocodilus ſaluus ſit à veneno, vel rabie. Plinius lib. 23. Contra morſum crocodili valet cum melantio fęx aceti. Idem in lib. 26. Potamogicon herba crocodilis aduerſatur: ideoq; ſecum hñt illam, qui eos venantur. Pli. lib. 32. Adipem ẽt & fel ec iũbus aquaticæ hões, qui crocodilos venantur, mirabiliter adiuuari dñr. Contra crocodilorum verò morſus ſeruatis piſcibus ſalſamenta comedere prodeſt. Solinus. Crocodilus malum quadrupes linguam non hẽt: maxillam ſuperiorem mouet. Morſus eius horribili tenacitate conueniunt ſtipãte ſe pectinatim ſerie dentiũ. Qualia anſeres edit oua. Metatur locum nidis naturali prouidẽtia. Nec alibi fętus ponit, q̃ quo Nili creſcentes aquæ non poſſint peruenire. In partu fouendo mas, & fœmina vices ſeruãt. His ichneumon & delphines aduerſantur. Habitant in inſula Nili hoĩes forma perexigui, ſed audacia eouſq; pertingunt, vt crocodilis obuios ſe offerãt. Nam hæc monſtra fugientes ſequũtur formidant reſiſtentes. Capiuntur ergo, & metu perdomito victores ſuos inequitantes dorſo vehunt. Hanc ergo inſulam & hanc gentem vbicunq; odoris iudicio perſenſerint, procul fugiunt. In aqua obtuſius vident, in terra acutiſſimè. Hieme cibũ nullum capiunt. Phiſiologus. Crocodilus ſiqñ inuenerit hominem, & poteſt eum vincere comedit eum, & poſtea ſuper eum plorat. Solus in animalibus oris ſuperiora mouet, & inferiora manent immota. De ſtercore eius fit vnguentum vnum, quo vetulæ, & rugoſæ mulieres facies ſuas perungunt, fiuntq; pulchrę donec ſudor defluens faciem lauet.

Item de eodem. *Cap. CVII.*

EX libro de nat. re. Crocodilus lingua caret: os paruũ & aptum hẽt, & hiatum, vſq; ad aures. Per diẽ in terra quieſcit, adeo immobiliter, vt niſi conſuetudinẽ eius præcognoſcas, mortuũ illum credas. Oculis clauſis dormire ſe ſimulat. & aues hiatu ſuo pabuli grã inuitat, quas ad eſcam deſcendentes perimit, & tranſglutit. Quidam hoc animal, ſicut vrſam ſemper creſcere crediderunt. Circa Nili ripas habitat, in inſula gens hoĩum parua quidem, ſed animoſa, his beluis inimica: ſoli enim innatare flumen audent, in quo crocodili habitant, ſaliuntq; ſupra dorſa eorum, & illos inquietant: hiantibus ergo beluis reſupinato capite ſeſſores dextra leuaq; clauam in ore hiantium quaſi pro freno tenent,

tenent, & in terram captiuos agunt, ſoloq; eſſe voce territos euomere recenter abſumpta corpora cogunt. Hoc aïal auulſo corde poſtea viuit aliquantulum, quod eſt vtique contra naturam omnium animalium, quæ vitam habent a corde: huius carnes Saraceni manducant. Ariſtot. Crocodilus in aqua conuerſatur, non tñ recipit aquam intra ſe, ſed aerem, & patit extra. Habet ſanguinem, duoſq; pedes maiores, & caudam. Omniaq; capita ſunt ſiſſi pedis, multorumq; digitorum, & participant inſtrumentum ſenſus in lingua, præter crocodilum, cuius lingua ſimilis eſt linguæ quorundam piſcium. Hoc & animal non habet aures, ſed foramina tñ, q̃ ſunt viæ auditus. Nec hēt mãmillas, nec teſticulos, nec virgam apparentem extra, ſed intra, nec habet pilos, ſed per totum corpus eſt corij ſquamoſi. Habetq; dētes magnos & acutos & diſtinctos, habet & oculos ſimiles porcorum, & habet calmos. In aqua quidem debiliter videt, quia ſpiſſior eſt aere. Sed eius viſus extra aquam eſt acutus valde. Maior eſt eius manſio in die ſuper terram, & nocte in aqua, qm̃ aqua calidior eſt de nocte, quàm aer extra. Vnicum habet ventrem, ſicut & cætera quadrupedia viuantia, vt hardos & lacertulus. Trochilos auis os eius apertum intrat, & eius dentes mūdificat, illorumq; ſordibus ſe cibat. Crocodilus aūt in hoc ſentiens iuuamentum, non nocet eis, ſed cum vult eas extrahere, mouet collum, nec eas comedit. Solus ex animalibus ſanguinē habentibus lingua caret. Nam quia eſt animal agreſte, locum quidē linguæ habet, & qm̃ aquoſum lingua caret. Huius ſquamę ſunt ſicut natura oſſium, & multis oſſibus fortiores. Ideo aūt commouet ſuperiorem mandibulam tm̃, quia pedes eius eſſent parui valde, non ſunt conuenientes ad accipiendum & retinendum. Ideoque natura parauit ei loco pedum, duabus operationibus conuenientes orificium. Item propter indigētiam pulmonis habet collum, recipitq; cum eo ona ſpiritum. Plinius li. 8. Crocodilus plerumq. duodeviginti cubita excedit magnitudine. Vnguibus hic quidem armatus contra omnes ictus cute inuicta. Parit oua, quę transferens extra locum illum incubat ſemper præ diuinatione quadam, quòd ad illum ſummo auctu eo anno Nilus aggreſſurus eſt. Nec aliud animal ex minore origine in maiorem creſcit magnitudinem. In ventre quidem eſt et mollis tenuisq; cutis. Ideoq; territi ſe et delphini mergunt, aluumque illius pinna cultellata, quam in dorſo tanquam ad vſum huiuſmodi habent, ſecant. Sicq; illum præda tanquam in ſuo tantum amne regnantem abigunt, & quanquam impares viribus aſtu tali perimunt. Crocodilum ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore in littore ſomno datum parua auis, quæ trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia inuitat ad hiandum pabuli ſui gratia, mox dentes eius & intus fauces, ad hanc ſcabendi dulcedinem hiant. In qua voluptate ſomno preſſum conſpicatus ichneumon per eaſdem fauces, vt telum aliud immiſſum erodit aluum.

De Medicinis ex crocodilo. Cap. CVIII.

IDem in libr. 28. Crocodilorum genus cui vita eſt in aqua & in terra communis, dentes e maxilla dextra dextro lacerto adalligati, coitus ſtimulare dñr. Canini quoque dentes arcent febres. Lapillos etiam in ventre illius exemptos aduerſus horrores febriū venientes pollere tradunt, & ob hoc Aegyptij ſuos ægros ipſius adipe perungunt. Alter vero minor illi valde ſimilis in terra tantummodo conſiſtit, odoratiſſimis floribus viuit. Ob id eius diligenter exquirunt inteſtina odore iucundo referta. Crocodileam vocant oculorum vitiis cum porri ſucco inūctam & contra ſuffuſiones vel caligines vtiliſſimam. Illita quoqꝫ ex aqua tollit a facie lentigines maculaſq; omnes. Contraque comitiales morbos bibitur ex aceto mulſo binis obolis. Appoſita quoque menſtrua mouet. Optima vero friabilis candidiſſima & leuis cum teratur inter digitos fermenteſcens. Cæterum eius felle inunguntur oculi ex melle contra ſuffuſiones. Inteſtinis ac reliquo eius corpore ſuffiri vulua laborantes tradunt ſalutare, velleribusq; circundari eiuſdem infectis vapore. Corii vetusq; cinis ex aceto illitus his partibus quas ſecari opus ſit, aut nidor cremati ſenſum omnem ſcalpelli aufert. Sanguis vtriuſq; claritatem viſus dat, & inuectis oculorum cicatrices emendat. Corpus ipſum exempto capite ac pedibus elixum manditur hiſchiadicis. Et tuſſim veterem ſanat præcipuè in pueris. Item lumborum dolores. Adipem habent quo tactus pilus defluit, hic peruncto a crocodilis tuetur. Cor eius valet ad quartanas. Diaſco. Fimus crocodili terreni collectus, & ſuccus adhibitus gratum vultum ac nitidum facit, maximè ſi albus ac lenis fuerit, & in aqua miſſus cito ſe ſoluerit. Auicenna in ſecundo libro. Stercus crocodili valet albugini oculi.

De Delphino. Cap. CIX.

ISido. Delphini certum habent vocabulum, q voces hominū ſequantur. Vel q ad Simphoniam gregatim conueniunt. Nihil in mari velocius iſtis. Nam plerumque ſalientes naues tranſuolant. Qñ aūt præludunt in fluctibus, & vndarum ſe molibus præcipiti ferunt, tempeſtates ſignificare vīt. Hi propriè ſimones nominantur. Plin. lib. 9. Velociſſimum omnium animaliū, non ſolum marinorum, eſt delphinus, ocyor volucre, acrior telo, ac niſi multum infra roſtrum os illi medio, penè in vētre foret, nullus piſcium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia niſi reſupini atque conuerſi non rapiunt, quæ cauſa præcipuè velocitatem illorum oſtendit. Nam cum fame concitati in ima vada fugientem perſecuti piſcē diutius continuerint ſpūm, vt arcu emiſſi emicant ad reſpirādum. Tantaq; vi exiliunt, vt plerumq; nauium vela vento tranſuolent. Abdunt ſe tricenis diebus circa canis ortū, occultanturq; incognito modo. Quod eo magis mirū eſt, ſi ſpirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de cauſa, nec ſtatim tellure tacta moriuntur, multoq; ocyus fiſtula obturata. Lingua eſt his cōtra naturam aquatilium, mobilis, breuis, & lata, haud differens ſuillę. Pro voce gemitus humano ſimilis, dorſum repandum, roſtrum ſimum, quam de cauſa ſimonis nomen oēs agnoſcunt. His branchiæ non ſunt, ſicut nec balenis, vt ſupra dictum eſt. Idem in eodem. Quæ pro ſpina cartilaginē habent, carnoſiora ſunt, ac reſupina veſcuntur, vt delphinus. Et hoc genus ſolum vt cetera animal parit, excepta rana, nam cæteri oua pariunt. Ariſto. Delphinus non habet fel, viuit annis 150. vel plus. Probatus aūt hoc cum captus eſt, & amputata cauda dimittitur. Sicque poſt multa tpa inuenitur, prægnans eſt 10. menſibus, & creſcit 10. annis. Item delphinus ſpirat, quod alij piſces non faciunt, non aūt in aqua, ſed in ſuperficie aquæ. Item velocior eſt, & leuior omnibus animalibus. Non habet ſpinas, ſed oſſa. Nec virgam habet prominentem extra, ſicut homo, & equus, ſed intra. Et quamuis habeat auditū, non tñ inſtrumentum auditus omnino manifeſtum, mammillas hēt non ſupra, ſed propè iuncturas. Nec conos manifeſtos, ſed duo profunda canalibus aſſimilata, quibus lactat fetus. Parit æſtate tñ modo, & ambulat ſub pelago pullis ſuis ſequentibus eum longo tpe. Recipit aquam per cannam, ſicut marina, & aerem per pulmonem, ſicut ambulantia. Ideo aūt non habet ſpinas, ſed oſſa, quia generat animalia. Quædam aūt orificium oris habent in oppoſito, quædam in anteriori, & quædam in dorſo, vel in ventre, ſicut delphinus, & oē genus animalis quod dr̃ celethi, hmōi non accipiunt cibum, niſi qñ reuerſantur ſuper dorſum. Et hoc fecit natura non propter ſalutem, ſed vt retardetur in accipiendo cibum, qm̃ hoc genus animalia comedit. Et habet additamentum tenue rotundum, nec eſt bonæ abſciſionis, quia cito moritur per nimiam repletionē. Teſticuli eius, & omnium marinorum magni corporis ſunt intra corpus, quia natura corij eorum non eſt conueniens propter duritiam ad cooperiendum eos, ſi eſſent exterius.

Idem de eodem. Cap. CX.

PHiſiologus. Delphini oculos habēt in dorſo, & ora in parte oppoſita, vnde non bene prædam ſuam capiunt pp diſtortionem oris a parte oculorum. Hinc eſt, q ora ſua conuertunt ad cœlum, & dorſum oculoſq; ad terram, vt prædam ſuam cōſequantur. Imminente tempeſtate ludunt apparentes in vndarū ſuperficię. Subſidium vero naufragantibus exhibuiſſe dñr. Ferūtur & plorare qñ capiuntur. Plin. lib. 10. Delphini dormiūt, ita q etiam ſtertentes audiuntur. Idem in lib. 11. Delhpinus aures non habet, quem tñ audire manifeſtum eſt, nam & cantu mulcetur. Idem in lib. 18. Delphini flatum ex qua parte veniat præſagiunt, mari laſciuientes, & iterum aquam ſpargentes, itemq; tranquillitatem turbantes. Idem in lib. 8. Delphini quorū dorſo tanquā ad hunc vſum cultellata ineſt penna, crocodilos q̃q; impares viribus, aſtutia tñ interimunt. Ex lib. de na. re. Pro voce gemitus eſt illis humano ſimilis, & hoc quia pulmonem habent, & venam aſperam, & eorum lingua non eſt abſoluta, nec eorum labia proueniunt, vel prominent ad diſtinguendam vocem. Aures non habent, ſed aurium loco foramen. Horum aūt olfactus, nec veſtigia quidem habet, cum tñ ſagaciſſimæ olfaciunt. Dormiunt ſuper aquas, vt poſſint audire ſtertere. Viuunt vſque ad annos 140. Mulcentur muſica, vnde Arionem cytharistam in mari nautis interficere parantibus, obtinuit ab illis, vt prius cythara caneret. Ad cuius cātum delphinorum gregibus congregatis, cum in mare ſe proieciſſet, ab vno exceptus eſt & ad littus prouectus. Solus delphinus (vt dicit Ariſtoteles) inter piſces ſella caret. Solinus. Delphines plerumque ſalientes vela nauium tranſuolant, & quoque cant coniuges euagantur. Catulos edunt. Decimus menſis facit partum maturum. Contra naturam aquatilium ſoli linguas ſuas mouent. Aculeatæ ſunt pinnæ dorſuales. Cum tra ſubiacet, inhorreſcunt, cum animo conquieuerint quibuſdam receptaculis operiuntur. Spirare eos in aquis negant, & vitales auras non niſi in aere ſupero reſpirare. Certum habent vocabulum, quo accepto vocantes ſequuntur.

quuntur. Nam propriè Simones noïantur, voces hoïs aquilonis flatu celerius hauriunt. Contra ſpirante auſtro auditus obſtruuntur. Mulcentur & muſica. Gaudent cantibus tybiarũ: & vbicunq; ſimphonia eſt gregibus aduentant. Eſt autẽ delphini genus in Nilo, quorum dorſa ſerratas habent criſtas. Hi crocodilos ſtudio eliciunt ad natandum, demerſique aſtu fraudulento ventrium ſubternantes ſecant tenera & interimunt.

De amore delphinorum ad prolem, & adinuicem. Cap. CXI.

ARiſtotel. Delphinus valde diligit filios ſuos, & ideo longo tpe paſcit eos. Solus inter piſces aïal cõpletum generat, & hẽt mammillas, lac atq; fœtus. Plin. lib. 9. Delphini coniugia vere agunt, decimo menſe pariunt, æſtiuo tpe tñ. catulos interdũ binos vberibus nutriunt. Atq; & geſtant fœtus in infantia infirmos, quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate, adoleſcunt celeriter, decem annis ad ſummã peruenire magnitudinem creduntur. viuunt & tricenis, quod cognitum præciſſa cauda experimentum. Solinus. Delphini vberibus fœtus alunt: teneros in faucibus receptant, inualidos aliquãtiſper proſequuntur. Ex lib. de nat. re. Delphini ſolo æſtatis tpe pariunt Hiberno nunq̃. Mares fœminis parturientibus catulos deuorant, ſed mr̃es eũ fœtibus ſe occultant. Diligunt. n. eos tenerrime, lõgoq; tpe ducunt poſt ſe, & illi ſub aqua mr̃es ſequuntur. At vbi ad robur ætatis peruenerunt, niſi ſint validę, eas & mr̃es perſequuntur. Fętus eorũ (vt dicit Ariſt.) cito creſcunt, & ſemper creſcunt vſq; ad ann. 10 ſed 10. menſibus cõpletus coeunt, & impregnantur. Delphini parui ſemper ſimul ſunt tanq̃ greges, & hñt duos magnos delphinos cuſtodes, q̧ ſi quis eorũ mortu9 fuerit alij ſuper ſcapulas eum efferunt, ipſumq; cuſtodiunt, ne ab alis piſcibus comedatur, donec tẽpeſtate maris ad litus eijciatur. Inuicem. n. ſe miro modo diligunt. Vnde Pliniteſtante narratur, q̧ delphino capto a rege Chariæ, conuenit ingens multitudo reliquorum ad portum vbi delphinus legatus tenebatur, quib. plangentibus, & quaſi miſeratione poſcentibus, rex eum dimitti præcepit. Delphinos ſequitur aliorum piſcium multitudo, quod ſcientes piſcatores venantur piſces vbi illi tranſierunt. Si quis carnes delphini comederit, & in mari lapſus fuerit, ſi a delphinis inueniatur ſtatim ab eis deuoratur. Si vero non comederit, ſuper roſtra eum eleuantes ad terram trahunt, & ab alis piſcibus defendũt. Ariſt. mortuo denique delphino, cęteri delphini occurrerũt, ipſũq; circũdãtes in profunda deferunt, atq; ſepeliũt, ne a piſcibus comedat.

De Familiaritate delphini ad hominem. Cap. CXII.

ACtor. Delphinus frater hoïs dr̃, qa moribus humanis quodãmodo aſſimilatur. Hinc. n. exẽpla multa in diuerſis auctorib. leguntur. Pli. vbi ſup. Delphinus non tñ hoïs amicum aïal. verum & muſica arte mulcetur ſimphoniæ cantu, & pcipue hidrauli ſono. Delphinus hoïem nequaq̃ vt alienum expaueſcit, ſed obuiã nauigijs venit, exultans alludit. certat & & quis plena pterit vela. In Narbonẽſi prouincia, & in Nemauſieñſi agro ſtagnum eſt late. ua appellatum, vbi cum hoïes delphini ſocietate piſcantur, innumera vis mugilum ſtatuto tpe anguſtis faucibus ſtagni in mare erupit obſeruata æſtus reciprocatione, qua de cauſa prendi non queunt retia, q̃ molem ponderis nullo modo tolerent, & ſi non ſolertia inſidietur tpi. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficere: locumq; ſolum pandendis retibus habilẽ effugere feſtinant: qd vbi animaduertere piſcantes: concurrit aũt multitudo tpis guara & magis & voluptatis huius auida. Populus. n. e littore Simonem clamat, cuius deſideria delphini exaudiunt aquilonis flatu vocẽ proſequente, auſtro vero tardius e aduerſo referẽte. Et tunc ex improuiſo in auxilium aduolant. Acies properè apparet, ac protinus diſponitſe in loco vbi coniecta eſt pugna opponunt ſeſe ab alto, trepidosq; in vada vrgent. Tunc piſcatores retia circundant, fuſciſq; ſubleuant. At mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos delphini excipiunt. & occidiſſe ad pñs contenti, cibos in victoriã differunt: opere pliũ feruet: includiq; retibus ſe fortiter vrgentes gaudent: & ne id ipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter nauigia & retia, hoïeſve natantes ſenſim elabuntur, vt exitus nõ appareat. Solinus. D. Auguſto principe in Cãpania, Delphinum puer fragmentis panis primo allexit, & intãtũ conſuetudo valuit vt alendum & ſe manu illius crederet. Mox cum puerilis audacia perſtrinxiſſet, eum inter ſpacia Lucrini lacus euectauit. Vnde factum eſt, ut a Baiano littore puerum equitantem, vſq; Puteolos veheret. Hoc p annos plurimos tradiu geſtum eſt, donec aſſiduo ſpectaculo deſineret eſſe miraculum. Sed vbi puer obijt, ſub oculis publicis deſiderij mœrore delphinus interijt. In Aphrico quoq; littore delphinus ab Hipponenſibus paſtus eſt, tractandumq; ſe pbuit, impoſitos quoq; frequenter geſtauit. Proconſul & Aphricæ Flauianus, ipſe eum contigit, & vnguẽtis delibuit. Qui odoris nouitate abſopitus, aliquandiuſper p exanime iactus eſt, multisq; menſibus deſtitutus à ſolita conuerſatione. Apud Iaſum, vel ialiſum vrbẽ Babyloniæ puerum delphinus adamauit, quẽ cum poſt aſſueta colludia impatientius ſequeretur recedentem, arenis inuentus hæſit. Alexand. autẽ Magnus illum amorẽ numinis fuiſſe interpretatus, pfecit puerum Neptuni ſacerdotio. Iuxta eandem vrbẽ alium puerum per marina ſibi inſidentem cum vndoſius fluctus necauiſſet, delphinus ad terrã reuexit, & velut reatum ſuum fateretur, pœnitentiam ſuam morte mulctauit, nec amplius in profunda reuerti voluit.

De Medicinis ex delphino. Cap. CXIII.

PLin. lib. 32. Delphini cinis ex aqua illitus lichenas, & lepras ſanat. Porro exulcerationẽ ſequi debet curatio, q̃ pducat ad cicatricẽ. Quidã vero delphinum in fictili donec pinguedo ſiſis oleo fluat, ponunt, vel coquunt ac perungunt. Circuitus autẽ febrium tollit delphini iecur ante acceſſionẽ guſtatum. Adeps delphini liquatus, & cum vino potus hidropicis medetur. Gingiuis autem atque dentitionibus plurimum confert dentium delphini cinis cum melle, & ſi dente ipſo tangantur gingiuę. Idem adalligatus pauores tollit repentinos.

De Dracone marino Cap. CXIIII.

ISidorus. Draco marinus in branchijs aculeos hẽt ad caudã ſpectantes. Qui dum percuſſerit, quaqua ferit, venenum fundit: vnde & vocatus eſt. Ex lib. de natu. rer. Draco marinus eſt monſtrum crudelitate horridum inſtar draconis terreſtris in longitudine excedimus. alis caret: caudam hẽt tortuoſam, caput autẽ ſui magnitudinẽ corporis paruum, ſed hiatum oris horridum: ſquamas & cutẽ duram. Pinnas autẽ hẽt pro alis, quibus vtitur in natando, vno impetu magna maris ſpacia tranſcurrit: & hoc potius robore virium q̃ remigijs pinnarum. Peſtifer eſt alijs, & & piſcibus morſus eius. Mortẽ. n. infert. Cinis autem oſſium eius dolores dentium ſanat. Plin. lib. 9. Draco marinus captus, & immiſſus in arenam cauernã ſibi roſtro mira celeritate excauat. Idem in lib. 27. Abſinthium aduerſatur draconi marino. Idem in lib. 32. Carnes & ſtellæ marinæ valent contra marini draconis ictus impoſitæ. Imponuntur quoq; contra eum ſalſamenta ex aceto. Idẽ draco marinus ad ſpinæ ſuæ qua ferit venenum, ipſe prodeſt impoſitus. Aa ic in 4. can. Morſus draconis marini ſimiliumq; magni corporis ſerpentium curatur, in quantum eſt vlcus tñ, non in quantum eſt venenum, de quo ſit curandum. Draconis quidẽ marini morſus (vt dixerunt) liniatur cum ſulphure & aceto. Cõferunt et adeps crocodili emplaſtratus, & plumbum fricatum ſuper ipſum. Idem in lib. 2. Draco marinus, vt ait Gal. finditur, & ponitur ſuper morſum ſuum, & confert. Succus etiam abſinthij confert eius morſui. Sngui quoque ceruſa confert ſuper punctaram eius confricata.

De Equo marino, & equonilo, & equo fluminis. Cap. CXV.

ISidor. Equi marini vocati ſunt, eo q̧ prima parte equi ſunt. poſtrema verò ſoluuntur in piſcẽ. Ex lib. de nat. re. Equus marinus eſt monſtrum fortiſſimum, nihil extra aq̃ põt, vt dicit Ariſtotel. ſed ſtatim, vt aquarum caruerit natura, carebit & vita. Aliorum piſcium carnib. viuit. In pugna crudele eſt, ſed hoïem timet, & contra eum parum bella formidat. Equonilus (vt dicit Michael) monſtrum eſt ingens ac ferociſſimum, in Nilo habitans. Crura pedes & vngues hẽt, vt crocodilus, ſed multo minora. Humanarum mortium cupidiſſimum eſt: nã cum ei nautis in portu occurrerit: vnum pedẽ in terra figens, altero nauẽ in anteriori arripiens ſutilinã ſcindit, vel inclinatã aliqñ mergit. Vñ in locis in quibus habitat immanis multitudo hoïum perditur per eum, ſed hoc malum rariſſimè inuenitur. Nullis capi poſſet inſtrũ niſi reti ferreo ex catenis apud Damaſc nos in hoc opus fabricato. Captum quoq; malleis tñ ferreis occiditur. Pellis eius vnius cubiti ſpiſſitudinem hẽre dr̃, tantæq; eſſe duritiæ, vt nullo iaculo & armatura penetrari poſſit. Equus fluminis (vt dicit Ariſtot.) eſt monſtrum in oriente, forma mutabili, ſublimis faciei. Crines habet vt equus, pedes fiſſos & ſotulares, vt vacca, caudam vt porcus. Corium eius valde croſſum eſt: interiora eius, vt equi: magnitudo autem vt aſini: hinnit vt equus, in terra, & in aquis æqualiter manere dicitur.

De Felco, & foca, & galata. Cap. CXVI.

FElcus, qui & vitulus marinus appellatur, cutẽ hẽt piloſam, albis nigriſq; maculis diſtinctam. In terra pecudum more parit, & nunq̃ geminis plures educat. Fętus & lactat mammis, necante. 12. diem in mare deducit. his in ſono mugitus eſt. Nullum aïal grauiori ſomno pmitur: vnde dextris pinnis quibus vtuntur in mari, vim ſomniferã ineſſe dñt, ſi cuiuſq̃ capiti ſubdantur. Difficulter autẽ (niſi capite eliſo) interficiuntur. De hoc & aïali illud mirabile fertur, q̧ eo mortuo & excoriato pilus in pelle vbicunq; fuerit, naturali quodam inſtinctu prout mare ſe gerit. Nã ſi mare turbatum in fluctus ſurrexit, & pilus ſiſt erectus exurgit. Si vero mare pacificatum fuerit: pilus in planum ſternitur: ſicq; maris ſtatus in re inſenſata & morticina deprehenditur. Iſid. Focas, ſiue bocas dñt eſſe boues marinos, quaſi boacas.

boteas. Ex lib. de nat. re. Foca bos eſt marinus, aĩal, ſ. in ſuo genere fortiſſimum, aĩoſum & iracundum, non tm̃ ad alia aĩantia, ſed & ad ſua domeſtica. Sẽper. n. cum fœmina ſua pugnat, donec eam interficiat. Interfectam autẽ a loco eiicit, & ſic aliam ſuperducit, nec ſic ceſſat eas fœminas ſoperducere, donec eum cõtingat propria morte defungi, vel a fœmina ſua ſuperatum interimi. Nec mutat locum ſuum de facili, ſed illac ſemper manet, vbi eum natura condiderit. huius pernicie ęmuli filij rapina viount. Diaſc. Coagulus focæ marinæ virtutem hẽt caſtoreo ſimilẽ. Epilenticis ꝓdeſt. Mulierum quoq; ſtericis, i. ꝑfocationibus mẽricis bibitum valet. Probatur aũt ſic verum de foca ſit coagulus, ſi coagulus agni ſolutus in aq̃ vna hora dimittatur, nec ſe digerat, & poſt hæc aqua ipſa coagulos focę perfundatur. Nam ſi ea accepta ſoluatur verus non eſt. Verus enim accepta aqua non ſe ſoluit. Ex lib. de natu. rer. Galata extra morem omnium animalium, cũ fœtus in aluo ſuo viuere ſenſerit, illos extrahis. Et ſiquidem eos ad vitam maturos inuenerit, foris relinquit. Sin autem eos in matricem, vt foueantur reponit.

De Karabone, & Kilone. *Cap.* CXVII.

KArabo ſtercore viuit & luto: fœdaturq; cibo, pp hoc aĩal ponderoſum eſt: caudam hẽt latã. Et ideo qñ pugnat leuiter ſe vertit. Huius. n. generis monſtra fortiſſimẽ pugnant inter ſe, velut arietes, muniuntq; ſe multitudine ſociorũ aduerſæ partes: vnde frequenter viſi ſunt ambulare ſicut greges, adinuicẽq; bella parare. Fiũt aũt in animalibus bella quatuor de cauſis, ſ. pp naturalem ſuperbiã, pp cibum, pp coitum, pp fœtum: ſicut gallina pp fœtum cum coruo pugnat, & anſer cum cornice. Ariſto. Karabo ſicut & cancer ſanguinem non hẽt: durum hẽt extra, & molle intra, nec eſt nutribile illud durum, imò recipit ignẽ. Accipit aũt piſces, ſicut cancer in profundo maris cum duobus labiis ſuis, eosq; in duas partes diuidit, & ad os ſuum ducit. Item karabo & oĩa quæ teſtem mollem hñt, per caprea ſua natant. karabo ex piſcibus durę carnis mouetur cum cauda ſua motu veloci, ſicut motu alarum ſuarum. Eſt aũt genus quoddam ex quo generatur karabo, quod eſt bonę carnis anteq̃ oua ponat, poſtea verò malę. Hoc genus exuit ſpolium in vere, ſicut ſerpens. Ita cancer, & karabo ſenectutem exuunt, & q̃ mollis teſtæ ſont. Marinum aĩal mollis teſtæ karabo coit, & impręgnatur, & malachiæ ſilr accidit. Karabo & ſibi ſilẽ in genere, ſ. aĩal mollis teſtę, ouant coitu. Silr eſt generatio malachiæ, vt ſepia, & ſibi ſilẽ. Maresq; karabo tm̃ cuſtodiunt oua. Malachiæ aũt ouat extra, & mas eiicit ſuper fœminas ſperma, ſicut mares piſcium ſuper oua. Ex libro de nat. re. Karabo ſecundum Ariſto. eſt piſcis, qui qñ timet retrocedit, quando verò non timet ambulat ad anterius naturaliter. Kylon eſt animal marinum, quod contra naturæ cõis ordinem habet epar in ſiniſtro, ſplen in dextro. Nam in omnibus animantibus terræ magnis & paruis eſt econuerſo.

De Kolki. *Cap.* CXVIII.

ARiſtot. Kolki eſt marinum aĩal hñs dentes acutos, & etiam ponit vnum ſuper aliam. Sic enim genus ſuum diuerſatur a generibus piſcium, quia piſces hñt quidam dẽtes acutos, & non eſt in eis aĩal duas hñs acies dentium. Auctor, kolki ipſe eſt felchus, de quo dictum eſt paulo ſupra, idemq; vitulus marinus, de quo dicetur infra. Ex lib. de nat. re. Kolki eſt aĩal in terra, ſicut in mari manens: cartilaginoſum hẽt corpus, vt ſepia. Oſſaq; minus debito robuſta: vnde fit vt præ infirmitate crurium aliqñ vix ambulare poſſit, ſeq; in pedibus ſuſtentare. Ambulatio ergo ipſius eſt potius ex vigore ſpiritus & leuitate corporis q̃ ex virtute. Dentes hẽt acutos valde, caudam paruã, vt ceruus, renes vt vacca. Venter eius ſanguine caret, quia duæ venæ, quæ ramificantur ſuper renes, vſq; ad ventrem in eis non perueniunt. Cætera verò corporis mẽbra ſanguinem hñt, qui nunq̃ ingelatur: hoc animal habet quantot pedes, & hñt inflectiones digiti quinq; in vtroq; pede: figuraq; pedis eſt, vt cauda piſcis. In aquis ſpirare non valet, dormit aũt ꝓpe mare ſuper terrã. ibiq; fœtus ſuos parit duos, aut tres. Tranſacto verò die 12. poſt partum ſequuntur fętus matrem ſuam ad mare. & hoc multotiens in die, vt aquis marinis aſſueſcat. hoc animal mammillas habet, vnde fœtus lactet. Vox eius eſt ſicut tauri: maximèq; cum interficitur, difficulter autem interimi poteſt, niſi cum malleis.

De Leuiathan, & ludolachra, & loligine. *Cap.* CXIX.

LEuin, ſiue Leuiathan eſt piſcis ſerpentinus de quo, ſ. inferius dicetur in tractatu de ſerpentibus. Ludolachra eſt aĩal natura & forma mirabile, duas hñs alas in facie, duas in dorſo, quibus mira velocitate nititur, quocunq; voluntas eam impulerit. Loligo eſt monſtrum in quo natura luſiſſe vr. Nam cute ſquamoſum: cum gregibus piſcium maris profunda ſcrutatur. Cum aũt aquas faſtidierit, leuat ſe cum alis pẽnigeris quas in hoc illi natura dedit, & cum volucribus æthera ſcandit. Sed quia flatus ventorum ſuſtinere non põt: poſt modicum vbi ventis concutitur, ad aquas reduo cogitur, & in profundũ relabitur. Pli. lib. 9. Loligo eſt piſcis mollis ſanguine carens, ſicut & ſepia, pediculis octonis. Caput hẽt ſicut & ſepia inter ventrem & pedes. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longiſſimi ſunt & aſperi, quibus ad ora cibos admouent, & in fluctibus ſe velut anchoris ſtabiliunt. Loligo etiam volitat extra aq̃ ſe efferens. Sepia quidem in terreno parit inter arundines: ac in alto conſeruata edunt loligines. Item loligines ſicut & ſepiæ coeunt linguis, brachia inter ſe componentes, & in contrariũ natantes. ore quoq; pariunt. Loligines & in littore Carteiæ miræ magnitudinis ſunt, ſed in mari noſtro quinq; cubitorũ, nec oſſa, nec ſpinas hñt. Idem in lib. 18. Loligo volans ſignum eſt tẽpeſtatis. Iſido. Tradunt in oceano Mauritaniæ tantam multitudinem loliginum ex aqua euolare, vt & naues demergere poſſint. Phiſiologus. Loligo capitur aliqñ quinq; cubitorum. Caput habet inter pedes & ventrem. Vltra duos annos rara eſt earum vita. Aliquod earum genus aſperrimum eſt, quæ pugnaturæ turmis ſe munientes ſtabiliunt.

De Monacho marino, & monocerote. *Cap.* CXX.

EX lib. de nat. re. Monachi maris dicti ſunt, quia caput hñt in modum monachi recenter raſi, coronã deſuper raſam & candidam, & circulum in modum crinium ſuper loca aurium: faciẽ tñ non habet in toto ſimilem homini, quia naſum habet piſci ſimilem, & os naſo continuũ. Cæterum in inferioribus hẽt formã piſcis. Hoc monſtrum hoĩs ſuper ripas maris ambulantes libenter allicit, & coram eis ſuper aquas ludit. Quod ſi hoĩem admirãtem propinquare viderit, appropinquat & ipſe, & ſi datur facultas, hoĩem rapit, & traiicit in profundum, ſicq; carnibus eius ſatiatur. Monoceros eſt monſtrum marinum hñs in fronte cornu maximum, quo naues obuias penetrare poſſit ac deſtruere, & hominum multitudinem perdere. Sed in hoc pietas creatoris humano generi prouidit, quia cum tardum animal creatum ſit, naues eo viſo poſſunt effugere.

De Nereide, & orcha. *Cap.* CXXI.

NEreides ſunt beluæ marinæ toto corpore hirſutiis hiſpidę. Hinq; ſpeciem aliq̃ formatam cum bole. Horum aliqua cum mortalis conditionis imitatrix emori debet, auditur ꝓcul gemitus eius ac planctus. Auctor. De his autem ſuperius dictum eſt plenius in cap. de monſtris marinis, & & de orchis, in cap. de balenis. Ex lib. de natu. rer. Orcha monſtrum marinum eſt, vt ait Plin. cuius imago nulla põt exprimi repræſentatione, niſi ꝙ ſit moles carnis immenſæ: hæc balenas graui odio perſequitur. dentibus truculentis ſecreta fœminarum irrumpit, ac morſo lacerat. Illę verò ad flexũ immobiles, ad repugnandum inertes, pondere ſuo oneratæ, ac penitus inualidæ, ſolum nouerunt auxilium in altum mare refugere: ſeq; toto oceano defendere. Econtra verò orchæ in malitia pertinaces laborant fugientibus occurrere, & incautas anguſtijs trucidare: in vada vrgere: ſaxis illidere, &c.

De Perna, & piſtro, & plataniſta. *Cap.* CXXII.

PErna mõſtrum eſt magnum, quod oſtrearum more naſcitur inter conchas colorem ceruleum hñtes, & inter illas veſtitur nobiliſſimo vellere, fuluo nimis, ac rutilo: vnde veſtes pretioſæ conficiuntur in decorem & ornatum virorum, ac mulierum, Pepla quoq; capitibus fœminarum. Piſter eſt in illa parte oceani, quæ Galliam reſpicit. belua tantæ altitudinis, vt attollẽs ſe ſuper fluctus ingentis columnæ ſimilitudinem præferat, altiorq; nauium velis, diluuium quoddam eructans pauefaciat fluctuãtes. Plataniſta belua in Gange fluuio Indiæ naſcitur, roſtrum hñs delphini, caudam 16. cubitorum longitudinem habentem. Quibus ſocię ſont beluæ, quas ſtatios vocant, branchiis binis. His tanta vires ineſſe dicunt, vt elephantes ad potum veniẽtes morſibus ſuis infeſtent, & eorum promuſcides abſtrahant.

De Polippo. *Cap.* CXXIII.

ARiſtot. Polippus, ſiue multipes habet iuuamentum ſquamoſitatem pedum: per illam enim inuoluit omne, ꝙ ſibi appropinquat. Aĩal tñ hñs ſanguinem, habet cerebrum, niſi hẽat aliud membrum cerebro conueniens, ſicut animal multipes ac ſibi ſimile. Membra vẽtris in ſepia, & multipede conſimilia ſunt in figura & tactu. Multipes habet ſperma in ſuperiori parte, & accidit ei ſpermatis exitus ex timore, ſicut etiam accidit ei pp timorem, quod mutatur in colore. Quicquid comedit aggregat in cauernis vbi manet. Et poſtq̃ omne idoneum ſibi comederit, tũc teſtas reſiduas & cortices etiam cancrorum eiicit. Mutatur color eius, & colore lapidum, qui ſunt prope illum fit coloratus, quod ei accidit cum timuerit. Multipedes in maiori parte non viuũt per duos annos, quia cum ex illis aliqua humiditas exierit: moriuntur naturaliter. Et ſilr accidit fœminis poſt partum, ꝙ ſtupefactæ fiunt: & ideo moriuntur. Marium verò carnes dureſcũt, & viſcoſantur. Multipes habet quatuor medios pedes magnos, & in totum habet octo. Paruum quidem habet corpus, & quod in corpore natura diminuit, augmentat in pedibus: habet additamenta per quæ anchorat, & per ipſa mouetur, ſicut nauis, ac per eadem apprehendit, quicquid à ſe remotum fuerit. Membrum

quoque

quoque qđ hẽt vt ſuſtentet, ſtrictum eſt pp paruitatem corporis, nec viſui manifeſtatur. Eſt autẽ frigidum natũr pp corporis ſui longitudinem. Multipes vincit & comedit karabonẽ. Ionagros aũt multipedem. Solinus. Polippi quidem in mari ſunt, ſicut cameleontes in terra, cuicumq; reiq; proximauerint, lenitate cutis aſſimilantur, licèt in natura ſua ſint glabrea. Plin. lib. 9. Polipporum multa ſunt gña, terreni maiores, q̃ pelagici. Oĩa branchijs vt pedibus ac manibus vtuntur. Cauda vero quæ biſulca eſt, & acuta in coitu. Eſt aũt polippis in dorſo fiſtula qua tranſmittũt mare, eamq; modo in dextram partem, modo in ſiniſtrã transferunt: natant obliqui in caput, quod prædurum eſt ſufflatione viuentibus. Cæterum per brachia velut acceptabulis diſperſis, eo hauſto quodammodo cui adhæſerunt tenẽt ſupini, vt auelli non queant, vada vbi appræhẽdunt. Et grandibus minor eſt tenacitas. Soli mollium in ſiccũ exeunt dũtaxat aſperum, nam lenitatem odere. Veſcuntur conchiliorũ carne, quorũ conchas cõplexu crurium frangunt. Itaq; præiacentibus teſtis eorũ cubile deprębenditur. Polippi binis menſibus conduntur. Vltra bimatũ non viuunt: pereunt aũt tabe ſemper fœminæ cęlerius, & ferè a partu. Mutat polippus colorem ad loci ſimilitudinẽ, maximeq; in metu ipſum brachia ſua rodere falſa opinio eſt. Id. n. a congris euenit eis, ſed renaſcuntur eis ſicut caudæ lacertis: molli teguntur cute, ſicut & murenæ. Pinnas nõ habent, ſed pedes earum loco. Polipporum generis ozęgena dicta grani capitis odore, ob hoc maximè murenis eam conſectantibus. Piſcium ſanguine carentium, vt dictum eſt ſupra, Primum genus eſt eorum quæ appellantur mollia, vt polippus. & loligo ac ſepia, his caput eſt inter pedes, & in ventre pediculi omnibus octoni. Idem in lib. 10. Non poteſt a petris auelli polippus. Idem cunicula admota protinus ab odore reſilit.

De Polippi ſagacitate. Cap. CXXIIII.

ISidorus. Polippus, i. multipes plurimos nexus habet, ingenioſus eſt, hamum appetens brachijs complectitur, non morſu, nec prius dimittit, quam eſcam circumroſerit. Ambr. Polippos vadoſo in littore petram nactus ei affigitur, atq; eius nebuloſo colore terga obductus plurimos piſciũ ſine vlla ſuſpitione fraudis adlapſos, dum natando non præcauent, & ſanum opinãtur, caſſibus furtiuę artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit. Habet enim nexus plures quibus irretit, quicquid in ſcopulos ſuæ fraudis inciderit. Ex lib. de nat. re. Polippus eſt piſcis tantam habens virtutem in brachijs, vt nautam aliqñ de naui incautè ſtantem vi rapiat, & in mare trahat, eiuſq; carnibus ſacietur. Carnibus. n. libenter veſcitur. Supinus adhæret ſcopulis, & auelli nequit: cui ſi fœtida res admota fuerit, ab eius odore protinus reſilit. Hi in mari iuxta Venetiam frequẽtiſſimi ſunt. Ariſt. Multipes (vt dictum eſt) karabo vincit, ipſumq; comedit. Vnde, & ſi ambo ſimul in vnum rete capiantur karabo pp comitatum eius mortuus inuenitur. Ionagron aũt multipedem comedit, cumq; pp ipſius viſcoſitatem vincit, at in or. kom, qui licua valde frigidus eſt neq; karabo, neq; multipes eſt. Plin lib. 9. Polippus cum aliàs brutum aĩal habeatur, vt q̃ ad manum hominis adnatet, in re quodammodo familiari callet. Oĩa ſiquidẽ in domum comportat. Deinde roſa carne putamina egerit, adnatanteſq; piſciculos ad ea venatur. Deniq; polippum locuſta intẽſi pauet, vt ſi iuxta eum viderit moriatur. At polippũ congri lacerãt. Magna eſt ſolertia polippis aĩalibus, videlicet hebetiſſimis. Trebius niger prodidit polippos eſſe concharum auidiſſimos. Illas ad tactum comprimi præſcidentes brachia eorũ, vltroq; eſcam ex prædante capere, carent conchæ viſu omniq; ſenſu alio quam cibi, & periculi. Inſidiantur ergo polippi apertis, impoſitoq; lapillo extra corpus ne palpitatu eijciatur, ita ſecuri graſſantur, extrahuntq; carnes. Illæ vero ſe contrahunt, ſed fruſtra diſcuneatæ, tanta eſt polippi ſolertia: præterea negat vllum atrocius eſſe animal ad cõficiendum hominem in aquis, luctatur. n. complexu, & ſorbet acceptabulis, ac numeroſo ſuctu detrahit eum. In naufragos vrinantesve impetum capit, ſed ſi inuertatur elangueſcit vis, exporrigunt enim ſe reſupinati.

De Polipporum generatione. Cap. CXXV.

IDem in lib. 9. Polippi coitu vno feminæ naribus annexo coeunt, & in terram verſo capite, & in hieme, vere aũt pariunt, feminæ aliqñ ſuper oua incubant, aliqñ cauernam cancellato brachiorum implexu claudunt. Pereunt aũt (vt dictum eſt) polippi ſemper tabe, & fœminæ celerius a partu ferè, ita q̃ vltra bimatum non viuunt. Ariſt. Multipes caput ſuper terram ponit, pedeſq; cum fœminæ pedibus extendit, ita q̃ coniungunt orificia venarum ſuarum, ſicq; complent coitum ſuum, & hoc faciunt in hieme, ouant aũt ſiue pariunt in vere. Caput maris longius eſt capite fœminæ, per duos menſes nidificat, & vnum ouulũ tãtũmodo ſimile fructui nucis ouat, atq; ex ouo illo multi oriuntur piſces ſine numero. Cumq; ouauerit fœmina, ſedet ſuper oua. Idemq; malæ carnis eſt in illo tempore, quia non paſcitur, neq; ſaturatur. Oẽs tñ piſces apud principium impręgnationis boni ſunt, ẽt multipes. Oua vero ponit in aliqua re tecta vel profunda, illa quoq; oua pendent a nidi capite, & ſunt tot quot vas maius capite fœminæ ab eis impręgnatæ poſſunt implere. Finduntur aũt poſt dies 50. & exit ab eis paruum aĩal multipes, qđ ambulat ſicut aranea, nec apparet membrorũ eius figura, ſed tota eius apparet forma. Propter debilitatem vero, & paruitatem talia cito corrumpuntur. Feminis (vt dictum eſt) accidit poſt partum q̃ ſtupefactæ fiunt, & vndas non ſentiunt, nec de facili rem pedibus accipiunt. Earumq; caro viſcoſa efficitur, nec aliquid venãtur, & ſic moriuntur. Marium vero carnes dureſcunt, & viſcoſantur. Itaq; non viuit hoc aĩal duobus annis, huius rei argũ eſt, q̃ q̃n pariuntur parui multipedes in vere, & autumno, non inuenitur ferè aliquid de magnis, cum paruum ante illud inuenitur multum ex eis. Et dẽ, q̃ cũ ouant natant, & mares ac feminę debilitantur nimĩs, vt a piſcibus paruis comedantur, & in cauernis facilè deprębenduntur, quod tñ non accidit eis ante pulliſicationẽ. Hoc aũt non accidit iuuenibus, & paruis, immo fortiores ſunt magnis. Ex lib. de nat. rer. Polippi verſo in terram capite coeunt, oua atq; tã multa fœcunditate faciunt, q̃ hoĩs occiſi reſta capi non põt, ſuperq; ſedentes, & incubantes quaſi cancellatis brachijs cameram faciunt.

De captura ipſorum uel uenatione. Cap. CXXVI.

POlippus vel multipes cornu cerui vel ſtoracis ſicci fumo deluditur, & depræhenditur, quia diligit ipſum, & ob hoc intrat vaſa venãtium. Ex ipſo & aſſato in hamo poſito venatores multos capiunt piſces. Multipes, & karabo ſi ſimul irretiti fuerint, karabo mortuus inuenitur. Plin. lib. 9. Mirè ſiquidem oĩa marina odorem polipporum expetunt, qua de cauſa piſcatores eos naſſis illiniunt. Lucullus narrat, q̃ Carteiæ in cetariis polippus quidam aſſuetus erat exire in lacus eorum apertos e mari, ibiq; piſces & ſalſamenta populari. Cuſtodes aũt æſtimantes q̃ alij fures caperent piſces, fecerunt ibi magnas ſepes. Polippus vero per vnam magnam arborem tranſcendebat, nec niſi canũ ſagacitate percipi poterat, tandem cuſtodes indignati redeuntẽ polippum noctu circumuaſerunt, concitatiq; nouitatem expauerunt, primus etenim inauditum erat, qualiter odore diro afflatuq; terribili, qualiter ẽt cæteris crinibus, & brachijs clauarum modo canes flagellans cum ipſis pugnabat. Aegrè itaque multis tridentibus confici potuit. Oſtenderunt Lucullo caput eius dolij magnitudine capax amphorarum 15. barbaſq; vix vtroq; brachio poſſe complecti clauarum modo toroſas, longaſq. pedum 30. Acceptabulis ſiue caliculis vrinalibus peluium modo dentes vero magnitudini reſpondentes. Reliquiæ vero aſſeruatæ pondo 700. perpendere. Idem in lib. 32. Polippo tunſo, & illito ſanguinem ſiſti putant.

De ſcilla, & ſerra. Cap. CXXVII.

EX lib. de na. re. Scilla monſtrum eſt habitans in eo mari qđ Italum vocant, & Siliciam interclndit. Nautis quidem, & oĩbus hominibus inimicum eſt, & eorum ſanguine carnibuſq; delectatur. Caput & pedes habet ad modum virginis formata, ſicut ſyrenes, & rictus, & oris hiatum ac dentes horridos, vterũ beſtialem, & delphini caudam. Miræ fortitudinis eſt, nec in aqua facilè vincitur, in terra vero prope imbellis eſt. Habet & vocem aliquantulum muſicam, ipſaq; belua carmine mirificè delectatur. Iſid. Serra dicta eſt, quia ſerratam habet criſtam, & ſubtus natans nauem ſecat. Phiſiologus. Serra eſt marina belua pẽnas habens immanes, quæ cum viderit in mari nauem velificantem, eleuat pennas ſuas, & contendit velificare cum naue. Vbi aũt cucurrerit ſtadijs 30. vel 40. laborem ſuſtinens deficit, & pennas deponẽs ad ſe trahit. Vndæ vero maris eam iam laſſam reportant ad priſtinum ſuum locum in profundum. Ex lib. de na. re. Serra criſtam habet ſerratam, quaſi nauibus occultè ſupernatans eas in fundo ſecat, vt intrante aqua homines aſtutia doloſa mergat, eorumq; carnibus ſatietur. Alia quoq; eſt einſdem nominis marina belua ingens, pinnaſque latiſſimas habens, quibus contra naues velificare contendit.

De ſtinco. Cap. CXXVIII.

STincus eſt belua circa Nilum frequẽtiſſima, crocodilo ſimilis, ſed forma multo minori, & anguſtā tẽpeſtatem præuidet, obturatiſq; qua ſpiramini eſt uentus cauernis, ex alia parte fores aperit, huic quoque villoſior cauda pro tegumento eſt, & eius carnibus infecta pocula vini, veneno extinguunt. Auicẽna. Stincus eſt guaril de Nilo, qui capitur in Aegypto. Et æſtimauerunt quidam q̃ ſit de partu crocodili. Melius aũt de ipſo eſt illud quod eſt in parte renum, auget quoq; coitum, ita vt non ſedetur, niſi ſorbitione iuris lactucarum, & lentium. Diaſcorides. Stincus eſt animal quod inuenitur in India, quadrupes, & ſimile lacertę, ſed longius atque ventroſius, hoc autem ſallitur, & ad veternos vſus facit, ſi caro eius ex vini cyato potetur. Nam ſi plus ſumatur, neruos lædit.

De

De Sirena. Cap. CXXIX.

PHiſiologus. Sirenæ ſunt aĩalia mortifera, vſq; ad vmbilicũ figurã hoĩs habentia, extrema vero pars, vſq; ad pedes volatilis & piſcis habet figuram. Muſicum quoddam ac dulci ſonum melodiæ carmen canũt, ita vt auditus hoĩum longè nauigantiũ ad ſe trahãt, nimiaq; ſuauitate prolixę modulationis aures eorũ ac ſenſus deliuientes in ſomnũ vertãt. Tunc demum cũ vident eos grauiſſimo ſomno ſopitos, ignaros ac per inſipientiã ſuã deceptos inuadunt, & carnes eorum dilaniãt. Ex lib. de na. rer. Sirenæ ſunt aĩalia mortifera, q̃ a capite vſq; ad vmbilicum hñt figuram mulieris improceræ magnitudinis horrenda facie, crinibus capitis lõgiſſimis atq; ſqualentibus. Apparent aũt cũ fętibus quos in brachijs portãt, mãmis etenim fętus lactãt, quas in pectore magnas hñt. Has qñ vident nautę multũ timẽt, eisq; lagenam vacuã proijciũt, & ipſa cũ lagena ludit, donec nauis pręteant: reliquã vero partẽ corporis hñt vt aquila, & in pedibus vngues ad laniandũ habiles. Porro in fine corporis hñt ſquamoſas piſciũ caudas quibus vt remigijs in gurgitib' natãt. Quoddã ẽt muſicũ ac dulciſſimũ melos hñt in voce, quo delectati nauigantes & attracti reſoluuntur in ſomnum, ſopitiq; ſirenarum vnguibus dilacerantur. Sed nõnulli nauigãtium ſapienti vſi cõſilio, fortiter aures ſuas obturãt, & ſic immunes trãſeũt, ne mortifero ſirenarũ cãtu illiciantur ad ſomnũ. hæ quidem beluæ in quibuſdã profundi gurgitis inſulis, & aliqñ in fluctibus cõmorantur. Et qđ de lagena dictũ eſt, illi teſtati ſunt, qui eas ſe vidiſſe dixerunt. Sirenas tñ has non in veritate beluas, ſed meretrices quaſdã Iſido. fuiſſe deſcripſit, q̃ trãſeũtes ad egeſtatem deducebãt. Sed & philoſophi & ſanctorũ expoſitorũ nonnulli cõtrariũ ſentiũt, vera mõſtra marina eſſe dicẽtes. Sunt & ſirenæ ſerpẽtes in Arabię partibus habitãtes, qui curſu velociores, equorũ ẽt quidã alas habẽtes volare poſſunt: harum tñ virus eſt, & ſic efficaciſſimũ ad nocẽdũ morſum, vt ante mors, quã dolor ſequatur.

De Teſteo. Cap. CXXX.

TEſteon eſt monſtrũ marinũ, ſic dictũ, quia teſtam habet cutẽ. In Arabico mari naſcitur, & aliqñ infirmatur, ex eo ꝙ calor interius in corpore pp cutis ſpiſſitudinẽ atq; duriciem reſpiraculum hr̃e non põt. Cũ aũt infirmatur, aquas dulces petit, & ex eis per aliquod tp̃s bibit, eatq; mutatione cutis efficitur ſubtilis, & reſudat a poris anguſtis & cõualeſcit. Sanatũ ergo reuertitur ad aquas ſalſas, & ad primam ſuam diſpoſitiõnẽ redit. Quod aqua dulcis in mari ſit, ſic probari põt. Accipiatur vas cereum, & ex omni parte claudatur, vacuumq; proiciatur in mare, per ſpacium diei & noctis, poſtea plenũ aqua dulci reperietur. Hoc animal maximum eſt in mari rubro.

De Teſtudine marina. Cap. CXXXI.

TEſtudines marinæ pecudũ more coeunt, & in terrã egreſſæ, oua vſq; ad centum, ouis anſerum ſimilia pariunt, q̃ & quidã ab illis rñ oculis ſpectandu foueri dicunt. Iſido. Teſtudo autem dicta eſt, eo ꝙ tegmine teſtæ in modum cameræ adoperta eſt. Horum quatuor ſunt genera, quorum vnũ eſt de quo hic agitur, teſtudo marina. Aliud vero eſt teſtudo lutaria, de qua in tractatu de vermibus agetur infra. Quin ẽt ibidem dicetur plenius de vſibus teſtudinum ſpeciebus. Solinus. Traciæ populi marinas teſtudines capere gaudent, quarum tanta eſt magnitudo, vt ſuperficies earum domũ faciat, & numeroſam familiam non arcte recepiat. Plin. lib. 9. Teſtudines tantæ magnitudinis indicũ mare emittit, vt ſuperficie ſingularum habitabiles caſas integant, & inter inſulas rubri pcipuè maris his nauigẽt cymbis. Capiuntur aũt multis quidẽ modis, maximè euectæ in ſumma pelagi eminẽte toto dorſo per tranquilla fluitantes, q̃ voluptas liberè ſpirãdi intiõ fallit oblitas ſui, vt ſolis vapore ſiccato corti ce nõ queant mergi, inuita fluitent oportunè venantium pdæ. Teſtudines ſpirãt & dormiunt. Feruntur aũt & paſtu egreſſas noctu, auidèque ſaturatas laſſari, & vt remeauerint matutino tpe ſumma in aqua obdormiſcere. Id prodit ſtertentium ſonitus, leniterq; ſingulæ capiuntur a ternis hoĩbus. A duobus ſiquidẽ in dorſum vertitur. Tertius laqueũ iniicit, ſicq; a pluribus ad terrã trahitur. In pheniceo mari capiũtur ſine vlla difficultate, vltroque veniũt ſtatuto anni tpe in amnẽ eleutherũ, fuſa multitudine: quidã oculis ſpectãdo quoq; oua ab his foueri putãt, fęmi nasq; coitũ fugere, donec mas feſtucã imponat aduerſæ, aliàs ori auerſæ. Troglodita cornigeras hñt, vt in lira annexis cornibus latis mobilibus quorum remigio in natãdo ſe adiuuãt. Sunt etiã terreſtres in deſertis Aphricæ roſcido viuẽtes humore. Corticee teſtudines integuntur, in coitu ſuperueniũt, ouaq; illarum in ſicco maturantur. Dentes non ſunt teſtudini, ſed roſtri mar gines acuti, ſuperiori parte inferiorẽ claudente pixidũ modo. In mari conchilijs viuunt, tãta ori duritia vt lapides cõminuãt. In terrã egreſſæ in herbis pariunt oua ouis auiũ ſimilia ad centena numero, eaq; defoſſa extra aquas, & cooperta terra incubant noctibus, educunt aũt fętus annuo ſpacio. Idem in lib. 11. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dẽtes, ſed roſtri acie comminuunt omnia, & quamuis prægrandem habeant pulmonem ſub toto tegmine, habent tamen ſine ſanguine. Oua parientiũ renes habet teſtudo ſola, quæ & omnia quoque habet alia viſcera. Item oua parientibus eſt ſibulus obruptus teſtudini, ſerpentibus autem longus.

De Thinno. Cap. CXXXII.

EX lib. de na. rerum. Thinnos eſt monſtrũ marinũ, caudam habens duorum latitudinis cubitorũ. In mari fætificat tñ, ſed in terrã exit ad paſtum. Eſt aũt thinnus ſm Iſido. nomẽ Grecum. hic aũt iuxta Plin. naues ob curioſitatẽ videndi vela vento agitari perſequitur, & eo ſtupore intm̃ afficitur, vt ẽt tridente in eũ iacto, terrore non moueatur: hiberno tpe latet gurgitibus, pingueſcit intm̃, vt vita longiſſima per triennium ſit. Plin. li. 9. In indico mari magna eſt thinnorum multitudo. Inuenimus in præcipua magnitudine thinnum talenta 15. pependiſſe, eiuſq; caudæ longitudinẽ duo cubita & palmũ. Mares ſub ventre non hñt pinnam. Intrã te magno mari põnum vero tpe gregatim, nec alibi fętificant. Cordila partus appellatur, qui fętas redeũtes in mare autumno comitatur, limoſę vero aut e luto palamides incipiunt vocari, & cũ annuũ tp̃s exceſſere thinni oculos hñt hebetes, aſpectuq; ſaxi cuiuſdã miri candoris a vado ad ſũma perlucentis repente territi, aduerſus Bizancij promontoriũ præcipiti agmine petũt. Bizãcij vero magna eſt captura. Opperiuntur aũt aquilonis flatum, vt ſecundo fluctu e Ponto egrediantur, nec niſi Pontũ Bizancium intrantes capiuntur. Bruma nõ vagantur, vbicũq; deprehenſi vſq; ad æquinoctiũ hibernant ibi. Pingueſcunt aut tntm̃ vt dehiſcant. Tinnorum captura eſt a vergiliarum exortu, ad arcturi occaſum. Reliquo tpe hiberno latẽt in gurgitibus imis, niſi tpe aliquo euneati, aut plenilunijs. Dextera ripã intrant, leua exeunt. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernunt, vtroq; natura hebete, vita longiſſima his biennio. Idem in lib. 10. Thinni iuxta ripas, aut petras, dormiunt. Solinus. Plurimus thinnus eſt in Ponto, nec alibi fœtificant. Nuſquam enim citius adoleſcunt, ſcilicet ob aquas dulciores ingrediuntur veris tẽpore dextro latere, læuo exeũt.

De Medicinis ex thinno. Cap. CXXXIII.

DIaſcor. Thinnus ſalſus ſi plurimum fuerit comeſtus mitigat viperæ morſus. Cataplaſmatibus adhibitus medetur ea innis morſibus. Plinius lib. 32. Thinni adipe recenti Attalus ad oris vlcera eſt vſus. Pſilotrum eſt thinni ſanguis & fel ac iecur ſiue recentia ſiue ſeruata. Iecur etiam tritum atq; mixtũ cedro plumbea pixide aſſeruatum. Emendatque palpebras pſilotrum mutilibus pilis exemptis in veſtigia euulſorum inſtillatum.

De Tortuca. Cap. CXXXIIII.

EX lib. de natu. rerum. Tortuca maris eſt monſtrum ingens, formatum ad inſtar tortucæ terreſtris, ſed eius magnitudinem in inmenſum excedens. Nam octo cubitorum eſt eius longitudo, quatuor latitudo. Clippeum habet quo contra iacula tegitur. Ad inſtar vſualis ſcuti triangularẽ, ſed multo maiore, vtpote quoque cubitorũ. Crura ẽt habet magna, vngues magnos, & digitos in pedẽ maiores quàm ſint in leonibus. Fortitudine quoq; & audacia mirabiliter viget, quippe quæ tres homines inuadere non timet. Fortitudine quoq; proſtratur, ſi dorſum ad terram vertatur. Difficulter enim ſurgit in dorſum conuerſa propter latitudinem clippei, quo a dorſo tanta bꝫlua includitur. Ariſtoteles. Tortuca poſtquam comederit viperam comedit origanum agreſte ne moriatur.

De Vacca & vitulo marino. Cap. CXXXV.

EX lib. de nat. rerum. Vacca marina monſtrum eſt magnum ac validũ, & ad iniurias iracũdũ, nõ habet oua, ſed facit fętũ, vnũ quidem ſæpius, vel duos ad plus, fętum tenerè diligit, & ſecum ducit vbicũq; vadit. Viuit hoc aĩal 30. annis, qđ probatũ eſt amputatis eorum caudis. Iſido. Vitulus marinus a ſimilitudĩne terreſtris dr̃. Ariſto. Vitulus marinus habet corpus durum & carnoſum, ideoq; grauiter interficitur, niſi cum vulnere in maxilis: vox eius eſt vt tauri. Quatuor habet pedes, nõ aũt auriculas, quia tegimen vitæ illius & mãſio eſt in aqua. Nã ſi eſſent ei auriculæ ſuper vias poſitæ, multũ humorem reciperent, ac motũ & natationẽ in aqua prohiberent. Aĩal generat cõpletum. Eiuſq; partus eſt omni tpe ſicut hominis, & pręcipuè tpe partus caprarum. Plinius lib. 9. Vitulus marinus pilo veſtitus eſt. Parit animal in terra more pecudũ. Nũquam parit plures geminis, fętum non ante 12. diem in mare deducit, ex eo ſubinde aſſueſaciens. Interficiuntur difficilier niſi capite eliſo. Ipſis in ſono mugitus, vnde & nomen vituli accipiunt. Tñ diſciplina & voce populũ ſalutãt, & nomine vocati reſpõdẽt. Nullum animal grauiore ſomno premitur: pennis quibus in mari vtuntur, humi quoque pedum vice ſerpunt. Pelles eorum ẽt detractas corpori, ſenſum æquorum retinere tradũt, ſemperq; æſtu maris recedente inhorreſcere. Prætereà dexteræ pinnæ vim ſoporiferam ineſſe

ineſſe, ſubditamq́; capiti ſomnum allicere. Idem in lib. 2. Paridi fulminum tutiſſima putant tabernacula de pellibus beluarū, quas vitulos marinos appellant, eo quod hoc ſolum animal e marinis fulmen nō percutiat, ſicut nec e volocribus aquilam. Suetonius in lib. 2. de 12. Cæſaribus. Octauianus Auguſtus licèt nō minus ſeuerus, quam facilis & clemens patronus ac dñs eſſet, tonitrua fulguraque paulo infirmius expaueſcebat, ita vt ſemper & vbiq; pellē vituli marini pro remedio circumferret. Plinius lib. 32. Expaueſcentibus morſum canis rabidi faciē perungunt adipe vituli marini. Idē quoq; adeps lichenas & lepras ſoluit. Coagulū eiuſdē vituli comitiales bibūt cum equino lacte vel aſinino. Eodem coagulo in litargiā vergentibus ad olfactum vtuntur. Theutonicos adiouat. Idē coagulū ex vino ſumptū. Item adeps vituli marini inſtillatur inguinaribus intra mortuarū fulmina vtuo, & cum coagulo eiuſdem in vellere impoſito. Actor. Vitulos marinus, vt ſupra dictum eſt, ipſe eſt ſelchus, de quo plenius actum eſt, ipſe eſt quem vocat Ariſtoteles ebochi, de quo etiam ſuperius dictum eſt.

De Ippotamo. Cap. CXXXVI.

EX lib. de natura rerū. Ippotamus eſt belua in terra naſcens, ſed in aqua & terra æqualiter potens. Elephantibus pleriſque maior. Roſtrum habet reſupinum, dētes aduncos, noctibus ſegetes depaſcit, ad aquas quaſi retro gradus pergit, liberius aūt præ cæteris partibus corporis in pedibus vulnera recipit. In Nilo habitat, & in partibus Indiæ præcipuè reperitur, ex eius cute tornantur haſtæ. Iſidorus. Ippotamus vocatus eſt, eo quòd ſit equo ſimilis dorſo, iuba, & hinnitu, roſtro reſupinato aprinis dentibus, cauda tortuoſa. Die in aquis commoratur, nocte ſegetes depaſcit hunc Nilus gignit. Solinus. Ippotamus vngulas habet biſidas noctibus ad depaſcendas ſegetes pergit auerſus aſtu doloſo, vt fallente veſtigio reuertēti ei nullæ inſidiæ pparentur. Idē cum nimia ſatietate diſtenditur arūdines recenter cæſas petit, per quas tādiu obuerſatur, quoad ſtipitū pedes acuta vulnerent, vt profluuio ſanguinis leuiet ſaginā, plagā deinde cæno oblinit, vſq; dum vulnus conducatur in cicatricem.

De Eodem. Cap. CXXXVII.

ARiſtote. Ippotamus, i. equus fluuialis habet equinos crines, biſſos pedes, ſotulares vt vacca, & eſt ſine facie, habēs in pedibus kahad. Cauda eius vt porci, hinnitus vt equi, magnitudo vt aſini. Coriū eius croſſum valde, ideoq; parantur ex eo ſotulares & corrigiæ. Interiora eius aſſimilantur interioribus equi, & aſini Et licet in terra maneat, ſine aqua tñ viuere nō pōt, ſicut tortuca & rana marina & crocodilus. Plinius lib. 8. Ippotamus eſt in Nilo belua altior crocodilo, vngulis binis in modū bouis, dorſo equi, & iuba, & hinnitu, roſtro reſupino, cauda torta, & dentibus aprorum aduncis, ſed minus noxijs, tergoris ad ſcuta galeasq; impenetrabilis, præterquam ſi humore madeat, hic in quadā parte medēdi magiſter extitit, aſſidua nāq; ſatietate obeſus exit in littus, recentem arundinū cæſurā ſpeculatur, & vbi acutiſſimū videt ſtipitem imprimens corpus, venam quandam in crure volnerat, ſicq; profluuio ſanguinis ſibi morbidū corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit. Idem in libro nono Non ſolum autem corio, ſed & pilis integuntur ippotami, ſicut & vituli marini. Idem in lib. 11. Corij vero craſſitudo talis eſt ippotamis, vt inde tornentur haſtæ cum ingenio quadam medica diligentia. Idem in lib. 28. Cinis corij ippotami cū aqua illitus, panos ſanat, adeps eius febres frigidas. Pellis eius e ſiniſtra parte frontis adalligata ventrem inhibet, & eiuſdem cinis alopicias caplet. Teſticuli dragma ex aqua bibitur contra ſerpentes, fimus ſuffitus dentes e parte leua, dolorem dentiū ſcarificatis gingiuis ſanat.

De *Zedraſa*, & *zidrach*, & *Zephio*. Cap. CXXXVIII.

EX libro de natura rerum. Zedroſi beluæ marinæ ſunt Arabiam incolētes. Quarum oſſa adeo magna ſunt, vt ſores in domibus & palatijs tigna & alia ſtructuræ neceſſaria de illis cōmodè recentur, 40. namq; cubitorum magnitudinis reperiūtur. Zidraach eſt monſtrum forma mirabile, quod prætendit malitiam in ſua figuratione, ſed innocuum reperitur. Caput habet, vt equus, ſed forma minori, corpus autem ex omni parte draconi ſimillimum eſt, totumq́; diuerſimodè coloratum. Caudā habet longam ſm quantitatem corporis ſui, gracilem & tortuoſam, vt anguis, pinnas quoque habet ſicut piſcis aliquis. Zephius eſt marina belua valde formidabilis, & omnium animalium generi valde diſſimilis, forma ſingulari, huius namq; caput ſi videris monſtruoſum eſt omnino. Si oris abiſſum, fugies velut imaginem mortis: ſi oculos, horrebis: ſi reliquum corpus, nihil in rebus ſimile te vidiſſe fateberis.

De Zisirone. Cap. CXXXIX.

ZIſiron monſtrum eſt, quod vulgus militē vocat, & eſt ingens atq; fortiſſimum. In anteriori parte quaſi formā armati militis præfert, & caput quaſi caſſide galeatum, & cute rugoſa & dura ac firma nimis. Ab eius collo dependet ſcutum longum, & latum ac magnum, & interius cauum vt in eo poſſit ctra ictus pugnantium more defendi. Eſt enim forma triangulare, firmiter duritiaq; tam validum, vt vix vnquam poſſit iaculo penetrari. De collo eius & de ſpondilibus venæ q̄dam ac nerui fortiſſimæ protenduntur in humerū, quibus prædictū ſcutum pendet in ſcapulis. Brachia quoq; fortiſſima nimis habent, & quaſi manum biſulcam, cum qua validiſſimè percutit, vnde fit vt difficulter nimis ab homine capi poſſit, & ſi captus fuerit difficulter etiam necari, niſi cum malleis poterit.

De Sexu piſcium. Cap. CXL.

ACtor. Hæc de nominibus piſcium ac monſtruorum aquatilium & naturis breuiatoris tranſcurrimus, nunc ēt de ſexu ac generatione illorū pauca ſubiiciamus. Ex lib. de nat. rerum. Piſciū fœminę maiores ſunt maribus ac longiores, & carnes duriores habēt. Ante tps partus & coitus mares ac fœminæ vagantur, natātq; per greges ſimul. Tpe vero coitus & partus ambulat par cum pari. Oēs autem ordinem ſeruant naturæ in ſexu & in genere. Nunquam. n. videbitur piſcis cum alterius generis piſce coire. Nullus piſcis habet collum, aut virgam, aut teſticulos, aut mammillas, vt dicit Ariſto. De his tñ excipimus delphinum, & cetum, & cætera monſtra maris, & hnc eſt, oia ſibi ſimile generant, vnde & mammillas habent, quibus fœtus lactant, non tamen ſupra ſed iuxta iuncturas. Itaque oua non emittunt, ſed habent duo canalia quibus egreditur lac, & filij matres ſequuntur. Maſculi piſcium habent vias ſeminę plenas, ita quod videtur ſæpius extra decurrere, licet aūt fœminæ ſint maſculis lōgiores & carne duriores, maſculi tñ fœminis ſunt meliores, propter hahabor, & non dico fœminas niſi ſm nomen, qm̄ in veritate non ſunt ita, ſed diuerſi ſunt in aſpectu. In quibuſdam ſiquidem piſcibus non ſunt mares ac fœminæ, ſed quædam genera ſunt tm̄modo fœminæ Phiſiologus. Fœminarum aquatilium aliæ commiſtione maſculi tantummodo concipiunt & pariunt catulos, aliæ ponunt oua ſine maſculi ſuſceptione concepta. Nunquam vero reperitur in piſcibus innaturalis coitus, nec vna ſpecies vnquam accedit ad ſpeciem alterius generis, niſi murena. Veruntamen & murenam non excipit philoſophus. Vnde ſm ipſum vr̄ quod murena nō ſit piſcis Ariſtot. Piſcium in quibus mares ac fœminæ ſunt, mares habent vas in quo eſt ſemen, fœminæ vero matricem, nec complent cum oua, donec exeāt extra, & tunc ſequuntur ea mares, & eiiciunt ſperma ſuper illa, vt virtutē ſuam recipiāt & creſcant. Marinum vero animal duræ teſtæ, non habet marem aut fœminam. Quædam & duri corij ſunt, vt arbores, qm̄ ex eis eſt quod generat ſine coitu maris & fœminæ. Plinius lib 9 Piſcium fœminæ maiores ſunt, quàm mares. In quorundam vero genere non ſunt mares omnino, ſicut in erithinis & cromibus. Omnes. n. ouis grauidę capiuntur. Idem in lib. 10. In anguillis ēt omnibus, nec eſt maſculinū nec fœmininum genus, q̄ nec aīal nec ouū ex ſe generant, ſicut neutrū eſt & oſtreis genus, cæteriſq́; vado, vel ſaxo adhærentibus.

De Multiplici generatione piſcium. Cap. CXLI.

ACtor. Piſcibus itaque ſicut & auibus ab initio creationis ſuæ benedictionem propagationis ſui generis dedit etiā Deus dicens. Creſcite & multiplicamini & replete aquas maris. Ambroſius. Piſcium alij oua generant, vt varij maiores quos tructas vocant, alij viuos fœtus de corpore ſuo emittunt, vt muſtelæ, caniculæ, cete, delphines, focę, & huiuſmodi. Et qui oua generant, non nidos texunt, vt aues. Nec ſic eum moleſtia nutriunt, ſed aquis oua fouenda committunt. Ipſaq; aqua fœtos animat & creat tanquam blanda quædam mater animantium. Vt ergo ouum cadit, aqua quodam naturæ ſuæ gremio, quaſi blanda nutrix illud ſuſcipit, & animal celeri fotu reddit, continuo enim tactu parentis animatum decidit, & piſcis exiuit. Qui autem viuos fœtus emittunt, cum partus ediderint, ſi quid fortè terroris præſenſerint, inſidiarumque circa catulos quēquā moliri, quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pauore, vel materno amore compriniant, aperire ora & fœtus ſuos innoxio dente ſuſpendere, interno quoque corpore recipere ac genitali aluo ſeruatur abſcondere, atque iterum fotu quodam eos ſui caloris animare, & ſpiritu alere, tutoſque in vno corpore viuere donec aut ſecuritatē deferant, aut obiecto ſuo corpore natos ſuis periculis defendāt. Quis humanus affectus hāc piſciū pietatē imitari poſſit? Ecce natura ſeruat ī piſcibus, qd nō ſeruat ī hoībus. Ariſt. Animalia magna ex ouarijs generāt animal, vt delphinus & ex his etiam, quæ gignunt animalia prius in matrice ſua generant oua. Quæ quando perficiuntur quiddam ex eis ſimile vermi efficitur, & quando vermis ille paritur, recipit formam perfectam, ſicque ex huiuſmodi marinum animal, qd Græcè thiele dicitur. Marinum animal duræ teſtæ non coit omnino, ſed creſcit ex limo & putredine. Vniuerſaliter enim omne, quod eſt duræ teſtæ, generatur in limo per ſe. Quidam autē

ex piſcibus generantur in arena, quidā in lapidibus, quidam na tando ſuper aquam. Et quidā qui non mouentur, ſicut ebeleti, habent ſimile radicibus in terra creſcentibus. In quodam loco ab aquis deſiccato, cum incipit canis apparere, auferetur inde limus & putredo. Et cum ibi reuertitur aqua, piſces parui qui nō habent ouum, aut ſperma generantur, ſicq; per ſe ſine coitu & ouis oriuntur, & quidā a limo, quidā ab arena, quidā per putrefactionem, quæ eſt ſuper aquas, vt affrom, qui eſt ex aqua, qñ moritur alter ab eo generatur, quidā etiam piſcis a terra generatur, cuius ſignū eſt, quia qñ tempus frigidū eſt venari nō pōt. Cum aūt dies elatus fuerit, aſcendit de terra & calorem petit, & tunc venari poteſt. Quidā vero piſces ſunt ex ſpuma, quæ venit ex aqua pluuiæ, & dicuntur ſpumoſi, viſiq; ſunt in illa ſpuma ebulire, ſicut ebuliunt vermes in ſtercore. Cumq; fuerit annus pluuioſus & calidus, erit abundātia generis iſtius. Plinius lib. 9. Pectines ac vituli ſponte naturæ in arenoſis proueniūt. Quæ autem durioris ſunt teſtę, vt murices, purpuræ ſalioario lentore, ſicut aceſcente humore culices atq; ſuma maris incaleſcente cū adiectus eſt himber. Quæ vero ſiliceo tegmine operiuntur, vt oſtrea putreſcente limo, aut ſpuma circa nauigia diutius ſtantia defixoſq; palos & lignum maxime. Nuper cōpertū in oſtrearum humorē his ſitificum lactis modo effluere. Anguillę ſe ſcopulis atterunt, eaq; ſtrigmēta viueſcūt, nec alia eſt illorū procreatio, ex ſquatina & rana ſimul coeuntibus naſcitur piſcis parte priori ranę ſimilis. Cætera vero genera nō cōmiſcent̄. Tradit Theophraſtus circa Eracleā Lyco amne recedēte, ouis relictis in limo generari piſces q̄ ad pabula petenda palpitēt exiguis branchijs.

De coitu piſcium. *Cap.* CXLII.

IDem in eodem. Piſces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate, vt viſum fallant. Delphini & reliqua cete ſimili modo & paulo diutius, fœmina piſcis coitus tempore marem ſequitur, ventrem eius roſtro pulſans. Sub partu vero mares ſequuntur fœminas, ſimiliter earū oua veſcentes, nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, niſi editis ouis inter ſe verſando mares & fœminæ vitale aſperſerint virus. Non omnibus id contingit ouis in tām multitudine, alioquin maria & ſtagna replerentur, cum ſinguli vteri innumerabilia cōcipiant. Plani piſcium quibus cauda nō obeſt, aculeatiq; vt teſtudines, & rayę in coitu ſuperueniūt, polippi crine vno fœminæ naribus annexo. Sepiæ ac loligines linguis inter ſe brachia componentes, & in contrariū natantes ore & pariūt, ſed polippi verſo in terrā capite coeunt. Reliqua mollium tergis, vt canes & ſquillæ, locuſtæ Cācri ore, ranę vero ſuperuenientes ſuperioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendēte poſterioribus clunes, pariunt minimas carnes nigras quas gyrinos vocant, oculis tamen & cauda inſignes, mox pedes figurantur cauda findente ſe in poſteriores. Mirumq; ſemeſtri vita reſoluuntur in limū nullo cernente, & rurſus vernis aquis renaſcuntur quę fuere natę, perinde occulta ratione cum omnibus annis id eueniat. Diuerſa vero piſcium genera non coeunt inſimul, præter ſquatinā & ranam, ex quibus naſcitur priori parte ſimilis ranę. Et nomen ex vtroq; compoſitū apud græcos trahit. Ariſtoteles. Omnes maſculi piſciū habēt ſemen, præter quendā qui dicitur habalon, nec habet ſperma vel oua. Piſces veloces ſunt coitus, coeunt enim cum vnus alterū tangit, & ſperma velociter eijciunt, & ſicut animalia cætera retinent anhelitum ante ſpermatis emiſſionē, ita & piſces tuncaquā maris nō recipiunt, & qñ faciunt hoc citius corrumpuntur. Habēt autem vias ſicut homines, ſperma eſt in vltima partium ſeminę. Itaq; piſces magni aliquādo coeunt, & appropinquant in locū qui dicitur vmbilicus, & ex illa via extrahit mas ſperma, fœmina oua. Malachye & vacca & aquila, & lamiæ marinæ coeunt dorſo ad dorſum. Fœminæ ſequuntur mares tempore luxurię, & coitus, ſemenq; per os, vt dicitur, accipiunt, ipſumq; ſub ventre ponunt. Genus quidem Malachya, vt ſepia & mollis teſtæ, vt charabo & ſimilia ſuoi ex coitu. Eorumq; coitus ſicut annuloſorū tardior eſt, quia ſanguine carēt, ideo naturā frigidā habēt. Nec faciūt niſi duo oua in æſtate, q̄a matrix in eis in duo diuiſa eſt. Quidā piſcis generat ſine coitu. Piſcis aūt dictus renobaté ex coitu duarū ſpecierū generatur. Ambroſius. Nullus piſciū cōmiſcet̄ alteri, ſed q̄libet ſuo generi, trutmall⁹ trutmallo, lupus lupo, ſcorpena quoq; ſuo generi ſeruat immaculati caſtitatē cōnubij.

De piſcium impregnatione. *Cap.* CXLIII.

ISido. Fœminarū in piſcibus alię, ſicut prædictū eſt, cōmixtione maſculi concipiunt. & catulos pariunt. Aliæ oua ſine maſculi ſuſceptione concepta ponunt, quæ iidem maſculi inſequentes fœminis ſui iactu perfundunt, & ſic generabilia fiunt. Quæ aūt ſemine maris perfuſa nō fuerint, ſterilia perſeuerant, aut putreſcunt. Ariſt. Sicut ergo in quibuſdā fœminis auiū ſunt oua venti. Sic & in generibus piſciū ſunt oua per ſe, nec conueniūt generationi præter illa ſup quæ mas eijcit ſperma, nō oēs aūt piſces fœtum faciūt vno tēpore, nec eſt tēpus impregnatio-

mia eorū æquale. Quidā.n. per xxx. dies impregnantur, & quidam. xx. diebus, oēſq. pulliſicāt ad certū tempus. Quidā vero habent paruos vermes alatos in matricibus, q̄ deſtruūt impregnationē ante pulliſicationis tēpus. Errāt aūt qui fingunt fœminas cōcipere piſciū, trāſglutiēdo ſperma mariū. Quorū errorē adiuuat velocitas coitus piſciū, nec cogitant, quia quod intrat in os trāſit in ſtomachū, nō in matricē, & neceſſario digerit̄, ac cibus efficit̄. Marinū aīal mollis teſtæ, vt karabo, coit & impregnat̄. Similiter accidit, & Malachyę. Piſces teſtei corij ac mollis teſtę cū impregnant̄ boni ſunt. Cū aūt elōgat̄ impregnationis tēpus quidā boni ſunt q̄dā mali. Oēs aūt piſces ouāt p̄ter chelcon, q̄d generat aīal. Ex lib. de na. re. Non aūt inueniunt̄ oua niſi in illis qui coeūt. Quidā piſces impregnant̄ in vento auſtrali, q̄dā aquilonari. Piſces paludū impregnant̄ ex maiori parte poſt quinque menſes. Omnes aūt piſces generaliter poſt vnū annū ſetificant.

De ipſorum ouatione. *Cap.* CXLIIII.

ARiſtoteles. Oua nō inueniuntur in piſcibus niſi in his qui coeunt, & quādoq; ſine coitu inueniunt̄, vt in fluuialibus. Maiorq; pars ouorū, vt dicit̄ a fœmina tranſglutit̄. Oua multa in humido damnant̄, nec ſaluātur ea eis niſi q̄ ouantur in locis vbi fœtus eijcitur. Sed nec ex ouis fœtus fit, niſi ea eis ſuper quæ mas ſperma ſuū eijcit. Cū aūt ouauerit fœmina, ſequit̄ eā mas, & ſup oua eijcit ſperma, quodq; ab ipſo ſpermate tangit̄, piſcis paruus efficitur. Mas piſcis manet in loco, vbi ouat fœmina oua multa cuſtodiēs dū vagat̄ fœmina, maſculus legimom manet. xl. vel. l. diebus ſup oua ſua, quia nō cito cōplent̄, nec piſces qui ea eis fiūt. Oua oīa quæ tangunt̄ ex ſpermate cito apparēt magis alba poſt diē vnū, & poſt tēpꝰ modicū apparēt in eis oculi piſciū. Maior pars ouorū damnat̄ cū fœmina ouat vagādo. Illa quoq; oua q̄ exeūt in curſu aquę, dānant̄, niſi cadāt in aliquā materiā. Oēs piſces corticales. i. ſquamoſi ouāt. Vulpes marinæ ac tortucę, q̄ dr̄ leues, habēt oua in medio matricis, ſicut canes marini. Oua piſciū nō ſunt duorū colorum ſeparatorū, albi. ſ. & citrini, ſed vnius coloris quaſi ex vtroq; mixti. Nec ſunt cōpleta ſicut auiū, ſed incōpleta, quia recipiunt crementū. Itaq; piſces eijciūt oua incōpleta, p̄ter modū qui dr̄ rana. Cōplent̄ aūt extra, & huius cā eſt, q̄a piſces multorū ſunt ouorū. Ideoq; natura pp multitudinē eorū cōtradicit extrinſecæ corruptioni. Et q̄dā genera piſciū creſcūt antequā ouent, vt genus q̄d dr̄ aculeus, ouaq; huiꝰ generis magna ſūt, q̄a natura q̄tū diminuit ī multitudine, tāto augmētat in magnitudine. Piſces. n. aīalia generātes, prius ouāt interius. Oēſq; piſces ouāt p̄ter chelcon q generat aīal, q ēt primo ouat in ſe. Errāt vero q ſingūt q fœminæ piſciū trāſglutiāt oua mariū, q̄a in eodē tp̄e inuenit̄ ſperma in maribus, & oua in fœminis. Crementū quoq; ſpermatis maris & ſeminę eſt ī eodē tp̄e, nec ouant fœminæ ſubito, ſed ſucceſſiue, nec mares eijciunt ſperma ſubito, ſed ſucceſſiue. Conformit̄ aūt ſperma mariū cum ouis fœminarū. Generatio Malachyę vt ſepię, ac ſimilis, & aīalia teſtę mollis, vt karabo, cuſtodiūt oua tm̄modo. Malachiæ ouat extra, & mas eijcit ſup fœminas ſperma, ſicut mares piſciū ſuper oua. Oua piſciū in mari creſcūt, q̄dā ſumma celeritate, vt murenarū, q̄dā vero paulo tardius. Fœminā, vt dictū eſt, ouāte, ſubito mas ſequit̄ oua & eijcit ſperma ſup illa, vt fiāt aīalia. Ea maſculo. n. eſt primus motꝰ. Itaq; cōplemētū ouorū auiū & piſciū nō erit niſi ea maribus, ſed auiū intra, piſciū extra, rōne prædicta. Malachię ac mollis teſtę nō faciūt, niſi duo oua in ęſtate, q̄ matrix in eis ī duo diuiſa eſt. Pullus ſepiæ cōtinuus eſt cū ouo in anteriori corporis parte. Nec pōt aliter eſſe, anterior. n. pars & poſterior in eodē loco cōtinuūt. Chelco q̄dē ouat intra ouū vnū cōpletū, & parte extra. Alij vero piſces ouāt extra oua incōpleta, p̄ter ranā marinā, q̄ ouat extra vnū ouū cōpletū tm̄, & eſt duræ teſtæ ꝓpter ſalutē, qua extremis indiget. Huius cauſa eſt natura corporis, quia caput eius eſt in quantitate maior pl[illegible] ad ſuum corpus, & eſt ſpinoſum, ideoq; nō recipit pullos ſuos ī vltimo. Oua hæc poſt paruitatē cito creſcunt, ſicut vermes q generātur ab animali parui valde. Deinde creſcūt per ſe. Creſcūt aūt ꝓpter calorē ſpermaticū, quia ſuperfluitas hæc ſimilis eſt fermento.

De pulliſicatione. *Cap.* CXLV.

IDem. Semper partus piſciū, vt iam dictū eſt ſupra, mas ſequitur fœminā & tranſglutit, vt dicitur pro maiori parte oua. Et ex ouis remanentibus fit generatio piſcium. Cum autē efficiuntur in piſcibus animalia intra, ponuntur in tela ſubuli, eruntq; in principio oculi eorū magni. Piſciū vero q generantur ea vermibus, ſunt partes inferiores primo maiores, & ī fine generant̄ oculi & caput. Et qñ priuat̄ humiditas, q̄ eſt in ouo, tunc nō cibat̄ pullus. Cūq; modicū creuerit, cibat̄ ab aqua riui. Piſces paludū ac fluuiorū pulliſicant in ripis fluuiorū ac lacuū, ac præcipue vbi materiā inueniūt arborū & cannarū. Quidā vero pulliſicāt in loco cuius ꝓfunditas ē vnius ſtadij. Parui pulliſicāt in locis vbi eſt aqua panca, & p̄cipue vbi ſunt radices ſalicum, aut aliarū arborū vel cannarū. Item quidā piſces marini

pulliſicant in ripa fluuij, quia locus ille calidus eſt, nec eſt ibi vẽtus. & recipiunt in ſe dulces aquas. Eſt quidam piſcis cuius oua, qñ venit hora partus ſunduntur in ſuo interiori, ac deinde exeunt pulli. Piſces ex ouis paruorum piſcium generati, creſcũt in tribus diebus: & oua quæ tanguntur a multo ſpermate, creſcunt in vna die. Piſcis qui Græcè dř hallam: oũa ſuos in loco aquæ multæ pulliſicat, & trahit eos poſt ſe ſicut gregem. Quidã vero, qui dř tylon pulliſicat prope ripam maris iuxta locis in quibus ſemper ventus percutit, & hoc genus in modum gregis diſcutit. Quidam autem partus tempore vadunt ad loca paucæ aquæ. Vnam fœminam aliq̃ñ ſequuntur mares. 12. vel 13. Diuerſitas aũt regionum diuerſat piſces etiam in multitudine coitus & impregnatione & partu: ſicut plantas & arbores, & alia. Ideoq; plures ſæpe piſces ouant vel pariunt in quibuſdam locis: & in quibuſdam non. Ex animalibus aquoſis illud, quod eſt magni corporis, eſt paucorum filiorum, & quod parui corpori econtra multorum. Pulliſicatio quidem piſcium eſt magis in mari quieto a ventis, & calido, & vbi multas recipit aquas dulces: omneſq; piſces nutriunt pullos ſuos præter ranam. Quidam verò cibantur pullis ſuis tempore pulliſicationis. Delphinus ſolus inter piſces generat animal hñs mammillas, & lactat catulos ſuos. Plin. vbi ſupra Piſces ſtagna & amnes tranſeunt vt tutos fœtus edant, vbi non ſunt, qui partus deuorent: fluctuſq; minus ſæuiant. Piſcium ſola phycis ex alga nidificat, & in nido parit. Torpedo fœtus octogenos habens inuenitur. Ea quæ intra ſe parit oua præmollia in alium vteri locũ transferens, ibiq; excludens. Simili modo cætera quæ ſunt cartilaginea. Ita fit vt ſola piſciũ & animal pariant, & oua concipiant. ſilurus mas ſolus omnium edita oua quinquagenis ſæpe diebus cuſtodit, ne abſumantur ab alijs. Cæteræ vero fœminæ in triduo excludunt, ſi mas attigit. Acus, ſiue belone vnus piſcium dehiſcente pp multitudinem vtero parit, & a partu ſanatur aliàs caleſcit vulnus. Omnium aũt aquatilium fœtus inter initia viſu carent. Ambro. Igitur alij piſces oua generant, & aquis fouenda committunt, vt varij & huiuſmodi. Alij fœtus viuos de corpore ſuo edunt vt muſtelæ, caniculæ, cetæ, delphinus, ac focę, & huiuſcemodi, ſicut iam ſuperius dictum eſt. Ex lib. de na. re. Maior piſcium pars in ripis fluminum fętificat ſi affit eis, qũ in eo loco non eſt ventus, & eſt in ſe calidus. Piſces parui fętificant vbi pauca eſt aqua, & præcipue circa radices ſalicum, vel aliarũ arborũ. Plurima verò pars ouorum occaſione multimoda perit, quia ſi omnia prouenirent, multiplicarentur nimis. Itaq; præcipue qñ fœmina ouat vagando, maior pars ouorum perit. Quidam aũt piſces vt pulliſicant infirmantur. Et quidã hñt vermes in matricibus, qui deſtruũt pullos.

De Temporibus ouandi, & pulliſicandi. Cap. CXLVI.

ARiſtoteles. Non autem vno tempore omnes piſces ouant, vel fętificant. Scorpio marinus ouat ſemel in vere, & iterum in autumno: quidam ouant ſemel tantummodo, ſed quia ponit oua ſucceſſiue, putant homines eum bis ouare, & primo quidẽ ouat in vltimo hiemis, & finit in principio. Marina quædam ouant omni tempore, & oua parua faciunt huiuſmodi fœminæ. Poſtea finduntur ac creſcunt cito valde. Inde omnium ouorum marinorum piſcium feſtinum ac velox eſt crementum. Quidam ouãt ſuper terram inter graciles herbas & virides, quæ in aqua ſunt. Quidam apud curſus fluuiorum. Et quidam in pelago maris; & hoc tñ in tempore veris. In tempore vero autumnali non ouant, niſi parum, ſed quidam ouant in hieme, quidam in æſtate, & quorundam vt faſcaroz pars quædam ouat in hieme, quædam in æſtate. Et quidam generant multotiens: ſicut cheleri multotiens in ſex mẽſibus. Quidã vero piſces bis in anno, vt galeon ſic dictus in Græco. Denique piſces ouantes non faciunt fętus, niſi ſemel in anno præter ſachadon paruum, qui pulliſicat bis in anno: malachiæ ouant ſuper terram. Et quidã alij piſces ſuper lapidem. Quidã piſces cũ pulliſicant infirmantur. Quidam ante pulliſicationem multum in motu vagantur: & poſtq̃ pulliſicauerint, quieſcũt. Quidã in matricibus hñt vermes paruos alatos: qui deſtruunt impregnationẽ ac pullos. Piſces in profundo maris exiſtentes pulliſicant in æſtate, quia tunc non deprehendantur. Pli. lib. 9. Quædã anni tpe gignuntur, & in humore ſicut in terra, verè pectines, limaces, hirundines eodẽ tpe euaneſcunt. Piſciũ lupus & trichias bis in anno parit, & ſaxatiles oẽs. Quidã ter pariunt, vt mulli calchis cyprinus. Quidam bis, vt ſargi. vere, & autumno. Ex planis ſquatina ſola autumno occaſu Vergiliarũ. Plurimi piſcium tribus menſibus Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno. Spari, & torpedo circa ęquinoctium: molles vero ſæpia oĩbus menſibus. Itẽ polippi hieme coeunt. Locuſtæ ac reliqua tenuioris cruſtæ oua ſuper oua ponunt vel pariunt, & ita incubant. Sæpia in terreno parit inter arũdines, & in alto cõfertum alias cõſerta oua edunt loligines. Itẽ purpura & murices pariunt verè. Echini equidem oua pleniluuijs hñt in hieme, & cochleæ naſcuntur hiberno tpe. Ambr. Nouit itaq; piſcis parẽdi tpa, nouit tpš eundi, ac redeundi, naturæ inſpiratione. quæ vera eſt pietatis magiſtra. Oportuno tpe ex diuerſis locis ad plurimos ſinus maris agmine cõiuncto, quaſi cõi conſilio conuenerũt & mare Septentrionale petunt Ad Pontum fretũ in æſtate tranſeunt, eo q̃ dulcior ſinus exiſtat, quia ſol tandiu in hoc freto immoratur, vt omnem aquam dulcem, atq; potabilem qua maritima delectantur exhauriat. Illic pro temporis & loci congruentia fętificant, & teneros fętus nutriunt, quo peracto ſimul omnes eo, quo venerant agmine redeunt.

LIBER XVIII.

De Opere ſexta diei: & primo de animalibus. Cap. I.

GVilhelmus de Conchis. Piſcibus itaq; & auibus effectu ſuperiorum ex aqua creatis, vbi fuit tenuior aqua ex iſtorum creatione, & ſuperiorũ calore eſt deſiccata. Sed ſuperficies terræ, quæ ex ſuperpoſita aqua erat lutoſa, ea calore bulliens diuerſa aĩalium genera ex ſe creauit. Et ſi aliqua ex parte dñabatur caliditas ignis: inde colerica nata ſunt aĩalia, vt leo. Si frigiditas terræ, melancolica, vt bos. Si aquæ flegmatica, vt porci. In orientali quippe regione eſt factum. Eſt enim cæteris regionibus tpatior. Comeſtor. Ornatis ergo cunctis ſuperioribus mundi partibus, i. cęlo, & aere, & aqua: tandem ſexta die ornauit Deus infimam partẽ, i. terrã, producens ex ea tria genera aĩalium, ſ. beſtias, reptilia, iumenta. Sciens Deus hoĩem per peccatum caſurum: in pœnam laboris dedit ei iumenta ad opus, vel eſum. Reptilia vero & beſtiæ ſunt ei in exercitium. Sed quæritur de his & alijs nociuis animantibus, vtrum creata ſint nociua: an primo mitia: poſtea facta ſint nociua. Rñdetur, q̃ primo creata ſunt mitia: ſed poſt peccatum facta ſunt nociua homini: tribus de cauſis, ſ. pp hoĩs punitionem, correctionem, inſtructionem. Punitur enim homo cũ læditur ab his, vel cum timet lædi, quia timor maxima pœna eſt. Corrigitur his, cum ſcit iſta ſibi accidiſſe pro peccato ſuo. Inſtruitur ẽt admirando opera Dei: magis, ſ. admirans opera formicarum q̃ onera camelorum, vt cum videret homo hæc minima ſibi poſſe nocere, recordaretur ſuæ fragilitatis, & humiliaretur. Fortè diceret aliquis, q̃ quædam aĩalia lædunt alia, qui nec inde puniuntur, nec corriguntur, vel inſtruũtur. Sed etiam in his inſtruitur homo per exemplum, quia ad hæc creata ſunt, vt alijs ſint in eſum. Sed fortè objiciet, q̃ etiam in mortuos homines ſæuiunt. Ac per hoc inſtruitur homo, ne aliquod genus mortis horreſcat, quia per quoſcunque tranſeat meatus, nec capillus de capite eius peribit.

De Pecoribus in generali. Cap. II.

ACtor. Priuſq̃ aſſignemus animalium terreſtium naturam: ſingulorumq; membrorum anathomiam in generali, conuenit, vt de ſingulis per ſe generibus ac ſingulorum generũ ſpeciebus, diſſeramus in ſpeciali more noſtro, ſm ordinem alphabeti. Illud enim ad pñs pp faſtidium longitudinis euitandum, vtiq; pterimus, & ſequenti operi diligentius, atq; diffuſius proſequendum reſeruamus. Nunc ergo de illis generibus, quæ præcipue in adiutorium hoĩs facta ſunt, i. de pecoribus & armẽtis, quos etiam ob hãc cauſam iumentorum noĩe ſcriptura appellat, exordium capiamus. Iſidor. lib. 12. Pecorum nomen accõmodari propriè his aĩalibus ſolet: q̃ ſunt aut ad veſcendum apta, vt oues & ſues, aut in vſus hoĩum cõmoda, vt equi & boues. Generaliter tñ omne animal pecus à paſcendo vocatur. Iumenta aũt dicta ſunt, eo q̃ labores hominum, vel onera iuuent: vel ſubuectando vel arando. Item & armenta, vel q̃ ſint armis apta, i. bello, vel q̃ his homines vtuntur. Alij armenta tñ boues intelligunt ab arando dicta, quaſi aramenta, vel q̃ ſint cornibus armata: diſcretio aũt eſt inter armenta & greges. Nam armenta equorum & boum ſunt. Greges vero ouium & caprarum. Plin. lib. 9. Pecus potu pingueſcit: & ideo ſal eſt illis aptiſſimum. Idẽ in lib. 24. Onera pomorum a iumentis ſtatim ſentiuntur, ac niſi prius oſtendantur eis, q̃uis pauca, ilico ſudant. Solinus: Armenta gentis garamantum obliquis ceruicibus pabulantur. Nam ſi recta ad paſtus ora dirigant: officiunt prona ad humum cornua obnixa. Valer. Max. de geſtis & dictis memorialibus lib. 1. In Cephalonia inſula, cum omnia vbiq; pecora vſu aquæ quotidie recreentur: in ea pecudes maiore ex parte anni ore aperto ex alto ventos recipientes, ſitim ſuam extinguunt.

De eiſdem in ſpeciali ſecundum ordinem alphabeti, & primo de agno. Cap. III.

ISidorus. Agnum Græci vocant à po tu agno quaſi pium. Latini aũt hoc oĩno nomen enim hñt putant, q̃ p̃ cęteris aĩantibus matrẽ agnoſcat, adeo vt etiam ſi in magno grege errauerit, ſtatim

balatu

[illegible]

De M[illegible] Cap. IIII.

[illegible]

Cap. V.

[illegible]

De [illegible] Cap. VI.

[illegible]

Cap. VII.

[illegible]

Cap. VIII.

[illegible]

[illegible] ſtima, [illegible] partus primæ qui [illegible] vt [illegible] ſi non eſt [illegible] [illegible] ſunt [illegible] ſtes eſt [illegible] Si fœmina [illegible] ſicq; [illegible] [illegible] vt [illegible] [illegible] augeat [illegible] [illegible] a aut eos nac [illegible] coire p[illegible] [illegible] h[illegible] per annu[illegible] [illegible] vn us anni coit, ſed deb[illegible] [illegible] certant [illegible] ſimul ambulant, tpe ve o[illegible] [illegible] iudunt, & pugna[illegible], pro ptiamq; [illegible] hab[illegible] [illegible] tempore coitus clamant.

De Vſu eius in cibo & medicinis. Cap. IX.

ISaac. Arietes hnt carnes [illegible] ac minus [illegible]das, quã ſunt carnes [illegible] ad [illegible] getendũ A[illegible] in iuuentute maneores minoris ſu[illegible] [illegible] & [illegible] ſuam ꝑ ætatis ſiccitatem eorum comp[illegible] [illegible] cũ caro melior eſt a[illegible] & ou[illegible] [illegible] [illegible] & multum ſanguinem gen[illegible] maximè ſi caſtrati [illegible] cal ditas & humi[illegible]tas eorũ [illegible] boni ap[illegible] [illegible] [illegible] decrepiti [illegible] peſſimi ſunt, & [illegible] ſtrati ſunt eis meliores. Omnes enim decrepiti in calore naturaliter defecti ſunt [illegible] prouenit ex ætate & [illegible] calorũ indigentia, annuales mediocre[illegible] habent complexionẽ, inter lactantes humiditate, & [illegible] ſiccitatem. [illegible] cęteris arietibus meliores ſunt, & ad di[illegible]ndum faciliores. Sanguinem [illegible] meliorem generant, & maximè iuuant iuuenes calidã & ſiccam complexionem habentes, & calidam & ſiccã regionẽ inhabitãtes. Decrepiti vero vt dictum eſt cæteris deteriores ſunt. Oĩa.n. decrepita ẽm gñ[illegible]tionem ſiccã frigidiora ſunt & ſiccioria. Sit ergo lignea & [illegible]pida. Sed licet pp ſenectutẽ ſint [illegible] [illegible] tñ quia calida & h[illegible] da natur[illegible] cęteris decrepitis meliora ſunt. Auicen. Ca[illegible] adulta [illegible] ſuper morpheã & ſuper impe[illegible] [illegible] [illegible] ſerpentium ac ſcorpionũ, & cum [illegible] canis rabioſi [illegible] albugini oculi. Arietis [illegible] calid[illegible] ſuperpoſitus ſanat excoriationem calcanei ex calc[illegible] Eſculapi[illegible] Arietis [illegible] pulmone decoct[illegible] [illegible] ſanat [illegible] nõ mor[illegible] natum ſanat. Plin. li.[illegible] ex car[illegible] valet contra carbuncul[illegible] Hali. Arietis [illegible] [illegible] q[illegible] eſt ex frig[illegible] medetur.

De Aſino. Cap. X.

ISid. Aſinus a ſedendo dictus eſt, [illegible] quia [illegible] equos caperent homines [illegible] ceperunt. A[illegible] [illegible] & nulla rõne renitens ſtatim vt voluit hõ ſibi [illegible] ſtatim. Plinius lib 8. A[illegible] opera g[illegible] [illegible] ſed mularum maximè [illegible] [illegible] arca[illegible] in Achaia, in Italia reatinos [illegible] maximè [illegible] Mares in temiſſione [illegible] d[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aquarum [illegible] [illegible] [illegible] ꝑ [illegible] [illegible] [illegible] Nec aſſuetos fontes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad potũ [illegible] [illegible] tranſlucent[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] feto[illegible] veterinis. [illegible] [illegible] Confert aliquid & [illegible] [illegible] De [illegible] Idem in l[illegible] 24. [illegible] [illegible] [illegible] aſſignatum eſt, [illegible] ſicut & equos, [illegible] [illegible] cordis [illegible] ſpinas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] ſoleas [illegible] [illegible] [illegible] multum [illegible] & ſi d[illegible] ad pulmonẽ moritur. Aſina ſicut & vacca multũ euacuatur men-

[illegible] &
[illegible] A[illegible] &
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] clama[illegible] as comedit [illegible] & non comedit [illegible]

De eodem Cap. XI.

E[illegible] Aſinus eſt [illegible] vile ac deſpectum, [illegible] longis & [illegible] tpore mac[illegible] [illegible] [illegible] ta C[illegible] cruci[illegible] ergo [illegible] aſal ma[illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] erum, & non [illegible] [illegible] poſſit [illegible] poſitis, ben[illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] per [illegible] dẽs obuiã[illegible] poſt [illegible] co[illegible], ſed niſi p[illegible] anno, tres g[illegible] [illegible] libenter comedit. [illegible] naturæ [illegible], & frig[illegible] maximè tpe conce[illegible]tus. Ideoq; [illegible] gñatu in [illegible] & [illegible] Scio [illegible] & [illegible] [illegible] ꝓpt[illegible] [illegible] coeũt equi ſed [illegible] in terra qu[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]iſſima, [illegible] [illegible] viuere non põt. Geſtat [illegible] vtero per [illegible] A[illegible] pul[illegible] aliquan[illegible] lã decoris hẽt in iuuẽtute [illegible] ne cit tãto turpior fit. Aſinã [illegible] iuxta pullũ ſuũ po[illegible] [illegible] pull[illegible] [illegible] cohibeas, in eodẽ loco remanebit, nec [illegible] paſſus alias greſſum mouet, ſed mater vbi eũ [illegible] expectabit. Aſinorũ oſſa ꝑ cęteris canora ſunt, vt dicit [illegible] lac candidiſſimũ eſt. & cã[illegible] dor[illegible] cute cõ[illegible] [illegible] æſtimatur. Vnde inuenitur ꝙ Poppea Neronis cõiux in lacte a[illegible] lauabat. Idẽ quoq; calidũ dentes confirmat, & eorũ dolores ſedat. Aſini ex maiori parte æſtimantur [illegible] latere, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſuper pulmonẽ moriuntur. Ambr. Aſinus piger & [illegible] ex po[illegible] ſeaſuq; tardior, doc[illegible] [illegible] viuaciores eſſe deb[illegible] nec deſidia corporis ani[illegible] [illegible] [illegible] ſed ad [illegible] confugere, quæ onera gra[illegible] [illegible] [illegible] A[illegible] eſt aĩal ouetiſe tũ, manc[illegible] [illegible] [illegible] multitudinis [illegible] [illegible] quos [illegible] parum gra[illegible] ſequitur, vocẽ h[illegible] conſuetã intelli[illegible] & nouit [illegible] [illegible] tpe ambulauit, interdum ꝙ fit dux agi[illegible] cũ errauerit. Cum aũt [illegible] lupũ venietẽ reſpicit lumbum, & ſic [illegible] a lupo comprehenditur. Iſaac. Aſinina caro ſi comedat difficile digeritur, ſtomacho nocet, vomitũ [illegible]. Su[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] equus. Equus autem [illegible] carne [illegible], mulus cæteris deterior.

De Aſinorum generatione. Cap. XII.

ARiſto. Aſinus [illegible] p[illegible] ta menſes, ſed non generat antequã compleantur [illegible] [illegible] aut duo aut dimidium ſu[illegible] [illegible] aũt [illegible] ſperma vel [illegible] quus. Aſinæ vero maris ſperma non recipiũt, [illegible] [illegible] Ideoque poſtquã c[illegible] corrigiis percutiuntur, ac ne mingat p[illegible] [illegible] diſti[illegible]ctiones ſub aſcellaria ſicut cam[illegible] & [illegible] [illegible] frigidis non generatur aſinus [illegible] [illegible] Ideoq; non coit in æquino[illegible] [illegible] æſtatis, vt in tpe calido ſic [illegible] [illegible] & pa[illegible] [illegible] in tpe ſimili [illegible] cõceptus. Im[illegible] [illegible] Natura [illegible] aſini eſt frigida, & [illegible] Vnde [illegible] equus [illegible] [illegible] conceptum. Si aũt coeat aſinus cum [illegible] ex equo [illegible] gnata, con[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quus cum aſina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] calorẽ [illegible] ſpermatis equi, ſperma [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fit temperatum, & [illegible] eis [illegible] [illegible] magis trigi[illegible], nõ generat [illegible] [illegible] generabitur ſterile. Plin. lib. 8. Aſinus eſt aĩal [illegible] [illegible] Ideo non generatur in [illegible] [illegible] admittitur, ſed [illegible] Aſinos [illegible] [illegible] [illegible] trimam legitimus. To[illegible] [illegible] menſibus [illegible] Raro [illegible] [illegible] fugit, [illegible] [illegible] [illegible] tota vita [illegible] [illegible] [illegible] Partus [illegible] vt dictum [illegible] [illegible], per ignes ad fœtus tendunt. Aſina [illegible] dentes pullos [illegible] [illegible] ſterilis intelligitur. & quæ non primo [illegible] [illegible] ceperit [illegible] lib. [illegible] Aſinæ vero prægnantes com[illegible] [illegible] a fetu mammas dolent. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] maternum lac guſtaſſe letale eſt.

[illegible] Medicinalibus ex aſino ſumptis. Cap. [illegible]

A[illegible] [illegible] Aſin[illegible] ſanat lepram, contracti ex [illegible] [illegible] ſedeat

ſedent in iore carnis eius,& caro & eius iuuat. Epar eius aſſatū, & ieiuno comeſtū, confert epilenſiæ, ſimiliter & eius vngula vſta. Cinis carnis & epatis eius cum oleo valet ſuperpoſitus fiſſuris frigoris. Item cinis epatis eius cum oleo, valet ſuper ſcro phulas. Dicitur autē q̄ eius vrina confert dolori renum. Vrina vero ſiluestris aſini, ſicut Galienus ait, lapidem in veſica frangit. Sanguis aſini prohibet fluxum ſanguinis narium ex velamine. Adeps eius valet ad veſtigia cutis. Vrina aſini conſert vlceribus ambulatiuis, & humidis, & dolori renum. Stercus eius in omni curſu ſanguinis adminiſtratur. Odoratur quidem ad fluxum ſanguinis narium fortem, & exprimitur humiditas eius in narem ac retinetur. Item ſtercus aſini paſcentis ſiccum cum vino, valde bonum eſt puncturæ ſcorpionis: lac & aſinarū minus butyroſum exiſtens ſubtile eſt, & aquoſum, valet tuſſi, catenationi, ac ſputo ſanguinis, & hidropiſi, ac duritiei ſplenis, ventris lenit, & ethicę bonū eſt. Fertur & q̄ cum eo ora eo colluitur con firmat dentes, & gingiuam. Non eſt autē conueniens habentibus ſoda, & vertiginem, & tinnitū; propterq; dormire ſupra ipſum, & vniuerſaliter nocet habentibus capita debilia. Eſculapius. Sanguis aſini cum vino potatus, febres quintanas ſanat, tribus vel quatuor guttis illius datis, lac eius valet laſſeſcentibus, ſuſpirioſis, tremuloſis, diſſenteriem tenebroſorum oculorū vlceribus. Adeps eius colorem cutis commonet. Splen eius cum aqua tritus, & mammillæ appoſitus attrahit lac. Diaſcorides. Adeps aſininus dicitur cicatrices concolorare, lac eius ventrem mollit, & ore receptum dentes gingiuaſq; confirmat. Vulnerationes quoq; veteres ac reumatiſmum optimè curat. Lucium eius bibitū freneticos ſanat. Hali. Aſini pulmo, & pulli eius ſi deſiccatus teratur ac bibitur attractioni ſpiritus ac tuſſi prodeſt. Epar aſini domeſtici ſi comederit eū epilenticus, prodeſt ei. Aſini fimus ſi ſupprimatur eo ſanguinis fluxus de venarū, vel arteriarum inſectione amputat eū vel ſtringit. Pari modo ſi de aqua eius inſtilletur naribus ſanguinis fluxum patientibus ſtringit omnino: lac aſinæ medicaminibus letalibus obeſt, & inteſtinorum vlceribus prodeſt ac tenaſmo, ſic quoq; prodeſt lac ouium, ſed minus.

De Eodem. *Cap. XIIII.*

PYthagoras in lib. Romanorum. Et Plinius lib. 28 Anulum ex vngula & cruribus aſini nigredinem non habentis, ſi induat epilenticus prohibet ipſum ne cadat. Præterea ſi domum ſuffumiges aſini pulmone mundas eam ab vl reptili ac ſerpente. Aſini accenſo pulmone oīa venenata dicūtur fugere. Aſinino quoq; lacte poto venena reſtinguuntur, peculiariter ſi hoſcyamū potum ſit, aut viſcum, aut cicuta, aut lepus marinus, ſed recente vtendum eſt, nullum enim celerius euaneſcit. Onagris vero oſſa ſunt efficaciora: aſini oſſa confracta, & decocta contra leporis marini dantur venena, aqua quæ relicta eſt ea potu aſini pota, dolorem capitis ſedat. Vngulæ aſini cinis ſtrumas diſcutit ex oleo vel aqua illitus. Fimus quoq; feruent ex aceto. Item vngulę aſininæ cinis ex lacte ſuo inunctus cicatrices oculorum, & albugines tollit. Aſini iecur reumatiſmos ſanat cum petroſelino partibus duabus, & nucibus tribus ac melle tritum, & in cibo ſumptum. Item iecur admixta modice panace inſtillatum in os infantes tuetur a comitialibus, & alijs morbis. Pellis & aſini iniecta impauidos infantes facit: huius cerebrum ex aqua mulſa infumatum comitiali morbo prodeſt, vel vngularum eius cinis coclearibus binis toto menſe potus. Item vngulę aſininæ abortum partum euocant, viuentem.n. necant, aſininæ carnes pthyſica medentur a iure ſumptæ, aſininæ medullæ ſcabiem hominis maximè abolent, & eius vrina cum luto ſuo illita. Sępum aſini cicatrices nigras ad colorem reducit. Aſini renes in mero triti ac poti incontinentiam prohibent. Item inueterati ac triti, & in vino inebriati veſicæ medentur, & calculos expellunt. Aſini vrina circa canis ortum maculas in facie tollit, lactis eius potus cum melle diſſentericis prodeſt valde. Tenaſmos, i. crebra, & inanis egerendi voluntas tollitur poto lacte aſinino. Fimus eius lethargicos excitat naribus illitus ex aceto. Idem recens impoſitus profluuia ſanguinis mirè ſedare dr̄. Eiuſdem quoq; fimi cinis illitus ſanguinem ſiſtit. Efficacior aūt eſt vis e maribus aceto admixto, & in lana ad oē profluuiū impoſito. Medetur quoque morbo regio fimus aſinini pulli quem primum edidit a partu fabæ magnitudine datus e vino, & hoc intra diem tertium.

De boue. *Cap. XV.*

ISid. Bouem Græci boeten dīt, Latini trionē vocant quaſi terionē, eo q̄ terram terat, cuius latitudo pellicula mento ad crura, palearia dīr a pelle quaſi pellearia, qđ eſt ſignum generoſitatis in boue. Boum in ſocios eximia pietas eſt. Nam alter alterum inquirit, cū quo ducere collo aratra conſueuit, & frequēti mugitu piū teſtatur affectū ſi forte defecerit. Ambr. Bos comparem ſuum diligēs requirit, & ſi mutetur alius trahere iugum neſcit. Porro impendente pluuia boues ſe tenere nouerunt ad præſepia. At vbi naturali ſenſu mutationem cęli collegerint, foras ſpectant, & vltra præſepia ceruices ſuas extendunt omnes vna ſpe, vt prodire ſe velle teſtentur. Helinandus. Eſt in ſylua hircinia bos cerui figura, cuius a media fronte inter aures vnū cornu exiſtit excelſius, magiſq; directum, iiſq; nobis nota ſunt cornibus ab eius ſummo ſicuti palmæ ramiq; diffunduntur. Eadem eſt fœminæ marisq; natura, eadem forma magnitudoque cornuum. Pli. lib. 8. Bobus Indicis camelorum altitudo ineſſe traditur, cornua latitudine quaternorum pedū. Sunt autem Indici boues vnicornes, atq; tricornes In ipſa quoq; ſunt boues ſolidis vngulis vnicornes. Tauris minora quam boum ſunt cornua atque tenuiora. Boues animalium ſoli, & retro ambulantes paſcuntur, apud garamantes quidem haud aliter, vita fœminis 15. annis longiſſima maribus viginti. Robur in quinquatribus [illegible] calidæ aquæ leguntur pingueſcere, & ſiquis inciſa cute ſpiritum arundine in viſcera adigat.

De eadem. *Cap. XVI.*

IDem in lib. 5. Boues, & aīalia quibus continui ſunt dentes bibendo ſorbent vt equi. Idem in lib. 11. Superiores priores dētes non ſunt bobus, ſicut nec ouibus, & oībus ruminantibus, boues aūt mutant dentes. Horū caudis eſt longiſſimus caulis atq; in vna parte birtus In gñe boum fœminis tm̄ vox grauior, cū in oī alio gñe ſit exilior q̄ maribus. Theofraſtus probat boum palce veſci, ſed non niſi vi rentes: boum attritis vngulis cruina vngendo cornua medentur agricolæ Adeoq; ſequax eorū natura eſt, vt in ipſis viuentiū corporibus feruenti cera flectantur inciſaq; naſcentium in diuerſas partes torqueātur, vt ſingulis capitibus quaterna ſiant. Idem in lib. 18 Eſt in Narbonenſi prouincia nobilis ſons orge noīe, in quo naſcuntur herbę intātū bobus expetitæ, vt eas mērſis capitibus totis quærant. At illas in aquis naſcentes certum eſt non niſi imbribus ali: Idē in lib. 23 Oleū bobus per nares infuſum donec ructet inflationē ſedat. Idem in lib. 25. Elleboro aūt nigro boues necantur, iūbq; id' eamen cum candido veſcātur. Idem in lib 28. Boum vero morbis medetur, ſępum ſulfur vinū, allium ſilueſtre, ouū coctū. Boues in cyprino cōtra tormina ſibi medentur excrementis hominum. Pedibus quoque boum medētur ſi cornua prius iam pice liquida perungant. Idem in lib. 30. Bupreſtis aīal ſimile ſcarabeo fallit bouem inter herbas, deuoratumq; tacto felle ita inflammat vt rūpat. Idē in lib. 31. Sal tollit boum ſcabiem illitus datuſq; lingendus. Idē in lib. 29 Rana parua muta, & ſine voce viridis ſi hauriatur, ventrem boū diſtendit. Boues cęlum olfacientes ſeq; lambentes cōtra pilum tempeſtatem ſignant. Ariſtot. Bos coit poſt annum, & forte poſt octo menſes. Poſt bienniium autem prægnans eſt nouem menſibus: viuit annis quindecim, caſtratus autem viginti. Actor. Bos eſt animal mundum ſecundum legem ad immolandum, & ad comedendum, quia ruminat, & findit vngulam. Paleas comedit, iugo premitur, ſtimulo cogitur, terram arat.

De bobus comparandis, & eligendis. *Cap. XVII.*

PAlladius de agricultura lib. 4. Boues in Martio comparandi ſunt, quia nec dum ſagina corporis plena, vt celare poſſint fallaciam venditoris, aut vitia ſua, aut ad repugnandū domituræ, contumaciē pleni roboris exercere fiducia. Hæc aūt in bobus ſpectanda ſunt, vt ſint nouelli, quadratis, & grādibus membris, ac ſolidi corporis, muſculis vbiq; ſurgentibus, magnis auribus, latę frontis, & criſpę, labris oculiſq; nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturæ prauitate, lunatis patuliſq; naribus, & reſtrictis, ceruice choroſa atq; compacta, paleatibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis vaſtis, ventre nō paruo porrectis lateribus, latis lumbis, dorſo recto, & plano, cruribus ſolidis neruoſis, & breuibus, vngulis magnis, caudis longis ac ſetoſis, pilo totius corporis depreſſo ac breui, rubei maximè coloris aut fuſci. Melius aūt boues de vicinis locis cōperabimus quæ nulla ſoli aut aeris varietate tententur. Aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſiſia transferamus. Illud aūt in vniuerſo curandum eſt, vt viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valentioris robur alteri proueniret exitium. In moribus hæc conſideranda vt ſint arguti, manſueti, timēntes hortamen clamoris, & verberis, cibi appetentiores, ſi regionis rō patitur nullus melior cibus eſt, q̄ viride pabulum: vbi vero deeſt, eo ordine miniſtretur, quo pabuli copia, & laborum coget acceſſio. Plinius lib. 8. Non autem degeneres æſtimandi ſunt boues etiam minus laudato aſpectu, plurimum lactis alpinis, quibus minimum corporis plurimum laboris, capite non ceruice iuncti. Syriacis non ſunt palearia, ſed gibbus in dorſo. Cariei quoque in parte Aſię fœdi ſunt viſu, tubere ſuper armos a ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur. Cæteri nigri coloris candidi ve ad laborem damnantur.

De bobus edomandis, & iugo præparandis. *Cap. XVIII.*

PAlladius vbi ſupra. Boues eodem quoque menſe domandi ſunt trimi, quia poſt quinquennium bene domari non poſſunt, ætatis repugnante duritia. Capti ergo ſtatim domētur,

qui quidem prius cum teneri fuerint, aſſiduè frequenti manus attrectatione manſueſcant. Sed ſtabulum noui boues largioribus ſpacijs habere debent ſic, & ante ſtabulum loca nullis concludantur anguſtijs, & producti non aliqua vitientur offenſa. In ipſo vero ſtabulo aſſeres tranſuerſi a terra ſeptenis pedibus alti configantur. Ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eliges abſolutam tempeſtatibus, & impedimentis omnibus diem qua capti perducantur ad ſtabulum, quorum ſi nimia fuerit aſperitas, vno die ac nocte inter vincula mitigentur atq; ieiunia. Tūc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum non a latere neq; a tergo, ſed a fronte accedens bubulcus commulceat, nareſq;, & terga pertractet, mero ſubinde conſpergat. Hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat aut cornu, quod vitium ſi in primordijs effectum ſibi ceſſiſſe ſenſerit, obtinebit. Tunc mitigans os, & palatum ſalibus frica, & in gulam dimitte præſulſi adipis libiales offas, & inde ſextarios ſingulos corum infundente per fauces, quæ res intra triduum totius ſæuitiæ irā reſoluet. Atqui eos inter ſe iungunt, ac docent onera tētare leuiora. Et quod vtile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius loco exercendi ſunt, vt nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet. Expeditior aūt domandi rō eſt, vt aſperum bouem manſueto & valido boui coniungas, quo oſtendente, facile ad omnia cogentur officia: ſi poſt domituram decumbit in ſulco, non afficiatur igne nec verbere, ſed potius cum decumbit, pedes eius ita ligentur vinculis, vt nō progredi poſſit aut ſtare vel paſci, Quo facto ſiti ac fame laſſatus, carebit hoc vitio. Plinius vbi ſupra. Domitura boum eſt in trimatu, poſtea ſera, ante præmatura. Optimè vero cum domito iuuencus imbuitur, ſocium enim laboris, & agriculturæ hoc animal habemus. Apud priores traditur quidam fuiſſe damnatus, quia bouem occiderat ſuum, actuſque fuit exilium tanquam colono ſuo interempto.

De carnibus bouinis. Cap. XIX.

ISaac in dietis. Bouina caro ad comparationem carnis pecudum ſicciſſima eſt, ideoq; ſanguinem generat croſſum, & turbidum, & melancolicum, multumq; dat nutrimentū. Inobediēs eſt digeſtioni, tardeq; de ſtomacho eijcitur, & ventrē conſtipat. Quòd ſi eo aſſueti melancolicę complexionis fuerint, fiunt ſplenetici, vel quartanarij, vel hidropici, vel ſcabioſi, vel leproſi, ſm complexionem quam præparatam ijs morbis inuenit. Vituli tamen lactentis caro laudabile generat nutrimentum, facilis eſt digeſtionis, quia calor eius, & humiditas in quantitate multa eſt, pro vuluæ vicinitate, & lactis bibitione. Idcirco bonum facit ſanguinem. Coleram rubeam expellit de ſtomacho, maximè ſi comedētibus calor naturalis dominetur. Aegritudinem autem exeuntibus, licèt non noceat, grauis eſt tamen digeſtioni propter defectionem virtutis eorum.

De operatione bouis in medicina. Cap. XX.

AVicenna. Bouinum fel cum nitro, & thimolea valet ad furfures, cum caput eo lauatur. Idem quoq; fel aperit orificia emorroidarum, ex eodem cum melle linitur palatum ad præfocationem. Diaſcorides. Lac bubulum oris vulnera recentia ducit ad ſanitatem. Fimus boum iuuat ad apum, & veſparū ictus. Hidropicus etiam illitus ex eo iuuatur, ſi ad ſolem multum iaceat deſiccatur. Maximum vero beneficium præſtat fimus maſculi bouis ſterilis mulierum, fumigatus propendentibus. Plin. lib. 28. Bouis ſępum cum adipe anſerino, & ocymi ſucco vlcera oris ac rimas ſanat. Item contra ea quæ ex vlceratione venena enecant ſępum bubulum auxiliatur. Medulla quoq; bubula ex crure dextro priore trita cum ſanguine, pilis palpebrarumq; vitijs, & angulorum occurrit. Si vero grauitas ſit audiendi fel bubulum prodeſt cum vrina capræ vel hirci. Talus bouis accenſus dentes cum dolore labentes confirmat admotus. Eiuſdem quoq; cinis cum myrrha boum eſt dentificium. Lien bubulus in melle datur, & illinitur ad lienis dolores. Lac bubulum cæteris medicacius eſt Bubulo ſiquidem lacte cuncta venena expugnari tradunt vomitione. Præterea tenaſmus poto lacte bubulo tollitur. Stomachū exulceratum lactis bubuli potus reficit, eiuſq; roſiones caro bubula mixta aceto, & vino cocta, ad hominis etiam morſum bubula caro cocta, & impoſita efficax eſt. Canum ſcabies ſanatur ſanguine recenti bubulo. Iterumq; cum inareſcat illito, & poſtero die abluto cinere lixiuio. Hali. Fel bouis tinnitibus, & auris ſonitui medetur, ſi cū bombace ſupponatur. Si cum oleo mixtus inſtillatur auri, mitigat dolorem ex frigido. In lotio quoq; bouis ſi infundat ſe homo, primum eſt ſtomacho dolenti ex frigido. Prodeſt ēt emorroidis. Fimus boum cathaplaſmatus ſuper apoſtemata groſſa diſſoluit ea, ſi vero comburatur, & naribus inſufletur, ſanguinis fluxum ab eis ſedat. Præterea ſi cathaplaſmetur eo modico cum butyro ventri hidropici manifeſtiſſimè medetur. Sed ſi puncturæ veſpium cathaplaſmetur prodeſt. Iecur bouis ſi comburatur, & bibatur, ventris ſolutioni prodeſt, & fluxui ſanguinis. Os quoque bouile ſi comburatur, dentes commotos ex ſe fricatos ſolidat. Et ſi cum ſquingibin bibatur ſplenem liquefacit, appetitum coitus excitat, ac iecorę prodeſt.

De bubalo, & biſonte. Cap. XXI.

ISido. Bubali per deriuationem vocati ſunt, eo q̄ ſunt ſimiles boum, adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant, hos Aphrica procreat. Ex lib. de na. re. Bubalus eſt animal boue maius, & altius corpore, nigrum colore, hēt cornua longa, tortuoſa, collum longū, caput ingens, mēbra macilenta, caudam paruam, aſpectū beniuolum ac ſimplicem. Sed ſummæ pernicitatis atq; crudelitatis eſt, cū ad iram fuerit prouocatum. Vſibus humanis accōmodatiſſimū eſt, fortitudine maxima pollet Bubalus patiens eſt laboris, pilos hēt paucos, vocē terribilē, frontē aſperrimā, cutē duriſſimam, pede ſpargit terram. In eius nare anulus ęreus cum funiculo ponitur, vt facilius hoī cedat in opus qđ ei fuerit impoſitum. Quòd ſi onus eſt graue, & vltra volūtatē ſuam imponatur, ſtatim commotus in terra ſternitur. Nec facile ictibus ad ſurgendum cogitur, niſi alleuiatu onere quo grauatur: hic alio noīe biſontes dr̄, de quo dicit Solinus, q̄ beſtia eſt boui ſimilis. Lac bubalinū facile ventrē emollit, vulnera recentia ſanat, & ijs qui venenū hauſerint prodeſt. Fel ēt eius medicinale eſt, quia vulnerū cicatrices ſanat, mixtumq; lacti dolores aurium ſedat. Solinus. Biſontes in ſeptentrionali plaga ſunt boues veris ſimiles, ſetoſi colla, iubas horridi, vltra tauros pernicitate, capti aſſueſcere neſciūt, hos imperitum vulgus bubalos vocat. Pli. lib. 8. Germania Scithiæ contermina gignit inſignia boum ferrarum genera iubatos biſontes, & velocitate excellentes vros, quibus omnibus imperitum vulgus nomen bubalorum imponit, cum id Aphrica gignat vituli potius ceruice quadam ſimilitudine. Idem in lib. 11. Bubalorū ſanguis non ſpiſſatur. Hali. Coagulum pulli bubali cōtra potum cicutę prodeſt, eique qui comedit fungos: vrina bubali ſi contrita miſceatur myrrha aut oleo, & in aure ponatur dolorem eius ex frigido mitigat. Diaſcorides. Fimus bubali paſcentis impoſitus tumores vulnerū tollit, & ſchiaticæ paſſioni cōuenit. In cathaplaſmatibus poſitus duritias ac ſcrofas purgat, & puſtulas ſoluit.

De camelo. Cap. XXII.

ISido. Camelis nomen dedit, ſiue q̄ quando onerantur vt breuiores, & humiles fiant, accubant, quia Gręci cami humile, & breue dicunt, ſiue quia curuus eſt dorſo, cami enim Græcè curuum ſignat: hos licèt & aliæ regiones mittant, ſed Arabia plurimos. Differunt aūt ſibi. Nam arabici bina tubera in dorſo habent, reliquarū regionum ſingula. Mittit & bactria regio fortiſſimos camelos nunq̄ atterentes pedē. Solinus. Cameli bactriani nunq̄ pedes atterunt, quia ſunt illis reciprocis quibuſdam pulmunculis, & carnium pulpis veſtigia carnulenta. Alij quidem ſunt oneri ferendo accommodati. Alij vero perniciores. Sed illi non vltra iuſtū pondera recipiunt, nec iſti amplius q̄ ſolita ſpacia egredi volunt. Oderunt equinum genus. Sitim ēt in quatriduū tolerant. Verū cum occaſio bibendi data eſt, tm̄ implentur quantū ſatiet deſideria præterita, & in futurū diu proſit, lutulentas aquas captāt, puras refugiūt. Deniq; vbi euenſior liquor fuerit, ipſi aſſidua conculcatione lutum excitant vt turbidetur. Durant aūt in annos centum, niſi forte in peregrina translati, inſolentia mutati aeris morbos trahant. Plin. lib. 8. Camelos inter armenta paſcit oriens, quorum duo genera bactriæ, & Arabiæ differunt, q̄ illi bina habent tubera in dorſo ij vero ſingula, & ſub pectore alterū cui incūbant, dentiū ſuperiore ordine vt boues carent, in vtroq; genere. Idem in lib. 11. Cameli ſoli ex ijs quæ non ſunt cornigera, dentes priores non hn̄t in ſuperiorum maxilla. Leo tm̄, & camelus pedatim gradiuntur, hoc eſt vt pes ſiniſter non tranſeat dextrū, ſed ſubſequatur, camelotali ſunt ſimiles bubali, ſed paulo minores. Eſt enim aīal biſulcum, diſcrimine exiguo, pes ſimus veſtigio carnoſo vt vrſi. Qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt. Ex lib. de nat. rer. Cameli quatuor vētres habent. Primus recipit cibum crudum. Secundus aliquantulum digeſtū. Tertius magis digeſtū. Quartus completè digeſtum. Ambr. Camelus cum altior ſit, vt herbis paſceretur minutiſſimis, longiora vſque ad terram colla ſortitus eſt ad vſum paſtionis. Baſil. lib. 8. Camelus habet tenacem malorū memoriam, deniq; ſi percuſſus fuerit, diu diſſimulato dolore, cum opportunum ipſe reperit, illatam protinus iniuriam reponit. Audite ergo hoīes iracūdi, cui beſtiæ ſimiles habeamini.

De Eodem. Cap. XXIII.

ARiſtoteles. Cameli ſunt, ſicut animalia cornuta, quia ventres eius ſunt, ſicut habentium cornua. Et quia cibus illius ſpinoſus eſt, neceſſario fuit eius lingua carnoſa propter duritiem palati. Natura ergo vtitur palato, ſicut parte dentium terreſtri. Ideoq; ruminat camelus, ſicut animalia habētia cornua, quia ventres habet ſicut illa. Creatio vero dentiū eius eſt, ſicut animalis habētis cornua. Cameli eſt propriè dorſi gybboſitas,

& ali-

& aliqñ duas habet. Camelus non habet fel diſtinctum, ſed venas paruas, in quibus eſt fel. Sub pede eius eſt multa carnoſitas, & in eius fiſſura coriũ ſimile ei, quod eſt in pedibus anſeris: ideoq; qñ multum habet ire, fiunt ei ſotulares. Cum aũt ambulas prius mouet pedẽ dexterũ, viuit triginta annis & plus, quidam etiã viuunt centum annis, his etiam rabies accidit ſicut & quibuſdam alijs animalibus. Mingunt ad poſterius, ſicut & leones. Nam cameli virgas hñt ad poſterius, & caudas ad modum aſinorum. In quolibet pedum eſt genu, ſuper quod flectunt pedem. In vtroq; pede eſt caba ſicut caba vaccini pedis, quæ paruum eſt reſpectu corporis. Cameli patiuntur ſitim per quatriduũ, & poſtea bibunt multum, huic animali natura dedit magnitudinem corporis in modum iumenti, ſicut & elephanti. Animal quoq; cuius cibus eſt ex materia lignea, & ſpinoſa: multos habet vẽtres & in hoc genere eſt camelus. Ex lib. de nat. re. Camelus eſt animal deforme, gibboſum, habens collum longum, crura poplexa, lentũ inceſſum, & dum graditur, nunq̃ pedes atterit: immundũ animal ſm legem, qm̃ vngulam quidem habet, ſed nõ diuidit eam. Cũ aũt onerandi ſunt paululum ſuper genua percutiũtur, & ſtatim ad onera flexis ceruicibus inclinantur, aquas putas refugiunt, ſi turbulentas bibunt, & hoc gratia nutrimenti, omne enim elementum quantum plus commixtũ eſt alijs, tanto plus nutrit, & econtrario irati cameli ſtridens horribiliter. His etiam rabies accidit, & podagra, de quibus facillimè moriuntur. Nam aũt vngulas ecciunt, ſed vehementiſſimo dolore grauantur, qñ duras, & laborioſas vias incedunt. Ideo enim in pedibus hñt de forti corio ſotulares. Ordeum cito tranſglutientes reſeruant, vt rurſum ruminãdo tota nocte manducent. Camelis hęc pietas meſſe dr̃, vt ſi in grege, vel ſtabulo aliquis ægritudine detentus nõ manducet, alij compatientes abſtineant. Ii qui recti cameli dicuntur, vnum tantum habent in dorſo gibbum. Eſt autem & aliud genus eorum, quos Dromedarios vocant, curſu mirabili vigentes, & bina tubera in dorſo habentes.

De Vſu camelorum in prælijs. Cap XXIIII.

Solinus. Camelorum fœminæ ad bella præparantur, putantq; validiores eas fieri, ſi caſtratione à coitibus arceantur. Cameli cum homines eis vtuntur ad prœliandum caſtrantur, quia tũc non impinguantur. In locis quidam altiſſimis habitantes, animalia camelorum hñt homines currentium velocius q̃ equus, & hoc non accidit eis, niſi propter amplitudinem paſſus. Plin. lib. 8. Camelos (vt dictum eſt) hñt Bactria, & Arabia differentes. Oẽs autem in his terris iumentorum dorſo funguntur, & equitatu in prælijs, velocitas his, vt equus, ſed ſua cuiq; menſura, aut vires. Nec vltra ſpacium aſſuetum procedunt, nec plus onere inſtituto recipiunt. Vegetius, de re militari, lib. 3. Camelos apud veteres aliquantulæ nationes in aciem produxerunt. Sed hoc genus animalium arenis quidem tolerabile, ſic aptum, nam confuſas etiam in puluere ventis vias, abſq; errore dirigere memorantur. Cæterũ præter nouitatem hoc ſi vti videatur, inefficax bello eſt.

De Generatione camelorum Cap. XXV.

Camelorum mares habent virgas ad poſteriorem partem: vnde auerſi coeunt. Sunt autem virgæ neruoſæ, ac duræ: vnde ex eis arcuum chordæ fiunt. Coitus tempore ſolitudines, aut ſecreta petunt. Idem. Camelus eſt valde malus tempore coitus. Et ſi quod animal, vel homo tempore hoc appropinquauerit ad eũ, lædit ipſum. Coit autem poſt triennium, tpe luxuriæ ſolitarius eſt cum fœmina ferus, ac ſilueſtris, & coeundo per totam diem equitat. Sed cum aliàs luxurioſus ſit, erga matrem continens eſt, vnde in quadam in ciuitate cooperiebatur cameli caput, vt eius pullus ſuper eam ſaltaret. Qui cooperto matris capite, ſuper eã ſaltauit, & cooperimento ſublato, matrem agnoſcens, turpitudinis opere quod egerat intercepto, deſcendit, ipſumq; ingeniatorem mordens interfecit. Camela prægnans eſt per annum, poſt partum quoq; quieſcit a coitu per annum, vnum tantum filium facit, ſicut elephas, equus & omne animal habẽs ſoleas. Solinus. Cameli geniture cupidine efferantur, adeo vt ſæuiant, cum venerem requirunt. Plin. lib. 10. Camelus coit auerſus, ſicut & cæteræ quibus a auerſa ſunt genitalia. Solitudines, aut ſecreta petunt, hoc tpe nulli interuentio datur ſine pernicie. His coitus tota die, vt illis tm̃ quibus eſt ſolida vngula, ſingulos gignunt. Fœminæ quatuor habent mãmillas, vt vaccæ. Duodecim menſibus ferunt. & in vere pariunt, iterumq; poſt annum implentur a partu.

De Medicinalibus ex camelo. Cap. XXVI.

Auicenna. Caro cameli prouocat vrinam. Adeps, qui eſt in gybbo cameli ſuffumigatus confert emorroidibus. Cameli cerebrum exiccatum, & cum aceto bibitum confert epilenſiæ. Ad idem valet eius ſanguis. Qui etiam ſiccatus, & frixus retinet fluxum, cum vino quoq; bibitus ſagittæ Armenæ nocumento confert. Poſt purgationem vero menſtruorum potatum iuuat ad impręgnationem, & confert pręfocationi matricis. Idem Auic. Lac camelarum fętarum eſt ſubtile, & valde aquoſum, nec facit opilationes, ſicut cętera, propter paucitatem caſeitatis, & abſterſionem aqueitatis illius. In ipſo eſt ſalſedo, quia cameli diligunt acetoſum, & hoc eſt melius lac. Dr̃ autem, ꝙ eſt vehementis tarditatis in ſtomacho, & in ſuperioribus ventris. Ex ipſo non timentur ſordities, ſicut ex cæteris, niſi raro. Confert autem aſmati, & frequentiæ ſpiritus, hydropiſi quoq; valde nocet, cæterum ſplenetico, & epatico, ſed confert. Excitat deſiderium cibi, & facit tuſſim, menſtrua prouocat, ventrem lęnit, & confert emorroidibus. Vrina cameli confert hydropiſi, confert etiam vehementer fœtori narium, & aperit opilationes colatorij cum virtute vehementi, ablutione ex ea facta confert furfuribus. Stercus cameli mundificat, & deſtruit verrucas, abſcindit fluxum ſanguinis ex naribus. Et qũ bibitur cum medicinis epilenſiæ confert. Item reſoluit bothor & vlcera, ſcrophulas quoq; ſortitur. Sedat etiam dolores iuncturarum, & apoſtemata eorum. Plinius lib. 24. Cameli cerebrum areſactum, & potum cum aceto, caducis medetur. Fel quoq; melle potum hoc idem facit. Vrina eius vtiliſſima fullonibus: vlceribuſq; manantibus. Seta eiuſdem contorta quartanis prodeſt. Fimũ eius criſpat capillum cum oleo. Diſintericis quoque prodeſt illitus potuſq;, quantum tribus capiatur digitis, & caducis morbis. Cauda eius areſacta ſoluit aluum. Diaſc. Fimus camelinus albus cum melle tritus, & impoſitus tumores reprimit, & vulnera delicata permundat. Hali. Sanguis cameli fricatus diſinteriæ, & ſolutioni chronicæ, potuiq; venenis lac cameli prodeſt corruptioni complexionis, augetq; venerem.

De Capra. Cap. XXVII.

Iſidorum. Capram à carpendis virgultis quidam dixerũt, alij ꝙ captet aſpera. Nonnulli à crepitu crurium, vnde caſereas appellatas, quæ ſunt agreſtes capræ. Ariſto. vbi ſupra. Capra eſt animal ruminans, quod tñ habet dentes in vtraq; mandibula. Capræ in paſtu cito mouentur à locis ſuis, quod non oues faciũt, & accipiunt ſummitates herbarum tm̃. Qñ mouentur poſt meridiem plus aquæ potabunt, & qñ ſalem ante paſtum comederint, multum fluxum a mammillis habebunt. In Teutonia caprarum auriculæ ſunt quantitatis vnius palmæ, maiorisq; fellis in quantitate mirabili. Capræ naturaliter veloces ſunt, ideo paſtores non poſſunt eis ſectorem. Capra non bene videt in die, ſed acuitur eius viſus de nocte. Habet aũt aliqñ oculos diſſimiles in colore: qñ ſagittata fuerit, pulegium ceruinum quærit & comedit, vt extrahatur ſagitta. Si quis villo ad abigẽdam ceperit caprã, aliæ ſubito eriguntur, & id aſpiciunt vultu ſtolido. Eſt autem capra præda vulturis. Plinius lib. 8. Capræ traduntur de nocte non minus cernere, q̃ interdiu. Ideoq; ceprinum iecur ſi veſcatur, reſtitui veſpertinam aciem his quos noctulupas vocãt. Capras in occaſum declini ſole in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed auerſas iacere, reliquis autem horis aduerſas, & inter ſe cognatores. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant, quo ſi quis apprehenſam ex grege vnam trahat, cæteræ ſtupentes ſpectant. Morſus earum arbori exitialis eſt. Oliuam quoque lambendo ſterilem faciunt, eaq; ex cauſa Mineruę immolabantur. Huiuſmodi aĩalis, i. capræ ſolertiam. Mucianus ſibi viſam prodidit in ponte prætenui duæ ſibi e diuerſo obuiauerunt, quæ cum non poſſent præ Pontis anguſtia ſe in partem vertere, nec retrocedere præ longitudine in exilitate cęca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, vna decubuit, & altera per eam tranſiuit. Capræ in Sicilia, ſicut oues vilio tonſili veſtiuntur. Capris in Aethyopia vita eſt vſq; ad annos vndecim, in orbe reliquo plurimum octo. Oculos ſuffuſos capra iunci punctu ſanguine exonerat, capri vero rubi. Idem in lib. 11. Oculi capræ de nocte ſplendent lucemq; iaculantur. Pili acute craſſi exeunt hircis, fœminis aũt tenuiores. Item mares caprarum plures habent dentes, q̃ fœminæ. Nec hñt capræ dentes præter priores, geminos habent. Et binas in fœminibus mammas, nec alibi ſicut & oues. Idem in lib. 16. Rododendros herba capris venenum eſt. Idem in lib. 25. Elleborũ autem nigrum capras purgat comeſtum. Idem in li. 25. Elleborum autem nigrum capras purgat comeſtum. Idem in lib. 25. Picus & capra ſi folia roddoendros in aqua manducant, vel aquam biberint, mori dñr. Ex lib. de nat. rer. Capra eſt animal barbatum longis, & acutis cornibus, paſcitur in conuallibus, & in montibus, & in ramis arborum quod ore poteſt attingere, ſed morſus earum (vt dictum eſt) exitialis eſt arbori. Mel vero lambentes capræ moriuntur, herbis venenatis viuunt. Conſtantinus vbi ſupra. Si capræ ex vaſis tamariſci biberint, aut comederint, non habebunt ſplenem. Serapion in libro de ſimplici medicina. Vidi, inquit, Gal. capras lingentes tamariſci frondes, & inueni eas ſine ſplene, quaſdam vero vidi lingentes ſerpentes pelle depoſita, & poſt albeſcentes minus ſeneſcere.

De generatione caprarum. Cap. XXVIII.

Plinius lib. 8. Capræ pariunt & quaternos, ſed raro admodum, ferunt quinque menſibus vt oues, veneno pingueſcunt, pinguedine ſterileſcunt. Mutilam in vtroque ſexu vtilis eſt, pri-

eſt primus in die coitus non implet, ſequens efficacior, deinde con ipiunt in Nouembri, vt Martio pariantur germinibus virgul- tis. Atq; anniculæ, ſemper bimæ in trimatu inutiles pariunt. Cum autem impregnatæ ſunt pinguiores, ſicut & oues. Mares q; maximè ſimos, longis auribus infractisq; armis, q; villoſiſſimos probant. Fœminarum generoſitatis inſigne lacinæ corporibus e ceruice binæ pendentes. Non omnibus cornua, ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutis maior eſt vbertas lactis. Auribus eas ſpirare non naribus, nec vnq; febre ca rere. Archelaus auctor eſt. Ideo fortaſſis aïa his, q; ouibus ardentior, calidiorcq; earum concubitus tradunt. Ariſt. Caper vnius anni coit, ſed debile quid generat: in Aethiopia propriè capra viuit annis 11 tota vita coit, & gemellos parit, & ſi cibus conueniẽs eſt, caper virtuoſus erit. Capra ſicut & ouis ſi impregnatur contra impetum venti Septentrionalis parit marem, ſi contra Meridionalem parit fœminam: cum autem non ſoleat eſſe lac in animalibus ante impregnationem, in quibuſdam regionibus non expectatur impregnatio capræ, ſed eius mammilla cum vrtica fricatur, & ex primo, quidẽ ſanguis, deinde quaſi ſanies, poſtea verò lac bonum, non peius lacte impregnatarũ. Eſt autem auis, quæ ſugit vbera caprarum, & adnihilatur lac & exiccatur. Ex lib. de nat. rer. Capra lacte abundat, & lac eius ſuauiſſimum eſt, ſed vt coagulatum fuerit variatur, nã caſeus ex eo factus ad cibum penè vilis eſt. Capra geminos aliqñ parit, ſed ad modum rarò. fert quinq; menſibus, vt ouis, vtilius in Nouembri concipit, vt in Martio pariat. Octonis annis pariunt, & nimio frigore abortiunt. Palladius lib. 12. Capras etiam optimè pot educare, ſed eligenda eſt capella magni corporis, craſſis artubus, breui collo, plenaq; ceruice, aurib. flexis, & grauibus: paruo capite, nitido, ac ſpiſſo, longoq; capillo, magis vberibus. Nec multæ capræ, ſicut oues claudẽdæ ſunt vna ſtatione, quam & luto carere conuenit, & ſtercore. Quod tamen oues mares generant, haud tranſeundum eſt. Sed vltra octo annos non ſunt matres ſeruandæ, quia genus hoc languore ſterileſcit, & ætate.

De Carnibus caprinis in medicinis ex earum corporibus.

Cap. XXIX.

ISaac. Capræ & boues cum carnes habeant croſſas digeſtioni inobedientes, & calor quiete viuentibus ſit imbecillis, neceſſario ab eis non digeruntur, niſi cum lactantes ſunt. Tunc.n. digeſtioni obediunt, pp carnium ſuarum teneritatem, & ætatis paruitatem. Hirci quoq; pe ons ſanguinis g neratiui ſunt, quàm capræ. Ariſt. Capra malam hẽt carnem pp pinguedinis paucitatẽ. Ideoq; Græci vocant capras, vitibus ſterilibus ſimiles. Auic. Caprina caro eſt ſicca. & difficilioris digeſtionis, quã ouina, nec eſt multum bona, ſed eius humor fortaſſe malus eſt valde. Porrò hircinæ caro magis eſt abſolutè, facitq; febres quartanas euenire. Pli. lib 28 Caprinæ carnes in igni toſtæ, comitialibus dantur ad remedium ægritudinis ſuæ. Actor. De carnibus autem hædinis, quæ bonæ ſunt etiam in cibo, dicetur inferius, vbi agetur de hędib.

De Medicinis caprarum. Cap. XXX.

EScolapius. Capræ cerebrum cum melle carbunculos in ventre ſanat. Sæpum eius omnis morſus, & læſuræ ſubuenit. Axungia quoq; eiuſdem cum roſis mixta puſtulas, quæ in nocte grauescunt tollit, hoc ẽ auribus inſtillatum ſurdos ſanat. Caſeus eius impoſitus oẽs punctiones, atq; dolores reprimit. Pili eius vſti fluxus ſedant. Vngulæ eiuſdem uſtæ, & cum pice liquida tinctæ, & illitæ, allopiciam curant: lac eius bibitum artericum liberat, vermes occidit, prurriginem, & morſus ſanat. Sanguis eius eadẽ facit, & venenum bibitum extinguit, locis eius bibita. hydropicos ſanant. Stercus eius omni dolori interius, & exterius valet. Ex lib. de nat. re. Cornu capræ aduſtum ſi ante nares vere caduci teneatur, ſtatim cadit. Auic. Cornu capræ aduſtum, & albificatũ dẽtes fortiter abſtergit. ſtringitq; gingiuam, & ſedat inflatę gingiuæ dolorem Cum ex cinere vngulę caprinę cum aceto linitur. allopiciæ confert valde. Pellis caprinæ raſura ſuper curſum ſanguinis poſita retinet eum. Dr ẽt q recens pellis capræ candida poſita ſuper viperæ morſum attrahit venenum. Adeps caprinus ſtipticior eſt omnibus adipibus. Confert mordicationi inteſtinorum, & vlceribus eorum, & eſt fortior in cura vlcerum inteſtinorum, q; porcinus, pp congelationis eius velocitatem. Porcinus in mor ſicationem ſedat vehementius. Item adeps caprinus confert cantaridibus. Hepar caprarum; & propriè hircorum detegit eſſe epilentici. Et qđ epilenticus ipſum comedit, epilenſiam incurrit. Aqua epatis caprini confert panno comeſta, & in ſcutella poſita, & inclinatum ſuper vaporem eius. Sanguis capræ bibitus cum melle confert diſſinteriæ. Item exiccatus & fraxus retinet fluxũ. Plin. lib. 28. Capræ cornu, vel pilis accenſis fugari ſerpentes dñt. Cineremq; ea carne pectum, & illitum valere contra morſus eorum. Idem quoq; cinis ſudores inhibet. Sanguis capræ cum medulla decoctus contra venena miſtus ſumitur. Idem ẽt ſic datur diſſintericis, & auxiliatur hydropicis. Iecur capræ contra papillionẽ, qui luminibus aduolat proficit, aſſum quoq; celiacis ſubuenit. Corium eius cum pilo ſuo decoctum, vel ſucco epoto lieni medetur. Fel caprinum cum creta cymolea & aceto aliopicias emendat. Idem quoq; fel cum melle ſumitur contra caligines, vngularum eius cinere cum pice, fluens capillus continetur. Ictibus vero ſerpentum, qui efficacius mederi deſiderant, occiſæ capræ deſectam aluum cum fimo intus reperto ſtatim alligãt. Laudabiles quoq; ſunt medullæ hircinæ, & caprinæ. Diaſco. Adeps caprinus cæteris magis eſt ſtipticus paſcuarum cauſa, vnde diſinteriis clyſteribus miſcetur. Ius fellis eius etiam pthiſicis auxiliantur. Bibentibus quoq; cantarides ſubuenit. Fel caprinum adhibetur fiſtulis cum ſucco porri, adhibetur ẽt medicaminib. vulnerũ, & ea ſine tumore ſanat. Tyriacis ẽt admiſcetur antidotis mixto melle', dolorem teſtium veretriq; ſuſpendit. Lepr oſis & his qui furfures habent in capite admixto nitro conuenit.

De Cæteris medicinalibus ex capra procedentibus.

Cap. XXXI.

ACtor. Caprinum lac (vt legitur) poſt fœmineum eſt temperatiſſimum, quod etiam patet ex ſequentibus. Auicen. Lac caprinum temperatum eſt. f. in ſubtilitate, & groſſitie. Ideo minus nocet viſceribus, q; aliud, quia plurimum eius quod paſcit conſtrictiuum eſt. Confert catarrhis, ac retinet eos, & ipſorum acredinem meliorat, vlceribus quoq; palati confert, & tuſſi extenuationi ac ſputo ſanguinis, & vlceribus veſicæ, vtile eſt ẽt ethicæ, & hydropiſi ac duritiei ſplenis. Vrina caprarum domeſticarum, & montanarum confert neruoſis, & propriè ſpaſmo & extenſioni. Eadem ſola & cum myrrha ſedat dolores aurium, valet etiã hipposarche vrina præcipuè montanarum. Stercus caprarum habet in ſe virtutem attractiuam, attrahit enim venenum veſpæ. Stercus caprarum ſiccũ cum lana prohibet fluxum matricis. Ex eo quoq; rectificatio per decoctionem in vino nigro, fit emplaſtrum morſui viperæ facientis ſitim. Reſoluit etiam ſcrophulas fortiter. Itẽ in omni fluxu ſanguinis adminiſtratur, aduſtum autem ſubtilius fit, & non calidius, & hoc conuenit allopiciæ. Item ſtercus valet excoriationi, & cum aceto ſuper aduſtionem ignis, cum cera & oleo roſeo. Idem cum adipe porci conuenit podagræ ſuperpoſitum, & ſuper ſchyaticam. Valet etiam duritiei iuncturarum, & etiam apoſtematibus earum, propriè cum aceto mixtum. Plin. lib 28. contra ſerpentum ictus valet lactis caprini hauſtus cum vna amine, vel vrina, vel aceto. Item caſeus eius cum origano impoſitus, vel ſæpum cum cera. Milleq; præterea ab hoc animali remedia demonſtrantur, quod equidem miror, cum febribus carere negetur, amplior quoq; potentia feris eiuſdem generis. Idem in eodem. Lac caprinum ſtomacho eſt accommodatiſſimũ: quia fronde magis, q; herba veſcuntur, eo lienes ſanantur, eiuſdem potu cum ſale ac melle aluus ſoluitur, pinguiſſimum fit butyrum ex ouibus & capris. Ius caprinum contra cãtaridas valet, & lac ſimiliter, hoc quoq; lacte tradũt leones ſolli, fimo cũ melle allopicias expleri. Caſeus caprinus recens valet his, qui viſcum biberint, ſiccus autem ex aceto ac melle purgat vlcera, ſæpũm caprinum cum calce ſtrumas, vel fimus caprarum ex aceto bono decoctus, hunc etiam fimum ex vino illitum laudant cõtra rabioſi canis morſum. Capræ ſæpo in pulte alicacia pthiſim, & tuſſim ſanari tradunt. Coſtis vero fractis laudatur vnicè. Caprinus fimus ex vino veteri aperit, extrahit, perſanat. Item capræ fimus illitus epiphoris valet, & cõtra dolores oculorum medulla. Idem etiam in aceto cum melle decoctum neruorum doloribus putant vtiliſſimum. Diaſc. Lotium caprinum bibitum calculos frangit & excludit. Idem in vaſe coctum, & cum lanis peſſarijs adhibitum dolores ſtericos curat. Oculorum quoq; vulnera tollit. Fimus caprinus acris eſt, & diaforeticus in virtute. Auic. Laudanum (vt alibi iam dictũ eſt) humiditas eſt pendens in pilis caprarũ paſcẽtiũ, & barbis earũ. Eſt autẽ ſubtile valde maturatiuũ humiditatũ, croſſarum viſcoſarum, reſolutiuum, attractiuum, calefactiuum, aperitiuũ orificiorũ venarum, & cætera, quæ ſuperius dicta ſunt.

De Caprea. Cap. XXXII.

PLin. lib. 8. Capreæ transfigurantur in plurimas ſimilitudines. Sunt enim capreæ, ſunt rubicapræ, ſunt ibices, ſunt & origes ſoli à quibuſdam dicti contrario veſtiti pilo, & ad caput verſo. Sunt & dammæ & pigargi & ſtrepſicerotes, multaq; alia & diſſimilia. Sed illa alpes, hæc transmarini ſitus mittunt. Capreæ, vel ibices pernicitatis mirandæ ſunt, q̃q; onerato capite, vaſtis cornibus gladiorumq; vaginis, in hæc ſe librant, vt tormento aliquo rotati, in petris potiſſimum, & monte aliquo in alium tranſilire capientes, atq; recurſu pernici quo libuerit exultant. Idẽ lib. 15. Natura cornua dedit ramoſa capreis, ſed parua, nec decidua fecit. Huius animalis ſanguis non ſpiſſatur. Natura rubeis capreis cornua dedit in dorſum adunca. Iſidorus. Capreas agreſtes capras dicunt, quas Græci, eo q; acutiſſimè videant rectè pandorces appellauerunt. Morantur enim in excelſis montibus, & q̃uis de longinquo ſint, vident tñ omnes qui veniunt. Eædem & capræ, eædem, &

dem, & ibices quaſi auices, eo q ad inſtar auium ardua, & excelſa teneant, & inhabitent: ita vt de ſublimi vix humanis obtutibus pateant, vnde & meridiana pars ibices aues vocat, qui Nili fluentis inhabitant. Hæc itaq; animalia (vt diximus) in petris altiſſimis commorantur, vt ſi quã ferarum, vel hoīm aduerſitatẽ perſenſerint, de altiſſimis ſaxorum cacuminibus ſeſe præcipitant, & in ſuis ſe cornibus illæſa ſuſcipiunt. Ambr. Capra, vel caprea ſolo odore noxia declinat, vulnerata diptamum petit, & de vulnere ſagittas excludit, huius ſanguine hauſto leopardus ſanatur. Ariſto. Agreſtes capræ ſagittis percuſſæ quærunt pulegium ceruinum, vt illas extrahant à corpore. Eſt autẽ capra vulturis præda. Ex libro de nat. re. Capra ſilueſtris, q̃ & capreola, vel rupicapra dr̃, beſtia ſatis eſt in comparem ſui generis. In aliua aũt beſtias timida, ac manſueta nimis. Hæc in inſula Creta, quã vulnerata eſt, pulegium quærit, quo comeſto ſagitta de corpore cadit: vix autem capi poteſt, quia celerrima eſt, & cum a canib. premitur, ad montes altiſſimos confugit. Plurima inter mares eſt diſcordia pp fœminas & hoc tempore coitus. Diaſc. Fimus caprarũ ſilueſtrium cũ vino bibitus ictericos ſanat, cum folio ſpicanardi bibitus menſtrua impetrat. Reliquos ſanguinis fluxus cum aceto impoſitus abſtinet, combuſtus, & tritus cum aceto, vel oximelle allopicias ſanat. Axungiæ mixtus podagris medetur. Actor. Item de capra ſub ibicis nomine dicetur inferius, vbi de ibice.

De Capro Cap. XXXIII.

CApet eſt duplicis generis, domeſticus ac ſilueſtris, de quibus loquuntur auctores confuſé, ſicut de capra & caprea, propter ipſius generis ſimilitudinem ac nominis vnitatẽ. Ariſt. Finduntur capri pedibus in duo & in extremo illarum partiũ ſunt ſotulares vngulorum loco. Somniat caper, ſicut & homo. Caper viuit annis oct, filius autem quem pr imo genuerit melius eſt & groſſior poſt genitos, quod non eſt in animalibus cæteris. Capra multum impinguari non multum coeunt, niſi raro, pp hoc macrificant eos paſtores ante coitum. Capri vocem hñt propriã qua ſe clamant, quia tempore coitus ſe diuidunt, & pugnant. Caper multos habet ventres, ſicut & vaccæ, & oues, malam habet carnẽ propter pinguedinis paucitatẽ. In Teutonia quidam capri detrahunt caudam, vſq; ad terrarum quadam etiam regione tondentur capri, ſicut oues in aliis locis. Pli. lib. 8. Caper oculos ſuffuſos exonerat ſanguine, puncto rubi, capra vero iunci. Palladius, vbi ſupra. Admittendus aũt caper eligendus eſt, cui ſub maxillis duæ vns pendere verruculæ, magni corporis, craſſis cruribus, breui plenaq; ceruice, auribus flexis, & grauibus, paruo capite, nitido ſpiſſo longoq; capillo, ad incundas fœminas, & ante anniculũ congruus, nondum durat vltra ſexennium. Capella quoq; ſimilis eligenda eſt corporis, ſed vberibus magnis. Ex lib. de nat. rer. Inuentus eſt aliquando caper vtramq; naturam habẽs, ſicut in Hermofroditis hominibus accidit. Caper ſilueſtris eſt animal ſagaciſſimum, altos montes amat, & homines de longè ambulantes, ſi venatores ſint, an viatores ſpectat. Auicenna. Fel capri confert cæcitati propt. aq; montani.

De Ceruo. Cap. XXXIIII.

ISidor. Ceruus dictus eſt Apo tu cerato, i. cornibus: ceras ẽm, Græcè cornua dñr. Plin. lib. 8. cerui mulcentur fiſtula paſtorali & cantu, fugiunt audito canum latratu, ceruus ad omnia ſtupet. Ideo q; facilius obuium ſe præbet ſagittantibus. Dentibus in his ſenecta declaratur, ſenex enim paucos habet, aut nullos, nec in cornibus annis aliquo ante frõtem prominente ſenibus, ſicut iunioribus. Idem in lib. 10. Aquila cum ceruis præliatur, multũq; puluerem in volutum inſidens cornibus excutit in oculis, pennis ora verberans, donec in rupes præcipitat. Ne vnus hoſtis acrior eſt illis: hominis fœminæ vim non tolerant, & ea de cauſa ingrediuntur in conceptum. Cerui viciſſim ad alias tranſeunt, & ad priores redeunt. Idem in lib. 11. Nec alibi maior laſciuia natura luſitant malium armis, ceruiſq; cornua ſparſit in ramis. His tñ cornua ſunt ſolida, & omnibus annis decidua. Nec ſupernã primores dentes cerui hñt. Qui vero putant eos in cornua abſumi facili coarguuntur ceruarum natura, quæ dentes ſuperiores non habẽt, nec mares, nec tñ habent cornua: cæterorũ oſſibus adhærent cornua, Ceruorum tantummodo cutibus enaſcuntur: ceruis in capite ſunt vermiculi ſub inanitate linguæ, & circa articulum quo caput humero iungitur numero 20. produntur. Ceruis aurés ſunt ſciſſæ ac velut diuiſæ, ceruis ſunt renes quaterni, ceruorum alas, i. flatus ſerpentes vrit, eorumq; ſanguis non ſpiſſatus. Gloſ. ſuper Cantica canticorum. Cerui caligantes oculis ſerpentes comedũt, & fonte hauſto viſum recuperant, ac ſuperflua deponunt. Ariſtote. Ceruus eſt animal timidum, cornua quidem habens, & fiſſuram in vngulis. Dentes eius declinant ad inferius, habet quatuor dentes in vna parte oris, & in alia quatuor per quos molit, habet etiam duos magnos alios, qui ſunt in maſculo maiores, & in fœmina minores. Vox maſculi groſſior eſt, & altior, q̃ fœminæ. Maſculus vociferatur multum tempore coitus, & fœmina quã timet. Ceruus itaq; ſicut & cætera magni cordis animalia timidus eſt, vocem vulpium timet. In ſibilo autem, & cantu delectatur, itaq; ſibilantem, & cantantem ſequitur, & aliquando eum occidit, vnde cum aures erectas habet, inſidias ſubſequentis aduertit, poſtquam verò demiſerit non aduertit. Item cerui pugnant, & victus obedit victori obedientia forti, cum autem impinguatur ceruus, latet propter venatores. Inteſtina cerui valde fœtida ſunt, vnde non comeduntur a canibus, niſi ſint valde famelici. Sanguis cerui non coagulatur fortiter, ſed leniter, ſicut lac, in quo coagulum non miſcetur. Solus animalium mutat cornua, quorum erectio fit ſemel in anno cum fuerit ceruus biennis, deinde oriuntur alia. Si caſtretur ante crementum cornuum, non ei oriuntur, & ſi poſt, nunq̃ amplius creſcunt, nec illa eijciunt, pro alleuiamento eiiciunt cornua, quia dura ſunt ſolida & ponderoſa. Nullum animal agreſte videtur ruminare, præter ceruũ, hic non habet fel epati applicatum. Habet autem pedes duos fiſſos, & in extremo vngularum loco ſotulares, ſicut & capri, & oues. Vrſus pugnat cum ceruis, cerui quoq; ad inuicem pugna forti percutientes ſeſe cum cornibus, & deuictus obedit victori. Ex libro de nat. re. Ceruus eſt animal velocitate mirabili, frontem habens ramoſis cornibus aſperatam. Quorum creatio fit, ſi biennis fuerit, tunc vſq; ad ſex annos pro ætate ramos augent. Deinde numeroſiora fieri non poſſunt, ſed maiora. Solum hoc animal cornua mutat, & ſupra modum gloriatur. Habet vnum vermem in capite, qui eum ferè vexat aſſiduè. Sed & omne animal, & ipſe homo vermem habet ſub lingua.

De inimicitia cerui cum ſerpente Cap XXXV.

PLinius lib. 8. Ceruis cum ſerpente pugna eſt, inueſtigant cauernas, natiumq; ſpiritu attrahunt renitentes. Ideo ſingularis odor abigendis ſerpentibus eſt, aduſto ceruino cornu. Contra morſus vero præcipuum remedium ex coagulo hinnuli matris in vtero occiſi. Iſidor. Cerui ſerpentium inimici. ſpiritu narium ipſos de cauernis extrahunt, & ſuperata veneni pernicie ipſorũ pabulo reparantur. Ambroſ. Coluber itaq; fugit ceruum, ceruoq; cibus eſt venenum. Phiſiologus. Ceruus vbi ſerpentem agnouerit eſſe, implet os ſuum aqua, effunditq; in foramine, deinde cũ quodam oris ſui ſpiramine ſerpentes foras attrahit, & pedibus ſuis conculcans ipſum interficit. Ceruorum autem duo ſunt genera, vnum quod vt inuenerit ſerpentem in cauerna, vbi latitat, flatum immittit, vt exeat & egredientis collum percutiens hinc, & inde occidit eum & deuorat. Poſtea vero propter tumorem ad aquas puriſſimas currit, ac venenum euomit, ſed inter hunc tumorem pilos mutat, & cornua abiicit. Aliud eſt genus, quod ſi ſerpentem inuenerit occidit, & poſt victoriam ad montem, vbi pabulum inueniat tendit. Plin. lib. 28. Ceruos exitio ſerpentibus eſſe nemo ignorat, extractos mandentes. Nec ipſi quidem ſpirantes tñ aduerſantur, ſed membratim quoq;. Nam eorum cornu ſi vratur, ſerpentes nidore dñs fugari, ac e ſummo gutture vſtis oſſibus congregati. Pelles eius ſubtractæ ſecuros præſtant ab illo metu ſomnos. Sanguis & cerui valet contra ſerpẽtes. Fugiunt omnino cerui quoq; dentem hñtes, aut perunctos medulla, lepo, vel illius tactu. Coagulum eius ex aceto potum ab ictu ſerpentis reddit ſecurum. Et ſi tractatum ſit, eo die ſerpens non ferit.

De Ceruorum ſagacitate. Cap. XXXVI.

ARiſtot. Ceruus eſt animal ſapiens, de quo etiam opinantur, q inter animalia quadrupedia diſcretius ſit, quia ſuper viã vbi ſe non applicãt animalia, prope homines parit. Pli. lib. 8. Ceruis quoq; ſua malignitas eſt, quis placidiſſimo animaliũ, vrgente vi canum, vltro confugiunt ad hominem, & in pariendo ſemitas minus caueant humanis veſtigiis tritas, q̃ quæ ſecretæ ſunt ac feris opportuna. Maria tranant gregatim natantes, ordine porrecto capita ſua præcedentium clunibus imponentes, vicibusq; ad terga redeuntes, hoc maximè notant a Cilicia Cyprũ traiicientibus. Nec terras vident, ſed in earum odore natant: his cum ſerpente pugna eſt, vt ſupra dictum eſt. Bene quoque bonũ ſuo inuidentes, dextrum cornu negant inueniri, tanq̃ prædictum aliquo medicamento. Idq; mirabilius eſt, q cum omnibus annis & in viuariis mutent, defodi ab his putant, fœminæ quoq; cerui purgatæ ante partũ herba, q̃ ſeſelis dicitur, & ſic facilius pariunt. Febrem hoc animal non ſentit, quin potius huic medetur tumori. Ambroſius. Ceruus cum nondum habet cornua, tamen fronte præludit, & ea quæ nondum expertus eſt, tela minatur, vel minatur. Ceruus quando ægrotat ramuſculos oleæ comedit, & ſanus fit. Iſidorus. Cerui (vt dictum eſt) ſerpentium inimici, cum infirmitate grauari perſenſerint, ſpiritu narium eos extrahũt de cauernis, & ſuperata veneni pernicie, eorum pabulo reparãtur. Diptamnum herbam ipſi prodiderunt. Nam eo paſti ſagittas acceptas excutiunt. Mirantur autem ſibilum fiſtularum, arrectis auribus acute audiunt, ſub miſſis nihil: ſed quando immenſa flumina, vel maria tranſnatant capita clunibus præcedentium ſupponunt, ſibiq; inuicem ſuccedentes, nullum laborem ponderis ſentiunt.

tinnt. Solinus. Cerui acceptis canum latratibus, ſecundum ventum vias dirigunt, vt odor cum ipſis recedat. Si maria tranant, nõ aſpectu petunt littora, ſed olfactu. Infirmos ponunt in vltimo & laſſorum capita clunibus per vices ſuſtinent. Ex lib. de natu. rer. Cerui cornua in aquis mutant, quia dextrum cornu medicaminibus vtile nolunt reperiri ab homine, cum autem ſerpentem vorauerit, veneno æſtuante permotus ad fontem aquarum feſtinat: amat enim aqua dulci potiſſima aſſociari.

De Ipſorum venatione. Cap. XXXVII.

ARiſtoteles. Ceruus mas cum impinguatur latet, vt non ipſe propter pinguedinem venetur. Cerua quoq; cum filijs ſuis vadit ad loca latentia, ſicut fiſſuras lapidum, quæ non hñt, niſi vnum introitum. Venatura aũt ceruorum eſt ẽm hunc modum, homines duo vadunt ſimul ad venandum, quorũ vnus ſibilat, & canit, ceruusq; ſequitur cantum, quia delectatur in ipſo, & tunc alius tranſit ipſum venabulo. Et ſiquidem auriculæ cerui fuerint eleuatæ audiet fortiter, ſtatimq; cognoſcet illũ, qui tranſire vult, ſi vero fuerint demiſſæ non cognoſcet. Plin. lib. 8. Cerui mares ſolum deſiderio libidinis, auide pabula petunt, at vbi præpingues ſe ſenſerint, latebras quærunt, ſatentes incommodum pondus. Alias verò ſemper in fuga quieſcunt, ſtantes quoque reſpiciunt, & cum prope ventum eſt, ruſum fugæ præſidia repetunt, fugiunt autem latratu canum audito ſecunda ſemper aura, vt habeant cum ipſis veſtigia. Fiſtula vero paſtorali mulcentur, & cantu, cæterum animal ſimplex eſt omnium rerum miraculo ſtupens, in tm̃, vt equo, vel buccula propius accedente, hominem iuxta venantẽ non cernat, aut ſi cernat arcum ipſum ſagittaſq. miratur. Porro diptannum herbam extrahendis ſagittis potentem cerui monſtrauere, eo percuſſi telo paſtu herbæ illius eiecto. Vrgente quoque vi canum vltro ad hominẽ confugiunt. Gloſa ſuper cantica. Cerui canibus inſequentibus per dumeta cornibus dorſo impoſitis illæſi euadunt. Ex lib. de natu. rer. Dñt venatores, quia ſi ceruus à canibus inſecutus, aquas bibens intrauerit, a laſſitudine refocillatur, & ad curſum reparatur.

De Ceruorum generatione. Cap. XXXVIII.

GLoſa ſuper Cantica. Cerui tẽpore amoris, a patria diſcedũt, & tunc alter clunibus alterius capite impoſito ſe ſuſtentãt, ordinatè incedentes, primoq; fatigato vltimus ſuccedit. Plin. vbi ſupra. Cerua in pariendo ſemitas minus cauet, vt dictum eſt, humanis veſtigiis tritas, q̃ quæ ſecretæ ſunt, ac feris opportunę. Conceptus earum poſt arcturi ſydus, octonis menſibus ferunt partus interdum & geminos, à conceptu ſeparat ſe, at mares relicti, rabie libidinis ſæuiunt, & ſodiunt ſcrobes. Tunc roſtra eorum nigreſcunt, donec aliqui abluant imbres. Iam vero ſoluti deſiderio libidinis, auidè pabula petunt. Ceruæ (vt dictum eſt) purgantur ante partum herba, quæ dicitur ſyle, & ſic vtero faciliore vtunt. Idem in lib. 28. Tradunt quoq; ceruas cum ſe grauidas ſenſerint deuorare lapillum, in excrementis repertum, qui adalligatus cuſtodit partum. Ariſto. Ceruus (vt dictum eſt) maſculus vociferatur multum tempore coitus. Cerua non poteſt coitum pati ꝓpter duritiem virgę maris, recipit autem fugiendo. Cerua paritura prius dracũteam comedit: cum vero parit, ſubito comedit ſecundinam fętuum antequam cadat ad terram, & eſt eius ſecundina venenum. Parit aũt ſuper viam, qm̃ ad locum illum animalia ſe non applicant propter homines. Poſt partum vero filios ad loca latentia vnum introitum habentia ducit. Vnde cum aliis animalibus pugnare pñt. Ex lib. de nat. rer. Ceruorum mares ſtatum veneris tempore ſæuiunt libidinis rabie. Fœminæ vero concipiũt ante arcturi ſydus, i. Auguſto exeunte: ac Septembri intrante. Separant autem ſe conceptus tempore. Parit autem cerua in via calcata, & cum fętu ſuo currit ſequendo ventum, ne ſi curreret obuiam vento, ventus vaporem eius deferens nunciaret iter ſuum inſequentibus eam, vt interimeretur. Porrò iuxta Solinum cerui teneros fętus ſtudioſè occultant, & abſconditos inter profunda frõdium, vel herbarum pedum vbere caſtigant ad latendum. Cũq; maturuerit ad fugam robur, exercitio curſus docent, ac per abrupta ſalire aſſueſcunt.

De Morbis, ac ſenectute eorum. Cap. XXXIX.

PLinius lib. 7. Ceruus quandoque fit inteſtino dolore ita infirmus, vt rumpatur interius. Febrium morbos (vt dictum eſt) hoc animal non ſentit, quinetiam huic medetur timori. Cerui quoque à ſphalangio percuſſi, quod eſt araneæ genus, aut aliquo ſimili, cancros edendo ſibi medentur. Iſidor. Cerui cum infirmitate grauari perſenſerint, ſpiritu narium ſerpentes de cauernis extrahunt, ac ſuperata veneni pernicie, illorum pabulo reparantur. Herba quoque diptanno paſti ſagittas acceptas excutiunt. Ambroſ. Cerui quoque (vt dictum eſt) quando ægrotant ramuſculos oleæ comedunt, & ſani fiunt. Solinus. Ceruis ꝓ ætate ramos augent. Item incrementum in ſi [illegible] perſeuerat. Denique numeroſiora fieri vltra non poſſunt, ſed craſſiora, quæ quidem caſtratis, nunquam creſcunt, nec tamen decidunt, patuit eos nunquam febreſcere. Dentes verò monſtrant in eis ſenectatem, cum aut pauci inueniuntur, aut nulli. Ad dignoſcendã vero eorum viuacitatem Alexander Magnus torques plurimis ceruis inuexit, qui poſt annum centeſimum capti, necdum ſenij indicium præferebant. Gloſ. ſuper pſalmum 41. Ceruus ſenio grauatus excreſcentibus pilis, & cornibus, ſerpentem naribus haurit, quo hauſtu æſtuat veneno, vnde fontem ad bibendum ardentiſſimè deſiderat, quo hauſto pilos deponit, & cornua. Ex lib. de naturis rerum. Ceruus ſenex (vt ait Ariſtoteles) dentes non habet, vel paucos habet. Venatores autem pro experimento certiſſimo prodiderunt, ꝙ ceruo ad ætatem grauidam veniente, oſſe capitis ſub oculo terebrato naturaliter veſpe concretæ ac formatæ interius ex humore ſuperfluo, vel (vt alij autumant) ex medulla ꝓdeunt euolantes. Et tunc dicunt eum non poſſe diutius viuere, niſi ſecundum ꝙ ſupra dictum eſt innouetur. Aliquando etiam eodem modo veſpas dicunt prodire concretas e naribus cerui.

De Carnibus ceruinis, & adipe, & ſanguine. Cap. XL.

ISaac. Ceruina caro dura eſt ad digerendum, & melancolica, ſed tñ diuerſa ẽm complexiones & ætates, ſicut de boue diximus. Nam lactantes cæteris decentiores, iuuenes autem duriores, decrepiti vero peſſimi. Sed iuuenes ſi caſtrati fuerint, meliores ſunt, quia calore temperantur & ſiccitate. Auicenna. Carnes ceruorum cum craſſitudine ſua veloces ſunt deſcenſionis, & faciunt euenire febres quartanas. Idem, caro cerui confert ſpaſmo, & adeps ſiſt, qui ſcilicet adeps vehementis calefactionis eſt. Et linimentum ex eo factum venenoſa fugat. Ariſtoteles. Epar vero cerui valde malum eſt, quia corpus eius valde malę complexionis eſt. Solinus. Patuit ceruos, nunquam febreſcere, quamob cauſam confecta ex medulla ipſorum, & vngula, ſedant calores hominum languentium. Legimus plurimos matutinis diebus ceruinam carnem, deguſtare ſolitos ſine febribus longæuos fuiſſe, quod demum proderit: ſi vno vulnere fuerint interempti. Plin. lib. 29. Omnes animalium medullæ molliunt, complent, ſiccant, excalefaciunt, laudatiſſima vero ceruina. Idem in eodem. Cerui medulla liniendo ſanantur vlcera, ſanguis eius aluum ſiſtit. Diaſcorid. Sanguis cerui perunctus araneas, & vulnera mala compeſcit. Hali vbi ſupra. Sanguis cerui ſiccatus, valet contra venenum, quod ſagittis ſupponitur.

De Ceruorum cornibus. Cap. XLI.

ARiſtoteles. Ceruus ſolus habet cornua ſolida radicitus, & dura, ſoluſq; mutat ea quolibet anno, ſcilicet poſtquã fuerint completa. Deiicit enim propter neceſſitatem, & propter pondus, habetq; iuuamentum ad velocitatem corporis, nã multa ramificatio cornuum magis ei nocet, quàm iuuat. Iacet autem ea, vbi graue eſt inuenire. Vnde prouerbium. Vade vbi ceruus eiicit cornua. Præcipuè verò cornu cerui dextrum, ſiniſtrum enim aliquando inuenitur, abſcondit enim ipſum, vnde putatur, ꝙ in eo ſit aliquod magnum iuuamentum. Electis autẽ cornibus non apparet, qm̃ armis caret. Itaq; timens lupos latet, noctu verò exit ad paſcua, cumq; redeunt cornua, ſub ſole ſtat quaſi maturans, & deſiccans ea, cum autem creuerint, experitur ea confricando ad arbores, & tunc exeunt ſecurè, qm̃ habent arma. Olim deprehenſus eſt ceruus, ſuper cuius cornua creuerant ederæ, ſcilicet ex arborum fricatione iuxta Plinium, & hoc accidit, quia cornua tunc erant mollia, profunditates in ſe concauas habentia. Solus ceruus (vt dictum eſt) habet cornua dura, non concaua, cæterorum namq; ſunt vacua. Cornua eius vſq; ad ſex annos augmentantur, & extunc ætas illius cognoſcitur. Senex autem cognoſcitur, quia dentes non habet. Quidam tamen dentes habent, ſed paucos. Plinius libro 8. In ceruis cornua mares habent, ſoliq; animalium annis omnibus ſtatum veris tempore amittunt. Latentq; amiſſis velut inermes. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, ſingulis annis adiicientibus ramos, vſque ad ſexennes. Ab eo tempore ſimilia reuiuiſcunt, nec poteſt ætas diſcerni, ſed dentibus ſenecta declaratur. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur: quandiu carent his, noctibus procedunt ad pabula. Erumpunt autem renaſcentibus tuberibus, primo aridæ cuti ſimilia. Iu creſcentia ſolis vapore durant.

De Medicinis ex ceruis cornibus. Cap. XLII.

CEruus (vt ſupra dictum eſt) cum ſerpentibus pugna eſt. Ideoq; ſingularis ſerpentibus abigendis odor eſt aduſtum cerui cornu. Plinius. Cornu ceruini vſti nidor comicialem morbum, ſiue caducum deprehendit. Eiuſdem cornu cinis illitus ex aceto, vel roſaceo dolorem capitis ſedat. Idem cinis dentes mobiles fricando, vel colluendo confirmat, eorumq; dolores mitigat. Idem quoq; valet crudi cornu farina. Item cinis prædictus reumatiſmos ſanat, & ſanguinis excreationes curat. Celiacis ac diſſentericis medetur tribus digitis in potione aquæ acceptus. Tinearum quoque genera, ideſt vermes, pellit potatus. Regio morbo prodeſt ex vino. Vlcera quoq; ſanantur eo, vel medulla cerui, (vt dictum eſt) liniendo. Solinus. Ex cornibus autem cerui,

dextrum

dextrum efficacius eſt ad medelam. Si vero angues fugare geſtias vtrumve vras. Quodq; vſtum præterea nidore ſuo vitium aperit ac detegit, ſi cui morbus ineſt comitialis. Actor. Quia vero cornu dextrum (vt dictum eſt) ad medelam efficacius eſt. Idē dicit Plinius, ꝙ ceruus hoc bono ſuo inuidens, homini cornu dextrum abſcondit ne queat inueniri. Idem quoque dixit lib. de nat. re. Ariſtoteles, vero dicit eum abſcondere cornu ſiniſtrum, tanquam in eo ſit aliquod iuuamentum. Auicen. in 2. can. Cornu cerui adustum donec albeſcat, abſtergit dentes fortiter, ſtringitq; gingiuam, & ſedat inflatæ gingiuæ dolorem. Item cornu cerui, & capræ adustum, & albificatum, ſicut ſal ablutum prohibet materiam ab oculo. Cornu cerui adustum ablotum confert ſputo ſanguinis, & diſſenteriæ. Item detumeſcere facit latus, nec ſtomacho nocet, & confert ictericiæ. Eſculapius. Cerui cornu oēs humores exiccat, & in collirijs ponitur. Combuſtū dentes ex eo fricatos confirmat. Puluerizatum, & cum vino bibitum caducos ſanat, & fluxus ventris reſtringit ac lumbricos occidit, ꝙ ſi aduratur in domo, ſerpentes odorem illum fugiunt.

De cæteris ex ceruo medicinalibus. Cap. XLIII.

PHiſiologus. Ceruorum lachrymæ collectæ, & oſſa inuenta in corda ipſorum apta ſunt potui cordis pulſu laborantibus. Platearius. In corde cerui reperitur quoddam os in ſiniſtra parte, in qua eſt quædam concauitas, ad quam ſplen habet reſpiraculum, & emittit ſuperfluitatem, quæ ibi propria ſiccitate in ſubſtantiam mutatur oſſuoſam. Illud eſt de ſanguine cordis ſubtractum, habet virtutem depurandi fumum melancolicum. Datur & contra cardiacos, & ſincopim, & contra emorroides. Eſculapius. Præterea ſi quis in corio cerui voluitur, ſerpentes non timet: medulla quoque cerui dolores ſedat. Hali. Coagulum cerui contra potum cicutæ, & fungorum eſum prodeſt. Vrina cerui ſplenis dolorem adiuuat. Ventoſitati ſtomachi, & inteſtinorum prodeſt. Auribus inſtillata medetur earum vlceribus. Inſtillato quoq; naribus illius, qui odoratu priuatus eſt, manifeſtius prodeſt, hac etiam ſi caput lauetur furfures extirpat. Teſtes cerui ſiccati, & in vino ſumpti tyri morſum iuuant. Extremitas vero caudæ cerui ſi bibatur interficit. Auicen. in 4 can. Extremitas vero caudæ cerui venenum eſt, & ipſam bibenti accidit anguſtia vehemens, & ſincopis, & mora. Sed cura eius eſt, vt euomat cum butyro, & aceto, deinde in potu dentur auellanæ, & fiſtici, & ſutluſahareg i confecta ſimul. Plin. lib. 28. Pulmo ceruinus cū gula ſubarefactus in fumo, deinde tuſus ex melle tuſſim ſanat. Coagulum cerui ex aceto ſanguinem ſiſtit, hinnuli vero coagulum matris vtero excectis ſummis præfertur remedijs.

De cuniculo. Cap. XLIIII.

ISidorus. Cuniculi ſunt genus agreſtium animalium, ſic dicti quaſi caniculi, eo ꝙ canum indagatione capiantur, vel a ſpeluncis excludantur. Plin. lib. 8. Leporum genera ſunt, quos Hiſpani cuniculos appellant. Varro auctor eſt a cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum. Cuniculi fœcunditatis innumeræ ſunt, famemq; Balearum inſulis populatis meſſibus afferunt, certumq; eſt Balearicos aduerſus eorum prouentum auxilium militare a diuo Auguſto petijſſe. Fœtus ventrem excectos, vel vberibus ablatos nō repurgatis interaneis in cibatu gratiſſimos habet, laurices vocant. Magnaq; propter eorum venatum in terris eſt gratia. Injciunt eas in ſpecus, qui ſunt multifores in terris, vnde & nomen animali, atq; ita electos ſupernè capiunt. Auctor eſt Archelaus quot ſint corporis cauernæ ad excrementa lepori totidem annos eſſe ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem vtrãq; vim ſingulis ineſſe. At eos ſine mare æquè gignere benignaq; circa hoc natura. Innocena, & eſculenta generauit animalia fœcunda. Ex lib. de na. rer. Cuniculus eſt beſtia lepore minor, colore, & forma prope tamen ſimilis. Hæc in antroſa habitacula terram fodiens nocte vineta frugeſq; depaſcit. Mane vero antrum ingrediens os eius æquat terræ puluere, per intrinſecus, ne ſuperuenientes homines per diem eius habitaculum deprehendant. Vbicunque habitant cuniculi multiplicantur nimis, quia ſæpius in anno pariunt, cumque aliqui ex eis aliquid illic aduerſi ſenſerint, alias fugiunt. Nec more cæteris ſociorum ruinna dedignati, locum cum illis dimittunt. Hi auerſis poſterioribus coeunt, qm̄ illis auerſum eſt membrum genitale. Iſaac: Cuniculus vim habet diſſoluentem, propriè etiam ſtomachum confortat, ventrem diſſoluit, vrinam prouocat, vtilis quoque eis, qui elephantico morbo apparati ſunt.

De damula, & dromeda. Cap. XLV.

ISidorus. Damula vocata eſt, eo ꝙ de manu effugiat, timidum animal, & imbelle. Vnde Martialis. Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum. Et imbelles damæ, quid niſi præda ſumus? Gloſa ſuper Parabol. Damula eſt animal mundum, velox, perſpicax. Vnde ſcriptum eſt. Eruere quaſi damula de manu, &c. Plinius vbi ſupra. Damæ raro manſueſcunt, cum feræ nec dici non poſſint. Complura vtroque ſunt nec placida, nec fera, ſed mediæ inter vtrumque naturæ, vt in volucribus hirundines, apes in campo, in mari delphini. Idem in lib. 11. Natura dedit cornua damis in aduerſum, erecta autem rugarumque ambitu contorta, & in leue veſtigium exacuta, vt litas decerent. Auicenna in 2 canon. Damulæ caro more emplaſtri ponitur ſuper dolores iuncturarum. Eadem cum vino miſcetur, & bibitur propter epilenſiam, vel ſoda. Item exiccata cum vino in potu accepta confert venena. Hali. Virga damulæ ſiccata trita, & bibita morſui ſerpentium prodeſt. Idem facit, & virga cerui. Iſidorus. Dromeda genus eſt camelorum, minoris quidem ſtaturæ, ſed velocioris, vnde & nomen habet. Nam dromos Græcè curſus, & velocitas appellatur. Centum enim, & amplius miliaria vno die pergere ſolet. Quòd ſcilicet animal ſicut bos, & ouis, & camelus ruminat.

De edo, ſiue hædo. Cap. XLVI.

EDus ab edendo dictus eſt. Parui enim pinguiſſimi ſunt, & ſaporis iocundi. Inde, & edulium vocatur. Pallad. vbi ſupra. Edis autem nutriendis ſupra lactis abundantiam edera, vel lentiſci cacumina ſæpe præbenda ſunt. Plinius lib. 8. Edi Luna decreſcente caſtrandi ſunt, ſicut & vituli. Idem in libro 28. Sanguis edi recens cum aceto acri feruens potus ſanguinis excreationes iuuat. Eius pulmo ebrietatem arcet, & vrinæ incontinentiam cohibet. Quidam etiam carnem edorum recentem cum pilo ſuffumigant, eodemq; nidore ſerpentes fugant. Vtuntur & ipſorum pelle recente ad plagas. In profluuio mulierum vtile putant eorum pilos ſuffumigari, & in profluuio ſanguinis edi coagulum bibi. Edi coagulum prodeſt contra viſcum, & contra cameleonem, album ſanguinem, & taurinum. Idem ex aceto ſanguinem ſiſtit. Capræ quidem ſanguis (vt dictum eſt ſupra) decoctis cum medulla ſumitur contra venena toxica. Edinus autem ſanguis contra reliqua. Fœminatio edi etnis inteſtina rapta ioriè ſanare traditur. Edi quanto fuerint a natiuitate remotiores, tanto erunt deteriores. Econtra autem eſt de fœtu porci. Nam fœtus ſiccæ quanto fuerit natiuitati propinquior, tanto erit melior, humidæ vero deterior. Edi, ſiue capreoli dum lactantes ſunt, digeſtioni obediunt, propter carnium ſuarum teneritudinem, & ætatis paruitatem. Econtrario eſt de carnibus caprinis, vt ſuperius dictum eſt. Auicenna. Caro quippe caprarum veterum groſſi nutrimenti eſt, & vehementis calefactionis, & difficilis digeſtionis. Caro vero parui melior eſt, ſicut edi, hæc enim ſubtilioris nutrimenti eſt, magiſq; ſuſceptibilis digeſtionis. Idem. Caro edina minorum eſt ſuperfluitatum attenuata. Et etiam omnis animalis ſiccæ complexionis caro melior eſt parui, quam magni, vt caro edi. Coagulum edi ſanat a venenorum omnibus morſuris. Sanguiſq; edi recens, antequam coaguletur acceptus, & cum aceto tribus diebus bibitis calefactus valet, vt quidam teſtificati ſunt, & ad conſeruandam mamillam, ita vt remaneat ſtans. Renes edi lactantis laudabiliores ſunt renibus cæteris. Hali. Coagulum eduli contra potum cicutæ prodeſt, eiſque qui fungos comedit.

De equo. Cap. XLVII.

ISidorus. Equi dicti ſunt, eo ꝙ quando quadrigis iungebantur, æquabantur, pareſq; forma, & ſimiles curſu copulabantur. Caballus autem antea dictus eſt a cauo, eo ꝙ gradiens vngula impreſſa terram concauet, quod reliqua animalia non habent. Inde & ſonipes, quia pedibus ſonat. Plinius lib. 8. Scythæ per bella fœminis equorum vti malunt, quoniam vrinam curſu non impedito reddunt. Viuunt mares annis aliquando quinquagenis, fœminæ minore ſpacio. Eædem finem creſcendi capiunt quinquennio, mares anno addito. Idem in lib. 10. Animalia quibus continui dentes ſunt, in potu ſorbent, vt equi, & boues. Idem in libro 28. Equis adalligati dentes luporum infatigabilem præſtare dicantur curſum. Ariſtoteles. Equus oculos habet diuerſi coloris vnum ab altero. Nec eſt oculorum varietas niſi in hominibus, & equis. Contra naturam etiam omnium animalium eſt, ꝙ cito ſeneſcit equus dentes eius albeſcunt. Item equus felle caret. In corde equi, & vaccæ ſunt oſſa. Ibis auis eſt, quæ odit equum, & vocem eius imitando ſtupefacit ipſum, & fugere cogit, & forte interficit. Equus diligit aquam turbidam ad bibendum, ſicut vacca claram. Gloſa. Ideo Aegyptus fortè abundat equis, quia Nilus turbidus eſt. Idem Ariſtoteles. Deniq; ſi fuerit aqua clara plerumque turbat equus illam pede. Multum quoque diligit per aquam natare. Habet fel epati applicatum, ſicut ceruus, & mulus. Voces equorum diuerſificantur ſecundum ætates. Nam in primo ſunt debiles. Sed vox maſculi maior eſt, in ſenectute firmãtur voces, & ſiunt maiores. Et quando coire incipiunt, terit vtriuſque vox maior, fœminæ tamen clarior. Item animalia dentes æquales habentes, quæ non ex eis faciunt ſerram, ſugunt aquam vt equus, & taurus. Animalia quoque ſoleas habentia, ſicut equus, & mulus, & aſinus vnicum habent vterum: animal fiſſuris pedum carent,

rens,& paucos filios habens,diſtinctionem habet mammillarũ ſub aſcellaria,ſicut equa,& camela. Lac equæ, & aſinæ non eſt conueniens,vt ſit caſei materia Natura ordinauit caudas equorum longas cum pilis,& iubas in collo,deditq; pro iuuamento velocitatem equis.Somniat & equus,ſicut homo,& taurus,& caper,& canis:pugnat autem,& tpe dentes murat,non tñ omnes ſimul. Ex lib.de nat.rer. Sola quidem animalium equus ac ceruus,& vacca habent in corde oſſa cartilaginoſa,& hoc propter ſui magnitudinem,vt.ſ.cor ſuis oſſibus ſuſtentetur. Eſculapius in lib.de mirab. Si calcauerit zoſach,.i. equus vbi veſtigium fuerit dorim,.i.vrſi,accidit ſtupor eius pedi.Renatus Vegetius de re militari lib. Equorum ſetæ de caudis ac iubis ad baliſtas vtiles aſſeruntur,licet arcus vel baliſtæ cæteraq; tormenta, niſi funibus neruilibus intenta,nihil prodeſſe dicantur.

De ingenio,& affectu equorum. Cap. XLVIII.

SOlinus.Equis ineſſe iudicium,documentis plurimis eſt patefactum. Nam equus Alexandri Bucifalus cum ab equiſone ſuo aliàs molliter ſederetur,accepto Regio ſtratu neminē vnquã alium præter dñm vehere eſt dignatus. Documenta eius in prælijs plura ſunt, quibus Alexandrum crudiſſimis certaminibus ope ſua extulit. Equus Caij Cæſaris nullum præter Cæſarem dorſo recepit,cuius priores pedes,facie veſtigij humani traduntur fuiſſe. Regem Scitharum, cum ſingulari certamine interemptum, aduerſarius victor ſpoliare vellet,ab eius equo calcibus morſuq; laceratus eſt Affectum & equinum lachrimæ probant. Deniq; interfecto Nichomede Rege, equus eius inedia vitam expulit. Inimicos & partis ſuæ norunt, ita q̃ hoſtes inter prælia morſu petunt. Verum hi mores in equorum genere præſtantiſſimo reperiuntur. Nam qui infra nobilitatem ſati ſunt, nulla documenta ſua præbuerunt. Voluptatem in his ineſſe, circi ſpectacula prodiderunt. Quidam enim equorum, cantibus tybiarum,quidam ſaltationibus,quidam colorum varietate,nonnulli & accenſis facibus ad curſus prouocantur. Iſidor. Equorum quidam hoſtes in bello ſentiunt, adeo vt aduerſarios morſu petant. Aliqui & proprios dños recognoſcunt, obliti manſuetudinis ſi vincentur. Aliqui,præter dñm dorſo nullum recipiunt. Interfectis,vel morientibus dñis,multi lachrymas fundũt. Solum enim equum fertur pp hominem lachrymari, & doloris affectum ſentire, vnde in Centauris equorum & hominum natura permixta eſt. Solent & ex equorum,vel meſtitia, vel alacritate, futurum euentum dimicaturi colligere. Alexander. Certiſſimũ autem eſt, q̃ equi generoſi ſuos dños affectuosè diligunt,quod patuit in equo Rodati, qui mortuo Carolo Magno monachus apud Melde effectus, poſt multa tempora irruentibus Paganis, equum quē ibidem depoſuerat tribuit. Quem gaudenter equus, licet iam grandæuus ſuſcepit, portauitq; gratanter,quouſq; de hoſtibus ſuis triumphauit. Et hic erat de illis,qui nullum ſeſſorem præter dñm proprium admittere voluit. Plin.lib.8. Equis eſt cogitationum intellectus, & in grege prioris anni ſorore libentius,q̃ matre comitatur. Inuenimus equum, detracto operimento oculorum,cognito cum matre coitu, præerupta petiſſe, atq; exanimatum fuiſſe. Et eadē cauſa equam in agro reatino, laceratumq;,aurigam pariter inuenimus. Equus ergo eſt animal fideliſſimum ante homines ſicut & canis. Pugnam præſagit, & amiſſum dominum luget,Tantaq; illis docilitas eſt,vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus, ad Symphoniæ cantum ſaltatione quadam inueniatur moueri ſolitus.

De generatione ipſorum. Cap. XLIX.

ARiſtoteles.Equus,& equa plus diligunt coitum quam animalia cætera,præter hominem. Equa quoq; furit concupiſcentia coitus,olfaciendo ſe inuicem ore ad os concupiſcentiam prouocant. Maſculus ſupra matrem ſuam non ſalit. Vnde equus aliquando,ſicut ſupra dictum eſt,matrem ſuppoſitam agnoſcēs,ſubito fugit,ſeq; præcipitauit. Coit autem equus duum,vel trium annorum,ſed debile generat. Fortis autem eſt a quatuor annis vſq; ad viceſimum, & fortis eſt quouſq; generat. Tota vita ſua coit. Et vſq; ad annos 30. vel vſq; ad 35. viuit. Equa vero vſq; 40. Equus cum equa coit etiam impræguata. Nullaq; fœmina poſt impræguationem recipit coitum,niſi mulier,& equa. Equus implet matricem fœminæ non determinatis diebus,ſed aliquando vno,vel duobus,aut tribus, vel amplius. Et eſt equorum coitus iuuenum ante tempus determinatum, ſi bonum habuerint cibum. Non eſt lædens coitus æquorum,ſicut coitus taurorum Partus equarum melior eſt,quam omnium aliorum quadrupedum. Appareto; præcipuè in equabus, & vaccis menſtruum. Plinius vbi ſupra Ad generandam quidem paucis animalium minor fertilitas eſt,quam equis. In hoc genere grauida ſtans parit,præter cæteras fetam diligit, amiſſa parente in armenti grege,reliquæ fetæ cibum educant. Coitus equinoctio verno, partum in eo genere vndecim menſibus ferunt, duodecimo gignunt. Conſtat in Luſitania circa Vliſipponem oppidum,& Tagum amnem equas ſtante Fauonio aduerſas, animalem concipere ſpiritum, atq; fieri partum,& ita gigni perniciſſimum, ſed triennium vitæ non excedere. Idem in lib. 10. Equi ſingulos gignunt, ſicut cameli, & elephanti. Equarum iubas,tonderi præcipiunt, vt aſinorum coitum patiantur humiliate,comantes enim gloria ſuperbire,a coitu ſolę animaliũ equæ, currũt ex aduerſo ad aquilonem auſtrumve, prout marem, aut fœmina concepere. Colorem illico mutãt rubiore pilo, vel quicumq; ſit pleniore. Equos, & canes ac ſues initum matutinum appetere. Fœminas aũt poſt meridiem blandiri diligẽtiores tradunt. Item equas poſt vnum aut tertium diem ab enixu admitti vtiliter putant, cognatq; inuitas. Solinus. Equarum libido extinguitur iubis tonſis. In quarum partu amoris naſcitur venefició, quod in frontibus præferunt recentes editi,fuluo colore, caricis magnitudine ſimile,hippomanes nominatum. Quod ſi perceptum ſtatim fuerit,nequaquam mater pullo præbet vbera velicanda. Quo quis acrior fuerit, ſpeciq; maioris, eo profundius nares merſitat in bibendo. Mas (vt dictum eſt) ad bella nunquã producitur apud Scytas, eo q̃ fœminæ exonerare veſicas, & in fuga poſſunt. In proximis Vliſipponis oppidi equæ laſciniarũ mira fecunditate. Nam aſpirante Fauonij vento concipiunt, & ſitientes viros, aurarum ſpiritu maritantur Edunt ergo equos, & ventis conceptus. Sed hi nunquam vltra triennium euum trahunt. Ex lib.de nat.re. Equa ſterilis intelligitur eſſe,ſi non primo coitu cęperit generare. Impręguata vero quandoq; facit abortum, ſi ante nares eius candela cerea extinguatur.

De emiſſarijs ad equas admittendis. Cap. L.

PAlladius lib 4. Equi vero admiſſarij ſaginati ante vel poſt menſe Martio,generoſis equabus admittendi ſunt, & repletis fœminis, iterum ad ſtabula colligendi. Neq; tamen æqualem numerum omnibus debemus exhibere, ſed æſtimatis viribus vniuſcuiuſq; admiſſarij ſubmittenda ſunt pauca, vel numeroſa coniugia. Quę res efficiet,admiſſarios non parua ætate durare. Iuueni cum aquo,& viribus formaq; conſtanti,non ampliuſq; duodecim, vel quindecim debemus admittere pro qualitate virium ſuarum. Eadem in equabus conſideranda ſunt, maximè vt ſint longi,& magni ventris,& corporis,ſed hoc in generoſis ſeruetur armentis. Cæteræ paſſim toto anno inter paſcua dimiſſæ ſecum maribus impleantur. Equarum natura eſt partum ſpacio duodecimi menſis abſoluere. Illud in admiſſarijs eſt ſeruandum, vt membris aliquibus ſpacijs ſeparentur, propter nos amfuroris alteram. Sed his armentis paſcua legantur pinguiſſima hieme. Aprica frigida,& opaca prouideamus æſtate, nec adeo mollibus locis nata, vt vngularum firmitas de aſperitate nil ſentiat. Si equa marem pati noluerit,trita ſquilla naturalia eius infecta libidinem concitabunt. Deinde grandæ non vegeſtur, nec famem frigusq; tollerent, nec inter ſe locis comprimantur anguſtis. Plinius lib.8 In equorum genere partum vndecim menſibus ferunt,duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio bimo vtrinq; vulgaris, ſed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos 33. vtpote cum a circo poſt 20 annum mittantur ad ſobolem. Zenon in lib. de animalibus. Equa ſęta cum odorat quod eſt in ſępo renũ vaccæ,egreditur partus eius.

De pullis equorum nutriendis,atq; domandis. Cap. LI.

PLinius. Equinum autem fętum mater præter animalia cætera diligit,quem ore tertam attingere poſſe negant triduo proximo,quam genitus ſit. Ariſtot. Genus equorum naturaliter ſpeciem ſuam diligit,ita q̃ equa mortua, pullum eius relictum aliqua nutriendum ſuſcipit. Aliquando quidem accipit eum equa ſterilis,ſed quia non habet lac,periclitatur pullus. Pullus equi poſteriori parte pedis caput ſuum tangit, equus autem nõ poteſt. Palladius vbi ſupra. Generoſas equas, & quæ maſculos nutriunt, alternis annis ſubmittere debebimus, vt pulli poti ſint,& copioſi lactis robur infundant. Cęteræ paſſim replendæ. Aetas incipientis admiſſarij quinti anni initio eſſe debebit. Fęmina rectè,& bima concipiet,quia & poſt decennium,quod ex ex ea naſcetur erit tardum. Pulli equarum nati manu tangendi non ſunt,quia eos tactus lædit aſſiduus. Quarum ratio pariter,defendatur a frigore. In pullis pro ætatis merito, ea ſunt conſideranda,quæ ſignum bonæ indolis monſtrant,quæ in matribus,vel patribus ſpectanda pręcepi. Dabit,& hilaritas,alacritas,agilitasq; documentum. In Martio domandi ſunt pulli,niſi tempus bimæ ætatis excellent. Conſideranda ſunt autem magna longa nigra muſculoſa,& arguta corpora, teſticuli pares, exigui,& cætera,quæ in patribus dicta ſunt. Mores, vt vel ſumma quiete facile concitentur,vel excitata feſtinatione non difficile teneantur. ætatis conſideratio talis, Bimo,& ſexto menſium,dentes medij ſuperiores cadunt. Quadrimo canini mutantur,infra ſextum a unum molares ſuperiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit exęquat, ſeptimo anno omnes dentes eius explentur. Latent hinc ætatis notę, ſed prouectioribus

[illegible]

E [illegible]

[illegible] breue [illegible] quatu [illegible] forma [illegible] Forma [illegible] tudo, latus longum, maxim[illegible] pa- tens, corpus [illegible] cornu concau[illegible] & ſiccum, pelle [illegible] oculi magni nare [illegible] gularum ſoli [illegible] pedibus [illegible] ſim [illegible] tibus [illegible] ten [illegible] us, aureus, roſeus [illegible] tatus, niger [illegible] gio bad [illegible] Reliqu[illegible] nitis. Ba[illegible] anima [illegible] Iſ[illegible] eſt & [illegible] cant. Glauc[illegible] perſul[illegible] teus [illegible]

[illegible] equorum in prælijs. Cap. [illegible]

A[illegible] us videlicet [illegible] ad ſonitus loquens. Nunquid præ[illegible] circundabis collo eius hinnitum [illegible] ter- ram vngula fodit. Exultat audacter [illegible] armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio [illegible] terram, nec reputat tubæ ſonare [illegible] vbi audierit [illegible] [illegible] odorate bel[illegible] Scythia, [illegible] & ſimili[illegible] Ariſtoteles [illegible] equus [illegible] inter [illegible] res [illegible] ſunt. R[illegible] ſiricta [illegible] pere [illegible] ſo un[illegible] dex [illegible] & [illegible] de [illegible] aſſid[illegible] meditatione [illegible] a in [illegible] præli alcen[illegible] tam ſtu[illegible] ce[illegible] cataphracti p[illegible] a, quæ [illegible] meritus [illegible] ſiunt [illegible] tum & pondus armorū facere [illegible] capi, quia [illegible] di[illegible] es, [illegible] conti[illegible] ſte [illegible] xij. Menſes tamen a ſte[illegible], ve[illegible] [illegible] do comminus hoc eſt manu ad manum [illegible], quia ac hoſt[illegible] impetant.

[illegible] viuacitate [illegible] orum, & morbis. Cap. LIIII

ISido[illegible] eſt. Exultant enim [illegible] mpis, [illegible] bell[illegible]m, excitantur ſono [illegible] ad pugnam [illegible] accenſi [illegible] Dol[illegible] & exultant [illegible] tunt, & [illegible] quæ ſuperius dicta ſunt. [illegible] go ætas longqua [illegible] ac Siculis in annos quinquaginta [illegible] anis, & [illegible] & G[illegible] Solinus. Aetas [illegible] Legim[illegible] in annos 70. vixiſſe. A[illegible] in ſenectute caneſcit, præter hominem. Eſt enim [illegible] modus [illegible] humoris in cerebro, paucitasq. digeſtion[illegible], & apparet [illegible] equis [illegible] nuitatem oſſiu[illegible]. Fortis [illegible] eſt eq[illegible] a quatuor annis vſq; ad 20. & [illegible] 30 vel 35. [illegible] ad [illegible] natu[illegible] omnium aialium eſt, quod cum ſene cit equus albeſ[illegible] dentes [illegible] de nare. Eq[illegible] habet den[illegible] 40. qu[illegible] primos amittit [illegible] tate menſe 30. vtrinque [illegible] & anno ſequenti totidem [illegible]

[illegible] q in [illegible] (dicit Plinius) a [illegible] m [illegible] qui anim ſexto renaſcun- [illegible] den[illegible], & [illegible] mutabiles. Por- [illegible] eſt. [illegible] Eq[illegible] um annis [illegible] morbi [illegible] Idē [illegible] naſcuntur. [illegible] ſiunt [illegible] & [illegible] procul vias. Dam- [illegible] ideoq; flamini [illegible] Romæ publicis [illegible] ſcabiem [illegible] tacura [illegible] podag[illegible] ſcunt [illegible] eſt, quod adnantur mem [illegible] Item equus abſcinditur, qui [illegible] abitur. Item equis accidit [illegible] eſt quod extenduntur ve- [illegible] eos ambulare. [illegible] ore, quæ [illegible] m ca[illegible], & [illegible] us [illegible] Ac- ce[illegible] eſt, [illegible] non p[illegible] coxa[illegible] ampræ[illegible] m ex[illegible].

De diuerſis equorum generibus, & equiferis, & equicornu. [illegible] LV.

ISidorus. E[illegible] Vn[illegible] ro nm, præ- [illegible], & [illegible] m. A[illegible] um v[illegible] ga[illegible] um, ad vehend[illegible] uum aptu[illegible] ve[illegible] dos [illegible] x[illegible] ex permixtio- [illegible] od [illegible] nerum, [illegible] ex diuer- [illegible], vt mulu[illegible]. Ex A[illegible] & eq[illegible] [illegible] me aſſerede [illegible], [illegible] exitium, ad ta- [illegible] qu[illegible] nec qua[illegible] lecennibus maio- [illegible] q [illegible] eos ab al[illegible] narrant, ni [illegible] neant [illegible] Quapropter ſubreptos [illegible] vberi, aliena [illegible] eculeos a [illegible] lliac [illegible] eſt ex duob[illegible] generibus, nata [illegible] fieri, & neutri parent[illegible], ipſaq; quæ [illegible] ſunt, non gignere in oi an[illegible] nere. Ideirco nu- las non parere. T[illegible] haſt[illegible] parere tradit, & [illegible] d al[illegible] generi [illegible] es v[illegible] bu- [illegible] ndidit [illegible] ho[illegible] ibus eq[illegible] qui [illegible] m[illegible] [illegible] in bello ve- lut vnum corp[illegible] rum, & [illegible] crent[illegible] inde Cen- tauros fictos aſſe[illegible]. D[illegible] a potten ta hominum, [illegible] rerum. Idem. E- qui [illegible] genere otri ſunt, & [illegible] ad v[illegible] am digna[illegible] poſſint. [illegible] eſt animal [illegible] ad mag[illegible] dinem [illegible] ſed habens [illegible] pilos, vt equus pet [illegible] habet, his fœmina caret. A[illegible] regione Græciæ [illegible] vndum quoſ [illegible] domeſtico, qui barbę aſſi[illegible] cornibus ſimilia.

[illegible] medicinis ex e[illegible]. Cap. LV[illegible]

DIa[illegible] miſſa inuium ſangui[illegible] medicami- [illegible] ventrem mollit, & [illegible] mus, & cr[illegible] dus, & combuſtus [illegible] gulum e- [illegible] & inteſtin[illegible] Fi- mo [illegible] ſecundam fœtumq; mortuū ed[illegible] laborem ſedat, & ca[illegible] tor[illegible] iones tollit, coag[illegible] omnes [illegible] cus [illegible] la nat dolorem [illegible] Lac [illegible] & [illegible] cit[illegible] flux[illegible] q[illegible] la[illegible] Sterc[illegible] & [illegible] m vim hab[illegible] venena expugna[illegible], & to- xica, cæterum [illegible] aurium grauitas, c[illegible] ſpuma, vel

[illegible] coagul [illegible]

De Hirco. Cap. LVII.

ISidorus. Hircus eſt laſ [illegible] ſaltus [illegible] ſed [illegible] M [illegible] ctus [illegible] captu [illegible] ex [illegible] libro 18. H [illegible] & q. præſ [illegible] ſanguini [illegible] aciat [illegible] aut [illegible] potuit [illegible] vene [illegible] quam lima. P [illegible] liu [illegible] H [illegible] fœtum primum [illegible] exortus. Sed cape [illegible] vt ſuperius dictum eſt [illegible] ndus eſt cui a maxillis duæ videntur pendere verruculæ [illegible] corpor [illegible] cornibus, breu [illegible] naq. eer [illegible] ribus [illegible] parmo captie, oriudo [illegible], & longo [illegible] fœ [illegible] na, & an [illegible] anni [illegible] congiuus, non autem [illegible] iat [illegible] xennium [illegible] pe [illegible] corporis, ſed mag [illegible] vbi [illegible] eſt [illegible] genda. Ex libro de naturis rerum Cap [illegible] hic [illegible] animal animoſum, ac b [illegible] licoſum, & [illegible] in fronte autem & cornibus eſt illa maxima fortitu [illegible]

De operatione hirci in c[illegible] rum remedio. Cap. LVIII.

AVicenna. [illegible] eſt [illegible] & f [illegible] febres q [illegible] cito maturat, & [illegible] m. Id [illegible] potatus frangit l [illegible] cum vino bibitus ar menæ [illegible] m deregi eſſe ep [illegible] nam [illegible] A [illegible] & in alco [illegible] & [illegible] clinatio ſuper v. [illegible] adeps vehementior eſt [illegible] omnis, quam cæter [illegible] carnem mala gra [illegible] ulceribus in a [illegible] & varios p [illegible] tiaca [illegible] ueno [illegible] alca [illegible] eſt os calca [illegible] vt [illegible] mox [illegible] & exacta [illegible] Iſaac in [illegible] Hircina [illegible] generatiua, [illegible] ptima. Sangui [illegible] dicit Dia [illegible] & mala vi [illegible] Hircinum ſep [illegible] tot [illegible] cum ſangui [illegible] & la [illegible] potius podagricis [illegible] M [illegible] m acceper [illegible] hircinum inunctum [illegible] m ſtiatticis conuenit. Lan [illegible] & in vm [illegible] infantium vene [illegible] Hirci [illegible] in carbone decoctu [illegible] ſanari putant, v [illegible] auſtero. [illegible] hirci [illegible] [illegible] Mo [illegible]

[illegible]

[illegible] re Cap. LX.

I[illegible] 8. [illegible] cornib [illegible] vt

[illegible] præc vocabulo [illegible] bus

De [illegible] uuli. Cap. LX.

I[illegible] occula [illegible] ſtu [illegible] ſignificant [illegible] mulibus. Actor. [illegible] quoq [illegible] vt ex, viſa [illegible] non [illegible] ſi [illegible] nec [illegible] ea [illegible] de [illegible] prius [illegible] modicum in [illegible] nor [illegible]

De Lepore Cap. [illegible]

I[illegible] a vel [illegible] animal [illegible] Ambr [illegible] ſedet [illegible] can [illegible] crescunt. Certe [illegible] m, & [illegible] Hiſpania cum [illegible] Balear [illegible] ſerentur. In [illegible] eas in ſpecus, qu [illegible] terra. Vnd [illegible] & nome [illegible] animal atque [illegible] capiunt. Idem [illegible] ro 10. [illegible] anim [illegible] alitur lepus, [illegible] & [illegible] in lib. [illegible] lepores, & non pingueſcunt, [illegible] m [illegible] imus eſt lepus, tardus, T [illegible] & [illegible] pedibus. Ariſtoteles. [illegible] & intra mandi [illegible] et & [illegible] So [illegible] in his qui dentes habent [illegible] vtra [illegible] m [illegible] um habet. [illegible] fœmina [illegible] autem pili mol [illegible] ſicut & anima [illegible] [illegible] ehen [illegible] & in [illegible] ficit [illegible] non viuent [illegible] Am [illegible] ſius. Lepores [illegible] in colorem ſuum redi [illegible] natura bon [illegible] m [illegible] At [illegible] animal mol [illegible] d [illegible] le, [illegible] fugi [illegible] longi [illegible] & [illegible] quia non [illegible] nat [illegible] uidem [illegible] tracul [illegible] cat [illegible] H [illegible] m [illegible] que [illegible] & palpame [illegible] in quæri [illegible] ne [illegible] pas oth [illegible] m [illegible] pes quæ [illegible] mulierem. [illegible] t aut [illegible] lepus [illegible]

De eodem. Cap. LXII.

EX [illegible] um. Lepus celeritat [illegible] in [illegible] viuit & raro, niſi in no [illegible] ad [illegible] & mouetur ad ludum [illegible] gueſcat. [illegible] autem [illegible] ſomus [illegible] & mo [illegible] locitans careat [illegible] & m [illegible] tur. Multus itaqu [illegible] minuit, qu [illegible] ex m [illegible] potie [illegible] lepu [illegible] m omni [illegible] a naſcat [illegible] fere [illegible] in [illegible] & a [illegible] in eminente poſitum [illegible] & [illegible] in colorem [illegible]

Fertur, quòd muſtela cum lepore ludit, & tandem laſſati guttur dentibus apprehendens acerrimè ſtringit. Qui morſum ſentiens, euadere fugiendo conatur, ſed doloſo pondere aggrauatur. Tandemq; corruentem improba beſtiola necat, & manducat. Lepus autem ſexum ſuum per annos ſingulos mutat. Phiſiologus. Fœmina leporis equitat marem in coitu. Pedibus leporis granula auri colliguntur, ne pereant. Non autem ſit os tuum plenum pilis, ſicut os leporis interius, ſed ſint pedes tui piloſi ſubtus ſine pondere, ſicut pedes leporis, ne lædantur in ſaltu. Alexander. Ferunt leporem characterem ſexus nobilioris habentẽ, lepuſculos in vtero geſtare. Nunquid Hermafroditus eſt? Addunt etiam ꝙ poſtquam ſemel conceperit, & lepuſculis etiam grandeſcere incipientibus iterum concipit.

De medicinali leporis operatione. Cap. LXIII.

ISaac. Lepus licèt ſiccus ſit, & croſſum ſanguinem generet, melior tamen eſt hircis, & capris iuuenibus. Proinde conuenit ſiccas habere volentibus complexiones. Contrarius vero eſt tenuem dietam ſeruantibus. Auicenna. Lepus ſilueſtris frigidus eſt, & ſiccus, ſtomachum mundificat. Sanguis eius mundificat pannum, & eius capitis cinis medetur alopiciæ. Cerebrum eius aſſatum confert tremori accidenti in ſucceſſione ægritudinis. Itẽ cum eodem cerebro gingiuæ puerorum inunguntur. Proprietas, quæ in ipſo eſt, velociter oriuntur dentes, & facilè exeunt ſine dolore. Coagulum eius melius eſt omnibus coagulis in ſpecie, hoc cum aceto bibitum confert epilentiæ. Idem cum aceto Tyriaca eſt venenis. Item ſanguis leporis frixus confert diſſinteriæ, & apoſtemati inteſtinorum, & reſolutioni antiquæ, veneno quoq; ſagittæ armenæ. Caro leporis calida eſt, & ſicca, aſſata bona eſt vlceribus inteſtinorum. In iure carnis eius ſedent podagrici, & habentes dolorem iuncturarum. Et eius operatio proxima eſt operationi iuris vulpis. Sanguis leporis calidus, morpheæ pannoq; ſuppoſitus, confert eis. Idem cibo maturat apoſtemata calida & apoſtemata leuia. Diaſcorides. Sanguis leporis perunctus araneas, & vulnera mala compeſcit. Pulmo leporis oculorũ dolores mirificè tullit, ſuperpoſitus, & ligatus. Item contritus, & illinitus perniones, & pedes a calciamentis læſos ſanat. Locium leporinum cum ſpicanardi, & aqua bibitum hidropicos curat. Infantibus vrinam prouocat, ventrem mollit, dolores aurium cõpeſcit. Idem. Cerebellum leporis comeſtum, tremorem corporis tollit. Tritum comeſtum dentes infantium confirmat. Caput eius combuſtum cum ſepo vrſino, & vt cathaplaſma adhibitum alopicias emendat. Coagulum eius bibitum abſtinet menſtrua, fluxum ſanguinis ſtringit. Epilenticis medetur, venenis ſubuenit. Cum aceto lac in mulierum mammis coagulatum diſſoluit. Bibitum quoq; morſum viperæ nocere non ſinit. Succus eius calidus perunctus, maculas emendat. Itẽ cerebrum leporis tritũ, & potatũ ſubmelioſos emendat, & vrinam emittere non patitur.

De eodem. Cap. LXIIII.

RAzi phiſicus. Leporina caro plus alijs melancoliæ generatiua eſt. Phiſicus. Coagulum leporis frigidum eſt & ſiccum, virtutem habet conſtrictiuam ex frigiditate. Abſtergendi & mundificandi ex proprietate lactis. Conſtringit quemlibet fluxum. Et conſortat membra: maximam habet vim contra epilenſiam. Aeſculapius. Leporis pulmo ſuper oculos poſitus dolorem tollit. Cor eius recens collo ſuſpenſum: quartanarios iuuat. Siccatum contritum & bibitum caducis conuenit. Fel eius oculos claros facit. Renes exiccati & bibiti calculos pellunt. Sanguis cum aqua calida idem facit. Zenon vbi ſupra. Et cui aduenit rigor ex febre, ſi ſuſpendatur cor leporis, aut pes ſoricis confert. In ægritudinibus quoq; colicis orcob, id eſt coagulum leporis ſuper patientem ſuſpenſum iuuat eum. Ariſtoteles. In animalibus, vt dictum eſt, in vtraq; mandibula dentes habentibus nõ inuenimr coagulum, niſi in lepore tantum: valet coagulum cõtra fluxum ventris, & maxime leporis. Plinius libro 28. Coagulo leporis ex aceto quidam vtuntur contra ſcorpionem & murem & araneam, eoq; perunctos aiunt non ſeriri. Valet idem cõtra marinorũ morſus, vel ictus. Et contra ſanguinem tauri hauſtum. Et contra venena antidotis additur: per aurem infuſum, valet contra dolorem dentium. Confert etiam grauitati auditus. eoq; vbere illito ſiſtitur infantium aluus. Cerebrum leporis in vino continentiam vrinæ cohibet. Eiusq; teſticuli toſti, vel coagulum cum anſerino adipe in polenta: Renes quoq; illius innaterati calculos pellunt. & pedes eius adalligati podagris conferunt. Cinis pili leporis confert pedibus frigore aduſtis. Eiusq; pulmo contuſis diſſectus, aut pulmonis cinis. Sanguinem quoque ſiſtit coagulum leporis & pilorum eius cinis. Leporinus cinis cum oleo myrteo ſedat dolorem capitis. Somnos fieri lepore in cibis ſumpto arbitratur Cato. Fimi quoq; leporini cinis in vino tepido confert diſſenteriis.

De Mulo. Cap. LXV.

ISidorus. Mulus ex Græco tractum habet vocabulum, eo, ꝙ iugo piſtorum ſubactus tardas molendo ducit in gyrum molas. Iudæi aſſerũt, quod Anas abnepos Eſau greges equarum ab aſinis in deſerto fecerit primos aſcendi. vt mulorum inde noua contra naturam animalia naſcerentur. Plin. lib 8. Ex aſino ſiquidem & equa, ſicut dictum eſt ſupra, gignitur mula menſe 13. videlicet animal ad labores viribus eximium. Ad tales partus equas, neque quadrimis minores, neque decennibus maiores, legunt. Arceriq; vtrunque genus ab altero narrant: niſi in infantia eius generis, ꝙ hauriant lacte hauſto. Quapropter ſurreptis pullis in tenebris equarum vberis, aſinarumve eculeos admouent. Itaq; obſeruatum eſt ex duobus diuerſis generibus nata tertij generis fieri: & neutri parentum eſſe ſimilia. Eaq; ipſa, quæ ita nata ſunt non gignere in omni animalium genere. Ideirco mulas non parere: mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu: Mulum annis octuaginta vixiſſe Athenienſium monumentis apparet: hoc aĩal maxime frigoris impatiens eſt: Ideoq; non generatur in Ponto, nec æquinoctio verno, ſicut pecora cætera, ſed ſolſtitio. Idem in lib. 30. Vngulæ mularum tñ a venenis, vel veneno ſtigis aquæ quo perijt Alexander Magnus, non produntur, ſed omnis alia materia. Idem. Mulas non calcitrare cum vinum biberint. Alexander. Mulus eſt animal verſutum. retrocalcitrando quippe mulioni inſidias prætendit, ac pede magiſtrum ſuum eum ſtimulantem percutit. Stimulis etiam inobediens eſt, cumq; villam cernit in qua ſe pernoctaturum putat: repente claudicans impotentem ſe eſſe vlterius progredi mentitur. Sed aſcenſor cui note ſunt fraudes ipſius crebra iteratione calcarium potentiam priſtinam ei reſtituit. Phiſiologus. Mulus eſt quaſi medium inter equum & aſinum, cui qui inſidet quaſi temperantia vehitur. Nam qui ſuperbia vehitur, quaſi vehitur equo: qui pigritia, quaſi aſino: hoc aĩal omni tpe domeſticatur, ſicut & homo. Ex lib. de nat. re. Mulus ex aſino & equa genitus: habet quædam aſini propria, Caures longas: hinnitũ horridum, crucem in humeris, pedes exiguos, & corpus macilentum. Reliqua vero, vt habet equus. Mulæ nunq̃ cõcipiunt, quia menſtrui ſuperfluitas in eis cum cibo tranſit in nutrimentũ corporis. Item ſanguis quo natura non indiget, exit cum ſuperfluitate veſicæ. Eſt & alia ratio, qm̃ hoc animal extra naturam generatum eſt: & eius natura diuerſificata eſt, in equo, qui calidæ naturæ eſt, & aſino qui ſummæ frigiditatis. Itaque in fœtu diuerſificè generato & male complexionato, non poteſt eſſe cõcordantia partium & ordinata natura, vt quaſi ex propria, ſibi ſimile generet qui mulam propriam generis ſui ſubſtantiam habet. Itaque in annalibus Romanorum mulas peperiſſe, prodigij loco habitum eſt.

De eodem. Cap. LXVII.

ARiſtoteles. Mulus eſt animal piloſum: in eo vicinantur anteriora colli vſq; ad partem capitis & ſpatularum extremitatem. habetq; iubas, ſicut & equus. Nec habet fiſſum pedem, ſed in extremo pedis ſoleam. Eicit dentes, ſicut equus & aſinus: habetq; fel epati applicatum. Comedit & ipſe fructus, herbiſq; paſcitur: & ab eo equa impregnatur. Quantoq; potat ex aqua plus tãto magis proficit ei cibus. Pilos habet molles, ſplenem ſtrictum, ſicut homo & aſinus: ventrem vnum, ſicut & cætera ſoleas habentia. Mularum genus eicit humiditatem menſtrualem, quod non faciunt cætera quadrupedia, pedes ad poſterius ſtectentia. Corporaq; mularũ magna ſunt, quia ſuperfluitas menſtrui tranſit in creationem & cibum corporũ. Sanguis quo non indiget cum veſicæ ſuperfluitate egreditur. Ideoq; muli nõ oloſaciunt mularum vrinas, ſicut aliæ beſtiæ habentes ſoleas: deniq; mulorum genus coitu æſtuat, q̃uis muli & mulæ non poſſunt generare: poſſibile tamen eſt, ꝙ impregnetur mula: ſed raro, quod accidit in tpe præterito: ſed nutrire non põt ac cibare, quouſq; cõpleatur eius creatio: mas vero gñare põt in quibuſdam tpibus, quia calidior eſt q̃ fœmina. Et quod generatur ex eis extraneum, occaſionatum erit. Mulus cum ſit magni cordis: eſt timidus, nec habet fel omnimodè, ſicut equus & aſinus.

De Mulorum generatione. Cap. LXVII.

PLin. vbi ſup. Muli vt dictũ eſt, in ſolſtitio generantur. Partus a triceſimo mẽſe ociſſimus, ſed à trimatu legitimus. Mulas tradunt non parere. Theophraſtus aũt eas in Cappa locia parere tradit, ſed eſſe id aĩal ibi ſui generis. Gñantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ veloces in curſum: duritia eximia pedũ, verum rugoſo corpore, indomito aĩo, ſed generoſo. Onagro aũt & aſina genitus oẽs antecellit. Ex lib. de na. re. Ex aſino quidẽ & equa, vt dictum eſt generãtur muli. Ex aſina vero & equo burdones ſiue burduli. Pall. li. 4. Si quẽ ergo mulorũ genus creare delectat, eq̃ magni corporis, ſolidis oſſibus & forma egregia debet eligere, in qua nõ velocitatem, ſed robur exquirat. Aetas a quadrima vſq; in decennẽ huic admiſſura iuſta conuenict. Si aſinus eq̃ faſtidiat admiſſus oſtenſam prius aſinã, donec coeundi voluptas ſolicitetur, adhibemus, qua ſubducta, eq̃ illo incitata non

ta non ſpernet, & raptus illecebris generis ſui in permixtionem conſentiet alienam. Si morſu furens lędit obiectas, aliquatinus labore miteſcat. Creantur ex equo & aſina, vel onagro & equa, ſed generoſius nullū eſt huiuſmodi aīal, q̄ quod aſino creatur naſcetur. Vtiles autem admiſſarij naſcẽtur ex onagro & aſina, quæ poſt in ſobole ſecutura agilitatẽ fortitudinemq́; reſtituāt. Admiſſarius tñ aſinus ſit huiuſmodi, corpore amplo, ſolido, muſculoſo, ſtrictis & fortibus mẽbris, nigri, vel murini coloris ac rubei. Qui tñ ſi diuerſi coloris pilos in palpebris aut auribus geret variabit. Minor trimo, maior deceuni non debet admitti. Annicula mula debet a matre depelli, & per montes aſperos paſci, vt inueniens laborem in tenera ætate aſſueſcat, & ſolidata non contemnat. Minor uero aſellus maximè agro neceſſarius eſt, qui & laborem tolerat, & negligentiam propemodum non recuſat.

De Medicinis ex mulo. Cap. LXVIII.

AVicenna. Mulorum pellis ac ſimiliſi cinis ponit̃ ſuper aduſtionem ignis. Et vlcera calida q̄ñ non ſunt cum apoſtemate. Eſt etiam medicamẽ excoriationi pedum a calciamentis, atq; coxarum & fiſtulis. Belbetus in li. de ſenſibus. Si domum fumigaueris cū vngula muli ſiniſtra, nō remanebit in ea ſorex. Plinius lib 28 Cinis ungularum muli vel mulæ ex oleo mirteo alopicias replet. Eſculapius. Auriculæ mulæ, & burdonis teſticuli, ſi ferantur a muliere, non concipiet.

De Oue. Cap. LXIX.

ISidorus Ouis molle pecus lanis, & corpore inerme, caro placida, ab oblatione dicta. ſ. eo q̄ apud ueteres in initio non tauri ſed oues in ſacrificiu mactarentur. Ex his quaſdam bidentes vocant, eo q̄ inter octo dentes duos altiores habẽt, quos gentiles maxime in ſacrificium offerebant. Actor. Ouis odore narium ſolo ſibi noxia declinat, ſub aduentu hiemis inſatiabiliter herbam rapit. Ariſtoteles. Oues cæteris animalibus magis quietę ſunt, & propinquiores hominibus. In eis abundat priuatio intellectus pluſquā in cæteris animalibus quadrupedibus, habent pedes fiſſos in duo, & in extremo ſotulares ungularum loco ſicut caper ac ceruus, habẽt lac pluſquā indigeant fœtus, ſicut & vaccę cōuenit, vt ſit materia caſei, præcipue lac vtrunq;. Renes ouium impinguantur cito. Impinguantur autem potu, ideoq; paſtores ſæpe dant eis ſal. Sed cum eis pinguedo multiplicatur in renibus, moriuntur. Oues in theutonia caudā habẽt magnam, ita q̄ vnius cubiti eſt eius longitudo. Inter animalia vero cætera dant oues lac multo tpe. .p ſeptem menſes. Paſtores docent oues ambulare feſtinas ad auditum alicuius uocis. Idem etiam cognoſcunt quæ poſſint hiemem pati, q̄ tñ illa debilis eſt, quæ glaciem a ſe non excutit. In libia cito apparent cornua in capitibus arietum. Et ſecundū q̄ dicit Homerus cornua ſunt & in capitibus fœminarum. Ouiū oculi ſunt nigri, & magis q̄ aliorum aīalium. Pinguedo illarū maior eſt pinguedine aliorū, vaccę & caprę & oues habent multos ventres. Ex lib. de naturis rerum. Oues impinguantur multū bibentes, hoc & magis poſt meridiem, ſi biberint aquam turbidam, pinguedine vero ſteriliſcunt. Itẽ oues ad paſtū in locis aridis ductæ, viuūt diutius. In locis aūt paluſtrib⁹ ſi frequẽter Paſcua ſumpſerint, morbide fiunt, nec diu viuere poſſunt. In maio vero, vel poſt maiū, ſi ros melleus ſup gramina nocte ceciderit, eas cito mori dicunt. Sed in auguſto ſi ſpicas ſiccas vſq; ad ſatietatem comederint, & poſtea biberint, illico diſruptis viſceribus moriunt̃. Ouis de domo incenſa, vix eijci pōt, & ſi eiecta fuerit niſi ui retineatur in ignẽ recurrit. Boni generis oues ſunt, quæ paſtorem proprium ab alijs recognoſcunt, & fures fugiunt. Paſtores ſolent ouibus dare ſal in cibum, vt plus bibant ac per hoc lacte magis abundent. Signum quoq; ſumunt earum, quæ durare poſſunt, in hieme glacialem aquam earū caudas proiiciunt. Nam illa quę excutit fortis, quæ vero non excutit in omnibus debilis.

Adhuc De eodem. Cap. LXX.

PHiſiologus Oues plerunq; fortes exeunt ad loca deſerta, & manent ſub pluuia. Nec mouent, donec paſtor ad eas venerit cum arietibus, & tunc ſequuntur arietes ipſos. Lanantur aūt oues ex aqua clara, paſtores cognoſcunt oues, quæ poſſunt hiemem tolerare, quia quæ ex illis debilis eſt, non excutit glaciem a ſe, ouis morbida gregem maculat. Ex pelle quoq; ouis occiſæ nunq̄ fit bonū pergamenum, nec vnquā ex pelle craſſa. Ouis non ſentit nec dolet tonſuram velleris paſcitq; tondentem ſe lacte & carne. Pythagoras in lib. romanorum, oues & animalia quadrupedia domeſtica, cum viderint oculum adip. i. lupi eradicatū, timent & fugiunt. Belbetus vbi ſup. Oues ſi comedant ex herba vbi coeunt ſanguiſſugę in eis generantur, & epar illarum comedūt, peſtilentia quoq; in omnibus pecoribus accidit, cum in vere ac poſtremo ęſtatis araneæ p herbas agrorum pullificāt in telis ſuis. Quæ. n. ex eo guſtauerit moritur Palladius lib. 8. Magna eſt pecoris gratia vel in placamento deorum vel in vſu vellerum, vtq; bones hominum ſumptus excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. In oue ſatis generoſitatis oſtenditur, breuitate crurum, ventris veſtitu. Quibus. n. nudos eſſe videris ventres rapitas vocabant, damnabanturq́;. Infirmiſſimum pecori caput, quamobrem aut a ſole auerſum paſci cogendum eſt. Stultiſſima quippe animalium lanata. Quo timuerunt ingredi, vno cornu rapto ſequentur, vita his longiſſima decem annis. In ethiopia tredecim. Actor. Manifeſtū eſt, q̄ ouis ſimplex eſt, quieta, manſueta multum, nullum lædens, timida, ruminat, & vngulā findit, aridis veſcitur, lac & carnes prebet ad eſum, lanam ad indumentum, pellem ad ſcribendum, & ad alios plures vſus. Fimum quoq; ad ſolum impinguandum & fecundandum, hæc quippe in phiſica vocantur pecora, ſiue pecudes, & carnes earum carnes pecorum ſiue pecorinæ, ſicut patebit inferius.

De Diuerſis generibus ouium. Cap. LXXI.

EX libro de na. rerum. Ouiū quatuor ſunt genera. Quędā. n. ad paſtum longius ire nō valent & hęc hortis ac riuis indigent. Quędam etiam fętę ſunt & graues, quę indigent, vt paſtorem ſolicitum habeant, qui fętas portet ne grauentur in tranſitu. Quædam etiam pingues & validę ſunt pariter paſtore indigent, qui eas procuret, vt nunquam ſalubri careant paſtu ne deficiant & moriantur. Quædam autem excurrentes & vagę ſunt & hæc quoq; paſtore indigẽt, qui eas virga vel manu corripiat & reducat ad gregem. In multis autem orbis partis, vt dictum eſt, oues faciūt duos fętus, & maxime in Æthiopia. Comeſtor. Natura ouium Meſopotamiæ & Italiæ eadẽ eſſe dicitur, ita vt bis in anno pariant. Vnde poeta. Bis grauidæ fętus. i. verni meliores ſunt. Vltimi vero. i. autumno concepti deteriores. Similiter etiam illi qui in extremitate veris, q̄a in tarde appetentibus coitum, minus viget natura. Vnde in ſerotina admiſſura, non ponebat Iacob virgas in cannalibus, ſed tantū in prima, vt in eorum aſpectu oues tales fœtus conciperẽt. Valerius maximus lib. 1. Porro. ſicut iam dictū eſt ſup. In cephalia inſula cum omnia vbique pecora vſu aquæ quotidie recreentur, in ea pecora maiore ex parte anni, ore aperto, ex alto ventos recipientes, ſitim ſuā extinguunt Plinius vbi ſupra. Eſt in hiſpania & maxime corſica non multū abſimile pecore genus muſmoniū. caprino villo q̄ pecoris velleri propius, quorū e genere ouibuſq́; natos priſci vocauerunt vmbros. Siriæ cubitales ouium caudæ, plurimumq; in ea parte laniſicæ. Ouiumq́; deinde ſumma genera duo ſunt, ſcilicet tectum, & colonicum. Illud mollius hoc in paſcua delicatius cum rubis tectum veſcatur.

De paſtu ouium. Cap. LXXII.

EX libro de naturis rerum. Ouis, vt ſuperius dictum eſt, iuxta Ambroſiū in aduentu hiemis ad eſcam inexplebilis, & inſatiabiliter herbam rapit, eo q̄ aſperitatem hiemis præſentit, vt ſe prius herbæ pabulo ſatiat, q̄ gelu adueniẽte deficiat, herbam quidem depaſcunt ſæpe oues radicitus Arbores autem ſi depauerint vix vnquā proficient. Morſus etiam illarum arboribus multis eſt exitialis. In locis aridis paſtę diutius viuunt. Ariſtoteles. Quibus in autumno cucurbitę paratę cum ſale dantur ad multiplicationem lactis. Impinguantur autem lenticula & palea cum ſale. Impinguantur etiam aquam bibendo. Et in æſtate quidem valet eis aqua ſeptentrionalis frigida. In autumno vero aqua meridionalis tepida. Iuuat eas paſtus in fine diei, motuſq; per itinera, labore vero macreſcunt, ouis vel agnus ſi renes eius impinguantur, vt ſepo circunquaq; cooperiantur, moritur, vnde quia propter bona paſcua ſepum in renibus multiplicatur. Ideoq; plerumq; oues a ſuis paſcuis mutantur, vt non accipiant plus neceſſario. In Ægypto ſunt oues magnæ valde, quia ibi multum habent cibum. Palladius libro 12. Paſcua ouillo generi vtilia ſunt, quæ vel in noualibus, vel in pratis ſiccioribus excitantur, paluſtria vero noxia ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis, ſalis tamen crebra cōſperſio vel paſcuis mixta, vel cannalibus frequenter oblata, dicunt leuare faſtidium. Nam per hiemẽ ſi penuria eſt, fœnū, vel paleæ, vel vitia, vel facilior victus vlmi ſeruātis frondibus prębeat, aut fraxinī. Æſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri ſuauitatem roris mixtura commendat, Quarta hora caleſcente potus luti fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios Solis calores Vallis, aut arbor vmbroſa declinet. Deinde vbi flexo iam die arbor infringitur, & ſolū primo himbre veſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad Paſcua. Sed canicularibus, & æſtiuis diebus, ita paſcẽdę ſunt oues, vt capita gregis ſemper auertantur a Solis obiectu. Hieme autẽ vel vere, niſi reſolutis gelicidijs ad Paſcua prodire non debent. Nam pruinoſa herba huic generi morbos creabit, ac tunc ſemel adaquare ſufficiet. Græcas oues, ſicut aſcanas, vel tarentinas moris eſt ſtabulo potius nutrire, quàm campo, & præcluſis tabulis ſolum, in quo clauderentur inſternere, vt ſint tuta cubilia

propter

propter iniuriam precioſi velleris, ne humor reddat elabent. Sed tribus per annum totum diebus: aprico die, lotas oues vngere oleo oportebit, & vino, propter ſerpentes, qui plerumq; ſub præſepibus latent, cedrum vel galbanum, vel mulieris capillos, aut ceruina cornua, frequenter vri oportet.

De generatione Ouium. Cap. LXXIII.

ARiſtot. Ouis poſt annum coit, & vſq; ad 9. annos parit, vel vſq; ad 11. ſiue tota vita ſua ſi bene cuſtodiatur, oues aq̄ ſalſam potantes, anteriorant coitum. In coitu facies ad ſeptentrionem vertere debent, vt mares concipiant. Et ſi quidem albæ venæ fuerint ſub lingua eius faciet fœtum album, ſi nigræ nigrum, ſi duos ſimiliter duorum colorũ, & ſi rubei rubent. Verſus Thraciam ſunt duo flumina, quorum vnum potatum ante coitum, facit colores agnorum nigros, & aliud albos, aliud quoque rubeos. Cum autem impinguantur capræ, & oues ſunt pigriores. Viuit autem ouis propriâ in Aethiopis. 14. annis, & capra 11. pariuntq; gemellos. Et ſi eibus conueniens eſt aries, vel caper erit virtuoſus: ouis & capra ſi impregnantur in loco contra impetum venti ſeptentrionalis, pariunt mares. Si vero contra meridiem, pariunt fœminas: ouis quidem ſi acciderit tonitruus, & ſola remanſerit impregnata abortiet. Plin. vbi ſup. Ouinum coitus eſt occaſum arcturi, i. a tertio idus maias: ad aquilæ occaſum, i. vſq; in 13. Kalend. Auguſti. Generant partum diebus centũ quinquaginta, poſtea verò concepti ſunt inualidi, & poſt id tempus natos cordos vocabant antiqui. Tonitrua ſolitariis ouibus abortus inferunt. Remedium eſt eas congregare, vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi debent, Auſtri fœminas, atq; in eo genere arietum maxime ſpectantur ora, quia cuius coloris ſub linguis habuere venas, eius lanificium in fœtu eſt, variumq; ſi fuerint plures: immutatio aquarum potuſq; variat. Ambroſius. Ouis autem inter multa millia agniculorũ ſolum agnoſcit ſuum filium, vna eſt balatus, eademq; ſpecies plurimorum, illa tñ ſuum a cæteris diſcernit fœtum paſtor errat in ouium diſcretione, fallitur q; ſpecie, ſed ouis non fallitur pietate. Vnus odor eſt omnibus. Sed tñ habet natura domeſticũ odorem ſuum quem ſoboles ſpeciali quadam proprietate redolere vr. Ex lib. de nat. rer. Quod ſi iuniores oues feſtinant ad coitũ: peſſimum eſt ſignum, q̄ peſtis ſit inter illas. Similiter ouis antiqua, ſi poſt tempus debitum, quærit coitum, malum eſt ſignũ. In multis orbis partibus oues faciunt duos fœtus & maxime in Aethiopia: ſicut autem agnus matrem propriam inter alias oues balatu cognoſcit, ſic mater agnum cum eum odoratur in cauda vberibuſq; admittit.

De Carnibus ouium. Cap. LXXIIII.

ISaac. Ouina caro ſiue pecorina calidior eſt ac ſiccior porcina. Bobus etiam & capris calidior eſt & humidior, vnde tenerior eſt, & ad digerendum facilior, & a ſtomacho facillimè deſcendit, ventrem magis caprina, & ouina humefacit, minus tamen q̄ porcina humida eſt, non enim habet humiditatem digeſtioni repugnantem ſicut porcina, nec humiditatem lubrificantem, vt ante excoctionem egrediatur. Sed tamen eius nutrimentum diuerſum eſt, ſecundum ætatis & complexionis diuerſitatem. Diuerſitas nutrimenti ex ætate quadruplex eſt. Eſt enim lactans, & annualis, vel iuuencula. Adulta ſiue iam completa & decrepita. Lactans viſcoſa eſt & indigeſtibilis. Iuuencula minoris eſt humiditatis, atq; viſcoſitatis. Adulta vero mediocris complexionis. Decrepita vero deterior cæteris, quia frigidior, atq; ſiccior, ideoque lignea & inſipida. Oues comeſtę viſcoſum flegma generãt, niſi manducantes ſiccæ complexionis exiſtant. Auic. Ouina caro bona eſt, quæ cum caliditate eſt ſubtilis, & ſiccior eſt omnino carne quadrupedis. Actor. De carnibus arietinis & agninis iam dictum eſt ſuperius, quæ videlicet animalia cum oue ſunt eiuſdem generis, carnes tamen in cibo diuerſificantur pro differentia ſexus vel ætatis.

De Tonſione ouium, & lana. Cap. LXXV.

PAlladius lib. 5. Oues in locis calidis menſe Aprili, oportet tonderi, ac ſerotinos fœtus eodem menſe ſignari. Idẽ Porro in locis temperatis menſe Maio ouium tonſio eſt celebranda. Sed tonſas oues hoc vnguine medicari oportet. Succum decocti lupini, fęces vini veteris, & amurcam, pari menſura miſcebis, & in vnũ corpus oĩa redacta curabis allinere. Poſt triduũ deinde ſi mare vicinũ eſt, littori merganturr extremo, ſi in medius terris paſcimus, aqua cœleſti cum ſale paululum decocta ſub diuo debebit pecorum tonſa & vncta membra diluere. hoc. n. modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dr̃, & ꝓlixas lanas creare fertur ac molles. Plin. vbi ſup. Oues non vbiq; tonderentur, ſed durat quibuſdam locis mos vellendi lanæ, & per ſe coactæ veſtẽ faciunt, & ſi addatur acetum ferro reſiſtũt, imò vero ẽt ignibus. Syriæ vt dictum eſt ſupra. cubitales ſunt ouium caudæ, plurimumq; lanificij in ea parte lanarum: nigræ nullum colorẽ bibunt. Ariſtot. Lana ouium quas comedit lupus, poſt tonſionem

illius panni plus recipiunt pediculos. Ex lib. de natu. rer. Oues quæ plurimum in caudis lanatæ ſunt, bonitate ſpectabiles ſunt, harum lanæ probantur eximiæ ſubtilitate velleris, & recuruata criſpitudine, atq; condenſitate. Iſidor. Lana a laniando, i. vellendo dicta eſt. Hinc & vellus dictum, quia prius lanæ vellerentur, non tonderentur. Mineruam autẽ Gentiles primam lanificij vſum monſtraſſe. Hanc ẽt telã ordinaſſe & lanas coloraſſe perhibent Quam etiam multis ingeniis præditam fuiſſe dicunt.

De Vſu lanæ in medicina. Cap. LXXVI.

PLinius lib. 29. Ouium lanæ præter cultum & tutelam contra frigora, Succidæ plurima præſtant remedia. Ex oleo vinoq; aut aceto: prout quæq; mulceri, morderiq; opus ſit, & adſtringi laxariue, luxatis membris dolentibuſq; neruis impoſitæ, & crebro ſuffuſę, halitus quoq; oris gratiores facere traditur confricatis dentibus, ac gingiuis admixto melle: prodeſt & freneticis ſuffitu. Sanguinem in naribus ſiſtit cum oleo roſaceo & allio indito modico: auribus obturatis ſpiſſius. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aſpera ſanat. Succida lana impoſita ſubditaq; mulieribus mortuos partus euocat. Siſtit etiam profluuia earum, ac canis rabioſi morſibus inculcata poſt diem ſeptimum ſoluitur. Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida: feruentibus tincta, q̄ calidiſſima bis in die impoſita, lumborum dolores ſedat. Laudatiſſima omnis e collo. Cinis eius illinitur attritus, vulneratis, ambuſtis, & in oculorum medicamentis additur. Item in fiſtulas aureſq; ſuppuratas: vis eius ſtiptica eſt efficaciſſimèq; genas purgat. Genitalium quoq; vitiis confert. Diaſcor. Lanæ ſuccidæ bonæ ſunt de collo quidem molles ſunt & vtiles: fęmorumq; vulneribus & fracturis, vel liuoribus vtiliter adhibentur. Infuſæ aceto, & oleo, aut vino plus malacticæ ſunt: dolores capitis tollunt. Cicatrices indurant, lana combuſta in concha lauatur, & ſi quid reſederit, collyriis admiſcetur. Succi lanæ virtus eſt calida pleurtica vulnerum malactica. Suppoſitus cum lanis & melle, ac butyro menſtruis imperat, ſecundinas excludit. anſerino ſæpo addito dolorem aurium curat. prurigines cilijs tollit. aſpredinem & ſcabiem palpebris limpidat. Capillis fluentibus occurrit. Succus ipſe ſi in teſta noua igne lento comburatur, donec igne pinguedo finiatur. Huius cõbuſtionis puluis collyriis miſcetur. Triobolo vno cum vino accepto morſibus venenatis occurrit. Celiacis, ac diſintericis medetur. Fluxum ſanguinis mulieris ſtringit. Sanguinem coagulatum ſoluit. Toracis vulnera purgat, mulieremq; poſt partum bibitus fęcundam facit. Iſopos autem appellatur illa pinguedo, quæ ex ſuccidis lanis colligitur & malagmatibus peſſariiſq; miſcetur. Auicenna. Iſopus eſt humida ſordicies aggregata ſuper lanam illorum ouium in Armenia paſcentium, & ſternitur ſuper herbas titimallorũ & accipit virtutes & lac earũ. Calida eſt in quarto, humida in primo: maturatiua eſt & reſolutiua. Reſoluit apoſtemata dura cum ex ea fit emplaſtrum. Linita vero & bibita confert frigiditati epatis & apoſtematibus oculorum. Reſoluit duritias, quæ ſunt in partibus veſicæ & matricis, & confert frigiditati earum & renum.

De Cæteris vtilitatibus ouis. Cap. LXXVII.

EX libro de natu. rerum. Omnia quæ in oue ſunt, vtilia ſunt, ſcilicet lana, pellis, caro, ſed & fimus ouium omnium animalium fimo melior iudicatur. Hali. Ouis caput ſi coquatur, & cliſtere cum eius iure fiat, inteſtina inferiora & renes humectat, corpus impinguat, venerem auget ſi ex calido & ſicco ablata eſt. Epar ouis aſſatum & comeſtum ventrem ſtringit. Fimus ouium ſi tritus cum aceto diſtemperetur, varicibus formicalibus medetur, prodeſtq; carnibus ſuperfluis. Plinius lib. 29 Coagulum pecoris & ſimiliter ius ex carne arietis valet contra cantaridas. Prurigines quoque tolluntur a capite felle ouilo cum creta cimolia capiti illito donec mareſcat: lac ouis etiam valet multis cum calidum fuerit: valet contra omnia venena exceptis his qui bupeſtrem, vel aconitum biberint. Fel quoq; pecudis cum melle aures purgat. Iecur oculis cruore ſuffuſis prodeſt. Fimi pecudum cinis cum oleo cyprio, ac melle allopicias replet. Auicenna. Pellis ouis recens ponitur ſuper percuſſionem in bota, ideſt ſtatim, & prohibet ex ea nocumentũ. Eſt etiam conueniens vlceribus fraudulentis, & ſcabiei ac pruritui. Fimus pecudis, ideſt ouis confert eriſipilæ. Aduſtum vero præcipuè confectum cum aceto linitur ſuper morſum canis rabioſi. Item cum aceto cõfert verrucis formicalibus. Et ſuper aduſtionem ignis cum cera, & oleo roſaceo. Lac ouium croſſum eſt & pingue, caſeitatis & butyroſitatis plurimæ. Iuuat ſputum ſanguinis plus etiam quàm caprinum. Iſaac. Lac pecorinum grauius eſt in odore quàm vaccinum, & ideo magis flegmaticum. Diaſc. Caſeus ouinus plus cæteris nutrit, & minus ventrẽ ſtringit, quia pſigiriuus eſt.

De Porco. Cap. LXXVIII.

ISidorus. Porcus dicitur, quaſi ſpurcus. Ingurgitat enim ſe ceno, luto immergit, limoque illinit, hinc & ſpurcitiam,

vel ſpurios dicimus: hoīũ pilos ſetas vocamus à ſue dictas: vnde & ſutores vocantur, eo ꝙ ex ſetis ſuant. Ariſto. Porcus habet pilos groſſos, propter groſſitudinem cutis, & ſplenem ſimilẽ ſpleni hominis, & ventrem ſiſr, i. inteſtina. Fluxus autem ventris in eo caret remedio, habet autem vnicum ventrem, ſicut animalia cætera dentes in vtraq; mandibula & vngulas fiſſas habentia. Culmos hñt mares: fœminæ culmos prominentes non habent, nec niſi propter acuitatem mordent. Porcus dentes in vtraq; mādibula habet, nec eiicit omnino dentes, habet & in pedibus ſotulares. Cor eius eſt pauci ſanguinis, habens diuiſionem iuncturæ, pugnat vero cum lupo, & ſi vnus ei oculus extrahatur, in maiori parte morietur: ſcorpiones mordent porcos nigros, & interficiunt eos. In quibuſdam regionibus venter porci magnus eſt, & pedem fiſſum non hñt: porcus iracũdus valde, qñ in eius ſanguine multi ſunt pili, i. res ſubtiles ad modum pilorum: porcus plus omnibus animalibus radices comedit, & eis cito impinguatur, ſerpentes ẽt comedit. Ex lib. de nat. rer. Porcus, i. aper domeſticus eſt beſtia ſæua & immunda, & obſcenis locis grauiſſimè commoratur. Inter hos vnus ſemper fortior dominatur cæteris, & ſi fortior illo ſuperuenerit, fortitudine victoriam obtinere nititur, moxq; victo cedente, victor reliquis dominatur. Cuius ſtercore totus grex accurrens, vſq; ad rabiem animatur, & in eorum ira periculoſum eſt incedere. In vltimo lunæ defectu cerebrum in porco pluſquā in alio animali fertur decreſcere. Actor. Porcus non ruminat, & ideo inter immunda ſecundum legem reputatur. Mundis & immundis indifferenter veſcitur, in luto delectatur. Roſtro lutum ſuffodit, horrẽdè grunnit, pręcipuè autem vno percuſſo cæteri grunniunt, & quaſi compatientes illuc conueniunt. Sed ſtatim obliti ſui planctus, ad lutum vel ad cibũ redeunt Fertur autem nullum corpus animalis interius & diſpoſitione & numero partium ſic aſſimilari humano corpori, ſicut corpus porci, vnde phiſici, vel alij interiora humani corporis inueſtigantes porcorum interiora quaſi quoddam exemplar inſpiciunt. Phiſiolog. Oculi porci naturale figmentum hñt ita, vt in terram neceſſitate ſemper intendat. Porcus, vt fertur plerunq; moritur, ſi vnus ei oculus extrahatur. In partibus Hieroſolymis ſunt porci mirę magnitudinis, habentes dentes vnius cubiti.

De Porcorum cibo. *Cap.* LXXIX.

EX lib. de natur. rerũ. Porci proprium eſt terra ſubacta eſcam quærere, & oretenus lutoſis, ac vilibus inſudare. Mundis. n. & immundis, vt dictum eſt, indifferenter veſcitur & luto delectatur. Ariſt. Porcus inter animalia quadrupedia eſt, habens additamentum roſtri latum ad cauandum terram, & comedẽdum radices: plus enim omnibus animalibus radices comedit, & eis cito impinguatur, ſerpentes etiam comedit. Ventrem habet maiorem canis ventre, hñtem in ſe inuolutionem, vt ſit decoctio cibi longo tempore. Impinguatur autem cum ordeo, ac milio & palea, præcipuè vero quiete impinguatur, & deliciatur, & impinguat illum cibus diuerſus, adiuuatq; cibus compoſitus. Et quidam cibi eum inflant, quidam carnem, quidam pinguedinẽ generant. Delectatur autem in comedendo glandes, quæ reddunt humidas eius carnes, culmos duos habet. Fęmina vero eius impregnata ſi multum de glandibus comederit: abortiet: porco etiam valent ciceres. Ordeum bonus eſt cibus ſalientibus maſculis. Ordeum quoq; coctum fœminis impregnatis. Cibi porci ſexta pars tranſit in pilos & ſanguinẽ, & ſimilia. Pallad. lib. 3. In porcis autem præter alia illud etiam commodum reperitur, ꝙ immiſſi vineis, nec dum turgentibus vel poſt vindemiam gramine præſecto diligentiam foſſoris imitatur.

De Generatione porcorum. *Cap.* LXXX.

ARiſtot. Porcus octo menſium coit, ſed tunc debile quid generat. Multos filios facit, propter multitudinem ſpermatis: cætera biſulca paucos faciunt, viuit autem vſq; ad annos 15. Cũ impinguatur coire poteſt omni tempore: æſtate & hieme nocte & die: porca prægnans eſt quatuor menſibus, fertilis eſt in fœtu, parit enim 20. filios, & lactare non ſufficit: per totum ventrẽ habet mammillas, & non omnes æquales. Quarum primam, i. ſubaſcellarem dat primo filio. porco ſolicitante fœminam illa aures erigit, & anteq̄ demiſerit, non conſentit. porcus multos filios facit propter multitudinem ſpermatis. Multoties etiam in anno parit: pp caliditatẽ & abundantiam cibi: poſt octo menſes ſaltat porcus: & porca vnius anni parit. In quibuſdā verò regionibus: porcus poſt quatuor menſes coit, & porca poſt ſex parit. Cũ autem parit macreſcit. Item porca ſi prius fuerit virgo pariet filios parui corporis. Et cum ad 15. annos peruenerit nō pariet. Et ſi multum pinguis & in delicijs fuerit, tunc lac eius poſt partum erit paucum. Item meliores ſunt porcæ filij, qui naſcuntur in eius iuuentute: meliores quoq; qui naſcuntur in hieme: deteriores autem qui in æſtate, parui, & macri, & humidi. Ex libro de nat. rer. Porcus habet poteſtatem coeundi multum præ alijs animalibus: ſi tñ pinguis ſit, porcę autem intantum efferantur in coitu, vt hominem lanient: maxime candida veſte indutum. Caſtrantur autem reſciſſa iuba: ſicq, celerius pingueſcunt, à coitu abſtinentes. Si multas glandes comederit, qñ impregnatum eſt, aborſum faciet. Qñ multas habet fętus lac pauciſſimũ: peſſimæ vero ſues ſunt qui natos filios laniant. In calidis regionibus melior eſt fœtus porcæ in hieme q̄ in æſtate. In frigidis autem contrarium, & hoc propter intemperiem regionum. Phiſiologus. Agreſtes porci tempore coitus bellicoſi ſunt: & vt habeāt durum corium confricant ſe arboribus, & poſtmodum intrant lutum. Deinde lutum illum deſiccant, poſtea pręliantur in tantum, vt ambo aut vnus eorum moriatur. Coit autem porcus mane, ſed quod agreſtis generat poſtquam iuerat ætatem malum eſt.

De Morbis eorum. *Cap.* LXXXI.

ARiſtot. Porcis accidunt tria genera ægritudinum, vna videlicet, quæ dr̄ brancos, & eſt apoſtema in auricula & mādibula, in alio quolibet membro, accidit tñ ſæpe in pedib. ita caro illius loci corrumpitur, & tranſit corruptio paulatim, donec perueniat ad pulmonem, & poſtea moritur: hæc infirmitas cito augmentatur, & ſtatim in principio qñ cognoſcitur, abſcidatur membrum in quo eſt, aliter ſanari non poteſt. Secunda eſt ponderoſitas & dolor in capite & ex ipſa moritur maior pars porcorum. Tertia eſt fluxus ventris, & hunc opinantur non hr̄e remedium. Infirmitas auricularum accidit qñ dolor eſt grandis. Cum autem porcus eſt craſſus, iuuat eum comedere mora. Iuuat etiam eum balneum & aqua calida. Minuatur quoq; vena, quę eſt ſub lingua. Porcis mollis carnis contingunt puſtulæ in crure, & collo, & ſpatulis, ſæpe quoq; in lingua, & ſubaſcellaribus. Et ſi eradicentur pili ſui capitis, exhibit e radicibus pilorum quaſi venenum: valent ei ciceres & ficus in cibo: delectatq; comedere glādes, redduntq; carnes ſuas temperatas & humidas. Quod ſi impregnatæ porcæ comederint multũ de glandibus abortiẽt, ſicut oues. Porcus cum mordetur a ſcorpione, parum ſentit, & ſi poſt morſum intret aquam, cito morietur. Actor. Ad ægritudines quoq; porci pertinere vr̄, ꝙ vt ſuperius dictum eſt, vno oculo perdito citius moritur, & quod porca quando parit macreſcit.

De Carnibus porcinis. *Cap.* LXXXII.

ISaac. porcina caro multum nutribilis eſt. Bonum generat chimum, ventrem humefacit propter humiditatis ſuæ copiamq; viſcoſitatis, vrinam tñ prouocat, & tenui dieta vtentibus eſt inconueniens: diuerſæ tñ qualitatis eſt, propter ætatum ſuæ complexionis varietatem. Lactantes. n. cæteris humidiores ſunt, & ideo conuertibiles in malos humores, & in putredinem. præcipuè tñ ſi ſtomachum malis humoribus inuenerint præoccupatum. Sed ſtomachũ forte habentibus vtiles ſunt, quia bene diguntur, & perfectum dant nutrimentum: humidis verò natura ſunt peſſimi; maxime ſi ſtomachus eorum malis humoribus plenus ſit. Flegma enim viſcoſum generant, & inde podagram. ilij dolorem, lapides in renibus, paraliſim, & ſimilia ſm̄ cōplexiones & naturas quas inueniunt. Adoleſcentes autem meliores quidem ſunt, & bene nutribiles: laudabilem. n. ſanguinem generānt. Iuuenes autem cæteris meliores maximè ſi caſtrati ſunt: decrepiti vero peſſimi. Sunt enim frigidi & duram carnem hñt, ligneam & inſipidam, quibus aſſueti incidunt melancoliam, & diuturnas febres, vt quartanā. Caro porcina cæteris animalibus eſt frigidior & humidior, maxime domeſtica, quia ſylueſtris ad comparationem domeſticæ calida eſt & ſicca: vnde minoris eſt nutrimenti. Domeſticam ergo non oportet accipi niſi raro. Et ſolum extremitates eius comedantur, vt pedes & nates, quæ ſemper in motu ſunt, ſed & comedentes debent poſt cibum exercitari. Quiete autem viuentibus cauenda ſunt ſilueſtria, multo magis & domeſtica. Auicen. Caro porci ſilueſtris & domeſtici ſm̄ quod dr̄, eſt velocis digeſtionis ac deſcenſionis: & fortis nutrimenti, viſcoſi & groſſi. Dicunt autem Chriſtiani & eorum imitatores, ꝙ melior caro ſilueſtris eſt caro porci ſylueſtris, quia cum hoc, ꝙ leuior eſt carnibus domeſticis: fortis ac plurimi nutrimẽti eſt, & velocis digeſtionis, & eſt melior q̄ pōt eſſe in hieme. Porcellarum vero caro parui nutrimenti eſt: pp fortitudinem ſuę reſolutionis & vehementiā humiditatis. Ex lib. de. na. re. Porcinę carnes in æſtate nociuæ ſunt, ad comedendum vſq; ad æquinoctium autumnale, quia dormit porcus calido tpe pluſq̄ cōpetit naturæ. Adeo aut inhiat ſomno maxime porcus debilis, ꝙ niſi interim excitetur, quaſi ſomno litargico morietur.

De Diuerſis porcorum medicinis. *Cap.* LXXXIII.

AVicēna. Porci ſanguis & hominis ſimiles ſunt in omni re: ſimiliter & carnes amborum: ita vt quidam vendiderunt carnem hominis pro carne porci, & latuit, donec in ea inuenti ſunt digiti hominis. Sanguis tamen porci debilioris eſt virtutis ſanguine hominis. Fel porcinum cæteris fellibus debilius eſt: ſolutiuum tamen eſt malichimi. In ipſo eſt quædam ſtipticitas, & generat ſanguinem melancholicum

licum

Ileum tardæq; digeſtionis eſſe, dicitur propter ſtipticitatem ſuam. Adeps porcinus valet ad apoſtemata, & ad ignis aduſtionem. Conſ. it & puncturæ vermium venenoſorum, ſedatq; mordicationem inteſtinorum vehementius etiam q̃ caprinus. Stercus porcinum cum aqua & vino confert ſputo ſanguinis, & dolori lateris. Item ſtercus ſiccum cum aceto bibitum ad infirmitatem lacertorum. Cum ceroto quoq; ponitur ſuper contorſionẽ in neruis & ſuper duritias oẽs. Diaſcor. Adeps porcinus ſaliitus vetus & calidus malactior eſt. Qui cum vino lotus fuerit, plenretieis eſt vulis ac matrici, & ignis aduſtionibus, cũ cinere mixtus aut cum calore tumores tollit, & vulnera ad ſanitatẽ perducit. Fel porcinũ lanis adhibitum & in vmbilico poſitum ventrem ſoluit infantium. Hali. Fel porcinum prodeſt vlceribus aurium. Adeps porci minus calidus eſt, q̃ leonis, ſed declinans ad humidum, maturans & humectans. Prodeſtq; venenoſorũ morſui. Pulmo quoq; porci & agni combuſtus & puluerizatus prodeſt ocrearum excoriationi. Epar ſilueſtris porci cum aceto comeſtum prodeſt morſui reptilium. Os cauillę porci ſi comburatur, & fricentur eo dentes, ſolidantur, prodeſt etiam propriè tortioni & inflationi ventris: lotium porcorum prodeſt albedini oculorum. Sed eius proprietas eſt vt lapides frangat & cætera.

De Sue. Cap. LXXXIIII.

ISidorus. Sus dicta eſt, eo q; paſcua ſubigat, i. terra ſubacta eſcas inquirat. De qua Horatius. Eſt amica luto ſus. a ſua autẽ dictæ ſetæ, vnde & ſutores vocãtur, eo q; ex ſetis ſuant. i. conſuant pellea. Solinus. Scenitæ in Arabia, qui in tentoriis ciliciis habitant, ſuillis carnibus prorſus abſtinent. Sanè huius animalis genus ſi illic inuentum fuerit illico moritur. Plin. lib. 8. Sues pingueſcunt ſexaginta diebus, ſed magis inedia tridui ante ſaginationem orſa. Animalium hoc maxime brutum. Caſtrantur fœminæ poſt inediam bidui prioribus aliis pernis ſuſpenſę, reſecta vulua, celeriusq; pingueſcunt ita. Semel in anno gignunt. Suem oculo amiſſo, putant citò extingui. Aliquibus vita eſt ad quindecim annos: aliquibus ad vicenos, verum efferantur alias obnoxium genus morbis anginæ maxime & ſtrumæ. Index ſuis inualidę cruor in radice ſetę dorſo euulſę, caput obliquum in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt, & primo fœtu minus numeroſę ſunt. In luto volutatio huic generi grata: intorta cauda. Id etiam notatum facilius iacere in dextrũ, q̃ in lęuum detortam. Idem in lib. 10. Equos & canes ac ſues initium maximum appetere. Fœminasq; poſt meridiem blandiri diligentiores tradidere. Sues quoq; tantum in coitu ore ſpumã fundere. Verremq; ſubantis audita voce, niſi admittatur, cibum vſque in maciem non capere. Fœminas in tantum efferari ob coitum, vt hominem lacerent, maxime candida veſte indutum. Rabies iſta mitigatur aceto naturæ aſperſo. Aniliitas coitus putatur ex cibis fieri, ſicut viro eruca, pecori cepa. Quadrupedum prę gnantes arcent venerem præter equam, & ſuem. Solidipedes & biſulci ſues omni cibatu & radicibus aluntur. Idem in lib. 11. Apro quidem exerta ſunt dentes, tauro autem fœminæ, & tamen ſine vſu. Itaque cum apri percutiant fœminæ ſues mordent. Maribus quoq; plures ſunt dentes q̃ fœminis, ſicut in capra, & homine. Suibus dentes nunquam decidunt. Guttur hominum tantum & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerunq; vitio. Animalium pleriſq; pinguedo ſine ſenſu eſt: quam ob cauſam ſues ſpirantes a muribus tradunt roſas. Sues habent plures mammas toto ventre, duplici ordine. Generoſę quidẽ duodena. vulgares autem minus binis. Primogenitũ in quaque parte ſuis, primas premunt. Et ſi eſcę ſunt fauci proximę, tũ ſuã quiſq; nouit in fœtu, quo genitus eſt ordine, eaq; alitus nec alia. Detracto alumno ſuo illa ſterileſcit ilico, ac reſilit. Tunc ex oĩ turba relicto vno, ſola muniſex, q̃ genito fuerat attributa deſcendit. Caudam ſues intorquent. In illirico quibuſdam locis vngulas ſolidas hñt. Idẽ lib. 25. Elleborũ nigrũ ſues necat: itaq; id cauent, cũ candido veſcantur. Idẽ lib. 29. Salamandra à ſue mandit dñante eadẽ, illa terã diſſidentia venenũ eius extingui primum olim ab his, q̃ veſcatur illa veriſimile eſt. Idẽ lib. 31. Sues a ſerpentibus percuſſæ, cancros edendo ſibi medentur. Et lib. de nat. re. Sus apro ſęuior venatori occurrit cũ morſu, ictus acerrimã iterante, cum vt ſuperius dictũ eſt, porcus agreſtis ictũ non iteret.

De Verribus ad ſues admittendis. Cap. LXXXV.

PLinius vbi ſupra. Suillo pecori partus bis in anno. Tempus vtero quatuor menſium, numerus fœcunditatis ad vicenos, ſed educare nequeunt tam multos. Mares non vltra trimatũ generare. Fęminæ ſenectute feſſæ cubantes coeunt. Palla. Menſe Februario verres maxime fœminas inire debebunt. legendi ſunt vaſti & ampli corporis, ſed rotundi potius q̃ longi, ventre & clunibus magnis, roſtro, breui ceruici glandulis ſpiſſis libidinoſi, anniculi, qui vſq; ad quadrimos inire fœminas põt. Scrofas longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus magnus ſe venter effundat. cætero verribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi, & nigri pili, in tepidis qualeſcunq; proueniunt. Fœmina tandem vſq; in annis ſeptem partus onera geſtare ſufficiet. Ad concipiendum annicula debet incipere. Quarto excẽpto menſe partum vbi quintus incipiet. Incipiunt autem vt dixi, menſe Februario, & ſolidioribus herbis nati, & ſtipula ſuccedente paſcantur. vbi facilitas eſt tranſigendi, venditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus fętura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi põt, melius tñ agris paluſtribus q̃ ſiccis: pcipuè vbi arborum fructuoſarum ſilua ſuppetit, q̃ ſubinde maturis fructibus alterna per annũ mutatione ſaturat. Maxime locis graminoſis, & cannarum inncis radiceq; nutriuntur. Sed deficientibus alimentis: per hiemẽ nonnunquã præbenda ſunt pabula glandis, caſtaneæ, vel frugum vilia excrementa cæterarum. Verno magis cum lactent: nouella viretia plerunq; ſolent porcis nocere. Neq; gregatim claudendæ ſunt porcæ more aliarum pecudum, ſed haras interſtitia ſub partibus faciemus: quibus mater cũ porculis claudatur: vt alumnum gregem tutiorem ipſa defendat à frigore. Quare a ſuperiori parte detectæ ſint, vt liberè numerũ paſtor exploret & oppreſſis a mr̃e fętibus ſæpe ſubueniat ſubtrahendo. Curabit antẽ vt fętus proprios cum vnaquaq; recludat, plus vero q̃ octo ſicut Columella dicit, nutrire non debet. Mihi vero vtilius probatur experto, porcam cui pabula ſuppetunt, vt plurimum ſex nutrire debere, quia licet plures poſſint educare: tamen numero frequenter ſicca deficiet.

De Medicinis ſuillis ac verrinis. Cap. LXXXVI.

PLinius lib. 28. Suis cerebrum, atq; ſanguis medetur. carbunculis verendorum. Medulla eius oculos ſtricari contra lippitudines recipiũt. Fel quoq; ſuis aurium dolori medetur a vaiis. Idem etiam potum lienem ſedat. Cum adipe verò pollino impoſitum perniones curat. Maxillarũ eius cinis vlcera, quæ ſerpunt ſanat. Vngularum quoq; ipſius cinis potione inſperſus vrinæ incontinentiam cohibet, & veſica eius combuſta & pota. Lardum elixum, atq; circumligatum oſſa fracta mira celeritate ſolidat. Lac ſuillum diſſintericis necnon ptiſicis eſt vtiliſſimum. Eodẽ lacte poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum, per ſe vero potum deficientia replet vbera puerperarum. Eiuſdem animalis lien, ſi inueteratus ex aqua illitus mammis abundantiã facit. Medela ſuis hauſta coitum ſtimulat. Pulmo eiuſdem aſſus eo die a ieiuno ſumptus ebrietatem arcet. In iecore ſuis inueniunt lapilli, qui contriti & in vino poti, calculos pellunt. Adipi ſuillo magna fuit laus apud antiquos. Inueteratur duobis modis, aut cum ſale, aut ſincerus; tanto vtilior quanto vetuſtior. Græciq; axungiam vocant. vſus eſt ad emollienda, & calefacienda diſcutienda purgandaq; ambuſtis & confricatis membris: neruum laſſitudines & fatigationes leuat. In fimo ſuis ingumenti vſus. Quamobrem ne de alia loquemur ſue: multo efficacior fœmina, & quæ non peperit: multo vero præſtãtior in apro eſt. Fimus ſuis ſub tecto calefactus & tritus cum oleo valet ad tumores. Idem ſuccus illinus ſanat vlcera, quæ ſerpunt. Idem quoq; que fimus recẽs vel inueteratus cum farina illinitur ferro factis vlceribus. Fimi ſuilli cinis inſperſus potioni vini tepidi medetur diſſintericis: Sanguis ſi profluat iumentis, ſuillus fimus ex vino infundendus eſt. Luxatis quoq; valet fimus ſuillus, ac verris ſpuma recens ex aceto. puſtulis quoque confert fimi ſuilli cinis ex aqua illitus. Contra ſerpentes valet iecur verrinum & cerebrum ex vino potum.

De Tauro. Cap. LXXXVII.

ISidorus. Taurus Græcum nomen eſt, ſicut & bos. Fertur aũt q̃ taurinus hauſtus ſanguinis eſt homini lethalis. Ambr. Hauſtus quidem ſanguinis taurini lætalis eſt homini, nec adeo putandum eſt laborioſum aĩal debuiſſe non naſci, aut ſine ſanguine generari, cum eius virtus ſit ad cultum agrorum vtilis, ad vſum plauſtrorum habilis, ad alimoniam ſuauis. Plin. lib. 8. c. 53. Tauris minora bobus cornua ſunt, atq; tenuiora. Tauris in aſpectu generoſitas torua fronte, auribus ſetoſis. Cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus, ſed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat: ira gliſcente alternos replicans pedes ac ſpargens in altum arenam, ſolumq; aĩalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus ex imperio dimicantes rotari cornibus, cadẽtes excipi iterumq; reſurgere, modo iacentes in humo tolli, atq; etiã curru citato velut bigis aurigas inſiſtere. Actor. Taurus eſt animal luxurioſum, petulãs, ferox, & cornu petens, armentum tuetur, & fęcũdat. Ariſt. Taurus ſicut & porcus tpe iracundię, & coitus vel de indiſcretiõ iracundus eſt: qm̃ in eius ſanguine multi ſunt pili. Ob hoc & audax eſt pp̃ iracundiam: q̃ mouet calorem. Sanguis quoq; tauri citius omnibus ſanguinibus congelatur ſiue coagulatur. Eſt enim ſpiſſus ac niger valde. Corui pugnãt cũ tauris, & volant ſuper eos, ac pungunt oculos eorum roſtro. Taurus mutat dentes poſt duos annos, & non omnes ſimul, ſicut equus

Vrſus aliquã ſe ſuper taurum proijcit, & ſuper dorſum illius cadit. Cumq; taurus vult eum ferire cornibus, tenet cornua manibus, & ſpatulis, & tunc ipſum in terra proſternit. Taurus comedit fructus, & impinguatur a fructibus ventoſitatem generantibus vt ordeo, & faba. Et ẽt pinguatur cibis dulcibus, vt ficubus, & vuiſpaſſis. Vel ſi quis cornum eius ſciderit, & inſufflauerit eum, poſtea det ei ad comedendum. Impinguatur ẽt multum ſi remanſerit ſine coitu. Multis annis viuunt tauri, in maiori parte 15. annis. Et ſi caſtrentur 20. Alalia dentes æquales habentia, q̃ non ex illis ſerram faciunt, aquã ſugunt, ſicut taurus, & equus, verum tauri faciunt contrarium equis, quia nolunt aquã bibere, niſi claram, & frigidam. Equi vero diligunt turbidam. In Aegypto ſunt alalia quædam valde magna, vt tauri, & oues, quia ibi ſunt bona cibaria. tauri & aliqui pilos habent ſuper ſpatulas, ſicut cameli. Somniat & taurus, ſicut caper, & canis. tauri ſicut, & capri, & ante tps coitus ſimul ambulant, & tempore coitus ſe diuidunt, & pugnant. Cornua taurorũ ſilueſtrium propinquiora ſunt nocumento ſuo q̃ iuuamento. Pugnat.n. cornibus cum eo quod eſt debilius, qñque fugit lupos ac debiliores ſe.

De Eodem. *Cap. LXXXVIII.*

PLinius vbi ſup. Tauri ſi coitum in dexterã partem habeant, mares, vt tradunt, generantur, ſi vero in leuã fœminas, conceptio peragitur initu vno. Quæ ſi forte pererrauerit, poſt viginti dies marem fœmina repetit. Idem in lib. 11. Cornua vero dedit natura tauris infeſta. Et in hoc quidem genere tribuit ẽt fœminis, maribus tñ in aliis multis. Idem in lib 2. Laſſere herba tauros inflammat naribus illitis. Idem in lib. 23. Caprificus, & collo ferocium taurorum circundata, mirũ eos compeſcit vt immobiles pręſtet Idem in lib. 28 Taurinus ſanguis recens venenum eſt, ac contra hoc venenum auxiliatur edi coagulum. Idem in lib. 39. Nitrum quoq; cum laſſere datur his qui ſanguinẽ tauri biberint. Ex lib. de na. re. Taurus eſt aĩal robuſtum, & inter oẽs beſtias ſociales ſatis manſuetum, præterq̃ ad eas quæ rapacitate cæteris aduerſantur, hi ſimul adunati crebertime pugnant, & in præliando linguas exertas habent, dentibus nil agunt, ſed tñ cornibus, frontem habẽt validam ad oẽ prælium. Membraq; tñ eis fortiora ſunt caput, & collum: pp hæc iuga ligantur eis in capite, & in humeris ſicut equis. Et carne quoq; cartilaginoſa, & forti eſt eorũ collũ, & ob hoc inflexibile quodammodo ad pondus debitum. aquam claram libenter bibunt, & cum herbas depaſcunt radices non lædunt, ſed hoc tñ quod in ſuperficie apparet ſumunt. Qui ſi caſtrati libidine areeantur, meliores ſunt, aptiq; ad oẽ opus, & maximè ad iuga ſiũt. Tauri cornua ſi calefiant, ad libitum flecti poſſunt. Solus aĩalium taurus eſt, qui ſtimulo ardeſcit. Quanto ſenior eſt tanto teneriores hẽt carnes, ſi fuerit impinguatus: bos habet neruos cordis fortiores ac duriores aĩalibus cæteris, taurus tñ fortiores hẽt. Taurus ſi manſerit multis annis ſine coitu multum impinguatur, & cum venerit ex ceſſus ſubito moritur. Ariſt. In amphitos cuſtodiunt tauros annis 9. ne coeant, & hoc non faciunt, niſi in principio choruſcationis creſcant. Phiſiologus. Taurus vero timens tonitrua, in principio choruſcationis remanet in prato paſcens, voce vero fugit. Taurus ſilueſtris ligatus ad arborem ſiet manſueſcit, & cætera.

De tauris indicis. *Cap. LXXXIX.*

ISidorus. Taurus Indicus eſt fului coloris, pernicitatis volucris, pilorum in contrarium verſorum. Caput quando vult circumflecti, tergi duricia cœlum omne reſpuens immitis feritate. Rabanus. Indicus taurus immitis feritate, grandi capite, & oris rictu ab aure vſq; ad aurem pateſcente. Solinus. Indici tauri cornua circumflectunt, flexibilitate qua volunt, tam immiti feritate ſunt, vt capti aĩas furore proijciant. Plin. &c. Apud Indos ſunt atrociſſimi tauri ſilueſtres, maiores agreſtibus, oculis cæruleis, & pilo in contrarium verſo, rictu ad aures dehiſcente. Feras oẽs venantur, & ipſi non aliter quam foueis capti, feritate ſemper intereunt. Ex lib. de na. re. Tauri indici grande caput, & ſetas condenſas, & horridas habent. Conferunt cornua ſua flexibilitate qua volunt, vel ad libitum, vel ad pugnam, & ea deponunt vel producunt: habent & aliud iuuamentum, ſcilicet eiectionem ſtercoris in longinqua cuius calore, & fœtore canes, & venatores retardantur. Sunt & in oriente boues qui vnum tantum cornu habent, Alij vero qui tria: hi non habent vngulas fiſſas, ſed equorum more ſolidas.

De tauris ad vaccas admittendis. *Cap. XC.*

ARiſtoteles. Taurus paſcitur ſolus, niſi cum appropinquauerit tempus coitus, tunc enim cum vaccis paſcitur, & contra maſculos omnes præliatur. Pugnant quidem tauri poſt vaccam, & victor ſalit ſuper fœminam, vacca vero fugit coitum, propter virgæ maris duriciem. Pli. Tauri generationẽ quadrimi implent. Pariunt autem menſe decimo. Quicquid ante genitum eſt inutile eſt. Pall. lib. 4. Itaque menſe Martio qui vult armenta conſtruere, tauros tenera ætate his ſignis debet ſubmittere, vt ſint alti, & ingentibus membris, ætatis mediæ. Et magis qui in iuuentute eſt minor, quam qui declinat in ſenium, torua facie, paruis cornibus, toroſa vaſtaq; ceruice, vẽtre ſubſtricto: vaccas ẽt tunc maximè parabimus, ſed eligemus forma altiſſima, corporis longi, vteri capacis, & magni, alta fronte, oculis nigris, & grãdibus, pulchris cornibus, & præcipuè nigris, aure ſetoſa, palearibus, & caudis maximis, vnguis breuibus, & cruribus nigris, & paruis, ætatis maximè trimæ, quia vſque ad decennium fętura ex his procedit vtilior, nec ante ætatem trimam tauros his oportet admitti. Sed erit ſtudium diligentis, armoris ſenioribus nouella ſubinde conducere, & ſteriles aratro, ac laboribus deputare. Græci aſſerunt, ſi mares creare velis, ſiniſtrum tauri in coitu ligandum eſt teſticulum. Si fœminas dextrum. Tauros tñ diu abſtinendos, vt cum ipſe eſt, acrius in cauſas dilati feruoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima, & aprica loca, æſtate opaca paremus, ac frigida, montana maximè, quia melius frutectis, & his herba internaſcente ſaturantur, quia quamuis circa fluuios rectè propter loca amena paſcantur, fętnia tñ aquis tepidioribus adiuuatur, vnde magis vtiliusq; paſcentur vbi pluuialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tñ frigus hoc armenti genus, & poteſt facilè hibernare ſub diuo. Quibus tamen ſepta fieri propter iniuriam grauidarũ conuenit laxiora. Stabula vero vtilia ſunt ſtrata ſaxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, vt humor poſſit elabi, parti meridianæ obuerſa, propter flatus glaciales, quibus aliquis reſiſtere debet obiectus. Idem in lib. 8. Menſe quoq; Iulio maximè tauris ſubmittendæ ſunt vaccæ, quia decem mẽſium partus ſic poterit maturo vere concludi, & certum eſt eas poſt vernam pinguedinem geſtientes Veneris amare laſciuiam, vni tauro quindecim vaccas Columella aſſerit ſufficere poſſe. Curãdũq; ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli eſt in regione qua paſcimus, poteſt annis omnibus in fęturam vacca ſubmitti. Si vero indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandæ ſunt, maximèque ſi eędem alicui operi ſeruire conſueuerunt.

De diuerſis ex tauro medicinis. *Cap. XCI.*

ESculapius. Tauri cornu ſerpentem fugat, & ſanguis eius eos interficit, maculas quoq; faciei delet. Fel eius cũ melle, & balſamo, oculorum vitia curat. Sępum eius cum reſina, & cera duritias omnes mollit. Medulla eius cum vino temperata tremuloſos curat. Fimus eius tumores atq; duritias ſoluit. Plin. libr. 28. Tauri felle cum Aegyptio alumine tepefactis alopicias illinunt. Ad vlcera quoq; capitis ea eodem felle cum oui albo collitia fiunt aqua quæ diſſoluta per quadriduum inunguntur. Idem addito nitro lepras, & furfures tollit, pterigiaq; digitorũ, idem fel aridum aqua calida diſſolutum aufert, eodem felle colluti dentes confert. Felle taurino vlcera ſanantur. Idem quoque cum ſucco porri fiſtulis immittitur. Recentes etiam plagas ferro factas curat illinitum glutinum taurinum liquefactum tertio die ſolutũ. Item glutinum aqua calida reſolutum inflationes ſedat, mulierum quoque purgationes adiuuat fel taurinum lana ſuccida appoſitum. Taurinus ſanguis aridus tritus parotidas comprimit, ſedis vitijs medetur. Taurinum fel in lintheolis conceptis rimasq; ad cicatricem perducit. Inflationibus quidem in parte illa medetur ſępum ſanguis taurinus aridus tritus. Podagris etiam valet vrſinus adeps taurinumq; ſępum, hidropicis auxiliatur fimi taurini liquor. Eodemq; fimo malas rubeſcere aiunt. Vlcera vero capitis manantia efficaciter ſanat tauri vrina. Auicenna in ſecundo canone. Fel taurinum confert vlceribus in aure recentibus. Etiam vlceribus ani. Fitque ex eo linimentum ad dolorem matricis ac teſticulorum, & ponitur ſuper apoſtemata oſſei. Eſt autem tyriaca morſibus venenoſis vrina muri cum nitro diſſoluta, & in aurem ſubtiliter diſtillata, ſedat dolorem eius, ablutioneq́ue ex ea facta confert furfuribus. Stercus tauri propere uermes effugat venenoſos ac cimices, quando fit cum eo ſuffumigatio. Ex eodem quoque ſuffumigatio fit eminentiæ matricis. Sanguis tauri calidus ſuper apoſtemata dura linit. Idem in lib 5. Sanguis tauri recens uenenum eſt, ipſumq́ue qui biberit accidit ei difficultas anhelitus, & dolor branchos & meri & rubedo linguæ, & fruſta ſanguinis congelati in dentibus ac gingiuis, & nauſea uehemens, & anguſtia deinde in lingua apparet corroſio, deinde perducit ad præfocationem, & ſpaſmum, oportet itaque properare ad cliſtere, & ſolutionem ventris, uomitus enim periculoſus eſt: quoniam enim quandoque expellitur, cuius expulſio qñq; non toleratur, & ideo præfocat. Dandæ ſunt aũt medicinæ conferentes in congelatione ſanguinis, ut ficus immanite plene crude, ſemen caulis &c. Diaſcorides. Fel taurinum mixtum felle hircino ſinanticos curat, uulnera & cicatrices ſanat, mixtum lacti dolores aurium mitigat, pluſque mixto la-

cte mu-

& mulierum. Sanguis taurinus diaforeticus eſt, & malacticus, duritias ſoluit, & cathaplaſma adhibitus medetur, &c.

De vacca. *Cap. XCII.*

ISidorus. Vacca dr̄ quaſi boacca. Eſt enim ex qualitate mobilium nominum, ſicut leo leena, draco dracena. Ariſtoteles in lib. de animalibus. Vacca eſt animal manſuetum, & iracundiæ paucę, multæ vero inſipientiæ. Huius dentes in aſpectu quaſi compoſiti ſunt ex pluribus paruis dentibus, ventres habet multos, vt cibi compleantur vſus, & quod diminuitur ex eo propter digeſtionem habet ventrem poſt alium. Primus ergo venter cibum recipit crudum, ſecundus digeſtum, tertius iam digeſtione meliorarum. Quartus vero bene digeſtum. Cornua vaccæ ſi calefiant, in oēm partem declinant. Cornua fœminarum ſunt fortiora cornibus maſculorum. Deſiderium coitus vaccarum manifeſtatur per tumorem inguinum, & continuos mugitus earum, vaccis quæ ſunt in armentis accidunt infirmitates duæ. Podagra. ſ. quia pedes earum aſtringuntur, ſed ex hac non moriuntur, & ſi vngantur earum cornua vtiq; ſanabuntur. Alia vero crocator, quæ cum accidit velociter anhelitus ſuus reuertitur, & hæc febribus in hominibus aſſimilatur, huius infirmitatis ſignum eſt qn̄ demittunt auriculas, & non comedunt, citoq; ex illa moriuntur. Cum aũt impinguātur vaccæ pigriores ſunt, hę paſcuntur ad poſterius. Vacca in corde habet os, ſicut equus, propter cordis magnitudinem. Et mammillas quatuor vt camela. Vox eius, & maximè vaccula̧ groſſior eſt q̄ bouis maſculi, cum in cæteris aīalibus ſit ecōtrario: ad potandum diligit aquā claram, equus turbidam. Pugnant tauri poſt vaccam, & victor ſalit ſuper eam. Cum aũt debilitatur pp multitudinem coitus, iterum victus pugnat cōtra illum, & qui vincit, fœminam ſalit. Ipſa vero fugiendo non ſuſtinet coitum, vt ſupra dictum eſt, & tempore coitus domari non poteſt. Vaccę & rectorem habent, & viuunt diutius pp bonum paſtum. Quòd ſi vaccæ ſeparetur a grege perditur, qm̄ a beſtiis comeditur. Vacca ſilueſtris habet cornua declinantia adiouicē, & ob hoc dedit ei natura iuuamētū aliud, ſ. eiectionem ſtercoris in remotū, vt ab ipſo detineat venator. In regione Græcię circa phaſidam abundant agreſtes vaccæ. Sunt aũt nigræ, fortes valde, pedes in duas vngulas fiſſas habentes, & crines longos facieſq; declinantes. Lac vaccæ inter alia ſpiſſum eſt valde, habet aũt lac, ſicut & ouis, pluſquam fętus indigeat. Ideoq; conueniens eſt, vt ex illo caſeus fiat. In regione quæ Græcè dr̄ Epheſis ſunt vaccæ paruæ, a quibus ſubtrahitur lac in multitudine. Sunt vero paſcua quædam inflantia, quæ multiplicant lac, vt fabæ, quæ conueniunt vaccæ, & capræ. Vacca circa coitum ſequitur taurum, & ſalit ſuper ipſum. Ipſiuſq; tauri ſaltus ſuper illam grauis eſt, ita q̧ ipſam incuruari oportet. Tempus aũt coitui conueniens, & partui eſt poſt duos annos. Tempuſq; impręgnationis vaccæ ſunt nouem menſes, & partus erit in decimo. Cumq; e vaccæ multoties ſcrificant, multam hieme futuram eſſe pluuiam ſignificari putant. Viuit autem vacca pro maioris parte 15. annis. Vaccæ, & aſinæ menſtruant, & euacuantur multum, pp magnitudinem corporum. Ex lib. de na. re. Vaccas grauidas Plinius ferre negat præterquā in dextro vuluæ ſinu, & cum geminos ferunt menſtrua apparent, & in vaccis, & in equabus, præcipuè in calidis regionibus, vbi magis abundant humores ac ſuperfluitates in animalibus. Sed ipſa menſtrua egeruntur, quandoq; per veſicam in vrina. Vrina vaccæ acuta eſt valde. Vacca in prato paſcens tempore tonitrui fugit a facie choruſcationis, tauro remanente, & non timente.

De carne vaccina, & lacte. *Cap. XCIII.*

RAzi. Vaccina caro groſſa eſt, multumq; nutrit, ſanguinem fętidum, & groſſum generat, non congruit niſi ijs qui multo vtuntur exercitio: ab hac oportet illos abſtinere quibus accidunt ægritudines melancolicæ. Auicenna in 2. can. Vaccina caro plurimi nutrimenti eſt, groſſa, melancolica, generans ægritudines melancolicas. Quod melius eius eſt, eſt caro vitulorum. Caro vaccina generat morpheam, cancrum, ſcabiem, impetigines malas, lepram, elephantiam & varices, ac febres quartanas. Item caro vaccina, & reliquæ carnes malæ faciunt euenire alienationem propter exiccationem, & incroſſant ſplenem. Ius vaccinæ carnis acetoſę ſolutioni colericę bonū eſt, abſcindit. n. ipſam. Carnem vaccinam diſſoluunt cortices melonum, qn̄. ſ. cum eis decoquitur. Melius aũt tp̄s in quo comedatur eſt ver, & principium æſtatis. Ex lib. de na. re. Caro bouina ſicca eſt, turbidumq; ſanguinem, & groſſum generat, multum tñ nutrit, ſed tardè digeritur, niſi cū vino, & allio ſumatur. Vaccarū lac valde ſpiſſum nec de facile per frigus ingelatur, ſed aquoſitas ab eo ſegregatur, reſiduumq; groſſum efficitur. Per ignem aũt incraſſatur. In regione Ambedor magni corporis ſunt vaccæ ita, q̧ oportet mulgentem in pedes ſtare, hę ſupra modum lactis abundantiam præbent, ſed & canes in illa regione magni ſunt, & animalia oīa præter aſinos. Auic. Lac vaccinum plurimi butyri eſt, groſſum, & pingue pluſquam ouinum. Iſaac. Lac vaccinum minus cæteris eſt aquoſum, & acutum, ac magis nutritiuū. Stomacho cōuenit, membra conſortat, calorem epatis, & ſtomachi refrigerat. Eſt ēt bouum ad alia butyroſitate remota. Nam ad bibendum datum calidiorum humorum morſuras mitigat, calorem naturalem confortat, & temperat, carnem augmentat, diarriam colericam aufert tenaſmon colericum, vulnera inteſtinorum, & veſicæ, & matricis adiuuat. Sic aũt dandum eſt, & erit optimum, vt tantum aquæ frigidæ apponatur quantum lactis erit, & tam diu coquatur, donec aqua tota auferatur. Et quotiens hoc feceris tanto melius his actionibus erit.

De medicinis ex vacca. *Cap. XCIIII.*

AVicenna in 2. can. Vaccinum fel fortius eſt cæteris fellibus quadrupedum. Ponitur in emplaſtris ad vulnera quæ ſunt eriſipila, doloriſq; vehementis. Crura vaccina, i. oſſa crurū aduſta fluxum ſanguinis abſcindunt, & ſolutiones vētris. Stercus vaccinum eſt ex his, quæ dantur pulmoni, & ptiſi, & ſimilibus. Ex eo fit emplaſtrum ſuper ſciaticam. Item cū aceto ſuper exituras calidas poſitum ſedat eas. Conuenit ēt apoſtematibus, quæ poſt aures ſunt. Colla de corio vaccino linita cum aceto ſuper impetiginem, & ſcabiem excoriabilem cum non eſt vehementis profunditatis confert. Sir, & linita cū melle, & aceto ſuper vulnera, aduſta quoq; & lota valent ad curationem lędium. Bali. Sanguis vaccę ſi ſuper vulnus inſundatur ſanguinem ſtringit. Auſt. Vaccæ cornua ſi calefiant in omnem (vt dictum eſt) partem declinant, & ſiquidem vngantur cum oleo ac pice valēt contra dolorē pedum, & contra niuis nocumentum. Pli. lib. 28. Vaccinum etiam iecur cęliacis atque diſſentericis medetūr.

De vernece. *Cap. XCV.*

ISid. Veruex a viribus dictus eſt, q̧ cæteris ouibus ſit fortior, vel eo q̧ ſit vir, ideſt maſculus, vel q̧ vermes in capite habeat, quorum excitati prurítu ſeinuicem concurrunt, & pugnantes cum magno impetu feriunt. Ex lib. de na. rer. Veruex ſiue aries habet cornua in modum circuli replicata, quibus gregem defendere nititur. Ex naturali feritate dextro pede terrā percutit, qn̄ iraſcitur, aut ſtupet, vel timet, & hoc maximè amoris tempore: per dimidium annum iacet ſuper vnum latus, & per dimidium ſuper aliud. Carnes eius calidiores ſunt & minus humidæ, quā ouiū ac duriores ad digerendum. Agnus vero natr̄r lupum abhorrens, licèt nunquam eum viderit, ſtatim fugit, qui tñ equo uel alio animali viſo, nec fugeret, nec timeret. Carnes eius non facilè egeſtioni cedunt, facilè tamen a ſtomacho deſcendūt, ſed a membris difficillimè ſoluuntur. Nam uiſcoſum humorem generant. Agnus aũt anniculus laudabilior eſt propter humiditatis, & ſiccitatis temperiem. Oīa quæ in oue ſunt utilia ſunt, ſ. lana, pellis, caro, lac. Diaſcorides. Adeps ueruecinus ſimilē habet uirtutem porcino. Sfericas aut ani cauſas utiliter curat, & combuſtis opitulatur. Fel ueruecinum lanis adhibitum, & in umbilico poſitum ventrem ſoluit infantium. Fimus ueruecinus cū aceto vt cathaplaſma impoſitus, maculas nigras emendat: naſcentes clauos corporibus tollit. Ignem acrum impoſitum curat. Cum cera, & oleo mixtus combuſtionibus medetur, &c.

De vitulo. *Cap. XCVI.*

ISidor. Vitulus, & vitula à viriditate dicti ſunt, i. a viridi ætate, ſicut virgo. Vitula, ergo parua eſt, & nondum enixa. Nam enixa iuuenca eſt aut vacca. Iuuencus aũt dictus eo q̧ iuuare incipiat hoīum vſus in excolenda terra, vel quia apud Gentiles Ioui ſemper niſi iuuencus immolabatur, nunq̄ taurus. Nam in victimis ēt ætas conſideratur. Pall. lib. 5. Menſe Aprili naſci ſolent vituli, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, vt ſufficere poſſint tributo laboris, & lactis. Ipſis aũt vitulis toſtū molitumq; milium cum lacte miſceatur farraci more p̄bēdū. Ariſt. Partus vitulorum dīt eſſe decem menſium, & ſi ante hoc tempus pariatur non viuet, qm̄ eius vngulæ non complebuntur. Si caſtretur vitulus, viuere poteſt uiginti annis, & amplius: ſi ſaltem fortè fuerit eius corpus. Solus vitulus inter omne genus animalium grauiorem habet uocem uocibus ſeniorum boum. Nam cætera quidem oīa vocem habent acutiorem in iuuentute, groſſiorem in ſenectute. Cum aũt iunerint vituli mares ætatē ſolitantur, ac ſine fęminis vſq; ad tp̄s coitus paſcuntur. Cum aũt appropinquat tp̄s coitus, iam non ſolus, ſed cum vaccis paſcitur. Incipit coire poſt duos annos, ſed tunc eius filij ſunt pauci, debiles, & parui. Plin. lib. 8. huic ſoli omnium animalium quibus procerior eſt cauda, non ſtatim nato, ut cæteris, eſt conſumatæ menſurę, creſcit enim donec ad ima perueniat veſtigia. Quamobrem in vitulo uictimarum probatio conſiſtit ut articulorum ſuffragines contingat, breuiore non litant.

De vitulis caſtrandis. *Cap. XCVII.*

PAlladius lib. 6. Vituli aũt Maio caſtrandi ſunt, ſicut Mago dicit, tenera ætate, ut fiſſa ferula teſticuli comprimantur,

& paulatim conſracti reſoluuntur: Sed hoc luna decreſcente, verno vel autumno fieri debere præcipit. Alij ligato ad machinam vitulo, duabus anguſtis regulis ſtagneis, ſicut forcipibus, ipſos neruos appræhendunt. Qui Græcè cremaſtere dñr. His compræhenſis tentos teſticulos ferro reſecant, & ita reſcidunt, vt aliquid de his capitibus neruorum ſuorum dimittatur hærere. Quæ res, & ſanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuencos ſubducto robore virilitatis effœminat. Nec dimittendum eſt, quod plerique faciunt, vt ſtatim caſtratos coire compellant. Nam certū quidem eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire, vulnera vero caſtratorum cinere ſarmentorum, & ſpuma lineotur argenti. Caſtratus abſtineatur a potu, & cibis paſcatur exiguis. Ac ſequente triduo præbeantur ei teneræ arborum ſummitates, & ſmrecta mollia, & herbæ virides, comę dulciores ſaginatoriæ, aut fluuiales. Pice & liquida, mixto cinere, & modico oleo poſt triduum vulnera diligenter vngenda ſunt. Sed melius genus caſtrationis ſequens vſus inuenit. Alligato enim iuuenco atq; deiecto, teſticulis ſtricta pelle claudantur atq; ibi regula lignea premente, deſcidantur ignitis ſecuribus vel dolabris. Vel quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, vt gladij ſimilitudinem teneat. Ita enim circa ipſam regulam acies ferri candentis imprimatur vnoquoq; ictu ſic moram doloris, beneficio celeritatis abſumit, & vſtis venis ac pellibus fluxu ſanguinis ſtrictis, plagam cicatrix quodammodo cum ipſo vulnere nata, defendit. Ariſtot. Vituli poſt vnum annum caſtrandi ſunt. Alioquin parui erunt. Caſtrati vero diutius viuunt. Plinius libro 18. Porro decreſcente luna caſtrandi ſunt iuuenci.

De medicinis ex vitulo. Cap. XCVIII.

IDem in lib. 28. Vituli carnē ad hominis morſum imponunt, nec ante quintum diem ſoluunt. Oēs quidem medullæ molliunt, explent, ſiccant excalefaciunt. Inter cæteras aūt laudabilis eſt vitulina. Sæpum quoq; vitulinum capitis vlceribus cum ſale tritum laudatur vtiliſſimum. Sed & ad oris vlcera, & rimas ſępū vituli vel bouis cum adipe aſinino vel ocini ſucco ſanat. Præterea teſtium tumor cobibetur ſæpo vituli, addito nitro, vel etiam fimo euiſdem ex aceto decocto. Inflationibus quoq; quę fiunt in parte ſedis, medetur ſępum vituli cum ruta. Item contra venena quæ exulceratione enecant auxiliantur ſæpum vituli, contraq; aconita, & cicutas. Fel vituli calefactum cicatrices nigras extenuat. Vlcera quoq; capitis manantia fel vituli efficaciter ſanat. Quo & cum aceto calefacto lēdines tolluntur. Lyen vituli cum melle in vino decoctus ac tritus, & illitus, vlcera manantia ſanat. Vituli quoq; fimus in vino decoctus inteſtinorum vitijs prodeſt. Eodem fimo ſuffumigare percuſſos a ſcorpione eſt eis vtile. Vituli fimus, qui non de herba guſtauerit, medetur podagris. Et hidropicis auxiliatur, fimus vituli maſculi illitus. Igni quoq; ſacro illinitur fimus vituli recens. Eiuſdem fimi cinis illitus ex aceto, ſanguinem ſiſtit. Varricum quoq; dolores ſedat rima eiuſdem fimi cum lilij bulbis decoctis addito melle modico. Et omnia inflammata, & ſuppurationes mitigantia. Podagris quoque prodeſt, & articularijs morbis e maribus precipuè vituli.

L I B E R X I X.

De Beſtijs. Cap. I.

ISidor. Beſtiarum vocabulum propriè conuenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, ac vulpibus, canibus ac ſimijs, ac cæteris quæ vel ore vel vnguibus ſæuiunt exceptis ſerpētibus. Beſtiæ autem dictæ ſunt a vi qua ſæuiunt. Feræ vero ſunt appellatæ, eo q͂ deſiderio ſuo ferantur naturali vtentes libertate. Liberè enim huc illuc vagantur, & quo animus duxerit, eo feruntur. Ariſtoteles. Pugna beſtiarum non eſt niſi pp cibum, & pp manſionem, & pp fœminam. Ex lib. de nat. re. Fiunt in animalibus bella quatuor de cauſis, videlicet pp naturalem ſuperbiam, pp cibum, pp fœtum. ſ. defendendum. Auic. in 4 can. Beſtiarum quædam morſu grauant & ſine rabie, quia venenū in dentibus hñt, vt cattus, & cocodrillus, & hmōi. Quædam & in rabiem incidunt vt canis, dr̄ & q͂ vulpes rabioſa fit, & muſtela ſilr̄. Muli quoq; ſm quoſdam rabioſi facti ſūt, & dños ſuos momorderunt, & infantiam quæ ex reliquis rabiebus accidit, incurrerunt. Leopardus aūt, & leo iſti rapaces, & eis ſimiles, non ſunt ſicut canes ſalm & homines. Imo dentes eorum, & vngues vacui non ſunt, ſunt aūt venenoſi. Qua pp oportet vt curentur morſus eorum, & vulnus vnguiū eorū in primis cū attractione, deinde cōſolidatione, ſed in eorū quidem attractione ſufficit res parua. Sudor beſtiarū venenoſus eſt, & ex eius poro ſit facies viridis, & apoſtematur, & currit ex corpore ſudor fœtidus vt aſcellarum. Cura eius eſt vomitus cum aqua tepida, & triaca de terra ſigillata Hali. Vrina vero beſtiarum attricis eſt remedium. Actor. Quædam aūt ſunt aīalia, quę q; medij locū inter beſtias, & pecora tenere, vel ad vtrumq; genus cōiter pertinere vñr. Nam v. g. cōſtat aprum maximè dentibus ſæuire, quem tñ inxta Iſidorum inter pecora computauimus, quia hominibus aptus eſt ad veſcendum. Origem quoq; Plinius feram vocat, & Hieronymus, quem tñ Deuteronomij liber inter aīalia munda, & ad veſcendum apta computat. Plura quoq; talia reperiuntur aīalia. Vnde Plinius (vt dictum eſt ſupra) damæ inquit raro manſueſcunt, & tñ feræ de iure dici non pñt. Cōplura nāq; ſunt nec placida nec fera, ſed mediæ inter vtrumq; naturæ, vt in campo apri. In mari delphini. Dicto. n. de pecoribus iuxta ordinem litterarum alphabeti, conſequenter de beſtiis ſecundum eundem ordinem proſequi Deo iuuante intendimus.

De ahane, & alche, & aloi. Cap. II.

EX lib. de na. re. Ahane ſm Ariſtot. eſt animal magnitudine cerui, contrà conſuetudinem omnium animalium habens fel in auribus ſimile felli hominis in colore, & eſt amarum valde, cauſatiuum vehementia iræ, ferocitatiſq;. Helinandus. Alches eſt animal in ſilua hercinia, harum conſimilis eſt capris figura, & varietas pellium, ſed magnitudine paulo antecedunt. Mutila ſunt cornibus, & crura ſine nodis, articuloſq; non hñt. Nec quietis cauſa procumbūt, neq; quo afflictę caſu ceciderint erigere ſe ſe aut ſubleuare pñt. His ſunt arbores pro cubilibus, ad eas ſe applicant, atq; ita paulatum reclinantes quietem capiunt. Quarum ex veſtigiis cum animaduerſum a venatoribus fuerit quo ſe recipere loco conſueuerunt, eo loco a radicibus ſubruūt, aut abſcindūt arbores, tñ vt ſumma ſpecies, vel ſtirps earū ſtantium relinquatur, huc cum ſe conſuetudine declinauerint, infirmas arbores pondere affligūt, atq; vnà ipſę concidūt. Eſt alche mulis comparanda, adeo propenſo labro ſuperiore, vt niſi recedens in poſteriora veſtigia paſci nō queat. Gangamma Inſula e regione Germanię mittit animal quale alches, & cuius ſicut nec elephantis flecti nequeunt ſuffragines. Ideoq; non cubat, cum dormiendum eſt, ſed ſomnolentam arbor tñmodo ſuſtinet, quæ prope caſum minatur, vt fera ruinam faciat, dum aſſuetis fulcimentis innititur, ita capitur. Alioquin eam mancipare difficile eſt, quoniam nullo rigore poplicum eſt comprehenſibili fuga pollet. Actor. Hæc beſtia eadem quæ & machlis eſſe videtur, de qua ſcilicet inferius dicetur.

De anabulla, & antbaplone vel aptalo, & aukacinore. Cap. III.

ANabulla beſtia eſt Aethiopiæ, collum habens vt equus, pede, & crura velut bos, caput vt camelus, albas habet maculas, colorem rutilum valde, membra ſingula diſtinguentē. comq; tanto decore ſit animal reſperſum, pellis multum ſpectabilis, carius venditur ad lnaum oculorum. Antbaplon vel aptalos animal ſimile capriolę, fœtidum nimis, cui non poteſt homo approximare. Et habet duo cornua acuta valde, quaſi duas falces, & recuruata ſunt: hoc animal cū ſitit, accedit ad Eufratem, vt bibat, & cum biberit, adit dumetum quoddam vimnm minutis uirgulis, & ſubtilibus conſitum, ut ibi quaſi ludendo ſe in illa uiminibus conſtricet. Quo fit ut in illis illaqueetur, ita q͂ ſe inde non poſſit auellere. Et tunc uocem magnam emittit, quā cū audit uenator irruens in ipſum occidit illud. Ex lib. de nat. rer. Aptalon eſt animal acerrimum, ita ut uenator ei non poſſit appropinquare, habet aūt longa cornua ſerię figuram habentia, ita vt poſſit & arbores magnas, & alias ſecare, & ad terram deponere. Cumq; ſitit uenit ad flumen Eufratem, & bibit. Eſt aūt frutex qui Græcè dr̄ herecinie habens uirgulta ſubtilia, & prolixa ad quæ ludens cornibus ſuis obligat ea uirgultis eius, ſicq; diu clamans auditur, & a uenatore occiditur. Ariſtot. Auk icinor eſt animal æquale catulo leuerario, huius intelligentia maior eſt cum eſt paruus, quàm cum eſt magnus.

De bonacco. Cap. IIII.

SOlinus. Bonnacon eſt animal quod in locis Frigiæ naſcitur, huic taurinum eſt caput, ac deinceps omne corpus, iuba tantum equina. Cornua uero tam multiplici flexu in ſe recurrentia, ut ſiquis in ea offendat non uulneretur, ſed quicquid præſidij monſtro illi frons negat, aluus ſufficit. Nam cum in fugam ſe uerterit proluuie citati uentris fimum egerit per longitudinem trium iugerum. Cuius ardor quicquid attigerit, adurit. Ita egerie noxia ſubmouet inſequentes. Actor. Forſitan hoc animal idem eſt quod uacca ſiluestris, de qua dictum eſt ſupra ſecūdum Ariſt. quæ habet cornua declinantia ad inuicem. Nā & boues ſilueſtres ſiue bubali alio noīe dōr biſontes, ut ſuperius dictū eſt. Ariſt. Bonnacus eſt animal in cathonia in quodam monte tauro ſimile, ſed & in eo crinis deſcendens ad duas

partes ſpatularum, huius pili molliores ſunt q̃ equi, & breuiores, crines eius oẽs continui ſunt, & vſq; ad oculos perueniunt. Et qui ex pilis eius ſunt inferius lanę aſſimilantur. Pili vero qui ſunt ſuper eius frontem conueniunt, vſq; dum ſeparentur ſm diſcrimen. Color eius eſt rubeus, & forte erit ad nigredinem declinans. Huius vox aſſimilatur voci tauri, nec habet dentes ſuperiores, ſicut nec taurus. Habet duos ſonulares, & caudam breuẽ reſpectu corporis, & cauat terram. Habet & corium multos ictus patiens, huius caro dulcis eſt, & ideo depræhenditur. Cumque percutitur fugit, & quieſcit. Cum autem debilitatur pugnat, & ſtercus per quatuor paſſus eijcit. Cum vero tempus partus eius appropinquat, adunantur ex eo genere multi, priuſque circa ipſum ſtercus congregant, & ipſum quaſi murum ponunt. Eſt autem animal multi ſtercoris.

De Caco. *Cap. V.*

EX lib. de na. re. Cacus eſt monſtrum in Archadia totum ſetoſum vt porcus. Et vt ſcribit Adelinus philoſophus, anhelitu ſuo pectore flammas eructat, i. ſpiritum flammeum, maximè cum ira fuerit permotum. Hic in antris ſuper tiberim cõmoratur, & inuadit ſubito taurorum & vaccarum greges per caudas tres vel quatuor appræhendens, & vi ſuæ fortitudinis in antrum occulte trahens greſſu retrogrado, ne. ſ. de facili poſſit inueſtigari. Nec ſolum animalibus eſt infeſtus, ſed buboni grauiſſimè inſidiatur, cum tamen ipſum hoĩem plurimum timeat. Si quæritur quõ de aĩalis ore flamma poſſit euomi, tam efficax, vt proximè contrectata aliàs contracta comburat, & non ipſum corpus animalis flamma tali abſumatur. Reſpõderi poteſt, quia cum anhelitus adhuc in viſceribus animalis per membra varia latè diffuſus eſt, eſt tepidus, vſquequam non exuberatur in flammas. Sed eructuatus continuatur ac multiplicatur in obiectum aliquod corpus, virtutemq; recipit comburendi, ſicut videmus per medium berilli lumen ſolis multiplicare radios, & in ſummo mucronis acumine radiorum ignis virtutem in ſubiectam materiam ſuſcipere, ignemq; effici violentum, huic animali ſimilia fuerunt illa, de quibus in lib. Sapientiæ legitur, q̧ ignes ex ore ſuo ſpirabant.

De cameleonte. *Cap. VI.*

ISid. Cameleon non hẽt vnum colorem, ſed diuerſa varietate conſperſus eſt, vt pardus. Huius cameleontis corpuſculum ad colores quos videt, facillima conuerſione variatur, cum aliorũ aĩalium non ſit ad conuerſionem facilis corpulentia. Rudolphus ſuper Leuiticum. Cameleon in infirmitate manſuetum eſſe ſe fingit, cum alias ſit immanſuetum animal. Gloſa ſuper Leuiticum. Cameleon aĩal eſt natum ad deridendum, doloſum, rapax, ingluuioſum, & iõ ſm legem immundum. Ambr. Cameleon diuerſas ſpecies, colore vario fertur mentiri. Ariſt. Cameleon eſt aĩal valde timoroſum, pp quod in multos colores mutatur. Cauſa vero timoris eius paucitas eſt ſanguinis, & caloris. Vnde & valde macer eſt, & vocatur leo terræ. Huius facies eſt ſicut aĩalis ex porco, & ſimia compoſiti. Vngulas habet ſimiles vncis auium vnguiis. Alteratio coloris eius fit, qñ corium eius inſufflatur. Manet in cauernis ſicut lacertulus. Solinus. Per oẽm Aſiam cameleon plurimus eſt, animal. ſ. quadrupes, facie qua lacertæ, niſi crura recta, & longiora ventri iungerentur, prolixa cauda, eademq; in vertiginem torta. Hamati vngues, ſubtilique aduncitate. Inceſſus vero piger, & idem fere qui teſtudinum motur. Corpus aſperum cute, qualem ex crocodilis deprehendimus. Subducti oculi, & receſſo cõcauo introrſum recepti, quos nunquam nictatione obnubit. Viſum non circulatis pupillis, ſed obtutu rigidi orbis intentat. Hyatus eius æternus, ac ſine vſus illius miniſterio. Quippe cum neq; cibum capiat, neq; potu alatur, nec alimento alio q̃ hauſto aeris viuat. Color varius, & in momento mutabils, ita vt cuicunq; rei ſe coniunxerit concolor ei fiat. Colores duo ſunt, quos fingere non valet. Rubeus & candidus. Cæteros facilè mentitur. Corpus penè ſine carne. Vitalia ſine lyene, nec niſi in corculo pauxillum ſanguinis depræhenditur: latet hyeme, producitur vere. Impetibilis eſt coraci, a quo cum interfectus eſt, victorem ſuum perimit interemptus. Nam ſi vel modicum ales ex eo ederit, illico moritur. Sed corax habet præſidium ad medelam natura manum porrigente. Nam cum afflictum ſe ſentit, ſumpta fronde laurea recuperat ſanitatem. Idem. In terra ergo cameleontes in mari polippi, cuicunq; rei approximauerint ſimiles fiunt. Cutis enim eorum lænitas æmulatur proximantia.

De eodem. *Cap. VII.*

PLinius lib. 8. Camaleontem quamquam frequentiorem India gignit figura, & magnitudo erat lacerti, niſi crura eſſent recta, & excelſiora. Huius latera ventri iungũtur vt piſcibus, & ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, vt in paruo ſit haud abſimile ſuillo. Cauda eius prælonga in tenuitatem definens, ſeque viperinis orbibus implicans. Vngues adunci, motus tardior, vt teſtudini. Corpus aſperum vt crocodilo. Oculi eius in receſſu cauo, tenui diſcrimine, prægrandes, & corpori concolores. Nunq̃ eos operit, nec pupillæ motu, ſed totius oculi verſatione circumaſpicit. Ipſe celſus, hiante ſemper ore. Solus animalium, nec cibo, nec potu alitur, ſed aere tantum. Circa caprificos ferus innoxius alioquin. Et coloris natura mirabilior. Mutat eum namq; ſubinde oculis, & cauda, & toto corpore. Redditque ſemper quæcunq; proximè attingit, præter rubrum candidumq;, defuncto pallor eſt. Caro in eius capite, & maxillis, & ad commiſſurã caudæ admodum exigua, nec alicubi toto corpore. Sanguis in corde, & circa oculos tm̃. Viſcera ſine ſplenæ. Hibernis menſibus latet, vt lacerta. Idem in lib. 11. Cameleonis oculos tradunt circumagi totos. Eſt aũt pulmo cameleoni portione maximus, & nihil intus aliud. Idem in lib. 28. Cameleon ſimilis eſt magnitudine crocodilo, ſpinæ tm̃ vitio ac recuruatura, & caudæ amplitudine diſtans. Nullum aĩal pauidius exiſtimatur, & iõ verſicoloris eſſe demutationis. Vis eius maxima eſt contra accipitrum genus. Detrahere namq; ſuperuolantem ad ſe traditur, & voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus.

De medicinis ex cameleonte. *Cap. VIII.*

CAmeleon quoque multa in ſe fertur habere vtilia medicinæ. Caput eius, & guttur ſi roboreis lignis accendãtur imbrium ac tonitruum concurſus facere Democritus narrat. Item iecur in tegulis vſtum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, tanq̃ falſa exiſtimantes obmittemus, præterquã in riſu coarguentium. Oculo eius dextro ſi viuenti eruatur, albugines cũ lacte caprino tolluntur, lingua quoq; adalligata pericula puerperij. Eundem ſalutarem eſſe parturientibus circa domum. Sin vero domibus inferatur pernicioſiſſimum. Linguam ſi viuenti exempta ſit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor eius aduerſus quartanas eſt proficuum, lana nigra primæ tonſuræ illigatum. Pes prior dexter in pelle hienæ adalligatus brachio ſiniſtro, dicitur prodeſſe contra latrocinia terroreſque nocturnos. Item dextram mamillam contra formidines panoreſq;. Sed & pedẽ eius ſiniſtrum in furno torreri cum herba eiuſdem nominis, addito vnguento paſtillis factis inde, ſi credimus, fertur hominem inuiſibilem facere. Dextra quoq; maxilla ſicut & pes valet contra formidines ac terrores. Eius felle glaucomata, & ſuffuſiones corrigi creditur, propriè tridui vnctione, creditur etiam eo liminibus inſtillato ſerpentes ſeparari, & ad alia multa.

De camelopardo. *Cap. IX.*

ISidorus. Camelopardus eſt dictus, eo quòd cum ſit vt pardus albis maculis ſuper aſperſus, collo equo ſimilis pedibus bubulis, capite tamen camelo ſimilis eſt. Hunc Aethyopia gignis. Plinius lib. 8. Camelorum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia. Nabuna ſiquidem Aethyopes vocant beſtiam collo ſimilem equo, pedibus & cruribus boui, capite camelo, albis maculis, colorem rutilum diſtinguentibus, vnde & camelopardulus appellata eſt. Hæc primum quidem dictatoris Cæſaris circenſibus ludis Romæ viſa eſt. Ex eo ſubinde cernitur aſpectu magis quam feritate conſpicua. Quapropter, & ouis ferè nomen inuenit.

De cane. *Cap. X.*

ISidorus. Canis ex Græco nomen habere videtur. Græcè enim cynos dicitur, licet eum a canore latratus quidam appellatum exiſtiment, horum natura eſt extra homines eſſe non poſſe. In canibus duo ſunt fortitudo, & velocitas. Ariſt. Canis eſt animal iracundum, & applaudens hominibus, piloſum ſecundũ vniuerſum, ſicut porcus, & vrſus, habet dentes ſuperius, & inferius, & ventrem vnum, ac poſt ventrem inteſtinum. Multos habet fętus, multaſque fiſſuras in pedibus, & multas mamillas, ſicut & porcus. Quinque digitos habet in pedibus anterioribus, & quatuor in poſterioribus, ſicut leo, & lupus. Fimum etiam habet ſiccum, ſicut & lupus, ſplenem longum, ſicut homo & porcus, præterea ſomnus, & vigilia, crementum, & corruptio, & vita, & mors, cæteraque accidentia ex ſenſibus ſunt in canibus, ſicut in equis, & hominibus: dentes non eijciunt canes, niſi culmos, ideſt anteriores, & hoc vno modo eijciunt illos mas, & fœmina poſt quatuor menſes. Ideoq; dicunt quidam quòd ipſi non eijciunt dentes, alij vero quòd mutant omnes. Fugit autem canis demiſſis auriculis. Canis habet ventrem, i. ſtomachum ventri hominis ſimilem, quamuis amplior homini ſit. Canis non eijcit dentem aliquem donec ægrediatur in loco ſuo ſimilis. Nec ſunt cogniti canes iuuenes a ſenioribus niſi per dentes, quia dentes iuuenum albi ſunt, & acuti, ſenum vero nigri, & obtuſi. Alex. Canis aĩal eſt immundum, rediens ad vomitum, iracundus, latratu horrendus. Canem extraneum lacerans, oſſa corrodens. Quæ cum habuerit, conſortium alterius canis refugit. Solus autem nomen ſuum cognoſcit. Phiſiologus. Canis viuere non poſſe fertur ſine homine. Cum autem flumen tranſnatauerit, carnẽ in ore vel tale quid tenẽs, & viderit

vmbram carnis os aperit, & dum aliam habere ſperat, ipſam quã tenet perdit. Idem applicatus interaneis hominum, vel hominis vulnerati vulneribus alligatus ea curat. Lingua ẽt eius vlcera ſanat. Vox eius ætate intrante altior eſt, & groſſior quam in principio. Pythagoras in lib. Romanorum. Si portauerit ſecum homo lignum, quo fuerit hominis vſtulatum os, non latrabunt, nec inſurgent canes aduerſus eum. Cæterum ſi poſueris in vino abſcuſum hominis lapidem, quem canis rabidus momordit, iracundus, & contentioſus erit qui biberit.

De Eodem. *Cap.* XI.

EX lib. de nat. re. Canes maſculi non lędunt canes fœminas de facili. Conſuetudo canũ indigna eſt, q pulcherrima quæque ac virentia loca fœde deturpant. In mingendo autem crus eleuant, & vrinas ſuas odorant. Nam quædam ex eis aliquando ſuauis ſunt odoris, & hoc aĩal multũ afficitur odore ſuaui, maximeq; in hmõi canum vrinis, & ob hoc ẽt inuicem poſteriora ſua odorant. Dixerunt plurimi canem ſi extra hominum habitationem ſit, furia agitari. Canis lingua medicinalis eſt, lambendoq; ſua vulnera, vel aliena ſanat. Qui ſi vulnus proprium attingere lingua non poſſit, pedem lambit, & ſaliuæ medicamine delinitum ad vulnus apponit, certus de medicamine, quod linguę ſuæ natura indidit. Plin. lib. 11. Canes habent plures mammillas toto ventre duplici ordine. Medulla non eſt in cruribus canum ſicut iumentorum. Mutantur dentes lęoni, & cani, ſed nõ niſi canini appellati. Impetus eorum ſæuitia mitigatur ab homine humi conſidente. Pli. lib. 29. Antiqui catulos lactantes adeo puros exiſtimabant ad cibum, vt ẽt numinibus placandis vterẽtur eis vice hoſtiarum. Porro ſicut anſeres honorem meruerę capitolium defendentes ſilentibus canibus, ita canes ſupplicia annoa ſutca ſambucea armo altas arbore ſiat pẽdunt, qui vrinam ſuam in vrinam canis egeſſerit, torporem lumborum ſentit. Auicenna 10 2. cano. Aqua caſei canes impinguat valde, & nutrit eos bene. Actor. Canis ergo, vt legitur, cęcus naſcitur, lanaticus eſt, odoratu multum viget. Dentes habet acutos, & os fiſſum valde, mordet, & lingit, non ruminat, ſed rodit. Ad vomitum redit, priuſquam recubet lectum circuit. Boliſmum patitur, id eſt rapidiſſimam famem.

De canes ſagacitate. *Cap.* XII.

EX lib. de na. re. Canis eſt beſtia docibilis ad omnem ludum, dñm ſuum diligit, & eius hoſpicium vigilando cuſtodit, noctéq; latratu nocentes prodit. Eſt ẽt quoddam genus canũ, qđ odoratu fures intelligit, & a cæteris hominibus implacabili odio diſcernit. Iſid. Nihil autem ſagacius canibus. Plus enim ſenſus cęteris aĩalibus habent. Nam ſoli noĩa ſua cognoſcunt, recognoſcunt dños ſuos, & diligunt, & eorum tecta defendunt. Pro dñis ſuis ſe morti obijciunt ſolitariè, & voluntariè cum eis ad prædam currunt. Corpus dñi ſui ẽt mortuum non relinquunt. Ambr. Canis eſt aĩal ſagax, quod vbi veſtigium lupi, vel leporis inuenerit, argumenta quædam ad eum directa ſemita inſequendum colligit, ad diuerticulum ſemitę venit, ſingularumq; ſemitarum exordia tacitus percunctatur, vt per odorem agnoſcat, in quam partem direxerit. Huic ẽt aĩali inſitum eſt natur, impartitę alimoniæ memoriam ſeruare, gratiamq; referre, ac ſolicitas excubias pro dñorum ſalute protendere. Solinus. Canes ſoli noĩa ſua recognoſcunt, itinerum meminerunt. Aegyptij canes nunquam e Nilo niſi currentes lambunt, dum a crocodillis inſidias cauent. Pli. lib. 8. Canes ſoli dñm ſuum nouerunt, ignotumq; ſi repente veniat, intelligunt. Itinera quamuis longa meminerũt. Soli domeſticam agnoſcunt vocem, nec vlli memoria eſt maior præter hominem. In venatu eſt illis ſolertia, & ſagacitas plurima, veſtigia feræ ſcrutatur canis, atq; perſequitur. Comitantem ad feram inquiſitorem trahens loro, & quamuis aquam tranſiliens ſe occultaſſe ventum, & odorem captat, & roſtrum ad cubilia protendit. Idem in lib. 25. Inueniunt canes canariam herbã, qua faſtidium deducunt, eamq; in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita vt nunquam, quæ ſit intelligatur, quia tam depaſta cernitur, mederi quoq; ſibi quadam herba dĩ percuſſus a ſerpente, ſed illum hoĩe ſpectante non decerpit ea ſua malignitate. Vomitiones quoq; hoc aĩal vĩ hoĩ monſtraſſe. Ariſt. Cum.n. infirmatur canis, radicem alicuius herbæ comedit ad vomẽdũ. Phiſiologus. Canis cætera bruta in tribus excellit. In diſcernendo, amãdo, ſeruiendo. Diſcernũt.n. dñm ab extraneis, nec eos quos inſectatur odit, ſed pro eo quẽ amat aclat, & ex conſcientia ſollicitii amoris inuigilat. Mos eius eſt cum paſtore alludere, gregẽ noſſe, inſidiantes feras perſequi. Huic ſoli a natura inſitum eſt, voluntariè ad quod præparatur ingeri, & per quandam obediẽtiæ formulam ſola diſciplinati timoris expectatione ſuſpendi, donec ad pergendi licentiam nutu vel ſigno mittatur.

De affectu canum ad dominos ſuos. *Cap.* XIII.

SOlinus. Canes dños ſuos æqualiter omnes diligunt, ſicut exemplis patet. In epyro nanque dñi percuſſorem in cętu agnitum latratũ canis prodidit. Iaſone licio interfecto canis eius aſpernatus cibum inedia obijt. Lyſimachi regis canis flammæ ſe iniecit, accenſo rogo dñi, & pariter igni abſumptus eſt. Garamantum regem ducenti canes ab exilio reduxerunt, præliantes aduerſus reſiſtentes. Colofonij, & Caſtabalenſes in bella canibus ductis primas acies inſtruebãt. Appio, Iunio, Publio, Silio, conſulibus damnatum dñm canis dum abigi non poſſet comitatus in carcerem, mox percuſſum vlulatu proſecutus eſt. Cũq; pp hoc ea miſeratione ei poteſtas cibi fieret ad os defuncti eſcã tulit, vltimo vero abiectum in tyberim cadauer adnatans ſuſtentare eſt conatus. Pli. lib. 8. Ex animalibus, quæ nobiſcum degunt fideliſſimos accepimus ante oẽs homines, & equos, & canes. Aduerſus latrones quoq; pugnaſſe pro dño ſuo canem, confectumq; plagis a corpore non receſſiſſe volucres ac feras abigentem. De alio quoq; in epyro habemus, & agnitum in conuentu percuſſorem dñi, laniatu atq; latratu adactum vt cogeretur fateri ſcelus. Ambr. Nullum aĩal tam tenax eſſe beneficij poteſt, vt canis, & memor gratię. Quandoquidem pro dño ſuo, & latrones inſilire, & extraneis nocturnos acceſſus nouerit prohibere, mori pro dominis, & commori dominis ſunt parati. Sępe ẽt illatæ necis euidentiã canes ad redarguẽdum reos indicia prodiderunt. Nam Antiochiæ in remotiore orbis parte ferunt virum necatum, qui canem ſibi haberet adiunctum. Hunc enim quidam miles prędandi ſtudio interfecerat, & in alias partes ceſſerat, iacente aũt cadauere inhumato frequens ſpectantiũ vulgus aſtabat, canis aũt vultu lachrymabili ærumnas dñi ſui deflebat. Is vero qui necem intulerat humani ingenij verſutia quo præſumptã fidẽ aſciret innocentiæ, ad illã circũſpectantis populi coronã, quaſi miſeriam acceſſit. Tunc canis ſequeſtrato paululum doloris queſtu, audaciam vltionis aſſumpſit, & apprehẽſum tenuit, ac velut epilogo quodam miſerabile carmẽ immurmurans vniuerſos in lachrymas conuertit, fidemq; probationi attulit, quia ſolum eum ex plurimis tenuit, nec dimiſit.

De diuerſis generibus canum. *Cap.* XIIII.

PHiſiologus. Canum aũt genera ſunt plura. Alij enim ad capiendum feras ſiluarum inueſtigant, alij volucres, alij vero greges, alij domos cuſtodiunt. Ex lib. de na. re. Tria ſunt genera canum, horum nobiliſſimi ſunt leporarij aliàs leuerarij, quibus forma elegantior, & ad curſum celerior, aptiorq;, venatui, hi pectore valentes ſunt, latratus edere neſciunt, & niſi producantur ad curſum, infra domum ſe continent. Alij ſunt apti venatui, longis auribus ac depẽdentibus, hi odore, & importunis latratibus beſtiam inſequuntur, coguntq; ad laſſitudinem, donec eã in manus venatorum vel leporariorum deijciant. Et q̃ iuſſu venatorum inſequi cęperint, non relinquunt, ẽt ſi multas alias inueniunt. Tertium genus eſt quod oĩbus cõmet in cuſtodiã datũ eſt. Et hi licèt cæteris ruſticiores, tñ in miniſterijs hoĩum ſunt aptiores. Ex his aũt, quidam ſunt magni, quidam medij, quidã vero parui. Sunt & minutiſſimi caniculi, quos matronę nobiles in ſinibus ſuis portant. Oẽs hi domos latratu defendunt, & alienis importuni ſunt. Cum ante menſas iacent, ita ſe deponunt aliàr diſponunt, vt vno oculo largam dñorum ſuorum manum obſeruent, altero vero vt hoſtium domus videre queant. Ariſt. Canibus leporariis accidit proprium, q magis pñt ſaltare cum labore quàm in quiete. Coit aũt leuerarius 8. mẽſium, viuuntq; leuerarij mares fere annis decem, & leuerarij fœminæ duodecim. Maior aũt pars cęterorum canum 14 In leuerarijs fęminæ magis conuenientes ſunt inſtructioni q̃ maſculi. Leuerarij magni naſi ſunt olfactus boni. In Aegypto ſunt canes valde parui, quia cibus eorum paucus eſt ibi. Item canes qui oues ſequũtur in quantitate diuerſantur. Pli. lib. 10. Laconici, i. leuerarij canes viuũt annis denis, fœminæ duodenis. Cætera vero genera quindecim annis aliqñ, & viginti. Idem in lib. 11. Degeneres autem canum reflectunt caudam ſub aluum. Solinus. Apud Albanos nati canes feris anteponuntur, tauros frangunt, leones premunt, detinent quicquid obiectum eſt. Ex quibus cauſis meruerunt annalibus tradi. Legimus petenti Indiam Alexandro a Rege Albaniæ canes duos miſſos, quorum alter ſues ſibi, & vrſos oblatos eoriq. impteuit, vt offenſus degeneri præda ignauo ſimilis diu accubaret, quem per ignorantiam velut inertem Alexander imperauit extingui. Alter vero monitu eorum qui donum proſecuti fuerant, leonem miſſum necauit. Et mox viſo elephante notabiliter exultans beluam primo aſtu fatigauit. Deinde cum ſummo ſpectantium horrore terræ affixit. Huius generis canes creſcunt ad formam ampliſſimam terrificis latratibus, vt rugitus reſonantes. Hæc canibus albanis ſunt propria, reliqua vniuerſis communia, dominos enim omnes æqualiter diligunt, & cætera quæ ſuperius dicta ſunt.

De ſexu canum. *Cap.* XV.

PHiſiologus. Canes (vt dictum eſt) maſculi non de facili lędunt canes fœminas, & ita ſe in pluribus generibus beſtiarum.

ſtiarum. In omni autem genere animalium maſculi plus fœminis viuunt, exceptis leuerarijs, in quibus accidit contrarium. Ariſt. Leuerarij quippe viuunt annis ferè decem, leuerariæ duodecim. In leuerariorum quidem genere plus viuunt fœminæ maribus, ꝓꝑ laborem ipſorum maſculorum. In alijs autem plus viuunt mares fœminis. Item in leuerarijs fœminæ leuiores ſunt ad inſtruendum. Canes fœminæ cum applicantur ad ætatem coitus hñt ſigna, ſicut homo, qm̄ earum mammillæ intumeſcũt, & inuenitur in eorũ pectore cartilago, ſed hoc difficile eſt cognoſcere, niſi exercitato: maribus aũt nõ accidit hoc, ſed in muniti parte crus eleuant in mingendo, & hoc nõ niſi poſt ſex vel octo mẽſes faciunt, & vniuerſaliter poſtquã tigeſcunt. Oẽs aũt fœminæ ſedent, qñ mingunt. Quædã tñ fœminæ videbantur aliqñ crus eleuare in mingendo. In canibus fœminis lac inuenitur ad 5. dies ante partum, & in quibuſdã per ſeptẽ, earũq; lac poſt partũ eſt conueniens. Leuerarıa lac habet poſt coitum per 30. dies, & primo quidem eſt ſpiſſũ, poſtea ſubtiliatur. Eſtque lac canium ſpiſſius omni lacte, præterquam porcorum & leporum.

De Generatione ipſorum. Cap. XVI.

IDem. Canis eſt multorum filiorum, multarumq; mammillarum. Canis ſicut & porcus octo mẽſium coit, ſed debile quid generat. Toto ferè vitæ ſuæ tpe coit, & vſq; ad annos 14. viuit, prægnans eſt 40. diebus, vel 70. vel 90. Parit autẽ catulos quinque vel ſex, põt & duodecim. Leuerariæ vero octo pariũt. Et mares ac fœminæ ſemper vtuntur coitu, dum viuunt. Accidıtq; leuerarijs, ꝙ magis poſſunt ſaltare cum labore, quàm in quiete. Monſtruoſitas accidit aĩalibus multas fiſſuras pedũ habentibus, pluſquã alijs propter multitudinem filiorum, & quia filios pariũt incompletos, vt eſt canis, quia parit in maiori parte cæcos. Ex tygride (ſicut dĩ) canes indici generantur, nec veniũt a coitu primo, ſed tertio, & dĩ quòd ille qui eſt primi vẽtris ſilueſter erit. Accidit & alicui ꝙ canes cum lupis coeunt ac leuerarios gignunt. Item aĩalia quorum natura propinqua eſt adinuicem ſicut canes & vulpes ac lupi, coeunt adinuicẽ, vnde putant de canibus Indiæ, ꝙ ex cane lupoq; gignantur. Plin. lib. 8. Et tygribus & canes Indi concipi volunt, & ob hoc in ſiluis coitus tpe fœminas alligant, ac primo ſecundoq; fœtu nimia feroces gigni putant. Tertio demum educant, hoc idẽ ex lupis galli, quorum greges ſuũ quiſq; ductorem e canibus hñt, & illum in venatu comitãtur, eiq; parent, nam inter ſe quoq; magiſteria exercent. Idem in lib. 10. Leuerariæ vel laconicæ octo menſium vtrinque generant 60. diebus, & plurimum tribus menſibus portant. Cæteræ aũt canes coitum patiuntur & ſemeſtres. Implentur omnes vno coitu, & q̃ ante iuſtum tp̃s cõceperint, diutius cæcos hñt catulos, partus duodeni ſunt quibus numeroſiſſimi, cæteris autem quini vel ſeni, aliqñ autem & ſinguli, ſed id prodigioſum putãt, ſicut oẽs mares & omnes fœminas gigni: primos aũt mares pariũt, in cæteris alternant. Ineuntur & a partu ſexto menſe, octonos pariunt leuerariæ, proprıũq; laboris eſt alacritas in eo genere. Cætera canum genera viuunt annis 15. aliqñ & viginti. Nec tota ætate ſua generant, ſed ferè a duodecimo deſinunt. Ex libro de natura rerum. Octauo menſe generare incipiunt canes, & anno 12. deſinunt. In medio coitus vtrinq; cohærent ex nimio libidinis ardore. Ferunt autem diebus 60. prodigioſum putatur, ſi catulum vnicum canis ediderit.

De Catulis ac cæcitate ipſorum. Cap. XVII.

CAnes omnes cæci naſcuntur, & manent cæci duodecim diebus. Quidam aũt per menſes tres. Plin. lib. 8. Quidam tradũt ſi gignatur vnus ſolus, nono die cernere, ſi gemini 10. Idẽque in ſingulos adıci totidemque tarditatis eſſe ad lucem dies, optimum in fœtu eſt, qui cernere nouiſſimus incipit, aut quẽ primum fert in cubile fœta: canes itaq; catulos cæcos gignunt, & quo largiori lacte aluntur, eo tardiorem viſum accipiunt, nũquam tñ vltra diem 21. nec ante 7. Idem in li. 10. Canes (vt dictum eſt) fœminæ, q̃ ante iuſtum tp̃s conceperit filios diutius habent cæcos. Catulique oẽs totidem diebus caſtimantur in vrinam crus attollere ferè ſemeſtres. Id aũt eſt ſignum conſummati roboris. ſ. in maſculis, fœminæ vero hoc idem faciunt ſedentes. Phiſiologus. Canis natus qñq; videt ante ſextum diem, qñq; & vt in plurimum non ante nonum. Qñq; etiã nõ ante ſedecimũ, quod totũ ideo eſt, quia viſcoſa humiditas cũ caliditate remiſſa, quæ ineſt ei in palpebris, debili calore naturali, qui eſt ætatis primæ conſumi nõ poteſt. Põt autem conſumi calore, qui vigoratur ætate maiori. Iuuenes canes dentes hñt acutos & albos, ſenes autem nigros & obtuſos. Iſid. Canum aũt ſunt propriè catuli per diminutionẽ dicti. Abuſiuè tñ dñr catuli quarumlibet beſtiarum filij. Liciſci autem dñr canes nati ex lupis & canibus, cum inter ſe fortè miſcentur. Solent (vt dictum eſt) Indi fœminas canes in noctu in ſiluis alligatas admittere ad tigrides beſtias, a quibus inſiliri & naſci ex eodem fœtu canes adeo acerrimos & fortes, vt complexu leones proſternant. Auctor. Deniq; quodlibet aĩal quadrupes multas in pedibus habens fiſſuras, vt canis ac leo & lupus & vulpis filios cæcos generant, & vtrinq; ſeparantur oculi eorum, & vident. Leuerarij fœmina impregnatur ſexaginta circiter dies, quod eſt ſexta pars anni, & tunc eius filij duodecim diebus ſtãt cæci. Itemq; ſaltat eam maſculus poſt partum ſexto menſe, vel fortaſſis ante. Et quædam impregnantur ſeptuaginta diebus, quod eſt quinta pars anni. Earumq; filij ad quatuordecim dies ſunt cæci. Quædam vero per tres menſes, qđ eſt quarta pars anni, & illorum filij per 17. dies erunt cæci. Eſculapius. Catulus canis ante nonam diem occiſus & mũdatus coctus & comeſtus, inteſtinorum dolorem in æternum curat. Plinius libro 30. Præcordia ſiue exta hominis dolentia ſanantur, ſi catulus lactans partibus dolentibus apprimatur, & morbus in eum tranſire dĩ. Comicialibus quoq; morbis cõfert ex myrrha & vino catulus lactens ſumptus abſciſo capite & pedibus. Platea. in lib de ſimplici medicina. Contra freneſim valet catulus per dorſum inciſus, vt porcus, abiectis interioribus & capiti impoſitus, ita quòd in eo remaneat cor epar & pulmo.

De Aetatibus & morbis canum. Cap. XVIII.

EX lib. de nat. rer. Canum genera (vt dictum eſt ſupra) viuũt annis quindecim, Aliqñ & viginti. Nec tota ſua ætate gignunt, ſed anno primo incipiũt, & circa duodecimũ deſinunt. Porro in oĩ animalium genere mares (vt dictum eſt) plus fœminis viuunt, excepto genere canum leuerariorum, in quibus mas decem annis viuere põt, fœmina duodecim, & hoc propter laborem, & in hoc genere ſemper vtuntur coitu dum viuunt mares ac fœminæ. Ariſto. Canes cogniti non ſunt a ſenibus iuuenes, niſi per dentes, quia dentes iuuenum albi ſunt & acuti, dẽtes autem ſenum nigri & obtuſi. Canes menſtruant per quinq; dies, & in hoc tpe apoſtemantur ora matricum earũ, nec appetunt coitum, poſt partum ergo groſſam humiditatem multam flegmaticam eijciunt, & propter hoc eorum corpora macreſcunt. Præterea canibus accidunt infirmitates caninæ & ſquinãtia canina, & podagra. Squinantia canes interficit, & pauci eorum euadunt a podagra. Monſtruoſitas & (vt dictum eſt) accidit canibus, & huiuſmodi animalibus multas habẽtibus fiſſuras in pedibus ꝑ multitudinem filiorum, & quia pariunt filium incompletum, nam & canis parit filios in maiori partes cæcos. Cum autẽ infirmantur canes, comedunt alterius herbæ radices ad euomendum. Actor. Eſt autem & inter canum ægritudines lunaticus morbus & rabies, de qua dicetur poſtea. Plinius lib. 36 Odor autem ex argentifodinis inimicus eſt omnibus aĩalibus, ſed maximè canibus. Idem in lib. 34. Halitus quoq; fornacum plumbinarius ac peſtilẽs ſentitur, ſed ocyſſimè canibus. Auicen. in 4. canone. Elleborus etiam interficit canes, & muſcas ſimiliter.

De Latratu canum. Cap. XIX.

ACtor. Canum vox dĩ latratus, ſicut vulpium gannitus, boum mugitus, equorum hinnitus. Plinius in lib. 25. Periſtros herbã qui hñt a canibus eos latrari negant. Idẽ in libr. 28. Eos quoq; qui linguam hyenæ in calciamento habent ſub pede tradunt magi a canibus non latrari. Idem in lib. 29. Cor caninũ habentes fugiunt, & non latrant canes. Lingua quoq; canina in calciamento pollice ſubdita, vel cauda muſtelæ viuenti abſciſſa non latrant canes eum qui hoc habet. Pytagoras in lib. Romanorum. Si portauerit ſecum homo lignum quo fuerit hominis os vſtulatum, nec latrabunt, nec conſurgent canes aduerſus eũ. Actor. Eſt & rannunculus viridis modicus, qui calamites dĩ, de quo dici ſolet, ꝙ ſi proijciatur in os canis, reddit eum mutum, vnde ab effectu mutus dĩ. Vnde in Eccleſiaſtico dĩ. Exenia aliàs encenia & dona excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus in ore canis auertit correptiones eorum. Huiuſmodi rannũculus ſuper arbores corilos frequenter reperitur, ibique aſſiduè cacabdrion voces emittit, ſed & tortelli de poſca proiecti in ore canum impediunt eorum latratum. Cuius rei ſatis apparet cauſa, ſcilicet humiditas poſcæ viſcoſa.

De Morſu eorum ac remedijs contra eum. Cap. XX.

AVicen. in 2. canone. Canis non rabioſus ſi momorderit aliquem locus aceto ſtatim aſpergatur, manuque multotiens quaſſetur. Deinde ſuper ipſum nitrum cum aceto ponatur, omnibusq; tribus diebus remoueatur: vel curari poteſt cum cepa ac ſale, & ruta, & fabis, & amigdalis amaris, cum melle vel arnogloſſa. Plinius lib. 20. Folijs cuiuſcunque peponis ſatiui cum vino, canis morſus ſanantur. Cepæ quoq; ſilueſtres ex aceto illitæ vel ſiccæ cum melle ac vino, ita vt poſt tertium diem ſoluantur, eoſdem curant. Allium quoq; ad morſus canum & vulnera imponitur cum melle. Præterea fœniculi ſilueſtris radicem in ſucco vel cum melle multi contra morſus canis ſolent illinire. Idẽ in lib. 22. Vrtica morſibus addito ſale medetur. Boleti & eiſdem ex aqua illinuntur. Idem in lib. 22. Acetum canis morſibus medicinale eſt. Aceti quoq; fæx cum meloth contra eoſdẽ prodeſt. Item fici ramorũ tenera caniculi imponuntur cuti. Surculo quoque

que caprifici coagulatur in caſeo lac qui morſus canis ſanat. Pręterea folia caprifici molliſſima canis morſus recentes cum vino ſanant. Amigdalę quoq; cum melle. Nuces etiam iuglandes cũ cepa & melle & ſale canis hominiſq; morſus curant. Idem in lib. 28. Aggrauant quorundam vulnera introitu eorum qui vnquam leſi fuerunt dente canis aut ſerpentium. Virorum autem capillus medetur ex aceto canis morſibus. Vrina quoq; propria aurq; maximè prodeſt, confeſtim perfuſo canis morſu. Idem in lib. 29. Lapis & morſus a cane vſq; in prouerbium venit diſcordiæ. Idem in lib 31. Nitrum valet contra morſus canis addita reſina cum aceto illitis.

De Medicinis ex cane. Cap. XXI.

ESculapius. Canis ſanguis potatus tremuloſos liberat. Caput eius vſtũ tritũ & puluerizatũ, vel eius caro neruoſa & ſiccus, morſus canis ſi bibat ſanat. Puluis dẽtiũ eius dolores dẽtiũ ac gingiuas curat. Cor eius potatum canes a latratu detinet. Fel eius cũ melle curat oculos. Lac eius bibitũ pilos & capillos creſcere nõ ſinit, cũ melle vel vino datum mox fœtũ mortuum eijcit. Dens ea eo tactus cito emittitur, & cicatrices oculorum extenuat. Adeps eius podagram & aurium dolorem ſanat. Auicẽ. Sanguis canis prohibet ortum pilorum euulſorum, vt ſcripſit. Gall. Vrina quoq; canis adminiſtratur ſuper verrucas. Teſticulus caninus ſicut teſticulus vulpis, reſoluit apoſtemata flegmatica, mundificat vlcera, prohibetque formicam dilatari, & aperit fiſtulas & incarnat vlcera fraudulenta corroſiua. Confert ẽt aſtola, & qñ vir maiorem amborum ſumit fit fortior maſculus. Mulier vero ſi ſumat debiliorem fit magis femina. Dr ẽt, ꝙ ille qui eſt humidus facit augmentum in coitu. Siccus autẽ ipſum abſcindit, & vnuſquiſq; amborum deſtruit alterius operationẽ. Stercus canis ex oſſibus nutriti confert cum melle vlceribus antiquis. Idẽ in palato cũ digito ponitur ad ſquinantiã. Cõfert aũt ſolutioni & vlceribus inteſtinorũ clyſterizatũ aut bibitum in lacte decocto cum ferro aut lapidibus. Diaſcor. Lac primi partus canis capillorum ortus amputat, & in vtero infantes excludit. Lotium caninum addito nitro aut medicamine facto lepras, & prurigenes tollit. Fimus caninus in canicularibus diebus collectus, & ſiccus bibitus, ventrem abſtinet cum vino. Album vero fimus eiuſdem arenato morbo medetur. Plinius lib. 29 Sanguine canino nihil præſtantius contra toxica putant. Canino felle cum melle curabat Apollonius oculorum ſuffuſiones, item albugines. Canini lactis inſtillatio dolorẽ & grauitatẽ aurium ſedat. Adipe canino lendes a capillis tolluntur. Idem in lib 30. Canina cutis cuilibet digito circundata diſtillationes ſedat. Fel caninum podagris confert penna illitum, verrucas oĩum generum ſanat vrina canis recẽs illita. Fimiq; cinis cum cera. Ambro. Ois quoque ſera ęgra hauſto canis ſanguine curatur.

De Cane rabioſo. Cap. XXII.

PHiſiologus. Canis qñq; poſtquã comedit de cadauere mortuorum inſanit, & tunc limphas reformidat, vnde morbus hominis a cane rabido vulnerato limphaticus dr̃. prǽterea canis, ſicut aliæ quædam beſtiæ, linguam attenuat lãbendo, cuius ſaliua ſi linguæ ſanguinem attigerit in rabiẽ agit. Iſaac in viat. Canis (vt dictum eſt) naturaliter frigidus & ſiccus eſt, cui nigra dominatur colera, vnde ex ſui abundantia immutata & putrefacta & in eo corpore dñans ita corrupta, neceſſe eſt ꝙ rabidos faciat, & maximè in autumno & vere. Plinius li. 2. Caniculæ exortu vapores ſolis accendi quis ignorat, canes quidẽ toto eo ſpacio maximè in rabiem agi nulli dubium eſt. Idem in lib 8. Canum rabies ardente Syrio peſtifera eſt hominibus lætaliſq; ita morſis eſt aquæ metus. Quapropter obuiam itur per 30 dies gallinaceo maximè fimo canum cibis immixto, vel ſi præuenerit morbus veratro. Auctor eſt Columela, ſi quadrageſimo die, quã natus ſit canis caſtretur morſu cauda, ſummus eius articulus auferatur ſequenti neruo exempto, nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri. Idem in lib. 29. Eſt & vermiculus in lingua canũ, qui vocatur a Gręcia lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec faſtidium ſentiũt. Mali vero huius tanta vis eſt, vt vrina quoq; canis rabioſi calcata maximè noceat vlcus habentibus. Remedium eſt equi fimus aſperſus aceto calefactus, & in fico impoſitus. Eſt iterum limus ſaliuæ ſub canis rabioſi lingua, qui in potu datur, & limphaticos aliàs hydrophobos fieri non patitur. Saluantur & catnea eorum qui rabidi fuerint ad eadem remedia in cibo dandæ. Idem in li. 30. Canum qui rabiem præferunt cinis capitum crematorum ſine carnibus dentium doloribus medetur ex oleo Cyprio, per aurẽ cuius a parte dolent inſtillatus, lateria quoque doloribus per ſe illinitur canis rabioſi caluariæ cinis potiour inſperſus. Auicen. vbi ſup. Sanguis autẽ canis rabioſi cõuenit eiuſdẽ morſui, & veneno ſagittæ Armenæ. Epar canis rabioſi datur in potu morſui eius, & confert. prohibet ẽt metum aquæ. Idem in 4. cano. Canis rabies accidit, ꝗ eſt conuerſio complexionis ad melancoliã malignam venenoſam. Et accidit ei conuerſio hæc, aut ex aere, aut ex cibo & potu. Ex aere quidem, quia calor vehemens aduſit humores eius. Vnde fit rabioſus in autumno, vel frigus vehemens congelat ſanguinem eius faciens declinem ad nigredinẽ, & inde fit rabioſus in vere. Ex cibo autem & potu, quia ſanguinem interfectorum lambit, & ex cadaueribus comedit, & ex aquis putredinis bibit. Quamobrem melancolia putrida impletur, & eius complexio alteratur, ſicut accidit leproſis &c.

De Signis rabiei in cane. Cap. XXIII.

ISaac in viatico. Canis vero rabidus ſignis huiuſmodi poteſt cognoſci, qm̃ alii canes eum fugiunt, & profugus & ſolinagus nutat quaſi ebrioſus, oris aperti, linguæ dependentis. Saliua nimia ſemper de ore currit. Oculi ejus ſunt inuerſi & rubicundi, auriculæ inuerſæ: cauda inter coxas, oculi aperti, & cum de lapide ſiue de aliquo alio obiecto offenditur dentes concutiens frendet & ſtridet, & cuiuslibet rei viſæ repugnans, etiam vmbræ ſuæ latrat. Quem cum canes vident fugiunt, & cum timentes ſuper ipſum latrant. Auicen. vbi ſupra. Canis (vt dictum eſt) qñq; rabioſus fit, qm̃ ex cibo vel potu putrido melancolia impletur, eiuſq; complexio alteratur, ſicut leproſis accidit. Et qñque corpus eius apoſtematur, & color eius ad cineritatem conuertitur. Ipſe quoque ſamen patitur, & non comedit nec bibit. Sed qñ obuiat aquæ timet, & abhorret eam, & tremit. Et multiplicatur eius horripilatio, & eſt in cute faciei ſuæ Immo qñq; moritur ex ea timẽdo. Accidit ẽt ei multa tenebroſitas oculorũ, & eſt ſemper ſolitarius, ignauus, non agnoſcens dominum ſuũ. Oculos habet vehementis aſpectus & horribilis, & extrahit linguam, & currit de ore eius ſaliua ſpumoſa. Fluit & naſus, capite tam demiſſo, & auribus mollificatis, quare mouet eas ambas. Iamq; curuatum eſt dorſum eius, & inclinatum ad latus. Vndẽ vẽ iã tortus & ad ſuperiora & ad latus Et ſi firmatur cauda eius, ambulat timidus, decliuis, quaſi ſit ebrius, triſtis, anguſtioſus, pręceps cum paſſu, & cum apparet ei forma aliqua, vt parietis, vel arboris, vel aĩalis, currit contra eam inuadendo ipſam, nec pacificatur eius inuaſio cum latratu ad id quod inuadit, ſecundum conſuetudinem canum, ſed tacitus eſt & ſqualidus. Et quando latrat, videbis canes ab eius via fugere. Quod ſi præſens fuerit alicui eorum, repente hic blanditur ei, & obediens fit inter manus eius, & conatur ab eo fugere.

De Morſu canis rabioſi. Cap. XXIIII.

EX libro de natu. rer. Canis rabidi morſus limphaticus dr̃, & ſic cognoſcitur. Emplaſtrum de nuce bene piſtata factum, & ſuper locum vulnerum per vnam diem, & noctem poſitum, poſtea eſurienti gallo, vel gallinæ detur, ſi poſt eſum biberit, nõ eſt morbus rabidi canis, ſi vero moritur, licèt non ſtatim, ſalubre conſilium eſt, vt vulnus patulum ſeruetur, & cicatricibus nihil ſuperinducatur. Mirum autem, quòd aliquis a cane rabido morſus, quandoq; catulos mingit, & latrat. Auicenna, vbi ſup. Cum autem canis rabioſus mordet hominem, primo quidem non apparet niſi vulnus dolens, ſicut cætera vulnera, ſed poſt dies aliquot apparent in eo corruptæ cogitationes, & ſomnia, cæteraq; ſigna, de quibus. ſ. dicetur infra. De mirabilibus autem diſpoſitionibus eſt, ꝙ promptus eſt ad mordendum hominem, quem ſi momorderit poſt commotionem ſuam accidit illi hoĩ illud idem quod accidit ei. ſ. eadem rabies Et quandoq; quidem huiuſmodi canis morſus interficit inter hebdomadam, ſi multum vſq; ad ſex menſes. Spacium vero ſpatium eſt quadraginta dies. Ariſtot. Animalia omnia a cane rabido morſa, furiunt pręter hominem. Plinius lib. 8. Canum rabies (vt dictum eſt ſuperius) eſt homini peſtifera, lætalis quoq; morſus eius. Pythagoras vbi ſupra. Si quis autem poſuerit in vino alicuius hominis lapidem, quem canis rabidus momorderit, iracondus & contentioſus erit qui biberit.

De Signis eiuſdem morſura. Cap. XXV.

AVicen. vbi ſup. Canis (vt dictum eſt) rabioſus cum hominẽ mordet, primo quidem non niſi vulnus dolens ſimpliciter apparet. Poſt dies aliquot apparẽt in eo corruptæ cogitationes, & ſomnia, & diſpoſitio quaſi ira, & murmuratio, & commutatio rũnis, & reſponſio abſq; quæſtione, & vides in eo ſpaſmati extrema eius contrahendo ea ad ſe. Ineſt ei ſingultus, & ſitis, & ſiccitas oris, & fugit ex p̃ſura, & amat accenſionẽ luminis. Qñque lumen abhorret, & eius membra rubent propriẽq; facies, & raucecit vox eius, & plorat in timore aquæ, & quotiẽs ei approximatur aqua, imaginatur canem & timet ea eo. Qñq; vero non terretur, ſed nauſeat eam, & qõq; diligit volutari in terra. Quæ ideo dicit Ruffus ei accidere, quia cõplexio eius iam diligit ſiccitatem. Ideoq; abhorret contrarium, prǽterea accidit ei protractio ſpermatis abſq; deſiderio, & qñq; perducitur ad ſudorem frigidum, & ſincopin, & mortem. Quandoque vero moritur ante has diſpoſitiones fiendo, & qñque deſiderat aquam, deinde proclamat ex ea cum ei obuiat, & qñq; ſorbens ea ea,

ſtran-

ſtrangulatur per eam & moritur. Item quandoq; latrat ſicut canis, & eſt quaſi raucus, quandoq; autem vox eius abſcinditur, & fit ſicut apoplecticus, quandoq; vero mingit pinguedinem in qua ſunt res carnoſæ mirabiles, quaſi parui canes, quandoq; mingit nigrũ, & quandoque retinetur eius vrina nec mingere põt. De mirabilibus autẽ diſpoſitionibus eius eſt, ꝙ promptus eſt ad mordendum hominem, & cum aliquẽ rabidum facit, aliquẽ interficit, vt prædictum eſt. Idem in eodẽ. Sumatur autẽ nux regalis aut alia, & ponatur ſuper vulnus morſuræ canis, & vna hora dimittatur. Deinde gallinæ proijciatur, ſi eam comedit, patet ꝙ canis rabioſus ſit qui momordit. Et ſi comedit eã & moritur, tũc canis verũ eſt rabioſus. Eodẽ etiã modo potes idem probare ſi fruſtum panis cum eo, quod extra ex illo vulnere linias, & canibus proijcias, nã ſi renuerint eũ, patet canis rabidi fore morſum. Iſaac vbi ſupra. Certum vtiq; ſignũ morſuræ huius eſt, vt buccella panis linita (vt dictum eſt) canibus proiectam, rabidus ſomnis ſunt terribilia. In ſomni expergefactione ſunt timoroſi, ſine cauſa iraſcuntur, ſtupidi, & cõtinuè circumſpicientes, inſpici ab aliquo non patientes. Qui cũ incidunt in paſſionem timent aquam, & quaſi canes latrant, & rauci fiunt timentes cum in aquam inſpiciũt, aut etiam tremẽtes cadunt, quibus niſi medicina ſuccurratur moriuntur.

De Remedijs contra eum in vſu medicinæ. *Cap.* XXVI.

AVicen. in. 2. can. Canis rabioſi morſui confert hoïs vrina ſuper illum effuſa. Confert ẽt aqua cepæ ſi liniatur ſuper ipſum, vel emplaſtratur ex eo cum ruta & ſale, ex nuce quoq; ac cepa fit emplaſtrum ſuper eundem morſum. Item linitur ſuper eũ ſtercus pecudis aduſtum, pręcipuè cum aceto confectum. Sanguis ẽt canis rabioſi iuxta Diaſcor. valet eiuſdem morſui. Triticum quoq; tritum & puluerizatum, eidem eſt iuuamẽtũ. Item epar rabioſi canis morſui datur, & confert, ipſumque meatum aquæ prohibet. Amigdalę quoq; conferunt eidem, & folia cucumeris, & ſimiliter fęniculi radix trita & ſuperpoſita. Ficos ẽt immatura, vel folia eius recẽtia. Deglutitio ẽt mellis eſt cum cura rabioſi canis. Ex praſio cum ſale fit emplaſtrũ ad eius morſum. Conferet ẽt caro oſtreæ eius morſui. Similiter gentiana cũ vino, vel caro arietũ aduſta ſimiliter cum vino, vel capilli hoïs in emplaſtri modum ſuperpoſiti cum aceto. Præterea mel calefactum cũ oleo roſato deglutitum. Idem in 4. can. Vulnus hoïs a rabioſo cane morſi non permittas vſq; ad dies. 40. conſolidari, ſed dilata & aperi & in primis occupare in extrahendo ad exteriora, quia quando trahit humores ad interiora, cum eis venenum trahit. Cepæ autem & allia venenis reſiſtunt, eaq; ne abſcindunt & a corpore repellunt.

De Eodem. *Cap.* XXVII.

PLin. li. 20. Canis rabioſi morſui braſſica ſilueſtris imponitur quæ erratica dẽ, melius ſi eam laſere & aceto acri. Oluſacrũ quod hypposelinum vocant, eidem morſui potum & illitũ medetur, vel ẽt rutæ ſuccus ex vino bibitur. Foliaq; trita vel commanducata cum melle vel ſale vel cum aceto ac pice decocta imponuntur. Item eundem morſum folia ſici ex aceto reſtinguunt. Idem in lib. 28. Vulnera canis rabioſi morſu facta circũciſidunt vſq; ad carnes viuas, admouentq; vituli carnem, & ius eius carne decoctum potui dant, vel ipſam cum calce tuſam. Hirci iecore impoſito nec tentari affirmant metu aliquo, laudant & capręſimum ex vino illitum cuculiq; & hirundinis decoctũ ac potũ. Idem in lib. 29. In canis rabioſi morſu tuetur a pauore aquæ cineris canini capitis vulneri illitus, idem ẽt in potione proficit, & quidã ob id edendum illud dederunt. Eſt ẽt limus ſaliuæ ſub lingua canis rabioſi, qui ſi in potu datur, limphaticos fieri non patitur. Item ex cerebro galli ſuccurritur, ſed eo eſu anno prodeſt deuoratum. Criſta ẽt galli contrita efficaciter imponitur & anſeris adeps cũ melle, valet quoq; cũ aceto impoſitus. Fimus galli pulliq; hirundinum combuſti membrana ẽt anguiũ vere alias vernatione exuta cum cãcro maſculo trita. Præterea ſuccida lana morſibus canis rabioſi inculcata imponitur, & poſt ſeptimũ diem ſoluitur. Item contra limphaticum morbũ vtiliſſimè iecur eius qui in rabie momorderit datur crudum, ſi fieri põt mandẽdum, ſin autem coctum, vel coctis carnibus ius ipſum. Idem in lib. 32. Imponuntur & ſalſamenta piſcibus ſeruata cõtra canis rabioſi morſus. Item huiuſmodi morſu potum expaueſcentibus adipe vituli marini faciẽ perungunt. Idẽ in lib. 34. Vſtione ferri morſus canis rabidi ſanantur, expaueſcentesq; potum præualente morbo, vſta plaga illico liberantur. Idem. Plin. li. 8. Ad morſum rabidi canis remedium nuper repertum eſt radix roſæ ſilueſtris, quæ cynorhoda appellant. Hali. Epar etiam canis rabioſi ſi aſſetur & comedatur, manifeſtè prodeſt morſui canis.

De Caſtore. *Cap.* XXVIII.

EX lib. de nat. rerũ. Caſtor eſt aĩal ad modum canis pontici, longum. ſ. & gracile. Dentes habet acutiſſimos, pellem delicatam ac nobilem, quæ quanto nigrior eſt tanto pciosior. Colores in pilis habet velut taxus, ſed pili ſubtiles ſunt & pulchri. Non poteſt diu ſuſtinere alias ſubſiſtere niſi caudam in aqua teneat, quam habet vtiq; piſcium caudæ ſimilem, ſaporemq; eius & ſpeciem. Vnde & a Chriſtianis in ieiunio comeditur. Pars. n. caudæ ipſius edibilis eſt; pars vſibus interdicta, reſiduũ autẽ eius eſt caro, ipſaque cauda longitudinis cubitalis eſt pinguedinem multam habens, pedes autẽ poſteriores habet vt anſer, & ſi maiores & cum vnguibus, anteriores autẽ vt canis. Hæc. n. illi natura parauit, vt & poſterioribus velut auis in aqua nataret, & anterioribus in terra ſicut quadrupes ambularet. Iſido. Caſtores a caſtrando dicti ſunt, nam teſticuli eorum apti ſunt medicaminibus pp, quod cum venatorem perſenſerint ipſi ſe caſtrant, & virilia ſua morſibus amputãt. De quibus Cicero in Scauriana. Redimunt ſe a parte corporis, pp quod maximè expetuntur. Iuuenalis. Qui ſe eunuchum fecerit cupiens euadere damna teſticuli. Ipſi ſunt & fibri, qui ẽt pontici canes vocantur Solinus. Caſtor lutheri ſimilis eſt aĩal morſu potentiſſimum, adeo vt cum hoĩem inuaſerit conuentum dentium nõ prius laxet, quàm oſſa fracta concrepuiſſe perſenſerit. Plinius lib. 8. Caſtor eſt aĩal horrendi morſus. Arbores. n. iuxta flumina vt ferro cedit, hoïs parte comprehenſa nõ anteqũ fracta concrepuerint oſſa, morſu reſoluit. Cauda piſciũ his, cætera ſpecies lutheri, vtrumq; aquaticum, vtriq; mollior pluma pilus. Iorath in lib. de animalibus. Caſtor aĩal aquaticum ac terreſtre, quod ex hoc genere fortius eſt, debiliorem ſibi in ſeruitutem redigit, morſuq; teſticulos & eius folles præſcidit, vt leuior in fugam conuertatur.

Iterum de eodem. *Cap.* XXIX.

EX lib. de nat. rer. Caſtores (vt dicit experimentator) in grege viuunt, & ſimul ad ſiluas pergunt lignaq; dẽtibus abſcindentes ad cauernas ſuas ex miro modo referunt. Vnum enim ex caſtoribus pro vehiculo reſupinatum pedibus eleuatis in terram proiciunt, & inter crura eius abſciſa artificioſę componunt, & ſic eum trahentes cauda ad propria tecta deducunt. Verũ iniuriam talem non faciũt his qui inter illos educati ſunt, ſed illis qui de alienis partibus ad ſe venerunt, hos enim in ſeruitutem ſub certa cuſtodia redigũt. Aliorum rõ opinio eſt, ꝙ hoc illis faciant, qui ſenectute laboribusq; confecti dentes obtuſos habẽt, & qui ligna ſecare non valent. Tales ergo in ſeruitutem reductos per abſumptionem pilorum in dorſo venatores agnoſcũt, eosq; pietate commoti illæſos abire permittũt. In duplices autẽ vſus ligna ſecata habent. Nam & corticem comedunt, & ex lignis habitacula valde artificioſa faciũt. Amaris quidem arborũ folijs & corticibus caſtor ꝓ ſumma delicijs veſcitur, vnde & tota eius caro, & ſi bono, tñ amaro odore perfundit. Comeſtura autem corticem in poſterioribus pedibus reſidet eleuatus, & anterioribus pedibus ligna tenens, eam tantum partem comedendo decorticat, quam inter pedes tenebat, quod autem extra pedes eſt abijcit, & non curat. Domum vero ſuam ædificat ſuper aquas, faciens in ea manſiones diuerſas, vt cum aquis exereſcentibus, vel decreſcentibus aſcendat & deſcendat. Cum autem caſtor arborem ſecat, dentibus ictu dato eminus ab arbore currit, vt vitet caſum eius, & hoc tamdiu, vel tam ſæpe facit, donec crebris ictibus percuſſa ceciderit.

De Venatione caſtoris. *Cap.* XXX.

PHiſiologus. Caſtor cum eum venator perſequitur abſciſos teſticulos ante faciẽ eius proiicit, & venator habens, quod ab eo cupiebat, vltra non ſequitur. Si autẽ alius venator eum ſequatur, erigit ſe, & oſtendit virilia ſe non habere, & ſic euadit. Eſt autẽ animal manſuetum nimis. Ex libro de natu. rer. Huius animalis venatio fit hoc modo. Canis ad hoc inſtructus in aquã proijcitur, qui ad foramen manſionis illius perueniens ingreditur, nec cedit caſtor morſibus donec a venatoribus artificioſa illa manſio conſringatur. Quod autem dicatur caſtorem iam caſtratum erigere ſe, iamq; teſticulos amputatos eſſe venatori oſtendere, plurimi eſſe falſum dicũt, in illis caſtoribus qui apud nos ſunt, quia teſticuli caſtoris non exterius eminent, ſed intus in ventre iacent, ſicut renunculi. Egerit autem ſicut aoca. Fel ẽt euomit, vt Plinius dicit, ad multa vtile medicamenta. Præterea, quòd dicitur ſe ipſum caſtrare, quando venatores inſequentes præſentit, ſibique præcidere teſticulos vt euadat, Platearius negat, præſertim cum cum magis venentur homines propter pellem, quam propter teſtes, etiam cum ipſum animal non ſit tantæ diſcretionis. Fel eius (vt dictum eſt) ad multa vtile eſt. Eius quoq; coagulum ſedat morbum caducum.

De Caſtoreo. *Cap.* XXXI.

PLatearius. Caſtoris teſticuli abſciſi in vmbroſo loco ſuſpenſi deſiccantur, vt in vſum medicinæ reſeruentur, & dĩr caſtoreum. Bonum autẽ caſtoreum. i. non ſophiſticatum, habet ſaporem mediocriter acutum. Glutinoſum eſt, & ſaporem habet multum horribilem, neruos intricatos & pellicalis adhærentes. Per annos ſex in magna efficacia ſeruari põt, melius tamen eſt quãto recentius. In medicinis ponitur abiecta pellicula exteriori,

virtutem habet diſſoluendi, attrahendi, & maximè neruoſa loca confortandi. Cõtra epyli. & alias frigidas paſſiones capitis, datur caſtoreum cum ſucco rutæ in potu, vel decoctionis eius vinum. Cõtra paraliſim linguæ puluis eius ſub lingua ponitur donec per ſe reſoluatur & conſumatur. Cõtra paraliſim totius corporis datur vinum decoctionis eius & rutæ & ſaluiæ. Contra litargiam prouocatur ſternutatio ex caſtoreo, cerebrum commouet, & confortat. Diaſcorides. Caſtoreum teſticuli ſunt animalis, quod caſtor dr̃, & ſæpe aquaticam, ſæpe vero terrenam ſuſtinet vitam. Optimum eſt ponticum, quod ſit interius cereum, & obſtruſum membranulis naturalibus: quidam autem teſticulos adulterantes immittunt veſicis, cum ammoniaci gutta ſanguine caſtoris conſperſa. Eligẽdi ſunt ergo qui inuncti ſunt ea vna radice ſibi cohærentes, pleni, inſcidi, fragiles, ipſis folliculis ſe tractus ſeparãtes. Purgari.n. debent, & medium ipſum medicaminibus miſceri. Calefacit autem caſtoreum & deſiccat & attenuat: illis ergo qui ex plenitudine ſpaſmum patiuntur, aut tremorẽ neruorum vtiliſſimũ eſt. Quibus aũs hoc contingit ea inanitate vel ſiccitate contrarium. Vitia quoq; pulmonis emendat, & humidum frigidumq; cerebri humorem cum polegio. Cũ vino bibitũ inflationes tollit, torſionibus medetur, potiones venenatas nocere non ſinit. Litargicis ſingulare pſidiũ eſt. Tremori & cõtractionib⁹ & oĩbus neruorũ cauſis delitũ & vnctũ medetʳ: virtus.n. ei termãtica eſt & recorporatiua, mixtũ malagmatibus & acopis paraliticis ſeu ſchiaticis & his ſimilibus ſoluenit.

De Eodem. *Cap.* XXXII.

AVicen. Caſtoreum habet corticem ſubtilem, qui quolibet tactu frãgitur. Eſt aũt ſubtilius & fortius ol quod calefacit & deſiccat. Inflationem reſoluit & illinitũ corpus calefacit, cõfert vlceribus pernicioſis, ac neruis, ac tremori, & humido ſpaſmo, ac ſtupori, & paraliſi. Confert & obliuioni & litargiæ cum aceto & oleo roſaceo, ſurditatiq; frigidæ ac ventoſitati in aure diſſolutũ in oleo nardino. Attractio p̃ oates ex fumigatione ipſius cõfert apoſtematibus pulmonis & infirmitatibus eius. Bibitʳ cũ aceto pp ſingultũ, & facit ſitim. Delet dolorẽ vẽtris pũgitiuũ cũ aceto bibitũ, vẽtoſitatẽ reſoluit, mẽſtrua prouocat, ſecũdinã & fœtũ extrahit. Confert morſui paruorũ venenatorum, & qd ex eo declinat ad nigredinem eſt venenum, ita q̃ interficit qñq; in vna die. Plin. lib 32. Caſtoreum.i. caſtoris teſtes dicit Seſtius eſſe paruos, ſubſtrictos, ſpinæ adhærentes, nec ſine aĩalis vita poſſe adimi. Adulterari vero renibus eiuſmodi qui ſunt grãdes, cũ veri teſtes parui admodum reperiuntur: hi per ſe poti ex aqua freneticis ſunt vtiles, litargicos & odoris ſuffitu excitant, & cum palegio ſecundinas eijciunt, ac menſes ciunt. Medentur quoq; vertigini, tremulis, ſpaſticis, neruorum vitijs, hiſchiaticis, ſtomaticis, paraliticis. Oĩbus perunctis vel triti ad craſſitudinem mellis cõ ſemine vrticæ aliàs viticis & aceto roſaceo. Sic & contra comitiales valent ſumpti. Poti vero contra inflationes, tormina, venena. Aduerſos quippe ſcorpiones bibuntur ex vino. Aduerſus ſphalãgias & araneos ex mulſo, ita vt vomitione reddãtur, aut vt retineãtur cum ruta. Aduerſus chalcidar cum myrrte, aduerſus teraſten & præſteras cum panace aut ruta ex vino. Aduerſus cæcos ſerpentes cum vino. Priuatimq; contra viſcum ex aceto auxiliatur. Aduerſus aconitum ex lacte aut aqua. Aduerſus elleborũ albũ ex aqua mulſa nitroq;, medẽtur & dentibus cũ oleo triti, & in aurem ad cuius partem dolor eſt infuſi. Claritatẽ viſus faciunt iuncti cum melle attico. Cohibent & ſingultus ex aceto. Idem in eodem. Capitis vlceribus confert caſtoreum cũ peucedano & roſaceo. Oculorum quoq; claritati cũ melle, auribus & vtiliſſimum eſt cum ſucco papaueris, rigoremq; ceruicis mollit, cũ pipere ex mulſo mixto ranis decoctis ex oleo & ſale vt ſorbeatur ſuccus, in aceti mulſi tribus ciatis comicialibus datur ieiunis. Iuuat etiam caſtoreum tremulos, ſi perungantur oleo. Idem ex mulſo potum prodeſt purgationibus fœminarum, ſi tamen ſupergrediatur grauida, faciet abortum, valet etiam ad alia plura in medicina. Actor. Cætera itaq; de caſtore & caſtro require inferius vbi agitur de fibro.

De catoblepa & catto. *Cap.* XXXIII.

PLinius lib. 8. Catoblepa appellatur fera modica & iners in ca fontem Nigrio, qui eſt apud heſperios Aethyopes, vt plerique eſtimauere, Nili caput. Fara hæc cæteris quoq; mẽbris iners caput tñ prægraue ægrè fert, id deiectum ſemper in terrã. Aliàs interitio eſt humani generis, oĩbus qui oculos eius viderint confeſtim expirantibus. Eadem & baſiliſci ſerpentis eſt vis. Solinus. Iuxta fluuiũ Tygrim naſcitur catoblepa, modica & iners beſtia, peſtilenti aſpectu. Iſido. Catus.i. ingenioſus, a Græco venit. Muſio eſt appellatus, eo q̃ muribus infeſtus ſit. Hunc vulgus cattum a captura vocat. Dicunt alij quòd captat id eſt videt. Tam.n. acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras ſuperet. Auicenna. Ex catti morſu qñq; accidit dolor vehemens, & viriditas in corpore, & curatio eius eſt curatio communis, Iuuatur autem emplaſtro cepæ, vel calamenti ſiluestris. Raxi. Catti ſiluestres ex fumo rutæ & amigdalarum amararum fugiunt. Hali. Carnes catti calidæ ſunt & ſiccæ, medentur emorroidarum doloribus, renes calefaciunt, dorſi doloribus proſunt. Eſculapius. Stercus catti vel cattæ cum ſynapi & aceto allopiciam curat. Actor. Idem & muſio ſiue murilegus appellatur, de quo etiam plenius infra dicetur.

De Cepho & centrocota *Cap.* XXXIIII.

PLinius lib. 8. Cæphos Aethyopia mittit. Quorum pedes poſteriores humanis pedibus & cruribus: priores manibus ſunt ſimiles. Hoc animal Roma poſtea non vidit, niſi in ludis Pompeij. Solinus. Tempore dictatoris Cæſaris monſtra Romæ viſa ſunt, q̃ cæphos dicunt, horum poſteriores pedes crure ac veſtigio humanus mentiuntur artus, priores hominum manus. Phiſiologus. Centrocota eſt, q̃ beſtias vniuerſas pcedit, huius corpus aſini, clunes cerui, pectus & crura leonis ſimilitudinẽ hñt, oris hiatum vſq; ad aures vaſtum, imitatur autem hoĩs vocem. Plinius vbi ſup. Crocutas Aethyopia inter alia monſtra generat velut ex cane lupoq; conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusq; deuorata ventre conficientes, Idem in eodẽ. Hyæne coitu leæna Aethyopica parit crocutam, humanum pecorumq; voces imitantem. Acies ei perpetua in vtraq; oris parte nullis gingiuis continua dente, quæ ne occurſo contrario hebetetur, capſarum modo includitur. Solinus. Crocuta nunquã aciem orbium commouet, ſed in obtutum ſine oſcitatione intendit, in ore gingiua nulla, dens ſimus æque perpetuus.

De cirogrillo. *Cap.* XXXV.

ROdolphus ſuper Leuit. Cirogrillus eſt animal ſpinoſum, & ericio ſimile. Actor. Alibi legitur, q̃ maius ſit ericio, ſpinoſum tñ, vnde patet, quòd quidam falſo dixerunt hunc eſſe cuniculum. Alibi quoq; legitur, quòd cyrogrillus ipſe ſit ericius vel erinacius, animal videlicet porcelli formam habẽs, ſed ſpinoſum de quo plenius dicetur inferius. Vnde in Pſalm. 103. vbi legitur in noſtra trãſlatione, petra refugium erinacijs, Alia tranſlatio habet cyrogrillis. Gloſſa ſuper prouerbia Salomonis. In prouerbiis quoq; vbi iuxta tranſlationem noſtram legitur: Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petris cubile ſuum. Alij pro lepuſculo habent cyrogrillum. Et eſt animal non minus ericio, ſimile muri & vrſo, cuius in paleſtina magna eſt copia in foueis & in petrarum cauernis. Hinc in Pſalterio vbi dicimus. Petra refugium erinacijs, alij ponunt leporibus alij cyrogrillis. Sed quidam hic pro lepuſculo ericium habent. Hieco. enim verbum Hebræum ſaphan interpretatur, & cyrogrillum, & ericium, & leporem. Eſicius ſuper Leuit. Cyrogrillum animal debile quidem, ſed rapax, & mortiferum eſſe dicunt.

De Duran. *Cap.* XXXVI.

EX lib de nat. rer. Duran (vt dicit Ariſto.) eſt aĩal velox atq; fortiſſimum, quod a venatoribus inſecutum, cum euadendi deſperatione frangi cœperit, aſtutia naturali ſtercus intorquet valde contra canes inſequẽtes ſe, eoſq; retardat putridę egeſtionis odore. Actor. Fortaſſis & hoc nomine videlicet duran vocatur beſtia, q̃ ſuperius iuxta eundem Ariſto. bonacus ſiue bonacon eſt appellata, & ipſa eſt (vt vr̃) ſiluestris vacca, de qua dicit Ariſto. q̃ habet cornua cõtra ſe inuicem inchoãtia. Et ideo natura dedit ei aliud iuuamentũ, videlicet eiectionẽ ſtercoris in remotũ, vt ab ipſo venatorẽ detineat, ne ad eam prope accedat.

De Eale. *Cap.* XXXVII.

SOlinus. Eale eſt animal apud Indos, alias vt equus, cauda elephanti, nigro colore, maxillis aprinis, cornua præferens vltra cubitalem modum lõga, ad obſequium cuiuslibet motus accommodata. Neque enim rigent ſi vſus exit præliandi. Quorum alterum cum pugnat, prætendit, alterũ replicat, vt ſi ictu aliquo alterius acumen offenderit, acies ſuccedat alterius, hyppotamis comparatur, & ipſa ſane aquis fluminum gaudet. Plin. lib. 8. Eale magnitudinem habet equi fluuiatilis, cornua mobilia, q̃ alterna ſiſtit in pugna, variaque & obliqua. Ex libro de natura rerum. Eale eſt beſtia cuius corpus eſt quaſi equi, maxilla vero ſicut apri, nigro colore horrens, in aqua & in terra æqualiter potens, habet cornua maxima, quorum pugnans aliud reflectit poſt terga. Quo quidem obtuſo illo videlicet vnde pugnauit, reliquum ad pugnam dirigit.

De Elephante. *Cap.* XXXVIII.

ISido. Elephantem Græci a magnitudine corporis vocatũ putant, eo q̃ formam montis pferat. Græcè.n. mons elephon dr̃, apud Indos aũt a voce barro vocatur, vnde & vox eius barriſus, & dentes eius ebur. Solinus. Horum duo genera ſunt, nobiliores indicat magnitudo, minores nothos dicunt. Truncos edunt, lapides vorant, gratiſſimas habent palmas in cibatu. Indicos elephantes timent Mauri, & quaſi paruitatis ſuæ conſcij, aſpernantur ab his idem. Impatientiſſimi ſunt frigoris. Si quia tamen cameleontem vermẽ deuorauerit, oleaſtro ſumpto peſti medetur.

medetur. Duriſſimum dorſo tergus eſt, venter mollis, ſetarũ hiſ ſutiæ nullæ. Ariſto. Elephantorum aliqui potant oleum, & aliqui non. Et qui potãt oleũ, ſi in eorum ventre fuerit ferrum extrahitur per olei potum. Elephas quoq; bibit vinum, & qđ bibere non pōt, medicinas cō oleo decoquũt, & ei bibendũ tribuũt. Hoc aĩal eſt valde fluuiale, manetq; prope fluuios, ac mergit ſe in aqua, ita ꝙ eius additamentum eſt ſuper faciem aquæ ac per ipſum ſpirat. Nec pōt multum durare natando, ꝑ ponderoſitatē corporis. Natura quippe dedit ei iuuamẽta modũ elephanto magnitudinẽ corporis, ſicut & camelo. Magnitudo etenim corporis ꝓhibet occaſiones ab aĩalibus. Elephas ergo oĩbus maior eſt, quia naſcitur magnus ſicut canis, & creſcit annis ſexaginta. Viuit aũt annis 200. quãq; 300. Huius habitatio in deſertis eſt, arbores magnas fortitudine ſua proſternit, culmisq; ſuis parietes deiicit magnos. Plinius li. 8. Elephanti gaudent amnibus, & circa fluuios vagantur, cum alioquin nare nō poſſint, propter corporum magnitudinem. Palmas excelſiores fronte proſternunt, & ita iacentium aſſumunt fructum. Ore mandunt, ſpirant, & bibunt, & odorant, haud impropriè appellata manu. Traditur elephas veſtigio hoĩs animaduerſo, priuſquã hoĩem, intremiſcere inſidiarum metu, ſubſiſtere olfactu, circumſpectare, iras proflare, nec calcare, ſed erutum proximo tradere. Illum ſequenti officio ſimili vſq; ad extremum, tunc agmen circumagi, ac reuerti, aciemq; dirigi, adeo oĩum odori durare virus illud maiori ex parte, ne nudorum quidem pedum. Elephanti gregatim ſemper incedunt, ex oĩbus minimè ſolinagi, ducit agmen natu maximus, cogit ætate proximus. Ex lib. de nat. rer. Elephas non oĩs laceſſitus nocet, muſcas eius dorſo reſidentes cute in rugas contracta necat, & hoc illis pro villo caudæ eſt. Hoc animal (vt dictum eſt) valde fluuiale eſt, quũ in India vbi generantur ſemper habitant ſuper fluuios. Et quando purgari vult in aquis vſq; ad promuſcidem ſe immergit, per hanc enim ſpirat.

De Humanitate & obedientia elephantorum. Cap. XXXIX.

ARiſtot. Elephas eſt aĩal manſuetum quod cito domeſticatur, & obedientior atq; diſciplinatior eſt oĩbus aĩalibus, vnde inſtruitur & adorare regem, & in hoc oĩbus melior eſt aĩalibus. Plinius vbi ſup. Magna quoq; narratur eorũ clementia, nec oĩs laceſſiti nocẽt. Equitatu vero circumuenti infirmos aut feſſos ſiue vulneratos in medium agmen recipiunt, ac velut imperio, vel rōne per vices ſubeunt, capti celerrimè mitificantur ordei ſucco. Domantur rabidi fame verberibusq;, aliis elephantis admotis, qui tumultuantem cathenis coerceant. Ambr. Ita videbant natura nihil robuſtius elephantis habere genitũ, nihil tã terribile, tam procerum, & hi tamen hominum ad nutum ſeruiunt, naturamq; ſuam humana inſtitutione deponunt. Docentur vt paruuli, ſeruiunt vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt ſubditi. Obliuiſcuntur quod nati ſunt, & quod iubentur induunt. Dumq; in mores noſtros trãſeunt, proprios motus perdũt. Phiſiologus. Elephas dũ arte hoĩum ſuccĩſis arboribus, ingẽtia mẽbra cōmittit, tãto pōdere ſuppreſſus proprijs viribus ſurgere nequit, quia pedes eius nullis reſtituuntur articulis, ſed humano ſolatio ſurgit, cuius arte iacuit. Itaq; belua ſuis greſſibus reſtituta, memor eſſe beneficij nouit in magiſtrum, quem ſibi ſubueniſſe agnoſcit. Ad ipſius arbitriũ greſſus mouet, eiuſdem voluntate cibos capit. Deniq; vice manus promuſcidẽ tendit magiſtro, profutura gratanter accipit, quia ſe illius cura viuere poſſe intelligit. Flatum ſuum doloris capitis humani medendi dr̄, quẽ rogatus exhalat. Dũ aũt ad aquas venerit p cauſã aliàs eandem promuſcidis in pluuię modũ imbrem poſtulatus effundit. Denique motu corporis a diuerſis poſtulat, qđ magiſtro porrigat, & cōpedita nutritoris alimenta ſua putat. Quod ſi aliquis poſtulata præbere contempſerit, collectaculo veſicę patefacto tantam dr̄ aluuionem egerere, vt in eius penates fluuios quidam videatur intraſſe, contemptum vindicans in fœtore. Scurriliter ludentes deſpicit, honeſtum aliquid gratanter attẽdit. Solinus. Ineſt autem illis clementiæ bonum. Nã ſi per deſertum hoĩem fortè vagabundum viderint, vſq; ad notas vias ductum præbẽt, vel ſi in cōſtrictis pecoribus occurſirent, itinera ſibi blãda & placida manu faciũt, ne quod aĩal obuiũ interimant. Conflictu ſortuito ſi fortè pugnatur, nec mediocrẽ habent curã ſauciorum.

De Sagacitate ipſorum. Cap. XL.

ISidor. Elephantes ſiquidem intellectu & memoria multa vigent, gregatim incedunt, motu quo valent hominem ſalutant. Solinus. Elephanti iuxta ſenſum humanũ intellectus habent, memoria pollent, ſyderum ſeruant diſciplinam, luna nitente gregatim amnes petunt, mox quoq; liquore aſperſi ſolis exortum motibus quibus poſſunt ſalutant, deinde in ſaltus reuertuntur. Gregatim oberrant, & natu maximus agmen ducit, Aetate vero proximus ſequentem cogit: flumen tranſituri minimos antemittunt, ne maiores ingreſſu alueum atterant, & profundos gurgites depreſſis vadis faciant. Cum venatu premũtur, vtroſq; dentes pariter effringunt, vt ebore damnato, nō requirantur, hanc enim ſibi cauſam ineſſe periculi ſentiũt. Plinius lib. 8. Elephãtis eſt intellectus patrij ſermonis. Et imprimis obedientia officiorũq; q̃ didicere memoria. Amoris & gloriæ voluptas, immo q̃ ẽt in hoĩe rara eſt probitas, prudentia, æquitas. Et qđ ad docilitatem attinet, regem adorãt, genua ſubmittunt, coronas porrigunt. Indicis Arabici minores, quos nothos appellant. Germanici Cæſaris munere gladiatorio quoſdã ẽt motus incompoſitos edidere ſaltantium modo. Item narrãt in maritimis Aethyopię quinos elephantos inter ſe cratium modo implexos erectis promuſcidibus alias capitibus vehiſicãtes, ad meliora Arabiæ pabula fluctibus vehi. Plin. Elephas cameleone concolore fronde deuorato, occurrit oleaſtro huic veneno ſuo. Ex libro de de nat. Elephanti teſte Caſſiodoro, oĩum quadrupedũ ſuperant intellectum, vnde non dubitat elephas primo aſpectu adorare, quem cunctorum intelligit rectorem eſſe. Cui ſi tyrannus appareat, inflexus permanet: farinam ſimilæ minutiſſimo puluere permixtam ſeparat optimè, ita ꝙ farinam in paſtum colligens nihil admittit de puluere: læſi vero dicuntur offenſam ſeruare, longoq; tempore poſt iniuriæ vindictam reddere.

De Pugna elephantorum cum draconibus. Cap. XLI.

SOlinus. Elephantorum cum draconibus iugis eſt diſcordia. Denique inſidiæ hoc aſtu ꝑparantur. Serpentes prope ſemitas delitèſcunt, per quas elephanti aſſuetis callibus euagantur, ſicq; prioribus prætermiſſis poſtremos adoriuntur, ne qui anteceſſerint opitulari queãt, primumq; pedes nodis alligant, vt laqueatis cruribus impediant gradiendi facultatẽ. Nam elephanti niſi præuẽti hac ſpirarum mora, vel arboribus ſe, vel ſaxis applicãt, vt pondere nutabundo attritos necent angues. Dimicationis vero præcipua cauſa eſt, ꝙ elephantis (vt aiunt) frigidus ſanguis ineſt, & ob id a draconibus auidiſſimè torrente captantur æſtu, quamobrem nunquam inuadunt eos, niſi potu grauatos, vt venis propenſius irrigatis, maiorem ſumãt de oppreſſis ſatietatẽ. Nec aliud magis quàm oculos petũt, quos ſolos expugnabiles ſciunt, vel interiora aurium, eo ꝙ is tm̃ locus promuſcide defendi non pōt, itaq; cum biberint ſanguinem, dum ruunt beluæ, dracones obruuntur. Sic vtrimq; fuſus cruor terrã imbuit, fitq; pigmentum quicquid ſoli tinxerint, quod cynabarim vocãt. Plinius vbi ſupra. India cum elephantis perpetua diſcordia bellantes tam magnos habet dracones, vt eos circumflexu facili ambiant, nexuq; nodi perſtringãt. Itaq; cōmoritura dimicatio, dum victus corruens, complexum eliditur pondere. Idem in eodem. Dracones primum cauda greſſus elephantium alligant, & ille nodos manu reſoluunt. At hi caput in nare condunt, pariterq; ſpiritũ perclududunt, & molliſſimas partes lancinãt, quia ſanguis elephantis frigidiſſimus, ob id æſtu torrente præcipuè a draconibus capiuntur. Dracones autem tanti ſunt, vt totum ſanguinem capiant. Nam elephantos ab illis ebibi ſiccatoſque concidere, & dracones inebriatos opprimi commorique certum eſt. Rinoceros etiam impugnant elephantem cornu petens aluum, quem ſcit eſſe molliorem.

Qualiter homines vtuntur elephantibus in prælijs. Cap. XLII.

ISido. Elephãtorum genus in rebus bellicis aptum eſt. In his enim Perſæ & Indi ligneis turribus collocatis, tanquam de muro iaculis dimicant. Vegetius renatus de re militari li. 3. Elephãti in ꝑlijs magnitudine corporũ, barritus horrore, formæ nouitate, hoĩes quoq; conturbant, aduerſus quos diuerſa reſiſtendi excogitauerunt genera armatorum. Contra in Lucania gladio manũ, quam promuſcidẽ vocãt, vni abſcidit. Et bini cathaſtrati equi iungebantur ad currum, quibus inſidentes longiſſimos contos in elephantes dirigebãt. Præcipuè velites antiqui aduerſum elephantos ordinauerunt. ſ. iuuenes leui armatura, corpore alacri, qui ex equis optimè miſſilia dirigebant. Lanceis tñ contra eos infeſtius ꝓfigitur ferrũ, vt in magnis corporibus maiora ſint vulnera. Illud additũ eſt, vt funditores cũ fundibolis & fundis rotundis lapidibus deſtinatis, hos per quos regebantur elephãti cũ ipſis turribus affligerent, atq; mactarent quo nihil tutius inuenitur. Præterea venientibus beluis, quaſi irrupiſſent aciem, ſpacium milites dabant. Quæ cũ in agmen mediũ perueniſſent circunfuſis vndiq; armatorũ globis, cũ magiſtris abſq; vulneribus capiebãtur illęſę. Solinus. Magnũ in rebus bellicis vſum elephãte inſinuãt. Indi gensq; Perſarũ ferox bellis, validaq; ſagittis elephantis quaſi grandibus turribus ſepti, procedunt in medijs campis, de his tanquã de muro dimicantes, & velut in ſpecula poſiti magis ſpectant bella, quàm ſubeant. Elephanti ſiquidem intollerabili impetu in hoſtes ruunt, nec repelli, vel retardari poſſunt, velut montes quidam immobiles in prælijs verſantur, mugitus fragore confidentiam omnium perturbant. Et nec nudi quidem facile ferro penetrabiles ſunt, muniti vero lorica ſine ſui periculo ſecant acies, turmasq; conterunt, dẽtibus quoq; ſuis tanquam naturalibus ſpiculis ſemper armati ſunt, & pro-

promuſcide ſua quicquid inuoluerint frangit. Quicquid & pede preſſerit, velut quodam lapſu ruinæ ingentis exanimant.

De eodem. Cap. XLIII.

EX lib. de natu. rer. Elephanti ergo in bello quoq; promuſcide vtuntur, & in ea capiunt hoſtes, partibus ſuis aduerſantes. Sunt enim bellicoſi & audaces nimis, maximè cum eis in prælio ſanguis vuæ vel mori oſtenditur, intollerabili (vt dictum eſt) impetu ruunt in hoſtes, vt nullo bellorum agmine, nulla militũ conſtipatione, nullo clipeorum obiectu retardentur. Cumq; vn exferauitur, per os vociferatio eſt horribilis, quia cum multo ſpiritu. Perſæ & Indi cum his pugnare ſolent, turres ligneas cum armatis, 40 vel 50. ſuper eorum dorſa portãtes. Itaq; legitur, q Alexander Magnus contra Indos pugnaturus, æreas ſtatuas impleri iuſſit prunis ardentibus, quas elephanti putantes homines eſſe labia protendentes euanhurebant. Statimq; cæperunt fugere, de cætero neminem audentes contingere. Alia vice grunnitu ac ſtridore porcorum, cum ſonitu buccinarũ multos elephantes ſuperauit, eo q talibus aſſueti non fuerant. Elephanti confligẽtes vna nõ mediocrem ſauciorũ curam hñt. Nam feſſos & ſauciatos in medium ipſorum recipiunt. Auicen. Iuuantur hoſtes in pugna & elephantũ fœminis ſicut maſculis, ſed corpora fœminarum minora ſunt, quam marium & cum hoc et audaciæ ſunt minoris. Elephas aũt (vt dictum eſt) tantæ fortitudinis eſt, vt cũ ſuis culmis proſternat magnos parietes, & cum ſua fronte magnas arbores. Plin. lib. 7. Elephantes phaleris argenteis maximè gaudent & gloriã appetunt, domiti militant. Ac turres armatorũ in hoſtes ferunt, magnaq; ex parte conſerunt, iidem tñ ſuis & minimo terrentur ſtridore, vulnerati ac territi ſemper retrocedunt, haud minore partiũ ſuarũ pernicie. Indicũ elephantẽ pauent africi, nec audent contueri. Nã & maior magnitudo eſt Indicis. Elephanti alterius dẽtis mucroni ne ſit hebes in plis parcunt. Alterius operarum vſu radices fodiunt, ac moles impellũt. Tpe Hannibalis vnus homo cõtra elephãtum in arena pugnauit, & magno dolore penorum interfecit. Elephantorum promuſcidem facillimè amputari patuit experimentis præliorum Pyrri. Circa hos itaq; cura belli ſumma eſt, mirumque pudore victus vocem victoris fugit. Phiſiologus. Ve autem animentur ad prælium oſtenditur eis vuæ ſanguis. Sed ſi veniat porcus coram eo grunniens, totam animoſitatem amittit.

De Coitu elephantorum & generatione. Cap. XLIIII.

ELephanti concupiſcentiam fœtus in ſe non habent, ſed ipſe quo volunt filios procreare, vadunt ad oriẽtem vſq; in proximum paradiſi, vbi inueniant mandragoram, de cuius fructu prior guſtat fœmina, deinde maſculus eius ſuaſione, & tunc cõueniunt, & concipit fœmina. Tpe vero partus ingreditur aquã vſq; ad vbera, & ibi parit ſuper aquam, pp draconem qui inſidiatur ei. Et ſi extra aquam pareret, fœtum eius deuoraret. Maſculus quoq; non recedit ab ea dum parit, pp ſerpentem qui inimicus eſt eius ſicut draco. Nã huius aĩalis oſſa & pelliſtii quocunq; loco incenſa fuerint, ſtatim odor eorum ſerpẽtes fugat, & quodlibet venenoſum non accedit. Solinus. Venerem ante annos 10. fœminæ ante quinq; mares neſciunt. Biennio coeunt quinis nec amplius in anno diebus, non prius ad gregarium numerum reuerſuri, quàm viuis aquis abluantur, propter fœminas nunquam dimicant nulla enim adulteria nouerũt. Iſid. Elephãti auerſi coeunt, cum aũt parturiunt, in aquis & inſulis fœtus dimittunt pp dracones, qui eis inimici ſunt, & ab eis implicati necantur. Biennio aũt fœtus portant, nec amplius quàm ſemel gignunt, nec plures, ſed vnum tñ. Viuũt aũt annis trecẽtis. Apud ſolam Aphricam & Indiam elephantis prius naſcebantur, nunc hos ſola India gignit. Ariſto. Elephas enit in agreſti loco maximè prope fluuios fœmina ſedet, mas equitat ſupes illã. Fœmina poſt annum 10. vſq; ad quidecimum coit, mas aũt poſt quinquenniũ, & hoc in vere. Vnicum filium gignit, ſicut equus & camelus. Fœmina per duos annos impregnatur. i. in vtero trahit pp extremitatẽ magnitudinis conceptus. Impregnata quoq; a maſculo non tangitur omnino, & poſt partum ceſſat triennio. Parit aũt fœtum ſimilem vitulo duorũ vel trium menſium. Elephanti tempore coitus efficiuntur ſilueſtres, domoſque diruunt, & alia miranda multa faciunt. Iorath. Elephantes partum ſuum in deſertis locis conſeruant propter draconem, qui dum ipſum inuenit, ſubito interficit. Plinius. Elephanti præ pudore nunquam niſi in abdito coeunt. Huius generis fœminæ multo pauidiores ſunt. Annis decem vulgus exiſtimat geſtare in vtero. Ariſt. autem biennio, nec amplius, quàm ſingulos ſemel gignere. Cæteris animalibus inter ſe propter fœminas pernicioſa ſunt prælia, his nulla, non quia deſit eis vis amoris, nec mirum his amorem ineſſe, quibus eſt memoria. In India maximè circa tempus coitus elephantis efferantur, & Indorum ſtabula dentibus ſternunt. Quapropter illos arcent coitu, fœminarumque pecuaria ſeparant, quæ haud alio modo, quàm armentorum habent. Ex libro de natura rerum. Solinus ait elephantem ſemel parere. Sed reuera ter vel quinquies parit in ætate.

De Membrorum elephanticorum creatione. Cap. XLV.

ELephas ſtatim vt naſcitur apparent dentes ſubito cũ cogenerati, ſed non apparent dentes magni, donec iuueneſcat. Huius lingua valde parua eſt, & interius valde, naſus eius longus ac fortis, ſelle caret, nec multos in pedibus anterioribus digitos habet. Nec habet pedes fiſſos vel ſoleas habentes, ſed pp grauedinẽ corporis poſuit natura pedes eius fortes ad portandum corpus tñ. Ideoq; non vtitur anterioribus pedibus loco manuũ, ſicut aĩalia cætera. Pedes eius anteriores multo ſunt poſterioribus maiores. Flectẽs duos pedes ſedet, ac fulciens latus alterum dormit. Circa coxas. i. iuncturas alias, quattuor enim iuncturas flectit. Pes ſiniſter in aĩalibus non eſt leuis motus, preterquã elephanti. Digiti pedum eius non ſunt diuiſi diuiſione manifeſta, ſicut in alijs animalibus, & habet quinq; digitos in pedibus poſterioribus. Fœminas duas habet mammillas, non in pectore, ſed prope. ſ. ſub aſcellaria. Et eſt mammilla elephantis valde parua, non conueniens magnitudini ſui corporis. Ideoque non apparent in vtroq; latere. Mares quoq; duas mammillas habent. Fœmina duas habet tñ, quia non parit niſi vnicum filium. Nec ſunt prope coxas, quia fiſſi pedis eſt aĩal, ſed in parte ſubaſcellari ſuui, qui proprius eſt locus mammillarũ. Elephas inteſtinum habet inuolutũ, villoſum. Ideoq; putatur, quòd habeat quatuor ventres, nec habet alium ſtomachum. Totumq; ſuum interius ſimile eſt interiori porci. Epar eius eſt quadruplo maius epate bouis, & ſimiliter eſt reſiduũ ſui interioris. Splen eius reſpectu ſui corporis eſt modicus. Oẽ animal habens pedes fiſſos, habet digitos, pter elephantem, qui hẽt quidẽm digitos ſũctura latẽti coniunctos. Non. n. fiſſi ſunt, & ideo nõ hñt vngues nimo. Itaq; natura dedit eis fortes multum, ad portandum corpus tam ponderoſum. Situs virgæ elephanti ſimilis eſt ſitui virgæ equi, ſed parua eſt, non conueniens corpori ſuo. Eius teſticuli non apparent extra, ſed ſunt prope renes intra. Ideoq; velocis ſaltus eſt in coitu. Huius inquam teſticuli ſicut & auium & ericij, ſunt. n. intra corpus, quia cutis animalium illorum nõ eſt conueniens ad cooperiendum. Fel non habet elephas diſtinctum, ſed venas paruas, in quibus eſt fel. Ex lib. de naturis rerũ. Elephanti cadentes ſurgere non poſſunt, qñ oſſa ſolida ſine iũcturis habent. Vnde & crura tybiasq; flectere non valent niſi in iuuentute. Crura vero æqualia habent in groſſitudine. Inſtar ſtipitum ab imo pedis vſque ad ventrem. Pedes vero rotundos ad inſtar pomi. Quoniam dum gradiuntur, & pondere ſui corporis, & virtute ſuæ fortitudinis, altiſſimè pedes ſuos imprimunt terræ, ita vt pericnloſum ſit alijs animalibus, vt equis & tauris, poſt eos ambulare.

De Eodem. Cap. XLVI.

PLin. vbi ſupra Elephanto duriſſimum tergus eſt dorſi, ventres molli. Setarum vero nullum tegumentum, nec in cauda quidem, præſidium abigendo tędio redditur muſcarum. Idẽ in lib. 11. Elephanto dentes ad manducandum quatuor ſunt, pter illos qui prominent, maſculis quidem reflexi, fœminis aut recti ac proni. Ventres elephanto ſunt 4. cætera vero ſuibus ſimilia. Elephantorum tergora impenetrabiles hñt pelles. Cum tñ inter oĩa quadrupedia ſubtilitas animi perhibeatur illis præcipua. Teſticuli ſunt eis occulti parentium lumbis abhærentes intus, ob hoc in venere. i. coitu ocyſſimi. Ambroſius. Elephanto parua ceruix eſt reſpectu corporis. Genua non flectit, vt rigidioribus cruribus quaſi columnis tanta membrorum machina ſuſtineri poſſit. Calcaneum leuiter incuruat. Rigent cætera pedũ a ſummo vſque ad imum. Fulcitur aũt hincinde maximis trabibus, vt in ſomno aliquantulũ reflectatur, quia pes eius nulla cõiunctione artuũ diſtinguitur. Ad hæc fulcra ſũt manſuetis tñ. Feris aũt & agreſtibus imminet periculũ, arbori ſiquidẽ innitãt aut coſtas fricant, aut in ſomno ſeſe relaxant. Quę aliqñ vincta atq; inflexa tanto corpore frangitur & elephas corruit, nec ſe põt eleuare, ſed ibi iacens interit, aut gemitu ſuo proditus ſternitur, dum ventrem cæteraq; exteriora non facile ſolẽt aliqua penetrare tela. Deniq; artus elephantis ſunt compacti nõ vt nobis diſtincti, quo ſint robuſtiores quam hõis. Phiſiologus. Elephas nec ſe, vt nos in anchos aliqñ deponit, nec genua flectit, ſed ſolũmodo calcaneum leuiter incuruat. Reſiduũ vero corporis nequaquã. Oculi eius parui, ſed grauiter ſe mouentes. Scurrilitates quidẽ ludentes deſpiciunt, honeſtum aliquid grauiter attendunt. Cutis vlceroſis vallibus exaratur, a qua leproſorũ paſſio. ſ. elephantia nomen accepit. Cutis hæc in tantam duritiem ſolidatur, ut illam oſſeam eſſe putes. Nulla deniq; vi traſmittetur, nullo feri acumine penetratur. Ideoq; Perſarum Reges illam ad bella traxerunt, quia nullis ictibus pulſata cedit. Venter aũt elephanti, & quæ iuxta ſunt, mollia ſunt. Interius ſimila eſt interiori porci, ac per conſequens interiori hominis.

De Promuſcide: Cap. XLVII.

ISido. Elephanti roſtrum promuſcidis dĩ, quõ illo pabulũ ori admouetur, & eſt angui ſimilis, vallo munitus eburneo. Ariſt. Elephãti naſus longus & fortis, & vtitur eo loco manuũ in accipiendo cibum & potum, & in oĩbus quibus indiget, in eradicatione quoq; arborum. Itaq; membri huius creatio fuit in eo mollis atq; flexibilis, vt poſſit retinere cibum quem accipit extra, & adducit ad os. Item pp anhelitum, & pp traditionem eius in exitu, & pp mãſionem eius in aqua poſuit natura additamẽtum illud longũ, potens inuolui & duplicari. Itaq; priuauit ipſum natura viu pedũ, vtitur aũt illo additamento, ſicut vtuntur aĩalia pedibus anterioribus. Hic naſus eſt quaſi calcaneus ex cartilagine creatus, quo vtitur loco manus. Per hũc cibos & potus accipit & ori ſuo reddit, ac per ipſum dño ſuo, quod voluerit. Solusq; aĩalium hoc facit. In aqua quoq; cũ natat eo inſpirat, & aquam eicit, huius ſiquidem animalis natura conueniẽs ad habitandum in deſertis & prope aquas, vt ſit cibus eius in humido. Et qm̃ eſt aĩal habens ſanguinem & difficile ambulat a loco ſicco ad humidũ, pp hoc indiget anhelitu multo, ſ̃m corporis eius magnitudinem. Deniq; ſicut hoĩes in aqua ſubmergentes ſe, præparãt inſtrumentũ ſibi quo anhelẽt in aqua longo tpe, vt perueniat illis aer in humido mediante iſto inſtrumẽto, ſic & ingeniata; fuit natura dando elephantis additamẽta longa, q̃ illi ſuper aquam eleuant, qñ natant, ad aerem attrahendum, viuntur & his vociferando. Sed elephas qñq; vociferatur per os ſine naſo, & tunc eius vociferatio eſt cũ multo ſpiritu, ſicut qñ magnus ſuſpirat homo. Cum autem ex parte naſi vociferauerit, tunc ſicut fiſtula dulciſſona erit. Plin lib. 11. Elephas circa nares ore ipſo ſternutamento ſimilem elidit ſonum, per nares autem rauciũ turbarum. Anima ſiue anhelitus elephantis ſerpentes extrahit. Ambroſius. Equus quidem & bos prolixiora colla ſortiti ſunt, q̃ ſi herbas paſcunt. Elephas vero quia cunctis eminentior inclinare ſe non põt ad paſcendum, habet promuſcidem. i. roſtrum in anguis ſimilitudinem, ad colligendum cibũ, & largo potui humorem infundendum, quę videlicet promuſcidis eſt concaua, vt ad reſtinguendam tãtæ beſtiæ ſitim in plenos lacus hauriat. Ex lib. de natu. rer. Elephas ergo animal videlicet magnum & robuſtum habet roſtrum decem cubitorũ prominens quaſi amplum inteſtinum, ex carne cartilaginoſa, & dura, quod promuſcidem vocant, & vtitur eo loco manus ad oẽm actum habituato. Vnde & per hunc cibum & potum capit & ori ſuo reddit. Nam & vinum, quod natura libenter bibit ſibi datum, promuſcide ſorbet, oriq; infundit, & tunc palato iucũditatem ſentiens, ore mulcebri congratulatur danti &c.

De Aetatibus & morbis & nocumentis elephantorum.

Cap. XLVIII.

PLinius lib. 8. Elephantorum iuuentus ab anno 60 incipit, viuuntq; plures annis ducentis, & quidam & trecentis. Frigoris impatientes ſunt, inflationem & profluuium alui ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæſerant, inuenio decidere, a ſudore vero facilius adhæreſcere. Animalium maximè murem oderunt, & cruciatum in potu maximum ab hirundine ſiue ſanguiſuga, cum in ipſo amne canali ſe fixe fuerit, ſentiunt. Draco, vt dictum eſt ſupra, contra elephantem pugnat, oculoſq; maximè petit, ita fit vt plerunq; cæci & fame ac mœroris tabe confecti reperiantur elephãti. Rinoceros quoq; impugnat cornu aluum petens quem ſcit eſſe molliorem. Elephantis terram ediſſe tabificũ eſt, niſi ſępius mandant. Elephas cameleonte verme caſu deuorato, occurrit oleaſtro huic ſuo veneno. Setarum nullum hñt tegumentum, nec in cauda quidem præſidium abigendo tędio muſcarum. Solinus. In elephantis candore dentiũ iuuentus intelligitur, quorũ alter ſemper in miniſterio eſt. Alteri parcitur, ne hebetatus aſſiduo repercuſſu minus vigeat, ſi fuerit dimicãdum. Cum aũt venatu pmuntur, vtroſq; pariter affringunt, vt ebore damnato non requirantur. Hanc. n. ſibi cauſam ineſſe periculi ſentiunt: viuunt annis tricenis impatientiſſimi frigoris. Odorem muris maximè fugiunt. Ambro. Elephas itaque tauros formidat, murem timet. Nec amplius mirus elephãtem, quia procerior eſt quam taurem, quia elephanti tricenis & amplius annis feruntur vitam producere, quia cum artus habeãt cõpactos, non diſtinctos, ſi diu ſteterint aut velocius cucurrerint, aut iugiter ambulauerint eorũ genua vexãtur & plantæ. Eſculapius ex lib. de ſenſibus. Elephas cũ Arietẽ viderit, timet illum & fugit. Ariſtote. Elephantis nocet ventus, & ſi comederit elephas terrã, morietur, niſi fuerit ad hoc aſſuetus, & fortè lapides tranſglutiet. Accidit aũt eis & infirmitas inflatiua, pp quã nõ poſſunt vrinam aut ſtercus eiicere, cum aũt vexatur elephas ex eo q̃ non dormierit, eius ſpatulæ cum oleo & aqua vngantur & curabitur. Si vero doluerint eius ſpatulæ, caro porcina aſſata ſuper ſcapulas illius ponatur, & ſanabitur. Accidit eis qñq; dolor iuncturarum, & cõtra hoc iuuat eos potus aquæ calidæ, & gramina ſubmerſa in melle. Iſtę namq; duę res prohibent fluxum ventris. Si quis eorum habuerit in ventre ferrum, extrahitur per olei potum. Cumq; bibat elephas vinum, qñ bibere non põt, accipiunt medicinas, & cum oleo decoquunt, eiq; dant illud ad potandum. Per annos ſexaginta creſcunt, & tunc frigus & hiemem ventumq; frigidum ſentiunt. Ex libr. de nat. rer. Elephantis vt dictum eſt, multum nocet ventus, ac per hunc infirmitates contrahunt. Elephas ſi terram comederit, moritur. Aliqui tamen aſſueti ſunt comedere, nec inde moriuntur, quia prævalet in eis ipſa conſuetudo, quæ eſt altera natura. Vinum quod libenter potant, qñ bibere non poſſunt, ſignum eſt, quòd infirmantur, & ideo medicina purgandi ſunt.

De Venatione ipſorum. Cap. XLIX.

ACtor. Elephas in tibiis iuncturas non habet, & vt legitur in beſtiario, dormientes elephanti nunquam recumbunt, ſed cũ labore defatigati ſunt, arboribus magnis applicati ſe recreãt, & in ipſis ſuffulti dormiunt. Quod eorum venatores attendẽtes diligenter arbores notant, eaſq; penè ſuccidunt. Quibus cũ elephantes initi ſ̃m conſuetudinem ſuam putant, ruunt arbores, & elephanti cum eis ad terram proſternuntur, ſicq; capiũtur. Cum enim elephas ceciderit, ſurgere non valet. Sed ad eius barritum elephantes plerumq; cæteri currunt, & cum ſe incuruare ac ſocium erigere non poſſunt, gemunt pariter & barriunt. Paruuli vero elephantes prout valent ſe ſe cum ſua promuſcide ſupponẽtes, aliqñ erigunt, ſicq; illum de manu venatorũ liberant. Ideo aũt maior elephas cadens ſurgere non valet, quia oſſa ſolida ſine iuncturis habet. Vnde tibias & crura flectere non põt, innexus iñ põt. Plinius lib. 8. Elephantos capit Aphrica vel India foueis, in quas aliquo deerrante, cæteri protinus congregantur, molles ramos deuoluunt, aggeres conſtruunt, omniq; vi extrahere conantur. Dentium cauſa, pedes eorum iaculantur. Autor. Elephanti, vt ſupra diximus, ſiluestres arbori inixi aut coſtas fricant aut in ſomno ſe relaxant. Quæ aliquando victa, tantoque corpore inflexa franguntur, & elephas corruens ibiq; iacens tenetur, aut gemitu ſuo proditus ſternitur. Quidam etiam propter ebur inſidias eis parant. Arbores reſcindendo aliquantulum ex illa parte, qua ſe frequentius applicare conſueuerunt, vt illis ſe reflectentibus facilius ruant. Ex libro de naturis rerum. Elephantes audito hominis veſtigio poſt ſe, nec prius viſo, intremiſcunt, & inſidiarum metu ſubſiſtunt. Sic autem capiuntur, duæ puellę virgines in deſertum vbi habitant nudę pergunt vna ferens venam, altera gladium. Quibus alta voce cantantibus cum audierit elephas prope accurrit, moxque naturali inſtinctu virgineæ carnis innocentiam recognoſcit, & amoris dulcedine caſtimoniam in eis veneratur, earumq; pectus & vbera lambẽs, mirificè delectatus & in ſoporẽ reſoluitur. Nec mora puella cũ gladio tenerum eius ventrem perfodiens ruentis ſanguinẽ fundit, altera vero fuſum in vina ſuſcipit, hoc ſanguine regalia purpura tingitur. Eſt & alia eorum venatio teſte philoſopho.

De Ipſorum domeſticatione. Cap. L.

ARiſtoteles. Elephantem enim domeſticum equitat homo venator elephantes alios quærendo. Quos vt comprehenderit, elephantibus domeſticis aliquos ex ſilueſtribus percutere quouſq; obediant, pręcipit. Cumq; comprehenditus elephas rector ſuper eum ſaltat. Ipſumque inſtrumento quod pelte aſſimilatur, percutit, & tunc ſubito quieſcit, & quamdiu rector ſuper eum eſt obedit. Cum autem deſcendunt rectores, quidam eorum domeſticantur, quidam non, & ideo quouſq; quieſcant ligantur pedes illorum anteriores. Omnibus tamẽ animalibus agreſtibus elephas domeſticior & obediẽtior eſt, ac bene recipit inſtructionem, intelligitq; vt iam ſuperius dictũ eſt. Plinius vbi ſup. Elephanti domãtur rabida fame ac verberibus, aliis elephãtis admonitis alias admotis, qui tumultuantes coerceant cathenis, aliaſq; circa coitus maximè efferantur, & Indorum ſtabula ſternũt dentibus, quapp illos coitu arcent. Fœminarũq; pecuaria ſeparant, q̃ haud alio modo, quàm armentorum hñt. Domiti vero vt ſupra dictum eſt, militant, & turres armatorũ in hoſtes ferunt, magnaq; ex parte orientis bella conficiunt. Solinus. Elephãti vt dictũ eſt, qñ capti venerint in manus hoĩum, ordei ſucco hauſto manſueſcunt. Ex lib. de nat. rer. Itaq; venatores, vt ſupra dicit Ariſt. in deſerto q̃rẽtes elephãtos ſilueſtres, cũ eos inueniũt, domeſticis pcipiũt illos pſequi, ac percutere quouſq; obediant, & defatigati ſtando quieſcãt. Tunc venatores illos aſcendunt & percutiunt, ac pungunt, & mouent eos ad hoc, vt hoĩes timeãt, ligantq; pedes eorũ anteriores, quouſq; mãſueſcat. Mãſueſcunt aũt & domeſticantur citius agreſtibus aĩalibus. Eſt & alius elephantum domeſticãdi modus. In primis captus a venatore percutitur, multiſque verberibus tribulatur. Alius qui vult eũ hra ſibi obedientẽ accedit, eũq; de manu verberantis eruit. Quod aduertẽs elephas in manibus eius mãſueſcit, cumq; liberatorem ſui recognoſcens, ſemper ac diligens ei obedit.

De

De Ebore. Cap. LI.

ACtor. Elephanti parum habent de carnibus, multumq́; de oſſibus. Ipſum autem os, quod dicitur ebus, candidum eſt, planum, lucidum, frigidum, quantòque vetuſtius, tanto rubicũdius, & hoc in dentibus conſiſtit. Solinus: Candora dentium intelligitur, ſicut dictum eſt, iuuentus elephantorum. Quorum alter in miniſterio eſt ſemper, alteri vero elephas parcit, ne aſſiduo repercuſſu hebetatus minus vigeat, ſi dimicãdum fuerit. Cumque venatu premuntur, vtroſq; pariter dentes affringunt, vt ebore damnato non requirantur: hanc etiam, vt iam dictum eſt ante, ſibi cauſam periculi ſentiunt ineſſe. Plinius vbi ſupra. Elephanti ſiquidem, vt dictum eſt, a venatoribus circumuenti, ſciunt prius prædam expetendam in ſe, ſolam in armis ſuis eſſe, quæ Iuba cornua vocat, eumque feſſi fuerint, impactos arbori dentes frangunt, prædaque ſe redimunt, dentes autem deciduos aliquo caſu vel ſenecta diffodiunt, hoc ſolum ebur eſt. Amplitudo vero dentium iam raro præterquam ex India reperitur. Ex libro de natura rerum Elephas, vt dicit Plinius, quatuor habet dentes intus ad mandendum, præter illos qui prominent, muſculis reſicat, fęminis aũt recti aut proni. In his eſt pcipua nobilitas eboris, q̃ non in cæteris oſſibus corporis habetur. Cui.ſ.ebori ſi pannus ſuperponatur, igne ſuperpoſito pannus non exuritur, ſed naturali frigiditate eboris extinguitur.

De Diuerſis medicaminibus ex elephanto. Cap. LII.

ELephanti ſanguis & maximè maſculi fluxus reumatis ſiſtit. Fumo quoque qui fit ex vngula & pilis elephantis, animalia quælibet venenata fugantur. Platearius. Elephas habet oſſa quædam ſolida vt dentes, & hæc nõ cõburuntur, ſed ad diuerſa officia reſeruantur. Quædam vero ſunt medullam habentia, & hæc combuſta dicuntur ſpodium frigidum in tertio gradu, ſiccum in ſecundo. Sophiſticatur autem quandoq; ex oſſibus canis combuſtis, quãdoq; ex marmore combuſto, ſed id eſt minus ponderoſum. Vnde illud eligendum eſt, quod eſt ſubalbidum, & valde leue, & continuum. In ſyrupis ponitur ad infrigidandum. Puluis eius cum ſucco plantaginis datus valet ad diſſenteriam & emoptoicam paſſionem. Contra profluuium quoq; puluis eius naribus impoſitus ſanguinem ſiſtit. Dicit tamen Auicenna, quòd ſpodium eſt radices cannarum adustæ, vt autem dicit Hieronymus. Segmenta eboris in varias medelas aſſumuntur. Plinius libro vigeſimooctauo. Sãguis elephantis præcipuè maris reumatiſmos omnes ſiſtit, diſſentericis quoq; prodeſt. Raſura ſiue ramentis eboris cum melle attico, vt aiunt, nubeculæ in facie tolluntur. Promuſcidis tactu capitis dolor euacuatur, efficacius ſi & ſternuret. De dextera pars promuſcidis cum lemnia rubrica alligata impetus libidinum ſtimulat. Sanguis etiam hiſchiadicis prodeſt. Iecur autem comitialibus morbis. Auicenna in ſecundo canone. Adeps elephantis cum ex eo fit linimentum, fugat venenoſa. Fimus eius ſuppoſitus vt fertur, prohibet impregnationem. Hali. Fimus elephantis ſi vaporetur eo venter febrẽ patientis prodeſt, ſed ſi cum lana ſubmittatur mulieri, non concipit.

De Euchire. Cap. LIII.

EX libro de natura rerum. Enchires eſt animal in oriente tauro ſimile, ſed habens longos crines ad ſcapulas deſcendentes ſicut equus, cornua vero multum recuruata, & ad pugnandum habilia, caudamque breuem reſpectu corporis. Corium valde durum & ictuum patiens, huius etiam caro dulciſſima eſt. Cum venatores fugiens debilitatum fuerit pugnat, & in pugna ſtercus eiicit per quatuor paſſus cauſa timoris eſt, enim animal multi ſtercoris. Deinde cum appropinquat ei tempus partus, multa eiuſdem generis animalia circa ipſum adunantur, & egerentes aggregant ſtercora ad inſtar monti in circuitu eius. Actor. Videtur autem enchires eadem eſſe beſtia, quæ ſuperius duram, vel bonnacon iuxta Ariſtotelem eſt appellata.

De Enidra & enitra. Cap. LIIII.

ISidor. Enidros eſt beſtiola ex eo nuncupata, quòd in aquis verſatur & maximè in Nilo. Quæ ſi crocodillum dormientẽ inuenerit, voluat ſe primo in lutum & intrat etiam per os eius in vẽtrem, & carpens omnia intranea eius ſic vt moritur, hæc ichneumon Græcè vocatur, ſicut inferius ſub hoc nomine ichneumon dicetur. Ex libro de natura rerum. Enitra eſt animal modicum in Germania, mas & fęmina, tumulos in terra facientes, congerunt cibos in æſtate, quibus viuant in hieme. Fœmina naturaliter ciborum eſt auida, ac prodiga. Mas econtra ſuper modum parcus & auarus, vnde & aditum obſtruit, ne fœmina cibos attingere poſſit. At illa naturaliter callida foramen occultum ex alia parte facit per quod furetur, quod auiditati ſuæ ſufficiat. Sicque fit vt maſculus parcus macie tabeſcat. Fœmina vero pinguedine rutileſcat.

De Erinacio & erminea. Cap. LV.

ERinacius qui & ericius, eſt aĩal, porcelli formam hñs, ſed ſpinoſum vbiq; præterquam in ventre. Vndiq; vero ſpinis ſuis clauditur pp inſidias, difficulter ſe videndum pbet atq; palpandum, ſed qn in aquam calidam mittitur, ſtatim ex delectatus in planam membrorum deiectionem oſtenſionemq́; reſoluitur, & ſic inoffensè vĩ, atq; palpatur. Hic, vt dicit Ariſto. obtuſius audit omni aĩali habente teſtam in capite. Nam ex reſultantia, q̃ fit in teſta ſonus auditur. Ericius habet quinq; dẽtes & inter eos, membrũ carnoſum, ſpinis vtitur loco armorum, ſicut bos cornibus. Nutrimentum.n. corporis eius in ſpinas tranſit pp paucitatem caloris, qui digerere cibum nõ ſufficit. Ob hoc eñ multa ſuperfluitas in eius corpore generatur, & ex qua pp frigiditatem multam ſpinæ duræ generantur ſicut lapides. Ericius pinguis eſt & medicinalis. Solus hẽt duos anos, per quos feces emittit. Solus aũt inter aĩalia generantia quadrupedia teſticulos habet prope renes, ſicut aues. Nã cætera in anteriori parte hñt: huius ſpeciei mas & fęmina ſtando coeunt applicati, & adinuicẽ coniuncti, & hoc pp ſpinarum aculeos qui in eius dorſo ſunt. Si.n. a dorſo coirent aculeis ſeinuicem pungerent. Plin. Præparant hiemi & erinacii cibos. Nã ſupra iacentia poma ſpinis affixa volutati, vnum non amplius tenentes ore portant in cauas arbores: iidem mutationem aquilonis in auſtrum condentes ſe in cubile pſagiunt, vbi vero ſenſerint venantem, ore cõtracto, pedibuſq́;, & omni inferiori parte qua raſam & innocuam hñt lanuginem conuoluuntur in formã pilę, ne quid comprehẽdi poſſit præter aculeos. In deſperatione vero vrinã ex ſe reddunt tabificam, tergori ſuo ſpiniſq́; noxiam, gnari pp id ſe capi. Quamobrem exinanita prius vrina venari ars eſt, tunc.n. pcipua dos tergioris corrupta fragilis eſt putribus ſpinis atq; deciduis. Ex lib. de natura rerum. Erminius eſt beſtiola de genere muſtelarum, ſed forma minor, & color diſſimilis in hiemu candet inſtar niuis propter extremitatem caudæ. Aeſtate vero tantum in ventre candet, & dorſo fuſcus apparet. Mures perſequitur, carnibus veſcitur. Harum beſtiolarum pellibus hominum curioſitas vti ſolet ambitu ſupremo in veſtibus.

De Falena & fibra. Cap. LVI.

FAlena eſt aĩal, quod naturali quadam indignatione ſuperbiã in hoĩe deteſtatur. Itaq; ſi congrediendi occaſionem acceperit, pugnæ conſtanter inſiſtit, victorq́; ſuperbiæ inclementer nititur hoĩem decerpere. Contra vero ſi in homine obuio ex fuga & timore ſignum humiliationis deprehenderit, interdũ ſubſiſtit, & illũ euadere permittit. Solinus. Fiber per vniuerſum pontum plurimus eſt, quem caſtorem dicunt, lutheri ſimilis eſt, animal morſu potentiſſimum, adeo vt cum hominem inuaſerit, conuentum dentium non prius laxet, quam oſſa fracta concrepuiſſe perſenſerit, vt videlicet iã ſuperius dictũ eſt. Plin li. 8. Fibri põtici periculo vrgente teſticulos ipſi amputant ſibi, gnari ob hoc ipſum ſe peti medicamentũ. Ad comitiales quoq; morbos valet eius coagulum. Idem in libro 31. Fibris victus eſt in terris. Caſtorea teſtes eorum dicuntur, quos ab ipſis amputari fertur, cum capiuntur. Seſtius medicinæ diligentiſſimus illos eſſe paruos, ſubſtrictos, & adhærentes ſpinæ dicit, nec adimi ſine animalis vita poſſe, aſſerit. Adulterari vero renibus eius qui grandes ſunt. Valent autem ad multam medicinam, ſicut iam dictum eſt ſupra. Vrinã quoque fibri reſiſtit venenis, ob id additur in antidota, optimèq́ue ſeruatur, vt aliqui æſtimant, in veſica ſua. Idem in lib. 22. Podagricis confert fibrinis pellibus calceati, maximèq́; fibri pontici. Aquã vero ferueuti cõbuſtis prodeſt fibrinarum pellium cinis. Idem quoq; cinis eum pice liquida narium ſiſtit profluuia, ſucco porri mollitus extrahit inhærẽtia corpori tela. Actor. Cætera vero de fibro & eius medicinis iam ſuperius dicta ſunt ſub nomine caſtoris.

De Furone & furunculo. Cap. LVII.

ISid. Furo a furuo dictus eſt, vnde & fur. Tenebroſos.n. & occultos cuniculos effodit, & eiicit prædam quã inuenerit. Ariſ. Furonum fęminæ ſunt obedientes ad coitum valde, clamantq́; mares ad coitum pp luxuriã. Nec coeunt mares cũ fęmina retro, ſed mas eleuatus & fęmina equatur ſubiacendo. Ex lib. de nat. rer. Furunculus putorio valde conſimilis eſt, paulo amplior quàm muſtela inter album & buxeum colorẽ habet, & eſt aĩal auſum ac feros. Ferrum nimis vltra quam in viribus ei natura cõceditur. Ad hoc edocetur vt antris quibus cuniculi delitteſcũt, a venatoribus imponatur, qui foueã audacter penetrat, impetuſque morſibus beſtiolã, donec anguſtiatã in terra expulſam dederat. Nec hanc tñmodo beſtiam oderunt, ſed quicquid aĩalium ſpirare vĩ, quantumcumq; magnum ſit pro viribus inuperũt, nõ pro deſiderio carniũ, quibus vtiq; non veſcuntur, ſed voluntate malignãdi, vel pro ſanguine beſtiarũ, vt aliqui dicunt, quẽ vtiq; in potu libẽter accipiunt. Coire dñr proſtrati. Fęmina ſi marẽ nõ habet, qñ luxuria ſtimulatur tumeſcit & moritur. Partu quidẽ

fœcunda

ſecunda eſt, vtpote ſeptem vel octo fœtus ſimul edens, portat in vtero quadraginta diebus. Et cum nati fuerint catuli cæci ſunt diebus triginta, a tempore verò quo videre incipiunt vſque ad 40. dies venari incipiunt.

De Gali & genetha. Cap. LVIII.

GAli eſt animal multæ audaciæ, cum ſerpentibus pugnans. Mures enim libenter comedit, & ipſum genus ſerpentium carnibus murium viuit. Ideo quaſi cibi ſui æmulos ſerpẽtes perſequitur, & cum eos deuictos comederit, mox rutam quæ ſerpẽtibus aduerſa eſt comedit, hoc animal ad ſeptemtrionalem partem ingreſſus foueatum ſuarum facit, vt vento ſibi contrario non fatigetur. Genetha eſt beſtia paulo maior vulpecula, colorẽ habens inter croceum, & nigrum Maculas interdum nigras ordinatè in pelle diſpoſitas habet. Mãſueta ſatis eſt beſtia, niſi fuerit iniuriis laceſſita. Nec ad ardua cõſcẽdit, ſed in humilibus locis & ſuper riuos aquarũ deambulat, ibiq; cibum cũ eſurit, quærit.

De Hericio. Cap. LIX.

ARiſtoteles. Hericius eſt animal ſpinoſum, cuius ſenſus apparet multotiens contra ventos ſeptemtrionales, & meridionales. Foramina namque facit in terra ècontra in oppoſito ventorum Plinius li. 8. Huius cute veſtes expoliunt Iſidorus. Hericius eſt animal ſpinis coopertum, quod inde nominatur, quia ſubrigit ſe, quando ſpinis ſuis clauditur, quibus vndique protectus eſt contra inſidias. Nam ſtatim vt aliquid perſenſerit primũ ſe ſubrigit, & in globum conuerſus, in ſua ſe arma recolligit, & ita ſpinoſo defenditur tegmine, vt nec contingi quidem poſſit. Huius prudentia quædam eſt, dum vuam de vite abſciderit, ſupinus ſeſe ſuper eam volutat, & ſic eam exhibet natis ſuis. Iorath. Hericius cum ſpinis dorſi colligit fructus. Si quid autem ex huius cibo ceciderit, reſiduum a ſe totum reijcit ac reuertitur, vt ſpinas ſuas repleat, ſicut prius, hunc autem lupus timet ac fugit. Ambroſius. Hericius ſiue iricius futuri prouidus, geminas ſibi reſpirandi vias munit, vt ſcilicet quando boream flaturum collegerit, ſeptẽtrionalem obſtruat. Quando notho cognouerit aeris nubila detergi, in ſeptemtrionalem conferat ſe, vt flatus obuios declinet Gregor. in moralibus. Hericius vel iricius cum capitur, caput & pedes & omne corpus ut eſt videtur. Sed mox vt apprehenſus fuerit, in ſpheram ſeipſum colligit pedes introrſus trahit caput abſcondit, & intra tenentis manus totum ſimul abſconditur, quod totum ſimul videbatur.

De Medicinis ex hericio. Cap. LX.

AVicen. Hericius alius eſt terrenus habens ſpinas ſagittales. Alius marinus & eſt ſpecies piſcium habentium oſtrata. Vtriuſque cineres ſunt abſterſio, & reſolutio, & acuitas, & exiccatio. Adeps hericii prohibet effuſiones ad viſcera, ſimiliter & eius epar. Caro eius confert ſcrophulis, & prauis & duris nodis, & morſui vermium venenoſorum. Item confert hericius malitiei complexionis, & quod ex eo ſalitum eſt cum oximelle, bonum eſt hidropiſi. Quod adustum eſt de cute hericii, confert alopiciæ mixtum cum pice. Cinis cutis eius confert ulceribus ſordidis. Et mundificat carnem addnam. Terrenus hericius bonus eſt ſtomacho, ventrem lenit & prouocat. Quod de eo ſalitum eſt cõfert alopiciæ, caro eius confert lepræ propter vehementiam reſolutionis eius. Eadem confert extenuationi, & febribus antiquis. Confert etiam puero qui in lecto mingit, ita q́ aſſiduatio comeſtionis eius fortaſſe faciet, vt vrina cum difficultate egrediatur. Eadem verò ſalita confert paraliſi & ſpaſmo, & omnibus neruorum ægritudinibus & elephãtiæ. Cum oximelle quoq; confert dolori renum. Cutis hericii marini ponitur in medicinis ſcabiei, & eius caro valde confert ſcroffulis. Hali. Hericij carnes ſi cum hauſali, id eſt ſquillæ aceto cõprimantur, elephanticis prodeſt, & caſtibus corpore, & ſpaſmum habentibus, & repletionẽ. Sed arteticis valet, & dolores in renibus patientibus, & hidropicis. Congregat enim virtute diſſolutionis ac ſpiſſationis. Hericii fel vlcerum quæ ſunt in oculis maculas extirpat. Elephanticis quoq; ſi biberint prodeſt: huius coriũ ſiccatũ, & cum melle diſtemperatum, ſi cathaplaſmetur alopiciæ prodeſt. Ex li. de natu. rerum. Carnes hericii vim habẽt deſiccatiuam & diſſolutiuã, proptereq; ſtomachũ cõfortant, ventrẽ ſoluũt, vrinã prouocant, vtiles ſunt his qui ad lepram & elephantiam diſpoſiti ſunt.

De Hiena. Cap. LXI.

SOlinus. Hienã nutrit Aphrica: huic cũ ſpina rigre collũ cõtinua vnitate flecti nequit niſi toto corpore circumacto. Multa de ea mira ſunt. Primum q́ ſequitur ſtabula paſtorum, & auditu aſſiduo addiſcit nomen quod exprimere poſſit ad humanæ vocis imitationem, vt in hominem aſtu accitũ nocte ſæuiat, vomitusq; humanos mentitur falſis ſingultibus, ſollicitatoſq; canes ſic deuorat. Qui fortè ſi venantes vmbram eius dum ſequuntur, ſi attigerint, latrare nequeũt voce perdita. Eadem hiena inquiſitione corporum ſepultorũ buſta eruit. Præterea promius eſt marem capere. Fœminis, n. eſt ingenita callidior aſtutia, varietas multiplex ineſt oculis colorumq; mutatio. In quorũ pupillis lapis inuenitur, quẽ dicunt tali poteſtate præditum, vt cuius hoĩs linguæ fuerit ſubditus, prædicat futura. Præterea hiena quodcunq; aĩal ter luſtrauerit, mouere ſe non põt, vnde & magicã ei ſcientiã ineſſe dixerunt. In Aethiopiæ parte coit cũ leæna, vnde naſcitur monſtrũ cui leucrocuta vel crocuta nomen eſt. Ariſto. Hiena aĩal eſt magnitudine lupi. In cuius collo ſunt pili, ſicut in collo equorũ. Pilos habet duros vel fortes ſuper oĩa ſpondilia. Paſtores & canes ſingultando, quaſi eſſet canis deludit, & ſic pecora comedit. Ipſos n. homines & canes deludens deprædatur, & ſepulturas cauat, q̃ñ talem carnem comedere deſiderat. Ex li. de nat. rer. Hiena duas habet naturas, maris. ſ. & fœminæ, colorẽ cum voluerit variat, & in ſepulchris mortuorũ ſemper habitat, gemmam portat in oculis, vel, vt aliqui dicunt, in fronte. Pli. li. 8. Hienis vtranq; naturam eſſe alternis annis mares, alternis fœminas fieri, & parere ſine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat. Collũ & iuba cõtinuitate ſpine porrigitur, nec niſi circumactu totius corporis flectitur. Idem lib. 11. Hienæ oculi tranſeunt in mille colores, eiuſq; ceruix rectis neruis riget. Idẽ in li. 28. Hienam magi ex omnibus animalibus in admiratione maxima poſuerũt, cui & magicas artes dederũt, vimq; vt ad ſe hoĩes mẽte alienatos alliciat. Præcipuè vero pantheris eſſe in metu hienæ dicuntur, vt ne reſiſtere quidẽ conẽtur, & aliquid de corio eorũ habentẽ non appeti. Mirumq; dictu, ſi pelles vtriuſq; ſuſpendãtur contrariè, pantheræ pilos decidere. Cũ autẽ venantẽ fugiũt, ad dexteram declinant, vt prægreſſi hominis veſtigia occupent. Quòd ſi ſucceſſerit alienare mẽtem, vel ex equo decidere hominem. Et ſi detorſerit in læuã, deficientis argumentũ eſſe, capturamq; facilem Gloſa ſuper Hieremiam. Hienæ nocturna beſtia mortuorum deuorat cadauera, de ſepulchris etiã effodit corpora, cunctiſque ſordibus veſcitur, cuius immundiciæ populus Iſrael comparatur. Vnde & per prophetam a domino dicitur. Nunquid ſpelunca hienæ hæreditas mea mihi.

De Medicinis ex hiena. Cap. LXII.

HIeronimus contra Iouinianum. Hienæ fel oculorum claritatem reſtituit, ſtercus eius putrida curat vulnera. Pli. li. 28. Cutem quoque capitis hienæ, dicunt capitis dolori alligatã prodeſſe, lippitudini vero fel eius frontibus illitum aut ne omnino lippiatur coctũ cum attici mellis cyatis tribus, & croci vncia illitum Sic & caligines diſcutit, & in claritatem ſuffuſiones excitari Melius autem inueterato medicamento, & in Cypria pixide aſſeruato. Eodem quoq; argema ſanari & ſcabricias in oculis excreſcentia. Item cicatrices: glaucomata vero iocineris recentis in aſſati ſanie cum deſpumato melle iunctis dẽtes eius dentium doloribus ex tactu prodeſſe, vel alligatos ordine humeros, humerorũ, & lacertorũ doloribus. Euiſdem quoq; dentes ſi de ſiniſtra parte eruti ſint illigatos pecoris aut capri pelle ſtomachi cruciatibus, pulmones in cibos ſumptos celiacis, ventriculis cinerem cum oleo illitum. Neruis medullas e dorſo cum oleo veteri ac felli. Febribus quartanis iecur deguſtatum ante acceſſiones. Tremulis iſciadicis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid mandendum ex eius corde, ita vt partis reliquæ cinis, cũ cerebri hienæ illinatur, venerem ſtimulari eius genitali ad ſexus ſuos in melle ſumpto. Etiam ſi viri mulierũ coitus oderint. Spinæ illius articulum primum in remediis habent comicialiũ. Adipe illius accenſo, ſerpẽtes fugari dicũt. Palato eius arefacto, & cũ Aegyptio alumine exleſacto, aut ter in ore permutato, fetores, & vlcera emẽdari, Eos aũt qui linguã in calciamento ſub pede habeãt, a canibus nõ latrari. Siniſtra quoq; parte cerebri naribus illata, morbos pernicioſos mitigari, ſiue hoĩum ſiue quadrupedũ Frontis quoq; coriũ faſcinationibus reſiſtere. Iecur potũ torminibus, & calculis mederi. Cor in cibo potu ve ſumptũ oĩbus doloribus corporũ auxiliari. Medullas quoq; ſpinæ doloribus ac neruorum laſſitudini renum, multaq; alia huiuſmodi.

De Hiſtrice. Cap. LXIII.

HIeronimus contra Iouinianum Hiſtrix in Aethiopia frequentiſſime herinatio ſimilis eſt, ſpinis tergum hiſpida. Quas plerumq; laxatas emittit iaculatione voluntaria, vt aſſiduis aculeorum nimbis aliàs iaculis canes vulneret ingruẽtes. Plinius li. 8. Hiſtrices generat India & Aphrica ſpina contectas ac herinaciorum genere, ſed hiſtrici longiores aculei, & cũ intẽdit cutem miſſiles, hibernis autem menſibus ſe condit. Quæ natura eſt multis, & præcipuè vrſis. Ex li de nat. rerum. Hiſtrix eſt beſtia quæ vulgo porcus ſpinoſus dr̃, circa marina habitat, & in cauernis montiũ nõ nunquam, q̃ñ ſinuata marina refugium nõ habet, in terra & aqua potenter valet. Ira eius ad vindictam crudeliſſima eſt, vnde plerumq; iaculis e tergo ſponte iaxatis, canes vel homines vulnerat proximantes. Ariſtoteles. Animali quod dicitur porcus ſpinoſus, loco pilorum ſunt ſpinæ ſui corii, & cooperiunt ipſum ut pili. Sunt etiam illi ſicut arma, quibus ipſum quærentem deprehendere, torquet.

De Ericio & inachli. Cap. LXIIII.

ISido. Ericius eſt animal terreſtre, quod vulgus ericium vocat, a quo & ericius marinus nomen traxit. Actor. De ericio marino qui & echinus appellatus eſt, ſuperius in tractatu de piſcibus ſufficienter dictum eſt. Ericius aũt terrenus ſimiliter pluribus appellatur nominibus. ſ. echinus & ericius & herinacius. Quæ, ſ. nomina quãq; ſcribuntur cum aſpiratione, quãq; ſine illa, & ideo de hoc aĩali in pluribus locis dictum eſt. Dialco. Echini terræ corium cõbuſtum & pice liquida commixtum, alopitiis medetur. Carnes eius cũ os in melle bibitæ nefreticis ſingulare eſt ſtudium, ipſoſ recidis, & hidropicis contractis, & ſtrumaticis, & caleticis ſiccat interraneorum reuma. Iecur eius in teſta ſiccatum in feruenti ſole atq; repoſitũ & iunctum oĩa ſupradicta mirifice ſanat. Plinius li. 8. Inachin in Scadmauia ferunt nullo ſuffraginũ flexu, ideo non cubantem, ſed arbori in ſomno acliuẽ, eſq; incidi ſa ad inſidias capi, alias eſt velocitatis memoratæ, labrum eius ſuperius eſt prægrande, & ob id retrogradiiur in paſcẽdo ne in priora tendens inuoluatur. Actor. Inachin alio nomine videtur cale dicta, de qua dictum eſt ſupra.

De Lamia & lauzani. Cap. LXV.

EX lib. de nat. rer. Lamia, ſicut dicit liber rerum, eſt aĩal magnum & crudeliſſimum. Nocte ſiluas exit, & ortos intrat, arbores frangit, ramumq; ramos diſſipat & hoc per brachia fortia nimis ad oẽm actum habilia. Cũq; ſuperuenerint homines ad prohibendum, pugnat cum eis, & mordet eos, hoc ſũt in eius morſu mirabile eſt, vt Ariſtote. refert, quòd homo ſanciatus lamię dentibus, non ſanatur a morſu, donec rugientis beſtiæ vocem audierit. forſi: an iſtę ſunt lamiæ de quibus Hiere. dicit Lamiæ nudauerunt mammas, &c Ibi namq; dicit Glo. ꝙ lamia eſt beſtia ferociſſima, ꝙ tamen fœtibus teneris peẽtibus lac præbet. In quo Iudæos crudeliores oſtendit eſſe lamijs, quia paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Hoc aĩal Hebraicè vocatur ledith. Et Iudæi quidam ſuſpicantur vnam eſſe de furijs, ꝙ parcę dñi, eo ꝙ nulli parcunt. Audiui quòd lamiæ beſtiæ ſunt in oriente circa partes illas, quæ continent turrim Babel, in campo Sennar, & eæ maiores ſunt capris, linguæ lactis ſupra modum, domeſticantur ab hoĩbus, vt ducãtur ad paſcua, vtiles enim ſunt in abundantia lactis. Gloſ. ſuper Iſa. Lamia pedes habet equinos, cætera vero capitis conformia, de qua dicit Propheta. Ibi cubauit lamia & inuenit ſibi requiem Glo. ſuper Trenos. Lamia dr̃ quaſi lania, quia dirior & crudelior eſt ſuis fœtibus, quã cæteræ beſtiæ, fertur. n. eos laniare, & iã eos lactare, ſicut ſcriptũ eſt lamiæ nudauerũt mãmas &c. Ex li. de na. re. Lauzani eſt aĩal a cuius crudelitate nulla beſtia eſſe tuta põt. Nã & ipſum leonẽ oĩbus formidabilẽ deterit, ſuo tñ generi parcit, in cætera graſſatur, quæ reliquas beſtias depredat. Et cũ hoc ſcelus in aliis perſequatur, propriæ tñ iniquitatis non meminit, &c.

De Leone. Cap. LXVI.

ISido. Leo vocabulũ habet inflexum ex Græco, leo ſi quidem Græcè rex interpretatur Latinè, eo ꝙ ſit princeps oĩum beſtiarum. Ariſto. vbi ſup. Leo eſt animal audax, forte, largum, nobile, magnanimũ: huius generis mas habet comas. Leo eſt ex aĩalibus quadrupedibus, ꝙ fiſſa ſunt in extremitatibus, vncos habet vngues & incuruatos. Mingit ad poſterius, & in modũ canis eleuat crus. Cũq; os ſuũ aperit, odor ab illo exit, animal eſt multorum digitorum, habet quinq; digitos in pedibus anterioribus, & quatuor in poſterioribus vt lina & canis & lupus Item oẽ animal dentes habens ſuperius & inferius, habet ventrẽ vnũ vt leo, & poſt ventrẽ inteſtinum. Animal iterũ habens ſanguinẽ & generãs animal vnũ, habet ventrẽ vnũ taurũ modo, vt leo & canis & homo. Leæna duas tñ habet mamillas paruas in medio ventris non conuenientes magnitudini ſui corporis, & huius cauſa eſt, non quia paucorum filiorum eſt, ſed quia modici lactis: Cibus enim in corpus traoſit, qui nõ niſi raro comedit, & carnem edit. In oſſibus leonis non eſt medulla niſi parua, propter hoc dicunt, quòd non eſt eis omnino medulla. Dentes habet acutos diuiſi ſitus, & ponit vnum in alio. Omniaque huiuſmõi animalia fiſſioris ſunt oris. Totum autem interius leonis aſſimilatur interiori canis. Itaq; leo comatus eſt. Serram dentium habet, & fiſſurã oris terribilem. Oſſa habet valde dura, ita ꝙ ſi confricentur ad inuicem, exibit ex eis ignis, ſicut ex lapidibus. Nec eſt in eis medulla, niſi in oſſe coxę & femoris, ſ. ab armo vſque ad cubitum. Os colli leonum continuum eſt, & in eo nõ eſt anulaſitas, leo & camelus cum ambulant prius dexterum pedem mouent. Plinius libro. 8. Leonum mares vrinam cruris ſublato reddunt, grauem odorem, nec minus halitum. Rari ſunt in potu, veſcuntur alternis diebus. Triduo cibis carent, vt poſſint in mandendo ſolida deuorare, nec capientes aniditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahunt, vt ſi fugiendum ſit non in ſatietatem habeat. Color autem leonum niger eſt in Syria tñ. Mirum vero pantheras & pardos ac leones & ſimilia condito in corporis vaginas vnguiũ mucrone ne refringantur, nec hebetetur incedere, aerſiſque falculis currere, nec niſi in appetendo protendere. Idem in lib. n Mutantur dentes leoni, ſed non niſi canini appellati, leonibus eſt lingua felibus limbricis aſperitatis, ac limę ſimilis atterũtanſque lambendo cutem hominis Leo tortuoſos habet talos. Leo tantum, & camelus pedatim incedunt. Hoc eſt vt pes ſiniſter non tranſcat dexterum, ſed ſubſequatur pilus caudę leonis eſt in infima parte vt bobus. Eſculapius. Sanim ideſt leo cum dormit, ſi quis nauis cum geſtauerit, mergitur plus ſolito. At vero dum euigilat leo, tunc eius redit potius. Ex lib. de naturis rerum. Leo fœtidus eſt maximeque in ore, dormiens apertos habet oculos. Cum autem dormit in noui periclitatur nauis.

De Virtute leonis ſiue fortitudine. Cap. LXVII.

ISidorus. Leonum virtus eſt in pectore, firmitas in capite, animos eorum indicat frons & cauda. Ariſtoteles. Leo ergo eſt animal forte, vt diximus, dentes habens acutos, vt ſarram, & fiſſuram oris terribilem, oſſaq; duriſſima, ac penè omnino non medullata. Nec in omnibus oſſibus eſt medulla, ſed in his tantummodo quæ ſunt concaua, & fortaſſe non eſt in quibuſdam concauitas ſicut in oſſibus leonis, habet ergo oſſa ſpiſſa, & fortia, quia non eſt eis medulla, niſi parua, & ideo dicunt ꝙ omnino nulla Itaq; ſi confricentur ad inuicem oſſa leonis, exibit ab eis, vt dictum eſt ignis. Plinius. lib. 8. Vrſo quidem eſt caput inualidiſſimum, quod ècontra leoni eſt fortiſſimum. Idem in li. 11. Ceruus riget l. unibus rectis oſſibus, his medulla in femorum & brachiorũ oſſibus paucis admodum eſt exigua, cæterum oſſibus tanta duritia, vt ignis elidatur inde velut a ſilice. Ambro. Ideo autem natura leonibus ſicut & vrſis & tigribus anguſtiora formauit colla, quia in terram ceruicem & ora non deiiciunt paſcendi gratia, ſed aut ceruum inuadunt, aut bouem ouemque diſcerpunt. Ex li. de natu rerum. Virtus leonis eſt in pectore, & in pedibus, & in cauda. Oſſa eius maiora ſunt aliorum oſſibus animalium, tantæq; duritiæ, vt ex eorũ mutua colliſione ignis emicet, ſicut e ſilice. In his tamen eſt concauitas parua, nullaq; medulla niſi tariſſima. Os colli eius, & caro colli cartilaginoſa, vnde poteſt ad tergum vel in partem collum flectere. Aliqui putauerunt, quòd hoc eſſet indignationis cauſa, vel ſtoliditatis, ignorantes cauſam oſſis in collo continui, fortitudine celeberrimus eſt, natura vero grauis, & propter hoc difficilem habet digeſtionem. Cumque valide currit, propoſiti curſus metas tranſit, quoniam in vehementia ſpiritus ſe retinere nequit. Leo nũquam craſſus vel ſagina inuenitur oneratus. Interiora eius aſſimilantur commodè canis interioribus. Oſſa eius duriora ſunt oſſibus aliorũ aĩaliũ præterquam delphini In anteriori parte eſt calidæ naturæ, in poſteriori frigidæ. Sic & Sol cum eſt in Leone.

De Leonis feroſitate. Cap. LXVIII.

AMbroſius. Leo naturæ ſuę ferocia ſuperbus aliarũ ferarum quaſi res cõſortia dedignatur. Sed nec vlla ei fera ſociare ſe audet, cuio eius voci tantus inſit terror naturaliter, vt etiam animantia quæ per celeritatem impetũ eius euadere poſſunt, rugiẽti eius ſonitu velut quadã vi attonita, atq; icta deficiãt. Qui etiam cibum faſtidit heſternũ, & ipſas eſcæ ſuæ reliquias auerſatur. Gallũ vero & maximè album veretur. Cũ autem ægrotat ſimiam quærit & deuorat, qua ſanari valeat. Ex li de nat. re. Denique ad leonis rugitũ aĩalia oĩa figũt gradum etiã quæ eũ nunquã viderunt, vel ea perita ſunt. Ex hoc iubente natura, quæ timorẽ eis indidit leonis. Huius crebrior eſt ira: nã & aliqñ cum immoderatus eſt furor interius, igneo ei more, & iracũdię calore conſumi di & interimi. Proinde in principio quidẽ ira terram cauda verberat, & in augmento terga cũ quodã incitamẽto flagellat. Ita leonis capti arte tali ſedatur. Verberatur catulus corã eo, creditq; illius exẽplo ſe debere timere hoĩem, quem in canis coertione videt potentẽ, hinc in prouerbio dr̃ ꝙ pulchre caſtigatur, qui per aliũ ſe caſtigat. Non ſolũ aũt rugitu ſuo cæteras terret feras, ſed & prædæ ſemper inhiãs, caudę ſuæ deſcriptione ſup faciẽ pulueris aut ortus ꝓ ambitu circulũ deſcribit, cuius circũferentiã tranſire nõ præſumũt beſtiæ incluſę. Pli. li. 8. Leo ſaltu inſilit dũ inſequitur, quo in fuga nõ vtitur. Leæna aũ pro catulis dimicat fera, oculorũ aciẽ in terra defigere traditur, ne aſpaneſcat venabula. Gloſ. ſuper Amos. Nũquid ait rugiet leo in ſaltu niſi habuerit prædã. Leo cũ famẽ patitur ſi videt prædam, dat rugitum, qua voce audita feræ ſtant fixo gradu ſtupefactæ.

De ipſius audacia & nobilitate. Cap. LXIX.

PLinius vbi ſupra. Leonũ animi index eſt cauda, ſicut & equorum aures. Nã & has notas generoſiſſimo cuiq; natura tribuit. Immota ergo eſt cauda leoni placido clemens blandienti, quod rarum eſt, crebrior enim iracundia eius, cuius cauda in principio terra verberatur & in crementò terga ceu quodã incitamento flagellantur, vis ſumma in pectore. Ex omni vulnere ſiue vngue impreſſo, ſiue dente, ater profluit ſanguis, iidem

ſatiati

ſatiati innoxij ſunt. Generoſitas in periculo maximè deprehenditur. Non in illo tantummodo, quod ſpernens tela diu ſe ſolo terrore tuetur ac velut conteſtatur. Cogiturq; non tanquã periculo coactus ſed tanquam iratus. Illa nobilior animi ſignificatio, quòd quãlibet magna canum vel venantium vrgente vi, vel contemptim reſiſtẽs cedit in campis, & vbi ſpectari põt. Idem vero vbi virgulta ſiluaſq; penetrauerit, acerrimo curſu fertur velut turpitudinem deputans abſconſionem. Dum ſequitur, vt dictũ eſt, inſilit ſaltu, quo in fuga non vtitur, vulneratus obſeruatione mira percuſſorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eũ vero, qui telũ quidẽ miſerit, ſed non vulnerauerit, correptũ raptatũq; ſternit, nec tñ vulnerat. Cęterũ dolis carẽt ac ſuſpitione, nec limis intuentur oculis, aſpiciq; ſimili mõ nolunt.

De eius humilitate & docilitate. Cap. LXX.

ISido. Leonum circa hominem eſt natura, vt niſi læſi nequeãt iraſci. Patet eorum miſericordia exemplis aſſiduis. Proſtratis.n. parcunt, captiuos obuios repatriare permittunt, hoiem nõ niſi in magna fame interimunt. Plinius vbi ſupra. Leonum clementiæ indicia multa ſunt. In viros potius quàm in fœminas ſęuiunt, infantes non niſi in magna fame perimunt. Leoni tñ ex feris clementia in ſupplices, proſtratis parcit vbi ſęuit. Credit libia intellectum ad eum precum peruenire. Captiuam certè reducem audiui referre multorum in ſiluis impetum a ſe mitigatum alloquio auſę ſe dicere fœminam profugam, infirmam, ſupplicẽ, animalis omnium generoſiſſimi cæteriſq; imperantis indignã eius gloria prædam. Ambroſius. Leones quoq; iugum ſubeunt, & dociles ſunt, & ij homini ſeruiunt, naturamq; ſuam humana inſtitutione deponũt. Obliuiſcuntur quod nata ſunt, & quod iubentur induunt. Denique docentur vt paruuli, ſeruiunt vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt ſubditi. Dumq; in mores noſtros tranſeunt, motus proprios deperdunt. Ex li. de natu. rer. Leo niſi læſus facile non iraſcitur, ſed cum vltro concitatur, confringit totaliter aduerſantem. Refert Plin. quod Syracuſanus in Syria leone obuio ſuppliciter volutante pauore attonitus, cum vndique refugienti ſe leo opponeret eiuſq; veſtigia quaſi adulando prolamberet, in ipſius pede vulnus animaduertit, extractoque ſurculo eum cruciatu liberauit. Similiter & helpis cum obuio leone ad arborem confugiſſet, hianti ore leo ante eum vlulans indicabat, quod os auidiori morſu dentibus inhæſerat. Quod ille cernens approximauit, & impedimentum ab hiantis ore medio tulit. Cuius manu ſe curatum cernens leo gratias referebat quodammodo blandiendo. Cauda quidem blandientis & placiti eſt immota, ſed hoc rarum, crebrior enim iracundia, homini vel etiam humilianti coram ipſo parcere dicitur, etiam cum acerrima fame agitatur, vnde parcere ſubiectis ſciunt nobiliſſimi leones.

De Diuerſis generibus leonum. Cap. LXXI.

ISidor. Leonum breues & iuba criſpi, ſunt imbelles. Longi vero & coma ſimplici, acres, animos eorum indicat frons & cauda. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Solinus. In terra Aphricæ plurimæ quidem beſtiæ, ſed principaliter leones tenent. Qui, vt Ariſtoteles perhibet, ſoli ea eo genere, quod dentatum vocant, vident protinus eam naſcuntur. Quorum triſariam genus ſcinditur. Nam breuiores & iuba criſpi, plerumque ignaui ſunt & imbelles, longiores & coma ſimplici, magis acres. At hi quos creant pardi in plebe remanent iubarum inopes. Pariter omnes a ſagina pereunt. Primum, quòd alternis diebus potum alternis cibum capiunt, ac frequenter ſi digeſtio non eſt inſecuta, diem ſolitæ cibationis ſuperponunt. Tunc & carnes iuſto amplius deuoratas cum grauantur inſertis in ora vnguibus ſponte protrahunt, ſane & cum fugiendum eſt in ſacietate idem faciunt. Plinius libro octauo. Leoni tunc eſt præcipua generoſitas cum armos & colla veſtiunt iubę. Id enim ætate contingit e leone conceptis. Quos vero generauerunt pardi, ſemper hoc carent inſigni, ſimiliter & fœmina. Europa longè viribus præſtantiores habet leones his quos Aphrica, & Syria gignunt. Leonum duo ſunt genera compactiles ac breues criſpioribus iubæ, pauidiores ſunt, quam longo ſimplicique villo, ſuntque vulnerum contemptores. Generoſitas autem in periculis maximè deprehenditur, vt iam dictum eſt ſuperius: vitam his longam eſſe docet, quod plerique dentibus inueniantur deficere. Polibius. Emiliani comes hominem ab his appeti refert in ſenecta, quoniam ad perſequendas feras vires non ſuppetunt, & tunc Aphricæ vrbes obſidere, eaque de cauſa cruciſixos vidiſſe ſe cum Scipione, quò cęteri metu pęnę ſimilis abſterrerentur eadem pœna.

De Venatione ipſorum. Cap. LXXII.

PHiſiologus. Leo cacumina montium amat ire. Et cum a venatoribus quæritur, ordinem eorum ſentit, ſuaq; veſtigia cauda tegit, vt per ea venatores eum inueſtigare nequeant. Pli. vbi ſup. Ardui quondam operis erat leones capere, foueiſq; maximè, principatu Claudii caſus rationem dedit pudendam pene talis feręnomine paſtoris getuli cuiuſdam ſago contra ingruentis impetum obiecto. Quod ſpectaculum in arenã protinus translatum eſt. Vix quoque credibili modo tanta illa feritate torpeſcunt, quamuis iniectu leui operto capite, ita vt deuincatur nõ repugnans, quia omnis vis conſtat in oculis, quo minus mirum ſit, a Liſimaco Alexandri iuſſu ſimul incluſo leonem ſtrangulatum fuiſſe. Iſidorus. Leones ſepti a venantibus terram contuentur, quo minus conſpectis venabulis terreãtur. Rotarum timẽt ſtrepitus, ſed ignes magis. Cum dormierint vigilant oculi. Cum ambulant cauda ſua cooperiunt veſtigia ſua, ne venator eos inueniat. Solinus. Leones cum a canibus premuntur, contemptim recedunt, ac ſubſiſtentes interdum, ancipiti receſſu timorem vel fugam diſſimulant. Id autem in campis etiam nudis & patentibus agunt. Nam in locis ſilueſtribus quaſi teſtem ignauiæ abſconſionem reformidant, quantum etiam poſſunt, fuga ſe ſubtrahunt. Et quidem cum inſequuntur, ſaltu viſum adeunt. Cum fugiunt ſalire non valent. Gradientes vero mucrones vnguium vaginis corporũ claudunt, ne attritu acumina retundãt. Et hoc adeo cuſtodiunt, vt non niſi auerſis falculis currant.

De Generatione leonum. Cap. LXXIII.

EX lib. de natu. re. Leones adeo ſunt calidæ naturæ, vt omni tẽpe deſiderẽt coire. Fœminis magna libido coitus. Et ob hoc maribus ira, hæc habet in pectore duas mammillas in medio ſ. vẽtris, & has paruas reſpectu ſui corporis. Et hoc ideo quia modici lactis eſt, cibus.n. in corpus tranſit, & quia non niſi raro comedit, nec niſi carnem crudam & prædalem quę non facile in carnis ſuæ materiã tranſit. Solinus. Leones aũt auerſi coeunt. Leęnę primo fetu quinq; catulos pariunt & educãt. Deinde per ſingulos numero detrahunt annis in ſequentibus & poſtremo cũ ad vnum materna fecunditas redit, ſterileſcunt in ęternum. Plinius. Magna leonibus fœminis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Odore coitum pardi leo in adultera ſentit, totaque vi in pœnam inſurgit. Idcirco eot culpa leęnę flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, vtero vnguium acie lacerato in enixu, video vulgum credidiſſe. Ariſtot. autem tradit leęnam primo fętu quinq; catulos parere, ac per annos ſingulos vno minus ab vno ſterileſcere. Cum autem leęna pro catulis, vt dictum eſt, dimicat fęta, oculorum aciem in terram defigere traditur, ne expaueſcat venabula. Traditur informes leonũ fętus, minimaſq; carnes magnitudine muſtellarum eſſe initio. Semeſtres vix ingredi poſſe, nec niſi bimeſtres moueri. Ariſtot. Animalia fiſſorum pedum generant filios non completos, & fortè parentes indiſtinctos, occaſionatos, vt vulpis & lupus ac leo. Denique quodlibet animal quadrupes habens multas fiſſuras in pedibus, vt leo & canis ac lupus & vulpes generant filios cæcos, & extra ſeparantur oculi, & vident. Cauſa vero paucitatis generationis leonis hæc eſt, quia cibus in ſperma nõ tranſit. Cumque iuuentus tranſierit & diminuetur ſperma, generatio penitus ceſſabit. Itaque leęna primo parit ſex vel quinque, deinde quatuor, deinde tres, deinde duos, & poſt hoc vnum, poſtea vero nullum. Phiſiologus. Porro leęna catulos ſuos mortuos parit, ſicque tribus diebus cuſtodit donec veniẽs pater eorum in faciem eorum exhalet, vt viuificentur. Iſidorus. Leo & leęna cum genuerint catulum, tribus diebus & noctibus dormire fertur. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, ſuſcitare dicitur catulum dormientem. Iorath. Leo nimium ſollicitus de ſe & catulis ſuis dormit apertis oculis quaſi vigilantibus, veſtigiaque ſua terram cauda ſpargens operit vſque ad antrum ſuum.

De Aetatibus & morbis ac nocumentis eorum. Ca. LXXIIII.

PHiſiologus. Leonum itaque fetus producti vſq; in diem tertium ſunt mortui. Nã leones quidem calidiſſimi ac ſicciſſimi ſunt natura, quod probat eorum nobilitas & fortitudo cũ audacia & iracundia. Fętus autem humiditatem habent ex generis tempore, quæ ſiccitate cõplexionis & caliditate viſcoſior redditur, & maximè circa cerebrum dominante ſiccitate, & ſibi animali ſpiritu cooperante. Vnde cum opilantur nerui, ſpiritus non poſſunt ingredi, nec virtutes ad actiones ſuas mouere. Parentibus ergo rugientibus circa fętum ſpiritus per os & aures, & poros capitis ingredientes, præbent fetui motum. Porro ſenectam in leonibus defectio probat dentium, vt ait Solinus. Cum autẽ leo ſit omni beſtię formidabilis, exiguo tamen aculeo ſcorpionis agitatur, & eum vbicunq; viderit velat hoſtem vitę ſuæ fugit. Onagrũ venatur eumq; naturaliter adit, fugit etiã ignẽ, vel eũ qui portat illum, fugit & a ſtrepitu rotarum. Timet gallũ & eius cantum, maximeq; gallũ album. Leo ex hois viſu febricitat. Et ſanus eſſe vĩ in hieme, ſed in qualibet febricitat ęſtate. Deniq; febre ſemper quartana febricitat, & tũc maximè carnes ſymiæ appetit, vt ſanetur. Idẽ etiã hauſto ſanguine canis ægritudini ſuæ medetur. Razi in Almanſore. Leo & pro mare fugit,

pro ligno quoq; quod dr̄ ſethim times. Elleborus etiam & ſqs illa canes & leones pluribusq; beluas interficiunt. Eſculapius in lib. de membris. Ceterum ſi lupus corticea nucleus calcauerit zarim. i. leo formidabit continuo. Ambroſ. Leo rex ferarum exiguo ſcorpionis aculeo exagitatur, & veneno ſerpentis occiditur. Eximia leonis pulchritudo per comātes ceruicis thoros excutitur, cum ſubito a ſerpēte nō pectore attollitur. Itaq; coluber eccrum fugit, ſed leonem interficit. Leo veretur gallum, maximè album. Cum autem ægrotat ſimiā quærit & deuorat, qua ſanari valeat. Ex lib. de nat. rer. Leonis vt ſupra dictū eſt, ſcabies eſt ira. Et aliqn̄ cum ſit immoderatus furor internus, igneo ardore, & iracundiæ calore conſumi dr̄ & interimi. Plin. lib. 8. Creditum eſt a moriente leone humum morderi, lachrymamq; leto dari, atq; hoc tale tanquam ſæuum animal rotatū orbes currus, currusq; inanes, & gallinaceorum cuſtæ cantusq; magis terrent, ſed maximè ignes. Vita leonibus argumento longa eſſe docetur, quia pleriq; dentibus deficere reperiūtur. Polibius Emiliani comes in ſenecta hominem ab his appeti refert, eo q ad feras perſequendas non ſuppetant vires, & tunc Aphricæ vrbes obſidere, eaq; de cauſa crucifixos ſe cum ſp one vidiſſe, vt cæteri abſterrerētur eadē noxa metu ſimilis pœnę. Aegritudinē faſtidij tantum ſentit, in qua medetur ei contumelia in rabiem agentis annearum laſciuia ſimiarum. Guſtatus deinde ſanguis in remedio eſt, &c.

De Medicinis ex leone. Cap. LXXV.

ISaac Leonina caro cæteris eſt calidior, groſſa, grauis & difficilis. Si comedatur, dolorem & torſionem in ventre generat. Eſculapius. Leonis caro fantaſticos ſanat, autum dolori & omnibus alijs valet. Si quis ſederit ſuper pellem leonis, recedēt ab illo emorroides. Qui vero linit corpus ſuum ſepo renum leonis, terretur ab eo lupi. Hali. Adeps leonis calidior eſt cæteris & fortioris diſſolutionis in apoſtemata dura. Diaſco. Adeps leoninus oībus quadrupedibus calidior eſt, & minus extenuatorius. Vetus aūt factus a ſeipſo calidior fit. Dr̄ aūt venenis eſſe contrarius, cum vino adhibitus beſtias oēs expellit. Et eſt repercuſſibilis odoris, quo ſerpētes perſequitur. Auicenna. Adeps leonis reſoluit duritias apoſtematum. Plinius li. 28. Leonis adeps cum roſaceo cutē in facie cuſtodit a vitijs. Cādoremq; ſeruat, & ſanat aduſta niuibus, articulorum quoq; tumores: & magorū vanitates perunctis eo adipe faciliorem gratiam apud reges populosve promittūt, præcipuè iō eo pingui quod ſit inter ſupercilia, vbi eſſe nullū pōt. Idem & adeps cū roſaceo quotidianis febribus prodeſt, eo q perunctos eo beſtiæ fugiūt. Fel eius aqua addita claritatē oculis inunctis facit, & cum eiuſdem adipe comitiales morbos leui guſtu diſcutit, & vt protinus qui ſumpſere curſu id digerant. Cor in cibo ſumptum quartanis medetur.

De Leopardo. Cap. LXXVI.

ISid. Leopardus ex adulterio leænę & pardi, ſiue leonis & pardæ naſcitur, & tertiam originem efficit. Sicut & Plin. dicit, ex huiuſmodi coitu degeneres partus creari, vt mulus ex equa & aſino. Ambr. Hic cum æger fuerit, agreſtis capreę ſanguinem bibit, & vim languoris curat. Alliū vero fugit. Denique ſic vbi aliquis allium confricauerit, ille exinde exilit nec reſiſtit, quia odorem eius ſuſtinere non pōt. Ex lib. de natura rer. Leopardus eſt aīal quod ex leęna & pardo generatum eſt, colore ſubruſſum, maculas habens nigras per totum. Fœmina mare fortior eſt. Cū pardus beſtia crudeliſſima ſit, aliqū quidem domeſticatur, ſed nunquam ſic, vt ſuæ crudelitatis obliuiſcatur. Domeſticatur, aūt ad venandum. Itaq; cum ad p̄dam in venatione ducitur, relaxatur, quā ſi quarto vel quinto ſaltu capere nequiuerit, ferociter iratus ſubſiſtit. Et niſi ſtatim venator ferenti beſtiā aliquā obtulerit cuius ſanguine placetur, in ipſum venatorē vel in quos libet obuios irruit. Impoſſibile eſt n̄ eum placari, niſi in ſanguine. Sed in hoc prouidi ſunt venatores, vt agnos pecudes ſiue alia animalia ſemper habeant, quibus iratos placent, huic autem furenti qui reſiſtere vult, inter manus allia fricet, & ſtatim ille reſiliet, quia odorem allij ſuſtinere non valet: hic cum venenoſum aliquid comederit, ſtercus hoīs quærit, eoq; comeſto ſanatur. Phiſiologus. Leopardus eſt animal leoni ſimile in capite ac membrorum diſpoſitione, licèt non ſit tam magnus nec tam robuſtus, hic ab hoīe ita domeſticatur, vt eo ſicut cane ad venandum vtatur. Qui nequaquam p̄dam capit currendo, ſed ſaltum faciendo. Et ſi quidē in ſecundo, vel in tertio ſaltu p̄dam non ceperit, indignando ſibi prorſus eam dimittit. Hic interna ægritudine detētus agreſtis capreæ ſanguinē bibit, & vim languoris curat. Ariſt. In animalibus maſculi fęminis fortiores ſunt excepto vrſo & leopardo, in quibus opinātur, q fœminæ fortiores ſint & audaciores. Ambroſ. Pardus coloris varietate motus varios prodit animæ ſuæ. Vnde Hieremias, ſi poteſt inquit pardus varietates ſuas mutare &c. Auicen. in 2. cano. Fel leopardi venenum eſt ex eo bibentibus. Cui vomitus & ſyncopa propter ſubuenit. Idem in 4. canone. Leopardus etiam & leo iſti rapaces & eis ſimiles non ſunt ſicut canes ſalui & homines, immo dentes eorum & vngues vacui non ſunt a natura venenoſa, quapropter oportet vt currentur morſus & vulnus vnguium eorum in primis cum attractione. Deinde cum conſolidatione. Sed in eorum quidem attractione ſufficit res parua. Eſculapius. Leopardus cum hominis cranium viderit, fugit. Razi. Herba quoq; quæ leopardi herba dicitur, leopardus terretur. Et herba, quæ leopardum ſtrangulans dicitur, interficitur.

De Leonthophono & leucrocuta. Cap. LXXVII.

ISidorus. Leonthophonos eſt beſtia modica, ex eo vocata quia capta exuritur, eius cinere aſperſæ carnes & poſitæ per compita ſemitarum, leonem necant, ſi quantulumcunq; ex illis ſumpſerint. Solinus. Propterea leones eas naturali odio premunt, & vbi facultas datur morſu quidem abſtinent, ſed dilaniatas pedum niſibus exanimant. Plinius libro octauo. Leonthophonon accepimus paruum animal vocari, nec alibi, quàm vbi leo gignitur naſci. Quo guſtato a leone, tanta ei vis ineſt, vt cætera quadrupedum imperitans illico expiret. Huius itaque corpus exuſtum aſpergunt alijs carnibus polentæ modo inſidiantes feræ, necantq; illam tam contrario feris cinere. Igitur haud immerito hunc odit leo, viſumque frangit & citra morſum exanimat. Ille vero econtra vrinam ſpargit, prudens hanc quoque leoni exitialem. Solinus & Plinius libro octauo. Leucrocuta velocitate præcedit feras vniuerſas. Ipſa eſt aſini ferè magnitudine, cruminis clunibus, collo, cauda, pectore, & cruribus. Leonis caput meliorum biſulca vngula, ore vſque ad aures dehiſcente aliàs reciſſo, dentium locis oſſe perpetuo, hanc quoque feram humanas voces tradunt imitari. Nam voce loquentium hominum ſonos æmulatur, apud Indos inuenitur. Actor. Videtur leucrocuta eadem eſſe beſtia, quæ ſuperius vocata eſt centrocuta, vel eſt crocuta ſiue cherocruta. Et fortaſſis ex ſcriptoris vitio prouenit hæc nominum variatio.

De Lichaone & lincisco. Cap. LXXVIII.

SOlinus. Lichaonem mittit Aethyopia, lupus eſt ceruice iubatus, & tot modis varius vt nullum colorem illi dicant abeſſe. Ex libro de natura rerum. Lichaon in orientis partibus eſt beſtia, quam in genere luporum nonnulli ponunt, ſed lupo lōgior eſt, & habet crura breuiora ac diſſimilia, ceruicem quoque iubatam & multiplicatam coloris varietatem. Saltu velox, & innocua homini. Venatu viuit, habitum mutat ſecundum tempora. Nam hieme hirſuta eſt & pilis horrida, æſtate vero nuda. Actor. Sed a Plinio hoc genus thoes dicitur. Nam de lichaone ſic inquit. Plinius lib. 8. In Indis ex his, quæ pilo veſtiuntur, nec aliud mutat colores, niſi lichaon cui iubata traditur ceruix. Actor. Et de thoe iam dictum. Ex lib. de natura rerum de lichaone continuat. Plinius in eodem. Nam thoes luporum id genus eſt, procerius longitudine, breuitate crurum diſſimile, velox ſaltu, venatu viuens, innocuum homini, habitum non colorem mutat. per hiemes hirti, æſtate nudi. Ex lib. de natura rerum. Linciſcus animal quadrupes eſt, vt dicit experimentator in libro ſuo, quod ex cane & lupa naſcitur. Eſt enim vterque parens adeo luxurioſus, vt odio naturali ſibi contradicente, quod eſt inter canem & lupum, in copulam tamen conueniant, propter luxuriæ delectamentum. Sicque fit vt fetus attrahat ſibi colorem & mores vtriusq;. Plinius vbi ſupra. E lupis galli canes concipi volūt, quorum greges ſuum quisque ductorem e canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Iſidorus. Linciſci dicuntur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter ſe forte miſcentur.

De Lince. Cap. LXXIX.

ISidorus lib. 12. Linx dictus eſt, quia in luporum genere numeratur beſtia maculis in tergo diſtincta, vt pardus, ſed ſimilis lupo, vnde & ille licos, iſte linx. lincem ait ſecundum Pliniū extra fœtum vnum non admittere. Algazel ſuper de ſenſu & ſenſato. Maximè vero linx animal monſtrat ſecundum ſenſum viſus. Nam viſu ſuo res ſolidas penetrat, & ſi aduenit ei res tranſparens, vero caracterum ab ea. Ex libro de natura rerum. Linx adeo perſpicaces oculos habet, vt ſubtilitate viſus etiam ſolida corpora penetret. Conſtat enim quòd oculus in humido ſitus eſt iuxta philoſophum. Tria vero ſunt in aqua, ſcilicet aquea humiditas, diaphaneitas, & lucis perſpicuitas, & hanc vltimam cōicat cum natura cęleſti. Et hæc vltima depuratio a materia eſt in natura lucis. Qm̄ ergo lux eſt vltima perſpicacitas in corpore terminato ſi ponitur aquæ ſubſtantia in vltima ſui depuratione, quantum ad perſpicuitatem in oculo lincis poterit penetrare corpus ſolidum & obſcurum. Linx habet linguā ſerpentis ſimilem, ſed maiorem, quā in longitudine magnā porrigit, & collū circūagit. Vngues hēt grandes, vrinam ferū facit, & vrina eius in gemmā dureſcit. Alexander. Linx acumine viſus proſpicere nouem fertur parietes penetrare, adeo vt ſi

quis

quis nocte interpoſitis parietibus carnē cuidā deferat, incedēs iuxta parietē. Lynx ſequitur incedētē. Statq; illa, illo ſtante qui carnem defert. Nonnulli tñ in rerū naturis inſtructi potius hoc aſcribūt olfactus, quā viſus virtuti. Plin. li. 28. Peregrinę ſunt linces, quę clariſſimè oīum aīaliū cernūt, vngues horum oēs cū corio tradūt in carpato efficaciſſimè exuri, eoq; cinere poto præputia virorum, eiuſdem aſperſu fœminarum libidines inhiberi.

De Vrina lincis. Cap. LXXX.

ISidor. Lincis vrinam precioſi lapidis in duritiā conuerti dicitur, qui ligurius appellatur. Quod & linces ipſas ſentire hoc argumento comprobatur. Nam egeſtū liquorem arenis contegunt, inuidia quadam naturæ, ne talis egeſtio tranſeat in vſum humanum. Plinius lib. 8. Lincum humor redditus vbi gignuntur glaciatur, areſcit ve in gemmas carbunculis ſimiles, igneoque colore fulgentes ligurium vocatas, atq; ob id ſuccino etiā a plurimiſq; ita generari proditū, nouere hoc ſciuntq; linces & inuidētes, vrinam terra operiunt, eoq; celerius ſolidatur. Idem in lib. 28. Pruritus corporum vrinæ lincis ſtillicidio tradītur inhiberi. Eademq; prodeſſe monſtratur & vngularum dolori. Solinus. Vrinam lincis in duritiam precioſi calculi coire fatentur qui ligurium dr̄. Huic lapidi ad ſuccinum color eſt pari ſpiritu attrahens appropinquantia. Dolores renum placat, regio medetur morbo. Iorath. Lina habet formam, vt lupus. Lapiſq; ligurius ab eius vrina diſtillata ſeptē dierum ſpacio generatur. Dioſcorid. Locum lincis quem ligurium vocant, mox vbi minxerit lapis fit, dolores ſtomachi tollit, & vētris abſtinet reumatiſmū. Actor. De hoc lapide videlicet ligurio qui ex lincis vrina congelata creatur, & eius virtute, vel efficacia, dictum eſt plenius ſupra in tractatu de lapidibus precioſis.

De Locuſta Cap. LXXXI.

EX lib. de natu. rer. Locuſta eſt animal quadrupes, paruum ad cuniculi ferè modū, caput hēt carnoſum & magnū & comeſtibile, habitatq; circa partes Hieroſolymæ. Vnde Ioannes Baptiſta huiuſmodi carnibus animalium veſcebatur. Quidam tñ dicunt quòd circa Iordanis ſolitudines eſt herba dulcis ad edendū, quæ locuſta vocatur, & huiuſmodi cibo non locuſtis animalibus Ioannes vtebatur. Hoc animal gregatim incedit. Vnde Salomon ait Regem locuſta nō habet &c. Quod vtiq; de locuſtis vermibus intelligi non pōt, quia in multo timore ſunt, & non per turmas, ſed ſolitariè incedunt. Dicit. Ariſtot. quòd fœmina quædā locuſtam nutriuit ab eo tempore quo inuenta & parua fuit, quā cum creuiſſet per ſe & ſine maſculo impregnatam inuenit.

De Lupo. Cap. LXXXII.

ISido. Lupus Græcè licos a morſibus appellatur, eo quòd rapacitatis rabie quicquid inuenit trucidet. Quidam lupos vocatos dicunt quaſi leopos, eo quòd quaſi leoni in pedibus ſit illis virtus, vnde & quicquid pede preſſerint, nō viuit. Eſt aūt beſtia rapax, & cruoris appetens. De qua ruſtici aiunt hominem vocem perdere, ſi lupus eum prior viderit. Vnde ſubito tacenti dr̄, lupus in fabula eſt. Certè ſi ſe prior viſum ſenſerit, ferocitatis audaciam deponit. Iſido. lib. 9. Habet aūt lupus dentes inæquales, vnde & eorum morſus vehementer obeſt. Gloſ. ſuper Lucam. Lupus natura corporis rigidus, de facili ſe inflectere non pōt. Impetu ſuo fertur, & ideo frequenter illuditur. Eſculapius. Cepas agreſtes ſi calcauerit zebet. i. lupus grauatur crus eius, fugit aūt lupus ireſium. Quod ſi quis corpus ſuum linierit cum lepo reorum leonis, vel cum eius fimo ſanauerit, terrentur ab ipſo lupi. Pythagoras. Oculum vero lupi eradicatum cum viderint quadrupedia domeſtica, timent & fugiunt. Et ſi quod animal minxerit ſupra vrinam lupi calidam non concipiet vnquam. Actor. Lupus voraciſſimus eſt & rapidus, horrendum habet vlulatum. In veſpere autem maximè clamat. Vnde ſcriptum eſt. Iudices eius lupi veſpere nō relinquebant in mane. Propriè vero timet ignē, ſm Ariſto. Lupus omni tempore agreſtis eſt, ſicut & leo, & vrſus: eſt & fortis & aſtutus. Vnde cerui amiſſis cornibus latent, & paſcūtur de nocte, quia lupos fugiunt. Et ipſi tñ lupi aliqñ fugiūt demiſſis auriculis, ſicut & canes. Et ſm Homerum lupus quamuis vigil ſit, timet ignē & fugit. Virga eius eſt ex oſſe, ſicut & vulpis & huiuſmodi. Aīal eſt multorum digitorum, habet. n. quinq; digitos in pedibus anterioribus, & quatuor in poſterioribus, vt leo & canis, & linx & lupus. Item animal piloſum habet caudā breuem paucorum pilorum, ſicut ac cauda lupis. Animalia quoq; dentium acutorum carnes comedentium, os multū aperiunt, vt fortius mordere valeant. Ob hoc oris luporum apertio maxima eſt. Lupi membra interiora debilia ſunt, & de facili corruptionē in ſuis vulneribus recipiunt. Reſiduum autem corpus eius multas percuſſiones patitur. Caput & eius forte. Oſſa maſculorum fortiora ſunt dentibus fœminarum. Dentes luporum fortes, ac cultri eorum ſunt vtiles ad ſcindendum atq; molendum & & ad vigorandum. Habet aūt lupus dentes ſuperius & inferius, ſacitq; ſerram in dentibus, vnum habet ventrem ſicut, homo & leo & canis & vrſus & poſt ventrem inteſtinum. Porro venenum aconitum interficit pantheram & & lupum. Plinius lib. 9. Lupo ſicut & capræ ſplendent oculi lucemq; iaculantur. Dentes lupi dens caninus in magnis habetur operibus: lupo ac leoni & hyænæ tantummodo ceruix eſt ſingulis rectiſq; oſſibus rigens. In ventrica lupi naſcitur lapillus qui ſyritica vocatur. Ex lib. de natura rerum. Lupus eſt animal rapaciſſimum & fraudulentum, hunc nonnulli canem ſylueſtrem eſſe dixerunt, quia forma eius canis, vlulatuſq; conſimilis, ſed latratu caret. Audax eſt magis eorum genus, quod breue, quam quod longum eſt. Cerebrum eius creſcit & decreſcit ſecundum ſtatum Lunæ. Quod licèt in omnibus quadrupedibus, in lupo tamen & in cane plus, villus autem lupi in carne vermioſus eſt.

De Aſtucia luporum. Cap. LXXXIII.

AMbroſius. Lupus ſi primo hominem viderit, vocem ei eripit & eum tanquam victor vocis ablatę deſpicit. Si autem ſe præuiſum ſenſerit ferociam deponit, & currere nequit, ſolus ſquillæ odit & fugit, quā tamen in nido ſuo ne lupus pullos ſuos incurſet, ponit. Gloſa ſuper Lucam: Lupus etiam ouibus inſidiatur, ouile circuit, canis ſomnum, & paſtoris deſidiam vel abſentiam explorans. Si quam vero apprehenderit, guttur inuadit, & vitalibus vulnus infligit. Solinus. Cauda lupi villus ineſt amatorius perquam exiguus, quem ſponte non damno abijcit, quam capi metuit, nec habet potentiam niſi viuenti detrahatur. Ariſtoteles. Lupi cum e cauernis exeunt, prius draconteā comedūt, linguaque maſticant, quaſi ad acuendum dentes. Cum autem fugiunt, filios ſecum deferunt. Et ſi venatores ipſos deprehenderint, ſuper arbores ſaltans ibique iacent. Porro ſi lupus fugiēs viderit multos venatores ipſum anguſtiantes, ambulabit paulatim ac retro aſpiciet. Et ſi quidem fugere neceſſarium fuerit, curret & non ſaltabit. Eiuſque curſus eſt continuus, ſicut canis emiſſus. Si autem aliquod animal fugiendo inuenerit ſuper ipſum cadit. Ex libro de natura rerum. Lupus aliquando folia ſalicis in ore colligit, & ſub illis ſe abſcondit, vt capras ad folia venientes latenter capiat. Item cum inter folia incedit, ne percipiatur ex ſonitu lingua pedes ſuos lambit & ſic eos lubricos & humidos facit. Fertur etiam, quòd cum ouem rapuerit inſequente paſtore, dentibus eam non lædit, ſed ſuper dorſum ſuum eam ſuauiter iacere facit, ne forte ſi læſionem illam ſentiret ouis dum ſe ipſam moueret, lupi fugam retardaret. Lupi dicuntur inter ſe rapinam æqua diuiſione diuidere. Lupus per ſepem tranſiens occultè inſidiaturus ouibus, ſi fortè pede ſtrepitum fecerit, mox pedem quaſi reum mordet. Intrans ouile omnes occidit oues, antequam aliqua ad comedendum attingat. Eſcas ſuperſtites in terra fodit. Aliquando vero domeſticatur, & cum hominibus ludit, vt catulus. Venatores tamen naturaliter fugit nec odij perpetui obliuiſcitur & priſtinæ doloſitatis in agnis & huiuſmodi animalibus comedendis. Quoddam etiam genus lupi profert humanas voces, & ſic deludit paſtores. Canes quoque decipit ſingultiendo quaſi eſſet canis, nonnunquam vero canis & lupus aliqua ſocietate amica confœderantur adeo, vt & ipſi fures nocte pariter caulas ingrediuntur.

De Malitia & noxietate ipſorum. Cap. LXXXIIII.

PHiſiologus. Lupus, vt dictum eſt, hominem quem prius viderit, conticeſcere facit, quia radius oculorum ſuorum in eum mittit, & deſiccat ſpiritum eius viſibilem. Qui deſiccatus deſiccat alios hominis ſpiritus, & ille tandem deſiccans arterias, & ſic homo raucus efficitur. Lupus, oculum de die vitam habet, nocte clarius videt. Qui ſi te prior videns tibi vocem abſtulerit, ſolue amictum tuum, vt ſermonem reſoluas. Si vero te inſequitur, paulatim vt tibi inſidietur, ipſo vidente ſignum aliud medium inter te & illum pone, & tibi quaſi timens metu ſubſiſtet. Cum autem ouile lupus ingreditur, non eſt contentus vna oue ſtrangulata famem ſedare, ſed omnes ſtrangulat pro poſſe. Plinius lib. 8. In Italia creditur luporum viſus noxius eſſe, vocemq; homini quem priores contemplantur ad præſens adimere, hos autē inertes paruoſque Aphrica & Aegyptus gignunt. Aſperos trucesq; frigidior plaga. Ariſtot. Lupus eſt ſolitus & audax & ſequus non timorous. Si tamen inueniatur qñ comedit famelicus, ferociſſimus eſt, & ſi ſaturatus quodammodo ſine fame, quieſcit. Et aliquando ſunt ita domeſticatæ, animo cum amore valdeq; diligit ludere: prope mare quod dr̄ palus meotida, veniunt lupi ad loca piſcatorum propinqua. Et ſi dederint eis piſces, non eis nocebunt. Sin aūt corrumpunt retia, cum eas ſuper terram ad exiccandum extendūt. Lupi qñ ieiune ſunt frequenter accedunt verſus ciuitates, & nocēt hoībus, itaut ita venari nō poſſunt. Lædit aūt lupus dētibus & vnguibus. Pythagoras. Si quis induat pellem ouis quàm lupus comedit, nō ceſſat in eo ſcabies, vehemēſq; pruritus. Si vero ponatur pellis ouis cum pelle lupi abraditur lana de pelle ouis. Denique ſi tenuis

datur chorda lupi vel inteſtini eius cum ouium chordis, rumpit eas, & aufert omne temperamentum ab eis, vulnera eius quæ ex morſu eius & vnguibus accidit; valde mala ſunt, quia virus ab eis exit, ac per ligamenta in ſpongiam quæ ſuper ipſa ponitur, tranſit. Medicina vero contra hæc vulnera eadem eſt, quæ & contra morſum rabidi canis. Si quando vero lapidatur, primum iactantem lapidem conſiderabit. Et ſiquidem lapis ei nocuerit irruendet in illum vt interficiat ipſum. Si vero ei non nocuerit, tunc etiam intendit in eum, non tamen nocebit ei cum vnguibus, niſi modicum vt ludit irritando ipſum. Gloſa ſuper Actus Apoſtolorum. Lupi ſæuiores ſunt vicina nocte etiam ad rabiem damna fame. Vnde ſcriptum eſt. Velociores erunt lupis veſpertinis Lupi rectè intelliguntur hæretici, callidi videlicet in fraude, fortes in diſputatione, crudeles in occiſione. Vnde Apoſtolus ad Ephes. Intrabunt inquit lupi rapaces in vos.

De Cibis eorum. Cap. LXXXV.

ARiſtot. Lupi famem quidem diu portant & poſt longa ieiunia multum deuorant. Lupus guloſè comedit ſine maſticatione, & vna die quod ad tres dies ſufficeret. Non aut comedunt viſi carnes, poſt medicinam aliquam accipiunt contra infirmitates & vomitant, & ſanantur. Lupus famelicus audax eſt, & quando comedit, ferociſſimus eſt, vulnera quæ infligit, ſicut canes rabioſi ſunt, & eadem illis eſt medicina. Itaq; comedunt etiam homines quandoq; lupi, maximè illi qui ſunt ſolitarii. Cumq; multas carnes comederint ac ſine abſciſſione & maſticatione tranſglutierint, manent ſine cibo duobus diebus; quia multum ſaturantur in vna commeſtione, viuuntq; aqua modica, & egerit ſimiliter diebus tribus. Eiuſque fimus eſt ſiccus, ſine aquæ humiditate, ſicut canis ſtercus. Et exit cum eo fortis ventoſitas ab inferiori parte, & vrina eius olofacit, propter hoc vt canes, olofaciunt arbores. Oris lupi apertio maxima, vt fortior ſit morſus eius, quia comedit carnes. Comedit & piſces, vt ſuperius dictum eſt, immo & dicitur quod lupi comedunt aliquid terræ, non aut comedunt aliquid de herbis, niſi vt prædictum eſt, cauſa medicinæ. Lana ouium quas lupi comedunt, eius panni pediculos plus recipiunt. Plinius lib. 8. Lupum etiam in fame terra veſci: huic & quamuis in fame mandenti, aiunt, ſi reſpexerit obliuionem cibi ſubripere, digreſſumq; aliud quærere. Idem in lib. 11. Inſatiabilia ſunt animalium quibus a ventre protinus inteſtino recto cibi tranſeunt, vt lupis ceruariis. Ex lib. de naturis rer. Lupus nequaquam pingueſcit, quia cibos vorat, quos ſine maſticatione tranſglutit, & ideo non tranſeunt in corporis nutrimentum. Ob hoc & frequenter accidit ei infirmari, manetq; ſine cibo per biduum propter digeſtionem cibi, viuit aut aqua modica, quia non iuuat potus cibum indigeſtum. Stercus & omnino ſiccum & difficulter egeritur. Vrina eius olofacit, leuat aut pedes vt canis qui mingit. Cumq; infirmatur, terram & herbas pro medicina comedit, ſtatimq; vomit, & ſanatur, hoc idem facit canis cum infirmatur. Nullum enim animal quod carne veſcitur herbas impunè comedit, præter hominem & vrſum. Præterea lupus in fame terram comedit. Tunc quoq; cibo terræ ſe onerat, cum bouem aut equum aut animal huiuſmodi robuſtum inuadere quærit. Id nempe per nares inuadit, & cum animal excutere illum a ſe voluerit, doloſo pondere defatigatur, & in terram victum cadit. Tunc comeſta terra ſe exonerat, & ad prædam redit: dicitur autem lupus hominem non comedere niſi prius aliquo caſu de cadauere hominis occiſi comederit, quod per arma fortaſſis exanimatum inuenerit, tunc enim illectus humanæ carnis dulcedine, non formidat hominem impetendo periculum incidere.

De Generatione & ætate luporum. Cap. LXXXVI.

ISido. Lupi toto anno non amplius quam duodecim dies coeunt. Ex lib. de nat. re. Lupæ virgas oſſeas habent, anno per duodecim dies coeunt, & ſolum corpore gregatim incedunt. Vlulant quoq; pariter vno præcinente, & cæteris conclamantibus, magisq; tunc formidabiles & infeſti ſunt. Luporum vero catuli aliquando quidem arte magiſtra manſueſcunt ſed interdum artem vincit natura. Vnde relicto magiſtro genus ſuum repetunt. Ariſt. Lupus coit ſicut canis, tempore coitus quando filios habet, valde malus eſt. Quodlibet aut animal quadrupes habens molias in pedibus fiſſuras vt canis & leo & vulpes & lupus filios generat cæcos. Extra vero ſeparantur oculi & vident. Itaq; vulpis & leo ac lupus filios pariunt non diſtinctos; occaſio natos. Animalium quorum natura eſt ad inuicem propinqua ſimul coeunt, maximè ſi non diuerſantur in aſpectu & magnitudine, ſuntq; ſecundum impregnationis ſpacium conuenientia. Et huiuſmodi omnia ſunt in canibus & lupis & vulpibus. Vnde quidam putant de canibus Indiæ quod generantur ex cane & lupo. Canes autem & lupæ & animalia quæ filios habent pedes multa fiſſura, pariunt filios multos. Interdum canes cum lupis coeunt, & leuerarios generant. Quando ſeneſcunt ad loca ciuitatibus proxima vadunt, vt facilius prædam inueniant, quia iam difficillimè venari poſſunt. Vita namq; lupi eſt longiſſima, & in ſenectute dentes perdit. Vnde deprehenſus eſt aliquando lupus claudus cui plures erant dentes confracti, quod erat ſignum ſenectutis.

De Diuerſis generibus luporum. Cap. LXXXVII.

ISid. Lupos Æthiopia nutrit ceruice iubatos & tanto varios, vt nullum colorem illis abeſſe dicant. Solinus. Aethiopicis lupis proprium eſt, quod inſiliendo ita niſus altius habent, vt non magis proficiant curſu, quàm in ſaltu, homines tamen nunquam impetunt. Bruma comati ſunt, æſtate nudi, hos autem thoes vocant. Plinius libro 8. Inertes lupos paruosque Aphrica & Aegyptus gignunt, aſperos truceſque frigidior plaga. Euantes inter autores Græciæ non ſpretus tradit, Archadas ſcribere ex gente antei cuiuſdam ſorte familiæ electum ad ſtagnum quoddam regionis eius duci, veſtitumque in quercu ſuſpenſo tranare, & abire in deſerta transfigurarique in lupum, & cum cæteris eiuſdem generis congregari per annos nouem. Quo in tempore ſi homine ſe abſtinuerit, reuerti ad idem ſtagnum, & cum tranauerit effigiem recipere ad priſtinum habitum, addito nouem annorum ſenio. Mirum eſt quo procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium eſt, vt teſte careat. Homines ſiquidem in lupos verti, rurſuſque ſibi reſtitui falſum eſſe confidenter æſtimare debemus. Sunt lupi qui ceruarii vocantur, qualis a Gallia in Pompei Magni arena ſpectatus eſt, huic quamuis in fame mandenti ſi reſpexerit obliuionem cibi ſubripere aiunt, digreſſumque aliud quærere, ſcilicet præſentis copiæ oblitum. Thoes luporum genus eſt procerius longitudine, breuitate crurum diſſimile, velox ſaltu, viuens venatu, homini innocuum. Idem in libro 11. Lupi vero ceruarii, vt ſupra dictum eſt, inſatiabiles ſunt, quibus nimirum a ventre protinus inteſtino recto cibi tranſeunt. Ariſtoteles. Caboncera lupus eſt comatus vt leo. In Græcia lupus eſt, qui dicitur maricorion, i. manticora, tres acies dentium habens ſuperius & inferius. Item iuxta aliquod mare genus luporum quoddam ad piſcatores accedit, & ſi dederint eis de piſcibus non eis nocent. Sin autem eorum Retia quando exponuntur ad exiccandum obſeruant, ipſiſque abſentibus ea dilacerant. Alicubi vero canes cum lupis coeunt. Luporum quidam eſt rotundus, quidam vero longus & aſperi eius pili. Eorumq; genus audacius quod breue eſt, quam quod longum eſt. Actor. De genere quoq; luporum ſunt lichaõ & linx & lycîſcus & hiena, vt ſuperius dictum eſt.

De Medicinis ex lupo. Cap. LXXXVIII.

PLinius lib. 8. Lupi caudæ vulgo credimus ineſſe amatorium virus exiguo in villo, eumque qui capiatur abiicere, nec idem valere aliàs pollere niſi direptum viuenti. Idem in libro vigeſimoquinto. Lardum lupi medicinale eſt. Fel eius prodeſt capitis vlceribus cum ſinapi pari modo illitum. Iecur lupinum ex vino tepido tuſſim ſanat. Adipe lupino contra lippitudines fricari præcipiunt oculos. Idem adeps illitus vuluas mollit, earum dolores iecur: iocinoris quoque dolores lupi iecur aridum ex mulſo ſedat. Teſtes lupini ſtrumas diſcutiunt. Lupi quoque carnes ediſſe perituris prodeſt. Oſſa in extremitatibus lupi reperta collo medentur brachio adalligata. Lupi quoque excrementis circumliniri prodeſt oculorum ſuffuſiones. Et eorum cinere cum attico melle inungi obſcuritates. Eadem alligata dentes mobiles confirmant, eorumq; dolores mitigant. Item illitus adeps e lupis optimè mollit omnes duritias corporis. Lupi dens adalligatus pauores infantium prohibet, dentientiumq; morbos. Equis & alligatus infatigabilem curſum (vt dicitur) præbet. Equos aut rumpi tradunt, qui ſub aquite ſequuntur veſtigia luporum. Lupos & in agrum non accedere traditur, ſi vnius capitis pedibus infractis cultroq; adacto paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur, ipſeq; in eo loco ex quo cepit trahi defodiatur, aut ſi vomerem quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit excuſſum aratro focus laris quo familia conuenit abſumat, ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro quamdiu id fiat. Roſtrum lupi inueteratum veneficiis reſiſtere aiunt, ob idq; villarum portis præfigunt. Ex lib. de na. re. Lupi cor, ſi deſiccetur ac ſeruetur, multum fieri dicitur aromaticum. Idem combuſtum contritum & potatum iuuat epylenticum, ſi nulla patiens poſtmodum luxuria maculetur. Phiſiologus. Epar lupi ſiccatum & tritum & cum dulci vino ſumptum, facit ad omnes diſtemperantias. Et epatis propriam iuuat ſubſtantiam. Eſculapius. Lupi caro cocta & eſa phantaſticos ſanat. Adeps eius & fel quantum canis. Hali. Epar lupi ſiccatum diligenter tritum ac medicaminibus epatis doloris admixtum, manifeſtè confert. Pellis lupiculi ſi ſuſpendatur ei, qui a rabido cane percuſſus eſt, non timebit aquam, fimus albi lupi colicæ prodeſt. Auiben. in 2. cano. Caro lupi mala eſt. Caro tô luporum habentium roſtra & vngues oculo confert & confortat ipſum. Valet etiam emorroidis, ſed abhorret eam ſtomachus. Paſiens. Nec ſolum lupi ſanguis, ſed etiam fimus confert in colica paſſione. Pythagoras. Homo in paſſione ſua qua Lunam ſenſerit canini dentes adhib, id eſt lupi, curant eum.

De

De Luthra. Cap. LXXXIX.

EX lib. de nat. rer. Luther eſt aïal aſtutum & malicioſum, magnitudine murilegi, forma prope conſimili, preterquã in capite, colore fuſcum, & in nigrum pellem uitens, cui mollior pluma pilis eſt, cuius nitor non de facili cedit vetuſtati, vnde de pelle ipſius fiunt ornatus circa collum in veſtibus virorum ac mulierum. Hæc beſtia circa ſtagna & fluuios habitat, ibiq; foueas habet, & fœtus facit. Piſcibus viuis quos mirabili frequentia venatur. Qui licèt ſub aquis diu viuere poſſit, reſpiraculum tamen ab aere trahit. Vnde quãdoq; auiditate prædæ gurguſtium .i. naſſam ingreditur. Et quia tunc nec per introitus locũ redire, nec naſſam tã cito diſcerpere poſſit ſpiritum in aere recuperare non valens, in aquis ſuffocatur. Adeo vero ciborum cupida eſt & auara, quòd piſces captus in ſpecu ſuo tanto cumulo congregat, vt ex putredine eorum fœtore non ſolum foueam, ſed etiã aerem inficiat. Quod nõ ſine periculo ſui quidam experti ſunt, qui hanc beſtiam capere voluerunt. A piſcatoribus aliquando domeſticatur & arte inducitur, vt piſces ſuo circuitu cogat pericula retium ingredi, ſuoq; iuuamine capi. Vnde magnum emolumentum dominis ſuis præſtare videtur.

De Mammoneto & manticora. Cap. XC.

MAmmonetus eſt animal ſimia minus, in dorſo fuſcum, in ventre candidum, caudam hñs villoſam, & collũ ita craſſum, vt caput. Vnde captiuum nõ ligatur per illud ſicut cæteræ beſtiæ, cum laqueus id tenere non poſſit, ſed per ventrem. Habet aũt propriiſſimè faciem humanæ ſimilem, nigram duntaxat & ſine pilis, a collo deſuper frontem. Nec eſt naſus ore continuus, ſicut in ſimia, ſed certum ſpacium inter vtrumq;, ſicut in hoĩe. Inter has beſtias & ſimias odium eſt implacabile, bellumq; frequens & licet viribus non præualeant, aſtutia tñ & animoſitate bellandi ſimijs præferuntur. Tenaci quoq; & ingenii memoria pollere dñr. Solinus. Manticora inter beſtias Indiæ naſcitur triplici dentiũ ordine coeunte vicibus alternis. Facie hominis, glaucis oculis, colore ſanguineo, corpore leonino, cauda velut ſcorpionis aculeo ſpiculata. Voce iam ſibila, vt imitetur modulos fiſtularum, tubamq; concinnẽtem. Humanas carnes auidiſſimè affectat. Pedibus ſic viget, ſaltu ſic poteſt, vt eam remorari nec ſpacia extentiſſima poſſint nec obſtacula latiſſima. Plinius li. 8. Apud Indos Cteſias ſcribit naſci manticoram (beſtiam triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo, corpore leonis, cauda ſcorpionis modo ſpicula infigente, & voce fiſtularum ac tubarũ mixtos concentus imitante. Eſt aña velocitatis magnæ, humanum corpus appetens præcipuè Auicenna. In partibus Indiæ lupus quidam eſt, qui Græcè di maricoiron, Latinè (manticora. Tres habens dentium acies inferius & ſuperius. Eſt autem magnus & piloſus, cuiusq; pedes vt leonis, facies & oculi & aures vt hominis. Fuſci ſunt eius oculi, & color eius eſt rubicundus, vt minii. Cauda eius eſt vt Scorpionis agreſtis. Et in ea eſt rubodo. Ipſeque pilos eiicit, & loquitur, & hinnit. Vox eius eſt vt vox tubę, & velociter currit ſicut ceruus, eſtque agreſtis hominem comedens.

De Melone & meloſo ac monocerente. Cap. XCI.

ISidorus. Melo dictus eſt, vel quòd ſit rotundiſſimo mẽbro, vel quòd fauos petat, & aſſiduè mella capiet. Eſt autem animal quadrupes armatum vnguibus. Gloſa ſuper Epiſtolam ad Hebræos. Melo vel melotus eſt animal, quod & taxus dicitur, cuius pellis hiſpida valdè melota vocatur. Vnde de quibuſdã ſanctis antiquioribus legitur. Circuierũt in melotis. De hoc ergo inferius plenius dicetur. Plinius libro octauo. Melibus autem in metu ſolertia hoc eſt, quòd cute ſufflata deſiſtente ictus hominum & morſus canum arceat. Ex libro de natura rerum. Meloſus eſt beſtia valde magna, quæ truculentos hoſtes perſequitur, tanquam ad hæc creata. Rictus habet ingentes, dentes quoq; fortes & prominentes, cum quibus audacter bella cũ aduerſariis patitur, hæc cum hominibus fortibus terribilis ſit, pectorum tamẽ innocentiam & eorum paruitatem mirabiliter perhorreſcit, eorum verbera fugit. In quo dignè magnificentia innocentiæ comprobatur. Monoceros eſt monſtrũ, equino corpore, ceruino capite, cauda ſuilla, pedibus elephantis, mugitu horrido, cornu tamen vno ſ. acutiſſimo in medio frontis armatum. Captum quidem perimi poteſt, ſed nunquã domari. Immo vt dicit Iacobus, quòd nunquam viuum in hominis poteſtatem venit, quia vinci ſe cernens, furore vitam exuit. Phiſiologus. Monoceros eſt animal puſillum, hædo ſimile, acerrimum, habens vnum cornu in capite. Plinius libro octauo. Aſperrimam feram monocerontem reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro mediã fronte duorum cubitorum eminente, iſtam capi negant.

De Muſione. Cap. XCII.

ISidorus. Muſio (vt ſupra dictum eſt) cattus eſt appellatus, eo q muribus ſit infeſtus. Ex libro de natu. rer. Muſio ſiue murilegus aut catus Græcè dicitur, quaſi aſtutus, animal eſt immundum ac venenoſum, & omne murium genus perſequitur, cum buſonibus quoq; pugnare dicitur. Quorum licèt venenatis aculeis repugnetur, nunq tñ necatur. Mures captos primo luſibus aſſicit, poſt hoc illuſos comedit. Oculis carbunculoſis tam acutè cernit, quòd et in antris tenebroſiſſimis velut in luce mures cõſpicit. Dentes habet ad modum ſerræ. Pilos autem circa os habet, quibus ablatis audaciam perdit. Blanditiis gaudet, loca calida diligit, vnde præ nimia pigritia pellem ſuam comburit, hominis manu contrectari gaudet, & ad ludum facillimè prouocatur. Loturam faciei lambendo prioribus pedibus imitatur. Libidine impatientiſſimè accenditur, & libenter eiuſdem tẽpore ſilueſter efficitur. Sed cum ſilueſcere domeſticus cœperit, aures illi amputantur, vt ſcilicet aurium locis infuſioni patẽtibus guttas noctis ac pluuiæ non poſſit ſuſtinere, ſicq; domus tecta cogatur repetere. Non ſolum autem cum prædictis animalibus, verum inter ſe muſiones crudeliſſimè pugnant, & hoc frequẽtius vt terminos conſuetos ſuæ venationis obtineant.

De Muſquelibet & muſco. Cap. XCIII.

MVſquelibet eſt beſtia orientaris, capreolæ magnitudinẽ habens. In cuius vmbilico creſcit apoſtema de collectis humoribus. Quod cum maturatum fuerit, collidit illud & fricat ad arborem, ſicque ſoluitur, & diſcurrit ſanies, ibique condenſatur & induratur, & huiuſmodi ſubſtantia muſcus vocatur. Omnis etiam caro eius & fœtens dicitur muſcus, ſed ille multo melior eſt, qui ex apoſtemate currit. Muſcus odore perditõ virtutẽ ſuam in fœtoribus & latrinis recuperat, contra fœtorem eluctatur, & ſic quaſi ſuſtamine reuiuiſcit. Valet contra ſyncopen & cordis debilitatem, cerebrique, & epatis, & ſtomachi. Conſtantinus in libro graduum. Muſcus puſtula eſt in ventre cuiuſdam animalis naſcens, capreoli ſimilis, quod eſt in India, quæ coagulata & plena, animali quempiam ad palum vel arborem ſcalpente ſe neceſſario cadit. Huius natura calida eſt & ſicca in ſecundo grado. Ideoque congruit ſenioribus in hieme, membra quidem defecta aromatizando confortat, timorem melancolicum amputat, & audaciam præſtat. Quidam autem dicunt muſco non inuento caſtoreum ęquipollere. Idem in Pantegni. Muſcus maior eſt in aromatibus, calidus & ſiccus in tertio gradu. Membra deficientia confortat, ſternutationes de muſco etiam contra paralyſim adiuuant. Auicenna. Muſcus eſt folliculus animalis ſicut gazel, niſi quia habet duos dentes albos ad interiora flexos ſicut duo cornua. Calidus eſt & ſiccus in ſecundo gradu, ſubtilis & confortatiuus. Confert ſodæ frigidæ, & confortant cerebrum temperatum, & cor, & ſanat tremorem eius, & melancoliam ex ſollicitudine. Confortat etiam oculum, & exiccat humorem eius, & abſtergit albuginem ſubtilem, & etiam tyriaca venenorum, proptereáq; napelli. Diaſc. Muſcus calidus eſt in ſecundo gradu, ſiccus in tertio. Mittitur etiam in collyriis & pillulis ſeu puluerribus oculorum, cuius vires albugines oculorum extenuant, noxium humorem deſiccant. Inunctum capitis grauedinem depellit, eiq; vires pſtat, quia confortatiuum eſt. Dat ſolaciũ membris omnibus, & fortitudinem auget oſſibus. Scotomiam ex abundanti humore natam emendat, ſomnum inuitat, venerem ſtimulat, cor & omnia viſcera confortat, in modum cataplaſmæ impoſitum.

De Onagris. Cap. XCIIII.

ISidorus. Onager interpretatur aſinus ferus, onos quippe Græci aſinum vocant agrion ferum, Onager 25. die Martij 12. vicibus in nocte rugit, ſimiliter in die, & in hoc cognoſcitur æquinoctium eſſe. Eius quoque rugitibus per ſingulas horas rugientis numerus horarum cognoſcitur. Actor. Onager (vt legitur) in ſolitudinibus & in altis habitat, vbi propter beneficiũ ventorum diu iſus a potu viuit. Vnde Hieremias. Onagri inquit ſteterunt in rupibus, traxerunt ventum quaſi dracones. Plinius libro octauo. Aphrica multitudinem aſinorum ſilueſtrium fundit. Onagri mares ſinguli fœminarum gregibus imperitant, & libidinis æmulos timent. Ideoque grauidas cuſtodiunt & natos mares morſu caſtrant. Econtra grauidæ latebras petunt, & parere furtim cupiunt, gaudentq; libidinis copia. Ex onagro manſuefacto & equa generantur mulæ veloces in curſu, eximia duritia pedum (vt dictum eſt ſupra) corpore rugoſo & indomito animo, ſed generoſo. Ex onagro autem & aſina geniti mulos omnes antecellit. Iorath. Onager æquinoctiali tempore per horas diei 12. & ſimiliter noctis vociferatur, terrã pedibus ferit, & fodit, & tunc ad ſitim & fugam prouocatur. Ex li. de naturis rer. Onager inter omnia aĩalia odit hoĩum frequentiam & habitationem, nec domari põt. Sitis impatiens eſt, aquã limpidiſſimã bibit, nec defacili aliam. Hic induſtria naturali

quā canes eū inſequuntur, emittit ſtercus ſuum canibus odoriferum, circa qđ illos detentos illudit, & euadens ad interiora fugit. Fœmina gaudet libidinis copia, modumq; non ſeruans, per hoc ſæpe maſculo fit odioſa. Maſculi fœminas non habentes tpe coitus, in montes aſcendunt, & deſiderio libidinis æſtuantes ventū naribus attrahunt, ac vehementer rugiunt, ita quod aīalia cætera horrore cōcutiunt. Onager inter aīalia cætera fertur cor habere pinguiſſimum. Et quantum patiens eſt domitum tm̄ cum ſiluis retinētibus efferatur tenuum. Dolet cum dies æquatur nocti, vellet. n. noctem die longiorem eſſe. Gloſa ſuper Oſee. Aſinus ſiluestris domeſtica non tenet paſcua, ſed ſponte vagatur p̄ deſerta & ſolitariam diligit habitationem Cui ſimiles ſunt qui recedentes a Deo diuerſa idola fabricant, & ob hoc a Deo deſerti ſunt. Vnde ſcriptum eſt, Onager ſibi ſolitarius Effraim.

De Diuerſis generibus onagrorum. Cap. X C V.

EX libro de natura rerum. Onager Indiæ magnum eſt aīal ac crudele, formam aſini habens, & vnum ſolum cornu in fronte, durum nimis & acutum ac longum ad beſtias cōtrarias debellandas, & hoc habet in medio capitis. Soleas etiam fortes & acutas habet, vt iuuamento naturale, quod in alterius cornu defectu perdidit, in eis recuperet. Hi tantæ fortitudinis ſunt, vt ingentia ſaxa de rupibus euellant, & hoc ad nihil aliud niſi vt fortitudinem ſuam ad ſaxorum molem attentent. Plinius libro octauo. Onagri in Frigia & Licaonia præcipui ſunt. Pullis eorum ceu præſtantibus ſapore Aphrica gloriatur, quos laliſiones appellant. Iſidorus. Onagros etiam habet Aphrica magnos & indomitos & in deſerto vagantes. Singuli etiam fœminarum gregibus præſunt. Naſcentibus maſculis zelant. Teſticulos eorum morſibus detruncant, quod cauentes matres eos in ſecretis locis occultant.

De Medicinis ex onagro. Cap X C V I.

AVicenna. Onagri. i. idest aſini ſilueſtris eradicat morum, & confert ſuper apoſtematum veſtigia linitum. In emplaſtris etiam eriſipile ponitur, ac prohibet ipſam. Idem proprie ſuper elephantiam & varices confert. Caro dorſi aſini ſilueſtris cū oleo emplaſtratur ſuper dolores iuncturarum. Adeps eiuſdem panno linita confert. Eadem adeps cum oleo coſtino bona eſt dolori renum & dorſi ea ventoſitatibus groſſis. Vrina quoque aſini ſilueſtris (vt Galienus ait) lapidem in veſica frāgit Actor. Vngula ſilueſtris aſini ſi comburatur & bibatur epileoſiæ prodeſt Cinis eius ſi miſceatur oleo oliuæ, ſcrophulas diſſoluit. Et ſi cathaplaſmetur ſuper alopiciam prodeſt. Idem facit & virga eius.

De Onocentauro & oraſio. Cap. X C V I I.

EX libro de natura rerum. Onocentaurus eſt animal monſtruoſum & natura biforme, capite. ſ. aſinino, & corpore velut humano. Faciem habet ſetis horridam. Manusq; formatas habiles ad omnem actum. Dum vocem promit quaſi loqui incipit. Sed inſueta labra vocem humanā formare non poſſunt. Hic et poſt inſequentes ſe ligna vel lapides mittit, vt Experimentator dicit hoc monſtrum dixit. Adelinus Philoſophus inter cæteras beſtias ab initio non fuiſſe tale creatum, ſed aliqñ & alicubi caſualiter ea adulterina commixtione generari. At huic opinioni contradicunt plurimi. Oraſius animal in anteriori parte altum & eminens valde, ita vt extenſo capite viginti cubitorum altitudinem poſſit attingere. In poſteriori vero parte demiſſum eſt inſtar cerui. Collum habet eatenſum, caput equinum, breui minus, pedes autem & caudam vt ceruus. Pellē vero ſic omni colorum genere diuerſimodè variatam, vt homo fruſtra tentet artificio naturalem eius pulchritudinem imitari. Nec ignara videtur propriæ venuſtatis, nam cum homines viderit circumſtare, vertit & inuertit ſe ea omni parte, vt omnium obtutus in admirationem ſui conuertat, huic enim natura dedit decorem ſuper omnes beſtias in colore: hoc animal noſtris temporibus a ſoldano Babyloniorum tranſmiſſum eſt Imperatori Friderico.

De Orige. Cap. X C V I I I.

ACtor. Orix eſt animal immundum ſm legem, iuxta librum Deuteronomij. De quo etiam dicit Iſaias. Dormierunt ſicut orix illaqueatus, &c. Hunc quidam putauerunt eſſe glirem, ſed glis videtur potius inter mures deputari. & ideo eius eſus in lege prohibetur Hiero. ſuper Iſaiam dicit origem eſſe genus beſtiæ naſcētis in eremo, quæ laqueo venatoris capitur. Videtur autem eſſe de genere caprarum, per ea quæ ſuperius ſunt dicta iuxta Plinium, nam capræ transfigurantur in multas ſimilitudines. Sunt enim capræ, ſunt rupicapræ, ſunt etiam ibices, ſunt & origes. Plinius lib. 2. Origem appellat Aegyptus feram, quā in ortu caniculæ contra ſtare & contueri tradit, ac velut orare cum ſternuerit. Idem in lib. 8. Sunt origes ſoli a quibuſdam dicti contrario pilo veſtiti, & ad caput verſo. Idem in 10. In Aphrica maior pars ferarum non bibunt æſtate præ inopia imbrium, quam ob cauſam capti mures lybici, ſi biberint, moriuntur. Origem perpetuo ſitientem Aphrica ea natura loci potu carentem præbet mirabili modo ad remedia ſitientium. Nam getuli latrones eo durant auxilio repertis in eorum corpore ſaluberrimi liquoris veſicis. Ex libro de natura rerum. Orix eſt beſtia capreæ magnitudinis, hirco ea parte ſimilis, villum habens ſub mento. Hæc in illa parte Aphricæ, quæ caret aqua generatur, & ideo perpetua ſiti ardet. Admirabile vero remedium ſitientium latrones Getuliæ terræ aqua carentis certiſſimis experimentis prodiderunt, quo hūi ſiti eo duraret auxilio, qui illo ſaluberrimo liquore veſicis dictarum beſtiarum infuſo pro parte modica recreantur. Hæc beſtia (ſicut Aegyptii tradunt) in exortu caniculæ naturaliter tripudiare videtur compage corporis eius viſibiliter ſentiente, quòd imber & frigus abijt, inſtentque vapores ignei ſolis, vt veſtiatur terra floribus, herbarque proferat & fructus. Eſt autem frigoris impatiens. Vnde, nec frigus, nec niues de facili ſuſtinere poteſt.

De Panthera. Cap. X C I X.

ISidorus. Panther dictus eſt, ſiue quòd omnium animalium ſit amicus, excepto dracone, ſiue quia ex ſui generis ſocietate gaudet, & ad eandem ſimilitudinem quicquid accipit reddit. Pan enim Græcè omne dicitur. Eſt autem beſtia minutis orbiculis ſuperpicta, ita vt oculatis ea fuluo circulis nigra & alba varietate diſtinguatur. Glo. ſuper Oſee. Nihil leone fortius, nihilque panthera velocius. Ideo per Prophetam ait dominus. Ego quaſi panthera Effraim, & quaſi leo domui Iuda. Phiſiologus, Panthera eſt animal precioſum & manſuetum nimis, ſolū draconem non habet amicum. Hæc cum cibis varijs ſatiata fuerit, ſpelunca ſua ſe recondit & dormit. Poſt triduum exurgens mox rugitum magnum emittit cum odore ſuauiſſimo quaſi omnium aromatum, quem audientes beſtiæ omnes, quæ longè, & quæ prope ſunt, ad odorem illum confluunt, & ſequuntur pantheram quocunq; ierit. Solus draco audiens, & vim odoris non ferens in ſeipſo timore contrahitur, & in cauernis terraneis fugiens obtorpeſcit, & manet immobilis. Plinius lib 8. Panthera & tygris prope beſtiarum ſolæ ſpeculantur macularum varietate. Pantheris tradunt in armo maculam eſſe Lunæ ſimilem creſcentem in orbes, & cauantem pari modo cornua, nunc varios & pardos qui mares ſunt appellant in omni genere creberrimo in Aphrica Syriaq; Quidam ab his pantheras ſolo candore diſcernunt. Mirum vero pātheras & leones ac ſimilia (vt dictum eſt ſupra) condito in vaginas corporis vnguium mucrone, ne refringantur & hebetētur incedere, auerſiſq; falculis currere, nec niſi in appetendo protendere. Idem in libro 11. Habentq; pantheræ quatuor mammas in medio ventre. Mares autem in omni genere fortiores ſunt fœminis, præterquam in pantheras & vrſis. Idem in libro 28. Hiena (vt dictum eſt ſupra) terrorem infert pantheræ, vt nec ei conetur reſiſtere. Et ſi quis aliquid ex corio eius ſecum habeat, non appetitur a panthera. Mirumq; dictu, ſi pelles vtriuſque contra ſeſe dependeant pantheræ pili decidunt. Solinus. Pantheræ numeroſæ ſunt in Hyrcania. Tradunt earum odore & contemplatione armenta mirè affici, & niſi eas præſentiſcant properato conuenire, nec terreri niſi ſola oris toruitate, quam ob cauſam pantheræ abſcōditis capitibus, quæ corporis reliqua ſunt, ſpectanda præbent, vt greges ſtupidos in obtutum ſecura vaſtatione populentur. Sed Hircani, vt hominibus intentatum nihil eſt, frequentius eas veneno quam ferro necant. Ex libro de natura rerum. Panthera eſt animal varium ac ſpecioſum omnis. Sunt qui tradunt huic in armo maculam eſſe Lunæ ſimilem, & interdum creſcere rotundam, & ad Lunæ mutationem variari. Auicenna. Panthera & pardus quando venenum comederunt, ſtercus hominis quærunt & comedunt.

De Generatione ac venatione pantheræ. Cap. C.

ISidorus. Panthera ſemel omnino pariturit, cuius cauſæ ratio manifeſta eſt. Nam cum in vtero matris coaluere catuli, maturiſque ad naſcendum viribus pollent, oderunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vuluam tanquam obſtantem partui vnguibus lacerat, & effundit illa partum ſeu potius dimittit dolore cogente. Ita poſtea corruptis & cicatricoſis ſedibus genitale ſemen infuſum, non hæret acceptum, ſed irritum reſilit. Nam & Plinius dicit aīalia cum acutis vnguibus frequenter parere non poſſe, Vitiantur. n. intrinſecus ſe mouentibus catulis. Phiſiologus. Pantheris venandis inſiſtētes Hyrcani, veneno carnes illiniunt, eaſq; per compita ſemitarum ſpargūt, vt illarum eſu pantheræ ſeducantur. Sed illæ dum ea excrementa hoīs deuorant euadunt. Plinius lib. 8. Pantheras per carnes aconito fricatas veneno barbari venantur, ſcilicet per compita ſemitarum eas ſpargentes. Quas vbi ederint pantheræ, fauces earum illico occupat angor. At fera contra hæc excrementis hominis ſibi medetur, & aliàs tam auida eorum, vt a paſtoribus ex

induſtria

in luſtria in aliquo vaſe ſuſpenſa altius, quam vt queat ſaltu contingere: iaculando petendoq; defigi: & poſtremo expirare. Aliquando vero vſcitatis eſt tam lente, vt erectis interaneis diu pugnet. Tradit Demetrius phiſicus iacentem in media via pantheram hominis deſiderio repente apparuiſſe patri cuiuſdam philinis aſſectatoris ſapientiæ. Illumq; pauore cepiſſe regredi: feram vero circumuolutam piè blandientem, ſeſeq; merore conflictantem fęta ſiquidem erat: catulis procul in foueam delapſis. primum ergo mirationi fuit non expaueſcere, proximum ei curam intendere. Secutus itaq; quæ trahebat veſtem vnguium leui iniectu, vt cauſam doloris intellexit: ſimulq; ſalutis ſuæ mercedem, catulos exemit, eaq; cum his proſequente vſq; extra ſolitudines deductus eſt lęta, atq; geſtiente, vt facile appareret gratiam referre, & nihil in vicem imputare, quod etiam in homine rarū eſt.

De Parandro, & parda. Cap. C I.

SOlinus. Parandrum nutrit Aethiopia boum magnitudine: biſulco veſtigio, ramoſis cornibus, capite ceruino, vrſi colore, pariter villo profundo. Hunc parandrum affirmant habitum metu vertere, & cum deliteſcit, aſſimilem fieri cuicunq; rei proximauerit, ſiue ſaxo alba ſit: ſeu frutecto, virens, ſiue quem aliū modum præferat. faciunt hoc idem in mari polippi, in terra camelrontes. Sed & polippus & cameleon glabra ſunt, vt pronius ſit cutis lenitatem proximantis ęmulari. In hoc autem eſt nouū, ac ſingulare hirſutiam pili colorum vices facere. hinc euenit vt difficulter capi poſſint. Iſidorus. Pardus ſecundus poſt Pantheram eſt, genus varium, ac velociſſimum & præceps ad ſanguinē. Saltu enim ad mortem ruit, ex adulterio pardi, & leęnę leopardus naſcitur: & tertiam originem efficit. Ex libro de naturis rerum. Vt dicit Magnus Baſilius. Pardus eſt beſtia torua, & acuta nimis in impetu corporisq; motibus auium conueniens habet, & varium in colore. Saltu potius quam curſu prædam inſequitur. Vnde ſæpius accidit, vt vehementi ſaltu ruat ad mortem. In Aphrica propter inopiam aquæ congregantur diuerſæ ferę ad amnes: ibique Leænæ beſtijs varijs, vel vi, vel voluntate miſcentur, & inde pardi procreati dicuntur. Solinus. Pardorum adulterinis coitibus leęnarum partus degenerantur, & ab eis equidem leones, ſed ignobiles generantur. Plinius libro octauo. Odore pardi coitum ſentit in adultera leo: totaque vi conſurgit in pœnam: idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Nunc varios & pardos, qui mares ſunt, appellāt in omni genere creberrimo, vt in Aphrica, & Syria: Quidam ab his pantheras ſolo candore diſcernunt. Idem in lib. eo. In Aphrica ſuccidunt arbore condenſa pardi: earumq; ramis occultati in prætereuntia deſiliunt, atque a volucrum cęde graſſantur. Ambroſius. Pardus coloris varietate prodit motus varios animæ ſuæ. Vnde propheta Hieremias. Si poteſt inquit pardus mutare varietates ſuas. Ariſtoteles. Pardus (vt dictum eſt) ſicut & panthera, quando venenum comedit, ſtercus hominis quærit, & comedit.

De Piloſo, & pirolo, & putorio. Cap. C I I.

EX libro de naturis rerum. Piloſus (ſicut Gloſa dicit ſuper Iſaiam) eſt animal quod in hominis figura ſuperius incipit: ſed inferius in pedes beſtiæ deſinit: qualem beatus Hieron. in vita Pauli eremitæ primi deſcribit, quod ſuperius ſit homo frontem aſperam habens cornibus, & in caprarum pedes deſinens. Satyros, vel fatuos, vel incubos vocant talia monſtruoſa. Aſſerit item nulli eſſe dubium iſtud monſtrum in oriente eſſe captum & in Alexandriam miſſum: & inde mortuum ſaleq; infuſum, ne à calore diſſolueretur, deportatum fuiſſe Conſtantinopolim, vt ab Imperatore videretur. Noſtra ætate delata fuit Regi Franciæ beſtia ad magnitudinem canis. Caput quidem non multum diſtabat a capite canis: cætera corporis membra, vt homo prorſus habebat. Crura quidem nuda vt homo, manusq; brachia, collum album ac nudum habebat: carnibus coctis veſcebatur. Ita decenter & modeſte manibus capiebat cibum, & ori ſuo inferebat, vt nullus dubitaret in hoc, quin humanum modum in talibus haberet. Erectum vt homo ſtabat: ſedebat vt homo. Puellis & fœminis libentiſſimè iungebatur. Et in ſexu viri & fœminæ diſcretionem habebat. Genitale membrum vltra quam corporis quantitas exigebat habebat magnum: fuſtijs igitur agitatum hoc animal crudeliſſimè mouebatur, & in homines ſæuiebat. Cæterum cum placatū eſſet: inſtar hominis mitiſſimè & decentiſſimè ſe gerebat, & mulcebatur alloquiis, & colludentibus applaudebat. Pirolus eſt beſtia parua, maior quidem, ſed non longior quam muſtela: colore rubea, ſed in ventre candida. Mira agilitate viget: in arboribus habitat, & fœtus fouet. Inquiete ſe gerit, & de arbore in arborem ſaltu potius quam volatu tranſit, quamuis aliquando cauda pro pennis vtatur. Caudam enim villoſam prope ad ſui magnitudinem habet, cuius ad vſum ſaltu mouetur. Et ſi quando gratia paſtus aquam tranſire cupit, Lignum admodum leue ſuper aquam congerit. Cui ſuperſidens quaſi velum nauis caudam ſuam erigit, ſicq; vento flante veliſicans ligno tranſuehitur. Aeſtate cibum congerit: quo viuat in hieme. Viuit autem nucibus, & cibo quicunque dulcis eſt libentius veſcitur. Putorius a putore dictus eſt: quia nimium fœtet. & hic maxime cum iraſcitur. hic ſicut & taxus habet crura in ſiniſtro latere breuia, in dextro longiora. Ardua domorum inhabitat & penetralia: gallinarum ac pullorum cupidiſſima eſt. Talibus enim viuit. Cūq; gallinam capit aut pullum, caput in initio petit, vt hoc deuicto in cęteris eius membris laborare difficile non ſit. Pathyn animal eſt, quod natura ad videndum & mirandum in orbe creaſſe vr. Corpus eius quaſi rubro ſanguine coloratum eſt. Relucetq; viſu mirabili, dū radiis ſolis obijcitur. Et mirum in modum cum viuente beſtia hæc tre lucentia videatur, mortuæ mox beſtiæ pulchritudo tanta ſubtrahitur: quaſi indignum ſit morticinium tanto virtutis decore pollere: non tamen penitus ſubtrahitur mortuæ decor innatus, cum rubor ſatis pulcher in pelle permaneat. Oſſa huius beſtiæ fortiſſima ſunt ac duriſſima. Nerui vero adeo validi ac fortes, vt niſi eis violentia magna fiat de facili non rumpantur. Credūt nonnulli hanc eſſe eandem beſtiam, cuius genus quidam occidentalium gentilium quaſi Deos adorant. Tales enim beſtias coloris rubei nutrire dicuntur illi gentiles, dantq; eis in cibum delicatiſſima fercula, & adorant eas. tenentq; captiuas in thalamis. & has ſummopere cuſtodiunt, ne extra terram ſuam aliquatenus efferantur. Et in hoc lex capitalis ſancita eſt. Sunt autem ad magnitudinem canum. Pegaſus animal magnum eſt & horrendū in Aethyopia, equi formam habet, alas vt aquila, ſed multo maiores. Caput armatū cornibus habet, adeo monſtruoſum, vt ipſo cuncta ferè animantia terreat. graui corpore fuga mirabili. Alarum remigio adiuti potius currunt quàm peruolant: & colliſo aere virtute pennatum ad inſtar turbinis impellunt ventos. multas eſcas deuorant: inquiete mouentur, infeſti ſunt animalibus: & hoc maxime homini.

De Rangiuero, & roſurella. Cap. C I I I.

RAngiuer eſt animal de genere ceruorum, vel dammarum, habitans in Noruegia, magnum corpore, fortiſſimum robore, fuga præceleri. Ea re nomen habet, quia rangiuer quaſi ramos gerens. In capite namq; tres ordines gerit cornuum in modum virgultorum: quorum duo maiora cæteris habet eo loco quo ceruus, ſed maiora & longiora, tempore cubitorum quinq; ramos augens ad numerum quinq; quindecim. Alia vero duo rectè in medio capitis, & hæc ferè, vt cornua dāmæ lata, duntaxat, ramuſculis circumſtantibus: breuibus tñ. Porro alia duo contra frontem habet cornua non cornibus, ſed oſſibus, quæ in ſcapulis eſſe ſolent prope conſimilia. His itaq; cornuum ordinibus armata contra aduerſarios: decus etiā admirationis auget in beſtiis monſtruoſis. Roſurella eſt animal circa aquas habitans vt frequenter, muſtela maius & pirolo minus, in dorſo ſubruffum in ventre candidum. In terra facit habitacula, digerit ſtercus odoriferū valde, & muſco ſimile in odore, ſed impar virtute, & odoris violentia: viſus hominum fugit: vno tñ in loco ſtercus illud congerit. Et hoc mirum in beſtia, quia bonum ſuum præſto omnibus accipiendum ponit, quo videatur bonum non inuidere.

De Rinocephalo, & rinocerote. Cap. C I I I I.

PHiſiologus. Rinocephalus ceruicem habet equinam cū vniuerſo corpore: flammis quas in ore aſpirat, homines perimit. Iſidor. Rinocerō Græcè Latinè interpretatur in nare cornu. Idē & monoceron, i. vnicornis, eo quod vnū cornu in media fronte hēat pedū quatuor, ita acutū & validū, vt quicquid impetierit, aut ventilet, aut perforet. Nā & cū elephantis ſæpe certamen hēt, & in ventre vulneratū proſternit: tantæ aūt dr̄ eſſe fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur. Sed ſicut aſſerūt, qui naturas animaliū ſcripſerunt virgo & puella proponitur, quæ venienti ſinū aperit, in quo illa oī ferocitate depoſita, caput ponit, ſicq; ſoporatus velut inermis capitur. Solinus. Ante ludos Gnei Pompei rinocerontem Romana ſpectacula neſciebant. Cui beſtię color buxeus: cornu in naribus vnicū & repandū, quod ſubinde attritū in mucronē exit, eoq; aduerſus elephātes præliatur. Par ipſis lōgitudine; breuior cruribus, aluū naturr petens, quā ſolā intelligit ictib. ſuis peruiā. Idem. Atrociſſimum monoceros, monſtrū mugitu horrido, equino corpore, elephantis pedibus, cauda ſuilla, capite ceruino. Cornu a media fronte eius protenditur ſplendore mirifico. Ex li. de na. re. Rinoceros, qui & monoceros: hēc dr̄ in media fronte cornu robuſtiſſimū in longitudine quatuor pedū. Eoq; aduerſus elephantes præliatur, nature aluū petens, quā ſolam intelligit ictib. ſuis peruiā. Cū aūt à venatoribus capitur, ex ſola indignatione ſuperbū animal moritur. Plin. lib. 8. Eiſdem ludis & rinoceros vnius in nare cornu qualis ſæpe viſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto, cornu ad ſaxa limato, præparat ſe pugnę In dimicatione aluum maxime petens, quā ſcit eſſe molliorem: longitudo ei par. Crura multo breuiora, color buxeus.

De Sciuro

De Sciuro, & ſcurulo, & ſtrige. Cap. CV.

PLinius li. 8. Sciurus hac ſolertia viget, quod tempeſtatem præuidet Obturatiſq; qua ſpiratura eſt ventus cauernis, ex alia parte fores aperit decretas, villoſior ei cauda pro tegumento eſt. In hieme pabulum alijs prouiſum: alijs vero pro cibo ſomnus eſt. Scurulus a currendo dictus eſt. Hic flumium tranſire conſueuit, vtens aſſere vel cortice pro naue, & cauda pro velo. Strix eſt animal in Aphrica erinacei ſimile, vocatum à ſtridore ſpinarum: quas tergo laxatas emittit, vt canes vulneret inſequentes. Solinus. Stria in Aphrica & India generatur, animal videlicet ſpinoſum, longiores habens aculeos, quàm erinacius, hibernis autem ſe condit menſibus. Actor. Hanc æſtimo eſſe eandem feram quã Solinus & Plin. addita in principio, y, littera cum aſpiratione vocant hyſtricem vt ſuperius diximus. Ipſa eſt enim porcus ſpinoſus, ſiue (vt vulgo dr̃) ſpicatus. Dicit enim Plin. lib 8. Hyſtrices generat India & Aphrica ſpina contecta, ac erinaciorum geneſe, ſed hyſtrici longiores aculei: & cum intendit cutẽ miſſiles. Ora vrgentiũ figit canũ, & paulo longius iaculatur. hibernis autẽ menſibus ſe condit, quæ natura multis & ante omnia vrſis.

De Simia. Cap. CVI.

ISidorus. Simiæ nomen Græcum eſt. i. preſſis naribus. Vnde ſimias dicimus, eo quod ſuppreſſis naribus ſint. & facie fœda rugis turpiter folliculantibus, licet & capellarum ſit preſſum habere naſum. Alij ſimias Latine vocatas arbitrantur, eo quod multa in eis ſimilitudo rationis humanæ ſentiatur, ſed falſum eſt hoc: hæ enim elementorum ſagaces noua luna exultant, media & caua triſtantur. Ariſtoteles Simiam mixtæ naturæ eſſe quis dubitat? naturæ enim hominum & naturæ quadrupedũ conueniens eſt. & vtitur itidem pedibus ſicut & manibus, quia compoſitæ ſunt ex mano & pede. Simia ergo eſt vnum ex animalibus, quæ communicant in naturis, ſcilicet hominis & quadrupedis. Simiæ nõ ſunt piloſæ anterius. Earumq; cilia ſunt curta & ſubtilia valde. Habent enim dentes anteriores etiam molares ſicut homo: & in palpebris cilia. Cætera verò quadrupedia non habent pilos, niſi in ſuperiori tantummodo. In pectore ſimiæ ſunt mammillæ paruę, & in eis coni duo. Eius quoq; brachia ſunt vt hõis, ſed piloſa. Flectit manus & pedes, vt homo. Sed manus hẽt minores, & & digitos & vngues, vt homo. Ambulat ſuper pedes quatuor. Et qñq; erigitur tẽpore modico. Non habet anchas, vt aĩal bipes, nec caudam vt quadrupes. Vmbilicum prominẽtem non habet, ſed ille locus in eo durus eſt. Fœminæ valua eſt vt mulieris. Maſculi virga vt canis. Illa tamen ſpecies ſimiæ, quæ dicitur kibox caudam habet. Interius vero eius ſicut & interius hominis omnino. Plin. lib. 11. Simiarum genera perfectam hominis ſimulationem continent. Facie, naribus, auribus, palpebris, quæ ſolæ quadrupedum & inferiorem habent genam. Nã mammas etiam in pectore & brachia, & in contrarium ertra ſimiliter flexa, ſimiliter in manibus etiam vngues, digitos, longioreq; medium: pedibus paululum differunt. Sunt enim vt manus prolongi, ſed veſtigium palmæ ſimile faciunt: his quoq; pollex & articuli vt hominum, præter genitale tantum, & hoc in maribus. Viſcera quoq; interiora omnia ad exemplar. Idem. Ea quæ animal generant, genua antę ſe flectunt, & ſuffragium artus in aduerſum. vrſis autem & ſimiarum generi contrarium, ob id minime pernicibus, quia quadrupedum parientibus verior littera Plinij habet. Oua parientibus quadrupedum crocodilo. & forte per errorem lectum eſt, quia pro oua. Idem in lib. 23. Simias & quadrupedes quibus ſunt digiti, creſcere negant aſſuetas potu meri. Ex lib. de nat. rer. Simia eſt beſtia condenſa villo in exterioribus membris ſuper omnia animalia ſimilans humani corporis diſpoſitionem. Interius autem nullam cum homine diſpoſitionẽ hñs communem, aut omnibus animalibus minorem: ergo oẽs ferè beſtiæ mammillas habent in poſteriori contra tenes, vt eas inferius poſitas fętus attingere poſſint, & promptas habere cum velint. Homo verò & ſimia habent eas in pectore, quia natura dedit eis manus habiles ad omnem actum, quibus eleuare poſſint fœtus a terra, & aptare illos ad vbera. Hoc autem illi deeſt humani corporis, quia caret vmbilico. virga quoq; maſculi eſt, vt virga canis. Calcaneum habet in pedibus, & propter hoc erigitur, vt homo, ſtat & currit quandoq;, ſed hoc non poteſt niſi modicè, quia natura beſtiam hanc condidit, in faciem eſſe proſtratam. Nam ſolus homo naturaliter erectam habet ſtaturam: hæc beſtia geſtu inquieta eſt, morſu ferox, cauda caret, & præ cæteris animalibus guſtu viget. Nuces & poma libenter comedit, ſed cum in eis corticem amarum reperit, totum proiicit, ſicq; propter amarum dulce reſpuit. In India dicit Plin. eſſe ſimias toto corpore candidas. Alex. Simia domeſtica dominum ſuum agnoſcit, poſt multa reuertentem annorum curricula.

De Ridiculoſitate ſimiarum. Cap. CVII.

PLinius. Simias mira ſolertia viſa ſingula quoque facere: nam viſco inungunt laqueos, calcantq; venantium imitatione tradunt. Mucianus tradit eos & latrunculis luſiſſe fictis. Ex lib. de naturis rerum. Simia ad omnem ludum docibilis eſt, & ad ferocitatis obliuionem. Nunquam tamen ſic eſt manſueta, vt non ſit rabida. Libenter cum pueris ludit, & ſi copia data fuerit: eos aliquando ſtrangulat. Si quis eam læſerit, diu cõtra eum rancorem cuſtodit. Ingenio pollent, & æmulantur quicquid vidẽt. Vnde facilius incidunt in manus venatorum. habitant autem in arboribus vel rupibus. At vbi eas venatores viderint, acceptis calciamentis hominum vadunt & ſedent in locis vbi ab illis videri poſſint. Induuntq; calciamenta illa pedibus ſuis, ac diligẽtius ligant. & poſt hæc exponentes ea ſub arbore relinquunt, & procul abeunt: tunc ſimiæ deſcendentes, quod eos facere viderunt imitantur, ſicq; calciatæ capiuntur. Solinus. Omne lari ſiti dum quod inter Aegyptum, Aethyopiam, Lybiamq; diffunditur, quantumcũq; lucis opacum eſt, varium implent ſimiarum genus. Nec ſine ingenio ęmulandi ſunt, quo facilius in manus hominum veniunt. Nam dum auidè venantium geſtus affectãt: relicta conſulm viſa vogilla, quod mendacio factum vigent, oculos ſuos oblinunt, & ita obducto viſu pronum eſt eas corripi. Immoderatè fœtus ſuos amant.

De Fœtibus ſimiarum ac ſpeciebus earum. Cap. CVIII.

PHiſiologus. Simia cum geminos pepent, vnum diligit, & alterum odit. Si quando autem a venatoribus quæritur, ante ſe illum quem diligit amplectitur, & alterum quem odit collo portat. Sed cum bipes eundo laſſa fuerit, proiicit volens quem diligebat. ſeruatq; nolens quem odio habebat. Iſidorus. Simiæ fœtus quos amans ante ſe geſtant: neglecti circa matrẽ hærent. Horum genera quinque ſunt. ex quibus arcopetici caudas habent. Sfingæ villoſæ ſunt comis: mammis prominentibus: dociles ad feritatis obliuionem. Cinocephali & ipſi ſimiles ſunt ſimiis, ſed facie ad modum canis: vnde & nuncupati ſunt. Satyri facie grata, & geſticulatis motibus inquieti ſunt. Callitrices toto penè aſpectu à cæteris diſtant. Sunt enim in facie producta barba, & lata cauda. Solinus. Cinocephali e numero ſimiarum: in Aethyopiæ partibus frequentiſſimi ſunt: violenti ad ſaltum feri morſu. Nunquam ita manſueti, vt non ſiot magis rabidi. Callitrices in toto diuerſę ſunt a cæteris, has quidem capere nõ arduum, ſed proferre rarum. Non enim viuunt in altero quam in Aethyopia, hoc eſt ſuo cœlo. Plinius lib. 8. Simiarum quoque genera figura hominis proxima, caudis inter ſe diſtinguuntur. Cornelius diſtinguit luna caua triſtes eſſe, quibus in eo genere cauda ſit, noua vero exultationem adorari. Namq; defectum ſyderum, & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua eſt erga fętum affectio. Geſtat catulos, quos manſuefactæ intra domos peperere, omnibus demonſtrant, tractantq; gaudent, gratulationem intelligentes, itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cinocephalis eſt natura, ſicut mitiſſima ſatyris. Callitrices aſpectu differunt a cæteris, barba eſt in facie, cauda latè diffuſa priori parte. Hoc animal negatur eſſe niſi in eo quo gignitur cęlo Aethiopiæ. Oeſei, aut Indi ſimias toto corpore candentes venantur.

De Tarandro. Cap. CIX.

PLinius vbi ſupra. Tarandrus eſt animal cui magnitudo quę boui eſt, caput magis ceruino nec abſimile. Cornua ramoſa, vngula biſida, villus magnitudine vrſorum. Cumque libuerit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia eſt vt toraces ex eo faciũt. Colorum omnium arborum, florum, fruticum, locorumq; reddit, in quibus metuẽs latet. Ideoq; raro capitur. Hoc ergo animal ferarum mutat colores, nec aliud ex his qua pilo veſtiuntur, niſi in Indis, & Licaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoe quod eſt luporum genus longitudine proceritas, breuitate crurum diſſimile, ſaltu velox, venatu viuens innocuũ hominu, habitum, non colorem mutat, per hiemes hyrtus, æſtate nudus. Actor. Hoc animal quod Plinius vocat tarandrum, idem eſſe æſtimo, quod iuxta Solinum vocaui parandrum, quod vitio ſcriptoris attribuendum puto, & qua debeat eſſe littera capitalis. ſ. vtrum. p. vel. t. incertum habeo.

De Taxo. Cap. CX.

TAxus eſt animal agreſte, magnitudinem ferè vulpis habens in corpore, ſed humilioris ſtaturæ, quia tibias habet curtas, pilum habet griſei coloris, cutem duram atq; fortiſſimã, dentes acutos, & cum a canibus, vel cæteris animalibus infeſtatur, ſe ipſam reſupinat, & dentibus pedibuſq; repugnat. Fertur autem huic vulpes quodammodo eſſe contraria, vulpes enim nunquam ſibi foueam parat, ſed foueam taxi per dolum occupat. Cum enim eum exiſſe inde ſcit ad introitum vadit, & ibi ſtercorat ſicque taxo propter immunditiam locum deſerente, vulpes eam occupat. Idem dicitur, & melo ſiue melota de quo

dictum

dictum eſt ſupra. Ex lib. de na. re. Taxus eſt animal magnitudine vulpis, habet crura breuia, nec in vtroq; latere æqualia, ſed in ſiniſtro breuiora. Vnde fit vt in vallículas rotę, quas attritione currus faciunt, poſitis pedibus dexteri lateris valenter currat ſicq; ſuos perſecutores effugiat. Pellem habet villoſam, & ſetis rigidam, albis nigriſq; pilis contextam. Phiſiologus. Taxi manſiones ſibi ſubterraneas labore parant, & vnum taxum eligunt, terrę pedibus ſuis effoſſę vectorem, itaq; ſupinatus quidem, extenſiſque cruribus, & erectis ſupra ventrem ſuum terra effoſſa accumulatur, oneratuſque per pedes ab alijs exportatur. Totienſque hoc faciunt, quouſque domus latitudo habitatoribus ſufficere poſſit.

De Medicinis ex taxo. *Cap.* CXI.

EX lib. de nat. re. Taxi ſagina Luna creſcente augetur, decreſcente minuitur, ita φ ſi occidatur in vltimo Lunæ defectu, non inuenitur: hmôi ſagina conficiuntur vnguenta, quibus ſedantur renum dolores, membrorumq; læſiones, & hoc mirum φ beſtia licèt ex vna parte ſit medicinalis, morſus tamen eius plerumq; grauiſſimus eſt, & exitialis. Sed huius ratio eſt, quia viuit ſcabronibus, & animalibus quæ in terra repunt, ac venenifera ſunt. Ideoq; dentes eius inficiunt. Quamquam ẽt ſine cibo venenoſo, luporum ac vulpium, & multorum aïalium dentes eſſe venenatos experientia comprobauit, vnde morſus luporum beſtiis inflicti, ferro calido aduruntur, ne morſus vtiq; nociuus, contrahat corruptionem. Cibus autem venenatus internorum mediante natura bene diſpoſita, in optimam materiam tranſit. Et quod eſt ex parte veneni, digeſtio propellit, reliquum vero purgat, & in nutrimentum carnis mundificatæ tranſmittit, hac itaq; ratione fit vt ſagina ſit medicinalis, & morſus exitialis. Quod melius in tyro ſerpente qui venenifetis veſcitur, & tamen carnes eius in tyriacam confectę, venenis omnibus opponuntur. Eſculapius. Adipe taxionis inuncti febrientes ſanantur. Cerebrum eius cum oleo coctum omnes dolores curat. Eiuſq; teſticuli cum melle cocti, libidinem accendunt.

De Tygride. *Cap.* CXII.

ISidorus. Tygris vocata eſt propter volucrem fugam, ſic enim nominant Perſi, & Indi ſagittam. Eſt beſtia varijs diſtincta maculis, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine tygris fluuius appellatur, eo φ rapidiſſimus ſit omnium fluuiorũ. Has aũt magis hircania gignit. Phiſio. Eſt aũt tygris animal ſęuiſſimum, & incomparabili rabie ſęuiens, præcipuè qñ raptus catulis inſequitur venatores. Ariſt. Nam tygribus ſicut & vrſis, & leonibus anguſtiora formauit colla, quia viuunt carne, nec in terras ceruicem, & ora deijciunt paſcendi gratia, ſed aut ceruum inuadunt, aut bouem ouemq; diſcerpunt. Nihilq; tam ferum q̃ leones vel tygrides ſunt, & tñ hæc homini plerumq; ſeruiunt, ſuamq; naturam humana deponunt inſtitutione, ſicut dictum eſt ſupra de leonis inſtitutione. Tygris vbi vacuum raptæ ſuæ ſobolis cubile inuenerit, illico raptoris veſtigijs inſiſtit. At ille quamuis equo vectus fugaci, videns tñ velocitatem ferę ſe non poſſe effugere, vbi ſe ei contiguum viderit, ſpheram de vitro proijcit. At illa imagine ſui illuditur, & ſobolem putans impetum reuocat, colligere fętum deſiderans. Rurſus vana ſpe retenta totis ſe viribus ad comprehendendum equitem fundit, & ita iracũdiæ ſtimulo velociter fugienti imminet. Ille iterum ſpheræ obiectu ſequentem retardat, nec tñ ſedulitatem matris memoria fraudis excludit. Caſſam verſat imaginem, & quaſi lactatura fętum reſidet Sicq; pietatis ſuæ ſtudio decepta, & vindictam amittit, & prolem. Solinus. Tygres fuluo nitent, & hoc fuluum nigricantibus ſegmentis interundant. Auerſę coeunt, adeo veloces ſunt, φ nihil tã longum eſt, qđ non in breui penetrent, nihil adeo antecedit, vt non illico aſſequantur. Maximè aũt corũ potentia probatur, cum catulorum inſiſtit raptoribus. Succedant ſibi equites licèt, & aſtu quantolibet emoliri prędam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum oẽ. Notantur frequentiſſimè, ſiqñ raptores ſuos renauigantes vident, in littore irrita rabie tenuari velut propriã tarditatẽ voluntaria ruina caſtigantes. Plin. lib. 8. Tygris, & panthera prope beſtiarũ ſolę macularũ ſpectantur varietate. Nam cæteris vnus ac ſuus vnicuiq; gñi color eſt. Tygrum Hyrcani, & Indi ferũt aïal velocitatis tremendæ, maximèq; dum capitur cognitæ. Tygris totus fętus, qui ſemper numeroſus eſt ab inſidiatore rapitur. At vbi cubile vacuum fęta reperit, maribus .n. ſobolis cura non eſt, fertur præceps odore veſtigans, raptor appropinquante fremitu abijcit vnum ex catulis. Tollit illa morſu, & pondere etiam ocyor acta remeat. Itemq; conſequitur ac ſubinde, donec eo in nauim regreſſo irrita feritas ſæuit in littore, &c.

De Tragelapho, & tragodita. *Cap.* CXIII.

ISid. Tragelaphia Græco nominati ſunt, qui cum eadem ſpecie ſint vt cerui, villoſos tñ hñt armos vt hirci, & prolixis mẽta hyrſuta barbis, qui nõ alibi ſunt quam circa Phaſidem. Plin. Tragelaphus eſt eadem ſpecie barba tm̃, & armorũ villo diſtãs, quem tragelaphon vocant, non alibi q̃ iuxta Phaſin amnẽ naſcens. Helinandus 22. lib. Dictus eſt aũt tragelaphus quaſi hircoceruus. Nam tragos hircus, laphos ceruus. Eſt aũt quantitate, & forma ceruo ſimillimus, ſed villoſos habet armos vt hircus. Actor. Idem, & platocerus dr̃ lata. ſ. habens cornua. Ex lib. de na. re. Tragodita ſola inter beſtias deiectis cornibus obliqua ceruice paſcitur, vt magis videatur herbam ſic ore attractam ſecare, quam aliorum animalium more carpere, habet .n. cornua longa per decliuum capitis, & maxillarum ad terram vſq; dependentia, quę prohibent eam in terra iuxta morem paſcere.

De Vario, & vnicorne, & vncia. *Cap.* CXIIII.

VArius eſt beſtiola de genere piroli, paulo amplior q̃ muſtela. In arboribus habitat, & fętus facit, a re nomen habet. In ventre namq; candidus eſt. In dorſo colorem habet cinereum, elegantem atq; ſpectabilem. Harum pellibus in ornatu veſtiũ gloriantur homines vtriuſq; ſexus. Ipſa tñ beſtiola minime gloriatur in pelle propria, necdum in aliena. Vnicornis eſt animal paruum, ſed corporis fortitudinem habens crura breuia ad ſuã magnitudinem, ferrum non timet. In excelſis montibus vaſtiſſimiſq; ſolitudinibus commoratur. Vncia eſt animal ſęuiſſimum, non altius cane, ſed longius corpore, canibus inimicum valde. Prędam non comedit, niſi eam in altum portet, ſed qñ ad arborem venit, ad ſupremum eam ramum defert, eamque pendendo comedit. Cum aũt in calore coitus exiſtens aliquem vulnerauerit, mures ſuper ipſum conueniunt, ac ſuper eum mingunt, & moritur. Vnde quidam ab ea vulneratus ſe per barchã in mari portare fecit, & mures ad mare venerũt, vt ad eum accederent, ſed pp mare nõ poterant. Huius aïalis fel mortiferũ eſt.

De Vro. *Cap.* CXV.

VRi ſunt boues agreſtes, adeo fortes, vt arbores, & armatos milites in cornibus eleuent. Iſid. Vri dicti ſunt a poton orion, i. a montibus. Sunt boues aũt agreſtes in Germania, habentes cornua intm̃ protenſa, vt regijs menſis inſigni capacitate ex eis gerulæ fiant. Solinus. Vri ſunt in Germania, quos imperitũ vulgus bubalos vocat, cum bubali penè ad ceruinam faciem in Aphrica procreentur. Iſtis aũt quos vros dicimus, taurina cornua intm̃ protenduntur, vt dempta ob inſignem capacitatem inter regias menſas potuum gerula fiant. Helinandus lib. 26. In hircinia ſilua Germaniæ ſunt vri, hi ſunt magnitudine paulo infra elephantos, ſpecie, & colore, & figura tauri. Magna vis eorum eſt, & magna velocitas. Neq; homini, neq; feræ quam perſpexerint parcunt. Hos ſtudioſè foueis captos interficiunt, & relatis in publicum cornibus quæ ſint teſtimonio magnam laudem ferunt. Sed aſſueſcere ad homines, & manſueti fieri, nec paruuli quidem excepti poſſunt: amplitudo cornuum, & figura, & ſpecies multum a noſtrorum boum cornibus differt. Hæc ſtudioſè conquiſita a labris argento circumcludere, ſicque his in ampliſſimis epulis pro poculo vtuntur.

De Vrſo. *Cap.* CXVI.

EX lib. de nat. rer. Vrſus dr̃ quaſi orſus, ſ. in ventre, ſed extra completus, & hoc ideo quia præmaturè parturitur. Vnde lingendo informatur. Eſt autem vrſus animal ſęuum nimis deforme membris. Indifferenter comedit carnes, & fructus terræ vel arborum, pp humiditatem corporis. Formicas etiam caecos inſtinctu naturali pp medicinam infirmitatis naturalis. Arbores aſcendit, vel pp metum, vel pp cibum, alueraria frangit, & earum fructus comedit, aquam vorat potius quam bibit, hieme parum ambulat, vere autem procedit. Et tñ tunc præpingues ſunt maximè mares. Sed hyberno tempore parum valde dormiunt, huius anhelitus ita peſtilens eſt, vt eius halitu contactum nulla attingat fera, ociuſq; putreſcunt afflata. Sanguis eius pauciſſimus eſt præterquam circa cor. Coctæ carnes eius increſcere videntur, ut dicit Plinius, quod eſt contra omnium carnium morem. Vrſus inter omnia fere animantia ſemper quam diu uixerit creſcit. Vnde inueniũtur urſi magni, atq; fortiſſimi. Vrſos habet orbis cõiter nigros, ſed nonnullæ partes habent albos, & hos ita magnos ut in quindecim cubitorum longitudinem eualeſcant. Vrſa fortior eſt quam urſus, & audatior, & aſtutior, citiuſque domeſticatur, habet quatuor mãmillas. Ariſt. Vrſus eſt animal habens dentes ſuperius, & unum uentrem inferius, ac poſt uentrem inteſtinum ſicut & lupus. Eſt autem in aliquibus animalibus venter maior, ut in porco, & urſo. Manifeſtum eſt autem φ urſus agreſtis hieme latet, ſed utrum hoc faciat propter frigiditatem an propter aliud, quæſtio eſt. Mares enim, & fœminæ in tempore illo pingues ſunt ualde, ita φ de facili moueri non poſſunt. Fœmina quidem eo tempore in cauernis parit quouſque filios extrahere uoluerit, quod erit poſt initium tertij menſis ac ueris. Suaque latentia eſt ad minus per dies 40. & dr̃ per 14. dies non mouetur omnino, nec uenantur ipſam niſi raro, his etiam diebus non comedit aliquid. Vnde ſi

qui

qui venātur eos iſto tpe, inuenient inteſtina eorum vacua, & vt dr̄, propter priuationem cibi efficiſitur quaſi cōcreta. Animaliū fœminæ vniuerſaliter maribus ſunt debiliores præter vrſum, & leopardum, in quibus opinantur, q̄ fœminæ fortiores, & audaciores ſunt, habet autem vrſus mammillas quatuor. Iſidorus. Vrſis caput eſt inualidum, ſed vis maxima in brachijs, & lumbis, vnde & interdum erectis ſiſtunt. Ambro. Vrſis anguſtiora colla data ſunt, quia non paſcuntur herbis in terra, ſed carnes animalium comedunt. Plin. lib. 8. Inualidiſſimum eſt vrſo caput, quod leoni fortiſſimum. Iden vrgente vi præcipitatum ſe ca aliqua rupe, cooperto manibus capite iaciuntur, ac ſæpe in arena colapho infracto moriuntur. Cerebro veneficium eſſe Hiſpaniæ credunt, occiſorumq; in ſpectaculis capita cremant teſtato, q̄m potum in vrſinam rabiem agat. In Aphrica non ſunt vrſi. In creta quoq; inſula nō ſunt vulpes nec vrſi. Idē in lib. 11. Vrſis medulla nulla eſt, pedes autem in veſtigio ſunt carnoſi. Caudæ vero paruæ ſunt animalibus villoſis, vt vrſis: mares in oī genere fortiores ſunt fœminis, præterquam in pantheris, & vrſis. Vrſæ mammas gerunt quaternas. Solinus. Vrſi numidi cæteris præſtant. Meſſala lucius vrſos numidicos centum, & totidem Aethiopicos venatores in circo Romano habuit. Idq; ſpectaculum inter memorabiles titulos annotari fecit. Eſculapius. Si calcauerit ſoſach, i. equus vbi veſtigium fuerit douin, i. vrſi accidit ſtupor eius pedi. Alex. Vrſus quodam murmure vtens, pedes ſugit tanquam alimenta quædam ſumat ex eis. Vrſus excoriatus capreſſe videtur hominem nudum repræſentare.

De aſtutia vrſi, & ſæuitia. Cap. CXVII.

SOlinus. Vrſi inſidiantur aluearibus apium. Cumq; guſtauerit mandragoræ mala, formicas vorant ad recuperandam ſanitatem. Si qñ tauros adoriuntur, ſciunt quibus potiſſimum partibus inuoluantur. Nec aliud quam cornua vel nares appetunt. Cornua quidem vt pondere defatigent. Nares vt acrior ſit dolor in loco teneriore. Ariſt. itaq; pluries vrſus (vt dictum eſt) non ſolummodo cum ceruis, ſed & cum agreſtibus porcis. Et quandoq; ſuper tauros ſe proijcit, ac ſuper dorſa eorum cadit. Cumque taurus vult eum ferire cornibus, ipſe cornua ſpatulaſq; tenet manibus. Tunc proſternit ipſum in terram, & ambulat ſuper pedes poſteriores erectus, comeditq; carnes eius. Plin. vbi ſupra. Ingrediuntur vrſi bipedes. Auerſi arborem diſpiunt, tauros adoriuntur, cornibus illorum pedibus omnibus ſuſpenſi eos pondere fatigant, nec in maleficia eſt alteri animalium ſollertior ſtultitia Gloſa ſuper trenos Hieremiæ. Eſt ergo vrſus beſtia fera, & fraudulenta, capite quidem infirma, ſed in brachijs, & in membris fortiſſima. Vnde Propheta. Vrſus ait inſidians factus eſt mihi. Gloſa ſuper Daniel. Danieli quoque ſub regni Perſarum typo monſtrata eſt beſtia ſimilis vrſo, quaſi. vrſus eſt victu parciſſimus, ſed fortis, & ferocus Gloſa ſuper Oſee. Vrſa denique nihil eſſe dr̄ ſæuius cum catulos perdiderit, vel eum cibo indiguerit. Vnde & Dominus per prophetam comminando peccantibus dicit. Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis Ambr. Vrſa inſidiās fera fraudis plena, fertur informes vtero partus edere, ſed eos lingua fingere, & in ſimilitudinem ſui formare: ſauciata quoq; ſibi mederi nouit, & vlcera ſua herba quæ flomos dr̄ Græcē ſolo attactu curare. Ex lib. de na. re. Vrſus quidem hominem nunquam impetit, niſi ab ipſo prius ictum acceperit. Graui autem cæde affectus, & vulneratus herbam flommum vulneribus applicando mederi ſe nouit. Præter vulnera vero, & letales ictus oēs leſiones lambendo pedes ſertus educere. Præliatur autem non ſolum cum ceruis, & porcis agreſtibus, ſed etiam cum tauris. Taurum vero ſine cornibus non facilè vincit. Ambulat autem erectus quando vult, & cum brachijs luctatur. Pugnat etiam cum vulpe, & aſino Comedit enim carnem crudam. Et hanc fertur eſſe pugnæ cauſam. Formicas autem, & cancrum vorat propter medicinam. Solinus. Numidi vrſi cæteris præſtant rabie duntaxat, & villis profundioribus. Nam genitura par eſt quoquo genitis.

De Generatione vrſina. Cap. CXVIII.

VRſi coeunt non ſicut quadrupedes alij, ſed apti amplexibus mutuis, velut humanis coniugationibus copulantur, deſiderium veneris hiems ſuſcitat. Secreto honore mares grauidas reuerentur, & in eiſdem licet foueis, partitas tamen per ſcrobes ſecubationibus diuidunt. Verum dies tricefimus liberat. Vnde euenit, vt præcipitata fœcunditas informes creet partus. Carnes itaq; pauxillulas educit, quibus color candidus, & oculi nulli, & de feſtina immaturitate tm̄ rudis ſanies, exceptis vnguium lineamentis, has lambendo ſenſim figurant, & interdum appectoratas fouent, vt aſſiduo incubitu calefactæ animalem ſpiritum trahant. Interea cibus nullus. Sanè diebus primis quatuordecim matres in ſomnum ita concidunt, vt nec vulneribus excitari queant. Enixæ quaternis menſibus latent, mox egreſſæ in diem liberum, tantam patiuntur lucis inſolentiam:

vt putes obſitas cæcitate. Iſidorus. Rectè ergo vrſus dr̄ quaſi orſus, eo q̄ ore ſuo formet fœtus. Vnde, & illud. Sic format lingua fœtum cum protulit vrſa Sed hoc immaturitas partus facit. Pli. lib. 8. Vrſi hibernis ſe menſibus condunt. Horum coitus hiemis initio nec vulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubātibus complexiſq;, deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim in quibus pariunt die tricefimo, plurimum quinos. Hi ſunt candida informiſq; caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo, vngues tm̄ prominent, hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquā rarius hoīes quam parientem videre vrſam. Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis menſibus. Specus ſi non habent, ramorum fruticumq; congerie ædificant impenetrabiles imbribus, molliq; fronde conſtratos. Primis diebus biſſeptenis graui ſomno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pingueſcunt. Illi ſunt adipes medicaminibus apti, contraq; defluuium capilli tenaces, ab his diebus reſident, ac priorum pedum ſuctu viuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quam oua volucres. Mirum dictu credit Theophraſtus per id tp̄s coctas quoq; vrſorum carnes ſi aſſeruentur increſcere. Cibi tunc nulla argumenta, tunc minimum humoris in aluo inuenitur. Sanguinis exiguæ circa cor guttæ tantummodo, nihilq; ſanguinis ineſt corpori reliquo: procedunt vere, ſed mares præpingues cuius rei cauſa non prompta eſt. Quippe nec ſomno quidem ſaginatis, præter quatuordecim dies vt diximus. Exeuntes autem herbam nomine charon alias aron laxandis inteſtinis alioquin concretis deuorant, circaq; ſurculos dentium ora prædomant. Oculi eorum hebetātur crebro, qua maximè cauſa fauos expetunt, vt cōuulneratum ab apibus os leuent ſanguine grauedinem illam. ſ. oculorum. Idem in lib. 11. Animalia quorum in digitos pedum fiſſura eſt diuiſa, eo ſunt in fœtus numeroſiora, hæc & partus inchoatos pariunt, in quo genere vrſæ, & vulpes ac leænæ ſunt. Informia etiamq; pariunt, naturaq; eſt videre patientes. Poſtea lambēdo fœtus calefaciunt, & ſic ea figurant, plurimumq; quaternos pariūt. Ex lib. de na. re. Vrſa nimirum eſt calida valde, quod docet motus eius continuus. Eſt itaq; matrix eius calida multum, & ſicca. Vnde deſiccantur cotilidones quibus fœtus alligatur matrici, & ob hoc rumpitur. Idq; naſcuntur fœtus informati. Alijs placet matricem humidam eſſe multum, vnde & cotilidones rumpi dicunt. Et hac etiam de cauſa non poteſt fœtui forma imprimi, eo q̄ humidum non bene retinet impreſſionem.

De Venatione vrſi, & captura. Cap. CXIX.

VRſus hoc modo capitur: uenatores arborem concauam notantes, in qua melleos fauos congeſſerint apes, malleum Ingentis molis ibi quodam fune ſuſpendunt, ita q̄ foramē per quod aditus eſt ad fauos obſtruunt. Indeq; ſub arbore palos ex acuto in terram figunt. Cum ergo urſus mellis cupidiſſimus in aditu malleum appenſum inuenerit iraſcitur, & pēdentē eijcere nititur. Sed malleus ad locum rediens, eum reuerberat. Cumq; ſæpius hoc fit, urſus tandem ictibus mallei fatigatus, & uictus, ut & mellis (vt dictum eſt) auidus in palos acutos ſub arbore defixos cadit, ſicque uenatores obſeruantes deiectum capiunt uel occidunt. Plerumq; uero uenatores facta fouea in qua uolunt urſum cadere, ut ibi capiatur, uel occidatur, uiam, quę uerſus foueam tendit ſpargunt melle, ut ille lingendo ſequēs uiam mellitam, tandem incidat in foueam. Cum autem capitur, ſi nō ad nutum hominis manſueſcit, oculi eius ęre candenti excęcantur. Dum n. ęs candens reſpicit, quaſi ſenſibiliter uiſum amittit:

De Medicinis ex vrſo. Cap. CXX.

ISaac. Vrſina caro uiſcoſiſſima digeſtioniq; inobediens peſſimum dat nutrimentum, unde plus pertinet medicinæ quàm cibo. Phiſiologus. Fel urſi calidum eſt, & ſiccum, ualet contra epilempſiæ, & paralyſim. Debet autem fel cum folliculo ſuo ab epate ſeparari, & ita ſuſpendi, & deſiccari, per duos annos ſeruatur. Eſculapius. Si oculos douin. i. urſi eradicaueris, & ſupra ſiniſtrum hominis adiutorium ligaueris, eius quartanam mitigabunt. Pli. lib. 28. Oculum in ſuffuſiones circumlini prodeſt urſino felle: pterigia quoque digitorum ſedat admixto melle. Item in aqua ſompotum laxat ſpirandi meatus. Vrſinus ſanguis pannus, & apoſtema in quacunq; parte diſcutit. Adeps urſi medetur podagris, tauri nunque ſeuum pari pondere, & ceræ. Idem adeps admixta rubrica ſanat in ſybijs, & cruribus vlcera, lumborum quoq; dolores, & alia quæcunq; opus eſt mollire, conuenit urſino adipe fricari, denique teſtes urſini comitialibus conferunt comeſti. Auicenna. Adeps urſi confert alopitiæ. Dioſcor. Dicitur adeps urſi capillorum incrementia pręſtare, & alopitias emendare. Fel urſinum ut electuarium datum, epylenticis medetur. Item lanis adhibitum, & in ombilico poſitum infantium uentrem ſoluit. Actor. Vt autem dictum eſt ſuperius iuxta Plinium, Vrſi primis diebus 14. graui ſomno premuntur. Tuncq;

mirum

mirum immodum ueterno pingueſcunt. Et illi ſunt apti medicaminibus adipes. Contraq; pupillæ defluuium tenaces.

De Vulpe. *Cap.* CXXI.

VVlpes eſt animal doloſum, aues etiam domeſticas, vt gallinas, īſidiosè rapit, & deuorat. Villos habet vberes, & altos, caudamq; magnam, fertur autem ꝙ vulpes nunquam facit ſibi foueam, ſed foueam taxi doloſe occupat. Cum enim ſcit taxū exiſſe de fouea, accedit ad introitum, & ibi ſtercorat, ſicq; propter immunditiam fugit taxus, & vulpes occupat locum eius, hanc inſequuntur venatores ꝑꝑ pellem, non ꝑꝑ carnes, quæ ſunt inutiles. Plin lib. 8. In Thracia vulpes locis rigentibus animal alioquin ſolerti auditu, gelatos amnes lacusq; non niſi ad paſtus itori rediturięq; tranſeunt. Itaq; obſeruatum eſt vulpe aure ad glaciem apposita coniectare gelu craſſitudinem. Idem in lib. 10. Vulpes ſicut & vrſæ ac leænæ fętus inchoatos edunt, informia enim pariunt, rarumq; eſt videre parientem. Poſtea vero lambendo fętus calefaciunt, & figurant, plurimū aūt quaternos pariunt. Idem in lib. 11. Vulpibus genitalia ſunt oſſea, ſicut & lupis, & muſtelis. Idem in lib. 24. Vulpes ſi ederint amigdalas, nec e vicino aquam lambere contigat moriuntur. Idem in lib. 28. Gallinacios aūt tradunt a vulpibus non attingi, qui vulpis iecur aridum ederint, vel ſi pellicula ex eo collo induta galli interierit ſimilia quoque in felle muſtelæ. Ariſtot. Vulpis eſt animal ingenioſum, & malarum operationum, habet virgam ex oſſe, coit ad terram proiecta. Vrſus, & kirukos auis. ſ. vncorum vnguium cum vulpe pugnant, quia carnem manducant. Tyrus autem, & vulpes, amicantur amboq; in cauernis terræ manent. Vultur quoq; vulpem depræhendit. Omne animal quadrupes habens multas fiſſuras in pedibus, vt canis, & vulpis ac leo, & lupus generat filios cęcos. Extra vero ſeparantur oculi, & vident. Item animalia quorum natura propinqua eſt adinuicem, maximèq; ſi non diuerſantur in aſpectu, & magnitudine, ac ſm̄ impręgnationis ſpacium conuenientia ſunt, ad inuicem coeunt. Hæc aūt ſunt in canibus, & in lupis ac vulpibus. Vulpium vocem timent cerui. Aſcelon auis eſt quæ cum vulpe pugnat, eam deplumat, & nocet, & pullos eius interficit. Coruus autem amicus eſt vulpis. & iuuat eam contra aſcelon. Eſt & auis quæ non cubat oua ſua, ſed inuoluit ea corio Vulpis aut leporis donec frangantur. Ambroſius in Hexameron. Vulpes eſt animal odio dignum, propter rapinam, deſpectum ꝑꝑ infirmitatem. Incautum ſuæ ſalutis dum inſidiatur alienis t vulpes lachrymula pinus ſibi medetur, & tali remedio mortis imminentis ſpacia profert. Auicenna in 4. canone. Vulpes quoque ſicut & alia quædam animalia efficitur rabioſa. Ex lib de na. re. Vulpes eſt animal fętidum, maximèq; in ore, & ēt poſteriori parte imminēte mortis periculo. Succum qui de pino fluit in cibum ſumit, ſicq; ſalutem recuperat, & æuum vitæ in longum protendit. Habet enim vulpes in terra foueas ad tutamen, ſed plerumq; capiuntur in eis. Nam venatores vbi eas deliteſcere nouerint in foueis paruos, catulos arte doctos immittunt, qui foueæ ſummitatē penetrantes, eas latratu produnt. Ibiq; decontra venatores fodiunt, ſicq; iacentem vulpem attingunt, & capiunt. Vulpes ſi amigdalas comederit, mori dr̄. Calefactionem epatis æſtiui tempore patitur, vnde ſanguis ad exteriora fluens eum releuat, & cutis eius vlceratur, & per hoc pili de corpore ipſius cadunt, ſicut ait Conſtantinus in viatico vulpes in fame pręangustia latratus canum imitari dr̄, hoc eſt cum eſurit, nec inuenit quod manducet, fingit ſe mortuam, & reſupina flatum attrahit lingua protracta, tunc aues incautè deſcendentes quaſi ad cadauer, aperto ſuo ore rapit, & deuorat. Coeunt autem vulpes in latere proiectæ, maremque fœmina amplexante. Catuli vero vulpium in vtero materno geſtati pelliculam vnguibus penetrant ventris materni.

De Vulpis doloſitate. *Cap.* CXXII.

ISidor. Vulpes rectè dicta eſt, quaſi volipes. Eſt enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, ſed tortuoſis amfractibus currit fraudulentum animal inſidijsque decipiens. Nam dum non habuerit eſcam, fingit mortem, ſicq; deſcendentes aues quaſi ad cadauer rapit, & deuorat. Phiſiologus. Vulpes qū eſurit, nec inuenit quod manducet, inuoluit ſe in rubra terra, vt appareat quaſi cruenta, & proijcit ſe in terram, retinetq; flatum ſuum. Quam videntes aues non ſpirantem, & quaſi cruētatam, linguamq; eius ore eiectam, putant eſſe mortuam. Tunc deſcēdentes ad ſedendum ſuper eam, illa rapit, & deuorat eas. Ex lib. de nat. rer. Canes etiam quandoq, vulpes euadit, dum ſe canem inter canes conſimili latratu fingit, & dum ſe ramo ſuſpendit, canes errare cogit, qui veſtigia ſequuntur incertos. Conſueuit ēt canes ac venatorem deludere, dum gregem caprarum intrās, vnam ex eis occupat, eius dorſo inſiliens. Sic enim per curſum capræ fugientis propter inſperati, & odioſi ſeſſoris terrorem euadit. Nam, & aliæ capræ ſequuntur, quas cum venator turbati timet, odorinſequos, i. canes odorem vulpis ſequentes reuocat. Capta quoq; in pedica quandoq; morſu ſibi pedem pręſcidit, vt vel ſic euadat. Cum vero fuga nulla patet, ſe mortuam ſimulat, vt a pedica extracta fugam arripiat. Cum autem (vt dictum eſt) taxi habitacula ſua præparauerint, abſentibus illis accedit vulpes, & intrat eorum labores. Signumq; turpe nouorum hoſpitum relinquit, vt egeſtionis putore fouea polluta vileſcat. Et reuera taxus fętorem deteſtans locum dimittit, ſicq; doloſa beſtia illum occupat. Vulpes cum eam canis inſequitur, & aſſecutam appræhendere nititur, villoſam caudam ſuam per inſequētes ora trahit. Sicq; canem deludit, donec ad cōdenſa ſiluarum attingere poſſit. Maximè vero domeſticis animalibus inſidiatur. Leporem quoq; venatur, & primo quidem cum ipſo ludit, deinde dentibus eum attentat, & tandem capit, niſi lupus effugiat. At nonnulli lepores eius malitiam experti fugiunt ludum eius tanquam inimici. Vulpes fugiens amfractuoſis curſibus fertur, ne a venatoribus eius veſtigia percipiantur. Dnt ēt vulpem lacus gelatos tranſituram, aure appoſita glaciei coniectare ſpiſſitudinem, nec audere trāſire, niſi ſuffirienter inuenerit fortem.

De Medicinis ex vulpe. *Cap.* CXXIII.

VVlpis carnes ſi comburantur, valent aſmaticis cum vino ſumptæ Sanguis, & adeps eius multum confert aurium dolorihus. Hali. Vulpes ſi cum oleo decoquatur oliuæ, oleum hoc nodis, & duritię quę fiunt ex arterica prodeſt. Adeps vulpis cum oleo ſiſaoi, i. ireos liquefactus aurium dentiumq; medetur doloribus. Pulmo eius cum aceto cauſali compreſſus attractioni ſpiritus, & aſmati medetur. Fel vulpis acuit viſum, & prodeſt in principio aquæ, quæ deſcendit ad oculum. Plin. lib. 28. Vulpes decocta donec oſſa tantum reſtent medetur podagris. Linguam vulpinam habentes in armilla lippituros negant. Iecur vulpis aut pulmo in vino nigro meatus ſpirandi laxat. Idem quoque pulmo cinere ſiccatus, & in aqua potus prodeſt lieni vitiato. Adeps eius confert capitis vlceribus. Teſtes quoq; vulpini parotidas comprimūt. Auicenna. Vulpes in aqua cocta, & embrocata iuncturæ doloroſæ confert vehementer. Adeps eius in aurem diſtillatus ſedat dolorem eius. Ad hoc enim euacuatiua eſt valde. Item eius pulmo ſiccus confert aſmaticis valde. Pellis eius calidior eſt cæteris, & hac iuuantur humectati propter eius reſolutionem. Teſticulus vulpis calidus eſt in primo, & humidus in ipſo, & eſt in eo humiditas ſuperflua. Confert ſpaſmo, & thetano qui ſunt in poſterioribus ex paraliſi, facit appetitum coitus, & adiuuat ipſum proprièq; cum vino, & ſtat loco ſtinci. Diaſcorides Pulmo vulpis ſiccus, & cum vino nigro potatus aſmaticis ſubuenit. Adipes eius collecti, & ſoluti dolores aurium mirificè curant. Eſculapius. Pulmo vulpis aſſatus in prunis ac bibitus ſplenem conſumit ſuſpirioſos ſanat. Cor eius curſui ſanguinis, & recurſui valet. Fel eius aures, & oculos curat. Cum melle valet ad faciei maculas, & ad ſurditatem aurium cum lactè mulieris. Iecur eiuſdem eſum vel cum vino bibitum cęliacos ſanat, & oculos ex eo ſuffumigatos atq; cum aqua calida ſalſa lotos clarificat. Splen eius bibitum torminoſos mirabiliter curat. Adeps eiuſdem auribus, & membris podagricis prodeſt. Sepum eius tremuloſis, & omni dolori valet Renes eius cum melle cocti faucium dolores pellunt. Teſticuli quoque eius podagram ſæpe fricatam fugant, & gingiuarum panniculos diſſoluunt. Idem in oleo veteri cum bitumine cocti atq; ſuppoſiti ſuffocatam matricem ſanant: auribus etiam ac ſpleni, & alopiciæ valent. Item pellis eius circumuoluta pedi podagrico ſanat eū. Cerebrum eius infanti ſi ſępe datum fuerit nunq̄ caducus erit.

De Ichneumone, & hippotamo. *Cap.* CXXIIII.

ISidorus. Ichneumon Græcè vocatur, eo ꝙ odore ſuo ſalubria ciborum, & venenoſa prodantur, de quo draconcius ait. Præſcidit ſuillis vim cuiuſcumq; veneni. Dictus eſt autem ſuillis a ſetis, hic etiam ſerpētes inſequitur. Qui cum aduerſus aſpidem pugnat, caudam erigit quam aſpis maximè incipit obſeruare quaſi minantem, ad quam cum vim ſuam transfert decepta corripitur. Ariſt. Ichneumon cum videt ſerpentem qui dr̄ hoſcom, non pugnat cum eo quouſq; clamet adiutores. Et quia timent a morſu ſerpentis, intrant aquam, & poſt arenam, deindē cum ſerpente pugnat. Plin. lib. 8. Habet animal aſpis internecinum bellum cum ichneumone. Notum eſt autem animal hac gloria, maximè in Aegypto natum. Mergit ſe limo ſępius, ſiccatq; ſole. Mox vbi pluribus eodem modo ſe corijs loricauit, contra aſpidem in dimicationem pergit, caudaq; ſe attollens ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatos inuadat in fauces. Nec hoc contentus aliud haud mitius debellat animal, ſcilicet crocodillum. Hunc enim ſomno preſſum conſpicatus, per fauces vt telum aliqđ immiſſum rodit aluū. Actor. De hoc require ſupra vbi de crocodillo dictum eſt in fine. hanc beſtiā. ſ. ichneumon eandem eſſe patet, quam vocat Iſidorus enidros, de qua ſuperius diximus. Ex lib. de na. re. Hippotamus in terra naſcitur,

ſcitur, licèt in aquis ſicut in terra potens ſit, & habitet. Caudam habet tortuoſam, dentes prominentes, dorſo & hinnitu ſimilis equo, de quo ſupra plenius dictum eſt in tractatu de monſtris marinis, & piſcibus. Plin. lib. 8. Hippotamus etiam in quadam medendi parte magiſter extitit, aſſidua namq; ſatietate obeſus exit in litus recentes arundinum cæſuras perſpeculatus, atq; vbi acutiſſimam videt ſtirpem imprimens corpus venam quandam in crure ſua vulnerat. Sicq; profluuio ſanguinis morbidum alias corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

De Zubrone. Cap. CXXV.

EX lib. de nat. rer. Zubro eſt beſtia de genere taurorum ſilueſtrium, fortiſſima maximaq;, vtpote quindecim cubitorum longitudinis. Tantæ quoq; velocitatis eſt, vt ſtercus, quod cum impetu egerit, retrotracta in cornibus recipiat, ac longius poſt terga proijciat. Hoc itaq; ſtercore egeſto largiſſimè perſequentes canes excæcat atq; debilitat, & penitus inutiles reddit. Pilos habet ſubnigros, cornua maxima trium cubitorum, ampla ſupra modum, ita vt ad menſas diuitum gerula fiant poculi. Cum ergo hominem aut canem obuium habuerit, in cornibus ſubtollit eum, & tamdiu in altum proijcit, iterumq; in cornibus recipit, donec penitus interimat conquaſſatum, hûc quidam propter eius velocitatem dicunt eſſe tygridem, ſed falſo. Nam tygris eſt beſtia ſatis modica, & habitat in oriente, hæc autem reperitur in Bohemia. Quæ a venatoribus hoc aſtu decipitur, nec eſt ars alia venandi qua de facili poſſit capi, laſſato zubrone primitus a canibus, venator ei ſe circa arborem magnæ molis opponit, quem ambo videns ad arborem accurrit, eamq; cornibus, & fronte cingens putat ſtolidus, quod venatorem obruere poſſit, interim venator ſemper arbore protectus luctantis latera cuſpide perfodit, & ſic humanis viribus inuincibilem ſapientia deijcit, aliud autem eſt zubronum genus quod poloni thurones dicunt Forma quidem minus, ſed velocitate præſtantius.

De Minutis beſtiolis, & primo de mure. Cap. CXXVI.

ACtor. Hucuſq; de iumentis ac beſtijs diximus. Præter has vero maiores beſtias ſunt & minutæ quædam beſtiolæ, quæ partim reputari poſſunt in genere beſtiarum, partim in genere vermium, vt ſunt mures, glires, migale, muſtela, ratus, ſorex, talpa, & ſiqua ſunt ſimilia. De his ergo reſtat dicendum, quæ omnia generaliter videntur eſſe de genere murium, & primo de mure in generali, cuius tamen vocabulum ſorici vulgariter eſt appropriatum. Iſidorus. Mus eſt animal puſillum, cui Græcum nomen eſt. Quicquid autem ex eo trahitur latinum fit. Alij dicunt mures, eo quod ex humore terræ naſcantur. Nam mus terra dicitur, vnde & humus. His iecur plenilunio creſcit, ſicut quædam maritima augentur, quæ rurſum decreſcente Luna deficiunt. Plinius lib. 8. Mus eſt animal ſemiferum, i. nec placidum, nec ferum, ſed mediæ inter vtrumq; naturæ. Incolas domorum mures poſuerunt, hi conduntur hieme, genitoreſque ſuos ſenecta feſſos alunt inſigni pietate. Senium hibernia quiete finiunt. Conditi namque, & hi cubant, & rurſus æſtate iuueneſcunt. Idem in libro eodem. Sicut e volucribus hirundines indocibiles ſunt, ſic e terreſtribus mures Auctore Ariſtotele, & Alexandri Magni militibus generatio murium lambendo conſtare, non coitu dicitur. Ex vna genitas 120. tradiderunt. Apud Perſas vero prægnantes, veneris patientes, & vtero parientes repertas, & ſalis guſtatu fieri prægnantes opinantur. Itaque deſinit eſſe mirum, vnde vis tanta meſſes populetur murium agreſtium. In quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, nec extat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi itaq; ad Troadem proueniūt, & iam accolas inde fugauerunt prouentus eorum ſiccitatibus tradunt. Idem in lib. 11. Murium aliqui habent fel. Et pleriſque animalium pinguedo ſine ſenſu eſt, quam ob cauſam ſues ſpirantes a muribus tradunt adroſas. Idem in lib. 16. Muribus fagi glans dicitur eſſe gratiſſima, & ideo animalis vna prouentus eſt. Idem in lib. 29. Nullum animal æſtimatur minus docile, vel minoris intellectus quam mus.

De Mure. Cap. CXXVII.

ARiſtoteles. Mus ſicut & animalis cætera magni cordis, timidus eſt. Mures etiam habent habitacula, ſicut & talpæ. Animalia in Lybia non aſſueuerunt potare aquam in æſtate, propter paucitatem aquarum. Et propter hoc ſi mus potauerit aquam morietur. Inueniuntur animalia quædam ruminantia, dentes in vtraq; mandibula habentia ſicut mures. Item animalia quædam parua multos filios ponunt ſicut genus murium. Et in quibuſdam animalibus eiuſdem generis quandoque inuenitur fel, quandoque non, vt in mure, & in homine. Nam quidam homines habent fel manifeſtum ſuper epar, & quidam non. Animus quidam galy pugnat, cum ſerpentibus mures comedentibus, quando & ipſa mures comedit. Item aliquod animal quod facit ſerram dentibus, accipit aquam lingua ſicut mus. Ambroſius. Elephantus formidabilis tauro murem timet. Ex lib. de nat. re. Mus eſt beſtiola panis cupida, & eorum quæ ex frugibus ad humanos vſus fiunt. In perquirendis cibis ſolertiſſima, pro quibus etiam nulla plerumq; vitat pericula, eorumq; cupidine duriores ſolidaſq; materias demollitur. Porro ſi aquam biberit moritur, quia valde humidæ naturæ eſt. Plinius dicit murem lybicum non bibere. Quia vero certum eſt murem mingere, probabile eſt eius cibum in vrinam verti, ſicut homines quidam fere nihil bibunt, & tamen mutatis in liquidam ſubſtantiam cibis vrinam plurimam faciunt. Mus plurimos caſeos in vno loco reperiens omnes attentat, & illum quem optimum inuenerit comedens, deteriores damnat. Odor murium elephantos vexat. Horum ſubito multitudinem oriri, ac repente occidere manifeſtum eſt, nec tamen exanimes reperiuntur. Lapillos etiam candidos cum earum fœtibus inueniri frequenter certum eſt. Vnde vulgus edocuit eas non poſſe parere, niſi præſente lapillo. In Aegyptiacis Thebis ſi pluuias largiores æſtiuo tempore cœlum fuderit, mox infinitis muribus regio tota repletur. Muribus in plenilunio iecur creſcit, Luna quoq; plena voces edunt, in nouilunio mutæ ſunt. Hæc dubium eſt in quibuſdam partibus eſſe mures albos, ruffos autem nonnullos. Gloſa ſuper Leuitic. 11. Mus in terra mouetur, & inter pullula reponatur. In quo ſcriptura ingluuiem prohibet, quia mos pro ventris ingluuie nulla pericula cauet.

De Diuerſis generibus murium. Cap. CXXVIII.

PLinius lib. 8. Murium plura genera ſunt in regione Cyrenaica. Alij lata fronte, alij acuta, alij erinaciorum genere pungentibus pilis cum candidi prouenere lætum faciunt oſtentum mures, & ipſos hieme condi. Autor eſt Nigidius, ſicut glires quos cenſoriæ legis principes Q. ſcaurus, & M, in conſulitu non alio modo cenis admittere quam cochilia, aut ex alio orbe connectas aues. Idem Theophraſtus auctor eſt, in Gyaro inſula eſt incolas fugaſſent, ferrum quoque roſiſſe, conſtat id quod iacturam quidem, & ad calibes fecere in ferrarijs officinis. Aurarijs quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, ſemperque id furtum deprehendi. Idem in lib. 10. Tradunt autem muribus obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptijs muribus durus eſt pilus ſicut erinatijs. Idem bipedes ambulant, ſicut alpini. Idem in lib. 8. Conduntur & alpini mures, quorum magnitudo media eſt, pabulo autem ante in ſpecubus conuecto. Quidam autem narrant alternos marem & fœminam ſupra ſe complexo faſce herbæ ſupinos cauda mordicus apprehenſa inuicem ad ſpecum detrahi, & ob hoc illo tempore detritos eſſe dorſo. Sunt & his pares in Aegypto. Similiterq; reſident in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribus autem vt manibus vtuntur. Ex lib. de nat. rer. In Oriente mures, vt dicit Iacobus, ad modum vulpium magni ſunt, qui animalia perimunt, & homines licèt non occidant, morſibus tamen moleſtant. In Arabia mus magnus inuenitur, cuius pedes anteriores ſunt magni, ſcilicet vnius palmæ, poſteriores autem vnius digiti.

De his cum quibus mures fugantur. Cap. CXXIX.

PLinius lib. 8. Mures abiguntur a frugibus cinere muſtelæ vel felis diluto, & ſemine ſparſo, vel in aqua decoctarum. Sed huius animalis virus redolet etiam in pane, ob id felle bubulo attingi ſemina vtilius putant. Idem in lib. 20. Cucumeres agrini dicti vel erratici decoquuntur, & ex hac decoctione ſparſa mures non attingunt. Allium valet contra venenatum murium morſum, maluæ quoque contra omnes aculeatos ictus ſunt efficaces præcipuè maris. Idem in lib. 22. Cameleonis herbæ ſuccus additis aqua & oleo mures in ſe contrahit ac necat, niſi protinus aquam ſorbeant. Idem in lib. 24. Taxi quoq; arboris fumus, necat mures. Idem in lib. 25. Elleborum etiam polentæ admixtum mures necat. Idem in libro, ſcilicet 26. Porro ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, dicunt caſeos a muribus non attingi. Idem in lib. 27. Item aconitum e longinquo mures odore necat. Idem in lib. 22. Affodillum alias aſphodelum eſt de clariſſimis herbarum, cuius radice mures fugantur, cauerna vero præcluſa moriuntur. Rasi in Almanſore. Mures de domo calchanto fumigata fugiunt. Ex ſquama vero ferri vel gallia metallina vel ex elleboro moriuntur ſi ex aliquo, cuſtorum cum farina conſperſo comederint. Auicenna in 2. cano. Squilla eſt cepe muris ſic nominata, quia murem interficit. Item argentum viuum interficit murem. Oleum autem abſinthei cum infunditur in aqua encauſti mures librum non corrodunt. Idem in 4. cano. Murem interficit litargirum, & elleborus, & idem elleborus, ac ſemen iuſquiami albi, & radix caulis. Sunt ex his cepa muris, & ſcoria ferri. Ad effugandum autem mures mus maſculus excoriatur, & in domo dimittitur, aut caſtratur, aut cauda eius abſcinditur. Sed excoriatio fortior eſt. Et dicitur, quod ſi vnus eorum ligato pede cum filo ligatur ad paxillum in domo, reliqui effugiunt. Item quando ponitur ſuper cauernam eorum

chitas,

chiton, i. pis fugiunt ab ea. Similiter ex felle tauri, & ex aſa fugiunt, & ex fumo formicarum Palladius de agricultura. Mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ effuderis, & in domo nocte poſueris adhærebunt. Necabuntur autem ſi elleboro nigro caſeum, vel panem, vel adipem, aut polentam permiſceas, & offeras. Agreſtis quoque cucumeris, & coloquintide ſuffuſo ſic necetur. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubalo felle maceranda antequam ſpargas, nonnulli folijs rodaphnes aditũ eorum claudunt, qui corroſis his dum in exitum nituntur intereunt. Mures ruſticos ſi quercino cinere aditus eorum obtures, a tactu frequenti ſcabies occupabit ac perimet.

De Medicinis ex mure. Cap. CXXX.

Auicenna in 2. ca. Mus aſſatus, & ſiccatus, & infanti datus ad comedendum, abſcindit ſaliuæ fluxum ab ore eius Conuenerunt etiam omnes in hoc q̃ mus ſi ſcindatur, & ponatur ſuper puncturam ſcorpionis ſanat eam. Sanguis muris eradicat verrucas. Stercus autem eius ſuper alopeciam cõfert, proprièq́; adustum, & cum cepe linitum. Cum thure vero, & aqua mellis bibitum frangit lapidem. Item ſuppoſitum, ſoluit ventres puerorum. Et quando cum aqua coquitur, & ſedet in ea qui difficultatem vrinę patitur, cõfert ei. Plinius lib. 26. Muris illito fimo cohibetur virorum venus. Idem in lib 29 Aduerſus ſerpentium ictus valent diſſecti mures impoſiti. Et ſi muſaraneus iumenta momorderit, mus recens cum ſale imponitur. Murium fimus alopecias replet iuxta Varronẽ, ad vlcera quoq́; alij capita murium, fel murinum, & fimum cum elleboro, & pipere illini iubent. Capitis doloribus remedio eſt, murina pellis cremata ex aceto cinere illito, murini capiti caudæq́; cinere inunctis claritatem viſus dicunt reſtitui, multoque magis cinere muris ſyluestris. Præterea murium cinis cum melle inſtillatus, vel cum roſaceo coctus, aurium dolores ſedat. Et ſi aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium eſt murium fel aceto dilutum. Idem in libro 30 Cinis ex murino fimo dolori dentium mederi traditur Pulmonum vitijs medentur mures Aphricani maximè detracta pelle, in oleo, & ſale decocti, atq; in cibo ſumpti. Oculi quoq; pannos murium fimus aperit, admixto polline thuris: podagris iouant mures impoſiti, cinisq; muris ſyluatici cum melle ad cicatricem vulnera producit. Sanguis murinus recens illitus, vel mus ipſe diuulſus verrucas ſanat. Cerebrum muris ex aqua potui datum freneticis prodeſt. Arundines ac tela, & alia quæq; corpori infixa extrahit mus, dum ſectus impoſitus eſt: murinus fimus pluuia dilutus mammas mulierum a partu tumeſcentes reficit. Hali. Murium capita combuſta, & trita, ſi cineres eorum cum melle miſceantur, alopeciæ proſunt, capillosq́; producunt, horum quoq; fimus cum oleo oliuæ cathaſmatus alopeciæ prodeſt, pueris autem quorum ventres conſtipati ſunt ſubmmiſſus eos mollit. Et ſi ex eo collirifentur oculi album extirpat. Eſculapius. Mures paruuli cum vino pilos creſcere non ſinunt. Ex lib. de nat. re. Fimus muris vehementer laxat, vnde & nutamni medicinam ex eo acuunt.

De Glire. Cap. CXXXI.

Iſidorus. Glires dicti ſunt, quia pingues eos efficit ſomnus. Nam gliſer dicimus creſcere: hieme autem tota dormiunt, & immobiles quaſi mortui iacent, ſed æſtiuo tempore reuiuiſcunt. Plinius lib. 8 Glires conduntur hieme, in meſſia ſilua Italiæ nõ reperiuntur niſi in parte. Idem in lib. 16. Glires fagus ſaginat, & glande ſua. Idem in lib. 29. Oculis cinere gliris inunctis claritatem viſus dicunt reſtitui. Præterea glis detracta pelle inteſtiniſq́; exemptis in vaſe nouo diſcoquitur melle, medicíq; malũt e nardo vſque ad tertias partes decoqui, & ita ſeruari, atq; cum opus ſit ſtrigili tepefacta infundere, conſtat enim aurium deplorata vitia eo remedio ſic ſanari. Ex lib. de na. re. Glis eſt animal modicum coloribus albo nigro ſubruffo variatum, per totam hiemem dormit, & quaſi pila contractus in vnum iacet, miroq́ modo iuxta Iſidorum ipſo ſomno pingueſcit. Interea ſopito vitali ſpiritu nulla eſt ei commotio. Sed hoc mirum eſt, quia ſi ſopitum animal ad aeris ſerena deferatur, paulatim inter manus tenentium conualeſcente ſpiritu reſoluitur. Itaq; veris intrante tepore cum ſol radios emiſit, naturali more ad robur redit. In arboribus velut in terra currit, & pomorum ſucco cupidius delectatur: huius pinguedine decocta, ſi inunguntur membra, paralyſim timentibus, vt dicit Plinius proſtatutum.

De Migali. Cap. CXXXII.

Actor. Migale beſtia quæ cameleonti ſimilis eſſe dicitur. Rudolphus ſuper Leuiti. Migale dicitur quaſi mus guloſus. Eſt autem, & fraudulentus Nam cum dolo rapit quæ poſtea ventri committit. Auicenna vbi ſupra. Migalem eſſe dixerunt animal minus muſtela. Color eius ad cineritatem declinans eſt cum ſubtilitate, & tenuitate, lõgitudo oris eius eſt ad vltimum, & labium eius in vltimo. Cumque videt animal, ſalit ad ipſum, & cum teſticulis eius ſuſpenditur. Dixerunt autem quidam, q̃ habet formam, & colorem muris. Verum muſcida eius eſt acuta, & oculi parui, dentes eius habent tres ordines, quorum alij ſuper alios totti ſuoi retorſione parua ad ſuperiora. Ex eius morſu dolores accidunt vehementes, punctura in corpore, & apparitio ruboris in locis ſecundum dentes eius, & accidunt in circuitu morſus veſicæ plenæ humiditate ſanguinea ſuper baſes fuſcas. Quandoque autem peruenit res ad puncturam in inteſtinis, & difficultatem vrinę, ſudoremque frigidum corruptum. Cum ergo cadit caro corrupta, curetur vulnus curatione ſua.

De Muſtela. Cap. CXXXIII.

Iſidorus. Muſtela dicta eſt quaſi mus longus, nam & telum a longitudine dictum eſt, hęc ingenio ſubdola domibus vbi nutrit, catulos ſuos transfert, mutatq; ſedem. Serpentes, & mures perſequitur, duo ſunt autem genera muſtelarum. Alterum. n. ſyluestre eſt diſtans magnitudine, quod Græci ictidis vocant. Alterum in domibus oberrans. Falſo autem opinantur qui dicunt muſtelam ore concipere, & aure partum effundere. Phiſiologus. Dicuntur autem muſtelæ peritę eſſe medicinæ, ita vt ſi forte fętus earum occiſi fuerint, & eos inuenire potuerint, rediuiuos faciant. Ambroſius in Hexameron. Muſtelæ grauis eſt odor in terris, in mari ſuauis. Terrena ſe nouit fętore vlciſci, hęc non minorem gratiam habet capta quam libera. Plinius lib. 8. Muſtela medetur ſibi ruta cum ſerpentibus dimicatione confecta, muſtelæ virus exitio eſt baſiliſco, hunc enim interficit cauernis facilè cognitis ſola iube, & illa ſimul odore moriuntur q;, & naturæ pugna conficiunt. Idem in lib 11. Muſtelis genitalia ſunt oſſea. Idem in lib. 18. Mures (vt ſupra dictum eſt) abiguntur a frugibus cinere muſtelæ vel felis diluto, & ſparſo ſemine, vel in aqua decoctarum, ſed redolet huius animalis virus etiam in pane, & ob id vtilius putant attingi ſemina bubalo felle. Idem in lib. 20. Contra ſerpentium ictus efficax ruta probatur eſſe, cum muſtelæ rutam prius edendo ſe muniãt cum ſerpentibus dimicaturæ. Idem in libro 28. Hi ene tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ perunctos omnibus odio venire tradunt. Felle vero cameleontis in aquam coniecto muſtelas contrahi dicunt. Fel capitinum contrarium veneficijs ex muſtela ruſtica factis. Idem in lib. 29. Muſtela quæ domibus oberrat catulos ſuos, vt auctor eſt Cicero, quotidie transfert, ſedem mutat, ſerpentes perſequitur. Stellionum vero fel tritum in aqua, muſtelas congregare dicitur. Porro non latrant canes caudam muſtelæ quæ abſciſſa ſit dimiſſæ habentes. Item veneficijs ex muſtela ſylueſtri factis contrarium eſt ius gallinacei veteris largè hauſtum, oculis muſtelæ puncti eruti aiunt viſum reuerti. Idem in lib. 30. Cinis muſtelæ ſi detur gallinaceis, & columbis tutos eſſe dicunt a muſtelis. Præterea ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, caſeos negant vetuſtate corrumpi aut muribus attingi. Auicenna in ſecundo canon. Ex immiſtura ficu cum herba fit emplaſtrum ſuper muſtelæ morſum. Idem in lib. 4. Eſt autem muſtelæ morſus velocis doloris. Contra quem fit emplaſtrum cum cepis, & alijs. Amborumque comeſtio cum vino puro, & cum ſatiua herba. Odor autem rutæ muſtelam effugat.

Adhuc de eodem. Cap. CXXXIIII.

Ex lib. de natu. rer. Muſtela eſt beſtiola ſubdola, catulos ſedulè nutrit, eoſque de loco ad locum ſępius transfert, ne forte inueniantur. Hæc rupes, & cauernas inhabitat, diutiſſimè dormit. Quando cum ſerpente pugnare vult, agreſti ruta ſe munit, prouide ſuper omnem medicorum artem perita eſſe dicitur, ita vt ſi mortuos fętus ſuos inueniat, per herbam naturaliter notam rediuiuos faciat. De hac Clemen. Papa dicit q̃ ore concipit, & aure parit. In Proſelena inſula muſtelæ non tranſeunt, & ſi fuerint illatæ moriuntur. In Boetia quoque quæ Lebedis dicitur, illatę ſtatim fugiunt. Harum genera duo ſunt, quorum maius ictides dicitur In ventre candet. In dorſo rubet. Muſtela, vt dictum eſt, ſerpentes perſequitur, adeo vt ipſum baſiliſcum interimat, ſed eo interfecto commoritur, ipſum quidem intrantem baſiliſci cauernam fugit baſiliſcus, ſed muſtela inſequente occiditur. Sic ergo breuis corpore, ſed aſtutia magna, & animoſitate, vincit etiam animalia magna agilitate corporis. Gnara quoque venatrix eſt murium, id eſt rattorum in quantitate ſuum corpus excedentium, & tam argutè quam nociuè prompriſſima eſt vltrix iniuriarum. Alexander. Muſtela vero animalium læſa quorundam veneno, herbarum ſalubrium virtute ſibimet feſtinanter ſuccurrit. Quin etiam tantum habet ſalubrium herbarum delectamentum, vt fętus ſuos reanimare putetur, prætereà friuolum eſt quod dicitur, ab imperitis muſtelam ore concipere, & aure parere. Conſtantinus vbi ſupra. Muſtelæ morſus nimium dolorem infert patientibus, & color plagæ illius eſt liuidus.

De

De Medicinis ex muſtelis. Cap. CXXXV.

ESculapius. Muſtelæ cinis, & ſanguis eius elephanticoſos ſanat. Hali. Carnes ebenais, i. belulæ vel muſtelæ, ſi comprimantur cum hauſali aceto epilenſiæ prodeſt, huius quoq; venter ſi eductus ſale condiatur, & in vmbra ſiccetur, ac cum vino decocto bibatur epilenſiæ prodeſt, & morſui venenoſorum, reſiſtitque medicamentibus peſſimis, ſi aſſe in olla comburatur ænea, cinis eius podagricis medetur. Cerebrum eius ſiccū ſi bibatur, epilenſiam iuuat. Sanguis eius cathaplaſmatus ſuper ſcroffulas, diſſoluit eas, fertur & artetice prodeſſe. Plinius lib. 29. Muſtelę ſilueſtris fel contra aſpides dr̄ efficax, cætero venenum. Hæc autem quæ in domibus oberrat ſale inueterata datur ex ea percuſſis denarij pondus in tribus cyatis. Contra toxica quoq; valet muſtela vulgaris inueterata binis dragmis pota. Item muſtelæ cinis ſuffuſionem oculorum ſanat. Cerebrum eius coctum tritum, frontiq; illitum, epiforas ſedat, ſiue per ſe, ſiue cum polline, ſiue cum thure, ſic & ſolatis prodeſt, ideſt ſole corruptis. Idē in lib. 30. Humeri doloribus cinis muſtelæ cum cera medetur. Iocinoris quoque doloribus medetur, muſtela ſilueſtris in cibo ſumpta, vel eius iocinera. Sanguis muſtelæ podagris confert, cum plantagine illitus. Viuæ quoq; combuſtę cinis ex aceto, & roſaceo ſi pēna illiniatur, vel ſi cera, & roſaceo admiſceatur fel caninum, ita ne manu attingatur, ſed penna illiniatur. Morbis comicialibus prodeſt muſtelæ cerebrum inueteratum ac potū, & iecur eius. Teſticuli quoque vel ventriculus inueteratus cum coriandro. Præterea cinis muſtelæ ex aqua potus freneticis prodeſt. Elephantiam quoque ſanat, & muſtelæ cinis, & ſanguis.

De ratto, & ſorice. Cap. CXXXVI.

ACtor. Rattus, & ſorex ſpecies ſunt. Et tamen ſorici nomen muris communis vulgariter appropriatur, & contrario rattus in medicorum libris quaſi proprio nomine mus vocatur. Vnde & medici fimo ratti ad alopicias vtuntur, qui tamen videlicet rattus venenum in cauda geſtare dr̄. Eſt autem rattus duplicis generis, ſcilicet terreſtris, & fluuialis. Ex lib. de nat. re. Rattus eſt murium genus, multo cæteris maius. Hi adeo perniciosi ſunt cum libidine accenduntur, vt ſi eorum vrina partem aliquam hominis nudam attigerit, carnes eius vſq; ad oſſa putreſcere faciat, nec vulnus in cicatricem vlterius inducitur. Iſid. Sorex Latinum eſt vocabulum, ſicut dictum eſt, eo ꝙ animal huiuſcemodi rodat, & in modum ſerræ præſcidat. Belbetus vbi ſupra. Si domum ſuffumigaueris cum vngula muli ſiniſtra, non remanebit in ea ſorex. Plinius lib. 11. Aures ſoricis ſunt piloſę. Diaſcorides. Fimus autem ſoricis cum aceto tritus alopicias emendat, cum iure marino tuſus ac bibitus calculos excludit.

De talpa. Cap. CXXXVII.

ISidorus. Talpa dicta eſt eo, ꝙ perpetua cęcitate tenebris damnata ſit, eſt. n. abſque oculis, ſemper terram fodit, & humum egerit, & radices ſubter frugibus comedit, quam Græci aſſalata vocant. Rudolphus. Talpa eſt animal cæcum quod dicunt ex terra ſimul ac pluuia creari. Ariſto. Animalia quædam habent habitacula, ſicut talpa, & mures, formica, & aues. Oſa animalia quæ ſibi ſimilia gignunt, habent oculos præter talpam quæ priuata eſt oculis, ſecundum quod apparet, nam ipſa omnino non videt. Sed, & ſi quis ſciderit in ea corium quod eſt ſuper loca oculorum, & inueſtigaueris, inuenies oculorum loca, & nigredinem eorum ſm̄ diſpoſitionem oculorum. Quare non accidiſſet ei occaſio, & priuatio luminis, niſi in principio partus ꝓpter fiſſionem cutis ſuper oculos. Itaque genus talpæ non habet viſum, quia non habet oculum manifeſtum. In Boetiæ loco qui dicitur cohnmonia inueniuntur talpæ, & in lebadiki non inueniuntur omnino, quamuis loca ſint ꝓpinqua inter ſe. Et ſi quis ad illam regionem ferat talpam non cauabit terram, neq; viuet. Plinius lib. 8. Talpæ in Leucadia Boetiæ illatæ ſolum ipſum fugiunt, quæ iuxta in orchomeno arua tota ſubruūt. Quarum e pellibus cubicularia ſtragula vidimus, adeo ne religio quidem a portentis ſubmouet delitias. Idem in lib. 10. Talpa eſt animal quod obrutum terra tam denſo videlicet ac ſurdo naturæ elemento, liquidius tamen audit quam homo, cum omnis vox in ſublime tendat. Idem in lib. 11. Quadrupedum talpis viſus non eſt, oculorum tamen effigies ineſt ſi quis prætentam detrahat membranam. Idem in lib. 17. Multi talpas amurca necāt, quæ arboribus nocent. Palladius vbi ſupra. Talpas Græci hoc modo perſequuntur, nucem perforari iubent vel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem, ibiq; paleas, & cedria cum ſulphure ſufficienter includi. Tunc omnes paruulos aditus ac reliqua talparum ſpiramina diligenter obmi, vnumq; foramen quod amplius eſt reſeruari. In cuius aditu nucem intus incenſam ſi ponitur vt ab vna parte flatus poſſit accipere, quod ab illa diffundat parte. Et ſic impletis fumo cuniculis, talpas vel fugere protinus vel necari.

Adhuc de eodem. Cap. CXXXVIII.

IOrath. Talpa radicibus herbarum nutritur, & ea illis per hiemem reficitur. Cumq; peruenerit ad lucem ſolis, & aerem tunc moritur. Cum autē effoditur, ſi contra impetum venti effoditur, ſentit ipſum qui effodit, ac ſe occultat in terra. Gloſa ſuper Leuit. De his quę mouentur in terra inter immunda reputatur talpa, videlicet animal cęcum de terra genitum. Ex lib. de natu. rei. Talpa eſt animal paruum, nigrum, & cęcum, de terra genitum, compluta, & lutulenta, ſed corrupta, huius pellis malorum pilorum eſt, & ſuauis valde, ſed teterrimum colorem habet. In terra habitat, vermium eſca viuit, in fame quoq; terram comedit. Aliquando vero terra ſiti arente egreditur, ſed quia cęcum eſt ad locum vnde exijt, redire neſcit, vnde plerumq; fit vt anticiparum occidatur, licèt autem cęca ſit, habet tamen in ipſo oculorum loco quandam nigredinem, & in medio eius pupillam oculorumq; colorem ad diſpoſitionem, ſed corio tectam. In quo conſideranda eſt prouidentia creatoris, qui beſtiolæ in tenebris, & in terræ latibulis habitanti dedit oculos ad plenum formatos, & tamen lumine priuatos, vt & vtilitati, vel neceſſitati ſatisfaceret, & naturæ decus omnino non negaret: licèt autem terra tam denſo videlicet ac ſurdo elemento obruta, omni tamen animali liquidius audit, quod in hoc vtique magis mirum eſt, quoniam omnis ſermo in ſublime contendit.

De medicinis ex talpa. Cap. CXXXIX.

TAlpa combuſta in puluerem, & ſparſa cum albugine oui ſuper faciem, remedium eſt contra lepram. Sanguis eius ſi ſuper caput pilis nudatū delinatur, pilos redire cogit, vt dicitur. Auicenna. Stercus quoque talpæ magni iuuamenti eſt ad curationem alopiciæ. Hali. Sorices magni, ideſt talpæ ſi ſindantur, & ſuper ſcorpij percuſſionem ponantur, ſanat. Plinius lib. 30. Magi cunctorum animalium maximè mirantur talpas cecitate perpetua damnatas, tenebriſq; defoſſas, & ſepultis ſimiles. Iudicant tamen nullum animal religionis capacius, ſi & tamē quicquam probabile inuenitur, niſi ꝙ muriſaranei morſibus aduerſantur, cum ſit vtrumque terra obrutum. Actor. Fertur etiam, ꝙ cinis talpæ combuſtæ valet contra fiſtulam, videlicet ad eius putredinem conſumendam. Huc vſque de iumentis ac beſtiis diximus. Nunc reſtat de tertio genere terreſtrium animalium, ſcilicet de reptilibus.

LIBER XX.

De Reptilibus in generali. Cap. I.

PEtrus comeſtor. Reptilia cum beſtijs, vt ſupra dictum eſt, homini ſunt in exercitium ſicut iumenta in adiutorium. Reptilium autem tria ſunt genera, videlicet ſerpentia vt colubri, qui coſtarum vi ſe rapiunt. Repentia vt lacertæ, vel botracæ, quæ pedibus repunt. Trahentia, vt vermes, qui ore ſe trahunt. Ariſtoteles in lib. de animalibus. In animalibus ouantibus ac generantibus vermes fęmina maior eſt vt in lacertis, & ranis ſerpentibus, & araneis. Vermes qui generantur ex animalibus cibantur prius, deinde non recipiunt cibum, ſed remanent immobiles, ſicut qui dicuntur apidem, & ſunt coloris aurei. Animalia ſquamoſa ſicut lacertulæ ac ſerpentes comedunt indifferenter herbas, & carnes. Viuunt autem hmōi, & manent in lapidum parietumq; rimis, & in locis anguſtis. Porro caudæ ſerpentium atq; lacertorum creſcerut poſtquam abſciſæ ſunt. Andromachus in lib. de tyriaca. Natura ingeniauit vt magnificaret mandibulas, & dilataret os reptiliū rapacium, & habentium venena, vt eſſet ei facilius, & conuenientius in rapina. Vnde magnificatio mandibularum, & dilatatio ſuper vehementiam virtutis, & audatiam eorum. Arcbidea in lib. de vene. Ex confectione atnogloſſæ ac zedim reptilia congregantur, & ex eo reficiuntur. Porro ſi ſputum hominis quando ieiunus eſt cum ariſtologiæ puluere miſceatur, reptile quod ex eo guſtauerit moritur.

De ſerpentibus in communi. Cap. II.

ISidorus. Serpens dicitur, quia occultis acceſſibus ſerpit, nec apertis paſſibus, ſed ſquamarum minutiſſimis niſibus repit. Illa autem quæ quatuor pedibus vtuntur vt lacertæ, & ſtelliones, non ſerpentes, ſed reptilia nominantur. Serpentes autem etiam reptilia ſunt, quia ventre, & pectore reptant. Quorum tot venena quot genera, tot pernicies, quot ſpecies, tot dolores, quot colores habentur. Ariſtoteles in lib. de animalibus. Serpentes abſcondunt ſe, & latent in terra. Sunt autem medij inter animalia ſanguinea agreſtia, & aquoſa, plus enim manent ſuper terram, & pauci in aqua. Sunt quidem in mari varia ſerpentium genera, nec manent in profundo, ſed prope ripam. Ac-

cidit

cidit ſerpentibus quod & pulliſ accidit hirundinũ, quia videlicet ſi quis eis perforauerit oculum & excęcauerit, reuertetur viſus iterũ. Caudæ quoq; ſerpẽtium, vt dictum eſt, creſcunt poſtquã abſciſæ ſunt. Plin. li. 8. Alalibus in hiemes quibuſdam prouiſum eſt pabulũ, & aliis pro cibo ſomnus. Sola ſerpentium vipera dẽ condi terra. Cæteræ autem arborum vel ſaxorum cauernis vel cauis & aliàs vel annua fame durãt algore modo dẽpto. Oĩa vero ſeceſſus tpe veneno orba dormiunt. Idem in libro 11. Sibilus ſerpentibus eſt longus, affectus autẽ indicia ſunt & in ſerpentibus immitiſſimo animalium genere. Ex lib. de nat. rerum. Serpentes hieme latent ſaxis vel arboribus enneaues ac ſine cibo durant. Verno tpe prodeunt. Natura ſerenidi ſunt. Vnde poſtquam infriguerint, parum aut nihil nocent. Itaq; nocte minus, quam die lædant, quia nocturno rore frigeſcunt. Hiemali frigore in nodos torquentur, æſtate vero reſoluũtur. Ambro. Pulchritudo leonis ca iuba per comantes ceruicis choros excititur, cum ſublato pectore ſerpens attollit ora.

De Anathomia ſerpentum. Cap. III.

ARiſt. Serpẽtium inteſtina & interiora ſimilia ſunt aĩalium quadrupedum ouantium præcipuèq; lacertuli. Non tñ hñt teſticulos. Matrices aũt habẽt duas in duo diuiſas. Eſt autẽ partium vtraq; procedens ad ſuperius in vtraq; parte ſpinæ. Serpentes magni ſquamas hñt duras & aliis fortiores, quia natura eſt, ſicut natura oſſium. Hoc genus non habet palpebram ſuperiorẽ, nec claudit oculos, quia cutis eius durior eſt cute aniũ. Nec indiget viſu acuto, qm̃ in lapidibus & foraminibus ac fiſſuris eſt manſio eius. Huius aĩalis caput in duo diuiſum eſt. ſ. in partem capitis ſuperiorem, & mãdibulã inferiorem. Collũ vero non habet ſerpens, ſed aliud collo conueniens, quia non eſt eo membrum extremitatibus notis diſtinctum. Dentes ſerpẽtium acuti, diuerſi, cõiuncti ſm̃ ſerram. Linguæ eorũ ſubtiles ſunt, longæ nigræ, biſurcæ, i. duos habentes aculeos. Collum nõ hñt diſtractum. Animalia quidẽ pedibus carentia, ſicut ſerpentes, aſſimilantur lacertis longi corporis. Sed quædam illarum hñt pulmonem, quia anhelant, quædã vero non, ſed branchos loco pulmonis. Nullumq; iſtorum generum etiã habet veſicam, præter tortucam, qm̃ humiditas iſtorum parua eſt ſicut auium, & trãſit in ſquamas. Omniaq; huiõi habent vnum ventrẽ, ſicut aĩalia dentes hñtia in vtraq; mandibula. Habent & interiora mẽbra parua ſicut cæterna veſica. Mẽbra quidẽ interiora ſerpentũ ſtricta ſunt & longa ſm̃ creationẽ ſui corpis, nec aſſimilantur aliorum aĩalium interioribus membris. Nullũ aũt genus ſerpẽtiũ habet pedes, ſicut nec vllum genus piſcium. Nullũ genus ſerpẽtiũ habet teſticulos, ſed habet vias ſicut ſunt viæ piſciũ. Canna pulmonis eorum eſt lõgiſſima, & ſimiliter ſtomahi eorum. Extremũ cannæ eſt poſt os. Venter ſtrictus eſt ſimilis amplo inteſtino. Poſt ventrem hñt inteſtinũ ſubtile perueniẽs ad exitum ſuperfluitatis, prope collum hñt cor paruum, longũ, reni ſimile in aſpectu. Poſt cor eſt pulmo in quo ſunt partes neruoſę, ſubtiles tunulatę, longę pẽdentes a corde. Poſt pulmonem eſt epar longum, extenſum. Splen vero paruus eſt ac rotundus, ſicut ſplẽ lacertuli, hñt fel aũt ſimile felli piſcium, & eſt ſuper epar in magnis ſuper inteſtinum in paruis. Coſtas hñt multas ęquales numero dierũ menſis. ſ. triginta. Membrum hñt cõueniens pectori, ſed non hñt mammillas, niſi vias hñt prope os pp anhelitũ, & illæ viæ nõ ſunt manifeſtè diuiſæ. Linguas hñt valde lõgas, & extẽdũt eas valde, ita q̃ extrahũt ab ore. In quibus hñt duos ramos ſubtiles in extremis ſuis ad modum pilorum, propter inſatietatem naturæ ipſorum. Et eſt in eis ſapor humiditatum duplex, quia ſenſus guſtus in eis eſt duplex. Vias etiam habent a quibus exit ſuperfluitas ſicut animalia cætera, ſed non habẽt exitus vrinæ viam, quia non habent veſicam. Plinius libr. 11. Serpentibus ſicut & canibus & piſcibus ſunt dentes ſerrati pectinatim coeuntes, ne contrario atterantur occurſu, lingua vero tenuiſſima & triſulca ſerpenti, coloris atri, ideſt nigri.

De Generatione ipſorum. Cap. IIII.

ARiſto. Serpentum oium genera reliqua faciunt oua. Tyros aũt generat animalia. Et in matricibus ſerpentũ diuerſitas eſt ad matrices cæterorum aĩalium, & ad ſerpentẽ. Matrix nẽpe ſerpentiũ incipit ab inferiori parte & procedit ad ſuperius ex vtraq; parte ſpinæ, vtraq; vero partiũ ſimilis eſt viæ procedenti ad partẽ pariẽtis. Et in ea ſunt oua ſm̃ acies poſita. Cũq; ſerpens ouat, non omnia continuè ſimul ouat. Et matrices quidem ſerpentiũ ſuper ventrem ſunt intus & extra. Matrices vero generantiũ animalia ſunt prope ſpondilia. Porro animalia longitatis magnæ, quaſi applicantur adinuicem reuoluto coitus tpe. Serpẽtes itaq; amplicantur reuolutæ, q̃ putabit aſpiciens vnum corpus capita duo habens eſſe. Carent vero teſticulis pp longitudinem corporis. Et animalia, q̃ non habent teſticulos pp melius, ſed pp neceſſitatem ſolum velocis ſunt coitus ſicut natura ſerpentiũ. Inuoluũtur aũt in coitu ſerpẽtes adinuicem, nec hñt virgam quia non habent crura, ſed habent vias ſicut ſunt viæ piſcium, pp longitudinem vero corporis nõ niſi difficile aptantur ad coitum, & ſeparatio ipſorum eſt tardior ſeparatione piſciũ. Plura quidem ſerpentiũ genera faciunt oua completa. Ouant ſiquidem ſerpentes prius interius oua perfecta, & poſtmodum ex ouis extra generant aĩalia. Et illud aĩal ouat exterius non pp calorem, ſed pp frigus. Porro genus ſerpentium multorum eſt ouorum, nec inueniunt in eis mõſtruoſitas niſi raro, pp matricis figuram, qm̃ ipſorum oua ſunt diſpoſita ſm̃ aciem in matrice propter longitudinem ſuam, iam tñ apparuit ſerpens capita duo habens Plinius lib. 10. In terreſtribus oua ſerpentes pariunt, oua quoq; cõtecta in terra incubãt, & anno ſequenti fętum excludunt. Coeũt aũt complexu adeo inuicem circũuolutæ ſibi, vt vna biceps poſſit exiſtimari. Anguem gigni ex medulla ſpinæ hoĩs accipimus a multis. Porro fabulolas reor quas vorãdo aues tradit Democritus, quarum ſanguine confuſo ſerpens gignatur, quẽ quis ederit aliũ colloquia intellecturus ſit. Iſid. De mortui hoĩs medulla q̃ in ſpina eſt, ſm̃ Pythagoram & Ouidium ſerpens creatur, vt ſicut per ſerpentẽ mors hominis, ita & hominis morte ſerpens gignatur.

De Cibo eorum. Cap. V.

ARiſtot. Serpens de terra viuit, & animalia ſquamoſa, ſicut lacertulæ ac ſerpentes, indifferenter comedunt herbas & carnes, ſerpentesq; deſiderãt indifferẽter comedere & ſunt pauci potus aquæ. Diligunt aũt valde ſerpentes vinum, propterea venantur per ipſum, qñ imbibuntur. Sugunt & animalis ad qđ applicantur humiditatem, & extra reſiduum per eiectionem. Et frequenter humiditatem ſugunt, reſiduumq; dimittunt. Diu vero viuere poſſunt ſine cibo. Et hoc a ſerpentibus illis cognoſcitur, qui Apothecariis venduntur. Plinius vbi ſupra. Serpentes draconum comedunt oua quadam arte ſpectanda, aut eñ ſolida hauriunt, ſi iam fauces capiũt, quæ deinde in ſemet conuolutæ intus frãgũt, ſicque putamina excutiunt: aut ſi tenerior eſt catuli adhuc ætas orbe apprehenſa ſpira ita ſenſim vehemẽterq; præſtringunt, vt amputata parte quaſi ferro, reliquam, quæ amplexu tenetur ſorbeant. Simili modo etiam auibus deuoratis ſolidis contentione plumas & oſſa reuomunt. Cumq; occaſio eſt vinum præcipuè appetunt & potant, cum alioquin exiguo potu indigeant. Eędem autem minimo nulloque cibo penè cum ſeruantur incluſæ. Deniq; nullum interit venenatum ſiti vel fame, quia neq; caloris habent vim, neq; ſanguinis, nec ſudoris, quæ auiditatem naturalem ſale augent. In quo genere magis auitalia extant, ſi genus ſuum ederint antequam noceant. Ambr. Serpens fœniculi paſtu cæcitatem repellit, moritur autem ſi ſputum hominis ieiuni guſtauerit. Ex libro de natu. rer. Omnia ſerpens indifferẽter carnes & herbas comedit, parum vero bibit, nec habẽt exitum vrinæ, ſed potius ſuperfluitas conſumitur naturali calore, qui maximus eſt in eis.

De Motu & viuacitate ipſorum. Cap. VI.

SErpens linguam mouet tanta celeritate, quòd triplicem cum vna ſit videtur habere. Serpentium corpora valde ſunt humida. Et quocunq; vadunt, viam humore deſignant. Cumque pedibus careant, coſtis tñ & ſquamarum niſibus repunt, quas a ſummo gutture vſq; ad ima alui pari modo diſpoſitas habent. Squamis. n. innituntur quaſi vnguibus, & coſtis quaſi cruribus, vnde quacunq; parte corporis ab aluo vſq; ad caput ictu aliquo colliſa fuerit, debilis reddita curſum habere non poterit. Nam vbicunque ictus ille inciderit, ſpinam per quam coſtarum pedes ac motus corporis agebantur, ſoluit. Serpentes aũt diu viuunt, quia depoſita veteri tunica ſenectutem deponunt, & in iuuentutẽ redeunt. Eorumq; tunicæ dñr exuuię, qm̃ his exuunt ſe. Ariſt. Serpens cum ambulat, flexione quam facit, eleuat a terra partem corporis vnam & aliam ponit ſuper illam. ſ. terram. Eſt aũt genus ſerpentium ſimplex in cauernis habitans, ſanguinem naturaliter habens, & eſt ſquamoſi corporis, reptatione ſuper ventrem ſuũ ambulãs: ſerpentes mouere poſſunt caput ad poſteriora quieſcẽnte corpore, & quia ſpondiliã eorum armillæ creatę ſunt & cartilaginę. Ideoq; ſunt flexionis bonæ. Et hoc in ſerpentibus factum fuit pp melius, vt corpus ſuum longum & ſtrictum aſpicerent poſterius, quia non habẽt pedes nec inſtrumentum ad accipiendam cibum, & ad cuſtodiendum quod eſt poſterius, nec auerterent in capitis eleuatione, niſi poſterius valerent aſpicere: hoc itaque datum eſt eis ad cuſtodiam ſui corporis, qm̃ eſt imbecille. Plinius lib. 28. Porro ſi quis oculos eruat ſerpentium catulis renaſci eos tradunt, ſicut & hirundinum pullis. Serpentibus etiam & lacertis caudæ renaſcuntur amputatæ. Ex lib. de natu. rer. Serpens longo tempore viuit, quia in ſenectute carnes ſuas ieiunando conſumit. In Hibernia nullus ſerpẽs viuere poteſt, ſed nec aliud venenatum. Quin etiam vbicunq; terra de Hibernia allata ſuper animal venenatum proiecta fuerit, ilico moritur.

De Aſtutia earum. *Cap. VII.*

ISidorus. Serpens aſtutus eſt, nam in naturalibus bonis, quæ omnibus & irrationabilibus animantibus videmus eſſe communia, quadam viuacitate ſenſus excellit ſerpens. Vnde & legitur, quòd ſerpens erat ſapientior cunctis animantibus terræ. Dicit Plinius, creditur, quòd ſi ſerpentis caput etiam cum duobus euaſerit digitis, nihilominus viuit, vnde & totum corpus obijcit pro capite. Idem in libro. 17. Serpentes autem guſtu feniculi deponunt annuam ſenectutem. Auicenna in ſecundo canone. Serpentes de cauernis ſuis poſt hiemem egredientes, fricãt oculos ſuos ſuper feniculum, vt illuminentur. Phiſiologus. Serpens cum ſenuerit, caligant oculi eius. Et ſi voluerit nouus fieri abſtinet ſe a cibo. 40. diebus & noctibus, donec pellis eius relaxetur in eo. Tunc quærit in petra ſciſſuram anguſtam, & inde ſe vehementer anguſtat, ac corpore contribulat, ſicque deponit ſenectutem, & nouus efficitur. Cum autem ad fontem bibere venit non ſecum affert venenum ſuum, ſed in cubili ſuo illud deponit, & ſic aquam indeficienter bibit. Hominem ſi viderit nudũ timet, indutum inſilit. Ex libro de naturis rerum. Serpens caput abſcondens totum ferienti corpus obijcit. Nam ſi caput eius ſerit, amiſſo corpore nihilominus viuit. Viuit autem, vt dictũ eſt, longo tempore, quia cum ſenuerit, carnes ſuas ieiunando cõſumit. Donec cute laxata macie per foramen petræ tranſiens veterem pellem deponit, ac iuuentutem induit. Exuit autem pellẽ a capite prius. Alexander. Serpens vt dictum eſt, feniculi paſtu cæcitatem conceptam expellit. Itaque vbi oculos ſibi obduci ſenſerit nota remedia petit, nec fraudatur affectu.

De Venenis ſerpentium. *Cap. VIII.*

ISidorus. Serpentium tot ſunt venena, quot ſunt genera. Tot pernicies quot ſpecies, tot dolores, quot colores habentur. Omnes autem ſerpentes natura ſua frigidæ ſunt, nec percutiũt niſi quando caleſcunt. Nam quando frigidæ ſunt nullum tangunt. Vnde & venena earum plus de die quàm nocte nocent. Torpent enim noctis algore, & merito, quia frigidæ ſunt nocturno rore. In ſe enim adducunt vaporem corporis gelidæ peſtes, & natura frigidæ. Vnde & hieme in nodis torpẽt, æſtate ſoluuntur. Inde eſt, quòd quicunque ſerpentium veneno percutitur, primum obſtupeſcit, & poſtea vbi in illo calefactum ipſum virus exarſerit, ſtatim hominem extinguit. Actor. Platearius tamen in libello qui dicitur, liber iſte tractat de tyriaca, dicit, ꝙ venenum quoddam eſt frigidum, & quoddam calidum, omne tamen ſiccum. Auicenna quoque ſenſit contrarium. Auicenna in quarto canone. Quidam æſtimauerunt, ꝙ venenum ſerpentium etiam viperarum ſit frigidum, ſed error eſt. Nam illud qđ accidit ex frigore morſo ab eis, eſt propter mortificationem caloris innati per contrarietatem veneni. Calor enim innatus eſt, qui calefacit corpus ſua ſparſione, & inflammatione. Cum autẽ non eſt calor innatus, & ſi inflammetur cum igne leni, non oportet tamen vt propter ipſam caleſiant extremitates. Ex libro de naturis rerum. Cum autem venenum ſit mors homini, eſt tñ vita ſerpenti. Vnde ingreſſurus quidem aquas ſerpens venena deponit, exiens autem reſumit. Quòd ſi fortè caſu quolibet amiſſa venena non inuenerit, caput terræ frequenter alliden s moritur præ dolore. Dicit autem Plinius, quòd nihil aliud eſt venenum, quàm fel ſerpentium. Inde ad venas ſub ſpina, & poſtmodum ad os peruenit, vel ad caudam, vt ſcorpionibus.

De Nocumentis & remedijs *Cap. IX.*

ACtor. Serpentis venenum, ut dictum eſt, quod eſt vita ſerpenti, mors eſt homini. Iſidorus. Venenum autem dictum eſt, eo quòd per venas vadit. Infuſa enim peſtis eius per venas, vegetatione corporis aucta diſcurrit, & animam exigit. Vnde non poteſt venenum nocere, niſi ſanguinem hominis tetigerit. Lucanus. Noxia ſerpentum eſt admixto ſanguine peſtis. Omne autem venenum frigidum eſt, & ideo anima, quæ ignea eſt, venenum fugit. Fertur autem, ꝙ ſerpens hominem nudum contingere auſus non ſit. Ariſto. Morſus ſerpentium diuerſatur ſecundum loca. Eſt autem draco in Aethiopiæ terra ex quo generatur tyrus, vnde accipiunt entikan, & contra illud non eſt medicina, & in loco qui dicitur kikiar alias akiar ſerpens eſt paruus, a cuius morſu lapide in ſepulchris regum antiquorum ſanantur. Submergunt enim lapidem in vinum, & dant illud vinum ad potandum, denique omnium animalium venenum habentium morſus eſt valde malus; & maximè ſi comedant ſe inuicem, ſicut comedit draco ſcorpionem. Pli. li. 8. Animalia quædam vt ſerpentes indigenis innoxia ſunt, aduenas interimunt. Idem in libro 13. Syria peculiares habet arbores in nucum genera piſtatia nota, eaſdemque traduntur aduerſus ſerpentum morſus, & cibo, & potu prodeſſe. In Aſia & Græcia frutices epicactis quem alij emboliuum vocant foliis paruis, quæ pota contra venena proſunt ſicut herions contra ſerpentes. Idem in libro. 16. Fraxini quoque folia ſucco expreſſo ad potum, & impoſita contra ſerpentes ſunt opifera. Rododendron iumentis, & capris, & ouibus eſt venenum, ſed idem homini remedio eſt contra venena ſerpentum.

De eadem. *Cap. X.*

COnſtan. in pantegni lib. 8. Serpentium venenum calidum eſt, & qui mordentur nimium dolorem in illo loco patiũtur. Poſtea verò dolor ſuccedit ad totum corpus. In loco morſus duo foramina ſeparata videntur, quæ ſunt dentium illorum locus, poſt ab ipſis humiditas quaſi oleum currit, deinde humiditas fumoſa. Et in circuitu loci eſt apoſtema calidum pati, qđ habet ruborem, & liuorem ac veſicas, & quaſi ab igne combuſti ſunt corporis color mutatur. Abominationem & vomitum colereq; patiuntur, & defectionem ac tremorem, & frigidum ſudorem. Caro comeditur, & de membro in membrum corroditur, de gingiuis quoque ſanguis effluit, & ſtringitur. Ex lib. de na. re. Qui veneno interficitur, primitus obrigeſcit. Poſtquam autem venenum fuerit calefactum, hominem ariditate ſua interficit. Terra ſerpentem homine percuſſo, ſicut Plinius refert, amplius non recipit, ſed poſt paululum moriturus pœnas luit. Itaq; ſerpens non plures interimere poteſt quàm ſolum vnum, niſi ſalamandra tantum. Priſcianus ad Coſdroe. Non omnibus animalibus reputia nociua ſunt. Nam & ſues & cerui ſerpentes comedunt, & alij ab aliis innocui deuorantur. Multaque alia inuenire eſt, quibuſdam quidem ſalutaria, quibuſdam autem nociua, talemque ad ſe inuicem habitudinem habentia connaturalitatis & fugæ. Scbitiuum venenum ex viperæ, & hominis ſanie compoſitionem habet, quo ungunt ſagittas ad velocitatem plagæ mortiferæ. Canum verò morſus, & luporum cum rabiũt ex alio effectu nociui ſunt. Auicenna in ſecundo canone. Serpẽtis puncturæ confert furfur ſuperpoſitus emplaſtri more. Prodeſt etiam allium cum vino bibitum. Denique galbanum tyriaca eſt venenis ſerpentium. Iterum planta, quæ dicitur agnus caſtus, ſemen eius bibitum confert ſerpentium morſibus. Idem in quarto canone. In morſuris venenatorum prohibetur conſolidatio vulneris vſque ad horam ſanationis ægri a malitia veneni. Ex his autem, quæ ſuper puncturas venenatorum linuntur, eſt petroleum cum butyro coctum, vel caſtoreum cum oleo. Succus etiam porri quem aqua non tetigit, & calamentũ fluuiale optime venenum attrahit, & ſalſus cum vino. Item gallus & gallina dum viui ſcinduntur, & cum eis punctura vel morſus emplaſtratur, aſſiduè quoque permutatur, & adminiſtratur.

De multiplici varietate ſerpentium ac nocumentis ipſorum. *Cap. XI.*

ARiſtoteles. Serpentium, ſicut & piſcium, quidam habent leue corium, quidam verò ſquamoſum, quidam & aſperũ, & quidam ſpinoſum. Plures manent ſuper terram, & pauci in aqua. In mari quoque ſerpentes ſunt ſimiles ſerpentibus terræ, præterquam capite, quia caput in eis eſt duriſſimum, & aſperũ. Priſcianus ubi ſupra. Serpentium quidam in morſu venenum inferunt, quidam punctione, aut etiam quadam occulta virtute ſiue ſpiritu, aut voce vel aſpectu, ſicut in quibuſdam aliis animalibus, & faſcinantibus hominibus accidit. Quædam etiã ex natura venenoſa ſunt, quædam ex translatione, & quædã quidem præcipitium inferunt, quædam paſſionem, quædam verò periculum. Sciendum quoque quòd & loca & tempora, & eſcę differentem faciunt morſuum varietatem, hieme namque cum foueas intrant, aut continuo poſt ſomnum infirmantur, morſus ferè innocui ſunt. In montanis autem & aſperis locis velut aridis, & calidioribus, omnes mordaciores ſunt, quia ibi fortiores. In altera verò parte homiles ſunt & diſſoluti. Per hoc etiam ex ea eorum plurimum ſequi. Sed a qualicumque eſca poteſt argumentari quis eorum impetum, & fortitudinẽ. Quædã autem reptilia non ſolum mordendo, ſed etiam flam per media arua, & ligna aut lapides nocent, & interimunt. Talis & quarundã mordentiũ virtus eſt, vt ſi radicẽ arboris momorderint, omnis arbor folia proijciat. Dicunt ſerpentem paruum, qui vocatur ſeroaus apparere raro circa theſſaliã, & velut ſola voce vẽts interimit. Dũ autẽ apparet fugiũt viperæ, & ſerpentes, & alia omnia. Plinius vbi ſupra. Serpentium innumera ſunt genera, aliis inſunt ſquamæ, aliis vero picturæ, omnibuſq; virus exitiale. Nec eſt facile, verum rerum natura largiùs mala genuerit, an remedia.

De Eiſdem. *Cap. XII.*

AVicen. vbi ſupra. Serpentium quidam vehementis ſunt acuitatis, non morantes ſcilicet interficere ex ſua diſpoſitione vltra tres horas. Nec morſus eorum curantur, ideſt promdentur vel cauentur, quia muti ſunt ideſt in ſilentio clã mordentes. Nec ad eorum morſus valet niſi inciſio membri ſtatim, aut combuſtio membra vltima penetrans, & comburens venenum, & conſtringens meatos, & quandoque in eorum curatione confert poſtea vomitus ſuper repletionem ex piſcibus ſallitis, & poſt hoc curationes aliæ ſuccedũt. Ex horum genere ſunt

baſiliſcus, hirundo, aſpis ſicca, ſerpens qui vocatur expuens, & cornuta. Morſus tamen baſiliſci nulla curatio. Aliud autem eſt genus viperarum, quarum ſpecies iterum tamen diuerſæ ſunt. Ex his enim ſunt viperæ aleſilati & de eis ſunt viperæ quercinæ, & viperæ facientes ſitim, & reliquæ quas dicturi ſumus. Accidit iterum ſerpentibus diuerſitas non in ſpecie ſed ſecundum conuenientiam in ſpecie vna, verbigratia, propter ſexum. Nam maſculi pauciores habent dentes, & plus veneni, & acutius: licèt quidam dicant, quòd fœminæ deteriores ſunt propter ſimilitudinem dentium ſuorum. Item propter ætatē, quia ſenes deteriores ſunt iuuenibus. Item propter corpus, quia magni deteriores ſunt paruis vel curtis, cum ſpecies eorum ſit vna: vel propter locum, quia illi qui inhabitant montes, & loca inaquoſa, deteriores ſunt eis qui in littore vel pluuium aquarũ loca. Item propter diſpoſitionem ſuam in repletione, & vacuitate. Nã illi qui ſunt famelici deterioris ſunt veneni. Item pp paſſiones eorum animales, qm̃ irati, & audaces ſunt eorum deteriores. Item propter tempus, quia venenum eorum in æſtate eſt deterius.

De Monſtruoſis ſerpentibus. Cap. XIII.

PHiſiologus. Serpentes in Aethiopia eſſe dicũtur alas habẽtes. Sunt & quidam ſerpentes piper album comedentes, lapides precioſos in capitibus habentes, qui ſingulis annis inter ſe præliantes, ſeſe mutuo ex parte magna interficiunt. Quidam etiam ſerpentes habent cornua in frontibus velut arietes, quibus ventilando percutiunt homines Ariſtoteles. In Aethiopica terra ſunt ſerpentes, vt dictum eſt, alas habentes. Iamque apparuit ſerpens capita duo habens. Nec tamen inuenitur monſtruoſitas in ſerpentibus, niſi raro, propter matricis figuram, quoniã ipſorum oua ſunt diſpoſita ſecũdum aciem in matrice propter longitudinem ſuam. Ex libro de naturis rerum. Ariſtoteles loquens de ſerpentibus orientis, quæ bina habent capita, dicit cauſam monſtruoſitatis huius eſſe in ſpermate, vt ſi duo ſpermata continentur in vna matrice, nulluſque paries inter ea diſtinguat, ambo verò ſerpentis capita cibum capiunt, & in vnum corpus tranſmittunt. Ambo etiam in diuerſoria ſerpunt. Solinus. Indicis ſerpentibus enormitas tanta eſt, vt ceruos, & animantium alia ad parem molem tota hauriant, quin etiam oceanum indicum quantus eſt penetrent, inſulaſque magno ſpatio a continenti ſeparatas, populandi gratia petant. Plinius vbi ſupra. Megaſtenes quoque ſcribit in India ſerpentes in tanta magnitudine adoleſcere vt ſolidos hauriãt ceruos tauroſque Methrodorus verò circa rhindacum amnem in ponto, vt ſuperuolantes quamuis alte perniciterque hauſtu raptas abſorbeant alites. Nota eſt in punicis bellis ad fluuium bagradam a Regulo fuit ſerpens. 120. pedum longitudinis, vt oppidum aliquod expugnatum baliſtis atque tormentis. Obuiam ſerpentes cantu extrahuntur, atque in pœnam cogũtur. Oroſius lib. 4. Regulus bellum carthaginenſe ſortitus iter cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada caſtra conſtituit. Vnde cum plurimos militum aquandi neceſſitate deſcendentes ad flumen, ſerpens miræ magnitudinis deuoraret. Regulus ad expugnandam beſtiã cum exercitu profectus eſt. Sed cum nihil in eius tergo proficiẽtibus iaculis, & omnium telorum irrito impetu, quæ per horrẽdam ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinẽ labebantur, mirumque in modum ne corpus læderent, ipſo corpore pellebantur, inſuper magnam multitudinem morſu cõmuni, & impetu proteri, halitu etiam peſtifero exhalari videret, baliſtas deferri iuſſit per quas molare ſaxum ſpinæ eius incuſſum compagem totius corporis ſoluit. Nam ſerpens coſtis, & ſquamis inſtructus, & in qualibet parte corporis ictus inciderit, & ſpineam ſoluit per quam coſtarum pedes, & motus corporis agebantur. Vnde etiam hic ſerpens qui tamdiu iaculis tot inuulnerabilis obſtitit, ad vnius ictum ſaxi debilis ceſſit, ac mox circumuenta telis facile oppreſſa eſt. Corium autem eius Romam deductum, quod fuiſſe. 120. pedum ſpacio ferunt, & aliquandiu cunctis miraculo fuit.

De his quæ contraria vel noxia ſunt ſerpentibus. Ca. XIIII.

ARiſtoteles. Serpentibus animalia quædam infeſta ſunt, vt porci, qui ſerpentes comedunt. Eſt etiam gali animal, qđ cum ſerpente pugnat, & ruram comedit, quia ſerpenti contraria eſt, & etiam odor eius. Præterea gali auis quædam in maiori parte pugnat cum ſerpentibus comedentibus mures. Eſt etiam animal quoddam in Aegypto, quod cum videt ſerpentem quendam, non pugnat cum eo quouſque clamet adiutores. Et quia timet a morſu ſerpentis, aquam intrat, & poſtmodum arenam. Deinde cum ſerpente pugnat. Cæterum hominis ſaliua cõtrariatur animalibus venenum habentibus. Plinius libro octauo. Quorundam hominum odore qui Syri vocantur ſerpentes fugantur. Idem in libro decimo. Cornu quoque cerui odore fugãtur ſerpentes. Cæterum ſe librat araneus filo ſuper caput ſerpentis, ſub vmbra porrectæ arboris tantaque vi cerebrum morſu apprehendit, vt ſerpens ſubinde ſtridens vertigine rotata ne filum quidem pendentem rumpere aut fugere poſſit, nec finis ante mortem eſt. Idem in libro vndecimo. Locuſtę quoque ſerpentes necant. Cæterum ſe liberant cum libuerit ſingulę faucibus eorum mordicus apprehenſis. Item elephantorum anima, id eſt flatus vel halitus ſerpentes extrahit, ceruorum autẽ vrit. Suibus ſerpentes in pabulo ſunt, quæ aliis venena ſunt. Veſpæ quoque veſcuntur auide ſerpentibus, quo alimento mortiferos faciunt ictus. Idem in libro. 12. Apud gentes cedroſas eſt herba præcipui odoris referta inimica ſerpentibus, quarum ictu moriendum eſt protinus. Galbanum de Syria ſincerum ſi vratur, eius nidore ſerpentes fugantur. Item in libro. 18. Fraxini tanta vis contra ſerpentes extat, vt ne matutinas quidem vel occidẽtales vmbras quamuis longiſſimę ſint, ſerpens huius arboris attingat, ſed procul ipſam fugiat. Experti prodimus ſi fronde illius gyro circuncludat quis, ſerpentem, & ignem, in ignes potius, quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira naturæ benignitas prius, quam eæ prodeant fraxinum florere, nec ante conditas folia dimittere. Denique contra ſerpentes opifera ſunt fraxini folia ſucco expreſſo ad potum, & vtero impoſita. Iſidorus libro duodecimo Fertur etiam de ſerpente, quòd hominem nudum non audet contingere. Item in libro. 16. Lapis gagates incenſus fugat ſerpentes Idem in libro 17. Raffani ſemine macerato quiſquis manus ſuas infecerit ſerpentes impune tractabit.

De Eodem. Cap. XV.

AMbroſius. Serpentem interimunt rubi folia eidem ſuperiecta. Sputum etiam hominis ieiuni ſi ſerpens guſtauerit moritur, itaque ſi ſputo ſuo ieiunus homo terrenum interficit ſerpentem, merito & ieiunio interficit ſpiritualem. Razi vbi ſupra. Serpentes expelluntur, ſi domus cum cornibus cerui vel vngulis capræ, vel galbano, vel pice, vel bdellio, vel lignis malorum granatorum, vel capillis humanis ſuffumigetur, vel ſi ex aqua in qua ſal ammoniacum diſſolutum fuerit roretur. De hac etiam aqua ſi in eorum foraminibus immittatur fugiunt. Auicenna ſecũdo canone. Ex planta quoq; quæ dicitur agnuſcaſtus facta ſuffumigatio, & eius folia fugant venenoſa. Item in 4. canone. Ex illis etiam quæ fugant ſerpentes ex ſuffumigationibus ſunt cornua cerui, & radix lilii, piretrum, ſulphur. Sinapis quoque ſerpentes interficit, & qñ ponitur ſuper ſemitas eius ab ipſo refugit. Iterum ſerpentem occidit ieiuni ſputum in os eius proiectum, proprieq; qñ ſumit in ore ſuo ſal ammoniacũ. Palladius de agricultura li. 1. Serpentes prope omni auſteritate fugãtur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graue olentis exagitat, vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, capræ vngulas, hoc genere monſtra noxia prohibentur. Ex li. de natu. re. Serpens hominem nudum fugit, etiam odorem bonũ, quo plerumque necatur. In hibernia nullus ſerpens viuere poteſt, ſed nec aliquid venenatum. Quin etiam vbicumque terra de hibernia allata ſuper animal venenatum proiecta fuerit, illico moritur. In Syria angues non lædunt. In lacedemonio monte hoſpites a ſcorpionibus non læduntur, indigenas autẽ interimũt.

De Medicinis ex ſerpentibus. Cap. XVI.

AVicen. in. 2. can. Serpentis in carne eſt exiccatio fortis, & in cute etiam vehemens, ſed calefactio non eſt vehemens in carne eius. Caro fęminæ melior eſt, & melior cutis eius eſt cutis maſculi: proprietas carnis eius eſt, ꝙ ipſa facit penetrare ſuperfluitates ad cutem. Ideoq; comeſtio eius facit pediculos, & corrumpit. Vnde cuidam accidit ex comeſtione eius, & exitura magna in collo. Quã cũ apparuiſſet exiuit caro eius tota in pediculos cõuerſa. Itẽ eius caro cũ in vſu habetur, prolongat vitam, cõfortat virtutẽ, & conſeruat ſenſus ac iuncturẽ. Confert aũt lepræ magnificè, & alopiciæ. Caro & ius eius poſt extremitatũ ſuarũ piectionẽ prohibent augmentationẽ ſcroffularũ, & ſimiliter eius cutis, hæc ẽt cõferũt doloribus neruorũ. Itẽ ius & caro eius cõfortãt viſum. Cutis eius in vino cocta, & in aurẽ diſtillata, ſedat dolorẽ eius. Ex aceto quoq; in quo cutis ipſa decoquitur, ad dolorẽ dẽtiũ os colluitur. Dyaſcorides. Tunica colubri in vino cocta & in ore diſtillata, ſedat dolorẽ eius, & dolori dẽtiũ medetur. Eſt ẽt adiutoriũ oculorũ, maximè tunica de vipera. Hali. Coriũ ſerpentis ſi ſiccetur, & terratur, coliriũ ex eo factũ acuit viſum. Item ſi, cum aceto buliatur, doloribus ſuccurrit dentium.

De Anguibus. Cap. XVII.

ISidorus li. 12. Anguis autem eſt vocabulum omni ſerpentiũ generi, quod plicari, & torqueri poteſt. Inde etenim anguis dictus eſt, quòd anguloſus ſit, & nunquam rectus. Anguibus vniuerſis hebes viſus eſt, raro in aduerſum contuentur, nec fruſtra cum oculos non in frontibus, ſed in temporibus habeant, adeo vt citius audiant quam aſpiciant. Plinius libro octauo. Angues exuunt ſenectutem. In Syria circa Euſratis ripas

maxime dormientes angues ſyros non attingunt, aut etiam ſi calciatos momorderint, illi maleficia non ſentiunt. Alijs tamen cuiuſcunque gentis hominibus infeſti, audè, & cum cruciatu eos exanimant. Quamobrem & ſyri nequaquam illos necant. Anguis hiberno ſitu membrana corporis obducta fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitidusq; vernat, exuit autem à capite primum, nec celerius quàm vno die & nocte replicans, vt extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Item hiberna latebra viſu obſcurato marathro herbæ ſeſe affricans: oculos inungit ac refouet: ſi vero ſquamæ obtorpuerint, ſpinis iuniperi ſe ſcabit. Idē lib. 10. Anguem ex medulla hominis ſpinæ a multis naſci accepimus. Pleraq; enim occulta & cæca origine prouenit etiam quadrupedum genere: ſicut ſalamandra nunquam niſi magnis imbribus proueniens & ſerenitate deficiens: hæc autē ex non genito genita, nihil quoque gignit, nec eſt in ea maſculinum genus, vel fœmininū, ſicut nec in anguillis omnibus, quæ nec animal, nec ouum ex ſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel ſaxo. Actor. Ecce poſtquam de ſerpentibus in generali dictum eſt: nunc de ſingulis ſerpentibus & ſerpentium generibus more noſtro ſecundum ordinem alphabeti dicendum eſt.

De Aſſerato, & aſſundio. Cap. XVIII.

AVicenna vbi ſupra. Aſſerati & alterati, id eſt ſaliens & volans de primo, quod hic habetur aſſerati in Auicenna habetur, caſezati ſerpentes ſunt parui, breues, minuti, qui quandoque occultātur in arboribus inſidiantes, vt proijciant ſe ad tranſeuntes: horum genus vidi. Calidi valde ſunt, & ad rubedinē declinantes, ex eorum morſu accidit, vt dicitur, dolor vehemēs, & totum corpus pertranſit: quo etiam mors accidit. Cura eorū cura communis eſt: vt cura viperarum. Aſſudius & ſabiin primo in quibuſdam originalibus habetur auſudius, vt dixerunt ſapientes, ſunt duo ſerpentes arenoſa corpora habentes, & ſuper capita eorum puncta alba & nigra, & quandoque ſunt nigri & rubei & albi. Super eorum capita ſunt ſquamæ albæ inſciſæ, eorumq; inceſſui ſtrepitus ineſt propter ſiccitatem corticum ventrium ipſorum. Et ſunt grauis motus, æqualium dentium. Horum morſus diſrumpit poros & meatus naturales, faciens ex eis fluere ſanguinem, ita quòd ex angulis etiam oculorum. Et comprimitur in ſanguine & ſputo ſanguinis & fluxu ſanguinis narium & vomitu & dolore in ſtomacho. Et dixerunt, quòd locus apoſtematur, ac denigratur, & currit ex eo res parua aquoſa: & ſoluitur venter & conſtringuntur anhelitus, & difficultas vrinæ fit & abſconditur vox & membra mollificantur, & vincit ſuper corpus diſpoſitio obliuionis. Et accidit ſpaſmus, & cadunt dentes, & moritur patiens. Cura autem eorum ex parte proxima eſt curæ viperarum.

De Anſibena, & Armena. Cap. XIX.

ISidorus. Anſibena dicta eſt, eo quòd habeat duo capita, vnum in loco ſuo, alterum in cauda currens ex vtroque capite tractu corporis circulato. Hæc ſola ſerpentium ſrigori ſe committit: prima omnium procedens. De qua Lucanus. Et grauis in geminum vergens caput anſibenæ: huius oculi lucent veluti lucernæ. Plinius libro 8. Anſibene caput eſt geminum, hoc eſt & ad caput, & ad caudam: tanquam parum eſſet ore vno fundi venenum. Iorath vbi ſupra. Anſibena ſerpens frigori committit ſe: vigil & ſolicitus de ouis ſuis valde cum ea cubat. Nam dū quædam pars eius dormit, altera tunc vigilat. Et cum per ſemitam incedit, duo capita regit, nuncq; caput anterius, nunc vero poſterius conſequitur. Eſt alius ſuper calcaneum ambulans in coitu ſuo, & ſuper caudam ſuam. Actor. De huiuſmodi monſtris ſerpentium, videlicet capita duo habentibus, dictum eſt iā ſuperius ſecundum Ariſtotelem in capitulo de monſtruoſis ſerpentibus. Auicenna. Armena eſt ſerpens: proprietates habens reguli proprietatibus proximas, non enim interficit morſu tantum, ſed viſu & ſibili ſui auditu. Quodcunq; animal mordet diſſoluitur: & quodcunque ei appropinquat ex animalibus moritur. At vero quantitate dixerunt eum a regulo differre. Aeſtimauerunt enim quòd eſt ab vno cubito vſque ad cubitum & ſemis: & dixerunt quòd morſo ab eo non confert aliquid. Si vero aliquid confert ei, tunc ſemen papaueris, & caſtoreum: hoc enim iam quidam teſtificati ſunt.

De Aſpide. Cap. XX.

ISidorus. Aſpis dicta eſt, eo quòd morſu venenato interimat: as enim Græci venenum dicunt: huius diuerſa ſunt genera, & diſpares effectus ad nocendum. Fertur, quòd aſpis cum incantatorem pati cœperit, qui eam quibuſdam carminibus euocat, vt eam de cauerna educat. Illa cum exire noluerit vnam aurem in terra premit, alteram cauda obturat & operit, ac voces illas magicas non audiens ad incantatorem non exit. Ex generibus aſpidum ſunt dipſa, ypnalis, emorrois, præſter, ſeps. Phiſiologus. Aſpis ſi momorderit hominem, ſtatim eum cōſumit, ita vt liqueſiat totus more ſerpentis. Gloſa ſuper Iob. 22. Aſpis eſt paruus ſerpens: vipera prolixioris eſt corporis. & venenum aſpidis conciè, vipera tardius occidit: vnde ſcriptum eſt Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ. Andromachus vbi ſupra. Aſpidis habitatio eſt in ſicco: & in locis in quibus non eſt aqua. Et hæc eſt quandoque cineritia: quandoque citrina: Aſpis eſt ſerpens cerulei coloris, cuius dentes ſuper modum longi ſunt: ita quòd extra os ſicut apro apparent. Morſu venenum immittit & ſpargit: vnde & nomen accepit. Virtute quorundam verborum incantatur: ne veneno interimat: vel vt quidam dicunt, vt quietè capi poſſit: & gemma de fronte eius auferri, quæ naturaliter in eo naſcitur. Aſpis non nocet aſris, vel ſyris. Vnde pueros ex eo natos eis obijciunt. quos ſi læſerint tanquam adulterinos proijciunt. Sin autem, eos tanquam ſuos nutriunt. Auicenna. Aſpis eſt ex ſerpentibus ſurdis: hæc ſicca dicitur propter vehementiam ſiccitatis ſuæ cutis, & eſt in quantitate ſua inter tres cubitos & quinque. Color illius cineritius, & ad citrinitatem declinis: oculi eius ſunt vehementis luminis, & interficit a duabus horis vſq; ad tres. Quem autem momorderit, alteratur color eius & ſtupeſit: ac multiplicatur eius ſingultus: & infrigidantur membra eius. Palpebræ quoque eius clauduntur, & profundè dormit. Ad eius morſionē eſt iuuatiuum emplaſtrum cum calce, ac melle & oleum.

Adhuc de eodem. Cap. XXI.

ACtor. Aſpis habet cum ichneumone internitium bellum, iuxta Plinium, ſicut iam ſuperius dictum eſt. Plinius lib. 8. Aſpidum colla intumeſcere nullo ictus remedio aſſeritur, præterquam ſi partes contactæ confeſtim amputentur. Vnus eſt huic animali tam peſtifero ſenſus, vel potius affectus. Coniuga ferme vagantur, nec aſpidi, niſi cum compari vita eſt. Itaque alterutra interempta in interfectorem ſequitur altera incredibilis vltionis cura, vnumq; illum in quantolibet agmine populi, notitia quadam infeſtat. Omnes difficultates perrumpit, ſpatia permeat, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga illius: Non eſt autem facere vtrum rerum natura largius mala an remedia genuerit: ideo primum hebetatos oculos huic malo dedit: eoſq; non in fronte, nec ex aduerſo cernere, ſed in temporibus fecit. Excitatur itaque ſæpius auditu quàm viſu. Idem in libro 10. Recitatur & de aſpide traditum à Philarcho miraculum. Is enim auctor eſt aſpidem, cum ad menſam cuiuſdam veniens in Aegypto aleretur, aſſiduè catulos enixam: quorum ab vno filium hoſpitis interemptum, Illam vero reuerſam ad conſuetudinem cibi culpam intellexiſſe & catulo necem intuliſſe, nec poſtea in tectum id reuerſam. Idem in libro 11. Aſpidum dentes in os vergentes ſunt: ne cibi excidant, nullum habentium adminiculum retinendi, ſed duo ſunt in ſuperiori parte dextra leuaque longiſſimi tenui fiſtula perforati, venenum infundētes, vt ſcorpionum aculei. Idem in libr. 9. Aſpides a ſe percuſſos torpore, & ſomno necant, omnium ſerpentium minime ſanabiles. Venenū eorum ſi ſanguinem, aut vulnus recēs attingit, ſtatim interimit. ſi autem inueteratum vlcus tardius, de cætero quantalibet copia potum, non nocet, ei vero tabifica vis eſt. Itaq; occiſa morſu eius altera animalia, cibis ſunt innoxia. Cunctarer ex his in proferendo remedia, niſi Varro prodidiſſet, aſpidum ictus efficaciſſimè ſanari hauſta à percuſſis ipſorum vrina: muſtelæ quoq; ſilueſtris ſal contra aſpides efficax eſt. Solinus. Plures variæq; ſunt aſpidum ſpecies, vt dypſas, ypnalis, emorrois, præſter, ſunt autem ammodytæ, eſt & cenchris elephantiæ cherſitra chamedra cotes. Poſtremo quantus nominum tantus eſt numerus mortium. Monſtra hæc ſibilant & vt ferunt affectus habent, nec temere niſi coniuges euagantur, altero capto vel occiſo vter ſuperfuerit efferatur: ſubtiliora ſunt capita fœminis, aluusq; tumidior, peſtis nocentior, maſculus æqualiter teres ſublimior, atq; mitior. Phiſiologus. Aſpidem Lucanus ſomniferam vocat, quia vulneratis ab ea ſomnum morti continuat. Fertur autem ſic incantari. Dæmones diſcurrunt cum verbis ad ſerpentes, & infectione maerori hoc faciunt vt ſerpentes ad nutum eorum moueantur, ac ſine læſione tractabiles exhibeantur.

De Baſiliſco. Cap. XXII.

ISidor. Baſiliſcus Grecè, Latinè regulus interpretatur, eo q rex ſerpentū ſit, adeo vt videntes eū fugiant, quia olofactu ſuo eos necat. Nam & hominem, vel ſi aſpiciat, interimit, ſiquidē & eius aſpectū nulla auis volans illæſa pertranſit, ſed quis procul ſit, eius ore cōbuſta deuoratur. Solinus. Prope Aegyptū eſt ſolitudo inacceſſa, quæ baſiliſcū creat, malū in terra ſingulare. Neq; n. hominis tm̄ vel aliorū animantium exitijs datū eſt, ſed terræ adeo tum quoq; ipſius quam polluit, exurit vbicunq; ferale ſortitur receptaculū. Denīq; extinguit herbas, necat arbores, ipſas & corrumpit auras ſpiritu peſtilenti, mouetur media corporis parte:

media

media vero arduus eſt, & excelſus, ſibilum eius etiam ſerpentes perhorreſcunt, & cum acceperint, qua poſſunt fugiunt. Quicquid morſu eius occiditur, non depaſcit fera, nõ attrectat ales. Muſtelis tamen vincitur, vis autem nec defuncto quidem deeſt. Denique baſiliſci reliquias Pergameni comparauerunt, vt ędem Apollinis manu inſignem, nec araneæ intexerent, nec alites inuolarent. Phiſiologus. Edes nimirum in quibus aliqua corporis baſiliſci particula reſeruatur, nec ſerpentes ingrediuntur, nec aues fędant, nec intexunt araneæ, media parte ſui corporis ſerpit, media vero arduus eſt, & excelſus. Plinius lib. 8. Baſiliſci vis eſt, vt omnes qui oculos eius viderint, confeſtim expirent. Hunc Cyrenaica generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine. Candida in capite macula, vt quodam diademate inſigni, ſerpentes omnes ſibilo fugat, nec flexu multiplici, nec vt reliquæ corpus impellit, ſed celſus, & erectus in medio incedit. Necat frutices non modo contactas, verum & afflatas. Exurit herbas, rumpit ſaxa. huic tali monſtro muſtelarum virus exitio eſt, adeo naturæ nihil placuit eſſe ſine pari, interficiunt eos cauernis facile cognitis ſola tabe. Necant & illi ſimul odore moriunturq́ue, & naturę pugnã cõficiunt. Idem in lib. 29. baſiliſci ſanguinem qui & olfactu ſerpentes alios necat, & viſu hominem, magi miris laudibus celebrant coeuntem picis modo, & colore dilutum cinnabri clariorem fieri. Attribuũt ei ſucceſſus petitionum a poteſtatibus, & a dijs & precium, & in morbis remedia. Quidam id Saturni ſanguinem appellant. Iorath vbi ſupra, Baſiliſcus omne animal ſuper quod anhelat, ſtatim interficit. Et omne animal præter muſtelam naturaliter ipſum fugit. Nam illa eum conſequitur, & vincit, morſuque ſuo inficit, & ſic interficit.

De baſiliſco. *Cap. XXIII.*

AVicen. in 4. ca. Baſiliſcus eſt ſerpẽs qui ſolo viſu interficit, & auditu vocis ſuæ. Hunc ait quidã vocari regulũ, quia caput hẽt coronatũ. Cuius longitudo duorũ palmorũ eſt, & caput acutũ valde, oculi rubei. Color eius ad nigredinẽ, & citrinitatẽ declinans: hic adurit totũ ſuper qđ incedit, nec in circuitu cauernæ eius oritur aliquid, & cũ habitationi eius opponitur auis, cadit, non ſentit ipſum aliqđ aĩal quin terreat, & ſi propinquus fuerit ſtupeſcit, ita q̃ nõ mouet: ſibilo ſuo qñ exhalat eũ interficit, & ille quoq; moritur ſup quẽ viſus eius ex longinquo cadit. Corpus aũt illius quẽ mordet liqueſit, & inflat, & currit virus, & ſtatim moritur. Oĩs aũt moritur, qui illo mortuo appropinquat, tamq; euadit, qui eius vicinitati preſenſit. At vero poſſibile eſt in quibuſdam horis, vt quis tãgat eũ virga ſm Plin moriturq; qui ſic eũ tangit, & hoc mediante virga. Vnde tetigit eũ miles quidam cũ lancea ſua, & mortuus eſt ipſe, & equus illius, hic ſerpẽs multiplicatur in terra Aroth, & Nubia. Signũ ergo eius morſus eſt ſi videris mortuũ ſubito abſq; cauſa primitus apparente, proptereà qñ eſt in loco vbi ſcitur illud aĩal eſſe, nec eſt prorſus vlla curatio. Ex lib. de na. re. Baſiliſcus hoĩem ſi primo viderit, ſolo viſu eum interficit, quia radij oculorum eius ſpũm hoĩs viſibilem corrumpunt. Quo corrupto cæteri quoq; ſpũs corrũpuntur, qui a cerebro, & vita cordis deſcendunt, & ſic homo moritur: ſerpentem vero ſi prius viderit, ſerpens extinguitur, vt dicit Iacobus Acconenſis vbicũq; cinis eius fuerit delinitus, nec araneæ poſſunt intexere, nec venenifera quęlibet attrectare, dr̃ argentum cinere eius delinitum mutari in colorem aureum. De hoc iterum aliquid dicetur inferius ſub reguli nomine.

De generibus baſiliſcorum, & remedijs contra illos. *Cap. XXIIII.*

BAſiliſcus interdum ex gallo naſcitur, quia gallus in ætate decrepita, facit ouum ex ſe, vnde baſiliſcus procreatur. Sed in generatione hac oportet vt multa cõcurrant. In fimo namq; calido, & multo ponit ouum, ibique fouetur vice patris, & poſt multũ temporis exit pullus, & inualeſcit, ſicut ſolent anatum pulli. Habet aũt caudam vt coluber, reſiduum vero corporis vt gallus. Dicunt aũt hi qui creationem eius ſe vidiſſe teſtantur, q̃ nulla eſt oui teſta, ſed validiſſima pellis, intm̃ vt reſiſtere poſſit ictibus validiſſimis. Opinio quoq; quorundam eſt, q̃ ouum illud galli coluber aut bufo foueat, ſed hoc incertum eſt, hoc tamen in antiquorum ſcriptis habemus, q̃ baſiliſci quoddam genus ex ouo galli decrepiti generetur. Philoſophus. Tria ſunt genera baſiliſcorum primus alcetiſus qui citreus dr̃ hic quod viderit inſufflat, & incendit. Secundus ſtellatus, qui & eryſocephalus, i. capitis aurei, hoc quod viderit paueſcit, & occiditur. Tertius emathites, i. ſanguineus vt minium, & ipſe capite aureo, hoc quod viderit vel percuſſerit defflueſcit, & oſſa per ſe remanent, hos omnes facile obtinet qui herbam baſilicam ſecum habuerit. Iſidorus. A muſtelis quoque baſiliſcus vincitur, quas illic homines inferunt cauernis in quibus deliteſcit, itaque eo viſo fugit, quem illa perſequitur, & occidit. Nihil enim parens ille rerum ſine remedio conſtituit.

De beemoth, & bero, & boa. *Cap. XXV.*

IOrath. Beemoth ſerpens quodcunq; animal ciuaerit cauda, ligat ipſum quouſque morſibus interficit. Ex lib. de nat. re. Berus inter omnes ſerpentes nequior eſt, & aſtutior, murenam ſibilo marinam ad littus euocat, eiq; blanditur, & eam ad copulam concitat. Quę mollis animo coitum patitur, ſed ad exitium ſui, quandoque nam aduerſarijs intercepta, priuſquam ad aquas reuertatur, occiditur. Boa eſt anguis in kalabria quæ ſugendo lac vaccarum in immenſam molem conualeſcit, in tantum vt ceruos bouesque ſolidos tranſglutiat. Huius generis fuiſſe creditur illa quem regulus Romanorum dux apud Aphricam centum & viginti pedum longitudinis interfecit, pelliſque detracta Romæ ad ſpectaculum eſt delata. De hoc ſcripſit Plinius, q̃ quando capiebatur oportuit adhiberi baliſtas, & tormenta varia ſicut in expugnatione caſtrorum. Iſidorus. Boa eſt anguis Italiæ immenſa mole, hæc perſequitur greges armentorum, & bubalos, & pluſimo lacte irriguis vberibus ſe innectit ac ſugens interimit. Inde ergo a boum depopulatione boas nomen accepit. Iorath. Boas vt lac de vberibus ſugat pecora conſequitur, & quod ſugerit, poſtea moritur. Solinus. Calabria boas gignit, hic anguis in immenſum, vt ferunt creſcit. Captat primo gregem, vel greges bubalos, & vberibus lactè irriguis ſe innectit, ſuctuque continuo ſaginata longo in ſeculo ita ſellebri ſatietate vltimo exuberatur, vt obſtare magnitudini eius nulla vis queat. Poſtremo depopulans animalibus regiones quas obſederit, ad vaſtitatem cogit. Diuo denique Claudio principe vbi vaticanus ager eſt, in aluo occiſę boę ſpectatus eſt ſolidus infans.

De cecula, & chelidro ac chenchri. *Cap. XXVI.*

ISidorus. Cęcula dicta eſt eo q̃ parua ſit, & non habeat oculos. Chelidros ſerpens eſt, qui & cherſidros, qui in terris, & in aquis moeatur. Nam cherſon Græci dicunt terram, idros aquam: hic terrã perquam graditur fumare facit, quam Macer ſic deſcribit. Seu terga expirant ſpumantia virus, ſeu terra fumat, qua teret labitur anguis. Et Lucanus. Tractique via fumantia chelidri, ſemper autem directus ambulat, nam ſi torſerit ſe dum currit, ſtatim crepat. Solinus. Calabria chelidris frequentiſſima, boam quoque gignit. Iſidorus. Cenchris ſerpens inflexuoſus eſt, qui ſemper rectum efficit iter, de quo Lucanus. Et ſemper recto lapſurus limite cenchris.

De ceraſte. *Cap. XXVII.*

IDem. Ceraſtes dictus eſt, eo habeat cornua arietum ſimilia, ceraſta enim Græci cornua vocant. Sunt autem huic quadrigemina cornicula, quorum oſtentatione velut eſca illiciens ſollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum indicium ſibi præbet niſi ex illa parte qua inuitatas aues, vel animalia capit. Eſt autem flexuoſus pluſquam alij ſerpentes, ita vt ſpinam non habere videatur. Ex lib. de natu. rer. Ceraſtes eſt ſerpens octo cornua in capite habens, ex quibus fieri ſolent manubria cultellorum ad menſas Imperatorum, quia ſudore produnt venenum appoſitum. Auicenna. Cornuta eſt genus ſerpentium ſordorum, cuius longitudo eſt ab vno cubito vſque ad duos, & ſuper caput eius ſunt duæ eminentiæ, quaſi duo cornua. Color corporis eius eſt cinereus, & venter eius ſicut ſquamæ ſiccæ duræ, quæ ſtrident ſuper terram cũm ſtrepitu. Dentes eius ſunt æquales, non recurui, plurimum aũt eius eſt in locis arenoſis. In locis quidem morſus eius ſentiuntur quaſi acus aut claui infixi in eis. Et dixerunt q̃ continuatur totus corpori grauitas maxima. Et eius labia inflantur, & accidunt ei vertigo, & tenebroſitas oculorum, & deſtruitur rõ. Curę aũt eius appropriatæ, vt ſemen raphani cũ vino in potu detur.

De colubro. *Cap. XXVIII.*

ISidorus. Coluber ab eo dictus eſt q̃ colat vmbras, vel q̃ in lubricos tractus flexibus ſinuoſis labatur. Nam lubricum dicitur quicquid labitur, dum tenetur, vt piſcis ſerpens. Ambroſ. Coluber autem, & ceruum fugit, leonem interficit. Phiſiologus. Colubri pellis quæ exuitur, in oleo decocta mirè aurium dolorem mitigat. Actor. Patet de colubro verum eſſe in ſpeciali quod ſupra dictum eſt de ſerpente in generali, videlicet q̃ exuuijs ſuis depoſitis per foramen petrę tranſiens ſenectutem ſuam deponit, ſed prius ieiunãdo carnes ſuas ſubtiliat, vt eidem tranſitus habilior fiat. Eſt autem longus vt anguilla, tortuoſe incedens, & ſibilans. Tranſeuntibus inſidiatur, & mordens lingua venenum infundit. Vnde ſcriptum eſt, fiat Dan coluber in via. Et alibi. Qui diſſipat ſepem mordebit eum coluber. Plin. lib 33. Contra rubetę venena auxiliatur coluber viuens in aqua. Huius adipem aut fel ſecum habent, qui crocodilos venantur, eoſque mirè his adiuuari teſtantur, idest a Græcis uocatur coluber viuens in aqua, de quo ſcilicet dicetur infra. Diaſcorides. Tunica colubri in vino cocta dolori medetur dentium. Eſt etiam oculorum adiutorium.

De dracone. *Cap.* XXIX.

PHiſiologus. Draco ſuper omnes ſerpentes maximus,& ſuper omnia terræ animantia. Qui quandoq; ſuper aerem fertur ipſum concitando, ac vehementer impellendo. Iſidorus. Draco maior eſt cunctorum animantium ſuper terram, hunc Græci dracontam vocant, vnde & detortum eſt in Latinum, vt draco diceretur. Qui ſæpe a ſpeluncis abſtractus in aerem fertur,& propter eum aer concitatur. Eſt autem cryſtatus, ore paruo,& artis fiſtulis, per quas ſpiritum trahit, & linguam exerit. Gignitur autem in Aethiopia, & in India in ipſo incendio iugis æſtus. Actor. Draco iuxta Iſidorum apo to idochete, quod & videre dr̃, quia cæteris animantibus acutius videt. veris autem draconibus, vt ait Solinus, ora patua ſunt, & morſu non dehiſcentia, ſunt autem ſine pedibus, & in ſpeluncis requieſcũt. Leuiathan iuxta Gregorium fertur eſſe draco in terra ſerpens, in aquis natans, in aere volans. Auicenna. Minor ſpecierum draconum eſt, vt dixerunt, quinq; cubitorum, magni vero 30. Sunt autem draconi duo oculi magni,& ſub inferiore mandibula eſt eminentia, ſicut mentum, quare ſunt ei dentes plurimi, multiplicantur in partibus Nubiæ,& ſunt in regione Aſiæ. Indi vero ſunt magni valde, facies habent citrinas,& nigras, ora vehementis amplitudinis. Supercilia cooperiunt oculos eorum,& ſuper eorum colla ſunt ſquamæ, & in qualibet mandibula tres dentes. Vidi ego quendam huius generis, ſuper cuius collum in latitudine deſcendente erant pili croſſi. Plinius lib. 8. Dracones Aethiopia generat Indicis pares vicenũ cubitorum. Id modo mirum vnde Iuba criſtatos crediderit. Aſachei Aethiopes natiani in maritimis ſuis quaternos,& quinos inter ſe cratium modo implexos veliſicantes erecti capitibus ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus. Draco verno tempore nauſeat, ſed hoc malum ſilueſtris lactucæ ſucco reſtringit. Ex lib. de nat. re. Draconis manſio frequenter eſt in ſpeluncis propter æſtum naturalem ſui corporis, & propter accidentalem Solis, qui maximus eſt in partibus orientis. Raro enim inuenitur hoc animal niſi in calidioribus orbis. Itaq; libenter etiam in rupe lapidea ſpeluncam ſortitur. Circam turrim Babel, & in deſertis illius antiquę Babylonis ac ruinis eius maximi dracones habitare dicuntur, quorum vox ac rugitus homines terret, ad 25. cubitos, & amplius creſcens ſępius eualeſcit, ad ſenium autem,& debitam magnitudinem veniẽs ſine cibo tempore multo viuit. At vbi comederit non de facili ſatiatur. In abyſſis terræ, ſicut dicit Auguſtinus, aliquando draco moratur, & cum in aere ſentit humiditatem, egreditur,& ſuper aera fertur, magnis alarum remigijs aerem concitans,& impellens. Alis quidem pellicea volubilitate extantibus,& ſecundum corporis ſui magnitudinem latè diffuſis, vbicunque moratur, aerem inficit. Quoddam genus eorum pectore ſuper terram repit, aliud vero pedes habet, ſed hoc rarius inuenitur. Ariſtoteles. Draco cum infirmatur comedit fructum cheraſcon cum lacte.

De Pugna draconis cum elephante ac cæteris. *Cap.* XXX.

AMbroſius. Draco elephantem ligat, cuius ruina mors victoris eſt, & ideo ſummè in vtrumq; certatur, ille vt pedem alliget, in quo caſus victi ſibi nocere non poſſit, iſte ne poſteriori pede cauernus vel calce capiatur anguſto, vbi vel ipſe ſe non queat explicare. Et draconem veſtigio grani proterere, vel ſequentis elephantis auxilium non habere. Pli. vbi ſup. India dracones habet, & elephantes perpetua diſcordia bellantes, tantæ magnitudinis, vt facili circumplexu elephantes ambiant, noxioq; nodo perſtringant. Commoriora dimicatio victusq; corruens complexum elidit pondere. Primo quidem draconis cauda greſſus elephantorum alligãt, ſed illi nodos manu reſoluunt At vero dracones in nares ipſos caput condunt, pariterq; ſpiritum præcludunt, & molliſſimas partes laniant. Idem obuij depræhenſi in aduerſos ſe erigunt, oculos maximè petunt. Ita fit, vt cęci, & fame ac meroris tabe confecti reperiantur. Eſt & alia dimicationis huius fama, videlicet elephantis ſanguinem frigidiſſimum eſſe, & ob id a draconibus expeti, pręcipuè æſtu torrente. Quamobrem in amnibus merſos inſidiari bibentibus, arctatisq; alligata manu, morſum in aurẽ defigere, quoniam his tantum locus defendi non poſſit manu, ipſosq; a dracones eſſe tantos, vt totum ſanguinem capiant. Itaque elephantes ab his ebibi, ſiccatosq; concidere,& dracones inebriatos opprimi commoriq;. Idem in lib. 10. Aquilæ quoq; ſatis eſt pugna cum dracone, multoq; magis anceps & ſi in aere. Ariſt. Vulcus etiam,& draco præliantur. Quia comedunt animalia. Iorath. Eſt arbor ſilanim quam draco timere conſueuit,& fugere, in cuius fructu delectantur columbæ. Et ſiquidem arboris vmbra venit ad orientem, draco fugit ad occidentem. Si vero ad occidentem draco fugit ad orientem. Sic itaq; columbis inſidiatur,& ipſas interficit,& deuorat, cum ab arbore ſeparãtur.

De Nocumentis draconum. *Cap.* XXXI.

ISidorus. Draco vim in cauda non in dentibus habet, & verbere potius quam ictu nocet. Innoxius autem eſt a venenis, ſed ideo huic ad mortem faciendam venena non ſunt neceſſaria, quia ſi quem ligauerit occidit, a quo nec elephas tutus eſt ſui corporis magnitudine. Nam circa ſemitas delitefcens per quas elephanti ſolito gradiuntur. Crura eorum ſolidis nodis illigat, ac ſuffocatos perimit. Ariſt. in lib. de animalibus. Eſt in terra Aethiopiæ draco ex quo tyrus generatur, & ex illo antichon accipitur, contra quod non eſt remedium. Omniumq; animalium venenum habentium morſus eſt valde malus, maximèq; ſi ſe comedant inuicem, ſic comedit draco ſcorpionem. Item de proprietatibus elementorum. In diebus Philippi Regis via in monte Armeniæ fuit de qua rex interrogauit, cur ſuper illam nullus tranſiret, quin mortuus caderet. Socrates ergo ſpeculum de caliba contra illum poſuit, in quo duos dracones magnos vidit. Qui aperuerunt os ſuum, & egrediebatur eorum per os aerem fumus ex orificijs eorum. Rex vero præcepit ad montem illum exiri, & ipſos interfici, ſicque ſaluatus eſt locus ille. Actor. Dracones, vt dictum eſt cum in aera ſuſtolluntur, aer propter eos concitatur,& lucet ſicut ignis. De his Lucanus. Vos quoque qui cunctis innoxia munera terris, ſerpitis aurato nitidi fulgore dracones, peſtiferos ardens facit Aphrica ducitis altum aera cum pennis armentaq; tota ſequuti, rumpuntq; ingentes amplexu verbere tauros. Nec tutus ſpacio eſt elephas datis omnia leto. Nec nobis opus eſt ad noxia fata veneno. Narrat Petrus Damianus de quodam agricola, qui quadam die valde mane ſurrexit, & videns draconem enormis magnitudinis, lignum putauit, feſſusq; ſuper eum vt requieſceret ſedit, quem mox indignata beſtia deglutiuit. Draco iuxta Hieronymum Hebraicè dr̃ leuiathan, ſicut inferius dicetur, vbi. ſ. de leuiathan agetur. Ex lib. de nat. rer. Draco (vt dictum eſt) venenum non habet, ore quidem dehiſcis, ſed dentibus non nocet. Morſus tamen eius peſſimus,& ſi paruus, quia venenifera comedit. Viſus etiam draconis intollerabilis eſt hominibus, ita vt quandoque ſola eius viſione terreantur ad mortem. Cauda quoque ſi quid ligauerit occidit, auram etiam ſpirando inficiens flatu mortifero peſtem ingerit.

De vtilitatibus ipſorum. *Cap.* XXXII.

SOlinus. Draconum ex cerebris exciditur dracontias lapis, ſed lapis non eſt niſi detrahatur viuentibus. Nam ſi obeat prius cum anima ſimul euaneſcit duricies ſola. Phiſiologus. Graminibus quidem medicatis dracones dormire coguntur, ſicq; lapis acquiritur, cuius vſu reges orientales præcipuè gloriantur. Draconum adipem fugiunt venenata, nec ipſe draco habet venena. Draconis capite proſperum,& fortunatam domum promittunt facere. Oculis eius inueteratis,& cum melle tritos inunctos, non expaueſcere ad nocturnas imagines etiam pauidos. Ex lib. de nat. rer. Ex cerebro draconis inopinate percuſſi,& adhuc in pleno vigore palpitantis, extrahitur dracontias lapis lingua eius, & fel in vino decocta remedio ſunt his, qui vexantur ab incubis, eorum corporibus ex hoc inunctis, draconis caro virtet coloris eſt, ac veſcẽtes illa refrigerat. Hinc eſt ꝙ Aethiopes in feruida plaga manentes, draconis carne libenter veſcuntur, adeo quoque auaritiæ ſitis in immenſum creuit, vt inſtitores quibuſdam carminibus draconem ad tempus manſuetum reddant, eiusque terga inſidentes freno ipſum regant, vſque dum in Aethiopiam perueniant. Iſidorus libro 19. Cinnabarum aiunt eſſe draconum ſanguinem dum implicant elephantos. Ruunt enim beluæ,& dracones obruuntur. Quorum cruor fuſus terram inficit, fitque pigmentum quicquid ſolum tinxerit. Eſt autem puluis coloris rubei, quo ſcilicet vtuntur pictores ut cæteris coloribus. Inde cinnabarum ex dracone, & barro, id eſt elephanto cognominatum dicunt. Actor. Porro ſanguinem draconis quo phiſici utantur in medicinis, aiunt gummi cuiuſdam arboris, ſic dictum propter ſanguinis ſimilitudinem, ut ſuperius dictum eſt.

De draconcopede. *Cap.* XXXIII.

EX libro de nat. re. Draconcopedes ſerpentes magni ſunt,& potentes, facies uirgineas habentes humanis ſimiles, in draconum corpus deſinentes. Credibile eſt huius generis illum fuiſſe, per quem diabolus Euam decepit, quia (ſicut dicit Beda) uirgineum uultum habuit. Huic etiam diabolus ſe coniungens, uel applicans, ut conſimili forma mulierem alliceret, faciem ei tantum oſtendit,& reliquam partem corporis arborum frondibus occultauit. Auguſtinus ſuper Geneſ. Dicitur autem ſerpens ille callidiſſimus fuiſſe, uel ſecundum alios ſapientiſſimus non propriè ſicut in bono ſolet accipi ſapientia Dei, uel angeli, uel animæ rationalis, ſed tranſlatiuè ſicut apes, uel formicas dicimus ſapientes, propter opera ſapientiam imitantia, quamuis ſerpens non anima rationali, ſed ſpiritu diabolico, quo plenus

nus

nus erat poſſit ſapientiſſimus dici. Mali enim angeli quamuis ſuperbia deiecti, natura tñ excellentiores ſunt omnibus beſtijs, propter eminentiam rationis. Serpens enim non intelligebat verba, nec rationalis eſt facta. Quod enim verbis magorum, vel incantatorum ſerpentes trahuntur de latebris, diabolica eſt vis. Quod permittitur ad memoriam illius primi facti, vt ſciatur quia cum hoc genere familiariter ſic et locutus. Eſt autem ille ſerpens ſicut aſina Balaam, ſed hoc fuit diabolicum, illud angelicum: boni enim, & mali angeli ſimiliter operantur, ſicut Moſes, & Magi Pharaonis.

De Dypſade. Cap. XXXIIII.

ISidorus. Dypſas eſt genus aſpidis, qui Latinè ſitula dř, quia quem momorderit ſiti perit. Tantę autem exiguitatis eſſe fertur, vt dum calcatur non videatur. Cuius venenum extinguit antequam ſentiatur, vt facies præuenta morte, nec triſtitiam indicat morituri. De quo poeta, ſigniferum iuuenem tyrrenis ſanguinis aluum. Torta caput retro dypſas calcata momordit, vix color aut ſenſus denteſq; fuit. Andromachus. Dypſas cum aliquem pungit, inflammatur in eo caliditas valde ſuperflua. Indeq; accidit ei vehemens ſitis, & adustio inflammata, nec bibere ceſſat aquam, donec corpus eius ſcindatur, & ſic moritur. Helinandus lib. 11. Dicitur dypſas ſitula per contrarium. Vas enim quod ſitula dicitur, ſitim aufert. Hoc infert, ſicut pharetra dicitur quæ mortem infert, & feretrum quod fert, vel aufert mortuum. De his ait Lucanus dicens. Stabant in margine ſiccæ aſpides, & in medijs ſitiebant dypſades vndis. Et poſt pauca de illo quem torta caput retro dypſas calcata momordit. Lucanus refert. Ferroq; aperire tumentes ſuſtinuit venas, at os implere cruore. Legi in quibuſdam Gloſ. antiquis ſuper Deuteron. ſic: dypſas eſt genus ſerpentis pede, & ſemis longus, & duorum palmorum. Phiſiologus. Dypſas etiam torrida dicitur, quia vulneratus ab ea tanto feruoris æſtu ſuccenditur, vt nulla aquarum abũdantia ſitis eius compeſcatur. Dicitur etiam eadem ex cauſa ſitula, de qua dicetur infra. Auicenna. Serpentis facientis ſitim ſecundum quoſdam longitudo eſt palmi vnius, & ſuper corpus eius ſunt veſtigia nigra plurima. Caput eius eſt paruũ, & collum groſſum, a quo incipit creatura eius vſq; ad caudam ſubtilem, incedit q; quatiendo caudam ſuam. Eſt autem in littoribus, & accidit morſo ab eo, vt aduratur venter eius, & inflammetur adeo vt non ſatietur aqua, nec bibere ceſſat abſq; exitu alicuius rei per vrinam aut ſudorem, ita ꝙ inflatur venter eius totus, & aqua currit in venis eius. Huius autem regimen poſt communia regiminum eſt indeſinenter eum facere bibere oleum plurimum, & euomere, deinde clyſterizare eum his quæ educunt fęces, & humiditates.

De Emorroide, & enidro, & excedra. Cap. XXXV.

ISidorus. Emorrois eſt aſpis ea ꝺ nuncupatus, ꝙ ſanguinem ſudet, qui ab ea morſus fuerit, ita vt diſſolutis venis quicquid vitæ eſt, per ſanguinem euocet. Græcè enim emath ſanguis dicitur. Alexander. Emorrois ergo rectè dictus eſt a ſanguine, eo ꝙ ab eo punctus nimium emittit ſanguinem, vnde mulier menſtruata dicitur emorroiſſa. Iſidor. Enydros eſt coluber in aqua viuens. Græci enim aquam hydor vocant. Excedra dicitur hydra Græcè, i. draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude, prouinciæ Archadiæ. Latinè vero dicitur excedra, eo ꝙ vno ceſo tria excreſcebant (vt dicebatur) capita. Actor. De hac ergo plenius dicetur in loco congruo ſecundum ordinem capitulorum literarum, vbi de hydra tractabitur. De hac enim Hiero. in proœmio Eſdræ contra detractores ſuos loquens verſum poeticum tractat dicens. Licet excedra ſibilet, victorque. Si non incendia iactet, nunquam meam iuuante Chriſto ſilebit eloquium, & præciſa lingua balbutiet.

De Glandoſa, & guatrice. Cap. XXXVI.

COnſtantinus vbi ſupra. Glandoſa ſerpens eſt, cuius morſus eſt putridus, & de qua peſſimus odor eminus egreditur. Dicunt autem quidam, ꝙ pedes ſuper illam incedentis excoriantur. Et apoſtema in eiuſ patitur, illius quoque qui ei medetur manus excoriantur. Qui vero hunc ſerpentem occiderit, odor eius putridus fit, & omnem niſi ſolius huius fętoris perdit: huius morſus ſignificatio eſt, ꝙ in illo loco ſubſequitur apoſtema cum rubore, veſica illa membra circundat, aliquando ſummatim exit ſanguis quaſi aqua dolorem quoque patitur in ore ſtomachi. Iſidor. Guatrix eſt ſerpens aquam veneno inficiens. In quocunque enim fonte fuerit, eam veneno immiſcet. De quo Lucanus eſt guatrix violator aquæ.

De Iaculo, & ipnali. Cap. XXXVII.

IDem. Iaculus eſt ſerpens volans, de quo Lucanus. Iaculiq́ue volucres. Exiliũt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant ſe ſuper illud, & perimunt, vnde & iaculi dicti ſunt. Iorath. Iaculus ſerpens volatilis, animal quodcunque occurrit ei dum volat interficit. Et eſt alius quo ſine ſenſu

doloris animal moritur. Alius qui ſi quem tetigerit dolore diurno fatigabitur, & poſtea moritur. Ex lib. de nat. rer. Iaculus eſt ſerpens, qui volans alis arbores ſubit, & in eis delitescit. E quibus vi maxima turbinatus penetrat animal quodcunq; obuium inuenerit. Ipnalis eſt ſerpens ab aſpide genus trahens, qui ſomno quos mordet interimit, veneno enim immittit ſomnum, quo nullo impulſu deſerit infectum. Hunc Cleopatra ſiniſtro brachio ſuo appoſuit, iuxta ſuum Antonium ſe collocans, vt eius attactu dormiret, & vitam quieta morte finiret.

De Leuiathan. Cap. XXXVIII.

ACtor. Leuiathan iuxta Hieron. Hebraicè dicitur draco. Fertur autem ꝙ draco, & in terra ſerpit, & in aquis natat, & in aere volat, vnde etiam in Iſaia tribus nominibus appellatur, ſ. ſerpens, & cetus, & leuiathan. Loquens enim in ſpiritu de diabolo ſub leuiathan typo, ita dicit idem Propheta. In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grandi, & forti ſuper leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper leuiathan ſerpentem tortuoſum, & occidet cetum qui in mari eſt. Iorath. Leuiã vel leuiathan piſci aſpedo, i. ceto frequenter inſidiatur, & pugnat cum eo, omneſq; piſces maris qui pugnam videat inter illos ſubito ad caudam ceti confluunt, etſi quidem cetus ab illo deuictus fuerit, moriuntur & ipſi ſtatim. Quos enim cauda cinxerit, non deglutit. Quòd ſi cetus ſuperari non potuerit, tunc leuiã a faucibus ſuis fętidiſſimum odorem cum aqua emittit. Cetus autem econtrario, & reſpuit, & odorem fętidiſſimum repellit, & ſic ſe ſuoſq; ſaluat, & defendit.

De Nepa, & obite. Cap. XXXIX.

PHiſiologus. Nepa quibuſdam placet ſerpentem eſſe fœmineam, quæ in hora libidinis æſtuantis mari ſuo compari caput præſcidens ipſum necat. Vnde & ipſa in partu necantur viceuerſa. Sic ergo eadem eſt nepa, quæ & vipera, ſic dicta, quaſi vi pariens. Cum enim prope partum eſt, catuli matris viſceribus corroſis, erumpunt cum interitu ipſius matris. Actor. De hac ergo ſpecie plenius dicetur infra, vbi agetur de vipera. Iſidorus. Obites dicta eſt eo ꝙ arenæ colorem habeat. De qua poeta, quam ſparſis pictus maculis theophanus obites concolor exuſtis atque indiſcretus arenis admonitis, &c.

De Padera, & paria, & praſtere. Cap. XL.

EX lib. de na. re. Padera eſt ſerpens in Germania ad groſſitudinem humani brachij, colore in ventre aureo, & dorſo virentis. Huius flatus adeo noxius eſſe dř, vt ſi virgam recentem ceſam ori eius adhibeas corticem eius flatu ſuo faciat in veſicas felleas ebullire. Sed & fulgentem gladium ſi ori eius adhibeas lingua veneno eum inficit, & vſq; ad ſummum gladij penetrantis tetro ceruleoq; colore afficit, ac ſi flamma violenta corriperetur. Hic cum hominem in pede percuſſerit, venenum & ad cætera membra per momenta decurrit, & hoc præ nimio exceſſu caloris eiuſdem naturæ, cuius & ignis, qui ſemper aſcendit. Cum autem aſcendens cor tetigerit, tunc homo cadit, & moritur. Contraq; remedium eſt, vt homo percuſſus in pede, ſuſpendatur in altum per pedes demiſſo capite, ſicq; venenum nequit aſcendere, ſed infectus locus exciditur, & per medicamenta ſanatur. Iſid. Parias eſt ſerpens quæ ſemper in cauda ambulat, & ſulcum facere vř. De qua Lucanus: quo cõtentus iter cauda ſulcare parias. Præſter eſt aſpis qui ſemper os patens, & vaporãs currit. Vnde Poeta. Oraq; diſtendens auidus fumantia præſter, hic quem percuſſerit, diſtenditur enormiq; corpulentia necatur, extuberatum enim putredo ſequitur. Alex. Præſter eſt ſerpens fumum exhalãs, & in morſu ſuo in tumorem tantum homini læſo adducens, vt humana prorſus forma pereat, &c.

De Regulo. Cap. XLI.

ISidorus. Regulus ipſe eſt baſiliſcus, i. ſerpens longitudine ſemipedalis, albis maculis lineatus. Idem & ſibilus dicitur, quia ſibilo occidit, antequam mordeat vel exurat. Reguli ſiccus, & ſcorpiones arentia quæque ſectantur, & poſtquam ad aquas venerit Hydroſabas, & lymphaticos faciunt. Gloſa ſuper Iſaiam 14. Regulus ipſe rex ſerpentium, qui ſolo viſu vel flatu abſorbet volucres, occiditque homines. Vnde, & de Achab, & filio eius Ezechia ſic loquitur Propheta. De radice colubri egredietur regulus, & ſemen eius abſorbens volucrem. Eſt autem regulus ſerpens pennatus, vnde vbi iuxta tranſlationem noſtram legitur volucrem abſorbens, in Hebræo iuxta Hieronymum legitur, ſerpens volans. Actor. Hinc etiam alibi per eundem Prophetam dicitur. In terra tribulationis, & anguſtiæ leæna, & leo, ex eis vipera, & regulus volans. Andromachus in libro de confectione tyriacæ. Regulus qui & baſiliſcus, ſerpens eſt ſubalbidus, ſuper cuius caput ſunt tres pili. Quem cum videt aliquis paulopoſt moritur, & quando ſibilat moritur, qui audit ſibilum eius. Omnis quoque beſtia de illo mortuo comedens, ſtatim moritur. Et eſt malignior ſerpentium, nec aptus tyriacę. Iorath. Regulum ſi quod animal viderit,

De dracone. *Cap. XXIX.*

PHiſiologus. Draco ſuper omnes ſerpentes maximus,& ſuper omnia terræ animantia. Qui quandoq; ſuper aerem fertur ipſum concitando, ac vehementer impellendo. Iſidorus. Draco maior eſt cunctorum animantium ſuper terram, hunc Græci draconta vocant, vnde & deriuatum eſt in Latinum, vt draco diceretur. Qui ſæpe a ſpeluncis abſtractus in aerem fertur,& propter eum aer concitatur. Eſt autem criſtatus, ore paruo,& artis fiſtulis,per quas ſpiritum trahit, & linguam exerit. Gignitur autem in Aethiopia, & in India in ipſo incendio iugis æſtus. Actor. Draco iuxta Iſidorum apo to idochete, quod & videre dr̃, quia cæteris animantibus acutius videt. veris autem draconibus, vt ait Solinus, ora parua ſunt, & morſu non dehiſcentia,ſunt autem ſine pedibus, & in ſpeluncis requieſcũt. Leuiathan iuxta Gregorium fertur eſſe draco in terra ſerpens, in aquis natans,in aere volans. Auicenna. Minor ſpecierum draconum eſt, vt dixerunt, quinq; cubitorum,magni vero 30. Sunt autem draconi duo oculi magni,& ſub inferiore mandibula eſt eminentia, ſicut mentum, quare ſunt ei dentes plurimi, multiplicantur in partibus Nubiæ,& ſunt in regione Aſiæ. Indi vero ſunt magni valde, facies habent citrinas,& nigras,ora vehementis amplitudinis. Supercilia cooperiunt oculos eorum,& ſuper eorum colla ſunt ſquamæ, & in qualibet mandibula tres dentes. Vidi ego quendam huius generis,ſuper cuius collum in latitudine deſcendentes erant pili croſſi. Plinius lib. 8. Dracones Aethiopia generat Indicis pares vicenũ cubitorum. Id modo mirum vnde Iuba criſtatos crediderit. Aſadhei Aethiopes narrant in maritimis ſuis quaternos,& quinos inter ſe cratium modo impleaos veliſicantes erectis capitibus ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus. Draco verno tempore nauſeat, ſed hoc malum ſilueſtris lactucæ ſucco reſtringit. Ex lib. de nat. re. Draconta maxime frequenter eſt in ſpeluncis propter æſtum naturalem ſui corporis, & propter accidentalem Solis, qui maximus eſt in partibus orientis. Raro enim inueniunt hoc animal niſi in calidioribus orbis. Itaq; libenter etiam in rupe lapidea ſpeluncam ſortitur. Circam turrim Babel, & in deſertis illius antiquę Babylonis ac ruinis eius maximi dracones habitare dicuntur, quorum vox ac rugitus homines terret,ad 15. cubitos, & amplius creſcens ſępius cualeſcit, ad ſenium autem,& debitam magnitudinem veniẽs ſine cibo tempore multo viuit. At vbi comederit non de facili ſatiatur. In abyſſis terræ, ſicut dicit Auguſtinus, aliquando draco moratur, & cum in aere ſentit humiditatem,egreditur,& ſuper aera fertur, magnis alarum remigijs aerem concitans,& impellens. Alis quidem pelliceæ volubilitate extantibus,& ſecundum corporis ſui magnitudinem latè diffuſis, vbicunque moratur,aerem inficit. Quoddam genus eorum pectore ſuper terram repit,aliud vero pedes habet, ſed hoc rarius inuenitur. Ariſtoteles. Draco cum infirmatur comedit fructum cheraſcon cum lacte.

De Pugna draconis cum elephante ac cæteris. *Cap. XXX.*

AMbroſius. Draco elephantem ligat, cuius ruina mors victoris eſt, & ideo ſummè in vtrumq; certatur, ille vt pedem alliget, in quo caſus victi ſibi nocere non poſſit, iſte ne poſteriori pede extremus vel calce capiatur anguſto, vbi vel ipſe ſe non queat explicare. Et draconem veſtigio graui proterere, vel ſequentis elephantis auxilium non habere. Pli. vbi ſup. India dracones habet, & elephantes perpetua diſcordia bellantes, tantæ magnitudinis, vt facili circumplexu elephantes ambiant, noxioq; nodo perſtringant. Commoritura dimicatio victusq; corruens complexum elidit pondere. Primo quidem draconis cauda greſſus elephantorum alligãt,ſed illi nodos manu reſoluunt. At vero dracones in nares ipſos caput condunt, pariterq; ſpiritum prȩcludunt, & molliſſimas partes laniant. Idem obuij deprehenſi in aduerſos ſe erigunt, oculos maximè petunt. Ita fit, vt cęci, & fame ac mœroris tabe confecti reperiantur. Eſt & alia dimicationis huius fama, videlicet elephantis ſanguinem frigidiſſimum eſſe, & ob id a draconibus expeti,pręcipuè æſtu torrente. Quamobrem in amnibus merſos inſidiari bibentibus,arctatisq; alligata manu, morſum in aurẽ defigere, quoniam his tantum locus defendi non poſſit manu, ipſoſque dracones eſſe tantos,vt totum ſanguinem capiant. Itaque elephantes ab his ebibi, ſiccatosq; concidere,& dracones inebriatos opprimi commoriq;. Idem in lib. 10. Aquilæ quoq; ſatis eſt pugna cum dracone, multoq; magis anceps ẽt ſi in aere. Ariſt. Vultur etiam,& draco præliantur. Quia comedunt animalia. Iorath. Eſt arbor zilanim quam draco timere conſueuit,& fugere, in cuius fructu delectantur columbæ. Et ſiquidem arboris vmbra venit ad orientem, draco fugit ad occidentem. Si vero ad occidentem draco fugit ad orientem. Sic itaq; columbis inſidiatur,& ipſas interficit,& deuorat,cum ab arbore ſeparãtur.

De Nocumentis draconum. *Cap. XXXI.*

ISidorus. Draco vim in cauda non in dentibus habet,& verbere potius quam ictu nocet. Innoxius autem eſt a venenis, ſed ideo huic ad mortem faciendam venena non ſunt neceſſaria, quia ſi quem ligauerit occidit, a quo nec elephas tutus eſt ſui corporis magnitudine. Nam circa ſemitas delitcſcens per quas elephanti ſolito gradiuntur. Crura eorum ſolidis nodis illigat,ac ſuffocatos perimit. Ariſt. in lib. de animalibus. Eſt in terra Aethiopiæ draco ex quo tyrus generatur, & ex illo entichon accipitur,contra quod non eſt remedium. Omniumq; animalium venenum habentium morſus eſt valde malus, maximèq; ſi ſe comedant inuicem, ſic comedit draco ſcorpionem. Item de proprietatibus elementorum. In diebus Philippi Regis via in monte Armeniæ fuit de qua rex interrogauit, cur ſuper illam nullus tranſiret,quin mortuus caderet. Socrates ergo ſpeculum de calibe contra illum poſuit,in quo duos dracones magnos vidit. Qui aperuerunt os ſuum, & egrediebantur corrumpens aerem fumus ex orificijs eorum. Rex vero præcepit ad montem illum currere, & ipſos interfici, ſicque ſaluatus eſt locus ille. Actor. Dracones, vt dictum eſt cum in aera ſuſtolluntur, aer propter eos concitatur,& lucet ſicut ignis. De his Lucanus. Vos quoque qui cunctis innoxia munera terris, ſerpitis aurato nitidi fulgore dracones,peſtiferos ardens facit Aphrica ducitis altum aera cum pennis armentaq; tota ſequuti, rumpitisq; ingentes amplexu verbere tauros. Nec tutus ſpacio eſt elephas datis omnia leto. Nec nobis opus eſt ad noxia fata veneno. Narrat Petrus Damianus de quodam agricola, qui quadam die valde mane ſurrexit, & videns draconem enormis magnitudinis, lignum putauit, ſeſſusq; ſuper eum vt requieſceret ſedit, quem mox indignata beſtia deglutiuit. Draco iuxta Hieronymum Hebraicè dr̃ leuiathan, ſicut inferius dicetur, vbi. ſ. de leuiathan agetur. Ex lib. de nat. rer. Draco (vt dictum eſt) venenum non habet, ore quidem dehiſcit, ſed dentibus non nocet. Morſus tamen eius peſſimus, & ſi paruus, quia venenifera comedit. Viſus etiam draconis intollerabilis eſt hominibus, ita vt quandoque ſola eius viſione terreantur ad mortem. Cauda quoque ſi quid ligauerit occidit, auram etiam ſpirando inficiens flatu mortifero peſtem ingerit.

De vtilitatibus ipſorum. *Cap. XXXII.*

SOlinus. Draconum ex cerebris excidirur dracontias lapis, ſed lapis non eſt niſi detrahatur viuentibus. Nam ſi obeat prius cum anima ſimul euaneſcit duricies ſola. Phiſiologus. Graminibus quidem medicatis dracones dormire coguntur, ſicq; lapis acquiritur, cuius vſu reges orientales præcipuè gloriantur. Draconum adipem fugiunt venenata, nec ipſe draco habet venena. Draconis capite proſperam,& fortunatam domum promittunt facere. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritos iniunctos, non expaueſcere ad nocturnas imagines etiam pauidos. Ex lib. de nat. rer. Ex cerebro draconis inopinate percuſſi, & adhuc in pleno vigore palpitantis, extrahitur dracontias lapis lingua eius, & fel in vino decocta remedio ſunt his, qui vexantur ab incubis, eorum corporibus ex hoc iniunctis, draconis caro vitrei coloris eſt, ac veſtẽres illa refrigerat. Hinc eſt ꝙ Aethiopes in feruida plaga manentes, draconis carne libenter veſcuntur, adeo quoque auaritiæ ſitis in immenſum creuit, vt inſtitores quibuſdam carminibus draconem ad tempus manſuetum reddant, eiuſque tergo inſidentes freno ipſum regant, vſque dum in Aethiopiam perueniant. Iſidorus libro 19. Cinnabarum aiunt eſſe draconum ſanguinem dum implicant elephantos. Ruunt enim beluæ, & dracones obruuntur. Quorum cruor fuſus terram inficit, fitque pigmentum quicquid ſolum tinxerit. Eſt autem puluis coloris rubei, quo ſcilicet vtuntur pictores in cæteris coloribus. Inde cinnabarum ex dracone, & barro, id eſt elephante cognominatum dicunt. Actor. Porro ſanguinem draconis quo phiſici vtuntur in medicinis, aiunt gummi cuiuſdam arboris, ſic dictum propter ſanguinis ſimilitudinem, ut ſuperius dictum eſt.

De dracoucopede. *Cap. XXXIII.*

EX libro de nat. re. Draconcopedes ſerpentes magni ſunt,& potentes, facies virgineas habentes humanis ſimiles, in draconum corpus deſinentes. Credibile eſt huius generis illum fuiſſe, per quem diabolus Euam decepit, quia (ſicut dicit Beda) virgineum vultum habuit. Huic etiam diabolus ſe coniungens, uel applicans, ut conſimili forma mulierem alliceret, faciem ei tantum oſtendit,& reliquam partem corporis arborum frondibus occultauit. Auguſtinus ſuper Geneſ. Dicitur autem ſerpens ille calidiſſimus fuiſſe, uel ſecundum alios ſapientiſſimus non propriè ſicut in bono ſolet accipi ſapientia Dei, uel angeli, uel animæ rationalis, ſed tranſlatiuè ſicut apes, uel formicas dicimus ſapientes, propter opera ſapientiam imitantia, quamuis ſerpens non anima rationali, ſed ſpiritu diabolico, quo plenus

nus erat poſſit ſapientiſſimus dici. Mali enim angeli quamuis ſuperbia deiecti, natura tñ excellentiores ſunt omnibus beſtijs, propter eminentiam rationis. Serpens enim non intelligebat verba, nec rationalis eſt facta. Quod enim verbis magorum, vel incantatorum ſerpentes trahuntur de latebris, diabolica eſt vis. Quod permittitur ad memoriam illius primæ facti, vt ſciamus quia cum hoc genere familiariter ſit et locutus. Eſt autem ille ſerpens ſicut aſina Balaam, ſed hoc fuit diabolicum, illud angelicum: boni enim, & mali angeli ſimiliter operantur, ſicut Moiſes, & Magi Pharaonis.

De Dypſade. Cap. XXXIIII.

ISidorus. Dypſas eſt genus aſpidis, qui Latinè ſitula dr̃, quia quem momorderit ſiti perit. Tantę autem exiguitatis eſſe fertur, vt dum calcatur non videatur. Cuius venenum extinguit antequam ſentiatur, vt facies præuenta morte, nec triſtitiam indicat morituri. De quo poeta, ſigniferum iuuenem tyrrenis ſanguinis alumm. Torta caput retro dypſas calcata momordit, vix color aut ſenſus doloriſq; fuit. Andromachus. Dypſas cum aliquem pungit, inflammatur in eo caliditas valde ſuperflua. Indeq; accidit ei vehemens ſitis, & aduſtio inflammata, nec bibere ceſſat aquam, donec corpus eius ſcinditur, & ſic moritur. Heliuandus lib. 11. Dicitur dypſas ſitula per contrarium. Vas enim quod ſitula dicitur, ſitim aufert. Hoc infert, ſicut pharetra dicitur quæ mortem infert, & feretrum quod fert, vel aufert mortuum. De his ait Lucanus dicens. Stabant in margine ſiccæ aſpides, & in medijs ſitiebant dypſades vndis. Et poſt pauca de illo quem torta caput retro dypſas calcata momordit. Lucanus refert. Ferroq; aperire tumentes ſuſtinuit venas, at os implere cruore. Legi in quibuſdam Gloſ. antiquis ſuper Deuteron. ſic. dypſas eſt genus ſerpentis pede, & ſemis longus, & duorum palmorum. Phiſiologus. Dypſas etiam torrida dicitur, quia vulneratus ab ea tanto feruoris ęſtu ſuccenditur, vt nulla aquarum abũdantia ſitis eius compeſcatur. Dicitur etiam eadem ex cauſa ſitula, de qua dicetur infra. Auicenna. Serpentis facientis ſitim ſecundum quoſdam longitudo eſt palmi vnius, & ſuper corpus eius ſunt veſtigia nigra plurima. Caput eius eſt paruũ, & collum groſſum, a quo incipit creatura eius vſq; ad caudam ſubtilem, inceditq; quatiendo caudam ſuam. Eſt autem in littoribus, & accidit morſo ab eo, vt aduratur venter eius, & inflammetur adeo vt non ſatietur aqua, nec bibere ceſſat abſq; exitu alicuius rei per vrinam aut ſudorem, ita q inflatur venter eius totus, & aqua currit in venis eius. Huius autem regimen poſt communia regiminum eſt indeſinenter eum facere bibere oleum plurimum, & euomere, deinde clyſterizare cum his quæ educunt fęces, & humiditates.

De Emorroide, & enidro, & excedra. Cap. XXXV.

ISidorus. Emorrois eſt aſpis ex eo nuncupatus, q ſanguinem ſudet, qui ab eo morſus fuerit, ita vt diſſolutis venis quicquid vitæ eſt, per ſanguinem euocet. Græcè enim emath ſanguis dicitur. Alexander. Emorrois ergo rectè dictus eſt a ſanguine, eo q ab eo punctus nimium emittit ſanguinem, vnde mulier menſtruata dicitur emorroiſſa. Iſidor. Enydros eſt coluber in aqua viuens. Græci enim aqua hydor vocant. Excedra dicitur hydra Græcè, ſ. draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude, prouinciæ Archadiæ. Latinè vero dicitur excedra, eo q vno cęſo tria excreſcebant (vt dicebatur) capita. Actor. De hac ergo plenius dicetur in loco congruo ſecundum ordinem capitalium litterarum, vbi de hydra tractabitur. De hac enim Hiero. in procemio Eſdræ contra detractores ſuos loquens verſum poeticum tractat dicens. Licet excedra ſibilet, victorque. Si non incendia iactet, nunquam meum tacebit Chriſto ſilebit eloquium, & præciſa lingua balbutiet.

De Glandoſa, & gnatrice. Cap. XXXVI.

COnſtantinus vbi ſupra. Glandoſa ſerpens eſt, cuius morſus eſt putridus, & de qua peſſimus odor eminus egreditur. Dicunt autem quidam, q pedes ſuper illam incedentis excoriantur. Et apoſtema in eius ore patitur, illius quoque qui ei medetur manus excoriantur. Qui vero hunc ſerpentem occiderit, odor eius putridus fit, & omnem niſi ſolius huius fœtoris perdit: huius morſus ſignificatio eſt, q in illo loco ſubſequitur apoſtema cum rubore, veſica illa membra circundat, aliquando ſummatim currit ſanguis quaſi aqua dolorem quoque patitur in ore ſtomachi. Iſidor. Gnatrix eſt ſerpens aquam veneno inficiens. In quocunque enim fonte fuerit, eum veneno immiſcet. De quo Lucanus eſt gnatrix violator aquæ.

De Iacula, & ſpnali. Cap. XXXVII.

IDem. Iaculus eſt ſerpens volans, de quo Lucanus. Iaculique volucres. Exiliũt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant ſe ſuper illud, & perimunt, vnde & iaculi dicti ſunt. Iorath. Iaculus ſerpens volatilis, animal quodcunque occurrat ei dum volat interficit. Et eſt alius quo ſine ſenſu doloris animal moritur. Alius qui ſi quem tetigerit dolore diuturno fatigabitur, & poſtea moritur. Ex lib. de nat. rer. Iaculus eſt ſerpens, qui volans alis arbores ſubit, & in eis deliteſcit. E quibus vi maxima mibratus penetrat animal quodcunq; obuium inuenerit. Ipnalis eſt ſerpens ab aſpide genus trahens, qui ſomno quos mordet interimit, veneno enim immittit ſomnum, quo nullo impulſo deſerit infectum. Hunc Cleopatra ſiniſtro brachio ſuo appoſuit, iuxta ſuum Antonium ſe collocans, vt eius attactu dormiret, & vitam quieta morte finiret.

De Leuiathan. Cap. XXXVIII.

ACtor. Leuiathan iuxta Hieron. Hebraicè dicitur draco. Fertur autem q draco, & in terra ſerpit, & in aquis natat, & in aere volat, vnde etiam in Iſaia tribus nominibus appellatur, ſ. ſerpens, & cetus, & leuiathan. Loquens enim in ſpiritu de diabolo ſub leuiathan typo, ita dicit idem Propheta. In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grandi, & forti ſuper leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper leuiathan ſerpentem tortuoſum, & occidet cetum qui in mari eſt. Iorath. Leuin vel leuiathan piſci aſpedo, i. ceto frequenter inſidiatur, & pugnat cum eo, omneſq; piſces maris qui pugnam vident inter illos ſubito ad caudam ceti confluunt, et ſi quidem cetus ab illo deuictus fuerit, moriuntur & ipſi ſtatim. Quos enim cauda circuierit, mox deglutit. Quòd ſi cetus ſuperari non potuerit, tunc leuin a faucibus ſuis fœtidiſſimum odorem cum aqua emittit. Cetus autem econtrario, & reſpirat, & odorem fœtidiſſimum repellit, & ſic ſe ſuoſq; ſaluat, & defendit.

De Nepa, & obita. Cap. XXXIX.

PHiſiologus. Nepa quibuſdam placet ſerpentem eſſe fœmineam, quæ in hora libidinis æſtuantis mari ſuo compari caput præſcidens ipſum necat. Vnde & ipſa in partu necantur viceuerſa. Sic ergo eadem eſt nepa, quæ & vipera, ſic dicta, quaſi vi pariens. Cum enim prope partum eſt, catuli matris viſceribus corroſis, erumpunt cum interitu ipſius matris. Actor. De hac ergo ſpecie plenius dicetur infra, vbi agetur de vipera. Iſidorus. Obites dicta eſt eo q arenæ colorem habeat. De qua poeta, quam ſparſis pictus maculis theophanius obites concolor exuſtis atque indiſcretus arenis admotus, &c.

De Padera, & paria, & praſtera. Cap XL.

EX lib. de na. re. Padera eſt ſerpens in Germania ad croſſitudinem humani brachij, colore in ventre aureo, & dorſo virenti. Huius flatus adeo noxius eſſe dr̃, vt ſi virgam recenter ceſam ori eius adbibeas corticem eius flatu ſuo faciat in veſicas felleas ebullire. Sed & fulgentem gladium ſi ori eius adhibeas lingua veneno eum inficit, & vſq; ad ſummum gladij percurrens tetro ceruleoq; colore afficit, ac ſi flamma violenta corripitur. Hic cum hominem in pede percuſſerit, venenum & ad cætera membra per momenta decurrit, & hoc præ nimio exceſſu caloris eiuſdem naturæ, cuius & ignis, qui ſemper aſcendit. Cum autem aſcendens cor tetigerit, tunc homo cadit, & moriens. Contraq; remedium eſt, ut homo percuſſus in pede, ſuſpendatur in altum per pedes demiſſo capite, ſicq; venenum nequit aſcendere, ſed infectus locus exciditur, & per medicamenta ſanatur. Iſid. Parias eſt ſerpens quæ ſemper in cauda ambulat, & ſulcum facere vr̃. De qua Lucanus: quo contentus iter cauda ſulcare parias. Præſter eſt aſpis qui ſemper ore patenti, & vaporãti currit. Vnde Poeta. Oraq; diſtendens auidus fumantia præſter, hic quem percuſſerit, diſſoluitur enormiq; corpulentia necatur, extuberatum enim putredo ſequitur. Alex. Præſter eſt ſerpens fumum exhalãs, & in morſu ſuo tumorem tantum homini læſo adducens, vt humana prorſus forma pereat, &c.

De Regulo. Cap. XLI.

ISidorus. Regulus ipſe eſt baſiliſcus, i. ſerpens longitudine ſemipedalis, albis maculis lineatus. Idem & ſibilus dicitur, quia ſibilo occidit, antequam mordeat vel exurat. Reguli ſicut, & ſcorpiones arentia quæque ſectantur, & poſtquam ad aquas venerit Hydrofobas, & limphaticos faciunt. Gloſa ſuper Iſaiam 14. Regulus ipſe rex ſerpentium, qui ſolo viſu vel flatu abſorbet volucres, occiditque homines. Vnde, & de Achab, & filio eius Ezechia ſic loquitur Propheta. De radice colubri egredietur regulus, & ſemen eius abſorbens volucrem. Eſt autem regulus ſerpens pennatus, vnde vbi in aliam tranſlationem noſtram legitur volucrem abſorbens, in Hebræo iuxta Hieronymum legitur, ſerpens volans. Actor. Hinc etiam alibi per eundem Prophetam dicitur. In terra tribulationis, & anguſtiæ leæna, & leo, ex eis vipera, & regulus volans. Andromachus in libro de confectione tyriacæ. Regulus qui & baſiliſcus, ſerpens eſt ſubalbidus, ſuper cuius caput ſunt tres pili. Quem cum videt aliquis paulopoſt moritur, & quando ſibilat moritur, qui audit ſibilum eius. Omnis quoque beſtia de illo mortuo comedens, ſtatim moritur. Et eſt malignior ſerpentium, nec aptus tyriacę. Iorath. Regulum ſi quod animal viderit,

derit, vel audierit, hydropicum efficitur, & moritur. Actor. De hoc autem ſerpente, id eſt regulo plenius dictum eſt ſuperius, vbi agitur de baſiliſco.

De Salpiga, & ſcitali ac ſepe. Cap. XLII.

ISidorus. Salpiga, vel ſalpigna ſerpens eſt quæ non vi. Scitalis dicta eſt eo, q tanta tergi varietate præfulget, vt notarum gratia retardet aſpicientes, & quæ reptando pigrior eſt, quos aſſequi non valet, miraculo ſui ſtupentes capit. Tanti autem feruoris eſt, vt etiam hiemis tempore exuuias corporis feruentes exponat. De quo Lucanus, & ſcitalis Perſis etiam nunc ſola pruinis exuuias poſitura ſuas. Solinus. Scitalis hiemalis exuuias pruina ponit. Iſidor. Sepa eſt exigua ſerpens, quæ non ſolum corpus, ſed & oſſa veneno conſumit. Cuius poeta ſic meminit. Oſſaq; diſſoluēs cū corpore tabificus ſeps. Idem ſeps eſt tabifica aſpis, quæ dum momorderit hominem ſtatim eum conſumit, ita vt liquefiat totus more ſerpentis. Lucanus: parua modo ſerpens, ſed quaſi nonnulla cruenta mortis habet tantum, &c. & poſt eripiunt omnes animam, tu ſola cadauer.

De Situla, & ſpuente ac ſirena. Cap. XLIII.

EX lib. de nat. re. Situla ſerpens eſt parua, & maliciouſus, qui hominem ſtatim interficit, hic tanta varietate refulget, vt intuentes pulchritudine retardet, & quem natura dedit reptando pigritatem, miraculo ſtupentes detinet, quos aſſequi non valet. Eſt autem tanti feruoris, vt & in hieme pellem deponat, huius morſu qui tangitur, igneo correptus ardore, ſuccenditur. Actor. Situla genus eſt aſpidis, quod Græcè dr̄ dypſas, de quo plenius dictum eſt ſupra. Auicenna. Spuens dr̄ quidam ſerpens, quia ſputo ſuo interficit illud ſuper qđ cadit, quod. ſ. ſputū proijciunt dentes eius conſtricti ſuper alios. Odor ēt ſputi ipſius interficit: longitudo eius eſt vſq; ad duos cubitos, & color eius cinericeus ad citrinitatem declinans, & illum quem mordet interficit antequam ſedeat. Quem enim mordet ſine ſenſu remanet, & ſine motu quietus, & profundo dormiens poſt ſaltus continuos, & clauſionem oculorum, & torſionē colli, & ſpaſmum, & pulſum inordinatum, & non ſentit dolorem inteſtinorum, & intromittit digitos in guttur ſuum, vt euomat. Iſid. Syrenæ ſunt in Arabia ſerpentes cum alis, q plus currunt q̄ equi, ſed ēt volare dr̄. Quarum tñ virtus eſt vt morſum ante mors inſequatur q̄ dolor.

De Taranta, & tortuca. Cap. XLIIII.

PHiſiologus. Tarantę ſerpentes ſunt modicæ quantitatis, a quibus puncti vehementer anguſtiantur. Et niſi tyriaca eis ſubueniatur qñq; anxietate moriuntur. Ex lib. de na. re. Tortucā de gñe ſerpentium quidam eſſe volunt, veneno quidem in vita caret, ſed nequaq̄ poſt mortē. Nam renes eius (vt dicit Ambr.) ſi quis poſt mortem nudo pede calcauerit, veneno ſtatim inficitur. Eſt aūt duorum pedum, caput habens vt bubo, caudam vt ſcorpio, duobus ſcutis duriſſimis quaſi teſtis tegitur, quibus adeo ſe induit, vt difficulter ēt validiſſimis ictibus perimi poſſit. Ouat vt gallina, ſed oua eius ad comedendum ſunt nociua. Tortuca fœmina (vt dicit Ariſt.) non habet niſi vnam viam exitus ſuperfluitatis, quamuis habeat veſicam cōtra oīum aīal um naturā habētium plumas, aut ſquamas, aut corticem. Nam iſta oīa non hñt veſicam. Actor. Tortuca dr̄, & teſtudo, quia teſtę tegiminibus adoperta eſt in cauernæ modum. Harum plurimæ ſunt aquaticæ, de quibus iā dictū eſt ſuperius in tractatu de piſcibus. Quędam vero terreſtres, quę & ſilueſtres dñr, nec tñ venenoſę, ſed ab hominibus comeduntur. Ariſt. Tortuca eſt aīal quadrupes, habens linguam, & pulmonem, ac debilem vocem, hēt pulmonem paruum, & ſiccum, nec ſitit, ſed abſtinet ſe a potu longo tpe. Epar habet malum valde, quia corpus eius eſt complexionis malæ, habet veſicam, & facit oua completa. Animal autem quadrupes ouans habet iuſtēm ſenſus, vt os, & naſum, & auriculas, quę non ſunt ei quaſi vię cannæ pp cutis duritiem. Quod manifeſtum eſt in tortuca, & in ſerpentibus magnis, & in crocodillis. Item animalia in cauernis latentia non eijciunt ſenectutem, niſi ea quæ corium habent ſubtile, non teſteum, vt tortuca. Nam & ipſa manet in cauernis. Animal plumam aut ſquamas, aut corticem habens non habet veſicam, pp paucitatem potus, & quia ſuperfluitas aquæ tranſit in plumas, & alia, præter tortucam, quia pulmo tortucæ maxime carnoſus eſt, & ſanguineus, quia ſimilis pulmoni vaccæ. Tortuca cum comederit viperam, comedit origanum agreſte. Cuius locum antea ſignat, eiuſq; radicem eradicat. Cum autem venit, & radicem non inuenit moritur. Actor. Nota q tortuca ipſa eſt teſtudo terreſtris, de qua dicetur inferius inter ſpecies vermium, propter limacē, qui vermis eſt, & eſt genus teſtudinis. Ambr. Teſtudo viſceribus paſta ſerpentis, cum venenum aduerterit, origanum ſibi ſemper medicinam exercet ſalutis. Auicenna in 2. canon. Sanguis teſtudinis ſilueſtris ſanat epilenſiam cum vino. Fel eius diſtillatus in nares epilenticorum, & odoris eius cum naribus attractio confert epilentico. Ad præfocationem quoque palatum eo liniunt cum melle. Ouum eius valet ad tuſſim infantium, eius fel quoque ad ſcrophulas valet illinitum.

De Tyro. Cap. XLV.

PHiſicus. Tyrus eſt ſerpens, qui vltra mare in Hiericho inuenitur, cuius carnes ſunt calidæ, & ſiccæ. Venenoſus quidem eſt, ſicut cæteræ ſerpentes, habet tamen virtutem expellendi venenum, horum venenum calidum eſt, & ſiccum. Inueniuntur quidem tyri in mane, propter aeris frigiditatem penè mortificati, vnde a quibuſdam iudicantur frigidi. Sed in antidotario Arabico inuenitur, q ſunt calidi, & hanc mortificationem habēt propter pororum apertionem illic intrante. Ariſto. Serpens qui dr̄ tyrus, vbicumque nidum inuenit, pullos comedit, oua tranſglutit. Cumq; aliquid in cibo acceperit erigitur, & tranſglutit. Deinde conſtringitur, donec perueniat illud quod tranſglutitur ad inferius, quia ſtomachus eius eſt ſubtilis, & paruus. Multa quidem animalia ſanguinem habentia ſe abſcondunt, vt tyrus, & lacertula. Illorumq; animalium quę in cauernis latent, quædam eijciunt ſenectutem, quæ. ſ. habent corium ſubtile non teſteum. Tyrus autem prius corium quod eſt inter oculos expoliat, ita q ille qui non cognoſcit hoc accidens, tyr cęcum eſſe putat. Deinde corium capitis aufert, totumq; vſque ad caudam in vna die, & vna nocte, ſuaq; expoliatio eſt ſicut exitus embrionis, qñ ſinditur ab eo tela. Eſt in terra Aethyopiæ draco, ex quo generatur tyrus, vt dictum eſt ſupra, & ex illo accipitur enticon, contra cuius venenum non eſt medicina. Inuenitur & tyrus quidam dictus a quibuſdam kakiem, quē fugiūt ſerpentes magni. Quantitas eius eſt quaſi cubitus, & habet pilos ſuper totum corpus. Cumq; mordet aliquid, omnia ſubito quę ſunt in circuitu morſus putrefacit. Inuenitur ēt pars tyrus in India, cuius morſus eſt ita furius, vt non inueniatur contra ipſum medicina. Tyrus, & vulpes amicantur inter ſe, amboque manent in cauernis terræ. Animalia quædam pedibus carent, & animal generant, vt tyrus, & ebeles. Tyrus ſiquidem animal generat, ſed prius in ſuo interiori ouat. Deinde ex illo efficitur animal interius antequam exeat.

Adhuc de eadem. Cap. XLVI.

EX lib. de nat. re. Tyrus eſt ſerpens in partibus Hiericho circa ſolitudines Iordanis infeſtus auibus, & animalibus, maximè oua auium, quæ cum ipſis auibus comedit. Huius carnes confectæ cum quibuſdam admixtis, oē toxicum venenum expellunt, quam confectionem tyriacam dicunt. Ferunt aūt nonnulli hunc ante paſſionem Chriſti nullum habuiſſe remedium, maximèq; fuiſſe hominibus infeſtum. Ipſa vero die paſſionis vnum ex eis infeſtiſſimum circa partes Hieruſalem caſu fuiſſe comprehenſum, & ad Chriſti latus fuiſſe cruce ſuſpenſum, atq; ex illo die totum illud ſerpentis genus accepiſſe virtutem contra omne venenum. Tñ contra venenum ipſius tyri quod tiena alias thuhicon dr̄, tyriaca nihil valet. Et hoc veneni genus, ſ. thuhicon quod eſt irremediabile malum, accipit draco de ipſo tyro. Tyrus ſenectute confectus hoc modo pellem ſuam deponit, excoriat prius corium quod inter oculos eſt, ita vt ſi intuearis beſtiam cæcam putas. Deinde corium capitis aufert, quo facto reliqua pars corporis facilius ſpoliatur, & cum ſpoliatus fuerit, habet modum, & formam embrionis. Tyrus ouat intus, & antequam egrediatur fit animal, & generat ſibi ſimile. Achilles in lib. de venenis. Venenum tyri ſerpentis aliorum venena expellit. Conſtantinus. Tyrię venenum calidum eſt, qui ab ea morderur, dolorem nimium in loco morſuræ patitur, & cætera quę de ſerpentium venenis in generali dicta ſunt ſupra. Eſt autem tyria quæ vocatur eſinos, cuius collum inſiſum erigitur, & extenditur, & de ore ſanguis ſputatur, plaga quam morſu facit, parua nimis eſt, quaſi acus perforatio, paruumq; ſanguinis ab ipſa effluit, nec apoſtema vel tumorem facit. Qui aūt ab eā mordentur obſcuritatem viſus patiuntur, & dolorem totius corporis, & ſenſus perditur, nec euadunt ab ea morſi. Eſt, & tyris quę vocatur pychronis parua quidem, ſed colli latioris, quę ſi quem momorderit molliciem in carne ſicut hydropis facit, & caro eius ex humiditate cadit.

De Tyri carnibus, & tyriaca. Cap. XLVII.

HAli. Tyriarum carnes quæ captæ ſunt in locis laudabilibus, ac veris temporibus, poſtq̄ abſciderit a parte capitis, & caudæ longitudinē quatuor digitorum, venena deſiccant, ab oībus ſuperfluitatibus interiora mēbra purgāt, & ad exteriora corporis educūt, ac per ſudorē acuè diſſoluunt. Proſunt ēt humoribus groſſis, ex qbus fiunt lepra, & morphęę, & elephancia, morſuiq; venenoſorū, ac letabilibus medēt potionibus. Phiſiol. Tyri venenum pp leuitatem ſui facile petit extrema, ſ. caput, & caudam. Vnde capite, & cauda abieciſis quatuor digitis, conſiderata iā longitudine, illud qđ mediū eſt optimè lauatur, & bene decoquitur quouſq; ſpinę poſſint ſeparari, quibus abiectis teri ſ. & inde trociſci formant. Actor Tyrus idē eſſe fertur, qđ vipera. Nam,

ra. Nã, & auctores in medicina loquẽtes de carne ſerpẽtina, vel tyriaca conficienda, raro vel nunquam de tyro ſub hoc nomine faciant mentionem, ſed de vipera. A tyro verò denominatione dr̃ tyriaca. Iſidorus li. 4. Tyriaca eſt antidotũ ſerpentium, quo venena pellantur, vt peſtis peſte ſoluatur. Auicenna in 5. cano. Tyriaca affaroch. i. a morte liberaus ſublimior eſt & melior medicinarum compoſitarum pp multitudinẽ ſui iuuamenti, propriéq; in venenis qui ſunt ex puncturis vel morſibus, vt ſerpentiũ, & ſcorpionis, & canis rabidi. Venenis etiã bibitis interficientibus. Ad ægritudines quoq; flegmaticas, & melancolicas, & febres earũ, atq; ventoſitates malignas, & ad paraliſim, & ad appoplexiã, & apileuſiã, & tortură ac tremorẽ, & maniã, & pprie ad leprã. Confortat etiã cor & ſtomachũ, & acuit ſenſus, & appetitus, allaniat anhelitũ, & delet palſus cordis, & retinet ſputum ſanguinis. Confert doloribus renum ac veſicæ, & vlceribus inteſtinorũ, frangit lapidẽ in veſica, propriè valet etiam duritias intrinſecas in epate ſplene & in aliis. Ex li. de na. re. Tyriaca cum ex tyri carnibus admixtis quibuſdã fit confecta, oẽ aliud venenum extinguit, ſed contra venenum ipſius tyri nihil prodeſt.

De Vipera. *Cap.* XLVIII.

AMbro. Vipera nequiſſimum beſtiæ genus eſt, & ſuper oẽ, quod ſerpentium generis eſt aſtutior. Pli. li. 8. Serpentiũ vipera ſola terra dr̃ condi. cæteri vel arborũ vel ſaxorũ cauis. Idẽ in li. 11. Viperæ cauernas tñ habẽt loco aurium, quę tñ audiũt, his dentes conduntur gingiuis. Scythæ ſagittas tingunt viperino ſanguine & humano ſanè, irremediabile id ſcelus eſt, quia mortem illico leui tactu affert. Ambroſius. Siquis etiã os viperæ recens calcauerit, grauius quàm venenũ phibetur nocere, & immedicabile vulnus ſerpere. Phiſiologus. Vipera cum ſenuerit, impeditis oculis eius vt nõ videat, ieiunat. 40. diebus ac noctibus, donec laxetur pellis eius. Tunc vadens ad ſciſſum petræ quærit, & per ipſum tranſitũ facit, ſicq; expoliatur vt iuueneſcat Razi. Fertur de vipera, q̃ ſi boum zamured oculi eius intueantur, illico eliquantur, & a capite fluunt. Auicenna vbi ſupra. Viperæ ſunt ſerpentes habentes capita plana & lata collũ minutum ac ſubtile valde, quorum caudæ curtæ ſunt ſtrepitũ facientes ac ſonitũ in inceſſu. Capiuntur aũt a medicis in fine veris, & principio æſtus, vt inde trocilci fiant. Quibus tñ oẽs conueniunt viperæ, ſed flauæ, & de flauis fęminæ. Itẽ in ſecũdo can. Viperæ poſt hiemem de cauernis egredientes oculos ſuos ſup fęniculũ fricant, vt illuminentur. Vrina hoĩs vtiliter effunditur ſup morſũ viperæ, propriéq; viperæ petroſæ. Idẽ in quarto canu. Viperarũ deteriores ſunt maſculi, fęminæ ſunt incolumiores. Et morſus quidẽ fęminæ cognoſcitur p inuentionẽ his iunis plurium dentiũ quàm duorũ in parte qua momordit. Egreditur autẽ a principio ater ex loco dentiũ ſanguis, deinde virus fetuens, & ſuttaſſis incipit aquoſus, deinde ſpumoſus, deinde vt ærugo æris. Et hic qdẽ conuertitur ad ſubſtantiã veneni, & colorẽ eius, & dulci locus. Deinde perambulat dolor eius, & apparet apoſtema calidũ, rubeum habens bothor, & veſicas, ſicut ex aduſtione ignis. Et accidit in viſceribus inflãmatio, in corpore ſubedu cum rigore, deinde ſudor frigidus, & corruptio coloris ad viriditatẽ declinis, & commotio vertiginis, & frequentia anhelitus, & nauſea, & ſingultus &c. Et plurimũ quidem moritur in tribus diebus, qñq; antẽ vſq; ad 7 poſt radices autẽ cõmunes in curatione, Fortior huius curatio eſt ad tyriacã da viperis properare. Ariſto. Teſtuca comedit viperã, & ſũc radicem origani ſiluestris comedit, cuius locũ antea ſignat. Alioquin moritur in tribus diebus, ſi radicẽ illã non inueniat. Gloſa ſuper Iob. 20. Vipera prolixioris eſt corporis quàm aſpis, tardiuſq; veneno ſuo occidit. Ex lib. de na. re. De vipera dicit Phiſiologus, q̃ habet faciẽ humanam vſq; ad vmblicũ ab vmbilico verò vſq; ad caudã crocodilli figurã. Meatus digeſtibilis quaſi foramẽ acus eſt, & ideo more cæterarũ concipere nõ põt, ſed tñ per os. Cauernas habet loco auriũ, & tres dentes tñ. Morſus eius tumorem, & inflationem inducit, & irremediabilis eſſe perhibetur. Hic ſerpens in hieme in terra conditur. Ambroſius, & Baſilius Sacri Doctores referũt, q̃ ſi quis viperæ mortuæ oſſa incaute calcauerit, grauius quàm venenũ perhibetur nocere, & irremediabile vulnus ſerpere.

De Generibus viperarum. *Cap.* XLIX.

ANdromachus in lib de confectione tyriacæ. Viperarum ac ſerpentium tria ſunt genera. Ex his enim eſt, quæ dr̃ aſpis, cuius habitatio eſt in ſicco, & in locis aquoſis. Hæc qñq; citrina eſt, qñq; citrina. Aliud genus dr̃ hirundineum, quia ſimile eſt colori hirundinum. Ex his etiam eſt, quæ dr̃ ſpuens, & ſic nominatur, quia venenum ſuum ex puit ſuper hominem. Eſt verũ alia ſpecies aſpidi ſimilis, cuius habitatio quandoque eſt in aqua, & illa nominatur hydra, quandoq; vero eſt in ſicco, & hic nominatur terreſtris, ſcilicet non aquoſa, & hæc ſpecies minor eſt aſpide, ſed capitis latioris. Item ex ſpeciebus viperarum eſt illa quæ aſtros dicitur, quæ cum videt aliquem, collum ſuum extollit, & menſurat an conſequatur hominem, deinde ſalit ſuper ipſum, & expuit venenũ in ipſum & faciem eius, ſtatimque interficit eum. Huius autẽ viperæ ſpecies ſunt tres. Vna dicitur ſerſin, alia ſelidiſa, tertia vero baſilida. Et cum huiuſmodi vipera fertur ſemetipſam interfeciſſe Cleopatra Aegypti regina. Cum enim Auguſtus viciſſet Antonium eius amantem, voluit Cleopatram capere viuam, vt eam Romanis oſtenderet, ipſamque propalaret. Quæ poſtquàm id comperit, volens inimici manus euadere, ſerpentem prænominatum accepit, ipſumque mãmillæ ſuæ ſiniſtræ adhibuit, quia cor in latere ſiniſtro eſſe cognouit, puniit ergo eam ſerpens, ſtatimque mortua eſt. Quidam vero dixerunt, q̃ illa ſe interficere volens brachium ſuum momordit, donec ſanguis exiuit, poſtea de veneno huius viperæ quod apud ſe habebat accepit, ipſumque ſuper vulnus proiecit, & ſtatim mortua eſt. Nos quoque viperam hanc in Alexandria vidimus, & velocitatem interfectionis eius. Cum enim iudex aliquem nobilem iudicat ad mortem, volenses eum ſubito interficere adducunt huiuſmodi viperam, & faciunt ut ipſa circa pectus pungat eum, ſtatimque moritur.

De Generatione ipſorum. *Cap.* L.

ISidorus. Vipera dicta eſt, eo q̃ vi pariat. Nam cum vẽter eius ad partum intumuerit, catuli non expectantes maturam naturæ ſolutionem, corroſis eius lateribus ui da erumpunt cum matris interitu. Lucanus. Viperei coeũt abrupto corpore nati Fertur autem q̃ maſculus ore inſerto viperæ ſemen expuit. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem verſa, caput maris ore receptũ præſcidit. Ita fit vt parens vterque pereat. Maſculus dum coit, fœmina dum parturit. Ex vipera autem fiunt paſtilli qui trociſci dicuntur a græcis. Ex libro de natu. rer. Viperæ mas cum inter omnia ferè ſerpentium genera crudelior ſit, ad fœminam tamen ſuam blandus eſt, ut dicunt Ambroſius, & Baſilius Abſentem namque fęminam mas requirit, & blãdo ſibilo proclamat. Et ubi comparem aduentare ſenſerit, venenum euomit ob reuerentiam eius, honorans gratiam nuptialem. Ambroſius Vipera vbi coeundi cupiditatem aſſumpſerit murenæ maritimæ notam ſibi copulam requirit, vel nouam præparat. Progreſſaque ad littus, ſibilo teſtificante ſui pręſentiam ad coniugalem complexum illam euocat. Illa autem euocata non deeſt, & veneuato ſerpenti vſus ſuæ coniunctionis expetitos impartitur. Cum autem ſibilo murenam euocat, venenum ſuum vomit, & poſt coitum illud reſumit. Plinius lib. 10. Viperæ mas (vt prædictum eſt) coeundo fœminæ caput in os inſerit, quod illa dulcedine voluptatis abrodit. Terreſtrium vipera ſola intra ſe parit oua vnius coloris, & mollia, vt piſces, tertia die intra vterum catulos excludit, deinde ſingulos ſingulis diebus parit. 20. ferè numero. Itaque cæteri tarditatis impatientes perrumpunt latera matre occiſa. Cæteræ ſerpentes contecta oua in terra incubant, & fœtum ſequenti excludunt anno. Idem in libro 21 Porro vipera prægnans veneno impreſſo dentium repulſu virus fundit in morſus. Eſt autem vulua viperæ, & intra ſe parientibus duplex.

De quibus viperis conficienda ſit tyriaca. *Cap.* LI.

AViceuna in 5. cau. Viperæ non omnes (vt dictum eſt) trociſcis medicinalibus conficiendis conueniunt, ſed flauæ ac ex flauis fęminæ Quarum ſignum eſt, q̃ maſculi in omni latere dentem vnum habent, fęminæ verò plures. Oportet autem deuitari cornutas varias, & aſpides ad albedinem declines. Nec capiantur ex piſcinis, & littoribus fluuiorum, & marium, neq; petroſæ, quoniam in eis ſunt quæ ſitim facientes, ſed capiantur in loco longinquo ab humiditate, nec illæ quæ ſunt debilis motus, ſed quæ velocis habentes caput eleuatum, & aſpectum audacem. Andromachus vbi ſupra. Ex omnibus ſerpentium generibus viperæ tantum eligimus in tyriaca, quia genera ſerpentium in radice ſunt tria. Quidam enim habent venenum forte velociter interficiens, vt baſiliſcus, & aſpis ac quercinus ſerpẽs. Alij vero debiles ac pigri ſunt, nec multum lędũt, nec omnino interficiunt, ſed doloram ac læſionem, & apoſtema in loco puncturæ faciunt. Inter hęc eſt medium genus viperę, quia nec ſunt multi veneni, nec iterum debiles valde. Eliguntur & fęminæ, quia minoris veneni ſunt in ſua quantitate. In omnibus enim generibus animalium fęminæ frigidiores ſunt maſculis, eiſq; natura ingeniauit, & multitudinẽ ſigoris, vt multiplicetur humiditas in eis, & vt minuatur reſolutio ac diminutio ex earum corporibus, quia humiditate ſuperflua indigent, quę cibus eſt ipſarum fœtibus Ideoq; ſiunt maſculi pluris caliditatis ac ſiccitatis, quam fęminæ, & maioris iræ, vindictæq; velocioris, & pluris veneni ac fortioris. In fęminis autem eſt venenum debile & minimum, quia non eſt in eis caliditas vincens generans venenum, & iterum, quia humiditas vincens cõtingit acuitatem veneni earum, atq; alleuiat ipſum. Ideo autem fęminis plures ſiunt dentes, quàm maſculis, quia maſculi propter multitudinem ac virtutem veneni eorum non indigent, vt ſint eis dentes

pluſquam

pluſquam duo: fœminæ autem ë cõtrario vt eradicatione dentiũ egrotet et quod eſt in maſculis ex veneno Eliguntur aũt flauæ ꝓ bonitatem complexionis huius coloris, quia non eſt malæ qualitatis ſicut niger, nec virtutis debilis ſicut albus, ſed æqualis, niger enim ſignat vehementiam inflationis & cõbuſtionis. Albus vero debilitatem & paucitatem caliditatis & multitudinem humiditatis. Flauus autem inter hos media eſt æqualis. Oportet ẽt vt ſint velocis motus, facilis inceſſus, ac feſtini ſaltus Sint quæ capita eorum alta, & ad ſuperiora ſubleuata. Hæc.n. eſt ſignificatio virtutis caliditatis earum & magnæ virtutis in earum corporibus, & ꝙ ipſæ mundæ ſint ex ſuperfluitatibus. Oportet ẽt vt earum oculi trahant ad rubedinem, & ſit aſpectus earũ vehemens & acutus, & irati ſimilis, hoc.n. eorum ſignat vehementiam naturalis caliditatis & ſanitatem corporis. Alioquin oculi earum eſſent citrini vel albi, ꝓ paucitatem ſanguinis in corporibus ſuis Item oportet vt habeant capita cum rotunditate plana, latorum ſyncipitum, quod eſt ſignum vehementiæ fortitudinis. Item vt ſint rugati ventres earum, quod eſt ſignum vehemẽtiæ virtutis, & paucitatis ſuperfluitatum. Mollicies enim eſt propter debilitatem, & ſuperfluitatem multimodam.

De Ipſorum præparatione. Cap. LII.

AVicen. vbi ſup. Viperæ cum ad hoc capiuntur, non moriãtur ſi poſſibile eſt, & abſcindantur a parte capitis 4. digiti, & ſimiliter a caudæ & ani. Quod ſi cucurrerit ex ea ſanguis plurimus, fueritq́; plurimus in illa diſpoſitione motus, & mors ipſius tarda, tunc eſt & electa. Si econtrario mala. Cumq; mortua eſt extrahuntur viſcera eius, propriéq; fel ipſius, & abluatur cũ aqua & ſale, ablutione exquiſitiſſimè facta, deinde decoquatur in aqua & ſale, & ſi cum ea fuerit anetum, non erit malum in ea decoctione diſcoquente, cum qua leuis fiat collectio carnis eius ab oſſe ipſius. Deinde mundificetur ab oſſe caro, & teratur in mortario, & ꝑcipiatur illi qui facit illud, & odoret oleum balſami, & inungat ipſum ſuper digitos. Cum ergo contrita eſt miſceatur cum rotellis ſẽm deſcriptiones diuiſas, & non eligamr ſupra deſcriptionẽ Andromachi, deinde fiant ex ea trocilci minuti, & exiccentur in vmbra, & reponantur in repoſitorio, nec radius ſolis oĩno ſuper eos cadat, vel ante exiccationem, vel poſt, quia ſol expoliat a virtute appropiata carnibus viperarum interficiente venena, q̃ ſunt ex morſione & ebibita. Andromachus. In vere capiendæ ſunt viperæ, quia tunc fortes ſunt, per calliditatem aeris temperati, & nutriuntur cibis conuenientibus ſibi. Et hoc in locis mari propinquis, quia vehementioris ſunt ſiccitatis, nec in eis ſuperfluitas & humiditas multa eſt, q̃ virtutem carnium earum debilitet. In quibus. ſ locis ſint plantæ & arbores, vt ſint eis ex illis cibi conuenientes Nec qñ captæ ſunt dimittantur, ſed ſtatim abſcindantur & mundentur, quia quãto plus morantur venenum earum acuitur, & in deterius alterantur. Nã & hoĩs ieiuni ſputum venenum eſt quo interficiuntur & ſcorpiones, & ſi mordet aliquid ieiunus, non ſanatur morſus eius. Abſcinduntur autem capita earum, quia plurimum in eis generatur & aggregatur venenum, propriéq; in oribus, earumq́ue venenum non eſt aliud niſi ſputum ipſarum. In reliquo aũt corpore non eſt penitus venenum, aut ex illo parum: abſcinduntur & caudæ, quia in eis eſt malæ qualitatis, & aggregantur in eis ſuperfluitates multæ. Attrahunt enim eandẽ ſordes ex toto corpore, per multitudinem motus ſui, multitudo namq; motus cauſa eſt attractionis. Ideo piſcium partes, q̃ caudas eorum ſequuntur, pluris ſunt nutrimenti. Refutantur ergo caudæ propter ſuperfluitatum aggregationem, & propter carnis paucitatem. Excoriantur etiam ex cauſa ſimili, quia de proprietate cutis eſt, vt recipiat oẽs ſuperfluitates corporis, & ad hoc eam natura ꝑparauit, vnde quia natura vult, vt inferiora membra mũdet ex nocumentis, ſit ipſa cutis ſparſa ſuper totum corpus debilis, vt cũ aggregantur ſuperfluitates corporis, quas natura expellit ex interioribus membris, non repellat eas per fortitudinem ſuam ad membra, q̃ ſunt in profundo corporis. Immo cum recipit totũ quod ad ipſam expellitur, quod ex eo tenue ac ſubtile eſt, poſſit exire paulatim per reſolutionẽ corporis ſui, & quod groſſum eſt ex ipſo remaneat in ea neceſſario. Sic quod tantummodo corrumpantur ipſa, vt non corrumpat interiora membra. Nam vt ipſe ait Hipocras, corruptio cutis exterioris, connaſcens interioribus eſt membris. Cutis ergo tyriacæ non conuenit, tum propter eius debilitatem, tum quia ſuperfluitates groſſæ, quæ non poſſunt reſolui, adhærent ei & corrumpunt eã. Zyrbus ẽt & viſcera extrahuntur ab eis, propter aggregationẽ omnium ſuperfluitatum in inteſtinis, & quia zyrbus eſt vehementioris caliditatis & aduſtionis. Nã in inteſtinis retentæ ſunt ſuperfluitates ſtercoris, & in fellibus eſt colera rubea, & in ſplenibus nigra & in epatibus ſanguis immundus permixtus cum colera. Sal vero cum ea permiſtum decoquitur, vt intra carnẽ profundetur, & ſic ab ea cum aquæ humiditate venenum reſoluatur. Super prunas decoquitur, vt eius decoctio ſpacioſa ſit cum æqualitate. Spacioſa quidem, vt non aduratur. Cum æqualitate, vt non ex parte, ſed ex toto coquatur. Prunarum enim calefactio eſt æqualis cum temperamento. Signum autem in decoctione ſeparatio eſt oſſis a carne Panis autem cum ea miſcetur, vt eius humiditas ne putrefiat tyriaca exiccetur, ac per ipſum panem venenum remanens reſoluatur.

De Diuerſis medicinis ex vipera & contra eius morſuram. Cap. LIII.

AVicen in 2. cano. Viperæ adeps prohibet (vt quidam dixerunt) deſcenſum aquæ in oculum. Caro viperæ cõfert lepræ. Item funditur & ponitur ſuper morſum ipſius viperæ, ſedatq; dolorem. Viperæ pellis aduſta & linita ſuper alopiciã confert. Item adeps viperæ recens confert panno, & aquæ, & vt non naſcantur pili euulſi ex palpebris. Porro ſuper morſuram viperæ proſunt dẽtes hoĩs triti vel aduſti & puluerizati, rerumq; oleũ balſami, & ſimiliter colloquintidæ radix, vel emplaſtrũ ex herbo, cuſius quoq́, bibitus cum vino vel abſinthio. Item p:a linita, & vrina hominis bibita Fertur ẽt ꝙ pellis capreæ recens calida cum ponitur ſuper viperæ morſum attrahit venenum. Præterea butyrum venenis reſiſtit, præcipuè cum ex eo linitur ſuper viperæ morſum Fimus ẽt caprarum montanarum cum aceto decoctus ac bibitus valet contra viperæ morſus. Idem in li. 4. Vinum in quo cadit vipera, cõfert venenoſorum mordicationi. Plinius lib 29 Viperæ caput impoſitum ei quod percuſſit vel ẽt alteri ſine ſiue prodeſt Si quis etiã baculo ſuſtinerat ipſum in vapore, aiunt eum futurũ ꝑtinere. Si quis cauſtæ viperæ cinere illiniat ſe, Nigidius auctor eſt, ad percuſſum ſerpentem reuerti neceſſitate naturæ. Scythæ caput viperæ diſſecant inter aures ad eximendum lapillum, quem ab ea territa deuorari aiunt, alij toto capite vtuntur Fiunt aũt ex vipera paſtilli qui a Græcis vocãtur tyriaci. Eximuntur interanea & liuor ſpinæ, reliquo corpore in patena cum aqua & aneto diſcocto, ac ſpinis exemptis addita q; ſimilagine. Sicq; paſtillis ſiccatis in vmbra ad multa vtũtur medicamenta. Quidam ẽt non tm̃ corpus, ſed ẽt adipem cũ oleo decoquunt ad medietatem redigentes, cum opus ſit trium ſtillis eius additis in oleum perunguntur, vt oẽs beſtiæ fugiant eos. Præterea conſtant contra omnium ſerpentium ictus quamuis inſanabiles ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari. Eoſq; qui aliquando viperæ iecur coctum hauſerint, nunquam poſtea ſeriri a ſerpente. Cinis pellis viperinæ alopicias explet celleberrimè, viperam quoq; viuam in nouo fictili combure addito fœniculi ſucco, & oculos inunge vtiliſſimum eſt ad effuſiones & caligines, fit & collirium e viperis in olla putrefacta vermiculiſq; enatis cum croco tritis. In olla ẽt cum ſale cauritur quem lingendo claritatem oculorum conſequuntur, & ſtomachi totiuſq; corporis tẽpeſtiuitates, hoc ſal & pecori datur cauſa ſalutis in antidotum contra ſerpentes. Quidam viperis vtuntur in cibis. Primum oĩum occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubẽt, donec liqueſcat humor quatuor digitorum menſura vtrinq; ꝑſcila, exẽptiſq; exteraneis diſcoquunt in aqua aut oleo ſale & aneto, & omnibus aut ſtatim veſcuntur, aut a pane colliuunt vt ſæpius vtantur. Ius ꝑter ſupradicta pediculos ex corpore toto expellit atq; pruritus ſummæ cutis Effectum ẽt oſtendit & per ſe capitis viperini cinis, valet quoq; oculis inunctis. Idemq; adeps ſimiliter viperinus. Porro de felle non audacter ſuadeo, quæ ꝑcipiunt, quia non eſt aliud venenum ſerpentium Diaſco Adeps viperinus ſuffuſiones oculorum & obtuſiones & caligines, mixta cedria tanti ponderis, & melle attico & oleo veteri emut. Alarumq; pilos inuncta naſci non ſinit. Ex lib. de natura rerum. Exta viperæ valent contra omniũ ſerpentiũ ictus, vt dicit. Plin. Tunica eius quã proijcit cũ innouatur, in vino cocta, dentibus & oculis medetur, adeps eius caliginem oculorum tollit.

De Hydra. Cap. LIIII.

ISid. Hydra dr̃ draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude prouinciæ Archadiæ. hæc Latinè excedra dr̃, eo quòd vno cæſo tria capita excreſcebant, ſed hoc fabuloſum eſt. Nam conſtat hydrã fuiſſe locum euomentem aquas vaſtantes vicinã ciuitatem, in quo vno meatu clauſo multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipſa exuſſit, & ſic aquæ meatus clauſit. Nã hydra ab aqua dicta eſt, hydrus aũt eſt aquatilis ſerpens, a quo icti obtumeſcunt. Cuius quidem morbum boam dicunt, eo ꝙ ſimo bouis remedietur. Plin. lib. 32. Enydros (vt dictum eſt ſupra) vocatur a Græcis coluber viuens in aqua. Huius quatuor dentibus ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingiuas ſacrificant, inferiorum in inferioribus. Aliqui vero canino eorũ tm̃modo contenti ſunt. Phiſiologus. Hydrus in Nilo habitat, & eſt ſtatura minutior crocodilo. Cumq; videt eum in littore dormientem aperto ore vadit & inuoluit ſe in luto, quo facilius poſſit illabi faucibus eius Crocodillus ergo ſubito eum viuum tranſglutit, qui dilanians oĩa viſcera eius, viuus & illæſus ab eo exit. Ex lib.

de

de nat.rer. Eſt aūt hydros (vt ſcribit Plin.) pulcherrimus anguium in orbe terrarum. Huius ſerpētis iecur ad percuſſorum remedium ſeruatur. Fabuloſè vero dicta eſt hydra ſerpēs, cuius cum vellet caput Hercules amputare, ſtatim duo ſubcreuerunt, & ſic ſemper amputatis quibuſdam alia ſtatim ſubcreuerunt. Hæc de ſerpentibus dicta ſunt, ſequitur de ſecundo genere reptilium, id eſt lacerta.

De Genere lacertorum. *Cap.* L V.

ISidor. Lacertus eſt reptilis genus, ſic vocatus eo q́ habet brachia & quatuor pedibus innititur. Genera vero lacertorum plura ſunt, vt botracha, ſalamandra, ſaura, ſtellio. Actor. In eodem genere non immerito reputantur rana & buſo. Nam & Botracha videlicet ſimilis eſt ranæ, & rana dī Botracha Græcè. Aliquā vero ſumitur Lacerta ſiue lacerta, pro Botracha, videlicet genus pro ſpecie. Ariſto. Lacertarum genus omnino non claudit oculum. Lacertulæ apes & oē animal anuloſum hieme latent in cauernis. Lacertulæ vero manens in nimia lapidū & parietum in locis anguſtis. In his fœmina maior eſt. Sicut in Ranis ac ſerpentibus & araneis. Hūt teſticulos ſpondili applicatos. In coitu ita reuolutę, ſicut & ſerpentes implicantur, vt vnum corpus capita duo hōs eſſe videantur, vnicum habent vētrē. & corū caudæ creſcunt poſtquam abſciſſæ ſunt. Animalia ſquamoſa ſicut & lacertulæ ac ſerpentes indifferenter comedunt herbas & carnes. In Arabia inuenitur lacertula maior cubito. Aranea multotiens lacertā venatur, & prius incipit texere ſuper ipſum, donec orificium eius fortiter ligetur. Deinde vadit ad ipſam & mordet eum quouſq; moriatur. Hoc animal oua completa facit, eiuſq; pulmo paruus & ſiccus cum inflatur tumeſcit. Plin. libr 8. Lacertę quotiens cum ſerpentibus conſeuerint pugnam vulneratę herba diptamno ad ſerpentium ictus præcipuè ſe refouent. Idem in lib. 10. Quadrupedum oua gignentium lacertas ore parere, vt vulgo creditur, Ariſto. negat. Nec incubant eędem oblitę quo in loco ſint enixæ, quā huic animali nulla eſt memoria, itaq; per ſe catuli erumpunt. Idem in lib. 11. Lacertis eſt bifida lingua & piloſa. Palpebræ iō in ſuperiori gena. His plerumq; ſunt geminę caudæ. Idem in libro 17. Contra erucas & mala ne putreſcant viridis lacertæ felle tangi cacumina iubent. Idem in li. 29. Lacerta in vino pota, ipſa morſus ſuos ſanat. Ex lib. de natu. rer. Lacertam potius vermem dicunt, quam ſerpentem, quia clementius ſerit, ſibilat tñ vt ſerpens, & caudam habet conſimilem, linguamq; bifidam & piloſam. Pedibus vero graditur. Vno ex duobus capto reliquus efferatur. Huic animali nulla eſt memoria, & ideo non cubat, oblita quidē in quo loco ſit enixa, per ſe erumpunt catuli numero viudeni. Quidam dicunt fœtus a matribus deuorari, vno relicto, qui ſe matris clunibus imponit, & hic vltor fratrum parentes ſuos occidit. Lacertæ ſunt in India numero pedū, 24. colore fulgēti Eſt & de genere lacertarum beſtiola quædam forma ſed colore diſſimilis, quę caudam habet nigrā, & aranea ſilueſtribus veſcitur. Iorath vbi ſup. Lacerta cum ſenuerit obſcurantur oculi eius & execęātur. Tunc contra Solem ad eius radios intendit, & oculos ſuos aliquandiu tempore matutino per foramē dirigit, quouſq; redeat viſus eius, ac perfectè videat vt prius Glo. ſuper Leuit. 11. Lacerta immundum animal ſm legem, in ſepulchris habitat, & incōſtantiam vitæ ſignat. Auic. in 2. can. Lacertæ natura ſtellioni vicina eſt, ſed melior. Sanguis eius confortat viſum. Stercus eius albugini confert oculi & prurituī, & viſum acuit, colorēq; bonum efficit. Idem in 2. cano. Lacertæ caro mortificatiua eſt, & ei qui bibit eam, accidit apoſtema linguæ, & pruritus, & dolor capitis, & aduſtio & tenebroſitas oculorum.

De Borace & botracha. *Cap.* L V I.

EX lib. de natu. rer. Borax eſt gemma bofonis quod in capite portat gemmam ſui nominis, hic vulgo crapundina vocatur, ſed qñ bufoni viuo & palpitanti extrahitur, tunc ipſe lapis in medio ſui oculum habere dī. Cum aūt aliquandiu mortuo extrahitur, tunc malitia veneni oculus extinguitur, & lapis viciatur. Phiſiologus. Borax de genere bufonis eſt, hic pp veneni quantitatem qñ tangitur inflatur. Cum aranea pugnat, & ab ea vincitur. Nam cum illa frequenter pupugerit, ille ſe vindicare non valens, in tantum inflando ſe extuberatur, quòd medius crepat, & moritur. Huius morſus peſſimus eſt, & inſanabilis efficitur. Gemmam in fronte nutrit, pro qua occiditur, & quæ ab ipſo animali borax appellatur. Quando extinctum habet oculum, herba ſpeciali vtitur, in qua viſum recuperat, tunc vero interficitur, humida loca & marcida libenter inhabitat, odit claritatem ſolis, nec eum de facili videre patitur, nocte ambulat, & hoc magis per vias hominum tritas veſtigijs, per diem vero latet in abditis. Odorem florentis vineæ fugit, & prope cubitalem magnitudinem aliquando creſcit. In Hiſpaniç partibus illud præcipuè boracis genus habitat, quod lapidem in fronte portat. Iſidorus. Botracha dicta eſt, eo quod habeat ranæ ſpeciem. Nam Græci ranam botracham vocant.

De Buſone. *Cap.* L V I I.

ACtor. Buſo eſt animal venenoſum omnibus notū, quod vr̄ ab auctoribus dici rube, vel craſſanetum, de quo dicetur inferius. Eſt aūt buſo frigidiſſima beſtiola, & aſpectu fœdiſſima, q́ fertur habere cor in gutture, vnde nec de facili interficitur, niſi per medium gutur transfigatur. Ex putredine aūt vel corruptione terræ naſci putatur. Ex lib. de natu. rer. Buſo eſt reptile venenoſum habet viſum peſtilentem, attactum ſordidum. Terra veſcitur, & hoc pondere & menſura. Quantum n. o. in anteriori pede concludere pōt, hoc illi pro cibo quotidiano eſt. Timet. n. ne ſibi terra pro cibo deficiat. In Galliæ partibus eſt bufonis genus, quod cornutum dī, quia cornuſare vr̄. Vadea ſono vocis ſic appellatur. Colores habet duos, nigrum & croceum. Hi vero prodeunt, & tunc voces tubarum edunt, duoq; & duo voces tubarum reddunt inuicem. In ſola Gallia vociferi nuncupati vocem perdunt & muti ſunt. Phiſiologus. Buſo eſt animal horroris, quod nunc cum aranea, nunc cum lacerta, quāq; vero cum colubro, vel & cum ſerpente prælium ſubit. Læſus aūt veneno alterius animalis venenoſi, a plantagine medelam accipit. Salvia libenter veſcitur, cuius radicem venenoſitate nonnunquam inficit. Hinc eſt, q́ areola ſaluię, ruta cingi debet, cuius tos bofoni mortalis eſt. Lapis in capite bufonis inuentus, & ab homine geſtatus, veneni malitiam arcet. Ex bofone quoq; per combuſtionem in puluerem redacto rum ſibi relinquitur bufo viuus regeneratur, nec tantum vnus, ſed etiam plures.

De Gamaleone. *Cap.* L V I I I.

GAmaleon ſiue cameleon eſt aīal quadrupes, hñs faciē quaſi lacertę, caudam prolixam & tortuoſam, corpus aſperū, cutem qualis eſt in crocodillis, profert autem ex ore quaſi lanā quandam de qua nonæ contextæ comburi non poſſunt. Eſt autem animal pigrum inceſſu, ſed victorem ſuum interfectus perimit. Nam cum ales ex eo comederit, illico moritur. Hoc idem animal dī & ſalamandra Græcè, & ēt (vt quidam volunt) ſtellio Latinè. Sed fortaſſe diuerſæ ſunt ſpecies, quamuis eiuſdē generis, ſicut capræ & capreæ & rupicapreæ. Vnde Iſido. cameleontem ponit in genere beſtiarum, ſalamandram ac ſtellionem tanquam diuerſas ſpecies in genere lacertorum. Plinius aūt dicit ſtelliones habere quodammodo naturam cameleonum. De his ergo plenius dicetur infra, vbi agetur de ſalamandra, quæ. ſ. ſalamandra, quandoque vocatur & ſalamandra ſicut etiam cameleon dici videtur, & gamaleon ſiue cameleon.

De Rana. *Cap.* L I X.

ISido. Rana a garrullitate vocata eſt, eo q́ circa genitales paludes ſtrepit, & ſonos vocis importunis clamoribus reddit. Ex lib. de nat. rer. Ranarum coitus magis eſt de nocte, quam de die, & in earū coitu magna eſt mora, multumq; ſemen effundunt. Ranas habet mare, quæ alas habent, & omnis piſcis fœtus nutrit, præter ranam. Auicenna in 4. cano. Venenum ranæ cognoſcitur per abominabilem ſaporem, ſicut leporis marini per odorem. Sunt ranæ fluuiales virides, & marinæ rubeæ, vtræque venenoſæ. Earum potu accidit obfuſcatio coloris, & apoſtematio corporis ſm ſemitam mollicies & aduſtio in gutture & ore, difficultas anhelitus & tenebroſitas oculorum, & vertigo ac fœtor oris. Qñq; etiam accidit ſpaſmus, aut tetanus, & qñq; ventris ſolutio, diſſenteria & nauſea, & vomitus, ac permixtio rōnis, & ſyncopis. Et qñq; ſperma & vrinam & menſtrua ſine voluntate expellit: eius quoq; qui euadit ex eis non ſoluantur dētes, immo cadunt. Horum curationi cōferunt vomitus, & exercitium plurimum, & balneum, & inunctio cū oleis calidis, & vinum plurimum, & radices arundinis, & ſimiliter cyperū, & calamus aromaticus cum vino, & oē quod confert hydropiſi. Sūt aūt & ranæ citrinæ, ex quibus abſcinditur appetitus cibi, & acetat eructuatio, & corrumpitur color. Fitq; ſyncopis & nauſea & vomitus ac dolor ſtomachi, & apoſtematur venter & crura. Harū cura proxima eſt curæ prædictarum. Plin. li. 32. Eſt rana parua & viridis & muta, q́ fortè ſi hauriatur bouem diſtendit. Hæc in arundinetis & herbis maximè viuit. Carnes eius ſupponuntur oculorum doloribus, huius corporis humoreīn ſpiculis denſum claritatem oculis inunctis narrans afferre. Ranarum carnibus in hamum additis, purpuræ alliciuntur: canes vero quibus in offa rana viua data ſit, latrare negantur.

De Diuerſis ranarum ſpeciebus. *Cap.* L X.

ISidor. Ranarum quædam aquaticę dīr, quædam paluſtres, quædam rubetæ. Ob id quæ in vepribus ſunt, grandiores cunctarum. Aliæ calamitę vocantur, eo quòd inter arundines & frutices viuunt, minimę omnium & viridiſſimę, mutæq; & ſine voce ſunt. Agredulæ autem ſunt ranæ paruæ, in ſicco vel agris morantes, vnde & nuncupatæ. Strabus ſuper Exod. Tria ſunt genera ranarum. Vnum fluuiale & vocale. Alterum minutum

orum quod calamitũ dicitur, quod ſi in os latrantis canis proiiciatur, ſtatim obmuteſcit. Tertium maximũ quod rubetum dr, peſſimum & venenoſum, quod vulgo craſſantium dicitur. Ex libro de natura rerum. Rana vermis eſt, quandoq; colore viridis: ſed illa, quæ ruber, deterior eſt, loquax eſt, & vocibus importuna, vocem habet propriam coax, nec aliud quicquam dicere põt niſi cum premitur aut læditur, tunc enim mutat vocem, & inſtar muti emittit eiulem. Huius vocis ratio ſm Ariſtote. ex hoc perpendi põt, ꝙ ore clauſo & inflatis lateribus conſonat gutture, ad ſyllabam vero ax os aperit & inſtar follium latera reprimit, vt fortiori ſpiritu vox clara promatur, multiplicat vocem, quando poſuerit æqualiter in aqua mandibulam inferiorem & extenderit ſuperiorem. Cum autem ambas extenderit, eius oculi ſicut candelæ lucent. Timet omne quod ſpirat. Et ab omnibus odioſè haberi ſuſpicatur. In Auguſto menſe nunquam poteſt os ſuum pro quolibet miniſterio cibi, vel potus, vel vocis aperire. Quod ſi etiam manu, vel baculo tentaueris, difficulter aperire poteris. Eſt & rana viridis ac paruula coriens cognominata, quæ arbores aſcendit, ibique inter folia requieſcit, hæc naturali præſagio pluuiæ in nubibus ſentiens, fortiter clamat, futuræ ſcilicet inundationis nuncia, reliquo vero tempore vix vſquam cantat. In ora canum proiecta eis vocem demere putatur.

De Medicinis ex ranis. Cap. LXI.

PLinius lib. 32. Ranę iecur geminum eſſe dicunt, obiicique formicis extra partem quam appetant oportere, & illam contra omnia venena quæ ex ipſis fiant, & ſi viuæ concrementur in olla, cinis earum cum melle allopicias replet, ac melius cum pice liquida, ſingulæ quoq; ranæ in aceto decoquuntur, ita dentes dolentes colluuntur, & in ore ſuccus contineatur. Ius ranæ in patinis decoctæ, tuſſim fertur ſanare. Cor earum cum melle tritum medetur diſſintericis, morbo quoque regio ſalſamentum earũ valet cum pipere, ita vt abſtineatur reliqua carne. Podagris & articularijs vtile eſt oleum in quo decocta ſunt inteſtina ranarum. Item ranæ myrrhino decoctæ oleo, carnibus abiectis, perunctos liberant quartanis. Cor earum adalligatum frigora minuit febrium. Si tumeant aures, ranarum adeps inſtillatus ſtatim dolores tollit. Vermes interni in homine ranarũ tolluntur felle, prodeſt & febri rananum fellium cinis. Ignes ſacros ranarum viuentium ventres impoſiti reſtinguunt, pedibus poſterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu proſint, ad ſanguinem quoq; narium ſiſtendum ranarum cinerem illinunt, vel ſanguinem areſactum. Synaſim ſiue capitis infantium vlcera, rana inuerſa efficaciſſimè ſanat adalligata. Iecur ranæ calamitis in pellicula gruis adalligatum venerem excitat. Equorum ſcabiem ranæ in aqua decoctæ donec illini poſſint extenuant. Ranis ex oleo & ſale decoctis vt ſuccus ſorbeatur, tetano medetur. Efluuialibus ranis ſi carnes edantur, vel ius decoctarũ ſi ſorbeatur, proſunt contra leporem marinũ, & contra ſerpentes, & contra ſcorpiones ex vino. Auicenna in ſecundo canone. Cinis ranæ poſitus ſuper ſanguinis locum, retinet eum. Idem confert apoſtematibus cordarum iuncturarũ ſuperεffuſus. Rana cum ſale & oleo decocta dicitur eſſe bezaar lepræ ac vermium venenoſorum comeſta. Ex decoctione ranæ fluuialis os ad dolorem dentiũ colluitur & ſedatur. Corpus ranæ petroſę & propriè pinguedo eius facilem facit dentiũ radicationem, ipſaque dentes eijcit animalium quã fiunt eã.

De Rubeta. Cap. LXII.

ACtor. Rubeta ſiue rubetum (vt dictum eſt) peſſimum eſt ac venenoſum ranæ genus, quod vulgo craſſantium dr. Plin. li. 8 Ranæ rubetę, quarum & in terra & in humore vita eſt plurimis referte medicaminibus deponere ea aſſiduè ac reſumere paſtu dñr, venena ſibi tm̃ reſeruantes. Idem in lib. 11. Rana inſidiarium eſt vitæ. Idem in li. 25. Sunt venena ranis maximè rubetis. Porro Arthemiſia prodeſſe traditur contra ranam potã. Idem in lib. 28. Marſion Smirneus tradit ſputo rumpi rubetas, aliaſq; ranas, & ſi ranam quidem ſaliua ſua aſperſerit oculum, præcipuum remedium eſt lac mulierum. Idem quo contra morſum eiuſdem bibitur & inſtillatur. Iecur cameleonis cum rubetę pulmone illitum pilos detrahit. Idem in lib. 32. Succus ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum bibitur contra rubetę venenum. Dictę ſunt autem rubetę, quia in vepribus viuunt tm̃, grandiſſimè cunctarum geminis velut cornibus plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores, oſſiculo quod eſt in dextro latere in aquam ferucntem iniecto, refrigerari vas, nec poſtea feruere. Canũ impetus eo cohiberi, amorem & iurgia in potione addito cõcitari. Venerẽ adalligato ſtimolari. Rurſus a dextro latere ferueutia refrigerari, & hoc in agnina pellicula recenti adalligato quartanas & alias febres ſanari, eoq; amorem inhiberi, podragris articularisq; morbis cũ adipe veteri prodeſt rubetę cinis. Porro nerui rubetę lacerto dextro adalligati, venerem concitant, amorem vero finit rubeta in recenti corio pecoris adalligata, eadem aqua excocta potui data, ſuum medetur morbis, vel cuiusq; ranę cinis. Ex lib. de nat. rer. Rubeta diuerſis referta medicaminibus, qñ vult deponit ac reſumit, & hoc aſſiduè in paſtu facere dr, venena vero nunquã deponit, ſed tanquam arma ſua penes ſe reſeruat, habent gemina cornua veneficiorum plena. Mira de his certatim narrant auctores. Carnibus earum in hamura poſitis, præcipuè purpuras allici certum eſt. Contra venena marini leporis & rubetę cinis earum remedio eſt in aqua potatus.

De Salamandra. Cap. LXIII.

ISidorus. Salamandra dicta eſt, eo ꝙ contra incendia valeat. Cuius inter omnia venenata maxima vis eſt. Cætera enim ſingulos feriunt hæc plurimos pariter interimit. Nam ſi arbori irrepſerit, omnia poma veneno inficit, & eos qui ederint occidit. Quæ etiam ſi vel in puteum cadat, vis veneni potantes interficit. Iſta contra incendia repugnans, ignes ſola animalium extinguit. Viuit enim in medijs flammis ſine dolore & conſumptione. Nec ſolum non vritur, ſed extinguit incendium. Plinius libro decimo. Salamandra eſt animal lacertæ figura, ſtellatum occulta & cæca origine, nunquam niſi magnis imbribus proueniens, & ſerenitate deſinens: huic tantus eſt rigor, vt ignem tactum extinguat, non alio modo, quàm glacies, eiuſdẽ ſaniem, quæ lactea ore vomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili. Idque quod contactum eſt colorem in vitiliginem mutat. In his non eſt maſculinum genus aut fœmininum. Item in libro vndecimo. Venenatis paſta noxia ſiunt & ipſa. Apros in Pãphilia, & in montuoſis Cyliciæ ſalamandra ab his deuorata, qui ederint moriuntur, nec vllus eſt in odore vel ſapore intellectus. Idem in lib 29. Panis coctus lignis a ſalamandra contactis interficit. Ex libro de natura rerum. Salamandra quam nonnulli cameleontem idest, leonem terræ vocant, Eſt animal quadrupes, faciem habens lacertæ, vel (vt dicit Ariſtote. faciem habet inter faciem porci & ſimiæ. In igne viuit, & incendium extinguit, profert etiam quandam lanam pallidam, de qua contextæ zonæ comburi non poſſunt. Eſt autem ſplene carens, & contra omnia animalia iecur habet in ſiniſtra parte, In extis quoque viſcerum magna eſt in eo varietas a cæteris animalibus, macra eſt valde, quia parum habet de ſanguine. Ideoque timoroſa eſt valde, quia diminuitur in ea calor, qui eſt incentiuus audaciæ. Timor etiam eius cauſa eſt, quòd color eius ſit varius ac per momenta mutabilis. Oua gallinarum more gignit, & ex eis fętus producit. In hoc autem genere non eſt maſculus neque fœmina, ſed omnes gignunt. Alexander Papa (vt fertur) ex huius animalis lana veſtimentum habuit, ꝙ cũ ad munditiam aliquando lauari deberet, non alijs aquis abluebatur, niſi quòd in ignem proijciebatur, & per ignem candeſcebat.

De Salamandræ nocumento ac remedio. Cap. LXIIII.

AVicenna vbi ſupra. Salamandra ſpecies eſt mordicantium, accidunt ex eius potu dolores vehementes in ano, & apoſtema ſicut hydropiſis, & in ventre ſpaſmus, & vrinæ retentio. Idem in eodem. Salamandra æſtimatur eſſe beſtia lacertæ ſimilis habens quatuor pedes, & caudam curtam, & quòd ipſa non aduritur, ſed ſi proijciatur in larem extinguit ignem. Accidit autem ex eius morſu dolor vehemens & inflatio in corpore, & grauitas linguæ, & punctio eius, & tremor ac ſtupor. Multotiens etiam accidit nigredo membri ſecundum figuram rotundam & caſus eius. Cura eius (vt quidam dixerunt) eſt cura cantaridum. Et proprium quo curantur eſt, vt in potu detur reſina pini cum melle. Detur etiam decoctio lilij cum folijs vrticę. Quidam vero dant ranas coctas, & de iure earum in potu. Plinius libro trigeſimoſecundo. Teſtudinis marinæ carnes admixtæ ranarum carnibus, præclarè contra ſalamandras auxiliantur. Diaſco. Salamandræ virtus ſtiptica eſt & calida, rectèq; miſcetur medicaminibus ſtipticis, & improbos capillos qui ſunt in palpebris amputat. Seruatur autem ſic, exenteratur, caput & pedes ei tolluntur, ſicq; quod remanet in melle mittitur, & cum opus fuerit in vſum aſſumitur.

De Saura & ſtellione. Cap. LXV.

ISid. Saura lacertus eſt, qui qñ ſeneſcit excæcantur oculi eius, & intrat in foramen parietis aſpiciẽtis cõtra orientẽ, & ortũ ſolis intendens illuminatur. Stellio nomen inditum habet de colore, eſt enim tergo depictus lucẽtibus guttis in modum ſtellarum, de quo Ouidius, aptumq; colori, nomen habet varijs ſtellatus corpore guttis. Hic ſcorpionibus adeo cõtrarius eſſe traditur, vt eo viſo, pauorem his afferat & torporem. Plinius lib. 7. Theophraſtus auctor eſt ſtelliones quoq, ſicut & angues ſenectutem exuere, protinuſque deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eos peſtiferos ferunt in Græcia, innocuos eſſe in Sicilia. Idem in libro vndecimo. Cameleonum ſtelliones

quodammodo

quodammodo naturam habent, tore.n.viuentes. Stelliones putant innocuos eſſe dumtaxat his qui, & ipſi carent ſanguine. Pariuntur aũt vndem. Quidam ab ipſis decẽ arbitrantur deuorari, viuum modo ſolertiſſimũ relinqui, qui ſe ipſius matris clunibus imponendo tutus, & a cauda, & a morſu loco fiat, atq; hunc eſſe reliquorum vltorem, qui poſtremo genitores ſuperoẽ conficiat. Idem in lib. 30. Stellione nullũ animal fraudulentius, hunc inuidere homini tradunt, & inde ſtellionum nomen in malum eſſe translatum dicunt: ſic eum capiunt, æſtatibus obſeruant cubile ipſius quod eſt in locis hoſtiorum, vel cardinibus feneſtrarũ, aut in cameris, vel ſepulchris. Ibi vere incipiente fiſſis arundinibus textas opponũt caſas, quarum anguſtiis & gaudet, eo facilius exuens torporem circundatum, ſed eo relicto remeare nõ poteſt. Gloſa ſuper parab. 30. Stellio non habet alas, & ideo manibus nititur, &c. Rodulphus ſuper Leuitic. Stellio, & lacerta ſunt animalia infirma, malitioſa tñ, & reptilia venenata. Ex lib. de na.re. Stellionis venenum mortiferum eſt, contra illud remedium fit ex tritis cauibus ſcorpionis. Fel eius in aqua tritum muſtelas occulto quodam inſtinctu congregare dĩ: hic ſcorpioni maxime contrariatur, ſeq; inuicem odio naturali inſequuntur. Sed quia ſtellio maior eſt atq; validior, hunc miro modo ſcorpio timet, ita vt eo viſo ſudore frigido perfundatur.

De Medicinis ex ſtellione. Cap. LXVI.

PLinius lib. 29. Stellio viſus pauorem infert ſcorpioni, & torporem ſudoris frigidi, vnde & ipſum oleo putrefaciunt, vulneraq; a ſcorpionibus facta perungunt, ſed & tritus ſcorpio ſtellionum aduerſatur veneno. Fit & malum e ſtellionibus medicamentum, nam eo mortuo in vino, qui biberit, lentigine faciem eius obducit, ob hoc in vnguento necant illum pelicum formæ inſidiantes. Sed contra hoc eſt remedium oui luteum, & mel, & nitrum. Fel quoq; ſtellionum in aqua tritum muſtelas congregare dĩ. Idem in lib. 30. Stellioni nihil in comitialibus morbis præfertur remedio. Cinis & ex ipſo factus in aceto potus, & membrana quam exuit pota confert. Auicenna in 2 canon. Guarſ.i. ſtellio longam habet caudam, & paruum caput, & non eſt lacertus. Nam lacertus aut raro, aut nunquam eſt niſi in tuſibus. Caput &, & corpus eius ab illo ſunt diuerſa, ſed fortaſſe proximus ei eſt in natura. Caro eius multum calida eſt. In ipſo eſt virtus extrahens ſurculos, & ſpinas. Sanguis eius valet albugini oculorum. Adeps eius fortiter impinguat, caro quoq; eius, & proprie quaſdam mulieres. Stercus eius ſicut, & lacerti valet ad albuginem oculi. Confert & panno, & lentiginibus, colorem efficit bonum. Idem quoq; ſtercus tritum eradicat verrucas. Epar ſtellionis ſuper molares corroſos poſitum ſedat dolorẽ eorum. Idem in 4. cano. Caro ſtellionis mortificans eſt, quandoq; cadit in vino, & moritur in eo ac diſſoluitur, fitq; vinum illud ſicut venenum, & ei qui bibit ipſum accidit vomitus, & dolor oris ſtomachi vehemens. Stellio quũ mordet, dimittit in loco morſus ſui dentes paruos, ſubtiles, nigros. Nec ceſſat dolere locus, & prurire, donec auferantur cum ſeca, vel cucullo tranſeunte ſuper eos, & eos aſſumente, & colligente. Quandoque autem eos extrahit oleum, & cinis. Deinde lugant locus, & ponatur in aqua calida, quod ſi magnificetur dolor in morſu, tyriaca turcię detur in potu. Hali. Papion .i. eſt ſtellio gladus ſi cum aceto, & cicere coquatur, attentæ prodeſt manifeſte. Fimus ſtellionis a facie lentigines extirpat, & ab oculis albuginem eliminat. Actur. Hæc de lacertorum generibus ſufficiant. Sequitur de tertio genere reptilium, i. de vermibus.

De Vermibus in generali. Cap. LXVII.

ISidorus. Vermis eſt animal quod plerunq; de carne, vel de ligno, vel de quacumq; re terrena, ſine vllo terreno concubitu gignitur, licẽt nonnũquam, & de ouis naſcantur, ſicut ſcorpio. Vermis aũt non vt ſerpens apertis paſſibus, vel ſquamarum niſibus repit, quia non eſt ei ſpinæ rigor vt colubri, ſed in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contractas, & contrahendo porrectas motum explicat, ſicq; agitatus perlabitur. Auſt. Vermium reptatio ſuper ventrem eſt. Animalia quædam generant vermes, & horum quidam in hora ipſa generationis mouentur. Quidam non niſi poſt dies. Muſcæ quidem generant vermes. Et ex coitu apicularum fiunt vermes ouis ſimiles. Porro quæ generantur ex vermibus ab animalibus generatis non completa ſunt, deinde extra creſcunt. Et quod habet figuram ſicut vermis, magnum fit q̃ creſcit, ſitq; figura eius ſicut ouum, quia cortex, .ſ. cutis continens indureſcit. Illo quoq; in tempore mobilia ſunt. & manifeſtatur hoc in vermibus qui generantur ex veſpis, & apibus, & in eis qui generantur ex oleribus. Vermes qui generantur ex animalibus cibantur primo, deinde cibum non recipiunt, ſed remanent immobiles, ſicut apiculæ quæ coloris aurei ſunt. Quidam autem vermes habent in ſe quo cibantur, & eijciunt ſuperfluitatem cibi, ſicut pulli veſparum, vel apium. Quidam ab extrinſeco, ſicut vermes oleũ, & aliorum modorum. Principium crementi vermium eſt ex parte ſuperiori, & cibus ex inferiori. Ambroſius. Vermis Indicus niger fertur conuerti primum in ſpeciem caulis, poſt fieri bombilius, & poſt laxis, & latioribus folijs videtur pennas aſſumere. Ex his folijs illa mollia fiunt, quibus veſtiuntur qui in domibus regum ſunt. Plinius li. 11. In Gange Statius ſeboſus affirmat eſſe vermes brachijs binis, ſexaginta cubitorum, ceruleos a facie nominatos, de quibus ſcilicet iam ſuperius dictum eſt inter monſtra marina, & adhuc dicetur infra. Idem in libro 29. Terreni vermes triti plagę ſcorpionum proſunt impoſiti, multaque alia ex his remedia inueniuntur, propter quæ in melle ſeruantur.

Item de eodem. Cap. LXVIII.

ACtor. Vermes dicuntur propriẽ, qui naſcuntur ex putredine, itaq; de carne, vel de terra naſcuntur, ſine coitu, & concupiſcentia. Natura eorum eſt, ſingulis moueri momentis, blando repunt, mordent, & penetrant: viles, & abiecti ſunt, frequenter pedibus conculcantur. Eorum origini ſal reſiſtit. Ideoq; carnes, & alij cibi ſaliuntur. Achildes in lib. de venanis. Si hortus ex eliquatura vermium aſpergatur, tunc fructus eius vermes, qui comederint, cito morientur. Ex lib. de nat.re. Inſecta dĩ omnia vermium propagatio, nullus aũt inſectorum, i. vermium, vt dicit Plinius, habet ſanguinem niſi in modica quantitate. Quidam vermes ſine pedibus ſunt, vt ſerpentes, & hi per terram repunt. Alij nec oſſa, nec pedes habent, & hi potius quaſi rugis quibuſdam ſubtiliſſimis in cute extenſis ſe trahunt. Alij duos habent pedes, alij quatuor, & hi currunt, & aliquantulum ſanguinis habent. Alij vero pluſquam quatuor pedes habent, & hi & currunt, ſed omnino ſanguine carent, quia ſanguis tranſit in nutrimentũ multorũ pedum, vel quia motus ipſorum pedum annihilat ſanguinem. Oẽ genus vermium hẽt humorem velut ſaniem pro ſanguine. Eſt aũt aliud vermium genus, quod pedes habet, & graditur, & nihilominus pinnas habens, vel potius mẽbrana volando ad æthera ſuſtollitur, & hi folijs arborum maximẽ viuunt, eaq; dentibus rodunt, nõnulli quoq; vermium ex genere volantium minimẽ rodunt, ſed potius ex humidis viuunt, vermes aũt gñal'r ſm nutrimentum elementorum colores vel potentias ſortiuntur, vt qui multum habent de elemẽto ignis, aera ſurſum petunt. Qui multum de aqua vel terra, natur tardiores ſunt. Secũdum hoc.n. creaturarum viſibilium ordo dĩ ponitur. In Celidoniæ regione, ſicut dicit Auguſtinus, in quibuſdam aquis natur feruentibus ſunt vermes, ſicut in aqua frigida ſunt piſces. Et extra feruentem aquam cum veniunt in frigido moriuntur. Licẽt aũt vermis nomen conueniat vermibus vniuerſis, ſpecialiter tamen vermis appellatur ille, qui de pura, & munda terra nulla ſeminis commixtione generatur, quo etiam in deceptione, vel captura piſcium hamus ineſcatur. Et huic ſe Dominus de virgine natus per Prophetam ſe comparat dicens: Ego autem ſum vermis, & non homo.

De Diuerſa vermium origine. Cap. LXIX.

ISidorus. Vermes ſunt aut terræ, aut aquæ, aut aeris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut veſtimentorum, propriæ aũt vermis in carne putrida naſcitur. Tinea in veſtimẽtis, eruca in olere. Teredo in ligno, tarmus in lardo. Vermes carnium ſunt emigraneus, lumbricus, aſcaride, coſti, pediculi, pulices, leudes, tarmus, ricinus, vſia, cimex veneris. Emigraneus eſt vermis capitis, lumbricus ventris ſiue inteſtinorum, dictus quaſi lumbicus, quia labitur, vel quod in lumbis ſit. Vſia vermis porci ſic dictus eo quod vrit. Nam vbi momordent adeo locus ardet, vt veſicæ fiant. Ricinus vermis eſt canis vocatus, quia hæret in auribus canum, pediculus capitis, tarmus lardi. Ex lib. de natu.rer. Vermium multa genera, com æſtate incipiunt, & cum æſtate deſinunt, quia potius in corruptione naſcuntur quam ex ſemine. Aliud autem eſt genus quod incipit cum æſtate, & cum poſuerit ſemen in arboribus, aut domicilijs cum æſtate vitam finit, manentq; parẽtibus mortuis ſemina per hiemem, & verno tempore prodeunte aeris ſerenitate ſoliſq; calore animantur ad uitam. Aliud quoq; genus eſt, quod hieme conditur lateatq; velut mortuum, & cum venerit ad ęſtatem renouatur ad vitam. Petrus Comeſtor. Quæritur autem de quibuſdam huiuſmodi minutis animãtibus, quæ vel ex cadaueribus, vel ex humoribus naſci ſolẽt, verum ſexta die creata ſint. Horum quidem ſex genera ſunt. Nam quædam ex exhalationibus eſſe habent, vt bibiones ex vino, papiliones ex aqua. Quædam ex corruptione humorum, vt vermes in ciſternis. Quædam ex cadaueribus, vt apes ex iumentis, ſcarabei, & ſcabrones ex equis. Quædam ex corruptione lignorum, vt teredines. Quædam ex corruptione fructuum, vt gurguliones ex fabis. De his ergo dicitur, quia quæ ſine corruptione naſcuntur, vt illa quæ ex exhalationibus tunc facta ſunt, quæ vero ex corruptionibus poſt peccatum ex rebus corruptis orta ſunt.

De

De Anuloſis. LXX.

Actor. Ex his autem quædam dicuntur anuloſa, quoniam eorum corpora quaſi per quoſdam anulos videntur eſſe formata & diſtincta, quorum etiam quædam ſunt volatilia vt apes: quædam gradientia vt formicæ, & illi qui propriè dicuntur vermes. Eadem quoq; genera ſm Ariſtotelem dicuntur & rugoſa, ſecundum Plin. inſecta. Ariſtot. Animal anuloſum dr̃ & rugoſum, quia rugationes habet in corpore, anterius & poſterius: hoc genus ſanguinem non habet, & anuloſitas eius, aut eſt in vẽtre, aut in dorſo, aut in vtroq;. Nec eſt in huiuſmodi corporibus os ſeparatum per ſe, neq; caro, ſed aliud cuius creatio eſt inter carnem & oſſa. qm̃ huiuſmodi corpora ſm eundem modum dura ſunt intra & extra. In his autem quæ longi corporis ſunt multorum pedum eſt æqualiter anuloſitas. Animalium anuloſorum nouem modi ſunt, quorum ſex congregantur, vt greges, ex quibus ſunt veſpæ & apes. Genera vero ſolitaria ſunt tria. Omnia quidem anuloſa manent in cauernis ſuis in hieme, niſi ſint domeſtica. Et quædam ibi manent diu, quædam parum. Apes in cauernis manent in diebus magni frigoris, manentq; poſt occaſum pleiadum vſq; ad tempus veris. Anuloſa quædam ſenectutem exuunt: & ex his quæ alas habent coopertas. Et quæ animalia pariunt: telam eiiciunt. Quæ autem vermes pariunt, id quod ſallator dicitur eiiciunt. ſicut accidit veſpis & locuſtis. In corpore animalis anuloſi non eſt pars vlla terreſtris per ſe diſtincta, ſed collatum ad os carnoſum eſt, ad carnem vero terreſtre. Omnia hæc habent tria membra, ſ. caput & ventrem, & tertium quod eſt inter illa, ſicut in alijs eſt pectus & dorſum: & illud membrum in pluribus eſt vnum. Item animalia corporis anuloſi multi laboris ſunt, vt formicæ & apes & araneæ. Plin. lib. 11. Inſecta ſunt immenſæ ſubtilitatis animalia, nec vſquam rerum natura magis quàm in minimis eſt tota. Et iure inſecta ſunt appellata ab inciſuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum, & alui præcincta ſeparant membra tenui modo fiſtula cohærentia. Aliqua vero non tota inciſura rugas ambiente, ſed in aluo, aut ſupernè tm̃ imbricatis flexilium vertebris, nuſquã alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio. Ex libro de natu. re. In anuloſis minus eſt mas, maius fœmina. In apibus ac veſpis vndiq; inciſiones apparent, quoniam in his non eſt reſpiratio, neque pulmo, ſed tota per totum aerem nutriuntur. Ideoque & oleo infuſa corrumpuntur poris obſtructis, acetoq; confeſtim immiſſo reuiuiſcunt exitibus apertis.

De Pedibus eorum. Cap. LXXI.

Ariſtoteles. Pedes animalis anuloſi corporis ad latera flectuntur, & aculei flectuntur interius. In eis autem, qui longi ſunt corporis & multorum pedum, eſt æqualiter anuloſitas: & huiuſmodi animalia viuere ſolent aliquantulum poſt abſciſionem capitis, vt dicetur infra. Quædam ex anuloſis faciunt coitum cum ambulant: & habent pedes poſteriores anterioribus maiores. Et quædam faciunt coitum, ac flectunt pedes poſterius, vt quadrupes, & horum corporum creatio non eſt ſicut caro intra teſtam, ſed inter illa. Ideoque non habent os, vel ſpinam, nec ſaluabuntur niſi per corporis duritiam, & hic modus habet corium, quod eſt ſubtile membranum. Item animalium anuloſæ cutis quædam habent multos pedes, propter ſui tarditatem & naturale frigus, vt leuior ſit eorum motus: Ideoq; fuit animal frigidum naturaliter multipes: propter longitudinem ſui corporis, & propter multitudinem carnis corpus eius anuloſum fuit, multoſque pedes habuit. Quod autem ex eis eſt parui corporis & paucę carnis, pauciores habet pedes aliis, & maxime id, quod ſolitarium eſt volatile. In quorundam huiuſmodi animalium corporibus duo pedes qui ſunt in anteriori, maiores ſunt, quia duri ſunt oculi eorum, nec acuto viſu cernunt: & non poſſunt accipere volatum, niſi per virtutem pedum anteriorum, ſed hoc facit muſcarum genus, & modi qui aſſimilantur apibus. Pedes autem poſteriores ſunt maiores quàm medij propter ambulationem, & vt eleuentur a terra cito, cum volare voluerint, & quod ex his eſt, hoc manifeſtius facit, vt locuſti ac pulices. Nam iſta pedes conſtringendo flectunt. deinde illos extendunt, & ſic a terra eleuantur, neceſſaria ſiquidem eſt flexio in pedibus declinans ad interius. Pedes autem anteriores talis diſpoſitionis eſſe non poſſunt, omneſq; illi modi ſex pedes habent cum duobus pedibus per quos coeunt. Plin. vbi ſup. Inſectorum pedes quibus ſunt in obliquum mouentur, & quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locuſtis. Inſectorum pedes primi longiores ſunt, duros oculos habentibus, vt ſubinde tergant eos pedibus, ſicut in muſcis notamus. Quæ autem ex his nouiſſimos habent longos ſaliunt, vt locuſtæ. Omnibus autem his ſemipedes: araneis quibuſdam prælongi accedunt bini, & internodia terna ſingulis.

De Quorundam alis. Cap. LXXII.

Ariſtoteles. In anuloſis itaque quædam habent alas, vt apes & veſpæ: quædam autem non, vt formicæ. Eſt etiam genus, quod volat nocte, & apparet igni ſimile. Item alas habentium quædam non habent niſi duas tantum, vt muſcæ. Quædam vero quatuor, vt apes. Sunt & quæ habẽt coopertutam corticis ſimilem. Nullaque iſtarum alarum habet cannam, ſicut auium alæ. Et quædam illorum maculas habent ſupra oculos, vt apiculæ. Nullum habens alas membranatas habet aculeum. Illa vero quæ duas habent alas tantum, pungunt aculeo, qui eſt in interiori capitis ſui, ſicut muſcæ, ac muſtiliones, muſcæque beſtiarum. Volatilia ſolitaria parui corporis & paucæ carnis pauciores habent pedes cæteris. Quæ aũt in comitatu volant: habentq; quatuor alas, & ſunt leuis corporis, vt apes & ſimilia: habentque duos pedes in dextra: & in ſiniſtra, nec pluſq̃ quatuor pedes hñt, vt volatum ſuum nõ prohibeãt. Quod autem ex animalibus huiuſmodi paruum eſt alas duas habet tm̃, vt genus muſcarum. Quodq; ex iſtis eſt paruum hñs regimen vitæ ſuæ fixum, habet multas alas, ſicut apum, alæq; ipſius ſunt membranales, ſicut veſpæ, vt ſaluentur alæ. Et qm̃ animal illud eſt fixum pauci motus, accidit ei citius occaſio, q̃ boni motus animalibus. Aliquæ ipſius fiſſa eſt in domo, nec habet id quod aſſimiletur cannæ, & ſunt alæ membranales, non plumatæ. Et neceſſario illa ſeparatur a corpore tela, quõ infrigidatur in eis pars carnoſa. Ac per iſtam anuloſitatem cõgregatur corpus, efficiturq; curtum, poſtq̃ fuerit longum. Et quod eis non eſt inuolutum, efficitur valde durum, qñ in ſe conſtringitur, & adunatur. Quod manifeſtum eſt in veſpa, quia qñ timet nõ mouetur, & valde dura efficitur. Non aũt poteſt aĩal eſſe duas tm̃ hñs alas & aculeum poteſt hr̃e, quia debile eſt & carens ſanguine. Quodq; multarum alarum eſt habet eas pp magnitudinem corporis & pp vigorem cũ membris, quæ ſunt poſterius, ſ. qui eſt loco armorum pp acumen eius. Plin. vbi ſup. Inſecta ſunt multa & multigena terreſtrium volucrumq; vita. Alia quidem, vt apes ſunt pennata. Alia vero gradientia, vt formicæ. Alia vero vtroq; modo vt locuſtę, aliqua pennis pedibuſq; carentia. Quædã itaq; pennas gerunt binas, vt muſcæ, quædam quaternas vt apes, quędam & mẽbranis volant, vt cicadæ. Quaternas habent quæ aculeis in aluo armantur. Nullam cui telum eſt in ore pluribus q̃ binis aduolat pennis. Illis enim vltionis cauſa datum eſt, & his auiditatis, nullis eorum pennæ reuiuiſcunt auulſæ, nullumque cui aculeus in aluo eſt bipennæ. Inſectis omnibus pennæ ſunt ſine ſciſſura, nulliq; niſi ſcorpioni cauda.

De Quorundam aculeis. Cap. LXXIII.

Ariſtot. Animalia quædam anuloſi corporis hñt aculeum propter fortitudinem & iuuamentum. Quod autem ex huiuſmodi non habet aculeum: in anteriori parte corporis habet dentes quoſdam ad accipiendum, & quoſdam ad ſentiendum, vt formicæ & genus apum. Non autem poteſt animal eſſe duas tm̃ hñs alas, & aculeum in poſteriori corporis habere, quia eſt debile, & carens ſanguine. Nullumq; alas habens membranales aculeum habet. Illa vero quæ duas hñt alas tm̃ pungunt aculeo, qui eſt in anteriori capitis ſui, vt muſtiliones ac muſcæ beſtiarum. Itaq; anuloſa quædam hñt lanceam interius, vt veſpa, quædam exterius vt ſcorpio, qui longam habet caudam, & duos aculeos. Nullũ animal in poſteriori lanceam hñs alas duas habet tantummodo, ſed quatuor. Sicut autem dictum eſt anuloſorum pedes flectuntur ad latera. Aculei vero flectuntur ad interiora. Item anuloſa quædam hñt membrum per quod ſentiunt cibum extra ſicut aculeum, per ipſum enim attrahunt & guſtãt cibum, quod manifeſtum eſt in muſcis & apibus ſibiq; ſimilibus: & huius membri natura mollis eſt & vacua. Per hoc enim membrum muſcæ beſtiarum perforant corium bouis & animalium cæterorum, habet enim virtutem labiorum & linguæ, & quibuſdam intra dentes eſt aculeus iſte. Itaq; in quibuſdam eſt aculeus apud locum linguæ, & in quibuſdam apud locum caudæ. Et quædam intra corpus, quædam exterius. Nam ſi aculeus apum, ac veſparum eſſet exterius, de facili corrumperetur propter debilitatem & ſui gracilitatem. Et ſi aculeus eſſet extra, ſicut aculeus ſcorpionis, eſſet cauſa ponderoſitatis. Aculeus qui aſſimilatur linguæ, eſt ad attrahendum cibum, ſic eſt naſus in elephante conueniens ad fortitudinem & cibi vſum. Quod autem in poſteriori corporis habet aculeum, habet eum ibi, quia quaſi arma mouet illum. Apis qñ pungit eijciens aculeum moritur: quia non poteſt aculeus exire, niſi exeat eius inteſtinum. Plin. vbi ſupra. Quibuſdam inſectorum aculei ſunt hebetes, nec ad punctum, ſed ſuctum, vt generi muſcarum, in quo euidens eſt linguæ fiſtula, nec ſunt talibus dentes. Aliis autem cornicula ante oculos ignauia prætenduntur, vt papilionibus. Nullum vero cui telũ in ore ſit, pluribus q̃ binis aduolat pennis. Aculeũ apibus dedit natura ventri conſertũ ad vnum ictũ, aſilo & culici

& qui-

& quibuſdam muſcis pro lingua ſunt aculei. Oibus his quibus aculeus in eſt fiſtuloſus ex his, nec lingua, nec dentes ſunt.

De vita inſectorum, ſiue anuloſorum. Cap. LXXIIII.

ARiſtoteles. Animalia corporis anuloſi præcipuè multorũ pedum, ac longi corporis, viuunt aliquantulum poſt abſciſionem capitis, niſi naturæ frigidæ ſint, ac cito infrigidentur propter paruitatem corporis. Nam & nos videmus ſæpe, q ſcinduntur in duo, & viuunt aliquanto tempore. Quod quidem erit ſi caput amputetur cum pectore, aliter vero minime. Omnia vero anuloſa cum inunguntur oleo moriuntur, & etiam cũ eorũ caput oleo inungitur: & contra ſolem imponuntur. Plinius vbi ſupra. Inſecta nonnulli ſanguine carere prodiderunt. Multiq; ſpirare negauerunt: id quoq; ratione perſuadentes, eo q per interiora viſcera nexus ſpirabilis non ineſſet, itaq; dixerunt ea viuere ſicut arbores frugesq;. Sed plurimum intereſt viuat aliquid an ſpiret. Eadem ex cauſa, nec ſanguinem dixerunt his eſſe, qui nullus ſit corde carentibus at iecore. itaq; nec quibus deſit pulmo ſpirare: itaque vocem etiam his negant eſſe in tanto cicadarum ſono: & apum murmura: item inſecta non videntur neruos habere, nec oſſa, nec ſpinas, nec cartilaginem, nec carnes, nec pinguia, nec cruſtam quidem fragilem, vt quædam marina: neque iure dicatur cutis: ſed mediæ cuiuſdam naturæ corpus inter hæc omnia. Nec aliud iterum intus, niſi admodum paucis inteſtinum implicatum. Itaque diuulſis ſic eſt præcipua viuacitas: & partium ſingularum palpitatio. Nam quæcunq; eſt vitalis ratio, illa non certis ineſt membris, ſed toto in corpore: minime tamen in capite, ſolumq; non mouetur niſi auulſum cum pectore. In nonnullo autem genere plures pedes ſunt, & quibus plurimi ex his diutius viuunt diuulſa, ſicut in ſcolopendris videmus. Oleo quidem non apes tantum, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipuè ſi capite vncto in ſole ponantur. Item ex inſectis pennata quidem autumno moriuntur ferè: tabani etiã cæcitate. Muſcis autem humore exanimatis, ſi cinere condantur vita redit. Actor. Dictum eſt iam ſuperius, q apes, ac veſpæ oleo infuſæ corrumpuntur poris obſtructis: acetoq; confeſtim immiſſo reuiuiſcunt exitibus apertis.

De Senſibus ac vocibus eorum. Cap. LXXV.

ARiſtoteles. Omnium huiuſmodi animalium genera habẽt oculos, nec aliud inſtrumentum ſenſus manifeſtum omnino. Et quædam illorum, vt dictum eſt, habent membrum linguæ ſimile. Quodlibet autem eorum habet membrum per quod recipit cibum; & quandoq; quidem molle, quandoq; durũ: hoc autem membrum eſt in modo carenti lanceæ loco armorum, nec eſt in animali dentes habenti niſi in paucis modis. hoc membro muſcæ, ac muſtiliones pungunt, & ſanguinem extrahunt: habẽt quidem anuloſi corporis animalia omnes ſenſus, ſentiunt enim remotæ ſubtili ſenſu, ſicut apium genus: Quædam etiam olfactu ſulphuris moriuntur: & ſi quis ſulphur & origanum agreſte pulueri zaoerit ſuper domos formicarum, inde fugabuntur. Anuloſa quædam habent ſanguini conuenientia, & maioris ac ſubtilioris intelligentiæ ſunt aialibus hñtibus ſanguinem, vt apes, formicæ, & huiuſmodi. Item animal anuloſum anhelat per telã parietis, ſentitq; modos odoris. Horum autem quædam oculos hñt, & palpebris carent. Ideoq; natura creauit oculos eorũ maxime mobiles: habetq; aial huiuſmodi membrum inter os, per quod ſentit cibum, ſicut genus formicarum: animal pulmone carens & modicum aquæ potans, veſica caret, nec recipit aquam in potum, ſed propter cibum vt anuloſa & piſces. Anuloſa quoque non hñt venas, nec anhelant, nec tñ membrũ quod cordi neceſſario conuenit hñt. Mẽbrũ.n. in quo eſt aiũ ſenſus, & quod eſt cauſa vitæ, neceſſarium eſt, vt ſit in principio mẽbrorũ corporis in oĩ aiante. Et oia quidem huiõi hñt mẽbra cibi cõuenientia, ſed in locis diuerſantur, quia loca, q̃ cibos recipiunt variantur. Deniq; in animali anuloſo inuentum eſt membrum: in quo eſt ſenſitiua virtus inter caput & reſiduum corporis, quod cõtinet caput: huiuſmodi animalis ſtrepitus, eſt in corporis interiori, nec eſt per ſpiritum exeuntem: quia non anhelat, vt patet in apibus & huiuſmodi. Ex his aũt ſunt dulcem hñtes vocem, vt parũ animal, quod aſſimilatur locuſtæ, & quod ſibilat nocte. Oium autem iſtorum ſtrepitus & ſibilos fit per telam ſub pariete in loco abſciſionis corporis in duobus, vt patet in apibus, & ſimilib9. Iſta quippe non faciunt ſtrepitum niſi volando, in extendendo alas & contrahendo, & hoc per aerẽ intra corpus & alas cadentem. Silr faciunt & locuſtæ: huiõi aũt animalia dormiunt, quia quieſcunt de nocte, & non vociferant, quia non vident, q̃uis omnium aialium duros oculos hñtiũ ſit debilis viſus. Itaq; ſi quis applicauerit candelam de nocte: videbit eas quieſcere. Eſt autem animal quoddã genus huiuſmodi, quod dat vocem de nocte, & nõ habet os, ſed membrum longum, quod ſupra caput naſcitur ſimile linguæ & illud membrũ fiſſum non eſt, nec aliqua ſuperfluitas in ventre aialis eſt. Plin. vbi ſup. Inſecta, vt dictum eſt: immenſæ ſubtilitatis ſunt animalia: neq; vſq; rerum naturæ magiſq̃ in minimis eſt tota: habẽt huiuſmodi ſenſus & oculos tactum, atq; guſtatum, aliqua & odoratum, pauca & auditum.

De generatione ipſorum. Cap. LXXVI.

ARiſto. Ex anuloſis quædam generantur ex coitu, q̃dam per ſe, & q̃dã faciunt vermes: & illud quidem generatũ quod habet figuram ſicut vermis, qñ creſcit ſit magnum, & eius figura ſicut ouum, quia continens, ſ. cutis indureſcit, & tunc eſt immobile. Cuius cauſa eſt, quia natura quaſi præparat creationem ouorum ante tempus ſuum propter priuationem cõplementi. Vermes. n. creſcunt poſt illud crementum, & generant ouũ molle: & hoc accidit aliis generibus, quæ non ex coitu generantur, ſed ex lana. Oẽs iſti modi primo non mouentur. Et cũ deſiccatur cortex ea continens ac finditur, tunc exeunt ſicut aialia cõpleta exeunt ex aialibus, & exitus eorum eſt in tertia generatione. Volatilia quidem ex eis maiora ſunt, q̃ ambulantia: Et hoc apud multos homines mirabile eſt, q. ſ. vermes, qui generantur ex aialibus cibantur prius: deinde non recipiunt cibũ, ſed manent immobiles, ſicut apiculæ quæ ſunt aurei coloris, & ex vermibus veſpæ. Natura quidem ouorum qñ completur non creſcit, ſed in prima creatione creſcunt & recipiunt cibũ quouſque diuiditur quod interius eſt: & tunc ſunt oua completa. Quidam autem vermes in ſe habent id quo cibãtur: & eiiciunt a ſe ſuperfluitatem cibi: ſicut pulli veſparum & apum. Quidam vero cibum accipiunt ab extrinſeco, ſicut vermes olim aliorum generum. Anuloſa quæ faciunt coitum cũ ambulant, poſteriores pedes anterioribus maiores hñt. Quædam vero coitũ faciunt, & pedes ad poſterius ſicut quadrupedes flectunt. Item animal anuloſum in hieme coit, ſi cõueniens ac meridionalis ventus fuerit. Maximèq; illa quæ nidificant, vt formica & muſca. Non autem ſeparantur anuloſa niſi grauiter, quia coitus multũ durat in eis, vt patet in muſcis & araneis. Hoc genus à poſteriori coit, & minus ſuper marem, i. mas ſuper fœminã aſcendit. Pingueſcunt in tpe ſuæ generationis, maxima ſi tps veris calidum & humidum fuerit. Quædam ergo anuloſa ex coitu ſunt, & animalia ſibi ſimilia gignunt, quædã vero coeunt & generant diſſimile in gñere quia vermes faciunt tñ, nec ſunt ex aialibus: ſed quædam ex humiditatibus, & quædã ex rebus ſiccis, vt apicula & muſca & cantaris. q̃dam aũt non ſunt ex aialibus, neque coeunt, vt culices & muſtiliones & huiõi: quorundã fœminæ maribus imponunt mẽbrũ recipiens ſperma, & hic modus inuoluitur adinuicẽ in coitu longa mora. Cũq; ſeparantur tũc pariunt, & non niſi rem incompletã, q̃m oẽs iſti modi vermes gignunt. Itẽ modi, qui non ſemper ſpermatizant ligantur adinuicem diu, donec compleatur ſuſtentatio ſuſcepta, ſicut coeunt animalia corporis anuloſi. Plin. vbi ſupra. Inſectorum plurima vermiculum procreant: nam & formicæ ſimilem ouis generant.

De Apibus. Cap. LXXVII.

ISidorus. Apes dictæ ſunt, vel pro eo, q ſe pedibus inuicem alligent, vel quia ſine pedibus naſcuntur, nã poſtmodum & pedes, & pennas accipiunt, &c. Ariſtot. Apis eſt aial anuloſi corporis, hñs membrum, vel additamentum ab ore extens, per qd9 guſtat, & cibum contrahit, ac recipit, ſanguine caret, dentes aliorum aialium dentibus ſiles habet. In comitatu volat, & eſt leuis corporis, hẽtq; quatuor alas: duosq; pedes habet in dextera & duos i ſiniſtra, nec plus q̃ quatuor hẽt, ne volatũ ſuũ prohibeãt. hoc aial non recipit aerẽ, non anhelat: alalia multos cibos comedentia ſunt diuerſi coloris in parte maiori corporis: Ideoq; color apum eſt vnus, color aũt veſparum diuerſus. Comedunt mel maxime in neceſſitatis tpe. Vnde qñ incipiũt infirmari apparet mellis diminutio, quia videlicet comedunt ex eo, nec reparant ipſum: bonos odores diligunt, & aquis currentibus delectantur. Plin. lib. 11. Aculeum apibus natura dedit ventri conſertum. Ad vnũ ictũ hoc infixo quidam eas ſtatim emori putant. Aliqui nõ niſi in tantum adacto vt inteſtinum quippe aſſequatur, ſed fucos poſtea eſſe, nec mella facere, ſed vt caſtratis viribus pariterq; & nocere & prodeſſe. Eſt in exemplis equos ab his occiſos. Gaudent vero plauſu tinnituq; æris, eoq; conuocantur. Idem in lib. 2 ς. Apes in melle mortuæ, vlcerũ labra duriora emolliũt. Actor. Apes munditiam diligunt, frigus & fœtorem ac fumum odiũt. Gregatim volant, circa opus ſuum ſollicitæ ſunt, & otioſas abiiciunt, exterius aſperæ, intus dulcedinem habent, cito læduntur & lædunt, amiſſo aculeo inutiles ſunt.

De excellentia apum. Cap. LXXVIII.

PLin. lib. 11. Apibus inter oĩa inſecta principatus exiſtit. Solis ex eo genere hoĩum cauſa genitis mella contrahũt, ſuccũq; dulciſſimũ, ac ſubtiliſſimũ & ſaluberrimũ, fauos & cerã confingunt. Similem ad vſus vitæ laborẽ tolerant, opera conficiunt. Rẽpub. ſempq; cõcilia priuatim ac duces gregatim hñt. Quodq; mirũ ſit maxime & mores hñt, nihilq; nouerũt qd non ſit cõe. Ariſtot. Apis plus q̃ aialia cætera munda eſt. Ideoq; ſtercus ſuum

eiicit

eijcit volando, quia multum fętet. Odor.n.fętidus apes grauat, dulcis aũt eas delectat. Ambro. Apes quaſi quandã rempublicã tutare vñr: hæ ſolæ in omni genere animantium cõem oĩbus ſobolem habent, vnam incolunt manſionem. Cõis oĩbus labor eſt, communis cibus, communis fructus, cõis volatus, cõis generatio. Ex lib. de natu. rer. Apes cæteris animalibus præminẽt dignitate & vtilitate, præclaris dotibus & nobilitate, vigẽt agilitate, ſtrenuitate, animoſitate, ingenij ſubtilitate. Oĩbus virginalis integritas corporis, quæ ſubito maximum examen filiorum emittit. Virgilius 4. Georg. Solæ cões natos conſortia tecta Vrbis habent, magnisq; agitant ſub legibus æuum. Et patriam ſolę ac certos nouere penates. Venturæq; hiemis memores æſtate laborem Experiuntur, & in mediũ quæſita reponunt. Nãque aliæ victu inuigilant, & fędere pacto, Exercẽtur agris, pars intra ſepta domorum. Narciſſi lachrymam, & lentum de cortice glutem, Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces Suſpendunt ceras, aliæ ſpargentes adultos. Educunt fętus, aliæ puriſſima mella Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas Sũt quibus ad portam cecidit cuſtodia ſorti. Inq; vicem ſpeculantur aquas & nubila cęli. Aut onera accipiunt venientium, aut agmine facto, Ignauum fucos pecus a præſepibus arcent. Omnibus vna quies, operum labor omnibus vnus.

De *Solertia earum.* *Cap.* LXXIX.

AMbro. Apis cum infirma ſit corpore, valida eſt vigore ſapientiæ & virtutis more: Quis.n. architectus apes docuit, examina diſcreta laterum qualitate componere, ac tenues inter domorum tecta ceras ſuſpendere, mella ſtipare, & intexta floribus horrea nectare quodam diſtendere. Ariſtot. Apes a remotis ſentiunt quod non niſi ex ſubtili ſenſu faciunt. Quædam ad operationem in principio diei exeunt, & quædã donec expergefiant aliæ quieſcunt. Deinde volant & exeunt ſimul ad operandum. Cum autẽ reuertuntur vociferant prius, deinde paulatim quieſcit earũ ſtrepitus, donec vna illarum remaneat volans & circumiens, quaſi iã eſſe tpſs dormiendi ſignificet. Deinde quieſcũt ſimul oẽs. Maiorem quippe habent intelligentię ſubtilitatẽ multis animalibus habentibus ſanguinẽ. Hiemẽ cognoſcũt, quia tunc non exeunt, nec volant ab alueatibus, ſed interea vagãtur, ſicq; pluuiam futurã cuſtodes agnoſcunt. Cumq; aũt intra alueatia pẽdent ex ſe ſe ſignificatur, ꝙ ab alueari volunt diſcedere. Oẽs aũt ſtercus eijciunt in volãdo, vel in parua & propria ſibi domo. Plin. lib. 11. Itaq; quantulum põt eſſe in tantulis eſtimemus poſtea ingenium in eis. Conduntur hieme, nã vnde vires ad pruinas & niues aquilonumq; flatus perferendos? Conduntur aũt tertio Idus Octobris veſperi. ſ. occaſu vergiliarum, & latent vltra exortũ, ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nullusq;, cum per cęlum licuerit, ocio perit dies. Primũ fauos conſtituunt, ceras fingunt, hoc eſt domos cellasq; faciunt, deinde ſobolem, poſtea vero mella, ceram, ex floribus, melligenẽ e lachrymis arborum, q̃ glutinum pariunt. Gerulæ ſecundos flatus captant, & ſi oriatur procella, apprehẽſis lapillis pedusculo ſe librant, iuxta vero terrã volãt in aduerſo flatu vepribus hebetato. Miras in eis obſeruationes operis, ceſſantium inertiam notant, mox & morte punientes caſtigant, miraq; operis mundicia. Amoliuntur de medio omnia, nullęq; iacent ſpurcitiæ inter opera. Quin & operantium excrementa intus, ne longius recedãt in vnum congeſta locũ, turbidis diebus & operis ocio egerũt. Cũq; aduesperaſcit in aluro minus ac minus ſtrepũt, donec vna circũuolet eodẽ quo excitauit bõbo vel murmure, quaſi quietem imperans capere caſtrorũ more. Et tunc omnes repente conticeſcunt. Quodq; mirum ſit maximè mores habent, nihilq; nouerunt niſi commune.

De *Generatione apum.* *Cap.* LXXX.

AMbroſ. Apes nullo concubitu miſcentur, nec libidine reſoluuntur, nec partus doloribus quatiũtur, ſed integritatẽ corporis virginalem ſeruantes, ſubito maximũ filiorum examen emittunt. Actor. His Ambroſij verbis contradicere vñr ſermones Ariſt. Plin. vbi ſup. Apes quo fętus progenerent magna inter eruditos fuit diſceptatio harum. n. coitus nunquam eſt viſus. Plures exiſtimauerunt oportere cõfici compoſitis floribus. Et aliqui coitu vnius qui rex in examine quolibet appellatur, ipſumq; ſolum marem eſſe pcipua ne fatiſcat. i. deficiat magnitudine. Ideo fętũ ſine eo non edi, apesq; reliquas tanquam marem fęminas comitari non tanquã ducẽ. Quam probabilẽ aliàs ſnĩam fucorũ euentus coargnit. Quæ.n. ratio vt idẽ coitus alios perfectos, imperfectos generet alios, propior, vel prior extimatio fieret, ni rurſus alia difficultas occurreret. Quippe naſcuntur aliqñ in extremis fauis apes grãdiores quæ cęteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum quonã modo naſcens ſi ipſe ſe fingunt. Quod certum eſt gallinarum modo incubant, id qđ excluſum eſt, primum vermiculus vĩ candidus iacens tranſuerſus, adhærensq; ita vt paſcere videatur. Rex ſtatim mellei coloris, vt electo flore ex omni copia factus, neq; vermiculus ſed ſtatim pẽniger. Cętera turba cum formam capere cepérit, nimphe vocantur, vt fuci, ſirenes, atq; cephenes. Si quis alterutris capita demat priuſquã pennas habeant pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillant cibos atq; incubant tum maximè murmurantes, caloris vt putant faciendi gratia neceſſarij excludendis pullis, donec ruptis mẽbranis, q̃ ſingulos cingunt ouorũ modo vniuerſum agmen emergat. Spectatũ hoc Romę conſularis cuiuſdã ſuburbano alueis cornu laternæ trãslucido, factis: fętus infra 45. diẽ peragitur. Fit aũt in fauis quibuſdam qui vocatur clerus amare duritia, cerę, cũ fętũ inde nõ eduxere morbo vel ignauia ſiue naturali infęcunditate, hic eſt abortus apum. Ariſt. Nos aũt dicimus ꝙ apes ex apibus generantur, qm̃ coeunt adinuicem. Et reges generantur ex regibus. Aliæ apes ex adulterinſmodi apibus, aut omnes ex regibus aut ex kikenæ, & his quæ dñr fęminę apum. Apes aſſimulantur regibus in aculeo & vigore, kikenes aũt regibus in magnitudine, & ſi aculeum haberent reges eſſent. Neceſſario vero debent eſſe reges ex aliquo. Cumq; non ſint ex apibus, neq; ex kikene, neceſſario debent eſſe apes ex regibus. Ex apicularum coitu vermis ouis ſimilis erit, & non generabitur ab eis aliud aĩal ſi ſic remanebit. Itaq; fœtus apũ nec ſuo generi aſſimilantur, nec ab eo diuerſantur, quia vermes ab eis egrediuntur. In prima creatione apum & ſimiliũ eſt pars inferior parua, ſuperior magna. Nec accidit monſtruoſitas api ac veſpæ, quia cuilibet earũ pullus eſt in foramine per ſe. Qm̃ ergo reges creati ſunt pp conuenientiam generationis ſemper remanẽt intra domus, & nihil operãtur, & hñt magnũ corpus pp generationem, alioquin niſi generatio apum eſſet ex eis, non dimitterentur intra domos & nihil kikenes aũt ſunt mares apum ocioſi, quia nõ hñt membrum conueniens pugnæ pp grauitatem corporis. Apes vero magnitudinis mediæ ſunt inter iſtos duos modos, & ſm hũc modũ cõuenientes ſunt creationi pullorũ, ſicut aũt accidit leęnæ, ꝙ parit. v. filios, deinde pauciores, quouſq; perueniatur ad vnũ, ſic accidit regibus apũ, ꝙ primo gñant multos, poſtea paucos, quia diminuuntur ſuperfluitates, q̃ ſunt in corpore, ꝙ aũt gñatio apũ ſit ex coitu. ſ. inter reges & apes ſignum eſt quia in foraminibus domorum inueniuntur. Iſido. Apes, vt ſupra dictũ eſt, vno modo dñr, eo ꝙ ſine pedibus naſcuntur, nã poſtea quàm natæ ſunt & pedes & pẽnas accipiũt. Has vero plerıq; experti ſunt de boũ cadaueribus naſci, nã pro eis creandis vitulorum occiſorum carnes verberãtur, & ex putrefacto cruore vermes creantur, qui poſtmodum apes efficiuntur. Iſid. Apes ex corio taurino recondito in terra naſcuntur, ex corio aũt aſini veſpæ, ex ſtercore muſcarum eruca, ex attriplicibus ranæ, ex aere infecto anhelitu culices.

De *Pullis earum.* *Cap.* LXXXI.

ARiſto. Apes e folus atq; herbis ore ſuo prolẽ legũt, ſubitoque maximũ examen filiorũ emittunt, & cum aues cæteræ vix in anno fętus ſingulos edãt, apes geminos creãt, & duplici cæteris fęcunditate ꝑponderant. Ariſtot. In annis pluuialibus multiplicantur valde pulli apũ, quia propter humiditates multiplicantur ſuperfluitates in corporibus regum. In annis autẽ ſpatæ complexionis diminutio fit in pullis. Fertur autẽ ꝙ cum amittitur in aliquo loco pullus, rector ſubito q̃rit ipſum quouſque inueniat, quia cognoſcit eũ ex odore ipſius kikin. Et cor aliàs curh, & fortaſſe intelligit, oeſtrũ inter apes nihil faciũt, ſed aliorum operationes corrũpunt. Ideoq; bonę apes eos vincũt, & eorũ rectores interficiunt, qm̃ illi pullos apũ extrahunt. Apes quidẽ poſtquam cerã faciũt, pullificare incipiũt, cũq; pullificant non eſt prohibitũ, quin adunentur in eadem cera pulli & mel ac kikines. i. mares apum. Rex apũ nõ exit alueatia niſi cũ apum ſtipatu magno, & ipſe eſt in medio. Exit aũt in tribus diebus antequam pulli exeant. Deinde paucæ apes exeũt, & circa alueatia volãt. Cũq; adunabuntur pulli, volabunt & ſeparabuntur inter ſe, ibitque caterua vna cum quolibet rege. Plinius vbi ſupra. In extremis autem fauis aliquando naſcuntur apes grandiores, quæ cæteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum. Ruptis autem membranis, quæ ſingulos cingunt pullos apum ouorum modo emergit agmen vniuerſum. Porro fœtus intra dies 45. peragitur. Protinus autem educti quadam diſciplina cum matribus operantur, regemque iuuenem æqualis turba comitatur. Reges inchoantur plures nec deſunt poſtea ſoboles ex his cum adulta eſſe cepit concordi ſuffragio deterrimos negant ne agmina diſtrahant.

De *Sexu & ætatibus earum.* *Cap.* LXXXII.

ARiſto. Apum in genere ſicut & in cęteris annuloſis minus eſt mas & maius eſt femina. Fęmina vero rectoris dupla est ad apem meliorem, mares aculeis carent, & qñq; quaſi cum aculeo pungere volunt, ſed non poſſunt, apes autem mares interficiuntur, cũ anguſtatur locus in quo ſunt. Multitudo nãq; ma-

maſculorum in alueari nō facit eas magis negocioſas. Corpora iuuenum in apibus ſunt mollia, & veterum dura. Genus apū quod eſt forte, facit mel durum, & dicitur ꝙ ſunt iuuenes apū, quia non exercentur in arte, præterea iuuenes nequaquā pungunt fortiter, ſicut veteres. Plinius vbi ſupra. Quidam apes exiſtimant progenerari coitu vnius qui rex in quolibet appellatur examine, & hunc ſolum eſſe marem, præcipua ne fauſcat, id eſt deficiat magnitudine. Ideoque ſine illo fœtum non edi, apeſque reliquas tanquam marem fœminas nō tanquam ducem comitari. Ex libro de natura rerum. Dicitur ꝙ ſi rector apū viuus fuerit mares erunt ex vna parte. Si vero mortuus fuerit, mares erunt totus cum fœminis. Denique mares cum ſint ſolitarij occupāt domos plures domibus apum, & mares faciunt ſibi multotiens domos. Meliusq; ſtat apibus, quando pauci ſecum maſculi ſunt, quoniam apes magis negocioſas non faciunt. Corpora iuuenum apum mollia ſunt, & veterum dura. Iuuenes etiā apes nequaquam fortiter pungunt ſicut & veteres. Apes autem ſenes dulcius mellificant quàm iuniores, qm̄ experientiā habēt.

De Regibus apum. Cap. LXXXIII.

APum rectores duorum ſunt modorum, melior eſt rubeus, alius autem eſt niger. Fœmina rectoris dupla eſt, ad fœminas apum. Ambroſius. Apes regem ſibi ordinant non iure ſed iudicio, & quamuis ſub rege poſitæ tamē liberæ ſunt, quia prærogatiuam tenent iudicij, & fide deuotionis affectum & regem ipſum tanquam a ſe conſtitutum diligunt, hic autem rex naturæ claris formatur inſignibus, vt & magnitudine corporis præſtet & ſpecie. Et quod in rege præcipuum eſt morum manſuetudine. Nam & ſi habet aculeum, eo tamen nō vtitur ad vindictā. Sunt enim leges naturæ non litteris ſcriptæ, ſed moribus impreſſę, vt leuiores ſint ad puniendum, qui maxima poteſtate potiuntur. Sed apes quæ legibus regis non obtemperant, pœnitentiæ condemnatione ſeipſas mulctant, vt aculei ſui vulnere moriantur. Deniq; ipſum regem ſuum ſumma protectione defendunt, & pro eo perire pulchrum putant. Incolume rege iudiciū mutare, nec mentem flectere neſciunt. Eo autem amiſſo, fidem ſeruandi muneris derelinquunt, ipſæq; ſua mella diripiunt, eo ꝙ is interemptus ſit qui principatū muneris habuit. Non Indi, non Sarmatarum populi, tantam quantam apes deuotionis reuerentiam obſeruant vt nullæ e domibus exire audeant, nec aliquos adire paſtus, niſi rex fuerit egreſſus, & volatus ſibi vendicauerit principatum. Ariſtoteles. Apes ſicut & grues habent ſolicitos circa ſe reges, quibus ſunt obedientes. Rectores apum duorum ſunt modorum, melior rubeus eſt, alius vero niger. fœmina rectoris dupla eſt ad apem quę melior eſt. Si rex de aluearibus ceciderit, apes ſubito ipſum erigunt, ac ſub ipſo ſuſtētamentum ponunt. Domus in quibus maneat reges, non ſunt niſi in fine. Eorumq; numerus eſt multus. apes ſunt ex regibus, & reges per ſe generantur. Quoniam autem reges, vt dictum eſt ſupra, creati ſunt propter generationis conuenientiā. ſemper remanent intra domos, & nihil operantur. habentq; magnū corpus propter generationem. Hi quaſi patres percutiūt. & extrahunt apum mares. Bonū eſt enim vt filios ocioſos caſtigent patres. Sunt autem reges pauci, & apes quæ generantur ab eis. qm̄ in prima vice generant multos, & in ſecunda paucas, eo ꝙ ſuperfluitates quæ ſunt in corpore minuuntur. Reges apum non exeunt aluearia, niſi cū omnibus apibus. Quia ſi amittatur apicula, quærit eam rector apum volatu circa ipſam. Præcipue quoque moriuntur apes, ſi fuerint rectores multi. aliquando regem ſuum dimittunt, & ad regem qui pluribus præeſt transfugiunt, Et ſi inſequitur eas rex primus, ipſum interficiunt.

Adhuc de eodem. Cap. LXXXIIII.

SEneca in lib. de clementia. Apes iracundiſſimę ac pro corporis captu pugnaciſſimę ſunt, & aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipſe ſine aculeo eſt. natura ei telum detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingēs, pudeat ab exiguis animalibus mores non trahere cum tanto moderatior animus hominum eſſe debeat, quanto vehementius nocet. Pli. lib. xj. Rectore a peſte conſumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos conuehunt. non procedunt. triſti tamen murmure circa corpus eius glomerantur. & ni ſubueniatur, fame moriuntur. Apum fœtus educti, quadam diſciplina protinus cū matribus operantur. regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. ſed reges plures inchoantur, nec poſtmodū ex his ſoboles deſinit, cū adulta eſſe cœperit. Duo ſunt genera eorum, niger variusq; melior, forma ſemper egregia, & duplo quàm cæteræ maior, hinc breuiores pennæ, crura recta, nigrior in fronte macula quædā, candidans diademate, multū quoq; differunt a vulgo ipſorum. Nec conſtat inter autores an rex ſolū nullum habeat aculeum, maieſtate tm̄ armatus. an dederit quidē eum natura, ſed tātum illi negauerit vſum eius. Hoc aūt conſtat Imperatorem aculeo

non vti, miraq; circa eum obedientia plebis. Cum procedit, vna eſt totū examen, & circa eū conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tēpore quo eſt in labore eſt populus, ipſe inus operā circuit, exhortanti ſimilis. Solus immunis. Circa eū quidā ſatellites, lictoreſq; aſſidui. cuſtodes. foras ꝓcedit auctoritate, non niſi migraturo examine. Idq; aliquot diebus intelligitur ante murmure intus ſtrepente, tēpeſtiuum diem eligentium apparatus indicio, ſiquis alam ei detruncet. examen non fuget. Cum proceſſere ſe quæq; proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet, feſſum humeris ſubleuant, validius fatigatum ex toto portant. ſi qua laſſata defecerit vel aberrauerit, odore proſequitur. Et ibi cunctarum caſtra ſunt. vbicunque ille cōſederit ſemper duce patreſq; rerum agmen tenetur, quo amiſſo agmen ad alios magiſtros dilabitur. Eſſe vtique ſine rege non poſſunt. Inuitę autem eos cū faciunt plures interimunt, potiuſq; naſcentium domos diruunt.

De ſpeciebus apum. Cap. LXXXV.

APes autem ſunt ruſticæ, ſilueſtreſq;, horrido aſpectu, multo iracundiores, ſed opere ac labore præſtantes, ſunt & vrbanæ quarum duo genera, optimæ ſunt breues variæq;, & in rotunditatem compactibiles. Deteriores vero longæ, & quibus ſimilitudo veſparū. Deterrimæ autem ex his piloſæ. In Ponto quidam apes albæ ſunt, quæ bis in mēſe mella faciunt. Circa Thermodoontem fluuium duo ſunt genera earum. Aliarū quæ mellificant in arboribus, aliarū ſub terra triplici cerarū ordine, q̄ ſunt vberrimi prouentus. Ariſtoteles. Apum plura ſunt genera, apis bona eſt parua & rotunda, in ſeſe denſa, conſtricta. Eſt apis cubi ſimilis longa, & eſt kako lari veneris magna kakin omnibus ſunt maiores, ponderoſæ, aculeos nō habētes. Apes illæ ſunt bonæ, q̄ faciunt mel ſubtile. Forte genus apū facit mel durū. Apes parui corporis meliores ſunt, & artificioſius ædificant, laborisq; patientiores, & plus mellificant ex floribus montanis, faciūtq; mel ſubtile, hnt aūt alas ſubtiles & color earū niger eſt, & ſunt quaſi cōbuſtę. Sunt aūt apes q̄dam ſolitariæ ocioſæ, q̄ volando p aera, quaſi exercētes ſe cū apibus operoſis intrāt aluearia, & comedunt mel, ſed apes qdē operoſæ pugnāt cū ocioſis, & interficiūt eas, maximeq; reges apū hoc faciūt, & extrahunt eas de aluearijs. Melius eſt enim vt patres caſtigēt filios ocioſos. Apes aūt ornatę de numero ſunt illarū. q̄ nihil faciūt ex mellibus. Apes ꝓuenientes ex his q̄ paſcunt flores mōtanos, minores ſunt ac fortiores, pluſq; laboris patientes. Apes verò naſcentes ex his quę flores hortolanos ſugunt, cōtrario modo ſe habent.

De uita earum & uoce vel ſono. Cap. LXXXVI.

ARiſtoteles in lib. de morte & vita. Apes longioris vitæ ſunt cæteris animalibus maioribus. Ex li. de animalibus. Apum ſtrepitus in interiori corporis non eſt per ſpiritū exeuntē, quia non anhelant, ſed enim ſibilus fit per telā ſub pariete loco abſciſionis corporis. i. diuiſionis in duo, nec faciunt ſtrepitum niſi volando. ſ. alas per aerem inter ipſas & corpus cadentē extendendo, & contrahendo. Non aūt vociferant de nocte. Ambroſius. Habent etiā apes in rauco vocis ſuæ murmure ſuauitatem, cū pulmonem reſpirandiq; vſum nequaquā habere prodantur, ſed aereo veſci ſpiramine. Deniq; ſi quis eas oleo caſu perfundat prope necantur; eo ꝙ obſtructis poris aereum illud ſpiramen haurire non poſſint. Continuoq; ſi quis acetū his ſuperfundat, illico reuiuiſcunt, eo ꝙ cito vis aceti poros illos qui cōtinuiore alias magis continuo olei humore obſtruuntur aperire dicitur. Plinius vbi ſup. Inſectis nō vocē ſed ſonū putāt eſſe intus meāte ſpiritu & incluſo ſonante. Aliqua vero murmur edere, vt apes. Receptū eſt enim muſcas & apes duobus ſub pectore cauis ſpiritū mobili occurſante mēbrana intus attritu eius ſonare, itaque poſt laborē diurnū cū aduesperaſcit, vt dictū eſt, ſtrepunt minus ac minus in alueo, donec vna circūuolet quaſi capere quietem imperās, eodē quo excitauit bombo. Gaudēt vero plauſu æriſq; tinnitu, eoq; cōuocantur, quo manifeſtum eſt his quoq; ineſſe ſenſum auditus. Effecto qdē opere, deducto fœtu, functæq; omni munere, exercitationē tn̄ ſolēnē habent, ſpatiatæq; in aperto & in altū datæ gyris volatu editis, tunc demū ad cibū redeunt. Vita his eſt lōgiſſima, vt ꝓſpere inimica & fortuita cedant, ſeptenis annis vniuerſa. Alueos nunq̄ duraſſe ꝓditur vltra x. annos. ſunt q apes mortuas reuiuiſcere putāt, ſi intra tectū hieme ſeruent. Deinde ſole verno torreant. In totū vero amiſſa reparari putāt ventrib. bubulis recentibus cū fimo obrutis. Virgilius aūt, corpe iuuencorū exanimato, natura mutāte in alia q̄dā ex alijs

De cibo earum & potu ac ſomno. Cap. LXXXVII.

ARiſtoteles. Apum vita & nutrimentum ſuper terram eſt earumque guſtabile proprium eſt mel, diligunt dulcia, nec ſedent ſuper fœtida, vel mali ſaporis vel odoris. Odor fœtidus eas grauat, & odor dulcis delectat. Ideoque id quod olet, pungunt, ſtercuſque ſuum volando, quia multum fœtet,

ter, eiiciunt. Itaq; ſolę ſuper rem fœtidam non cadunt. Aquas & claras & currentes diligunt. Non aũt omnino venantur, ſed operantur, ac cibum deponunt; habent & alium cibum qui kokinaon dr̃, & eſt ita dulce ſicut ficus. Ipſum ſuper crura adducunt, ſicut & ceram ferunt. Cum aũt extrahitur mel de alueari, dimittendum eſt quod in hieme ad cibum ſufficiat apibus, alioquin aluear damnabitur. Apũ enim cibus in hieme ac vere eſt ex melle. Parant & ſibi cibum alium, quandoq; inducto marmore, quod aſſimilatur ceræ. Præterea cuſtodes aluearium propter paucitatem mellis remanentis, quãq; cibant apes ex ficubus, alijsq; dulcibus. Debent autem mel dimittere ſm multitudinem apum, quia ſi dimiſerint multum, poſtea non multum operabuntur. Et ſi fuerit modicum, ſegneſcent ad operandum. Bibunt aũt ex proximo fluuio ſi eum habuerint & non ex alio, alioquin potabunt in alio loco, nec bibunt quouſque pondus eiiceretur, quod ſuper ſe afferunt. Plinius lib. 11. Apes de citbiſi flore nunquam pabula contingere prodit Ariſtomachus. Idem in lib. 24. Apianis viribus apes cognomen dedere, præcipuè illarum auidę. Idem in libr. 21. Apum cauſa oportet ſerere thimũ, roſam, violas, lilium, fabam, papauer, & huiuſmodi. Homin. n. florum auidiſſimæ ſunt, & etiam ſinapis, quod miremur, quia florem oliuę nõ attingunt. Porro ſi cibus apibus deeſt, vuaſpaſſas ſiccas vel ficus tuſas ad fines earum ponere vtile, eſt, vel lanas tinctas paſſo, vel aqua mulſa madentes, gallinarum etiam nudas carnes, idem cibi æſtate ſicca flores tollente ſunt præſtãdi. Ariſtote. Animalia quidem anuloſa dormire manifeſtum eſt, per hoc quod apes quieſcunt, & non vociferant de nocte. Nam ſi quis applicauerit eis candelam de nocte videbit eas quieſcere. Quædam ergo in principio diei ad operationem exeunt, quædam vero donec expergefiant, aliæ quieſcunt, deinde volant, & ad operandum ſimul exeunt, ac reuertentes vociferant. Deinde paulatim ſtrepitus earum quieſcit, donec vna illarum remanet volans & circumiens quaſi iam tempus eſſe dormiendi ſignificet, deinde quieſcunt ſimul omnes. Plinius li. 21. Apes a bruma arcturi exortu aluntur ſomno diebus 60. ſine vllo cibo. Et ab arcturo ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, ſed etiam tunc aluco ſe continent, ſeruatoſque ad id tempus repetunt cibos.

De Manſionibus earum. Cap. LXXXVIII.

ARiſto. Apes aſſignatas ſedes incolunt, domicilia inenarrabili arte componunt, apis eſt ex animalibus hũtibus habitacola, ſicut formica & mus & talpa, apes manent in cauernis in diebus magni frigoris, nec de præparato cibo comedunt aliquid. Signum huius, quia cum a foramine ſuo exiet aliqua illarum, vĩ quaſi paruum, & nihil eſt in eius interiori. Manetq; poſt occaſum pliadum, vſque ad ipſ vernum. Deſerunctur autẽ domus earum, ſi mel fuerit modicum. Quodq; inuenitur in domibus apũ eſt aut pulli, aut mel, aut kikenes. Itaq; prius incipiant ex cera facere domos apum, deinde cum alternon multum fuerit, domos regũ, deinde domos kikicon quũ mel fuerit multum, & incipiũt ędificare ſub parietibus alueatis ſupra, nec ceſſant deſcẽdere paulatim donec perueniant ad alueatis ima, & vna domus habet duas portas, quarum vna eſt exterius, alia interius, habentq; locum introitus & exitus. Domus aũt ceræ, quæ ſunt cera coopertæ, cera plenæ ſunt maiori parte. Domus autem in quibus manent reges, non ſunt niſi in fine. Plinius vbi ſupra. Apes domos primum plebeis exędificant, deinde regibus. Sic autem prouentus largior ſperatur, contubernia & fucis adiciuntur hæ cellarum minimę, ſed ipſi maiores apibus. Regias domos Imperatoribus futuris in vna parte alueі extruũt, amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes. Quod ſi exprimatur, ſoboles non gignuntur. Sexangulæ oẽs cellæ, a ſingulorum pedum opere. Solſtitio cum thimus florere incipit & vua præcipua eſt cellarum materia.

De Apibus inueſtigandis. Cap. LXXXIX.

PAllad. lib 5. Apes menſe Aprili locis aptis quærendæ ſunt. Sed loca melliflua indicant apes ſi circa fontes frequentiſſime paſcantur. Nam ſi rariores videbuntur in his locis, mellificari vtiliter non poteſt. Quod ſi frequenses aquãtur, vbi ſunt examina earũ hoc genere poſſumus inuenire. Ac primo quàm longè ſunt exploremus ac proximè. Rubricam liquidam breui vaſculo infuſam geramus, & obſeruemus fontes aut aquas vicinas. Tunc dorſa apum bibentium tangat illo liquore, tincta feſticola atq; ibidem moremur. Si cito reuerſæ fuerint quas tinximus, hoſpitia earum proxima eſſe notemus, ſi tardè ſpatio longiore ſubmora pro mora temporis æſtimamus, ad proxima facile venis, ad longinqua hoc genere perduceris. Cannę vnũ internodium cum ſuis reſcides articulis, & in latere aperies, ibi mel exiguum, vel defrutum mittes, & iuxta fontem pones. Cũ ad eũ cõuenerint apes atq; ingreſſæ fuerint prius odorem foramen pollice claudes oppoſito, & vnam tantum patiens exire, cuius fugam perſequere ea tibi partem demonſtrabit hoſpitii. Cum ipſam ceperis non videre, alteram continuo dimittes, & ſequeris. Ita ſub inde ſingulę dimiſſę te faciunt vſque ad locum examinis peruenire. Aliqui mellis breuiſſimum circa aquas vaſculum ponunt, de quo cum apis aquanda guſtauerit, ad commune pabulum pergens alias exhibebit. Quarum frequentia ſubinde creſcentem notata reuolantium parte vſque ad examina proſequaris. Quod ſi examen in ſpelunca reconditum, fumo eiicietur, & cum exierit ęris ſonitu territum, in frutice, vel in aliqua ſiluę ſe parte ſuſpendet, & ita admoto vaſculo recipietur. Si vero in cauo arboris ramo fuerit, acutiſſima ſerra idẽ ramus ſupra infraq; deciſus, & nuda veſte coopertus, poterit afferri & inter aluearia collocari. Veſtigantur aũt mane, vt tota die ſufficiat ad ſequẽdũ. Nã veſpere peracto opere ad aquas plerumq; non redeunt. Vaſa aũt quibus recipiuntur perfricanda ſunt citreagine, vel herbis ſuauibus, & conſpergenda imbre mellis exigui. Quod ſi verno fiat & circa fontes, aluearia ſic vncta ponantur locis quibus apum frequentia eſt, multitudinem ſibi ſponte conducent, & ſi tamen ſeruari a furibus poſſunt.

De apibus collocandis. Cap. XC.

EX libro de nat. rer. Apes vt dictum eſt, meliores ſunt paruæ rotundę in ſeſe denſæ atq; conſtrictæ, facientes mel ſubtile. Palla. li. 1. Apes ſi emẽdę ſunt, prouideamus vt plena cõparentur aluearia. Quã rem, vel inſpectio, vel murmuris magnitudo, vel frequentia monſtrat commeantis examinis. Ex vicina potius quam longinqua regione, ne aeris nouitate tententur. Si vero longius aduehendæ ſunt, collo nocte portentur, nec collocare, nec aperire aluearia, niſi veſpere inſtante debemus, ſpeculemur deinde poſt triduum ne omne ianuas ſuas egrediatur examen, hoc. n. ſigno fugam meditantur aſſumere. Cætera. n. ſuo vnaquæq; reddemus. Tñ creduntur non fugere ſi ſtercus primogeniti vituli alliniamus oribus vaſculorum. Apibus ſtationem nõ longè a dñi edibus vel in horti parte ſecreta & aprica & a vẽtis remota & calidiore locare debemus, quæ in quadratam conſtituta menſuram fures & acceſſus hominum pecudumq; ſubmoueat, ſit abundãs floribus, quos vel in herbis vel in fructicibus vel in arboribus procuret induſtria. Herbas nutriat, origanum, thimũ, violas agreſtes, affodilum, amaracũ, iacinctum qui iris vel gladiolos dr̃ ſimilitudine foliorum, narciſſum, crocum, cæteraſq; herbas ſuauiſſimi odoris & floris. In fructibus vero ſint roſæ, lilia, violę flauæ, roſmarinus, hederę. In arboribus ziziſa, amigdalus, perſicus, pirus, pomiferęq; arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet florũq; ſucco. Silueſtria vero, glãdifera, robora, terebintibus, lentiſcus, cedrus, tilia, ilex minor, & thimus, ſed raxi remoueantur inimici, ſint aũt arbores a ſeptentrionali parte diſpoſitæ, frutices atq; virgulta ordinea ſuos ſub materijs exequantur, herbas deinde plano, poſt frutices conſeremus. Fõs vel riuus huc conueniat ocioſus, qui humiles tranſcundo ſormet lacunas, quas operiant rara & tranſuerſa virgulta ſedes tutas apibus præbitura cum ſitient. Ariſto. Apibus in hieme conuenit locus calidus, in æſtate frigidus. Aluearium quoq; foramina clauduntur propter fortem ventũ ne ingrediatur. Oportet etiam prope aluear plantare mirtum & pinum montanum, & piſa & fabas & papauer & amigdalas. Plinius libro 21. Oliuæ florem non attingunt apes, & ideo ab eis procul eſſe debet. Aliqua vero ſeri conuenit proximè, quæ examina euolantium inuitent, nec longius patiantur abire. Arborem quoque cornum oportet cauere, quia moriuntur, deguſtato eius flore. Remedium his eſt ſorba contuſa e melle, & hominis aut bouis vrina vel malipunici grana vino aminneo conſperſa. At vero geneſtas aluearijs conſeri grauiſſimum eſt.

De Examinibus excipiendis & cuſtodiendis. Cap. XCI.

PAllad. lib. 2. Apum Iunio menſe vltimo noua egrediuntur examina. Ideo cuſtos eſſe debet attentus, quia nouellæ apes vagantibus animis facile niſi ſeruentur effugient. Exeũtia quidẽ in aditu ſuo morantur vnu aut duobus diebus, quæ ſtatim nouis alueariis excipiẽda ſunt. Obſeruabit aũt cuſtos aſſiduus vſq; ad octauũ vel nonã horã, quia poſt hæc ipa nõ facile fugere aut emigrare cõſueuerunt, quamuis aliæ ſtatim & procedere & abire non dubitent: ſigna fugę hęc ſunt, ante biduum vel triduum acrius tumultuantur & murmurant. Quod vbi aure appoſita frequenter explorator agnouerit, ſolicitior aduerſum hæc eſſe debebit; ſolẽt hoc ſignũ & cũ pugnaturę ſunt facere, quarũ pugnas cõpeſcit puluis, aut mulſæ aquæ imber aſperſus. Ineſt illis ad originis ſui reparandam concordiam dulcis auctoritas, ſed cum ſe agmina ſic pacata in ramo vel quocũq; loco ſuſpenderint, ſi vnius vberis eductione pendebunt noris, aut vnum regem eſſe vniuerſis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam; ſi vero duo, vel plura vbera ſuſpendens ſe populus mutatur, & diſcordes ſunt, & tot reges eſſe, quot velut vbera videris, confitentur, vbi globos apum frequentiores videris,

videris, vncta manu ſucco mellis foſilli vel apii, reges requiras, ſunt autem paulo maiores, oblongæ magis quàm cæteræ apes, rectioribus cruribus neq; grandibus pennis, pulchri coloris & nitidi, leues ſine pilo, niſi forte pleniores quaſi capillum gerunt in ventre, quo tñ non vtuntur ad vulnus. Sunt alij fuſci atque hyrſuti, quos oportet extingui & pulchriorem relinqui. Qui ſi frequenter vagatur cum examinibus, ereptis alis reſeruetur, hoc.n. manente nulla diſcedit, ſed ſi nulla naſcantur examina duorum vel trium multitudinem vaſculorum in vnũ conferre poſſumus. Dulci tñ liquore conſperſas apes atq; incluſas per triduũ tenebimus, appoſito cibo mellis, & exigua tñ ſpiracula relinquamus in cella. Ariſt. Apes ſtrepitu delectantur, & ab eo cõgregãtur. Nec hoc faciunt niſi pp delectationem, aut pp timorem. Cum aũt intra aluearia pendent ex ſe ſe, ſignat ꝙ ab aluearii volunt diſcedere, quod vbi ſentiunt cuſtodes irrorent intra aluear dulce. Plinius libr. 21. Apes non effugiunt ſi aluei meliſophillo perungantur, nulloque in flore magis gaudent, & ſcopis eius examina facillimè continentur. Idem quoque præſtantiſſimum contra ictus earum.

De Eiſdem ſupplendis vel reparandis. Cap. XCII.

PAllad. vbi ſup. Apum deniq; ſi vellis alueariũ cui per aliquam peſtem multitudo ſubducta eſt populi adiectionem reparare, conſiderabis in alijs abundantibus ceras fauorum, & extremitates, q̃ pullos habent, & vbi ſignũ naſcituri regis inueneris cum ſobole ſua reſcides, & in id alueariũ pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum. Inter cætera foramina, quæ pullos continent vnum magis ac longius velut vber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis cõperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exeri. Nam ſi immaturos transtuleris, interibunt, ſi autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu æris terreatur, aut teſtulæ, tunc ad alueariũ redier, aut in proxima fronde pendebit, & inde in nouum vas herbis conſuetis & melle conſperſa manu contrahatur aut trulla, & cum eo loco requieuerit, veſpere inter alia collocetur.

De Proceſſu apum ad operandum. Cap. XCIII.

ARiſtot. Apes congregantur, vt greges. Et quędam in principio diei ad operationem exeunt. Quædam donec expergefiunt, aliæ quieſcunt. Deinde volantes ſimul ad operandum exeunt, ocioſas vero extrahunt, pluſq; laborant, quando fames accidit eis & in principio veris, reges earum creati ſunt propter generationis conuenientiam, ſemper intra domos remanent, & nihil operantur, ſed & K kenes qui ſunt mares apum, ocioſi ſunt ex cauſa ſuperius dicta. Ambro. Nullæ autem apes e domibus audent exire, nec in aliquos procedere paſtus, niſi rex primus egreſſus ſibi vendicauerit principatum volatus, proceſſus autem earum eſt per rura redolentia, vbi horti ſunt inhalantes floribus, fluenſq; riuus per gramina, hĩc biſq; dulcibus prima ponunt caſtrorum fundamenta. Plinius lib. 11. Apũ ignauia fumo crebriore excitatur ad opera. Nam vbi incubauere fauos faciunt liuidos, rurſusque fumo inficiuntur nimio. Operis aũt ratio interdiu ad portas more caſtrorũ ſtatio, quies vſq; in matutinum, donec vna exciter omnes gemino, vel tripli ci bombo vt buccino aliquo, tunc ſi dies mitis futurus eſt, omnes prouolant, ventos.n. & imbres prædiuinant, ſeq; tunc tectis continent. Apes ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nulluſq; cum per cęlum licuerit ocio perit dies. Binis limitibus circa ſingulos actus incedunt, vt alijs inferẽt, alijs excãt. Cunq; aduesperaſcit ſtrepunt minus ac minus in alueo, donec vna circumuolet quaſi quietem capere imperãs, eodem quo incitauit bombo, & hoc caſtrorũ, more tuncq; conticeſcunt omnes repente. Cæterum effecto penitus opere, educto fœtu functæ omnium munere, exercitationem ſolemnem habent, ſpatiatæque in aperto, & in altum datę gyris volatu editis, tunc demum ad cibum redeunt.

De Diuerſis officijs earum. Cap. XCIIII.

ARiſto. Apes ordinantur ad opera diuerſa Nam flores adducunt quædam, alię mollificant ceram, & alię adducunt aquam. Earumq; operationes tempus determinatum non habent, ſed cũ habuerint res conuenientes ſubito pparant & in ſereno tpe operantur aſſiduè. Ambr. Cernas oẽs certare de munere. Alias victui q̃rendo inuigilare. Alias ſolicitam caſtris cuſtodiam adhibere, alias quoq; futuros imbres explorare, & nubium concurſus ſpeculari arce, aliàs decurſas ceras fingere, alias rorem infuſum floribus ore colligere, nullam tñ alienis inſidiari laboribus, & rapto vitam q̃rere, atq; vtinam raptorũ inſidias non timerent, hñt tñ ſpicula ſua, & inter mella fundunt venenum, ſi fuerint laceſſitę animaſq; ponunt in vulnere Plinius vbi ſup. Cumq; ergo agmen ad opera proceſſerit, aliæ flores pedibus aggerũt, aliæ aquã ore, guttaſq; lanugine totius corporis Adoleſcentiores ad opera egrediuntur, vt ſupra dictum conuehãt, ſeniores aũt intus operãtur. Quæ flores cõportant, prioribus pedibus onerantur, & propter ipſum natura ſunt ſcabra, pedes priores roſtro, totæq; onuſtæ remeant ſarcina aggrauatæ. Excipiunt illas ternæ quaternæq; exonerant, ſunt.n. & intus officia diuiſa. Nã aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum ex eo quod allatum eſt parant, non enim veſcuntur ſeparatim, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis.

De Pugnacitate ipſarum. Cap. XCV.

AMbro. Apes, vt dictum eſt, habent ſpicula ſua quibus venenum fundunt inter mella, ſi fuerint laceſſitæ, animaſq; ponunt in vulnere ardore vindictæ. Iſidor. Apes exercitum ac reges hñt, & p̃lia mouent. Ariſto. Apes non fugiunt aliquod animal, ſed quędam illarum fugiunt alias, quia pugnãt adinuicem, & ſi quid appropinquauerit, interficiũt ipſum ſi potuerint. Moriuntur aũt q̃ pungunt, quia non poteſt exire aculeus niſi exierit inteſtinum. Et multoties nocet ei quod ab apibus pungitur, niſi locũ exprimat, & ab eo aculeũ extrahat. Nã & ex apis punctura interficiuntur animalia magna, ſicut de quodã equo viſum fuit aliq̃n. Porro rectores apum nunquam pungunt, ſed illę q̃nq; illo dimiſſo ſi eas inſequatur, ipſum interficiunt, & ab aluearibus extrahũt, ſiquidẽ & k kin & coreb inter apes nihil faciunt, ſed operationes aliarũ corrumpunt. Ita bonę apes illos vincunt, multoſq; rectores eorum interficiunt, quia pullos ipſarum extrahunt, & tũc oẽs illi diſcedunt. Pugnant ẽt apes cum volentibus ab eis extrahere mel Item apes breuiores pugna fortiũ longis pugnãt, & ab aluearibus ipſas eijciẽdo laborãt. Deniq; ſi qd non eſt ex aluearibus ad eas intrauerit, interficietur ab eis. Quædã itaq; ſigillatim ſedentes aſpiciunt ne quid extraneum iutret, qd ſi per negligentiam earũ intrauerit, vix euadet. Pli. vbi ſup. Apes quoq; ſi cibus defecerit in alueo, impetũ q̃nq; faciunt in proximas rapinæ propoſito. At illę dirigunt aciẽ cõtrario. Si cuſtos adſit alterutra pars quę ſuis fauere ſenſerit, nõ eum appetit. Ex alijs ẽt ſępe cauſis dimicãt. Eaſq; acies cõtrarias Imperatores duo inſtruũt. Maxima eſt rixa in cõuehendis floribus, & ſuos quibuſq; euocantibus. Quæ.ſ. dimicatio iniectu puluetis aut fumo tota diſcutitur, lacte vero vel aqua reconciliatur. Idem in lib. 20. Aſparago trito ex oleo perunctum ab apibus pungi negant. Contra illarum aculeos rutæ ſuccus e vino bibitur, & folia trita imponuntur vel mãducãtur. Succo ẽt eius peruncti ab eis feriri negantur. Idem in li. 21. Apibus cuſpides natura dedit venenatas, aduerſus quas ſucco maluæ vel foliorũ hæderæ perungi eſt ſalutare, vel percuſſos eas bibere. Idẽ in lib. 23 Contra apes vinum remedio eſt Sed & decoctũ ex folijs lauri ſumptum reſiſtit venenis. Idem in lib. 24. Gutta quoq; propolis ex aqua remedium, quam efficax eſt, populi namq; guttam in folijs ferunt, ex qua propolim apes faciunt. Idem in li. 29. A ſcorpione percuſſi, nunquam ab apibus poſtea feriuntur. Auicenna in ſecundo canone. Decoctio altęę cum aceto commixto, vel cum vino confert apis puncturę liniendo. Item oleum lauri confert ei. Idem in quarto canone. Apis habet diſpoſitiones proximas veſpæ, niſi quia dimittit aculeum in punctura, & cura eius eſt cura veſparum proxima.

De Operationibus apum. Cap. XCVI.

ISido. Apes in officio mellis generandi ſolertes ſunt, & inenarrabili arte domicilia componunt. Ariſt. Apes non venãtur, ſed operantur, aducunt in aluearibus ſuis quo indigent ad pręparationem ex modis florum. ſ. glandis & ſalicis & aliorum, in quibus eſt glutinoſitas aliqua, & illiniunt ex eo ſuperficiem aluearis propter animalia nocentia. Et ſtrictificant introitus alueariis, ſi fuerint ampli. Deinde congregant mel, & incipiunt ex cera facere domos apum. Deinde domos regum, deinde aliorum, & incipiunt ædificare ſub parietibus aluearis ſupra, nec ceſſant deſcendere paulatim donec perueniãt ad eius ima, vnaquæque domus habet duas portas vnam interius, aliã exterius. Cumque volat apis non intendit ad flores diuerſos, ex vno id quod indiget colligit, & ad aluear redit. Plinius lib. 11. Apes primum fauos conſtituunt & ceram fingunt, hoc eſt ex cera cellas faciunt. Deinde ſobolem, poſtea mella. Ceram floribus melligenem ad lachrymis arborum, quæ glutinum pariunt, vt ſalicis, vlmi, arundinis ſucco, gummi reſina, & huiuſmodi; his primum aluear intus totum vt tectorio quodam illiniũt, & aliis amarioribus ſuccis contra beſtiarum auiditates id ſe facturas, conſcię, quod ab eis concupiſci poſſit. Deinde his quoq; fores latiores circumſtruunt.

De Fauo. Cap. XCVII.

ISido. Apes itaq; fauum ex varijs floribus condunt, textiſq; ceris innumera prole caſtra replent. Ambro. Apes fauos ordinant in caſtrorum modũ, ĩn quibus minutæ ac rotundæ cellulę ſui connexionę inuicem fulciuntur. Opus ſuaue de floribus herbiſque dulcibus confectum. Quis architectus docuit eas exagonia cellarum indiſcreta, laterum æqualitate componere, ac tenues inter domorum ſepta ceras ſuſpendere, mella

ſtipare, & intexta floribus hortea nectare quodam diſtendere. Plinius vbi ſupra. Faui ſuperiori parte affixi paulatim etiam lateribus ſimul hærent & vnà pendent. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter alueus popoſcerit, aliquã & duorum generum, cũ examina duo concordibus populis diſſimiles ritus habuerint. Ruentes ceras pilarum inſtar interuis a ſolo fornicatis fulciunt, vt ſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres verſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod furantẽ inuitet. Nouiſſimi vero maximè melle implentur, ideoq; auerſo alueo faui eximuntur. Sexangulæ omnes cellæ a ſingulorum his pedum opere. Ex libro de naturis rerum. Fauus autem iuxta Iſidorum dicitur, eo quòd comeditur magis, quàm bibitur. Fagæ enim Græcè comedere dicitur. Fauus autem dulcis & ſapidus, quia mel intra ceram continet.

De Cera. *Cap.* XCVIII.

ARiſtot. Apes a floribus accipiunt ceram, & cum pedibus anterioribus congregant eã, deinde ad pedes medios illã mittunt, deinde ad coxas pedum poſteriorum, poſtea volant cũ ipſa & tunc manifeſtatur ponderoſitas in ea. Ex lib. de natu. rerum. Cera itaq; in fauo latet, quæ pura eſt & odorifera, pabulum luminis, & materies litterarum, mollis eſt, & tenax, & fragilis. Indurata vero ad ignem molleſcit, & quamlibet formam impreſſam recipit. Iſidorus lib. 6. Ceræ litterarum materies paruulorum nutrices, ipſę dant ingenium pueris, primordia ſenſus, quarum ſtudium primi Græci tradidiſſe probantur. Plinius vbi ſupra. Apes ceras ex omnium arborum ſatorumq; floribus confingunt, excepta rumice ac chenopode, falſo excipitur ſpartũ, quippe cũ Hiſpania multa in ſpartarijs mella herbam eam ſapiunt, oleas falſo arbitror excipi, quippe oliuæ prouentu certum eſt plurima examina gigni. Nullis vero fructibus nocent. Idem in libro 21. Cera fit expreſſis fauis, ſed ante aqua purificatis ac triduo in tenebris ſiccatis. Quarto die liquatis igne in nouo fictili aqua fauos tegente. Tunc ſporta colatis rurſus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua. Excipiturque alia frigida vaſis melle circumlitis. Optima eſt cera, quæ vocatur punica, proxima quæ maximè fulua odoriſq; mellei pura. Natione autem, pontica, quam cõſtare equidem miror inter venenata mella, deinde vero Cretica eſt. Plurimum enim ex propoli habet, poſt has Corſica, quoniam ex buxo fit, habereq; aliquantulã vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo, e ventilatur ſub diuo ſæpius cera fulua. Deinde feruet, & in aqua marina ex alto petita addito nitro. Inde lingulis eligunt florẽ, id eſt cãdidiſſima quæq;, transfunduntq; in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidę, & rurſus marina decoquunt ſeparatim, deinde vas ipſum refrigerant. Et cum hæc ter fecere, vinacea crate ſub diuo ſiccant ſole Lunaq;, hoc enim candorem facit, ſi ſic ſiccatur. Et ne liquefaciãt protegunt tenui lintheo. Candiſſima vero fit poſt inſolationem etiam non recocta. Punica medicinis vtiliſſima. Cera nigreſcit addito chartarum cinere, ſicut anchuſa admixta rubet, variosq; in colores pigmentis trahitur ad reddendas ſimilitudines & innumeros mortalium vſus parietumque etiam & armorum tutelam.

De Operatione ceræ in medicina. *Cap.* XCIX.

IDem in libro 21. Apum omnis cera mollit, & calefacit, explet corpora. Recens melior eſt in ſorbitione datur diſſentericis, fauique ipſi. Dyaſcorides. Cera vtilis eſt ruffa, & pinguis, & odorata, mellis odorem habens, & munda, vt eſt Pontica & Cretica. Alba cera & pinguis ſecundam habet virtutem, virtus eſt omni ceræ termantica & plectorica, miſcetur ſuccis & pultibus propter diſſentericos confectis, adiuncto ad eam aliquid mellis quo decoctio fiat comeſtibilis. In modum piſi accepta coagulatum lac mammis ſoluit. Vires habet omnis cera relaxandi duritiasque mollit. Eſt enim media inter calidum & frigidum, ſiccum & humidum, vnde materia eſt aliorum medicamentorum, quoniam ex ea conſtringuntur epithimata & alia. Cera propolis vtilis eſt ruffa, & odorata, ſicut ſtorax, & mollis non valde, quam manibus, ſi volueris, duces, vt ſtoracem, virtus eſt ei calida & piſpatica, id eſt adiutiua & recorporatiua & mollitiua. Infixas corpori ſtirpes eiicit, fumigatio eius ori aperto veteribus tuſſibus medetur, zerrias emendat. Hæc in vaſe apum inuenitur, vbi apes corpora fricant. Vires habet ceræ ſimiles, ſed efficaciores. Calefacit enim nimis. Et proiectoriam & extenuatoriam habet ſubſtantiam. Auicen. Cera dicta eſt in capitulo, demum addit in coitu & prouocat.

De Melle. *Cap.* C.

ISidorus libro vigeſimo. Ab apibus mel Græcè nomen habere probatur, nam apis Græcè melles dicitur. Prius autẽ mella de rore erant, & inueniebantur in arundinum folijs. Vnde Virgilius. Hactenus aerei mellis cœleſtia dona. Si quidem hucuſque in India & Arabia colligatum reperitur ramis inhærens in ſimilitudinem ſalis. Omne autem mel dulce, ſatdum tamen amarum eſt abſinthij cauſa; cuius copia regionis eius apes nutriuntur. Plinius libro vndecimo. Eſt autem initio mel vt aqua dilutum, & primis diebus feruet, vt muſta, ſeq; purgat, viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur membrana tenui, quæ feruoris ipſius ſpuma concreſcit, hoc apes rapiunt diebus ſerenis, venitq; hoc ex aere & maximè ſyderũ exortu, præcipueq; ipſo Syrio explendente fit, nec omnino prius vergiliarum exortu ſem potibus ſublucanis. Itaq; cum aurora prima inueniuntur arborum folia melle roſcida. At ſiqui matutino Auguſto ſub diuo fuere, vnctos liquore veſtes, capillumq; concretum ſentiũt. Siue ille eſt cœli ſudor ſiue quædam ſyderum ſaliua, ſiue purgãtis ſe aeris ſuccus, ſiue aq̃ eſt, & purus ac liquidus ſuęq; naturæ. Nũc aũt ex altitudine tanta cadẽs, multumq; dum venit ſordeſcens, & obuio terræ halitu infectus. Præterea a fronde pabuliſque potus & in vterculos apum congeſtus, ore enim eum vomunt. Ad hæc etiam ſucco florum corruptus, & alueis maceratus, totienſque mutatus, magnam tamen affert cœleſtis naturæ voluptatem. Fumo enim inficiuntur apes nimio, quam iniuriam celerrimæ ſentiunt mella vel minimo contactu roris areſcentia. Idem in libro 12. Fluit autem mel horis matutinis. Idem in libro vigeſimoprimo. Mellis prouentum ſperant apiarij largè floreſcente thymo, qui circa ſolſtitia floret cum decerpunt & apes. Attici mellis in orbe toto ſumma laus eſt, vnde & thymum translatum eſt. Aliud in Creta miraculum mellis. Mons eſt carina nomine milia paſſuum ambitu, intra quod ſpacium muſcæ nõ reperiuntur, ibiq; natum mel nuſquã attingunt, & hoc experimento ſingulare medicamentis expetitur. Ambroſius. Apes mediis caſtrorum vallibus humorem infundunt roris, qui paulatim in mella cogitur proceſſu temporis, & coaliti cęrę florumque odore ſuauitatem mellis incipit fragrare. Qui ſcilicet apum fructus non perſonarum diſcernitur diuerſitate, ſed regibus pariter ac mediocribus ęquali dulceſcit ſuauitate. Nec ſolum eſt voluptati, ſed etiam ſaluti, fauces obdulcat, vulnera curat, interius quoque viſceribus medicamentum infundit. Ariſtoteles. Mel propriè apum eſt guſtabile, & eſt cibus earum in hieme ac vere. Cumque mel cuſtodes ab alueis extrahunt, illę mel ipſum propter pietatem quam ſuper illud habent vltra ſolitum comedunt, cumque flores apparent, tunc faciunt mel, & ideo tunc mel confectum cuſtos extrahere debet, quia loco illius ſubito faciunt aliud mel. Herbę autem a quibus accipiunt illud ſunt corona regis, myrtus, Penthafilon & aliæ multæ. Apum genus quod dicitur forte, facit mel durum. Et dicunt hoc facere iuuenes apum, quia non exercentur in arte. Eſt autem paruus vermis in alueariis profundo inuentus, qui quando creſcit texturam in araneæ modum ſimilẽ facit, & dominatur ſuper totum alueare. Ideoq; mel putreſacit.

De Diuerſo mellis genere. *Cap.* CI.

PLinius libro 11. Apum mellis tria ſunt genera in quocunque tractu ſiue prouincia. Vernum e floribus conſtructo fauo, quod ideo Anthinum vocatur, hoc quidam attingi vetant, vt largo alimento valida ſoboles exeat. Alia ex nullo minus apibus relinquunt, quia magna ſequitur vbertas magnorum exortu ſyderum. Qui vero diligentiores ſunt, ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt, dies ſtatutus inchoandi triceſimus ab educto examine, feréque Maio menſe includitur hæc vindemia. Alterum genus eſt mellis æſtiui, quod ideo vocatur horeum a tempeſtiuitate præcipua ipſo Syrio explendeſcente, poſt ſolſtitium diebus 30. ferè. Item ab exortu, ſed nobilium maximè ſideris cuiuſcunque, aut cęleſtis arcus, ſi non imbres ſequantur, ſed ros tepeſcat ſolis radiis. Medicamenta gignuntur non mella oculis vlceribus internisq; viſceribus dona cęleſtia, æſtiuum mel oẽ rutilum, vt ſiccioribus confectum. Aptiſſimum in æſtimatione e thimo coloris aurei, ſaporis gratiſſimi, cum ſit palam doliolis pingue, æſtiua mellatione decimã partẽ Thaſio Dionyſio placet apibus relinqui, ſi pleni fuerint aluei. Si vero minus pro rata portione. At ſiquidem inanes ideo non attingi, huic vindemiæ attici ſignũ capitiale dederunt diem Vulcano ſacrum. Tertiũ eſt genus mellis minimè probatũ, ſiluestre. ſ. quod vocant ericeũ, conuehitur poſt primos imbres autumni, cũ erica ſola floret in ſiluis, ob id arenoſo ſimile, hæc itaq; mellatio fine vindemię vergiliarũ occaſu, Idibus Nouembris ferè includitur, relinqui apibus ex ea duas partes rõ perſuadet. Idem in li. 12. Saccaron fert Arabia, ſed laudatius eſt in India. Eſt aũt mel in harundinibus collectum. Sunt & arbores occhi dictæ ficis ſimiles in Hircaniæ conuallibus, ex quibus mel defluit matutinis horis duabus. Gloſa ſuper Mathæum 3. Mel ſiluestre in deſerto erat eſca Iohannis, quod ſcilicet ille inueniebat, de truncis vel de herbis.

De Mellis electione & probatione. *Cap.* CII.

AVicenna in 2. cano. Apum mel melius eſt, quod eſt verę dulcedinis, boni odoris, declinãs ad acredinem & ad rubedinem,

ne, nõ ſubtile & viſcoſum. Et melius eſt vernale, deinde æſtiuũ, hiemale vero malum. Eſt & genus mellis aere venenoſum. Plinius libro 11. Mel ibi optimum vbi optimorum doliolis conditur florum videlicet. Atticæ regionis hic & Siculę hymetto & hibla ab locis mox Calimna inſula. Sorbetur autem optimum ac minimè fronde infectum, e folijs quercus & harundinum. Summa quidem bonitatis natione pluribus modis conſtat, alibi namq; faui cera ſpectabiles gignuntur, vt in pelignis Siciliæ. Alibi copia mellis, vt in Creta, & in Cypro, & Aphrica. Alibi vero magnitudine, vt ſeptentrionalibus, in Germania quippe viſus eſt 8. pedũ longitudinis fauus in caua parte niger. Mel plenilunio vberius capitur, ſereno die pinguius. In omni melle quod per ſe fluxit, vt oleum muſtumq; appellatur, ſtactum, maximè eſt laudabile. Aeſtiuum omne rutilum, vt diebus confectum ſiccioribus. Aptiſſimum in æſtimatione e thimo coloris aurei, ſaporis gratiſſimi, cum ſit palam doliolis pingue e flore ſpiſſum marino. Quod autem cõcreſcit minimè laudatur, thimoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit, quod primũ grauitatis argumentum eſt. Abrumpi vero ſtatim ac reſilire guttas vilitatis habetur indicium. Sequens probatio eſt, vt ſit odoratum, & ex dulci reglutinoſum, perlucidum. Ariſto. Mel bonum ſimile eſt ſuum, album quoq; melius nigro. Valet ad ægritudines oculorum & exituras. In annis fertilibus multiplicatur mel, & eſt tempus mellificandi cum flores apparent, & extrahendi de aluearibus, tunc enim fit ſubito nouum multum. Vernale mundius eſt & dulcius, & omnino melius autumnali. Ex cera quoq; noua melius, nam ex veteri rubeum eſt, & corrumpitur ſicut vinum ex vtribus. Item mel inferius mundius eſt.

De Operatione mellis in cibo & medicina. *Cap.* CIII.

AVicenna 2. canonis. Apum mel calidum eſt & ſiccum in primo. Mel autem thabarzed & de cannis eſt calidũ in primo, non autem ſiccum, ſed fortè humidum in primo. Virtus mellis eſt abſterſiua, aperitiua orificiorum venarum, reſolutiua humiditatum. Expellit humiditates ex profundo corporis, prohibetq́ue putrefactionem & corruptionem carnis, linimentum ex eo factum prohibet pediculos & lendes, & vtroſq; interficit. Item mũdat vlcera ſordida profunda, & abſtergit tenebroſitatem viſus, & confortat auditum. Coctum autem donec incroſſetur, facit adhærere vulnera recentia. Coctum vero cum aceto ſanat impetiginem. Gargariſmus ex eo ſanat præfocationem, aqua mellis confortat ſtomachum & facit appetere cibum. Mel cannarum lenit ventrem. Mel autem thabarzed non lenit, & mel quidem cuius ſpuma non eſt eiecta, inflat & ſoluit ventrem, ſed q̃nq; ſtringit flegmaticos & nutrit plurimum. Decoctum cum aqua prouocat vrinam plurimam. Mel calefactum cum oleo roſaceo bibitum cõfert morſui vermium venenatorum, & ei qui bibit opium. Deglutitio quoque illius eſt cura morſus canis rabioſi. Plinius lib. 22. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, vt putreſcere corpora non ſinat iucũdo ſapore atq; non aſpero. Alia quàm ſalis natura faucibus tonſillis angine omnibus oris deſiderijs vtiliſſimum. Areſcẽtiq; in febribus linguæ. Iam vero peripneumonicis & pleureticis datur eius decoctura, & vulneribus a ſerpente percuſſis, & contra venena fungorum. Stomachum inflat, bilem auget, faſtidium creat, oculis per ſe inutile aliqui arbitrantur. Idem in lib. 21. Mel in quo apes mortuæ ſunt, contra mel venenatum valet. Item oculis eſt vtiliſſimum. In vino putum remedium eſt vitiorum, quæ gignuntur e cibo piſcium. Idem in libro 30. Mel in quo mortuæ ſunt apes præcipuè ſanat vomitiones, diſſintericis & medetur, eodemq́; tormina curantur. Idem in lib. 22. Ruſus quidam angulos ex ulceratos melle tangi ſuadent, auribus inſtillatum cum roſaceo lendes & fœda capitis animalia necant, vſus deſpumati ſemper aptior eſt, ſtomachum tñ inflat, & bilem auget, faſtidium creat & oculis per ſe inutile aliqui arbitrantur. Conſtantinus in Pantegni lib. 5. Mel calidum & ſiccum in ſecundo gradu, frigidæ complexioni congruum, flegmaticis & ſenibus bonum ſanguinem generat, calorem naturalem confortat, colericis & iuuenibus nocet, quia coleram rubeam generat calidoſq́ue morbos & acutos & maximè in æſtate. Colatiuum eſt, & inde laxatiuum. Acutum eſt etiam & inde ſitim facit. Actor. De melle quoque ſuperius habes in tractatu de rore cœli, &c.

De Diuerſificatione mellis multimoda. *Cap.* CIIII.

AVicenna. Apes quidem colligunt mel, quod eſt ros occultus cadens ſuper flores, ac ſuper huiuſmodi cætera. Eleuatur enim vapor, & conuertitur & maturatur in aere, & incraſſatur in nocte, & mel factum cadit. Diuerſificatur autem ſecundum ea ſuper quæ cadit, quæ ſunt arbor & lapis, & manifeſtum ipſius colligunt homines, occultũ autem apes, vt eo nutriantur & ipſum reponant. Aeſtimo autem, quòd apum labor in ipſo aliquam habeat impreſſionem. Iſaac. Mel calidum & ſiccum in ſecundo gradu aliquantum habet acuminis, quod ab apum natura acquiſiuit. Ideo inſcidit & mundificat cacochimia & de interioribus corporis malorum humorum copiam per poros cutis abijcit. Venarum ſordes optimè detergit. Ideoq; frigidis & humidis bene cõuenit, & præcipuè ſenioribus. Cito enim in eis ſanguinem generat, calidis vero inconueniens eſt, maximè ſi eorum complexio ſit ſicca, quia eorum corporibus acumen incendioſum donat, & in humores colericos mutatur, ſi vero mutatur in humorem ſanguineum, non tamen eum laudabilem facit, ſed calidiorem. Nullumq; eorum corporis dat nutrimentum. Calefactum autem ſi cum Oleo roſeo miſceatur, tuſſim mitigat. Vrinæ difficultatem ſoluit, & vẽtrem humectat. Decoctum impetiginoſa loca ſuppoſitum mundificat. Cum farina fabæ temperatum lentigines abſtergit. Mel autem apum ex ſamcorum cæteraq; edentium calidũ & ſiccum eſt. Ideo cõuenit epilenticis, paraliticis, & putrefactos diſſoluit humores. Vulnera ſanioſa mundificat. Rurſus abſinthium & ſimilia paſcentes, faciunt mel præ cæteris mundificatiuum, aperitiuum, maximè conſtipationis ſtomachi & epatis, & ſplenis. Iccirco hidropicis confert cum lacte cameli, vel ſero caprino potatũ. Quod ſi diſpumatum potetur, valet contra canis rabidi morſum. Præterea mellis actio variatur ſecundum diuerſos accipiendi modos. Quidam enim accipiunt crudum, quidam coctum, & diuerſimodè coquunt. Mel crudum mãducantibus inflationem & ventoſitatem generat, aſperitatem pectoris propter ſui acumen augmentat, vomitum & egeſtionem producit, mel cum aqua multa coctum tenuius eſt & humidius. Vnde nihil in eo reperitur acuminis, proinde & ſuauitate dulcedinis ſuæ minuitur, & ventrem humectum facit, non inflat, nec vomitum prouocat, ſed edentium corpora cito perforat, ac velociter nutrit, pectoris aſperitatem lenit, & vrinam educit. Coctum vero ſine aqua & diſpumatum minus cæteris habet acuminis. Eſt tamen eius actio vicina præcedenti, veruntamen vrinæ difficultatem non diſſoluit.

De Aqua mulſa cæteriſque poculis mellicis. *Cap.* CV.

PLinius lib. 22. Aquæ mulſæ duo ſunt genera, recentis & inueteratę, hæc in ægrotantium cibis valet viribus recreandis, oris ſtomachoq; mulcendo, ardores refrigerando, ventrem mollit. Anhelitus ſiue ſpiritus tranſitum lenit. Omneſq; impetus animi cibo emollit. Vtilis eſt tuſſientibus. Calefacta vomitionẽ inuitat, contra venenum infunditur, longa vetuſtate tranſit in vinum ſtomacho vtiliſſimum, neruiſq; contrarium. Mulſum ex vino veteri eſt vtiliſſimum, reuocat cibi appetitum, aluum mollit potu frigido pluribus, calido ſiſtit. Corpora auget multiſq; longam auget ſenectam, vigor enim animi corporiſq; cuſtoditur intus mulſo, foris oleo. Idem in libro eodem. Aqua mulſa contra venenum pſimithij ſalutaris addito oleo, contra hioſcyamum quoq; cum lacte aſinino. Iſido. lib. 20 Mulſum quaſi ex melle mixtum. Eſt.n. potio ex aqua & melle quam Græci vocant melliceratum, potio vinomellum eſt muſtum melli admixtum & vehemẽter agitatum atq; commotum. Oximellum vero appellatur, eo q; aceti & mellis admixta materia conficiatur. Vnde & dulcedinem retinet, & acorem. Rodomellus dicitur eo q; in roſę ſucco mel admiſcetur, dicitur & medus, quia ex melle fit quaſi melleus. Razis in Almanſore. Potus ex melle factus vehementer calidus & colerę rubeæ generatiuus eſt, frigidas tamen ægritudines patientibus confert.

De Melle venenoſo. *Cap.* CVI.

PLinius lib. 21. Apum quoq; ſunt & mella quædam in Hiſpania & venenata, Heracleæ in Ponto quibuſdam annis pernicioſiſſima exiſtunt ab eiſdem apibus facta. Herba ſiquidẽ eſt alba vexatio quidem iumentorum eſt, ſed præcipuè caprarũ ægolethron appellata. Huius flore concipiunt noxium virus aquoſo vere marceſcens. Itaq; fit vt in omnibus annis ſentiatur hoc malum. Venenati mellis ſigna ſunt, q; omnino non denſatur, q; color magis rutilus eſt, odor alienus, ſternutamenta protinus mouens. Quod ponderoſius innoxio, qui ederunt, humi ſe proijciunt refrigerationem q̃rentes. Nã & ſudore diffluunt. At contra hmõi remedia ſunt mulſum vetus e melle optimo & ruta, ſalſamenta quoq; ſi reiectantur crebro ſumpta. Certũ eſt autẽ id malum per excrementa & ad canes peruenire, eoſq́. ſimiliter torqueri, mulſum tñ ex eo inueteratum conſtat innocuum eſſe, fœminarumq́; cutem nullo melius emendari cum coſto ſigillata & aloe. Aliud & genus mellis in eodem Ponto viget ex annona mellis, quod ab inſania quam gignit menomenon vocant. Iſtud exiſtimatur contrahi a flore rododendri, quo ſcatent ſiluæ. Genſque illa cum ceram in tributum Romanis mittebat, nequaquam tamen mittebat, vel vendebat mel, quoniam exitiale erat. In Perſide quoque & in Mauritania Cæſarienſi Getulia cõtermina Maſſilis venenati gignuntur faui. Ipſis etiam apibus, vt dictum eſt ſupra cuſpides venenatas dedit natura aduerſum quas remedium maluæ ſucco, aut foliorum

ædere perungi ſalutare eſt, vel percuſſos eas bibere. Idem in lib. 29. Contra venenatum mel valet mel in quo mortuæ ſunt apes. Auicen. in 2. canone. Odor mellis acris & venenoſi ſtire facit, aufert rationem. Sed & eius comeſtio facit ablationem rationis ſubito, & ſudorem frigidum, eius autem cura eſt comeſtio piſcis ſalliti. & bibere aquam mellis & vomere cum eo. Idem in quarto. Mel quod affertur plurimum de regione Heracliæ, malum eſt ac venenoſum. Eſt acutum, ſternutare faciens odorantem ipſum, & habere ſincopin, ſudoremq; frigidum & accidentia mala. Cura vero eius eſt, ſicut iuſquiami nigri, ſcilicet vt comedat rutam & piſces ſallitos, ac potet ſyrupum acmeli, nec ceſſet comedere aut vomere quantum poſſibile eſt ei.

De Aluearibus apum fabricandis atque purgandis. Cap. CVII.

PLinius lib. 21. Apum aluearia ſunt optima cortice. Secunda vero ferula. Tertia vero vimine. Multi ea & e ſpeculari lapide fecere, vt operantes intus ſpectarent, aluearia ſi circumlinãtur fimo bubalo vtiliſſimum eſt. Operculum a tergo eſſe. Etiã opus eſt deambulatorio, vt properatus intus ſit proſper ſi magnus ſit vterus alucarius, prouentus aũt ſterilis, ne operandi deſperatione curam abiiciant, id paulatim reduci oportet fallente operis incremento. Alueos iterum vtile eſt hieme operire ſtramento, crebroq; ſuffiri maximè fimo bubalo Item aluearia cõuenit orientem æquinoctialem ſpectare, aquilonem vero euitent, nec fauonium minus. Pallad lib. 1. Aluearia meliora ſunt quæ cortea formabit raptus ex ſubere, quia non tranſmittunt vim frigoris aut caloris. Poſſunt tñ ferulis fieri. Si hæc deſint ſalignis viminibus fabricẽtur, vel ligno cauatæ arboris, aut tabulis more cuparum, fictilia deterrima ſunt, & hieme gelantur, & æſtate ferueſcunt, ſed podia ternis alta pedibus fabricentur, ꝓp lacertas cæterorumq; animalium noxam, quibus eſt moris irrepere, & ſupra hæc podia aluearia collocẽtur, ita vt non poſſint imbre penetrari, ſpaciolis inter ſe patentibus ſegregata, anguſtus tñ aditus admittat examina, propter frigoris & caloris iniuriam, ſane ventis frigoribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus apricare. Aditus oẽs ſoli opponantur hiberno, qui in vno cortice duo vel tres eſſe debebunt, ea magnitudine, quæ apis formam non poſſit excedere, ſic enim noxiis animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto, vel ſi apes obſidere voluerint, exeuntes alio cum non defuerint vtentur egreſſu. Idem in lib. 4. Martio menſe circa kalendas Aprilis curandi ſunt aluei, & oĩa purgamenta tollantur, & ſordes quas tẽps contraxit hibernum, & vermiculi & tineæ & araneæ quibus corrumpuntur vſus fauorum, & papiliones qui vermiculos ſtercore ſuo faciũt naſci, tunc fimus incenſi ſicci bubali ſtercoris adhibeatur, qui eſt aptus apum ſaluti. Quæ purgatio frequenter vſque in autũni tempora celebretur, hæc omnia cæteraque efficies caſtus, & ſobrius, & alienus ab aliis vel a cibis acribus & odoris immundi, atq; omnibus ſalſamentis. Idem in lib. 5. Menſe quoque Aprilis purganda ſunt aluearia ſordibus, & papiliones qui maximè tunc abundant florentibus maluis, ſicut videlicet inferius dicetur, vbi de papilionibus agetur.

De Aluearibus apum caſtrandis. Cap. CVIII.

IDem in lib. 8. Apum aluearia menſe Iunio caſtrantur, quæ matura eſſe ad mellis redactum ſignis præſentibus edocentur. Primum quidem ſi plena ſunt, apum ſubtile murmur audimus. Nam vacuę ſedes fauorum velut concaua ędificia voces quas ceperint, in maius extollunt. Quare cum murmuris ſonus magnus & raucus eſt, agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos a ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores grandi intentione detrahant, matura mella teſtantur. Caſtrabuntur aũt aluearia matutinis horis cum torpent apes, nec caloribus aſperantur. Fumus admouetur ex galbano & arido fimo bubalo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare, quod vas figuratum ſit, vt velut inuerſum in fibuli anguſto ore fimum poſſit emittere atq; ita cedentibus apibus mella reſcinduntur, ad examinis pabulum hoc tempore pars fauorũ debet quinta dimitti. Sanè putres ac vitioſi faui de aluearibus auferantur. Tunc mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis, ac diligenter expreſſis. Sed antequam premamus, partes fauorum corruptas, vel pullos habentes reſcidemus. Nã malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus apertis vaſculis habẽdum eſt, ac in ſummitate purgãdum, donec refrigerat in muſti calore ferueat. Nobilius mel erit quod ante expreſſionem ſecundam velut ſponte profluxerit. Hoc &t menſe ceram conficimus, quæ in vaſa æneo feruẽti aqua pleno, minutè confeſſis fauorum reliquiis mollietur, & deinde in aliis vaſculis ſine aqua reſoluta digerentur in formas. Idem in libr. 11. Menſe quoq; Octobri aluearia caſtrabuntur more quo dictum eſt. Quæ tñ opportet inſpicere, & ſi abundãtia eſt demere, ſi mediocritas partem mediam pro hiemis inopia relinquere, ſi vero ſterilitas apparet in cellis, nihil prorſus auferre. Ariſt. Cum apparent flores, tũc mel vt dictum eſt faciunt apes. Ideoque tunc debet cuſtos mel extrahere de aluearibus, quia tunc ſubito mel facient loco illius, at in extrahendo mel relinquendũ eſt, quod apibus ad cibum in hieme ſufficiat, aliqñ damnabitur alueat. Debet aũt cuſtos eis dimittere de melle ẽm multitudinẽ apum, quia ſi multum dimiſerit eis mel, nõ operabuntur poſtea multum, & ſi fuerit modicum ſegneſcent ad operandum. Cęterum qñq; propter paucitatem mellis remanentes cuſtodes, cibant apes ex dulcibus, vt ex ficubus & ex huiuſmodi aliis. Plin. lib. 11. In eximendis fauis eſt diſpenſatio neceſſaria, quia deſperant apes aut moriuntur, aut effugiunt cibi inopia. Econtra vero ignauiam affert copia. Cumq; mella eximuntur, Apes abigi fumo vtiliſſimum eſt, ne iraſcantur, aut ipſæ mel auide vorent. Præcipitur autem vt loti purique mella eximant. Furem quoque oderunt apes, ac mulierum menſes, id eſt menſtrua. Idẽ in lib. 21. Cum eximitur mel, exitus oportet geneſta aut alba vite ꝑcingi, ne diffugiant apes, vaſa vero mellaria & fauos aqua lauari percipiunt, hac decocta ſaluberrimum acetum fieri dicũt.

De Vtilitate ipſorum aluearium in medicinis. Cap. CIX.

AVicen. in 2. cano. Apum aluearia proficiunt & in medicina. Nam ſordicies earũ calefactiua eſt in fine ſecundi. Melior eſt ex eis viridis. Abſtergit autem cum ęqualitate, & attrahit valde. Abſtergit quidem impetiginem, & extrahit ſurculos & ſpinas, hæc quoq; ponitur loco ammoniaci. Idem in eodem. Mum purum eſt, paries domorum apum, in quibus oua faciũt & pullos, & aduenit in eis mel. Mum vero nigrum eſt ſordes feneſtrarum forinſecarum. Eſt autem mum natura æquali lenitiuum. Replet vlcera ſordicie, & humectat per accidens, quia conglutinat & opilat poros, & eſt materia emplaſtrorum infrigidantium & calefacientium omnium. In ipſo eſt maceratio parua, & aliquantulum reſolutionis ex multitudine reſolutionis mellis. Et in mum quidem nigro eſt attractio vehemens ex profundo. Attrahit enim ſurculos & ſpinas carni infixas. Et in ipſo ſunt ſubtilitas, & mundificatio pauca, & lenitas vltima. Lenit autem neruos, & duritiam apoſtematum. Confert &t aſperitati pectoris linitum & propriè deglutitum, valet quoq; ad vlcera inteſtinorum. Dicitur etiam quòd extrahit venena, & ponitur ſuper vulnera ſagittarum venenoſarum. Mum quidem nigrum odoris ſui fortitudine facit ſternutationem. Ariſtoteles. Apes in alueariũ circuitu in extremitate introitus includunt illud quod micoz dicitur, & eſt valde nigrum quaſi fex, quod de cera exit, cuiuſq; odor eſt valde acutus, & valet vſturis. Plinius lib. 11. Propolis quæ eſt tertia in aluearibus cruſta, magni vſus eſt ad medicamenta. Grauis eſt odore, vt qua pro galbano vtantur pleriq;. Plinius libr. 22. Propolis alueorum aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera excutit, dura concoquit. Neruorum dolores mulcet. Vlceraque iam deſperantia in cicatricem claudit.

De His quæ contraria ſunt apibus vel nociua. Cap. CX.

PAllad. lib. 4. Apibus nocet plerumq; felicitas ſua, nam ſi nimiis floribus annus exuberat, dum ſolam curam generandi mellis exercent, de prole nil cogitant, cuius omiſſa reparatione populus idem labore confectus extinguitur, totius gẽtis exitio. Itaque cum mellis nimietatem videris ex florum grãdi & cõtinua meſſe deflore, interiectis trinis diebus clauſo foramine, non eas patiaris exire. Ita ad generandum ſobolem conferentur. Iſidorus. Apes fumo fugantur, tumultu exaſperãtur. Plinius libro 11. Oderunt apes fumum, mulierumque menſes. i. menſtrua, vnde cum mella eximuntur, fumo abiguntur. Oderunt &t odores fędos, ſed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infeſtant. Ipſæ plurimorum animalium iniuriis obnoxię, impugnant eas eiuſdem naturę degeneres veſpæ & ſcabrones, & e culicũ genere qui vocantur muliones, populantur hirũdines, & qdam alię aues, inſidiantur aquantibus ranæ, maximè cum ſobolem faciunt, rubetę quoq; vltro veniũt adrepentesq; floribus opertos ſuflant, ab hoc ſpacio prouolant, confeſtimq; abripiuntur, nec ſentire ictus apum ranę traduntur. Inimicę & oues difficile e lanis earum ſe explicãtibus Cancrorum &t odore ſi quis iuxta coquat exanimantur. Inimica & echo eſt reſultanti ſono, qui pauidas alterno pulſet ictu. Inimica & nebula. Aranei quoq; vel maximè hoſtiles cum præualuerint vt intexant, alueos enecant, papilio &t ignauus ad annolitat peſtifer, accenſis luminibus. Nec vno modo, nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excremẽta quibus teredines gignuntur. Filo &t aranea quocunq; inceſſerit alarum maximè lanugines obtexit. Naſcuntur & in ipſo ligno teredines, quæ ꝓcipuè ceras appetunt. Infeſtat &t eas auiditas paſtos, nimia florum ſatietate verno maximè tempore aluo cita. Idem in libro 28. Adeps fugere certum eſt aluearijs menſtruo tactis. Ambroſius. Siquis apes oleo caſu perfundat, propere necantur, eo quòd obſtructis poris aerum

aerẽ illud ſpiramen haurire non poſſunt, vt videlicet ſuperius dictum eſt. Ariſto. Apes in operatione debilitantur per hoc, quod a paruis beſtiolis patiuntur. Illę ſiquidem apibus nocent, ſed apes illas interficiunt & extrahunt. Animal quod circa candelã volat, eiicit fauos in terrã cum inſpirat. Et apes quidem nõ pugnant illud, ſed fugit cum apes ſuffumigauerit. Veſpæ quoq; & hirundines & ranæ apibus nocent, quæ deprehendunt eas quando potant. Apes vero non fugiunt aliquod animal, ſed quædam illarum fugiunt alias, quia pugnãt adinuicẽ. Coyeanos introitum apum obſeruat, & in eo fortiter oppugnat, vt exeant. Et ſi aliqua euolauerit, deprehendit eam & comedit. Nec ab apibus ei nocetur, ſed ab aluearíis cuſtode fortaſſis interficitur. Præterea nocet apibus appropinquare veſpis & ouibus. Multitudo quoq; maſculorum negocia impedit apum. Tpora & pluuioſa nocent apibus. In aluearíis inueniuntur vermes, qui in modum araneæ telam facit, & dnatur ſuper totum aluearium, & putreſacit mel. Sunt & apes ſolitariæ quædã & ocioſæ, quæ volando per aera quaſi exercentes ſe, cũ apibus operoſis intrant aluearia, & comedũt mel, ſed apes operoſæ cũ ocioſis pugnãt, & eas interficiũt, ac de aluearíis extrahunt, maximéq; reges earum hoc faciunt.

De Morbis apum. Cap. CXI.

EX li. de nat. re. Apibus ęgritudines accidũt pro maiori parte in aluearibus fertilibus, & accidit eis infirmitas ex quiete ipſarum, & ex ſtercore aluearium. Cũq; infirmantur, plus eo medunt, quàm ante ſolebant, ppter pietatem quam hñt ſuper mel. Moriuntur aũt ex multis caſibus, præcipuè ſi rectores multi fuerint, & vnuſquiſq; rexerit turbam vnam. Et ſi aliqua pars in alnear. moriatur, extrahunt illam reſiduæ. Habent quidem apes beſtiolas naſcentes aliàs nocentes paruas, & ſi fuerint apes fortes interficiunt illas & extrahunt. Aliæ vero apes in operatione debilitantur, & per hoc quod ab illis beſtiolis patiuntur. Palla. li. 4. Menſe Martio maximè apibus ſolet morbus incumbere. Nam poſt hiberna ieiunia tithymalli & amaris vlmi floribus qui prius naſcuntur auidius appetitis ſolutionem ventris incurrũt & pereunt niſi affueris velocitate remedij. Præbebis ẽt malígranati cum vino aminneo grana contrita vel vuę paſſæ cum rore Syriaco & auſtero vino, vel ſimul oĩa leuigata & incocta vino aſpero, quæ deinde in ligneis cannalibus refrigerata ponantur. Itẽ roſmarinus aqua mulſa decoctus cõgelatus, & in imbrice ponitur ſuccus huiuſmodi. Quod ſi horridę vnt, atq; contractæ torpere ſilentio, & mortuorũ corpora frequenter efferre, cannalibus ex canna factis, mel cum gallæ puluere vel ſiccæ roſæ coctõ debebis infundere. Illud ante oĩa expediet, vt putres partes fauorũ, vel vacuas ceras quas aliquo caſu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, ſemperq; reſcidas acutiſſimis ferramentis ſubtiliter, ne mora alia pars fauorũ, cogat apes domicilia concuſſa deſerere. Ariſt. Infirmantur apes præcipuè cum ex arborib. intumeſcunt flores, quia ipſis illud ſiccum. Moriuntur aũt cum oleo caput earũ inungitur, & contra ſolem ponuntur. Apis aſa cum abſcinditur, non oritur iterum, & cũ eiicit aculeum moritur. Moriuntur ẽt apes, ſi multi fuerint eorum rectores. Aegritudines ẽt accidũt ſæpe ex alueariũ fertilitate. Aliqñ aũt ex quiete, vel ex alnearium fętore. Plin. lib. 11. Apum ſanitas exiſtimatur hilaritate ac nitore. Nam & mortuos ſua ſentiunt natura, quorum index eſt corporis triſtitia, funerantiumq; more comitantur exequias. Rege illarum peſte cõſumpto plebs mæret dolore ignauo, non cibos conuehens, non procedẽs. Triſti tñ murmure circa corpus glomerãtur, & niſi tunc eis ſubueniatur, famæ moriuntur. Sunt & operis morbi cum fauos expleot cleron vocant. Iidem blaſphigoniam ſi fętum non peragant. Oleo autem exanimantur pręcipuè, ſi vncto capite in ſole ponantur. Aliqñ ſibi cauſas mortis contrahunt, & ipſę cum mella ſenſerint extmi vorantes illud auide. Idem in eodem de vocabulis operis. Prima fundamenta operis metyn vocant periti. Secunda piſſoceron. Tertia propolim inter cora cerasq; magni ad medicamenta vſus. Metis cinſta eſt prima ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit picantiũ modo ceu dulcior ceræ interim populorumq; mitiori gummi. Propolis craſſioris iam materię additis floribus, nondum tñ cera, ſed fauorum ſtabilimẽtũ, qua oẽs frigoris aut iniurię aditus obſtruuntur, odore ẽt nũc graui, vt qua pleriq; pro galbano vtantur, præter hæc conuehetur ſithithace, quam alij ſandaracem, alij cheriuthem vocant, hic erit apum dum operantur cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis, ſed plenus humoris cibus. Gignitur autem rore verno & arborum ſucco gummi modo. Aphrici minor, auſtri flatu nigrior, aquilonibus melior, & rubeus plurimum in Græcis nucibus.

De Aranea. Cap. CXII.

ISido. Aranea vermis eſt aeris, ab aeris nutrimento nominata. Quæ exiguo corpore longa fila deducit, & telæ ſemper intenta, nunquam laborare deſinit, perpetuum ſuſtinens in arte ſu-

ſpendium. Ariſtote. Aranea guſtabilẽ habet proprium, viuitq; de venatione muſcarum. Cum. n. patitur famem, muſcę captę fugit humiditatem, eiusq; vita non eſt niſi humiditate illa. Aranea quæ Græcè dr̃ felidrom, generatur in domibus apum, & nocet eis, corrumpens mel, facitq; texturam in circuitu domorum illarũ. Plinius lib. 11. Araneæ ſuctu viuunt diſſidentq; veſpæ & ſphalangia & araneæ. Idem in libro eodem. Araneæ maximè ſunt hoſtiles apibus. & cum præualuerint, vt intexant, alueos enecãt. In araneis pnoſtica ſunt, nam in incremento amnium futuro telas ſuas altius tollunt. Præterea ſereno non texunt, ſed rũ nubilo frequenter texunt. Ideoq; multitudo araneamm ſignum eſt imbrium. Fęminam putant eſſe quæ texit, marem qui venatur, ſicq; paria fieri merita. Coniugio araneæ cõueniunt clunibus: puluis creat tineas in lanis ac veſtibus, pcipuè ſi araneus vna includatur, ſitiens enim oẽm abſorbet humorem, & ſic ampliat auiditatem. Araneis quiſdam prælongi pedes bini antecedunt, & internodia ſingulis terna ſunt. Glo. ſuper Pſal. 38. Aranea corpus habet tenuæ, nec ſtat in terra, ſed in alto telas mallet texẽs viſcerum egeſtione. Ipſa quoq; aranea calidum quoddam & infirmum eſt, leui tactu deficiens. Vnde ſcriptum eſt. Tabeſcere feciſti ſicut ara. a. e. Gloſ. ſuper Pſal 79 Aranea texit inanes telas, vt dolo capiat muſcas. Sic nos in annis noſtris ſtudemus doloſis & inanibus occupationibus laborantes. In rebus corruptibilibus, vnde anni noſtri ſicut aranea meditantur non operantur. Ex lib. de nat. re. Aranea ſucco viuit, & ideo nulla fame interit. In caput ſerpentis ſub arboris vmbra porrectæ aranea filo ſe librat, tantaq; vis eſt morſus ipſius vt eius cerebrum vſq; ad finem mortis apprehendit: humiditatem croſſam & ſiccam ſubſtantiam fugit aranea, delectatur autem media & temperata. Phiſiologus. Aranea ſeipſam exiſcerat vt contexendis caſſibus non deſit materia. Fœmina quidem texit & parit, mas venatur. Aranea dorſum ſuum ad terram in ſomno dormiens, & faciem verſus cęlum conuertit. Dormitq; in aere dependens a filis quę texuit. Tumorẽ ex araneæ morſu prouenientem ſedat emplaſtrum de muſcis factũ doloris loco ſuperpoſitum. Actor. Aranea vt legitur, dr̃ quia aeris infuſione in frondibus nutritur. Hęc ſex habet pedes, & ſeipſam exiſcerat, & de viſceribus ſuis texit telas vnde capit muſcas, veneno tabet. In aere ſe ſuſpendit, muſcas quas capit interit. Turgida eſt & quaſi tota in ventre. Multæq; proprietates eius notantur his duobus verſibus Croſſa retro, ſuccincta breuis vitros timet ignem. Pro muſcis pendens vixere texit opus.

De Araneorum generatione. Cap. CXIII.

ARiſtot. Araneæ non niſi grauiter ſeparantur, quia coitus in eis multum durat. Cumque coire voluerint, fęmina per filũ telæ attrahit marem, & mas poſtea fœminam. Nec ceſſabit attractio, donec coniunguntur, & mas ſuper ventrem fęminæ ponitur. Modus ille coitus eſt in eis propter rotunditatem ventris, maximéq; fit in fine veris, & æſtatis principio, quia coitum deſiderant tũ tpe illo. Cumq; paritur aranea, ſubito interponitur in reatum. Et exitus eius ab interiori, non eſt ſicut exitus ſuperfluitatis, vt Democrites dixit, ſed ipſam velut a corpore corticem eijcit. Plinius lib. 11. Araneis eſt fœtus inequalis vt barbatus, alius euolat, alius in infantia eſt, alius in vermiculo, & autumno non verno hæc oĩa maximè creſcunt pleniluuio. Veſpæ, quæ ichneumones vocantur, ſunt autem minores quam aliæ vnũ genus ex araneis ſpalangium appellarũ perimunt, & in nidos ſuos ferunt, deinde illiniunt, & ex his incubando genus ſuum procreant. Coniugio aranei cõueniunt clunibus, pariunt vermiculos ouis ſimiles. Pariũt aũt oĩa in telas ex pãſa, quia ſaliunt atq; ita emittunt. Sphalangia tñ in ipſo ſpecu incubat magno numero. Qui vt emerſerit matrem conſumit qñq; & patrẽ. Pariũt autem & tricenos, cęterę pauciores, & incubant triduo. Conſumantur aranei diebus quater ſeptenis. Philoſophus. Aranea inuoluit oua ſua intrat telam valde ſpiſſam. Cumque filii peruenerint ad complexionem, aperiunt telam ſuam per mordicationem. Coeunt aranei in veris fine, quædam tamen in autũmno & in hieme, libidinis tempore mas & fœmina localiter diſtantes, ligant pedes ſuos cum filo, & alternatim alliciunt ſe inuicem per attractionem, quouſq; perueniunt ad amplexum.

De Venatione araneæ. Cap. CXIIII.

EX libro de naturis rer. Aranea de viſceribus ſuis ſubtiliſſima retia texit, exiſceratque ſe pro captura muſcarũ adeo frequenter, vt prorſus vacuata morte deficiat. Cum autem ſatiata fuerit, his quæ retia inciderint, quod ſuperfluum eſt diligenter irretit, vt non euadat, ſed cum iterum eſurierit, cibum iam captum & paratum inueniat. Ariſtoteles. Aranea ſicut & formica cæteraq; animalia anuloſa eſt multi laboris, & eſt etiam artificioſior cæteris anuloſis Texit autem & in textura ſua ſtãs expectat quouſq; beſtiola aliqua cadat in telã, & tũc ſalit ſuper ipſam, & prændit eam, fertque ad locum in quo

deponit. Si quid aũt in telã ſic inciderit, vt rumpatur, non venatur aranea, donec illud qđ ruptum eſt reparauerit, apud occaſum ſolis & aſcẽſum venatur reparata textora, qm̃ iſto tpe maximè in eius telam inuoluũtur beſtiolæ. Venatur ergo aranea, ſed non deponit cibum. ſ. ad multum tp̃s, ſicut formica. Magna quidem aranea ſub tela ſuſpendit ſe ne a beſtiolis videatur. Minor aũt extendit aliquã texturæ ſuæ partem, & latens in ea venatur beſtiolas, q̃ cadunt in eã. Venatur & lacertulũ paruulum, quia prius incipit texere ſuper ipſum donec forti ligatione liget eius orificiũ. Deinde vadit ad ipſum & mordet eum donec moriatur. Sugit aũt humiditatem beſtiolarum quas capit, & reliquum dimittit. Phiſiologus. Aranea cũ venatur per figurã ad ſimilitudinẽ retis ordinatam, ponit ſedẽ ſuam in medio eiuſdẽ figuræ, velut in centro ſuperficiei circularis, vt inde muſcarum illaqueationes in nĩ retis ſui parte percipiat, ad quod videlicet centrũ colliguntur oẽs lineę circumferentię retis ſui per fila ligantia ipſas ex tranſuerſo, beſtiolam vero incidentem inuoluit in textura quouſq; debilitetur. Deinde fert eã ad locũ, in quo ponit ea quæ deprehendit, & qñ patitur famem, humiditatem illius ſugit, in qua vita eius exiſtit. Cũ aũt eſurit reuertitur ad venandum, prius tñ reparans quod de textura fuerit ruptum.

De Diuerſis araneæ generibus. Cap. CXV.

PLin. libr. 10. Araneorum plura ſunt genera, ſphalangia ex his appellantur, quorum noxii morſus corpus exiguum, varium, acuminatũ, ingredientium ad ſaltum. Altera eorũ ſpecies nigri prioribus cruribus longiſſimis, omnibus internodia terna in cruribus luporum modo. Minimi nõ texunt. Maiores in terra cauernarum exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorũ genus erudita operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipſius ſufficit, ſiue ita corrupti alui natura ſtatuto tpe, vt Democrito placet, ſiue eſt intus quædã lanigera fertilitas, tam moderato vngue, tã tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſa ſe pondere vſus. Texere aũt a medio incipit circinato orbe ſubtegmina adnectẽs, maculaſq; paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatãs indiſſolubili nodo implicat. Cumq; captura inciderit, quàm vigilans & paratus ad curſum, licèt extrema hæreat plaga ſemper in medium currit. Ex quo ſic maximè totum concutiendo implicet. Sciſſa protinus reficit ad pollituram ſarciens. Ariſt. Araneæ multa ſunt genera. Vnũ eſt ſimile, quod Græcè dr̃ Locoz, & eſt genus quoddam paruum, diuerſi coloris, acutum, ſaltãs. Aliud aũt maius, & nigri coloris, anteriora crura habens longiora, & eſt tardi motus, multiq; ſaltus tpe eorum. Alia vero reſidua, q̃ Apothecarii ſeruant, aut oĩno nõ mordent, aut debilitet. Genera vero locoa multa ſunt. Vnum eorũ eſt paruũ, aliud magnũ. Paruum quidem non texit, magnum autem aſperum eſt & malum, texitq; prope terram. Intra foramina ſtat, & manens in textura ſua ſpectat, donec aliqua beſtiola incidat. Deinde ſuper ipſam ſalit, eamq; præ cidit. Inuenitur & aliud genus macularum io vere ſub arboribus paruam texturam & malam texens. Eſt aliud genus iſto diſertius, quod fila texturæ prius extendit, eamq; in terminis ponit. Deinde inter extremitates iſtos in medio texit, texturãque ſufficientem imponit, & præparat locum venationi conuenientem. Ipſa aũt in mediũ quaſi ſpeculatore venit, & ſi qua beſtiola inciderit, ſubito mouetur, & a loco ſuo exit, ligatq; illam, & inuoluit textura donec perueniat ad debilitatem, poſtea fert illam ad locum in quo deponit, & humiditatem eius ſugit cum eſurit.

De Morſu araneæ. Cap. CXVI.

PLin. libr. xx. Aranea (vt dictum eſt) filo librat ſe ſuper caput ſerpentis porrectæ ſub vmbra arboris ſuæ. Tantaq; vi morſu cerebrum eius apprehendit, vt ſtridens ſubinde ac rotata vertigine, ne filum quidem deſuper pẽdentis erumpere adeo non fugere queat. Nec finis ante mortem eſt. Auic. in 4. cano. Ex morſu araneæ accidit plurima ventoſitas in ventre, cũ horripilatione & frigore extremitatum, & erigitur virga. Ex hmõi medicinis ſunt nigella & vinum & ruta ſicca. Conſtant. in Pãtegni. Araneorum ſpecies multæ ſunt, quæ vbi mordẽt dolorẽ multum faciunt, ruborem, frigidum ſudorem, & citrinum colorẽ. Aliqñ quaſi ſtranguiriç in vrina duritiem ac virgæ extenſionẽ inter inguina & genua, reſinoſitatem in ſtomacho, linguæ extẽſionẽ, vt eorũ ſermo diſcerni nõ poſſit. Vomit humiditatem quaſi araneæ telam, & ventris emollitionem ſimiliter, ſi aqua calida infundatur, dolor dimittitur, ſi autem exeat reuertitur. Alia ſpecies in loco quem mordet dolorem facit & ruborem, ſub diafragmate conſtipationem, in vrina frigiditatem, in virga nunque extenſionem.

De Tela araneæ. Cap. CXVII.

ACtor. Araneæ tela (vt patet ex prædictis) de viſceribus eius procedit. Euiſcerat. n. ſe texendo illam adeo frequenter, vt pror ſus euacuata deficiat in mortẽ. Eſt aũt tela eius tenuis ac debilis, & modico vento diſſipatur ac diſſoluitur. Vnde de Hipocrita legitur, ꝙ ſicut tela aranearum fiducia eius. Multis tñ eadem tela proficit medicaminibus, ſicut habetur a diuerſis auctoribus. Auic. in 3. can. Araneæ croſſæ alba tela cum oleo roſaceo in aurẽ diſtillata, dolorem eius ſedat. Itẽ araneæ tela poſita ſuper vulnera ſtringit fluxũ ſanguinis. Vlcera quoq; & vulnera prohibet apoſtemari. Dixerunt & quidam, ꝙ araneæ tela quibuſdam emplaſtris mixta, & ſuper frontem & tpora poſita ſanat febrem tertianam. Fracto capite aranei tela ex oleo & aceto impoſita non niſi ſanato vulnere abſcedit. Araneæ telam vires habet conſtringentes, admixta quibuſdam vnguentis temporibus impoſita febres curat. Sanguinem defluentem retinet. Suppoſita vulneri non cano prohibet ſaniem fieri. Sine tumore vulnera ſeruat, cum oleo roſeo cocta dolorem aurium mitigat. Album opus araneæ, idẽſt alba tela corio ligatum, & collo ſuſpenſum, quartanas (vt dicitur) tollit.

De Bibione & blata. Cap. CXVIII.

ISido. Bibiones ſunt qui in vino naſcuntur, quos vulgo muſtiones a muſto appellant, vnde Affronius. Cum a me expectaſſet ſabulare incipis, ex ore bibiones inuolant in oculis tuis. Blactæ a colore dictę ſunt, ſiquidem & comprehenſæ manum tingunt. Vnde & blateum colorem dicunt, hoc animal lucem non patitur videre contrarium muſcæ. Muſca enim eſt lucipeta, blata vero lucifuga. Ex lib. de natu. rer. Blata vermis eſt qui lucem videre nõ patitur, vnde per noctem tñmodo ambulare conſueuit. Pallad. de agricultura. Blatæ ſunt apibus inimicę, ſicut & lacertæ. Vnde hmõi aĩalia & his ſimilia oportet apũ caſtris vel aluearibus longè fugare, qui vult apes bene cõſeruare. Plinius lib. 11. Lucent ignium modo noctu laterum & cluniũ colore lampyrides, nec pennarum hiatu refulgentes. Nunc vero cõpreſſu eodem obumbratæ non ante matura pabula, vel poſt defecta conſpicuæ. E contrario tenebrarum alumna eſt blatis natura, lucemq; fugiunt, & inualidiores & in balneis maximè humido vapore prognatæ vel progenitæ. Idem in libr. 20. Herbæ cunilaginis obiecto manipulo tradunt ad eam conuenire blatas oẽs de tota domo. Idem in lib. 29. Blatam auulſo capite vna cum roſaceo tritam auribus mirè dicunt prodeſſe. Alij vero binas ternaſq; in oleo decoctas auribus efficaciſſimè ſenſerunt mederi, & in lintheo tritas imponi. Plura fecerunt earum genera, vnum. ſ. molles, quas in oleo decoctas efficaciſſimè illini verucis experti ſunt. Alterum genus Mylochõ appellauere, circa molas naſcitur, & his detracto capite attritis ſanaſſe lepras, Muſa & picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus ex odoris tędio inuiſum excauata clunie cum piſſeleo tradunt ſanare vlcera alìàs inſanabilia, & ſtrumas & pannos 21. diebus impoſitas, percuſſa contuſa cacoethæ ſcabiẽ, furunculoſq; detractis pedibus prurituſq; curant. At Hercule Diadorus & morbo regio & orthopnoicis reſtitiſſe tradunt cum reſina & melle. Humaniſſimõ eorũ cunctẽ crematorũ in cornea pixide ſeruant ad hos vſus, traduntq; tritas reumaticis & orthopnoicis infundendas cliſteribus, corpori quoq; infixa extrahere illita cõſtat.

De Bombice. Cap. CXIX.

ISido. Bombex eſt frondium vermis, ex cuius textura bombicinum conficitur. Hoc aũt nomine appellatur eo ꝙ exacuetur dum fila generat, & aer ſolus in eo remaneat. Plin. vbi ſupra. Bombices telas aranearum modo texunt, ad veſtem luxumq; fęminarum, quę bombicina vocatur. Bombicum genus eſt in Aſſyria proueniens, nidos luto fingunt, ſalis ſpecie applicatos lapidi, tanta duritia, vt ſpicula perforari vix poſſint, & ceras largius quàm apes faciũt. Deinde maiorẽ vermiculum, & in Chuo inſula traduntur naſci cypreſſi, therebinthi, fraxini, quercus, florem imbribus decuſſam terræ halitu animante, fieri aũt primo papiliones paruos nudoſq; mox frigoris impatiẽtia villis inhorreſcere, & aduerſus hiemem tunicas ſibi denſas inſtaurare, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Phiſiologus. Bombex vermis eſt faciens ſericum filoſum de ore ſuo in quo ſepeliat ſe, ad hoc vt renaſcatur completus. Et poſtquam eiecerit omne quod ſtercoratum eſt, ac fęculentum ac nigrum de corpore ſuo, totum corpus eius tranſlucens eſt, cum aſpicitur ad Solem. Foliis quidem celſi veſcitur, q̃ vulgo morus dr̃. Sed poſtquam operari ceperit, eſcam renuit, Delicioſo labori operam diligentem impendens. Calathi vero parietes induſtrius textor circuit, lanam educens crocei coloris, quæ niuei candoris per ablutionem efficitur antequam artificialis tinctura ſuperinduatur. Conſummato aũt opere nobilis textricis, thecam in opere proprio inuolutam centonis ſubintrat ianuam ſimilis Papilioni. Semina poſtea minuta eiicit ex naturæ penatibus ſecretis, quæ per hiemem reſeruantur, vt aere clementiore redeunte, carni humanæ admota in ſinu fomenta ſuſcipiant, vſq; dum natura motum ſeminibus animatis conferat animalem. Incrementa vero ſuſcipiunt poſtea,

tam virtute naturæ, quàm beneficio ciborum. Idem vermis etiã bombicus appellatur, e a lana ſerica, quam de propiis viſceribus operatur, De quo etiam inferius dicetur. Sericum, porro putrida vulnera combuſtum mundat, & conſortat. Et ſi cum ſale comburatur, rubiginem dentium curat.

De Bruche. *Cap.* CXX.

RODulphus ſuper Leuit. Bruchus modicus eſt, & fului coloris. Bruchus vocatur fœtus locuſtæ antequam habeat alas. Deinde cum incipit volare paruum dĩ athelabus. Cum vero pleniter volat dĩ locuſta. Eſt autem bruchus multo grauior, quam locuſta vel athelabus, quia iacens in vno loco radicitus rodit fructus. Ex libro de naturis rerum. Bruchus oleia herbasque ac frondes arborum amaro morſu depaſcit, nullumq; in loco remedium eſt, vbi bruchorum multitudo concurrit. Plus ergo lædit, quàm locuſta, ſed minor eſt corpore, quàm adlacta, minusq; in ſaltu valet. Eſt autem adlacta colore quidem diſſimilis, ſalit tamen, & crura retro habet lõgiora vt locuſta. Oua vero edit, ex quibus fœtus verno tempore procedunt.

De Buſone ac bupreſte. *Cap.* CXXI.

BVſo inter alios vermes deputatur reptiles, venenoſam ac viſu peſtilẽs buſonẽ tñ & ranã ſuperius in genere lacertorũ deputauimus, eo ꝙ quamuis lacertis ſue brachijs innixi repende videantur, vnde & ibi de vtroque plenius diximus. Iſido. & Plinius lib. 30. Bupreſtis eſt animal paruum in Italia ſimillimũ ſcarabeo, longipedum, fallit inter herbas, bouem maximè, vnde & nomen habet. Deuoratumq; tacta felle ita inflammat, vt rumpat. Plinius li. 23. Oleum venãtinum contra bupreſtim valet, ex aqua per ſe lotum vomitionibusq; redditum. Idem in libr. 30. Bupreſtis cum hircino ſepo illita lichenas tollit ex facie ſmectica vt. Idem in libro 28. Lac reſiſtit veneno bupreſtis. Idem in lib. 31. Si bupreſtis paſta ſit nitrum, ex aqua vomitiones euocat. Ex libro de naturis rerum. Cum autem bos bupreſtim inter herbas iacentem deuorauerit, ac fel eius tetigerit, ita inflammatur atque tumeſcit, vt protinus rumpatur laceratis viſceribus.

De Cantarida. *Cap.* CXXII.

ACtor. Cantarida vermis eſt terrenus, qui humano corpori ſtatim vt applicatus fuerit, aduſtione ſui veſicas efficit humore plenas. Ex libro de natura rer. Cantarides ſunt vermes, qui in ſummitate ramorum fraxini vel alni ex humore in folijs generantur, colorem viridem habent, auro ſub ſolis radio micant, ſicut erucæ conualeſcunt, ſed & alas perfectè concipiunt. Per diem volant, nocte vero pariter in vnum globum cõgregantur. Circa menſem Auguſtum de nocte ad remediũ colliguntur, & in aceto merſæ necantur, mortuæ vino ſuperfuſo & ſuper membrũ quodcunq; ſub vaſculo cereo inſtar ciphi formato poſitæ aduſtionem ſuſcitant, & veſicam ſui applicatione, quæ. ſ. veſica cum acu aurea, vel acumine feſtucæ in locis plurimis perforatã, malum humorem eijcit. Tantumq; valet eius eiectio per annos quindecim, quantum aliquod cauterium infra annum. Auicenna in ſecundo canone. Cantarides ſunt acutè mordicatiuę, facientes puncturam ac dolorem in membris accidere, veſicam vlcerant vlceroſitate doloroſa & apoſtemante. Apoſtemant etiam virgam, & pectinem, & partem eius cum inflammatione vehementi. Cum hoc etiam accidunt quãq; ſolutio ventris cum adraſione, & ſyncopis, & permiſtio rõnis, & grauitas. Plurimum lęſionis earum eſt in veſica.

De Virtute cantaridum in medicina. *Cap.* CXXIII.

IDem in 2. cano. Cantarides calidæ ſunt & acutiſſimæ, quæ licèt ſcabiei conferant, veſicam tñ ſi multa ſumatur ex eis, quantitas, vulnerant, aut ſanguinem mingere faciunt & interficiunt. Ex his autem accepta parua quantitas, vrinam vehemẽter prouocat, & morpheæ albæ adeo intenſæ vt lepra putetur, cum aceto epithimatæ remedium afferunt. Diaſcorides. Cantarides virtutem habent putrificam, ſunt autem ad repoſitionem bonæ, quæ in triticea ſegete colliguntur, & in vas fictile miſſę, ligato deſuper panno ſuper cacabum imponuntur, vbi acetum bulliat, cuius vapore eædem incluſæ necentur. Poſtea lino inſeruntur, & in vaſa non picata reponuntur. Meliores quidem ſunt variæ, craſſæ, longiores. Quæ puſicę ſuper teſtam & combuſtę virtutem habent ſtipticam & calidam, vnde medicaminibus miſcentur, quæ valent cancroſis leproſis ſine acrocorſis, & menſtruis imperant. Quæ vero circa roſas colliguntur, infirmiores ſunt, & varij coloris, quas faciunt tñ in aliquibus antidotis. Hali vbi ſup. Cantarides calidi & acuti proſunt pruriginis, pediculos necant, lepræ medentur, ſi cum aceto ſuperponantur. Plinius lib. 19. Cantarides aduerſantur ac reſiſtunt omnibus formicis, & etiam ſalamandris. Palladius vbi ſup. Denique contra animalia, quæ vitibus nocent, cantarides quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo merſæ, in tabem reſolui patiendę ſunt. Et cum putandæ ſunt vites, hoc oleo falces perungendæ ſunt. Porro ne cantarides vitibus noceãt, in cote qua falces acuuntur ipſæ conterendæ ſunt.

De Ceruleo ac ceruo volante. *Cap.* CXXIIII.

ACtor. Ceruleus (vt aiunt Solinus & Statius ſeboſus) vermis eſt mirabilis in Gange fluuio abundans. Habet eñ brachia bina longitudinis ſex cubitorum, quibus etiam elephãtem corripit, vndiq; ſubmergit. Sed qm̃ hic vermis ingens ac monſtruoſus eſt & aquaticus, Ideoq; ſuperius eum inter monſtra marina vel aquatica deputauimus, ibiq; de illo plenius diximus. Ex lib. de natu. rer. Ceruus volans fertur eſſe genus cicadę, hunc tñ experimentator ſcrabronem vocat, ſub alis (vt dicit) craſſioribus alas habet, ſubtiles ac tenues ſicut bruchus. Circa veſperam potiſſimè volant, & volando ſtrepitum faciũt. Habent cornua medicinalia grandia prælonga biſules dentata & lucida quaſi forcipibus in cacumine cum libuerit ad morſum cocontibus. Crura vero lõga & reflexa, lucent ignium more noctu partes laterum & clunium colores pinnarum reſulgentes, aliquando compreſſæ obumbrant; amputatarum caput earum viuit diutius ſine corpore, ſed & ipſum corpus ſine capitę, ſed non tandiu ſicut caput.

De Cicada. *Cap.* CXXV.

CIcadæ vermes ſunt, quorum genera duo ſunt, quædam paruis locuſtis ſimiles ſunt, & hæ dumos inhabitãt, eaq; loca quę magis calida ſunt, vbi. ſ. ignium feruor eſt. Aliud vero genus atrum colore papilionibus ſimile: fertur & ꝙ earum genus eſt. quod nos ceruos volantes dicimus, & hoc Experimentator ſupra ſcabrones vocat, ſicut iam dictum eſt. Cicadæ habent in pectore quoddam aculeatum, linguæ ſimile, quo rorem lambunt. Ipſum vero pectus fiſtuloſum habent, & hoc dulciter canunt. Mares quidem canunt, fęminæ ſilent, ſupinę coeunt. Oua candida ſed corrupta. In terra fœturæ locum excauant, ibiq; prolem faciunt. Ambro. In exiguo cicadarum gutture dulcis eſt cãtilena, quarum cantibus æſtu medio rumpuntur arbuſta, eo quòd magis canent meridianis caloribus; quo puriorem aerem ſpiritu attrahunt, eo cantus alariores reddunt. Iſido. Cicadæ ex cuculorum ſputo naſcũtur, eę In Italia apud Regmos mutę ſunt, nec vſquam alibi. Nam alibi dulciter canunt, quarum cantibus medio æſtu arbuſta rumpuntur. Plin. lib. 11. Cicadæ non naſcũtur in raritate arborũ, nec in frigidis aut vmbroſis nemoribus, pennarum illis natura, quæ apibus, ſed pro corpore amplior. Cicadæ tñ viuunt rore, quarum duo ſunt genera, minores, quæ primæ proueniunt, quæve ſunt mutæ & nouiſſimæ pereunt. Sũt aũt multæ quæ canunt, & vocantur achetæ, & quæ minores ex his ſunt tetigometræ, ſed illę magis ſonorę. Mares canunt in vtroq; genere, ſilent fœminæ. Gentes his veſcuntur ad orientẽ, & Parthi opibus abundantes. Ante coitum mares præferunt, a coitu fœminas, circa ſolſticium eſt coitus ipſarum. Ouis earum corruptis quæ ſunt candida, coitur ſupinus. Eſt illis aſperitas in dorſo præacuta qua fœturæ locum excauant in terra. Fitq; primo vermiculus, deinde ex ea quę vocatur tetigometra, cuius cortice rupto circa ſolſtitia euolant noctu ſemper, primum nigræ atq; duræ, vnũ hoc ex his quæ viuunt, & eſt ſine ore, ſed pro eo quidam eſt aculeatum linguæ ſimile, & hoc in pectore quo rorem lambunt. Pectus ipſum eſt fiſtuloſum, hoc vt diximus canũt achetæ. De cætero nihil eſt in ventre. Excitatę cum ſubuolant, reddunt humorem, quod ſolum rore ipſas ali eſt argumentum. Solis eiſdem nullum eſt ad excrementa foramen. Oculis tam hebetes, vt ſi quis digitum contrahens ac remittens his appropinquet, tranſeunt velut folia, quidam alia duo genera earum faciunt. ſ. ſurſcularium quæ ſit grandior. Et frumentariam quã alij auenariam dicunt, apparet. n. ſimul cum frumentis areſcentibus: cicadis ſicut & apibus linguę prolongę, & contracta putantur ſtridorem edere. Quidam vero negant vocem inſectis eſſe in tãto cicadarum ſono, & apum murmure. Solinus. Nuſquã alibi cicadę mutę ſunt quam regino, quod eſt a loci tanto miraculo, cum vicinæ quæ ſunt Locrenſium, vltra cæteras ſonant.

De Cicendela & cimice ac coſtro. *Cap.* CXXVI.

ISido. Cicendela genus ſcarabeorum eſt, ſic dictum, eo ꝙ gradiens vel volans lucet. Ex libro de natura rerum. Cicendela eſt vermis in Italia nocte volans, & inter nocturna tenebras fulgidus radians, ita vt ſi eum in tenebris videas exhalationem ſcintillarum putes. Iſidor. Cimex autem ex vermibus carnium eſt, vt ſuperius dictũ eſt. Dicitur aũt eſt cimex ex ſimilitudine cuiuſdam herbæ, cuius fœtorem habet. Auicenna in 2. canon. Ex ſtramine capita inflata ſicut granata egrediuntur, in quibus eſt humiditas ex qua cimices oriuntur. Cum enim capita huiuſmodi aperiuntur, cimices ex illis egrediuntur. Cimices autem effugat propriè ſtercus tauri, quando cum eo fit ſuffumigatio. Idem in quarto. Effugantur etiam cimices, ſi fiat linitio cum oleo de raphano, vel ſi fiat ex ſerraturis ligni pro aut cum nigella ſuffumigatio vel cętera, quæ de culice ſimul ac cimice dicentur

centur infra. Razi in Almanſore. Cimices ex fumo paleæ & ex fumo vaccini ſtercoris & quam maximè ex fumo calami & nigellæ fugantur. Palladius vbi ſupra. Hortis quoq; cimices nocent, extinguuntur autem amurca & felle bubalo lectis, aut locis earum perunctis, vel folijs ædera tritis ex oleo vel incenſis ſanguiſugis. Iſidorus. Coſdros Græci appellant eos, qui extremis ſanorum partibus maiores creantur. Quos aliqui reges putant dictos eo quod caſtra ducant.

De Culice. *Cap.* CXXVII.

CVlex ab aculeo dictus eſt, eo quod ſanguinē ſugit, habet.n. in ore fiſtulā in modum ſtimuli, quo carnem terebrat, vt ſanguinem bibat. De quo quidam ait, Parue culex pecudum cuſtos tibi pluta merenti. Ariſto. Animal corporis anuloſi membrum habet, per quod cibum ſentit, & quædam habēt hoc membrum extra, ſicut aculeum, cuius natura eſt mollis & vacua, per ipſum guſtant, & ſentiunt, & cibum attrahunt. Culices autem & muſcę minimę beſtiarum per hoc membrum perforant hominis corium, & aliorum animalium. Ex libro de natu.rer. Culex acida petit, & dulcia fugit, lucem diligit, ita quod ad lumen aliquando ſe vrit. Nomen habet ab aculeo quo ſanguinem ſugit. Plinius libro 10. Culices acida petunt, ad dulcia non aduolant. Veſpertilioni culices ſunt in cibatu gratiſſimi. Idem in libr. 11. In tam paruis atq; tantillis aliàs tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio, vbi tot ſenſus in culice collocauit, ſed ſunt alia dictu minora. Sed vbi viſum in eo prætendit, vbi guſtatum applicauit, odoratum inſeruit, vbi vero truculentam illā & portione maximam vocem ingenerauit. Qua ſubtilitate pennas adnexuit, pedum crura prælongauit. Ieiunam cauam ſicut aluum diſpoſuit, auidamque ſanguinis ac potiſſimum humani ſitim accendit. Telum vero perfodiendo tergori quo ingenio ſpiculauit, atq; in capaci cum cerni non poſſit exilitas ita arte reciproca generauit, vt eſſet pariter fodiendo acuminatum, ſorbendoq; fiſtuloſum. Itaq; aculeus eſt in ore culici, ſicut & quibuſdam muſcis Impugnant autem apes e culicum genere, qui dicuntur muliones. Caprificus generat ficarias culices. Idem in lib. 17. Sunt & culicum genera quibuſdam arboribus moleſta, vt glandibus & fico, qui naſci videntur ex humore tunc dulci ſubito corticibus. Caprificatio maturat ficum, in qua culices naſci cruſſis eſt manifeſtum. Cum enim euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ apparent in eos verſa. Eaeundi tanta eſt auiditas, vt erumpant pleriq;, aut relicto pede aut pēnę parte. Eſt & aliud genus culicum, quos centrinas vocant, ſimilis fucis apum ignauia malitiaq; cum pernicie verorum & vtilium, ipſos enim interficiunt, atque ipſi moriuntur. Idem in lib. 19. Napis quoque culices innaſcuntur.

De His quibus effugantur culices & necantur.
Cap. CXXVIII.

IDem in eodem. Culices infeſtant hortus riguos, & præcipuè ſi ibi aliquæ ſint arbuſtulæ. Sed galbano fugantur accenſo, lupinorum crematorum fumo culices necantur. Idem in libro 32. Abſinthio quoq; ex aceto perunctio culices abigantur, eiuſque fumo ſi vrantur. Idem in libr. 33. Fornacum etiam omnium metallorum fumus ſentitur noxius ac peſtilens muſcis & culicibus. Ambroſius. Culices nō tangant hominem, ſi abſinthium cum oleo coquat, & eo ſe perungat. Palladius. Contra culices ac limaces in hortis, vel ſatis amurca recens, vel ex camenis fuligo ſpargitur, galbano quoque infuſo aut ſulphure fugantur. Auicenna in quarto canone. Ad effugandum culices & cimices fit ſuffumigium cum ſerraturis ligni pini, aut cum nigella. ſimiliter cum myrto ſicca, & cum ſulphure, & bdellio, & ſpina fœtida, & ſtercore vaccino, & cum folijs cypreſſi, ac nuce eius. Item ad idem aſpergitur domus ex decoctiona radicis lupinorum, aut ex decoctione nigellæ, aut abſinthii, aut rutæ.

De Cynomia. *Cap.* CXXIX.

ISidorus. Cynomia Græcè dicitur muſca canina. Nam canis Græcè cynos dicitur. Ex libro de natura rerum. Cynomia eſt muſca canina, catulorum auribus importuna. Quam licet catulus frequenter excutiat, ſemper tamen importanè reuolat. Vbi autem eum pigrum ad excutiendum inuenerit, vſque ad ſanguinem & vulnera procedit. Actor. Cynomia eſt illa muſca grauiſſima, qua percuſſa eſt Aegyptiorum populus in quarta plaga. De hac enim in Exodo legitur, Venit muſca grauiſſima in domos Pharaonis ac ſeruorum eius, & in omnem terram Aegypti, corruptaq; eſt terra ab huiuſmodi muſcia. Per hanc enim ſecundum Gloſam canini mores ſignificantur, in quibus humanæ mentis voluptas, ideſt libido arguitur. Sic enim & ciniſes quibus in tertia plaga percuſſi ſunt Aegyptii ſignificant inquietudines mundanorum, qui prouocatores rixarum amatores calumniarum non admittunt quietem ſpiritualis Sabbati. Vnde Pſalmiſta. Dixit & venit cynomia.

De Engula & eruca. *Cap.* CXXX.

EX libro de natura rerum. Engula eſt vermis a re nomen habens. Habet enim ſemper in ſanguine caput, continuèque ſugens ita intumeſcit, vt medius crepet. Non enim exitum ſuperfluitatis habet, hic a quibuſdam pediculus ſilueſtris dr̄. In iumentis nunquam ſed in lupis & canibus frequenter gignitur. Eruca eſt vermis longus multis diſtans pedibus, colore varius. Olera & arborum folia depaſcitur. Circa ipſ Septembris cœleſti rore vel imbre perfuſus mutare ſubito colorē & formam dr̄, vt qui pedibus repebat innumeris, volare poſſit conceptis alis. Vniuerſa conſumit, ipſa demum conſumitur. Eruca poſtquam in ſummitatibus arborum inſtar bombicis contexta reliquit, ſequenti æſtate vermibus coaleſcunt. Quædam vero tecta domorū intrantes, mutata forma penitus & colore ſub aura in parietibus pendent, ibiq; in nihilum rediguntur. Eruca per carnem hoīs tranſiens, eam inficit, ac poſt ſe puſtulas relinquit. Et hoc eſt veneni ſignum, & ſi non eſt efficax ad magnum malū. Iſido. Eruca eſt frondium vermis in olere, vel pampino inuoluta, ab erudendo dicta, de qua meminit Plautus Imitatus nequam beſtiam maleficam inuolutam in pampino. Implicat ſe item, nec auolat vt locuſta, vt huc illucq; diſcurrens ſemipaſta dimittat, ſed permanet perituris frugibus, & tardo lapſu pigriſq; morſibus vniuerſa conſumit Plin. lib. 17. Erucæ multo imbre animalia dira naſcuntur, & aliæ frondem, aliæ florem erodunt, ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt, hoc malum oritur tpe humido & lento. Pallad lib 2. Contra erucas ſemina quæ ſpargenda ſunt ſemperuiuæ ſucco, vel erucarum madefaciunt ſanguine. Aliqui vero cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt, nonnulli ſquillam in horto ſerunt, vel aliqui etiam mulierem mēſtruatam nudis pedibus contra erucas & cætera noxia hortum circuire faciant, aliqui fluuiales cancros intra hortum plurimos & pluribus locis affigunt.

De Formica. *Cap.* CXXXI.

ACtor. Formica eſt animal paruum, ſollicitum, prouidum, & ſagax. Terrā de cauernis egerit, arcto calle incedit, grano paſcitur. Iſido. Formica dicta eſt ab eo quod ſerat micas farris. Ariſt. Formica eſt animal anuloſum ſine alis, & ſine ſanguine, & eſt ex aīlibus, quæ cū ſocijs ſuis manēt, & ex his quæ habitacula habent, ſicut mures & talpæ. Formica ſicut & muſca coit in hieme ſi conueniens aer fuerit & ventus meridionalis flauerit, habet intra os membrum per quod ſentit cibum, anuloſa ſiquidē animalia quæ non habent additamentum in anteriori corpore aculeo ſimile, habēt aliud membrū in ore ſicut formicę. Quodque non habet in anteriori corporis aculeū, habet dentes quoſdam ad accipiendum, & quoſdam ad retinendū, vt formica & genus apū. Formicæ generatio fit ex aīalibus ſibi ſimilibus. Formicæ terram ad domificandum extrahunt. Regem non habēt, multiq; laboris & induſtriæ ſunt, laborant & in nocte cum plena eſt luna, cibumq; ſuum deponunt, & ſemper ambulant vna via. Plinius libro ſexto. Silices formicarum itinere vidimus attritos, & in opere ſemitam factā, ne quis dubitet quid poſſit in qualibet re quantulacumq; aſſiduitas. Sepeliunt inter ſe viuentium ſolę præter hominem. Et in inſectis habet intus linguā formica. Idem in lib. 17. Pillulæ e cypreſſo fœmina, mas.n. non gignit, collectæ ſiccātur ſole, ruptæq; ſemen emittant miræ formicis experiam, ampliatoq; miraculo tantuli animalis cibo natalem abiumi tantarum arborum. Idem in lib. 18. Sequiterq; & contra induſtriam ſuam, formicæ abſconditæ concurſantes, aut oua progerentes, tempeſtates aeris ſignificāt. Ex libro de natu. rer. Formica eſt animal miræ prouidentiæ ſibi, hæc ſola inter aīalia ſenſu fortificatur & crescit. Formicæ labores cōicant vt apes, ſed apes cibos faciunt, eæ vero condunt. Efferunt etiam mortuos ſuos atq; ſepeliunt, & hoc ſolæ inter oīa aīalia præter hominem faciunt. Formica in ſuo genere fortiſſima eſt, pondus enim fert æquale ſibi in quantitate. Granum frumenti ſolum colligit, non ordei. Plin. lib. 11. Formicæ vermiculum gignunt ſimilem ouis, Et apes quidem vtiles faciunt cibos, eæ vero condunt, ac ſiquis cōparet onera corporibus earum, fatetur in illis portione vires eſſe maiores. Gerunt ea morſu, maiora auerſæ poſtremis pedibus moliuntur humeris obnixæ.

De Formica ſolertia. *Cap.* CXXXII.

ISidorus. Formicæ ſolertia multa eſt, prouidet.n. in futurū, & præparat in æſtate, quod comedat in hieme. In meſſe.n. eligit triticum, ordeum non tangit, & dum pluit eis ſuper frumentum, totū eiicit. Dūt in Aethiopia eſſe formicæ ad formam canis, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas cuſtodiunt, & ne quis auferat, captantesque ad necem perſequuntur. Ambr. Formica cum ſit exigua, maiora ſuis viribus audet, nec ad operandum ſeruitio cogitur, ſed ſpontaneæ prouidentiæ propoſito, futura alimentorum ſubſidia ſibi præſtruit, de alienis laboribus ſibi meſſem recondit, Et cum agricola plerumq; egeat, illa non

la non indiget. Nulla ſunt ei clauſa horrea, nullæ impenetrabiles cuſtodiæ. Nouit & explorare ſerenitatis tempora. Nam cum aduerterit madidatos imbre fructus ſuos humeſcere, exploratò diligentius aere, quò ingem poſſit ſeruare temperiem, aceruos ſuos reſerat, & de cauernis foras humeris ſuis portat, vt iugi ſole propriis frumenta ſiccentur. Denique, nunquam illis diebus imbres erumpere de nubibus videbis, niſi cum fruges ſuas horreis proprijs formica reuocauerit. Phiſiologus. Formicæ exeuntes de ſpelunca ſua ambulant ordinatę quærentes grana. Et cum aliqua illarum ſpicam inuenerit, ex odore intelligit, vtrum tritici ſit an ordei. Si ordei, tranſit donec inueniat ſpicam tritici, tunc accedens ſurſum in ſpicam granum deponit, ſicq; ſingulæ ſingula grana in ore deferunt ad ſpeluncam. Aliæ aūt vacuæ eis obuiantes non dicunt eis, Date nobis de annona veſtra, ſed vadunt quęrentes per earum veſtigia donec inueniāt, & ſimiliter deferant. Recondentes aūt grana in ſpelunca diuidūt illa media ne germinent. Ariſt. Formicarum manifeſta eſt operatio, laborant (vt dictum eſt) & nocte, apud complementum Lunæ non venantur, ſed cibum deponunt, & vna via ſemper ambulant. Multa namq; animalia carentia ſanguine ſubtiliora ſunt quibuſdam habentibus ſanguinem, vt apes & formicę. Plin. lib. 10. Cibum formicæ condunt in annum. Idem in 11. His reipublicę rō eſt, & memoria, & cura, ſemina cōduot abroſa, ne rurſum in frugem exeant e terra. Maiora ad introitum diuidunt, madefacta quoq; imbre proferunt & ſiccant. Operantur etiam noctu in plenilunio, ceſſant aūt interlunio. Et quoniam e diuerſis conueniūt, altera alterius ignara, certi dies, ad recognitionem mutuā nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio, quàm diligens cum obuijs collocutio quædam ac percunctatio. Glo. ſuper Parabolas 6. Tantillum animal, formica, videlicet, principe carēs, rationis expers, natura duce, in poſterum ſibi prouidet. Vnde ſcriptum eſt. Vade ad formicam o piger &c. Ex libro de natura rerum. Formica frumenti granum eligit, & ſi compluuium in foſſa ſua fuerit, illud exponit vt ſiccetur, ſicque iterum reponit ipſum vſq; ad tempus. Vt autem granum conſeruet abſque germine ſolet ipſum in tres partes diuidere.

De His quæ contraria ſunt formicis. *Cap.* CXXXIII.

PAllad. vbi ſup. Formicæ autem quoniam hortis ſatisq; nociuæ ſunt, abiguntur ſi origano ac ſulphure tritis foramen earum aſpergatur. Iterum ſi coclearum vacuas teſtas vſſeris, eaque cinere foramen earum inculcaueris. Præterea contra formicas, ſi foramen in horto haberis, noctuæ cor admouetur, ſi autē foris veniunt, omne horti ſpacium cinere aut cretę candore ſignetur. Achildes in lib. de venenis. Cum intromiſeris in antrū formicarum azath id eſt veſpertilionem coherentem, illæ formicæ non exibunt antrum, nec per ipſum amplius colligent cibum. [Locus & cui ſanguis menſtruus fuerit aſperſus, nunquā ad eum accedent formicæ, & areſcunt ea eo plantę. Plinius li. 10. Styracis origani aut calcis aut ſulphuris odore necātur formicæ. Idem in lib. 11. Ranarum altera fibra rubetarum a formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Idem in lib. 17. Arborum peſtes ſunt & formicæ, has abigunt rubrica & pice liquida perunctis caudicibus, necnon & piſce ſuſpēſo iuxta in vnum locum cōgregant, aut lupino trito cum oleo linitis radicibus. Idem in lib. 19. Si ſigni nō ſint remedium eſt, limo marino vel cinere foramina earum obturare, ſed heliotropio herba ſiue ſolſequio necantur efficaciſſimè. Quidam & aquam diluto latere crudo his putāt inimicam. Idem in lib. 30. Eſt formicarum genus venenatum, non eas nouere in Italia, quas ſoliſugas appellat Cicero, vel ſalſugas betica. His contrarium eſt cor veſpertilionis, ſed & cantarides reſiſtit omnibus formicis. Ariſtot. Si quis acceperit ſulphur & origanum agreſte, & puluerizauerit ſuper manſiones formicarum, dimittent illas, & fugient. Similiter etiam fugiunt a fumo ſtoracis ficci. Razi in Almanſore. Formicæ ex alkitran, & ex ſulphure, & ex aſſa fętida fugantur, & ſi ex iſtis mittatur aliquid in earum foraminibus, morientur. Porro ſi ex eo circa foramen epithima fiat, non exibunt. Ex libro de natura rerum. Domus formicarum ex ſulphure & origano agreſti fumigata formicas effugere cogit ab illa.

De Maioribus formicis. *Cap.* CXXXIIII.

SOlinus. Formicæ (vt dictum eſt) dicūtur eſſe in Aethyopia ad formam maximi canis, quæ areneas aureas pedibus quos leoninos habent, eruunt, ac ne quis auferat cuſtodiunt. Plinius libro vndecimo. Formicę in regione ſeptentrionalium Indorum, qui dardæ vocantur, e terrę cauernis egerunt aurum, quibus color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum ab eis hoc aurum tempore Hiberno, Indi furantur feruore æſtiuo conditis propter vaporem in cuniculos formicis. Quę tamen odore ſollicitatę prouolant, crebroque quamuis camelis præuelocibus fugientes lacerant. Tanta pernicitas eſt his feritasq; cum auri amore. Phiſiologus. Qui volunt a formicis Aethyopicis aurū abripere, accipiunt equas cum pullis ſuis & fame affligunt tribus diebus, denique pullos earum ad litus aquæ religant, quæ currit inter eos & formicas. Et equas agunt trans aquam illam impoſitis clitellis ſuper dorſum earum, quæ vbi vident trans flumen herbas virentes, paſcuntur per campos vltra flumen. Formicæ autem videntes ſcrinia & clitellas ſuper dorſum earum, comportant in eas aureas harenas volētes eas ibi recondere, veſperaſcente autem die poſtquam ſatietæ ſunt equæ & auro onuſtæ, pullos ſuos audientes præ fame hinnientes regrediuntur ad eos cum auro multo. Ex libro de natu. rer. In India ſunt formicæ circa mōtes aureos vulpibus maiores fortes ac ſæuę nimis, pedes quatuor habentes, & in pedibus hamatos vngues. Tātæ vero fortitudinis ſunt, vt viſos homines diſcerpant. Beſtias autem de facili non lædunt ſatis conſciæ, quod aurum illud quod ipſę cuſtodiunt iouitis non auferant. Ad plectendū ergo temeritatē auarizię illic a Deo collocatæ ſunt beſtiæ.

De Formicoleone. *Cap.* CXXXV.

ISidorus. Formicoleon ideo ſic vocatur, quia formicarum eſt leo, vel quia formica pariter & leo. Eſt enim animal paruū, formicis ſatis infeſtum, quod in puluere ſe abſcondit, & formicas frumenta geſtātes interficit. Proinde autem formica & leo vocatur, quia alijs aīalibus eſt vt formica, formicis aūt vt leo. Glo. ſuper Iob. Mirmicoleon, ideſt formicarum leo, eſt paruum animal, quod clam inſidiatur formicis, & eaſque comedit, volatilibus autem & alijs animalibus a quibus comeditur, formica exiſtit. Vnde mirmicoleon perijt, & cætera. Ex li. de natura rerum. Formicarum leo qui mirmicoleon dicitur, vermis eſt de genere formicarum, ſed multo maior. Qui dum adhuc paruus eſt & inualidus robore, pacem ac modeſtiam ſimulat, ſed cum vires acceperit, priſtina conſortia deſpicit, & nouam maiorum turbam comitatur. Itaque inualeſcente audacia formicis ad vſus conuenien laborantibus inſidias delitеſcit, & qui ſibi nihil in æſtate parauerat, in hieme labores earum diripit ac deſtruit.

De Fuco. *Cap.* CXXXVI.

ISido. Fucus eſt maior ape, vel maior apis, minor ſcrabrone. Et dictus eſt fucus, eo quod alienos labores edat, quaſi fagus, vel focus. Depaſcit enim quod non laborauit. De hoc Virgilius ait. Ignauum fucos pecus a præſepibus arcet. Oriuntur aūt fuci de mulis mortuis. Ariſt. Kikines (vt dictum eſt) ab apibus ſolitarium eſt, nec operatur, ſed viuit ex eo, quod operantur apes. Ipſeq; & pulli apum cibantur a melle, & quaſi ſe exercentes volant in aere. Deinde ad alvearia reuertuntur & cibantur. Plinius lib. 10. Apes primum domos plebeis ędificāt, deinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adnectūtur contubernia & fucis. Eæ quidem cellarum minimę, ſed ipſę maiores apibus. Sunt aūt fuci ſine aculeo, velut apes imperfectę, nouiſſimèq; a feſſis, & iam emeritis inchoatę, ſerotinus fętus, & quaſi ſeruitia verarum apum, quamobrem imperant his, primoq; in opera expellunt, tardantes vero ſine clementia puniunt. Nec tm̄ in opere, ſed in fœtu quoq; adiuuant eas, multum ad calorem turba conferente. Certè quo maior fuerit multitudo earum, eo maior fiet & prouentus examinum. Cumq; mella ceperint matureſcere, abigunt eos. Et trucidant multę ſingulos aggreſſæ. Nec id genus niſi vere conſpicitur, fucus ademptis alis in aluearium reiectus ipſe adimit cæteris. Porro ſi deſperatur prouentus, tunc fucos abigunt. Proprium his genus eſſe aliqui æſtimauere, ſicut furibus inter illas grandiſſimis, ſed nigris, lataque aluo, ſic appellatis, quia furtim mella deuorent. Certum eſt ab apibus fucos interfici, qui vtique regem non habent. Et quomodo ſine aculeo naſcantur, in quæſtione eſt.

De Grillo & gurgulione. *Cap.* CXXXVII.

ISido. Grillus a ſono vocis nomen habet, hic retro ambulat, terram terebrat, ſtridet noctibus, venatur enim formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere ne ſe abſcondat, & ita formicæ complexibus trahitur. Hali in libro regalium diſpoſitio. Locuſtę longę, ideſt grilli, ſi collo ſuſpendantur quartanam patienti prodeſt. Plinius lib. 29. Grillus prodeſt purulentis auribus cum terra ſua effoſſus. magnam huic animali perhibet Nigidius auctoritatē, magi quanque maiorem. Auriculæ parotidæ proſunt grilli ſiue illiti, ſiue adalligati. Idem in libro 30. Strumis quoq; ſuadent illinire grillum cum terra ſua effoſſum. Porro contra calculos & alias difficultates veſicæ prodeſt grillum aqua calida dilutum ſumere: præterea grillorum crematorum fauilla ex oleo perducit ad cicatricem vlcera. Petrus Comeſtor. Gurgulio vermis eſt, qui naſcitur in corruptione fabarum, ſicut tinea ex corruptione olerum, teredones ex corruptione lignorum. Iſidorus. Gurgulio dicitur, quia penè nihil eſt aliud niſi guttur.

De

De Lanifico & limace. Cap. CXXXVIII.

EX libro de natura rerum. Lanificus vermis eſt longus, maculoſus, ex multis diſtans pedibus, ſparſim colore albus, hic lanam ſericam ex proprijs viſceribus operatur, & arboris mori folijs veſcitur. Qui. ſ. cibus mediantibus ipſius viſceribus in lanã eam vertitur. Itaq; lanæ ſuæ fuſos in ramuſculis faciunt, & in circuitu ſui operantur, ita vt perfectis fuſis vndiq; in opere ſuo includantur poſt hoc exitum ſibi faciunt in ſummitate fuſorũ, egredientesq; natura mirabili mutati prorſus apparent a forma priori, adeo vt vermes qui repebant innumeris pedibus, habentes alas iam apti ſunt ad volandum. Demum venere incuntes diebus tribus coeunt, quo peracto maſculus moritur, fœminæ vero ordine iterato oua parit innumera, ſubſtrato ſibi panniculo vel albo vel rubro. Deinde emoritur, tunc panniculus cum ouis ſuſcipitur, & vbi non poſſit hiemis attingere frigus reponitur, poſtea calore veris inualeſcẽte oua ad ſolem exponuntur, & calore fouentur, donec animata in vermes formẽtur. Duos tñ colores lana naturaliter in verme ſuſcipit, albũ. ſ. & croceum. Cæteri vero artificio fiunt. Dr̃ quòd oua de panno in exceptione ſuppoſito vel album colorem vel croceum trahunt. Iſidorus. Limax eſt vermis limi, dictus eo ꝙ in limo naſcatur, vnde & ſordibus ſemper & immundus habetur. Actor. De hoc plenius infra dicetur, vbi de teſtudine agetur.

De Locuſta. Cap. XXXIX.

ISido. Locuſta dr̃, eo quòd longis pedibus ſit veluti haſta, vnde & tam maritimam, quam terreſtrem Græci Haſtago vocant. Ariſt. Locuſtæ non faciunt ſtrepitum, niſi volando in extendendo alas & contrahendo per aerem inter alas & corpus cadentẽ. Senectutem exuere accidit locuſtis ſicut & veſpis, quorundã annuloſi corporis pedes poſteriores ſunt maiores, quam medij propter ambulationem, & vt eleuentur cito a terra cum volare voluerint. Quod autem ex eis coit, hoc manifeſtius facit, vt locuſtæ ac pulices, iſta namq; pedes conſtringẽdo flectũt, deinde illos extendunt, & ſic a terra eleuantur. Neceſſaria. n. eſt flexio in pedibus declinans ad exterius. Pedes autẽ anteriores non poſſunt talis eſſe diſpoſitionis. Et oẽs iſti ſex habent pedes cum duobus pedibus, per quos coeunt. Plinius libr. 11. Inſectorum pedes quibus ſunt in obliquum mouentur, & quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locuſtis. In India ternũ pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & fęminibus ſerrarum vſum præbentes cum inarnerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ vento & in maria aut ſtagna decidunt & moriuntur. Fortè hoc caſu euenit, non vt priſci exiſtimauere, madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus, propter frigora tradiderunt, Parthis hæ in cibo gratę. Vox earum ab occipitio proficiſci videtur. Et loco in commiſſura ſcapularum quaſi dentes exiſtimantur habere, ipſosq; inter ſe terendo ſtridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, ſicut cicadæ circa ſolſtitium. Locuſta ſanè minimè creditur ſonare, ſed pennarum ſonum eſſe. Inſectorum, quæ nouiſſimos pedes habent longos ſaliunt, vt locuſtæ. Ambro. Locuſtæ folijs oliuæ abroſis ſe liberant ab ægritudine. Ex lib. de natu. rer. Locuſta dicitur quaſi loco ſtans, colore viridis eſt, caput habẽs formatum vt equus, os ad modum quadranguli, aculeum pro cauda, crura longiora, & ad ſeipſam reflexa, vnicum inteſtinũ ſanie & immũditia repletum. Locuſtæ a vento auſtrali generãtur ſeptentrionali moriuntur & aquilonari. Floribus arborũ amigdalorũ citius impinguantur. Infirmitatis ſuæ remedium habẽt, nam folia lauri abroſa, eas ab ægritudine liberant, mutuo ſe comedunt, maioresque minores deuorant, hoc animal eſt leue ac mobile, cuius alacer volatus, ſed cito deciduus. Strabus. Locuſta dicitur quaſi longa haſta, quia longiora retro habet crura. Gregor. Locuſtæ pluſquam animalia cætera minuta frugibus nocent, & ideo linguas adulatorum figurant, quæ mentes bene operantium corrumpunt, & ad appetitũ laudis declinant. Glo. ſuper Iob 39. Locuſtæ cum ſe in aerem attollere conantur, primum ſe cruribus impellentes ſubleuant, & poſtmodum alis volant. Et matutinis quidem horis vix a terra ſe ſubleuant. Cum autem æſtus exarſerit, altius volant. Vnde ſcriptum eſt. Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas?

De Generatione locuſtarum. Cap. CXL.

ARiſto. Locuſtam vociferantem habuit mulier quædam, eamque nutriuit paruam. Cum autem creuit, ipſam per ſe impregnatam inuenit. Et hoc argumentum eſt, ꝙ fęmina quælibet ſperma naturaliter habent. Animalia quædam annuloſi corporis coeunt. Eritq; ex animalibus ſibi ſimilibus generatio eorum, ſicut accidit animalibus carentibus ſanguine, vt ſunt locuſtæ ac veſpæ & formicæ. Plinius vbi ſupra. Locuſtæ pariunt in terram demiſſo ſpinæ caule oua condenſa autumni tempore, ea durant hieme ſub terra, anno ſequenti exitu veris emittunt paruas nigrantes, ſine cruribus pennisq; reptantes. Itaque vernis aquis oua intereunt, ſicco vero maior eſt prouentus. Alij duplicem earum fętum geminumq; tradunt exitum, vergiliarũ. ſ. exortu parere. Deinde ad ortum canis obire, & alias renaſci. Quidã vero arcturi occaſu renaſci tradunt, matres cum pepererint eas mori certum eſt, vermiculo ſtatim circa fauces innaſcẽte, qui eas ſtrangulat. Eodem tempore mares obeunt, tam friuola ratione morientes, ſerpentem cum libuerit necant ſingulæ faucibus eorum mordicus apprehenſis. Non autem naſcuntur niſi in locis planis & rimoſis. Circa duo maximè æquinoctia coitus eſt locuſtarum, ſicut cicadæ circa ſolſtitium. Coitus locuſtarum qui inſectorum oĩum quę coeunt fęmina portãte marem vltimo caudæ reflexo tardoq; digreſſu. In omni hoc genere mares fœminis ſunt minores. Idem in lib. 29 Locuſtæ autem minimę, i. minores athelabi dictę, aduerſantur apibus ac veſpis, & ſcabronibus atq; ſanguiſugis. Ex libro de natu. rer. Locuſtæ (vt dictum eſt) a vento auſtrali generantur, ſeptentrionali & aquilonari moriuntur. Circa ſolſtitium eſt coitus earũ. Oua condenſa in autumno pariunt, quę tota hieme durent, & exitu veris erumpunt. Fętus forma puſilli ſine cruribus pennisq; reptantes mori eas cum pepererint certum eſt. Glo. ſuper Iohel. Bruchus vocatur fętus locuſtæ antequam alas habeat. Deinde cum incipit parum volare athelabus dicitur. Cum vero pleniter volat, locuſta vocatur. Multoq; grauior eſt bruchus quam locuſta vel athelabus, quia iacens in vno loco radicitus comedit fructus. Gloſa ſuper Naum. 3. Bruchus autem & athelabus & locuſta incaleſcente Sole auolant, teſte Propheta.

De Nocumentis earum. Cap. CXLI.

PLinius vbi ſupra Locuſtas certum eſt maria longinqua trãſire, continuata plurimarum dierum fame, maximèq; miramur, ꝙ propter externa pabula nouerunt tam remota petere loca, mira peſtis, eam & grandiores cernuntur. Tantoq; pennarum ſtridore volant, vt aues eſſe credantur, ſolemq; obumbrant, populi autem vbi a longè veniẽtes ſpectãt ſolliciti ſunt, ne ſuas terras operiãt. Nã vbiq; dira meſſibus nube terras contegunt, multa contactu adurentes, & omnia morſu corrodunt, vt fruges tectorumq; fores. Aliquando autem vento ſublatę in maria vel ſtagna decidunt. In Cirenaica regione lex eſt has ter in anno debellandi, primo quidem oua obterendo, deinde fœtum, & tandem adultas. Deſertorisq; penis adiudicantur, qui ab hac lege ceſſauerit. Italiam ex Aphrica maxima ſæpæ infeſtant cohorte, populo ſæpe ad ſibilina coacto remedia confugere metu inopiæ. In Lemno Inſula certa pręfinita eſt menſura, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Graculos & ob id colunt, aduerſo volatu earum exitio ac neci occurrentes. Tot orbis partibus malum id vagatur. In Syria quoq; militari Imperio necare coguntur accolæ, & eas debellare, Parthi vero eas in cibum ſumunt. Ex libro de naturis. rerum. Locuſta eſt animal dente noxium, & cum regem non habeat ordinatum ducit exercitum. Hoc animal (vt dictum eſt) pluſquam cætera inimica frugibus nocet. Ambro. Locuſta collecto agmine occupans latitudinem regionis, non nocet habitando, nec fructus depaſcitur, niſi ſignum acceperit diuinæ præceptionis, & tunc exequitur vltionem cæleſtis offenſionis, hanc auis Græcè dicta ſeleuthis, vel zeleutis ad remedium data inſanabili paſtu deuorat, & plagam extinguit. Glo. ſuper Amos 7. Locuſtę cũ in principio imbris ſerotini. i. verno tempore qñ cuncta virent, & oĩs ager parturit, veniunt, cuncta fere cõſumunt. Glo. ſuper Naum, 3. Locuſtæ in frigore torpent, in calore volitant. Porro athelabus modicis pennis reptans potius, quàm volans, vbicunq; oritur, vſque ad puluerem cuncta conſumit, quoniam abire non poteſt donec pennę creſcant; porro bruchus & athelabus & locuſtæ incaleſcẽte ſole ad alias regiones aduolant, nec meminerunt ſepis in quo tempore frigoris ſederant, vnde ſcriptum eſt, Cuſtodes tui quaſi locuſtæ, & paruuli tui quaſi locuſtæ locuſtarum, quæ conſident in ſepibus in die frigoris. Sol ortus eſt, & auolauerunt, & non eſt cognitus locus earum vbi fuerint.

De Remedijs contra eas. Cap. CXLII.

GLoſa ſuper Iſaiam 33. Locuſtę foſſis obruuntur ne a vento in mare rapiantur, & ad terram deiectæ ex ouis, quæ viuæ cõceperant, & bruchos in morte gignant. Vnde dr̃ per Prophetam. Cõgregabuntur ſpolia veſtra, ſicut colligitur bruchus, velut cum foſſæ ex eo fuerint plenæ. Plinius libr. 10. Seleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Caſſini montis incolæ, locuſtis fruges eorum vaſtantibus. Idem in lib. 11. Lemnij certa menſura ſibi præfixa ſinguli locuſtarum enecatarum ad magiſtratus referunt. Ob id quoq; graculos colunt, quoniam aduerſo volatu earum exitio necaturi occurrũt. Palladius lib. 1. Opinio Græcorum eſt, ſi nubes locuſtarum repẽte ſurrexerit, latentibus infra tecta cunctis hominibus, eã poſſe tranſire. Quod ſi & obſeruãtes homines ſub aere deprehendãt, nullum fructum noceri ſi continuo omnes ad tecta confugiã

Pelli

Pelli & dicunt amari lupini aut agreſtis cucumeris aqua deco-cta ſi mures mixta fundatur. Ac eſtimant aliqui locuſtas, vel ſcorpiones poſſe fugari, ſi aliquo ex his vtantur in remedio.

De Medicinis ex corporibus locuſtarum. Cap. CXLIII.

ACtor. Locuſtæ ſicut & animalia cætera plura in ſe habent medicinalia, corporis humani morbis curandis vtilia. Plinius lib. 30. Locuſtarum pedes cum ſepo hircino triti lepras ſanant. Auicenna in 2. can medicinæ. Locuſtæ meliores ſunt cruſtæ, quæ alas non habent, & hæ aſſantur & comeduntur propter puncturam ſcorpionis. Pedes locuſtarum eradicant verrucas, vt dicitur. Ex rotundis autem earum 12 grana ſumentur, abſciſſiſque capitibus & extremitatibus earum, ponuntúrque cum eis parum myrti ſicci, bibuntúrque propter hydropiſim ſicut ſunt. Item conferunt guttationi vrinæ & difficultati eius. Fitq; cum eis ſuffumigatio, & confert difficultati ipſius, ac præcipuè mulieribus. Fitque cum eis vaporatio emorroidibus. Stercus locuſtarum panno confert, & morpheæ. &c.

De Lumbrico. Cap. CXLIIII.

ISidorus. Lumbricus eſt vermis inteſtinorum, ſic dictus quaſi lubricus, quia labitur, vel eo quòd in lumbis ſit. Horum tria ſunt genera. Rotundi longi & lati. Plinius libro 11. Intra hominem tineæ tricenum pedum, aliquando & plurium in longitudine, iam in carne inueniuntur exanimi, viuentium quoq; hominum capillo. Qua fœditate & Silla dictator & Alcman ex clariſſimis Græciæ Poetis obiere. hoc quidem & aues infeſtat. Aliquando interimit phaſianas, niſi puluerantes ſeſe. Pilos habentium Aſinum immunem hoc malo credunt, & oues tantũ. Hali in libro regalis diſpoſitionis. Lumbrici naſcuntur ex humoribus flegmaticis putreſcentibus in inteſtinis; vbi naſcitur calor extraneus, hos impoſſibile eſt naſci de ſanguine vel colera rubea. Nam colera rubea cum amaritudine & acuitate ac ſiccitate ſua huiuſmodi occidit animalia. Sanguis autem de venis vel arterijs non exit, & ſi exierit, apoſtema gignit cum paſſionibus alijs, vnde paſſionem hanc habent pueri flegmaticam & groſſam humiditatem habentes cum dieta ſua cruda & purgandi negligentia. Maximè vero in autumno hæc paſſio naſcitur ex fructuum comeſtione. Huius ſpecies ſunt tres. Vna lumbricorum, qui quaſi rami portulacæ ſunt, & in inteſtino ſubtili naſcuntur propter nimiam humiditatem cibi, quæ ibi eo adunatur. Sunt & alij lati, ſicut ſemina cucurbitæ, plurimum in inteſtino groſſo maximoq; morbo, Sunt etiam alij minuti vermiculi, ſicut qui ſiunt in aceto, plurimum in recto naſcentes inteſtino. Lumbricorum accidentia ſunt torſura, abominatio, punctura, maximè cum inteſtina propter humectationem ſubtiliata ſunt. Nam lumbrici de eorum humectatione trahunt, qui ſi creuerint in inteſtinis vitijs deficit, quia Chylus ex nutriens ad lumbricos nutriendos vadit, vnde deficit humiditas corporis, ſtridunt dentes, labia pruriunt, abominationem habent & vomitum. Aliquando autem vſque ad ſtomachum aſcendunt, & cum vomitu.

De Multipede. Cap. CXLV.

ISidorus. Multipes eſt vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contractus in globum complicatur. Naſcitur ſub petris ex humore & terra. Ariſtoteles. Animal anuloſum longi corporis & multorum pedum æqualem habet anuloſitatem, & viuit aliquãtulum poſt capitis abſciſionem. Item per fumum ſtoracis ſicut multipes deludi ac deprehendimus. Ex libro de natura rerum. Multipes a re nomen habet, & ſanguine caret. Hoc animal dicit Auguſt. aliquando coram ipſo allatũ, eoq; ſpectante in multas partes conciſum, & tamen vnaquæq; pars viuit ab alijs partibus ſeparata. Auicenna. Vermis rubeus qui eſt ſub vrceis aquæ, plurimos habet pedes, & cum tangitur rotundatur. Si palatum ex eo cum melle tangitur, valet contra præfocationes, & ſimiliter cum comeditur. Confert etiam aſtmati, & ad dilatationem anhelitus, ſecundum quod dicitur. Item vermis multipes cum vino bibitus confert ictericiæ, & difficultati vrinæ.

De Muſaraneo. Cap. CXLVI.

ISidorus. Muſaraneus eſt animal præexiguum in Sardinis ara-neæ forma, quæ ſolifuga dicitur, eo q diem fugiat. In metallis argentarijs plurima eſt occulto repens, & per imprudentiam ſuper ſedentibus peſtem facit. Plinius lib 8. In Italia muribus araneis venenatus eſt morſus. Eoſdem autem vlterior Apennina regio non habet. Iidem vbicunq; ſint orbitam ſi tranſiere moriuntur. Idem in libr. 20. Muſaranei morſus foliorum aridorum braſicæ farina ſanatur. Erucæ quoq; ſemen ſcorpionum & muſaranei venenis medetur. Idem in lib. 22. Cinis & ordei morſibus aduerſatur muſaranei. Idem in lib. 23. Item acetum muſaranei morſus ſanat hauſtum. Idem in lib. 27. Abſinthium etiam aduerſatur muſaranei morſibus. Idem in lib. 27. Leporis coagulum ex aceto valet contra muſaraneum,

Idem in libr. 29. Muriſaranei morſus ſanatur agnino coagulo poto vngulæ aſininæ cinere cum melle. Item muſtelæ catulo Item ſi iumenta momorderit mus recés cum ſala imponitur, aut veſpertilionis ſel ex aceto. Ipſe quoque muſaraneus contra ſe remedium eſt diuulſus & impoſitus. Optimum quidem eſt ſi imponatur ipſe, qui momorderit Sed ad vſum hunc ſeruant alios, oleo vel luto circumlitos. Præterea contra morſum eius eſt remedium terra ex orbita. Ferunt enim orbitam ab eo non tranſiri torpore quodam naturæ. Idem in libr. 30 Muriſaranei morſibus aduerſantur talpe terraque orbitæ depreſſa, vel ſemen erucæ. De ſolifuga quoq; dicetur infra.

De Muſca. Cap. CXLVII.

ISidorus. Muſca ex Græco venit, ſicut & mus, eæ ſicut & apes necatæ in aqua aliquotiens poſt vnius horæ ſpacium reuiuiſcunt. Ariſtoteles. Animalia duas alas habentia tantum pungunt aculeo, qui eſt in interiori ſui capitis, vt muſcæ & muſtiliones. Cumq; quodlibet anuloſum habeat membrum per, qđ ſenſit cibum, muſcæ ac muſtiliones hoc membro pungunt, & ſanguinem extrahunt. Muſca ſicut & apis non facit ſtrepitum ac bombum, niſi volando. ſ. alas per aerem inter ipſas & corpus cadentem extédendo & contrahendo. Muſca & formica non ſunt nidificantes. In hieme coeunt ſi aer conueniens fuerit, & ventus meridionalis flauerit. Non autem ſeparantur in coitu niſi grauiter quadam anxioſa, quia coitus in eis multum durat, vt patet in muſcis & araneis. Muſca habet aculeum ſicut apis extra, cuius natura eſt mollis & vacua, per ipſum guſtat & ſentit ac cibum attrahit, habet itaq; dentes muſcarum genus & apum, qui non ſunt ſimiles dentibus aliorum Animalia quædam naſcentia nec ſuo generi aſſimilantur, nec a ſuo genere diuerſantur, vt muſcæ & apiculæ. Nam & ex iſtis oriuntur animalia quorum natura non eſt ſimilis generi a quo ſunt, immo vermes ab illis exeunt. Actor. Muſcæ (vt fertur) ex immundicia naſcuntur, immundis adhærent, & loca immunda frequentant Inquietæ ſunt, & importunæ & infeſtæ, pungitiuæ ac tumultuoſæ. Ex libro de natura rerum. Muſca proteruè volat, & circumuolando ſtrepitum facit ex aere circumagitato Inter alas roſtrum habet quaſi cannã concauã, pedibus poſterioribus alas acuit, anterioribus autem roſtrum & caput, lucem diligit, nec in tenebris ambulare nouit. Ad calorem ſe libentius confert, humidis inſidet, calorem appetit, ſalſa & aſpera fugit, albaq; & munda libenter coinquinat. Carnes recentes quas vbicũque tetigerit ſtatim vermes ſubſequuntur, qui corrumpunt infectas, hoc maximè diebus canicularibus, infeſta eſt omni animali, & maximè homini. ex corruptione ſimi generantur muſcæ, in aqua merſæ reuiuiſcunt expoſitæ, hieme latent ex tinctis ſimiliter. Et in Auguſto prouolant importunæ. Vermiculos autem nigros ac duros edunt, e quibus muſcæ procreantur.

De Eodem. Cap. CXLVIII.

PLinius lib. 10 Muſca præcipuè pabulum eſt aui dictæ hemeropodes. Quædam vero generant aliquid coitu, ſed imperfectum eſt ac diſſimile, & ex quo nihil amplius gignitur, vt vermiculos muſcæ. Idem in libro 11. Muſcæ binas gerunt pennas. Veſpes muſcas grandiores vocantur, & amputato his capite reliquum auferant corpus, inſectis aliquibus ſunt in ore pro lingua aculei, quibuſdam hebetes nec ad punctum, ſed ad ſuctum vt muſcarum generi, in quibus lingua fiſtula euidens eſt, nec ſunt talibus dentes. Muſcis humore exanimatis ſi cinere condantur, vita redit: inſectorum pedes primi longiores ſunt oculos duos habẽtibus, vt ſubinde tergant eos pedibus, ſicut in muſcis notamus. Idem lib. 21. Eſt mons in Creta circuitu nouem millium paſſuum ambitu, intra quod ſpacium muſcæ non reperiuntur, ibiq; mel nuſquam attingunt. Idem in libro 24. Muſcæ quidem necantur, ſi locus foliorum ſambuci decoctione ſpargatur. Idem in lib. 25. Ellebori quoq; muſcæ necantur albo, trito, & cum lacte ſparſo. Idem in lib. 27. Porro litteras a rutie a tuetur, atramentum librorum ex diluto abſinthij temperatum. Idem in libro 29. Alopicias replent capita muſcarum recentia folio ficulneo prius aſperata, alij ſanguine vtuntur muſcarum alij decem diebus cinerem illarum illinunt cum cinere cartharum vel etiam nucum, ita q tertia pars ſit e muſcis Item in lib. 34. Halitus fornacis plumbi qđ decoquitur muſcis & culicibus noxius ac peſtilens ſentitur. Auicenna in 4. canone. Muſcas interficit arſenicum quando de illo ponitur aliquid in lacte, & fugiunt muſcæ. Interficit etiam eas fumus eius, & fumus ſulfuris, atque decoctio ellebori nigri. Hali vbi ſupra. muſcæ proſunt oculorum doloribus, & caſui palpebrarum, quæ ſi comburantur & cum melle ſuper alopiciæ loca ponantur capillos producũt.

De Opimacho. Cap. CXLIX.

EX libro de natura rer. Opimachus eſt vermis corpore admodum exiguus, ſed audaciæ animi & ingenio robuſtus nimis. Dicitur autem cum ſerpentibus habere certamen, & ingenio

genio præliandi vitam defendere. Cumq́ corpore ſit exiguus, ac viribus impar, exercitio tñ pugnæ ſerpentem vincit fortiorē ſe, viutq́ue ſecum ſuis audacia potius, quàm naturali fortitudine. Actor. Hunc tamen, quia in Leuitico inter volatilia numeratur, ſuperius inter volucres deputauimus, ibiq́; nonnulla de illo inſeruimus. Sed quia corpore (vt dictum eſt) admodum exiguus eſt, rectius arbitror eum ſicut apes & muſcas in numero vermium eſſe deputandum.

De Papilione. *Cap.* CL.

ISidorus. Papiliones auiculæ ſunt, quæ maximè florentibus maluis abundant, quæq́; ſtercore ſuo vermiculos naſci faciunt. Plinius lib. 11. Papilio ignauus & inhonoratus luminibus accenſis aduolitans, peſtiſer apibus infeſtus eſt non vno modo, nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignũtur, q̃ ceras appetunt. Quibuſdã inſectis cornicula protenduntur ignaua vt papilionibus. Idē in li. 20. Genus cognatũ apibus beſtiolas necat innaſcētes, vt araneas & papiliones. Tolluntur aũt papiliones cũ matureſcit malua noctu in ſetlunio, ſereno cęlo, cũ lucernis accenſis ante alueos, in eandem flammam ſeſe ingerunt. Idem in lib. 28. Papilio lucernarum luminibus aduolans inter mala numeratur medicamenta. Huic eſt contrarium iecur caprinum. Ex libro de natura rerum. Papiliones ſunt vermes volantes, qui maximè floribus nutriũtur, & ex eis cibos capiunt. Poſt Auguſtum coeunt, & maſculo moriente poſt coitũ fęmina edit oua, quibus æditis moritur. Quidam vero per hiemem durant, & in æſtate vermes faciunt, qui calore ſolis ac nocturno rore inualeſcentes, alas concipiunt euolantes. Palladius libro 5. Papiliones quoniam apibus obſunt, menſe Aprili necandæ ſunt. Tunc enim maximè abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipiemus. Vas æneũ miliario ſimile, ideſt altum & anguſtum veſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum, illuc & papiliones conuenient, & circa lumen volitabunt, & anguſtia vaſculi ab igne proximo interire cogentur.

De Pediculo. *Cap.* CLI.

ISidorus. Pediculi ſunt vermes cutis a pedibus dicti. Vnde pediculoſi dicti ſunt, quibus pediculi in corpore efferueſcũt. Ex lib. de naturis rerum. Pediculi dicuntur a numeroſitate pedum, hoc malum ex ipſa hominis carne creatur indubitanter, & tamen inuiſibiliter. Hos nonnulli de ſudore hominis, alij de poris & euaporationibus gigni dicunt. Contra hos præcipuum remedium eſſe dicitur frequens ablutio corporis marinis aquis, aut vehementius ſalſis, vel argentum viuum in oleo oliuę diutius bulitum, & zonam ex eo intinctam portare. Hali. Accidit autem peregrinanti copia pediculorum in corpore propter ſudorem & puluerem, ac balnei paucitatem. Quod cum euenerit, corpus eius cathaplaſmetur cum argento viuo, occiſo cum oleo, adiuncta Ariſtologia longa, & deſalo; mane quoque balneum ingrediatur, & corpus eius fricatione valida mundetur, caputq́; cum Caſthania blito, & boraco lauetur. Razi vbi ſup. Pediculorum generationem prohibent vſus balnei & lauacri, pannorum frequens mutatio; proptereà que vt pannus qui carni adhæret lineus ſit, tandè namq́; pediculis repletur. Huiuſmodi pediculos generatos interficit argentum viuum extinctum, ſi oleo miſceatur, ex oleoq́; fila lanea fumigatur, quæ ſuper ſe aliquis appendat, aut ex eis ſe cingat. Auicenna in 1. cano. Staphiſagria cum arſenico pediculos interficit, & ſimiliter argentum viuum extinctum. Idem in 4. Pediculus volucris (vt ait Galienus) paruus eſt, a quo non cauetur, & forte non videtur morſus eius. Facit autem erũpere ſanguinem per vrinam, & per nares, & in ano, & in ſtomacho per vomitum, & ex pectore, & pulmone, & radicibus dentium, & q̃nq́; non recipit medicinam. Huius morſui confert lac dulce. ſ. caprinum, & butyrum crudum, & terra ſigillata, & portulaca & reliqua extinguentia.

De Pulice. *Cap.* CLII.

ISidorus. Pulices vocati ſunt, eo quòd in puluere magis nutriuntur. Patet pulicem eſſe vermiculum nigrum & minutum quidem, ſed valde pungitiuum, maximè autem tempore æſtiuo & pluuiali. Ex libro de naturis rerum. Pulices atro colore de puluere calefacto, & poſtmodum humore corrupto procreari dicuntur. Saliunt potius, quam volant, nocte quam die magis hominem infeſtant, & niſi vehemens torpor aut ſomnus grauis in membris ſit, ſe tueri non poteſt. Cum quis manum adhibet, celerius fuga dilatabuntur, nec inueniri queunt. Vbi vero quies eſſe creditur, celerius ad infeſtandum redeunt, hominē morſu pungunt, ac virtute ſaucium ſanguinem attrahunt, eoq́; tam ſubtiliter reficiuntur, vt integra pelle, q̃ media eſt, ſanguinē tantum per poros & euaporationes excipiant. In carne tamen cui inſident veſtigia relinquunt aere humectato. Terraq́; adlenta maiori virtute craſſantur. Contra pulices optimum remedium eſt omni veſpere corpus abſinthio fricare, vel herba aa ſem cum oleo cocta corpus perungere, præterea ſi frigus, ſcilicet circa Iunium menſem fuerit, cito pereunt, nec eaſi paucorum copia reliquo æſtatis tempore erit. Pulex in duas partes diuiſa reuiuiſcit. Razi vbi ſupra. Pulices cum herba, quæ dī cantbat in lecto poſita fuerit, nec ſalire nec mouere poſſunt ſe. Si vero aqua in qua tribuli cocti fuerint domus roretur, pulices omnino deſtruentur. Aqua ſimiliter in qua ruta coquitur aut oleander eos interficit. Auicenna vbi ſupra. Ad effugandum pulices aſpergitur domus cum infuſione coloquintidæ, tunc. n. ſaliunt & fugiunt, & ſimiliter ex decoctione rubi. Dicerunt autem quidam, quòd quando ſanguis hirci ponitur in fouea in domo, apud eum congregantur, deinde moriuntur. Similiter aggregantur ſuper lignum linitum ex adipe erici, & fugiunt ex odore caulis & foliorum oleandri. Eſt etiam herba nota recẽtiorum, ſcilicet herba pulicum, quæ cũ in lecto ponitur, inebriat eos & ſtupefacit. Ideoq́; non viuificantur. Palladius vbi ſupra. Pulices fugantur amurca per pauimenta frequenter aſperſa, vel cimino agreſti cum aqua trito, vel cucumeris agreſtis ſemine aqua reſoluto ſepe infuſo.

De Pirali & rana & ricino. *Cap.* CLIII.

PLinius libro. 11. Piralis ſiue pirotes, vel pirauſtra eſt muſca maioris magnitudinis, & quæ in Cypri ærariis fornacibus e medio igni volat pennatum quadrupes, quamdiu eſt in igne viuit. Cum euaſerit longiore paulo volatu tunc emoritur. Ex libro de naturis rer. In Cypri partibus eſt muſcarũ genus quadrupes, quæ pennatæ ſunt, & multo maiores, quàm noſtræ. Et piralæ dicuntur, quoniam in fornacibus e medio ignium volant impunè. Et quidem mirabile eſt, quòd quamdiu in igne ſunt viuunt. Cum autem extra volauerint paulo longius, moriuntur. Actor. Rana quoque vermis eſt, vt ſuperius dictum eſt, quam tamen pari ratione qua buffonem ſuperius in genere lacertarum deputauimus, ibique de illa plenius diſſeruimus. Iſidorus. Ricinus eſt vermis canis, ſic dictus, eo quòd hæret in faucibus canum, cinos enim Græcè canis eſt.

De Rutela. *Cap.* CLIIII.

AVicenna vbi ſupra. Rutela, vt ait quidam, eſt animal ſimile araneæ, quæ vocatur Alphehed, & eſt venatrix muſcarum. Species eius ſunt multæ ſecundum Galienum. Eſt enim quædam rubea, rotunda, quædam autem alba, rotundum habens ventrem, paruum os, ſtellata, & ipſa eſt acuti dorſi cum lineis lucidis. Quædam vero citrina, piloſa. Et quædam vuea, ſcilicet ad nigredinem declinans. Quædam etiam cuius mediũ capitis & pedes ſunt breuia declina ad poſteriora. Quando vult pungere ſuper pedes ſuos ſe proiicit, & q̃n bibere vult humiditatem paucam euomit. Quædam vero formicalis, formicæ. ſ. ſimilis, habens collum rubeum, caput nigrum, dorſum album, punctata diuerſis coloribus eſt. Quædam etiam veſpalis rubea, ſcilicet veſpæ ſimilis. Item quædam in eis dr̃ alkelenati, vel alkurſunati propter paruitatem ſuam, & eſt rotunda, paruum habens os, ſubalbidum ventrem, albos pedes multorum piloſum. Cæteris autem deterior eſt Aegyptiaca maligna, ventrem habēs magnum, & eſt ei caput ſimile animali quod volat in circuitu candelæ, vnicuique autem eorum propria ſunt accidentia. Ex morſu quidem rubeæ dolor paruus accidit velocis ſedationis. In nigræ autem aut variæ morſu, ſit fortis dolor cum horripilatione & frigore & tremore & grauitate in corpore, & pruritu aut putrefactione ventris ac fluxu eius. In ſtellatæ quoq́; morſu ſit dolor fortis cũ pruritu & horripilatione ac ſtupore & grauitate capitis, ac mollificatione corporis. Ex vuea vero dolor accidit vehemens in loco percuſſionis, & frigoris corruſ corporis, & horripilatio ac tremor & ſpaſmus, & ſudor currens frigidus, & abſciſio vocis ac ſtupor in toto corpore, & apoſtema in ventre, tēſio in virga & pectine, vomitus & vrina turbida. Ex morſu citrinę ſit dolor fortis valde, tremor ac ſudor frigidus cũ inflatione ventris & multotiens interficit. Formicalis autem morſus eſt vehemens, parum doloroſus, ſed eo accidunt veſicatio corporis, & grauitas linguæ. Ex veſpali vero ſomnus dominans profundus & ſpaſmus accidunt, apoſtemaq́; in loco & debilitatio genuum. Porro alkurſunati ideſt bethina maligna eſt. Cuius accidentia ſunt de genere accidentium vueæ, ſed difficiliora. Aegyptiaca quoq́; maligna eſt, & facit accidere dolorē capitis vehemētem & profunditatem ſomni, & ſuccedit ei mors. In cura morſuum ipſorum adminiſtratur canon vniuerſalis de attractione & ſuctione, & linitur cum aqua ſalſa, danturq́; tyriacæ dictæ in capitulo ſcorpionum. Balneum & tina velociores ſunt res in ſedando dolores eorum. Cum enim humectantur in tina dolor ſedatur, & cum egrediuntur ab ea redit. Vnde oportet, vt ſugiter & omni hora balneentur.

De Sanguiſuga. *Cap.* CLV.

ISidorus. Sanguiſuga eſt vermis aquatilis, ſic dicta, eo quòd ſanguinem ſugat. Ceno alitur, potantibus inſidiatur. Cum-

que

que illabitur faucibus, uſpiam adhæreſcit, ſanguinem haurit, & cum nimio cruore maduerit, euomit quod hauſit, ut recentiorem denuo ſugat. Ex libro de naturis rerum. Sanguiſuga eſt vermis aquatilis oſſibus carens, & pedibus, ac pennis, hominem impetit ac beſtias, vt ſanguinem eorum ſugat. Cuius ſatietate nimia mortem ſibi ſæpius acceſſit. Os habet ad modum trianguli, vnde & vulnus relinquit. Cumque carni adhæſerit, quanto magis trahitur, tanto fortius inſidet, donec rumpatur. Itaq; ſanguinem putridum extrahit & alium ſanando ſe ipſum occidit. Quidam autẽ his vermibus minus ſapienter ad ſuperfluum corporis ſanguinem hauriendum ſe præbẽt, niſi corruptionem nimiam inſentiãt. Nam & in homine ſano, nobiliorem ac bene digeſtum ſanguinem ea trahunt. Meliores autẽ ac minus nociuæ dñr illę, quæ rugatæ ac lineatæ in dorſu ſunt, deteriores vero, quæ nigræ: ſanguiſuga cũ vrticis ac et bullis pungitur, vt ſeriem eum euomat, quod in beſtiis aut buſonibus aut ſerpentibus aquaticis hauſerit. Auicenna in 2. can. Aliq̃n quædam aquæ ſanguiſugas habent paruas, quarũ occultatio difficile facit ab eis cauere. Ideo degluttiuntur & aliq̃n pendent in manifeſto gutturis, quandoq; interiori parte meri, q̃nque vero perueniunt in ſtomachum. Cumq; diu moratur ſugit ea ſanguine quantitatẽ magnã, ſicque creſcente illius corpore, quantitas eius apparet, ei ergo in quo ſuſpenditur accidit anguſtia & triſtitia, ac ſputum ſanguinis. Et quandoque quidem curatur cum medicinis gargariſmorum, ſi fuerint prope guttur. Cum eis vero, quæ vomitu & ſolutione vermes educunt, ſi fuerit ſtans in profundo, & in ſtomacho.

De Operatione illius in medicina. Cap. CLVI.

HIeronymus. Sanguiſuga ſi faucibus hæſerit, fumo eius excepto ſtatim euomitur, & vrinæ difficultas huius appoſitione laxatur. Auicen. in 2. cano. Dixerunt Indi quòd in quarundam natura ſanguiſugarum exiſtit venenoſitas, ab illis ergo cauendum eſt, quæ magna capita habent, vel quæ lanuginẽ & quæ colores antimonialis & nigros, vel quarum color viridis, aut ſimilis inachion, id eſt aut diuerſorum colorum. In his etiam omnibus exiſtit venenoſitas, & ex eis proueniunt apoſtemata, & ſincopis, & fluxus ſanguinis, & laxitas, & vlcera mala, ſed neque capiendæ ſunt ex aquis malis, in quibus limus aluei niger eſt, ac cenoſus, ſtatimq; motus turbat aquam, & fœtet, immo colligendæ ſunt ex aquis occalibus, in quibus morantur ranæ quarum color viridis ſit, & tendantur ſuper eas duo fila colorẽ arſenici habentia, & ruffæ, rotũdæ coloris apatis, & q̃ ſimilãtur paruę locuſtę, & q̃ muris ſimiles caudã & minuta & parua hñtes ca, i. a. Iſtæ oẽs eliguntur ad minuendũ ſanguinẽ ſuperfluum de corpore, nullæ vero magis eligendæ, quam ventres rubeos hñtes, & dorſum viride, præcipuè ſi fuerint ex aquis currentibus: extractio quidem ſanguinis a ſanguiſugis facta, profundior eſt illa, quæ fit cum ventoſis, & earum appoſitio cõfert ægritudinibus intercutaneis, ſed antequam apponantur, per vnum diem colligendæ ſunt, & ſi fieri poteſt conſtrictione faciendum eſt, vt quod in earum ventribus eſt, euomant, & interim donec ponãtur, modico ſanguine agni vel alterius animalis nutriantur, poſt hoc viſcoſitas earum atq; ſordicies cum aliquo ſpongioſo corpore mundentur, & ipſe locus vbi ſunt apponendæ lauetur cum baurach, id eſt nitro, ac fricatione rubificetur. Deinde in aquam dulcem proiectæ mũdentur, & ſic apponantur. Quod autem efficit eas voluntarias ad ſe ſuſpendendũ, eſt vt locus luto vel ſanguine liniatur. Cumq; plenæ fuerint, & eas proicere volueris, puluerizã ſuper eas parum ſalis, aut cineris, aut baurach, aut ſ. iharæ combuſtæ, aut lini, aut ſpongiæ combuſtæ, aut lanæ combuſtæ, & cadent.

De Scabrone. Cap. CLVII.

ISidor. Scabrones a cabo, id eſt caballo vocati ſunt, eo q; ex eis creentur. Sicut autem ſcabrones naſcuntur de carnibus equorum putridis, ita ex eis iterum ſæpe naſcũtur ſcarabei vnde cognominati ſunt. Plin. libr. 11. Apes impugnant ſcabrones eiuſdem generis degeneres. Sunt qui putẽt in totum amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cũ fimo obrutis. Virgilius, Iuuencorum corpore examinato ſicut equorum, veſpas & ſcrabrones, ſicut aſinorum ſcarabeos, mutante natura, quædam ex aliis in alia. Scabrones cauernis ac ſub terra nidos faciũt, & horum omnium cellæ ſexangulæ. Scrabronum ſilueſtres in arborum cauernis degunt, hieme, vt cætera inſecta, conduntur. Vita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temere ſine febri nõ eſt. Auctores ſunt ter nouenis punctis interfici hominem, aliorum vero qui mitiores ſunt vñr duo ſunt genera. Opifices quidem minores corpore, qui moriuntur, matreſq; biennio durant hæ & clementes. Nidos vere faciunt fere quadrifores, in quibus opifices generantur, his educatis, alios deinde maiores nidos fingunt, in quibus matres futuras producant. Itaq; producti opifices munere funguntur & paſcunt eas. Latior matrum ſpecies, dubiumq; eſt an habeant aculeos, quia non egrediuntur, & his ſunt ſui fuci. Quidam opinantur his omnibus aculeos ad hiemem decidere. Porro, nec ſcabronum nec veſparum generi reges ſunt aut examina, ſed ſubinde renouatur ſobole multitudo. Idem in li. 20. Siſimbrium ſilueſtre naſcitur in riguis, naſturcio ſimile. Et vtrunq; aduerſus aculeata animalia efficax eſt, vt ſcrabrones. Idem in lib. 24. Vinum quoq; contra ſcrabrones remedium, lactiq; ne ficulnei natura veneni eorum aduerſatur. Idem in lib. 28. A ſcorpione aliq̃n percuſſi nunquã poſtea feriuntur a ſcrabronibus. Idem in libr. 29. Noctua ſcrabronibus eſt contraria. Pici quoq; Martij roſtrum ſecum habentes non feriuntur a ſcrabronibus. Aduerſantur & locuſtarũ minimę ſine pennis quas atrelabos vocant. Idem in li. 31. Aduerſus ſcrabrones ſalis natiua cum aceto valet. Ex libro de natura rerum. Scabronum cellæ ſexangulares ſunt, ceteræ vero cortice araneoſæ liber de naturis allegat ibi Plinũ, cuius vera litera eſt. Cætera autem cortice. Nam a principio ſit continuat. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciũt & in his ceras, ſcrabrones cauernis ac ſub terra. Et horum omnium ſexangulæ cellæ Cætera autem cortice. Araneis fœtus & ipſe inæqualis eſt, & barbarus, alius euolat, alius in infantia eſt, alius in vermiculo Et autumno non verno omnia hæc carnes veſcuntur, in plenilunio creſcunt hieme remouduntur. Auctores dicunt interfici puctũ bimum ter nouenis pũcturis ſcrabronum. Scrabrones ac veſpæ nequaquam reges ſicut apes habent, & ideo periculis plurimis ſubiacent, horridos ſonos ac murmura depromunt, & hoc magis in cauis locis. Horum mella ſunt humanis vſibus inutilia, quæ qui rapere voluerit, ſtulto periculo ſe ſubdit, nam eorum aculeis iaculatur. Actor. In genere quoque ſcrabronum ponit experimentator illos quos caruos volantes appellauimus, de quibus iam dictum eſt ſuperius. Et ſcias, q; in Plinio & libro de naturis a. c non ab, inchoat crabrones.

De Scarabeo. Cap. CLVIII.

ISidor. Scarabei dñr, eo q; carnibus equorum putridis ſæpe naſcuntur. Tauri vocãtur ſcarabei terreſtres ricino ſimiles. Cicendela quoq; ſcarabeorum genus eſt, vt ſuperius dictum eſt. Plinius lib. 11. Quibuſdam inſectis pennarum tutelæ cruſta ſuperuenit, vt ſcarabeis, quorũ penna tenuior atq; fragilior extitit, his negatus eſt aculeus, ſed in quodam eorum genere grandi cornua prælonga, biſulcis dentata forficibus in acumine, cũ libuerit, ad morſum coeuntibus. Infantum remediis ex ceruice ſuſpenduntur, hos Nigidius vocat Lucanos. Aliud eorum rurſus eſt genus, qui e fimo ingẽtes pilas auerſis pedibus voluũt, paruoſque in his contra rigorem hiemis fœtus ſui vermiculos nidulantur, alii magno cum murmure vel mugitu volitant, alii ſucos & prata crebris foraminibus cauant, nocturno ſtridore vocales. Ex eodem genere rutilant ſcarabei prægrandes, qui tellurem aridam fodiunt, fauoſque paruæ ac fiſtuloſæ ſpongię modo medicato melle fingunt, ſunt qui putant ſcarabeos aſinorum examinato reparari corpore, naturæ quædam ex aliis in alia mutante: ſcarabei roſam appetunt. Idem in libr. 18. Scarabeus paruus cantaridis frumenta rodit. Idem in lib. 28. Menſtruoſa mulier ſi ſegetem ambiat nudata, ſcarabei decidunt & animalia noxia. Idem in libro 30. Viridis ſcarabei natura contuentium exacuit viſum. Ideoque contuito eo ſcalptores gemmarum acquieſcunt. Tauri, vt dictum eſt vocantur ſcarabei terreſtres ricino ſimiles, nomẽ eis dedere cornicula, alii pediculos terræ vocant, qui ſtrumis impoſiti conſerunt. Auicen. vbi ſupr. Oleum in quo fricatur ſcarabeus, valet ad dolorem auris in ea effuſum, ſimiliter & corpus eius optimè contritum.

De Scinife. Cap. CLIX.

ISidorus. Sciniſes ſunt muſcæ minutiſſimæ, aculeis permoleſtæ, quibus tertia plaga ſuperbus Aegyptiorum populus eſt cæſus. Origenes ſuper Exodum. Hoc animal pennis ſuſpenditur per aera volitans, ſed ita ſubtile & minutum, vt oculi viſum niſi acutè cernentis effugiat. Corpus cui inſederat, acerbiſſimo ſtimulo terebat, vel terebrat, vt quam volantem videre quis non valet, ſentiat ſtimulantem. Gloſa ſuper eodem. Sciniſes natæ ſunt in terra Aegypti de limo, muſcæ ſcilicet minutiſſimæ & inquietiſſimæ, inordinatè volantes, atque in oculos ruentes hominum requiem auferunt, & dum abiguntur redeunt. Gelbertes in libro de ſenſibus. Extende pilum a zuebi equi ſupra portam domus non ingredientur domum illam ſciniſes dum ſtat in ea pilus. Ex libro de natura rerum. Sciniſes ſunt vermes minuti volantes, qui pecudum anhelitum ſequuntur, & homines maximè. Pungunt autem aculeis dormientes acri ſatis dolore pro poſſe. Vnde in locis vbi abundat earum proteruitas, homines delicati circa lectos ſuos retia tam ſubtiliter laqueant, vt per hæc ſciniſes ad nocendum tranſira non valeant.

De

De Scorpione. *Cap.* CLX.

ISidorus lib. xij. Scorpio vermis eſt terrenus, qui potius vermibus aſcribitur nõ ſerpentibus, animal armatum aculeo, & ex eo græce vocatum, ꝙ caudam figat, & arcuato vulnere venena diffundat, proprium eſt autem ſcorpionibus, ꝙ manus palmam non feriant. Idem in lib. xj Pleraque per naturã recipiũs mutationem, & corrupta transformantur in diuerſas ſpecies, ſicut de equis ſcarabei, de mulis locuſtæ, de cãcris ſcorpiones, vnde Ouidius. Concaua littorei, ſi demas brachia cancri. Scorpius exibit caudaq; minabitur vnca. Ariſtoteles. Scorpionũ genus eſt longę caudę, & habet lancea exterius habetq́, ſcorpio duos aculeos. In Perſia non ſunt ſcorpiones magni & mali. Sed tales ſunt in multis locis alibi, ita ꝙ ſi hominẽ vel aliud animal mordeant ipſum interficiunt. Cumq́ue mordent porcos nigros, interficiunt eos. Animal quod habet aculeũ, in poſteriori corporis habet illum, quia ipſum quaſi arma mouet. Scorpiones, quia repunt & aculeum habent, neceſſario habent extra, & eſt vigori conueniens. Ex lib. de natu. rerum. Scorpio blandũ & quaſi virgineum dicitur vultum habere, ſed habet in cauda nodoſa venenatum aculeum, quo pungit & inficit proximantem. Ferit autẽ obliquo ictu & inflexo, nulloq; momento meditari ceſſat & occaſiones inuenire feriendi. homini autem ab eo percuſſo putatur remedio eſſe cinis eius potatus cum vino. Solus inſectorum ſcorpio caudã habet, & brachia, & ſpiculũ in cauda. Duos habet aculeos, vt dicit Ariſtoteles. Terra viuit, & in vere ouat, & in Autumno ſimiliter. Pariunt vermiculos ouorum ſpecie, quos cum parens deuorare voluerit, illi immunes ſunt, quia ſe clunibus matris imponunt. Porcus niger ſi a ſcorpione percutitur, proculdubio moritur. Alterius vero coloris porcus euadit quandoque, etſi non ſemper. Plin. lib x. Scorpiones de terra viuunt. Idem in lib. xj. Scorpiones terreſtres vermiculos ouorũ ſpecie pariunt. peſtis importuna veneno ſerpentium, niſi ꝙ grauiore ſupplicio lenta per triduum morte cõficiunt. Virginibus lætali ſemper ictu, & fœminis fere in totum. viris autẽ in matutino exeuntes cauernis poſtquam aliquo ictu fortuito ieiunũ egerant venenum. ſemper cauda eſt in ictu, nulloque momento meditari ceſſat, nequãdo deſit occaſione, ferit obliquo ictu, & inflexo. Idem in lib xij. Cum ſol eſt in cancro torquentur ſerpẽtes ictibus ſcorpionum. Gloſa ſuper Eze. 2. Scorpiones arcuato vulnere ac fiſtulato aculeo percutiunt. Vt eadẽ plaga & cutẽ apetiant, & venena effundant. Gloſa ſup Lucã. Ecce inquit dominus, dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones; ſunt enim ſcorpiones, qui cauda inſidiantur occulte. ſerpentes qui dente lædunt aperte. Ipſorum venenatus aculeus retro eſt timendus. Gloſa ſuper Apocal. ſcorpio blandus facie cauda pungit occulte, non ſentitur quando pungit, ſed poſtea venenum effundit.

De diuerſis ſpeciebus ſcorpionum & morſibus vel ictibus eorum. *Cap.* CLXI.

PLinius li. xi. Scorpionibus Apollodorus autor eſt geminos quibuſdã aculeos eſſe, mareſq; ſæuiſſimos. Nam coitum his tribuit, intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenũ omnibus medio die cum incanduere ſolis ardoribus. Item cum ſitiunt inexplebiles potu Venenum ab his fundi candidũ Apollodorus autor eſt in ix. generibus deſcriptis per colores maxime ſuperuacuos ſemper autem. vt dictum eſt. cauda in ictu eſt. nulloq; momento meditari ceſſat, nequando deſit occaſione ferit obliquo ictu & inflexo. Conſtat & ſeptena caudę internodia ſæuiora eſſe, pluribus. n. ſena ſunt. Hoc malum Aphricæ volucre etiam Auſtri faciant, pandentibus brachia, vt remigia ſubleuãtes Apollodorus idem plena quibuſdam ineſſe pennas tradit. viſuntur tamen aliquando in Italia, ſed Innocui multiſq; aliis locis, vt circa Pharũ in Aegypto. In Scythia vero interimunt etiã ſues alioquin viuaciores contra venena alia. Auicenna in 4. canone. Scorpionum, vt dixerũt quidã, fęmina maſculo maior. Maſculus extenuatus eſt & minutus, fęmina vero pinguis & magna, ſed aculeus fœminæ ſubtilis eſt, maſculi vero groſſus eſt. Quibuſdã autẽ ſcorpionibus, vt ęſtimant quidã. aculei duo ſunt, quia dimittunt duo foramina in punctura ſua, & infrigidatur punctura & caleſit reliquum corpus. & iterum ſudor infrigidat. Eſt enim ſcorpio cum alis magnis, quẽ volantẽ multotiens ꝓhibet ventus, ita ꝙ cadat. Quare vadit cũ eo ad regionẽ. In ſpõdilibus quidẽ caudæ ſcorpionũ eſt diuerſificatio. Quidam. n. ſex ſpondiles hñt, quorũ malitia fortis ſit in ipſe ortus alſſehara, & morſus eorũ interficit. Quidã vero pauciores. Et eſtimauerunt quidam ꝙ ſcorpiones ix. colorũ ſunt, albi, citrini, rubei, cinericii ferrandi, virides, quidã aũt aurei nigras caudas habentes, & qdã vinoſi coloris, de quorũ percoſſione ſentiunt punctura acus, & dolor nociuus Quidã vero fumoſi, de quorũ morſuris ꝓuenit & permixtio rationis. Cõſtantinus vbi ſupra. Scorpius qui vocatur Reſtellatinus paruus eſt & non habet caudã retro reſtellatam. Hic plurimum nutritur vbi zucarum efficitur. Quem vero momorderit, dolorem non patitur in primis, ſed in ſecunda & tertia peſſima patitur accidentia, ſicut in lingua rumorem, mingere ſanguinem, tremorem, cordis defectionem, & anguſtiam, multique de morſibus huiuſmodi moriuntur.

De accidentibus punctura vel morſui ſcorpionis. *Cap.* CLXII.

AVicenna vbi ſupra. Scorpionis autem puncturæ accidit ab hora apoſtema rubeum, & dolor protenſus. Et quãque inflãmatur, quãque infrigidatur. & imaginatur apud eum ꝙ corpus eius comprimatur cum pilis ſalis, & accidit pũctura ſicut acus. Sequuntur autem ſudor & tremor labii ac frigus eius, & ex puſillo cum vomitu rei viſcoſæ, quę congelatur ſup ipſum & horripilatio & rupsura pilorum, & tremor ac frigus extremitatũ, mollificatio quoq; totius corporis, & eminẽtia amborũ inguinũ, ac tenſio virgę, & inflatio in vẽtre. Aſcellarũ apoſtemata, & eructatio plurima. Quia ſi fuerit ſcorpio vehementis maliciæ, erunt accidentia mala valde Fit enim punctura, ſicut cauterium in adurendo, totumq́ corpus rigorẽ patitur cũ frigore. Humiditas viſcoſa ſup labium eleuat, & ſup ipſum congelatur, ſimiliter humiditas currit ex oculis, deinde lippa coagulatur in angulis. Ingroſſatur lingua, ſtrident dentes, & quãq; quidẽ ſup alios comprimuntur nec aperiunt. Egreditur ẽt anus, & apoſtematur priapus. Plinius lib. xi Scorpioni ſunt aculei venenũ infundentes, quibus vt dictũ eſt, nocet hominibus, quoſdã occidit ſerpentes. Ambroſius. Leo rex ferarũ exiguo ſcorpionis aculeo exagitat, ac veneno eius occiditur. Cõſtantinus vbi ſup. Scorpii venenũ frigidũ eſt. Vnde q́ mordentur, quaſi niuẽ frigidã percuſſionem patiunt, locus cito tumet. & rubotẽ atq; duriciẽ habet & extenſionẽ, ardorẽ aliqñ & frigiditatẽ, aliqñ dolor augmentat, aliqñ mitigat, & eſt quaſi punctura acus, aliqñ faciunt defectionẽ, ſi ſup arteriã ceciderit, aliqñ epilẽſiã ſi in neruũ inciderit. Ex li. de nat. rerũ. Sole, vt dictũ eſt, exiſtẽte in cancro, iuxta Plinium torquẽtur ſerpentes ictibus ſcorpionũ. Cũ aũt mordẽt porcos nigros interficiunt eos, & eo citius, ſi cito aquã ingrediuntur.

De remedijs cõtra ſcorpiones ac medicinis eorum. *Cap* CLXIII.

PAlladius vbi ſup. Scorpiones exiſtimãt aliqui poſſe fugari, ſi aliqui ex eis vrantur in medio domus. Auicenna in 2. canone. Sputum hominis ieiuni ſcorpiones interficit. Itẽ raphanum ſcorpioni aduerſatur, ita ꝙ ſi fruſtum raphani ponatur ſup eũ moritur. Eius ẽt aqua in hoc experta eſt, & fortior eſt. Deniq; ſi ſcorpio momorderit aliquẽ qui raphanũ comederit, nec ei nocebit. Idẽ in li. 4. Scorpiones quidẽ expellunt ſuffumigationibus arſenicũ & raphanus inſciſus. De quo ſi fiat apud foramen eorũ ſuffumigatio non timet, ꝙ egrediantur cũ eo. Scorpiones aũt interficit ſputum ieiuni hoĩs calidæ cõplexionis ſup eos ꝓiectum, & raphanus maſticatus, & ſuccus eius cũ tangit eos & folia ipſius. Iſidorus li. 11. Genicularis herba ſuſternitur ob vim ſcorpionũ repellendã. Raſi in Almanſore. Scorpiones fugantur ſi domus cum aſini vngula, & ſulphure, galbanoq; ſuffumigetur. Oleum quoq; ſi fuſum fuerit in eorũ foraminibus, inde non exibunt vlterius. Item aſa fœtida ſi in aqua diſſoluatur, & domus ex ea roretur, non ibi approximãt, præterea ſi multi ex eis capiantur, & domus ex eis ſuffumigetur, oẽs alii fugient. Plinius li. xxviii. A ſcorpione aliqñ percuſſi nunquam poſtmodum a ſcrabronibus aut veſpis apibus re ferientur. Idem in lib. xxix. Stellio adeo ſcorpionibus contrarius eſt, vt eo viſo pauorem in his inferat & torporem, proprium eſt ſcorpionũ ꝙ manus palmam non feriunt, nec niſi pilos attingunt.

De his quibus punctura morſus ſanantur. *Cap.* CLXIIII.

IDem in lib. xxviii. Scorpionũ ictus ſanãt fordes ex auribus. Viros ẽt ab his percuſſos coitu prodũt leuari, fœminas autẽ venere lædi. Idẽ in lib. xxix. Lapillus qualiſcũq; ab ea parte qua in terra erat, plagæ appoſitus ſcorpionis dolorẽ leuat. Cinis quoq; fimi gallinarũ alleuiat, draconis ẽt iecur vel lacerta diuulſa, vel mus diuulſus iuuat. Itẽ vermes terreni triti & impoſiti. Scorpio & ipſe ſuæ plagę impoſitus aut aſſus in cibo ſumptus aut potus in meri ciathis duobus. Idem in lib. xxxii. Ictibus ſcorpionum carnes fluuiatilium coclearum reſiſtunt crudę vel coctæ. Quidã ob id ſalſas quoq; aſſeruant, & ipſis plagis imponunt. Auicenna in ii. canone. Scorpionis autẽ morſui confert ſuccus abſinthii, fructuſq; myrti cũ vino potus cõfert puncturę illius. Idem radix albe ſpinę ſi maſticetur & ponatur ſup morſum vel puncturam ſcorpionis venenũ attrahit. Oleum quoq; balſami cum lacte bibitũ confert. Et iterũ auellana cũ ficubus & ruta prodeſt, ſimiliter granũ pini cũ ficubus & dactilis. Itẽ herba gentiana huic puncturæ eſt vltima medicina. Polium ẽt confert. Et radix coloquintidæ ſuper oĩa valet. Itẽ emplaſtrum ex amomo cũ herba rog factũ, ad hoc ẽt craſſæ locuſtæ quæ alas nõ habent aſſantur & comeduntur, ob id a a herba

ba maſotana cum aceto fit emplaſtrum vel myrrha cum vino datur ad bibendum ſit etiam emplaſtrum ex ſale cum lini ſemine, ad idem confert ſcamonea bibita vel illita. Confert etiam ſui eidem punctura. Itemq; calamentum ſilueſtre, mus quoq; ſi findatur, & ponatur ſuper huiuſmodi puncturam, ſanat eã, ad idem valet lac ficuum. Lac quoq; lactucæ ſilueſtris in potu datũ, oleumq; lauri cũ vino & arob. Itẽq; alium. Cancer fluuialis cõfert ſcorpionũ morſibus emplaſtri more ſuperpoſitus, aut comeſtus. Denique galbanum eſt tyriaca venenis ſcorpionum. Idẽ in. 4. canone. Scorpionis punctura curatur per canones communes, & per vaporationem cum ſale & milio & ſimilibus.

De medicinis ex ipſis ſcorpionibus. Cap. CLXV.

Plinius lib. 11. Scorpio ſi momorderit hominẽ putatur eſſe remedio cinis ipſe ſcorpionis potus in vino. Idẽ in lib. 29. Scorpio tritus veneno ſtellionum aduerſatur. Siquidem & ipſa ſtellio, vt ſupra dictum eſt, ſcorpionibus adeo contrarius eſt, ut eis pauorem viſus eius inferat & torporem. Ipſe quoq; ſcorpio ſuę plagæ auxiliatur impoſitus, aut aſſus in cibo vel in potu ſumptus. Auicenna in. 5. canone. Oleum ſcorpionum valde confert dolori aurium. Idem in. 4. Scorpio etiam ipſe eſt emplaſtrũ bonum ad ſcorpionẽ, & iterum cauda eius, & etiam planta quæ dicitur planta ſcorpionis, propter ſimilitudinem quam habent cum eo. Idem in 5. Scorpiones etiam in naturis ſuis contrarij ſunt lapidibus generatis in renibus & veſica, ſicut carnes viperæ contrariæ ſunt venenis ſerpentium atq; cæterorum reptilium venenoſorum. Itaq; cinis ſcorpionum frangit lapides, & facit eos in vrina ſtatim deſcendere. Dyaſcorides. Scorpius etiam crudus tritus & impoſitus percuſſuræ ſuæ ſuorumq; contrarius eſt.

De ſeta, & ſimultate ac ſolifuga. Cap. CLXVI.

Ex lib. de naturis rerum. Seta eſt vermis, vel, vt quidam volunt, ſerpens a re nomen habens. Eſt enim tenuiſſimus inſtar ſetę, fere cubitalis longitudine, durus, & albus nihil differens vtraq; extremitate, quippe cui caput nõ eſt, ſed ſerpit vtrobiq;, hic in aquis corruptis nec tamen fętidis naſcitur, adeo durus eſt, vt vix pede conteri poteſt. Huius veneni tanta vis eſt, vt ab homine potu hauſtus elanguere eum & tabeſcere faciat, donec eum diro cruciatu vim exuat. Ex papia. Simultas eſt proprię vermis in capite arietis, qui dum mouetur facit eum repedare. Ex eodem. Simultas eſt vermis in capite animalis cornua habentis, commouens eum ad feriendum cornibus. Iſidorus. Solifuga ipſa eſt muſaraneus de quo ſupra dictum eſt. Solinus. Sardinia quidem abſq; ſerpentibus eſt. Sed quod alijs locis ſerpens eſt, hoc eſt ſolifuga ſardis agris, quæ occulte reptat, & per imprudentiam ſuper ſe inſidentibus peſtem facit huic incommodo accidit herba ſardonia, quæ in deffluuiis fontanis prouenit largius iuſto, hæc ſi edulio fuerit veſcentibus neruos contrahit, deducit ora rictu, vt qui mortem oppetunt intereant facie velut ridentium. Econtra quicquid aquarum eſt, varie commodis ſeruit, ſane calidi fontes & ſalubres aliquot locis efferueſcunt, qui medelas afferunt, aut oſſa fracta ſolident, aut a ſolifugis inſertum venenum abolent, aut etiam occultas ægritudines diſſipant. Et qui oculis medẽtur, etiã arguendis furibus valent.

De ſphalangione. Cap. CLXVII.

Actor. Sphalangion iuxta plinium eſt quoddam aranei genus, ſicut dictum eſt ſuperius. Cuius videlicet morſus noxius eſt, corpus exiguum, varium, acuminatum, hic ex araneorum generibus tantum in ipſo ſpecu incubat magno numero, qui vt emerſerit, matrem conſumit, quandoq; etiam patrem. Contra ſphalangionum morſus remedia ſunt multa particularia, de quibus per diuerſa loca dictũ eſt ſuperius. Plinius li. 10. Diſſident veſpę & ſphalangæ & araneæ. Idem in lib. 18. Naſcitur quaſi morbus quidam in heruo ſphalangion aranei generis beſtiola, ſi hiems ſit aquoſa. Idem in libro. 29. Sphalangium italiæ ignotum plurium generum eſt, vnum eſt ſimile formicæ, ſed multo maius eſt ruffo capite, nigra vero reliqua corporis parte, albis interuerſantibus reſperſus guttis, & acerbior eſt huius quam veſpæ ictus, maximeq; circa furnos & molas viuit. Et huic remedio eſt ſi alterum eiuſdem generis percuſſo oſtendatur & ad hoc ipſum ſeruantur cum mortui inueniuntur, ſed & cortices eorum contriti ac poti medẽtur. Aeque ſphalangion græci vocant inter genera araneorum, ſed diſtinguunt lupi nomine. Tertium genus eſt eodem ſphalangij nomine, araneus lanuginoſus, capite grandiſſimo, quo diſſecto inueniuntur intus vermiculi duo, qui adalligati pelle mulieribus ceruina, ante ſolis ortum præſtant eis ne concipiant. Cecilius in commentarijs reliquit, vis ea anima eſt, quam ſolam ex omnium tactu dixiſſe phas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis, tali venia indiget. Vocatur & ebachino nigro ſimilis, ore minimo ſubalbo, pedibus breuiſſimis tanquam imperfectis, dolor a morſu eius qualis a ſcorpione, vrina ſimilis araneis textus. Idem

erat Aſiortion, niſi diſtingueretur virgulis albis, huius morſu genua labefactantur. Omnibus autem peior eſt ceruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, & araneoſos vomitus. Deterior etiam eſt a ſcrabrone pennis tantummodo differens, hic & ad maciem perducit. Mirmecion formicæ ſimilis capite rufo nigra guttis albis diſtinguentibus. Veſparum dolore torquet. Tetraganthij duo genera habent, peius medium caput diſtinguente linea alba & tranſuerſum altera, hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior, minime autem noxius calore, qui telas muſcis in parietibus latiſſime pandit. Contra omnium vero morſus remedio eſt gallinaceorum cerebrum cum piperis exiguo potum. Item formicæ quinq; potæ pecudum quoq; fimi cinis illitus ex aceto, & ipſi aranei quicumq; putrefacti in oleo. Ex lib. de naturæ rerum. Sphalangia eſt araneæ genus morſu venenoſum, corpore exiguum & acuminatum. Nares hominum pecudumq; libenter ingreditur. Cumq; ceruos in ſiluis percuſſerit, niſi cancros in cibum ſumant, de vita ſua periclitantur, hæ ſpecus incubant, & oua multa numero pariunt Statimq; vbi fœtus erumpunt, patrem & matrẽ cõſumunt, adiuuat enim pater fętus incubare.

De ſpoliatore colubri ac ſtella. Cap. CLXVIII.

Ex libro de naturis rerum. Spoliator colubri eſt vermis coloris aurei, qui etiam viriorem ad vmbram habet, hic paruus & inualidus cum ſit anguem aſtutia decipit, & inde nomen accepit. Nam ibi colubrum ad æſtum cubare viderit, per caudam eius aſcendens ad caput, tranſcurrit. Cumq; prius quaſi fricando permulcet, & demum morſibus carnes eius aggreditur, anguis læſa fugit, perſecutor inſequitur, ac læſali morſu inſiſtit, donec interiora cerebri penetret, ac perempti carnibus ſatietur, hic a quibuſdam vermis aureus dicitur. Dicit autem Ariſtoteles de vermibus coloris aurei, quòd quando nati ſunt, primo quidem a parentibus cibantur, deinde ſine cibo permanent diebus multis, & ita iacent immobiles, vt mortui videantur. Poſt tempus autem a natura præfixum reuiuiſcunt, ſibiq; proui ſuri ad paſtum ſurgunt Stellæ figura vermis eſt, vt dicit Plinius, qui nocte vt ſtella lucet, nunquam niſi magnis imbribus prouenit & ſerenitatem adeſſe ſignat, huius tantus rigor eſt, vt ignem tangens non alio modo quam glacies extinguat, huius ſanie ſi caro hominis contacta fuerit, toti capilli defluunt. Idq; quod contactum eſt colorem in viriorem mutat, hi vermes nihil gignunt, nec eſt in eis mas vel fœmina.

De tabano. Cap. CLXIX.

Iſidorus. Tabanus vulgo, qui & latinè dicitur aſilus, & græcè oeſtrus, eſt animal volatile armentis aculeis ſuis permoleſtum. Plinius libro 11. Aliquando naſcuntur in extremis fauis apes grandioresque cæteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum, & incumbant modo gallinarum. Id quod excluſum eſt primo vermiculus candidus vt iacẽs tranſuerſus, & adhærẽs ita, vt paſcere videatur, multa ſiquidem inſecta naſcuntur aliter, q̃ locuſtę; atq; in primis aſilus inſidet ex rore hic raphani folio, primo vere & ſole ſpiſſatus in magnitudinem milij cogit, inde vermiculus paruus oritur, & triduo eruca: mox vrica quæ adiectis dieb. creſcit immobilis cortice duro. Atq; ad tactum aranei tantum mouetur, hęc erucæ quam chryſalidem appellant, rupto deinde cortice, volat papilio. Ex ligno ẽt tabani naſcuntur cæcitate aũt moriuntur. Ex li. de naturæ rerum. Tabanus ipſe eſt aſilus, de quo propheta Oſeæ iuxta. 70. interpretes loquitur. Nã vbi legitur in editione noſtra: quaſi vacca laſciuiens declinauit Iſrael, reperitur in tranſlatione 70. Sicut vacca aſilo percuſſa.

De Thamur & tabula. Cap. CLXX.

Ex lib. de na. re. Thamur dicitur vermis Salomonis. Nam Salomon cum marmor parium ad edificationem templi de remotis partibus conuehi præcepiſſet, conſcius prohibitionis legis quæ vetuit altaris ędificandi lapides ferro inſcidi, quæſiuit experimẽtum in vermibus quod ars humana neſciuit. Nam pullum ſtrucionis in vitreo vaſe recluſit, quẽ cum videret ſtrucio, & habere nequiret, naturaliter agnitam artem attentas, ad deſertum cucurrit, redijtq; vermiculum tulit, cuius ſanguine vitrum liniuit; & cõfractum eſt, ſicq; fœtum eripuit quod vidẽs Salomon, hoc experimento eodem genere vermis inſciſſione duriſſimi marmoris vſus eſt. Tabula vermis ẽ quadrupes in terra & aqua ęqualiter viuẽs. In terra qdẽ velociſſimè currit, ſed magis ſup aquas ita vt lõgos aquarũ tractus impetu trãſcurrat! Interdũ tñ ſubſiſtit, & virib. laſſus reſpirat, hoc aũt ĩ eo mirabile ẽ, quod currens ſuper aquas ſicco corpore, pedibuſque manet. Qui ſi etiam diu ſub vndis violenter teneatur, non tamen humectatur, aut moritur.

De Teredine. Cap. CLXXI.

Iſidorus. Teredonas græci vocant lignorum vermes, eo quod terendo lędant, hos autem latini termites dĩt, quos in importuno tempore cęſę arbores gignũt. Ex li. de na. re. Teredo

eſt vermis ligni caput habens rubeum,& corpus albū. Succeſſione lignum perforat,& in puluerem illud redigendo domum ſibi edificat, lignum conſumendo ſe putrificat, & in puluerem illud euerit. In orientalibus partibus pauca ligna vermes generāt. In partibus autem Italiæ, Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ, ferè omnes arbores excepta quercu & tilia, & paucis alijs. Et hoc mirum eſt, ꝙ buxus & alba ſpina, quæ ferè arborū duriſſimæ ſunt, vermes generāt. Tilia vero cum ſit arborū tenerrima, vbicunq; ſub ſicco ligna eius ſeruantur nequaquā ex eis vermes creſcūt, ſed perpetua ſine vermibus manent. Gloſa ſuper regū.2. Dauid tenerrimo ligni vermiculo comparatus, quia vermiculus ligni tener quidem & fragilis ac modicus apparet, Fortiſſimus tamē lignum terit & conſumit: Ideoq́; a terendo teredinis nomen accepit. Pli. lib. 11. Teredini ad perforanda robora cum ſono ſeſe natura dentes affixit etiam potiſſimū ligno cauatum facit. Papilio luminibus accenſis aduolitans, apum ceras depaſcitur, & excrementa relinquit, ex quibus teredines gignuntur. Idem in lib. 17. Mollis ac peſſima ligni pars etiā in robore facilè putreſcens, teredini eſt obnoxia. Ideoq́; ſemper amputabitur. Laricem in maritimis nauibus teredini tradunt obnoxiā omniaq́; præterquā oleaſtrum & oleam. Teredinum infeſtantium quatuor ſunt genera, quorum vnum genus capite ad portionē grandiſſimo dentibus rodunt, hec tantummodo ſentiuntur in mari, nec aliam putant teredinem propriè dici. Terreſtres autem vocant tineas, Culicibus vero ſimiles triphas Quartū eſt & e vermiculorum genere. Quorum quidem alij putreſcente ſucco, ipſo materiæ, alij pariuntur ſicut in arboribus. Ex eis qui ceraſtes vocant cum eraſerit vt ſe circumagat, alium generat, hæc naſci prohibent in alijs amaritudo, vt in cypreſſo, in alijs duricia, vt in buxo.

De teſtudine. Cap. CLXXII.

Isidorus. Teſtudo vermis dictus eſt, eo ꝙ tegmine teſtæ in cameræ modum adopertus eſt, morphos quod eſt tertium genus aquilæ, teſtudines raptas frangit e ſublimi iaciendo. Actor. Teſtudinis quidem plura genera ſunt, ſed illa quæ in luto naſcitur propriè teſtudo lutaria ſiue limax appellatur, & hoc in genere vermium deputatur. Ex lib de nat. rerum. Teſtudo vermis eſt de corruptione graminū per excedens humidū & calidum tempus. Animal tardum eſt & multo ſanguine craſſum, harum aliquę rubeę ſunt, alię albę, alię nigrę, alię croceę, ſecundum mutationes aeris & corruptionis, hæc miro modo ex ſputo quod lubricum eſt & craſſum, format ſibi habitaculum oſſeæ vel potius marmoreæ ſubſtantiæ mirabiliter teſtudinatū, quia calore ſolis paulatim dureſcit in lapidem. Cumq; volatibus paluſtribus merſa ſit, curare cum antidoto proprio ſe nouit, herbarumq́; vires ſe ſcire oſtendit. Nam, vt refert Ambroſius, viſceribus paſta ſerpentis, cum ſerpere ſibi venenum aduerterit origano ſibi medetur, ſi vero ſal ſup eam aliquis proiecerit, ferè tota liqueſcit in nihilum, & vix de illa reperies aliud, quam ſagimen quod vtile eſt ad tuedelam. Phiſiologus. Limax eſt teſtudo in limo naſcens, terramq; comedit. Quatuor habet cornua, ſed duo longiora. In rependo cornua extendit, ſed quam cito tangitur, cornua retrahit, & ſe ipſam in ſe flectit, hieme latet, vere producitur. Sanguis eius poros claudit, & ne pili creſcant efficaciter impedit. Confracta & contrita in quibuſdam vulneribus, ſanat apoſtemata.

De quadruplici teſtudinum genere. Cap. CLXXIII.

Isidorus. Teſtudinum quatuor ſunt genera, ſcilicet terreſtres, maritimi, lutarię, id eſt in cęno & paludibus viuentes, & fluuiatiles, ſcilicet, qui in aqua dulci viuunt. Tradunt aliqui quod incredibile eſt, tardius ire nauigia dextrum pedem teſtudinis vehentia. Teſtudo viſceribus paſta ſerpentis, cum venenū aduerterit ſibi ſubrepere, origano medicinam ſuæ ſalutis exercet. Pli. li. 2. Sunt teſtudinū genera terreſtres, marinę, lutarię, & quæ in aqua dulci viuunt. Terreſtrium carnes ſuffitionibus propriè magicisq́; artibus refutādis cōtra venena ſalutares produntur. Plurimę ſunt in Aphrica: hæc ibi amputato capite pedibusq́; pro antidoto dari dīr. Et ea iure in cibo ſumptę ſtrumas diſcutere, & lienes tollere atq; morbos comitiales. Sanguis earū claritatē viſus facit. Suffuſionesq́; oculorū tollit, & cōtra ſerpētiū omniū & araneorū ac ſimiliū & ranarum venena auxiliatur. Sanguine ſeruato in farina pilulis factis & cū opus ſit inungi datis. Felle teſtudinum cum attico melle glaucomata in vino prodeſt, & ſcorpionū plagę inſtillari. Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus, pedū rimas & vlcera ſanat. Squamę ex ſumma parte deraſę, & in potu datę, venerē cohibent. Quod eo magis mirū eſt, quia totius tegumēti farina tradit libidinē accendere. Marinarū carnes ſorbent in ſtomachi doloribus admixtę ranarum carnibus cōtra ſalamandras præclare auxiliant. Sanguine autē alopeciaꝝ inanitas, & prurigo, omniaq́; capitis vlcera curantur. Inſtillatur & dolori auriū cum lacte mulierū. Aduerſus morbos cōmitiales manditur cū polline frumēti. Fel teſtudinū claritatem facit oculorum, cicatrices extenuat, toſillas ſedat, & anginas & omnia oris vitia. Valet & cōtra ſalamandras. Teſtudo lutaria lata & incurua eſt, ingrata viſu. Et hae quoq; tamen aliqua cōtingunt auxilia. Carnes eius vſum habent contra paralifim & articularios morbos. Fel vero extrahit pituitas ſanguinemq́; vitiatum. Siſtitur ab eo remedio aluus aquę frigidę de potu. Quarti generis teſtudinū, ſcilicet, quæ ſunt in amnibus dulciſſarum pinguia quartanis valere dicuntur. Sanguis inſtillatus cerebro capitis dolores ſedat. Itemq́; ſtrumas. Palladius vbi ſupra. Vt olera quidē animalia infeſta nō generent, in corio teſtudinis omnia ſemina quæ ſparſurus es, ſicca, vel menſē locis pluribus maxime inter caules ſere. Porro contra limaces vel amurcam recentem, vel ex caminis fuliginem ſparge.

De tinea. Cap. CLXXIIII.

Isidorus. Tinea eſt veſtimentorū vermis, ſic dicta, eo ꝙ teneat & eo vſq; inſidiat quo erodat. Inde & pertinax eo ꝙ eandē rem identidē vigeat. Ex lib. de naturis rerū. Tinea eſt vermis ex aere corrupto in veſtibus ex humore marcido, q in lana eocum eſt procreatus. Adeoq́; inſidet vt eas erodat. Plinius lib. 11. Puluis tineas creat in lanis & veſtibus, præcipue ſi vna includatur araneus. Sitit.n. & oēm abſorbens humorē, ampliat aridiratē, hæc & in cartis naſcitur. Eſt aūt genus earum tunicas ſuas trahentiū quæ cocleę modo, ſed cum harū pedes eminunt ſpoliati expirant. Idē in lib. 17. Vexant ficorū ſemina tineę, i ūcia quas remediū eſt in eadē ſcrobe defodere lentiſci talcam, inuerſa parte quæ fuit a cacumine. Idem in lib. 28. Tinearū genera pellit cornu ceruini cinis. Gloſa ſup Oſeæ. 5. Tinea veſtimentorū, & putredo ligna lente corrodit. Sed tinea citius ꝙ putredo cōſumit, vnde de captiuatione decē & duarū tribuū dn̄s per prophetā dicit Ego quaſi tinea Effraim, & quaſi putredo domui Iuda. Greg. in moralibus, lib 4. Tinea de veſte naſcitur, & eandē veſtem naſcendo corrumpit de qua oritur. Vnde dicit ſcriptura ꝙ qui terrenū habent fundamentū, conſumentur velut a tinea. Homo nanq; velut tinea cōſumitur, cum de ipſo. i. de carne quæ eſt veſtis animę tentatio carnalis oritur, vnde conteratur. Tinea quoq; damnum facit, & ſonitum nō facit, ſic mentes iniquorum, quia damna ſua conſiderare negligunt, integritatem quaſi neſcientes perdunt, quaſi ergo a tinea conſumitur, quia non ſonitu culpę morſum tolerant dum quanta vitæ innocentiæ detrimenta patiantur, ignorans. Vnde & ibidem recte ſubiungitur. De mane vſque ad veſperam ſuccidentur. de mane vſq; ad veſperam peccator ſuccidiiur, dum a vitæ ſuæ exordio, vſq; ad terminum iniquitatis perpetratione vulneratur. Auicenna in 4. canone. Pannos a tinea prohibet abſinthium & ſimiliter calamentum, & etiam cortices citri.

De veſpa. Cap. CLXXV.

Isidorus. Veſpa eſt animal exiguum volatile, aculeis venenoſum, quæ dicitur de putridis aſinorum carnibus naſci, ſicut fuci de mulis, ſcrabrones de equis, & apes de vitulis. Ariſtoteles. Veſpa eſt animal anuloſum volatile, quod aerem non recipit, id eſt non anhelat, ſuaq́; vita & nutrimentum eſt circa ſtercus & carnes. Et eſt de animalibus quæ manens cum ſocijs ſuis ſicut formica & apis, habet autem lanceam interius, ſicut ſcorpio exterius. Sanguine caret, alaſq; membranis coopertas habet. Accidit veſpis ſenectutē exuere. Apeſq́; nocentur a veſpis propriè, ideoq́; nocet apibus illas appropinquare. Itaq; cuſtodes alueorum deprehendunt veſpas per hunc modum; accipientes ollam, carnes in eam ponunt, & cum in eā multę veſpę ceciderint, eam cooperiunt, ac ſuper ignē ponunt, habet autē aculeum intra corpus veſpa, ſicut apis, quia ſi eſſet extra de facili corrumperetur propter debilitatem ſui. Siquis veſpę pedes acceperit, eamq́; dimiſerit vagari cum alis, tunc volant circa ipſam veſpę carentes aculeis, habentes autem aculeos non volant ſuper ipſas, propter hoc multoties in hieme deprehenduntur in ſepulturis. Ex libro de naturis rerum. Veſpæ ex equinis carnibus aliquando procreantur. In plenilunio magis creſcere dicuntur, harum vita circa ſtercus eſt. Ceras quidē faciunt, ſed non ex collectione florum, & ob hoc inutiles ſunt.

De diuerſis generibus veſparum. Cap. CLXXVI.

Aristoteles. Veſpę duplicis ſunt generis: vnum eſt agreſte, quod non eſt in montanis, nec pullificat in terra, ſed in arboribus, & eſt maius quam veſpa domeſtica, longius, ac nigrius, & fortius, pungitq́; forti punctura, huius etiam aculeus maior eſt aculeo alterius generis reſpectu ſui corporis, harum vitæ tempus eſt anni duo, & multoties cum abſcinduntur arbores in hieme exeunt ab eis veſpæ volando, quia tunc latitant in arboribus, & ibi eſt ſemper eorum manſio: Veſpæ autem domeſticæ duo ſunt genera. Vnum genus illarum ſunt rectores, & dicuntur matrix, aliud dicitur argilia quæ non viuit duobus annis, ſed omnes moriuntur apud præſentiam hiemis, quod

apparet

apparet ex hoc, quia cum hiems incipit, argilæ accidit infirmitas. ſ. capitis euacuatio, & ſi fuerit hiems fortis nō apparent omnino. Rectores autē qui mutira dicūtur apparent hieme tota, & nidificant in terra, vnde multi viderunt eas terram cauantes, & nunquam videntur argilæ hoc facientes. Genus veſparū quod dicitur mutirē, lata ſunt & ponderoſa, groſſioris corporis quam kikenes, & propter earum ponderoſitatē nō ſunt virtutis bonæ, nec poſſunt multum ſaltare. Apparet autē nobis quod rectores habent aculeū ſimilē illi, qui eſt in rectoribus apum, ſed nō extrahunt eum, nec pungunt aliquid per ipſum. Itē quędā veſpæ nō habēt aculeū, aliæ vero habēt: aculeis carentes minores ac debiliores ſunt, nec pungūt, habentes autē aculeum magnæ ſunt & fortes, ideoq; dicunt a quibuſdā mares, fœminę vero, aculeis carentes. Viſæ ſunt aliquando veſpæ coire cum alio veſparum genere, vt cum agreſtibus domeſticæ. Et videbatur, quod vna quidem aculeum habebat, ſed verum alia ſimiliter haberet incertum erat.

De cibis & manſionibus ipſarum. Cap. CLXXVII.

VEſparum cibus eſt ex floribus & fructibus. Sæpe quoque viuunt ex cibis animaliū. Mutira venatur in fine hiemis, & plures earum venantur circa calcem, venanturq; mutira prope aggeres magnos, & altiſſima loca, ocſq; videntur cum aculeis. Non autē congregāt veſpæ flores, nec cibantur ex eis ſicut apes. Sed cibus earū in maiori parte eſt ex carne. Ideoq; circa ſtercora manēt, muſcaſq; magnas deprehendūt & caput earū abſcindunt, corpoſq; ferentes cum ipſo volant, fructus etiā dulces comedunt. Nidos ſub terra faciūt, & vt formicæ terrā extrahunt, aliæ quidē paruos faciunt nidos, aliæ magnos. Cumq; aluearia fuerint fertilia, duos aut tres fauos extrahunt, & nō deponunt, vt dictū eſt, ſicut apes faciunt, ſed hieme manent in aluearibus. Ideoq; plures earum moriuntur, nec in vno nido plus rectore vno, ſicut habent apes in alueari vno. Cumq; aliquis ex tribeon a nido ſuo amittitur, oēs propè locū aliquē in quo ſunt paſcua cōgregantur, ibiq; nidum ſibi faciunt, & apparet cera quæ in maiori parte eſt extrà, atq; in vno nido rectorē vnum ponunt. Cum autē rector ille creuerit & exierit accipiet tribeom ſecum & ponet in quadā illius nidi domorū. Plinius lib. 11. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciunt, & in his ceras. Scrabrones cauernis aut ſub terra, & horū ſexangulæ cellæ. Apes nullum corpus attingunt, nec carne veſcuntur. Sed veſpæ muſcas grandiores venantur, & amputato capite reliquum corpus auferūt. Veſpæ quæ ichneumones vocantur, & ſunt minores quam aliæ, vnū genus ex araneis perimunt: ſphalangiū appellatum. & in nidos ſuos ferunt, deinde illinunt & ex his incubādo genus ſuū procreant. Omnes autem carne veſcuntur, ſerpentem quoq; auidè comedunt, quo ſcilicet alimento ictus mortiferos faciunt.

De generatione ipſarum. Cap. CLXXVIII.

VEſparum generatio fit hoc modo: rectores in æſtate conuenientem locum quærunt, & in eo paruas domos ex cera quarunt habentes portas vel ſimile faciunt, & in eis veſpæ gignuntur, non illæ quæ mutirem dicuntur. Cum autē iſtæ creuerint, generantur poſt aliæ maiores iſtis. Et cum creuerint illæ, generantur & aliæ, propter hoc ſunt kikenes in fine autumni multæ & magnæ, habentq; rectores ſcilicet, qui dicuntur mutira & illud nō generat kikines, ſed mutiras. Eruntq; magni vermes in quarunt foraminibus cōtinuis, & ſunt frequenter foramina pluſquā quatuor, in quibus ſunt rectorum pulli. Cumq; pulli creuerint, adducēt ſeruientes eis vnde cibentur, quod apparet nobis ex hoc, quia rectores ſeruientiū non volant ſed in domibus manent. Cumq; moriuntur rectores earū qui anno præterito illos regebant, rectorē nouū ſuper eas ponunt. Veſpæ multiplicantur in locis ſuis & in regionibus aſperis. Suntq; ſub terra, & parant nidos ex terra & luto, atq; omnes attingūt ab vno principio, ſicut generantur res ab aliqua radice. Vermes autē ex veſpis generantur, ſicut ex apibus, veſpæ rubeæ ac citrinæ non generant niſi ex veſpis quæ mares dicuntur. Et ipſæ prius præparant domos in quibus maneant, ipſaſq; emendant. Cumq; coierunt adinuicē generantur pulli veſparū, multoties. n. apparuit coitus earum. Non autem apibus ac veſpis monſtruoſitas accidit, quia quilibet pullus earū in foramina per ſe exiſtit. Actor. Dicuntur etiam, vt habitum eſt ſupra iuxta Iſidorum, veſpæ de putridis aſinorum carnibus naſci, ſicut de mulis fuci. Præterea iuxta Plinium quędam veſpæ ſphalangiorum genus perimunt, & in nidos ſuos portant, deinde illinunt, & ex his incubando genus ſuum procreant.

De punctionibus earum. Cap. CLXXIX.

COnſtanti. vbi ſup. Veſpæ & apes eis quos pungunt tumorem calidum & ruborem faciunt, roſtrumq; earum remanet vbi tangunt, & aliquando morſi ſudorē patiuntur & abominationē, labro ſtrigationē, inguinū tumorem, virgę erectionē. Auicenna in ſecundo canone. Veſparum punctuiæ bonum eſt polium emplaſtri more ſuperpoſitum. Similiter folia ſilueſtris malus ſedant illam emplaſtrata. Item ſtercus caprarū attrahit veſpæ venenū. Ex ſale quoq; cum aceto & melle fit emplaſtrū ad punctură veſpæ, ſed & oleū lauri confert eius mordicationi. Idem in lib. 4. Effugiunt autē veſpæ ex ſuffumigatione ſulphoris & alinium, nec propinquāt ei qui linitus ex altea vel ſucco malue & oleo. Porro accidunt ex morſu veſpæ dolor & rubedo & apoſtema, ex veſpis magnis eſt genus capam nigram & aculeos plurimos habens, ac per hoc interficiens, magnæ ſiquidem maioris ſunt prorſus cautelæ, magiſq; perniciosæ. Ideoq; perducunt ad ſpaſmū, & ad debilitatē genuum, ſed & in paruarum quoq; morſu quandoq; tumor magnificatur. Nam plerunq; faciunt accedere veſicas, & grauant linguam. Cura vero eius in ſuccis infrigidantibus ac refrigeratiuis potibus, porro de ipſius epithimatibus eſt aqua malue. Althæa quoq; confert, ac ficos, & acetū, & lutum. Stercus etiā vaccinū confert cum aceto proprie. Itemq; folia ſambuci, & folia lauri recentis, & viriditas quæ accidit ſuper curſum aquæ, præterea ſi hora vna in aqua calida dimittatur, deinde ſubito ad aquam ſalſam cum aceto mixtā permutetur, ſtatim ſedabitur. De fricationibus autē eius ſunt muſcę, quia dolorē ſedant. Ariſtoteles. Agreſtis veſpa pungit forti punctura, aculeus ſiquidē illius maior eſt aculeo alterius generis reſpectu ſui corporis, quædā vero carentes aculeis minores ac debiliores ſunt, & illæ nō pungūt. Plinius lib. 11. Veſpæ ſerpentem auide comedunt, ex quo alimento mortiferos ictus faciunt. Idem lib. 20. Folia vero rutę trita ex vino ſumpta, valent contra veſparum aculeos. Maluę quoq; farinę ac ſilueſtres contra omnes aculeatos ictus præcipue veſparum ſunt efficaces. Trita vero qualibet earum oleo peruncti ante, vel eas habentes nō feriuntur a veſpis. Idem in lib. 21. Meliophilum contra veſparum ictus eſt præſtantiſſimū. Idem in lib. 33. Vinum contra veſpas eſt remediū, lactis quoq; ficulnei natura, & decoctū ex folijs lauri reſiſtit venenis earū. Idē in li. 28. A ſcorpione percuſſi, nunquam poſtea feriuntur a veſpis. Idem in li. 29. Noctuę a veſpis nō feriuntur, locuſtarū etiā minime quos vocāt attelabos veſpis aduerſantur. Salis quoq; natura valet ex aceto contra veſpas.

Liber 21.

De vniuerſali natura animalium. Cap. I.

POSTQVAM de animalium natura, ſigillatim proprietates eorum ſpeciales aſſignando breuiter diſſeruimus, ſupereſt, vt etiam eorum naturam in vniuerſali per ſingulas quoq; partes, & membra totam eorum anathomiam deſcribendo, vt ſupra in principio ſuperioris libri promiſimus, impleamus. Ariſtoteles. Diffinitur autem animal quod habet ſenſum, & prius primum ſenſum, id eſt tactum. Animalia quidem generantur in terra & aqua, quoniam in terra eſt pars aquæ, & in aqua pars aeris, & in eis eſt calor animę. Aliquo etenim modo dicimus, quod omnes iſtę res plenę ſunt virtute animæ. Itaq; creatio corporis eſt propter animam, membra vero creata ſunt propter operationes. Quando igitur animal ſiue membrum caruerit anima, non remanebit animal, neq; membrum vere, ſed notum in figura & forma. Perfectius quidem animalium naturaliter eſt, quod maioris caliditatis eſt & humiditatis, & quia calor eſt cauſa crementi, & rectificat animalium corpora, propter hoc homo eſt erectioris corporis, & animal generans animal plus cæteris quadrupedibus. Animalia vero naturaliter frigida, ſunt magni timoris, & accidit animalibus propter timorem, effuſio ventris vel vrinę. Animalia ſanguinis calidi ſubtilis & mundi communicatiora ſunt in ſapientia, & audacia, & ſimilibus. Ita vero ſortis non erit niſi in corpore multę ſiccitatis. In quibuſdam animalibus eſt ſanguis & in quibuſdam alia humiditas conueniens ſanguini, ſcilicet humiditas incompleta, ſicut venenum, & omne quidem habens ſanguinem & generans animal, habet omnia ſenſus inſtrumenta, pręter genus talpę. Item omne animal anhelans habet pulmonem & cannam & ſtomachum. Denique accidit omnibus animalibus, quod emittunt vocem. Alia quoq; res communis eſt, ſcilicet appetitus coitus, & delectatio, & etiam garrulitas, ſtrepituſq; multus tempore coitus pręter hominem. Item omnia animalia mouent mandibulam inferiorem præter centhelia, quod mouet ſuperiorem. Item omne animal generans ſibi ſimile animal dentes habet, & maſculina plurium dentium ſunt quàm fœminina. Animalia cornuta ſuperius nō habent dentes, nec aliquod animal habet ſimul dentes acutos vel dentium culmos & cornu. Omne animal habens ſerram dentium comedit carnes, & quæ comedunt carnem crudam, in omnibus animalibus pugnant.

De multimoda diuerſificatione animalium. Cap. II.

ANimalium modi diuerſantur ſecundum vitæ ſuæ regimen & operationes & nutrimentũ, horũ quædã vadunt, quædã repunt, quædã ſolitaria ſunt, quædã cum ſimilibus ſuis coniuncta, quædã ſemper in locis ſuis manent, quædã aliqñ recedunt. Item quædã venatiua ſunt, & quædã ſuum cibũ accumulantia. Item quædam habitant in rimis lapidũ, & parietum, quædã in foueis, quædã ſuper terrã. Iterum quædã taciturna ſunt, quædã ſtrepunt, quædã rugiunt, quædã etiã pulchrè cantant. Itẽ quędã bellicoſa ſunt, quædã magnæ reſeruationis, quędã audacia vigent, vt leo, quædã aſtutia, vt ſerpens, quædã manſueta ſunt vt vacca, quædam iracunda vt aper. quædã cito domeſticantur, vt elephans, & quædã etiã bolbus applaudunt, vt canis. Omnibus autẽ aĩalibus eſt vnũ genus cõmune. ſ. ſenſus, quædã habent oĩa membra, quædã non. Quædã pariunt animalia cõpleta, quædã vermes & quædam oua. Idem in lib. de vegetabilibus. Sunt & animalia q̃ ſexu fœmineo carent. Et ſunt q̃ non generãt: Sunt & q̃ motum nõ habẽt. Et ſunt quædã diuerſorũ colorũ. Et ſunt quæ creſcũt. Et ſunt quæ prolẽ ſibi diſſimilẽ faciunt. Pli. lib. 8. animaliũ. Alia qdẽ in vtero matris geſtant, alia vero ex nõ generis generant, vt mures agreſtes, & Salamãdræ, & quæcũq; æſtatis aut veris ſtatutũq; tẽpus anni generãt. Ex his etiã quædã nihil gignũt, vt Salamãdræ, nec eſt in his maſculinũ genus, aut fœmininũ, ſicut nec in anguillis oĩbus, q̃ nec animal nec ouũ gignunt.

De corporibus animalium. Cap. III.

ARiſtoteles. Corpus animalis diuiditur in duo, ſuperius & inferius, dextrum & ſiniſtrum, anterius & poſterius. Declinatio vero corporis brutorũ neceſſario fuit ad terrã propter cuſtodiam. Et poſuit eis Natura loco manuum pedes anteriores. Fueruntq́; neceſſario duo pedes antè, & duo poſt. ſ. ſimul quatuor pedes in omnibus illis generibus, vt poſſint ferre pondus. In oĩbus etiã his anterius corporis maius eſt poſteriore, præterq̃ in homine, quia pars ſuperior corporis eius eſt temperata reſpectu inferioris, & minor quidẽ eſt in ſenibus, q̃ incuruantur ex ætate, econtra vero in pueris. ſ. q̀ pars ſuperior inferiori ponderoſior eſt. & ob hoc incedũt curui, nec poſſunt eleuare corpora ſua. Cum autem iuueneſcit homo, pars inferior augmentatur. Animaliũ vero quadrupedũ diſpoſitio eſt econuerſo. ſ. q̀ inferior pars eſt prius valde magna, cumq; aũt iuueneſcunt creſcit pars ſuperior, propter hoc eleuatio corporis multorũ equorum maior eſt in anteriori, q̃ in poſteriori, & pullus equi tangit caput ſuũ poſteriori pede, cum aũt intrat ætatẽ nõ põt hoc facere. Itaq; crementũ partis ſuperioris ſecundũ diminutionẽ eſt inferioris. Genus etiam auiũ ac piſciũ plus habet carnis in ſuperiori. ſ. in anteriori corporis parte, propter hoc animalia oĩa minoris intellectus ſunt, q̃ homo, & etiã pueri reſpectu ſeniorũ, quia qñ pondus eſt ex parte ſuperiori minuit intellectũ. Item qñ fuerit calor in animalibus minor, & pars terreſtris maior, neceſſe eſt, vt corpus illius animalis ſit minus, i. maioris declinationis ad terrã, habebitq; multos pedes, & qñ complebit' hoc erit ſine pedibus, & repet ſuper terram, eritq; membrũ in quo eſt prima virtus verſus terram. ſ. caput, nec habebit ſenſum, ſed virtus eius erit inferius, ſicut eſt in arboribus, quia pars earũ inferior ſuperiori maior eſt, & in extremitatibus pectus hominis latum eſt, & hoc facit rectũ, qm̃ humeri poſiti ſunt in lateribus. In quadrupedibus non põt hoc eſſe. ſ. latitudo pectoris, propter extenſionẽ pedũ anteriorũ, & ꝓpter ambulationẽ. Ob hoc etiam nõ habet animal quadrupes duas mãmillas in pectore, quia ſtrictũ eſt. Itẽ homo recti corporis eſt, ideo coxas & crura habet multum carnoſa. Abſtulit. n. natura a ſuperiori parte corporis eius carnẽ, & addidit eam ſup inferiorẽ, propter pondus corporis, & vt ſit corpus rectũ. In aliis aũt animalibus coxæ & crura carne priuant', & ſunt ex oſſibus ac neruis ad portandũ corpus, & quatuor eorũ pedes ſunt quatuor ſuſtentamenta, ꝑ hoc naſcit' aĩal quadrupes ſtans ſine labore, homo vero nõ põt eſſe rectus longo tpe, ſed indiget corporis quiete. Animalia magni corporis vnũ filiũ generãt. Parui vero corporis multos. Magnis etenim, cibus in crementũ corporis tranſit, nec remanet ex eo niſi modicũ.

De membris animalium. Cap. IIII.

IN corpore animalis ſunt tres modi compoſitionis. Prima ſcilicet mixtio elementorũ in membris conſimilibus. Secunda mixtio conſimiliũ in officialibus. Tertia organorum ex diſſimilibus, ſicut manus cõponitur ex neruis, & oſſibus, & huiuſmodi. Senſus quidẽ prius eſt in oĩbus membris conſimilibus, operationes aũt in membris organicis, ſunt ꝑ virtutẽ ſenſus & motus & appetitus animaliũ. Neceſſariũ eſt ergo, vt ſit membrũ in corpore recipiens illa principia, qm̃ ergo recipiens eſt omnia ſenſata ſ. cor, debet eſſe ex ſimplicibus, & q̀a motor eſt & principium appetitus, debet eſſe organicum, hoc membrũ in animalibus ſanguine carentibus eſt illud quod aſſimilatur cordi. Cor aũt diuiditur in partes conſimiles, ſicut vnumquodq; aliorum membrorũ interiorũ, & illorum omniũ natura ſanguinea eſt, quia ſitus eorũ eſt ſup vias venarũ, & vacuitas eſt inter ea. Omnia ergo membra corporis cõpoſita ſunt ex venis in qbus currit ſanguis, in corde verò eſt principium venarum, & prima virtus creans ſanguinẽ, membra quidẽ creata ſunt propter operationes, ſicut corpus propter animã. Et dicit' membrũ ſanum, cum ſine diminutione cõpleuerit opus ſuũ, & cum ꝓpter opus ſuũ nõ fuerit debilitatũ. Sicut aũt corpus animalis in duo diuiditur. ſ. in dextrũ & ſiniſtrũ &c. ſic & pleraq; membrorũ dupla ſunt, vel numero, ſicut duo renes, & quorumlibet ſenſuũ inſtrumenta, vel ſi non duo numero, tñ in duo diſtincta, vt cor vnum duos habet vẽtriculos, & pulmo duas pennas, & hepar ſimiliter, quãuis de ſplene ſit opinio dicentiũ, q̀ ſit hepar impurũ, lingua quoque vna eſt, ſed diſtincta, & ſic vnum animal eſt quaſi duo. In quibuſdã animalibus ſunt oĩa membra interiora. In qbuſdã nõ. Et membra q̃ cõueniũt in numero, in quibuſdã animalibus diuerſant' in eſſe. Cor enim eſt vniuſmodi in oĩbus animalibus. Hepar in qbuſdã fiſſum eſt multis fiſſuris, & in quibuſdam nõ oĩno, maximeq; hepar piſciũ, & quadrupedũ ouantiũ, & auiũ, qm̃ iſtorũ corpora ſunt rõne reſpirationis ac diſſolutionis, & nõ eſt in eis malũ ſuperfluũ multũ. Ideoq; multa felle carent, oĩa mẽbra interiora intromittunt' in telam ea cõtinentẽ, quia cooperiorio indigẽt & telæ natura talis eſt, vt ſit lenis & ſpiſſa ad pariẽdũ occaſionẽ. Et ſic carnoſa, vt attrahat ad ſe ſuperflua. Omnia animalia habent duo membra cõmunia. ſ. membrũ per qđ recipiunt nutrimentũ, & membrũ per quod eiiciunt. Aliud quoq; membrum cõmunicans ad qđ vadit nutrimentũ poſt ingreſſum eius in os, q eſt venter. Omne ergo aĩal habẽs veſicam, habet & ventrẽ non aũt econuerſo. Hepar autẽ & ſplen poſſunt decoquere cibũ qm̃ ex ſanguine ſunt, & habẽt calorẽ multum. Hepatis qdẽ ſitus eſt in dextera, ſplenis in ſiniſtra. Renes vero ſunt, ad colandũ ſuperfluitatẽ humidi qđ currit ad veſicam, & quia calor naturalis regit corpus, ſicut Princeps regionẽ, ideo oẽ animal habens ſanguinẽ habet cor & hepar. Cor ad ſeruandum calorẽ ſicut in fornace, & hepar ad digerendũ, animal anhelans habet & tertiũ membrum. ſ. pulmonẽ. Membra magni corporis ſunt caput collũ clibanus, ideſt totũ qđ eſt inter collũ & finẽ ventris, duo quoq; brachia, & pedes maiores. ſ. ab ancha vſq; ad articulos. Cõſtantinus in pantegni. 2. parte. Vnũquodq; autẽ animal habet corporis inſtrumenta virtuti animæ competentia. Nam leo cum ſit animi audacis & iracundi, corpus habet forte & graue, in pedibus vngues, & acutiſſimos in ore dentes. Lepus autẽ cum ſit timidiſſimus habet membra leuitate nimia fugæ aptiſſima, homini quoq; fecit natura manus, vt in eis operaretur, in quibus digiti multi ſunt & diuiſi vt per eos magna & minima poſſent retineri. Hepar fecit rubeum prout competebat creando ſanguini. Mammillas & teſticulos ad creandũ lac & ſperma fecit alba: hoc modo fecit omnia membra propriis actionibus conuenientia.

De capite. Cap. V.

PLinius lib. 11. Nunc per ſingulas partes corporũ membratim animaliũ tractetur hiſtoria. Caput habent cuncta quæ ſanguinẽ, quædam autem & capita criſtata. Ariſtoteles. Pars capitis in qua eſt origo capillorũ dicitur olla: pars eius anterior ſinciput, poſterior occiput, medium vero ſummitas. Sub ſincipite quidẽ eſt cerebrum, in occipite vero eſt vacuũ. Teſta capitis creata eſt ex oſſe duro, quod continet corium & caro, in hac eſt ſutura naturalis, quæ in mulieribus eſt vna circundans. Virorum autem capita multas continent ſuturas. Solus homo caput habet rectum & eleuatum præ cæteris animalibus. Fuitq; caput creatũ ſine carne, vt eſſet melioris ſenſus, & perfectioris ac velocioris. Nam ſi eſſet multæ carnis, eſſet operatio cerebri contraria operationi naturali, propter quam creabatur, ſcilicet ad infrigidandum cor, nec in eo poſſent eſſe ſenſus, ſi eſſet cerebrũ ſicut aliquod ſuperfluitatũ. Principiũ vero ſenſus eſt in corde, & duo quidẽ ex ſenſibus ſunt continui cum corde, guſtus ſcilicet & tactus. Tres vero reſidui ſunt in capite, viſus. ſ. in anteriori circa cerebrum, auditus in poſteriori quod eſt vacuum. Olfactus autẽ a oterius in medio trium inſtrumentorũ. Item ſi eſſet caput carnoſum, eſſet & ponderoſum, cum econuerſo in omnibus animalibus eſſe debeat eleuatũ & rectum, ꝓpter hæc tria ergo nõ eſt caro in capite. ſ. propter ſubtilitatem ſenſus, & operationẽ cerebri, & ipſius capitis leuitatem. Quod autẽ inferius eſt ſub ſutura capitis facies dicitur, non recte tamen niſi in homine, pars vero faciei ſuperior frons. Omne animal habens caudam piloſam, habet caput paruum, & mandibulas magnas, homo vero maius habet caput comparationi ſui corporis. Pueri minoris ſunt intellectus, quia caput croſſum habent & ponderoſum: Serpentis proprium eſt mouere caput ad poſterius: reliquo corpore quieſcente, & hoc ſibi datum eſt ad cuſtodiam ſui corporis, quoniam imbecille eſt.

De

De Vertice & Cerebro. Cap. VI.

PLinius vbi ſup. Vertices bini hominum tantum, aliquibus capitibus oſſa plana & tenuia ſine medullis. Serratis pectinatim ſtructa cõpaginibus, pfracta nõ queunt ſolidari. Sed exẽpta modicè non ſunt lætalia in vicem eorum ſuccedente corporea cicatrice. Infirmiſſima ſunt vrſis, duriſſima pſittacis. Cerebrũ hñt oĩa animalia, quæ ſanguinẽ, ſed homo portione maximũ & humidiſſimũ, omnium viſcerũ frigidiſſimũ, duabus ſupra ſubterq; mẽbranis velatam, quarũ alterutrã rũpi mortiferum eſt. omnium aũt cerebro medio inſunt oſſicula parua, vni homini .ſ. in infantia palpitat, nec roboratur anteq̃ primum ſermones exordiũ, hoc eſt viſcerum excelſiſſimũ, proximumq; cœlo capitis, ſine carne, ſine cruore, ſine ſordibus, hic habet ſenſuum arcem, huc venarum a corde omnis vis tẽdit, hic deſinit vel definit. hic culmen altiſſimum, hic mentis eſt regimen, ab eo pficiſcitur ſomnus, hinc capitis nutatio. Quæ cerebrũ non hñt, nõ dormiunt. Ariſtoteles. Omne animal habẽs cerebrũ habet ipſum in anteriori parte capitis, quia ſenſus in anteriori ſunt, & etiã cor cui ex directo debet eſſe cerebrum. Cerebrum autẽ & cor indigent multa cuſtodia, quia in eis eſt præcipua virtus vitæ. Cerebrum eſt valde frigidum plus cęteris membris, & eſt magis priuatum ſanguine quàm aliquo alio humore, quia nullus in eo ſanguis apparet, nec eſt in eo vena magna vel parua. Eſt autem membrum diuinum, cuius operatio eſt intellectus & ſenſus, nec poſſet ſupra ſe ferre pondus alterius membri, quia pondus grauat intellectus motum. Itaque cerebrum eſt inſtrumentum ſenſus, Eiuſq; natura eſt ęterna, & cum nullo mẽbro cõtinuatus. homo quidẽ reſpectu ſui corporis maius habet cerebrum cęteris animalibus. Cerebrum quoq; viri maius eſt cerebro muliebri.

De Cerebro. Cap. VII.

IDem. Quia vero medulla eſt continua cũ cerebro. Multi putant q cerebrum ſit principiũ medullę & ſpondilium, ſed veritas contradicit, quia natura cerebri diuiſa eſt a natura medullæ, quæ calida eſt. Et ob hoc medulla ſpondilium .i. nucha continua eſt cum cerebro, quia natura ſemper laborat in dando rẽ rectam adiuuantem, & eiicientem diſtemperãtiam cuiuſlibet mẽbri per ſuam contrarium, & ponit illam propè ipſum. Ideoq; etiam ingeniata eſt natura ponere cerebrum in oppoſito cordis, quia non poteſt eſſe membrum in aliqua complexione per ſe ſine contrarietate alterius. Itaq; cerebrum ex terra & aqua compoſitum eſt, & eius tactus eſt valde frigidus, propter hoc omne animal habens ſanguinẽ, habet cerebrũ nec habetur ab alio. Animal itaq; multipes & hmõi genera, calida ſunt ppter priuationẽ cerebri. Cerebrum ergo meliorat complexionẽ caloris & ebullitionis cordis, vt habeat cor temperatum calorem in vena maiori & ardori, quarum peruentio eſt in tela continente cerebrum, id eſt pia matre. Et vt non accidat cerebro nocumentum ex calore, venę continentes ipſum, ſpiſſe ſunt graciles & ſanguis mundus ſubtilis. Itaq; ſi cerebrum complexionẽ tẽperata frigidius fuerit, accidẽt catarra, quia vapor fumi ſui ſurſum aſcẽdit & infrigidatur, ſicut accidit generatio pluuiarum ex vaporibus, quia vapor per calorem aſcendit, & cum ad aerem frigidum peruenerit ſuſtentatur & alteratur, & fit aqua ppter frigiditatem, deinde cadit inferius. Quando vero cerebrũ exiccatur, vel humeſcit pluſquã debet, nõ facit opus ſuum, ſed infrigidatur corpus, & accidit amiſſio intellectus & infirmitas, & mors, quia calor cordis & primi membri maius eſt & de facili læditur ab alijs, & ſenſus eſt feſtinus valdè & immutatur, vel concutit aliquid ex ſanguine cerebrum continenti. Somnus eſt etiam in animali cerebrum habente, quoniam infrigidat cibum venientem ad ipſum ex curſu ſanguinis. Calor vero cum ſanguine fugit & aggregatur ad inferius, & tunc efficitur ſomnus. Iſaac in dietis libro primo. Cerebrũ dicit Ariſtoteles in libro de animalibus calidum eſſe naturaliter, & frigidum accidẽtaliter, proinde humidum eſt & groſſum viſcoſum, abominabile, appetitũ corrũpit in ſtomacho, citòq; in putredinem vertitur. Auicenna. Cerebrũ frigidum eſt & humidum, generat flegma, & humores groſſos, leniatq; ventrem, facit autem nauſeam apud digeſtionem ſuam ac delet appetitum, & oportet vt comedatur cum ſeminibus, qui vero poſt cibum vomere vult, ſumat ipſum ſuper cibum ſuum. Eſt aũt tardæ digeſtionis inuolutam faciens ſtomachum. Meliora quidem ſunt cerebra volatilium, & proptẽ montanorum. Ex cerebris autem quadrupedum, cerebrum arietis, deinde vituli.

De Cornibus. Cap. VIII.

ARiſtoteles. Cornua naturaliter ſunt in aĩalibus generãtibus aĩalia, in alijs trãſumptiuè, creata aũt ſunt propter vigorẽ & iuuamẽtum. Quædam aũt hñt cornua debilia, nec ad vigorẽ, nec ad pugnã cõuenientia. Itaq; oẽ animal fiſſipedia multę fiſſurę nõ habet cornua, qm̃ aliũ habet vigoris modum, pluraq; fiſſas vngulas hñtia habent cornua, etiam quædam habentia ſoleas. Animalia quibus natura non dedit alium modum iuuamenti, ſicut dedit velocitatem equis & ceruis. Elephãti & camelo magnitudinem corporis. Culmos prominentes porcis, recte autem animalia ſoleas habentia nõ habent cornua, quia natura poſuit vigorẽ in ſoleis, & priuauit caput a cornibus, niſi forte habeant vnũ cornu, ſicut aſinus Indicus. In capite debẽt eſſe cornua non in alio mẽbro, quia pondus magnũ eſſet phibens operationes, & non eſſet per ipſa iuuamen aliquod. Ceruis tñ cornua duriſſima ſunt & ſolida pp neceſſitatẽ, ea deijciunt pp pondus. Eijciunt aũt vbi graue eſt inuenire, eiſq; eiectis nõ apparent cerui, qm̃ carent armis. Aliorũ autẽ animalium cõcaua ſunt ppe radicẽ. Reſiduũ vero durũ eſt, qm̃ illud cõueniens eſt ad impellẽdũ. Ramificatio vero cornuũ ſicut eſt in ceruo, ppinquior eſt nocumento q̃ iuuamento. Itaq; fœminæ ceruorũ hñt dentes maſculorũ & tñ cornua non hñt, quia non ſunt ad iuuamen eis, ſicut nec in maſculis. Itẽ ſolus ceruus omni anno cornua mutat. Omne animal cornua habẽs, naturaliter vngulas diuidit. Animaliũ cornutorũ lac coagulatur, aliorũ vero nõ. Item animalia cornuta non habent dentes ſuperius, & ideo ruminãt, & maſticare non valent. Nec hẽt animal aliquod ſimul dentes acutos vel culmos dentiũ & cornu excepto lepore. Sola aĩalia cornuta coagulũ hñt. Colores qdem cornuũ & vnguium & ſolearũ ſunt ſecundum colores corij & pilorũ. Colores autem dentium ſecundum colores oſſium, & ſic dentes Æthiopum, ſicut eorum oſſa. Item cornua magis applicantur corio & fixa ſunt ſuper ipſum, quam ſuper os, & ob hoc forte quædam animalia mouent cornua ſicut auriculas.

De eodem. Cap. IX.

PLinius vbi ſupra. Cornua quidẽ multis & aquatilium & marinorum & ſerpentium varijs data ſunt modis, ſed quæ iure cornua intelliguntur quadrupedi tantum generi, nec alibi maior naturæ laſciuia luſit animalium armis ſparſis, hæc quorundam in ramos vt ceruorum. Alijs vero ſimplicia tribuit, vt in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas digitoſq; emiſit, vnde platicerotas vocant. Dedit ramoſa capreis, ſed parua, nec decidua fecit. Conuoluta vero in amfractum arietum generi. Infeſta vero tauris. In hoc quidem genere & fœminis tribuit, in multis tantum maribus. Rupicapris in dorſum adunca, dammis in aduerſum. Erecta autem rugarumq; ambitu contorta, & in leue faſtigium exacuta, vt lyras diceres, ſtrepſicerotι, quem addace Aphrica appellat. Mobilia autem vt aures Frigiæ armentis. Troglodicarum vero in terrã directa, qua de cauſa obliqua ceruice paſcuntur. Alijs etiã ſingula, & hoc in medio capite vel naribus. Alijs ad incurſum robuſta, alijs ad ictum pluribus modis ſpina conuerſa, conuexa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad ſcabendum corpus. Cochleis ad prætendendum iter. In corpore cornua hæc ſicut cetalis aliquando & ſingula, cochleis ſemper bina, & vt prætendantur, ac reſiliant. Vrorum cornibus Barbari Septẽtrionales potant, vrnaſq; binas capitis vnius cornua implent. Alij prælia a bis pila cuſpitant. Apud nos in laminas ſecta tranſlucent, atq; etiam lumẽ incluſum latius fundunt, multaſq; alias ad delitias conferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nunc quæ cerostrata picturæ genere dicuntur. Omnibus autẽ caua & in mucrone demum cõcreta ſunt, ceruis tñ tota ſolida & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis cornua vngẽdo axuina medẽtur agricolæ. Aſinus Indicus vnico armatus eſt cornu. Biſulcis bina inſunt. cæterorum oſſibus adhæriẽt, Ceruorũ tñ cutibus enaſcuntur. Hali. cornua omnia deſiccatiua ſunt, cornu capræ & cerui combuſtum firmat dẽtes commotos, gingiuas ſolidat. Si autem ex eis diligenter tritis collirium fiat, climant vitium, oculoq. proſunt, ad quem materiæ fluxum faciũt, ſed poſt combuſtionem abluenda ſunt. Si vero cum vino terantur, ac ſuper dentes ponantur, confortant eos & producunt. Cinis eorum ſi lauetur diligenter, & bibatur, diſſenteriæ prodeſt & excoriationi, porro ſi non combuſtum in aceto coquatur molarium doloribus prodeſt. Si vero tritum bibatur percuſſioni Tyriæ prodeſt. & ſi cum dragagantho bibatur, dolorem veſicæ mitigat.

De Auribus. Cap. X.

ARiſtoteles. Aurium compoſitio eſt ex cartilagine & carne. Pars auris interior dicitur ſepoſa, & exterior rotunda dicitur concoſa. In interiori quidem eſt foramen tortuoſum ſimile armillę ſpiralis. Finis autem auris eſt in oſſe, & ſimilis in creatione formę auris. Omniſq; ſonus & tinnitus deuenit ad ipſum, & ab ipſo reuertitur ad cerebrum. Exit enim a cerebro vena vna, & peruenit ad aurem dexteram atq; alia ad ſiniſtrã, & motus aurium eſt ſuper eas. Omne animal habens aures, habet eas mobiles, pręter homines. Omne vero ſquamoſum &

volatile nõ habet aures, ſed foramen tantum & viam auditus, animalia marina magni corporis habent aures manifeſtas, & ſunt boni auditus. Cum enim aurium creatio manifeſta fuerit, & tela continens, id eſt timpanus auditus tenuis, erit acutus auditus. Auriculæ mediocres bonitatem ſignificant. Auriculæ vero prominentes & magnæ ſtoliditatem ſignant & garrulitatẽ. Albertus. Quadrupedia non habent aures in medio capitis, ſicut homo, ſed in ſuperficie ſuper caput retro, & hoc duplici ratione. Vnam ponit Auicenna, quia ſ. talia caput habent dependens, & ideo libere non perueniret aer commotus ad aures niſi eſſent in eminenti, nec bene poſſent audire. Iuxta terram enim turbationes multæ ſunt ſonos impedientes. Vnde campanę altius ſuſpenſæ vbi aerem liberum ſtringunt melius ſonant, & remotius audiuntur. Alia ratio eſt, quia in his mandibula inferior eſt valde longa & magna pertingens vltra medium capitis locũ impedient congruã in medio poſitionem auriũ. Ideoq; natura optime ordinãs omnia, inuenit eis altum locũ. Cæterum aures animaliũ prominentes multum eriguntur ac reflectũtur a poſteriori capitis verſus anterius, quia ſonus audibiles diriguntur ad capitis anterius. Ideoq; natura vt reflectio ſoni fiat ad eandem partẽ, erexit aures retro, vt percuſſus ſonus retro veniat ad ante. Cuius ſignũ eſt ꝙ animalia non, vt audiant ſonum, caput erigũt, & faciem verſus eũ dirigunt, eo ꝙ venientẽ ad ante melius audiunt, q̃ a retro. Nam ab ante planus eſt ſoni ingreſſus, ſed retro per carnis prominentiã impeditur. Porro aues ꝓpter duo nõ habent aures prominentes, vnum eſt quod aues impedirent in volatu ſuo, eo ꝙ moliũ caperent ventũ. Aliud eſt ꝙ in volatu fieret multa repercuſſio aeris ad aures, ac per hoc eſſet ſonus cõtinuus, & ex hoc accideret incõuenientia duo. ſ. ꝙ ex ſono continuo auditus confunderetur, & ꝙ ex continua cerebri cõmotione, auis interficeretur. Plin. vbi ſupra. Aures tantum hominum immobiles ſunt. Animalium alijs maiores, alijs minores. Ceruis tamen ſciſſæ ſunt, ac velut diuiſæ, ſoricibus pioloſæ, vitulo marino ac viberis cauernæ tantum inſunt aurium loco. Pennatorum animalium buboni tantum & oto plumæ velut aures. Cæteri autem cauernæ ad auditum. Simili modo ſquamigeris atque ſerpentibus. In equis & omnium iumẽtorum genere indicia animi præferunt, marcidæ feſſis, nutantes pauidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.

De Fronte & ſupercilijs. *Cap. X I.*

IDem in eodem. Facies quidem homini tãtum, cæteris os aut roſtra. Frons & alijs ineſt, ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeueritatis index in aſſenſu eius. Ariſtoteles. Frons eſt ſuperior pars faciei, quæ ſinciput & oculos interiacet. Facies tamen non recte nominatur niſi in homine ſolo. Frons magna ſignat ponderoſum declinantem ad ſtultitiam. parua vero ſignificat bonitatem motus operationum. ſ. animæ, & qñ fuerit lata ſignat prauitatem diſcretionis. Quando vero rotũda iracundiã. In fronte ſupercilia ſunt quæ demiſſa ſignificant inuidum, & cũ fuerint recta ſicut linea, ſignificatur mollicies ac fœminea flexibilitas. Quando vero fuerunt arcuata, quouſq; coniungantur ad conum naſi, ſignificatur leuis ac ſubtilis & ſtudioſus in omnibus operibus ſuis. Quando vero arcuoſitas illa decliuis fuerit ad tpa vel gibboſitates genarum, ſignificatur negligens & male diſponens. Supercilia quidẽ creata ſunt, vt ꝓhibeant humiditates, quæ ad frontem a capite deſcendunt. Palpebræ vero, vt prohibeant quod cadit ſup oculum ab extrinſeco, ſicut ſepes prohibet introitum in hortum. Supercilia ſuper oſſa poſita ſunt, & ob hoc augmentantur in eis pili apud ſenectutẽ. Plinius vbi ſupra. Supercilia homini & pariter & alterne mobilia ſunt, & in his pars animi. Negamus annuimus hoc maxime indicant. Faſtus ſuperbia alibi receptaculum, ſed hic ſedem habet. In corde naſcitur, hic ſubit, hic pendet.

De Oculis. *Cap. X I I.*

ARiſtoteles. Sub ſupercilijs vero ſunt oculi. parteſq; eorum ſunt palpebræ ſuperior & inferior. Ad hoc quidem creatę, vt prohibeant, quod cadit ſuper oculũ ab extrinſeco. Intra oculum aũt humiditas illius per quã videtur eſt pupilla, & quod ſequitur eam dr̃ nigredo oculi. quod aũt eſt extra illã nigredinẽ, albedo. locus aũt oculorũ conueniens eſt exitui ſpermatis. Itẽ partium oculi ſunt & anguli. ſ. apud conum naſi, & gibboſitatẽ genarum, & lachrymale ſuperius & inferius. Cũq; lachrymale, & quod ſequitur angulũ oculi fuerit paruũ & ſubtile. ſignat malitiam diſpoſitionis & conſuetudinis & figurę. ſ. oculi. Quando vero locus ille fuerit multæ carnis. ſicut accidit oculis miluii, ſignificatur aſtutia & formidatio mala. i. appetitus decipiẽdi alium cũ timore ne decipiatur ab alio. Item oculi mediocris quantitatis, ſignificant bonitatẽ diſcretionis intellectus. ſi fuerint profundi ſignificatur acuitas in oĩbus animalibus. Si autẽ ꝓminentes ſignificatur perturbatio diſcretionis, & malitia diſpoſitionis, ſi vero mediocres ſignũ eſt bonitatis. Item ſi multæ apertionis fuerint & paucę clauſurę, ſignificatur ſtultitia & inuerecundia. ſi vero multæ clauſuræ, ſignificat ꝙ multũ ſit mobilis, leuis diſcretionis, non fixus in operationibus. Qñ vero mediocris inter duo, ſignificatur bonitas & diſpoſitionis & diſcretionis in oĩ opere vel tpe. Via qdem oculorũ peruenit ad venas, q̃ ſunt circa cerebrũ, & & exeunt vſq; ab auriculis, & continuant cũ poſteriori capitis. Oculus ꝓfundus benè videt & a remotis, q̃a motus eius nõ diuiditur neq; cõſumitur, ſed virtus viſibilis exiẽs ab eo rectè vadit ad rẽ viſam. Oculus verò ꝓminens, non ſic. Cũq; extra oculũ non fuerit coopertoriũ neceſſariò debilitatur viſus. Creatio quidẽ oculorũ eſt ex aqua, & ex multitudine humoris fit color niger. Cũ aũt fuerit humor modicus, fit color glaucus, ſicut patet in mari. Itaq; oculi glauci nõ ſunt acuti viſus in die neq; in nocte, quia glaucitas pp paucitatem humorum magis diſgregatur ex luce ſolis. Oculi verò nigri minus in nocte propter multitudinem humorum, quia lumen noctis debilius eſt, & etiam humor vniuerſaliter grauis motus de nocte, & motus oculi eſt ex claritate, non ex humiditate.

De Palpebris. *Cap. X I I I.*

PAlpebrę, vt dictũ eſt. ſunt partes oculorũ ſuperior & inferior. omne animal ſibi ſimile gignẽs hẽt oculos ꝑter talpã, & habet palpebras ſimiliter & coopertoriũ ſenſus viſus. Nam quia natura oculi creata eſt ex humiditate, idiget iſta cuſtodia, & vt ſit viſus acutus valde. homo claudit oculũ plus oĩbus animalibus, quia tenuis corij. ſuper palpebrã. o. eſt coriũ continẽs ipſam, & ob hoc non conſolidat palpebra, neq; pręputiũ, quia ſunt coriũ ſine carne. auis non claudit oculũ, niſi ꝑ palpebram inferiorẽ, & eius clauſura debet eſſe valde feſtina, qm̃ aues neceſſario indigent acuto viſu, q̃a vidẽt a remotis, ꝓcipueq; aues vncorũ vnguiũ. ambulantia vero claudunt oculũ ꝑ ſuperiorẽ, Lacertorũ genus omninò non claudit. animal quadrupes ouãs, eſt ſquamoſi corij, & quod vinciatur capiti eius eſt valde durũ, pp hoc non hẽt palpebrã in ſuperiori parte, ſed tm̃ inferiorẽ habentẽ calorẽ & duriciẽ & extenſionẽ ad claudendũ oculũ conuenientẽ. Piſcis, & alia animalia aniuloſi duriq; corij maximè carent palpebris, ꝓpter duriciẽ corij, qm̃ opus palpebrarũ debet eſſe feſtinũ. ſed loco huius opertorij, atq; cuſtodię habẽt duros oculos, & ob hanc duriciẽ vident debiliter. omnia deniq; animalia habentia pilos habent palpebras. Aues autẽ & ſquamoſi nequaquam, nec habent pilos in palpebris, niſi in ſuperiori tãtum, præter hominem qui habet in vtraq;, quia natura ſemper parat ornamentũ animali nobiliori. Omne animal claudit oculum ne cadat aliquid ſuper eum, & hoc non ex voluntate, ſed ex natura. Ex libro de natura rerũ. Omne animal habens palpebras claudit eas in ſomno, pręter leporem & leonem.

De diuerſitate oculorũ in diuerſis generibus animaliũ C. X I I I I.

PLinius vbi ſupra. Subiacent oculi ſupercilijs, pars corporis ꝓcioſiſſima, vt lucis viſu vitã a morte diſtinguant, non autẽ omnibus animaliũ. In etenim oſtreis nulli. quibuſdã conchatum dubij, pectines enim ſi quis digitos aduerſum hiantes eos moueat, contrahuntur vt vidẽtes. & olentes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum, talpis viſus non eſt, oculorum effigies ineſt, ſiquis pręctẽtam detrahis membranam, inter aues autem ardeolarum genera, quas leucos vocant, altero oculo carere tradũt. Cocleis oculorũ vicẽ corniculа bina ꝑtẽtatu adimplẽt, nec lumbricis ſunt vlli vermium vè generi. Oculi homini tm̃ diuerſo colore ſunt. Cęteris in ſuo cuiq; genere ſimiles. Et equorũ quibuſdam glauci. Oculi vnicolores nulli ſunt, ſed cũ candore oĩbus mediuſculo differentes. Nec vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed hoĩum maxime. i. moderationis, clemẽtię, miſericordiæ, odij, amoris, triſtitiæ, lętitię. Contuitu quoq; multiformes ſunt, truces, torui, flagrãtes, graues, trãſuerſi, limi, ſubmiſſi, blãdi, ardẽt, incẽdunt, humectãt, cohibent. Profecto in oculis animus inhabitat. Hinc illę miſericordię lachrymę. Hos cum oſculamur. animũ ipſum videmur attingere. hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor eſt in dolore tam fecundus & paratus. aut vbi reliquo tpe. animo aũt videmus, aĩo cernimus. Oculi ceu vaſa qdam viſibilem eius partẽ accipiunt, atq; tranſmittũt. Sic magna cogitatio obcęcat abducto intus viſu. Sic in morbo comitiali aĩo caligante aperti nihil vident. Quin & patentibus dormiunt lepores. Tenuibus multiſq; mẽbranis eos natura cõpoſuit. calloſis contra frigida caloreſq; in extremo tunicis. quas ſubinde purificant lachrymationũ ſaliuis, lubricos propter incurſantia & mobiles, vni animalium homini deprauãtur. vnde cognomina ſcabionũ & pętorum ab eidẽ, qui altero lumine orbi naſcerent, coclites vocant. Quis parat vtrinq; ocelli luciui inſitię cognomen habuere. Nocturnorũ aĩalium velut feliũ in tenebris fulgent. Capręin poq; ſplẽdẽt & lucẽ iaculant. Vitulo marino & hyene in mille colo-

le colores tranſeunt ſubinde. Quin & in tenebris multorum piſcium refulgent ſicut aridi robuſtiq; caudices vetuſtate putres. Non conniuere diximus quæ non obliquis oculis, ſed circumacto capite cernerent. Cameleonis oculos ipſos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aſpiciunt. Cruſta fragili inclu ſis rigentes. Locuſtis ſquilliſq; magna ex parte ſub eodem munimento præduri eminent. omnia talia quorum duri ſunt oculi minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis & hyrundinum pullis ſiquis eruat, renaſci tradunt. Inſectorũ omnium & quibus teſtarũ & operimenta ſunt, oculi mouentur ſicut quadrupedũ aures. Quibus operimenta ſunt fragilia his oculi duri. Omnia talia & piſces & inſecta non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus autem membrana vitri modo tranſlucida obtenditur. Mulieribus etiam inſectæ quotidiano tanta eſt decoris affectio, vt tinguantur oculi quoq;. Alia de cauſa hoc natura dederat ceu vallum quoddam viſus & prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere autem & meritò venere abundantibus.

De Oculis. *Cap.* X V.

ARiſtoteles. Oculi puerorum apud generationem virides ſunt. deinde mutantur ad naturam in eis vincẽtem. Oculi aliorum animalium non habent niſi vnum colorem, ſicut oculi vaccarum, qui nigri ſunt; & oculi ouium, qui ſunt aquoſi magis quam aliorum animalium. Oculi vero equorũ inter animalia ſunt diuerſi coloris, & fortè vnus oculus erit glaucus. alius è contrarius, quod non accidit in alijs animalibus præter hominem. Cauſa glaucitatis oculorum in pueris eſt, quoniã iſta membra ſunt in eis debiliora quàm alia, & glaucitas oculorũ in homine & equo. ſ. vt ſit vnus oculus hominis vel equi glaucus & alius non, eadem eſt cum illa, qua homo tantum & equus in ſenectute caneſcunt. Nam canicies eſt quidam modus debilitatis humoris in cerebro, & paucitatis digeſtionis, & ſimiliter glaucitas. Cum ergo natura fuerit debilis ad decoquendum quod eſt in vtroque, & decoxerit quiddam, & quiddam non, tunc accidit, vt quidam oculus glaucus ſit, quidã non. capra quandoq; ſicut & equus habet oculos diſſimiles in colore. Ex libro de naturis rerum. Oculi hominis appropinquant ſibi ſecundum magnitudinem ipſius, pluſquã cæteris animalibus. Animalia omnia marina oculos habent oſſeos, & corium durum, quoniam aqua ſalſa ſubtilis & leuis penetraret, nec poſſent ſubſiſtere niſi natura pelles alijs fortiores haberent. Quædam animalia melius vident nocte quàm die, quoniam oculi eorum albiſſimo abundant humore. Vnde magis ſpiritus in diffunditur, ſicq; diſcretio videndorum amittitur, nocte verò colligitur.

De Genis & Naribus. *Cap.* X V I.

PLinius lib. 11. Genæ quadrupedibus in ſuperioribus tantũ. Volucribus in inferiore, & quibus molle tergus, & ſerpentibus, & quadrupedibus quæ oua pariunt vt lacertæ. Structo camelus alitum ſola. vt homo. vtrinq; palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus, ideo neq; nictationes his qua animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem nictantur ab angulis membrana obeunte. Columbę & ſimilia vtraq; conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt teſtudines, crocodili, inferiori tantum ſine vlla nictatione propter praeduros oculos. Extremum ambitum genę ſuperioris antiqui cilium vocauere. vnde & ſupercilia. hoc vulnere aliquo deductũ non coaleſcit. In paucis humani corporis membris. Infra oculos malę homini tantum, quas priſci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto, radi a fœminis eas vetantes, pudoris hæc ſedes. Ibi maxime rubor oſtenditur. Infra eas hylaritates, riſumq; indicantes buccæ. naſus altior eſt homini tantum, quem noui mores irriſione ſubdola dicauere. Non alij animalium nares eminent. Auibus, ſerpentibus, piſcibus, foramina tantum ad olfactus ſine naribus. Ariſtot. Naſus eſt inſtrumentum ſenſus odoratus & anhælitus, & via ſternutationis, quando multiplicatur in cerebro ventus, & exit ex tuſperato, anhælitus verò qui ex ore præter neceſſitatem eſt, & eſt fœdus & inconueniens, quia per naturam exit niſi per nares. Naſus autem eſt boni ſenſus & motus, & paries qui eſt in medio eius eſt ex cartilagine. Tranſitus vero anhælitus & muſtilaginis eſt vacuus. & hoc quidẽ inſtrumentum. ſ. olfactus, dicitur naſus in animalibus habentibus duas voces longas. In alijs autem diuiſum eſt propè maxillas. Naſus elephantis eſt mẽbrum longum & forte, molle ac flexibile, per quod adducit cibum ad os, & vtitur eo loco manuum in omnibus quibus indiget, etiam in eradicatione arborum. Et quando natat, eleuat illud addidamentũ ſurſum ad attrahendũ aerem. Leuerarij longi naſi, ſunt boni olfactus. Aues autẽ & ſerpentes & alia animalia ouantia ſanguinẽ habentia, habent vias naſi non diuiſas, manifeſte propè os, propter anhælitum. Et poteſt dici quod habent naſum, ſed tantum roſtra, quaſi de natura

oſſium in quibus ſunt viæ olfactus. loco ergò naſi, oris, & dentium habent roſtrum, & propter cibum, & ꝓpter olfactum vel anhælitum. Cætera vero animalia anhælantia anhælant per cãnas, aut per branchas. Animal autem anuloſi corporis anhælat per telam parietis, ac ſentit odores. Iſaac. Nares frigidæ ſunt & ſiccæ. ſunt enim cartilaginoſæ, ideoque difficiles ad digerendum, & parum nutrimenti faciunt.

De Ore & Labijs. *Cap.* X V I I.

ARiſtoteles. Os & partes quæ in eo ſunt, & inſtrumẽta ſunt, & ad vſum cibi conuenientia; quoniam quidem animal quod cibatur, indiget inciſione cibi in partibus paruis, & hæc inciſio non eſt cauſa digeſtionis cibi omninò, ſed velocioris digeſtionis. Operatio quidem oris eſt mittere cibum ventri, qui digerit eum calore naturali. Os quo indigetur ad vigorem, eſt multæ fiſſuræ, vt in lupis ac cæteris venantibus, & rapacibus piſcibus; homo autem in cõparatione ſui corporis, parui oris eſt. Animalia verò dentium acutorum os habent multum fiſſum. Labia ſub naribus creata ſunt ex carne boni motus, propter ſalutem & cuſtodiam dentium. Et vt conueniant ad exitum ſermonis, & ad guſtandũ humiditates. Plin. vbi ſupra. Labia ſunt a quibus brochi labrones dicti ſunt. Et os probũ durius animal gignentibus. pro ijs cornea & acuta volucribus roſtra. Eadem rapto viuentibus adunca, collecto recta herbas rudentibus, limumq; ruentibus redunca, vt ſunt generi lata in vſum iumentis vice manus ad colligenda pabula. Ora apertiora laniatu viuentibus. mentum nulli præter hominem nec malæ. Maxillas crocodilus tantum ſuperiores mouet. Terreſtres quadrupedes eodem quo cæteræ more, præterquam in obliquum. Iſaac. Labia in cibis auibus laudabiliora ſunt, quia auriculæ de cute & cartilagine ſunt compoſitæ. Cartilago verò niſi de iuuenibus ſit animalibus & bene coquatur, erit indigeſtibilis. Si verò de lactante & bene cocta ſit, digeſtibilis erit.

De Lingua. *Cap.* X V I I I.

ARiſtoteles. Lingua creata eſt mollis carnis, & quandoq; lata, quandoq; ſtricta. Si verò mediocris, in hoc eſt laudabilis, quia conuenientior bonitati motus, & interpretationi vocabulorum. Quædam enim dicuntur per linguæ percuſſionem, quædam & labiorum cõiunctionem. Lingua quidem hominis abſoluta eſt valde, mollis & lata, vt vtatur duabus operationibus, primo. ſ. ſenſu & guſtu humiditatum. Omne nanq; corpus molle conueniens eſt ad bonitatem ſenſus tactus, nec erit guſtus, niſi per aliquem modum tactus. Lingua ergo. eſt inſtrumẽtũ ſenſus guſtus, ſed ille ſenſus non eſt niſi in extremitate eius. Quod enim ex ea amplum eſt minoris eſt ſenſus, præterea quando lingua fuerit abſoluta lata, & mollis, poteſt ſermocinari bene, quoniã extẽditur & extrahitur ac gyratur ore circunquaq; modis diuerſis. Ideoq; etiam aues latæ linguæ proferre poteſt aliquas litteras magis quàm aues ſtrictæ linguæ. Linguæ verò animalium ambulantium & ouantium habentium ſanguinem nõ iuuant ad vociferationem, quia duræ ſunt & ligatę non abſolutę, ſed valent ad guſtum. Linguę porrò ſerpentium & lacertorũ longę ſunt, & extenduntur extenſione magna, habent. n. duos ramos in extremis ſuis, ſicut pili. propter inſatiritatem naturę ipſorum. & ideo ſapor humiditatum in eis eſt duplex. Piſces autem hñt linguã, ſed non diuiſam, quia ſenſus humiditatũ eſt in animali aquoſo paruo ipe. Cibus. n. feſtinè tranſit ad ventrem, quia non põt in ore diu manere, qm̃ extrahitur humiditas eius per aquã. ſiquia non declinauerit os ad vnã partẽ, non apparebit lingua. Item in capitibus aïalium omniũ ſub lingua vermis eſt in ꝓfundo eius. Ideo mẽbrum eſt inquietũ. Plin. vbi ſupra. Lingua non omnibus eodẽ modo. Tenuiſſima ſerpentibus & triſulca vibrans, atri coloris. ſi extrahas, prælonga, lacertis bifida & piloſa. Vitulis quoq; marinis duplex. Sed ſupradictis capillamenti tenuitate. Cęteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulominus quàm tota adhęrens. Crocodilis tota. Sed in guſtatu linguę vice carnoſum aquatilibus palatum. Apibus etiã prę longa eminens, & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, ijs nec lingua, nec dentes, quibuſdam inſectis intus lingua, vt formicis. Cęterum lata elephanto, Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta. Homini tantum ita ſępe conſtricta venis vt intercidi eas neceſſe ſit. Intellectus ſapor eſt cæteris in lingua, homini & in palato. teſtudini marinę lingua nulla, nec dentes, ſed roſtri acie comminuunt omnia. Leonibus ac Pardis omnibuſq; generis eius etiam felibus imbricatę aſperitatis, & limę ſimilis, attenuanſq; lambendo cutem hominis. Quę cauſa etiam manſuefacta vbi ad vicinum ſanguinem peruenit, ſaliua ſuccitat ad rabiem. Ranis prima cohæret. Intima abſoluta a gutture qua vocem mittunt. Mares tum vocantur Ololygones, ſtato id ipſe euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tũ ſiquidem inferiori labro demiſſo ad libramẽtũ modicæ aquę receptæ in fauces pal-

pitante ſibi lingua vlulatus elicitur. tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore propulſi. Quibus in poſteriori parte aculei, his & dentes & lingua. Iſaac. Lingua inter lacertos & teneram carnem mediocris eſt. iccirco ſola comeſta dat nutrimentum molle & mediocre. Ariſtoteles. Omnia quidem animalia habent appetitum cibi. Animal autē corporis habet tale membrū per quod ſentit cibum intra os, ſicut genus formicarum. & alia multa teſtei corii. Quædam etiam eorum habēt illud membrum extra ſicut aculeum, & eius natura mollis eſt & vacua, per ipſum guſtat & ſentit & attrahit cibum, ſicut patet in Muſcis, & Apibus, atque ſimilibus.

De Maxillis & Dentibus. *Cap. XIX.*

ACcnt. Maxillę, vt ait Iſidorus, per diminutionem a malis dicuntur, ſicut Paxillus a Palo, Taxillus a Talo. Mandibulæ vero ſunt maxillarū partes. ſ. a mandendo dictæ, cōtinent enim dentes. Ariſtot. Omne animal habens caudā piloſam, habet caput paruum & mandibulas magnas. Homo quidem & Quadrupedes amouēt mandibulas ſuperius & inferius & in latus. quia mordent, maſticant, & ruminant. Aues autē & Piſces mouent ſuperius atq; inferius. ſed non in latus quia non maſticant, ſed ſolum mordent. Omne animal mouet inferiorē mandibulā, pręter Cenchelia quæ mouent ſuperiorē. Plin. li. 11. Maxillas Crocodilus tm̄ ſuperiores mouet. Ariſt. Dentes habet omne animal generans Animal ſibi ſimile. Qualitas quidem & quantitas dentium hominis conuenientes ſunt ad loquēdum, & maximè anteriores. In quibuſdā aūt Animalibus natura dentium eſt ad vtendum cibo In quibuſdā ad vigorē contra nocumēta. Et q̄dā habent dentes acutos, fortes, intrantes ſeſe in modum ſerræ. vt non obtundantur. Quædā verò duos culmos prominentes, vt Porci, & horum modorum vnus eſt ad vigorē, alius ad pugnandum Nullū animal habet vtrunq; ſimul, quia Natura nihil agit ſuperfluè. propter hoc non habent Porci culmos prominentes, nec mordent, niſi per acuitatem dentium. Natura ſiquidē non dat membra vigori conuenientia, niſi animalibus indigentibus illis, vt aculeum, vngues, cornua, culmos prominentes, & ſimilia. Itaque non eſt aliquod Animal quod habeat ſimul dentes acutos vel dentium culmos & cornu. Animalia quoque cornuta ſuperius dentes non habent. Animalia dentium acutorum hn̄t os multæ fiſſuræ. quia indigent eo ad vigorē. Et oē Animal habens ſerram dentiū comedit carnes. Et qm̄ animalium maſculi fortiores ſunt q̄ fœminæ ſuttiè pdicta mēbra vigori. ſ. cōuenientia erunt in maſculis tm̄. vel in maſculis fortiora, q̄ in fœminis. Ob hoc mares Ceruorum habent cornua, fœminæ non. Inter cornua quoq; Thaurorū; & Vaccarum diuerſitas eſt & in cornib. Ouiū, ſimiliter dentes Piſciū acuti ſunt præter Scarum, quia pp humiditatem in ore cibum diu tenere non pñt. Sunt etiam incuruati, quia vigor illorū in eis eſt. Aues autē non hn̄t dentes, ſed roſtra loco labiorum & dentium. Serpentium dentes acuti ſunt, diuerſi coniuncti. Ceruus ſenex dentes non hēt, vel paruos habet. In India legitur eſſe Lupi genus hn̄s tres acies dentium inferius & ſuperius. Eſt & Animal quoddā quod aperit os, & intrātes Aniculæ mundāt dentes eius, cibantes ſe ſordibus eorū. Animalia maſculina plurium dentium ſunt, q̄ fęminea, ſicut patet ĩ hoībus, porcis, & capris. In aliis autē nō apparet. & illa quidē q̄ multorū ſunt, longę vitæ ſunt vt in pluribus. Quæ verò paucorum ſeparatorum, breuis vitæ. In animalibus quæ carent dentibus ſuperius coagulatur lac. lac verò dentes habentis in vtraq; mandibula, nequaquam.

De Dentium varietate. *Cap. XX.*

PLinius vbi ſupra. Dentium tria ſunt genera, ſerrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurſu atterant, vt ſerpentibus, piſcibus, canibus. Continui, vt hoī, equo. Exerti Apro Hyppotamo elephanto. Cōtinuorū qui digerunt cibū lati ſunt & acuti. qui cōficiunt duplices. qui diſcrimināt eos canini appellant, hi ſunt e ſerratis longiſſimi. Continui, aut in vtraq; parte oris ſunt, vt equo. aut ſupiores primores nō ſunt, vt bobus ouibusq; q̄ rumināt. Capræ ſuperiores nō ſunt, pter primores geminos. Nulli exerti ſunt quibus ſerrati. Raro inſunt fœminæ, & tn̄ ſine vſu. Itaq; cū Apri percutiant, fœminæ ſues mordent. Nulli cui cornua, ſunt exerti, ſed oēs ſui cōcaui, Cæteris verò ſolidi. Piſciū oībus ſerrati. pter Scarū, huic vni Aquatiliū plani. Cæterū; multis eorū in lingua & toto ore vt turba vulnerū molliant. q attritu ſubigere non queunt. Multis & in palato, atq; ēt in cauda. Præterea in os vergentes ne excidant cibi nullū hn̄tibus retinēdi adminiculū. Similes aſpidi & ſerpētibus, ſed duo in ſuperna parte dextera leuaq; lōgiſſimi tanqi fiſtula perforati, vt Scorpionū aculei venenum infundentes. Nō aliud hoc eſſe q̄ ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os peruenire, & has per ventrē diligentiſſimi Auctores ſcribunt. Quidā vnum eſſe cū, & quia ſit aduncus reſupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum rurſuſq; recreſcere facilē decuſſu, & pleriſq; ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur, hæc eadē pgnans veneno impreſſo, dentiū repulſu, virus fundit in morſus Volucrū nulli dentes, pter Veſpertilionem. Camelus vna ex his q̄ nō ſunt cornigera, in ſuperiori maxilla priores nō hēt. Cornua habentiū nulli ſerrati ſunt. Et Cochleę dentes hn̄t, indicio eſt a minimis earū deroſas vites. At in marinis cruſtata & cartilaginea priores hĩc, Itē Echinus quinos eſſe, vnde intelligi potuerit miror. Dentiū vice aculei inſectis. Simiæ dentes vt hoī. Elephanto intus ad mandendū quatuor, pterq; eos qui prominēt. Maſculis reficat, Fœminis recti atq; proni. Maſculus marinus qui balenā antecedit nullos hēt. ſed p his ſetis intus os hirtū & linguā ēt ac palatū. Terreſtriū minutis quadrupedibus primores bini, vtrinq; longiſſimi. Cæteris cū ipſis naſcunt, hoī poſtq̄ natus eſt 7. mēſe. Ex lib. de Naturis rerū. Omne animal dentes hn̄s ſerrales haurit aquā lingua. Animalia dentes ęquales habētia ſugēdo trahunt aquā in ventrē. Aīalia multorum dētiū longę vitæ ſunt in pluribus, paucorū aūt breuis. Itē animalia ruminantia nō hn̄t dentes niſi ex vna parte quia nō erat neceſſe. Cū. n. rumināt cū deliberatione maſticāt, & cibos trāſmittunt. Oīa vero animalia q̄ in aqua manent & dentata ſunt, cōſtipatos & acutos dentes hāt, vt cibos inſcidant & in ventrem trāſmittant, ne aquarū ablutione eſca eorum dentibus auferat.

De eorum mutatione. *Cap. XXI.*

PLinius lib. 11. Reliquis animaliū dentes ppetui manent, mutant homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. ſed leoni, & cani, non niſi canini appellati, Lupi dentes caninus in magnis habetur opibus. Maxillares qui ſunt a caninis nullū animal mutat, hoī nouiſſimi qui gemini vocant, circiter viceſimū annum gignuntur, multis & octogeſimo. fœminis quoque, ſed quibus in iuuēta nō ſuere nati, decidere in ſenecta & mox renaſci certū eſt. Zanclen Samothracenū ciuē cui renati eſſent poſt centū & quatuor annos, Mucianus viſum a ſe pdidit. Maribus plures q̄ fœminis in hoīe pecude capris ve. Timarchus. Nicodis filius Papij duos habuit ordines maxillarū. Frater eius non mutauit primores, ideoq; pcreuit. eſt exēplum dentes hoī in palato gigni, canini amiſſi caſu aliquo nunq̄ renaſcuntur. Cæteris ſenecta rubeſcunt, equo tm̄ candidiores fiunt Aetas veteranorū dentibus indicatur. Equo ſunt dētes numero 40. Amittit a 30. menſe primores vtrinq; binos. Sequenti anno totidem p[illegible] primor cū ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiētes binos amittit, qui ſexto anno renaſcunt. Et ſeptimo oēs habet & renatos & immutabiles. Equo caſtrato prius nō decidunt dētes, Aſinorū genus 30. mēſe ſimiliter amittit, deinde ſenis mēſibus Quod ſi nō prius pepererint, q̄ decidāt poſtremi, ſterilitas certa. Bobus his mutantur. Suibus decidunt nunq̄. Aſſumpta hac reſeruatione ſenectus in equis & cætera veteranis intelligitur dentiū brocbitate, ſupciliorū canicie, & circa ea lacunis, cū ferè 16. annorū exiſtimant. Hominum dentibus quoddā ineſt virus, nā & ſpeculi nitorē ex aduerſo nudati hebetant, & colūbarū fœtus implumes necant. Reliqua aīalia q̄ ſerratos hn̄t, ſæuiſſima dentibus. Ariſt. Hō eijcit dentes, ſed anteriores tm̄, & nō molares. Equus quoq; & mulus & aſinus dētes eiiciunt, Porcus nō eiicit omnino Canis vero non eiicit aliquē, donec egrediat in loco ſuo ſimilis. Aīalia quoq; agreſtia culmos eiiciunt. Nā de anterioribus dubitat Nō aūt cognita ſunt canes iuuenes a ſenibus niſi p dentes, qa iuuenū albi ſunt & acuti, ſenū nigri nō acuti. Oē animal cū pcedit in ætate nigreſcunt dētes eius, pter equū, cui econtra in albeſcūt. Elephas cū generatur apparent dentes ſubito generati cū eo, dentes vero magni non apparent. donec iuueneſcunt. Dētes qui naſcuntur intra gingiuā, nō oriuntur in viris & mulieribus, niſi poſt 20. annos. & forte in quibuſdam mulieribus poſt annos 70. & origo eorum eſt cum magno dolore, maximè quando intempeſtiuè oriuntur &c.

De Collo & gutture. *Cap. XXII.*

COlli creatio propter anhelitum eſt & propter cibū. In collo nanq; ſunt Trachea propter anhelitum, & Iſophagus p quem intrat cibus ad ventrē. Animal ſi non habet collum, non habebit pulmonē. Poteſt quidem eſſe ſitus ventris poſt ſitum capitis, ſed non poteſt eſſe ſitus pulmonis poſt ſitum capitis, quia inter ea debet eſſe canna, per quam diuidatur aer, per concauitatem pulmonis, qm̄ inſtrumentum anhelitus longum eſt. Iſophagus autem carnoſum eſt, & habet extenſionem ad modum nerui, & ampliatur, vt ſit obediens ad introitum cibi. Canna vero & vena aſpera corpus eſt cartilaginoſum, quia creatio eius non eſt propter anhelitum tantum, ſed etiam propter vocē. Et vox debet eſſe dura & lenis, vena aūt magna quæ corā Iſophago eſt poſita, magno expoſita eſt nocumento, quia ſiquid in eā ex cibo ceciderit erit cauſa ſtrāgulationis & multæ occaſionis. propter hoc natura poſuit ſuper orificium cānæ coopertoriū, ſ. Epiglo-

Epiglotum. Et eſt mẽbrum ſuper radicẽ linguæ, quod aperitur apud indigentiam anhelitus & clauditur, vt non cadat in eam cibus. Quod ſi neglexerit animal & anhelauerit comedendo & bibendo, cadatq; in cannam aliquid de cibo, accidit tuſſis & ſtrangulatio. Fuit autem neceſſario locus cannę cotrà Iſophago, quia mẽbrum nobilius & melius dignius eſt, vt ſit in parte anteriori, & non in poſteriori, & ſimiliter in dextra non ſiniſtra, & in ſuperiori non inferiori, niſi ſit alia res nobilior prohibens ipſum ibi eſſe. Cor autem poſitum eſt in anteriori pectoris, & in anteriori cordis eſt eis ſenſus & motus. Principium vero vitæ & anhelitus per cannã & pulmonem vadit ad anterius cordis, quod autẽ intrat Iſophagum, vadit in ventrẽ. Os colli leonum eſt continuum, & non eſt in eo anuloſitas. Serpentes non hñt collum diſtractum in maiori parte. Autem colli magnitudo, ſe quitur magnitudinẽ cruris. Accipitrinę aũt natatores, lintea coriam inter digitos. In auibus piſcantibus collum eſt ſicut arũdo, roſtrum ſicut hamus. Ex lib. de naturis rerum. Quibuſdam animalibus longiora colla formauit Deus, vt equis, camelis, & elephantibus, & hoc vt ad vſum paſtionis extendant. Cum. n. altiora ſint animalia, non poſſent aliter herbis minutiſſimis paſci. Animalia quoq; ruminantia ferè oĩa longum collum hñt. Quibuſdam vero breuiora dedit & anguſtiora, vt Leoni ac Tigribus, quia non in terram paſcendi gratia ceruicem & ora deflectunt, ſed aut ceruũ inuadunt, aut bouem, vel ouẽ decerpunt. Plin. vbi ſupra. Tõſillæ in homine ſunt in ſue glandulæ. Quod inter eas vuæ noĩe vltimo dependet palato hoĩum tñ eſt. Sub ea minor lingua. Nulli oua generantium. Opera eius gemina duabus interpoſita fiſtulis. Interior earũ Epigloſis appellatur ac teria ad pulmonem atq; cor pertinens. hanc operit in epulãdo ac voce illac meante, ne ſi potus cibus ve in alienum decerraret iter tramitẽ, torqueat. altera exterior eſt, appellatur Sane gula, qua cibus atq; potus deuoratur. Tendit hæc ad ſtomachũ, is ad ventrem. hanc per vices operit cam ſpiritus tñ aut vox cõmeat, ne reſtagnatio intempeſtiua alui obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne cõſtat. Ceruix nullis niſi quibus vtra que hæc. Cæteris collã quibus tñ gula. ſed quibus ceruix e multis vertebratiſq; orbiculatim oſſibus flexibilis ad circũſpectũ articulorum nodis iungitur. Leoni tñ & Lupo, & Hienę, ſinga lis rectiſq; oſſibus rigẽs. Cætero ſpinæ adnectitur. ſpina lumbis oſſea, ſed teneri ſtructura per media foramina a cerebro medulla deſcendente. Eandem ei eſſe naturam quam cerebro colligunt, qm̃ præcenui eius mẽbrana modo inciſa ſtatim expiratur. Quibus longa crura, his longa & colla. Itẽ aquaticis quamuis breuia crura habentibus ſimili modo vncos vngues. Guttur homini tantũ & ſuibus intumeſcit aquarum quæ potantur plerunq; vitio. Summum gulæ fauces vocantur, poſtremam ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinę ac latitudinem ac longitudinem laganæ modo fuſa. quibus voces non ſunt, nec ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, vt piſcibus, & ora ventribus iunguntur. Teſtudini marinæ arteria & ſtomachus denticulatus callo in modum rubi ad cõficiendos cibos decreſcentibus crenis quicquid appropinquat ventri. Nouiſſima aſperitas vt ſcobina fabri.

De armis & Pectoribus & Coſtis. Cap. XXIII.

Actor. Armi iuxta Iſidorum propria ſunt quadrupedum ſicut humeri hominum. Sunt aũt armi duo animali, quorum dexter dicebatur in lege armus ſeparationis, quia in ſeparatione mẽbrorum hoſtiæ legalis primus ab ea ſeparabatur, & tanquã cæteris membris dignior in partem ſacerdotum deputabatur. Tradunt etiã quidam ꝙ formatio corporis animalis in vtero matris ab humero dextro inchoatur. Iis anteriores pedes animalium cũ cruribus ſuis, ſicut humeris hominum manus cum brachijs innectuntur. Ariſt. Homo quia pluris eſt intellectus ſuper animalia cætera, natura dedit ei manus ſicut dantur fiſtulę fiſtulatori, vt poſſit eis vti diuerſis modis, quia cum ſit valde intelligens, multis indiget inſtrumentis. Itaq; manus non eſt vnũ inſtrumentum, ſed multa. cætera quidam animalia nõ hñt, niſi vnum modum vigoris. nec poſſunt aliud habere vel arma ſua mutare. homini vero manus eſt ſicut vnguis & vngula, & lancea, gladius, & alia inſtrumenta. quia facere poteſt omnia iſta. In animalibus autem natura poſuit loco manuum pedes anteriores. Itaq; animal multos digitos habens in pedibus, vtitur anterioribus, ſicut homo manibus, quia pugnat cũ eis, & eijcit a ſe nocumentum. Animal autem bis ſoleas facit hoc cum poſterioribus, quia anteriores non ſunt ad hoc conuenientes. Simia vtitur manibus ſicut pedibus & manibus quia compoſitæ ſunt ex manu & pede. Elephas naſo vtitur loco manus in accipiendo cibum & potum, & hoc in omnibus in quibus indiget, etiam in eradicando arbores. Manus ſiniſtra in hominibus nõ eſt levis motus, nec pes ſiniſter in animalibus, præterquã in elephante. Plinius vbi ſupra. Pectus præcordijs & vitalibus natura circumdedit homini latum latum reliquis carinatum. Ariſtoteles. Pectus eſt homini latum, in quadrupedibus hoc autẽ eſſe non poteſt, propter extenſionem pedum anteriorum, & propter ambulationem. Ideoque non habent mammillas in pectore. ſolus ergo homo pectus habebit latum. Cætera nanque animalia habent anguſtum. Pectus hominis paucæ carnis eſt. Aues autem pectus carnoſum & acutum habent, ratione ſupradicta. Plinius vbi ſupra. Coſtæ homini tantum octonæ, Suibus denæ, cornigeris. xiij. Serpentibus 30.

De Mammillis. Cap. XXIIII.

Ariſtoteles. Mãmillas habent animalia quædam in pectore, quędam in ventre, quædam prope coxas. Mulieres quidem in pectore vbi coſtæ concatenantur propter amplitudinem loci, & a ſe inuicem diuiſas, quia carnoſæ ſunt, & locus ille carnoſus. Et in maribus quidẽ propter ambulationem. in mulieribus autem propter cibum fœtus. Et in annis nubilibus incipiunt incraſſari. Cætera vero animalia non poterant eas habere in pectore ante pedes anteriores, propter grauitatem, quia motum ꝓhiberent. Animalia quidem paucorum filiorũ habentia ſoleas & cornua duas tantum mammillas hñt prope coxas. Animal vero multorum filiorum multæq; fiſſuræ in pedibus, habet mãmillas multas, ſicut canis & porca. Quoddam habet duas tñ. in ventre ſicut læna. Cuius cauſa eſt non, quia ſit paucorum filiorum, ſed quia modici lactis eſt. Cibus eius tranſit in corpus, quia comedit niſi raro, & comedit carnẽ. Elephas vero fœmina duas tantum habet, quia tãtum vnicum parit fœtum, & habet eas in ſubaſcellari, quia locus primus eſt mãmillarum. Non aũt ꝓpe coxas. quia fiſſi pedis eſt. Non enim animal fiſſi pedis pñt eſſe, mãmillas habens prope coxas. Item quædam animalia multas habent mammillas, & multum lac, vt Porca. & hoc habet proprium ꝙ primam mammillam dat primo filio. Primæ verò mãmillæ ſunt ꝓpe ſubaſcellaria, & propter hoc habet illic elephas fœmina duas mammillas, vt dictum eſt. Mammillæ autem animalium multorum filiorum ſunt in ventre, quia multæ ſunt, multis enim indigent, & quoniã in latitudine non poſſunt eſſe pluſquã duæ. ſ. in latere dextro & ſiniſtro. Situs earum eſt in longitudine ventris. Aĩal autem carẽs multis fiſſuris in pedibus & manibus, habens paucos filios, habet diſtinctionem in mãmillis apud aſcellaria. vt camela & equa & aſina. Quoniam huiuſmodi animalis non pariunt niſi vnum. Similis eſt etiam diſpoſitio in habentibus ſoſulares, vt in ceruа, vacca, capra, & ſimilibus. Cauſa huius eſt. quia corporis incrementum eſt in parte ſuperiori, & ob hoc indigent cibo pluri. Alia vero pars econtra, propter hoc poſuit natura mammillas in parte illa.

De eodem. Cap. XXV.

Mammillæ ſunt in animali, quod generat animal, & in animali habẽte pilos, vt eſt homo vel equus. & in animalibus quadrupedibus. Et in marinis magnis, vt in Delphino & kcky. Et totum lac animalis eſt in mammillis. Animalia vero ouantia, non habent mammillas, vt piſces & aues. Item prædictorũ animalium fœminæ omnes habent mammillas, quorundam vero mares non habent. Equi quando matribus aſſimilantur, habent mammillas. Quando vero patribus nõ habent. & quorundam marium mammillæ magis apparentes ſunt, maximeq; habentium corpora humida & lenia. In quorundam etiam marũ mammillis eſt lac, ſed paucum: declinatio vberis ad inferius ante partum ſignum eſt multitudinis lactis. Lac animalium multas mammillas habentium, non conuenit ad caſeum. Plinius vbi ſupra. Mãmas homo ſolus e maribus habet. cætera animalia mãmillarum notas tantum. ſed nec fœminæ quidem in pectore niſi quæ poſſunt partus ſuos attollere. Oua gignentiũ nulli, nec lac niſi animal parienti. Volucrum veſpertilio tantũ. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus vbera eas infantium labris immulgere. Eſſe quidem in maledictis iam antiquis ſtrigem conuenit. ſed quæ ſit auium conſtare non arbitror. Quibus ſolida vngula, nec ſupra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec alibi quàm in fœmoribus. eodem loco biſulca & cornigera. Boues quaternas, & capræ binas. Quæ numeroſo fœcunda fetu, & quibus digiti in pedibus hæc plures habẽt toto vẽtre duplici ordine, vt ſues generoſę duodenas. vulgares binis minus, ſimiliter canes. Alia vẽtre medio quaternas, vt Pantherę, alia binas vt Leænæ, Elephas tantũ ſub armis duas, nec in pectore, ſed citra in alis occultas. Nulla in fœminibus digitos habentium, primi geniti in quaq; parte ſuis primas premunt, & ſi eſcæ ſunt faucibus proximæ, tamẽ ſuam nouit quiſq; in fœtu quo genitus eſt ordine, eaq; alitur nec alia. Detracto illa alumno ſuo ſteriliſcit ilico ac reſidit. Vno verò ex omni turba relicto, ſola munifex quæ genito fuerat attributa deſcendit. Vrſæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas. in imo aluo,

papillas

papillas tantum nec euidentes, ſed paulo in obliquum porrectas. nec aliud animal in curſu lambitur. Balenæ quoq; & vitulæ mammis nutriunt fœtus.

De Corde. *Cap. XXVI.*

ARiſtoteles. Cor eſt in omnibus habentibus ſanguinem. Vaſa nanq; ſanguinis venæ ſunt. & harum principium eſt cor, vnde venæ videntur exire a corde, non tranſire per ipſum. Natura verò creationis cordis eſt ex venis, & eſt ex genere venarum. Situsq; eius eſt conueniens ad ſuũ eſſe prius. quia poſitũ eſt in loco ſuperiori & anteriori. quod nobilius eſt ordinatum in loco nobiliori naturaliter, ſ. in medio corporis, quo indigetur neceſſario, hoc enim eſt inter membrum recipiens cibum, & membrum per quod exit ſuperfluitas. quoniam his duobus membris & tertio in quo eſt vitæ principium indiget omne animal. Illi vero qui ſuaſerũt, ꝙ principium venarum in capite ſit, errauerunt, quia ponunt multa principia diſtincta eſſe in loco frigido. Vbi autem poſſibile eſt vnam radicem eſſe, melius eſt ꝙ multa principia fieri. Cor itaq; quia principium venarum eſt concauum ad recipiendum ſanguinem, & ſpiſſum ad cuſtodiẽdum principium motus. Et in nullo membro eſt ſanguis ſine venis, niſi in corde tantum. Nec venis ad cor ex alio loco, quia fons eſt & principium ſanguinis, & mẽbrum recipiens ſanguinem. venæ vero cannales vel alueus & hoc patet quia cauſatio cordis primo apparet ſanguinea, & eſt principium motus rerũ delectabilium, ac ſenſibilium. & vniuerſaliter motus cuiuſlibet ſenſus ex ipſo incipiunt. & ad ipſum redeunt. Debet ergo eſſe vnum, & in medio tanꝗ principium, quia locus ille conuenientior eſt, & medium & vnum. Virtusq; eius expãditur ad omnie membra ſecundum vnum modum Et hoc apparet etiam p ſenſum, quia cor apparet in corpore embrionis in initio ſuę cauſationis, & videtur moueri inter alia membra quaſi animal. quia principium eſt naturæ animalis habentis ſanguinem. Poſitum eſt autem cor in anteriori pectoris, vt non infrigidetur eius, ꝑpter hoc fuit cauſatio pectoris pauca carnis. poſterius vero maioris carnis. habet enim coopertimẽtum multum ex parte dorſi. Et in alijs quidem animalibus poſitum eſt cor in medio pectoris. In homine vero declinat ad ſiniſtram, vt ſit infrigidatio ſiniſtræ partis æqualis infrigidationi dextræ. quia ſiniſtra pars in homine frigidior eſt, quàm in alijs animalibus. Iterum pars acuta cordis eſt in oppoſitione capitis, & eſt in ea motus. Cor diuiditur in partes conſimiles, ſicut vnumquodq; aliorum membrorum interiorum, quæ oĩa ſunt in habentibus ſanguinem & non in alijs. Omniumq; illorũ natura ſanguinea eſt, quia ſitus eorum eſt ſuper vias venarum, & vacuitas eſt inter ea. Oĩa itaq; membra corporis compoſita ſunt ex venis, in quibus currit ſanguis. In corde eſt principium venarum, & prima virtus creans ſanguinẽ In corde animalis magni ſunt tres ventres, & in paruis corporis, duo, quia locus eſt receptionis ſanguinis parũ. Principia itaq; venarum in corde ſunt duo, ſ. vena magna, & adorti, quia natura ſanguinis diuiſa eſt in duo. Melius autẽ eſt vt ſint tres ventres quatinus ſit vnum principium eõe, & eſt mediũ ſingulare. In vẽtribus quidem qui ſunt in parte dextra, ſanguis eſt multũ calidus, ob hoc dextra pars calidior eſt ꝗ ſiniſtra, & ſanguis in ſiniſtra minor eſt atq; frigidior. Habent aũt ventriculi ſanguinem temperatum in quantitate & qualitate, & eſt valde humidus. & ita debet eſſe in membro in quo eſt prima virtus. In cordibus autem debet eſſe diuiſio quæ aſſimilatur ſuturæ. In cordibus equi & vaccæ ſunt oſſa, eſt & in corde cerui.

Item de eodem. *Cap. XXVII.*

COrda diuerſantur in magnitudine & paruitate. mollicie & duricie. Corda nanq; animalium habentium ſenſum mollia ſunt, carentium vero ſenſu dura. Item animal magni cordis timidũ eſt. vt aſinus, ceruus, lepus, mulus, ſicut. n. paruus ignis in domibus magnis minus calefacit quàm in paruis. ſic calor paruus in corde magno nõ põt ipſum implere. quia dilatatur, & ob hoc efficitur ſanguis frigidior. propter hoc etiam non erit pingue animal magnorum ventriculorũ, nec animal magnarũ venarum. ſed econtrario potius. Animal autẽ habens cor mediocre, magis eſt audax. Item cor inter omnia mẽbra interiora nõ poteſt dolorẽ pati, nec infirmitatem ferrẽ. Quando nanq; corrumpitur principium, in nullo adiuuantur membra reſidua. & huius ſignum eſt, quia in corde mortui naturaliter nunꝗ apparet infirmitas. ſicut apparet in alijs membris interioribus, vt in renibus lapides, aut vulnera aut apoſtemata. ſimiliter in hepate vel pulmone. Oẽs ergo occaſiones quæ accidunt animalibus, non apparent in eo. Cor & cerebrum indigent cuſtodia, quoniã in eis eſt præcipue virtus vitæ. Principium autem vitę & omnis ſenſus a corde eſt. Accipiter corda comedit auium quas capit. Plinius vbi ſupra. Cor animalibus alijs eſt in medio pectore. homini tantũ infra leuam papillam turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolum ad os ſpectat. hoc primum naſcentibus formari in vtero tradunt, deinde cerebrum, ſicut tardiſſime oculos, ſed hoc primum mori, cor nouiſſime, hinc præcipuus calor. Palpitat certe & quaſi alterum mouetur. Inter animalia molli firmoq; opertum membranæ inuolucro, munitum coſtarum & pectoris muro, vt pateat principuum vitæ cauſam eſſe & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet ſinuoſo ſpecu. & in magnis animalibus triplici. In nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſaſq; ramorum ſerie ꝑ alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigãt. Solum hoc viſcerum vitijs non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit. Læſumq; mortem ilicò affert, Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta exiſtimantur animalium quibus durum riget. Audacia quibus paruum eſt, pauida quibuſdam prægrande. Maximum autem eſt proportione muribus, & lepori, ac ceruo, pantheræ, muſtelis, hyenis, & omnibus timidis aut propter metum maleficis. In Paphalagonia bina perdicibus corda, in equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum auguria. Id per ſingulos annos in homine ad binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accedere. Ab ea detrahi totidẽ, & ideo non viuere hominem vltra centeſimum annum defectu cordis Ægyptij exiſtimant, quibus mos eſt cadauera ſeruare medicata, hirto corde gigni quoſdam homines produnt, nec alios eſſe fortiores induſtria, ſicut Ariſtomenem Meſſenium q trecentos occidit Lacedemonios. Ipſe autem comminueratus & captus ſemel per cauernam latomiarũ euaſit anguſtias volpiũ aditus ſequutus. Iterum captus ſopitis cuſtodibus ſomno ad ignem euolutus lora cum corpore cauſſit. Tertiò capto Lacedemonij pectus diſſecuere cauſa videndi, Hirſutumq; cor repertum eſt. negatur poſſe cremari cor in his qui cardiaco morbo obierunt, negatur & veneno interemptis. Iſaac vbi ſup. Cor duræ ſubſtantiæ eſt, tardeq; de ſtomacho exeitur, ſed tamen cũ bene digeritur, multum & bonum dat corpori nutrimentum.

De Pulmone. *Cap. XXVIII.*

ARiſtoteles. Pulmo eſt inſtrumentum anhælitus, & principium motus eius eſt in corde. Ipſe eſt præparatus ad amplitudinem in introitu aeris propter molliciem & vacuitatem & concauitatem & magnitudinem ſui corporis. Cumq; inflatur intrat aer, & cum conſtringitur exit aer. Quia vero pulmo conueniens eſt pulſui cordis, non inflatur, eleuatur multum. Pulſus autem cordis non accidit præcipuè niſi in homine, quoniã homo ſperat & timet. Animal ambulens habet pulmonem, qm̃ indiget infrigidatione. Et animal habens ſanguinem, eò magis indiget, quia maiorem habet calorem. Animal vero carens ſanguine, ſufficit ei de infrigidatione ſpiritus naturalis, qui eſt in eo. Sanguis qui eſt in pulmone non eſt fixus, ſed ille q eſt in corde fixus eſt. Omnia animalia anhælantia pulmonem habent. Anhælant autem omnia ambulantia, & etiam quædam aquoſa, ſicut delphi, & omnes lupi marini magnorum corporum, quoniam attrahunt aerem. Multa quoq; animalia communis naturæ ſunt, aquoſa. ſ. & ſilueſtria, & anhælitus eſt complementũ vitę illorum. Animal generans habet pulmonem magnum multiq; ſanguinis, ꝑpter calorẽ naturæ. Pulmo vero animalis ouantis eſt paruus & ſiccus, aues habẽt pulmonẽ modicum concauũ ſpumæ ſimilem. huiuſmodi ergo animalia non multũ ſitiunt, & abſtinent a potu longo tpe ꝑꝑ paucitatem caloris. Infrigidantur. o. ex motu pulmonis, quia motus eius adducit multum aeris. In animalibus generantibus animal pulmo diuiſus eſt in duo, ꝑꝑ hoc putant multi ꝙ habeant duos pulmones. Plin. vbi ſup. Sub corde eſt pulmo ſpirandi officiũ attrahens, & reddens animã. Idcirco ſpongioſus ac fiſtulis inanibus cauus. pauca eũ hñt aquatilia ac cætera oua parientia exiguũ, ſpumoſum, nec ſanguineũ, ideo nõ ſitiunt. Eadẽ eſt cauſa quare ſub aqua diutinæ & phocæ viuunt. Teſtudo quoq; ꝗuis ꝑgrandẽ & ſub tegumẽto hẽat, ſine ſanguine tñ habet. Quãto minor hic corporibus, tãto velocitas maior. Cameleonti portiõe maximus, & nihil aliud intus. Auic. Pulmonis nutrimentũ paruũ eſt, declinans ad flegmaticũ, In ipſo eſt cõſtrictio vẽtris, & eſt eius digeſtio facilis. ſunt aũt pulmones medicinales, vt arietis, vulpis, & leporis. Iſaac vbi ſup. Pulmo facilis eſt digeſtionis, & velociter de ſtomacho ejicit̃ ꝑꝑ leuitatẽ & raritatẽ ſubſtantiæ, ꝓinde cæteris membris minus generat nutrimentũ, flegmatico pertinet humori.

De Hepate. *Cap. XXIX.*

ARiſtoteles. Hepar eſt principale mẽbrũ in oĩbus aĩalibus habentibus ſanguinẽ, & eſt ad decoquendũ & digerendũ. Hepar enim & ſplẽ poſſunt decoquere cibũ, quia ſunt de ſanguine, & habent calorem multum. Eſt autem opinio, ꝙ ſplen ſit Hepar impurum. In animali vero, carente ſplene, vel habente ſplenem valde paruum quaſi punctum, inuenitur. Hepar

in

in duo diuiſum, & maior pars eſt in dextra, minor in ſiniſtra. Et quoniam ſitus hepatis eſt in dextra. Situs ſplenis erit in ſiniſtra. Quorum natura hepatis ſana, eius fel modicum eſt. Hepar hominis ſimile eſt hepati tauri. Auicéna. Hepar eſt tardi inceſſus in venis niſi hepar anatis pinguis, humor ab hepatibus generatus croſſus eſt, & ſanius ex eis eſt hepar anatis & gallinarum pinguium. Idem. Præter hoc autem ſunt & alia quædam hepata medicinalia, vt hepar capræ, & canis etiam rabioſi. Haac vbi ſupra. Hepar omnibus membris croſſius eſt & durius ad digerendum, ſanguinem tamē generat laudabilem. Nutribilius eſt etiā carne pinguedinem habente, ſed lactātium hepar cæteris melius. Gallinæ vero melius lactantibus.

De Splene. Cap. XXX.

ARiſtoteles. Splen eſt in corporibus animalium accidentaliter & non neceſſariò, quia. ſ. non eſt vas nutrimēti, ſed ſuperfluū, & aſſimilatur ſuperfluitati. ſ. ventris & veſicæ. propter hoc etiam eſt paruus in quibuſdam animalibus, maximeq́; in auibus calidi ventris, vt in columba, accipitre, miluo, & animalibus ouantibus quadrupedibus & in multis habentibus cornu & caretibus pedibus, quia ſuperfluitas corporis declinat ad partem carnis, & de parte carnis procedit ad partem plumarū. Attrahit quidem ſplen ex vētre ſuperfluitatem humiditatis, & decoquit ipſam quia creatio eſt ſanguinea, & ſi quando multū attrahit hoc erit cauſa exiccat oris ventris. Cauſaq́; duriciei ſplenis eſt propter aggregationem humidi in eo. Similiter etiā accidit eis qui mingunt multum, propter attractionem humidi extra locum ſuum. Splen hominis eſt ſimile ſpleni porci. Splen autem habentium cornu & vngulam fiſſam, rotundus eſt. habētium vero multas fiſſuras in pede longus, & habentium ſoleas medius. Plin. vbi ſupra. Ventri adnectitur ſplen in ſiniſtra parte aduerſus iecur cum quo locum aliqū permutat. ſed prodigioſe. Quidam putant eum ineſſe patientibus oua. Item ſerpentibus admodum exiguum. Ita certè apparet in teſtudine & crocodilo & lacertis & ranis. Cynocephalo eum non eſſe conſtat, neq; his quæ careant ſanguine peculiare curſus impedimentum aliquando in eo. Quamobrem inuritur curſorū laborantibus. Et per vulnus etiam exēpto viuere animalia tradunt. Sunt qui putant adimi homini ſimul riſum. intemperantiamq́; ioci cōſtare lienis magnitudine. Auicēna. Splenum melior eſt Splen porci, & eū eſt mah chimi. In ipſo eſt quædam ſtipticitas, & generat ſanguinē melancolicū. tardeq́; digeſtionis propter ſtipticitatē ſuam.

De Iecore & Felle. Cap. XXXI.

PLinius vbi ſupra. Iecur in dextera parte eſt, in eo quod caput extorum vocant magnæ varietatis. Et bina iocinera leporibus circa briletum & tharnen & in Cherroneſo ad propontidem. Mirumq́; tranſlatis alio interit alterum. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus, in Euboeæ chalcide nullū pecori. In naxo prægrande, geminumq́;, vt prodigij loco vtrumq; aduenæ. Equi, muli, aſini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini, nō habent, murium aliqui habent, hominum paucis non eſt, quorum valitudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo nō quidem in iecore, ſed in aluo eſſe putent. Et ceruo in cauda, aut inteſtinis. Ideo tantum habent amaritudinem, vt a canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud quàm purgamentum peſſimi ſanguinis. Certè iecur nulli eſt niſi ſanguinem habentibus. Accipit hoc a corde cui iūgitur funditq́; in venas, ſed in felle nigro inſaniæ cauſa eſt homini. morteq́; toto reddito, hinc in mores etiamen bilis nomine. adeo magnum eſt in hac parte virus cum ſe fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorē quoq; oculis aufert. Illud quidem redditum etiā Athenis. Nigreſcūtq; contacta eo. Ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentum. Carent eo qui abſinthio veſcuntur in Ponto. ſed renibus ex parte tantum altera inteſtino iungitur, vt coruis, coturnicibus, faſianis. Quibuſdam inteſtino tantum vt columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in pectore. Serpentibus portione maxime copioſum, & piſcibus. Eſt autem toto pleriſq; inteſtino, ſicut accipitri, miluo, præterea in pectore eſt cæteris auibus. Vituli quoque marinis ad multa quoq; nobile. Taurorum felle aureus dicitur color. Murium iecuſculis fibræ & numerum lunæ dierum in menſe congruere dicuntur, totidemq́; inueniri, quotum eius lumen ſit. Præterea bruma increſcere. Cuniculorum exta in betica gemina ſæpe reperiuntur Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur propter venenum vt arbitrantur. Iecur maxime vetuſtatis patiens, centenis durare annis obſidionum exempla prodidere. Omnia quidem principalia viſcera membranis proprijs ac velut vaginis incluſit prouidens natura.

Iterum de Felle. Cap. XXXII.

ARiſtoteles. Animalia quædam habentia ſanguinem habēt fel, in quibuſdam inuenitur ſuper hepar, in quibuſdā ab inteſtino pendet. Quoniam natura felis eſt ex natura ventris inferioris, quia videlicet ſuperfluum eſt. Omnes vero piſces ferè habent fel. Quædam autem animalia fel non habent omnino, ſicut equus, mulus, & aſinus. Camelus quoq; non habet fel diſtinctum, ſed venas paruas in quibus eſt fel koky vero non habet fel neque delphinus. In eodem etiam genere in quibuſdam inuenitur fel, & in quibuſdam non, vt in homine & in mure, quædam enim habent fel manifeſtū ſuper hepar, & quædā nō. ſimiliter accidit & in capris, & in ouibus. Videtur autem nobis quod ſit fel ſicut reſiduum corporis, & vt fex quæ aggregatur in vētre & inteſtinis. & fortè vtitur natura ſuperfluis aliquo modo cauſa iuuamenti. In illis itaque quorū hepatis ſana natura eſt, & natura ſanguinis eſt dulcis, aut non inuenitur fel, aut inuenitur in venis valde gracilibus, aut in ventre. In quibuſdam propter hoc hepar eorū carēs felle, boni coloris eſt & dulcius alijs. Quādo vero habuerit aliquod animal fel ſuper hepar inuenit pars, hepatis quæ ſub felle valde dulcis. ſi ergo fellis ſubſtantia fuerit ex ſuperfluo, cōtrarium erit cibo, quia ſuperfluitatis cōplexio debet eſſe cibo contraria. Itaque amarum dulci contrarium eſt, & ſanguis eſt dulcis, Fel autē amarum. Fellis ergo cauſa non eſt propter aliquid, ſed eſt ſuperfluum, ſicut flegma crudum. & fex ventris. Et impoſſibile eſt quod appropinquent cordi tales humiditates, quin ſ. ſtatim occidant, quia non poteſt pati fortes infirmitates omnino. Hepar autē huiuſmodi ſuperfluitatem habet propter neceſſitatem. Omnia genera piſcium & volatilium, & omne ouans, & quadrupes habet fel ſecundum maius & minus, & fortaſſis erit in vaſis ſubtilibus extēſis ab hepate ad inteſtinum, & tunc illæ viæ ſtrictæ ſunt, forte vero erit in inteſtino ſuperiori, & forte in medio, & forte in inferiori. ſic accidit generi volatilium. Quædam enim ex eis habent fel in ventre, quædam in inteſtino. vt columbæ & coturnices, hyrundines & gaciones. quædam autem in hepate & inteſtino tātum, vt accipiter & miluus. Ceruus vero ſecundum opinionem multorū habet fel in auricula. Anaxagoras ait, quod fel eſt cauſa infirmitatū acutarum, raritatia verò fellis boni coloris, & priuatio fellis putatur cauſa longæ vitæ.

De Medicinis ex felle. Cap. XXXIII.

AVicenna. Fel omne calidum eſt & ſiccū in quarto, & fortiora quidem fella quadrupedum ſunt fel vaccinum. deinde fel adhubnati. lupi, fel vrſi. deinde caprinum poſt ouinum & magis incolume fellium auium eſt fel galli. Reliqua autem fella auium ſunt fortiora fellibus quadrupedum, quandoq; comparantur rapaces eorum cum paſcentibus & venantes cum feris ſilueſtribus. & fel quidem forte valde viſcoſum eſt, fel rapacium proprieq́; magnorum. Et ex eis electum eſt illud cuius color citrinus eſt naturaliter. quod autem puto rubeum eſt, malum eſt. debilius vero cæteris eſt porcinum. Porrò fel piſcis qui ſcorpio nominatur, & teſtudinis fortius eſt fellibus quadrupedū. eſt autem omne fel abſterſiuum. & diuerſificatur ſecundum maſculū & fœminam, & ſecundum diſpoſitionem ſitis & famis, & diſpoſitionem ſatietatis & diſpoſitionem quietis & exercitij. Fel mixtum cum nitro & gumma pini & chimolea confert ſcabiei vlceroſæ. & fel vaccinum ponitur in emplaſtris cōferentibus vulneribus, quæ ſunt ab eriſipila & doloribus vehemētibus & fel hircinum eradicat carnem malam, & neceſſitas quidem vlcerum in hoc, vt eis adhibeatur, fel fortè ac debile. diuerſificatur ſecūdum horas ſuas, & ſecundum mundificationem ac ſordidationem eorum. Omne fel confert obſcuritati viſus, & fel quidem rapacium propriè ſiccum confert in ioitio aquæ & dilatationi pupillæ. Nec conceditur vt adminiſtretur, niſi poſt mundificationem corporis ac capitis. Item omne fel confert ſtrictūræ narium opilationes aperiendo valde quæ ſunt in colatorio. Omne quoq; fel ſolutorium, & quando linitur, & quando ſupponitur. ſpecialiter autem quorundam fellis medicinalia ſunt, vt bouis, aſini, tauri, vaccæ, hirci, capræ, teſtudinis, & marini ſcorpionis. Diaſcorides. Vtrius oē fellis termātica eſt, & inſcida, ſed aliqbus plus aliqbus minus. Magna quidē eſt virtus fellis marini ſcorpionis, perdicis, pauonis, caponis albi, capriuli. Oium iſtorū fel virtutem vnam habēt, faciuntq́; ad oculorum effuſionem, & ad caliginem, & aſpredinem palpebrarum. Vetuccinum autē, hircinum, porcinum, & vrſinum, ſecundū virtutem habent, poſt taurinum, & hæc omnia lanis adhibita atq; in vmbilico poſita, infantiū ventrē ſoluunt maximeq́; ſi in ano ponātur. Taurinū autē ad multa eſt vtile. Fella denique maioribus optanda ſunt iu paſſionibus, nam lepras & cantabricen cum cimolea medētur.

De Ventre. Cap. XXXIIII.

PLinius vbi ſupra. Subeſt venter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus geminus. ſanguine carentibus nullus. Inteſtinus enim quibuſdam ab ore incipiens quadā vi in eadem reflectitur, vt ſepiæ & polippo. In homine annexus eſt infimo ſtomacho ſimilis canino. his ſolum animaliū inferior parte

parte anguſtior. Itaq; & ſola vomũt, quia repleto pp anguſtias ſupprimitur cibus, quod accidere non põt his quorũ ſpacioſa laxitas, eum ad inferiora tranſmittit. Denique magis auidi ſunt ciborum, quibus ab aluo longius ſpaciũ. Iidẽ minusq; ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Auibus venter carnoſus eſt calloſusq;, ventriculi atq; inteſtina pingui omento integuntur præterq̃ oua gignentibus, Aues quoq; geminos ſinus habẽt. Quædam vnũ quo mergunt recentia & guttur. Alterũ in quẽ ea eo dimittunt concoctione maturata vt gallinæ, palumbes colũbæ, pdices. Cætera fere carent eo, ſed gula patentiore vtunt, vt graculi, corui, cornices. Quædã neutro modo. Sed ventrẽ pximũ hñt, quibus plonga colla & anguſta vt porphirioni. Vẽter ſolipedũ aſper & durus. Terreſtriũ alijs dẽticulatę aſperitatis. Alijs cancellatim mordacis. Quibus neq; dẽtes vtrinq;, nec ruminatio, hic conficiunt cibi, hinc in aluũ delabunt. Medio hæc vmbilico adnexa oĩbus. In hoĩe ille infima parte ſimile ſuillo, a græcis appellat colon, vbi dolorũ magna cauſa eſt Anguſtiſſima canibus. Qua de cauſa vehementi niſu, nec ſine cruciatu leuãt eũ. Inſatiabilia animaliũ quibus a vẽtre pximus recto inteſtino trãſeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis Vẽtres & elephanto quatuor. Cætera ſuibus ſimilia. In ventre hyrundinũ pullis lapilli candido, aut rubenti colore qui chelidonij vocant magicis narrati artibus reperiunt. Et in iuuencarũ ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo põdere, ſingulare vt putant remediũ ægrè parientibus, ſi tellurẽ non attigerit. Ariſtoteles. Sub pectore eſt vẽter, perueniens vſq; ad locũ exitus ſupfluitatũ. Eſt.n. mediũ cõtinens inter mẽbrum p quod nutrimentũ recipit, & illud p quod eijcitur. Et in quolibet, aĩali ſunt hæc tria. Nõ aũt poſſibile fuit vt poneret natura ventrẽ ſupra cor in quo eſt virtus prima, neq; ſupra ſcm mẽbrũ. i. cerebrũ in quo eſt opatio intellectus. Præter parietẽ ergo eſt vẽter in aĩalibus habẽtibus Iſophagũ. In carẽtibus aũt eſt poſt os applicatus cum eo, & poſt ventrẽ eſt inteſtinũ Aĩal generans aĩal, hñs dẽtes in vtraq; mãdibula, ſiue habeat ſoleas, vt equus & mulus, ſiue findat vngulas, vt porcus, ſiue multorũ digitorũ, vt hõ leo & canis, habet vnũ ventrẽ. Animal aũt in ſuperiori mãdibula dentibus carens, & hñs cornua, & cuius cibus eſt ex materia lignea ſpinoſa, multos hẽt ventres, pp hoc, & cameli venter talis diſpoſitionis eſt, q̃uis careat cornibus, hẽt.n. dentes creatos ſicut aĩalia cornuta. & ob hoc ruminat ſicut illa, & vẽtres eius ſicut illorũ, & quia cibus eius ſpinoſus eſt, neceſſariũ fuit eius lingua carnoſa, pp duriciẽ palati, natura ſiquidẽ vtitur palato, ſicut parte terreſtri dentiũ. Venter aũt primus in iſtis aĩalibus recipit cibũ crudũ. ſecundus digeſtũ. tertius recipit eũ in meliori digeſtione. quartus bene digeſtũ, & hoc aĩal dicitur ruminans, qm̃ os ſtomachi recipit a parte oris, & procedit ad partẽ pulmonis ac p parietẽ tranſit, quouſq; puenit ad ventrẽ maiorem, & quod eſt intra ventrẽ illum eſt aſperum. Deinde eſt alius eidem applicatus, & poſt tertium quartus longus, villoſus leuis, & poſt inteſtinum.

De eodem. *Cap.* XXXV.

EX libro de naturis rerum. Omne ergo animal habens ſanguinem & quatuor pedes habet quatuor ventres. Proprie tamen dicitur venter, illa corporis pars quæ cuncta vniuerſaliter interiora ſua diffuſione circundat, hæc craſſitudine ſua quandoque tantam enormitatem excedit, vt mortem inferat nutrienti. Itaque omnia quæ vicinantur ventri parua ſunt, vt non tumorem ventris impediant, ppter cibum animalis. Omnis quidem vẽter recipiens ſuperfluitates humidas, recipit & ſiccas, ſed non econuerſo. Nã omne quod habet veſicã habet & ventrem, ſed nõ conuertitur, vt patet in auibus. In his aũt venter recipit ſuperfluitatem humidi & ſicci temperati, & p vnũ exitum eijcit. Inſatiabilia ſunt animalia quibus a ventre proximus inteſtino recto cibi tranſeunt, vt mergi, lupi, pellicanus. Cauſa ergo vẽtris eſt ppter cibum vt digerat. Itaq; natura ventris in animalibus eſt, quod terra terræ naſcentibus, & omne animal ruminans, habet quatuor ventres. Aues etiam ad ventrem hñt additamentũ quod dicitur papum ſ. veſicam gutturis. Nam qm̃ aues dẽtibus carent, cibus in papo morando pparationem recipit, quam in alijs animalibus maſticando reciperet. Ob hanc cauſam aues & plures ſtomachos hñt depreſſos & fortes, vt facilius poſſet digeri, quod non põt maſticari. Animalia quoq; quæ ruminant, carent dentibus in mandibula ſuperiori. Qm̃ ergo maſticare nõ poſſunt, ruminant, & multos hñt ventres. Piſces etiam qm̃ non maſticant, habent additamenta ad ventres. Venter hominis. i. ſtomachus aſſimilatur ventri canis quãuis amplior ſit. Item venter hominis, i. inteſtinum, aſſimilatur ventri porci. Fluxus aũt ventris in porco caret remedio. Auicenna. Vẽter animalis parui nutrimenti eſt, & mali chimi, & tardę digeſtionis. Ventres autem auium qũ digeruntur melioris, & plurimi nutrimenti, præcipuæq; gallinarum & anſerum. Aeſtimãt autem q̃ tunica ventrium animalium interior exiccata, confert ori ſtomachi, ac dolori eius, proprieq; vẽtris galli.

De Vmbilico. *Cap.* XXXVI.

ACtor. Vmbilicus eſt membrum quo mediante adhæret fœtus vtero materno, & accipit inde nutrimentum. Ariſt. Omne animal generans animal & ouans habet vmbilicum tẽpore partus, & cum creſcit animal latet vmbilicus. Vmbilici creatio non eſt niſi cortex continens venas. Nam natura binas magnas venas a corde extrahit, ex quibus exeunt venę ſubtiles ad matricem peruenientes, & in earum circuitu eſt coopertoriũ corij, qm̃ indigent ſaluatione, pp earum debilitatem, quę, ſ. venæ in animalibus magni corporis multæ ſunt, in mediocribus duæ, in paruis aũt vna, ex hac recipit embrio cibũ ſanguineũ. Dum aũt embrio paruus eſt & impotens accipere cibũ, multum erunt venæ amplæ Cũ vero creuerit, diminuentur & adunabuntur in ſe. Crementũ itaq; mẽbri cuiuſlibet eſt ex parte vmbilici, quia in aĩalibus eſt virtus aĩæ paſcentiuæ, qua cito emittit vmbilicus ad matricẽ cotilidones, ſicut radices arborum, & qñ iam nõ potuerit cibari ſufficienter, ſ. conceptus p vmbilicum pp magnitudinem, tunc præparatur lac, vt ſupra dictum eſt, &c.

De Coagulo. *Cap.* XXXVII.

PHyſicus. Coagulum eſt ſtomachus animalis, ſic dictum, quia lac coagulare facit. Extrahitur autem ab animali antequã incipiat herbas comedere, & ſallitur ac conſeruatur. Ariſtot. Coagulum non inuenitur, niſi in ventre animalis ruminantis adhuc ſugentis & leporis. Omnia ergo animalia vnum ventrẽ habentia carent coagulo, quia lac habent tenue, & ideo nõ coagulatur. Lac vero multos habentium ventres coagulatur, & inuenitur coagulum, non in duobus primis ventribus, ſed in tertio qui eſt ante vltimum. Animal vero piloſi pedis caret coagulo, quia paſcitur herbis multæ humiditatis. Dioſcorides. Coagulus omnis acræ virtutis eſt, & diaforeticæ & extenuatorię & ſtiptice. Vnde ad omne profluuium aptiſſimus eſt Lac in ventre coagulatũ vel veſica, potatus diſſoluit. Id tñ plus oĩbus leporis coagulus ſi fumigetur ſicut. Triobolo vino cum vino acceptus, morſibus venenatis occurrit, celiacis ac diſſentericis mire prodeſt. Coagulus agninus vitulinus & caprinus oẽs vnam habent virtutem, cum vino bibiti ſtomacho venenum excludunt, Lac coagulatum ſoluunt. Coagulus ſucæ marinæ ſimilem caſtoreo virtutẽ habet Epilenticis prodeſt & matricis præſocationibus, tunc aũt ex his animalibus coagulũ collige, dum adhuc breuitate naturæ non põt paſcere. Omnis coagulus tantam habet virtutem, vt conſtricta relaxet, & laxa conſtringat. Auicẽna. Coagulum omne calidũm eſt & ſiccum, & igneum & ſubtiliatiuũ & delicatiuum. Reſoluit oẽ cõgelatum ſanguinis, & lactis caſeati, & humoris craſſi. Et coagulat oẽ liquidũ, & inciſiuũ, prohibetq; curſum omnẽ ac fluxum ſanguinis mulierum. Dicit Gallenus, vt nõ adminiſtretur quod ex coagulis acutum eſt, in loco vbi neceſſaria eſt conſtrictio. Coagulum omne bibitum epilenſiæ confert, & proprie camelinum, reſoluit quidem ſanguinem cõgelatum in pulmone & in ſtomacho Lac quoq; caſeatum in ſtomacho reſoluit bibitum cum vino, ſed ipſum eſt malum ſtomacho. Poſt purgationem autẽ menſtruorum ſi bibatur vel ſupponatur iuuat ad impregnandum, & confert præſocationi matricis proprieq; camelinum. Confert & vlceribus inteſtinorũ, & proprie coagulum pulli equi. Omnia vero cõferunt iuſquiamo nigro, maximeque coagulum hædi & hinnuli ceruorum, ac vituli & agni, & ſanant a venenis, morſuriſq; omnibus. Ex coagulis autem melius eſt in ſpecie coagulum leporis.

De Inteſtinis. *Cap.* XXXVIII.

ACtor. Inteſtina iuxta Iſidorum ſic dicuntur, eo q̃ interiore corporis parte cohibẽtur, quæ ideirco longis nexibus in modum circulorum ordinata ſunt, vt eſcas ſuſceptas paulatim digerant, & ſuperadditis cibis non impediantur, hæc etiam viſcera dicuntur. Ariſtoteles. Inteſtina diuerſificãtur ſecundum diuerſitatem vẽtris. In quibuſdam.n. animalium inteſtinum eſt ſimplex. i. vniforme, & cum diſſoluitur aſſimilatur in partibus. Et forte pars inteſtini quæ ventri vicinatur exit amplior, quæ vero termino. i. ano ſtrictior, pp hoc exit ſuperfluitas canis cum dolore. In quibuſdam vero animalibus eſt econuerſo, & hñt inuolutionem multam, ſicut in habentibus cornua: Et magnitudo ventrium illorũ maior eſt, ſimiliter & inteſtini pp magnitudinem corporum. Omnia namq; corpora habentium cornua magna, ſunt propter humiditatem vſus cibi, & habent colon & partem inteſtini, quod orbon dicitur. Deinde vero efficitur inteſtinum ſtrictius inuolutum, & deinde rectum, donec perueniat ad locum exitus ſuperfluitatis. Animal vero guloſum non habet in inteſtino multam amplitudinem in eo quod viciatur inferiori ventri, quia ibi manet ſuperfluitas, vt non exeat ſubito. Omne vero animal cuius inteſtina vaſa ſunt ampla, & cuius

inteſtinum

inteſtinum eſt rectum, valde guloſum eſt, quoniam exitus cibi cito fit, & ſic ipſum cito appetit.

De Renibus. Cap. XXXIX.

RENes creati ſunt, vt ſit operatio veſicę melior & perfectior. Nec vtitur natura renibus, niſi ad ſuperflui humidi exitum per venas. In omnibus itaq; renibus eſt profunditas, & maximè in quibuſdam animalibus propter multitudinem cibi, & in eis eſt fex propter colamentum humiditatum in ipſis. Ob hoc etiã plus fętentes ſunt aliis membris interioribus. Ex medio ſiquidem eorum exit quaſi ſuperfluum & vadit in duas vias fortes, quouſq; perueniat ad veſicam. In renibus ſunt virtutes eſſentiæ conuenientes, & in eis multum ſepum, propterq; plus aliis mẽbris interioribus propter colamentum ſuperfluitatis, quia ſanguis qui remanet ibi poſt colamentum eſt bonæ digeſtionis. Et complementum bonitatis digeſtionis ſanguinis, eſt pinguedo, quæ tamen nõ eſt in corpore renum, ſed extra circundans eos, propter ſalutẽ verò, fuit creatio renum calida, quia cum ſint ex vltimis interiorum membrorũ, indigent calore magno, & etiã pinguedine multa propter digeſtionẽ humidi, quia pinguedo conuenientior eſt digeſtioni, & calor digerit. In omnibus autẽ animalibus, ren dexter minoris eſt pinguedinis, quam ſiniſter, & altior illo, ita q attingit hepar, quia natura membrorũ quæ ſunt in parte dextra leuior eſt, & maioris motus. Motus vero cõtradicit virtuti coagulatiuæ pinguedinis, quia diſſoluit pinguedinem. Oues quãdo multiplicatur in renibus earum pinguedo, cito moriuntur: harum.n. pinguedo maior eſt quàm aliorũ animalium, & renes earũ cito impinguantur. Pinguedo.n. in animalibus pinguibus humida eſt Humiditas ergo quę eſt in renibus comburitur, & mouet vẽtoſitatem, ex cuius dolore cito moriuntur, quia dolor tranſiens per viam maiorem & aorti, cito peruenit ad cor. Viæ nanq; procedentes ab iſtis ad renes ſibi cõtinuantur ſuccedendo. Itaq; cum augmentantur dolores renũ, cito ducunt ad mortẽ. Renes hominis valde duri ſunt plus aliis membris, & aſſimilantur renibus vaccæ, quaſi eſſent ex multis renibus paruis, nõ ex carne leni equali ſicut renes ouiũ, & aliorũ quadrupedum, propter hoc dolor renum hominis difficilis eſt curationis, quando infirmatur, quia infirmitas eſt quaſi in multis renibus. Plinius vbi ſupra. In briſeto & charne quaterni renes ceruis, econtra pennatis ſquamoſisq; nulli, de cætero ſummis adhærẽt lumbis. Dexter hominibus eſt latior, & minus pinguis, ſiccior q;. Vtriuſq; aũt pinguedo e medio exit, præterquam in vitulo marino Animalia in renibus pinguiſſima. Oues quidem lætaliter circum eos concreto pingui aliquando. in eis inueniuntur lapilli. Renesq; habent omnia quadrupedia quæ animal gignunt, oua parientium teſtudo ſola quæ & alia omnia viſcera, ſed homo bubulis ſimiles velut e multis renibus compoſitos. Pectus hoc & oſſa præcordijs & vitalibus natura circũdedit, ac ventri quem neceſſe erat increſcere, ademit nulli animalium circa ventrem oſſa. Auicenn. Renes natura ſunt æquales ad ſiccitatem tendentes. Parui nutrimenti, difficilis digeſtionis, & horridi ſaporis, humor eorum malus eſt, laudabiliores eorũ ſunt renes hædi lactentis. Iſaac vbi ſupra. Renes duobus modis ſunt illaudabiles, vno propter ſubſtantiæ ſuæ corruptionẽ, dariciem & croſſiciem. Alio quia eorum nutrimentum fuerat pinguedo vrinæ, vnde ſanguinẽ generant croſſum & peſsimũ.

De Veſica. Cap. XL.

ARiſtoteles. Quoniam autẽ operatio renum & veſicæ vna eſt, de natura quoq; illius ſciendum eſt, & videtur quidem naturã dediſſe veſicam animalibus habentibus pulmonem ſanguineum tantum. Quodlibet.n. animal habens pulmonem multum ſitit, & ob hoc indiget cibo non ſicco tantum, ſed humido pluſquam ſicco, neceſſe eſt ergo, vt habeat membrum recipiens iſtam ſuperfluitatem, & hoc eſt veſica. Animal vero pulmone carens & potans modicum aquæ, caret veſica, non.n. recipit aquã in potum, ſed in cibum, ſicut animal nuuloſi corporis & piſces. Animal quoq; plumam, aut ſquãmam, aut corticem habens nõ habet veſicam propter paucitatem potus, & quia ſuperfluitas aquæ trãſit in plumas, & alia, præter tortucam, quia pulmo tortucæ maxime carnoſus eſt ſanguineus, ſimilis pulmoni vaccæ. In carentibus aũt veſica caro ad renes extenſa ſeparatur in partes. Quarũ creatio ſimilis eſt creationi renum in quibuſdam auibus. Serpentes ergo & lacerti non hñt veſicam, quia humiditas eorũ parua eſt, ſicut auium & tranſit in ſquãmas. Plin. vbi ſup. Infra aluum eſt a priore parte veſica, quæ nulli oua gignentiũ ineſt p̃ter teſtudinem. Nulli niſi ſanguineum pulmonẽ hñti. Nulli pedibus carentiũ. Inter eã & aluũ arterię ad pubem tendẽtes, q̃ ilia appellãtur. In veſica lupi lapillus qui ſirites appellatur. Sed hominum quibuſdam diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi & setarum capillamenta. Veſica mẽbrana conſtat quæ vulnerata cicatrice non ſolideſcit, neq; qua cerebrũ aut cor inuolnitur.

De Coxis & Pedibus. Cap. XLI.

ACtor. Coxæ iuxta Iſidorũ dicuntur quaſi coniuncti axes, ipſis enim fœmora mouentur. Quorum concaua vertebra vocantur, quia capita fœmorum in eis vertuntur. Ariſtoteles. Crurium gracilitas atq; debilitas conuenit coitui, quia cibus illuc tranſiens, tranſit in ſpermaticam ſuperfluitatem. Viri quoq; multorum pilorum apud coxas, & in parte pedum inferiorum, multi ſunt coitus. Coxæ hominis & crura multũ carnoſa ſunt, quoniam homo recti corporis eſt, vt ergo ſit declinatio corporis, & via ad partem ſuperiorem, abſtulit natura ex illa parte carnem & addidit inferiori propter põdus corporis, & vt ſit corpus rectum Coxæ vero & crura animalium carne priuata ſunt, & ſunt ex oſsibus & neruis ad portandum corpus. Quatuor autem pedes, quatuor ſuſtẽtamenta ſunt, propter hoc naſcitur animal quadrupes ſtans ſine labore. Homo vero non poteſt eſſe rectus longo tempore, ſed indiget corpus quiete. Animalia cætera mammillas habent apud coxas, homo vero in pectore. Pedes ergo animalium ſ. maiores ab ancha vſq; ad articulos paucæ carnis ſunt, præter hominem qui duos habet pedes. In cęteris vero loco manuum poſuit natura pedes anteriores, his enim neceſſarij fuerunt quatuor pedes, vt poſſint ferre tanti corporis pondus. Et animal quoddam habens multos digitos in pedibus, vtitur anterioribus, ſicut homo manibus, quia pugnat cum eis, & eijcit a ſe nocumentum. Animal autem habens ſoleas facit hoc cùm poſterioribus, quia non ſunt anteriores ad hoc cõuenientes, propter hoc animalia multorum digitorum, ſicut leo, linx, canis, lupus, habent quinque digitos in anterioribus, & quatuor in poſterioribus. Quædam vero animalia hñt quinque in poſterioribus, quia quaſi repunt incedendo, & ob hoc ſuper multos vngues ſuſtentantur, & fit motus eorum velocior ac leuior, & vt eleuentur eorum latera a terra, ſicq; etiam caput eleuetur. Pedes autẽ animalium pares ſunt. In omnibus animalibus carentibus pedibus, & habentibus duos pedes, aut quatuor eſt ſanguis. Quæ autem plures habent, carent ſanguine. In pedibus quidem quadrupedum eſt diuerſitas, quia quædã habent ſoleas tantum. Et quædam ſotulares. Quædã vero ſunt fiſſi pedis, Soleæ ſunt in animalibus magni corporis. Pars enim terreſtris quæ in eis tranſit in ſoleas loco cornuum & dentium, & ſunt ſoleę ſicut vnus vnguis loco multorum vnguium, propter hoc huiuſmodi animalia nõ habent chaab in pedibus pro maiori parte, & ideo motus flexionis pedum eorum poſteriorum difficilis eſt. Habentia vero ſotulares habent in pedibus chaab, & ideo pedes eorum leuioris ſunt motus, nec habent ſoleas. Animal autem habens multos digitos non habet chaab. Si enim haberet, non eſſet multorum digitorum. Sunt ergo ſotulares in pluribus pedibus habentium chaab.

Adhuc de pedibus. Cap. XLII.

SVb pede cameli eſt carnoſitas multa, & in fiſſura pedis eſt corium quale in pedibus auſerum. Ideo quando multum habent ire fiunt eis ſotulares. Leo & camelus cum ambulant prius mouent pedem dextrum. Pes ſiniſter in animalibus non eſt leuis motus, pręterquam in elephante. Pedes elephantis anteriores multo maiores ſunt poſterioribus. Flectens enim duos pedes ſedet & fulciens latus alterum dormit. Nequit enim flectere quatuor. Quadrupedia nata ſtatim eleuãt ſe ſuper pedes, & incedunt. Pullus equi caput ſuũ poſteriore pede tangit, equus autem non poteſt. Recte vero non habet auis niſi duos pedes, quia duas habet alas loco pedum anteriorũ. Struccio duos quidem habet pedes, vt auis, ſed vngulam fiſſam, vt quadrupedes. Manus ſimię compoſita eſt ex manu & pede. Recte autem homo habet pedes magnos valde reſpectu corporis ſui, quia debent pedes qui ferunt corpus habere magnitudinem & latitudinem, & digitos. Magnitudo quoque digitorum pedum econtra magnitudini digitorum manuum. Operatio nanq; manuũ eſt accipere & retinere, & ob hoc digiti manuũ longiores ſunt. Operatio vero pedum eſt ad fugiendum & ad portandum pondus, & ob hoc fortis ſunt creationis. Porro fiſſura finis pedum melior eſt, nam ſi non eſſet fiſſura digitorum multotiens accideret occaſio toti membro, propter hoc etiam ſunt vngues in extremo digitorum manuum ac pedum ad cuſtodiendum.

De membris genitalibus & primò de teſticulis. Cap. XLIII.

ARiſtoteles. Terreſtrium ſolus homo bipes. Huic manus ſunt intus carnoſæ, extra vero neruis & cute conſtant, digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduerſus vniuerſis flectitur, per ſe vero in obliquum porrigitur craſsior cæteris, huic minimus menſura par eſt, duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſsime protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes & pauca in poſterioribus quoq; quinos vngues habent, vno iuxta cruris articulum dependente.

Reliqua

Reliqua quæ ſunt minora digitos quinos. Brachia non omnibus paria eſſe. Animalia quædam vt manibus vtuntur priorum miniſterio pedum, ſedentq́; ad os illis admouentia cibos, vt ſciuri. Vngues ſunt his omnibus, quibus & digiti. Sed ſimiæ imbricati. Hominibus autem lati ſunt vngues, rapacibus vnci, cæteris recti. Omnia digitos habent quæ pedes, excepto Elephante, huic enim informes ſunt, numero quidem quinque, ſed indiuiſi ac leniter diſcreti. Vngulisq́; non vnguibus ſimiles & pedes maiores priores. In poſterioribus articuli breues. Idem poplices intus flectit, hominis modo, cætera animalia in diuerſum, poſterioribus articuli pedibus quam prioribus. Nam quæ generant animal ante ſe genua flectunt & ſuffragium artus in diuerſum. Hominum genua & cubiti contraria. Item vrſis & ſimiarum generi ob id minime pernicibus. Oua parientibus quadrupedum crocodilo. Lacertis priora genua poſt curuantur, poſteriora in priorem partem, ſunt autem crura his obliqua humani pollicis modo, ſic & multi pedibus præterquã nouiſſima ſalientibus. Aues & quadrupedes alas in priora curuant, ſuffragines in poſteriora. Hominis genibus quædam & religio ineſt obſeruatione gentium, hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant, fortaſſis quia ineſt his vitalitas. Nanq; in ipſo genu vtriuſq; commiſſura dextra leuaq; a priore parte gemina quędam buccarum inanitas ineſt, qua perfoſſa ceu iugulo ſpiritus fugit. Varicet in cruribus viro tantum mulieri raró. Omnia animalia a dextris incedunt partibus, & ſiniſtris incubant, reliqua vt libitum eſt gradiuntur. Leo tamen & camelus pedatim, hoc eſt, vt ſiniſter pes non tranſeat dextrum, ſed ſubſequatur, pedes homini maximi: fęminis teneriores. In omni genere ſuræ homini tantum & crura carnoſa. In quadrupedibus ſolidas habent vngulas, quæ non ſunt cornigera. Pro his ergo telum vngula eſt illis. Auicenna. Pedes generant humorem viſcoſum nõ groſſum, ſed laudabilem, & paucarum ſuperfluitatum. Significatio bonæ digeſtionis eorum eſt velocitas inflationis eorum ac diſſolutionis in decoctione. Sed nutrimentum eorum non eſt multum. Conferunt autem tuſſi calidæ propriè cum pultibus ordei, ſoluunt eum ſua viſcoſitate. Iſaac in dietis libro primo. Pedes ſecundum medicinam ſunt vtiles, pectoris. n. & pulmonis aſperitatem leniunt & contra tuſſim ſiccam valent. Adiuuant etiam patientes diſcorationes in veſica, quos etiam ſi manducauerint qui diſenteriam patiuntur, inteſtinorum vulnera ſolidantur, & ſolutionẽ accidentaliter ſtringunt. Natura. n. eorum lubrificatiua eſt, propter viſcoſitatem quã habent. Pedes tñ anteriores poſterioribus meliores ſunt, propter fundamentum caloris naturalis eis viciuũs. Sed omnibus extremitatibus animalium pedes meliores ſunt. Ariſtoteles. Omne animal habens digitos, habet vngues. Sunt autem vngues vt dictum eſt in extremo digitorum manuum ac pedum ad cuſtodiendum. ſ. ne toti membro accidat occaſio, vngues tamen hominum vnci non ſunt ſicut cæterorum, ſed vt eo operiant extremitates. Omne animal habens vngues curuos cibantur carne, aues mali volatus habẽt vnguem rectum. Nam curui impedirent inceſſum. Actor. De auibus autem vncorum vnguium iam ſuperius dictum eſt.

De Membris genitalibus & primo de Teſticulis.
Cap. XLIIII.

ARiſtoteles. Teſticulorum diſpoſitio diuerſatur in animalibus habentibus ſanguinem, quidam enim mares carent teſticulis omnino, ſicut genus piſcium atque ſerpentium. Nec habent niſi duas vias in quibus eſt ſemen tantum, quidam vero teſticulos habent intra corpus propè renes, & de illis exeunt duæ viæ ad exitum ſpermatis, quæ in vno loco congregantur. Tales enim viæ reperiuntur in omnibus animalibus ouãtibus recipientibus aerem, & habentibus pulmonem ſicut in tortuca & lacertulis & in omnibus generibus ſquamoſi corij, quædam autem animalia teſticulus habent pendentes vt homo, quædam prope anum vt porcus. Sicut autem quodlibet animal recti inteſtini guloſum eſt in cibo, ſic quodlibet animal habens vias ſpermatis & carens teſticulis cito coit, & quod eſt huic diſpoſitioni contrarium, eſt magis caſtum, ſicut animal inuoluti inteſtini minus eſt guloſum. Natura teſticulorũ eſt de natura oſſiũ, vt ſint vaſa iſtius ſuperfluitatis. Et cum abſcinduntur, viæ contrahuntur ad ſuperius. Ideoq́; non poteſt animal caſtratum facere filium, quia viæ non ſunt ſixæ ſecundum propriam viam. Animalia vero quæ non habent teſticulos propter melius, ſed propter neceſſitatem ſolummodo, ſunt velocis coitus, ſicut genus piſcium ac ſerpentium. Piſces enim coeunt cum vnus tangit alium, & excitant ſperma velociter, & ſicut accidit hominibus & in alijs generibus, ꝙ retinent anhelitũ ante emiſſionem ſpermatis, ſic & piſcibus accidit ꝙ non recipiunt tunc aquam maris, & quando hoc faciunt cirius corrumpuntur. Piſces autem vias habent ſicut homines, quia ſperma eſt in vltima parte

tium fœminæ, ſerpẽtes inuoluuntur in coitu, quia carent teſticulis & etiam virga, quia non habent crura. Teſticulis autem carent propter longitudinem corporis, quoniam infrigidarent ſperma propter tardationem curſus ſui.

De virga & matrice. Cap. XLV.

MEmbrum vero marium coitui conueniens. i. virga, inter omnia alia membra creſcit & minuitur ſine aliqua ſubiectũ læſione. Subſtantia. n. eius talis eſt, vt poſſit ei augmentum & diminutio conuenire. Ideo nanq; creatio eius eſt ex neruo & cartilagine, & extenditur a vento illo aduenientẽ, & augmentum quidem eius conueniens eſt coitui. Diminutio vero in alijs operationibus. Quædam fęmiņæ quadrupedum mingunt retrò, vt eſt elephas, leo, camelus, & animal piloſum. Non poteſt autem ſoleas eſſe habens & mingens retrò. Matrices in omnibus animalibus habent duas partes, ſicut diuiduntur teſticuli marium in duo. Multum etiam diuerſantur matrices quoniam animalia quæ generant animal, intra habent matrices ſuper ventrem, ſicut vacca, capra, canis, & ſimilia, quia non debet eſſe pondus ſuper matricem omnino propter ſalutem, & ꝓpter crementum. In animalibus autem facientibus oua imperfecta, ſicut in omnibus piſcibus ouantibus eſt matrix ſub ventre, & ſub loco renum, quia crementũ ouorum non prohibet aliquã operationem naturæ, eo ꝙ extra complentur. Piſces ſiquidem eijciunt extra oua imperfecta, & ibi creſcunt. Cuius cauſa eſt, quia multorum ouorum ſunt, nec poteſt ea natura in interiori complere pp multitudinem. In muliere matrix in inferiori eſt.

De cauda. Cap. XLVI.

CAuda animalis eſt ad cuſtodiam membri vnde exit ſuperfluitas. Ideo poſuit eam natura ſuper illud. Homo quidẽ non habet, ſed anchas, ſed nullum animal quadrupes habet anchas, ſed caudam, quia coxę & crura hominis multum carnoſa ſunt. In cæteris autem animalibus carne priuantur, & ſunt ex oſſibus & neruis, & horum omnium ferè vna eſt cauſa, quia. ſ. homo recti corporis eſt, vt ſupra dictum eſt in capitulo de coxis, propter hoc homo nõ habet caudam, quia cibus eius tranſit in carnem coxarũ & crurum, habet ergo anchas & cauda caret. Animal vero quadrupes eſt econtrario, quia multitudo carnis eſt in ſuperiori parte, propter hoc non habet anchas & caudam habet. Animal vero quadrupes eſt econtrario, ideo etiam crura habet valde groſſa, ſicut homo. Cibus. n. qui tranſibat in coxas, tranſit in caudam. Simia quoq; quia forma eius communis eſt inter formam hominis & quadrupedis, non habet anchas. In caudis multæ ſunt differentiæ, nec vtitur eis natura ſolum ad cuſtodiendum anum, ſed ad iuuamentum. Omne animal habens caudam piloſam, habet caput paruum & mandibulas magnas: oues in theoria caudam habent magnam, ita ꝙ latitudo eius eſt vnius cubiti. Scorpio duos habet aculeos in cauda. Eſt autem piſcis de genere oſtreæ, qui cauda natat & repit. Plinius lib. xi. Caudæ propter hominem ac ſimias omnibus ferè animalibus oua gignentibus pro deſiderio corporum. Nudæ hircis & apris, paruæ & villoſæ vt vrſis, ſetoſæ prælongæ vt equis, amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regunt. Et in dextrum ac leuum motæ, vt remigio quodam expellunt. Ariſtoteles. Sunt qui ceruo fel eſſe putant in cauda vel inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinẽ, vt a canibus non attingantur. Auicenna. Extremitas caudæ cerui venenum eſt, & ipſam bibenti accidit anguſtia vehemens, & ſincopis, & mors. Iſidorus lib. xii. Murenam habere animam in cauda certum eſt. Nam capite percuſſo vix interimitur, cauda ſtatim exanimatur.

De tegumentis animalium & primo de pilis. Cap. XLVII.

PLinius vbi ſupra. Animalia quæ pariunt animal pilos habent. Quę oua, pennas vel ſquamas, aut corticem, aut teſtã, vt teſtudines, aut cutem putam, vt ſerpentes, pennarum caules omnium auiũ præciſę non creſcunt, vulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta. Humectantibus hyrundines in mari. Siccis inter tecta vaſpertilio, horum quoq; alæ articulos habent. Pili a cute exeunt craſſa hyrti, fœminis teneriores. Equis in iuba largi. In armis leoni. Daſipodis in buccis intus & in pedibus. Quæ vtraq; Trogus & in lepore tradidit, villoſiſſimus animalium lepus, pubeſcit homo ſolus, quod niſi contingat ſterilis eſt in gignendo, ſeu maſculus ſeu fœmina. Pili in homine partim ſimul, partim poſtea gignũtur. Cõgeniti aũt non deſinunt, ſicut nec fœminis magnopere. Inuentę tamẽ quædã defluuio capitis inualidę, velut languidiores cum menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam poſt genitę. Viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atq; ſubnaſci annuum eſt, viris creſcunt maxime in capite mox in barba. Reſciſi non vt herbæ ac cætera inſciſura augentur, ſed a radice exeunt, creſcunt & quibuſdam morbis maxime tuſſi, & in ſenecta, defunctorum quoq; corporibus, libidinoſis congeniti ma-

cturius

narias defluunt, at nari quidē celerius recreſcunt, quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt lanæq; rareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa ſunt, & ventres glabri. Ariſtoteles. Solus homo lenis corporis, veruntamen nullum animal eſt multorum pilorum in capite præterquā homo, quia cerebrum eius comparatione ſui corporis plus eſt humidum, quam cæterorum animalium. Caput etiam paucæ carnis eſt, & ex pluribus ſuturis, & ob hoc indiget cuſtodia capillorum. Itē homo apud pubem pilos habet, cęterorum animalium partes illæ nudæ ſunt. Viri multorū pilorum apud coxas & in parte pedum, multi ſunt coiros. Impubes caſtrati non barbeſcunt. Barbari vero ſi caſtrentur imberbes fiunt. In cæteris quoq; locis pili rareſcunt, præterquā in pectine. Nam & mulieres habēt pilos. Corpora tamen fœminarū molliora ſunt & leniora pauciorib; pili corporibus marium. Pilorū nuditas & maxime in pectore, ſignū eſt naturalis frigiditatis. Pili decaluatis non redeunt. Cauſa vero priuationis caluiciei in cæteris animalibus minus quam in homine eſt, quia cerebrum eorum parum humidum, & ideo nō debilitatur calor in eius decoctione. Nam in homine accidit caluicies propter diminutionem humoris calidi & pinguis. Dali vbi ſupra. Pili quidem medicinales ſunt, lana cōbuſta deſiccatiua eſt, acuta, ſubtilis, carnem liquefacit, quæ in vlceribus eſt. Sic quoq; capilli ſi combuſti ſupponantur aduſtionis ignis loco proſunt. Cilicium etiam combuſtum, & ſuper annum puluerizatum, ad ſuum eum locum conuertit. Omnes capilli combuſti, & cum aceto triti, ſi ſupponatur morſui rabidi canis optime proſunt. Sic autem lana vel capilli comburendi ſunt, vt ex fictile vas impleatur, & operculo proforato cooperiatur, & ſic igni apponatur.

De diuerſitate pilorum. Cap. XLVIII.

ARiſtoteles. Diuerſantur autem pili ſecundum duriciem & molliciem, longitudinem & breuitatem, lenitatem & aſperitatē, multitudinē & paucitatē & ſecundū colores & ætates maxime in hominibus. Cauſa vero differentiæ pilorū eſt ex parte cutis, non.n. pili generantur ex corpore, ſed ex cute, quando diſſoluitur humor qui in ea eſt, & efficitur vapor. Ob hoc pili groſſi generātur ex cute groſſa, & tenues ex tenui. Cumq; cutis poroſa fuerit & ſpiſſa, erunt etiam pili groſſi, propter multitudinem partis terreſtris, & amplitudinem viarum. Cum vero multū continua fuerit, tenues ac ſubtiles erunt, propter ſtrictitudinem viarum. Itē quando humor qui eſt in cute fuerit aquoſus ac velocis ſiccitatis, nō erunt pili magni vel longi. Cū fuerit vero humor groſſus ac pinguis, erit econtrario. Nam pingue, non cito deſiccatur. Ob hoc ergo erit animal groſſæ cutis groſſorū pilorū, ſicut pilis porcorum craſſiores ſunt pilis vaccarū. Itaq; longitudo pilorum capitis hominis eſt, quia cutis ipſa valde pinguis eſt, & eſt in ea multus humor. Criſpitudo autem & lenitas propter vaporem accidunt. Cum autem vapor fuerit fumoſus, calidus & ſiccus, capilli fiunt criſpi, quia vadunt p duas vias contrarias. Pars.n. terreſtris vadit ad inferiorem partem, calor autē ad ſuperius, ſic inuoluuntur pili & criſpi fiunt propter debilitatem ſuam, poſſumus etiam dicere, ꝙ hoc accidit propter paucitatem humiditatis pilorum, & multitudinem partis terreſtris, quæ deſiccatur ex aere continēti, & corrugatur, ſicq; criſpa efficitur, hoc enim accidit leni, quando humiditas quæ eſt in eo diſſoluitur, ſicut accidit pilis ex igne, quando corrugantur & inuoluuntur. Et huius ſignum eſt, ꝙ pili criſpi ſunt plus humidi, quam lenes. Quod enim ſiccum eſt, durum eſt. Pili vero lenes non ſunt in animalibus, niſi ex multitudine humorum. Humor namq; lubricādo decurrit donec ad pilos perueniat, propter hoc eorū pili qui morantur in Tracia, lenes ſunt, quia cōplexio eorū eſt humida. Et aer cōtinēs eos eſt humidus. Æthiopes vero criſpi ſunt propter ſiccitatem cerebri, & aeris cōtinentis.

De eodem. Cap. XLIX.

QVædam animalia ſunt groſſæ cutis, gracilis pili propter gracilitatem viarum. Talis diſpoſitionis ſunt pili ouiū, & quædam animalia ſunt mollis pili non valde tenuis, ſicut ſunt pili leporum. Sunt.n. in manifeſto cutis, & ideo non habent longitudinem. Et accidit illis ſicut ei quod componitur ex lino, quia molle eſt, & non habet longitudinem. Oues autem manētes in regione coeleſtata duros habent pilos, quia frigiditas indurat per congelationem atq; deſiccat, & quando calor exprimitur, humiditas cum eo diſſoluitur, & fiunt pili cutis terreſtres ac ſicci. Vnde & ericij quorum manſio eſt in maxi frigio, ſpinas habent multas ac duras cū ſint parui corporis. Et magnitudo ſpinarū ex hoc eſt, quia crementū corporis trāſit in eas pp paucitatem caloris naturalis. Nam quia cibus non digerimr, generatur in corporibus eorum multa ſuperfluitas. Pili autē & ſimilia nō niſi ex ſuperfluitate generantur. Durities autē ſpinarum & eſſe earum eſt ſicut lapidis propter multitudinē frigiditatis congelati. Ob hanc cauſam accidit, vt creſcentes pili ſint terreſtres valde duri ſimiles lapide, maxime in parte ſeptētrionali, qm̄ ibi ſunt huiuſmodi ericij pluſquā in meridionali, & in parte multorū ventoſū pluſꝗ in plano, qa plus infrigidantur in huiuſmodi locis, & exit ab eis homor, q cum calore diſſoluit, quia non poteſt humor eſſe nutritiuus ſine calore. Frigus autem nō indurat tm̄, ſed inſpiſſat corpus & condenſat, calor vero rarificat: propter hoc etiam animalia pilos habentia quando ſeneſcūt, eorū pili pluſꝗ quā prius indureſcūt. Sed & pluma auiū & cortex vel cutis animaliū groſſiora ac duriora ſunt in ſenectute, propter diminutionē caloris, & tranſitum humoris cum calore: animalia, viri propriè calui fiunt, non tamen omnes &c. vt dicetur inferius in tractatu de homine.

De coloribus pilorum & mutatione eorum. Cap. L.

COlor capillorū ac pilorū in animalibus eſt ſecundū colorem cutis, in homine verò non. Nam quidā habent coriū album valde, & pilos nigros valde: huius cauſa eſt, quia cutis hominis valde tenuis eſt pluſquā aliorū animaliū reſpectu corporis, & ideo pilos mutare non pōt, ſed color cutis alterari pōt in nigredinē ex ſole & vētis. In cęteris autē animalibus cutis habet virtutem, quaſi terræ, propter ſpiſſitudinē ſuā, & ob hoc alterantur pili cum alteratione cutis. Color tamen capillorū nō diuerſatur in homine, præterquam albedo quæ accidit eis non ſolū in ſenectute, qđ fit naturaliter abſque cutis albificatione, ſed ēt aliqn̄ ex infirmitate, & tunc albeſcunt cum albedine corij, qm̄ infirmitas illa in cute eſt, & ideo cū albeſcit cutis neceſſario albeſcūt & pili. Canicies autē naturalis & propter debilitatē caloris, q exit a corpore, & abūdantiā frigoris. Nā ſenectus infrigidat & deſiccat corpus, vapor autē vel cibus terreſtris eſt, qui in pilis, qñ nō bene digeritur putreſcit ex calore aeris cōtinentis, & ex illo generatur cani. Omnis.n. putrefactio eſt ex calore non naturali, ſed accidentali, & hoc accidit aquæ & terræ, oībus corporibus & ſimilibus. Cauſa vero albedinis caluorū eſt, quia in eis vapore terreſtri, eſt virtus aeris crudi, & ſi congelatur vapor erit ex eo glacies vel canicies, ſi vero putreſiat erit corrugatio, pp hoc erūt illa duo accidētia in manifeſto corpis, corrugatio.ſ. & canicies, in infirmitatibus autē eſt canicies, qa calor debilitatur in decoctione cibi. Cibus n. ad quodlibet mēbrū corpis puenit, & digeritur ex calore naturali, q eſt in eo. Cū ergo debilitatur ille calor conſumpitur cibus, & tunc mēbro accidit occaſio vel infirmitas, & inde caneſcunt pili. Cū ergo redit ſanitas reuertitur virtus, & pili nigreſcunt. Vnde rectè pōt appellari infirmitas talis ſenectus accidentalis, ſenectus verò infirmitas eſt naturalis. Pili temporū prius caneſcunt, poſterius.n. capitis vacuum eſt ab humiditate, quia nō eſt in eo cerebrū. In parte vero ſincipitis eſt multus humor, nec cito putreſcit. Tps vero ſunt inter illa duo accidētia, quia nō eſt in eis modicus humor ita ꝙ digeratur, neq; multus ita vt non putreſcat, propterea eorū pili ante alios albeſcunt. Cauſa vero priuationis caniciei in cæteris aīalibus, eſt ſecundū cauſam caluiciei ꝗ diximus, quia cerebrū eorū eſt modicū humidum, & ob hoc nō debilitatur calor in eius decoctione. Equi inter alia animalia caneſcunt, propter tenuitatē oſſiū capitis. Vnde percuſſio q̄ cadit ſuper illa oſſa mortalis eſt, & maximè quæ cadit in temporibus. Pili ruffi citius albeſcunt quā nigri, qa ruffitas & albedo ſunt quaſi infirmitates accidentes pilis, & omne quod debilitatur ex animalibus citò caneſcit. Fingūt autē quidā, ꝙ grues qñ ſeneſcunt nigreſcunt, huius mutationis cauſa eſt, quia natura plumæ earū alba quidē eſt & qñ ſeneſcunt, in earū pluma multiplicatur humor, ac cito putreſcit. Signum vero ꝙ canicies ſit quidā modus putrefactionis, & nō ſiccitas, vt quidam dicūt, eſt, quia pili cooperti caneſcunt cito. Coopertoriū namq; prohibet ventū vel exſpirationē, euentatio vero eijcit putrefactionem, & forte ex hoc pili albi a radice, ac nigri in extremitate. Forte vero albeſcūt extremitates illorū, quia paucus eſt ibi calor. Pili albi in corporibus cęterorum animalium ab homine naturaliter ſunt, & non ex infirmitate.

De cauſis diuerſitatis colorum in pilis. Cap. LI.

DIuerſitas colorum duplex eſt, aliqn̄ādo ex toto genere, ſicut in pauone & in leone quia color omniū leonū vnus. Quādoq; vero nō ex toto genere, ſed qdā diuerſi coloris ſunt, ſicut accidit capris vaccis. & columbis Et aīalia quidē multorū colorū mutantur ſecundū colores pluſquā vnū colorem habentia, quia color mixtus eſt ex vtroq;, & hoc eſt ex toto genere, qa ſ. in natura eſt, vt nō vnū tm̄ colorem recipiat, ſed diuerſos, quia natura velocis eſt motꝰ in transferēdo. ſ. eos in alios Genus autē aīaliū vnius coloris eſt ecōtra, quia non mutāt colorem niſi ꝓpter infirmitatē, & hoc raro. Iam.n. apparuit cabeg. i. perdix albus & niſus, & paſſeres albi, & coruus, ſed non accidit hoc a tempore generationis. Alteratio quidē animaliū quę ſunt naturaliter multorū colorum, multoties accidit pp diuerſitatē aquarum, nam aquæ calidæ faciunt pilos albos, & frigidæ nigros, ſicut accidit ēt arborū generibus. Et huius cauſa eſt qm̄ in aquis calidis eſt ſpiritus pluſquam aqua, & cum aqua clareſit, efficitur

albedo.

albedo ex ea,ſicut accidit ſpumæ In atandaria ſunt duo flumina,quorũ vnũ facit colores agnorũ nigros,aliud albos. Fluuius aũt qui vocatur aſchamida eos facit rubeos.Colores itaq; pilorum diuerſantur pp infirmitates,& ſecundũ ætates & ſecũdum naturã.Et albedo quidem qñq; accidit ex calore naturali,qñq; accidẽtali.Fit.n.ex vaporali calore retẽto in oĩbus mẽbris.Iõq; calor eius qđ eſt ſub ventre aĩalis non attributi vni colori magis albus eſt quam alterius,pp multitudinẽ caloris in illo loco. Caro ẽt eius ſaporoſior eſt,pp eandem cauſam.Digeſtio.n.quæ nõ eſt niſi ex calore,carnẽ facit ſaporoſam. Et iſta etiã eſt cauſa animalis attributi vni colori.ſ.albi vel nigri.Nã calor & frigus ſunt cauſa naturæ cutis & pilorũ.In quolibet.n.mẽbro calor eſt proprius.Item quędam auium agreſtiũ quadrupedũ genera mutant colores ſecundũ temporũ mutationes,ſicut hominibus accidit alteratio ſecundũ ætates. Nam diuerſitas temporũ fortior eſt diuerſitate ætatũ. Itẽ animalia comedẽtia multa genera ciborũ,diuerſi coloris ſunt in maiori parte,propter hæc apum color vnus eſt. Color autem veſparum rubearũ & citrinarũ diuerſus. Recte nanque diuerſa ſuperflua generantur ex diuerſo cibo, & ex illis ſuperfluis generantur cutis & pili cortex & pluma.

De cute. *Cap.* L II.

CVtis eſt in quibuſdam animalibus tenuis, & in quibuſdã groſſa, in quibuſdam dura,& in quibuſdam ſpiſſa. Cuius diuerſitatis cauſa,diuerſitas humorũ eſt,humor.n aliquãdo aquoſus eſt aliquãdo groſſus. Et humor quidẽ qui eſt in manifeſto corporis qñ diſſoluitur in vaporẽ reſiduũ durũ ac membranale efficitur. Ex cute vero pili generãtur,qñ diſſoluitur humor qui in ea eſt,& efficitur vapor,pp hoc ex cute groſſa,generantur groſſi pili,tenues ex tenui,ſicut iã ſupra dictum eſt.Quædam tñ animalia groſſæ cutis ſunt gracilis pili, pp ſtrictutã viarum ſiue gracilitatem,quam neceſſario ſequitur gracilitas pilorũ.Ideo pili ouium talis ſunt diſpoſitionis. Frigus autẽ vt dictũ eſt corpus non tantum indurat,ſed etiã inſpiſſat,calor vero rarificat.Ob hoc animaliũ cutis groſſior eſt & durior apud ſenectutem,propter diminutionem caloris,& tranſitum humoris cũ calore.Item in animalibus color pilorũ eſt ſecundũ colorẽ cutis. In homine vero non ratione ſupradicta,homo ſolus recipit titillationẽ caloris, ꝗa coriũ eius eſt valde tenue. In corporibus aũt ſenum cutis rugoſa eſt.Apri coria ſua indurant aſſidua fricatione ad arbores,quando pugnare volunt.Piſcium ac ſerpentium quidã habent corium lene,quidam ſquamoſum,quidã aſperũ, quidam ſpinoſum.Serpens autem eijcit ſenectutẽ per excoriationem corij Eſt auis quæ non cubat oua,ſed inuoluit ea corio leporis aut vulpis, donec frangantur. Auium palpebræ mẽbranales ſunt,alæ quoq; veſpertilionum.Auibus natantibus poſuit natura coriũ inter digitos, cęteris autem nõ. Camelus ẽt in fiſſura pedũ habet ſimile corium. Plinius lib.11. Bouũ corijs glutinum excoquitur,taurorumq́; præputium. Sunt qui ſubtilitatẽ animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent,ſed cute.Et operimentis corporum magis aut minus bruta eſſe,vt oſtreas teſtudines boum tergora, ſetas ſuum obſtare tenuitati innati ſpiritus,nec purũ liquidumq; trãſmitti. Sic & in homine cum craſſior calloſiorve excludat cutis. Quæ vero ratio crocodilis ſi nõ cruori ſed duritiæ tergoris tribuatur & ſolertia.Hyppotami corij craſſitudo talis eſt vt inde tornentur haſtæ, alias torreantur eſcæ. Elephantorum quoq, tergora impenetrabiles ſectas habent,cum tamen omnium quadrupedum ſubtilitas omni præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret maxime in capite, vbicunq; per ſe ac ſine carne eſt vulnerata non coit, vt in bucca ciliọq;. Auicenna. Pelles vel cutes meliores ſunt animalium lactentium,propter humiditatem illorum. Nutrimentum earum purum eſt viſcoſum & propinquum nutrimento pedum.Sunt autem pelles animalium medicinales,ouina,caprina,ſerpentina,mulina quoq; & ſimiles,& pellis auium: Intrinſeca colla de corijs calida eſt & ſicca in primo. Ineſt ei virtus glutinatiua & exiccatiua,linitur ſuper ſahaphat, & confert veſicis aduſtioni. Aduſta vero & lora valet ad curationem ledinum. Rami in almazore.Glutem de corijs antiquis confert faciei puſtulis,quæ cum duricie cutis ac rubore exiſtunt. Ramici quoq; imitanti & emoptoicis auxiliator.Diaſcorides. Corium vetus combuſtum & tritum & cathaplaſmatibus adhibitum combuſtionibus & tortionibus valet.Item ſoleę calciamenti veteris vſtæ,viridia vlcera ſanant. Deſiccatiuus n.eſt cinis earum.

De carne. *Cap.* L III.

ARiſtoteles. Caro eſt inſtrumentum tactus & primum iſtius ſenſus, ſicut pupilla oculi ſenſus viſus. Neceſſarium eſt autem hunc ſenſum eſſe in corpore & inſtrumento corporeo,magiſquam alia ſenſus inſtrumenta. Manifeſtum eſt enim quòd animalia omnia non ſunt creata, niſi propter iſtum ſenſum. Item caro eſt primum membrum, & eſt per ſe corpus animalis, Omniaq; membra alia dico oſſa nerui corium, vngues pili & cætera, ſunt propter ſalutẽ corporis mollis,i.carnis. Caro hominis præ cæteris animalibus habet coxas carnoſas,quia recti corporis eſt, & ideo coxæ, quæ illud ferunt debent habere magnitudinem & latitudinem.In cæteris autem animalibus carne priuantur.Iſidorus lib.20.Carnes dictę ſunt, quia caræ,vel a creando. Vnde a gręcis creas vocantur, hę poſt diluuiũ hominibus in vſum conceſſæ ſunt, quibus antea lignũ pomiferum & herba ſeminalis tantum in eſcam datæ fuerunt. Auicenna. Caro eſt cibus cõfortãs corpus & magis propinquæ conuerſionis ad ſanguinem cibis cæteris. Aſſata vel in patella cocta ſiccioris eſt nutrimenti.Elixata vero humidioris Pinguedo autem & adeps mali nutrimenti ſunt & panci & ſubleuant cibum, nec eſt in eis conueniens,niſi parua quantitas ſecundũ menſuram qua delectet. Caro quidem pinguis lenit ventrem, cũ paucitate ſui nutrimenti, & velocitate ſuæ conuerſionis ad fumoſitatẽ & coleram,velociterq́; digeritur. Caro vero ſallita quamuis humida fuerit in principio, vehementiorẽ habet exiccationem quã omnis caro,& nutrimentum eius paruũ eſt. Melior eſt autem & nutribilior caro quæ eſt circa os,& dextra melior ac leuior ſiniſtra,& quæ in medio lacertorum mundior eſt carne neruorum. Caro vero laxa ſuper quã non eſt neruus fortaſſe ſuauis eſt,& proprie quę eſt pp generationem lactis,vt caro mamillarũ,aut ſaliuæ vt caro radicis linguæ.Minus vero bona eſt quæ ad hoc creata eſt,vt ſit ſuſtentaculũ, ſicut ꝗ texit ſotra venas hepatis,& caro cordis ac radicis ei'. Mãmilla qdẽ nutrimẽtũ bonũ eſt,ſed ſi ſit in ea lac groſſum eſt. Teſticulorũ vero melior eſt alijs. Caro illorum narium mala eſt in digeſtione & nutrimẽto calidior & groſſior quam pinguedo.Omnis aũt animalis ſiccæ complexionis caro parui.i.iuuenis melior eſt,vt hędi, hæc.n.bona eſt. Caprina vero non valde bona. Hircina vero mala eſt abſolutè. Caro lactentis a lacte laudabili bona eſt,a nõ laudabili mala.Debet etiã conſiderare diſpoſitiones aĩaliũ & in ętate,& in loco ſui paſtus,exercitij ſui,& reliquorũ huiuſmodi.

De differentia carnium in cibo & medicina. *Cap.* L IIII.

ISaac in dietis lib.1. Carnes animaliũ quædam humanã naturam nutriunt,quę complexioni eius vicinæ ſunt, vt porcinæ agninæ hæduling Quędam vero mortiferæ & repugnatiuæ,aut ex calore nimio, vt tyriæ & ſerpentes & ſimilia,vel frigore magno,vt ſcorpiones & araneæ.Quædam aũt ſunt mediæ.i.nec ſimiles nec contrariæ,ſed tamen repugnatiuæ,& ideo nociuæ,vt ericius, vel pes,lepores,& ſimilia,quorũ nutrimenta ſunt vel fętentes a complexionibus humanis ſunt peſſima, non tñ mortifera. Teſtatur hoc grauitas odoris ſuæ carnis,& vicinitas fętoris. Inde Galienus. Quorum animalium carnes graues ſunt differentes, quorum vero non ſimiliter, humanis naturis ſunt viciniores. Nutrientes autem in duo diuiduntur,ſiluaticas.ſ.& domeſticas. Item in 3. Animalia ſilueſtria calidiora ſunt,& ſicciora ſunt vel indigeſtibiliora, illaudabile nutrimentum generant propter multitudinem motus & laboris eorum & propter calorem & ſiccitatẽ aeris inhabitati. Sunt ergo non boni nutrimenti,pręter ſola ſilueſtria caprina. Nã ſuperfluitate celeris motus & laboris quẽ aſſueſcunt,eorũ naturalis temperatur frigitudo. Nimioq́; eorũ exercitio ſaporis carnium eorum & odoris grauitas amputatur. Adiutorium etiam virtutis digeſtiuæ datur, vt.ſ caro facillimè digeratur & optimè. Cætera vero domeſtica animalia ad ſilueſtrium comparationẽ calorẽ & ſiccitatẽ habẽt temperatiorẽ, propter ſuam quietudinem,& aeris temperiem, proinde nutribiliora ſunt & laudabiliora,groſſiora ſunt tñ & duriora ad digerendũ Rurſus animalia diuidũtur in maſculina,& fęminina & caſtrata. Maſculina ſunt fęmininis calidiora,& minoris humiditatis,ſunt ẽt laudabiliora, & digeſtioni faciliora. Fœminina aũt minorẽ habent calorẽ, & maiorem humiditatẽ. Iccirco ad digerendũ tardiora ſunt. Caſtrata vero quamuis pp humiditatẽ fęmininis vicina ſunt,in calore tñ diſcordãt,ꝗa calor eorũ inter vtrũq; ſexũ eſt mediocris.ſ.maior ꝗ̃ fœminarũ, & minor quã maſculorũ Iccirco digeſtibiliora ſunt fęmininis.

De eodem. *Cap.* L V.

RVrſus vnũquodq́; animalium maſculinorũ & fœmininorum,aut eſt lactens, aut decrepitum, aut iuuentute perfectum. lactens naturaliter calidum eſt & humidum,cæteris omnibus teneriorem carnẽ habens propter ſanguinẽ naturaliter ſuæ complexioni dominantem. Verum animalium quædam in ſuo genere humida ſunt,vt porci & pecudes, horũ itaq́; lactentes neceſſario ex duabus partibus habent humiditatem,ab ætate.ſ.& complexione. Quare quod ex eis generantur viſcoſum eſt digeſtioni difficile tamen a ſtomacho deſcendit,ſed non facile a membris diſſoluitur,viſcoſum generans flegma,maximè ſi non fuerint de maſculis animalibus. Quod ſi fuerint in ſuo genere animalia ſicca,vt bouina & caprina complexionum earum ſiccitas cum ætatis humiditate temperatur. Vnde ſunt leuiora & digeſtioni congrua,maximè ſi maſculina ſunt. Ideoq́;

lacten-

lactentium caprina & bouina laudabiliora ſunt porcinis & pecorinis, quę omnia quidem laude indigent. Animalia autem in iuuentute manentia calidiora ſunt lactentibus. Eſt etiam eorum caro ſiccior pro ſuę natiuitatis remotione. Vnde ſi etiam naturaliter ſicca ſint, vt boues & capræ, ſiccitatem habent e duabus partibus, ætate. ſ. & complexione. Sunt ergo dura & indigeſtibiliora, ad diſſoluendum tarda. illaudabile quoq; nutrimentum dantia: ꝙ ſi in eo genere humida ſint, vt pecudes & porci, naturalis eorum humiditas cum ætatis ſuæ ſiccitate comparatur. Iccirco iuuenes porci & pecudes meliores ſunt iuuenibus bobus & capris. Animalia vero annalia ſunt inter lactentium humiditatem & iuuenum ſiccitatem medioeria, & ideo laudabiliora quia temperata. Meliora tamen animalia quæ ſunt naturaliter calida, qa calor eorum adiuuamētum dat ſuę digeſtioni, vnde laudabilius dant nutrimētum, propter hoc animalia porcina & bouina cęteris meliora ſunt, quia naturalis calor eſt vehemētior & dominantior, porrò decrepita aīalia ſicciora & duriora, quia naturalis eorum calor defectiſſimus eſt, & eorum vicinitus humiditas finienda, & quia digeſtiua eorum virtus eſt defecta, accidentaliter acquiſitam habent humiditatem, crudā, & innaturalē Ideoque ad digerendum difficilia ſunt & ad diſſoluendum tarda. Nā illaudabilem chimum vtpote viſcoſum flegma generant. Tamē ſi calida naturaliter fuerint minus nociua ſunt. Et econtrario ſi fuerint, peſſimam inferunt lęſionem. pecudes ſunt calidiores bobus capris & porcis, humidiores, etiam bobus & capris, minus tamen porcis humidę. Porcina enim caro cæteris animalibus eſt frigidior, & humidior maxime domeſtica.

De carnibus extremitatum animalium. Cap. L V I.

EXtremitates animalium, quia carent omni pinguedine, tarde digeruntur ſunt enim de ſubſtantia cutis & neruorum. Sed quia ſunt in motu & labore digeſtibiliores ſunt neruoſis membris & immobilibus. Paruum tamen eſt eorum nutrimentum: Pedes ſecundum medicinam ſunt vtiles, pectoris enim & pulmonis aſperitatem leniunt. Et contra tuſſim ſiccam valent. Adiuuant etiam patientes diſcoriationes in veſica. Quos enim ſi manducauerint qui diſſenteriam patiuntur inteſtinorum vulnera ſolidantur, & ſolutionem accidentaliter ſtringunt. Natura enim eorum lubrificatiua eſt, propter viſcoſitatem quam habēt. Pedes tamen anteriores poſterioribus meliores ſunt, propter fundamentum caloris naturalis eis vicinans. Labra auribus laudabiliora ſunt, quia auriculæ de cute & cartilagine ſunt compoſitæ. Cartilago uero ſi de iuuenibus ſit animalibus, & bene coquatur, erit indigeſtibilis. Si uero de lactente & bene cocta ſit digeſtibilis erit, ſed omnibus extremitatibus animaliū pedes meliores ſunt. Nares frigidæ ſunt & ſiccæ. Sunt enim cartilagino ſę. Ideoq; difficiles ad digerendum, & parum nutrimentum faciunt. Lingua inter lacertos & teneram carnem medioeris eſt. Iccirco ſola comeſta dat nutrimentum molle & mediocre. Cerebrum dicit Ariſtoteles in libro de animalibus calidum eſſe naturaliter, & frigidum accidentaliter. Proinde humidum eſt & croſſum, & viſcoſum, abhominabile, appetitum corrūpit in ſtomacho, citoq; in putredinem vertitur. Cor duræ ſubſtantiæ eſt, tarde de ſtomacho eijcitur Sed tamen cum bene digeritur multum & bonum dat corpori nutrimentum. Pulmo facilis eſt digeſtionis & velociter de ſtomacho eijcitur, propter leuitatem & raritatem ſubſtantiæ. Proinde cęteris membris minus generat nutrimētum & flegmatico pertinet humori. Hepat omnibus croſſius eſt, & durius ad dirigendum, ſanguinem tamen generat laudabilem. Nutribilius eſt etiam carne pinguedinem habente. Sed lactentium hepar cæteris eſt melius. Galliuę uero melius lactentibus. Renes duobus modis ſunt illaudabiles. Vno modo propter ſubſtantiæ ſuæ corruptionem, duriciem, & croſſiciem. Alio modo quia eorum nutrimentum fuerat pinguedo vrinæ. Vnde ſanguinem generant croſſum & peſſimum.

De Neruis & cartilagine. Cap. L V I I.

PLinius lib. vndecimo. Nerui orſi a corde bubuloque circumuoluti ſimilem naturam habent & cauſam in omnibus lubricis applicati oſſibus, nodiſque corporum qui vocantur articuli. Alibi interuentu, alibi ambitu, alibi tranſitu ligantes, hic teretes, illic lati, vt in unoquoque poſcit figuratio, nec hi ſolidantur inciſi, mirumque vulneratis ſummus dolor, præfectis nullus. Sine neruis quædam animalia ſunt vt piſces. Arterijs enim conſtant. Sed neque hæ molli piſcium generi, ubi ſunt nerui, interiores conducunt membra, ſuperiores reuocant. Ariſto. Virtus animalium omnium non eſt niſi in neruo, propter hoc iuuenes in animalibus pueris fortiores ſunt, quia nerui puerorum & iuncturæ fortes non ſunt ſimiliter neque ſenum, propter debilitatem quoque neruorum voces animalium caſtratorū ſimiles ſunt uocibus fęminarum. Venæ quidem poſt abſciſionem iunguntur, non autem nerui. Cartilaginis & carnis eadem eſt natura, nec diuerſatur niſi ſecundum magis aut minus, & quando abſcinditur os, vel cartilago non creſcit. In animali ambulante eſt cartilago ſine medulla, ſi enim eſſet medulla diſtincta efficeretur mollis muſtilaginoſa. Nam uero ſpōdilium celeti ideſt piſcis cuiuſdam, cartilaginoſa eſt & in ipſa eſt medulla, quia propter humiditatem oportet eſſe ſuſtentamentum molle, non ſiccum. Pars autem terreſtris illius animalis tranſiuit in corium. In animali generante animal ſunt oſſa multa ſimilia cartilagini quibuſdam locis, ut in auribus & naſo. Iſaac vbi ſupra. Cartilago ſi de iuuenibus animalibus ſit, & bene coquatur indigeſtibilis erit. Si uero de lactente & benè ſit cocta digeſtibilis erit. Plinius ubi ſupra. Vituli marini cartilaginem habent, non oſſa. Item omnium articuli ac nares quę modicum eminent flexibili mollicia naturæ prouidentia ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit nec preſciſa oſſa recreſcunt præterquam veterinis ab vngula ad ſuffragines.

De oſſibus. Cap. L V I I I.

ISidorus libro vndecimo. Oſſa ſunt corporis ſolidamenta. In his omnibus poſitio roburque conſiſtit, & vbique cute viſceribuſque obtecta celantur. Actor. Oſſa ſunt pars corporis duriſſima & ſolidiſſima, & foris candida ſunt intus medullata, pars corporis duriſſima & ſolidiſsima, foris candida ſunt intus medullata, fracta uero reſolidari non valent. Ariſtoteles. Oſsium creatio fuit propter carnem. Nam & qui fingere volunt animal ex luto, corpus aliud durum ſub illo ponunt, deinde lutum ſuper ipſum componunt, ſic fecit natura per oſſa. Poſita ergo ſunt oſſa ſub partibus carnoſis. In membris quidem motis propter conſtrictionem. In membris autem quæ non mouentur ad cuſtodiam, ſicut coſta continens pectus. Non enim fuit creata coſta, niſi ad ſalutem continentiū cor. Oſſa vero quæ vicinantur ventri parua ſunt, ut non prohibeant tumorem uentris propter cibum animalis, & propter impregnationem quæ accidit fęminis. Oſſa quidem animalis generantis animal intra & extra ſunt ſecundum eandem diſpoſitionem in duricie ac fortitudine. Et valde maiora ſunt oſsibus animalis quod non generat animal reſpectu ſui corporis. Animal magnum indiget magno ſuſtentamento, & fortiori ac duriori, maximeque ſi fuerit animal forte viuens ex venatione. Oſſa quoque maſculorum fortiora ſunt oſsibus feminarum, & maximè quando fuerit animal ex comedētibus carnes, ſicut leo, cuius oſſa valde dura ſunt. Vnde ſi confricentur ad inuicem, exibit ex eis ignis, ſicut ex lapidibus, nec eſt in eis medulla, niſi in oſſo coxę, & focillis ſcilicet ab armo vſque ad cubitum. In animalibus autem habentibus ſanguinem & non generantibus aliud animal, natura paulatim mutauit creationem oſsium. In auibus namque fecit oſſa debiliora cæteris. In piſcibus autem ouantibus creauit ſpinam. Oſſa quoque ſerpentium ſunt de natura ſpinæ piſcium, niſi ſint ſerpentes valde magni.

De Eodem. Cap. L I X.

IN animali ergo carente oſſibus eſt membrum aliquod conueniens naturæ oſsium, ut ſpina in piſcibus, & cartilago in quibuſdam animalibus. Hoc autem iuuamentum in quibuſdam ſanguine carentibus eſt intra corpus, & in quibuſdam extra, ſicut in animalibus mollis teſtæ, vt ſunt cancri, & duræ teſtæ, ut oſtreę. Pars enim ea cuſtodiens eſt extra. In anuloſis autem & malichie ideſt in animalibus cauſatis ex carne tantum, ut eſt ſepia, non eſt os, neque ulla pars terreſtris per ſe diſtincta. Sed ut non ſit corpus huius velocis corruptionis poſuit natura creationem eius inter carnem & neruum, ut ſit molle ſicut caro, & habeat extenſionem ſicut neruus. Natura oſsium aſsimilatur naturæ venarum, quoniam utrunque continuum eſt exiens ab vno principio. Principium quidem venarum eſt cor, oſsium uero ſpondile. Spondilia namq; cuſtodiunt rectitudinem corporiſ animaliū. Et quia neceſſarium eſt, ut reflectantur corpora, ligata ſunt & alia oſſa continua cum ſpondilibus. In animali quoque habente manus & pedes, in extremitatibus manuum & pedum ſunt loca conuenientia ad introitum quorundam in quædam. propter hoc extrema quorundam concaua ſunt, quorundam prominentia, & ligata ſunt cum neruo. Per ſenſum vero tactus oſsium eſt ſicut tactus rerum conſimilium, ut ſunt vngula, ſolea, cornu & roſtra auium. Os nec incuruatur, nec inflectitur, nec comeditur, nec recipit diuerſitatem colorum. ſ. naturaliter. Poſt abſciſionem quoq; nec creſcit, nec ſolidatur. Os colli leonū continuum eſt, & non eſt in eo anuloſitas. In cordibus equi & vaccæ ſunt oſſa, nō autem in cordibus aliorum animalium, niſi in corde cerui. Auicenna. Oſſa aduſta ſunt deſiccatiua & reſolutiua: horum quædā medicinalia eſſe dicuntur, ut calcaneus porci & hirci ſimiliter & crura vaccæ, & oſſa hominis.

De Medullis. Cap. L X.

ARiſtoteles. Medulla eſt naturæ ſanguineæ, eſt enim ſuperfluitas cibi ſanguinis ex quo cibantur oſſa recen-

ſia & ſpinę animalium, propter hoc inter oſſa tercota eſt, nec generatur niſi a ſanguine bonæ decoctionis, & multi quidem putant quòd cerebrum eſt principium medullæ ac ſpondilium, quia medulla eſt continua cum cerebro, ſed contradicit veritas: quia natura cerebri diuerſa eſt a natura medullę quæ calida eſt, vt ſuperius dictum eſt. Medulla quidem aïalis multę pinguedinis eſt valde pinguis. Et medulla Aïalis hñtis dẽtes in inferiori mandibula tm̃ ſimilis eſt zirbo. Aïalis autẽ hñtis dẽtes in vtraq; mandibula ſimilis eſt pinguedini. In oſſibus fortibus ac ſpiſſis ſicut ſunt oſſa leonis, non eſt medulla: & ſi eſt, parua eſt: quia cibus tranſit in oſſa. Nam medulla eſt ſuperfluitas cibi vt dictum eſt ex quo generantur oſſa. In oſſibus itaq; leonis & porci nulla vel modica eſt medulla. Gloſa illius. In leone pro ꝑ nimiam ſiccitatẽ, & calorẽ conſumentẽ. In porco vero ꝑ nimia humiditatẽ & frigus nõ coagulans. Plinius li. xi. Medulla vi eſſe a iuuẽta rubens, in ſenecta albeſcens: nõ niſi cauis hec oſſibus, nec iumentorũ cruribus aut canũ. Quare fracta non feruminantur. Eſt aũt pinguis his quibus adeps. Sepoſa cornigeris. Neruoſa & in ſpina tm̃ dorſi oſſa non habentibus; vt piſciũ generi. Vrſis nulla. Leoni in femorum & brachiorum oſſibus paucis exigua admodũ. Cęteris eñ eſt tanta duritia vt ignis elidatur velut ſilice his dura q̃ non pingueſcunt. Aſinorũ ad tubas canora. Delphinis oſſa non ſpinę: aïalia n. pariunt. Serpẽtibus ſpinę. Aquatilium mollibus nulla, ſed corpus circulis carnis iunctũ, vt Sepiæ, atq; Loligini. Iſaac vbi ſupra Medulla ſpõdilis ad comparationẽ medullę oſſiũ frigidiſſima eſt & humidiſſima, q̃ ſi bene digerat. groſſius & plus cerebro dabit nutrimentũ. Medulla vñ oſſium ſaporoſior eſt, ſed faſtidiũ facit. Bene tñ digeſta multũ generat nutrimentũ. Auicẽna. Medulla calefactiua eſt abſterſiua: multiq; nutrimẽti ſi digerat. Ex his cõuenientior eſt medulla vituli & cerui: deinde tauri: poſt caprarũ: deinde ouium. Ex medulla quidem hircorũ & taurorũ propter nõ caſtratorũ ſiccior eſt. Medulla vero extremitatũ eſt pinguior. Medulla duriciebus ac lapidoſitati bona eſt illa quidẽ quę eſt vt vituli & Cerui, nõ ſic Hircorũ ſilueſtriũ: illorum. n. ſicca eſt & nõ bona. Conturbat aũt medulla ſtomachũ: ac delet appetitũ. Suppoſitoriũ ex medulla laudabili confert duriciei matricis. Dr̃ ẽt q᷑ linimentum ex ea, propterque ea medulla oſſium Cerui fugans vermes venenoſos. Hali. Oĩs medulla oſſium emollit dura mẽbra & aſperitatẽ, prodeſt fiſſuris manuum ac pedum, laudabilior autẽ eſt Ceruina: poſt quã Vitulina. deinde vero Taurorũ & Caprarũ. ſunt. n. hę pluimũ ſiccę.

De Pinguedine. *Cap. LXI.*

ARiſtoteles. Pinguedo & zirbus differunt ſm̃ ſuperfluitatẽ ſanguinis: quia vtrunq; eſt ſanguis coctus ꝑ meliorationem cibi. Et huius ſignum eſt, quia non inueniuntur niſi in animali fertili bonę diſpoſitionis. Pars namq; pinguedinis cõiens cum igne & aere: & hoc non inuenitur in animali carenti ſanguine. Quantum augmentatur pinguedo tantum diminuitur ſanguis, & quando eſt pauca in mẽbris animalis iuuat, quia non prohibet bonitatem ſenſus, & adducit ſanitatem ac fortitudinem. Cum vero multiplicatur nocet & corrumpit aïal. ita q᷑ ſi totum corpus efficiatur pinguedo, neceſſe eſt vt moriat. Nam Pinguedo quidem & zirbus ſunt in membra in quo eſt ſenſus tactus. i. in carne, ſanguis vero non hẽt ſenſum, & ob hoc nec Pinguedo nec zirbus, quia non ſunt niſi ſanguis bonę decoctionis. Ergo ſi totum corpus efficitur tale: non habebit ſenſum: ꝓpter hoc ſeneſcit animal multę pinguedinis, quia ſanguis eius eſt paucus: eo quòd tranſit in pinguedinem. Corruptio namque in ſenectute non eſt niſi paucitas ſanguinis, & multarum occaſionum, quia recipit citius ex frigido & calido.

Adhuc de pinguedine ac ſepo & adipe *Cap. LXII.*

ITerum animal multæ pinguedinis paucæ generationis eſt: aut nullius omnino: ꝓpter eandẽ cauſam, quia ſanguis qui efficeret ſperma, tranſit in pinguedinem. Quod prope pupillam oculi eſt in omnibus aïalibus eſt multi ſepi. In renibus etiã eſt multum ſepi, & pinguedinis: plusquam in alijs membris interioribus, ꝑ colamentũ ſuperfluitatis, quia ſanguis q̃ remanet ibi poſt colamentum, eſt bonę digeſtionis & complementũ bonitatis digeſtionis eſt pinguedo & zirbus. Pinguedo tamen nõ eſt in corpore renum, ſed extra, circundans eos in omnibus animalibus. Ren dexter eſt minoris pinguedinis quàm ſiniſter, rõne ſuperius dicta. Sed Oues quando multiplicatur eis pinguedo in renibus, moriuntur. Impinguantur autem Oues potu: & ideo Paſtores ſępe dant eis ſal, & ſanę ſunt. Porcus vero radicibus impinguatur etiã, & cum impinguatur porcus currẽ põt omni tpe. hieme & æſtate, nocte & die. Animal latæ venæ non impinguat, ſed aïal gracilis venę. Piſces aũt in plurimis temporibus impinguantur. Pingue nõ cito deſiccatur: motus autem diſſoluit pinguedinem. Omne animal multæ ſæpi paucę ſeminis eſt. Homines etiam & Mulieres valde pingues raro generant ex renibus magna pinguedine ligatis impedimẽtũ habẽtes. Hali vbi ſupra.

Oĩs pinguedo calida eſt & humida. Sed variæ ſunt actiones earum ſm̃ naturam aïalium ex quibus ſunt, & ſm̃ cibum & ætatẽ, & ſexum caſtratorũq; & teſtes habentes. Dyaſcorides. Oĩs Adeps virtutem habet calidam & humidã: & oĩs adeps recens ſine ſale malaxat & indulcat pinguedinis cauſa. obtũdit et venena eiuſq; viſcellum contra quodlibet venenũ iuuat. Vetus aũt vel ſalitus vel aromatibus conditus recorporatiuæ virtutis eſt, ſed ſpãliter ꝑ Animalibus vel Paſcuis. Alius magis vel minus laxatiuus ſiue mitificus inuenitur, oĩs tamen duricies emollire poteſt. Porcinus quidẽ calidus eſt: Taurinus aũt calidior & Dyaforeticus & Malacticus. Eſt etiam Septicus ſicut & Bubalinus magis autem Caprinus paſcuarum cauſa. Auicenna. Adeps Anatis valde ſubtilior eſt & calidior adipe gallinæ. Adeps autem Galli & Cerui vehementioris ſunt calefactionis. Adeps Vaccæ medius eſt inter Leoninum & Caprinum. In his autem omnibus adeps maſculi fortiorem. Hircinus autem vehementioris eſt reſolutionis.

De Differentia prædictorum inter ſe. *Cap. LXIII.*

HElinandus li. decimo. Adeps dicitur pinguedo animalis interior, ut ſepum in Bobus & Ouibus ac cæteris ruminãtibus & axungia in porcis. Comeſtor. Pinguedo enim exterior videlicet, quæ ſuper carnem eſt, dicit̃ proprie aruina vel lardus. Quę autem carni admixta proprie pinguedo. Quę vero in inteſtinis adeps. Eſt aũt adeps triplex videlicet adeps vitalium. i. cordis & ventris. Adeps iecoris. i. hepatis quem reticulum dicimus, quia inuoluitur ad modum retis. Et adeps renum. hi tres adipes in ſacrificijs de pecoribus olim a ſacerdote legali adolebantur ſuper altare. Plinius, animalia cornigera una parte dẽtata, & quę in pedibus talos hñt ſepo pingueſcunt. Biſulca vero fiſſiſve in digitos pedibus & nõ cornigera, adipe. Quædam nõ pingueſcũt vt lepus, perdix. Steriliora vero cuncta pinguia & in maribus & in fęminis. Seneſcunt celerius præpinguia. Oĩbus animalibus quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu quia, nec arterias nec venas hñt, pleriſq; animalium eſt pinguedo ſine ſenſu. Quam ob cãm ſues ſpirantes a muribus tradũt roſas. Qui & L. Apronij conſularis viri filio detractos adipes leuatũque corpus immobili onere. Iſaac vbi ſupra Pinguedo eſt mixta cum carne & oſſibus, ſicut quæ in coſtis & cauda & huiuſmodi locis inuenitur, adeps vero a carne & oſſibus, ſicut axungia, & quæ in renibus ſunt, adeps autem groſſior eſt pinguedine, & cum carne mixta faſtidioſior & ſolubilior, ambo etiam faſtidium inferẽtia, ubique in ſtomacho mollientia, habentq; proprietatẽ ſuper oẽs cibos natandi & cibũ viſcoſum groſſum digeſtioniq; inobedientem faciendi, atq; falſam ſaturitatem generandi, ꝑcipueq; ſi cum dulcibus comedantur. Vnde ruſus. Quęcunq; inquit mẽbra pinguedinis habuerint abundantiam, parum nutrimẽti ſuggerũt corpori. Pars enim pinguoſa pro ſui lubricitate ſtomachũ & inteſtina egreditur decocta. Actor. Item de ſepo dictum eſt ſuperius, in capitulo de animalibus ruminantibus, de adipe quoq; & pinguedine in capitulo de carnibus.

De Arterijs & venis. *Cap. LXIIII.*

PLinius lib. vndecimo. Inter hos. ſcilicet neruos latent arteriæ. i. ſpũs ſemitæ, ijs innatant venę. i. ſanguinis riui. Arteriarum pulſus in cacumine maxime membrorum euidens iudex fere morborum in modulos certos, legeſq; metricas per ætates ſtabilis, aut citatus aut tardus deſcriptus ab Eriphilo medicinę vate miranda arte. Etenim obſeruatione crebritatis ſiguidi ictus gubernacula vitæ temperat medicus. Arterię carent ſenſu, nam & ſanguine. Nec oẽs vitalem continent ſpiritum, præciſiſq; torpeſcit totum pars ea corporis, aues nec venas nec arterias hñt. Item ſerpentes, teſtudines, lacertæ minimumq; ſanguinis, venæ prætenues poſtremo fibras ſuper totam cutem diſpergit, adeo in anguſtam ſubtilitatem tenuatur vt penetrare ſanguis non poſſit. Ariſtoteles, in li. de ſomno & vigilia, venæ ſunt locus ſanguinis, harum vero principium eſt cor. Idem in libro de animalibus Quoniam anima vna eſt in actu, conueniẽs vt vnũ membrũ ſit, in quo eſt virtus. i. calor vitalis. Eſt ergo calor ſanguinis ex vno principio ſ. ex corde, quia in eo eſt principiũ ſenſus & primus calor. Itaq; venæ ſunt ex vno principio, Et vena quædã magna nobilior adorti. i. pulſatili. quæ poſita eſt in anteriori. Adorti aũt in poſteriori. Et rectum eſt ut ſit curſus ſanguinis in venis & in toto corpore naturaliter, quia ſuſtentatio cuiuslibet membri ex ſanguine eſt, & hoc aſſimilatur canalibus aquæ præparatis in hortis, quæ exeunt ab vno fonte vel vno principio & diuiduntur prius per canales, & illæ iterum per alias, ita quòd vna venit ad quemlibet locum. Ex ſuperfluitate vero paruarum venarum exit ſudor, quãdo caleſit corpus, & aperiuntur orificia earum. Vena quidem maior procedit a ventriculo maiori ex parte ſuperiori dextra, in quo ſemper eſt ſanguis, & tranſit ꝑ mediũ colli, ꝓfundũ. Adorti aũt exit a ventriculo medio, nec participat corde ſicut p̃dicta, & eius interius ſtrictus eſt. Creatio venæ maioris eſt ex tela & corio. Alterius aũt ex neruo.

Cere-

Cerebrum vero caret omnino ſanguine in omni animali: & ideo non eſt in eo vena magna vel parua. In nullo mēbro ſanguis eſt extra venā, prӕterquā in corde. Animal latӕ venӕ non impinguat: ſed aīal gracilis venӕ. Venӕ quidē poſt abſciſionē coniunguntur, nō aūt uteri. Natura venarū magnarū nō apparet in corporib. mortuorū, q̄a ſubito cōtrahunt in exitu ſanguinis.

De ſanguine. Cap. LXV.

ITem in eodem. Sanguis eſt in omnibus animalibus carentibus pedibus, aut in habentibus duos pedes, vel quatuor tm̄. Quӕ verò plures habent, ſanguine carent. Igitur in quibuſdam animalibus eſt ſanguis. In quibuſdam autem alia humiditas cōueniēs ſanguini. ſ. humiditas incompleta, ſicut venenum. Et humiditas declinans ad pallorem, quę aſſimilatur aquoſitati intus. In habentibus ſanguinem, omnia membra corporis compoſita ſunt ex venis, in quibus currit ſanguis. In corde autem eſt principium venarum: & prima virtus creans ſanguinē. Et debet eſſe ex cibo quē recipit. Nec in alio membro ſanguis eſt extra venam, prӕterquā in corde. Sanguis terreſtris coagulatur, aquoſus autem non. In quodā itaque ſanguine eſt res ſubtilis, ſicut pilus, & eſt naturӕ terreſtris. Tale animal iracundum eſt, & audax, pp iracundiā, quӕ mouet calorem, & efficitur ſicut carbo ignitus tpe iracundiӕ. pp hoc porcus & taurus ſunt iracūdi valde, qm̄ in eorum ſanguine multi ſunt hmōi pili. Sanguis quoque tauri citius omnibus ſanguinibus congelatur, ſiue coagulatur. In quodā verò ſanguine non ſunt hmōi pili, vt in ſanguine ceruorū, & ob hoc talis ſanguis non coagulat. Animalia multӕ aquӕ. i. ſanguinis aquoſi, quӕ naturaliter infrigidantur, multi ſunt timoris, quia timor infrigidat animal. Aīal quoque ſanguine carens maioris eſt timoris, & ob hoc non mouetur niſi modicū. Aquoſitas verò ſanguinis eſt illud, quod eſt ex eo ſubtile, quia nōdū digerebatur, vel quia corrūpebatur. Sanguis ſemper eſt in corpore, dū viuit animal. Et oē corpus ſanguineū cito putreſcit, maximè circa oſſa. Oē aīal multi ſanguinis eſt multi ſeminis. Menſtruū aūt eſt fluxus ſanguinis animalis. Mulier ergo, quia maioris eſt ſanguinis in interiori, q̄ fęminę aliorum animalium, pp hoc accidit ei menſtruū. Ob hoc etiam minus infirmatur, q̄ vir. Guſtus ſanguinis naturaliter dulcis eſt, cū fuerit ſanus, & color eius rubeus non multum ſpiſſus. Quantū aūt pinguedo augmentatur, tm̄ ſanguis diminuitur. Dormiens ſi pungatur, nō exibit tm̄ ſanguinis, quantū ſi vigilaret. Quia tūc in manifeſto modicus eſt, in occulto vero multus. Item omnia animalia ſanguine carentia minoris corporis ſunt habentibus ſanguinem. Et oē ſanguine hñs, & gñans animal, habet omnia ſecūdum iuſtitiā prӕter genus talpӕ. Ex lib. de nat. rer. Quod aūt Ariſt. Animalia pluſquā quatuor pedes hñtia, ſanguinem non hñt, itelligitur de ſanguine ordinato per venas, hinc vermes & pediculi vel pulices non habent, & venis carent. Anima brutorū ſanguis eſt. Sanguis autem gelatus conuerti ſolet in carnē, & caro corrupta redit in terram. Meritò ergo tabida eſt anima iumentorū. Eſt ergo ſanguis humiditas naturalis ſemper remanens in habentibus ſanguinem. Et non eſt ſanguis vitalis, niſi in venis & in corde. Guſtus eius eſt dulcis, & color eius rubeus, niſi ſit corruptus. Oē aīal hñs ſanguinē habet cerebrū, dormit, & vigilat, & ambulat. Auic. in 2. can. Sanguis quorundam animalium medicinalis eſt, vt ſanguis equi, tauri, cameli, aſini, hirci, caprӕ, agni, cerui, canis, leporis, lacertӕ, teſtudinis, ranӕ. Auiū quoque vt columbӕ, turturis, bubonis, veſpertilionis. Eſt etiam ſanguis menſtruus mulieris. Oportet autem vt ſanguis, qui adminiſtratur in medicinis ca animalibus ſanis aſſumptus ſit, in cuius colore non dominetur humor, neque putredo.

De diuerſitate ſanguinis in animalibus. Cap. LXVI.

ARiſt vbi ſupra. In ſanguine namque ſunt differentiӕ. Quidam enim ſubtilior eſt, quidā ſpiſſior. Quidam mundior, quidam turbidior, quidam frigidior, quidā calidior. Sanguis ſpiſſus plus eſt cibi corpori, & minoris ſenſus. Mundus verò maioris eſt ſenſus, & cōuenientior intellectui ac frigidior. Similiter & ſanguis, qui eſt in membris ſuperioribus, diuerſatur ab eo, qui eſt in inferioribus ſm̄ has dr̄ias, pp hoc apes, & hmōi animalia maioris intelligentiӕ ſunt habentibus ſanguinem. Meliora quoque ſunt animalia ſanguinem habentia ſubtilem, mundum, calidum, quia cōuenientiora ſunt in ſapientia, & audacia, & ſimilibus: Membra quoque ſuperiora diuerſantur ab inferioribus ſm̄ iſtam dr̄iam. Et membra maris a membris fœminӕ. Et membra dextrӕ partis a ſiniſtra. Neceſſarium autem eſt, vt cibetur omne quod creſcit. Itaque venӕ accipiunt cibum a ventre, & ſunt quaſi vaſa ſanguinis. Et qn̄ non cibatur animal ſanguine, vel eo quod conuenit ſanguini macilentum erit, & malӕ diſpoſitionis. Quando verò cibatur bene creſcit, & eſt bonӕ diſpoſitionis: & ſiquidem fuerit cibus ille clarus ac bonus, erit corpus ſanum. Si vero malus infirmum. Pli. lib. 11. Sanguis quibus multus & pinguis iracundia. Maribus, quàm fœminis nigrior eſt. Et in iuuenta magis, quàm ſenio, & inferiore parte pinguior, magna & in eo vitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum trahit ſecum, tactum tñ non ſentit. Animalium fortiora quibus ſanguis craſſior. Sapientiora ſunt quibus tenuior. Timidiora quibus minimus aut quibus nullus hebetis. Taurorū ſanguis celerrime coit atque dureſcit, ideo peſtifer, potu maximè. Aprorum ac ceruorum, caprarumq; & bubalorū oīum non ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus, his quibus plus, quàm quaterni pedes nullus. Obeſis minus copioſus, qm̄ abſumitur pingui, profluuiū eius vni ſit, in naribus homini. Aliis nare altera. Aliis vtraque. Quibuſdam per inferna. Multis per ora ſtatuto tpe. Hoſtiӕ ſiquidem abundantiorē fundunt, ſi prius biberint. Quӕ animalium cӕteris tpibus latent, tunc ſanguinē nō hñt, prӕter exiguas admodū circa corda guttas miro opere naturӕ, ſicut & in hoīe ius eius ad minima momenta mutatur, nō modo tm̄ in ore materia ſuffuſa, verum ad ſingulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloribus plurimis modis. Itē roboris, alius enim irӕ, & alius verecundiӕ. Nam in metu refugere, & nuſquā eſſe certū eſt. Multiſq; nō transfluere transfoſſis, quod homini tm̄ euenit, morbi & oēs, morsq; ſanguinem abſumit. Actor. Hӕc de ſingulis partibus, vel membris animaliū ſimilibus ac diſſimilibus breuiter diximus. Nunc de cӕteris animalia conſequentibus. i. alimentis eorū ac ſenſibus, & motibus, ac gñationib. & ſuperfluitatibus ſubiungamus.

LIBER XXII.

De potu & cibo animalium. Cap. I.

ARiſt, vbi ſupra. Igitur omne animal habet appetitum guſtus ſaporis cibi, & appetitus non eſt niſi ad dulce & delectabile, ac perdigeſtum valde. Quod enim digeſtum eſt in omnibus rebus dulcius eſt, & delectabilius. Quod autem modicum eſt, citò digeritur. Neceſſarium quidem eſt, vt cibetur oē quod creſcit, & hoc a ſicco & humido. Quorū digeſtio eſt per fortitudinē caloris. Venter itaq; ſuperior & inferior digerunt cibū calore naturali. Animal verò ruminās habet quatuor ventres, vt ſupra dictū eſt. Operatio quidē oris eſt inſcidere cibū, & mittere ventri, vt melior ac velocior ſit eius digeſtio. Venӕ autē accipiunt cibum a ventre, & ſunt quaſi vaſa ſanguinis. Animal anuloſi corporis habet tale membrū, per qd̄ ſentit cibū intra os, ſicut genus formicarū, & alia multa teſtes corij. Horū q̄dam hñt membrum illud extra, ſicut aculeum eius, quia natura mollis eſt & vacua, & per ipſum guſtat ac ſentit, & attrahit cibū, vt patet in apibus & muſcis & ſimilibus. Elephas vtit naſo loco manus in accipiendo cibū & potū. Oē aīal recti inteſtini valde guloſum eſt, q̄a cibus valde velociter egredit, & ſic iterū cito appetit. Similiter & aīal hñs in inteſtino multā amplitudinē. Aīal aūt guloſum pp nimiū appetitū, ante maſticationē traiicit cibū. Oēs piſces pp diminutionē viſis cibi, cicitūi ſit perfluitatā cibi crudā & indigeſtā, & ob hoc valde ſunt guloſi. Aīalia multos cibos comedētia diuerſant in coloribus. Modi nāq; ciborū cauſa ſunt diuerſitatis colorū. Q̄m aa diuerſo cibo diuerſa ſuperflua fiunt: pp multitudinē aūt cibi, fructus in arboribus, & fętus in aīalibus corrūpitur. Quodlibet aīalium genus rē ſibi appropiatā diligit, & aliā odit. Oē aīal hñs ſerrā dentiū comedit carnes. Aſinus comedit ſpinas, qn̄ molles ſunt. Porcus verò comedit ſerpentes. Itē porcus plus oībus aīalibus comedit radices. In his velociter impinguat. Lupi nō comedunt niſi carnes pter medicinā aliquā, quā accipiunt infirmātes, & vomitāt, ac ſanantur. Comedit aūt lupus ſine maſticatione, & vna die, quod ad tres ſufficit. Cabonetis lupus eſt comatus vt leo, cadauera verò de ſepulchris extrahit, & comedit. Paſſer & auiculӕ multӕ ſimiles paſcuntur vermibus. Formica cibū reponit. Apes quoque comedunt mel in tpe neceſſitatis, & delectantur aquis claris currentibus. Piſces pullis ſuis cibant, tpe pullificationis. Vaccӕ diligunt bibere aquā claram, equi verò turbidā. Oues impinguantur potu. Aues vncorū vnguiū non potant niſi pauca & parum: Ex lib. de nat. rer. Omne animal dentes hñs ſerratiles haurit aquam lingua. Animalia dentes ęquales habentia ſugendo trahunt aquam in ventrem. Cauſa verò, cur aues vncorum vnguium non bibunt aquā, hӕc eſt, quia carnes comedunt, quӕ magis humidӕ ſunt, quàm cibi aliarum auium. Oē animal vorans cibos, vt leo, vel lupus macilenti corporis eſt, qm̄ vbi nō eſt ciborum maſticatio, malè tranſeunt in naturam. Omnes beſtiӕ grauiores fruge veſcuntur, agiliores autem carne. Plinius lib. 8. Inſatiabilia verò ſunt animalia, quibus a ventre protinus inteſtino cibi tranſeunt, vt lupi, cerui, & inter aues mergi.

De diuerſitate paſtus animalium. Cap. II.

PLinius lib. 10. Veneris capreæ, & coturnices pingueſcũt placidiſſima animalia. Serpentes autem ouis. Spectanda quidem draconum arte, aut enim ſolida hauriunt, ſi iam ſauciata capiunt, quæ deinde in ſemet conuoluti frangunt intus, & putamina extuſſiunt aliàs exterunt. Aut ſi tenerior eſt & catuli adhuc ætas, orbe apprehenſa ſpira ita ſenſim vehementerq; præſtringunt, vt amputata parte ceu ferro, reliquam quæ complexu tenetur ſorbeant. Simili modo auibus deuoratis ſolidis contentione plumas & cætera oua reuomunt. Scorpiones terra viuũt. Serpentes cum occaſio eſt, vinum præcipuè appetunt, cum alioquin exiguo indigeant potu. Eędem minimo & pœnè nullo cibo cum aſſeruantur incluſiuè, ſicut aranei quoque alioquin ſuctu viuentes. Nullum interit fame aut ſiti venenatum. Nam neque caloris vim habent, neq; ſanguinis, nec ſudoris, quæ auiditatẽ naturali ſale augent. In quo genere omnis magis exitialia, ſi ſuum genus ederint, antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſpongionum & ſatirorum genus, mox inde ſenſim mandendum manibus capit. Et quod formicis in annum ſolemne eſt, his in dies vel horas. Vnum animal digitos habentium herba alitur lepus, ſed & fruge. Solidipedes & biſulci ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carniuora ſunt omnia, vrſi & fruge, ſiõde, vindemia, pomis viuũt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi etiam terra in fame; pecus potu pingueſcit. Ideo ſal ipſis aptiſſimum. Ruminãt præter iam dicta ſilueſtium cerui, cum à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm ſtantia, & hyeme magis quàm æſtate ſeptenis ferè menſibus. In potu autem quib. ſerrati dentes lambunt. Et mures hi vulgares quamuis ex alio genere ſunt. Quibus continui dentes ſorbent, vt equi boues. Neutrũ vrſi ſed aquam quoq; morſu vorant. In Africa maior pars ferarum æſtate non bibũt inopia imbrium. Quam ob cauſam capti mures libici, ſi biberint moriuntur. Animalium quoq; alia, alios ſapores appetunt, alia dentib. prædantur: alia vnguibus, alia altitudine ruunt, alia acumine excauant, alia roſtri aduncitate capiunt: alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, vorant, nec minor varietas in pedũ miniſterio, vt rapiant, detrahant, tenẽãt, premant, pendeant, tellurem ſcabere nõ ceſſent. Idem in lib. 11. Apri ſunt in Pamphilia & Ciliciæ montuoſis Salamandra ab his deuorata, qui ederint moriũtur, nec intellectus vllus in odore vel ſapore. Veſpę ſerpentes auidè veſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Teofraſtus prodit boues quoq; piſci veſci, ſed non niſi viuente. Hominum cibus vtiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auidè hauſta, & æſtate quam hieme difficilius: & in ſenecta quàm in iuuenta. Vomitiones hominis ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora faciunt corpora. Inimicę oculis maximè aut dentib. Somno concoquere corpulentiæ quàm firmitati vtilius. Ideo athletæ ambulatione malunt cibos perficere. Peruigilio quidẽ præcipuè vincuntur cibi.

De animalibus ruminantibus. Cap. II.

ARiſtoteles. Animalia quæ ruminant, carent dentibus in mandibula ſuperiori, quoniam ergo maſticare nõ poſſunt, ruminant, quatuor ventres habent, vt ſuperius dictum eſt. Animalia cornuta ruminant. Camelus quoq; ruminat, quamuis careat cornibus, quia dentes habet ſerratos, ſicut animalia cornuta, & ideo ruminat ſicut illa, & ventres eius ſunt ſicut illorum. Iſidorus; Ruminatio dicta eſt à rumine eminente. ſ. gutturis parte, per quam dimiſſus cibus reuocatur à certis animantib. Helinandus in Cron. lib. 20 Adhelardus Anglicus phiſicè quærit, vnde contingat, quòd animalium quædam ruminant, quædam non. Quod ſic ſoluit. Animalium quædam calidæ naturæ ſunt, quædam frigidæ. Quæ calida ſunt perceptos cibos melius digerunt, & in ſanguinem facilius cõuertunt. Quæ vero frigida ſunt peius. Omne enim quod mutatur calore leuius, quàm frigore conuertitur. Habet enim ignis quaſi proprium, vt cuncta diſſoluat. Illa itaque animalia quę calidum habent ſtomachum, cibos ſuos facile coquunt. Quæ verò frigidum dum cibos vertere ex defectu caloris nequeunt eos ad dentes reuocant, vt ibi ſecũdo trita, facilius emoli queant, vt boues, capræ, cerui, & ſimilia. Quorum naturam frigidam oſtendit & pinguedo durior & ſolidior, quam vulgus ſepum vocat. Animalia verò calidiora molliorem habẽt pinguedinem, vt potè magis decoctam, quam vulgus in communi vſu vnctum vocat. Adhoc autem ſic obijcitur, ſi frigiditas cauſa ruminationis eſt, ergo equus & aſinus qui ſecũdum Phiſicos melancolici ſunt, ruminare debent. Ad quod ipſe reſpondet, quòd non adeo frigida ſunt, & habent ſtomachum aliquanto calidiorem, & dentes ad molendum efficaciores. Sed cõtra dicitur, quòd oues calidę ſunt, quæ tamen ruminant & ſepum habent. Ad quod ille reſpondet, quòd quamuis calidæ naturæ ſint, tamen laborem ruminandi facit eis dentium penuria, quæ non niſi duos habent, vnde & bidentes appellantur, & iam modici caloris ſunt, vt etiam ſepum ad modum melancolicorum habeant. Quid ſi inquit quæratur, cur homines quidam frigidi non ruminent? Habent dentes efficaces ad molendum, & omnes generaliter reſpectu animalium calidi dicuntur. Quorum tamẽ quidam adeò frigidos ſtomachos habent, vt cibos ſumptos non digerãt, ſed male retineant, & non multo poſt prandium indigeſtos reijciant. Sunt autem hæc tria pariter comitantia, ruminare, ſepum habere, à poſterioribus prius accumbere, ex eadem cauſa. ſ. frigiditate orientia. Frigiditas autem non æqualis omnibus adeſt membris. Maior eſt enim in poſterioribus à corde remotis. Igitur & grauitatẽ maiorem eis ineſſe neceſſe eſt, & ideo ab eis prius accumbunt, & prius ſurgunt. Quicquid enim quieſcit, ideo id facit, vt vires reſumat, quas ei labor minuerat, hæc enim animalia per quietem viribus reparatis, dum vires illę recentes efficaciores ſunt, illam partem ſuæ molis aggrediuntur prius leuare, quę ponderoſior eſt, ſicut quilibet operarius recẽs & viroſus primum grauia, ni fallor, ad diſponendum aggreditẽ. Deinde cum fatigatus fuerit leuiora. Actor. Aliam rationem de bidentibus ſupra poſuit Iſidorus, vbi dictum eſt de ouibus.

De vocibus animalium. Cap. IIII.

ARiſtoteles, Vox eſt p pulmones & tracheã. Vocis autem diſtinctio per linguam. Animalia quædam ſunt grauis vocis, quædam medię, quædam etiam paruæ, & quædam pulchræ, & quędam econtra. Cauſa acuminis & grauitas vocis eſt ſecundum alterationem ætatum, quia vox animalium iuuenum eſt acutior quàm ſenum. Vituli tamen econtra eſt. Voces quoq; fœminarum omnium aliorum animalium acutiores ſunt ſiue graciliores quàm marium, ſed voces vaccarum econtra, vox grauis eſt ex motu tardo. Acuta verò ex veloci. Grauitas itaq; vocis eſt ex magnitudine motus & ex fortiori virtute motiua, quia ſi virtus moti ſuperat virtutem motoris. i. cannæ, neceſſario motus moti grauis erit. Si autem econtra, tunc erit velox, ſonus autem propter fortitudinem ſuam. Et forte voces infirmorum & fœminarum ac iuuenum acutæ ſunt, quia propter debilitatem mouent aerem paucum, & quod paucum eſt mouetur velociter. Vox autem velox eſt acuta. Vaccæ autem & vituli quæ mouent rẽ multam, ſonant grauem vocem, voces maſculorum & fęminarum apud principium coitus ſpermatis alterantur. Et quia virtus animalium non eſt niſi in neruis, Voces animalium caſtratorũ propter debilitatem neruorum, ſimiles ſunt vocibus fœminarum. Voces ergo maſculorum mutantur quando coeunt, vel cũ excitantur, aliàs cantantur vel cauchantur. Itaque mutatio vocis ſignificatio eſt motus ad coitum. Res quoque communis eſt animalibus omnibus præter hominem, garrulitas, & ſtrepitus multus tempore coitus maximèq; in auibus, vt ſupra dictum eſt. Omne animal tempore coitus vocat comparem ſuum per vocem propriam, & ſpecialiter rana. Aues paruę ſunt multæ vociferationis, ita quòd quædam agnoſcunt intentiones quorundam vociferando. Strepitus autem apum & cicadarum non eſt vox: quia non anhelat, ſed fit propter aliquarum partium confricationẽ, locutio vero ſoli homini appropriatur.

De eodem. Cap. V.

PLin lib. 11. Vocem non habere niſi quæ pulmonẽ & arterias habent, hoc eſt niſi quæ ſpirant Ariſt. putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe non vocem intus meante ſpiritu & incluſo ſonante. Alia murmur edere, vt apes. Alia cum tractu ſtridorem vt cicadas, recepto. n. intus vt duab. ſub pectore cauis ſpiritu mobili occurſante membrana, intus attritu eius ſonare viſcera ſac notũ eſt. Ceteraq; ſimul cũ volant & incipere audiri & deſinere vt muſcas apes. Sonũ. n. attritu, & interiore aura, non aia reddi. Aquatiliũ pectines ſtridere cũ volãt mollia & cruſta intecta vocẽ nec vllũ ſonum habere. Sed & cæteri piſces q̃uis pulmone & arteria careãt. nõ in totũ ſine vllo ſono ſunt. Stridorẽ cũ dẽtib. fieri cauillant. Et is qui caper vocat in acheloo amne grũnitum hẽt. Oua pariẽtib. lõgus. Teſtudini abruptus, ranis ſonus ſui generis, niſi & in his ferẽda dubitatio ẽ, q mox in ore concipit nõ in pectore. multũ. n. in his refert & locorũ natura. Mutæ in Macedonia tradunt. Muti & apri. Auiũ loquaciores ſũt q̃ minores & circa coitus maximè. Alijs in pugna vox, vt coturnicib. Alijs ante pugnã, vt pdicib. Alijs cũ vicere, vt gallinaceis. Eiſdem ſua marib. Alijs eadẽ vt fœminis vt luſciniarũ generi. Quædã toto anno canũt q̃dã certis tẽporib. Elephas circa nares ore ipſo ſternutamento ſimilẽ elidit ſonũ. Per ores aũt tubarum raucitati. Bobus tm̃ fœminis vox grauior eſt. In alio oĩ genere exilior q̃ marib. In hoĩe & caſtratis. Infantis naſcentis nulla vox auditur anteq̃ totus emergat vtero. Primus ſermo anniculo ẽ. Semeſtris locutus eſt. Creſi filius in crepũdijs, quo prodigio totũ id concidit regnũ. Qui celerius fari cęperint, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur à tredecim annis, Eadẽ in ſenecta exilior. Neq;

in alio

in alio aſalium ſepius mutatur. Mira de voce digna dictu. Eadem recto vel concauo parietũ ſpacio quamuis leui ſono dicta verba ad alterum caput referri ſi nulla inæqualitas impediat.

De varietate vocum in diuerſis generibus Animalium. C. VI.

EX libro pape. Sciendum autẽ ꝙ vox articulata hominũ eſt tantum, quæ ſcribi poteſt. Confuſa eſt autem quæ ſcribi non poteſt, vt hominis gemitus, bouis mugitus, & huiuſmodi. Nam vocem iam multorum aïalium ꝗ̃ hoïum eſſe declarantes, aiunt aquilas clangere, accipitres pipiare, vultures pulpare, Coruos crocitare vel crazare, Miluos lupire vel lugere. Olores drenſare: Grues gruere. Ciconias glocolare vel crocolare. Pauones paupulare. Anſeres glutire vel ſclatere vetres ſiclingere. Gallos cucurrire vel cantare. Anates teſtriſſicare. Turtures & columbas gemere. Palumbos plaucitare. Cuculos cuculare. Perdices cacabare. Graculos fringulire. Noctuas cucubire. Merulas fundire vel zinzitare. Turdos trutilare vel ſoccitare alias ſurcitare. Sturnos paſſitare. Hirundines ſtritiure vel minurire, vel vt quædam dicunt murmurare. Paſſeres tinctare. Apes bombire vel bõbilare. Cycadas ſtritinire vel friniare. Feræ etiã proprias voces hñt vt Leones fremere. Tigrides rachatare alias raccoare. Pardos felire. Pantheras caurire. Vrſos vrcare vel ſeuire. Apros frendere. Linces lincare. Lupos vlulare. Serpentes ſibilare. Elephantos barrire. Onagros mugilare. Ceruos rugire. Tauros mugire. Equos hinnire. Aſinos rudere. Porcos grunnire. Verres quiritare vel caſſicare. Arietes lorecitare alias lorectare. Oues balare. Gyrcos miccire vel miclire. Edus bebare. Canes mutire vel latrare. vulpes gannire, Catulos glattire vel glautiare. Lepores vagire. Muſtelas trinolare. Mures mincare vel pipicare. Sorices deſticare, Ranas rabire vel coaxare.

De ſenſibus animalium. Cap. VII.

ARiſtoteles. Principium ſenſus in corde eſt. Omniumque ſenſuum motus a corde incipit, & ad ipſum redit. Duo ſẽſus continui ſunt cũ corde. ſ. guſtus & tactus. Tres vero reſidui ſunt in capite. ſenſus viſus in oĩbus animalibus eſt ſupra ſenſũ auditus, & ſubtus olfactus. Maxime etiam in generibus Piſcium, qui audiunt, & olfaciunt. Et recte ſenſus viſus eſt circa cerebrũ, quia natura huius ſenſus eſt frigida, & humida. Eſt. n. aqua ex humiditatib. claris valde, & claritas eius, eſt ſua remanens. Nec debemus opinari, ꝙ viſus ſit ex igne, & aqua, ſicut fingit Empedocles, ſ. ex aqua, & nõ ex igne. Neceſſe, eſt etiam, vt ſit ſubtilior ſenſuum prope membrum cuius ſanguis melior eſt, & purior. i. cor. Cerebrũ ergo inſtrumentum ſenſus, per quod in anteriori ſentitur, & ob hoc eſt in anteriori capitis, & quia ſenſus iſte debet eſſe in corde, cor autem in anteriori corporis. Et ſenſus quidem, eſt ꝑ membra ſanguinea. Inſtrumentum autẽ auditus eſt aereum, & poſuit illud natura in medio rotundi capitis in poſteriori, quod vacuum eſt, quia nõ audit recte tantum, ſed circunquaq;. Viſus autem eſt in anteriori, qm̃ aïal debet videre ad anterius. Olfactus vero non eſt niſi per attractionem aeris, in animale naſum habente, & hoc inſtrumentum eſt in anteriori capitis in medio trium inſtrumentorum, quaſi vna crutina poſita, ꝑꝑ motum anhelitus. Oĩa quoque aïalia guſtũ habent ſaporis cibi, & huiuſmodi ſenſus, eſt apud tranſglutientẽ, id eſt iſiophagi apertionẽ. Quod autem digeſtum eſt, dulcius eſt, & delectabilius. Aïalium ſenſus corda mollia ſunt, non habentium vero dura. Plinius libro decimo. Ex ſenſibus quidem, eſt ante cætera homini tactus, deinde guſtus. Cæteris vero ſuperatur a multis, Aquilæ clarius cernunt. Vultures ſagacius odorant. Liquidius audiunt talpæ, obrutæ terra tam denſo ac ſurdo naturæ elemento, præterea vocem oĩum in ſublime tendere ſermonem exaudiunt, & ſi de his loquens intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primo negatus eſt, huic & ſermonis vſus ablatus. Nec ſunt naturaliter ſurdi, vt non ijdem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe non eſt veriſimile, ſed ad ſonum mergere ſe ſolent. Ideo, eſt ſilentiũ in mare piſcantibus. Piſces quidem auditus nec membra habẽt, nec foramina. Audire tamen eos palam eſt, vt patet, cum plauſu congregari feros ad cibum conſuetum in quibuſdam viuariis ſpectetur. Et in piſcinis Cęſaris genera piſcium ad nomẽ venire quoſdam ſingulos. Itaque produntur etiã clariſſime audire mugil, lupus, ſalpha, chromis, & ideo in vado viuere. Olfactum his eſſe manifeſtum patet. Quippe non oẽs eadẽ eſca capiuntur, & priuſquam appetant odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, velut ſui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq; ex alto etiam ad quoſdã odores vt ſepiam vſtam, & Polypũ, quæ ob id coniiciũt in naſſas Sentinę quidẽ nauiũ odorem fugiunt procul. Maxime tñ piſcium ſanguinem. Non põt petris auelli polypus. Idẽ cunicula admota ab odore protinus reſilit. Purpurę quoq; fœtidis capiuntur. Nam de reliquo Animalium genere qs dubitet? Cornu ceruini odore ſerpẽtes fugantur. Sed maximẽ ſtyracis, origani, aut cedris, aut ſulphuris fornice necãtur. Culices ac da petunt ad dulcia non aduolant. Tactus ſenſus omnibus eſt, etiam in quibus nullus alius, Nã & oſtreis, & terreſtribus vermibus, quo æſtimarim omnibus ſenſum guſtus eſſe. Cur enim alios alia ſapores appetunt?

De proprietate tactus, & viſus. Cap. VIII.

ARiſtoteles vbi ſupra. Tactus eſt primus ſenſus. Aïal ergo, eſt, quod habet ſenſũ, & prius primũ ſenſum. i. tactũ. Caro vero, eſt inſtrumentum tactus, & primum iſtius ſenſus, ſicut pupilla viſus. Iſte ſenſus neceſſe eſt, vt ſit in corpore, quàm alia ſẽſus inſtrumenta, quia manifeſtum eſt, oïa alia membra nõ eſſe creata niſi ꝑꝑ hunc ſenſum. Homo vero melioris eſt ſenſus. i. tactus oĩbus alijs aïalibus, & ideo caro eius mollis eſt. Homo quoque, & quadru, edia coitũ deſiderantia ſubitò ſpermatizãt; quędam per ſimplicẽ, & leuẽ tactum, quædam per ſolum viſum. Aïalia multi motus neceſſariò indigent multo viſu. Oculi glauci nõ ſunt acuti viſus in die, nec oculi nigri in nocte, ratione ſupradicta. Et generaliter qñ fuerit viſus debilis, nõ põt videre lucidas, quia patitur ea eis, & mouetur humor motu multo. Viſus autem acutus erit ex humore temperato in quãtitate, ſic. n. non prohibebit motũ colorũ ꝑꝑ paucitatem, nec grauabit ꝑꝑ multitudinem, nec ſolum aũt humor cauſa eſt acuminis viſus, ſed & cutis, quæ ſuper pupillã eſt, quia debet eſſe clara valde. Ideirco debet eſſe tenuis ꝑꝑ leuitatem motus viſus, & ẽt lenis, vt non ſit in ea ruga, & efficiatur ſupra oculũ quaſi vmbra, ꝑꝑ hoc enim viſus ſenum acutus non eſt. quia cutis eorum rugoſa eſt. Debet etiam eſſe alba, quia nigrũ non põt eſſe clarum. Quędã aïalia ſunt acuti viſus, quędã non, Acutũ aũt in viſu, & auditu, & olfactu dupliciter dĩ. aut, quia videt a remotis, aut quia differencias rerum viſarum bene diſcernit, qñquidẽ fuerit humor qui eſt in pupilla mũdus, tẽperatus, & motus eius temperatus, eiuſdẽ tunica tenuis, & oculus profundus, bene videt a remotis, quia motus eius non diuiditur neque conſumitur. ſed exiens ab eo virtus viſibilis recte vadit ad rem viſam. Oculus autẽ prominẽs non bene videt a remotis. Cũ. n. extra oculũ non ſit coopertoriũ: neceſſariò debilitatur. Viſus non põt autẽ remotis videre, niſi debiliter; Aues vncorũ vnguiũ ſunt acuti viſus, q̃a valde videt cibũ ſuum ante remotis. Aues aũt in terra manẽtes, vt gallina, nõ indigent acuto viſu. Homo qñ fuerit multi coitus, debilitatur eius viſus. Ex lib. de na. rerũ. Quędã aïalia melius vidẽt nocte q̃ die, qm̃ in oculo plures ſunt humores, vnus. ſ. albus & clarus, ꝑ quẽ viſibilis ſpũs diffundit. Alius vero niger ꝑ quẽ cauet ne humor albus ac ſplẽdidus nimiũ diſgreget. Illa ergo aïalia q̃ minus in die vidẽt, in albiſſimo humore abundãt. Vnde fit vt magis ſpiritus diffundat, & tũc diffuſionis in die diſcretio videndorũ amittit. Nocte vero ꝑꝑ tenebras ſpũs colligit, & ita diſcretio maior efficit. Nã & nos cũ aliquid diſcrete videre volumus, ſupercilia ſtringimus, vt collect⁹ oculi ſpũs nõ vaget.

De tribus reliquis ſenſibus. Cap. IX.

ARiſtoteles vbi ſupra. Auriũ creatio ſi manifeſta ſit, & tela continens. i. tympanũ auditus fuerit tenuis, acuti auditus erit. Et ſimiliter de olfactu. Vię nãq; oĩum ſenſuum extendunt ad cor, vel ad mẽbra cordi cõuenientia. Et inſtrumentum auditus plenum, eſt ſpiritu naturali, quia ſpiritus naturalis facit in venis motũ pulſatilẽ, itaque facit in naſo motum anhelitus, & in aure ſimiliter motũ auditus. ꝑꝑ hoc addiſcuntur res ꝑ ſenſum auditus, & homo dicit quod audit, quia ſicut intrat ſermo per aurẽ, ita etiam exit motum vocis exercendo ꝑ linguam. Cum autem gemit alius gaunit. i. oſcitat homo, debilitatur eius auditus, quia principio inſtrumenti huius ſenſus. i. mandibulæ poſitũ eſt ſuper membrũ in quo eſt ſpiritus, & cũ eo mouetur, id eſt cum motu mandibulæ, qm̃ ſpũs mouetur in inſtrumento in quo eſt. Et hoc accidẽs. i. grauitas auditus, accidit in temporibus humidæ complexionis. Cauſa ergo bonitatis auditus, & olfactus erit ꝑꝑ munditiam inſtrumentorum illorum & telarũ continentium. Si. n. inſtrumenta hæc habeant coopertoriũ extrinſecũ, ſentient a remotis, qm̃ iſte ſenſus, id eſt virtutes eorũ exeunt ab inſtrumentis ſicut aqua a canalibus, propter hoc leuorarij longi naſi ſunt boni olfactus. Similiter, & auditus habentium auriculas bonę creationis, & inuolutionis, erit acutus Sẽſus aũt hominis ex rebus, & vocibus, & odoribus remotis debilior eſt, quàm in alijs animalibus reſpectu ſui corporis, De prope vero melius diſcernit differentias colorũ, & odorũ, & vocũ: quoniam inſtrumenta ſenſuum iſtorum in hoĩe valde munda ſunt nec eſt in eis ex parte terreſtri niſi modicum. Auditus ẽt, & olfactus ſicut & viſus ſi fuerit valde patuli, debilitant. Femina cubech. i. perdicis audiens maſculi vocẽ, & ipſum olfaciẽs ouis impletur. Mulieres aũt, & eq̃ abhortiũt ad olfactũ cãdelę.

De vi Animalium motiua. Cap. X.

IN libro de anima. De motu quoq; poteſt aliquis dicere, ꝙ cognatus eſt ſenſui in Animali diuulgatum eſt tamen, ꝙ

Aīalium quoddā eſt habens ſenſum tāgendi virtutē: & nō mouendi ſicut ſpecies Cōchiliorum. Dicimus autem quòd duplex eſt motus: voluntarius, ſcilicet motus localis qui eſt de loco ad locum. Et motus contrahendi, & retrahendi membra animalis: ex quo non prouenit motus totius de loco ſuo. Itaque impoſſibile eſt Animal habere ſenſum tangendi: quin habeat in ſe motum aliquo modo. Quomodo enim ſciretur habere ſenſum tangendi, niſi videretur in eo motus aliquis effugiendi contractum vnum, & appetendi aliud? Exemplum ergo de Cōchilibus in hoc valeat. Videmus enim motus conſtrictionis & dilatationis & reflexionis & extēſionis in partibus: quàmuis a loco ſuo non deſcendant: & ex hoc cognoſcimus, quia tactu ſentiunt: videtur ergo quòd quicquid habeat actum habet in ſe motum voluntarium, aut in ſe aut in partibus ſuis. Philoſophus. Excepta quidem motiua rationali, quæ eſt in homine: videlicet in intellectu practico, qui non eſt ſitus in organo. Et in Animalibus motiua: quæ ſita eſt in organo: & hoc ſecundum duplicem modum. Quędam.n. ſita eſt in organo interiori videlicet fantaſia. quædam vero in exteriori videlicet illa motiua quę eſt in neruis ac muſculis membrorum mobilium. Sed hoc iterum duplicem habet modum: quædam enim ſecundum obiectum ordinatur ad virtutes animales: quæ ſunt intellectus & fantaſia & ſenſus: vt illa quę eſt in pedibus & manibus muſculis oculorum atque palpebrarum: & huiuſmodi. & hæc per ſomnum immobilitatur: eo q fundata ſit ſup virtutem ſenſibilem quæ eſt in membris illis. vnde & primo immobilitatur ſenſus, ac per conſequens motus. Quędam autem ordinata eſt ad virtutes naturales: vt eſt illa quæ eſt in mēbris genitalibus: & hæc non ſemper in ſomno ligatur. Somnus quoque nō eſt fantaſię vinculum, quia non eſt niſi vinculum exteriorū. Sed & intellectus practicus quia non eſt in organo ſitus, non immobilitatur p ſomnū niſi per accidens: ſicut nec intellectus ſpeculatiuus. Eſt itaque ſomnus paſſio ſenſus primo & virtutis motiuę per cōſequēs. Eędē etenim ſunt vię ſpiritus ſenſibilis & motiui. eademque organa vtriuſque virtutis: & virtus motiua fundatur in ſenſu.

De Somno & vigilia. Cap. XI.

ARiſtoteles. Sōnus eſt in animalibus habentibus cerebrū: qm̄ infrigidat cibum venientem ad ipſum ex curſu ſanguinis. Calor autē cum ſanguine fugit ad inferius, qui cū in inferiori loco aggregatur fit ſomnus. Itaqua quadrupedū & aīalium capita grauant ante ſomnū ips. Somnus vī eſſe medium inter viuere & non viuere. Itaque ſi pungatur corpus dormientis non exibit inde tantum ſanguinis, quantum ſi vigilaret. quia tunc in manifeſto eſt modicus, interius autem multus. Piſcis etiam in ſomno quieſcit: nec mouetur ex eo niſi cauda, & hoc modicum. Idem in libro de Vegetabilibus. Vigilare eſt effectus ſenſus: dormire vero debilitas eiuſdem. Et quando cibatur animal vapor aſcendit ad caput, & dormit. Cum autem idem vapor conſumitur, vigilat. In quibuſdam Animalibus eſt hic vapor multus: quæ tamen parum dormiunt: & dormitio eſt compreſſio motus. & compreſſio motus, eſt quies rei motæ. Idē in lib. de ſomno, & vig. Vigilia & ſomnus animalium propria ſunt. Si autem vigilare in nullo alio eſt, quàm in eo quòd ſentire, manifeſtum eſt quòd in quo ſentiunt, in hoc & vigilant. Somnum itaque dicimus eſſe paſſionem quandam ſenſibilis particulæ: velut vinculum ſenſus: & imbilitatem quandam. ſolutionem autem remiſſionemque vigiliam. Itaque ſomnus, eſt primi organi ſentiendi interceptio, vt agere non poſſit. Ideo autem plantis non ineſt, quia ſine ſenſu, nec ſomnus, nec vigilia eſt. Quibus vero ineſt ſenſus, & triſtari, & gaudere: quibus autem hęc, & concupiſcentia. Plantis vero nihil horū ineſt. Tactus autem paſſio ſomnus eſt, & vigilia. ideo, & omnibus ineſt animalibus. Nam, & tactus ſolus omnibus ineſt animalibus. Cumque organum tactus impotens fuerit: neceſſe eſt organum omnium ſenſuum habere defectum. Requies autem & ſomnus quaſi propter ſalutem animalium exiſtit. Quietem enim omni quod natum eſt moueri, cum non poſſit ſemper, & continuè moueri cum voluntate neceſſarium eſt ineſſe, atque vtile. Nā, & opus ſuum facit nutritiua particula, magis in dormiendo, quàm in vigilando, tanquàm nihil egens ad hoc ſenſibus, moueri etiam quenquam, & aliquid facere ſine robore, poſſibile non eſt. Vigorem autem facit ſpiritus perſeuerantia in reſpirantibus. Plinius, lib. x. In terreſtribus omnia, quæ cor habent dormire manifeſtum eſt. Aquatilium quoque exiguū quiddam, etiam qui de cęteris dubitant dormire tamen æſtimant nō oculorum argumento: quia nō habent genas. Verum ipſa quiete placida cernunt ceu ſopotata: nec alia q̄ caudas mouētia, & ad tumultū aliquē expauentia. De Thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas ſiquidem, & petras dormiunt. Plani autem Piſcium in vado: vt ſępe manu tollantur. Nam Delphini Balę neque ſtertentes ēt audiuntur. Inſecta quoque dormire ſilentio apparet: quia nec luminibus quidem admotis excitātur. Homo genitus premitur ſomno per aliquot menſes: deinde longior indies vigilia: Somniat ſtatim infans. Nā, & pauore expergiſcitur, & ſuctum imitatur. Quidā vero nunquàm, quibus mortiferū fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomniorū ſunt nimis exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuerſis refertus documētis. Verū ne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis? Qua fiant ſōne, an fortuita res ſit, vt pleraque? Et ſi exemplis agatur profecto paria fiant. A vino & cibis proxima atq; in redormitione vana eſſe viſa prope cōuenit. Eſt aūt ſomnus nihil aliud q̄ aīi in mediū ſeſe receſſus. Præter hoīem ſomniare equos, canes, boues, pecora, capras, palā eſt. Ob hoc credit, & in oībus q̄ aīal pariūt. De his q̄ oua gignūt incertū, ē, ſed dormire ea certū ē.

De diuerſis cauſis ſomni. Cap. XII.

ARiſtoteles. vbi ſupra. Non, eſt aūt ſomnus quælibet impotentia ſenſibilis particulæ: ſed ex vaporatione circa nutrimentū fit paſſio hæc. Neceſſe.n. quod euaporatū eſt eouſq; impelli. Deinde cōuerti, & tranſmutari. Calor aūt aīalis ad ſuperiora natus eſt ferri, & cū in ſuperioribus locis fuerit: ſubitò iteratur, denſumq; refertur, deorſumq; deſcēdēs, calores propellit, grauat, & dormire facit. Ideo maximè fiunt ſomni poſt nutrimenta. Nā repente tunc multa humiditas & corpulēta ſurſum fertur. Cū ergo ſtet, grauat, & dormitare facit. Cū ergo repēdo deorſum, & reuertendo pellat calores, tunc fit ſomnus, & aīal dormit. Horū ſignū, eſt, q oīa ſomnifera grauedinē capitis faciunt, & potus, & cibus opium, mandragora, vinū, loliū, & quę deorſum feruntur, & qui dormitant hoc videtur pati q nō poſſunt leuare caput & palpebras. Et poſt cibaria maximè ſomnus fit. quia multa a cibis euaporatio eſt. Ex laboribus & accidit ſomnus, & a quibuſdā ægritudinibus, quæcunque.ſ. a ſuperfluitate calida, & humida ſunt, vt febris, & litargia. Amplius aūt & prima ætas ſoīum facit, pueri nanque vehementer dormiunt, eo q nutrimentū oē ferat ſurſū. Vnde & in his ſit augmentū. cuius ſignū, quia excedit magnitudo ſuperiorū inferiora in prima ætate. Ob hanc.ōcauſā, & epilētici fiunt. Similis.n. eſt ſomnus Epylenſię, & accidit pluribus huius paſſionis principiū dormientibus, quia cū multus ferat ſpiritus ſurſū, deſcēdēdo iterſus venas tumefacit, qbus coarctat porum, vbi reſpiratio fit. Ideo pueris vina nō cōferunt, neq; nutricibus, ſed Aquaticū & modicū oportet bibere. Vētoſū.n. eſt vinū, & hoc magis mero. Oīnò aūt ſomni amatores ſunt, q occultas venas hñt, vt nani, & magna capita habētes. Nam venę eorū anguſtę, vt non facile defluat, quæ deſcendit humiditas. Manifeſtas autem venas habentes, non ſunt ſomnolenti, pp facilem fluxum pororum. Neque Melancolici, quia infrigidatus eſt intus locus, quare nō fit multitudo eius euaporationis. Nigra.n. colera cū naturaliter frigida ſit, nutritiuum etiā locum frigidū facit. Patet ergo quòd ſomnus eſt conuentus.i. congregatio quædam caloris intrinſecus, & naturalis reciprocatio. Ideoq; multus eſt motus dormiētis. Poſt cibū aūt ſomnus fortiſſimus eſt, cū vinum & alia huiuſmodi calida ſomnifera ſint. Cauſa verò dormiendi caliditas ſit. Ex gloſa ſuper eundē librū. Ecce hic tangit Ariſtoteles quadruplicē cām ſomni, vnā, quæ eſt cauſa per ſe, ſcilicet euaporatio cibi, tres vero p accidens.ſ. labor, ægritudo qdam, & prima ętas. Deinde oſtēdit qūo infrigidatio, & aggrauatio ſēſuū fit cā ſoī.

Adhuc de eodem. Cap. XIII.

ARiſtoteles. vbi ſup. Venter vero cum ſit vacuus calidus eſt. Repletio vero infrigidat pp motū.i. cibus replens infrigidat pp caſum eius in ventrē, & ſic quidē in capite port, & loca calida infrigidantur ſublata.i. ſurſum lata euaporatione. Amplius multo.ſ. incidente nutrimento. Id quo ſubleuat calor, ſicut ignis ſuppoſitis lignis refrigidat & languęſcit, quouſque digeratur. Fit.n. ſomnus. vt dictū eſt, dū corpulentū ſurſū fertur a calore per venas ad caput. Cū verò amplius non poſſit, ſed ſuꝑ multitudine excedit quod eleuatū eſt, iterū repellit ac deorſū fluit. Et aūt locus circa cerebrū, oīum quę ſunt in corpore frigidiſſimus. Vnde in eleuatione calidi ad cerebrū ſuperflua quidē euaporatio in flegma redigitur. Nutritiua vero deorſum congeſta fertur, & refrigeratur quod calidum eſt. Expergiſcuntur autem cum digeſtio facta fuerit. Et diſcreti quoque ſunt corpulentior ſanguis, atque puriſſimus. Eſt autē tenuiſſimus quidem, & puriſſimus ſanguis in capite, dēſiſſimus autem ac turbidiſſimus q̄ in inferioribus partibus. Gloſa. Sicut ergo ex infrigidatione & immobilitate ſenſuum creatur ſomnus, ſic ex diſſolutione infrigidationis poſt cōpletionē nutrimēti, & poſt ſeparationē ſāguinis puri ab impuro fit vigilia. Et qdē partes ſuperiores oriuntur ex puriori ſāguine. Inferiores aūt ex groſſiori & minus puro. Vñ, qa maximè poſt nutrimēti oblationē ſāguis fit indiſcretus, quare & ſomn⁹ fit, & tunc coacerua ſāguis hoc idē puriſſimū ſurſū. illud aūt turpidiſſimū deorſū. Qd cū acciderit expergiſcuntur

rat nutrimenti abſoluta grauitate. Actor. Itaq; præter quatuor ſupradictas ſõni cauſas adducũtur & aliç ſ. caloris ſubtractio, vt in ſtudijs circa aliquid attentione, de quibus plenius dicetur in tractatu de anima. Auicenna quoq; dicit ꝙ cura vel pauor, quandoq; ſomnum inducit. Quidam etiam addunt languorem, ſed hæc cauſa reducitur ad ægritudinem & laborem.

Vtrum in omnibus animalibus ſit cauſa ſomni euaporatio nutrimenti. Cap. XIIII.

CVm autem prima ſomni cauſa ſm Ariſtotelẽ ſit euaporatio alimenti, & omnibus animalibus cõis ſit ſomnus. Manifeſtum eſt eãdẽ cauſam participari a cunctis animãlibus. Nam & quædam aliæ ſomni cauſæ, ſicut labor, & prima ætas, & infirmitas non cauſant ſomnum, niſi per actum nutrimenti. Dicit .n. philoſophus, ꝙ labor colatiuus eſt nutrimẽti ex multiplicatione caloris, qđ videlicet nutrimentum eliquatum eleuatur ad cerebrum, & inducit ſomnum. Prima ẽt ætas eo, ꝙ in ipſa nutrimentum eleuatur ad ſuperiora, & caput grauat. Similiter & languor ea laſſitudine, ex hoc, ꝙ calor ſubtractus a membris exterioribus, multiplicatur circa locum digeſtionis, diſſoluitq; nutrimẽtum illic inuentum, & eleuatur ad caput, ac ſic inducit ſomnum. Sic ẽt eſt de alijs cauſis. Vnde patet, ꝙ omnes agunt actione nutrimenti, & hoc reductũ eſt in cunctis aĩalibus. Sed forte obijciet aliquis, quia ſomni principiũ eſt a corde, & hepate, ac cerebro, vel membris ſimilibus a quibus procedit euaporatio nutrimenti. Nulla quoq; euaporatio cauſa eſt ſomni, niſi illa, quæ primo calida eſt a calore digeſtiuo, & poſtea infrigidata cerebri frigiditate. Sed in quibuſdam animalibus non eſt caput, neque cerebrum, ſicut in illis, quæ tm̃ habẽt tactus ſenſum. Vnde nõ eſt in eis euaporatio ſurſum in capite infrigidata, & ideo non omnibus dormientibus vniuerſalis eſt prædicta cauſa. Reſpondere poſſumus, ꝙ in omni animali eſt cerebrum, vel membrum cerebro ſimile, ſicut expreſſè habetur in lib. de animalibus. Nec oportet, ꝙ illud membrum habeat oẽs operationes cerebri. Alioquin animalia hmõi haberẽt ſenſum cõem, & memoriam, & fantaſiam, qđ falſum eſt: vt .n. legitur in principio Metaphyſicæ, Natura ſenſum habentia ſunt animalia, & ea ſenſu quibuſdam eorum memoria, quibuſdam nõ. Vnde patet, ꝙ quædam animalia carent memoria. Cũq; iuxta Philoſophũ memoria ſit paſſio ſenſus cõis, probat ẽt ea hoc, ꝙ careant ſenſu cõi. Et hoc concedunt quidam inducentes & rõnem, quia ſ. ſenſus cõis eſt ad duo, videlicet ad diſcernendum ſenſata cõia, quæ tactu minimè ſentiuntur. Et ad conferendum ſenſata propria. Vnde cum in hmõi animalibus ſit ſolus tactus, fruſtra ineſſet illis ſenſus cõis, quantum ad vtrumq; ſuum actum. Nos aũt dicimus, ꝙ ſicut animalia hmõi deficiunt in numero ſenſuum exteriorum, ſic ẽt in numero interiorum. Vnde non habent, niſi ſenſum cõmunem debilem, & exiguam fantaſiam. Dicimus ẽt, ꝙ ſenſus cõmunis non tantum confert ſenſata diuerſorum ſenſuum, ſed etiam ſenſata eiuſdem ſenſus, vt calidũ & frigidum, lene, & aſperum. Nec enim verum ꝙ ſenſus communis per tactum non accipiat magnitudinem. Alioquin nec acciperet ẽt calidum in aliqua magnitudine exiſtens. In talibus ergo animalibus accipit ſenſatum proprium, qđ eſt magnitudo, licet indeterminata, & cõponit ſenſata tactus inter ſe & cum magnitudine. Eſt ẽt in eis fantaſia diſcernens nociuum, & conueniens, licet debiliter. Vnde ſi dicat Philoſophus, ꝙ habẽtia ſolum tactum non hñt fantaſiam. Intelligendum eſt, ꝙ nõ hñt completam, eo ꝙ non mouentur, niſi ad res pñtiam. Ad quem tamẽ motum exiguntur tria, ſcilicet, fantaſia, nociuum, vel conueniens determinãs, & ſenſus cõis ſenſatum cũ magnitudine componẽs & ſenſus proprius apprehendens. Si aũt obijcitur, ꝙ hmõi animalia ſint immobilia ſm locum, Dicendum eſt, ꝙ licet non procedant de loco ad locum, mouentur tamen motu dilatatiouis, & conſtrictionis. Nam conſtringuntur ad tactum nociui, & dilatantur ad tactum conuenientis. Sine enim hoc motu, vt dicit Auicenna, nullum eſt animal, nec poteſt dignoſci, niſi per motum illum.

Quod animalia quædam impinguantur ſomno, etiam ceſſante alimento. Cap. XV.

CVm autem ſm Ariſtotelem nullum ſit animal, qđ ſemper vigilet, vel qđ ſemper dormiat. Nutritiua ſemper quidem agit in vigilantibus, & magis ẽt in dormientibus. Sic .n. ait idẽ Ariſtoteles in libro de ſomno, & vigilia, ꝙ opus ſuum facit nutritiua particula in dormiendo, magis q̃ in vigilando. Nutritur .n. magis tunc & augetur animal, tanquam nihil agente ſenſu. Vnde & quædam animalia vt glires, per totam hyemem, vt ſupra dictum eſt, dormiunt, miroq; modo iuxta Iſidorum ſomno pingueſcunt. Intrante aũt veris tpe, cũ ſol radios calidos emiſerit, naturali more ad robur redeunt. Dicit Ariſt. in lib. de aĩalibus ꝙ quædam aĩalia & quædã ſerpentes pñt diu ſine cibo viuere, & ideo latent in cauernis qñq;. Auicenna quoq; dicit in li. de animalibus ꝙ ſunt quædam ſquamoſa ſicut ſerpentes & concheæ, quæ manent in locis ſuis quatuor menſibus in hieme, & nihil comedunt. Similiter vrſus & ericius qñq; abſcondunt ſe. Vrſa quoq; qñq; abſcondit ſe per 40. dies, & aliqñ per multos menſes. Vnde & tunc parit, cuius experimentum eſt, ꝙ non benè dignoſcit de partu ei⁹ & ꝙ filij eius ſunt valde macilẽti, qñ ſunt parui, hmõi vero animalia cũ abſcondũt ſe, vel dormiunt, vel non quieſcit in eis nutritiua, niſi ſm acceptionem nutrimenti exterius. Sunt .n. quædam frigida debiliſq; caloris, non habentia multã famem. Cauſa nanq; famis, eſt diſſolutio nutrimenti vehemens. Cauſa vero diſſolutionis, eſt paucitas materiæ, ac ſubtilitas eiuſdem, & raritas pellis caloriq; naturalis fortis, calor quoq; aeris adiuuans extrinſecus, & ſimiliter motus. Ideirco cũ aliqđ iſtorũ deeſt, aut plura, quædam animalia quæ ſunt guloſa pp appetitũ, contrahunt multas ſuperfluitates quas naturalis calor debilis non põt diſſoluere, præcipuè qñ non iuuãtur calore exteriori, nec motu. Hmõi ergo animalia pp multã ſuperfluitatẽ frigidam contractam, & calorem naturalẽ debilẽ, tpe frigido efficiuntur pigra valde, ac deſiderantia quietẽ & immobilitatẽ ſui corporis, & ideo abſcondunt ſe, & ſiquidẽ in aliquibus eorum fuerit calor adeo fortis, vt illas ſuperfluitates cõſumere poſſit, ac diſſoluere toto tpe abſconſionis ſuæ, tunc animalia ipſa attenuabuntur ac debilitabuntur. Si verò adeo debilis, vt non poſſit natura decoquere, tunc indecocta ſuperfluitas frigiditate inteſtinorum coagulatur in aruinam, & ſic efficiuntur animalia pinguiora tpe abſconſionis. Porro ſm ꝙ calor põt hoc facere, vel citius, vel tardius, ſm hoc, & tps abſconſionis eorum, vel breuius eſt, vel longius. Hoc accidit ẽt plerũq; in aliquibus hoĩbus, ac præcipuè mulieribus, ſi fuerint immobiles ſm locum, ſicut in ciuitate Paduana quędam abſtinuit diebus 40. Sciendum quoque ꝙ virtutes quædã animæ mouent organa ſua proprio motu ipſius animæ, & non natura, vt virtus motiua ſm locum, & virtus ſenſitiua. Et quia talis motus non eſt de natura organorum ſm compoſitionem ex elemẽtis ideo pœnam inducit & laborem organis. Ex hoc ergo naſcitur deſiderium quietis & immobilitatis, ſicut in vigilia deſiderium ſomni. Quędam virtutes mouent organa ſm naturam ipſorum organorũ, & ille motus ſemper organis eſt delectabilis, ſic mouẽt omnes virtutes potentiæ vegetabilis, ac præcipuè nutritiua. Ideo dicit Philoſophus, ꝙ motus generationis nutribilis eſt naturam aſſequens in mouendo, & ſi ergo quieſcat in ſomno virtus ſenſitiua motiua pp deſiderium quietis rõne prædicta, virtus nutritiua tñ ſicut dictum eſt ſupra nunquã ceſſat ab actione ſua. Vnde dicit Philoſophus de generatione & corruptione quòd nutritur quidem corpus, quouſque ſoluitur & corrumpitur, ſed non ſemper augmentatur.

De ſomnijs animalium. Cap. XVI.

ARiſtoteles in lib. de animalibus. Somniat quoq; non homo ſolus, ſed equus & canis, & taurus, & caper. & omne animal generans ſimile ſibi, quod manifeſtum eſt ex latratu canis in ſomno. Idem de ſomno & vigilia lib. 2. Senſibilia quidẽ ſm vnũquodq; organũ ſentiẽdi ſenſum in nobis afficiũt, & q̃ ab eis paſſio fit, nõ ſolũ ineſt organis ſentiẽdi, dũ ſenſus agũt. Sed & dũ abeunt manet in eo, qđ Phantaſticũ eſt. Phantaſia .n. eſt a ſenſu ſm actum motus. In Phantaſtico aũt ſomniũ eſt. Eſt itaq; ſomnium Phantaſma a ſenſu exteriore præaceptum in Phantaſia repoſitum. ſenſui vero interiori & phantaſiæ in ſomno, non tam verum q̃ deceptorium obiectum. Recedente nãq; ſenſibili extrinſecus, cõmanẽt ſimulachra ſenſibilium intrinſecus. Circa hoc aũt facile decipimur cũ in paſſionibus exiſtimus vt trepidus in timore, & qui amat in amore, ita vt videat hic a modica ſimilitudine hoſtes videre, ille vero dilectũ. Eodẽ mõ & in ira & in oĩ concupiſcentiã. Quantoq; laborant vehementius in his paſſionib⁹, tanto magis decipiuntur. Magis aũt apparẽt ſomnia in nocte q̃ die, quia ſub die operãtur ſenſus & intelligentia ſomnia repellũtur & exterminant ſicut iuxta multũ ignẽ minor, ſic & triſtitię & oblectationes paruæ ſecus magnas. Poſt acceptionẽ aũt nutrimẽti imediatè & oĩno teneris exiſtẽtibus velut pueris, nõ fiũt ſomnia. Multus .n. eſt motus pp cã q̃ a nutrimẽto eſt caliditatẽ, quibuſdã vero cõturbatę viſiones apparẽt vel monſtruoſę, & deteriora ſomnia velut melãcolicis & febricitãtibus & malè valentibus. Oẽs .n. hmõi paſſiones multũ motũ faciũt, & turbationẽ. ſ. circa cerebrũ. Plinius lib. 10. Somniat ſtatim infans, nã & pauore expergiſcitur, & ſuctũ imitat. Eſt aũt ſomnus nihil aliud q̃ animi in mediũ ſeſe receſſus, poſt hoſtem ſomniaſſe equos, canes, boues, pecora, capras palã eſt. Ob hoc creditur & in omnibus quæ animal pariunt. De his autem quæ oua gignunt incertum eſt, ſed dormire ea certum eſt.

De ingenijs & affectionibus animalium. Cap. XVII.

ARiſtote. vbi ſupra. Senſus aĩalium eſt ſm ingeniũ eorũ. Quædã aũt hñt cogitationem fortiorẽ & magnã partem

memoriæ. Intelligere aũt oportet mores magis in paruis aīalibus q̃ in magnis, & plus in auibus. Animalia quidẽ ſanguinis calidi ſubtilis ac mundi cõuctatiora ſunt in ſapientia, & audacia, & ſimilibus. Aīalia vero naturaliter frigida ſunt magni timoris. Ira aũt fortis non eſt niſi in corporibus magnæ ſiccitatis. Aīalia magni cordis timida vt Ceruus, Aſinus, Mulus, & lepus. Quod ex aīalibus magis intelligentius eſt, magis hẽt ſollicitudinem circa filios. In medendis & proprijs morbis, vel læſionibus hñt aīalia multa quãdã peritiam naturalem. Lupi nanq; & Canes cum infirmant̃, comedunt alicuius herbæ radicem vel aliã medicinã, vt euomant, & ſanantur. Capra ſagittata quærit pulegium ceruinum, vt extrahatur ſagitta. Pardus & Pantheræ cũ venenum comederint, ſtercus hoīs quærunt & comedunt. Teſtuca cum Viperam comederit, origanum agreſte comedit: alioquin moritur. Aues ſimiliter cum ad inuicem pugnant, origanũ agreſte ſuper plagas ponunt. Galy eſt aīal quod cum Serpente pugnat, & comedit rutam, quia Serpenti cõtraria eſt & odor eius. Draco cũ infirmatur, comedit fructũ cheraſton cũ lacte. Plinius vbi ſupra Reddatur & Coruo ſua gratia. Tradendum putauere memoriæ quãdã viſum per ſitim lapides congerentem in ſitulã monumenti in qua pluuia aquam dabat, ſed quæ attingi nõ poſſet, ita deſcendere pauentem ea preſſiſſe tali congerie, quantum potui ſufficeret. Non eſt aũt omittendũ dũ de ingenijs diſſeruimus, è volucribus Hyrundines indociles eſſe. Et è terreſtribus Mures, cum Elephanti iuſſa faciant: Leones iugum ſubeant. In mari & Vituli totq; piſcium genera miteſcãt. Actor. Sunt & inter aīalia quædã in prouidendis ſibi neceſſarijs ſolertia, vt Formica. Quædã doloſa, vt Vulpes. Quædã cibi appetentiora vt Canis. Quædã ad coitũ feruentiora, vt equus. Quædam mitiora vt Ouis. Quædã iracundiora, vt Leo, &c. de quibus dictũ eſt ſupra.

De appetitu & motu animalium. Cap. XVIII.

AVguſtinus ſuper Gen. lib. 9. Omnis anima ſiue rationalis, ſiue irrationalis viſis mouetur, ſed anima rationalis voluntatis arbitrio vel conſentit viſis, vel non conſentit. Irrationalis aũt non habet hoc iudicium, pro eo tñ genere atq; natura viſo aliquo tacta propellitur, nec in ptãte vllius animæ eſt, quin illi viſa veniãt, ſiue in ſenſus corporis, ſiue in ipſum ſpiritũ interius, quibus viſis appetitus moueatur cuiuslibet animantis, ac ſic cum ea viſa per angelorum miniſterium deſuper miniſtrãtur peruenit iuſſio Dei, non ſolum ad homines, vel ad Aues & Pecora, ſed etiã ad ea quæ in aquis latent, ſicut ad Cetum qui conglutiuit Ionam. Nec ſolum ad illa maiora, ſed etiam ad Vermiculum. Nam & hunc legimus diuinitus iuſſum, vt radicem cucurbitæ roderet, ſub cuius vmbraculo Propheta requieuerat. Ariſtoteles in 4. de anima. De motu vero locali quo mouet̃ aīal, manifeſtum eſt, quia non eſt a potentia vegetabili, ſiue a virtute nutritiua. Semper. n. motus huius fit pp aliquid, & eſt aut cum phantaſia, aut appetitu. Nihil. n. mouet̃ niſi, aut p deſiderium ad aliquid, aut per fugã ab ipſo, niſi motus eius ſit violentus. Similiter aũt neq; quod ſentire põt, i. virtus ſenſitiua, eſt mouẽs aīal de loco ad locum. Multa nanq; aīalium ſunt, quæ ſenſum hñt, & tñ nõ mouentur omninò, ſed in eodem loco quieſcẽtia ſunt. At vero nec ratiocinatiua, ſiue cognitiua pars quæ vocatur intellectus ſpeculatiuus eſt mouens. Speculatiuum. n. nihil intelligit actuale, nec dicit de fugiendo & imitabili, i. quod fugiendũ ſit aut imitandũ. Amplius extendente ſe intellectu practico & dicente, q aliquid fugiendũ ſit, aut imitandũ, non mouet̃, ſ. malus homo ſm intellectum, ſed facit illud, quod conuenit delectationi, q a non poteſt ſe retinere. At vero nec appetitus eſt mouẽs. i. non dominatur in eo motus omninò vel ſemper. Abſtinentes. n. appetunt & concupiſcunt, nec tñ operantur ea, quorum hñt appetitũ, ſed ſequunt̃ intellectũ. Sed ſciẽdũ q duo ſunt motiua ſm locum: appetitus. ſ. & intellectus. Intellectus dico q ratiocinatur pp aliquid, ſ. actuale bonũ, & practica eſt. Et forte quis poſuerit phantaſiam, ſicut intelligentiã quandã. In alijs. n. animalibus, i. brutis, nec intelligentia, nec rõ eſt, ſed phantaſia, ſ. loco cognitionis aut intelligentiæ. Intellectus oīs quidẽ rectus eſt, appetitus aũt & phantaſia & recta ſunt, & nõ recta. Ideoq; appetitiuũ ſemp mouet. Intellectus aũt ſupple nõ ſemp, q a non mouet niſi ad rectum. Et illud ad quod mouetur appetitiua pars, aut bonũ eſt, aut vĩ bonum. Porro phantaſia cum mouet, non mouet ſine appetitu, ſed & intellectus ſine appetitu non videtur mouens. Vnum ergo eſt mouens, quod eſt appetitiuum, ſcl appetitus.

De naturali pietate Animalium, & concordia & cautione.
Cap. Cap. XIX.

IDem in libro de Animalibus. Congregãtur Animalia ad inuicem non ſolum eiuſdem generis, ſed & quæ conſimilem hñt paſtum. Qñ paſtus ille multum abundat. Coruus amicus eſt Vulpi, & iuuat eum contra inimicum ſuum. Genus equorum naturaliter ſpeciem ſuam diligit, ita q equa mortua pullũ eius relictum alia nutriendũ ſuſcipit. Palumbi quoq; naturaliter ſe diligunt. Eſt aũt aīal cui ſi aliud appropinquauerit ad nocendũ, multa de ſpecie ſua, & maximè magni conuenient ad defendendum. Mortuo delphino circundant alij delphini, ne comedant piſces mortuum, & deferunt eũ in profundum atque ſepeliunt. Kokas eſt auis, in cuius morte vociferãtur aues eiuſdem ſpeciei vociferatione doloroſa atque ſuaui. Turtur mortuo cõpari ſuo, nullo modo ſm admittit. Pulli lacli in ſenectute parentes ſuos cibant. Macokam autem cibant parentes ſuos, non ſolum in ſenectute, ſed in omni tempore ea quo incipiunt poſſe. Quod ex animalibus intelligentius eſt, magis habet ſolicitudinem circa filios, fœminæ pluſquam maſculi. Columba tamen cum pullificauerit, ſtatim mas regit pullos, & ſi fœmina tardet ad eos redire, percutit eam ac redire cogit. Piſces omnes nutriunt pullos ſuos præter ranam. Specialiter autem delphinus pullos ſuos diligit, & ideo longo tempore eos nutrit. Aues econtra grauis volatus pullos ſuos deijciũt, quia graue eſt eis adducere cibũ. Aues & vocorum ſanguium ſtatim vt vident pullos ſuos poſt ſe volare, percutiunt & a nido eijciunt præter haum quæ cogitat de pullis, & poſtquam volant. Eſt aũt auis quę pullum aquilæ proiectũ nutrit, & & quæ pullum corui. Plinius lib. 10. Amici ſunt pauones & columbæ, turtures & pſitaci, merulę & turdi, cornix & ardeolæ, contra vulpium genus communibus inimicitijs harpæ, & miluus, contra triorchi. Idem in li. 9. Amicitiæ quoque ex exempla ſunt, vt balena & muſculus, qui quandoque prægrauis ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis, infeſtaia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur.

De naturali diſcordia quorundam animalium, & pugna ad inuicem. Cap. XX.

IDem in lib. 10. Sunt in animalibus bella quædam & amicitiæ ad inuicem. diſſident olores & aquilæ, coruus & clorcus noctu oua inuicẽ exquirẽtes. Simili modo coruus & miluus illo percipiente huic cibos. Cornices & noctuæ. Aquilæ & trochilus, ſi credimus, qm̃ rex auium appellatur. Noctuæ & ceteræ minores aues. Rurſus cum terreſtribus, muſtela & cornix. Turtur & piralis, ichneumones & veſpæ. Sphalanges & araneæ. Aegypius auis minima cum aſino. Spinis. n. ſe ſcabendi cauſa attenuena nidos eius diſſipat, quod adeo pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eijciat. Pulli ipſi metu cadunt. igitur adeo lans vlcera eius roſtro excauat. Vulpes & milui. Angues & muſtelæ, & ſues. Eſalon auis parua eſt, oua corui frangens, cuius pulli infeſtantur a vulpibus. Inuicem hæc catulos eius, ipſamq; auellit. Quod vbi viderint corui, contra auxiliantur, velut aduerſus cõmunem hoſtem, & achantis in ſpinis viuit. Iccirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ deuorantes: Diſſidẽt thæos, & leones, & minima æquè ac maxima. Formicoſam arborem ſorices cauent. Librat araneus ſe filo in caput ſerpentis porrectæ ſub vmbra arboris, tantaq; vi morſu cerebrum apprehendit, vt ſtridens ſubinde & vertigine rotata, ne filum quidem pendentis rumpere, adeo non fugere queat, nec finis ante mortẽ eſt. Plinius lib. 32. Sunt & in aquatilibus inimicitiarum miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant. Conger & murena caudas inter ſe prærodentes. Polipum intantum locuſta pauet, vt ſi iuxta viderit omnino moriatur. Locuſtam conger. Rurſus congri polippum lacerãt. Nigidius auctor eſt prærodere caudã mugilis lupũ, eoſdẽq; ſtatutis menſibus concordes eſſe. Oẽs aũt viuere quibus cauda ſic amputent̃. Ariſtoteles. Amicitia quidẽ & inimicitia aīalium ad inuicem accidunt cã cibi & vitæ. Nec eſt pugna beſtiarũ niſi pp cibum, & pp manſionem & pp fœminã. Oīa itaq; aīalia tpe coitus bellicoſa ſunt. Similiter ſi cibus paucus fuerit, pugnant & eijciũt ſe inuicem. Pugnant tauri poſt vaccam, & victor ſalit ſuper fœminam: Quæ comedunt carnẽ crudam in oībus aīalibus pugnant, & dicuntur diuinatores, q aīalia cum inter ſe diuiduntur prælium ſignificãt. Cum vero ſe inuicem ſequunt̃, pax erit. Coruus niger pugnat cum aſino & tauro, volanſq; ſuper ipſos, pungit oculos eorum roſtro. Ibim eſt auis quæ odit equũ, cuiuſq; vocem imitando ſtupefacit eum, ac fugire cogit & ſorte interficit. Aſchelon auis cum vulpe pugnat, eamq; deplumat & nocet ac pullos eius interficit. Coruus aũt amicus eſt vulpis, & inimicus buboni. Bubonem quoque magna pars auium odit.

De armis quibus vtuntur ad pugnandum, vel ad tuitionem. Cap. XXI.

IDem. In quibuſdam animalibus, vt ſuperius dictum eſt. cetera ſunt cornua pp vigorem & iuuamentum. quædam autem animalia habent cornua debilia, nec ad vigorem, nec ad pugnam conuenientia. Quædam vero omnino non habent, quia natura dedit eis alium modum vigoris, & iuuamenti, vt velocitatis equis, & ceruis, magnitudinem corporis elephantis, & camelis, calmos prominentes porcis. Quibuſdam etiam poſuit vigorem in ſoleis, & ideo eorum capita priuauit cornibus, niſi forte habeant vnum cornu ſicut aſinus indicus. Multitudo vero ramificationis cornuum in ceruis, nocumento ſuo pro-

pinguior eſt, q̄ iuuamẽto. Ideo datum eſt eis aliud iuuamentũ. ſ. velocitatis curſus, vt dictũ eſt. Vacca quoq; ſilueſtris habet cornua declinantia ad inuicem. Et ob hoc ei natura dedit aliud iuuamentum. ſ. eiectionem ſtercoris remotè. i. longè, vt ab ipſo detineatur venator. Elephas ẽt habet naſum longum & fortem, quo vtitur loco manus in accipiendo cibum & potum, & in omnibus quibus indiget, ẽt in eradicando arbores. Animal quoq; multos habens digitos in pedibus, vtitur anterioribus, ſicut homo manibus, quia pugnat cum eis, & eijcit a ſe nocumẽtum. Aĩal vero ſoleas hñs, facit hoc cũ poſterioribus, qm̃ anteriores non ſunt ad hoc cõuenientes. Animalia quidẽ cætera nõ hñt niſi vnum modũ vigoris, nec pñt aliſt habere, vel arma ſua mutare. Homini vero manus non eſt vnũ inſtrumentũ, ſed multa, quia põt ea vti in multis, ſecundum multos modos, vt in loco ſuo dicetur. Eſt itaq; ſicut vnguis & vngula, gladius & lancea, & alia inſtrumenta, quia facere põt oĩa iſta. Auium carnes comedẽtiũ, roſtra incuruata ſunt, vt poſſint retinere qđ tenẽt. Vigor. n. earũ in roſtro eſt, habent etiam aues vncorũ vnguium plumas multas, & alas magnas ac fortes: alijs aũt dedit, natura bonitatem volatus propter ſalutẽ. Quædam etiam alatum loco iuuamentum habent vngues in cruribus, conuenientes ad pugnã, cum do ſiaas ſuper terrã. ſ. vt Gallus. Nulla vero Auis hẽt vngues in pedib⁹, & in crurib⁹, q̄a Natura nihil facit ſuperflue.

De eodem. *Cap.* XXII.

GRegorius Niſenus in lib. de imagine. Leo quidem, & aper & ſi quid ſimile ſufficienter pro ſalute ſua virtutem naturaliter poſſidet. Iuſunt tauro cornua, pernicitas lepori, ceruoque ſaltus ac certus intuitus. Et alijs Aĩalibus magnitudo, cæteris verò prominens oris officium. Volatilibus quoq; pennarum officium, & Apibus aculeũ, cunctiſq; prorſus, vnũ naturale præſidium conſtat eſſe collatũ. Solus aũt Homo naturalibus tegumentis nudus, inermis, ẽt inops oĩumq; neceſſariarũ rerũ egentiſſimus, in hãc vitã producitur. Et ita id qđ cernitur miſeratione potius q̄ felicitate dignus eſſe vr̃. Non. n. productione cornuũ armatũ, non vnguium, vel dentium acuitate munitur, nec aliquo aculeo læṫiferũ vulnus infundit. Nec pilis corpus obtegitur. Sed, & his qui curſendi velocitate p̃eminẽt, pinguior, & alijs, qui mole corporis eminent tenuior, his quoq; qui naturalibus armis p̃cellunt, deſpectior eſſe cognoſcitur. Verũ ñ per id qđ eius naturæ deeſſe creditur, certa datur occaſio, qua ſubditorũ oĩum dñium conſequatur. Nam ſi hmõi adminicula corpori ſuo naturaliter attributa haberet, Primũ quidẽ beſtia ſimilis exiſteret, deinde in alia dñatum cæterete negligeret, quorũ nullis prurſus adiutorijs indigeret. Itaq; corporis noſtri tarditas equorũ nobis adhibere prouidẽtiã fecit, & ad cohibẽdas vl tione beſtias, id qđ nobis deſuit, Canũ natura ſuppleuit, p̃ cornib. ãt vel vnguib. Natura fortr⁹ ac penetrabili⁹ ferrũ inuẽtũ ẽ.

De motibus membrorum & extremitatibus animalium.

Cap. XXIII.

ARiſtoteles. Animalia multi motus neceſſe eſt vt indigeant multo viſu. Motus aũt diſſoluit pinguedinẽ & virtuti coagulatiuæ pinguedinis contradicit. Omne animal hñs ſanguinem, ſi habeat extremitates ordinatas ad motũ, non habet niſi quatuor, ſicut in hoĩe ſunt duo pedes, & duæ manus. In Auibus duo pedes & alæ duæ. In Quadrupedibus quatuor pedes. Piſcibus quatuor pinnulæ. In Serpentibus aũt & quibuſdã Piſcibus, quia longi corpis ſunt, quatuor non ſufficerent, & ob hoc extremitatibus hmõi carẽt. Vnde Serpentes per terrã reptant. Piſces aũt longi per aquam repunt, & non natant. Serpentis proprium eſt mouere caput ad poſterius, reliquo corpore quieſcente. Oculi multę apertionis ſtultitiã ſignant, & inuerecundiã. Oẽ Animal fere claudit oculũ, nõ voluntate, ſed natura, ne cadat aliquid ſuper ipſum. Sed Aues claudunt oculum per palpebrã inferiorẽ, ambulanna per ſuperiorem. Lacertorum vero genus omno non claudit. Homo claudit oculum plus omnibus animalibus, quia tenuis eſt corij. Omne Animal hñs aures, habet eas mobiles præter hoĩem. Elephas naſum mouet vtens eo loco manus, vt ſupra dictũ eſt. Omne Animal mouet mandibulam inferiorẽ præter Focham. ſ. Crocodillũ, qui mouet ſuperiorẽ. Homo quidẽ & Quadrupedia mouent mandibulas inferius & ſuperius, & in latus, quia mordent & maſticant vel ruminant. Aues aũt & Piſces inferius & ſuperius ſed non in latus, quia non maſticant, ſed ſolum mordent, ſiniſtra manus in hoĩbus, & pes ſiniſter in animalibus, non eſt leuis motus, præterquã in Elephãte. Elephans flectit duos pedes & ſedet, ne ſulciẽs latus alterum dormit. Nequit. n. flectere quatuor. Leo & Camelus cum ambulant. prius mouent pedẽ dextrũ. Itẽ quadrupedia nata, ſtatim ſe eleuant ſuper pedes & ambulant. Pullus equi caput ſuũ poſteriori pede tangit, equus aũt non põt. Auguſtinus de ciuitate Dei li. 14. Obmitto q̄ animalibus quibuſdam naturaliter inſitum eſt vt tegmen quo corpus omne veſtitur, ſi quid in quocũque loco eius ſenſerint abigendũ, ibi tm̃ moueãt, vbi ſentiunt, nec ſolũ incidentes muſcas, ſed & hærentes haſtas cutis tremore diſcutiant. Nunquid quia id homo nõ põt, ideo creator omniũ quibus voluit animantibus dare non potuit. Sed & hoĩum quorondam naturas nouimus ipſa raritate mirabiles, de corpore ſuo facientiũ, quæ alij nullatenus pñt, & audita vix credũt. Sunt. n. qui & aures ſingulas mouent, vel ambas ſimul. Sunt qui totam cæſariẽ immoto capite ad frontẽ deponunt, reuocantq; cũ volunt. Sũt qui eorũ quæ incredibiliter varia & plurima vorauerunt, paululum præcordijs contrectatis tanq̄ ex ſacculo qđ placuerit integerrimũ proferunt. Quidã ẽt vocem auium pecorũq; & aliorũ quorũlibet aĩaliũ ſic imitantur & exprimunt, q̄ niſi videantur, nino diſcerni non pñt. Nonnulli ẽt ab imo ſine vllo pedore ita numeroſos pro arbitrio ſonitus edũt, vt ex illa quoque pte cantare videãtur. Expertus ſum hoĩem ſolere cũ vellet ſudare. Notũ eſt quoſdã cũ volunt vbertim lachrimas fundere.

De ſexu animalium. *Cap.* XXIIII.

ARiſtoteles. Mas & fęmina ſunt principia generationis animalium. Diffinitione quidẽ Mas eſt qui generare põt. Femina vero quæ põt in ſe generare, vel potius q̄ generat ex alio. Non. n. generat fęmina per ſe, qm̃ ipſa indiget principio motus qui eſt ex maſculo. Fęmina vero eſt ſicut materia. Et in coitu q̃dẽ natura ex mare & fęmina facit vnũ, ideo fit animal vnũ. Dicit aũt Empedocles, q̄ cauſa generationis maſculi eſt materia calida. fęminæ vero frigida &c. ſicut dicet̃ infra. Adoleſcẽtes quoque plus generãt fęminas, & ſenes ſimiliter & qui corpora hñt humida. Gloſa. Quia omnes tales malè digerunt q̃. ſ. indigeſtio cauſa immediata eſt & neceſſaria. ſuperius aũt aſſignatę, nec p̃ximæ ſunt, nec neceſſariæ. Ariſt. Omnia mẽbra interiora maribus & fęminis eadẽ ſunt, præter matricẽ. Oĩum aĩalium fęminæ gracilioris vocis ſunt q̄ maſculi, p̃ter vaccã. Voces aũt maſculorũ mutantur cũ emutilant̃. Maſculi quoq; fęminis fortiores ſunt niſi in vrſo & lepardo, in quibus eſt contrariũ. Itaque membra vigoris non ſunt, vel minus ſunt in fęminis. Quibus aũt indigent neceſſario ſunt & in eis. Cerebrum viri maius eſt cerebro mulieris. Maſculina quoq; plurĩã dentiũ ſunt q̄ femining, ſicut patet in hoĩbus & capris & porcis. Mulier & equa ſuper oĩs aĩaliũ fœminas diligunt coitũ &c. ſicut dicet̃ infra. Vniuerſaliter aũt dico mares ſilueſtres aũt ipſo coitus non paſci cũ fœminis. In oĩbus citius in ventre formantur mares q̄ fęminæ. Poſt partũ vero citius creſcunt & ſeneſcunt fęminæ q̄ maſculi. Non eſt aũt conſuetudo mariũ, vt ſint ſoliciti circa filios, ſed fœminarũ. In interiori mulier maioris ẽ ſanguinis, q̄ fęminæ aliorũ animalium pp qđ accidit ei menſtruũ ob hoc ẽt infirmatur minus q̄ vir. Omnis aũt animaliũ fœmina mingit ad poſterma, & mari naturaliter fœmina contraria eſt. Feminæ ceruorũ nec hñt cornua nec dẽtes koky eſt animal cuius fœmina ſimul habet virgã & vuluam. Si homo hẽt membrum maris & fęminæ, erit vnũ principale, aliud non Razi in Almaſore. In oĩbus aĩalium generibus fœminæ magis abiectum hñt aĩum, & minus vim patiẽtes ſunt, & timidiores, ac deterius morigeratæ, citiuſq; conuerti pñt, & citius ſedantur, maioris quoq; calidtatis ſunt, p̃cipites & inuerecundæ, caput hñt paruum, faciẽ & collum ſubtilia, pectus & ſpatulas anguſta, catinaſq; ſubtiles, coxas aũt vtrũq; craſſas hñt, & nates ſimiliter. Crura vero gracilia, manus & pedes tenues. Plinius lib. 8. Ex animalibus aũt, quædã ſunt, quæ nihil gignunt, vt ſalamandræ, nec eſt in his maſculinũ genus aut fœmininum, ſicut nec in anguillis omnibus, quæ nec animal nec ouum gignunt. Actor in Metaphiſica quidẽ dicit Ariſt. maſculinũ ac fœmininũ ſexum omnibus animalibus accidere, ſed in lib. de animalibus excipit quoddã genus piſcis in quo nunq̄ viſus eſt maſculus. Quod neceſſe eſt contingere pp ſimilitudinẽ partium ipſius piſcis. Cum. n. corpus aĩalium omno eſt ſimile in partibus, vel minimã hẽt diuerſitatẽ, tunc cibi ſuperfluum ab vltima digeſtione procedit ad proſ̃erendũ tale corpus, nec eſt neceſſe, vt a virtute regaoi ſpecialis recipiat vltra hoc aliquẽ influxum. Ideoq;, cum organa generationis influentia ſpecialẽ virtutẽ ſuperfluo quartæ digeſtionis, faciant diſtinctionẽ maris ac fęminæ, nõ põt in hmõi animali diſtinctio ſexus eſſe. Et dicũt quidã experimentatores ac phiſici, q̄ hoc genus piſcis eſt anguilla, i qua nũq̄ apparuit maſcul⁹ nec fęmina.

De animalibus caſtratis. *Cap.* XXV.

ARiſtoteles. Animalia omnia caſtrata mutantur in naturã fœminarum. Nec ſolũ corpus, ſed & animus eorum effeminat̃, vt parũ diſtent a fęminis. Itaq; pp debilitatẽ eorum voces caſtratorum ſimiles ſunt vocibus fęminarum, & ſiquidem caſtretur puer. i. impubes, non orientur ei pili in loco vbi debẽt creſcere. Si vero caſtretur poſt ſomnum pollutionis orient̃ pili pectoris tñ ſed pauci ſubtiles & graciles. Denique cũ homo caſtratus, aut non creſcũt in eo pili qui creſcunt vltimo aut cecidit eos, ſi caſtratus fuerit poſt originẽ eorum, præter pilos pectoris,

nis, quia mulieres ẽt habent pilos in pectine. Caluicies quoq; nulli caſtrato accidit, propter alterationẽ complexionis ſui corporis ad complexionem fœminæ. Quando caſtrantur animalia quadrupedia mutãtur figuræ corporis eorũ, præterq̃ in porcis agreſtibus. Omnia nanq; animalia ſi caſtrentur in iuuentute, maiora efficientur. Si vero poſt perfectionem non augmentabuntur. Cerui ſi caſtrentur ante crementũ cornuum nõ orientur eis cornua. Si vero poſt non creſcunt amplius, nec eiiciunt ea. Vituli caſtrantur poſt vnum annum. Quod ſi tpe illo non caſtrentur, parui erunt. Si aũt in caſtratione vituli acciderit apoſtema in loco fiſſuræ, cremabunt teſticulũ, ponentq; cinerem ſuper illud. Multotiens ẽt abſcinditur in porcabus matrix, vt non indigeant coitu ſed cito impinguentᷣ. ꝓhibentᷣ aũt a cibis duobus diebus, & tunc poſterioribus pedibus ſuſpenduntᷣ, abſcinditurq; ab eis id qđ dr̃ Amaron, & eſt locus vbi ſunt teſticuli maꝫui Cameli quoq; quibus vtuntur hoĩes ad ꝓliandũ, caſtrãtur, quia tunc nõ impinguantur. Qm̃ aũt mas ac fœmina ſunt principia generationis aĩaliũ, cũ corrumpitᷣ membrũ coitu conueniens, alterabitur cũ eo reſiduum corporis. Neceſſe eſt. n. illud alterari cũ alteratione ſui principij. Animal caſtratum non põt facere filiũ, quia quãdo teſticuli abſcinduntur, viæ ſpermatis ad ſuperius contrahuntur. Accidit tamen, quòd quidã taurus coiuit ſubito poſtq̃ caſtratus erat, quia viæ nõdum erant cõtractæ.

De generationibus animalium. Cap. XXVI.

PEtrus Comeſtor. Quod in Geneſi ꝑmiſit ſcriptura dixiſſe dñm auibus & piſcibus. Creſcite & multiplicamini, ẽt de his animalibus q̃ ſexta die creata ſunt intelligendũ eſt, licet nõ ſit ſcriptũ: hæc eſt cõis cauſa creationis oĩum. Ariſt. in lib. de aĩalibus. 2. Actio quæ magis eſt conueniens naturæ oĩs viuẽtis, eſt generare ſibi ſimile in ſpecie. Animal quoq; facit aĩal, & planta plantam, quatinus ipſo ſemper diuino participent. i. ipſam diuinitatis perpetuitatẽ imitentur ſm̃ q͂ pñt. Oĩa. n. appetunt illud. ſ. diuinum, & ipſius cauſa agũt, quæcunq; agunt ſm̃ naturam, qm̃ ergo cõicare non pñt ipſo ſemper & diuina continuatione, quia nihil corruptibiliũ contingit vnum, & idem numero permanere, ſecundũ qđ põt participare, vnũquodq; ſic cõicat, hoc quidem magis, illud vero minus, & ſic permanet nõ illud idẽ, ſed ſuũ ſimile, numero quidẽ nõ vnum, ſpecie aũt vnũ. Idẽ in lib. de aĩalib. Animalia quidẽ generãtur in terra & aqua, qm̃ in terra eſt pars aquæ & in aqua pars aeris, & in eis eſt calor animæ. Generatio aũt aĩalium ex ſuæ naturæ ſpecie diuerſatur. Quædã nanq; generant & emittunt animal completũ, ſ. non magnitudine ſed forma ſicut animalia ſoleas & ſotulares habentia. Ex piſcibus quoq; delphinus. Et omne animal ſimile ſibi generans hẽt dentes & ſanguinem. Animalia nanq; ſanguine carentia non generant ſimpliciter. Quædã vero generant animal incompletum. id eſt non diſtinctum neq; formatũ, vt animalia fiſſi pedis multa fiſſura. Et quod ex iſtis habet ſanguinem, facit oua. Quod aũt eo caret, facit vermes, qui paulatim in ſua ſpecie complentur, vt apes. Vermes quidẽ & oua diuerſantur, qm̃ in ouis animal ex vna parte generatur, & reſiduũ erit nato cibus Vermes aũt totaliter tranſeunt in ſubſtantiam generati, & quædam oua completa faciunt vt aues, & quadrupedia, vt tortuca, lacertulus, & plura ſerpentium genera. Quædam autem incompleta ſicut piſces mollis teſtæ, & malachię.

Adhuc de eodem. Cap. XXVII.

ARiſtoteles Suſtentatio quidẽ. i. generatio aĩaliũ duræ teſtę, quorundã fit per ſe, quorundam per aliam virtutem exeũtem ab eis, i. a generantibus, ſicut in arboribus, quædam generantᷣ ex ſeminibus, quædã ex arborũ ſtipite, quædã ex ramis. Omne aũt generatum per ſe, generatur ex putrefactio admixto cum ſuo aquoſo, quia quod ex ſuperfluitate primæ ſuſtentationis remanet, congregatur, & formam ſuſcipit In his putrefactũ eſt quaſi mater, & calor cœleſtis quaſi motor, vel pater. Eſt aũt in mari multa pars terreſtris, a qua duræ teſtæ generantur, quia pars cõtinens conceptũ, circunquaq; congelatᷣ & induratᷣ, ſicut cornua & oſſa cõgelantur. Et iſtæ res non liqueſcunt in igne, ſicut nec oſſa. Nec vllũ iſtorum generum viſum fuit coire, niſi genus qđ dr̃ kailion. Nec adhuc viſum eſt, vtrum iſtiuſmodi generat ſiue ex coitu, an nõ. Horũ, i. aĩalium duræ teſtæ, quorũ, i. teſta nec aqua, nec igne mollificatᷣ, cibꝰ erit ex mẽbro, ſicut eiꝰ qđ generatur ex ouis, corũq; crementũ ſicut vermiũ. Principiũ. n. crementi vermium eſt ex ſuperiori parte, cibus aũt ex inferiori. Hoc manifeſtum eſt in prima creatione apum ſibiq; ſimilium, quia pars inferior parua eſt, ſuperior aũt magna. Sic & animal duræ teſtæ creſcit prius I parte ſuperiori, ſitq; anterius illius partis & membrum qđ caput dr̃, maius reſiduo corporis. Plinius. li. 10. Anguẽ ex medulla hoĩs ſpinæ gigni a multis accipimus. Pleraq; . n. occulta & cęca origine ꝓueniunt, ẽt quadrupedũ genera ſicut ſalamãdra, aĩal lacerti figura ſtellatũ, nunq̃ niſi magnis imbribus ꝓueniens & ſerenitate deficiens, hæc aũt ex nõ genito genita, nihil quoq; gigni, nec eſt in ea maſculinũ genus vel fœmininum, ſicut nec in anguillis oĩbus, quæ nec aĩal, nec ouum ex ſe generant. Neutrum eſt & oſtreæ genus, & cæteris adhærentibus vado, vel ſaxo. Quæ aũt per ſe generantur, ſicuti mares, & fœminæ, deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum ac diſſimile, ex quo nihil amplius gignatᷣ, vt vermiculos muſcæ. Porro generatio auiũ ſimplex vr̃ eſſe, cũ & ipſa habeat ſua miracula, ſicut dictum eſt ſupra in tractatu de auibus. Ex lib. de naturis rerum. Porro vermium ſunt multa genera ſicut ẽt dictum eſt ſuperius. Naſcuntur ex corruptione potius, q̃ ex ſemine. Vñ cũ æſtate incipiunt & cum æſtate deficiunt. Aliud aũt eſt genus q͂ cum æſtate quidẽ incipit, & cum poſuerit ſemen in arboribus, aut domicilijs, cũ æſtate vitam finit. Manentque parentibus mortuis ſemina per hyemem & vere tpe prodeunte, aeris ſerenitate ſoliſq; calore, animãtur ad vitã. Aliud quoque genus eſt quod hyeme conditur, latetque velut mortuum, & cum venit ad æſtatem renouatur ad vitam.

De coitu animalium. Cap. XXVIII.

COnſtantinus in lib. de coitu. Creator ergo volens genus animalium firmiter ac ſtabiliter permanere, & non perire, per coitum illud ac per generationem diſpoſuit renouari. Tria vero ſunt in coitu, appetitus ex cogitatione fantaſtica ortus, & ſpũs, & humor. Appetitus ab hepate Spũs a corde, Humor a cerebro. Nam cũ delectabilis motus ſit in coitu, dũ oĩa membra corporis per motũ caleſcunt, per calorem eliquatur humor, qui eſt in cerebro, & eliquatus attrahitᷣ per venas, quæ per aures ducuntur ad teſticulos, & inde per virgã in vuluam iaciunt Vnde Hippocras dicit. Quibuſcunq; venæ, quæ poſt aures ducuntur, excisæ fuerint, ſemine cum effuſo gignere non præualent. Si vero aliquid emiſerint non eſt ſemen, ſed aquoſus humor. Vnde nullus conceptus fieri põt. Ariſt. vbi ſupra. Gracilitas quidẽ & debilitas crurium conuenit coitui, quia cibus illuc tranſiens, tranſit in ſpermaticã ſuperfluitatem, hinc & auis parui corporis multi coitus eſt, & multorum ouorum, quia crementum tranſit in ſperma. Viri quoq; multorum piloꝝ apud cuſſas & in parte pedum inferiorum, multi ſunt coitus. Sed qñ fuerit homo multi coitus, debilitantur eius oculi. eſt & aĩal qđ grauiter coit. Vnde fœmina in coitu vociferatur, & exit ab eius oculis ſanguis, & grauiter parit. Omne animal coitus tpe comparem ſuum vocat per vocem propriam, & ſpecialiter rana. In coeuntibus aũt voces mutantur, vñ vocis mutatio eſt motus ad coitum ſignificatio. Actor Multa quoq; animalia de diuerſis modis coeundi ſuperius dicta ſunt, per diuerſa capitula.

De diuerſis temporibus coeundi. Cap. XXIX.

ARiſtoteles. Homo, & animalia viuentia cũ homine coeũt omni tpe. Sed omne quadrupes magis deſiderat coitũ in vere. Homo naturaliter incipit coire poſt duo ſeptẽnia, ſed nõdum generat, niſi raro & debile. Ceſſat aũt menſtruum in muliere poſt annos quadraginta, ſed in aliquibus manet ad quinquaginta. Nec vſquã viſa eſt mulier, quæ poſt annos quinquaginta peperit. Viri quoq; generant vſq; ad annos, 60. & forte vſq; ad 70. Aries & caper vnius anni coeũt & maxime aper, ſed debile quid generant. Canis & porcus octo menſium coeũt, ſed debile quid gignunt. Ouis poſt annum coit, & vſq; ad annos. 9. parit, vel vſq; ad 11. tota vita ſua, ſi bene cuſtodiatur. In Aethiopia prope viuit ouis annis. 14. Capra. 12. totaq; vita ſua coeunt ac gemellos pariunt, ſi cibus eſt conueniens, & aries vel caper virtuoſus. Equus duorum annorum vel trium coit, ſed debile quid gignit. Fortis eſt aũt a quatuor annis vſq; ad 20. & qđ generat forte eſt. Coit autem & viuit vſq; ad annos. 30. vel. 35. Equa vero vſq; ad annos. 40. viuit, & coit, & coitũ deſiderat vſque ad furiam. Aſinus poſt menſes. 20 coit, poſt duos aũt annos vel duos & dimidium gignit. Camelus coit poſt annum, cuius fœmina prægnans eſt per annum. Elephas maſculus poſt annos quinque coit, fœmina poſt. 10. quæ prægnans eſt per annos duos. Impregnata vero non tangitur omnino a maſculo, poſt partũ vero quieſcit triennio. Porcus coit oĩ tpe, ſ. hyeme & æſtate, die ac nocte. Porca vero prægnãs eſt quatuor mẽſibus. Bos coit poſt annũ, & forte poſt octo menſes: poſt bicornũ aũt Impregnatᷣ.

De luxuria, & continentia animalium. Cap. XXX.

IN omnibus quidẽ animalibus ẽ appetitus, & delectatio coitus. Mulier aũt & equa diligunt coitum ſuper omnes fœminas valde. Nam equa coitũ vſq; ad furiam deſiderat. Vniuerſaliter autem dico mares ſilueſtres ante tp̃s coitus cum fœminis non paſci. Accidit aũt in hominibus & quadrupedibus coitũ deſiderãtibus ad tactum, vel ad viſum ſubito ſpermatizare. Aĩalia bellicoſa ſunt tpe coitus maſculi adinuicem, cum ante hoc fuerunt pacifica. Pugnant tauri poſt vaccam, & victor ſalit ſup fœminam. Apri quoq; tpe coitus inuicẽ pugnant vſq; ad mortem. Vacca aũt tpe coitus domari non põt. Fugit aũt coitũ ꝑꝑ duriciam virgæ maris. Camelus tpe coitus ferus eſt ac ſilueſtris,

&

& eſt ſolitatiua cum fœmina, plúſquam coeundo tota die equitat. At vero aues incolum vnguium non multum coeunt. Turtur vnico mari tñ aſſociatur in vita, & palumbus non coit, ſi parẽ ſuũ amiſerit. Cubech quoq; cũ fiſanis luxuriola, ſinguli tñ mares ſingulas fœminas accipiunt. Elephas, vt dictũ eſt, prægnantem fœminam non tangit. Ipſa fœmina poſt partũ triennio quieſcit. Sed & camela poſt partum ipſo coitu quieſcit per annum. Camelus cũ luxurioſus ſit, tñ matrem ſuã non cognoſcit, aliquãdo vero cooperto capite matris ams, ſuper eã ſaltauit, & operimento ſublato matrẽ agnoſcens turpitudinis opere qđ ceperat intercepto deſcẽdit, & ingeniatorẽ interfecit. Similiter cũ equo fiebat q matrẽ ſuppoſitã agnoſcẽs, fugit, & ſe pcipitauit. Plinius, lib. 10. Serpentes coeunt complexu, adeo circũuolute ſibi, vt vna biceps æſtimari poſſit. Viperę mas caput in os inſerit fœminæ, qđ illa dulcedine voluptatis abrodit. Crocodili vi cubua iacebant mas & fœmina, hominum tñ primis coitus pœnitentia augurium, ſ. vitæ a pœnitenda origine. Cæteris animalibus ſtatuti ſunt per tpa anni cõcubitus. Homini, vt dictũ eſt omnibus horis diætum nocturnumq;. Cæteris ſatietas in coitu, homini prope nulla. In hoĩum genere maribus diuerticula veneris excogitata ſunt, omnia ſcelera naturæ, fœminis vero abortus, quantum in hac parta multo nocentiores, q̃ feræ ſumus. Viros auidiores veneris in hyeme, fœminas æſtate Heſiodus prodidit. Tradũt ſues coitu ſpumã ore fundere verrem ſubãtis audita voce, niſi admittat cibum nõ ſumere vſq; in maciem. Fœminas in tñ efferari, vt hominẽ lacerent candida maximè veſte indutũ. Rabies aũt hæc aceto mitigat naturæ aſperſio. Auiditas coitus putatur ex cibis, ſicut viro eruca, pecori cẽpa. Quadrupedes prægnantes venerem arcent, præter equam & ſuem.

De fecunditate, & ſterilitate animalium. Cap. XXXI.

ARiſtoteles, vbi ſupra. Omnia quidem animalia in quibus eſt mas & fœmina, generantur ex coitu maris, & fœminæ. Et omne animal ſpecie differens a generantibus, natura ſterile eſt, vt mulorũ genus. Animalia quoq; multæ pinguedinis cito ſeneſcunt, & parum generãt, hõiq; multas occaſiones. Animalia vero quædã ſunt multorum filiorũ, ſicut eſt omne animal ſiſſi pedis multa fiſſura, vt canis & lupus. Animalia quoque parua ſicut mures. Quædam aũt vnius, vt elephas, equus, camelus, & omne animal hñs ſoleas. Animalia quoq; habentia duas vngulas, excepto porco, qui multos facit filios. In animalibus ſiquidem magnis ſperma tranſit in cibũ corpis, nec remanet ex eo, niſi modicum, ex quo generatur vnicũ filiũ. In paruis aũt natura diminuit a cremento corporis, & ponit in ſperma. Poſſunt ẽt animalia parua ſimul eſſe in eodem loco. ſ. matrice, qđ non poſſent animalia magna. Magnitudo ergo eſt huius rei cauſa, nõ ſoleæ, vel ſotulares, aut fiſſura pedum. Hoc etiam accidit in animalibus aquoſis, & auibus, quia qđ eſt ex eis magni corporis eſt paucorũ filiorũ, & ecõtrario. Similiter, & in arboribus accidit. Si miraris hoc quomodo animalia parua ex vno coitu multos concipiunt, & non potius vnum magnũ, huius cauſa eſt, quia ſpermatizant pluſq̃ vni creationi ſufficiat. Quodlibet genus animaliũ habet determinatã magnitudinẽ ad quã peruenit, nec illam pertrãſit. Ob hoc ẽt ex illa ſuperfluitate ſpermatis & materiæ creantur multi, non vnus. Põt. n. maſculi virtus creare & ſuſtentare fœminę ſuperfluitatẽ in multas partes, & ſi temperantia ſit in vtroq;. Sed & in animalibus magnis vnum filium generantibus, ſicut ſi mas multũ ſpermatizauerit fœminęq; ſuperfluitas multa fuerit, creabuntur ex eis ẽt duo filij. Homo vero eſt inter illa genera duo. Naturaliter. n. vnũ generat, ſed pp calorẽ & humiditatẽ corporis forte multos generabit, quia natura ſpermatis eſt calida & humida. Ex vno itaq; coitu ſi multũ ſpermatizabit, & cũ ſperma diuidetur, multi filij generabuntur. Animal piloſum ex parte pedum & coxarũ vt lepus ſecundo concipit, & parit filios completos propter multitudinẽ ſpermatis. Ob q̃ ẽt cauſam viri multorũ piloſũ multi ſũt coit⁹.

Adhuc de eodem. Cap. XXXII.

IDem. Quando vero natura diminuit in multitudine, addit in magnitudine, & econtrario, quia nihil agit ſuperflue. Parcat itaq; 20. filios generat, & ſæpe in anno. Canis quoq; ſimul. 12. Et ſæpe leæna, primũ. n. generat ſex vel quinq; deinde quatuor deinde da tres, deinde duos & poſt hoc vnũ, tandẽ vero nullũ. In Aethiopia pariunt oues & capræ gemellos. Similiter & in auibus generationis diuerſitas eſt, vt ſuperius dictũ eſt. In ouis quoque gemelli fiunt in quibus duo citrina ſunt. Animalia magna fera nulla impregnantur poſt primam impregnationem, huius cauſa eſt. quia ſuperfluitas tranſit in crementum primi excepti, quod oportet eſſe magnũ, quia conceptus magnus eſt, vt filius elephantis eſt ſicut taurus. Animalia vero multorum filiorum poſt primam impregnantur, cuius cauſa eſt paruitas corporis, ſcilicet fœtus, & amplitudo matricis & abundantia ſpermatis ac menſtrui, & hoc ẽt accidit mulieri quia conueniẽtiã habet cum animalibus multorũ filiorũ, pp multitudinem ſuperfluitatis. Nec eſt inter animalia magna, q poſt primũ coitũ recipiat ſm. niſi mulier & equa, & hoc pp magnitudinẽ matricis, & diuitiem materiæ ipſius. Sed non complebitur ſecundus conceptus pp cibi paucitatem. Itaq; hæc genera duo diligunt coitũ pp ſenſibilitatẽ matricis. ac neruoſitatem. Plinius li. 10. Omnia animalia quo maiore corpore, eo minus fœcunda, ſingulos gignunt elephantes, cameli, equi. acanthis duodenos aues minima. Super cuncta vero murũ fœtus quamquam auctore Ariſtotele & Alexandri magni militibus, generatio eorũ lãbendo conſtare non coitu dicatur. Ex vna genitas 120. tradiderunt, & ſalis guſtatu prægnantes fieri opinantur.

De temporibus impragnationis animalium. Cap. XXXIII.

ARiſtoteles In animalibus non eſt lac aũ impragnationẽ. Omnis aũt modus habet tempus fertilitati ſuæ conueniẽs & nomitati ſuæ diſpoſitionis. Itaque cũ ventus ſeptentrionalis fuerit, generantur mares. Cũ aũt meridionalis fœminæ, ſic accidit in ouibus & capris. Si. n. impragnantur contra impetũ venti ſeptentrionalis pariunt mares, ſi contra meridionalẽ, fœminas. Nulla vero fœmina recipit coitũ poſt impregnationẽ niſi mulier & equa. Et tpa quidẽ impregnationis aliorum animalium determinata ſunt, hũſum vero multa ſunt & diuerſa. Spacia impregnationis aliorum animalium determinata ſunt nõ ſm vitas eorũ ſed ſm magnitudinẽ animalis concepti, quia nõ põt alal corporis magni modico tpe creari, propter hoc elephãtis impragnatio per biennium prolongatur. Recte vero ſpacia impragnationis & vitæ oĩum generũ aĩalium diſtincta ſunt, ſm ſtellarũ reuolutiones & tempora ſecundũ hoc numerata. Nam & ætatl hãu mouentur aut quieſcunt niſi ſm reuolutiones ſolis & lunę. Videmus aũt mare & omnia aquoſa ſtare & moueri ſm motum & quietẽ ventorũ, & neceſſe eſt vt motus rerũ viliorum ſequatur motus nobiliorũ. Deniq; calores & frigiditates tpati conueniunt modis generationis, & poſt hoc conueniunt corruptioni. Naturaliter ergo erit numerus tpum generationis & complemẽti eorũ, ſm reuolutiones ſtellarum. Itaq; camela prægnans eſt per annum, elephantis fœmina per annos duos. Vacca vero. 9. menſibus. Porca quatuor menſibus. Canis aũt fœmina. 60. diebus aut. 70. vel 110. Delphini fœmina decẽ menſibus. Mulier prægnans eſt menſibus 9. 7. vel 8.

De diſtantia mulieris prægnantis a fœminis cæterorum animalium. Cap. XXXIIII.

IDem In pluribus quidẽ mulierum diſpoſitio peioratur impregnationis tpa, cæterarũ vero fœminarũ non. Mulier & equa ad olfactum extinctæ candelæ aboriuntur, propter cibĩ quoq; multitudinẽ, & fructus in arborib⁹, & fœtus ĩ animalibus corrumpitur. Mulieres ẽt prægnãtes citius ob quietem aborſum patiuntur, quia propter hoc accidit eis mala diſpoſitio, dũ in eis multa ſuperfluitas congregatur. In laborantibus aũt non ſic, qa labor multũ facit euaporare de ſuperfluo, ita q mulier tpe partus anhelitum ſuũ retinere poterit. Quod cũ fecerit, partum faciliter, & qũ non, econtrario erit. Fœminæ vero cæterorũ aĩalium remanent multæ fertilitatis corporis longo tpe poſt impregnationem. Ideoq; non accidit eis abortus. Præterea mulierea multum menſtruant. Animalia cætera non multum vel nihil. Quædam aũt mulieres in principio impregnationis fatigantur multũ & ægrotant pp retentionem menſium, quia pp paruitatem concepti non conſumitur in eis ſuperfluitas, q̃ magis in vltimo conſumitur in cibo. ſ. fœtus, & tunc eorum corpora meliorabũtur. In cæteris aũt animalibus eſt ſuperfluitas pauca, temperata ſm indigentiã crementi concepti. Infirmitas quoque q̃ mola dr̃ accidit mulieribus impregnatis, & nõ alijs animalibus, quia matrix mulieris eſt concaua reſpectu aliorũ animalium, & ſanguis qui in eo congregatur multus eſt. nec digeri põt. Cum ergo ſuſtentatio concepti fuerit ex vapore & humore malæ digeſtionis, tunc fruſtum in matrice generatur, qđ mola dr̃. Mulier infirma & doloroſa non põt impregnari. qđ ſi impregnatur, fœtum corrumpit. Non aut etiam impregnatur fœmina proprie niſi qñ locus matricis ad motum aptus fuerit.

De tranſfuſione ſeminis in præparatione embrionis.
Cap. XXXV.

ARiſtoteles. Sperma quidẽ exit ab animali ſpiſſum & albũ, & poſtq̃ infrigidatur efficitur humidum & aquoſum, cauſa albedinis eius non eſt niſi ſpuma. Spuma. n. eſt albi coloris, quia ſuſtentatur ex partibus paruis & ampullis latentibus, & qñ fuerint ampullæ tenuiores atque latentiores fit ſpuma magis alba. Sic & oleũ qñ aũ aere admiſcetur inſpiſſatur, & ſcoria argenti cum oleo & aqua admixta propter aerem mixtum clareſcit & creſcit, ſicut accidit ſpumæ & niui, quia nix ẽt ſpuma eſt. Aqua quoq; quando cum oleo admiſcetur inſpiſſatur & albeſcit, quia aer intrat in ipſam ex motu, & ex ipſo etiam oleo multum aeris intrat. In pinguedine namq; olei nihil eſt

ex

ex aqua & terra, ſed ex aere, propter hoc natat ſuper aquã, quoniam aer, qui in eo eſt, deſert ipſum quaſi eſſet in vere. In tpe vero frigiditatis inſpiſſatur quidem, ſed non coagulatur propter aerẽ. Deniq; ſcientes antiqui naturam ſpermatis eſſe ſpumoſam, nominauerunt & Deam ſpermatis ſpumoſam. ſ. venerem. Non aũt exit ſperma ex toto corpore, nec ſic ſicut pars generatis, ſed eſt ſicut motor & forma. Nec ſperma viri conuenit quantitati animalis, ſed qualitati. Cum ſpermate vero exit ſpũs, qui eſt virtus principij animæ, habetq; ſperma in conceptu animam potentia, ſed non actu. Matrix vero ſemen maris attrahit propter calorem, qui in ea eſt, ipſumq; ſuſtentat. Cum aũt ſubſtentatum fuerit, & qđ exit a fœmina per virtutem maris, ſicut accidit in lacte per virtutẽ coaguli, quia natura lactis & coaguli eadẽ eſt, ex hic humiditas in circuitu corporis, cuius partes terreſtres et deſiccatæ fuerint, efficiuntur continentes conceptum, vt nõ ſit animal in humiditate, ſed ab ea diſtinctum. Siccantur aũt neceſſario quando calefiunt, & poſt infrigidantur. Harũ quædam vocantur ſecundinæ, quæ. ſ. fetum retinent immediatè. Quædã vero telæ, quæ prohibent humiditatẽ, ne intret ſecundinã. Huiuſmodi eſt iſtud in animalibus generantibus animal & ouantibus. Cum aũt conceptum hoc modo ſuſtentatum fuerit, accidit ei quod & ſeminibus accidit. ſ. herbarum & arborum. In his nanq; prima virtus. i. vegetatiua mouens cũ in actu apparuerit, quæ prius in potentia fuit, tunc nutritur ramis, & radices exeũt, per quas cibũ attrahit, quoniam & arbores indigent creatione & cremento. Secundum hunc ergo modum fiet & crementũ omniũ membrorum concepti. Poſt primam virtutem quæ in ipſo eſt. Iam enim viuit, quaſi vita ſimili vitæ arboris.

De impreſſione formarum viſarum in conceptu. Cap. XXXVI.

HIeronymus ſuper Geneſim. Iacob vt legitur, poſuit virgas varias añ oculos ouium, vt ea duplici deſiderio vel feruore. ſ. bibendi & coeundi, tales fœtus conciperent quales vmbras arietũ & hyrcorum aſcendentium ſuper eas in aquarũ ſpeculo contemplabantur. Nec mirum hanc in conceptu fœminarum eſſe naturam. ſ. vt conſpectę imagini ſimilem ſobolẽ concipiant in extremę voluptatis æſtu, cum hoc ẽt in equarum gregibus apud hiſpanos fieri dicatur. Quintilianus quoq; matronam accuſatam, ꝙ Aethiopẽ peperiſſet, ea imagine conſpecta hoc ei accidiſſe argumentans defendit. In libris Hipocratis legitur, ꝙ quædam ſuſpiciona adulterij fuerat punienda, eo ꝙ pulcherrimum peperiſſet vtriq; parenti diſſimilem, niſi memoratus medicus ſoluiſſet quæſtionem, monẽs quærere ne forte talis pictura eſſet in cubiculo. Qua inuenta mulier a ſuſpicione liberata eſt. Auguſtinus li. xi. de trinitate. Si cum magna auiditate reſpiciatur res exterior, ſicut fit in libidinoſis aſpectibus fœminarum, non ſolum ipſum viſum, ſed etiã cæterũ corpus animantis vehementius afficit, & vbi non reſiſtit durior pinguiorq; materies, in ſimilem ſpeciem & colorem commutat. Vnde licet videre corpuſculum cameleontis ad colores quos videt, faciliima conuerſione variari. Aliorum aũt animalium quorum non eſt ad conuerſionem facilis corpulentia, fœtus pleruniq; produnt libidines matrum tales, quale eſt illud, qđ cũ magna delectatione conſpexerint, quanto. n. teneriora & formabiliora ſunt primordia ſeminũ, tanto efficacius & capacius ſequuntur intentionem vel appetitum aĩæ maternæ, & fantaſiam quæ in ea facta eſt per corpus, qđ cũ auiditate conſpexit. Auſt. vbi ſupra. In Thracia ſũt duo flumina quorũ vno potato, oues pariũt nigros, alio vero potato, pariũt albos, ẽ ẽt aliud de quo rubeos.

De diſtinctione ſexus in embrione. Cap. XXXVII.

ET quoniam embrio priuſq; in matrice cõpleatur eius creatio, diſtinguitur mas & fęmina. Dubium eſt vtrum illa differentia ſit ex mare aut ex fœmina, an a locis matricis, quia mas erit in parte dextra, fœmina vero in ſiniſtra. Dicit aũt Empedocles ꝙ ſperma cadens in matricem calidã fit mas, in frigidam vero fit fœmina. Democritus ponit, ꝙ ſm maiorẽ & minorem abundantiã ſpermatis exeuntis a mare fit iſta differentia. Porro quidã hoĩes fingunt, ꝙ ſi pars dextra teſticulorũ ligata fuerit generabitur fœmina, ſi ſiniſtra maſculus, qđ ẽt dicebat Lucaonus, ſed hoc rectum non eſt, quoniam animalia multa ſine teſticulis generantur, vt carentes pedibus, ſicut genus piſciũ & ſerpentes. Sermo aũt illorũ qui fingunt ꝙ calor & frigus eſt cauſa generationis maris & fęminæ. Et ẽt illorũ qui fingunt ꝙ cauſa huius eſt exitus ſpermatis a parte dextra vel ſiniſtra, eſt aliquid differentię ſecundum aliquem modum. Dextra nanq; pars eſt ſiniſtra calidior, & qđ calidius eſt, magis eſt digeſtibile, ſed hoc eſt cauſam remotam aſſignare. Secundũ vero cauſam propinquã mas & fœmina diſtinguuntur per fortitudinẽ quandam & debilitatẽ, ſiue per digeſtionẽ ſeminis & indigeſtionẽ. Sperma nanq; põt aliquid digerere, & ſi hoc eſt in eo principiũ mouens, neceſſario erit mas. Eſt. n. ſperma quaſi operans, & materia fœminæ quaſi patiens. Et cũ oẽ digeſtum non niſi per calorẽ diſtinguatur, neceſſario ſunt mares [illegible] fœminis calidiores. Cum ergo primũ vincere non põt, ſed debile ad digerẽdum eſt pp caloris paucitatem, nec embrionẽ cauſare põt ad ſuæ formæ ſimilitudinem. i. maſculini ſexus. Vnde neceſſario fit alteratio ad contrariũ. Fœmina vero mari contraria eſt, & quoniam hi duo diuerſantur in virtute, neceſſe eſt vt diuerſentur & in inſtrumentis, quia natura dat oĩ membro ſimul inſtrumẽtum & virtutem, habetq; mas inſtrumentum ſuum. ſ. membrum coitu conueniens, & fœmina ſuum. ſ. matricem. Cũ aũt alteratur aliquod membrum principale, neceſſario ẽt alteratur ſuſtentatio totius animalis, vt patet in caſtratis, & non dẽ mas niſi quia põt. Fęminæ vero debilitas attribuitur. Fortitudo aũt & debilitas attribuitur cibo, quoniam non ſunt niſi digeſtio & indigeſtio cibi vltimi. Cauſa ergo illius. ſ. maris & fœminæ eſt prima virtus exiſtens in membro, in quo eſt principium caloris naturalis. pp hoc eſt ſuſtentatio cordis ante ſuſtentationem aliorum mẽbrorum, ſiue ſit illud quod creatur mas ſiue fœmina.

Adhuc de eodem. Cap. XXXVIII.

SPerma aũt eſt vltimi cibi ſuperfluitas. i. cibi pertranſeuntis in quodlibet membrum. Nec eſt differentia inter ſermonem dicentis, ꝙ ſperma exit a quolibet membro, & dicentis ꝙ ſperma tranſit in quodlibet membrum. Cumq; tamen maris vincens fuerit, filius patri ſimilis erit, quoniam eũ ad formam ſuã adducet. Cũ vero victum fuerit, ibi ad formam contrariam. i. fœminam. Et hoc teſtantur accidentia. Nam adoleſcentes & ſenes plus generant fœminas q̃ cæteri, quia calor in illis. ſ. adoleſcentibus, nondum completus eſt. In his aũt. ſ. ſenibus diminutus eſt. Corpora ẽt humida flegmatica, quorũ creatio ſimilis eſt corporibus mulierum, generant fœminas. Item cum ventus ſeptentrionalis flauerit, generatur mas. Cũ vero auſtralis ſiue meridionalis fœmina, quia tũc corpora ſunt humida, pp hoc ſperma multiplicatur & indigeſtũ manet. Dicunt aũt paſtores, ꝙ mares & fœminæ generantur nõ pp ventum ſeptentrionalẽ & auſtralẽ tm̃, ſed ẽt pp aſpectum ad partes illas. Alteratio ergo forte parua erit cauſa frigoris & caloris, quæ ſunt cã diuerſitatis generationis. In hominibus aũt occaſionantur plus mares concepti, q̃ fœminæ, quia pp calorem naturæ maioris ſunt motus, & ob hoc eis accidunt læſiones & fracturæ. In cæteris animalibus nõ eſt ſic. Propter hoc ẽt. i. pp fortitudinem caloris eſt diuerſitas in complemento creationis maſculorum & fœminarum, in genere hominis, qđ nõ apparet in cæteris animalibus, quia non eſt diminutio fœminis brutorum a maribus. Itaque mares in matricibus mulierum diſtinguũtur in minori tpe q̃ fœminæ, quia fœminę frigidiores ſunt, & ob hoc debiliores. Fęminitas aũt occaſio naturalis eſt, propter frigus ergo tarde diſtinguuntur, quia diſtinctio quidam modus eſt digeſtionis, calor aũt digerit. Poſt partum vero citius creſcunt fœminæ q̃ mares, citiuſq; ſeneſcunt, ſimiliter propter naturæ ſuæ debilitatem. Omnes enim res minores ac debiliores citius ad complementum perueniunt. Cum aũt mulier impregnata gemellis & fuerit mas vnus, alter fœmina, non erit æqualis eorum diſtinctio, ſed maris diſtinctio prius fiet. Ob hoc etiam minus ſaluabũtur, id eſt citius abortum patientur. Non ſic autem accidit in animalibus cæteris: pp dictas aũt cauſas, quidam filiorum aſſimilãtur patri & matri ſecundũ totum corpus, & quidam non; quidam etiam partibus & non aliis, & forte econuerſo. Forſitan etiam erunt mares fœminis ſimiles, & fœminæ maribus. Quidã vero nulli parentum aſſimilantur, ſed naturam habent a genere ſuo extraneam. Sed quando vincit motus primi generantis, & bene operatur in ſuperfluitate menſtrui, ita ꝙ compleatur forma embrionis ex motu maris, tunc erit natus mas patri ſimilis.

De formatione membrorum animalis. Cap. XXXIX.

OMnia vero animalia principiũ hñt tota, propter hoc apparet cor prius diſtinctum in omnibus animalibus habẽtibus ſanguinem, quoniam ipſum eſt principium mẽbrorum conſimilium ad inuicem, qđ enim habet generationẽ augetur cibo, vt vltimus cibus non eſt niſi ſanguis, vel qđ ei conuenit. Vaſa vero ſanguinis venæ ſunt, & harũ principiũ eſt cor. Quoniam ergo aĩal imperfectũ neceſſario cibũ accipit ex alio loco. ſ. a matrice, pp hoc natura duas venas extrahit a corde magnas, ex quib⁹ exeũt venæ ſubtiles ad matricẽ peruenientes, & ex eis fit vmbilic⁹. Eſt. n. vmbilicus vena in qbuſdã vna, & in quibuſdam multæ. In quarũ circuitu eſt coopertoriũ corij, quoniam indiget ſaluatione pp earũ debilitatẽ. Cor ergo eſt primũ mẽbrũ in aĩalibus hñtib⁹ ſanguinẽ; in alijs aũt ẽ mẽbrũ ei cõueniẽs. Hoc ẽt patet p hoc, qa virtus ſpũalis vltimo remanet in corde quaſi natura via circulari pcedat, membraq; interiora ſunt ante exteriora, & prius apparet eorũ magnitudo. Pars quoq; ſuperior diſtinguitur, q eſt a pariete ad ſuperius, & eſt maior reſpectu inferioris, quæ apparet non diſtincta. Inferior nanq; non eſt niſi per ſuperiorem, & ob hoc in embrionis creatione prius apparẽt caput

& oculi

& oculi valde magni, ꝙ autem eſt ſub vmbilico paruum valde. Cæterum animal quod anhelat, dum eſt in interiori matricis, accipit ſibi diſtinctionẽ, nec anhelat ante pulmonis creationem. Generatio vero membrorum conſimilium in partib. ſuſtentatur ea calore & frigore. Quædam.n.coagulantur ex calido, quædã ex frigido. Ea venis atq; & vijs quæ ſunt in quolibet mẽbro.ſ. a corde procedentes, peruenit cibus ad ſua loca. Et primum quidẽ ꝙ erit ex illo cibo, erit caro vel membrum ſibi conueniens. Suſtentatio vero carnis eſt ex frigore, propter hoc diſſoluitur ab igne. Membra vero terreſtria in quib. eſt pauca humiditas & calor, qñ caleſiunt, cait ab illis illa humiditas, atque diſſoluitur ea multitudine terreſtri, ſicut vngues, cornua, ſotulares, & ſoleæ: pp hoc mollificantur in igne, & quædam ea humiditate. Ex calore vero interiori deſiccantur venę & oſſa: & ob hoc oſſa non diſſoluuntur ab igne, ſicut nec vas fictile, quia ſunt quaſi res aſſatæ in fornace. Oſſa ergo concurrunt ea calore generationis. Frigus ergo ẽ cibus caloris, quia natura ambobus vtitur. Sic natura itaq; diuerſimoda operatur ſingula membra, eritq; caro mollis, neruus ſiccus attrahens, & oſſa ſicca velocis fracturæ. Corium autẽ fit à calore carnis facientis exhalare humidum frigido reſtringẽte, ſicut accidit in rebus decoctis quando ſuper eis eleuatur aliquid declinans ad ſiccum. Nec eſt inter corium & teſtam differentia, niſi quòd in teſta plus eſt de terreſtri.

Adhuc de eodem. *Cap.* X L.

OMnia vero membra prius terminos & ſigna recipiunt. Deinde vero colores & duritiem aut mollitiem. Nam & ſignator.i. pictor vel ſculptor imaginum prius ſignat, & poſtea colores ſupponit. Quoniam ergo in corde dẽt eſſe principium ſenſuum & oẽs virtutes animales, ideo creat̃ prius. pp calorem vero cordis & aeſtum venarũ ab eo, poſuit natura mẽbrum frigidum in eius oppoſito.ſ. cerebrum ad illius calorem temperãdum Et ob hoc creatur caput poſt creationem cordis: Cuius.ſ.capitis magnitudo maior eſt quàm aliorum membrorum, & oculi prius apparent magni valde, qui tamen vltimo creantur.ſ. poſt alia membra. Horum cauſa eſt, quia cerebrum magnum eſt & humidum ex prima creatione, nec vllum membrum in capite frigidum eſt & humidum vt cerebrũ & oculus, propter cerebrum ergo caput eſt valde magnum, & pp humiditatem apparent oculi prius magni; ſed complentur in vltimo, quia completio cerebri non niſi difficile fit Frigiditas.n. & humiditas quę ſunt in eo, nõ deſiccantur niſi valde tarde, hoc accidit oĩb. animalib. magnum habentibus cerebrum maximeq; in hominib Ob hoc in eis locus ſincipitis eſt valde humidus, nec etiam duratur niſi vltimo. In infantib. quidem os ſincipitis eſt valde molle, quia cerebrum hñt magnum & humidũ, magis q̃ cerebris aliorum animalium: vnde non poſſunt caput longo tẽpore ferre pp pondus cerebri. Creatio ergo oculorum & complementum fit poſt longum tp̃s, pp retardationem digeſtionis humiditatis cerebrum continentis. Itaq; quodlibet animal habẽs multas fiſſuras in pedibus, vt canis, leo, lupus, & vulpes, generant filios cæcos: citra vero ſeparantur oculi & vident. Oculorum aũt creatio non erit niſi ea cibo. Membra quidem nobilia dominantia cõcreationem habentia ex primo motore, cibũ hñt mundum bonæ decoctionis.ſ.primum cibũ. Membra vero quibus neceſſario indigetur, & eorum creatio pp iſta, cibum habẽt peiorem. Porro natura tanquam rectificator & rector ẽſt, quia cibum mundum, bonum valde dat membris nobilibus, & quod ex eis ſuperfluum ac malum eſt, dat membris ſeruilibus. Ex materia ergo valde munda, creantur iuſtra ſanſus corporea. Ex ſuperfluitatibus vero ſuſtentantur pili, cornua, ſoleæ, vngues, & ſimilia. pp hoc vltimo erit eorum creatio, quando.ſ. in corpore fuerit ſuperfluitas ſuſtentans. Natura dentium vero eſt ſicut natura oſſium. Veruntamen inter oſſa cætera dentes ſolũmodo creſcunt quandiu viuit animal, aliàs enim cito conſumerẽtur. Nam & dentes animalium multum comedentium, & magnis dentibus carentium, cito teruntur. Differunt ẽt hi ab oſſibus; quoniam oſſa cætera creantur ea prima ſuſtenatione corporis id eſt ſpermate. Creatio vero dentium ea vltimo, id eſt ex cibo. Crementum autem cuiuslibet membri ex parte vmbilici, vt ſupra dictum eſt. In hominibus citius formantur in ventre mares quam fœminæ. Si maſculus eſt conceptus figuratur in diebus 40. ſed fœmina quaſi in 70.

De monſtruoſis fœtibus animalium. *Cap.* X L I.

ARiſtoteles. Quandoque vero cum motus virtutis agentis debilis fuerint, & non vicerint materiam, remanebit quidem vniuerſalitas & erit animal, ſed habebit forte caput arietis aut tauri, aut aliud huiuſmodi, & forte generabit̃ vitulus habens caput hominis, vel agnus caput tauri. Huiuſmodi monſtruoſitas accidit quandoq; ſecundum modum hunc, i. per coitum diuerſorũ in ſpecie, vel etiam p modum impregnationis, i. concubitus, ſ. innaturalis. Dr̃ autem aliquid monſtrum pp membrorum ſuorum multitudinẽ, & formæ ſuę diuerſitatẽ, quia fortè multorũ pedũ erit, vel multorũ capitũ. Democritus fingit, ꝙ monſtruoſus eſt filius pp duo ſpermata in matrice cõtinuata, & hoc verum eſt in auibus, maxime in gallinis, vnde in oue inueniunt̃ qñq; duo vitelli, pp ſpermatũ congregationem. Itaq; cũ nullus paries inter eos diſtinxerit, tũc generabit̃ ex eis pullus monſtruoſus hñs vnũ caput & vnũ corpus, ſed quatuor pedes & quatuor alas: quia pars ſuperior prius ex albo creat̃, & ex citrino cibat̃, deinde pars inferior creat̃ poſterius, & cibus eſt vnus non p parietẽ diſtinctus. Si vero fuerit tela diuidẽs inter ſperma primi coitus & ſecundi, erunt duo pulli. Sic ergo ex coitu ſup coitũ generant̃ filij gemini, vel monſtruoſi, Iã.n. apparuit ſerpens hñs duo capita pp eandem cauſam, quia ſerpens ẽt ouat, & eſt multitudinis ouorum, non aũt inuenit̃ in eis mõſtruoſitas, niſi raro pp figurã matricis, qm̃ eorũ oua diſpoſita ſunt in matrice ſecundũ aciẽ, pp ſuã longitudinẽ. Porro apib. & veſpis non accidit hoc, quia quilibet eorũ pullus eſt in foramine p ſe.

De eodem. *Cap.* X L I I.

ITaq; debemus opinari, ꝙ accidit monſtruoſitas ea materia, & ob hoc inuenit̃ in generantib. multos filios, & maxime in ouib. & capris. In mulierib. aũt & in cæteris nõ niſi raro. In aĩalib. quoq; fiſſorũ pedũ multis fiſſuris accidit magis q̃ in alijs, pp multitudinem filiorũ, & quia non pariunt filiũ cõpletũ vt canis q̃ vt pluries parit cæcos. Multitudo namq; prohibet cõplemẽtũ creationis, & illa diminutio procedit qñq; ad creationẽ monſtruoſam, q̃ accidit ea errore operationis naturæ. Et fortè pariet̃ filius hñs multos digitos, vel vnum tm̃, & ſimiliter in alijs membris. Forſitan aũt habebit virgã & membrũ mulieris, ꝙ accidit mulierib. & capris. Iam ẽt apparuit caper hñs in cruribus. ſora coruus. Huiuſmodi alteratio & diminutio inuenit̃ etiã in mẽbris anterioribus. quia quorũdã creatio qñq; diminuta eſt, qñq; aũt inuentũ eſt animal carens corde & hepate.ſ. forte carebit ſplene vel forte habebit vnicũ renem, vel duo fella, forte vero hẽbit ſplen in dextro, & hepar in ſiniſtro. Hoc totum ſicut diximus, viſum fuit in cõpletis viuis aĩalib. Sed quod exit a natura modico tp̃e viuit, & quod multũ a natura recedit, nõ viuit. maxime ſi in mẽbris principalib. alteratio naturæ fuerit. Cauſa vero generationis geminorũ eadẽ eſt cũ cauſa mẽbrorũ ſuperfluorũ. In prima namq; conceptione cũ in aliquo mẽbro ſuſtentatur multa materia.ſ. pluſquã dẽt, accidet ꝙ illud mẽbrum erit maius aliquo: ſicut digitus, manus, vel pes: & forte ſi diuidetur materia, ſicq; ex eis creatio geminorum, ſicut accidit radicib. arborũ, quas tangit ictus fulminũ: qm̃ in duo diuidunt̃, & ex vna radice ſuſtentatio duarũ arborũ efficit̃. Illud quoq; quod accidit quibuſdã, vt habeant naturam maris & fœminæ, fit etiam ea declinatione ſuperflui ſeminis ad illam partem, cuius, ſcilicet materiæ pars vincit, pars vero non, eritque membrum vnum principale, & aliud non. Denique ſciendum quòd portẽtoſa accidentia animalium ſigna ſunt futurorum.

De animalibus bigeneribus. *Cap.* X L I I I.

ISidorus in animalibus aũt bigenera dñt, quę ex diuerſis naſcũtur, vt mulus ex equa & aſino, Burdo ex equo & aſina, Ibrides ex apris & porcis, Tityrus ex oue & hirco, Muſino ex apra & ariete, eſt aũt dux gregis. Iudęi aſſerunt ꝙ Ana nepos Eſau equarũ greges ab aſinis in deſerto primus fecerat aſcẽdi, vt mulorum inde contra naturam animalia noua naſcerent̃. Onagros quoq; ad hoc admiſſos eſſe ad aſinas, & ipſum iſtius modi reperiſſe concubitum, vt velociſſimi ex his aſini naſcerẽtur. Sic & Iacob contra naturam colorum ſimilitudines procurauit. Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales vmbras arietum de ſuper aſcendentium in aquarum ſpeculo contẽplabantur. Denique & hoc ipſum in equarum gregibus fieri fertur, vt generoſos obijciant equos viſibus concupiſcentium, quo eorum conſimiles concipere & creare poſſint. Nam & columbarũ dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas in locis quibus illæ verſantur, quo rapiente viſu ſimiles generent. Inde eſt ꝙ quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpiſſimos animalium vultus, vt cynocephalos & ſimias, ne viſibus occurrentes ſimiles fœtus pariant. Hanc enim fœminarum eſſe naturam, vt quales proſpexerint ſiue mente conceperint in extremo æſtu voluptatis dum concipiunt, talem & ſobolem procreent. Etenim animal in vſu venereo formas extrinſecus tranſmittit intus, earumque ſatiata typis rapit earum ſpecies in propriam qualitatem. Itaq; induſtria humana diuerſum quoque animal in coitu coegit, ſicque adulterina commixtione genus aliud repetit. Solent enim & Indi fœminas canes noctu in ſiluis alligatas admittere ad tigrides beſtias, a quibus inſiliri & naſci ex eodem fœtu canes adeo acerrimos & fortes dicunt, vt complexu leones proſternant. Dicuntur & lycisci, vt ait Plinius, canes naſci ex lupis & canibus, cum inter ſe forte miſcentur. Leopardus quoque ex adulterio leænæ & pardi naſcitur. Plinius libro 10.

Equarum

Equarum iubas tonderi præcipiunt, vt aſinorum coitum patiantur. Ariſtoteles vbi ſupra. Omne autem animal ſpecie differens generationibus, natura ſterile eſt. Gloſa. Sicut mulus, & burdo, non enim oportet vt generent ſimile, cum ad id ſufficiat permixtio ſpecierum. Natura nãque nihil agit ſuperflue. ſed neque diſſimilia generare poteſt, ſic enim per diſſimilia eus ſus eſſet in infinitum, quod reſpuit natura.

De Naturali partu animalium. Cap. XLIIII.

ARiſtoteles. Omne animal paucos filios generans facile põt eos creare, ſed huiuſmodi pariũt aĩalia completa, vt habentia ſoleas vel ſotulares. Animalia vero fiſſorum pedum generant filios non completos, & habent multos, nec eoſque creare poſſunt in principio, cum autem creuerint non paſcunt eos, ſed pariunt, ſicut animalia faciunt quæ pariunt vermes, ſoetaſſis ergo parient filios non diſtinctos, occaſionatos, ſicut vulpes, leo, & quidam iſtorum filiorum erunt cæci. Porca verò generat multos filios, completos, quia natura eius eſt inter duos modos prædictos. Illud enim animal non eſt magnũ, ſicut animal habens ſoleas. Sed cibus qui tranſire debet in corpus, trao ſit in ſuperfluitatem ſeminis, completque quod concipit propter bonitatem ac fertilitatem ſui corporis. Eſt enim ſicut arbor plantata in terra pingui multum cibum habenti. Quædã ergo animalia generant incompletos propter diminutionem cibi, ſicut patet in filijs, quos generant mulieres in menſe ſeptimo In hoc etiam impregnationis tempore diuerſificantur in homine, & in alijs. Mulier namque ſeptimo menſe parit, & in nono, & fortè in octauo, ſed in maiori parte moritur. Mulieribus propriè in tempore partus accidit fortis dolor. Cæteris autem animalibus non. Omnes autem animalium filij quando pariuntur dormiunt propter conſuetudinem dormiendi in matrice. Et in ventre quidem vſque ad tempus partus caput habent conuerſum ſuperius, quando verò mouentur ad partum, vertunt caput inferius. Igitur naturaliter exitus omnium animalium eſt ſuper caput, quia pars ſuperior maior inferiori, ſicut accidit trutinæ, quia ponderoſius ad terram declinat.

De eodem. Cap. XLV.

PLinius vbi ſupra. Terreſtrium vipera ſola intra ſe parit oua vnius coloris, & mollia vt piſces. Tertia die intra vterũ catulos excludit, deinde ſingulos ſingulis diebus parit 20. fere numero. Itaque cæteri tarditatis impatientes latera perrumpunt occiſa parente. Cæteræ ſerpentes contexta oua in terra incubant, & fœtum ſequenti anno excludunt. Ocyſſime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius eſt animal, tanto diutius vtero formatur, diutius geſtantur quibus longiora vitæ ſpacia. Neque creſcentium tempeſtiua ad generandum ætas. Quæ ſolida habent vngulas, ſingulos, quæ biſulcas geminos pariunt, quorum in digitos pedum fiſſura diuiſa eſt, eo numeroſiora in fœtu, Sed inferiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos. In quo genere ſunt & Leænę, vulpes, & vrſæ. Informia magis quidem quàm ſupradicta. Poſtea lambendo calefaciunt fœtus, & figurant, pariunt plurimum, quam ternos Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canes qui antè iuſtum tẽpus conceperint, diutius cæcos habent catulos. Daſipodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant ſicut lepores. Nam daſipus & lepus tantum ſuperfœtant, a partu ſtatim implentur, concipiuntque, quãuis vbera ſiccant e fetu pariunt non cæcos. Quæ oua que animal pariunt, in capita gignunt, circumacto fœtu ſubnixum. Alia in vtero porrecta, quadrupedes geſtantur extẽſis ad longitudinem cruribus, & ad aluum ſuam applicatis. Homo vero in ſemet conglobatus inter duo genua naribus ſitis. Quadrupedũ oua gignentiũ lacertas ore parere, vt vulgo creditur, Ariſtoteles negat. Neq; incubant oblitæ quo ſint in loco enixæ. Quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per ſe catuli erumpunt.

De cremento animalium, & ætate, Cap. XLVI.

ARiſtoteles. Crementum animalium non eſt, niſi ab eo in quo naturaliter delectantur, & illud a quo generantur, idem eſt cum eo a quo creſcit, id eſt cibus. Piſces pluuialibus tẽporibus impinguantur, & vniuerſaliter nihil bene creſcit niſi pluuia imbibatur. Fœminæ citius creſcunt, & ſeneſcunt quàm maſculi. In hominibus tamen, vt dictum eſt, citius formantur mares, quàm feminę. Corpus viri creſcit quoq; annis quaſi ſm medietatem ſui crementi. Elephas creſcit annis quadraginta, & magnus eſt præ omnibus animalibus. Poſterius minus eſt, quàm anterius, præterquam in homine in quo pars ſuperior proportionalis eſt inferiori, minor etiam in decrepitis, ſed in pueris èconuerſo, propter hoc infantuli non poſſunt eleuare ſe, quia ſuperius maius eſt, & ponderoſius inferiori earũ. Cum verò iuueneſcunt, pars inferior ſupercreſcit. In quadrupedibus èconuerſo. Dũ n. naſcuntur, pars inferior maior eſt ſuperiore, deinde ſuperior pars ſupercreſcit. Ideo quadrupedia nata ſe eri-gunt ſtatim, & incendunt. Ob hoc etiã pullus equi poſteriori pede caput ſuũ tangit, equus antẽ factus non põt. Similiter, & aues, & piſces plus habẽt carnis anterius, quàm poſterius, propter hoc ergo omne animal minoris eſt intellectus, quàm homo, quia pondus ſuperioris partis diminuit intellectũ, pp eandem quoq; cauſam pueri minoris intellectus ſunt, quia caput habent groſſum, & ponderoſum. Aĩalia magni corporis vnum filium generant, & aĩalia parui corporis multos, quia multus cibus in crementũ corporis tranſit, & ideo remanet ex eo niſi modicũ. ſ. vnde ſperma generatur. Qđ vero natura diminuit in multitudine, addit in magnitudine, & èconuerſo, nihil. n. agit ſuperflue. Pueri non hñt cauſam ſpermãtalẽ. Vnde nec calueſcunt ſicut nec mulieres. Homo aũt, & equus in ſenectute calueſcunt cauſa ſupra dicta. Cætera vero animalia nequaquam Iuuenes in animalibus fortiores ſunt pueris, quia iuncturæ puerorum fortes non ſunt, nec eorum nerui, ſimiliter neq; ſenum, vox quoq; iuuenum animalium acutior eſt voce ſenum, excepto vitulo, in quo accidit contrarium. Itẽ in iuuene ſanguis eſt tenuis, & aquoſus, multus. In ſene verò, ſpiſſus, niger, paucus. Animalia pilos habentia qñ ſeneſcunt, induraeſcunt eorum pili. Similiter & in auibus plumæ Cutices verò ſiue cutes animalium inoeſoſſantur, & indurantur tunc, pp diminutionem caloris, & pp tranſitũ humoris cũ calore magis indurantur. Frigus enĩ non indurat tñ, ſed etiã inſpiſſat corpus atq; condenſat. Aĩal multę progenediinis cito ſeneſcit, & parũ generat, multaſq; habet occaſiones, in prima ætate, & in ſenio, & infirmis nõ eſt ſperma. Gloſa. In prima quidem ætate, quia cibus tranſit in crementum corporis. In ſenio verò, & infirmis, propter debilitatem vel paucitatem caloris.

De Superfluis humiditatibus animalium. Cap. XLVII.

ARiſto. in lib. de vegetabilibus. In omni animali & planta, & minera finita humoris materia prouenit ſiccitas loco humoris, pp victoriã indigeſtionis. Digeſtio. n. eſt vbi humor, & calor qñdoq; terminum conſequuntur. Eritq; indigeſtio in lapidibus, & mineris, in animali vero, & planta non ſic, quia partes earum cõpactæ ſunt, vnde & ab eis fluxus veniat, in mineris non eſt fluxus neq; ſudor, quia partes earũ raræ non ſunt, ideo nihil ab eis egreditur, ſicut ab animali, & plãta ſuperflua quædam, quia calor humorem ad extremitates trahit, diſpergiturq. materia per oẽs partes eius, & qđ ſuperfluit, emanat Sicut. n. in balneo calor humorem trahit, qui in vaporem cõuerſus eleuatur, & qñ ſuperfluit, vel ſuperfluum fuerit, in guttas conuertitur. Sic in animali, & planta ſuperfluitates aſcendunt, & iterum deſcendunt in actionibus ſuis. Idem in li. de animalibus. In animalibus quidem magni corporis neceſſe eſt modicum eſſe ſuperfluum, & ideo paucę ſunt generationes, quia ſuperfluum tranſit in magnitudinem corporis indigentis multo cibo. Omnia ſuperflua habent in corpore loca nota, vt ſuperflui cibi ſicci locus eſt inteſtinum inferius, & ſuperflui humidi veſica. Locus autem ſpermatis matrix, & loca coitui conuenientia teſticuli ſcilicet & virga. Locus verò lactis vbera. Eſt & aliud de corpore exiens nõ ſm viam ſuperflui quo indigetur, ſed ſecundũ viã diſſolutionis, nec habet in corpore naturalẽ locũ, ſed vagať caſualiter. ſ. vt ſudor, & hmõi.

De Sudore. Cap. XLVIII.

EX ſuperfluitate quidem humida paruarũ venarum exit ſudor, nec ſit niſi qñ calefit corpus, & aperiuntur orificia venarũ. Iã verò quibuſdam hoĩbus accidit ſudor ſanguineus pp malitiã cõplexionis, quia corpus eorũ valde rarũ ſuit, & paratũ ad fluxũ, ſanguiſq; valde humidus, & aquoſus pp debilitatẽ caloris in venis paruis. Sanguis. n. qñ digeritur, inſpiſſatur. Calor verò non poteſt digerere pp multitudinem ipſius cibi. Auicẽna in ſecundo canone. Sudor eſt aqueitas ſanguinis plus colericam admixtũ eſt, & eſt digeſtus, quàm vrina. Eſt. n. ſuperfluitas unctuoſitatis, & humiditatis poſt digeſtionẽ vltimã. Vrina eſt ſuperfluitas ſecundæ digeſtionis. Diuerſificatur autem calor ſm animalia, & in ipſo eſt reſolutio non pauca. Sudor athletarum confert apoſtematibus inguinis, & ea reſoluit. Sudor ſiccus luctantium cũ oleo de alchana reſoluit apoſtemata mammillæ, cum oleo verò roſato ponitur ad cõgelationem lactis in mammilla. Præterea ſordicies luctantiũ, quæ cõgregatur in corporibus eorũ, qñ iunguntur oleo, & permiſcentur pulueri, ſiue q̃ cõgregatur ſuper parietes ex vaporibus, & ſudoribus earum reſolutiua eſt ſciaticæ. Confert etiam duritiei matricis. Idem in 4. canone. Sudor beſtiarum venenoſus eſt, & ex eius potu ſit facies viridis, & apoſtematur, & currit ex corpore ſudor fœtidus, & ex aſcellis. Cura eius eſt uomitus cũ aqua tepida; & tyriaca ex terra ſigillata.

De Lachryma, & ſaliua. Cap. XLIX.

ACtor. Lachrymam, vtait Iſidorus, quidã a laceratione mẽtis dictã putant, quia. ſ. ex dolore mentis ſolet procedere.

dere, ipſamq; quodāmodo doloris affectu laceratā oſtendere. Sed hoc dumtaxat in hoīe rationali mente prędito, veruntamē cæterorū etiā aīaliū nonnulla ex affectu conſimili repeiiūtur fleuiſſe. Eſt aūt lachryma ſtilla vel gutta liquida, lucida, vel ſalſa, ex oculis profluens, aliqñ quidē ex ira, & indignatione, aliqñ ex cordis vel corporis anguſtia vel dolore, aliqñ ex pietate vel cōpaſſione, aliqñ verò ex deſiderio, vel gaudio, vel amore procedens Iſidorus in li. etymologiarum. Solū equū fertur pp hoīem lachrymari, & doloris affectū ſentire, Interfectis itaque vel morientibus dñis ſuis multi lachrymas fundūt. Gregorius in moralib. Saliua in os a capite labitur, ab ore verò ducitur ad ventrē dū glutitur. Aui. in 4 cano. Saliua diuerſificatur ſēm ſpēs, & cōplexiones ſingulariū. Virtus eius oīno maturatiua eſt reſolutiua, abſtergit pannū, & lentigines, ac ſanguinē mortuū, venenis quoq; reſiſtit, & ſputū hoīs ieiuni ſcorpiones interficit. Item fricatur impetigo cū ſaliua hoīs ieiuni, & cāphora. Eadem quoque dum diſtillatur in aurem a vermibus læſam, eos interficit, & ſtatim educit.

De Vrina. Cap. L.

ARiſtote. vbi ſup. Oīs aīaliū fęmina mingit ad poſteri⁹. Ex maribus aūt quadrupedum, quæ mingunt retro eſt elephas, leo, camelus, & animal piloſum. Non poteſt autem eſſe animal hñs ſoleas, & mingens retro. Aues nō mingunt, quia parum bibunt, & quod ſupereſt humidi trāſit in plumā. Similiter neq; piſces, & generaliter, nec aliquod ouās. Auicenna vbi ſupra. Vrina calida eſt, & ſicca. Omnis aūt abſterſiua eſt. Itaq; Morphcā abſtergit, confert doloribus neruoſis, & præcipuè vrina caprarū domeſticarū, & montanarum, propriè ſpaſmo, & extenſioni vel retano. Item in vaſe æreo coagulata confert albugini, & ſcabiei, proprieq; vrina puerorū. Similiter, & cocta cum porris. Fex vrinę confert Eriſipilę ſuppoſita. Confert etiā linita ſcabiei, & Sahapha, & vlceribus venenoſis; vlceribus pedū. Ex vrinis quidē magis inuatiua eſt vrina Cameli Arabici. Vrina verò hominis eſt cęteris, ea tñ debiliores ſunt vrinæ porcorū domeſticorū caſtratorū, & ex eis fortiores ſunt antiquæ. Porro vrina hominis caſtrati oīs generis vrina debilior eſt. Ex vrinis autē magis abſterſiua eſt vrina hominis. Sūt autem vrinæ medicinales humana, aſinina, camelina, caprina, taurina, porcina, canina, leporina, lyncea, de quibus infernis locis ſuis dicetur.

De Stercore, & ſterquilino. Cap. LI.

IN libro etymologiarū. 11. Stercora ſunt ſordes quæ ex animalis purgatione diffluunt. Haly. Fimus oīs eſt calidus, & ſiccus, virtus eius variatur ſēm animal de quo eſt, ciborūq; eiꝰ naturam. Auicenna. Stercus oē calefactiuū eſt, reſolutiuū, & ſiccatiuū. Diuerſificantur aūt ſtercora ſēm diuerſitatē ſpecierū animaliū, imo qñq; ſēm diuerſitatē indiuiduorū ſpeciei vnius; & propriè hoīum. Stercus quidē anatis non adminiſtratur pp ſuperfluitatē ſuę caliditatis. Stercus etiā accipitris, & triſtarellæ cęterarūq; rapaciū raro adminiſtrat᷑, qa ſupflua sūt valde. Adminiſtrat᷑ aūt in medicina ſtercus hoīs, equi, cameli, aſini, bouis, capræ, porci, canis, locuſtæ, talpæ, muris, lacerti, crocodili. Ex auibus verò gallinæ, colūbæ, ciconiæ, tardę, turdi, palūbi, vulturis, & hirundinis. Aug. in li. de moribus manichęorū. Quid ſtercore aſpernabili, vſitatā tñ agris vtilitatē affert, vt eius inuētori ſtercucio, a quo & ſtercus nomē accepit, diuinos honores Romani deferendos putarēt. Palladius de agricultura li. 1. Stercus autē maximè neceſſariū eſt agriculturæ, excepto anſerū lætamine, qd ſatis oībus inimicū eſt. Stercorū cōgeſtio locū ſuū tenere debebit, qui abundet humore, & pp odoris horrenda a prætorij cōuertatur aſpectu, humor. n. abūdans hoc pſtabit ſtercori, vt ſi qua in ſunt ſpinarum ſemina, putreſiant. Stercus aſinorū primū eſt maximè hortis, deinde ouiū, & caprinū, & iumētorū. Porcinū verò peſſimū. Cineres optimi. ſ. colūbinū feruidiſſimum. Cæterarumq; auiū ſatis vtile excepto paluſtriū. Stercus qd anno requieuerit ſegetibus vtile eſt, nec herbas creat. ſi vetuſtius ſit, minus proderit. Prata vero recentia ſtercora pficient. At vber herbariū, & maris purgamenta ſi aquis dulcibus lauentur, mixta reliquis vicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quem ſcaturiens aqua vel fluuij incrementa reſpuerint.

De Spermate. Cap. LII.

ARiſto. Sperma dicebant antiqui illud eſſe, qd ex toto corpore exit, p hoc ēt id pbātes, quia maxima eſt in ea delectatio, & quia ex perfecto generatur pfectū, ſimiliter ècontrariò. Et quia geniti generantibus aſſimilantur, non in creatione naturali tm̄, ſed ēt in accidentibus, multiq; geniti maculas habent ſimiles generātibus, & in eiſdē locis. Nos aūt dicimus eſſe ſperma qd habet naturā eſſendi, conueniens toti, & nō exiēs a toto. Dicebāt illi q sperma eſt diſſolutio corporis. Nos autē dicimus ipſum eſſe ſuperfluū quo indigetur, & melius eſt, q ſit vltimū. Qd. n. ſēm viā ſuperflui ſit, & nō ſēm viā diſſolutionis, ſignū eſt, qm̄ aīalia magni corporis ſunt paucæ generationis, quia neceſſe eſt, vt ſit in eis multū diſſolutū, & paucū ſuperfluū, ſm̄ oē ſupra dicta Oē quoq; qd diſſoluitur a corpore, corrūpitur, naturā ſuā mutat, præterea diſſolutū nō habet in corpore naturalē locū, ſed vagatur caſualiter. Itē diſſolutio ſemper debilitat, exitus aūt ſpermatis alleuiat. Et nō exit a viro ſperma tm̄, ſed ſperma cū ſuperfluitate, q mala eſt, & infirma. pp hoc hoīes multi nō generāt. Non eſt aūt ſperma in iuuenibus pp incrementū, ſperma namq; tranſit in incrementū corporis. Nec eſt etiā in ſenibus pp indigeſtionē, quia natura non pōt benè digerere. ſed nec in infirmis, pp debilitatē. Quidā aūt ſunt multi ſpermatis, quidā pauci, quidā verò nullius, nō pp infirmitatē ſed pp contrariū, qñ n. ſani ſunt, & multæ carnis non ſpermatizāt niſi modicū, nec coitū deſiderāt niſi raro, ſimiliter, & accidit mulieribus, ſuperfluū nāq; in corporibus pinguibus digeritur, & tranſit in pinguedinē. Huiuſmodi occaſio etiā accidit in vitibus fertilibus pp multitudinē cibi, qa fructus earū diminuuntur, & corrūpuntur, Itaq; capri, qa, qñ multū impinguātur, non coeunt niſi raro, paſtores ſapientes macrificāt eos antè coitum, ſimiliter & coltores vitibus fertilibus faciunt. Igitur manifeſtum eſt, q ſperma eſt ſuperfluū cibi, quo indigetur, & cibi vltimi, cibi ſanguinei. ſ. qui per membra ſpargitur, & magnū eis vigorē dat Ideoq; ſperma corpus debilitat, cumq; digeritur, & decoquitur, exit mutatū, & alteratū. ſ. albū, nō in colore ſanguinis, niſi exierit indigeſtū. Qñ aūt vir multum coire ſatagit, exit ſperma ſanguineū. Rectè verò filij patribus, & parentibus ſimiles ſunt, qm̄ id qd a membris exiuit, ſimile eſt ei, qd remanſit. Itaq; ſperma, quamuis in eo nulla appareat membrorum diſtinctio, potentia tñ ſimile eſt cuilibet membro. Sperma multiplicat᷑ in corpore cuius cōplexio calida eſt, & humida. Oē animal multi ſæpi pauci ſeminis eſt. Hō verò inter alia aīalia comparatione ſui corporis eſt multi ſeminis, humor quidem naturalis, & accidentalis conueniens eſt generationi ſpermatis. Calor itaq; ſolis, & calor animalis ſunt in ſpermate, &c.

De Menſtruo. Cap. LIII.

IDem. Menſtruū in fęminis ſimile eſt ſpermati in maribus. Nec eſt aliud, quā ſperma indigeſtū, ſed non eſt conueniens generationi, quia ſi fuerit ſperma non erit menſtruū, & ècōuerſo. Huius ſignū eſt, q natura fęminarū debilis eſt, & minoris caloris, earūq; corpora molliora ſunt, & leuiora, paucioriſque pili corporibus mariū. Minora quoq; ſunt eis in omni genere aīalium generantium aīal. Nec eſt exitus menſtrui, niſi in iſtis generibus tm̄. Sed generatio ſpermatis, & menſtrui nō fit ſēm eādē viā. Nec eſt fętus ex cōmixtione duorū ſpermatū, quia multotiens impręgnatur mulier ſine delectatione tpe coitus; & qñq; ſpermatizant vir, & mulier, nec tñ ab eis aliquid generatur, niſi in matrice fuerit humiditas tēperata ex reſiduo menſtrui, pp hoc omnino non parit mulier, qñ menſtruat, neq; qñ multum menſtruat. Aīalia ouantia non menſtruant pp corporū ſiccitatē. Aīalia verò q generāt aīal, eijciunt humiditatem, præterquam in illis, quę occaſionantur in generatione, ſicut eſt genus mularum. Fluxus autem ſanguinis non manifeſtatur in fœminis aliorum animalium, ſicut in mulieribus. In interiori namq; mulier eſt maioris ſanguinis, quàm fęminæ cæterorū: & ob hoc accidit ei menſtruū. Ob hoc etiā minus infirmatur quàm vir. Lactantes omninò non menſtruant vel modicum. Quæ verò menſtruo carent, vt plurimum ſteriles ſunt.

De Lacte. Cap. LIIII.

ISido. li. 11. Lac a Græco deriuatū eſt pro candore. Græci n. album Leucon dicunt. Lac verò, & ſanguis ſunt, qd nutrit, & qd nutritur. Nā lacte nutrimur, ſanguine viuimus. Caſeū aūt vocari quaſi careū, eo qd careat ſero. Nā oē ſerū ei dedocitur, vt ponderibus arguatur. Ex lib. de natu. re. Lac eſt humiditas in animalibus ſeparata poſt impręgnationē Qñq; tñ vt dicit Ariſtoteles erūpit etiā in maſculis, ſed non apparet pp creationis eius ſpiſſitudinē. Lac mulierū nigrarū melius eſt, quàm albarum. In capris aūt eſt cōtrariū. Ariſtoteles. Oues præcipuè inter oīa animalia dant lac per multū tpſ. ſ. per. 8. menſes, quędam verò paſcua minuunt lac, & quædā multiplicant, ut ea q ſunt inflatiua, ſicut faba, quæ capræ conuenit, & vaccæ. Signū vero multitudinis lactis antè partū eſt declinatio vberis ad inferius. Piſciū Delphinus habet lac in mammillis, & lactat fœtus. Iſaac in dietis. Lac temperatā habet cōplexionē in calore, & humiditate, quæ ſunt in primo gradu. Vnde minus q piſces humidum eſt, flegmatiſq; generatiuū, viciniūq; eſt ſanguini, nec aliud eſt niſi ſanguis ſecundo coctus in vberibus. Habet tñ a mammillis albedinē, ſaporitatē, & habilitatē. Idem lac tripliciter diuiditur, aut. n. dulce eſt vicinitus mammillas exiens, aut acidū iā diu mulſum, aut horū mediū. Dulce minus calidū eſt, quàm in medio primi gradus, & in initio ſecundi. Qd mōſtrat eius ſaporitas, & ſanguinis ſaporis vicinitas, ac facilis in cum

matu-

mutabilitas. Vnde & minus, quã piſces eſt humidũ, & a plegmatè longè remotũ. Itaq; laudabilius eſt eius nutrimentum, & carni cæteriſq; mẽbris facile aſſimilandũ. Nõ aũt eſt accipiendũ lac, niſi corpus ſit tẽperatũ, & ſtomachus exinanitus de cholericis, & phlegmaticis humoribus. Corpus. n. ſi his ſit mundatũ, & lac benè digeſtũ multum nutrimentum dat, laudabilẽ ſanguinem generat, carnem augmentat, & totum corpus laudabiliter humectat, anteriora tenerat, & pulchra facit. Vnde Rufus. Ita bibentes ieiunos eſſe oportet, & bibatur calidum cum exit vberi: nec aliquid commedatur quouſque digeratur, & labor, & motus nimius caueatur. Si enim cum nimio motu ſtomachi inuenerit defectionem, eijcitur lac antequam digeratur, ſi verò fortitudinem inuenerit in corruptionem mutatur.

De Lactis origine. Cap. L V.

A Riſto. Lac aĩalis totũ eſt in mãmillis. Mãmillæ verò ſunt in aĩali, qđ generatur vel internus vel extra. Mulieres lactantes, & impraegnatæ non menſtruant, quia natura lactis, & ſanguinis menſtrui eadẽ eſt. Nec põt ita materiare natura, q duobus ſufficiat ſ. exitui menſtrui, & lactis. Sed qñ ſuperfluitas illa tranſit in aliũ partẽ, abſcindetur ab alia: niſi accidat contrariũ naturæ. Et qñ quidẽ iam non potuerit eſſe cibus concepti p vmbilicũ pp magnitudinẽ, tunc pparatur lac, & iterũ cũ tranſitus cibi non fuerit p vmbilicũ ſtatim conſtringuntur venæ ſuper quas poſita eſt tela, q̃ dr̃ vmbilicus, pp hoc exit natura extra. Idcirco non dr̃ eſſe lac ante ipſ partus, nec multo poſt, niſi contra naturã accidat. Qñ ergo tpſ partus aliorũ aĩalium non diuerſatur, erit digeſtio, & complementũ lactis in illo tpe. Tpſ autem partus mulierũ diuerſatur, & ideo neceſſariò debet eſſe lac bonũ poſt ſeptimũ menſem. Iam. n. non auferret ab ea pars bonæ digeſtionis, q̃ accipiebatur antea, & non indigetur illa. Cibus, n. omnium animalium non eſt niſi dulce, valdeq; digeſtum, & qđ ex eo remanet ſalſum eſt, & malæ digeſtionis. Iccirco lac ante ipſ illud tale eſt, tunc verò congregatur lac bonum in mãmillis fęminarũ, & in locis ſuperioribus pp ordinẽ ſuſtentationis, qñ in loco qui eſt ſupra pattetẽ, eſt principale mẽbrũ in quo eſt vita, & locus ſuperior proprius eſt cibo, & ſuperfluo Ex iſtis ergo locis, pp cãs dictas, erit etiam ſuperfluitas ſpermatis q̃ eſt ea natura ſanguinea. In illo quidẽ genere animalium erit lac ante impregnationẽ, nec eſt iuuatio in primo aut in vltimo. Fęminæ verò quæ non impraegnantur, qñq; lac habent in mãmillis ex herbis quas comedũt, & hoc raro accidit. In q̃buſdã etiã regionibus nõ expectat impregnatio capræ, ſed fricatur eius mamilla cũ vrtica, & exit primo ſanguis, deinde ſanici ſimile, poſtea verò lac bonũ nõ peius lacte impr̃gnatarũ. In mamillis quoq; marũ qñq; reperitur lac, ſed paucũ cũ caprimatur, & ſi fortè multũ capriniatur, hoc accidit paucis, & raro.

De Multiplici lactis diuerſitate. Cap. L V I.

I Saac. Lac diuerſificatur quatuor modis, aut ſm naturam animalis, aut paſcuæ ſuæ, aut tpibus, anni, aut nouitate, & vetuſtate. Ex natura animalis, qa aut eſt ex temperato animali bene carnoſo, & huius melius eſt, maximè ſi ab vberibus nouiter mulgeatur. Aut ex animali infirmo, & malę cõplexionis & macro. & huiuſmodi peius eſt, & illaudabilẽ ſanguinẽ generat, maximè ſi diu mulſum fuerit. Ex paſcuis aũt diuerſat, quia alia ex teneris, & recentibus herbis paſcuntur, & hæc aquoſũ, & ſubtile lac habent, & ſtomacho nociuũ. Alia ex ſiccis, & ramorũ extremitatibus, hæc habent lac minus aquoſum, nõ ſolutiuũ, ſed ſtipticum, & ſtomachi confortatiuũ et capræ. Ex tpibus anni diuerſatur lac, qa in vere initio ſubtilius eſt, & aquæ aſſimilatur, tũc. n. animalia vicina ſunt partui, & aquoſi humores adunantur in matrice, quibus neceſſe eſt admiſceat. Ideoq; hoc tpe aquoſum eſt nociuũ ſtomacho, faſtidium mouens, & vomitum, ſtomachi aſperitatem emolliens, & lubricans. Vnde & ventrem laxat. Sed poſt. 40. dies vſq; in fine veris, & in initio æſtatis illa humiditas groſſa conſumitur, & obediẽs actioni temperatur. Perfectè. n. mamillis iam digeritur, & laudabile ac nutribile efficitur. In fine verò ęſtatis, & initio autũni calor aeris augmentat ſicq; minoratur humiditas, & fit lac groſſum, durum ad digerendum, ac ſtipticum. Vnde hæc lactis ſpẽs in ſtomacho maximè coagulatur, & infirmitates peſſimæ generantur, qa fumo caput aſcendente fiunt ſuffocationes anhelitus, & dolet caput oẽ. Si autem ad finem autumni peruenerit, iam humiditas ſua ſubſtantialis propius cõſumitur, & ingroſſatur. Ex nouitate, & vetuſtate diuerſatur, qa aut nouiter mulſum eſt, aut iam diu, aut mediũ. Nouiter mulſum magis calidũ eſt, & tẽperatũ, tñ naturæ animalis fit viciniũ. Vnde laudabilior, & nutribilior erit cibus, maximè acceptũ ſm qđ oportet. Lac verò iam diu mulſum naturam dulcis lactis egreſſum ad frigidinem acceſſit iam, & ſiccitatem naturalem, ſicut acetum ex vino, ad qđ cũ lac deuenerit, ad digerẽdũ tẽperato ſtomacho durum eſt: Quanto ergo durius frigido: Calido tñ ſtomacho ſm medicinam prodeſt parum vel paucũ, multũ ſumptũ, groſſum & malum dat nutrimentũ. In renibus, & veſica lapidẽ generat, & arenam. Non tamẽ ſicut dulce coagulatur in ſtomacho, quia iam duæ qualitates ſibi ablatæ ſunt humiditas, & calor. Vnde aufertur & coagulatio. Lac aũt inter hæc mediũ tardius eſt, q̃ dulce ad digerendum, & velocius quàm acidum. Ablata ergo butyroſitate nutribilius erit alio lacte, & vaccinum maximè.

De Lacte meliori eligendo, Cap. L V I I.

A Vicenna. Lac melius eſt, qđ ex vbere ſugendo bibitur, & illud ex eo melius, qđ eſt vehementis albedinis, æqualis eſſentiæ, qđ ſuper vnguem diſtillatũ figitur, & nõ currit, & cum paſtus ipſius animalis bonus eſt, & in ipſo lacte non ſapor extraneus, vt amarus vel acris, nec odor horribilis. Et oportet vt adminiſtretur ſtatim vt mulgetur, antequam conuertat. Haly. in 2. parte regalis diſpoſitionis. Lac melius qđ eſt mundæ albedinis, temperati liquoris, de ſano corpore animalis, qđ nec nimis eſt a partu longinquũ. Diaſcorides. Lac ſimplex bonum eſt, ſolutorium ventris, & bonos nutriẽs humores, ſed inflationẽ ſtomachi facit, & interioribus molliciem. Eſt autẽ bonum lac niueum, & pingue. Et melius eſt vernale, q̃ æſtiuale. Oẽ lac coctum ventrem ſtringit, & maximè ſi lapides in illo cocti fuerint. Lac coctum vulneribus inteſtinorum cõfert. Lac verò cum melle temperatum, & parte aquæ, valet cauſis inteſtinorum renum, veſicæ, prurigini quoq; & cacochimiæ, huic & ſal adhibendum eſt, quia ſal inflari ventrem non ſinit. Lac quidem magnificũ eſt ad nutrimẽtũ, & maximè cũ calor naturalis in eo eſt, & primũ quidẽ lac mulierũ benè nutritarũ. Poſt hoc uẽr ouiũ lac cõtrariũ eſt ſpleneticis, hepaticis, neruis oĩbus, & febrientibus, & capitis doloribus, & ſcotomaticis, & epilẽticis. Si tñ veluti purgatorium detur, non lædit, ſicut lac arithetoſo decoctũ. Habet aũt oẽ lac muccã, q̃ per decoctionẽ ſeparat, hæc ſi accepta fuerit, ventrem plus mollit, maximeq; melancolicis, & leproſis prodeſt. Lac recens contrarium eſt venenis acceptis & calorem habentibus. Et bibentibus cantarides aut iuſquiamũ prodeſt. Oẽ autem lac melius iuuat ſi ſugatur, quia plus onerit, & nõ facile corrũpitur. Lac mox mulſum oẽs inflationes bibitum paragonaat. Item oẽ lac ad oculorum acre reuma valet, & ſi deforis cum oui vitello, & oleo roſeo in inflammatione oculorum ponitur, ſomnum facit, & dolorem mitigat.

De Lacte malo ac venenoſo. Cap. L V I I I.

A Vicenna vbi ſupra. Lac acetoſum frigidum eſt, & ſiccum crudi humoris, & tardæ digeſtionis valde, fluxum colericum, & ſanguineum conſtringit, & multotiens ethicas febres expellit cum aufertur eius butyrum, & fit ita q bene digeritur. Idem in 3. canone. Lac corruptum, qđ in eius acetoſitatis conuertitur ad putrefactionem aliam venenum eſt, & ab eo generatur vertigo, & ſincopis, & punctura in ore ſtomachi, qñq; & accidit ex eo colerica paſſio mortifera. Cura autẽ eius vomere cũ aqua mellis, deinde potare vinum purum cum diapipeton, & vaporare ſtomachum cum oleo nardino. Præterea lac qñq; congelatur in ſtomacho pp aliquam cauſarum lędẽtium congelantium, aut pparationẽ fortẽ in ipſo lacte aut pp coagulum ebibitum. Et accidunt ex eo ſudor frigidus, & ſincopis, & febres rigoris. Et eſt huiuſmodi congelatio venenum, ſicut congelatio ſanguinis, eſt. n. ex genere illius. Ex ipſa iterum accidit frigus corporis, & paruitas pulſus, & præfocatio conſtringens anhelitum, qñq; verò inflammatio ventris. Ad huius curationẽ dat in potu calamẽtum ſiccum, & ſtatim reſoluit ipſum pp virtutẽ ſuã, qa phibet etiã a coagulatione lac mulctũ & conſeruat ipſum. Datur etiam in potu de coagulis aliquid. Ipſum namq; reſoluunt, aut p vomitum vel ſolutionẽ educũt.

De Coagulatione lactis. Cap. L I X.

A Riſtote. Quædam animalia multum habẽt lac pluſquam quo fęrus indiget. Et eſt conueniens materia caſei, maximeq; lac ouis, & vaccæ. Aliud verò lac nõ eſt conueniẽs ad caſeum, & maximè animalis multas mamillas habẽtis. Coagulatur autem lac, & coagulo, & lacte ficuum. Lac namque ficuum aggregatur in lana, deinde abluitur illa lana cum modico lactis. Poſtea lac illud ibi reſiduum eijcitur, & cum admiſcetur ei coagulatur. Lac verò multi caſei plurimi cibi eſt, & quanto denſius eſt tanto caſeacius. Lac cornutorum animalium coagulatur, aliud autem non. Lac per frigus non coagulatur, ſed aquoſitas ab eo ſeparatur. Reſiduũ vero fit ſpiſſum atq; groſſum, per ignem autem incraſſatur. Item lac animalis carentis dentibus ſuperius coagulatur. Lac verò dentes habẽtis in vtraque mandibula nequaquam, ſicut nec eius ſepum, & eius lac tenue eſt atque dulce. Lac cameli tenuiſſimum eſt reſpectu aliorum. Et ipſum ſequitur lac equæ, & poſt aſinæ, lac vaccæ ſpiſſum eſt valde. Et eſt conueniens materia caſei lac ouis, & vaccę, lac quoque capræ bouum eſt. Palladius vbi ſupra. Coagulandũ autẽ eſt lac coagulis agni vel hædi, vel etiã pellicula, quæ ſolet pullorum

pullorum uentriculis adhęrere, uel agreſtis cardiui floribus, uel lacte ficulneo. Pli.lib.28. Sicuti e lactis vſu vtiliſſimũ cuiq; materuum concipere, nutricis exitioſum eſt. Hi ſunt.n.infantes q coloſtrati appellant, denſato lacte in caſei ſpeciẽ. Eſt aũt coloſtra prima a partu ſpongioſa dẽſitas lactis. Maxime aũt alit qđcunque humanum, mox caprinũ. Vñ fortaſſis fabulæ Iouem ita notritum dixere, dulciſſimum ab hoĩs camelinũ, efficaciſſimũ ex aſinis. Magnorũ aĩalia & corporũ facilius reddit. Stomacho ac cõmodatiſſimum caprinum, qm̃ fronde magis q̃ herba veſcũtur. Bubulum medicacius. Ouillum dulcius & magis alit. Stomacho minus utile, qm̃ eſt pinguius. Oẽ autem vernum, aquatius æſtiuo, & de nouellis, probatiſſimum vero qđ in vngue hæret nec defluit, Innocentius decoctum, pcipue cum calculis marinis. Aluus maxime ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad oẽ vtile contuſa aut luxata, maximè renes, veſicã, interanea, fauces, pulmones, foris pruritũ cutis, eruptiones pituitæ cibi, aut potus abſtinentia. Nam ut in Achaia bubulum biberent pthiſici ſynctæricią; diximus in rõne herbarum. Sunt inter exempla q aſininũ bibẽdo liberati sũt podagra chyrograve. Medici ſpeciẽ, vnã addidere lactis generibus, qđ ſchiſton appellauere. Id fit hoc modo: fictili nouo ſeruet maxime caprinum, ramiſq; ficulneis recentibus miſcet, additis totidem cyathis mulſi quot ſint heminæ lactis. Cum ſeruet, vt circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cũ frigida aqua demiſſus ita ne quid infundatur. Deinde igni demptũ refrigeratione diuidit, & diſcedit ſerum a lacte. Quidã & ipſum ſerum iam multo potentiſſimum decoquunt, ad tertias partes, & ſub diuo refrigerant. Bibit aũt efficaciſſime heminis per interualla ſanis diebus quinq; a potu illius ſolitis geſtari, dat comicialibus, melancolicis, paraliticis, in lepris, Elephantijs, articularibus morbis. Infundit quoq; lac contra roſiones a medicamentis factas. Et ſi vrat diſſenteria decoctũ cũ marinis lapillis aut cũ ptiſana ordeacea. Itẽ cõtra roſiones inteſtinorũ bubulum aut ouillum utilius, recens quoque diſſentericis infundit. Ad colliũ aũt crudũ. Item vuluæ, & contra ſerpentium ictus, pthiſicis, cantaridum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut phithocampes venenis. Priuatim bubulum his quæ calaſtrum biberit aut cicutã, aut dorienium, aut leporẽ marinum, ſicut aſininum, contra gypſum & ceruſam & ſulphur & argentũ viuum. Itẽ doræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis vtiliſſimè, & bibit ab imbecillitate vires recolligentibus quos atrophos vocant. In febri ẽt q̃ careat dolore capitis, pueris ante cibũ lactis aſinini hæminam dari conuenit, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentiant. Antiqui in arcanis humerum. Sed hoc ſi non eſſet habuerunt e caprino. Actor. Eſt aũt coagulũ, ut ſuperius dictũ eſt, ſtomachus aĩalis, ſic dictũ ex eo q lac coagulari facit. Extrahit aũt ab aĩali anteq̃ incipiat herbas comedere, & ſalitur, & cõſeruatur ad vſum prædictum.

De triplici ſubſtantia lactis. Cap. LX.

ISaac.[3] Lac itaq; compoſitũ eſt ex tribus ſubſtantijs in virtute & actione diuerſis, vna ſubtiliatiua & mundificatiua. Altera groſſa & opilatiua, tertia mollitiua & ęnatiua. Quod aquoſum eſt acutum eſt & ſubtiliatiuũ. Caſeata ſubſtantia eſt frigida & groſſa & opilatiua. Butyroſa & mollificatiua & vnctuoſa. Cuiuſcunque ergo lactis maior eſt aquoſitas, ſalubrius eſt alio, minoris nocumenti ẽt ſi ſæpe accipiat, qa groſſo ſanguine generando remouetur. Inde Galienus. Qđcunq; lac ſobtile eſt & aquoſum, ſicut aſininũ & caballinum non ſanguinem groſſum generat. Qđ vero plus abundat ad caſeũ ſicut vaccinum & pecorinum ſanguinem facit groſſum, tñ naturaliter plus vaccinũ. Quodcũq; aũt in tribus ſubſtantijs eſt tẽperatũ, ſicut fœmininum & caprinũ, pfectũ generat nutrimentũ & temperamentum. Vñ antiqui elegerunt ſerum caprinũ. Lac cũ ſua ſubſtantia butyroſa mutat in fumoſitatem & genera colerica, qa butyrũ naturaliter eſt nutrimentũ caloris. Groſſities vero caſei in acetoſitatem mutatur & putredinẽ. Vñ non eſt accipiendũ niſi corpus ſit tẽperatũ, & ſtomachus exinanitus de colericis & flegmaticis humoribus, ſicut iam dictũ eſt ſuperius. Auice.in 2.Canone. Lac compoſitum eſt ex ſoluẽte qđ eſt eius aqueitas, & conſtringẽte, qđ eius caſeitas. Et coluſtra quidem eſt tardæ digeſtionis, & groſſi humoris, tardęque deſcenſionis. Mel autẽ ipſum rectificat & acquirit ex ea corpus plurimum nutrimentum.

De ſero. Cap. LXI.

DIaſcorides. Serum habet vim purgatoriã educens ventris humores. Iſaac vbi ſupra. Subſtantia lactis aquoſa & acuta, ſicut iã dictũ eſt ſupra groſſos humores inſcidit atque ſubtiliat, lauat quoque viſcera, mordet inteſtina, & mouet adhibita velociter expellendo. Ideoq; ventris ſolutiuum eſt, & eſt laudabilis aquoſitas lactis in his quæ ſuauiter mundificare vis. Maxime ſi in corpore interiori uel exteriori cute ſunt humores putridi & corrupti uel acuti melancolici de incenſione coleræ rubeæ uel ſanguineæ. Cuiuſcunq; ergo lactis maior eſt aquoſitas ſalubrius

eſt alio & minoris nocumenti, ſicut iã dictũ eſt. Auice. ubi ſupra. Aquoſitas lactis calida eſt, ſubtiliatiua, lauatiua, ſolutiua, & in ipſa non eſt mordicatio. Itẽ aqua caſei impinguat habentes cõplexionem calidã & ſiccã, cum eius potu ſoluunt pp cauſam ſuã. Nõ aũt eos impinguat, niſi qa humectat, & qa malum humorẽ extrahit, et ob hoc nutrimẽtũ rectificat. Itẽ delet pannũ et cicatrices linitum, et qñq; confert eis ẽt bibitũ. Soluendo aũt educit colerã aduſtã et epithimo ſoluit melancoliã aduſtã In corporibus quoq; calidæ complexionis excitat coitum. Item in aqua caſei eſt caliditas quædam, eo q in ipſa ſunt nitroſitas acquiſita ex ſanguine primum, et pars colerica, impinguat ualde canes et nutrit eos. Potus eius cũ medicinis mundificatiuis melancoliæ confert et panno. Eadem recens cocta cum tanto vino quanta ipſa eſt in cortice granati[9] donec conſumatur, prohibet ſpaſmũ faciei. Item ſoluendo educit coleram et adiuuat eius abſterſio propter nitroſitatem ſuam, mixta uero melle fit magis iuuatiua. Bibitur etiam propter ſcabiem.

De caſeo. Cap. LXII.

ISidorus. Caſeum vocãt quaſi careum, ex eo q careat ſero. Nã oẽ ſerũ ei deducit vt pondus arguat. Palladius vbi ſupra. Caſeus menſe Maio coagulandus eſt lacte ſincero, cui ſerũ oẽ deduci dẽt, ut et põderibus arguat, vbi vero ſolidari cęperit, ĩ opaco ponendus eſt loco aut frigido, et ſubinde preſſus adactiſpro acquiſita ſoliditate ponderibus, trito ac torrefacto ſale debet aſpergi, et iam durior vehementius primi. Poſt aliqt dies ſolidĩtate iam formulæ per crates ita ſtatuant, ne inuicẽ ſe unaquæq; contingat. Sit aũt loco clauſo, et a uentis remoto, ut teneritudinẽ ſeruet atq; pinguedinem. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus ſit, aut fiſtuloſus, qđ euenit ſi aut parũ prematur, aut ſales nimios accipiet, aut calore ſalis uratur. In recenti cõficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atque ita lacte mixto gelant. Aliqui tamũ tritum et frequenter colatum cõgelãt. Qualẽcunq; ẽt ſaporẽ uelis, efficere poteris, adiecto qđ elegeris cõdimẽto, ſeu piperis ſeu cuiuſcunque pigmenti. Iſaac li. 1. Caſeus ex tribus ſubſtantijs cõponit, una ex lactea, alia ex coagulo, tertia ex ſale. Lac quoq; ſicut diximus cõponitur. ſ. caſeitate, butyroſitate, et aquoſitate, pter q̃ diuiſionẽ et caſeus incidit triplicitatẽ, aut.n. recens eſt et aquoſus, aut vetus et parũ aquoſus, aut inter humiditatẽ recentis et ſiccitatẽ ueteris medius. Coagulum.n. uirtute ſui acuminis et caloris ac ſiccitatis in eo dñatur, qbus ſua finitur humiditas. In recẽti uero non ſic finitur. Et ſi.n. coagulum cuilibet caſeo inſit inſeparabiliter, recenti tñ inſenſibiliter pp humiditatis ſuæ multitudinem. Idem in li.3. Caſeus vniuerſaliter peſſimus eſt ſtomachi grauatiuus, digeſtioni difficilis. Ideo ſæpiſſime illo utentes colicam inſcidunt paſſionem. Et lapides in eorum renibus generantur, ſed tamen diuerſo modo eſt. Caſeus recens minus calidus eſt cęteris et acutus. Vnde uicinus eſt frigiditati et humiditati quaſi in primo gradu, qđ eſt pp humectationem lactis aquoſitatẽ in ſe continentẽ, quare cæteris nutribilior eſt, et uẽtrẽ humefacit abſq; vllo ſtomachi nocumẽto, pcipuẽ ſi ſale careat. Vetus aũt et ſicciſſimus acumen et calorẽ hẽt palã pp ſal et coaguli ſiccitatẽ. Proinde cito in fumoſitatem et colericos humores conuertit, qđ duobus modis contingit, unus eſt, quia eius unctuoſitas in propatulo eſt, ob eius aquoſitatis carentiam. Alius pro acumine, qđ acquiſiuit coagulo et ſale. Ideoq; ſtipticus eſt et uitãd[9], qa nõ ẽ boo[9] ad nutrimẽtũ, nec ad bonũ ſãguinẽ gñrãdũ, nec ad uẽtrẽ humectãdũ. Caſe[9] ergo iter nouũ et uetus mediocris, fit laudabilis ſm aliquarũ extremitatũ vicinitatẽ.

Adhuc de eodem. Cap. LXIII.

AVicenna, ubi ſupra. Caſeus melior eſt medius inter illum q extendit ut uiſcus, et frangibilẽ, ambo quidẽ mali ſunt, et q ſapore priuatus eſt, et declinans ad dulcedinẽ. Factus aũt ex acetoſo melior eſt eis. Caſei malitiã augmentãt ſubtiliãtia, qa faciunt ipſum penetrare, dũ eũ impellunt. Et caſeus caprarũ q̃ neſcuntur ſubtiliatiuis eſt melior, q̃ earũ q̃ nil et robolijs. In ipſo eſt abſterſio, et ex eo fit emplaſtrum obtalmiæ, et extremitati palpebræ percuſſę. Generat autẽ lapidẽ in renibus et ueſica, proprieq; humidus. Sed confert ulceribus inteſtinorũ, proprie aſſatus, et prohibet ſolutionẽ. Coctus aũt in aqua et in potu datus ablactantibus lac earum multiplicat. Dr̃ ẽt q caſeus cum colamento montano ſuper uenena epithimat. Caſeus recẽs frigidus eſt et humidus in iij. nutritiuus et impinguatiuus, et comeditur poſt ipſum mel. Caſeus qdẽ recens non ſallitus prohibet plagas apoſtemari, lenit naturã, et eius aqua ſoluendo educit colerã. Salitus aũt non uetus uelocior eſt indigeſtione et deſcenſione. Verũ ſalitus et non ſalitus malus eſt ſtomacho. Dixit tñ Dioſcorides, q recens ſtomacho bonus eſt ſed illud eſt ex eis in qbus ambiguitas eſt. Caſeus autẽ uetus calidus eſt, abſterſiuus, mundificatiuus, et humorem colericum efficit comeſtus. Bonus eſt autem ulceribus malis, et vulneribus leuibus recentibus. Recens autem fortior eſt in hoc, et prohibet eorum apo-

ſtemationem. Item vetus cum oleo ualet in emplaſtro ſuper duriciem iuncturarum. Valet etiam ſecundum Galienum ad podagram, & contractionem membrorũ, & alijs quoq; doloribus valet. Caſeus antiquus ſallitus calidus eſt & ſiccus, extenuat apoſtema, & bothor. Salſus aũt non vetus eſt inter vtrunq;. Diaſcorides. Caſeus viridis ſine ſale euſtomachus eſt: Pingues facit humores, carnes replet, ventrẽ mollit. Elixus aũt & aſſus ventrẽ ſtringit, tumoribus oculorum medeť, liuores tollit. Sallitus autẽ macie, pinguibus facit, Cacoſtomachus eſt, quia facit ardorẽ, & maxime bubalus, q; tñ coagulatus oĩbus tumoribus medeť ſuppoſitus, & oculis maxime. Caprinus q̃dem ſtringit, & ẽt bubalus, ſed plus ardorẽ facit, q̃a ſiccior eſt. Ouinus q̃dẽ plus nutrit, & minus uentrẽ ſtringit, q̃a pinguis eſt. Item ſallitus ventrem mollit, vetus aũt ſtringit, aqua vero caſei canes impinguat. Pli. lib. 11. Caſeus non fit ex vtrinq; dẽtatis, q̃m eorum lac nõ coit. Idem lib. 28. Seſtius eoſdem effectus equino caſeo quos bubulo tradit. Stomacho vtiles, qui non ſunt ſalſi. i. recentes. Veteres aluum ſiſtunt corpuſq; minuunt, ſtomacho vtiliores. In totũ ſalſa minuunt corpus, alunt mollia. Caſeus recens cũ melle ſuggillata emendat. Mollis aluũ ſiſtit. Sedat tormina paſtillis in vino auſtero decoctis. Rurſuſq; in patina toſtis cũ melle, q̃d ſaprum vocant, qui cum ſale, & ſorbis ſiccis cũ vino tritus potuſq; medetur celiacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus, & impoſitus. Itẽ acidus cũ oximelle. Ex lib. de naturis rerũ. Quia ergo dicit Galienus, caſeum generaliter eſſe malũ, de ſubſtantia caſeata pura eſt intelligendũ. Nam ex triplici lactis ſubſtantia caſeus eſt, ſerum quidẽ bonum eſt, & butirum melius. Caſeus aũt perfectiſſimus. Itaque caſeus lacti uicinus, & craſſus ac butyroſus, bonus eſt, & ſanis ſanus, vnde dicit. Plin. Zoroaſtrẽ in deſerto ſolo caſeo vixiſſe annis viginti ita temperate, vt non ſentiret dolorem alicuius morbi.

De butiro. Cap. LXIIII.

ISaac li. 3. Butirum, vt dictum eſt, naturaliter nutrimẽtũ eſt caloris, & eſt butiroſa ſubſtãtia mollificatiua, & vnctuoſa. Idem in lib. 3. Eſt aũt butyri natura quaſi pinguedinis, quæ eſt cũ carne, & oſſibus cõmixta, propterea vulneribus pulmonis, pectoris, & diafragmatis eſt conueniens. Mundificat. n. & colat, & vulnera ad maturitatẽ perducit. Gingiuis ẽt infantiũ dolentibus ꝑꝑ dentes naſcentes, dat mitigationẽ. Quod ſi cũ melle mixtũ potui deť, fit cõtra venenum. Et aſſuefactũ ſtomacho nocet, q̃a villos eius & aſperitatẽ mitigat vel mollificat. Auicẽ. ubi ſupra. Butirum calidum eſt, & humidum in primo, maturatiuum, reſolutiuum, mollificatiuum, & eius reſolutio eſt in corporibus teneris vel medijs, nõ duris. Fumus eius exiccatiuus eſt, & facile cõſtringit, & eſt ſedatiuus dolorum materiarũ effuſarũ ad mẽbra. Lenitur ex eo corpus ac uenter, & nutrit. & impinguat. Confert vlceribus neruorum, & implet ac purgat vlcera. Confert ẽt tuſſi frigidæ & ſiccæ, proprieq; cum amigdalis & zuccaro. Similiter in pleureſi & peripleumenia. Sputũq; facile facit & maturat, ꝓhibet aũt ſputum ſanguinis. Et confert vomitui ſanguinis & ſaniei, q̃n cũ melle lambitur. Itẽ cum eo bibuntur medicinę, quę ſunt ad exituras uelaminũ cerebri, & apoſtemata radicũ aurium, & narium, & oris, & gingiuæ, & ad colla. Liniť ẽt ex eo caro gingiuarum infantium, & facilis fit ortus dentiũ. Itẽ lenificatiuum eſt, plurimus eius vſus ſoluit. Ex eo quoq; cliſtere fit ad apoſtemata calida & dura in inteſtinis & matrice, & poniť in medicinis vulnerum orificij veſicæ. Reſiſtit aũt venenis, præcipueque cum eo linitur morſus viperæ. Diaſcor. Butyrum ouium melius eſt, quia colore ſubruffum & pinguius eſt. Oẽ tñ digeſtibilẽ habet virtutem. Et q̃a virtus eius malactica eſt, ventrẽ mollit, ad ſiccitatem pulmonum iuuat. Cathaplaſmatibus miſcetur & tumentia vulnera reprimit. Pruriginem tollit capitis. Neruorumque dolorem. Vulnera ſordida purgat, & replet. Carneſq; ſuperfluas increſcere vulneribus non ſinit. Morſus ſerpentium lõgius arcet & diſſentericis ac lientericis & ad colli vulnerationes ano ſuppoſitum valet. Butirũ quidem in lucerna pro oleo ponitur, & ſic fumus eius colligitur, huic virtus ſiccatoria eſt, oculorum reuma ſicca & cicatrices eorum ſanat. Plin. lib. 28. E lacte fit & butirum barbararum gentium laudatiſſimus cibus, & quo diuites a plebe diſcernat, plurimum e bubulo & inde nomen. Pinguiſſimum ex ouibus fit, & ex caprino, ſed hieme calefacto lacte æſtate expreſſo tantum, crebro iactatu in longis vaſis anguſto foramine, ſpiritum accipientibus ſub ipſo ore alias præligato. Additur paululum aquæ vt aceſcat. Quod & maxime coactum in ſummo fluit, at id exemptum addito ſale, oxigala appellant. Reliqua decoquunt in ollis. Ibi quod ſupernatat butirum eſt oleoſum natura, quod magis uirus reſpuit, hoc præſtantius iudicatur: Pluribus compoſitionibus miſcetur mucteratũ. Natura eius aſtringere, mollire, replere, purgare. Oxigala fit & alio modo acido lacte addito in recens, quod dum aceſcit, utiliſſimum eſt ſtomacho.

De uniuerſali proprietate lactis ſecũdum medicinam. Cap. LXV.

AVicenna vbi ſupra. Lac q̃dẽ nutrimentũ eſt & æquat chimos, confortat corpus & abluit. Itẽ lac ꝓpinquę digeſtionis eſt, cũ ſit generatũ in sãguine, q; eſt in ſummo digeſtionis, cui ſuperuenit digeſtio quędã alia, q̃uis ſit ex mẽbro q̃d ad frigus declinat. Non. n. nutriť ab eo. ſ. mãmilla niſi fiat in diſpoſitione cibi, qui indiget digeſtione plurima. Sed q̃n dñať ei caliditas bona, reducit ad naturam ſanguinis æqualis uelociter, ꝑꝑ declinationẽ aũt ſuã frigus flegmaticus nocet, q̃a caliditas eorum conuertit ipſum ad ſanguinẽ ſicut dẽt. Magis aũt conſiſtẽtibus conuenit, q̃ adoleſcentibus calidæ cõplexionis, q̃a conuertiť in ipſis ad coleram. Senibus vero confert, eo q; humectat, & remouet pruritũ q; eſt eis ꝓprius. Sed oportet ut iuueniť ad ipſum digerendũ cum melle. Lac cũ melle bibitũ interiora vlcera mũdat ab humoribus croſſis, eaq; maturat & lauat. Et eſt boni chimi, facit ẽt exuberare ſanguinẽ. Oẽ aũt lac facit opilationes & proprie in hepate, niſi lac camelarũ fętarũ, & ſimiliũ ꝑꝑ paucitatẽ caſeitatis, & abſterſionem aquoſitatis eius. Nocet aũt fluxũ ſanguinis habentibus, nec eſt bonũ uiſceribus. In ſubſtantia q̃dem ſua uelocis conuerſionis eſt, & ꝓprie ad caliditatẽ, nec eſt aliq̃d nocibilius corpori q̃ malũ lac. Plurimus eius uſus generat pediculos. Sed ipſum abſtergit cicatrices fędas in cute linitũ. Et bonũ colorẽ efficit bibitum. Multotiens tñ facit accidere ſordes. Nocet ẽt dentibus, & concauat, & conſumit eos, & ꝓprie cũ frigidę complexionis ſunt, laxam efficit gingiuã, facit ẽt caliginem uiſus. Verũtñ cum mulgetur in oculo, confert obtalmiæ, & aſperitati. Eſt ẽt conuenientius pectori q̃ capiti & ſtomacho. Medeť vlceribus pulmonis, & extenuationis. Et gargarizatum cõfert ſuffocationi & ſquinantiæ, & apoſtematibus vuæ & amigdalarum. Nocet tñ habentibus tremorem cordis humidum. Nocet ẽt ſpleneticis & hepaticis, & indigentibus regimine ſubtiliatiuo, præter lac camelarũ fætarum, hoc. n. non nocet, ſed iuuat. Itẽ lac facit euenire lapidem. Et decoctum donec cõſumať eius aqueitas conſtringit uentrẽ, ac fluxũ ſanguinis per interiora retinet. Omne ꝓterea lac croſſum excitat colicã & generat lapidẽ ꝓpter eq; coluſtra. Itẽ lac excitat coitũ, ita q; ẽt acetoſum & meſit. i. aqua lactis in corporibus calidę complexionis, hoc facit eo q; humectat & inflat, & ſępe uentrem lenit. Decoctum aũt in quo carbones extincti ſunt & calefactum cum lapidibus ignitis & laminis ferri, proculdubio uentrem ſtringit. Itẽ lac confert raſuræ inteſtinorum, & potui medicinarũ mortaliũ. Eſt aũt cura obliuionis ſiccæ, ac triſtitię & alienationis. Multotiens quoq; ſanantur illi q̃bus accidũt apoſtemata mala, & carbunculi, & ſcabies & prurit⁹ bibitione lactis, cũ in eorũ cõplexionibus nõ fuerit q̃d ipſũ corrũpat & cõuertat ad colerã. Nocet aũt hñtibus apoſtemata intrinſeca. Lac recẽter mulsũ croſſũ multotiẽs facit incurrere febres.

De diuerſitate lactis ſecundum differentiam animalium. Cap. LXVI.

DIuerſificatur autem lac ſm̃ ſpecies aĩalium, & ſm̃ ætatem, ut ſi eſt paruũ aut magnum, aut mediocre. Et ſm̃ formã, ut ſi eſt lenis carnis aut duræ, extenuatũ aut pingue, albi coloris aut alterius. Nã debilius dr̃ oẽ lac albi aĩalis & eſt uelocioris deſcẽſionis. Et uaccinũ q̃dẽ lac multũ hẽt butyroſitatis. Lac uero camelarũ partui uicinarũ minus & ẽt caſeitatis, & eſt ſubtile ualde. Lac ſiĩr aſinarũ & equarũ ſubtile. Caprarũ uero tẽperatũ. Ouiũ aũt croſſum & pingue. Itaq; caſeitas in lacte camelino pauca eſt, poſtea in equo, deinde in aſino, & ob hoc raro caſeať in ſtomacho et ſuperioribus uẽtris pluſ q̃ aliud. Et lac q̃dẽ oĩs aĩalis cuius imprægnatio, ꝓlixior imprægnatione mulieris malũ eſt. Quapꝑ ꝓportionale eſt illud q̃d eſt ꝓximũ, ſicut uaccinũ. Et ſicut lac uernale aquoſum cõparatione ad æſtiuũ, ſic et lac aĩalis cuius paſtus eſt ripa, uel terra luinoſa. Plãtæ ſiquidẽ ueris aquoſæ ſunt, cõparatæ ad plãtas ęſtatis, et quãto magis ęſtas accedit ad autumnũ, tanto fit lac magis croſſum. Et illud meli⁹ eſt q̃d eſt in medio ęſtatis. In ipſo tñ timeť, q; calor illud cõuertat poſtq̃ potatũ fuerit, hoc aũt in uere non timeť. Ventrẽ quidẽ leniunt ꝓprie lac equinũ, camelinum, et aſininũ, deinde uaccinũ, poſt caprinũ, et quãto plus minuiť aqueitas. Iſaac vbi ſupra. Ouium aũt lac laudatiſſimũ eſt, quod eſt ſubtiliſſimũ, ut fœmininum, Secũdo aſininũ, poſt caprinum. Aſininum tñ eſt ita in ſubtilitate uicinũ. Croſſiſſimũ eſt plus nutritiuũ uaccinũ, dehĩc porcinũ. Magis aũt caſeatum eſt porcinum, q̃ uaccinum, plus aquaticum porcinum, poſt hoc camelinum, tunc caballinum et aſininum. Tẽperatius et in tribus ſubſtantijs mediocrius fœmininũ, ſecundo caprinum. Nã oẽ lac naturã et cõplexionẽ aĩalis cuius eſt, imitať. Si ergo eſt de croſſo animali, croſſum erit. Si de ſubtili, ſubtile. Vt autem ait Galenus, lac porcinum grauius eſt in odore q̃ uaccinum, et id magis flegmaticum. Actor. Sunt autẽ ſpecies lactis medicinalis, ſm̃ Auicennã uaccinum, ouinum, caprinum, camelinum, equinum, aſininum, caninũ, muliebre. De quibus fere omnibus locis congruis iam dictum eſt ſuperius.

Plinius

Plinius lib. 11. Mulieri ante ſeptimum menſem pfuſum lac inutile. Ab eo menſe quo vitalis eſt partus, ſalubre. pleriſque autē totiſ mãmis atq; ēt in alarū ſinus fluit. Cameli lac mulgeť ne iterum graueſcat ſuauiſſimum hoc exiſtimať ad vnā menſurā tribus aquæ additis Bos ante partū non hēt. Ex primo ſemp a partu coloſtra fiunt, ni admiſceať aqua in punicis modū coeunt duritia. Aſinæ pgnantes continuo lacteſcunt. Pullo earum ubi pingue pabulū, biduo a partu, maternum lac guſtaſſe lætale eſt. Genus mali vocatur coloſtratio Tenuiſſimū camelis, mox equabus, Craſſiſſimum aſinæ, vt coaguli vice vtanť. Conferre aliqd & candori in mulierum cute exiſtimať. Omne autem igne ſpiſſatum humore ferueſcit. Bubulum caſeo fertilius, q̃ caprinum, ex eadem menſura pene altero tanto. Quæ plures quaternas mammas habent caſeo inutilia. Et meliora, quæ binas.

De vita, & morte animalium. Cap. LXVII.

ARiſtoteles in libro de vita & morte. Aīalia alia longioris vitę ſunt, alia breuioris. Ignis aūt & aqua, & his pxima cā ſunt gnationis & corruptionis. Quæcunq;.n. cōpoſita ſunt naturā earū participant ex qbus ſunt, corrumpunť ergo aīalia, qa ſubſunt contrarijs. A contrario.n. ſolū contingit corrūpi. Impoſſibila eſt aūt materiā habēti non ineſſe cōtrariū. Mox.n. cū potentia ineſt cōtrariū poſſibile materiæ Iō longioris vitæ aīaliū ſunt hō & elephas. Et ſimiliter maiora, ſicut frequentius eſt dicere lōgioris uitæ ſunt q̃ minora. Oportet aūt accipere qđ aīal nātura calidū eſt, & humidū & hmōi iuuentus. Seniū aūt frigidū eſt, & ēt ſiccū, & moribundū. Vñ oportet humidū non leuiter. i. de facili eſſe ſiccabile, ſed pingue. Neq; iterū paruū humidū: qa deſacili paruū humidū ſiccabile eſt. Itaq; magna aīalia, & plantæ longius uiuūt. Rōnale eſt.n. maiora plus hēre humidū. Duæ aūt cauſæ longioris vitæ ſunt. ſ. quale, & quantum, ideſt caliditas & humiditas, & horum quantitas. Eſt aūt in quibuſdam calidum & pingue, qđ ſimul facit & non cito ſiccari, & non cito frigeſcere. Interimiť aūt hmōi, aut ęgritudine, aut natura, aut ēt dieta, aut ēt ætate. Oportet ergo calidum & humidum nō ſuperfluum eſſe, contraria eſt.n. naturæ ſuperfluitas, & corruptiua. Vñ & ſupereffuſā multaq; ſemina cito ſeneſcunt. Amplius quæcunque maſculinorū fatigantia ſunt, cito ſeneſcuut. Deſiccat.n. labor, ſenectus aūt ſicca eſt naturaliter. Sed in hoīe maſculina fœminis plus uiunnt, qa maſculus fœmina calidior eſt, pp eādē ēt cām, q̃ in calidis locis ſunt, lōgioris uitæ ſunt q̃ q̃ in frigidis. Quia uero ſemē ſuperfluitas eſt, lōgioris uitæ eſt mulus equo, & aſino, ex quibus eſt, & fœminæ maribus, ſi accidunt maſculi, dū paſſares breuioris uitæ ſunt fœminis. Alimentū aūt accipientia, ut plantæ, & aīalia corrumpunť, conſumunt.n. ſeipſa. Nā ſicut multa flāma cōburit, & corrūpit paruā in alimentū aſſumēdo. Sic & phiſicus calor. i. naturalis primū digeſtiu⁹ eſt, cuius eſt digeſtio cōſumit materiā in qua eſt. Aquatica aīalia breuiores uitæ ſunt q̃ pedibus gradiētia, qa humida ſunt & aquoſa, & tale uelociter corrumpiť, qa frigidum eſt, & denſabile, & ēt aīal, qđ eſt ſine ſanguine pp eandē cām cito corrūpiť. Apes aūt longioris uitæ ſūt alijs aīalibus maioribus. Idem in lib. de aīalib⁹. Elephas uiuit annis 200. & forte 300. Equus aūt uiuit uſque ad annos 30. uel 35. equa uero uſque ad 11. Bos maſculus uiuit annis 15. caſtratus aūt 2 . Camelus uiuit annis 30. & plus. Canis uſq; ad 14. Porcus uſque ad 15. Ouis in Ethiopia pp uiuit annis 14. Capra uero 11. Delphinus uiuit annis 120. uel pl⁹, qđ pbať qñ captus amputata cauda dimittiť, & ſic poſt multa tpa iueniť. Pauo uiuit 25. annis. Colūba & tortur 15. Homo uero diutius oībus aīalibus uiuit pter Elephantē. Hoīs aūt longę uitas non eſt, niſi qa complexio eius aſſimilať aeri contineūti. Infans natus infra 7. menſes oīno non uiuit, natus aūt in 8. forte uiuit, ſed ut in plurimū moriť. In corporibus mortuorū nō apparet nā venarū magnarū, qa ſubito cōtrahunť i exitu ſanguinis. Capilli qdē poſt mortē magis duri ſūt, & ſiſr accidit i vnguib⁹.

Quæ animalia in quibus regionibus non ſunt. Cap. LXVIII.

PLinius lib. 8. Hoc quoq; mirū eſt, naturā non ſolū alijs dediſſe terris aīalia, ſed in eodem quoq; ſitu qdā aliquibus locis negaſſe. In meſia ſilua Italiæ, non niſi in parte reperiunť hi glires. In licia dorcades non tranſeunt montes ſyris uicinos. Onagri montē q̃ Cappadociā a Lyciā diuidit. In helleſponto in alienos fines non cōmeāt cerui. Et circa arginuſam elaphū montē non excedūt, auribus ēt in monte ſiſlis. In pordoclene inſula viciniā muſtelæ non tranſeunt. In boecia leucadia illatæ ſolū ipſū fugiūt. Quæ iuxta in orchomeno tota ſubruunt talpæ arua, qua rū ex pellibus cubicularia uidimus ſtragula. Adeo ne religio qdē a portentis ſubmouet delicias. In ithaca lepores illati moriūtur, extremis qdē in littoribus. In ebuſo in littoribus cuniculi ſcatent iuxta Hiſpaniam, baleareſq; cirenis mutæ fuere ranæ. Illatis e continente uocalibus durat genus earum, in Italia muribus araneis uenenatus eſt morſus. Eoſdem ulterior appennina regio non habet. In olympo Macedoniæ monte non ſunt lupi, nec in creta inſula. Ibi quidem nec vulpes vrſive, aut ullum omnino maleficum aīal, præter ſphalangiū. In Aphrica nec apri ſunt, nec cerui, nec capreæ, nec urſi. Iſa uero aīalia indigenis innoxia aduenas interimunt. Sicut ſerpētes pareu ıt in myriuthe quos terra naſci prodiť. Nam in Syria angues circa Eufratis maxime ripas dormientes ſyrios non attingunt. Aut ēt ſi calcati momordere, non ſentiunť maleficia. Alios vero cuiuſcunq; gentis infeſti auide, & cū cruciatu exanimantes. Quāobrem & ſyri eos non necant. E contra uero in aletenio cariæ monte Ariſtoteles tradit a ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Solinus. Sceniçæ in Arabia quæ in cilicinis tentorijs habitant, ſuillis carnibus pror ſus abſtineut. Sane ſi hoc genus aīalis illic inuectū fuerit, illico moriť. Pſytacū auem ſola india nutrit. Iſidorus. Illud quoq; ſine quadā naturæ dote manere piſcibus nō putant, q vnuniquodq; genus eorū præſcripta ſibi domicilia habet q̃ ſui generis nullus excedat, nullus alienus incurrat. Hoc quippe genus piſciū in illo ſinu maris alitur, & gigniť, & illud in alio. Denique non reperies confuſa genera piſcium, ſed qđ hic abundat, alibi deeſt. Et ille ſinus maris cephalos alit, ille lupos. Et ille ſexatiles locuſtas. Ex libro de naturis rerū. Diuerſificanť ēt animalia ſm loca in quibus habitant, ut porci qui in locis calidis manent, nigros habent pilos, duros, & criſpantes. Qui uero i frigidis ſtratos molles atq; pēdētes, ſic & lana ī oīb⁹. Actor. Hæc de aīalium natura in generali & in ſpec e dicta ſufficiant.

LIBER XXIII.

De cauſis hominis creandi. Cap. I.

EX gloſa ſuper Geneſim. Facta igiť & ornata habitatione mundana, homo tanquam habitator oīum erat creandus. Iſidorus in ſententijs. Omnia quidem ſub cęlo pp hominem facta ſunt, homo autem pp ſeipſum. Inde & oīa per figuram ad eius ſimilitudinem referunť. Cōia quidem homini patet oīa naturalia eſſe, atque in eo oīum rerū naturam conſiſtere. Vniuerſitatis creaturæ homo magna quædā portio eſt tantoq; gradu cęteris excellentior, quāto diuinæ imagini uicinior. Ariſt. in 2. lib. Phiſico. Vtimur ergo tanq̄ pp nos oibus quæ ſunt, ſumus.n. & nos quodāmodo finis oīum. Hugo in libro de tribus diebus. Deus hoīem pp ſe fecit, non q ipſe indigeret hoīe, ſed ut hoī, quia melius dare nihil potuit ſeipsū fruendū daret. Aliā uero creaturā ſic fecit, ut & ſubiecta homini eſſet p condōnem, & ſeruiret ad utilitatē. Hō ergo quaſi in quodā medio collocatus, hēt ſup ſe Deū, ſubter ſe mūdum. Et corpore qdē deorſū mūdo iungiť, ſpū aūt ſurſum ad Deū ſubleuať. Neceſſe ergo fuit, ut uiſibiliū condō ita ordinareť quatinus in eis hō foris agno ſceret, quale eſſet inuiſibile bonū qđ intus qrere dēret, hoc eſt, ut ſubtus ſe uideret, qd ſupra ſe appeteret. Comeſtor. Sicut aūt factus eſt hō pp Deū .i. ut ei ſeruiret, ita mūdus factus pp hoīem. ſ. ut ei ſeruiret. Poſitus ergo eſt in medio hō, ut ſeruireť ei, & ſibi ſeruiret, ut acciperet utrūq;, & refflueret totū ad bonū hoīs & qđ accipit obſequiū, & qd impendit. Ita.n. uoluit Deus ſibi ab hoīe ſeruiri, ut ea ſeruitute non Deus, ſed hō ſeruiēs iuuareť & uoluit ut mundus ſeruiret hoī, ut exinde ſiſr iuuareť hō. Totū igiť bonū hoīs erat, & qđ factū eſt pp ipſum, & pp qđ factus eſt ipſe. Oīa.n. ut ait apoſtolus noſtra ſunt. ſ. ſuperiora & æqualia & inferiora. Superiora qdē nīa ſunt ad pfruendū, ut Deus Trinitas. Aequalia ad cōuiuēdū. ſ. angeli, qui & ſi mō ſunt ſuperiores, in futuro erunt æquales, q & modo nři ſunt, qa ad uſum nobis ſunt, ſicut res dnorū dř eſſe famulorū non dnō ſed qa ſunt ad uſum eorū. Ipſiq; angeli in qbuſdā ſcripturæ locis nobis ſeruire dnř. dū pp nos in miniſterio mittunť. Petrus Lōbardus. Qđ igiť interdū in ſcriptura repeťiť de hoīe q factus ſit pp reparationē angelicę ruinę, non ita eſt intelligēdū quaſi non fuiſſet homo factus ſi non peccaſſet angelus, ſed qa inter alias cauſas pcipuas hæc ēt nonnulla extitit. Boetius in lib. de Trinitate. Qm igiť illius ſupernæ ciuitatis, cuius ciues angeli ſunt, numerū imminutū noluit cōditor pmanere, ex terra hoīem formauit, ac ſpū uita aīauit, rōne cōpoſuit, arbitrij libertate decorauit, vt qa ſupior natura p ſupbiæ malū pe tierat ima. i. ferior ſuba p humilitatis bonū aſcēderet ad ſupna.

De hominis formatione. Cap. II.

COmeſtor. Dixit ergo Deus, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, &c. loquitur pater ad filiū & ſpiritum ſanctum, uel eſt quaſi uox cōis trium perſonarū faciamus & noſtram. Factus eſt autem homo ad imaginē & ſimilitudinē Dei quantū ad aīam, ſed imago Dei eſt in eſſentia eius & rōne, qa ſpūs eſt, & rōnabilis ut Deus, ſimilitudo aūt in uirtu-

uirtutibus,quia bona iuſta,ſapiens.Cum imagine pertranſit homo,quia illã habet homo ẽt & in peccatis exiſtens Similitudine uero priuat᷑ ſæpe.Maſculũ, & fœminã creauit eos,hoc quãtũ ad corpus, qđ tñ dr̃ creaſſe pp animã . Eos aũt dicit pluraliter ne andregenos .i. hermafroditos factos putaremus . Tñ ẽt ſm corpus eſt homo quodãmodo ad imaginẽ Dei , qm̃ os homini ſublime dedit,ut Deum,& cæleſtia uideat,& imitet᷑,uñ cũ qſitũ eſſet a quodã philoſopho ad quid homo factus eſſet.rñdit,ut contẽplaret᷑ cœlũ,& cœli numina. Formauit dñs Deus hominẽ de limo terræ,& inſpirauit in eo ſpiraculũ uitæ. Ad carnẽ ſpectat,qđ dicit,formauit hominẽ de limo terræ, ad animã uero, quod dr̃ inſpirauit in faciẽ,&c.quaſi diceret corpus fecit de terra,animã de nihilo.Alia tranſlatio hẽt,& inſufflauit, quod non eſt incongruum de Deo,vt quidã putauerunt,cũ fauces,& ſpiritum non habebat.Dr̃.n.inſpirauit.i. ſpũm fecit.Similiter inſufflauit.i.flatũ,hoc eſt animã fecit.Vñ in Iſaia dicit.Oẽm flatum ego feci.Quod aũt dr̃ in faciem, per ſynegdochen a parte intelligit᷑ totũ:totũ n.hominem animauit,ſed faciem tanq̃ partẽ digniorem,quia ſenſuum capacem ſolam nominauit, eandem aũt animam ẽt ſpiraculum uitæ nominauit, quia per eã homo ſpirat,& uiuit.Et poſt dicit,animam uiuentẽ in ſe, ideſt in perpetuitate uitæ mentem non mutabilem, ut animã pecodis.Hunc locum non ſane intellexit Plato dicens Deum animã creaſſe, ſed angelos corpus formaſſe,ut ibi dij deorũ quorum opifex paterq; ego.Quod aũt quidam aſſerunt animã ex diuina eſſentia factam,ſtare non pōt,quia tunc nullo modo peccare poſſet.Alij diſtinguunt inter ſpiraculum uitæ,& animã. Spiraculũ uitæ dicentes ſpiritum ſanctũ,quẽ & tunc datũ homini aſſerunt ẽt ad prophetandum.Alij ẽt diſtinguunt,ſpiraculum uocantes quendam ſpiritum corporeum in corpore animalis , qui & quinque ſenſus operatur in eo. Qui ẽt paulatim extinguit᷑ in eo.Et dum morit᷑ animal in aliqua parte corporis,adhuc ſentit᷑ ſpũs ille,cũ in alia extinctus ſit.Factus eſt aũt homo in utilitate mortalis, & immortalis.i.potens mori,& potens non mori, & anima corpori prius formato infuſa.Sed quærit᷑ utrum in ipſo corpore dũ infunderetur creata,uel extra creata ſit,& datum ſit ei naturaliter uelle incorporari . Quicquid circa illam actum ſit,de poſt creatis dictum eſt , quod in ipſis corporibus cum infunduntur creantur.

De dignitate, vel nobilitate conditionis humanæ. Cap. III.

IN tribus aũt notatur hominis dignitas in ſua cõditione.Primo,quia nõ ſolum factus eſt in genere ſuo,ut prædicta.Sed quia ẽt imago eſt Dei.Secundo quia cum deliberatione factus eſt.In alijs ſiquidẽ corporibus,dixit & facta ſunt.In hoc tã quã inter ſe deliberantes perſonæ aierunt,faciamus.Tertio, ꝙ dñs ſtatutus eſt animaliũ,ut eſſẽt ei,quẽ futurũ mortalẽ Deus ſciebat,in alimentum,indumentum,& laboris adiumamẽtũ.Ante peccatum.n.herbas,& fructus arborũ dedit Deus in eſcã hominibus,& animalibus,& quod in eſcã inde colligit᷑ , quia ante peccatum nil noxiũ aut ſterile terra ꝓduxit. Et nota,ꝙ in maximis,ut in leonibus perdit homo dñiũ,ut ſciat ſe amiſiſſe & in minimis.Et in muſcis perdidit,ut ſciat uilitatẽ ſuã . In medijs habet dñiũ ad ſolatiũ,& ut ſciat ſe habuiſſe. Auguſtinus ſuper Geneſim li.6.In hoc ẽt homo beſtijs excellentior eſt,ꝙ ad imaginẽ Dei creatus eſt.Non tñ hoc ſm corpus, ſed ſm intellectũ mentis,q̃uis in ipſo corpore habeat quãdã ꝓprietatẽ,q̃ hoc indicet ei.ſ. erecta ſtatura factus eſt,ut hoc ipſo admoneret᷑ nõ ſibi terrena eſſe ſectãda,uelut ſunt pecora,quorũ uoluptas omnis ex terra eſt.Vñ in aluũ cuncta prona atq; ꝓſtrata ſũt.Congruit ergo & corpus eius animæ rõnali non ſm figuras, & lineamẽta mẽbrorũ,ſed potius ſm id,qđ in cęlũ erectum eſt,ad intuenda q̃ in corpore ipſius mundi ſuperna ſunt,ſicut anima rõnalis dẽt erigi in ea,q̃ ſpũalibus natura maxime excellunt , ut q̃ ſurſum ſunt ſapiat,non q̃ ſup terrã.Ouid.in lib.Methamorph.Pronaq; cum ſpectant aĩalia cætera terrã.Os hoĩ ſublime dedit, cælũq; uidere Iuſſit,& erectos ad ſidera tollere vultus. Bernardus Siluester in Megacoſmo.Quærẽti Empedocles cur uiueret, inquit ut aſtra cõſpiciã,cęlũ ſubtrahe,nullus ero.Seneca ad Lucillũ in Epiſt.65.Vetas me cælo intereſſe,ſi iubes me capite demiſſo uiuere.Maior ſum.i.ad maiora genitus,q̃ ut corporis mei ſim mãcipiũ.Qđ eqdẽ nõ aliter aſpicio,q̃ uinculũ aliqđ libertati meę circundatum,cuius cõtẽptus certa libertas eſt. Seruiãt ergo deteriora melioribus.Ambro.in Exhameron lib.6.Cũ ergo cæteris animãtibus ſunt quaterni pedes,bini aũt auibus, hõ hẽt tñ duos,qa quaſi de uolatilibus eſt,q alta uiſu petat,& quaſi quodã remigio alarũ uoliter ſublimium ſagacitate ſenſuũ. dicatq;. nr̃a conuerſatio in cęlis eſt.Augu ſt.10 lib.qōnũ 83.Inter multa documẽta qbus oñdit᷑ pt.hominẽ rõne beſtijs antecellere hoc unũ eſt,ꝙ beluę ab hominibus domari,& mãſuefieri pñt,hõies a beluis nullo modo.Oĩs ẽt creatura in hoĩe numerat᷑.Corporalis,q̃ per locũ diſtendit᷑,aĩalis q̃ uiuificat corporalẽ, & ſpũalis,q̃ regit aĩalẽ,& tũc bñ regit,cũ ipſa ſe regendã Deo ſubijcit.Gregorius Nazanzenus Eps. Deus igit᷑ hoĩem factũ uelut alterum quendã mundum in breui magnũ.atque exiguo totum,in terris ſtatuit.Aĩal,qđ hic qdem inſtituat᷑.ſed alio trãſferat᷑ . Aĩal qđ imitatione Dei Deus efficiat᷑.Ariſto.in metaphyſica lib.x.Anaxagoras quoq; dicebat,ꝙ hõ eſt mẽſura oĩum rerũ.Idẽ in libro de aĩalibus.Nobiliſſimus , & altiſſimus aĩaliũ apud nos notior ac magis fixus eſt homo, cuius etiam partes principaliter creatæ ſunt,& poſitę ſm creationem, & ſitum totius mundi.

De imagine Dei in homine. Cap. IIII.

ACtor. Porro excepta illa potiſſima Trinitatis imagine , q̃ eſt in mẽte hoĩs,in qua cõicat cum angelo.In quinq; ſpecialiter imaginẽ Dei gerit homo . Primum eſt auctoritas dñationis,qa ſicut Deus eſt oĩum Dñs.ſ.cæleſtium,terreſtriũ,& infernorum,ſic & homo mundo ſenſibili ꝑlatus eſt.Secundum auctoritas principij,qa ſicut Deus eſt principium oĩum per creationẽ, ſic Adã oĩum hominum per gñationẽ. Tertium qa ſicut Deus hẽt conuenientiã cum oĩbus,uel econuerſo.Vñ, & dr̃ mũdus archetypus,ſic & homo uñ dr̃ microcoſmos. Quartum, qa ſicut Deus finis eſt oĩum,ſic & homo totius creaturæ, q̃ ꝓpter ipſum facta eſt . Vñ licet primus omnium ſit ſm ordinẽ rõnis, ultimus tñ ſm ordinẽ naturæ,qa ultimus omnium creatus eſt. Quintum,qa ſicut Deus eſt ubiq; totus in maiori mundo . Sic & aĩa hoĩs in ſuo mundo.i.in corpore humano. Itaq; non exprimit ſcriptura de angelo,ꝙ ad imaginẽ Dei factus ſit,ſed tñ de hoĩe,qa in pluribus aſſimilat᷑ Deo,q̃ angelus.Licet angelus magis aſſimilet᷑ quantum ad ſimplicitatẽ intellectus , uel qa forte maius de Deo dr̃.ſ.ꝙ ſit lux, & hoc ſufficit ad exprimendã dignitatẽ illius,uel ẽt qa de angelo nihil dicit ſcriptura,qđ uideatur eius nobilitati derogare . De hoĩe aũt dicit uile q.d.ſ.ꝙ ſm corpus ſit formatus de limo terræ.Ideoq; oportuit eius dignitatem infamari, q̃ eſt ex parte aĩæ . Mulier quoq; licet ſubdita ſit rõne ſicut uir.dr̃ tñ eſſe gloria uiri,non autem imago Dei.eadẽ ratione qua nec angelus,& etiam maiori.ſ.uiro ſubdita eſt.non dña oĩum,& quia non eſt origo oĩum ſicut ille , & qa non eſt a Deo facta immediate,ſed formata de uiri latere . Et quia non habuit ab initio rationem ita limpidam ſicut uir.Vnde a diabolo ſeducta eſt , non uir.Item propter duplex miſterium ſcilicet Chriſti,& Eccleſiæ ſuperioris & inferioris partis rationis . In utroque enim præfertur uir mulieri.

De proprietatibus hominis. Cap. V.

AVguſtinus in libro de ordine.Eſt autẽ homo aĩal rationale mortale.In hoc,ꝙ rõnale diſcernit᷑ a beſtijs. In hoc , ꝙ mortale a diuinis.Ariſ.ubi ſupra.Loquutio ſoli hoĩ appropriat᷑, homo quoq; ſolus inter aĩalia ridet, cui titillatio riſum ẽt præter uoluntatem adducit.Solus autem recipit titillationẽ, qa corium eius eſt oalde tenue , uñ & præ cæteris aĩalibus melioris eſt tactus.Hoĩs membra ſm naturã ſunt , & maxime mẽbrum ſuperius.i.caput,qa conuenientiã hẽt cum toto ſuperiori.i.mundo.Nec eſt aĩal eleuati capitis,niſi homo.Qui ideo erectũ corporis eſt,qa natura eius calida eſt,& calor efficit crementũ ſm cãdẽ uiam.In cæteris animalibus color pilorum eſt ſm colorem cutis,in hoĩe uero non.Itẽ homo ſolus eſt multorũ pilorum in capite,qa cerebrum eius plus eſt humidus cõparatione ſui corporis,q̃ cęterorum animalium.Caput ẽt eius paucæ carnis eſt, & ſic melioris ac ꝑfectioris ſẽſus,& eſt ex pluribus ſuturis. Ob hoc indiget cuſtodia capillorum.Hẽt aũt & pilos apud pubem, cum cæterorum aĩalium partes illæ nudæ ſint:ꝓprium hoĩs eſt in ſenectute caneſcere , niſi ꝙ accidit hoc ẽt equis:cæteris autẽ aĩalibus non.Itẽ homo ſolus hẽt pilos in utraque parte palpebrę,cætera tñ in ſuperiori. Nec oculorũ uarietas eſt,niſi hominibus & in equis . Oẽ animal habens aures habet eas mobiles ꝑter hominem.Itẽ homo in cõparatione corporis ſui parui oris eſt.In hoĩe pars ſiniſtra ſuperior eſt q̃ in cæteris aĩalibus, & in oĩbus aĩalibus poſterius minus eſt anterius præterq̃ in hoĩe, in quo pars ſuperior ꝓportionalis eſt inferiori.Minor eſt ẽt in decrepitus,ſed in pueris econuerſo. Ideoq; infantuli non pñt eleuare ſe,qa ſuperius eorum maius eſt ac ponderoſius inferiori. Cũ uero iuueneſcunt pars inferior ſupercreſcit. In quadrupedibus autẽ econuerſo eſt, & ideo ſtatim nata ſe erigunt, & incedunt, ob hoc ẽt pueri minoris intellectus ſunt, qa caput habent croſſum,& ponderoſum . Qm̃ aũt homo ſuper aĩalia cætera pluris eſt intellectuſ,natura dedit ei manus,ut eis in multis uti poſſit. Non eſt.n.manus unum inſtrm̃,ſed multa,ut dicet᷑ infra.Manus autem ſiniſtra in hoĩe non eſt leuis motus, ſicut nec pes ſiniſter in aĩalibus præterq̃ in elephante. Solus homo pectus habet latũ & paucæ carnis,animalia uero cætera anguſtũ. Cætera quoque animalia mammillas habẽt infra pectus apud coxas,mulier aũt in pectore.Cũq; cæteris aĩalibus cor in medio ſit, in hoĩe declinat ad ſiniſtrã,ut.ſ.partẽ ſiniſtrã temperet,q̃ in eo ſuperior eſt, q̃ in cæteris animalibus. Splen hominis ſimile eſt ſpleni porci.

Venter eius, ideſt ſtomachus aſſimilatur uentri canis, q̃uis amplior ſit: animaliũ pedes. ſ. maiores. i. coxę modicæ carnis ſunt, præter hominem. Homo inter animalia cætera, comparatione corporis, modici ſeminis eſt, animalia cætera caudã habent, homo vero non, ſed anchas. Ideo caro eius mollis eſt, præ cæteris animalibus, poſt hũc aũt guſtus. Cæteri veró ſenſus, hebetiores ſunt in eo, q̃ in cæteris aĩalibus. Homo claudit oculũ eius, plus omnibus animalibus, quia tenuis eſt corij. Plinius lib. 11. Terreſtrium ſolus homo bipes eſt, huic aũt pedes maximi ſunt, ſed fœminis teneriores. In omni quoq; genere ſuræ homini tm̃, & crura carnoſa, homini tm̃ pectus latũ cęteris carinatum, facies homini tm̃, cæteris os aut roſtrum: frons, & alijs ineſt, ſed homini tantum triſtitiæ, & hylaritatis clementiæq;, & ſeueritatis index. Mentum vero nulli præter hominem nec malę.

Cur Deus in homine ſpiritum rationalem vniuit terreno corpori. Cap. VI.

PEtrus Lumbardus. Cum aũt maioris dignitatis eſſe videretũ anima, ſi abſque corpore permãſiſſet, põt tñ dici, q̃ ideo voluit eam Deus vniri corpori, vt in humana cõditione nouũ exemplum beatæ vnionis oſtẽderet, quæ eſt inter Deum, & ſpiritũ, in qua toto corde diligitur, & facie ad faciem vĩ. Ob hoc, & animæ corporibus vnitæ ſunt, vt in eis Deo famulantes maiorem coronam mereantur. Hugo in libro de ſpiritu, & anima. Fecit ergo Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciẽ eius ſpiraculum vitæ dans ei ſenſum, & intellectum, vt per ſenſum lutum ſibi ſociatum uiuificaret, ac per intellectũ regeret, ut ẽt per intellectum ingrederetũ, & contẽplaretũ Dei ſapientiã, & per ſenſum foris egrederetũ, & contemplaretũ opera ſapiẽtiæ. Intellectu intus illuſtrauit, ſenſu foris decorauit: ut in utroque refectionem inuenieret, intus ad fælicitatem, foris ad iucunditatem. Ex carne igitũ & aĩa conſtat homo, in utroque bonum ſuũ habet in quo gaudet. Bonum aĩæ Deus eſt, cum affluentia dulcedinis ſuæ. Bonũ carnis mundus eſt, cum abundantia iucunditatis ſuæ. Quicquid oculis corporis viĩ pp corpus factũ eſt, corpus pp aĩam, aĩa pp Deũ. Vita corporis aĩa eſt, uita aĩæ Deus eſt. Igneus eſt illud uigor, ac cæleſtis origo ſpiritus uitæ, & limi terræ. Sane ſine miraculo non fuit, q̃ tam diuerſa, & ab inuicẽ diuiſa potuerunt coniungi, nec minus mirabile fuit, q̃ limo nr̃o Deus ſe ipſum coniunxit, ut ſibi inuicẽ unirentũ Deus limus tãta ſublimitas, & tanta uilitas. Nihil. n. Deo ſublimius, & nihil limo uilius. Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis, & ſecũda, nec minus mirabilis erit tertia, cum homo, & angelus, & Deus, unus erunt ſpiritus. Si. n. tam diſparem naturã carnis & aĩæ ad unam confœderationem Deus coniungere potuit, nequaquam erit ei impoſſibile rationalem ſpiritum, qui uſque ad conſortiũ terreni corporis humiliatus eſt, cum eodem corpore glorificato, ut ſit ei gloriæ, qđ fuit ſarcinæ ad conſortium honorũ ſpirituum, qui in ſui puritate perſtiterũt, exaltare atque ad ſuæ gloriæ participationẽ ſublimare, ſubijciatũ ergo corpus animo, animus Deo, & unus ſpiritus erit cum eo. Mercurius Trimegiſtus ad aſclepium. Solũ igitur aĩal homo duplex eſt eiuſque pars illa ſimplex, quã uocamus diuinæ ſimilitudinis formam. Iſidorus Etym. lib. 11. Abuſiue aũt pronunciatũ ex utraque ſubſtantia totus homo i. ex ſocietate aĩæ & corporis. Nam ꝓprie homo ab humo. Græci autem hominem antropũ appellauerunt, eo q̃ ſurſum ſpectet ſubleuatus ab humo, & ad cõtemplationẽ artificis ſui. Duplex eſt aũt homo. ſ. interior, & exterior. i. aĩa, & corpus.

De anima humana. Cap. VII.

CAſſiodorus in lib. de aĩa. Anima ꝓprie hoĩs dr̃, non ẽt pecudis, quia illorũ uita in ſanguine conſtituta noſcitũ, hic uerò, quia immortalis eſt aĩa, rectè appellatũ, quaſi a uena. i. a ſanguine longe diſcreta, quia ẽt poſt mortem corporis perfectã eius conſtat eſſe ſubſtãtiã. Alij uero aĩam appellatã dicunt, eo q̃ animet corpus ac uiuificet. Hæc mox, ut data fuerit, ineffabilis conditione corpus ſuum diligit, carcerẽ ſuũ amat, pp qđ libera eſſe non põt. Doloribus eius uehemẽter afficitũ, ad eius caſus trepidat, & formidat interitum, q̃ mori non põt. Ipſius quoque carnis ſalubri tẽperatione perfruitũ, ſenſuum delectationibus paſcitur, & licet ijs rebus nullatenus ipſa ueſcatũ, illis tamẽ ſubductis, graui mœrore conficitũ. Deſiderans non ſibi naturaliter ac cõmoda, ſed adiunctis artubus profutura. Huic ſubrepũt plerunque mira rõni contraria, qñ aĩa dilecto corpori indulgentius remittendo locum præbet peccato, ſi qđ fortaſſe vulnus acceperit ſtatim condolet, quia ibi ſubſtantialiter inſerta eſt. Ariſtoteles in 3. lib. de aĩa. Diffiniunt oẽs aĩam tribus, motu. ſ. & ſenſu, & incorporeo. Mouetũ autem aliquid aut ſm ſe, ſicut nauis, aut ſecundum alterum, vt nauta in naui, ſic, & anima videlicet in corpore, maxime vero vĩ ipſi animæ eſſe propriũ intelligere.

De nobilitate ipſius, & virtute. Cap. VIII.

IStud aũt, quod agit anima, eſt ualde nobile, videlicet intelligere. Impoſſibile igitũ eſt, ut aliquid nobilius, ac principalius ſit, quàm aĩa, habet. n. eſſe rationabiliſſimum, ac nobiliſſimũ, & propriũ ſm naturam. Idem in lib. 3. Anima eſt quodã modo omnia, quæ ſunt. Omnia nanq; ſunt aut intelligibilia, aut ſenſibilia. Eſt aũt ſcientia. i. aĩa ſciens, quodammodo oĩa ſcibilia, ſenſus aũt ſenſibilia. Itaque ſm q̃ diuiduntur res, ita ſciẽtia, & ſenſus, quia potentia, & actu ſunt. i. oĩa ſenſibilia ſunt in ſenſitiua actu, uel potẽtia, & oĩa intelligibilia ſimiliter in intellectiua Verumtñ non ipſę res in aĩa ſunt, ſed eorum formæ, uel ſpecies. Igitur aĩa ſicut manus eſt, manus. n. eſt organũ organorũ, & intellectus eſt ſpecies ſpecierũ, ſenſus quoq; ſpecies eſt ſenſibiliũ, diuidentibus aũt partes aĩæ ſm potentias eius diuidant, ac ſeparent multæ ſunt ualde. Vegetabile, ſenſibile, intellectiuũ, appetitiuũ, deliberatiuũ. Ex libro fontis vitæ. Aĩa ſcientiæ ſubiecta eſt, & ipſa eſt aſſequutrix oĩum rerũ uiribus ſuis, quæ penetrant omnia. Itaque ſicut ille eſt uirtus receptibilis formarũ ſenſibilium, ſic anima uirtus eſt receptibilis formarum intelligibiliũ. Hugo, vbi ſupra. Creata eſt igitũ anima magna a magno, recta, a recto, eo magna, q̃ capax æternorũ, & recta, q̃ appetens de aſpectu diuino ſuperiorũ. Eo beata, quo Deo unita. Anima nanque quam Dei pietas reſpicit, humilitas ſubijcit, pęnitẽtia reducit, iuſtitia deducit, obedientia concucit, perſeuerantia perducit, deuotio introducit, puritas iungit, charitas unit, habet igitũ anima amorem in ſe, quo ſemp põt ſtare cum Deo, uel redire. Solus. n. eſt amor ex cunctis ſenſibus, & affectibus animæ in quo poteſt, & ſi nõ ex æquo auctori ſuo rñdere, uel de ſimili mutuam uicem rependere. Nã & ſi minus amat, quia minor eſt, tñ ſi ex toto diligit ſe, nihil deeſt, ubi totũ eſt. Nobilis creatura eſt anima. Ciuitas nãque Dei eſt, de qua tã glorioſa dicta ſunt. Ciues huius ſunt naturales uigores tanq̃ indigenæ, quorũ diſtincti ſunt gradus. Superiores ſunt quidem intellectuales ſenſus, medij rationales, infimi animales. Intellectuales ſunt tanq̃ animæ conſiliarij dicentes ei. Deum time, & mandata eius obſerua. Rõnales ſunt tanq̃ milites, qui hoſtes concupiſcẽtiarũ impugnant p arma iuſtitiæ. Animales ſiue ſenſuales tanq̃ ruſtici, & artifices q̃ corporalibus rudimẽtis inſiſtũt, & corpori neceſſaria miniſtrãt.

De quibuſdam eius diffinitionibus. Cap. IX.

ACtor. Videndũ eſt ergo de anima, primo qđ ſit, & hoc dupliciter. Primo, quid ſit ſm diffinitionem, deinde quid ſit ſm rem, & hoc dupliciter. primo quantum ad fieri, qđ eſt eius originem cõſiderare. Deinde quantũ ad eſſe, & hoc dupliciter. primo quantũ ad eſſe ipſius abſolutũ, ut q̃ ipſa ſit ſubſtãtia ſimplex & incorporea, q̃ ſit vna in tribus potẽtijs, quod ſit imago Dei, poſtea uero quantũ ad eſſe comparatũ. ſ. ad corpus ſuum, & ad extremũ de uiribus eius. Iohannes Damaſcenus. Anima igitur eſt ſubſtantia uiuẽs, ſimplex, & incorporea, corporalibus oculis ſm ꝓpriã naturã inuiſibilis, immortalis, rõnalis, intellectualis, infigurabilis, organico utens corpore, & huic uitæ, augmentationis, & ſenſus, & generationis tributiua, non hñs præter ſe ipſam intellectũ, ſed & partẽ ſui ipſius puriſſimã. Sicut. n. oculus in corpore ita in anima eſt intellectus, arbitrio libera eſt, uolũtatiua, & operatiua uoluntate uertibilis. qñ creabilis. Ariſto. in 2. lib. de anima. Dicamus ergo unũquodq; genus rerũ eſſe ſubſtantiã, & huius aliud qdẽ materiã aliud formã ac ſpeciẽ. Tertiũ uero, qđ eſt ex his. Eſt aũt materia quidẽ potentia. Species aũt endelichia. i. actus, qđ aũt ex utroque eſt animatũ. Igitũ anima eſt actus primus phyſici corporis organici potentia uitã habentis. Vñ non oportet q̃rere ſi anima & corpus unũ ſunt, ſicut nec de cera & figura, nec omnino de materia, & eo cuius eſt materia. Gloſa Organicũ aũt illud corpus eſt, in cuius qualibet parte diuerſa ſm ſpeciẽ anima eſt principiũ diuerſarũ operationum ſm ſpeciẽ. In uiſu nãque, & auditu, & hmõi anima diuerſas habet operationes ſm ſpeciẽ. Ariſt. ubi ſupra. Materia quidẽ ſm ſe non eſt hoc aliquid. Secundũ ſpeciẽ uero dr̃ hoc aliquid. Itaque oculus eſt materia uiſus, quo deficiente nõ eſt oculus, niſi æquiuoce ſicut lapideus aut depictus. Debet igitũ accipere, qđ in parte eſt, & in toto uiuente corpore. ſ. ad hoc ut ſit organũ, uel corpus organicũ. Anima denique. i. qua uiuimus, & ſẽtimus, & mouemur, & intelligimus primum. Alexander in libro de motu cordis. Anima eſt ſubſtantia incorporea intellectualis illuminationis a primo ultima relatione perceptiua. Seneca. Anima eſt ſpiritus intellectualis ad beatitudinem in ſe, & in corpore ordinatus. Plato. Anima eſt ſubſtãtia incorporea mouens corpus. Bernardus Cartuſienſis. Anima eſt res incorporea rationis capax uiuificando corpori accommodata. Hugo ubi ſupra. Anima eſt ſubſtantia ſpiritualis ſimplex, & indiſſolubilis, inuiſibilis, & incorporea, paſſibilis atque mutabilis. carens pondere figura, & colore. Auguſtinus in libro de quantitate animæ. Anima eſt ſubſtantia rationis particeps regendo corpori accommodata. Remigius. Anima eſt ſubſtantia incorporea regens corpus.

De Diuerſis rationibus vel modis animam diffiniendi. Cap. X.

ACtor. Ad videndũ autem diſtinctè quid ſit aĩa ſm̃ diffinitionẽ ſubſtantiæ. Notandum, ꝙ ſubſtantia creata quędam eſt ſpiritus, & nõ anima, ſicut Angelus. Quædam anima non ſpũs, vt ſenſibilis in brutis, & vegetabilis in plantis. Quędã aĩa eſt ſpũs, vt anima rõnalis. Eſt.n. ſpũs ꝑ naturam rõnalem, per quam ſeparabilis eſt a corpore. Et eſt aĩa ꝑ naturam vnibilitatis in corpore, per quam corpus animando viuificat. Quędã verò nec ſpũs eſt, nec anima, vt quælibet alia creatura. Diffinitur ergo aĩa qñq; vt ſpũs, ſicut in libro de motu cordis, vt dictũ eſt hoc mõ. Anima eſt ſubſtãtia incorporea intellectualis, & illuminationis a primo vltima relatione perceptiua. Angelus nanq; prima relatione ſuſcepit lumẽ a primo, quia ſtatim cũ creati fuerunt, illuminati ſunt a ſuo principio. Vnde ipſa illuminatio eſt eis connaturalis, & coæua. Aĩa verò non prima, ſed vltima relatione, quia non ſm̃, qđ exit a ſuo principio per creationem, ſed ſm̃ acceſſum ad ipſum, vt ad finem, eſt in ea receptio luminis, hoc autem dico de illuminatione naturæ non gratiæ vel gloriæ. Qñq; verò diffinit̃ vt aĩa, & hoc dupliciter, quia cõparatur, & vnitur corpori dupliciter vno tanquam motor mobili, vel nauta naui. Scd̃m hoc a Remigio ſic diffinitur. Aĩa eſt ſubſtantia incorporea regens corpus, Nam & ſi aliqñ Angelus vniatur corpori aſſumpto vt motor, non tñ vt rector, nec vt motor naturalis, ſed vt voluntarius, humanus autem ſpũs corpori coniungitur vt regno ſuo rex, eiq; quadam neceſſitate naturalis amoris, & gubernationis alligatur, & inclinatur Alio mõ vnitur ei tanquam actus, & ꝑfectio ipſius, & forma. Scd̃m hoc ab Ariſtotele ſic diffinitur in libro de aĩa. Aĩa eſt actus primus corporis phyſici, organici, potentia vitã habentis, ibi dr̃ actus ꝑfectio rei. Quæ quia duplex eſt. ſ. ꝑfectio ſm̃ habitũ vt rationalitatis in puero, & hic eſt actus primus, Et ſm̃ actũ vt in viro, qui pñt rõne vti, & hic eſt ſecundus Aĩa dr̃ actus primus ad differentiã ſecundi. Corpus autem phyſicũ. i. naturale, dr̃ ad differentiã corporis artificialis, vt eſt ſtatua vel domus. Potentia vitã hñs ad differẽtiã ignis lapidis & hmõi. Organicũ verò dr̃ ad differentiam corporis naturalis. Potẽtia vitã habẽtis, qđ adhuc imperfectũ eſt, & ob hoc actioni aĩæ incongruũ, vt eſt ſemẽ, & partus nõdũ formatus. Præterea qñq; diffinitur vt ſpũs, & aĩa, & hoc dupliciter, vno mõ ꝑ cõparationẽ ad creaturas generaliter, & ſm̃ hoc ab Auguſtino ſic diffinitur. Aĩa eſt oĩum ſimilitudo. Alio mõ ꝑ cõparationẽ ad corpus, cuius eſt perfectio, & ſm̃ hoc etiã ab Auguſtino ſic diffinit̃ in libro de quãtitate aĩæ. Aĩa eſt ſubſtãtia quędã rationis particeps, regendo corpori accommodata. Alio modo per cõparationẽ ad Deũ, & hoc dupliciter, q̃a vel ĩ relatione ad Deũ ſm̃ qđ eſt principium, & ſm̃ hoc ſic diffinitur. Anima deiforme ſpiraculum vitæ. Deiforme. ſ. quãtum ad vim rationabilẽ. Spiraculum quantum ad ſenſibilem. Vitæ quantum ad vegetabilem Vel in relatione ad Deum, vt ad finem, & ſm̃ hoc diffinitur ſic a Seneca. Anima eſt ſpiritus intellectualis ad beatitudinem in ſe. & in corpore ſociatus vel ordinatus.

De Origine animæ. Cap. XI.

VGo vbi ſupra. Anima non eſt credenda pars, ſed creatura Dei. Neq; enim de ſubſtantia Dei, vel de qualibet elemẽtorum materia, ſed ex nihilo eſt creata. Si. n. ex ſemetipſo De⁹ eã feciſſet, nequaquã vitioſa aut mutabilis vel miſera eſſet. Si ãt ex elemẽtis facta fuiſſet ẽẽt corporea. Cũ itaq; incorporea ſit ignotã hñs originẽ initiũ habet, finẽ nõ habet. Et cũ ſit ſpũalis naturæ, nihil habet mixtũ cõcreatũq; terrenũ. nil humidũ aereũ, vel igneũ, nullũ habet colorẽ, nullo loco continet̃, nullis mẽbris circũſcribit̃, nullo ſpacio diffinit̃, ſed ita eſt cogitanda, & intelligenda ſicut ſapientia iuſtitia, & cæteræ virtutes ab omnipotente creatę. Philoſophus. Dixerunt autem quidam, quòd exitus animæ vegetabilis eſt ſecundum propagationem ex traduce. Exitus aĩæ ſenſibilis ſecundũ motionẽ & influentiam cęlorum. Exitus verò animæ æternalis per creationem. Exitus animæ vegetabilis ab eo, qđ eſt principiũ productionis ſecundi poſt primã conditionẽ vegetabilium. Exitus aĩæ ſenſibilis non a virtute corporea cęli, ſed a virtute mouẽte cęlũ, quæ eſt virtus intelligentiæ ſiue Angelica, quæ intelligẽtia cũ ſit incorporea benè põt eſſe principiũ incorporeæ ſubſtantiæ. Exitus verò aĩæ rõnalis ſolũ eſt a virtute diuina. Et ꝓpter hoc dicit Ariſtoteles, ꝙ ſolus intellectus diuinitus ab extrinſeco aduenit. Anima enim ſenſibilis, & ſi adueniat ab extrinſeco quemadmodum dictũ eſt, non tñ diuinitus per creationem. Tradit autem Auguſtinus animam Adæ cum Angelis ſine corpore creatam fuiſſe, poſtea ſponte ad corpus acceſſiſſe, quia naturaliter inditum ei fuerat hoc velle. Alij verò dicunt eam creatam in corpore, ſed quicquid de illa æſtimetur certiſſimè de alijs tenendum eſt, quòd in corpore creato infundũtur. Nec illa pręſcita fuit operis ſui futura iuſti vel iniuſti.

De ſimplicitate eiuſdem in compoſitione. Cap. XII.

ARiſtoteles in Metaphyſica lib. 8. Anima quidem & eſſe animæ idem, homo verò & eſſe hominis non eſt idem. Philoſophus. Eſt autem propriè loquendo duplex materia ſcilicet materia ex qua fit aliquid, vt in generabilibus. Materia ex qua eſt aliquid, & ſi non fiat vt eſt in cæleſtibus. Ideo ibi eſt quantitas abſque contrarietate. Communiter autem loquendo notandum, ꝙ eſt materia in qua, & eſt materia ex qua eſt aliquid, vel ex qua fit. Quod autem eſt in anima ſe habet per modũ materiæ in qua, q̃a ſm̃ hoc eſt receptibilis, & paſſibilis, & perfectibilis ſm̃ ſcientiam, & virtutem. Quo eſt verò ſe habet per modum formæ. Iuxta illud Boetij de Trinitate. In omni eo, qđ eſt citra primum, eſt hoc, & hoc. Sciendum ergo, quòd partes entis eſſentiales dicuntur dupliciter, vno modo dicuntur, quod eſt, & quo eſt, & iſtæ inueniuntur in omni eo, qđ eſt citra primum, in omni ſcilicet creatura. Quæ cum ſit ꝑ participationem ens non ſua eſſentia, non eſt bona per eſſentiã, ſed per participationem ipſius ſummæ bonitatis, quam habet ex ordine ad ipſam Ideo differt in creatura quod eſt bonũ, & quo eſt bonum, hoc eſt bonitas. Similiter ergo erit differens in ente creato, quod eſt, & quo eſt. Præterea oẽ ens creatũ eſt ens a Deo de nihilo. Igitur in eo quod dicitur quod eſt, creatura intelligitur, quę eſt ens de nihilo. In eo aũt qđ dicitur, quo eſt, intelligitur eſſentia a Deo, ſiue quã accepit a Deo. Secundũ primũ modũ eſt in creatura potẽtia receptiua, & paſſibilis, iuxta ſm̃ modũ potẽtia actiua. Alio mõ dicuntur partes entis eſſentiales materia, & forma, & eę ſolũ inueniũtur in illis ſolũ, quę a Deo ſunt de aliquo. Corporalia ergo, quæ ſunt de aliquo cõpoſitionem habent materię, & formæ. Materia enim eſt, de qua eſt aliquid. Forma verò per quam eſt aliquid. Dicendum ergo, quòd ſpiritualia, & anima rationalis compoſitionem habẽt ex partibus eſſentialibus, quæ partes ſunt, quod eſt, & quo eſt, q̃a ſunt a Deo, & de nihilo. & non habent compoſitionem, quæ eſt ex materia, & forma propriè dictis, quia non ſunt a Deo creata de aliquo. Sic ergo a Boetio intelligatur hoc, & hoc, & dyaſis quando in monade a Beato Dionyſio. Et ſecundũ hoc recipere, & agere in anima differens eſt, ſcilicet recipere per naturam eius, quod dico, quod eſt, agere verò per naturam eius quo eſt. Sic intelligendum eſt, quòd compoſitio eſſentialis pręcedit accidentalem.

De eodem. Cap. XIII.

ACtor. Eſt igitur anima ſimplex, non tñ ita vt careat omni compoſitione. Eſt.n. compoſitio multiplex partium ad totum, & hæc diuerſificatur ſicut & partes, ſunt enĩ partes integrales, vt paries, & tectum, & fundamẽtũ in domo. Eſſentiales vt materia, & forma in cõpoſito. Artificiales vt ſtatua, & figuratio. Quędã etiã ſunt partes multitudinis, vt in numeris quædam magnitudinis, vt in continuis. Secunda cõpoſitio eſt accidentium ad ſubiectum, quæ dr̃ concretio. Tertia potentiæ ad actum. Quarta cauſæ ad effectum, & hæc etiam variatur ſm̃ quadruplex genus cauſæ. ſ. vt dicatur compoſitũ, qđ eſt ab alio vt in materiam, vel ad aliud vt ad finem. Oĩ tali cõpoſitione Deus caret, vnde ſimpliciter, & omnino ſimplex eſt. Angelus autẽ, & aĩa primo genere compoſitione partiũ carẽt, ſed tres alias habent. Habet igitur aĩa, qđ eſt & quo eſt in ſui compoſitione, id eſt potentiam paſſiuã ſiue receptiuam, quæ ſe habet ad modum materiæ, & actiuam, quæ ſe habet ad modũ formæ. Sed hæc in aĩa differunt ſolum rõne, & nõ re, quia ſm̃ ſubſtantiam ſuam eſt vtrumq; ſ. & paſſibilis ſiue receptiua, & et actiua, & ita ſm̃ idẽ. In rebus aũt corporeis differũt, & re & rõne. Angelus quidẽ cõpoſitionẽ habet creationis, & etiã cauſalitatis. ſ. ad efficientẽ, & finẽ Et etiã cõparatio eius ad nihilũ ex quo eſt, quædã cõpoſitio eſt. Aĩa verò plures habet etiã, quã Angelus, qui cõponitur alij. ſ. corpori ad faciendũ vnũ. ſ. hominẽ. Præterea vnus Angelus alio & vna anima alia ſimplicior eſt, ſcd̃m maiorem acceſſum ad diuinæ naturæ ſimplicitatem. Hugo in primo lib. Dydaſcolion. Probata ſentẽtia apud philoſophos animã ex cunctis naturæ partibus aſſerit eſſe cõpactã, quia. ſ. ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue ꝑ intelligentiam ad inuiſibilia aſcẽdat, ad ſeipſam rerũ ſimilitudines trahẽs regirat, ſectaq; in orbes geminos motus glomerat. Pythagoricũ nãq; dogma erat, ſimilia ſimilibus cõprehẽdi, vt. ſ. aĩa niſi ex omnibus compoſita foret, nullatenus omnia comprehẽdere poſſet. Nec tñ exiſtimemus viros ĩ rerũ natura peritiſſimos hoc de ſimplici eſſentia ſenſiſſe, ꝙ ulla ſe partium quantitate diffunderet. ſed ut eius mirabilẽ demõſtrarẽt potentiã. Dicebant ex omnibus naturis eã conſtare, nõ ſcd̃m cõpoſitionẽ, ſed ſcd̃m cõpoſitionis rõnem. Neq; enĩ hæc omnium rerũ ſimilitudo aliunde vel extrinſecus venire eſt credenda, ſed ipſa potius eam in ſe, & ex ſe natiua quadam potentia, & propria virtute capit. Itaque omnium capax, & rerum omnium ſimilitudinę inſignita,

inſignia, oĩa eſſe dr̃, & ex oĩbus cõpoſitionem ſuſcipere, non integraliter, ſed virtualiter ac potentionaliter omnia cõtinere.

De Virtute animæ in tribus potentijs. Cap. XIIII.

IDem in libro de ſpũ, & aĩa. Aĩa igitur ſpũs intellectualis, rõnalis, ſemper viuens, ſemper in motu, bonę malęq; volontatis capax. ſm benignitatẽ creatoris, atq; ſm ſui operis officium varijs nuncupatur, nominibus. Dr̃ nãque anima dũ vegetat, ſpũs cum contemplatur, ſenſus dum ſentit, &c. Per concupiſcentiam appetit, per iraſcibilitatem tenet, p rationabilitatem inter vtrumq; diſcernit. Nec p partes diuiditur, cũ ſit simplex, nec aliud, nec minus eſt rõ vel ſubſtantia, quàm aĩa, nec aliud, nec minus eſt ira vel concupiſcentia, quàm aĩa, ſed vna eadẽq; ſubſtantia ſm diuerſas potentias diuerſa ſortitur vocabula. Gennadius in diffinitionibus Eccleſiaſticorũ dogmatum. Non igitur aĩas duas eſſe dicimus in hoĩe, ſicut Iacobus, & alij Syrorum dicunt, vnam animalem, qua corpus animetur, quæ & immixta eſt ſanguini. Aliam verò ſpiritualem, quæ rationẽ miniſtret, ſed vnã eadẽque dicimus eſſe, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua rõne diſponat. Actor. Vna eſt aĩa in hoĩe, cuius potentiæ ſunt vegetabilis, ſenſibilis, rõnalis, in vna ſubſtantia fundatę. Vr̃ quidem Ariſtoteles velle, qđ corpus hoĩs in vtero matris prius vegetetur, quàm ſentiat, & prius etiam in eodem ſit ſenſus, quàm intellectus. Nõ tñ oportet qđ ibi ſint tres animæ, vel incorporeæ ſubſtantiæ, ſed vna quæ prius habuit ſolam vim vegetandi, & tandem vim intelligendi. Prima eſt quaſi materialis diſpoſitio ad ſecundam recipiendã, & ſecunda ad tertiã, quæ eſt vltima pfectio ſiue cõpletio. Vnde & ſola dr̃ aĩa. Ideoque etiam licet videatur puer eſſe aĩal antequam hõ, quia corpus habet, & aĩam ſenſibilem antequam rõnalem, non ob hoc ſequitur, qđ ſit aſinus vel capra, vel aliqđ aliorũ ab hoĩe, quia nõdũ eſt aĩal perfectũ, illud.n. qđ habet materiale eſt ab vltimo cõpletiuũ. i. ab intellectu, qui eſt vltima perfectio corporis. Eſt.n. cõpletiſſima oĩum virtutũ, quę ſunt in corporibus, & eſt in corpore mediante ſenſibili, quæ tñ non eſt medium per modum materialis diſpoſitionis ex toto, quia exercet operationes ſuas in corpore. Nec eſt mediũ rõnis vel intellectiuæ ad hoc, vt ſit, ſed ad hoc vt ſit in hoĩe. Vnde illa deſtructa, deſtruitur & iſta, nõ in ſe, ſed in hoĩe. i. ad hoc vt nõ ſit in hoĩe. Itaque illæ duæ, quæ ſunt quaſi materiales ad tertiã, corrumpunt cũ corpore. ſ. in morte, & tertia manet ab alijs ſeparata, & ab ipſo corpore. In viuentibus quoq; nihil phibet eã ad operationes intelligibiles rapi, nec ob hoc ab alijs potẽtijs oĩno ſeparari, ſed ea ex toto illae cõuerſa, ſicut in raptu Pauli, remanẽt aliæ duæ, penes quas cõſiſtit regnũ corporis, & p quas cõſeruat in eſſe vitali. Patet igr̃, qđ aĩa eſt vna in tribus potẽtijs, q̃a cũ idẽ ſit in hoĩe earũ pfectibile. ſ. vnus hõ ſm rẽ, vna quoq; earũ erit pfectio ſm ſubſtãtiã. Præterea cum eſt triãgulus in quadrãgulo, nõ differt in ſubſtãtia, immo idẽ ſunt. Igr̃ ſimiliter vegetatiuũ cũ eſt in ſenſitiuo, & vtrũque in rõnabili, nõ differũt ſm ſubſtãtiã. Itẽ ſi eſſent multa ſm ſubſtãtiã, & ſm potẽtiã, & in vno genere, actus vnus non impediretur p actũ alterius. Occupata ergo aĩa rationali circa ſenſibilia, non impediretur ad ſpiritualia. Item eſſent tres animæ, qđ damnatur in li. de Eccleſiaſticis dogmatibus. Concedendũ ergo eſt eandem ſubſtantiã in homine eſſe vegetabilẽ, ſenſibilẽ, & rationalem, ſecundum potentiam tamen differentem.

Reſponſio ad obiectiones contrarias. Cap. XV.

FVerunt tamen qui dixerunt tres ſubſtantias incorporeas ineſſe ſicut tres vitas. ſ. vitam vegetabilem, ſenſitiuam, intellectiuam. Habet enim homo ſubſtantiam incorporeã, qua viuit, creſcit. & nutritur, & hoc ex traduce per generationem, in qua conuenit cum plantis, habet ſubſtantiam incorpoream qua ſentit ex cœlo, & ſtellis, ſecundũ quã conuenit cum brutis. Habet, & ſubſtantiam incorpoream, qua viuit, & intelligit, immediatè a Deo per creationem, & quãuis ſint tres ſubſtantiæ, non tres aĩæ in homine, quia anima eſt nomen perfectionis, & ideo ſubſtantia vegetabilis non eſt aĩa, niſi in plãtis quarum eſt perfectio, ſenſibilis non niſi in brutis. In homine autem ſunt quaſi materiales ad rationalem, & rationalis eſt cõpletio. Et ideo in primo ſola eſt anima in homine alijs exiſtẽtibus, vt diſpoſitionibus materialibus ad ipſam. De vnione autẽ illarum quidam adducunt exemplum in radijs ignis, & ſolis, qui quandoque vniuntur in aere in quo nõ eſt niſi quaſi vnus, & hoc propter eorũ ſimplicitatẽ. Et ſicut cõtingit, quòd radius ignis cum igne corruptibilis eſt, radius ſolaris cum ſole incorruptibilis. Sic duæ corrumpuntur in corpore. ſ. vegetabilis, & ſenſibilis, tertia remanet cũ ſeparatur a corpore, vt radius ab aere. Dicunt etiam cum Ariſtotele, quòd prius tẽpore eſt ipſa vegetabilis cũ ſemine qua nutritur ac creſcit. Inde cũ creuerit ſubſequatur per influẽtiam corporis cæleſtis ſenſitiua. Vltimò verò infunditur per creationem rationalis, vt perfectio vltima.

Illud ergo, qđ ante rõnalis infuſionem eſt animatum, & ſenſibile, imperfectum eſt, & materiale ad vltimũ cõpletiuum. Non ſunt igitur illę tres in hoĩe differẽtes ſpẽs vel ſubſtantiæ, quia vna eſt diſpoſitio materialis ad aliam. Ideo vna, & ſimplex eſt anima, quia vna eſt perfectio vltima. Si autem obijcitur, q nõ eſt eadem ſubſtantia corruptibilis, & incorruptibilis, & ſenſitiua quidem corrumpitur, rõnalis autem non. Reſpõderi poteſt, q ſenſibilis in hoĩe corrumpitur, nõ ſecundum eſſentiam, nec ſecundum potentiã, ſed tantũmodo ſm actũ. ſ. cũ aĩa ſeparatur a corpore. Vnde in libro de anima, & ſpũ legitur, q aĩa ſecum trahit imaginationem in ſeparatione. Si igitur iterũ obijcitur, q non eſt eadẽ ſubſtãtia ſeparabilis, & inſeparabilis mixta corpori, & non mixta. Rñdeo, q miſcetur corpori ſm operationẽ virtutis alicuius, & non miſcetur ſm operationẽ alterius: vel ſeparari ſm actum, & non ſeparari ſm habitũ, vel vtrumq; ſm diuerſas potentias nihil prohibet eſſe vnius ſubſtantiæ.

Adhuc De eodem. Cap. XVI.

SEd adhuc obijciunt, q non eſt eadem ſubſtantia prius tpe, & poſt tpe. Vegetabilis autem prior eſt tpe ſicut patet in ſemine, & in embrione, qđ prius vegetatur, q̃ nutriatur, creſcit antequã anima rõnalis infundatur. Ad hoc dici põt, q eſt vegetatiua diſponens, & vegetatiua perficiens. Vna eſt forma in fieri, alia in eſſe. Prima traducitur, & ſeminatur cum corpore. Secunda verò infunditur rõnali anima. Prima ergo tranſit cõpleta fieri, id eſt corde formato, & organizato. Et ſimiliter diſtinguẽdũ eſt de ſenſibili. Tertiò ſic obijciunt ſubſtantiæ ſeparabilis non eſt potentia inſeparabilis. Ergo anima rõnalis non eſt potentia vegetabilis, & ſenſibili. Rñdeo vt ſupra, quia potentia ſenſibilis in hoĩe aliter eſt, quàm in brutis. Nã in brutis cum ſit forma ſubſtantialis, & incorporea, non eſt ſeparabilis a corpore, nec ſm potẽtiam, nec ſm actum. In hoĩe verò cũ ſit ſubſtantia, & potentia animæ rõnalis, ſeparabilis eſt ſm actũ non ſm potentiã. Itaq; ſm oẽs philoſophos, & naturales aĩa rõnalis eſt vna ſubſtantia incorruptibilis, ex qua fluunt quædã potentiæ operantes in inſtrumentis corporalibus, & quædam operantes ſine inſtrumentis corporalibus, vnde corruptio non eſt ex parte ipſius animæ, ſed ex parte organorum, & eſt corruptio operationis, nõ potẽtiæ operantis. Nã & ſm philoſophos intellectus practicus innititur corpori, eo q actuale bonum nõ acquiritur ſine operatione corporis. Nec tñ ideo dicimus ipſũ corrumpi ſm ſubſtãtiã corrupto corpore, vel eſſe diuerſæ ſubſtantiæ ab alijs partibus animæ rationalis. Corruptio.n. hæc accidit ex parte corporis, & non ex parte partium animæ, ſicut & debilitas operationis accidit ex debilitate organi, non ex debilitate virtutis organi. Dicit.n. philoſophus, q ſi ſenior accipiat iuuenis oculũ, videbit vtiq; ſicut iuuenis. Itaq; potentiæ animę rõnalis etiam ſeparatæ, ibidem quoq; ſunt in ſubſtantia animę ſed ſm operationes ex organis deficientibus corrũpuntur. Infunditur autem animæ rõnalis ſubſtantia ſecundum ſe totam per creationem corpori organico, & in quibuſdã partibus eius operatur opera vegetatiue, in quibuſdã ſenſitiuè. Vniũtur autem tria in anima rationali triplici modo. ſ. vt potentia, & actus vt prima cauſa & conſequentia, vt partes virtuales in toto.

De imagine, & ſimilitudine trinitatis in anima: & primo in ſenſu. Cap. XVII.

AVgu. de Trini. li. 11. Sicut autem interior hõ intelligentia ita exterior ſenſu præditus eſt. In hoc ergo exteriori q̃ramus, ſi̇̃ poſſumus quandam Trinitatis effigiem ſi non expreſſiorem, tñ fortaſſis ad dignoſcendum faciliorem. Senſu igitur corporis exterior hõ præditus corpora ſentit, & ille ſenſus quinq; partitus eſt. Sed qđ vnus eorũ nobis renunciat, hoc etiam in cæteris valet. In viſu igitur hæc tria dignoſcenda ſũt. Primo res ipſa quam videmus, quæ vtiq; iam eſſe poterat, & tñ quam videretur. Deinde viſio, quæ non erat, prius quàm rẽ iſtã obiectam ſenſu videremus. Tertiò, qđ in ea re, q̃ vr̃, quamdiu vr̃. ſ. ſenſum detinet oculorum. i. animi intentio. In his non ſolũ eſt manifeſta diſtinctio, ſed etiam diſcreta natura, & cũ ſenſus non procedat ex corpore illo, qđ vr̃, ſed ex corpore ſentientis, & animantis, cui anima ſuo quodam miro mõ cõtemperatur, tñ ex corpore, qđ vr̃, gignitur viſio. i. ſenſus ipſe formatur, vt iã non tñ ſenſus, qui etiam in tenebris eſt integer dum eſt incolumitas oculorum, ſed etiam informatus ſit, quæ viſio vocat̃. Gignitur ergo ex re viſibili viſio, ſed non ex ſola, niſi adſit & videns, quocirca ex viſibili & vidente gignitur viſio, ita ſanè vt ex vidente ſit ſenſus oculorum, & aſpicientis atq; intuentis intentio, illa tñ informatio ſenſus, q̃ viſio dr̃, a ſola re viſa imprimetur, qua detracta nulla remanet forma, q̃ inerat ſenſui dum adeſſet illud, qđ videbatur. Senſus tñ remanet, qui erat & prius quàm aliquid videretur, velut in aqua veſtigium tãdiu eſt, donec ipſum corpus, qđ imprimitur ineſt, quo ablato nullũ erit, cum remaneat aqua, quæ erat, & antequam formã illam corpus

pus caperet. Ideoq; ſenſum non gignit res viſibilis, gignit tñ formam velut ſimilitudinem ſuam in ſenſu. Sed formam corporis, qđ videmus, & formam, quæ ab illa in ſenſu videntis fit, per eum ſenſum non diſcernimus, quia tanta coniunctio eſt, vt non pateat diſcernendi locus. Sed rõne colligimus, nequaquam nos ſentire potuiſſe, niſi fieret in ſenſu nřo aliqua ſimilitudo conſpecti corporis. Neq; .n. anulus cum ceræ imprimitur, ideo nulla imago in eo facta eſt, quia nõ diſcernit, niſi cũ fuerit ſeparata. Horum itaq; trium primum. ſ. res ipſa viſibilis non pertinet ad animæ naturam, niſi cum corpus noſtrũ cernimus. Alterum autem ita pertinet, vt & in corpore fiat, & per corpus in anima. Fit.n.in ſenſu, qui neq; ſine corpore eſt, neq; ſine aĩa. Tertiũ verò ſolius animæ eſt, quia voluntas eſt. Cum igitur hæc tria tam diuerſas habeant ſubſtantias, tñ in tantam coeunt vnitatẽ, vt duo prima vix intercedente iudice rõne diſcerni valeant. ſ. ſpẽs corporis, q̃ vr̃, & imago eius, quæ fit in ſenſu. i. viſio. Voluntas autem tantam habet vim copulandi hæc duo, vt & ſenſum formandum admoueat ei rei, quæ cernitur, & in ea formatum teneat. Et ſi tam violenta eſt, vt poſſit vocari amor aut cupiditas, aut libido, etiã cæterum corpus animantis vehementer afficit, & vbi non reſiſtit durior pigriorq; materies in ſimilem ſpeciem coloremq; commutat. Licet videre corpuſculum cameleontis ad colores quos videt, facillima conuerſione variari. Aliorum animalium, quia non eſt ad conuerſionem facilis corpulentia, fetus plurimumque produnt libidines matrum tale quale eſt illud, qđ cum magna delectatione conſpexerint. Q̃m.n.teneriora atq; formabiliora ſunt primordia ſeminum, tam efficaciter atq; capaciter ſequuntur intentionẽ maternæ aĩæ, & quæ in ea facta eſt fantaſia per corpus, quod cupide aſpexit, ſicut patet in exemplo de Iacob.

De Imagine Trinitatis in memoria vel imaginatione.
Cap. XVIII.

Porro etiã detracta ſpẽ corporis, quæ corporaliter ſentiebatur, remanet in memoria eius ſimilitudo, quo rurſus voluntas aciem conuertat, vt inde formetur intrinſecus, ſicut ex corpore ſubiecto ſenſibili ſenſus extrinſecus formabatur, atq; ita fit illa Trinitas ex memoria, & interna viſione, & q̃ vtrũq; copulat voluntate. Quæ tria cũ in vnũ coguntur, ab ipſo coactu cogitatio dr̃, nec iam in his tribus diuerſa ſubſtãtia eſt. Sicut aũt rõne diſcernebatur ſpẽs viſibilis, qua corporis ſenſus formabatur, & eius ſimilitudo, q̃ fiebat in ſenſu formato vt eſſet viſio. Alioquin ita erant coniunctæ vt omnino vna, & eadẽ putarentur, ſic fantaſia illa cũ animus cogitat ſpẽm viſi corporis cũ conſtet ex corporis ſimilitudine quã memoria tenet, & ea q̃ inde formatur in acie recordantis animi, tñ ſic vna, & ſingularis apparet, vt duo quidẽ eſſe non inueniantur niſi iudicãte rõne, qua intelligimus aliud eſſe illud, qđ in memoria manet & cũ aliũde cogitamus, & aliud fieri cũ recordamur, id eſt ad memoriã redimus, & illic inuenimus eandem ſpẽm, q̃ ſi iã nõ ibi eſſet ita nos oblitos eſſe diceremus, vt oĩno recolere nõ poſſemus. Si aũt voluntas, quæ hac atq; illac fert, & refert aciem formandã, coniungitq; formatã ad interiorẽ fantaſiã tota confluxerit, atq; a ſenſibus corporis animi aciẽ oĩno auerterit, atque ad eã, quæ intus cernitur imaginẽ penitus cõuerterit, tanta ſunditur ſimilitudo ſpẽi corporalis expreſſa in memoria, vt nec ipſa rõ diſcernere ſinatur. Vtrũ foris corpus ipſum videatur, an intus tale aliquid cogitetur. Vnde memini me a quodã audiſſe q tã expreſſã, & quaſi ſolidã ſpẽm feminei corporis in cogitãdo cernere ſoleret, vt ei ſe quaſi miſceri ſentiens, etiã genitalibus flueret. Sed multũ differt vtrũ ſopitis corporis ſenſibus ſicut ſunt dormientiũ, aut ab interiore cõpage turbatis, ſicut ſũt furentiũ, aut alio quodã mõ alienatis ſicut ſunt ꝓphetãtiũ, cũ intentio quadã neceſſitate incurrat in eas, quæ occurrũt imagines, ſiue ex memoria, ſiue ex alia vi occulta ꝑ quaſdã ſpũales mixturas ſpũalis ſubſtantiæ, an ſicut ſanis interdũ contingit etiã vigilantibus, ſicut iã cõmemorauimus. Nõ aũt tm̃ cũ appetendo in talia voluntas intenditur fiunt illę impreſſiones imaginũ, ſed etiã cũ deuitandi, & cauendi cã rapitur in ea cõtuẽda quæ fugiat. Vnde nõ ſolũ cupiendo, ſed etiam metuendo infertur vel ſenſus ipſis ſenſibilibus, uel acies animi formanda ipſis imaginibus ſenſibiliũ. Itaq; aut metus, aut cupiditas quãto vehementior fuerit, tantò expreſſius formatur acies ſiue ſentiẽtis ex corpore, qđ in loco adiacet, ſiue cogitantis ex imagine, quę memoriæ continet. Qđ ergo eſt ad corporis ſenſum aliquid corporis in loco, hoc eſt ad animi aciẽ ſimilitudo corporis in memoria. Et qđ eſt aſpiciẽtis viſio ad eã ſpẽm corporis, ex qua ſẽſus format, hoc eſt viſio cogitantis ad imaginẽ corporis in memoriã conſtitutã ex qua format acies animi. Et qđ eſt intentio volũtatis ad corpus viſum viſioneq; copulandã, vt ibi quædã vnitas triũ fiat, quamuis eorũ ſit diuerſa natura, hoc eſt eadem volũtatis inteño ad copulãdũ imaginẽ corporis, quę eſt in memoria, & viſione cogitantis. i. forma quã cepit acies animi ad memoriã rediẽs, vt fiat, & hæc quædam vnitas ex tribus nõ iã naturæ diuerſitate diſcretis, ſed vnius, & eiuſdẽ ſubſtantiæ, qa hoc totum intus eſt, vt totum vel commune vnus animus.

De Fallacia Trinitatis exterioris hominis ſecundum quam homo conformatur huic ſeculo. *Cap.* XIX.

Anima itaq; rõnalis deformiter viuit cũ ſm̃ Trinitatẽ exterioris hoĩs viuit. i. cũ ad ea, quæ forinſecus ſenſum corporis formant, non laudabilẽ voluntatẽ, qua hæc ad vtile aliquid referat, ſed turpẽ cupiditatẽ qua his inhæreſcit accõmodat. Sicut autẽ cũ forma, & ſpẽs corporis interierit, nõ põt ad eã reuocare voluntas ſenſum cernentis. Sic cũ imago quã memoria gerit obliuione deleta eſt, non erit quo animi aciem formandã voluntas recordando retorqueat. Sed qa ꝑualet animus non ſolũ oblita, verũ etiã non ſenſa, nec experta cõfingere ea, quæ nõ exciderũt augmentãdo, minuendo, & cõmutando, & pro arbitrio cõponendo, ſæpe imaginatur quaſi ita ſit aliquid, qđ aut ſcit non ita eſſe aut neſcit ita eſſe. In quo genere cauendũ eſt ne aut mentiat̃, aut decipiat, aut opinet̃, vt decipiatur. Quibus duobus malis euitatis nihil ei obſunt imaginata fantaſmata, ſicut nihil obſunt experta ſenſibilia retenta memoriter, ſi neq; cupide appetantur ſi iuuant, neq; turpiter fugiant̃ ſi offendunt. Cũ autem in his volũtas relictis melioribus auide volutat̃, immunda fit, atque ita, & cũ abſunt pniciosè, & cũ adſunt perniciofius cogitantur. Male itaq; & deformiter viuitur ſecundum Trinitatem exterioris hominis, quia illã Trinitatẽ, quæ licèt interius imaginet̃ exteriora tñ imaginat̃, ſenſibiliũ cã vtendorũ peperit, nullus.n.eis vti poſſit etiã bene, niſi ſẽſarũ rerũ imagines memoria teneret̃. Et niſi pars maxima voluntatis in ſuperioribus habitet, eaq; ipſa, quæ cõmodat̃ ſiue foris corporibus, ſiue intus imaginibus eorũ, vbi quicquid in eis capit ad meliorẽ, & veriorẽ vitã referat, atq; ĩ eo fine, cuius intuitu hæc agenda iudicat acquieſcat. Quid aliud facimus, niſi qđ nos Apoſtolus facere ꝓhibet, cum dicit: Nolite conformari huic ſeculo. Quapp nõ illa Trinitas eſt imago Dei, nec tamen oĩno diſſimilis. Cũ.n. Deus fecerit oĩa bona valde, nõ ob aliud niſi qa ipſe ſummè bonus eſt, profecto in quãtũ bonũ eſt quod eſt, habet non nullã ſimilitudinẽ ipſi⁹, & ſi naturalẽ, vtiq; rectã & ordinatã, & ſi vitioſam, vtiq; turpẽ atq; peruerſam. Nam & aĩæ in primis ſuis peccatis non niſi quandã ſimilitudinem Dei ſuperba, & præpoſtera, & ſeruili libertate ſectantur. Itaq; nec primis parentibus noſtris perſuaderi peccatũ poſſet niſi diceretur. Eritis ſicut dij. Illa autem ſola imago Dei eſt, qua ſolus ipſe ſuperior eſt. Ea quippe prorſus de illo exprimitur, inter quã & ipſum nulla interiecta eſt natura.

Quod in ſenſu non ſit vera Trinitatis imago. *Cap.* XX.

Viſionis ergo illius ideſt formæ, quæ fit in ſenſu cernentis quaſi parens eſt forma corporis ex qua fit, ſed parens illa non vera, vnde nec iſta vera proles eſt, neque enim idẽ omnino gignitur, quia aliquid aliud corpori adhibetur, ut ex illo formetur ideſt ſenſus videntis. Quocirca id amare alienari eſt. Itaque voluntas, quæ vtrunque coniungit quaſi parentem, & prolem magis ſpiritualis eſt, quàm vtrumlibet eorum, nã corpus illud, quod cernitur, omnino ſpirituale non eſt, viſio verò, quæ fit in ſenſu habet admixtum aliqđ ſpirituale, quia ſine anima fieri non poteſt, ſed non totum ita eſt, quia ille qui formatur corporis ſenſus eſt. Ideo autem nec prolem viſionis poſſumus dicere voluntatem, quia erat antè viſionem, nec quaſi parentẽ, quia non ex voluntate, ſed ex viſo corpore formata, & impreſſa eſt. Finem fortaſſe voluntatis, & requiẽ poſſumus dicere viſionem ad hoc duntaxat vnum. Neq; pp hoc nihil aliud uolet quia videt aliquid qđ volebat. Non itaque ipſa omnino voluntas hominis, cuius finis non eſt niſi beatitudo, ſed ad hoc vnũ interim voluntas vidẽdi finem habet viſionem, ſiue id ad aliud referat ſiue non. Tanquam ſi quiſque velit videre cicatricẽ, ut inde doceat vulnus fuiſſe. Aut ſi velit videre feneſtram, vt ꝑ feneſtram videat tranſeuntes. Omnes tales voluntates ſuos proprios fines habent. qui referuntur ad finem illius volũtatis, qua volumus beatè viuere, & ad illam peruenire vitam, quæ nõ refertur ad aliud, ſed amanti per ſe ipſam ſufficit. Rectæ ergo ſunt voluntates, & omnes ſibimet religatæ, ſi bona eſt illa, quo cunctæ referuntur. Si autem praua eſt, prauæ ſunt omnes, & ideo rectarum voluntatum cõnexio iter eſt quoddam aſcendẽtium ad beatitudinem, quod certis velut paſſibus agit. Prauarum hæc atque diſtortarum voluntatum implicatio uinculum eſt, quo alligabitur, qui hoc agit, ut proijciatur in tenebras exteriores. Beati ergo qui factis ac moribus cantant canticum graduum, & væ his qui trahunt peccata, velut reſtem longam. Sic eſt autem requies voluntatis quam dicimus finem, ſi adhuc referatur ad aliud, ſicut poſſumus requiem dicere pedis eſſe in ambulando, cum ponitur, vnde alius imitatur quo paſſibus

paſſibus pergit̃, ſic cum aliquid ita placet, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas acquieſcat, nondum eſt tamen illud quo tenditur, ſed & hoc ad aliud refertur, ut deputetur non tanquã patria eius, ſed tanquam refectio, vel manſio viatoris.

Quòd Nec in fantaſia ſimiliter, vbi ſit infinita trinitatũ alternatio. Cap. XXI.

POrro in alia trinitate illam ſpeciem quę in memoria eſt, quaſi parentẽ dicimus eius quæ fit in fantaſia cogitãtis, ſed nec illa vera parens, nec alia uera ꝓles eſt. Quamuis enim forma quæ eſt in acie recordantis ex ea fiat, quæ ineſt memorię, tñ ipſa acies non inde exiſtit, ſed erat ante illam. Difficilius iam plane diſcernitur, vtrũ uoluntas q̃ memorię copulat viſionem, nec parẽs nec proles ſit alicuius eorum, ſiquidem utrumque ita cõiungit vt tanq̃ vnum ſingulariter appareat, vt diſcerni niſi rõne poſſit, atq; illud primũ videndũ eſt, nõ eſſe voluntatem reminiſcendi, niſi vel totũ vel aliquod eius rei quã reminiſci volumus in penetralibus memorię teneamus. Quod.n. omni ex parte obliti ſumus, ab eo nec reminiſcendi voluntas exorit̃. Vñ intelligi põt, voluntatem reminiſcendi ab his rebus q̃ memoria cõtinentur procedere. Adiunctis his ſimul q̃ mõ per recordationẽ credendo exprimũtur.i. ex copulatione rei cuius recordati ſumus, & viſionis q̃ inde facta eſt in acie cogitantis cũ recordati ſumus. Ipſa q̃ vtrunq; copulat voluntas requirit aliud quod quaſi initium eſt atque contiguum recordanti. Tot igitur huius generis trinitates, quot recordationes ſunt, quia nulla eſt earum vbi hęc tria non ſint. Quia vero non poteſt acies animi ſimul omnia quæ memoria tenet uno aſpectu contueri, ãlternãtur viciſſim trinitates cogitationum, ſitq; illa innumerabiliter numeroſiſſima trinitas.i. quæ facultatem numerantis excedat, nec tñ infinita, ſi numerus in memoria reconditarum rerũ non excedat̃. Sed hinc etiã aduerti põt aliud eſſe quod recõditum memoria tenet, & aliud quod inde in cogitatione recordantis exprimit̃, quamuis tñ vtriuſq; copulatio vnũ & idem videatur, quia meminiſſe non poſſumus corporum ſpecies niſi tot quot ſenſimus, & quãtas ſenſimus & ſicut ſenſimus. Ex corporis enim ſenſu eam in memoria cõbibit animus. Viſiones aũt cogitationum ex his quidẽ rebus q̃ ſunt in memoria, ſed tamen infinite multiplicant̃ & variant̃. Vnum quippe ſolem memini, quia ſicut eſt unũ vidi. Si aũt voluero duos vel tres, vel quot volo cogito, ſed ex eadem memoria qua unũ memini, format̃ acies multos cogitantis, & tñ memini, ſi.n. maiorẽ vel minorem q̃ vidi memini, iam non memini quod vidi, & ideo nõ memini. Maiorem tñ pro voluntate cogito vel minorẽ q̃ memini & uidi. Quadrũ ẽt cogitare in promptu mihi eſt, cũ rotundũ meminerim, & cuiuſlibet coloris cũ ſolẽ viridẽ nunq̃ viderim, & ideo nec meminerim, atq; ut ſolẽ ita cetera, hę aũt rerũ formę qa corporales ſũt errat q̃dẽ animus cũ eas opinat̃ eo mõ foris eẽ, quõ intus cogitat, vel cũ interierit foris, & adhuc memoria retinent̃, vel cũ aliter ẽt q̃ meminimus cũ recordãdi fine, ſed cogitãdi varie formant̃.

Quòd non ſolum vera ſed etiam ficta per trinitatem memoriæ uel imaginationes aduertuntur. Cap. XXII.

SAepiſſime tñ credimus ẽt uera narrãtibus quę ipſi ſenſibus perceperunt, quæ cum ipſo auditu qñ narrant̃, cogitamus, nõ uit̃ ad memoriã retorqueri acies, vt fiant viſiones cogitãtium, atq; illa trinitas nõ hic vĩ expleri, quę fit cũ ſpecies in memoria latens & uiſio recordantis tertia voluntate copulant̃. Sed ſi intelligentius cõſideremus, nec tunc excedit̃ memorię modus Neque.n. vel intelligere poſſem narrantẽ, ſi ea q̃ dicit, & ſi contexta tunc primũ audirẽ, non tñ generaliter ſingula meminiſſẽ, qui.n. mihi narrat aliquẽ montẽ ſilua exutũ, & oleis indutum ei narrat, qui meminerim ſpecies & montiũ, & ſiluarũ, & olearum, quę ſi oblitus eſſem, quid diceret oĩno neſcirem, & ideo narrationẽ illã cogitare nõ poſſem, ita fit vt oĩs q corporalia cogitat, ſiue ipſe fingat aliquid, ſiue audiat, aut legat, vel pręterita narrãtẽ, vel futura pronunciantẽ, ad memoriã ſuã recurrat, & ibi reperiat modũ atq; mẽſurã oĩum formarũ quas cogitans intuent̃. Ita neq; colorẽ quẽ nunq̃ vidit, neq; ſonũ quẽ nunq̃ audiuit, nec aliquid qđ nunq̃ ſenſit, põt quiſq̃ oĩno cogitare, ac ſi corporale aliquid, ꝑpterea nemo cogitat niſi quod ſenſit, quia nemo corporale aliquid meminit niſi quod ſenſit, ſicut in corporalibus ſentiendi, ſic in memoria eſt cogitandi modus. Senſus.n. accipit ſpeciẽ a corpore, quod ſentit̃ & a ſenſu memoria, a memoria vero acies cogitantis. Voluntas porro ſic adiungit ſenſum corpori, ſic memoria ſenſui, ſic aciẽ cogitantis memorię. Quę aũt conciliat illa atq; cõiungit, ipſa ẽt disiungit & ſeparat.i. volũtas. Sed a ſentiendis corporibus motu corporis ſeparat̃ ſenſus corporis, ne aliquid ſentiamus, velut ſentire deſinamus, ut cũ oculos ab eo quod videre volumus auertimus, uel claudimus, vel aures a ſonis, & ſic de alijs. Ita motu corporis agit volũtas, ne ſenſus corporis rebus ſenſibilibus copuletur, & agit hoc quantũ põt. Nam cum in hac actione ꝑp conditionẽ ſeruilis mortalitatis difficultatẽ patit̃, cruciatus eſt cõſequens, vt uoluntati nihil reliqui ſiat niſi tolerantia. Memoriã uero ſenſu voluntas auertit, cũ in aliud intenta nõ ei ſinit inhęrere pręſentia. Nam mihi ſępiſſime euenit, vt perfecta pagina vel epiſtola, neſciam quid legerim & repetam in alio quippe intẽtio nutu uolũtatis nõ ſic eſt adhibita memoria ſenſui corporis, quemadmodũ ipſe ſenſus adhibitus eſt litteris. Ita & ambulãtes intẽta in aliud volũtate, neſciunt q̃ tranſierũt. Iam porro ab eo qđ in memoria aĩ eſt, aciẽ velle auertere, nihil eſt aliud q̃ inde non cogitare. In hac igit̃ diſtributione ubi quatuor ſpecies reperiunt̃, volũtas quaſi ꝓlem cum parente ter copulat. Et vndecũq; ꝓcedat, nec parens nec proles dici põt.

Quòd Ex his quæ meminimus conijcimus aut fingimus ea quæ non vidimus Cap. XXIII.

ET enim ſi non meminimus, niſi quod ſenſimus, neq; cogitamus, niſi quod meminimus, cur plerũq; falſo cogitamus, cũ ea q̃ ſenſimus, nõ utiq; falſo meminerimus, niſi ꝙ volũtas illa q̃ coniunctricẽ & ſeparatricẽ huiuſmodi rerũ demõſtraui, formãdam cogitãtis aciẽ per cõdita memorię ducit, vt libitũ eſt. Et ad cogitanda ea q̃ nõ meminimus ex eis q̃ meminimus, aliud hinc, aliud inde ut ſumat appellat, q̃ in unã uiſionẽ coeũtia faciũt aliquid qđ ideo falſum dicat̃, quia vel nõ eſt foris in rerũ corporearum natura, vel non de memoria vĩ expreſſum, cũ tale aliquid nos ſenſiſſe meminimus. Quis.n. vidit cignũ nigrũ, facile eſt tñ figurã illã q̃ vidẽdo nouimus, nigro cãdore ꝑfundi quẽ ẽt in alijs corporibus vidimus, & quia utrunq; ſenſimus ẽt vtrunq; meminimus. Quapropter dũ cõiũcta cogitamus, q̃ ſigillatim ſenſa meminimus, videmur nõ id qđ meminimus cogitare, cũ id agamus moderante memoria, vñ ſumimus oĩa q̃ multipliciter & uarie ꝓ noſtra voluntate cõponimus. Nã neq; ipſas magnitudines corporũ quas nunquam uidimus, ſine ope memoriæ cogitamus. Quantũ.n. ſpacij ſolet occupare ꝑ magnitudinem mundi noſter obtutus, intantũ extẽdimus quaſlibet corporũ moles, cũ eas maximas cogitamus. Et rõ quidẽ ꝑgit in ampliora, ſed fantaſia nõ ſequit̃. Quippe cũ infinitatẽ quoq; intueri rõ nõ renũciat, quam nulla viſio corporalia cogitantis appꝛhendit. Eadẽ rõ docet ẽt minutiſſima corporalia infinite diuidi. Cum tñ ad eas tenuitates vel minutias puentũ fuerit, quas uiſas meminimus, exiliores minutioreſq; fantaſias iam nõ poſſumus intueri, quãuis rõ nõ deſinat ꝑſequi ac videre. Ita nulla corporalia niſi q̃ meminimus, aut ex his q̃ meminimus cogitamus, ſed qa numeroſę cogitari poſſit, q̃ ſigillatim ſunt expreſſa memorię, vĩ ad memoriã mẽſura, ad viſionẽ vero numerus ptinere, qa licet innumerabilis ſit multiplicitas taliũ viſionũ, ſingulis tñ in memoriã ꝑſcriptus intranſgreſſibilis modus. Menſura igit̃ in memoria, in viſionibus numerus apparet, ſicut in ipſis corporibus eſt menſura q̃dã, cui numeroſiſſime coaptat̃ ſenſus videntiũ, & ex uno viſibili multorum cernentiũ formant̃ aſpectus. Ita ut ẽt vnus ꝑp duorũ oculorum numerũ plerunq; vnã rem ſpecie geminata videat. In his igitur rebus vñ viſiones exprimuntur, quędã menſura eſt. In ipſis autem viſionibus eſt numerus, voluntas autem quæ illa coniungit & ordinat, & quadam vnitate copulat, nec ſentiendi aut cogitãdi appetitum, niſi in his rebus vñ viſiones formant̃, acquieſcens collocat, ponderi ſimilis eſt. Quapropter hęc tria menſuram numerũ & pondus etiã in cęteris rebus oĩbus aduertamus.

De Imagine trinitatis in mente. Cap. XXIIII.

HVgo vbi ſupra. Aĩa rõnalis ex imagine Dei hẽt rõnem, & ex ſimilitudine charitatẽ. Charitas vero in ſemetipſa repręſentat trinitatẽ. Hanc in præſenti fides ſequitur, ſpes in cęlũ vſq; comitat̃, charitas perenniter amplexatur. Appareat ergo ſimilitudo dei in moribus ꝓ natura, in operibus ꝓ iuſtitia, in uirtutibus pro gratia, ut moribus natura perornet̃, vt & iuſtitia operibus cõprobetur, vt gr̃a virtutibus compleat̃. Actor. Trinitatis imago eſt aĩa quo ad memoriã, intelligentiã, & uoluntatem, vel amorẽ, & hoc triplici ſimilitudine, quia. ſ. hęc tria ſunt vna eſſentia, una uita, & cũ ad ſe inuicẽ referunt̃ ſicut illę tres ꝑſonę, & ẽt quia æqualia ſunt, & quia ſe inuicem capiunt. In his tñ etiã triplex eſt diſſimilitudo. ſ. quia ita ſunt in hoĩe vno, quę tñ nõ ſunt homo. Et quia homo habens illa tria non eſt tres, ſed una perſona. Et quia ſunt hoĩs vnius; non autem homo vnus. Aliter aũtẽ aſſignatur in aĩa hęc imago. ſ. quantũ ad mentẽ, & ſui notitiam & amorẽ. De mẽte.n. ſui notitia naſcitur, quia ſi ſuper ſeipſam reflectatur ſciet quid eſt, & ꝙ imago dei eſt, a quo eſt, & ad quẽ tinẽ eſt. Et ex vtroq;. ſ. mente & ſui notitia procedit amor ſuipſius. Hec quoq; tria ęqualia ſunt, & ſe inuicẽ capiunt. Similitudinem autem dei aĩa habet in ſe, quo ad uirtutes & effectus earũ. Nam etſi deo non conueniat credere vel ſperare, proprius tñ effectus fidei eſt aſſentire primę ueritati ſuper oĩa, & ꝑp ſe, quod vtiq; facit deus, etiam verius q̃ homo. Effectus ſpei eſt deo cõfidere ſuper oĩa, & ꝑp ſe, hoc ẽt facit deus. Similiter & de effectu charitatis, qđ eſt diligere. Sed tñ ſimilitudo multiplex eſt. Prima oĩmode identitatis, qua filius dei ſimilis eſt patris. Secunda

pro-

proprietatũ conſirmitatis, de qua.ſ.dicit Ariſto. Propriũ eſt qualitatis ſm eam ſimile vel dici. Tertia repręſentationis, qua.ſ.aliquis patri ſuo ſimilis dicitur, quando mores eius imitatur. Et hoc vltimo modo aſſimilatur deo homo, ſcilicet diſcreta operatione, quæ eſt virtutis effectus.

De Similitudine omnium rerum in anima. Cap. XXV.

HVgo vbi ſupra. Porro ſicut mundus iſte.ſ.viſibilis quinquepartita quadã diſtinctione eſt ordinatus, terra.ſ.aqua, aere ethere ſiue firmamento, ipſoq; ſummo cęlo, qđ empyreũ vocãt. Sic aĩę in mundo ſui corporis peregrinãti quinq; ꝓgreſſus ſunt ad ſapientiã, ſenſus.ſ.imaginatio, rõ, intellectus & intelligentia. Quinq; .n. progreſſionibus rõnalitas exercet̃ ad ſapientiam, & quatuor effectibus ad charitatẽ. Aĩa igitur ad ſimilitudinẽ totius ſapientię facta, oĩum ſimilitudinem in ſe gerit, vñ & a philoſofo diffinita eſt oĩum ſimilitudo. Habet ſiquidẽ in ſe vires, quibus oĩa inueſtigat, & oĩbus ſimilis exiſtit, cũ ſit una. Similis terrę per ſenſum, aquę ꝑ imaginationẽ, aeri per rõnẽ, firmamento per intellectũ cęlorũ, cęlo per intelligentiã. Similis eſt lapidibus per eſſentiã, arboribus ꝑ uitã. Aĩalibus per ſenſum & imaginationẽ, hoĩbus per rõnem. Angelis ꝑ intellectũ, deo ꝑ intelligentiã. Et ſicut deus oĩbus eſt capabilis & participabilis, ſic aĩa capax eſt oĩum. Ex li. fontis vitę. Subſtantia ſimplex forma eſt oĩs rei. Intelligentia igit̃ & aĩa non apprehendunt res, niſi per formas ſuas, & forte non coniungũtur niſi cum formis, ꝑꝑ ſimilitudinẽ & conuenientiã eorũ in genere. Itaq; ſicut ille virtus eſt receptibilis formarũ ſenſibiliũ, ſic & aĩa virtus eſt receptibilis formarũ intelligibiliũ. Tu vero ſi res viſibiles ponas intelligibiliũ exemplũ, apud te facilis erit imaginatio rerũ intelligibiliũ Oĩs aũt forma vnit id quod imaginat̃ per eã, deniq; poſtquã intelligentia non hẽt ꝓpriã formę in ſe, & eſt apprehendẽs oĩum formarũ ſemꝑ, neceſſe eſt vt formę rerũ oĩum ſint ſibi formę. Ex li. de cauſis. Oĩs intelligentia plena eſt formis, ſcitq; qđ eſt ſupra ſe, & qđ eſt ſub ſe, intelligit res ſempiternas, q̃ non deſtruuntur, neq; cadunt ſub tẽpore. Ex li. Ariſto. de aĩa. 3. Eſt igit̃ aĩa (ſicut iam dictũ eſt ſupra) quodãmõ oĩa q̃ ſunt. Oĩa nãq; ſunt aut intelligibilia aut ſenſibilia. Veruntñ in aĩa nõ ſunt ipſę res, ſed earũ formę vel ſpecies. Itaq; ſicut manus eſt organũ organorũ, ſic intellectus eſt ſpẽs ſpẽrum, ſenſus quoq; ſpecies eſt ſenſibilium.

De Differentia animæ humanæ ad brutalem & ad Angelum. Cap. XXVI.

HEnnadius vbi ſupra. Solũ aũt hoĩem credimus aĩam habere ſubſtantiuã, q̃ etiam exuta corpore viuat, & ſenſus ſuos & ingenia uiuaciter teneat. Non.n. cũ carne moritur, qm̃ (ut dictũ eſt) non carne ſeminat̃. Aĩaliũ aũt aĩę ſubſtantiuę nõ ſunt, ſed cũ ipſa carne carnis viuacitate naſcunt̃, & cũ carnis interitu finiunt̃. Ideoq; nec rõne regunt̃, ſic Plato & Alexand. putant, ſed ad oĩa naturę incitamẽta ducunt̃. Hugo vbi. ſupra Senſum quidẽ & imaginationẽ cũ ceteris aĩalibus cõia habemus, vident ſiquidẽ viſibilia, & viſorũ recordant̃. In quibuſdã ẽt ſenſibus nos ſuperant, qm̃ iuſtũ fuit, vt quibus nihil dandũ erat in intellectu, aliquid amplius daret̃ in ſenſu. Et ecõtrario tanto maior neceſſitas inducit̃ homini exercendę rõnis, quãto maiorem defectũ patit̃ ſenſualitatis. Ratio aũt inde incipit, vnde aliquid occurrit, qđ nobis cũ aĩalibus nõ ſit cõe. Actor. Aĩa quoq; humana in hoc differt ab angelo, quia corpori eſt nubilis, & quia non hẽt diſtinctionẽ ꝑſonalitatis, & quia uim quandã hẽt cõponendi & diuidendi intelligibilia cũ ſenſibilibus, quã non habet angelus. Et quia licet inter eã & deũ nihil eſt mediũ quantũ ad naturã, & ẽt quãtũ ad ęternã fruitionẽ, eſt tñ quãtũ ad ꝑſentem illuminationẽ quã ipſa recipit ab angelo, angelus aũt a deo. Itẽ quia aĩa ad beatitudinẽ ordinata eſt in ſe & in corpore, angelus aũt tm̃ in ſe. Et notãdũ ꝙ cũ ꝑſona ſit naturę rõnalis indiuidua ſubſtantia, in tribus tm̃ eſt ꝑſonalitas. Vñ ſequit̃ ꝙ triplex eſt diſtinctio ꝑſonalis. In deo.ſ.tm̃ ſm originẽ. In angelo tm̃ ſm qualitatẽ. In hoĩe ſm vtrunq;. Quia & ſm qualitatẽ vnus differt ab alio. Et ſm originẽ vnus eſt ab alio, ſicut in ꝑſonis diuinis, vbi hęc diſtinctio tripliciter variat̃. Aut.n. eſt origo & nõ hẽt originẽ, & ſic eſt in patre. Aut hẽt originẽ, & eſt origo, & ſic eſt in filio. Aut hẽt originẽ, & non eſt origo, & ſic eſt in ſpiritu ſancto. Ecce diſtinctio ꝑſonalitatis in tribus ꝑſonis ſm tres differẽtias. Quarta vero differentia q̃ faceret quartã ꝑſonam.ſ. ꝙ nec eſſet origo, nec haberet originem, ibi eſſe non poteſt. Talis enim perſona increata eſſe non poſſet, quia diſtinguibilis ab alijs non eſſet, ſed hec eſt diuina eſſentia, quæ nec diſtinguit nec diſtinguitur, ſed communiter congruit perſonis. Harum autem omnium perſonalium diſtinctionum nulla in anima reperitur.

De quantitate animæ. Cap. XXVII.

EST autem aĩa in ſingulis partibus corporis tota, quantum ad totalitatem eſſentię idest perfecti eſſe, non tamen tota idest ſecundum omnẽ ſui potentiã vel virtutẽ ſiue operationem. Multitudo aũt potẽtiarum non infert maioritatem vel minoritatem in anima, ſed multiplicitatem. Tanta eſt igitur in ſui corporis vna parte vel in duabus, quanta in omnibus, ſed nõ tam multiplex. Non eſt ergo proprie quanta quantitate, ſed uirtute, & hec quantitas penes operationem attenditur. Prima aũt eius operatio eſt viuificare, alię vero fiunt illa mediante. Aliter etiam poteſt dici quanta, ſcilicet quantũ ad certum naturę ſuę terminum vel modum quem habet omnis creatura, quia ſolus deus eſt immenſus. Auguſtinus in li. de quantitate animæ. Si figurarum planarum optima circulus eſt, in quo nihil eſt puncto potentius, quod impartabile eſt. Quid mirum ſi anima neq; corporea ſit neque alicuius quantitatis, cum tamen & tãtum ualet in corpore, ut penes eam ſit regimẽ oĩum membrorum, & quaſi cardo quidam in agendo cunctarũ corporaliũ motionũ. Sic.n. & pupilla quaſi quidã punctus oculi eſt, in qua tñ tãta vis eſt vt ea dimidiũ cęlũ, cuius ineffabile ſpaciũ eſt, ex aliquo eminẽti loco cerni collustrariq; poſſit. Oculus ẽt aquilę q̃ noſtro breuior eſt, cum illa tam ſublime volat, vt ẽt a nobis in tanta luce difficile cernatur, latentẽ videt ſub frutice lepuſculũ, & piſcẽ ſub fluctibus. Non eſt ergo mirũ, ſi ratio incorporalis, q̃ aſpectus eſt aĩæ, tot imagines & tantas contineat, cum corporalis oculus tanta comprehendat ẽt in beſtijs. Si uero magnitudio corporis magnipendenda eſſet, plus nobis ſaperent elephanti, & aſini plus apibus. Nõ ergo aberrat a uero aĩam carere oĩ corporea magnitudine, q̃uis quaſlibet corporũ magnitudines imaginari queat.

Quòd Creſcente corpore anima non creſcit, niſi forſitan in virtute & diſciplina. Cap. XXVIII.

SIc autẽ quæritur quõ aĩa non creſca pueris creſcentibus & proficientibus, cum ratio & intelligentia in eo creſcatur. Ad hoc ſic rñdetur. Virtus eſt æqualitas q̃dã uitę, rõni vndiq; conſentiens. Si aũt virtus ęqualitas eſt, ſimilior eſt illis circulus quã quęlibet alia plana figura. Hinc eſt illud Horatij, cũ ſapientem deſcribit Fortis in ſe ipſo, totus teres atq; rotundus. Si ergo circulus non qualitate ſed æqualitate cęteris figuris pręſtat, quãto magis uirtus non magnitudine ſed congruentia rationũ atq; cõcordia cęteras affectiones animi ſuperat. Cum aũt puer proficit laudabiliter, non ad aliud q̃ ad virtutẽ ꝓficit. Et ſi aliud eſt profectus, aliud magnitudo, aliud maius, aliud melius, utiq; pueri cũ creſcendo ꝓficiant, in aĩa nõ maiores ſed meliores fiunt. Si aũt id faceret membrorũ magnitudo, eo quiſq; prudẽtior eſſet, quo longior. Sed quęritur quomodo ꝓfectus iſte temporũ ſpacio, licet non mẽbrorum fiat? Ad quod rñdeo, ꝙ nec ipſa corpora ex tẽpore habent vt creſcant, cũ multotiens inueniantur annoſiora breuiora, non ſolũ in ſenibus, ſed ẽt in pueris. Vis.n. creſcendi in corporibus eſt, nõ in tẽporibus, in quibuſdam.ſ. naturę numeris occultis, & ad dignoſcendũ difficilibus. Eſt aũt uirtus & potentia quoddã genus magnitudinis, ſm quã magnus fuiſſe dr̃ non ſolũ Hercules gigas, ſed ẽt Alexan. quinq; pedalis ſtaturę. Itẽ quęritur, quare eſt hoc, ꝙ puer infans non loquitur, ſed creſcendo hoc aſſequitur? Ad quod rñdeo, ꝙ aĩa non creſcendo ſed diſcendo hoc aſſequitur. Si aũt dr̃ creſcere diſcendo, ergo obliuiſcendo decreſcit. Eſt tñ peritia creſcendi genus, & creſcit aĩa diſcendo, dediſcẽdo decreſcit, ſed tranſlato uerbo. Magni tamẽ refert, qualia ſint illa q̃ diſcit. Nã ſicut in corpore tria ſunt genera incrementorũ, unũ neceſſariũ, quo naturalis conuenĩẽtia implet̃ in mẽbris. Alterũ ſuperfluũ, quod integra valitudine in mẽbris augetur, ut ſeni digiti & ſimilia. Tertiũ noxiũ, vt gibbus & quilibet tumor, qui expugnata bona valetudine ſupercreſcit. Ita in animo ſunt quædã quaſi naturalia incrementa, cũ honeſtis & ad bene beateq; viuendũ accõmodatis diſciplinis augeri dr̃. Cũ uero ea dicimus, q̃ mirabiliora q̃ utiliora ſunt, quãquam nonnullis rebus plurimũ oportuna de ſecũdorum genere ſuperfluorum dicenda ſunt. Non.n. ſi tibicen (vt Varro auctor eſt) ita populũ delectauit, vt rex fieret, ideo noſtrum animum nullo artificio augendum putare debemus, quia nec maiores q̃ humani ſunt dentes habere vellemus, ſi audiſſemus ꝙ aliquis dentium morſu hoſtem ſuum occidiſſet. Noxium uero genus eſt artium, quo animi valetudo ſauciatur. Nam odore & ſapore mirabiliter dijudicare pulmenta; & quo lacu piſcis captus ſit, uel quotenne vinum ſit noſſe miſeranda quędam peritia eſt.

Quòd Nec fortitudo corporalis conſiſtat in incremento corporis vel ætatis. Cap. XXIX.

ITem quęritur quomõ vires aĩę ſm ętatem aliqñ creſcant, ſicut & vires corporis, q̃ ipſius aĩę ſunt? Ad quod rñdeo: Vires non magis eſt in corporis uel ętatis incremẽtis q̃ in exercitatione ex conformatione membrorum. Inde eſt ꝙ pueri & iuuenes multo plus itineris conficiunt ſine defectu & fatigatione quam athletę fortiſſimi, & quam ipſi poſtea cum ſe ad ſtudia tradiderint. In ipſis quoque luctatoribus non tam faciunt vires magnitudo corporis quam nodi quidam & thori lacertorum & nerui figuraque congruens, quæ tamen omnia parum ualent, niſi vis artis exercitationis accedat. Vnde ſępe maiores a minoribus

bus in certamine virium vel curſu ſuperantur. Hinc etiam celeberrime vulgatum eſt, hominem tollendo quotidie vitulum par uum egiſſe, vt cum etiam taurum ſine ſenſu maioris oneris, q̃d paulatim additur, tollere ac ſuſtinere poſſit. Dum aũt quorundã aĩalium maiora corpora eo amplius aliquid habent virium, quo maiora ſunt, inde eſt, quia naturali lege cedunt pondera minora maioribus, non mõ cum ad propriũ locũ ſuapte nutu ferunt, vt humida & terrena corpora in ipſius mundi medium, qui eſt infimus curſus, aera & ignea ſurſum verſus. Nec ẽt cum aliquo tormento aut iactu aut impulſu in aliena ire coguntur. Nam ſi ex alto dimiſeris duos lapides diſparis quantitatis, citius maior ad terram perueniet. ſed ſi ei minor ſubijciat, eo ꝙ ineuitabiliter occupetur, cedit profecto ſimulq; in ſolum deducitur. Item ſi maior ſurſum iacularetur, & minor in terrã iactaretur, minor repulſus ire cogeretur in cęlum. Multum tñ intereſt, quanto in ſe agantur impetu. Nã ſi minor aliquo vehementi tormento iactetur, & maior languidus, quãuis ab eodem reſiliat, retardat illum tñ, aut etiam retro agit, pro mõ ictuum & põderum. Huic rõni congruunt vires aĩalium, pondus.n. corporis nutu aĩę actũ multũ ualet magnitudine ꝓpria, ſed virtus aĩę ad mouendum corporis pondus neruis quaſi tormentis vtitur. Neruos autem uegetat nobilioreſq; efficit ſiccitas calorq; moderatus, laxat aũt & infirmat humidus rigor. Vñ eſt ꝙ per ſomnũ qui frigidus & humidus eſt membra langueſcunt, & conatus expergefacti multo eſt debilior. Ideoque nihil eſt fractius, & eneruius litargicis. Econtra uero quidam frenetici quibus vigilię, & vini vis & acutę febres. i. tot calida, plus nimio neruos tendunt atq; durant, maioribus viribus ſunt, quã cum erant integra valetudine cum eorum corpus ægritudine ſit attenuatius & exilius.

Quòd Anima de viribus corporis non creſcat. Cap. XXX.

Hic igitur nutu aię, & neruorum quodam machinamento, & pondere corporis, cum fiunt ea quæ vires vocãtur voluntas nutum exhibet, qui ꝓnior fit ſpe vel audacia. Retunditur autem timore, & multo magis deſperatione. Nam in metu cum aliqua ſpes ſubeſt, vehemẽtiores vires apparere ſolent. Machinamentum vero & configuratio quædam corporis coaptat, temperatio modificat, valetudo cõfirmat exercitationis induſtriam, pondus dat moles membrorum, quã ętas & nutrimenta cõparant, inſtaurant aũt ſola nutrimenta. His oĩbus qui ęqualiter ꝓualet, mirandus eſt viribus, & tanto eſt alius alio validior, quanto plus eum iſta deficiunt, fitq; ſępe ut pertinaci nutu, melioreq; machinamento, alius quamuis paruum corporis pondus egerit, alium maiori mole prædirum uincat, rurſuſq; nõ nunquã tanta moles eſt, vt ẽt ſi imbecilliore niſu agatur, obruat tñ paruum aduerſarium multo vehementius innitentẽ. Nõ ergo creſcit aĩa cum puer creſcit in viribus. Nam cum puero nutus ſit integer ad trahendum aliquid vel repellendum. Veruntamen propter recentem minuſq; perfectam cõfirmationẽ adhuc ſunt inhabiles propter humorem qui in illa ætate exuberat. Marcidi propter nullam exercitationem languidi. pondus vero corporis adeo eſt exiguum, ut ne ab alio quidẽ impactum grauiter vrgeat, oportunius ad accipiendam quam ad inferendã moleſtiam. Hęc autem poſtea omnia per ętatem adduntur corpore non anima creſcente. Item ſi anima creſcit de viribus corporis quibus ſolum nutum accommodat, quanto magis creſcere dicẽda eſt de copia doctrinarum, quam ipſa ſola poſſidet? Quod ſi creſcit anima cum uires illę creſcunt, decreſcit ergo cum deficiunt, ut in ſenecta, & in labore ſtudiorum. Sed hiſdem temporibus doctrinę augeri ſolent & extrui. Nihil aũt eodem tempore ſimul augeri poteſt & minui. Non ergo creſcit anima de uiribus maioribus in maiori ętate. Alioquin dicenda erit creſcere de inſania & freneſi, de quibus plerunq; vires creſcunt.

Quòd Anima corpori non commenſuratur, licet per totum diffuſa ſentiat. Cap. XXXI.

Poſt hęc quæritur cur aĩa ſentit vbiq; corporis ſi non tanta eſt, quanta & corpus. Ad quod reſpõdeo. Senſus eſt paſſio corporis per ſe ipſam non latens aĩam. Potentior aũt & melior eſt aĩa quam totum corpus. Si igitur oculi tãtum per aĩam poſſunt, ut ibi ſentiant ubi non ſunt, quanto magis hoc ipſa põt aĩa. i. ut aĩa ibi ſentiat ubi non ſit localiter diffuſa, qñ quidem oculus qui corpus eſt viſum non in loco ſuo patitur, q̃d tñ nunquam ſine aĩa pateretur, deniq; ſi magnitudo corporis magnipendenda eſſet, elephas hoĩe plus ſaperet, odore autẽ & ſapore mire pulmenta diiudicare, & quo lacu piſcis captus ſit, vel quo territorio viuũ noſſe miſeranda quippe quędam peritia eſt. Et his artibus cum quaſi creuiſſe aĩa ut, quia neglecta mente deſluxit in ſenſus, nihil aliud q̃ tumuiſſe uel etiam cõtabuiſſe iudicãda eſt. Idẽ in li. de mortalitate aĩę. Moles quidẽ oĩs quæ occupat locũ nõ eſt in ſingulis partibus tota, ſed in oĩbus. Quare alia pars eius alibi eſt, & alibi alia. Aĩa uero non mõ uniuerſę moli corporis, ſed ẽt vnicuiq; particulę illius tota ſimul adeſt. Partis enim corporis paſſionẽ tota ſentit, nec in toto tñ corpore. Cum enim quid dolet in pede oculus aduertitur, lingua loquitur, manus admouetur, quod non fieret, niſi id quod animę in eis partibus eſt, & in pede ſentiret, nec ſentire quod ibi factum eſt, abſens poſſet. Non.n. neſcio aliquo credibile eſt fieri nõ ſentiẽte q̃d nũciat, quia paſſio q̃ fit nõ per cõtinuationẽ molis currit, vt ceteras aię partes q̃ alibi ſunt latere nõ ſinat. Sed illud tota aĩa ſentit q̃d in particula pedis ſit, & ibi tñ ſentit vbi fit. Tota igit ſingulis partibus ſimul adeſt, q̃ tota ſimul ſentit in ſingulis. Nec tñ hoc mõ adeſt tota, vt candor vel alia huiuſcemodi qualitas in vnaquaq; parte corporis tota eſt. Nam quod in alia parte patitur candoris immutationem, poteſt ad candorem qui eſt in alia parte non pertinere. Quapropter ſecundum partes molis a ſe diſtantes, & ipſe a ſe diſtare conuincitur. Non autem ita eſſe in anima per ſenſum, de quo dictum eſt, probatur.

Quòd Animę & lacertarum ac vermium incorporeę ſunt & indiuiſibiles. Cap. XXXII.

Idem in li. de quantitate aię. Sed hic quæritur de caudis lacertarũ, quæ amputatę a certo corpore palpitant, quę palpitatio mirũ eſt ſi ſine aĩa fiat. Si aũt fit per aĩam, qm aĩa nullũ habet ſpaciũ, quæ ẽt pręſcidi cum corpore põt. Ad quod rñdeo, ignem & aerẽ q̃ duo per aię ꝓſentiã tenent in corpore terreno & humido, ut oĩum quatuor fiat contẽperatio, dum poſt eiuſdẽ aię abſceſſum ad ſuperna euadere ac ſe mouere expediunt illa corpuſcula, tanto cõcitatius quãto plaga recentiore ſubito erũpũt, deinde motum langueſcere. Poſtremo deſinere dum minus minuſq; fit quod effugit, ac deinde totũ euolat. Sed huic rõni obuiat q̃d nuper aſpexi in vermiculo qui multipes appellatur, Hunc.n. cũ unus de adoleſcẽtibus, quos ego in Liguria docebã, uerſo ſtilo quẽ tenebat, medium ꝑcuſſiſſet, continue ambæ partes corporis ab illo vulnere in contraria diſceſſerunt, tanta pedũ celeritate ac nihilo imbecillore viſu, quam ſi duo huiuſcemodi animantia eſſent. Quo miraculo exterriti, cauſeq; curioſi, attulerunt eadẽ fruſtra ad me & alipiũ adhuc alacriter currẽtia. Neq; nos parũ cõmoti, ea currere in tabula quaqua verſum poterant cernebamus, atq; unũ ipſorũ ſtilo tactũ cõtorquebat ſe ad doloris locũ, alio nihil ſentiẽte ſed ſuos alibi motus peragẽte. Quod plura tentauimus quatenus id valeret, atq; vermiculũ immo iã vermiculos in multas partes conſcidimus. Ita oẽs mouebantur, vt totidẽ ſeparatim natos, ac ſibi quoq; vixiſſe putare poſſemus, niſi a nobis id factũ fuiſſet. Sed nihil eſt, ꝙ iſtum vermiculũ pueriliter timeamus, quamquam viuacitatis & numeroſitatis eius cauſam non valeamus afferre. cum nobis conſtet multis rationibus animam non contineri loco, & ideo nullius talis eſſe quantitatem qualem cernimus in corporibus.

Oſtenſio Eiuſdem ſententię per exemplum. Cap. XXXIII.

Cum ſonus ad aures pertineat, ſignificatio ad mentẽ, ſic eſt in aliquo noĩe ſonus & intelligentia, uelut in animãte corpus & aĩa. Et cũ nomẽ per litterã tanquã ꝑ partes diuidi põt, intelligentia non põt, quia nec longa nec lata eſt, & cũ noĩe ita diuidit, quaſi dilaniato corpore aĩa diſcedit, qñ ſignificationem quã habuerit perdit. In quibuſdã tñ noĩbus uiuũt partes litterarum, quaſi fruſta corporũ aĩa non diuiſa, ut in hoc noĩe lucifer, quod in duas partes ſectũ in utraq; uiuit uel potius quaſi uiuit. Non.n. eandẽ uitã. i. ſignificationẽ hẽt diuiſum quã integrũ. Sũt aũt locus & tempus duo q̃dã, quibus oĩa quę ſequunt occupant, vel potius q̃ occupant. Quod oculis ſentimus, ꝑ locũ diuiditur, quod auribus, per tẽpus. Sicut aũt ille uermiculus plus loci totus quàm pars eius occupabat, ita maiorẽ tẽporis morã tenet, cũ lucifer dr̃, q̃ ſi luci tñ diceret. Quare ſi hoc uiuit ſignificatione in ea diminutione tẽporis q̃ diuiſio illoſono facta eſt, cum eadẽ ſignificatio diuiſa non ſit. Non.n. ipſa ꝑ tẽpus diſtendebat, ſed ſonus, ita exiſtimandũ eſt ſecto uermiculi corpore quãquã in minori loco pars eo ipſo quo pars erat uiueret, nõ oĩno aĩam ſectã, nec loco minore minorẽ eſſe factã, licet integri animantis mẽbra oĩa per maiorẽ locũ porrecta ſimul poſſederit. Non.n. locũ ipſa, ſed corpus quod ab eadẽ agebat tenebat, ſicut illa ſignificatio nõ diſtenta ꝑ tẽpus, oẽs tñ noĩs literas ſuas moras ac tẽpora poſſidentes, ueluti aĩauerat atq; compleuerat. Actor. Ex his uerbis Auguſtini patet, ꝙ etiam animę lacertarum incorporeę ſunt indiuiſibiles. Vnde conſtat, quòd immateriales ſunt, & de nihilo factæ. Quod ſi uerum eſt, etiam in ſingulis animalibus ſingulę animę creantur nouę, non naſcuntur de traduce.

De Loco animæ corporali. Cap. XXXIIII.

Caſſiodorus in li. de Aĩa ergo tota eſt in partibus ſuis, nec alibi minor, alibi maior, ſed alicubi intentius, alibi remiſſius ubi tñ uitali intentione porrigit colligit in unũ & copulat, mẽbra ſua nõ ſinit diffluere uel contabeſcere, quæ uitali uigore cuſtodit. Huius ergo ſuſceptę ꝓſentia corporis uita eſt. Mors aũt eius abſceſſus. In corpore aũt poſita, ubiq; cogitatione quaſi diſtendit, nec tñ a ſe uel a corpore diſcedit, ſed in ſeipſa tanquam

in

in magno currens ſpacin peruagat̃. Actor. Anima eſſe dr̃ in loco multipliciter. Dr̃ enim eſſe aliquod in loco ꝓprie per circũſcriptionẽ, & ſic cõuenit ſoli proprie. Minus aũt proprie per diffinitionẽ, vel per determinationẽ, & ſic conuenit angelo & aĩę ſeparatę, quia ita eſt vterq; alicubi quod nõ alibi. Tertio mõ per pręſentiã in operatione, & ſic dr̃ deus eẽ ĩ loco. Aĩę aũt cõueniũt oẽs iſti modi. Primus tñ non eſt ꝓprie, ſed per accidens. ſ. inquãtum eſt corpori, & corpus quidẽ ꝓhibet aliud corpus a loco in quo eſt, ſed nec aĩa corpus, nec ecõtrario. Verũ ſicut corpus vnũ aliud, ſic aĩa animã ꝓhibet a loco ſuo, quia ſeparantur ab inuicẽ & eſſentia & operatione, & loco, vñ non põt duę aĩę in eodẽ corpore eſſe, nihil tñ ꝓhibet dęmonẽ eſſe in humano corpore, licet aĩa ſit in qualibet eius parte, quia aĩa eſt ibi ꝑ unionẽ dęmõ aũt nequaquã, ideo põt ibi ſimul eſſe. Quidã ẽt dicunt, ꝙ dęmõ in vacuitate ventris vel capitis eſt, ubi anima nõ eſt. Vugo ubi ſupra. Aĩa ſi corporea eẽt, partibilis eſſet, & partes haberet, nec tota ſimul in vno loco eẽ poſſet. Nullũ.n. corpus totũ ſimul aũt tangi aut tangere poteſt. Aĩa vero in quibuſq; ſuis motibus vel actibus tota ſimul adeſt. tota videt, tota tangit, tota diſcernit, tota meminit &. Quodãmõ tñ loco circũſcribit̃, qa in carne claudit̃. Ideoq; & in loco eſſe & locata dr̃, quia dũ alicubi præſens eſt, alibi nõ eſt. Nec tñ corporalẽ dimenſionẽ aut circũſcriptionẽ habet, quia corporalis quãtitatis expers eſt, ſed quia per præſentiam & operationẽ in loco cõcludit̃, localis & ipſa dr̃, non tñ ſicut corpus, cui ſm locũ principiũ & mediũ & finis aſſignat̃, nec ita ꝑ ſpacium loci ſiſtit̃ aut mouet̃, & maiore ſui parte maiorẽ locum & breuiorem occupet, minorq; ſit in parte quam in toto. Per omnes quippe corporis particulas tota ſimul adeſt.

Adhuc De eodem. *Cap. XXXV.*

ACtor. Notandũ ergo ꝙ eſſe in loco per diffinitionẽ conuenit aĩę ratione ſubſtantiæ, quæ eſt terminata & finita. Vñ ei conuenit ita eſſe alicubi, quod non alibi, ad differentiã diuinę ſubſtantię, quæ interminata eſt & infinita & ideo vbiq;. Et hic modus eſſendi in loco cõuenit aĩæ ſeparatę. Eſſe vero per ꝑſentiã in loco ei cõuenit ꝓꝑ operationẽ. Vñ Iohan. damaſcenus de angelo dicit, ꝙ ẽ vbi operat̃. Eſſe ꝑ vero in loco ꝑ circunſcriptionẽ ei cõuenit ꝑ accidens. i. ꝑ eã quæ eſt ad corpus vnionẽ. Debet̃ ergo ipſi eſſe in loco per determinationẽ rõne ſubſtãtiæ. Eſſe per ꝑſentiã rõne operõnis. Eſſe ꝑ circũſcriptionẽ, ſed ꝑ accidẽs rõne corporis. Itẽ notandũ ꝙ hæc tria ſe habẽt hoc mõ, vt eẽ per ꝑſentiã ponat ſolũ coexiſtentiã rei & loci. Eſſe uero per determinationẽ ponat coexiſtentiã, & ẽt ſuperaddat terminationẽ & diſtinctionẽ. Eſſe vero ꝑ circũſcriptionẽ ſuperaddatis dimẽſionẽ. Cũ ergo dr̃ deus eſt in loco per ꝑſentiã, ſenſus eſt, quia nõ abeſt loco, ſed eſt ſimul cũ illo, ita vt hoc quod dico ſimul cũ illo, nõ notet paritatẽ. Cũ vero dr̃ angelus eſt in loco ꝑ determinationẽ vel aĩa ſenſus eſt, ꝙ nõ abeſt loco, imo ꝑſens in illo & non in alio. Cũ vero dr̃ corpus in loco eſt ꝑ circũſcriptionẽ, ſenſus eſt, ꝑſens eſt cũ illo loco ens in illo loco & non in alio, & ẽt in tantũ ita ꝙ in minori vel in maiori loco eſt. Eſſe ergo in loco per ꝑſentiã nõ excludit pluralitatẽ loci. Eſſe vero in loco ꝑ determinationẽ excludit pluralitatẽ loci, & ẽt minoritatis vel maioritatis loci aſſignationem. Eſſe aũt per circũſcriptionẽ excludit tñ loci pluralitatẽ. Igit̃ aliquid dr̃ eſſe in loco corporali ſm tres modos. Primo vt ſit in loco vt nõ determinet̃ ei locus corporalis, & ſic dr̃ deus eſt in loco corporali. Secundo vt determinet̃ ei locus corporalis nõ quantũ ad ſubſtantiã, ſed quantũ ad operationẽ, & ſic ſpũalis. ſ. ſubſtantia creata. Tertio mõ ut determinet̃ ei locus corporalis, & quantũ ad ſubſtantiã, & quantũ ad operationẽ, & ſic ſubſtantia corporea. Cũ.n. diuina ſubſtantia nullã depẽdẽtiã habeat ad locũ corporalẽ, nec quãtũ ad eẽ, nec quantũ ad operari, nõ determinabit ſibi locũ corporalẽ. Spũalis vero ſubſtantiæ quantũ ad operari determinat̃ locus corporalis, maxime rõne illarũ operationũ, quas facit in corpus vel ꝑ corpus. ꝗ quidẽ operationes habẽt ſuã depẽdẽtiã, & quãtũ ad eſſe, & quantũ ad operari a cõtinẽte corpore. Ideoq; determinatur ei locus quantum ad ſubſtantiam, & quantum ad operationem.

De Loco eiuſdem ſpirituali. *Cap. XXXVI.*

POrro intellectualis locus dr̃ dupliciter. ſ. ſimpliciter & ſm quid. Simpliciter qd eſt corporale in ſe, ſed tñ rõne contenti dr̃ ſpirituale. Secũdũ primũ modũ ponit̃ locus ſpiritus creati dupliciter. Vno mõ vt nihil ſit extra qd continet, & hoc mõ ponitur locus ſpiritualis ſubſtantię terminatio ſiue finis ſuę virtutis & potentię. Cuiuſlibet enim ſpiritus creati eſt & potentia finita & eſſentia, nec eſt iſta poſitio mirabilis. In genere.n. corporum eſt aliquod corpus cõtinens & nõ cõtentũ ab aliquo extra, ſed ſe ipſo cõtentũ & terminatũ, ut ultimũ cęlũ. Multo ergo magis hoc eſt poſſibile in ſubſtantia ſpũali incorporea. Alio mõ ponitur locus ſpũalis ut ſit aliquid extra cõtinẽs, & ſic ipſe increatus ſpũs tñ quẽdam modũ põt dici locus ſpũalis, in quo habẽt quieſcere, & ad quem moueri, & in quo contineri & ſaluari ſpirituales ſubſtãtię. Nec accipit̃ ſm ambitum dimenſionis continentia, ſed ſecundum ambitũ virtutis, intra quem ambitum currunt ſpirituali motu animę & angeli. Et quod dr̃ de angelis ꝙ extra mittant̃, intelligendum eſt non extra ambitum huius virtutis diuinę, ſed quia egrediũtur extra ambitũ illius, in quo maxime relucet ſua operatio. ſ. cęli empyrei. Sic ergo duobus modis ponitur locus ſpũalis per ſe. ſ. terminãs intra locus proprius. Continens extra locus cõis. Secundũ quid aũt dr̃ locus. ſ. ſpũalis locus corporalis in quo operat̃ ſpũalis ſubſtãtia, ſed corporalis eſt in ſe & ſimpliciter, ſpũalis vero rõne operationis ſubſtantię ſpũalis in eo. Et locus hoc mõ dictus non eſt locus per ſe, ſed ꝑ accidens. Nam ipſa operatio ꝑ illud dr̃ eſſe in loco, & iterum ꝑ operationem ſpũalis ſubſtantia. Vñ illi intercedit duplex mediũ, ſiue duplex ꝑ aliud, & ideo duplex per accidens. Dicitur ergo deus locus vt continens cõe nulli appropriatũ, & differentia nulla eſt ex parte cõtinentis, ſed ex parte contentorum ab eo. Sicut enim prima cauſa eſt in omnibus cauſatis ſm vnũ modũ & diſpoſitionem. Res aũt cauſatę non ſunt in ea ſm unam diſpoſitionem, quia non ęqualiter participant bonitatem cauſę, vt dicit philoſophus. Sic diuina ſubſtantia quantum eſt de ſe ſm ambitum uirtutis, uno modo continet ſpirituales ſubſtantias creatas, Ipſę tamen quantum eſt de ſe diuerſum habẽt ordinẽ in ambitu virtutis diuinę, & ſic differt circunſcriptio ipſarum ſpũalium ſubſtantiarum. Verum licet prima eſſentia ſit continens omnes ſpiritus circunſcriptos, non tñ habent in ea proprie circũſcriptionem differentem, quia non habent longitudinem & latitudinem & profunditatem, ſecundum quam in ea diuerſi ſpiritus creati ſituentur intelligibiliter, ſicut eſt de loco corporali, ſed habet ambitum virtutis in operatione: intra quẽ poſſunt currere diuerſę animę, & angeli qui dicunt̃ extra mitti reſpectu cęli empyrei.

Iterum De Vtroq; *Cap. XXXVII.*

CVm autem dicat Diony. ꝙ duo lumina indiſtincta ſunt in eodem loco, non tñ confuſa, multo magis ſpũales ſubſtantię eſſe videntur. Sed ſi locus dicatur ſenſibilis, dico ꝙ põt eſſe in eodem loco. Si vero intellectualis, diſtinguendum eſt. Nã aut dr̃ vt communis locus, quemadmodum dr̃ deus locus, & ſic iterum nihil prohibet eſſe in eodem loco. Aut dicitur vt locus proprius, & hic qui attenditur quantum ad terminum uirtutis, vel etiam qui ſm figurationem operationis, & ſm hunc modũ non põt eſſe duę ſpũales ſubſtantię in eodem loco, quia non operant̃ ſm idem in eodẽ loco, ut dicit Damaſc. quemadmodũ non eſt poſſibile duas animas rõnales eẽ in vno corpore. De luminibus reſpondetur, ꝙ non eſt ſimile, quia non ſunt corpus, ſed corporum formę. Nihil aũt prohibet plures formas eſſe in eodem ſuſceptibili, quarũ vna ab alia diſtincta eſt. Spũales autem ſubſtantię ſunt hoc aliquid: & iterum ſi ponerentur corpora eſſe, nõ ſequeretur ꝙ ſpũales ſubſtantię poſſent eſſe in eodem loco ſpũali, ſed ꝙ in minimo loco corporali. De dęmoniacis dico, ꝙ nihil ꝓhibet dęmonẽ & animã eſſe in corpore ſm diuerſam omnino operationem. Anima.n. eſt in corpore vt perfectio, & motor uoluntarius, dęmon aũt vt motor violentus. Itaq; ſpũalis ſubſtãtia non eſt in loco corporali, niſi per accidẽs ratione vnionis ad corpus, vel rõne operationis in corpus. Cum aũt locus animę dicat̃ vel per ſe vel per accidens. Locus animæ qui eſt per ſe idem eſt in anima ſeparata & coniuncta, quia huius locus ponit̃ terminatio & finis ſuę virtutis & ſubſtantię. Vnde in li. de anima & ſpiritu. Sicut deus vbiq; eſt in ſemetipſo, ſic anima vbiq; eſt in ſemetipſa, quodammodo, & per hoc ibi eſt anima poſt corpus, ubi erat agens in corpore, ſicut & deus ibi eſt modo, ubi fuit priuſquam fieret mundus. Vbi etiam foret, ſi mundus non eſſet. Si uero dicatur locus per accidens, qui ſcilicet eſt corporalis, dicendũ, ꝙ ſpũalis ſubſtantia dr̃ eſſe in loco corporali, non ſolũ ratione operationis, ubi. ſ. operatur ſm potentiã actiuã, ſed etiam rõne paſſionis, vbi. ſ. operatur ſecundum potentiam receptiuam ideſt ubi ſuſcipit paſſiones gaudij vel pęnę. Ibi ergo determinatur locus animę ſeparatę, in quo ſuſcipit lætitiam uel pęnam, vt cœlum empyreum, & purgatorium, vel infernum.

De Motu animæ locali. *Cap. XXXVIII.*

ARiſto. in li. de anima. De motu locali quo mouetur anima, manifeſtũ eſt, ꝙ non eſt a potentia vegetabili, ſiue a uirtute nutritiua. Semꝑ enim motus huiuſmodi fit ꝓꝑ aliquid, & eſt actu cũ fantaſia, aut appetitu. Nihil.n. mouet̃ niſi aut ꝑ deſideriũ, aut per fugã ab ipſo, niſi motus eius ſit violẽtus, vt ſupra dictum eſt. Actor Cũ aũt locus ſubſtãtię ſpũalis dr̃ tripliciter. ſ. locus cõis intellectualis. ſ. ipſe ambitus diuinę virtutis. Et locus ꝓprius per ſe. ſ. ambitus ꝓprię uirtutis. Et per accidens locus corporalis, ubi operat̃: primo mõ nõ mutat locũ, ſed mutat̃ in loco, qa inter ambitũ diuinę virtutis decurrit. Scđo mõ nõ mutat locũ, nec mutat̃ in loco, qa nõ relinquit ambitũ proprię virtutis. Tertio

tio modo mutat locum, & mutat̃ in loco. Sed aliud eſt mutare locum aliud moueri per locum Nam quod mouetur ꝑ locum, per loci ſpacium diſtenditur, ut pars parti ſe cõmetiatur, & ſic ſolum corpus mouetur per locum. Quod vero muta. locum ꝓcedit de loco ad locum, ſed non eſt neceſſe, ꝙ diſtẽdatur per ſpacium loci. Spiritualis ergo ſubſtantia non mouetur per locũ, quãuis mutet locum, qa non habet de ſe partem cõmetientẽ parti corporali, eiuſq; motus eſt ſubitus, & totus ſimul. Porro anima q̃ñ a corpore ſeparat̃, localiter mouet̃. Dr̃ tñ per locum non moueri, quia nõ trãſit per locũ eodem mõ quo corpus, ita. ſ. vt pars ſe cõmetiat̃ parti, cum ſpũalis ſubſtantia partẽ non habeat cõmetientẽ ſe parti corporali. Dr̃ ẽt moueri per tẽpus quia modo eſt in vno loco, & nũ in alio. Motus aũt eius eſt ſubitus & ſimul totus. Quodãmõ tñ (vt dictum eſt) loco circumſcribitur, quia in carne clauditur. Ideoq; & in loco eſſe, & locata dr̃, quia dum alicubi præſens eſt, alibi non eſt. Nec tñ corporalem dimenſionẽ aut circũſcriptionẽ habet, quia corporalis quantitatis expers eſt. Sed quia per præſentiã & operationem in loco concluditur, localis & ipſa dr̃, non tñ ſicut corpus, cui ſm̃ locum principium & medium & finis aſſignatur. Nec ita ſpacium loci ſiſtitur aut mouetur, ut maiore ſui parte maiorem locum, & breuiorẽ occupet. minorq; ſit in parte q̃ in toto. Per oẽs quippe corporis particulas tota ſimul adeſt. Ex libro fontis vitæ. Locus nõ eſt niſi applicatio ſuperficiei corporis ad ſuperficiẽ alterius corporis. Subſtantia vero ſimplex locum non occupat, & omne quod non habeat eam diſtat ſecundum eſſentiam ab omni.

Quod Rationalis anima non ſit virtus organica ſiue corporea. *Cap.* XXXIX.

ACtor. Quia vero dicit Iohãnicius ꝙ de ordinatiua & cõpoſitiua virtute procedunt fantaſia in fronte, cogitatio in cerebro, memoria in occipitio. In li. quoq; de differẽtia ſpũs & aĩe legitur, ꝙ intellectus & prouidentia & cogitatio fiunt per ſpeciẽ quæ eſt in ventriculo priori capitis & in medio, rõ ẽt debilitatur media capitis cellula debilitata. Ex his huiuſmodi videri põt alicui ꝙ anima rõnalis cũ ſuis uiribus ſita ſit in organa vel in organis, ac ꝑ hoc ꝙ ſit organica virtus atq; corporea. Sed ſciẽdum ꝙ rõ uel intellectus in media cellula capitis, & in ſpiritu mediæ cellulę dr̃ eſſe, nõ quia ſit actus illius partis corporis, ſed, quia ſpẽs abſtrahit a fantaſmatibus, quæ tanq̃ in vehiculo ſunt in ſpiritu cellulę illius. Porro ſm̃ Auicennam & Algazelẽ duę ſunt cauſę quibus anima retrahitur ab actu intelligendi in corpore, in dolore capitis lęſiuo vna, quia de natura ipſius animæ eſt, ut cum multũ circa unũ occupat̃, ab alio retrahat̃. Maxime uero occupatur circa id quod maxime mouet, dolor aũt lęſiuus medię cellulę maxime mouet, & ideo retrahit animã ab actu intelligendi & ratiocinandi. Sicq; per accidens impediri contingit in corruptione cellulę capitis, & non per ſe. Alia uero cauſa, quia motus animę fortiores excludunt debiliores. Cũ aũt corrumpitur caput anterius uel poſterius confortatur fantaſia uel memoria. Nam ſi corruptio fiat anterius per frenęſim aliquid aliud, multa erunt ibi fantaſmata, & inordinate fortiterq; moueñtia. Eritq; retractio animę ab actu rõnis ac memorię. Si uero nimis ſicca ſit & frigida cõplexio cerebri, tunc memoria confortatur in parte poſteriori, & fantaſmata tenent̃ fortiſſime. Tũcq; iterũ fiet retractio rõnis ab actu ſuo, & ſic iterũ ꝑ accidẽs impedit̃ uſus rationis, ſicut in freneticis, & maniacis, ac melãcolicis. Tertiã quoq; cauſam poſſumus addere, uidelicet ꝙ licet intellectus ratio non ſit uirtus in organo ſita tñ accipit ab illis, quę ſitę ſunt in organo, ut a ſenſibus, & fantaſia. Ideoq; illis impeditis per corruptionem impedit̃ ẽt actus intelligendi per accidens & non per ſe. Si aũt obiciatur ꝙ ſm̃ Ariſto. intellectus egrediẽs de potentia in actum, ut frequenter laſſatur, quia frequentia intelligendi inducit ei laſſitudinẽ, quod etiã probat per experimentũ, laſſatio uero ſicut dicit Auicenna, non ſit niſi per inobedientiã organi ad uirtutem mouẽtem, ſicq; uĩ intellectus eſſe uirtus in organo ſita corporali. Reſponderi põt, ꝙ laſſitudo quidẽ accidit ex frequenti intelligere, non propter intellectum ipſum, ſed propter illa quæ antecedenter ordinantur ad ipſum, ut ſunt motus fantaſmatum & diſcurſus ſpiritus animalis, qui nimis calefacit ac deſiccat caput, cauſatque laſſitudinem.

Rationes collecta ad idem probandum. *Cap.* XL.

QVod autem rõnalis anima non ſit uirtus corporea uel organica, multis q̃dem ſignis & rõnibus ꝓbabilibus, & etiã neceſſarijs põt oſtendi. Nam quæcunq; uirtus eſt corporea. i. actus alicuius organi ꝑ ſe debilitatur eiuſdem organi debilitate, & confortatur bona ipſius habitudine, quod per inductionem patet in omnib. uirtutibus in organo ſitum habẽtibus. Virtutes autem animę rationalis, nequaquam per ſe debilitantur, alicuius partis corporis debilitate, nec per ſe iuuantur bona ipſius habitudine. Quod patet ꝑ hoc, ꝙ ſpecies impreſſa in organo corporeo ſemper eſt particularis. Rationes autem veri, uel boni, quæ ſunt in anima rationali ſunt uniuerſales Ergo uirtutes eius per ſe non ſunt corporeę. Item nulla uirtus corporea ſe appræhendit, uel inſtrumentum ſuum, ſicut patet per inductionem omnium. ſ. ſenſuũ interiorum & etiam exteriorum, ut imaginationis ac cęterorum. Tales enim uirtutes non apprehendũt niſi organo corporis aliquid paſſo. Nullum ergo organum patit̃ a ſe ipſo, nec a uirtute quæ eſt in ipſo. Sic enim ſemper pateret̃, Cum igitur intellectus ac cęterę uirtutes animę rationalis apprehendant ſe, & omnia inſtrumenta uirtutum, patet quod non ſunt uirtutes corporeę. Pręterea uirtutes corporeę nihil apprehendunt, niſi ſub diffinitione ac motu ſicut patet in tactu. Ethicus. n. non ſentit calorem ſuum, licet maior ſit q̃ febricitantis, eo ꝙ iam quaſi uerſus eſt in naturam, & aſſimilatur mẽbris. Intellectus autem cætereq; uirtutes animæ rõnalis appræhendunt quicquid eſt in ipſis, ſiue ſit qualitas rationalis, ſiue adueniens. Item ſecundum Ariſtote. nulla uirtus hñs in organo ſitum, appræhendit omnia. Non enim talium inſtrumenta complexionata ſunt, niſi ad appræhendendum ſenſibilia, ut ſpeciem qualitatis ſenſibilis & figurã quantitatis. Intellectus autem appræhendit omnia, diuidens inter ſubiectum accidens, ac determinãs rẽ ſubiecti per eius ſubſtantialia. Ergo ſeparatus eſt ab omnibus, non habens organum complexionis alicuius. Item omnis uirtus corporea lęditur ab excellenti appræhenſo, ita ꝙ poſtea minus appræhendit. Quod fit duobus modis, uno. ſ. quando res mouet plus quã uirtus mobilis ſit, & ſic lęduntur omnes appræhenſiuę exteriores ab excellenti ſenſibili appræhenſo Alio modo ex frequentia ipſius uirtutis corporeę, ſicut ex frequenter imaginari lęditur imaginatiua, & alię interiores organicę. Et ex frequenter intelligere & rationari efficitur anima rationalis habilior & mobilior ad hoc ipſm. Similiter excellẽti intellecto melius intelligit minus intelligibile. Præterea omnis corporea uirtus nobis cõis eſt cũ animalibus cæteris. Nam bruta quædam habent oẽs ſenſus & uirtutes quæ determinantur in tribus cellulis capitis. Anima uero rõnalis cum ſuis uiribus ineſt ſolum hominibus, in quorũ capitibus non determinatur illi cellulę terminus. Præterea uirtutes corporeę confortantur, & accipiunt quaſi generationem uel augmentum, ꝑ proceſſum temporis, ſm̃ ꝙ alteratur cõplexio ſui organi, & debilitat̃ in ſenectute, qñ. ſ. iam non ſit ſufficiens reſtauratio deperditi in organis. ſ. a. 40. uel 50. annis & ultra. Illo aũt tẽpore intellectus ac cęterę uirtutes rõnales aĩę, ſunt in maximo ſui robore. Nõ eſt itaq; uirtus corporea rõnalis aĩa.

Alia Rationes ad idem neceſſaria. *Cap.* XLI.

PRędictis rõnibus ac ſignis probabilibus addi poſſunt & alię ad idem demonſtrandum neceſſariæ. Quicquid enim eſt perceptibile ſpecierum indiuiſibilium corporis quantitati quanti diuiſione, ipſum eſt incorporeum & indiuiſibile. Nã ſi detur oppoſitum, tunc erit aliquid corporeum ac diuiſibile ſpecierum indiuiſibilium ſuſceptibile. Quod eo patet falſum eſſe, quia ſpecies ꝑ accidens diuiditur ſubiecti diuiſione. Anima uero rationalis ſecundum uires ſuas eſt ſpecierum indiuiſibilium ſuſceptibilis. Si. n. ſpecies intelligibiles diuiderentur, aut diuiderẽtur per ſe, aut per accidens. Si per ſe, cum nihil diuidatur per ſe, niſi quantum eſſent ſpecies quantitatis continuę uel diſcretę. Neque enim ſunt linea uel ſuperficies, aut corpus uel tempus aut locus nec oratio uel numerus. Si uero per accidens diuiderentur, tunc diuiderent̃ diuiſione eius quod per ſe diuiditur. Et ſm̃ hoc intellectus haberet ſitum in partibus quantitatis. Ex quo duplex inconueniens ſequeretur. Vnum ꝙ intellectus eſſet corpus, qđ iam improbatũ eſt multis rõnibus. Alterũ uero ꝙ uniuerſalia q̃ ſunt in anima, eſſent ibi per accidens ſitum habentia. Cumq; oẽ ſitum habens eo modo quo habet, habeat figuram determinatã, ſecundum hoc omnia uniuerſalia figurę determinatę eſſent. Et ſic uniuerſalia eſſẽt particularia. Homo. n. in figura determinata nõ cõuenit omni homini, ſed alicui ſingulari, ut Socrati uel Platoni. Item intelligere contingit abſtractum, quod a materia & appẽditus materię & conſequentibus illam eſt ſeparatum. Cum ergo intelligibile non habeat, niſi duplicem comparationem ſcilicet ad intellectum, & ad rem cuius eſt ſpecies intellecta, huius ſeparationem oportet fieri de intelligibili ex altera comparationum iſtarum. Non autem fit ex illa quæ eſt ad rem, quia res frequenter eſt cum materia, & appenditijs materiæ, ac conſequentibus eam. Relinquitur ergo quod fiat ex illa comparatione quæ eſt ad intellectum. Cum igitur huiuſcemodi ſeparatio ſimplex etiam, & immateriale, & incorporeum eſſe dat intelligibili, propter intellectum neceſſe eſt intellectum per ſe ac primo eſſe ſimplicem & incorporeum, ſimiliter & animam rõnalem. Præterea quęcunq; uirtus eſt potens ſuper corporea & incorporea, ipſa eſt incorporea. Nulla quippę uirtus corporea ſiue ſit animæ, ut ſenſus exterior uel interior ſiue corporis, ut calidũ uel frigidũ, extendit̃ extra corpus ſibi obiectũ. Virtus aũt aĩæ rõnalis potẽs eſt ſup utraq; in appræhendẽdo. Intelligibi-

ligibilium.n. quædam ſunt corporea,quædam incorporea, licet omnia incorporea, ſunt inquantū intelligibilia.Oēs hę rōnes ꝓbabiles ac neceſſarię ſumptę ſunt ab Auicēna & Algazele.Quibus etiā alias poſſumus adicere.Nā virtus materialis aīæ ſenſibilis delectaꝝ in medijs,corrumpiꝝ in extremis.Sed virtus intus intelligibilis non ſic.Non.n.fatigatur intelligendo. Et ſi intelligat valde intelligibilia,non ideo minus intelligit alia . Poſt oīs virtus materialis debilitatur per receſſum ab eo in quod agit, vt virtus calefaciendi,ſed intellectus indifferenter ſe habet,ſiue intelligibile ſit propinquum ſiue remotum.

De Vnione animæ ad corpus. Cap. XLII.

AVguſti.in li.de āia & ſpiritu Deus itaq; ſola charitate,nulla ſui neceſſitate rōnales ſpūs creauit,vt eos ſuę beatitudinis participes faceret,alioſq; in ſua puritatæ in cęlo cōfirmauit. Alios aūt propter ſuperbiam in infernū pręcipitauit , atq; alios ad ꝓbādū humilitatem terrenis corporibus ſociauit vt ad vitę ſenſum luteam naturā vegetarent Habent nāq; in natura ſua quandā vnibilitatem , ſm quā viuificandis corporibus appropinquat.In qua quidem nihil ſuę puritatis deponūt.Cum aūt delectatione corporis afficiuntur quaſi quādam corpulētiā inde trahunt,quæ puriorem eorū naturam corrūpit. Et hoc uitium quāto altius eis corporibus inhęſerit, tanto difficilius eas a corporibus diſcendentes deſerit. Qm̄ non tollitur actio,ēt cū tolliꝝ cauſa paſſionis , niſi ab huiuſcemodi fęculentia ſe in hac vita mūdare ſtuduerint. Actor. De vnione quidem aīę ad corpus vꝫ ꝙ aīa pōt conſiderari dupliciter.Vel ut eſt ſubſtantia, & ſic proprie dicitur ſpiritus,& eſt in corpore per coexiſtentiā tantum,non per informationem , vel vt eſt forma & ſic dicitur aīa quaſi animās & perficiens corpus.Secundum hoc eſt in eo,ut ꝑfectio in ſuo ꝑfectibili ſicut forma in materia . Vnde deſtructo corpore,deſtruiꝝ aīa inquantū forma,non tamen inquantum eſt ſubſtantia.i.ſpiritus, Quod autem dicit Auguſtinus animā non eſſe in corpore vt formam in materia, intelligendum eſt ſecundum omnem modum, quia ſcilicet anima ſeparatur a corpore, ſecundum ꝙ eſt ſubſtãtia . Forma vero ſecundum rem nullo modo ſeparatur a materia.

De Modo illius vnionis. Cap. XLIII.

ITaq; non eſt anima vnita corpori per modum continuationis,quia continuatio terminum habet ſecundum quē res alteri coniungitur,nec eſt per totum illud cum quo continuaꝝ. Anima autem eſt per totum corpus abſq; termino & ſitu.Vnde dicit Auguſtinus ꝙ nō eſt in corpore ſicut vinū in utre,ſed tota toti corpori coniuncta eſt. Eadem rōne nec per modum contiguitatis,ſed nec per modum mixtionis, quia in mixtione oportet eſſe partiū diuiſionem & quia non pōt quodcunq; quantocūque miſceri.Aīa vero quātocunq; cōiungitur corpori.Similiter nec ꝑ modū impreſſionis.Impreſſum.n. nō ſubſiſtit ſine eo cui ſit impreſſio,ſicut patet in forma impreſſa ſtatuę vel ſigillo, ſed per modū agglutinationis. Quando.n. egrediꝝ vel excidiꝝ ſemē ab hoīe in pueri generatione , quidā ſpūs qui dꝛ ędificator vel artiſex ſimul egreditur , qui diſpoſitiones acquirit in corpore priuſquā aīa infundaꝝ, & quaſi ad eā recipiendā corpus habilitas vel coaptat,ſicq; duo illa in vnū agglutinat.Sunt aūt vnum, non vt continuum vel indiuiſibile ſed vnum ratione,nō quia eadem ſit ratio vtrinſq;,ſed quia illa faciunt vnum cuius eſt una ratio.ſ.hominē.Eſt aūt triplex vnitas in corporibus , prima quę ſurgit ex duplici dependentia,ſcilicet materię ad formā & ecōuerſo. Et talis eſt in eis ǭ ſunt ingenerabilia & incorruptibilia, vt corpora cæleſtia.Hæc eſt maior vnitas in corporibus,quæ ſcilicet nec materiam ſeparari ſinit a forma,nec econuerſo . Secūda quæ conſurgit ex vnico reſpectu vel dependentia . ſ. formæ ad materiam,& non econuerſo,talis eſt in omnibus corruptibilibus.Et hæc eſt minor quæ.ſ.materiam ſeparari ſinit a forma , & non econuerſo,vt quando ex igne ſit aer,perit forma ignis, & manet materia tranſiens in illā formam. Tertia qua aliqua duo ita coniunguntur,vt vtrunq; ſeparabile ſit , & hęc eſt minima , talis eſt inter animam & corpus. Veruntamen miro modo cum homo habeat in ſe continuare ſuperiora & inferiora,hanc triplicem vnitatem habet in ſe ſecundum diuerſa.Prima enim eſt in anima ſm ſe cōſiderata.Secūda in corpore.Tertia in toto hoīę.

Quod Nequaquam ſine medio poſſit fieri illa vnio. Cap. XLIIII.

CVm autem anima rationalis maxime diſtet a corpore, qa ſimplex eſt & incorporea,& incorruptibilis . Corpus vero compoſitum,& corporeum & corruptibile,non poſſunt vniri niſi per medium conueniens ſiue per media . Hugo in tractatu de vnione ſpiritus & corporis.Vtiq; ſi nihil inter ſpiritum & corpus medium eſſet,neque ſpiritus cum corpore , neq; corpus cum ſpiritui conuenire potuiſſet.Multum enim diſtāt inter duo hęc.Eſt ergo quiddam quo aſcendit corpus vt appropinquet ſpiritu,& iterum quiddam quo deſcendit ſpiritus, vt appropinquet corpori.Id quo aſcendit corpus altius eſt corpore . Et iterum id quo deſcēdit ſpiritus,inferius eſt ſpiritu, ſed ipſa corpora ſunt alia ſuperiora,alia inferiora,alia ſuprema,& corporeā naturam pęne tranſcendentia.Similiter & ſpiritus ſunt alij ſuperiores,alij vero infimi,& pęnē infra ſpiritualem naturam prolapſi,vt in hunc modum ima cum ſummis copulentur . Ex lib. fontis vitę. Spiſſum quidem ſubtili non coniungitur,niſi per medium conueniens vtriq; extremorum , nec recipit eius impreſſionem niſi per medium,ſicut corpus humanū non recipit actionem animæ rationalis, niſi per medium ſpiritus animalis . Vis etenim animalis effluit a virtute rationali:cuius ſedes eſt cerebrum in neruos & lacertos,per ſe vero notū eſt , quia quicquid ab alia fluit,eiuſdem generis eſt cum eo a quo fluit,quamuis in diſpoſitione diuerſa ſint nec fluit quicq̄ ab aliquo niſi ſibi ſimili.

Qualiter In homine ſupremis infima connectuntur. Cap. XLV.

HVgo vbi ſupra.Pone ergo primum eorū quæ infima ſunt vt ab his incipiens ordine ad ſuperiora conſcendas , Sunt igitur in hoc mundi corpore quatuor elementa,proprijs qualitatibus diſtincta.Primum.i.terra,ſola per ſe immobilis eſt,quia moueri non poteſt niſi extrinſecus impellatur.Reliqua tria mobilia ſunt,hoc tamen intereſt , ꝙ aqua teneri poteſt vt non moueatur,aer & ignis non poteſt.Rurſum aer ad ſtatum teneri nō poteſt,ad præſentiam poteſt.Ignis nec ad ſtatū tenetur , vt non moueatur,nec ad præſentiam vt non elabatur. In ſe omnē motum habens & ex ſe.In his ergo quatuor quæcunq; a ſenſu plus longē ſunt,magis a natura corporum recedunt, & ad naturā ſpirituū accedūt Hinc eſt quōd aer, quia præ ſui ſubtilitate videri non poteſt ſpiritus appellatur.Sed ignis qui ipſo longe ſubtilior eſt & mobilior, & non ſicut aer extrinſecus terrena corpora afflando mouet, ſed interius vegetando viuificat , magis proprie ſpūs vocatur.Sed quædam tm̄ vegetat,ſicut arbores, quædā aūt vegetat & ſenſificat,ſicut bruta aīantia.In quibus quædam ſenſum tantum habent,quædam aūt & ſenſum & imaginationem. Cum itaq; ſenſificari maius ſit,quam vegetari tm̄, conſtat profecto hanc vim ſubtiliorē eſſe,vbi ſenſum præſtat,quam vbi ſolum vegetationem.Vbi autem magis ſubtilis eſt,magis incorporeę naturę approximat.Nihil autem in corpore altius vel ſpirituali naturæ vicinius eſſe poteſt,quam id vbi poſt ſenſum & ſupra ſenſum vis imaginandi concipitur, quod quidem in tantum ſublime eſt,vt quicquid ſupra illud eſt aliud nō ſit quam ratio. Ipſa itaq; vis ignea quæ extrinſecus formata ſenſus dicitur.Eadem forma vſq; ad intimum tranſducta,imaginatio vocaꝝ.Forma nanq; rei ſenſibilis per radios viſionis foris concepta, operāte natura ad oculos vſq; retrahitur atq; ab eiſdem ſuſcepta viſio nominatur.Deinde per ſeptem oculorum tunicas, & tres humores tranſiens nouiſſime purificata & colata introrſum ad cęrebrum vſq; tranſducitur et imaginatio efficitur.Poſtea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad mediam trāſiens,ipſius animę rationalis ſubſtantiam contingit,et excitat diſcretionē , intantum iam purificata et ſubtilis effecta,ut ipſi ſpiritui immediatę coniungatur,ueraciter tamen naturam corporis retinens. Sicut enim de ſpiritu corpus nō naſcitur,ſic nec de corpore ſpiritus,tamen quod ſummum eſt in corpore,propinquum eſt ſpiritui, et in ipſo uis imaginandi fundatur ſuper quam eſt ratio . Quod enim imaginatio extra ſubſtantiam animę rationalis ſit, argumentum eſt ꝙ bruta animalia vim habēt imaginandi,hæc eſt itaq; imaginatio ſimilitudo ſenſus in ſummo corporalis ſpiritus et in imo rationalis,corporalem informans, et rationalem contingens.

De quatuor rebus ad prædictas vniones cōuenientibus.Cap.XLVI.

AD conſiderationem medij uel unionis humani corporis et animæ notanda eſt conuenientia et diſtantia vtriuſque ſubſtantię.Eſt.n.in hoīe ſubſtantia quædam ſimplex et incorporea,ſed corruptibilis,ſcilicet anima ſenſibilis,Quod enim ſimplex ſit,patet per hoc, quōd poteſt abſtrahere ſpecies materia,per quas ipſa ſit cognoſcitiua. Hęc ergo conuentum cū corpore,et anima rationali.Sed cum anima in duabus diſpoſitionibus, ſcilicet in eo quod ſimplex et incorporea.Cū corpore autē in una ſcilicet in hoc ꝙ eſt corruptibilis , unde neceſſe eſt hanc eſſe mediam inter animam rationalem et corpus . Et eſt quaſi materialis diſpoſitio ad recipiendum animam rationalem in corpore,cuius perfectio eſt anima ipſa rationalis . Et iterum alia quędam ſubſtantia,quę eſt incorporea ſed compoſita , et incorruptibilis.ſ.anima uegetabilis. Et hęc præcedit animam ſenſibilem , et eſt quaſi materialis diſpoſitio ad recipiendum animam ſenſibilem in corpore , quę eſt eius perfectio,hęc autē nō habet niſi unicam conuenientiam cum anima rationali, ſcilicet incorporeitatem.Non enim eſt ſimplex,cum non ſit cognoſcitiua,neque incorruptibilis,cum non ſit ſeparabilis a corpore,ſicut nec anima ſenſibilis . Exigitur ergo utranque coniungi corpori ad hoc ut ei coniungatur anima rationalis Item ex parte corporis ſimiliter inueniuntur diſpoſitiones quę habent conue-

nientiam cum anima rationali. Eſt enim quoddam corpus ſimplex & incorruptibile.ſ. corpus ſupercęleſte, quod nunquam ab hominis operatione ſiue generatione ſeparatur. Vnde dicit Ariſto.ꝙ homo generat hominē & ſol. Et eſt corpus ſimplex ſed corruptibile.ſ.elementum. Hæc ergo exiguntur tāquam media conuenientia ad coniunctionem animæ rōnalis cum corpore.ſ. anima ſenſibilis, & anima vegetabilis, & ſpūs qui eſt a natura corporis ſuperioris,& etiam calor elementalis. Spūs aūt qui eſt in natura corporis ſuperioris, triplex eſt. Eſt enim quidam qui dicitur animalis,& hic eſt in cerebro.Quidam vitalis,& hic eſt in corde.Quidam naturalis & hic eſt in hepate. Qñ ergo generatur homo triplex iſte ſpūs egreditur cum ſemine, & operaẽ in corpore antequam infundatur anima acquirendo organizationem. Et quando infunditur anima ex ipſa relinquitur quædam qualitas in corpore etiā propter organizationem ſcilicet ꝗdam complexio,quæ qñ incipit deficere incipit pariter deficere & homo.Cum autem hi tres ſpūs ſint a natura corporis ſupercęleſtis, ut dictum eſt,ſicut corpus ſupercæleſte continue mouetur,ita & per virtutē contentam in his tribus mēbris principalibus eſt motus indeficiens & continuus, ſcilicet in cerebro,in corde & hepate. Ad coniunctionem autem animæ ſenſibilis cum corpore non exiguntur tot diſpoſitiones, cū non habeat tantā oppoſitionem cū corpore. Item pauciores adhuc exigūtur adaptationes ad coniunctionem animæ vegetabilis quia pauciores habent inter ſe oppoſitiones. In corporibus autem non exigitur niſi elementorum cōmixtio. Si autem obijcitur ꝙ forma ſe ipſa vniẽ materię,ergo & anima ſe ipſa corpori, & non ꝑ medium.Reſpondeo ꝙ quædam ſunt formę primę,quędam medix,quędam vltimę Primę.formę abſq; medio coniunguntur materię,vt eſt corporeitas.Vltimę per medium coniunguntur, & talis eſt aīa rationalis,eſt.n.vltima forma naturalium. Medię autem & quandoq; coniunguntur per medium,& quādoq; ſunt media,& quaſi diſpoſitiones materiales ad aliarum coniunctionem. Verbi gratia, potentia ſenſibilis per medium coniungitur ſuo ſubiecto.i.mediante potentia vegetabili,vt diſpoſitione materiali,& hoc quādoq; eſt ultima perfectio,ſicut in brutis: qñq; aūt ipſa eadem in nobiliori ſubiecto. i. in hoīe eſt medium, & quaſi diſpoſitio materialis ad compoſitionem potentię intelligibilis ſiue.animæ rationalis,licet ergo anima rationalis ſit vt forma,non tamen eam per ſe neceſſe eſt coniungi,quia non eſt corporis forma prima ſed vltima.

De alio modo diſtinguendi medium prędicte vnionis. Cap.XLVII.

PHiloſophus.Eſt igitur anima rōnalis natura ſimplex non cōtraria.i.non habens contrarium, incorporea, cognoſcitiua, non dependes.i.abſolutę libertatis. Porro econtrario corpus humanum eſt natura compoſitum,contrarium.i. ex contrarijs,corporeum,obtuſum,dependens.ſ.ab anima, tanquam a ſuo rectore,hę ſunt ergo quinq; oppoſitiones ſiue diſtātiæ.Ideoq; a tam diſtantium naturarū vnionem neceſſe eſt media quatuor intercurrere,quibus conuenientiſſima proportione ſibi inuicē coniūctis,ambę naturæ quinq; diſtantijs ſeiunctę valeant copulari. Quia uero media debent æqualem habere conuenientiam cū extremis, duo ex illis quatuor eſſe debent ex parte animę, & duo ex parte corporis.Ex parte animæ ſunt natura ſenſibilis & vegetabilis.Eſt enim natura ſenſibilis ſimplex,& non contraria, incorporea,& cognoſcitiua,dependens.Simplex quidem eſt,alioquin ſpecies & imagines ſenſibiles in ea facerent diſtantiam & replerēt eam.Eſt & incorporea,caret.n.dimēſione,nec eſt in maiori,quam in minori corpore. Non cōtraria uero.i. non habens contrarium ſicut elementa,vel non ex contrarijs ſicut elementatur.Cum enim ipſa ex natura ſuſceptiua ſit oīs contrarietatis corporalis,ut ſecundum tactum calidi & frigidi, ſecundum uiſum albi & nigri,& ſic de cæteris,in ſe nullam habet contrarietatem.Depēdens etiam eſt non ſolum natura rationali,quæ rectrix ipſius eſt in hoīe,ſed etiam a natura vegetabili, cui unitur tanquam materię,& per quām operatur. Porro natura vegetabilis eſt ſimplex,non contraria,incorporea, obtuſa, dependens. Simplex quidem ad differentiam compoſitionis,quę eſt in elementatis ex elementis.Non contraria vero, ad differentiam cōtrarietatis quæ eſt in elementis ratione qualitatum contrariarum. Incorporea quoq; ad differentiam naturę cæli,& corporū cęleſtium quæ quamuis non ſint ex elementis compoſita, nec contrarietati ſubiecta,corporea tñ ſunt. Obtuſa vero ad differētiā naturę ſenſitiuę,ꝗ eſt cognoſcatiua.Dependens aūt ad differentiā naturę rōnalis quę eſt abſoluta. Hæc ergo ſunt duo media ex parte animæ. Et ex parte quoq; corporis duo ſunt,unum pertinēs ad cęleſtē naturā.i.ad quintā eſſentiā,qđ dr ſpūs,& uocatur a philoſophis uehiculū uitiū animę.Eſt aūt corpus ſubtile ſpūale, diffuſum in concauitate membrorum a natura quintæ eſſentię.Vnde motus eius a fontibus eſt,ſicut motus irradiationis & illuminationis a corporibus luminoſis.Et dicuntur fontes principalia & radicalia mēbra,ſcilicet cor,cęrebrū,& par, ſecundū quę diſtinguiẽ triplex differentia ſpūs, id eſt naturalis in hepate,vitalis in corde,aīalis in cerebro.Aliud uero mediū pertinet in ęqualitate & temperantia,quę eſt in ſanguine. Eſt itaq; ſpūs natura ſimplex,non contraria,corporea, obtuſa,dependens. Simplex eſt quia cōpoſita non eſt ex elementis. Corporea vero ad differentiā naturarū uegetabilis,ſenſibilis,& rōnalis.Obtuſa quoq; ad differentiam ſenſibilis,& rationalis. Dependens autē ad differentiam rōnalis. Natura uero elementaris eſt ſimplex, contraria,corporea,obtuſa,dependens. Quę oīa dicunẽ ad differentiā prædictorū.In his ergo vide naturalem ordinem & proportionē. In principio quidē natura eſt rōnalis tanquā vnū extremum,deinde uero media ordinantur. Primum, ſcilicet natura ſenſibilis. Secundum vegetabilis.Tertium natura ſpiritus cęleſtis. Quartum natura elementaris.Vltimum uero eſt natura elementati corporis, quod medijs armonia decentiſſima diſpoſitis copulatur cum natura animæ rationalis.

De Differentia vnionis animæ in homine & in animalib9 in planta. Cap. XLVIII.

POrro de differentia vnionis animæ rōnalis in hominibus, & ſenſibilis ac vegetabilis in aīalibus,& plantis. Dicendū, ꝙ vnio aīæ rōnalis ad corpus,eſt per depēdentiā ipſius corporis ab ea,& non econuerſo.Vnio vero vegetabilis & ſenſibilis eſt per dependentiā corporū ab eis,& econuerſo.Hinc eſt ꝙ ſola rationalis eſt ſeparabilis,& manet ſeparata. Ad hoc poni pōt exemplum in luce ignea & ſolari.Lux.n. ſolaris in radio vnitur aeri, non tñ eius eſſe dependet ab aere, ſed potius aer a lucę tanꝗ ab eo ꝑfectibile.Vñ deſtructo aere,remanet adhuc radius, quod videri poteſt per interpoſitionē alicuius corporis tranſparentis in loco aeris vt cryſtalli,remoto.n.aere, remanet idem radius illuminans cryſtallum Sic eſt in vnione aīæ rationalis ad corpus. Lux aūt inflāmata vniẽ ſubtiliori materiæ, ꝗ eſt vapor reſolutus a corpore inflāmato, & eſt radioſa. Veruntñ lux ſiue in carbone ſiue in flāma, dependet & vniẽ materię ita ꝙ deficit ipſa deficiente materia Itaq; ſecūdū tres differentias lucis corporeę uiſibilis,in carbone ſ.& in flamma & in aere,poteſt intelligi triplex differentia lucis incorporeę quæ eſt in aīa corpori vnibili,ut anima vegetabilis in plantis cogitetur ſm modum lucis in carbone,eo ꝙ vnitur corporibus plantarum groſſis ac terreſtribus,& ad motum localē ineptis. Hæc eſt radioſa per cognitionem ut in ea fulgeat cognitionis lumē Aīa uero ſenſibilis cogiteẽ ut lux in flāma,ꝗ corporibus ſubtilioribus vniẽ, & aptioribus ad motū,& eſt radioſa,hæc duę ſm naturā a corporibus dependentes ſunt,& ideo cum eis deficiunt.Aīa deniq; rōnalis cogitetur ut lux naturę cæleſtis incorruptibilis in aer radians. Sic enim & ipſa in humano corpore,hoc tñ excepto,ꝙ lux unius radij determinat ſibi partē aeris aliquā,pluſquā aliam. Sed unus & idē radius pōt diuerſas aeris partes illuminare,quod aīæ rōnali non conuenit, quæ eſt lux incorporea incorruptibilis Nam vna rōnalis aīa determinaẽ ad corpus,nec eſt poſſibile, vt aliud corpus ſplendore ſuo perficiat, ſicut mentiti ſunt hæretici dicētes,aīas de corpore ad corpus reuolui. Fortaſſis aūt requiriẽ ēt ex parte corporis ſenſibilis natura lucis nobilioris ad unionē diſponens in aīali quam in planta, & in homine, ꝗ in bruto. Eſt enim differētia lucis cęleſtis & ēt ordō, ſm nobilitatē eſſentię lucis.Nā ſuꝑ lucē cęli ſyderei eſt lux cęli aquei ſiue cryſtallini & ſupra utraq; lux empyrei.Cum ergo conſtat ꝙ influentia lucis cæli ſiderei diſponat corpora vegetabiliū ad ſuſceptionē uitę vegetabilis.Influentia lucis nobilioris quę eſt cęli aquei diſponet corpora ſenſibilium ad diſpoſitionē uitę ſenſibilis, quæ ēt fortē propter virtutē ꝗ eſt ex receptione impreſſionū imaginum, quæ neceſſaria eſt in apprehenſione ſenſitiua dicta eſt aquea ſiue cryſtallina.Influentia uero lucis nobiliſſimæ, quæ eſt empyrei, diſponet corpus humanum ad ſuſceptionem vitę nobiliſſimę,quę eſt anima rationalis.

De Perfectione ipſius organi.i.corporis humani. Cap. XLIX.

COrpus autem non ſolum humanum uel animalę, ſed eſſe vegetabile conſtat ex quatuor elementis, & quinta eſſentia accurrente ad unam armoniam in eis conciliandam, alioquin nec eſſet corpus vnibilis,cum elemētalis natura ſit habens contrarium,& omnis contrarietas repugnet vnionis rationi. Verum cum anima rationalis perfectiſſima ſit inter omnes naturales formas,humanum quoq; corpus eiuſdem formę perfectibile oportuit eſſe perfectiſſimum cęteriſq; perfectius Elemēta nāque cum ſint materialia reſpectu corporum elementatorū imperfectiora ſunt illis. Inter elementata vero quędam corpora ſunt,in quorum generatione tantum exigitur elementorū mixtio ut mineralia,quędam in quibus non ſolum requiritur mixtio,ſed etiam complexio vt uegetabilia, quędam etiam in quibus pręter hęc duo requiruntur organorum ſiue membrorum compoſitio,vt aīalium corpora. Cum ergo elementorum mix-

tio

tio materialis ſit reſpectu complexionis, & ipſa cõplexio reſpectu compoſitionis, & hæc oĩa reſpectu humani corporis, imperfectiora ſunt corpora mineralia vegetabilibus, & hęc aĩalũ corporibus, iſtaq; oĩa corpore humano. Præterea cum aĩa ſit oĩum ſimilitudo, quia ſimilitudinẽ rerũ oĩum nata eſt cõprehendere, ſcilicet ſpũalium per ſe, corporalium uero mediante corpore, neceſſe eſt, ut ipſum corpus mediante quo recepit oĩum corporalium ſimilitudines habeat ſimilitudinẽ oĩum, quod fieri non poſſet niſi ex oĩbus corporibus compoſitũ eſſet. Deniq; cũ corpus unibile animę debeat eſſe organicũ, impoſſibile eſt vt ſit ſimplex & vnius naturæ. Porro nõ erit vltima actio nutritiuæ per naturam elementarem, quæ eſt habens contrarium, ut dictum eſt, ſed per cœleſtem quæ eſt natura lucis & quinta eſſentia. Organum quidem & inſtrumentum in hoc conueniunt, ꝙ vtrunq; eſt illud quo artifex opus ſuum exercet. Sed in hoc differunt, ꝙ inſtrumentum ſeparatum eſt ab artifice ſecundum eẽ, licet cõiunctum ſm operationem, vt dolabrum vel ſecuris. Organum vero coniunctum eſt ſm vtrunq;, ut pupilla virtuti uiſiuę. Et tunc operatio nõ attribuitur organo, nec virtuti, ſed tertio quod ex his coniunctis efficitur. Vñ proprie non eſt dicere virtus viſiua uidet, vel pupilla videt, ſed oculus videt, q ex utroque conſtituitur. Corpora uero mineralia vnibilia non ſunt, licet in eorum cõpoſitione concurrat lucis natura concilians elementorum contrarietatẽ. Cum enim actiones animæ non ſint vnius modi reſpectu corporis, ſed multorũ modorum. ſ. nutritiua, generatiua, &c. neceſſe eſt etiam organa ipſa differre. Itaq; corpus animale quod eſt organicum, nõ erit vnius modi ſcilicet vt ſimilis ſit in toto & in partibus, quia ſi in toto ſimile eſſet nõ niſi uno modo per illud anima ſuum opus exercere poſſet. Igit̃ corpora mineralia non ſunt animalia, quia lux in eis eſt ſecundum vnum modum armoniæ conciliantis elementa in toto & in partibus. Corpus organicum neceſſario multiplicis eſt armonię ut congruat operationibus animæ.

De Naturali fœdere amborum. Cap. L.

HVgo in li. de anima & ſpiritu. Quadam igitur amicitia anima corpori coniungitur, ſecundum quam nemo carnem ſuam odio habet. Nam licet eius ſocietate pregrauetur, amat tamen carcerem ſuũ, & ideo libera eſſe non poteſt. Doloribus eius vehementer afficitur, & formidat interitu, quę mori non poteſt. Oculorum ſpeculatione depaſcitur, ſonoris delectatur, cibis ſuauiſſimis iucundatur, odoribus larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipſa utatur, graui tñ mœrore affligit̃ ſi ſubtrahantur. Hinc & nonnunquã ſubrepunt vitia contraria rationi, dum anima ſe dilecto indulgentius remittendo locum noſcit̃ præbere peccato. Carni nãq; ita vnit̃ aĩa, ut cum carne ſit una perſona, unde ſalua proprietate vtriuſque naturæ, adijcitur carni, quod aĩæ eſt, & aĩę quod carnis eſt. Exinde fit aĩa originali culpę obnoxia quam caro contrahit, & aĩę refundit. Caro nimirum contracta de carne per legẽ concupiſcentiæ, quam cito viuificatur, originalis culpę vinculo premitur, eiuſq; affectionibus aĩa quæ carnẽ uiuificat aggrauatur. Deniq; fatigatur corpus cogitationibus mentis, afficitur & mẽs in corpore doloribus corporis. Conuenientiſſima ergo media ſunt carnis & animę ſenſualitas carnis, quæ maxime ignis eſt. Fantaſia ſpiritus quę igneus uigor dr̃. Vnde Virgili. de aĩalibus loquens ait. Igneus eſt illis uigor, & cęleſtis origo. Caſſiodorus vbi ſupra. Tempera igitur bone artifex organum corporis noſtri, ut armonię mentis poſſit aptari, nec ſic roboretur, ut ſuperbiat, nec ſic langueſcat, ut deficiat. Childebertus cęnomanenſis. Caro certe viuificationis officium amat, tantamq; cum eo pacẽ pepigit, vt ſiquid ei contrarium nouerit, & implicabili odio abhorreat, & curioſa ſimilitudine auerſetur. Hinc eſt ꝙ illi quoq; qui cum Paulo clamant, cupio diſſolui & eſſe cũ Chriſto, mortem tñ ideo formidant, quia caro hic aĩę lętatur officio, Chriſtus mori uenerat, & tñ dicebat, pater ſi fieri põt tranſeat a me calix iſte. Idem cum remotus a diſcipulis ꝓlixius oraret, vſq; ad ſudorẽ ſanguinis anxietate turbatus eſt paſſionis. In quibus uerbis nihil aliud intelligendũ eſt, q̃ quædam conuiuificatio carnis, q̃ ſic inerat ei lege naturæ, vt tñ bonum non impediret obedientiæ. Auguſtinus ſuper geneſim li. 20. Deniq; dubitandum nõ eſt & raptam hoĩs a corporis ſenſibus mentẽ, & etiã depoſita carne per mortem, non ita videre poſſe incõmutabilẽ ſubſtantiã dei, ſicut vident angeli ſancti, ſiue alia latentiore cauſa, ſiue ideo qa ineſt ei quidam appetitus naturalis corpus adminiſtrandi, quo retardatur quodammodo, ne tota intentione in ſummum illud cęlum pergat, quamdiu non ſubeſt corpus, cuius adminiſtratione appetitus ille conquieſcat.

Quod fœdus illud quandoq; moleſtijs irrumpitur. Cap. LI.

CHildebert⁹. Quę cũ ita ſint, tñ tñ amorẽ, tãq; germanũ fœdus corporis & aĩę plerũq; ſuperuenientes irrũpũt moleſtię, quibus excitata caro ad viuificationis odium, ſpũm ſollicitat ad conſenſum, qa ſicut illecebrarũ deſiderio, ſic etiã pnicioſa cõmouet̃ anxietate ſolicitudinũ. Quibus dũ venatrix illa deliciarum diu ſubeſſe, diuq; fatigari formidat, paulatim incipit cedere vitæ, placetq; viuificationis gratiã obturare, cuius obſequia permixtis incõmodis amareſcũt. Naſcit̃ inde turpis ac ridiculoſus mortis appetitus, nequã. ſ. ꝓgenies, & q̃ more vipereo ſuoſq; plerumq; ſuffocat, & extinguit genitores, nõnullos etenim quoque tp̃a habuere, quos uel in aquas vel ad laqueum egit dolor amiſſę pecuniæ. Nã de ueteribus q̃d loquar, quorum mortes ſimili ꝓuocatas inſania veridicis aſſertionibus nequaq̃ poetę tacuerunt. Num recolis idem te atteſtatum cum affectatę mortis originẽ ſuppoſitis decantares verſiculis. Cum placet carni, ꝙ viuificatur, ametq; hoc animæ obſequium, tñ euenit vt diuturnis fracta malis vitam faſtidiat, abdicet annos. Malit obire ſemel, q̃ ſæpius, atq; ſuprema morte rapi, q̃ tot pereuntibus eſſe ſupſtes. Sed licet his inſtet, nõ eſt homicida voluntas. Donec declinet, faueatque uxorius illi Spũs, hæc & ſtimulis blanda lite ſubacta. Gignit̃ exceſſus, qa dum caro clamat eiq; ſpũs exaudit conſenſu culpa creat̃. Inq; creando nephas, caro fit uir, ſpũs uxor. Actor. Manifeſtũ eſt autẽ, ꝙ ꝑdictum corporis, & aĩæ fędus, & qñque moleſtijs irrumpat̃, nequaquã tñ penitus rumpitur, qm̃ quidem iuxta ſententiam Auguſtini, aĩa etiam exuta deſiderat incorporari. Sed nec ſimpliciter interrumpit̃, quia nec in ipſis moleſtijs anima corpus ipſum abhorret, ſed tm̃ moleſtias corporis. Vnde etiam illi qui hmõi moleſtijs fatigati uitam ſibi extorſerũt, nequaquam proprie corporis uita, ſed potius eius moleſtia carere uoluerunt, ſicut ẽcontra Apoſtolus diſſolui cupiens, & eſſe cum Chriſto, nequaquam ꝓprie ſimpliciterque diſſolui optabat, ſed exoptatum ſequens præmium, de quo ſecurus erat.

De Modo eſſendi animæ in corpore. Cap. LII.

PHiloſophus. Modus eſſendi animã in corpore eſt ſm triplicem comparationem. Vna eſt, q̃ perfectionis eſt ad ꝑfectũ. Alia, q̃ eſt motoris ad motum ſiue artificis ad organũ. Tertia radij luminis ad illuminatum. Secundum primum modũ eſt in toto, ita ꝙ in nulla parte. Non. n. eſt perfectio alicuius partis, ſed ipſius totius inquantum hmõi. Vnde nota, ꝙ quædam ſunt ita perfectiones totius, ꝙ etiam quarumlibet partium ſm eundem modum, ut in omnibus corporibus quorum eſt eadem ſpecies in partibus, & in toto. Q̃d ita totius, ꝙ nullius partis, & talis perfectio eſt anima ſm omnem ſui differentiam. ſ. uegetabilis, ſenſibilis, rationalis. Vnde quælibet plãta ita eſt planta, ꝙ nõ aliqua pars eius. Ita etiam eſt de quolibet animali, & homine. Porro ſm modum alterum ita eſt in toto anima, ꝙ in qualibet parte, quia operatio uirtutis motiuæ inuenitur per totũ corpus. Nam quia non eſt uirtus ſine ſubſtantia in qua eſt, erit ſubſtantiæ aĩæ per totum corpus tota, & in qualibet parte corporis, & hoc eſt, quod dr̃ in lib. de ſpiritu, & anima. Sicut Deus ubiq; eſt totus in toto orbe, & in omni creatura ſua, ſic anima ubique tota, & in toto corpore ſuo, tanquam in ſuo etiam quodam mũdo. Intentius tñ eſt in corde, & in cerebro, quemadmodum Deus præcipuę dr̃ eſſe in cœlo. Secundum tertium modum eſt ſeparabilis a toto, & a qualibet parte, nec maior in maiori, nec minor in minori, quemadmodum radius luminis ſeparabilis eſt ab aere illuminato, nec in minori minor, nec in maiori maior. Ariſtoteles in lib. de anima. Videtur autem pluribus animam nihil ſine corpore pati neq; facere, nec omnino ſentire, omneſque paſſiones eius uidenẽ eſſe cũ corpore, ut deſideriũ timor, gaudium, triſtitia, amor, & odium. Similiter. n. cum his cõpatitur corpus, dicere igitur animam iraſci ſimile eſt ac ſi dicatur animam texere uel ędificare, meliuſque eſt non dicere animam miſereri uel addiſcere, ſed hominem in anima, ſiue per animam.

Qualiter anima corpus vegetat & ſenſificat. Cap. LII.

HVgo ubi ſupra. Anima non aliter, quam ſol lucem diei uitam tribuit carni cum uenerit, mortem efficit cum recedit. Cumque ſit incorporea per ſubtiliorem naturam ſui corporis, ideſt per ignem, & aerem, quę in ipſo quoque mundo præcellentia ſunt corpora ſpiritui ſimiliora corpus adminiſtrat. Iſta ſiquidem priora accipiunt nutus animę uiuificantis, eo quòd incorporeę naturę ſunt propinquiora, quam humor, & terra, & ut ad eorum proximum miniſterium tota moles adminiſtretur. Vnde non eſt ſine his duobus uel in corpore ſenſus, uel ab anima ſpontaneus motus. Ignis, & aer, quia leuia ſunt, mouent terram, & aquam, quę grauia ſunt. Quapropter corpora poſt animę abſceſſum moueri non uidemus, quia ignis, & aer, quę duo per animę pręſentiam tenentur in corpore terreno, & humido, ut omnium quatuor fiat tẽperatio, poſt eiuſdem animę abſceſſum ad ſuperna euadunt, ac ſeſe expediunt. Igitur anima pręſentia ſua corpus uiuificat, & ſic colligata eſt ei, ut nec cum uelit ſe inde ſegregare poſſit, nec retinere cum iuſſionem creatoris audierit. In uita ſiquidem animę conſiſtit uita corporis, & de morte corporis deſcẽdit mors animæ. Sicut

enim

enim anima vita ſua facit carnem viuentem, & de fonte ſuæ naturæ irrigat eã animando: ſic caro per corruptelam materiæ ſuę animam ſi cupiditatibus illicitis illigauerit, occidit. Et cũ altera naturæ videatur alterius, trãſit vnaquaq; in victricis naturã.i. vt aut carnem ſpiritualẽ aĩa virtutibus ſuis præſtet, aut animã carnalẽ caro victrix eius efficiat. Anima tñ de morte nihil hẽre põt niſi per vitia carnis ei propinatum fuerit, nec caro aliquid de vita retinere poteſt niſi ab aĩa fuerit irrigata. Nec altera in alterius naturam tranſire põt, niſi aut vitijs infecta aut virtutibus deſerta fuerit. Senſim quoq; aĩa progreditur ad corpus mouendum & viuificãdum. In corpore duo foramina ſunt quibus ẽm naturalẽ concupiſcentiam influit & effluit nẽ quo idem corpus vegetatur ac regitur. Sunt & quædam vtriuſq; ſimilia, ſ. corporis ſupremum, & ſpiritus infimum: in quibus ſine naturarũ confuſione, perſonali tñ vnione facile coniungi poſſunt. Similia quippe ſimilibus gaudent. Vnde anima quæ natura ſpiritus eſt, & caro quæ natura corpus eſt, in ſuis extremitatibus facile atq; conuenienter vniuntur, vt iã ſuperius dictum eſt, hoc eſt in fantaſtico animæ, quod nõ corpus, ſed ſimile corpori eſt, & ſenſualitate carnis, quæ ferè ſpiritus eſt, quia ſine anima fieri non poteſt. Sicut.n. animæ ſupremum, quod eſt intelligentia, ſeu mens imaginem ac ſimilitudinem ſui ſuperioris.i. Dei gerit. Vnde & eius ſuſceptiua eſſe potuit, & ad vnionem perſonalem, et qñ ipſe voluit, abſq; nulla mutatione naturæ ſuſcepta fuit. ſic ſupremum carnis, i. ſenſualitas animæ gerens ſimilitudinem, ad perſonalem vnionem eius eſſentiam ſuſcipere poteſt. Ita in viuificatione deſcendit anima ad corpus. Præſentia nanque ſua illa viuificat, colligit in vnum, atq; in vno tenet, defluere atque contabeſcere non ſinit. Congruentiam eius atque modum ſeruat non tm̃ in pulchritudine, ſed etiã in creſcendo atq; gignendo.

Qualiter anima corpus ſenſificat. Cap. LIIII.

ITaque corpus humanum ex quatuor elementis compoſitũ eſt, ſed in carne & oſſibus terra maxime apparet pp terrenã ſoliditatem. Aqua in humoribus, aer in pulmone continetur. Iccirco ſemper in motu eſt, quia ventilabrũ eſt cordis, ne nimio calore cor conſumatur & diſſoluatur. Sedes ignis eſt in corde, & ideo inferius eſt latum, & ſuperius acutum, quia formã ignis retinet. Quædam aũt ignea vis aere temperata a corde ad cerebrum aſcẽdit: ibiq; purificata & colata per oculos, aures, nares, cæteraq; inſtrã ſenſuum, foras egreditur, & ex contactu exteriori formata, quinq; corporis ſenſus facit. Quorum tactus ab anteriori parte cerebri ad poſteriorem tranſiens, & inde per ceruicem ac medullam ſpinæ deſcendens, per totum corpus diffunditur. Itaq; ſenſus corporis ſic fiunt, quod eſt in corpore ſubtiliſſimum, & ob hoc animæ ſimilius, & vicinius q̃ cætera.i. lux primum per oculos ipſa diffunditur: eminens de radijs oculorũ ad viſibilia intuenda. Deinde mixtura quædam. Primo cum aere ponitur. Scdo cum aere & caliginoſo, ac nebuloſo. Tertio cũ corpulentiore humore Quarto cũ terrena craſſitudine, ſicq; quinque ſenſus cũ ipſo ſenſu oculorũ perficit, vbi ipſa ſola excellit. Iſti ſenſus, quia in ſola facie prælocati ſunt. Ideo ſcriptum arbitror, qm̃ in faciem Deus inſufflauit homini ſpiraculum vitę, cũ factus eſt in animam viuentem. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quoniam iſta ducit & illa ſequitur. Ab iſta ſenſus, ab illa motus, ſicut conſilium præcedit actionem.

De naturali animæ cognitione. Cap. LV.

ANima quidem a creatore principium hñs ex quo eſt, perfecta eſt in genere ſuo. Vnde ex quo eſt ſciret oĩa q̃ ab hoĩe ſciri poſſunt, niſi grauitas carnis eſſet. Quod p primũ hoĩem q ante corruptionem humanitatis ex quo fuit perfectè hẽt ſcientiã humanã probari põt. Sed corrupta humanitate, ex quo coniungit̃ corruptioni corrumpit̃, nec proprietates ſuas põt exercere, donec vſu, & experientia, & alicuius doctrina excitata incipit diſcere: veluti ſi quis cum acie ſubtili oculorũ in tenebroſa detrudatur, videre tñ non põt ibi niſi prius aſſueſcat tenebris, & lumen accendat̃. Auguſti. de Trin. li. 14. Anima ẽt paruuli infantis ſe noſſe credenda eſt, ſed intenta nimis in eas res quas p corporis ſenſus tanto maiore quãto nouiore cępit delectatione ſentire, nõ ignorare ſe põt, ſed cogitare ſe non põt. Ita.n. in oẽs corporis ſenſus quantũ ſinit illa ætas ſe quaſi coartat, vt quicquid per carnẽ offendit vel allicit hoc ſolũ abhorreat vehemẽter vel appetat. Sua vero interiora non cogitat, nec admoneri põt vt hoc faciat, quia nondum admonentis ſigna nouit vbi p̄cipuum locum verba tenent. In oĩ quidem tpalium rerum ſciẽtia, quædã cognoſcibilia cognitionẽ tpe antecedũt, ſicut ſunt ea ſenſibilia quæ iã erant in rebus anteq̃ cognoſcerent̃, vel ea oĩa, quæ per hiſtoriã cognoſcuntur. Quædã vero ſimul eſſe incipiũt velut ſi aliquis ſonet vbi adeſt auditor. Sed ſiue ſic, ſiue ſic cognoſcibilia cognitionẽ gignunt, cognitione vero facta, cum ea quę agnouimus poſita in memoria recordatione reuiſuntur, quis nõ videat priorem eſſe tpe in memoria retentionem, q̃ in recordatione viſionem, & huius vtriuſq; tertia voluntate iunctionem? Porro aũt in mente non ſic eſt. Neq;.n. aduentitia ſibi eſt, quaſi nõ ibi fuerit, antequã ſeipſã cognoſceret, cũ p̄fecto ex quo eſſe cępit, nunq̃ ſui meminiſſe, nunq̃ ſe itelligere vel amare deſiſtit.

De multiplici eius operatione. Cap. LVI.

IOannes Damaſcenus. Operationes aũt animæ ſunt & naturales, & artificales. Operatio.n. eſt naturalis vniuſcuiuſq;ue ſubſtantiæ virtus & motus innatus. Dicuntur autem & operationes geſtiones & actus, vt loqui, ambulare, comedere, bibere, & huiuſmodi. Sed & paſſiones naturales multotiens dicuntur operationes, puta fames, ſitis, atq; talia. Dicitur rurſus operatio & opus virtutis, quod Græci apoteleſma dicunt, i. effectũ. Chilcebertus cenomanenſis. Vis animæ ſeptem proprios ſibi vendicat actus Viuificat, ſentit, varias amplectitur artes. Corrigit exceſſus, virtutibus inſtat in ipſam. Dirigit intuitum deitatem gaudet in illa. Seminibus quoq; prius ineſt animalia bruta Participant aliunde noſtræ proprietatis. Tres ſunt & ſuperum, ſuperi tamen anteferuntur. Ex actu primo vegetant̃ corpora creſcunt, Prouenit inde vigor, nexus, complexio motus. Et ſtatus & ſpecies, & cõuenientia quædam. Ex alio tangit, videt, audit, guſtat, odorat. Odit amat petit apta ſibi, contraria vitat. Soluit̃ in ſomnos, in ſomnia mente vagatur. Præteriti meminit, venturis inſtat, agitq; Plurima, quæ ſenſu & non ratione geruntur. Tertius ingenuas aliaſq; perambulat artes. Quæque vel ingenium, vel diſciplina miniſtrat. Colligit & vario profectu mẽtibus hæret. Quartus ab illicitis reuocat, relidenſq, reatus. Abiurare docet, extunc agnoſcere ſeſe. Incipit inq; nouum niti ac tranſire decorem. Dicimus è quinto naturæ lege teneri. Res inconceſſas virtutis amore cauere. Conceſſis aliquot etiam ſine teſte carere. Sextus in aſpectum ſolis luciſq; ſupernæ penè parem animam rapit immaculatam. Septimus aſtringit, ſtabiliq; ſubarrat amore. Collateratque Deo quàm dotem tam ſpeculetur. Quos thalamos, quis cultus, eam quæ feſta ſerenent. Quis dicat ſpecioſa veni. dixere beatæ, Mainteſque animæ, nec eis tamen aut ea virtus Aut ea lingua fuit, quibus hęc aperire liceret. Excedit ſenſus vndecunque recondita merces. Primus itaq; naturæ actus eſt viuificatio, ſecundus ſenſus. Tertius ars, quartus correctio, quintus virtus, ſextus contemplatio, ſeptimus quies, hos actus ſi carnis deſiderijs impediti negas, profecto vel penitus infra hominem defeciſti, vel ſupra hominem profeciſti. Qui ſolus tam libere beatus es, vt eam concupiſcentiam neſcias, quæ aduerſus præfatos actus & innumero militat exercitu, & diuerſo triumphat affectu. Neque enim in omnes animas par ei licentia eſt. Ipſa quoque actus nec eodem tempore omnes, nec omnes eadẽ infeſtatur moleſtia. Alij quippe in ortu quaſi ſeges in gramine præfocantur. Alij iam in prouectu velut in ſpicis grana. q̃ feruor nimius exurit. inaneſcunt. Eſt etiam quod illos intrinſecus impugnet, quod illos extrinſecus euacuet.

De ipſius paſſibilitate. Cap. LVII.

ACtor. Paſſibilis aũt eſt anima non ſolum corpore incluſa, ſed etiam à corpore ſeparata, ſicut dicetur infra. Auguſtinus de ciuit. Dei lib. 14. Sunt quidem quatuor animæ perturbationes, quibus omnis motum humanorum vitioſitas continetur. De quibus Virgilius mentionem faciens, de animabus incluſis corporibus ita loquitur. Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentq;. Nec auras ſuſcipiunt clauſæ tenebris & carcere cæco. Et poſtquã de terrenis moribundiſque membris hæc dixit, ſequutus adiunxit. Quin & ſupremo cum lumine vita relinquit, i. cũ die nouiſſimo vita præſens eos relinquit. Nõ tñ nẽ malum miſeris nec funditus oẽs Corporeæ excedunt peſtes, &c. Iohãnes Damaſcenus. Dicitur autem æquiuoce paſſio. Eſt enim paſſio dicta quæ animalis eſt, vt concupiſcentia, & ita quam ſequitur voluptas & triſtitia, ſequitur enim paſſionem ipſa triſtitia, & nõn ipſa paſſio eſt triſtitia. Nam inſenſibilia quidem patientia non dolent. Nõ igitur paſſio eſt dolor, ſed paſſionis ſenſus. oportet autem eſſe hanc dignam ratione.i. magnam vt ſenſui ſubiaceat. Itaq; cõiter ac generaliter paſſio animalis eſt quã ſequitur voluptas atq; triſtitia. Animalium deniq; paſſionum terminus eſt hic. Paſſio eſt motus appetitiuæ virtutis ſenſibilis, in imaginationes boni vel mali, vel vt dicit Remigius. Paſſio eſt motus irrationalis animæ per ſuſceptionem boni vel mali. Suſceptio nanq; boni mouet concupiſcientiam. ſuſceptio vero mali iram. Sed & ſecundum alium modum operatio dr̃ paſſio. Nã operatio quidẽ eſt motus qui eſt ẽm naturam. Paſſio vero q̃ præter naturã. Scdm hanc igit̃ rationẽ operatio dr̃ paſſio. cum non ẽm naturã mouetur ſiue ex ſe ipſo, ſiue ex alio. Itaq; cordis cui ẽm pulſus eſt motus naturalis exiſtens, operatio eſt. Qui vero ſecundum ſaltus eſt immoderatus exiſtens, & non ſecundum naturam, paſſio eſt non operatio. Non omnis aũt motus paſſ. vocat̃ paſſio, ſed q vehemẽtiores sũt, & in ſenſus p̄cedẽtes. Nã q parui sũt, & inſenſibiles nõdũ paſſiones ſunt. Oportet ſiquidem

dem paſſionem hr̃e magnitudinem ratione dignam: quia parui motus latentes ſenſum: non faciunt paſſionẽ. Philoſophus. Sciẽdum vero ꝙ eſt actio corporis in corpus: & eſt actio ſpiritus in ſpiritum. & eſt actio corporis in ſpiritum. Actio corporis in corpus eſt per contactum. Actio aũt ſpiritus in ſpiritum eſt per applicationẽ, ſicut accidit in dæmoniacis: quod aĩa patitur a dæmone, qui coniungitur ei per applicationem ad corpus: cuius ipſa eſt perfectio. Actio vero corporis in ſpiritum eſt per colligationem ipſius ſpiritus ad corpus: non per contactũ: vt patet in colligatione animę & corporis. Et quamuis inter illa non ſit qualitas communis: eſt tamen relatio & inclinatio communis. Inclinatio enim animæ appetitu eius & amore naturali: & econuerſo. ratione cuius eſt quaſi ſymbolum ad corpus.

De multiplici einſdem paſſione. Cap. LVIII.

Actor. Vt ergo de paſſionibus animę plenius veritas eluceſcat. Notandum ꝙ paſſio duplex eſt, videlicet naturalis, & innaturalis. Porrò naturalis multipliciter dr̃. Primo modo & generaliſſimè paſſio idẽ eſt quod receptio. Vnde oẽ receptibile eſt paſſibile: & hoc modo & Angelus & aĩa ſunt paſſibiles per naturam. Generaliter aũt ſecũdo modo paſſio eſt motus ex alio in aliud. Et hoc modo & aĩa cuius per naturam eſt paſſibilis intellectus & eum ipſe paſſibilis eſt per naturam. Tertio modo dr̃ paſſio ſpecialiter, ſ. aĩalis, quam diffinit Iohannes Damaſcenus motum appetitiuæ ſenſibilis in imaginatione boni vel mali. vel ſm Remigium. Paſſio eſt motus irrationalis partis aĩæ per ſuſceptionem boni vel mali. Motus aũt hmõi ſi fuerit moderatus eſt aĩæ per naturam. Porrò innaturalis paſſio non eſt aĩæ ex natura: ſm quod dicit Damaſcenus. Paſſio eſt motus præter naturam: ſiue ex ſe, ſiue ex alio. Sic. n. dr̃ paſſio cum contrarietate ac diſconuenientia receptibilis & recepti. Ex huius paſſionis reſpectu dr̃ paſſibilitas ad patiendum potẽtia remota: vel neceſſitas ad patiendum potentia remota: vel neceſſitas ad patiendũ potentia proxima: paſſibilitas aũt ad patiendum eſt ex origine de nihilo, & hæc non eſt pęna ſed defectus. Vnde paſſibilitas ſic dicta non eſt ex natura, vt eſt natura, ſed ex conditione creaturæ, vt eſt nihilo facta. Neceſſitas vero ad patiendum eſt ex culpa. Si aũt quæratur vtrum aĩa ſit paſſibilis ſm oẽm vim ſuam: dicendum eſt, ꝙ paſſio quædam ex imaginatione boni vel mali ſenſibilis eſt in aĩa ſm partem irrationalem. Paſſio vero ex ſuſceptione boni vel mali intelligibilis eſt in ea ſm partem rationalem. Quamuis ergo intellectui nihil contrarium ſit, nec pęna ex coniunctione diſconuenientis vel contrarij. Eſt tñ paſſibilitas ex ſeparatione conuenientis, & hic modus magis conuenit paſſioni rationali. Alius vero paſſioni ſenſibili. Verum in aĩa ſubiecta Deo, videlicet ſuo ſuperiori, nõ erit paſſibilitas ſm partem ſuperiorẽ ab aliquo inferiori: ſed à ſuperiori recedens p culpã, iuſte patitur ab inferiori pœnam, vt dicit Auguſtinus in lib. ciui. Dei. Dolet & patitur anima tripliciter. Primo. n. dolet in corpore: vt cum corpus læditur, ipſa condolet & cõpatitur. Scdo modo dolet ſola q̃uis exiſtens in corpore, qñ. ſ. ex aliqua cã inuiſibili triſtis eſt ĩ corpore incolumi. Dolet & extra corpus, ſicut dolebat ille diues apud inferos conſtitutus. Eſt itaq; paſſio duplex, ſ. ſubiectionis & cõpaſſionis. Paſſio ſubiectionis eſt naturæ infirmioris quẽadmodum a fortioribus patiunt̃ infirmiora ſicut ab igne ligna. Paſſio cõpaſſionis eſt naturæ fortioris: quemadmodum patitur dñs in pęna ſerui: & mater in pœna filij. Et hoc modo patitur aĩa in paſſione corporis, videlicet compatiendo.

De paſſibilitate animæ coniunctæ, & ſeparatæ. Cap. LIX.

Porrò ſicut aĩa duobus modis patitur in corpore: vno modo per viam colligationis ad corpus, qñ. ſ. dolendi cã eſt a corporis læſione. Alio modo per viam comprehenſionis, qñ. ſ. comprehendit inconueniens aliquod triſtabile. Sic & ſeparata duobus modis patitur ab igne. Vno modo. ſ. per viam colligationis ad ignem: ſm ꝙ dicit Auguſtinus in præfato li. de dæmonibus: adhærebunt inquit dæmones licet incorporei corporeis ignibus cremandi modis ineffabilibus: accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam. Alio modo per comprehenſionis viam: ſm quod ponitur ſimilitudo formatura imaginabilium, quæ mouẽt fantaſiam. Vnde & Dialogo Gregorij dr̃, ꝙ ex igne viſibili ardor inuiſibilis trahitur, vt per ignem corporeum mens incorporea crēmetur. Hinc & in huius rei typo de Aegyptijs in lib. ſapientiæ legitur: perſonæ triſtes illis apparentes pauorem eis præſtabant. Apparebit. n. illis ſubitaneus ignis terrore plenus. Ex quibus colligitur ꝙ ignis habet vim: vt ex ipſo imagines in aĩa terribiles ac triſtabiles imprimãtur, vel per ipſum in aĩa ſimilitudines terribilium, quas ſecum traxit detinentur vel excitentur. Si aũt obijcitur: ꝙ natura corporalis non eſt potens vel dominans ſuper incorporalem. Reſpondeo ꝙ hoc quidẽ verum eſt, ſi natura incorporalis cuſtodiat ordinem naturalem. Si vero non cuſtodiat ordinem, ordine tranſmutato corporea efficitur dominans ſuper illam: vide ergo ꝙ aĩa corpori colligata perficit illud modis duobus. Vno modo vt agens in corpus vel per corpus. Alio modo vt recipiens a corpore ac per corpus. Primum eſt virtutis perfectionis. ſ. agere. Secũdum imperfectionis & infirmitatis, ſ. recipere, hoc ſecundo modo vnitur igni: nõ vt ignem animãdo perficiens, ſed vt ab igne pœnam recipiens. Si aũt obijcitur: ꝙ non eſt aliqua conuenientia ignis ad aĩam. Dicẽdum ꝙ imò cõe aliquid eſt ibi: prout in libro de anima & ſpiritu dicitur, ꝙ. ſ. affectio inordinata dilectionis corporalium informat animam ad quandam corpulentiam, ex qua. ſ. eſt ei ſeparatæ conuenientia quædam ad corpus afflictiuum. i. ad ignẽ.

De ſeparatione animæ à corpore. Cap. LX.

Corpus quidẽ cõſtat ex officialibus membris, officialia ex cõſimilibus, cõſimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elemẽtis. Et nihil horum eſt anima, ſed in iſtis tanq̃ organis agit. Ac per hoc corpori cõſulitur & huic vitæ in qua factus eſt homo in animam viuam. Quæ cum temperata & ordinata fuerint & congruum viuificationi: nunquam anima recedit. Si vero diſtemperata & confuſa fuerint in vita, recedit anima ſecũ trahens omnia, ſenſum. ſ. imaginationẽ, & rationem, intellectũ, intelligentiam, & concupiſcibilitatem & iraſcibilitatem. Et ex his ſm merita afficitur ad delectationem ſiue ad dolorem. Corpus aũt quod prius integrum tanquam organum contemperatum & diſpoſitũ erat, vt melos muſicum in ſe contineret, & motum reſonaret, nunc confractum & inutile e regione iacet. Anima vero recurrentibus ad regiones ſuas elemẽtorum partibus, non habens vbi vires ſuas exerceat, requieſcit ab his ſm motibus quibus corpus per locum & tpš mouebat. Ipſa per tpš illocaliter mota, qñ & ſi organũ periit: ſed non melos. Auguſtinus ſuper Geneſim lib. 12. Si autem quæritur cum anima de corpore exierit: vtrum ad aliqua corporalia loca feratur cito. Reſpondeo non eam localiter ferri niſi cum corpore. Porrò vtrum habeat aliquod corpus cũ ex hoc corpore exierit: oſtẽdat qui põt: ego autem non puto. Ad ſpiritualia vero loca pro meritis fertur, vel pœnarum vel gaudiorum. Actor. Anima quando à corpore ſeparatur localiter mouetur, dicitur tamen per locum non moueri, quia non tranſit per locum eodem modo quo corpus. ita. ſ. vt pars commetiatur parti: cum ſpiritualis ſubſtantia partem non habeat commetientem ſe parti corporali. Dicitur etiã moueri per tempus, quia modo eſt in vno loco, & iam in alio: Motus autem eius eſt ſubitus & ſimul totus.

De ſtatu & loco animæ ſeparatæ. Cap. LXI.

Hugo vbi ſupra. Anima dum carne exuta eſt, videt, viuit, audit, & oẽs ſenſus ĩgenua viuaciter tenet, vt pote pura, ſubtilis, citra, & perpetua. Et ſicut Deus vbiq; eſt in ſemetipſo, ſic anima vbique eſt quodammodo in ſemetipſa. Ac per hoc ibi eſt anima poſt corpus, vbi erat in corpore agens. Incorporea quidem eſt anima, poteſt tamen habere ſimilitudinẽ corporis non corporalem, ſed corpori ſimilem: & corporalium omnino membrorum cum de corpore egreditur. Sicut. n. ad ſpiritualia pro meritis fertur, aut ad loca pęnalia ſimilia corporibus: qualia ſæpe demonſtrata ſunt his qui rapti ſunt, cum & ipſi in ſeipſis ſimilitudinem quidem gererent corporis ſui, per quam poſſent ad aĩalia ferri, & talia ſimilibus ſenſibus experiri. Animæ ſiquidem quæ corporibus viuentes per dilectionem rerum viſibilium corporalibus imaginibus afficiuntur, à corporibus exeuntes in eiſdẽ imaginibus tormenta patiuntur propter hoc enim corporalibus ibi paſſionibus teneri poſſunt: quaſi à corruptione corporalium affectionum hic mundatę non fuerunt, quoniam corpulentiam de corporis dilectione traxerunt. In eiſdem ergo locis in quibus culpam commiſerunt, puniuntur. Studeat ergo anima in hac vita ſe ab huius ſederantia (?) mundare quatenus cum hinc exierit, inde nihil corporeum ſecum trahat: & à corporali paſſione immunis exiſtat. Auguſtinus vbi ſupra. Animam quidem corpoream non eſſe me planè profiteor ſcire: habere tamen ſimilitudinem corporis & corporalium omnino membrorum poſſe quiſquis negat, poteſt negare animam eſſe: quę videt in ſomnis vel ambulare ſe, vel ſedere, vel hac atq; illac ferri greſſu: vel etiam volatu: quod ſine quadam ſimilitudine corporis non videtur poſſe fieri. Proinde ſi hanc ſimilitudinem & apud inferos gerit non corporalem, ſed corpori ſimilem. Ita & videtur in locis eſſe non corporalibus, ſed corporalium ſimilibus, ſiue in requie, ſiue in doloribus. Idem in enchiridion. Tempus itaque quod inter hominis mortem & vltimã reſurrectionem interpoſitũ eſt. aĩas abditis receptaculis contineri. ſicut vnaquæque digna eſt, vel requie, vel ærumna, pro eo quod ſortita eſt in carne cum viueret.

De immortalitate animæ ſecundũ aſſertiones ſanctorũ. C. LXII.

Gregorius in Dialogo libro quarto. Quod autem poſt mortem carnis viuat anima: patet ratio, ſed fidei admixta. Homo nanque ſicut in medio creatus eſt, vt eſſet inferior Angelo, ſuperior iumento, & etiam haberet aliquid commune

muna

muna cũ ſummo aliquid cũ infimo, immortalitatem.ſ. ſpũs cũ Angelo, mortalitatẽ vero carnis cũ iumento. Hugo vbi ſupra. Immortalis eſt aĩa, ne a creatoris ſimilitudine diſcrepare videat. Non.n. poteſt eſſe imago Dei & ſimilitudo, ſi mortis termino clauderetur. Itaq; ſm quendã modũ vitę quã nullo mõ amittere põt immortalis eſt. Secũdum vero quãdã mutabilitatẽ qua põt vel deterior fieri mortalis eſt. Petrus in itinerario lib 3. Ecce nonnulli Deũ blaſphemantes, & omnem vitã ſuã in iniuſtitia & voluptate docentes in lectulis ſuis defuncti ſunt, & inter ſuos honorabiliter ſepulti. Alij vero Deũ timẽtes & colentes, & cũ omni iuſtitia & ſobrietate viuentes pro iuſtitiæ obſeruantia in deſertis interierũt. ita vt nec ſepultura digni haberentur vbi eſt ergo iuſtitia Dei, ſi anima immortalis non eſt, quæ ſi bene egerit & pie præmia, ſi aũt impie pęnas in futuro conſequetur? Actor. Vtiq; cũ certum ſit Deum eſſe iuſtum, conſequens eſt, vt animæ poſt mortem viuãt, ac pro meritis ſuis recipiant qđ hic vtiq; nõ ſentiũt. Caſſiod. in lib. de aĩa. Aĩa denique rõnaliter & a philoſophis ꝓbatur eſſe immortalis, qa cum viuificet aliud in ſemetipſa vtiq; viuit. Et quia nõ eſt armonia, neq; cõſtat ex pluribus ſed ſimplex eſt natura, qa a cõtrarietate originali nõ corrũpit, & qa ſeipſã mouet. Nos aũt veredica lectione ipſamque imortalẽ eſſe facile approbam⁹, qm̃ ad imaginẽ & ſiſitudinẽ actoris ſui facta legit, q vtiq; viuit ſẽp ac ꝑhenitatẽ cuſtodit.

De quibuſdam medijs ad probandum animæ immortalitatem. Cap. LXIII.

ACtor. Certe ſicut probat Auguſtinus in lib. ſoliloquiorum Veritas eſt immortalis, cum ergo proportionaliter in nobilitate ſe habeat comprehenſiuũ. Anima quæ nata eſt & habilis ad comprehenſionem veritatis, erit & ipſa immortalis. Præterea cuius actus eſt ſine corpore & ſubſtantia põt eſſe ſine corpore. Aĩa vero intellectu cernit formas, quæ nec corpora ſunt, nec habẽt formas corporibus ſimiles, vt mẽtẽ ipſam & eius affectiões. Cum igitur actus eius ſit ſine corpe, & ipſa viuere põt ſine corpore. Idẽ cõijci põt ex ordine & cõnexione rerũ, quę eſt aurea cathena Pythagorę. Nam inter creaturas eſt quædã ſimplex & incorruptibilis, & intellectiua, vt Angelus. Alia his cõtraria habens, vt cætera. Neceſſe eſt aũt extrema per mediũ cõiungi, oportet igit̃ eſſe mediã ex vtroq; compoſitã.ſ. ea ſimplici & compoſito, &c. Et hoc eſt homo, in quo connexionis ordo completur, ſed quod eſt in eo corruptibile corpus eſt, ergo anima eſt incorruptibilis. Item intellectus hoĩs & Angeli non differunt niſi in modo apprehendendi. Idem.n. cognoſcũt ſed differenter ſ. intellectus hominis niſi per ſpeciem aſtractam, quia corpori coniunctus eſt: Angelicus aũt non ſic. Et eſt in ſe incorruptibilis, ergo & intellectus hoĩs, quia gratia cõiunctionis nõ põt corrumpi ſubſtantialiter. Ergo cũ ſeparatur a corpore non deſtruitur niſi modus ille, quia gratia coniunctionis non habet aliud. Item omne qđ intelligitur, aut eſt vniuerſale, aut eſt ſubſtãtia indiuidua ſeparata a materia corruptibili. Intellectus aũt intelligit ſe. Et non primo modo, ergo ſecundo. Sed nota quòd ad hoc intelligendum exiguntur tria. Nã intellectus agens abſtrahit ſpecies a fantaſmatibus, & abſtrahendo vnit cũ paſſibili qui eſt recipiẽs. Formalis aũt dĩ quæ recipitur. Inter has aũt tres differẽtias ſolus intellectus formalis deſtructibilis eſt, quia acquiſitus eſt & tolli põt, & ſm diuerſa intellecta diuerſus eſt. Ideo deſtructibilis eſt, & hoc ex parte corpis habet. Ex quo aĩa multas recipit paſſiones, & contrahit obliuionem & hmõi. At vero quia intellectus agens ſpecies à materia & materialibus diſpoſitionib⁹ abſtrahit Paſſibilis aũt abſtractas recipit. Intellectus ſm vtrãq; differẽtiã eſt ſeparabilis, ac ꝑ hoc icorruptibilis.

De eodem. Cap. LXIIII.

PRęterea omne quod naturæ legibus ſubijcitur habet viam vnam determinatã ad quam cogitur, & ſolum quod tale eſt, corruptibile eſt. Aĩa vero non cogitur, ſed libera eſt. Item in potentia intellectiua maior eſt aſſimilatio creaturæ ad creatorẽ, quam in perpetuitate eſſendi, quam tñ dedit Deus corporibus cęleſtibus. Cui ergo dedit & minorẽ ſ. animæ rationali. Præterea nulla virtus materialis mouet ad non eſſe ſubiecti ſui, nec inclinat illud vt cõmutet eſſe pro bene eſſe. Anima vero rationalis eſt hmõi, imperat enim mori pro bono fine. Itẽ omne corruptibile debilitatur ſm acceſſum ad ſui tpis terminum. Sed anima rationalis non debilitatur per acceſſum & ſenium, immo magis fortificatur eius operatio quantum ad vim intelligibilem, quia in antiquis eſt ſapientia. Iterum cum nobilius ſit eſſe formæ, quam eſſe materiæ. Sed in eſſe materiæ incorruptibilis eſt materia prima.ſ. ille, igitur in eſſe formæ incorruptibilis erit forma vltima, ſ. aĩa rationalis, quæ eſt perfectio digniſſima. Præterea ſicut ſe habet ille ad omnes formas ſenſibiles & corruptibiles, & ita ſe habet ſubſtantia intellectiua ad formas intelligibiles & ſpirituales. Ergo ſicut ille eſt incorruptibile corruptione corpali. Ita eſt ſubſtantia rationalis corruptione ſpirituali, quare & multo minus corruptione corporali, cum ad eã propter ſubtilitatem eſſentiæ ſuæ corruptio corporalis nõ poſſit attingere. Relinquitur ergo eam eſſe incorruptibilem & immortalem. Item omne quod naturaliter mouetur, non eſt naturali poſſibilitate prohibitum a fine ad quem mouetur, quia nullus motus naturæ naturaliter fruſtra eſt. Sed anima rationalis naturaliter mouetur per appetitum ad felicitatem, & beatudinem perpetuam, non ergo naturaliter prohibetur ab illa, ſed ſi eſſet mortalis naturaliter prohiberetur, ergo immortalis.

Aſſertiones Platonis & Ariſtotelis de eodem. Cap. LXV.

MAcrobius de ſomnio Scipionis libro ſecũdo. In phedone platonis, quem tranſtulit Cicero, validiſſimis argumentis anima immortalis aſſeritur, & poteſt omnis ratiocinatio in vnius ſyllogiſmi compendium ita redigi. Anima ex ſe mouetur, quod ex ſe mouetur principium motus eſt, quod autem principium motus eſt natum non eſt. Et quòd natum non eſt, immortale eſt, anima igitur immortalis eſt. Actor. Ariſtoteles quoque in ſecundo libro de anima, vbi loquitur de anima vegetabili ac ſenſibili, ſecundum quod eas contingit dimidi diuiſione corporis in animalibus & plantis, ſubiungit de intellectu hoc modo. De intellectu autem ac perſpectiua potentia nihil adhuc manifeſtum eſt.ſ. ꝙ ita ſit in corpore ſicut vegetabilis ac ſenſibilis, ſed videtur alterũ genus eſſe animæ. Et hoc ſolum contingit ſeparari, ſicut perpetuum a corruptibili. Ecce ex his verbis Ariſtotelis habetur, ꝙ intellectiua potẽtia non ſit in aliquo corporis organo. Ac per hoc ꝙ ſit virtus incorporea, & ꝙ in corruptione corporis intellectus ſeparetur, ſicut perpetuum a corruptibili. In eodem quoque libro dicit, quòd anima non ſit à corpore ſeparabilis aut prius quidem eius ſecabilis. i. ſeparabilis apta nata eſt, manifeſtum eſt. Quarundam.n. partium actus eſt ipſa. At vero ſecundum quaſdam nihil prohibet ſeparari, propter hoc. ſ. quòd nullius corporis ſunt actus, ſic autem eſt corporis actus anima, ſicut nauta nauis. Ex his verbis cauſa duplex habet. Cur anima rationalis a corpore ſeparetur. Anima quippe ſecundum genus ſuum eſt actus corporis, & partes quædam animæ ſunt actus quarundam partium corporis, vt vegetatiuum ac ſenſitiuum, & ideo non ſeparantur. Anima vero rationalis nullius corpis eſt actus nec partis corporis. Hæc igitur eſt vna cauſa vel ratio ꝙ a corpore ſeparetur. Alia vero cauſa eſt, ꝙ ipſa eſt in corpore ſicut nauta in naui ſedens ac mouens nauem. Nauta quippe ſeparatur a naui, licet actũ regiminis nauis non habeat ex tũc nauim. Similiter & anima ſeparatur a corpore, licet iã non regat corpus qñ ſepata eſt. Iterum idẽ in primo lib. dicit. ꝙ intellectiua videtur ſubſtantia quædam eſſe, & non corrumpi. maxime cũ non corrumpatur ab illa quæ in ſenio eſt debilitata. Ecce hic habetur ratio probabilis, quòd intellectus ſit ſubſtantia incorruptibilis. Si.n. corrumperetur corruptione corporis, tunc maxime corruptione ſenij, eo quòd illa ſola ſit corruptio ſecundum naturam iuxta Ariſtotelem. Vnde & amplius ait, quòd antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt.

Aſſertiones aliorum Philoſophorum de eodem. Cap. LXVI.

PLinius in li. de ſpermate. Sicut ergo lux ſolis quæ eſt incorruptibilis, officium ſuum complens nullam patitur diuiſionem. Sic & anima quæ incorruptibilis eſt. Sicut ẽt lumen ſolis qđ eſt corruptibile ſeparatur ab aere, & ab omniũ oculorum intuitu ſine corruptione, ſic & anima ſine ſui corruptione ſeparatur a corpore. Porphirius. Non eſt aũt mirum, animam quę ſubſtantia eſt incorporea poſſe ſeparari a corpore, cum ignis quoq; qui eſt ſubſtantia corporea corruptibilis a lignis quibus eſt vnitus ſeparari poſſit, in ſuam naturam reuerti ſine ſui corruptione. Ex lib. de differentia ſpũs & aĩæ Spũs quidẽ, ille qui corpus eſt ſobtile, quod oritur ex corde, ac fertur in venis pulſus ad corpus viuificandum, oritur.ſ. ex cerebro. ſimiliter in neruis vt operet̃ ſenſum, & motũ ſeparatus a corpe perit. Opera quoq; aĩę q̃ in organo fiũt, viſus & auditus, & hmõi pereũt cũ ipſa ſeparat a corpe. Ipſa vero aĩa nõ perit in ſemetipſa. Iſaac in li. de diffinitionibus. Cũ itaq; tres ordines ſint aĩatũ.ſ. rõnalis, & beſtialis, & vegetabilis, omnibus excellentior eſt rationalis eo quòd ipſa creata eſt ex intelligentia & de illius natura. Ob hoc factus eſt homo rationalis diſciplinę perceptionis diſcernens inter bonum & malum, & inter illa per quæ ſaluandus ſit vel damnandus. Idem in explanatione diffinitionis philoſophię. Philoſophia quędã eſt aſſimilatio operibus creatoris ſm veritatẽ humanitatis Hoĩs ergo finalis cã ſpecialis eſt vt vnio aĩæ cũ corpe ſit ad hoc vt hoĩ manifeſtet̃ veritas rerum pticularũ, vt diſcernat inter bonũ & malũ, faciatq; qđ expedit viuẽs in ſãctitate & iuſtitia, quouſq; remaneret, & cõiũgat̃ ſplẽdori intelligentiæ ac pulchritudini ſapientię, fiatq; ſpũalis cõiunctus ſplẽdori cauſato ex veritate creatoris ſine medio, qđ eſt paradiſus eius, ac retributio & bonitas ſumma ſublimitaſq; intə-

gra, & pulchritudo eius perfecta: propter hoc dixit Plato, quòd philoſophia eſt cura mortis, & ſolicitudo.

Item aliorum ad idem. Cap. LXVII.

AVerrois ſuper librum methaphiſicæ .11. Anima rõnalis manet poſt mortem, & finis proſperitatis eius erit, ſi cõiungatur primò motori. Auicen. Anima quidem in corpore degens dum fortunata fuerit ꝑꝑ habitudinem recipiendi infuſionem ab intelligentia agente, & confidentur locata ꝑꝑ ſui cohærentiã inſolubilem, ſuperſedet a negocio regendi corpus, & ab his, quæ cõueniunt ſenſibus. Non tñ ceſſat corpus eã retrahere, & impedire ac prohibere a perfectione cohærendi cũ ea. Cum aũt liberatur a corporis occupatione poſt mortẽ, remouetur velamen, & prohibens, duratq; ſpiritualiter cohæreo ſua, quõ aĩa permanet ſpiritualiter, & intelligentia agens ſpiritualiter, & infuſio ex parte illius ex largiſſima. Algazel. 2. lib. Cum ergo ſeparata fuerit aĩa a corpore, durabit eius cohærentia cũ intelligentia agente, perficieturq; eius diſpoſitio ac delectabitur in delectatione. Cuius eſſe non põt explicari ſermone. Porro in hoĩe malu poſt mortem amiſſo rei deſideratę inſtrumento manet deſideriũ eius, & amor in aĩa, & hoc eſt cruciatus eius ineffabilis. Quòd. n. aĩa rõnalis poſt mortẽ maneat ex hoc conſtat, ꝙ non deducitur de materia, nec eſt in ſpermate potentia, ſed cauſatur a ſubſtantia ſeparata. Non ergo deſtruitur, materia quæ corpus eſt deſtructa, quia non deſtruitur forma deſtinctione materiæ, niſi q̃ ꝑ tranſmutationem educitur de ipſa. Actor. Alpetagoras etiã in principio Aſtrologiæ ſuæ dicit de quodam philoſopho mortuo, ꝙ locus eius eſt inter Sanctos. Quod vtiq; quia non poſſet eſſe, niſi aĩa maneret poſt mortẽ, patet eũ intellexiſſe aĩam immortalẽ eſſe. Similiter Ptolomeus in almageſti dixit, ꝙ ſciẽtia ſtellarũ in actionibus, & honeſtatibus morum laudabilium ducit hoĩem ad diuini ſtudij perſeuerantiã, & coniungit ipſum ei qđ eſt aĩæ ſimile ꝑꝑ bonitatẽ formæ, & aſſimilat creatori ſuo, facitq; cæleſtem pulchritudinẽ diligere, qđ patet eũ in ſtatu poſt mortẽ intelligere, qa antea dixit, qa nõ eſt mortuus, q ſapiẽtiã viuificauit.

Rationes Priſciani ad idem. Cap. LXVIII.

PRiſcianus ad Coſdroe regẽ pſarũ. Si habet anima operationem ſine corpore omnino ibi & eſſentiã habebit ſeparatim, proprium aũt eſt aĩæ virtus rõnalis, ꝑ q̃ irrationali vitæ dominatur, ꝓpriũ ẽt eius eſt, diligẽt eorũ, q̃ ſunt ſcientia. s. diuinorũ, & intelligibiliũ, ꝑ vtrãq;. n. philoſophi digni ſunt, & circa cõtẽplationẽ, & circa actũ. Philoſophari aũt nihil aliud eſt, q̃ & vitã hẽre mundã, & incõtaminatã naturã, & ſcientiam eorũ, q̃ verè ſunt nõ ertãtẽ. Scire aũt ea, q̃ ſunt, neſciẽtes prius ſemetipſos, impoſſibile eſt. Neceſſariũ eſt aũt cognoſcẽtes ſeipſos naturã incorporalẽ hẽre, & familiariter ad id qđ cognoſcẽdũ eſt ſe habẽrẽ. Nullũ. n. corporũ ſeipſum cognoſcere conſueuit, nec omnino ad ſeipſum cõuerti. Oĩs aũt cognoſcentie eſt cõuerti ad cognoſcibile, & ideo ſeipsũ cognoſcentis ad ſeipſum cognitiuã operationẽ cõuerſam eſſe, neceſſariò quoque ſeparatã eſſentiã hẽre. Igit̃ aĩa philoſophãs, & incorporalis eſt, & ſeparata corporibus. Cõſequẽter nec ſoluit̃, nec cũ corpore perit. Itẽ aĩa cuiuſq; corpori adeſt, vitã ei ſemꝑ infert, ergo nõ recipit vitæ cõtrariũ, qa ſemꝑ eã habet ſm eſſe ſuũ, & naturaliter. Cõtrariũ aũt vitæ mors eſt ergo aĩa immortalis eſt. Addidit ẽt Ptolomeus aliquid maius, ſi. n. nec ipsã quã infert vitam põt iterũ aĩa recipere, multomagis eius cõtrariũ. i. mortẽ, hũs eñ eius cãm cõnaturalẽ, nõ ea indiget. i. vita. Etenim nihil omnino cauſatũ indigẽs eſt cauſatiui, meliores ſemꝑ hñs virtutes his quas cauſatiuo largit̃. Nã & ignis nõ caliditatẽ recipit, q̃ a ſe calefactis infert, ſed hãc connaturalẽ habet, ac per hoc multomagis nec frigiditatẽ, q̃ eſt ei contraria. Itẽ oẽ qđ ſua malitia non corrupetit, hoc ab alterius corrũpi impoſſibile eſt. Solũ. n. vniuſcuiuſq; corruptiuũ eſt ipſius malũ. Aĩæ aũt malitia maior eſt morte corporis, vt indiſciplinatio, intẽperãtia, iniuſtitia, & hmõi, his aĩa nõ corrũpit̃, nec eius vita macerat̃, ergo incorruptibilis eſt. Idẽ aĩa a ſeipſa mouetur, qa vita eſt, & alijs eã tradẽs, ꝑ totã ſeipsã viuit Et ſm ꝙ vita eſt mouet, ſm verò, ꝙ viuit mouet̃, eſt igit̃, & mouẽs, & motũ viuẽs, & vita prius in ſeipsã operãs, & tota in totã ſeipsã intrãs, & eſt alijs cã motus, ſeipsã primo mouens antẽ de ſola rõnali dicimus. Irrationalis eñ quaſi fantaſiã ꝓpriè motionis habet cũ alio. i. cũ corpore, & nõ per ſeipsã mota eſt, quod aũt a ſeipſo mouet̃ cauſale immortalitatis oſtendit̃. Igitur anima rationalis eſt immortalis.

Exempla quorundam philoſophorum ad idem. Cap. LXIX.

LActantius in li. de falſa ſapientia. Multi etiam e philoſophis, qa æternas eſſe aĩas ſuſpicabant̃, tanquã in cęlo migraturi eſſent ſibi ipſis manus intulerũt vt. Criſippus, Zeno, Empedocles, & ex Romanis Cato. Actor. Plato etiã de immortalitate aĩæ libiũ cõpoſuit, quẽ cum legiſſet Cherobrotus ambracienſis e muro ſe ꝑcipitem dedit ꝓ deſiderio vitæ melioris. Tullius in li. de ſenectute. Apud Xenofontẽ Cyrus maior moriens hoc dixit. Nolite arbitrari o mihi cariſſimi filij, me cũ a vobis diſceſſero nũquã aut nullũ fore. Nec. n. dũ eram vobiſcũ aĩum meum videbatis, ſed eũ eſſe in hoc corpore ex eis rebus quas gerebã intelligebatis Eundẽ igit̃ animũ eſſe credi tote, ẽt ſi nullũ uidebitis. Nec verò clarorũ virorũ poſt mortẽ honores ꝑmanerent, ſi nil ipſorũ animi efficerent, quo iuſtius memoriã ſui teneremus. Mihi qdẽ nunquã perſuaderi potuit, animos dũ in corporibus eſſent mortalibus viuere, cũ exceſſiſſent ex his emori Nec verò tũc animã eſſe inſipientẽ, cũ ex inſipienti corpore exiſſet, ſed cum oĩ admixtione corporis liberatus purus, & integer eſſe cepiſſet, tunc eſſe ſapiẽtẽ. Neq; me vixiſſe ꝑnitet, qñ ita vixi, vt non fruſtra me natũ exiſtimẽ & ex vita ita diſcedo tanquã ex hoſpicio, non tanquã ex domo. Cõmorandi. n. natura diuerſorium nobis, nõ habitãdi dedit. O ꝓclarũ diẽ, cũ ad illud diuinorũ animorũ cõcilium cetũq; ꝓficiſcar, cũq; ex hac turbę colluuione diſcedã. Proficiſcar. n. ad Catonẽ meũ, quo nemo vir melior natus eſt, nemo pietate ꝓſtãtior, cuius a me corpꝰ eſt crematũ, qđ cõtra decuit ab illo meũ. Aĩus verò eius non me deſerens, ſed reſpectans, in ea profecto loca diſceſſit, quo mihi ipſe eſſe cernebat remeandum.

Rationes ad idem. Cap. LXX.

ACtor. Et. n. in lib. de morte, & vita ꝓbat philoſophus, ꝙ non fit corruptio niſi tribus modis. Corrũpit̃. n. qđ compoſitũ eſt ex cõtrarijs ab actione cõtrariorũ agentiũ, & patientium. Et hoc ꝑ corruptionem tollitur in parte non in toto. Sic corrumpit̃ elementum, & elementatum remanente materia, & nõ forma Fit ẽt corruptio cõtrarij a cõtrario, & hoc tollit̃ in toto ſicut ſanũ ab ęgro. Sic ẽt corrũpitur habitus ꝑ priuationem. Tertio ẽt mõ fit corruptio ꝑ accidens eius qđ nõ habet contrariũ. Ex hoc, ꝙ eſt in corruptibili ꝑ ſe, ſicut in materia vel in ſubiecto Anima verò rõnalis vt patet primã corruptionis cãm non habet, qa non ex contrarijs agentibus, & patientibus. Neq; ſecundam, qa nõ habet cõtrarium. Sed nequè tertiam, quia ſicut habet̃ in li. de animalibus, cũ operatio principiorũ fuerit corporalis, nõ poſſũt illa principia, eſſe ſine corpore. Econtrario igit̃ ſi operatio principiorũ nõ eſt corporalis, principia erunt ſine corpore. In cã qppe immediata ſi affirmatio cã eſt affirmationis, & negatio negationis. Vt aũt ſuperius dictũ eſt operatio animæ intellectiuæ eſt ſine corpore, & ipſa igitur ſine corpore. Nõ ergo eſt in ipſo ſicut in materia vel in ſubiecto, ſed ſicut in moto, & ita nõ corrũpitur ꝑ accidẽs corporis corruptione Præterea, qđ corrumpit̃ corruptione alicuius alterat̃ ẽt ꝑ accidẽs alteratione ipſius. Aĩa verò rõnalis nõ alterat̃ ꝑ accidẽs alteratione corporis dicente Ariſto. ꝙ intellectus ſm ſe alterat̃ corporis ſenio vel debilitate. Nõ ergo corrumpit̃ ẽt ꝑ accidens ipſius corruptione. Idẽ arguit ẽt ꝑt ex cõſideratione potentiarum aĩæ. Potentiæ qppe ex obiectis cognoſcunt̃, Cum igit̃ ꝑpetuum ſit obiectũ intellectus, & intellectus erit ꝑpetuꝰ. Nam ſpẽs in aĩa ꝑ hoc, ꝙ eſt in intellectu ſicut accidens in ſubiecto, corrumpit̃ qdem ꝑ obliuionem, ſed hoc mõ non eſt obiectum intellectus. Eſt autem obiectum intellectus per hoc ꝙ eſt rõ rei, & natura, & ſic non corrumpit̃, hanc rõnẽ innuit Aug. in li. ſoliloquiorũ, vbi ꝓbat animam eſſe immortalem, ex hoc ꝙ eſt ſubiectum veritatis, cum veritas ſit immortalis. Iterum vniuerſale eſt intelligibile. Eſt autem vniuerſale ſemper & vbiq;, aut ergo ſm ꝙ eſt in re, aut ſm ꝙ eſt in intellectu. Conſtat autem, qa non primo modo, qa ut re eſt in materia. Materia verò diuiditur contrahendo, & ſic nõ poteſt eſſe vbiq;. Similiter etiam ſubiecta eſt tranſmutationi, & ita non poteſt ſemper eſſe. Neceſſe eſt itaq; vt ſecundum ꝙ eſt in intellectu ſeparante a materia, & loco, ſit ſemper & vbique. Per hoc autem eſt perpetuum. Ab intellectu igitur habet, quod eſt perpetuum. Intellectus ergo perpetuus eſt alioquin perpetuitas a tranſmutabili ſecundum quòd eſt tranſmutabile cauſaretur, & oppoſitum ad eſſe inuateт oppoſitum.

Adhuc ad idem. Cap. LXXI.

ITem. Intellectus de natura ſua omne, quod apprehendit expoliat a tranſmutatione, ut tempore cauſiſque tranſmutationis, & temporis. Vnde dicit philoſophus, quòd intellectus eſt ſimplex, & immixtus. Nulli habet commune, per hoc ergo, quòd ſeparatus eſt a tranſmutabili, & temporali materia ipſe eſt potentia omnia. Quod non eſt verum de aliqua potentia in organo corporali ſita, ut habitum eſt ſupra. Præterea quicquid in aliquo recipitur vt in ſubiecto, recipit̃ ſecundum poteſtatem recipientis, & nõ recepti, quod probatur per inductionem omnium agentium, quorum actus a ſuis paſſiuis recipitur ſecundum poteſtatem patientiũ, verbi gratia. Calor ſolis aliter recipitur a ſemine plantæ, & aliter a ſemine animalis, & aliter ab elemento. In elemento enim eſt rarificans tñ. In ſemine autẽ plantæ diſſoluit, & pullulare facit. In ſemi-

ne vero aīalis diſſoluit,& formas,& ſic eſt de alijs. Igitur & intelligibile recipit in intellectu ſm pītatem intellectus & nō intelligibilis. Cum ergo omne intelligibile recipiat ſub ratione ſimplicis ac perpetui & intrāſmutabilis. igitur &c. Itē in lib. de cauſis habet, ꝙ oīs aīa nobiles tres habet operationes. ſ. diuinā, intelligibilē, & animalē. Exponit cōmentator, ꝙ habet diuinā, inquantum eſt à cā cauſante ipſam. Intellectualem aūt, in quā tū eſt cauſata a prima cauſa poſita ſuper inſtrm intelligibile, in quo. ſ. de lumine ſuo influit intelligibilia. Animalem vero habet in cōparatione ad corpus. Porro q̄libet ſubſtātiā ſequit operatio ſua naturalis, & quęlibet ſubſtantia ponit, poſita ſua operatione naturali. Vnicuiq; aūt ſubſtantiæ naturalior eſt operatio illa, quā habet in cōparatione ad prius, a quo accepit eſſe ad ſubſtantiā, q̄ illa quā habet in cōparatione ad poſterius. Cum igitur aīa, vt dictū eſt, operationem diuinam intellectualē habet in comparatione ad prius, animalem vero in comparatione ad poſterius. Et cauſæ priores non poſſunt deſtrui. Anima quoque nō deſtruetur in operatione diuina, & intellectuali. Huic rationi conuenit Auicenna in 6. lib. de naturalibus, vbi dicit, ꝙ hoc nomen aīa non eſt nomen illius rei, quam nominat ex eſſentia eius vel ex prędicamēto in quo cōtinetur, ſed ex accidēte qđ accidit. ſ. animare corpus, anima quippe ab animando dicit.

Reſponſio ad obiectiones contrarias. Cap. LXXII.

SI autem cōtra prædictas rationes obijciatur quòd deſtructo perfecto, deſtruitur eius perfectio: Anima verò eſt perfectio corporis. Reſpondeo quòd reuera ratio perfectionis inquantū perfectio, eſt eſſe in perfecto, nec eſt ſine illo. Sed ſubſtantia rei perficientis bene pōt eſſe ſine illo, ſicut in caſu propoſito. Veruntamen aīa rationalis ſm quādam ſui partē eſt perfectio corporis intrinſeca & organo coniuncta, vt ſm potentiā vegetabilē ac ſenſibilē & ſm illas ſui partes deſtruitur quantū ad actus ſuos deſtructo corpe, ſicut iam ſuperius dictum eſt. Porro ſm aliam ſui partē eſt perfectio corpis extrinſeca ab illo. i. non cōmixta corporis organo. Et hæc non deſtruit organo deſtructo. Porro ſi obiciat, quòd corruptio nihil eſt aliud q̄ formę naturalis ſupra materiā corruptio, & iccirco in corruptione hoīs videtur deſtrui forma eius naturalis quæ eſt aīa rationalis. Rn̄deo, quòd inualida eſt iſta ratio. Nam ꝓpoſitio quidē vera eſt de formis, q̄ non ſunt ſubſtantiæ per ſe exiſtentes. Aīa vero rationalis forma talis non eſt, vt ex ſupradictis manifeſtum eſt. Porro ſi obijciat iterū quòd nulla ſit operatio aīæ ſine corpe, qa ſm Ariſtote. Non eſt intelligere ſine fantaſmate, & fantaſma non eſt ſine corpe, & aliqua operationū aīæ eſſet ſine corpore, nulla potius q̄ intelligere. Sicq; videt nec principium aliquod illarū operationum eſſe ſine corpe. Rn̄deri pōt, quòd intelligere quoddā eſt ca fantaſmate, quoddam nō, ſicut oſtendetur in ſequēti opere. Siquidem, vt philoſophi dicunt, & intellectus poſt mortem erit per conuerſionē ad intellectū agentem. Et dicit Ariſt. in ſuo li. de ſomno, & vig. ꝙ ēt in ſomnis qōq; fiunt intelligētiæ verę præter fantaſmata. Cuius cauſa determinabit infra, quia. ſ. per illuminationē ſubſtantiarū ſeparatarum fiunt quædam ſomnia.

Iterum ad idem. Cap. LXXIII.

ITerum aūt obijci poteſt, quia quicquid diſponit diuerſimode de diuerſa corporis complexione illud eſt forma, non ens ſine corpore, non enim forma diuerſificat in oꝑationibus ſuis ex materia, niſi quia eſt ex illa, nec habet eſſe ſeparatū ab ipſa. Aīa vero rationalis diuerſimode diſponitur diuerſa cōplexione corpis, vt. n. ait Ariſto. in li. de anima. 2. Molles carne videmus bene aptos mente, & duros carne male aptos mēte. Et ita videtur aīa rationalis eſſe forma non ens ſine corpe. Ad hæc dici pōt, quòd aīa rationalis nō alteratur permiſtione corporis, niſi inquantū accipit a fantaſmate, & hoc eſt per accidens. Vnde per ſe non alteratur, & ideo non ſequit, quòd deſtruatur. Si aūt adhuc obijcitur, quòd in eccleſiaſte dr̄, vnus eſt interitus hominis, & iumentorū, & æqua vtriuſq; cōditio, ac cæteræ q̄ ſequūtur, & iterū, vnus & ſtulti & meus occaſus erit. Rn̄deo quòd ibi loquitur Salomon concionando. Ideoque ſubinfert, quòd hoc quoq; vanitas eſt. De philoſophis quoq; ſolet obiici quod dicit Hippocras in afforiſmis. Quicūq; dolentes aliquid corpis plurimum dolere non ſentiunt, his mens ęgrotat. Nam ſi mens ęgrotat cum corpore, videtur ēt commori. Ariſtoteles quoque dicit in li. de morte, & vita. Corruptis animabus corrūpitur doctrina & ſanitas quæ ſunt in animabus. Verū Hipocras ibi vocat mentē virtutē animalem in organo ſitā. Et hæc non ægrotat corpori niſi per accidens. Inquātum. ſ. a morbo impeditur ſenſum influere, ſicut accidit in cancro, vbi ſenſum intercipit frigiditas melācholiæ, itaq; efficit locus inſenſibilis. Quod aūt hęc virtus ægrotet p accidēs, patet per Ariſtotelis dictū in primo li. de anima, videlicet qđ ſi ſenior accipiat oculū iuuenis videbit vtiq; ſicut iuuenis. Quod aūt dicit Ariſtoteles in libro de morte, & vita, intelligit de aīa quæ non ſeparatur a materia & organo, vt eſt vegetabilis, & ſenſibilis, vtraq; etenim deſtruitur deſtructione corporis. De rationali vero probat ipſe quòd nō eſt ita in corpore. Et ideo ei non conuenit modus ille corruptionis.

Qualiter intelligi debeat immortalitas animæ. Cap. LXXIIII.

MAcrobius vbi ſupra Sciendū eſt aūt ꝙ duobus modis immortalitas intelligit, aut ideo eſt immortale qđ, qa p ſe nō eſt capax mortis, aut qa ꝓcuratione alteri⁹ a morte defendit. Actor Tribus de cauſis dr̄ aliquid corruptibile, vel quia cōpoſitum eſt ex contrarijs, uel per applicationē contrarij, ac per dūtum. & iſtę duæ cauſæ nō ſunt generales, cū omne creatum naturaliter defibile eſt, ſed tertia. ſ. quia de nihilo eſt. Sic ēt aīa & Angelus naturaliter defibiles ſunt. Notandū igit qđ Deus ſolus immortalitatem habet per eſſentiam, quia idē eſt eſſentia ſua qđ Imortalitas ſua. Aīa vero rōnalis habet ſm Hieronymū ꝑticipationē, q̄ attēdit ſm imaginis vel ſimilitudinis rōnē. vnde in li. de aīa, & ſpiritu legitur, ꝙ immortalis eſt anima ne a ſimilitudine ſui creatoris diſcrepare videatur. Cū ergo dicit Ioannes Damaſcenus de Angelo, ꝙ ipſe eſt ſm grām, non natura ſuſcipiens immortalitatem, naturā appellat originē de nihilo, grām vero donū ſimilitudinis vel imaginis ex quo immortalitas eſt, & in aīa, & in Angelo. Sciendū tn̄ eſt, ꝙ anima, conſiderata ſm originē ſuā. ſ. inquantū habet eſſe poſt nō eſſe, ea natura ſua corruptibilis eſt, quia apta eſt redire ad non eſſe, niſi voluntas primi impediat. Conſiderata vero ſm eſſentiā ſuā vel ſubſtantiā eſt incorruptibilis, quia eius ſubſtantia non eſt ex contrarijs, nec aliquid eius naturæ contrariū habet, a quo poſſit corrumpi. Similiter conſiderata qņtū ad formā quæ eſt potentia intelligendi, quia intellectus capax eſt omniū formarū intelligibiliū, q̄ per ſe ſunt incorruptibiles. Similiter ſi cōparetur ad finē ſuū, quia ſcilicet data eſt ei virtus ſpeculatiua & motiua per quā p ōt ſe ordinare ad ſummum bonū, ſed in hoc ēt voluntate primi incorruptibilis manet ad magnitudinem pęnæ, vel præmij. Et ex creatione quidem habet, vt ea actione alterius quidem nō poſſit corrūpi, niſi ex actione Dei. A relatione vero ad finem habet, quòd Deus velit eam non corrumpi.

De quorundam philoſophorum errore ſuper animarum reuolutione. Cap. LXXV.

AVguſtinus de ciui. Dei lib. 10. Platonem vero ſcripſiſſe certiſſimum eſt, animas hominum poſt mortem reuolui vſq; ad corpora beſtiarum. Quam ſententiam. Porphirij doctor tenuit Plotinus, eandem tenuit & Macrobius. Hęc autem animarum reuolutio, ideo credita eſt a quibuſdam Platonicis, quia ipſi credebant animam eſſe coæternam, & mundum ipſum: & hoc ideo, quia ſciebant animam immortalem neceſſario ſemper eſſe victuram. videbaturque eis, quòd ſempiternum eſſe nihil poſſet, quod ſemper antea non fuiſſet. Helinandus lib. 8. Et quoniam ſciebant animam in hoc mūdo non poſſe ſine corpore viuere, putabant eam ante diſpoſitionē huius corporis aliud habuiſſe, & adhuc poſt iſtud aliud habituram eſſe. Quia vero corpus hominis immortale poſſe fieri, nec legerant, nec audierant, animas ſemper ad mortalia corpora redituras putabant. Hunc aūt errorem apud græcos, vt ait Hieronymus, Pythagoras inuenit, qui ſe primum fuiſſe Euforbium, ſecundo Dalidem, tertio Hermocinium, quarto Pyrrhum, ad extremum Pythagoram dixit. Vbi forte dicendum eſt reuolutionem animarum fieri de quadrupedibus in auiculas, qū apes naſcuntur ex putrefactis boū cadaueribus, iuxta illud Ouidij, de boue mille animas vna necata dedit, & notandū quòd non dicit mille animas natas eſſe de vna, ſed de ipſo boue. i. de bouis cadauere, cuius animam iam necatam fuiſſe teſtatur, & de necata anima viua propagari non poteſt. Anima autem pro animato poſuit methonomicę contentum pro continente.

De erroris eiuſdem cauſa vel origine. Cap. LXXVI.

VNde autem tantus error accipere potuit initium niſi ea peruerſa ſuggeſtione dæmonum? Quorum omnis conatus eſt perſuadere hominibus, neminem ea ſuis operibus æternaliter condēnandū, neq; aliā beatitudinem ſperandā eſſe homini, q̄ vitæ huius fęlicitatem, vt damnationis æternę timore poſtpoſito, viuat ſicut equus, & mulus in quibus non eſt intellectus. O quanti ſunt etiam hodie qui vellent poſt mortem aut reuerti in nihilum ſecundum Epicurum, aut ſecundùm Platonem, aut Pythagoram in iumentum conuerti. Auxit autem hunc errorem, & ſparſit in vulgus quarundam fortaſſis animarum apparitio damnatarum, quæ diuino iudicio olim ſuis aut notis aut extraneis in formis beſtialibus apparebant, vt aut earum contingentes exemplo territi, aut grauius damnarentur admoniti oēe correcti. Sic enim apparuiſſe refert Papam Benedictū iuniorē Petrus Damianus dicēs. Gimbertus alias Humbertus archieps mihi narrauit, ꝙ Benedictus iunior nepos Bn̄dicti maioris, poſt mortē appuit cuidā Vaſco alias Vagulo mara molēdinū equo inſidenti, & iter agenti, apparuit aūt in ſpecie animalis mon-

ſtruoſi. Cuius aures, & cauda aſini erant, cętera vrſi Cumq; Vaſcus tremefactus fugā iniret, clamauit monſtrum illud. Nolt inquit. O vir expaueſcere: ſcito me fuiſſe hominem ſicut tu es. Sed quia beſtialiter vixi, poſt mortem præferre ſpeciē beſtię merui. Ad quē ille. Quiſnā fuiſti: ego ait ille ſolo noīe benedictus fui, q nup apoſtolicā ſedē indignus obtinui. Cui vaſcus qd habes retributionis? Nunc inqt vſq; ad diē iudicij per dumoſa & ſqualētia loca ſulphurea, & fetida bulliētia rapior & ꝑtrahor, poſt iudiciū vero corpus meū, ſimł cū aīa irremediabilis cruciatus, & irreuocabił olla gehēnalis baratri me deglutiet: ita, vt mihi nulla ſpes in poſterū recuperationis reſtet. poſt hæc verba diſparuit. Fuerat aūt teſte eodē Damiano benedictus ille, vel potius maledictus ab ipſo pōtificatus ſui primordio vſq; ad finē vitæ in luxuriæ cęno cōuerſatus. Et ideo incipiebat ab auribus aſini ꝑferre speciē, & ī caudā deſinebat, duxerat ēt totā vitā ſuā reliquā carnalē, & ideirco p cętera vrſus erat. Potuit ergo fieri, vt aīæ carnaliū corpalibus exutę frequēter antiqtus in mōſtruorū ſimiliū figuris apparerent: & qa ꝑferebāt quaſdā ſimilitudines beſtialiū corporum, putatæ ſunt a rudibus hoībus vera geſtare corpora beſtiarū. Magi quoq; & malefici, q ante aduentū ſolis iuſtitię totū ſuis tenebris orbē nebulabāt, qbus ēt illuſtres reddebanł ſtupentibus cunctis ad inſolita magis q̄ indignātibus ad illicita, huic errori per ſua ꝑſtigia vires nō modicas ꝑſtabāt. Nā cū vel ſe, vel alios in diuerſas ſpēs trāsformarent, putabat eos īperitū vulgus diuina quadā virtute alternatis vicib. de humana natura in beſtialē ruere, & ruſus qn̄ vellēt de beſtiali in humanā reſurgere: ſic ille iuppiter magorū celeberrimus, & totius ſceleris officina, apud vulgꝰ ignobile arcē diuinitatis obtinuit, qm̄ ad ppetrādos inceſtus nepharios ſe ī quaslibet formas deformauit. Ouidi. hāc ſnīas irriſit dicēs. Seu q̄tū ſcelus eſt in viſcera viſcera condi. Alteriuſq; animantem animantis viuere loco.

Qualiter animæ corporibus exutæ patiuntur in inferno.
Cap. LXXVII.

AVguſtinus ſuper Gen̄. li. 12. Animā plane ſicut iā dictū eſt, certū eſt nō eſſe corpeā, ſed tn̄ corpis corporaliūq; membrorū, vt in ſōno patet habere ſimilitudinē, quā videlicet ſimilitudinē ſi & apud inferos gerit ibi quoq; videtur eſſe in loco nō corpali, ſed ſimili corpali: qđ ſi ita eſt, ideo inferi ſub terra eſſe dicuntur: qa cōgruēter in ſpiritu p illas corporaliū rerū ſimilitudines ſic demōſtranł, vt qn̄ aīę defunctorū inferis digna carnis amore ꝑceauerūt, hoc eis per illas corporaliū rerū ſimilitudines exhibeał, qđ ipſi carni mortuæ ſolet. ſ. vt ſub terra recordatur. Deniq; inferi eo ꝙ infra ſint latinè ſic appellātur. Sicut aūt ſm corpus ſi ponderis ſui ordinē teneāt inferiora ſunt oīa grauiora, ita ēt ſm ſpūm inferiora ſunt omnia triſtiora. Vn̄ ēt in gręca lingua origo nominis quo inferi appellanł, ex eo qđ nihil ſuaue habeant reſonare phibetur. Siquis aūt putat aīas exutas locis corpalibus cōtineri, cū ſint ſine corpe nō deerunt qui faueant, & diuitē illū ſitientē contendant in loco corpali fuiſſe, ipſamq; aīam linguā corpoream ꝑparaſſe, ac ſtillā de digito Lazari cupiuiſſe. Sed melius eſt dubitare de occultis q̄ litigare de incertis. Gregorius in dialogo lib. 4. Sicut aūt electos beatitudo lætificat: ita credi neceſſe eſt, ꝙ a die exitus ſui reprobos ignis exurat. Nam ſi viuentis hominis incorporeus ſpūs teneł, in corpore, cur & non poſt mortē ſpūs licet incorporeus ēt corporeo teneał igne, dūq; peccatorem diuitē damnatū veritas in ignibus phibet, quis iā ſapiēs reproborū animas teneri ignibus neget? Cæterū ſi diabolus, & angeli eius cū ſint incorporei, corporeo ſūt igne cruciādi. Quid mirū ſi animæ, & anteq̄ recipiāt corpora, poſſunt corporea ſentire tormenta? Hugo de ſacramentis lib. 2. Quidā aūt putāt animas corporalibus pęnis cruciari nō poſſe, niſi p corpora, & in corporibus manētes. Quapropter a corpibus exutas nullas alias pęnas ſuſtinere credūt niſi eas ſolū quas intus cōſcientia accuſatrix irrogat. Sed ſi lædun tur, dū cęduntł indutę, cur non lędanł cū cędantur exutæ. Si affici poſſunt, qn̄ inter ipſas, & illud a quo afficiunł mediū eſt illud p qđ afficiunł, nōne ꝓbabile omino eſt, multo magis eas affici debere, qū illi a quo afficiuntur imediate coniunguntł? Tn̄ hoc vbiq; quærendū non eſt, vt qđ credere iubemur, noſtra ſemper rōne diſcutere conemur. Scriptura ſacra magiſtra fidei nīę hoc nobis dicit, qd amplius quęrimus? B. Greg. dicit, ꝙ in eo ipſo ardēt, ꝙ ſe ardentes vident. Poterat ēt Deus ſiue materialibus elementis aīabus cruciandis ſenſum doloris dare, ſed dignū eſt vt in eis pniātur in quib. peccauerūt. Greg. in homilia de diuite, & lazaro. Ex hoc aūt qđ ardentis in inferno diuitis poſt q̄ de ipſo ſpes ſublata eſt, animus ad propinquos recurrit. patet, quia reproborum animas pęna ſua qn̄q; ad charitatē erudit, vt iam tūc ēt ſuos ſpiritualiter diligant, qui hic dum peccata diligerēt nec amabant. Seruał ergo diuiti ad pęnam & cognitio pauperis quē deſpexit, & memoria fratrū quos reliquit, vt de viſa gloria deſpecti, & de pęna inutiliter amatorū amplius torqueał,

De his, quæ patiuntur in purgatorio. *Cap.* LXXVIII.

HVgo, vbi ſupra. Maxima, itaque tormenta locū habent in imo, maximeq; gaudia in ſummo Media vero bona, & mala mixta ſunt in medio, i. in hoc mundo. Eſt aūt & alia pęna poſt mortem, q̄ purgatoria dicił, cuius locū omnino determinatus non eſt, niſi, quia multis exemplis, & reuelationibus animarū in eiuſmodi poſitarū ſæpe monſtratum eſt in hoc mundo illam exerceri. Et fortaſſis ꝓbabilius erit, vt in his potiſſimum locis ſingulæ pœnā ſuſtinere credanł, in quibus culpam commiſerunt. Itaq; de perfectè quidem bonis dubium nō eſt, quin egredientes ſtatim ad gaudia tranſeant. Similiter, & de valde malis, quin ſine mora ad inferni tormenta deſcendāt. De imperfecte quoque bonis certū eſt, quòd nunc interim quibuſdam pœnis vſq; ad plenā videlicet purgationem a venturis gaudijs differuntur. Gregorius in dialogo, libro 4. De quibuſdam etenim leuibus culpis ante iudicium eſſe credendum eſt ignis, pro eo quòd veritas ipſa dicit. Si quis in ſpūm ſcm̄ blaſphemiam dixerit, nō remittetur ei neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro. Hac. n. ſnīa datur intelligi quaſdam culpas in hoc ſeculo, quaſdā in futuro laxari. Bern. Clareuallen. Eſt itaque regio quædam expiationis, vbi. ſ. animæ corporibus exutæ cruciantur ad ipſ, vel calore ignis, vel rigore frigoris, vel alicuius grauitate doloris. Ibi pius pater filios glorificandos in manu tentatoris relinquit, non quidē ad occiſionem, ſed ad purgationem. Ad illos nobis tranſeundum eſt per cōpaſſionem, quibus iuncti fuimus per humanitatem. Surgā igitur illis in auditoriū, interpellabo pro eis ieiunijs, & orationibus, & ſacrificio ſingulari. Huiuſmodi. n. officijs, poteſt earū pęnitētia reſecari, & pęna finiri. Auguſtinus, in Encheridion. Neq; enim negandum eſt animas defunctorum pietate viuentium releuari cū pro illis, vel in eccleſia elemoſinæ fiunt, vel ſacrificium offertur mediatoris. Sed hæc illis tm̄modo proſunt, qui cū hic viuerent, vt hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt. n. quidam viuendi modus nec tam bonus, vt requirat iſta poſt mortem, nec tam malus, vt ei non proſint iſta poſt mortem. Eſt aūt in bono talis, vt iſta non requirat. & eſt rurſus in malo talis, vt nec his cum hęc vita tranſierit adiuuari valeat. Quocirca meritum omne comparatur in vita præſenti, quo poſt illam poſſit quiſpiam grauari, vel releuari. Cum ergo ſacrificia altaris, vel elemoſinarū quarumcunque pro valde bonis offeruntur, ſunt gratiarum actiones, pro non valde malis propiciationes. Si autem pro valde malis, etiam ſi nulla ſint adiumenta mortuorum, ſunt tamen qualeſcunque conſolationes viuorum, quibus vero proſunt, vel ad hoc proſunt, vt ſit plena remiſſio, vel certe, vt tolerabilior ſit ipſa damnatio.

De his, qui iam requieſcunt in Paradiſo.
Cap. LXXIX.

AVguſtinus ad Ianuariū, li. 2. Quod aūt nunc fide ac ſpe gerimus, & vt ad id perueniamus, dilectione ſatagimus, eſt animarum requies quædam ab omni labore moleſtiarum omnium ſancta, atq; perpetua. In eam nobis ex hac vita fit tranſitus, quam dominus noſter Ieſus Chriſtus ſua paſſione præmonſtrare, ac conſecrare dignatus eſt. Ineſt aūt in illa requie non deſidioſa ſegnicia. Sed q̄dam ineffabilis tranquillitas agnitionis ocioſæ. Sic. n. ab huius vitæ operibus in fine requieſcatur, vt in alterius vitæ actione gaudeatur, ſed quia talis actio in Dei laude agitur, ſine labore membrorum, ſine angore curarum, non ſic ad eam fit tranſitus per quietem, vt ipſi quieti ſuccedat, i. non ſic eſſe incipit actio, vt eſſe deſinat quies. Neq;. n. redditur ad labores, & curas, ſed permanetur in actione quod ad quietem pertinet, nec in opere laborare, nec in cogitatione fluctuare. Quia ergo per quietem ad primam vitam reditur, vnde anima lapſa eſt in peccatum; præterea ſabbato requies ſignificatur. Illa vero prima vita, quæ a materia ſabbati quem diem dominicum figurari dicimus. Quære. 6. dies Geneſim legens inuenies ſeptimū ſine veſpera, quia requiē, ſine fine ſignificat, deniq; de ſolo ſabbato dictū eſt, & ſanctificauit diē 7. Amant. n. requiē, ſiue piæ animæ, ſiue iniquę, ſed qua perueniant ad id qđ amant plurimę neſciunt, nec aliquid appetūt ēt ipſa corpa ponderibus ſuis, niſi qđ aīæ amoribus ſuis. Nā ſicut corpus tam diu nititur pōdere, ſiue deorſum verſus, ſiue ſurſum, donec ad locū quo nititur veniēs cōquieſcit, ſic & aīa affectione, & multa quidē corpus delectāt. ſ. nō eſt in eis ęterna requies; nec ſaltē diuturna: & pręterea magis ſordidant animam, & aggrauant potius, vt ſincerum eius pondus quo in ſuperna nititur impediant. Cum vero anima ſe ipſa delectatur, adhuc ſuperba eſt, quia ſe pro ſummo habet, cū ſuperior ſit Deus. Cū aūt in Deo delectatur ibi verā certā, & ęternam inuenit requiē, quā in alijs q̄rebat nec inueniebat. Quia ergo charitas, i. amor Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpūm ſanctum, qui datus eſt nobis. Ideo ſanctificatio. 6. die commemorata eſt, vbi requies commendatur,

vt

ut omnia, quæ bene operamur non habeant intentionem, niſi in futurum requiem ſempiternam. Ideo dicitur, ſpe gaudentes, ut uidelicet futuram requiem cogitantes in laboribus hylariter operemur. Idem ſuper Geneſim, libro 12. Ineſt autem, vt ſupra dictum eſt, animæ depoſita carne quidam naturalis appetitus adminiſtrandi corpus, quo retardatur quodammodo, ne tota intentione in ſummum illud cœlum pergat donec appetitus illic conquieſcat.

Qualiter animabus exutis ea, quæ fiunt apud nos innoteſcunt. Cap. LXXX.

PEtrus Lumbardus. Vt aũt dicit Auguſtinus ſuper Pſal. 108. licèt animabus defunctorum cura ſit de charis, ſicut de illo diuite legitur, qui dũ apud inferos pateretur, habuit curã de quinque fratribus ſuis viuis, non tñ ideo conſequens eſt illos ſcire, q̃ circa charos ſuos hic agunt, vel læta, vel triſtia. Verumtñ incredibile non eſt ſanctorũ aĩas, quæ in abſcondito faciei Dei veri luminis illuſtratione lætant, in eius cõtéplatione intelligere illa, quę foris aguntur quantũ prodeſt, vel illis ad gaudiũ, vel nobis ad auxilium. Si.n. de illis angeli a Deo per eius verbũ petitiones noſtras diſcunt, & quid de illis implendũ eſt, vel nõ, cur non credamus, & aĩas ſanctorum Dei faciẽ contéplantiũ in eius veritate intelligere preces hoĩum, & q̃ implendæ ſint, uel non. Adeo quippe adiuncti ſunt veritati ſupernæ, vt nil pter eius voluntatẽ queant velle: intercedunt igitur ad Deum pro nobis, & merito, dũ earum nobis ſuffragant merita, & affectu dũ implere cupiunt vota noſtra. Quæ tñ non faciunt, niſi cũ illa in Dei voluntate implenda didicerint. Hugo, vbi ſupra. Certũ eſt itaq; ſanctorum aĩas in ſecreto diuinæ contéplationis conſtitutas eorum, quæ foris aguntur tñ ſcire, quantũ vel illis ad gaudiũ, vel nobis ad auxilium conſtat prodeſſe. Quid amplius vis? Times ne forte non orent, qui ſemper orant? Q̃o non orabunt pro te, qñ tu oras eos, qui, & qñ tu non oras, orare tñ non ceſſant? ſed non audiunt iniquis, & ego in ventum verba effundo. Quid eſt audire, niſi ſcire vnũ lumen, in quo & audiunt ad percipiendũ, & vident ad cognoſcendum? in quo ſi quid forte foris agit, qđ modo interim non audiunt, aut vident, miſterium eſt diſpenſationis, non detrimentum fœlicitatis. Gloſa ſuper Cantica Canticorum. Ergo, inquit, quæ habitas in hortis, amici auſcultãt te, fac me audire vocẽ tuam, in hortis habitare, hoc eſt in viriditate ſpei ac bonorum operũ permanere. Talibus igitur dr̃ a dño, amici, i. angeli quos tibi adiutores dedi, ac ſpũs iuſtorũ, qui iam cum Deo ſunt, & pro fratribus orant, auſcultant te, quaſi internuncij inter me & te: ideo fac me audire vocem tuã, ſ. in oratione, dum non potes mihi iungi per præſentiam, ita age vitam, vt quicquid vel voce, vel opere oraueris dignũ ſit a me exaudiri.

De quibuſdam animabus, quæ poſt mortem viuentibus apparuerunt. Cap. LXXXI.

AVguſtinus in libro de cura pro mortuis gerenda. Cum aũt defunctorum aĩæ viuis aliqñ ũhr apparere, credibile eſt hoc fieri eis neſcientibus mortuis, & iſtas eſſe operationes angelicas per diſpenſationẽ pudentiæ Dei bene vtentis, & bonis, & malis ſm altitudinẽ iudiciorum ſuorũ inſcrutabilẽ, ſiue hic inſtruant mentes mortalium, ſiue fallant, ſiue conſolent, ſiue terreant, prout vnicuiq;, vel præbenda eſt miſericordia, vel irrogãda vindicta. ſi rebus viuentiũ intereſſent aĩæ mortuorũ, & ipſæ nos qñ eas videmus, alloquerentur in ſomnis, vt de alijs taceã, meipſum pia mater mea nulla nocte deſereret, q̃ terra mariq; ſecuta eſt, vt mecum viueret. Abſit.n. vt facta ſit vita fœliciore crudelis, adeo, vt qñ cor meũ aliquid angit, ne triſtẽ filium conſolet, quẽ unice dilexit, quẽ nunq̃ męſtũ uidere voluit. Deniq; ſi mortui ſciunt ea, q̃ in humanę vitæ calamitate cõtingunt, qđ eſt qđ pijſſimo regi Iudæ fleti in conſpectu Dñi p magno bñficio pmiſit Deus, q eſſet ante moriturus, ne videret mala, q̃ illi populo, & loco uentura minabat. Sed diceret aliquis. Si nulla eſt mortuis de viuis cura, qũo diues ille apud inferos vocabat Abraham, ut mitteret Lazarũ ad fratres ſuos, q ageret cũ eis, ne & ipſi venirent in locũ tormentorũ? Sed nunquid, qa hoc dixit, ideo qđ agerẽt tunc fratres vel quid paterent ſciuit? Ita fuit illi cura de viuis, q̃uis quid agerẽt oĩno neſciret, ſicut nobis cura eſt de mortuis, q̃uis qđ agant oĩno vtiq; neſciamus. Sed rurſus occurrit, qũo Abrahã qđ hic ageret neſciebat, vbi Moyſen & Prophetas, i. libros eorũ quibus hoĩes obediendo tormenta deuitarẽt eſſe ſciebat, vbi deniq; diuitẽ illũ nouerat in delicijs, pauperẽ uero vixiſſe in miſerijs, qa dixit fili recordare, &c. Verũ hæc non cum agerent in viuis, ſed eis mortuis potuerit, Lazaro indicante cognoſcere, ne falſum ſit, qđ ait Propheta, Abraham neſciuit nos: proinde fatendũ eſt, neſcire quidẽ mortuos, quid hic agat, dum hic agitur, poſtea uero audire ab eis q hinc ad eos moriendo pergunt, non quidẽ oĩa, ſed q̃ ſinuntur indicare, qui ſinuntur & iſta meminiſſe, quæ illos quibus hæc indicãt oportet audire. Põt etiam ſpũs mortuorũ aliqua, quæ hic agunt ſpiritu Dei reuelante cognoſcere pñtia, uel præterita, uel futura, ſicut hic Prophetæ, nec ipſi oĩa, ſed quæ illis eſſe reuelanda prouidentia Dei iudicat. Mitti quoq; ad uiuos aliquos ex mortuis, ſicut econtrario Paulus ex viuis in Paradiſum raptus eſt. Nam & Samuel Propheta defunctus viuo regi Sauli etiam futura prædixit. Vnde & liber Ieſu filij Sirach continet in laude Patrum, quòd mortuus Samuel prophetauit. Et Moyſes qui in Deuteronomio legitur mortuus, in Euangelio cum Helia qui mortuus non eſt, legitur apparuiſſe viuentibus.

LIBER XXIIII.

Vtrum anima ſit ſuæ vires, atque potentiæ. Cap. I.

ACTOR. Dicto de anima ſm eſſe ſuum abſolutum, & ſm eſſe comparatium ad corpus, reſtat dicendum de viribus eius, ſ. ab inferioribus ſm quas unitur corpori, uel adminiſtrat corpus incipiendo, de hinc ad ſuperiora progrediendo. De his tamen in generali præmittenda ſunt duo, ſ. utrum anima ſit ſuæ uires, uel potentiæ. Deinde uero, vñ ſit diſtinctio uirium aĩæ. De primo dicunt aliqui, q anima dupliciter poteſt conſiderari, uno modo ut eſt quædam ſubſtantia. Alio modo, ut eſt ſubſtantia naturalibus habitibus diſpoſita, ſm primum modum eſt aĩa ſuæ potentiæ, ſm alium uero minime. Habitus quippe naturales ſuper eſſentiã addentes diſtinguunt illã a potentijs. Alij uero dicunt, q idem eſt oĩno aĩa, qđ ſuæ potẽtiæ. Sed differt tñmodo rõne, qđ hr̃ in libro de aĩa & ſpiritu. Anima cũ tota meminit, tota eſt memoria, cum tota vult, tota eſt uoluntas, &c. Dicunt ergo q eſt potentia, quæ eſt accidens in re cuius eſt potentia. Et eſt potentia, quæ conſequitur eſſentiam, ſicut eius ppriетas. Et eſt potentia, quæ eſt ipſa eſſentia adijciens quandã relationem ad actum, v. g. Potentia recipiendi ſimilitudines colorũ eſt accidens pupillę, deficit enim in ea per ſenium. Potentia calefaciendi in igne eſt ſequens eſſentiam ignis, & ab hoc inſeparabilis. Porro naturalis potentia recipiendi formam eſt in materia, ut ipſa materiæ ſubſtantia, uel eſſentia. Quantòmagis ergo potentiæ ipſius aĩæ ſunt ipſa anima? Sed adijciunt relationẽ ad actus differentes, penes quam ſ. relationem non eſt differentia potentiarum ſm rationem. Alij porro dicunt q in nullo alio a primo eſt idem rei eſſentia, qđ ſua potentia. Et ita ponunt, q nec in aĩa eſt idẽ eſſentia, qđ ſua potentia, dicunt tñ q idem eſt in ſubſtantia. Sicut.n. non eſt idem eſſe, & operare, ita nec eſſentia aĩæ eſt potentia. Eſſentia quippe animæ eſt per quã aĩa eſt abſolute, eſſentia uero potentiæ eſt id per qđ aĩa eſt ad aliud efficiendũ, uel recipiendũ. Dicunt tñ q idem ſunt in ſubſtãtia, eo q ſine ſuis potentijs, nec ſubſiſtat, nec ẽt intelligat aĩa, nec ipſę potentiæ ſine aĩa. Identitas igitur, quæ ponitur in libro de anima & ſpiritu referenda eſt ad ſubſtantiã, diuerſitas ad eſſentiã.

Vnde ſit diſtinctio virium animæ. Cap. II.

DIſtinguuntur autem a ſeipſis animæ uires non per actiones, ſicut cauſa, uel per organa, uel per obiecta. Cognitio tñ diſtinctionis uirium eſt aliqñ ſm differentiam actionum, vnde dicit philoſophus, q actu præuij ſunt potentijs, & obiecta actibus ſm rationem cognoſcendi. Quædam autem uires differũt in organo, & actu, & obiecto. Accidit uirtutibus, ſiue potentijs q differunt in organo. Actionum uero differentium in fortitudine ac debilitate, uelocitate, & tarditate principaliter eſt una uis, ſed uni ui accidit, ut actionem ſuam faciat fortiorem, uel debiliorem aliquando ſecundũ quod fuerit actio, aliquando uero ſecundum idoneitatem, uel defectum inſtrumenti, & aliquando ſm prohibentiam extrinſecus, quæ uel addunt, uel diminuunt ad operationem uirtutis. Actionum etiam differentium ſecundum priuationem, & habitum principium eſt una uis, quia priuatio, & habitus nata ſunt circa idem fieri. Actionum quoque differentium ſecundum comparationem ſui ad contraria principium eſt una uis ratione conſimilis, quia contraria ſimiliter nata ſunt circa idem fieri. Sed actionum in genere differentium duplex eſt differentia, quædam enim differunt in genere ultimo, ſiue proximo, quod diuiditur in ſpecies ſpecialiſſimas, & ſecundum hunc modum differunt actiones in genere uidere, & guſtare. Quædam autem in genere remoto, & hoc modo differunt in genere ſentire, & intelligere. Itaque differentia actionum in genere propinquo differentiam oſtendit uirium in ſpecie, ſicut uidere, & audire circa uires ſenſibiles uiſiuam, & auditiuam, intelligere ac uelle circa uires intelligibiles cognitiuam, & affectiuã. Differentia uero actionum in genere remoto differentiam oſtendit uirium in genere, ſicut apprehendere & mouere dr̃iam uirium apprehẽſiuæ ac motiuæ, ſenti

re, & ratiocinari differentiam ſenſitiuę, & rationalis, quæ ſunt genera ad alias. Sic ergo manifeſtum eſt, ſecundum quam differentiam actionum fit diuiſio virium, & ſimiliter intelligendũ eſt de differentia obiectorum. Differentia namque virium cognoſcitur per diuiſionem actionum per obiecta, vel ex obiectis ſecundum diſtinctionem, quæ poſita eſt. Nota ergo quod eſt potentia operans ſine organo, & ſine obiecto, & hæc eſt prima potentia Dei. Nõ enim cognoſcit res per ipſas res, vel ſimilitudines in rebus, ſed cognoſcẽdo ſeipſum. Eodem modo potentia operandi ipſius eſt ſine organo, nec requirit materiam quaſi ſubiectum. Et eſt potentia operans habens organum, & obiectum, ſicut potentiæ animæ operans per corpus, vt potentia viſiua organum pupillam, & obiectum colorem, vt videat. Et eſt potentia operans ſine organo: non tamen ſine ſubiecto, vt potentia intellectiua. Differentia igitur ob obiectum ſecundum illum modum quod dictus eſt, ſemper comitatur diuiſionem virium. Sic ergo manifeſtum eſt, vnde fit diſtinctio virium in anima. Eſt enim diſtinctio ex ſeipſis, ſed cognitio diſtinctionis eſt ex actionibus, & obiectis.

De viribus animæ, quibus commiſcetur corpori. Cap. III.

HVgo in libro de anima, & ſpiritu. Habet autem anima vires quo ad ſe, & habet vires quibus corpori admiſcetur, virium autem quibus commiſcetur corpori, prima eſt naturalis, ſecunda vitalis, tertia vero animalis. Deus trinus, & vnus, verſus ac perfectus omnia tenet, omnia implet, oĩa ſuſtinet, oĩa ſuperexcedit, ac circumplectitur. Sic anima tribus his viribus per totum corpus diffunditur, non locali diſtenſione, ſed vitali intentione. Naturalis virtus operatur in hepate ſanguinẽ, & alios humores quos per venas ad omnia corporis membra tranſmittit, vt inde augeantur, & nutriantur. Vis iſta quadrifariam diuiditur, in appetitiuam, retentiuã, expulſiuam, & diſtributiuam. Appetitiua, quæ neceſſaria ſunt corpori appetit. Retentiua vero ſuſcepta detinet donec ea illis decoctio, vel digeſtio fiat. Expulſiua vero, nociua & ſuperflua expellit. Diſtributiua bonos ciborum humores omnibus membris diſtribuit, prout cuique expedit. Iſtas vires habent omnia animalia. Vis vitalis eſt in corde, quę ob temperandum feruorem cordis aerem hauriendo, atque reddendo, vitam & ſalutem toti corpori tribuit. Aere namque puro ſanguinem purificatum per totum corpus impellit per venas pulſatiles, quæ arteriç vocantur, & quarum motu temperantiã atque diſtemperantiam cordis phyſici cognoſcunt. Vis animalis eſt in cerebro, & inde vigere facit quinque corporis ſenſus. Facit etiam voces edere, membra mouere. Tres nanque ſunt ventriculi cerebri, vnus anterior, a quo eſt omnis ſenſus, & alter poſterior, a quo eſt omnis motus, tertius inter vtrunque eſt medius, id eſt rationalis. Iſtæ vires tam corporis, quàm animæ dici poſſunt, quia ab anima in corpore fiunt.

De virtute naturali, & eius ſpeciebus. Cap. IIII.

HAli in libro regalis diſpoſitionis. Virtus naturalis incipit ab hepate, tenditq; non pulſantes in omnia corporis membra venas dans illis virtutem hanc: huius triplex eſt diuiſio, ſ. virtus generans, & nutriens, & paſcens. Generans dr̃ illa, quæ fœtũ ex ſpermate, & in menſtruo ſanguine generat, huius actio eſt a momento, quo ſperma cadit in matricem, vſque ad generationis fœtus complementum. Nutriens eſt illa, quę facit creſcere membra, huius actio eſt a principio generationis fœtus, vſq; ad perfectionẽ iuuentutis & tunc deficit. Porro natura paſcẽtis virtutis eſt mẽbris afferre ſubſtantiã eorũ ſubſtantiæ ſimilẽ, reſtaurans, quæ illis diſſoluunt. Huius actio eſt a principio gñationis, vſq; ad mortẽ ipſius aĩalis. Virtuti generanti ſeruiunt duæ, ſ. immutans, & informans. Immutans eſt illa, quæ ſpermatis ſubſtãtiã, & menſtruorũ ſanguinẽ in quęque mẽbra fœtus immutat. Huius actio per quatuor eſt, ſiuntq; variatũ membra ſubſtãtia ſ. Nã ſi per calorẽ, & humiditatẽ operat̃, caro procedit. Si per calorẽ, & ſiccitatẽ caro cordis. Si aũt in frigido, & humido, cerebrũ producit. Si in frigido & ſicco, oſſa videbis oriri. Erit aũt eius actio ſecundum qualitatũ augmentũ, & diminutionẽ in oĩbus reliquis mẽbris, ſequunturq; deinceps mẽbra, quæ operat̃ virtus, cõplexionesq; ipſas ſequunt̃ qualitates quatuor, ex habitudinibus viſis, tactus, odoratus, & guſtatus. Sunt aũt qualitates viſæ, vt color rubens calorẽ ſequens, albus frigidũ comitãs, qualitates vero tactus, vt durũ, & molle, quæ humidũ ſequunt̃, & frigidũ, leuitas calorẽ, grauitas humiditatẽ, ſubtilitas calorẽ, groſſities frigiditatẽ. Guſtus aũt, & ſapor dulcis calorẽ ſequit̃. Acerbus frigiditatẽ. Olfactus aũt, vt odores iucundi, & fœtidi. His aũt virtus immutans vtit̃ ſecundum quãtitatẽ vnicuiq; mẽbro neceſſariã. Differunt aũt virtus immutans prima, & ſecunda, prima nanq; ſuas operat̃ actiones in tempore generationis fœtus, trãsferens, ſ. mẽſtruorũ ſanguinẽ, & ſperma a tenuitate ad craſſitiẽ, eorũq; ſubſtantiã alterãs in mẽbrorũ ſingulorũ ſubſtãtiã, & eſt eius actio per quatuor qualitates. Secunda vero ſubſtantiã ſanguinis immutat in ſubſtantiã mẽbri, quod iã generatũ eſt, & cõpletũ, aſſimilatq; illi eis, & inhærere facit. Virtus aũt informans eſt, quæ mẽbrũ vnũquodq; format, & figurat prout cuiq; neceſſe eſt, & cauat ea, quibus neceſſaria ſunt foramina, aſperat ea quibus neceſſe eſt aſperitas. Leniẽda quoque lenit, & vniẽda coniungit. Hæ duæ virtutes, prima, ſ. immutãs, & informans nõ ceſſant operari donec forma fœtus, & imago cõpleat̃: perficit̃ aũt fœtus ſi maſculus eſt 30. diebus aut 35. ſi fœmina in 40. Virtus nutriẽs generanti ſeruit in augmentando mẽbra fœtus extendens ea. ſ. in lõgũ, & in latũ, & altum, huius actio eſt a principio gñationis vſq; ad finẽ iuuẽtutis, quæ eſt anno circa 35. tunc. n. ab actione ſua deficit: virtus paſcens nutriẽti ſeruit, cibũ fœtus immutãs eiq; inhærere faciẽs, & aſſimilãs. Quæ niſi nutriẽtis actionẽ adiuuaret, fieret eius ex eo quod mẽbra diſtẽderet, ſicut veſica quæ inflat̃, & tumeſcit, eiuſq; profundũ eſt vacuũ.

De quatuor virtutibus virtuti paſcitiuæ ſubſeruientibus Cap. V.

VIrtuti vero paſcenti quatuor virtutes ſeruiunt, quæ ſingulis membris inſunt, & per quas eorũ eſt eſſentia atq; permanſio. ſ. attrahens, retinens, & ſecũda immutans, & expellens. Attrahẽs eſt illa, quæ de cibis ad vnumquodq; mẽbrũ attrahit id quod ei cõpetit, & conuenit, ſicut ad carnẽ propter æqualitatem cõplexionis trahit̃ ſanguis. Ad oſſa vero, quod ad frigidũ, & ſiccũ declinat. Ad cerebrũ vero, quod ad frigidũ, & humidũ. Eodẽ quoq; modo, ſuperfluitates contrahunt vaſa, quæ illis parata ſunt, vt fel a ſanguine ſuperfluitatẽ colericã, ſplen vero nigrã, renes aquoſitatẽ. Operat̃ hæc aũt virtus actionẽ ſuam per calorẽ, & ſiccitatẽ, cũ caloris ſit attrahere, ſiccitatis vero magis, quàm humiditatis in trahendo durare. Fit aũt attractio tripliciter. Primo modo ex neceſſitate euacuationis & conſecutionis eorũ, quę vacuant̃. Sicut cũ homo fiſtula ſugit aquã in vna extremitate impoſitam, aqua namque fiſtulam ingredit̃ cauſa euacuationis eius ab aere. Secundo modo per calorẽ, ſicut ignis attrahit oleũ in lucerna poſitũ. Tertio modo per potentiam naturalẽ, ſicut magnes ferrum. Et hoc tertio modo attrahunt materias ſibi cõpetẽtes. Virtus retinens eſt, quæ in ipſo membro retinet, quod ei cõuenit, donec digerat̃, & immutet̃ ſicut cibũ retinet ſtomachus, ſperma quoq; matrix, huius actio magis fit per frigidũ, & ſiccũ. Virtus immutans eſt, quæ illud mẽbro conuenientis immutat, & in ſubſtantiam mẽbri conuertit, eiq; aſſimilat, & conglutinat: huius actio fit per calorẽ, cũ eius natura ſit immutare, & maturare. Virtus expellens eſt, quæ ſuperfluitates eorũ, quę virtus attrahens attrahit, a membro expellit, cum ei non cõueniant, huius actio magis fit per calorem, & ſiccum. Harum quatuor virtutum vna paſcentis actioni propria eſt. ſ. immutans, ſecunda, quę vocat̃ digerẽs, quæ cibũ aſſimilat cibato, ſicut quæ ſanguinis immutat ſubſtantiam in carnis naturam. Tres aliç aũt. ſ. attrahens, retinens, & expellens tanquam ſeruientes ſunt digerenti. Natura etenim attrahentem in membro parauit, vt cibũ ei configuratũ, & conuenientem ad ipſum pertraheret. Quẽ virtus immutans transformat eiq; vnit. Quẽadmodũ in plantis fieri conſpicimus, quæ cum in vna terra eadem quę rigeat̃ aqua, vnaquæque trahit quod ſibi cõpetit, & configuratũ eſt, & ex terra, & ex aqua contrahit, immutatq; virtus, quæ in eis eſt aſſimilat earum eſſentię, quod attractũ eſt. Vñ videmus agricolas in terris ſalſis ſępius blitum ſeminare cũ eas ad dulcorem voluit reducere, quia natura bliti ſalſa eſt, & terræ ſalſuginem ad ſe trahit naturę ſuę competentẽ, fitq; terra iucundior, quoniam eius euaneſcit ſalſugo, ſic, & portulaca ſubſtantiam acerbam, & oẽs aliç plantæ naturę ſuæ, configuratum attrahunt ex terra. Eadẽ quoque ratio eſt in oĩbus corporis membris, ſicut dictum eſt. Porro ſecundũ proximitatem naturę membri, & materię, quæ ad illud venit, opus habet natura ſpacio temporis in eius mutatione cõplenda: ſicut caro, quia naturæ ſanguinis proxima eſt, paruo indiget tempore ad illius in ſe mutationem celebrandam. Oſſiũ natura, quoniam a natura ſanguinis eſt longe remota, neceſſe habet natura longius habere ſpacium in eis ex ſanguine generandis. Ob hoc ergo virtutem retinentem in vnoquoque membro fecit, qua teneat id, quod ei configuratum eſt, eo temporis ſpacio, quod illius oportunum eſt immutationi, vt membro ſimile fiat, ne forte fluxum non ſtet in membro: prætetea, quia reliquiæ quædam materię, quę ad membra deueniunt ſuperſunt non eis conſimiles, neceſſaria quoque fuit virtus expellens, quę ſuperfluitates illas a corpore depelleret atque mundaret.

De actione virtutis digeſtiuæ. Cap. VI.

ACtio igitur huius cibi propriè fit per virtutem ſecundam immutantem, quę, & digerens dr̃. Quę. ſ. actio eſt augmentum, & coniunctio, & aſſimilatio. Membrum enim, quod paſcitur, cum per venas ad ipſum peruenerit ſanguis: neceſſe habet illum oĩbus ſuis partibus immorari, donec omnes augeantur, & vt id, quod ad ipſum venit membrum ei cõmoretur, ac conglutinetur, & aſſimiletur. Signum quidem augmentationis eſt corpus ethicorum, quod in nullo penitus auget̃. Conglutinationis autem corpus hidropicorum, qui hipoſarca laborant. Et ſi. n. augetur, augmentum tñ hoc eis non conglutinatur, quia virtus

eorum corpora tenuia, & aquoſa, in quibus calor naturalis nihil operatur, quo immutata illis materia conglutinetur. Ideoque ſtatua eſt, & a membris decurrit. Aſſimilationis vero ſignū eſt lepræ corpus. n. lepro ſi cibo quidem augetur, qui & ei conglutinatur. Sed non aſſimilatur pp debilitatē virtutis immutantis ſecundæ, vel quia cutis ad quam humor flegmaticus peruenit, immutatq; virtus a conuertendo illū in ſanguinē deficit. Propter hæc igitur, quæ dicta ſunt, Hipocrat nomē cibi tribus ſententijs determinat. Ait. n. eſſe cibum, qui augmentat, & conglutinatur, & aſſimilatur: & cibum, qui augmentat, & conglutinatur, ſed non aſſimilatur; & eum quoque qui nō ſum eſt cibus: ſicut eſt ciborum, & ſanguinis ſuccoſitas. Nam ad omne membrum peruenit cibus duobus tpibus. Stomachus n. tpe quo cibos digerit, qd naturæ ſuæ proximum eſt: ea eit ſumit, vt in eſſentiā ſuam alterans illo paſcatur. hinc etiā ſanguis ab hepate mittitur p venas, quæ ab hepate ad exteriorem eius tunicam veniunt, & ille quoq; paſcitur. Eodem modo tpe tranſitus cibi, qd in eo ſubtilius eſt, vaporeſque oris propinquius, os, & nerui ſumunt, eoq; nutriunt. Sed, & ſanguis ad ea venit ea hepate p venas, quæ ab ipſo a radicibus germinantur, eoq; nutriuntur. Inteſtinorum aūt ſubſtantialia ex eo, q ad ipſa a ſtomacho, & per ea ad hepar mittitur, ſumūt quod neceſſariū eſt, ipſiuſq; ſāguis ab hepate mittitur per venas, quæ ſuper ea diffunduntur quo paſcuntur, & eorum ſubſtantia augetur. Simuliter, & inteſtina croſſa ea purgamēto ciborum, qd eis competit ſumunt, & paſcuntur, eiſq; ſanguis continuatur per venas, quæ ipſis a exterioribus eorū iunguntur. Ad hepar aūt a ſtomacho cibus mittitur tpe quo in ſtomacho cibus digeritur, qa trahit eū hepar p venas quibus ſtomachus & ipſe cōtinuantur. hicque illi alius: poſtquam in ſtomacho cibus decoctus ab ipſo in inteſtina deſcēdit, ad oīa vero reliqua mēbra cibus ab hepate mittitur per venas, quæ ab ipſo ad illa diffundūtur tpe quo cibi ſuccoſitas ād hepar inteſtinis mittitur, anteq̄ digeratur, & ſanguis fiat, ſubiungiturque illis ipſius cibus per eaſdem venas, poſtquam digeſtio facta eſt, & in ſanguinem conuerſus. Horum igitur oīum membrorum ſingulū trahit ad ſe cibum: aut a membro debiliori, vt ab hepate cor, & ab inteſtinis hepar, & a venis nō pulſantibus ſtomachus, Aut a fortiori ſe, ſed in quo plurima eſt materia, qua tota nō indiget, vt ſtomachus ab hepate trahit eū ipſe ſit vacuus, & hepar multū habeat ſanguinem, vt eo paſcatur. Expellit ēt membrū ſuperfluū materiam, quæ in eo eſt, ad id, quod in eo debilius eſt, vt ſtomachus ad inteſtina aut in propinquiora mēbra, vt ſi materia collecta ſit in ſtomachi ſuperioribus, eam ad os vomitu expellit. Si autem ab inferioribus ab inteſtina, per ſolutionē demittit. Per hanc itaque virtutem naturalem, ideſt digeſtiuam cibi regimen eſt, & materiarum, quæ ſunt in corpore.

De actionibus attractiuæ, & retentiuæ, virtutum in ſtomacho. Cap. VII.

QValiter aūt cuiuſque naturalium virtutū actio ſit in corporis mēbris, duobus Galeni proponimus exēplis, in ſtomacho. ſ. & matrice, eo q in his amplius ſentiūt naturales earum actiones. Attractionis actiuæ tranſglutiendi tpe pateri eſſe in ſtomacho. Primo qdē ex motu meri, & ſtomachi, qm̄ qñ magna eſt cibi neceſſitas, vterq; cibū ab ore trahit. curtaturque meri, & ſtomachus ad ſuperiora aſcendit nimio cibi attrahendi deſiderio. Vō plura videmus aīalia quibus & meri breue eſt tpe quo cibum ſumunt, & ſtomachus eorum intm̄ aſcēdit, vt ori copuletur. Quod ſit eū & os latū eſt, & ipſa aīalia guloſa. Deniq; videmus meri cū et dulcis ac delectabilis cibus porrigitur ipſumq; ſtomachum eū citiſſimè trahere: intm̄ vt hepar quoq; velocius illū a ſtomacho trahat pp delectatiōnē, & naturæ ſuæ propinquitatē: vñ & ſi qs alium cibū poſt dulcem comederit, & octiuteps vomat, inuenit, qd vomitus expellit vltimo dulce, qm̄ illud in fundo ſui ſtomachus traxerat. Si aūt abominabile porrigitur, & meri & ſtomachus illud expellit, nec tranſgluttiendi, niſi cū quadam difficultate aditum parant. Præterea homo ēt capite demiſſo, & pedibus ad ſuperiora reſolutis optime cibum tranſglutit, & ad ſtomachum, qui ſuperior eſt perducit. Ex his patet, q in ſtomacho virtus naturalis ſit, q qd illi configuratū eſt, & conueniens ad ipſum trahit. Retinens quoq; virtut, & in ſtomacho, & inteſtinis apparet, quia cū cibus ad ipſum peruenit ſtomachus ſup cū vndiq; ſtringitur, eiuſque inferiora claudūtur, locus. ſ. qui ianitor dr̄. tāta quidē artatione, vt nihil eūo ēt humidi poſſit effluere, ſicut apparet qñ ipſa hora, qua alicui animalii datus eſt cibus, eius interiora inquiruntur. Inuenitur nanque ſtomachus ſuper cibum complicatus, & ianitor conſtrictus, & quaſi olligatus. Sic quoque ſi idem fiat, poſtquam in inteſtina cibus ex ſtomacho deſcendit, reducta inueniuntur inteſtina ſuper ea, quæ in ipſis ſunt in ciborum purgamenta eiſque inhærentia.

De actione digeſtiuæ virtutis in eodem. Cap. VIII.

DIgerentis actio virtutis eſt cum principijs retinētis, ſtomachus nāq; cibum per meri ad ſe tractū ſtatim retinens incipit mutationē. Cuius actio duab' cauſis ſit vna eſt, vt ei cibus competens fiat: idq;, qd in eo ſibi conueniēs, & naturæ ſuæ proximum eſt ſumens operimētis, & inuiceis ſuis addat. Altera eſt, vt hepati facile fiat ipſū immutare, & in ſubſtātiā ſanguinis vertere: ſicut & os quadā alteratione prius eū immutat, quo ſtomacho facilis eius immutatio fiat. Non. n. repente pōt aliquid ſed paulatim in contrariā mutari qualitatē. Ideoq; panis non ſtatim, vt in corpus intrauerit ſanguis fieri pōt, ſed in ore quidē prius aliquatenus alteratur, qd patet ex eius reliquijs inter dentes remanentibus, quorū putridus odor fit, induuntq; gingiuarū ac dentiū qualitatē carnis qualitatibus ſimilē. Immutantur igitur in ore cū ſubſtantia carnis, q in ore eſt, occurrunt, & flegmati admiſcentur, qd digeſtiū ē, eiq; calor datus eſt. vñ, & impetigines ac ſerpedines curat, & vlcera q̄dā maturat, ſcorpiones quoque necat, hac igitur rōne, & cibus immutatur in ore, dehinc vero ſtomachus circūamplectens eius ſubſtantiā, quas habet imprimit qualitates, in q; naturali calore cibus immutatur, dū in eo quoq; flegmati humido admiſcetur. Fit aūt in eo maior immutatio q̄ in ore, qa calidior eſt q̄ os pp coleras ad ipſum influētes, & qa locum eius mēbris calidis eſt vicinus. A dextris. n. eſt illi hepar, & a ſiniſtris ſplen, a ſuperioribus cor, & dyafragma, a poſterioribus ſpinæ lacerti. Sic ergo ſtomachus cibū immutās digerit, & ad inteſtina ſubtilia mittit, ubi ēt immutatione quadā alteratur. Porro hepar illū p venas, q̄ inter ipſū, & inteſtina implicitæ ſūt, & interius trahit. eūq; immutās ſanguinē facit. Nā, & in hepate maior fit immutatio, q̄ fuerat in ſtomacho, qa multo calidior eſt ipſius cōpleſio. Sanguinea eſt. n. natura eius, & ferè ſanguis coagulatus. Cū igitur ad eū ſuccoſitas cibi peruenerit, ipſam naturæ ſuæ aſſimilat, & in ſubſtantiā ſuā cōuertit. Simili rōne, & venæ ab hepate ſanguinē attrahūt, eumq; mēbris diſtribuūt, & ſit facillima cibi immutatio, ſuæq; ſubſtantiæ aſſimilatio. Patet igitur & in ſtomacho, & in omnibus membris immutatorem eſſe virtutem, quæ cibum in eorum alterat naturam.

De actione virtutis expulſiuæ in eodem. Cap. IX.

EX, ellentis actio virtutis incipit, cū retinētis patitur, & immutantis definit. Stomachus. n. cū cibos digeſſerit, & qd ſibi opus eſt aſſumpſerit, reliquū, qd inconueniēs eſt, & ipſū grauat, ad inteſtina expellit. Tunc n. eius ſuperiora ad os ipſius reducta plurimū artantur, & inferius aperitur ianitor, quo cibus egrediatur. Tunc illū inteſtina ſubtilia attrahūt, ſumuntq;, qd in eo ſibi neceſſariū inueniunt. Humidq; cibi ſuccoſitatē, & meſaraice, & hepar ab inteſtinis trahūt. Iam vero tunc inteſtina ſubtilia ad croſſa purgamēta cibi mittunt, a quibus. ſ. purgamētis, & croſſa ſimiliter, qd ſibi neceſſarium eſt ſumunt, reliquū vero quo grauantur ad exteriora ppellunt eadē rōne, & oīa mēbra cū ea cibo, q ad ea mittitur, qd ſibi neceſſariū eſt ſumpſerint, reliquū eius abominabile eſt, & onus graue. Ob hoc illud ad mēbrū cui cōuenit expellunt. Expellit aūt ſtomachus, qd ad ſe trahit, cū ei nocere incipit, aut pp nimiā copiam aut pp eius corruptionē, qñ quidē nimietate grauatur expellit grauantia, aut vomitu ſicut cōtingit ebrio, aut ſolutione ſicut fit in faſtidio. Qñ vero cibus, vel potus corruptus eſt, & alteratus in eam, qua pungit ſtomachos qualitatē, expellit eū, aut vomitu, ſiquidē in ore ſtomachi ſupernatauerit, aut ſolutione, ſi in fundo eius immerſū fuerit. Sic igitur in ſtomacho oſtenditur eſſe virtus expellēs intm̄, vt & in vomitu ſtomachus a loco ſuo ad ſuperiora deferatur, & inteſtina nōnulla ſecū trahat. Et in igeſtione ſimul cū inteſtinis, quæ vicina ſunt eis inferius, viſcera moueantur lacertorū vētris motu, quo inteſtinis ad expellēdū grauantia ferans opē, nōnunq̄ ēt inteſtinū rectū, virtute motus expellētis, a loco ſuo euellatur, ſicut teneſmon patientibus cōtingit. Expellit ēt hæc virtus, a mēbro in mēbrum nocentes materias intm̄, vt oſſa quoq; ſuperfluitates, quæ in eis oriuntur, poſtq̄ ſuper ea caro pducta fuerit, expellant, & a corpore emittant. Patet igitur, eſſe quatuor virtutes pdictas naturales in ſtomacho, & in oībus reliqs mēbris eodem modo.

De actionibus prædictarum quatuor virtutū in matrice. Cap. X.

IN matrice ſi quidem fecit natura virtutem attrahētemque ſuprema ad ſe traheret, pter generandi neceſſitatem, quod in ipſo momento concubitus apparet. Retinens quoq; virtus in ea eſſe oñditur, ab hora conceptus vſq; ad horam partus. Matrix. n. cum ad ſe ſperma cum deſiderio traxit, congregatur ſuper illud, eo q ei in amore ſit, vō & vndiq; ſuper illud firmiter conſtringitur, & anguſtatur os eius intm̄. vt nec acus illud intrare poſſit. Sed & actio virtutis immutantis eodem tpe manifeſtatur ex ipſius immutatione ſpermatis in varias membrorum fœtus ſubſtantias eorumq; qualitates, & figuras. Porrò virtutis expulſiuæ duobus temporibus actio manifeſtatur. ſ. qñ fœtus, ipſe cōpletus eſt, ac perfectus, vel qñ mortuus. Cū. n. mēbra fuerūt cōſumata, virtus retinens imminota geſcit, & expellētis intuū fit ad emittendū. ſ. fœtum; qd fit, aut ſeptimo aut octauo menſe, aut certè vſque ad decimum. Matrix quidem fœtū completum pellit, &

commouet

commouet duabus ex cauſis, vna eſt quia matricē grauat, & ob hoc a ſe eum expellit, altera quia plurimo cibo indiget, nec inuenit Ideoq; turbatur fętus, & pedibus calcitrat, donec operimenta ſua diſrumpat. Egreditur ergo prius humiditas concluſa, ſuperfluitates. ſ. fętus, vt ſudor, egeſtio & urina, ſuperfluitas quoq; ſanguinis mēſtruorum, quæ cum ſuper matricis corpus infuſa fuerit, lędunt ac pungunt, & tunc ad exteriora fętum expellit Exitus quoq; fętus a matrice cū mo tuus eſt, duabus ex cauſis fit, aut quia rubiginem acutam illic parit, quæ matricem pūgit, ita q eam a ſe expellere cogit. Aut q̃a quoduis operimētorum rumpitur, & matricis corpus ſuperfluitatibus diffuſis pūgitur, & ob hoc ad expellēdum aīatur. Ex his igitur quę in ſtomachi & matricis actionibus expoſita ſunt, clarum eſt in omnibus membris quatuor eſſe virtutes naturales quæ naturæ deſeruiunt in omnibus quæ neceſſaria ſunt, & ad ſanitatis confirmationem, & ad membrorum medelam. Ideoq; Hipocras ait naturam morbos curare, cuius ſignum eſt, q in pluribus emiſſiones paruę ſine aliqua cura cicatrizantur, & nōnulli dolores ſola tolerantia nullo curati medicamine ſedantur. Hęc de naturali uirtute dicta ſiat.

De virtute vitali agente. Cap. XI.

POrro vitalis virtus eſt per quam eſt vita eiuſq; fundamentum & origo & fornax eſt cor. a quo incipit, & ad omnia corporis membra per arterias mittit̄, vitāq; miniſtrat. Hęc virtus bipertita eſt. Quædam. n. eſt agens, per quam. ſ. cordis & venarum pulſantiū dilatatio fit, eorūq; reductio ad caloris naturalis cuſtodiam. Alia vero eſt patiens per, quā. ſ. ira fit & excellentia & indignatio. De agente primum dicemus. Itaq; cordis venarum & pulſantium dilatatio eſt motus eorum localis a mēdijs ad extrema, & terminorum ipſorum capita ſicut follis fabris mouetur, ſi artifex illum tenens aerem per ipſum contrahit. Dilatatur enim a ſui medio in omnes partes eum terminātes. Reductio vero eorum eſt motus localis contrarius. Primo ſcilicet ab extremis ad centrum, in tm̄ ut teſtimoniorum capita ſibi occurrant ſicut & uter ſabri, cum artifex emittit aerē ab illo. Omnes. n. eius extremitates in medium redeunt, & inuicem ſibi occurrunt. Horum itaq; duorum motuum quiſq; per agentem virtutem eſt, ſicut in utre eſt exitus aeris & ingreſſus per artificis actionem. Non enim vt quidam arbitrati ſunt, cordis & arteriarom motus pp aerem eſt, ſicut utrē ventus & aer mouet ſed per attrahentē uirtutē, q̃ quaſi locum artificis obtinet, qui aerem inducit in utrem. Virtus nanq; per quam dilatatio fit, ipſa eſt per quam aerem cor a pulmone attrahit. Ingreſſus autem aeris ad pulmonē mediatione pectoris fit. Eſt enim lacertorū qui inter coſtas ſunt, dilatare pectus & reducere. Cūque dilatatum fuerit, dilatat̄ pariter & pulmo, ſequiturq; actū hunc aeris ingreſſus ad pulmonem, & tūc cor aerem trahit, hac etiam virtutę pulſantes venę trahunt aerem a corde, dicturq; huius aeris ingreſſus reſpiratio, virtus autem per quam reductio fit ipſa eſt per quam fumoſę ſuperfluitates a corde expellūtur, ac purgantur, & ab eo ad pulmonem emittuntur. Lacerti nanq; qui ſunt inter coſtas cum reducuntur, cor ipſum & venę pulſantes reducuntur eaq; q̃ in eis eſt operante virtutę artant̄, quaſi fumoſa ſuperflua & emittuntur, & huius actus expiratio dr̄. Hanelitus autem ſpiratio uocatur. Et ſciendum eſt q uenę pulſantes in dilatatione quæ quidem cordi proximę ſunt, aerē & ſanguinem ſubtilem a cordis vacuitate neceſſitate trahunt. Reductionis enim tempore & ſanguine euacuantur & aere Cū autem dilatantur venit ad illas & aer & ſanguis eaſq; replet. Quę autem cuti proximę ſunt, ab exterioribus aera trahunt. Quę uero inter cor & cutem medię conſiſtunt, earum eſt a venis nō pulſantibus ſanguinem qui in eis eſt ſubtilior ducere, hæc eſt igitur virtutis aſſignatio, per quā dilatatio fit, ſimulq; reductio, per quas vtraſq; fit hanelitus & ſpiratio.

De Vita in genere. Cap. XII.

ACtor. Quod autem virtutis vitalis per quam eſt uita, fundamentum & origo & fornax ſit cor, teſtatur etiam Salomon. Omni inquit cuſtodia ſerua cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit. Hinc ergo inſerendum eſtimo de vita quid ſit, & a quo, & cuius ſit. Alexander. Quid ſit vita ſm̄ diffinitionem, dicit beatus Bernardus in lib. de libero arbitrio. Vita eſt internus & naturalis motus, tantum uigens intrinſecus. Et hæc eſt diffinitio ſubſtantialis, in qua motus quaſi ꝓ genere ponitur. Internus uero & naturalis pro differentijs uitam diſtinguentibus ab actu, qui eſt extrinſecus, & ab illo qui eſt præter naturā ſiue non naturalis. Alia uero eſt philoſophi diffinitio talis. Vita eſt primus & continuus actus uiuentis. Hæc aſſignata eſt in relatione ad ſubiectum. In qua. ſ. ſupra prædictam additur comparatio ad uiuentē ſiue uiuificatum. Tertia quoq; ſcripta eſt in libro de motu cordis. Vita eſt inquit primus actus aīę in motu corporis adaptati ad mouēdū. Hæc aſſignat̄ in relatione ad ſubiectū diſpoſitū, in qua. ſ. additur cōparatio ad corpus aptatum ad motū ſiue ad mouendū. Quarta eſt Ambroſij in li. de bono mortis. Vita inquit eſt ſpirandi munerē frui hæc aſſignata eſt in relatione ad actū vitę conſeruatiuū & manifeſtatiuum. Vita. n. aīalis conſeruatur & manifeſtatur p ſpiratione. Vñ ſcriptū eſt de hoīe, q inſpirauit deus in faciē eius ſpiraculū vitæ. Quinta eſt in cōmento libri de intelligentijs, & eſt talis. Vita eſt ꝓceſſio ꝓcedēs ab ente quieto & ſempiterno, & primus motus, hæc aſſignat̄ in relatione ad primū principiū & hoc gn̄aliter exprimēdo cōparationē vitæ ad ens ſempiternū, a quo vita ꝓcedit. Sexta Dionyſij ariupagitę, vita inquit eſt theophaniarum. i. diuinarū apparitionū ꝓceſſio ab ente quieto & ſempiterno, hæc aſſignata eſt in relatione ad primū principiū, & ſpālitcr ſm̄ q reſpicit eſſe gratuitū, ad qđ ſpectāt apparitiones ſiue illuminationes diuinę, q̃ dicunt̄ theophanię. Aliud quodq; cōſiderandū eſt in rōne ꝓdictarū diffinitionū, videlicet q q̄dā reſpiciūt uitā generaliter, ut illa quā diximus eſſe philoſophi. Et illa quā aſſignat cōmentator libri intelligentiarū. Quædā uero ſpāliter reſpiciunt vitā naturalē, ut illā q̃ eſt Bernardi, & illa q̃ eſt in libro de motu cordis. Quædam etiam ſpecialius uitam ſenſibilem, vt illa quæ eſt Ambroſij. Quædam ſpecialiſſime uitam rationalem, ut illa quæ eſt Dionyſij.

Vtrum Vita ſit ſubſtantia vel accidens. Cap. XIII.

QVid autem ſit vita ſm̄ rem q̃ſtio eſt. Vtrū videlicet ſubſtantia ſit vel accidens. Cum. n. vita ſit forma ſiue perfectio viuentis, ſicut aīa aīantis, ſm̄ illud ahi, viuere eſt uiuentis eſſe, accidens uero non ſit forma vel perfectio ſubſtantiæ ſiue eſſentiæ, vr̄ q vita non ſit accidens, ſed ſubſtantia. E contrario uero cū uita ſit motus, ſicut patet ex ꝓdictis diffinitionibus, nulluſq; motus ſit ſubſtantia, patet q uita non ſit ſubſtantia. Preterea mors eſt priuatio uitę: ergo uita eſt habitus & oppoſitus, non eſt ergo ſubſtantia. Nos quoq; dicimus, q uita non eſt ſubſtantia loquendo ꝓprie, quia. ſ. non ex illis quæ ſm̄ ordinationē prædicabiliū lineare ſunt in genere ſubſtantiæ. Porro ſm̄ q extenſo noīe dicuntur ſubſtantiæ vel potius ſubſtantialia q̃ aliquo mō reducunt̄ ad illa q̃ per ſe ordinant̄ in illo genere, dici pōt ſubſtantia, vel potius ſubſtantiale. Modus. n. reducēdi ad genus moltiplex eſt. Na quædā reducunt̄ ut principia, ſicut ad genus ſubſtātiæ materia & forma. Iuxta illud Boetij. Relictis extremis agit̄ de medio. i. de ſubſtantia cōpoſita. Sic ēt pūctus reducit̄ ad quantitatis genus. Quædā aūt reducunt̄, vt ſubſtantiales differentiæ. Quædā ut potentiæ q̃ reducunt̄ ad genus illud in quo eſt ſubſtantia eorū, quorū ſunt illę potētię, ut ad genus illud in quo eſt aīa potētiæ aīæ. Quædā ēt vt actus ꝓprius ac primus, qui dicit eſſe illius cuius eſt actus. ſm̄ q eſſe dr̄ ꝓprius actus. Et hoc vltimo mō vita reducit̄ ad illud genus, in quo eſt uiuēs, qđ innuit philoſophus dicens. Viuere eſt viuentis eſſe. Et quidē uerū eſt q nullus motus ꝓprie loquendo eſt ſubſtantia, veruntū ſm̄ q motus concernit actū ꝓdicto mō ſumptū, videlicet ꝓut dr̄ actus primus & ꝓprius, qui tangit eſſe illius cuius eſt actus & ſm̄ q ſubſtantia extenſo noīe dr̄ ſubſtantiale, vel ad ſubſtantiā reducibile. Sic aliquis motus ſubſtātia eſt, vt ꝓ oſtenſum eſt. Ceterū eſt priuatio q̄dā qua priuat̄ eſſe ſimpliciter. Quędam vere qua eſſe partis vt cæcitate priuat̄ eſſe oculi. Oculus. n. cæcus non eſt oculus, niſi æquiuoce dictus, ſicut oculus erutus. Illa ergo priuatio qua priuat̄ eē partis priuat habitū ſibi oppoſitum, qui eſt accidens. Illa vero priuatio qua totū rei tollit̄ eſſe, nō priuat habitū eo mō habitu ſumpto, quo priuatio & habitus opponuntur priuatiuę neque habitum qui eſt accidens. Et talis priuatio eſt mors, quæ priuat eſſe ſiue actum proprium & primum ipſius rei ſiue ſubſtantię.

Vtrum vita ſit anima ipſa. Cap. XIIII.

AMbroſius in libro de bono mortis oſtendit, q aīa nō pōt mori, quia vita eſt, ac ꝑ hoc contraria morti. Vñ aīa uiquit eſt vita, quō igit̄ pōt mortē ſuſcipere cū ſit contraria? Sic igitur dicere vr̄ expreſſe, q vita ſit aīa ipſa. Idē ēt ꝓbat ibidē hoc mō. Cui aīa infundit̄ vita infundit̄, & a quo diſcedit aīa, diſcedit vita. Aīa igit̄ eſt uita. Ceterū in li. de motu cordis dr̄, q aīa ſimplex eſt, & ex ea ipſa aīal viuit Cū ergo vita ſit illud quo viuit aīal, idē erit uita q̃ aīa. Itē Iſidorus in li. de ſummo bono dicit, q vita corporis eſt aīa. Philoſoph. quoq; vult q aīa viuat ſeipſa. Aīa igit̄ eſt vita corporis & ſua. Deniq; ſi aīa uiuit aut ſe ipſa quidē, aut alio viuit. Si alio tunc ſimiliter de illo eſt quæſtio. Vtrū uiuat aut nō. Si nō viuit, ſequit̄ quod nulli uitam tribuit. Si aūt viuit aut ſe ipſo aut alio. Et ſimiliter reſtat q̃ſtio de illo alio. Si ergo nō eſt in infinitū ꝓceſſio, relinquit̄ q ipſa vel aliud quo viuit, viuit ſeipſo. Porro ſi nō eſt aliud quo viuat aīa, patet q viuit ſe ipſa. Ipſa eſt ergo vita ſua. Itē aīare eſt uiuificare, & aīari viuificari. Aīa igitur eſt uita. E contra uero nihil creatū eſt actus ſuus, ſiue actus egrediens a ſe. Cū ergo vita ſit actus egrediens ab aīa, ſicut habetur in li. de motu cordis, q

animę

aïæ primus & continuus actus eſt vim: patet ꝙ vita nõ eſt aïa. Itẽ aliud eſt, qđ ab aliquo infunditur, & aliud à quo infundit. At Ambroſius in libro de bono mortis, ſic de aïa loquitur, quõ ſubſtãtia eius interire poſſit, cũ aïa ſit quæ vitã īfundit. Ex his ergo patet, ꝙ vita nõ eſt aïa, nec ecõuerſo ſimaliter loquẽdo, qđ & nos cõcedimus dicentes, ꝙ aïa eſt cauſa vitæ in corpore, & cauſa vitæ in ipſa, eſt cauſa ipſius aïæ. Vnde vita qua viuit anima in ſe, non eſt eã vitæ ſuæ, ſed illud qđ eſt cauſa ipſius aïę. Cũ ergo dicit Ambro. ꝙ aïa eſt vita, ibi prædicatur effectus de cauſa. Nec dĩ propriè mors aïæ contraria, ſed eo modo quo incontingentia vel incõpoſſibilia. Et hoc patet ex ſerie verborum ipſius Ambroſij. Dicit.n. ꝙ anima non moritur ſicut nix calorẽ non recipit, quia ſtatim reſoluitur. Similiter & lux tenebras nõ recipit, quia ſtatim eas diſcutit. Infuſo quippe lumine tenebrarũ horror aufertur, & ſicut igne admoto rigor niuium deſinit. Sic & anima, quæ vitam cauſat, mortem non recipit.

Qualiter anima dicatur eſſe vita. Cap. XV.

Anima ergo dĩ vita per concomitantiã cauſalitatis, vt patet ex ipſis Ambroſij verbis. Et licet aïal viuat tm̃ ex anima, nihilominus aïal viuit & vita. Nã qm̃ animalis vita eſt ab aïa, per hoc ꝙ dĩ aïal viuere tm̃ ex anima non excluditur quin ipſum viuat vita. Cũ.n. dĩ animal viuit tm̃ ex aïa notatur præciſio cauſæ primæ ſiue principalis, & hoc intelligẽdũ eſt rõne vitæ partis aïalis.ſ. corporis. qm̃ animal rõne totius viuit vita, ſed rõne partis.i. corporis vita aïa: aïa quippe non viuit.ſ. formaliter loquendo, licet effectiuè, ſed viuit vitã. propterea cũ dĩ animal viuit vita, & animal viuit anima, habito reſpectu ad idẽ.ſ. ad animal rõne corporis, notatur rõ diuerſa cauſalitatis. In prima quippe rõ cauſalitatis formalis. In ſecũda effectiuæ, anima.n. eſt cauſa vitæ in corpore effectiua, vita vero eſt ipſius viuentis forma. Cęterũ & ſi corporis vita ſit aïa, vt vult Iſidorus, quia tñ hoc eſt intelligendũ p concomitantiã cauſalẽ, non ex hoc ſequitur, ꝙ ſit anima p identitatẽ eſſentialẽ & aïa quidẽ dĩ viuere ſe ipſa, quia vitæ principium eſt in ipſa. nec eſt aliquo extra ipſam ſicut eſt de vita corporis, quæ eſt ab extrinſeco.ſ. ab anima teſte Ambro. Dicit.n. ꝙ aïa cauſat vitã in corpore.i. facit, ꝙ vita ſit in corpore. Notandũ ergo ꝙ dupliciter eſt viuere ſe ipſo, aut vt ſe toto, aut vt ſui aliquo. v.g. Aliter viuit aïa ſe ipſa, aliter vita. vita quippe viuit ſe ipſa tota ſicut eſt, vnde viuere vitæ ipſius eſſe eſt. In vita quippe non eſt aliqđ, qđ vita non ſit. Aïa vero viuit ſeipſa.i. aliquo ſibi intrinſeco, vt pote formali principio, quod non eſt alterius naturæ, q̃ ipſa. Ideoq; non ſequitur ex hoc ꝙ aïa ſit vita. Si.n. hęc eſſet vera neceſſario oporteret, ꝙ idẽ in eo informans, & informatũ eſſet.ſ. ipſa & forma ſua. Ideo; illi eſſe, ac viuere, quia vita viuit ſeipſa, hoc aũt dico de rõnali aïa. Vnde quoq; Bern. ſuper Cantica. Vita inquit aïæ eſt viuens, ſed non aliunde q̃ ſeipſa, ac per hoc nõ tã viuens q̃ vita, vt propriè loquamur de illa. Hinc eſt ꝙ infuſa corpori corpus illud viuificat, vt ſit corpus illud viuens de vitę pñtia. Vñ liquet ꝙ nec vitę quidẽ corporis eſt idẽ viuere quod eſſe, cũ à ſe minime poſſit viuere. Nec ſequitur hmõi argumentatio. Aïa viuit ſeipſa, & viuit vita. ergo ipſa eſt vita, eſt.n. ſimile: Aïal mouetur motu, & mouetur à ſeipſo, ergo aïal eſt motus. Animal quippe dĩ moueri ſeipſo.i. ab aliquo principio ſibi intrinſeco, & tñ dĩ moueri motu formaliter loquẽdo. Eadẽ eſt in aïa & vita rõ. Deniq; cũ dĩ, animare eſt viuificare, potius eſt hmõi prædicatio p concomitantiã, q̃ per formã vel eſſentiã: ſicut.n. eſſe hoĩem tangit formam conſequentẽ totũ cõpoſitũ, ita reſpectu animæ, & corporis eſſe viuũ, animatũ vero vel animari tangit pfectionẽ partis, q̃ eſt altera pars cõpoſiti.ſ. corporis. Sicut ergo non ſequitur ſi eſſe perfectũ aïa rõnali, eſt eſſe perfectũ humanitate, ꝙ aïa ſit humanitas qa pfectũ anima rõnali eſt homo rõe partis. pfectũ aũt humanitate eſt homo ſm̃ ſe totum, ita non ſequitur, ſi animare ſit viuificare, ꝙ anima ſit vita. hmõi.n. conſequentia per locũ a coniugatis tenet in prædicatione formali.

Vtrum vita ſit animæ potentia. Cap. XVI.

Habito ꝙ vita propriè loquendo non ſit aïa, ſectatur quærere vtrũ ſit aliquid ipſius aïæ, & primo vtrum ſit eius potẽtia. Nã ſuper librum ethicorũ commentator dicit, ꝙ vita plantæ potentia eſt, quæ nutrit, & augmẽtat, & generare facit. Vita vero aïalis eſt potentia ſentire faciens. Illamq; habet tam delectans q̃ triſtans. Præterea cũ aïa viuat non alio aliquo, ſed ſeipſa, ſicut probatũ eſt ſupra, aut viuit ſe tota, aut aliqua ſui potentia. Si ſe tota, ſm̃ hoc non poterit vita ſua priuari, & ita nec mori quod ſi aſſer. anima quęlibet immortalis eſſet, qđ vtique falſum eſt. Si vero aliqua ſui potentia, relinquitur ꝙ vita ſit eius potentia. At econtrario vita in eodẽ aïali eſt vnica & indiuiſa multiplex vero potentia. Non eſt ergo vita potentia. Præterea non eſt potentia viſiua, nec ſenſitiua, & ita de alijs. nã ſi eſſet aïa potentia, aut eſſet potentia q̃libet, aut vna tm̃, aut duæ, vel tres. Si q̃libet tunc viſiua potentia, vita eſſet, quod falſum eſſe patet, ſic.n. corrupta viſiua corrũperetur vita. Si oẽs ſimul, tũc planta vel brutũ animal vitam non hẽt. Sed ſolus homo qui oẽs animę potentias inſimul hẽt. Si vero eſſet aliqua tm̃ vna, tunc aut ſola ſenſitiua, & tũc non viueret planta, aut ſolũ vegetatiua, tunc non eſſet diuerſa plãtę, & aïalis vita. quod vtrq; falſum & contra Ariſt. Si vero duæ, vel tres ſimul, vt vegetatiua, & ſenſitiua, tunc non eſſet planta viua. Et ſimiliter inferre poſſumus de cæteris obuiationib. Ex his vero vĩ ꝙ vita non ſit potẽtia, verũ cum vita multipliciter dicatur, vt inferius oſtendetur. in vna quidẽ vita põt dici potentia extenſo nõie.ſ. eo modo quo virtus potentia dĩ. licet.n. q̃nq; dicant idẽ potentia & virtus. Id tñ magis propriè dĩ potentia, quod ab actu eſt remotũ. Virtus vero quod actui magis coniunctũ. Secundũ hoc ergo concedimus, ꝙ vita eſt potentia ſiue virtus. Vnde in libro de motu cordis hẽ, ꝙ omnium potentiarum animæ prima eſt vita: quam ẽt quaſi primam cæterę ſequuntur, & ſine qua nullam cęterarũ ineſſe eſt poſſibile. Ibidem ẽt dĩ ꝙ prima virtus.i. vita cerium præcipue organum vendicauit. Et hęc eſt fortaſſe virtus vitalis, vt vĩ ex Auicennæ verbis. Vita.n. quæ eſt eſſe viuentis efficacio re virtute. vigens in organo primo.i. in corde, motu ipſius alijs operatiuis virtutem operandi miniſtrat. Ideoq; dicitur virtus cordis, & hoc plane in præfato libro determinatur. vbi motus cordis omnium aliarum virtutum eſſe principium oſtenditur.

Quod ipſa ſit potentia, vel virtus indiuiſa. Cap. XVII.

Ad id ergo quod obijcitur in contrariũ, ꝙ.ſ. in eodem animali vnica, & indiuiſa eſt vita, multiplex aũt potentia dicimus, ꝙ eſt alia potẽtia ab illis quæ diuidunt, quia nec eſt virtus apprehẽſiua, nec motiua quarũ vtraq; diuidit. Neq; vero diuiditur eius potẽtia. ſicut illa q̃ hẽt eſſe determinatũ in vltima diia. Ideoq; nõ ſequitur, ſi vita eſt indiuiſa, & potẽtia diuiſa ꝙ vita nõ ſit potẽtia. Rõ vero cur vita manet indiuiſa, nec diuidit, vel multiplicat ſicut virtus, vel potẽtia, vna eſt, ꝙ illa quidẽ ab animæ ſubſtãtia in corpus egredit immediate p indiſtantiã ab eſſe. Vnde viuere dĩ viuentis eſſe. Ideoq; ſicut eſſe in eodẽ manet indiuiſum, ſic & vita indiuiſa. Hæc eſt igitur rõ quare manet indiuiſa ſm̃ ꝙ ad actum primũ refertur, a quo viuens eſſe dĩ. Alia vero eſt ſm̃ ꝙ refertur ad actũ qm̃ diſtinguit p ſenſũ, & motũ prout ſibi determinat ad organũ vnũ, ſ. cor. Vñ Auicẽ. Vitalis, inquit virtus eſt illa. q̃ conſeruat eſſe ſpũs qui vehiculũ exiſtit ſenſus, & motus. Ipſumq; reddit aptũ ad eorũ impreſſiones recipiendas cũ ad cerebrũ peruenerit, eumq; potentẽ dat in vitã vbicunq; expandit facit. Et huius quidẽ virtutis ſedes, & operationis eius proceſſus eſt cor. Vñ nec in relatione ad actũ primũ quo perfectibile ſuum perficit, neq; in relatione ad organum quo egrediũtur operationes illius in eſſe eſt diuiſibilis. Nec ẽt in relatione ad motorẽ: imoq; egrediunt operationes illius in eſſe ex immediata coniunctione cũ primo motore. Ideo decet indiuiſa eſſe. Vñ in lib. de motu cordis ſcriptũ eſt. Sẽper enĩ motori eſt proximũ quod ab eo eſt primũ. Omniſq; virtus quo magis accedit principio, eſt perfectior, multitudine, ac diuiſione minor potentia & vnitate præſtantior, perſeuerantia, & operatione accõmodatior, eſſentia integrior ſibiq; ſufficientior. hæc aũt non reperiunt in potentijs, ſiue virtutibus quę diuiduntur. Itaque vita nec eſt vna potentia, nec duæ, nec oẽs ſimul, ſed alia a cæteris q̃ eſt prima & quaſi aliarũ origo. Vñ Auicẽna. Quẽadmodũ inquit ex humorũ ſpiſſitudine ſm̃ aliquam complexionẽ ſubſtantia ſpiſſa quæ mẽbrũ eſt, aut pars mẽbri generatur, ita ex humorũ vaporib. eorumq; ſubtilitate ſm̃ aliquam cõplexionẽ ſubſtãtia generatur ſubtilis, quæ ſpiritus appellat. & hic quidẽ ſpiritus qñ ſm̃ cõplexionẽ quam debet hẽt prouenit, ad hanc virtutẽ recipiendam præparatus. Deinde vero alia omnia membra præparat ad recipiendum oẽs alias virtutes.ſ. animales, ac reliquas virtutes equidẽ animales, nõ perueniunt in ſpiritu & membris, niſi poſtquam peruenerit hæc virtus vitalis. Ideoq; licet virtutes animales alicuius mẽbri deſtruantur, viuum tñ adhuc exiſtit, niſi hæc virtus in eo deſtructa fuerit. Et dicuntur hæ virtutes animales ab anima communiter.

Cur inter vires animæ non agit Ariſtoteles de vitali ſicut Auicenna. Cap. XVIII.

Verum ſi vita eſt animæ potentia diminutus eſſe vĩ Ariſtoteles in libro de anima potentias animæ diſtinguendo, nec iſtam inter cæteras aſſignando. Si vero non eſt, tunc enĩ vĩ eſſe ſuperfluus Auicen. cæteriq; periti in medicina, qui virtutem vitalem inter alias ponunt virtutes. At vero alterius intentionis eſt medicus, Alteriuſq; philoſophus in eorum determinatione, quæ ad animã referuntur: Medicus.n. primo, ac per ſe intendit de illis, q̃ animã conſeruant in vita, vel vnione eũ corpore, pp quod eius eſt propriè, ac per ſe de vita profundius, ac perfectius intelligere, ac determinare. Phiſicus aũt ſiue philoſophus intendit de illis quibus peruenitur in animæ cognitionẽ, hoc eſt de obiectis, & actibus, & potẽtijs exterioribus,

quæ

qua ſcilicet reſpiciunt motum, ac ſenſum exteriorem. Vnde de vita ſufficienter determinat Ariſt. in t. de anima ſm intentionem eius in cõparatione. ſ. ad ſubiectum illius. i. philoſophicũ corpus. Ibi nanq; determinat q̃ corpora phiſica participant animam, & quæ recipiant alimentum, & augmentum, ac detrimentum. Et in comparatione ad eãm ſuã. ſ. animam, ubi determinat, quòd non eſt actus corporis niſi habentis vitam. Et ẽt in ordine naturæ. Quia vero intentio medici eſt circa vitam p ſe. Ideo de vita multiplicius quã phiſicus habet determinare. Vnde medico determinare conuenit, & de vita ſm ꝙ eſt actus, & de virtute vitali, & de alijs ad vitam pertinentibus, quæ non oportuit a phiſico determinari. Poſſumus aũt dicere, ꝙ vbi dr̃ in libro de anima, multipliciter, aut ipſo viuere &c. Illa multiplicitas viuendi eſt a virtute vitali, vnde fit ibi comparatio actuũ ad uitã ſiue virtutẽ conſequentium: prout eſt quodammodo cauſa illorum: cum aũt dr̃ ꝙ anima viuit, aut ſe tota, aut aliqua ſui potentia, dicimus, ꝙ neutro modo ꝓprie loq̃ndo, ſed aliquo ſui. ſ. ſuo quo eſt. Si autem obijcitur, quòd omnis actus à ſubſtantia exiens aliqua potentia mediante in eſſe egredit, ſola enim eſſentia prima agit ſeipſa: & ita ſicut actus videndi exit ab anima mediante potentia viſiua, ſic vr̃ quòd actus viuendi procedat mediante vita, quæ eſt aliarum potentiarũ prima. Reſpondemus, quòd illud ſubiectum, omnis actus exiens a ſubſtantia egreditur in eſſe mediante aliqua potentia, non eſt verũ de actibus primis, qui exeunt in eſſe ex coniunctione ſubſtantialis formæ cum ſua materia ſiue perfectibili. Anima ſiquidem vnit ſe cum ſua materia nulla interueniente diſpoſitione media. Ex coius ſcilicet vnione relinquitur aliquis actus in corpore, ſcilicet actus animandi ſiue viuendi.

Qualiter vita ſit actus animæ. Cap. XIX.

QVod aũt vita ſit actus animæ dicit Ariſt. in lib. Ethicorũ expreſſè. In libro quoq; de motu cordis ſcriptum eſt, ꝙ quia primus actus animæ vita eſt. In eodem ẽt legitur, ꝙ æqualis, & continua eſt vita, & primus actus formæ ea quieto & ſempiterno fluens. Cæterum Bernar. in lib. de libero arbitrio, ſicut dictũ eſt ſupra, dicit, ꝙ vita eſt interuus, & naturalis motus, &c. Cum igitur in actione firmetur omnis motus, relinquit ꝙ vita ſit actio, vel actus. Ambroſius quoq; dicit, ꝙ vita eſt ſpiſandi munere frui. Porrò frui eſt quidã actus. Nos quoq; dicimus, ꝙ vita eſt actus formaliter loquendo ſiue eſſentialiter, & actus primus atq; continuus ſubſtãtiæ nobilis. Nã oẽ quod primo pficit, eſt actus primus. Vita vero eſt id quod primo pficit. Ideoq; dr̃ eſſe viuentis. Præterea, oẽs actus rei uiuentis vitã ſubijciunt, vel ſuppónunt quaſi radicẽ & principiũ. Vnde in lib. de motu cordis legitur. Potentiarũ hæc prima diſtantia eſt, ꝙ vitã quaſi primã, vel præuiã cæteræ ſequuntur. Cæterũ vita eſt actus continuus. licet. n. viuens aliorũ actuũ interpolationẽ recipiat, non tñ vitæ: quia vero vita eſt forma inter oẽs nobiliſſima, nõ poteſt eſſe actus cuiuſq; ſubſtantiæ: ſed eſt actus primus & continuus ſubſtantiæ nobilis. vnde quia nobilitas ſubſtantiæ conſiſtit principaliter in duobus. ſ. in mouendo, & in cognoſcendo, pp hoc oẽs diffinientes animã q̃ eſt nobilis ſubſtantia, ſolẽt eã diffinire penes motũ & cognitionem. & dicit philoſophus in t. lib. de anima, vita igit eſt actus primus continuus nobilis ſubſtantiæ mouentis, vel cognoſcentis, vel vtrunq; facientis.

Reſponſiones ad obiecta in contrarium. Cap. XX.

SI aũt obijcitur in contrariũ, ꝙ vita eſt perfectio viuentium, actus vero cum ſit accidens non põt eſſe perfectio taliũ. dicimus, ꝙ eſt primus actus formę ſubſtantialis, & actus cõſequẽs ad primũ. Et actuum quidẽ conſequentiũ eſt aliquod accidens. non tñ actus primus, qui eſt perfectio ſubſtantiæ eſt accidens, qualis actus eſt vita. Si fortaſſis obijciat aliquis, quia legitur in lib. de motu cordis. Primus & continuus actus animæ eſt vita, quæ motu cordis efficitur, quod aũt efficitur motu cordis, accidẽs eſt. Rñdemus, ꝙ vita multiplitar dr̃. Qñq; dr̃ actus primus ſimpliciter ſiue perfectio viuentis, qua. ſ. in cõiunctione animæ, & corporis talis, ipſum corpus viuificatur: Alio modo dr̃ potentia inquantũ vigens abundanti virtute in corde motu ipſius alijs operatiuis virtutem opandi miniſtrat. Tertio mõ dr̃ actus, vel operatio vitæ. Sicut ergo intellectus nomine qñq; intelligit intellectiua potentia, qñq; actus eiuſdẽ accidentalis, vt qui prouenit ex rerũ extrinſecarũ cõprehenſione. ſic ẽt eſt de vita. Vnde vita qñq; nominat vitę actũ. ſ. accidentalẽ, ſiue ſecundũ. Et hoc mõ vita eſt accidens de qua dr̃, ꝙ motu cordis efficitur. Nam in corde quidẽ eſt anima mouens, & ex hoc motu vita efficit, q̃ effectus eſt huius motus. Vr̃ tñ ꝙ ibi loquat philoſoph⁹ de vita q̃ eſt primus actus, quia dicit ꝙ primus, & cõtinuus act⁹ animæ vita eſt. Ad hoc aũt dici põt ꝙ vita quidẽ perficit viuentẽ, & ſic dr̃ actus primus. i. perfectio prima, cæteriſq; operatiuis miniſtrat operandi virtutẽ, mediantibus virtutibus ſiue ſpiritibus vitalibus & operationibus, ſiue motibus, quæ exercet organo primo, mediante. ſ. corde. Secundũ hoc dr̃ virtus, ſiue potentia, & põt dici prima. Prętor hos aũt modos dr̃ motus vel actus, quo cæteris operatiuis miniſtrant operandi virtus. Secundum hunc modũ dr̃ actus primus. ſ. rõne prioritatis, ac præceſſionis actuũ cæterarũ operatiuarũ. Aliter ẽt intelligi poſſet illud verbũ, vita motu cordis efficitur, eo. ſ. mõ quo aliqd in effectu ſuo effici dr̃, vt vita dicatur effici. i. extra fieri. ſ. effectu ſuo. i. in operibus virtũ operatiuarũ, q̃ ab ipſa vita principiũ hñt, & potentiã operandi. hoc mõ ſumeretur vita in ſignificatione prima, p hæc itaq; põt ſolui & multa, q̃ cõtra prędictã ſententiã poſſunt obijci. Nã actus eſt ſignũ vitæ, & nihil eſt ſignum ſui ex quo vr̃ actus vitæ eſſe. Et dicimus vt quidam dicunt, ꝙ vita qñq; dr̃ continuatio eſſe viuentis. qñq; ipſa vis continuatiua, qñq; ipſa cõparatio, vel actus ſequens, qui eſt eiuſdẽ vis effectus, & ſignum continuationis illius. Itaque dicimus ꝙ vita eſt ſignũ vitæ, ſecundum quod vita ſumitur in diuerſis acceptionibus.

Quod vita diuerſimode ſumpta ſit actus & potentia. C. XXI.

FOrtaſſis dicet aliquis, ꝙ cũ vita potentia ſit, non põt actus eſſe. quia differunt actus, & potentia. Cæterum cũ oĩs actus ſit alicuius potentiæ. Non vr̃ aliqua potentia eſſe, cuius vita ſit actus, niſi forte dicatur, ꝙ hæc ſit vitalis virtus, ſed nõ põt eſſe actus virtutis vitalis, qm̃ illa poſterior eſt vita, quæ dr̃ eſſe viuẽtis. Deniq; vita, nec vr̃ eſſe actus primus, neque ſecundus. Primus quidẽ non eſt, quia talis actus ipſa aĩa eſt. Quod patet ex illa diffinitione Ariſto. Aĩa eſt actus primus philoſophici corporis organici potentia vitã habentis. Secundus quoq; non eſt, quia talis actus accidens eſt. Ideoq; viuentia eſſe non eſt, ac p hoc nec eſt vita. Ad hæc itaq; dicimus. Quod vita ſicut ex prædictis patet, ſecundũ diuerſas acceptiones, & potentia, & actus eſt. Nec hoc inconueniens videatur eſſe, quia ſimile repetitur in intellectu cęteriſq; potẽtijs aĩę. Iã vero ſupius dictũ eſt, ꝙ nõ oĩs actus alicuius ẽ actus alicuius potẽtiæ, ſed excipit actus primus a quo eſt eſſe. Actus igit aĩandi nõ eſt ab aliqua aĩæ potẽtia, ſed potius ab ipſa eius eſſentia qua vnitur imediate cũ corpore ſe ipſa, non mediante potentia, vel diſpoſitione aliqua. Porro alio modo eſt actus primus aĩa, & alio mõ vita. Cum. n. actus quidã ſit vt ſcientia: quidam, vt conſiderare, vt dicit philoſophus. Vita in quantum hmõi eſt actus, vt conſiderare, non vt ſcientia. Cõſideratis igitur oĩbus actibus exiſtentibus, vt conſideratai a, quorum principium eſt aĩa, primus ſolum eſt vita. Primus inquam natura, vt a quo non conuertitur conſequentia, & primus, vt a quo motus, & operationes hñt alia. Vñ in libro de motu cordis determinat ꝙ vnũ eſt organũ primũ. ſ. cor, & vnus eſt actus primus, & ab his eſt motus, & opatio aliorũ. Vel põt dici aliter, ꝙ aĩa eſt actus primus ſimpliciter. Vita vero eſt actus primus ſequens vnionem aĩæ cum corpore. Ad hoc aũt dicendum eſt, ꝙ duplex eſt genus formæ in genere formarum, q̃ ſunt ſubſtantię. Quædam enim eſt forma, quæ ſubſtantia tm̃ eſt, quædam vero quæ ſubſtantia, & motor eſt, & talis forma eſt aĩa. Et ex coniunctione quidem animæ cũ tali corpe in quantum eſt ſubſtantia eſt eſſe aĩatum. Ex coniunctione vero aĩæ cum tali corpore in quantũ eſt motor eſt eſſe viuum. Ex eo ſiquidem ex quo aliquid ſe motum habet, ex hoc viuum ſiue viuens eſt. Dico aũt ex ſe propter grauia, & leuia, q̃ motũ hñt nõ ex ſe, ſed a generante vel prohibens remouente. Eſt itaq; vita primus actus ſequens vnionem aĩæ in corpora, in quantũ aĩa eſt motor, & actus primus, relictus ex coniunctione animę cum corpore, in quantum anima eſt huiuſmodi.

Quod vita ſit habitualis potentia. Cap. XXII.

CVm aũt habitus ſit qualitas difficile mobilis, vt dicit Philoſophus, vr̃ ꝙ vita ẽt ſit habitus. A vita quippe dicimur viuentes, ſicut a ſcientia ſcientes, & qualitas eſt, vt Ariſt. teſtatur, ſm quam quales dicimur. Quod aũt difficile mobilis ſit, patet ex hoc, quia non eſt ſeparabilis a viuente dummodo aĩa corpi vnita ſit. Cæterum habitus eſt, quo habilitatur potentia, vel virtus ad exitum in opus, vel actum ſibi conuenientem. Vt autem ſuperius habitum eſt, per vitã habilitant potentiæ vel vires animales ad exeundum in opera vel actus conuenientes. Denique habitus tollitur priuatione, ſic & vita morte. Ex his oĩbus ergo colligi põt, ꝙ vita ſit habitus. At obijci põt in partẽ contrariã ꝙ habitus conſiſtit in diſtantia ab actu. Vita vero nequaquam. Cæterum habitus actiuũ habile reddit ad actũ, vel opus, vita vero, vt dictum eſt ſupra, eſt ipſe actus. Deniq; cum vt ſupus habitum eſt vita ſit potentia, vel vis aĩæ non videtur habitus eſſe, Atq; ut ſupra iam tactũ eſt, vita dicit multipliciter. Dicitur enim actus primus, & hoc dupliciter, quia vel vt actus dicit eſſe viuẽtis ſubſtantiale vel accidentale. Dicit ẽt potentia vel virtus nomine extenſo, quæ rõne alicuius proprietatis habitus, dici põt vis vel virtus habitualis. ſ. pp facilitatẽ vel habitualitatem exeundi in actus ſibi proprios. Sicut enim liberum arbitrium, potentia dr̃ habitualis, propter hmõi facilitatem, ſic & virtus vitalis

lis pōt dici virtus habitualis, propter habilitatē exeūdi in actus ſuos, & continuandi ſe in eiſdē. Nō eſt aūt habitus ſumendo habitum proprie, licet quodammodo habeat ꝓprietatem habitus vel potius habitualis potentiæ, nec eſt verum, ꝙ vita ſit qualitas difficile mobilis. Non enim ſm vitam dicimus quales, ſm quòd quale dicit accidens & qualitatem, ſed ſecundum quòd dicit ſubſtantiā vel dr̄iam ſubſtantialē. Nā viuens licet modum qualitatis videat̄ ſonare: res tñ, quæ ſubeſt illi modo dicit ſubſtantiam vel ſubſtantiale. Porro licet, vita quodāmodo expediat vel habilitet potentias animales ad exeundum in proprias operationes, non propter hoc habitus dici debet. Secundum hoc enim vna potentia, vel habitus potentiæ vnius eſſet habitus alterius. Potentia quippe vel habitus cognitiuę affectiuam reddit habilem quodammodo ad exitum in actum ſuum, quia cognitio excitat, & habilitat eā ad amandū, Sed cum aliquid additū eſt ipſi potentiæ, vt inhærens eidē, diſponens illā, & habilitans, & in actum ꝓptiū efficient facilem, illud rectè dici pōt habitus. Nō ſic aūt eſt de vita quæ nimirū eſt quaſi radix vigoris ipſarū potentiarū, & ēt eſſe illarū mediante quoq; ſpiritu vitæ, vel potius irradiatione virtutis vitalis ad potentiarum organa inuātur ipſa operatiua. Vnde in libro de motu cordis ſcriptum eſt. Motus, & ſenſus vitæ obnoxij ſunt, ea ea enim ſunt. Dr̄ ergo vita potentias expedire, & tantos ad effectus vel actus ſuos faciles efficere. Mors vero propriè nō eſt priuatio ſed potius corruptio vel deſtructio. Priuatio.n. aptitudinem relinquit ad habitum priuatione ſublatū At vero vita morte ſublata: nō relinquitur aliqua naturalis aptitudo ad illā ex aliqua.ſ. aīæ influētia. licet ſm aliquos ex ordine diuinę iuſtitię relinquatur aptitudo, & appetitus aliqs ad eādē ſiue ad vnionē corpis cū aīa.

A quo vita effectiue. Cap. XXIII.

QVod aūt vita ſit a creatore tanq̄ a cauſa immediata, patet dicente ſcriptura. Formauit hoīem Deus de limo terræ, & inſpirauit in faciē eius ſpiraculū vitæ. verum hoc de vita hominis intelligitur, de qua ibi ſcriptura diuina ſpecialiter loquitur. Sciēdū eſt autē quòd eſt aliquid quod viuit ex ſe & in ſe & per ſe, vt vita prima quæ Deus eſt. Et eſt aliquid quod viuit in ſe, ac p ſe, ſed nō ex ſe, vt Angelus & aīa ſiue ſpiritus rōnalis. Eſt tertium aliquid quod viuit in ſe, ſed non ex ſe, neque per ſe, vt anima ſenſibilis. Et illorum quidem quæ viuunt per ſe, & in ſe, quædam poſſunt vitam alijs communicare, vt aīæ rationales organicis corporibus potentia vitā habentibus. Quædā vero non pñt, vt Angelici ſpūs. Sic ergo quædā ſunt quæ per ſe viuunt, vt Angelici ſpūs, & rōnales, quædam non per ſe ſed ſolū participando vitā illis mediantibus, quæ per ſe viuunt, vt corpora humana. Dicimus ergo quòd vita illorū quę per ſe viuunt eſt immediate a Deo, ſicut eorum ſubſtantia vel eſſentia. vita vero illorum quæ viuunt participādo vitā mediantibus illis quæ viuunt per ſe non eſt immediate a Deo, ſed illis mediantibus quæ viuunt per ſe: quod ergo ſcriptum eſt de hoīe, Inſpirauit Deus in faciem eius ſpiraculū vitæ, non intelligitur de vita eorū, quæ vitam participant mediantibus alijs, ſed de vita illorum, quæ viuunt per ſe. Nam per ſpiraculū vitæ ſignat̄ aīa rōnalis, ſiue vita rōnalis animæ. Vñ & ibidē gloſa exponit, quòd inſpirauit. i. vita rationali eū animauit. Hinc & Auguſtinus ſuper Geneſim ad literā ita dicit. Cur aīa ipſum Dei flatū dicere dubitemus, dum intelligitur eſſe de natura Dei atq; ſubſtantia? Sed hoc ipſum eſt ſufflare, quod eſt flatū facere. Quod aūt flatū facere, hoc eſt animam facere. Et dē anima in quantum vita participatur in corpore vel à corpore ea mediante, ſpiraculum vitæ Methaphorice ad ſimilitudinem inſpirandi interius, & expirandi exterius. Vita enim q̄ ab anima eſt motus eſt reciprocus & in ſe reflexus. Vitalis enim animæ motus eſt quædam de ſe ſpiritalis egreſſio, & in ſe reciproca reuerſio &c. Ex hac reciprocatione motus aīæ in ſe, ſequitur motus cordis qui in ſe reciprocatur. Mouetur enim cor continue ſm ſyſtolem, & dyaſtolem, ſiue ſecundum dilatationem, & conſtrictionem, imitans, vt p&c p dilatationem corporalem extenſionem virtutis animę vitalis, & per conſtrictionē corpalē reciprocationem ſpirtualē, & ſequitur ex motu cordis naturaliter motus inſpirationis, & reſpirationis. Quia ergo anima ſecundum quod eſt vita, eſt quædam ſui de ſe ſpiratio, in ſe reflexa, mouens proportionaliter corpus cui vnitur, ſicut motor & forma, & primo primum membrum organicum, non inconuenienter dicitur ſpiraculum vitæ.

Quod infatigabilis ſit actus vitæ. Cap. XXIIII.

POrro actus vitæ ſiue qui vita eſt, infatigabilis eſt, vñ in lib. de motu cordis ſcriptū eſt. Neceſſario cōtinuus eſt actus vitæ, cæterarū vero potentiarum, minime, at vt habetur in libro de ſomno, & uigilia, omne cuius opus eſt ſecundū naturam habet fatigari & languere ſi indeſinenter agat, vt oculi uidentes, & manus facientes &c. Nō eſt ergo vita alicuius actus, vt uē agētis ſm naturā, ſed actus ꝓgrediēs ab agēte ſupra naturā. Nos aūt dicimus, qđ in operando fatigat̄ actiuū, uel operatiuū, cuius operatio exit in eſſe p organū fatigabile, cuius illud eſt pfectiuū. Vita uero ſm qđ eſt actus primus ſimpliciter, nō determinat ſibi organū aliquod, ſed totū corpus organizatū hñs uitā potētia. Vñ ora diffiniunt principiū actus animæ in corpus adæquatū motu. ſm aūt quòd uita eſt uirtus q̄dā eodē mō quo dictū eſt, uēdicat ſibi cor tanq̄ domiciliū, & organū ſm qđ dr̄, in libro de motu cordis. Cor eſt organū, & domiciliū uitæ. Et illius motu uita, q̄ eſt actus ſecundus, q̄ rōnabiliter accidens dici pōt, diſtribuitur alijs partib⁹ corpis. Vñ in eodē uirtus cordis in motu eſt, & motu uitā diſtribuit. Et quia ut hr̄ in eodem ſolus motus cordis eſt infatigabilis, pp hoc eſt continuus. Vñ iſta conſequenter ſe hñt infatigabilitas, & continuitas. Quare aūt motus cordis eſt infatigabilis: cā una eſt, maior approximatio & influentia a motore.ſ. anima. Vñ in lib. de motu cordis. Ibi.ſ. in corde eſt mouens.ſ. anima. Semper enim eſt motori ꝓximum, qđ ab eo eſt primū. Omnis uero uirtus quo magis accedit principio, pfectior eſt, multitudine & diuiſione minor, potentia & uirtute præſtantior, & operationi accōmodatior. Alia cā eſt organi pfectio, primo enim organo ſm exigentiā officij ſui & ſitum & perfectionē contulit artifex optimus & potentiſſimus.ſ. Deus. Vñ in lib. de motu cordis. Anima cū ex ſe immobilis & imperfectibilis uſquequaq; ſit, cūq; certā in corpore ſedē obtineat inſtrūm, cuius actu & miniſterio uitā uirtuteſq; corpori miniſtraret, īdigebat. Creator ergo ut perfectū optimus efficeret inſtrm̄, animā actu, & materialiter primæ materiæ impreſſit, quod uelut a centro in circūferentiā potentias circūquaq; deferret. Primā materiam uocat ipſe primum inſtrm̄, cui Deus animam uirtuali p̄minentia impreſſit, vel poſſet aliter dici, quòd eſt ſpūs vitalis, & animalis. Similiter eſt virtus ſiue vis quędā cuius operatio eſt mediante ſpiritu vitali. Quædam cuius operatio eſt mediante ſpiritu animali. Opus ſpiritus vitalis a cauſa intrinſeca perficitur, pp quod eius cauſa ſibi ſufficit, nec fatigationem recipit, Opus ſpūs animalis eſt ab extrinſeco adueniente excitante, vñ quādo illud extrinſecum excedit, vis ſiue virtus operans fatigatur. Vñ in libro de motu cordis. Duplex eſt ſpūs, aīalis & vitalis. Animalis interpolatur operatione, vitalis nequaquam. Spūs.n. vitalis opere vniformis eſt, aīalis vero multifariam partibilis. vitalis irradiando viuificat, animalis vero reſolutione ſenſum & motum exterius inducit. Et quidē ſpūs opus.ſ. vitalis intrinſeca cauſa mouet & perficit, ideo ſibi ſufficiēs eſt & ſemper in actu. Animalem vero in effectu extrinſecus aliquod adueniens tanq̄ minus perfectum excitat, complet aūt innatū. Ideoq; qñ metam excedit, fatigatur potentia, & dolet animal. Quod ergo dicitur in libro de ſomno & vigilia, intelligitur de illis quorum operationes fiunt mediantibus ſpiritibus animalibus, & quæ ſine aliquo extrinſeco cooperante, non egrediuntur in actum.

Qualiter vita fluere dicatur ex quieto & ſempiterno. C. XXV.

SEd fortaſſis obijciet aliquis quod ſcriptū eſt in libro de motu cordis, ꝙ vita eſt primus motus fluens ex quieto ſempiterno, ex quo videtur ꝙ a ſolo Deo. Nam quietū ſempiternū eſt ſolū primū. Nos aūt dicimus quòd aīa ipſa quieta dr̄ ac ſempiterna, inquantum eſt principiū motus ex ſeipſa, qui.ſ. motus eſt internus, & dē vita. Ad cuius rei declarationem notandū, quòd Plato & eius ſequaces poſuerūt quòd aīa principiū motus eſt, & ex ſeipſa mouetur, & quòd ſeipſo mouetur ſemper atque cōtinue mouetur, & motus ab eo ſeparī nō pōt. Ideoq; motū iſtū poſuerunt in anima ſempiternū & animam immortalē pp ipſum. At huic poſitioni vr̄ Ariſt. contradicere, oſtendens principiū motus eſſe in oībus immobile, cui & vr̄ Auguſtinus ſuper Geneſim ad literā conſentire, oſtendens & ipſe principiū motus eſſe immobile. Macrobius aūt contrarietatē illā diſſoluit vtriuſq; rōnes recitans, & oſtendēs, quòd Ariſtoteles Platoni non contradicit. Dicit enim quòd illud cui Ariſtoteles innititur, quòd in oībus rōnibus ſuis ꝓbare intendit, videlicet ꝙ omne qđ mouetur neceſſe eſt ab alio moueri Verū eſt in eis in quibus motus non eſt de eſſentia rei. In quibus aūt ipſe motus eſt rei eſſentialis vel rei eſſentiis, mouetur ex ſe. Vnde non cōtingit ibi duo ponere.ſ. mouens & motū, ſed vnum ſolum. Huius exemplū ponit in igne ac ferro calido, qm̄ ignis calet ſeipſo, nec ibi ponere contingit duo, ſcilicet unum quod calefacit, & alterum quod calefiat, cū idē ſit qđ ex ipſo caleat. At in ferro calido, qa nō calet ex ſe, duo contingit ponere. Sic ergo dicit ꝙ ēt aīæ motus eſt eius eſſentia vel ei eſſētialis. Ideoq; in ea duo. ſ. mouēs & motū ponere non contingit. Sicq; cōtrarietatē inter illos diſſoluit, ponēs tñ cū Platone aīam motu continuo ac ſēpiterno intrinſecus moueri, ac p hoc in ſe principium habere vitæ immortalis. Motus ergo iſte in aīa immutabilitatis cauſa eſt, nec facit diſtare qđ eſt. Vñ moueri in ea non cedit in genus paſſionis, nec cū alijs motibus eſt eiuſdē generis. Ideoq; dr̄ aīa hmōi motu quieta. Cū aūt dicunt Plato & Macrobius, ꝙ motus

tas quo viuit aīa in ſe eſt ipſa eſſētia animę. hmōi prædicatio non eſt formalis ſiue eſſentialis, ſed potius cauſalis. Vnde is eſt ſenſus. Motus quo viuit aīa fundatur in principijs ſubſtantialibus vel eſſentialibus ſuis, ſiue cauſatur ab illis. Cū.n.eſſe rei cauſetur ex eiſdē principijs ex quib. res ipſa, viuere & qđ rei viuentis eſſe in eiſdem principijs fundatur, vel ab eiſdē cauſatur a quibus, & ipſū. Quod aūt ait Dionyſius in libro de diuinis nominibus, ꝙ ōis vita, & vitalis motus ex ipſa vita eſt, quę ſuper oēm vitā eſt. Intelligitur de vita eorū quę per ſe viuunt, vt ſupra dictū eſt. Similiter, & illud qđ in lib. de intelligentijs ſcriptū eſt. Vita eſt proceſſio ꝓcedēs ab ente primo quieto & ſempiterno, & primus motus. Sic.n.exponit commentator res viuentes ſunt oēs motæ per eſſentiā ſuam ꝓꝑ vitā primam, res aūt viuæ quæ ſecundum eſſentiā ſuā mouent, ſunt illæ q̄ per ſe viuunt. Harum vita eſt cauſa prima, qđ notatur cū di. ex ente primo & quieto ac ſempiterno. Vū ens inquit primū eſt quietū, & cauſa cauſarū. Porro quod in libro de motu cordis legitur, ꝙ vita motu cordis efficitur, non intelligitur de vita a quæ eſſe viuentis eſt, & q̄ eſt actus primus ſimpliciter, ſed de illa q̄ accidētalis eſt. Sed & illud qđ ibidē ſcriptū eſt, cor eſſe primū organū aīę, cuius actus primus eſt vita, qua mediāte cæteras corporis virtutes ꝓducit. Intelligitur de vita quæ eſt actus ſecundus, licet primus ſit reſpectu actuum quorum motus cordis eſt terminus.

Vtrum in plantis & brutis vita ſit immediate à Deo creata.

Cap. XXVI.

QVia vero ſcriptum eſt, creauit Deus omnem animā viuentem atq; motabilē, vr̄ & in brutis animalibus eſſe vitā immediate a Deo creatam. Et ſi fortaſſe dicat aliquis, ꝙ in principio conditionis rerū aīæ cunctorū viuentiū immediate p creationē exierunt a Deo. Non ſic aūt mō. Econtra pōt obijci qđ ſcriptū eſt in ps. Emitte ſpūm tuū & creabuntur. Hoc. n. de vitis animaliū & plātarū intelligit. Vn̄ ſuper librū de diuinis noībus cōmentator de vita ſic loquit. Irrationabiliū ac germinū vitæ non ſunt diuinæ, ſed materiales ignis & ſpiritus. De his ergo ſolis nouiſſimis vitis ait illud dauidicū .ſ. Auferes ſpiritū eorū & deficient & in puluerē ſuū conuertentur. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur & renouabis faciē terræ. Inſenſitiua enim tūc aīa & natura ſine vita hic accipitur per iſta diuina eloquia. Auguſtinus quoq; dicit in lib. de vera religione, ꝙ nulla eſt vita q̄ non ſit ex Deo, quia Deus ſumma vita eſt, & ipſe fons vitæ. Et ſi forte dicatur, ꝙ illud intelligendum eſt mediate, vel immediate, hoc videtur nihil eſſe. Nam hoc dicit Auguſtinus ad commendationem vitæ, quæ in nullo cōmedaretur, ſi ſic intelligeretur, cū & creaturæ viliſſimę ſint à Deo mediate. Cęterū ibidē quoq; dicit Auguſtinus, attendendū eſt, q̄ ſit natura vitalis q̄ cuncta ſentit, q̄ profecto quæ vitam corpi dat; neceſſe eſt vt pſtantior illo ſit. Non.n.qualiſcunq; moles quāq̄ iſta viſibili luce præfulgeat magna eſt æſtimanda, ſi vita careat. Quælibet namq; viua ſubſtantia pręponitur lege naturæ cuilibet non viuæ ſubſtantiæ. Si ergo multorum non viuentium creatio eſt immediate a Deo, & nobilitas cauſati attēditur nobilitati cāæ, vr̄ ꝙ oīs vita cuioſcunq; cōditionis ſit debeat a Deo immediate eſſe. Deniq; non ſolū aīa rōnalis, ſed & aīalis & plātę corpis motor eſt, cuius perfectio eſt. Quod aūt tale eſt, ſubſtantia ſimplex eſt, ac p hoc totū eſſe ſuū ſimul habet. Quod ergo cauſa ipſius eſt, in totū illius eſſe pōt, hoc aūt ſolius Dei proprium eſt. Relinquitur ergo, ꝙ ſolius Dei ſit in eſſe producere plantæ vel aīalis animam, ac per hoc & eorū vitā. At obijcitur econtrario, quod ſcriptū eſt, producant aquæ reptile aīæ viuentis, & producat terra aīam viuentē in genere ſuo, qđ vtiq; non diceretur, ſi eſſent immediate a Deo, ſicut illa quæ fiunt ex nihilo, quorū Deus eſt tota cauſa. Cęterum dicit philoſophus, ꝙ nē corruptibile eſt generabile. Cū ergo ſenſitiua in brutis & vegetatiua in plantis ſit corruptibilis per ſe vel per accidens, relinquitur qđ & generabilis ſit per ſe, vel per accidens. Non ergo creabilis tantummō. Præterea nulla forma cōſtituta in eſſe per ſubiectū ſuū creatur niſi ſubiectū illud cōcreetur. Talis aūt forma eſt vegetatiua in plantis, qđ patet ex hoc, quia per ſubiectū ſui diuiſionē eſt diuiſibilis. Similiter & eſt in aīa ſenſitiua, qđ patet in anuloſis Neutra ergo illarū per ſe eſt creabilis. Deniq; ſola rōnalis aīa ſiue intellectiua exit in eſſe immediate a Deo, philoſopho & atteſtāte, qui dicit ꝙ ſolus intellectus intrat ab extrinſeco. De ſenſitiua vero dicit. Quod eius prima mutatio a generante fit.

Opiniones diuerſæ de multiplicatione vitæ in plantis & brutis.

Cap. XXVII.

ITaq; de iſta materia diuerſi ſentiūt diuerſa Quidā.n.ponunt hmōi animarū in eſſe progreſſum fieri per participationē, & multiplicationē animarū. Modū aūt participatōis & multiplicationis aſſignare volētes, ponunt exemplum tale: Linea qñ diuiditur ſectio eius fit in puncto, nec tñ pūctus diuiditur ſed ipſa diuiſione totus cadit ad vtrāq; partem, & exiſtit in vtraq; linea Similiter aīa cū ſit impartibilis nō diuiditur, ſed ad diuiſionē materiæ ſiue deciſionē tota cadit vtrobiq; in partibus diuiſis. Et hoc quia impartita eſt materię. Quia.n.ſequitur materiā, & non pōt diuidi, tota cadit vtrobiq;, hoc aūt non vr̄ verū nec eſt ſimile. Quia ſi punctus actu eſſet in linea, vt linea eſſet ex punctis, ſicut aīa actu eſt in corpe, nec punctus diuideretur in linea, nec in duo caderet. Sed ſi ſecantis opationē ſuſciperet deſtrueretur. Nunc vero quia ibi eſt in ſola potentia, & tū qđ erat in potentia in actu deduceretur, nec qđ erat vnus punctus in potentia, efficit duo. Sed duo potētia reducūtur in actū & ſunt duo actu. Alij vero modū multiplicationis per ſimilia volunt oſtēdere in alijs, in qbus eſt potentia multiplicandi ſe, vt igne & luce, q̄ ſe multiplicāt ſine ſui diminutione. Candela.n. accenſa multa pōt accendere ſine ſui diminutione, & lux ſeipſam multiplicare in qualibet parte aeris circūadiacentis. Similiter dicūt de aīa, qđ & non vr̄ verū. Nec eſt ſiſe de aīa & de illis, quia multiplicatio ignis & lucis non eſt per diuiſionem vel deciſionem materiæ alicuius. Cū.n.ignis multiplicat ſe, non diuiditur materia in qua eſt ignis. Quia ſi ſic minoraretur, ſicut qñ ligna ſubtrahuntur. Similiter ſi ſubiectū lucis diuideret in duo vel plura de luce minus eſſet in partibus, q̄ in toto. Cum ergo ponit productionē aīarū hmōi in eſſe fieri per diuiſionē materiæ nō per ſuā opationē ſolū, ſicut eſt de igne & de luce, patet ꝙ nō eſt ſimile.

Iterum opiniones aliæ de eodem. Cap. XXVIII.

ALiter & poſuerant quidā .ſ. eas fieri ex formis ſubſtantialibus elementorū quę ſimplices ſunt, vt generatio ſimplicis ex ſimplici fieret. ſicut fit corpalis ex corpali & quemadmodū ex qualitatibus actiuis & paſſiuis elemētorū generatur forma complexionis, ita ex eorum formis ſubſtantialibus forma addita complexioni, & ſicut ex accñtalibus accñtalis, ita ex ſubſtātialibus ſubſtantialis. Hæc aūt poſitio euidēter apparet falſa, primo per hoc ꝙ aliquid fieri ex formis puris eſt impoſſibile. Forma.n.pura non eſt ex quo aliquid fieri habet, cū ex quo dicit circunſtantiā materialis cauſæ. Præterea ſubſtantia ex formis fieri nō poſſet, niſi per earū immutationē, forma aūt de ſe eſt inuariabilis. Pręterea ſi ex formis puris ſubſtantialibus elementorum ſit forma hmōi quæ eſt forma & ſubſtantia, aut ergo erit ex formis eorū in quibus ſubſiſtit, aut aliorū. Si aliorū tunc ab aliquo formā ſuā ſubſtantialē ſeparari contingeret, ipſo in eſſentia manente præter illud cuius erat forma, quod eſt impoſſibile. Si ex formis eorū in qbus ſubſiſtit, tūc aut ipſa manebunt ſine forma ſubſtantiali, aut neceſſe eſt aīam eſſe formam quæ ſint ſubſtātiæ, & non ſolū aīatæ, qđ falſum eſt, aut aliā formā nouā recipiēt quæ vñ cōtingat, non erit aſſignare. Nō ergo corpus pōt eſſe, nec forma corpis, ex quo fiat aīa vegetabilis & ſenſibilis. Aliter aūt exiſtimāt aliqui .ſ. ſpūs brutales eſſe ex traduce, & educi de potentia in actū mediantibus corporibus cęleſtibus ab eorū motoribus. Qui .ſ. motores, quia ſpūs rōnales ſunt, vt ponunt, pñt in productione ſpūs tueſſe, ſed quia non immediate, ſed mediante, corpe cęleſti. Ideo producunt ſpiritū rōnali ignobiliorē, & talē quidē q ſine corpe non viuit, eo ꝙ per corpus cęleſte in eſſe productus eſt Sed hæc opinio pōt reuelli per hoc, ꝙ motores orbium intelligentię ſunt, quorū operatio eſt operatio artis, & p hoc ꝙ virtus corporū cęleſtiū eſt virtus corporalis, ideo ſunt minoris nobilitatis nobilitate ſpirituū. Alij ponūt hmōi ſpūs oīno creari a Deo, & nullo mō eſſe ex traduce, ſicut nec ſpiritus rōnales, dicētes ꝙ ideo dr̄ in Geneſi aīam de terra produci, qa corpus organicū de terra producit & ei inſunt ſeminaliter cū oībus diſpoſitionibus materialibus facientibus neceſſitatē reſpectu aīæ, cui materiæ ſic diſpoſitę Dei bonitas aīam infundit. Quia ergo, in terra ſunt rōnes ſeminales, nō tm̄ intendentes corpus, ſed & intēdentes vltimam eius complexionē, ſcilicet animam, & habentes naturalē appetitū talis formę.

Alexandri ſententia probabilior. Cap. XXIX.

ALiter vr̄ in inſipiētiæ meę dicendum .ſ. ꝙ in elementis mūdi indita eſt à conditore eorū natura quædam, alia a natura elementari, quæ eſt ſimplex & incorporea, vt poſſit eſſe principiū ſubſtantiæ ſimplicis. vñ philoſophus in lib. de aīalibus, oīa iſta inferiora plena eſſe virtute aīæ poſuit. Aug. vero dicit, rōnes ſeminales inditas mundo ſiue partibus mundi, ex quibus mundus grauidus eſt, ex quo accepta opportunitate prodeunt plantæ & animalia, non tantū ſm corpora, ſed quodammodo ſm animas. Nam ſicut matres inquit grauidæ ſunt fœtibus, ſic ipſe mūdus grauidus eſt cauſis naſcentiū, q̄ in illo non creantur, niſi ab illa ſumma eſſentia, vbi nec oritur, nec moritur aliquid, nec incipit eſſe, nec deſinit. Præterea virtus primi orbis & aliorum inferiorum cooperantur vitæ, ſiue productioni rei viuentis. Vñ de cęlo, & mundo ſecundo lib. veteris tranſlationis dr̄, ꝙ orbis primus eſt principiū & virtus & cauſa in vita omnis viui pluſquam reliqui orbes valde. Et in noua tranſlatione dr̄, ꝙ primus orbis principium eſt potentia, & cauſa in vita cuiuſlibet viui

pluſquam

pioſquam alij orbes, & per naturam locis ſuæ quã vbiq; diffundit, quæ vitam & motũ operatur in omnibus in quibus eſt vita & motus vitalis. Sed hoc ſolum poteſt eſſe per modum diſponentis & cooperãtis ſiue adiuuantis, quia quodlibet corpus ſiue cœleſte ſiue aliud, aut virtutem corporis, conuerti in naturam corpoream non contingit. Vñ non põt eſſe, ſicut ex quo fiat ſubſtantia ſpiritualis nec ſicut a quo vt dictum eſt. Ex his ergo mundi partibus quæ ſunt plenę virtute ſm Philoſophum ſiue rõnibus ſeminalibus quibus mundus eſt grauidus ſm Aug. opportunitate accepta, vt qñ confluunt virtus primi orbis & orbium inferiorũ, & virtus generatiua in planta & in animali, & virtus ſimplex indita iſtis elementis fit corporis organizatio & productio animæ ſenſibilis in eſſe & animæ vegetabilis. Vnde ſcriptum eſt in libro de dogmatibus eccleſiaſticis. animalium animæ non ſunt ſubſtantiæ, ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur. Ex his ergo. ſ. rõnibus ſeminalibus ſiue virtute aſę qua plena ſunt hæc inferiora, eſt origo & principium aīæ vegetabilis atq; ſenſibilis. Sicut aũt ſubſtantiarũ corporalium ab initio creauit Deus principia. ſ. elementa. ſic in elementis corporalibus ſubſtantiarum ſimpliciũ quæ a corpe dependent creauit elementa. Et ſicut corpora ex elementis generantur, elementa tñ non ſunt generata, ſed creata: ſic aīæ hñt principia vñ generantur, tñ illa principia non ſunt generata ſed creata. Et iterum ſicut corpora quæ fiunt ex elementis ſunt corruptibilia, Elementa tñ in quæ reſoluuntur incorruptibilia. Sic aīæ vegetabilium & ſenſibiliũ ſunt corruptibiles, ſemina tñ earũ incorruptibilia.

Reſponſiones ad obiecta in contrarium. Cap. XXX.

CVm igitur audis ſcripturam dicentem, ꝙ creauit Deus omnem aĩam viuẽtẽ atq; motabilem, intellige ꝙ ibi creare extenſo nomine dr̃ producere. Porro commentator ſuper librum de diuinis nominibus, vbi dicit, ꝙ vitæ irrationabiliũ ac germinum non ſunt diuinæ, ſed materiales ignis & ſpiritus, intendis oſtendere differentiam inter vitam intellectiuã ſenſitiuã & vegetatiuam quantum ad hoc, ꝙ intellectiua eſt perpetua, cęteræ vero nequaq̃, immo pereunt iſtę & creantur aliæ. Intellectiua vero eſt diuina. i. oĩno ex nihilo creata. Porro cæteræ ex materia eductæ, non ergo intelligit, ꝙ illę ex nihilo ſint creatæ, ſed potius qđ ex elemẽtis hñt originẽ. hoc patet ꝑ hoc qđ dicit ꝙ ex terra ſunt renouatę, & ꝙ non ſunt diuinæ, ſed materiales ignis & ſpũs. Cæterum Aug. vbi dicit ꝙ nulla eſt vita quæ non ſit ex Deo, non intendit ponere omnem vitam eſſe immediate a Deo, ſed vitam rationalem tantummõ. Vnde & verbo prædicto ſubiungit opponendo, nec aliqua vita inquantum eſt vita malum eſt, ſed inquantũ ad mortem vergit. Mors vitæ aũt nõ niſi nequitia eſt, quæ ab eo ꝙ nequaquam vel nec quicquam ſit, eſt ſic dicta. Ideoq; nequiſſimi hoĩes nihili hoĩes appellantur: licet aũt nobilitas cauſati qñq; atteſtetur nobilitati cauſæ, hoc tñ non eſt verũ generaliter loquendo & proportionaliter, ita vt qđ nobilius eſt ſit a cauſa nobiliore, & hoc maxime qñ agẽs per electionẽ agit. Agens. n. per electionẽ diuerſa cõſideratione habita nunc, nobiliorẽ producit effectum. nũc minus nobilem. Vnde in actionibus vbi tota cauſa eſt Deus, ipſa voluntas quæ eſt cauſa per ſe ſm beneplacitum ſuæ volũtatis oĩno indifferentis in ſe, differentes producit effectus. Ad hoc aũt quod obiectum eſt, quia quod eſt cauſa ſimplicis alicuius, põt in totũ eſſe illius. dicimus ꝙ omnis cauſa creata operatur ex ſuppoſitione materiæ, vel ea materia ſuppoſita. Vnde ſolus Deus põt in totam rei ſubſtantiam ſoluſq; põt creare. i. aliquid de nihilo facere. Cum igitur aĩa vegetabilis ac ſenſibilis originẽ habeat ex rationibus ſeminabilibus inditis mundi partibus, in quibus ſunt aliquo mõ, patet quod natura producens eas in eſſe, operatur ex ſuppoſitione materiæ quodammodo. Deniq; ad id qđ obiectum aſt, ꝙ aĩa hmõi ſubſtantia ſimplex eſt, ac per hoc totum eſſe ſuum ſimul habet. Dicimus ꝙ ſimplex inquantum ſimplex dicit carentiam partium quantitatiuarũ, non tñ carentiam ptiũ ſubſtantialiũ eo mõ quo qđ & quo dñr partes ſubſtãtiales rerum quodammõ ſimpliciũ, habent. n. hmõi aīæ quod eſt, & quo eſt, quæ ſunt & quaſi ptes earum ſubſtantiales. Vñ cũ qđ eſt hmõi aĩarũ ſit in ſeminalib' rõnibus inditis mundi partib', licet natura ꝓducat eas in eſſe. Nõ ideo dicẽdũ eſt in totã ſubſtãtiã poſſe cũ agat vel opeꝛ ex eis qđ ẽ quaſi materię ſuppoſitiõe.

Quod vita cauſatur a creatura media inter corporalem & ſpiritualem. Cap. XXXI.

CVm aũt ex corpore incorpoream fieri ſit impoſſibile, aũt ꝙ vita cauſari non poſſit a corporali creatura, vt enim dicit Aug. ſup Geneſim ad literam. Oẽ quidẽ corpus in oẽ corpus mutari credibile eſt, qđlibet aũt corpus mutari poſſe in aĩam credere abſurdum eſt. Non ergo põt corpus eſſe cauſa vt aa qua fiat vita, ſed nec ſicut a qua, quia tunc effectus nobilior eſſet cã ſua. Quælibet enim ſimplex ſubſtantia nobilior eſt omni ſubſtantia & virtute corporea. Præterea dicit idem Aug. in lib. de ſide ad Petrum. Si Deus vita non eſſet, non viuentia corpora non feciſſet. Non. n feciſſet rem nõ viuentẽ, niſi res viuens. Multo fortius ergo ſi non eſſet vita non feciſſet vitam vel corpora viuentia, ex quo argui põt ꝙ res viuens ſine vita nõ põt eſſe niſi a vita. Porro nec a creatura ſpũali viuẽte põt eſſe, quia creatura ſpiritualis & nobiliſſima vt Angelus, in productione rerum naturalium in eſſe non operatur, vt natura, ſed potius vt ars. Eſt. n. vt dicit Aug in mundo gemina prouidentiæ operatio. ſ. partim naturalis, & partim voluntaria per angelorũ & hoĩum opera. Ex quo patet, ꝙ operatio Angeli in mũdo eſt voluntatis, & eſt operatio artis nõ naturæ. Cum igitur vitæ animalis & plantę ꝓductio in eſſe non ſit opus artis, hmõi productio angelicũ opus non eſt nec eſſe põt. eadẽ rõne patet, ꝙ ab aĩa rõnali eſſe nõ põt. Dicimus itaq; vt ſupra ꝙ elementis mundi eſt indita quædã natura ſimplex & incorporea, alia. ſ. ab elementari natura q̃ dum cooperatur virtuti operatiuę in plantis & in animalibus virtute corporũ cœleſtium concurrente, prodeunt in eſſe vegetabiliũ & animalium animæ. Et hæ quidem virtutes ſiue naturæ põt dici corpales, quia radicanꝛ in corpibus ſiue corporum naturis & ẽt ſpirituales, quia carẽt mole corpali. & ab hmõi corpali, & ea tali põt ſpirituali fieri, ſed non ea corporali molem hñre corporis in quãtum hmõi. Eſtimo itaq; ꝙ illa natura quæ ſimplex eſt & incorporea mundi partibus indita, qua dicit Philoſophus hęc inferiora plena eſſe, principiũ eſt & origo, vt ex quo aſt quod eſt hmõi aĩarum. A virtute vero deciſa a generãte aſt quo eſt illarum. Porro a virtute primi orbis & aliorum corporum ſupercœleſtium ſunt ipſæ hmõi aīæ vt a diſponente & corroborante alia operatiua ad hoc, vt prodeant in actum. Et ſic intelligitur verbum illud Philoſophi, ꝙ. ſ. orbis primus eſt principium ac virtus & cauſa in vita omnis viui. Ad hoc ẽt vř valere ꝙ ponit Philoſophus. ſ. ꝙ de virtute aīæ deciſa a generante fit anima ſenſitiua, & quodammodo conſimili aĩa vegetatiua. Dicit. n. ꝙ virtus a generante deſcinditur, quæ materiã organizat. Quæ. ſ. organizata ingreditur eã vt artiſex in artificio. ſicq; nõ ſolum eius motor, ſed & actus ac perfectio. virtus enim aīæ, quia cum materia ſibi proportionali deſcinditur, in ipſa fortius radicatur, ac vehementius vnitur. Vnde ab ipſa facile non recedit. Et iterum a calore, materiæ adiuuantis caleſcit & vigoratur & fortificatur, vt animæ accipiat robur. Hoc aũt dico qa virtutem aliquam per elongationem ab eo cuius eſt debilitari videmus, & vt in motu proiectorum & ſimilibus. In hac aũt virtuta ſecus eſt propter cauſas prætactas Ex prędicto aũt Philoſophi verbo vř, ꝙ virtus a generante deciſa virtutem illam ſiue naturam alimentis inditam q̃ ſola potentia erat ad animam ꝓducit in actũ. Deniq; concedimus qđ ꝓbatũ eſt, videlicet quod vita non niſi a vita eſſe poteſt. Nec eſſe poteſt ab intelligentia vt a cauſa efficiente, licet eius miniſterio accelerari poſſit animarum productio huiuſmodi in aĩa ſicut alibi dictum eſt.

Quod non poſsit cauſari a ſpirituali creatura in ſpecie ſibi conſimili. Cap. XXXII.

SI aũt ab aliqua ſpirituali creatura prodirent hmõi aīæ vel vitæ ꝓduci in eſſe, hoc maxime videretur fieri poſſe a conſimilibus in ſpẽ. ſ. ab aĩabus aĩalis & plantæ, ſed hoc, vt vř, non põt eſſe, quia non põt fieri per modũ diuiſionis cũ hmõi animę ſint impartibiles ſubſtantiæ. Sed forte dicet aliquis, ꝙ hoc quidẽ impoſſibile eſt tali ſubſtantiæ ſm ſe, tñ quia virtus impreſſa eſt materiæ, ad ipſius diuiſionem põt portionem recipere. Vnde, & anima rationalis, quia non eſt impreſſa materiæ diuiſionẽ non recipit, nec eſt ex traduce. At vero nec hoc dicere ſufficit, quia cum materia diuiditur, aut cum ipſa cedit aliquid qđ animæ ſit, aut nihil. Si nihil, quõ ex eo quod deciſum eſt fit idẽ in ſpecie? Et quid erit materia illa principium vitæ? Si vero aliquid, aut illud eſt virtus ſola, aut de animæ ſubſtantia. Si de ſubſtantia animæ, tunc accidit quod eſt impartibile ſm eſſentiam, eſſe indiuiſibile. Si vero deſcinditur virtus ſola, cum virtus ſit accidens, vř impoſſibile ꝙ ex ea fiat anima vel ſubſtantia. Non. n. accidens põt eſſe principium eſſentiale ſubſtantiæ. Nos aũt ſine præiudicio dicimus, ꝙ hmõi animę fiunt, vt tactũ eſt, per diuiſionem virtutis, nec dicimus ꝙ illa virtus ſit accidẽs ſed ſubſtantia extenſo nomine. Nempe diuiſionẽ entis in ſubſtantiam & accidens præcedunt diuiſiones iſtę. Entium aliud in potentia, aliud in actu, aliud vnum, aliud multa, has aũt ſequitur hæc vnũ aliud ſubſtantia, aliud accidens. Eſt ergo diuiſio in ſubſtantiam & accidens entis cõpleti. Sed virtus non eſt ens cõpletũ. Ideoq; nec ſubſtantia, nec accidens Ad ſubſtantiã tñ cuius eſt principium eſt reducibile, & ideo fieri põt ſubſtantia. Sed qm alicui vř inſolitum & minus bene dictum virtutẽ ſubſtantiã fieri poſſe. Aliter dicunt quidam. ſ. exponendo illud verbũ virtutem deſcindi a generante, manifeſtando quæ ſit iſta virtus dicentes, ꝙ anima vegetabilis cuius aſt potentia generatiua alimentum attrahit, & ſibi aſſimilat, aſſimilat aũt ſibi non partẽ

ſua

ſui vel virtutem in eam relinquendo ſed virtutem ſibi ſimilem, quæ in alimento erat in potentia remota, in ꝓxima faciendo. In ipſo.n.alimento eſt virtus eīæ indita a creatore.ſcđ ſeminalis, quæ ꝑ virtutē aīæ aſſimilantē elementū & diſponentē ad organizationem, de potentie in actum educitur. Et hæc virtus nec eſt de ſubſtantia aīę quæ in alimentū agit & aſſimilet, nec virtus eius, ſed ei ſimilis. Et ſic virtus quæ erat ſemini originaliter indita, cum ſemine deſcinditur. Nihil aūt de ſubſtantia aīæ generantis & deſcindentis ſemen deſcinditur, nec ēt virtus eius quæ cadat in aīam generati. Secundū hanc expoſitionem dicendū eſt, ꝙ aīæ hmōi & quantū ad qđ eſt, & quātū a quo eſt, ſunt de ille natura quæ eſt indita partibus mūdi a conditore illorū, & quantū ad vtrunq; erant in illis potentia, & producuntur in eſſe a virtute cooperante virtuti cęleſti, vt.n.hr̄ in lib.14.primę philoſophiæ. omne quod fit, fit ea aliquo in potentia ad illud quod fit. Vnde animæ huiuſmodi cum fiunt, fiunt illud quod fiunt ea aliquo ente in potentia ſcilicet in rebus ſeminalibus.

Quod principia vita fundantur in eſſentialibus rei principijs.
Cap. XXXIII.

POſt hęc determinate oportet a quo vita ſit originaliter, & vr̄ aliquid eſſe in ſubſtantiis viuente ea ſe, vnde habeat viuere. Nulla quippe rōne debet dici viuere ex ſe, quod viuit per aliud a ſubſtentia viuente, & ita quæ viuunt ex ſe, habent aliquid in ſe, quod eſt illis origo vel principium intrinſecum vitæ. Cæterū ut hī ēt a Platone, illud quo aīa viuit eſſentia eſt aīæ. Intelligendum eſt itaq; qđ dicit Bernardus. Vita eſt internus motus tm̄ vigens intrinſecus, vt ergo videamus quid ſit in ſubſtantia viuente ex ſe, vnde ſit iſte vigor ac motus. Et vr̄ ꝙ ſit a principio generali motus intrinſeco in oībus. Eſt.n.duplex motus, principiū.ſ.intrinſecū & extrinſecum. Hic aūt intenditur de principio intrinſeco. Notandū ergo, ꝙ in oī motu ſiue ad formam ſiue ad ſitū appetitus eſt principiū motus primū intrinſecū. Hęc eſt.n.vis a creatore omnibus indita creaturis, per q̄ ad ſui cōplementū ordinant & in ſui cōplemento ſtant, & radicant, nec ſolū ſic eſt in creaturis, ſed ēt ī creaturarū eſſentialib⁹ principijs, quæ ſunt materia & forma, actus & potentia. Neq; enim materia ſeipſa mouetur ad formam determinatam, quia cū nullam ſibi determinet, non magis mouetur ad hanc q̄ ad illam. Neq; forma ſeipſam facit in materia, ſed per appetitū inſitū vtriq; ad inuicē ordinent, & ꝑ appetitū hmōi inſeparabiliter coniunguntur. Nec ſolū appetitus rē cōpletā in eſſe ſequitur, ſed in ipſis ēt rerum principijs eſſentialibus radicatur & fundatur. Et ſicut eſt in motu ad formā, ſic eſt in oī motu non violento. In omni.n. motu appetitus excitat motorē ad motū, ex quo patet ipm̄ eſſe principiū motus vniuerſale intrinſecū. Ex hoc igitur patet, ꝙ appetitus in oibus excitat ad motū, & quendā efficit vigorē in illis. Nec tñ vigorē vitę facit in oībus. ſed ſolū in ſimplicibus, qđ manifeſtius patebit ꝑdr̄as appetitū & eorū in qb. ē appetit⁹.

Eiuſdem ſententia declaratio. Cap. XXXIIII.

SVpponatur ergo, ꝙ omnibus rebus naturalibus ineſt appetitus, ſed differenter ſicut diuerſæ ſunt res naturales. Rerū.n. naturaliū q̄dā magis habent de materia & minus de ſpecie. Quædē vero quaſi totaliter ſpecies ſiue actus ſunt, ſicut ſubſtantiæ ſimplices quæ ſemper in actu ſunt. In quibus aūt magis eſt de materia minus de ſpecie, vt in terra quaſi ſopitus & obtuſus eſt appetitus. In quibus vero magis de ſpecie & minus de materie, vt in igne quaſi acutus & vigens eſt appetitus. Vnde ignis ſemper eſt in actu, & cito generatur. Quare in eis q̄ quaſi totæ actus ſunt, validior adhuc & acutior erit appetitus, ergo cum aīa ſit ſubſtantia ſimplex & ſemper in actu, in ea fortis & potens acutus & vigens erit appetitus, huius vigoris modū exprimēs maximus poetarum Virgilius dixit. Igneus eſt illis vigor, q̄ ſubtilis & acutus, & cæleſtis origo, quia vis eſt indite diuinitus. Ecce vñ tātus eſt motus & vigor in aīalibus. Manifeſtum eſt ēt, vt dictū eſt, ſi vita ē origo & motus internus quare appetit⁹ operatur vitā in ſimplicibus. In quibuſdā tñ corporis, vt in illis quæ min⁹ hñt de materia magis de ſpecie & de actu, vt in igne & luce quandā imaginē opatur vitæ quia ſemper in actu ſunt. Vñ & argētū fuſile viuū vocatur, quia ſemper & continue mouetur, & eadē rōne fons viuus dr̄. Appetitus aūt iſte qui vigorē internum & vitā opatur in ſubſtantijs ſimplicibus, fundatur in earū principijs eſſentialibus. Sicut.n.corpaliū principia ſūt materie & forma, ſic ſimplicium actus & potentia, ſiue qđ & quo, ꝑ appetitū.n.potentia actui coniūgitur & perficitur. Et ſicut per appetitū mediū forma cū materia vnitur & actus cū potētia vt fiat ſubſtātia, ſic ꝑ appetitū fortē acutū, & vigētē potētia ſimplicis cū actu ipſius ordinatur, vt fiat non ſolū ſubſtantia, ſed ſubſtantia viuens. Vñ manifeſtū eſt principia vitæ fundari in eſſentialibus rei principijs. Addunt tñ aliquid ſupra principia ſubſtātiæ viuētis. Patet ergo quid eſt illud quod vigorē facit in ſubſtantiis ſimplicibus, & quòd vigor ille fundatur in principijs earum eſſentialibus, & vitā opatur. Patet ēt qđ viuere addat in eſſe in ſubſtātiis viuentibus, & ꝙ motus internus ſubſtātiæ ſimplicis eſt vigens appetitus, qui vitam operatur in ſimplicibus. Et ita videtur neceſſe ponere, quòd præter appetitum aut deſiderium impoſſibile eſt aliquid reperire, qđ vigeat intrinſecus.

Reſponſiones ad obiecta in contrarium. Cap. XXXV.

FOrtaſſis aūt obiiciet aliquis contra prædicta, ꝙ aīa, vt dicit Ambroſius, eſt vita. Vñ cū aīa non ſit originaliter a ſeipſa, vr̄ qđ nec vita originē habeat in viuente ex ſe.ſ.ex aīa. Cæterū in re viuente ex ſe non ſunt niſi, in duo principia.ſ. materie & forma, ſiue quod, & quo, vel potentia & actus, quæ, in ſimplicibus dicuntur ab aliquibus eſſe quaſi materia & forma. At vero a materia vel quaſi materia non eſt vita ſicut ab originali principio, cū vita ſit primus viuentis actus, & inter omnes actus nobiliſſimus, tāquā ille a quo vel quæ, eſt eſſe. Ipſa quoq; vita ſemper eſt in actu ſuo. Ideoq; diffinit ꝑ actū continuū, & nihil tale eſt a materia ſicut originali principio. Sed nec vt vr̄ a forma vel quaſi a forma. cū vita ſit quædam forma, & forma nō ſit ex forma. Cū igit res ſit ex illo qđ eſt eius origo vel principiū originale, non vr̄ eſſe forma viuentis origo eius vitæ. Deniq; origo vel principiū ſiue cauſa nobilioris eſt cōditionis eo cuius eſt cā. Cū igit in genere formarū vita ſit nobiliſſima, nulla forma vr̄ eſſe origo vitæ vel cā. Porro ſi dicat ꝙ vita non eſt a viuentis materia, neq; a forma, ſed ab vtroq;, contrariū argui pōt ex prædictis iuxta modū, quo philoſophus arguit concludens, illud quod ex neutro eſt aliquorū duorū, non eſſe ex vtroq;. Ad hęc oīa breuiter poſſumus dicere, ꝙ aīa, vt ſuperius tactum eſt, dr̄ vita per concomitantiē cauſalitatis non per identitatē eſſentiæ. licet aūt materia inquantū hmōi nō ſit actiua per ſe vel opatiua. tñ rōne qua inclinatū habet appetitū ad actū, pōt origo eſſe quodāmō formę oīno actiuę, quę ē vita. Principia quippe vitæ, vt dictū eſt quodammō fundātur in eſſentialibus principiis rei viuentis, ideoq; vita quodammō habet originē ex ipſis. Quod aūt formę non eſt forma verū eſt per ſe loquendo.ſ.in in rōne, qua forma eſt informans. Forma quippe loquendo per ſe non eſt perfectibilis forma, nec eſt formæ perfectiua. Sed potius materiæ ſiue exiſtentis in potentia inquantū hmōi. pōt tñ forma vna eſſe originale principiū alterius formæ. Forma nāq; ſiue perfectio totius quodammodo habet originē a forma quæ eſt perfectio materiæ. Quod aūt cauſa nobilioris ſit conditionis eo cuius eſt cauſa, non eſt verū de cauſa quacūq; ſed de cauſa efficiente cōpleta & ſufficiente. Principiū aūt originale rei nequaquā de neceſſitate eſt hmōi, ſed potius deterioris eſt conditionis eo cuius eſt origo, vt patet in limo, q̄ fuit originale principium corpis hoīs primi quodammodo. Deniq; in multis res ſortitur a duobus aliquid eſſe, quod a neutro per ſe. Quod etiā dicit auctor ſex principiorū. Si quis primā & ſecūdā deſtruxit, & tertiū vtrq; deſtruxit, quæ ex cōiunctione efficitur vtriuſq;, intelligitur vbi aliquid eſſe ponitur ex vtroq; aliquorū diuiſim ſumptorū. Intendit.n. ibi determinare a quo dicat aliquid magis & minus ſuſcipere. Quidā nempe ponebant hoc eſſe a cremento vel decremēto ſuſcipiētis. Quidā aūt ab eius quod ſuſcipit cremento vel decremento. Quidā ab vtroq;.ſ. & ab hoc & ab illo. In hoc ergo caſu dicit, ꝙ ſi non dr̄ aliquid ſuſcipere magis vel minus ab ipſo ſubiecto ſuſcipiēte, nec ab illo quod ſuſcipitur.i. forma vel qualitate, non ſuſcipit ab vtroque.

Quod res ex ſe viuens habet aliquid in ſe vnde vitam alij tribuit. Cap. XXXVI.

QVod autem ex ſe viuens vitam alij tribuat, vt aīa corpori, dicit Aug. in li.13.de ci. Dei. Viuit aūt corpus ex aīa, cū aīa viuit in corpore, ſeu viuat ipſa ſeu non viuat ex Deo. Cum igitur anima ſit actus ſiue perfectio corporis organici teſte philoſopho, corpus ab anima viuit, vt ab ea quæ eſt eius perfectio, ipſaq; vitam tribuit corpori, vt eius perfectibili. Cumq; perfectio tribuat aliqd perfectibili inquātum tale, id vnde hoc illi tribuit, aliquo modo eſt originaliter in ipſo tribuente. Viuens ergo ex ſe aliquo modo originaliter habet in ſe, vnde tribuat vitam viuenti per participationē. Verū ad huius rei notificationem conſiderandum eſt, quòd ſicut per appetitum anima in ſe vigoratur, ſic per appetitum in corpore quod viuificat vitam operatur, per appetitum.n.corpori vnitur & per appetitum corpus varijs motibus mouet, vt & ipſum perficiat, & ipſa etiam perficiatur. Quod vt manifeſtius fiat, modum vnitionis animæ cum corpore, & quare neceſſarium eſt ipſam vniri corpori videamus. Sciendum ergo eſt, quòd appetitus in ſubſtantia ſimplici nec vigorem actualē facit, nec vitā opatur niſi cum perficit. Cū eīt actui ſuo cōiungitur, & ſuo deſiderabili vnitur, & in eius vnione delectat, perfectus eſt, & vitā operat. Tunc.n. viget aīa & delectat. Sicut aūt dicit Auicē. delectatio cuiuſque virtutis plena eſt, acquiſitio ſuæ perfectionis. Cum aūt caret ſuo deſiderabili, minuitur aut deficit appetitus, & vita languet aut

extinguiť. Vnde argumẽtũ efficax ſumitur, ꝙ ſupra appetitũ vita fundať. Si.n.cõpleto appetitu vita perficitur, eoq; debilitato debilitať, & deficiente extinguiť, aut ſunt idẽ appetitus, & uita, aut unũ eſt alterius cã. Quia igitur appetitus uitam nõ facit in actu niſi pficiať. In quibuſdã uerò nõ eſt cõpletus de ſe, ſed aliquo indiget exteriori ut perficiať, in eis uitã non facit in actu, niſi ei quo indiget cõiungatur. Et eſt rõ quare ſubſtãtia ſimplex corpori unitur, vt uidelicet appetitus ſuo deſiderabili cõiungať, & ſic in actu uigeat, & vita in ea pficiatur. Si n.cõpletus eſſet in ſe eius appetitus, nũquã corpori eſſentialiter uniretť. Per appetitũ ergo corpori unitur, & inſeparabiliter ſe tenet, niſi ſit defect⁹ ex parte corporis, ut p hoc actui iungatur, & vita pficiať. Per appetitũ etiã uarijs motibus mouet corp⁹, vt & ipſum perficiat, & ipſa pficiať. Et hæc eſt rõ colligationis aĩæ cũ corpore, quamuis hæc rõ multiplex ſit & differens in diuerſis. In quibuſdã.n.maior in alijs vero minor reperiť uis colligationis. In quibuſdã eñ quodammõ idẽ eſt viuere, & vitã alij tribuere. Vnde quarundã animarũ, & corporũ eſt quaſi uita una, & unum uitæ cõplementum, ut in uegetabili, & ſenſibili. Hæc .n.de ſe nõ habent aliquã differentiam uitæ niſi quam trahunt a corpore, unde & ſm uitã ſuam dependet a corpore, & ideo uita eorum non eſt ſeparabilis. In alijs verò ut in rõnali, non eſt idẽ uiuere, & uitã corpori tribuere, q̃uis ab eodẽ ſit, ut ab appetitu mõ quo tactũ eſt. Hæc eñ habet uitã ppriã, q̃ non eſt corporis, ab ipſa tñ deriuať vnde tribuiť uitã corpori, & ideo hæc ſola ſm uitã ſuam a corpore eſt ſeparabilis, ſic igitur patet quomõ per appetitũ uitam corpori tribuit, & qũo per ipſum eſt rõ unionis, & colligationis aĩę cũ corpore, & qũo in diuerſis diuerſimode. Et ex his patet, ꝙ eodẽ vigore quo uiuit anima uitam poteſt corpori tribuere.

Oppoſitiones in contrarium. Cap. XXXVII.

SEd fortaſſis obijciet aliquis, ꝙ idem eſt genus diſtantiæ inter ſubſtantiam ſpiritualem, & corporalem, quę eſt inter animal rõnale, & irrationale, ſicut igitur animali rõnali nihil eſt ĩdi𝔤ũ, unde tribuat uel tribuere appetat rõnali animali, id qđ eſt in illo nobiliſſimũ, ita vř ꝙ & ſubſtantiæ ſpirituali nihil inditum ſit, unde tribuat uel tribuere appetat ſubſtantiæ corporali, quod eſt in ea nobiliſſimum ſiue potiſſimum.ſ.uitam. Sic ergo vř, ꝙ in ſubſtantia viuente ex ſe nihil ſit, unde uitam tribuat ei, quod per participationem uiuit. Cæterum actus ſiue perfectio nobilis requirit perfectibile nobile ſibi conuenienter reſpondẽs. Cũ ergo vita ſit de perfectionibus nobiliſſimis, vř ꝙ eius appetitus ſit determinatus circa perfectibile, quod eſt de genere nobilium, qualis eſt ſubſtantia ſpiritualis, nõ autem corporalis. Et ita ꝙ fixus ſit eius appetitus circa illam, & non extendat ſe ad illã. Nam & conditiones iſtę vnitas, & ſimplicitas eorum nobilitati, quorum conditiones ſunt atteſtantur, & habent determinatum eſſe circa unum & idem, nec ad plura diffunduntur uel extendũtur. Multo fortius ergo videtur hoc de uita, quæ nobilior eſt forma, quod ſcilicet quadam indiuiſione uel vnitate in vno materiali habeat eſſe, & non cum diuiſione, & extenſione ad plura, ſcilicet ſpirituale, & corporale. Denique cum aliqua proprietas communicatur a duobus, neceſſe eſt hoc eſſe mediante aliquo uno in ꝗo conueniant, uno inquam non generali, ſed propinquiori. At uero ſubſtantia ſpiritualis, & corporalis non habent conuenientiã niſi in genere, nec uidentur in aliquo propinquiori conuenire ſecundum quod requirit communicatio uitæ. Et ita uidetur, quod nihil habeat in ſe ſubſtantia ſpiritualis vnde communicet uitam corporali.

Reſponſiones ad eaſdem. Cap. XXXVIII.

NOs itaque reſpondemus ad hoc, ꝙ licet diſtantia ſit inter ſubſtantiam ex ſe uiuentem, & illam, quæ uiuit per participationem inquantum hoc eſt corporale, & illud eſt ſpũale. Eſt tñ quidam illarum ordo ac reſpectus, qui eſt perfectionis ad perfectibile. Vnde illarum eſt appetitus mutuus, & ratio quædam colligationis earum adinuicem quibus mediantibus eſt influentia uitæ ab uno in aliud. Itaque licet nihil inditũ ſit ſpirituali ſubſtantiæ unde appetat corporali uitam tribuere, ĩnquantum diſtant ut corporale & ſpirituale, tamen inquantum huius appetitus eſt illud perficere, & ẽt in perficiendo illud pleniorem ſibi perfectionem acquirere, habet aliquid unde uitam ĩlli appetat, & poſſit tribuere. Cæterum aliqua eſt ſubſtantia ſpiritualis, cuius nullo modo dependet a corporali perfectio, & eſt aliqua cuius perfectio dependet aliquo modo. Qm̃ igitur appetitus rei nullo modo terminatur niſi adepta ipſius perfectione, ĩllius igitur ſubſtantiæ ſpiritualis appetitus cuius perfectio dependet aliquo modo a corporali. non terminatur niſi in coniunctione cum ſubſtantia corporali. In nullo igitur deterioratur cõditio uitæ ex hoc, ꝙ appetitus ſubſtantiæ ſpiritualis viuentis eſt ut coniungatur cum ſubſtantia corporali, a cuius coniunctione pleniorem perfectionem ſortitur, immo melioratur. Nobilitas ergo huius actus, qui eſt uita, non impedit quin appetitus ſubſtãtiæ.ſ. ſpiritualis uiuentis conuenienter ſe extendat ad hoc, quòd uniatur cum corporali ſubſtantia. Et uerum eſt, ꝙ unitas atteſtatur nobilitati, cuius cõditio in nullo deterioratur, ex ipſius uni⁹ multiplicatione, immo magis perficitur, & perfectior oſtendiť. Sicut patet de luce cuius uirtus ipſius multiplicatione maior efficitur, & perfectior oſtenditur. Similiter eſt in propoſito. Vita.n. ut tactum eſt, ex coniunctione ſubſtantiæ ſpũalis cum corporali, ex qua quodammodo multiplicatur in ſubſtantia corporali magis uiget, efficiturq; iucundior, & perfectior. Nec hæc multiplicatio aliquid tollit de unitate ipſius uitæ, cum ſemper illa ſit una, quæ eſt ſubſtantiæ ſpũalis, ſed eſt cauſa perfectionis illius, & oſtẽſio nobilitatis. Porro ſubſtãtiæ ſpũalis.ſ.animæ, & corporalis, q̃ ab anima perficitur, eſt conuenientia quædam præter illam, quę eſt generalis, quæ attenditur in multiplicitate potentiarum ſiue uirtutũ operatiuarũ ex parte animæ, & multiplicitate naturatũ ſiue partium organicarum ex parte corporis. Nã corpus humanũ inter oĩa corpora cõpoſitiſſimũ eſt. Et hoc requiritur pp hoc, ꝙ anima, quæ eſt perfectio eius, & motor eſt multarũ operationũ effectiua. Quarũ tñ nõ poſſit aĩa effectiua eſſe per ſe, immo neceſſariũ eſt ut exerceanť per corpus. Neceſſe eſt ergo, ꝙ corpus hmõi multiplicitatẽ habeat organorũ pterea conueniunt in mutuo appetitu perfectionis. Appetit⁹.n. corporis eſt, ut ab aĩa perficiatur. Similiter, & appetit⁹ animæ eſt ut corpus perficiat, & illud perficiendo pleniorem perfectionẽ ſortiať. Iſte autẽ appetit⁹ mutuus eſt cã colligationis illorũ ad inuicẽ, & cõicationis uitę.

De duplici uita, ſcilicet creata, & increata. Cap. XXXIX.

EST autem, & uita quædam increata, de qua dicit Aug. in lib. de fide ad petrum. Deus naturaliter eſt uita Iohãnes quoq; Damaſcenus dicit, ꝙ excepta diuina tres ſunt ſpecies uitæ.ſ.plãtaria, ſenſibilis, intellectualis. Et reuera in Deo eſt uita, non per differentiam a ſubſtantia, ſed ipſe eſt uita, & ſuum eſſe eſt ſuum uiuere, tantoq; uita eſt nobilior, quanto ſimplicior, et qm̃ eſſe diuinum eſt ſimpliciſſimum nihil habens admixtum de paſſibilitate, ideo eſt plena actualitate, et uigore. Qm̃ ergo uita eſt quidam uigor internus, ut ſupra tactum eſt, uiuere quoddam uigere, hoc eſt, ꝙ in Deo eſt uitam ultima perfectione reperire. Si autem econtra obijcitur, ꝙ uita uel uiuere addit ſupra eſſe, In Deo autem nihil additur ad eſſe, alioquin in ipſo eſſet aliqua cõpoſitio. Reſpondemus, ꝙ uiuere quidem addit ſupra eſſe in eis in quibus eſt uita per differentiam aliquã, ita ꝙ in uiuente differt illud, quod uiuit, et quo uiuit, hoc autem eſt in rebus creatis tñ, quæ.ſ.habẽt paſſibilitatem eſſe actui permixtam. At uerò ſolus Deus eſt in actus puritate ſiue actus purus. Ideoque in ipſo uiuere non addit ad eſſe, ſed eius eſſentia eſt uita ſua. Porro ſi obijciet aliquis, ꝙ uita contrahit in aliquod genus entis. Entium.n.quædam uiuunt, et quædam non uiuunt, et ita non vř illi conuenire, quod eſt ſupra omne genus, et non in genere. Dicimus, ꝙ duplex eſt uita, una.ſ.increata, quæ eſt origo omnis uitę, nec cadit ſub determinatione temporis uel motus, ſed eſt æterna. Et hoc eſt per ſe uiuifica, et ſubſtantifica. Vnde Dionyſius in lib. de Diui.nominibus. Laudanda eſt inquit uita æterna, quæ p ſeipſam eſt uita, omniſq; uita, et uitalis motus eſt ex ipſa. Hæc ergo non cadit ſub aliqua differentia, q̃ trahat in genus, ſed eſt idem cum eo, quod eſt ſimplex ac per ſe.ſ.Deus. Et eſt uita cauſalis ſiue cã uitę ſcđę videlicet uitæ creatę, q̃ participata eſt per diſtinctionem ac ppriętatẽ uniuſq;, unicuiq; uiuenti cõuenientem. Hæc aũt uita.ſ.ſecundo mõ ſumpta trahit in genus. Sed fortaſſis adhuc obijciet aliqs, qa ſcriptũ eſt in libro de motu cordis, aĩatum et uiuẽs paria ſunt ad ſe inuicẽ. Ex quo vř, ꝙ eſſe uiuẽtem, et hrẽ aĩam cõuertanť. Cũ ergo Deus nõ habeat animã, uř nec hrẽ uitam. Cæterũ ut ſuperius eſt oſtenſum, in quo eſt uita eſt appetitus, et deſideriũ. At in nullo eſt deſideriũ alicuius quin ſit et indigentia, reſpectu illius. Cum ergo in Deo nulla ſit indigentia uř per conſequens, ꝙ nec uita. At philoſophus in motu cordis inquirit de uita, q̃ habet eſſe in corporibus, et de illa uerũ eſt, ꝙ aĩatũ, et uiuẽs ad ſe inuicẽ paria ſunt. Sed loquendo generaliter falſum eſſe conſtat, qa uiuit Angelus licet aĩam non habeat. Porro eſt appetitus rei diſtãtis, et hic habet imperfectionẽ annexã. Et eſt appetitus rei indiſtãtis, quod põt eſſe dupliciter uel qa cõiungit appetitus appetibili, uel qa idẽ eſt per eſſentiã. Aliqñ.n.eſt appetitus appetibili cõiunctus, et tñ eſt aliud per eſſentiã. Aliqñ aũt idẽ eſt appetens, et appetibile per eſſentiã, et hæc eſt in primo, ubi.ſ.idẽ eſt delectãs, et in quo delectať, fruẽs, et quo fruiť. Vbi uero talis appetitus nullus eſt affectus, ſed uita perfecte delectabilis, nullo indigens exiſtens in fine nobilitatis, et delectationis. Quod autem dř a Dionyſio, ꝙ nec aĩa, nec uita eſt in Deo, intendit oſtendere, nec uitã, nec alia de Deo dicta pprie ſumpta Deo conuenire. Deniq; in illo uerbo Bernardi. Vita eſt motus internus, cauſalis eſt prædicatio, quia.ſ.uita eſt cã motus. Eſt itaque in Deo uita principium motus, non quo moueatur Deus, ſed quo mouet omnia uiuificatque uiuentia.

Vtrum uita creata & increata conueniant in re aliqua. Cap. XL.

CVm autem participantis ad non participans nonnulla ſit cõparatio, patet ꝙ uita increata, & vita creata, ꝗ cõparabiles ſunt ad inuicẽ ſm prius & poſterius, ac ſm plus & minus cõueniũt in aliquo vno. Cæterũ cũ vita creata cauſata ſit ab increata, patet ꝙ veſtigiũ eius eſt ac ſimilitudo. Ac vero aliquorũ ſimilitudo, conuenientia illorũ eſt in aliquo vno. Præterea cum oẽ exemplar cũ exẽplato conueniat, vitã increatã exẽplar eſſe vitæ creatæ cõſtat. Secũdũ hoc ergo vita increata ĩ aliquo cõuenit cũ creata. Ecõtra verò quæcũq; cõueniũt, & nõ ſimpliciter idẽ ſũt, penes aliq d cõueniũt, & penes aliud differũt. Nõ.n. penes idẽ cõueniũt, & differũt. Si ergo vita increata & creata ꝑ aliquid cõueniũt ꝑ aliud differũt, & ſic in vita ĩcreata eſt vnũ & aliud. Nõ ergo oĩno ſimplex eſt, qđ impoſſibile eſt. Deniq; ſi vita creata & ĩcreata nõ cõueniũt nõ tñ ĩ noĩe, ſed ẽt ĩ aliqua re, tũc illa res nõ eſt ſimpliciter ĩcreata, nec creata, qđ eſt ĩpoſſibile. Nos itaq; dicimus ꝙ differt vnũ uniuocationis, & analogiæ, vnũ uniuocationis eſt cũ unũ pluribus ineſt, vniens illa in aliqua re vna illis priore. Sic autẽ nõ cõueniũt uita creata & increata. Vnum uerò analogiæ eſt, qñ unũ pluribus ineſt, ita ꝙ alicui eorũ primo, & principaliter, in quo eſt aliorũ oium origo prima, cæteris verò poſterius, & ſecundariò ac ꝑ modũ quo deſcẽdũt ab origine prima. Et tale unũ nõ unit ea qbus ineſt in aliqua re naturaliter illis priore. Sed tota prioritas eſt in aliquo eorũ naturaliter ſicut in cã reſpectu cauſati. Et illud vnũ licet nõ ſit oĩno vniuocũ, nõ tñ eſt penitus æquiuocũ, ſed mediũ, & dr analogũ. Sic itaq; vita creatoris, & creaturæ cõueniũt in re vna vnitate analogiæ, non autẽ vna vniuocationis vnitate. Neq;.n. cõparatio neq; ſimilitudo neq; cõuenientia, ꝗ eſt creati ad increatũ concludit vniuocationis unitatẽ. Si obijciatr illud verbũ philoſophi, ſolũ uniuocũ eſt cõparabile, dicimus ꝙ ibi ſumitr vniuocũ extẽſo nomine ſm etiam, ꝙ analogo conuenit, facta ſolius æquiuoci excluſione.

De multiplici uitæ differentia. Cap. XLI.

MVltiplex eſt autem differentia uitæ. In ſpẽs quippe trahitur ſm ꝙ appetitus in ſubſtãtijs ſimplicibus ſiue ſpiritualibus, & corporeis uariatr: ut n. ſuperius tactũ eſt, appetitus ſubſtantiæ ſpũalis niſi ſuo actui coniungatur, & ſic perficiatur, nec in ſe uiget, nec uitã operatr. Vnde ex cõiunctione cum ſuo deſiderabili in ſe uiget, & quaſi ſuſcitatur ad uitã. Cũ autẽ caret ſuo deſiderabili, aut languet uita aut extinguitur. Sed intelligendum eſt, ꝙ non uno mõ appetitus iſte differenti perficitur, & ſm hoc ua ias uitæ differentias operatr. Aut.n. iſte appetitus in ſubſtãtijs ſimplicibus ĩtrinſecus oĩno finitur, aut totaliter extrinſecus terminatr, aut partim ſic, partim ſic. Si autẽ intrinſecus totaliter finitur, ut nullo penitus ĩdigeat, neq; pp eſſe neque propter bene eſſe, ſed in ſe, & ex ſe habet quicquid requiritur ad eſſe, & ad bene eſſe, utpote ubi eſt idem appetitus ſiue appetens, & appetibile, ſiue fruens, & quo fruitur, tunc eſt uita ꝑ ſe, & ſm ſe delectabilis, & perfecta. ſ. in ſiue perfectionis, & nobilitatis ſicut ĩ primo bono, & ſummo. Si uero totaliter extrinſecus terminatr, vtpote ad aliquid quo ĩdiget ad eſſe, ſine quo neq; ĩ uita eſſe põt, tunc eſt uita ipſa minime delectabilis, & minime ꝑfectionis, ut in uegetabilibus, & ſenſibilibus. Vnde Dionyſius in libro de diuinis nominibus. Aĩalia inquit oĩa, & germina ſm nouiſſimã conſonantiã uitæ habent uiuere. Cum autem appetitus partim terminatur intrinſecus partim extrinſecus, tũc aliquo indiget non pp uitam, ſed pp uitę illuſtrationem, & delectationem, hoc eſt non propter eſſe, ſed propter bene eſſe, illud autem quo indiget aut ſeipſo poteſt adipiſci. i. ſine aliquo corpore ſibi unito, & ſic eſt uita in Angelis. Aut ſeipſo nõ põt, ſed indiget unione cum corpore, ut illud poſſit adipiſci, & ſic eſt uita animæ rõnalis. Vnde dicit Auicenna, ꝙ anima unitr corpori ut perficiatur. Adhuc nota, ꝙ appetitus ſubſtantiæ ſimplicis terminatur extrinſecus, qñ indiget aliquo extrinſeco ſine quo non eſt in ſua perfectione. Sed hoc põt eſſe multipliciter. Illud.n. extrinſecũ poteſt eſſe uel res, uel rei ſpecies ſiue ſimilitudo uel utrumq;. Nã ſubſtantia ſpũalis cuius eſt uita, aut indiget re tñ a qua dependet quãtũ ad eſſentiã, & ſpẽm rei, aut quãtũ ad illuſtrationẽ, & bene eſſe. Si aũt illud extrinſecũ quo indiget ſit ſolũmõ res a qua dependet eſſentialiter ſiue ſm eſſentiã, tũc eſt uita uegetabilis. Si uerò illud extrinſecũ ſit res a qua depẽdet quãtũ ad eſſentiã, & ſpẽs ſiſitudo rei a qua depẽdet quãtũ ad illuſtrationẽ, tũc ẽ vita ſenſibilis. Subſtãtia aũt aĩæ ſenſibilis eſſentialiter depẽdet a corpore. Et qa uita ĩ ſenſibilib⁹ eſt cognitiua, nõ ſolũ re ſiue corpore indiget, ſed ſpecie rei ſiue ſimilitudine. Vis autẽ ſenſitiua bipartita eſt. Habet enim quoſdam ſenſus propter eſſe, quoſdam propter bene eſſe. quoſdam propter uitam, quoſdam propter illuſtrationem uitæ. Vnde duplici principio naturali indiget. ſ. calore & luce, ſiue qualitate feruida, & luculenta ſm Auguſtinũ. Calore ſiue qualitate feruida propter uitam, luce ſiue qualitate luculenta propter uitę illuſtrationem. Qualitas autem luculenta eſt in cerebro, unde eſt origo ſenſuum, ut dicit Auguſtinus ſuper Geneſim ad litteram. Et etiam philoſophus dicit in libro de anima, ſine igne non eſt ſentire. Qñ autẽ extrinſecum quo indiget ſubſtantia ſpiritualis non eſt res a qua dependet quantum ad eſſentiam, ſed ſimilitudo quantum ad illuſtrationem, tũc eſt uita rationalis. Hæc autem non dependet eſſentialiter a corpore, indiget tñ rei ſpecie propter bene eſſe, uel propter illuſtrationem uitæ, quę ſit per rei ſimilitudinem, quę accepta ducit in aliud, & facit cognitionem, quæ eſt uitę illuſtratio, & ideo hęc uita eſt ſeparabilis. Vita ergo iſta continetur quodammodo ſub duplici membro diuiſionis prædictę, quia & uita eius interius eſt terminata, & non terminata exterius. Quantum ad eſſe terminata, quo ad benè eſſe non terminata. Similiter ex parte creaturarũ corporearũ uariatr appetitus ſm uariationẽ appetitus animarũ, a qbus uitã hñt. Vnicuiq;.n. corpori inditus eſt ab eius cã proprius appetitus reſpectu ſui delectabilis ſiue ſuę perfectionis, a qua uitam participat, ſic & ex parte perficientis formaliter eſt inditus appetitus reſpectu ſui perfectibilis. Et ex iſto duplici appetitu eſt colligantia eorum ad inuicem.

Quòd cæleſtia corpora non ſunt uiua. Cap. XLII.

VIdetur autem, ꝙ uita ſit etiam in corporibus cæleſtibus per hoc, ꝙ in ſecundo libro cœli & mundi, dicit philoſophus. Sciẽdum eſt inquit, ꝙ primus orbis principium eſt potentię, & cauſa in uita cuiuſlibet uiui plus, quàm orbes alij. Dicit etiam ibidem commentator, ꝙ iſti orbes non ſunt cauſę uitę illorum, quę hic ſunt, niſi per ſtellas, cum uiſum ſit, ꝙ nobiliora, quę illic ſunt, ſtellę ſunt. Et ꝙ principia, quę ſunt in iſtis orbibus ſunt uiua, & uitę, quę hic eſt, principia. Ex his ſiquidem uerbis uidentur innuere, ꝙ ſtellę ſint uiuę. Si enim orbes ꝑ ſtellas ſunt cauſa, & principia uitæ. Sequitur, ꝙ ſtellę ſunt cauſa, & principium uitę. Et ut dicit commentator. Principia, quę ſunt in iſtis orbibus, id eſt ſtellę, ſunt uiuę. Præterea nulla cauſa efficiẽs principaliter ac per ſe minus nobilis eſt cauſato. At uero ſicut in multis locis habetur ab Ariſtote. corpus cęleſte cauſa eſt efficiens per ſe, ac principaliter tam uegetatiuæ, quàm ſenſitiuę uitę. Non ergo eſt eis minus nobile, quod ut uidetur eſſet ſi uita careret: econtra uerò cum non ſit uita creata niſi tripliciter, ſcilicet uegetatiua, & ſenſitiua, & intellectiua, nulla uidetur in pręd ictis corporibus eſſe uita. Neque enim plãtę, nec animalia, nec Angeli uel homines ſunt. Ex quo relinquitur, ꝙ nulla illarum uitarum uiuunt. Ideoque nec uiuunt. Si autẽ quęritur cur in creaturis non ſit niſi triplex genus uitæ, patet ratio, quia ſcilicet uita in inferioribus iſtis actus eſt animę. Anima uerò non poteſt eſſe niſi ad uegetandum uel ad cognoſcendum. Ad uegetandum igitur eſt uegetatiua. Ad cognoſcendum uerò nõ poteſt eſſe niſi uel reſpectu ſenſibilis, & ſic eſt ſenſitiua. Vel reſpectu intelligibilis, & ſic eſt intellectiua. Cęterum ſicut in corporibus dimẽſio non fiat citra ternarium, nec extenditur ultra ipſum, & hoc ꝓpter completionem huius numeri, ut habetur in principio, cœli & mundi, ſic anima ſiue uita, quę eſt corporum completio ſiue perfectio completur in eodem numero. Eſt itaq; uera ſententia, ꝙ cęleſtia corpora non ſunt uiua. Nec ſine ratione diſputatur a Theologis iſta quęſtio, quia non poſſet poni cęleſtia corpora niuere ſine fidei periculo. Ex hac enim opinione ponebant antiqui gentiles huiuſmodi corpora Deos eſſe. Ideoque dicit Ioannes Damaſcenus Nullus cęlos animatos uel luminaria exiſtimet. Inanimati enim ſunt, & inſenſibiles. Dicendum eſt ergo, ꝙ non habent uitam ut formam uel actum, ſed effectiue tñ habent calorem, & frigus, nec tamen calida ſunt uel frigida formaliter loquendo. Et hoc uidetur uelle philoſophus dicens, ꝙ principium potentię cauſa in uita eſt orbis primus. Quod autem dicit commentator, quod principia, quę ſunt in orbibus uiua ſunt, intelligi poteſt de intelligentijs, quę uiuunt, quas motores orbium eſſe ponunt. Vel etiam poſſumus dicere, ꝙ uiua dicuntur, ut prędictum eſt effectiue. Intendit autem commentator, quòd primus orbis non ſolummodo ſit uitę principium. ſed etiam cauſa conſeruationis uiuentium. Vnde dicit philoſophus, quòd principia, quę ſunt in orbibus ſunt effectiue uiua, id eſt conſeruantia uiuẽtes in uita. Cum autem dicitur, ꝙ nulla cauſa efficiens minus nobilis eſt cauſato. Diſtinguendum eſt inter nobile, & ignobile, ſicut dicetur inferius, ubi patebit, quod cœleſtis corporis forma nobilior eſt omni uita inferiori quodammodo, uel poteſt dici, ꝙ illud uerũ eſt de efficiẽte ꝓprio, & immediato in ꝓductione uniuoca, ut cũ animal producit ex animali, uel planta ex planta.

Reſponſiones ad quædam in contrariũ obiecta. Cap. XLIII.

POteſt autem aliquis contra prędicta opponere, quòd ut dicunt Ariſtoteles, & Auicenna, omne generans habet apud ſe ſpẽm rei generãdę, & efficiẽs uel producens rei producẽdæ. Species autẽ rei uiuẽtis non niſi apud rem uiuentem poteſt eſſe, cũ ipſa rei ſpẽs nõ ſit minus ſpiritalis ipſa re, ſed magis uel æque. Cum ergo ſupercęleſtia corpora ſint producentia res uiuentes

nentes in eſſe, uidentur ipſa viuere. Cæterū nihil dat, quod aliquo modo non habeat, quin potius oē dans vel agens habet illud quod dat vel agit aut vniuoce cum recipiēte aut aliquo mō excellentiore. Cum itaq; nullus ſit excellentior modus habendi vitam q̃ viuendo, neceſſe eſt viuere qđ dat vel agit vitam in aliquo. Deniq; dicit Auguſtinus in libro con feſſionum, ꝙ nullum corpus corpori uitam præſtat. ſ. ꝙ ſit corpus tm̄. At vero generans ſiue producens animalia ex putrefactione ſiue materia putrefacta, non eſt niſi cælū cū ſtellis ac uirtutibus cæleſtibus, quæ agunt in illa materia. Relinquitur ergo, ꝙ cælū cum ſtellis ſiue virtutibus cæleſtibus ſit res viuens ut uř. Nos aũt dicimus, ꝙ re. nera ſicut in prima philoſophia vult philoſophus. Oē qđ ſit, ſit ex conuenienti tam in naturalibus quàm in artificialibus. In naturalibus, ut cum aīal facit animal. In artificialibus, vt qm̄ mediāte forma in mente artificis efficitur forma conſimilis in artificiali. Sed determinatur ibidēm a commentatore quibus concurrentibus hoc intelligi debet, ut. ſ. forma rei ſiue ſimilitudo ſit in agēte non in inſtrumēto. & in agente ꝓpinquo nō remoto, & eſſentialiter nō accidētaliter. Spēs. n. rei ꝓducēdę in eſſe p inſtrumētū aliqđ, nō eſt in ipſo inſtrumēto, vt ſpēs imaginis nō eſt in ſecuri uel dolabro. Nec ſpēs hoīs producendi in eſſe eſt in ſole, neq; in agente accidentaliter, ut in agente non ſm̄ intentionem neq; propter finem. Sed qñ eſt agens proprie non vt inſtrumentū, & agens propinquum, ut homo agit in generando hominem, eſſentialiter non caſu, vt eſt in eis, quæ fiunt ex cauſis agentibus propter aliquid, tunc ſit quod ſit ex conuenienti, & generās uel producens habet ſpēm rei agendę vel producēdę. Porro dās uel agens aliquid actione uniuoca habet illud mō vniuoco. Agens autem aut dans ſpēm alicui ex propoſito habet illud, quod dat, ſ. ſpēm illius excellentiore mō. Agens. n. aliquid ex propoſito, q̄a agit comprehendendo habet ſpēm eiuſdem in intellectu. Spēs autem rei modo excellentiore eſt in intellectu, q̃ in ipſa re, quia eſt in maiori puritate, & immaterialitate. Et hoc maxime verum eſt in intellectu, q̃ in primo agente. In quo excellentiori modo ſunt ſpecies rerum q̃ in ipſis rebus. Vt. n. dř in. 12. primæ philoſophiæ, cauſæ non tm̄ ſunt in eis, quæ fiunt, ſed ea, quæ ſunt extrinſecus ſunt cauſa. Super quod dicit cōmentator, ꝙ primū mouens mouet ad oēs formas, & ꝙ forma primi mouentis eſt aliquo modo oēs formæ, ut autem ibidem exponitur, eſt principiū extrinſecus dupliciter primum & ſm̄. Primum eſt cōe omnibus mouentibus, & hoc eſt principium de quo dicit, ꝙ forma primi mouentis eſt aliquo modo omnes formæ. Secundum autē principium, quod eſt commune, & remotum, non eſt de neceſſitate conueniens, ideſt conforme. Hoc autem principium eſt illud, qđ eſt cœli actio, quod eſt agens ex natura non ex propoſito. Vnde tale agens uel dans aliquid non habet illud. quod dat.

Adhuc ad idem. Cap. XLIIII.

ITaque quod dicit Auguſtinus, ꝙ nullum corpus corpori vitā præſtat, uerum eſt de principio intrinſeco, quod per ſui vnionem uiuificat, tale enim non poteſt eſſe niſi formę ſpūalis. Et huius ratio eſt, quia ut ſupra dictum eſt, uita eſt uigor, qui non poteſt procedere niſi a ſubſtantia ſimplici carente extenſione propter ſuam actualitatem, & nobilitatem. Si autem intelligit de principio extrinſeco, ſic non eſt uerum, niſi intelligatur, ꝙ nō dat uitam per uirtutem omnino corporalem. Poteſt. n. corpus cęleſte hře uirtutem aliquam uiuificatiuam, per quam dat uitam aliquo modo, quæ quidem non eſt omnino corporalis, licet habeat eſſe in corpore. Et ideo ex hoc non ſequitur, ꝙ hmōi corpꝰ uiuat. Poteſt etiam & aliter dici ad hoc & pręobiecta. Qđ illud eſt uerum de eo, quod dat vitam ſicut principium effectiuum, cui principaliter attribuitur forma rei generandæ, & ideo locū non habet, qñ agens exterius ſe habet in ratione excitātis illud, quod latitat interius. Sicut calor fimi (ſm̄ quod experientia docet) de ouo facit pullum. In alia. n. de ouis poſitis in fimo producitur pulli ſine decubatione gallinæ, nec tñ habet vitam, nec ſpiritualem uirtutem, ſed per corporale exterius excitatur ſpirituale latens interius. Nec hmōi productio attribui debet excitanti tanquam principali efficienti, ſed magis illi qui illam rationem indidit, qui etiā hoc explicat tpe oportuno. Vnde Aug. lib. 12. de Ciuitate Dei. Deus operatione qua nunc uſque operatur facit ut numeros ſuos explicēt ſemina, & a quibuſdā latentibus ac inuiſibilibus inuolucris in formas uiſibiles huius quas aſpicimus decoris euoluāt. & ſic intelligi pōt in propoſito. Sicut enim ex cauſis naſcentium quibus mundus grauidus eſt ſm̄ Auguſt. tpe oportuno animalia quædam producuntur in eſſe operatione conſimili in ſpecie virtute cęleſti cooperante, ut in generatione uniuoca. Simili modo ex eiſdem cauſis producuntur quædam animalia in eſſe, mediante virtute cæleſti excitante virtutem intra latentem ſine operatione conſimili. Hmōi ſunt illa, quæ exeunt in eſſe ex corporum corruptione. Et ſicut prima ꝓductio ſiue uirtus ad producendum eſt indita creaturis mō iſto a prouidentia conditoris, ſic & ſecunda, modo ſecundo. Vñ Aug. ad Oroſium. Multa itaq; uidemus animalia ex corruptione corporū maximè mortuorū naſci. Nunquid tunc creata ſunt qñ ipſa corpora, abſit vt tūc creata dicanř qñ ipſa corpora, ſed corporibus inſita ſunt, & quodāmodo initiata, quæ ſūt tpe exoritura. Sicut. n ſemē cuiuſlibet arboris habet quādā vim, vt cū obrutū fuerit in terra oriatur & virgultū ꝓducat. Deinde ramis nihilominus cōſtipata dilatetur. Et frondibus ab eidē ac floribus decorata fructificet: ita eſt in corpore ut ita dicā quoddā ſeminariū, vnde ſuo tpe curāte ꝓuidentia Dei aliqua genera oriantur.

De comparatione formæ cæleſtium corporum ad vitam inferiorum. Cap. XLV.

FOrma verò cœleſtium corporum licet uita non ſit. tñ quo ad quędā nobilior eſt omni uita iſtorum inferiorū. Eſt enī omnino ſeparata a contrarietate, ideoque incorruptibilis eſt per ſe ac per accidens loquendo phyſice, & quantum ad hoc eſt nobilior tam uita ſenſitiua, q̃ uegetatiua. Licet. n. neutra cōpoſita ſit ex contrarijs, utraque tñ ſequitur contrariorū mixtionem, & ideo utraq; eſt corruptibilis. Prętcrea forma corporis cęleſtis omnino eſt inalterabilis, & impaſſibilis, & quantū ad hoc eſt nobilior etiam, q̃ vita intellectiua hoīs, qm̄ hmōi uita eſt alterabilis, & paſſibilis quodammodo ſequendo complexionē corporis. Deniq; nobilioris ſunt cōditionis corpora cęleſtia, quātū ad uirtutem influunt in inferiora, qua. ſ. illa in eſſe ꝓducuntur, & conſeruanř, & etiā quantū ad eorū formæ nobilitatē, qua omnino appetitus materiæ terminař, quæ. ſ. duo nō inueniuntur in illis, q̃ uita perficiunř. Verū licet corpus cæleſte nobilius ſit corporibus uegetabiliū ac ſenſibiliū quantū ad luminoſitatis, & incorruptibilitatis ac cęterorū prædictorū ꝓprietatē, tñ non quantū ad uitā ſuſcipiendi aptitudinē ſiue dignitatē. Forma quippe uiuificatiua multarū operationū eſt principiū. Ideoq; corpꝰ ad hmōi formā aptū non pōt eſſe, niſi corpus ethrogeniū, & quantū ad naturā cōplexionis, q̃ ex multis eſt cauſis, & quātū ad eſſe organizationis. Quæ q̄a nullū cęleſte corpus habet, ideo tātā idoneitatē reſpectu vitæ non habet. Sed forſitā aliquis obijciet, quod in 12. primæ philoſophię ſcriptū eſt principiū mouens cęlū mouet ſicut mouet deſideratū, & intellectū. Ex quo arguit cōmētator, ꝙ cęlū eſt animatū. ſi. n. mouet cęlū, ſicut deſideratū, & intellectū, tunc illud mobile, quod mouetur ab illo. ſ. cęlū eſt deſiderās, & intelligens, ac per cōſequēs animatū. At philoſophus de ultimo mouente loquitur, qm̄ nullo mō nec per ſe nec per accidēs mouetur, & dř mouere, vt deſideratū, & intellectū, non q̄a deſideratū ſit & intellectū ab ipſo primo orbe uel alijs, ſed a motore primi orbis. Ponebant. n. intelligentias motores orbiū, vt iā ſuperius oſtenſum eſt. Dř autē mouere vt deſideratū, & quantū ad effectus, qui ſiūt in inferioribus per motū orbis primi, & aliorū, & quantū ad effectū aſſimilationis ipſorū orbiū ipſo primo. Motores. n. orbiū deſiderant, & intelligūt ab ipſo primò mouēte aliquos effectus fieri in iſtis inferioribus mediante motu corporum ſupercęleſtiū, & etiā in ipſis corporibus cęleſtibus, quorum ipſi ſunt motores coniuncti. Effectus in orbibus iſtis eſt aſſimilatio ipſi primo. Vel pōt aliter dici, ꝙ primū mouet, ſicut mouet deſideratū, & intellectū, non q̄a ipſa mobilia ſeu mota. ſ. corpora cęleſtia deſiderent, & intelligant ipſum, ſed quia ipſum primū mouens mouet ſicut illud, quod deſideratur, & intelligitur, ideſt ſicuti finis mouet deſiderantes ipſum, & intelligentes. Hoc eſt, mouet nullo modo motus. Vnde cōmentator ait. Cū primū mouēs mouet, & non mouetur, neq; ſm̄ accidēs neq; ſm̄ ſeipſum ſicut mouetur anima, quæ eſt in corpore. Neceſſe eſt ut iſte motor moueat quemadmodum deſideratum, & affectatum mouet nos.

Vtrum viuat aliquod animal carens ſanguine. Cap. XLVI.

QVoniam aũt in multis locis dicit ſcriptura, ꝙ aīæ. ſ. uitę ſedes eſt in ſanguine. Vř ꝙ nec anima, nec uita ſit in carentibus ſanguine. Econtra vero certa nouimus experientia, ꝙ multæ genera piſcium uiuunt ſanguine carentia. Cumq; aīa ſit ſpiritualis ſubſtantia, non habens ſitum, nec determinans ſibi partem in qua ſit per inſcriſionē. Merito quæri poteſt cur in ſanguine dicatur habere ſedem. Cæterum cum ſedes animæ vel vitæ ē in ſanguine cū in omnibus membris ſit ſanguis, in omnibꝰ erit ſedes uitę. At huic contrariū habetur in libro de motu cordis, ubi dř ꝙ cor eſt proprium uitę domiciliū. Nos itaq; dicimꝰ, ꝙ quędam carentia ſanguine uiuunt, & animas habent. Cū autē dř animę ſedes eſſe in ſanguine, ibi dicitur anima uita carnalis, quę finit morte. Vnde ſuper illud uerbum Leuitici. Anima carnis eſt in ſanguine, dicit Auguſtinus, ꝙ in ſanguine aliquid eſt uitale, quia per ipſum maxime in hac carne uiuiř, quia per oēs corporis uenas diffundiř, ipſaq; corporis uita animę uocař, non uita quæ migrat, ſed quæ morte finitur, qua uidelicet locutione utitur & Apoſtolus dicens. Nō facio animā meā precioſiorem, q̃ me. Vita ergo hominum temporalis, & uita pecudum in ſanguine dicitur eſſe, quia inter quatuor humores ſanguis eſt tem-

peratiſſimus, & maximè amicus naturæ. Oĩaq; mẽbra tã ſolida quàm mollia a ſanguine tanquã nutrimento hñt ortũ, q̃a membrorum oĩum ſanguis eſt nutrimentum. Quod ergò dr̃, anima & vita in ſanguine habent eſſe vel ſedẽ, intelligi debet in habentibus ſanguinem. Nec ibi ſumitur anima pro ſpũali ſubſtantia, q̃ eſt corporis perfectio, viuificans illud ſua præſentia, ſed ut dictũ eſt, pro corporali uita, cuius ſedes dr̃ eſſe in ſanguine, quia ſanguis eſt maxime amicus naturæ, ac per hoc maxime conſeruatiuus uitæ. Et ut legitur I libro de motu cordis, Calor, & humor conſeruatiua ſunt uitæ, quæ ſunt propriæ qualitates ſanguinis, maxime quia nutrimentum membrorũ eſt ſanguis, quorũ eſſe, & ordo eſt propinqua diſpoſitio ad informationem animæ. Ex cuius colligantia cum corpore eſt uita corporalis. Denique cor dicitur uitæ domicilium ratione præſidentiæ uis uitalis, & hoc non impedit, quin etiam uita ſit in alijs membris.

De quadruplici aſſignatione ſedis uitæ in corpore. Ca. XLVII.

PORro quia ſedes animæ vel vitæ qñdoq; dr̃ eſſe ſanguis, ut in leuitico, qñq; cor in Euangelio, & etiam in libro de motu cordis. Qñq; verò caput, ſicut ponitur a Caſſiodoro. Et qñq; cerebrum aſſignationis. Ad hoc de facili poteſt ex prædictis reſpondere ex parte, cur. ſ. ſanguis dr̃ ſedes uitæ, quia maximè eſt amicus naturæ, ac per hoc maxime conſeruatiuus eſt uitæ. Similiter ẽt dr̃ cor domiciliũ vitæ, rõne. ſ. p̃ſidentiæ vis vitalis, q̃ primo uiget in corde. Cur aũt caput dr̃ ſedes aĩæ, rõ eſt membri ſublimitas, & figura q̃ bene cõpetit ſublimitati rõnalis creaturæ. Vnde Caſſiodorus, plurimi ait, in capite manifeſtãt aĩam inſidere ad ſimilitudinẽ aliquã diuinitatis, ſi fas eſt cũ reuerentia th̃ dicere, quę licet oĩa ineffabili ſubſtantia ſua repleat, ſcriptura tñ cerebro eã inſidere confirmat. Dignũ eſt. n. ut peteret arcẽ, q̃ ſe nouerat cæleſti operatione ſublimẽ, & tali loco p̃ cæteris uerſari, unde reliqua mẽbra debuiſſent cõpetenti regimine gubernari. Nã & ipſa figura capitis ſperoyde pulcherrima eſt, quã ſibi immortalis atq; rõnalis aĩa digne faceret manſionem. Itẽ medici ponunt cerebrum eſſe templũ ſiue ſedem aĩæ, & hoc maximè quantum ad illã partẽ aĩæ, quæ eſt cognitiua. Sicut. n. in templo tres ſunt partes principales. ſ. veſtibulũ, conſiſtoriũ, & apotheca, ita fantaſtica cellula, logiſtica, & memoralis, partes ſunt cerebri principales. Anima ergo fantaſtica cellula quaſi in veſtibulo diuerſas per imaginationem ſuſcipit formas. In logiſtica cellula quaſi in conſiſtorio de imaginatis ratione diſcernit. In memorali vero cellula quaſi in apotheca anima ea, quæ imaginatio recipit, ratio diſcernit, per memoriam conſeruat.

Vtrum ante organizationem uita ſit in embrione. Cap. XLVIII.

HAbet autem quæſtionem, vtrum in embrione uita ſit ante organizationem, vr̃. n. hoc in libro de animalibus ſentire Ariſtoteles dicens, ꝙ oẽ cõceptũ uiuit, ſicut uiuunt arbores. Et uocat conceptũ ſemen a generante in matrice relictũ, In eodem quoq; dicit, ꝙ non põt aliquis dicere conceptũ aĩam oĩno non hr̃e, & vita priuatum eſſe. Cæterum in libro de motu cordis ſic ordinanṫ actus aĩæ. Viuit aĩa, & vegetatur, ſentit & mouetur, diſcernit & intelligit, & quæ ex illis oriuntur non facile, mirabilia habet efficere. Harumq; potentiarum hæc prima diſtãtia eſt ꝙ vitam quaſi primam ſequuntur cæteræ, ſine qua nullam cæterarum ineſſe poſſibile eſt. Actus vero conſequentes neceſſario præſupponunt priorem. Cum ergo in embrione uigeãt actus cõſequentes ad uitã actus uegetandi, & augmentandi, & hmõi. Relinquitur ꝙ in illo ſit actus prior qui eſt vitæ ſiue uita. Prętereà cum ſine uirtute uegetabilis ac ſenſibilis non poſſit organizari corpus hoĩs, & præparari conuenienter ad ſuſceptionem animæ rõnalis, neceſſe eſt ut vi prius eſſe uegetabilem ac ſenſibilem in ſemine, quàm organizato corpori rõnalis infundatur. Hoc etiam vr̃ velle philoſophus in libro de animalibus dicens. Neceſſariò erit in conceptu prius aĩa cibatiua, & cũ creuerit erit in eo ſenſibilis aĩa per quam dr̃ aĩal, & non eſt aĩal ſimul. Deniq; in libro de motu cordis ſcriptum eſt. Vitam actu æqualiter oĩbus ineſſe neceſſe eſt. Aeque enim eſt uiuens embrio, & adoleſcens, Et ecõtrario poteſt obijci, quod dicitur in eodem libro, aĩatum & uiuens paria ſunt ad ſe inuicem. Si ergo uiuit embrio eſt corpus animatum, ac per conſequens planta vel animal, quorum vtrũq; falſum eſt. Cæterum ex hoc ſequeretur, ꝙ plures animæ ſecũdũ ſubſtantiam eſſent in homine quolibet. Cuius contrariũ legitur in libro eccleſiaſticis dogmatibus, ut iam ſuperius de dictum eſt.

Opiniones variæ de eadem materia. Cap. XLIX.

CIrca hanc itaque materiam diuerſi diuerſa ſentiunt. Quidam enim prædictis uerbis Ariſtotelis innitentes dicunt, ꝙ embrio uiuit ante organizationem, & habet animam uegetatiuam ac ſenſitiuam ante animæ rationalis infuſionem. Et hi ponunt hominem hr̃e tres animas, vel tres animæ ſubſtantias, ut iam dictum eſt alias. Quidam. n. dicũt ꝙ tres animæ ſunt in homine. Quidam vero ꝙ quamuis tres ſunt ſubſtantiæ, non tamẽ tres animæ. At hæc poſitio cõtraria eſt Auguſtino manifeſte dicenti nõ eſſe plures animas in uno homine. Nam in libro de anima, & ſpiritu legitur. Anima dũ carne exuta eſt, uiuit ac uidet, audit, omneſque ſenſus, & ingenia uiuaciter tenet. Homo enim anima ſentire diceretur exuta, niſi potẽtiam ſentiendi haberet ex eſſentia ſua. Illaque virtute qua anima ſentit ſenſificat corpꝰ quod perficit. Alij verò ſuppoſito, ꝙ rationalis habeat ſuam uegetatiuam, & ſenſitiuam, ponunt neceſſario duas uegetatiuas, & duas ſenſitiuas in eodẽ eſſe, prioreſq; ceſſare ab operatione fortiori virtute ſuperueniente. At uerò, nec hoc uidetur probabile, quia teſte philoſopho, Natura nihil agit fruſtra, multoque fortiꝰ actor naturæ. Si autem eſſet in homine duplex uegetatiua, & duplex ſenſitiua, altera eſſet fruſtra. Ex hoc etiam ſequeretur, ꝙ in homine plures eſſent animæ per ſubſtantiam diſtinctæ, cum animę potentia non ſit ſine ſubſtantia. Quidam autem ponũt priores corrumpi rationali adueniente, & tanquam ad tempus commiſſas completa organizatione deficere. Sed hoc quoque nõ ur̃ probabile cum organizatione completa fortius uigeant uegetatiua, & ſenſitiua eo ꝙ fini ſuo ſunt magis coniunctæ. Denique unde eſſet illis deficiendi ratio uel cauſa, cum animę huiuſmodi non habeant deficere, niſi ex aliqua diſſolutione ſiue corruptione facta circa earum ſubiecta.

Probabilior Alexandri ſententia. Cap. L.

POſſumus ergo dicere ſine pręiudicio, ꝙ propriè loquendo non uiuit embrio eo modo quo illud, quod habet animam ſiue formam ac perfectionem dicitur uiuere, ſed improprie loquendo, & extenſo nomine. Sic enim omnia illa dicuntur uiuere quibus communicatur aliqua operatio uitę, ſiue hoc ſit ex animæ pręſentia uiuificantis id, & informantis, ſiue ex contiguatione vel continentia cuiuſlibet uiuificati, uel viuentis ex animę præſentia illud in formantis. Sic etiam poma uiuere dici poſſunt non quia uiuificentur ex animæ pręſentia informantis uel viuificantis illa, ſed ex influentia q̃ ex planta recipiunt, cui contigua ſunt, ſic ergo embrio uiuit loquendo impropriè, quia non ex p̃ſentia informantis animæ, ſed ex influentia quam recipit a corpore continente. Vbi autem dicit Ariſtoteles, ꝙ conceptum uiuit ſicut arbores, ibi ſumitur viuere pro vegetari. Et hęc dictio ſicut notat ſimilitudinem quantum ad genus actus, non quantũ ad modum, vt ſit ſenſus. Conceptum, & arbores hanc habent ſimilitudinem inter ſe, ꝙ vegetatur vtrumque. Quod autẽ dicit idem philoſophus, ꝙ dici non poteſt cõceptum animam oĩno nõ hr̃e. Sic debet intelligi, ꝙ habet animam operãtem in ipſo, idest operationem animę, non tñ habet animam informantem ſe. Vnde facienda eſt vis in hoc, quod addit omnino, quia. ſ. non poteſt vere dici animam omnino. i. quantum ad ſubſtantiam, & quantũ ad operationem ſeparari a concepto. Ad hoc autem, qđ obiectũ eſt, ꝙ viuere eſt primus actus animę, quem pręſupponunt conſequentes dicimus, ꝙ eodem modo habent ordinem quo habent eſſe. Cum. n. datur alicui uita mediante anima illud informante, conſequenter vegetatur ac ſentit eadem mediante. Cum autem datur alicui uita aliquo mõ ex contiguatione, & continentia alicuius alterius, quod ex animę pręſentia ſe informantis uiuificaṫ, conſequenter uegetatur ac ſentit illo mediante a quo continetṫ, & hoc per influentiã quã ab illo recipit. Et notandũ, ꝙ in deciſione ſeminis a generante derelinquitur uirtus in ſemine, q̃ inualeſcit, & uigorat a uirtute continentis, ſicut natura qñq; confortatur, & roboratur opere artificis. Vnde uirtus illa ſeminis ſic roborata operatur ad organizationem, pręparatque corpus ac reddit congruum ad animę rationalis ſuſceptionem inceſſanter cooperante, & influente ipſo continente. Vnde non eſt neceſſe prius uegetabilem ac ſenſibilem embrioni per modum informãtis, ut ſic pręparet ad ſuſceptionem rõnalis, ſed ſolũmodo p̃ modum exterioris ipſum corpus pręparantis, qđ debet eſſe organũ ac perfectibile ipſius animę perficientis. Qđ autem dicit philoſophus, ꝙ erit in conceptu prius anima cibatiua, & poſtea ſenſibilis anima, poteſt intelligi quantum ad operatiuam non quantũ ad ſubſtantiam informatiuam. Prius enim in eo ſunt operationes vegetatiuę, quę ſunt alimento uti, & augmentari, quam opera ſenſitiuę, & prius opera ſenſitiuę, quam intellectiuę. Si autem obijcitur, ꝙ non eſt virtus ſine ſubſtantia, dicimus, quod eſt ſubſtantia in qua uirtus radicatur, & eſt ſubſtantia, qua quandoque uirtus defertur. Vnde poteſt dici vere, quòd nunquam eſt uirtus ſine ſubſtantia radicabili uel deferente. Quod autem animatum, & uiuens ad ſe inuicem paria ſunt, intelligitur de uiuente per pręſentiam viuificantis animę, quod dicitur uiuens proprie. Vbi autem dicit philoſophus, ꝙ ęque eſt uiuẽs embrio, & adoleſcens, embrio extenſo nomine dr̃ fœtus, & organizatus.

Vtrum in humoribus ſit uita. Cap. LI.

VIdentur autem etiam humores uiuere, quia nihil reſurget, niſi quod uiuit. Cum illud, quod reſurget de ueritate ſit humanæ naturæ. Quod autem reſurgant humores, patet in corpore ſaluatoris, in quo reſurrexit

ſanguis,

Sanguis, cuius ſacramentũ eſt vini ſpecie in ſacramento altaris. Sanguis.n.ibi ſumptus eſt glorificatus viuunt ergo humores vt vr̃. At obijci põt econtrario, quia nihil viuit qđ non ſit colligatũ membro, humores aũt non ſunt colligati membris, ſunt eñ in partibus corporis ſicut in vaſe.ſ.in venis, vnde fit horũ diminutio ſine læſione corporis. Præterea ipſis humoribus nutriũtur membra. Alimentum autẽ quo mẽbra nutriuntur non eſt uitæ ſubiectũ, donec cõuerſum fuerit in membrũ. Deniq; ab aĩa nihil inſtabile, & fluxiuum uiuificatur, & ideo, nec dr̃ uiuere, niſi quod habet ſtabilitatẽ, & fixionẽ in corpore, at humores hmõi ſunt, quia continue fluunt ac refluunt. Dicimus ergo, ꝙ viuere dictum de corpore tripliciter accipi põt.ſ. proprie, minus proprie, & minime proprie. Propriè dr̃ viuere illud corpus, qđ unitur aĩæ ipſum perficienti, ſicut corpus organicũ iam actu ab aĩa perfectum. Minus propriè dr̃ uiuere, quod licet non ſit coniunctum animæ perficienti, coniunctum tñ eſt corpori habenti animam vt perfectionem, & licet non habeat animam, tñ habet aliquam vitalẽ uirtutẽ, per quã & per uirtutẽ alienam.ſ. alicuius contigui vel continentis habet operationes conſimiles rei uiuę, ſicut in præcedentibus dictum eſt de embrione, & ſicut de capillis eſt, & unguibus. Minimè propriè dr̃ uiuere, quia ex colligatione ſui cum corpore viuente recipit aliquam vegetationẽ, vnde eſt in diſpoſitione ad unionem cum corpore viuificato, & eſt ſicut inſtrumentum reſpectu vitalis uirtutis, quamuis nõ ſit viuum animæ, nec habeat uirtutem uitalem intra ſe. Et per hunc modum dicuntur uiuere ſpiritus, & humores, qui deſeruiũt uirtuti uitali, & per illã quodammõ in corpore uegetanĩ, & augmẽtantur, & reſtaurantur. Vegetanĩ dico cõiter loquẽdo, eo modo quo dr̃ uegetari in corpore, qđ non putreſcit uel corrumpitur. Sic ergo impropriè, accepto uiuere, cõcedi põt, ꝙ humores viuũt. Si autem propriè accipiaĩ, ſic dicendũ eſt, ꝙ non uiuunt. Nõ ſolũ reſurget, qđ uiuit primo mõ dicto uiuendi, ſed & qđ ſecũdò ſicut capilli, & ungues. Et ẽt qđ tertio ſicut humores, qui reſurgent, ut dicunt quidã, fortè ad decentiã repletionis, & vacuitatis in corpore ſiue in uenis, uel ad cõplementũ corporis humani. Qđ autẽ dicit Damaſcenus Chri corpus eſſe factũ ex puriſſimis beatæ Virginis ſanguinibus, nõ intelligiĩ de ſanguine, q. eſt vnus ex quattuor humoribus, ſed ibi ſanguis ꝓ carne ſumiĩ. Rectè tñ illa portio carnis dr̃ ſanguis, ꝗ vim habeat ſeminis. Sãguis aũt magis ꝓpinꝗ conformis eſt ſemini, ꝗ caro. Vnde ſm Damaſ. in Virgine erat ſemẽ diuinum. Si aũt obijciĩ, ꝙ ſanguis eſt propinquior vitæ, quàm cætera, ꝗ magis diſtãt a corde, q. a.ſ. in cor ſm Caſſiodorũ eſt puriſſimus ſanguis, qđ eſt domiciliũ vitæ, & ita vr̃ ſanguis uiuere. Dicimus, ꝙ hmõi ꝓpinquitas nõ eſt cẽ uitæ, ſed potius aptitudo ſuſcipiẽdi uiuificationẽ, ꝗ ꝓuenit ex ꝓpinquitate uel conformitate armoniæ ac numerorũ, ꝗ eſt rei uiuentis ad aĩam uiuificantẽ. Deniq; licèt humores nutrianĩ, & augmentenĩ ex cibis ſanis, & naturæ amicis. Nõ tñ ſicut ꝗ uiuũt ex influẽtia aĩæ pficiẽtis illud, qđ cõtinet ipſos humores. Vñ eadẽ improprietate qua dñr uiuere, dñr & nutriri, & augmẽtari, ꝓut & dñr opera uegetatiuæ, qđ iõ dico, q.a in aliquo nutriri, & augmentari nõ eſt opus uegetatiuæ ſicut ĩ igne.

Quòd virtus vitalis cauſa ſit anhelitus ac reſpirationis, & cæterorum. Cap. LII.

SIcut antẽ ſuperius dictũ eſt, ꝑ uirtutẽ uitalẽ ſit dilatatio ſimiliterque reductio, ꝑ quas utraſq; ſit anhelitus, ac reſpiratio. Eſt aũt anhelitus vnus ex uoluntarijs motibus, mouet.n. pectus, & pectoris motus ſit ꝑ neruos, q. lacertis inter coſtas poſitis continuantur. Oĩs aũt motus, qui ſit ꝑ neruos & lacertos uoluntarius eſt, Hinc eſt, ꝙ hõ qñ uult ſpũm ſuũ artare põt, & reſpirationẽ ꝓhibere· utilitas anhelitus ac neceſſitas eſt cuſtodia naturalis caloris in ſua tẽperãtia, uitaliſq; ſpũs refectio, ſed & animalis ſpũs generatio. Cuſtodia namq; naturalis caloris in ſua tẽperantia ſit ꝑ ingreſſum aeris frigidi tẽperantẽ, quo refrigeret eoq; recreeĩ, ꝗ ex ipſo ſit inflãmatio ualida fumoſaq;, uapores emittat, qui ſiunt ex ſanguine, q. eſt caloris naturalis materia. Refectio quoq; ſpũs uitalis, & generatio ſpũs aĩalis ſiũt aeris ingreſſu tẽperate frigidi. Vtilitas ergo, ꝗ ad corpus ex anhelitu ꝓuenit magna eſt, cum ſit & firmitas, & ſubſiſtẽtia uitæ per ſpũs. Spirituũ aũt firmitas, & robur ꝑ naturalis caloris ſit tẽperãtiã, ꝗ.ſ. tẽperantia eſt ꝑ tẽperatũ anhelitũ, bonitatẽq; regiminis ꝑ cibos, & potus ſanguinẽ tẽperãtis, quẽ cõſtat eſſe materiã caloris naturalis. Neceſſitas tñ caloris naturalis prior eſt ad anhelitũ, q̃ ad cibũ, & potũ, maiorq; huius q̃ illorũ utilitas eſt. Nã abſtinere a cibo, & potu diutius põt homo, uiuere uero diutius non poterit ſi anhelitus priuaretur officio. Deniq; ſi quẽ quaſi ſuffocaueris, quoddammõ uiuũ dimiſeris. Primo oĩum ad reſpirationem accelerat aeri quo quæ ex calore ſunt cordis incõmoda, ſedentur. Vaporeſque fumoſi, qui in eo congregati ſunt egrediantur, ſicque calor ad temperantiam ſuã reuertatur. Dehinc ad aquam appetitus eius conuertitur, deinde uero ad cibos.

De corruptione naturalis caloris ex interioribus cauſis. C. LIII.

QVod autem dicit. Galienus mortis cauſam eſſe naturalis caloris temperantiæ corruptionẽ. intelligi oportet hmõi corruptionem aut ex mouentibus ab interioribus corporis eſſe cauſis, aut exterius aduenientibus. Et quæ quidẽ ab interioribus mouentur, aut ſunt cauſa corruptionis organorũ eius aut qualitatis ipſius aut materiæ. Corruptionem organorum dico, quæ accidit cerebro uel cordi uel hepati. Cerebrum.n. ſi corrumpatur, ceſſat uirtus mouens, quæ ab eo ad pectus mittitur, ceſſatque anhelitus, & naturalis calor extinguitur. Corde uerò corrupto, uirtus uitalis deficit, qua aer a pulmone ad cor trahebatur. Porro ſi corrumpitur hepar ceſſat uirtus generans ſanguinem, qui eſt materia caloris naturalis. Horum autem corruptio ꝓp incommodum accidit aut ex malo complexionis, aut ex malo organi. Complexionis malum aut calidum eſt ultra modum exurẽs, ſicut accidit in febre cauſon. Aut frigidum, ſicut in paſſione, quę coagulatio dr̃. Morbus organicus eſt, ut apoſtemata calida uel frigida, quę alicui membrorum illorum accidunt, ſicut freneſis cerebro, uel etiam opilatio, quę aliqñ accidit cerebro, ut in apoplexia aut epilepſia, quibus utriq; uentriculi cerebri frigido, & groſſo humore corrumpuntur. Vnde nec uirtus ab eo mouens ad pectus mittitur, et ob hoc anhelitus artatur, et deficit. Aliqñ uerò accidit pulmoni, unde nec ad illum penetrat aer, nec per ipſum ad cor, et ob hoc naturalis extinguitur calor. Similiter, et ſi uenis hepatis opilatio fiat, ad eum non peruenit aeris recreatio, ſed refrigeratur, et deperit ſanguinis generatio. Hæ itaque cauſæ mortem afferunt, et accelerant, et magis, quę ad cor deſcendunt. Nam quidem, et hepar ſi uehemens illis inferatur incommodum, & mortem pariũt cito Si uero paruũ quoquomodo portaĩ, et curari poteſt. Naturali uero calor accidens corruptio cauſa qualitatis ipſius. Aut ꝓp fortiſſimum ſit calorẽ ſicut in eſurientibus febribus, quę calorem naturalem penetrãt ipſumque diſſoluunt, et annullant. Et ſimiliter qñ quis medicamen nimis calidum ſumpſit, ut euforbium uel huiuſmodi. Aut propter exuberantem frigiditatem, ſicut in paraliſi cęteriſq; frigidis morbis, qui naturalem calorem extinguunt. Similiter, et medicamen bibenti frigidum ut opium uel cicutam accidit caloris naturalis extinctio, et ipſiꝰ materię coagulatio. Corruptio denique materiei naturalis caloris aut ipſius imminutione ſit aut augmento. Imminutione quidem ſanguinis aut aliquo aliorum humorum euacuatione ſuperabundanti aut fame aut ſiti. Diſſoluuntur enim corporis humiditates, et calor naturalis extinguitur materię ſuę priuatione. Augmento uerò materiei, ſicut in morbis, qui ex repletione fiunt humorum aut aliarũ materierum ut cibi uel potus. Corpus.n. cum ſic repletum eſt non ſupereſt in eo locus aeris reſpirationi, quem percurrat. Fitque abinde naturalis caloris ſuffocatio, ſicut accidit ultra modũ ebrio ex uenarum cerebrique repletione. Fit etiam plerumque mors ſubita, ſicut his quibus corpora ſunt pinguiſſima.

De corruptione eiſdem ab exterioribus. Cap. LIIII.

COrruptio uero quę naturali calori ab exterioribus cauſis accidit, aut ipſius euacuatione ſit, aut eiuſdem ad interiora ſuppreſſione, aut etiam repletione, aut anhelitus priuatione, aut ſubſtantię uel qualitatis ipſius corruptione. Euacuatio eius ſit, aut per euacuationem ſubſtantię ipſius aut materię, euacuatio ſubſtantię ſit quãdoque nimio gaudio quod huiuſmodi repente accidit, egrediturque calor ad exteriora corporis ſimul, diffunditurque ac diſſoluitur, et refrigeranturque exteriora corporis, ſequiturque mors. Accidit autem in hac ſpecie naturali calori. quod lucernę, ſi uentus in eam ſufflat ualidior, ignis etenim ſoluitur, et extinguiĩ. Itaq; contingit, et nos quodam nimio ſubitoq; gaudio exultantes, repente mortuos eſſe. Qñq; uerò pectori uel cerebro uulnus accidit, et ad eorum concaua peruenit, ſubſtantiãq; naturalis caloris euacuat. Euacuatio materię ſit, ut ſi uulnus alicui fiat, aut uenę, aut arteriarum inciſio ac ruptura, defluatque tãdiu ſanguis, donec extinguatur calor naturalis, et fiat mors. Accidit enim tunc calori naturali, quod lucernę, cum ab ea defecerit oleum, ut extinguatur. Corruptio naturalis caloris ex eius ad interiora ſuppreſſione eſt, ſicut accidit illi cui ſubitus magnuſque ſit timor. Ingreditur enim totus naturalis calor ad interiora corporis ſimul, et conglobatur, et extinguitur, ſitque abinde ſubita hominis mors. Corruptio eiuſdem cauſa repletionis eſt, ut ſit illis, qui aqua ſuffocantur ex concauitatis corporis eorum repletione a multitudine aquæ, ita vt anhelare non poſſint. Accidit enim tunc ei, quod et igni lucernę, ſi multa ſit in ea olei ſuperfuſio. Illi enim immergitur ignis, et extinctus perit. Corruptio eius ex anhelitus priuatione ſit, ſicut accidit illi, cuius os, et nares obturantur, cuiuſque iugulum artatur fumo, et aeris ingreſſu prohibito, ſuperfluitates fumoſę cordi ſuperfunduntur, ſicque calor naturalis extinguitur. Accidit enim ei, quod et igni lucernę, cum ſuper eum uas ſpiſſum

inuoluitur,& ꝓhibet illi obuiū eſſe aera fumos,qa ſuper ignem conglobatur, vnde & extinguitur. Corruptio ſubſtantiæ ipſius fit qñq; per aeris mali reſpirationē,quem miſcent humidi putridiq; vapores,ſicut illi qui ſoluuntur a cadaueribus mortuorum, quæ putrida ſunt,quiq; a paludibus ſurgunt, & a veteribus foueis,in quibus eſt lutum magnę putrefactionis. His.n.corrumpitur ſubſtãtia caloris naturalis, ubi mortui ſunt plurimi ad huiuſmodi loca deſcendentes. Illic.n.accidit calori naturali,qđ & igni luceruę ſi in multo ponit̄ fumo, vel in loco vbi multi fortesq; vapores ſurgũt,q illū extinguũt. Qñdoq; vero fit reptiliū venenatorū morſu vel ictu, quorū virus per corpus hoīs diffundit̄, calorisq; naturalis ſubſtãtia corrumpitur. Corruptio qualitatis eius fit qñdoq; quia nimio calore calefit, diſſoluiturq, & refrigerat̄, ſicut accidit ei qui diutius in balneo magni caloris immorat̄, aut ad æſtū ſolis plurimū,tũc.n.accidit ei quod & luci, ſi iuxta magnum ponatur ignem,aut ad maximum ſolis calorē. Extinguitur etiam qñdoq; ubi frigore nimio refrigeratur intantū ut coaguletur,ſicut accidit illis qñdoq; ſuꝑ quos cadit nix. Cōgelantur.n.& moriuntur a naturalis extinctione caloris,eis tũc accidit,quod lucernę,ſi ponatur in frigoris nimij loco. Hæc de uitali uirtute agente ſufficiant.

De virtute vitali patiente. Cap. LV.

Virtus aũt vitalis patiens eſt per quã ira fit & diſceptatio queq; indignationem,& extollētiam miniſtrat. Et dicta eſt patiens,eo ꝙ naturali calore fiat,cum ab exteriorib⁹ eum aliquid cōmouerit,ita ꝙ ſanguinis cordis ebullitio fiat, naturalisq; caloris egreſſus ad corporis exteriora ſimul, & ad ultionem mouetur animę deſiderium in eum qui ſibi nocuit. Sic etiam dominatio ac decertatio eſt naturalis caloris exitus ad exteriora cum anima videri deſiderat,& apparere in propatulo, fugam & detectionem indignans ne formidoloſa dicat̄. Manifeſtum ex autem harum contraria paſſionum ex contrarijs cauſis fieri. Irę namq; cõtrarius eſt timor, qui fit per naturalis ingreſſum caloris ſimul ad corporis interiora,cū alicui queuis exterſentia ſuperueniunt,aut ex ſonis vt tonitrui, aut ex uiſis ut ſerpentes,feræ vel imagines ſubitaneæ. Dominationis autem atque certaminis contraria ſunt formido,& fuga, quæ fiunt per caloris naturalis receſſum ad interiora,ſic etiam eſt de alijs. Hę ſũt virtutes vitalis paſſibilis,& agentis diuerſitates. Huius uirtutis originem, & formam communiores philoſophi mediciq; conſenſerunt eſſe cor. In hac autem ſicut & in naturali participat homo cum omni irrationali animali. Virtus.n.vitalis agens per quam dilatationis,& reductionis eſt actio, uitam omni animali miniſtrat. Virtus autem paſſibilis grauitatem,audaciā, & iram animali dat,& in homine quidem ira, & audacia eſt cum regimine,& diſcretione virtutis rationalis, cuius ſedes eſt cerebrū. Habet enim homo potentiam diſponendi iram ſuam. Scitque diſcernere tempora quibus certamen eſt neceſſarium. Animal autem irrationale cum aliquid ei ſuperuenit, hoc operatur ſine vlla animi diſcretione. Hęc de vitali uirtute dicta ſint.

De virtute animali,& eius ſpeciebus. Cap. LVI.

Virtus autē animalis eſt illa cui cerebrum ſedes, & fornax eſt deputata. Huius ſpecies ſunt tres. Prima eſt per quam cerebrum ſuas operatur actiones, hoc eſt per quam regimen ſtat,& huius totalitas dicitur mens. Aliæ verò duę ſunt ꝑ quas mediantibus neruis ſenſus fit, & voluntarius motus. Prima quidem quæ mens,& cogitatio dicitur,ſi diuiſionem ſuſceperit in tres partes diſtribuitur,in virtutem.ſ.per quam fit fantaſia,& in illam,quę cogitationi pręeſt,& illam per quam fit memoria. His autē a cæteris animalibus differt homo,ſuntque ei proprię,maxime autem cogitatio. Hæc enim aliarum duarū firmitas eſt & robur,ſantaſiæ.ſ.& memoriæ,quæ ꝑꝑ illam ſunt factæ:per cogitationem namque diſcretio fit,& iudiciū regiminque,& rerum ad inuicem intelliguntur diſcrepantiæ. Animalia vero irrationalia propriam operantur actionem ſine aliqua diſcretionis via. Sicut equi propria actio curſus eſt,tauri aratio, Accipitris venatio,canis quoq; cuſtodia domus,&c. Harū trium virtutū cuiq; ſtatio,& locus proprius deputatus eſt. Fantaſiæ.ſ. duo ventriculi proræ cerebri, memoriæ verò poſterior cerebri pars,& cogitationi mediū. In his ventriculis eſt ſpūs animalis, cuius per has virtutes actio eſt. Et vnaquęq; ꝓpriã habet actionem. Fantaſiæ actio eſt res formare,& imaginari, & ad cogitationem tranſmittere. Cogitatio vero res imaginatas ſpeculatur, ut actiones,& artes,& ſcientias,earũq; regimen atq; diſpoſitionem. Et ſiquidem eſt de ſ his actionibus, quæ manu fiunt,ſequit̄ conſtitutio,& propoſitum agendi, deinde vero membrorū motus voluntarius. Si autem eſt ex his,quæ tm̄ conſeruantur,ſequitur illã cuſtodia.i.actio memoriæ. Ipſa enim eſt uirtus qua res cōſeruat,quas cogitatio intellectus ordinauit,& formauit,ſuiſq; locis impreſſit. Durant ergo firmę ſtabileſque donec neceſſaria ſit earum eductio a potentia in actum. Hæ ſunt ergo actiones virtutis animalis per quas regimen fit. Porro virtutis ſentientis, & uirtutis mouētis operationes extrahet cerebrum mediatione neruorū, quæ ſenſui motuiq; ſunt organa voluntaria,cū aliquis ſpūs animalis,qui in cerebri uētriculis eſt, & in neruis mittat ad oīa membra. Vnde cū aliquis neruorum qui ad aliquod membrorū illud peruenit inſciditur,mēbrū illud ſenſu, motuq, priuat̄.

Alia diuiſio virium animæ ſecundùm quoſdam. Cap. LVII.

Guil.de cōchis. Virtus ergo eſt poſſibilitas in membris cōſtituta,quod eſt ſuum perficiens. Cumque tres ſint ſpēs uirtutis.ſ.naturalis,& ſpiritualis, & animalis. Naturalis quadriſariam diuidit̄. Eſt.n.appetitiua,retentiua, digeſtiua,expulſiua. Vis appetitiua per calidum,& ſiccum operatur. Hoc.n. in hoīe ſic contingit,hoīs ſuperficies calore exteriori,uel longo labore exiccatur,quæ ſuam inanitionem ſentiens trahit ſuccum a carne,caro ab inteſtinis, inteſtina ab hepate, hepar a patrefamilias.i.a ſtomacho, qui omnibus miniſtrat unde uiuũt,ſed nullum ſibi. Stomachus ſentiens inanitionē ſua per quoſdã neruos calidos,& ſiccos,qui in ore eius exiſtunt,potum & cibum deſiderare incipit,& appetere, & hoc eſt opus appetitiuę uirtutis. Sed qa cibus croſſus eſt,& durus,neceſſe fuit, ut priuſquam ſtomachum intraret ſubtiliaretur,ad hoc ergo dentes parati ſunt, nati ex flegmate per gingiuas deſcendente ex frigiditate denſato,& ſpiſſato,& indurato, vt cibum conterant. Quorum primi dicuntur inſciſorij,horū eſt partem a parte ſeparare. Circa iſtos ſunt qui dicuntur canini,horū eſt quo ſimilitudine cibū ſub dētes reducit. Cibus,quæ dura frangere. Vltimi ſunt molares. Lingua etiã huic operi deſeruit, quia ad manus molendinarij mote ſic in ore præparatus per iſophagū in ſtomachū per portã, cuius eſt amplius introitus deſcendit. Sed qa nil valeret recipere, ſi ſtatim emitteret̄,fuit neceſſaria vis retentiua. Hanc operatur ſtomachus per frigidum,& ſiccum, quia iterū nil valeret retinere,niſi mutaretur. Incipit vis digeſtiua,quæ per calidū,& humidum operatur. Cibo ergo in ſpeciem ptiſanę mutato, ſtomach⁹ quod cibi neceſſariū eſt retinet,& in ſui ſubſtãtia mutat. Reliquū vero ſibi ſuperfluum,& alijs mēbris neceſſarium vi expulſiua,q̄ per frigidū,& humidum operatur expellit,ut poſtea plenius dicet̄: Hæ ſunt ergo naturales uirtutis operationes in hoīe, præter quas ſunt ei,& aliæ duæ.ſ.augmentū, & ſomnus,de qb⁹ ad præſens breuiter tangemus. Augmentū ergo in nobis ex calido humidoq; perficitur. Quod.n.aliquid aſcendit, eſt caloris, ꝙ ſpiſſatur humiditatis,huius.n.eſt dilatari,& diffundi. Sōnus autem eſt quies animalium uirtutum cum intētione naturaliū. Dum.n.homo dormit,ceſſant animales virtutes, quia tunc nec intelligit,nec diſcernit,nec meminit,nec ſentit, nec uoluntarie mouetur. At uerò tunc actiones naturales augmentãtur, quia natura ſcilicet a cura exteriorum libera intus operatur.

De virtute ſpiritualis,& eius inſtrumento. Cap. LVIII.

Actor. Porro ſecunda virtus,quæ dr̄ ſpiritualis, ipſa eſt, q̄ a cæteris auctoribus dr̄ uitalis, & ut hic ſumi genus pro ſpecie,quia ſicut legitur in libris medicinæ,ſpūs per quos firmitas corporis,& ſubſiſtentia fit,ſunt tres.ſ.naturalis,uitalis, & animalis, a quibus nomina ſortiuntur tres uires animę. Vt.n.dicit Hali in libro regalis diſpoſitionis. Spiritus naturalis generatur in hepate.vitalis in corde,animalis in cerebri ventriculis. Guil. de Conchis. Virtus ergo ſpiritalis eſt poſſibilitas attrahendi, & emittendi aera. Huius fundamentum ac ſedes eſt cor. Si autem quæris,quæ fuit neceſſitas attrahēdi, & emittendi aera,dico ꝙ maxima,ne.ſ.interior calor inteſtina comburat, ſed debito modo temperētur. Sed qm̄ ter conuertibilis eſt,citoq; in interioribus accēditur,oportet,ꝙ expellatur,& frigidus recipiatur. Hinc eſt,ꝙ in acutis ægritudinibus os aperimus grauiuſque ſpiram⁹, quia natura propter nimium feruorem captat aeris temperiē. De huius autem inſtrumento ſcito,ꝙ fumi pars,quæ in hepate naſcitur,tranſiens per arterias,quę a corde ad hepar extenduntur,quod ſpiſſitudinis habet deponit, ſubtiliataque ad cor perueniens ipſum dilatat, & tunc aerem attrahit. Deinde ipſum conſtringit,& tunc aerem expellit: huic actioni pulmo deſeruit, qui ideo cordi ſuppoſitus eſt,ut ſuperfluitates,quę cum aere influunt expellat, ne uenientes ad cor ipſum lędant. Habes ergo uirtutis ſpiritualis inſtrumentum,& opus,reſtat nunc ut de uirtutis animalis inſtrumento aliquid dicamus.

De inſtrumento virtutis animalis. Cap. LIX.

Actor. De ipſa quippe virtute animali,& eius ſpeciebus,in quibus ſenſus, & ratio comprehenduntur,latiores tractatus libris ſequentibus reſeruamus, quoniam in pręſenti libro de illis animę uiribus quibus corpus ſuum uegetat, & ſuſtentat principaliter intendimus. Quod ergo ad hanc materiam vtrinque attinet, de inſtrumento uirtutis eius corporeo ad pręſens pauca dicere ſufficiat. Guiel.de Conchis. Prędicta ergo ſubſtantia, quę in hepate fumus humidus exiſtit, ſubtiliataque perueniens ad cor ipſum dilatat, &

conſtrin-

conſtringit a corde ad cerebrũ per vaſa ſubtiliata aſcendit. Deinde tranſeundo p ſubtiliſſimũ rete, qđ eſt circa cerebrũ colãdo ita ſubtilis efficitur, ꝙ ibi præ ſui ſubtilitate ſpũs dr̃, cum tñ aerea ſubſtãtia ſit. Et hoc eſt inſtrumentũ virtutis aĩalis, q͂ trãſiens ad diuerſa loca diuerſas actiones aĩales perficit. Hãc vero ſubſtãtiã voluerũt quidã eſſe aĩam, qđ q̃dẽ in brutis aĩalibus ſa cile poſſent cõcedere, ſed nullo mõ in hoĩe. Et ſi.n. ſubtile quid eſt, tñ corpus eſt, quotidieq; creſcit ac decreſcit, quorũ nihil io hoĩs aĩa cõtingit. Cæterũq; hęc eadẽ ſubſtãtia, cũ indiſſolubilis ſit aĩa, diſſolui põt. Hæc tñ aerea ſubſtãtia igniri, & in ignẽ trãſire, vel in aquã ſpiſſari põt. Hoc.n. aeris propriũ eſt. Denique ſi aĩa eſſet, cũ igni ſimilis ſit nõ læderet̃ ab igne, vt q͂d ergo timeremus flãmas gehennę. Eſt itaq; ſubſtãtia hæc io hoĩe non aĩa, ſed inſtrumentũ aĩæ. Huius inſtrumẽti vel potius aĩæ per hoc inſtrumentum actiones eius prodeunt a capite. Sub craneo quippe ſunt duæ pelliculę, quarũ ꝓpinquior craneo durior ac ſiccior phiſicis dura mater dr̃. Quæ vero propinquior eſt cerebro, ne ipſum lædatur, eſt tenerior, & pia mater appellatur. Ex his oẽs humani corporis nerui naſcuntur, vnde & matres dñr. Sed ex pia matre naſcunt̃ illi, qui ſenſuũ inſtromẽta ſunt, & ad prorã capitis tendentes ibi tumorẽ quendã faciunt. Ex dura verò matre naſcunt̃ illi, qui volũtarij motus inſtrumenta ſunt, & ad puppim capitis tendũt, ibiq; tumorẽ quẽdã efficiũt. Sub his autem pelliculis eſt cerebrum natura frigidũ, & humidũ. Porro in capite ſunt tres cellulę, vna.ſ. in prora, & altera in medio, tertia in puppi. Prima dr̃ fantaſtica.i. vſualis, q̃n in ea videt aĩa. & intelligit. Huius cerebrũ calidũ eſt, & ſiccum, vt calore ſicco cuius eſt attrahere formas, & colores ſibi attrahat exteriorum. Media verò dr̃ logiſtica.i. rõnalis, q̃n aĩa res viuas in ea diſcernit, figuras.n. & colores quas vis fantaſtica intus trahit, logiſtica vis ad ſe cotrahit, ibiq; rem a re diſcernit, huius cellulę cerebrũ tẽperatũ exiſtit, q͂ diſtẽperies rõnem impedit. Poſtrema deniq; dr̃ memorialis, quia in ea exercet aĩa memoriã. Qđ.n. aĩa per primã cellulã attraxit, & in media diſcreuit per quoddã foramen, quod inter mediã, & poſtremam eſt, ad poſtremam tranſmittit. Hoc quidem foramen caruncula ſimilis capiti muliebris vberis obſtruxit. Cumque aĩa vult aliquid nouũ memoriæ cõmendare, vel netus ad memoriam reuocare, remouet ſe caruncula illa, ſicque foramen aperitur, quo peracto ne alia donec reuocentur exeant, iterũ obſtruitur, huius cellulæ ulcerebrum frigidũ eſt ac ſiccum, frigidi enim ac ſicci eſt conſtringere ac retinere.

De impedimentis actionum eius per impedimenta inſtrumentorum. Cap. LX.

SI vero qualitates illę cerebri q̃n mutatę ſunt p̄dictas actiones minuunt. Si.n. aliquis habet cerebrum poſtremę cellulę humidom malæ memoriæ eſt, q̃n humiditas deſluit ac figuras & colores turbat. Ideoq; malã memoriã vocant authores madidã. Si verò diſtemperatum eſt cerebrum mediæ cellolæ homo penitus eſt amens ſine rõne. Veruntamen quantò plus diſtemperatum eſt, tantò eſt homo minoris rõnis, & quanto minus, maioris. Similiter etiã eſt de priori cellula. Si.n. cerebrum frigidiſſimum eſt, homo ſtupidus eſt ac ſine ingenio. Et quantò plus frigigidum eſt, erit ingenij tardioris, quantò minus, acutioris ꝓbata ſunt iſta per vulnera in partibus illis recepta. Cum.n. aliq̃s eſſet boni ingenij rõnis ac memoriæ, notauerunt phyſici, ꝙ accepta in prima cellula vulnere, uim quidẽ intelligendi amiſerat, rõnẽ tñ ac memoriam retinebat. Quod eſſe Galienus ſic ſe probaſſe narrat. Cum quidam accepto ibi vulnere demens fieret, & in cenaculo figuli eſſet, dixit ei Gal. Oſtende mihi ollam, qui ſtatim deiecit illam, deindeq, ſubiunxit. Oſtende mihi figulum, qui ſtatim præcipitare uoluit illum. Apparet ergo, ꝙ diſcretionem habebat, qoi figulum ab olla diſcernebat. Eodem argumento conſtat, ꝙ memoriã prius cognitorũ habebat. Item q̃ſq; uiſum eſt, ꝙ aliquis accepto vulnere in poſtrema cellula, memoriam amiſit, & intelligentiã rõnemq; retinuit. Narrat etiã Solinus in poliſtorijs quendã accepto ibi vulnere ad tantam obliuionem deueniſſe, ꝙ neſcirẽbat ſe nomen habuiſſe. Alius quoq; uiſus eſt, qui læſa cellula media rõnem amiſit, memoriam tñ, & uim fantaſticam retinuit. Iure ergo dixerunt antiqui, caput ſapiẽtię ſedem eſſe, vel. Mineruam in cerebro natã eſſe, q̃n ea, quæ ſapientem faciunt, intelligentia.ſ. rõ ac memoria ſedem habent in capite. In eodem quoque capite ſunt quinque ſenſuum feneſtræ.

Alia diuiſio virium animæ ſecundum philoſophos. Cap. LXI.

ACtor. Sciendum autem, ꝙ ſupradicta uirium aĩæ diuiſio poſita eſt a medicis, ſed eſt alia, quæ poſita eſt ab. Auicenna cæteriſque philoſophis. Siquidem & Auicenna, qui in primo can. medicinæ ſupradicto modo diuidit eas ut medicus, Idem ipſe io libro de anima alio modo diuidit eas, ut philoſophus. Iuxta quem modum.ſ. phyſicum de his amodo differendo procedemus. Auicenna in libro de anima. Vis & uirtus, & potentia ex eo, quod eſt vis eſſentialiter, & principaliter eſt ad aliud cuius eſt principium, & non alterius. Ergo vires non ſunt, niſi principia propriarum actionum principaliter. Poſſibile tñ eſt, ut una uis ſit princ piom multarum actionum ſecundariò, q̃ ſunt quaſi rami ipſius. Oĩs itaq; uis habet actionem principalem, in qua non conuenit cum alia ui. Dicamus ergo ꝙ uires animales primo diuiduntur in tres. Prima eſt uegetabilis, quæ eſt prima ꝑfectio corporis naturalis iuſtrumentalis, in hoc, ꝙ generatur, & nutritur, & augmentatur. Secunda ſenſibilis, quæ eſt perfectio prima corporis naturalis inſtrumentalis ſ̃m quod apprehendit particularia, & materialia, & mouetur uolũtate. Tertia humana, q̃ eſt perfectio prima corporis naturalis iuſtrumentalis, ſ̃m quod attribuitur ei agere actiones deliberationis electione, & aduenire meditando, ſ̃m hoc quod apprehendit uniuerſalia. Ex lib. de natu. re. Potentiæ tñ aĩæ ſ̃m Ariſtotelem quinq, ſunt.ſ. vegetatiuum, ſenſitiuum, appetitiuom, motiuum ſ̃m locũ, intellectiuũ. Sed Auicenna ſub ſenſibili cõprehendit tres medias quinq; p̄dictarum. In plantis quidem eſt uegetabilis ſola, & ibi non debet dici potẽtia, ſed anima. In brutis autem ſunt duæ, nec uegetabilis debet in eis dici anima, ſed potentia, quia materialis eſt ad ſenſibilem. In hoĩe verò ſunt tres, quarum duę non debẽt in eo dici aĩæ, ſed potẽtiæ, quia materiales ſunt ad aĩam rõnalẽ.

De differentia earum ad inuicem. Cap. LXII.

VEgetabilis a cæteris differt, quia cognitiua non eſt. Cæteræ vero differunt inter ſe, quia ſenſibilis per affectum in rem ſpiritalem non poteſt. Rationalis uerò põt. Cæterum rationalis a cæteris differt, quia ſeparata eſſe põt. Cæteræ uerò ſunt inſeparabiles. Denuq; rationalis ab intellectiua differt, quia rationalis ratiocinando mouetur de forma in formam, intellectiua uerò nequaquam: Albertus. Aĩa ſ̃m oẽs philoſophos uegetabilis, & ſenſibilis, & rõnalis in hoĩe ſunt una ſubſtantia, & aĩa una, & actus unus. Nec aĩa uegetabilis eſt in eo ante ſenſibilem tempore, licet prius manifeſtentur operationes eius. Non.n. uegetabilis, & ſenſibilis in hoĩe ſunt ab agente intrinſeco, ſed aĩæ rationalis ſubſtantia ſ̃m ſe totam eſt per creationem, quia infunditur corpori organico. Et in quibuſdã partibus eius operat̃ opera uegetatiuę, in quibuſdam ſenſitiuę. Nec eſt dicendom, ꝙ anima uegetabilis uel ſenſibilis in ſemine ſit ſicut actus io potẽtia, ſed ſicut artificium in artifice. Non eſt ergo eiuſdem rõnis uegetabile in plantis, & animalibus, quia in plantis eſt ſpecies, in animalibus autem potentia tñ, & non ſpẽs. Similiter ſenſibile in brutis eſt ſpecies, in hoĩe uerò potentia, non ſpẽs. In plantis quidem ſufficit ad uegetabile materia ſeminis cum uirtute cæleſti ſine operatione maſculi. In brutis autẽ oportet in materia maſculi eſſe ſemen, quod ſubſtantificat, & mouet materiam, q̃n aliter non egrederetur animal ſenſibile. In hominibus uero ꝑ uirtutem diuinam ipſius intellectus exigitur ipſius animæ creatio extrinſecus. Ex libro fontis uitæ. Actio animæ uegetabilis eſt uegetare, & generare. Vegetare eſt mouere partes uegetabiles a centro ad extrema. Generare uerò eſt rem ex re conſimilẽ procreare. Actio animæ ſenſibilis eſt ſenſus, & motus. Sentire quidem formas croſſorum corporũ in tp̃e, & mouere per loca. Actio animæ rationalis eſt ſentire formas intellectuũ ſubtiles, & moueri intellectibus nou in tempore, & nõ in loco. Actio intelligentiæ eſt apprehenſio omnium formarum intellectuũ ſine tempore, & ſine inquiſitione, ſine negocio, & ſine alia cauſa, præter ſuam eſſentiam, quia perfecte plena eſt.

De anima vegetabili, & eius operationibus. Cap. LXIII.

ARiſto. in li. de anima. Anima quidem uegetatiua ſiue nutritiua omnibus uiuentibus primo ineſt, maxime, q͂ cõis eſt potentia animæ, ſ̃m quam ineſt omnibus uiuere, cuius opera ſunt generare, & alimento uti. Nihil autem augmẽtatur neque corrumpitur phyſicẽ, niſi quod aliter, nec quicquam aliter, quod non uitam communicet. Et aĩa quidem eſt cauſa alimenti, & augmenti ac decrementi. Ignis uero natura non eſt horum cauſa ſimpliciter, ut quibuſdam falſo vr̃, ſed concauſa quodammodo. Ignis autem augmentans eſt in infinitũ, quouſque cõbuſtibile eſt, ea uerò quæ per naturã conſtituuntur, hñt oĩa finem ac terminum quantitate, & augmento. Et aqua quidem igni alimentum eſt. Ignis autẽ non alit aquã. Q̃n ergo tria ſunt, alens, & quod alitur, & quo alitur. Primum quidem aĩa, ſ̃m uero corpus, tertium eſt alimentũ. Porro alimentũ oẽ neceſſariũ eſt poſſe decoqui, & operari calore decoctionem uel digeſtionẽ, unde animatum oẽ calorem habet. Differt autẽ animatũ ab inanimato in uiuẽdo, ſed multiplex dr̃ uiuere, & ideo multæ ſunt actiones uel differentię uitę.ſ. intelligere, ſentire, moueri, quieſcere, nutrire, augeri, & minui. Oẽ.n quod nutritur, neceſſario uiuit, nec uiuit niſi dũ põt accipere nutrimentũ. Illud autem uiuere ſolũ dicimus, cui ineſt unũ aliquod p̄dictorũ modorum.i. alıqua prædictarum quatuor actionũ uel differentiarũ uitæ. Idẽ in lib. t. Dicit autem Leucippus uitę terminum eſſe reſpirationẽ, uel ſecundum tranſlationem anhelitum eſſe diffinitionem uitę.

De viribus vegetabilibus. Cap. LXIIII.

AVicenna vbi ſupra. Aĩa itaq; vegetabilis habet tres vires. Vnam.ſ.nutritiuam,quæ conuertit nutrimentum a corporalitate in qua erat,in ſimilitudinem corporis in quo eſt,& vnit ei ꝓp reſtaurationem ipſius,qđ reſolutum eſt ab illo. Altam augmentatiuam,q̃ auget corpus in quo eſt corpore, qđ ei nutritiua aſſimilat augmento proportionali in omnibus ſuis dimenſionibus,quæ ſunt longitudo,latitudo,ſpiſſitudo,vt rem ad perfectionem perducat. Tertiã generatiuã, q̃ accipit in corpore in quo eſt partẽ ei ſimilẽ in potentia, & operatur in ea per attractionẽ aliorũ corporũ,q̃ aſſimilantur illi generi, & cõmiſcetur, conuertiq; eã in ſimilitudinem ipſius in effectu. Albertus. Vis quidem generatiua ſemper adeſt, ſed non ſemper operaſ,qa frequenter ab opere ꝑ accidens impeditur,& hoc vel debilitate organi,vt in iuuenibus,Vel ex defectu inſtrumenti,qđ eſt calor,vt in ſenibus,& frigidis,Vel ex defectu ſe minis. Similiter augmentatiua ſemp adeſt, ſed impeditur plerũq; tã ex parte inſtrumẽti,quã ex parte illi⁹,qđ debet augeri.Porro nutritiua ſemp operaſ quamdiu viuiſ.Eſt aũt generatiua finis a quo denominatur, & diffinitur vegetabilis aĩa. Nutritiua qppe nõ attingit niſi reſtaurationẽ materiæ indiuidui.Vnde cũ materia nõ ſit finis, nutritiua nõ põt eſſe finis.Idẽ quoq; iudiciũ eſt de augmentatiua, q̃ tñ ducit ad ꝑfectionẽ,& figurã quantitatis. Generatiua verò tendit ad ſaluationẽ formæ ac ſpẽi,q̃ ſimpliciter eſt finis.Ideoque dr̃ eſſe finis in his dũtaxat,in quibus vegetatiua eſt vt ſpẽs, hoc eſt in plantis.Poſſunt itaq; oẽs uires aĩæ vegetabilis dupliciter ordinari,vel ſm̃ reſpectũ indiuidui,uel ſm̃ reſpectum ſpeciei.Secundum primum modũ generatiua erit prima,& ſequeſ eam nutritiua.Vltima verò erit augmentatiua. Porro iuxta ſm̃ modum generatiua erit ultima,cui ſcilicet miniſtrat augmẽtatiua corroborando organa a quibus deciditur generatiuis ſemen. Nutritiua uero ſeruit utrique miniſtrando materiam.

De inſtrumento earum ac finibus. Cap. LXV.

OMniũ aũt viriũ uagetabiliũ calor eſt inſtrumẽtũ. Sed ꝓbat Auicen.ꝙ maior calor eſt inſtrumẽtũ augmẽtatiuę, q̃ nutritiuę, quia.ſ.maioris eſt uirtutis extendere mebra radicalia,q̃ dura ſunt,& conuertere cibũ in ſubſtantiã,& quantitatẽ acuti,qđ ꝑ inſtrumentũ ſuũ facit augmentatiua, q̃ cõuertere ſubſtantiã cibi tñ in ſubſtãtiã nutriti, qđ ꝑ ſuũ facit nutritiua.Sic utiq; maioris uirtutis calor eſt inſtrumentũ augmẽtatiuę,q̃ nutritiuę.Eius tñ calor agit triplici uirtute.ſ.ignis ac cęli,& aĩæ.Et huic calori obedit frigiditas coagulans,illiſq; ambobus obediunt humidũ, & ſiccũ recipiendo ac tenẽdo figurã,uirtutis quoq; generatiuę inſtrumẽtũ principale eſt calidũ, ſm̃ qđ eſt coniunctũ calido cęli,& calido aĩæ. Secundario aũt eius inſtrumentũ eſt frigidũ.Quibus.ſ.duobus (ut dictũ eſt) obediũt humidũ,& ſiccũ. Quòd ãt his adiũcta debeat eſſe uis cęli,& vis aĩæ patet ꝑ Ariſto.in ii.de aĩalibus ſic dicentẽ. Duricies,& mollicies atq; viſcoſitas,atq; oĩa accidentia ſimiliter erũt in mẽbris animatis ex calore,& frigiditate, mixtura uerò ex qua q̃dã caro,& quoddã os nõ ex caliditate,& frigiditate erit,ſed ex motu generationis ſm̃ quẽ illud,qđ eſt in actu,eſt ex illo,qđ eſt in potẽtia,ſicut etiã accidit rebus artificialibus. Calor.n.& frigus faciunt molle ac durũ in ferro,gladius aũt efficiſ ex motu inſtrumẽti,qđ moueſ ſm̃ ſciẽtiã artificis,qm̃ ars eſt principiũ, & ſurma illius,qđ erit.Finiũ quoq; differẽtia eſt,finis.n.nutritiuę eſt ꝑ icorporationẽ cibi corp⁹ aĩatũ ſaluare.Finis augmẽtatiuę eſt ꝑ incorporationẽ cibi quãti corpus ad ꝑfectã magnitudinẽ ſm̃ figurã cõducere.Vnde augmentatiua indiget maiori calore,qui ſufficiat organa extendẽdo , & cibũ addendo ad magnitudinẽ debita ſpẽi ꝑducere.Similiter & ſuperfluũ nutrimẽtũ ſup quod operaſ generatiua,eſt potẽtia totũ corpus organicũ nõ alij corpori addibile,ſicut ſuit cibus nutritiuę,& augmẽtatiuę,ꝓp hoc ibi maxime oportet ut operetur ſeminis tranſmutatiua,& organorum formatiua.Sic ergo patet,ꝙ licet nutrimentũ ſm̃ ſubſtãtiam materiæ ſit idem, non tñ idem eſt ſm̃ ſpẽi rationem.Alia quippe uirtus eſt in ipſo a virtute nutritiua , quæ eſt in hepate. Alia uero a uirtute augmentatiua, quæ eſt in fonte caloris.ſ.in corde.Alia quoque a uirtute generatiua,quæ eſt in uaſis ſeminarijs.Per has ergo uirtutes in cibum deſcendentes trahitur in diuerſas rationes,quæ fiunt ei ſpecificæ , ſecundum quod ad diuerſas potentias uegetabilis comparatur.

De inſtrumento vis nutritiua. Cap. LXVI.

PRimũ itaq; nutritiuę inſtrumentũ eſt calor naturalis , ſed ille calor eſt in triplici uirtute ſicut dicit Ariſtote.in li.de aĩalibus.Natura inquit,q̃ eſt cõueniẽs elemẽto terminanti uirtutẽ.ſ.ignis generat aĩalia neq; apparet ſuſtẽtata,niſi ſuſtentetur in rebus humidis aut ſiccis.Et ꝑter hãc in corpore ſunt calor animalis,nec in ſpermate tñ , ſed in qualibet aĩarũ naturæ ſuperfluitatũ.i.in materia ſeminis,& in ſanguine,& in humoribus.Calor.n.digeſtiuus, qui congregat partes homogenias ſibi, hoc eſt ſubtile,& ſpiritale,dulce,humidum,& diſgregat ethrogenia ſibi,hoc eſt groſſum terreſtre aquoſum expellẽdo. Ille eſt de natura ignis, ſed calor , qui eſt principiũ uiuificabilitatis in parte cibi,qui incorporaſ eſt ꝓprie calor cęleſtis , ac ꝑcipuẽ q eſt a lumine ſolis.Calor aũt alteratiuus ad ſpeciem carnis,& ad ſpẽm oſſis dr̃ calor aĩalis , & eſt ab aĩa. Et calor q̃dem unus eſt in ſubiecto,ſed triplex in uirtute.ſ.cęli,& elementi,& aĩæ. Cũque iſtæ ſint operationes principales aĩæ uegetatiuæ,rectè ponitur calor ut propriũ inſtrumẽtum eius in tripliti uirtute. Patet itaq; ꝙ neceſſe eſt calorẽ agere in uirtute aĩæ, qđ ẽt ꝓbat Ari. in li.de aĩalibus hoc mõ. Calor inquit innaturalis cõſumptiuus eſt ac deſtructiuus ſubſtantiæ.Calor aũt naturalis cõſeruatiuus eſt principiũ uitæ.Agit ergo in cęli uirtute,quia calor cęli principiũ eſt uitæ.Porro frigiditas,q̃ eſt in corpore humano obſequitur,ut dicit Auicẽna,ſecũdario mẽbra coagulãdo. Frigiditas.n. propriũ eſt coagulare humidũ illud intra cõtinendo.Hiſq; duabus uirtutibus obſequunſ duæ uirtutes paſſiuę. ſ.humidum , & ſiccũ,& hoc duobus modis.ſ.ad ſubſtãtiã mẽbrorũ, & ad figurã ac ſpẽm eorum.Ad ſubſtantiã,q̃a humidũ ꝑ actionẽ caloris digerentis,& frigidi cõtinẽtis continuat ſiccũ.Siccũ autẽ ꝑ actionẽ eorundẽ terminat humidũ. Ad figurã uerò ſpeciemq; membrorũ, q̃a humidũ calido cedit, quaſi imprimenti circũſtãdo ipſum,ut legiſ in 4.li.Metheo.Sicque ſpẽi ac figuræ eſt receptiuũ ſed non retẽtiuũ.Siccum autem retẽtiuũ eſt, ſed nõ receptiuũ. Ideoque cõmixtũ ex humido,& ſicco bene receptiuum eſt, ꝓp humidum,& bene retentiuum ꝓp ſiccũ.Ideoque humidum eſt cauſa uitæ,& materia.Oẽs.n.cauſę longioris uitę cõſiſtũt in humido difficulter ſiccabili, & in calido difficulter infrigidabili.

De ipſius actione. Cap. LXVII.

AVicen.ubi ſupra. De actionibus quidem uirtutum uegetabilium ſciendũ , ꝙ nutrimentum non ſemper permutatur in naturam nutriendi ſubito, ſed primo permutatur aliquantulum a ſua qualitate,& aptatur ꝑ mutationem in ſubſtantiã nutriendi.i.eius quod nutriendo debet uniri , in quo operatur uirtus digeſtiua nutritiuę deſeruiens. Hæc eſt.n.quæ nutrimentũ in animali diffundit,& præparat ad hoc ut diffundatur æqualiter.Deinde uirtus nutritiua ꝑmutat illud in aliud primo ſanguineum,& poſt in ſanguinem,& humores,ex quibus ſit cõſtitutio corporis,ſed oẽ mẽbrum habet nutritiuã ꝓpriam,quę ꝑmutat nutrimentum in ſimilitudinem eius ꝓpriã,& unit ei. Virtus ergo nutritiua reſtaurat,& aſſimilat,et unit. non ſolũ ad hoc neceſſarium eſt nutrimentũ,ut reſtauret,qđ ſolutum eſt , ſed etiã natura eo indiget ad augmentandum corpus quouſque.ſ.perficiatur augmentum.Poſtea.n.non eget eo,niſi ad ſupplendũ, qđ ſolutum eſt.Ex uirtutibus ergo aĩæ uegetabilis uirtus nutritiua operatur oĩ tempore uitæ ſingularis , quæ dum permanſerit actiones ſuas exercens,uegetabile,et aĩal uiua erũt. Si autẽ deſtructa fuerit,uiua nõ erũt.Inſtrumentũ autẽ (us dictũ eſt)primum huius uirtutis eſt calor naturalis,calor.n.aptus eſt ad mouendũ materias.Poſt hunc ſequiſ frigiditas ad faciẽdũ eas q̃eſcere in ſuis operationibus,et ꝑfectionibus.Qualitatũ uerò paſſiuarũ inſtrumentum primũ eſt humiditas, quæ eſt receptibilis figuræ,quam ſequiſ ſiccitas,q̃ conſeruat figurã,et iuuat eam ad retinendum formã.Albertus. Nutritiuę uirtutis actus nõ ſunt eiuſdem rõnis in animalibus,et plantis,niſi ſm̃ genus.Cum eñ nutriens plantã ſit aſſimilatiuũ plantę,et nutriens aĩal ſit aſſimilatiuum animali.Patet,ꝙ id,qđ nutrit hinc,et inde nõ eſt in eadem ſpẽ nutrimenti,alioquin ex eiuſdem ſpẽi nutrimento aptũ natum eſſet fieri lignum,et caro,quod ntiq; falſum eſt,ſimiliter etiam eſt de generatiua. Nã in plantis quidem generat lignum ex ſuperfluo nutrimenti,ex quo aptũ eſt natũ fieri lignũ. In animali uero generat carnes,et oſſa corporis animati, quæ apta nata ſunt fieri ex ſuperfluo alimento uel nutrimento animalis.

De unitate virtutis nutritiua. Cap. LXVIII.

VNa ſola eſt nutritiua,q̃ eſt pars uegetabilis aĩę,plures tñ ab ipſa cauſatæ ſm̃ diuerſitates cõplexionis oĩum mẽbrorũ ſimiliũ. Cũ.n.aĩa ſit motor corporis, nõ mouet ipſum niſi impreſſiones influendo illi, ſm̃ quas aĩa põt ab ipſa et moueri, q̃.ſ.impreſſiones animales ſunt uirtutes affixę mẽbris. Et in corpore q̃dem ut in ſubiecto ſunt, ſed tñ ab ipſa cauſatæ, et influxæ ſunt ipſi corpori. Cũque mẽbra diſſimilia nõ nutriãtur immediate,ſed ꝑ ſimilia,q̃ immediate nutriunſ,& ex q̃bus illa cõponunſ,oportet illas uirtutes affixas mẽbris ꝑcipue multiplicatas eſſe ſm̃ numerũ,et cõplexionẽ mẽbrorũ ſimiliũ. Verũ licet una cõuertat in os,alia in carnẽ,alia in uenã,et ſic de cæteris.Quia tñ hmõi termini q̃ ſunt particulariũ operũ , nõ ꝓpriè ſm̃ ſpẽm diſtinguũt operationẽ efficiẽtis. Ideo uirtutes illę nõ ꝓprie differũt ſpẽ,ſed numero,et materia. Neque.n. dicẽdũ eſt, ꝙ neruus,et os,et hmõi ſunt organa nutritiuę, ſed potius materia circa q̃ operaſ nutritiua in organo exiſtens,ut in hepate uel in corde. Organa quippe ſunt officialia membra , quæ ad officium

cium aliqđ ſpiritale ſunt ordinata, vt oculus ad viſum, auris ad auditum. Eſt ergo alia reductio iſtarũ virium ad nutritiuã, quã uirium ad aĩam, & mẽbrorũ ad cor. Vires.n. reducunt̃ ad aĩam ut ad ſubſtantiam & ſubiectũ in quo ſunt. Mẽbra uero ad cor ut principium ex quo generantur, & a quo recipiunt influxũ uitæ. Iſtę aũt uires reducunt̃ ad nutritiuã, ſicut inſtr̃a q̃dã in quibus operat̃ nutrimentũ. Et nutritiua quidẽ hẽt actũ & motũ, q eſt aſſimilando nutrimentũ unire ſubſtantię nutriendi per cibũ aduenĩẽtẽ. Eſt tñ nutritio vnus motus, q eſt in nutrimento, ſimplex quidẽ. Quẽ tñ præcedunt quidam motus ex parte nutrimenti, qđ per digeſtiuam tranſmutat̃ ex contraiacentibus paſſionibus, & aſſimilatur membris, ac per calorẽ naturalẽ purius eleuatur ſurſum ad nutrimentum ſuperiorum, & croſſius deprimitur inferius ad nutrimẽtum inferiorum. Et calor quidẽ ignis cõſumit, ſed calor digeſtiuus nõ agit tñ ſm proprietatẽ ignis, immo ẽt ſm aĩæ uirtutem, & ſm uirtutem cæleſtẽ. Cumq; nutritio ſit motus in partibus nutrimẽti, cuius eſt reficere ſm materiæ partes effluentes ac refluentes, manifeſtum eſt id qđ recipit hunc influxum eſſe motus illius ſubiectum, videlicet ipſum nutrimentum. Nam & ſi cibus tranſmutatur, non tranſmutatur motu nutritionis, ſed alterationis quæ ad nutrimentum exigit̃. Denique licet nutrimentum eiuſdẽ ſit diſpoſitionis añ & poſt ſm formã, non tñ ſm materiæ partes, ut ex prædictis apparet.

De digeſtione prima ei ſubſeruiente. *Cap. LXIX.*

GVil. de conchis. Cum (vt ſuperius dictum eſt) vim retentiuam operetur ſtomachus ꝑ frigidũ & ſiccum qualiter dr̃ digerere & coquere cibũ. In hoc.n. deſignari vr̃ ipſum eſſe calidum. At vero ſtomachus quidẽ naturaliter frigidus eſt, quia neruoſæ naturæ, vt qñ plus homo comederit ſolito poſſit extendi, qñ minus contrahi, & cum aliquid durum trãſigit non lædatur. Et vt melius retineat intus eſt uilloſus. Quãuis aũt naturaliter frigidus ſit, tñ ex accidente calefit. Hepati namq; ſupponitur, itaque ferẽ totus ab illo claudit̃. In dextra quoq; parte illius eſt fel, cor in ſiniſtra, q̃ oĩa ſunt calida, fit ergo accidentaliter calidus, vt igne ſuppoſito calefit olla, uel cacabus. Si ergo velimus proprie loqui in ſtomacho non a ſtomacho dicamus cibum coqui. Illic ergo cibus in ſpeciẽ typſanæ mutat̃, qualẽ uidemus ſi poſt dormitationẽ modicã euomat̃. Et hæc eſt digeſtio prima, nec moueat, ꝙ oĩs res ſimile ſuũ appetit, cõtrariumq; fugit, ut ſtomachus cum ſit frigidus & ſiccus, frigida uideatur appetere, calida vero & humida fugere. Nam ſtomachus & ſibi & alijs membris appetit. Oĩbus.n. membris ſeruit, vñ qđ ſibi eſt ſimile ſibi appetit, & qđ ſibi diſſimile alijs tribuit. Cibo ergo ſic mutato ſtomachus qđ ſibi neceſſarium eſt retinet, & in ſui ſubſtantiã mutat. Reliquũ uero ſibi ſuperfluũ & alijs membris neceſſarium ui expulſiua q̃ per frigidũ & humidũ operatur per inferius foramen expellit in duodenum inteſtinum, ſic dictũ eo ꝙ in uno continet quantitatẽ duodecim digitorum. Ibiq; relicto, qđ eius conuenit nutrimento, tranſit in aliud inteſtinũ, qđ ieiunũ dr̃, quia quacunque hora aĩal occidat̃, nil in eodẽ de ſucco inuenit̃, huic aũt ieiunio ſe cõiũgũt q̃dã ſubtiles venę, q̃ progrediunt̃ ab hepate. Eſt.n. hepar principiũ venarum, cor arteriarum, cerebrum uero neruorum. Per has quod ſubtile eſt in loco ſicco ad hepatis ſumma trãſmittitur. Vnde & a mittendo miſeraice uenæ dicuntur. Quod vero fęculentum eſt per longationem emittitur, & hoc eſt ſuperfluitas primæ digeſtionis.

De ſecunda digeſtione. *Cap. LXX.*

ILlud uero liquidum per miſeraicas uenas ad hepatis ſumma perueniens eiuſdem calore digeritur, qđque in eo calidum eſt & ſiccum tranſit in coleram rubeam, atq; per quaſdam uenas ad ciſtam fellis tranſmittit̃. Quædã tñ pars illius ad confortandum uim appetitiuam ad ſtomachum tranſit. Qđ aũt frigidũ in eo eſt & ſiccum in melancoliã tranſmutat̃, & ad ſplenem melancoliæ ſedem trãſmittit̃, parte tñ quadã quæ uim retentiuam confortet ad ſtomachum tranſmiſſa. Qđ vero ibidẽ eſt frigidum & humidum in flegma mutatur, atq; pulmoni qui eſt ſedes flegmatis commendat̃. Cuius pars ad confortãdã uim expulſiuam ad ſtomachum tranſit, qđ uero calidũ & humidũ ibi remanet a calore hepatis in ſanguinẽ mutat̃. Inde eſt ꝙ naturalis ſanguis colorẽ habet hepatis. Sed fortaſſe dicet aliquis, ꝙ natura exigit, ut res alias res ſibi ſimiles gignant, q̃uo ergo hepar cũ ſit calidum & humidum poterit, uel coleram, quæ eſt calida & ſicca, uel flegma qđ eſt frigidum & humidũ, uel melancoliã q̃ eſt frigida & ſicca gignere. Huius ſolutionẽ ſic accipe. In ꝑdicto ſucco ſunt quatuor humores mixti atq; confuſi, quos, in hepate natura ſeparat & diuidit. Atq; qđ calidũ eſt & ſiccũ cum nondum ſit colera, ſed materia colerę ad ciſtam fellis trãſmittit, & in ea ad coleram tranſit. Non ergo hepar, ſed ciſta fellis coleram gignit. Similiter ẽt intellige de melancolia & flegmate. Hepar uero ſanguinẽ ſolũ qm̃ illi confert eſſe ſanguinẽ. Materia ergo quatuor humorum a quatuor elementis in cibo, & potu contrahitur & in ſtomacho ꝑparatur. In hepate autem in quatuor humores diuiditur, & in eodem ſanguis format̃. In felle colera. In ſplene melancolia. In pulmone flegma. Eaque in quibus humores illi formantur, ſedes eorum dñr, quamuis de flegmate dicunt quidam, ꝙ non habet ſedem propriã; ſed cum ſanguine duabus de cauſis a natura retinet̃, uidelicet, ut auxilio labilitatis eius poſſit ſãguis per uenas arteriaſq; facilius diſcurrere. Et ſi ſanguis deficiat, ex flegmate reſtauretur, habilius.n. eſt ad creationem ſanguinis quam humores cæteri. Quod in illa mixtura ſuperfluum fuerit, per venam kilym quæ ſpinæ adiacet, ad renes deſcendit, qui partem inde ad ſui nutrimentũ retinentes, reliquum tranſmittunt ad ueſicam, quod urina dr̃, exiẽs per uirgam, & hæc eſt ſuperfluitas ſecundæ digeſtionis.

De tertia digeſtione. *Cap. LXXI.*

SAnguis uero prædicto modo generatus in hepate per uenas ad oĩa membra pergit, quorum calore digeſtus in eorum ſimilitudinem tranſit, ſuperfluitas uero partim per ſudorem exit, alia pars ad hepar reuertitur, ibiq; decocta cũ vrina exit, ſedimenq́ue uocat̃. Et ſiquidem in vaſe in quo urinæ colligit̃ in fundo appareat, hipoſtaſis dr̃, ſi aũt in ſumma nephyle, in medio enormia nuncupatur. Quid aũt ſignificet poſitum in locis diuerſis, ſi noſſe deſideras, lege librum Theophili, uel Iſaac de vrinis. Sed fortaſſis obijciet mihi aliquis. Tu dicis coleram, uel melancoliam a ſanguine in hepate diuidi, & ad ſua loca tranſmitti. Deinde dicis ſanguinem per uenas & arterias ad cætera loca tranſmitti, eaque ſic augmentari atque nutriri. At huic ſẽtentiæ tria vĩr repugnare. Videmus ſiquidem in minutione cũ ſanguinem coleram & melancoliam exire. Iterum phiſica ratio eſt ſimilia ſimilibus ſuis nutriri. Q̃uo ergo ex ſanguine qui calidus & humidus eſt, mẽbra calida & ſicca pñt nutriri. Deniq; phiſica teſtatur ex colera accẽſa in uenis uicinantibus cordi cauſon gigni, & ex eadẽ putrefacta ultra uaſa tertianam continuã. Similiter ex melancolia intus putrefacta quartanam? At uero facilis ac breuis eſt ad hoc rñſio. Cum.n. coleram ac melancoliam dicimus a ſanguine ſeparari, non dicimus eas penitus auferri. Remanet ergo de his aliquid cum ſanguine, vnde mẽbra ſimilia nutriuntur, & infirmitates oriuntur. Dicunt ẽt multi ex ſolo ſanguine tales infirmitates naſci. Quaſdam tñ ex ſanguine colerico, quas ideo naſci dicunt ex colera, quaſdam ex melancolico, quas etiam ideo naſci dicunt ex melancolia, & ita de cæteris. Non eſt ergo mirum, ſi in minutione colera, uel melancolia, ſiue potius colericus, uel melancolicus appareat ſanguis.

Qualiter per nutrimentum ſit reſtauratio deperditorum. *Cap. LXXII.*

ALbertus. Ex ſupradictis aũt eſt manifeſtum, ꝙ agens tranſmutationem nutrimenti eſt in nutrito reſtituens autẽ deperditum in partibus materiæ eſt uis nutritiua in ultimo actu nutriendi, & patiens in hoc actu eſt corpus aĩatum ſm materiã. Vt aũt uideamus, utrum in oĩbus materię partibus deperditio fieri poſſit, ac reſtauratio, aut in quibuſdam tñmodo. Notandũ ꝙ ſubſtantia corporis cuiuſlibet aĩalis naturaliter conſtat ex duplici humido. Primo quidem ex humido ſeminali, qđ nõ tñ eſt materiale, ſed ẽt factiuum organorum, & ex illo principaliter fit illa ſubſtantia, in qua eſt prima corporis organizatio. Recipit autem augmentum per aliud humidum, qđ attrahit quaſi pro cibo, & uocatur a quibuſdam humidum nutrimentale. Nec tñ eſt ſemper adeo conueniens facturæ corporis, ſicut primum. Ideoque uirtutes naturales operãtes in corpore aĩato hebetant̃ in primo. Et in primo quidem humido deperditio non recipit reſtaurationem per eiuſdem rõnis humidum. Licet.n. radicalia membra nutrimentum & augmentum recipiant per cibũ, nunq̃ tñ adeo conueniens fieri poteſt humidum cibi, ut efficiat̃ radicale. Ideoque conſumpto radicali humido uniuerſaliter, uel in tanto ut non ſufficiat corpori aĩato, inducitur mors neceſſario, nec poteſt fieri reſtauratio, ſed impeditur eius conſumptio per continuam infuſionem humidi nutrimentalis. Humidum.n. radicale eſt illud qđ eſt in ipſis membris radicalibus imbibitũ. Et eſt quaſi qđdam uas & inſtr̃m naturale, in quo uirtutes aĩę, quæ ſunt in organis conuertunt humidum nutrimentale attractiuum in membra, & in cõplexionem membris, & ſine quo hoc facere non pñt, ſicut nec artifex põt operari ſine inſtr̃o. Et inde eſt, ꝙ ſi diſtinguatur humidum per locum, triplex humidum recipitur in corpore humano. Primum.ſ. radicale, qđ eſt intra mẽbra radicalia, & per qđ tanq̃ per inſtr̃m natura operatur in humidum cibi. Et ſm eſt humidum nutrimentale, qđ iam attractum eſt ad ſingula membra. Et eſt humidum nutrimentale ſuper infuſibilia uenis quæ ſunt uiæ nutrimenti. Et huius exẽplũ ponitur in oleo lucernæ, cuius quędam pars eſt imbibita intra lichinium. Et quædam pars attingit lichinium undique. Et quædam circumnatat in plures luccruas. Et cum apponitur ignis agit quidem immediate in humidum, qđ eſt intra lichiniũ cõ-

tinue

tinue & paulatim & attrahit continue humidum circumſtans lichinium. Sed ne ſubito poſſit conſumere humidum primũ, impeditur a cõtinua infuſione olei circumnatantis. Et ſic calor naturalis continue agit in humidum radicale, continue deperdendo partem eius, ſed ne ſubito poſſit conſumere, impeditur a cõtinua infuſione humidi nutrimẽtalis. Dicendum ergo ꝙ deperditio fit I oĩbus partib⁹ corporis ſm materiã, ſiue ſint ex humido nutrimẽtali ſiue radicali, ſed non eodẽ mõ fit reſtauratio. Licèt .n. ſtituat caro ex humido nutrimẽtali tñ illa caro non erit inſtrũ, & vas ſicut eſt illa caro, quæ fit ex humido radicali.

De vi augmentatiua. Cap. LXXIII.

VIs augmentatiua proprie ſumpta eſt tñ in aiatis. Ibi nanque proprie eſt faciens maiorem quantitatẽ ex aliquo extrinſeco qđ in ſubſtantiam rei augmentatæ conuertit, ita ꝙ res aucta in ſua ſpecie formaq; maneat, & res augens eandẽ numero ſpeciem ac formam accipiat. Largè vero dr̃ vis augmẽtatiua, quælibet vis auctiua, q̃ conſumptiua eſt ſubſtantiarũ ſibi appoſitarum, ac generatiua ſuæ ſpeciei in ſpeciem ipſam, ac per hoc augens obiectum ſuũ, ſicut eſt virtus ignei caloris in igne. Vñ hoc modo dr̃ ignis augmentari, non tñ augmentat̃ ꝓprie, quia non eadẽ numero ſpẽs ignis efficitur in maiori quãto, ſed potius noua ſpẽs ignis generat̃ a materia aquæ, & hanc generationẽ nouã conſequit̃ maior quantitas, nec auget aqua hoc modo ignẽ, vt ſubintret q̃libet ignis partem, ſed ſufficit ſi ei addit̃ in parte vna. Igitur, augmentũ eſt motus aĩati ꝓprie, & ſm q̃titatẽ. Eiuſq; termini ſunt ꝑfectũ, & imperfectũ ſm figurã & magnitudinem debitam corpori aĩato. Operatur aũt vis augmẽtatiua ꝑcipue ab extenſione oĩum membrorum radicaliũ ad perfectam figuram & magnitudinem ipſorum. Et ſm ꝙ illa ſunt in corpore toto, ſic & augmentum eſt in toto corpore. Sed vltimũ eius ſm ꝙ ipſã dr̃ virtus determinat̃ in ſurſum, ſm qđ eſt principium longitudinis membrorum. Eſt aũt hæc virtus in augmẽto & nõ in augẽte. Huius.n.virtutis eſt extendere radicaliũ mẽbrorum ſubſtantiam, & in ipſis tranſmutare ad ſe cibum aduenientem, q videlicet cibus q̃a ſm totam ſubſtantiã ſuã tranſmutat̃ in id qđ augetur, ideo neceſſe eſt ipſum corrũpi ſm formã q̃ prius habuit. Vñ philoſophus dicit, ingrediens g̃flatur ſpecies ſed corrũpitur hæc patiens. Denique motus cibi non eſt augmentum, ſed potius tranſmutatio ſubſtantialis. Nec tñ eſt generatio, quia non eſt in ſpecie q̃ non eſt, ſed potius in ſpecie aucti q̃ præexiſtit. Et licet materia cibi non ferat quantitatẽ actualẽ, Cũ tñ additur ſubſtantialiter ad cibatũ, efficitur quantitas maior in cibato. Quantitas.n.eſt mẽſura ſubſtantiæ ſm partes, idõque neceſſe eſt ipſam extẽdi multiplicatis materiæ partibus, ac decreſcere deperditis partibus eodem modo ſe hñtibus in ſitu, quia per rareſactionẽ una non diſtat ab alia, nec per inſpiſſationem contrahitur. Dixerunt aũt quidã, ꝙ de augentis ſubſtantia nihil tranſit in id qđ augetur, ſed tñ per ipſum refocillatur calor naturalis, qui confortatus dilatat ſubſtantiam in qua eſt. Verum hoc eſt contra ſñiam philoſophi, qui expreſſe dicit, ꝙ nutrimentum tranſit in ſubſtantiam nutriti. In lib. quoque de generatione & corruptione dicitur, quòd adueniente aliquo oportet augere, recedente autem diminui &c.

De augmento corporis animalis. Cap. LXXIIII.

GVilhel. de conchis. Si aũt ex calido & humido eſt augmẽtum, ut ſupra dictum eſt, ex calido in altum fit, & humiditate in ſpiſſum & latum. Vñ & colerici & ſanguinei quia calidi ſunt creſcunt in altũ, flegmatici vero & melancolici breuet ſtatura fiunt. Sanguinei quoque & flegmatici, quia humidi ſunt ẽt in ſpiſſum & latum creſcunt. Melancolici aũt & colerici quia ſicci, gratiles fiunt. Nullus eſt homo, qui non ſit calidus, & humidus, ſed qdã plus, q dam minus. Primus.n.homo inter quatuor qualitates fuit tẽperatus, ſed poſtq̃ amenitate paradiſi expulſus in ualle lachrymarum, & miſeriæ in labore manuũ ſuarũ cępit veſci pane ſuo, labore, ieiunijs, vigilijs, cępit deſiccari atq; naturalis calor extingui. Similiter ex intẽperie aeris, ex qualitate cibi & potus. Oẽs ergo ex eo nati, vtpote ex corrupto, ſunt corrupti. Neq; poſtea perfecta ſanitas in hoie fuit inuẽta. Eſt.n. perfecte ſanũ, qđ eſt in omiomeris eucraſicum, & in organicis æquale.i.qđ in membris q̃ in partes ſibi ſimiles pñt diuidi, q̃ a Græcis dñr omiomera eſt bonæ cõplexionis, & in officialibus mẽbris q̃ a Græcis dñr organica, nec in q̃titate nec in numero modũ, uel in maius, uel in minus excedit. Nimirũ cũ corrupta ſit natura, non tñ æqualiter & eodem modo. Quidã.n.plus, quidam minus, quidam ſic, quiddã aliter. In quibuſdã.n.intenditur calor & remittitur humiditas, qui dñr colerici, ideſt calidi & ſicci, non ſunt tñ ſine humiditate. In quibuſdã intenditur humiditas, ſed remittitur calor, hi dñr flegmatici.i frigidi & humidi, non ſuntjtõ penitus expertes caloris. In alijs intenditur ſiccitas, & remittitur calor. Hi dñr melancolici ideſt frigidi & ſicci, habent tñ calorem, & humiditatem. Si aũt plus ad æqualitatẽ accedant humores, dñr ſanguinei. Quemadmodũ ergo ſine quatuor elementis non inuenitur hoĩs corpus, ita nec ſine quatuor qualitatibus, ſed intenduntur ac remittũtur, recipitq; nomẽ intenſæ, & nomen contrarij remiſſæ. In oĩ complexione poteſt homo creſcere, plus tñ in vna q̃ in alia. In quadã in longũ, in quadã in latum. Colerici nanque longi ſunt & graciles. Longi ex calore cuius eſt aſcendere, ex ſiccitate graciles. Sanguinei ꝑꝑ calorem longi ſunt, propter humiditatẽ pingues. Flegmatici ꝑꝑ frigiditatem ſunt parui, ꝑꝑ humiditatem pingues. Melancolici uero frigiditate ſiut parui, ſiccitate graciles. Illorum proprietates ſæpe ex accidente variantur. Colerici nanque & Melancolici, uel ex ocio, vel ex comeſtione ſæpe ſunt pingues. Sãguinei & flegmatici ex labore, & abſtinentia graciles. Itẽ colerici & ſanguinei ex paruitate matricis & ſpermatis fiunt breues, flegmatici, & melancolici propter contrarium longi.

Vnde augeatur corpus animatum ſecundum quamlibet partem ſui. Cap LXXV.

ALbertus. Si aũt de corpore quæritur aĩato utrum augeat̃ ſm quamlibet ſui partem, uel ſm aliqua tñmodo. Dicit expreſſe phyloſophus, ꝙ q̃libet pars auget̃ ſm ſpeciem, & non quęlibet ſm materiã, qđ intelligendũ eſt de augmento generali, qđ eſt ſm quantitatẽ. Alioquin videretur eſſe contrariũ qđ ait Auic. videlicet ꝙ augmentatiua plus addit de cibo longitudini q̃ latitudini, uel ſpiſſitudini. Sed hoc eſt intelligendum de augmento ſpeciali, & qđ producit corpus ad perfectã quantitatem & figuram. Qđ videlicet augmentũ ſpãliter attenditur in extenſione radicalium membrorũ per additionẽ cibi. Vel ſtñ ſm utranque augmentationẽ fit additio cuilibet particulæ proportionate, ita.ſ.ꝑus in maiori membro plus, & in minori minus. Calor ſiquidem in minima diuidit & nutrimentum & nutriẽs, ſubinducit.n.undiq́ue cibum in corpus nutritum, nihilq; prohibet quin pars cibi tantę ſit dimenſionis, quantę eſt pars corporis nutriti anteq̃ additur ei. Sed cibus ita cibato additur, ut nõ maneat in propria forma ſubſtantiali, nec acquirat formã nouã ſubſtantialem, quæ prius non fuit, ſed accipiendo formam, quæ actu eſt in nutrito. Ideo etiam non additur manens in ea quam habet, nec accipiendo quantitatem aliquam nouam, ſed accipiẽdo quantitatem eius qđ nutritur. Ideoq; non eſt neceſſe illud augmentari in duplum, uel in triplum. Itaque materia cibi adueniens eãdem accipit formam ſubſtantialem numero, q̃ eſt in nutrito, & eãdem quantitatem & qualitatem & idem vbi. Si vero quæritur, qualiter tunc fiat augmentum. Dicendum eſt, ꝙ ꝑ calorem extendentem radicalia membra in omnem dimenſionem, & plus in longum. Ideoq; cum eſt extenſio fortior, ꝙ multitudo partium additarum inſpiſſare poſſit, tunc eſt corpus nutritum ſubtile & rarum, ſicut ſunt corpora puerorum. Cum autem vtrunque proportionatũ eſt utrique, tunc eſt corpus in medio modo ſe habens, ſicut corpora iuuenum. Si uero ſtat extenſio, & nihilominus ingeruntur partes materiales per cibũ, tunc neceſſe eſt corpora fieri ſpiſſa & croſſa propter humidi conſumptionem, ſicut ſunt corpora ſenum.

De ſtatu augmenti, & motu diminutionis. Cap LXXVI.

MOtus autẽ augmẽti ſtat in corpore animato tribus rationibus. Quarũ prima ſumitur ex calore naturali, q eſt in membris radicalibus, cuius poſſe in extendendo limitatum eſt. Secũda eſt ex parte materiæ mẽbrorum radicalium, cui licet addatur nutrimentum, non eſt tñ extenſibilis ultra debitã ſpeciei quantitatem. Tertia eſt ex comparatione mobilis ad motorem, hoc eſt organi ad virtutem animæ, quæ eſt in ipſo, hoc.n. quantitate & tali figura proportionatum eſt uirtuti, quę eſt in anima. Itaq; ſi obijciatur, ꝙ continue cibus additur corpori, & quantus. Vñ ſicut nutritiua continue ingerit ſubſtantiam, ſic & augmentatiua vr̃ ingerere quantũ. Rñdemus ꝙ nutritiuę finis eſt ſaluare indiuiduum, & hunc finem non conſequitur, niſi continue nutriendo, ſicut & continua fit deperditio. Finis augmentatiuę eſt perfectio ſm magnitudinem & figuram organorũ, & cum illam aſſequitur quieſcit, eo ꝙ ſuperuacuũ eſſet vltra mouere. Itaque nutritiua ſubſeruit augmentatiuę miniſtrãdo plus de nutrimento longitudini q̃ latitudini uel ſpiſſitudini, quoadusque ſtat augmentatiua, tunc.n.incipiunt plus inſpiſſari & dilatari membra ex maiori influxu nutrimenti ad dimenſiones illas. Porro ſi obijcitur iterum, ꝙ oĩs uirtus creſcit ac fortior efficitur ad multiplicationẽ materiæ, ſicut patet in calore, qui maior eſt in maiori igne, & minor in minori, & ita vr̃ ſimiliter in animato, ꝙ quanto plus creſcit, tanto maior efficiatur in ipſo calor naturalis, qui eſt inſtrũm augmentatiuę uirtutis. Rñdeo reuera virtus creſcit in multiplicatione materiæ proprię, ſed nõ alienę. Proprie aũt propria materia caloris naturalis eſt ſubſtantia radicalium membrorum. Subſtantia quippe humidi nutrimentalis ingeritur ab extrinſeco, & ideo non eſt proprie propria materia illius. vnde calor ipſe tanto in illa remittitur, quanto ma-

gis

ſis multiplicatur. Si autem queritur, vtrum illo tpe quo augetur animatum continue augeatur. Dicimus ꝙ nequaquam, ſed qn̄que additur quanto, & qn̄que non. Si autem obijcitur, ꝙ calor naturalis ſemper agit nutrimentum conuertendo, & ita vr ſemper fieri additio in quolibet momento. Dicimus ꝙ calor non ſemper addit aucto, ſed qn̄que diſponit vt poſtea facilior fiat additio. Vnde ſi quæratur, cur potius in hora vna fiat augmentum quàm in alia. Reſpondemus huius differentię rationem eſſe, quod non eodem modo diſpoſitum eſt in qualibet hora id cui additur, nec etiam id quod additur, & ideo diſcontinuatur additio.

Quod aliter fit aſſimilatio in augmentatiua quam in nutritiua. Cap. LXXVII.

ASſimilatio diuerſimode fit, nutritiua, & augmẽtatiua, ſm diuerſos eorum terminos. Nutritiua ſiquidem aſſimilat, vt potentia nutriens ſubſtantiam in qua ſaluatur eſſe indiuidui. Augmentatiua vero vt potentia extendens indiuiduũ ad maiorem quantitatem. Denique nutritiua non ponit augmentum per ſe, nec in latitudine, nec in ſpiſſitudine, ſed per accidens, quia. ſ. id reſtituit qđ quantum eſt, non tñ in eo ꝙ quantum eſt reſtituit, ſed in eo ꝙ ſubſtantia. Verumtñ ut ſuperius habitum eſt, quædam partes ſunt in corpore aĩato vt vaſa, ex quorum extenſione principaliter eſt augmẽtum naturale, vt ſunt oſſa nerui ac venæ. Has extendere difficillimum eſt, eo ꝙ duræ ſunt, & ob hoc ẽt extenſę non reuertuntur. Non. n. videmus aliquem hoiem effici minus longum q̃ fuerit per aliquam diminutionem, & ſic etiam in latitudine & ſpiſſitudine ſubſtantiæ radicali. Hęc ergo augmentatio proprie virtutis eſt augmentatiuę, & eſt ſm materiam. In hac expreſſe apparet qđ dicit Auic. videlicet ꝙ multo plus additur longitudini q̃ latitudini & ſpiſſitudini. Alia vero eſt augmentatio in partibus q̃ ſunt ex humido nutrimentali, q̃ non ſunt vt vas, ſed potius vt in vaſe effluentes & influentes. Secundum has accidit frequenter incroſſatio, & attenuatio. Vñ multos videmus quorum latitudo & ſpiſſitudo non correſpondent longitudini ſm proportionẽ. Et hæc augmentatio pertinet ad nutritiuam, q̃a cauſat̃ a nutrimento maiori uel minori. Sic ẽt videmus in paruulis, ꝙ quia calor eſt fortis & corpus rarum, ideo de nutrimento ipſorum tranſit ad mẽbra ſuperiora, efficiũturq; maiora inferioribus ſm corporis ſui proportionem. Poſtea vero dum corpus inſpiſſatur, calorq; debilior efficitur, non tranſit ad membra ſuperiora de nutrimento, niſi qđ eſt ſubtile, ac penetratiuum, & leue, totumq; reſiduum tranſit ad inferiora. Ideo tunc inferiora efficiuntur maiora ſuperioribus membris ſm proportionem corporis ſui. Auic. vbi ſupra. Augmentatiua vero nutrimentum alio modo diſtribuit q̃ nutritiua. Quod . n. nutritiua ex ſe habet, æqualiter diſtribuit. Augmentatiua vero vni ſubtrahit, & dat alij, hoc eſt. Nutritiua virtus dat. ſ. vnicuique mẽbro de nutrimento ſm eius magnitudinem vel paruitatem, & vnit ei æqualiter. Augmentatio vero tollit ab vna parte corporis, & addit alij quæ indigebat, vnitq; ei vt illa pars augmentetur potius q̃ alia, miniſtrãte ſibi in hoc nutritiua. Si aũt eſſet dñiũ nutritiua vtiq; adæquaret illas, aut ẽt plus largiretur parti cui ſubtrahit augmẽtatiua. Videmus. n. ꝙ nutritiua qn̄que ſola eſt. ſ. aucto iã aĩali & eius actio fortior, ita ꝙ corpori reſtituit amplius q̃ reſoluatur. Ipſaq; & in latitudinem & in craſſitudinem membrorum apponit augmentum manifeſtum, ſed longitudini non apponit augmentum qđ appareat. Augmentatiua multo plus addit longitudini, q̃uis hoc difficilius ſit q̃ addere latitudini. In augmento nanque longitudinis neceſſe eſt diffundi nutrimentum in membris duris, vt in oſſibus ac neruis per oẽs partes eorum in longum propagando & elongando. In augmento vero latitudinis ſufficit carnes augeri & oſſa nutriri. Nutritiua itaque deſeruit augmẽtatiuę in eo qđ non eſt vincens, ſed operans ad nutum illius, ut nutrimentũ diſtribuat, vel diffundat illuc, vbi augere debet augmentatiua, quæ non appetit niſi perficere rem.

Sequitur nunc de vi generatiua. Cap. LXXVIII.

POtro vis generatiua ſicut dictum eſt ſupra, vis eſt accipiẽs de corpore in quo eſt partem ei ſimilem in potentia, & operatur in ea per attractionem aliorum corporum quæ illi aſſimilantur generari & commiſceri, cõuertitq; illam in ſimilitudinem ipſius in effectu. Alber. Hæc diffinitio Auic. data eſt per comparationem virtutis ad genus ſuum, ad proprium materiã, proprium finem & actum. Genus quippe virtutis ſupponitur p hoc quod dr, vis animę. ſ. vegetabilis. Actus aũt eius ſupponitur dupliciter. ſ. per accipere & per operari. In generante ſiquidem accipit primo per contractionem ad vaſa ſeminaria, quæ attrahunt ſemen a toto corpore, & ab ipſis vaſis deſcendit in ipſum vis generatiua. Vis aũt operans eſt in ſemine non in organo aliquo, & illius operatio eſt eius qđ naſcit̃. Materia quoq; duplex ſupponitur. Principalis. i. per hoc qđ dr partem illi ſimilẽ in potentia. Hæc eſt. n. quæ profundatur in radicalibus membris, & hoc eſt humidum quod eſt in ſubſtantia ſeminis. Secũdario vero per hoc quod dr per attractionem aliorum corporum quę illi aſſimulãtur. Illa. n. eſt materia ſeminis mẽſtrui ac ſeminis mulieris quæ attrahitur a ſemine viri, & commiſcetur illi, vt ſufficiat ad quantitatem corporis. Alia vero pars ſanguinis mẽſtrui deriuatur ad mammillas ad nutrimentum, quo generatio debet præparari. Similiter etiam finis duplex eſt, per hoc. n, quod dr generari tangitur figuratio corporis ſm lineamenta membrorum, per hoc autem quod dicitur in ſimilitudinem illius in effectu, tangitur finis vltimus, qui eſt finis intentionis, & eſt inductio formæ ſpecificę in eo, quod generatur.

De actionibus generatiuæ. Cap. LXXIX.

AVicenna vbi ſupra. Generatiua vero duas habet actiones. Quarum vna eſt creare corpus. i. ſubſtantia generantis corpus ſeminale deſcindere & figurare, & lineamentare. ſ. ad ſimilitudinem generantis. Alia vero attribuere partibus eius in permutatione ſecunda formas earum. ſ. virtutes & dimenſiones ac numeros, & aſperitatem & lenitatem, & his adhærentia, ſubiecta gubernationi eius q ſolus oĩa poteſt. Huic aũt ſeruiunt duę uires, nutritiua. ſ. in nutriendo, & augmẽtatiua dilatando. Et huius quidẽ actio perficitur in principio generationis. Deinde gubernatio remanet augmentatiuę & nutritiuę commodata. Cũque iam augmentatiua quaſi circa perfectionem operatur, tunc iterum generatiua cum duabus miniſtris ſuis ad generandum ſemen quo quieſcat virtus q̃ eſt eiuſdem ſui generis excitatur. Nutritiua ſiquidem hoc appetit, vt per eam cuiuſlibet ſingularis ſubſtantia obſeruetur. Augmentatiua, vt per eam perficiat̃. Generatiua vero vt per eam remaneat ſpẽs, q̃n appetere pmanere, res eſt q̃ ex Deo prouenit in omne qđ eſt. In ſingulari itaque qđ non eſt aptum ad permanendum in ſe, ſed in ſua ſpecie, virtus ad reparandum aliquid vice illius excitat̃, vt per hoc eis ſpẽs conſeruet̃. Nutritiua ergo reſtaurat qđ de ſingulari, generatiua vero qđ de ſpecie reſoluit̃. Alber. Itaque virtus generatiua, q̃ eſt pars aĩæ, in organo eſt in generante, & huius actus eſt ille primus, qui eſt deciſio ſeminis. Sed ab hac virtute refluxa eſt alia virtus in ſemine, cuius eſt ſubſtantiam ſeminis in ſimilitudinem ſpẽi primi generantis conuertere. Et hic eſt ſecundus actus generatiuę, nec eſt virtus in generante, ſed in ſemine. Actor. Ex prædictis ergo ordo prædictarum trium virium, & ratio diſtinctionis patet, & quantum ad operationes, & quantum ad fines. Et ẽt quantum ad tpſ patet diſtinctio. Nam operatio nutritiuæ incipit in principio vegetabilis, & terminat̃ in fine vitæ, & non ante. Operatio augmentatiuę incipit ſimiliter in principio, ſed terminatur perfectio circa finem determinatũ ſm naturã. Operatio vero gñatiuę incipit in iuuẽtute iã aucto corpore, & terminat̃ circa finẽ determinatũ ſm naturã in ſenectute.

Qualiter ſemen decidere ſit proprius actus generatiuæ. Cap. LXXX.

ALbertus. Videbitur aũt fortaſſis alicui, ꝙ ſemen decidere non ſit proprius actus generatiuæ. Siquidem & in fęmina eſt vis generatiua. In libro tñ de aĩalibus habet̃, multiplici quoque ratione probatur, ꝙ in fœmina non fit deciſio ſeminis, quæ aliquid effectiue ad conceptum operetur. Idem ẽt vr̃ ex diſtinctionibus maſculi ac fœminę, colliguntur ex libro aĩalium, & ex libro vegetabilium, videlicet ꝙ maſculus eſt, qui generat in alio ſuæ ſpeciei ex proprio ſemine. Fœmina vero quę generat, in ſe ex ſemine alterius ſpeciei ſuæ. Ex hoc. n. vr̃, ꝙ fœmina generando non decidat ſemen ꝓprium ad hoc vt effectiue operet̃ conceptum. Nos aũt dicimus cum Auic. ꝙ ab aĩa, q̃ eſt in toto corpore generatiua virtus emanat in organũ generationis, q̃. ſ. virtus induit ſemini virtutem generationis, q̃a generat mẽbra ſm vnamquamque virtutem congruam illius actioni, ita ꝙ vnumquodq; mẽbrorũ ſit aptũ ad recipiendum virtutẽ propriã, quæ in eo apparet. Et ſm hoc dicimus, ꝙ virtus generatiua prima, q̃ eſt pars aĩæ vegetabilis, eſt in generante. In ſemine aũt eſt uis generatiua cauſata ab illa q̃ nec eſt aĩa, nec pars aĩæ, licet actiones operetur aĩæ. Itaque decidere ſemen a ſuperfluo digeſtionis quartæ, eſt actus generatiuæ primæ, q̃ eſt pars aĩæ, & hoc tã in aĩalibus quam in plantis. Porro generatiuæ ſecundę, quæ eſt in ſemine, non eſt actus ille, q̃n aliter ſemen decideretur a ſemine. Diſtinguendum eſt autem duplex ſemen. Vnum. ſ. materiale, aliud effectiuum, qđ tamen eſt pars materiæ ſm primum ſubiectum, in quo ſaluatur. Et primum quidem. ſ. materiale decidit a fœmina per attractum ſeminis menſtrui, vel humoris alterius, qui eſt in loco eius. Secundum autem. ſ. effectiuum deciditur a viro, & hoc in omnibus animalibus, in quibus eſt maſculus & fœmina. Nam in quibuſdam piſcibus non eſt huiuſmodi diſtinctio, ut in anguilla. Dicendum eſt itaque ꝙ femina non ſolum generat in ſe ex alio ſemine, quod eſt effectiuum, ſed etiam ex proprio ſemine, quod eſt materiale.

Qualiter

Qualiter vis generatiua ſit in plantis, & in animalibus. Cap. LXXXI.

DVbitare quoque poteſt aliquis, vtrum vis generatiua ſit in plantis, quia non vř in eis eſſe deciſio ſeminis. Vñ quæret fortaſſe aliquis, quid ſit ſemen deſcindere. Si.n. hoc eſt tñ ſeparare quandam partem nutrimenti, hoc etiam facit augmentatiua in augmento. Si vero dicatur, ꝙ hoc eſt per aliqđ organum attrahere ſuperfluitatem quartæ digeſtionis, ipſamq; materiã, ita ꝙ recipiat virtutem informatiuam ſeminis in ſimile ſpeciei generantis, tunc non vř eſſe actus generatiuæ in plantis. Non.n. in eis eſt attractio partis nutrimenti ad organum vnum, quod influat ei virtutem formatiuam, quin potius videmus ꝙ planta in radice & in ſtipite & ramis profert ſurculos, virgas, folia, flores, ac fructus. Nos aũt dicimus ꝙ in plãtis eſt deſciſio ſeminis. Deſciſio quippe ſeminis in genere conſiderata, eſt ſeparatio q̃dam nutrimenti a cibo qđ natum eſt ſuſtentare indiuiduum, in quo ſeparato per generationem ſaluatur ſpecies. Talis autẽ generatio ſit in planta, qm̃ illud vñ ſit generatio, ſeparatur ab eo qđ eſt cibus ad ſuſtentationem corporis plantę neceſſarius. Sic ergo deſciſio ſeminis eſt in plantis, licet non eijciant ſemen extra ſe in morem aĩalis. Veruntñ recte poſſumus ẽt dicere, ꝙ in planta dupliciter eſt generatio, vna videlicet per quã ad ipſam plantam generantem redit iuuentus, & in hac generatum ſemp pars eſt generantis. Alia vero eſt plãtę ſimilis in ſpecie per quã ſaluatur ſpecies plantę tñ, & non indiuiduum. Et hæc fit per ſemen a nutrimento deſciſum & extra plantam proiectum, ſicut patet in nucleis & fructibus. Dicimus ergo ꝙ ſemen deſcidere eſt ipſum a nutrimento ſeparare, eiq; virtutem generatiuã materialem, vel effectiuam influere. Qui videlicet influxus a generatiua fit, vel quæ eſt in organo ſpeciali, ſicut in aĩalibus, vel in toto corpore generantis ſicut in plantis. Nam in aĩalibus quidẽ ſitum habet in organo generationis determinato. In plantis autem ſm oẽm partem eſt vis impregnans, nec impregnatio certum habet ſitum, ſed eſt in toto corpore plantę. Quodq; in plãtis eſt generatio multiplex.i. multorum.ſ. ſurculorum & foliorũ & florum ac fructuum, contingit pp æqualitatem & ſimilitudinem corporis plantæ in partibus ſuis. Ex hoc.n. accidit, ꝙ nutrimentum aptum nutrire partem vnam, aptum eſt ẽt nutrire partem aliam. Et ex hoc iterum contingit ꝙ nulla eſt dr̃ia inter humidum radicale & humidum nutrimentale in ipſis niſi per accidens. Ex hoc quoque contingit vlterius, ꝙ ex humido nutrimẽtali poteſt eſſe generatio partium in plantis, cuius ſignum eſt, ꝙ partes eius abſciſæ recreſcunt, qđ non accidit in aĩalibus ꝓ multã in organis diuerſitatem habentibus, ergo ex nutrimento in quo dominatur humidum aquoſum quod facile eſt dilatari, folia ꝓducuntur. Ex nutrimento autem in quo dominatur ſubtile aereum cum aqueo facile digeſtibili atque maturabili fructus generantur, & ita de alijs.

Quod in plantis non ſit diſtinctio ſexus. Cap. LXXXII.

CVm autem in omni natura ſit aliud agens, & aliud patiẽs, alia materia, & alia forma. Fœminaq; ad maſculum ſe habeat, vt materia ad formam, vt patiens ad agens, videbitur alicui fortaſſe ꝙ in plantis quoque ſicut & in aĩalibus debeat eſſe diſtinctio ſexus maſculi ac fœminæ ſm actum virtutis generatiuæ. Præterea cum generatiua virtus ſit vegetabilis aĩæ, vř ꝙ eius diſtinctio ſm actum ſuum debeat omni naturæ vegetabilium conuenire. Nos aũt dicimus cum Ariſt. ꝙ in plantis non eſt diſtinctio ſexus maſculi & fœminæ. Hoc.n. probat in libro de vegetabilibus multis rõnibus, vna eſt qa maſculus qñ generat, in alio generat. Fœmina vero ab alio generat. Sunt & ambo ſeparata ab inuicem, & poſtea cõmiſcentur: ꝙ in plantis non inuenitur. Alia eſt ꝙ plantæ non indigent effectiuo niſi ſolæ in hora pullulationis. Cum ergo & effectiuum ſit per maſculum indigent maſculo. Dicimus ergo ꝙ in eis non eſt diſtinctio maſculi ac fœminæ per ſexum, ſed per proprietates q̃ ſunt, formam, ſpeciem ac figuram imprimere, & hæc impreſſa recipere. Ideoque ambæ iſtę proprietates adunantur in planta vna, ſicut ibi dicit Ariſt. Calidi.n. ac ſicci quæ ſunt proprietates maſculi eſt imprimere, & quaſi ſigillare formam & figuram, quia calidum eſt penetratiuum, & ſiccum eſt terminatiuum. Cum ergo hæc vbiq; ſint in planta, ſequitur ꝙ & proprietates maſculi erit vbiq; in ea: proprietates autem fœminæ ſunt frigidum & humidum. Et humidum quidem eſt figuræ ac ſpeciei receptiuum. Frigidum vero per coagulationem humidi acquoſi eorundem eſt retentiuum, & iſtæ proprietates vbique ſunt in planta. Ideo dicit philoſophus, ꝙ planta eſt ubique impręgnans & impręgnata.

Cur non ſit in plantis ſicut in animalibus. Cap. LXXXIII.

IN animalibus quidem eſt diſtinctio maris & fœminę per ſexum, qm̃ aĩa ſẽſibilis diuerſas habet virtutes & operationes, præcipue vbi perfecta eſt. Ideoque magnã exigit diuerſitatẽ partium in corpore quo vtitur, vt organo in illis virtutibus & operationibus. Cunq; talia difficilioris ſunt generationis ſm naturam, ex hoc contingit ꝙ nutrimentum aſſimilatum vni parti nõ eſt aſſimilatum alteri, & qđ eſt aſſimilatum parti, non eſt aſſimilatum toti. Et ẽt vlterius qđ eſt potentia pars, non eſt potentia totum, vñ ſpecies non ſaluatur, niſi in eo qđ eſt potentia totum. Oportet talia ſpeciale organum hr̃e, in quo ſit virtus aĩæ q̃ trahat cibi partem a toto corpore, faciatq; ipſum potentia totum, vel materialiter vel effectiuè. Et horum organorum diſtinctio facit diſtinctionem ſexus in aĩalibus, qđ patet ex hoc, qa cũ ſint aĩalia in partibus ſuis completa, eorum facilis eſt generatio. Pręcipue tñ qñ non ſunt completa in ſenſuum numero, multa horũ generant ex putrefactione ac ſtellarũ virtute (vt dicit Ariſt.) in lib. de aĩalibus. Qđ aũt non diſtinguitur ſexus in plantis, hoc eſt pp æqualitatem corporis plantæ in partibus ſuis. Ex hoc.n. contingit, ꝙ nutrimentum aſſimilatum parti, eſt ẽt aſſimilatum toti, qđque eſt potentia pars, eſt potentia totum. Cum itaq; nutrimentum in planta vbique ſit potentia, pars erit vbique potentia totum, & ſic vbique generatio. Qđ aũt idem in planta ſit humidum nutrimenti & humidum generationis, patet per experimentum, qa.ſ. partes eius abſciſę recreſcunt, qđ utique non fieret, ſi humidum diuerſum eſſet. Ideoq; cum ad humidum nutrimenti non exigatur diſtinctio ſexus, ſed tñ calor agens cũ virtute cœleſti, ſequitur ꝙ ẽt ad generationem plantæ non exigitur niſi calor agens cũ virtute animæ ac cęli. Et hoc eſt qđ ait philoſophus, ꝙ oĩum vegetabilium terra eſt mater, & ſol pater.

Vtrum anima vegetabilis ſit ex traduce. Cap. LXXXIIII.

CVm aũt circa generatiuam quęritur, qd & ex quo generetur, occurrit illa q̃o. Vtrum aĩa ſit ex traduce, & vtrum ſit in ſemine, & an ſit per creationẽ & infuſionẽ a creatore, vel per generationem, q̃ eſt actus naturæ. Dicimus aũt ꝙ oẽs formæ pter animam rõnalem potentia ſunt in materia ipſa generabiliũ & corruptibiliũ, & educunť per actionem calidi & frigidi, ſicci & humidi per commixtionem. Sola vero rõnalis aĩa infundendo creať, & creando infundiť a prima cã, q̃ Deus eſt glorioſus atq; ſublimis. Porro aĩa plantæ ac bruti in ſemine potẽtia, non actu, & non potentia materiali tñ, ſed potentia efficientis & operantis. Rõnalis aũt non ſic, nec hẽt efficientẽ, niſi ſolum Deum. In ſemine quidem hoĩs eſt virtus formatiua membrorum humani corporis, quibus formatis aĩa per creationẽ a Deo infundiť, & infundendo creať. Et corpus quidẽ qđ generať, corruptũ eſt corruptione duplici .ſ. paſſionis & vitij. Ex qua videlicet vitij corruptione tanq̃ ex filia peccati cauſať in aĩa originale, cum tñ pœna tñ ſit in corpore. Licet aũt aĩa ſtatim dum eſt, orignali peccato commaculata ſit, illam tñ maculationem a parentibus non trahit, tanq̃ ſit ex traduce, ſed potius ſequiť ipſa vnionem aĩæ ad corpus, ſicut aliquis liquor purus corruptionem contrahit ex vaſe in quo eſt. Itaq; bonitas Dei cooperať naturæ in hominis generatione. Etenim q̃ñcunq; natura ſufficienter formauit organa corporis humani, Deus creando aĩam rõnalẽ infundit, qđ non eſt ex poteſtate efficiẽtis naturæ, ſed ex ordine operationis Dei ad opus naturæ. Sic etiam eadem bonitas Dei ſemper cooperatur uoluntati ad ſe operanti. Etenim quandocunq; aliquis quod in ſe eſt facit, Deus illi gratiam infundit.

Vtrum anima ſit in ſemine. Cap. LXXXV.

SI ergo q̃rit utrum aĩa ſit in ſemine. Dicimus ꝙ aĩa humana cum oĩbus potentijs ſuis non eſt in ſemine ſicut in effectiuo, neque per ſubſtantiã, ſed a Deo creatur, & corpori infundiť. Non.n. dicimus ſicut qdã dixerunt, ꝙ in hoĩe ſit trina aĩæ ſubſtantia, ſed vna ſola habens tres vires. Ĩoque non poſſumus dicere, ꝙ hæc ſubſtantia in parte cauſeť a Deo immediate per creationẽ q̃tũ ad potentias rõnales, & in parte educať ex ſubſtantia ſeminis q̃tũ ad potentias ſenſibiles ac vegetabiles. Quin potius dicimus totã a Deo creari, & corpori ſimul infundi. Porro aĩas brutorũ & vegetabiliũ non ita creãdo infundi, ſed potius per generationẽ ex materia ſeminis educi. Si aũt q̃riť, vtrũ ſunt in ſemine vel nõ. Dicimus ꝙ ibi ſunt per aliquẽ modũ, & per aliquẽ non. Vt.n. hř in libro de aĩalibus, nõ ſunt ibi actu, ſed ibi ſunt in potentia effitientis & materię. Et ſi q̃dẽ vltra q̃rať, qd ſit illud efficiens. Dicimus ſm philoſophũ, ꝙ illud non eſt aĩa, ſed eſt calidũ, materia vero eſt humidũ cõmixtũ ſm cõplexionẽ ſeminis & naturã. Calidũ aũt id qđ agit multiplici agit virtute, ſicut in li. de aĩalibus hř expreſſe, videlicet in uirtute ignis, ſm q̃ hẽt attrahere ſubtilia apta aĩationi. Et in uirtute cęli, ſm q̃ põt eſſe principiũ formæ ac ſpẽi. Et in uirtute aĩæ, ſm q̃ recipit a uirtute generatiua partis uim informatiuã & ꝑatiuã organorũ. Ĩoq; dicit philoſophus, ꝙ aĩa eſt in ſemine, ſicut artificiatũ in artifice. Artificiatũ ſiqdẽ non eſt in artifice ſm eſſe ac ſpeciẽ ſuam, ſed ſicut in effectiuo, in quo eſt operis rõ, quę.ſ. rõ eſt efficientis ad opus ꝓportio. Similiter ergo & aĩa ſenſibilis ac uegetabilis ſunt in ſemine ſicut in effectiuo, in quo eſt ad talẽ formã ac ſpeciẽ ſm naturã ꝓportio. Qualiter aũt cõtingat, ꝙ calidũ elemen

tare

tare efficiat ſubiectũ calidi cęli & calidi aīæ,aliàs oſtenſum eſt. Cõcedimus ergo,ꝙ aīa nõ eſt in ſemine neque per genus,neq; per ſpẽs,neque per virtutem,ꝙ ſit pars aīæ,ſed quemadmodum dictum eſt.ſ.in potentia efficiẽtis & materiæ:Vel ſicut artificia tum in artifice,& hoc dico quantũ ad aīam bruti,vel plantæ. In his.n.ſemẽ eſt cauſa effitiens generationis.Secus eſt in aīa hoīs. Hęc etenim ſm partem ſui principalem abſoluta eſt a materia, nec eſt alicuius partis corporis actus.Ideoq; cum eius operatio non dependeat a corpore, principiũ non habet a virtutibus corporalibus, ſicut expreſſe ꝓbatur in li.de aīalibus. Vñ aīa rationalis dr̃ differentia,quæ egrediatur ab extrinſeco,ſcilicet a creãte Deo.Hinc etiam Auicenna, attribuens inquit eſſe animæ nõ eſt corpus, nec virtus corporalis,ſed eſt ſine dubio eſſentia exiſtens nuda a materijs & menſuris . Itaque virtus quæ eſt in ſemine hominum , non eſt niſi formatiua & gñatiua organorum.

Vtrum vegetabile, vel ſenſibile per diuiſionem corporis ſit multiplicabile. Cap. LXXXVI.

VTrum aũt vegetabile, vel ſenſibile per diuiſionem corporis in quo eſt ſit in plura multiplicabile. Diſputat Aug. ꝓp diuiſionem quorundam vermium,in quibus vr̃ eadẽ aīa numero manere in vtraque parte. Huius quoq; ſignũ apparet in plantis,qa cum planta diuidit̃,frequenter contingit vtrãque partem conualeſcere ac germinare.Vñ patet ꝙ in plãtis eſt aīa vna qdem actu, ſed potentia plures, ſicut forma materialis, ac per diuiſionem plantæ ſit actu plures.Quod aũt planta diuiſa conualeſcit,ꝓp ſimilitudinem partium eius cõualeſcit. Licet .n.radices habeant oẽs ſimiles tñ figura radicis non diuerſificat̃ multum a figura ſtipitis & ramorũ. Radix.n. nutrimentũ trahit per poros qui ſunt & in ramo,& ideo frequenter contingit ꝙ ramus in loco nutrimenti fixus incipit trahere nutrimentũ ſicut radix,& conualeſcit. Huius aũt ſignum eſt,ꝙ cortex,inſpiſſatus circa radicem plantæ,ꝓp hoc opilat̃ in poris,impedit attractum nutrimenti.Ideo minus fructificat planta & ita deſiccatur ... E contra vero ſi ſcindat̃ radix in plantis antiquis , & ſciſſuræ imponat̃ lapis ne iterum coniungi poſſit, incipiet radix trahere nutrimẽtum ſicut prius per apertionẽ pororum in medio radicis. Sicq; planta incipiet germinare atq; viuere,niſi forte ſuperiores partes ita deſiccatę ſint,vt non poſſint attrahere nutrimentum qđ eſt in radice.Similiter & vr̃ in quibuſdã aīalibus ꝙ ſimilia ſunt in corporis partibus,vt anguillæ,ſerpentes,& rugoſa.Hoc ſolum excepto, ꝙ non vñr conualeſcere diuiſa. Et hoc ideo contingit, quia nullũ aīalis corpus ita ſimile eſt in ſuis partibus qn ſemp diſſimilitudinẽ habeat in ore.Ideoq; per defectum oris quo cibum accipit,& defectum membri quo cibum digerit, cognoſcũtur partes deficere. licet vtraque habeat animam ſenſibilem.

De varietate generationis ſecundum varietatem agentis, & materiæ. Cap. LXXXVII.

GEneratur aũt cõueniens ſm proportionem agentis & materiæ. Calidum.n.& humidum mouentia in generatione diuerſas accipiunt proportiones ad formas ſubſtantiales inducendas,ex diuerſitatę luminis deſcẽdentis a ſublimi de ſtellis,& ex diuerſitate materiæ,quæ.ſ.materia quãq; cõmixtionem tñmodo nata eſt ſuſcipere, & tunc generantur mineralia.Quãq; vero commixtionem & complexionem non tñ ad ęquale,ſed in qua dominat̃ ſubſtantia terreſtris ac dura,tunc generantur plãtæ.Quãque aũt complexionẽ accidentẽ ad æquale, & tunc generant̃ aīalia.Sic ẽt intelligit̃ qđ dicit philoſophus,ꝙ oĩs generatio eſt ex conuenienti. Conueniens.n.ſupponit proportionẽ agẽtis & materiæ ad formam quæ inducit̃ . Et huius ſimile ponit Auic.in actione ignis, qui cuidam materiæ non cõicat niſi calorem,alij vero calorẽ & lumen & alicui calorẽ & lumen ac ſpeciem ſm ꝙ magis & minus apta eſt materia ſuſcipere impreſſiones ꝙ ſunt ab igne. Ariſt.in lib.de cauſis proprietatũ elementorũ.In habitatoribus aũt climatis primi qđ eſt propinquius lineæ æqualitatis,hoc eſt æquinoctialis,ꝓp aſſiduã fixionẽ motus ſolis,accidit ſiccitas & caliditas, & minorat̃ in eis frigiditas, & humiditas. Quapp calefiunt matrices mulierum,& cõicant eis nigredo corporum,& criſpitudo capillorum,aqua.n.viri quando cadit in mulierem,decoquit eam matrix caliditate ſua,& commiſcetur aqua illa cum ſanguine matricis,donec ſit fruſtum,deinde formatur & ſit in ea ſpiritus vitæ iuſſu Dei.

Quod perfectiorem habeant generationem animata quam inanimata. Cap. LXXXVIII.

ALber.Cum aũt videamus inanimata generari non per deciſionem a materia,ſed ꝗdam ꝑ cõmixtionem elementorum vt mineralia, ꝗdam vero ꝑ tranſmutationẽ materiæ alterius in ſpeciem ſuam, ut cum ignis tranſmutat in ſe aeris materiam , uideri põt alicui, ꝙ perfectior modus generationis ſit in rebus inãtis ꝗ in animatis,tanꝗ pfectius ſit ſpeciẽ ſuã generare ſuper aliam materiã , ꝗ ſuper materiã a ſeipſa deſciſam. At uero pfectiorem hñt generationẽ aiata ꝗ inaiata tam ex parte agentis ꝗ ex parte materiæ.Ex parte quidem agentis,quia in illis agit qualitas actiua tm̃ ut calidum,frigidum.In illis aũt hoc non ſufficit, ſed calori oportet adeſſe uirtutem aīæ, ac uirtutẽ cœli Ex parte uero materiæ qm̃ in illis gñatio pparat materiã. In iſtis aũt oportet eſſe materiam ante pparatam.Quod aũt illa non generant de ſubſtãtia ſua,huius cã eſt,qa ſunt homogenea. In homogeneis aũt nihil eſt in potẽtia ſic ad formam, ſed totũ eſt in actu. At uero in animatis ſunt quędam partes potentia,& quædam actu. Nutrimentum ei aſſimilatum eſt pars potẽtia & non actu.Cum itaque generatio fiat ex ente potentia in actu,in his ꝗ ſunt aīata debet fieri generatio ex talibus partibus.In illis aũt quæ non ſunt aīata fieri non poteſt , quia oẽs partes eorum aũt actu,& ex ente in actu non fit generatio ſicut dictũ eſt.Iõq; oportet ut generent ſpeciẽ ſuam ſuper materiã alienã extra ſe.

LIBER XXV.

De prima diuiſione virium animæ per cognitiuas, & affectiuas ſiue apprehenſiuas & motiuas. Cap. I.

HV G O in lib. de anima & ſpiritu. Cum aũt homo conſtet ex duabus ſubſtantijs.ſ.aīa cum ratione ſua, & carne cum ſenſibus ſuis.Ipſos quidem ſenſus caro non mouet abſque ſocietate aīæ, ſed aīa rõnale ſuum tenet ſine carne . Eſt quippe in ea uis rationalis,concupiſcibilis iraſcibilis.Per uim rationalem habilis eſt illuminari ad aliquid cognoſcendum infra ſe, & ſupra ſe, & in ſe, & iuxta ſe.Cognoſcit ſiquidem Deum ſupra ſe,& ſe in ſe.Angelum iuxta ſe,& quicquid cœli ambitu continetur infra ſe. Per concupiſcibilitatem, & iraſcibilitatem habilis eſt affici ad aliquid appetendum uel fugiendum, amandum uel odiendum. Ideo de rõnabilitate aīæ oīs ſenſus oritur, & de alijs omnis affectus. Affectus uero quadripartitus eſſe dignoſcitur,dum de eo quod amamus iã gaudemus uel gaudendum ſperamus , & de eo qđ odimus iam dolemus uel dolendum metuimus . Et ob hoc de concupiſcibilitate gaudium & ſpes,de iraſcibilitate dolor & metus oriuntur. Quiꝗdem quatuor affectus animi oĩum ſunt uitiorum atque uirtutum quaſi quædam principia & oĩs materia . Affectus ſiquidẽ omni operi nomen imponit. Et qm̃ uirtus eſt habitus mẽtis bñ diſpoſitæ,componendi & inſtituendi atque ordinandi ſunt animi affectus ad id qđ debent, & quo debent,ut in uirtutes proficere poſſint. Alioquin in uitia facile deficient.Senſus uero unus eſt in anima, & eſt quod ipſa. Cumq; corpus non ſit, corporeus dr̃.Et cum intus nõ ſit niſi unus,tñ ꝓp uaria exercitia uariatus uariè nuncupatur.Dr̃ nanque ſenſus imaginatio & ratio intellectus intelligentia. Et hæc oīa in anima nihil aliud ſunt ꝗ ipſa. Aliæ quidem & aliæ ſunt inter ſe proprietates ꝓp uaria exercitia,ſed una eſſentia.ſ.rationalis,& una aīa.Et ſicut mũdus iſte uiſibilis quintupartita quadã diſtinctione eſt ordinatus, ſic aīæ in mundo ſui corporis peregrinanti quinque progreſſus ſunt ad ſapientiam. Actor. Ecce prædicta trimembris diuiſio reducitur ad duo membra,dum.ſ. uires aīæ diuiduntur in ſenſum & affectum.i.in uires cognitiuas & affectiuas,ſiue in apprehenſiuas & motiuas. Et iterum membrum utrunque ſubdiuiditur, affectiuum ſcilicet in quatuor, & cognitiuum in quinque.

De viribus cognitiuis,vel apprehenſiuis. Cap. II.

HVgo ubi ſupra.Animæ nanq;(ut ſupra dictum eſt)in mũdo corporis ſui peregrinãti quinque progreſſus ſunt ad ſapientiam. Cum.n.ab inferioribus ad ſuperiora aſcendere uolumus,primus occurrit nobis ſenſus,deinde imaginatio,poſtea ratio,poſtea intellectus,& poſtea intelligentia, & in ſumma eſt ſapientia.Summa nanque ſapientia ipſe Deus eſt.Sapientia hominis eſt pietas,ideſt cultus Dei.Senſus ea uis animæ eſt,quæ rerum corporearũ corporeas formas percipit . Imaginatio eſt uis animæ, ꝗ rerum corporearũ corporeas percipit formas,ſed abſentes . Senſus nanque formas in materia percipit . Imaginatio extra materiam.Et ea uſque eſt exterius formata ſenſus dr̃. Eadem uſque ad intimum tranſducta imaginatio uocatur. Imaginatio nanque de ſenſu oritur,& ſm ipſius diuerſitatem eius uariatio eſt.Multa uidet aīa carnalibus oculis.Multa ẽt fantaſtica imaginatione concipit,& ubique quaſi diſtẽditur , mouetur,erigitur, & fluctuare uĩ, non a ſe egrediens,ſed in ſemetipſa tanꝗ in magno percurrens ſpacio peruagatur, non exit ab illa,ſed tractatibus ſuis illa ſibi repręſentat. Habet ſiquidẽ in ſe quaſi quãdam latitudinem longitudinem & altitudinem. Nam per charitatem Deum & omnes fideles ſibi complectitur.Per meditationem uniuerſa quæ a principio mundi uſque ad ſinem Deus ꝓp ſalutem noſtram operatus eſt meditatur.Per contemplationem

quæ ſurſum ſunt cęleſtia contemplatur. Ratio ea uis animę eſt, quę rerum corporearum naturas formas, differentias, propria & accidentia percipit, & omnia quidem incorporea, ſed non extra corpora niſi ratione ſubſtantia. Abſtrahit.n. a corporibus q̃ fundantur in corporibus non actione, ſed conſideratione. Natura nempe ipſius corporis, ſm quam omne corpus eſt, nullum vtiq; corpus eſt. Intellectus ea vis animę eſt, quæ inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & omnem ſpiritum creatum. Intelligibilia ea uis animæ eſt, quæ immediatè ſupponitur Deo. Cernit ſiquidem ſummum verum & veræ incommutabilem. Iohannes de Rupella. Nota q̧ tres vltimæ differentiæ. ſ. ratio intellectus & intelligentia comprehenduntur ſub virtute intellectiua ſiue rationabili. Cuius virtutis nota triplicem actum, inueſtigare, diſcernere & retinere: ſm inueſtigationem eſt ingenium, ſecundum rationem diſcretio, ſm memoriam retentio. Ingenium igitur inquirit ignota, Ratio diſcernit inuenta, Memoria recondit iudicata.

De mutua illorum connexione. Cap. III.

HVgo ubi ſupra. Sic ergo anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporis ſimilitudines, Ratione corporum naturas, Intellectu ſpiritum creatum, & quicquid ſenſus percipit imaginatio repræſentat, cognitio format, ingenium inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat. Intelligentia comprehendit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingenium ea uis animæ eſt ſiue intentio qua ſe extendit aĩa & exercet ad incognitorum cognitionem, ſic fit aſcẽſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima a ſummis dependent. Intellectus nanque quędã imago & ſimilitudo eſt intelligentiæ. Ratio intellectus, rationis fantaſticus ſpiritus. Cui etiam ſupremum corporis. i. ignis quadam ſimilitudine iungitur, vt igni aer, aeri aqua, aquæ terra. Sẽſus iuuaẽ exterius, quia oculus carnis ex natura q̃uis habeat facultatem videndi, nunq̃ tñ per ſe conſequitur viſionem nec auditum auris, niſi beneficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatio iuuatur exterius, quia ex ſenſibus concipitur. Ratio iuuatur interius, quia ſpiritus rationalis ex dono creationis habilis ad cognoſcendum verum & diligendum bonum, niſi radio interioris lucis fuerit perfuſus, & calore ſuccenſus, nunquam conſequitur ſapientiæ cognitionem, ſeu charitatis affectum. Intellectus & intelligentia iuuantur ſuperius, quia Deus & ignis & lux eſt. Lux ergo ſplendorem emittens, ſed non amittens inflaminat affectũ ad amorem virtutis, & ſicut ſolem non uidet oculus niſi in lumine ſolis, ſic uerum ac diuinum lumen non poterit uidere intelligentia niſi in lumine ipſius. Domine inquit propheta, in lumine tuo videbimus lumen.

De differentia earum ſecundum Hugonem. Cap. IIII.

HVgo. Anima innumerabiles differentias ſaporum odorum ſonorum formarum dijudicat, atque in his oĩbus ea quæ ſm naturam ſui corporis ſunt appetit, fugitq́; cõtraria, remouetq́; ſe ab his ſenſibus certo interuallo temporum, & eorũm motus quaſi per quaſdam ferias reparans rerum imagines quas per eos hauſit ſecum cateruatim & multipliciter uerſat. Cum aũt vult intelligere, vel diuina, uel Deum, uel ſeipſam, ſuaſq́; conſiderare virtutes, abſtrahit ſe ab oĩbus ſenſibus corporis, & ſpiritu ac ratione ſe conſpicit, & contemplatione ad Deũ aſcendit. Deus vero reuelatione a diuina inſpiratione ad eã deſcendit. Meditatio ſiquidem eſt occultæ veritatis ſtudioſa inueſtigatio. Contemplatio eſt perſpicuæ ueritatis iucunda admiratio. Illam itaque diuina illuminat reuelatio, vt veritatem cognoſcat. Iſtam diuina inſpiratio inflammat ut eam diligat. In ſenſu quidem inſtrm eſt ſenſualitatis, & origo imaginationis. Senſus itaque parit imaginationem. Imaginatio cognitionem. Cogitatio meditationem. Meditatio acuit ingenium. Ingenium rationem. Ratio conducit intellectum. Intellectus intelligentiam. Intelligentia contemplationem. Contemplatio ipſam veritatẽ admiratur, & per charitatem in ea delectatur. Senſus eſt paſſio animę in corpore ex qualitatibus extra iacentibus. Imaginatio eſt uis animę quę figuram corporearum rerum abſente corpore ſine exteriore ſenſu dignoſcit. Cogitatio eſt circa quælibet animi occupatio. Meditatio eſt frequens cogitatio modum & cauſam & rationem vniuſcuiuſque rei inueſtigans. Ingenium eſt uis q̃dam naturaliter animę inſita per ſe dignoſcere valens. Ratio eſt quędam vis animæ quæ omnia diſcernit & iudicat; ſed maxime cum inhiat ſpiritualibus & imaginem Dei in ſe conſeruat. Intellectus eſt rerum uere exiſtentium perceptio. Intelligentia eſt de ſolis rerum principijs, ideſt de Deo, ideis, ile, & de corporeis ſubſtantijs pura certaque cognitio.

Item de eodem ſecundum Ariſtotelem. Cap. V.

ARiſto. in li. de aĩa. Apud Platonem nihil cognoſcit niſi per ſuum ſimile. Terrã nanq; terra cognoſcimus, aquã aqua, & ignem ſimiliter p ignẽ. Dicunt ẽt, q̧ aĩa cognoſcit oĩa, & q̧ non cognoſcunẽ res niſi per ſua principia. Iudicanẽ aũt. i. conſideranẽ res aliæ quidem intellectu, aliæ ſciẽtia, aliæ uero opinione, ſeu æſtimatione, aliæ quoque ſenſu. Idem in li. 2. Qđ aũt idem nõ ſit ſentire & intelligere manifeſtum eſt. Senſus.n. ineſt oĩbus aĩalibus. Intellectus aũt paucis nulliq́; eni non ſit rõ. Amplius intelligere contingit recte & non recte. Senſus aũt propriorum ſemper uerus eſt. Porro imaginatio aliud eſt a ſenſu & intellectu, ſed hæc non fit ſine ſenſu ſine hac aũt non fit opinio. Et differt ab opinione, quia paſſio hęc. i. imaginatio in nobis eſt, cũ uolumus præ oculis ponere res, ſicut diſpoſitæ ſunt in recordatiuis ſiue in conſeruatione & fingere formas. Opinari vero non in nobis eſt cum uolumus, quia neceſſe eſt uerum aut falſum dicere, ideſt aſſerere. Præterea q̧ fantaſia non ſit ſenſus, manifeſtũ eſt in his. Senſus.n. aut potentia aut actus eſt, ut uiſus & uiſio. Sed q̃que imaginaẽ qđ neutrũ eſt, ut in ſomnis. Item ſenſus ſẽper eſt pñs. i. ſemp fit cum pñtia ſenſibilis. Imaginatio uero nõ. Præterea ſenſus quidẽ ueri ſunt. Fantaſiæ vero falſæ. Itẽ imaginatio fit clauſis oculis, ſenſus aũt nõ. At uero neque fantaſia eſt ſciẽtia aut intellectus. Eſt.n. fantaſia falſa. Reſtat ergo uidere an opinio ſit. Opinio nanq; fit & uera & falſa, ſicut fantaſia. Sed opinioni quidem inhæret fides, uel ſm aliam tranſlationem æſtimationem ſequiẽ fides, quia non contingit opinantẽ non credere qđ æſtimat. Beſtiarum uero nulli fides inhæret, multis tñ earum ineſt fantaſia. Amplius opinionem ſequiẽ fides. Fidẽ uero ſuaſio, ſuaſionem aũt ratio. Sed beſtiarũ quibuſdã uẽ ineſſe fantaſia. Ratio uero non. Deniq; fantaſia motus quidam eſſe uẽ, & non fit ſine ſenſu, ſed in his qui ſentiunt & quorum eſt ſenſus. Fantaſia ergo eſt motus a ſenſu ſm actum factus. Vel ſm aliam tranſlationem, imaginatio eſẽ motus a ſenſu qui eſt in actu. Porro ſenſus quidem propriorum ſenſibilium uerus eſt, aut paruiſſimum habens falſum. Circa ſenſibilia uero communia eſt maxime decipi ſecundum ſenſum.

De modis apprehendendi. Cap. VI.

EX libro fontis uitæ. Anima ſenſibilis apprehendit formas ſẽſibiles ſine comprehẽſione materiarum illius ſubiectarum: & hoc non fit, niſi quia materia eſt extra eſſentiam aĩæ. Formæ ſunt in eſſentia aĩæ. Porro omne qđ apprehendit res per ſe, inter ipſum & id qđ apprehendit non eſt medium. Subſtantia uero ſimplex eſt hmõi, & forma omnis rei eſt ipſamet. Apprehendit ergo omnes formas per formam ſui. Impreſſio uero non fit niſi per applicationem imprimentis ad impreſſum. Senſus autẽ & intellectus non applicantur niſi formæ ſenſibili & intelligibili. Intelligentia ergo & anima non apprehendunt res niſi per formas ſuas, & forte non coniunguntur niſi cum formis pp ſimilitudinem & conuenientiam earum in genere. Itaq; ſicut ile uirtus eſt receptibilis formarum ſenſibilium, ſic & aĩa uirtus eſt receptibilis formarum intelligibilium. Tu uero ſi res ſenſibiles ponas intelligibilium exẽplum apud te, facilis erit imaginatio rerum intelligibilium. Oĩs aũt forma unit id quod per eam imaginatur. Denique poſtq̃ intelligentia non habet propriam formam in ſe, & eſt apprehẽdens omniũ formarũ ſemp, neceſſe eſt ut formæ rerum oĩum ſint ſibi formę. Oẽs formæ aũt ſuſtinentur in q̃titate, & quantitas in ſubſtantia. Et ſicut figura finis eſt formę quantitatis ac terminus circundans eam, ita ſcientia finis eſt formæ intelligentiæ, & terminus circundans eam.

Quod diuerſæ vires apprehenſiuę formas abſtrahant a materia diuerſimode. Cap. VII.

AVicenna ubi ſupra. Vẽ aũt q̧ oẽ apprehendere nihil ſit, niſi apprehendere formam apprehenſibilem abſtractam a materia aliqua abſtractionẽ. Species aũt abſtractionis diuerſæ ſunt, & gradus earum differentes. Formæ namque materiali pp materiam accidunt diſpoſitiones & alia, q̃ non habet ex ſui eſſentia, uel ſm qđ eſt formã. Vñ abſtractio illius a materia aliqñ fit non ſine illis appẽdicijs adhærentibus prope materiã. Aliqñ vero eſt perfecta abſtractio illius a materia, & ab alijs appẽdicijs. Itaque ſenſus cum apprehendit formã, abſtrahit q̃dem illã abſtractione uera. Sed neceſſarium eſt ei adeſſe materiã, ut hæc forma apprehendaẽ ab illa. Imaginatio uel imaginatiua diſcernit formã a materia maiori diſcretione, capit.n. eam ſine materia, ita q̧ ad hoc, vt hæc ſubſiſtat in illa, non eſt neceſſe materiã exiſtere, qm̃ abſtrahit eam p fecta collatione q̃ habet cũ materia. Non tñ diuidit eã ab accidentibus materialibus. Itaq; ſenſus non denudat formam a materia perfectẽ, nec ab accidentibus materiæ. Sed imaginatio denudat q̃dẽ illã a materia, nondũ aũt ab accidentibus materiæ. Formæ nanq; ſunt in imaginatione ſm q̧ ſunt ſenſibiles, & ſm quantitatẽ aliq̃ã & ſitũ. Non põt aũt imaginatio formam apprehẽdere in tali diſpoſitione in qua poſſibile eſt oĩa illius ſpeciei indiuidua conuenire. Homo.n. imaginatus eſt ſicut vnus ex hominibus. Aeſtimatio uero trã ſcendit aliquantulum hunc ordinem huius abſtractionis, qm̃ apprehendit intentiones quæ non ſunt in materijs, q̃uis accidat eis eſſe materia, ut bonitas, malitia, & his ſimilia, non ſunt res mate-

materiales in ſe, alioquin non intelligerentur ſine corpore. Accidit tñ eis eſſe in rebus materialibus. Hęc autem & ſimilia tñ apprehendit æſtimatio. Hæc abſtractio vicinior eſt ſimplicitati q̃ duæ primæ. Non tñ expoliat formam hanc ab accidentibus materiæ, quia particulariter apprehendit eam, & ſm vnamquãque materiam, & ſm comparationem eius ad illam, ligatamq; cum forma ſenſibili, ac ſtipatam accidentibus materiæ. Virtus autem intellectiua capit formas q̃ non ſunt materiales vllo modo, nec rerum materialium, ſed ab omni colligatione cum materia denudatæ. Apprehendit ergo eas apprehenſione nuda a materia omni modo. Et in eo quidem quod eſt ex ſeipſo nudum a materia res manifeſta eſt, vt. ſ. cum apprehendit oĩno intellectu alia. Id aũt cuius eſſe materiale eſt, vel qđ habet eſſe in materia, abſtrahit a materia & ab oĩbus appendicijs materiæ quæ cum ipſo ſunt, & apprehendit illud apprehenſione nuda. v. g hominem ſm q̧ de pluribus prædicatur ſequeſtratum ab oĩ quali & quanto & ubi & ſitu materialibus, niſi enim denudaretur ab his non eſſet aptum de omnibus prædicari.

De vi apprehenſiua ſenſibili. Cap. VIII.

HVgo vbi ſupra. Anima ſenſibilis aĩalia bruta vegetat atque ſenſificat. In quibus ẽt quædam habent ſenſum & non imaginationem, quædam aũt vtrunque. Cunq; plus ſit ſenſificari q̃ uegetari tñ profecto conſtat hanc vim eſſe ſubtiliorem q̃ vegetabilem, quæ magis ẽt incorporeæ naturæ appropinquat, cum imaginationem format, q̃ cum ſenſum pręſtat. Iohannes de Rupella. Et vis quidem ſenſibilis diuidit̃ primo p cognitiuam & motiuam. Cognitiua vero ſiue apprehenſiua ſenſibilis duplex eſt, quędam. n. apprehenſio eſt modo materiali, q̃dam aũt modo animali. Prima eſt apprehenſio fantaſiæ. Dr̃. n. operans per modum naturæ, quæ ſemper vno modo eſt, & quæ non regitur nec perſuadetur rõne, ſicut in ſomnis patet, vbi eius operatio maxime apparet. Nam operat̃ quidem ſemper, ſed aĩa intentata circa ſenſibilia ſingula non attendit continuam operationem ipſius fantaſiæ. Relinquitur ergo, q̧ eius apprehenſio eſt in modum naturæ, & inquantum hmõi conſideratur ut natura quædam, & dr̃ fantaſia, nec eſt obediens rationi. Inquantum vero conſideratur, vt ſenſus, ſic dr̃ ſenſus cõis, & ſubijcitur rationi. Cognitiua vero ſiue apprehenſiua modo animali, hoc eſt, inobedientia rationis ſubdiuiditur. Nam quędam eſt apprehenſiua exterior, quædam interior.

De ſenſibili apprehenſiua exterius. Cap. IX.

HAli in libro regalis diſpoſitionis. Virtus quidem exterius ſentiẽs, eſt illa, quæ ſingula mẽbra ſẽtiẽtia in rem ſenſam immutat, & hęc in quinque ſenſus diuiditur. Viſus cæteris ſubtilior eſt. Vnde & remotiora q̃ cęteri cõprehẽdit, & eius natura eſt ignea. Ignis quidem ſpecies ſunt tres, flamma. ſ. & rubor, & lumen. Natura vero viſus eſt natura luminis eiuſque res ſenſa lux eſt diuturna. Poſt viſum in ſubtilitate eſt auditus, cuius natura eſt aerea, eiuſq; ſenſa res eſt aer, & quæ fiunt in aere percuſſiones. Poſt hunc eſt odoratus, huius ſenſa vapores ſunt, quorum natura ex aquę & terrę naturis eſt contemperata. Subtilitatem eius ſequitur guſtus, cuius natura quæ & aquæ eſt, ſenſa uero ſapores quæ ex humida re generantur. Oĩbus autem ſpiſſior eſt tactus, qui & terræ comparat̃, eiuſque ſenſum eſt terra, & ipſius accidentia durum & molle, calor & frigus. Ariſto. in lib. de ſenſu & ſenſato. Senſus ineſt animę per corpus, & animali ſm q̧ animal eſt, vnumquenque ſenſum hr̃e neceſſe eſt proprie que tactum & guſtum. Cæteri uero pp̄ exteriora proficientibus eorum inſunt. Oẽ aũt ſenſibile uelut in colore albũ & nigrum, in ſapore dulce & amarum, & in oĩbus alijs ſunt ultima contraria. Oĩaque ſimplicia magis ſunt ſenſibilia q̃ commixta, ſicut uinum intemperatum q̃ temperatum. Idem in lib. de aĩa a. Sentire quidem duplex eſt, potentia. ſ. & actu. Potentia nanq; videns videre dicimus, ẽt ſi forte ſit dormiẽs. Senſus aũt in actu ſingularium eſt, ſcientia uero uniuerſalium. Et hæc vniuerſalia quodammodo ſunt in ipſa aĩa. Vnde intelligere quidem eſt in aĩa qñ vult, ſentire uero non ſemper, ſed neceſſe eſt eſſe ſenſibile. ſ. extra agens. Ipſorum nanque ſenſuum non eſt ſenſus: non. n. ſentiunt ſe. Sicut ergo combuſtibile non comburit ſeipſum ſine combuſtiuo, ita ſenſitiuum non ſentit ſine alijs quæ ſunt extra, ideſt medijs & organis, in quibus ſ. dominantur quatuor elemẽta, quorum eſt ſenſus per ſe. Actiua ergo operationis ſenſibilis extra ſunt, ut uiſibile audibile &c. ideſt principia actiua, in ſenſu extra. Nec manet ſpecies ſenſibilis in ſenſu, niſi quandiu ſenſibile extra eius mouet ſenſum, ſed ſpecies ulterius ad fantaſiã fertur. Sẽſus ergo in ipſo moueri & pati accidit, ideſt ſentire fit per aliquam paſſionem & actum a ſenſibilibus, a quibus ſcilicet alteratur ſenſus aliquo modo. Eſt. n. de uirtutibus paſſiuis & nõ actiuis. Omnia vero patiuntur & mouentur ab actiuo. Et pati quidem eſt qñque a ſimili, qñque a diſſimili. Paſſum autem aſſimilatur, ideſt agenti ſimile efficitur. Itaque ſentire pati quidẽ eſt. Omnia uero ſentimus per medium. Vnde cum ſenſibilia fuerint poſita ſupra ſentiens, omnino non ſentiet. Omne autem habens ſenſum, habet fantaſiam & appetitum ſiue imaginationem & deſiderium, & etiam triſtitiam & lætitiam, ſiue triſte & dulce. Appetitus enim dulcis eſt.

De inſtrumento, vel modis ſentiendi. Cap. X.

EX uerbis Aug. ſuper Gen. Cum aũt corpus hoĩs compoſitũ ſit ex quatuor elementis, quorum q̃dam ſubtiliora ſunt, q̃dam craſſiora. Vnumquodque eorũ quanto ſubtilius tanto naturæ ſpirituali uicinius. i. animæ. Vñ anima cui ineſt vis ſentiendi atque mouendi per ſubtilius corpus agitat vigorem ſentiendi. ſ. per ignem. Inchoat itaque motum in oĩbus ſenſibus a ſubtilitate ignis, ſed in oĩbus ad idem peruenit. In uiſu. n. peruenit repreſſo calore vſque ad eius lucem. In auditu. n. calor ignis penetrat uſque ad liquidiorem aerem. In olfactu tranſit aerem purũ, & peruenit vſque ad humidã exhalationem, vñ hæc craſſior aura exiſtit. In guſtu tranſit hanc, & peruenit uſque ad humorem corpulentiorem: quæ. n. ſapiunt ipſius oris humori commiſcentur, ut ſapiant ẽt ſi arida uideant̃ qñ accipiuntur. In tactu aũt penetrato atque traiecto corpulentiori humore, peruenit uſque ad terrenam grauitatem. Vñ quidam ſubtiliſſima cõſideratione referunt hos qui que ſenſus p ordinem ad quatuor elementa, ex quibus conuenit mundus, & ex quibus corpus hoĩs commixtum eſt, qui dr̃ microcoſmus. i. minor mundus. Dicunt .n. oculus pertinere ad ignem. Aures ad aerem. Olfactũ & guſtum ad aquam. i. ad naturam humidam Olfactum quidẽ ad humidas exhalationes, quibus hæc aura craſſat̃. Guſtũ uero ad humores corpulentiores. Tactum vero ad terrenum elementũ. Vnde & hic ſenſus uiget per totum corpus, qđ maxime ex terra ſubſiſtit. Ignis tñ in oĩbus ſenſibus omnia cætera elementa penetrat, ut motum in eis faciat. Ideo ẽt priuatione caloris ſenſus obtunduntur, cum corpus. ſ. nimis frigeſcit, q̃a motus pigreſcit qui ex calore ineſt corpori, dum ignis aera, & aer humida, & humor terrena afficit. ſ. ſubtilioribus craſſiora penetrantibus.

Qualiter omnes ſenſus & voluntarij motus a cerebro diriguntur. Cap. XI.

OMnes aũt ſenſus & motus volũtarij diriguntur a cerebro. Nam in anteriori parte cerebri eſt quędã qualitas igniſticulenta, quę quaſi eliquari & ſubuolare oſtenditur in excelſũ cerebri locum tanq̃ in cœlum corporis noſtri. Vñ & radij oculorum emicant, & de cuius medio quaſi centro quodam non ſolũ ad oculos ſed etiam ad ſenſus cęteros tenues fiſtulæ deducunt̃. ſ. ad aures & nares, & ad palatum pp̄ audiendum & olfaciendum & guſtandum. Tactus etiam qui per totum corpus uiget, ab eodem cerebro dirigitur per medullam ceruicis, & per illam quæ continetur in oſſibus, quibus ſpina dorſi conſeritur, vt inde tenuiſſimi quidam riuuli per cuncta membra ſe diffundant, qui tangendi ſenſum vbique faciant, & his quinque ſenſibus quaſi quibuſdam nuncijs accipit anima quicquid de rebus corporalibus ad eius notitiam peruenit. Et qm̃ anterior pars cerebri vñ omnes ſenſus diſtribuuntur ad frontem collocata eſt, & in facie ſunt ipſa organa ſentiendi excepto tactu, qui per totum corpus diffunditur, qui tñ ipſe ab eadem cerebri anteriori parte oſtenditur hr̃e uiam ſuam, ut dictum eſt. ſ. quę retrorſum per ceruicem atque verticem ad medullam ſpinę dorſi deducitur, vñ & ipſa facies habet ſenſum tangendi ſicut & totum corpus, exceptis illis quatuor qui in ſola facie pręlocati ſunt. Ideo in Geneſi de infuſione aĩę in corpore Adę, quę illud totum uiuificaret & ſenſificaret ſpecialiter facies exprimitur & dr̃. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitę. Anterior an. pars. i. facies merito poſteriori pręponitur, quia & illa ducit, illa ſequitur, & ab illa ſenſus ab illa motus dirigitur. Ideo recte eam pręcedit, ſicut conſilium pręcedit actionem. Sed quia motus corporalis qui ſequit̃ ſenſus, ſine interuallis temporum nullus eſt. Agere aũt interualla temporum motu ſpontaneo non ualemus, niſi per adiutoriũ memorię. Ideoq; in cerebro tres quaſi uentriculi eſſe demonſtrantur. ſ. unus anterior ad faciem, a quo eſt ſenſus oĩs, ut dictũ eſt. Alius poſterior ad ceruicem, a quo eſt motus oĩs. Tertius inter utrunque in quo uiget memoria, quę nunciat corporis motus pręcedentes in qualibet operatione, vel ambulatione, vt homo mediante ſenſu continuet ſequentes motus cum pręcedentibus. Cum. n. ſenſum ſequitur motus, non põt homo conijcere quid faciendum eſt, ſi fuerit oblitus qđ fecit, & ita auertit uel ſiſtit imperandi uitam a miniſterio motus, uel operationis, ut qñq; neſciat qđ fecit uel quo vadit, q̃a aĩę intentio auerſa a memoria in aliquam cogitationem uehementer applicata eſt.

Qualiter ſenſus ſit ſenſibilium ſuſceptiuus. Cap. XII.

ARiſtoteles ubi ſupra. Senſus eſt ſuſceptiuus ſenſibiliũ ſpecierum ſine materia ſicut cera annuli ſine ferro & auro ſignum recipit. Nihil aũt ſine calore ſenſitiuum eſt, quia uidelicet nullus ſenſus poteſt actionem ſuam facere cum infrigidatur.

datur. Senſibilia quoque intenſa corrumpunt inſtra ſenſuum. Porro ſi deficiat nobis aliquis ſenſus,neceſſe eſt organum nobis deficere. Eſt aũt vnus & idem actus ſenſibilis & ſenſitiui.i.ſentientis,ſed ipſorum eſſe non idẽ.Guillhelmus de Conchis.Ariſt. quoq; in metaphiſica ſenſum ita diffinit.Senſus eſt animati corporis applicatione non leuis exteriorum mutatio, ſed quo in oĩ ſenſu ſit exteriorum applicatio,& quo aĩatum corpus inde mutetur,tractando de vnoquoque dr̃. Omnium vero ſenſuum quędã aerea ſubſtantia eſt inſtr̃m quam oportet in naturam rei ſenſę mutari prius q̃ ſit ſenſus.Alber. Senſus itaque dr̃ potentia paſſiua,non quia recipiat formam quæ tranſmutat ſubſtantiã ſuam in ſubſtantiam eius ſm eſſe,ſed potius tranſmutat in ſpeciẽ ſenſibilem ſm intentionem. Et hæc potentia tres habet gradus,ſicut etiam potentia ſciendi. Dr̃.n.ſcientia ſciendi ſicut in puero quæ eſt de numero ſcientium ſm poſſibilitatem naturæ tñ.Et hæc potentia dr̃ remota & materialis & imperfecta & indiſpoſita. Dr̃ etiam ſciendi potentia in diſcente nondum habitũ habente, q̃ tñ iam cognoſcit in parte,& hæc eſt potentia diſpoſita & propinqua. Tertius eſt gradus potentiæ,q̃ cõpleta eſt per habitum perfecte. Et hæc dr̃ potentia per actum completa.Similiter etiam in ſenſu.Cum.n.animæ potentia coniungitur organo, tunc eſt potẽtia ad ſenſum in primo gradu. Cum aũt diſpoſitio ſit per ſpiritum animalem & calorem naturalem & organi armoniam,tunc eſt potentia ſenſus in ſecundo gradu. Cum vero ſpeciem habet ſenſibilem,tunc eſt in tertio gradu,ſcilicet potentia per actum completa.

Qualiter ſenſus dicatur eſſe ſenſibilis & non ſenſibilis. Cap.XIII.

SIcut aũt de viſu dicit Ariſt. in 2.lib.de anima,q̧ viſus eſt viſibilis & inuiſibilis.Et q̧ tribus modis eſt inuiſibile,ſed nullo modo viſibile. Et nix uiſibile pp paruitatem. Et corruptiuũ viſus pp excellentiam. ita dicimus & de alijs ſenſibus. Notãdũ ergo q̧ cum dr̃ viſus eſt inuiſibilis , hæc propoſitio in adiuncta viſibili per compoſitionem priuare pot̃ obiectum viſus reſpectu viſus,vel reſpectu armoniæ ipſius. Si reſpectu viſus tunc inuiſibile dr̃ non habens colorem , tñ aptum natum hr̃e, ſicut aer vel aqua.Si uero reſpectu armoniæ,pot̃ hoc fieri ſm duplicem modum.ſ. ſm diminutionem , tunc inuiſibile dr̃ qđ paruam habet inuiſibilitatis dr̃iam. Vel ſm exceſſum,tunc inuiſibile dr̃,qđ nimis eſt lucidum.Similiter etiã de auditu dicimus .ſ. q̧ auditus eſt audibilis,& non audibilis . Et nõ audibile dr̃ duobus modis. Primus eſt ſm q̧ priuat actum audibilem potentiam relinquendo.Et ſm hoc dr̃ non audibile ad ſonũ ſiue vacuum ſono.Alius eſt ſm q̧ priuat armoniam obiecti ad auditum . Et hoc iterum ſm duplicem modum , videlicet exceſſum, & hoc eſt excellens corrumpens ſenſum.Et ſm diminutionem,qñ.ſ.minus immutat auditum, q̃ immutabilis ad audiendi actum.Similiter etiã guſtus eſt guſtabilis & nõ guſtabilis.Et non guſtabile dr̃ tribus modis, vno modo.ſ.per priuationem habitus, ſic non guſtabile eſt inſipidum. Alio modo per priuationem armoniæ ad ſenſum,ſicut excellens eſt non guſtabile,quia corrumpit guſtum . Tertio per priuationem harmoniæ ad immutationẽ guſtus ſm immutantis debilitatem,ſic non guſtabile dr̃ qđ paruum habet ſaporem.Denique ſimiliter & tactus eſt tangibilis & non tangibilis. Et non tangibile tribus modis dr̃,videlicet aptum natum tangi, & non actu.Vel corrumpens tactum propter excellentiam, ſicut calidum ignis,Vel paruum habens tactum,ſicut aer.

De ſenſibili per ſe & per accidens. Cap. XIIII.

DIſtinguitur autem ſenſibile tripliciter ab Ariſto. horũ inquit duo quidam dicimus ſentire per ſe,vnum autem per accidens, deinde vero quæ ſentiuntur per ſe, aliud quidẽ proprium eſt vniuſcuiuſque, Aliud vero oium cõe. Dico autem proprium qđ non contingit altero ſenſu ſentire,& circa qđ non contingit errare, vt eſt coloris viſus,& ſoni auditus.Communia uero ſunt quinque.ſ. motus,quies,numerus,& magnitudo.Porro ſm accidẽs ſenſibile dr̃, vt ſi album qđ diarrij filius. Hoc.n. ſm accidens ſentitur , qm̃ diarrij filium eſſe accidit album qđ per ſe ſentitur. Sed nota q̧ ſenſibile per ſe duobus modis dr̃.ſ. quod eſt oppoſitum ei quod eſt per accidens. Et ſm q̧ ei quod eſt per aliud. Et cum dicit Ariſto. q̧ ſenſibile per ſe eſt propriũ & commune, accipit per ſe ſm q̧ opponitur per accidens, & iõ ſic ordinanda eſt diuiſio.Senſibile quoddam eſt per ſe,& quoddam per accidens . Senſibile quoque per ſe,quoddam eſt per ſe commune , quoddam proprium . Nihilominus tñ per accidens dr̃ duobus modis, dr̃ enim per accidens oppoſitum ſubſtantiali, & oppoſitum immediate conuenienti. Nam ſortem dicimus eſſe album per accidens,eo q̧ ſubſtantialiter non eſt albus. Dicimus etiam ſortem eſſe animal rationale per accidens & mortale.Non quia non ſit hoc ſubſtantialiter, ſed quia hoc immediate non conuenit ei,ſ. inquantum ſortes eſt , ſed inquantum homo eſt. Secundum hunc enim modum dicit philoſophus q̧ iſoſcheli accidit habere tres angulos duobus rectis equos. Per ſe vero ineſt triangulo . Notandum eſt ergo, q̧ ad hoc q̧ aliquid ſit ſenſibile per ſe & proprium tria exiguntur,ſcilicet q̧ non ſentiatur alio ſenſu per ſe, & q̧ circa ipſum non contingat errare illũ ſenſum cuius eſt ſenſibile , & q̧ ſubſtantia ſenſus illius organi apta nata ſit pati ab illo , & non ab alio, ſicut uiſus coloris eſt, quem non contingit ſentire per ſe auditu , uel olfactu, uel aliquo alio ſenſu. Et circa colorem non errat viſus. Licet enim circa cõpoſitionem coloris cum ſubiecto uel diuiſionem ipſius ab ipſo contingat error , tamen circa colorem nunquam eſt error. Viſus enim ſemper rubeum dicit eſſe rubeum, componere autem rubeum cum hoc ſubiecto qđ eſt cuprum, uel cum hoc ſubiecto qđ eſt aurum,non eſt viſus,ſed ſenſus cõis,ut infra hr̃.Et circa illam compoſitionem & diuiſionem frequenter contingit mentiri,multi.n. crediderunt cuprum eſſe aurum, & multi mel ſel putauerunt, eo q̧ citrinum eſt utrunq;. Similiter organum uiſus non immutatur niſi a colore, & nõ a ſono uel odore,& ſic eſt de alijs ſenſibus & ſenſibilibus. Quæ aũt exiguntur ad ſenſibile cõe, infra dicentur . Senſibile uero per accidens dr̃ hic per oppoſitum ad ſubſtantiale.Subſtantiale.n.ſenſibile eſt qđ ex ſui forma facit ſenſum.Vñ per accidens eſt illud qđ non facit ſenſum ex ſui forma, ſed potius coniungitur in eodem ſubiecto cũ illo qđ per ſe facit ſenſum:ſicut album per ſe obiectum eſt uiſus, id aũt qđ cum albo eſt in eodem ſubiecto per accidens ſentitur a uiſu. Sicut dicit philoſophus,q̧ uiſus per accidens ſentit dulce,quia album eſt dulce , & uiſu per accidens ſentimus filiũ diarrij uel deonis,quia album eſt filius deonis uel diarrij, & ſic de alijs. Cũ autem dicit philoſophus, q̧ ſenſata cõia ſentimus per accidens proprijs ſenſibus, non accipit per accidens ſm q̧ ſubſtantiali opponitur, ſed prout opponitur immediato Figurã .n.non ſentimus ſenſu proprio gratia ſui & immediate, ſed gratia proprij ſenſibilis inuenti in figura & magnitudine.

Qualiter ſenſibile ſit in obiecto & in medio, & in ſenſu. Cap.XV.

MAniſeſtum eſt autem q̧ ſenſibile in obiecto habet ſm naturam eſſe.In ſenſu uero habet eſſe intentionis .i. ſpeciei, quæ principium eſt cognitionis ſenſibilis.Vr̃ itaque q̧ in medio habeat eſſe medio modo . Econtra uero per quaſdam rationes quas ponit Ariſtot. in libro de anima ſecundo ur̃ , q̧ nihil patiatur a ſenſibili niſi ſenſus , & ita quod ſenſibile nullo modo ſit in medio.Ideoque dicimus, q̧ reuera in tribus ſenſibus q̃ ſunt per mediũ extrinſecum ſenſibile aliud in obiecto , & aliud in medio,& aliud in ſenſu habet eſſe . Nam in obiecto quidem habet eſſe materiale.In ſenſu uero tantum eſſe ſpirituale,in medio autem ſenſibile.Color quidem qui.ſ. eſt ſenſibile proprium ſiue obiectum uiſus,eſt in re colorata tanq̃ in materia , in aere uero tanq̃ in medio , ſicut dictum eſt ſupra.Sed ſenſibile auditus.ſ.ſonus ſm eſſe ſuum in medio.ſ.in aere eſt , ut in materia, non tamẽ agit in auditum actione materiæ, ſed actione medij, & ſimiliter eſt de odore . Et ut hoc intelligatur notandum , q̧ actio materiæ proprie eſt actio qualitatum tranſmutantiũ materiam ſiue naturaliter,ſiue uiolenter,uel ſi non tranſmutat materiam , tamen diſponit eam ſm qualitatem propriam. Et propter hoc aer habens colorem ut medium,non agit actione materię ſm colorem,quia nihil colorat.Similiter habens ſonũ non agit actione materiæ ſm ſonum , quia illud qđ mouet,non facit ſonare. Sed bene ſm modum uiolentum aliqñ agit actione materiæ , quia impulſus a tonitru ſcindit lignum,ſed tñ actione medij,& nõ materiæ agit in ſenſum,facit enim ſenſum in actu per ſenſibile,quod ut in medio eſt in ipſo. Et propter hoc ſenſibile quod eſt in medio,non eſt in potentia, ſed ſm q̧ eſt in materia & ſenſu eſt in actu.Aliquod tamen ſenſibile in aliquo vno eſt ut in materia,& ut in medio,ſicut ſupra de ſono eſt expeditum.Et hoc eſt quod dicit philoſophus,q̧ colores & ſoni & odores in aere ſunt,ſicut in tranſitu & in uia.In ſenſu autẽ & obiecto ſm actum,quia ſenſibile & ſenſus eſt vnus actus,ut dicit philoſophus. Et per hoc patet ſolutio ad rationes philoſophi , quæ tantum ſunt de ſenſibili,qđ eſt per medium extraneũ,quia ſenſibile in medio,ſicut in medio non eſt niſi ſm uiam & potentiã & tranſitum . Sed ſi eſt in medio,ut in materia,tunc mediũ eſt in ratione obiecti, & non in ratione medij. Et tunc ſenſibile eſt in actu . Duo ſenſus autem qui ſunt per medium intra habent ſenſibilia quæ actu ſunt,& in obiecto,& in medio,& in organo, & ſenſibilia eorum eſſe ſpirituale acquirũt per ſpiritum animalem attrahentem & deferentem intentiones ipſorum ſenſibiliũ ad cerebrum.Et hoc patet,quia intentio calidi per ſpũm attractiuum animalem ab origine tractus non calefacit cerebrum.

Qualiter forma ſingularis recipiatur in ſenſu. Cap. XVI.

PRæterea dicit Ariſt. in ſecundo de anima,q̧ ſenſus cõis eſt ſuſceptiuus ſenſibilium ſpecierum ſine materia . Et ad hoc dat exemplum in cera, quæ recipit figuram annuli ſine materia eius,quæ eſt ferrum uel aurum.Idem etiam per rationem probatur , quia . ſ. materia coloris eſt colorata res , ut lapis uel equus,

equur, quæ. ſ.res in oculo non recipiuntur, licet eorum ſpecies ibi recipiantur. Simuliter eſt & in alijs ſenſibus. At contra hoc poſſet aliquis obijcere, ꝙ in hoc differunt vniuerſale & ſingulare, ꝙ vniuerſale eſt a forma, & ſingulare a materia, & appēdicijs materiæ. Si ergo ſenſus eſt ſingularis, erit eorum quæ ſunt cum materia & appendicijs materiæ, ſic q; non erit receptiuus ſenſibilium ſpecierum ſine materia. Præterea dicit Auicenna, ꝙ omnis forma eſt vniuerſalis, & non particularis niſi per naturam. Si ergo ſpecies ſenſibilis ſine materia eſt forma materiæ coniūcta, erit vniuerſalis, & ita ſi ſenſus recipit ſpecies ſenſibiles ſine materia, recipiet vniuerſalia, qđ fieri non pōt. Dicimus itaq; quòd aliud eſt ſingulare ſm eſſe naturę, & aliud intentio ſingularis in aīa. Nā ſingulare ſm eſſe qđ habet in natura, eſt a materia, ſed intentio ſingularis in anima eſt ab appendicijs materiæ, q̄ ſunt præſentia materię, & apprehenſio ipſius cum hic & nunc & cæteris indiuiduātibus. Et illa bene ſunt in ſenſu, licet materia ſm eſſe non ſit in ſenſu. Cæterum forma quantum eſt de ſe, ſemper cōicabilis eſt multis, & ꝙ non cōicatur ſm eſſe eſt a materia. Intentio tñ incommunicabilitatis & ſingularitatis eius eſt ab appendicijs cum quibus apprehenditur in ſenſu. Denique particulare ſicut & ſingulare ſm eſſe eſt a materia, ſed ſm intētionem ab appēdicijs materiæ, cum quibus apprehenditur a virtutibus ſenſibilis animę, & ab illa intentione particularis intellectus abſtrahit intentionem vniuerſalis.

De numero & nominibus ſenſuum. Cap. XVII.

ISidorus in lib. Etymologiarum t 1. Senſus itaq; corporis quinque ſunt, viſus auditus guſtus odoratus & tactus, ex qbus duo aperiuntur & clauduntur, duo ſemper patentes ſunt. Senſus aūt ideo dicti ſunt, quia per eos anima ſubtiliſſime totum corpus agitat vigore ſentiendi. Vñ & præſentia nuncupantꝰ, ꝙ ſint præ ſenſibus, ſicut præ oculis q̄ præſto ſunt oculis. Viſus eſt qui a philoſophis humor vitreus appellatꝰ. Hunc aūt quidam aſſerūt fieri aut externa æterea luce, aut interno ſpiritu lucido per tenues uias a cerebro venientes, atq; penetratis tunicis in aerem exeuntes, & tunc commixtione ſimilis materiæ viſum dātes. Viſus aūt dictus eſt ꝙ viuacior ſit cæteris ſenſibus ac præſtantior ſiue velocior ampliuſq; vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia, vicinior eſt. n. cerebro, vnde oīa manant. Ex quo fit, vt ea quæ ad alios pertinent ſenſus videre dicamus, veluti cū dicimus, vide qūo ſonat, vide qūo ſapit &c. Auditus appellatus, ꝙ uoces hauriat, hoc eſt aere reuerberato ſuſcipiat ſonos. Odoratus quaſi odoris attractus, tractu. n. aere sētitur, ſic & olfactus ꝙ odoribus afficiatur. Guſtus a gutture dictus eſt. Tactus eo ꝙ pertractet & tāgat, & ꝑ oīa mēbra vigorem ſenſus aſpergat. Nā tactu probamus qcqd cæteris ſenſibus iudicare non poſſumus. Duo uero genera tactus eſſe patet. Nā aut extrinſecus venit qđ feriat, aut intus in ipſo corpore oritꝰ. Vnicuiq; aūt sēſui ꝓpria natura datur. Nā qđ videndum eſt oculis capitꝰ, qđ audiendū eſt, auribus. Mollia & dura tactu æſtimantꝰ. Sapor guſtu. Odor naribus ducitur. Ariſt. in 3. lib. de anima. Guſtus vero quidā tactus eſt, & hi quidem. ſ. guſtus & tactus neceſſarij ſunt animali, cæteri uero ꝑꝑ bonum ſunt. i. ꝑꝑ bene eſſe. Viſus quidem ut uideat in aere & aqua. Guſtus aūt in alimento dulce ſentiat & amarū. Et de olfactu ſimiliter. Auditus vero vt ſignificet ſibipſi, ſicut & lingua, vt ſignificet aliquid alteri ꝑꝑ hoc autem oſſibus & capillis & hmōi partibus non ſentimus, quia terreæ ſunt. Idem in li. de animalibus. Tactus quidem in hoīe ſubtilis eſt pluſquā alij sēſus, & poſt eum guſtus. Cæteri vero ſenſus hebetiores ſunt in hoīe pluſquam in aīalibus. Philo. Conueniunt autem quinque ſenſus in hoc ꝙ ſunt potentiæ paſſiuæ. Sentimus. n. intus ſuſcipientes nihil extra mittētes. In hoc quoq; ꝙ quilibet ſenſus indiget obiecto medio organo & ſpiritu. Vñ forma abſtracta eſt primo in medio, ſecundo in organo, tertio in ſpiritu, quarto in potentia ſenſibili, quinto in rationali. Itē in hoc ꝙ ſenſibile poſitum ſupra ſenſum non ſentitur. Differunt aūt in hoc, ꝙ tactus & guſtus neceſſarij ſunt, cæteri vero non, ſed ſunt ꝑꝑ melius. In hoc etiam ꝙ guſtus & tactus habēt medium intrinſecum quod eſt pars animalis, cæteri vero extrinſecum.

De ratione numeri eorum. Cap. XVIII.

ALbertus. Quod aūt non ſint ſenſus præter quinq; probat Ariſt. in 2. de anima duplici ratione. Vna ſumitur penes numerum organorum. Altera vero in adductione animalium ſentientium. Prima itaque ratio per diuiſionem colligi poteſt hoc modo. Organum quod habet naturam receptiuam ſm quā habet mediū, ut ex ſuperioribus patet, aut eſt extrinſecus, aut intrinſecus, vel hoc eſt ſimplex uel compoſitum: ſi eſt compoſitū, tunc medium eſt organum tactu. Si aūt eſt ſimplex mediū, aut eſt ſiccum aut calidum, aut humidum aut frigidum, ſed nō pōt eſſe de natura calidi uel frigidi, qa qualitates hmōi actiuę sūt. Natura autem medij paſſiua eſt, eo ꝙ receptiua ſenſibilis. Similiter non poteſt eſſe de natura ſicci, quia ſiccum repugnat receptioni, ergo relinquitur ꝙ ſit de natura humidi, ergo erit de natura aerei humidi vel aquei, non autem de natura aerei. Aereū enim humidum non poteſt incorporare vt habetur in lib. de ſenſu & ſenſato. Sed omne intrinſecus animali neceſſe eſt ipſi incorporari. Et ſic relinquitꝰ ꝙ ſit de natura humidi aquei, & ſic habetur medium in guſtu. Si autem eſt extrinſecus, tunc neceſſe eſt ipſum eſſe ſimplex, quia cōpoſitum eſt poſſibile ad animationē, extrinſecum aūt ſm ꝙ extrinſecum impoſſibile. Et tunc cū calidum & frigidum nihil operentur ad naturam medij, ſiccum autem repugnet, Oportebit iterum eſſe humidum ad hoc qđ recipiat impreſſiones ſenſibilium. Aut ergo recipiet per actionem agentis naturaliter, aut agentis violenter. Si primo modo, tunc eſt natura diaphani in medio. De cuius natura eſt organum uiſus, quia lumen eſt actus corporis quinti principaliter, vt ſupra oſtenſum eſt. Si ſecundo modo, tunc eſſet per actum frigidi, vel per actum calidi. Nō aūt per actum frigidi, quia frigiditas ſiſtit motum. Ergo per actum calidi, qđ eſt diffuſiuum ſicci vaporati. Si aūt per motum violentum tunc eſt medium in auditu, de cuius natura eſt inſitum auris. Sed quia aliquis poteſt quærere, an per organum vnius ſenſus ſentiantur plura ſenſata genere in ſenſu apprehendente per medium diſtans. Ad hoc dicit Ariſto. ꝙ hoc non eſt cōueniens, quia tunc cōpoſitio illius organi apta eſſet ad diuerſa genera, qđ non pōt eſſe, cum ſimplex in organo uno non dominetur, niſi ſm vnam naturam, ut ſm naturam diaphani in oculo, & ſm naturam fractiui trementis in aure. Eadem ratione non poteſt dici, ꝙ per duo organa diuerſorum ſenſuum accipiatur vnum ſenſibile, quia hoc eſſet ſuperfluū ponere in natura. Præterea hoc probatur per inductionem, quia in nullo animali inueniuntur plures quàm quinq; ſenſus, licet pauciores in aliquo inueniantur. Et iſtę ſunt rationes philoſophi.

De eod. m. Cap. XIX.

SI quis aliter vellet dicere, poſſet probare numerū ſenſuum ex parte ſenſibilium, & ex parte mediorum, & ex parte ipſorum ſenſuum. Et ex parte ſenſibiliū ſic, ſenſibile aut eſt cōmixtum in ſimili complexione cum ſentiente aut ſimplex. Si primo modo, aut ſentimus ſm ipſa complexionantia, & eſt ſenſibile tactus. Aut ſentitur ſm ſequelas complexionis proximas, & hoc duobus modis. ſ. coniunctum uel remotū Et ſi primo modo tunc eſt ſenſibile guſtus. Si ſecundo modo tunc erit ſenſibile odoratus. Si autem eſt ſimplex non coniunctum complexionantibus neceſſario. Aut eſt motiuum ſenſus per agens ſm naturā, & ſic eſt ſenſibile uiſus. Aut per agens violentum, & ſic eſt ſenſibile auditus. Ex parte mediorū ſic, mediū aut eſt itra, aut extra. Si intra aut eſt intrinſecū ſenſibili, aut eſt extrinſecū. Si primo modo tunc eſt mediū in tactu, ſi ſecundo modo tunc eſt mediū in guſtu. Sapor. n. ſentitꝰ per cōmixtionem ad humidū, qa humidū ſubiectū ſaporis eſt. Si aūt eſt extrinſecū, tunc oportet ꝙ ſit ſimplex. Aut ergo ipſū eſt in rōne medij tm̄ non materiæ, & ſic eſt mediū in uiſu. Aut in rōne medij & materiæ, & hoc duobus modis, aut. n. ſm ſuum eſſe ſimplex eſt mediū & materia, & ſic eſt medium in auditu, quia aer ſm ſuum eſſe ſimplex medium eſt & materia ſoni. Aut eſt medium & materia ꝑ alterū qđ cōmiſcetꝰ ipſi, & ſic eſt mediū in odoratu. Aer. n. & aqua ſunt media odoris per ſiccū uaporatiuū tm̄ quod cōmiſcetur eis. Ex parte sēſuū ſic, ſenſus aut eſt ad eſſe, aut ad bene eſſe, ut dicit Ariſt. in 3. de aīa. Si primo, aut eſt ad eſſe cōſtituēdo, & ſic eſt tactus. Aut conſeruando, & ſic eſt guſtus. Si ad bene eſſe, aut ſm regimen in cibo, aut ſm regimen in motu proceſſiuo. Si primo, tunc eſt odoratus. St ſecundo modo, aut ſm rectum motum aut ſm motum circularem. Si primo modo tunc eſt uiſus, ſi ſecūdo modo, tunc eſt auditus. In homine uero iſti tres ſenſus alio modo ſunt ad bene eſſe, ut probat Ariſto. in lib. de ſenſu & ſenſato. Eſt enim in homine cerebrum multum frigidum & humidum. Et ad illius conſeruationem eſt odoratus, ut ſupra oſtenſum eſt. Viſus aūt & auditus proficiunt ad ſapientiam. Et ſm quod ſapientia eſt per inuentionem, & fit ex differentijs & conuenientijs rerum, & ſic proficit ad ipſam uiſus quia uiſus multas dñas rerum oſtendit. Vt habetur in principio Methaphiſicæ. Secūdum autem ꝙ eſt per doctrinam acceptiuam ex cognitione nominū & ſignorum uocalium, ſic proficit ipſam ad auditus

Item alia rationes ad idem. Cap. XX.

IOhannes de Rupella. Alter etiam numerus ſenſuum accipitꝰ multipliciter. Primo per ordinem ſenſuum ad finem potiſſimum in hoīe. Nam quidam ſunt ordinati ad animam, quidā ad corpus. Ad animam viſus & auditus, habet enim viſum qui deſeruit maxime rationali inquiſitioni. Habet auditum qui deſeruit diſciplinæ & uerbis. Ad corpus ordinati ſunt olfactus guſtus & tactus. Corpus enim ſaluatur nutrimento. Ad diſcernendum ergo ſalubre & nociuum in nutrimento ordinantur hi ſenſus. Quidam enim diudicat in diſtantia, ſicut olfactus per odorem bonum vel malum. Quidam in propinquita-

te & hoc duplic iter:aut .n. qualitates elementares quæ antecedunt natura ut per caliditatem, frigiditatem, humiditatem, ſiccitatem. Et ſic eſt ſenſus tactus. Aut per qualitates conſequẽtes complexionem, vt eſt ſapor, & ſic eſt guſtus. Poteſt.n.iterum accipi numerus ſenſuum ſm naturam mediorum. Nam cum ſenſus fiat per corpus compoſitum ex quatuor elementis, erit venire in cognitionem ſenſuum per naturas quatuor elementorũ. Per naturam ergo igneę lucis quæ radiat in oculis & colore illuminato, & peruio lucido mediante peruenit viſus in ſuũ obiectum. Per naturã vero aeris, auditus: per naturam humoris, olfactus & guſtus. Nam duplex eſt humor, in materia concretus mũdabili, vt in aqua. Rarefactus in aura flabili, vt in vaporibus. Mediante ergo humore rarefacto, ſ. vapore peruenit olfactus. Mediante vero humore concreto, vt ſaliua peruenit guſtus. Per naturam vero terræ, hoc eſt ſolidi, vt eſt caro, peruenit tactus. Et hæc diuiſio ſumitur ab Auguſt. ſuper Geneſim. Lux.n.quam tribuit ignis, vt ſupra dictũ eſt, medium eſt in viſu, aer in auditu. Aliter etiam poteſt accipi ſm dr̃iam modi ſentiendi. Eſt.n. ſentire ſm diſtantiam, aut ſm applicationem. Secundum applicationem duobus modis, aut.n.applicatur ſenſus ſenſibili ſm ſuperficiem, & ſic in tactu, aut ſm profunditatem, & ſic in guſtu. Vnde guſtabile frangitur & maſticatur, vt guſtus veniant ad ſenſum intimæ profunditatis guſtabilis, ſm vero diſtãtiã eſt tribus modis, aut reſpectu ſenſus & ſenſibilis ſm vnã partẽ, aut ſm oẽm, vel plures. Si ſm vnam, ſic eſt ſentire in viſu. Non.n.videmus coloratum ſm oẽm partem, ſed ſm illam q̃ opponitur viſui ex directo, Sed ſm oẽm in auditu, ſed ſm plures ĩ odoratu. Auditus .n.ſm quamcunque partem percipit ſonum. Odoratus aũt odorem ſm plures nõ ſm oẽm.i. ſm emiſſionem vaporibus ab odorabili, qui emanat ad modum fumi.ſ. non ſm nõ orbem circulariter ad modum ſoni. Præterea vaporis applicatio non ſm rectum, immo magis ſm diffuſionis obliquum & expanſum motum. Et ideo ſecundum plures partes non tamen ſecundũ oẽm.

Item alia ratio ad idem. Cap. XXI.

ITem accipi numerus ſenſuum ſecundũ numerũ principiorũ in rebus ſenſibilibus, q̃ quinque ſunt, quatuor. ſ.elementa, & quinta eſſentia. Et habent inter ſe ordinem naturalem, prout vnum alio nobilius eſt. Supremum aũt eſt quinta eſſentia, quæ ſecundũ ſuam virtutem influentem determinat ſenſibile viſus. Nam lux quæ eſt in corpore luminoſo ſicut eſt ſol, vel aliud cęleſtium corporum, derelinquit in corpore tranſparenti ſicut eſt aer effectum.ſ.lumen. In corpore vero opaco quẽadmodum eſt terra & omne corpus præbens reſiſtentiam, ſplendorem. In corpore vero mixto colorem. Vñ diffinitur color extremitas ꝑſpicui in corpore terminato. Secundũ corpus eſt ignis & ſecundum ſuam virtutem efficit ſimile olfactus. Nam in medio deferente quemadmodum eſt aer, habet eſſe vaporis aut fumi reſoluti ab odorabili virtute caloris, cuius principium eſt ignis. Tertiũ corpus eſt aer, cuius natura & de virtute determinatur ſenſibile auditus. Aer.n.habet virtutem rari cum dẽſo, vñ citiſſime rareſit & condenſat. In ipſo autem eſt plus de natura rari q̃ denſi. In aqua vero econtrario. Faciens vero ſonum, duplex eſt cauſa, quædam.ſ.intrinſeca & quædã extrinſeca. Extrinſeca eſt motor violentus aeris, qui facit eum moueri tpe breuiore, q̃ additum ſit ſuæ naturæ. Intrinſeca vero cauſa eſt partium diuerſarum aeris ad raras reſiſtentia, q̃ facit tremorem in aere vel aqua. Et hæc eſt cauſa immediata ſoni. Quartum corpus eſt aqua ſecũdũ cuius virtutis influẽtiã determinat obiectum guſtus. Humiditas .n.aquoſa influens ab aqua ſicut ab effectiuo principio commixta ſubſtantiæ guſtabili efficit ſaporem, & differentem ſecundum dr̃iam complexionis ſaporalis calidæ frigidæ uel tẽperatæ, ſubtilis groſſæ vel mediocris, ſecundũ quas ſunt ſapores differẽtes. Humiditas vero ſaliualis recepta in corpore linguæ ſpongioſo, perueniens vſque ad inſtrm̃ guſtus eſt determinans rationẽ medij. Quintum corpus eſt terra, ſecundum naturam cuius primo determinatur ſenſibile tactus. Quamuis.n.elementares qualitates.ſ.calidum frigidũ humidũ & ſiccum ſunt ſenſibilia ſenſu tactus, hoc tñ eſt inquantum in compoſito terreo recipiuntur.

De diſpoſitione quinque ſenſuum in corpore. Cap. XXII.

ISidorus in lib. Etymologiarũ ii. Sicut aũt præcellunt ſibi corporei ſenſus diuerſitate locorũ, ita ſibimet virtute ſentiẽdi ꝓcellunt, nam præſtantior eſt odoratus ſapore, & poſitione loci, & ſentiendi longinquitate. Sic & aures odoratu, longius.n.audimus q̃ odoramus. Sic oculi auribus, longius etenim uidemus, q̃ audimus. Aĩus aũt & loco & merito his uniuerſis ſenſibus ſuperfertur. In arce.n.capitis conſtitutus, qđ illi corporaliter non attingunt, iſte intellectualiter contuetur. Ariſt. vbi ſupra. Principium ſenſus eſt in corde, duoq; ſenſus cum corde ſunt cõtinui.ſ. guſtus & tactus, tres uero reſidui ſunt in capite. In oĩbus aũt aĩalibus eſt ſenſus uiſus ſupra auditum, & ſupra olfactum. Recte nãque fuit ſenſus viſus circa cerebrum, quia natura ſenſus ipſius eſt frigida & humida. Eſt.n. aqua.ſ.ut ſuperius dictũ eſt in cap. de ſenſibus aĩaliũ. Ex li.de na.rerum. Bene quoq; ordinauit natura ſenſuum inſtra, quæ poſuit aures in medio capitis rotũdi, qm̃ auditus audit nõ ſolũ recte contra ſe, ſed circunquaq;. In poſteriori quoq; parte ſunt poſitæ, qa pars illa capitis plena eſt aere, nec eſt ibi caro, neq; cerebrũ. Et qdẽ ſenſus auditus & odoratus vix continuę ſunt cũ aere.ſ. extrinſeco, plene ſpũ naturali habente tranſitũ ad venas ſubtiles a corde ad cerebrum extenſas.

De ordine ipſorum. Cap. XXIII.

ALbertus. Vt autem dicit Ariſt. in i. lib. de ſomno & vigilia. Primum organum ſenſus eſt organum tactus, qđ cum impotens fuerit neceſſe eſt oĩa ſentiendi organa deſectũ ſenſus hr̃e. Cum autem aliquid aliorum defecerit, non eſt neceſſe hoc deficere. Eſt itaque tactus organum vel inſtrm̃ fundamentum organorum aliorum ſenſuum. Idem ẽt dicit in li. de aĩa. ꝙ viuere ineſt aĩalibus ſecundũ ſenſibile primum, & primũ ſenſibile vocat tactũ. Ex his ergo vr̃, ꝙ tactus ſit ſenſuum primus, ꝓcipuẽ quia quocunq; ſenſu poſito ſequit̃ ineſſe tactũ & non econuerſo. Econtrario aũt dicit Damaſce. qđ uiſus eſt primus ſenſus. Quod etiã per rationem vr̃, quia cum vires ſenſibiles ſint principia cognitionis, uiſus aũt facit cognoſcere plus cæteris, qa plures dr̃ias oſtendit, ut in Methaphiſicis legitur. Certius quoq; ꝑ uiſum accipitur ſenſatum proprium quàm per aliquem aliorũ, ut hr̃ in libro de ſenſu & ſenſato. Nos itaque dicimus, ꝙ ſenſus duplicem habet comparationem.ſ. ad ſenſitiuum & ad rem ſenſibilem. Ad ſenſitiuum in ipſum conſtituendo. Ad ſenſibile ut in cognoſcendo. Secũdum primum modum tactus eſt ſenſus primus. Secundus uero guſtus, qui eſt alimenti ſenſus & quidam tactus, ideo dicit philoſophus in 3. lib. de anima ꝙ iſti duo ſenſus ſunt ꝑꝑ eſſe. Reliqui uero tres ꝑꝑ bene eſſe. Tertius autem eſt odoratus, quia ſicut legitur in lib. de ſenſu & ſenſato non habẽt odores propriam delectationem in cæteris ab homine animalibus, niſi tantum illa quæ eſt cibi, quoniam odores indicant cibum. Ideoque dr̃ in Ethic. ꝙ canes non gaudent odoribus leporum, aut ceruorum ꝑꝑ delectationes odorum, ſed quia propinquus eſt.ſ.ceruus ad deuorandum. In hominibus autem propriẽ ſunt quædam delectationes eorum ut florum & aromatũ. Quartus ſenſus eſt auditus, & ultimus uiſus, hunc ordinem ſequitur Auic. Porro ſecundum rationem cognitionis uiſus eſt ſenſus primus, & conſequenter auditus. Tertio autem odoratus, qui ducit animalia quędam ad cibum longẽ diſtantem. Deinde guſtus, & ultimo tactus, hunc ordinem ſequitur Ariſtoteles, & etiam Damaſcenus, & Gregorius Niſſenus.

De organis quinque ſenſuum. Cap. XXIIII.

IOhannes de Rupella. Dicto numero ſenſuum dicendum eſt de differentia organorum ac mediorum. Nota ergo ꝙ ab anteriori parte cerebri deſcendentes nerui cum ſpiritibus ſenſibilibus ſunt organa ſenſibilium perfecta in ſuis extremitatibus, verbi gratia, a cerebro anterius deſcendens quidam neruus ramificatur, ex quorum ramorum extremitatibus formantur pupillæ & diſpoſitio oculorum, q̃ ſunt organum viſus. Itẽ alius ramus deſcendens ramificat̃, & in extremitatibus ramorũ formantur folles intra cõcauitatem aurium, & ſunt organũ auditus. Itẽ ab eadem parte deſcendens ramus ramificat̃ in extremitatibus ſuis, habens ramuſculos nariũ, & ſunt organum olfactus. Quartus generat̃ ab eodẽ, ſed vnit̃ in lingua in homine, diuiſus autẽ manet in ſerpente. Vnde duas habet linguas, nec habet vnitas ſicut homo, & ſic eſt organum guſtus. Quintus neruus ramificatur in modum retis totum corpus veſtiens, & eſt organum tactus. Et ideo generalis eſt ſenſu tactus, eſt enim in qualibet parte corporis, etiã in organis ſenſuum aliorum. Guilhel. de Cõc. Sicut ergo in capite ſunt ſenſuum feneſtræ, & quia longius uidemus quam audimus, & longius audimus quàm odoramus, longiuſque odoramus quàm guſtu ſentimus. Ideo inſtrumentum uidendi eſt ſuper inſtrumentum audiendi, uel inſtrumentum audiendi eſt ſuper olfaciendi, & olfaciendi ſuper inſtrumẽtum guſtandi. Tactus uero per totum corpus eſt diffuſus, licet frequentius manu quam cæteris partibus corporis tangamus.

De medijs ipſorum. Cap. XXV.

IOhannes de Rupella. Dr̃ia mediorum manifeſta eſt ex prædictis. Nam perſpicuum peruium eſt medium in uiſu. Sũt.n. quædam corpora ſolida, uel ſuperficialiter opaca, ut terra, q̃ impoſſibile eſt uiſum pertrãſire. Sunt ẽt peruia, ut aer aqua cryſtallus. Sunt ſuperficialiter perſpicua, ſed ſm ſoliditatem opaca, ut aurum & argentũ, q̃ ſimiliter impenetrabilia ſunt uiſui. Mediũ ergo in uiſu eſt perſpicuũ ſm ſuperficiem & ſm profunditatẽ. In auditu uero mediũ eſt aer: ſed ille duplex eſt, exterior, i. ex quo fit ſenſus. Interior connaturalis auri contentus infra folles auriũ. In olfactu uero medium eſt vapor, q emanat ab odorabili ĩ modũ ſubtiliſſimi fumi. In guſtu vero mediũ eſt caro cooperiens neruos. Si aũt quæratur, quare adhibita ſunt media in

ſenſibus & nõ perueniat ſenſus in cognitionem obiecti ſine medio. Dicendum eſt, q hoc eſt, quia ſenſibile appoſitum ſupra ſenſum non ſentitur. Sentire.n.fit per receptionem ſpeciei vel ſimilitudinis obiecti ſm eſſentiam. Si.n.reciperet ſenſus eſſentiã ſui obiecti, nunq̃ eſſet ſenſus contrariorum. Igitur non eſſet videre album vel nigrum, qđ patet. Nam ſi in oculo reciperetur eſſentia albedinis, iam viſus alteratus non eſſet receptiuus nigredinis. Sed conſtat q non alterat oculus cum recipit videndo albedinem vel nigredinem. Si vero recipit eam ſm eſſentiam, tunc contraria eſſent ſm eſſentiam in eodem. Relinquit ergo aut q non erit ſuſceptiuus niſi tñ alterius contrariorum, aut q nõ recipitur color ab oculo ſm eſſentiam, ſed ſm ſpeciem ſuam, vel ſimilitudinem. Auic. vbi ſupra. Sentire eſt recipere formam rei nudam a ſua materia, ita vt informet per eam ſentiens. Dixerũt aũt aliqui poſſibile eſſe q aĩa ſentiat ſenſibilia ſine medijs & ſine inſtrũis. Exempli gratia, vt videat ſine medio aere, & ſine oculo, ſi ita eſſet, tũc inſtrũa hæcocioſa in creatura eſſent & inutilia. Præterea cum aĩa ſm eos aliud ſit a corpore non habens ſitũ, oportet vt non ſit diuerſitas in ſitu corporum quantũ ad ipſam, nec occultatio nec manifeſtatio, quia hæ diſpoſitiones corporum ſunt & circa corpora; impoſſibile eſt itaque vnũ corpus ei eſſe propinquius, & aliud remotius, & vnum manifeſtum, & aliud occultum. Si ergo aĩa per ſeipſam ſine inſtrũis ſentiret, oporteret ut eſſet æque apprehendens oĩum corporum, aut nullius, qm abſentia ſenſati non prohiberet eam ab apprehenſione eius. Nam vñ aliqñ res eſſet aĩæ præſens, aliqñ eſſet abſens, qđ fit ex loco ſitualiter: præterea ſi anima non indiget medijs ad apprehendẽdũ res, viſus non indigeret lumine, & applicatio rei ad oculũ non prohiberet uiſum, nec auris obturatio ſonum. Languores quoq; qui accidunt inſtrũis huiõi, non prohiberent ſenſum. Fuerunt aũt & alij qui poſuerunt medium diſturbans, dicentes, q medium q̃to tenuius fuerit tãto magis peruium erit. Vñ ſi purum eſſet, viſio perfectior exiſteret, & eſſet poſſibile videri qcqđ i cælo eſt. Sed hoc quoque dictio falſa eſt. Et ſi.n. pp attenuationẽ proueniat augmentum uiſus, non tñ pp aeris priuationem, non.n.attenuatio uia vel cauſa eſt annihilandi corpus, ſed inane ſm eos eſt priuatio corporis, ſi autem aliquis inane eſſet, tunc inter ſentiens & ſenſatum remota non eſſet continuitas vllo modo, nec eſſet ibi actio vel paſſio.

De obiectis eorum. Cap. XXVI.

PHiloſophus. Viſus quidem dignitate prior eſt cæteris ſenſibus licet tact⁹ prior ſit natura. Viſus obiectũ eſt color. Eſt.n. immutatiuum viſus ſm actum lucidi.i. ſm lucem; quia lux in corpore quidem luminoſo lux eſt. In diaphano.i.tranſparenti lumẽ, & in denſo ſplendor. In mixto vero color eſt formaliter. Radius aũt addit ſupra lucem, ſicut virtus ſupra gratiã, quia radius eſt lux directa, ſicut virtus eſt gratia ordinata ad opus. Medium aũt eius eſt aer. Inſtrũm oculus ad quẽ peruenit neruus opticus ſpũm uiſibilẽ, continens q recipit colorẽ ab humore cryſtallino .i. oculi pupilla. Obiectũ auditus eſt ſonus, qui in aere fit, ex eo quod corpus denſum mouet aerem velociter, eiq; reſiſtens ſonat. Faciens tremorem in aere cõtinuum vſq; ad aurem ad modum tñ ſphæræ cuius cẽtrum eſt locus percuſſionis. Vñ uox ex omni parte auditur, ut dicit philoſophus. Generat aũt tremorẽ ſemper debiliorem circulariter quouſq; deficiat, cuius ſimile apparet qñ lapis in aquam proijcitur. In hoc ſenſu mediũ eſt aer continuatus aeri poſito in concauitate auris. Inſtrũm eſt timpanum auris, ad quod peruenit neruus continens ſpiritum audibilem. Et hoc proprium eſt in ſenſu, q eius ſenſibile non habet eſſe niſi in medio. Et ideo caret abſt. actione prima, quæ.ſ.fit ab obiecto. Obiectum odoratus in re odorabili dr odor, in medio vero dr fumus aut uapor, quẽ calor reſoluit ex odorifero. Et inde fit q res odorifera ſæpe odorata citius putreſcit, vt pomum. Huius medium eſt aer. Organa ſunt duæ carunculæ pendentes ex cerebro ſimiles capitibus mãmillarum, ad quas peruenit ſpiritus odorabilis. Obiectũ guſtus eſt ſapor. Res.n. ſaporifera qñ coniungitur humiditati ſaliuarum immutatur ab ea mediante carne ſpongioſa, quæ eſt in ſuperficie linguæ, & eſt medium intrinſecum, reddit.q; ſaporem ſpiritui, qui eſt in neruo interiori, hinc eſt q ſi humiditas ſaliuaris infecta fuerit amaritudine coleræ, guſtus iudicat oẽm cibum amarũ eſſe, ſicut patet in ægris. Idem eſt de ſalſedine cæteriſq; ſaporibus. Sic ergo duplex eſt medium in hoc ſenſu. ſ.intrinſecum, ut caro & extrinſecum, ſ. humiditas. Tactus numerari poteſt ab eo a quo ſentit, & ſic eſt vnus ſenſus, vel ab his quæ ſentiũtur & ſic non eſt vnus ſed quatuor. Apprehendit.n.calidum & frigidum, ſecundo ſiccum & humidum, ex quibus ſunt durũ & molle. Tertio aſperum & lene. Quarto graue & leue. Quarum. ſ. qualitatũ non eſt vnũ genus proximum, ſicut color oĩum colorũ. Medium aũt tactus hẽt in ſui natura formas alias eiuſdem generis cum formis tangibilibus. Vnde non reddit ſenſum niſi formam intereſcitam, & quãto magis temperatum eſt medium, tanto magis & melius reddit ſenſui etiam id qđ remiſſius eſt. Vnde homo melioris eſt tactus cæteris animalibus, quia magis temperatæ cõplexionis eſt, eſt etiam in homine uola, magis autem ſummitas indicis.

De inclinatione ſenſuum ad obiecta.
Cap. XXVII.

HAli vbi ſupra. Horum autem ſenſuum ſinguli ſi in ſuo ſint habitu & qualitate naturali ad quædam ſentita inclinant, eiſque delectantur. Contraria uero fugiunt, & abhominantur, ut uiſus coloribus albo & nigro mixtis fuſco. ſ. & uiridi ac ſenecto. Albo uero & ſi quid eius naturæ eſt, aduerſatur, quia fortes in eo paſſiones efficit, diuiditq; & lædit, quemadmodum cũ quis ſolem intuetur, contingit. Color aũt niger lumen eius congregat & ad interiora reducit, ſicut & in tenebris paucitas viſus accidit. Minus autem nocet uiſui color niger, quàm rubeus & nitens ac fulgurans. Omnis ẽt in viſu alteratio q̃ ſimul ſubitoq; fit magis nocet, ut illa quæ ab albo, quæ uero a nigro non ſimul fit & ſtatim, ſed mediocriter & paulatim, ideoque minus nocet. Auditus ſimiliter uocibus leuibus planiſq; delectatur, grauibus autem ut tonitruis, aut peracutis, ut colliſionibus læditur. Odoratus iucundis delectatur pp uaporis temperantiam. Fetidis autem & abhominabilibus læditur, eo q ſunt extra temperantiã. Guſtus porro dulcibus delectatur, eo q huiuſmodi linguam ab aſperitate leniant. Fugit aũt amara, quia linguã exaſperat, eiuſq; ſubſtantiæ immerguntur, ita ut etiam continuationes partium ipſius diſiungant. Tactus quoque delectatur corporibus temperatis in calore & frigore, duricie & mollicie, fugit autem acuta calidaq; corpora, quæ diſſoluunt & continuationes ſeparant. Frigidiſſima quoque quæ ſpiſſant & congregant, intñ ut aliæ partes alijs aſtringantur. Porro ſi aliquis ſenſuum a ſuo naturali habitu labefiat, contrarijs recreatur ex ſuo genere ſenſorum: exempli gratia, ſi uiſus ex coloribus infirmatur, cõtrarijs reficitur. Nã ſi factum eſt nocumentum a colore albo, prodeſt ei color ſenectus & uiridis ac fuſcus. Si ex nigro albus. Sic & in guſtu ſi pontico ſapore uel inſuaui & aſpero læſus eſt unctuoſis roboratur, eo q hic ſapor lenit & uacua replet. Similiter & in cæteris.

De diffinitionibus viſus. Cap. XXVIII.

IOhannes Damaſcenus lib. 2. Viſus eſt primus ſenſus, cuius organa ſunt qui ex cerebro nerui & oculi, ſentitque ſm primam rationem colorem, & cum colore coloratum corpus. Gregorius Niſſenus. Viſus eſt ſenſus qui in anterioribus cerebri ſm lineã rectam accipit colorem, & cum colore coloratum. Auicenna. Viſus eſt uis ordinata in neruo optico ad apprehendendum formam eius quod formatur in humore cryſtallino, ex ſimilitudine corporum colorem habentium, quæ per corpora radioſa veniunt in effectum ad ſuperficies corporum terſorum. Actor. Hæ ſunt tres diffinitiones uiſus ſm qđ eſt potentia quædam organo in quo operatur coniuncta, & ab obiecto exteriori paſſiua. Prima tamen cum ſubſtantia uiſus tangit ordinẽ ipſius ad alios ſenſus, & ordinem obiectorum ipſius uiſus, per hoc enim q dicitur primus ſenſus tãgit ordinem ad alios ſenſus, licet enim tactus ſit primus ſenſus in aĩali conſtituendo, uiſus tamen primus eſt in apprehendendo. Per hoc aũt q dr ſentire colorem ſm primam rationem, tangit obiectorum ipſius ordinem. Licet.n.ſm primam rationem uideatur ſentire lucem, quia. ſ. ſentit eã actu proprio, colorem actu alieno, tamen lux & color ſm eſſe formale coloris non differunt ratione obiecti uiſus. Eſſe quippe formale coloris ſm q eſt actu color uiſibilis eſt a luce, ſm q etiam color dr extremitas perſpicui in determinato corpore. Et ſic æque vtrunque primo uidetur, quia per vnam rationem videntur. Per hoc autem q dicitur cuius organa ſunt qui ex cerebro nerui & oculi, tangit ſubſtantiam uiſus ſecundum q eſt uis ad organum determinata. Vbi quod dicitur qui ex cerebro nerui, cum ſupponat organum commune omnibus uiribus motiuis ac ſenſibilibus per quod additur oculus, reſtringitur ad neruos opticos idest uiſibiles. Virtus ſiquidem viſiua, ſm ſui perfectionem eſt in anteriori parte cerebri, ſed ſecundum inceptionem eſt in humore cryſtallino. Secundum autem progreſſum ad perfectionem eſt in neruo optico & ſpiritu uiſibili, qui decurrit in illo. Sicque nihil prohibet quin uis illa, ſcilicet uiſiua diuerſimode conſiderata diuerſa habeat inſtrumenta, ſicut etiam una uis habet duos oculos. Secunda uero uiſus diffinitio datur penes ſubſtantiam & obiectum uiſus modumque uidendi, qui importatur per hoc quod dicitur, ſecundum lineam rectam. Tertia uero magis exprimit eſſe uiſus, quia tangit proprium organum uiſus, quod eſt neruus opticus ad oculum terminatus, & dicit eſſe ipſius ſecundum quod eſt potentia paſſiua recipiens impreſſa humore cryſtallino.

De organo viſus: Cap: XXIX.

HAli ubi ſupra. Oſtendimus aũt q uidens ſpũs per duos neruos concauos ad oculos decurrit, & q eorũ origo eſt a duo

bus pro re cerebri ventriculis. Et qua parte mediaſtino ventriculo vicinant anteq̃ ad oculos tendant conueniunt & deſcendunt, mittiturq́; meatus alterius ad alterum. Deinde vero diuiſi tendunt in alterutro quiſq; in oppoſitum originis ſuę oculum, conſolidaturq́; cryſtalleidos tunicæ q̃ primum eſt organum viſus, & eſt in vltimo claritatis & luminis ac nitoris. Qđ ideo factum eſt vt a coloribus cito alteraretur. Itaq; ſpiritus, vt dictum eſt, videns ſubtiliatus & clarificatus cum ad humorem cryſtalleidos peruenerit, qui grandini claræ lucentiq́; ſimilis eſt, cum & ipſius ſpiritus natura ſit q̃ & aeris igne illuminati, facilis eſt foras egredi, continuariq́; & vniri aeri illuminato, pp eam q̃ inter vtrunq; eſt configurationem. Eſt aũt vterq; facilis alterationis, vñ & aer exterior, facile ac celeriter in colorẽ alterat̃, & ſpiritus interior cum aeri continuat̃ egreſſus & vnitus in eũ in quẽ & aer prius alteratur, & eandẽ ad oculũ defert alterationẽ. Alteraturque ea cryſtallina humiditas eo q alterationis ſit facile ſuſceptibilis, ſẽtitq́; alterationem eiuſmodi mens q̃ eſt in cerebri ventriculis. Sic ergo res exteriores manifeſtant̃, dum aer exterior per colores alterat̃, eadẽq́; ſpiritui videnti pſentit alterationẽ. Guilhel. de Conchis. Hæc quoq; ſnĩa eſt academicorum, quibus philoſophorum nullis potius credendũ eſt in natura rerum. Eſt inquſit in cerebro quædam aera & ſubtilis ſubſtantia, qua nil corporeũ ſubtilius eſſe pôt, vnde pp nimiam ſimplicitatẽ ſui & ſplendorẽ a Platone ignis vocat̃. Ignem vnus neruus & cauus a pia matre naſcitur, qui integer ad frontẽ puenit, ſed ibi in duos ramos diuiditur. Eſtq́; ſimilis Græcę figuræ quæ labda dr̃ ad hũc modũ. Huius dextra pars ad dextrũ tendit oculũ, ſiniſtra ad ſiniſtrum. Prædicta ergo rara & ſubtilis ſubſtãtia p hunc neruum ad oculos uenit, ac per illorum medietatẽ quæ pupilla dr̃, exiens ſi ſplẽdorem in exteriori aere reperit, illi ſe coniungit, atq; cũ eo vſq; ad obſtaculum in ſpeciem coni peruenit. Qđ cũ tangit naturali ſubtilitate per totam ſuperficiem ſe diffundit, formamq́; illius & colorẽ i ſe recipit, pprĩũ ẽ.n. aeris formas rerũ & colores i ſe recipere. Cũ figura vero & colore p oculos ad fantaſticã cellulã reuertit̃, inde ad logiſticã, ibiq; aĩæ figurã & colorẽ ppẽdimus.

De celeritate ſpiritus viſibilis. Cap. XXX.

Quæris aũt cum tãta diſtantia ſit inter nos & ſtellas fixas, eaſq́; ſtatim ut aperimus oculos videmus, quõ illa ſubſtantia in momento tã breui pôt ad illas puenire, & ad nos reuerti. At vero ſi ſubtilitatem, & agilitatẽ ipſius ſubſtãtiæ cognoſceres nunq̃ inde dubitares. Eſt.n. tãta eius velocitas, & ſtatim eſt hic & ſtatim ibi. Sed adhuc quæris, cum aliqd diu aſpicimus vtrũ hæc ſubſtantia immobilis maneat, an ſine intermiſſione currat & recurrat. Nã ſi continue currit ac recurrit, ſibimet obuiat, & ſeipſam repercutit. Ad hoc ergo rñdeo, qa croſſum croſſa decet obiectio hæc ſubſtantia ita velox eſt q nulla diſtantia inter curſum ac recurſum illius notari pôt. Ita quoq; ſubtilis eſt, vt ſi ſibimet obuiaret, non ſe impediret. Deniq; nihil æque ſubtile, vel ęque velox eſt in corporibus. Vñ ſtatim eſt hic, ſtatim alibi, & q̃uis aliqua ſit inter itũ & reditũ illius dr̃ia, non tñ pôt perpẽdi. Si ergo ad ſimplicitatẽ tpĩs velis reſpicere, non eſt hic, & ibi in eodẽ tpe. Si vero ad hoc, q tarditas noſtra nullam ibi pôt diſtantiã perpendere, videbit̃ hic & ibi ſimul eſſe. Hali vbi ſupra. Non eſt oĩnn tpis aliquid inter mométũ, quo loci ſpiritus occurrit & quo mens illũ ſentit pp occurſus ei⁹ ad mentem celerrimam puentionẽ. Sed & ſi res viſa longe remota ſit, eam tñ abſq; mora ſpiritus videns cõprehẽdit. Dũ tñ aer circundans alterationẽ ad ſpiritum uidẽtẽ deferens lucidus & clarus ſit, eaq; mens alteratione colorẽ ſentit, & a coloribus figuriſque corporum & magnitudinẽ motũ cõmenſurat. Si aũt aer circundans nebuloſus eſt aut obſcurus, ſpiritus ab oculis progrediens amputat̃, & in loco ſuo congregatur. Eo nanque loco ſiſtitur, quo & tenebroſitas obuiat, nec rem uiſibilem comprehendit. Similiter & ſi corporeum aliquid inter rem uiſam & ſpiritum videntem interſit, res illa comprehendi non poterit.

Reprobatio quorundam opinionum de progreſſu radij viſualis. Cap. XXXI.

Gvilhelmus de Conchis. Quærunt aũt qui dixerunt radiũ viſualem non uſque ad rem uiſam peruenire, ſed in medio aere formas rerum & colores inuenire, qbus ſibi a ſuĩ ptis ad aĩam reuertitur. Cui iſt ratio obuiare. Sint.n. duo alter albus alter niger ſeſe reſpicientes. Tunc quidem in medio quo vnius radius viſualis nigrum inueniret, ſicut illi opinabant̃, alterius pariter & album reperiret colorẽ, quare alternis radijs ſic ſimul & ſemel utroſque colores ſentirent. Ergo tam ex parte radij uiſualis, q̃ ex parte medij vbi vtrorumq; colores conuenirẽt duo contraria ſimul & ſemel in eodẽ eſſent, qđ eſt falſum, & impoſſibile: dixerunt alij non iuſtum illud ad rem ipſam vel ad medium peruenire, neque figuras neque colores ad aĩam ſe ipſam aĩam per oculos eminus perpendere figuram & colorem. O beſtiale iudicium ex ſenſis falluntur, quia nec ſuum corpus vadit ad rem viſam nec res viſa ad ipſum. Simile iudicant de aĩa ſed nil ab anima ad rem uiſam, nil a re viſa ad animam peruenit, cũ anima non ſit corpus, ad quid ſibi ſunt oculi neceſſarij. Quare plus uidet per oculos qui ſolidiores ſunt carne potius q̃ alia. Et quare non potius per foramina aurium uel narium quæ ſemp patent uĩ. Si iterum q̃ extra ſe ſunt, & contra ſe intuetur, vñ ſeipſum in ſpeculis uidet. Stoici dixerunt neq; animam res eminus intueri, neque radiũ uſque ad res peruenire. Sed figuras & colores ad aĩam tendere. Eiq, velut in cera imprimi, huius erroris deſtructio per ſe patet. Si.n. figura & color ad aĩam puenit, uel in ſubiecto ſunt uel ſine ſubiecto. Sed cum ſine accidentia, ſine ſubiecto eſſe non pñt. Si in ſubiecto ſunt, tunc non ſolũ ipſi, ſed ẽt res uiſa ad animam peruenit. Qđ eſſe falſum patet omnibus. Si in alio ſubiecto, tunc res uiſa ſemper in ſua figura & colore permaneat, vnum & idem indiuiduum accidens in eodẽ tempore erit in diuerſis ſubſtantijs. Ad ultimum anima nil habet corporeitatis, quomodo ergo poterit illa figura imprimi.

Aſſertio opinionis academicorum de eodem. Cap. XXXII.

Est aũt aliud, qđ & hanc & alias duas prædictas opiniones de uiſu deſtruit, ſed primam videlicet academicã & platonicã quæ ſola uera eſt aſtruit. Nam academica & platonica ſnĩa eſt, ut ſuperius dictum eſt, q uiſibilis ſpũs a neruo cauo per oculorum pupillam exiens, ſi ſplendorem in aere reperit, illi ſe coniungit, & cum illo uſq; ad obſtaculum in ſpecie coni peruenit, qđ cum tangit naturali ſimilitudine per totã ſuperficiem ſe diffundit, formamq́, illius & colorem in ſe recipit, cum qbus per oculos ad fantaſticã cellulam redit. Itaq; ſi aliquem lippẽtẽ oculis aſpicimus, eãdem infirmitatẽ oculos illius aſpiciendo cõtrahimus. Prædicta ſiquidẽ ſubſtantia per illos ſe diffundit, atq; rubiginem illorũ in ſe aſſumit. Cũ qua uidelicet ad oculos aſpicientis redit, ſed interius ad aĩam penetrans, rubiginem illã in oculis deponit, q ſi ſunt ad talem ĩfirmitatẽ diſpoſiti, ſtatim corrumpunt̃. Sed ſi nil a nobis ad illos procederet, quõ ex uiſu hęc infirmitas proueniret, ẽt eiuſdem rei eſt argumentum quod ſic prouenit. Omnis.n. res ſuo ſimili nutritur, contrario lædẽtur. Si ergo aliquis diſtemperatę complexionis in teneſtam paruuli faciem radium immittat uiſualem, ille diſtemperatus; vtpote ex diſtemperato prodiens tangendo illam inficit & corrumpit. Inde eſt quód uetulæ faciem lingentes & expuentes hanc infirmitatem curant, quod enim ibi nociuum eſt expellunt.

Quia oculus ſecundum Ariſtotelem exiſtit in humido. Cap. XXXIII.

Alber. Veterum inter Ariſtotelem & Platonẽ ac ſequaces eorum de uiſu ex parte organi fuit altercatio. Vtrũ.ſ. oculi conſiſtentia ſit tñ in humido & aquoſo, uel igneo luminoſo. Nos aũt cum Ariſtotele dicimus, q aqua dominat̃ in oculo quãtum ad illam partem in qua fit expreſſio. Eſt.n.in oculo duplex humor, quorum unus eſt in acie qui dr̃ cryſtallinus pp puritatẽ & glacialis ſiue grandinoſus pp frigidum complexionale dominans in ipſo. Ocul⁹.n. ut ait philoſophus, eſt adeo frigidus, q ſeruata complexione non infrigidat̃ amplius. Ideoq; in temporibus & locis in qbus infrigidantur oculi ſupra temperamentũ generatur obſcuritas uiſus. Quod ẽt patet ex hoc, q diu ambulantibus in niue uel glacie, uel in fumo, uel in mari apparent obſcura loca niuium, & ripæ aquarum, & littora marium. Alius autẽ humor eſt poſt nullum in textura venarum, qui habet colorem vitri uergentis ad ruborem, ideoque a quibuſdam philoſophis dicitur uitreus, claritatem enim habet uitri ex conuenientia cũ cryſtallino, cuius ille nutrimentum eſt. Sed ruborem participat ex conuenientia cum ſanguine ex quo generatur, ab extremitate uenarum tangentium oculum, ſuperfluitas autem in albugine ponitur, ut ſit ſcutum humoris cryſtallini. Porro circa hos humores ſunt tunicæ ſiue retia oculi, quæ ſunt ex parte ante, ut per ipſas fieri poſſit immutatio humoris cryſtallini. Et circunducitur acies cum circumferentia nigra uel glauca, ut ex illo colore ſit congregatio & coadunatio uirtutis uiſiuæ, cuius natura eſt turbari nimia claritate, hac etiam de cauſa ponuntur exterius palpebræ ac ſupercilia.

De quibuſdam accidentibus viſum impedientibus. Cap. XXXIIII.

Hinc etenim accidit, q aſpiciens diu ad magnam albedinẽ uel claritatem, poſtea non bene uidet niſi prius coaduneṫur uiſus. Cum autem humidum cryſtallinum receptibile ſit luminis & coloris, oportet q pelliculæ quæ ſunt ante ipſũ peruię ſint, ita q per ipſas poſſit immutando ingredi color & lumen, quia color non immutat uiſum niſi per actum luminis. Idẽque contingit cum aliquis oculos diu clauſos habuit uel in tenebris fuit, & poſtea ſubito ad lumen vadit, q non bene uidet, anteq̃ ingrediat̃ lumẽ tpãte immutans ab extrinſeco. Quia uero iterum viſus perficitur ſpiritu viſibili, qui defertur ad oculos p neruos opticos & cõcauos ab interiori parte cerebri, qui.ſ. ſpiritus

tus ſecum trahit colorem temperatum. Ideo contingit q poſt ſomnum in quo ſpũs omnes ad interiora mouentur ad loci digeſtionis relinquendo ſenſum organa exteriora, ſtatim aperiens oculos non bene videt ante reditum ſpirituum & caloris ab interioribus ad exteriora organa ſenſuum. Et qm̃ illi ſpiritus qui deferuntur ad oculos clari ac puri ſunt ſuper omnes ſpiritus ſenſibiles, ideo turbatio quæcunque contingens in cerebro magis apparet in ipſis. Vñ contingit in ebrijs, in quibus multus vini vapor ad cerebrum fertur q viſus eorum obſcuratur. Eadem etiã eſt cauſa, cur in iratis obſcuratur, quia. ſ. ira ſanguinem accendit circa cor, & eleuat vapores ad caput. Cumque iterum ſpiritus illuc fluidus ſit, iterũ in quibuſdam infirmitatibus & ebrietatibus, & ira ipſum à vaporibus calidis extra ſitum proprium remoueri contingit, & tunc talibus apparet de vno q ſint duo, ſpiritus accipiens formam in vno ſitu antequam renunciet eam ac plene imprimatur ab iſta eandem accipit in alio ſitu. Et ſic vnũ in duplici ſitu acceptum apparet duo. Hæc eadem cauſa eſt, vt vnũ appareat duo qñ digitus ſupponitur & eleuatur oculus ad ſitũ altiorem, uel deprimitur ad inferiorem. Vñ quanto magis ponitur inferius uel altius extra ſitum proprium, tanto magis apparet diſtantia inter idem in duplici ſitu acceptum. Huius ſimile eſt uidere in ſole ſuper aquam fluentem percutiente, qui vr̃ eſſe minoris quãtitatis ad duplum vel triplum ſm̃ motum ipſius aquæ. Eſt & oculus terſum corpus & politum in acie, vt ad ipſũ ſit extrinſeci luminis reflexio, ſub quo fit immutatio a coloribus & colorum abſtractio. Guilhelmus de Conchis. Porro cum duo æqualiter a ſe diſtant, ſi fuerit alter in obſcuro loco, alter in ſplendido. Ille qui eſt in obſcuro videt eum qui eſt in ſplẽdido, non autem econuerſo. Radius quippe viſualis quanto ab origine ſua remotior eſt tanto debilior. Vñ non tam determinate decernimus remota quàm prope ſita. Ideoque natura ſalubre tegmen palpebrarum oculis conſtituit, quibus conuenientibus radiis viſualis in oculis congregatur & conuenit. Illis vero apertis cum fortiore impetu exit. Si oculos teneas deficit viſus. Cum ergo radius viſualis ab illo qui eſt in loco ſplendido procedit, & ad locum obſcurũ peruenit ſolis ſplendorẽ diſſipat, & remotione ab origine ſuã debilitatus, tangendo ſuum contrarium nil reportans ad oculum redit. At vero procedẽs ab illo qui eſt in obſcuro, quia nigredo eſt congregatiua viſus, nondum eſt debilitatus cum ad ſplendorem venerit. Ideoque perueniens ad hominem figuram eius reportant illi qui eum miſit.

De quibuſdam animalibus nocte videntibus. Cap. XXXV.

POrro quædã animalia de nocte vident apertius, quia in oculis eorum abundat humor albugineus. Ideoque nimio ſplendore tam oculorum ſubſtantiæ, quam ſolis ac diei viſus eorum diſſipatur, ſed idem ſplendor noctis obſcuritate temperatur. Hinc etiam hoĩes qui nimis oculos albos habent, parum aut nihil de die vident. Sed vnde inquis bubo id habet, qui non nimis oculos ſplendidos habet, dico quia naturale eſt odium buboni cum cæteris auibus. Timẽs ergo eas, die in obſcuris latet, ob hoc ex conſuetudine in tenebris videt. Alber. Ex hoc autem vr̃ quibuſdam, q in oculo dominetur lumen vel ignis, quia viſus perficitur ſm̃ actum lucidi. Quædam autem animalia de nocte vident, vt lupi & catti, quando ſcilicet medium non eſt actu lucidum a luce exteriori. Vnde vr̃ lucidum eſſe a luce ab oculis egredienti. Præterea nihil in tenebris vr̃, niſi in quo lux dominatur. At oculi animalium prædictorum vñr in tenebris ad modum candelarum, vnde vr̃ in eis lumẽ dominari. Cumq; de omni oculo quãtum ad uidere ſit eadem ratio, vr̃ in omni oculo cuiſlibet animalis eſſe dominium ignis. Dicit enim Ariſt. in 2. lib. de cœlo, & mundo, q in uidendo ſtellas fixas inuoluitur uiſus pp elongationem earum, nec conſequitur eas conſecutione forti, ſed tremuit. Planetas vero conſequitur, & ideo non tremuit. Hic aũt tremor vr̃ eſſe per aliquid quod exit & elongatur ab ipſo, & hoc vr̃ eſſe radius, qui vtiq; non egreditur niſi a luminoſo. Idem ẽt dicit in ſecundo de ſomno & vigilia, q oculus eſt ſplẽdentium, nec vr̃ eſſe ſplendentium, niſi quod eſt luminoſum. Nos itaque dicimus ad hoc, q animalia prædicta debilem habent viſum, & non bene coadunatum. Ideoque claritate diei vincuntur, & de nocte mouentur. Oculi uero talium & capita piſcium, ac quercus putrefacta, & hmõi noctiluca lucent actu in tenebris, non tamen ſit ſemper vt medium illuminent, quia ſi medium illuminatum eſſet, illa tunc nequaquam lucerent, q patet ex hoc q de die nõ lucent, vnde illa lux in talibus lucens eſt a partibus ignis, quæ ſunt in exteriori parte, nec progreditur ab interiori oculi ad proiectionẽ radiorũ per quos illuminet medium & obiectũ uiſibile. Alter. n. aer circunſtans & oĩa colorata circunſtantia illuminarent, ſicut a candela. Qđ vtiq; non ſit, non. n. vñr ẽt pxima q̃ ſũt iuxta noctiluca, vt lupi natus & maxilla. Porro tremor ille de quo loquit Ariſt. eſt in ſpũ viſibili interiori, q ſicut exigit proportionem in claritate, & obſcuritate viſibilis, ita ẽt exigit proportionem in diſtantia conueniente ſibi. Et ſi tremor aliquis eſt in radio, ipſe eſt in radio ad oculum reflexo & nõ ab illo emiſſo. Oculus aũt ſplendentium dr̃ eſſe ſicut terſum ac politum reflectens lumen, & ſicut proijciens lumen per ſe. Porro lucis illius quæ apparet in tenebris, vel clauſis oculis in refractione vel repercuſſione oculorum, cã eſt claritas ſpũs viſibilis quũ tunc diſpergitur in ſeipſum. Ideoque retro in oculo apparet quãque luminis immutatio cryſtallinum enim oculi eſt immutabile ſm̃ ante & retro & profundũ, retro ſiquidem ad ipſum fluunt imagines ſomniales, & ante recipiuntur imagines ſenſibiles, ac p ipſum tranſeunt ad ſenſum communem & fantaſiam.

De opinione Platonis, quòd in oculo dominatur ignis.

Cap. XXXVI.

ALiter aũt de prædicta materia vr̃ ſenſiſſe Plato dicens in thimeo, q oculi radius interior exteriori radio coniungit, & ad ſenſibile terminat. Qui. ſ. radij percuſſi motu recto redeũt ad oculum, ac recurrẽtes interius ad aĩam operantur uiſum. Platonem quoque Calcidius ſequit dicens, q iubar exterius deſcendens interiori cõiungit, tanq ei qđ eſt eiuſdem natura. Cum. n. ſit duplex ignis natura. ſ. edax quæ eſt ardor. Et lux quã influit ſuper inferiora. Secũdum naturæ lucis influentiam ſuperius corpus conſtituit oculum. Ideoq; exteriori coniungit ad operandũ viſum. Ariſtoteles aũt econtra pbat, q fallebant antiqui philoſophi, qui dicebant ignẽ in oculo dominari. Si tñ dicebant viſũ ſm̃ actũ ſine duce non perfici, lucem q; appellabant, ſm̃ hoc verum dicebant. Non itaque ſñiam tenemus aſpectiuorum ponentium radios eſſe corpora ab oculis egredientia. Sed dicimus radios eſſe immutationes ſm̃ rectas lineas in diaphano factas. Et qm̃ oculus eſt corpus politum ac terſum, ſuper ipſum reflectitur lumen qđ eſt actus rei viſibilis, ſicut ſuper ſpeculum. Et qa lucis reflexio ſit ad pares angulos cum incidẽtia eiuſdem. Ideoq; ſicut radij a primo illuminante dirigunt ſm̃ figuram pyramidalem, cuius punctus eſt in corpore proijciente radios & dilatant plus ſm̃ qđ radij ab illo procedunt, ſic & in corpore reflectente lumen & radios colligunt radij in punctum pyramidis, & amplianturplus ac plus ſm̃ q radij magis diſtant a corpore lumen & radios reflectẽte. Cumque tale corpus ſit oculus, per hũc modum ſit reflexio lucis ab ipſo, & non ita q radij procedant ex ipſo, ſicut ex luminante primo. Nec eſt ẽt de proprietate ſcientiæ aſpectiuorum determinare dẽ natura radij, quin potius ipſum ponunt in paſſionibus geometricis, quæ ſunt curuum ac rectum & hmõi. Naturalis aũt habet quærere verum ſit corpus an qualitas alia. ſ. a corpore. Qđ aũt dicit Auguſt. ſup Geneſim ad literã, q in oculo eſt lux ignis, & q radij egrediuntur ab oculis prius tãgentes aerem vicinum q̃ remotum, põt intelligi de exterioribus radijs, uel potius loquitur iuxta ſententiam Platonis.

Qualiter Ariſtote. rationibus improbat aliam opinionem.

Cap. XXXVII.

DEnique ad probandum Ariſto. ſñiam & imitãtium eũ, q aqua uidelicet dominet in oculos plures ſunt rõnes quarum quædam ſunt in li. de ſenſu & ſenſato. Verbi gratia, ſi dominaretur ignis in oculo, ſicut dixerunt Empedocles & Plato. Cum ignis emittat radios ad illuminationem diaphani, ſicut lux egrediens a lucerna, tunc accideret q lux egrediens ab oculo medium illuminaret, & ſm̃ hoc colores in tenebris videri cõtingeret, qđ vtique non ita habet. Nec ſtare põt ſolutio quæ dicit radium egredientem ab oculo extinguit a tenebris, ſicut dr̃ in thimeo. Hoc. n. vanũ eſt oĩno, qa nihil extinguit niſi a ſuo cõtrario, ut calidũ a frigido. Ignis aũt non hẽt contrariũ. Sed nec illa ſtare põt q̃ dicit lumen quidẽ ignis qđ eſt in oculo nõ extingui, ſed tñ ut nos lateat debilitari. Si. n. talis ignis eſt in oculo, tunc oportet eũ ẽt p diẽ extingui frigido & humido. Qđ ſi uerũ eſſet, tunc maiores tenebræ fierent in glaciebus & in aqua, qa in his extinguunt flãma & corpora ignita. hoc aũt patet eſſe falsũ, deinde ponit philoſophus tõnẽ ab ordine oculi ad actũ recipiendi uiſibilia ſuptã. Cũ. n. vna ſit forma uiſibilis q̃ recipit a medio & ab oculo, vnam oportet eſſet naturã receptibilitatis in medio & in oculo. Cũ ergo recipiat pſpicui naturã in medio, reſtat q aliqđ perſpicuorũ dominet in oculo. Perſpicua uero ſunt duo iſtmodo. ſ. aer & aqua, q̃ differunt in recipiendo. Nã aqua ſeruabilius eſt elemẽtũ q̃ aer, & hoc tripliciter. Melius. n. ſeruat q̃titatem & figuram ipſius oculi qui fabricatur ex ipſa. Similiter etiam melius ſeruat actum luminis ab extrinſeco ingredientem in ipſum humorem oculi. Melius quoque ſeruat uiſibiles ſpecies receptas, quæ per ipſum aerem tantummodo tranſeunt. Cum ergo oculi ſit recipere & aliquantulum tenere, relinquitur quod in ipſo dominetur elementum aquæ.

De cæteris rationibus quas idem adhuc inducit ad idem.

Cap. XXXVIII.

COnſequenter ponit philoſophus ad idem quatuor rõnes a quatuor operibus oculi. Prima eſt, quia videmus oculo corrupto

rupto aquam exire. Vnumquodque autem corrumpitur in eo ex quo materialiter conſiſtit. Secunda eſt experimentũ in ebrijs ſumptum, in quibus vinum calidum ſuperat cerebrum frigidũ, & calore reſoluit ac fluere facit humidum oculi frigido coagulatum, atque ex vaporibus calidis & croſſis in parte diminuit ipſum, turbatq; perſpicui quantitatem, & facit tremere ſpiritum viſibilem. Qđ non accideret ſi ignis in oculo dominaretur, quia calidum a calido non diminueretur, ſed potius augeretur. Tertia ſumpta eſt per experimentum in multum calido ſanguine abundantibus, in quibus natura ponit cerebrum frigidiſſimum, & album oculi facit craſſius. Quod ideo fit vt permaneat humidum incoagulatum. Oculi nanque corpus adeo frigidum eſt, vt non poſſit amplius infrigidari ſalua complexione oculi. Si aũt eſſet oculi natura ex igne, non oporteret naturam ingeniari, qualiter oculus ſaluaretur a calore cordis in abundantibus calido ſanguine. Tanto.n. melius ſaluaretur oculus, quanto cor eſſet calidius. Quarta ſumit̃ ab experimento in non habentibus ſanguinẽ. In his.n. ꝓꝑ defectum caloris intrĩ coagulatur exterior oculi tunica & induratur, ꝙ non indigent palpebris velantibus. At in quarto libro metheororũ ꝓbatur, ꝙ a frigido non niſi aqua vel ſpecies aquæ coagulatur. Ex his ergo relinquit̃ ꝙ aqua in oculo dominat̃. Dehinc ẽt ponit philoſophus hmõi rõnem ad idẽ: ſi in oculo dominaret̃ ignis a quo exirẽt radij, oporteret viſum in radijs illis vſque ad aſtra q̃ videmus extendi, ipſumq; prodeuntem ex oculo per radios cohærere oĩbus viſis. Ex quo ſequeret̃, ꝙ viſiua virtus extra oculum extenderet̃, qđ inconueniens eſſe probatur, cum nulla virtus per eſſentiam extra ſubiectum ꝓprium extendat̃. Præterea in oĩ figurato & aĩato corpore neceſſe eſt ſm naturam elementi dominare receptibile illius figuræ. At ignis & aer ꝓꝑ ſpiritualitatem ſui non ſunt corpora receptibilia figurarum. Ex quo ſequit̃ ꝙ in oculo neutrum dominet̃ iſtorum. Sed nec terra, quia non eſt perſpicua. Relinquit̃ ergo ꝙ aqua. Alpharabius quoque dicit in ſuo li. de ſenſu & ſenſato, in oculo inquit q eſt inſtrm virtutis viſibilis dñat̃ aqua, quæ eſt ſubſtantia dyaphana, ut fiat talis in quo deſcribantur formæ ſenſibilium ſicut in ſpeculo. Ideoq; pars glacialis eſt valde clara. Item Auic. in li. ſuo de aĩalibus, dico inquit ꝙ uiſus exigit humiditatem clarã, q̃ recipiat impreſſiones. Ariſt. etiam in lib. de aĩalibus dicit, ꝙ qa in oculo aqua dñatur. Ideo ẽt vltimo inter corporis mẽbra complentur. Idem quoque cõiter dicunt auctores naturalium. Ideoque multas ad hoc inducere auctoritates puto ſuperuacuum.

De obiecto viſus. Cap. XXXIX.

DIcto itaque de uiſu ex parte organi, conſequenter dicendum eſt de uiſu ex parte obiecti aut medij. Et quia lumẽ eſt actus utriuſque. Ideoq; de illo dicendum. Sed de hoc iam ſupra dictum eſt. ſ. in tractatu de luce. Sicut aũt corpora luminoſa uel noctiluca obiecta ſunt uiſus in tenebris, ſic colores obiecta ſunt eiuſdem in lumine, dicente Auic. ꝙ color eſt qualitas q̃ percipitur ex luce. Ariſt. quoque dicit in 2. de aĩa, ꝙ color eſt motiuũ viſus ſm actũ lucidi, & hoc eſt ipſius natura. Ariſto. in lib. de aĩa 2. Viſus eſt ſenſus rei uiſibilis. Viſibile aũt per ſe color eſt, ſed & in ſe cauſam habet, vt aliquid ſit uiſibile. Oĩs.n. color motiuum eſt viſus ſm actum lucidi, & hoc eſt ipſius natura. Vñ nec aliquid eſt viſibile ſine lumine, ſed oĩs color in lumine vĩ. Lucidum autem ſiue dyaphanum dico, qđ eſt viſibile, nõ ſm ſe ſimpliciter, ſed ꝓꝑ extraneũ colorẽ. Hmõi ſunt aer & aqua, multaq; planorum. i. perſpicuorum. Non.n. ſm qđ eſt aqua uel aer lucidum eſt, ſed qñ eadem eſt natura in his & in perpetuo corpore ſuperius. i. ſupercęleſti, vt in ſole, uel igne. Lumen autẽ ſiue lux eſt actus lucidi ſiue dyaphani ſm qđ eſt lucidum. Potẽtia vero illud in quo hoc eſt, tenebra, cui contrarium vr̃ eſſe lumen. Eſt enim tenebra priuatio hmõi habitus. ſ. lucidi ex lucido, uel lucis ex lucido. Huius ergo pñtia lumen eſt. Eſt enim lumen quaſi color lucidi. Suſceptiuum autem coloris eſt non color, ideſt quod non habet colorem, ſicut & ſoni a ſonum. Et uix quidem vr̃ omne quod tenebroſum eſt, hmõi tamen, ideſt tenebroſum lucidum eſt non actu, ſed potentia, ideſt materia lucidi. Eadem enim materia qñque tenebra eſt, qñque lucida. Ignis autem in vtroque vr̃, & in tenebra & in lumine. Si quis vero ponat coloratum ſuper ipſum uiſum, non uidebitur, quia ſcilicet ſenſus uiſus fit per medium ſicut & cæteri. Actor. Itaque de coloribus & de formis quæ apparent in ſpeculis ſatis dictum eſt ſuperius in eodem tractatu, ſcilicet ubi occaſione lucis actum eſt de corporibus luminoſis.

De eodem. Cap. XL.

ALbertus. Quod autem excellens color deſtruit viſum non eſt ex natura coloris, ſm quod color, ſed ſm naturam lucis per cuius actum color mouet oculum. Hæc enim qñ eſt nimia, ſpiritum viſibilem ſuperat, & confundit ipſum, ac per conſequens hebetat uiſum. Et quoniam ad multitudinem luminis ſequitur multiplicatio coloris, plerunque nimia lux oculum ingrediens humidum cryſtallinum incendit, ipſumque remouet a temperamento ſuæ complexionis, partemq; illius ſubtilem in fumum reſoluit. Qua uidelicet reſoluta fit inſpiſſatio partium groſſiorum, ſicut dicit philoſophus in 4. lib. Metheo. Cumq; ſic humidum cryſtallinum inſpiſſatum fuerit, iam non erit ſuſceptibile uiſibilis ſpiritus, qui ꝑ neruos opticos a cerebro uenit. Sicque perfecta cæcitas accidit aliquibus ẽt cum tamẽ oculi pulchri appareant exterius. Patet itaque ꝙ oculi corruptio per accidens eſt a luce & colore. Similiter accidit de quibuſdã, q diu in tenebris fuerunt, & poſtea cum labore ualde alba reſpiciunt & inſpiciũt. Talia quippe nequaquam accidunt a colore per ſe, ſed per accidens. Calor enim naturalis & ſpiritus in organis ſenſuum diffunduntur, & in eis duabus de cauſis multiplicant̃. Vna eſt exercitium in operibus ſenſuum. Exercitium enim calorem multiplicat, & calor multiplicatus attrahit ſpiritum. Inde fit ꝙ in uno ſenſu magis quam in alio multiplicatur ſpiritus, uidelicet ꝓꝑ maius exercitium illius ſenſus. Alia uero cauſa eſt intentio animæ in unius ſenſus opere. Ex hoc enim ipſo extrahitur ab altero, dirigitq; ſpiritum & calorem ad illum ſenſum, in cuius opere eſt intentio. Cumq; calor ſit aperitiuus pororum, facilem efficit diſcurſum ſpirituum ad illum ſenſum. At uero per oppoſitum diu manentes in tenebris non habent exercitium uiſus. Nec anima intenta eſt operibus ipſius. Ideoque ſpiritus viſibilis ab oculis ſubtrahitur, ac neruus opticus exiccatur & cõtrahitur, ita ẽt ꝙ qñ ueniunt ad lucem ſpiritus non põt ſubintrare niſi moderatẽ & paulatim. Ióq; uincit̃ & lædit̃ ab excellẽti albo.

De medio eiuſdem. Cap. XLI.

POrro medium uiſus (ut ait philoſophus) ſunt aer & aqua non ſm ꝙ aer & aqua. Ideoque non hæc tãtummodo ſunt eius media, ſed etiam alia, in quibus eadem eſt natura, ſicut ius quinta eſſentia in partibus non ſtellatis, & ignis in ſphæra ſua. Nec tñ adeo proprie ſunt illa duo media, ſicut aer & aqua, duplici de cauſa. Vna eſt, ꝙ aer & aqua cõicant in humido. Et humidi ſunt uirtutes duæ. ſ. bene recipere, & ad aliquid fluere, qa male terminabile eſt in ſe. Ideoq; illa duo, ſ. aer & aqua bñ ſenſibilia recipiunt, & ad ſenſus fluendo bene referunt. At uero tale humidum non eſt in igne, nec in quinta eſſentia. Alia rõ eſt, qñ aer & aqua ſimpliciter nõ ſunt leuia, nec ſimpliciter grauia, quamobrem minus obuiant motui ſenſibilium per ipſa ad omnem partem. Talis quoque proprietas non eſt in igne, ideoq; nõ eſt adeo conueniens medium. Eſt tñ alia medij natura, ſ. ꝙ ipſum ſit rarum ac paruum, & hæc magis eſt in igne, & in quinta eſſentia, quã in aere, pluſque in aere, quam in aqua. Sic ergo hæc oĩa differenter medium efficiuntur. Per hoc ceſſat obiectio, quę fit contra philoſophum dicentem, ꝙ aer & aqua, tñ in uiſu ſint medium. Nobis autem apparẽt ſtellæ per quintæ eſſentiæ partem, ac per ignem, & aerem. Sed (vt dictum eſt) inter media diuerſitas eſt. Si autem quęrit̃, quæ ſit illa natura, quam idẽ philoſophus dicit aquam, & aerem cõicare cum perpetuo ſuperius corpore. Reſpondemus, ꝙ eſt ibi cõicantia duplicis naturæ. Vna eſt ex parte potentiæ, ſ. diaphaneitas, quæ cauſatur ex raro ſubtili in partibus materiæ. Et quanto plus illud abundat in aliquo corpore, tanto magis eſt diaphanum, i. tranſparens, ſiue peruium. Alia uero eſt ex parte actus, ſ. luminis receptiui, quod facit tranſparens eſſe tranſparens in actu. Vtraque etenim harũ naturarum inuenitur in cœlis, quia in ſtellis eſt lumẽ, & in alijs partibus orbium tranſparentium. Humidum autem in ſua uirtute duplici addunt aer & aqua ad facilitatem mediandi, præcipueque hoc eſt in aere, quia ibi coniungitur humidum cũ magis tranſparenti, quam in aqua. Denique aer & aqua (ſicut dictum eſt ſupra) non ſunt media, ſm ꝙ aer & aqua, ſed ſm cõicantiam, quam habent cum perpetuo ſuperius corpore, ſ. ſm tranſparentiam, quæ eſt aptitudo ubique recipiendi ſpeciem uiſibilem, ubi apponitur res colorata ſecundum actum lucidi.

Qualiter ſpecies uiſibiles ſunt in medio, & in oculo. Cap. XLII.

AD ſciendum vero qualiter ſpecies uiſibiles in medio ſunt, & in oculo, tria ſunt neceſſaria. Vnum eſt natura colores agens & abſtrahens, & hæc eſt natura luminis, quod eſt qualitas non habens contrarium, cuius tranſitus non in tempore, ſed ſubito fit per medium. Ob hoc & colores cum non agant in medium, & oculum, niſi per luminis actum, ſecundum quod agunt in actione ſua non habent contrarium. Secundum eſt natura coloris abſtracti. Non enim abſtrahitur cum cauſis generantibus ipſum in ſubiecto, ideſt cum calido, & frigido, humido, uel ſicco. Si abſtractio fit in propria coloris ſpecie, ſine omni parte materiæ, & ſine omni cauſa materiali, & hoc eſt quod uocat Auerrois ſuper librum de anima eſſe ſpirituale. Tertium eſt medij natura, de quo dictum eſt ſupra. Si autem obijcitur, quod in oculo nequaquam per actum medium uidetur eſſe uiſibile, cum æque primo generatur in utroque. Reſpon-

demus

demus ꝙ ibi non eſt prius & poſterius ſm tempus, vt dictum, eſt ſed tantummodo ſm ordinem cauſæ. Itaque non mouentur colores ad oculum motu locali, ſed potius immutationis eſt motus eorum, quo generant ſe primo in medio, & poſt in oculum ſupradicto modo. Denique tres ſunt differentiæ ſpeciei uiſibilis in medio & in oculo. Vna eſt ꝙ oculus ex eo qđ in aquæ ſubſtantia conſiſtit, ſeruat ſpeciem & colligit eam, ita ꝙ apparet in ipſo, hoc autem aer non facit. Secunda eſt ꝙ oculus habet ſpeciẽ viſibilem vt habitum vel diſpoſitionem, quæ principium eſt cognoſcendi rem viſam, ꝓpter hoc etiam color in oculo non eſt ut colorans ipſum, ſed vt habitus qui eſt forma colorati totius, & ipſum cognoſcendi principium. Et ſic iterũ non eſt in aere. Tertia eſt quod in oculo eſt color ſicut in termino, ſed in medio ſicut in via, propter hoc etiam in oculo eſt aliquo modo vt in actu, ſed in medio ſicut in potentia.

De modo actus videndi ſecundum diuerſos. Cap. XLIII.

AVlus Gel. in lib. 5. atticarum noctium. De videndi ratione cernendiq; natura diuerſas eſſe opiniones philoſophorum animaduertimus. Stoyci dicunt videndi cauſas eſſe radiorum ex oculis in ea quæ vīr emiſſionem, aeriſq; ſimul intentionem. Epycurus autem effluere ſemper ex omnibus corporibus ſimulacra quædam corporum ipſorum, eaq; ſeſe in oculos inferre, atq; ita fieri ſenſum putat. Plato exiſtimat quoddam genus ignis atque lucis de oculis exire, idq; coniunctum continuatumq; cum luce ſolis, vel cum alterius ignis lumine, ſua vi & externa viſum efficere, vt quæcunque offenderit, illuſtraueritq;, cernamus. Helynandus in cronicis ſuis libro. i. Intuenti autem ſubtiliter apparet nil eſſe viſibile niſi ex obſtaculo qđ ex aqua vel ex terra contingit. Nam & nubes etiam ex vapore aquarum denſatæ viſibiles apparent. Flammæ vero quæ in nubiloſo aere vel in aliqua materia quæ comburit̃ ſiunt, ex vaporibus aquarum ſubſtantiam habent. Radius quoque ſolis qui per feneſtram decurrere vī, non aliunde eſt viſibilis, niſi ex athomis pulueris in radio decurrentibus & ad lumen ſolis relucentibus, ſic & in cæteris rebus. Alber. Itaque de modo & actu videndi diuerſa ſenſerunt antiqui philoſophi. Quorum opiniones recitant Alphorabius in lib. de ſenſu & ſenſato, & Auic. in lib. 6. Omneſq; reprobat Alphorabius præter illam quæ eſt Ariſtotelis, cui & nos cõſentimus, videlicet ꝙ ſenſibilia veniunt ad ſenſus per medium, in quo ſcilicet primo ſiunt, & poſtea in ſenſu, & ꝙ ab oculo radius non egrediatur, ſed lux exterior quæ eſt in aere ſuper oculum reflectitur, & ex illa reflexione radij generantur, ſub quibus oculus immutatur.

Cur non videamus ad omnem partem ſecundum aeris immutationem. Cap. XLIIII.

EX hoc tamen vī ſequi ꝙ videamus ad omnem partem. Nã aer immutatur ante & retro & a dextris & a ſiniſtris. Aer ergo qui eſt poſt nos immutat aerem per longum ſpacium ante nos. Si ergo aer immutatus oculum immutat, vī ꝙ aer qui eſt ante & retro nos immutare debeat oculos noſtros colore rei q̃ eſt retro nos. Et ſm hoc ita videbimus qđ eſt retro nos, ſicut id qđ eſt ante nos. Et nos quidem concedimus ꝙ aer immutatur ad omnem partem, & vt non videamus ea quæ retro ſunt, non eſt hæc cauſa, quia non fiat immutatio ad omnem partem, ſed quia color non agit niſi ſm actum lucidi. Ideoque proceſſio immutationis a colore in aere ſit ſm proceſſionem lucis reflexæ uel incidentis. Lux autem quæ eſt poſt nos abſtrahens colorem immutat quidam aerem ante nos, ſed hæc immutatio aeris ad viſum non ſufficit, quin etiam oportet uiſibiles ſpecies in oculũ ꝓcedere actu ſm actum lucidi. Quoniam ergo lux quæ eſt poſt nos recedit remouendo ſe ab oculis noſtris, & non in oculos noſtros. Ideoque viſus non fit, niſi fiat reflexio ſuper ſpeculum qđ eſt ante oculos noſtros. Concedimus tamen radios ſub quibus immutatio fit oculos attingere, ſed illi non egrediuntur ab oculo, ſed exteriori luce, ac reflectuntur ſuper oculum, non quidem a luce quæ fit immediate circa oculum, ſed ab illa quæ eſt in extremitate perſpicui, quæ facit eſſe colorem actu, quoniam illa ſola ſufficit ad viſum.

Cur non ante nos ſaltem actu videmus ſimul ad omnem partem. Cap. XLV.

CVm autem immutetur aer ad omnem partem, cur non videmus ante nos ſaltem actu ſimul ad omnem partem. Expanditur. n. viſus noſter ſuper totum pauimentum & denarium ſuperiacentem non videmus, donec diſcurrat viſus ad illam partem ubi iacet denarius. Et ex hoc concludit Euclides ꝙ uidemus per lineas ab oculo egredientes, videlicet per triangulũ, cuius baſis eſt res uiſa, & angulus expanſus eſt in oculo, cuiuſq; dyameter ſuper partes rei in ſe diſcurrit, ne apprehendamus partẽ viſibilis niſi quam dyameter attingit. Ideoque dicit ꝙ non ſtatim uidemus denarium in pauimẽto iacentẽ, qđ ẽt probatur ꝑ demõſtrationẽ. Nos aũt dicimus, ꝙ hoc non eſt cauſa, quia dyameter egrediens ab oculo attingit rem viſam, ſed potius, qa virtus viſiua quæ apprehendit formam impreſſam, dirigit eam ad rem quam apprehendit per ipſam. Et quãque illam in totam rem ſm rõnem totius dirigit, & tunc in ipſa totum viſibile accipit. Qñq; dirigit eam in partem ut apprehendat partes rei uiſæ per ipſam, & tunc ſimul operari non põt ad multas partes, ſed comparatur ad partem poſt partem. Et tunc fit quaſi diſcurſus quidam uirtutis uiſiuę ſuper partem uiſibilem. Cumque venit ad partem illam in pauimento in quo denarius iacet, tunc ipſum videt. Licet autem dyameter non egrediatur ab oculo directo, tamen ſpiritus viſibilis & uirtus uiſiua in rem uiſam eſt ꝑ dyametri modum. Meliuſq; apprehenduntur, quæ per dyametrum opponũtur ad oculũ, q̃ quæ opponuntur extra dyametrũ.

Rationes ad probandum quòd non videmus extra mittendo. Cap. XLVI.

QVia uero ad opinionem contrariam multa ſunt argumenta uel rõnes aſpectiuorum, utamur ẽt rõnibus in contrarium. Nam reuera videndo nihil extra mittimus, ſed in proceſſus luminis in colore ſm rectam oppoſitionẽ deſcribit intellectuales angulos ſuper oculum, ita ꝙ angulus ꝓcedentis luminis eſt in oculo, ſicut iam ſupra diximus. Cæterũ ſi radius qui eſt linea, vt dicũt, eſt ab oculo egrediens, aut eſt ſubſtantia, aut accidens. Et ſi accidens eſt, eſſe niſi in ſubiecto non habet. Cum ergo exit, aerem qualem facit, multiplicato ergo radio multiplicabitur aeris illuminatio. Si ergo ſtet aliquis iuxta multos apertos habentes oculos, melius q̃ alibi videbit iuxta eos. Præterea ſecundũ hoc melius uidebit debilem habens uiſum cõiunctus ei qui fortem habet uiſum. Præterea multis aſpicientibus ſimul in tenebris ſtantibus aer illuminabitur eorum aſpectibus. Quæ oĩa falſa ſunt & abſurda. Præterea viſus nõ aerem tñ penetrat, ſed etiã cœlũ uſq; ad ſtellas, ſecundũ hoc ergo cęlũ impreſſionem luminis a uiſu recipit, quod eſt cõtra philoſophum dicentem, ꝙ cœlum non recipit impreſſiones peregrinas. Iterum ſecundũ hoc radius reflexus a ſpeculo aliud erit ab incidente in eo ꝓp diuerſitatem ſubiectorũ. Similiter & radius exiſtens in aere non erit idem numero cum illo qui eſt in oculo. Et ideo per ſenſum radij non fiet apud videntem iudiciũ de re uiſibili. Secundum hoc ergo ad uiſum non prodeſt radius. Iterum viſibile in proprio lumine a nõ indiget ad hoc radioſo lumine a viſu emiſſo mediũ immutante. At vero lucentia per ſe ad hoc ſiui ſufficiunt proprio lumine. Si vero dicatur eſſe ſubſtantia, conſtat, ꝙ nõ eſt incorporea, quia ſ. nec angelus, nec anima. Sed neque corporea, quia nec aliquis mathematicorũ ponit radios eſſe corpora. Præterea ſi radius egrediens eſt corpus, non erit in eodem loco cum aere medio: oportet ergo, ꝙ totus aer, & aqua & ignis & totum cęlum, per quæ viſus eſt, eijciantur de locis ſuis per viſum, aut pleni ſunt poris vacuis, per quos ſit tranſitus linearũ corporalium, quorum etiam vtrunque eſt abſurdũ. Præterea non poteſt paruũ miſceri multo ampliori, quin virtus eius vincatur a multo. Cũ ergo radius ille paruus ſit mixtus lumini totius hemiſperij virtutẽ amittit. Nõ ergo videbit in multo lumine, cũ virtus eius ſit videre. Cæterũ cũ agens & patiẽs in natura ſint ꝓportionata, q̃ri põt ab eis, qua virtute radius agat inuiſibile, nec erit aſſignare. Quærit̃ ergo hic ab eis cauſa huius actionis & paſſionis ſm naturã. Quærit̃ ẽt, cũ oculus videat radiũ de ſe egredientẽ, quo radius ille videatur. Si dicat̃, ꝙ radio, tũc radij erit radius, & ſic in infinitũ ibit ꝓceſſus. Si vero dicat̃, ꝙ oculus ſeipſo videt radiũ, multo magis, q̃ nõ ſunt adeo ſubtilia videbit per ſeipſum: & ſic iterũ inutilis erit radius. Denique abſurdiſſima q̃dã ſm oẽm naturã conſequunt̃ opinionẽ illã, videlicet, ꝙ linea ſit in eſſe naturali, ꝙ linea moueat̃ motu locali, ꝙ videat̃ longitudo ſine latitudine, ꝙ linea ſecundũ indiuiſibile punctũ apprehẽdit diuiſibile aliaq; plura, quæ abhorret natura.

Solutiones ad obiecta econtrario. Cap. XLVII.

SEd illi inquiũt, quorũ viſus debilitat̃ præcipue in tpe humido vidẽt imaginẽ ſuã corã oculis ſuis. Quod vtiq; non poſſet eſſe, niſi quia cũ radijs egredientibus ab oculo ẽt figura egreditur in radio videntis. Præterea creator oĩum Deus perfectiſſime cõſtituens organa ſenſuum fecit inſtrm organi odoris frigidum & humidũ, quod ſaluaretur calido & ſicco vaporatiuo, in quo deferuntur odores. Fecit & inſtrm auditus concauum & ſtrictum, in quo ſaluarentur ſoni, qui nihil aliud ſunt, quàm aer preſſus. Fecit ergo & inſtrm viſus optime, & hoc fecit ſphericum, ſuper quod. ſ. ſphericum non ſtant formæ. Non ergo fecit eum ad hoc, vt formæ aduenientes ſtarent ſuper ipſum. Non itaque fuit in ipſo forma, ſed potius ab ipſo lux egreditur, qua poſſit anima ſenſata iudicare. Mobile quoque fecit ipſum, mobilitas verò repugnet receptioni formarum. Ad hoc ergo fecit illud mobile, vt motu ſuo centrum ſuum ad omnia viſibilia conuerteret, ac per radios pyramidales virtutem ſuam viſiuam ad ipſa moueret. Hoc etiam videri habetur ex hoc, quòd centro ſubſidens

optime uẽ. Remota vero a centro, eo ꝙ longius distant, minus uẽ. Ad hoc ergo vidẽmus, ꝙ vt videat homo delulis viſus imaginem ſuam tpe humido non eſt cã ꝙ ponunt ꝓ cã. ſ. egrediens ab oculo radius, nec vnꝗ homo videret in aere imaginem ſuã, niſi poſſit aer vt ſpeculum effici. Vr autem ſibi ꝙ eã videat, cũ tñ non videat. Qđ contingit ex fluxu imaginum a loco cellulæ imaginatiuę ad organum ſenſus cõis, & ab illo ad organum viſus, ſicut accidit in melancolicis & infirmis. Nec ideo fecit creator oculũ ſphericũ, vt non imprimerent in eo imagines rerũ, ſed ideo potius ut eſſet facile mobile ſicut ſpeculum aſatũ, in quo imprimant imagines rerum. Nã ſuper rotũdũ rectius imprimẽtur ꝗ ſuper latũ & planum, vel ſup concauũ. In loco etenim plano pp diuaricationem luminis ꝗ facit quęlibet pars æque eminens cuilibet parti confundiẽ, & dilataẽ imago ſicut patet in enſe limato ac terſo. Porro in concauo vna pars imaginẽ receptã proijcit ſuper alteram. Ita ꝙ iterum non ſit directa rei cõprehenſio. At vero in rotundum recte continẽ imago. Cũque illa pars æque alteri emineat, nulla pars proceſſionum luminis diuaricat, in qua forma viſa ꝓcedat, nec alia ſuper aliã proijcit, ſicut in concauo fit. Porro mobilitas oculi non contraria impreſſioni formarum, quin potius ad hoc valet, vt ab oĩ ſitu viſibilium immutatio dirigatur ad oculum, deniq; propinquitas eius qđ cadit ſub oculi cẽtro non eſt tota & ſola cauſa cur melius videaẽ. Sed rectitudo immutationis & confortatio viſiuæ virtutis in oculi centro. Veruntamen oĩs virtus cuiuſlibet rei, ac per hoc & viſiua maior eſt in centro rei quàm iuxta extrema.

Ad experimenta quæ contraria videntur reſponſioni.
Cap. XLVIII.

VErum & alia adhuc experimenta contra nos inducunẽ, vt ꝙ colores ac figuræ rerum viſarum corporibus in qbus ſunt nec motu locali nec ad viſum mouenẽ. Cũ ergo inquiunt, neceſſe ſit in viſu rem viſiuam & oculos coniungi, oportet viſum ad rẽ viſam per aliquid moueri. Et hic eſt radius ab oculo emiſſus, in quo eſt viſiua virtus. Præterea videmus ꝙ in oculo diu clauſo vel excęcato, foramen alterius oculi repletur lumine qđ fuit in priori oculo, meliuſq; videt oculus ille ꝗ prius viderat alio vidente. Vñ patet lumen in oculis eſſe. Et nos quidem concedimus, ꝙ reuera colores (vt dictũ eſt) non mouentur ad oculum localiter, ſed motu immutationis quo generant ſe in medio, ac per illud in oculo. Cum aũt oculus vnus claudiẽ vel cęcaẽ, & lumen illius redit ad alium, hoc non contingit pp emiſſionem radiorum, ſed alijs tribus ex cauſis: vna eſt quia virtus apprehenſiua naturaliter ad apprehenſiones formarum moueẽ, & in ipſis delectaẽ. vñ mouendo ad locum ſecum trahit ſpiritũ viſiuum. Cum ergo formas non inuenit in loco vnius oculi mouetẽ ad reliquum, & trahit ſecũ ex alio viſibilem ſpiritum. Secũda eſt quia neruus opticus oculorum in anteriori parte capitis bifurcatur. Ideoq; ſpũs viſiuus in vno impeditus, retrorſum agiẽ vſque ad bifurcationem & transfunditur in alium oculum. Tertia eſt attentio, quia. ſ. oculo vno amiſſo maior fit circa reliquũ intentio. Attentio vero frequens opus facit, & operis frequentia calorem inducit. Calor autem animalem affluere cogit.

Cur aliquando viſus vnum apparet duo. Cap. XLIX.

VT aũt vnum appareat duo quatuor ſunt cauſæ ẽm naturã. Vna eſt qa oĩs ſenſus particularis referẽ ad ſenſum cõem in quo perficitur eius operatio. Spiritus ergo viſiuus ꝑ neruum opticum currens reddit formã apprehenſiuam, & licet ſint in duobus oculis, tñ quia venit & vnitur in loco bifurcationis nerui, ibi fit forma vt vna in ambobus oculis apprehenſa. Cum aũt comprimiẽ oculus, egreditur linea vnius ſpũs extra lineã alterius in loco bifurcationis, & ideo ibi non contingit aliũ ſpũm in puncto oculi anguli bifurcationis. Et ideo tunc forma apprehenſa in duobus oculis non unitur. Et ideo ſenſus cõis qui componit & diuidit ſenſata propria, tunc iudicat & apprehendit eã ſicut duo ſenſata eiuſdem ſenſus. Huius aũt ſignũ eſt, ꝙ ſi vnus oculus comprimatur, & alter claudatur, expreſſione vnius tñ oculi non apparebit vnum duo. Secunda cauſa eſt ex reflectu ſpiritus ad intus & extra. Cum. n. currat inter ſenſum cõem & ſenſum particularem accipiendo ab vno & dando alteri, & ſit velociſſimus ſicut per apprehenſionis velocitatem põt probari. Accipiens formam in oculo exundantẽ ad ſenſum cõem refluit forma ad partem aliam anteꝗ ſpiritus egrediatur plene ab oculo. Et tunc apparet in vna parte ſpiritus & in alia, & indicanẽ duo. Et hoc maxime contingit in quibuſdam ęgris ebris, & infirmis, in quibus vapor & ventoſitas eleuata impellit ſpũm viſiuum, ſicut ventus aquam. Vnde talibus frequenter prominent oculi vẽtoſitate vel vapore eos extra loca ſua præmente. Signum autem huius eſt, quia videmus ſolẽ apparẽte in aqua & vento aqua mouente, formam ſolis in aqua fieri pluribus locis, & ſic incidere formam ꝙ vna continuetur ad aliam. Tertia cauſa eſt ex fluxu ſpiritus ẽm latum per amplitudinem nerui, vel ẽt ꝙ neruus eſt cellæ imaginatiuę & ſenſus cõis, tunc. n. apparet res uiſa in duobus locis, eo ꝙ in uno ſitu apprehenditur anteꝗ vnam ſpiritus perfecte relinquat. Sicut patet in virgula circumducta, quæ vr facere circulum ſenſu particulari accipiente extremitatẽ eius hic & ibi, & ſenſu cõi continuante illa loca per circumuolutionem ſpiritus ad formam apprehenſam. Hac de cauſa ẽt forma. ſ. motus qſque infigiẽ intra ſpiritum ſenſus cõis imaginatiue, ꝙ aliquis ſtans iuxta aquam, vr ſibi moueri, & cadit. Et hac de cã ẽt poſt nauigationem vr nobis moueri terra longo tpe poſtꝗ venimus od portum, quia forma manet in ſpũ, & ſpũs vndat ſe ẽm motum formæ ad latitudinem cellæ anterioris capitis. Quarta eſt ipſo compoſitio oculi, ſicut enim ſupra probatum eſt, compoſitio ſua eſt in humido aquoſo ſeruabili formæ apprehenſiuę. Habet autem tunicas, quarum quædã habent foramen ad anterius, ſicut vuea. Et ideo bñ imprimiẽ oculus, extumeſcit humor cryſtallinus, & diuaricaẽ forma, & vĩr duo, uel tres quandoque.

De diffinitione auditus. Cap. L.

AVicenna. Auditus eſt vis ordinata in neruo expanſo in ſuperficie nerui optici ad apprehendendum formã eius qđ ſibi euenit ex commotione aeris, ꝗ contingit inter percutiẽs & percuſſum reſiſtens contrictione coacta, ex qua ꝓuenit ſonus, & peruenit eius commotio ad aerem collectiuũ quietum, q eſt in concauitate nerui poſtici mouẽs illum inſtar ſui motus, & cõmotiones illius motus tãgunt neruum. Alber. Neruus poſticus, qui eſt neruus audibilis (ut dicit Auic. in li. de aĩalibus) reuera ab anteriori parte medullæ cerebri naſciẽ, & vadit ad telam auricularem, ꝗ tympanum dr, & in ea diſpergiẽ. Et qm eius ramus in duo diuidiẽ, maior illius rami pars in auris tympano diffunditẽ, minorq; pars exit per foramen oſſis penetroſi, qđ foramen cęcum dr. Vñ ꝙ dicit Auic. In ſuperficie nerui optici, ꝗ eſt neruus viſibilis, eſſe in neruum poſticum, hoc eſt, qa tangit eum in origine neruorum ſenſibilium, non qa cum illo ſit idem: ſic ẽt diximus in loco capitis, ubi occurrunt oẽs nerui ſenſitiui eſſe ſẽſus cõis organũ, qm aliter non cognoſceret ſenſus cõis ſenſibilia oĩum ſenſuum particularium. Itaq; ẽm dicta naturaliũ neruus poſticus immotaẽ ẽm ſonum ex aere percutiente ac ſonante ꝑ hunc modum. Aer extrinſecus fractiuo motu ſonans aerẽ connaturalem in aure ꝑcutit, & ille quoq; efficiẽ ꝑcuſſus ac ſonans ad ſimilitudinem exterioris. Neruus aũt audibilis expanſus in tympano auris, ab aere quidem ꝑcuſſo tangiẽ, ſed non de neceſſitate, niſi ẽm ſonũ immutaẽ, & hoc ideo, qa ſenſus recipit ſpẽs ſine materia. Vñ cum ſoni materia ſit aer ꝑcuſſus, ſine aere percuſſo ſonũ accipit auditus. Quia tñ aer ꝑcuſſus non alterat neruum niſi tangat, nec agit niſi tangat, neceſſe eſt vt aer illum tãgat. Sonus itaq; ẽm eſſe ſuum qđ habet in materia, eſt in aere, & alterat aerem. At vero ẽm qđ conſideraẽ ut ſpẽs ſenſibilis eſt in ſenſu: Si aũt obijciẽ ꝙ eſſe ſoni nõ eſt niſi cũ motu fractiuo aeris. Rñdemus, ꝙ uerum eſt hoc de eſſe ſoni, qđ habet in materia, & non de eſſe qđ habet de ſenſu, ut ſpecies ſenſibilis. Ex his patet vñ contingat ꝙ nos percipimus ſonum, & non aeris motũ, q. d. licet in aere duo ſunt. ſ. ſonus & motus, non tñ de neceſſitate ſenſibilem neruum alterat niſi ẽm alterum. i. ẽm ſonum.

Cur auditus dicitur ſecundus ſenſus. Cap. LI.

ARiſtoteles in lib. de ſenſu & ſenſato. Senſuum quidem ad noticiam melior eſt uiſus ẽm ſe, quia multas & multimodas annunciat differentias. Oĩa nãq; corpora colorẽ participãt. Diſcenti aũt auditus multũ confert ad ſapientiã ẽm accidens. Sermo. n. audibilis exiſtens cauſa eſt diſciplinæ, non ẽm ſe, ſed ẽm accidens, ex noĩbus. n. conſtat. Nominũ autem unumquodq; ſimbolum eſt, quare ſapientiores a natiuitate ſunt cæci priuatis ab utroque ſenſu mutis & ſurdis. Alber. Auditus itaq; dr ſecundus ſenſus ex cauſis tribus. Vna tangitur in libro de ſenſu & ſenſato, quia. ſ. ad notitiam melior eſt uiſus, eo ꝙ multas oſtendit rerum dñas. Per uiſum enim deprehenduntur oĩa corporalia, qm oĩa uel habent colorem, uel lucem, uel ſunt dyaphana, quæ oĩa ſunt uiſus obiecta. Auditus autem ſtrepitum. i. ſoni oſtendit dñas, & confert diſciplinæ, non ẽm ſe, ſed ẽm accidens. Ex nominibus. n. conſtat. Cum ergo viſus ad ſapientiam conferat ẽm ſe, quia. ſ. oſtendit rerum ſimilitudines ẽm ſe. Auditus aut per accidens, quia oſtẽdit eas non ẽm ſe, ſed in ſigna. ſ. noibus. Recte primus ſenſus inter diſciplinabiles dr uiſus, & ſecundus auditus. Quia uero noia quæ percipiuntur per auditum, ſigna ſunt omnium. ſ. uiſibilium, odorabilium, guſtabilium, tangibilium, & ꝑſorum etiam audibilium atque intelligibilium. Ideo per auditũ accipitur doctrinabiliter prudentia de oĩbus, per uiſum aũt non de omnibus. Ideoque cæci a natiuitate habentes auditum, prudentiores ſunt ſurdis & mutis a natiuitate, habentibus tamen uiſum. Secunda cauſa eſt, quia poſt uiſum habet ſitum in homine, qui omnibus animalibus dignior eſt. Tertia eſt, quia de quinque ſenſibus duo ſunt ad ſalutem animalis neceſſarij. ſ. guſtus & tactus. Duo uero ad diſciplinam. ſ. uiſus & auditus. Ter-

tius

tius autem cõicat cum utriſque.ſ. odoratus. Sunt autem duæ cauſæ, cur auditus non eſt in facie. Vna eſt, quia ſenſus alij magis neceſſarij obtinuerunt locum faciei, ita ꝙ congrue nõ potuit auditus in facie locari, hęc eſt ratio Auic. Alia vero fortaſſe melior eſt, ꝙ auditus eſt ſenſus aïalibus perfectis ac moti ſm motum ꝓceſſiuum, qui.ſ. motus proceſſiuus oïs aïalis vt plus in ante eſt. Ideoq; natura nequaq̃ aïalia rotundauit vel acuit ante, vt facilius aerem diuiderent, per quem motus habet eſſe. At vero ſi foramina auditus eſſent ante in facie, in motu proceſſiuo continua fieret aeris inundatio in auditus foramine, cuius ſcilicet inundationis ſonus confunderet auditum, aut deſtrueret cerebrum. Ideoque natura ordinauit auditus organum a latere, vel retro in capitis ſummitate, vt ad ipſum nõ perueniat aer in motu proceſſiuo, niſi prius diuiſus a facie.

De organo auditus. *Cap.* L I I.

NEruus autẽ audibilis, qui dr̃ poſticus ipſe eſt organum auditus, q (vt ſupra dictũ eſt) ab anteriori parte medullæ cerebri tendit ad telam auricularem q̃ tympanum dr̃, & in ea diſpergitur. Hali vbi ſupra. Auditus fit per par neruorum qui ex prora cerebri oriuntur.ſ.a loco quinti paris, & ad duo perueniũt aurium foramina, quæ ſunt in duobus lapideis oſſibus capitis, vt aſit eorum quiſque peruenit ad foramen dilatatur, & foramẽ operit, & hoc operium eneũ præcipuum eſt auditus organũ, eiuſque eadem eſt vis in auditu, q̃ eſt cryſtallinæ tunicæ in viſu. Huius operimenti natura aerea eſt. Auditus itaque fit, cum in aere ſonus intonuerit. Iſque percuſſus aer vſque ad aures peruenerit, vel ad foramen auditus, ſicut vndarum motus ab alijs locis ad alia peruenit, quandiu earum eſt moueri. Itaque commota aliqua aeris parte mouet hæc aliam, qua mouentur & alia contigua, donec ad aures venerit, & aurium foramina. Ingreditur ergo locum viæ ſinuloſum vſque ad operimentum, quo foramen ab interioribus operitur, ipſumq́ue operimentum in aeris ſonoris naturam alterat, cum ſit auditus aeris natura naturæ ſonori conſigurata facileque in aliam alteratur, & eius alterationis ſenſus per duos neruos qui ad foramina veniunt, ad mentem peruenit. Sicque vocis & ſoni naturam mens ſentit.

De concauitate ac mobilitate aurium. *Cap.* L I I I.

ALbertus. Auris concauitas eſt longa pp tria. Vna cauſa ſumitur ex parte teneritatis medullæ cerebri, q̃a ſi eſſet breuis ſubintraret frigus ad cerebrum & interficerentur aïalia. Alia vero ex parte nerui audibilis, qui pp hoc ꝙ oritur ab interiori cella, quæ medulloſa eſt in ſuo initio eſt mollis. Vñ q̃a molle non eſt aptum tenere commotiones ac ſonos, ideo neceſſe fuit ipſum prolongari, vt induraretur ex coniunctione ſui ad os petroſum, & ex prolongatione in foramine tortuoſo. Tertia ex parte ſoni, quia ſonus ex multis repercuſſionibus ac circumuolutionibus ſaluatur, ut magis poſſit per auditum deprehendi, ſicut patet in ſono facto in concauo, vt in campana & fiſtula. Si autem quæritur, cur homo non habet aures prominẽtes ac mobiles ſicut animalia cætera. Rñdemus ꝙ in aïalibus habentibus rotundum caput viæ ſenſuum ab organis ad anteriorem cellam propinquę ſunt. Ex pp immutationes ſenſuum de facili veniunt ad ſenſum cõem & fantaſiam, ſicut eſt in auibus & in homine & in ſymiis. Et ideo non fuit neceſſe vt mouerent aures eorũ. Sed in aïalibus cum longis capitibus aures ſũt retro in capite, & difficilis eſt reflexus a retro in ante ad locum ſenſus cõis & fantaſiæ. Et pp hoc oportuit ꝙ aures haberent mobiles & multum prominentes, vt ex mobilitate poſſent eas dirigere in oẽm partẽ vnde veniret ſonus, & ex prominentia multum caperent de ſoni commotione. Q̃ñque tñ contingit per accidens, ꝙ quidã hoies mouent aures, quia nerui motiui qui ſunt in muſculis maxillaribus pertingunt ad radices auris in ipſis, ſicut & quidam mouent ſuperiorem partem capitis. Ex hoc quod nerui qui ſunt in muſculis frontis pertingunt in ipſis uſque ad pellem crinoſam, quæ eſt ſuper caput.

De obiecto eiuſdem quod eſt ſonus. *Cap.* L I I I I.

ALgazel in ſua phiſica. Auditus fit per ſonum qui prouenit ad aerem intus quieſcentem intra concauitatem auris, & imprimit neruum expãſum in concauitatis profunditate, quemadmodum corium extenditur in tympano. Aug. de ordine lib. 2. Ad iudicium ergo aurium nihil aliud pertinet niſi ſonus, qui triplex eſt.ſ.aut in voce aïantis, aut flatu in organis, aut pulſu. Ariſto. in 2. de aïa. Sonus eſt motus aeris. Et quædã ſunt quæ ſonum habent vt ęs, & quæcunque plana ac lenia ſunt & concaua. Nã concaua ex repercuſſione multos faciunt ictus poſt primum in potentia exire qđ motum eſt, quædam uero non dicimus hẽre ſonum, ut ſpongiam pilos & lanam, quia.ſ.mollia ſũt. Item quædam ſunt quæ habent ſonum in actu, quædam in potentia. Sonus in actu ſemper fit per aliquid, & apud aliquid, & in aliquo, quæ tria ſunt percutiens, percuſſum & medium.ſ. aer uel aqua. Auditur enim in aere uel in aqua, ſed in aqua minus. Vacuum enim recte dr̃ proprium audiendi, vr̃ autem eſſe vacuum aer. Auditus itaque connaturalis eſt aeri. Et ſicut colores ſine lumine non vr̃, ita graue & acutum ſine ſono non ſentiuntur. Et hæc dicuntur per tranſſumptionem ex rebus ſenſibilibus. Acutum enim mouet ſenſum in modico tempore multum. Graue autem in longo tempore parum.

De ſoni diffinitione. *Cap.* X V.

ALgazel vbi ſupra. Sonus eſt quoddã qđ fit in aere pp inundationem accidentem aeri ex motu fortiſſimo prouenien te ex vehementi aliquorum inter ſe percuſſione uel ſeparatione. Alber. Dicimus ergo ꝙ ſonus eſt qualitas ſenſibilis ꝓueniẽs ex motu fractiuo aeris & ens cum illo. Ex fractione dico, quia non ex quolibet aeris motu fit ſonus, ſed ex motu frangente aerem anteq̃ diuiſibilis fit per naturam. Dico ẽt ens cum illo, q̃a ſonus non habet eſſe niſi q̃diu durat motus ille. Verum q̃a motus debile habet eſſe pp duo.ſ.quia ipſe eſt actus exiſtens in potentia, & tale eſſe nõ eſt niſi ſm quid. Et iterum quia ſic eſt ſucceſſiuum ꝙ non permanens, de ipſo nihil eſt accipere neq; ſm eſſe, neque ſm ſubſtantiam. In hoc.n.differt a tpe, quia tpis eſt accipere permanens ſm ſubſtantiam, licet non ſm eſſe, ſicut eſt probatum in tractatu de tpe. Cum ergo ſonus cauſetur a cauſa debili eſſe.ſ.motus fractiui, etiã taliter cum ipſo tpe adhuc debilius habet eſſe. pp hoc non inuenitur ab auctoribus determinatũ expreſſe quid ſit ſonus, ſed modo ſupra dicto diffiniri põt ſm naturam eius. Per il'am.n.diffinitionem tanguntur cã eius materia & forma & finis ac permanentia. Nam forma & finis tãgitur p hoc ꝙ dr̃ qualitas ſenſibilis.ſ.ſenſu auditus. Per hoc autem ꝙ dicitur ex motu fractiuo aeris prouenĩens, tangitur efficiens & etiam materia. Denique per hoc ꝙ additur ens cum illo, tangitur permanentia eius in eſſe.

De voce. *Cap.* L V I.

CVm autem dicit Ariſt. in 2. li. de aïa, ꝙ in voce oportet eſſe animatum uerberans cum imaginatione aliqua. Sciendum eſt, ꝙ animalia quæcunque per pulmonem attrahunt aerem, habent & arteriam uocatiuam, & imaginationem, & nõ alia, & uox eorum eſt imaginationis ſignum. At uero duplex eſt ſignum.ſ. formatum ſiue diſtinctum & confuſum. Diſtinctum autem uocis ſignum non eſt a natura, ſed a placito & inſtitutione, nec eſt niſi in aïalibus illis in quibus dñatur imaginatio ſuper inſtinctum naturæ, ita ꝙ poteſt & ipſum imitari, & ab ipſo abſtinere, ſicut eſt in homine. In cæteris aũt aïalibus in quibus imaginatio cauſatur ab inſtinctu naturę. & eum per oïa ſequit̃. Cuius ſignum eſt, quia nec faciunt conſilia nec inquiſitiones operum ſuorum. In illis etiam ſignum eſt imaginationis, ſed tñ per naturam, & non ab inſtitutione. Et quia natura eadem eſt in oïbus, ideo ſuæ uoces manſerunt indiſtinctę, nec vnum aïal percipit ex alterius uoce, niſi deſiderium eius in cõi.ſ.indigentiã cibi, ac deſiderium coitus, & nocumentum læſionis, & uocationẽ ſocietatis. In his autem deſiderijs aliquo modo uariant uoces ſuas. Quod autem in libro ſuo de aïalibus probat Auicenna, ꝙ apes conſtruunt caſas, & aues nidos, non ad imaginationem, ſed ad inſtinctum naturæ, non intendit ab huiuſmodi animalibus imaginationem excludere, ſed hoc tantum ſignificare, ꝙ ſcilicet imaginatio eorum inſtinctui naturæ non dominatur, quin potius ab ipſa regitur, uel additur &c.

De uocis ſignificatione. *Cap.* L X I I.

POrro ſignificatiuus ſermo duplicem habet comparationẽ. Vnam.ſ.ad rem ſignatam, quæ eſt extra animam. Aliam uero ad illam quæ eſt in intellectu vel imaginatione ſpeciem. Vnde Ariſt. Sunt inquit ea quæ ſunt in uoce, earum quæ ſunt in anima paſſionum notæ. Secundum primam comparationem cauſa eius ſignificationis eſt uoluntas inſtituentis. Vt enim dicit Aug. quando non profertur, tunc eſt in potentia, & ſtatim quando profertur actu rem ſignificat. Si ergo quæratur ſm quẽ modum rei ſignificatum in ſermone uenit, quando primo inſtitutus fuit. Dicendum eſt, ꝙ per nutum inſtituentis dirigentem talem ſermonem ad talem rem in ratione ſignificandi intentionem proferentis. Secundum aliam uero comparationem ſignificatiui ſermonis accipit rationem ſignificandi ab intentione proferentis. Si uero quæratur qualiter ſignificatio cum uoce coniugatur. Dicimus quod in uoce ſunt rationis partes duæ, ſicut dicit Damaſcenus. Vna, ſcilicet quæ ſermonem interius diſponit, & hæc pars rationis eſt propria, quam non in aliquo amittit. Alia uero quæ per uocem interpretatur intentionem, & hãc quandoque ratio amittit, in his ſcilicet, qui loqui non poſſunt. Prima itaque pars rationis eſt per comparationem ad imaginationem & intellectum mẽtis, & dicitur poteſtatiua. Secunda vero per comparationem ad corpus & ad organa locutionis, & dicitur interpretatiua. In huius uirtute generatur ſignificatum in uoce, nec oportet eſſe continuationem uel contactum corporalem inter imaginationem & intellectum, quia generatio ſignifica-

gnificationis in ſermone ſignante non eſt materialiter, ſed potius uirtualiter atque poteſtatiue, ſicut omnia ſpiritualia per ordinem habent ad corpus uirtualiter atque poteſtatiue, ꝙ impreſſionem in corporibus faciunt, & illa corpora, quæ ſunt ꝓpria materia illarũ impreſſionũ ſtatim eas recipiũt. Similiter et rónis potentia, quę dr̃ interpretatiua, percutiendo aerem per organa uocalia imprimit uocibus formatis ſpeciem imaginantis, & intelligentis ſpeciem ſimilem, ut per inſtrumenta uocalia tangit aerem illas ſpecies ſuſcipientem. Porro ſm̃ quod tangit agit in ipſum, & ſm̃ quod agit tranſmutat eum ad ſignandũ actum. Nec eſt uerum, quod aiunt, ꝙ ſpecies imaginatiuæ, & intellectiuæ deferuntur ab anteriori parte capitis ab linguam, & ad inſtramenta vocalia per neruum ab interiori cella deſcendentem. Neruus enim ab interiori cella deſcẽdens non eſt principaliter motiuus nec actiuus, ſed ſenſitiuus, & paſſiuus. Et ideo ille non facit ad interpretationẽ, ſed potius ad guſtũ. Et eſt natus recipere ſpẽm, & nõ dare eã. Sed neruus deſcẽdẽs a poſteriori parte capitis eſt ille, q principaliter eſt actiuus, & motiu⁹. Et duo ex illis ptingũt in linguã, & faciũt eã moueri, & quidã alij ad pulmonẽ, & qdã ad mandibulã inferiorẽ, & ad labia. Vnde quidã ſunt treuguli & male proferunt litteram. R. ex eo, quod nerui illi non ſufficiẽter pertingunt ad principium linguæ, in quo formatur. R. littera quia principium linguæ eorũ non eſt ſufficienter mobile. Et iſti nerui ſunt, qui deſeruiunt potentiæ interpretatiuæ. Si enim ponamus, ꝙ .ſ. ſit uia per quam fit deſcenſus ab imaginatione, quæ erit uia per quã erit deſcenſus a ſpeciebꝰ intelligibilibus, cũ ſpecies intelligibiles non ſunt aptæ natæ imprimi in ſpiritu corporeo. Ideo hoc abſurdum eſt dicere, & contra naturam.

Qualiter ad auditum perueniat uox, & echo, & ſibilus. C. LVIII.

GVilhelmus de Cõchis. Boetius dicit, ꝙ auditus uocis hoc modo fit. Aer naturalibus inſtrumẽtis percuſſus in ore loquentis formam quandam accipit, qui exiens particulam aeris quam tangit ſimili forma informat, & illa aliam, donec ad aures, quæ ad modum tympani ſunt concauæ perueniat, quo in earum concauitate reſonante excitatur anima, emittitque partẽ prædictæ aereæ ſubſtãtiæ per neruos, qui a medio cerebri hinc, & uſq; ad aures extenduntur. Quæ tangens aera, quæ in aure reperit ſimili forma informatur cum qua ad animam in logiſtica cellulu recurrit. Ibi anima figuram noſtræ uocis perpendit, & auditus fit: Ad quod demõſtrandum inducit idem Boetius tale exemplum: Lapis proiectus in medio ſtagni facit breuiſſimũ circulum, & ille alium, & hoc fit donec vel ad ripas peruenerit uel impetus defecerit. Diuerſæ ergo aeris particulæ, ſed ſimili formæ informatæ ſunt in auribus diuerſorum. Dr̃ tñ eadem uox ibi eſſe propter expreſſam ſimilitudinem. Porro de echo eſt phyſica ratio. Vox enim quã in antro uel ſilua emittis, uſq; ad ſummum antri vel ad patulos ramos arborum peruenit, cuius prima pars ex reuerberatione reſultat, & ad te redit. Extremęq; partis ſonans formam ſibi aſſumit, atq; cum ea ad te reuertitur. Inde eſt quod per echo ſolos fines verborum audimus. Sed dicis: uorum eſt qñq; iſti percuſſionibus auditum fieri, non tamen ſemper. Aliqñ enim labia conſtringimus aeraque attrahentes, & nõ emittentes ſonum ſibili exprimimus, tamen a diuerſis auditur. At inquam dum ſibilamus ſtringendo labia aerem attrahimus, qui attractus uicinum ſibi attrahit, & ille alium, donec illum, qui eſt in auribus attrahat, qui ſecum prædictum inſtrumentũ uſque ad os ſibilantis attrahit, ibique forma accepta ad animam reuertitur, ſicque ſibilus auditur.

Cur denſa corpora penetrat ſonus potius, quàm uiſualis radius. Cap. LIX.

AT inquis, ut ex uerbis perpendo tuis nõ eſt auditus niſi vel aer a loquẽte ꝓdeat, uel ab audiẽte ad os loquẽtis perueniat. Quid ergo ſi ferreus paries inter ipſos ſit nõne uox audietᷣ, & qũo per tã ſolidã materiã aer tranſibit. Nullũ eſt inquã corpꝰ tam ſolidum, quin poros infinitos habeat, per quos aer ſubtilitate ſua penetret: ſed dicis, ſi aer qa ſubtilis eſt ferreum parietem penetrat, quid eſt ꝙ radius uiſualis, qui adhuc eſt ſubtilior, nec etiã tenuem parietem ligneũ, ut uideamus ea, quæ ultra ſunt, penetrat. Nã unde uelocior eſt auditu uiſus, niſi qa inſtrumentum habet uelocius. Bene, inquam opponenti bene oportet reſpõderi. Ad hoc ut uiſus fit non ſolũ inſtrumentum aut res uiſa ſufficit, ſed exteriorem quoq; ſplendorẽ neceſſariò inquirit. Cum enim obſcura noctæ uel obſcuro loco, nec inſtrumentum, nec res uiſibilis deficiat, quia tamen deficit ſplendor, deficit & uiſus. Cum ergo ſplendida die ad parietem radium illum dirigimus, qui reperit obſcuritatem ſibi inimicã, & contrariam, fugienſque eam non intrat, ſed circa ſuperficiem cui ſuperior ſplendor adhæret diffunditur, atque prædicto modo uiſum operatur.

De medio ſoni uel auditus. Cap. LX.

ALbertus. Sicut ſuperius iam dictum eſt. Sonus ſm̃ Ariſto. te. duplex habet medium. ſ. aerem, & aquam, ſed hoc diuerſimode. Aer enim eſt materia. & medium in quo generatur ſonus, & ſine quo non eſt eſſe illius. Aqua uero medium eſt tñ in quo uel per quod tranſit ſonus in materia ſua, quæ eſt aer impulſus, propter hoc etiam aqua confundit, & prohibet ſonos, aer autem conſeruat, quia conſeruatio rei eſt in materia propria. Si autem obiicitur in contraria, ꝙ ſonus non eſt ſm̃ eſſe ſuum, niſi tñ in materia, ꝗ eſt aer, & aer vt legitur in li. de ſenſu, & ſenſato, non eſt in aqua. Reſpondemus, ꝙ immo, ſm̃ quod legitur in a. li. de ce. & mun. Aer leuis eſt in aqua. Ideoque ſm̃ naturã aſcẽdit, niſi commixtus ſit, ſicut in his, quæ generantur ſub aqua. Cũ autem uirtus auditiua ſit in organo ſuo. ſ. in neruo audibili concauo, qui eſt apparens uerſus tympanum auris, ut claudat in ſe partem aeris connaturalem, qui impellitur ab exteriori aere impulſo. Vr̃, ꝙ nõ tñ ſpecies ſoni perueniat ad virtutem auditiuã, ſed etiam eſſe ſoni ſm̃ materiam. At uerò econtrario cum auditus ſit potentia apprehenſiua, non vr̃ percipere niſi ſpeciem ſine materia. Nam omnis apprehenſiua eſt abſtractiua ſpeciei a materia, licet una quidem abſtrahat plus, & altera minus. Nos autem dicimus, ꝙ aer quidem tangit neruum in ſui principio, ſed ſpiritus deſcendente ab anteriori capitis parte non imprimit tñ ſpecies ſoni, niſi uehementiſſima fiat impulſio. Et illa eſt, ꝗ corrumpit per excellentiam. Et ſiquidem philoſophi dicunt a ſono uirtutem auditiuam tangi, intelligitur quantum ad principium nerui, Et in quibuſdam animalibus tantum. ſ. non aquaticis. Porro ſi quęratur, utrum ſoni tranſeant per aerem ſubito, ſicut accidit in uiſu, patet ꝙ non ſubito, ſed quando ſonans eſt propinquũ tunc ueniunt ad auditum repente, id eſt imperceptibili tempore. Quando uerò diſtat, tunc bene percipitur tempore.

De diffinitionibus olfactus. Cap. LXI.

AVicenna. Olfactus eſt vis ordinata in duabus carunculis anterioris cerebri partis ſimilibus mammillarum capitibꝰ ad apprehendendum illud, quod ei offert aer attractus de odore, qui eſt in uapore permixto, aut de odore impreſſo in illi ex permutatione, quæ fit ex corpore odorifero. Algazel. Olfactus fit per uirtutem, quæ eſt in duabus carunculis cerebri, quæ ſimiles ſunt ſummitatibus uberum capreæ, quæ apprehendit mediantẽ corpore, quod patitur ex odoribus, ac retinet eos, uel partes odoriferorum permiſcentur illi corpori, ſicut eſt, & aer, & aqua. Secundum utramque diffinitionum iſtarum patet, ꝙ olfactus ſit uis nequaquam in neruo ordinata, ſicut eſt uiſiua, & auditiua. Et reuera ſm̃ Auicennam, & Conſtantinum, & Gregorium, & etiam ſm̃ Ariſto. in li. de ſenſu, & ſenſato, Organum olfactus immediate eſt in cerebro. Et huius ratio eſt, qm̃ odor ſm̃ eſſe ſuum naturale, & materiale, quod habet in uaporatiuo ſicco, cerebri iuuatiuus eſt. Ideoque oportuit, ꝙ ad ipſum pertingeret in ſua materia, & non tñ per ſpeciem ſenſibilem ſeparatum a materia, ſicut accidit in alijs ſenſibilibus. Si autem eſſet uis ordinata in neruo concauo deferente odoratiuum ſpiritum, ſpiritus non reciperet impreſſionem, niſi ſpeciei ſine materia tantũ. Cunque ſpecies a materia ſeparata nõ ſit calida, nec frigida, nõ conferret ad cerebri iuuamentum. Naſus autem conſiſtit inferius ex cartilagine, & ſuperius ex oſſe. Nareſque diſtinguuntur ꝑ os ueniens in medio, ſiuntque quaſi trianguli duo, ut naris una recipiat ſuperfluitatem a capite deſcendentem, aer inſpiretur ꝑ alteram. Nam aer inſpiratus licet ex parte magna deſcendit ad pulmonem, & ad pectus, tamen in aliqua parte aſcendit ad cerebrum, ut mitiget calorem cerebri accidẽtalem, qui ex membris nutritiuis, & ſpiritualibus aſcendit in ipſum. Per immixtos autẽ odores, & uaporiferos efficitur aer leuior propter calorem uaporum, & habilis ad aſcendendum. Et quantum ad hoc temperat naturalem cerebri frigiditatem, & humiditatem. Porro ſm̃ Gregorium nyſenum anterior capitis pars dicitur uaporatiſſima, nõ quia uapores emittat, ſed quia nata eſt uaporibus immutari.

De Organo ipſius. Cap. LXII.

GVilhel. de Conchis. Aer ergo cum aliquod corpus odoratum tangitur, odorem qui eſt in eo aſſumit, cum quo nares ingrediens uſque ad foramen quoddam ori naribuſq; commune peruenit, ubi quædam carunculę, quæ a cerebro prodeunt in modum mammillarum dependent, has penetrat quidã neruus a cerebro exiens, per quem anima partem inſtrumenti prædicti, quæ plus ſe habet ad hanc qualitatem, quam ad alias uſque ad prædictum locum tranſmittit, quæ odorem prædictũ in ſe recipiens animæ in logiſtica cellula illum repræſentat. Hali ubi ſupra. Odoratus itaque ſentit uapores, qui a corporibus humidis diſſoluuntur. Huiuſmodi namque uapor aeri miſcetur & ad nares ingreditur, trahuntque illum ad ſe duo uentriculi prorę cerebri per augmenta duo mammillarum uberibus ſimilia, quæ proprie ſunt organum huiuſmodi ſenſus. Eorumque natura mutatur in huiuſmodi uaporis attracti naturam, et alterationem huiuſmodi ſentit mens. Cerebri namque natura eſt anhelare propter aeris frigidi attractionem, quod fit per dilatationem,

tionem,& ſuperfluitatum emiſſionem, qua reductinne efficitur, vt calor naturalis in ſtatu ſuo cuſtodiaſ. Hæc dilatatio reſpiratio vocatur,ꝑ quã odores ſentiunẽ, dum per hæc augmenta vapores odoriferorum corporum,aeri mixti a naribus trahuntur.

Quòd eius organum ſit frigidum,& humidum. Cap. LXIII.

ALbertus.Cum autem (vt dicit Grego. Nyſſenus) vnumquodq; organum ſenſus ad ſimilitudinem quandam,& familiaritatem propria ſenſibilia comprehendat, vr ꝙ organũ olfactus calidum, & ſiccum eſſe debeat cum odor ſit uaporatiui ſicci,quod olfactus eſſe ſenſibile conſtat. At verò econtrario,ut dicit philoſophus,natura cerebri frigida eſt,& humida. Et nos quidem bene concedimus,ꝙ propriè propria ſenſibilia ſunt, ad quæ cõprehendẽda apta nata eſt ſubſtantia cuiuſlibet ſenſus immutari.Cumque igitur contraria nata ſint ſe inuicem tranſmutare,quia materia eorum ac ſubiectum eſt vnum, & odor tranſmutans olfactum ſit in calido ſicco aut vaporatiuo,erit humidũ & frigidum actu organum tranſmutabile ab ipſo. Si autem obijcitur,ꝙ habentium ſimbolum facilior erit tranſmutatio,dicim⁹, ꝙ ea,quæ ſymbolum habẽt in toto tranſmutantur ad inuicem, quia nec agunt,nec patiuntur ab inuicem,ſed quæ ſimbolum habent in aliqua qualitate, & in alia contrarietatem, illa defacili tranſmutantur ad inuicem ſm ſubſtantiam, ita ꝙ alterum corrumpitur.Ex talis conuenientia inter cerebrum, & odorem eſſe non debet, quia ſm hoc per facilem alterationem ab odoribus cerebrum temperamento recederet, & animal corrumpereẽ.Nã & uaporibus calidis,& ſiccis vehementer hõ caput dolere incipit,ꝑp nimiam cerebri ſiccitatem,ſicut in fumo carbonũ.Idcoq; carbones aliqñ ſale vel vino reſpergentur, ut humiduni ſalis vel vini ex ipſis reſolutum temperet ſiccitatem illius uaporis ita,ꝙ non nimis cerebrum exiccet, propter hoc ergo natura ordinauit contrarietatem,ut ab odoribus calidis, & ſiccis non immutareẽ cerebrũ niſi ſm ſuperfluum frigidum,& humidum. Non autem ſm frigidum,& humidũ, quod eſt de ſuo naturali tẽperamẽto.

De obiecto eiuſdem. Cap. LXIIII.

IOhannes Damaſcenus. Eſt ergo odoratus vis ſenſitiua uaporum ſuſceptiua.Ariſtote.ubi ſupra.Odorabilis rei olfact⁹ ſenſiu eſt,& boni odoramenti,& mali.Corrumpi autem vi a fortibus odoribus,vt ſulphure, & aſſatura fœtida,& hmõi. Eſt aũt odor ſicci,ſicut ſapor humidi. Reſpirantia ſiue anhelantia non odorant in aqua,ſiue in humido, qñ inſpiratio neceſſaria eſt in olfactu,hoc autem in humido facere eſt impoſſibile. Idem in li. de ſenſu & ſenſato. Odor vero eſt fumalis euaporatio,quę eſt ab igne.Quare inſtrumentum odoratus eſt proprius locus, qui eſt circa cerebrum. Virtute.n.calidum.i.poteſtate eſt materia frigida.Et oculi generatio a cerebro conſtat. Cerebrum.n.frigidius eſt,& humidius omnibus partibus corporis. Ad adiutorium aũt ſanitatis facta eſt ſpecies odoratus.Frigido namque exiſtente cerebro,& ſanguine, qui circa illud eſt in uenis exiſtente ſubtili,& puro defacili infrigidabili,cibi fumoſitas infrigidata infirmitatẽ facit. Aſcendentibus autem odoribus ad cerebrum ꝑp leuitatẽ caloris,qui circa illos eſt,leuius habere facit.Odoris enim virt⁹ natura calida eſt.Itaque non confert ad nutrimentum odorabile ſm quod odorabile.ſed ad ſanitatem confert.Quod enim ſapor confert in nutritiuo,& in nutribilibus, hoc ad ſanitatẽ odorabile.Elementa quatuor inodorabilia ſunt, qñ humida,& ſicca eorum achima ſunt, niſi commixta odorem faciant. Actor. Porro de ſonis,& odoribus plenius tactum eſt ſuperius,vbi actũ eſt de cælo aereo,& aeris impreſſionibus.

De medio eiuſdem ſenſus. Cap. LXV.

ALbertus.Porro de olfactu ex parte medij dicit Ariſtot.ꝙ medium eius eſt aer,& aqua. At vero, ꝙ aqua non poſſit eſſe medium,vr per ipſas rõnes quas in libro de ſenſu,& ſenſato ponit Ariſtote.contra Heraclitum:dicebat enim Heraclitus odorem eſſe fumalem euaporationem terræ, & aeri communẽ exiſtentem.Et etiam ſi omnia fumus fierẽt,nares in omnibus entibus odorem diſcernerent. Obijcit autem contra eum hoc mũ, fumalis euaporatio nõ põt eſſe,ꝙ ſit in aqua,quod patet ex huc, ꝙ aer in aqua exiſtens aſcendit ſuperius, & ſimiliter uapor aereus.Cum ergo odor ſit fumalis euaporatio non poteſt eſſe in aqua.At verò econtrario piſces in aqua ſentiunt odores, & corrumpuntur fœtidis,eoſque.ſ.odores fętidos fugiunt. Cum ergo aerem non contingant,oportet ꝙ per medium aquæ ſentiant, & ſic odor eſt in aqua.Heraclitus autem errabat dicens, ꝙ odores reſoluuntur a quolibet ente ꝑp quod non ſunt in medio niſi in aere.Simplicia quippe non ſunt odorabilia, etiam ſi euaporent. Nam dicit ibidem Ariſtote.ſ.de ſenſu,& ſenſato.Amplius euaporatio ſimiliter dr,huius.ſ.aeris,& illius.ſ.terræ, ſi enim nec illa bene,nec iſta bene,volens ꝙ ſi aer,& terra, quorum Heraclitus euaporationem commune eſſe dixit,non ſunt bene odorabilia,nec illa euaporatio facta ab iſtis erit bene odorabilis. Et ſic patet,ꝙ odor nõ eſt talis euaporatio.Pręterea odores ſũt ĩ aqua & in aqua non eſt aer.ſ.inquantũ eſt mediũ odoris. Nam etiam ſi aer eſt in aqua non tñ per eum tanquam per medium piſces odorant,nam nequaquam per ipſum ſpirant,& reſpirant.Nã dicit ibidem Ariſto.qñ autem ineſt.ſ.aer, nec ipſa ſpirant. Dixerunt etiam quidam, ꝙ quia odor eſt fumalis euaporatio,& fumus eſt uapor terræ,ut habitum eſt ſupra, Odor non reſoluitur niſi a terra.Nos itaque dicimus cum Ariſtotele,ꝙ elementa inodorabilia ſunt,& achima,& per conſequens terra, ſic neque & euaporationes fumales,ut iam tactũ eſt. Et ꝙ odor eſt in aqua, & terra,& in aere ut in medijs, ſicut dicunt Ariſto.& Algazel, & Auicen. Quòd autem obijcit Ariſto.contra Heraclitum non ſic intelligendum eſt,ꝙ uelit odores in aqua non eſſe,ſed deductum eſt ad inconueniens. Dicebat.n.ille odores non eſſe in medio niſi in aere,& a terra reſolui.Et ex hoc ſequitur,cum aer nõ ſit in aqua niſi commixtus ſm quod herbas generari uidemus ex commixtione elementorum in aqua, ꝙ odor non ſit in aqua, quod eſt inconueniens.Fumalis enim euaporatio non eſt in aere tali ut in medio,qñ aer commixtus alijs ad generationem uegetabilium,non eſt alicuius ſenſus medium. Vnde licet ille non aſcendat in aqua,tamen aer purus aſcendit, & ſm hunc tamen non ſunt odores in aqua ut iam tactum eſt.

Secundum quam naturam aer,& aqua ſint media olfactus. Cap. LXVI.

IVxta hoc autem quæritur, ſm quam naturam aer, & aqua ſint media.Vr enim ꝙ ſm nullam,qñ in ipſis ſunt tria.ſ.natura diaphani,& natura frigidi,& natura humidi.Secundum naturam diaphani nõ ſunt media,qñ hoc modo ſunt viſus media. Similiter neq; ſm naturam humidi,qñ odor eſt principaliter ſicci,nec ſm naturam frigidi uel calidi,quia neutrum cõmuniter ambobus conuenit. Præterea dicit philoſophus, ꝙ odores extinguit frigus.Dicimus itaque ꝙ odor ut ĩ medio eſt in vtroque ſm quod utrumque eſt ſine odore,tñ odoris receptibile.Sic enim & de ſono dictum eſt ſupra, ꝙ hoc modo medium eſt in aere.ſ.ſm quod eſt abſonum,ſoni tñ ſuſceptibile. Et bene concedimus,quod obiectum eſt, ꝙ.ſ.non ſit medium ſm naturam humidi,uel frigidi, vel diaphani. Si verò quæratur cur non ſit in alijs corporibus ſimplicibus,quæ ſunt etiam ſine odore. Dicendum eſt,ꝙ illa non ſunt ſuſceptiua euaporationis odoriferę, ita ꝙ poſſibilis ſit euaporatio per ipſa. Euaporatio autem debilior eſt in aqua,quàm in aere,nihilominus tñ eſt ibi, ſicut etiam in aere,debilior eſt in frigido,quàm in aliquo tempore, & ꝑp hoc eſt odor in vtroque.Dicunt tñ quidam, ꝙ in odore licet ſit actu ſicci,permixtum eſt humidum ſicco.Ideoq; ſm quod magis vergit ad humidum eſt in aqua, ſm quod magis ad ſiccũ eſt in aere.Dicit enim Ariſto.in de ſenſu,& ſenſato. Perſpicuum autem commune.ſ.aeri,& aquæ eſt odorabile.i.ſuſceptiuum odoris,nõ ſm quod perſpicuum,ſed ſm quod lauabile, & mũdabile euchimæ ſiccitatis.Intellige, ꝙ ſicut perſpicuitas eſt natura cõmunis, per quam ſuſcipitur color in aere,& in aqua,ſic mundicia eſt natura communis,qua ſentitur odor in utroque. Si autem quærit, utrum odor fiat in medij partibus ex ſola medij permutatione, uel corporis odorabilis cum ipſo medio permixtione. Vr enim, ꝙ ſpecies odoris tñ permutet medium, & non uapor diffundaẽ cum odore. Dicimus ſm Auicen, ꝙ eſt ſm modum utrumque. In euaporatione quippe dominatur natura aeris, & iccirco trãſmutat aerem ſm odorem,ita ꝙ etiam aer recipit aliquam partẽ rei euaporantis.Similiter etiam tranſmutat aquam, ſicut uidemus in dolio tranſmutari uinum ad odorem eorum, quæ ponuntur iuxta dolium. Et ſm hunc modum fieri poteſt immutatio ſm odores per longum ſpacium.Experimẽtum eſt in auibus tygridibus,quæ deueniunt ad cadauera per centum leucas,cũ ducem non habent niſi odorem.De his tñ dicit Auicenna, ꝙ ſunt acuti uiſus,alti volatus,& potuit eſſe ꝙ per uiſum deuenerũt ad cadauera,& non per odorem.Si autem obijcitur contra prædicta,ꝙ odorabilia poſt multum odorem attractum leuiora ſunt, & putreſcentia,ſicut patet in pomis. Dicendum,ꝙ reuera nõ ſit odor ſine euaporatione fumali propriè rei odorabilis.Ideoq; illa quidem alienatur ac putreſcit per multam odorum attractionem, ſed nihil prohibet quin ipſa euaporatio poſtea immutet aera,etiam præter hoc, ꝙ ulterius alia euaporatio fiat ex ipſa.

Vtrum olfactus æquiuocè ſit in animalibus reſpirantibus,& non reſpirantibus. Cap. LXVII.

DE modo autem odorandi videmus quædam odorare animalia reſpirantia,quędam verò non reſpirantia.Vnde vr, ꝙ olfactus æquiuocè dicatur de reſpirantibus,& non reſpirantibus.In libro quoque de animalibus dr,ꝙ uię olfactus in animalibus aquaticis clauſę ſunt. Licet enim quidam piſces uideantur habere foramina quædam in naſo, tñ illa non pertingunt uſque ad medullam cerebri. Et ad hoc aſſignatur duplex ratio. Vna ſcilicet ꝙ ſi apertæ eſſent uiæ,penetraret aqua vſque ad medullam cerebri,et infrigidaretur cerebrũ, & extingueretur animal.

Secunda

De obiecto eiuſdem. Cap. L X X I I.

ARiſtoteles in li. de ſenſu, & ſenſato. Omnino ſapor eſt paſſio nutrimenti. Odoris autem, & saporis eadem eſt ere paſſio, quia. ſ. ex eiſdem primis qualitatibus, non tñ in eiſdem, quia. ſ. flores odorant delectabiliter, ſed non ita ſapiunt. Manifeſtus autem ſaporum eſt genus, quam odorũ, cuius cauſa eſt, quia peiorem habemus odoratum cæteris animalibus, & ipſis ſenſibus, qui in nobis ſunt. Tactum verò diſcretiſſimum animalibus cæteris, & guſtus eſt quidam tactus. Frigus, & conglutinatio ſapores hebetãt, & olfactus deſtruunt. Calidum. n. quod mouet. & generat auferunt. Nutritiui quidem paſſio ſapor eſt. i. ſicci commixti cum humido, qm̃ nec ſiccũ abſq; humido, nec humidũ abſq; ſicco. Et oĩa quidem dulci nutriuntur vel ſimplici, vel cõmixto: ſicut. n. medii colores albi uel nigri cõmixtione ſũt, & ſic ſapores a dulci, & amaro. Et qui delectationem faciunt, hi commixti ſunt. Calidum autem augmentat, & conſonit nutrimentum, & leue quidem attrahit. Amarũ aũt, & ſalſum pp granedinem relinquit. Natura aquæ inſipida eſt, ſola & incõmixta non nutrit. Subtiliſſimũq; oleum humorũ eſt etiam in ipſo oleo. Sed protenditur oleum plus aqua, pp lubricitatem, aqua verò tenuior eſt. Quare & grauius eſt eã in manu ſeruare, q̃ oleũ. Sapores oẽs craſſitudinem habent, calidum autem concraſſatiuum eſt. Vnde & aqua calida apparet incraſſata. Idem in li. de anima. Guſtus eſt quidam tactus, & ideo non comprehendit ſuum ſenſibile per medium, quod ſit corpus extraneum, ſicut nec tactus, ſed per mediũ, quod ſit pars animalis. Econtrario vero eſt de ſẽſibus cæteris. ſicut autem eſt color viſibile, ſic ſapor eſt guſtabile, nihilq; recipit ſenſum ſaporis ſine media humiditate, ut ſalsũ quia liquidum eſt, & liquefactiuum linguæ, quia. ſ. diſſoluit humores, qui ſunt in lingua. Porro lingua non ſentit, cum. ſ. aut ſicca valde fuerit, aut valde humida, velut ſi quis prius guſtauerit fortem ſaporem, & deinde alterum: A. in commento. Tunc. n. non ſentiet ſaporem ſm pp dominium primi ſuper linguã. Ariſ. vbi ſupra. Laborantibus. i. ægrotis oĩa videñt amara, quia ſentiũt eam per linguam in humore tali. i. amaro ſubmerſam. Oĩa verò tãgibilia ſentimus p linguã, & etiã ſaporẽ. Eſt aũt fames appetitus calidi, & ſicci. Sitis verò frigidi, & humidi. Humor aũt dolcedo quædã horũ eſt. Actor. De ſaporibus quoq; plenius dictũ eſt ſupra in tractatu de proprietatibus, & effectibus aquæ.

De medio eiuſdem ſenſus. Cap. L X X I I I.

ALbertus. De medio in guſtu vr̃, ꝙ ſit. ſ. humidum aqueũ, quia dicit philoſophus hoc eſſe inſipidum. Vnde ſicut aer ſe habet ad colorem, quod eſt medium in viſu, quia nullius coloris eſt, ſed ſuſceptibilis eſt omnium colorum, ita ſe habet ad ſapores humidum aqueum, & ita vr̃ in guſtu medium. Idem etiã vr̃ per Auicennam dicentem, ꝙ guſtus eget medio, eo. ſ. quod recipiat ſaporem, & ſic in ſe nõ habens ſaporem, & hoc eſt humor ſaliuæ, quæ prouenit ex inſtrumentis ſaliualibus. At verò ecõtra ponamus, ꝙ aliqua ſaporoſa per ſe ſint humida ſicut uinũ, & huiuſmodi cætera. Hæc itaq; per ſe poſſunt ad linguã penetrare, & ſic non indigent humido ſaliuali, quod vr̃ in guſtu medium eſſe. Nos autem dicimus, ꝙ mediũ in guſtu eſt mediũ aqueũ, aut ex inſtrumentis ſaliualibus ab extrinſeco ſumptum. Eſt autem medium, & materia, non medium tñ ſicut aer in auditu mediũ eſt audiẽdi, & materia ſoni, & nõ ſicut in viſu aer medium eſt tñ & nõ materia coloris. Ob hoc dicit Auicẽna, ꝙ vr̃ ſibi mediũ eſſe, ad hoc vt ſapor facilis coniungatur cum lingua ſine quo ſi poſſet ſapor linguam penetrare, immutaret neruum guſtatiuũ linguæ. Quærit autem Auicenna. Vtrum humor. ſ. aqueus ſaporem recipiat in commixtione partium rei ſaporoſę, vel ſine illarum commixtione, videlicet tñ per ſaporis immutationem, quia humidũ ipſum immutat, ſicut color aerem. Nos autem dicimus, ꝙ ſapores non generantur in aliquo tantum ex humido, ſed oportet plures cauſas eſſe. Ideoque ad hoc vt fiat actu ſaporoſum, oportet quòd partes ſaporoſi commiſceantur humido.

Qualiter guſtus ſit quidam tactus. Cap. L X X I I I I.

QVia vero dicit philoſophus in libro de anima, & libro de ſenſu, & ſenſato, ꝙ guſtus eſt quidam tactus, Dicendũ eſt, ꝙ guſtus accipitur duobus modis. ſ. ſm ꝙ ſenſus eſt alimẽti, vt in multis locis dicit philoſophus, & ſic guſtus eſt quidã tactus quadruplici ratione. Quarũ prima eſt ſumpta ex parte obiecti, quod eſt alimentum. Cum. n. alimentum nutriat per ſubſtantiam, ſicut dicit in primo de generatione, & corruptione, oportet ꝙ ſubſtantia alimenti tangat illud, quod nutritur. Cum verò non nutriat nos, niſi ex quo ſumus, oportet ꝙ ipſum ſit commixtum ex frigido calido humido, & ſicco, ſicut & nos commixti ſumus. Cum ergo ſic tangat per ſubſtantiam ſine medio extrinſeco, & immutet per calidum humidum frigidum, & ſiccum, quæ ſunt qualitates tangibiles, patet ꝙ ex parte obiecti guſtus, quidã tactus eſt. Secunda ratio ſumitur ex parte materiæ, quæ eſt medium guſtabiliũ, hoc eſt humidum aqueum, quod eſt inſipidũ. Et cum hoc ſit unum tangibilium, erit guſtus ſm hoc quidã tactus. Tertia rõ ſumitur ex parte modi guſtandi non. n. guſtatur aliquid niſi habendo humidũ linguę coniunctũ cũ ultimo rei guſtatę. Cum ergo illa ſe contingant, ut habetur in. 5. Phyſi. quorũ vltima ſunt ſimul patet ꝙ ex hoc modo guſtandi guſtum tactus quidam eſt. Quarta rõ eſt, quia guſtus eſt tactus in quibuſdam membris, ſicut in lingua, & palato. Tactus autem eſt in omnibus membris corporis. Et ideo dr̃ quidam tactus, quaſi tactus particularis. Accipitur etiam guſtus ſm ꝙ eſt iudicium ſaporum. Et ſm hoc guſtus nullo modo tactus eſt. Et quia per obiectum, qd̃ eſt diffiniens ſenſum, ſic diſtinguitur a tactu, ideo guſtus ponitur unus quinque ſenſuum, & e diuerſo a tactu diuiſus.

Qualiter iuxta cor ſit inſtrumentum guſtus, & tactus. C. LXXV.

ARiſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſato. Itaque guſtus eſt quædam ſpecies tactus, unde iuxta cor eſt inſtrumentum vtriuſque. ſ. guſtus, & tactus. Cor. n. cerebro eſt oppoſitum, & eſt calidiſſimum partium. Alber. Cõtra hoc vr̃ eſſe ſententia omnium pene auctorum, qui communiter dicunt neruos ſenſibiles oriri a cerebro, ſicut ſpiritum animalem, & guſtũ eſſe in neruo expãſo in lingua. Hoc etiam probat experimentũ, quia ſ. in lingua ſentimus ſapores, & non circa cor. Si forte dicat aliquis, ꝙ guſtus eſt alimẽti ſenſus, quod digeritur a calore cordis & habet differentias tactus. Ideoq; dicuntur circa cor inſtrumẽta ſua guſtus, & tactus. Econtra dicit Gal. ꝙ digeſtio ſit a calore qui eſt in hepate, & ibidem eſt virtus digeſtiua. Secundum hoc ergo magis debet dici, ꝙ guſtus, & tactus habeant inſtrumenta ſua circa hepar, quàm circa cor. Nos itaque dicimus, ꝙ duobus modis accipitur guſtus. Vno modo ſm ꝙ eſt iudicium ſaporum vt dicit Ariſto. in 3. Ethico. Et ſm hoc neruus guſtatiuus principiatur a cerebro, & expanditur in lingua, & palato, & ſic nõ habet inſtrumentum circa cor. Alio modo ſm ꝙ eſt ſenſus alimenti, & ſenſus commixti ex calido frigido humido, & ſicco. Et quo ad hoc habet inſtrumentum ſuum circa cor. Et per oẽm eundẽ modum diſtinguimus in tactu. ſ. ſm ꝙ iudicium eſt tangibiliũ, uel ſm ꝙ ipſum tangens nutritur tangibilibus. Sed de tactu infra dicetur. Ad hoc autem quod obijcitur in contrarium, reſpondeo ſm Auic. qm̃ in ueritate eſt quædam præparatio ad digeſtionẽ nutrimenti in hepate, ut dicit Gal. & Ariſto nõ contradicit. Sed illa præparatio non poteſt facere, ut illa materia poſſit eſſe cib9, antequam recipiat formam a calore cordis, quia ſicut cor formale principium eſt, & effectiuum uitæ in oĩbus mẽbris, ita eſt formale principiũ nutrimenti. Sed tñ in ſtomacho quædã eſt pręparatio, ad hoc, ꝙ ſeparatur ſuccoſitas ptiſanaria ab impuro eijciẽdo, quia ſuccoſitas per venas quaſdam, quæ miſeraicę dicuntur, attrahitur ad hepar, & ibi accipit præparationem vlteriorẽ. Cõpletiuam autem formam ſibi accipit a calore cordis, & quo ad hoc tactus, & guſtus dicuntur habere inſtrumenta ſua circa cor.

De diffinitionibus tactus. Cap. L X X V I.

AVicenna. Tactus eſt uis ordinata in neruis cutis totius corporis, & eius carnibus, ad apprehendendum id, quod tangit illud, et afficit contrarietate permutante complexionẽ, & affectionem compoſitionis. Algazel. Senſus tactus eſt uis diffuſa per omnem carnem, et cutem, per quam apprehenditur calor, et frigiditas, humiditas, et ſiccitas, durities ac mollities, aſperitas, et lenitas, grauitas, et leuitas. Iohannes Damaſcenus. Tactus eſt ſenſus, qui ſit miſſis a cerebro neruis ad totum corpus, unde tactus ſit a toto corpore, præter oſſa, et neruos, et vngues, et cornua, et pilos, et alia quædam talia. Albertus. Prædicta diffinitio Auicennæ ur̃ falſa per hoc, quod tangit Ariſto. in 2. lib. de anima, ꝙ ſicut anima ſenſibilis perfectio eſt totius corporis ſentientis, ita partes eius ſunt partium perfectiones. Cum enim tactus ſit pars animæ ſenſibilis, ſecundum hoc erit perfectio partis corporis, et ita non erit vis ordinata in neruis cutis totius corporis, et in omnibus carnibus corporis ſentientis. Aliter autem econtrario ur̃ tactus non tñ in neruis, et carnibus, ſed etiam in aliorum ſenſuum organis ordinatus, quia fundamentum eſt ad oẽs ſenſus. Nos autem dicimus, ꝙ tactus habẽt duo de ſui ratione, Vnum. ſ. quod eſt tangibilium iudiciũ, et ſic eſt potentia, et pars ſenſibilis animæ. Alterum uero eſſe ac perfectio a qua ſumitur ſermo diffinitiuus animæ ſenſibilis, et ſic non eſt pars eius, ſed eſt id quod conſtituit ipſam, et facit eſſe ſenſibilem animam. Et hoc patet duplici ratione. Vna eſt neceſſaria, ſcilicet ꝙ poſito tactu ponitur animal, et ẽcontrario deſtruitur tactu deſtructo. Nõ ſic autem in alijs ſenſibus, niſi tantum in guſtu, ſecundum quod eſt quidam tactus. Cum ergo (ut dicit Auicenna) propter ſenſum animal ſit animal, tactus erit ſenſus, propter quem animal eſt animal. Cumque ſenſibile diffinitiuum ſit animalis, tactus erit ille ſenſus a quo eſt ſenſibile, quod animal diffinit. Et hoc eſt, quod dicit Ariſtoteles in ſecundo de anima, uiuere propter hoc principium. ſ. uegetabile ineſt uiuentibus ideſt plantis. Animal autem uiuere eſt propter primum ſenſibile. Senſiuum autẽ

primo

Primo ineſt oībus tactus. Alia ratio eſt p ſimilitudinē; ſicut eñ in partibus animæ vegetabilis generatiua eſt a qua ſumitur eius diffinitio, & eſt ipſius perfectio, eo ꝙ vnūquodq; dicimus pfectum, dum facere poteſt ex ſe tale alterum quale eſt ipſum, ſic etiam in partibus animæ ſenſibilis tactus eſt eſſe ac pfectio eius ſm genus ſuum, eo ꝙ animal perfectam animabꝰ naturam hre dr, cum habet tangendi ſenſum. Cū itaq; tactus ſit perfectio totius animalis, oportet ipſum eſſe non tm̄ in organo vno, ſed in omnibus partibus corporis, & hoc ſm aliquem modum, quia fundamentum eſt aliorū ſenſuum. Si aūt quæritur, q̄ ſit differentia complexionis, & compoſitionis, quæ ponuntur in diffinitione tactus. Dicendum eſt ſm Auicennam, ꝙ complexio refertur ad complexionem membrorum ſimilium. i. carnis, & oſſis ac nerui, & venę, & talium. Cōpoſitio aūt refertur ad compaginationem membrorum diſſimilium, vt manuum, pedum & talium. Et ſic patet, quód compoſitio ſuper complexionem addit, &c.

Quód tactus non ſit plures ſenſus, ſed unus.

Cap. LXXVII.

EX hoc autē ꝙ probat Ariſtoteles in ſecundo li. de anima, nō eſſe ſenſus præter quinque, conſtat tactum unicum ſenſum, & non plures eſſe. Contra quod tñ videntur eſſe rōnes in eodem li. ab ipſo poſitæ. Quarum prima eſt hæc. Oīs ſenſus vr̄ eſſe contrarietatis vnius, vt viſus albi, & nigri. Auditꝰ grauis ſoni, & acuti. Guſtus dulcis, & amari. At in eo, quod pōt tangi multæ contrarietates inſunt, ſcilicet calidum frigidum, ac humidum ſcilicet et ſiccum, durum et molle, et huiuſmodi. Ergo tactus non eſt unus ſenſus. Si forte dicatur, ꝙ in alijs ſenſibus multæ ſunt cōtrarietates, ut ī voce nō ſolū acuitas, & grauitas, ſed & magnitudo, & paruitas, & aſperitas vocis. Et in viſu ſimiliter non ſolū album, & nigrum, ſed etiam clarum, & obſcurum. Oſtendit Ariſ. ꝙ oēs illę contrarietates, quæ ſunt in auditu, & viſu, reducuntur ad vnum ſubiectum, quod eſt genus proximum, & in auditu ad vocem, & in uiſu ad colorē. Et propter unitatē generis illius, dr̄ viſus vnus, & auditus vnus. In tactu vero contrarietatis reduci non poſſunt ad vnum proximum genus. Ideoque tactus erūt plures. Item Auicenna. Multæ inquit tangendi virtutes eſſe videntr quarum vnaquæque contrariorum vni appropriatur. Nos itaque dicimus, ꝙ in rōne duplici eſt tactus, uidelicet in rōne potentię, & partis, & ſm quod iu dictū tangibiliū eſt. Et ī rōne formæ animalis ſm quod animal eſt. Propter hoc ipſe ſolus inter ſenſus plurium contrarietatum eſt, cum tamen ſit vnus ſenſus ſecundum quod forma eſt. Sicut enim generatiua in plantis quæ perfectio vegetabilium eſt, non eſt in vna parte corporis plantę, ſed determinat totum ſicut eſt forma totius exiſtens in radice, ſtipite, ramis, & virgis, nec eſt ſm vnum modum, ſed potius ſm multos, generans folia, ramos, virgas, fructus, ſemina, & plantas, ſic tactus, quę forma perfectiua eſt animalis, & non eſt pars niſi p cōparationem ad opera ſpecialia, ſicut ēt eſt pars generatiua vegetabilis. Non eſt ergo tactus in una parte corporis aīalis, ſed in omnibus ſm aliquem modum, vt infra dicetur, nec eſt uno modo, ſed plurium cōtrarietatum apprehenſiuus. ſ. omnium illarū, quæ determinant ipſum corpus. ſ. quod eſt organum tactus. Dicimus ergo, ꝙ tactus eſt ſenſus unus ſm quod eſt forma. Eſt tñ pluriū contrarietatum ſm opera ſpecialia. Nec eſt ſimile de tactu, & alijs ſenſibus. Vnde nō ſequitur: ſi alij ſunt contrarietates vnius in genere, ꝙ & tactus debeat unius eſſe. Ad verbū Auicennę reſpondemus, ꝙ reuera plures virtutes paſſiuę vr̄ eſſe tactus, ſed eius paſſio reducitur ad paſſionem organi ſui, quod eſt corpus animatum, & tunc illud virtute quidem eſt plura, ſed actu vnū. Sicut omne mixtum eſt potencia plura, & actu unum.

De proprietatibus eius. *Cap.* LXXVIII.

ARiſtoteles in li. de anima. Tactus quidem ex ſenſibus primo ineſt omnibus animalibus, & ſicut uegetatiuum a tactu, & ab omni ſeparari poteſt, ſic & tactus ab alijs ſenſibus, vnꝰ quidem ſenſus unus contrarietatis eſſe ur, ut uiſus albi, & nigri. Auditus grauis, & acuti. Guſtus quoque dulcis, & amari. In eo uero quod tangi poteſt, multę ſunt contrarietates, vt calidum, & frigidum, ſiccum & humidum, molle, & durum, & huiōi. Omnia uero, quæ tangi poſſunt ſentit lingua ſm eandem partem, & etiā humorem. Itaque ſenſus alimenti tactus eſt, ſiccis. n. et humidis, calidis, et frigidis aluntur omnia uiuentia. Horum autem ſenſus tactus eſt. ſ. per ſe, ſed aliorum ſenſibilium per accidens. Nihil enim in alimentum confert ſonus, nec color, nec odor. Fames autem et ſitis ſunt appetitus illorum, ut ſupra dictum eſt. Iterū guſtus, et tactus prope ſunt, alio uero a longe. Et omnia quidem ſentimus per medium, ſed in his latet. ſ. in tactu, et guſtu. In his enim mediū eſt caro, ſicut aer, et aqua in uiſu, et auditu, et olfactu. Nam cum ſenſibilia poſita fuerint ſupra ſenſum non ſentiet omnino. Caro autem, ſentit, enim aliud ſuper ipſam poſitum fuerit. Caro ergo mediū eſt eius, quod tangi poteſt, non. ſ. quaſi ſenſu ſentum uel organum. Senſum quidem tactus habet homo certiſſimum, cū in cæteris animalibus multis deficiat. Ideoque ſubtilior eſt, et diſcretior omnibus animalibus propter hunc namque ſenſum ui ſemus homines ingenioſos, et non ingenioſos eſſe, fortes enim. i. duros carne uidemus indiſcretos, molles aūt carne diſcretos uel intelligentes. Idē in tertio li. Sine tactu quidem nec unum aliud contingit habere ſenſum. Omne namque corpus animatum poſſibile eſt tangere, et animalia neceſſario moriuntur, quando carent hoc ſenſu. Propter hoc etiam alia quidem ſenſibilia, ut ſonus, color, et odor, excellentijs ſuis non corrumpunt animal, ſed corrumpunt inſtrumenta ſenſus, niſi hoc ſit per accidens, ut ſi cum ſono ſimilis ſiat magna percuſſio. Eorum veró, quæ tangi poſſunt excellentia, ſicut calidorum, frigidorum, et durorum, corrūpit animalia, quia ſenſus iſte. ſ. tactus animali neceſſarius eſt, ut ſit animal. Alios autem habet ſenſus animal, ut ſupra dictum eſt, non propter eſſe, ſed propter bonum, id eſt bene eſſe. Iccirco uero oſſibus, et capillis, et huiuſmodi partibus non ſentimus, quia terreæ ſunt.

De organo eiuſdem. *Cap.* LXXIX.

HAli ubi ſupra. Tactus quoque ſit, ſicut et alij ſenſus. ſ. immutatione ſentientis in rei ſentitę naturam, et in continuatione ſenſus illius per neruum ſibi proprium ad mentē, niſi ꝙ cæterorum cuique proprium membrum deputatum eſt. Tactus autem eſt in omnibus membris corporis, exceptis unguibus et pilis. Nam ad unumquodque membrum aut a cerebro aut a nucha dirigitur neruus, ad pilos autem, et ungues nullus. Pilorū enim generatio ſit ex uaporibus ſiccis, ungues autem extremitatibus digitorum continuati ſunt, et in eorum radicibus ligamenta ſunt ex neruorum genere, quæ illos tenent, et aſtringunt. Nō autem illis ſenſum, niſi ſolius ligationis loco conferunt. Guilhelmus de Con. Similis eſt tactus ratio, quæ et guſtus. Cum enim manus uola, quæ ut melius ſentiat eſt neruoſa, alicui calido ſe applicat, aerea ſubſtantia, quæ in illis membris eſt calorem ſibi aſſumit, quem animæ in logiſticā cellulā repræſentat, ſimiliter et frigiditatem. Leue quoque aſperum molle ac durum cæteraſque qualitates ſenſibiles ſecundūm tactum. Iſte ſenſus, et ſi manibus, quia per eas frequētius exercetur aſcribitur, omnibus tamen membris neruos habentibus eſt communis. Quæ enim carent neruis, carent et ſenſu.

De obiecto eiuſdem. *Cap.* LXXX.

ALbertus. Cum autem multæ ſint qualitates ſenſibiles ſm tactum. ſ. calidum, frigidum, humidum, ſiccum, graue, leue, durum, molle, lubricum, aridum, aſperum, lene, croſſum, ſubtile, non uidentur oēs iſtę ſm tactum primó ſenſibiles eſſe. Qualitas enim ſenſibilis ſentitur, quod ipſa eſt. Ideoq; non ur̄ prima ſentire, ſi prima non eſt. At veró inter iſtas non ſunt niſi quatuor primæ duæ. ſ. duæ actiuæ, et duæ paſſiuæ. Ideoq; ur̄, ꝙ oēs aliæ cōſequētes p actus illarū ſentiātur. Et hoc etiā dixerūt quidam. At contra obiicitur, ꝙ medij colores ab extremis conſtituuntur, nec tñ per extremos ſentiuntur. Præterea quicquid agit actu, hoc eſt actu de neceſſitate. Ideoque ur̄ ſi conſequētes agūt in ſenſu actu primarum, ꝙ de neceſſitate ſunt actu primę. Nos itaque dicimus, ꝙ multa ſunt tangibilia, quæ ſunt qualitates miſcibilium uel cōſequentes mixtum. Nos. n. per corpus ſentimus inquantum eſt mixtum ex tangibilibus. Et probat Ariſt. in primo de generatione, et corruptione, ꝙ nihil præter qualitates tactus eſt miſcibile per ſe. Per unum itaque tactum apprehēdimus oēs contrarietates tangibilium. At uero omnes prædictæ qualitates. ſ. quæ ſunt miſcibilium uel conſequentes mixtum, nō ſentiuntur a tactu niſi prout habent contrarietatem, et motum ad ipſum. Cum autem receptæ ſunt, et quieſcentes, tunc nō ſentiuntur. Quod ut intelligatur, repetendum eſt, quod ſupra dictū eſt. ſ. ꝙ tactus eſt forma, et actus animati corporis anima ſenſitiua. Dicit. n. Ariſtoteles in ſecundo de anima, ꝙ uiuere per primum ſenſibile ſentientibus ineſt, ꝙ primum ſenſibile tactus eſt. Cum itaque corpus animatum habeat complexionem in membris ſimilibus, et compoſitionem in diſſimilibus, erit tactus perfectiua corporis forma talis, inquantū. ſ. eſt complexionatum in ſimilibus, et compoſitum in diſſimilibus. Dicimus ergo, ꝙ tactꝰ prout eſt actus complexionati corporis agnoſcit ac ſentit omne, quod eſt contrarium complexioni, et conueniens illi, prout eſt in motu ad ipſam, et ſic ſentitur calidum, frigidum, humidum, et ſiccum, et cætera, quæ diſſimilia ſunt complexioni corporis tangentis. Ideo autem dico, prout eſt in motu, quia nihil prohibet aliquem calorem innaturalem ſentiri, ſi receptus ſit in complexione quaſi naturalis. Vnde propter hoc ethicus calorem ſuum non ſentit, quia calor innaturalis naturalem uincit, et factus eſt quaſi naturalis. At econtrario febricitans in febre tertiana mirabiliter ſentit calorem ſuum, et tamen minus habet de calore, quam ille, quia non eſt in eo uictus calor naturalis, ſed calor febris in motu, et pugna eſt ad calorem complexionis. Porro ſecundum quód tactus eſt perfectio corporis compoſiti in diſſimilibus

milibus membris, ſic ſentit omne illud quod eſt diſſoluens cõtinuationem talis corporis, & quod eſt ipſam conſeruans.

De medio eius. Cap. LXXXI.

QVoniam autem illa tangunt quorum vltima ſimul ſunt, & talia non habent aliquod medium. Idem etiam vr per Auicennam dicentem, ex proprietatibus tactus eſt, ꝙ inſtrumentum naturale, quod eſt caro aut neruus ſentit ex eo, quã uis non ſit ibi medium aliquo modo. At contra vr eſſe ratio Ariſtotelis in 2. li. de anima, vbi carnem medium eſſe probat. Dicimus ergo iuxta ſupradicta, ꝙ tactus habet duplicem intentionẽ ſ. formæ, & potẽtiæ. Et ſm ꝙ eſt forma, & perfectio animati corporis, ſic totum corpus habet pro organo, & non utitur aliquo medio, ſed magis ſentit in partibus illis, quę magis accedunt ad æqualitatem, & magis participant ſpiritum ſenſibilem, ſicut in neruis carne & cute. Quæ autem recedunt ab æqualitate, & nõ participant ſpiritum ſenſibilem, ſicut oſſa, & cerebrum, & capilli, & cornua, & vngues non ſentiunt niſi ſm quendam modum ut infra dicetur. ſ. inquantum circumpoſita ſunt talia panniculis quibuſdam neruoſis, in quorum diſſolutione ſentitur dolor, ſicut circa cerebrum, & circa oſſa. Cum enim tactus ſit ſicut forma corporis animati, terminat, & cõplet totam materiam ſuam. Et pp hoc percipit quicquid immutat cutẽ, & quicquid immutat neruum. Et quod ad hoc principaliter tactus eſt in corde, quod eſt principium totius corporis, & per fila neruorum continet totum corpus. Secũdum autem, ꝙ tactus eſt iudicium, ſic principaliter eſt in loco tentabilium. i. in cerebro, licet enim cerebrum pp ſui ſuperfluitatem, & humiditatem nullum habeat tactum, tñ ab ipſo diffunditur ſpiritus animalis, qui eſt principium ſenſuum, ſicut dicit Algazel, quia tactus pertingit ad partes carnis, & cutis mediante corpore ſubtili, quod eſt vehiculum eius, quod dr ſpiritus, & diſcurrit per cõpagines neruorũ, quibus mediantibus pertingit ad partes carnis, & cutis. Et hoc eſt corpus ſubtile, qđ nec acquirit nec haurit virtutẽ hanc niſi a cerebro, & a corde, & ſm hunc modum neruus virtutem a cerebro, & a corde recipit, carnique & cuti reddit. Immutatio autẽ a tangibili ſimul tempore fit in neruo, & carne, ſed natura prius in carne. Sicque caro rationem quandam vr habere quam non habet neruus, ut vr Ariſtoteles velle. Ad hoc autem, quod probat Ariſtoteles carnẽ eſſe medium dicimus, ꝙ reuera maiorem habet medij rationem caro, quàm neruus. Sed non eſt medium, quod prius immutetur tempore, ſicut etiam ibidem dicitur ab ipſo Ariſtotele.

Vtrum dolor corporis ac delectatio ſit ſenſibilis ſecundum tactum. Cap. LXXXII.

EX his itaque patet ſolutio cuiuſdam quæſtionis. ſ. de dolore qui ſentitur in ſolutione continuitatis, & de ſenſu delectationis ex aliquo tactu, ſicut eſt in coitu. Vtrũ iſta per ſe ſint tangibilia. Nã ſi deſ ꝙ p aliud, hoc eſſet per calidũ, vel frigidũ, vel humidũ, vel ſiccũ, quod patet eſſe falſum. Nã illæ qualitates in corpore ſentiũtur ęqualiter. Solutio vero continui ſentitur in dolore non æqualiter. Dicimus ergo ꝙ tactus nõ ſentit talia, put eſt actus cõplexionati corporis, ſed prout eſt pfectio corporis cõpoſiti in diſſimilibus mẽbris, ſic. ſ. ſentit dolorem in verberibus, & delectationem in amplexibus. Augmentatur aũt in coitu ſenſus delectationis, eo ꝙ ſemen ſubtiliſſime neruos tangit. Itaque patet ꝙ ſenſus delectationis inquantum eſt delectatio, & doloris inquantum dolor, non eſt niſi in tactu, vt dicit Auic. Cum. n. viſus videt pulchrum delectatio non generatur in potentia viſiua, quæ affixa eſt oculo, ſed potius in aĩa apprehendente pulchritudinẽ rei viſæ. Et ſimiliter eſt de auditu & odoratu. Et ideo cætera aĩalia ab hoĩe non multũ ducuntur delectationis colorum, & ſonorum & odorũ. Guſtus aũt quandã hẽt delectationẽ, ſed non eſt per ſe ipſius delectationis, ſed potius ſaporis. Tactus aũt proprium obiectum hẽc dolorem, & delectationem in ſenſu, & propter hoc ipſe ſolus per ſe delectatur & dolet. Alij aũt oẽs per accidens, hinc eſt ẽt quod dicit Ariſtot. in 4. Ethicorum, quod caſtitas non eſt in guſtu inquantum iudicium eſt ſaporũ, ſed inquantum eſt quidam tactus. Delectatio autem cibi non eſt obiectum guſtus, inquantum iudicium eſt ſaporum, ſed inquantum eſt quidam tactus. Inſtrumentum autem tactus iudex eſt tangibilium diſſimilium ſibi, ſicut in medium iudex eſt extremorum excellentium. Et illud inſtrumentum antequam tangat potentia eſt ſicut tangibile, & cum tangit fit actu huiuſmodi.

Solutiones quarundam quæſtionum circa tactus ſenſum. Cap. LXXXIII.

EX prædictis ẽt patet ſolutio prædictarum duarum qõnum, quæ ſolent fieri circa tactum. ſ. cur homo melioris eſt tactus cæteris animalibus. Et cur carnes molles in tactu bene aptę ſunt mente in ingenio. Homo. n. in complexione magis ad æqualitatem accedit, ideoq; minimas tangibilium differentias ab æqualitate recedentes ſubtiliſſime ſentit, eo ꝙ habent contrarietatem ad ſuæ complexionis æqualitatem. Similiter carnis mollicies æqualitatem maiorem indicat complexionis, & in nobiliori complexione nobilior eſt diſpoſitio mentis. Ideoq; molles corpore apti ſunt mente. Et per hoc etiã patet 4. qõnis quæ ſit à philoſophis ſolutio. ſ. cur homo tactum habet certiorem quàm alios ſenſus. Cætera vero animalia econuerſo. In homine ſiquidem tota complexio corporis accedit maxime ad æqualitatem, & propter hoc impoſſibile eſt, vt partes ſui corporis omnino depurentur a natura elementi ſimplicis: cum ergo organa ſenſuum aliorũ ſint de natura ſimplicis elementi, in homine erunt non oĩno depurata, & pp hoc alios ſenſus habebit hebetiores quam tactũ. In alijs vero animalibus quæ recedunt a temperamento, ſed magis ad frigus. conſequens eſt vt magis clarificentur in oculis. Et ſi magis accedunt ad calidum ſiccum, conſequens eſt, vt magis ſubtilietur eorum odoratus. Vlterius ex his patet ſolutio 5. qõnis quare homo ſapiẽtiſſimum eſt animalium. Bona. n. diſpoſitio in tactu, bonam dicit diſpoſitionem ſimpliciter & in toto, & inquantum corpus eſt organũ aĩæ. Sed bona diſpoſitio in organis aliorũ ſenſuum, non dicit niſi bonã diſpoſitionẽ ſm quid, & in cõparatione ad vnam partẽ tantum aĩæ. Præterea bonus tactus ſubtiliter cognoſcit cauſas oĩum ſenſibilium, quæ ſunt qualitates ſenſibiles, ſed alij ſenſus non agnoſcunt niſi vnum ſenſibile tantum.

De ſenſualitate. Cap. LXXXIIII.

HVgo vbi ſupra. Senſualitas ea vis animæ eſt, quæ corpus vegetat, & per corporis ſenſus iſta exteriora ſentit & diſcernit. Senſualitas ſenſus & imaginatio tam corporis q̃ animæ dici pñt. Senſualitas corporis eſt quædam vis ignea. Senſualitas ſenſus eſt animalitas. Senſualitas aĩæ eſt inferior vis eius, quæ ſecum trahens ſenſualitatem carnis uelut famulam obedientem ſenſus, & imaginationes facit, eaſque in arca memoriæ reponit. Actor. Differunt aũt fantaſia & ſenſualitas, quia fantaſia eſt uis ſm quam apparet aliquid eſſe bonum aut malum. Senſualitas uero ois ſecundum quam percipitur eſſe bonum ut nunc, aut malum. Diuiditur aut proprie ratio contra ſenſualitatẽ intellectus. contra fantaſiam. Quidam ẽt diuidunt ſenſualitatẽ ſicut & rationem in duas partes. ſ. inferiorem, quæ mouet ad illicita. Et ſuperiorem quæ ad licita & corpori neceſſaria. Primæ motus pœna eſt & culpa. Secundæ uero ſi eſt moderatus, nec culpa nec pœna. Sed ſi immoderatus eius eſt & culpa & pœna. Tripliciter aũc accipitur ſenſualitas, aliquando pro ui ſenſitiua inferiori, quam uocat Ariſtot. ſenſum communem. ſ. uirtutem quandam cui creduntur oĩa ſenſibilia, & diſcernit a ſingulis ſingula. Aliquando enim pro ui motiua interiori, quæ intenditur in quinque ſenſus corporis & appetitus. Aliquando etiam pro inferiori parte rationis, quæ circa ſenſibilia negociatur.

De viribus animæ ſenſibilis interius apprehenſiuis. Cap LXXXV.

AVicenna ubi ſupra. Virium aũt ſenſibilium intus apprehendentium quædam apprehendunt formas ſenſibilium rerũ, ut ſenſus interior poſt exteriorem. Primo enim ſenſus exterior apprehendit formam, & poſtea reddit eam interiori. Sicut ouis apprehendit formam lupi. i. figuram & colorem, ſed hoc primo exteriori ſenſu, deinde interiori. Quædam aũt apprehendunt intentiones. ſ. ut æſtimatiua, & memoratiua. Quod. n. occultæ ui res abſque ſenſu apprehendunt, hic uocatur intentio, ſicut ouis ex uiſione lupi apprehẽdit intentionem inimici ſiue inimicitiæ, ex qua accidit ut eũ paueſcat, & ab eo fugiat, licet hoc non apprehenderit ſenſus ullo modo. Et talis intentio alias dr cognitio eſtimatiua. Iterum quædam apprehendunt & operantur ſimul, qdã uero non operantur. Apprehendere operando eſt de actionibus alicuius uirtũ interiorũ aliquas formarũ & intentionũ cõprehenſarum cũ alijs cõponere, & aliquas ab aliquib. ſepararare. Apprehendere aũt non operando eſt cũ forma uel intentio deſcribitur in uirtũ, ita ut in ea non poſſit aliqd agere ullo modo. Itẽ qdã apprehendunt principaliter, cũ. ſ. forma acquirit aliquo modo ad inquiſitiones, q̃ accidit rei per ſe. Quædã uero ſecundario cũ uidelicet apprehenſio, uel acquiſitio rei eſt ex alio qđ eã induxit. Iohannes de rupella. Virtũ intrinſecus apprehenſibiliũ qdã apprehendunt ſenſibiles formas ſicut ſenſus cõis & imaginatio, uel imaginatiua. Quædam intentiones ſenſibilium, ut æſtimatiua & memoratiua. Item harum & illarũ quædã apprehendunt & operantur, uc ſenſus cõis, excogitatiua, æſtimatiua. Quædam apprehendunt, & non operantur, ut imaginatio, & memoratiua. Itẽ quædam principaliter, quædam ſecundario. In apprehenſione formarum ſenſibilium principaliter apprehendit ſenſus cõis cum ſenſibus exteriorib. Secundario uero uirtus imaginationis, & uirtus imaginatiua. Similiter in apprehẽſione ſenſibiliũ intentionũ principaliter apprehendunt uirtus æſtimatiua, ſiue memoria.

De numero earum & ordine. Cap. LXXXVI.

AVicenna ubi ſupra. Itaque uirium ſenſibilium intus apprehendentium prima eſt fantaſia, quæ eſt ſenſus cõis. Et eſt uis ordinata in prima concauitate cerebri, per ſe ipſam recipiẽa omnes formas, quæ quinque ſenſibus imprimuntur eiſque redduntur

duntur. Secunda eſt imaginatio, uel imaginatiua, quæ eſt uis ordinata in extremu anterioris concauitatis cerebri, retinens quod recipit ſenſus cõmunis a quinq; ſenſibus, & remanet in ea poſt remotionem ipſorum ſenſibiliũ. Non eſt enim eiuſdẽ vis recipere & retinere. Nam & aqua potentiã habet inſculptiones & depictiones ac figuras recipiendi, nõ autem retinendi. Itaq; ſenſus exterior apprehendit formã illic vbi eſt. Senſus aũt cõis apprehendit eam illic vbi fuit, & quaſi illic eſſet. Imaginatiua vero ſiue formatiua apprehendit & format eam, quamuis deſtructa ſit res quæ iam abijt. Tertia eſt cogitatiua. quæ eſt vis ordinariua in media concauitate cerebri vbi neruus eſt, ſoletq; aliquid de eo qđ eſt ĩ imaginatione cũ alio componere, & aliquid ab alio diuidere ſm voluntatem. Hæc ſiquidem vis quantũ ad animã rationalẽ. i. humanã ſpectat, cogitatiua dr, quantum aũt ad aĩam ſenſibilẽ, id eſt brutalẽ dr imaginatiua operans ad differentiã. ſ. pcedẽtis q̃ pdicta eſt imaginatiua ſiue formatiua retinẽs. Quarta eſt vis æſtimatiua quæ eſt ordinata in ſummo mediæ concauitatis cerebri, apprehendens intentiones nõ ſenſatas a formis & ſpeciebus nõ ſenſibilibus q̃ ſũt in ſingulis ſenſibus, ſicut in oue eſt vis diiudicans. ꝙ ab hoc lupo ſ. viſo p elicitationem inimicitiæ fugiendũ eſt, & ꝙ huius agni per elicitationẽ ſimilitudinis connaturalis miſerendum eſt. Vr aũt ẽt hæc vis operari cõpoſitionẽ & diuiſionẽ in imaginatiuis. Quinta eſt vis memorialis vel reminiſcibilis, quæ eſt vis ordinata in poſteriori concauitate cerebri, retinens qđ apprehendit vis æſtimationis de intẽtionibus nõ ſenſatis ſingulorũ ſenſibiliũ. Huius itaq; cõpatio ad vim æſtimatiuã talis eſt qualis imaginationis ad ſenſum. Et cõparatio huius virtutis ad intentiones, qualis illius ad formas ſenſatas, hæ ſunt ergo quinq; virtutes aĩæ ſenſibilis intus apprehenſiuę, quar ũ prima eſt formam recipiens, ſecunda eam retinens, tertia operans, quarta intentiones apprehendens, quinta eaſdem retinens.

De ſenſu communi vel fantaſia. Cap. LXXXVII.

IOannes de rupella. His aũt ſenſibilis interior dicta eſt ſenſus communis, eo quod ipſa ſit principium communis iudicij ubiectorum ſenſuum exteriorum. Senſus enim exteriores particulares ſunt, & ſecundum ipſos eſt de ſenſibilibus particulare iudicium. Cum enim viſus neſciat iudicare de ſapore nec de odore, & cæteris per ſe, ſed ſolum de colore, non poterit dicere vel iudicare quoniam color non eſt ſapor, quia de ſapore nihil nouit, & ſic de cæteris. Erit ergo vnus ſenſus communis omnibus, apud quem erit commune iudicium de ſenſibus omnibus. Præterea ſunt quædam quæ percipiuntur a pluribus ſenſibus, vt magnitudo motus. & quies, numerus &c. per ſe. Sed conſtat quod hoc non eſt p naturam propriam, quia ſm illã differunt, & non in aliquo conueniunt, niſi per naturam ſenſus cõmunem exiſtentem in eis vel mouentem eos. Eſt ergo duplex natura ſenſus, particularis & exterior, communis & interior. Præterea in ſomno conſopite ſunt vires ſenſuum exteriores, & conſtat, quòd operatur quædam vis interior, eſt ergo vna vis ſenſus interioris, quæ eſt communis, ad ipſam. n. recurrunt uires particulares in ſomno, & ab ipſa ſicut a formali principio fluunt in uigilando. Item nota, ꝙ hęc vis inquãtum conſideratur, ut natura quædam, dr ſantaſia, & non eſt obediens rõni. Virtus autem ſenſibilis interior ſubdiuiditur per quinque differentias ſm Auicen. Prima eſt fantaſia, quæ eſt cõis ſenſus, ſecũda imaginatio, tertia imaginatiua, quarta æſtimatiua, quinta memorialis. Senſus aũt cõis eſt uis ordinata in prima concauitate cerebri, recipiẽs p ſeipſũ formas, q̃ imprimunt quinq; ſenſibus, & reducunt. Hæc aũt virtus eſt cẽtũ oĩum ſenſuũ, & aqua deriuãtur vt rami.

Cur dicatur ſenſus communis. Cap. LXXXVIII.

DIcitur autem hic ſenſus formalis, & cõis. Cõis ſm duos modos, vno modo inquantum cõiter habet conuerti ſup actus ſenſuum particularium, prout dr, video quod audio, & audio quod uideo, & video quod odoro, & ſimilia. Alio modo ſm quod habet conferre ſenſibilia diuerſorum ſenſuum, ut confertur album dulci. uel ſapor, qm̃ hoc nõ eſt illud, ſm hos ergo duos tactus quorum primus eſt abſolutus, ſecundus comparatiuus, dr ſenſus cõis. Senſus uerò formalis dr inquãtum format, ſiue formam receptam per exteriorem ſenſum retinet abſentem. Alijs uerò placet, ut ſenſus cõis dicatur formalis rõne ſuæ formæ apprehenſionis, quæ eſt ſenſibilium cõium, quæ ſunt magnitudo quies numerus, &c. Albertus. Cum itaque quilibet ſenſuum propriorum recipiat ſenſibile ſibi appropriatum, ſenſus ille non habebit rõnem propriam ad quam referantur oĩa ſenſibilia, ſed habebit rõnem cõis. Pręterea ur, ꝙ alia rõne cõitatis dicatur ſenſus cõis, licet. n. color differat a ſapore, & odore, & ſic de alijs, nihilominus tñ habent ſubiectum cõe. Idem. n. ſubiectũ eſt, in quo eſt color, odor. ſapor, ſonus, & qualitates tactus. Cum ergo ſenſus cõis per ſe immutetur a magnitudine ſubiecti, quæ cõe ſubiectum eſt oĩum ſenſibilium, hæc erit quædam alia ratio cõitatis eius. Præterea tertia ratio communitatis eius eſt, ꝙ ſenſus proprij referuntur ad ipſum ut ad unum centrum omnium ſenſuũ, ut dicit Auicenna. Cũ ergo id, qđ refertur ad plura non poſſit eſſe cuiuſlibet proprium, eo ꝙ proprium eſt, qđ uni ſoli conuenit, hæc uidebitur tertia ratio eſſe communitatis ſuę.

Quæ fuit neceſſitas ponere ſenſum communem. Cap. LXXXIX.

DIcit autem Auicenna, ꝙ nihil cogit nos ad ponendum ſenſum cõmunem, niſi quia nullius proprius ſenſus diſcernere poteſt idem, & diuerſum inter ſenſata per compoſitionem, & diuiſionem. Iccirco inter ſenſata ſenſum cõem ponere, qui dicat album eſſe dulce, uel non eſſe dulce, & ita de alijs ſenſatis. Quòd autem nullo ſenſu proprio diſcerni poſſit ſenſibilium cõpoſitio uel diuiſio ſm affirmationem uel negationem, probatur per rationem in ſecundo libro de anima, cuius. ſ. rationis hæc eſt ſententia, uno aliquo diſcernimus. quia conueniunt, & differunt album, & dulce. Ergo neceſſe eſt, ꝙ hoc ſit aliqua uis animæ. Cũ autem conuenientia, & differentia illorum ſentiatur cũ præſentia materiæ, ſm quod illa ſenſibilia ſunt, illud iudicium nõ erit fantaſiæ uel alicuius uirtutis interioris, quæ ſine præſentia materiæ diſcernit. Sed quia tactus diuerſa genera habet ſenſata, q̃ etiam ſunt cauſæ aliorum ſenſatorũ, ideo poſſet aliquis credere, ꝙ hoc etiam fieret tactu, & ideo probat ꝙ non, qa ſic caro eſſet ultimũ ut mediũ tangendi talia, & tunc nõ ſentiremus alteritatẽ talẽ niſi tangentes, quod patet eſſe falſum, qa ponimus alteritatem inter colorẽ, & ſonũ, quorũ. ſ. neutrũ tangimus. Et dr hic caro ultimũ ex parte tangentis non tangibilis, qa ubi tangentis, & tacti ultima ſunt ſimul, ibi ultimũ tangens eſt caro. Ex his aũt adhuc dicere poſſet aliquis, ꝙ hoc iudiciũ non fieret uno, ſed diuerſis ſenſibus ſeparatis. Et pbat ꝙ non, qa tunc ſic fieret, ac ſi ego albũ, tu uerò dulce ſentires. Ex hoc neuter nr ſciret alteritatẽ. Et fundatur in hoc, ꝙ cõparationẽ ponens inter aliqua iudicat de utroq; cõparatorũ qđ cõparat. Vnde neceſſe eſt. ꝙ unũ, & idẽ dicat iudiciũ hoc. Et qa ſimile eſt in intellectu ſpeculatiuo de uerò, & falſo. Et in practico de bono, & malo, & generaliter de diuerſis intelligentibus: Ideo inducit cõcludens ꝙ ſi unũ hinc inde dicit iudicium, ꝙ etiam unũ eſt intelligẽs, & ſentiens ipſum. Plures ẽt rõnes ad hoc, ꝙ iudicium diuerſorũ ſenſibiliũ non ſit ſimul in uno ſenſu proprio ponit philoſophus in fine de ſenſu, & ſenſato. Et nota, ꝙ quicquid ſuſcipitur a ſenſu cõi, ſuſcipitur a ſenſu proprio, & econuerſo. ſed non eodem modo. Nam ſenſibile proprium accipitur a ſenſu proprio per ſe ac primo. A communi autem per poſterius. Cõe uerò accipitur a ſenſu communi per ſe ac primo, per poſterius a ſenſu proprio.

Diffinitio ſenſus communis ſecundum Auicennam. Cap. XC.

SEnſus cõis eſt uis ordinata in prima concauitate cerebri, recipiens per ſeipſam oẽs formas, quæ quinque ſenſibus imprimuntur eiſque redduntur. Albertus. Hæc diffinitio data eſt per propriam materiam huius potentiæ, quæ eſt organũ eius, & tangitur per hoc, quod dr uis ordinata in cerebri prima concauitate. Prima enim cerebri concauitas eſt locus in quo primo congregatur ſpiritus animalis, qui per diſtributionem ad organa ſpecialia quinque ſenſus operatur. Tangit etiam hæc diffinitio rationem communitatis, per hoc, quod dr recipiens per ſe ipſam formas omnes. Tangit quoq; rõnem proprij obiecti potentiæ huius, p hoc, qđ dr, quæ imprimuntur quinq; ſenſibus. Nam quinq; ſenſibus imprimuntur primo ſenſibilia propria, & poſterius ſenſata communia. Et debet intelligi dictum Auicennæ formaliter. Videlicet, ꝙ ſenſus cõis recipit formas, quæ ſenſibus imprimuntur, ſm quod ſenſibus imprimuntur. Cũque differentia ſit inter ſenſitiuam, & ſantaſma, & imaginationẽ, per hoc patet. ꝙ diſtinguitur ſenſus communis a fantaſia, & imaginatione cæteriſque potentijs interioribus. Vnde ubi dicit Auicenna fantaſiam eſſe ſenſum communem large ſumit fantaſiam prout comprehendit ſenſum communem, & imaginatiõnem. Ideoque uocat eam aliquando ſenſum communem, aliquãdo imaginationẽ.

Diffinitio eiuſdem ſecundum Algazelem. Cap. XCI.

ALgazel. in ſua Phyſica. Senſus communis eſt ſenſus a quo omnes proprij deriuantur, & ad quem omnis eorum impreſſio renunciatur, in quo omnes coniunguntur, & ſic ſunt quaſi ſuggerentes ipſum. Albertus. Ex hoc, quod dicit Algazel, quòd a ſenſu communi deriuantur omnes proprij, & per rationem ipſius nominis, quod eſt ſenſus communis, uidetur, quòd deriuentur ab ipſo, ſicut poteſtatiuæ partes a toto poteſtatiuo. Et ex hoc uidetur ſequi, quod nihil aliud ſit ſenſus communis, quàm totum quoddam conſtitutum ab omnibus ſenſibus proprijs. Sicque ꝙ communis ſenſus nihil ſit extra proprios ſenſus. Præterea magis uidetur, quod ſenſus communis a proprijs deriuetur, quia ipſe eſt ad quem propria ſenſata referuntur. Et ita ſenſus proprius ſecundum actum priuſquam communis exiſtit. Idque quod apprehenditur a proprio, ad communem tranſit. Cum ergo poſterius deriuetur a priori, uidetur ſenſus communis potius a proprijs, quam econuerſo deriuari. Dicimus ad

hoc

hoc, quòd diffinitio Algazelis datur per rationem nominis ſenſus cõis. Senſus enim cõis eſt in organo a quo diſtribuitur ſpiritus animalis operans ad organa ſenſuum propriorum. Et hoc tangit cum dicit, à quo oẽs proprij deriuantur. Similiter & ſenſus cõis qui a ſenſibus oĩum propriorum ſenſuum in actu efficitur. Et hoc tangit cum dicit, ad quem omnis eorum impreſſio renunciatur. Similiter ſenſatum commune quod eſt ſenſus cõmunis primo ac per ſe, eſt id quod omnia ſenſibilia propria cõiungit. Et hoc tangit cũ dicit, in quo omnes cõiunguntur, quia ſcilicet per obiectum ſuum omnia ſenſata coniungit. Et uſi vnum ſenſibile proprium non oſtendit conuenienter ac ſufficienter nocuum, & conueniens animali ſentienti, ex colore quippe non ſufficienter cognoſcitur coloratum, ſic oportet multa componere ſenſibilia, quæ compoſitio eſt ſenſus. Ideo dicit, quòd omnes alij ſuggerunt ipſum circa cognitionem ſenſibilem. Ob hoc etiam dicit Auicen. quòd cognitio ſenſus proprij non completur niſi per cognitionem ſenſus communis.

Qualiter omnes ſenſus proprij coniunguntur in ſenſu communi. *Cap.* *XCII.*

Verum ſi oẽs proprij ſenſus in cõi coniunguntur. Aut coniunguntur in ipſo ſicut partes in toto integrali, quod iam improbatum eſt, aut ſicut in principio per quod conſtituantur quod etiam eſſe non poteſt, quia prius a poſteriori nõ conſtituitur, ſed econuerſo. Aut ſicut in eo in quo completur eorum operatio, & ſm hoc nõ eſſet auditus in ſe perfectus, niſi ſonus qui auditur per ſenſum cõem ad colorem ſonantis componeretur. Nec eſſet viſus perfectus in ſe, niſi per ſenſum cõem color componeretur cũ ſapore, & odore rei viſæ, & ita de alijs. Præterea cum ſuggerere ſit conſulere, conſilium autem quærere non ſit, niſi virtutis inquirentis & componentis ac diuidentis. Senſus autem proprius nihil coponat & diuidat, vt patet ex prædictis, vĩ. q proprius nõ ſuggerat cõem. Dicimus ergo, q ſenſus proprij quo ad ſenſata coniunguntur cõi. Coniunguntur & in ipſo ſicut in perfectiuo, licèt enim proprius ſenſus nõ erret in proprio ſenſibili, tñ ab vno ſenſibili non perfecte cognoſcit particulare quod eſt ex ſenſu, ſed ex multis, quæ, ſ. multa coniungit ſenſus cõis. Porro ſuggerere ponitur ibi pro expectatione complementi cognitionis circa particulare quod eſt in ſenſu. Hæc enim completio non eſt in ſenſibili, ſed in omnibus ſenſibilibus qui inſunt in particulari poſito in ſenſu, ſicut patet in cognitione auri, quod cũ ſufficienter non cognoſcitur ex colore examinatur ad tinnitum, & ſonum. Et ſi non ſufficientes cognoſcitur ex his duobus, examinatur ad odorem, eſt.n. minoris odoris quàm cuprum. Et ſi non ex tribus his, examinatur ad põdus qđ percipit tactu. Hæc aũt ſenſibilia cõiungit ſẽſus cõis.

De organo ſenſus communis. *Cap.* *XCIII.*

De organo cõis ſenſus patet ex diffinitione Auicennę prębabita, q prima cerebri concauitas ipſa ſit organum ipſius. At contrario vĩ ea verbis eiuſdem Auicennæ, quòd organum eius ſit in corde. Dicit enim, quòd ſenſus cordis, & pcipuè tactus maior eſt quam ipſius cerebri ſenſus. Cum ergo ſenſus proprij terminentur ad cõem ſenſum, videtur organũ ſenſus cõis eſſe in corde, ſecundũ quod tactus terminatur ad ipſũ. Præterea dictum eſt ſupra, q guſtus & tactus habeant circa cor inſtrumenta ſua. Et ita ſenſus cõis quo ad iudiciũ ſaporum, & tangibilium vĩ habere circa cor organum. Nos aũt dicimus, q ſicut dicit Auicẽna, talis eſt diſpoſitio cõis ſenſus, quod principium cuiuslibet virtutis ſenſibilis eſt ex ipſo, & poſtea redit ad ipſum cum lucro. Cũ itaque virtus ſentiendi naſcatur ex prima parte cerebri, eo quòd prima pars mollior eſt, & mollities multum facit ad impreſſiones ſenſibilium. Dicimus, quòd organum ſenſus cõis eſt in prima concauitate cerebri, quæ plena eſt ſpiritu ſenſibili. Ad id autem quod obijcitur in contrarium, eſt dicendum, quòd tactus ſecundum quod eſt iudicium tangibilium, & guſtus ſecundum quod iudicium ſaporum eſt, terminatur a prima cerebri parte, vt ſupra determinatum eſt. Porro ſecundum quod ſunt ſenſus alimenti, ſic habent relationem ad cor, vt a quo principium eſt digeſtionis. Aliter tñ ſoluit Auicẽna dicens, quòd nihil prohibet quin aliqua virtus oriatur in vno membro, ac perficiatur in altero, & tunc completa reuertatur ad ipſum. Vnde vult, quòd virtus ſenſitiua a corde oriatur, & in cerebro perficiatur, ſicut & virtus nutritiua oritur a corde, & complementum eius eſt in hepate. hinc tñ contrariũ dicere videtur Auerrois, quia ſenſus cõis terminus eſt ſenſuũ propriorum, ſecundum quòd ſunt in virtute ſenſibili perfecta. Ideoque organum eius eſt in cerebri concauitate prima.

De obiecto eiuſdem. *Cap.* *XCIIII.*

Porro de obiecto ſenſus cõis patet, quòd Ariſtoteles in ſecundo libro de anima enumerat quinque ſenſibilia cõi, ſcilicet motum, quietem, figuram, numerum, & magnitudinem. Vnde poteſt quæri cum locus, & tempus ſint quantitates, quo

ſenſu percipiantur locus ſingularis, & tempus ſingulare. Similiter poteſt quæri de oratione. Præterea cum tempus ſit quãtitas per ſe, videtur magis eſſe ſenſatum illius cuius eſt quantitatem apprehendere, quàm motus qui eſt quantitas per accidens. Itẽ quies cum ſit priuatio motus, videtur non apprehendi niſi per motum, ſicut nec ſilentium niſi per ſonum, & ita non erit p ſe ſenſatum. Similiter figura cum ſit qualitatis ſpecies, non videtur ad ſenſum cõem pertinere, cuius eſt apprehendere quantitates ſingulares. Nos autem dicimus, quòd ſenſus cõis ponitur, vt dictum eſt, propter compoſitionem, & diſtinctionẽ propriorum ſenſibiliũ. Ideirco multiplicãtur eius obiecta ſm quod per ea põt identitatẽ ponere, vel diuerſitatem inter propria ſẽſata. Hæc aũt identitas, vel diuerſitas ponitur in ſenſibilibus conſideratis ſm ſe, vel ſecundum fieri. Cognoſcitur.n. ſenſibile idem, vel diuerſum vtroque modo. Et ſi conſideretur ſm eſſe, aut ergo erit principium per quod diuerſitas ponitur, & ſic erit numerus, aut per quod identitas ponitur, & hoc modis duobus. Vno modo, ſ. cõiter ad ſenſata intrinſeca, & extrinſeca, & ſic eſt magnitudo. Hæc enim eſt in ſenſ qualitates guſtus, & tactus, quæ ſunt intrinſecæ, & qualitates viſus, & auditus, q ſunt extrinſecæ, & qualitates odoris, quæ ſunt mediæ: Alio modo propriè quo ad extrinſeca, & ſic eſt figura. Eſt enim figura exterior terminatio quanti, in qua vt in ſubiecto variantur extrinſeca ſenſata: Si vero ſenſibile prout conſideratur in fieri cognoſcitur idem vel diuerſum cum aliquo ſenſibili per commune ſenſatum hoc erit ſecundum duplicem modum, videlicet potentia, vel actu. Et ſi quidem potentia, tunc erit quies. Si vero actu, tunc erit motus. Porro ſi quæratur vtrum iſta quinque ſint æquè ſenſata communia, dicendum eſt, q ita. Si autem contra obijcitur, quia dicit Ariſt. in ſecundo de aĩa, q motu ſentimus alia oĩa: ſicque vĩ, q motus ſit ſenſibile primum, & alia ſint per poſterius ſenſibilia, & ita non erunt oĩa æquè prima: Reſpondemus, q illius verbi duplex eſt intellectus. vnus, ſ. q omne ſenſibile non ſentitur ſm actum niſi ſecundum quod immutat organum ſenſus. & hæc immutatio eſt quidam motus, et ſ illo nõ eſt Ariſto. intellectus. alius vero eſt, quòd motus alia oĩa per ſe coniungit materiæ ſenſibili. hic ergo ſenſus eſt Ariſt. q motus dat alijs habitum ſentiendi. actu tñ vnum ſentitur ſine alio.

Adhuc de eodem. *Cap.* *XCV.*

De tempore dicimus, quòd reducitur ad motum vt ad cauſam ſuam, & ſubiectam, quod etiam proprietas eſt ipſius, & ideirco ſentitur in illo. Locus autem cum ſit ſpecies magnitudinis, ſub magnitudine comprehenditur. licèt tamen ſitatio intra & extra diuerſas faciant continui ſpecies, eo q in pdicamẽtis aliã ſpeciẽ quantitatis eſſe locũ q̃ lineam, vel ſuperficiẽ Ariſtoteles dicit, nõ tñ faciunt diuerſas ſpecies ſenſibiles. Oĩo aũt ſcdm materiã eſt corpus, quia, vt dicit Priſcianus, Vox eſt aer tenuiſſimus ictus. Sed ſcdm quod eſt conſequens motũ ſtrictiuũ aeris eſt quantitas, quæ eſt proprium ſenſibile audit⁹. Porro ſecundum quod menſuratur indiuiſibili, quod eſt elementum, vel ſyllaba ſcdm diuerſos reſpectus, ſic eſt quantitas diſcreta, cuius perceptio reducitur ad perceptionẽ numeri, licèt non quantũ ad ſpecies differentia ſit inter numerũ, & oĩonẽ. Et ex hoc ẽt, q in numero iteratio eiuſdẽ vnitatis ſcdm ſubſtantiam conſtituit numerũ. In oĩone vero nihil idẽ iteratur ſcdm ſubſtantiam. Nihilominus tñ numerus prout accipitur ſenſatũ cõem, nihil aliud eſt q̃ diuiſio continui diuiſio autẽ hæc põt eſſe vno, vel diuerſis, vnde diſcretio numeri ſecundum quod eſt ſenſatũ cõe cõis eſt ad oĩm diuiſionem partiũ cõtinui, per quã diuiſionẽ diuerſa cognoſcũtur eſſe ſenſata, quæ ſunt in ipſis. Ad aliud dicendum, q quies nõ accipitur hic tñ, vt priuatio motus. Sed etiã prout eſt inſtrumentum per quod ponitur diuerſitas inter duo ſenſibilia, quorum vnum eſt in eſſe, & alterum in fieri. Ad aliud dicendum, quòd figura ſecundum ſubſtantiam ſpecies eſt quædam magnitudinis, ſed ſecundum eſſe ſpecies ſit qualitatis. Quæ tamen qualitas non eſt niſi circa quantitatem, & ſic reducitur ad prædicamentum quantitatis.

De actu eiuſdem. *Cap.* *XCVI.*

Actor. Actus vero ſenſus cõis ſcdm quoſdam eſt apprehendere ſenſibilia cõia, quæ quinque ſunt ſ. motus numerus figura magnitudo. Quorum tria prima cõia ſunt ſenſuum particularium, duo vltima ſunt duorum tñ, ſ. viſus, & tactus, vt dicit. Themiſtius. Albertus. Tres autem actus ſenſus cõis, vt probatur rationibus Philoſophi, ſed non eodem modo cõueniunt ſenſus communi. Apprehenſio enim ſenſati ſenſus communis eſt actus ſuus per ſe, & per illum diffinitur. Apprehenſio autem ſenſati proprij conuenit ei per poſterius, ſcilicet inquantum ſẽſatum proprium eſt in ſenſato cõi vt in ſubiecto. Sed apprehenſio actuum conuenit ei per accidens, ſ. inquantum vnuſquiſq; propriorũ reducit ad ipſũ. Sicut.n. dicit Auicen. oẽs ſenſus proprij oriunt a cõi, & reuertunt ad ipſum cũ lucro. Philoſophus

Senſus cõis habet plures actus, vnus eſt cõponere, & diuidere ſenſata propria cum ſenſato cõi, & adinuicem, & ex hoc actu accidit ei mentiri, & verum dicere. Quando.n. componit ſecundũ quod eſt in re, tunc verum dicit. Qñ vero aliter ꝗ̃ eſt in re, tunc mentitur, & decipitur, ſicut qñ comparat actum mellis ad ſenſum fellis, mel eſſe fel arbitramur propter deceptionem. Porro ſenſus proprij veri quidem ſunt, quia nihil componunt. Et licèt ſenſus cõis moueatur a ſenſibilibus proprijs, tñ dec pitur nõ ſecundum quod mouetur ab ipſis, ſed in quantum componit ſenſata propria. Itaque ꝙ præſens eſt in re ſimpliciter, ob hoc non deceptio eſt, ſed ab eo, quòd ſenſus communis addit ſupra rem quod eſt compoſitio & diuiſio ſenſibilium.

De Imaginatione. Cap. XCVII.

HVgo vbi ſupra. Quædam autẽ ignea vis aere temperata a corde ad cerebrũ aſcẽdit, ibique colata, & purificata per inſtrumenta ſenſuum egrediens ea contactu interiori formata quinque ſenſus facit. Porro ipſa vis ignea, quo exterius formata ſenſus dicitur, eadem formata per ipſa ſenſuum inſtrumenta per quæ ingreditur. & in quibus formatur natura operante interius ad cellam fantaſticam vſq; retrahitur, & reducitur atque imaginatio efficitur, poſtea eadem imaginatio ab interiori parte capitis ad mediũ tranſiens, ipſam aïæ rõnalis ſubſtantiã contingit, & excitat diſcretionẽ intantũ purificata, & ſubtilis effecta, vt immediate ſpiritui coniungatur, veraciter tñ naturam corporis retinens. Quæ quidem imaginatio in brutis aïalibus fantaſticam cellam nõ tranſcendit. In rationalibus aũt purior fit, & vſque ad rõnalem, & incorporeum aïæ ſubſtantiam contingendam defertur, & progreditur. Eſt itaque imaginatio ſimilitudo corporis, p ſenſus quidẽ corporis ex corporũ contactu cõcepta, atque per eoſdẽ ſenſus introrſus ad partem puriorẽ corporei ſpiritus redacta eique impreſſa. In ſummo, ſ. corporalis ſpiritus, & in imo rõnalis corporalẽ informans, & rõnalem cõtingens. Spiritum corporeum voco aerem, vel potius ignem, q præ ſui ſubtilitate videri non põt, & corpora interius vegetando viuificat. Ioannes damaſcenus. Imaginatio eſt paſſio irrationabilis animæ, quæ ab imaginabili aliquo fit. Fantaſma vero eſt inanis paſſio, quæ in irrationabilibus aïæ nullo imaginabili facta eſt. i. cuius imaginationi non reſpondet res.

Item de imaginatione ſiue fantaſia. Cap. XCVIII.

ARiſtoteles in lib. ij. de aïa. Omne quod habet ſenſum habet, & fantaſiam, & appetitum. Siue ſecundum aliam tranſlationem, & deſideriũ. Eſt autem imaginatio ſiue fantaſia motus a ſenſu qui eſt in actu ſiue ſecundũ actũ factus. Et hoc quidem ſine ſenſu non fit, ſed differt a ſenſu, quia ſenſus aut potentia eſt aut actus, vt viſus, & viſio. Sed qñque imaginatur aliquid quod neutrum eſt, vt in ſomnijs. Item ſenſus ſemper eſt pñs i. ſemper fit cũ pñtia rei ſenſibilis. Imaginatio vero nõ, ſed fit etiam clauſis oculis. Præterea ſenſus quidem veri ſunt. Fantaſiæ vero plures falſę. Siue hac quoque id eſt imaginatione non fit opinio, ſed differt ab ea, qm̃ hæc quidem in nobis eſt cum volumus, opinio vero non. Item fantaſia multis beſtijs ineſt. Opinioni vero fides inhæret, quæ nulli beſtiarum ineſt. Idem in libro tertio. Fantaſia quidem omnis, aut eſt ſenſibilis aut rationalis. Senſibilis etiam irrationalibus ineſt animalibus. Deſideratiua ſiue cognitiua rationalibus tantum. Eligere namque facere hoc aut hoc, eſt de actione cognitiuæ, non ſcilicet imaginatiuæ. Ibidem in commento. Omne ergo imaginans, aut habet illam formam imaginatam a qua mouetur ex ſenſu, aut ex cognitione. In homine quidem ex cognitione mouet, in alijs autem animalibus ex ſenſu. Ioannes de rupella. Imaginatio eſt virtus ſenſibilis interior, quæ ſecundum ordinem virtutis principium eſt ſenſuum exteriorum. Vnde organum ipſius, vt dicit damaſcenus, eſt anterior venter cerebri, a quo, ſicut dicit Auguſtinus, originem habent nerui qui ſunt organa ſenſuum exteriorum. Secundum autem ordinem actuum poſterior eſt imaginatio ſenſibus exterioribus. Nam ſicut dicit Damaſcenus per ſenſum conſtituitur paſſio, quæ dicitur imaginatio.

De æſtimatione. Cap. XCIX.

HEc de imaginatione ſiue cogitatiua. Conſequenter dicendum eſt de duabus viribus conſequentibus ſenſus interiores, ſ. æſtimatiua, & memoratiua. Eſt enim æſtimatiua, vt dicit Auicen. vis ordinata ſicut in ſummo concauitatis mediæ cerebri appræhendens intentiones ſenſibilium, ſicut eſt in oue diiudicante, quòd a lupo eſt fugiendum. Eſt autem iſta virtus tranſcendens, quia apprehenſio ſua non eſt formarum ſenſibilium materialium, ſed immaterialium. Bonitas enim & malitia cõuenięs & incõueniens vtile, & nociuũ in ſe ſũt res nõ materiales, nec cadẽtes in ſenſu exteriori, tñ ſunt accidẽtia ſenſibiliũ rerum, & ideo dicuntur intentiones ſenſibiliũ rerum. Horũ autem virtus eſt æſtimatiua, quæ eſt quarta virtutum ſenſibiliũ interiorum. Nota ergo, quòd æſtimatio vtilium, & nociuorum fit in tribus modis. Primus modus eſt ex cauſa vel cautela naturali, ſicut accidit in puero, qui cum eleuatur ad ſtandum, & æſtimat ſe cadere, ſtatim adhæret alicui. Et cum oculus alicuius debet purgari a lippitudine, q̃ ſtatim ille claudit, antequam cognoſcat quid ſibi accidat ex illo. Et ſicut ouis timet lupum naturaliter, & Leonem aïalia, & aues etiam accipitrem, quia æſtimant nociua. Secundus modus eſt per experientiam, ſicut accidit cum animal habuit dolorem aut delicias ab aliqua re, cuius forma deſcripta eſt in virtute formali ſiue imaginatione. Et intentiones vtilitatis, vel documẽti deſcriptæ in memoria. Statim, vt apparuerit res illa extra, erit in æſtimatione documenti & malitię. hinc eſt, quòd canes terrẽtur a fuſtibus, & lapidibus, quia æſtimant hæc nociua. Alliciuntur oſſibus, quia æſtimant ea delectabilia. Tertius modus eſt ad modum ſimilitudinis per proprietatem quandam, ſicut cum res habet aliquam formam coniunctam cum intentione æſtimationis in aliquo ſenſibiliũ, ſicut accidit in pomo cum eſt coloris coccinei, quod eſt maturum, & dulce, & ideo cum videmus pomum coccineum æſtimamus dulce. His ergo modis fit æſtimatio.

De memoria, & obliuione. Cap. C.

SEcunda virtus eſt memoratiua, quæ eſt vis ordinata in poſteriori cõcauitate cerebri. retinens quod apprehendit vis æſtimationis de intentionibus ſenſibilium. Et autẽ memoria coaceruatio ſenſibilis, & intelligibilis. Cũ ergo typos i. formas entium, quæ opinata eſt, & eorum, quæ intellexit, cuſtodit, memorari dr̃. Oportet aũt ſcire, qm̃ intelligibiliũ ſuſceptio nõ fit niſi ex diſciplina, & naturali ingenio: non. n. ex ſenſu Nam ſenſibilia quidem ſm̃ ſeipſam commendantur memorię. Rememoratio autẽ dr̃ memoriæ deperditę obliuione reſtitutio. Obliuio autẽ eſt memoriæ ablatio. Hugo vbi ſupra. Memoria eſt aïæ vis accepta retinens, præterita repræſentans. Elapſa recolligens Ipſa eſt conſors, & cooperatrix etiam rõnis, quia ſine illa ratio nec ad incognita procedere, nec cognitorum ſcientiam poteſt retinere. Tullius in libro de oratore. Memoria eſt theſaurus omnium rerum, quæ niſi cuſtos cogitatis inuentis diſpoſitiſq; rebus adhibeatur, omnia etiam ſi præclara fuerint, in oratore ſũt peritura. Ariſto. in lib. de memoria, & reminiſcentia. Non ſunt autem idem memoratiui, & reminiſcibiles, ſed, vt in multis memorabiles quidem, tardi ſunt. reminiſcibiles vero veloces, & bene diſcentes. Eſt autem memoria non ſenſus, neque opinio, ſed horum cuiuſdam habitus, & paſſio, cum fiat tempus. i. in relatione ad ipſ, nec præſentis eſt memoria, ſed ſenſus. Senſu. n. neque præteritum, nec futurum cognoſcimus, ſed tm̃ præſens. Præſentis ergo eſt ſẽſus, futuri aũt ſpes. facti vero memoria. Vnde paſt tempus oĩs memoria fit. i. poſt apprehenſionẽ tpis vel poſt tempus, ſ. in quo prius ſentiebant ipſum ſenſibile. Et ſicut non eſt intelligere ſine fantaſmate, ſic & memoria, quæ eſt intelligibilium non eſt ſine fantaſmate. Accidit enim eadem paſſio intellectui, quæ & ipſi diſcretiui alias diſcriptioni. i. ſenſui cõi, quare intellectus quidem ſm̃ accidens erit, ſ. fantaſmans. p ſe autẽ primi ſenſitiui. i. ſenſus cõis. vnde nõ ſolũ ineſt oibus ſed, & cæteris quibuſdam aïalibus. Si aũt intellectiuarũ partium eſſet nõ vtique aliorum animalium eſſet Eiuſdem itaque partis animæ ſunt fantaſia, & memoria. In melancolicis autẽ fantaſmata mouent maxime. [illegible]aque poſſunt reminiſci deficientes intelligentia, magis autem reminiſcibiliora ſunt, quæcunque ordinationem habent aliquam ſicut doctrinæ.

De vi motiua ſenſibili. Cap. CI.

AVicenna vbi ſup. Anima ſenſibilis, vt ſupra dictũ eſt ſm̃ primũ modum habet duas vires, ſ. motiuã, & apprenſiuã. Et ſicut apprehẽſiua ſic & motiua duplex eſt, aut quia imperat motui, aut quia efficit motũ. Imperans motiua eſt vis appetitiua. Cum enim imaginatur formam quæ appetitur aut reſpuitur, imperat alij motiuæ, vt moueat. Sed habet duas partes, vnam quæ imperat vt appropinquet ad id quod putatur neceſſarium, & hæc dr̃ concupiſcibilis. Aliam, quæ imperat ad repellendũ id quod putatur nociuum, & hæc vocatur iraſcibilis. Aut etiam corrumpens appetitu vincendi. Vis autem efficiens motum & vis infuſa neruis ac muſculis, & trahens chordas, & ligamenta coniuncta neruis verſus principium aut extendens, & relaxans in longum atque conuertens, & econuerſo cõtra principium. Cumque trahit ſeruit iraſcibili, quia fugitur quod moleſtat. Cum autem relaxat ſeruit concupiſcibili, quoniam appetitur quod delectat. Albertus. Concupiſcibilis propriæ vis eſt ſenſibilis animæ, cuius proprius finis eſt in ſenſu delectabile. Imperatque motum ad conſecutionem illius. In homine quidem ratio cuius imperium imperat concupiſcibili, & iraſcibili, eo quòd ad ipſam ordinentur, vt legitur in primo ethicorũ. Ac in genere ſẽſibilis imperat potẽtia concupiſcibilis, & iraſcibilis, & hoc in oibus animalibus, quia etiam in hoie non de neceſſitate ſequitur imperium rationis, ſed imperat per ſeipsã

ſicut in eo qui a Philoſopho dicitur inabſtinens. Et imperare quidem motum dupliciter eſt in aĩa. Vno modo, ſ. imperare motiuæ, quæ eſt in neruis & muſculis, vt exequatur motum ad rem coniunctionem delectabilis. Alio modo aſſiſtit circa id quod per motum eſt acquiſitum. Et altero iſtorum modorum ſemper imperat motum. Vel dicatur melius ꝙ motus hic motus proceſſiuus non dicitur, ſed potius immutatio corporis ad ſuſceptionem delectationis, quæ concupiſcitur. Vt quando cõcupiſcentia coitus imperat virtuti membrum extendentis ac ſpiritus ſemen ad genitalia expellenti, & huiuſmodi.

De motiua duplici. Cap. CII.

IOannes de rupella. Virtus motiua ſenſibilis eſt duobus modis. Nam quædam eſt motiua modo naturali. Quædam vero modo animali, motiuam ſenſibilem modo naturali dico, quæ mouet non ſm apprehenſionem, nec eſt ſubiecta imperio rationis, qualis eſt virtus vitalis ſiue pulſatiua. Eſt autem hęc vis in corde ſicut in organo, & eſt vis per inſpirationem, & reſpirationem principium exiſtens temperantiæ caloris cordis & corporis. Et notandum ꝙ hæc vis nõ eſt cuiuſcunque animalis, ſed ſolum animalium perfectorum reſpirantium, & habentiũ pulmonem. Non eſt enim piſcium huiuſmodi vis nec animalium imperfectorum. Et ratio huius eſt, quia animal perfectum, & reſpirans eſt valde calidum. Calor aũt naturalis excellens facit duo, reſoluit enim corpus quantum ad ſubſtantiam, & immutat a propria qualitate naturarum quãtum ad accidens. Et ideo in valde calido ſenſibili conſequuntur duo, deperditio, & iſtẽperantia. Contra, quę neceſſaria ſunt duo conſeruatiua, vnum reparans, aliud temperans. Et propter hoc adhibita ſunt duo conſeruatiua ſiue virtutes conſeruantes. Virtus nutritiua, quæ reparat deperditum per calorem. Et virtus pulſatiua ſiue vitalis, quæ temperat calorem. Quia ergo in piſcibus calor diminutus eſt, quod manifeſtum eſt per hoc, quòd ſaluantur in elemẽto frigido quod eſt aqua. Et etiam in animalibus imperfectis, quod deprehenditur tarditate motus. Et etiam non habent diſpoſitionem cordis quãmuis habeant aliquid proportionale cordi. Inde eſt, quòd calor in eis non eſt diſtemperantiam faciens. Inde etiam eſt, quòd carent virtute pulſatiua. Motum autẽ animalem dico, qui fit per præcedentem comprehenſionem boni vel mali. Neceſſario eſt ergo eſſe aliquam virtutem aliam ab apprehenſiuis ſenſibilibus, quæ moueat animal. Nam apprehẽdentes nihil aliud faciunt quàm apprehendere, vel iudicare bonum, vel malum ſiue æſtimare. Nam neceſſe eſt, quòd apprehẽſionem boni, vel æſtimationem ſequatur motus ad illud, vel appetitus, ſicut manifeſtum eſt in apprehenſione boni cibi. Poſt ſatietatem vero non ſequitur appetitus illius cibi, vel motus ad ipſum cibum, qui tñ conſequeretur in hora famis. Relinquitur ergo, quòd & vis appetitiua alia eſt ab apprehenſiuis. Hanc autem Philoſophi vocant appetitiuam, theologi ſenſualitatem. Sed ſenſualitatem proprie ſenſibilem appetitiuam ſm quod in homine eſt, & habet ordinem ad rationem ex quo ordine poteſt in ea eſſe peccatum, ſ. primus motus venialis.

Diſtinctio motiuarum in communi. Cap. CIII.

POſſumus autem diſtinguere cõiter motiuas. Nam quædam ſunt motiuæ, quia ſunt diſponentes ad motum. Quædam vero ſunt motiuæ, quia cauſæ facientes motum. Et motiuę diſponentes ad motũ ſunt motiuę ſm quid, ſicut fantaſia, & æſtimatiua. Tam enim æſtimatiua quàm fantaſia ſunt mouentes appetitiuam, inquantum præſentant ſpeciem boni, vel mali conuenientis, vel non conuenientis. Species autem, vel ſimilitudo boni, vel mali præſentata, vel apprehenſa mouet appetitiuam. Inquantum ergo præſentant imaginationem, boni, vel mali, ex qua mouetur appetitus, dicuntur motiuæ, hoc eſt diſponentes ad motum. Differenter autem mouent æſtimatiua, & fantaſia. Nam fantaſia mouet ex præſentatione formarum ſenſibilium. Æſtimatiua vero ex præſentatione intentionum ſenſibiliũ. Formas autem ſenſibiles dicimus colorem, ſaporem, & huiuſmodi. Intentiones vero ſenſibilium, vtile, nociuum, conueniens, & inconueniens, delectabile & triſtabile. Motiuæ vero quæ ſuper cauſæ facientes motum ſuper motiuæ ſimpliciter, quæ ſubdiuiduntur in appetitiuas, & affectiuas, & motiuas membrorum. Appetitiuæ ſunt imperãtes moueri. Affectiuæ, & motiuæ membrorũ exequentes motum. Sed affectiuæ faciunt motum interiorem ſpiritualem. Motiuæ vero membrorum faciunt motum exteriorem corporalem.

De motiuis exterioribus. Cap. CIIII.

COnſequenter dicendũ eſt de virtute motiua exteriori, quæ conſequitur ad affectiuas. Eſt autem hmõi virtus infuſa in neruis, & muſculis contrahens ligamenta coniuncta membris & relaxans. Subdiuiditur autem in generaliter motiuã, & particulariter. Generaliter autem motiua fundatur in extrema, vel poſtrema parte, cerebri, & capitis, a qua oriuntur nerui motiui ſicut ab interiori alias anteriori nerui ſenſitiui. Qui nerui motiui ramificantur per totum corpus. & fluunt in lacertis, & muſculis qui ſunt inſerti membris. Et hi ſuper organa virtutis naturalis generaliter motiuæ corporis. Particulariter aũt motiua ſubdiuiditur per contrectatiuam, & progreſſiuam & operatiuã & vocatiuam. Contrectatiuam autem dico, quæ principium eſt motus contrahendi & extendendi mẽbra aĩalis, ex quo nõ prouenit motus totius de loco ſuo. Sicut dicit Auicẽna. Motus aĩalis duplex eſt, quia eſt motus localis de loco ad locum. Et eſt motus contrahendi, & extendendi mẽbra aĩalis. Impoſſibile eſt. n. vt animal habeat ſenſum tangendi, cum nõ habeat in ſe virtutẽ motus aliquo modo. Quomodo. n. ſciretur habere ſenſum tangendi, niſi videret̃ in eo aliquis motus fugiendi cõtactũ vnũ, & apprehendendi aliũ. Sic. n. videmus in cõchilibus, & cõchis ſuas motus cõſtrictiones, & dilatationis, & reflexionis, & extenſionis in partibus eorũ, quis nõ diſcedant a loco ſuo, & in hoc cognoſcimus, ꝙ ſentiũt, & ſunt aĩalia. Progreſſiua vero vis eſt ſẽſibilis, & principium tranſeundi de loco ad locum. Organum vero huius virtutis eſt differens ſm differẽtiã aĩalium. Nã quædam gradiuntur pedibus ambulãdo, vt greſſibilia. Quædã feruntur alis volando, vt volatilia. Quædã trahunt̃ coſtis, & vẽtre ſerpando, vt reptilia. Quędã vero agunt̃ pennulis natãdo, vt natatilia. Virtus vero operatiua eſt q̃ eſt principium operandi ſenſibilibus, & hñtibus man⁹. Organa huius virtutis ſunt manus. In nõ hñtibus vero, aliquid loco manuum, vt os, vel pedes, ſicut in apibus, & araneis. Virtus vocatiua eſt, q̃ eſt principiũ emiſſionis vocis. Nec eſt eadẽ iſta virtus cũ pulſatiua. Pulſatiua. n. ſemper, & de neceſſitate, & nõ ſm apprehenſionẽ mouet, vt natura q̃dã ſm dilatationẽ, & conſtrictionẽ cordis inſpirando & reſpirãdo. Vocatiua vero nõ ſemper, & de neceſſitate, ſed voluntarie, & ſm apprehenſionẽ. Eſt aũt hæc virtus indicatiua affectionũ. Huius aũt virtutis organum eſt pulmo, & vitalis arteria. Vnde ſola aĩalia habentia pulmonem ſermonem emittunt. Hæc de virtibus motiuis ſenſibilibus ad præſens ſufficiant.

LIBER XXVI.

De Somno, & vigilia. Cap. I.

ACtor. Qm̃ aũt de ſenſu, & immaginatione dicta ſũt plurima, quorũ paſſiones ſunt vigilia, & ſõnus, ac viſiones ſõniorũ, de his oĩbus cõſequenter ob vitandã p̃cedentis libri faſtidioſam longitudinẽ, huic ſequẽti libro reſeruauimus tractatũ. Sõnus itaq;, ſicut dicit Algazel, nihil aliud eſt niſi retractio ſpũs ab exterioribus ad interiora. Alphorabius. Somnus eſt ſenſus in potẽtia, vigilia vero ſenſus in actu. Itẽ ſõnus eſt introitus ſenſus cõis in corpus. Vigilia vero eſt motus ſẽſus cõis inſtrumẽto ſuo extra corpus. Itẽ aliter. Sõnus eſt ligamentum virtutũ, & cõfirmatio earũ. Vigilia vero diſſolutio virtutũ, ac debilitas earum. Auicẽ. in lib. de aĩa. Vigilia eſt diſpoſitio in qua imperat aĩa ſenſibus, & virtutib⁹ mouẽtibus exterius voluntatẽ, cui nõ eſt aliqua neceſſitas. Sõnus vero eſt priuatio diſpoſitionis huius, in quo aĩa cõuertit̃ ab exterioribus ad interiora. Albertus. Sõnus eſt quies virtutũ aĩaliũ cũ intentione naturaliũ, vigilia vero eſt intẽtio aĩaliũ cũ remiſſione naturaliũ. Item aliter Sõnus eſt interceptio primi organi ſentiẽdi ab actu ſenſus. Vigilia vero eſt ſolutio primi organi ſẽtiẽdi ab intercep tione actus ſenſus. Hę ſuper duę diffinitiones ſõni, & vigiliæ a magiſtris datæ. Contra diffinitionẽ Auicennę vr̃ ꝙ ſõnus non ſit priuatio ab illa diſpoſitione. frequẽter. n. in ſõnis, vt idẽ Auicẽ dicit, ad motũ fantaſiæ p̃cipit aĩa virtuti mouẽti & extẽdẽti mẽbra genitalia ad expulſionẽ ſuperflui ſeminis, ſicut fit in eis qui polluuntur in ſõnis: p̃terea ſicut dicit Ariſto. in lib. de ſõno & vigilia, qñq; in ſõnis ad organa guſtatiua, ſ. linguã & palatum dulce flegma ſtillare cõtingit a capite, & tunc aliqñ ſõniat dormiẽs ſe mel bibere. Hoc aũt nõ cõtingit niſi pp immutationẽ quã flegma dulce in organis guſtatiuis facit. vr̃ ergo, ꝙ ſõn⁹ nõ ſit oĩno priuatio diſpoſitionis illius, in qua imperat aĩa ſenſib⁹ exterioribus. Nos aũt dicimus, ꝙ in ſõnis imaginatio qñq; p̃parat imaginationes ſm inclinationẽ naturæ ac deſiderij. Vñ cuius natura grauata eſt ſuperfluo ſeminis, vel qui eſt in deſiderio cõcupiſcẽtiæ, videt imagines talibus aptas ſicut imagines mulierũ, & tũc ad illas ſicut ad rẽ mouet̃ membrũ, nõ ad aĩę imperiũ. Vel potius dici põt, ꝙ virtus generatiua, q̃ eſt in mẽbris genitalibus eſt naturalis non aĩalis, & ideo intenditur in ſomnis. Cum. n. calor recedit ab organis virtutũ aĩalium intendit̃ interius in organis naturalium, pp hoc ẽt accidit, ꝙ hoĩes libidine mouentur in ſõnis plusq̃ in vigilijs. Similiter etiã in ſomnę

digeſtio confortatur, & ex digeſtione ſemen quod eſt materia concupiſcentiæ miniſtratur. Porro guſtus in ſomno ſecundùm iudicium ſaporum non immutatur, quia non eſt ſolutus, ſcilicet propter exiguũ motum qui eſt ad organa guſtatiua ſit motus magn⁹ in imaginatione, & ideirco ſõniat hõ ſemel bibere.

De diffinitione eorum Ariſtotelica. Cap. II.

EX verbis autem Ariſtotelis ſumitur hæc ſomni diffinitio. Somnus eſt immobilitas ſenſuum, velut quoddam vinculũ. Vigilia vero eſt ſolutio ac remiſſio ſenſuũ. At vero econtra ſenſus cõis non immobilitatur in ſomno, dicit enim Ariſto. in eodem lib. de ſomno, & vigilia, quòd ab organo fantaſiæ ad organum ſenſus cõis fluunt fantaſmata, & immutant ipſũ. Et ne forte dicatur ab aliquo, quòd verba prædicta intelligantur de ſenſibus proprijs, & non de cõi, dicit Ariſtote. quòd quidam agunt in ſomnis vigiliæ opera, quod eſſe non poteſt cum hoc, quòd organa ſenſuum exteriorum ſint immobilia, præterea multa ſunt amentiarum genera ſicut epilempſia & litargia, & econuerſio animæ ad interiora, ſicut fit in raptis in quibus omnibus eſt immobilitas ſenſuum velut vinculum, nec tñ ſomnus ſunt illę amentię, nec ſolutiones earum ſunt vigiliæ, non ergo prædicta diffinitio conuertitur cum diffinito. Nos itaque dicimus, quòd duplicẽ habet comparationem cõis ſenſus, vnam, ſ. ad ſenſus exteriores, quibus influit ſpeciem ſenſibilem & virtutem ſenſitiuam, propter quod etiam dicitur ab Auicẽna forma, & perfectio ſenſuum particularium. Et hac comparatione ligatur organum eius, ita quòd ſomnus eſt vinculũ etiam cõis ſenſus. Aliam vero ad organum fantaſiæ, & imaginationis, quæ ſuę ſunt in partibus cerebri, quæ naturaliter frigidę ſunt, & ideo non immobilitantur frigiditate, quæ in ſomno dominatur. Cumque organum cõis ſenſus in hac operatione ſit etiã frigidum per naturam, non immobilitatur in ſomnis, ſed immutatur a ſimulacris influentibus a loco fantaſię, & imaginationis. Et hoc intendit Philoſophus cum dicit, ſomnum eſſe vinculum quodammodo ſenſuum. Nec idem important immobilitas, & vinculum, ſed immobilitatem ſpecificat per hoc ꝙ dicitur vinculum. Eſt enim immobilitas negationis, & priuationis, ſ. potentiæ mouendi & talis non eſt ſomnus. Et eſt immobilitas vinculi, ita ꝙ illo remoto mobilitas redit, & talis eſt ſomnus, quia remota frigiditate grauante ac vinciente organa ſenſuum exteriorum. Quòd autem quidam opera vigiliæ agunt in ſomno, non eſt hoc ex ſolutione ſenſuum exteriorum ſimpliciter, ſed quodam modo. Illa quippe ſolutio non ſit a naturali calore, ſed ab innaturali, & accidentali, & a fantaſmate fortiſſime mouente. Senſus itaque in ſomno ſimpliciter ſunt clauſi, tñ ſm quid a calore innaturali q̃nq; ſoluti. At vero vigilia nihil aliud eſt, q̃ ſolutio ſenſuum ad actus exteriores per reuerſionẽ caloris naturalis ab interioribus ad exteriora. Et hunc modum tangit remiſſio, quia, ſ. ad exteriora mittitur calor iterato. Porro amentia per cauſam diſtinguitur a ſomno. Nam in epilenſia multus vapor aſcendens ad cerebrum implet neruos ac ſuffocat ipſos, ita quòd ſpiritus ſenſibilis & motiuus non poteſt ad organa deſcendere per ipſos. Quo facto remanent organa exteriora inſenſibilia, & immobilia. In ſomnis vero frigus a cerebro deſcendens ex vaporibus infrigidatis ibidẽ propellit paulatim ab interioribus ad exteriora calorem naturalem. Ideoq; dicit Ariſtoteles, quòd ſomnus eſt quoddam vinculum & non omne vinculum. In epilentia namque cæteriſque amentijs accidit ſimile illi, qui apprehenditur in gutture, propter ſtrangulationem enim venarum ac neruorum ac arteriarum ſpiritus ſẽſibiles non deſcendunt, ſicut accidit etiam ei qui fortiter ligat brachium circa humerum, tunc enim manus & anterior brachij pars efficitur velut inſenſibilis, & immobilis, remotoque illo redit ſpiritus, & facit quaſi puncturas acus. Spiritus enim eſt ſubtile corpus, & eſt vehiculum virtutum vitalium, & animaliũ per quod ſenſibiles ac motiuæ inſtrumenta ſua tranſeunt.

Quod ſomnus, & vigilia ſunt paſſiones ſenſus. Cap. III.

SOmnus autẽ, & vigilia ſunt paſſiones ſenſus. Et ſomnus quidem ſicut in prima cauſa efficientem efficitur a vi digeſtiua vapores ad cerebrum eleuante ſed nõ ſicut a cauſa proxima, & immediata, quæ humiditas a vaporibus eleuatis, ad cerebrum generata, propter frigiditatem enim vapores eleuati ad caput conuertuntur in humiditatem frigidam, quæ propter ſui grauitatem deſcendit ad organa ſẽſuum, & opilat vias ſpirituũ, ne fluant in organa ſenſuum, vt dicit Alpharabius, ſicut nubes lumen ſolis impediunt, ne deſcendat in aerem. Dicit Iſaac in libro de diffinitionibus. ꝙ ſpiritus mouet in corpore animato ſicut lumen in mundo. Spiritus autem impediti reflectuntur ad interiora vt ad ſuum principium. Eadem etiam humiditas ex frigiditate quam accipit a cerebro, propellit calorẽ naturalẽ ab organis exterioribus, & repellit ad ſuum principium. i. ad locũ digeſtionis, & ad cor, vnde repulſo calore vel ſpiritibus exterioribus, claudunt inſtrumenta ſenſuum ab actibus exterioribus, & hoc eſt ſomnus. Et ſic patet, quòd proxima cauſa ſomni, eſt a membro, in quo eſt virtus aĩalis, ſ. quod eſt cerebrũ, vel id quod eſt loco cerebri in animalibus cerebrum non habentibus. Et quidem ſpũs oẽs generantur a corde quantum ad ſubſtantiã ſuę materię, ſed in formã accipit ad opera ſpũalia in quibuſdam alijs membris. Ad operationẽ enim nutrimenti formã accipit in hepate. Sed ad operationẽ ſenſus, & motus formam accipit a cerebro. Et ad operationẽ vitę formam accipit corde. vnde ſm q ſpũs efficit mobilitatem ſenſuũ, & organorũ proceſſiuorũ, formam accipit a virtute aĩali, quæ eſt in cerebro, pp hoc proxima cauſa mobilitatis ſpũs aĩalis procedit a cerebro. Ideo ille idem per ſui abſentiam erit cauſa immobilitatis. Senſus ergo nõ eſt cauſa ſomni, ſed eius ſubiectum. Scilicet cauſa efficiens eius eſt abſentia caloris & ſpirituum aĩalium. Vigiliæ autem efficiens cauſa eſt exẽſio caloris, & ſpirituũ aĩaliũ in organa exteriora.

Vtrũ ſõnus, & vigilia ſint paſſiones virtutũ motiuarũ. C. IIII.

VIdetur aũt ſõnus eſſe paſſio nõ tm̃modo virtũ ſenſibiliũ, ſed & motiuarũ. In ſõno etenim organa ꝓgreſſiui mot⁹ immobilia efficiuntur, ſicut organa ſẽſus ab actu ſẽtiẽdi clauduntur, & ſic vtrorũque vinculum eſſe vr̃. Idẽ quoq; dicit Auicẽna expreſſe. Præterea vr̃ eſſe paſſio intellectus practici, & fantaſię, quia hęc duo mouẽt, vt dicit Ariſto. in iij. lib. de aĩa. In ſomnis aũt organa motiua efficiunt immobilia, q̃ mouent ab intellectu, & fantaſia. Nos aũt dicimus ꝙ duplex eſt motiua, q̃dã ſita eſt in organo, & q̃dã non. Intellectus enim practicus nõ eſt in organo ſitus, ideoq; nõ immobilitat p ſõnũ niſi p accidẽs, ſicut nec intellectus ſpeculatiuus. Motiua vero q̃ ſita eſt in organo duplex eſt, q̃dam. n. ſita eſt in organo exteriori, q̃dam in interiori, vt fantaſia ſita eſt in interiori. motiua vero, q̃ eſt in neruis, & muſculis mẽbrorũ mobiliũ, ſita eſt in exteriori. Cũque ſomnus nõ ſit niſi vinculũ exteriorũ, patet ꝙ nõ erit fantaſię vinculũ. Itẽ illa, q̃ eſt in exteriori organo, eſt duplici mõ, q̃dam aũt ſm obiectũ ordinat ad virtutes aĩales, q̃ ſunt intellectus, & fantaſia: & ſẽſus, vt illa, q̃ eſt in manibus ac pedibus, & muſculis oculorũ, & palpebrarũ, & ſimilibus. Et illæ immobilitant, eo ꝙ fundatæ ſũt ſup virtutẽ ſẽſibilẽ, q̃ eſt in mẽbris illis. vnde, & primo immobilitat ſenſus ac p cõſequẽs motus. Quędã aũt ordinata eſt ad virtutes naturales, q̃ ſũt opera vigiliæ, ſicut eſt illa, q̃ eſt in mẽbris genitalibus, & illa nõ ſemp in ſõno ligatur, vt ſupradiximus. Ex his patet rñſio de intellectu, & fantaſia. licèt enim intellectus q̃nq; nõ moueat p fantaſiã, nec cũ fantaſia, ſp tñ mouet p illã, q̃ in neruis, & muſculis eſt ſita. Ideoq; illa immobilitata, & intellectus p accidẽs immobilitat. Ad dictũ Auicẽnę rñdemus ꝙ ſõnus eſt paſſio primo ſenſus ac p cõſequẽs virtutis motiuæ, probatur. n. quia eadẽ ſũt vię ſpũs motiui, & ſẽſibilis. Eadẽq; organa vtriuſq; virtutis, & q̃a virt⁹ motiua fundat ĩ ſẽſu.

Quod ſint paſſiones viſus. Cap. V.

VIdetur autem ꝙ ſomnus maxime ſit paſſio ſenſuum illorũ qui ſunt cauſa motus, ſ. viſus & auditus, & odoratus. qui ſẽtiunt ſenſibile ſuum longe per medium diſtans. hoc inquam videtur per hoc, quòd ſomnus eſt organorum immobilitas, & vigilia mobilitas. Iterum videtur, ꝙ ſit maxime paſſio viſus, quia dicit Ariſtoteles quòd propter exceſſum vigiliæ accidit lãguor & debilitas, quæ eſt cauſa dormiendi. Somnus ergo præcipue videtur eſſe illius ſenſus, in quo maxime accidit huiuſmodi languor, hoc eſt viſus. Præterea duo præcipue ſunt, quæ ſenſibilitatem efficiunt organis exterioribus, ſ. calor & lux. Quod ex hoc patet, quia vigiliæ deputatur tempus diei, quod eſt calidum, & lucidum: ſomno vero tempus noctis, quod eſt frigidum, & obſcurum. Si ergo hæc duo, ſ. calor & lux ſunt cauſæ vigiliæ, & abſentia eorum cauſa ſomni, videtur eſſe vigilia maxime paſſio ſenſus illius, in quo conueniunt ambo. Somnus quoq; paſſio eius, a quo ſimul auferuntur ambo, hoc autem eſt viſus. At econtrario dicit Philoſophus, quòd per ſenſum animal conſtituitur, cuius. ſ. paſſio eſt ſomnus. Id autem quod animal conſtituit, non eſt ſenſus viſus, vel odoratus vel auditus, nec etiã omnes ſimil. Præterea philoſophus dicit, quòd omne animal dormit, viſus autem non eſt in quolibet aĩali. Reſpondemus ergo, ꝙ ſomnus quidem & vigilia ſunt paſſiones oĩum ſenſuum, ſed non per ſe ac primo, licèt enim omne animal dormiat ſm omnem ſenſum quem habet, tñ ſicut non oĩs ſenſus eſt ſenſus æquè principaliter, ita paſſio ſenſus non eſt in ſenſibus æquè principaliter, ſicut probatum eſt. Si vero quæratur, cur nõ põt ſomnus ab vno ſenſu ſeparari ſine alio, ex quo non oĩbus cõuenit æquè primo. Dicendum eſt, quòd ſomnus eſt paſſio eius in quo vniuntur oẽs ſenſus ſicut in radice & fundamẽto, & hoc ſm vnum modum eſt ſenſus cõis, ſed ſm alium tactus. Et ideo, quia oẽs ſenſus æqualem habent reſpectum ad iſtud, nõ ſoluit vnus ſine alio. Sic ergo in hoc reſpectu ſõnus cõuenit p prius tactui vel ſẽſui cõi, & p cõſequẽs alijs. Cõcedemus itaq; ꝙ ſõnus

in

in comparatione ad finem qui eſt ſalus organorum, eſt ęqualiter oīum ſenſuum, ac maxime viſus pp facilem laſſitudinē organorum ſuorum. Eſt autem lux interior, quæ eſt in ſpiritu animali, & calor interior, quæ duo ſunt oīum ſenſuum, ſed primo eius in quo ſundantur oēs ſenſus. Ex præſentia illorum cauſa efficiens, eſt vigiliæ, abſentia vero ſomni. Eſt etiam lux exterior & calor exterior, quorum præſentia diſpoſitio eſt ad vigiliam, Abſentia vero ad ſomnum, ſed non eſt cauſa. Ex illa quidem ſimul auferuntur a viſu, nec ideo ſequitur, quòd ſomnus primo ſit paſſio viſus. Si autem obiiciatur, quòd in oculis primo ſomnus ex deſciſione palpebrarum deprehenditur. Rn̄demus, ꝙ hoc contingit ex cauſis duabus, vnam tangit Auicen. ſ. ꝙ viſus altior eſt inter oēs ſenſus. Ideoq; frigiditas a cerebro deſcendens tāgit eum citius. Ante hunc tn̄ etiam hebetatur tactus, alia cauſa eſt facilius laſſibilitas organi viſibilis, vnde patet ꝙ p accidens primo deprehenditur ſōnus in viſu. Denique ſenſus primus qn̄que dr̄ viſus, qn̄que tactus, & qn̄q; ſenſus cōmunis. Et huius rōnem Auicenna tangit. quia, ſ. ſenſus cōis cōiungitur ad ſenſus proprios & formales. Aliā quoq; ponimus rōnem, quia, ſ. memoria virtus eſt, quæ ex imagine reuertitur in rem, & in illa cōparatione prior eſt ſenſus cōis q̄ proprius, licèt in motu ad animam prior ſit proprius q̄ cōis ſenſus. Vnde ſenſus cōis eſt primus ſenſus ſecundùm actum memoriæ, & reminiſcentię. At in lib. de ſomno, & vigilia, per ſenſibile primo intelligit Philoſophus tactum, cuius propria paſſio eſt ſomnus.

Qualiter ſint paſſiones communis ſenſus. Cap. VI.

Videtur autem, ꝙ ſomnus, & vigilia per ſe non ſint paſſiones cōis ſenſus, licèt hoc dicatur a quibuſdā Philoſophis. Nam ſi ſomnus ſm Ariſtotelem accidit omni aīali, vē, quod ſit potius ſm ſenſum, qui ineſt omni aīali, & hic eſt ſolus tactus, vt dicit idem Philoſophus. Eſt ergo ſomnus paſſio tactus, & non cōis ſenſus. Si forte dicatur, quòd Ariſtoteles de ſenſibus exterioribus loquitur, econtra ſic obiicitur. Senſus cōis eſt pp duo, ſ. pp collationes propriorum ſenſibilium, & pp apprehenſionem cōium. At in aīalibus in quibus eſt ſolus tactus, nō pōt eſſe cōis ſenſus propter collationes ſenſibilium, eo quòd non apprehendantur ab eis plura ſenſibilia. Sed nec eſt in eis propter apprehenſionem cōium ſenſibilium, qm̄ illa non apprehendūtur per tactum, non eſt ergo in eis communis ſenſus, quia fruſtra eſſet in illis. At vero natura nihil facit fruſtra. Cum ergo dormiant huiuſmodi animalia ſecundum Philoſophum, patet ꝙ ſomnus non ineſt ſm communem ſenſum. Nos itaque dicimus, quòd ſenſus communis duplicem habet comparationem, vnam, ſcilicet ad proprios ſenſus, alteram ad imaginationem, & fantaſiam, & prima comparatione nerui ſenſibiles, qui determinantur in organis ſenſuum propriorum principiantur in organo ſenſus communis, & ideo frigiditas deſcendēs a cerebro primo tangit neruos ſenſibiles in ſui principio, quod eſt anterior pars ſenſus cōis, & immobilitat ipſos, & opilat nō permittendo ſpiritum ſenſibilem ad organa ſenſus cōis fluere in neruos ſenſibiles, & ſic ſomnus eſt paſſio ſenſus communis ſecundum dictum quorundam Philoſophorum. Et hoc eſt etiā quod dicit Philoſophus in primo de ſomno, & vigilia ſic. Qm̄ autē ineſt ſumnus, ſic ſcilicet ſecundum vnumquenque ſeorſum, hoc quidem proprium eſt, illud vero commune, proprium ſicut viſus videre, auditus audire, & alij ſm eundem modum. Eſt autē & communis potentia, quæ ſequitur oēs, quæ, quoniam videt, & audit cōiter percipit, & intendit dicere, ꝙ ea quo claudunt in ſomno oēs ſenſus proprij, oportet ꝙ claudantur in ſui principio quod eſt ſenſus cōis, qui confert ſenſata propria, propter hoc ꝙ ad ipſum oēs proprij recurrunt. Et ita patet ꝙ eſt ſenſus vnus proprium habens organum ſicut nos ſupra oſtendimus. Secundum aliam comparationem quam habet ſenſus cōis ad interiores potentias, quæ ſunt imaginatio, & fantaſia non immobilitatur, & ſm hanc etiam ſomnus non eſt paſſio eius, & ſic diſtinguendo oportet eum procedere, qui volt ſequi dicta quorundam Philoſophorum qui dicunt ſomnum eſſe paſſionē ſenſus cōis, & aliorum quorundam etiam contrarium aſſerentium. Si quis autem ſubtiliter vellet intueri, diceret ꝙ ſomnus non eſt paſſio ſenſus cōis niſi per accidens, ſ. inquantum influit ſpiritum ſenſibus proprijs, & nō ſic, vt immobilitetur proprū organū ſenſus cōis per ſomnū. Eſt aūt ſōnus paſſio, quæ primo vel principaliter ineſt ſm organū tactus, quod in aliqua parte ſui fundamētum eſt oīum ſenſuum, ſ. in principio ortus neruorū ſenſibiliū a cerebro. Nam in illo loco concurrunt nerui ſenſibiles, & fundantur in neruo tactus. Ideoq; qn̄ vis tactiua deficit a tāgēdo in illa pte nerui, neceſſe ē oēs alios ſēs⁹ deficere.

Cuius loci vel partis corporis ſit ſomnus, & vigilia. Cap. VII.

Si autem quæratur cuius partis ſunt ſunt ſomnus, & vigilia ex pēt corporis, dicimus ꝙ ſunt triū determinatorū locorū, vt dicit Philoſoph⁹ diffinitē, ſ. cerebri & cordis & hepatis. Ad ſomnum exiguntur tria, quorum duo ſunt agentia, vnum patiens, & agēs. Primum eſt calor cordis, a quo etiam hepar calorem ſuum habet. Dicit enim Auicen. in lib. ſuo de animalibus, ꝙ principium venarum eſt a corde, & licet virtus nutritiua, & digeſtiua ſint in hepate, tn̄ emanant a corde ad hepar, & calor hepatis eſt præparans digeſtionem nutrimēti, ſed calor cordis eſt complementum, & ideo cor ſimpliciter eſt digeſtionis principium, & nutrimenti, ſed hepar quodāmodo. Et licet hepar trahat primo nutrimētum a ſtomacho. tn̄ calor cordis pficit ipſū, poſtquam pfectionē tedit ad nutrimentū ſtomachi, & hepatis, & cordis, & totius corporis. Patiens aūt eſt in hepate, & hoc eſt nutrimentū tractū a ſtomacho per venas miſeraicas, qđ calore cordis euaporatiter eleuatur ad cerebrū. Scđm aūt Auicennā agens eſt frigiditas cerebri, quæ vaporē eleuat ad caput, & conuertit in humiditatē, q̄ deſcendendo grauat organa ſenſuū, hęc aūt tria loca ſm Philoſophum ſunt principia motus, & ſenſus, ſicut. n. hr̄ in lib. de dr̄ia ſpūs, & aīæ. Spiritus vitalis eſt a corde, & ſpūs aīalis a cerebro, ſed tn̄ oritur in corde. Formam vero ſenſus, & motus accipit a cerebro, & in anteriori parte eſt vehiculū ſenſus principaliter, & ſecūdario motus. In poſteriori aūt eſt vehiculū motus principaliter, & ſcđario ſenſus, Hepar. n eſt principium motus q̄tū ad miniſtrationem nutrimēti. Sunt aūt duo ſenſus, ſ. tactus, & guſtus: ſm qđ eſt quidā tactus qui inq̄tū ſunt ſenſus nutrimenti organa ſua hñt in corde, vt ſuperius habitum eſt. Organum. n. eorum ſm ꝙ ſic conſideratur, eſt cōplēs digeſtionē nutrimenti, cuius ipſi ſunt ſenſus, hoc aūt facit calor cordis, vt dictum eſt. Sunt & quodammodo inſtrumenta oīum ſenſuum in corde, non quidē quo ad iudiciū ſuorū ſenſibilium, ſed inq̄tum nullus ſenſus ſentit ſine calore actuali, vt hr̄ in ij. de aīa, & in principio de ſenſu, & ſenſato. hic. n. calor actualis procedit a principio caloris, qđ eſt cor. Eſt & alio mō organum ſenſus cōis in corde, non quidem quo ad iudiciū, ſed inq̄tū ſuo ſpū, & calore, oēs ſenſus proprios conducit ad actū. Et iccirco dicit Alphorabius. ꝙ ſenſus cōis eſt calidū naturale Spiritū aūt & calorē quæque infundit ſenſib. proprijs nō accipit a cerebro vt a primo principio, quia illud frigidū eſt, ſed a corde accipit calorem, & ſpiritum ſcđm ſubſtantiam ſpiritus, licet idem ſpiritus formam motus, & ſenſus accipiat a virtute animali, quæ eſt in cerebro, & ſic patet qualiter ab his tribus partibus fit motus, & qualiter ab eiſdem fit ſomnus, & vigilia, Sed tamen nullus eorum eſt ſomnus, vt ſubiectū, ſed potius ſic eſt organorum exteriorum corporis ſenſitiuorum, & mobilium. Somnus ergo eſt a corde vt a primo agente, & a proximo cerebro agente, quod eſt cerebri frigiditas, & ab hepate tanquam a patiente.

De Qualitate ſomni & eius cauſa. Cap VIII.

Priſcianus ad Coſdroę regem Perſarum. Deliberandum eſt an ſomnus calidus ſit, an frigidus. Si n calidus, cur ſit in reſtringuit, & humiditatem auget? Si vero frigidus, cur cibos indigeſtum ducit, & corpus calefacit, & ſudores recipit? Non autem dicimus ſomnum eſſe priuationem vigilię, ſicut ſanitatis infirmitatem, & viſus cęcitatem. Quæ enim ſecundum priuationē inducta ſunt contra naturam, & nocitura ſunt. Somnus autem a natura inuentus eſt in ſalutem animalis: nec minus quàm vigilia naturalis. Eſt enim ſomnus inſenſibilitas quædam naturalis, & communis paſſio animę, & corporis, quoniam & eorum ſenſus proprij motus communis. Senſibus autem per ſomnum ſilentibus circa nutritiuam animæ partem ſomnus operatur non indigens ad hoc exteriorum motu. Cauſa vero ſomni eſt extrinſecus intrans eſca, & intrinſecus humidorum & calidorum ſuperabundantia. Eſca enim in receptiuis exiſtente locis euaporatio in venas efficitur, & inde in caput emittitur, ibiq; cumulatim grauatas materias accidit iterum teneri deorſum, & refrigerare calidum, quod eſt cor, qua refrigeratione facta ſomnus inducitur. Humidi enim vapores vſque ad ſuperiora implentes circa cerebrum in quod cumulantur quod eſt frigidiſſimum omnium, quæ in corpore ſunt, aggrauāt caput, & palpebras ac dormire faciunt. Digeſtione autem facta ſomnus conquieſcit, quamdiu enim indiſcretus eſt ſanguis, poſt eſcæ acceptionem ſomnus fit. Diſcreto vero ſanguine puriore ad ſuperiora loca collocato Turbulentiore autem partibus inferioribus inſidente, reſurgit animal ea eſcę grauitate abſolutum. Sicut autem eſca ſuperintroducta ſomnum facit: ex humiditatis abundantia, ſic & conceptio interius facta: ſiue a laſſitudinibus, ſiue etiam infirmitatibus, quę ex abundantia calidi, & humidi ſunt. Eſca quidem indigeſta inſtante ea calore, & repulſa deorſum cumulatim, & calore refrigerante ſomnus efficitur. Idem enim humidorum aſcenſio, & iterum refluxio. Dormitio ergo refrigeratio eſt, cauſa vera dormiendi calida, quia ſynodus quædam eſt ſomnus intus calidi, & compreſſio naturalis. Ac per hoc accidunt dormientibus corporalia quidem, & ſpiritualia, qualia videlicet dicentur infra.

De cauſis oppoſitis ſomni & vigiliæ .:: *Cap.* I X.

SCiendum autem quòd ſomnus & vigilia cauſantur ab oppoſitis cauſis agentibus & paſſiuis, quæ non poſſunt eſſe in membro vno. vnde cum cauſetur ſomnus a frigido, & humido, neceſſe eſt cauſari vigiliam a calido & ſicco. Et cum iſta non poſſint eſſe in vno membro ſm dominium, neceſſe eſt, ꝙ vnum ſit in cerebro, & alterum in corde. Cumque aĩalia nõ ſemper dormiant, nec ſemper vigilent, neceſſe eſt quandoque ſomni cauſas vincere, & qñque cauſas vigiliæ. Itaque qñ vincunt cauſę ſomni, quę ſunt calidum agens, & humidum patiens, incipit actio a cerebro ac terminatur in corde, quo ad hoc cor nõ põt influere calidũ actuale organis ſenſuum. Econtra vero cauſę vigilię ſunt calidum agẽs, & ſiccum patiens, & incipit actio ipſarum a corde, & procedit exopilando vias ſenſuum, & diſſoluendum humidum, ac terminatur ad cerebrum, quo ad hoc ꝙ frigiditas cerebri non poteſt conuertere vaporem eleuatum ad caput, & humidum frigidum opilans vias ſenſuum. Et ſic patet qualiter principium vigilię eſt a corde, & finis eius ad cerebrum. Et principium ſomni a cerebro, & finis eius ad cor, ſicut dicit Alphorabius. Idem quoque dicit ꝙ cerebrum, & cor eſt cauſa vtriuſque, ſed cor eſt cauſa prima, cerebrũ vero ſecunda, & hęc duo membra cões habent has duas virtutes, ſ. ſomnum, & vigiliam. Hoc etiam in parte patet ex prædictis, qualiter, ſ. in ſomnis cor eſt agens primum, & cerebrum agens ſecundũ. At in vigilia non eſt adeo perſpicuum. Dicendum eſt ergo ꝙ vigilia cauſatur ex duobus. Cauſatur enim ex calore actuali, & in illo cerebrũ non habet aliquam cauſam. Cauſatur etiam a ſpiritu ſenſibili, & motiuo. & in illo eſt cor cauſa prima per generationẽ ſpiritus. Cerebrum eſt autem cauſa ſecunda in eo ꝙ dat ſpiritui ſenſus, & motus. ſic patet ratio dicti, ſ. qualiter ſomnus, & vigilia ſunt virtutes communes cordis ac cerebri, & cor eſt in eis cauſa prima, cerebrum vero ſecunda. Præterea dicit idẽ Philoſophus, ꝙ pp debilitatem cerebri & cordis neceſſario accidit ſomnus, & vtrumque illorũ eſt cauſa in debilitate ſui operis, licèt cerebrum in hoc ſit fortius propter complexionem eius, dicimus itaque ꝙ fortitudo cordis eſt in emiſſione ſpiritus vitalis & motiui in totum corpus. Fortitudo autem cerebri eſt in emiſſione ſpiritus animalis per ſenſum & motum in totum corpus. Nam vtrumque horũ in vigilia exercetur, opus autem vtriuſque in ſomno debilitatur, quia tunc oẽs ſpiritus contrahuntur ad intrinſecus corporis ad locum digeſtionis, vt cibus digeratur. Ideoq; ſpũs vitalis effluens a corde in corpus diminuitur. & hęc debilitas cordis vocatur. Similiter ſpiritus animalis effluens a cerebro ſenſuum, & motũ diminuit, quod debilitas cerebri vocatur. Cerebrum tñ cuius complexio frigida eſt & humida, fortior ſomni cauſa eſt, quàm cor cuius complexio calida & ſicca eſt.

De diſpoſitione animæ, & corporis in dormiente. *Cap.* X.

PRiſcianus vbi ſupra. Anima in ipſa ſoporationis hora per quaſdam partes actualis vĩ, & per quaſdam ſimiles etiam inactualis. Actionis partes sũt inſpiratio, reſpiratio, viſiones & fantaſmata videre, digerere, & corpus quietum facere. Inactualis autem eſt non ſentire, nec ſcire, nec pedum, & manuum actiones recipere, vnde apparet quaſi dimidiam partem aĩæ viuere, vigilare, & agere, dimidiam ſopitam & inactualẽ. & quaſi in morte ſeparatam eſſe. Tunc equidem grauiora, & humidiora, & algidiora patet eſſe corpora, ſanguinem pinguiorem, plus quoque q̃ in vigilantibus inſpirationem, & cætera plura. Spiritualia vero ſomniari, recordari, ſine omni ſenſu & intelligentia fantaſmatum, & dormientes q̃ vigilantes contemplatiores & inuentiores nouorum. Grauiora quidem ſunt corpora dormientium pp quietem, veluti enim defectus ſpiritus ex membris fit concumulato calido ad id quod intus eſt. Solutionẽ aũt humiditatis, & grauitatis ſequitur leuigantia, quia ſpiritus, & calor extentus, & inflans in toto corpore facit illud leuius. Ex eadem quoque cauſa algidiores fiunt dormientes. Calore enim relinquente, & concumulato ad id quod intus eſt. refrigerantur ea, quæ extra ſunt. ſicque frigidiores fiunt, & ob hoc ſanguis incraſſatur. His cõſequens eſt & eſcam facilius digeri, & corpus incraſſari. Circumpreſſum etenim calidum, ac totum interius cumulatum. facile, & cito digerit, ita vt, & nutribiliora, & pinguiora ſint corpora. Nam in vigilantibus operans per ſuum naturalem impetum facit eſcæ mutationem. Vnde & turbulenti sõni ad digeſtionem non ſufficiunt. Per collationem quoque caloris in ea quæ intus ſunt, pallidiores ſunt dormientes. Formoſitatis enim incrementum in ſanguine caliditas facit, per hoc etiam & ſudant amplius, quia calidum in vnum locum intus conglobatum cito ſoluit carnem, & plus facit euaporationem, ſicque ſudor emittitur non ex toto corpore, ſed circa pectus & collum & caput. Pedes vero calidi dormientium, quia caliditas intus impetum facit, & in id quod eſt deorſum. Hæc autem accidunt ſomnis. Differenter ad ætates & naturas, & tẽpora, & horas. Adhuc etiam & a locorum cauſa, & a quibuſdam alijs modis. Somnus itaque digerendo, & nutriendo magis, eſt calidus, ſed quia refrigerari facit quod extra eſt, magis frigidus intelligendus eſt. & quia dormientes dum reſurgimus ſapientes efficimur. Procedentes vero hora minus. Intelligentia namque per reſrigerationem. remiſſio vero ex caliditate.

De cauſis efficientibus ſomnum. *Cap.* X I.

AVicenna vbi ſupra. Cum autem in ſomno conuertatur anima (ſicut ſupra dictum eſt) ab exterioribus ad interiora, conuerſione huiuſmodi neceſſe eſt fieri, aut propter laſſitudinem, quæ ab exterioribus contingit. Aut propter ſollicitudinẽ quæ ex illis prouenit. Aut quia inſtrumenta ipſa non ſunt illi obedientia. Propter laſſitudinem accidit ſomnus, cum ſpũs aĩalis videlicet diſſolutus ac debilitatus refugit ad interiora, & ſequuntur eum virtutes aĩales. Hæc autẽ laſſitudo aliquando cõtingit ex motibus corporalibus. Aliqñ ex curis. Aliqñ ex pauore. Siquidem ex vapore ſomnus qñque accidit, & etiam mors. Propter ſollicitudinẽ aut curas ſomnus accidit, cũ ipſę curę ſollicitudinũ calefaciũt cerebrũ, & humores attrahuntur ad illud. cum enim cerebrum impletur, dormitio propter humorem efficitur. Accidit etiam ex curarum ſollicitudine alia ratione, propter hoc videlicet ꝙ cibaria, & humores cum coniunguntur intus indigent vt adueniat eis ſpũs cũ toto calore naturali, ad hoc vt calor digeſtionem perfectam efficere valeat, vt ob hoc exteriora relinquat. Propter inobedientiam vero inſtrumentorum accidit ſomnus, cum nerui imbuuntur & opilantur ex vaporibus, & ex cibis qui diffunduntur in eis, & ſpũs refugit organa mouere propter multam humiditatem. Vigilia vero fit ex cauſis oppoſitis, & ex caliditate & ſiccitate, & habita quiete. Ex his etiam cauſis eſt digeſtionis imperfectio, ſpũs diffuſio, mala diſpoſitio q̃ animã impedit & non intus eam permittit, ſed reuocat ad exteriora, ſicut ira vel pauor ex re propinqua, vel cruciatus ex veneno. Albertus. Cauſas efficientes ſomni quatuor aſſignat Ariſto. ſ. alimẽti euaporationem, laborem, ęgritudinẽ, primam ætatem. Quibus a commentatoribus adduntur aliæ duæ, ſ. caloris ſubtractio, & ſtudij circa aliquid attentio. Quidã etiã addunt languorem, ſed reducitur ad ægritudinẽ & laborẽ.

De prima eius cauſa, quæ eſt euaporatio nutrimenti. *Cap.* X I I.

DE prima dicit Philoſophus. quòd ex euaporatione circa nutrimentum fit hęc paſſio. Neceſſe eſt enim quòd euaporatum eſt vſquequo impelli. i. vſq; ad locũ determinatum, qui eſt caput. Deinde conuerti ac permutari, ſicut æurippum. i. vaporem inuolutum, ſicut eſt in vento turbinis. Sicut enim in primo calore ſolis eleuatur vapor, & aſcendit vſq; ad medium aeris vbi dominatur frigus, quo conuertitur, & inſpiſſatur, ac deſcendit aqua pluuię, ſic & in microcoſmo a calore cordis primo eleuatur nutrimenti vapor ad caput. qui frigiditate cerebri reuoluitur ac deſcendit in humiditate frigida, facitque dormire. Item humiditas corpulenta repente ſurſum aſcendit. cumq; ſtat grauat, & dormire facit. Cũ enim repente deorſum reuertẽdo calorem propellit, tunc fit ſomnus, & aĩal dormit. Ab hac quidem inducit tres rationes acceptas a ſignis, quæ inueniuntur in dormientibus. Prima eſt, quòd ſomnifera oĩa grauant caput, vt potus & cibi, opium, & mandragora, vinum, lolium. Secunda ratio eſt, ꝙ qñ deorſum feruntur aĩalia, & dormiũt. hæc videntur pati, ꝙ nõ poſſunt leuare corpus, & palpebras. Tertia hæc eſt, ꝙ poſt cibaria grauãtia caput maxime fit ſomnus. Multa enim ab huiuſmodi cibarijs euaporatio eſt. Dicimus ergo ſm Ariſt. ꝙ primi ſomni cauſa eſt calor intrinſecus circa locũ digeſtionis, qui prouenit a ſtomacho, & hepate & corde. & naturaliter reciprocatur. i. repercutitur a frigiditate cerebri, ad quod eleuatur, & ſic deſcendit humidũ, & frigidum. Et propter hoc ſunt multi motus dormientis, ſ. quia eſt euaporatio aſcendens, & humidum deſcendens. & cum deficit euaporatio, ita ꝙ vincitur calidum eius a frigiditate cerebri, tunc infrigidatur, & propter infrigidationem deprimit primo vicina loca cerebro, ſicut palpebras & ſuperiora infrigidantur propter humidum frigidum deſcendens a cerebro. Quia vero frigidum opilat, propter hoc etiam impedit quandoque aſcenſum euaporationis ad ſuperiora. & tunc calor multiplicatur in interioribus, & expellitur ad inferiora ſicut ad pedes. Et idcirco inferiora & interiora remanent calida, ſuperiora & exteriora frigida.

Quod nutrimentum illud, eſt ſanguis. *Cap.* X I I I.

SEd tunc quæritur quid ſit nutrimentum quod cauſat ſomnum. Et dicit Philoſophus, quòd eſt nutrimentũ vltimũ, quod eſt ſanguis. Si contra hoc obiicitur, ꝙ oĩa nutriuntur ex eiſdem ex quibus sũt. Sed animalia ſunt ex quatuor humoribus, qui proportionantur quatuor elementis. ergo vltimum nutrimentũ ſunt quatuor humores. Itẽ q̃cunque ęqualiter appetunt

vt

vt nutriant, ab his æqualiter debet nutriri animal, calidum, frigidum, humidum, & ſiccum, æqualiter appetuntur vt nutriant, ergo ab eis æqualiter debet nutriri animal. Prima probatur ex hoc ꝙ appetitus naturalis eſt nutrimenti. Secunda vero probatur ex diffinitione famis, & ſitis quæ ponuntur in ſecundo de animal. vbi dicitur quòd fames appetitus eſt calidi & ſicci. Et ſitis eſt appetitus frigidi, & humidi. Item in primo de generatione & corrup. dicitur ꝙ caro nutrit ſm ſubſtantiã. Caro autem non eſt ſanguis, ergo ſanguis non eſt vltimũ nutrimentũ. Concedendũ eſt ergo ad primas rationes Philoſophi, quibus probatur nutrimenti euaporationem eſſe cauſam ſomni. Quod vero quæritur quid eſt vltimum nutrimentum quod eſt cauſa ſomni. Dicendum ꝙ ſanguis animalis licèt illud non ſit vltimum nutrimentum membrorum. Digeritur enim ſanguis in extremitatibus venarum & in quolibet membro vlteriori digeſtione, ad hoc ꝙ ſit conueniens nutrimento illius membri. Ad hoc ꝙ contra hoc obijcitur, dicẽdum ꝙ licèt ſanguis ſit humidus & calidus, ſunt tñ in ipſo potentia oĩa quatuor elementa, licèt terreſtre & aqueũ dominentur ſecundũ materiã. Et ſic patet qualiter mixta ex quatuor elementis nutriuntur ex eiſdem ex quibus ſunt. Ad aliud dicendum ꝙ Ariſtote. in primo de generatione & corruptione loquitur de vltimo nutrimento membrorũ, & ex ampliſicat de nutrimento carnis, hæc enim eſt potentia caro quanta. Sed non eſt ſic de nutrimento quod facit ſomnum, hoc enim eſt adhuc intra venas, & eſt ſanguis cum calida euaporatione, quæ a loco digeſtionis eleuatur.

De hac prima cauſa ſomni quæſtio Ariſtote. Cap. XIIII.

MOuet autẽ dubium Ariſtote. circa hanc primam cauſam, quæ eſt ex euaporatione nutrimẽti ſic dicens. Quãquàm, vtiq; dubitet aliquis quare poſt cibũ fortiſſimus ſomnus ſit, cum ſit ſomniferũ vinũ, & alia caliditatem habentia. huius autem non eſt rõnale, ſomnum quidem frigidum eſſe, cauſas vero dormiendi calidas eſſe. Ad hoc idem Ariſtoteles ponit quatuor ſolutiones. Prima eſt, quia ſicut venter primo calidus eſt pp cor & hepar, ſed pp cibum frigidũ infrigidatur, & poſtea frigus vincitur, ac digeſtio efficitur, ſic & in capite primi ſunt calidi, ſed infrigidantur ex ſubleuata euaporatione cibi. Secunda eſt, quia ſicut aliquis calido perfuſus, tremit ſubito repulſo ad interius frigido ab exteriori calido, ſic congeſta frigiditas cibi ac cerebri ſubito repellit calidum ab organis ſenſuum, & inducit ſomnum. Tertia eſt, quia ſicut calor ignis remittitur, cum in eo multa ponuntur ſubito ligna, ſed poſtea conualeſcit per ipſa quando ſunt accenſa. Sic multo cibo remittitur calor naturalis, & accidit frigus, & cum digeritur cibus tunc fit vigilia. cuius probatio eſt, quia quando fit multa eleuatio corpulenti ad caput, vincit calorem, & grauat pp frigus. Ideo homo qui ſolus eſt animal rectum in ſtatura corporis cadendo in ſomno facit alteritatem a vigilia, & poſtea ſomniat ſm fantaſiã. At hæc ſolutio non ponit totam ſomni cauſam. Quarta vero cæteris melior ac verior eſt. ſ. ꝙ infrigidatio ſolum non eſt ſomni cauſa, ſed etiam cauſa immediata. Cauſa vero mediata eſt calor digeſtiuus. Quod probatur per modum generationis pluuiæ, in qua primo agit calor vaporem eleuans, & poſtmodũ frigus illud in aquam conuertens vt ſupra dictum eſt. Probatur etiam per catarrum qui fluit a capite in fluxu reumatis. & generatur ex humoribus in cerebro infrigidatis. Vnde quemadmodũ inquit humidum quod euaporat ſub ſolis calore, cum venerit ad frigidum locum pp frigiditatem ſuam infrigidatur, & congeſtum rurſus aqua factum deorſum fertur, ſic in eleuatione calidi ad cerebrũ ſuperflua euaporatio in reuma redigitur. Ideoque catarri videnẽ ex capite facti. Nutritiua vero nõ ægrotatiua deorſũ ferẽ cõgeſta, & refrigerañ qd ẽ calidũ ĩ organis ſẽſuũ.

Adhuc de eodem. Cap. XV.

VIdetur autem ꝙ frigiditas euaporationis nutrimenti non poſſit eſſe cauſa ſomni. Nullum enim ſimile alicui organo ſenſus grauat ipſum, & immobilitat. Oĩs quippe laſſatio, & corruptio eſt a contrario. At vero humiditas, & frigiditas ſunt alicui organo ſenſus ſimilia, ſicut dicit Ariſtote. in libro de ſenſu & ſenſato. Quod infrigidabile corpus eſt oculus, qm̃ eſt de aquæ natura, quæ frigida eſt & humida. Præterea caro conſiſtit æqualiter, in quatuor, vel plus ex aqua, & terra. Cum ergo tactus conſiſtat in carne, patet, quòd conſiſtit in eo quod eſt æqualiter ex quatuor vel plus ex aqua, & terra, ſicut habetur in ſecũdo de generatione & corruptione. At vero aqua, & terra determinantur frigido. Videtur, itaque ꝙ frigiditas magis facit ad conſeruationem tactus, & mobilitationem, q̃ ad laſſationem, & immobilitationem. Non ergo fit ex frigiditate ſomnus grauante organum tactus. Dicimus, itaque ad hoc, quòd licèt oculus ſit membrum frigidiſſimum ex natura. Nõ tamen ſentit actualiter ſine aliquo calido in ipſo exiſtenti in vigilia. Illud tamen calidum excellit frigiditas ſomni. Porro licet caro ex quatuor ſit, tamen ſecundum quod in ipſo eſt tactus, complexio eius eſt in calido temperato, ſm actum, & ſm potentiam vt in ſubſtantia terræ, & aquæ remanet in ea frigidum. Illudque calidum actuale, quod habet frigiditatem ſomni vincitur, & immobilitatur. Sic ergo, vt pluries habitum eſt, infrigidata nutrimenti euaporatio fit cauſa ſomni organa ſenſuum immobilitando.

Vtrum euaporatio nutrimenti, ſit in omnibus animalibus cauſa ſomni. Cap. XVI.

IVxta hoc poteſt quæri, vtrum tale nutrimentum vniuerſaliter in cunctis animalibus ſit cauſa ſomni. Cum enim nutrimentum ſit prima cauſa eius, vĩ participari ab omnibus ſomno cõicantibus. Quod autem hæc prima ſit cauſa ſomni, patet ex hoc, quòd cæteræ cauſæ, vt labor, & prima ætas, & infirmitas, non cauſant eũ, niſi per actum nutrimenti. Dicit enim Philoſophus ꝙ labor colliquatiuum eſt nutrimenti ex multiplicatione caloris, quòd videlicet nutrimentum eliquatum eleuañ ad cerebrum, & inducit ſomnum. Prima etiam ætas ex hoc, ꝙ in ipſa eleuatur ad ſuperiora nutrimentum grauat caput, & inducit ſomnum. Similiter etiam languor ex laſſitudine, per hoc ꝙ ſubtrahit calor a membris exterioribus, & multiplicatur circa locum digeſtionis, diſſoluitque nutrimentum illic inuentũ & eleuat inde ad caput, & ſic inducit ſomnum. Agunt itaque oẽs actionem nutrimenti. Præterea oĩs cauſa efficiens ſomni, quæ procedit ab illis membris, a quibus procedit ſomni principium, debet eſſe maxime vniuerſalis omnibus dormiẽtibus. At euaporatio nutrimenti eſt cauſa huiuſmodi. Nam (vt ex ſupradictis patet) ſomni principium eſt a corde, & hepate, vel ſimilibus membris, euaporatio nutrimenti procedit ex illis. Eſt ergo cauſa omnibus dormientibus vniuerſalis, & ſic oĩbus aĩalibus, quia omne aĩal dormit, vt dicit Philoſophus, quod nos cõcedimus. At vero econtrario poteſt fieri talis obiectio. Nulla euaporatio eſt ſomni cauſa niſi illa, quæ primo calida eſt, a calore digeſta, & poſtea frigiditate cerebri infrigidata. At in quibuſdam aĩalibus non eſt caput, neque cerebrũ, vt in his, quæ ſolum habent tactum. Non eſt ergo in eis euaporatio talis. Si forte dicatur, ꝙ animalia huiuſmodi habent membrũ cerebro ſimile, quod facit infrigidationem euaporationis. Ad hoc obijci poteſt, ꝙ membrũ non poteſt dici cerebro ſimile, niſi quantum ad ſimiles operationes. Operationes autẽ cerebri ſenſus cõis, & fantaſia, & memoria, quæ nõ habent hmõi aĩalia. Vnde Ariſto. in metaphi: Natura, inquit, ſenſum habentia ſunt aĩalia. Ex ſenſu vero quibuſdam eorum inſit, & quibuſdam non inſit memoria. Reſpondemus itaque, ꝙ in omni quidem aĩali eſt cerebrum, vel membrum cerebro ſimile, ſicut in libro de animalibus habetur expreſſe. Nec oportet ꝙ illud membrũ habeat oẽs cerebri operationes. Sicut enim aĩalia illa deficiunt in numero ſenſuum exteriorum, ita & deficiunt in numero interiorum, vnde nõ habent, niſi ſenſum cõe, debilem, & exiguã fantaſiã.

De ſecunda cauſa ſomni, quæ eſt labor. Cap. XVII.

SEquitur ſecunda cauſa, quæ eſt labor, de qua dicit Philoſophus. Amplius autem ex laboribus quibuſdam accidit ſomnus. Nam labor colliquatiuum & cætera. Et intendit dicere, ꝙ labor pp duplicẽ calorẽ, ſ. qui eſt ex motu exercitij, & hoc, ꝙ exterior colligitur ab interiore, pp laſſitudinem membrorum diſſoluit, & colliquat nutrimentum extrinſecus, & eleuat ad caput. Et hoc non facit, niſi animal ſit frigidæ naturæ, & in frigido tempore, ſicut eſt in quibuſdam animalibus, quæ in hieme abſcondũtur. De hoc etiam dicit Auicenna, ꝙ ſomnus eſt ex laſſitudine, & propter hoc quia id quod vocatur ſpiritus diſſoluitur, & cum debilitatus eſt refugit ad interiora, & ſequũtur eum virtutes animales. Item Alphorabius dicit, quòd ſomnus ex fatigatione habet duas cauſas. Quarum vna eſt, quoniam calor naturalis, quando fuerit ſuperfluus, & poſtea diminutus, per motum localem, & motum comprehenſionis ſenſibilis ſtatim mouebit ipſum anima in profundum corporis, vt agat per illum in reliquiis poſtremi nutrimenti, quia ſic augmentabitur eius ſubſtantia, & acquirit loco eius quod diſſolutum eſt ab eo. Cauſa ſecunda eſt, quia quando motus laboris ſemper ſuit calorem naturalem, tunc calor remittitur & diminuetur, & generabitur propter hoc frigus, & trahitur ad ſuum principium, vt a ſe expellat complexionem accidentalem. Ex his colligitur, quòd ſunt quatuor cauſæ, propter quas labor, & fatigatio ſunt cauſa ſomni. Quarum primam tangit Ariſtoteles, ſcilicet quòd calor excitans ex motu, & attractus ab exterioribus ad interiora colliquatiuus eſt nutrimenti, & per actum nutrimenti inductiuus ſomni. Secundam autem tangit Auicenna, quòd labor diſſoluit ſpiritum in organis ſenſibilibus, & motiuis, qui diſſolutus, & debilitatus de facili vincitur a frigiditate deſcendenta a cerebro, & refugit ad interiora. Tertiam, & quartam tãgit Alphorabius, & tertia qdẽ eſt, ꝙ calor diminutus in exterioribus fugit ad interiora ad locũ nutrimẽti, vt ĩ nutrimẽto ſicut in ma

teria multiplicetur, & recuperet deperditum in exterioribus. Quarta vero eſt, vt in proprio principio per calorem ibi inuentum confortetur. & expellat a ſe complexionem frigidis, quæ creata eſt ex diſſolutione ſpirituum propter laborem.

Iterum de eodem. Cap. XVIII.

E Contrario autem videtur labor potius eſſe cauſa vigiliæ quàm ſomni, quia dicit Auicenna in libro ſuo cęli, & mūdi, quod ex motu generatur calor in exterioribus. At vero enim motu eſt omnis labor, ex quo ſequitur, quòd ex labore generatur quoque calor. Calor autem in exterioribus, eſt cauſa vigiliæ. labor ergo potius cauſa vigilię quam ſomni eſſe videtur. Preterea etiam dicit Auicenna, quòd ad illum locum maxime dirigit anima ſpiritum & calorem in quo plus occupatur in opere. At in exercitio laboris corporalis maxime occupatur anima in corpore in exterioribus organis ſenſus ac motus. Ad illa ergo maxime tunc dirigit ſpiritum, & calorem. At vero directio ſpiritus, & caloris ad exteriora membra, eſt vigilię cauſa. Non ergo videtur labor cauſa ſomni eſſe, ſed maxime vigilię cauſa. Nos itaque dicimus, quòd labor, eſt cauſa ſomni per accidens, & modus cauſalitatis eius quadruplex eſt, vt ſuperius oſtenſum eſt. Ad id autem quod obijcitur in contrarium. Reſpōdemus, quòd calor excitatus ex motu, eſt calor naturalis diſſoluens ſubiectum organorum, & ſpiritus operantes in eis ſenſus ac motus. Per hunc itaque modum cauſa ſomni eſt, & non inquantum calor eſt. Porro anima in veritate dirigit ſpiritus ad id cui magis intendit in opere. Sed tamen quando tempus operis, & laboris excellit poſſe, tunc reuocantur ad interiora ſpiritus vt conſumentur, quod per ſomnum efficitur.

De tertia cauſa, quæ eſt ægritudo. Cap. XIX.

POſtea ſequitur tertia cauſa, quæ eſt ægritudo, de qua dicit philoſophus. Et ægritudines quidē iſtę hoc idem faciunt in ſomnum quæcunque a ſuperfluitate humiditatis, & caliditatis ſunt, ſicut accidit febricitantibus, & litargicis. Sed contra hoc obijcitur ſic, dicit Auicenna ꝙ diſpoſitio mala quæ non permittit aīam intus, ſed euocat eam ad exteriora, cauſa eſt vigilię, ergo videtur ꝙ infirmitas non ſit cauſa ſomni. Et dicendum ꝙ non intelligitur de omni ęgritudine, ſed de illa ſola in qua eſt calidum multum eleuans euaporationes, & humidum multum replens vias ſenſus & motus, ſicut accidit in litargicis & in epyleniicis. Epylētia vero prouenit ex ſubito motu prouenientе ex ſuperfluitate humoris & ſpūs multiplicis in cerebro, quæ poſtea deſcendendo venas tumefaciunt, vt dicit Philoſophus in primo de ſomno & vigilia. Quæ tumefactę coartant porū vbi reſpiratio fit, hoc eſt in vocatiuā arteriam, intantum ꝙ etiam ſuffocātur quoque. Ad id vero quod contra obijcitur, dicendum quòd multę diſpoſitiones male in diuerſis ęgritudinibus euocant animam ad vigiliam, maxime quæ calidę & ſiccę ſunt.

De Quarta quæ eſt ætas prima. Cap. XX.

DEinde ſequitur de quarta quæ eſt ætas prima, de qua dicit Philoſophus. Amplius quidem prima ætas ſomnifera eſt. Pueri enim dormiunt violenter eo quòd nutrimentū ſurſum feratur. omne hoc enim probatur ex hoc, quia pueris maiora ſunt membra ſuperiora inferioribus. In prouectis aūt ęcontrario. Quod autem pueri dormiant, probatur ex hoc ꝙ frequēter epyleniici fiunt, & ſomnus eſt ſimilis epylentiæ, & eſt epilētia quædam. Vnde epylentia frequenter fit in ſomno, & patientes in epylēſia dormiendo frequēter ſuffocantur, & vigilantes non. Et ideo pueris non dicunt ut conſerta vina, eo ꝙ ventoſū ſit vinū, & magis medo. Ob hanc eē. ſ. cām, quia in prima ætate magnus fluxus nutrimenti eſt ab inferioribus ad ſuperiora. Nā dr̄ iacere embrio quinque menſibus in matricibus immobilis. ita ꝙ non vertit ceruicem ſicut etiā in multū embrio pp multū fluxū vini ad ſuperiora grauatur caput & efficitur imobile. At ęcontrario vr̄ ꝙ totū nutrimentum in pueris nō fert̄ ſurſū nec ēt maior pars. Dicit Ariſtote. in ſecundo de aīa. Qđ augmētū eſt in quālibet partē corporis. Cum ergo augmētum nō ſit ſine nutrimento, Nutrimentum eſt in quālibet partē & nō ſurſū tātū. Itē in primo de generatione, & corruptione hr̄, ꝙ quęlibet pars æqualiter augetur. ergo vr̄ ꝙ nutrimentū feratur ſurſū & deorſum ęqualiter. Itē vaſa deferentia nutrimentū, quæ ſunt venę diriguntur a corde vel hepate ſurſum vel deorſū ęqualiter, & nutrimentum fertur vaſis illis. Ergo vr̄ ꝙ nutrimentum fiat ęqualiter ſurſum, & deorſum. Pręterea vr̄ ꝙ plus feratur deorſum. In omni enim nutrimento dominantur duo elementa, quæ ſunt terra & aqua. & illa ſunt ambo grauia, ergo plus nata ſunt ferri deorſum. Et ſic videtur quòd non cauſetur ſomnus ex hoc in prima ætate, quòd nutrimentū omne feratur ſurſū.

Adhuc de eodem. Cap. XXI.

SVper his ergo dicendum eſt, quòd prima ætas eſt cauſa sōni p accidens. ſ. quia in ipſis multū nutrimētū fert̄ ad ſupiora. Et ideo ponderoſa habent capita. Cuius ſignum eſt, ꝙ frequenter declinant ea in prima ætate. Ad id quod contra obijcitur, dicendum, ꝙ augmentum principaliter, & ſecundum longitudinem in ſuperioribus determinatum eſt. Quod autem dicit Philoſophus, ꝙ æqualiter ad oēm partem intelligimus, non ſm dimenſionem, ſed quia quęlibet pars ſm ſpeciē, & non ſm materiam augetur. Cuius ratio ſupra plane aſſignata eſt. Ad aliud dicendum eodem modo, ꝙ præcipue in pueris nutrimentum fertur ſurſum per quatuor cauſas. Quarū vna eſt efficiens, quia. ſ. calidum in eis magis feruens eſt, & calidum tendit ſurſū. Secūda eſt raritas corporis, minus prohibens euaporationes ad ſuperiora loca. Tertia eſt diſpoſitio nutrimenti, quia pp tenuitatē organorū interiorū non ſuſtinent nutrimentū forte, quod eſt calidum, & ſiccum, ſed oportet nutrimentū accipere liquidum, & fluidū. Et enim in illo abundet natura aquæ, quæ vaporalis eſt multum, iſtud nutrimētum multos vapores exhalat ad ſuperiora loca. Et hęc eſt etiam cauſa, quare in pueris facilius inducit̄ æpilenſia, qñ dantur eis multum vaporantia, ſicut vinum, & medo, & huiuſmodi. Quarta cauſa eſt intentio naturæ, quæ intendit augmentum. & idcirco plus ponit in longitudinē ad ſuperiora loca. Ad aliud dicendum eſt, quòd licet venę dirigātur in omne corpus a loco digeſtionis. tñ pp prædictas cauſas dirigitur nutrimentum in prima ætate plus ad ſuperiora loca. Ad aliud dicēdū, ꝙ licet duo grauia elemēta dñantur in nutrimēto, tamen propter vim caloris agentis eleuantur ad ſuperiora loca plusquàm inferiora.

Item obiectio contra prædictam cauſam. Cap. XXII.

ADhuc autem videri poteſt alicui forte, ꝙ ex prædicta cauſa magis q̄ ſomnus cauſetur vigilia. Nutrimentum autem illud eleuatur fortiſſimo calore ætatis primę. vnde patet ꝙ calefactum eleuat & calefacit partes ſuperiores. At vero ſuperiorū partium calefactio, eſt cauſa vigilię. Igitur eleuatio nutrimēti ad loca ſuperiora potius erit vigilię q̄ ſomni cauſa. Amplius in iuuenibus maior eſt calor q̄ in pueris. Quod ex hoc ꝓbatur, quia multiplicata propria materia ſua in ſubiecto calor multiplicatur. vnde & fortiores cibos digerunt q̄ in prima ætate exiſtentes. Ex hoc itaque vr̄, ꝙ iuuenes frequentius deberent alimētum appetere, pluſq; de illo ſumere q̄ in prima ætate exiſtentes. Cumq; alimentum ſit ſomni cauſa, vr̄ ætas ſecunda magis eſſe ſomnifera q̄ prima. Preterea dicit Ariſto. in lib. de ſom. & vigi. ꝙ melancolici edaces ſunt, quemadmodum nihil habētia iocundū efficiunt̄ eis corpora. & inde dicit, ꝙ parū dormiūt melancolici. Itaque multitudo nutrimenti non vr̄ cauſa ſomni. Nos dicimus, ꝙ licet nutrimentū calidum primo eleuetur, tñ in capite infrigidatur, & illic frigiditas attingit locū, per quem in omni organo deſcendere debet animalis ſpiritus. Ideoq; ſic efficitur ſomnus. Et licet maior calor ſit in iuuenibus, non tamē adeo feruet, ſicut in pueris, quia plus de alieno ſuppoſitum eſt in illis. & etiam iuuenum corpora magis ſunt ſpiſſa euaporationis reſiſtentia. ſed nec illorum cibi adeo ſunt vaporatiui ſicut infantiles cibi. Porro melancolici reuera edaces ſunt eo ꝙ ad cibum ſe habent in principio ſicut in fine, & econuerſo. Propter modicum enim calidum non multum delectantur in cibo. & ideo non ſatisfit per cibum eorū deſiderio, ſed remanet in fine ſicut in principio. At in calido non eſt ſic: qm̄ ille multū delectatur in cibo, & accipiendo ſatisfacit deſiderio ſuo, caſſatq; appetitus. Licet autem multum cibum accipiat melancolicus. tñ quia frigidus eſt locus intus, non fit euaporatio multa a cibo. Ideoq; non multum accidit ei ſomnus. Sic autem in prima ætate non eſt, vt ex prædictis manifeſtum eſt.

De Quinta cauſa, quæ eſt caloris ſubtractio. Cap. XXIII.

DE quinta cauſa ſomni dicunt Philoſophi, ꝙ ipſa eſt caloris ſubtractio, quia ſomnus cauſatur ex frigido grauante organa ſenſibilia. At econtra vr̄ eſſe quod dicit Ariſto. melancolicos nō eſſe ſomni amatores. infrigidatus eſt enim intus locus. Ideoque non fit in eis multitudo euaporationis. Et huius rei reddit cauſam dicens. Nigra enim colera eſt naturaliter frigida ſicut & nutrimentum locū frigidum facit, aliaſque particulas vbicunque exiſtit poteſtatis huius ſuperfluitas. Ex hoc accipitur, ꝙ caloris ſubtractio potius ad vigiliam q̄ ad ſōnum operatur. Nos autem de hac quinta cauſa dicimus, ꝙ ipſa eſt ſubtractio caloris in membris exterioribus. Id aūt quod de melancolicis obijcitur, dictū eſt de diminutione caloris in interioribus circa locum digeſtionis, vbi prima ſomni cauſa eſſe cognoſcitur.

De ſexta cauſa, quæ eſt ſtudij attentio. Cap. XXIIII.

SExtā quoq; cām adiiciunt ſomni. ſ. circa aliqd attentionē ſtudij. Verū cū ſtudiū multiplicet ſpūs, & calorē in loco cerebri. & ob hoc impedit eius frigiditatē actualē dominari, vr̄ magis eſſe cauſa vigilię q̄ ſomni. Nos autē ad hoc dicimus, ꝙ ſtudium aut deuotio & hmōi attentiones ſunt cauſę ſomni modis duobus. Vnus eſt, quia ſpiritus in cerebro calorem multipli-

tiplicat, qui. ſ. calor euaporationem nutrimẽti loco digeſtionis ad ſe trahit, q̄ cerebri frigiditas vincit, & ſomnum inducit. Sicque calor capitis ſomnum cauſat per accidens. Alius modus ꝙ anima in interioribus occupata, circa vſum rationis & affectus exteriora membra relinquit, ſecumq; ſenſibilem ſpũm & calorem trahit. Quo facto de facili membra exteriora grauantur & accidit ſomnus. hinc ẽt accidit, ꝙ aliqui audiẽtes ſubtilia & deuota, frequenter ſomno deprimuntur. In diſſolutionibus aũt & nugis exiſtentes vigilant, q̃m in eis anima tota in ſenſus expãdit. Hæc de quatuor cauſis ſomni aſſignatis ab Ariſtotele, & ẽt de aliis duabus quas cõmentatores adijciũt ad pręſens ſufficiãt.

De ſeptima cauſa ſecundum Auicennam. Cap. XXV.

VIdetur aũt ẽt Auicenna ſeptimam cauſam vel octauã in li. ſuo de anima inducere dicens quòd cura & pauor inducũt ſomnum qñq;. Sed ẽt vr̃ contrarietas eſſe in dictis eiuſdẽ Auicennæ, quia primo dicit quòd pauor eſt cauſa ſomni, & poſtea, quòd eſt cauſa vigiliæ. Nos autem ad hoc dicimus quòd cura & pauor reducuntur ad attentionem, quia cura ſomnum cauſat ſicut & ſtudium. Pauor autem hoc quòd retrahit ſanguinẽ & calorem ac ſpiritus ad interiora ſomnum inducit & eſſe faciei pallorem. Nec eſt contrarietas inter dicta Auicennæ, quia nihil prohibet, idem diuerſis modis cauſam oppoſitorum eſſe. vnde pauor quidem ſomnum cauſat eo modo quo dictum eſt, ſed vigiliam cauſat duobus modis. Quorum vnus eſt quia ſpũs & ſanguis fugiens ad interiora caleſiunt calore cordis, & multiplicantur. Et iccirco tunc regrediuntur ad exteriora, & ſic cauſant vigiliã & aĩſitatẽ. Secundus eſt quia aĩa non inueniens tutũ aliqđ in intrinſeco, reuocatur ad ſenſus, & cauſat vigiliã.

De his qui dormiendo faciunt opera vigiliæ. Cap. XXVI.

QVia vero dicit Ariſto. ꝙ mouentur quidam dormientes, multaq; faciunt quæ vigilantium ſunt. Quęri põt vtrum aliquod animal ſimul dormiat & vigilet. Cũ ènim ſomnus ſit quies ab operibus exterioribus, illi qui faciunt opera exteriora non videntur dormire. Similiter nec videntur vigilare, q̃m (vt dicit philoſophus) ſi partim ſm aliquos ſenſus ineſſet vigilia & ſm aliquos nõ, dormiendo ſentiret aĩal, quod eſt impoſſibile. Præterea dicit philoſophus ꝙ impoſſibile eſt animal dormiens qualicunq; ſenſu ſentire. At vero ſm aliquẽ ſenſum ineſſe neceſſe eſt actum vigiliæ. At econtrario vr̃ quòd talibus magis inſit vigilia q̄ ſomnus. Opera quippe vigiliæ in talibus manifeſtè probantur, per hoc quòd localiter mouentur. Cuius aũt effectus manifeſtior eſt, illius cauſa magis ineſt. Nos aũt dicimus quòd ad hoc vt aliquis opera vigiliæ faciat in ſomnis exigũtur duo. Vnum eſt alicuius in vigilia præcepti fortiſſima impreſſio, qđ fortaſſe faciendũ eſt in futuro. Aliud eſt illorum ſenſuum, qui ſenſibile ſuũ a longe comprehendunt, maximeq; viſus & auditus ſolutio. Sed duplex eſt calor ſoluens ſenſus, naturalis. ſ. & accidentalis. Naturalis ẽt duplex eſt. Vnus ꝓcedit a loco digeſtionis ad organa ſenſuũ, & ille qñq; multũ dominatur in interioribus & extremitatibus manuum ac pedũ, & tñ non ſoluit ſenſus. Alius a corde & loco digeſtionis ad caput procedit, licet formam & impreſſionem virtutis animalis quæ in capite eſt accipit. Ideoq; deſcendens ab anteriori & poſteriori capitis ſenſus ſoluit, & cauſat vigiliã. Accidentalis quoq; duplex eſt, vnus eſt qui ꝓcedit a loco digeſtionis & caleſacit totũ corpus, vel aliquã partẽ ipſius, vel præcipue partes motiuas, vt extrema manuum ac pedum, q̄ præcipuè calent in ſomnis, & ille nõ ſoluit ſenſus. Alius eſt qui cum colerico ſanguine ad caput eleuatur, & ille deſcendendo per organa virtutis animalis ſoluit aliquos ſenſus, & maxime illos quorum organa magis extrinſeca ſunt in corpore ſicut eſt viſus, & auditus, ſoluit ẽt virtutem motiuam ad motum proceſſiuum. Nullus itaq; calor ſenſus diſſoluit niſi qui a capite deſcendit. Sicut enim ſemen non accipit virtutis impreſſionem informatiuæ niſi in teſticulis, ita calor & ſpiritus non accipiunt impreſſionem virtutis animalis niſi a capite in quo ſunt organa virtutis animalis. Ideoq; talis ſolutio non contingit niſi in his qui diſpoſiti ſunt ad freneſim, & huiuſmodi ægritudines. In quibus calidus & colericus ſanguis multum eleuatur ad caput.

Adhuc de eodem Cap. XXVII.

ITaq; duo ſunt cauſatiua rei prædictæ. ſ. fantaſma impreſſum & ſolutio ſenſus a calore accidentali. Fantaſma ſiquidem impreſſum qñq; mouet linguã ad loquendũ & qñq; os ad guſtandũ, ſicut accidit in quibuſdam dormiendo loquentibus, & in quibuſdã pueris q mãmas ſugere vñt in ſomno. Tales itaq; ſimpliciter dormiunt, q̄a ſomnus eorũ creatur ab illo quod eſt ſimpliciter cauſa ſomni, hoc eſt a frigiditate humidi deſcendẽtis a cerebro, & immobilitatis organum tactus. Vigilant aũt ſm quid, quia vigilia eorum cauſatur ab eo, quod ſecundum qđ eſt cauſa vigiliæ, hoc eſt a fantaſmate fortiſſime mouente, vel a calido accidentali quoſdam ſenſus ſoluente. Quod autem obiectum eſt, cuius effectus manifeſtior eſt, eius cauſa magis ineſt. hoc falſum eſt. Manifeſtius enim eſt, quod ſecundum exteriores ſenſus eſt, ſcilicet viſum & auditum & tamen magis ineſt, quòd ſecundum exteriores ineſt ſcilicet guſtum & tactum. Et ſecundum iſtos ineſt ſomnus in eis qui opera vigiliæ faciunt in ſomnis, videlicet ſomnus ineſt ſecundum organũ tactus, & vigilia ſecundum organa ſenſuum a longe ſentientiũ. Licet enim organo tactus immobilitato ſimpliciter, neceſſe ſit aliorum ſenſuum organa ſimpliciter immobilitari, vt ſupra dictum eſt. Nihil tamen prohibet aliquem illorum, vt aliquos per accidens ſolui & ſecundum quid. Et hoc intendit philoſophus, cũ dicit ꝙ opera vigilantiũ in dormientibus non fiunt ſine fātaſmate & ſenſu quodam. i. ſenſu ſoluto per accidens, & non per ſe.

Cur expergefacti non meminerint operum quæ fecerunt in ſomno. Cap. XXVIII.

POteſt quæri, cur expergefacti non memorantur operum vigiliæ, quæ faciunt in ſomnis, & bene memorantur aliorum ſomniorum. Videtur enim quòd magis deberent memorari operum vigiliæ, quia fortius memorantur, quæ fortius imprimuntur. Sed fortius imprimuntur illa quæ imprimuntur ſenſibus ſolutis, quam ea quę ſenſibus non ſolutis, ergo potius debent memorari ea. Quod dicit Ariſt. ſ. ꝙ ſomnium memorant̃ expergefacti. Vigilum vero actus non memorantur. Dicendum ꝙ hoc contingit ideo, quia ſomnus ineſt ſimpliciter, & vigilia ſm quid. Et ideo quod imprimitur in ſomno imprimitur in virtute interiori, quæ eſt fantaſia, & imprimitur ſimpliciter ideo ſimpliciter reſeruatur in memoria. Illud autem qđ imprimitur in vigilia talium, non imprimitur ſenſibus niſi per accidens ſolutis. Et ideo excluditur a fortiori motu interiori fantaſticę virtutis, Iuxta hoc ẽt quæritur, quia aliquis ſomnians obliuiſcitur ſui ſomnij, ſi ſtatim poſt ſomnum moueatur vertẽdo ſe ad aliud latus, vel extendendo corpus, Et dicendũ, ꝙ huiuſmodi ſomnia fiũt in fine ſomni quando ſomnus iam eſt excitabilis, ſicut debilis impreſſionis motus, & propter hoc ſi ſubito ſequat̃ motus vigiliæ magnus, ſicut extenſio vel verſio ad aliud latus, traduntur illa ſomnia obliuioni in eo quòd motus fortior ſuperueniens excludit debiliorem in actibus ſuis.

Cur dormientes non recordantur, quæ fecerunt vigilando. Cap. XXIX.

IVxta hoc iterum quæritur, quare dormientes non memorantur eorum quæ fecerunt in vigilia præcedenti, & bene memorantur in vigilia ſequenti ſomniorum quæ habuerũt in ſomno præcedenti. Videtur enim quòd econtrario debeat eſſe. Nã in vigilia ſunt motus exteriores, in ſomno motus interiores, ergo motus memoriæ, qui eſt interior minus impeditur in ſomno q̄ in vigilia. Iterum quæcunq; ſunt ab extrinſecis cauſis, ita ꝙ vnum eſt a fortiori, alterum a debiliori. Id qđ eſt a debiliori, non poteſt impedire id qđ eſt a fortiori. Somnus autem & memoria ſunt ab extrinſecis cauſis, ita ꝙ memoria eſt a fortiori, & ſomnus a debiliori. ergo ſomnus, non debet impedire memoriam. Item memoria videtur acceptio præacceptorũ, & in ſõno non recipiuntur niſi præaccepta, in vigilia vero præaccepta & præſentia, ergo motus memoriæ magis erit conueniens in ſomno q̄ in vigilia. Et dicendum quod hoc ideo eſt, quia memoria nullo modo poteſt agere in ſomnis niſi per accidens, vt ſupra habitum eſt, ſed bene agit in vigilia. Ex ſupradictis enim patet, ꝙ memoria reuertitur in rem exteriorem prius acceptam a ſenſibus cum intentione præteriti temporis. Vnde quod eſt rei exterioris, oportet habere ſenſum ſimpliciter ſolutum, quod autẽ eſt præteriti, oportet accipere a ſenſu cõi, qui & immobilitatur ſecundum conuerſionem ad ſenſus proprios. Ad primum ergo dicendũ, ꝙ ſunt quædam exteriora, quæ exiguntur ad motum interiorũ, ſicut motus ſenſus communis & proprij ad motum memoriæ. Et illa non opponuntur interioribus, nec impediunt ea, ſed potius expediunt & cauſant Similiter ſunt quædam interiora, quę non ſufficienter cauſant alia interiora, ſicut motus fantaſmatis non ſufficienter cauſant memoriam. & cũ illis non põt eſſe interiora illa, ſicut memoria cũ ſomno. Ad aliud dicendũ, ꝙ ſomnum inquantum intrinſecum, non impedit actũ memorię, ſed impeditur ideo quia ad actũ ſuum exigitur actus ſenſus communis & proprij, qui immobiles ſunt in ſomno. Ad aliud dicendum quòd fantaſia in ſomnis præacceptum quidem eſt, ſed nõ eſt vt præacceptũ, ſed vt præſens, & nõ cauſat memoriam quæ eſt præacceptorum vt præacceptorum.

De his quæ ſomnum excitabilem faciunt. Cap. XXX.

EXpergiſcuntur aũt ſenſus a ſomno cũ facta fuerit digeſtio, & obtinuerit q̄ impacta fuerat caliditas in anguſtum multa, ab eo qđ circunſtabat, diſcreti quoq; fuerit corpulẽtior ſanguis atq puriſſimus, Ex hoc accipit̃, ꝙ duo faciunt ſomnum excitabilem. Vnũ eſt cõplementũ digeſtionis, & vincat caliditas impacta neruos ſenſibiles a circunſtante frigido cerebri. Secundũ eſt

diſcretio

diſcretio ſanguinis puri & groſſi ſiue corpulenti, ita vt groſſus cedat in nutrimentum inferiorum, tenuis aūt & ſubtilis ad nutrimentum ſuperiorum ac præcipue capitis. Verum contra primam cauſam aliquis obijcere pōt, quòd quanto calidum eſt in materia ſpiſſiori, tanto inuincibilius eſt. At in principio ſomni ante complementum digeſtionis calidū eleuatum ad caput eſt in ſpiſſiori materia q̄ digeſtione completa, ergo inuincibilis eſt in principio. Sed qn̄ calidū eſt inuincibilius, tunc excitabilior eſt ſomnus. Et ita vr̄ quòd excitabilior ſit in principio ante digeſtionē quam in fine poſt digeſtionem. Similiter ēt contra ſecundā obijci pōt, quòd tenuis ſanguis facile infrigidabilis eſt. Cum ergo frigiditas ſit cauſa ſomni, vr̄ quòd tenuis ſanguis magis operetur ad continuandū ſomnum, q̄ ad eum excitandum. Præterea dicit Ariſto. quòd omnino ſunt ſomni amatores qui occultas hn̄t venas & vani magnaq; capita habentes. Videtur ergo a contrarijs, quòd ad excitabilitatem ſomni maxime venæ operentur, & paruitas capitis. Reſpondemus ad primum, quòd ſpiſſa materia non de facili diſtillat per venas, & propter hoc diu manens in capite infrigidatur, & cauſat ſomnum. Ad aliud vero poteſt dici, quòd humidum tenue deſcendit antequam infrigidetur frigiditate ipſum conuertente & inſpiſſante per ablationem calidi.

De duplici cauſa ſomni excitatiua. Cap. XXXI.

SCiendum vero quòd duplex eſt cauſa ſomni excitatiua. ſ. per ſe, & p accidens, per ſe cauſa eſt cōplementū digeſtionis, quia tunc ſegregatur tenuis & purus ſanguis ab impuro & corpulēto, & purus eleuatur ſurſum, impurus aūt deſcēdit deorſum. Primo enim in principio digeſtionis calor eſt vehemens, & eleuat purum & impurum ſimul ad ſuperiora. Et propter hæc groſſa in vigilia fortificatur frigus cerebri expulſo calido, & grauat ſenſus & facit ſomnū. Sanguis aūt ſubtilis eleuatur in fine digeſtionis quando remittitur calidū, & ille de facili deſcendit per venas a capite, quia non diu manet ibi, nec infrigidatur, & inducit ſecum calidum in neruos ſenſibiles, & cauſat vigiliam. Cauſa vero per accidens multiplex eſt. Eſt. n. cauſa diſpoſitionis in ſubiecto, & hæc eſt duplex. i. ſubtilitas venarum quæ ſunt in collo, quæ adeo ſtrictæ ſunt, quòd non pōt per eas cito diſtillare humidū infrigidatū in cerebro, q̄ eſt cauſa ſomni. Et huius oppoſitū eſt amplitudo venarum colli, per quas diſtillat humidum infrigidatum in cerebro. Alia vero cauſa. ſ. non diſponēs in ſubiecto. eſt magnitudo quidem capitis vt in vanis & homululis. Magnum. n. caput cōtinet magnum cerebrum, cuius multa frigiditas diu vincit calidum cum nutrimento eleuatum. Per oppoſitum aūt paruitas capitis, propter paruum cerebrū & ſiccum erit cauſa excitabilitatis facilis. Item cā per accidens eſt frigiditas circa locum digeſtionis, per quam nō pñt eleuari vapores ad caput ſicut eſt in melancolicis, vt præhabitum. Item cauſa per accidens eſt motus violentus, qui euocat animam ab interioribus ad exteriora. Et ſic etiam cauſa per accidens eſt infirmitas quæ non permittit animam in interioribus quieſcere. Item per accidens eſt cauſa nimium ieiunium propter quod aufertur materia euaporationis, quæ debet ferri ad caput & cauſare ſomnum, & ſunt etiam quædam aliæ cauſæ huiuſmodi per accidens.

De ſomnio. Cap. XXXII.

PRiſcianus ad Coſdroe. In ſomno vero fantaſma ſomniū dicimus, vnde claret, quia ſenſitiuæ partis eſt ſomnium, ſicut & ſomnus. Senſibilia nanq; per vnūquodq; ſenſum inficiūt & ab eis facta paſſio non ſolum operantibus ſenſibus ineſt actorijs, ſed etiam tranſeuntibus iā & ceſſantibus, velut ſi quid motum fuerit ab altero ceſſante motore manet ipſum motū, ita vt moueatur ab illo. Sic itaq; non ſolū vigilātiū motus a ſenſibilib. facti remanent ēt ſenſibus trāſeūtibus, ſed & cū dormimus. Magis. n. nō appent, eo quòd interdiu qdā capellant, & euaneſcāt intelligentia & ſenſibus operātibus, ſicut minor ignis a maiore, & paruæ paſſiones a magnis. Noctu vero pp ſilentiū, & infirmitatem operandi ſuperereſcunt, & cōtinua fiunt, & ſæpe quidē ſimiles, ſæpe vero in alias figuras, diſſolutæ per ſubiectæ materiæ reſolutionē. Ac per hoc nec poſt eſcam cōtinuo ſicut nec in infantibus apparent ſomnia, qm̄ in humido perturbato nulla apparet vmbra vel ēt vr̄ perturbata. Silente vero humido, pura apparent in dormiendo fantaſmata. Et reliqui motus qui a ſenſibilibus accidunt. Itaq; & melancolicis, & febricitantibus & inebriatis viſiones apparent turbatæ. Inflatione vero ſedente, & ſanguine diſcreto ſenſorum motus ex vno quoq; ſenſibiliū cōſequentia & ordinata facit ſomnia, vr̄ aūt mirabile quòd eorū quidem quæ in ſomnia fiunt fantaſmatum, & reſurgētes recordamur. Eorū vero quæ vigilantes agimus, in ſomnis memoriam non habemus, huius eſt cauſa quia memoria fiunt eorū quæ ſentiuntur, aut fantaſia videntur, neutrū aūt ſomnijs accidit. Dormientes. n. non ſentiunt, & eorum quæ ſecundum veritatem aguntur nullum eſt fantaſticum conſequenter neq; ſomnium.

De ſeptem quæſtionibus Ariſt. circa ſomnium. Cap. XXXIII.

ACtor. De ſomnio circa Ariſt. nōnulla iā dicta ſunt in li. 20. ſuperius vbi agitur in cōi de aīalib. Siquidē inter proprietates cōes aīalium agitur ēt de ſomnis eorū. In ſumma vero de ſomnio mouet Ariſt. 7. non negligendas qōnes. Prima ſiquidē qō eſt quid ſit ſomnium videlicet in eſſe. Secunda vero cur dormientes quidā ſomniāt, & quidā non. Tertia de latētibus ſomnis ea vi dormitionis. Quarta vtrū in ſomno contingat præuidere futura. Quinta qualiter contingat futura præuidere p ſomniū. Sexta vtrū futura perſpiciant ab homine ſolū, vel cauſam habeant quorundam dæmonū. Septima eſt, vtrū ſomnia fiant a natura, vel ab euentu. Itaq; de iſtis oībus iuxta dictū ordinem aliquantulum lautiori tractam, vt delicet obiectiones multas circa hæc incidentes atq; ſolutiones inſerendo proſequimur.

Quod ſomnium ſit a motu ſimulacrorum in dormientibus. Cap. XXXIIII.

ALbertus de ſomnio quid ſit, dicit Ariſt. 2. de ſom. & vigil. quòd fantaſma qd̄ eſt a motu ſimulachrorū, cū in dormiendo fuerit in eo quod dormit, hoc eſt ſomniū, hic motus deſcendit a loco fantaſtico, & tangit ſenſum cōem, ac reuertitur ad fantaſiam. Cū. n. euaporatio fit a loco digeſtionis ad cerebrū, ſanguis ſubtilis eleuatur, ac deſcendit ad interius capitis aīalis, cū quo progreditur aīalis ſpūs ſimulachra deferens a loco fantaſiæ ad organū ſenſus cōis. Quæ cū mouēt ſenſum cōem fit ſomnium, & vr̄ ſentiri forma delata a fantaſia ad cōem ſenſum. Cū aūt ipſe ſpūs deferens formas ſit de natura humidi aerei, & feratur cū humido & ſubtili ſanguine quaſi euaporabili. Dicit philoſophus quòd ſimulachrorum motus eſt in ipſo ſicut motus ramuſculorū ſalis in aqua calida liquefacti. Cum enim in aqua calida liquefit ſal ſubtile, ſurſum eleuatur ex calido mouēte & humido liquefaciēte ſicut ramuſculus albus, & poſtea iterū reſidet ex natura grani, q̄ eſt in terreſtreitate ſalis, ſic ergo formæ vel imagines deſcēdere ſpū & ſanguine deſcēdunt ad ſenſū cōem ab imaginatione, ac reuertuntur iterū ad cellā imaginationis tanq̄ ad locū propriū, in quo hn̄t cōmanere. Et qn̄ hmōi motus fit in ſanguine ſubtili & ſpū, propter hoc vnus motuū frequenter inſequitur aliū, & infringit ipſum, ſicut eſt videre in nubibus, quarum quædam ſimiles hominibus & centauris, vt dicit philoſophus, citoq; permutantur vna nube ſuper alterā inundante. Si aūt quæratur, vtrum in vigilia fiat hmōi motus. Dicendum eſt, quòd ille motus qui fit in vigilia non eſt ſomniū, qa ſubſtantiale eſt, qd̄ fiat in dormiendo, ſed tm̄ ſimile eſt motui ſomnij.

De cauſis quibus fit huiuſmodi motus. Cap. XXXV.

LIcet autē huiuſmodi motus fiat multis de cauſis particularibus, tn̄ illę reducuntur ad quatuor principales, quę colligūt ex dictis philoſophorum. Quarum vna eſt iuuentus. In pueritia enim propter multas euaporationes magnus eſt fluxus nutrimēti a capite ad organa ſenſus cōis & propriorū. Et ideo cū abſtrahuntur ſenſus eorum ab actibus exterioribus, ſicut in tenebris, & in loco ſolitario horribili, ſtatim cū ſanguine ſpirituq; deſcendunt formæ ab imaginatiua ad ſenſum. Et vr̄ eis, quòd videāt vel audiant horribilia, vel ēt percutiantur. Sed qn̄ ſunt in lumine, vel cum hominibus a quibus præſumunt adiutoriū, ſenſus cōis diffunditur ſuper ſenſus proprios in exterioribus actibus, & ideo tunc non ſentiunt motum ſimulachrorū intrinſecos, eo quòd fortiores motus exteriores excludunt debiliores interiores. Secunda cauſa eſt complexio frigida & ſicca, ſicut melancolia dominans. Frigidum enim & ſiccum faciunt fortiſſimam intenſionem ſimulachrorum interiorum, & debiliſſimam receptionem exteriorum. Et ideirco interiora efficiūtur fortius mouentia, & fortiſſimo motu deſcendunt ad ſenſum cōem, & vidētur eſſe ſenſata, & propter maliciam complexionis frequenter apparent horribilia. Et cum fortiores ſunt in eis motus interiores exterioribus, interiores excludunt exteriores, & videtur eis quòd videant dęmones, & loquantur eis. Quod autē diſcontinuant locutiones, cauſa eſt, quòd frigidum & ſiccum difficulter mobile eſt. Et ideo nullus motuū pōt attingere ad debitū finē, & hæc ēt eſt cauſa deliramenti in ſenſibus, & inſuper habēt ruinā cōplexionis & diſſolutionē, pp ter q̄ corrūpuntur formę eis impreſſe, ſicut corrumpitur forma artis in ruinoſis edificijs.

Adhuc de eodem. Cap. XXXVI.

TErtium eſt infirmitas, & præcipue calida & ſicca, & calidum fortiſſime mouet, & ſiccum confortat ſimulachra cōtinuando ea. Et tunc ſimulacra deſcendunt ad organum ſenſus cōis, & mouent ipſum ſicut ſenſitiuū, ſicut fit in eleuatione infirmorū, in quibus materia infirmitatis rapitur ad caput. Quarta cā eſt fortiſſima radicatio & cogitatio circa aliquid, & p̄cipue qn̄ aliquis abſtrahit ſe a ſenſibus exterioribus, & quærit locum ſollicitudinis, quo minus aīa ad interiora reuocetur, tūc. n. ſi fortis ſuæ imaginationis & debilis rōnis, incipiunt ſe mouere ſimulachra, eo quòd non impediatur nec ſenſibus nec a ratione,

tione, & deſcendunt ad ſenſum cõem. Et frequẽter vr̃ tunc homini, ꝙ videat & audiat hoc, qđ hic ferat quidẽ in mẽte. Et his omnibus ſi ille ſimulacro circa qđ occupatur intrinſecus ſenſus cõis, aliud ẽt modicũ ſimile offerant extrinſecus ad viſum vel auditum, ſtatim videbitur illud. vnde aſpicientes ad iuncturas lignearum vel in pariete, vel in terra propter modicam ſimilitudinem cum beſtijs, putant eſſe beſtias vel aliquid hmõi circa qđ occupatur intrinſecus. hæc aũt diximus propter hoc qđ in diffinitione ponitur ſomnij cũ in dormiendo fuerit. Dicit. n. Ariſt. ꝙ quibuſdam minorum ẽt olim perſpicientibus. i. vigilantibus ſi tenebræ ſint, apparent idola plura q̃ moueantur, ita vt frequẽter timentes obuelantur, vnde pueri quoq; timentes propter apparentia ſimulacra clamant, melancolici quoq; propter interiora ſimulacra vĩnt ſibi homines ac beſtias videre cum quibus loquantur, & timent & fugiunt. Item in quibuſdã infirmis vr̃ accidere quòd videant beſtias ex modica iunctura linearũ in pariete. Sicq; vr̃ ꝙ non tñ communem ſenſum moueant ſimulacra in ſomno, ſed ẽt in vigilia. In vigilia quidẽ ſenſus communis mouet fantaſiam. Sed in ſomno accidit ecõuerſo. Nam propter deſcenſum nutrimenti deſcendit ſpũs cum formis a loco fantaſiæ ad ſenſum communem, & propter virtutem apprehenſionis conuertitur ab organo ſenſus cõis ad imaginationẽ.

An Somnium paſſio ſit intellectus. Cap. XXXVII.

Dicit Ariſt. in s. lib. de ſomno & vigilia, ꝙ de eo quod ſentimus & intelligimus, ſæpe ſit & in ſomnis propter fantaſmata videmus & intelligimus aliqua. Ex quo vr̃ ꝙ ẽt ſõniando ab ipſis fantaſmatibus attrahitur intelligibilis cogitatio, ſicut in vigilando per ſenſus accipimus particulare, & per intellectum abſtrahimus vniuerſale. Et ita vr̃ ꝙ ſomniũ paſſio ſit intellectus. Hoc etiã probat Ariſt. per ea quę accidetunt circa homines. Dicit. n. ꝙ quidam viderũt hmõi ſomnia velut quę vĩnt ſm memoriæ perceptionẽ, diſponere quæ præponmoint. Et intendit dicere ꝙ aliquis in ſomno diſponit ſomnium ſuũ per actũ rationis ad iterpretationẽ, qđ percipitur in his qui ſomnia ſua in memoria retinent, ſicut dr̃ de ſomnio Herculis, cuius nullus interpretationem dicere valuit, & ipſe poſtmodum eius interpretationem ſomniauit. Nos ẽt plerunq; ſomniamus, nos de ſublimibus diſputare, & intelligibilia inuenire, qđ ſolius intellectus eſt. Præterea ſomnium eſt illius ſm philoſophum in quo vltimo ſtant fantaſmata accepta per ſenſum. At vero vltimo ſtant in intellectu. Dicit enim Ariſt. ꝙ ſomnium eſt paſſio ſenſibilis vel intelligibilis, his enim ſolis eorum q̃ in nobis ſunt cognoſcimus. At (vt ipſemet dicit) non eſt paſſio ſenſibilis. At vero econtrario põt obijci, ꝙ quicquid vr̃ ſub determinata qualitate & figura & colore, nõ videtur viſione intellectuali. Itẽ dicit Algazel, ꝙ cauſa ſomnij ẽ motus fantaſticæ virtutis & eius inſtabilitatis. At vero fantaſtica virtus non eſt intellectus. Sõniũ ergo non eſt intellectus paſſio. Alphorabius quoq; dicit, ꝙ ſomniũ eſt motus imaginatiuæ. Et ſic ẽt oẽs philoſophi vĩr dicere.

Huius quæſtionis ſolutio. Cap. XXXVIII.

Verum (vt ſuperius habitũ eſt) a ſomno per accidens immobilitatur intellectus, & ſi qñ inuenit ſolutus in ſomno nõ erit ordinata ſua conuerſio ad ea q̃ apparent in ſomnio, ſed erit fantaſijs admixtus iudicãs de fantaſmatibus, vt de reb᷑. Ideo errat frequentiſſime: vnde alicui vr̃ ꝙ diſputet in ſomnis, eiq; vĩr argumenta fortiora, & qñ vigilans examinat ea, inuenit ſophiſtica & debilia. Similiter ẽt eſt de verſibus noſtris factis in ſomno ꝙ nihil valere percipiuntur examinati vigilando, quòd ſũt qñque vera intelligunt in ſomnis, accidit ex quibuſdam alijs cauſis determinatis. Itaq; licet actus intellectus quoq; ſoluat in ſomno, tñ eſſentia ſomnij eſt in formis imaginabilibus & fantaſticis ſpeciebus, quibus ſæpe immiſcet intellectus. vnde ſomniũ non eſt niſi per accidẽs intellectus, per ſe vero fantaſia vel ſenſus. Nam & cætera animalia ab hominibus inueniuntur ſomniare. Cum aũt dicit Ariſt. ꝙ ſomniũ eſt paſſio ſenſibilis, intelligit ſenſibile ſecundum actum interiorem, qui non immobilitatur in ſomnis. Cum vero dicit, ꝙ ſomniũ nõ eſt paſſio ſenſus, intelligit ſenſũ ſm actũ exteriorẽ, q vtiq; in ſomno immobilitat.

Qualiter ſomnium ſit motus fantaſticæ virtutis. Cap. XXXIX.

At vero contra id qđ dicunt philoſophi ſomniũ eſſe motũ virtutis fantaſticæ põt obijci, ꝙ ille qui ſomniat vtiq; ſomniat ſe videre & audire. At vero videre & audire non eſt imaginatiuæ. Igitur ſomniũ non vr̃ eſſe imaginationis propriũ. Verũ (ſicut dicit philoſophus) ẽt in vigilia motus ſenſibiliũ eſt a ſenſu in imaginationẽ, ita ꝙ principium eſt a ſenſu, & finis in imaginatione. In ſomnio autem eſt motus præacceptorum ſenſibilium ab imaginatione ad ſenſum, ita quòd principium eſt ab imaginatione, & finis ad ſenſum, & ſic imaginationis eſt ſomnium, vt a quo eſt motus eius principiũ. Quod aũt aliquis ſomniat ſe videre & audire, hoc accidit non ex principio motus ſõnij, ſed ex fine. Si aũt adhuc obijcitur, quòd licet ſenſus in ſomnis immobilitetur ſm actus exteriores, non tamen ſecundum interiores, & ita vr̃ ſomnium eſſe motus ſm actũ interiorẽ, & non motus fantaſiæ. R̃ideo quod reuera ſunt actus interiores ſenſuum, ſm qđ reducũtur ad communem ſenſum. Et ſm illud quantũ ad finẽ ſui motus eſt ſomnium. Sunt & actus ſenſuum propriorum in ſe ſm organa, & ſm illos nõ ſemper eſt propriũ ſomniũ, quia qñq; deſunt organa, ſicut in cæcis ac ſurdis.

Qualiter ſomnij motus ſit vt motus vertiginis. Cap. XL.

Qvia vero ſomniũ eſt paſſio fantaſiæ ac ſenſus communis ſm relationem, quam habet ad ſenſus proprios, & ſomnij motus a fantaſia incipit, ac terminatur ad ſenſum. Ideo dicit Ariſtot. ꝙ ſomnij motus eſt ſicut motus vertiginis, quæ componitur ex pulſu & tractu. Senſibilia quippe primo procedunt a cõi ſenſu ad imaginationem, qui motus eſt, quaſi pulſus, & poſtea redeunt ab imaginatione ad ſenſum communem, qui motus eſt ſicut tractus. Dicit n. Ariſt. ꝙ recedenti ſenſibili extrinſecus, in cellis commanent ſimulacra, & redeũt in ſomno ad organũ ſenſus cõis. Porro ſenſus cõis ea refert ad ſenſata propria, ſicut etiam facit in vigilia. Ideoq; videtur homini ꝙ videat & audiat, exteriſq; ſenſibus agat. Senſus itaq; communis ea refert ad ſenſata propria, & ſm conuerſionem ad interius non immobilitat in ſomnis, eſtq; ſomnium cognitio illius actualis. Somnium quippe eſt paſſio in actu cognoſcentis, & ſenſus cõis ſm conuerſionem ad interius immutatur a ſenſibilium ſimulacris. Illaq; accipit vt ſenſibilia cõia, & propria, & per accidens & componit ac diuidit ea, & iudicat intentiones ex ipſis reſultantes. Dicunt aũt quidã. quòd proprij ſenſus immobiles quidẽ ſunt in ſomno ſm actũ exteriores, ſed a quodam interiori calore ſoluunt interius. Nos vero ſm Aui. & Algazelẽ dicimus, quòd ſomnij motus ſiſtit ad organũ cõis ſenſus. Et ille quidẽ in ſomnis immobilitatur per accidens ſecundum conuerſionẽ ad actũ exteriorẽ. Non enim immobilitatur per ſe, ſed non influit virtutẽ ſenſus ſpiritumq; ſenſibilem organis ſenſuum propriorũ, quia immobiliſata ſunt ex ſomni frigiditate. vnde adhuc per ſe manet in actu cõis ſenſus ſecundũ conuerſionem ad interius. Itaq; motus ſomni non eſt niſi ad organũ cõis ſenſus, & ideo non immobilitatur per ſe, ſed organa ſenſuũ propriorum immobilitantur intrinſecus, & extrinſecus.

Quod ſomnium ſit paſſio ſenſus communis. Cap. XLI.

Si ergo quæratur vtrũ ſomniũ ſit paſſio ſenſus cõis vel proprij. Dicimus, quòd cõis, qui. ſ. accipit proprium ſenſatum in ſenſata cõi per ſe, & in proprio per accidens, & de omnibus iudicat. Et in ſomno quidẽ per ſe non eſt niſi fantaſticum, vt ſenſibile in cõi ſenſu acceptum. vnde iuxta philoſophum quo in ſomno videt homo quaſi ſentiat per quoq; ſenſus, licet ibi nullũ ſenſibile ſit intrinſecum. Hoc accidit per contrariũ ei qui eſt in vigilia, motũ. In vigilia ſiquidẽ extrinſeca mouent ſenſus, & ſenſus cõis mouet imaginationem. At in ſomno reuertitur ac mouet ſenſum cõem, ſenſuſq; cõis mouet particularẽ. & ſic accidit quòd homo apprehendit ſenſibilia, licet nõ ſint extrinſeca, quia. ſ. intentiones eorum ſunt in inſtrumentis ſenſuum. Itaq; fantaſma quidem eſt de ſomnij eſſentia, non tñ vt fantaſma, ſed vt ſenſibile. Licet. n. ſpecies ſomnij re non pñte ſit, eſt tñ vt rei pñtis, maximeq; qñ tãta eſt virtus ſomnij, ꝙ ſomnians ſe ſõniare non percipit, ſed intentionem ſuper ſimulacrũ tanquã ſuper rem cõuertit. In illis aũt qui percipiunt ſe ſomniare, adhuc eſt ſimulachrum vt ſenſibile, licet percipiant deceptio virtute intellectus & cogitatiuæ potentiæ. Vt enim dicit philoſophus, ſpecies quę eſt in organo ſenſus eſt ſenſibilis, ſiue veniat ab extrinſecus ſiue ab intrinſecus.

De ſpeciebus ſenſibilium, quæ apparent in ſomnijs. Cap. XLII.

Si vero quæratur vtrũ ſpecies illæ quæ ſunt eſſentiales ſomnio, ſint aliquid rei a qua abſtrahunt, dicimus, quòd nihil eſt rei ſomniatæ niſi ſimilitudo illius. Nam tenera quædam ſpecies ſenſibiles generãtur in organis ſenſuum. Ideoq; dicit Ariſt. quòd ſenſus in actu eſt ſpecies ſenſibiliũ. hæc tñ ſpẽs nihil eſt de eſſe materiali, & naturali rei ſenſibilis, ſed ſimilitudo illius ab illa generata, & in illam ita ducunt per ſimilitudinem quã habet ſũ re ſenſata. Similiter & intellectus nihil rei accipit in rei veritate, ſed ſpeciẽ abſtractam a re, quæ eſt intentio & quidditas rei ſm rationẽ, licet non ſm eſſe. Itaq; ſpẽs coloris in oculo non habet eſſe coloris, ſed intentionem & imaginẽ, per quas efficitur principium cognitionis ſenſibilis, ſic ẽt dicendũ eſt de ſomnijs. Porro ſi quæratur, vtrũ hmõi ſpẽs abeuntibus ſenſibilibus reſeruentur in organis. Dicimus quòd rerum ſimulacra nõ reſeruantur in organis ſenſuum, ſed in organo imaginationis. Et in ſomno fluunt ad organum ſenſus cõis, illeq; ſuper ea conuertitur, ſm quòd ſunt a ſenſibilibus proprijs. Vnde vr̃ audire qñ conuertitur ſuper ſenſibile auditus, & ſimiliter videre quãdo conuertitur ſuper ſenſibile viſus, & ita de cæteris ſenſibus. Quod ideo fit quia in ſomnio fantaſma vt ſenſibile agit. Hæc ait Ariſt.

Ariſt. in li. de ſomno & vigilia quòd abeuntibus ſenſibilibus in cella remanent ſimulacra. Vocat aũt Ariſt. ꝓfundũ ſenſuũ cõis ſenſus organũ. Et probat ꝙ ſenſibilia ab ipſo fantaſtico ad organũ ſenſus cõis refluentia poſſunt manere in ipſa re nõ præſente, quia poſt impreſſionẽ aliq̃diu manent in organorũ ſuperficie.

De ſecunda quæſtione Ariſt. circa ſomnium. Cap. XLIII.

DE ſecunda q̃one. ſ. ꝓpter q̃ cauſam quidã dormiẽtes ſomniant & q̃dam non, tangit Ariſt. tria. Primũ videlicet cur quidã per totã vitã ſomniauerunt. Secundũ cur in iuuentute quidã nonq̃ ſomniauerũt, & ꝓuecti ſomniare inceperũt. Tertiũ eſt cur ſomnia plus in fine dormitionis q̃ in principio fiũt. De primis. n. dicit. Iã vero quibuſdã accidit, vt nullũ ſomnium viderint in vita ſua. Rarũ quidẽ eſt huiõi, accidit tñ. De ſecundis aũt dicit. Aliquibus aũt & ꝓuectis multũ ætate accidit ſomniũ, cũ primum nullũ ſomniũ viderint. De tertiis vero dicit. Sedato & diſcreto ſanguine in habentibus ſanguinẽ conſeruatorum ſimulacrorum motus ab vno quoq; ſenſuum valida facit vtiq; ſomnia. Sedatio & diſcretio ſanguinis fit in fine dormitionis, qñ completa eſt digeſtio. Itẽ dicit Alpharabius & Auicenna contra primum, quia in omnibus aĩalibus ſanguinẽ habentibus ſanguis purus diſtribuitur membris ſuperioribus, & impurus inferioribus, & hoc in fine digeſtionis. Si ergo cũ ſanguine ſubtili fantaſmata deſcẽdunt in ſenſum cõem & ſomnia faciunt, vt dicit philoſophus. Oĩs homo & oẽ aĩal ſanguinẽ habens dẽt ſomniare. Præterea philoſophus cauſam aſſignat, cur quidã nunquam ſomniant, dicens ꝙ in talibus eſt per totũ ſomnũ multa euaporatio ſpiſſi ſanguinis ad cerebrum. Et ſunt hæc verba ſua. Quibuſcunq; exiſtit hæc natura, vt multũ aſcendat euaporatio ad ſuperiorẽ locũ, & iterũ deorſum lata faciat multitudinẽ motus, conſequenter illis nullum apparet fantaſma. Sed contra hoc vr̃ eſſe, ꝙ euaporatio cauſa eſt dormitionis. Et cum conſequenter continue eleuetur euaporatio in illis, ſomnus eorum nunquã vr̃ eſſe excitabilis. Et ſi excitabilis eſt, tunc oportebit diminui euaporationẽ, & tũc poſſunt deſcendere fantaſmata & facere ſomnia. Itẽ vr̃ ꝙ talis magis debeat ſomniare q̃ alij. Fortis. n. euaporatio contingit a calido multũ agente, & ab humido multũ eleuabili. Sed calidũ (vt dicit Auicenna) multum mouet fantaſmata, & humidum eſt ſubiectũ fantaſmatum deſcendentiũ. Igitur vr̃ ꝙ tales continue debeãt ſomniare, &c.

Huius Quæſtionis ſolutio & de his qui nunquam ſomniant. Cap. XLIIII.

VErum quidã nunquam ſomniant per totã vitã, vt dicunt philoſophi. Et huius cauſa eſt duplex, vna eſt ex parte corporis, quam tangit philoſophus, ꝙ. ſ. non dormiunt poſt. i. poſt completam digeſtionem cibi, & tales ſunt illi in quibus eſt calor magnus circa locũ digeſtionis, permanens tota vita. Qui. ſ. calor eleuat euaporationes ſpiſſas & croſſas ad caput, quæ deſcendunt infrigidatæ, & iterum eleuantur a calore. Cumq; calor ille nõ reuertatur nec remittatur circa locũ digeſtionis, niſi qñ expanditur in vigilia ad exterius, in talibus ſemper profundus eſt ſomnus, nec ſomnio aptus. Alia vero cauſa eſt ex parte animæ. ſ. debilitas virtutis imaginatiuæ, quæ formare non põt imagines fortiter mouentes. Ad id aũt quod contra hoc obijcitur, Dicendũ eſt ꝙ in talibus eſt calor vehemens valde, & ideo ſtatim qñ ſanguis accidit aliquo modo ad ſubtiliationem, incipit ꝓdominari calor frigiditati cerebri, & ſoluit ſenſus a vigilia. Et ideo tales euigilant antequam incipiant ſomniare completa digeſtione. Cæterum euaporatio non eſt ita continua ſpiſſa, quin in fine incipiat ſubtiliari & ſeparari ſanguis purus ab impuro, & ſic fit ſomnus eorũ excitabilis: ſed quia calor fortis eſt, ſtatim ſoluuntur ſenſus a vigilia, & ideo euigilant antequam ſomniare incipiant. Porro ſpiſſa fit euaporatio propter multũ calidũ. fortis. n. calor eleuat groſſum & ſubtile ſimul. Et propter illam euaporationis turbationem ſpiritus aĩalis turbatur in capite, ita vt non poſſint in eo formæ apparere. formæ enim non apparent niſi in ſpiritu clato & puro.

De illis qui iam ætate prouecti ſomniare incipiunt. Cap. XLV.

COntra ſecundum quod dicit Ariſt. videlicet ꝙ aliquibus prouectis ętatæ ſomnium accidit, cũ prius nullum ſomniũ viderint, obijci poteſt quod idem Ariſtot. dicit in 6. phiſicorum, quòd. ſ. infantes addiſcere non poſſunt, neque iudicant ſenſibus ſimiliter preſbyteris. i. ſenioribus, multa enim turbatio circa hoc & motus. Et intendit ꝙ propter fluxibilitatem complexionis ac nutrimenti in pueris aĩa circa idem non infigitur, ſed circa multa vagatur. Cum ergo motus fantaſmatum plurimus ſit cauſa ſomnij, maxime deberent ſomniare minores ac pueri. Prætereà ſm Ariſt. ſomnij motus eſt ſicut motus vertiginis in humido, in quo multæ apparẽt figuræ ex multis motibus. Cũ ergo complexio puerorum maxime humida ſit, & ad diuerſitatẽ figurarum mobilis, videtur quòd pueri debeant ſomniare plus ſenibus & prouectis. Nos aũt dicimus, ꝙ quidam in iuuentute non ſomniant, & prouecti iam ætate ſomniant, hoc contingit ob cauſam ſuperius iam expoſitam. In iuuenibus eſt calor magnus eleuans purum & impurum ſimul ad caput. Ideoq; confortat ſomnum, & impedit ſomniũ. In prouectis autem calor remittitur, & ideo non eleuat niſi purum, qđ facile eſt leuare. Vnde cum in puro bene reſultẽt formę, tunc incipiunt ſomniare. Ad obiectũ vero in contrariũ dicimus, ꝙ in pueris vtiq; multũ eſt humidũ & fluxibile. Sed quia calor interior in dormitione confortatur, humidum illud cum impuro ad caput eleuato commiſcetur. Illaque impuritas impedit formarum reſultationem. & idcirco non ſomniant.

Quæ fantaſmata faciant ſomnium. Cap. XLVI.

CIrca tertium qđ dicit philoſophus, ꝙ. ſ. in fine dormitionis plus fiunt ſomnia q̃ in principio, quia ſedato ac diſcreto ſanguine conſeruato, ſimulacrorum motus ab vnoquoq; ſenſuum ſomnia facit valida. Quæri poteſt, quæ fantaſmata deſcendunt a fantaſia ad ſenſum cõem, vt faciant ſomnia. Aut ea quę manifeſtius ſunt in ipſa, & fortius impreſſa ſunt. Aut ea q̃ magis latent, & debilius impreſſa ſunt. Aut ea quibus nuper in vigilia fuit meditatio & cogitatio. Non enim pluribus modis vr̃ poſſe contingere fantaſma. Si dicatur primo modo, tunc ſomnium erit ſemper de omnibus fantaſmatibus & ſenſatis. & talia ſunt multa & infinita, & non determinata, & non ordinata ad vnam ſcientiam, vñ ſm hoc videbitur omne ſomnium eſſe de infinitis inordinatis & indeterminatis, qđ falſũ docet eſſe experientia. Sed tñ vr̃ ꝙ omnia deſcendant. Quæcunq; enim ęqualẽ habent inclinationẽ ad ſenſum cõem æqualia ſunt ad ipſum. Sed omnia fantaſmata æqualẽ habent inclinationem ad ſenſum cõem, ergo æqualis erunt deſcenſus ad ipſum. Prima patet de ſe. Secunda vero probatur ex hoc, ꝙ omnia fantaſmata accipiuntur a ſenſu. Si autem dicatur ꝙ ea deſcendunt, quæ fortius impreſſa ſunt, propter rationem ſuperius habitam. ſ. quia fortiores motus debiliores excludunt. Et ideo cũ fantaſma fortius impreſſum moueat, ipſumq; fortius excludat debilius impreſſum a motu ſomnij, econtra ſic poteſt obijci. Si fantaſma tm̃ fortius impreſſum fortius apparet in ſomno, cũ nõ imprimat̃ fortiꝰ niſi per maiorem attentionem circa illud, nec occurrit ſomniõ niſi circa illa q̃ maiorẽ habent attentionẽ in vigilia, qđ falſum eſt manifeſte. Porro ſi dicatur, ꝙ illa magis apparent, quæ magis latent ac debiliꝰ impreſſa ſunt cõtra hoc eſt aperte, ꝙ latẽtia debiliſq; impreſſio potius ſunt, cauſa nõ apparẽtiæ q̃ apparentiæ. Præterea dicit Auic. ꝙ magis ſomniat homo de his circa q̃ ſollicitus & attentus eſt magis. Sollicitudo aũt & attentio cauſæ ſunt maioris impreſſionis. Non ergo apparent ea quæ debilius impreſſa ſunt. Si aũt dicat̃, ꝙ in ſomnio apparent ea de quibus in vigilia pręceſſit cogitatio vel locutio, ſicut dicere vr̃ Ariſt. in 2. de ſom. &. vig. ꝙ ea frequenter apparẽt in ſomnijs quorũ cauſa præceſſit in vigilia. Experimentũ eſſe vr̃ econtra. Multi namq; ſomniant ea quæ nunq̃ viderunt vel audierũt, vñ q̃a taliũ cã nõ p̃ceſſit in vigilia, patet, ꝙ hoc nõ eſt apparitionis ſomnialis cã.

Solutio prædictæ quæſtionis. Cap. XLVII.

NOs aũt dicimus ꝙ in fine dormitionis frequẽtius apparẽt ſomnia ex cauſa iam dicta ſuperius dicta, quia. ſ. calor digeſtiuus confortatur in principio, & inuenit cibum permixtum purũ cum impuro. Ideoq; turbatam euaporationem ſic eleuat ad caput, in qua non bene reſultant imagines. At in fine cum impurior ſanguis reſidet deorſum, & ſubtilis tñ eleuatur ſurſum, tũc purificatur ſpiritus animalis, & incipiũt reſultare ſimulacra in ſomnijs. Porro ſomniorũ quædam ſunt ſigna vel cauſæ aliquorum præteritorũ vel pñtium vel futurorũ, & illa proueniunt diuerſis cauſis agẽtibus, de quibus dicetur inferius. In talibus imaginatiua præparat imagines rebus ſignatis conuenientes, & in talibus nec omnia fantaſmata, nec fortius impreſſa, nec debilius impreſſa, nec etiam de quibus locutio fuit in vigilia deſcẽdunt, ſed ea ſola quæ rebus ſignatis competunt. Quædam vero ſunt, quæ nec rationem cauſæ nec ſigni habent ad res aliquas in pñti vel preterito vel in futuro ſignãdas. In talibus frequẽter mouent fantaſmata fortius impreſſa, ſicut immediate de forti ſtudio venienti ad dormitionem accidit, qui ſomniat idẽ qđ ſtuduit. Et talia vt frequenter conſueuerunt durare per totã dormitionem. Itaq; nõ omnia fantaſmata deſcendunt, quia licet ſint a ſenſu, non tñ æqualem habent inclinationem ad deſcenſum. Quædam enim inclinantur per modum cauſæ vel ſigni. Quędam ex fortitudine impreſſionis, vt patet ex prædictis, & illa deſcendũt prius q̃ alia. Impreſſa vero magis deſcendũt, niſi impediat ratio cauſandi vel ſignandi, vt dictum eſt. Ideoque quandoque contingit magis latentia ſomnia fieri. Porro debilius impreſſa non deſcendunt, niſi faciant ad cauſandum & ſignandum. Nam licet in ſe latentia ſint, efficiuntur tñ apparentia ꝓpter mouens intus ex parte corporis, vel ex parte elementorum vel cæli, vel ſubſtantiarũ ſeparatarum. Illa vero de quibus in vigilia

gilia fuit meditatio vel locutio frequẽter deſcendere cõtingit, quãque tñ per cõne cauſandi vel ſignãdi pdictã aliter accidit.

De ſomnijs incertis. Cap. XLVIII.

QVod autẽ quidã de diuerſis & inordinatis ſomniando habent incerta ſomnia, contingit ex duplici cauſa. vna eſt ex parte aïæ, quã Ariſt. tangit in ſecundo de ſomno & vigilia, vbi dicit q mẽdaces falſa conſueuerunt hẽre ſomnia. In ethicis quoq; tangit ab eodẽ Ariſt. vbi dicit q meliora ſunt fantaſmata iuſtorũ q̃ quorũcunq;. Alia vero eſt ex parte corporis.ſ. fluxibilitas complexionis quæ eſt de facili mobilis. Et ideo vna figura infringit aliã, & vnus motus aliũ. fiuntq; figuræ incertæ & indeterminatæ, & motus ſimiliter. Ex hoc ergo ſequũtur ſomnia incerta & inſtabilia & indeterminata.ſ. ex fluxu deſideriorum & inſtabilitate. Ideoq; talia pueris & iuuenibus apparent frequentiſſime. Porro quidam habent ſomnia multa, ſicut infirmi quidã: & etiam dormiẽtes poſt vigiliam in hora matutina, in talibus enim eſt euaporatio debilis, vel propter inanitionem, vel propter completam digeſtionem. vnde cum in eis ceſſant exteriores ſenſus, intenduntur imaginationis motus, apparentq; fantaſmata, & multiplicantur ſomnia.

De tertia quæſtione Ariſt. circa ſomnium. Cap. XLIX.

TErtia quæſtio Ariſt. eſt de latentibus ſomnijs ex vi dormitionis. Et dicimus q latentia ſomnij dĩ, qñ ſomniũ vt res a ſomniante accipitur: qd contingit duobus modis.ſ. ex potentia ſomnij & debilitate. Et qñ contingit ex potentia, tunc eſt deceptio & latentia proprie. Qñ aũt ex debilitate, tunc non eſt deceptio, ſed improprie dĩ latẽtia: potentia vero ſomnij dĩ primo quidem a quadam immobilitate ſenſus cõis, & ſecundario ab immobilitate rationis. Senſus enim cõis licet non immobilitetur in ſomnio, quo ad actum interiorem, tñ immobilitatur quo ad exteriorẽ. Et hoc dĩ maior potentia ſomnij. Rõ aũt licet non immobilitetur a ſomnio per ſe, tñ immobilitatur per accidens, vt dictum eſt. Et hoc accidens duplex eſt. Vnũ quidẽ, quia propter colligantiã viriũ aïæ in vna natura aïæ & ſubiecto contingit, q ſi aïa intendit motui vnius potentię, ſtatim abſtrahitur a motu alterius. Quia (ſicut dicit philoſophus) motus fortior in motibus aïæ ſemper excludit debiliorem. Vnde cum in ſomnio aïa maxime intendit motui imaginationis, contingit q abſtrahitur a motu rationis & intellectus. Aliud accidens eſt, quia cum intellectus moueatur a fantaſmate, hoc non contingit oĩ modo, ſed illo modo tñ quo fantaſma per ſenſum accipitur a re & ſenſu, & procedit in fantaſiam, & ſic vlterius pcedit ad mouendum intellectum. In ſomnis aũt non eſt talis pceſſus fantaſmatis, ſed potius a fantaſia procedit ad ſenſum per diſtantiam ab intellectu. vnde intellectus manet immobilis, eo q non ſit mouens ipſum. Et tunc nõ deſit iudicium intellectus, deeſt & illa comparatio ſenſus cõis qua comparat exterius ad interius. quare neceſſe eſt accipere ſimulacrum vt rem.

De ſomnio latente & non latente. Cap. L.

ET hoc eſt latẽs ſomniũ ex maiori poteſtate ſomnij. Alius modus eſt quo accipitur ſomnium, vt res ex debilitate ſomni, & ibi eſt latentia parua. Et contingit, qñ iam ſenſus incipiũt ſolui a vigilia, & tunc propter quietem ſenſuum paruum ſenſibile facit maxime motũ in ſenſu ſicut parua lux vĩ maxima, & paruus ſonus maximus ſtrepitus eſſe vĩ. Et ſic accidit alicui, q ſomniat ſe audire canes vel campanas, & qñ euigilat audit eos. Et ſic ẽt contingit alicui debiliter dormienti, cui aſſiſtunt loquentes de materia aliqua, q ſomniat de eadem materia, vel in parte vel in toto. Et hoc eſt qd dicit philoſophus in ſecundo de ſomno & vigilia. Aliquibus accidit ſentire aliquo modo ſonũ & lumen & ſaporem, languide quidẽ & velut delonge. Nam in dormiendo reſpicientes, & e veſtigio.ſ. ſtatim ſurgentes, qd tenẽ videbant lumen lucernæ dormientes, vt arbitrantur, expergefacti cognouerunt, quòd lucernę erant. Et galloru m & canũ tacite voces audientes, experge facti cognouerunt eſſe manifeſte. Quidã vero, & reſpondẽt interrogati. Sed tamen nullũ iſtorũ proprie dĩ ſomniũ, eo quòd ſomnus tam adeo debilitatur, quod ſenſus ſm aliquid ſoluti ſunt a vigilia. Non latens autem ſomnium contingit duobus modis.ſ. ex reflexione rationis in fantaſia apparens. Et ex hoc quòd ſenſus communis interius comparat ad exterius. Et primum contingit duabus de cauſis. Quarum vna eſt ſolicitudo, quia ſcilicet alicui multum contrarium voluntati apparet in ſomnis. Et tunc excitatur anima ad repellendum illud, & poſt multam pugnam excitatur ratio quaſi conſolans animam quòd non ſit res, ſed rei ſimulacrum. Et talia ſomnia frequentiſſime occurrunt religioſis, quibus ex longo ſtudio abominabile factũ eſt peccatum. Cum enim ſomniant ſe peccare, ex ſolicitudine accidit eis quod dictum eſt. Altera cauſa eſt potitas & fortitudo intellectus. Quibuſdam enim ſemper præſto ſunt veræ intelligentiæ, & talium anima frequenter excludit motus ſimulacrorum. Quando autem ſenſus communis interius comparat ad exterius, tunc contingit ex debilitate dormitionis, quia iam ſenſus cõis quodammodo incipit ſolui ad actum exteriorem, qñq; tñ contingit q ſomnus debilitatur, & tunc ſomnium incipit non latere. Et ſic accidit eis qui vident ſomnia, & poſtea vident ſe ſomniare, & narrare illud ſomniũ alteri. Cum enim primo vident ſomnium, tunc latet. Et quando vident ſe ſomniare nõ latent, & quando vident iterum ſe narrare illud ſomnium alteri, latet, quia in veritate non narrant, ſed ſomniant ſe narrare.

De deceptionibus animæ in ſomnijs. Cap. LI.

IN ſomnis autẽ dupliciter anima decipitur, quorum vnus eſt ex vi dormitionis, qui iam determinatus eſt paulo ſuperius.

Secundus eſt ex modo compoſitionis, quæ oritur ex ſenſu cõi, ac p cõſequens hic & determinatus eſt ſupra in tractatu de ſenſu cõi. Porro de obliuione qua quidẽ obliuiſcuntur ſcientiæ per ſomnum habitæ. Dicunt Gregorius Nyſſenus & Iſaac, quòd obliuio eſt corruptio ſcientiæ. vnde cum minus operantur cauſæ deſtruentes obliuionẽ in ſomno, patet quòd in ſomno magis operari debet obliuio. Cauſæ quippe deſtruentes obliuionẽ ſunt ſcientię acceptio, memoria & reminiſcentia, quorum nullum operatur in ſomno, ſed in vigilia. Præterea in ſomno non poteſt ſcientia accipi, ergo nec ſaluari, & ita ſequitur obliuiſci. Econtra vero põt obijci, q obliuiſci eſt id quod in anima prius acceptum eſt ab anima ſeparari. At in vigilia pluſquam in ſomno ſeparatur ab anima, qd eſt acceptum ab ipſa, nam in vigilia ſoluti ſunt ſenſus ad exteriores actus. vñ ſic per ſenſus accipere contingit noua ſimulacra, & ſic deleri vetera. In ſomno aũt ſenſus ad exteriores actus immobiles ſunt, ita q per noua ſimulacra non delentur vetera, quia noua non adueniunt. Igitur in vigilia magis q̃ in ſomno contingit obliuiſci, qd & nos concedimus ſimpliciter, qm̃ in vigilia contingit obliuiſci p ſe, ſed in ſomno niſi per accidens. Obliuiſci enim eſt corruptio memoriæ, vñ ſicut meditationes quæ ſaluant memoriam per ſe agunt in vigilia. Ita defitio meditationũ per ſe reducitur ad vigiliam. Oppoſita enim reducuntur ad idem. In ſomno aũt non eſt obliuio, nec ſcientiæ acceptio, nec ſalus eius. Cuius enim non eſt vnum oppoſitorum, illius neque reliquum erit. Ex hoc patet ſolutio ad obiectum. Non enim ſequitur, ſi in ſomno non ſaluatur ſciẽtia, q propter hoc corrumpatur in ipſo. Quod vero in ſomno non contingit recordari pcedentiũ q̃ facta ſunt in ſomnio, nõ hẽt hanc cauſam, q in ſomnio ſit p ſe obliuio, ſed illã q̃ ſupra expedita ẽ.ſ. q memoria immobilitat in ſõno, nõ aũt in vigilia.

De quarta quæſtione Ariſtotelis. Cap. LII.

QVarta quæſtio Ariſt. eſt, vtrum futura contingat in ſomnio prævidere, vel nõ. Et patet, quòd ſic etiam ſm ipſum. Nam omnes inquit æſtimant, aliquam aſſignationem futurorum habere ſomnia & hoc fidem importat tanquam ab experientia dictum. Quod enim ab omnibus dicitur, neceſſe eſt verum eſſe, vel in toto, vel in parte. Idem etiam inducit rationẽ ab auctoritate medicorum, qui dicunt q oportet valde ſomnijs intendere, eo q aliquid ſignificent in futurum. hoc quoq; probat per rationẽ a ſimili, quia.ſ. in quibuſdam alijs contingit aliquo modo futura coniectarari, vt in quibuſdam ſignis aſtrorum & nubium. Econtra vero idem Ariſt obijcit, q cognoſci non poteſt illud, cuius nulla rationalis cauſa præcedit. Nam omne quod præcognoſcitur, in cauſa præcognoſcitur. At vero ſomniorũ nulla eſt cauſa præcedens rationalis, quia ſomnium eſt contingentis, nec eſt cauſa ipſius. Ideoq; ipſum non videtur aliquid præcognoſci. Præterea dicit ſcriptura diuina, quòd multos errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in ſe. Nos autem cũ ſanctis & profectis dicimus, q ſomnia frequenter aliquid ſignãt de futuris, maximeq; vt dicit Auic. quæ ſunt in dormitionis fine, ſicut in illa quæ vñr in mane. Omnes enim cogitationes hac horã quieſcunt, humorum motus finiti ſunt, ideoque cum imaginatiua non ſit impedita per corpus, nec impediatur ab alijs actibus aïæ, tũc nbicquiam eius qd præſtat aïæ, melius eſt q̃ poſt, & ideo in talibus imaginationibus frequenter pvidentur futura. Somnium tñ licet principaliter ſit futurorum, tñ & præteritorum & præſentium eſt, quæ latent cognitionẽ noſtram, vt dicit Alpharabius. Ad id ergo quod obijcitur in contrariũ, dicendum eſt, quòd ſomnium quandoq; eſt ſignum cauſæ, & quandoq; eſt ſignum ſigni, & quandoq; ſignum accidentis, & præcognitio varia ſm illa. Ad id autem quod obijcitur, q omne quod ſcitur, per cauſam ſcitur. Dicendum q hoc eſt intelligendum de ſcientia intellectiua, quæ accipitur per medium demonſtrationis & ſillogiſmi. Scientia vero ſomnialis eſt quæ habetur per proprietates imaginum apparentium. Vnde dicit philoſophus. Altiſſimus eſt iudex ſomniorum, qui poteſt ſimilitudines inſpicere. Porro eccleſiaſticus dicit de illis q intendunt ſomnijs tanquam ex neceſſitate futuris, cum ſomnia non ſunt neceſſaria ſigna futurorum, vt dicit philoſophus.

De

De quinta quæſtione eiuſdem. Cap. LIII.

Circa quæſtionem Ariſt. quintā. ſ. qualiter contingat futura prouidere per ſomnium. Primo videndum eſt, quot & quibus modis contingant ſomnia quæ ſunt præſagia futurorum. Dicit aūt idē Ariſt. ꝙ ſomniorum quædam ſunt cauſa, quædam ſignū, quædam incurſus accidentalis. Sic & rebus quædam fiunt per cauſam, vt defectus ſolis per lunæ interpoſitionem. Quædam vero ſunt ſigna eorum quæ fiunt, vt appropinquatio lunæ ad locum coniunctionis, ſignū eſt eclypſis futuræ. Quædam vero accidentia, vt ꝙ aliquo ambulante accidit ſolē eclypſari. At econtra vr̄, quòd nullum ſomnium ſit cauſa, q; omne ſomnium eſt ſimulacrum apparens in anima. Nullū aūt ſimulacrum hmōi cauſa eſt alicuius futuri. Nam ſpecies quæ ſunt in animis, nō ſunt rerum extrinſecarum cauſę, ſed potius ab ipſis cauſatæ. Præterea ſi ſomnia eſſent aliquorū cauſæ, aut eſſent cauſę p ſe, aut per accidēs. Si per ſe, tunc aut efficiens aut materialis, aut formalis, aut finalis. Si efficiens tūc cum efficiēs per ſe nō agat, niſi coniuncta & approximata materiæ quæ eius actione patiatur, ergo coniuncta erunt. ſ. omnia ſemper rebus illis quæ ſignantur in futuro coniuncta, qđ plane falſum eſt. Si dicatur ꝙ ſit cauſa finalis, tunc cum huiuſmodi cauſa ſit propter rem. Somnium debet fieri poſt illam rem quæ ſignatur in futuro, qđ iterum falſum eſt. Si formalis vel materialis, tunc cū huiuſmodi cauſæ ſemper rei ſint intrinſecę, & nunquam extra illam, oporteret ꝙ ſomnium quodlibet eſſet intrinſecum rei ſignatæ in futurū, vel vt materia, vel vt forma, quod & patet eſſe falſum. Porro ſi dicatur quod eſt cauſa per accidēs, contra hoc & obijcitur, quòd omne per accidens ad id quod per ſe vt ad ſubiectum reducitur. Si ergo ſomnium eſt per accidens, cauſa aliquorum futurorum puto, oportebit aliquid eſſe in ſomno, vel ſomniante quod ſit cauſa per ſe, quod non eſt facile fingere, cum ſæpiſſime ſomniemus ea quę multum diſtant per locum & ipſis, quorū nullo mō cauſa vel occaſio ſumus. Nos itaq; dicimus, quòd ſomnium nō dr̄ cauſa eſſe, niſi quia ſimulacrū eſt cauſę. Porro ſomniū aliquando eſt ſimulacrum efficientis, aliqñ materialis, aliquando formalis, & aliqñ finalis. Et bene concedimus, ꝙ ſomniū aliqñ eſt ſignato coniunctū. Nam ſignatum iā eſt in re vel in fieri apud ſomniantem, quandoque eſt cauſæ etiam ſimulacrum per accidens, quia per accidens reducitur ad per ſe cauſans in anima vel in corpore.

De ſomnijs ſignificatiuis. Cap. LIIII.

Itaque ſomnia iuxta ſanctos & ēt iuxta philoſophos aliqñ ſignificationem habent, aliqñ non, & illa quidem quæ non habent ſignificationem non ſunt niſi motus ſimulacrorū, vt ſuperius eſt habitū. Illa quę habent ſignificationem, triplicem habēt ad ſignificata relationē, videlicet cauſę, ac ſigni, & incurſus accidentalis. Illud enim ꝙ cognoſcitur, aut cognoſcitur ex proprijs aut ex cōibus. Si ex proprijs tunc per cauſam habet cognoſci. Si ex cōmunibus, hoc eſt p propinqua vel remota. Si p propinqua tunc cognoſcitur ex ſignis, quia propinqua accidentia ſunt ſigna. Si vero per remota, tunc cognoſcitur per incurſum accidētalem: quocunq; autem modo cognoſcatur in ſomnis res futura, ſemper communior modus cognoſcendi ex p proprietates methaphoricas. Si vero cognoſcatur per cauſam, tunc eſt res quæ cauſam habet ex parte corporis vel animæ. Ex parte corporis quidem, ſicut quādo aliquis videt ſe in igne, vel in parte, vel in toto, ex eo ꝙ in toto vel in parte in naturali calore calefactus eſt, & aliquis ſomniat ſe comedere mel, eo ꝙ flegma dulce tangit palatum & linguam. Aliquis ēt ſe ſomniat eſſe in niue & in aqua & glacie, eo ꝙ in parte vel in toto aqua nimis infrigidatus eſt. Et ad hunc modum reducuntur ſomnia ſequentia complexiones hominum, ſicut ꝙ colerici frequenter ſōniāt ſe ardere. Et flegmatici ſe natare & ſubmergi in aquis. Melancolici aūt terra & obſcura & nigra ſomniant ſe videre, eo ꝙ talis ſit diſpoſitio melancoliæ, & huiuſmodi. Ad hunc ēt modum reducuntur ſomnia illa quæ ſequuntur naturas ciborum, quod enim complexio facit per naturam, hoc cibus facit ex accidente, & eo modo ſunt ſomnia ſecundum naturas infirmitatum. Quod aūt ex ſomnis fortior occurrit motus, quam ſit, hoc contingit propter duas cauſas, quarū vna eſt, quia anima eſt quieta, & tota fertur ad motum vnum. Secunda eſt, quia ſpiritus aīalis eſt quietus & recitco ab vno motu totus imprimitur, & ideo motus ille ſic maior videtur, ſicut vnum videtur duo, quando diuaricatur ſpiritus viſiuus. Cauſa vero quæ eſt ex parte animæ eſt duplex. ſ. ex parte ſcibiliū & ex parte operabilium. Ex parte ſcibilium ſic, qñ inquiſitio aliquorum fuit in vigilia, & præſentatur motus illius inquiſitionis in ſomnio, & in eis manifeſtantur futura ſcibilia. Ex parte verę operabilium, quando diſpoſitio aliquorum operabilium præcedit in vigilia, tunc enim motus eiuſdem diſpoſitionis præfert operationem futuram.

De diuerſis ſomniorum ſignis. Cap. LV.

Signū vero eſt triplex. ſ. in cœlo & in elemētis & in ſomniāte. In cęlo qdē ſicut ſtella mouet ad aliquid, cuius motus exiſtēs exiguus in vigilia non percipitur ſed in ſomno manifeſtatur, ſm qđ dr̄ cōmeī a philoſophis, ꝙ aliud ſignificant ſomnia in plenilunio, & aliud in nouilunio, & aliud ſole, vel alio planeta exiſtente in bicorporeo ſigno, & aliud qñ ſunt planetæ in ſigno vnius corpis. Ex parte vero elementorū ſunt ſigna qñ elementa diſponuntur ad ſerenitatē vel pluuiam, vel ventos, vel hmōi aliquid. Cum enim illa diſpoſitio eſt pua in elementis, non ſentitur in vigilia, ſed percipit̄ in ſomno, ſm ꝙ aliquis piſces ſomnians ſuſpicatur futurā pluuiam, & ſomnians piſces mori & exiccari, interpretat̄ futurā ſerenitatē. Signa vero ex parte ſomniātis ſunt diſpoſitiones ſomniantiū paruæ, quæ nō niſi in ſomno ſentiuntur, ſicut aliquis ſomnians ignē, interpretat̄ futuram iram, & ſomnians ſe videre os putridum magnum, interpretat̄ impoſitionē falſi criminis, & ſomnians ſe videre ſcorpionem, interptat̄ futuram detractionē occultē, eo ꝙ minimæ diſpoſitiones iam mouentur ſomniantē ex pte corpis vel ex pte aīæ, ſicut in ira futura forte fuit memoria iniuriæ vel alicuius debilis aſcenſus ſanguinis ad cor, & impoſitionem falſi criminis forte præceſſit ſuſpicioſum aliqđ vel aliquod ſuſpectum factū, cuius motus ſignum fuit futuri. Accidens aūt ſiue incurſus eſt de his, quæ procul ſunt tpe vel loco, & quorū notitia ſuper noſtrā vr̄ eſſe prudentiā, vt dicit philoſophus, ſicut eſt de nauali bello futuro, vel de regnis ſubuertēdis, vel de toto mundi ſtatu futuro ſicut in ſomno Pharaonis Nabuchodonoſor & Danielis. Et notitia huiuſmodi ſomniorum non ſit ſine reuelatione.

De reuelationibus quæ fiunt in ſomnijs Cap. LVI.

Fiunt autem reuelationes duobus modis. ſ. ſm verā intelligētiam diuinæ voluntatis, & ſm priuationem fantaſmatum. Primo modo non eſt ſomnium ſed prophetia. Secundo modo eſt reuelatio non ſignantis rem futurā ſimpliciter, ſed ſm cōditionē aliarū cauſarū naturaliū vel voluntatū. Quæ. ſ. cauſæ non ſunt neceſſariæ, non enim neceſſariū eſt, quod ſignatū eſt futurum eſſe. hoc tñ intelligendū eſt, ꝙ ſomnium ſemper ſit in proprietatibus fantaſmatū, quia ſine fantaſmatibus non eſt aliqđ ſomniū. Dicimus ergo philoſophis conſentiendo, ꝙ ſomnia nō eueniunt de neceſſitate, ſiue ſint cauſæ ſiue ſigna ſiue incurſus futurorū accidentalis. At vero ſomniū Pharaonis & Nabuchodonoſor & Danielis fuerūt prophetiæ ſm qd immobiles de futuro. ſ. exiſtentibus cauſis voluntarijs, ſimpliciter aūt non. Nam ſi merita voluntatis Aegyptiorum immutata fuiſſent non induxiſſet Deus famē, ſimiliter ꝙ ſeculum eſt aureum. poſtmodum argenteum, & poſtea ferreum, non aliter ęſtimandum eſt q̄ propter diſpoſitionē voluntatis eorum qui ſunt in ſeculo, & nō neceſſario. Somnū itaq; ſignat aliquid. ſ. contingens de futuro, quod tñ ad alterā partem eſt diſpoſitum magis. Et ſi quæratur vtrum hoc ſit aliquid vel non, dicimus ꝙ illud non ſit ſimpliciter, ſed ſm quid. ſ. ſm diſpoſitionem. Sciendum vero ꝙ reuelatio ſomnialis q̄ per Angelos fit, habet aliquid de eſſe prophetiæ & aliquid de eſſe ſomnij, & ſecundū quod eſt habens eſſe ſomnij non cōſiſtit in intellectu ſed in imaginibus a fantaſia ꝑparatis, vt quòd Daniel vidit beſtias de mari aſcendentes & Pharao ſpicas & boues. At vero ſecundum quod habet eſſe propheſiæ ſic eſt principaliter in intellectu, & a ſomnio differt, neque vero ſenſibilia tranſeunt ad intellectum, ſed manent in imaginatione. Sed vt dicit Daniel, intellectu opus eſt in viſione.

De ſexta quæſtione Ariſtotelis. Cap. LVII.

Sexta quæſtio eſt Ariſtotelis, vtrum futura perſpiciantur ab homine ſolum, vel cauſam habeant quorūdam dæmonum. Et nos quidem dicimus ꝙ in ſomnijs fiunt reuelationes ab intelligentijs, quæ dicūtur Angeli, fiuntq; a bonis & malis iuxta ſententiam. Auguſtini. Dicit enim in duodecimo li. ſuper Geneſim. Quod per corporalem viſionem ac per corporalium imagines, quæ in ſpiritu demonſtrantur, & Angeli boni inſtruunt & mali fallunt. Sed econtra vr̄ eſſe, ꝙ Alphombius & Iſaac & Auicenna dicunt, ꝙ intelligentijs non ſunt niſi formæ vniuerſales ſimplices, ſicut earum ſubſtantiæ ſimplices ſunt. Si ergo in animas imprimunt non imprimunt niſi formas quales hñt. ſ. vniuerſales ac ſimplices. At vero ſomnia fiunt tñ in particularibus fantaſmatum formis, ergo intelligentiæ non faciunt aliquā impreſſionem in ſomnijs. Pręterea conſtat ꝙ ſimilitudines corporales nō ſunt in intellectu ſimplici ac puro, nec ab ipſo. Omnia vero ſomnia ſunt in corporalibus ſimilitudinibus, vt oſtenſum eſt ſuperius. Nulla ergo ſomnia ſunt a puris & ſimplicibus intellectibus quales ſunt Angelorum. Nos aūt dicimus, ꝙ licet in Angelis ſint formæ ſimplices, tñ quia Angelus & intelligentia ſunt ſubſtantiæ in ille mundi & in aīas humanas agentes, vt dicunt philoſophi. Formæ illæ ſunt in eis ſimplices, recipiuntur ab anima vel animabus, vt particulares & corporales, & hæc

eſt

eſt ſolutio Alphorabij. Poſſet & dici ꝙ intelligentia ſimplicem intellectum infundit. cui. ſ. intellectui imaginatio format imagines. Tertio modo põt dici ꝙ ſunt formæ compoſitionis, & formæ abſtrationis. Et formæ compoſitionis deſeruiũt intelligentiæ actiuæ, formæ vero abſtrationis intelligentiæ contemplatiuæ. Cumq; omnis intellectus actiuus agat circa particularia, neceſſe eſt formas eius eſſe particulares, licet tñ ſint ſimplices, & tales ſunt formę intelligentiarum, quas in animas imprimunt, & ab ipſa aĩa ꝑ naturam imaginatiuæ corporales efficiuntur.

Cur intellectus futurorum non demonſtrantur in imaginibus proprijs. Cap. LVIII.

QVæritur aũt iuxta hoc, cur intellectus futurorũ non demonſtrant in proprijs imaginibus, vt. ſ. homo videretur in imagine hominis, & ita de alijs. cum imagines ꝓpriæ demonſtrarent expreſſius intellectum ſui, q̃ methaphoricæ. Ad hoc reſpondet Alphorabius, ꝙ intelligentiarũ formis, quas ipſæ intelligentię in animas imprimunt, magis ſimiles ſunt proprietates methaphoricæ, q̃ rerum imagines veræ. Et ob hoc intelligẽtiæ futurorum intellectus imprimunt ſub methaphoricis proprietatibus & non ſub veris rerum imaginibus. Sed quia reſponſio iſta nõ eſt ſufficiens. Dicendũ eſt huius rei tres cauſas eſſe ſimul concurrentes, vna & præcipua eſt, quia ſomnia non ſunt niſi ſimulacra per ſenſum accepta in parte vel in toto, in cauſa vel in effectu. Futurũ aũt nec eſt in toto nec in parte, nec cauſa, nec in effectu, ſiue in ſenſu. Futurum etiam cõtingens nõ habet cauſam ordinatã, nec vt frequenter, nec vt ſemper, & ideo relinquitur, ꝙ in anima non poſſit eſſe per imaginẽ propriam, vel per cauſæ ſuę imaginẽ. Erit ergo ibi ꝑ imaginẽ ſimilis ſui. Secunda cauſa eſt, quia intellectus a ſomno ligatur per accidẽs. Senſus aũt per ſe, vt ſupra determinatum eſt. Et ob hoc anima quidem a ſenſu & intellectu abſtracta confortatur in imaginatione ſua. Efficiturq; potens non tantum in imaginibus, ſed & in earũ proprietatibus. Tertia eſt quam tangit Alphorabius. Et veritas illius patet per intellectũ diuinorum in ſacra ſcriptura; qui totus nobis manifeſtatur in huiuſmodi imaginibus.

De ſeptima & vltima quæſtione Ariſtotelis. Cap. LIX.

VLtima quæſtio de ſomnio eſt, vtrum a natura vel ab euentu fiant ſomnia, vĩ enim ꝙ a natura. Per hoc quod dicit Ariſtoteles, quia quorumcũq; ſoqua eſt natura & multiplex & melancolica, multimodas vident viſiones. Eo enim ꝙ circa plura, multifariamq; mouentur ſimulacra, theoremata naſcunt, fortunati & his exiſtentes. Ex hoc accipitur ꝙ melancolicorum eſt multum ſomniare, & ita ſomnia fiunt a natura. Vĩ aũt eſſe contrarietas inter Gregorium & Ariſtotelem, qm̃ Ariſtoteles probat ſomnia non eſſe a Deo, Gregorius dicit ea qñq; eſſe ab illo. Nos aũt dicimus ꝙ nullũ reuera ſomnium accidit ab euentu, qm̃ euentus nulla eſt ſcientia nec interpretatio, vt dicit Alphorabius. Vnde quodlibet ſomniũ reducibile eſt ad aliquã cauſam efficientẽ, quę. ſ. cauſa. vel eſt in ſomniante, vel extra ipſum vel partim in ipſo, & partim extra ipſum. Et ſm̃ hunc modum in diffinitione ſua procedit Gregorius, ſicut manifeſtius patebit inferius. Porro Ariſt. tangit cauſam ſomnij frequẽtis, & hoc probat eſſe naturæ melancolicæ infirmitatis, non a merito gratię ac virtutis. Dicit aũt ꝙ nõ ſemꝑ hoc falſum eſt, ꝙ ſomnia a Deo ſint, ac ꝑ hoc innuit qñq; ꝑ diuinã reuelationẽ eſſe ab ipſo.

De ſex modis ſomnij. Cap. LX.

GRegor. in moralibus li. 8. Sex autem modis tangunt animum imagines ſomniorum. Aliqñ nanq; ſomnia ventris plenitudine vel inanitate, aliqñ illuſione, aliqñ cogitatione ſimul & illuſione, aliqñ & reuelatione, aliqñ aũt cogitatione ſimul & reuelatione generantur. Sed duo q̃ prima diximus, omnes experimento cognoſcimus, ſubiuncta aũt quatuor in ſacræ ſcripturę paginis inuenimus. Somnia etenim niſi plerunque ab occulto hoſte per illuſionẽ fierent, nequaquam hoc vir ſapiens indicaret dicens, multos errare fecerunt ſomnia, & illuſiones vanæ, vel certæ non auguriabimini, nec obſeruabitis ſomnia. Quibus profecto verbis cuius ſint deteſtationis oſtenditur quæ augurijs coniunguntur. Ruſum niſi aliqñ ex cogitatione ſimul & illuſione procederent, Salomon minime dixiſſet, multas curas ſequuntur ſomnia. Et niſi aliqñ ſomnia ex myſterio reuelationis orirentur, Ioſeph ſe fratribus præferendum per ſomnium nõ videret, nec Marię ſponſum vt ablato puero in Aegyptũ fugeret ꝑ ſomniũ Angelus admoneret. Rurſum niſi aliqñ ſomnia cogitatione ſimul & reuelatione procederent, nequaq̃ Daniel propheta Nabuchodonoſor viſionem differens, a radice cogitationis inchoaſſet dicens. Tu rex cepiſti cogitare in ſtratu tuo quod eſſet futurum poſt hæc, & qui reuelat myſteria oſtẽdit tibi quæ futura ſunt. Et paulo poſt, videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis, ſtatua illa magna, & ſtatura ſublimis ſtabat contra te. & cætera. Daniel itaq; dum ſomnium ad implendum reuerenter inſinuat, ex qua ſit ortum cogitatione manifeſtat, patenter oſtenditur, quia hoc plerunque ex cogitatione & reuelatione generatur.

De ſufficientia diuiſionis ſecundum ipſum. Cap. LXI.

QVodlibet itaq; genus, vt dictum eſt, ad aliquã cauſam efficientem reducibile eſt. Quæ videlicet cauſa vel eſt in ſomniãte, vel extra ipſum, vel partim in ipſo, & partim extra ipſũ: & ſiquidẽ eſt in ſomniãte, tũc aut eſt ex parte corporis aut ex pte aĩæ. Si ex pte corporis, tunc eſt in vẽtris plenitudine, vel inanitione. Si aũt ex parte aĩę, tũc eſt in ſola cogitatione. Si vero eſt extra, tunc eſt a bonis Angelis, vel a malis. Si a bonis tũc eſt ex reuelatione. Si vero a malis, tũc eſt ex illuſione. Si aũt eſt cã partim in ipſo partim extra, tunc & in q̃tum eſt extra eſt ab Angelo bono vel malo. Et ſiquidem a bono tunc eſt ex cogitatione ſimul & reuelatione. Si aũt a malo tunc eſt cogitatione ſimul & illuſione. Sic ergo patet ex parte cauſarum ſufficientia diuiſionis ſomniorum ſm̃ Gregorium, ſed fortaſſis alicui videbitur eſſe diuiſio diminuta, quia ſicut alibi probatum eſt, cęlum ac ſtellę qñq; mouent in ſomnis, qñque elementa, & qñq; corpus ipſius ſomniantis. Quorum nullum Gregorius in illa diuiſione tangit, ſed dicimus, ꝙ non tangit Gregorius niſi proxime mouentia, in ſomnio. Cœlũ aũt ac ſtellę & elementa non ſunt proxime mouentia, per ventris aũt plenitudinem & inanitionẽ intelligitur omnis corporis diſpoſitio mouens in ſomnio.

De alia diuiſione ſecundũ Hugonẽ vel Auguſtinũ. Cap. LXII.

IOannes de rupella. Porro in li. de aĩa & ſpũ diuiſio talis ponitur. omnium quæ ſibi vſit videre dormientes, quinq; ſunt genera, videlicet oraculum, viſio, ſomnium, inſomnium, fantaſma. Oraculũ eſt cũ in ſomnis parẽs vel aliqua grauis pſona, ſiue ſacerdos, vel & Deus euenturũ aliquid vel non euenturũ, faciendũ aliquid aperte vel nõ faciendũ vel deuitandũ eſſe denũciat. Viſio eſt cũ id aliquis videt, quod eodem modo quo apparuerat euenit. Somnium eſt quod eſt figuris tectum, & qđ ſine interpretatione intelligi non põt. Inſomniũ eſt, qñ id qđ vigilãtem fatigauerat, ſe ingerit dormienti, ſicut eſt cura cibi, vel pot⁹, vel aliqua ſtudia, vel artes, vel infirmitates. Secundum nanq; ſtudia, quæ quiſq; exercuit, ſomniare contingit. Et ſolitarũ artium ſimulacra in pręſentia mentis impreſſa apparẽt in ſomnis. Iuxta & infirmitates diuerſa accidunt ſomnia. Et ſm̃ humorũ varietates variantur & ſomnia. Alia. n. vident ſanguinei, alia colerici, alia flegmatici, alia melancolici. Iſti vident rubra & varia. Illi nigra & alba. Fantaſma eſt qñ vix aliquis cœperit dormire, & vigilare exiſtimans ſe aſpicere vĩ irruentes in ſe paſſim vagãtes formas, diſcrepantes, & variat, & lætas, & turbulentas. In hoc genere eſt ephyaltes, quã publica perſuaſio quieſcentes opinatur inuadere, & pondere ſuo preſſos ac ſentiẽtes grauare. Quod non eſt aliud niſi quædam fumoſitas a ſtomacho vel a corde ad cerebrum conſcendens, & ibi animalem vim comprimens. Nota ergo numerum differentiarũ ſomnij iſtarum, qui ſm̃ modos videndi accipitur. Aut. n. vĩ verum aut falſum. Si verum aut vĩ tectum figuris & occultum, aut vĩ manifeſtum. Primo modo eſt ſomniũ. Si vero vĩ manifeſtũ, aut vĩ ſimpliciter, & ſic eſt viſio. Aut cũ admiratione, quæ accidit ex magna imaginatione alicuius perſonæ ſacræ, & ſic eſt oraculũ. Si vero vĩ falſum, aut eſt falſitas quo ad rem viſam, & ſic inſomnium, aut eſt falſitas quo ad actum videndi, & ſic fantaſma, cũ dormiens putat ſe videre vigilando.

De diuerſis cauſis viſionum in ſomnijs. Cap. LXIII.

NOtanda eſt aũt differentia q̃tũ ad cauſam viſionũ in ſomnis. Cauſa. n. viſionũ, aut eſt intrinſeca aut extrinſeca. Intrinſeca vero duplex, ſcilicet curioſitas animæ, & appetitus corporis. Vnde Aug. ſunt multa viſa vſitata, quæ vel a ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, vel ex corpore quodammodo ſurgunt. Ex ſpiritu, ſicut ſm̃ ſtudia, quę quiſque exercuit, & ſolitas artes ſimilitudines apparent. Ex corpore ſicut ſi fuerimus affecti a carne vigilantes, dormientibus apparent ſimilitudines, vt ſi forte eſurientes aut ſitientes dormiunt, epulis & potibus inſtanter inhiare videntur. A cauſa vero extrinſeca viſiones duobus modis accidunt in ſomnis. Nam vt dicit Auguſtinus, humanum ſpiritum quandoque bonus aſſumit ſpiritus, & quandoque malus, ſicut videlicet plenius dicetur inferius. Priſcianus vbi ſupra. Fiunt itaque ſomnia non ſolum ex fantaſia, ſed & paſſione aliqua, ſicut eſuriens vel ſitiens videtur manducare vel bibere, alijs quoque ſimiliter paſſionibus impetum facere. Aptè vero & ſecundum tempus, aut corporis poſitionem diuerſificantur ſomnia. Circa ver enim & autũnum turbida ſunt & falſa, veluti ab ipſa continua eſca ſumpta. Matutina vero ceſſante iam perturbatione pura. Et iterum qui ſupini dormiunt ſomniant, proni vero minus, quia bene collocati ſunt. Non aute a ſenſibilium ſuſceptionibus ſed etiam ab ipſa anima cauſæ ſunt ſomniorum, eo quòd futura conſueuit præuidere, & quæ a ſe agenda ſunt, aut aliter acceſſura præſignificare.

De

De viſionibus vel imaginibus animæ per angelum bonum, vel malum expreſſis. Cap. LXIIII.

IOannes de rupella. Sicut aũt prædiximus, humanum ſpiritum, vt dicit Auguſt. quandoque bonus aſſumit ſpiritus, & quandoq; malus. Nec facile põt diſcerni quãtum ad viſionem a quo ſpiritu aſſumat, niſi quia bonus inſtruit, malus vero fallit. Cum enim a ſpiritu aſſumitur anima, falli non poteſt, quia ſancti Angeli miris modis viſa ſua mirabili quadam ac præpotenti mixtione noſtra faciunt eſſe, & viſionem ſuam quodam ineffabili modo in ſpiritu noſtro informant. Hoc eſt in ipſa virtute imaginationis. Ipſi ſiquidem his corporalibus miniſtrandis præſunt, & earum figuratiuas ſimilitudines in virtute imaginationis imprimunt. Et iſtud aſſumere nihil aliud eſt quam in virtute imaginatiua ſimilitudines rerũ imprimere ſiue præſentare, & per illas ad cognitionẽ occultorũ eleuare. Cum vero malus ſpiritus, hoc eſt diabolus, iſtam præſentationem facit vel ingerit, fallitur anima duobus modis. Vnus modus eſt per ſeductionem. Vnde Auguſtinus: Fallit ſæpe diabolus in manifeſtis bonis, vt cum ſibi creditũ fuerit in eis, ſeducat ad ſua. Alius modus eſt per oppreſſionem. Vnde Auguſtinus. Sic plerunque humanũ ſpiritum rapit quadam occulta mixtura, vt quaſi idẽ ſpiritus eſſe videatur, & ſpiritus patientis & ſpiritus vexantis, vt in dæmoniacis vĩ. Animam tñ hominis .i. mentẽ, nulla creatura implere põt, niſi ſola Trinitas. Implere tñ dicitur mentem ſathanas, cum affectum malitiæ traijcit per cogitationem, & incentiua vitiorum, quibus plenus eſt. Quæ traiectio intelligenda eſt ſm oppoſitionem formarum quæ relinquuntur in ſpeculis.

De illuſione diaboli cauenda in ſomnijs. Cap. LXV.

GRegorius vbi ſupra. Cum itaq; ſomnia tot rerum qualitatibus alternent, tanto ei credi difficilius debet, quanto ea quo impulſu veniãt, facilius nõ elucet. Sæpe namq; malignus ſpiritus his quos amore vitæ præſentis vigilantes intercipit proſpera etiam dormientibus promittit. Et quos formidare aduerſa conſiderat, eis hoc durius ſomnij imaginibus intentat, quatenus indiſcretam mentem diuerſa qualitate afficiat, eã que aut ſpe ſubleuans aut deprimens timore confundat. Sæpe etiam ſanctorũ corda afficere ſomnijs nititur, vt ab intentione cogitationis ſolidæ ad tempus ſaltẽ momentumq; dilabantur, quamuis ipſi protinus ſe ab illuſionis imaginatione diſcutiant. Sed hoſtis inſidians quos vigilantes minime ſuperat, eos dormientes grauius impugnat. Quem tamen hæc maligne agere ſuperna diſpenſatio benigne permittit, vt ne in electorum cordibus, ipſe ſaltem a paſſionis præmio ſomnus vacet. Bene ergo rectori oĩum dr̃. Si dixero conſolabit me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in ſtratu meo, terrebis me per ſomnia & per viſiones horrore concuties, quia nimirum Deus mirabiliter cuncta diſpenſat, & ipſe facit ꝙ malignus ſpiritus iniuſte facere appetit, quia hoc fieri non niſi iuſte permittit. Sicque iuſtorũ vita & per vigilias tentatione quatitur & per ſomniũ fatigatione & illuſione fatigatur, foris corruptionis ſuæ moleſtias omnes tolerat, intus apud ſemetipſam grauiter illicitas cogitationes portat. Idem in dialogo li. 4. Sancti denique viri inter illuſiones atq; reuelationes ipſas viſionum voces atq; imagines quodam intimo ſapore diſcernunt, vt ſciant, vel quod a bono ſpiritu percipiant, vel quid ab illuſore patiantur. Nam ſi erga hæc mens cauta nõ fuerit, per deceptorẽ ſpũm multis ſe vanitatibus immergit. Qui nonnunq̃ ſolet multa vera prædicere, vt ad extremum valeat aĩam ex aliqua falſitate laqueare: ſicut cuidã noſtrum nuper certum eſt contigiſſe, qui dum ſomnia vehemẽter attenderet, ei q; per ſomnium longa ſpatia huius vitæ promiſſa ſunt. Cumque multas pecunias pro longioris vitæ ſtipendijs collegiſſet, itaq; repente defunctus eſt, vt intactas omnes relinqueret, & ipſe ſecum nihil ex bono opere portaret. Actor. Cætera de illuſionibus ſomniantium dicta ſunt ſuperius in tractatu de aſtutijs operationibus dæmonum.

Qualiter malignus ſpiritus imagines imprimat in vigilantibus. Cap. LXVI.

AVguſtinus in libro de diuinatione dæmonum. Dæmones quidem ſuadent hominibus miris modis & inuiſibilibus per illam ſubtilitatem corporum ſuorum corpora hominũ nõ ſentientiũ penetrãdo, & ſe cogitationibus eorũ ſiue vigilantiũ ſiue dormientiũ per quædam imaginaria viſa miſcẽdo. Actor. Imprimit itaq; malignus ſpiritus imagines rerum delectabiliũ in ipſa anima, ex quibus ſurgant malæ cogitationes dum ipſa anima operatur circa illas imagines, has autẽ imprimit in virtute imaginatiua, q̃n abundat humoribus. Nec ideo diabolus intrat animam, vt in ea formet huiuſmodi imagines ſed quodammodo miſcet ſe vel coniungit virtuti imaginatiuæ, & illæ imagines quas in ſe ipſo format, reſultant in imaginatiue hominis, ſicut ſi ſpeculum admoueatur ſpeculo forma impreſſa in vno reſultat in alio. Et ita per apprehenſionem rei delectabilis, dum anima circa imaginem eius negociatur vel operatur, mouetur ad concupiſcentiam illius rei delectabilis, cuius eſt imago. Et ita ſurgit cogitatio cum delectatione quæ eſt peccatum. Et quoniã anima delectatur in ipſis rebus corporeis per quinque ſenſus, ideo non ſolum per imaginationẽ, ſed etiam per ſenſum irritat animas ad illicitas & immoderatas delectationes & prauas cogitationes, ſpecies corporales ſenſibus admouendo, vel etiam miſcendo ſe ſpiritui ſenſibili, & ipſum immutando.

Quod non ſit proprie cogitationum immiſſor ſed incentor. Cap. LXVII.

HIeronimus ſuper Mathæum lib. 2. De corde quidem, ſicut dicit veritas ipſa, exeunt cogitationes malæ &c. Ex hac ſententia arguendi ſunt, qui cogitationes a diabolo immitti putant, & non ex propria voluntate naſci. Diabolus enim adiutor quidem & incentor malarum cogitationum eſſe põt, ſed actor eſſe non poteſt. Actor. Patet itaq; quòd malignus ſpiritus non immittit animæ malas cogitationes propriè & immediate, ſed per occaſionem, & hoc dupliciter. Vno modo videlicet imagines rerum delectabilium imprimẽdo in ipſa anima, ex quibus ſurgunt malæ cogitationes, vt dictum eſt ſupra. Hoc enim modo tentat hominem de rebus ſenſibilibus, videlicet vel ipſas res ſenſibiles oſtendendo, vel earum imagines imprimẽdo, vt per earum apprehẽſionem prouocetur anima ad cogitandum vel delectandum illicite. Alio aũt modo ſuggerendo, vel male conſulendo, per quaſdam locutiones ſpirituales, quas animæ innoteſcit, & hoc modo tentat de inuiſibilibus, vt quando facit errare in fide, vel aliquid tale. Sed quibus locutionibus vtãtur Angeli ad animam vel boni bene conſulendo, vel mali male ſuggerendo, a ſenſibus noſtris remotum eſt. Sed forte contra prædicta obijcietur ab aliquo quod dicit gloſa Gregorij ſuper Gene. 26. Puteos inquit a vobis foſſos Allophili replent, quia terrenas cogitationes ingerunt & diuinæ ſcientiæ aquas tollũt. Sic autem eſt intelligẽdum, ꝙ dæmones cogitationes terrenas ingerunt .i. materiam terrenarum cogitationum, videlicet imagines ex quibus vt dictũ eſt, ſurgunt terrenæ cogitationes. Dicit aũt & Origines ſuper Exod: principium, vbi de multiplicatione populi tangitur hebræorum. Vtinam inquit & mihi populus Iſrael .i. ſanctæ cogitationes præualeant, vt cogitationes quas immittit diabolus non ſuſcipiam: quod ẽt intelligere debes circa fantaſmata, vel imagines quas diabolus ingerit, nõ operans, ita vt generentur in te cogitationes malæ. Vbi vero pſal miſta tangit de immiſſionibus per Angelos malos, non loquitur de immiſſionibus cogitationũ, ſed potius ſuggeſtionum vel affectionũ, quas immiſit dñs Aegyptijs per malos Angelos. Si autem obijcitur ꝙ diabolus, vt legitur, intrauit in cor Iudæ, vt traderet dñm. Ad hoc etiam damus reſponſum. Quod diabolus hoc quidẽ in cor Iudæ ſpirituali ſuggeſtione immiſit, non tñ cogitationem malam immiſit, ſed ea illa ſuggeſtione in eo mala cogitatio ſurrexit, dum eidem ſuggeſtioni male conſenſit.

Vtrum malignus ſpiritus agat in animam immediatè mala ſuggerendo. Cap. LXVIII.

ADhuc aũ. obijcere põt aliquis ꝙ diabolus tentando agit in animam. Aut ergo mediate, aut immediate. Et dicitur ꝙ mediate, quia mediantibus ſanguinibus, quibus ſm Gregoriũ immiſcetur. Porro illi ſanguines aut attingũt aĩam, aut nequaq̃. Si nequaq̃, ſm hoc nihil ageret diabolus in aĩam. Si vero ſic, tunc & diabolus illis mediantibus aĩam attingit. Ergo ſicut vi, nihil impedit quin & cogitationes malas immittere poſſit. Nos aũt ad hoc dicimus ꝙ diabolus quidem bene poſſet immediate agere in aĩam, ſi vellet .ſ. oſtendendo ei ſpeciem alicuius rei delectabilis, ſed non vult ita agere maxime in tentatione de gula & luxuria, quia per ſolam ſpeciem apprehenſam nõ irritaretur concupiſcentia. Sed irritatur ex hoc ꝙ immittit imagines prædicto modo .ſ. miſcendo ſe ſanguinibus .i. humoribus, his enim mediantibus excitatur in anima concupiſcentia. Sed licet his mediantibus attingat animam, non tñ immittit in eã cogitationes, ſed ſolas imagines ex quibus ſurgunt cogitationes. Si enim immitteret malas cogitationes, ſequeretur ꝙ immitteret peccata, quia malæ cogitationes peccata ſunt. Et ideo non eſſent ita imputandæ nobis cogitationes malæ noſtræ, ſed dæmonibus. Sicut ergo bonus Angelus non immittit homini bonã cogitationẽ, vel bonã voluntatẽ, ita nec malus malã. De bonis aũt Angelis dr̃, ꝙ agũt in animã immediate, ſicut ſpeculum in aliud ſpeculum, oppoſitum ipſum immutando. Recte ergo dicit Beda, ꝙ diabolus non eſt proprie malarum cogitationũ immiſſor, ſed incentor. Tripliciter enim tentat homines, videlicet concupiſcibiliũ ſpecies, vel imagines oſtendendo, & mala ſuggerẽdo, & incẽdendo, iuxta illud Iob 41. Halitus eius prunas ardere facit. Ideoq; dicit Apoſtolus ad Eph. 6. In oĩbus ſumẽtes ſcutũ fidei, i quo poſſitis oĩa tela nequiſſimi ignea extinguere.

De

Quod Diabolus animæ non illabitur in tentando hominem.
Cap. LXIX.

GEnnadius in lib. de diffinitionibus Eccleſiaſticorum dogmatum. Dæmones itaq; per energiam.i.virtualem operationem non credimus animæ ſubſtantialiter illabi, ſed applicatione & oppreſſione vnitī. Illabi vero menti illi ſoli poſſibile eſt, qui eā creauit. Beda ſuper actus Apoſtolorum. Mentē nimirum hominis iuxta ſubſtantiam nihil poteſt implere niſi trinitas creatrix. Implet autem ſathanas cor alicuius, non quidem aditum cordis ingrediens, ſed fraudulenta deceptione animam in affectum maliciæ per incētiua vitiorum quibus plenus eſt trahens. Impleuit ergo cor Iudæ ſicut ſcriptum eſt, non quidem intrando, ſed malitiæ ſuę virus inferendo. Actor. Dicuntur autem Deus & Angelus & Diabolus in anima eſſe, ſed diuerſimode. Deus quidem vt vita. ſ. animam ipſā viuificans, Angelus autem vt cōtubernalis. ſ. animam ipſam exhortans. Angelus ergo ſic eſt in ea, vt non ingerat ei bona, ſed ſuggerat. Deus autem ſic vt afficiat & infundat. Deus ergo intra, ſed Angelus extra. Dicitur tamē eſſe in ea, quantum ad operationes quas in eam exercet. ſ. conſulendo, inſtruendo, monendo, & ſimilia. Sic etiam de Diabolo intelligendum eſt, quòd non eſt intra animam ſubſtantialiter, ſed intrare dicitur in eā propter operationes quas in eam exercet. ſ. imaginibus vel ſuggeſtionibus ſuis eam seducendo, & etiam propter dominium, ſicut in poſſeſſionem alicuius terræ vel caſtri intrare dicitur homo. Et licet anima per totum corpus diffuſa ſit, nihilominus intrat corpus ipſum diabolus, quando ſuggerit animę, non tamen ſequitur quòd unus ſpiritus ſit in alio, quia ſpiritus non eſt quantus quantitate, ſed virtute. Vnde multi ſpiritus eſſe poſſunt in eodem loco, non tamen eſt vnus in altero, ſed & cum ad ſuggerendum animę Diabolus intrat corpus alicuius, nō ex hoc efficitur homo dęmoniacus. Nam dęmoniacus propriè dicitur homo, qui habens in corpore dæmonem, ita preſſus eſt & traditus ei, vt non habeat libertatem aliquid ſponte faciendi, nec libero arbitrio vtatur, ſed diabolus per eum operetur. Eſt etiam differentia inter obſeſſos & energumenos. Nam diabolus quorundam hominum intrans corpora vexat eos ſicut interius & opprimit, vt operationes virtutum naturalium pro ratione liberi arbitrii vt dictum eſt exercere non poſſint. At iſti priores non dicuntur obſeſſi, ſed energumeni. ſ. propter interiorem operationem ſiue virtutem, quam in eos exercet Diabolus ipſos laborare faciēs interius. Nam energia dicitur quædam vis poteſtatiua & laborioſa impellente diabolo, intus in homine facta. Quorundam vero non intrat corpora, ſed exterius manens impedit eos ne videāt vel audiant & ſimilia. Et homines huiuſmodi propriè dicuntur obſeſſi. Qualiter autem demones aſſidere ſoleant ſimulacris, & ſimilia, plenius dicta ſunt ſuperius, vbi actum eſt de natura dęmonum & eorum operationibus. In ſuggerendo autem animę rectā furnario diabolus comparatur, quia corpori ſe immiſcens, incendit animam in ſuggeſtione ſua quaſi clibanum, nec tamen intrat, ſed foris ſtat ſicut furnarius. Vnde ſcriptū eſt in Oſee, quòd omnes adulterantes ſunt quaſi clibanus incenſus a coquente.

Quod Non uidet animæ interiora. *Cap. LXX*

HIeronimus vbi ſupra. Nec debemus opinari, vt iam dictū eſt, ipſum rimari cordis occulta, ſed ex habitu corporis & geſtibus eſtimari quid verſemus intrinſecus. Verbi gratia, ſemper in inſidijs poſitus, ſi pulchram mulierem nos crebro viderit reſpicere, Intelligit cor amoris iaculo vulneratum, & leuem cogitationum noſtrarum ſcintillam fornicibus ſuis inflammat. Actor. Licet itaq; Diabolus, quia ſpiritus eſt non agat per medium, nō tamen poteſt videre omnia interiora animæ incluſę, nec impedit ipſa diſtantia corporis ſed vmbra. Corpus enim humanum tenebroſum eſt, & tantis tenebris animam inuoluit, vt nec clare ipſa videat, nec & ab alijs ſpiritibus poſſit videri, niſi a Deo & Angelis ſanctis, ſed hoc habent ipſi a gratia. Ita eſt ergo de humano corpore, ſicut de quodam lapide qui dicitur eliotropia, quem qui habuerit eum ſecum non poteſt uideri ab hominibus, ita anima corpus humanum gerens non poteſt videri ab alijs ſpiritibus, immo ipſa poteſt videre ea quæ ſunt diaboli. ſ. imaginationes quas ei anteponit, ſed ipſa nō poteſt uideri ab eo dum eſt in corpore, ſicut ille qui eſt in loco tenebroſo, poteſt uidere eum qui eſt in lumine ſiue extra tenebras, ſed non econuerſo: poteſt inquam animam cognoſcere, & uidere imagines, quas ei anteponit. ſ. in ſeipſo formatas, & in anima reſultantes. i. in vi imaginatiua tanquam in ſpeculo oppoſito, ſed ſepiſſime credit eas in ſeipſa tantum & principaliter formari uel fieri, propter vehementem applicationem maligni ſpiritus ad ipſam. Si ergo contra prædictam ſententiam obiciatur, quòd diabolus cū ſit ſpiritus nec vtatur ſenſu corporali, videt quòd ſine medio videat interiora noſtra. Patet ad hoc reſponſio per ſupradicta licet enim ea quę uidet, ſine medio videat, non tamen animam uidet, vt dictū eſt propter corporis vmbram, ſed per habitum ac geſtum exteriorem cogitationes ipſius interiores conijcere poteſt quaſi per ſigna quædam. Nimirum animam ipſam a corpore iam exutam diabolus uidet, & ea quę ſunt in ipſa, quia nullum eſt tunc impedimentum, ſed ablata eſt corporis vmbra ita quòd nuda remanet anima. At vero dum eſt in corpore, ac per hoc in tenebris non poteſt videri propter tenebras ipſius corporis. Sed fortaſſis adhuc obijciet aliquis, quòd ſi anima intra dolium eſſet, nihilominus tamen diabolus exiſtens exterius illam uideret. Vnde pari ratione uidetur forte alicui, quòd dum eſt incluſa in corpore, videat diabolus quæ in ipſa ſunt immediate, ſine medio non obſtante impedimento corporis quia non agit per medium. Ad hoc autem facilis eſt reſponſio, quod non eſt ſimile de dolio & de corpore humano. Nam in illo quidem ſola diſtantia eſt, quæ viſum diaboli vel cuiuſq; ſpiritus rationalis prohibere non poteſt. In hoc autem vmbra eſt, qui prohibet ſicut dictum eſt. Sed nonne angeli boni uident cogitationes ſanctorum, etiam in hoc corpore mortali ac tenebroſo degētium? vtiq;, ſed hoc habent ex gratia non ex natura. Ideoq; de dęmonibus non eſt ſimile. Deniq; ſuperiores in bonis angelis iuxta Dionyſium & Iohannem Damaſcenum inferiores poſſunt illuminare ſuas illuminationes eis tanquam maiora luminaria minoribus tradere, quia ſcilicet illi præeminent in lumine intelligentiæ & gratiæ. Sed illi qui præſunt inter malos angelos nequaquam poſſunt inferioribus tenebras errorum tradere, quia non præeminēt aut ſupereminēt inquantum errant, ſed ſecundum quod meliora naturalia in ſe habent. Ideoq; nec ipſi poſſunt malarum cogitationum tenebras vt dictum eſt tradere.

Qualiter angeli boni imprimant animę locutiones ſuas.
Cap. LXXI.

QVia uero dicit Propheta, dicit Angelus qui loquebatur in me poteſt quæri quomodo angelus loquatur ad animam in corpore exiſtentem. Aut enim eſt aliquid medium inter eos per quod fluat intellectus angeli ad animam, aut non. Si nil eſt medium, ergo cum tam anima quam angelus ſit ſimplex & abſq; partibus, oporteret quòd ex toto tangat ſe inuicem ita quòd totus angelus totam animam, & econuerſo, ergo unum eſt in altero, quod eſt contra prędicta, ſupra enim oſtenſum eſt, quòd angelus non poteſt illabi animę. Si eſt ibi medium quæritur quid ſit illud, & ſi detur quod non ſit, quia angelus non agit per medium, videtur etiā quòd non ſit neceſſarium medium, ſed quòd poſſit intellectus angeli tranſire ad animam ſine medio, quia maior ſimilitudo eſt angeli ad animam, quam corporis ad animam. Igitur ſi de ſenſu corporali tranſeunt aliqua immediate ad animam, ſcilicet uox, color, & huiuſmodi. Multomagis de angelo poteſt aliquid tranſire ad animam ſine medio, ſcilicet eius locutio ſiue intentio. Reſponſio. Angelus loquitur ad animam ſine medio cooperante uel impediente. Non enim per aliquod medium tranſit ſermo eius ad animam, ſicut ſermo hominis tranſit ad aures alterius aere mediante & ducente, & ſi forte ſit aliquid interpoſitum, non impedit, quin tranſeat, ſicut dictum eſt ſupra de magnete quòd attrahit ferrum non per mediū. Vnde etiam ſi interponatur aliquid, ut argumentum nō impedit, quin attrahat. Ita & habet angelus uirtutem aliquam occultam qua imprimit intentionem ſuam animæ, nullo medio impediente uel cooperante, & ſi angelus coniungat ſe animę, non tamen oportet quòd ſit in ea ſiue intra eam, quia nec angelus nec anima quantus eſt quantitate, ſed uirtute, & ideo non replent locum. Vnde in quolibet loco etiam minimo poſſent eſſe infiniti ſpiritus, nec tamen unus eſſet in altero.

Qualiter incendant in anima cogitationes bonas.
Cap. LXXII.

POteſt etiam queri quomodo angelus incendat in anima cogitationes bonas: ſicut enim demones ut ſupra dictum eſt nō ſūt immiſſores ſed incenſores malarum cogitationū, ita & angeli boni non ſunt immiſſores ſed incenſores bonarum, ſolus enim Deus immiſſor eſt per gratiam illuminantem & mouentem ad bene cogitandum. Angelus autem incenſor quia pręparat intellectū ad gratiam illuminantem, ut immiſſa recipiatur, uel ut immiſſa & recepta augeatur, ſicut enim ignis appoſitus ad ligna, quantum eſt de ſe paratus eſt ad immitendum ſe in ligna, & igniendum ea ſed iuuatur undiq; flabello uel ſolle quo incendatur, uel incenſus augeatur. Ita & in anima gratia parata eſt ad illuminandum intellectū, ſed quodammodo iuuatur miniſterio angeli qui præparat intellectum ad lumen eius recipiendum, uel immiſſum uel receptum ad augendum, & hoc eſt incendere. Vnde patet quòd non eſt idē immiſſio ignis corporalis & eius incenſio. Quæritur ergo quomodo incendat cogitationes bonas. ſ. aut ſecundum operationem interiorem factam in ſenſibilibus, Aut ſecundum operationem interiorē factam in fantaſmatibus, aut ſecūdum operationem factam in ſpeciebus abſtractis ſuper quas eſt cogitatio intellectiua. Primo modo non uidetur, quia nulla immutatio uidetur fieri in rebus ſenſibilibus, ſiue ex illis eliciatur bona cogitatio ſiue mala, ſed eodē modo ſe habent, ergo angelus non immutat res ſenſibiles, ut immutet cogitationem hominis ad bonum. Si ſecundo modo hoc ſatis uidetur, quia contingit uiſiones imaginarias aliquando fieri per an-

gelos bo nos, aliquando per malos. Vnde patet quòd angelus bonus habet poteſtatem traſmutandi fantaſmata, vt ſicut angelus malus tentando imprimit imagines incitantes ad malum. Sic angelus bonus deſtruẽs iſtas imprimit alias excitantes ad bonum. Sed vtrũ tam bonus q̃ malus angelus imprimat eas primo & principaliter in animam per aliquam operationem occultam. Ac primo & principaliter in ſeipſo, vt ab ipſo reſultent in anima tanquam ab vno ſpeculo in aliud ſpeculum obiectum, non ſatis elucet. De tertio autem modo. ſ. vtrum incendat ad cogitationes bonas per operationẽ factam in ſpeciebus abſtractis, poteſt eſſe quæſtio: videtur enim ꝙ non, quia ſpecies abſtractę inquantum abſtractę non ſunt niſi intellectu animę vel angeli, nec habent dependentiam ab ipſo intellectu humano vel angelico. Igitur non ſubiacent operationi angeli. Itẽ videtur ꝙ nulla lux fluat ab angelo in animam, quia ſuper illo verbo. Pſal. Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Dicit gloſe quòd ſolus Deus dat intellectum. Et ſi aliquando miniſterio angeli vtatur, ita enim inquit dicitur angelus dare intellectum homini ſicut quiſquam dicitur dare lumen domui, cui feneſtram facit, cũ eam ſua luce non penetret vel illuſtret.

Eiuſdem Quæſtionis determinatio. *Cap. LXXIII.*

NOs itaq; dicimus quòd ſicut dicit Aug. de Doctrina humana quòd homo docet miniſterio exterius ſolus autẽ Deꝰ auctoritate interius, iuxta illud. Vnus eſt magiſter veſter qui illuminat omnem hominem &c. Itaq; poteſt dici de angelis quòd non illuminant animam, niſi miniſterio. ſ. præparando intellectum ad gratiam illuminantem, vt dictum eſt. Et incendunt bonas cogitationes tripliciter. Per ſenſibilia exteriora. ſ. ea immutando, vt ex illis eliciatur bona cogitatio, licet a nobis non percipiatur iſta immutatio. Et per fantaſmata interiora. ſ. imaginationi ea imprimendo, vt ſupra dictum eſt. Et etiam ipſum intellectum præparando ad lumen diuinum recipiendum. Non enim ipſum lumen intelligentiæ immittit, ſed ſicut dicit Aug. quòd ſicut malignus ſpiritus quibuſdam nebulis erroris obſtruit omnes meatus intelligentiæ. Ita bonꝰ angelus econuerſo remouendo iſtas nebulas erroris, meatus intelligentiæ aperit, ad recipiendum lumen ex radio diuinæ lucis, quo incẽdũtur cogitationes bonæ. Tamen Cancellar. videtur dicere quòd angeli illuminant animam influendo lucem intelligentiæ, ſicut dicit Dionyſius quòd angeli ſuperiorum ordinum, quia ſunt propinquiores primo lumini illuminant inferiores. Sic & animæ quę ſunt natura inferiores angelis, recipiunt ab eis illuminationes, quibus cogitationes incenduntur ad bonum. Et dicit Cancellar ꝙ angelus influit illuminationem ſuper ſpecies abſtractas. Dicit ẽt quod duo primi modi incendendi poſſunt conuenire dæmonibus, tũ ex ordinatione tum ex permiſſione diuina. Vltimus autem non cõuenit niſi angelis bonis. Indignum enim eſſet vt angelus malus per operationẽ ſuam opprimeret animam ſcḋm quod debet eſſe ſedes Dei, & immediate ei adhęrere, hoc eſt ſcḋm rationem, vnde non conuenit, ut aliquid ponatur inter Deum & ipſam, niſi gratia per quam adhęreret Deo, uel ſubſtantia habens gratiam, ſcilicet quę præparet animam ad gratiam recipiendam, & hæc eſt angelus bonus incendens cogitationem ad bonum.

Qualiter angelus animam doceat. *Cap. LXXIIII.*

THomas de Aquino. Cum aũt angelus ſit medius inter Deũ & hominem ſcḋm ordinem naturæ, medius ſibi modus docẽdi hominem competit. Inferior quidem Deo, ſed ſuperior homine. Ad quòd intelligendum ſcire oportet, qualiter Deus & qualiter homo docet. Sciendum eſt ergo, quòd inter intellectum & corporalem viſum hæc eſt differentia, quòd viſui corporali omnia ſua obiecta ęqualiter ſunt propinqua ad cognoſcendum. Senſus enim non eſt vis collatiua, ut ex uno obiectorum neceſſe habeat peruenire in aliud. Sed intellectui non omnia ęqualiter uicina ſunt ad cognoſcẽdum, ſed quædam ſtatim conſpicere poteſt, quædam uero non conſpicit, niſi ex alijs principijs inſpectis: ſic ergo homo ignotorum cognitionem per duo accipit. ſ. per lumen intellectuale, & per primas conceptiones per ſe notas, quæ comparantur ad iſtud lumen, quod eſt intellectus agens ſicut inſtrumenta ad artificem. Quantum ergo ad utrunq;, Deus hominis ſcientiæ cauſa eſt excellentiſſimo modo, quia & ipſam aiam intellectuali lumine inſigniuit, & notitiam primorũ principiorum ei impreſſit. Quæ ſunt quaſi ſeminaria ſcientiarum: ſicut & alijs naturalibus rebus impreſſit ſeminales rationes omnium effectuum producendorum. Homo aũt quia ſcḋm ordinem naturę alteri homini par eſt in ſpecie intellectualis luminis, nullo modo poteſt alteri hoi cauſa ſcientiæ exiſtere in eo lumen cauſando uel augendo. Sed ex parte illa qua ſcientia ignotorum per principia per ſe nota cauſatur, alteri homini cauſa ſciẽdi quodammodo exiſtit, non ſicut notitiam principiorum tradens, ſed ſicut quod implicite & quodãmodo in potentia in principijs continebatur educendo in actum, per quædam ſigna ſenſibilia exteriori ſenſui oſtenſa, ſicut ſupra dictum eſt. Angelus uero quia naturaliter habet lumen intellectuale perfectius quam homo, ex vtraque parte poteſt homini eſſe cauſa ſciendi, tamen inferiori modo quem Deus, & ſuperiori quam homo. Ex parte enim luminis, quãuis non poſſit intellectuale lumen infundere, vt Deus facit, poteſt tamen lumen infuſum confortare ad perfectius inſpiciẽdum. Omne enim quod eſt in aliquo genere imperfectum, quando continuatur perfectiori in genere illo magis confortatur virtus eius. Sicut ẽt videmus in corporibus, ꝙ corpus locatum confortatur per corpus locans quod comparatur ad ipſum, vt actus ad potentiam, vt habetur in quarto phiſicorum. Ex parte etiam principiorũ põt angelus hominem docere, non quidem ipſorum principiorũ notitiam tradendo, vt Deus facit, neq; deductionem concluſionum ex principijs ſub ſignis ſenſibilibus proponendo vt homo facit. Sed in imaginatione aliquas formas formando, que formari poſſunt ex commotione organi corporalis, ſicut patet in dormientibus, & mente captis, qui ſecundum diuerſitatem fumoſitatum ad caput aſcendentium diuerſa fantaſmata patiuntur. Et hoc modo commixtione alterius ſpiritus fieri poteſt, vt ea quæ ipſe angelus ſcit per imagines huiuſmodi ei cui immiſcetur oſtendat.

De triplici uiſione. *Cap. LXXV.*

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 12. Tria ſunt autem viſorum genera. Nam omnia corpora & præſentia uidentur in ſuis formis, & abſentia cogitantur imaginibus animo impreſſis. Et faciũt duo genera viſorum, vnum per corporis ſenſus, quod vocatur corporale. Alterum per ſpiritum in quo imagines illæ continentur, & vocatur ſpirituale. Dilectio nõ aliter uidetur præſens in ſpecie qua eſt, & aliter abſens in aliqua imagine ſui ſimili, ſed quantum mente cerni poteſt, ab alio magis, ab alio minus cernitur. Et hoc eſt tertium genus quod uocatur intellectuale, quia intellectu mentis cernitur. Nam ſpiritum a mente diſtingui inuenimus ab apoſtolo in Epiſtola ad Corinthios, euidentiſſimo teſtimonio. Si enim inquit orauero lingue ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt: linguam intelligitur hic dicere obſcuras & myſticas ſignificationes, a quibus ſi intellectum mentis remoueas nemo ædificatur audiendo quod non intelligit. Vnde dicit. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo, nemo enim audit: ſpiritus autẽ eſt qui loquitur myſteria, ſatis indicat ſe linguam hoc loco appellate, vt ſunt ſignificationes velut imagines rerum & ſimilitudines, quæ vt intelligantur indigent mentis obtutu. Cum autem non intelliguntur in ſpiritu eaſdem dicit eſſe, non in mente. Quod ergo per linguam quam loquendo mouemus, ſigna rerum dantur, non res ipſę proferuntur. Ideo tranſlato verbo uocauit linguam quamlibet ſignorum prolationem priuſquam intelligantur, quo cum intellectus mentis acceſſerit, fit reuelatio uel agnitio uel Prophetia vel doctrina. Vnde dicit, ſi uenero ad uos linguis loquens quid uobis prodero, niſi vobis loquar in reuelatione, aut in agnitione, aut in prophetia, aut in doctrina? i. niſi linguis. i. ſignis acceſſerit intellectus, vt non ſpiritu tantum ſed & mente agnoſcatur quod agitur. Spirituale ergo nunc vocamus tale genus viſorum, quale & corporum imagines abſentium cogitamus. Intellectuale autem illud excellentius quod mentis eſt proprium. Siue intellectuale, ſiue intelligibile dicamus, idem ſignificamus, quãquam nonnulli hoc intereſſe voluerunt, ꝙ intelligibilis ſit res, quæ ſolo intellectu percipi poſſit. Intellectualis aũt mens quæ intelligit. Sed eſſe aliq̃ rẽ quæ ſolo intellectu cerni poſſit, ac non etiam intelliget, difficilis quęſtio eſt. Eſſe autem rem quæ intellectu percipiat, & intellectu percipi non poſſit, non arbitror quemquam dicere. Mens quippe non videtur niſi mente, quia ergo videri poteſt, intelligibilis, quia uero & uidere intellectualis eſt ſecundum iſtam diſtinctionem.

De uiſorum ordine. *Cap. LXXVII.*

QVę cum ita ſint, pertinẽt ſenſus ad viſa corporalia qui p quinque quaſi riuulos diſtãter valentes diſtribuuntur. Eſt aũt hoc cęlum oculis conſpicuum. Vnde tũ luminaria & ſidera fulgent excellentius utiq; oĩbus corporeis elementis, ſicut oculorum ſenſus excellit in corpore. Quia vero oĩs ſpũs omni corpore ſine dubio præſtantior eſt. Sequitur vt non loci poſitione, ſed naturæ dignitate præſtantior ſit natura ſpũalis illo corporeo cęlo, ẽt vbi rerum corporalium exprimuntur imagines: hic exiſtit quiddam mirabile, vt cũ prior ſit corpore ſpũs, & poſterior corporis imago q̃ corpus, tñ quia illud qḋ tempore poſterius eſt, ſit in eo qḋ natura prius eſt, præſtantior ſit imago corporis in ſpũ, q̃ ipſũ corpus in ſubſtantia ſua. Nec ſane putandum eſt facere aliquid corpus in ſpũ, tanq̃ ſpiritus corpori facienti materiæ vice ſubdatur. Oĩ modo enim præſtãtior eſt qui facit, ea re de qua aliquid facit. Spiritus aũt præſtantior eſt corpore. Non ergo corpus in ſpiritu, ſed ſpiritus in ſeipſo facit imagines illas celeritate mirabili q̃ ineffabiliter longe eſt a corporis tarditate, cuius imago mox vt oculis viſũ fuerit in ſpiritu vidẽtis nullius pũcti tpis interpoſitione formaſ. Itẽq; in auditu niſi auribus perceptæ uocis imaginẽ continuo ſpũs in ſeipſo formaret & memoria retineret, ignoraretur ſecunda ſyllaba, vtrũ eſſet prima vel ſecũda, cũ iã prima vtiq; nulla eſſet, q̃ perculſa aure tranſierat, ac ſi oĩs locutionis uſus, omnis cantandi ſuauitas, omnis poſtremo in actibus noſtris corporalis motus dilapſus occideret. Neque ubi progre-

greſſum eſſet ſciretur, niſi tranſactos corporis mot⁹ memoriter ſpiritus teneret quibus conſequentes in agendo conuerteret, quos vtique non teneret, niſi imaginabiliter a ſe factos in ſe cõprehenderet. Ipſarũ enim fu-turarũ motionum imagines præueniunt fines actuũ noſtrorũ. Quid enim agimus per corpus, quod non cogitando præoccupauerit ſpiritus omniũ q; viſibiliũ operũ ſimilitudinem in ſeipſo primo viderit, & quodãmodo diſpoſuerit? Quamuis itaque in eadem anima fiant iſta tria genera viſionum, habent vtique ordiné ſuum, præſtantior eſt enim viſio ſpiritualis quã corporalis. Corporalis enim ſine ſpirituali eſſe non poteſt, quando quidem eodé momento quo corpus ſenſu corporis tangitur, fit & in animo tale aliquid, non quod id ſit ſed quod ſimile ſit. Quod ſi etiam non fieret nec ſenſus iſte eſſet, quo ea quæ extrinſecus adiacent ſentiuntur, neque enim corpus ſentit, ſed anima per corpus, quo velut nuncio vtitur ad formandum in ſeipſa quod extrinſecus nunciatur. At vero ſpiritualis viſio etiam ſine corporali eſſe poteſt. Item ſpiritualis viſio indiget intellectuali, vt diiudicetur, & non econuerſo, ac per hoc ſpiritualis & corporalis intellectuali vtraq; ſubiecta eſt.

De earundem connexione. Cap. LXXVII.

IDem in eodem. Hæc itaq; tria viſorũ genera ſigillatim conſideranda ſunt, vt ab inferioribus ratio ad ſuperiora conſcẽdat. Corporalis ſane viſio nulli horũ generi præſidet, ſed quod per eam ſentitur, illi ſpirituali viſioni tanquã præſidenti nunciatur. Nam cum aliquid oculis cernitur, continuo fit imago eius in ſpiritu, ſed non dignoſcitur facta niſi cum ablatis oculis ab eo quod præ oculos videbamus imaginẽ eius in animo inuenimus. Et ſiquidem ſpiritus irrationalis eſt velut pecoris, hęc vtiq; oculi nunciant. Si autem anima rationalis eſt, intellectui nunciatur, qui & ſpiritui præſidet, vt ſi illud quod hauſerunt oculi, atq; id ſpiritui, vt eius illic imago fieret nunciauerunt, alicuius rei ſignum eſt, aut intelligatur continuo quid ſignet, aut quæratur, quia nec intelligi nec requiri, niſi officio mentis poteſt. Vidit rex Balthaſar articulos manus ſcribentis in pariete, & continuo per corporis ſenſum in ſpiritu ei⁹ imago rei viſę impreſſa eſt, atq; ipſo viſo facto, & præterito illa in cogitatione permanſit, videbatur in ſpiritu & non intelligebatur, nec tunc intellectum erat hoc ſignũ, cum corporaliter oculis appareret. Iam tamen ſignum eſſe intelligebatur, id habens ex mẽtis officio. Et quia id requirebatur, quid ſignificaret, etiam ipſam inquiſitionem vtiq; mens agebat. Quo non comperto Daniel acceſſit & ſpiritu prophetico mente illuſtrata quid iſto ſigno protenderetur aperuit. Cum Petrus in alienatione mentis illum diſcũ vidiſſet & illas voces macta & manduca in ſpiritu audiſſet, redditus corporis ſenſib⁹, id quod viderat & audierat in eodem ſpiritu cernebat cogitando. Cum vero requirebatur, vt iſta ſigna intelligerentur, mentis erat actio cogitantis vel conſ-tis, ſed deerat effectus, donec nunciati ſunt qui venerant a Cornelio. At vero corporali accedẽte viſione cũ Spiritusſanctus rurſus in ſpiritu eius diceret vade cum eis, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis omnibus ſignis ageretur, ſatis ergo apparet corporalem viſionem referri ad ſpiritualem, & ſpiritualem ad intellectualem.

De viſionis fallacia vel errore. Cap. LXXVIII.

ILluditur autem anima ſimilitudinibus rerum non earum vitio, ſed opinionis ſuę, cum aliud pro alio approbat ab intelligentia deficiens, fallitur ergo in viſione corporali cum in ipſis corporibus putat fieri, quod fit in corporis ſenſibus, ſicut nauigantibus videntur in terra moueri, quæ ſtant, & ſtare ſidera, quæ mouentur, diuaricatis radijs oculorum duas lucernę ſpecies apparere, & in aqua remus infractus. Aut cum putat hoc eſſe, quod ſimiliter collocatum eſt, aut ſimiliter ſonat, vel olet vel ſapit vel tangit. Vnde in omnibus viſis corporalibus & aliorũ ſenſuum conteſtatio, & maximẽ ipſi⁹ mentis adhibetur, vt quod in hoc rerum genere verum eſt inueniatur quantum inueniri poteſt. In ſpirituali aũt viſione fallitur anima cum imagines quas ſpiritu videt, corpora eſſe arbitratur, vel q̃d ſibi ſuſpicione falſaq; coniectura finxerit, hoc etiam in corporibus putat, quæ non viſa coniectat. At vero in illis intellectualibus non fallitur. Aut enim intelligit, & verum eſt. Aut ſi non eſt verum nõ intelligit. Aliud eſt enim in his errare quæ videt, aliud ideo errare, quia non videt. Quid enim faciunt oculi non habent, cum ſimile corpus viderint, quod ab alio diſcernere non poſſunt. Aut quid faciat animi intentio, cum in ſpiritu facta fuerit corporis ſimilitudo, quam non valeat diſtinguere a corpore. Sed intellectus adhibetur quęrens quid iſta ſignificent, vel vtile doceant, & aut inueniens ad fructũ ſuum peruenit, aut non inueniens in diſceptione ſe tenet, ne aliqua perniciosa temeritate prolabatur in exitialem errorem.

Qualiter ſobrius intellectus & vigilantem & dormientem a pernicioſo defendit errore. Cap. LXXIX.

IVdicat autem ſobrius intellectus diuinitus adiutus, quæ vel qualia ſint, in quibus aliud putare quam eſt, non ſit animæ perniciosum. Neque enim putantium periculo, & non potius exitio ſuo quiſq; a bonis putatur bonus ſi occultus ſit malus, ſi in rebus ipſis in ipſo bono quo ſit quiſq; bonus, non erretur, aut aliquid obeſt omnibus qui cum dormiunt ſimilitudinem corporum corpora eſſe arbitrantur. Aut aliquid obfuit Petro, quod ſolutus a vinculis, ſeq; angelo deducente, putabat ſe viſum videre. Aut cum in illa extaſi reſpondit, nequaquã Dñe, quia nunquã manducaui omne commune & immundum, putans ea ipſa quæ in diſco demonſtrabant, vera eſſe animalia. Et cum in his corporalibus diabolus fallit, nihil obeſt quod ludificantur oculi, ſi non erratur in veritate fidei, & intelligentiæ ſanitate, quæ docet Deus ſubditos ſibi. Aut ſi ludificet animam ſpirituali viſione imaginibus corporum, vtpote corpus eſſe quod non eſt. Aliquid obeſt animæ, ſi pernicioſe ſuaſioni non conſentiat. Vnde aliqua ſit quæſtio de conſenſionibus ſomniantium, cum ſibi concumbere videntur, vel contra propoſitum ſuum vel contra licitos mores quod non contingit, niſi cum ea quæ vigilantes etiam cogitamus, non cum placito conſenſionis, ſed ſicut talia propter aliquod loquimur, quod non poſſemus, niſi etiam cogitaremus, ſic admouentur in ſomnis & exprimuntur, vt eis caro naturaliter moueatur, & quod naturaliter colligit per genitales vias emittit. Quod quidem ſine peccato a vigilante fieri non poſſet, tũc vero ſine peccato fit, quod ſine peccato a vigilante dicitur quod vt diceretur, ſine dubio cogitatũ eſt. Veruntamen propter animæ affectionem bonam quæ deſiderio meliore mundata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem motum carnis pertinent quẽ caſti vigilantes cohibent, dormientes autem ideo non poſſunt, quia non habent in poteſtate, quin admoueatur expreſſio imaginis corporalis, quę diſcerni non poſſit a corpore, propter iſtam ergo animæ affectionem bonam etiam in ſomnis quędam eius merita clarent. Nam & Salomon dormiens præpoſuit ſapientiam omnibus rebus, eamq; neglectis cæteris precatus eſt Deũ, & placuit hoc Domino, nec diſtulit retributionem bonam pro deſiderio bono.

De mutua diuerſarum viſionum collatione vel comparatione. Cap. LXXX.

SIcut autem in hac luce corporea eſt cœlum quod ſuper terras conſpicimus. Vnde luminaria clarent & ſidera, quę corpora lõge meliora ſunt terreſtribus, ſic in illo genere ſpirituali, in quo videntur ſimilitudines corporum luce quadam & ſua ſunt quędam, excellentia & merito diuina, quæ demonſtrant angeli multis modis. Sunt alia viſa vſitata & humana, ſiue qualia ſepe demonſtrata ſunt his qui rapti a corporis ſenſibus mortuis ſimiles iacuerunt, & infernales pęnas viderunt, cum & ipſi in ſeipſis gererent quandam ſimilitudinem corporis ſui per quam poſſent ad loca pęnalia ferri, & talia ſimilibus ſenſibus experiri. Quamuis enim non ſunt corporalia, ſed ſimilia corporibus quibus animæ corporibus exutę afficiuntur, vel bene, vel male, cum ipſe corporibus ſuis ſimiles appareant ſibimet. Sunt tamen & vera lęticia & vera moleſtia facta de ſubſtantia ſpirituali. Nam & in ſomnis multum intereſt vtrum in lętis an in triſtibus ſimus, & vtiq; dubitandum non eſt, quod expręſſiora ſunt illa quæ inferna dicunť, & ob hoc vehementius ſentiuntur. Sed & in ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, ſiue ex corpore ſpiritui quodãmodo ſuggeruntur, ſicut ſi fuerimus affecti, vel carne, vel animo, non ſolum enim vigilantes curas ſuas cogitando verſant in ſimilitudinibus corporum, ſed etiam dormientes hoc ſępe ſomniant quo indigent. Nam & negocia ſua gerunt ex animi cupiditate, & æpulis poculiſq; inhiantes inſiſtunt, ſi forte eſurientes & ſitientes dormiunt, quæ omnia puto illis angelicis demõſtrationibus ſic habenda ac ſi in iſta natura corporum celeſtibus terreſtria comparentur. Sic & in primo intellectualium genere viſorũ. Alia ſunt quæ in ipſa anima videntur, ſicut virtutes quibus vitia ſunt contraria, ſiue permanſurę, vt pietas, ſiue tantũ vtiles huic vitæ, ad vitam æternam adipiſcendam, ſicut fides ſpes & patientia. Aliud autem eſt ipſum lumen quo illuſtratur anima vt omnia, vel in ſe, vel in illo veraciter intellecta conſpiciat. Nam illud ipſe De⁹ eſt. Hæc autem creatura quamuis rationalis ad eius imaginem facta, quæ cum conatur lumen illud intueri palpitat infirmitate, & minus valet. Ineſt tamen quicquid ſic valet. Cum ergo ſic rapitur & a ſenſibus ſubtracta carnalibus illi viſioni expreſſius præſentať non ſpacijs localibus, ſed modo quodam ſuo etiam ſupra ſe videt illud quo adiuta, videt quicquid in ſe intelligendo videt.

De prophetica viſione. Cap. LXXXI.

ACtor. Licet autem prophetia viſio dicatur, & propheta vidẽs appelletur, vt diuina ſcriptura ait, non tamen viſio quælibet poteſt dici prophetia, ſed viſio eorum quæ procul ſunt a communi cognitione, vt ſic dicatur eſſe prophetã tantum procul fans, id eſt annuncians, ſed etiam procul videns, a phanos quod eſt apparitio. Vnde ꝓpheťia ſic deſcribiť. Eſt diuina inſpiratio rerũ euentus immobili veritati denũciãs. Aliqñ tñ prophetia dicit ſermo propheticus. Aliquãdo ꝓphetãdi actus. Aliquãdo ipſum ꝓphetatũ. Et aliqñ ꝓphetæ donũ. ſ. habitus mẽtis quo cognoſcit aliqua res a Deo ſibi oſtenſas in ſpeculo. Vel etiam actus ipſe procedens ex tali habitu, id eſt

alium rerum actualis cognitio. Et hoc quarto modo accippitur in prædicta diffinitione. Vnde eſt quod dicitur inſpiratio diuina, hoc eſt aperta ſcientia a Deo inſpirata. Quod autem ſequitur rerũ euẽtus immobili denuncians veritate, hoc eſt res vt habẽt eſſe, ſiue ſint futuræ ſiue præſentes ſiue præteritæ. Moyſes enim fuit Propheta manifeſtando præterita, vt creationem rerũ quæ ſibi erat a Deo reuelata. Similiter Helifeus prophetizauit de præſenti, cũ in ſpiritu vidit poſt tergum Naaman Syri currentẽ Giezi. Si quis etiã a Deo intantum illuminaretur, vt aperto intellectu videret Deum eſſe trinum & vnum, hęc viſio poſſet dici prophetia de preſenti. Sed magis propriè dicitur Propheta qui res futuras denunciat. Vnde patet quod Iſaias de hoc articulo. Ecce virgo concipiet &c. duplicem habuit cognitionem. ſ. fidei notitiam & cognitionem ꝓphetalem. Sed in actu nõ poterat ſimul illis duabus vti, quia cognitio prophetalis eſt aperta, nõ ſic aũt cognitio fidei. Cũ itaq; quicquid manifeſtatur ſub quodam lumine manifeſtetur, oportet vt ea quæ manifeſtantur homini ſupra communẽ cognitionem quodã altiori lumine manifeſtentur, quod lumen propheticũ dicitur, ex cuius receptione aliquis Propheta conſtituitur. Hieronymus ſuper Iſaiam lib. i. Nequaquã ergo ſicut Montanus ſomniat, prophetę in Extaſi locuti ſunt, vt neſcirent quid loquerentur. Si enim ſapientes erant quomodo inſtar brutorũ quod dicerent ignorabant. Augu. vbi ſupra, Proinde quibus per aliquas rerũ corporalium ſimilitudines in ſpiritu demonſtrabantur ſigna, niſi acceſſiſſet mentis officium vt etiã intelligerentur, nondũ erat prophetia. Magiſq; propheta erat qui interpretabatur quid alius vidiſſet, quam ipſe qui vidiſſet. Vnde apparet magis ad mentem pertinere prophetiã, quam ad illũ qui modo quodam propriè vocatur ſpiritus. Et eſt vis animæ quædã inferior, vbi corporalium rerũ ſimilitudines exprimuntur. Itaque magis Ioſeph fuit Propheta, qui intellexit quid ſignificarent ſeptẽ ſpicę, & ſeptem boues, quã Pharao qui eas vidit in ſomnijs. Illius .n. ſpiritus informatus eſt vt videret. Huius mens illuminata, vt intelligeret. Ac pro hoc in illo erat lingua, in iſto prophetia: quia in illo rerum imaginatio, in iſto imaginum interpretatio. Minus ergo propheta eſt, qui rerum ſola ſigna in ſpiritu per imagines vidit. Magis propheta qui ſolo earum intellectu præditus eſt. Sed maximè propheta eſt, qui vtroq; pręcellit, ſicut Danielis excellentia tentata eſt, qui & ſomniũ regi quod viderat dixit, & quid ſignaret aperuit.

Quid ſit Propheta. Cap. LXXXII.

THomas. Sciendum autem quod aliquid retinetur in aliquo dupliciter, vno modo vt forma in ſubiecto conſiſtens. Alio modo per modum paſſionis. Sicut pallor in eo qui naturaliter, vel aliquo forti accidenti hunc colorem habet, eſt vt qualitas quædam. In eo vero qui ſubito ex aliquo timore palleſcit, eſt vt quædam paſſio. Similiter & lumen corporale eſt quidem in ſtellis, vt ſtellarum qualitas, vt pote quædam forma in eis permanens. In aere vero eſt vt quædam paſſio, quia lumen non retinet, ſed recipit tantum per oppoſitionem corporis lucidi. In intellectu ergo humano lumen quidem eſt quaſi qualitas, vel forma permanens, lumen. ſ. eſſentiale intellectus agentis ex quo anima noſtra, intellectus. ſ. agẽs intellectualis dicitur. Sed autem lumen propheticum in propheta eſſe non poteſt, quicunq; enim aliqua cognoſcit intellectuali lumine, quod eſt ei effectiuũ quaſi connaturali vt forma in eo conſiſtens, oportet qđ de eis fixã cognitionem habeat, quod eſſe non põt niſi ea inſpiciat in principio in quo poſſunt cognoſci. Quandiu enim non fit reſolutio cognitorũ in ſua principia, cognitio non firmatur in vno, ſed apprehendit ea quæ cognoſcit ſecundum probabilitatem quandã, vtpote ab alijs dicta. Vnde neceſſe habet de ſingulis acceptionem ab alijs habere. Sicut ſi aliquis neſciret geometriæ concluſiones ex principijs deducere, habitũ geometrię non haberet. Sed quęcũque de concluſionibus geometrię ſciret, apprehenderet quaſi credens docenti, & ſic indigeret vt de ſingulis inſtrueretur, vel inſtituęretur. Non enim poſſet ex quibuſdam in alia peruenire firmiter non facta reſolutione in prima principia. Principiũ autem in quo poſſunt cognoſci futura contingentia, & alia quæ cognitionem naturalem excedunt, de quibus eſt prophetia, eſt ipſe Deus. Vnde cum prophetæ Dei eſſentiam non videant, non poſſunt ea quæ prophetice vident cognoſcere aliquo lumine, quod ſit quaſi quędam forma habitualis eis inherẽs, ſed oportet quod de ſingulis ſigillatim inſtruantur. Vnde oportet quod lumen propheticũ non ſit habitus, ſed magis in anima prophetæ per modum cuiuſdã paſſionis, vt lumen ſolis in aere. Vnde ſicut lumen non remanet in aere, niſi apud irradiationem ſolis, ita nec lumen prædictum remanet in mente prophetæ, niſi quando actualiter diuinitus inſpiratur. Et inde eſt, quod ſancti de prophetia loquentes, de ea per modum paſſionis loquuntur, dicentes eam eſſe inſpirationem, vel tactum quẽdam, quo Spiritusſanctus dicitur tangere cor prophetæ, & alijs huiuſmodi verbis de prophetia non poteſt eſſe habitus. Sed ſciendum, quod ſicut eſt in rebus corporalibus, quod aliquid poſt paſſionem etiam paſſione abeunte efficitur habilius ad patiendum, ſicut aqua calefacta prius, facilius poſtmodum poſt infrigidationem calefiet. Et homo poſt frequentes triſtitias, facilius ad triſtitiam prouocat. Ita etiam quando mens aliqua diuina inſpiratione tangitur, etiam illa inſpiratione abeunte remanet habilior ad iterato recipiẽdum, ſicut poſt deuotam orationem remanet mens deuotior, vnde propter hoc, vt Auguſtinus dicit in lib. de orando Deum, ne mens quę curis & negocijs torpeſcere ceperat, omnino refrigeſcat, & penitus extinguatur, ſed crebrius inflãmetur, certis horis ad negocium orãdi mentem reuocemus. Vnde & mens prophetæ poſtquam fuerit ſemel aut pluries diuinitus inſpirata, etiam inſpiratione actuali ceſſante remanet habilior, vt iterum inſpiretur. Et hæc habilitas dici poteſt habitus prophetiæ, licet habitus dicatur impropriè.

Vtrum requiratur diſpoſitio naturalis ad prophetiam habendam. Cap. LXXXIII.

VIDETVR autem quod ad prophetiam habendam requiratur diſpoſitio naturalis, quia talis perfectio qualis eſt prophetia non recipitur in aliquo, niſi ſecundum diſpoſitionem recipientis. Vnde Hieronymus ſuper Amos. Naturale inquit eſt omnes qui volunt rem rei comparare, in rebus illis comparationes ſumant quas experti ſunt, & in quibus nutriti ſunt: verbi gratia, nautę inimicos ſuos ventis, dãnum naufragio comparant. Sic & paſtores timorem ſuũ rugitui leonis aſſimilant, inimicos ſuos leones & vrſos ac lupos dicũt. Sic ergo Amos qui fuit paſtor pecorũ, timorẽ Dei rugitui leonis aſſimilat in prophetia dicens. Dominus de Syõ rugiet &c. Nos autem dicimus quod in prophetia duo eſt conſiderare. ſ. ipſum prophetię donum, & huius doni iam percepti vſum. Ipſum quidem prophetiæ donum ſupra facultatem hominis excedens a Deo datur, nõ virtute alicuius cauſę creatæ vel cauſatę quãuis prophetia naturalis ex virtute alicuius creaturæ perficiatur in nobis, hęc autem differt inter operationem diuinã & operationem creaturæ. Quod quia Deus ſua operatione non ſolum formã ſed & materiam producit, vnde ſicut non præexigit eius operatio materiam, ita nec diſpoſitionem materialẽ ad effectum perficiendum. Nec tamẽ formã ſine materia, aut ſine diſpoſitione facit, ſed ſimul poteſt materiã & formã dare vnica operatione, vel etiã materiam quantumcunq; indiſpoſitam ad debitam diſpoſitionem reducere quæ competit perfectioni quam inducit, ſicut patet in ſuſcitatione mortui. Corpus enim mortuum eſt omnino indiſpoſitum ad animam recipiendã, & tamen vnico diuino opere corpus & animam & diſpoſitionem ad animam recipit, ſed ad operationem creaturæ præexigitur & materia, & debita materiæ diſpoſitio. Non enim poteſt virtus creata ex quolibet quodlibet facere. Patet ergo quod prophetia naturalis præexigit diſpoſitionem debitam naturalis complexionis. Sed prophetia quæ eſt Spiritusſancti donum non pręexigit eam, licet exigatur tamen ad debitum prophetię vſum, nam ſimul cum dono prophetiæ datur & prophetæ diſpoſitio naturalis, quæ ſit ad prophetiam conueniens. Vſus aũt prophetiæ cuiuſlibet eſt in poteſtate prophetæ & ſecundũ hoc dicit primę Corinth. 14. Spiritus prophetarũ prophetis ſubiecti ſunt. Et ideo ab vſu prophetiæ aliquis poteſt ſeipſum impedire, & ſic ad debitũ ꝓphetiæ vſum de neceſſitate diſpoſitio debita requiritur, cum prophetię vſus ex virtute prophetæ creata vel cauſata procedat. Vnde & determinatam diſpoſitionem exigit. Dicendum eſt ergo quod quædam diſpoſitiones ſunt indifferentes ad prophetiam, & hę diuina operatione non mutantur in propheta, ſed ſecundum earum conuenientiam procedit prophetia. Indifferens enim eſt ad prophetiã, vt quibuſcũque ſimilitudinibus res prophetata figuretur. Diſpoſitiones vero contrariæ diuina virtute a propheta auferunt, & diſpoſitiones neceſſariæ conferuntur. Vnde ſi obijciatur quod per viſionem imaginariam frequenter fit prophetia, & ob hoc ad illam requiri videtur imaginationis bonitas. Dicendum quod licet ad eam requiratur, non tamen de neceſſitate præexigitur. Nam Deus ipſe qui donum infundit prophetiæ potens eſt complexionem organi virtutis imaginatiuę in melius reformare, ſicut & oculos lippos vt clare poſſent videre.

Vtrum bonitas morũ requiratur ad illã. Cap. LXXXIIII.

QVia vero legitur in lib. Sapientiæ, quod ſapientia Dei per nationes in animas ſanctas ſe transfert, & amicos Dei & prophetas conſtituit. Amici vero Dei non ſunt niſi tantum illi, in quibus viget bonitas morum: videtur quod bonitas morum requiratur ad prophetiam, at vero bonitas hominis in charitate conſiſtit, per quã homo Deo vnitur. Quæcunq; ergo ſine charitate eſſe poſſunt, cõmuniter inueniri poſſunt in bonis & malis. In hoc enim precipue diuina bonitas cõmendatur, quod tam bonis quã malis vtitur ad ſuũ propoſitũ implendũ. Et ideo vtriſque tam bonis quã malis illa dona largitur, quæ ad charitatem neceſſariam dependentiam non habent, prophetia aũt non habet aliquã neceſſariã colligantiam cũ charitate propter duo. Primo quia prophetia eſt in intellectu, charitas in affectu. Et ſic prophetia & alię intellectus pfectiones nõ dependẽt a charitate. Et hac rõe fides & ꝓphetia & oĩa alia huiuſmodi

in bonis & malis eſſe poſſunt. Secundo quia prophetia datur alicui ad vtilitatem eccleſiæ & non propter ſeipſum. Contingit autẽ aliquem vtiliter quantũ ad aliquid deſeruire, qui in ſeipſo bonus non eſt, nec Deo per charitatẽ coniunctus. Vnde prophetia & operatio mira & eccleſiaſtica myſteria, & alia homini quæ ad vtilitatem eccleſiæ conferuntur inueniuntur quãdoq; ſine charitate, quę ſola homines bonos facit. Sciendũ tamen quod inter peccata quibus charitas amittitur, quędam ſunt quæ vſum prophetię impediunt, quędã non, quia enim carnalia peccata mentẽ a ſpiritualitate omnino retrahũt, ex hoc ipſo quod aliquis carnalib' peccatis eſt ſubditus inęptus ad prophetiam redditur: ad cuius reuelationem ſumma ſpiritualitas mentis requiritur. Peccata vero ſpiritualia ſpiritualitatẽ mentis non impediunt. Ideo contingit aliquem eſſe prophetam ſpiritualibus peccatis ſubditũ, non autem carnalibus vel etiam immẽſis ſęculi ſolicitudinibus, quib' mẽs a ſua ſpiritualitate retrahitur. Et ideo dicit Rabanus, quod hoc eſt ſignũ quod aliquis ſit falſus propheta, quando voluptatibus & ſolicitudinib' ſęculi detinetur, & hoc conſonat ei quod habetur Mathei. 7. Attendite a falſis prophetis & a fructibus eorum &c. Quod de manifeſtis oportet intelligi, vt ibidem dicit Gloſa, quæ maximè ſunt peccata carnalia. Spiritualia autem vitia interius latent. Porro ſapientia ſe transfert in animam dupliciter. Vno modo vt ipſam Dei ſapientia animã inhabitet, & ſic hominem ſanctum facit & Dei amicum: Alio modo ſolũ quãtum ad effectum, & ſic non oportet quod ſanctũ faciat vel Dei amicum, & ſic transfert ſe in mentem malorum, quos prophetas conſtituit. Et quamuis prophetia ſit donum Spiritusſancti, nõ tamen cũ hoc dono Spiritusſanctus datur, ſed ſolũ cũ dono charitatis. Si autẽ obiicitur quod prophetia non poteſt eſſe in peccatore, quia ſic eſſet idem actus a peccato & a Spiritusſancto. Dicimus quod prophetia quidẽ non contingit male vti ita quod prophetiæ actus inquantum a prophetia egreditur ſit malus. Cum enim aliquis prophetiæ actum ad aliquid malum ordinat, tunc quidem ipſe actus prophetiæ bonus eſt a Spiritusſancto, ſed ordinatio illius actus ad finem indebitũ, non eſt a Spiritusſancto, ſed a peruerſa hominis voluntate. Dicit autem Hieronymus ſuper Mattheũ, tempore illo quo coniugales actus geruntur præſentia Spiritusſancti non dabitur, etiam ſi propheta eſſe videatur qui in officio generationis obſequitur, nec hoc eſt propter culpam, quoniam actus matrimonialis culpa caret, ſed propter cõcupiſcentiæ paſſionem annexam, huiuſmodi namq; paſſiones vehementes ad ſe trahunt totaliter rationis attẽtionẽ & per conſequẽs eam auertunt a ſpiritualium inſpectione. Et ideo vehementibus paſſionibus vel iræ, vel triſtitiæ, aut delectationis, vſus prophetiæ impeditur, etiam in eo qui prophetiæ donum percipit. Et ſic etiam naturalis indiſpoſitio complexionis impediret, niſi diuina virtute quoddammodo curaretur.

Qualiter Prophetæ dicuntur in ſpeculo videre. *Cap.* LXXXV.

QVia vero prophetę in lib. præſcientiæ Dei, vbi omnia ſcripta ſunt, dicuntur legere, ſiue in ſpeculo æternitatis, in quo ab æterno reſpondent omnium rerum formæ. Sciẽdum quod dicuntur in illo libro legere vel in ſpeculo videre non quidem materialiter quaſi ſpeculum ipſum aut librum videant, ſed cauſaliter, quia ſcilicet ex illo libro, vel ſpeculo deriuatur prophetiæ cognitio. At vero ſecundum hoc non videtur prophetis in hoc attribui cognitio aliqua priuilegiata, cum inde deriuetur omnis cognitio humana. Sciendum itaque quod ſpeculum propriè loquendo non inuenitur niſi in rebus materialibus, ſed in rebus ſpiritualibus per quandam tranſſumptionem dicitur, ſcilicet per ſimilitudinem acceptam a ſpeculo materiali, vt ſcilicet in rebus ſpiritualibus dicatur eſſe ſpeculum id quo alia repræſentantur, ſicut in ſpeculo materiali apparent formæ rerum viſibilium. Sic ergo dicunt quidã ipſam diuinam mentem in qua omnium rerum rationes relucent eſſe ſpeculum quoddam, & dici æternitatis ſpeculum, ex hoc quod eſt æternum, quaſi æternitatẽ habens. Dicunt ergo quod iſtud ſpeculum videri poteſt dupliciter, vel per eſſentiam ſuam ſecundum quod eſt beatitudinis obiectum, & ſic non videtur niſi a beatis, vel ſimpliciter vel ſecundum quid, ſicut in raptu vel prout in eo reſultant rerum ſimilitudines, & ſic propriè videtur vt ſpeculum. Et hoc modo dicunt ſpeculũ æternitatis viſum ab angelis ante ſuam beatitudinem, & a prophetis. Sed hæc opinio non videtur rationabilis propter duo. Primo quia ipſæ ſpecies rerum in mente diuina reſultantes, non ſunt aliud ſecundum rem ab ipſa eſſentia diuina. Sed huiuſmodi ſpecies vel rationes diſtinguuntur in ipſa ſecundum diuerſos eius reſpectus ad creaturas diuerſas. Cognoſcere ergo diuinam eſſentiam & ſpecies in ipſa reſultantes nihil aliud eſt, quã cognoſcere ipſam in ſe, & relatam ad aliud. Prius eſt autem aliquid cognoſcere in ſe, quã prout eſt ad aliud cõparatũ. Vnde viſio qua videtur Deus, vt eſt rerũ ſpecies præſupponit illam qua videtur vt eſt in ſe eſſentia quædam, ſecundũ quod eſt obiectum beatitudinis, vnde impoſſibile eſt, ꝙ aliquid videat Deũ ſm quod eſt ſpẽs rerũ, & nõ videat eũ ſm ꝙ eſt beatitudinis obiectũ. Secũdo quia ſpecies aliciuis rei inuenitur in aliquo dupliciter, vno modo ſicut præexiſtens ad rem cuius eſt ſpecies. Alio modo ſicut a re ibi reſultans. Illud ergo in quo apparent ſpecies rerum vt præexiſtentes ad rem, nõ poteſt propriè ſpeculum dici, ſed magis exemplar. Illud autem ſpeculum poteſt dici in quo rerum ſimilitudines a rebus ipſis reſultãt. Quia ergo in deo ſpecies ſunt & rationes rerum, nuſquam inuenitur dictum a ſanctis, quòd Deus ſit rerũ ſpeculum, ſed magis quòd ipſe res creatæ ſunt ſpeculum Dei, prout dicitur in prima ad Corinthios. 13. Videmus nũc per ſpeculum in ęnigmate. Et ſic etiam filius dicitur eſſe ſpeculum patris, prout a patre in ipſo ſpecies diuinitatis recipitur, ſecundum quod habetur Sapientię ſeptimo. Speculum ſine macula &c. Quod ergo a magiſtris dicitur prophetas in ſpeculo æternitatis videre. Non ſic intelligendum eſt, quaſi ipsũ Deum æternum videant, prout eſt ſpeculum rerum, ſed quia aliquid creatum intuentur, in quo ipſa æternitas Dei repræſentatur, vt ſic ſpeculum æternitatis intelligatur, non quod eſt æternum ſed quod eſt æternitatem repræſentans. Ex hoc enim Deo competit futura certitudinaliter, vt pręſentia cognoſcere, vt Boetius dicit, quia eius intuitus æternitate menſuratur, quæ eſt tota ſimul. Vnde eius aſpectui ſubiacent omnia tempora. & quæ in eis geruntur. Inquantum ergo ab iſto diuino aſpectu reſultat in mente prophetæ futurorum ſcientia per lumen propheticum, & per ſpecies in quibus propheta videt, ipſę ſpecies ſimul cum lumine prophetico ſpeculum æternitatis dicuntur, quia diuinum intuitum repræſentant, prout in æternitate futurorum euentus præſentialiter inſpicit. Itaque prophetæ in libro præſcientiæ Dei dicuntur legere hac ſimilitudine, quia ex ipſo libro diuinę præſcientiæ efficitur rerum futurarum notitia in mente prophetæ, ſicut ex lectione libri efficitur notitia rerum quæ ſcribuntur in libro in mente legentis. Non autẽ quantum ad hanc ſimilitudinem, quòd propheta ipſam Dei præſcientiam videat, ſicut legens in libro materiali videt librum materialem. Et quamuis omnes cognitiones a diuina præſcientia deriuẽtur, non tamen omnis cognitio repręſentat eam vt ratione ęternitatis etiam futura præſentialiter intueatur: vnde non poteſt dici quælibet ſcientia ſpeculum æternitatis, ſed in hoc priuilegiata cognitio prophetarum oſtenditur.

Adhuc de eodem. *Cap.* LXXXVI.

SEd fortaſſis obiiciet aliquis, quòd nihil poteſt uideri niſi vbi eſt. Futura vero contingentia non ſunt ſecundum immobilem veritatem, prout videntur a prophetis, niſi tantum in ipſa præſciẽtia diuina. Ideoq; uidentur pro prophetæ uideant illa in ipſa ſolũ Dei præſcientia. Si dicatur quòd futura contingentia ſunt quidem primordialiter in diuina præſcientia Sed ex inde per quaſdam ſpecies ad mentem humanam deriuantur, vbi a propheta uidentur. E contra obiicitur, quia quicquid in aliquo recipitur, eſt in eo per modũ recipientis, & non per modum ſuum. Mens autem prophetæ mutabilis eſt, & ob hoc in ea non poſſunt recipi, ut videtur futura contingentia immobiliter. Cęterum illud quod eſt proprium diuinæ cognitioni, non poteſt niſi a Deo cognoſci. Tale autem eſt futura cognoſcere, ſicut patet ex verbis Iſaiæ. Annunciate inquit quæ ventura ſunt, & dicemus quia dij eſtis vos. Itaq; videtur quòd nõ poſſint a prophetis futura contingentia videri, niſi in ipſo Deo. Dicit autem Auicenna, quod quandoq; mens hominis intantum eleuatur, quòd ſpeculo præſciẽtiarum coniungitur, maxima uero eleuatio mentis humanę eſt in cognitione prophetiæ. Ideoq; uidetur ꝙ ſpeculo præſcientię coniungatur, ita quòd futura in ipſa Dei pręſcientia intueatur. Finis ẽt humanæ vitæ, ſicut philoſophi tradunt, eſt vt homo ſm mentem altiori ſpeculo coniungatur, quod eſt ſpeculũ intelligibilium ſubſtantiarum. Quarum uidelicet ſuprema eſt diuina eſſentia in qua relucent oĩa. Denique ſi duo ſint ſpecula, quarũ vnũ ſit ſuperius, & alterũ inferius, & a ſpeculo ſuperiori reſultẽt ſimilitudines in inferiori, ille qui in ſpeculo inferiori ſpecies videt, non dr̃ in ſuperiori videre, quãuis eius viſio quodãmodo a ſuperiori ſpeculo deriuetur. Ex hoc naq; ꝙ intuetur propheta in mẽte ſua ſpecies receptas a mẽte diuina, non videt ꝙ debeat dici videre in ſpeculo æternitatis ſiue in mẽte diuina, ſed ĩ mẽte ꝓpria vbi eſt ſpeculũ tẽporale, quãuis ab æterno deriuetur. Ad hæc aũt per ꝓdicta patet reſponſio, vel ex parte vel ex toto. Dicendũ eſt enim ꝙ rõnes futurorũ contingentiũ ſm immobilẽ veritatẽ originaliter ſunt in mente diuina, ſed exinde effluũt in mente prophetæ. Et ſic in reuelatione accepta ꝓpheta futura immobiliter cognoſcere põt. Et forma quidem recepta ſequitur modum recipientis quantum ad aliquid, prout habet eſſe in ſubiecto eſt in eo materialiter vel immaterialiter, vniformiter vel multipliciter, ſecundum exigentiam ſubiecti recipientis, ſed quantum ad aliquid forma recepta trahit ſubiectum recipiens ad modum ſuum, prout. ſ. nobilitates q̃ ſunt de ratione formæ, cõmunicantur ſubiecto recipienti. Sic enim ſubiectũ per formã recipit & nobilitates, & hoc modo p glorĩã immortalitatis corpus corruptibile immortale efficitur. Et ſimiliter eſſe p irradiationẽ ab immobili veritate eleuatur mẽs prophetæ ad hoc ꝙ mobilia immobiliter videat. Porro quia futurorũ notitia quidẽ

eſt Deo propria, propter hoc futurorũ cognitio nõ poteſt accipi niſi a Deo, non tamen oportet quod ipſum Deum videat, quicunque a Deo cognoſcit futura, & verum eſt quod mens prophetę ſecundum Auicennam ſpeculo pręſcientiarum ſiue intelligentiarum cõiungitur, non quod ipſas intelligẽtias videat, ſed quia ex earum irradiatione ipſarum præſcientiæ efficitur particeps, finis autem humanæ vitæ non ſolum iuxta philoſophos, ſed etiam ſecundum fidem eſt vt homo ſpeculo altiori coniungatur, ſed ad hunc finem non in via, ſed ſolum in patria pertingatur. Speculũ autem in quo videt propheta quamuis temporale ſit, tamen æternam Dei præſcientiam repræſentat, & ſm hoc videt in Speculo æternitatis.

Quid ſit illud quod menti prophetæ imprimitur in reuelatione. Cap. LXXXVII.

CVm autem ſecundum Augu. a ſola viſione intellectuali dicatur aliquis propheta quæ.ſ. viſio non eſt de rebus per earum ſimilitudines, ſed per ipſas rerum eſſentias, vt legitur ſuper epiſtolam ſecundam ad Corinthios. Videtur quod in viſione prophetica nullæ ſpecies imprimantur in mente prophetæ, ſed ſolũmodo lumen intellectuale. E contra vero ſicut viſus non determinatur ad aliquid determinatum viſibile cognoſcendum per lumen, ſed per ſpeciem viſibilem, ſic & intellectus poſſibilis non determinatur ad intelligibilia cognoſcenda per lumen intellectus agentis, ſed per ſpecies intelligibiles. Cum ergo cognitio prophetæ determinetur ad quædã quæ prius cognoſcebat videtur quod non ſufficiat luminis infuſio, niſi etiam ſpecies imprimatur. Ad hæc & ſimilia reſpondeo, quod prophetia eſt quædam ſupernaturalis cognitio. Ad cognitionẽ autem duo requiruntur.ſ. acceptio cognitorum & iudicium de acceptis, vt ſupra dictum eſt. Quandoq; ergo cognitio eſt ſupernaturalis ſm acceptionem tm̃, quãdoq; ſm iudiciũ tm̃, quãdoq; ſm vtrũq;. Si aũt ſit ſecundum acceptionẽ tãtum ſupernaturalis, non dicetur ex hoc aliquis propheta, ſicut Pharao non dicendus eſt Propheta qui ſupernaturaliter accepit futurę fertilitatis & ſterilitatis iudiciũ ſub boum & ſpicarũ figuris. Si vero habeat ſuper naturale iudiciũ vel ſimul iudicium & acceptionẽ, ex hoc dicit propheta. Acceptio autem ſupernaturalis non põt eſſe niſi ſecundũ tria genera viſionis .ſ. ſm viſionẽ corporalẽ quando aliqua corporalibus oculis diuinitus demonſtrantur, vt manus ſcribentis Balthaſar. Et ſecundum imaginariam viſionẽ, qñ diuinitus aliq; rerũ figurę prophetis oſtenduntur, vt olla accenſa Hieremiæ, & equi & mõtes Zachariæ. Et ſecundũ intellectualẽ, qñ aliqua intelligibiliũ oſtenduntur ſupra naturalem facultatẽ. Cum aũt intellectus humanus ſit in potentia naturali ad oẽs formas intelligibiles ſenſibiliũ rerũ, non erit ſupernaturalis acceptio quæcunq; ſpecies intelligibiles in intellectu fiant. Sicut erat ſupernaturalis acceptio in viſione corporali qñ inſpiciũtur res quę non ſunt ſm naturam formatę, ſed ſolũmodo diuinitus ad aliquid oſtendendũ. Et ſicut erat ſupernaturalis acceptio in viſione imaginaria quando videntur aliq; ſimilitudines non a ſenſibus acceptę, ſed per aliquã vim aĩæ formatæ. Sed tunc ſolũ intellectus ſupernaturaliter accipit, quando videt ipſas ſubſtantias intelligibiles per eſſentiam ſuam: vtpote Deum & angelos, ad quos pertingere non poteſt ſm virtutẽ naturæ ſuæ. Inter has autem tres ſupernaturales acceptiones: hæc vltima excedit modũ prophetiæ. Vnde dicitur numeri duodecimo. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in ſomnio, aut in viſione loquar ad eum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui palam & non per figuras & ęnigmata videt Deũ. Videri ergo Deum in eſſentia ſua, ſicut videtur in raptu, vel ſicut videtur a beatis, aut videre alias ſubſtantias intelligibiles per eſſentiam ſuam modum propheticæ viſionis excedit. Sed prima ſupernaturalis acceptio, ſcilicet quæ eſt ſecundum corporalem viſionem, eſt infra propheticam acceptionẽ, quia per hanc acceptionem non præfertur prophetia alijs quibuſcunq;, cum ſpeciem diuinit⁹ formatam ad videndũ omnes æqualiter videre poſſint. Supernaturalis ergo acceptio quæ eſt prophetiæ eſt acceptio imaginariæ viſionis. Sic ergo omnis Propheta vel habet tantũ iudiciũ ſupernaturale de his quæ ab alio videntur, ſicut Ioſeph de viſis a Pharaone. Vel habet acceptionem ſimul cum iudicio ſm imaginariam viſionem. Iudicium .n. ſupernaturale prophetæ datur ſm lumen ei infuſum. Ex quo intellectus roboratur ad iudicandum, & quantum ad hoc nulle ſpecies præexiguntur, ſed quantum ad acceptionem requirit noua formatio ſpecierũ, ſiue vt fiãt in mente prophetæ ſpecies quæ prius non fuerunt, vtpote ſi alicui ceco nato imprimerentur ſpecies colorum. Siue vt ſpecies præexiſtentes ordinentur & componantur diuinitus tali modo qui competat ſignificationi rerum, quę debet prophetæ oſtendi. Et per hunc modum concedendum eſt, quod ꝓphetæ reuelatio non ſolum ſit ſecundũ lumen tantũ, ſed ſecundum ſpecies etiam quandoq; vero ſecundum lumen tantum. Dicendum eſt itaq; quod quamuis propheta nõ dicatur niſi qui habet intellectualem viſionem non tamen ſola viſio intellectualis ad prophetiã pertinet, ſed etiam imaginatiua, in qua ſpecies formari poſſunt conuenientes etiam ad ſingularium repræſentationem.

Vtrum omnis reuelatio prophetica fiat angelo mediante. Cap. LXXXVIII.

QVia vero Moyſes cæteris Prophetis excellentior fuiſſe videt. Ex ipſius Domini verbis in li. Numeri, & etiam ex fine Deuteron. cui.ſ. Moyſi facta eſt diuinitus reuelatio mediantibus angelis, iuxta illud Apoſtoli ad Gal. Lex ordinata eſt per angelos in manu mediatoris. Et etiam in actibus Apoſtolorum de ipſo Moyſe dicitur. Hic eſt qui fuit in Eccleſia in ſolitudine cum Angelo, qui ei loquebatur in monte Synai, & cum patribus noſtris. Multo magis oẽs alij prophetæ, non ab ipſo Deo imediate, ſed angelo mediante videntur reuelationem accepiſſe. Augu. quoq; dicit in lib. de trini. quod omnes apparitiones factæ patribus in veteri teſtamento fuerunt per angelos adminiſtratę. Idem etiam dicit Diony. in lib. de cęleſti Hierarchia, qđ videlicet diuinas viſiones glorioſi patres noſtri ſunt adepti per medias cęleſtes virtutes. At econtra poterit obijci, quod dona Spiritusſancti imediate a Deo ſunt, & habitus infuſi, prophetia vero eſt donum Spiritusſancti, & eſt etiam quoddam lumen infuſum. Ideoq; videtur a Deo eſſe ſine angelo mediante. Præterea Propheta perficitur ſecundum luminis infuſionem, ac ſpecierum impreſſionem. Neutrũ autẽ iſtorum videtur poſſe fieri per angelum, quia ſic eſſe videretur creator luminis vel ſpeciei, cum hæc non poſſint niſi ex nihilo fieri. In diffinitione quoq; prophetiæ dicitur, qđ prophetia eſt diuina reuelatio, vel inſpiratio quæ ſi fieret angelo mediãte, dicẽda pot⁹ videreĩ angelica q̃ diuina. Sed dicendũ, quod in reuelatione prophetica duo concurrunt.ſ. mentis illuſtratio, & ſpecierum formatio in imaginatiua virtute. Ipſum ergo ꝓpheticum lumen quo mens prophetæ illuſtratur, a Deo originaliter procedit, ſed tamen ad eius congruam ſuſceptionem mens humana angelico lumine confortatur, & quodãmodo præparatur. Cũ enim lumen diuinum ſit ſimpliciſſimum & vniuerſaliſſimũ in virtute, non eſt proportionatum ad hoc, qđ ab anima humana in ſtatu vię percipiatur, niſi quodãmodo contrahatur & ſpecificetur per coniunctionẽ ad lumen angelicum, quod eſt magis contractum, & humanæ menti magis proportionatum. Sed ipſa formatio ſpecierum in imaginatiua virtute propriè angelicis eſt attribuenda, eo quod tota corporalis creatura adminiſtratur per creaturam ſpiritualem, vt Auguſt. probat in 3. de trini. Vis autẽ imaginaria vtitur organo corporali. Vnde ſpecierum formatio in ipſa ad miniſterium propriè pertinet angelorum. Quodque dicit Aug. in lib. de trini. quorundam mentes ita eleuari, vt non per angelum, ſed in ipſa ſumma rerum arce incommutabiles videant rationes, referendũ eſt ad viſionẽ patriæ, vel ad viſionem raptus, & non ad viſionẽ propheticam. Dicendum eſt itaq; quod prophetia ratione luminis prophetici cõputatur inter Spiritusſancti dona, qđ quidem a Deo imediate infunditur, quamuis ad congruam eius receptionem angelorum miniſterium cooperetur. Angelus ergo neq; lumen in intellectu creat humano, neq; ſpẽs in imaginatiua, ſed angeli operatione naturale lumen intellectus humano diuinitus confortatur. Et ſecundum hoc angelus hominem illuminare dicitur. Ex hoc etiã quod angelus habet poteſtatẽ cõmouendi organum fantaſię, poteſt viſionem imaginariam formare, ſecundum quod competit prophetię. Denique actio non attribuitur inſtrumento, ſed principali agenti. Vnde ſcamnum non dicitur effectus ferri, ſed carpentarij. Similiter ergo cum angelus non ſit cauſa reuelationis prophetice, niſi ſicut inſtrumentum diuinum per reuelationem a Deo perceptam, prophetia non debet dici reuelatio angelica, ſed diuina. Et licet ſapientia diuina (ſicut ſcriptũ eſt) in animam ſe transferens aliquos effectus per ſe .i. ſine angeli miſterio faciat, vt infuſionem gratiæ, per quam aliquis amicus Dei conſtituitur, nihil tamen prohibet quin alios quoſdam effectus faciat mediãte prædicto miſterio, & ita prophetas conſtituit mediante angelo.

Quod Propheta quandoq; cum a ſpiritu prophetiæ tangitur a ſenſibus alienetur. Cap. LXXXIX.

SCiendum vero quod prophetia duos habet actus. Vnum principalem.ſ. viſionem. Alium vero ſecundarium.ſ. denunciationẽ. Denunciatio fit a propheta vel verbis, vel etiam factis, vt a Hieremia, qui lumbare ſuum iuxta fluuium ad putreſcendũ poſuit. Vtro libet autem modo denunciatio prophetica huiuſmodi per ſigna quędam ſenſibilia fit. Vnde fiat, ſemper fit ab homine non abſtracto a ſenſibus, quia prophetam denunciantem oportet ſenſibus vti ad hoc quod eius denunciatio ſit perfecta, aliàs denunciaret quaſi abreptus. Sed quantum ad viſionem prophetiæ duo concurrunt, vt ex dictis patet.ſ. iudicium, & acceptio propria prophetiæ. Quando ergo propheta diuinitus inſpiratur, vt ſit tantum iudicium eius ſupernaturale, & non acceptio, tunc talis inſpiratio abſtractionem a ſenſibus non requirit, quia iudicium intellectus naturaliter eſt perfectius in vtente ſenſib⁹ quã in nõ vtente. Acceptio aũt ſupernaturalis ꝓpria prophetię eſt ſm imaginariam viſionem. Ad quã viſionẽ in-

[illegible] rapitur vis humana ab aliquo ſpiritu, & a ſenſibus abſtrahitur, vt Aug. dicit ſuper Geneſim ad litterã. Cuius ratio eſt, quia vis imaginaria cũ quis vtitur ſenſibus, principaliter eſt intenta his quæ per ſenſus accipiuntur. vnde non poteſt eſſe, quod intentio eius principaliter transferatur ad ea, quę aliunde accipiuntur, niſi quãdo homo eſt a ſenſu abſtractus. vnde quandocunq; fit prophetia ſecundũ imaginariam viſionem, oportet a ſenſibus abſtractum eſſe Prophetã. Sed hæc abſtractio dupliciter contingit, vno modo ex cauſa animali, alio mõ ex cauſa naturali. A cauſa quidẽ naturali, qñ exteriores ſenſus ſtupeſcũt, vel pp ęgritudinẽ, vel pp vapores ad cerebrũ tendẽtes, ex quib' cõtingit organũ tactus imobilitari. Ex cauſa vero animali, ſicut quãdo homo ex nimia attentione ad intelligibilia vel imaginabilia omnino a ſenſibus exterioribus abſtrahitur. Nunquã autem fit in Propheta abſtractio a ſenſibus corporalibus per ægritudinem, ſicut fit epylenticis vel furioſis, ſed ſolũmodo per cauſam naturalem ordinatã. ſ. per ſomnũ. Et ideo prophetia quæ fit cũ viſione imaginaria, ſemper fit, vel in ſomno, quãdo. ſ. eſt abſtractio a ſenſib' per cauſam naturalẽ ordinatã, vel in viſione quę fit a cauſa animali. In hoc tamen differt Propheta in ſua abſtractione a ſenſibus, ſiue abſtrahatur per ſomnũ, ſiue per viſionẽ, ab hominibus aliis qui abſtrahuntur a ſenſibus, quod mens prophetæ illuſtratur de his quæ in viſione imaginaria videntur. Vnde cognoſcit ea non eſſe res, ſed aliquarũ rerũ ſimilitudines, de quibus certum iudicium habet per lumen mentis. Sic ergo patet, quod prophetię inſpiratio quandoq; fit cum abſtractione a ſenſibus, quandoq; non.

Obiectiones in contrarium. Cap. XC.

SEd fortaſſis obiiciet aliquis, quod dicitur a Domino in libro numeri duodecimo. Si fuerit inter vos Propheta Dñi in ſomnio & viſione loquar ei. Nã (vt dicit Gloſa in principio Pſalterii) tũc fit prophetia per ſomnia & viſiones quando fit per ea quæ videntur fieri vel dici. At vero cũ apparent talia. ſ. quæ dici vel fieri videntur, & non dicuntur vel fiunt, patet hominem tunc a ſenſibus eſſe abſtractum. Ideoq; viſio prophetiæ ſemper in homine a ſenſu abſtracto videtur eſſe. Præterea cũ vnã virtutũ multũ intenditur in operatione ſua oportet aliã abſtrahi a ſua. Cum ergo in viſione prophetię virtutes interiores. ſ. intellectus & imaginatio maximè in ſuis operationibus intẽdantur, videtur quod in viſione prophetica ſemper homo ab operatione exteriorũ virtũ abſtrahatur. Cęterum intellectualis viſio nobilior eſt quã imaginaria, & illa quam corporalis, permixtio autem ignobilioris detrahit aliquid de perfectione nobilioris. Cum ergo intellectus & imaginatio in prophetica viſione ad ſummã perfectionẽ ſecundũ ſtatũ vię perueniant, vt. ſ. propheta cum eis ſimiliter corporali viſione vtatur. Item plus diſtat ſenſus ab intellectu & imaginatione quã ratio inferior a ſuperiori. Cum itaq; conſideratio ſuperioris rationis quæ intenditur æternis contẽplandis, abſtrahat hominem a cõſideratione inferioris, qua tẽporaliũ intenditur adminiſtrationi, multo fortius intellectualis & imaginaria viſio ꝓphetię videntur abſtrahere a viſione corporali. Denique vna & eadem vis non poteſt ſimul pluribus intendere. At vero cum aliquis ſenſibus corporalibus vtitur, eius intellectus & imaginatio rebus illis intendit quæ corporaliter videntur. Simul itaq; cum hoc non videtur poſſe intendere aliis, quæ apparet abſq; ſenſibus corporis in prophetica viſione. E contrario autem opponitur, quod in prima ad Corinthios 14. dicitur. Spiritus prophetarũ prophetis ſubiecti ſunt. Quod non ita eſſet, ſi propheta a ſenſibus eſſet alienatus, quia ſic, vt videtur, compos ſui non eſſet. Cæterum in viſione prophetiæ accipitur certa cognitio de rebus ſine errore. At in his qui abſtracti ſunt a ſenſibus, vel ſomno vel quocunq; modo error eſt permixta & incerta cognitio, quia rerum ſimilitudinibus inhęrent, quaſi rebus ipſis, vt ait Augu. ſuper Geneſim. Itaq; prophetia (ſicut videtur) non fit cum alienatione a ſenſu. Denique hoc poſito videtur ſequi error Montani, qui dicebat Prophetas velut abreptitios eſſe locutos, quid dicerent neſcientes.

Reſponſiones ad eaſdem. Cap. XCI.

SVpponentes ergo ea quæ ſuperius diximus, ad hæc omnia in cõtrarium obiecta. Reſpondemus quod in verbis illis numeri Dominus intendit oſtendere preeminentiam Moyſi ad alios Prophetas quantũ ad ſupernaturalem acceptionem, quia ſcilicet Moyſes ſupernaturaliter ad hoc promotus eſt, vt ipſam Dei eſſentiã in ſe ipſa videret. Ac ea quę acceperunt prophetæ, acceperunt quidem in ſimilitudinibus ſomnii & viſionis. Sed tamen iudicium prophetię non erat per ſimilitudines aliquas ſomnii, vel viſionis. Vnde iudicium prophetiæ fit ſine abſtractione a ſenſibus. Et quando quidem interior vis intenditur in viſione ſui obiecti abſtrahitur, ſi perfecta fit attentio viſione exteriori. Sed quantumcunque perfectum ſit iudicium interioris virtutis, non abſtrahit ab exteriori operatione, quoniam ad interiorem virtutem pertinet de exteriori iudicare: vnde iudicium ſuperioris in idem ordinatur cũ exteriori operatione, ideoq; mutuo non impediũt ſe. Illa vero ratio de nobilitate viſionis intellectualis & imaginariæ reſpectu corporalis procedit ſecundum acceptionem, & non ſecundum iudiciũ. Et illa ſimiliter, quia vna & eadem vis pluribus ſimiliter intendere non poteſt. Ex hoc autem ipſo animę potentię mutuo ſe in operationibus ſuis impediunt, quod in vna animæ eſſentia fundatæ ſunt. Vnde quãto vires aliquę ſunt magis ſibi propinquę, tanto magis natę ſunt ſe ſe impedire, vt ratio inferior & ſuperior: ideoq; de cæteris non eſt ſimile. Quod autem dicit Apoſtolus, Spiritus prophetarũ prophetis eſſe ſubiectum, intelligendũ eſt quantũ ad denunciationem prophetiæ. Ipſorum enim ſubiacet arbitrio denunciare, de quibus inſpirãtur vel non. At vero quantũ ad reuelationem ipſe propheta ſpiritui ſubiectus eſt. Non enim reuelatio fit ſecundum arbitriũ prophetæ videntis, ſed ſecundum arbitrium ſpiritus reuelantis. Vt autem etiã in ipſa abſtractione a ſenſibus verũ habeat propheta iudiciũ de his quæ videt in ſomno vel viſione: hoc ipſum eſt ex lumine prophetię quo videlicet illuſtratur mens prophetæ. Error aũt Montani fuit in duobus. Primo. ſ. quia ſubtrahebat prophetis lumen mentis, quo veram haberent iudiciũ de viſis. Secundo quia in ipſa denunciatione dicebat eos a ſenſib' abſtractos, ſicut in furioſis contingit, vel in eis qui loquuntur in dormiendo. Hoc aũt non ſequitur ex poſitione prædicta. Quod autem prophetia dicitur fieri per dicta vel facta, referendum eſt ad prophetiæ denunciationem magis quam ad propheticam viſionem.

De collatione mutua prophetiæ, quæ fit ſecundum viſionem intellectualem tantum, & eius quæ habet intellectualem ſimul cum imaginaria. Cap. XCII.

CVm autem natura ſpeciei conſiſtat ex natura generis & ex natura differentiæ, ex vtroq; dignitas ſpẽi poteſt penſari. Et ſecundũ has duas conſiderationes inueniuntur aliqua ſe inuicem in dignitate excedere quandoq;: & quantũ pertinet ad rationem ſpeciei, ſemper illud participat perfectius ſpeciei rationem, in quo differentia formaliter ſpeciem conſtituens nobilius inuenitur. Sed ſimpliciter loquendo, quãdoq; eſt nobilius ſimpliciter illud in quo natura generis eſt perfectior, quandoq; vero illud in quo eſt perfectius natura differentiæ. Cum enim differentia addit aliquã perfectionẽ ſuper naturam generis, tunc præeminentia quæ eſt ex parte differẽtiæ facit aliquid eſſe ſimpliciter nobilius, ſicut in ſpecie hominis, qui eſt animal rationale, ſimpliciter ẽ dignior ille qui eſt potior & præualentior in rationalitate quã ille qui eſt potior in his quæ ad rationem animalis ſpectant, vt pote ſenſus & motus & alia huiuſmodi. Quando vero differentia aliquã imperfectionem importat, tunc id in quo eſt completius natura generis, eſt ſimpliciter nobilius, vt patet in fide, quæ eſt cognitio ęnigmatica eorũ. ſ. quæ non videntur. Qui enim abundat in natura generis, & deficit in fidei differentia, vtpote fidelis qui iam percipit aliquem intellectum credibilium, & quodammodo ea iam videt, habet ſimpliciter nobiliorẽ fidẽ eo qui minus cognoſcit. Et quãtũ ad rationem fidei pertinet, magis proprie habet fidem ille qui omnino non videt illa quæ credit. Et ſic etiam eſt in prophetia. Prophetia enim videtur eſſe quædam cognitio obumbrata & obſcuritati admixta ſecũdum id quod habetur 2. Pe. 1. Habetis firmiorem propheticũ ſermonem, cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucẽti in caliginoſo loco. Et hoc etiã ipſum nomen prophetiæ demonſtrat, quia prophetia dicitur, quaſi viſio de longinquo. Quę enim clare videntur, quaſi de prope videntur. Si ergo comparemus prophetias quantũ ad differentiam, quæ rationem prophetię complet, illa inuenitur perfectius prophetiæ rationem habere, & magis propriè cui imaginaria viſio admiſcetur. Sic enim veritatis propheticæ cognitio obumbratur. Si autem comparemus prophetias ſecundũ id quod pertinet ad naturã generis. ſ. cognitionem vel viſionem, ſic videtur diſtinguendum. Cum enim omnis cognitio perfecta duo habeat. ſ. acceptionem, & iudiciũ de acceptis. Iudiciũ quidem de acceptis in prophetia eſt ſolum ſecundũ intellectũ & ſecundum imaginationem. Quandoq; ergo in prophetia non ẽ aliqua ſupernaturalis acceptio, ſed iudiciũ tantum ſupernaturale, & ſic ſolus intellectus illuſtratur ſine aliqua imaginaria viſione. Et talis forte fuit inſpiratio Salomonis inquantũ de moribus hominũ & naturis rerum, quæ naturaliter accipimus, diuino inſtinctu cæteris certius iudicauit. Quandoq; vero eſt acceptio etiam ſupernaturalis, & hoc dupliciter, quia vel eſt acceptio ab imaginatione, vtpote quando diuinitus in ſpiritu prophetæ rerum imagines formantur. Vel eſt acceptio ab intellectu, vtpote quando ita clare cognitio veritatis intellectui infunditur, vt non ex ſimilitudine aliquarũ imaginum veritatem accipiat, immo ex veritate iam perfecta ipſe ſibi imagines formare poſſit, quib' vtatur propter naturam noſtri intellectus. Non autem poteſt eſſe aliqua prophetia quæ habeat acceptionem ſine iudicio. Vnde nec imaginariã viſionem habens ſine intellectuali. Sic ergo patet quod viſio intellectualis pura quæ

habet iudiciū tantum ſine aliqua acceptione ſupernaturali, & Inferior ea, quæ habet iudicium & acceptionem imaginariam. Illa vero intellectualis viſio pura quæ habet iudicium & acceptionē ſupernaturalem, eſt ea nobilior, quæ cum iudicio habet acceptionē imaginariam. Et quantum ad hoc concedendum eſt, quod prophetia quę habet viſionem intellectualem, tantum eſt dignior ea quæ habet imaginariam adiunctam.

Adhuc de eodem. *Cap. XCIII.*

ET quamuis prophetia quæ in vtraque viſione conſiſtit, habet etiam intellectualem viſionem, non tamen includit illam quę in ſolo intellectuali cōſiſtit, quoniam illa viſionem intellectualem excellentiorem habet quā iſta, cum in illa luminis intellectualis perceptio ſufficiat ad acceptionem & iudicium. In hāc vero iudicium tantū. Si aūt obijcitur qđ ex plenitudine luminis intellectualis cōtingit, qđ redundātia in propheta fit ab intellectu ab imaginatione, vt ibi formet̃ imaginaria viſio, & quāto in propheta lumen intellectuale abundātius eſt, tāto perfectior eſt. Ideoq; videt̃ perfectior eſſe illa quæ adiunctā habet imaginariam viſionem, quā illa quæ tantū habet intellectualem. Dicimus quod in vtrāq; prophetia fit deriuatio luminis prophetici ab intellectu ad imaginationem, ſed diuerſimode. Nam in illa prophetia quæ dicitur tantū viſionem intellectualem habere, tota plenitudo propheticæ reuelationis in intellectu percipitur, & exinde ſecundum intelligentis arbitrium in imaginatiua congrue formantur imagines propter intellectus noſtri naturā, qui ſine fantaſmatibus intelligere non poteſt. Sed in alia prophetia nō tota plenitudo propheticæ reuelationis recipitur in intellectu, ſed partim in intellectu, quantum ad iudicium & partim in imaginatiua, quantum ad acceptionem. Vnde in illa prophetia quæ viſionē intellectualem tantum continet, eſt viſio intellectualis plenior. Ex defectu enim luminis recepti in intellectu contingit, quod exinde quodāmodo decidit quantum ad aliquid a puritate intelligibili in imaginarias figuras, ſicut in ſomnis accidit. Quod autē dicitur, Iohannes Baptiſta fuiſſe propheta & pluſquam propheta, quia Chriſtum non ſolum intellectualiter, vel imaginariè ſicut alij prophetę vidit, ſed etiam corporaliter digito demōſtrauit, ex quo prophetia cui corporalis admiſcetur viſio videtur eſſe nobiliſſima, dicimus q̄ non eſt ita, hoc enim quod Iohannes Chriſtum digito demonſtrauit, nōn pertinet ad viſionem propheticam, ſed magis ad denunciationem, hoc etiam quod corporaliter Chriſtum vidit, non ei dedit prophetiam perfectioris rationis, ſed fuit quoddam munus diuinitus conceſſum amplius quā prophetia. Vnde dicitur a Domino in Lucę decimo. Multi reges & prophetę voluerunt videre quę vos videtis, & non viderūt. Adhuc autem obiici poteſt, quod dicit Gloſa ſuper illud in prima ad Corinthios 14. Spiritus autem loquit̃ myſteria. Minus inquit eſt propheta, qui rerum ſignatarū imagines ſolo ſpiritu videt, & magis eſt propheta, qui ſolo earū intellectu præditus eſt. Sed maximè propheta eſt qui pręcellit in vtroq;. Dicit. n. Dionyſius in libro cęleſtis Hierarchiæ, quod impoſſibile eſt nobis aliter ſuperlucere diuinum radium niſi ſacrorum velaminū varietate circumuelatum. Et appellat velamina figuras imaginarias, quibus quaſi velatur intellectualis luminis puritas. In oī ergo prophetia oportet imaginarias eſſe figuras, vel ab hoīe formatas, vel diuinitus immiſſas. Nobiliores aūt ſunt diuinit[9] īmiſſę quā ab hoīe formatę. Illa vtiq; ꝓphetia nobiliſſima videtur eſſe, in qua ſimul diuinitus infundit̃ intellectuale lumen, & figurę imaginarię. Ad hoc aūt dicendū quod prędicta Gloſa loquitur de illo qui ſ̃m intellectum non habet niſi iudicium de his, quæ ab alio accipiuntur, ſicut Ioſeph ſolummodo iudiciū de his quæ a Pharaone viſa ſunt habuit, non quod ipſe quid eſſet futurum acceperit. Et ſic ratio concludit non autē de illa quæ tantum in intellectuali viſione conſiſtit. Quāuis autem imagines impreſſę diuinitus ſunt nobiliores imaginibus per hominem informatis, tamen acceptio cognitionis quæ eſt in intellectu diuinitus eſt nobilior illa quæ fit per formas imaginarias. Et quamuis intellectus noſter intelligat diuina per aliquas ſimilitudines: illę tamen ſimilitudines nobiliores ſunt ex hoc quod ſunt immateriales quam imaginarię ſimilitudines: vnde & intellectualis viſio nobilior eſt. Nec eſſe poteſt vt aliqua res ſit per ſuam eſſentiā imaginabilis, ſicut per ſuam eſſentiam eſt intelligibilis, imaginatio enim non eſt niſi de rebus materialibus, nec etiam poteſt imaginatio aliquid recipere niſi ſine materia. Vnde ſemper neceſſe eſt quod imaginatio ſit alicuius non per eſſentiam ſuam, ſed per ſuam ſimilitudinem. Intellectus vero immaterialiter recipit, & eo cognoſcuntur non ſolum materialia, ſed immaterialia, vnde & quædam cognoſcuntur per eſſentiam, quædam autem per ſimilitudinem.

Vtrum gradus prophetiæ diſtinguantur ſecundum viſiones vel imaginationes. *Cap. XCIIII.*

VIdetur autem gradus prophetię ſecundum viſionem imaginariam diſtingui, quia ſimilitudines imaginariæ ſunt in prophetia medium cognoſcendi, perfectius aūt medium cognoſcendi perfectiorem cognitionem facit. Et exinde ſcientia perfectior eſt opinione. Vbi ergo eſt imaginaria viſio nobilior, eſt & prophetiæ gradus (vt videtur) altior. Præterea cum lumen propheticū ab intellectu in imaginationem deſcendit, quanto perfectius eſt lumen in intellectu prophetiæ, tanto perfectior eſt imaginaria viſio. Itaque diuerſi gradus imaginarię diuiſionis demonſtrant diuerſos gradus intellectualis. Et vbi perfectior eſt intellectualis viſio, eſt prophetia perfectior. E contra vero poteſt obijci, quod imaginaria viſio prophetā non facit, ſed ſolum intellectualis, ideo ſecundum illam gradus prophetiæ non videntur diſtingui. Præterea quod diſtinguitur per ſe diſtinguitur penes id quod eſt ei formale. At in prophetia intellectualis viſio eſt formalis, imaginaria vero quaſi materialis. Cæterum (vt dicit Gloſa in principio Pſalterij) prophetia conſiſtit in dictis & factis, ſomnio & viſione. Nō ergo magis oportet diſtingui ſecundum imaginariam viſionem, ad quam pertinet ſomniū & viſio, quā ſecundum dicta & facta. Deniq; etiā miracula requiruntur ad prophetiam. Vnde Moyſes cum mitteretur a Dn̄o, ſignū petijt, vt legitur in Exodo. Dicitur & in Pſal. Signa noſtra non vidimus, iam non eſt propheta. Non ergo magis diſtingui debent hi gradus ſecundum imaginariam viſionē quam ſecundum ſigna. Nos autē dicimus, quod ſecundum imaginariam viſionem diſtinguitur prophetiæ gradus iuxta modū, qui dicetur inferius. Ad obiectiones autem contrarias dicimus, quod cum aliquid diſtinguitur ſecundum ſpeciem, tunc quidē oportet quod fiat diſtinctio ſecundum id quod eſt formale. Sed ſi fiat diſtinctio graduū in eadem ſpecie, poteſt etiā eſſe ſecundum id quod eſt materiale, ſicut animal diſtinguitur per maſculinum & fęmininum, quæ ſunt differentiæ materiales, vt legitur in lib. 10. Metaphi. Porro dicta & facta prophetiæ non pertinent (vt ſupra dictū eſt) ad eius reuelationem, ſed ad denunciationem. Ideoq; ſecundū ista diſtingui non pn̄t gradus prophetiæ. Gratia vero ſignorū eſt differens a prophetia, poteſt tamen ad prophetiam reduci, & ſecundū hoc quod veritas prophetiæ demonſtratur per ſigna vnde & gratia ſignorū quantū ad hoc eſt potior quā prophetia. Ideoq; 1. ad Corinth. 12. poſtponitur ei prophetiæ gratia. Itaq; excellentiſſimus eſt ille Propheta, qui reuelationem habens facit etiā ſigna. In ſumma vero notandū, quod cum ad prophetiam concurrat intellectualis viſio quaſi principalis, & imaginaria quaſi ſecundaria, gradus prophetiæ eſt ſimpliciter iudicandus eminētior, ex eo quod viſio intellectualis eſt eminentior. Ex eminētia vero imaginarię oſtenditur eminentior gradus prophetiæ ſecundum quod, & non ſimpliciter, niſi inquantum perfectio imaginarię viſionis demonſtrat perfectionem intellectualis. Ex parte autem intellectualis viſionis non poſſunt accipi aliqui determinati gradus, quia plenitudo intellectualis luminis nō manifeſtat̃ niſi per aliqua ſigna. Vnde penes illa ſigna oportet diſtinguere gradus prophetię.

De quatuor modis diſtinguendi prophetiam. *Cap. XCV.*

SIc ergo poſſunt diſtingui gradus prophetiæ ſecundū quatuor. Primo ſecundū ea quæ requiruntur ad prophetiam. Eſt autē duplex actus prophetiæ. ſ. viſio & denunciatio. Ad viſionem autem requiruntur duo. ſ. iudicium quod eſt ſecundum intellectum, & acceptio, quæ eſt quandoq; ſecundum intellectum, quandoq; ſecundū imaginationem. Sed ad denunciationem requiritur aliquid ex parte denunciantis. ſ. quædam audacia, vt aliquis non timeat vel terreatur loqui veritatem propter aduerſarios veritatis, ſecundum illud quod Dominus dicit ad Ezechielem. Ezechiel. 3. Dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorū, & frontem tuam duriorem frontibus eorum. Et ſequitur. Ne timeas eos, neq; metuas a facie eorū. Aliud autē requiritur ex parte rei denunciatę. ſ. ſignum per quod veritas rei denunciatę demonſtratur. Vnde & Moyſes a Domino ſignum accepit, vt ei crederetur. Sed quia denunciatio in prophetia non principaliter ſed conſequenter ſe habet in prophetia. Ideo infimus gradus prophetiæ eſt in eo in quo inuenitur quædam audacia & promptitudo ad aliquid dicendum, vel faciendum, ſine hoc qđ ei aliqua reuelatio fiat. Sicut ſi dicamus aliquem gradum prophetiæ fuiſſe in Samſone, largo modo accipiendo prophetiam, ſecundum quod omnis ſupernaturalis influxus ad prophetiam reducit̃. Secundus vero gradus erit in eo qui habet viſionem intellectualem cum imaginaria, vt in Iſaia & Hieremia. Quartus vero in eo qui habet intellectualem viſionem pleniſſimam quantum ad iudicium & quantum ad acceptionem, ſicut in Dauid. Secundo poteſt diſtingui gradus prophetiæ ex diſpoſitione prophetantis. Et ſic cū prophetia fiat in ſomnio & viſione vigilię, vt dicitur. Numeri 12. Perfectior eſt gradus prophetię quæ eſt in vigilia quam quæ eſt in ſomnio. Tum quia intellectus eſt melius diſpoſitus ad iudicandum, tum quia etiam abſtractio a ſenſibus non eſt facta naturaliter, ſed ex intentione perfecta interiorum virium ad ea quæ diuinitus demonſtrantur. Tertio ex modo accipiendi. Quia quanto expreſ-

ſius

ſius ſignificetur res prophetica, prophetiæ gradus eſt ſublimior. Nulla autem ſigna aliquid expreſſius ſignificant, quam verba, & ideo altior gradus prophetiæ eſt, quando percipiuntur verba expreſſe deſignantia rem propheticam ſicut de Samuele legitur primo regum. 3. quam quando demonſtrantur aliæ figuræ quę ſūt aliarum rerum ſimilitudines, ſicut olla ſuccenſa oſtenſa eſt Hieremiæ. Ex hoc enim manifeſte oſtenditur, lumen propheticum quod magis in ſuo vigore percipitur, quando ſecundum expreſſiorem ſimilitudinem res prophetice demonſtrantur. Quarto ex parte eius quod reuelationem facit. Eminentior enim gradus prophetiæ, eſt quando videtur ille qui loquitur, q̄ quando verba audiuntur tātum, ſiue ſit in ſomnio ſiue ſit in viſione, quia ex hac oſtenditur q̄ magis accedit propheta ad cognitionem eius qui reuelat. Quando vero videtur ille qui loquitur, altior gradus prophetiæ eſt quando videtur in ſpecię angeli, quam quando videtur in ſpecię hominis. Et adhuc eminentior ſi videtur in figura Dei, ſicut in Iſaia. vi. Vidi dominum ſedentem. Cum enim prophetiæ reuelatio a Deo deſcendit in angelum, & ab angelo in hominem, tāto oſtenditur plenior prophetiæ receptio, quanto magis acceditur ad primum principium prophetię. Actor. Hæc dicta ſunt de prophetica viſione occaſione viſionis imaginariæ.

De extaſi *Cap. XCVI.*

AVguſt. vbi ſupra. Cum itaq; vigilantes neque mente a ſenſib⁹ corporis alienati in viſione corporali ſumus, ab illa viſionē ſpiritualem ſine aliqua ambiguitate diſcernimus. Cum vero vel nimia cogitationis intentione, vel aliqua vi morbi, vt freneticis accidere ſolet, vel commixtione cuius quam alterius ſpiritus ſiue boni ſiue mali, ita corporalium rerum exprimuntur imagines tanquā corporis ſenſibus præſententur corpora, manente tamen etiam in corporis ſenſibus intentione, ſic videntur quæ in ſpiritu ſiunt imagines corporum, quemadmodum ipſa corpora per corpus, ita vt ſimul cernatur & homo præſens oculis & alius abſens ſpiritu tā quam oculis. Nam experti ſumus ſic affectos, & cum eis locutos qui vere aderant, & cum aliis qui non aderant tanquam adeſſent. Quando autem penitus abripitur animi intentio a corporis ſenſibus, tunc magis ſolet dici extaſis. Tunc corpora præſentia etiam patentibus oculis non videntur, nec voces audiuntur. Sed totius animi contuitus aut in imaginibus eſt corporum per ſpiritualem, aut in rebus intelligibilibus per intellectualem viſionem. Sed cum imaginibus corporum omnino detinetur, ſiue in ſomnis, ſiue in extaſi, ſi nihil ſignificant, ipſius animæ ſunt imaginationes. Cum autem aliquid ſignificant ſiue dormientibus exhibeantur, ſiue vigilātibus, ſiue in extaſi, mirus modus eſt, ſi commixtione alterius ſpiritus fieri poteſt, vt ea quę ipſa ſcit, per huius imagines ei cui immiſcetur oſtendat. Nonnulli volunt animam habere quandam vim diuinationis in ſeipſa. Sed ſi ita eſt, cur non ſemper poteſt cum ſemper velit, an quia non ſemper adiuuatur, vt poſſit. Cum ergo adiuuetur nec vtiq; a corpore, reſtat vt a ſpiritu adiuuetur. Sed quomodo adiuuatur, vtrum in corpore ſit aliquid, vt inde quaſi relaxetur & emicet eius intentio, quo in id veniat, vt in ipſa videat ſignantes ſimilitudines quæ ibi iam erant, nec videbantur, ſicut multa habemus in memoria quę non ſemper intuemur, an fiant ibi quæ ante non fuerant. Vel in aliquo ſpiritu ſunt, quo illa iam emergentes ibi eas videat. Sed illa ſi iam erant quaſi propriè cur eas etiam non intelligit, an ſicut ſpiritus eius adiutus eſt, vt eas in ſe videret, ita & mens niſi adiuuetur ea, quæ habet ſpiritus, intelligere non poteſt. An forte corporea non remouentur, vel quaſi relaxentur impedimenta, ut ſuo impetu anima in ea quæ uidenda ſunt exeratur? Sed ipſa proſſus in hoc aſſumitur, ſiue tantum ſpiritualiter cernenda, ſiue etiam intellectualiter cognoſcenda. An aliquādo in ſeipſa videt illa, aliquādo per alterius ſpiritus commixtione? Quicquid horum eſt temere affirmare non oportet. Illud tamen non eſt dubitādum, imagines quæ ſpiritu cernuntur, non ſemper eſſe ſigna aliarū rerum, ſiue in uigilantibus, ſiue in dormientibus, ſiue in ægrotantibus. Mirum eſt autem ſi aliquando extaſis fieri poteſt, vt non iſtæ corporalium rerum ſimilitudines aliquid ſignificent.

De diuerſis euſdem cauſis. *Cap. XCVII.*

QViſquis a me quærit vnde viſa corporalibus ſimilia in extaſi appareant, quæ raro accidit animę, viciſſim quęro vnde appareant dormientibus quæ quotidie ſenſit anima, & nemo illud aut non uiuluum curat ſoquirere. Ego uero multo amplius miror, maximeq; ſtupeo, quanta celeritate ac facilitate anima fabricet imagines corporum in ſe, quæ per corporis oculos uidentur, quam ſomniantium uel etiam in extaſi uiſiones. Illud plane exemplorum experimentis colligi datur, ſicut corporum pallor, rubor, tremor, uel morbus, aliquando a corpora cauſas habet, aliquando ab anima. Et a corpore quidem vel cum humor ſuffunditur, vel actus ſiue labor aliquid aliud corpori iniectum intrinſecus turbat. Ab anima vero, vel cum timore turbatur, vel pudore confunditur, vel iraſcitur, vel amat, vel ſiquid huiuſmodi, ita & ipſi animæ, vt in ea viſa pergat, quæ non ei per corporis ſenſus nunciantur, ſed per incorporalem ſubſtantiam, ita vt non diſcernat, vtrum corpora ſint, aut ſimilitudines corporum, aliquando a corpore accidit, aliquando a ſpiritu. Et a corpore quidem ſiue naturali viciſſitudine vt ſunt viſa ſomniantium mala valitudine ſenſibus perturbatis, vt cum a freneticus ſimul & corpa videntur, & viſa ſimilia corporibus, tanquā & ipſa pre oculis aſſint. Aut penitus interclußs, ſicut ſępe madefacti aliquo morbo ingraueſcente præſente corpore diu abſentes, deinde hominibus redditi multa ſe vidiſſe dixerunt. A ſpiritu uero cum omnino ſano & integro corpore in alienationem mentis, ſed cum malus in hoc arripit ſpiritus, aut demoniacos facit, aut abreptitios, aut falſos prophetas. Cum autem bonus, fideles myſteria loquentes, aut accedente etiam intelligentia veros prophetas, & ad tempus quod per eos oportet oſtendi, videntes atq; narrantes. Sed cum a corpore cauſa eſt, vt talia uiſa cernantur non ea corpus exhibet. Neq; enim habet ea uim ut formet aliquid ſpirituale, ſed ſopito, aut perturbato, aut etiam intercluſo itinere intentionis in cerebro, qua dirigitur ſentiendi modus, anima ipſa quæ proprio motu ab hoc opere ceſſare non poteſt, quia per corpus non ſinitur, uel non plene ſinitur ad corporalia, uim ſuæ intentionis dirigere ſpiritum corporalium ſimilitudines agit, aut intuetur obiectas. Et ſi quidem ipſa eas agit, fantaſiæ tantum ſunt. Si autem obiectas intuetur oſtenſiones ſunt.

Adhuc de eodem. *Cap. XCVIII.*

DEniq; cum oculi dolent, uel extincti ſunt, quia non eſt cauſa in ſede cerebri unde ipſa dirigitur intentio ſentiendi, nō fiunt huiuſmodi uiſiones quamuis non cernendis corporalibus obſtaculum exiſtat a corpore. Magis enim ceci dormientes quam uigilantes aliquid uident, dormientibus quippe in cerebro conſopitur uia ſentiendi, quę intentionem ad oculos deducit. Ideoq; ipſa intentio in aliud aduerſa cernit uiſa ſomniorum, tanquam ſpecies corporales adſint, ut ſibi dormiens uigilare uideatur, & uera corpora intueri ſe putet. Cum autem uigilant ceci, ducitur per iſta itinera intentio cernendi, quę cum ad loca uenerit oculorum, non exercetur foras, ſed ibi remanet, ut uigilare ſe ſentiat, potiuſque eſſe in tenebris uigilando etiam per diem ſiue per noctem, tantum ergo intereſt, ubi ſit impedimentum ſentiendi corporalia, cum ſit corpore. Si enim non ſit niſi in ipſis aditibus, & quaſi ſenſuum ianuis, uelut in oculis, auribus, cęteriſque ſenſibus corporis, ſola impeditur perceptio corporalium. Nam animæ intentio in aliud ſic aduertitur, ut pro corporibus habeat ſimilitudines corporum Si autem cauſa eſt intus in cerebro unde dirigūtur uię ad ea quæ foris ſentienda ſunt ipſius intentionis uaſa ſopiuntur, uel turbantur, uel includuntur, quibus nititur anima in ea quę foris ſunt intuenda. Quem viſum quia non admittit, tanta expreſſione format ſimilia, vt imagines corporalium a corporibus diſcere non valens, vtrum in iſtis an in illis ſit neſciat, & cum ſit, longe alio modo ſciat quam in cogitando verſantur imagines corporum. Qui modus niſi ab expertis capi non poteſt. Itaq; cum in corpore cauſa eſt, vt in eas expreſſius intuendas imagines humanus animus attollatur, nihil ſignificare credendum eſt, niſi cum a demonſtrante ſpiritu inſpirantur. Vigilātibus etiam neq; vllo modo afflictis occulto quodam inſtinctu ingeſtas cogitationes, quas promendo diuinarent, non ſolum aliquid agentes, ſicut Cayphas pontifex, ſine intentione prophetandi. Verum etiam id ſuſcipientes vt diuinandi modo aliquid dicerent nouimus. Quonam modo hæc viſa in ſpiritum hominis veniant, verū ibi primitus formentur, vel formata ingerantur, & quadam coniūctione cernantur, vt ſic angeli hominibus oſtendant cogitationes ſuas, & corporalium rerum ſimilitudines, quas in ſuo ſpiritu futurorum cogitatione præformant, quemadmodum & ipſi noſtras cogitationes non vtiq; oculis, quia nō corpore ſed ſpiritu vident, verum hoc intereſt, quia illi noſtras etiam ſi nolumus uideat, nos autem ipſorum niſi oſtendant, noſſe non poſſumus, quia ſic eas habent in poteſtate occultare ſpiritualibus modis, quemadmodum interiectis quibuslibet obſtaculis noſtra corpora, ne aliorū oculis videantur abſcondimus, diſſerere atq; explicare operoſiſſimū eſt.

De diſcretione ſpirituum. *Cap. XCIX.*

NON ſane mirum eſt ſi & demonium habentes aliquando vera dicunt, quę abſunt a præſentium ſenſibus. Quod certe neſcio, qua occulta mixtura ſit, vt tanquam vnus ſpiritus ſit patientis atq; vexantis. Cum autem bonus ſpiritus in hæc viſa humanum ſpiritum aſſumit, nullo modo iſta eſſe ſigna aliarum rerum dubitandum eſt, & earum quas noſſe vtile eſt. Dei enim munus eſt diſcretio. Sane difficillimum eſt, cum ſpiritus malignus quaſi trāquillus agit, & ſine aliqua corporis vexatione aſſumpto humano ſpiritu etiam vera dicit, & vtilia prædicat, traſfigurans ſe in angelum lucis. Ad hoc vt cum illi in manifeſtis bonis creditum fuerit, ſeducat ad ſua, hunc neminem noſſe arbitror, niſi dono iſto, de quo dicit Apoſtolus, de diuerſis dei muneribus loquens, alij di-

iudi

iudicatio ſpirituum, hoc enim dono continuo diiudicatur an malus ſit. Tamen & per corporalem viſionem & per ſpiritualem mali angeli fallunt, & boni inſtruunt. At illæ ſimilitudines in animo noſtro quomodo innoteſcant ſpiritibus etiam immundis, vel quid obſtaculi etiam anima noſtra patiatur ex iſto terreno corpore, vt eas inuicem in noſtro ſpiritu nequeamus videre, inuenire & explicare difficile eſt. Certiſſime tamen apud nos conſiſtit enunciatas a dæmonibus cogitationes hominum. Qui tamen ſi virtutum internam ſpeciem poſſent in hominibus cernere nō tentarent, ſicut illā in Iob mirabilem patientiam procul dubio ſi poſſet diabolus cernere, nollet a tentato ſuperari. Ceterum quod alicubi longe facta nunciant, quæ poſt aliquos dies vera eſſe firmentur non eſt mirum. Poſſunt enim & hoc efficere, non ſolum acrimonia cernendi corporalia incomparabiliter præſtantiores quam noſtra eſt, ſed eſſe ipſorum corporum lōge vtiq; ſubtiliorum mirabili velocitate. Quapropter cum aīa rapitur in ea viſa, quæ ſpiritu cernuntur, ita vt omnino a ſenſibus corporis auertatur, magis q̄ in ſomno ſolet. Sed minus q̄ in morte iam diuini eſt adiutorij, vt ſe non corpora, ſed imagines corporum nouerit cernere. Sic vtiq; in ſomnis ſe videre & antequam vigilet, ibi ſi et videntur futura, ita vt futura noſcantur, quorum præſentes imagines cernuntur, ſiue ipſa hominis mente diuinitus adiuta, ſed aliquo inter ipſa viſa quid ſignificarent exponente, ſicut in Apocal. Iohanni exponebatur. Magna reuelatio eſt etiam, ſi forte ignoret ille cui hæc demonſtrantur, vtrum de corpore exierit an adhuc ſit in corpore, ſed a ſenſibus corporis alienato ſpiritu iſta videat. Poteſt enim etiam ſic raptus hoc ignorare, ſi ei & hoc non oſtendatur.

De Raptu animæ vltra duo prima genera viſionum. *Cap. C.*

PORro ſi quemadmodum raptus eſt a corporis ſenſibus, vt eſſet in ſimilitudinibus corporum quæ ſpiritu videntur, ita vt ab ipſis rapiatur vt in illam quaſi regionem intellectualium ſubuehatur, ibi ſine aliqua corporis ſimilitudine perſpicua veritas cernitur, nullis opinionum falſarum nebulis obfuſcatur. Ibi virtutes animæ non ſunt laborioſe, neque enim opere temperātiæ libido frenatur: Neq; opere fortitudinis aduerſa tolerantur. Aut opere iuſtitiæ iniqua puniuntur. Aut opere prudentiæ mala deuitantur. Vna ibi & tota virtus eſt amare quod videas, & ſumma felicitas habere quod amas, ibi beata uita in ſuo fonte bibitur. Vnde aſpergitur aliquid humane vitæ, vt in tentationibus huius ſeculi, temperanter, fortiter, iuſte, prudenterq; viuatur, propter illud quippe adipiſcendum vbi ſecura erit requies & ineffabilis viſio veritatis, labor ſuſcipitur & continendi a voluptate, & ſuſtinendi aduerſitates, & ſubueniendi indigentibus, & reſiſtendi decipientibus. Ibi videbitur claritas Dei, non per viſionem ſignificantem ſiue corporalem, ſicut eſt viſa in monte ſina. ſiue ſpiritualem, ſicut vidit Iſaias vel Iohannes in Apocal. ſed per ſpeciem quantum eam capere mens humana pōt ſecundum aſſumentis Dei gratiam, vt os ad os loquatur ei, nō corporis, ſed mentis, quemadmodum intelligendum arbitror, quod de Moyſe ſcriptum eſt. Concupiuerat enim videre Deum; non ſicut in monte viderat vel in tabernaculo videbat, ſed ſpecie, quantum eam capere rationalis creatura poteſt reuocata ab omni corporis ſenſu, & ab omni ſignificatiuo enigmate ſpiritus. Sic enim ſcriptū eſt. Si ergo inueni gratiam in oculis tuis oſtende mihi teipſum, vt videam te, cum paulo ſuperius legatur locutus dominus ad Moyſem, ſicut quis loquitur ad amicum. Sentiebat ergo quod videbat & quod non videbat deſiderabat. Niſi tantum deſideratum videre meruiſſet, non diceret dominus ad Aaron & Mariam. Audite verbum meum. Siquis fuerit inter vos propheta domini in viſione apparebo ei, & in ſomnio loquar illi: Non ita quomodo famulus meus Moyſes qui in tota domo mea fidelis eſt. Ore ad os loquar ad illum, in ſpecie non per enigmata. In illa ergo ſpecie qua Deus eſt, ſecretiſſime loquitur, vbi eum nemo videns viuet vita illa qua mortaliter viuitur in iſtis corporeis ſenſibus, niſi ab hac vita quiſque quodammodo moriatur, ſiue omnino exiens de corpore, ſiue ita alienatus a corporis ſenſibus, vt merito neſciat vtrum in corpore an in anima ſit, cum in illam rapitur & ſubuehitur viſionē. Quapropter hoc tertium genus viſionis, quod ſuperius eſt & corporali & ſpirituali, tertium cęlum appellauit Apoſtolus, vbi ſe raptum dicit. In hoc videtur claritas Dei, cui videlicet corda mundantur. Vnde, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. A quo peregrinamur mortali & corporali onere prægrauati, quandiu per fidē ambulamus, non per ſpeciem, etiam ſi cum iuſte viuimus. Si ergo inquam primum cęlum recte accipimus, omne hoc corporeū quicquid eſt ſuper aquas & terram. Secundum autem in ſimilitudine corporali quod ſpiritu cernitur; vnde Petro diſcus iſte ſubmiſſus eſt. Tertium vero quod mente conſpicitur, ita omnino a ſenſibus carnis arrepta atq; mundata, vt & illa quæ in illo cęlo ſunt, & ipſā Dei ſubſtantiam, & verbum domini per quem facta ſunt omnia in charitate ſpiritu ſancti ineffabiliter videre valeat & audire, non incongruenter arbitramur & illuc eſſe apoſtolum raptum & ibi fortaſſis eſſe paradiſum omnibus meliorem. Et dici poteſt paradiſum paradiſorum. Si enim animæ bonæ lætitia in rebus bonis eſt, in omni creatura quid ea lætitia præſtantius quæ in verbo Dei eſt, per quod facta ſunt omnia?

Qualiter raptus ſit ad id quod eſt ſupra naturam. *Cap. CI.*

THomas de Aquino. Eſt autem raptus prout deſcribitur a doctoribus, ab eo quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt ſupra naturam vi naturæ ſuperioris eleuatio. At vero cum (vt ait Auguſtinus) hominis intelligentia naturaliter Deum cognoſcat, & in raptu eleuetur ad Dei cognitionem, in hoc ipſo non videtur eleuari contra naturam, ſed potius ſecundum naturam. Præterea magis dependet ſpiritus creatus ab increato, quam inferius corpus a ſuperiori, ac impreſſiones ſuperiorum corporum in inferioribus corporibus naturales ſunt, vt ait commentator in libro cœli & mundi. Ideoq; nec eleuatio ſpiritus humani videtur eſſe niſi naturalis, q̄uis fiat vi naturę ſuperioris. Ad hoc autem dicimus, quod ſicut cuiuſlibet alterius rei eſt quędam operatio talis rei inquantum eſt hæc res; ut ignis aut lapidis, ita etiam hominis eſt quædam operatio inquantum eſt homo, quæ eſt ei naturalis. In rebus autem naturalibus dupliciter contingit tranſmutari rem aliquam a ſua operatione naturali. Vno modo ex defectu propriæ uirtutis, undecū que talis defectus contingat, ſiue ex cauſa extrinſeca ſiue intrinſeca, ſicut ex defectu uirtutis formatiuæ in ſemine generatur fœtus monſtruoſus. Alio modo ex operatione diuinæ uirtutis, cui omnis natura obedit ad nutum, ſicut fit in miraculis, cum uirgo concipit, uel cæcus illuminatur. Et ſimiliter etiam homo a ſua naturali & propria operatione dupliciter immutari poteſt: Eſt autem hominis propria operatio intelligere mediante imaginatione & ſenſu. Operatio enim eius qua ſolis intellectualibus inhæret, omnibus inferioribus prætermiſſis, non eſt eius inquantum eſt homo, ſed inquantum in eo aliquid diuinum exiſtit. Operatio uero quę ſolis ſēſibilibus inhęret, præter intellectum & rationem non eſt etiam ei inquantum homo, ſed ſecundum naturam quam cum brutis habet communem. Tunc ergo a naturali modo ſuæ cognitionis trāſmutatur, quando a ſenſibus abſtractus aliqua præter ſenſum inſpicit. Hęc autem tranſmutatio quandoq; fit ex defectu proprię uirtutis, ſicut accidit in freneticis & aliis mente captis. Et hæc abſtractio a ſenſibus non eſt eleuatio, ſed magis depreſſio: Aliquando uero talis abſtractio fit uirtute diuina, & tunc proprie eleuatio quędam eſt, quia cum agens aſſimilet ſibi patiens, Abſtractio quæ fit a uirtute diuina, quæ eſt ſupra hominem, eſt in aliquod altius quam ſit homini naturale. Sic ergo in deſcriptione prædicta raptus, qua diffinitur ut quidam motus, tangitur eius genus, cum dicitur eleuatio. Cauſa efficiens, cum dicitur ui ſuperioris naturę. Duo termini motus a quo & in quem, cum dicitur ab eo quod eſt ſecundum naturam &c.

Adhuc de eodem. *Cap. CII.*

DIcendum eſt ergo quod cognoſcere Deum contingit multipliciter. ſ. per eſſentiam ſuam, & per res ſenſibiles, aut etiam per effectus intelligibiles. Similiter etiam diſtinguendum eſt de eo qđ eſt homini naturale. Vni enim & eidem rei eſt aliquod ſecundum naturam & contra naturam ſecundum ſtatus eius diuerſos, eo qđ non eſt eadem natura rei dum eſt in fieri, & dum eſt in perfecto eſſe, ut dicit rabi Moyſes, ſicut quantitas completa eſt naturalis homini, cum ad ætatem perfectam peruenerit, & alia huiuſmodi. Eſſet autem contra naturam, ſi puer in perfecta quantitate naſceretur. Sic ergo dicendum, quod intelligentiæ humanæ ſecūdum quēlibet ſtatum eſt naturale aliquo modo cognoſcere Deum. Sed in ſui principio. ſ. in ſtatu vię eſt naturale ei quod cognoſcat Deum per creaturas ſenſibiles. Eſt etiam ei naturale, ut perueniat ad cognoſcendum Deum per ſeipſum in ſui conſummatione. i. in ſtatu patrię, & ſic ſi in ſtatu uiæ eleuetur ad hoc ut cognoſcat Deum ſm ſtatum patriæ, hoc erit contra naturam, ſicut eſſet contra naturam quod puer mox natus haberet barbam. Notādum et, quod duplex eſt natura. ſ. particularis, quæ eſt propria vnicuiq; rei, & uniuerſalis quæ complectitur totum ordinem creaturarum naturalium. Et ex hoc dupliciter dicitur aliquid eſſe contra naturam uel ſecundum naturam: Vno modo quantum ad naturā particularem. Alio modo quantum ad vniuerſalem, ſicut omnis corruptio & defectus & ſenium eſt contra naturam particularem, ſed tamen eſt naturale ſecundum naturam uniuerſalem, ut omne compoſitum ex contrarijs corrumpatur. Quia ergo ordo uniuerſalis cauſarum hoc habet ut inferiora a ſuis ſuperioribus moueantur, Omnis motus qui fit in inferiori natura ex impreſſione ſuperioris, ſiue in corporalibus, ſiue in ſpiritualibus, eſt quidem naturalis ſecundum naturam uniuerſalem, non autem ſemper ſecundum naturam particularem, niſi quando a natura ſuperiori ſic imprimitur in naturam inferio-

rem,

rem, vt ipſa impreſſio ſit eius natura. Et ſic patet, quomodo ea quę a Deo fiunt poſſunt dici ſecundum naturam, vel contra naturam.

Vtrum Paulus in raptu uiderit Deum per eſſentiam. Cap. CIII.

QVidam autem dixerunt, ꝙ Paulus in raptu non vidit Deum per eſſentiam, ſed quadam viſione media inter viſionem vię & viſionem patriæ, quæ quidem viſio media poteſt intelligi talis, qualis eſt angelo naturalis, vt. ſ. videat Deum, non quidem per eſſentiam cognitione naturali, ſed per aliquas ſpecies intelligibiles, vtpote conſiderando eſſentiam ſuam quę eſt quædam ſimilitudo intelligibilis eſſentiæ increatæ, prout dicitur in libro de cauſis, ꝙ intelligentia ſcit quod eſt ſupra ſe inquantũ eſt creata ab eo, vt ſic etiam intelligatur Paulus in raptu vidiſſe Deum per refulgentiam alicuius luminis intellectualis in mente ipſius. Cognitio ergo viæ quæ eſt per ſpeculum & ęnigma ſenſibilium creaturarum eſt naturalis homini. Sed cognitio patriæ, qua Deus per eſſentiam ſuam videtur eſt ſoli Deo naturalis. Et hęc opinio repugnat dictis Auguſtini, qui expreſſe in locis ſupradictis dicit Paulum in raptu Deũ per eſſentiam vidiſſe, nec eſt etiam probabile, vt miniſter veteris teſtaméti, ac iudæus Deum per eſſentiam viderit, vt habetur ex hoc qđ dicitur numeri. 12. palam & non per ęnigma, uidelicet Deum, &c. Et miniſtro noui teſtamenti doctori gentium hoc conceſſum non fuerit, præcipuè cum ipſe Apoſtolus ſic argumentetur in ſecunda ad Corinthios. 3. Si miniſtratio damnationis fuit in gloria &c. Nec tamen beatus fuit ſimpliciter, ſed ſolum ſecundum quid, quamuis mens eius illuſtrata fuerit ſupernaturali lumine ad Deum uidendum. Quod quidem apparere poteſt exemplo luminis corporalis. In quibuſdam enim inuenitur lumen a ſole vt quędam forma, etiã manens quaſi generalis effecta, ſicut in ſtellis & in carbunculo & huiuſmodi. In quibuſdam vero recipitur lumen a ſole ſicut quædã paſſio tranſiens, ſicut in aere. Non enim efficitur lumen forma permanens in aere quaſi conaturalis, ſed tranſit abeunte ſole. Similiter etiam lumen gloriæ dupliciter menti infunditur. Vno modo per modum formæ connaturalis factæ & permanentis, & ſic facit mentem ſimpliciter beatam, & hoc modo infunditur beatis in patria. Alio modo contingit lumen gloriæ mentem humanam, ſicut quædam paſſio tranſiens. Et ſic mens Pauli in raptu fuit lumine gloriæ illuſtrata, ipſum etiam nomen raptim & tranſeundo oſtendit hoc eſſe factum, unde non fuit ſimpliciter glorificatus, nec habuit dotem glorię, cum illa claritas non fuerit effecta proprietas eius. Et propter hoc non fuit deriuata ab anima in corpus, nec in hoc ſtatu perpetuo manſit.

Quod homo in corpore mortali conſtitutus non poteſt Deum per eſſentiam uidere niſi a ſenſibus corporis alienetur. C. CIIII.

SCiendum eſt ergo quòd homo in mortali corpore conſtitutus non poteſt Deum per eſſentiam videre niſi a ſenſibus corporis alienetur. Cuius ratio ex duobus poteſt ſumi. Primo quidem ex hoc, qđ eſt cõe intellectui & alijs aiæ potentijs, hoc enĩ in omnibus potentiis animæ inuenimus, quia quando una potentia in ſuo actu intenditur alia vel debilitatur in ſuo actu vel ex toto abſtrahitur, ſicut patet in illo in quo operatio viſus fortiſſime intenditur, quòd auditus eius non percipit ea quæ dicuntur, niſi forte ſua vehementia ad ſe trahant ſenſum audientis, cuius ratio eſt, quia ad actum cuiuſlibet cognoſcitiuę potentię requiritur intentio, vt probat Auguſt. in lib. de tri. Intentio autem vnius non poteſt fieri ad multa ſimul, niſi forte illa multa hoc modo ſint ad inuicem ordinata, ut accipiantur quaſi vnum. Sicut nec alicuius motus vel operationis poſſunt eſſe duo termini ad inuicem non ordinati. Vnde cum ſit vna anima in qua omnes potentiæ cognoſcitiuæ fundantur, vnius & eiuſdem intentio requiritur ad omnium potentiarum cognoſcitiuarum actus. Et ideo cum totaliter anima intendit ad actum vni⁹ potentię, abſtrahitur homo ab actu alterius potentię. Ad hoc quòd intellectus eleuetur ad uidèdum diuinam eſſentiam, oportet quòd tota intentio in hanc uiſionem colligatur, cum hoc ſit vehementiſſimum intelligibile, ad quod intellectus pertingere non põt, niſi toto conamine in id intendat. Et ideo oportet quando mens ad diuinam uiſionem eleuatur, quòd fiat abſtractio a corporeis ſenſibus. Secundo vero poteſt eiuſdem ratio aſſignari ex eo, quod eſt intellectui proprium. Cum enim cognitio de rebus habeatur ſm qđ ſũt in actu & nõ ſm quod in potentia ſunt, vt dicit in decimo methaſiſicæ, intellectus qui ſummam cognitionis tenet propriè immaterialiũ eſt, quæ ſunt maxime in actu. Vnde omne intelligibile vel eſt in ſe a materia immune, vel eſt actio intellectus a materia abſtractum. Et ideo quãto intellectus purior eſt a materialium quaſi contactu, tãto perfectior eſt. Et inde eſt quia intellectus humanus materialia contingit ad fantaſma intuendo a quibus intelligibiles ſpecies attrahit eſt minoris efficaciæ quã intelectus angelicus, qui ſemper ad formas pure immateriales intuetur, nihilominus tñ inquantum in intellectu humano puritas intellectualis cognitionis nõ penitus abſcuratur, ſicut accidit in ſenſibus, quorũ cognitio vl tra materialia fieri nõ põt, ex hoc ipſo quod de puritate remanet, ineſt ei facultas ad ea quæ ſunt pure immaterialia cõſidẽdũ. Et oportet ꝙ ſi aliqñ pręter cõem modum ad ſummũ immaterialium videndum. ſ. diuinam eſſentiam eleuet, quod ſaltẽ in illo actu poſit⁹ ab intuitu materialium abſtrahatur. Vnde cum ſenſitiuæ vires nõ niſi circa materialia uerſentur, non poteſt aliquis ad diuinã eſſentiam eleuari uidendam, niſi ab uſu corporeorum ſenſuum pęnitus abſtrahatur. Ad hoc aũt probandũ facit, quod dicit Aug. ſup Gen. Nemo inquit Deũ in ſpecie uidens uiuit uita iſta, qua mortaliter uiuitur in his ſenſibus corporeis. Niſi enim ab hac uita quiſq; quodammodo moriatur, ſiue omnino de corpore exiens, ſiue ſic auerſus & alienatus a corporeis ſenſibus, vt merito neſciat, vtrum in corpore an extra corpus ſit, in illam non rapitur & ſubuehitur viſionem. Super illud etiam ad Corinth. ſiue mente excedimus Deo, dicit gloſa. Exceſſum mẽtis Apoſtolus dicit, quo mens eleuatur ad intelligenda cęleſtia, ita ut a mente quodammodo labantur inferiora. In hoc mentis exceſſu omnes ſancti fuerunt, quibus arcana Dei mundum illum excedentia reuelata ſunt.

Reſponſiones ad ea quæ obyciuntur. Cap. CV.

SEd fortaſſis obiiciet aliquid, quòd eadem eſt natura hoĩs in ſtatu uię & patrię. At uero non idem numero reſurgeret, niſi ẽt idẽ ſpiritus eſſet. Cum itaq; poſt reſurrectionem uiſuri ſunt ſancti mẽte Deũ per eſſentiam abſq; abſtractione a ſenſibus. Idẽ poſſibile videtur & in uiatoribus. Si dicatur quod corpus viatoris quia corruptibile eſt, aggrauat intellectũ, ne liberè in Deũ ferri poſſit, niſi a corporeis ſenſibus abſoluatur, quæ quidem corruptio poſt reſurrectionẽ non erit. E contra ſic põt obiici. Nihil impeditur ſicut nec patitur, niſi a ſuo contrario, ſed corruptio corporis non uidetur cõtrariari actui intellectus, cum intellectus non ſit corporis actus. Igitur corruptio corporis non impedit, quin intellectus corporis liberè poſſit ferri in Deũ. Præterea conſtat quòd Chriſtus noſtrã mortalitatem & corruptionem penè aſſumpſit. Sed intellectus eius continua uiſione Dei fruebatur, cũ tñ in eo non fieret abſtractio ſemꝑ ab alterioribus ſenſibus. Corruptio ergo corporis non facit vt intellectus ferri non poſſit in Deum ſine hoc quòd a ſenſibus abſtrahatur. Pręterea Paulus poſtq̃ Deum per eſſentiam uiderat, memor fuit eorum quæ in illa uiſione conſpexit, alàs non diceret. 2. Corinthior. 12. quod audiuit arcana uerba, quæ non licet homini loqui, ſi immemor eorum eſſet. Dum ergo Deum per memoriã videbat, aliquid in eius memoriã imprimebatur, ſed memoria ad partẽ ſenſitiuam pertinet, ut patet per philoſophũ in li. de memoria & reminiſcẽtia, ergo cũ aliquis in ſtatu vię videt Deũ per eſſentiã, non oĩno abſtrahit a corporeis ſenſibus. Ad primum dicendũ eſt, quòd alia rõne coniũget aĩa beata corpori poſt reſurrectionẽ, & alia nũc coniungit. In reſurrectione enim corpus erit oĩno ſpiritui ſubditũ, intantum ꝙ ex ipſo ſpiritu ꝓprietas gloriæ redundabit in corpus. Vnde & ſpũalia corpora appellant. Qñ aũt duo adiũgunt, quorum vnũ ſuper alterũ totaliter dominiũ obtinet, nõ eſt ibi mixtio, cũ alterũ totaliter trãſeat in ꝓtate dominãtis, ſicut cũ vna gutta aquę in mille amphoras vini infundit, in nullo puritati uini pręiudicat. Et ideo in reſurrectione ex coniũctione aiæ ad corpus qualecũq; nulla erit impuritas intellectus, nec in aliquo virtus eius debilitabit, vnde & ſine abſtractione a corporeis ſenſib⁹ diuinæ eſſentiæ contẽplãdę intẽdet. Nunc aũt corpus nõ eſt hoc modo ſpiritui ſubditũ, & ideo non eſt ſimilis rõ. Ad aliud dicendũ, quòd ex hoc corpus noſtrum corruptibile eſt, quòd ipſũ corpus non eſt plene aiæ ſubditũ. Si enĩ plene aię ſubderetur, ex immortalitate aiæ ẽt redundaret immortalitas in corpus, ſicut poſt reſurrectionẽ erit. Et exinde eſt, quòd corruptio corporis aggrauat intellectũ. Quãuis enim ſm ſe intellectui nõ cõtrarietur, tñ eius cauſa intellectus puritati ꝑiudicat. Ad aliud dicendũ, quòd Chriſtus ex hoc quòd erat Deus & homo, habebat plenariã poteſtatẽ ſuper oẽs partes aiæ ſuæ, & ſuper corpus. Vnde ex uirtute deitatis ſm quod noſtrę reparationi competebat, permittebat vnicuiq; potentiarũ aiæ agere id qđ eſt propriũ ei, vt dicit Damaſcenus. Et ſic nõ erat neceſſariũ in ipſo, neq; quòd fieret redũdãtia ex vna potẽtia in aliã, neq; quod una potẽtia a ſuo actu abſtraheretur per vehementiã actus alterius, unde per hoc quòd intellectus eius uidebat Deũ, non oportebat aliquã abſtractionẽ a corporeis ſenſibus fieri. Secus aũt eſt in aliis hominibus, in quibus ex quadã colligantia potentiarũ aiæ ad inuicẽ ſequitur de neceſſitate, quòd fiat redundantia vel impedimentum ea vna potentia in aliã. Ad aliud vero dicẽdũ, quòd Paulus poſtq̃ ceſſauit uidere Deũ per eſſentiã, memor fuit eorũ q̃ in illa uiſione cognouerat, per aliquas ſpecies in intellectu ipſius remanẽtes, q̃ erãt quaſi qđã reliquię præteritæ uiſionis. Quãuis enim ipſũ Dei verbũ per eſſentiã viderit, & ex ipſo uerbo uiſo multa cognouerit, & ſic illa viſio nec quantũ ad ipſum uerbũ, nec quãtũ ad ea q̃ uidebãtur in verbo, fuit per ſpecies aliquas, ſed per ſolã eſſentiã uerbi, tñ ex ipſa inſpectione uerbi imprimebantur intellectui eius quędã rerũ viſarũ ſimilitudines, quib. poſtmodũ cognoſcere poterat ea quę prius per eſſentiam verbi uiderat, & ex illis ſpeciebus intelligibilibus per quandã applicationẽ ad particulares intentiones uel formas in memoria uel imaginatione conſeruatas poſtmodum poterat memorari eorum quæ pri⁹ uide-

viderat, etiam ſecundum actum memoriæ quæ eſt potentia ſenſitiua. Et ſic nõ oportet ponere q̀ in ipſo actu diuinæ viſionis aliquid fieret in eius memoria, quæ eſt pars potentiæ ſenſitiuæ, ſed ſolũ in mente. Ad aliud dicendum q̀ quamuis non per quemlibet actum imaginatiuæ virtutis fiat abſtractio a ſenſibus exterioribus, fit autem abſtractio prædicta, quando actus imaginationis eſt vehemẽs. Et ſimiliter nõ oportet quod per quemlibet actum intellectus fiat abſtractio a ſenſibus, oportet tamen quòd fiat per actum vehemẽtiſſimum qui eſt viſio Dei per eſſentiam.

Adhuc de eodem. Cap. CVI.

SI autẽ ad hoc obiiciatur quòd naturale eſt humano intellectui Deum videre per eſſentiam, cum ad hoc ſit creatus. Abſtractio vero a ſenſibus eſt homini contra naturam, cum ſenſitiua cognitio ſit ei contranaturalis. Ideoq; videtur quòd ad uidendum Deum p eſſentiã non indigeat abſtractione a ſenſibus. Reſpondemus quod quamuis naturale ſit intellectui vt quandoq; perueniat ad viſionẽ diuinę eſſentiæ, non tamen ſibi naturale eſt, vt ad hoc perueniat ſecundum ſtatum vię. Sed iterum obiici poteſt, quòd abſtractio non eſt niſi vnitorum. At intelligentia cuius obiectum eſt Deus, vt legitur in libro de ſpiritu & anima, non videtur eſſe coniuncta corporis ſenſibus, ſed maxime diſtans. Præterea ſancti martyres in ipſis tormentis interius aliquid de diuina gloria percipiebãt. Vnde beatus Vincentius, ecce inquit iam in ſublime agor, & omnes principes tuos ſeculo altior tyranne deſpicio. Et beatus Laurentius, mea nox inquit, obſcurum nõ habet, ſed omnia in luce clareſcunt. Nec tamen a ſenſibus abſtractio fiebat in eis, alioquin non haberent ſẽſum doloris. Cæterũ propinquior eſt operationi quę circa ſenſibilia verſatur intellectus practicus quam ſpeculatiuus. At vero non eſt neceſſarium, vt intellectus practicus ſemper intendat his quę operatur homo circa ſenſibilia, ſicut Auicenna dicit in ſua ſufficientia, alias enim contingeret quòd cytharedus optimus videretur imperitiſſimus. ſi ad ſingulas chordarum percuſſiones, oporteret eũ artis conſideratione vti. Nimia quippe ſonorum interruptio fieret, quæ debitam melodiam impediret. Multo minus ergo ſpeculatiu' intellectus cogi videbitur his quæ homo circa ſenſibilia operatur, ſicque ei liberum remanet in quælibet intelligibilia ferri, ita quod etiam in ipſam eſſentiam Dei dum vires ſenſitiuæ circa operationes ſenſibiles occupantur. Deniq; nonne Paulus dum uidit Deum per eſſentiam; adhuc habebat fidem. At vero fides eſt, videre p ſpeculum in ænigmate, quia. ſ. viſio ænigmatica ſpecularis eſt ac p ſenſibilia, ſimul ergo dum Deum per eſſentiam videbat, ſenſibilibus intendebat. Ad hoc autem dicimus quòd intelligentia noſtra qua apprehendimus diuina, quamuis non commiſceatur ſenſibus per viam apprehenſionis, admiſcetur autem eis per viam iudicij. Vnde dicit Auguſtinus ſuper Geneſim ad litteram, quòd per intelligẽtię lumen & iſta inferiora, & ea quæ non ſunt corpora nec ullas gerũt formas ſimiles corporum cernuntur. Et ob hoc intelligentia quandoq; dicitur a ſenſibus abſtrahi, cum de illis non iudicat, ſed ſolis ſupernis inſpiciendis intendit. Martyres autem ſancti, licet in tormentis aliquid de gloria diuina perciperent, non tamen quaſi eam in ſuo fonte bibentes, ſicut illi qui Deum per eſſentiam uidẽt, ſed aliqua illius aſperſione refrigerabantur. Iuxtã illud Auguſtini ſuper Geneſim ad litteram. In paradiſo beata uita in ſuo fonte bibitur. Vnde aliquid huic humanæ vitæ aſpergitur, ut in tentationib' huius ſeculi, temperanter, iuſtè, fortiter, prudenterq; viuatur. Porro intellectus ſpeculatiuus non cogitur attendere his, quę aliquis operatur circa ſenſibilia, ſed negociari poteſt etiam circa alia intelligibilia. Tanta tamen eſſe poteſt in actu ſpeculationis vehementia quòd omnino abſtrahet a ſenſibili operatione. Deniq; Paulus in raptu quamuis habuit fidei habitum, non tamen actum, & ex hoc quidem quod diuinam eſſentiã vidit, idoneus teſtis illius beatitudinis eſſe potuit. Nec tamen oportet quòd omnia experiretur in ſe, quæ ſanctis inerunt in illa beatitudine.

Quod ad uidendum Deum in ſtatu præſenti non requiritur abſtractio a vi vegetabili. Cap. CVII.

AD uiſionem itaq; diuinæ eſſentiæ quæ eſt actus perfectiſſimus intellectus, requiritur abſtractio ab illis quæ vehementiam intellectui actus nata ſunt impedire. Vnde cum tres ſint ipſius animæ potentiæ, vt ſupra dictum eſt. ſ. vegetatiua, ſenſitiua, & intellectiua. Hinc eſt quòd intellectiua per operationes aliarum aliquando in ſuis actibus impeditur, & econuerſo alię per eam aliquando impediuntur. Hoc autem in quibuſdam cõtingit per ſe, in quibuſdam per accidens, per ſe quidem impediunt ſe inuicem intellectiuę & ſenſitiuæ operationes, tum propter hoc, quòd in vtriſque operationibus oportet intentionem adeſſe. Tum etiam quia intellectus quodammodo ſenſibilibus operationibus admiſcetur, cum a fantaſmatibus accipiat, & ita a ſenſibilibus operationibus quodãmodo intellectus puritas inquinatur. Sed ad hoc quòd anima corpori uniatur, ut forma, non requiritur aliqua intentio, cum hæc vnio non dependeat ex uoluntate animæ, ſed magis ex natura. Similiter etiam ex tali unione puritas intellectus directè non inquinatur. Anima enim non unitur corpori vt forma mediantibus ſuis potentijs, ſed per eſſentiam ſuam, cum nihil ſit medium inter formam & materiam, vt probatur in lib. Meth. nec tamen eſſentia animę ita corpori vnitur, quòd totaliter corporis conditionem ſequatur, ſicut alię formæ materiales, quæ ſunt omnino in materia quaſi ſubmerſe, intantum quòd nulla virtus, aut actio ex eis prodire poteſt, niſi materialis. Ab eſſentia uero animę non ſolum procedunt quędam vires ſiue potentię, quę ſunt quodammodo corporales, vt pote corporeorum organorum actus exiſtentes, vires ſenſitiuæ, ſ. & vegetatiuæ. Sed etiam vires intellectiuę, quę ſunt penitus immateriales nullius corporis actus exiſtentes, ut probatur in lib. de anima. Vnde patet quod uires intellectiuę non procedunt ex eſſentia animæ, ex ea parte qua eſt corpori vnita, ſed magis ſecundum hoc quod remanet a corpore libera, vtpote non ei totaliter ſubiugata. Et ſic vnio animæ ad corpus non pertingit vſq; ad operationem intellectus, vt poſſit eius puritatem impedire. Vnde per ſe loquendo ad operationem intellectus quãtumcunq; intenſam, non requiritur abſtractio ab illa vnione qua anima corpori vnitur vt forma, ſimiliter etiam nec requiritur abſtractio ab operationibus animæ uegetabilis. Operationes enim huius partis animæ ſunt quaſi naturales, quod patet ex hoc, quòd complentur virtute qualitatũ actiuarum. ſ. calidi & frigidi, humidi & ſicci, vnde nec rationi ſiue voluntati obediunt, vt patet in primo Ethi. Et ſic patet, quòd ad huiuſmodi actiones non requiritur intẽtio. Et ita per earum actus non oportet intentionem auerti ab operatione intellectiua. Similiter etiam nec operatio intellectiua aliquo modo huiuſmodi operationibus admiſcetur, cum nihil ab eis accipiat propter hoc, quod non ſunt cognoſcitiuæ. neq; Inſtrumento aliquo corporeo utatur intellectus, quod oporteat per operationes animæ vegetabilis ſuſtentari. Sicut accidit de organis potentiarum ſenſitiuarum. Ita ſic puritati intellectus nihil præiudicatur per operationes animę vegetabilis. Vnde patet quòd per ſe loquendo operatio animæ vegetabilis, & operatio intellectus non ſe impediunt. Per accidens tamen poteſt ex altera alteri impedimentum prouenire, inquantum. ſ. intellectus accipit a fantaſmatibus, quæ ſunt in organis corporalib', quæ oportet per actum vegetabilis animæ nutriri & conſeruari. Et ſic per actus nutritiuæ potẽtiæ eorum diſpoſitio variatur, & per conſequens operatio ſenſitiuæ potentię, a qua intellectus fantaſmata accipit, & ita per accidens etiam ipſius intellectus operatio impeditur, ſicut patet in ſomno poſt cibum. Et econuerſo per hunc modum operatio intellectus impedit operationem animæ uegetabilis, inquantum ad operationem intellectus requiritur operatio imaginatiuæ uirtutis, ac cuius vehementiam oportet caloris & ſpirituum concurſum fieri, & ſic impeditur actus uirtutis nutritiuę, per uehementiam contemplationis Sed hoc non habet locum in illa contemplatione, qua Dei eſſentia uidetur, cum talis contemplatio imaginationis operatione non egeat. Et ſic patet quòd ad uidendum Deum per eſſentiam nullo modo requiritur abſtractio ab actibus animę uegetabilis, nec etiam aliqua eorum debilitatio, ſed ſolum ab actibus ſenſitiuarum potentiarum

Solutiones ad obiecta in contrarium. Cap. CVIII.

ITAQVE forsaſſis econtrario ſic obiiciet aliquis. Vires animæ vegetabilis magis ſunt materiales quam vires animæ ſenſibilis. Cũ ergo ad hoc vt intellectus Deum videat per eſſentiam, oporteat vt dictum eſt abſtractionem fieri a ſenſibus, multo fortius ad puritatẽ illius viſionis requiri uidetur, quòd abſtractio fiat ab animæ vegetabilis actibus. Quod vtique fieri non poteſt in ſtatu vitę animalis, quamdiu. ſ. anima corpori vnitur vt forma, quia ſicut dicit Philoſophus, ſemper nutriuntur animalia. In Exodo quoq; dicitur a domino Non uidebit me homo & uiuet, vbi dicit Auguſtinus in Gl. Oſtendit huic vitæ carnis corruptibilis Deum ſicuti eſt apparere non poſſe. In illa tamen vita poteſt, vbi vt uiuatur, huic vitæ moriendum eſt. Ibidem etiam gloſa Gregorij. Qui ſapiẽtiam inquit quæ Deus eſt videt, huic vitæ funditus moritur, mors autem fit p ſeparationem animæ a corpore, cui ut forma vniebatur. Præterea fortior eſt vnio qua vnitur anima corpori vt forma, quam illa qua vnitur ei vt motor, ex qua vnione proueniunt operationes potentiarum, vt per organa corporea operentur. Sed hæc ſecunda vnio impedit viſionem diuinæ eſſentiæ, ratione cuius oportet quòd fiat abſtractio a corporeis ſenſibus, vt dictum eſt. Igitur multo fortius iſta prima vnio impedit. Et ſic oportebit ab ea abſtractionem fieri. Cæterum maior impuritas contrahitur in anima ex coniunctione ipſius ad corpus, quam ex coniunctione ſimilitudinis corporalis ad ipſam. Sed ad hoc quòd mens Deum per eſſentiam uideat, oportet eam depurari a ſimilitudinibus corporis, quę apprehenduntur per imaginationem & ſenſum, vt dictum eſt. Ergo multo fortius oportet animam a corpore ſeparari, ad hoc quòd Deum per eſſentiam

videat

videat. Deniq; dicit apoſtolus in ſecunda ad Corinthios. Quandiu ſumus in corpore peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus & non per ſpeciem. Ergo quamdiu aia eſt in corpore, non poteſt Deum in ſua ſpecie videre. Nos itaq; dicimus, quòd quamuis potentię aię vegetabilis ſint magis materiales, quam potentiæ animę ſenſitiuę, tamen cum hæ ſint ab intellectu remotæ, & ſic minus poſſunt impedire vehementiam intellectus, uel impediri ab ea. Viuere autem dupliciter dicitur. Vno modo dicitur eſſe ipſum viuentis, quod relinquitur ex hoc quòd anima vnitur corpori, vt forma. Alio modo ponitur uiuere pro operatione vitæ. Sic diſtinguit philoſophus in libro de anima, per intelligere & ſentire, & alias operationes animæ. Et ſimiliter cum mors ſit priuatio vitę, oportet quod ſimiliter diſtinguatur, ita quòd quandoq; deſignet priuationem illius unionis, qua anima vnitur corpori, vt forma. Aliquando vero priuationem operum uitæ. Vnde Aug. ſuper Geneſim ad litteram, Ab hac quiſque vita quodammodo moritur ſiue omnino exiens de corpore, ſiue auerſus & alienatus a carnalibus ſenſibus. Et ſic accipitur mori in gloſis inductis. Quod patet ex hoc, quod ſubiungitur in gloſa Gregorij. Qui ſapientiam inquit quæ Deus eſt uidet, huic vitæ funditus moritur, nec eius amore tenetur. Illa vero ratio de unione duplici animæ ad corpus rectè concluderet, ſi eſſentia ipſius animę ita corpori uniretur omnino vt eſſet corpori ſubiugata, quod falſum eſt vt diximus. Porro ſimilitudo corporalis quæ requiritur ad operationem imaginationis ac ſenſus, quamuis immaterialior quam ipſum corpus, tamen eſt ēt vicinius ſe habens ad operationem intellectus. Ideoq; magis eam impedire pōt, ſicut iam dictum eſt. Denique verbum illud apoſtoli. Quandiu ſumus in corpore per &c. Intelligendum eſt ut ſecundum quòd eſſe dicimur in corpore, non ſolum ex hoc quòd anima corpori ut forma unitur, ſed etiam ex hoc quòd ſenſibus corporis vtimur.

Diuerſorum opiniones de ſcientia Pauli circa raptum ſuum. Cap. CIX.

QVAERITVR autem quid illud ſit, quod apoſtolus circa raptum ſuum ſciuit, & quid neſciuit. Quia uidelicet dicit. Scio hominem raptum in paradiſum, ſed utrum in corpore an extra corpus neſcio, Deus ſcit. At vero circa hoc multiplex eſt opinio. Quidam enim intellexerunt, quòd Apoſtolus diceret ſe neſcire, Non quidem an anima eſſet corpori coniuncta in illo raptu an non. Sed an eſſet raptus ſecundum animam & corpus ſimul, vel ēt corporaliter portaretur in cęlū, ſicut Abacuc portatus legitur in Daniele vltimo. An ſcdm animam tantum. i. in uiſionibus Dei, ſicut dicitur Ezech. 40. Adduxit me in terram Iſrael. Et hunc intellectū cuiuſdam iudæi exprimit Hierony. in prologo ſuper Danielē, ubi dicit. Deniq; & Apoſtolum noſtrum non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe ſiue in corpore, &c. Hunc autem intellectum Auguſtinus reprobat ſuper Geneſim. Conſtat enim ex verbis apoſtoli, quòd ipſe ſciuit ſe raptum vſq; ad tertium cęlum. Conſtat ergo illud cęlum in quo raptus eſt, eſſe verum cęlum, non aliquam cęli ſimilitudinem. Si enim hoc voluiſſet intelligere cum dixit ſe raptū in cęlum. i. ad uidendam imaginariam ſimilitudinē cęli, eodem modo poterat affirmare ſe raptum eſſe in corpore. i. in ſimilitudinem corporis, & ſic nō fuiſſet neceſſarium diſcernere qd ſciret & quid neſciret, quia tunc æqualiter ſciret. i. ſe eſſe raptum in cęlum, & ſe raptum eſſe in corpore. i. in ſimilitudinem corporis ſicut accidit in ſomnijs. Sciuit ergo pro certo, quòd illud in quo raptus fuit, vere erat cęlum. Igitur ſciuit an eſſet corpus uel res incorporea. Si enim erat corpus, in eam rapiebatur corporaliter. Si uero erat res incorporea, in eam corporaliter rapi non poterat. Reſtat ergo quòd apoſtolus non dubitauit an raptus ille eſſet corporalis an ſpiritualis tantum, ſed ſciuit ſolo intellectu ſe in illud cęlum eſſe raptum, dubitauit aūt an ipſo rapto anima eius eſſet in corpore an nō. Et hoc quidem alij concedunt. Sed dicunt quòd quamuis in illo raptu apoſtolus hoc neſciuerit, ſciuit tamen illud poſtea conijciens ex ipſa uiſione quam prius habuerat. In illo enim raptu tota mens eius in diuina ferebatur, nec hoc percipiebat an anima eſſet in corpore an non, ſed hoc etiam expreſſe contrariatur uerbis Apoſtoli. Sicut enim diſtinguit quid ſciuerit, & quid neſciuerit, ita diſtinguit præſens a præterito. Quaſi præteritum narrat raptum hominem ante annos. 14. vſque in tertium cęlum, ſed quaſi præſens confitetur ſe ſcire aliquid, & aliquid neſcire, ergo poſt annos quatuordecim ab illo raptu neſciebat adhuc, an in corpore vel extra fuerit quando raptus fuit. Et ideo alij dicunt, quia nec in raptu, nec poſt ſciuit, an anima eſſet in corpore ſecundū aliquem modum, & non ſimpliciter. Dicunt enim quòd ſciuit & tunc poſtea quòd anima vniebatur corpori ut forma, ſed neſciuit vtrum hoc modo corpori uniretur, ut eius anima aliquid a ſenſibus acciperet. Vel ſecundum alios, utrum uires nutritiuę eſſent in ſuis actibus, ſecundum quas anima corpus adminiſtrat, ſed hoc etiam non uidetur conſonum verbis apoſtoli, qui dicit ſe neſcire vtrum tali modo in corpore fuerit, an extra corpus ſimpliciter. Et præterea hoc non multum ad rē pertinere uidebatur, ut diceret ſe neſcire, vtrum tali modo vel tali in corpore fuerit, ex quo anima a corpore omnino ſeparata non erat.

Probabilior Sententia ſuper hoc. Cap. CX.

IDeoq; ſciendum eſt quòd ſimpliciter neſciuit, an eſſet anima corpori coniuncta, vel non. Et hoc eſt quod Auguſtinus ſuper Geneſim ad litteram, poſt longam inquiſitionem concludit dicens. Reſtat ergo fortaſſe, vt hoc ipſum eum cognouiſſe intelligamus, ut quando in tertium cęlum raptus eſt in corpore fuerit, quomodo eſt anima in corpore, cū corpus viuere dicitur, ſiue uigilantis, ſiue dormientis, ſiue in extaſi a ſenſibus corporis alienati, an omnino de corpore exierit, ut mortuum corpus iaceret, donec peracta illa dormitione membris mortuis anima redderetur, & non quaſi dormiens euigilaret, aut extaſi alienatus rediret in ſenſus, ſed mortuus omnino reuiuiſceret. Si autem obijcitur, quod communiter a multis determinatur, quod anima Pauli in illo raptu corpori eius vniebatur vt forma. Et vtique Paulus melius hoc ſciuiſſe videtur quam aliquis ſequentium. Reſpōdemus quod poſteriores de hoc aliquid determinant magis ex probabilitate quam ex certitudine. Nam ex quo fieri potuit vt anima illa adhuc in uita remanēs hoc modo raperetur, ſicut Apoſtolus ſe raptum dicit. Probabilius eſt tamē quod vnita remanſerit. Præterea dato quòd anima fuerit in illo ſtatu a corpore ſeparata, illa tamen ſeparatio non fuit per aliquem modū naturalem, ſed per diuinam uirtutem ipſam animam a corpore ad tempus abſtrahentem. Deniq; ſicut dicit Auguſtinus ſuper Geneſim ad litteram apoſtolo abrepto a carnis ſenſibus in tertium cœlum & paradiſum, hoc ipſum certum defuit ad plenam perfectam cognitionem rerum, quæ angelis ineſt, quòd ſiue in corpore ſiue extra eſſet neſciebat, hæc itaq; non deerit cum receptis corporibus in reſurrectione mortuorum corruptibile hoc induet incorruptionem. Et ſic patet quòd licet eius viſio quantum ad aliquid ſimilis fuerit uiſioni beatorum, tamen quantum ad aliquid fuit imperfectior. Itaque ſciendum, quòd Paulus (vt ſuperius dictum eſt) non fuit raptus ad uidendum Deum, vt eſſet beatus ſimpliciter, ſed ut eſſet teſtis beatitudinis ſanctorum & diuinorum myſteriorū, quæ ei reuelata ſunt. Vnde illa tantum uidit in uiſione uerbi, propter q̃ cognoſcenda rapiebatur. Non autem omnia ſicut erit in beatis pręcipue poſt reſurrectionem. Tūc enim (vt Auguſtinus pręmiſſis verbis ſubiungit) omnia erunt euidentia ſine ulla falſitate, ſine vlla ignorantia.

In quo differant mentis exceſſus, extaſis, & raptus. Cap. CXI.

QVæritur etiam cū Paulus dicatur raptus fuiſſe, in quo differt raptus eiuſdem a ſopore Adæ, & raptu Iohānis euangeliſtę, ſecundum quem dicit in ſpiritu ſe fuiſſe, & ab exceſſu mentis, in quo fuit Petrus. Ad quod dicimus, ꝙ exceſſus mentis raptus & extaſis omnia in ſcripturis pro eodem accipiuntur, & ſignificant eleuationem quandam ab exterioribus ſenſibilibus, quibus naturaliter intendimus ad aliqua quæ ſunt ſupra hominem. Sed hoc dupliciter contingit. Quandoq; enim intelligitur abſtractio ab exterioribus quantum ad intentionem tantum, vt cum quis exterioribus ſenſibus & rebus vtitur, ſed tota ſua intentio diuinis inſpiciendis & diligendis vacat, & ſic in exceſſu mentis, ſiue extaſi, aut ex raptu eſt quilibet diuinorum contemplator & amator. Vnde Dionyſius de diuinis nominibus. Eſt autem extaſim faciens diuinus amor. Et Gregorius in moralibus de contemplatione loquens dicit. Qui ad intelligenda interiora rapitur, a rebus uiſibilibus oculos claudit. Alio modo ſecundum quòd in vſu prædicta nomina magis habētur, ſit extaſis, aut raptus, aut exceſſus mentis, cum aliquis etiā actu ab vſu ſenſuum & ſenſibilium rerum abſtrahitur ad aliqua ſupernaturaliter uidenda. Videtur autem ſupernaturaliter præter ſenſum & intellectum & imaginationem, ſicut in quæſtione de prophetia dictum eſt. Et ideo duplicem actum diſtinguit Auguſtinus ſuper Geneſi ad litteram. Vnū quo mens rapitur a ſenſibus ad imaginariam viſionem, & ſic accidit in Petro, & in Iohanne Euangeliſta in Apocalipſi, ut ibidem Auguſtinus dicit. Alium quo mens rapitur a ſenſu & imaginatione ſimul ad intellectualem viſionē. Et hoc quidem dupliciter. Vno modo ſecundum ꝙ intellectus intelligit Deum per aliquas intelligibiles immiſſiones, quod eſt proprie angelorū, & ſicut fuit extaſis Adæ. Vnde dicit in Gen. in gloſa, ꝙ extaſis rectè intelligitur ad hoc immiſſa, vt mens Adæ particeps angelicę curię, & intrans in ſanctuarium Dei nouiſſima intelligeret. Alio modo ſecundum quòd intellectus videt Deum per eſſentiam. Et ad hoc fuit raptus Paulus, vt dictum eſt. Actor. Hæc iterum de raptu & extaſi occaſione viſionis imaginariæ, q̃ multipharie dormientibus & vigilantibus per ſimilitudines corporum a ſenſibus acceptas exprimitur diximus. Nunc ad uires animæ, quas habet quo ad ſeipſam iuxta diuiſionem ſuperius poſitam tranſeamus.

LIBER XXVII.

De viribus animæ quas habet quo ad ſe. Cap. I.

EX libro de anima & ſpiritu. Habet nimirum anima vires quibus corpori admiſcetur. De quibus videlicet dictũ eſt ſuperius, habet & vires quo ad ſe, quæ quidem in tres diuiduntur. Cum enim homo conſtet ex duabus ſubſtantijs.ſ. anima cum ratione ſua, & carne cum ſenſibus ſuis, ipſos quidem ſenſus caro non mouet abſq; ſocietate animę, ſed anima rationale ſuũ tenet ſine carne. Eſt quippe rationalis, concupiſcibilis, iraſcibilis, per vim rationalẽ habilis eſt illuminari ad cognoſcendum aliquid ſupra ſe, & ſe in ſe, angelum iuxta ſe, & quicquid cęli ambitu continetur infra ſe, per concupiſcibilitatem & iraſcibilitatem habilis eſt affici ad aliquid appetendum, vel fugiendum, amandum vel odiendũ. Et ideo de rationabilitate animæ omnis ſenſus oritur de alijs omnis affectus. Aſtur. Sic ergo diuiſio illa trimembris ad bimembrem reducitur, ac ſi diceretur, virium animæ quædam ſunt cognitiuæ, quædam affectiuę. Et cognitiuę quidem ad verum, affectiuæ autem ad bonum. Cognitiuæ generaliter ſubdiuiduntur tribus modis. Vno modo.ſ. per duas differentias. Alio modo per tres. Alio modo per quinq;. Per duas.ſ. per ſenſitiuam & intellectiuam. Per tres autem.ſ. ſenſum & imaginationem & intellectum, ſecundum quas vt dictum eſt ſuperius, diſtinguit Aug. triplicem diuiſionem animę Per quinq; vero.ſ. ſenſum, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam. At vero ſub tertio membro prędictæ diuiſionis.ſ. intellectus, ſiue vis animę intellectiuę, comprehenduntur tres vltimę huiuſmodi differentiæ.ſ. ratio, intellectus, & intelligentia. De ſenſu quidem & imaginatione ſufficienter, vt arbitror in libris ſuperioribus diximus. In hoc autem de cęteris more noſtro doctorum ſententias colligemus. Siquidem & imaginatio pertinet ad ſenſum, quia fons & origo eſt virium exteriorum ſenſibilium iuxta illud quod dicit Damaſcenus, ꝙ imaginatio eſt virtus animæ per ſenſus operans, quæ dicitur interior ſenſus. Tamen ſecundum ordinẽ actuum poſterior eſt imaginatio ſenſibus exterioribus, quia ſicut idem dicit, per ſenſum paſſio quæ dicitur imaginatio conſtituitur. Diſtinguit autem inter fantaſiam & imaginationem. Nam imaginatio eſt paſſio animæ irrationalis, quæ ab imaginabili aliquo fit. Fantaſia vero eſt inanis paſſio, quæ a nullo imaginabili efficitur, ſicut cum aliquis chimeram imaginatur.

De confuſione & varietate diſtinctionis virium animæ. Cap. II.

ET vero in aſſignatione virium animæ uidetur liber de anima & ſpiritu partes confundere. Nam cum in diuiſione viriũ animæ quibus commiſcetur ponat virtutem animalem quę vires ſenſibiles comprehendit, iterum in diſtinctione viriũ quas habet anima quo ad ſe, vires ſenſibiles interiores & exteriores ponit. Ad hoc autem reſpondeo, quòd nulla eſt ibi confuſio. Nam virtus animalis & vires ſenſibiles ordinantur in reſpectu dupliciter, habẽt enim reſpectum & ordinem ad corpus inquantum a nociuis diiudicant vtilia corpori & delectabilia, & appetunt vtilia, fugiunq; nociua, habent etiam reſpectum & ad animam, quia via eſt a ſenſibus ad intelligibilia mediante animali ſecundum qđ eſt via ab experiẽtia ad ſcientiam. Sed adhuc poteſt aliquis dubitare ſuper hoc, ꝙ videtur ſenſum & imaginationem ſub virtute rationali comprehendere. Dicit enim ꝙ de rationabilitate omnis ſenſus aĩæ oritur ſicut de concupiſcibili & iraſcibili omnis affectus. Ad quod intelligẽdũ eſt, quòd hoc dicit, non quia ad eandem vim pertineant ſentire & intelligere. Sed quia ad rationem ordinatus eſt ſenſus, & propter rationem Datus eſt ſenſus homini. Et ideo quãtum ad hoc ratio ſiue rationabilitas principium eſt ſenſus ſecundum ꝙ finis principium dicit & cauſam. Sciendumq; ꝙ diuerſimode a diuerſis diuiduntur vires animę. Nam in libro de ſpiritu & anima diuiduntur ſecundũ operationem ad ſubiectum quod eſt homo ex anima & corpore, cum.ſ. dicitur, quòd habet aĩa vires, quibus corpori commiſcetur, & vires quo ad ſe. Iohãnes autem Damaſcenus diuidit eas per cõparationem earum ad ſe dicens. Oportet ſcire quòd aĩæ natura duplices habet virtutes, has quidẽ cognitiuas, illas aũt zoticas. Et cognitiuæ quidem ſunt intellectus, mens, opinio, imaginatio, & ſenſus. Et in ſenſibus quidem viſus ſecundum rectas lineas videt. Odoratus autem & auditus non ſolum ſecundum rectum, ſed vndique ſentiunt. Tactus vero & guſtus neq; ſecundum rectum nec vndiq; cognoſcunt, ſed tunc ſolum cum eis propria ſenſibilia appropinquant: zotice vero ſunt appetitiuæ.ſ. conſiliũ & electio. Porro iuxta philoſophos diſtinguuntur vires animę humanæ ſm operationem in conuenientia & differentia ad vires vegetabilium ac brutorum, ſecundum quam videlicet comparationem ſiue conſiderationem diuiduntur in vegetabilem ac ſenſibilem & rationalem.

De viribus apprehenſiuis ſenſibilibus. Cap. III.

SCiendum itaq;, ꝙ vis apprehenſiua ſenſibilis duplex eſt. Quædam enim apprehenſio eſt modo naturali. Quædam modo animali. Apprehenſionem quæ eſt modo naturali, dico illam quę eſt fantaſiæ. Dicitur enim operatio vel operatio p modum naturæ quę ſuper vno modo eſt, & quę non regitur nec perſuadetur rõne, ſicut operatio virtutis vegetabilis dicitur naturalis quia rõne non regitur, nec vires vegetabiles rõni obſequuntur vel obedione. Operatio vero per modum animalem dicitur, quæ eſt virtutis ſubijcibilis, & obtemperantis rõni, ſicut eſt virtus viſiua, auditiua. &c. Fantaſia ergo cum ſit apprehenſiua, eſt apprehenſiua per modũ naturæ, quia eius operatio potiſſima nõ eſt ſubiecta rõni, ſicut patet in ſomnis, vbi maxime patet eius operatio Operatur enim ſemper, ſed intenta anima circa ſenſibilia in vigilia non intendit continuam operationem fantaſiæ. Relinquitur ergo cum in ſomno vbi maxime & potiſſimè ſua operatio claret nec, regatur rõne, nec ſubiciatur ei, quòd nunquam rõne regatur. Et ideo apprehenſio fantaſiæ eſt in modum naturæ inquantum huiuſmodi. Nam notandum eſt, quòd hæc vis inquantum conſideratur vt natura quædam, dicitur fantaſia, nec eſt obediens rõni. Inquantum vero conſideratur vt ſenſus ſic videlicet dicitur ſenſus interior & communis, & eſt ſubiicibilis rõni Porro vis apprahenſiua modo animali, hoc eſt quæ in obedientia eſt rationis ſubdiuiditur Nam quædam eſt apprahenſiua exterior quædam interior. Exterior multiplicatur per quinq; ſenſus de quibus dictum eſt ſuperius Interior autem ſm duos modos diuiditur. Vno modo ſecundum tres differentias, vt a Iohannẽ Damaſceno in imaginatiuam ſiue fantaſticalem, & excogitatiuã ſiue rationalem.i. iudicatiuam ſenſibilem & memoratiuam. Alio modo per quinq; differentias ſm Auicennam. Prima eſt fantaſia quę eſt ſenſus cõis. Secunda imaginatio. Tertia imaginatiua. Quarta eſtimatiua. Quinta memorialis. Item alio modo virium intrinſecus apprahenſibilium quædam apprahendunt formas ſenſibiles, ſicut ſenſus cõis. & imaginatio & imaginatiua ſiue excogitatiua. Quædam apprehendunt intentiones ſenſibilium, vt eſtimatiua & memoratiua. Item harum & illarum quædam apprahendunt & operantur vt ſenſus cõis, eſtimatiua & excogitatiua. Quędam vero apprehendunt, ſed nõ operantur, vt imaginatio & memoria. Itẽ quædam apprehendunt principaliter, quædam ſecundario & in apprahenſione formarum ſenſibilium principaliter apprahendit ſenſus cõis cum ſenſibus exterioribus. Secundario vero virtus imaginationis & virtus imaginatiua. Similiter & in apprahenſione intentionum & ſenſibilium principaliter apprahendit virtus æſtimatiua, ſecundario memoratiua.

De viribus apprehenſiuis rationalibus & primo de mente. C. IIII.

POrro iuxta diuiſionem ſupra dictam ex lib. de anima & ſpiritu acceptam Anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporum ſimilitudines, rõne naturas corporum, intellectu ſpiritũ creatum. Intelligẽtia vero ſpiritum increatum. Ex ex his due primæ vires ſenſibiles ſunt ac brutales. Tres autẽ reliquæ ſunt humanæ ſiue rationales. Certum eſt itaq; ꝙ mens & ratio vel intellectus pertinent ad vim rationalem. Et mentis quidem motus vel actus a Iohanne Damaſceno triplex. & ſecundum triplicem viam determinatur.ſ. viam inueniendi & viam addiſcendi, & viam docendi. Via inueniendi eſt via experimenti per ſenſus ad intelligibilia cognoſcenda, ſecundum quam viam ordinat Iohannes Damaſcenus vires irrationabiles ad rationabilem dicens. Per ſenſum animę conſtituitur paſſio, quæ vocatur imaginatio. Ea imaginatione vero fit opinio. Deinde mens diiudicans opinionem ſiue falſa ſit indicat veritatem. Vnde & mens dicitur a metiendo cogitando vel diiudicando. Quod ergo diiudicatum eſt & determinatum vere intellectus dicitur. Hæc eſt ergo intentionis via ſiue experimenti incipiens a ſenſu. Alia eſt via addiſcendi ſecundum quam determinat Damaſcenus motus mentales dicens. Oportet cognoſcere quoniam primus motus intelligentia dicitur Quæ autem circa aliquid eſt intelligentia intentio vocatur. Quod autem permanens & figurans animam ad id quod intelligitur, excogitatio eſt. Excogitatio vero in eodem manens & ſeipſam examinans, froneſis vocatur. Alia via quæ conſequitur ad predictas eſt via docendi. Cum enim perfectus eſt interior motus intellectus, aut per viam intentionis, aut per viã diſciplinę, non reſtat niſi transfundere intellectum in alium, & hec eſt via docendi. Incipit ergo tunc motus mentis a perfectiſſimo.ſ. ex froneſi, quod eſt examinata ipſius veritatis certitudo.

De duplici mentis intentione. Cap. V.

SCiendum vero ꝙ intentio mentis dicitur duobus modis. Communiter vt comprehendat vim rationabilem ſecundum partẽ ſuperiorem & ſui & inferiorem. Nam ſicut dicit Aug. In ratione quiddam eſt ad celeſtia & ſuperna intendens, reſpectu cuius dicitur ſapientia, & quiddam ad tranſitoria & caduca reſpiciẽs, reſpectu cuius dicitur prudentia. Et diuidit ſe ratio in duo ſurſum & deorſum.

orſum. Dicitur ergo mens communiter ad intentionem ſuperiorē & inferiorem, & proprie reſpectu ſuperioris rationis. Secundū primum modum dicit Aug. q̄ mens dicitur a mene quod græce luna dicitur, & ſicut luna creſcit & decreſcit, & varia uiciſſitudine commutatur, in id tamen quod fuit perfectum quadam nouitate ſe reſtituit. Sic mens nunc caput ſuum immutat, nunc decidit in vana, nunc referens ſeſe ſibi, veris falſa redarguit modo ad corruptibilia regenda deflectitur, modo æternis rationibus inſpiciendis vel conſulendis adhæreſcit. Secundum modum alium dicitur mens ipſa inferior pars rationis de qua Aug. dicit, quòd facta eſt ad imaginem Dei, vt nulla interpoſita natura ab ipſa veritate formetur. Mens enim ex eo quòd emineat in anima, eminentior & præſtantior dicta eſt. Siquidem vis animæ eſt a qua procedit intelligentia, & per intelligentiam vtrunq; ipſam veritatem intelligit. Per ſapientiam diligit. Mentis viſio eſt intelligentia, guſtus ſapientia. Illa contemplatur, iſta delectatur. Itaq; ſicut ſcriptum eſt in libro de anima & ſpiritu, mens diuerſorum capax, & rerum omnium ſimilitudine inſignita omnia dicitur eſſe, natiua quadam potentia. Ideirco rerum cauſas per intelligentiam comprehendit, & viſibiles actualium formas per ſenſuum paſſiones colligit, & ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue per intelligentiam viſibilia aſcendat rerum ſimilitudines ad ſeipſam trahit, præſentia cognoſcit, abſentia intelligit, ignota inquirit, & in inuentis verſatur. Rationale & intellectuale lumē quo rationamur intelligimus & ſapimus, mentem dicimus. Et rationale dicitur propter inferiorem partem rationis. Intellectuale propter ſuperiorem. Et ratiocinari quantum ad inferiorem partē, intelligere & ſapere quantum ad ſuperiorem.

De uerbo mentis i. cogitatione Cap. VI.

Auguſtinus de trinitate lib. 11. Eſt autem trinitas in mente, ex memoria, & interna viſione, & quę copulat vtrunq; voluntate. Quę ſ. tria in vnum coguntur ab ipſo coactu cogitatio dicitur, nec iam in his tribus diuerſa ſubſtantia eſſe cognoſcitur. Idem in libro 15. de trinitate. Quiſquis autem poteſt intelligere verbū non ſolum antequam ſonet, verum etiam antequam ſonorum eius imagines cogitatione voluantur, iam poteſt videre per hoc ſpeculum, atq; in hoc ęnigmate aliq̄ ſimilitudinem verbi illius de quo dictū eſt. In principium erat verbū, & uerbū erat apud Deum &c. Neceſſe eſt enim vt cum verū loquimur. i. quod ſcimus loquimur ex ipſa ſcientia quam memoria tenemus naſcatur verbum, quod eiuſmodi omnino ſit, cuiuſmodi eſt illa ſcientia de qua naſcitur, formata enim cognitio ab ea re quam ſcimus, verbum eſt quod in corde dicimus, quod nec eſt grecum nec latinum nec linguæ alicuius. Sed cum opus eſt id in eorum quibus loquimur proferre notitiam, aliquod ſignum quo ſignetur aſſumitur. Inuentæ ſunt etiam literæ per quas poſſimus etiam cum abſentibus colloqui proinde verbum quod foris ſonat, ſignum eſt verbi quod intus lucet, cui magis competit verbi natura. Nam illud quod carnis ore profertur, vox verbi eſt, verbum eſt ipſum dicitur, propter id a quo vt foris appareret aſſumptum eſt. Ita enim verbum noſtrum vox quodammodo corporis fit, aſſumendo eam in qua manifeſtatur ſenſibus hominum Sicut uerbum dei caro factum eſt, aſſumendo eā in qua & ipſum manifeſtetur ſenſibus hominum. Quiſquis itaq; cupit ad qualemcunq; verbi ſimilitudinem peruenire, non intueatur verbum noſtrum quod ſonat in auribus, nec quando voce profertur, nec quando ſilentio cogitatur, ſed tranſeunda ſunt hæc, vt ad id perueniatur hominis verbum, quod in corde dicimus, & tandē per id ad verbum non de Deo natæ ſed a Deo factæ imaginis Dei, quod neq; prolatiuum eſt in ſono neq; cogitatiuum in ſimilitudine ſoni, quòd alicuius linguæ eſſe neceſſe ſit, ſed quod omnia quibus ſignatur ſigna præcedit. Et gignitur de ſcientia quę manet in animo, quando eadem ſcientia dicitur ſicuti eſt. Simillima eſt enī viſio cogitationis viſioni ſcientiæ. Nā quando per ſonum dicitur vel aliquod corporale ſignum, non dicitur ſicuti eſt, ſed ſicuti videri audiri ve per corpus poteſt: quādo ergo quod eſt in notitia, hoc eſt in verbo, tunc eſt verum verbum & veritas, qualis ab homine expectatur, vt quod eſt in iſta, hoc ſit & in iſto, quod nō eſt in iſta, non ſit & in iſto, hic agnoſcitur eſt eſt, non non. Sic accedit quantum poteſt illa ſimilitudo imaginis factæ ad illam ſimilitudinem imaginis natę, qua Deus filius per omnia ſubſtantialiter ſimilis patri pędicatur, ſicut etiam de ipſo dictum eſt. Omnia per ipſum facta ſunt. vbi Deus per vnigenitum ſuum prædicatur vniuerſa feciſſe ſe, ita hominis opera hominis nulla ſunt, quæ non prius dicātur in corde, ſed etiam hoc cum verum verbum eſt, tunc eſt initiū boni operis. Verum autem verbum eſt, cum de ſcientia bene operādi gignitur, vt etiam ibi ſeruetur eſt, eſt, non, non, vt ſi eſt, eſt in ea ſciētia, qua viuendum eſt, ſit & in verbo per quod operandum eſt. Si non, non. Alioquin mendacium erit verbum tale nec veritas, & inde peccatum erit, nec opus rectum.

De uerbo noſtro ad uerbum patris ſimilitudines. Cap. VII.

Et hæc ſimilitudo verbi noſtri cum verbo Dei, quia poteſt eſſe verbum noſtrum quod non ſequatur opus. Opus autem eſſe nō poteſt, niſi præcedat verbum, ſicut verbum Dei potuit eſſe nulla exiſtente creatura, creatura vero nulla eſſe poſſet, niſi per ipſum per quod facta ſunt omnia. Ideoq; non Deus pater, non Deus ſpiritus, non ipſa trinitas, ſed ſolus Deus filius qui eſt verbum Dei caro factum eſt, quamuis trinitate faciente, vt ſequente atq; imitante verbo noſtro eius exemplo rectè viueremus. i. nullum habentes in verbi noſtri vel contemplatione vel operatione mendacium. Verum hæc huiuſmodi imaginis quandoq; futura eſt perfectio. Ad hanc conſequendam nos erudit magiſter bonus fide chriſtiana & pietatis doctrina, vt reuelata facie a legis velamine quod eſt vmbra futurorum, gloriam domini ſpeculantes, per ſpeculum. ſ. intuentes in imaginem eandem transformemur. Nam verbū Dei patris vnigenitus filius, per omnia æqualis patri, hoc eſt, omnino quod pater, nec tamen pater, ac per hoc nouit omnia, quæ nouit pater. Sed ei noſſe de patre eſt, ſicut & eſſe. Noſſe enim & eſſe ibi vnum eſt. Proinde tanquam ſeipſum dicens, pater genuit verbum ſibi æquale p omnia. Non enim ſeipſum integre perfecteq; dixiſſet, ſi aliquid minus vel amplius eſſet in verbo eius quam in ſeipſo, ibi ſumme illud cognoſcitur eſt eſt, non non. Et ideo verbum hoc vere veritas eſt, quia quicquid eſt in ea ſcientia de qua eſt genitum, & in ipſo eſt. Quod autem in illa non eſt nec in ipſo eſt. Et falſum habere aliquid, hoc verbum nunquam poteſt, quia immutabiliter ſic ſe habet, vt ſe habet de quo eſt. Non enim poteſt filius a ſe quicquā facere niſi quod viderit patrem facientem. Potenter hoc non pōt, nec eſt infirmitas illa ſed firmitas, quia falſa nū poteſt eſſe veritas. Nouit itaq; Deus pater omnia in filio, nouit in ſeipſo, ſed in ipſo tanquam ſeipſum, in filio tanquam verbum ſuum quod eſt de his omnibus quæ ſunt in ſeipſo omnia. Similiter nouit & filius in ſe, tanquam. ſ. ea quæ nata ſunt de his quæ pater nouit in ſeipſo. In patre autem tanquam ea de quibus nata ſunt, quæ ipſe filius nouit in ſeipſo Sciunt ergo inuicem pater & filius, ſed ille gignendo iſte naſcendo. Et omnia quæ ſunt in eorum ſcientia, in eorum eſſentia vnuſquiſq; eorum ſimul videt, non particulatim aut ſigillatim, velut alternante conſpectu hinc illuc, & inde huc, & rurſus inde vel inde, in aliud atq; aliud, vt alia videre non poſſit niſi non videns alia, ſed vt dixi ſimul omnia videt.

Quantum ſit ab eodem diſſimile. Cap. VIII.

Noſtrum itaq; verbum quod inuenimus vtcunque illi verbo ſimile, quantum ſit etiam diſſimile videamus. Nunquid verbum noſtrum de ſola ſcientia naſcitur? nonne multa dicimus etiā quæ neſcimus? Nec dubitātes ea dicimus, ſed vera eſſe arbitrantes, quę ſi forte vera ſunt in ipſius rebus de quibus loquimur, non in uerbo noſtro vera ſunt. quia verbum verum non eſt, niſi quod de re quę ſcitur, gignitur, falſum eſt ergo iſto modo verbum noſtrum non cum mentimur ſed cum fallimur. Cum autem dubitamus nōdum eſt verbum de re de qua dubitamus. Sed de ipſa dubitatione verbum eſt. Quamuis ergo non nouerimus an verum ſit vnde dubitamus, tamen dubitare nos nouimus, per hoc cum dicimus verū verbum eſt, quia quod nouimus dicimus Quid quòd etiam mentiri poſſumus, quod cum facimus vtiq; volentes & ſcientes falſum verbum habemus vbi verum verbum eſt mētiri nos. Hoc enim nouimus, & cum nos mentitos eſſe confitemur, verum dicimus, quia quod ſcimus dicimus. Verbum autem illud quod Deus eſt, & potentius nobis eſt, hoc non poteſt, non enim poteſt facere quicquā, niſi quod viderit patrem facientem, & non a ſeipſo loquitur, ſed a patre eſt illi omne quod loquitur cum ipſum pater vnice loquitur. Et magna illius verbi eſt potentia non poſſe mentiri, quia non poteſt illic eſſe eſt & non, ſed eſt eſt, non non. At enim nec verbum dicendum eſt quod verum non eſt, ſit ita. Quid cum verum eſt verbum noſtrum, & ideo rectè verbum noſtrum. Et ideo rectè verbū vocatur Nunquid ſicut dici poteſt viſio de viſione, vel ſcientia. ita pōt dici eſſentia de eſſentia, ſicut illud verbum Dei maxime dicitur? Quid itaq;? quia non hoc eſt nobis eſſe quod noſſe. Cum enim ſcientia noſtra animo lapſa a nobis fuerit, nos tamen viuimus & ſumus. Illa etiam quæ ita ſciuntur, vt nūquam excidere poſſunt, quia præſentia ſunt, ad ipſius animi naturam pertinent, ſicut eſt illud q̄ nos viuere ſcimus, manet enim hoc, quādiu animus manet, & quia ſemper manet animus, & hoc ſemper manet. Id ergo & ſi qua talia reperiuntur, in quibus potius imago Dei intuenda eſt, etiam ſi ſemper ſciuntur, tamen quia non ſemper cogitant quomodo de his dicatur uerbū ſempiternum, cum verbum noſtrū noſtra cogitatione dicatur, inuenire difficile eſt Si enim pōt eſſe in animo aliqua ſcientia ſempiterna, & ſempiterna eſſe non pōt eiuſdem cogitatio, & uerum uerbum noſtrum intimū, niſi noſtra cogitatione non dicitur, Solus Deus intelligitur habere verbum ſempiternum.

De cogitatiua uel excogitatiua virtute. Cap. IX.

IOHANNES de Rupella. Dicit autem Iohannes Damaſcenus quòd froneſis dilatata facit cogitationem, id eſt internus diſpoſitum ſermonem nominatum, quam determinantes dicimus motum ipſius animæ pleniſſimum in excogitatiuo fientem, ſine aliqua enunciatione, ex quo prolatum ſermonem aiunt prouenire

re per linguam enarratum. Quod amplius explicans diuidit ſic. Rationale animæ diuiduntur, in interius diſpoſitum ſermonem & prolatum. Eſt autem interius diſpoſitus ſermo motus animæ in excogitatiuo fiens ſine aliqua enunciatione. Vnde multotiens & ſilentes ſermonem totum apud noſmetipſos pertranſimus, & in ſomnijs diſputamus, & ſecundum hoc maxime rationales ſumus, prolatus vero ſermo in voce & ſyllabis operationem habet. ſ. quia per linguam & os profertur, ideoq; prolatiuus dicitur. Eſt autem enunciatiuus intelligentię, ſecundum hoc & loquentes dicimur. Idem quoq; Damaſcenus dicit, quòd ex cogitatione ſunt iudicia, & cogitationes compoſitiones & inceſſiones & actus & actiones & fuga actionum. Inſtrumentum autem huius medius venter eſt cerebri, & animalis ſpiritus qui eſt in ipſo. Circa quæ nota quòd ſenſus exterior comprehendit ſpeciem preſentem in materia & ſimplicem. Imaginatio vero comprehendit formam abſente materia & ſimplicem. Excogitatio vero iudicat de ea ſiue opinio. Et ſi ſecundum rationem veri, vt quia eſt hoc, vel quoniam non eſt hoc ſic dicuntur excogitatiuæ virtutis iudicia & compoſitiones. Si ſecundum rationem boni & mali, ſic eſt excogitatiuæ virtutis principium inceſſionis ad actum & fugæ.

Quod excogitatiua ſecũdum Auicennam quæ dicitur & imaginatiua differt ab imaginatione. Cap. X.

PAtet autem quòd iuxta diuiſionem ſuperius poſitam Auicennę, imaginatiua quæ dicitur & cogitatiua differt ab imaginatione. Eſt enim imaginatio ſicut idem dicit, vis ordinata in extremo concauitatis anterioris cerebri retinens, quod recipit ſenſus cõmunis a quinq; ſenſibus, & remanet in ea poſt remotionem illorũ ſenſibilium: vult ergo dicere, quòd ſenſus communis eſt apprehendere formas omnium ſenſibilium, virtutis vero quæ vocatur imaginatio retinere. Dicit ergo quòd ſenſus communis & imaginatio ſunt quaſi vna virtus & quaſi non diuerſificantur in ſubiecto ſed in forma, hoc enim recipit, illa retinet. Quod autem recipit non eſt hoc quod retinet. Virtus ergo quæ non eſt imaginatio quæ etiam vocatur formalis ſenſus formam ſenſibilem retinet, & non diſcernit illam vllo modo. Senſus etiam communis & ſenſus exteriores diſcernunt ea dicentes, hoc eſt album & hoc nigrum &c. Differentiam autem hanc probat, quia ex vna ineſt recipere, & ex alia retinere. Quod eſt videre in aqua quæ habet potentiam recipiendi impreſſiones figurarum, non tamen retinendi. Differentis ergo virtutis erit retinere ſenſibilia & recipere ea, alia ergo virtus eſt imaginatio a ſenſu communi, & hec eſt ſententia Auicennæ. Alijs vero videtur, quòd imaginatio ſit conuerſio ipſius virtutis ſenſibilis interioris ſuper imaginem tanquam rem. Quorum vtrunq; eſt verũ, ſed ſecundum diuerſos modos accipiendi hoc nomen imaginatio. Porro imaginatiua ſiue cogitatiua eſt ſecundum Auicẽnam vis ordinata in media concauitate cerebri, potẽs componere aliquid de eo quod eſt in imaginatione cum alio & diuidere ſecundum quod vult, quam virtutem manifeſtat ſic. Scimus certiſſime in noſtra natura eſſe vt componamus ſenſibilia inter ſe, & diuidamus ea ſecundum affirmationem & negationem ſecundum ſimilitudinem formę quam videmus extra, oportet ergo vt in nobis virtus ſit quæ hoc operatur, & hæc virtus in quantum imperat ei intellectus vocatur cogitatiua, inquantum vero illi imperat virtus animalis vocatur imaginatiua. Et eſt ordo iſtius virtutis ad pręcedentes. Nã ſẽſus communis reddit virtuti formali quaſi ad reponendum quicquid ei tradunt ſenſus exteriores, virtus vero formalis quę eſt imaginatio reponit & retinet. Habet enim virtutem multiplicandi in ſe formas ſenſibiles. Virtus uero cogitatiua ſiue imaginatiua conuertitur ad formas, quę ſunt in uirtute formali, ſiue imaginatione ad componendum eas & reſoluendum, quoniam ei ſunt ſubiectæ. Et ſecundum hoc accidit fieri transformationes imaginationũ eorum quæ non ceciderunt in ſenſu exteriori, ſicut accidit in ſomnis & in vigilia. Alij vero hãc virtutem ſcḋm quod mouet ab vno fantaſmate in aliud tanquam eſſent tres appellant fantaſiam, ſecundũ vero transformationes q̃ ſunt in ſomnis appellãt imaginatiuã.

De memoratiua uirtute. Cap. XI.

POſt imaginatiuam & excogitatiuam virtutem ordinat Damaſcenus memoratiuam. Eſt autem memoratiuum, vt dicit, memoriæ & rememorationis promptuarium. Memoria autem eſt fantaſia derelicta ab aliquo ſecundum actum apparentem. Fantaſia autem dicit ſer nam ſenſibilem. Vel eſt memoria coaceruatio ſenſus & intelligentiæ. Oĩa enĩ ſenſibilia per ſenſus ſuſcipit i. ſentit & fit opinio. Intelligentia vero per intellectum & fit intelligentia. Cum ergo typos i. formas eorum quę opinata eſt, & eorũ quæ intellexerat cuſtodit, memoria dicitur. Oportet autem ſcire quoniam intelligibilium ſuſceptio non fit niſi ex diſciplina vel naturalis ingenio, non enim ex ſenſu. Nam ſenſibilia quidem ſecundũ ſeipſa memoriæ commendantur. Intelligibilium vero ſi quidem dicimus memoramur, ſubſtantiæ vero eorum memoriam non habemus. Rememoratio autem dicitur memorię deperdiq; obliuioſe reſtitutio. Obliuio vero ẽ memoriæ ablatio. Itẽ fantaſticum quidem. i. imaginatiuum materias per ſenſus ſuſcipiẽs tradit ex cogitatiuo vel diſcretiuo, idem enim ſunt q̃d diſcretiua ſuſcipiens & diiudicans tranſimittit memoratiuo. Organum autem memoratiuum eſt poſterior ventriculus cerebri & animalis ſpiritus qui eſt in ipſo. Albertus. Aĩa rationalis propriè loquendo non habet memoriam. Cumq; dicit Augu. quod memoria eſt pars diuinę imaginis. Accipit memoriã prout eſt præſentium præteritorum & futurorum. Auicenna quoq; ſentit animam rationalem memoriam non habere, & diſtinguit inter theſaurum & virtutem appræhenſiuam dicens, quod theſauri eſt recipere formam & non appręhendere, ideo forma non eſt in theſauro, ſicut in appræhenſiua virtute, ſed virtutis apprehenſiuę eſt apprehendere formam & non retinere, propterea hoc dici quod ſpecies intelligibiles non retinent in intellectu potentiali, quia ipſa eſt virtus apprehenſiua. Sed ex cõuerſione ſui ad intellectũ agentem generatur in illo cum actualiter conſiderat. Nos autem dicimus, quod manet in intellectu poſſibili, quoniã Ariſto. expreſſe dicit, quod memoria & reminiſcentia ſuos habent actus apprehenſionis. Vnde falſum eſt, quod theſauri non ſit apprehendere. Nam in virtutibus quidem comparabilibus alterius virtutis eſt recipere, alterius retinere. Nam humidi quidẽ eſt bene recipere, ſicci bene tenere. At vero in intelligibili virtute eiuſdem eſt recipere & retinere, eo quod oppoſitorum actus ibi nõ ſunt oppoſiti, cum oppoſita ſeparata ſint a materia & potentia agendi & patiendi. Vnde intellectus poſſibilis recipit intelligibilium formas, & retinet eas. Si autem quęratur quid ſit reducens, poſſibilem de habitu in actum. Dicimus quod nihil niſi voluntas, quod patet per diffinitionem habitus a philoſopho datam. ſ. habitus eſt in quo quis aliquid agit, quod .ſ. voluerit. Voluntas enim tripliciter eſt in anima, ſcilicet motor aliarum potentiarum ad actum, & pars imaginis & pars liberi arbitrij.

De via recordationis & obliuiõnis in capite. Cap. XII.

COnſtantinus in lib. de obliuione. Operatio mentis triplex eſt, prima fantaſia, ſecunda ratio, tertia memoria. Cerebri namque duę. ſ. partes ſunt, vna prora, altera puppis, & prora diuiditur in duas partes. Quarum vnaquęq; multo maior ẽ puppi tota, quia vero prora cerebri diuiſa fuerat a puppi, & neceſſarium eſt eas eſſe iunctas, factum eſt vt ambo ventriculi venirent in vnum locum, & eſt ſpacioſitas communis vtriuſq;. Itaq; aliqui ex anothomicis nominant iſtum locum ventriculum quartum. Porro duo ventriculi proræ aream excoquunt, & dant in cerebro ſpiritum animalem, vt faciat ſenſus ſ. videndi, odorandi, guſtandi & iterum fantaſiam. Deinde tranſit ad locum qui eſt in medio cerebro, qui & cõmunis eſt, & tranſit ſpiritus animalis iam ſubtilis mundificatus, atque clarior ſpiritu qui fuerit in prora cerebri, vt facit rationem & intellectum. Habetur autem in capite circa medium ventriculi qui eſt inter proram & puppim pars ſubſtantiæ cerebri, ſimilis vermi, & vocant eã anothomici pineam aſcendentem & deſcendentem. Itaq; aſcenſu eius aperitur foramen, & deſcenſu eius clauditur. Et cum aperitur tranſit ſpiritus animalis a prora cerebri ad puppim. Et hoc non fit niſi quando neceſſarium eſt recordari obliuioni tradita, aut tenere quę nolunt obliuiſci. Vnde & Proculus dixit quod ventriculus puppis præſtantior eſt omnibus ventriculis cerebri, quoniã non venit ſpiritus animalis ad ipſum, niſi ſubtilis clarus mundificatus, quia opus eſt recordatione & retentioni claritate & ſubtilitate vt recolligat res ex tempore longo præteritas. Et niſi aperiatur illa via vt tranſeat ſpiritus ad puppim cerebri non reminiſcitur homo res nec reſpondet interrogationi.

De pigritia & tarditate memoriæ. Cap. XIII.

APertio autem iſtius viæ variatur in hominibus ex feſtinantia & pigritia. Nam qui habent velocem ſunt prudentes & velociter reſpondent. Et qui pigram tardi ſunt ad reſpondendum, & minime cogitant. Vnde Gale. dixit. Quod mentem & intellectum & diſcretionem non facit, niſi contemperantia ſpiritus, qui eſt in medio cerebro. Et recordationem ac retentionẽ non facit, niſi contemperantia ſpiritus animalis qui eſt in puppe cerebri. Et ſi patiẽ iſte qui. ſ. eſt in puppe lęſionem, perdit memoriam aut minuitur. Et ſi perdit vocant obliuionem perfectam. Si vero minuitur vocant obliuionem ad tempus. Et memoria ſemper patitur lęſionem ex frigiditate. Et iſta frigiditas aliqñ ſimplex eſt, aliquando cum humiditate, & ſic facit nimium ſomnum, aliquando cum ſiccitate, & tũc euenit ægritudo cum vigilijs Gal. quod ſi eſt pigra mens & intellectus, ſignat ſubſtantiam cerebri immundiciam groſſam eſſe. Velociter dicere ſignificat quod ſubſtantia cerebri impigrè recipit formationem rei viſæ. Bene tenere, ſignat ſubſtantiam cerebri habere moderatam ſoliditatem. Tarde diſcere ſignat, quod ſubſtantia cerebri dura eſt ad recipiendum formam rei viſæ. Dico autẽ litargiã, quia eſt imutatio recordationis quæ naſcitur ex frigiditate ſola, aut cũ humiditate. Oportet ergo vt ſanatio & medicina eius inueniat in his, quæ calefaciũt cerebrũ & mundificant flegma in illo, ſicut ẽ oĩs iera, theodoricon maius cũ nucib⁹ muſcatis & ſimilia. Nam mũdificant

ſicant cerebrum ex illo chimo qui eſt fundamentum litargię & mutant cerebri naturam in caloré naturalem. Ariſto. in lib. de memoria & reminiſcétia. In his quidem qui in motu multo per paſſioné aut propter etatem ſunt non fit memoria, tanquã in aquã natura fluenté incidére motu vel ſigillo. In alijs autem propter fragidũ eſſe & propter duriciem accipientis paſſionem non fit figura ſiue fantaſia. Itaq; non multum noui & ſenes ſolent eſſe memores. Fluunt enim hi quidé propter alimentũ. Illi vero propter detrimentũ. Similiter autem multum veloces & multũ tardi neutri, ſicut videtur frequentius, memores ſunt. Nam indigentia quidem hi humidiores, illi vero duriores, vnde alijs quidem non manet fantaſia animæ. Alios vero non tangit. Eſt autem fantaſia communis ſenſus paſſio.

De differentia memoriæ & reminiſcentiæ & addiſcentiæ. Cap. XIIII.

IOhannes de Rupella. Ad maiorem autem declarationem virtutis memoratiuę quærendũ eſt, quæ ſit differentia memoriæ & & reminiſcentiæ, & an ſit recordatio ſeu reminiſcentia irrationabilium. Ad quod dicendum eſt ſm Auicenná, quod memoria eſt in alijs animalibus, ſed recordatio quæ eſt reuocatio ingenij ad quærendum quod oblitũ eſt, non inuenitur niſi in ſolo homine. Cognoſcere.n. ſibi aliquod fuiſſe, quod poſtea deletũ eſt, non eſt niſi virt⁹ rationalis, vel ſi eſt alicuius virtutis alterius præter rationé, poterit eſſe eſtimationis, ſed inquantum decoratur rationabilitate. Differentia ergo memoriæ & reminiſcentiæ eſt, quia memoria eſt retentio ſpecierum ſiue intentionũ ſenſibiliũ, ſiue repręhenſentatio earũdem. Reminiſcentia vero eſt requiſitio formarũ a memoria deletarum per obliuionem per conſimilia. Sicut obliti alicuius perſonæ quam vidimus, recurrimus ad locũ, ad tempus & ad actus, per quæ recordamur perſonæ quá vidimus tali loco, tali tempore, talia facientem. Notandũ eſt etiam differentiam inter recordari & addiſcere, quia quidam dicunt, quod addiſcere nihil aliud ſit quã reminiſci. Conueniunt enim in hoc, quod vtrobiq; eſt motus a cognitis ad incognita ad hoc vt ſciantur. Sed in hoc differentia eſt, quod recordatio eſt inquiſitio cognitorũ vt cognoſcant̃ de futuro, quæ quidẽ fuerunt cognita de præterito. Addiſcentia vero ſiue diſciplina eſt extẽſio animæ ad cognoſcenda incognita, quæ tamen nõ fuerunt cognita prius. Item ad maiorem euidentiam quæritur, propter quid quidam homines facilius addiſcunt quã recordentur, quidam econtrario, propter quid etiam quidã facilius addiſcant quã memorentur. Et vniuerſaliter quidam ſint facilis diſciplinæ, quidã facilis recordationis, quidam facilis memoriæ, quidam ecõtrario. Ad quod intelligendum, ſciendũ eſt ſm Auicen. quod illi qui ſunt ſiccę cõplexionis fortes ſunt in memoriter retinendo, debiles in recordando. Siccitas enim materiæ conueniens eſt diſpoſitio non ad ſuſceptionem impreſſionũ ſed retentionem, inhabilis autem eſt ad motum. Et ideo ſicca complexio conuenit memoriæ non recordationi. Qui vero ſunt calidæ complexionis, facile recordantur, hi autẽ ſunt qui magis percipiunt nutus. Nutus autem operantur motum ſenſuum ad alias intentiones. Et qui fuerit perceptibilior nutuum, erit citius recordans. Caliditas autẽ complexionis eſt vehementiſſima diſpoſitio ad motum. Illi vero qui ſunt complexionis humidæ ſunt facilis diſciplinæ. Humiditas enim eſt diſpoſitio conuenientiſſima ad facilitatem ſuſceptionis impreſſionis quæ conuenit diſciplinæ facili. Et hęc eſt contraria diſpoſitio forti memoriæ. Memoria enim neceſſaria materia eſt, a qua difficiliter deleatur quod impreſſum eſt in illa, & ad hoc op⁹ eſt ſicca materię ex complexione. Nota ergo quod bene memorantes ſunt contrariæ diſpoſitionis bene recordantibus & bene addiſcentibus. Illi .n. bene memorantes ſunt, quorũ animæ non habent facilem motũ, nec diſperguntur cogitationes eorũ. Illa.n. aĩa quæ habet multos motus & multiplices cogitationes, non bene memorat, hæc autem eſt contraria diſpoſitio bonę recordationis. Bona enim recordatio exigit multiplices motus & agiles cogitationes. Item bene memores ſunt ſiccę complexionis, quæ eſt diſpoſitio difficilis ad ſuſcipiendum impreſſiones, & ideo eſt contraria diſpoſitioni facili diſciplinæ. Bona ergo memoria eſt vel ex ſiccitate complexionis, vel exercitio circa vnũ vel pauca non circa multa. Inde eſt quod pueri quamuis humidi, firmiter tamen retinét. Animę.n. eorũ non occupãtur circa multa, ſicut animæ maiorũ, ſed ſunt fixę circa vnũ. Iuuenis vero propter calorem & propter motus ſuos agiles, debiliſ eſt in memoria, quãuis ſit complexio ſicca. Senibus vero accidit propter humorem qui præualet in eis non memorari ea quæ vident.

De memoria Dei naturaliter inſixa menti humanæ. C. XV.

AVguſtinus de trinitate lib. 14. Magna quidé iſta hominis miſeria eſt, cum illo non eſſe ſine quo non poteſt eſſe. In quo .n. p oculdubio ſine illo non eſt. Et tamen ſi eius non meminit, eumque non intelligit neq; diligit, cum illo non eſt. Quod autem quiſque penitus obliuiſcitur, non commoneri eius vtiq; poteſt. Sed dicit Pſal. Conuertantur peccatores in infernum omnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum. Porro alibi. Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ. Non ergo ſic erant gentes iſtę oblitę Deum, vt eius nec cõmemoratę recordarentur. Obliuiſcendo autem Deum tanquam obliuiſcendo vitã ſuam, cõuerſę fuerãt in mortem. i. in infernum. Cõmemoratæ vero conuertuntur ad Dominum, tanquã reuiuiſcentes reminiſcẽdo, vitam ſuam cuius ętas habebat obliuio. Quando autẽ bene recordatur anima Dominũ ſui, ſpiritu eius accepto ſentit omnino, quia hoc diſcernitur intimo magiſterio, nõ niſi eius gratuito effectu poſſe ſe ſorgere, nec niſi ſuo voluntario defectu ſe cadere potuiſſe, non ſane reminiſcitur beatitudinis ſuę, fuit quippe illa, & non eſt, eiuſq; oblita eſt penit⁹. Ideo nec commemorari poteſt. Credit hæc de illa fide dignis literis Dei ſui per Prophetas conſcriptis, narrantibus de fęlicitate paradiſi. Atq; illud primum & bonum hominis & malũ hiſtorica traditione indicantibus. Domini autem Dei ſui reminiſcitur. Ille quippe ſemper eſt, nec fuit & non eſt, nec eſt & non fuit, & vbiq; totus eſt, propter quod illa in illo & viuit & mouetur & eſt. Et ideo eius reminiſci poteſt, nõ quia hoc recordatur quod eũ nouerat in Adã, aut alicubi ante huius corporis vitã. Aut cum primo facta eſt vt inſereretur huic corpori. Nihil enim horũ omnino reminiſcitur, ſed commemoratur vt conuertatur ad Deum, tanquã ad eam lucem, qua etiam cum ab iſto auerteretur quodãmodo tangebatur. Nam hinc eſt etiam quod impij cogitant ęternitatem, & multa recte reprehendunt & recte laudant in moribus hominũ, quibus ea tandẽ regulis iudicant, niſi in quib⁹ vident quõ quiſq; viuere debeat, et tũ ſi nec ipſi eodẽ modo viuant? Vbi eas vident? nec enim in ſua natura, cum procuIdubio mente iſta videant, eorumq; mentes conſtet eſſe mutabiles. Has vero regulas immutabiles videat quiſquis in eis & hoc videre poterit, nec in habitu mentis ſuæ, cum iſtę regulę ſint iuſtitię, mentes aũt eorũ conſtet eſſe iniuſtas, vbi nam ſunt iſtę regulę ſcriptę vbi quid ſit iuſtum, etiã iniuſtus agnoſcit? vbi cernit habendum eſſe, quod ipſe nõ habet? vbi ergo ſcriptę ſunt, niſi in libro lucis illius quę veritas dicitur? Vnde oĩs lex iuſta deſcribitur, & in hoĩs qui operatur iuſtitiã, nõ migrando ſed tanq; imprimẽdo transfertur, ſicut imago ex anulo & in cerã tranſit, & anulũ nõ relinquit. Qui aũt non operat̃, & tamen videt quid operandũ ſit, ipſa eſt qui ab illa luce auertitur, a qua tamen tangitur, qui autem nec videt quemadmodum ſit agendum, excuſabilius peccat, quia non eſt tranſgreſſor legis cognitę. Sed etiam ipſe ſplendore aliquotiens vbique patentis veritatis attingitur quando admonitus confitetur. Qui vero cõmemorati conuertuntur ad Dñm, & ab ea deformitate qua per cupiditates ſeculares conformabantur huic ſęculo, reformabuntur ex illo. Non enim iſta imago ſeipſam reformare poteſt, ſicut potuit deformare.

Qualiter imago Dei refulget in mente. Cap. XVI.

IDem in lib. 9. Ecce mens & amor eius & notitia eius tria quædam ſunt, & hęc tria vnũ ſunt, & cũ perfecta ſunt ęqualia ſunt. Si.n. mens vel plus, vel minus ſe amat quã eſt, peccat, & non eſt perfectus amor eius. Item ſi notitia minor eſt quã illud quod noſcitur & plene noſci põt, pfecta nõ eſt, ſi aũt eſt maior iã ſuperior ẽ natura qua nouit, quam illa quæ nota eſt. Mens vero cum ſeipſam cognoſcit, non ſe ſuperat notitia ſua, quia ipſa cognoſcit & cognoſcitur. Cũ ergo ſe totã cognoſcit, neq; ſecũ quicq̃ aliud, par illi ẽ cognitio ſua. Recte ergo dicim⁹ hæc tria cũ pfecta ſũt, eſſe cõſeqnẽter ęqualia. Simul etiã admonemur ſi vtcunq; videre poſſumus, hæc vnum exiſtere, & tanquã inuoluta euolui, vt ſentiantur & dinumerentur eſſentialiter, non tanquã in ſubiecto, vt color vel figura in corpore. Hæc.n. non excedunt ſubiecta in quibus ſunt. Non.n. color iſte vel figura huius corporis poteſt eſſe & alterius corporis. Mens aũt cũ amore quo ſe amat poteſt amare & aliud præter ſe. Item non ſe ſolam cognoſcit mens, ſed etiã alia multa. Quamobrem nõ amor & cognitio tanquã in ſubiecto menti inſunt, ſed ſubſtantialiter etiam illa ſunt ipſa mens. Nam & .ſ. relatiuę adinuicem dicuntur, in ſua tamen ſingula ſunt quæq; ſubſtantia. Miro itaq; modo tria hæc inſeparabilia ſunt a ſemetipſis, & tamen eorum ſingulum quidque ſubſtantia eſt, & ſimul omnia vna ſubſtantia. Idem in libro de ciui. Dei 15. Nos ergo imaginem Dei in nobis ipſis contuentes tanquam ille minor Euangelicus filius ad noſmetipſos reuerti ſorgamus, & ad iſtum redeamus a quo peccando receſſeramus. Ibi eſſe noſtrum non habebit mortem: ibi noſſe noſtrum non habebit errorem, ibi amare noſtrum non habebit offenſionem.

De iudicio mentis ſecundum veritatis regula. Cap. XVII.

IDem in lib. de trinitate, 9. Nam & cũ ſeipſam nouit humana mens non aliquid incõtumabila nouit & amat. Aliter quilibet hõ loquẽdo mẽtẽ ſuã enũciat, quid i ſeipſo agat̃ attẽdẽs. Aliter aũt hũanã mẽtẽ ſpẽli vel generali cognitioni deſinit. Itaq; cũ mihi de ſua propria loquit̃, vtrũ intelligat hoc vel illud an nõ intelligat, an vtrum velit an nolit hoc an illud credo. Cum vero de humana ſpe

cialiter aut generaliter verum dicit agnoſco & approbo. Vnde manifeſtum eſt aliud vnumquenq; videre in ſe, quod alius ſibi dicenti credat, non tamen videat, & aliud in ipſa veritate quod alius quoq; poſſit intueri, quorũ alterũ mutari per tẽpora, alterũ incõmutabili æternitate conſiſtere. Neq; enim multas mẽtes oculis corporeis vidẽdo per ſimilitudinem colligim⁹ generalẽ, vel ſpecialem humanę mẽtis notitiã, ſed intuemur inuiolabilẽ veritatẽ, ex qua perfectẽ quantũ poſſumus definiamus, non qualis ſit vniuſcuiuſq; hominis mẽs, ſed qualis eſſe ſempiternis rationib⁹ debeat, vnde & fantaſias p ſenſum corporis hauſtas, & quodãmodo memorię infuſas, & quibus etiam ea quæ non ſunt, viſa ficto ſantaſmate cogitantur ſiue aliter quam ſunt, ſiue fortuitu ſicuti ſunt, alijs omnino regulis ſupra mentẽ noſtrã incõmutabiliter manentibus, vel approbare apud nos ipſos, vel improbare conuincimur, cum recte aliquid approbamus. Nã & cũ recolo Carthaginẽ quã vidi, & cum fingo Alexandriã quã non vidi, eaſdemq; imaginarias formas quaſdã quibuſdã rationabiliter pręfero, viget & claret deſuper iudiciũ veritatis, ac ſui iuris incorruptiſſimis regulis firmũ eſt. Et ſi corporaliũ imaginũ quaſi quodã nubilo ſubtexitur, non tamen inuoluitur, atque confunditur. Sed intereſt verum ego ſub illa, vel illa caligine tanquam a cęlo perſpicuo ſecludar, an ſicut in altiſſimis montib⁹ accidere ſolet inter vtrunque aere libero fruens, & ſereniſſimã lucem ſupra, & denſiſſimas tenebras ſubtus aſpiciẽs, nã vnde in me ſuperni amoris ardor inflamat, cũ audio virũ aliquẽ pro fide acria tormenta toleraſſe. Et ſi mihi oſtendatur digito, ſtudeo me illi amicitia colligare, ſpiritualemq; cõmplexum credendo molior, quia tam cito non poſſum eius interiora peruestigare. A mo itaq; virũ fidelem amore caſto, ac germano, quod ſi mihi inter loquelas noſtras incautus aliquo modo ſe indicet, quo vel de Deo credat incongrua, & in illo quoq; carnale aliquid deſideret, ac pro tali errore, vel ꝓ pecuniæ ſiue laudis humanę cupiditate illa pertulerit, ſtatim amor ille quo in eũ ferebar offenſus & quodãmodo repercuſſus atque ab homine indigno ablatus, in ea forma permanet, ex qua eum talem credẽs amauerã, niſi forte adhuc vt talis ſit eum amo, cũ talem non eſſe compereo. At in homine illo nihil mutatum eſt, mutari tamen poteſt, vt fiat quod eum iam eſſe crediderãi. In mente autẽ mea mutata eſt vtiq; ipſa exiſtimatio, quæ de illo aliter ſe habebat & aliter habet. Idemq; amor ab intentione perfruẽdi ad intentionem cõſulendi incõmutabili deſuper iuſtitia iubente deflexus eſt. Ipſa vero forma inconcuſſæ ſtabiliſq; veritatis & in qua fruerer homine bonum eũ credẽs, & in qua conſulo vt bonus ſit, eadem luce incorruptibilis ac ſinceriſſimę rationis & meæ mẽtis aſpectũ, & illa fantaſię nubẽ quã deſuper cerno, cũ eundẽ hominem quem videram cogito, imperturbabili ęternitate perfundit. Item cum arcũ pulchre & æqualiter intortũ quem vidi carthagine animo reuoluo, res quędam menti nunciata per oculos memorięq; trans fuſa imaginarum conſpectũ facit. Sed aliud mente conſpicio ſecundũ quod mihi opus illud placet. Vnde etiam corrigerem ſi diſpliceret. Itaq; de iſtis ſecundũ illã iudicamus, illam rationalis mentis intuitu cernimus. Iſta vero aut præſentia ſenſu corporis tangim⁹ aut imagines eorum fixas in memoria recordamur, aut ex eorum ſimilitudine talia fingimus, qualia noſipſi ſi vellemus atq; poſſemus in opere moliremur, aliter figurantes animo corporum imagines, aut per corpus corporea videntes. Aliter autem rationes arteq; ineffabiliter pulchram talium figurarum ſuper mentis aciem intelligentia ſimplici capientes.

Qualiter ex ipſo intuitu veritatis in mente formatur imago trinitatis. Cap. XVIII.

IN illa ergo ęterna veritate ex qua temporalia facta ſunt omnia formam ſecundũ quã ſumus, & ſecundũ quã in nobis vel in corporibus recta & vera ratione aliquid operamur, viſu mentis aſpicimus, & inde conceptam rerũ veracẽ notitiã tanquã verbũ apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, nec a nobis naſcẽdo diſcedit. Cum autem ad alios loquimur, verbo intus manenti miniſteriũ vocis adhibemus, vt per commemorationem ſenſibilẽ tale quid fiat in animo audientis, quale de loquentis animo non recedit, itaq; nihil agimus per membra corporis in factis & dictis noſtris, in quibus vel approbantur, vel improbantur mores hominũ, quod non verbo intus edito præuenimus. Nemo ſiquidem volens aliquid facit, quod non corde ſuo prius dixerit. Quod vtiq; verbum amore concipitur ſiue creatoris & hoc eſt charitas, ſiue creaturę & hoc eſt cupiditas. Naſcitur autẽ verbum cum excogitatum placet, aut ad peccãdum, aut recte agendum: verbum itaq; noſtrum & mentẽ de qua gignit, quaſi medius amor coniungit, ſeq; cum eis tertium incorporeo cõplexu ſine vlla confuſione perſtringit. Cõceptum autem & natum verbum idipſum eſt cum voluntas in ipſa notitia cõquieſcit, quod ſit in amore ſpiritualium. Nã qui pfecte nouit & amat iuſtitiã iam iuſtus eſt ſi nulla exiſtat forinſecus p mẽbra ſecundum illã operãdi neceſſitas. At in amorẽ tẽporalium rerum ſicut in ipſis animalium fœtibus, Aliud eſt verbi conceptus Aliud vero partus. Illud enim quod cupiendo concipitur adipiſcendo naſcitur. Nam auaritię nõ ſufficit noſſe & amare aurum niſi hoc habeat, neq; luxurioſo noſſe & amare veſci, vel concumbere, niſi etiam hoc agat. Quæ tamẽ omnia nec adepta ſufficiunt. Qui enim biberit inquit ex hac aqua ſitiet iterum. Ideoq; de iniquo dicitur in Pſal. Concepit dolorem & peperit iniquitatem, dolorem vel laborem concipi dicit cum ea concipiuntur, quæ noſſe vel velle non ſufficit ſed inardeſcit & ægrotat animus indigẽtia, donec ad ea perueniat & quaſi pariat ea. Vnde eleganter in latina lingua dicuntur parta & comparta atq; reparta, quæ. ſ. verba quaſi a partu dicta ſunt, quia cum concupiſcẽtia conceperit parit peccatum. Vnde & dominus clamat. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Et alibi. Væ prægnantibus & nutrientibus in diebus illis Deniq; cum ad verbi partum referret omnia vel recte facta vel peccata, ex ore inquit tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis, os. ſ. volens intelligi non hoc viſibile, ſed interius & inuiſibile cogitationis & cordis.

De Ratione. Cap. XIX.

IDem in lib. de immortalitate animæ. Ratio eſt aſpectus animi quo per ſeipſum non per corpus verum intuetur. Idem in lib. de quantitate animæ. Ratio eſt quidam mentis aſpectus. Ratiocinatio autem eſt ipſius rationis inquiſitio. i. aſpectus illius per ea quæ aſpicienda ſunt motio. Cumq; ille mentis aſpectus coniectus in rem aliquam videt illam ſcientia nominatur. Cum autem non videt quãuis intendat aſpectum inſcientia vel ignorantia dicitur. Idem in libro de libero arbitrio. Ratio quidem æſtimat luce veritatis vt recto iudicio ſubdat minora maioribus. Vſus autem conſuetudine commoditatis plerunq; inclinatur, vt ea pluris ęſtimet, quæ veritas minora eſſe conuincit. Cum enim corpora cęleſtia terreſtribus ratio præponat. Quis tamen carnalium hominum non mallet vel plura deeſſe in cęlo ſidera, quam vnam arbuſtulam in agro ſuo, aut vaccam in armento? Imitantur enim iudicia paruulorum qui quẽlibet hominum mori mallent quam paſſerem ſuum, maxime ſi homo ille terribilis ſit, paſſer autem canorus & pulcher. Iohannes de Rupella. Vis rationalis iuxta ſententiam Philoſophorum eſt principium intellectiuæ ſpeculationis ac liberæ electionis actionum. Diuiditur autem vis rationalis per inquiſitiuam in via inueniendi & diiudicatiuam in via diſciplinæ, & interpretatiuam ſiue locutiuam in via doctrinæ. Circa quas multiplex eſt actus mentis, ſicut dictũ eſt ſuperius. De ratione quoq; determinat Iohannes Damaſcenus dicens, quòd eſt virtus rationalis cognitiua veri, & eſt virtus rationalis cognitiua boni, vel eſt virtus rationalis cõtemplatiua entiũ, & hoc pertinet ad cognitiuas, & virtus rõnalis diſcretiua operabilium, & hoc pertinet ad motiuas. Vnde rationales inquit, hoc eſt cõtemplatiuum hoc autem actiuum. Contemplatiuum quidem qđ vt ſe habent entia excogitat Actiuum vero quod eſt conſiliatiuũ quod rectam rationem actibilis determinat, & vocat contemplatiuum intellectum. Actiuum vero rationem. Philoſophus. Ratio eſt vis mouens corpus ad actiones ſingulas cum deliberatione & iudicio. Hæc quantum ad primum actum qui eſt comprehendere, aliquando dicitur proprie ratio aliquando vero intellectus, ſed intellectus apprehẽdit eſſe rei abſolutæ. Ratio vero dum vnam rem alij confert. Actor Diuiditur autem proprie ratio contra ſenſualitatẽ, ſicut & intellectus contra fantaſiam, & in hac præcellit hõ brutis.

De duplici rationis portione. Cap. XX.

AVguſtinus de trinitate li. 12. Rationis eſt ergo iudicare de iſtis corporalibus ſecundum rationes incorporales ac ſempiternas Quæ niſi ſupra mentem humanam eſſent, incommutabiles non eſſent atq; in his niſi noſtrum aliquid ſubiungerẽtur, non ſecundũ illas de corporalibus iudicare poſſemus. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione dimenſionum ac figurarum, quam incommutabiliter permanere mens nouit. Illud autem noſtrum quod in actione tẽporalium tractandorum ita verſatur, vt non ſit commune cum pecore, rationale quidem eſt, ſed ex illa rationali noſtræ mentis ſubſtantia qua ſubhæremus intelligibili & incommutabili veritati tanquam ductum inferioribus tractandis ac gubernandis deputatum eſt: ſicut enim in omnibus pecoribus non eſt inuentum viro adiutorium ſimile ſibi, niſi de illo detractum in coniugio formaretur ita menti noſtræ qua ſupernam & internam conſulimus veritatem nullum eſt ad vſum rerum corporalium, quantum hominis naturæ ſat eſt, adiutorium ſimile ex partibus animæ quas cum pecoribus communes habemus. Ideoque rationale quidem noſtrum non ad vnitatis diuortium ſeparatum, ſed in auxilium ſocietatis quaſi deriuatum, in operis ſui diſpartitur officium. Et ſicut vna caro eſt maſculi & fœminæ, ita intellectum noſtrum & actionem vel conſilium & executionem, ſiue rationem & appetitum rõnalem vel ſi quo alio modo dici poſſunt, vna mentis natura complectitur. Itaq; cum in mente quærimus trinitatẽ in toto quęrimus non ſeparando actionem rõnalem in tẽporalib⁹ ab æter-

ęternorum contemplatione, vt tertium aliquid iam quæramus. Nã & ſi tota contempletur veritatem, imago Dei eſt. Et cum ex illa diſtribuitur aliquid, & quadam intentione deriuatur ad actioné rerum temporaliũ, nihilominus ex qua parte conſulit veritatem imago Dei eſt. Ex qua vero in agenda inferiora intenditur, imago Dei non eſt. Etenim quantumcunq; ſe extenderit in id quod ęternum eſt, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei. Ideoq; cohibenda non eſt, vt inde ſe contineat & temperet. Præpterea vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali quæ in rebus temporalibus verſatur, periculoſa eſt nimia in inferiora progreſſio debet habere poteſtatem ſuper caput, quod indicat velamen quo ſignatur eſſe cohibenda propter angelos, quoniam grata eſt angelis ſacrata & pia ſignificatio. Actor. Notandum ergo quod ratio quantũ ad duos actus prædictos cõparatur viro & mulieri propter quatuor. Prima ratio eſt, quia ſicut vir regit mulierem, ita ſuperior ratio ſecundum quod intelligit Dei voluntatem a malo retrahit, & ad bonum mouet inferiorem. Vnde & ex eà tanquam bonos filios generat opera bona. Et hæc eſt ſecunda cauſa. Tertia eſt, quia ſicut de Adam ſompta eſt Eua, ſic ex contemplatione cęleſtium, & cognitione diuinæ voluntatis oritur adminiſtratio temporalium diſcreta. Quarta vero eſt quia non poterat aliqua vis animæ dari ſindereſi in adiutorium ſimile ſibi niſi ratio inferior.

Qualiter Ratio per inferiorem ſui partem declinat ad culpam. Cap. XXI.

AVguſtinus vbi ſup. Aſcendentibus ergo introrſus quibuſdam gradibus conſiderationis per animæ partes. Vnde aliquid incipit occurrere cõmune cum beſtijs. Inde ratio incipit vbi iam homo interior agnoſci poſſit. Qui & ipſe ſi per illam rationem cui temporalium rerũ adminiſtratio delegata eſt, immoderato progreſſu nimis in inferiora delabitur conſentiẽte ſibi capite ſuo .i. non eã cohibente illa quæ in ſpeculo conſilij præſidet quaſi virili portione, inter inimicos ſuos dæmones virtutis inuidos inueteratur, æternorũq; illa viſio ab ipſo capite cũ coniuge vetitũ manducante ſubtrahitur. Et ſic ab illa veritatis illuſtratione ambe nudatę atq; apertis oculis conſcię ad videndũ quã inhoneſte & indecore remãſerũt, tanquam folia dulciũ ficuũ ſine fructibus, ita ſine fructu boni operis bona verba contexunt, vt male viuentes, quaſi bene loquendo turpitudinem ſuam contegant. Poteſtatem aũt ſuã anima diligens a cõmuni bono ad priuatã partẽ delabitur, & apoſtatica ſuperbia quod initium peccati dicitur, quæ cũ vniuerſalitate creaturæ, Deũ rectorem ſuũ ſecuta, legibus eius optimè gubernari potuiſſet, plus aliquid vniuerſo appetens, & id lege ſua gubernare molita, quia nihil eſt amplius vniuerſitate, in curam partilem truditur, & ſic aliquid amplius concupiſcendo minuitur. Vndę & auaritia malorum oium radix dicitur. Totumq; illud vbi aliquid propriũ contra leges quibus vniuerſitas adminiſtratur, agere nititur, per appetitum ſuũ ac per corpus propriũ gerit, quod particulariter poſſidet, atque ita formis & motibus corporalibus delectata, quia intus ea ſecũ nõ habet, tamen eorũ imaginibus quas memorię fixit, inuoluitur & fantaſtica fornicatione turpiter iniquinatur. Omniaq; officia ſua ad illos fines referens quibus curioſe corporalia & temporalia quærit per corporis ſenſus aut tumido faſtu cæteris affectat eſſe excellior. Aut ceno gurgite carnalis voluptatis immergitur. Quomodo enim coluber non apertis paſſibus, ſed minutiſſimis niſibus repit, ſic lubricus deficiẽdi motus negligentes occupat minutatim & incipiẽs a peruerſo appetitu ſimilitudinis Dei ad ſimilitudinem pecorũ peruenit. Hinc eſt quod vir & mulier nudati ſtola prima tunicas pelliceas mortalitatę meruerunt. Honor enim hominis verus imago ac ſimilitudo Dei eſt, quæ non cuſtoditur niſi ad ipſum a quo imprimitur. Itaq; tanto magis inhæretur Deo, quanto minus proprium diligitur, cupiditate vero experiendæ ſuæ poteſtatis quodã ſuo nutu ad ſemetipſum tanquã ad medium proruit. Itaq; cum vult eſſe ſicut ille ſub nullo, ab ipſa etiam ſui medietatę pænaliter ad ima propellitur .i. ad ea quibus pecora lętantur, ſic homo in honore poſitus comparatur iumentis inſipientibus: qua ergo cauſa longe tranſiret a ſummis ad infima niſi per mediũ ſui? Cũ enim neglecta charitate ſapientiæ quę ſemp eodẽ modo manet ſcientia ex mutabiliũ ac tẽporaliũ experimento concupiſcitur, quæ inflat & non ædificat. Ita prægrauatus animus quaſi pondere ſuo a beatitudine expellitur, ac per illud ſuæ medietatis experimentum ex pęna ſua diſcit quid interſit inter bonum deſertum, & malum commiſſum, nec redire poteſt effuſis viribus atque perditis niſi per gratiam ſui conditoris ad pęnitentiam vocantis ac peccata condonantis.

Qualiter duæ partes rationis pertinent ad ſcientiam & ſapientiam. Cap. XXII.

APparet itaq; cum ſecundum Deum viuimus mentem noſtrã in eius inuiſibilia intentã proficienter debere formari, ex eius ęternitate, veritate, charitate. Quiddam vero eius in vſum rerũ mutabilium, ſine quo hæc vita non agitur dirigendum, non vt conformetur huic ſęculo finem in bonis talibus conſtituendo, & in ea detorquendo beatitudinis appetitum, ſed vt quicquid in vſu temporalium rationabiliter facimus æternorũ adipiſcendorum cõtemplatione faciamus, per iſta tranſeuntes, illis inhærentes. Habet enim & ſcientia modũ ſuum bonũ, ſi quod in ea inflare ſolet, charitate immutatur æternorũ, quæ vt ſcimus non inflat, ſed ędificat. Quippe ſine ſciẽtia nec ipſę virtutes quibus recte viuitur habere poſſunt, quibus hæc vita miſera ſic gubernetur, vt ad illã quæ vere beata eſt perueniatur. Diſtat tamen ab æternorũ contẽplatione actio qua bene temporalibus vtimur, & illa ſapientiæ, hæc autem ſcientiæ deputatur. Vnde Apoſtolus. Alij datur inquit ſermo ſapientiæ. Alij ſermo ſcientiæ per eũdem ſpiritum. Et beatus Iob. Ecce pietas eſt ſapientia. Abſtinere autem a malis eſt ſcientia. Vbi ſane intelligendũ eſt, ad actionę pertinere ſcientiam ad cõtemplationę vero ſapientiam. Pietatẽ enĩ vocat Dei cultũ græcẽ theoſebyam dictum. Et quid eſt Dei cultus, niſi amor eius, quo tunc eum videre deſideramus, & viſuros credimus, ac ſperamus, & inquantũ proficimus, nunc etiã per ſpeculũ in ænigmate videm⁹. De his & huiuſmodi mihi videtur eſſe ſermo ſapientiæ. Abſtinere aũt a malis quia Iob ſcientiam eſſe dixit, rerũ proculdubio tẽporaliũ illã eſſe iuuit, quia ſecundũ tempus in malis ſumus, a quibus abſtinere debemus: vt ad ęterna bona veniamus. Quicquid ergo prudenter fortiter tẽperanter iuſte a nobis agitur, ad illã pertinet ſcientiam ſiue diſciplinã, qua malis euitãdis ac bonis appetẽdis actio noſtra verſatur. Inſuper etiam quicquid propter exempla, vel cauenda, vel imitanda, & propter neceſſaria documenta rerũ quarumcunq; quæ noſtris accõmodata ſunt vſibus cognitione hiſtorica colligimus. De his ergo cũ ſit ſermo hunc eſſe ſermonem ſcientiæ puto a ſermone diſcernendũ ſapientiæ, ad quã pertinent ea quæ nec fuerunt nec futura ſunt, ſed ſunt ſine vlla mutatione tẽporũ, vbi non ſolũ rerũ ſenſibiliũ in locis poſitarum ſine ſpacijs localibus manent intelligibiles & incorporales rationes, verũ etiã motionũ in tẽporibus tranſeuntiũ ſine tẽporali trãſitu ſtãt. Etiam ipſe intelligibiles, ad quas mẽtis acie paucorũ peruenire eſt. Et cum peruenitur quãtũ fieri poteſt, non in eis peruentor ipſe manet, ſed veluti repellitur acies ipſa reuerberata, fitq; ei non tranſitoriè cogitatio tranſitoria, quæ tñ cogitatio tranſiens per diſciplinas quibus eruditur aius, cõmẽdatur memoriæ, vt ſit quo redire poſſit, quæ cogit̃ inde tranſire. Quãuis etiã ſi ad memoriã cogitatio nõ rediret, & ibi quod cõmendauerat inueniret, velut rudis ad hoc ſicut ducta fuerat duceretur, idq; inueniret: vbi primũ inuenerat in illa incorporea veritate. Vnde rurſus quaſi deſcriptum in memoria figeretur. Neque enim ſicut manet, verbi gratia, quadrati corporis incorporalis & immutabilis ratio, ſic in ea manet etiã hoĩs cogitatio: ſi tamen ad illa ſine fantaſia corporalis ſpacij potuit peruenire. Aut ſi alicuius artificioſi ac muſici ſoni per tẽporis moras tranſeuntis comprehenditur numeroſitas incorporaliter ſtans in ſecreto altoq; ſilẽtio tandiu ſaltem poteſt cogitari, quãdiu poteſt ille cantus audiri, tamen quod inde rapuerit, & ſi tranſiens aſpectus mentis, & quaſi gluttiens in ventre, ſic in memoria repoſuerit, poterit quodammodo recordando ruminare, & in diſciplinam quod ſic didicit traiicere. Quod ſi fuerit omnimoda deletum obliuione. Rurſus doctrina duce ad id venietur, quod penitus exciderat, & ſic inuenietur, vt erat. Vnde Plato philoſophus ille nobilis conatus eſt perſuadere animas hominum, hic & antequam iſta corpora gererent vixiſſe, & hinc ea quæ diſcũt potius reminiſci cognita quã cognoſcere noua.

De ſindereſi. Cap. XXIII.

HIeronimus ſuper Ezechielẽ lib. 1. Pleriq; autem in Ezechielis viſione iuxta Platonẽ vim animæ rationalẽ & iraſcentiã & concupiſcentiam ad hominẽ & leonem & vitulũ referunt, rationem & cogitationẽ ac mentẽ & conſiliũ in arce cerebri ponũt, feritatem aũt & iracũdiã & violentiã in leone, quæ conſiſtit in felle, libidinẽ ac luxuriã & oium voluptatũ cupidinẽ i iecore .i. in vitulo, qui heret operibus terrę. Quartam vero ſupra & extra ponunt, quam gręci ſindereſim vocant. Quæ .ſ. conſcientiæ ſcintilla in Cain quoq; non eſt extincta, hæc eſt qua victi furore vel voluptatibus & ipſa interdum rationis decepti ſimilitudine, ſentimus nos peccare, quã aquilæ propriè deputant, non ſe tribus miſcentẽ, & ſed ipſa errantia corrigentẽ. Hic eſt ille ſpiritus qui pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus. Nemo enim ſcit ea quæ ſunt hominis, niſi ſpirit⁹ qui eſt in eo. Vndę Paulus. Integer ſpiritus veſter & anima &c. Hanc tñ conſcientiã, ſicut dicitur in prouerbijs, Impius cũ in profundũ peccatorũ venerit cõtẽnit, ſępe præcipitari videmus & locũ ſuum amittere, cũ quidã .ſ. peccant ſine pudore, quibus merito dicitur, facies meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcerę. &c. Actor. Itaq; ſindereſis eſt conſcientiæ ſcintilla, in ſpecula mentis conſtituta, cuius eſt peccato remurmurare & errata corrigere. Hæc eſt quę liberum arbitriũ mouet in bonum cõmune, & retrahit a malo cõmuni. Hujus enim eſt iudicium circa commune tantum bonũ immediate, rationis autem circa bonum ſingulare. Præpterea ratio

iudicat de deliberatione, ſinderiſis autẽ abſq; vlla deliberatione.ſ. dictat malũ non eſſe faciendũ, ſed bonum. Nõ aũt eſt apud illã iudicium deliberationis, ſed tantũ executionis. Differt autem a voluntate naturali ſecundum rationẽ, quia illa eſt potentia pura, ſinderiſis autẽ habitualis potentia, idem tamen ſunt in ſubiecto. Voluntas naturalis in plura bona mouet quã illa, quia nõ ſolũ in bona rationabilia, ſed etiam in naturalia & vitalia. Propterea motus voluntatis eſt tantum in affectiuis. Motus autem ſindereſis eſt tam in cognitiuis quam in affectiuis, vtraq; enim comprehenduntur ſub hoc nomine ſindereſis. Nam ratione lucis vel cogitationis dicitur intelligentia. Ratione aũt affectus ſindereſis a diuiſio, quia ſemper inter bonum & malum eſt diuiſiua. Et videtur eſſe vis a tribus cæteris.ſ. rationabili, concupiſcibili, & iraſcibili ſeparata. Secundum hoc autem nullo modo peccat, quia non ipſa ſe præcipitat, ſed inferior ratio nebula peccati lumen eius obnubilat, ita quod nullus potens eſt in executione ſui effectus, vt in remurmuratione contra peccatum, & hoc ipſa obnubilatio vel decliuatio dicitur eſſe præcipitatio. Vnde nec ei primo & propriè pena debetur in inferno, ſed ſicut in corpore vno membro dolẽte, dolent & omnia alia quia vnita ſunt in vna vita, ſic & anima dum alia vires puniuntur, ſiue anima ſecũdum illas per quas peccauit, torquetur & dolet in ſindereſi per quam non peccauit. Veruntamen propriè loquendo nec vires animæ puniuntur, nec anima etiam in viribus, ſed in ſubſtantia ſua pro virium operibus.

In quibus & qualiter ſit extincta. Cap. XXIIII.

NOn eſt autem extincta ſindereſis etiã in hæreſiarchis, licet enim errent in particulari ſupponentes hãc eſſe veram fidem quam credunt, in communi tamen placet eis veritas & bonitas, errorque diſplicet atq; malitia, propter quod & quandoq; cognito errore ad veram fidem redeunt. Et ſic eſt ſimile de illo qui ſcit in vniuerſali omnem mulam ſterilem eſſe, & tamen cum videt aliquã groſſam credidit eam pullum in vtero habere. Sed quando pertractat & cõfert recedit error a mente. Itaq; non eſt error in ſindereſi, quę in cõmuni ſiſtit, ſed in ratione quæ ad particulare deſcendit. Similiter non eſt extincta in iudęis, ſed nec in deſperatis omnino nec in damnatis. Ad quod videndũ nota, quod principales effectus ſindereſis ſunt duo.ſ. cognitio & affectio. Item affectio duas habet partes.ſ. inſtinctum boni, & diſplicentiã mali. Inſtinctus boni duplex eſt, vel boni ſimpliciter, vel in comparatione ad gratiam vel gloriam. Diſplicentia mali duplex eſt ſimiliter, vel mali ſimpliciter, vel in collatione ad pęnam. Itaq; ſindereſis extincta eſt in diabolo quo ad inſtinctũ boni omnino, & etiam quo ad mali deteſtationem niſi tantum in collatione ad pęnam. In animabus autem damnatis extincta eſt ſimiliter quo ad inſtinctũ boni vtroq; modo, habent enim conſcientię remorſum, ex quo patet illud conſequens quod diſplicet eis culpa præterita pęnitentia tamen infructuoſa. Alia tamẽ eſt opinio quod tam in his quam in diabolo eſt extincta abſolute quantũ ad diſplicentiam mali culpe. Diſplicentia vero mali in collatione ad pęnam reſeruatur eis ad ipſius pęnę accumulationem. Porro in deſperatis extincta eſt vno modo tantummodo.ſ. quo ad inſtinctum boni ad gratiam & gloriam comparati, ſed remanet quo ad inſtinctũ boni ſimpliciſ, & etiã quo ad diſplicentiã mali vtroq; mõ.

De conſcientia ſcintilla. Cap. XXV.

QVoniam autem, vt ait Hieronymus, ſindereſis eſt conſcientiæ ſcintilla. Dicunt quidam quod conſcientia eſt ſindereſis iudicio rationis coniuncta. Et ex illa parte qua eſt ſindereſis nũquã peccat, ſed ex parte rationis aliquando errat. Alij vero dicũt, quod conſcientia eſt habitus quidam in ratione, ſiue ſcientia vel notio inclinans rõnem ad faciendũ aliquid vel nõ faciendũ. Alij qđ cõſcientia ſit credulitas debiti ad facere, vel nõ facere derelicta ex rõnis collatione. Alij quoq; dicũt, quod cõſciẽtia eſt ipſum rationis iudiciũ. Sed melius videtur dici, quod conſcientia eſt rationis iudiciũ ſcientia, vel credulitate firmatũ. Siue credulitas proueniens ex inſtinctu ſindereſis ratione intellectus vel fantaſię formata. Et eſt ſemper cõſcientia recta, quando ſindereſim ſequitur. Cum aũt ſequitur inſtinctum fantaſię, quandoq; eſt erronea, quandoq; non. Ideo ſic poteſt diffiniri congruẽ. Conſcientia eſt credulitas faciendi, vel non faciendi aliquid ſecundũ iudiciũ rationis. Conſcientia nempe duo dicit. Et in his quidẽ quæ ſecundũ ſe ſunt bona, vel mala non poteſt ligare conſciẽtia, quia iam informata ſunt, vel infirmata præcepto, vel prohibitione diuina. In indifferentibus aũt ligat quandiu manet conſcientia, hoc inquam in indifferentibus tantũ, ſecus aũt in his quæ diuina lege ſancita ſunt. Vnde iudęi propter conſcientiã non tenebantur Chriſtum crucifigere, ſed errorem deponere cõſcientię. Similiter nec Iepte tenebatur filiam immolare. Neq; enim laudatur ab Apoſtolo de hoc quod eam immolauit. Sed quia de victoria fidem habuit, laudatur etiam de hoc quod vouit ſimpliciter ſe Deo immolare, non autem de illa particulari volentate. Vnde deuotus quidem fideliter extitit in vouendo, ſed ſtultus in filia exequendo etiam ſi expreſſiſſet iuramento. Idem autem conſcientia non poteſt veniale facere de mortali, quia peccati diminutio non ex parte hominis, ſed tantũ gratię Dei. Poteſt aũt de veniali facere mortale, quia peccatũ & eius augmentũ eſt ex hominis parte, & illud quod eſt de genere bonorum, ſi fiat contra conſcientiam, peccatum eſt & demeritorium. Quod autẽ de genere malorum eſt, etiam ſi bona cõſciẽtia fieri videatur, vt ſi quis cauſa ſobolis fornicetur, quia credit hoc non eſſe peccatum, non poteſt eſſe meritorium, quia conſcientia erronea non excludit malum ab opere, quod in ſe malum, ſed potius addit malo.i. errorem operi malo. Nec eſt bona vel ſana talis conſcientia, licet bonum intendat, quia indiſcreta eſt.

De diuerſis acceptionibus, & officijs rationis Cap. XXVI.

EX prædictis patet, quod accipiẽ ratio multipliciter. Dicitur .n. quandoq; mens in qua præcellit homo beſtijs, & ſic tres vires comprehendit.ſ. rationalẽ concupiſcibilem, iraſcibilẽ, ſm hoc intellectus non eſt ratio ſed quędam potentia rationis, quandoq; vero ſumitur in diuiſione contra cõcupiſcibilẽ, iraſcibilem, & ſic intellectus & ratio ſunt eadẽ potentia Sed intellectus dicitur, inquantũ apprehendit, ratio inquantũ iudicat. Tertio modo ſumitur & forte magis propriè, ſecundum quod eſt vis quædam media inter ſenſum & intellectum, conferens ſcilicet intelligibile cum ſenſibili alterius, quia ſicut communis ſenſus ſenſibile vnius ſenſus cũ ſenſibili alterius confert, quia ſicut vnus ſenſus cõparticularis non apprẽhẽdit quod alius, ſic nec intellectus ſenſibilia ſuo modo, nec ſenſus intelligibilia ſuo modo. Horũ ergo collationis vis media ratio dicitur, quę eſt aiæ forma ſecundũ quod eſt coniuncta corpori. Ab ea igitur ſumitur hæc differentia rationale in diffinitione hoĩs. Nã pcam ſolã hõ differt a ſuperioribus & ab inferioribus, per intellectũ .n. conuenit cum angelis, & per ſenſum conuenit cum brutis. Idq; a neutro horũ ſumitur eius differentia, ſed a ratione quæ collatiua eſt vtriuſq;. Super hoc aũt intellectus conferens intelligibile cũ intelligibili, ita quod tres ſunt collatiuę in hoĩe.ſ. ſenſus cõmunis, ratio & intellectus. Et ſenſus quidem neceſſe eſt corrumpi cum corpore: ſimiliter & ratio. m ſecundum hunc modum. Solus autem intellectus corrumpi non poteſt, quia ſeparabilis eſt. Liberum arbitrium eſt facultas rationis, & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente, & malum gratia deſiſtente. Itaq; rationis officiũ multiplex eſt primum eſt comprehendere: & ſecundum hoc dicitur intellectus. Secundum ratiocinari.i. rationes ad aliquid oſtendendum inducere, & ſecundum hoc dicitur vis rationalis. Tertium diſcernere, & ſic ratio dicitur. Quartum media inuenire, & ſic ingenium. Quintum eligere, & ſic voluntas liberi arbitrij dicitur, ſecundum vtrumq. officium.ſ. diſcernendi & eligendi. Sextum celeſtia cõtemplari, & ſic ſindereſis. Septimũ inferiora diſponere, & ſic ſenſualitas vel inferior pars rationis. Albertus. Ratio quandoq; dicitur principium cognoſcendi ſecundũ quod dicimus rationales ſcientias contra naturales diuidi, eo quod rationales conſiderant res per principia cognoſcendi. Naturales autem per principia eſſendi. Quandoque vero dicitur diffinitio ratio. Quandoq; dicitur vis aiæ rationalis ratio, quę nõ aliud eſt, quã intellectus cõpoſitus illa.ſ. cõpoſitione, quæ eſt inter inferens & illatum, ſiue probans & probatum.

De opinione. Cap. XXVII.

OPinio eſt acceptio eius quod contingit aliter ſe habere. Hæc opinionis diffinitio colligitur ex verbis Ariſto. qui dicit tres eſſe differentias acceptionis.ſ. opinionem & prudentiam & ſcientiã. Dicit etiam quod opinio eſt vera & falſa. In primo quoq; libro poſteriorum diſtinguit inter ſcibile & ſcientiã, & opinabile & opinionem, dicens quod ſcientia eſt ex neceſſario, & quod non contingit aliter ſe habere. Ibidem quoque dicunt quod opinio eſt acceptio propoſitionis immediatę & non neceſſarię. At vero his videtur eſſe contrariũ, quod idem Ariſto. dicit, ſcientiam & opinionem eſſe circa verũ. Prætereà cum opinio ponatur eſſe potentię rationalis animæ, nullaq; potentia ſit acceptio ſiue acceptionis differentia, videtur opinio nõ eſſe acceptio. Item opinio aut particulare aut vniuerſale accipit, & ſic eſt acceptio, non autem particulare, quia hoc non videtur omnibus, vel pluribus, vel ſapientibus, &c. accipit ergo vniuerſale. Nos itaq; dicimus, quod opinio ſecundũ ſubſtantiã propriè eſt habitus ex probabilibus cõſiſtẽs in potẽtia intellectiua. Ideoq; dicit Ariſto. differentiam eſſe acceptionis, ſicut & ſcientiam & prudentiam, quoniã habitus quidem ſunt, ſed variatur ſecundũ materiam. Eſt enim opinio habitus probabiliũ. Scientia vero demõſtrabiliũ. Prudentia vero practicorũ. Cumq; probabile aliter poſſit eſſe, patet quod opinio eſt acceptio eorum quæ poſſit aliter eſſe. Et licet idem non ſit verũ & falſum, tamen eſt opinio circa verum & falſum propter proprietatem ſuæ materiæ quæ eſt probabile: licet etiam Ariſto. dicat, quod ſcientia & opinio ſint circa verum & ita circa idem in genere, non tamen ſunt circa idem in ſpecie. Aliud ẽ enim verũ in ſpecie probabilis & aliud in ſpecie neceſſarij. Vel dicatur quod nihil prohibet idem in ſe & in comparatione ad ſigna eſſe probabile & opinabile. Sed in comparatione ad cauſas ſubſtantiale & immediatas demonſtratiuum & ſcitum ac neceſſariũ eſſe.

Qualiter

Qualiter opinio differt ab intellectu & a fide. Cap. XXVIII.

HÆc opinio differt ab intellectu ſubiecto potentiæ, ſed differt eſſe & ratione. Nulla ſiquidem eſt opinio animæ ſenſibilis, ſed omnis eſt animæ rationalis. Quandoque tamen ſequitur rationem, quandoq; ſenſum. Nam & probabile eſt, quod videtur omnibus vel pluribus, & tunc eſt ſecundum viam ſenſuum & eſt quod videtur ſapientibus & maximæ notis, & tunc eſt ſecundum viã rationis. Opinio quidem eſt de eodem de quo & ſenſus, & maxime de quo eſt ſenſus communis qui habet ſenſata componere ac diuidere, non tamen ſecundum idem. Senſus enim eſt rei accipiendo ſecundum rationem ſenſibilis. Opinio autem eſt de eodem ſecundum rationem probabilis. Sed obiici poteſt quod dicit Ariſtoteles, quod ſol videtur eſſe vnius pedis, ſed creditur eſt maioris quantitatis q̃ terra. Ex quo videtur quod duę ſunt opiniones, vna.ſ.quæ ſequitur rationem ponens ſolem eſſe terra maiorem. Alia vero quæ ſequitur ſenſum, ſolem ponens eſſe vnius pedis. Ideoqua dicit Ariſtoteles, quod quandoq; cõtingit veram abijcere opinionem eo quod lateat ratio propter ſenſum. Sed dicimus quod non ſunt opiniones duę, ſed duplex eſt opinionis reſpectus, nihil quæ prohibet aliquid ſecundum vnum ſenſum videri verum, & ſecundum aliũ falſum. Quod autem opinio ſit ſolius animæ rationalis, patet per rationem ab Ariſtotele in ſecundo de anima poſitã, vbi probat fantaſiam non eſſe opinionem dicens. Opinio ſit vera vel falſa, ſed opinioni quidem adhęret fides. Non enim contingit opinantem de quibus non videtur credere. Beſtiarum vero nulli eſt fides, ſed fantaſia multis. Ex hoc accipitur, quod opinio eſt in hominib⁹ ſolis. Idẽ etiam patet per hoc, quod opinio eſt de vniuerſali probabili, quod eſt ſolum animę rationalis. Ariſto. quoque dicit in ſecundo de anima, quod omnem opinionem conſequitur fides, fidem autem ſuaſum eſſe, ſuaſionem vero ratio. At vero ratio non ſequitur aliquid animæ ſenſibilis, ſed ſolius animæ rationalis, verum cum dubitatio & ambiguitas, vt dicit Boetius, non niſi animæ rationali contingat, Poteſt oriri quæſtio, cur non ponantur, vt partes animę rationalis ſicut opinio. Sed cum opinio rationibus innixa fiat fides, vt dicit Ariſtoteles, quæri poteſt in quo ab opinione & ſcientia differat fides. Nos itaq; dicimus, quod dubitatio & ambiguitas tangũt rationis actus, vel id quod ex actu illo relinquitur vlteri⁹, nec dicũt potentiam vel habitum animæ rationalis. Eſt enim dubitatio indeterminatus motus rationis ſuper vtramq; partem contradictionis. Ambiguitas vero eſt motus rationis ſbiens per æqualia media vtrã que partem cõtradictionis. At vero opinio eſt acceptio partis vnius cum formidine alterius, ita quod ad illã quã formidat non habetur aliquid expreſſæ rationis, formidatur tamen propter debilitatẽ rationis alterius partis. Fides autem eſt perfecta pſuaſio vnius partis per multa probabilia. Porro ſcientia eſt eorum quæ cognoſcunt per cauſam, & quoniam impoſſibile eſt aliter ſe habere. Bernardus Clareuallen. ad Eugenium Papam. Ea quæ ſuper nos ſunt tribus modis quaſi totidem vijs inueſtiganda ſunt, videlicet opinione, fide, intellectu. Intellectus innititur rationi, fides auctoritati. Opinio veriſimilitudini, habent duo prima certã veritatem, ſed fides clauſam & inuolutã. Intellectus autem nudam & manifeſtã. Opinio vero nil habens certi, verũ per veriſimile quærit, potius quam apprehendit. Omnino autem in his cauẽda eſt confuſio, ne aut in incertum opinionis fides figatur, aut quod firmum & fixum eſt fidei, opinio in quæſtionem reuocet. Et ſciendum quod opinio ſi habet aſſertionem temeraria eſt. Fides autem ſi habet heſitationem infirma eſt. Intellectus quoque ſi fidei ſignata irrumpere nititur, effractor & maieſtatis ſcrutator reputatur.

De virtute intellectiua Cap. XXIX.

IOhannes de Rupella. Intellectus itaque non eſt ſeparatus a ſubſtantia animæ cum ſit quædam differentia virtutis intellectiuæ, de qua dicit Pſal. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine .i. in ſuprema parte animæ ſimilitudinis tuæ. Hoc lumen ad intelligibilia cognoſcẽda nobis impreſſum eſt a creatione, ſiquidẽ & oculus corporalis aliquãdo videt per lumen exiſtens in ſe, vt oculus noctuæ videt in tenebris non indigens exteriori luce. Itaq; multo fortius oculus intellectiue videbit & videt per lumen exiſtens in ſe. Cumque ſicut legitur in lib. de anima & ſpiritu, quædam ſunt ſupra humanũ intellectum, quædam infra, quædã intra, quædam iuxta. Cognoſcit anima Deum ſupra ſe. Angelum iuxta ſe. Se autem in ſe. Et quicquid cęli ambitu continetur infra ſe. Ad intelligenda quidem ea ſupra ſe quæ ſunt de diuina eſſentia & perſonarum trinitate indiget anima irradiatione ab ipſa ſumma luce ſuper vim ei⁹ ſupremam quæ eſt intellectiua, de qua dicit Aug. quod nulla natura interpoſita formatur ab ipſa prima veritate. Ad cognoſcendũ vero ea quæ ſunt iuxta ſe, ſicut ſunt angelicæ eſſentiæ, virtutes & ordines & operationes ipſarum indiget anima reuelatione angelica vel inſtructione. Quæ tamen non reſpicit faciem ſupremam intellectus humani, quę eſt ad æterna & increata, ſed virtutem inferiorẽ, ſecundum quod in lib. de anima & ſpiritu diſtinguitur inter intelligentiam & intellectum & rationem, ſiquidem intelligentia ſicut ſupradictum eſt, eſt ſpiritus increati. Intellectus aũt creaturæ ſpiritualis. Ratio vero naturę corporalis. Porro ad cognoſcenda ea quę ſunt intra ſe vt eſt anima ipſa eiuſq; potentiæ, & habitus & ſcientiæ, ac virtutes, non indiget lumine extrinſeco, ſed hæc oĩa cognoſcit lumine innato. Deniq; ad cognoſcenda ea q̃ ſunt infra ſe, non indiget ſimiliter lumine intelligentiæ quæ ſit extra ſe. Cum enim natura intellectus humani ſuperior ſit rebus corporalibus & etiam incorporalibus, q̃ ſunt in ſubiecto, ſicut ſunt habitus & diſpoſitiones & affectiones aĩæ, ad hęc comprehendenda nõ eſt neceſſaria illuminatio ſubſtantiæ ſeparatę, ſed ſufficit lumen internum qđ eſt ſuprema vis animæ. Albertus. Intelligentia vero quatuor modis accipitur. Subſtantiæ enim ſeparatæ quas vocamus angelos dicũtur intelligentię ab Iſaac in lib. de cauſis. Ab Alexandro aũt quodlibet intelligibile denudatum pure a materia & materialibus appendicijs dr̃ intelligentia. Sed in lib. de aĩa, intelligentia conſueuit appellari actus intelligendi, ſicut in tertio vbi dicitur. Intelligentia indiuiſibilium in his eſt circa quæ non eſt falſum. Richardus vero de ſancto Victore ſimpliciorem actum intellectus dicit eſſe intelligentiam, in illo qui fertur in Deum & ſuper cęleſtia. Ex lib. fontis vitę. Intelligentia quidem non apprehendit rem, niſi per coniunctionẽ formæ ſuæ cum forma illius. Ipſaq; intelligentia eſt locus formarũ intelligibilium ſicut ille naturalium. Subſtantia enim intelligentię facta eſt comprehenſibilis omniũ rerum, per vnitatem eſſentiæ ſuæ quæ duxit eam ad eſſe, formaque intelligentiæ perfectior & clarior eſt forma animæ. Prima vero forma vniuerſalis eſt origo omnis formæ, & ex eius ſcientia acquiritur omnis formæ ſcientia. Ipſa denique forma eſt vniuerſalis ſubſtantia, ſapientia perfecta, lumen puriſſimum, conſtituens eſſentiam omnium formarum.

De duplici eius eſſentia. Cap XXX.

ANimae aũt intellectiuæ duplex ineſt intelligendi potentia. Vna.ſ.in ſe ſecundum q̃ intelligit per formas vniuerſi. Alia in comparatione ad corpus ſm quam intelligit accipiendo a fantaſmate & illa vtitur in corpore. Sed contra quæcunq; potentia ineſt alicui in ſe non derelinquens ſubſtantiam eius, magis ineſt ei ſubſtantialiter, quam illa quæ ineſt ei in comparatione ad aliud. Potentia intelligendi per formas vniuerſi ordinis ineſt animę in ſe nõ derelinquens ſubſtantiam eius etiam poſt mortem, potentia autẽ intelligendi ex fantaſmate non ineſt ei niſi in cõparatione ad corpus. Igitur illa eſt ei magis ſubſtantialiter quam iſta. Item vlterius quandocunque potentia eſt magis ſubſtantialis, magis eſt parata ad actum, quam illa quæ eſt accidentalis. Potentia intelligendi formas ordinis vniuerſi magis eſt ſubſtantialis animæ, q̃ potentia intelligendi ex fantaſmate, ergo magis debet eſſe parata ad actum. Et ex hoc ſequitur, q aĩa in corpore præcipue debet intelligere p formas ordinis vniuerſi, & non ex fantaſmate. Præterea quæritur, per quem modum illę formæ ſint in anima: aut enim ſunt a natura, aut per illuminationes intelligentiarũ. Si primo modo, tunc ſemper ſunt in aĩa in corpore & extra corpus. Et ita aĩa in corpore exiſtens poſſit intelligere per ipſas ſine fantaſmate. Præterea ſm hoc non eſt neceſſe q aĩa coniungeretur corpori, ſine corpore enim haberet intellectum omnium quemadmodũ intelligẽtię ſeparatę. Et dicimus quòd potentia intellectiua vna eſt in vtroq; modo intelligendi ſupra dicto, quem.ſ.duplicem modum habet propter duplicem ſui comparationem: vna eſt.n.in ſubſtantia quaſdam vires habens corpori affixas, & quaſdam non affixas, vnde vnũ habet modum intelligendi per comparationem ad corpus. Alium per cõparationẽ ad ſubſtantias ſeparatas, quibus ipſa eſt ſimilis per hoc eſt ſubſtantia perpetua & incorruptibilis ac ſeparabilis. Cum aũt obiicitur quòd ſi ſunt in anima huiuſmodi formæ, nõ indiget alias abſtrahere. Dicimus quòd illę formæ non ſunt vnius rõnis cũ his quę abſtrahuntur. Nam illę quidẽ ſunt ad rem, & non ad rerum rõnes, eo quòd eodẽ modo cõparantur ad vniuerſale & particulare. Formæ aũt quæ abſtrahuntur ſunt rõnes vniuerſales, propter hoc etiã ſcientiæ non ſunt vnius rõnis hinc & inde, quòd autem aĩa modo non agit per formas illas, hoc eſt quia fortiores motus in comparatione ad corpus excludit alios debiliores, oẽs enim exteriores motus, vt habetur in libro de ſomno & vigilia, fortiores ſunt interioribus. Si autem obiicitur quòd veriori & certiori modo cognoſcunt res per huiuſmodi formas, q̃ ſunt in intelligẽtijs ſeparatis, q̃ per acceptas ex fantaſmatib⁹, qđ patet p hoc quòd in illis nõ eſt opinio uel ignorãtia, ſed certa ſciẽtia: Sicq; videtur iniuſte in corpore poni in quo acciperet inferiorẽ modum cognoſcendi q̃ haberet ex ſeipſa, dicimus, quod animæ proficit coniũgi cum corpore, quia ſecundum quaſdam operationes accipit in ipſo perfectionem ſciẽtię quæ eſt per abſtractionem. Si autem quęritur vtrum per illuminationes intelligẽtiarũ fiunt in aĩa formæ prædictę, dicimus quòd anima non conuertitur ad intelligentiam niſi per formas quas habet apud ſe, ſicut aliàs dictum eſt de angeli ad angelũ conuerſione.

De differentia & conuenientia intellectus & ſenſus. C. XXXI.

DE DIFFERANTIA intellectus ad ſenſum ponit Ariſtoteles in tertio de anima rationes. Prima eſt quòd ſit eſſet intel-

intelligere ſicut ſentire, tunc intellectus pateretur ab intelligibili, ſicut ſenſus a ſenſibili, ita quod corrumperetur ab excellenti. Præterea ſenſus in vna vi ſenſitiua non apprehendit omnia, eo quod eſt vis organo mixta. Intellectus autem apprẽdit omnia, nec eſt vis in organo ſita. Cęterũ intellectus eſt locus ſpecierum, per hoc quod ſpecies habet in illo eſſe incorruptibile. Non ſic autem eſt ſenſus ſpecierum locus. Item poſt valde ſenſibile ſenſus debilior eſt in apprehendendo minus ſenſibile, quia .ſ. ab excellenti ſenſibili corrumpitur vt prædictum eſt. At econtra intellectus poſt valde intelligibile fortior eſt in apprehendendo minus intelligibile. Quod patet per hoc quia principia ſunt intelligibilia valde, concluſiones minus, & tamen concluſiones magis intelliguntur poſt intellecta principia quam ante. Ibidem quoq; ponit Ariſtoteles communicantia inter ſenſum & intellectum, & primo quo ad ſenſum propriũ. Senſus coĩs vt ſupra dictum eſt, mouetur a ſenſibili motu ſpecierũ & non materię. Cumq; omnis paſſio ſit materię, patet ꝙ motus ſenſibilis non eſt permixtus paſſioni, & ſic eſt mouens perfectum, eo ꝙ paſſio eſt diſpoſitio imperfecti, ſicut eſt in motu phiſico in quo patitur mouens. Similiter autem eſt in intellectu, quod ſcilicet mouet a ſpecie cuius nullo modo eſt pati. Vnde motus ſpeciei eſt actus perfecti mouentis. Deinde ponit conuenientiam intellectus practici ad ſenſum cõmunem dicens, quod quando ſenſus cõmunis eſt negans vel affirmans letum vel triſte, tunc imitatur letum, & fugit triſte: cuius probatio eſt quod lętari non accidit aĩalibus niſi mediãte ſenſibili accepto per ſenſum cõmunem ac cõpoſito, quod .ſ. ſenſibile eſt bonum, vel aliquid huiuſmodi pertinens ad corpus vel ad apprehenſionem tantũ. Item fuga & appetitus in genere ſunt idem in actu, quia idem in genere .ſ. ſpecies ſenſibilis & non intelligibiles mouet ad vtrumq;. Senſibilis autẽ illius ſecundum quod eſt actus ſenſus & appetitus & fugę differt eſſe, quia vt ſenſibilis eſt actus ſenſus, vt bonum actus appetitus, & vt inimicũ actus fugę. Opus autẽ intellectus practici per omnia eſt ſimile. Nã intellectiue animę intellectui practico fantaſmata vt ſenſibilia ſunt, & proſequitur bonum & malum in fantaſmatibus. Sicut enim aer idem in ſubſtantia, ſed aliud ſecundum eſſe modum eſt viſus & auditus, ſic idem ſenſibile in ſenſu communi & idem fantaſma comparatum ad practicum intellectum diuerſum tamen ſecundum eſſe comparatur iudicio ſenſus & intellectus ad imitationem & fugam.

Qualiter a ſenſu iuuatur intellectus. Cap. XXXII.

CONfert autem ſenſus intellectui ſecundum Auicennam vtilitatem quadruplicem. Prima eſt, quod intellectus ſeparat vnũquodq; vniuerſalium a ſingularibus abſtrahendo intentiones eorũ a materia & appendicijs materiæ & a conſequentibus eam, & conſiderat in quo conueniunt & in quo differunt, & eius eſſe eſſentiale ſimiliter & eius accidentale, ex quo accidit animæ habere principiũ intelligendi. Secundum eſt quo anima ponit habitudines inter quęque vniuerſalia ſecundum affirmationem & negationem, & id de quo fuerit affirmatio vel negatio, per ſe nota percipiet, quod autẽ non fuerit ita dimittet, quouſq; inueniat medium terminum. Tertium eſt acquirere propoſitiones experimẽtis .ſ. vt inueniat per ſenſum, quod aliquis prædicatus comitatur ſubiectum aliquod affirmando vel negando, vel affirmando coniunctionẽ, vel negando cõtradictionem, & non fit hoc in quibuſdam horis & non in alijs, neque differẽter ſed ſemper fit donec quieſcat. Et ꝙ inter naturã huiuſmodi prædicati & huiuſmodi ſubiecti eſt hæc habitudo, aut natura huiuſmodi conſequentis comitatur naturam huius antecedentis, aut remouetur eſſentialiter non caſu. Et tunc erit hæc cõceptio adepta ex ſenſu & ſilogiſmo. Quartum eſt vera quibus facile aſſentit anima eo quod probabilia ſunt. Hi quatuor modi ſumuntur penes intelligibile complexum & incomplexum, ſiue penes intellectum ſimplex & compoſitum. Primus enim modus eſt ſecundum abſtractionem intelligibilis ſimplicis ſiue complexi. Compoſitio autem intelligibiliũ fit duobus modis .ſ. penes habitudinem terminorũ in genere, & penes habitudinem eorũ in ſpecie. Et primo modo egreditur modus ſecundus qui per ſe nota cõponit ſtatim imaginabilia & opinabilia, aut non componit ante inuentionem medij termini. Habitudo autem terminorum in ſpecie eſt duobus modis .ſ. per modum veritatis & ſic egreditur modus tertius, & per modum probabilitatis & ſic egreditur quartus. Actor. Intellectus aũt & ratio, ſicut dictum eſt ſupra, ſunt eadem potẽtia, ſed intellectus dicitur inquantum apprehendit, ratio inquantum iudicat, & ſic diuiditur proprię ratio contra ſenſualitatem, ſic & intellectus contra fantaſiam, & homo quidem per ſenſum conuenit cum brutis, per intellectum vero cum angelis. Ideoque a neutro eorum ſumitur differentia in eius diffinitione, ſed a ratione quę collatiua eſt vtriuſque. Super hæc autem eſt intellectus conferens intelligibile cum intelligibili, ita quod tres ſunt in homine collatiuę .ſ. ſenſus communis, ratio & intellectus, & ſenſum quidem neceſſe eſt corrumpi cum corpore, ſimiliter & rationem ſecundum hunc modum. Solus autem intellectus corrumpi non poteſt quia ſeparabilis eſt. &c.

De organo uirtutis intellectiuæ. Cap. XXXIII.

IOhannes de Rupella. Quęret autem aliquis de organo intellectiuæ virtutis ſiue in qua parte operetur & ſit. Si enim in nulla parte corporis operatur, non videtur eſſe in corpore. Si vero operatur in aliqua parte corporis erit habens aliquam partem, vt organum in corpore. Contra communis virtus operans per organum eſt operans ſecundum proprietatem organi & poſſibilitatem tantum, & viſiua virtus quæ operatur per organum operatur ſecundum proprietatem eius & poſſibilitatem tantum, vnde non iudicat de ſapore vel de ſono, ſed de colore, quia color pertinet ad naturam organi viſus tantum, non ſapor vel ſonus. Nullum aũt organum corporale habet poſſibilitatem vel diſpoſitionem ad incorporalia. Nulla ergo virtus operans vel cognoſcens per organum corporale eſt cognoſcitiua niſi tantum corporalium. Si ergo virtus intellectiua intelligeret per organum corporale, intelligeret tantum corporalia & non ſpiritualia. Præterea operatio virtutis intellectiuæ eſt ſemper per abſtractionem a materia & a materialibus conditionibus, ſed omnis operatio eſt ſecundum naturam virtutis a qua egreditur, ergo virtus intellectiua cum ſit abſtractiua a materia non habet organum corporale & materiale in corpore aſſignatum. Item nulla virtus incorporata .i. parti corporis determinata, ſiue operans per organum corporeum eſt cognitiua ſui, quia non poteſt ſe flecti ſupra ſe cum ſit incorporata. Vnde oculus non videt ſe, nec imaginatio imaginatur ſe. Cum ergo virtus intellectiua ſit cognitiua ſui, intelligit enim ſe cum reflectitur ſupra ſe, virtus intellectiua non eſt incorporata nec operans per organum. Item quod comprehenditur vel cognoſcitur eſt in cognoſcente ſecundum naturam cognoſcentis, & non ſecundum naturam rei cognitę, vt patet in hominibus, & generaliter omne quòd recipitur eſt in recipiente ſecundum naturam recipientis, & non ſecundum recepti naturam. Cum ergo corporalia & materialia ſunt in intellectu ſecundum modum immaterialem, natura intellectus eſt immaterialis. Ideoq; ſimpliciter non vtens organo corporali, quod concedendum eſt. Dicendum eſt ergo quod virtus intellectiua non eſt in corpore, ita quòd determinet ſibi partem corporis quia nullius partis corporis eſt actus ſiue perfectio, quemadmodum virtus viſiua oculi, & auditiua auris, & cęteris, ſed eſt in toto corpore tota, hæc eſt perfectiua quemadmodum patet ex prædictis.

De multiplici obiecto eiuſdem & formarum abſtractione. Cap. XXXIIII.

CVm itaq; virtus intellectiua ſit immaterialis etiam obiectum eius erit immateriale, & hoc eſt intelligibile. Eſt autem intelligibile forma abſtracta a materia & a conditionibus materiæ. Species autem vt formę abſtractæ a materia. Quædam ſunt abſtractæ per naturam propriam vt ſpiritualia omnia. Quædam vero per actionem ipſius virtutis intellectiuæ: hoc eſt per conſiderationem, vt ſpecies ſeu ſimilitudines quibus cognoſcuntur corporalia. Formas vero abſtractas & a materia & a conditionibus omnibus materiæ per naturam dicimus vt forma qua cognoſcitur Deus & angelus, & ipſa anima, & ea quę ſunt in ea ſicut in ſubiecto, vt potentiæ, virtutes, & ſcientiæ. Forma vero qua cognoſcitur Deus, eſt ſimilitudo vel imago primę veritatis impreſſa animę a creatione, ꝓpter qđ dicit Iohannes Damaſcenus. Omnibus cognitio exiſtendi Deum ab ipſo naturaliter inſerta eſt. Imago aũt impreſſa primæ veritatis inducit in cognitionem ipſius cuius eſt imago. Forma vero qua cognoſcitur ipſa anima angelus eſt ipſa anima rationalis quæ cum vtitur ſe in ſimilitudine cognoſcit ſe, & intelligit referendo a ſe. cum vero vtitur ſe vt ſimilitudine referendo ad alterum, ſic aut vtitur ſe vt ſimilitudine referendo ad id ad cuius imitationem facta eſt ſupra ſe, & ſic cognoſcit Deum per modum acquiſitionis. Aut referendo ad alterum ad cuius imitationem facta non eſt, ſed quòd in imaginatione eius ſimile quid eſt, & ſic cognoſcit angelũ iuxta ſe, hoc eſt ſecundum proportionem & comparationem ad ſe. Et hoc eſt quod dicit Aug. quòd anima cognoſcit Deum ſupra ſe, ſe in ſe, & angelum iuxta ſe. Ad cognoſcenda vero ea quæ ſunt in ea, ſicut ſunt potentię eius, virtutes & ſcientiæ, vtitur ipſis vt ſimilitudinibus ad ipſa cognoſcenda. Vnde differunt ſolum ſecundum rationem, & non ſecundum rem, res quæ cognoſcitur & forma qua cognoſcitur. Sic ergo manifeſta eſt differentia in formis intelligibilibus per naturam abſtractis a materia & omnibus conditionibus materię. Formæ vero quæ ſunt per actionem intellectus abſtractæ ſunt formæ quibus cognoſcuntur corporalia, & ea quæ in corporibus fundantur. Cum enim natura intellectus ſuperior ſit rebus corporalibus, poteſtatẽ habet ſuper corporales formas auro modo apprehendendi vel abſtrahendi eas. Abſtrahit enim eas primo a ſenſibus poſtea ab imaginatione, & conditionib. materialibus oĩbus, vt eſt a figura ſitu, & huiuſmodi. Et ſic expoliatas omnibus conditionibus materię & ſingularis ſubſtantiæ accipit eas abſtractas, vt vniuerſales & communes & immateriales, vt genera, ſpecies differentias propria & accidentia. Abſtractio autem illa nõ fit actione ſed conſideratione.

De

De ordine abſtractionis formæ corporalis. Cap. XXXV.

ORdinem autem abſtractionis formæ corporalis determinat Auicenna, ſicut dictum eſt ſupra hoc modo. Senſus exterior vt viſus non ſuſcipit formam quæ eſt originaliter & radicaliter in materia, ſed eius ſimilitudinem vel ei ſimilem, tamen non comprehendit eam niſi præſente materia, vel forma exiſtente in materia. Senſus vero interior vt imaginatio, abſtrahit formam abſtractione maiori quia comprehendit formam etiam abſente materia. Sed tamen imaginatio non diuidit ipſam formam ab accidentibus materiæ, vt figura ſitu & huiuſmodi: ſub quibus comprehendit eã. Eſtimatio autem parum tranſcendit illum ordinem abſtractionis, apprehendit enim formas quæ ſunt intentiones ſenſibilium non ſecũdum ſe ſimilitudinem habentes cum formis materialibus, vt bonitas, malitia, conueniens & inconueniens. Sed tamen eſtimatio non apprehendit hanc formam expoliatã ab omnibus accidentibꝰ materiæ, eo quod particulariter apprehendit eam, & ſecundũ naturã propriam, & per comparationem ad formam ſenſibilem imaginationis: ſicut patet ex prædictis, virtus vero intellectiua apprehendit formam corporalem, & denodat a materia & omnibus circunſtantijs materiæ & ab ipſa ſingularitate, & ſic apprehendit ipſam nudã & ſimplicem, & vniuerſalem: verbi gratia, ſicut cũ apprehenditur homo, qui prædicatur de pluribus vt vna communis natura, & ſic ſequeſtrat eam intellectus ab omni qualitate & quantitate, ſitu, vbi, & ſingularitate. Niſi enim ſic conſideratione denudaretur, nõ poſſet intelligi vt communis, quæ diceretur de omnibus. Hæc ergo eſt differentia in ordine abſtractionis formæ corporalis, primo in ſenſu, ſecũdo ĩ imaginatiõe, tertio ĩ eſtimatiõe, quarto ĩ intellectu.

Quis ſit veriſſimus modus abſtractionis. Cap. XXXVI.

SCiendum tamen eſt ſm Auicẽnã, quod formis materialibꝰ pter materiã accidũt diſpoſitiones multę, quas non habent ex ſua eſſentia. ſ. ex hoc quod ſunt formæ, & ratio eſt quare ſpecies abſtractionis ſunt diuerſę, ſicut dictũ eſt. Aliquando enim ſit abſtractio a materia non ſine diſpoſitionibus materialibus vel aliquibus earũ, ſicut in ſenſu & imaginatione & eſtimatione. Aliquando vero a materia & ab omnibus conditionibus materiæ, vt in abſtractione intellectiua, & tunc eſt apprehenſio veriſſima formæ, verbi gratia, forma humana ſubſtantia eſt & natura in qua conueniunt omnia ſingularia ſpeciei hominis ęqualiter, cuius eſt vna diffinitio, ſed quia accidit ei eſſe in ſingulari, hoc & in illo ideo multiplicata eſt. Hoc autem non eſt ex natura ſui, ſi enim ex natura humana eſſet, vnde deberet multiplicari, tunc non prædicaretur homo, niſi de aliquo vno numero. Si n. humanitas eſſet ex hoc quod humanitas Petri, tunc humanitas non eſſet alicuius alterius. Relinquitur ergo quod accidit humanitati ex materia iſte modus multiplicationis & diuiſionis, quæ eſt in ſingularibus. Accidunt etiam ei alia præter hæc, quia cum fuerit in materia acquiritur aliquis motꝰ qualitatis, quãtitatis, ſitus, & vbi. Quæ omnia abſtracta ſunt a natura ipſius. Si enim humanitas ex hoc quod humanitas determinaret ſibi accidẽtia huiuſmodi, tunc oporteret vnumquodq; hominẽ conuenire cũ altero in huiuſmodi accidentibus, cum conueniant in ipſa humanitate inquantum huiuſmodi. Eſſent ergo eiuſdem quantitatis &c. Relinquitur igitur quod forma humana non habet ex ſua eſſentia huiuſmodi accidentia, ſed ei iſta accidit propter comparationem eius ad materiam. Cum ergo ſic apprehenditur veriſſima eſt ipſius formæ apprehenſio.

De differentijs apprehenſionis ſecundum differentiam abſtractionis. Cap. XXXVII.

NOtandum etiam, quod differentia apprehenſionis eſt ex differentia abſtractionis quæ eſt in ipſis formis. Quædã enim formæ ſunt ſimpliciter abſtractę a materia & ab omnibus conditionibus materiæ ipſius, vt ſpirituales formæ quæ appellatę ſunt ab ipſis Philoſophis Metaphiſicę. Quædã vero ſunt abſtractę a materia, ſed non a conditionibus materiæ, & ideo ſecundũ quid abſtractę ſunt ſicut formæ mathematicę, ſicut magnitudo & numerus. Linea enim, vel figura inquantum huiuſmodi non determinat ſibi materiam auream, vel ligneam, tamen determinant ſitum & poſitionẽ, & ideo non ſunt abſtractę a conditione materiæ ſecundũ ſe. Similiter numerus non determinat ſibi materiam, vt duo vel tres, ſed tamen determinat multiplicationem ſeu diuiſionem, quæ ſunt conditiones materiæ ſicut ſuperius oſtenſum eſt. Quædam vero formæ ſunt non quidẽ abſtractę ſecundum ſe ſicut formæ phiſicę ſiue naturales, vt ignis & terra, os & caro: ſed abſtrahuntur conſideratione per modũ & ordinem qui ſupradictus eſt a materia & a cõditione materiæ. Primæ formę ſolum comprehenduntur viſione intellectuali. Illa viſio ſicut dicit Aug. comprehendit res quæ non habent imagines niſi ſeipſas. Secũdæ formæ apprehenduntur viſione imaginatiua: quæ eſt ſenſus cõmunis ſiue interior principaliter. Et per abſtractionem a conditionibus materiæ poſitionis & ſitus, & huiuſmodi, apprehenduntur viſione intellectuali quæ eſt virtutis intellectiuę. Tertiæ vero formæ comprehenduntur viſione corporali quæ eſt ſenſus particularis ſiue exterioris. Per abſtractionem vero a materia comprehenduntur viſione imaginatiua. ¶Deinde per abſtractionem ampliorem ab omnibus conditionibꝰ materię, comprehenduntur intellectuali viſione.

De diſtinctione virtutis intellectiuæ. Cap. XXXVIII.

EST autem virtus intellectiua duplex ſicut & ſenſitiua. ſ. apprehẽſiua & motiua. Apprehenſiua quoq; duplex. Eſt enim intellectus paſſiuus, & corruptibilis, qui dicitur ab Ariſto. materialis, & ẽ intellectus incorruptibilis & ſeparabilis. Intellectus paſſiuus eſt vis inferior partis intellectiuæ coniunctę ſenſibili, quæ recipit ſpecies intelligibiles in fantaſmatibus. Oportuit autem hanc vim eſſe: vt intellectus qui eſt ſeparabilis ſpecies abſtractas a fantaſmatibus intelligeret, & hæc eſt vis continuans actus virtutis intellectualis cum actibus virtutis ſenſibilis. Hæc enim ex fantaſmatibus offert materialiter ſpecies intelligibiles abſtrahendas. Hæc autem virtus nunquam eſt animæ rationalis, niſi dum coniungitur ad corpus, prouenit enim ex coniunctione animæ rationalis ad corpus, & nominatur ſicut dicunt alio nomine rationalitas animæ rationalis, a qua dicta eſt media cellula cerebri logiſtica ſiue rationalis, dicta eſt autem rationalitas aut ratio, quia potens eſt accipere vniuerſalia in particularibus quamuis non vniuerſale per modum vniuerſalis. Intellectus vero ſeparabilis aſſignantur differentiæ ſecundum duos modos. Vnus modus eſt ſecundũ differentiam naturæ ſecundũ quod diſtinguitur virtꝰ intellectiua per duas differentias, intellectum. ſ. poſſibilem, & intellectum agentem. Aliꝰ modus eſt ſecundum differentiam ordinis. Et ſecundum hoc duæ ſunt differentiæ virtutis intellectiuę. Intellectus ſuperior & inferior ſiue ratio ſuperior & inferior. Quantum ad diuiſionem primã nota quod duplex eſt natura intellectus: vna eſt quaſi materialis, alia formalis. Vna eſt poſſibilis, vt tabula nuda ab omni pictura, & ſuſceptibilis omnium picturarũ nullam habens actũ, ſed poſſibilis eſt ad oẽs. Et hęc eſt intellectus poſſibilis. Alia vero eſt agens vt lumẽ. Eſt enim lumen intelligibile primæ veritatis in nobis per naturam ſemper agens impreſſam, ſicut lux ſemper irradians, de qua ſcriptũ eſt, ſignatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Dñe. Et ſe habet ad ſpecies intelligibiles manifeſtandas, ſicut lux ad colores, ſicut dicunt philoſofi. De intellectu aũt poſſibili certũ ẽ ipſum eſſe. Nã niſi eſſet poſſibilitas ad ſuſceptionem intelligibiliũ ſpecierũ, impoſſibile eſſet non intelligentẽ fieri intelligẽtem. De intellectu quoque agente quoniam ſic probatur per Auicẽnã. Anima humana prius eſt intelligens in potẽtia, poſt in effectu. Omne aũt quod exit de potentia in effectũ, non exit niſi per cauſam quæ educit illud de potentia in effectũ. Eſt ergo cauſa quare animæ noſtræ in rebus intelligibilibus exeunt de potentia in effectum. Sed cauſa dandi formã intelligibilem, non eſt niſi intellectiua in effectu. Neceſſario ergo eſt agens intellectus.

De varia ſecundum diuerſos eius diuiſione. C. XXXIX.

ALexander Philoſophus dicit in lib. de intellectu & intelligibili, quod tres ſunt intellectus. ſ. poſſibilis ſiue materialis, & intellectus in habitu ſiue formalis. Tertius quoque præter iſtos duos qui eſt intelligentia agens. Ex hoc accipitur quod non ſunt niſi tres differentię intellectus. Alkindius quoque in libro ſuo de intellectu intelligibili ponit tres, ſcilicet intellectum qui eſt actu, & illum qui eſt in potentia. Tertium quoque quem vocamus demonſtrantem. Porro ſecundum Auicennã ſunt differentię quatuor in parte alię a prædictis, ſcilicet intellectus agens, & paſſibilis, & intellectus in habitu, & intellectus adeptus. At vero ſecundum Ariſtotelẽ videntur eſſe ſpecies intellectus duæ, ſicut enim in omni virtute quæ de potentia exit ad actum, eſt accipere agens & poſſibile, ſic etiam in anima oportet intellectũ agentem, & poſſibilem accipere. Deniq; Auerroes ponere videtur triplicẽ intellectũ. ſ. agentẽ poſſibilẽ & ſpeculatiuũ. Verũ ſecundũ Ariſto. & Auicẽ. quatuor ſunt gradus potentiæ exeuntis in actũ. Primus eſt potẽtiæ quã Alexander vocat ylealem ſiue materialẽ. Nos aũt vocamus eã potẽtiã indiſpoſitã. Secundus eſt potẽtiæ quæ appropinquat ad formã. Tertius potentiæ ſub forma. Quartus vero potentiæ in opere ſecũdũ formã acceptã. Exemplũ primi eſt potẽtia militandi in infirmitate. Exemplũ ſecũdi eſt potentia militandi in puero inſtrumẽta militaria cognoſcẽte. Exemplũ tertij, potentia militandi in milite. Exẽplũ quarti potentia militandi in militante. Cumq; ſecundũ gradus iſtos diſtinguatur intellectiua potentia ſecundum philoſophos, videtur quod præter agentem ſint etiam intellectus quatuor.

De concordantia varietatis prædictæ. Cap. XL.

VT vero diuiſiones ſupradictę ſunt diuiſiones analogicæ quod medium eſt inter vniuocum & æquiuocũ. Sunt enim illæ partes ordinatę ad vnum. ſ. ad intellectum ſpeculatiuũ, & agens ordinatur ad ipſum vt efficiens, poſſibilis vero vt recipiens. Ille vero quẽ Auicenna vocat habitum, ordinatur ad ipſum vt præparans. Illum vero quẽ alkindius vocat demonſtrantẽ, cõſequitur ipſum ſicut actꝰ cõſequitur habitũ. Ad primã ergo diuiſionẽ quæ ẽ Alexandri,

dicendum eſt quòd accipitur penes ea quæ ſunt in tranſmutatione. ſ. tranſmutatum & tranſmutam & in quòd eſt tranſmutatio. Tranſmutans enim eſt agens, tranſmutatum poſſibile, & in qđ eſt tranſmutatio eſt ille qui eſt in habitu, & Alexander comprehēdit illum quem Auicenna vocat in habitu & illum quem appellat adeptum ſub intellectu in habitu. Ad ſecundam diuiſionem quæ eſt alkindij, dicēdū eſt, quòd accipitur penes ea quæ exiguntur ad perfectionē potentiæ egredientis in actū, q̄ ſunt mouens, & mobile, & forma acquiſita per motum & opera ſm formam illā, vnūquodq; enim tunc eſt perfectum, cū propriam complet operationem, vt ait Damaſcenus. Et penes mouens eſt intellectus agens, penes mobila vero poſſibilis. Penes formam acquiſitam per motū eſt intellectus qui fit in affectu. Penes operationes aūt eſt intellectus demonſtrās. Et ſic verū patet, q̄ ſub illo qui eſt in effectu cōprehendit alkuidi⁹ eum quē Auicenna vocat in habitu adeptū. Diuiſio aūt Auicennæ & Alkuidi accipitur penes perficientia poſſibilem intellectū. Illa enim ſunt perficientia vel per modū agentis vel per modū formę. Si per modū agentis, hoc erit aut per modum efficientis ſimpliciter, aut p modū inſtrumenti: ſi primo modo tunc eſt agens intellectus. Si ſecundo modo tunc eſt intellectus in habitu. Intellectus enī in habitu ſm Auicennam & Alkuidiū aliud eſt, q̄ habitus principiorū, quibus, vt dicit auerrois, tanq̄ inſtrumentis agēs poſſibilem educit in actū. Si vero perficiens eſt per modum formæ, tunc erit intellectus adeptus. i. quem adipiſcim⁹ per doctrinam & inuentionē. Qui etiam alio noīe dr̄ acquiſitus, & alio noīe accommodatus, eo q̄ ipſum mutuamus a rebus extra, id aūt quod perficitur ab his perficientibus, eſt intellectus poſſibilis. Diuiſio aūt Ariſtot. accipitur penes ea q̄ ſunt partes aīæ eſſentiales. ſ. agens, & id qđ eſt in potentia, & in illa diuiſione non cadit intellectus in habitu vel adeptus vel demonſtrans, eo q̄ illi ſunt a ſimilitudinibus rerum quæ accidunt animæ, & non ſunt eſſentiales partes. Potentia enim & actus ſunt in omni eo in quo ſunt partes eſſentiales ipſi⁹. Diuiſio autē Auerrois accipitur penes perfectionem intellectus. Illa enim eſt in his tribus. ſ. intellectu quo eſt omnia fieri qui eſt poſſibilis, & intellectu quo eſt omnia facere qui eſt agens, & in illo qui conſtituit ex illis & ille eſt ſpeculatiuus, ſub quo comprehenditur intellectus in habitu & adeptus & demonſtrans, vt patet per ſupradicta.

De intellectu agente. *Cap. XLI.*

IOhannes de Rupella. Quæri autem pōt vtrum intellectus agens ſit ſeparatus a ſubſtantia animæ an ſit aliqua pars aīæ, & ſi ſeparatus an ſit ſubſtantia intellectiua creata quæ eſt angelus, an increata quę eſt Deus. Nam dicit Aug. in lib. ſoliloquiorum: ſicut in iſto ſole tria animaduertimus. ſ. quod eſt, qđ fulget, quod illuminat, ſic in ſecretiſſimo Deo tria intelligere debemus, quod eſt, quod intelligit, & quod cætera intelligere facit. Si ergo eſt intellectus intelligere faciens, ſequitur quòd ſit intellectus agens. De angelis quoq; dicit Dionyſius, quod oēs ſunt manifeſtatores. & ad ipſos pertinet reuelationes, vt patet in Apocal. & in Daniele. Et conſtat q̄ huiuſmodi manifeſtatio fit intellectiuę virtuti non niſi per irradiationē, ex quo dicuntur angeli lucis. Igitur & intelligentia angelica eſt intellectus agens. Pręterea q̄ intellectus agens ſit in anima. ſ. quædā virtutis intellectiuæ differentia, patet vt dictum eſt ſupra, per hoc quòd dicit pſal. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Super nos. i. in ſuprema parte animæ. Nos itaq; dicimus, quòd quia ad intelligendum ea quæ ſupra ſe ſunt. i. diuina, indiget aīa irradiatione lucis diuinæ: ſecundum hunc reſpectum dicitur Deus intellectus agens, cuius illuminatio eſt ad contēplanda diuina. Ad cognoſcēda vero ea quæ iuxta ſe ſunt, vt ſunt angelicę virtutes, indiget aīa reuelatione angelica & inſtructione. Et in hac cōparatione dici poſſet angelus intellectus agens, inquantum. ſ. inſtruens, non tñ reſpectu ſuperioris partis intellectus humani, quia a Deo illuminatur immediate, ſed reſpectu inferioris, ſm quod Aug. inter intellectiuam & intellectū & rationē diſtinguit. Porro ad cognoſcenda ea quæ ſunt intra ſe vel infra ſe, non indiget anima lumine extrinſeco, ſed hæc omnia cognoſcit lumine interno & innato, quod eſt intellectus agens, vis. ſ. animę ſuprema de qua fit hic ſermo.

De Varijs opinionibus ſapientum in eius poſitione. *Cap. XLII.*

ALbertus. Sapientes qui fuerunt ante nos diuerſificati ſunt in poſitione intellectus agentis. Quidam enim agentem dixerunt omnino non eſſe, ſed tantum poſſibilem & ſpeculatiuum. Et quidam dixerunt ipſum eſſe habitum & illi diuerſificati ſunt inter opiniones. Quidam enim dixerunt ipſum eſſe habitum & ſpeciem primæ cauſæ. Quidam habitum principiorum. Quidam autem habitum qui eſt in omnibus ſpeciebus intelligibilibus. Alij vero dixerūt ipſum eſſe intelligentiam ſeparatam agentem decimi ordinis. Et eum etiam intelligentię moueant immotæ ſicut deſideratum mouet deſiderans & deſiderium. Dixerunt quòd intelligentia agens mundi terreni mouet intellectum poſſibilē humanæ animę, ſicut deſideratum mouet deſiderantem. Ita. ſ. q̄ ſicut anima cœli mouet cœlum, ita q̄ conformetur intelligentiæ agenti, ita intellectus humanus poſſibilis mouet hominem ad hoc vt conformetur intelligentiæ agenti decimi ordinis, & hoc modo fluunt bonitates ab intelligentia agente ad intellectum poſſibilem. Sed nos nihil horum dicimus, ſequentes enim Ariſtot. & Auerroem, dicimus cœlum nō habere animam niſi intelligentiam, vt ſupra in quæſtione de cęlo determinatum eſt. Et ſimiliter dicimus intellectum agētem humanum eſſe coniunctum animæ humanæ, & eſſe ſimplicem & non habere intelligibilia, ſed agere ipſa intellectu poſſibili ex fantaſmatibus, ſicut expreſſe dicit Auerrois in commento libri de anima. Porro ſequentes Auicennam dixerunt eſſe intellectum agentem intelligentiā ſeparatam & irradiare ſuper intellectum poſſibilem. Et hoc ideo, quia intellectus agens non determinat aliquam partem corporis nec recipit aliquid a fantaſmate. Et in his duobus conuenit cum intelligentia ſeparata. i. angelica. In hoc tamen differt, q̄ actus intellectus agentis eſt ſuper fantaſmata abſtrahendo vniuerſale fantaſmatibus, quod non facit intellectus angelicus propter duo tamen quibus conuenit cum eo dicitur ab Algazele quod nō aſt in corpore, neq; enim eſt in corpore vt virtus in organo corporis, ſicut vires animæ ſenſibilis, nec ſicut recipiens a fantaſmatibus corporum, ſicut intellectus poſſibilis. Itaq; cum ordines intelligentiarum ſecundum Auicennam determinentur ſecundum ordines numerumq; mobilium, & intellectus agens quem dicit eſſe decimam intelligentiam moueat hominem & animam humanam, nō erit intelligentia illa agens extra hominem & animam humanam.

Vtrum intellectus agens ſit pars animæ. *Cap. XLIII.*

SI autem quæritur vtrum intellectus agens ſit pars animę, dicimus quòd ſic. Diuerſitas enim proprietatum & potentiarum animæ ſunt a diuerſitate principiorum componentium ipſam, q̄ ſ. principia ſunt quod, & quo eſt, vel actus & potentia large ſumptis nominibus, ac per hoc dicimus, quòd intellectus agens eſt pars animæ potentialis fluens ab eo quod eſt quo eſt ſiue actus. Intellectus autem poſſibilis eſt pars animæ fluens ab eo quod eſt ſiue potentia. Si autem econtra obijcitur quòd ſecundum Ariſtotelem in libro de anima, Intellectus agens eſt efficiens, poſſibilis autem patiens. Efficiens autem & patiens nunq̄ poſſunt eſſe eiuſdem naturæ, quia contraria ſunt, vt probatur in libro de generatione & corruptione. Sicq; cum intellectus poſſibilis ſit pars animæ non videtur agens eſſe pars eius. Reſpondemus quòd eſt efficiens reſpectu primi eſſe ſiue actus primi, & eſt efficiens reſpectu ſecundi eſſe ſiue actus ſecundi. Primo modo dictum efficiens ſemper eſt extrinſecū patienti, quod eſt contrarium in forma, & idem in materia cum patiente ſicut philoſophus dicit. Secundo modo dictum pōt eſſe cum forma rei perfectiua, & intrinſecum ei quod efficitur, tale efficiens eſt intellectus agens, eſt enim actio ſua reſpectu intelligibilium & non reſpectu animæ ſimpliciter. Similiter & potentia eſt ad intelligibilia, & non ad eſſe, propter hoc intellectus agēs & poſſibilis poſſunt eſſe intrinſece partes animę rationalis. Nec idem ſunt intellectus agens & poſſibilis, ſed differunt, quia impoſſibile eſt idem eſſe mouens & motum. Anima vero rationalis eſt mouens ſecundum intellectum agentem, & mota ſecundum poſſibilem. Præterea ſecundum agentem eſt in actu, ſecundum poſſibilem in potentia, ſecundum agentem eſt agens, ſecundum poſſibilem patiens, ſecundum poſſibilem ſuſceptibilis eſt omnium, ſecundum agentem vero nullius, quoniam vniuerſaliter agens eſt, vt prius habitum eſt. Ex his omnibus patet, quòd agens & poſſibilis non ſunt idē, quia prędictæ diuerſitates non poſſunt in eodem eſſe ſecundum idem. Si autem obijcitur contra quod in ſeparatis a materia non eſt agētis & patientis differentia, quoniam omne patiens ad materiam reducitur. Intellectualis vero natura ſeparata eſt a materia, quia corpore vt organo non vtitur, & ita non videtur in ipſa eſſe agentis & patientis dr̄ia. Reſpondemus quòd quædā ſeparata ſunt a materia phiſica & in alijs non eſt actio vel paſſio phiſica ſed tñ in eis pōt agens reſpectu alicuius diſpoſitionis aduenientis ſine motu phiſico, & patiens cuius eſt diſpoſitionē illam ſuſcipere, & ſic eſt in natura intellectuali reſpectu intelligibilium.

Qualiter ſit intellectus agens. *Cap. XLIIII.*

INtellectus agens ſm Ariſtot. eſt intellectus quo eſt omnia facere. Et intelligitur hoc de oībus intelligibilibus, quòd ipſe. ſ. agit omnia intelligibilia. Sed econtra videtur eſſe quod dicit Auicen. quòd quædam per ſe ſunt intelligibilia. Nam quæ ſunt intelligibilia per ſe non ſunt ab alio intelligibilia, & idem nec ab intellectu agente. Nos autem dicimus quòd intellectus agens ſm ſubſtantiā & diffinitionē eſt potentia & principiū actuū intellectualium. Loqui dicit Philoſophus quòd ipſe eſt intellectus quo eſt oīa facere. Et licet q̄dā ſm ſe denudata ſint a materia, vt ipſe intellectus & quędā alia tñ alio mō faciunt fantaſiā i aīa ſenſibili. ſ. ſm qđ ex operib. & motibus ſuis cognoſcunt, & tūc intellect⁹ agens eodē modo ſe hēs idē facit in oībus intelligibilibus. Et oīa intelligibilia eodē modo ſunt inquantū intelligibilia. Illum quoq; modū in eis facit intellectus agens. Quod aūt intelligibilia ſint diuerſa, & quædam magis, & q̄dā min⁹ intelligibilia, hoc nō hēt ab intellectu agente, ſed ſnq̄. cum ſunt diuerſorū intelligibilia. Quędā n. ſunt ſecundū poſſibilitatem

tem

tem rei factę & non facientis: vt patet in actione ſolis in terrã & lu-
cẽ & aerẽ & colorẽ. Si autẽ queritur, vtrũ intellectus agẽs tempore
pcedat poſſibilẽ. Dicimus quod duplex eſt ordo tpis, vnus.ſ.ſecun-
dũ ſucceſſionem prioris & poſterioris, & ſecũdũ hoc neuter intelle
ctuũ pcedit aliũ. Alius vero ſecundum ordinem tranſmutationis
quæ eſt ſm intelligibilia, & ſm hunc agens pcedit poſſibilẽ. In illa
enim tranſmutatione primo mouet agens: deinde ipſum potentia-
le mouetur, ac p motũ tertiũ in actu efficit. Actio ergo intellectus
agentis eſt ſuper potentialẽ educendo ipſum in actũ. Vt enim ſupe
rius habitum eſt agens principiatur in anima ab eo quod quo eſt.
Poſſibilis autem ab eo quod quod eſt. Vnde ſicut actus quod eſt
qui eſt eſſe animę rationalis, non eſt niſi in ſubſtanti, ſic actio in-
tellectus agentis non eſt niſi in poſſibili.

Quid ſit intellectus poſſibilis. Cap. XLV.

SIcut autem intellectus agens eſt intellectus quo eſt oĩa facere, ſic
potentialis eſt intellectus quo eſt oĩa fieri. Intellectus inquam in
quo vt ſubiecto eſt omnia intelligibilia fieri. Sed contra ſicut dicit
Auerrois. Omnis ratio ſubiecti reducitur ad materiam, & intellect⁹
poſſibilis non eſt ex materia, videtur quod nõ poſſit eſſe ſubiectũ,
& ita q nec in ipſo vt in ſubiecto fieri poſſint oĩa intelligibilia. Itẽ
in lib. ſex principiorũ legit, q accidentalis forma eſt cõpoſitioni cõ
tingẽs. Cũ ergo intelligentię ſint accidẽtales formæ, nõ erunt in ſu-
biecto niſi vt in aliquo cõpoſito. Cũq; vero intellect⁹ poſſibilis nõ
ſit cõpoſitus, intelligentię non erunt in ipſo. Præpterea nihil eſt ſu
ſceptibile accidẽtalis formæ, niſi quod altera eſt ſm ipſam. Intelle
ctus aũt poſſibilis nõ alteratur ſm aliquid vt probatur in ſeptimo
phiſicorũ. Nos aũt dicimus cum philoſopho, q intellect⁹ poſſibilis
eſt potentia paſſiua large ſumpto vocabulo paſſionis ad phiſici &
non phiſici, ſic.n. diffinitur in quinto metaphiſicę.ſ. q potentia paſ-
ſiua eſt principium tranſmutationis ex alio ſm q eſt aliud. Intelle
ctus potentialis tranſmutatur ex alio q eſt intellectus agens, & eius
tranſmutatio eſt exitus de potẽtia intelligẽdi ad actũ. Et in hac rõ-
ne potẽtiæ paſſiuę ſupradicto mõ diffinitur ab Ariſt.s. Ad hoc aũt
qđ obicijſ, quod intellectus poſſibilis non eſt ex materia. Dicimus
quod licet aĩa ipſa intellectiua non ſit ex materia, tamẽ eſſentię il-
lius principia ſunt quo eſt & quod eſt. Et ſicut in quo eſt fundat in
tellectus agẽs, & ita & in qđ eſt fundatur poſſibilis, habetq; potẽtiã
materiæ ſimilẽ. Ideoq; Alexander in lib. de intellectu & intelligibi
li vocat eum intellectũ ilealẽ. Itaq; ſimiliter dicimus, quod licet ip
ſe non ſit compoſitus, tamen eſt potentia aĩę intellectiuæ compoſi
tę, & gratia ſui aĩa efficitur ſubiectũ intellectiuũ, & ſicut cõpoſitũ
ex materia ſubſtat accidentibus, non gratia formæ ſed gratia mate
rię. Porro alteratio duplex eſt, vna.ſ. phiſica, ad q̃ exiguntur quinq;
ſicut alibi dictũ ẽ. Et hęc in intellectu nõ eſt. Alia vero ſm genus.ſ.
qñ ſubiecto eodẽ manẽte mutatio fit in quibuſcũq; qualitatib⁹. Et
huic alterationi ſubiacet aĩa intellectiua ſm intellectũ poſſibilem.

De gradibus eius vel differentijs. Cap. XLVI

SVnt autem tres gradus hmõi potentiæ per ſimilitudinẽ materię.
Eſt.n. materia idiſpoſita, & materia diſpoſita, & materia pfecta
ſub forma. Et ſm hoc ẽ intellect⁹ indiſpoſitus.ſ. intellect⁹ poſſibilis,
qui ab Alexã. dr ilealis. Et intellect⁹ p prima principia diſpoſitus. Et
intellectus ſub ſciẽtia cõſtitutus. Hoc etiã videt dicere Ariſto. in ſe
cundo de aĩa vbi dicit, quod eſt intellectus aliquid ſciẽs, vt ſi dica-
mus hominem ſcientẽ, qñ ipſe ſcibilis ẽ. Per hoc.n. non ponitur ni
ſi potẽtia materialis ad ſciendũ. Iterũ inquit eſt ſciẽs, ſicut dicimus
ſcientem habentẽ grãmaticã, per hoc minuit potentiam quæ eſt fa-
cta p habitũ. Iterum dicit q potẽtia añ habitum non tantum dici-
tur vno modo, ſed dupliciter. Nam vna eſt ſicut vna potentia mi-
litandi in puero quæ materialis eſt & indiſpoſta. Alia vero ſicut po
tentia militandi in iuuene quæ eſt potẽtia diſpoſita, quia talis iam
cognoſcit arma militæ. Eandẽ quoq; diſtinctionem ponit Auicen
na. Ac per hoc põt obijci econtra, quia cum intellectus poſſibilis nõ
ſit niſi ad intelligibile, videt qđ intelligibili habito ſit potẽtia perfe
cta. Cum ergo primis propoſitionibus ſiue principijs habitis habeat
intelligibile, potẽtia erit perfecta, ſicq; nõ erunt niſi duo gradus po
tentiæ.ſ. ilealis ac perfecta. Nos aũt dicimus, quod intellectus quidẽ
poſſibilis ad ſcientiã, vt dictum eſt ſunt tres gradus, ſed nõ ſunt niſi
duo ad intelligibile. Scientia enim eſt habitus ex intellectuum com
poſitione. Ideoq; primus potentiæ gradus ad ipſam eſt intellectus
ilealis qui ẽ de numero & natura ſcientiæ. Secũdus eſt habitus prin
cipiorum, quæ quaſi inſtrumenta ſunt ad acquirendum ſcientiam.
Tertius eſt qui iam habet ſcientiam & poteſt conſiderare qñ vult.
Porro ad intellectum ſiue intelligibile non ſunt gradus niſi duo.ſ.
ante intelligere & ſub ipſo, eo quod intelligere nõ habet diſpoſitio
nem præcedentem ſe in intellectu poſſibili. Iohannes de Rupella.
Conſtat eſſe poſſibilitatem ad intelligendum in pueris, & in adul-
tis addiſcentibus & in adultis iam edoctis & in actu conſiderãtibus,
ſed aliter & aliter: ſicut potentia ſcribendi in paruo & adulto addi
ſcente ſcribere, & in ſcriptore iam perfecto in arte, & in actu ſcribẽ
te. In primo enim eſt potentia materialis. In ſecundo materia di-
ſpoſita. In tertio potentia perfecta ſed in habitu. In quarto poten
tia perfecta in vſu. Secundum hunc modum eſt differentia intelle-
ctus poſſibilis quadruplex ſecundum Auicennam & alios. Prima ẽ
intellectus habens poſſibilitatem tm̃. Et eſt ſicut potentia materia-
lis ad ſimilitudinem materiæ primę, quæ ex ſe non habet aliquã for
mã, ſed eſt ſubiectum indifferens oĩum formarum. Secunda eſt in-
tellectus hñs diſpoſitionem quod eſt cum iam habent in intellectu
principia, hoc eſt propoſitiones quas contingit credere non aliũde,
ſed quia per ſe ſunt notę: ſicut oẽ totũ eſt maius ſua parte, & ſi ab
ęqualibus ęqualia demas, remanentia & quæ relinquunt ſunt ęqua
lia. Tertia eſt intellectus perfectus, cum iã habet intellectus conclu-
ſionem eorũ quæ ſequuntur ad ipſa principia, ſed non eſt cõuerſio
actu ad illa per conſideratione. Quarta intellectus in vſu cũ cõſide-
rat in actu. Primus eſt materialis. Secundus dr intellectus in habitu
reſpectu intellectus cõſequẽtis cõcluſionẽ. Siue intellectus cõcluſio
num in effectu reſpectu intellectus materialis præcedentis. Tertius
dr adeptus & in habitu reſpectu conſequẽtis. Et in vſu & in effectu
reſpectu intellectus pcedentis principiorũ. Quartus dr intellectus ac
cõmodatus i vſu. Et hi ſunt ordines itellectus ſpeculatiui poſſibilis.

*Qualiter intellectus poſſibilis eſt incorruptibilis ſecundum ſub-
ſtantiam ſuam.* Cap. XLVII.

ALbertus. Dicit autem Auerroes in lib. de aĩa, quod intellect⁹
poſſibilis eſt incorruptibilis ſecundum ſubſtantiam ſuam ſed
corruptibilis per ſpecies quæ ſunt in ipſo, ſicut Micalus muſicus dũ
deſinit habere muſicam corrumpit & tñ Micalus nõ corrumpitur,
hoc etiã patet p ſimile, qm̃ a materia non põt abſtrahi potẽtia ma-
teriæ. Si.n. abſtraheret nõ ẽ materia ſimplex, eſſetq; materia aliqua
quæ non poſſet eſſe ſubiectũ alicuius formæ. Itaq; ſimiliter a ſub-
ſtãtia intellectiua non poteſt ſeparari potentia quæ ſubijcit intelle
ctibilibus. Cum ergo ſubſtantia intellectus, vt probatum eſt ſupra,
perpetua ſit & incorruptibilis ſequitur quod & potentia intellect⁹
poſſibilis. At vero econtrario dicit philoſophus quod corruptibilis
eſt intellectus paſſiuus. Præterea oĩs potentia quæ alio mediãte ali
cui ineſt, illã neceſſe eſt corrumpi corrupto illo quo mediante ineſt.
Intellectus aũt poſſibilis eſt potẽtia quę non ineſt niſi mediante fan
taſia. Non enim abſtrahit niſi a fantaſmate ſicut dr ab Auicenna
& Auerroe. Neceſſe eſt ergo vt corrupta fantaſia corrumpat & hęc
potentia. Nos itaq; dicimus, quod intellectus poſſibilis ſecundum
ſubſtantiam ſuam & potentiã eſt incorruptibilis, tamen corrupti-
bilis eſt per accidens.ſ. per actũ qui eſt in ipſo. Et hæc corruptio nõ
eſt niſi intelligibilũ obliuio. Et ſic intelligitur pdictum philoſophi
verbum de intellectu paſſiuo. Ad hoc autẽ q econtra obijcitur fan
taſiæ medio; Rñdemus, quod intellectus intelligit duplici modo,
vno mõ.ſ. p intelligentiarũ ſeparatarũ formas. Et hunc modũ acci
pit ab itelligẽtia prima, & vtit ipſo etiã poſt mortẽ. Alio mõ a fanta
ſmate abſtrahendo vniuerſale, & hoc mõ vtit in corpore, vñ licẽt
quẽdã intelligendi actum habeat intellectus poſſibilis mediãte fan
taſia, non tñ intelligendi potentiã accipit ab ipſa. Quod aũt intel-
lectus poſſibilis actum intelligendi quẽdã habeat ab intelligentijs
ſeparatis, patet per hoc qđ anima intellectiua eſt inſtrumẽtum in-
telligentiæ in quibuſdam ſomnijs. Si autem adhuc obijcitur cõtra
prædicta, quod ſicut dicit Iohannicius, cognitio & ratio eſt in me-
dio cerebro in capitis medio. Fantaſia vero in fronte, & memoria i
occipitio. Vnde ſi media cellula quę dr logiſtica corrumpatur, vſus
rationis & intellectus aufertur. Dicimus quod intellectus poſſibilis
non corrumpitur ex corruptione mediæ cellulę niſi quo ad illum
actum qui eſt ex fantaſmate. Si autem quærat quare non ſic in alio
actu, dicendum eſt, quod fortiores motus in aĩa ſemper excludũt de
biliores. Vnde cum motus ſenſuum & fantaſię in habentibus cor-
ruptum caput ſunt fortiores interioribus motibus intellectus, non
ita deprehenditur motus ipſius intellectus niſi quandoque in reue-
latione, quas reuelationes Ariſtoteles in ſecundo de ſomno & vigi-
lia vocat veras intelligentias ſine fantaſmate exiſtentes, poſt mor-
tem vero complebitur potentia intellectus poſſibilis ab intellectu
agente & a formis quæ ſunt in intelligentijs ſeparatis. Ideoque
ſuperuacua non erit. Dicunt enim & philoſophi, quod anima
poſt mortem conuertitur ad primum motorem, & hic eſt finis per
ſpicuitatis eiuſdem.

*De differentijs intellectiuæ virtutis & apprehenſiuę ſecundum
rationem ordinis.* Cap. XLVIII.

IOhannes de Rupella. Conſequens eſt dicere de differentia intel-
lectiuæ virtutis & apprehenſiuę ſecundum rationem ordinis.
Sciendum ergo, quod intellectiua virtus ſubdiuiditur per ſuperio
rem & inferiorem partem. Superior vero intellectiua dicitur ab
Auguſtino. Eſt autem huiuſmodi vis ſuprema inter apprehen-
ſiuas ad cognoſcendum veritatem increatam ſecundum imagi-
nem vel ſpeciem trinitatis ſibi a creatione impreſſam. Quæ ima-
go

go veritatis trinitatis ſecundum Aug. determinatur ſecundũ tria. ſ. memoriam, intelligentiã, voluntatem. Et memoria dicitur ipſa vis inquantum eſt conſeruatiua ſiue retentiua ſimilitudinis primæ veritatis a creatione. Intellectiua vero eſt inquantum eſt contemplatiua primæ veritatis per impreſſam ſimilitudinem veritatis a creatione. Voluntas vero ſecundum quod hic accipitur eſt in quantum eſt a natura primæ veritatis per infixum appetitum ipſius, a creatione. Vel aliter, memoria vt hic dicitur eſt ipſa vis intellectus ſuperioris, qua rationalis creatura pót cogitare ſuum principium efficiens, per hoc quòd non ſemper fuit, vnde certum eſt quod ab illo fuit. Intelligentia vero eſt per impreſſa vis ſuperioris intellectus qua pót cogitare pñtem primam veritaté, vt pñtem lucem vel exemplarem cauſam. Voluntas eſt vis intellectus ſuperioris qua terminatur ad ipſam, vt in finem. Nota ergo quòd ſm hanc vim ſunt nobis impreſſa iudicia veritatis, principia. ſ. ſcientiarum, vt de quolibet affirmatio vel negatio, & omne totum eſt maius ſua parte, & huiuſmodi quę dicuntur eſſe ſemina naturæ cuiuslibet addiſcentis per lumen primæ ſimilitudinis primæ veritatis, ſm illã partem nobis impreſſam de qua dicitur in Pſ. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Nota ergo quòd hæc vis eſt eadem ſecũdum ſubſtantiam cum agente intellectu, ſed ſecundum quod conſideratur hęc vis vt natura quædam, ſic dicitur intellectus agens. Secundum vero quòd apprehenſiua, ſic dicitur intellectiua ſiue mẽs. Interior autem vis intellectus apprehenſiua, ſi conſideretur vt natura quędam, ſic dicitur intellectus ſpeculatiuus poſſibilis & actus ipſius dicti ſunt. Si uero conſideretur vt apprehenſiua vis, ſic dicitur intellectus ſpeculatiuus vel ratio.

De ſpeculatiuo intellectu. Cap. XLIX.

ALbertus. Porro intellectus ſpeculatiuus ſic ab Alexandro diffinitur in libro de intellectu & intelligibili. Intellectus ſpeculatiuus vel adeptus eſt cum intelligit, & habet habitum vt intelligat, & eſt potens aſſumere formas intelligentiarum per uirtutem ſuam vel potentiam quæ in ipſo eſt. Ab Auicenna vero ſic. Intellectus in effectu ſiue ſpeculatiuus eſt qui intelligit quotiens vult intelligere ſine labore acquirendi. Circa primam diffinitionem notãdum, quod non conuenit intellectui poſſibili, quia non habet habitum formaliter ſicut ſpeculatiuus, ſed potentialiter tñ qđ eſt non habere ſimpliciter, ſed ſm quid. Cum enim diſtinguitur intellect⁹ poſſibilis a ſpeculatiuo non diſtinguitur ex parte ſubiecti, ſed ex parte potentiæ & actus, poſſibilis enim eſt qui eſt in potentia. Speculatiuus qui eſt in actu, propter hoc a Philoſophis potius dicitur gradus intellectus, quam alius intellectus. Cum etiam dicit Alexander, quòd ſpeculatiuus eſt potens aſſumere formam intellectorum per virtutem ſuam, hoc intelligit de potentia & virtute habituali idest quæ eſt ſtans completa per habitum. Poſſibilis autem non eſt potens eas ſic aſſumere, ſed indiget auxilio virtutis alienę. ſ. ſtudij & inuentionis ac doctrinæ. Nec aſſumit eas ſpeculatiuus ad hoc vt habeant eſſe in ipſo, quia iam inſunt ei, ſed ad vſum conſiderandi, ſecundum quod dicit victorinus, quòd vſus eſt actus ex habitu elicitus. Porro diffinitio ſecunda data eſt de potentia intelligibili per actum completa. Si autem quæritur an motiua virtus in opere conſiderationis attribuatur intellectui vel intelligibili ſpeciei, dicendum eſt quòd utriſq; ſed diuerſimode. Nam ſpeciei attribuitur vt formæ in opere regenti. Et intellectui vt efficienti & agenti. Propter hoc dicit Alexander, quòd intellectus ſpeculatiuus eſt ſicut virtus artificis habens artem. Ars enim in artifice mouet vt forma regens in opere. Virtus vero artificis mouet efficiens & agens ſuper materiam.

Vtrum intellectus ſpeculatiuus ſit res ſcita in actu. C. L.

VIdetur autem intellectus ſpeculatiu⁹ eſſe in actu res ſcita, quia dicit Ariſt. quòd ſenſus eſt idem in actu cum ſenſibili, & ſciẽtia in actu eſt res ſcita. Idẽ in libro de anima dicit, quòd in his quæ ſunt ſine materia idem eſt intellectus & qđ intelligit. Scientia namque ſpeculatiua, & quod ſpeculatum eſt, idẽ eſt. Dicit etiam ibidẽ ꝙ aĩa eſt ſicut manus. Manus eſt enim organum organorum, & intellectus eſt ſpecies ſpecierum. Senſus vero ſpecies ſenſibilium. Ex his omnibus accipitur vna ſententia, quòd. ſ. intellectus ſpeculatiuus idem ſit in actu cum re ſpeculata, verum cum quæcunq; ſunt actu idem, ſimpliciter ſunt idem, quia. ſ. idem eſt actu eſſe & ſimpliciter eſſe, ſecundum hoc intellectus & res ſcita ſimpliciter erunt idem. At vero quęcunq; vni & eidem ſunt ſimpliciter eadem, ipſa quoq; ſunt eadem. Si ergo lapis ſcitus & homo ſcitus intellectui ſcienti ſimpliciter ſunt eadem, ipſa quoq; ſunt eadem. Quod abſurdum eſt. Nos itaq; dicimus quòd omnia intelligibilia vel nuda ſũt per ſeipſa. Vel a materia & appendicijs materiæ denudata. Vnde intellectus ſpeculatiuus ſpecies eſt omnium intelligibilium, & idẽ actu cum omnibus. Verum actus duplicem habet comparationem, vnam. ſ. ad rem cuius eſt actus, & ſic eſt rei ratio & quidditas, nullã habens differentiam ab ipſa. Si enim haberet differentiam, ſecundum illud in quo differret non cognoſceretur per ipſum res ſcita. Et ideo ſpecies in anima quæ eſt principium intelligendi totam rẽ & totum eſſe rei omnino accipitur, vt actus totius rei. Et cum ſit in intellectu eo ꝙ principiũ ſit intelligendi eſt ſcientia rei ſcita in actu, & intellectus ſpeculatiuus rei quæ ſpeculatur in actu. Aliam habet comparationem ad id in quo eſt, vt in ſubiecto, & ſic non eſt principium intelligendi ſed principium eſſe. Et quia in intellectu eſt ſimilitudo accidẽtalis cauſat in ipſo eſſe accidentale. Quia vero in re eſt forma naturalis ſa cit in ipſa eſſe naturale. Et hoc attendens Philoſophus dicit ꝙ ſcientia quodammodo eſt res ſcita. Et in alio loco dicitur quòd intellectus idem eſt actu cum eo quod intelligitur, ſed eſſe eſt aliud ſicut ſupra expoſuimus. Vt tamen melius intelligatur gloſabimus ſingula dicta Ariſtotelis. Quod ergo dicit quòd idem ſecũdum actum eſt ſcientia rei &c. tripliciter gloſatur. Primo ſic, idem ſ. poſſibilis de quo ante fecit mentionem in actu exiſtens eſt ſcientia rei. Et intendit tunc dicere, quòd ſpeculatiuus & poſſibilis ſunt idem in ſubſtantia & in ſubiecto. Sed quando poſſibilis eſt in actu, tunc eſt ſcientia rei. Secundo, ſic ſpeculatiuus intellectus qui eſt ſcientia formaliter ſecundum actum eſt idẽ rei. Sed tertio intelligendum eſt ſm Auicennam & Ariſt. & Alexãdrum & Alphorabium, quod cum dicit intellectus eſt ſcientia, intelligitur, ſcientia & intellectus eſſe vnum ſicut vnum congregatum ex ſubiecto & accidente, quia dicitur idem actu cum re, & quod eſt in actu ſimili. In omnibus his tribus modis vera eſt expoſitio, ſed melius eſt vt dicatur intellectus ſpeculatiuus formaliter eſſe ſcientia & actu idem res, vt prius habitum eſt. Quod autem aĩa dicitur eſſe ſicut manus, exponitur in libro de animalibus, quia. ſ. creatio manus eſt conueniens omnibus operationibus. Et anima p duas partes ac ſpecies eſt vtens omnibus ſpeciebus. Omnia enim quæ ſunt vel ſenſibilia vel intelligibilia ſunt. Nihilominus tamen ſpecies quę formaliter eſt intellectus ſpeculatiuus eſt actus ſpecierum quæ ſunt in rebus. Deniq; duplex eſt actus. ſ. actus naturæ, & actus rationis. Actus naturæ dat eſſe naturale, quod eſt eſſe ſimpliciter, & quæ ſunt eadem in illo actu, ſunt eadem ſimpliciter. Actus vero rationis eſt intentio & ratio rei, non principium eſſe, ſed principium cognitionis. Ideo quæ in illo actu ſunt non ſimpliciter eadem ſunt, ſed ſecundum quid, vt patet ex prędictis.

Qualiter ſpecies intelligibiles ſint in intellectu. Cap. LI.

SI autem quæritur vtrum ſpecies intelligibiles ſint in intellectu vt in loco vel vt in materia. Dicimus quòd intellectus reſpectu ſpecierum habet conuenientiam cum loco & cum ſubiecto, per hoc enim quòd confert intelligibilibus eſſe ſimplex, & quodammodo eſſe incorruptibile, conuenientiam habet cum loco & maxime cum loco ſuperiorum, quia de illo dicit Ariſtot. ſecundo de generatione & corruptione, quod ſpecies maxime in terminis eſt, formalia quippe ſunt in loco ſuperiori, & materialia in inferiori. Per hoc autem quod intellectuũ variatio fit circa intellectum ſine mutatione ipſius & motu habet ſimilitudinem cum loco. Per hoc autem quod eſt in potentia nec poteſt agere per ſe, & efficitur in actu per intelligibile, & habet ſimilitudinem cum ſubiecto & materia. Si vero quæritur vtrum in potentia ſit ad duas ſpecies ſimul. dicimus quòd ſpeciem ſuſcipit agentis & ſpeciẽ intelligibilis, ſed illę duæ ſpecies non ſunt niſi actus vnus. Species enim agentis eſt actus ſpeciei intelligibilis ſicut lux actus coloris. Omnia quidẽ ſpeculatiua ſunt in nobis, exiſtentia in potentia tantum, & agens continuatur in nobis in potentia, quia non continuatur nobis niſi per illa. Cumq; fuerint talia exiſtentia in nobis in actu, tunc & ipſa cõtinuatur nobis in actu. Actio enim intellectus agẽtis determinatur ad fantaſma, & ſic determinata mouet intellectum poſſibilem & educit eum in actum, ſicut actio luminis determinata ad colores, & ſic determinata viſum educit in actum. Per hoc itaque patet, ꝙ intellectus agens non eſt ſubſtantia ſeparata plena formis, nihilq; recipit, quoniam aliter non eſſet agens vniuerſaliter, nec intelligit intellectu cauſato a rebus tanquam a cauſa efficiente, quia res non faciunt ſimilitudines ſuas in intellectu agente, immo per hunc modum potius intellectus poſſibilis intelligit intellectu cauſato a rebus. Si vero hęc prepoſitio annotet materiam, quam tamen cauſa non notat proprie, ſic bene concedimus, quòd intellectus agens intelligit intellectu cauſato a rebus, quia intellectus eius nõ eſt ſuper res abſtrahendo ab eis vniuerſale. Intellectus enim agens eſt ſicut ſi videremus extra mittentes, nihil intus ſuſcipientes. Sic enim viſio eſſet ſuper res & ageret in eis viſibilitatem. Intellectus autem poſſibilis eſt ſicut cum videmus intus ſuſcipientes & nihil extra mittentes. Sicut enim res agit in viſum & generat in eo ſimilitudinem ſuam. Ex hoc autem quòd agens ſic intelligit intellectu non cauſato a rebus, non ſequitur quòd ſit intelligentia ſeparata, eo quòd intellectus intelligẽtię ſeparatæ eſt determinatus ad formã q̃ habet. Intellectus autem agens determinatur ad fantaſma quod eſt ex ſe.

Vtrum Omnia intelligibilia ſint in anima. Cap. LII.

SI vero quęritur vtrum omnia intelligibilia ſint in anima an abſtrahantur a rebus extra. Dicimus quòd omnia ſcibilia conſiderari poſſunt vel in ſuis principijs, vel in ſeipſis. Et ſiquidem in ſeipſis, tunc non ſunt in anima anteaquam diſcantur, niſi potentia. Si

vero

vero in principijs, ſic etiam conſiderantur duobus modis. Vno modo ſecundum terminos principiorum ac terminorum naturam, & ſic a ſenſu generantur, vt quod ſcamonea talis nature eſt vt purget coleram. Alio modo ſecundum habitudinem terminorum, & ſic ſemper ſunt in anima, ſed tamen in potentia, cuiſ potentiæ ſufficit cognoſcere naturam terminorum ad hoc vt educatur in actũ. Vnde dicit Philoſophus quòd principia ſcimus inquantum terminos cognoſcimus. Talis eſt enim ſententia Ariſtotelis. Aug. vero dicit, quod ſcibilia ſunt in memoria & accipit memoriam largo pro mente. ſ. in qua ſcibilium eſt notitia ſiue ſint præſentia ſiue præterita, ſiue futura. Eſt autem ſcibile in triplici ſpecie. Eſt enim ſpecies intelligibilis, ſecundum quod eſt intelligibilis, & hanc ſpeciem habet ab intellectu agente, & eſt ſpecies mentis, & ſecundum hanc ſcibilia ſemper ſunt in anima, ſed hoc in potentia, donec adueniat ſantaſma quod aſſimilatur ad ſpecies intellectus agentis. Tunc enim efficitur in actu & intellectus poſſibili coniungitur, illaque mediante diſcernitur hoc quod quærebatur. Et hoc eſt quod dicit Auguſt. Specié autem ſtudium latere, & in abditis theſauris recondità eſſe. Eſt ſpecies intelligibilis q̃ eſt ſpecies rei, & hæc abſtrahitur a rebus, nec ſemper eſt in anima. Itaq; conſenſus & diſcretio ſiunt in diſcipulo per ſpeciem intellectus agentis, qui coniungibilis eſt cuilibet intelligibili, ad hoc vt actu fiat in intellectu poſſibili.

De quatuor viribus intellectiuis inquantum ordinantur ad ſenſibilem. Cap. LIII

IOhannes de Rupella. Notandum ergo, quòd actus principalis huius virtutis eſt intelligere per ſe. Et præter hoc ſunt actus auiniculares, inquantum .ſ. hæc vis ordinatur ad ſenſibilem. Et ſecundum hoc primo multiplicantur ratione quadruplicis vis. ſ. inuentiuæ, iudicatiuæ, memoratiuæ interpretatiuæ. Inuentiua & iudicatiua diſtinguuntur quantum ad inuentionem & iudicium, ſecundũ quod diſtinguitur duplex via ad intellectum. Vna inuentionis quæ eſt in inquiſitione veritatis per ſe, via iudicij in diſcuſſione veritatis acceptæ ab alio. Vna eſt via experiendi. Alia addiſcendi. Experiri eſt per ſe, diſcere ab alio. Vel via inuentionis eſt ſecundum modũ compoſitionis, via iudicij ſecũdum modum reſolutionis. Siue via inuentionis eſt cum agnitione effectus peruenitur in cognitionem cauſæ, via vero iudicij cum per cognitionem cauſæ cognoſcitur effectus. Memoratiua vero & interpretatiua diſtinguuntur, quia memoratiua eſt retentiua ſpeciei cognitæ. Interpretatiua vero eſt datiua cognitionis. Vel aliter poſſunt diſtingui. Nam inueſtigatiua & memoratiua ſunt hominis reſpectu ſui. Sed inueſtigatiua ſiue inuẽtiua inquirendo incognita. Memoratiua in retinendo cognita. Vnde inuentiua deſeruit cognitiuæ ante intelligere. Memoratiua vero poſt intelligere. Item iudicatiua & interpretatiua ſunt reſpectu alterius, ſed iudicatiua in ſuſcipiendo ab alio cognitioné. Interpretatiua in transfundendo in alium. Vnde vna. ſ. iudicatiua deſeruit virtuti intellectiuæ ante intelligere. Reliqua vero. ſ. interpretatiua poſt intelligere.

De actibus inuentiuæ virtutis & iudicatiuæ. Cap. LIIII.

INueſtigatiuæ vero actus ſunt ingeniari, experiri, apprehendere, concipere, ratiocinari. Ingeniari autem eſt extẽſio intellectus ad incognitorum cognitionem. Experientia vero eſt certitudo rerum facta per ſenſum. Apprehenſio vero eſt acceptio ſimplicis intellectus, vt hominis vel animalis. Conceptio vero eſt acceptio complexa intellectus, vt quoniam homo eſt animal vel homo eſt riſibile. Ratio vero eſt acceptio argumentatiua intellectus, vt quoniam ſi homo eſt animal homo eſt ſenſibile. Patet ergo numerus. Nam inueſtigatio aut extenditur ad cognoſcendum, & tũc eſt ingenium: aut eſt in via cognoſcendi per ſenſum ſic eſt experientia. Aut in via cognoſcendi per rationem quę triplex eſt. Eſt enim via in cognitionem ſimplicium vt dictionem in uno eorum quę ſignantur per dictiones, & eſt apprehenſio. Et eſt via in cognitionem apprehenſiuorum & enunciationum vel propoſitionum, & eſt conceptio. Et eſt via in cognitionem argumentationis, & eſt ratiocinatio. Iudicatiuæ vero actus ſunt ẽt qui dicti ſunt ſed ſecundum viam aliam. Nam ad intellectum peruenitur aut per ſe, vt inquiſitione. Aut per alium, vt iudicio ſiue diſciplina. Tamen iudicatiuæ actus aſſignari poſſunt. Inquantum coniungitur ſenſibili, diſcernere. Inquantum coniungitur imaginatiuæ, dubitare, & opinari inquantum coniungitur excogitatiuæ. Sed dubitatio eſt acceptio vtriuſq; partis cum formidine falſitatis. Opinio vero eſt acceptio vnius partis cum formidine alterius. Scire vero eſt completus actus intelligẽtiæ, ſed hic eſt ordo. Primo enim eſt diſcernere hoc eſt diiudicare. Deinde iudicio deficiente, ſequitur dubitatio. Proficiente vero iudicio fit fides ſiue opinio. Perueniente vero iudicio ad intellectum veritatis fit ſcientia. Eſt & dubitatio vacillatio inter verum & falſum. Opinio credulitas, ſcientia vero certa comprehẽſio veritatis.

De Actibus memoratiuæ & interpretatiuæ. Cap. LV.

MEmoratiuæ vero rationalis triplex eſt actus. Primus ſpecies intelligibiles retinere. Secundus repræſentare. Tertius amiſſas vel oblitas ſpecies reperire. Et hoc eſt reminiſci, & in hoc abundat a ſenſibili. Notandum vero, quòd memoratiua triplex eſt. Eſt enim memoratiua vis conſeruatiua ſpeciei ſenſibilis, & etiam conſeruatiua ſpeciei intelligibilis, & eſt conſeruatiua vis diuinę ſimilitudinis inditæ a creatione, ſicut dictum eſt. Interpretatiua vero, quæ eſt vis indicatiua intellectus duplex eſt actus. ſ. excogitatio & ſignificatio, & eſt excogitatio figuratio vel informatio cogitationis ad exprimendum exterius. Significatio vero eſt cogitationis formatæ vel per ſigna vel per verba demonſtratio. Quia vero ſigna in opere confuſa ſunt & equiuoca. ſ. ad intellectum accommodandum alteri, ideo accommodata ſunt verba ad manifeſtationem intellectus vt ſigna diſcreta & propria, & ideo ſignificatio intellectus facta eſt locutiua. Eſt autẽ locutiua verbi interioris mente concepti. i. cogitationis, per verba exterius demonſtratio. Hæc autem virtus nõ eſt eadem cum vocatiua. i. cum emiſſiua vocis. Vocatiua enim eſt ſenſibilium & irrationalium. Locutiua vero eſt rationalium. Vnde nec pica nec dormientes loquuntur. Loqui enim vel dicere eſt cũ intentione proferre. Solius ergo proferentis cum intentione eſt loqui, & hæc eſt virtus locutiua. Sed tale eſt rationale. ſ. homo, locutiua ergo quantum ad intentionem eſt intellectiuę, quantum ad prolationem eſt ſenſitiuę. Hæc enim duo ſunt in eo quod eſt loqui. ſ. cum intentione proferre.

De viribus animæ motiuis interioribus. Cap. LVI.

DIcto de viribus apprehenſiuis reſtat dicẽdum de motiuis. Eſt itaq; vis motiua in bonum, vt natura. Et eſt motiua per apprehenſionem. Motiua vt natura triplex eſt. Eſt enim motiuum in bonum ſupremum, & dicitur ſinderęſis. Et eſt motiuum in bonum infimum quod dicitur ſenſualitas, & eſt motiuum in bonum medium quod dicitur voluntas naturalis. Et eſt bonum ſuperius videlicet bonum rationale quod dicitur honeſtum & bonum ſimpliciter quod ſua vi nos trahit & ſua dignitate nos allicit, & eſt bonum inferius, bonum. ſ. corporale delectabile carnis, quod eſt bonum apparens, ſiue ſecundum quid, & eſt bonum medium. ſ. quod eſt bonum naturale, quemadmodum eſſe & viuere, intelligere & ſentire, & quæcunq; ſunt ſubſtantialia naturę. Eſt ergo affixus appetitus naturalis & inditus animæ boni honeſti vt virtutum & operationum virtuoſarum. Eſt etiam infixus appetitus boni delectabilis carni, vt quæ ſunt circa cibos, & coitus, & delectationes. eſt iterum infixus appetitus, vt amor boni naturalis. ſ. eſſendi, viuendi, ſentiendi intelligendi. Eſt ergo ſinderęſis vis naturaliter motiua, & inclinans animam rationalem ad bonum honeſtum remurmurans & retrahens ab inhoneſto. Senſualitas vero eſt vis naturaliter mouens & inclinans ad corporis delectationem. Voluntas vero eſt vis naturaliter mouens & inclinans ad bonum ſubſtantiale naturę. Sic ergo diſtinguitur motiua vis vt natura, non per apprehenſionem. Item motiua per apprehenſionem boni diſtinguitur. Nam eſt motiua determinata ad incommutabile bonum, eſt etiam virtus motiua determinata ad commutabile bonum. Et eſt motiua indeterminate ſe habens ad vtrumlibet. Motiua determinata ad incommutabile bonum eſt ſuprema pars rationis vel intellectus, quæ eſt habens ſimilitudinem ſummę bonitatis a creatione impreſſam, Secundum quam etiam determinatur in anima imaginatio trinitatis ſecundũ rationem ſimilitudinis ſummi boni, mens notitia amor. Mens eſt vis conſeruatiua bonitatis inditæ a creatione. Notitia vero eſt per ſpeculationem illius. Amor vero eſt per appetitum illius. Itaque ſicut ſuprema pars apprehenſiuæ ſiue intellectiuæ erat imago trinitatis, per ſimilitudinem primę veritatis indicatiua. Sic ſuprema pars intellectiuæ motiuæ eſt imago trinitatis per ſimilitudinem bonitatis indita. Vnde ex impreſſione bonitatis naſcuntur dictamina iuris naturalis, vt non facias alij quod tibi non vis fieri. Et iterum fac alij &c. Motiua determinata ad commutabile bonum eſt ſenſibilis quantum eſt de ſe. Tamen poteſt conſiderari duobus modis, vel in ſe, vel in ordine ad reuelationem vel intellectum. Secundum quòd in ordine, vt. ſ. ſit ſubiecta ipſi rationi, ſecundum quòd patet in concupiſcibili & iraſcibili, & motiuis membrorum. Secundum quod in ſe, ſic eſt determinata & ordinata ad bonum ſenſibile quod eſt commutabile. Motiua vero determinaté ſe habens ad vtrumlibet. ſ. bonum commutabile vel incommutabile, eſt vis rationalis pars ſuprema vel liberum arbitrium, de qua dicitur eccleſiaſt. 15 Dereliquit eum in manu conſilij ſui, ante hominem vita & mors bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi. Manus conſilij, eſt poteſtas arbitrij, vita & bonum animæ eſt ex conuerſione liberi arbitrij ad bonum incommutabile, quod eſt Deus, mors vero & malum ex auerſione ab incommutabili bono, & conuerſione ad commutabile. Hæc autem vis a Philoſophis dicta eſt intellectus practicus, eo ꝙ ſit principium operabilium.

De practico intellectu. Cap. LVII.

ALbertus. Solet autẽ dici ꝙ ſpeculatiuus per extenſioné fit practicus, ꝑ illud verbum Ariſt. in tertio de anima. Amplius ex ten-

tendente ſe intellectu & dicente, intelligibilia ſingere aut imitari, non mouetor ſed ſecundum deſiderium agit vt abſtinens, hæc aũt extenſio dicitur eſſe a ratione veri in rationem boni vel mali, ſecũdum quod in ethicorum videtur dicere Philoſophus, quòd ethicũ opus non eſt contemplandi gratia ſed vt boni fiamus. Nos autem dicimus quòd ſpeculatiuus & practicus conueniunt quidem in ſubſtantia, & differunt in ratione. Et hæc ratio eſt a vero in bonum extenſio, ſicut dicit Philoſophus. Extenditur aũt principaliter ad tria ſ. ad bonum & ad actuale vel operabile & ad appetitum. Bonum eſt primum mouens. Primus autem boni motus eſt eius cui ſit nuncium de ipſo, & hoc eſt intellectus practicus, non inquantum intellectus. Cumq; hoc bonum ſit actuale vel operabile, erit vtique in particularibus, quia circa hæc eſt omne opus, quod patet per circũſtantias in quibus eſt opus quæ in ethicorum ſingularia dicuntur. Dicit enim ibi Philoſophus, quòd voluntarium eſt cuius principium eſt in ipſo cognoſcente ſingularia, in quibus eſt opus. Bonũ vero non nunciat intellectus, niſi inquantum eſt appetibile. Ideoq; extendit ſe intellectus mouendo appetitum ad boni conſecutionẽ, Et hoc eſt quod dicit Philoſophus, quòd nihil mouet niſi inquantum eſt appetitum. In ſpeculatiuis aũt eſt ſtatus, quia ibi accipitur verum non vt ſibi bonum. Et ſi accipiatur bonum, accipitur vt verum, ſicut enim vniuſcuiuſque ratio eſt principium veritatis de ipſo, ita & boni ratio, nec ibi ſit extenſio ad particularia, nec ad appetitum. Eo quòd ſpeculatiuus nihil actuale conſiderat ſecundum Philoſophum. Itaq; bonum ethicum alter eſt in volente & operãte. Alter in tantummodo ſciente. Primo enim modo eſt vt actuale bonum & appetibile. Secundo modo eſt vt ſcibile, de quo eſt veri ratio. Vnde dicitur in ethicorum, quòd ſcire nihil aut parum prodeſt ad virtutem, velle autem ac perſeuerare in operibus multum. Et iterum alibi Sunt qui ethica non faciunt, ad rationem aũt confugientes philoſophari quærunt & eſſe boni aliquid ſimile faciẽtes ægris, qui medicos quidem ſtudioſũ audiunt, & nihil operando rum faciunt: & quemadmodum illi nunquam bene corpus habebunt ſic curati, ſic nec iſti animam ita philoſophante, ideo autem intellectus extenditur a vero in bonum, potiuſquam econtrario, quia bonum eſt poſt verũ in intellectu. Verum enim eſt in rationu ſpeciei vniuerſalis. Bonum autem in particularibus operum. Ideo neceſſe eſt intellectum vltra id quod eſt ſui proprium extendi, quia proprium eius inquantum eſt intellectus eſt ſtare in vi vniuerſali. Sed ſi debeat eſſe practicus neceſſe eſt illum ad particularia extendi in quibus eſt ipſa praxis.

Qualiter ab intellectu ſpeculatiuo differt practicus. *Cap. LVIII.*

POrro ſecundum quod dictum eſt, quòd ſpeculatiuus per extenſionem fit practicus, non videtur practicus a ſpeculatiuo differre in ſubſtantia, cum tamen Auicen. videatur dicere quòd ſit alia vis animę, hoc etiam per rationem videtur probari poſſe, quia nõ eſt vnus habitus potentiæ practicę cum potentia ſpeculatiua, ſicut patet per ſe. At vero potentia cuius non eſt vnus habitus cũ alia, non eſt eadem in ſubſtantia cum ipſa. Dicit enim Philoſophus, ꝙ idem accidente eſt idem numero. Præterea potentię diffiniuntur per actus, & actus per obiecta. Et aliud eſt actus & obiectum practici ſecundum rationem quam ſpeculatiui. Alia eſt ergo hinc & inde potentia. Nos quoq; dicimus, quòd differentia quidem actuum & obiectorum facit differre practicũ a ſpeculatiuo in ratione virtutis & potentiæ, ſed non in ſubiecti ratione. Eſt autem differentia multiplex, ſed quatuor ex dictis Ariſt. & Auicen. colliguntur. Prima eſt quòd practicus accipit ſpeciem ſecundum quòd eſt principium operis, ſpeculatiuus autem ſecundum quod eſt principium ſcientiæ, & hoc eſt quod dicit Ariſt. in ſecundo metaphiſicę, quòd finis ſpeculatiuæ ſcientiæ eſt veritas, & finis operatiuæ eſt opus. Operantes enim licet conſiderent in eo quod agunt, tamẽ non perſcrutantur per cauſam propter ſeipſam, ſed reſpectu eius quod agunt. Et nos non ſcimus veritatem, abſq; eo quòd ſciamus cauſã eius. Secunda eſt quòd practicus intellectus habet formam operatiuam rei, ſed per hoc componitur cum re operata. Dicit enim Ariſtot. in 8. Methaphiſicę, quòd ſanitas quę inducitur in ęgro eſt a ſanitate quę eſt in anima medici, & dicitur forma cõpoſitionis. Forma vero q̃ eſt in intellectu ſpeculatiuo, nõ eſt ad rẽ, ſed a re per abſtractionem, & dicitur ideo forma abſtractionis. Tertia eſt, qa intellectus practicus per hoc quod eſt practicus, cognoſcit particularia in quibus eſt opus, vt tempus, & locus & partes materię ſicut patet in arcario, qui cognoſcit lignũ ex quo eſt arca & partes eius, ſicut operculum & fundum. Intellectus autem ſpeculatiuus eſt vniuerſalium & non cognoſcit materiam vel materialia ſiue particularia in quibus ſpecies vniuerſalis tãtum per materiã diuerſificatur. Quarta eſt quia intellectus practicus per hoc quòd eſt appetitiuus innititur corpori, & influit virtutem motiuam in ipſum, vt poſſit exequi motum eius. Sed ſpeculatiuus non innititur corpori ſed abſtrahit ſeſe ab ipſo, per hoc quod ſtat in vniuerſali.

Vtrum intellectus practicus ſemper ſit rectus. *Cap. LIX.*

VIdetur aũt quòd intellectus practicus ſemper ſit rectus quia dicunt Ariſt. & Auicen. quòd intellectus ſemper iubet a malo retrahere de natura ſua, ſemper ergo ad bonum inclinat. At vero econtrario q̃nq; ſequitur motum inferioris motoris, qm̃ ab illo eſt mobilis, & hic eſt fantaſia, quæ q̃nq; mouetur non rectè, & ſic intellectus eſt q̃nq; non rectus. Nos itaq; dicimus quòd intellect⁹ practicus tribus modis accipitur ſ. prout eſt natura quędam & pars rationalis aïæ. Et prout eſt potentia diſcernens intelligibilia & operabilia. Et prout eſt principium aliorum operabiliũ. Si primo modo accipiatur, tunc & ea ſeipſo deflecti põt in malũ, & hoc ꝓbat natura angelici intellectus qui reflexus eſt in malũ, etiã abſque hoc quòd eſſet coniunctus fantaſiæ. Et propter hoc Damaſcen⁹ dicit, quòd omne creabile vertibile eſt aut ſ̃m naturam, aut ſ̃m electionem. Secundũ naturam vt generabilia & corruptibilia. Secundum electionẽ vt rõnalia & volũtaria. Si ſecundo modo accipiatur, tũc ipſe eſt potentia oïa intelligibilia. Operabilia vero principia ſunt in particularibus, vnde extendi habet in particularia. Et cum circa particularia plurimus ſit error, contingit ipſum quandoq; iterum reflecti in malum & errare ignorantia. Si tertio modo accipiatur, tunc ipſa erit circa vniuerſalia iuris in quibus non eſt error, & ſic ſemper eſt rectus. Et quia ſic propriu accipitur eo quòd ſit de rõne intellectus, vt dicit Auicen. quòd circa vniuerſalia remota a materia & appendicijs materiæ ſit, dicit Philoſophus quòd ſemper eſt rectus. Poſſet tñ dici ſicut quidã dixerunt, quòd intellectus ordinãs antecedenter ad voluntatem & conſequenter, & qñ antecedenter, tunc mouet voluntatem & non errat. Et ille eſt ordo proprius. Qñ vero conſequenter, tunc etiam quandoq; errat. Sicq; ille ordo nõ eſt proprius ſed indebit⁹ & innaturalis, per quem egrediuntur mores peruerſi, vt dicit Auicenna.

De motu phantaſiæ. *Cap. LX.*

PHantaſia vt dicit Ariſt. eſt motus a ſenſu ſ̃m actum factus. Si ergo fantaſia mouet, mouebit ab alia ſpecie quæ fit a ſenſu ſ̃m actum facto. At vero in ſenſu non ſunt niſi ſenſibilia propria, & cõmunia, ex quo ſequitur quòd ab illis moueat fantaſia. Sed econtra nihil mouet niſi per intentionem boni vel mali, nec a ſenſibus accipitur intentio huiuſmodi. Igitur fantaſia non mouet per hoc quod a ſenſu accipit. Præterea dicit philoſophus quòd fantaſia eſt potentia ſ̃m quam in nobis fit fantaſma. Alibi quoque dicit quòd ad huiuſmodi nos habemus ſicut ſi ad ſcripturas ſine appetitu ac timore aſpicientes ſumus. Et ita videtur quòd non poſſit mouere fantaſia. Nos quoq; dicimus quòd hæc ratio verum concludit. Duo enim habet fantaſia motiua ſiue incitatiua. ſ. quòd ſibi ſit nuncium de apparenti bono vel malo. Et quod innititur corpori mouendo ipſum per appetitum ſenſibile. Dicitur tñ fantaſia large & ſtricte vt ſupra habitum eſt, & hoc intelligitur mouens large. ſ. quod includit eſſe eſtimationem. Ad hoc obiectum aũt contra, dicendũ quòd licet bonum & malum non accipiantur a ſenſibili, tamen non ſeparãtur a ſenſibili prout ſunt in fantaſia. Et hoc eſt quod dicit Auicenna, quod ſenſus quandoq; diffundit concupiſcentiam. Et propter hoc. ſ. ꝙ ſenſibilis vis id quod videtur bonum non ſeparat a ſẽſibili, ſed accipit cum ipſo. Sed quęritur vnde contingat ei eſſe rectam, & non rectam. Videtur enim ꝙ ſemper ſit recta. Senſus enim propriorum verus eſt, ergo ab illo non habet errare. Si dicatur ꝙ hoc habet a ſenſu communi, contra, obiecta ſenſus communis ſũt ſpecies quantitatis, illis aũt non eſt coniuncta ratio vel intentio apparentis boni vel mali, aliter enim bonum vel malum conſiderent in mathematicis ſi bonum & malum eſſent paſſiones quanti. Cum ergo fantaſia ſit de apparenti, bono vel malo, ipſa non erit de obiectis ſenſus communis. Igitur ab illis non habet errare. Nos aũt dicimus, ꝙ fantaſia errorem habet apprehendere a ſenſu communi, vt habetur in libro de anima, ſenſus enim communis non tantum habet apprehendere ſenſata communia, ſed etiã diuidere propria, ea qua collatione reſultat intentio apparentis boni vel mali.

De differentia eius a ſenſualitate. *Cap. LXI.*

ACtor. Ex ſupradictis vero patet, ꝙ ſenſualitas ſicut ratio vel fantaſia non ſolum apprehenſiuam ſed etiam motiuam vim ſuam habet. Et differũt fantaſia & ſenſualitas, quia fantaſia eſt vis ſecundum quam apparet aliquid eſſe bonum aut malum, & mouetur in bonum aut contra malum. Senſualitas aut eſt vis ſecundũ quam percipitur aliquid eſſe bonum aut malum, vt nunc, & mouetur in illud & contra illud. In ratione quidem præcellit homo brutis. Senſualitas autem eſt vtriuſq; communis. Et hoc ſecundum ſuñ rationem. ſ. ſecundum ſe, non tamen ratione peccati, videlicet ꝓp ordinationem quam habet in homine ad interiorem potentiam. ſ. rõnalem, in qua nimirum abundat ſuper bruta, propter hunc enim ordinem quodãmodo perfectior eſt, & nobilior ſenſualitas in homine, quam in brutis. Ideoq; in humana contingit eſſe peccatum in brutali nequaquam. Diuiditur autem proprie ratio contra ſenſualitatem & intellectus contra fantaſiam. Quidam etiam diuidũt ſenſualitatem ſicut & rationem in duas partes. ſ. inferiorem, quæ

mouet

monet ad illicita, & ſuperiorem quę ad licita & corporis neceſſaria. Prim[a] e quidem mot[us] pena eſt & culpa. Secundæ vero motus ſi eſt moderatus nec culpa, nec pena, ſi immoderatus & culpa & pœna. Tripliciter autem accipitur ſenſualitas. Aliquando pro vi ſenſitiua inferiori, quam vocat Ariſt. ſenſum communem .ſ. virtutem quandam cui co[n]ducuntur omnia ſenſibilia & diſcernit a ſingulis ſingula. Aliquando vero pro vi motiua interiori, quę intendit in quantum qua ſenſus corporis, vt appetitus. Aliquando etiam pro inferiori parte rationis, quæ circa ſenſualia negociatur.

De viribus appetitiuis inobedientibus rationi. Cap. LXII.

IOhannes de rupella. Vires autem appetitiuæ ſecundum Iohannem Damaſcenum diuiduntur in rationales & irrationales. Irrationalium quoq[ue] duæ ſunt partes, hęc quidem inobediens rationi, illa vero obediens ac perſuaſibilis rationi. Inobediens igitur eſt q[uæ] ratione non perſuadetur. Et hæc in quatuor ſubdiuiditur, videlicet in virtutem vitalem quæ pulſatiua vocatur, & ſeminatiui ſiue generatiuam & plantatiuam quæ dicitur nutritiua, & augmentatiuam quæ plaſmat corpora. Hæc enim non ratione gubernantur ſed natura. Harum vero numeratio ſic patet, generatiua quidem eſt ad generis multiplicationem ac ſpeciei conſeruationem. Reliquę vero tres ad conſeruationem eſſe ſingularis, vel perfectionem. Et augmentatiua eſt ad perfectionem ſingularis, ſecundum debitũ modum conſiſtentiæ & quantitatis naturalis. Pulſatiua & nutritiua ad conſeruationem eſſe ſingularis contra corruptionẽ, quæ eſt ex actione caliditatis innaturalis. Et pulſatiua eſt ad temperandum calorem, nutritiua ad reparandum deperditum per calorem. Albertus. Ariſt. etiam in primo ethicorum libro diuidit motiuas vires in rationalem & irrationalem. Irrationalem uero ſubdiuidit in obedientem rationi & inobedientem. Obedientem vero diuidit in concupiſcentiam & iram. At illa diuiſio dat[a] eſt de mouente in cõparatione ad primum ordinans motum, quod eſt ratio. Aliquid enim nullo modo eſt ordinabile, eo q[uod] nullo modo ſubiacet imperio rationis, & libertati voluntatis, ſicut commune plantatiuum, hoc eſt vegetabile, ſecundum quod eſt in hominibus ac brutis & plãtis. Aliquid aũt ordinẽ rationis percipit per hoc, quòd ſubiacet imperio rationis & libertatis voluntatis, ſicut virtutes quędam interiores animæ ſenſibilis, porro aliquid participat rationem particulariter .i. partes ſui vt virtutes animæ rationalis.

Cur vegetabiles non obediunt ei. Cap. LXIII.

CAuſa vero cur vegetabiles virtutes non poſſunt participare rationem duplex eſt, vna eſt ex parte corporis, quia .ſ. omnes illæ operantur actu calidi & frigidi & humidi & ſicci, quorum operationes ſunt ad vnum tantum & de neceſſitate. Sic autem nõ operantur ſenſibilis animæ virtutes ac præcipue interiores, ſed potius componendo ac diuidendo apprehenſa & eſtimando ea. Ideoque non ſunt etiam ad vnum nec de neceſſitate, ſed contingenter ad oppoſita duo .ſ. apparens verum & falſum in apprehendendo & apparens bonum & malum in mouendo. Alia vero eſt ex parte animæ, quia .ſ. virtus nullo modo apprehenſiua non poteſt imperium ſuperioris motoris percipere, ſiue ſit ſibi coniunctus, ſiue non coniunctus. Sed aliquo modo apprehenſiua percipit ipſum, & ordinatur ab ipſo, ac ſequitur ipſum. Vires autem animæ vegetabilis nullo modo apprehenſiuæ ſunt, ideoq[ue] non percipiunt imperium rationis. At vero ſenſibiles vires cum ſint apprehenſiuæ, percipiunt ipſũ, & ſi ſequuntur eum ordinantur. Sed non de neceſſitate ſequuntur quia contingenter ſe habent ad opus. At vero cõtra hoc obiicitur, quòd plantatiuum æqualiter rationem participare uidetur. Nam cuiuſcunq[ue] actus & materia ſunt ordinabilia per virtutem moralẽ quæ pars honeſti eſt, illud eſt participans ęqualiter rationem, actus vero & materia nutritiuæ & generatiuæ ſunt huiuſmodi, ergo participantia ęqualiter ſunt rationem. Nos autem dicimus, q[uod] generatiua duobus modis conſideratur .ſ. in ſubſtantia, & ſibi annexo per accidens. Si conſideratur in ſubſtantia ſic habet actus non ſubiacentes rationi, ſicut eſt attrahere ſemen ad locum generationis & conferre ſibi virtutem informatiuam cum quinq[ue] ſuis operibus .ſ. aſſimilatiuo, concauo, perforabili, aſpero, & leni. Quorum primũ adæquat partes complenando exterius. Secundum aũt cauat quæ dant membra, vt ſint vaſa humidi. Tertia vero perforat ſpondilia, vt ſit concauus tranſitus nuchæ, vt habeatur vicarius cerebri in colla[ti]one motus & ſenſus per totum corpus. Quartum vero exaſperat quædam membra, vt ſtomachum facit interius villoſum, quo magis retineat cibum, & matricem interius villoſam, quo magis retineat ſemen conceptum. Quintum autem lenificat & hoc in multis membris quæ lenia ſunt. Annexum autem per accidens eſt motus voluntarius & delectabile tactus, hoc enim non in omnibus habet vnum, ſed illa reſpicit ad animam ſenſibilem & vlterius ad rationem. Similiter dicendum eſt de nutritiua. Opera enim ſubſtantialia nutritiuæ ſunt appetere cibum ac digerere, & a loco digeſtionis ad membra expellere, & paſcere membra per vnionem cibi ad ſubſtantiam membri, & informare cibum ſpecie membri. Quantũ ad hoc non ordinatur a ratione, ſed quantum ad annexa per accidens quæ non habet in omnibus ſicut eſt tempus & qualitas cibi, & delectatio ſenſibilis. Secundum hoc enim eſt ſub voluntate & viribus animæ ſenſibilis.

De obedientibus rationi & primo imperantibus motui ad eſt affectiuis. Cap. LXIIII.

IOhannes de Rupella. Porro vis obediens ac perſuaſibilis rationi ſubdiuiditur in imperantem motum & exequentem, imperãs quoq[ue] motum ſubdiuiditur in concupiſcibilem & iraſcibilem, ex quibus omnes affectiones oriuntur. Nam rerum hæ quidem ſunt bonæ hæ autem malæ. Bonum expectatum conſtituit concupiſcentiam, præſens vero lętitiam. Similiter autem expectatum malum, timorem, pręſens vero triſtitiam. Et hic bonum dicimus vel quod eſt vere bonum vel quod uidetur bonum. Similiter autem & malum: & forſitan hę ſunt idem cum appetitiuis ſecundum ſubſtantiam ſed non ſecundum rationem, iuxta id quod dicit Auicenna, inquantum enim intenduntur vires appetitiuæ ſunt affectiuę ſiue deſideratiuæ. Notandum ergo q[uod] appetitus eſt motus imperii ſiue iraſcibilis ſiue concupiſcibilis. Affectio vero eſt motus interior cõſequens ad apprehenſionem boni uel mali. Vnde affectiones iuxta ſanctos atque philoſophos multiplicantur ſecundum differentias quatuor, videlicet gaudium ſiue lætitiam, dolorem ſeu triſtitiam, cupiditatem ſeu ſpem, metum ſiue timorem. Quarum ſufficienti ratio patet ex prædictis. Nam ex apprehenſione boni futuri oritur cupiditas ſiue ſpes, ex comprehenſione boni præſentis gaudium ſeu lętitia. Porro ex comprehenſione mali futuri naſcitur metus ſiue timor, ex comprehenſione autem mali pręſentis oritur triſtitia ſeu dolor.

De differentia eſſentiali & concupiſcibilis & iraſcibilis. Cap. LXV

AD cognoſcendum autem differentiam virtutis cõcupiſcibilis & iraſcibilis. Notandum eſt quòd bonum dicitur duobus modis, uidelicet bonum ſimpliciter & bonum expediens. Bonum ſimpliciter hoc dicitur delectabile. Bonum expediens arduum quod & triſtabile. Bonum tamen dicitur quia vtile. Bonum delectabile vt cibus. Bonum expediens vt medicina uel inciſura p[ro]p[ter] ſalutem corporis. Eſt itaq[ue] vis concupiſcibilis appetitiua boni delectabilis. Vis autem iraſcibilis, appetitiua boni ardui expedientis. Præterea notandum quòd ſicut duplex eſt eſſe .ſ. eſſe naturę, & eſſe ordinis abſolutum & comparatum, ſic duplex bonum. Eſt enim bonum naturale .ſ. conueniens & conſentaneum naturę, & hoc eſt bonum delectabile, delectatio enim eſt coniunctio conuenientis cum conuenienti. Et eſt bonum ordinis quod eſt honorabile vel excellens. Duplex eſt ergo virtus appetitiua boni quæ eſt motiua ad bonum. Nã alia eſt motiua ſiue appetitiua boni naturę delectabilis. Alia boni honorabilis ſiue excellentis. Prima eſt concupiſcibilis quę intendit delectationem. Secunda iraſcibilis quæ intendit excellentiã vel honorem. Vnde Damaſcenus videtur dicere, motum iræ procedere ex amore excellentię quo quodlibet perfectum animal vult cuſtodire proprium ordinem. Præterea cum bonum ſit principium mouendi cum apprehenditur, ſimiliter & malum. Si ergo eſt vis q[uæ] mouet ſecundum apprehenſionem boni ut concupiſcibilis, erit & vis quæ moueat ſecundum apprehenſionem mali. Sicut ergo per apprehenſionem boni expectati fit motus cupiditatis & deſiderij in concupiſcibili, ſic per apprehenſionem mali opinati fit motus timoris in iraſcibili, ſimiliter ſicut per coniunctionem boni ſiue per adeptionem fit quietatio vis concupiſcibilis, ſic per ablationem & diuiſionem boni concupiſcibilis fit perturbatio vel ira in iraſcibili. Diuiſio autem boni vel ablatio lęſio eſt concupiſcibilis, & hæc eſtimatur malum. Cum ergo apprehenditur hoc malum, ſi uis iraſcibilis eſt confortata, tunc ſperat & audet & iraſcitur, & hoc eſt moueri contra malum inſurgendo in uindictam vel bellum. Vnde Damaſcenus. Ira eſt id quod audax eſt lęſæ mentis concupiſcentiæ uindex. Si vero eſt diſconfortata, tunc deſperat & timet & fugit, quod eſt moueri a malo. Sicut ergo eſt uis quæ mouetur ad bonum, & quieſcit in bono concupiſcibilis, ſimiliter erit vis quæ mouebitur contra malum, & recedit a malo. Sic ergo ex his manifeſtum eſt, quid iraſcibilis, & quid concupiſcibilis, & quæ earum differentiæ ſint eſſentiales.

De actibus concupiſcibilis. Cap. LXVI.

NVnc autem determinandi ſunt actus & motus qui fiunt ex imperio concupiſcibilis & iraſcibilis virtutis, & primo de cõcupiſcibili. Sciendum ergo quod uirtus concupiſcibilis cum ſit in bonum delectabile, habet actus concupiſcere, deſiderare, gaudere, lætari, diligere. Et cum contraria nata ſunt fieri circa idem erunt actus contrarij prædictis ipſius concupiſcibilis, ut faſtidire quod eſt contrarium concupiſcere. Abhominari quod eſt contrarium deſiderare. Dolere quod contrariatur gaudere. Triſtari quod contrariũ eſt lætari. Odire quod eſt cõtrariũ amare & diligere. Eſt autem

autem concupiſcere, apprehenſum delectabile appetere. Deſiderare vero intenſe & ardenter appetere. Gaudere vero & iucundari de adeptione boni. Lętari vero eſt de fruitione ſiue vſu boni. Amare vero & diligere aliquid bonum appetere. Nam proprie amor & dilectio non dicuntur reſpectu ſui, ſed alterius. Econtra faſtidire eſt delectabile reſpuere. Abhominari vero eſt cum ardore & intentione reſpuere. Dolere affligi ex ſeparatione ſeu diuiſione boni delectabilis ſiue conuenientis. Triſtari vero affligi ex præſentia ſiue cõiunctione diſconuenientis ſiue triſtabilis. Odire vero eſt velle alii malum ſiue appetere. Poſſemus etiam addere aliam contrarietaté actuum qui pertinent ad concupiſcibilem & iraſcibilem. ſ. miſereri & inuidere. Sed quia miſerere eſt contriſtari in alienis malis. Inuidere triſtari in alienis bonis, ideo continentur ſub triſtitia. Notandus eſt ergo numerus horum actuum. Duplex enim eſt diſpoſitio virtutis concupiſcibilis mouentis ad actus. ſ. placentia & diſplicentia. Quidã ergo actus exeunt ab ea ſm placentiã. Quidam vero ſm diſplicentiam. Secundũ placentiam duobus modis: nam placentia aut eſt boni aut mali. Si boni iterum dupliciter, proprii vel alteri⁹. Si proprii, iterum dupliciter coniuncti vel diſtantis. Boni ergo proprii diſtantis adhuc placentia generat concupiſcentiã & deſideriũ. Sed concupiſcentia eſt appetitus illius ſimpliciter, deſideriũ appetitus intenſus. Boni vero delectabilis proprij coniuncti placentia generat gaudium & lętitiam, ſed gaudium de adeptione, lætitiã, de fruitione vel vſu. Boni vero alterius placentia generat amorem & dilectionem Mali vero placẽtia non põt eſſe reſpectu alterius. Nullus enim põt malũ ſibi appetere. Ideo placentia mali eſt ſolũ reſpectu alteri⁹ & generat odium. A concupiſcibili ergo ſm placentiam exeunt iſti act⁹ concupiſcere, deſiderare, gaudere, lętari & amare, odiré. Secundũ diſplicentiam egrediuntur act⁹ multipliciter. Nã diſplicentia aut eſt boni aut mali, ſi boni aut ꝓprii vel alterius, ſi ꝓprii generantᷣ faſtidiũ & abominatio ſeu accidia, ſi alteri⁹, generatᷣ inuidia, ſi aũt mali, hoc eſt dupliciter proprii vel alterius, ſi ꝓprii generatur dolor & triſtitia, ſi alterius generatur miſericordia. Sic ergo determinantur prædicti actus concupiſcibilis. Et ſi qui ad hos ſunt reducibiles ſecundum placentiam & diſplicentiam, qua ſunt diſpoſitiones ipſius concupiſcibilis, vt imperet motibus.

De actibus iraſcibilis. *Cap. LXVII*

ACtus autem iraſcibilis cum ſit in arduum & difficile, ſunt ſm duplicem diſpoſitionem. ſ. debilitatis & corroborationis. Debilitas eſt diſpoſitio quę conſequitur ex diſconfortatione virtutis iraſcibilis. Corroboratio eſt diſpoſitio quę conſequitur ex confortatione eiuſdem, ſm ergo corroborationem ſunt actus ex imperio iraſcibilis, quidam in bonum quidam contra malum. In bonũ vero non ſm quamcunq; rõnem, ſed ſm excellentiæ rõnem, vel honoris, ſm hoc ergo ſunt actus ambitio, & ſpes, ſuperbia, dominatio, cõtẽptus. Ambitio & ſpes ſunt reſpectu honoris vel excellentiæ adhuc diſtantis, ſed ambitio eſt appetitus honoris vel excellentię non habitæ vel ardui cuiuſcunq;. Spes vero appetitus eiuſdé, ſed cũm confidentia obtinendi. Superbia vero & dominatio & cõtemptus ſunt reſpectu boni ardui, vt honoris & potentiæ iam obtẽtę: ſed ſuperbia & dominatio dicunt appetitum excellentię, vel dominationis præſentis. Et intentio ſuperbię eſt ab inferioribus ad ſuperiora excellere. Intentio dominationis eſt per ſuperioritaté inferioribus præeſſe. Contemptus vero dicit deteſtationem ſiue reprobationem ſubiectionis ſiue veritatis vel virtutis. Contemptus enim proprie eſt reprobatio alicuius rei vel perſonæ, quia eſtimatur vilis. Contra malum vero ſiunt actus ſecundum roborationem iraſcibilis. ſ. audere, & iraſci & inſurgere. Et audere eſt de victoria mali præſumere. Iraſci vero eſt vindictam vel punitionem appetere A quo ſequitur inſurgere in vindictam ſeu inferendum malum. Iſti ergo actus egrediuntur ab iraſcibili ſm corroborationem ipſius in appetendo bonum arduum, vel inſurgendo contra malum. Secundum debilitatem vero ſeu diſconfortationem ſunt mot⁹ ab iraſcibili per modum fugæ, & hoc multipliciter. Nam quidam motus ſunt fugæ a bono, quidã fugę a malo, & motus fugæ a bono nõ ſm rõnem boni cuiuſcunq; ſed boni ardui ſiue excellentiæ, ſecundum hoc ergo ſunt motus paupertas ſpiritus, deſperatio, humiliatio, reuerentia. Et paupertas ſpiritus opponitur ambitioni, quæ eſt appetitus fugę honoris & excellentiæ Deſperatio vero eſt appetitus reſiliens a bono arduo propter diffidentiam obtinendi, ſiue diffidentiam reſiliés ab arduo obtinendo, & eſt contraria ſpei. Humiliatio vero eſt amor ſubiectionis, & fugiens excellentiam. Et cõtraria eſt ſuperbiæ & dominationi. Reuerentia vero eſt ex conſideratione excellentię alterius reſilitio in propriam paupertatem, ſiue veneratio rei vel perſonę alicuius propter ſuam excellentiam, & eſt contraria contemptui. Hi ergo ſunt motus iraſcibilis per modũ a bono. Sed dubitabit aliquis cum bonum trahat appetitum, quomodo poteſt eſſe fuga reſpectu boni? Reſponſio, non boni inquantum bonum ſed inquantum difficile. Quidam vero actus ſunt per modũ fugæ a malo, vt pœnitentia impatientia timor. Et pœnitentia eſt fuga ſiue reſilitio a pręterito malo ſeu deteſtatio. Impatientia eſt reſilitio a pręſenti malo. Timor vero eſt fuga ſiue reſilitio a futuro malo. Secundum ergo diſpoſitionem debilitationis virtutis iraſcibilis procedunt actus. ſ. paupertas, ſecundum quod reſtringitur ad appetitum deſertionis honoris, deſperatio, humiliatio, reuerentia, & pœnitentia, impatientia, timor. Quibus contrarij ſunt actus procedentes ſecundum diſpoſitionem corroborationis virtutis iraſcibilis, ſcilicet ambitio, ſpes, ſuperbia, ſeu dominatio, contemptus, audacia, ira, magnanimitas, ex qua eſt inſurgere.

De actibus vtriuſque generaliter & organo amborum. *Cap. LXVIII.*

HÆc ergo de actibus virium iraſcibilis & concupiſcibilis quę ſunt imperantes dicta ſunt. Et generaliter quicunque motus ſunt in bonum delectabile inquantum huiuſmodi, & horum contrarii. ſ. quicunq; ſunt circa triſtabile inquantum triſtabile opponitur delectabili, ſunt motus procedentes ex imperio concupiſcibilis. Similiter quicunq; ſunt motus in bonum expediens ſiue arduum appetendo ſiue fugiendo ab illo, & quicunq; contra malum inſurgendo, vel a malo fugiendo, ſunt motus procedentes ex imperio iraſcibilis. Non autem tales ſunt motus qui iam dicti ſunt ſupra procedere ab imperio concupiſcibilis, ſcilicet dolor, odium, miſericordia, inuidia. Nam huiuſmodi motus non ſiunt inſurgendo contra malum vel fugiendo ab eo, ſed magis placendo vel diſplicendo ſicut patet ex prædictis. Organum autem virtutis iraſcibilis & concupiſcibilis eſt cor. Sicut enim virtutis apprehenſiuæ ſenſibilis organum principale eſt cerebrum, ita virtutis motiuæ organũ eorum eſt cor, ſicut dicunt philoſophi. Et huiuſmodi ſignum eſt dilatatio cordis & conſtrictio & reuocatio ſanguinis & ſpirituum ab exterioribus ad interiora in motibus concupiſcibilis & iraſcibilis. Cum enim motus ſit a virtute confortata, tunc ſit dilatatio cordis, & emiſſio ſanguinis & ſpirituum a corde, vel interioribus ad exteriora, ſed leniter, confortata concupiſcibili, impetuoſè confortata iraſcibili. Diſconfortata vero virtute ſit cordis conſtrictio & reuocatio ſpirituum, ſed diſconfortata concupiſcibili lente, iraſcibili vero impetuoſe. Ex his ergo paſſionibus differentibus in motibus concupiſcibilis apprehenditur organum virtutis motiuæ quod eſt cor.

De Speciebus triſtitiæ ac lætitiæ. *Cap. LXIX.*

LÆtitiam diuidit Iohannes Damaſcenus multipliciter. Primo ſic. Lętitiarum quædam ſunt animales, quædam corporales. Animales ſunt, quęcunq; ſunt ſolius animæ ſecundum ſeipſam, quæcunq; ſ. ſunt circa diſciplinas contemplatiuas. Corporales vero ſunt quæ cum coniunctione corporis & animæ ſiunt. Et ideo tales vocantur quæcunque ſiunt circa cibos & coitus & talia. Solius quippe corporis nequaquam inueniet quis lętitias. Alio modo ſic, lętitiarum quædam ſunt verę, quædam mendaces. Verę ſunt ſolius mentis ſecundum doctrinam & contemplationem. Mendaces quæ ſunt cum corpore ſecundum ſenſum. Eas autem lętitias q̃ ſunt cum corpore ſubdiuidit ſic. Lętitiarum quæ cum corpore ſũt, quædam ſunt naturales ſimul & neceſſarię, ſine quibus viuere impoſſibile eſt, vt nutritiuę & indigentiæ repletiuæ, & indumenta neceſſaria. Alię vero naturales non ſunt neceſſariæ, vt quæ ſecundum naturam & legem ſunt commixtionis, hæ enim in permanentiam quidem totius humani generis conferunt. Poſſibile autem eſt & ſine eis in virginitate manere. Aliæ vero quæ neq; neceſſariæ neque naturales ſunt, vt ebrietas & luxuria & plenitudo vtilitatem excedens. Neq; enim conſiſtentiam vitæ noſtræ conferuntur, neq; in ſucceſſione generis, ſed etiam nocent. Eum ergo qui ſecundum Deum viuit oportet neceſſarias & naturales ſimul pertranſire. In ſecundo vero ordine naturales & non neceſſarias ponere cum decenti tempore & modo & menſura. Alias autem oportet omnino retinere. Triſtitiam autem diuidit ſic. Triſtitię ſpecies ſunt quatuor, accidia, achos, inuidia, miſericordia. Accidia eſt triſtitia aggrauans. Achos vero eſt triſtitia vocem auferens. Inuidia vero eſt triſtitia in alienis bonis. Miſericordia vero eſt triſtitia in alienis malis. Quorum numer⁹ ſic patet, quia triſtitia aut eſt de bono, aut de malo. Si de bono aut eſt de bono proprio, & ſic accidia, quæ eſt tędium interni boni, aut de alieno & ſic inuidia. Similiter de malo, aut eſt de malo proprio & ſic eſt achos, aut de malo alieno & ſic eſt miſericordia. Sed dubitabit aliquis cum bonum ſm ſe coniunctum afferat lętitiam cur dictum eſt prius quomodo poſſit eſſe triſtitia de bono. Dicimus quod bonum inquantum bonum non infert triſtitiam, ſed inquantum diſconueniens ac improportionale, hoc eſt non placens affectui contrariam diſpoſitionem habenti, ſeu inconuenientem illi bono, quemadmodum lux quæ ſecundũ ſe delectabilis eſt viſui, tamen male diſpoſitio odioſa eſt. Vnde Auguſtinus. Oculis ęgris odioſa eſt lux.

De ſpeciebus timoris & iræ. Cap. LXX.

DIVIDIT etiam timorem in ſex, in ſegniciem & erubeſcētiā, verecundiam & admirationem, ſtuporem & agoniam. Segnicies eſt timor futuræ operationis. Erubeſcentia eſt timor in expectatione conuicij. Verecundia eſt timor in turpi actu. Admiratio eſt timor ex magna imaginatione. Agonia eſt timor per caſum. ſ. per infortunium. Timentes enim infortunatas actiones agonizamus, quorū numerus ſic patet. Cum timor ſit ſuſpicio futuri mali, aut igitur eſt eſtimatio futuri mali ſecundum diſpoſitionem proximam, & ſic agonia, aut ſecundum diſpoſitionem remotam, & hoc duobus modis, aut enim diſpoſitio iam adhuc remota eſt ſecū dum viam virtutis apprehentiuę, & ſic eſt admiratio & ſtupor. Sed admiratio ex imaginatione magna Stupor ex inſolita. Aut attenditur quòd diſpoſitio adhuc remota eſt per comparationem ad virtutem motiuam, & ſic eſt ſegnicies, erubeſcentia & verecundia. Sed ſegnicies eſt reſpectu mali in opere. Erubeſcentia reſpectu mali in verbo. Verecundia reſpectu mali in opinione, propter hoc, enim verecundamur, quia alius eſt conſcius noſtri turpis actus. Et notandum quòd malum dicitur hic communiter ſecundum quòd eſt commune ad triſtabile, & difficile, & diſconueniens quodcunque. Conſequenter ſubdit de ira quam diffinit ſecundum duos modos. Primo materialiter ſic. Ira eſt feruor eius qui circa cor & ſanguinis ex euaporatione & perturbatione fellis fiens. Secundo moraliter & dupliciter. Vno modo ira eſt deſideriū repunitionis. Iniuriam enim paſſi, eſtimantes ſe iniuſtitiam pati iraſcuntur. Et eſt quaſi mixta paſſio & ex concupiſcentia & ira. Alio modo ſic. ſ. ira eſt id quod audax eſt mentis vindex læſę concupiſcentiæ. Cū enim concupiſcimus aliquid & prohibemur ab aliquo, iraſcimur aduerſus eum, vel ꝙ iniuſta paſſi mente. ſ. iudicante dignum anguſtia, quod factum eſt in cuſtodientibus ſecundum naturam proprium ordinem, per quod dat intelligere, quod ex amore naturali reſpectus proprij ordinis ſecundum honorem & excellentiam fit motus iræ. Deinde ſubdiuidit ſpecies iræ quæ ſunt tres. ſ. fel ſiue fellea & ira quæ vocatur mania & chocus. ſ. furor. Ira enim principium & motum habens ira & fel & fellea vocatur, hoc eſt, quæ de facili recedit Mania vero eſt ira permanens. ſ. memoria mali. Vnde a manendo dicitur & memoriæ tradendo. Chocos autem. i. furor eſt irā obſeruans tempus in vindictam. Vnde dicitur chocos a coyſtay. i. ab iniacendo. Notandum ergo ꝙ hæ quatuor, letitia, triſtitia, timor, & ira ſunt ipſius concupiſcibilis & iraſcibilis. Sed lætitia & triſtitia concupiſcibilis, lætitia concupiſcibilis confortare, triſtitia diſconfortare. Cum enim vis concupiſcibilis confortatur, lætatur & gaudet. Cum diſconfortatur, triſtatur & dolet. Timor aūt & ira iraſcibilis ſed timor diſconfortatę, ira confortare. Cum enim virtus iraſcibilis confortatur, tunc ſperat & audet, cum diſconfortatur deſperat & timet.

De diuerſis cauſis differentiæ affectionum. Cap. LXXI.

AD explanationem autem maiorem affectionum ſciendum eſt, quòd differentia in affectionibus prouenit ex triplici cauſa. Vna eſt diſpoſitio apprehenſionis. Alia eſt diſpoſitio virtutis motiuę. Tertia eſt diſpoſitio complexionis corporis. Diſpoſitio enim apprehenſionis maxime operatur ad aptitudinem triſtitiæ & lętitiæ timoris vel ſpei. Cum enim anima imaginatur ſpeciem aliquā bō vel mali & agit ex hoc, quòd cor corroboratur inea, ſtatim materia corporalis recipit diſpoſitionem habentem comparationem ad illā. Sicut nos videm⁹ in diſpoſitione infirmi, cū credit ſe conualeſcere, aut ſani credit ſe ęgrotare. Multotiens enim contingit ꝙ roboratur forma imaginatiua in anima quod patiatur ex ea ipſa materia corporis, & proueniat ex hoc ſanitas & infirmitas. Et eſt hæc actio efficacior, quam ad quod operatur medicus. Et ſicut patet in diſpoſitione hominis ambulantis ſuper trabem quę eſt in media via, ambulat enim ſuper trabem ſecure, ſed ſi poſita fuerit vt pons ſuper aquam profundam, non audebit ambulare ſuper aquam eo quòd in anima eius eſt forma vel imaginatio cadendi vehementer impreſſa. Sic ergo manifeſtum eſt, qualiter ſecundum apprehenſionem cum corroboratur imaginatio, conſequitur diſpoſitio ad timorem vel audaciam, dolorem vel triſtitiam, & quaſi a cauſa neceſſaria. Secunda cauſa eſt diſpoſitio virtutis motiue quam habet ex conſuetudine exercitij. Cum enim virtus concupiſcibilis frequē ter exercetur ad lætitiam aptior eſt ad illam. Cum vis iraſcibilis exercetur ad ardua audacior eſt ad illa, & per contrarium exercitiū fiunt aptitudines ad contraria. ſ. ad triſtitiam & ad metum. Per omne enim quod frequentat, virtus roboratur. Ex corroboratione autem virtutis eſt aptitudo, ſicut patet in corporibus cum corpus frequenter caleſcat, aptum eſt ad cito caleſcendum Similiter cum frigeſcit, ſiue cum diſſoluitur, ſiue conſtringitur. Similiter interiores virtutes animæ cum frequentant actiones ſuas habilitantur, & ſic in eis fortis habitus ad actus conſuetos. Tertia cauſa eſt diſpoſitio complexionis ſecundum ſpiritus corporeos, & ſanguinē & humores, Spiritum autem, ſecundum quod dicit Auicenna dicunt, quòd eſt ſubſtantia lucida, & effigiat vultus hominum ad ſimilitudinem cæleſtium corporum Vnde ſpiritus viſibilis vocatur radius & lux. Vnde anima congratulatur cum videt lucem, & moleſtatur in tenebris. Notandum ergo quòd cum ſpiritus qui eſt in corde fuerit multus & temperatę complexionis in tenuitate & ſpiſſitudine, & lux eius fuerit reſplendens, erit aptiſſimus gaudio. Cum autem fuerit paruę quantitatis & materia fuerit pauca, ſicut in conualeſcentibus qui ſunt graciles ex infirmitate & in ſenibus. Siue fuerit diſtemperatæ complexionis vt in calidis & colericis. Siue ſpiſſus & groſſus, vt in melancolicis, erit aptus triſtitiæ. Vt autē quod aptum eſt ad aliquid, ſufficit quęlibet cauſa, ſicut ſulphuris accenſio quod incenditur quolibet igne, licet cum multo maiore igne ligna non incendantur. Cum ergo anima fuerit habens ſpiritus aptos ad patiendum ex lætis, lætabitur qualibet ex cauſa, ſi vero aptū ad patiendum ex triſtibus, triſtabitur: ſimiliter nota circa complexionem humoris ſecundum Auicennam, quòd cum ſanguis eſt in ferius temperatus inter tenuitatem & groſſitatem propter abundātiam ſpiritus reſplendentis aptat animam gaudio, ſanguis vero clarus diſtemperatus in calore propter multam eius accenſionem vel velocitatem ſui motus, aptat eam iracundię, ſanguis autem ſi tenuis, aquoſus frigidus, aptat eam debilitati cordis & timoris, ſpiritus enim qui fit ex eo eſt grauis ad mouendum exterius, & eſt paruæ accenſionis, ſanguis vero groſſus, turbidus, diſtemperatus in calore aptat triſtitiæ & iracundię pertinaci. Sed triſtitia fit per ſpiritū turbidum qui generatur ex eo. Ira vero propter velocitatem accenſionis ſuę ex calore. Pertinacia autem iræ fit ex hoc, quòd eſt ſpiſſus, quia ſpiſſum cum caleſcit non cito frigeſcit. Si vero ſanguis ſit tenuis & diſtemperatus in calore cito accenditur & cito extinguitur, & ideo aptat ad irā facile mobilem, & ſic intellige in ſimilibus.

Adhuc de eodem. Cap. LXXII.

EX his ergo nota differentiam inter potentiam & aptitudinem. Potentia enim eſt æqualiter ad contrarias affectiones. Aptitudo determinatur magis ad vnam illarum, verbi gratia. Omnis homo æqualiter poteſt triſtari & gaudere, ſed quidam aptiores ſunt gaudio, quidam triſtitiæ propter cauſas prædictas. Ex quibus aptitudinibus dicuntur quidam iucundi, quidam triſtes, quidam iraſcibiles, quidam formidoloſi. Notandum quòd quaſdam diſpoſitiones habet anima ex ſe tantum, ſicut intelligere & contemplari veritatem. Quaſdam habet corpus ex ſe, vt compoſitionem & cōplexionem & ſolutionem continuitatis. Quaſdam vero habet animā ex hoc quòd eſt habens corpus, vt concupiſcentiam & iracundiam & imaginationem, quæ ſunt etiam in anima ſeparata per cōparationem ad corpus, quaſdam vero habet corpus inquantum eſt habens animam, ſicut eſt ſomnus & vigilia, ægritudo & ſanitas. Quaſdam vero habet homo ratione coniuncti ex corpore, & anima, ſicut ædificare & artificia perficere.

De vitioſitate & radice affectionum. Cap. LXXIII.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 14. Philoſophi qui prius veritati acceſſerunt iram atq; libidinem vitioſas animę partes confeſſi ſunt, eo quod inordinate mouentur ad ea, quę etiam ſapiētia perpetrari vetat. At per hoc opus habere moderatricem mentem & rationem. Quam partem animi tertiam velut in arce quadam ad illas regendas prohibent collocatam, vt illa imperante, iſtis ſeruientibus poſſit in homine iuſtitia ex omni parte animę ſeruari, hæ ergo partes, quas etiam in homine ſapiente fatentur eſſę vitioſas vt eas ab his ad quæ iniuſte mouentur mens cohibeat ac reuocet, atq; ad ea permittet, quæ ſapientię lege conceſſa ſunt, ſicut irā ad exercendam iuſtam coertionem, libidinem ad propagandę prolis officium. Primo in homine ante peccatum vitioſæ non erant. Nā quòd nunc ita mouentur, & a iuſtis ac pijs alias facilius, alias difficilius tamen cohibendo modificantur, non eſt vtiq; ſanitas ex natura, ſed languor ex culpa. Itaq; quatuor ſunt animi perturbationes, quibus omnis humanorum morum vitioſitas cōtinetur: de quibus videlicet ſic loquitur Virgilius agens de animabus incluſis corporibus. Hinc metuuntq; dolent, gaudentq; Nec auras ſuſcipiunt clauſæ tenebris, & carcere tetro. Intereſt tamen qualis ſit voluntas hominis, quia ſi peruerſa eſt peruerſos habebit hos motus. Si autem recta, non ſolum culpabiles, ſed etiam laudabiles erunt. Voluntas quippe eſt in omnibus immo omnes nihil aliud ſunt q̄ voluntates Nam quid eſt cupiditas & lætitia, niſi voluntas in eorum conſenſione vel conſecutione quę volumus? Et quid eſt met⁹ & triſtitia niſi voluntas in diſſenſione ab his quę volumus? Sed cum conſentimus appetendo quæ volumus cupiditas. Cum autem conſentimus fruendo his quę volumus, lætitia vocatur. Itemq; cum diſſentimus ab eo quod accidere volumus, talis volūtas metus eſt, Cum autem ab eo quod nolentibus accidit triſtitia eſt. Et quia recta voluntas eſt bonus amor Voluntas autem peruerſa malus amor. Amor inhians habere quod amatur, cupiditas eſt, Id autem habens eoque fruens lætitia, fugiens quod ei aduerſatur timor eſt. Idque ſi accidens ſentiens, triſtitia. Proinde mala ſunt iſta, ſi malus eſt amor, bona, ſi bonus.

De Ordinatione ipſarum. Cap. LXXIIII.

PRoinde eiues ſanctæ ciuitatis Dei has affectiones rectas habent, quia rectus eſt amor eorum, metuunt penam æternam, cupiũt vitam æternam. Dolent in ſpe, quia in ſemetipſis ingemiſcunt adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis ſui. Gaudẽt in re quia fiet & ſermo qui ſcriptus eſt. Abſorpta eſt mors in victoriam. Item metuunt peccare, cupiunt perſeuerare. Dolent in peccatis, Gaudent in operibus bonis. Item ſicuti infirmitas eorũ firmitaſque habuerit, metuunt tentari, cupiunt tentari, dolent & gaudent in tentationibus. Non ſolum autem propter ſemetipſos his mouentur affectibus, ſed & propter eos quos liberari cupiunt, & ne pereant, metuunt, & dolent, ſi pereunt, gaudent ſi liberãtur. Vnde Apoſtolus gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus, deſiderat videre Romanos vt aliquid impartiatur eis gratię ſpiritualis. Æmulatur Chorinthios, & ideo timet ne ſeducantur a charitate q̃ eſt in Chriſto. Cum ergo hi affectus de amore boni & ſancta charitate venientes rectam rationem ſequãtur, quãdo vbi oportet adhibentur, quis eas tunc morbidas ſeu vitioſas animi paſſiones audeat dicere? Quamobrem etiam dominus ipſe in forma ſerui vitam dignatur agere humanam, ſed nullum habens omnino peccatum eas adhibuit vbi adhibendas eſſe iudicauit. Neque enim in quo verum erat hominis corpus & verus hominis animus falſus erat humanus affectus. Cum ergo eius in euangelio iſta referuntur quòd ſuper duritia cordis iudeorum cum contriſtatus ſit, quod dixerit. Gaudeo propter vos vt credatis, quòd Lazarũ ſuſcitaturus eſſet lachrymas fuderit, quòd cum diſcipulis ſuis paſcha mãducare concupiuerit, & appropinquante paſſione, triſtis fuerit anima eius vſque ad mortem, non falſo vtiq; referuntur. Vnde motus hos ille certe diſpenſationis gratia ita cum voluit ſuſcipit, animo humano, vt cum voluit factus eſt homo. Proinde quod fatendum eſt ſecũdum Deum, & rectas habemus has affectiones, huius vitæ ſunt, non illius quam ſperamus futuram. Et ſepe etiam eis inuiti cedimus. Itaq; aliquando quamuis non culpabili cupiditate, ſed laudabili charitate moueamur vt cũ volumus flemus, habemus ergo eas ex humanæ conditionis infirmitate. Non autem ita dominus Ieſus, cuius & infirmitas fuit ex poteſtate. Hugo in lib. de anima & ſpiritu. Anima ergo habet affectiones quibus exercetur ad virtutes, dolor namq; de peccatis, timor de ſuppliciis, deſiderium de promiſſis, gaudium de præmiis, quędam exercitia ſunt virtutum. Bernardus Clareuallenſis in ſermone de ieiuniis. Miſer homo qui totus pergens in eo quæ foris ſunt, & ignarus interiorum ſuorum, putans ſe aliquid eſſe cũ nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Attende ſolerter quid diligas, quid metuas, vnde gaudeas vel contriſteris, & ſub habitu cõuerſionis cor peruerſum inuenies. Totum enim cor in his quatuor affectionibus eſt, & de his accipiendum puto quod per prophetam dicitur a domino. Conuertimini ad me in toto corde veſtro: non enim corporalis cõuerſionis nos admonet, quæ quidem in momento fieri poſſet, ſed ſpiritualis, quæ non vno die perficitur, vtinam vel in omni vita p̃ſenti valeat conſumari. Hanc vero ſpiritualem non parum adiuuat corporalis, de qua ſubiungitur, in ieiunio & fletu. Idem in lib. de conſideratione 5. Ecce affectus noſtri latent mole corporea prægrauati, & luto hærentibus deſideriis. Sola interim arida & tenuis conſideratio pręuolat. Et tamen ex tantillo quod iam datur, libet exclamare. Domine dilexi decorem domus tuę & locum habitationis glorię regni tui. Quid ſi totum colligat ſe anima, & reductis affectibus e cunctis locis quibus captiui tenentur timẽdo quę non oportet, amando quę non decet, dolendo vanè, gaudendo vanius, cum his ineat tota voluntate & libertate volatum pulſet impetu ſpiritus, & in pinguedine gratiæ illabatur. Nonne cum cœperit circumire illas lucidas manſiones, & ſinum illũ Abrahæ curioſius perſcrutari, & ſub altari martyrum reuiſere animas in prima ſtola, ſecundam patiẽtiſſimè expectantes, multomagis tunc inſtabit, & dicet, vnam petii a domino &c.

De apathya ſiue carentia affectionum. Cap. LXXV.

AVguſtinus vbi ſupra. Nos itaq; dum vitę huius infirmitatem gerimus ſi affectiones omnino nullas habemus, tũc potius nõ rectè viuimus. Vituperabat enim Apoſtolus quoſdam quos etiam dixit ſine affectione eſſe. Nam omnino non dolere dum ſumus in hoc loco miſeriæ, ſicut etiam quidam apud huius ſeculi litteratos ait, non ſine magna mercede contingit immanitatis in animo ſtuporis in corpore. Quo circa illa quæ græce apathya dicitur, latinè impaſſibilitas ſi ita intelligenda eſt, vt ſine his affectionibus viuatur, quæ contra rationem accidunt, mentemq; perturbant, Bona plane & maxime optanda eſt, ſed nec ipſa eſt huius vitæ: Nam in hac vita ſi dixerimus, quòd peccatum non habemus, nosipſos ſeducimus. Tunc itaq; apathya illa erit quando peccatum nullum erit in homine, nunc vero ſatis bene viuitur, ſi ſine crimine. Sine peccato autem, qui ſe viuere æſtimat, non id agit vt peccatum non habeat, ſed vt ueniam non accipiat. Sed ſi apathya illa dicitur cum animum contingere omnino non poteſt vllus affectus, quis hunc ſtuporem non omnibus vitiis iudicet eſſe peiorem. Poteſt ergo nõ abſurde dici perfectam beatitudinem ſine timore & triſtitia futuram, ſed non ſine amore & gaudio. Si autem apathya illa eſt, vbi nec metus exterret nec angit dolor, auerſanda eſt in hac vita, ſi rectè. i. ſecundum Deum viuere volumus. In illa vero beata quę ſempiterna promittitur, plene ſperanda eſt. Timor enim ille caſtus permanens in ſeculum ſeculi, non erit timor exterrens a malo quod accidere poteſt, ſed tenens in bono quod amitti non poteſt, vbi enim boni adepti amor immutabilis eſt profecto ſi dici poteſt mali cauendi timor ſecurus eſt, vt. ſ. nomine timoris ſignificetur ea uolũtas, qua nos neceſſe erit nolle peccare, & non ſollicitudine infirmitatis, ne forte peccemus, ſed tranquillitate charitatis cauere peccatum. Aut fortaſſe timor caſtus in ſeculum ſeculi dictus eſt permanens, quia id permanebit, quo timor ipſe perducit, ſicut dicitur. Patientia pauperum non peribit in finem. Quæ cum ita ſint. Quoniam recta vita dicenda eſt qua perueniendum ſit ad beatã. Omnes iſtos affectus recta vita rectos habet, peruerſa vero peruerſos. Beata vero & ęterna amorem quidem habebit & gaudium non ſolum rectum, ſed etiam certum, timorem autem & dolorem nullũ. Vnde iam apparet vtrinq; quales eſſe debeant in hac peregrinatione ciues ciuitatis Dei viuentes ſecundum Deum non ſecundum hominem, & quales in illa qua tendunt immortalitate futuri ſunt. Ciuitas porro impiorum non ſecundum Deum ſed ſecundum hominem viuentium, his affectibus prauis tanquam morbis & perturbationibus quatitur. Et ſi qui in ea hos motus quaſi tẽperare videãtur, ſic ſuperbi & elati ſunt, vt hoc ipſo ſint in eis maiores tumores quo minores dolores. Et ſi quos habet ciues qui tanto immaniore quãto rariore vanitate hoc in ſe adamauerint, vt nullo prorſus erigantur vel inclinentur affectu, humanitatem totam potius amittunt, quam veram aſſequantur tranquillitatem. Non. n. quia durũ aliquid ideo rectum, aut quia ſtupidum eſt ideo ſanum.

De Vi motiua membrorum. Cap. LXXVI.

IOhannes de Rupella. Conſequenter dicẽdum eſt de virtute motiua exteriori, quę conſequitur ad effectiuas. Eſt autem huiuſmodi virtus, ſicut dictum eſt ſuperius, infuſa neruis & muſculis cõtrahens ligamenta coniuncta membris & relaxans. Subdiuiditur autem in generaliter motiuam & particulariter. Particulariterq; motiua ſubdiuiditur per contrectatiuam & progreſſiuam & operatiuam & vocatiuam, ſicut videlicet plenius dictum eſt ſupra. Auguſtinus ſuper Geneſi libro 7. Mouentur quidem & arbuſta non tamen vi extrinſecus impellente, ſicut cum ventis agitantur, ſed etiã illo motu quo intrinſecus quicquid ad incrementum ac ſpeciem arboris pertinet agitur, quo ſuccus in radicem ducitur, & in ea quibus herbę natura vel ligni conſtat, vertitur. Nihil enim horũ ſine interno fit motu, ſed non eſt ſpontaneus ille motus qualis iſte qui ſenſui copulatur ad corporis miniſtrationem, ſicut in omni animalium genere. Nam & nobis niſi ineſſet motus ille nec corpora noſtra creſceerent nec capillos & vngues produceerent. Sed ſi hoc ſolũ eſſet in nobis abſq; ſenſu & motu illo ſpontaneo, nequaquam diceretur homo factus in animam viuentem. Aet nempe qui neruis infuſus eſt voluntati paret, vt membra moueat, & media cerebri pars motum membrorum nũciat, vt memoria teneatur. Anterior ſiquidem pars vnde ſenſus omnes diſtribuuntur, poſteriori merito pręponitur, quoniã iſta ducit, & illa ſequitur. Et ab illa ſenſus, ab iſta motus eſt, ſicut conſilium præcedit actionem. Et quia corporalis motus qui ſequitur ſenſus ſine interuallis temporum nullus eſt, agere autem interualla temporum ſpontaneo motu, niſi per adiutorium memoriæ non valemus. Ideo tres quaſi ventriculi cerebri demonſtrantur, vnus anterior ad faciem, a quo ſenſus omnis, alter poſterior ad ceruicem, a quo motus omnis. Tertius inter vtrũque, in quo memoria vigere demonſtrant. Nam cum ſenſum ſequitur motus non coniecturat homo, quid faciendum eſt, ſi fuerit quod fecit oblitus. Deniq; cum hęc animæ tanquam miniſteria vitio quolibet ſeu perturbatione omnino deficiunt, deſiſtentibus nunciis ſentiendi, & miniſtris mouendi, tanquam non habens cur adſit abſcedit. Si autem non ita deficiunt, vt in morte aſſolet, turbatur eius intentio tanquam conatus redintegrare labentia nec valentis. Et in quibus rebus turbatur inde cognoſcitur quæ pars miniſteriorum in cauſa ſit, vt ſi potuerit medicina ſuccurrat. Et aliud eſt eſſe ipſam. Aliud hęc eius corporalia miniſteria. Hinc euidenter elucet, quòd plerunq; ita ſe vehementi cogitationis intentione auertit ab omnibus vt præ oculis patentibus recteque valentibus multa poſita neſciat. Et ſi maior eſt intentio dum ambulat repente ſubſiſtat, auertens vtiq; imperandi motum a miniſterio motiorris, qua pedes agebantur. Si autem non tanta eſt cogitationis intentio vt figat ambulantem loco, ſed tamen tanta eſt vt partem illam mediã nunciantem corporis motus non vacet aduertere, obliuiſcitur aliquando & vnde veniat & quo eat.

De

De motu proceſſiuo quid ſit. Cap. LXXVII.

ALbertus. Quis autem ſit motus proceſſiuus, videtur Ariſto. dicere, videlicet quod motus proceſſiuus eſt motus organic⁹ in quo principium & finis idem eſt, cuius aliud quidem mouetur, aliud autem quieſcit. Quæritur ergo cum omnis motus localis ſit ſecundum proceſſum mobilis de loco ad locum cur nõ omnis motus localis ſit proceſſiuus. Et dicimus quod ſecundum Ariſtotelem proceſſiuus motus eſt compoſitus ex pulſu & tractu. Et eſt ſicut motus circularis non circuli ſed ſuper circulũ, ita quod ſuper unũ ſemicirculum ſit pulſus & ſuper alium tractus. Eſt enim pulſus appetitus in appetibile extra. Tractus autem eſt ipſius appetibilis in animal appetens. Et appetibile quidem eſt finis pulſus, & ab eodẽ eſt principium tractus, ideo quieſcere accidit appetibili a pulſu, quia quotienſcunque mobile in motu uno & eodem utitur & fine & principio, de neceſſitate accidit quieſcere. Vnde patet quod prędicta diffinitio proceſſiui motus non eſt conueniens, nec conuenit omni motui locali, quia licet mobile quodlibet localiter feratur de loco ad locũ in toto vel in partibus, nõ tamen propriè procedit. Nam procedere eſt ab appetitu moueri organo ad procedendũ ordinato, ſicut ẽ pes vel ala. Dicit̃ ergo iſte mot⁹ organicus ab organo ſpirituali. Et licet a poſteriori capitis in multa membra motiua deſcendat virtus, non tamen ab illis dicitur motus proceſſiuus, quia per illa non procedit totum animal, ſed mouetur tantum quædam pars ipſius: quia vero proceſſiuus compoſitus eſt, vt iam dictum ẽ, ideo nihil prohibet quin quieſcat in parte vna .ſ. in pulſu quando motus eſt in altera .ſ. in tractu. Cum autẽ dicit Ariſt. quod animalia multa ſunt immobilia ſecundum locum. Dicit Auicẽna, quod animal omne mouetur locali motu, quòd, videtur eſſe contrarium. Sed Auicẽna loquitur de motu conſtrictionis & dilatationis quem habet omne genus animalis. Ariſtoteles autem de motu qui eſt de loco ad locum, & propriè dicitur proceſſiuus quem non habet omne animal, vt habetur in libro de animalibus.

Ex qua vi motus ille prouenias. Cap. LXXVIII.

ET hoc etiam Ariſto. in tertio de anima probat duabus rationibus, quod vegetabilis potentia non mouet. Prima quod omnis motus proceſſiuus eſt propter aliquod aprehẽſiuum prius, vegetabilis autem nihil apprehẽndit. Secunda eſt quia plantę non mouentur motu proceſſiuo, quæ tamen participant vegetabili. Deinde ponit duas rationes, quod nec ſenſus ſecũdũ quod ſenſus motu proceſſiuo mouet. Prima eſt quia multa ſunt animalia quæ habẽt ſenſum & tamen immobilia ſunt ſecundum locum. Secunda eſt contra reſponſionem quæ poſſet fieri .ſ. quod animalia huiuſmodi ſunt imperfecta & deficiunt eis organa neceſſaria motus proceſſiui. Nam omne quod generatiuum eſt, & augmentum ſuſcipit & decrementum eſt perfectũ. Cum ergo talia ſunt huiuſmodi animalia relinquitur qđ ſint perfecta. Cumq; natura nõ deficiat in neceſſarijs, nec abundet ſuperfluis, talibus animalibus non deerit de neceſſarijs. Cum ergo non habeant partes organicas proceſſiui mot⁹ non habẽt motũ proceſſiuũ. Poſt hæc adducit rationẽ vnã, quod ratiocinatiua ſpeculatiua .ſ. intellectus ſpeculatiuus non mouet. Quia .ſ. omnis motus proceſſiuus eſt aliquid mutabile vel fugiendũ per appetitum. At vero ratiocinatiua vel intellectus ſpeculatiuus cum multotiens timendum vel lętũ accipiat non iubet animæ timendũ fugere, aut lętũ imitari, eo quod nõ accipit ſpeciem niſi inquã[illegible] eſt principium ſcientiæ. Poſtmodum adducit duas rationes, ad [illegible] quod nec intellectus practicus mouetur. Prima eſt, quod quicquid eſt motiuus, illius imperium ſequitur motus. At imperium practici intellectus non neceſſario ſequitur motus, nam extendente ſe intellectu practico a conſideratione veri & falſi ad conſiderationẽ actualis boni vel mali, ac dicente intellectiuo fugere aliquid aut imitari, non neceſſario ſequitur motus, ſed agit quandoq; ſecundũ deſiderium ſenſus. Secunda eſt a ſimili in arte operatiua, in qua videmus quod habens ſcientiam medicinæ, non neceſſario ſecundum illam mouetur. Igitur & intellectus practicus qui eſt cognoſcens operabile inquantũ huiuſmodi, non erit motiuũ per ſe. Dehinc adducit rationem vnam, nec appetitus ſenſibilis per ſe eſt mouens. Videm⁹ enim quoſdam concupiſcentes ſenſus delectabilia non moueri ad illa, ſed abſtinere eo quod ſequantur rationem & intellectum.

Vtrum vis illa ſit ab alijs diſtincta. Cap. LXXIX.

QVæritur ergo vtrũ motiuũ in motu proceſſiuo ſit differẽtia quædam animæ ſeparata a vegetabili & ſenſibili & rationali vel ratione, vel ſit aliqua ipſarum potentia non diſtincta ab ipſis niſi per rationẽ partis ſicut diſtinguuntur cęterę animæ potentiæ. Videtur enim quod diſtinctũ ſit a cæteris differentijs animæ, per rationes inductas ab Ariſto. At vero ecõtrario non ſit motus proceſſiuus niſi per apprehenſionem boni actualis, nec eſt apprehẽſio niſi ſenſus & rationis. Motus ergo proceſſiuus non eſt niſi potentię ſenſibilis vel rationalis. Præterea motus huiuſmodi non fit niſi per appetitum, & omnis appetitus eſt ſenſibilis vel rationalis. Dicim⁹ ergo quod aliud eſt quærere de mouente ſimplici, & aliud de mouente a quo ſemper egreditur motus. Mouens enim ſimplex eſt quod importat vel inclinat ad motum, vel extendit membra. Et hoc quidem multiplex eſt .ſ. intellectus practicus & fantaſia & appetitus, & virtus quæ eſt in muſculis & neruis. Mouẽs autem a quo ſemper egreditur motus nõ eſt vnũ, ſed duo ordinata ad minus vel etiã tria, videlicet apprehẽdens actuale quod eſt imperans motũ & appetendo exequens motũ. Et quoniam apprehẽdens motum duplex eſt .ſ. intellectus & fantaſia, ideo efficiuntur tria. De hoc mouente quærit Ariſtoteles in lib. de anima. Ibique probat, quod non eſt intellect⁹ practic⁹ p ſe, nec appetitus p ſe, ſed oportet vtrũq; cõcurrere. Ac per hoc patet ſolutio ad omnes rationes inductas ab Ariſt. Cum itaque quæritur vtrum motiuũ ſit differentia ſpecialis animę, dicimus quod non, ſed eſt potentia ſenſibilis vel rationalis animæ. Senſitiuũ quippe non mouetur a motiuo, niſi quia ſenſus non mouet de neceſſitate, ſed tamen motiuũ eſt pars ſenſibilis animæ, licet non omnia animalia partem illam habeant, ſicut nec omnia ſenſus omnes habent. Nam nec ſenſibilis anima in omnibus animalibus eſt ſpecie vna, & ſicut differunt plures vel pauciores in ſenſibus partes habendo, ſic etiam differunt habendo motiuam, vel non habendo.

De numero mouentium motu proceſſiuo. Cap. LXXX.

IVxta hoc quęritur de numero mouentium ſecundum Ariſt. Dicit enim ipſe quod ſunt duo mouentia, & quod ſunt tria, & qđ mouens eſt ſpecie vnum & tria per numerum. Videtur aũt primo quod non ſunt tãtum duo, mouens enim eſt cuius imperium ſequitur mot⁹, vt prædictũ eſt. At intellect⁹ practici & appetitus imperiũ non de neceſſitate ſequitur motus, ſi deſiderium ſenſus ſit in cõtrarium, & ita videntur eſſe plura quam duo mouentia. Præterea videntur eſſe quatuor mouentia. Sicut enim vnũ eſt mouens per apprehenſionem ex parte rationalis animæ, & vnũ per ſenſibile quę ſunt intellectus practicus & fantaſia. Sic etiam videtur eſſe duplex appetitus .ſ. vnus animæ ſenſibilis & alter rationalis. Item ſicut eſt mouens appetitus, ſic etiam eſt mouẽs virtus quæ diffuſa eſt in muſculis & neruis, & ſic iterũ plura videntur eſſe mouentia. Cæterũ in aialib⁹ ĩperfectis nõ videt̃ eſſe fantaſia, q̃a fantaſia cõponit diuerſa ſenſata & accipit ex ipſis intẽtionem cõuenietis & nõ cõuenietis. Quędã aũt ſunt aialia vnicũ tãtũmodo ſenſũ habẽtia. Nos itaq; di timus, quod mouentia ſecundũ vnũ modũ ſunt duo, ſecundũ aliũ ſunt tria, & ſecundum tertium vnũ in genere. In oibus enim animalibus ſecundũ locũ mobilibus mouentur fantaſia & appetitus, fantaſia propter imperium, & appetitus immediate. In homine vero ſunt tria ſpecialiter mouentia, duo .ſ. per imperiũ, & vnum immediate quod eſt appetitus. Eſt .n. imperiũ ſecundum rõnem boni ſimpliciter, & ſic mouet intellectus practicus. Eſt .n. imperium ſm rationem boni, vt nunc & ſic mouet fantaſia. Duobus autem modis eſt vnũ mouens, vno modo ſi attendatur immediatum mouẽs, quia tunc non erit mouens niſi appetitus, qui .ſ. appetitus eſt exequens motum. Alio modo intellectus & fantaſia determinãtia ſunt vnũ quodãmodo ſpecie, ſpecie inq̃ actualis boni vel mali. Per ſpeciem enim actualis boni intellectus & fantaſia determinant motũ. Appetitus aũt per eandem ſpeciem exequitur ipſum, itaq; licet intellectum practicũ & appetitũ non ſequatur motus neceſſario, tamen mouentia ſunt aliquo modo. Et licet alius ſit appetitus animę ſenſibilis, & alius rationalis, vterq; tamen mouet per eundem modum .ſ. exequendo motum. Sic autem non eſt de intellectu & fantaſia. Nam intellectus eſt boni ſimpliciter. Fantaſia vero boni vt nũc .ſ. apparentis in ſenſibus. Porro Ariſto. illam potentiam organis affixam quæ eſt in neruis ac muſculis reducit ad organum per quod eſt motus. Dicit enim in tertio de anima: tria quædam eſſe, vnum quod eſt mouens, aliud quod mouet̃. Mouẽs autẽ duplex eſt, aliud quidem imobile, aliud mouens & quod mouetur. Mouens autem immobile eſt actuale bonum, quod per ſpeciem ſuam mouet appetitum. Mouens aũt quod mouetur eſt appetitiua potentia, quę quidem mouet membra, ſed mouetur ſpecie boni actualis. Quodcunque mouetur eſt animal proceſſiuũ. Quo vero mouet eſt organum mot⁹, vt pes vel ala cum virtute motiua ſibi affixa. Deniq; animalia imperfecta dicuntur ab Ariſto. quæ numerũ ſenſuum attingunt incomplete. Et illa quidem quæ ſenſum vnicum habent tantũ habent tactum, nec mouentur motu proceſſiuo, & ſecundum quoſdã non habent fantaſiam, ſed Ariſtoteles in lib. de anima dicit, quod habent quidem eam licet infinite, ſed quod etiã mouentur infinite. Infinitam autem dico fantaſiam eſſe, quæ non eſt cum certa boni, vel mali actualis determinatione.

De fine proceſſiui motus, & eius organo. Cap. LXXXI.

SI vero quæritur ad quid ſit motus proceſſiuus, videntur dicere philoſophi, quod ad cibum qui non eſt in vno loco, ſicut plantarum quarum cibus totus congregatur circa radicem, at hoc videtur falſum eſſe, quòd videmus animalia quædam alia quam ciborũ delectabilia in diuerſis locis quærere, & hominẽ præcipue. Præterea ſicut habetur in libro de animalibus, multa mouentur propter hoc ſolum vt excitent ſibi calorem digeſtiuum, & illa non videntur moueri ad aliquem appetitũ cibi. Ad hoc itaq; breui di-

cimus, quod huiuſmodi motus eſt principaliter ad cibaria & ſecũ
dario ad alia delectabilia. Iuxta hoc autem quæri poteſt, cur diuer
ſa ſunt proceſſiui motus organa, cum per quodlibet eorum moue-
ri poſſint animalia ad loca diuerſa. Dicimus aũt quòd animalium
quorundam cibus eſt multum ſparſus & illa indigent alla nt uo-
latilia. Quædam autem habent corpora excellenter longa & illa
mouentur anulo uel coſtis, quia ſi natura feciſſet eis pedes factum
fuiſſet corpus eorum nimis oſſeum. Itaq; impedita fuiſſent ſpiritua
lia & nutritiua eorũ. Si autem paucos pedes habuiſſent, fuiſſet cor-
pus in alia parte tractum in terra, & in alia parte eleuatum. Scribit
tamen in libro de animalibus de carabo & cãcro, & aliis quę mul-
tos habent pedes, & dicuntur multipedia, de quodam animali qđ
dicitur quadraginta quatuor, eo quod tot habeat pedes. Et uide-
mus multos uermes multos habere pedes, ut & erucã & huiuſmo-
di. Sed in omnibus huiuſmodi animalibus accidit cõtrarium eius
quod eſt in bipedibus uel quadrupedibus uel natatilibus. In omni-
bus enim talibus nucha quæ uicarius eſt cerebri, quantum ad poſte-
riorem partem eſt, & in ſuperiori parte corporis ſui miniſtrant uir
tutem motiuam neruis ſuorum organorum proceſſiuorũ. Et pro-
pter hoc crura eorum & alę eorum colligantur ad dorſum. Molle
autem eorum & alę tenues eorum in uentre, & locus ſpiritualium
eſt inferius, ſed in multipedibus eſt contrarium. Nucha enim illo-
rum uel id quod loco nuchæ eſt ſubtus eſt per modum cuiuſdam
pontis & infiguntur in ipſa pedes mobiles per longitudinem totius
corporis ex utraq; parte. Et ſuper illud diſponuntur ſpiritualia &
nutritiua. Cauſa autem huius eſt duplex, quarum una eſt, quod ani
malia talia non accipiunt tantum cibi, quòd uenter eorum intu
meſcat propter quod neceſſe ſit, quòd natura remoueat eis obſtacu
lum tumoris illius, ſicut fit in his quæ habent pedes paucos uel nul
los. Alia eſt, quia talia animalia fere omnia ſunt teſtea & cum te-
ſta ſemper continua debeat eſſe deſcendens a dorſo impediret to-
tum ctitium ſi collectatio eſt ad dorſum. Notãdum eſt etiã quod
omne animal organa proceſſiui motus habet paria, & ſecundum
naturam motus eius ſemper incipit a dextro, cuius ſignũ eſt in ho-
mine & leone qui ſemper præponunt pedem dextrum, niſi alter
fiat per præmeditationem uel lęſionem.

De motib. motiuis rationalibus, & primo de voluntate. C. LXXXII.

IOhannes de Rupella. Dictẽ de motiuis irrationalibus, dicendũ
eſt de motiua rationali, quam *D*amaſcenus determinat ſecundũ
tria. ſ. uoluntatem, rationem, & arbitrij libertatem Et rationẽ qui-
dem ſiue rationale diuidit, ſicut uidelicet dictum eſt ſuperius in ca
pitulo de ratione. Aug. in li. de duabus animabus uoluntas eſt mo
tus animi cogente nullo ad aliquid uel non admittendum uel adi-
piſcendum. Peccatum autem eſt uoluntas retinendi uel conſequen
di quod iuſtitia uetat Idem in tertio de libero arbitrio. Nihil tam
in poteſtate noſtra eſt quam uolũtas, quę mox ut uolumus prę̃ſto
eſt. Porro cupiditas quę eſt improba uoluntas malorum omnium
cauſa eſt, quod autem eſt natura ad præceptum capiendum, hoc
eſt uoluntas ad obſeruandum. Boetius in lib. de articulis fidei. Vo
luntas eſt uis applicata ad eligendum quod magis placet, quòd ſi
naturaliter ad bonum & inflexa bonitas dici ſolet. Actor. Voluntas
quidem nunquam contradicit rationi ſecundum quòd dicitur ea-
dem eſſe potentia cum ratione. Eſt enim proprie uoluntas appeti-
tus ſecundum rationem, qui eſt in ui rationali non tamen inquan-
tum eſt ratio, ſed inquantum eſt appetẽs ſecundum rationem uel
imperans appetitui. Appetitus autem ſecundum fantaſias qui eſt
deſiderium, eſt in ui concupiſcibili, & hoc dico ſecundum quòd
concupiſcibilis & iraſcibilis communes ſunt nobis cum brutis. Nã
animalis nullo modo congruit eis. Hic etiam Philipus dicit, quòd
in rationali uoluntas ſit, & in irrationali deſideriũ & animus. Qui
bus. ſ. uerbis innuuntur eſſe tres partes appetitus, uidelicet uoluntas
ex parte animæ rationalis, ac deſiderium ſiue concupiſcẽtia & ani
mus, ſiue iraſcibilis ex parte irrationalis hoc eſt ſenſibilis.

De Voluntatis diſtinctione. Cap. LXXXIII.

IOhannes de rupella. Voluntatem autem diſtinguit Damaſcenus
ſecundum hunc modum dicens. Oportet ſcire quoniam inſerta
eſt animę naturaliter virtus appetitiua eius quod ſecundũ naturã
eſt, & omnium quę ſubſtantialiter adſunt naturæ contentiua, quæ
vocatur voluntas. Subſtantialiter autem naturæ adſunt naturalia
bona, ſicut eſt eſſe, viuere, intelligere. Eſt iterum voluntas appetitus
naturalis ad aliquam rem, & hæc dicitur thelſis. Idem ergo eſt ac
ſi dixiſſet. Eſt voluntas naturalis, & eſt voluntas rationalis. Et volũ
tas naturalis eſt reſpectu bonorũ naturaliũ, quæ non poſſumus non
appetere. Voluntas rõnalis eſt reſpectu bonorũ non naturalium q̃
poſſumus velle & non velle. Voluntatem aũt rõnalem ſubdiuidit ĩ
voluntatem eorum quæ ſunt in nobis, & voluntatem eorum quæ
nõ ſunt in nobis. Et hoc eſt poſſibiliũ & impoſſibiliũ, vergi gratia.
Voluntas eorum in nobis eſt, quæ ſunt in poteſtate noſtra, vt forni
cari, ſobrij eſſe, dormire & huiuſmodi. Voluntas vero eorũ q̃ non
ſunt in poteſtate noſtra, vel in nobis. Aliquãdo eſt poſſibiliũ, vt cũ
volumus reges eſſe vel epiſcopi, quod quidem poſſibile eſt, ſed in
poteſtate noſtra non eſt. Aliquando eſt impoſſibilium, vt cum vo-
lumus nunquam mori. Item eſt voluntas finis & eorum quæ ſunt
ad finem. Et finis eſt voluntas vel volitum ſimpliciter, vt regem eſ
ſe, & ſanum eſſe. Quod autem eſt ad finem, eſt voluntas vel volitũ
propter aliud. ſ. finem, & hoc eſt conſiliabile ſecundum modum p
quem debemus ſani eſſe vel regnare. Voluntas ergo quæ eſt eorum
quę ſunt in nobis poſſibilium eſt voluntas cum conſilio cuius de-
terminatur multiplex actus ſecundum hanc viam. ſ. conſilium iudi
cium, ſententia, electio, impetus, viſus. Primus ergo motus volunta
tis reſpectu eorum quæ ſunt in nobis conſilium eſt. Conſiliũ autẽ
eſt appetitus inquiſitiuus de his rebus quæ in nobis ſunt. Conſilia-
tur enim aliquis, ſi debeat iactare rem vel nõ, deinde iudicat quid
melius ſit, & dicitur iudicium. Deinde diſponit & amat quod ex
conſilio iudicatum eſt, & vocatur ſententia. Si enim iudicet, & nõ
diſpoſitus fuerit ad hoc quod iudicatum eſt, hoc eſt, non diligat il-
lud non dicitur ſententia. Deinde poſt diſpoſitionem fit electio. Eli
gere autem eſt duobus præiacentibus hoc preoptari alteri. Deinde
facit impetum ad operationem, & dicitur impetus. Deinde vtitur,
& dicitur vſus. Sic ergo determinat de voluntate, quam nihil aliud
ſecundum ſubſtantiam ponit eſſet, quam liberum arbitrium.

Item de triplici voluntate. Cap. LXXXIIII.

ALbertus. Ex verbis Damaſceni accipitur, quòd voluptas eſt
virtus appetitiua eius quod ſecundum naturam eſt, contenti-
ua omnium quæ ſubſtantialiter adſunt naturæ. At vero contra hoc
ſic obijci poteſt. Id quod ſecundum naturam eſt aut intelligitur id
quod pertinet ad conſiſtentiam vitæ. Aut id ad quod ordinatur na
tura. Si primo tunc eſſent voluntaria, vt quæ pertinent ad conſer-
uationem vitę, quod patet eſſe falſum. Si autem intelligitur ad id
quod ordinatur natura, tunc non eſſet voluntas niſi virtus, hoc ue
rum falſum eſt. Præterea dicit Damaſcenus exponens quomodo
voluntas ſit eorum quæ ſunt ſecundum naturam, quia quod ſub-
ſtantia quidem eſt & eſſe & viuere & moueri, ſecundum intellectũ
& ſenſum appetit, propriam concupiſcens naturalem & plenam
eſſentiam. Ergo videtur quod voluntas non ſit niſi ad eſſe & viue-
re & ſentire & intelligere. Verum ſecũdum Damaſcenum & Gre-
gorium nyſenum duplex eſt voluntas. ſ. naturalis & deliberatiua.
Naturalis eſt de conſtituentibus & ſaluantibus naturam. Delibera
tiua vero eſt de his quę ſecundum proheresim eliguntur. Tamen
ex verbis Damaſceni voluntas non naturalis nec etiam deliberati-
ua eſt quedam eorum. ſ. quæ poſſibile eſt per nos fieri, & etiam im
poſſibilium, ſicut quòd volumus nunquam mori, quod tamen eſt
impoſſibile. Et hæc voluntas eſt poſſibilium q̃ non fiunt per nos,
ſicut quòd volumus eſſe reges, quod quidem poſſibile eſt, ſed non
fit per nos. Has tres voluntates nominat Damaſcenus tribus mo-
dis. Prima enim dicitur theliſis, hoc eſt naturalis voluntas. Secũda
autem proprie dicitur voluntas rationalis. Tertia vero buſilis dici
tur, hoc eſt qualiſcunq; voluntas, eo quòd generalis eſt appetitus
poſſibilium & impoſſibilium, ſiue per nos operandorum. Dicendũ
eſt ergo, quòd Damaſcenus ibi diffinit voluntatem quæ dicitur
theliſis, & eſt diffinitio potius manifeſtans diuiſionem quam totã
dicens eſſentiam voluntatis. Dicendum eſt etiam quòd nihil prohi
bet voluntatem eſſe eius quod iam ineſt per naturam, & eius quod
ante voluntatem eſt acquiſitum, & eis quod iam de neceſſitate eſt
habitum. Sed aliter eſt de ipſa voluntas quãdo fit per naturam. Et
aliter quando fit acquiſitum ante voluntate. Et aliter quando iam
ineſt ex neceſſitate. Eſt enim voluntas ad permanendum & conſer
uandum, cum ſecundum hunc modum ante uobis non fuerit, nec
habitura ſit.

Vtrum voluntas ſit vna potentia per ſe. Cap. LXXXV.

QVeritur autem vtrum voluntas ſit potentia una per ſe, vel dif
fuſa in omnibus aliis, & uidetur quòd una per ſe. Dicit enim
Damaſcenus quod voluntas quæ irrationalis eſt non eſt voluntas,
ergo videtur quod voluntas non ſit niſi illa potentia, quæ ſecundũ
naturam ſequitur iudicium rationis. Item Ariſt. in thopicis dicit,
quòd omnis voluntas eſt ex ratione, & ex hoc ſequitur idem. Itẽ
in libro de anima dicit, quòd in rationali voluntas eſt. In irratio-
nali autem deſiderium & animus. Item priſcianus dicit, quòd
hoc verbum volo eſt verbum propheretieum, ſecundum autem
Ariſt. proheresis eſt cũ eligẽtia recta ſicut habetur in tertio ethico
rum. Cum ergo eligentia recta non ſit ſm rationẽ, voluntas nõ erit
niſi in rõne. Hoc ẽt ꝓbatur rõnem ſic voluntas eſt eius qđ eſt volũ
tarium, eo quòd potentię per actus, & actus per obiecta habeãt diſ-
finiri. Dicit autem Ariſt. in tertio ethycorum, quòd voluntarium
eſt cuius principium eſt in ſeipſo cognoſcenti ſingularia, in quibus
eſt operatio, ſed ſingularia hoc eſt determinatas circunſtantias co-
gnoſcere non eſt niſi rationis. Igitur voluntas non eſt niſi ratio-
nis. Sed econtra Ariſtoteles dicit in tertio ethicorum, ſed neque
voluntas eſt proheresis, voluntarium enim pueri & alia ani-

malia

malia comunit͡at,proheręſim autem non. Et hoc aotem accipitur, quod voluntas ineſt brutis & pueris, & bruta quidem nec habent rationem nec vſum rationis, ergo oon oīs voluntas in ratione eſt. Item hoc dicunt auctores medicinæ artis, qui diſtingunt virtutem animalem in apprehenſiuam & motiuam motus voluntarij,& motum voluntariū appellant motū proceſſiuum in omnibus animalibus. Igitur videtur qood voluntas in omnibus animalibus ſit, & non in ratione tantum. Nos autem dicimus, quod volūtas dicitur multipliciter.ſ.large & ſtricte, large dicitur duob⁹ modis.ſ.propriè & methaphoricè,propriè dicitur de ſenſibilib⁹, ſecūdū quod appetitus illorū quo mouetor ad deſiderata dicitur volūtas. Methaphoricè aūt dicitur de innanimatis & plātis ſicut dicitur in Euangelio, quod ſpiritus vbi vult ſpirat, quia ſecundū Chriſoſtomū intelligit̄ de vento. Stricte aūt dicitur appetitus rationalis animæ & io hac ſignificatione proprijſſimè accipitur. Et adhuc dicitur tribus modis in illa ſignificatione ſ̄m triplex eius obiectū. Obiectum enim eius aut eſt extra aut intra. Iotra ſicut potentiæ animę,quas oīs voluntas inclinat ad actū,ſecuodū quod dicimus volo iotelligere & volo videre, volo ambulare. Si eatra eſt de conſtituentibus,& ſaluantibus naturam. Et tunc eſt illa quæ dicit̄ thelitis a Damaſceno. Dicit enim qđ thelitis eſt rationalis appetitus omnium naturæ conſtitutiuorū.i.appetit⁹ ratiooalis animæ. Aut eſt de onn pertinētibus ad naturā,& hoc duobus modis.ſ. poſſibiliū& impoſſibilium. Si eſt impoſſibiliū tūc eſt volūtas quę a quibuſdā dicit̄ irrationalis,eo quod ſemp̄ p̄it deliberationē & inquiſitionē & cōſiliū. Si aūt ē poſſibiliū eſt dupliciter. Aut enim eſt poſſibiliū & non operandorum per nos iu toto vel in parte,& ſic eſt illa voluntas quam Damaſcenus dicit eſſe quod ipſi volumus eſſe reges, vel ſani,ad quod quandoq; nihil operamur,quandoq; autem non in toto. Si operandorum per nos: tunc eſt propriè voluntas rationalis, quia tunc eſt de quibus ratio habet antecedenter inquirere & diſponere & ordinare & cōſulere. Voluntas autem generalis ad vltimos tres modos, hæc eſt poſſibilium & impoſſibilium non per nos operandorum. Secuodum Damaſcenom & Gregorium Nyſenum dicitur bulilis, niſi quandoque reſtringatur ad aliquod borum trium per ſpecialem rationem.

Vtrum voluntas ſit in omnibus viribus animæ.

Cap. LXXXVI.

ARiſtoteles in tertio de anima. In parte quidem cognitiua ſiue rationatioa ſit volunṫas, & in non ratiooali deſideriū & ira, ſi ergo anima tres habet partes, in vnaq; erit appetitus. Iotellectus quidem rectus eſt,appetitus autem & fantaſia & recta ſunt, ideoq; mouet appetitioa ſemper aut ad bonum, aut ad apparens bonum. Qnandoq; vero contrarij ſunt appetitus adinuicē,quod accidit cū ratio & deſideriū contraria ſunt. Intellectus aūt propter futurū retrahere iubet.ſ.a faciendo. Deſideriū aūt.ſ.facere iubet propter ipſum iam,ſiue propter rem præſentis volupṫatis,eſtimatur enim qđ ſit volupṫas ſimpliciter,quia nō aſpicit rem futuram. Albertus. Prę terea videtur voluntas eſſe in omnibus viribus aīæ. Dicimus enim volumus intelligere, volumus ambulare, volumos videre,ſignātes progreſſum vniuſcuiuſq. virtutis ad actum ſibi propriū. Cum ergo ad hunc progreſſum ſit motus in voaquaq; virtute, videtur voluotas eſſe appetitus quidam diſſeminatus & ſparſus per omnes vires animæ. Item vnumquodque appetit & id quod ſecundū naturam perficit ipſum, ſed oēsvires animæ perficiuntur a ſuis obiectis ſecundū naturam ipſarum virium,igitor oēs appetunt ſua obiecta. Appetitus autem noo diuiditur niſi per voluntatem,& iraſcibilem & concupiſcibilem. Cum ergo concupiſcibilis ſit reſpectu delectabilium corporis,iraſcibile autem ad inſurgendum contra nocitiua. Relinquitur quod appetitus qui eſt vniuſcuiuſq; virtutis ad ſuum obiectum ſit appetitus qui eſt voluntas, ſed dicendum quod non. Dicimus autem ad primum quod voluntas prout eſt intrioſeca, vniuerſalis motor eſt virium ad actū. Non ita qnod ipſa ſit immiſta eis, ſed quia caterę virtutes cum actibus ſuis ſunt in ratione volitę,& p̄ hoc efficiuntur obiecta volūtatis. Ad aliud dicendū eſt, qđ appetit⁹ ſumitur large & ſtricte. Large prout dicit inclioationē vniuſcuiuſq; rei naturalis in id quod debetur ei ſecundū naturā, & ſic appetitus eſt etiā diffuſus in omnibus viribus aoimæ apprehēſiuis ſecundum qđ dicit Ariſtot.quo oīa appetuot eſſe diuinū & propter illud agunt quicquid agunt, & alibi quia materia appetit formam ſicut fœmina maſculū, & Boetius io lib. de Ebd. dicit,quod omnia quæ ſunt appetunt bonum,& ſic dicimus eſſe totam naturā moueri propter aliquid. Appetitus aūt ſtricte dicitur deſideriū alicuius rei adipiſcendę vel fugiendę apprehenſę in ratione boni vel nociui, & ſic ſumitur appetitu quādo diuiditur in voluntatē & iraſcibilē & cōcupiſcibilē,& iſte appetitus oō eſt diffuſus ī oīb⁹ virib⁹.

Qualiter intelligatur quod omnis voluntas eſt in ratione.

Cap. LXXXVII.

IVxta hoc quæritur etiam quomodo intelligat̄, quod omnis voluntas eſt in ratione. Eſſe enim in ratione dicitur tribus modis.ſ. ſicut obiectum rationis eſt in ratione. Aut ſicut id quod eſt in radice rationis & ſubiecto. Aut ſicut id qnod eſt pars rationis. Si primo modo dicatur voluntas eſſe in ratione, hoc parum eſt, qoia ſic omnia ſunt in ratione, eo quod ratio eſt de omnibus. Si ſecundo modo tunc oon erit voluntas,oiſi quæ pars rationalis animæ. Anima enim rationalis ſecundum ſe ſubiectum eſt rationis. Et hoc erit cootra præhabitas auctoritates. Et præterea contra hoc quod dictū eſt,voluntatem quandā eſſe naturalē quæ eſt de cōſtituentibus naturā quæ videtur ioeſſe oībus. Si tertio modo tunc omnis volūtas eſſe videbitur & cū iudicio rationis & cū rationis iudiciū nō ſit repentinū,nulla volūtas videtur eſſe repētina. Et hoc eſt contra Ariſtotelē in tertio ethicorū, vbi dicit repētina quidem volnotaria eſſe dicimus,ſecuodū proheręſim autem non. Iuxta hoc iterum quæritur de diſtinctione quorundam dicentium quod eſt voluntas finis, & eius quod eſt ad finem. Cum Ariſto.dicat quod voluntas eſt finis tantū Conſilium autē eius quod eſt ad finem ſunt. Item Damaſcenus. Eſt aūt buſilis.i.voluntas finis non eorum quæ ad finem ſunt. Ergo finis quiddā eſt voluntabile,vt regē eſſe & ſanū eſſe. Ad finem aotem eſt quod cōſiliabile eſt, ſecūdū modum per quem volumus ſani eſſet vel regnare. Ergo nulla videtur ſuprahabita diſtinctio. Et dicendum eſt quod voluntas eſt in ratione duobus modis. Vno oiodo quod eſt pars rationalis animæ, & ſic omnis voluntas dūoiodo propriè ſumatur eſt in ratiooe, & iſte modus eſt in cōparatione ad illud cuius eſt volontas vt ſubiecti. Eſt etiam io ratione in comparatione ad obiectum.i. voliti qnia volitum antecedenſ debet eſſet ex ratione determinatum,& ſic ooo omnis voluntas eſt in ratione,ſed ſolum ordinata. Si vero priori modo omnis voluntas dicatur in ratione eſſe,tunc non ſequitur, quod propter hoc voluntas debeat eſſe rationalis, eo quod uoluotas non de neceſſitate ſequitur rationem, licet ſecundum ordioem debitum ſequi debeat. Ad id quod vlterius quæritur, vtrum omnis voluotas ſit finis. Dicendum eſt quod ſic ſi accipiatur voluntas reſpectu voliti extra,ſed & ibi finis accipitur vltimum intētum per appetitum, hoc enim ſemper determinatum eſt,propter hoc de ipſo non eſt inquiſitio & conſilium,ſed modus acquirendi ipſum non eſt determinatus & ideo conſilium eſt de ipſo. Si autem accipiatur voluntas non in reſpectu obiecti extra ſed reſpectu virium intra aoimā quas mouet ad actum,tunc verum eſt quod voluntariè ratiocinatur & voluntariè diſponit & conſolit,& hoc modo voluntas poteſt eius eſſe quod eſt ad finem, ſed ſic non propriè ſumitur voluntas buſilis, vt patet per antedicta.

De conſenſu voluntatis. *Cap. LXXXVIII.*

POſtea quęritur de cooſenſu voluotatis, videtur autem quod nullus conſenſus voluntatis ſit propriè,de illo eoim eſt conſenſus quod inquiritur per conſiliū. Nullius aūt quod ioquiratur hoc modo eſt voluntas,ergo conſenſus non propriè eſt voluntatis. Prima probatur per hoc quod conſenſus dicitur quaſi ſenſus cū alio, & non eſt aliud cum quo ſentiatur niſi conſilium precedens. Secundum probatur per antedicta, qoia voluntas eſt propriè finis. Item nomen conſenſus ſonat io apprehenſionē pauſantem ſuper apprehenſum. Voluntas autē non eſt apprehendere,ergo voluntatis non eſt conſentire. Sed contra voluntas frequenter cōtraria eſt rationi. Contrarietas aotem illa nihil aliud eſt quā diſſenſus eius, ergo voluntatis eſt diſſentire,ſed cuiuſcunq; eſt diſſentire,eius etiam eſt cōſentire,ergo voluntatis eſt conſentire. Ad hoc dicimus,quod quidam conſenſus eſt rationis conſenſus quaſi ſententiam fert de faciendo,ſecundum quod dicit Damaſce. quod ſententia eſt diſpoſitum & amatum quod iudicatom eſt ex conſilio. Et ille conſenſus ſemper eſt in rem ex conſilio inuentam Voluntas autem & conſenſus eſt in concordia rationis. Dicunt autem quidam qood eſt conſenſus in ocrum, & hic eſt rationis, & conſenſus in bonum, & hic eſt voluntatis, ſed hoc nihil eſt, quia conſenſus in verum propriè eſt ſpeculatiuę, de qua non agitur. Rationis autem practicę eſt de actuali bono inquirere, & conſentire, uolontatis appetere, ideoqoe in bonum eſt conſenſus vtriuſque ſed rationis conſenſus eſt vt ſententia, voluntatis vt concordia. Porro contrarietas uoluntatis ad rationem oon eſt io allegatis & conſultis, ſed potius in hoc quod appetitus contrarię uoluntatis ſe habet ad allegata & conſulta per rationem. Ideoque diſſenſus eius eſt diſcordia, & ob boc etiam couſenſus eius vocatur concordia.

De inſtrumento & obiecto voluntatis. *Cap. LXXXIX.*

ANſelmus in libro de concordia liberi arbitrij & gratiæ. Voluntas videtur æquiuoce dici tripliciter. Aliud etenim eſt inſtrumentum volendi. Aliud affectio inſtrumenti, aliud vſus eiuſdē inſtrumenti. Inſtrumentum volendi eſt illa vis animæ qua vtimur ad volendum,ſicut ratio eſt inſtrumentum rationandi, & viſus videndi. Affectio inſtrumenti eſt qua afficimur ad uolendum aliquid etiam quando illud quod uult non cogitat. Nam uerbi gratia, ſic eſt inſtrumentum uolendi affectio ad uolendum ſalutem etiā quando illam noo cogitat, ut cū uenerit in memoriā

ſtatim eam velit. Vſum vero eiuſdem inſtrumenti non habemuſ, niſi cum cogitamus rem quam volumus, & inſtrumentum volendi duas habet aptitudines quas voco affectiones. Quarum vna eſt ad volendum commoditatem. Alia ad volendum rectitudinem. Ex his duabus procedunt merita hominum ſiue ad ſalutem ſiue ad damnationem. Rectitudo quidem inquantum ipſa eſt nullius mali cauſa eſt, & omnis boni meriti mater eſt, hęc enim fauet ſpiritui concupiſcenti aduerſus carnem, & condelectatur legi Dei, illa vero voluntas quæ eſt ad uolendum commodum non ſemper eſt mala, ſed quando conſentit carni concupiſcenti aduerſus ſpiritũ: volũtas quidẽ iuſticiæ ẽ ipſa iuſticia, volũtas vero beatitudinis nõ ẽ ipſa beatitudo, quia non omnis habet beatitudinem qui habet eius voluntatem, in habitudine autem ſecundũ ſenſum omnium, eſt ſufficientia competentium commodorum ſine omni indigẽtia ſiue angelica intelligatur beatitudo, ſiue illa quam habuit Adam in Paradiſo. Qui quoniam deſeruit iuſticiam perdidit beatitudinem. Et voluntas quam bonam & ad bonum ſuum accepit ſeruens deſiderio cõmodorũ, quæ quidem non velle nequit, quia vera commoda rationali naturæ conuenientia quæ perdidit, habere non valet, ad falſa brutorum commoda, quæ beſtiales appetitus ſuggerunt ſe cõuertit, & ita cum ea vult inordinate rectitudinem, aut ne accipiatur oblatam repellit, aut ut acceptam expellit. Itaq; voluntas commodi bona inquãtũ eſt aliquid, mala .ſ. iniuſta facta eſt, quia nõ eſt ſubdita iuſticiæ. Auguſtin. de trinitate libro. 13. Beatos eſſe ſe velle omnes in corde ſuo vident. Tantaq; eſt in hac re naturę humanæ conſpiratio, vt non fallatur homo, qui hoc ex modo ſuo de animo conficit alieno, volunt etiã oẽs imortales eſſe ſi poſſint, ſed multi nõ credẽdo qđ poſſint, neq; .n. ſic viuunt vt poſſint. Neceſſaria eſt ergo fides, vt beatitudinẽ conſequamur oĩbus humanæ naturę bonis .ſ. animi & corporis. Iuſtus enĩ ex fide viuit, quæ p dilectionem operatur, in tantum vt virtutes quoq; ipſę quibus prudenter fortiter temperanter & iuſte viuitur ad eam fidem, ſi veræ virtutes ſunt, referantur. Hugo in libro de tribus voluntatibus. In Chriſto ſequebatur voluntas diuinã iuſticiam, & voluntas rationalis obedientiam, & voluntas carnis naturam. Neq; altera contraria alteri erat, ſed vnaquæq; quod ſuũ erat appetit, vt quãuis ad aliud eſſet, alteri tamen contraria non eſſet, hoc eſt, vt licet ad aliud velle haberet, ad aliam tamen non velle non haberet. Sicut enim deitati natura erat iuſtitiam non deſerere, ſic carni iuſtum erat, naturã ſeruare, & pietati alienã miſeriã nõ amare. Iuſtũ itaq; carni erat, qđ paſſionem ſuam noluit, quia hoc erat ſecundum naturam. Et iuſtum Deo quod paſſionem illius voluit, quia hoc ſecundum iuſticiam. Similiter & pietas quod ſuum erat amauit miſericordiam, tamen quod ſuum non erat, non improbauit iuſtitiam.

Quod voluntas in bono firmata ſit magna libertatis. C. XC.

ANſelmus in li. de libero arbitrio. Nihil autem liberius eſt recta voluntate, cui nulla vis poteſt auferre ſuam rectitudinem. Nempe ſi dicimus, quia quis cũ vult mentiri, ne perdat vitam aut ſalutẽ, cogitur deſerere timore mortis aut tormẽti veritatẽ, nõ eſt verum. Non .n. cogitur malis magis velle vitam quam veritatem. Sed quoniam altera vi prohibetur vtrunq; ſeruare ſimul, ipſa eligit quod mauult. Sponte vtique & non inuita, quãuis in neceſſitate vtramlibet deſerẽdi poſita ſit, non ſpõte ſed inuita, non enĩ minus fortis ẽ ad volẽdũ veritatẽ, q̃ ad volẽdũ ſalutẽ ſed fortiꝰ vult ſalutẽ. Nam ſi præſentem videret gloriam æternam, quam ſtatim poſt ſeruatam veritatem aſſequeretur, & inferni tormenta, quibus poſt mẽdacium ſine mora traderetur, proculdubio mox ſufficientiam virium ad ſeruandam veritatem habere cerneretur. Semper ergo habet rationalis natura liberum arbitrium, quia ſemper habet poteſtatem ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem quamuis aliquando cum difficultate. Sed cum libera voluntas deſerit rectitudinem per difficultatem ſeruãdi, vtiq; poſt ſeruit peccato per impoſſibilitatem recuperandi. Quia qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Fitq; ſpiritus vadens & non rediens. Quippe ſicut nulla voluntas antequã haberet rectitudinem potuit eam Deo non dante capere, ita cum deſerit acceptam, non poteſt eam niſi Deo reddente recipere. Et magis eſt illud miraculũ cum eius voluntati deſertam rectitudinem reddidit, quam cum mortuo reddit vitam amiſſam. Corpus etenim neceſſitate moriendo non peccat, vt vitam nunquam recipiat. Voluntas vero per ſe rectitudinem deſerendo meretur vt illa ſemper indigeat, & ſiquis ſponte mortẽ ſibi infert non aufert ſibi quod nunquam erat amiſſurus. Qui vero voluntatis rectitudinem deſerit, hoc abijcit quod ex debito ſemper erat ſeruaturus.

De libero arbitrio vtrum ſit in nobis. Cap. XCI.

IOannes de Rupella. De libero arbitrio determinat Ioannes Damaſcenus oſtendens in ipſo concurrere iudiciũ rationis & motum voluntatis, de quo .ſ. libero arbitrio nõnullas quæſtiones proponit. Prima quidem eſt an liberum arbitriũ in nobis ſit. Ad quã determinandam ſic procedit. Eorũ quæ fiunt vel Deum aiunt cauſam vel neceſſitatem eſſe vel fortunam vel naturam vel euentũ vel caſum. Quęritur ergo de his quæ fiunt ab hominibus. Non enim põt Deus dici principium omnium actuum humanorum, quia nõ eſt fas Deo aſcribere actus iniuſtos qui frequenter fiunt. Neq; neceſſitas, quia actus humani non ſemper ſimiliter ſe habent ſicut neceſſaria. Neq; fortuna, Nam illi qui poſuerũt fortunam principium, dicunt eam non eſſe principium contingẽtium ſed neceſſariorum, quæ habent impleri poſt tempus aliquod. Et ſecundum hoc differunt fortuna & neceſſitas ſecundum ꝙ ſunt principia. Nam neceſſitas reſpicit omne tempus, fortuna tempus aliquod determinatũ. Neq; natura, naturę enim opera ſunt generatio & augmentatio, plantę & animalia quorum principium motus in ipſis eſt, non ſic artificialia quæ ſunt opera humana, neque euentus. Nam euentus eſt principium actuum qui ſunt rari & inopinabiles. Determinant autem euentum conciſionem & curſum duarum cauſarum ab electione principium habentium, ſicut euenit fodientem ſepulchrũ theſaurum inuenire. Neque .n. qui poſuit ideo poſuit, vt hic inueniret, neq; qui fodit ideo fodit, vt hæc inueniret, ſed hic quidem vt quando vellet auferret, Hic autem, vt ſepulchrum foderet. Concidit autem illud preter id quod præelegerat vterq;, neque caſus põt pone principium humanorum actuum. Nã ſicut dicunt, caſus ſunt inanimatorum & irrationabilium ſynthomata ſine natura & arte. Relinquitur ergo ipſum agentem hominem eſſe principiũ proprie harum actionum & arbitrio liberum. Amplius ſi nullius actus eſt homo principium, ſuperflue habet homo conſiliarium, ad quid enim vteretur cõſilio nullius exiſtens dominus actus. Omne enim conſilium eſt actus gratia & propter actum. Item omnis conſiliarꝰ vel conſiliaris in ſeipſo exiſtente electione agibilium conſiliatur, vt quod præiudicatum eſt ex conſilio eligatur, & eligens agat. Dominus ergo erit actuum ex libero arbitrio. Vnde irrationalia non ſunt libero arbitrio, aguntur enim magis a natura quã agant, hoc eſt moueant. Item non contradicunt appetitui naturali, ſed ſimul cum appetierint aliquid impetum faciunt ad actum, homo autem rationale ens magis agit natura quam agatur ab ea, ideoq; appetẽs aliquid poteſtatem habet refrenare appetitum vel aſſequi eum. Vnde & irrationabilia quidem neq; laudantur neq; vituperantur, homo autem laudatur & vituperatur. Sic ergo determinatur queſtio prima, & patet ratio quare bruta careant libero arbitrio.

De his quæ ſunt in poteſtate liberi arbitrij. C. XCII.

SEconda queſtio eſt Damaſce. quæ ſint ea in nobis quæ ſunt in poteſtate liberi arbitrij, ad quã ita procedit. In nobis ſunt quę nos ſumus, libero arbitrio facere & non facere, hoc eſt omnia quæ per nos voluntariè aguntur, non enim voluntariè dicerentur agi, actu non exiſtente in nobis, hoc eſt in poteſtate noſtra. Item in nobis ſunt illi actus quos conſequitur laus vel vituperiũ, & in quibus eſt lex, principaliter aũt in nobis etiã ſunt illa oĩa de quibus cõſiliamur. Conſiliũ aũt eſt eorũ que pariter contingũt. Pariter aũt in nobis cõtingẽs ẽ qđ & ipſum poſſumꝰ & oppoſitũ eius, facit aũt electione cꝰ intellectꝰ noſter, & hoc eſt pricipiũ actuũ. Ex his aũt cõcludit ꝙ ea quę ſunt in nobis pariter contingunt, verbi gratia. Moueri & non moueri impetum facere & non facere, appetere neceſſaria & nõ appetere, & huiuſmodi, cũ in poteſtate noſtra ſint, cũ hoc tam interiores actꝰ vt cogitare eligere, quã exteriores, vt loqui, ambulare, erunt actus vtroq; modo in nobis Contra, exteriores actus multotiens prohibemur, vt loqui ambulare, ergo nõ ſimpliciter & primo ſunt in nobis, hoc eſt in poteſtate noſtra. Reſpondet Damaſcenus, oportet ſcire quod electio actuũ ſemper in nobis eſt. Actus aũt prohibentur ſecundũ quendam modũ prouidentiæ. Item multi actus cõmittuntur a nobis ignorãter, & hoc duobus modis. Vno modo cũ nos ſumus ignorantiæ cauſa. Alio modo cum non ſumus cauſa. Item multi actus committuntur ex violentia, & hoc vel cooperantibus nobis vel nihil cooperantibus, nunquid ergo iſti actus erunt voluntarij vel inuoluntarij? Item quidã actus noſtri puniuntur & remunerantur, quidam non. Quę ergo eorum differentia? Et incidunt circa hoc quæſtiones de actibus puerorum qui non habẽt diſcretionem, furioſorum & ebriorum, & de actibus eorum qui coguntur vel coactione ſufficienti, cui non poteſt reſiſti, vel coactione inducti, ſicut cũ aliquis timore mortis negat Chriſtũ, vel huiuſmõi.

Determinatio eiuſdem quæſtionis. Cap. XCIII.

AD hęc oĩa determinanda nota diſtinctionẽ Damaſ. qđ actuũ humanorũ, hi cõ delectatione, hi cũ triſtitia agunẽ. Et hi quidem eorum ſunt eligibiles agenti, hi autem fugibiles. Et eligibiliũ hi ſemper eligibiles, hi ſecundũ quoddã tẽpus. Similis eſt diſtinctio fugibilium. & rurſus hi quidem actus miſericordiam cõſequũtur & indulgentia digni ſunt, hi autẽ odio habentur & puniuntur. Voluntarij ergo actus ſunt q cũ delectatione aguntẽ, & eligibiles ſũt agẽtibꝰ vel ſemp vel tũc cũ aguntur. Et ideo eos oẽs conſequitẽ laus vel vituperatio. Inuoluntarij vero actus cum triſtitia agũtur, & nõ

ſunt

ſunt eligibiles,nec per ipſum agentem perficiuntur, quamuis vim patiantur, & ideo miſericordia & indulgentia digni eſtimantur. Nota ergo ſed Damaſcen. quod eſt voluntarium ſimpliciter & inuoluntarium ſimpliciter & medium partim ſcilicet voluntarium partim inuoluntarium. Inuoluntarium ſimpliciter eſt, quòd per ignorantiam & violentiam fit. Actus autem per ignorantiam determinatur,cum non ipſi agenti tribuimus cauſam ignorãtię, ſed quia ita cõtingit, ſicut ſi ebrius aliquis homicidium faciat,ignorãs quidem occidit non tamen inuoluntarie,cauſam enim ignorantię ipſe egit. Inuoluntarium aũt per violentiam eſt, cuius principium hoc eſt effectiua cauſam deforis eſt, non committendo ſecundum proprium impetum vim paſſo, hoc eſt nihil cooperãte illo qui patitur violentiam. Si enim cooperaretur cauſæ cogenti non diceretur actus illius eſſe inuoluntarius. Inuoluntarium ergo ſimplex eſt duobus modis,hoc quidem ſecundum violẽtiam,hoc autem ſecũdum ignorantiam. Voluntarium vero ſimpliciter vtriq; opponĩt. Eſt enim voluntarium ſimpliciter quod neq; per violentiam neq; per ignorantiam fit. Voluntarium ergo eſt, cuius principium,hoc eſt cauſa in ipſo eſt agente ſciente ſingularia per quæ & in quibus eſt actus. Et principium in ſeipſo dicitur ad excludendum violentiam cuius principium.ſ.deforis eſt. Scientiæ vero dicitur ad excludendam ignorantiam. Singularia autem ſunt quæ vocantur à rhetoribus conſtitutinę particulę, hoc eſt circunſtantiæ, vt quis,cum quęritur perſona quæ fecit. Quæ,cũ quæruntur ea quæ paſſus eſt. Quid,cum quæritur actus.Quo cum quæritur organum vel inſtrumentum. Vbi,cum quæritur locus.Quando,cum quæritur tẽpus, Qualiter,cum quæritur modus actus. Propter quid,cum quæritur propter quam cauſam. Medium voluntarium & inuoluntarium eſt,quod neque eſt delectabile neque triſte,& quod propter maius malum vitandum acceptamus, vt cum propter naufragium iactamus ea quę ſunt in naui. Tale eſt in eo qui timore mortis negat Chriſtum. Item obijcitur de hoc quod dictum eſt ſupra, quod voluntarium eſt in his de quibus conſiliamur. Omnis autem conconſilians habet in ſe electionem actuum. Secundũ hoc ergo ſunt actus puerorum voluntarij, nec actus eorum quæ ſubito volumus vel facimus ſine deliberatione. Reſponſio non dicebatur ſupra,qđ ſolũ ea de quibus cõſimiliamur eſſent voluntaria ſed q̃a volũtaria prĩcipaliter ĩ nobis ſunt ea oĩa de quib⁹ cõſiliamur. Vnde ſecundũ Damaſcen. ſciendum eſt,quod quędam voluntas eſt ſiue actus voluntatis ſecundum electionem & cõſilium de qua ſupradictum eſt. Quædam vero eſt conſilio & ſine electione. Vnde dicit quod infantes volenter quidem aliquid faciunt,non tamen eligentes. Et quęcunque propter iram facimus, ſi præconſiliati voluntarię facimus non tamen ſecũdum electionem, vt cum amicus repente ſubuenit nobis, voluntariæ quidem non tamen vt eligentibus. Et cum aliquis theſauros ſine ſpe partitur,voluntariæ quidem partitus eſt,nõ tamen eligens. Hæc omnia voluntaria ſunt propter hoc quod in eis letamur,non tamen ſecundum electionem quia non a conſilio.

De Libero arbitrio quid ſit. Cap. XCIIII.

Actor dicit Auguſtinus,quod liberũ arbitrium eſt facultas rationis & voluntatis qua bonum eligitur gratia aſſiſtente,malum verò gratia deſiſtente. Ex hac diffinitione liberi arbitrij ortum habent diuerſæ opiniones de libero arbitrio quid ſit. Nam quidam dixerunt,quod ipſum eſt ratio. Alij quod voluntas. Tertij quod nec ratio nec voluntas. Sed quædam compactio ex ratione & voluntate. Quarti vero quod nec aliquid horũ,nec aliquid compactum ex his, ſed quædã poteſtas vel dignitas imperans vtrique. Ad huius rei euidentiam notandum quod volũtas eſt nomen & actus & potentię. Voluntas autem actus eſt iudicati conſiliati liberi appetitus. Vnde dicit Iohannes Damaſcenus quod voluntas eſt rationalis & liberi arbitrij appetitus. Conſilium autem, vt idem dicit, eſt appetitus inquiſitiuus de his quę in nobis ſunt rebus fiendis. Electio vero idem eſt quod voluntas in eſſentia, ſed differt quia voluntas eſt propriè finis. Electio autem eorum quæ ſunt ad finem. Voluntas inquantum potentia idem eſt quod ratio,ſed differunt nomine,quia ratio dicitur in quantum diſcernit inter aliqua. Voluntas autem inquantum eligit alterum. Sed liberum arbitrium ſecundum quod eſt nomen actus vtrumq; complectitur. Dicitur autem arbitrium quantum ad actum rationis, liberum quantum ad actum voluntatis. Similiter liberum arbitriũ ſecundum quod eſt nomen potentiæ vtrumq; complectitur.ſ.& voluntatem & rationem. Et ita eadem eſt potentia voluntatis & rationis & liberi arbitrij. Hoc eſt eſt ergo quod dicit Aug. liberum arbitriũ ẽ facultas rõnis & volũtatis.ſ.facilis ptãs, rationalis & volũtaria.i.diſcreta & libera.Quod aũt ſequitur quia bonũ eligĩ &c. Expoſitio eſt ei⁹ quod dictũ eſt volũtaria, quia electio idẽ eſt quod volũtas ĩ eſſentia,vt dictũ eſt.Ex his patet qđ tres primæ opiniones de libero arbitrio idẽ ſunt in re & veræ ſunt,ſ. quarta vero falſa eſt.

Qualiter ĩ eo cõcurrũt iudiciũ rationis & motus volũtatis. C.XCV.

Sed cõtra hoc qđ ſupra dictum eſt,ꝙ ratio & volũtas ſunt eadẽ potẽtia ĩ eſſẽtia,Poteſt obijci ꝙ multotiẽs volũtas cõtradicit rationi & econuerſo,ſunt enim duo mouentia appetitum.ſ. fantaſia & intellectus.Intellectus mouet ad verum bonum.Fantaſia ad apparens bonum,quando ergo voluntas & appetitus ſequitur fantaſiam,contradicit rationi,ergo voluntas non eſt ratio nec econuerſo,ergo non ſunt eadem potentia in ſubſtantia.Item, iudicare & velle ſunt actus diuerſi & diſſimiles & ſeparati,ergo non ſunt vni⁹ potentiæ ſed duarum.Item, ſi voluntas eſt idem cum concupiſcibili,& ratio eſt idem cum voluntate,eadem eſt vis rationalis & concupiſcibilis. Pari ratione eſt eadem iraſcibilis & concupiſcibilis, immò a maiori vt videtur,quia ideo eſt in guſtu corporalis vis appetitiua quæ appetit dulce & quæ reſpuit amarum,ergo cum anima rationalis ſimplicior ſit quam ſenſibilis,in guſtu eius.i. in affectu eadem erit vis quę appetit bonum, & quæ deteſtatur eius contrarium,ergo eadem eſt concupiſcibilis & iraſcibilis,& ita eſt vna vis animæ & non tres. Item quæritur,ſi liberum arbitrium eſt vna potentia omnino ſimpliciter,Cur non nominatur vna intentione ſimplicis nominis,ſed pluribus,cum dicitur liberum arbitriũ? quia liberum quantum ad voluntatem,arbitrium quantum ad rationẽ. Item poteſt quæri,ſi libertas ad voluntatem pertinet,& arbitrium ad rationem,quare potius dicitur liberum arbitrium quam voluntas arbitraria? Reſpondeo ad primum ꝙ volũtas nunquam contradicit rationi ſecundum quòd dicitur eſſe eadem potentia cum ratione.Eſt enim eadem voluntas appetitus ſecundum rationem. Appetitus autem ſecundum fantaſiam eſt deſiderium. Ad ſecundũ reſpondeo,quòd licet actus ſint ſeparati,velle & iudicare,tamẽ ad inuicem ordinati ſunt,quia præordinatur iudicare ad velle.Et licet alterum poſſit eſſe ſine altero,tamen nihil impedit quin ſint vnius potentiæ,ſicut econtrario non ſequitur velle apprehẽditur ab alia potentia quam ſingulare,ergo hoc non eſt illud, immò vnum ſũt vniuerſale & ſingulare,niſi quantum ad rõnem. Ad tertium reſpõdeo,quòd concupiſcibilis non eſt eadem cum voluntate nec econuerſo,quia voluntas eſt,vt dictum eſt,in rationali. De concupiſcibili autem & iraſcibili bene poteſt concedi quòd eſt eadem vis ſecundum ſubſtantiam,ſed duplicata ſecundum actus & ſecundum obiecta,quia huius eſt concupiſcere bona,illius autem inſurgere in nociua. Ad aliud reſpondeo,quòd ratio non nominatur vna ſimplici nominis intentione,ſed duabus, quia vis merendi neceſſario duas habet rationes inquantum inclinatur ex fide, & inquantum inclinatur ex charitate,quantũ ad initium meriti inclinatur fide, & ſecundum hoc dicitur arbitrium,quãtum autem ad complemẽtum ex charitate,ſecundum hoc dicitur liberum,libertas enim eſt in voluntate. Vnde dicit beatus Bernardus quòd liberum arbitriũ eſt conſenſus rationis & voluntatis. Et Aug. ita diffinit liberum arbitrium,eſt liberum de voluntate iudicium, liberum de voluntate dicit non quia liberum iudicium ſit etiam ante voluntatem, ſed quia potiſſima libertas eſt in voluntate. Arbitrium autem refertur ad rationem. Vnde ad vltimum reſpondeo,quòd non dicitur volũtas arbitraria,ſed liberum arbitrium,quia arbitrium eſt principiũ meriti materiale. Voluntas autem vt formale & quaſi complementum. Vnde illud materialiter ſignificatur,illud autem formaliter. Iohannes de rupella. Iohannes quoq; Damaſcenus dicit,ꝙ in ipſo libero arbitrio concurrunt iudicium rationis & motus voluntatis. Vnde dicit coniugatę ſunt cognoſcitiuę & vitales virtutes hoc eſt motiuæ in eodem,liberum enim arbitrium appetit, & liberum arbitrium vult quantum ad motum voluntatis liberum arbitrium inquirit & ſcrutatur,& liberum arbitrium iudicat quantum ad diſcretionem rationis, liberum arbitrium diſponit,liberum arbitriũ eligit,& liberum arbitrium facit impetum, liberũ arbitrium agit. Boet. in libro de libero arbitrio. Eſt itaq; liberum arbitriũ habitus animi,liber ſui,& iudex ſui,liber propter voluntatem iudex propter rationẽ,& merito libertatẽ comitatur iudicium,vbi.n. peccat ibi ſe iudicat, vt liberum ad voluntatẽ,arbitriũ referatur ad rõnẽ.

Quod Flexibilitas ad malum non ſit pars libertatis. C. XCVI.

Dicitur aũt communiter, ꝙ libertas arbitrii eſt flexibilitas ad id qđ vult liberũ arbitrium habẽs. Et hoc videtur velle Aug. in libro quæſtionum contra Pelagium, vbi oſtendit quare liberũ arbitrium dicatur liberum & quare arbitrium, dicens. Puto quòd liberũ arbitriũ ab arbitrando rationali conſideratione nomen accipit,vt diſcernat quid eligat,quid vel recuſet. Ecce quare arbitrium. Deinde ſubiungit ideo liberum arbitrium dictum eſt, quòd in ſua poſitum ſit poteſtate,habens agendi quod vult põtatem. Ecce quare liberũ.ſ.quia põt quod vult. Ex quo apparet quòd libertas nihil aliud eſt q̃ poteſtas ſiue flexibilitas ad id qđ vult habens liberũ arbitrium. Si autem obijcitur quia ſecundũ hoc mali habent liberũ arbitrium liberius q̃ boni,quia habent impulſiuũ ad id qđ volunt.ſ.fomitem,boni autem non,ſed potius illud habent pro impedimẽto ad id quod volunt. Reſpõdeo verum eſt hoc,non tñ habent mali liberius quam boni,quia loco huius habent boni ſinderesim & gratiam impellentem ad id quod volunt,quæ magis poſſunt ſimpliciter quam fomes, & ſicut fomes reſiſtit voluntati bonorum, ita ſinderesis obuiat voluntati malorum. Vnde patet quòd non

eſt maior libertas in malis ad malum quod volunt. Concedimus tamen & verum eſt quod liberũ arbitrium pronius eſt in malis ad ad malũ quam in bonis ad bonũ, ſed non liberius, quia libertas nõ dicit flexibilitas arbitrij, ſed libera flexibilitas.i.incogibilis, & hæc æqualiter eſt in bonis & in malis. Anſelmus in lib. de libero arbitrio. Libertatem arbitrij non puto eſſe potentiam peccandi. Quippe ſi hęc eſſet eius diffinitio, nec Deus, nec Angelus qui peccare nequeunt, liberum arbitriũ haberent, quod nephas eſt dicere. Deniq; nec libertas, nec pars libertatis poteſtas peccãdi. An nõ vides qñ q ſic habet qđ decet & qđ expedit, vt hoc amittere neqat, liberior eſt quã ille qui ſic habet hoc ipſum vt poſſit perdere, & ad hoc quod dedecet & nõ expedit valeat adduci? liberior ergo eſt volũtas quæ a rectitudine non peccandi declinare nequit, quã quæ illam poteſt deſerere. Poteſtas ergo peccandi quæ addita voluntati minuit eius voluntatem, & ſi demattur auget, neq; enim libertas eſt, neque pars libertatis. Clarum eſt itaq; liberũ arbitriũ non eſſe aliud quam arbitrium potens ſeruare rectitudinem & liberũ a tentatione & peccato, ſi nulla tentatio poteſt illam auertere a rectitudine ad peccatum.i.ad volendum quod non debet. Cum ergo vincitur, non aliena vincitur poteſtate ſed ſua. Nam cum homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruẽte tentatione deſerit, nulla vi aliena abſtrahitur, ſed & ipſa ſe cõuertit ad id quod fortius vult. Itaque ſicut dictum eſt ſuperius, nihil eſt recta voluntate liberius. Cui nulla vis rectitudinem ſuam auferre põt eſt, verũ ne ſeruitus peccati pugnare videatur libertati arbitrij. Nam vtraq;.ſ.hæc libertas & hæc ſeruitus in voluntate eſt, ſi bene diſcernas qui facit peccatum ſine repugnantia & ſeruus & liber eſt. Nunquam enim eſt eius poteſtatis rectitudinem capere cum non habet, ſed ſemper eius poteſtatis eſt ſeruare cum habet. Per hoc ergo quod reddere non poteſt a peccato ſeruus eſt. Per hoc etiam quod abſtrahi non poteſt a rectitudine liber eſt. Sed a peccato & ab eius ſeruitute non niſi per aliud põt reuerti. A rectitudine vero, non niſi per ſe põt auerti, & a libertate ſua, nec per ſe, nec p aliud põt priuari. Sẽper etenim naturaliter eſt liber ad ſeruãdã rectitudinẽ ſi eã habet, etiã qñ qđ ſeruet nõ habet.

Vtrum liberum arbitrium aliquid ſine gratia poſſit. C. XCVII.

AGtor. Si vero quæritur, an liberum arbitrium per ſe.i.ſine gratia poſſit bene velle. Reſpondeo quod ſuper hoc duplex ſolet eſſe opinio. Quidam enim dicunt quòd non poteſt aliquid bene velle ſine aliqua gratia pulſante ipſum & adiuuante. Et qñ conatur ſurgere, ille conatus eſt a gratia ipſum excitante. Alij dicunt qđ per ſe poteſt bene velle ſine omni gratia cooperante, verbi gratia, velle orare vel eleemoſinam dare. Similiter de ipſo opere bono duplex eſt opinio. Quidam enim dicunt, quòd ſine aliqua gratia non poteſt homo facere bonum ĩ genere, vt eleemoſinam dare propter Deum vel aliquod ſimile, ſed ſolis naturalibus poteſt facere bonũ naturæ, ſicut comedere vel bibere. Alij vero dicũt, quòd homo ex ſolo libero arbitrio facere poteſt bonum in genere ſine omni gratia cooperante, ſed non ſine Deo cooperante, quia ſine ipſo factũ eſt nihil. At vero quæri poteſt, vtrum homo ex ſolo libero arbitrio ſe præparare poſſit, ita vt ei gratiam infundi neceſſe ſit, & videtur quod ſic, per illud Salomonis prouerbiorum 16. hominis eſt animum præparare. Et etiam in primis illa Dei promiſſio. Aperi os tuum & ego adimplebo illud, vbi.ſ.oris apertionem notat præparationem mentis ad gratiam. Impletionem autem, gratiæ infuſionem. Sed Deus verax eſt in promiſſis, quia negare ſeipſum non poteſt, ergo ſi homo faciat quod in ſe eſt, neceſſe eſt quòd Deus infundat gratiam. Contra, nec eſt neceſſitas in dante.ſ.in Deo, quia nulla cadit in eum neceſſitas ſiue obligatio. Nec in ſuſcipiente, quia in eo eſt oppoſitum ſuſcepti.ſ.peccatum, ergo nulla eſt ibi neceſſitas.ſ.vt ſi faciat homo quòd in ſe eſt Deus infundat gratiã. Item ſi neceſſe eſt infundi gratiam facienti quod in ſe eſt, videtur quòd homo ex ſolo libero arbitrio poſſit mereri primã gratiam merito congrui, quòd falſum eſt. Reſpondeo reuera ſi faciat homo totum quod in ſe eſt, quod tamen non poteſt facere niſi beneficio gratiæ gratis datæ, neceſſe eſt vt & Dñs faciat quod in ipſo eſt.ſ.gratiã cõferendo. Et hæc neceſſitas eſt ex parte ipſius dantis, veruntamen vt dicit Anſelmus, Non eſt neceſſitas obligans ipſum dantem, ſed eſt ſolius bonitatis ac liberalitatis ipſius.ſ.mouentis eum ad ſubueniẽdum creaturæ habilitati ſe ad eius adiutorium recipiendũ. Ex parte etiam recipientis eſt neceſſitas, quia indiget nec impedit macula peccati, quia gratia poteſtatem habet in ſubiecto ſic diſpoſito, vt ſtatim remoueat illam maculam. Vnde non eſt illa diſpoſitio cõtraria aduẽtui gratię, quia gratia ex toto potẽs eſt in illã remouẽdo. Ad aliud rñdeo, qđ licet hõ faciat qđ in ſe ẽ, & infundat ei gratia, non tamen meretur eã nec datur ei quaſi ex debito. Iam enim non eſſet gratia, vt dicit Augu. ſi meritis redderetur, & non gratis daretur. Bernardus vbi ſupra. Tolle ergo liberum arbitrium, non erit quod ſaluetur, tolle gratiam, non erit vnde ſaluetur.

Quod libertatem arbitrij præſcientia Dei tollit. C. XCVIII.

ANſelmus in lib. de cõcordia liberi arbitrij & pręſciẽtia Dei. Rectè aũt ĩtelligẽdo nequaq̃ ſibi repugnare videntur pſcientia Dei q̃ ſequitur neceſſitas, & liberũ arbitriũ a quo remouetur neceſſitas: neceſſe eſt ergo, quod Deus pręſcit, & ſicut præſcit futurũ eſſe. Deus autem præſcit aliqua futura eſſe ſine omni neceſſitate. Dices itaq; mihi, Deus præſcit me peccaturũ, vel præſcit me non peccaturũ. Et ideo neceſſe eſt me peccare, ſi pecco, vel non peccare ſi non pecco. Ad quod ego. Non debes dicere, Deus præſciuit me peccaturũ tñ, vel non peccaturum, ſed præſciuit Deus me peccaturũ ſine neceſſitate, vel nõ peccaturum. Et ita ſequitur, ſiue peccaueris, ſiue non peccaueris, vtrũq; ſine neceſſitate erit, quia Deus præſcit futurum eſſe ſine neceſſitate id quod erit. Si aũt dico neceſſe eſt peccaturum te eſſe, vel non peccaturũ, ſola voluntate, ſicut Deus pręſcit, non eſt intelligendũ quod aliquid prohibeat voluntatem, quæ nõ erit, aut cogat illam eſſe quæ erit. Hoc ipſum præſcit Deus, qui pręuidet aliquid futurum ex ſola voluntate, q voluntas non cogitur, aut prohibetur vlla alia re. Et ſic ex libertate fit, quod fit ex volũtate. Si ergo diligenter hæc intelligantur: puto quia & præſcientiam Dei & libertatem arbitrij ſimul eſſe nulla prohibebit inconueniẽtia. Deniq; ſi quis intellectũ verbi propriè conſiderat, hoc ipſum, q aliquid præſciri dicitur, futurũ eſſe pronunciatur. Non.n.niſi quod futurũ eſt præſcitur, quia ſcientia non eſt niſi veritatis. Quare cum dico, quia ſi præſcit Deus aliquid neceſſe eſt illud eſſe futurũ, idem eſt ac ſi dicam, ſi erit, ex neceſſitate erit, ſed hæc neceſſitas non cogit, nec prohibet aliquid eſſe, vel non eſſe. Aliqñ etiam res aliqua quamuis ſit vt futura, non neceſſario eſt futura. Nam ſi dico, cras ſeditio futura eſt in populo, non tñ neceſſario erit ſeditio. Poteſt etenim fieri antequam ſit vt non fiat. Itaq; nulla oritur repugnantia ſi aſſerimus idem aliquid neceſſario eſſe futurum, quia eſt futurum, & nulla cogitur neceſſitate eſſe futurum. Si quis autẽ obijciat nobis illud Iob: Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Non eſt hoc contra id quòd prædiximus. Nam quia Deus nõ fallitur, nec videt niſi veritatem, ſiue ex libertate.i.ex libera creaturæ rationalis voluntate, ſiue ex neceſſitate eueniat dicitur conſtituiſſe apud ſe immutabiliter quod apud hominem priuſquam fiat poteſt mutare: habet.n. æternitas ſuum ſimul in quo ſunt omnia, quæ ſimul ſunt loco vel tempore, & quæ ſunt diuerſis in locis, uel temporibus. Illic itaq; non eſt præteritum, vel futurum, ſed tñ præſens, inmutabile. Sed in ipſis hominibus ex libertate arbitrij aliqñ eſt mutabile, ſicut etenim quamuis in æternitate non fuit, uel erit aliquid, ſed tñ, eſt tñ fuit, & erit aliquid ſine repugnantia, ita quod in æternitate mutari nequit in tpe aliqñ per liberam uoluntatem antequam ſit eſſe mutabile, probatur abſq; inconuenientia. Quanuis autem ibi nihil ſit niſi præſens, non eſt tamen illud præſens temporale ſicut noſtrum ſed æternũ in quo tempora continentur concreta, ſicut enim præſens tempus cõtinet omnem locum & quę in quolibet loco ſunt, ita in æterno præſenti ſimul clauditur omne tempus & quæ ſunt in quolibet tempore: itaq; non magis oppoſita ſunt mutabile in tẽpore, & inmutabile in æternitate, quam nõ eſſe in aliquo tempore & eſſe ſemper in ęternitate, & fuiſſe vel futurum eſſe ſecundum tempus, atque non fuiſſe aut non futurum eſſe in æternitate.

Quòd nec voluntas Dei tollit ſed iuuat libertatẽ arbitrii. C. XCIX.

QVoniam autem iuſtitiam qua iuſtus eſt aliquis conſtat eſſe rectitudinem voluntatis, rectitudo autem tunc tantũ eſt in aliquo cum vult quod Deus vult eum velle, patet quòd Deus nõ poteſt eãdem rectitudinem merito auferre, quia non poteſt hoc non velle. Sicut enim Deus non facit iniuſtitiam, ita non facit aliquid iniuſtum eſſe. Qui tamen facit omnes actiones & omnes motus, quia facit res a quibus & ex quibus & per quas fiunt. Nullaque res habet vllam poteſtatem volendi aut faciendi niſi illo dante. Ipſum quoq; velle quod aliquando iuſtum eſt, aliquando iniuſtum, nec eſt aliud quam vti voluntate & poteſtate volendi quã Deus dat & inquantum eſt, bonum eſt, eſt, & a Deo eſt. Quod tunc quidem quando rectè eſt, bonũ & iuſtum eſt. Quando vero non rectè, hoc ſolo quia non rectè eſt, malũ eſt, & iuſtum eſt, & ipſum non rectè eſſe non eſt aliquid, nec eſt a Deo. Nam ſicut cum aliquis vtitur gladio, aut lingua aut poteſtate loquendi non eſt aliud gladius vel lingua aut poteſtas loquendi cũ rectus eſt eorum vſus, & aliud cũ non eſt rectus, ita voluntas qua vtimur ad volendum, non eſt aliud qñ quis illa rectè vtitur, & aliud quando non rectè. Nec maius, nec minus eſt hoc quod eſt eſſentialiter cum eſt iuſta, quam cum eſt iniuſta, ſic itaq; facit Deus in omnibus voluntatibus & operibus bonis, & quod eſſentialiter ſunt, & quod bona ſunt. In malis vero non quod ſunt mala, ſed tantum quod per eſſentiam ſunt, ſicut autem non eſt eſſentia niſi a Deo, ita non eſt recta niſi ab ipſo, huius rectitudinis abſentia quæ eſt iniuſtitia non eſt niſi voluntate rationalis creaturę, quę ſemper debet habere iuſtitiam. Nemo certe ſeruat rectitudinem acceptam niſi volendo. Velle autem illam aliquis nequit niſi habendo illam, habere autem eam nullatenus valet niſi per gratiam. Neque etenim per ſe valet eam adipiſci, quia nequit eam velle niſi habeat, nec ab alia creatura poteſt eam accipere, quia creatura nequit creaturam ſaluare. Si-

cut

tut ergo nullus eam accipit niſi gratia præueniente, ita & nullus eam ſeruat niſi eadem gratia ſubſequēte, hic enim gratia ſubſequitur donum ſuum: vt nunquam ſiue magnum ſiue paruum ſit illud dare deficiat, niſi liberum arbitrium volendo aliud rectitudinem quā acceperat deſerat. Adiuuat.n.gratia liberum arbitrium quando vt deſerat rectitudinem acceptam impugnatur, mitigando aut penitus remouendo vim tentationis, aut augendo affectum eiuſdē rectitudinis. Denique cum omnia ſubiaceant diſpoſitioni Dei, quicquid contingit homini quod adiuuet liberum arbitriū ad accipiendum vel ad ſeruandum hanc de qua loquor rectitudinem, totū gratiæ eſt imputandū: veruntamen nec ſola gratia nec ſolū liberū arbitrium ſalutem hominis operatur: cum enim legitur: non eſt volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis, non negatur in volente & currente aliquid prodeſſe liberum arbitrium, ſed ſignificatur non imputandum eſſe libero arbitrio, quod vult & quod currit, ſed gratiæ. Sic vtique dici poteſt non eſt induti pauperis quod eſt indutus, ſed miſerentis.i. veſtem dantis. Multo vero magis hoc diceretur ſi ille qui dedit veſtem dediſſet etiam poteſtatem vtendi & ſeruandi, ſicut Deus qui dat homini rectitudinē, dedit etiam prius liberum arbitrium ad ſeruandum illam & vtendum.

De Impotentia ſtandi & potentia peccandi. *Cap. C.*

PORRO impotentia quæ deſcendit ex culpa non excuſat impotentem manente culpa. Vnde infantibus in quibus exigit Deus a natura humana iuſtitiam quam accepit in primis parentibus cū poteſtate ſeruandi illam, omnem prolem ſuam non excuſat impotentia habendi iuſtitiam, quia propter culpam corruit in hanc impotentiam, hoc ipſum, quia nō habet quod per ſe reſumere nequit, eſt illi habendi impotentia, in quam ideo cecidit, quia ſponte deſeruit quod ſeruare potuit. Itaque ad peccatum illi imputatur impotentia, quam peccando ſibi fecit, poſſumus & rationabiliter aſſerere, quia quod a prima conditionis humanę dignitate ac fortitudine minorata & corrupta eſt, illi ad culpam imputatur. Per hoc enim minorauit quantum in ipſa fuit honorem & laudem Dei. Quippe ſecundum dignitatē operis laudatur & prædicatur ſapientia artificis, quanto ergo humana natura precioſum opus Dei vnde ipſe glorificandus erat in ſe minorauit atque fœdauit tanto ſua culpa Deum exhonorauit. Quod ad tantum peccatum illi ſtatuitur: vt non niſi morte deleatur. Denique ſicut terra innumerabiles herbas & arbores ſine quibus humana natura alitur, aut etiam quibus premitur, ſine hominis cura profert, vtiles vero non ſine magno labore & cultore & ſeminibus. Ita corda humana ſine doctrina & ſine ſtudio quaſi germinant ſponte cogitationes & voluntates ſaluti inutiles vel etiam noxias. Illas vero ſine quibus ad ſalutem animæ non proficimus nequaquam ſine ſui generis ſemine & laborioſa cultura concipiunt aut germinant. Vnde illos quibus talis cultura impenditur, agriculturam Dei vocat Apoſtolus. Cuius ſemen eſt verbum Dei. Sed & omnis intellectus rectitudinis quem mens humana ſiue per auditum, ſiue per lectionem, ſiue per rationem, ſiue quolibet alio modo concipit, ſemen eſt recte volendi. Actor. Dicit autem Aug. quod poſſe peccare non eſt aliquid poſſe ſed potius aliquid non poſſe, quod videtur falſum. Quia ex hoc ſequitur quod potentia peccandi non ſit potentia, ſed potius impotentia. Econtra dicit idem Aug. Peccare eſt ſpreto incommutabili bono rebus commutabilibus adhęrere, quod facimus libero arbitrio voluntatis. Ergo liberum arbitrium eſt potentia propriè loquendo. Ergo potentia peccandi eſt propriè potentia non impotentia. Ergo poſſe peccare eſt aliquid poſſe. Sed ſi hoc, cum Deus non poſſit peccare, ſequitur quod non poteſt omnia & ita non eſt omnipotens. Reſpondeo quod ſecundum opinionem quę dicit, quod peccatum eſt aliquid, reuera poſſe peccare eſt poſſe aliquid. Sed ideo dicit Auguſt. quod non eſt poſſe aliquid quod ſit pure potentię. Potentia enim peccandi non eſt pura potentia, ſed potentia cum defectu. Deus autem dicitur omnipotens, non quia poſſit oīa generaliter, ſed quia poteſt omnia q̄ poſſe purę eſt potentię.

De varia diſtinctione liberi arbitrij. *C. CI.*

ANſelmus in lib. de libero arbitrio. Ergo libertas arbitrij alia eſt a ſe: quæ nec facta eſt, nec ab aliquo accepta, & hæc eſt ſolius Dei. Alia a Deo facta & accepta quæ eſt angelorum & hominum. Et hæc bipartita eſt, nam alia eſt habens rectitudinem quā ſeruet. Alia carens. Habens autem alia tenet ſeparabiliter alia inſeparabiliter. Illa quidem quæ ſeparabiliter tenet, fuit omnium angelorum antequam boni confirmarentur & mali caderent. Et eſt omnium hominum ante mortem qui habent eandem rectitudinem. Quæ vero tenet inſeparabiliter, hæc eſt electorum angelorum & hominum, ſed angelorum poſt ruinam reproborum & hominum poſt mortem ſuam. Illa autem quæ caret rectitudine. Alia caret recuperabiliter, & hæc eſt tantū in hac vita omniū hominū illa carentium, quamuis illā multi non recuperent. Alia irrecuperabiliter. Et hæc eſt reproborum angelorum & hominum, ſed angelorum poſt ruinam & hominum poſt hanc vitam. Bernardus in lib. de libero arbitrio, Eſt libertas a peccato, de qua dicit Apoſtolus. Nunc autem liberati a peccato &c. Et eſt libertas a miſeria, de qua itidem dicit, ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis &c. Eſt iterum libertas a neceſſitate, eo quod neceſſarium eſt voluntario contrarium. Et hanc vltimam contulit nobis in conditione natura, in primam reſtauramur a gratia. Media vero nobis reſeruatur in patria. Dicatur igitur prima libertas naturę, ſecunda gratiæ, tertia vitæ vel gloriæ. Primo nempe in liberam voluntatem, ac voluntariam libertatem conditi ſumus. Secundo reformamur in innocentiam noua in Chriſto creatura. Tertio confirmamur in gloriam perfecta in ſpiritu creatura. Prima ergo libertas habet multum honoris. Secunda plurimum & virtutis. Nouiſſima cumulum iucunditatis. Ex prima quippe præſtamus ceteris animātibus. In ſecunda carnem. Per tertiam mortem ſubijcimus. Actor. Quod itaque dicunt ſancti liberum arbitrium eſſe liberius in angelis & hominibus bonis, quam in malis, Intelligendum eſt liberius.i. ad bonum potentius, vel etiam liberius.i. liberum pluribus libertatibus. Cum enim triplex ſit libertas.ſ. a neceſſitate, a peccato, a miſeria, ſicut prædictum eſt. Neceſſitas quoque duplex eſt.ſ. videlicet ineuitabilitatis & coactionis, maior ergo libertas eſt in angelis quam in hominibus, quia illi tres habent plenarias libertates.ſ. a peccato, a neceſſitate coactionis, a miſeria. Sed ineuitabiliter volunt bonum, nec hoc minuit libertatem eorū, ſed potius auget, quia ita libere volunt bonum quod nolunt peccare omnino. Nec ſentiunt aliquod impulſiuum ad malum. Boni autem homines tres habent libertates, ſed non omnes plenarias, ſed a neceſſitate coactionis, a peccato ſed non ex toto, & a miſeria, ſed adhuc in ſpe, nondum re: liberiores ergo ſunt quam mali, qui duas tantum habent.ſ. a neceſſitate duplici. Mali quoque homines liberiores ſunt quam dęmones, qui vnam tantū habent.ſ. a neceſſitate coactionis.

De operationibus omnium animę virium in generali. *Cap. CII.*

IOannes Damaſcenus lib. 2. Oportet autem ſcire quoniam omnes prędictę virtutes & cognoſcitiuę & vitales & naturales & artificiales operationes dicuntur. Operatio enī eſt naturalis vniuſcuiuſque ſubſtantię virtus. Et rurſus operatio eſt naturalis omnis ſubſtantiæ innatus motus: vnde manifeſtum eſt, quoniam quorum ſubſtantia eadem eſt, horum & operationes indifferentes. Impoſſibile eſt enim ſubſtantiam eſſe expertem naturali operatione. Et rurſus operatio eſt naturalis & prima, & ſemper mobilis virtus intellectualis animæ, hoc eſt, ſemper eius mobilis ratio, naturaliter ab ipſo ſemper irrigata. Dicuntur autem & operationes & geſtiones actus vt loqui, ambulare, comedere, bibere, & quę talia. Sed & paſſiones naturales multotiens operatio & opus virtutis, quod græci apotelesma dicunt.i. eſt effectum. Hyldebertus cenomanen. Vis animæ ſeptem ſibi proprios vendicat actus. Viuificat, ſentit, varias ſibi amplectitur artes. Corrigit exceſſus, virtutibus inſtat, in ipſam Dirigit intuitum deitatem, gaudet in illa. Semitibus quoque primus ineſt. Animalia bruta Participant alium, duo noſtrę proprietatis. Tres ſunt & ſuperum: ſuperi tamen anteferuntur. Ex actu primo vegetātur corpora creſcunt. Prouenit inde vigor, nexus, complexio, motus. Et ſtatus & ſpecies, conuenientia quodam. Ex alio tangit, videt, audit, guſtat, odorat. Odit, amat, petit apta, contraria vitat. Soluitur in ſomnos, in ſomnia mente vagatur. Præteriti meminit venturis inſtat, agitque Plurima quæ ſenſu non & ratione geruntur. Tertius ingenuas altaſque perambulat artes. Queque vel ingenium: vel diſciplina miniſtrat. Colligit, & varios profectu mentibus hęret. Quartus ab illicitis reuocat reſidetque reatus. Obturare docet, ex tunc agnoſcere ſeſe Incipit, inque nouum niti ac tranſire decorem. Dicimus ex quinto naturæ lege teneri. Res inconceſſas virtutis amore cauere. Conceſſis aliquot etiā ſine teſte carere. Sextus in aſpectu ſolis Inciſque ſuperne. Penè parem ſuperis animam rapit immaculatam. Septimus aſtringit, ſtabiliſque ſubarrat amore. Collateratque Deo, quam dotem iam ſpeculatur. Quos thalamos, quis cultus eam quę feſta ferenent. Quis dicat ſpecioſa veni dixere beatæ. Maioreſque animæ nec eis tamen aut ea virtus, Aut ea lingua fuit, quibus hęc aperire liceret. Excedit ſenſus meritumque recondita merces. Primus itaque noſter actus eſt viuificatio. Secundus ſenſus, tertius ars, quartus correctio, quintus virtus, ſextus contemplatio, ſeptimus quies. Hos actus ſi carnis deſiderijs impediri negas, profecto vel penitus infra hominem defeciſti, vel ſupra hominem profeciſti. Qui ſolus tamen libere beatus es, vt eam concupiſcentiam neſcias, quæ aduerſus pratos actus innumero militat exercitu & diuerſo triūphat affectu. Neque enim in omnes animas par ei licētia eſt. Ipſi quoque act⁹ nec

eodem tempore omnes, nec omnes eadé infeſtantur moleſtia. Alij quippe in ortu quaſi ſeges in germine pręfocantur. Alij iam prouecti velut in ſpicis grana quæ feruor nimius exurit maneſcunt. Eſt etiam quod illos intrinſecus impugnet, quod illos extrinſecus euacuet.

De Paſſionibus animæ ſimiliter in communi. Cap. CIII.

IOhannes Damaſcenus vbi ſupra. Paſſio vero æquiuoce dicitur. Dicitur enim paſſio & quę corporalis eſt, vt ægritudines & vlcera. Et rurſus quę animalis eſt vt concupiſcentia, & ira. Eſt autem cõmuniter quidem ac generaliter paſſio animalis quam ſequitur voluptas & triſtitia. Sequitur autem paſſionem ipſa triſtitia & non ipſa paſſio aſt triſtitia. Iuſenſibilia enim patientia non dolent. Nõ ergo paſſio eſt dolor, ſed paſſionis ſenſus. Oportet aut dignam ratione eſſe. ſ. magnam, vt ſenſui ſubiaceat. Animalium paſſionum terminus eſt hic, paſſio aſt motus appetitiuę virtutis ſenſibilis in imaginatione boni vel mali. Et aliter, paſſio eſt motus irrationalis animę per ſuſpicionem boni vel mali. Suſpicio enim boni mouet concupiſcentiam. Suſpicio vero mali iram. Sed & ſecundum alium modum operatio paſſio dicitur. Nam operatio quidem eſt quę ſecundum naturam motus, paſſio vero quæ præter naturam. Secundum hanc ergo rationem operatio paſſio dicitur, cum non ſecundum naturam mouetur ſiue ex ſeipſo ſiue ex alio. Cordis ergo qui quidem ſecundum pulſus eſt motus naturalis exiſtés operatio eſt. Qui vero ſecundum ſalius eſt, immoderatus exiſtens & non ſecundum naturam, paſſio eſt & non operatio. Nõ omnis autem motus paſſionis paſſio vocatur, ſed qui ſunt vehementiores & in ſenſus procedentes. Qui enim parui ſunt & inſenſibiles, nondum paſſiones ſunt. Oportet enim paſſionem habere magnitudinem dignam ratione. Ideo adijcit termino paſſionis motus ſenſibilis. Parui enĩ motus latentes ſenſum non faciunt paſſionem. Actor. Hæc de anima humana dicta ſunt & viribus eius. Nunc ad deſcribẽdam ſimiliter creationem atqua naturam humani corporis tranſeamus.

LIBER XXVIII.

De cauſa humani humani corporis. Cap. I.

RICARDVS de ſancto Victore in lib. exceptionum. Spiritus quidem humanus creatus eſt propter Deum, corpus autẽ propter ſpiritum, mundus vero propter corpus vt ipſe mundus ſeruiret corpori corpus autem ſpiritui & ſpiritus creatori. Sane ſcriptura ſecularis materiam habet opus conditionis. Diuina vero ſcriptura materiam habet opus reſtaurationis. Opus nempe conditionis aſt, quo factum eſt vt eſſent quę non erant. Opus autem reſtaurationis eſt quo factum eſt vt melios eſſent quæ perierãt. Opus conditionis eſt creatio mundi cum omnibus elementis ſuis. Opus reſtaurationis eſt incarnatio verbi cum omnibus ſacramentis ſuis. Opus conditionis in ſex diebus factum eſt. Opus reſtaurationis non niſi ſex ætatibus perfici poteſt Sex autem ſunt contra ſex, vt idem cognoſcatur eſſe redemptor qui creator. Primum opus. ſ. conditionis factum eſt, vt ſtanti homini ſubeſſet. Secundum factum eſt vt lapſum erigeret. Et ſacra quidem ſcriptura vt ad materiam ſuam tractandam competentius accedat, primum opus conditionis commemorat. Non enim poſſet reparationem hominis ſine eius lapſu, nec eiꝰ lapſum ſine ipſius creatione, nec eius creationem ſine totius mundi conditione declarare. Et ideo voluit prius opus conditionis cõmemorare. Mundo igitur creato, diſpoſito, ordinato, quòd eſſet humano corpori neceſſarium commodum gratum, fecit Deus hominem poſſeſſorem omnium, dominum vniuerſorum, qui quamuis tempore poſterior, cauſa tamẽ prior, dignitate ſuperior inuenitur. Actor. Animam quidem hominis creauit Deus ex nihilo ſicut & angelum, corpus autem de materia præiacenti. ſ. de terra rubea ſecundum Ioſephum,

De materia & loco & forma ipſius creationis. Cap. II.

FOrmauit ergo, ſicut ſcriptum eſt, Dominus hominem in agro Damaſceno de limo terræ, quantum ad corpus, vnde & Adam interpretatur terra rubea ſiue terrenus. Erat corpus illud immortale, non de conditione naturæ, ſed beneficio gratiæ. Nam eius immortalitas erat ſuſtentanda per eſum ligni vitæ. Erat itaq; potens non mori ſi non peccaret, quia de ligno vitæ ſuſtentaretur, & potens mori ſi peccaret, quia ligno vitæ priuaretur, ſicut & factũ eſt. Iſidorus in lib. Etymologiarum. 11. Corpus dictum eſt eo quòd corruptum perit, ſolubile enim atque mortale eſt, & aliquãdo ſoluendum. Caro autem a creando eſt appellata. Crementum enim ſemen eſt maſculi, vnde animalium & hominum corpora concipiũtur, hinc & parentes creatores vocantur. Caro autem ex quatuor elementis compacta eſt. Nam terra in carne eſt. Aer in anhelitu. humor in ſanguine, ignis in calore vitali: habent in nobis elementa ſuam quæq; partem, cui quid debetur compage reſoluta. Vitruuiꝰ in libro tertio de Architectura. Corpus hominis ita natura compoſuit, vt os capitis a mento ad ſummam frontem & radices imas capilli eſſet decimę partis. Item manus palma ab articulo ad extremũ medium digitum tantumdem. Ipſius autem oris altitudinis tertia pars ab imo mento ad imas nares. Naſum ab imis naribus ad finẽ medium ſuperciliorum tantumdem, ab eorum autem fine ad imas radices capillorum frons efficitur. Reliqua quoq; membra ſuas habent commenſurationes & proportiones, quibus etiam antiqui pictores & ſtatuarii nobiles viri magnas laudes ſunt aſſecuti. Corporis autem centrum naturaliter eſt vmbilicus: nam ſi Homo collocatus fuerit ſupinus manibus & pedibus panſis, circiniq; centrum in eius vmbilico collocatum circumagendo rotundationem vtrorũque manuum & pedum digiti tangentur. Item quadrata deſignatio in eo inuenitur. Nam ſi a pedibus imis ad ſummum caput menſurateris, eamq; menſuram ad manus panſas retuleris, inuenietur eadem latitudo vti & altitudo.

De dignitate & nobilitate humani corporis. C. III.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 22. Iam vero in ipſo corpore quamuis nobis ſit cum beluis mortalitate commune, multiſque earum reperiatur infirmius, quanta bonitas & prouidentia creatoris apparet? Nonne ita ſunt in eo loca ſenſuum & cætera mẽbra diſpoſita, ſpecieſq; ipſa & figura & ſtatura totius corporis ita modificata, vt ad miniſterium animæ rationalis ſe indicet factum? Non enim vt animalia rationis experita, prona eſſe videmus in terram, ita creatus eſt homo, ſed erecta in cęlum corporis ammonet formas enim quę ſurſum ſunt ſapere. Porro mira mobilitas quæ linguæ ac manibus attributa eſt ad loquendum & ſcribendum, apta atque conueniens & ad opera artium plurimarum officiorumque complenda. Nonne ſatis oſtendit quali animę & ſeruiret, tale ſit corpus adiunctum? Quandoque & detractis neceſſitatibus operandi, ita omnium partium congruentia numeroſa ſit, & pulchra ſibi parilitate reſpondeat, vt neſcias, vtrum in ea condenda maior ſit vtilitatis habita ratio quam decoris. Certè enim nihil creatum videmus in corpore vtilitatis cauſa, quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem illud nobis apparet, ſi numeros menſurarũ quibus inter ſe cuncta connexa ſunt & coaptata noſcemus, ſicut aſt tanta perplexitas venarum atqua neruorum, & viſcerum ſecreta vitalium quibus coapeatio, quę armonia græce dicitur, tanquam cuiuſdam organi extrinſecus atq; intrinſecus totius corporis conſtat. Qui ſi noti eſſe potuiſſent in interioribus quoq; viſceribus quæ nullum oſtẽtant decus, ita delectaret pulchritudo rationis vt omni formæ apparenti quę oculis placet ipſius mentis quæ oculis vtitur pręferretur arbitrio. Sunt vero quædam poſita in corpore, vt tantummodo decorem habeant, non & vſum, ſicut habet pectus virile mãmillas, ſicut facies barbam. Vnde puto facile intelligi, in conditione corporis dignitatem neceſſitati fuiſſe pręlatam. Tranſitura eſt quippe neceſſitas, tempus quia venturum, quando ſola inuicẽ pulchritudine ſine vlla libidine perfruamur. Quod maximè ad laudem referendum eſt conditoris, cui dicitur in pſalmo Confeſſionẽ & decorem induiſti.

De corporis eiuſdem membris. C. IIII.

ISidorus vbi ſupra. Membra ſunt partes corporis. Artus vero ſũt quibus membra colligantur, ab artando dicti. Artus enim dictĩ ſunt eo quòd inuicem colligati neruis artentur. i. ſtringãtur. Quorum diminutiua ſunt articuli. Nam artus dicimus maiora membra vt brachia, Articulos vero minora vt digitos. Et in corpore noſtro quædã vtilitatis tantum cauſa facta ſunt vt viſcera, quędam & vtilitatis & decoris vt ſenſus in facie, & in corpore manus & pedes, quorum membrorum & vtilitas magna eſt, & ſpecies decentiſſima. Quædam tantum decoris, vt mammillæ in viris & in vtroque ſexu vmbilicus. Quædam diſcretionis, vt in viris genitalia, barba prolixa, pectus amplum. In mulieribus lenes genę & anguſtum pectus. Ad concipiendos autem & portandos fetus renes & latera dilatata. Conſtanti. in pantegni. 3. parte. Facit autem natura quandoque membrum vnum duarum vel trium rerum inſtrumentum, vt ſubtilem fecit matrem cerebrum operire, venas & arterias ad inuicem ligare, Cerebrum quoq; ne diſpergeretur adiuuare. Idem etiã fecit in pulmone & eius cannalibus, vt eſſent inſtrumenta flatus ad calorem naturalem cordi reſeruandum, & nihilominus vocis inſtrumentum. Aliquando etiam facit eadem natura, vt expulſa ſint alterius rei iuuamenta, ſicut fumus dicitur cauſa pilorum eſſe. Ex libello de anathomia. Membrum eſt ſolida & firma pars animalis ex ſimilibus vel diſſimilibus compoſita ad aliquid ſpeciale officium deputata. Cum autem omnia membra tam mollia quam

ſolida

ſolida ortum habent a ſanguine tãquam a nutrimento, pinguedo tamen ſolidior eſt ſanguine, caro pinguedine, neruus ſenſibilis carne, motiuus ſenſibili, cartilago quoque neruo motiuo, & oſſa cartilagine.

De varia membrorum diuiſione. Cap. V.

MEmbrorum quædam ſunt principalia, quædam a principalibus orta. Principalia ſunt cor hepar teſticuli cerebrum. Cor hepar & cerebrum quia conſeruãt rem ſpeciei. Teſticuli vero quia conſeruant ſpeciem rei. A principalibus orta ſunt nerui arteriæ venæ & vaſa ſeminaria. Nerui enim oriuntur a cerebro ſpiritum vitalem cum pauco ſanguine deportantes vbiq; corporis ad vitam faciendam & motum complendum. Venæ oriuntur ab hepate deportantes ſanguinem & alios humores cum ſpiritu naturali ad nutrimentum totius corporis. Vaſa ſeminaria oriuntur a teſticulis, in quibus materia ſpermatum continetur, quæ in teſticulis dealbata per virgam in matricem effunditur ad generationem faciendam. Item membrorum quædam ſunt innatas tantum virtutes habentia, vt ſunt membra conſimilia. Quædam vero innatas & influentes, & hæc ſunt membra officialia. Conſtan. in pantegni in ſecunda parte. Naturaliter vero diuiduntur membra. ſ. in ſimilia & compoſita. Similia dico, partes toti, totumq; parti aſſimilantia, vt ſunt oſſa nerui & conſimilia. Compoſita vero vocantur officialia, vt caput hepar manus, pedes & cætera talia. Ex yſagogis Hipocratis. Corpus quidem hominis in tres partes generales diuiditur .ſ. caput pectus, & pedes, in particulas autem multas. Specialiter autem conſtat de venis & arterijs, neruis & oſſibus, cartilaginibus adipibus & cæteris ſpiritibus. Vena eſt vaſculum ſimplex quo ſanguis per quem alimur circumgeritur. Arteria eſt vaſculum quadruplex, quo vitalis ſpiritus cõtinetur, per quem etiam ſignum pulſus efficitur. Neruus eſt vaſculum quo ſpiritus ſenſualis & volubilis continetur. Os eſt corpus durum & forte factum ad ceterum corpus fulciendum. Cartilago eſt corpus neruis durius, oſſibus vero mollius. Quod ſi quando raſum fuerit, vel preſciſum nunquam creſcit neq; iungitur. Adeps eſt craſſa coagulatio circa humectum cõſiſtẽs. Articulꝰ eſt oſſium capitis, ad caput poſitio atq; cõiunctio.

De diſtinctione membrorum ſecundum conuenientiam actionum. Cap. VI.

COnſtantinus vbi ſup. in 2. parte. Aliter quoque diuiduntur membra prout ſingula fecit natura proprijs actionibus conuenientia. Actiones enim ſunt tres. ſ. animalis, ſpiritualis, naturalis, quibus ſimilia ſunt inſtrumenta corporis. Vnde membra virtutem animalem ſequentia, vocantur animata. Spiritualem ſpiritualia. Naturalem, naturalia. Animata membra fecit Deus in omnibus animalibus propter ſenſus & voluntarios motus. In homine vero & propter hoc & propter intellectum & rationem eaſecit, vt cerebrum, oculos, nares, articulos, linguam, neruos, atq; lacertos. Membra ſpiritualia facta ſunt propter ſpiracula flatus & caloris naturalis conſeruantias, vt ſunt pectus & eius panniculi, cor & pulmo cũ cannalibus ſuis, fauces & diafragma & arteriæ. Membra naturalia bipartita ſunt, quædam enim ſunt nutritiua, quædam generatiua. Nutritiua ſunt, quæ mutant cibum in ſubſtantiam membrorũ totius corporis. Omnia enim humana & beſtialia corpora conſumuntur ab aere & naturali calore. Ideo neceſſe eſt vt ad conſeruandam integritatẽ eorum conſumptio cibis reparetur. Itaq; nutritiua ſunt os, dentes, ſtomachus, inteſtina, hepar, ſplen, fel, renes, veſica, venę. Generatiua vero facta ſunt, vt ſpecificarent generalia, & indiuiduarẽtur ſpecificata. Nã qm̃ omnia indiuidua naturaliter cõſumuntur, neceſſe eſt vt per genitalia reparẽtur, quę ſunt matrix vel vulua, virga, teſticuli, & vaſa ſpermatis. Horum autem trium generum. ſ. animatorum, ſpiritualium, & naturalium membrorum ſingula habent vnum principale membrum, cuius cauſa facta ſunt aliaq; vel actionis ſuæ ſunt adiumenta vel ſuperfluitatis expulſiua, vel eiuſdem defenſiua: in membris animatis principale eſt cerebrũ, quia in ipſo ſunt memoria ratio & intellectus, & de ipſo virtus ſenſibilis ac motus voluntarius ad alia membra progrediuntur. Actionis eius adiumenta ſunt oculi & cætera ſuperius nominata. Vnumquodq; enim horum exteriora portat ad cerebrum quod ſibi portata diſponit. Nerui autem & lacerti ad opera a cerebro diſcreta atque diſpoſita mouentur. Iſtorum etiam quædam ſuperfluitatis expulſiua ſunt, vt nares emunctionum, oculi lacrymarum. Quædam vero defenſiua vt panniculi ſuper cerebrum: Spiritualium autem membrorum principaliſſimum eſt cor, caloris enim naturalis fundamentum eſt, qui de ipſo in alia omnia viuificanda procedit. Huius adiuuamenta ſunt pulmo, panniculi, lacerti pectoris. Moto enim iſtorum attrahitur aer ad cordis calorem refrigerandum, & calor fumoſus expellitur qui circa cor adunatur. Portantia vero ab ipſo ad alia ſunt arteriæ, a corde nanque calorem naturalem & virtutẽ vitalem accipientes portant ea ad omnia corporis membra. Cordis autem defenſiua ſunt eius panniculi & diafragma, & panniculi pectoris. Nutritiuorum membrorum principale eſt hepar: vbi mutatur ciborum ſuccus & ſanguis efficitur, de ipſo ad totum corpus nutriendum diſpergendus. Huius adiuuamenta diuerſa ſunt. Quædam enim cibum præparant, vt ſtomacho leuiorem reddant ſicut dentes. Quædam eum calefaciunt & mutant vt hepati ad mutandum in ſanguinem alleuiẽt vt ſtomachus. Quædam illum a ſtomacho in hepar portant ſicut inteſtini gibboſitas, quod medici ieiunium vocant. Alia vero ab hepate ad totum corpus & vena concaua. Alia quoque tantum in ſuperfluitatem ſanguinis expellunt & mundificant, vt ſplen, fel, renes. Alia partem cibi ſuperfluam recipiunt & expellunt, vt inteſtina croſſa & veſica. Quod enim a ſtomacho reijcitur, ab eis recipitur & expellitur, veſica vero recipit ſuperfluitates aquoſas a renibus de ſanguine depuratas. In membris generatiuis teſticuli principales ſunt. Eius adiuuamenta ſunt ſpermatis vaſa quæ de vno ad aliud ferunt, & de ſpermate fętus faciunt. Mamillæ etiam adiuuant, cum infantes nutriant.

De membris conſimilibus, & primo de oſſibus. C. VII.

MEmbra vero conſimilia, ſicut dictum eſt ſupra, ſunt partes toti, totumq; parti aſſimilantia. Sunt autem ſeptem, primũ .ſ. oſſa, ſecundum cartilago, corde, nerui, ligamen, tertiũ venæ, quartum arteriæ, quintum caro glandes & pinguedo, ſextũ cutes & pelliculę, ſeptimum pili & vngulę. Oſſa itaque ſunt purior & ſiccior corporis pars, quæ duabus ex cauſis neceſſaria ſunt, aut quod ſunt fundamentum ſuper quæ totius corporis ſita eſt fabrica, & ob hoc oportuit eſſe firmiora. Aut quoniam ab exterioribus defendunt interiora propter hoc oportuit hæc eſſe duriora. Ex libro de naturis rerum. Sicut in pariete luteo pali ipſum .ſ. parietem tenent ne penitus obruatur, ſic oſſa carnem fragilem ſtipant, ne ſua mollicie corpus in vnum improbe conuoluatur. Sunt autem dura, interius concaua, alba nimium, ac durabilia. Oſſa maſculorum fortiora ſunt oſſibus fœminarum, niſi tantum in genere amazonũ, vbi robur fœminarum præfertur fortitudini virorum. Videtur quidem os conſolidari poſt confractionem vel abſciſſionem, & fieri robuſtum vt ante, ſed non eſt verum. Coniungitur enim & adheret os oſſi, & pars parti, quibuſdam ebullitionibus medijs quæ defluunt ex medulla, hoc autem nullo modo fieri poteſt, vt oſſium fractio continuetur ſicut in prima creatione. Iſidorus vbi ſup. Oſſa ſunt corporis ſolidamenta. In his enim poſitio omnis roburque conſiſtit. Oſſa autem ab vſto dicta propter quod cremarentur ab antiquis, ſiue, vt putant, ab ore, eo quod ibi pateant. Nam alias vbiq; cute viſceribuſq; obtecta velantur. Medulla appellata eſt, eo quod madefaciat oſſa, irrigat enim & confortat. Vertibula ſunt ſummę oſſium partes, nodis craſſioribus conglobatę, dictæ ita, eo quod ad inflexionem membrorum illa vertantur. Compages capita ſunt oſſium, dicta eo qđ ſibi cõpacta neruis vel glutino quodã adhęreãt. Auicen. in 2. canone. Oſſa hominis in potu data conferunt dolori iuncturarum, eadem quoque aduſta in potu dantur æpilenticis.

De ratione multitudinis oſſium. Cap. VIII.

COnſtantinus vbi ſupra. Oſſa autem in corpore multa ac diuerſa genera ſex de cauſis oportuit eſſe. Primo propter motionẽ corporis, quia membra quædã in animalibus aliquando moueri neceſſe eſt, aliquando quieſcere, & aliquando quidem mouentur manuum volæ ſine brachijs & digiti ſine volis. Secũdo propter fumoſæ ſuperfluitatis expulſionem. Omnis nanq; cibi ſuperfluitas eſt ſubtilis vel croſſa. Croſſæ viam inferius natura dedit, per quam ſecreto illam excludit. Fumoſæ vero viam ſuperius fecit, videlicet poros in cute & in capitis oſſe. Caput enim ſumma pars corporis idemque eſt ſibi, quod tectum domui. Fumi vero natura petit ſemper altiora. Ideo neceſſe fuit oſſa capitis perforata eſſe, ne fumus concluſus perhiberetur exire, hi tamen pori non propalantur viſui, ne aliquid ab exterioribus intraret, quod cerebro noceret. Tertio etiam oportuit eſſe oſſa multa, vt facilꝰ eſſent paſſibilia. Si enim vnicum eſſet, dum vnius pars pateretur, neceſſe eſſet vt ſibi totum compateretur. Ideo fecit natura duo vel tria, & vbi oportuit plura, vt ſi vnum pateretur, alterum compatiendo non lęderetur. Quarto propter magnitudinem & paruitatem, iuxta membrorũ enim quantitatem quædam oportuit eſſe magna, vt in coxis & in brachijs. Quædam vero parua, vt in digitis. Quinto propter firmitatem, quoniam vbi debebant eſſe ſolida natura non fecit ea concaua. Sexto propter motus leuitatem, ſicut in corporis ſimilibus membris, quia magna ſunt & oſſa mobilia, oportuit ea eſſe concaua, quæ etiam ex duabus cauſis plena ſunt medullis ne concauitate frangerentur, vel vt inde nutrirentur.

De diuiſionibus eorum. Cap. IX.

OSſa itaque iuncta aut ſolida ſunt & immobilia. Aut non ſolida & mobilia, quorũ motus aut mollis eſt aut durꝰ, & oportuit vt alterius acumẽ ſit infra concauitatẽ alterius, ſicut videlicet plenius dicetur inferius. Auicenna in primo canone. Oſſium corporis

ris

ſis alia ſunt fundamentum, vt ſpondiles dorſi. Super has enim corpus fabricatur ſicut nauis ſuper lignum quod primum in ea ponitur. Alia ſicut clypeus ad tuendum, ſicut os carnei. Alia ſicut arma quibus bellatores impedientes repellantur, vt oſſa ſimelia vocata, quę ſunt ſuper dorſi ſpondiles vt ſpinę. Alia quibus iuncturarum vacuitates replentur, vt oſſa ſummamina, alias ſiſamina, quæ ſunt inter oſſa digitorum. Alia quibus corpora ſuſpendenda ſuſpendũtur, ſicut os laudæ aſſimilatum quod eſt muſculum gutturis ac linguæ aliorum ſuſpenſorium. Omnia autem corporis oſſa ſuſtentaculum ſunt & correctio. Et illa quidem quæ ſunt ad ſuſtentandũ tantum aut ad defendendum, & non ad mouenda membra neceſſaria ſunt, ſolida facta ſunt, licet in eis vacuitates ſint & foramina parua & pori, quæ neceſſe fuit in eis eſſe nutrimenti cauſa & etiã alicuius rei quæ neceſſe eſt vt in ea penetret, ſicut odor qui cum aere in oſſe coloratorio ſimili attrahitur ad cerebri quoque ſuperfluitates quæ per ipſum expelluntur. Illa vero quæ propter motum ſũt neceſſaria ſunt, vnam habent concauitatem maiorem intrinſecam in medio ſui poſitam, vna quidem eſt vt corpus eorum exterius remaneat durus. Nam ſi pluribus receptaculis nutrimenti paruis & ſeparatis indigeret, inde lapſum vel laxum fieret. Nunc autem factum eſt durum & eius nutrimentum quod eſt medulla in interiori eius concauitate eſt aggregatum, quæ ſ. concauitas facta eſt etiã magna, vt oſſium corpora propter motum ſint leuia. Dura vero facta ſunt ne in hora fortiſſimorum motuum rumpantur. Iuuamentum quoq; medullarum eſt, non ſolum vt ea nutriat, ſed etiam vt ea ſemper mollificet ne frangantur, quia motus exiccat. Concauitas quidem minor eſt, vbi magis neceſſaria eſt firmitas. Maior autem vbi maior exigit leuitas. Oſſa omnia vicina ſunt & coniũcta, inter aliqua tamen inuenitur ſpacium paruum quod implent cartilaginoſa, vel cartilaginibus ſimilia.

De Oſſibus ſingulorum membrorum & primo carnei. *Cap. X.*

Conſtantinus vbi ſupra. Omnium autem oſſium ſex modi ſũt. Alia nanque capitis ſunt, alia dorſi, alia pectoris & coſtarum alia ſpatularum & furcularum, alia quoque manuum & alia pedũ. Capitis ſunt carneum & oſſa menti, & dentium. Cranei forma rotunda eſt ante tamen, & retro acuta. Rotunda quidẽ aut vt a paſſibilitate ſit remotior, aut vt quantitas cerebri ſit capacior. Anterius autem propter cerebri proram acuitur. Vnde nerui prodeũt, qui quinque ſenſus deferunt. Poſterius vero propter cerebri puppim acuitur. Vnde medullæ ſpondilium egrediuntur. Carneum eſt ex oſſibus multis ſibi inuicem concathenatis, quod factum eſt quinque de cauſis, aut propter fumi ſuperfluitatem reiiciendam, aut vt venæ & arterię viam habeant ad cerebrum introeundi & exeundi. Aut vt panniculi cerebri firmiter ei inhærerent, ne cerebro inciderent, & cadentes aggrauarent. Aut ne ſi vnum frangeretur, alia cõquaſſarentur. Aut quia prora mollior eſt, puppis autẽ durior. Cranei forma quindupla eſt, & in artubus ſex dupla. Cuius oſſa quædam habent propria nomina, vt coronatum, erectum & lauda ſũt, & alia duo ſibi ſimilia ſuper auriculas ex vtroque latere poſita, quę vocantur decima. Alia quoq; duo in medio capitis vtrinq; cum erecto iuncta & ſunt quadrangula, quorum mollis eſt ſubſtantia propter fumi ſuperfluitatem diſſoluendam qui circa proræ cerebri ventriculum adunatur. Sunt & alia duo vtrinq; poſita ſolis decuſsis a craneo differentia quę appellantur tempora. Sunt triangula in oſſa tria diuiſa, quorum vnumquodq; ſuam habet naturam, vnum eſt petroſum foramen habens auriculę poſitum ibi propter auris diuiſionem. Alterum ſummitati mamillæ natura ſimilliмum poſitum, ibi propter os menti firmandum, ne ſuum exiret locum, & non eſt adeo durũ ſicut eſt petroſum. Tertium rectè tempus vocatur duobus alijs minus durum, idem intelligas in alterius partis triangulo. In prora capitis eſt os, quod vocatur frons, ſemicirculi formam habens inter durum & molle temperatum, ne lædetur vicinitas oculorum. Eſt etiam illud durum qđ vocatur os puppis, præter hæc ſunt & alia quinque, quorum vnum palo ſimile, puppis oſſi iunctum eſt, & vſq; ad ſolum capitis porrectum vt maxillis firmaretur craneum. Super lacertos etiam temporum ſũt quatuor alia, quæ vocantur paria, ob defenſionem temporum ibi collocata.

De oſſibus maxillarum & menti. *Cap. XI.*

Maxillarum oſſa craneo ſunt coniuncta, quæ ideo de multis fruſtulis ſunt, ne ſi vnum pateretur, alia læderentur. Item quia naturaliter dura erant & mollia, oportuit eſſe plura. Sunt autem octo. ſ. in oculis vel ocularibus duo. In maxillæ & narium extremitate duo. In naſo duo, in naſi foramine vnum. Et vbi pares dentes & quadrupli firmantur, alterutrum vnum: horũ etiam quędam ſubdiuiduntur. Et ſi particularius oſſa totius faciei ſcire voluimus. 14. eſſe præter menti & dentium inueniemus. Oſſa menti duo ſunt in ipſo iuncta medio, vbi dentes ſubteriores firmantur quadrupli atq; pares, quorum altera extremitas duas habet furculas, vna eſt acuta ſub paribus, & huius acumini quædam chorda inſeritur, quæ a lacertis temporum protenditur, per quam bucca clauditur. Altera vero groſſa eſt & rotunda, poſita in concauitate quæ eſt ſub durum oſſium vberum cranei ſimilitudine, & huius rotunditate mentum fit mobile.

De dentibus. *Cap. XII.*

Dentes ſunt quædam quaſi plantaria maxillarum & menti & oſſibus inſita. Sũt autem 32. Sexdecim enim in maxillaribus poſiti ſunt, quorum quatuor in anteriori parte pares vocãtur, & quadrupli lati acuti inciſores dicti quia neceſſarii ſunt ad inciſionẽ cibi. Duo vocantur canini collaterales quadruplis in ſummitate acuti, in radice vero lati. Duris cibis commolendis apti ſunt. Sunt & decem alij vtrinq; quini collaterales quadrupli lati & croſſi, molares dicti, eo ꝙ ad molendum & frangendum cibum ſunt neceſſarii. Idem quoq; dentium numerus in mento eſt intelligendus. Omnes autem hi furcati ſunt, ſed diuerſimode. Alij nanque quatuor furculas habent, alij tres, alij duas, alij vnam, verbi gratia quadrupli & pares. i. molares vnam. tres vlteriores quatuor, primi molares infra poſiti duas habent, vltimi tres. Auicẽna vbi ſupra. Quoſdã tamen homines contingit non habere neguegidij, qui ſunt quatuor extremi, & tunc non ſunt niſi 28. horum duo ſunt duales, & duo quadrupli ſuperius & totidem inferius ad inſcindendum, duo vero canini ſuperius & duo inferius ad frangendum. Molares ad molendum ab vtraq; parte ſuperiores & inferiores, quatuor aut quinque. i. octo vel decem. Et huius totius ſumma aut eſt. 32. aut 28. quatuor duale & quatuor quadrupli, & quatuor canini & octo molares, & quatuor neguegidii. Neguegidij quidem ſecũdum plurimum naſcuntur in medio temporis augmenti, hoc eſt poſt ſpermatis emiſſionem & ante conſiſtentiam quæ eſt circa triginta annos, dentes habent radices & capita acuta, quæ figuntur in foraminibus duarum oſſium mandibularum, & ſuper cuiuſq; foraminis marginem oritur additamentum magnum rotundum, quod dentem circundat & ſtringit, vt fortia ſint ligamenta. Vnuſquiſque vero dentium præter molares habet caput vnum, molarium autem in inferiori mandibula fixorum quiſque habet ad minus duo capita & quandoq; plura, proprieque neguegidij quę habent quatuor. Porro fixorum in ſuperiori mandibula quilibet ad minus habet tria & fortaſſis etiam plura, proprieq; neguegidij quæ plura habent capita. Ideo vero capita molarium multa ſunt facta quia magni ſunt & eorum operatio maior eſt. Nullum præterea oſſium vllo modo ſentit præter dentes. Galienus enim dicit, ꝙ experimentũ nobis demonſtrat eos habere ſenſum. Quod ideo fit, vt ipſi inter frigidum & calidum diſcernant. Idem in tertio canone. Dentes ſũt ex ſumma oſſium quibus ineſt ſenſus propter id quod ad eos venit ex neruis procedentibus a cerebro lenibus. Vnde quandoque ſentiunt fricationem ſuã & commotionem & quandoq; accidunt eis ægritudines corroſio, putrefactio, fiſſura, fractura, eradicatio, mollificatio, dolor vehemens, ſtupor, & alteratio caloris in ſubſtantia ſua.

De Oſſibus dorſi. *Cap. XIII.*

Conſtanti. vbi ſupra. Oſſa dorſi ab oſſibus puppis capitis incipiunt, & vſque ad vicinitatem ani protenduntur, hæc quatuor ex cauſis fuerunt neceſſaria, aut vt eſſent aliorũ fundamenta, ſicut totius nauis carina media. Aut vt eſſent opertorium ac defenſio viſcerum & lacertorum. Aut vt per ea nomerus a cerebro deſcẽderet, qui inde vim ſenſus & motus inferioribus mẽbris daret. Cum enim multa membra a cerebro ſint remota, vis quædam cerebri data eſt ſpondilium medullis, per quas diſpenſaretur ſenſualitas neruis per remotas partes corporis, quæ quaſi medullæ nuchę vocantur arabice. Quarta ratio cur dorſi oſſa neceſſaria erant, hęc fuit, vt nucham cuſtodirent ac defenſarent, ne ab extrapoſitis aliquid pateretur læſionis. Sũt ergo hæc oſſa defenſaculum nuchæ, ſicut craneũ cerebri. Eadẽ eſt enim nucha quæ cerebri natura. Spondiles ex duabus de cauſis ſunt ex oſſibus multis, aut vt animal inclinare ſe & erigere poſſet, aut vt eorum cõcauitas alicubi eſſet lata, alicubi ſtricta, & oſſa ipſa alibi croſſa, alibi ſubtilia. Superior enim pars ſpinæ ſubtilis eſt, & concauitas larga. Inferior autem larga eſt & concauitas ſubtilis. Oſſa dorſi quadripertita ſunt. Alia namq; colli ſunt, alia dorſi, Alia renum, alia iuxta anum. Collum ſeptem ſpondiles habet maiores ac ſubtiliores & cõcauitate longiores, propter ſonoritatem vocis, & propter motum capitis. Dorſum habet 12. minus concauas, ſed maiores & croſſiores. Croſſę quidem ideo ſunt, quia coſtæ ſuper eas fundatæ ſunt, aut quia viſcera cooperiunt. Earũ vero concauitas ideo aſtricta eſt, quia nucha a cerebro deſcendens in colli ſpondilibus croſſior eſt, multitudine namq; neruorum a dorſo procedentium neceſſe fuit eam ſubtiliari & cõcauitate minora-

ri.Reonm vero ſpondiles maiores ſunt prioribus& croſſiores a mi
.nus concaue.Nam quia de vnaquaq; ſpoodili exeant nerui duo,
necelle fuit eas ſubsliari.Harum aũt maiontas inde fuit,quia vna
;vſq; ad alteram portat:ſunt autem.24.& omnes iſti: ſibi inuicẽ cõ-
cathenatæ ſunt exceptis priorib. in colli poſitis ſummitatibus vna-
queq; ſpondilis duplicis eſt foraminis,per quæ numeri pares exeũt
qui de nucha interiori prodeunt.Horum aũt foraminum quedã in
ter duas ſpondiles ſunt & fiunt.Quædã en integra tantũ, & hæc in
ſpondilib. dorſi.Spondiles autem renum vnum foramen habent tã
tum,quæ vero iuxta anum duorum ſunt oſſium,quorum vnum la
tum eſt inferiori renum ſpondili iunctum,ad inſtar ſpoodilis de tri
bus oſſibus factum,& in vnoquoq; foramina a quibus numeri pro
deunt.Os quoq; tertium habet foramen aliud inferius, vnde exit
neruus vnum &c.

De Oſſibus pectoris & ſpatularum ac furcularum. *Cap. XIII.*

ACtoris fundamentum ſupra dorſum eſt poſitũ, cuius concaui
as eſt vt intra ſe poſita cuſtodiat & defendat,cor.ſ.& pulmo-
nem & panniculos & cętera.Magnitudo vero concauitatis eſt, vt
pulmo poſſit huc & illuc dilatari.Conſtat autem pectus coſtis & te
neritudine quadam.Coſtarũ.24.in anteriores & poſteriores ſi: diui
ſio.De.14.anterioribus conficitur pectus quæ ſunt ligatæ dorſi ſpõ
dilib. ſeptenæ.ſ.ex vtroq; latere ſemicirculo aſſimilatę,ſed ſi iungã
tur circulum facere videntur,ligantur autem in anterioribus cũ ſe
ptem teneris oſſibus cartilaginem aſſimilantibus.Sed in teneritudi
nis ſummitate ſeria cartilago comprobatur eſſe,quæ dum acuitur
ſicut gladius,& ori ſtomachi ſuperponitur ad defentionem ſui cor
dis & diaſtagmatis.Decem vero poſteriores coſtæ quinq; ſpondili-
bus ſunt inſertæ.Sunt autem curtæ,vt non poſſint ad oſſa tenera p
tingere.Extremitas earum ne forte rumpantur,eſt cartilaginoſa.
Sunt autem omnia.52.Oſſa ſpatulę neceſſaria fuerunt aot vt pe-
ctus defenderent,ne quid ab exterioribus retro pateretur.Aut vt ar
morum oſſa ligentur,quæ ſunt interius concaua,exterius vero gib-
boſa,hæc oſſa nodos habent quos ſpatularum oculos vocant, qui
ideo concaui ſunt quaſi oculi,vt armorum acumina poſſint eos in
gredi,habet autem ſpatula duo acumina retro,ſolum corui roſtro
ſimile per quod furculæ connexa eſt,ne a ſuperiori exeat locũ ſuũ.
Alterum intus ad hoc tantum poſitum, ne ſubtus exiret acumen
armorum.Furculæ ad hoc neceſſariæ fuerunt,vt & armos ligarent.
& a pectore diſſitę facerent,ne forte pectus manus contraheret,ha
rum oſſa ſunt anterius concaua,exterius rotunda,& cum teneritu-
dine pectoris ante ligata, retro vero cum corui roſtro, harum aũt
ligamenta ſunt oſſa cartilaginoſa,quæ vocantur ſpatularũ capita.

De Oſſibus manuum. *Cap. XV.*

MAnus in oſſa tria diuiditur,in armum,brachium & plantam
manualem.Os armi magnum eſt,& ex familiari parte con-
cauum.i.ex illa quę interiori parti corporis videtur attinere.Ab ex
tranea vero gibboſum,quod eſt rotundum magnum quidem fuit
vt manum ferret brachiũ,quorum concatenatio eidem connecti
tur.Rotundum autem vt non facile pateretur.Concauum vero vt
arteriæ venæ ac nerui viam haberent ad manum ac brachiũ.Io ex
tremitate ſuperiori acutum,vt intraret ſpatulæ concauum,& con-
catenatio fieret armorũ. Quod adeo molle eſt,vt locum ſuum ali
quando cogatur exire.Ideo autem molle fuit,vt armus vndiq; mo
bilior fieret.Extremitas inferior attinẽs brachio habet capita duo.
In familiari parte maiꝰ, quod nulli oſſi colligatur,vt nerui venę &
arterię in eo ligarentur.Interq; duo bina ſunt cõcaua vnum retro,
alteſũ antea,quæ brachij intrant acumen,vt ſuam faciant concate
nationem.Brachiũ ex duobꝰ oſſibus conſtat cubito.ſ. ſuperiori &
inferiori.Quorũ inferius priori maius eſt & firmius, quia portant
ipſum.Hæc habent duo rotunda acumina,q̃ milia vocantur ad ex
tremitatẽ armi pertingentia.Concauitatẽ vero habent armi q̃ in-
trant cũ extenſio fit brachij.Manus exterior ex.8.minimis oſſibus
medulla carẽtib. ſolidis ac diuerſis componitur.Ideoq; tot habuit,
vt manus eſſet mobilis.Sunt aũt forma diuerſa. Nam altera gibbo
ſa,altera concaua,alia erecta,vt cũ omnia iungerentur, quaſi vnũ
os redderentur,hæc in duobus ordinibus ſtantia ex vna parte cum
vola pectinibus,ex altera cum duabus brachijs concatenationibus
fortiter ligantur,& his concatenationibus manus mouetur. Vola
manus in duo diuiditur,pectinem.ſ.& digitos.Pecten ex duobus oſ
ſibus eſt,vt ſi vnum patitur,alterum non lædatur. Digiti vero ſũt
quinque.Quilibet ex tribus membris componitur quę ſibi inuicę
concatenatur.Quatuor digiti cum pectine ligantur. Pollex aũt
cum interiori brachij & trium oſſium concatenatione iungitur,
Suntque inferiores moduli ſuperioribus maiores & latiores, quia
portans latius eſt & firmius eo quod portatur.

De Oſſibus pedum *Cap. XVI.*

OSſa pedum in tria diuiduntur.ſ.ancharum coxarum cruPium
atque pedũ.Oſſa quoque ancharũ diuiduntur in tria. Primũ
ſuperius cum oſſibus ani concauitatem ſuam intrantibus ligatur,
& proprie ancha vocatur. Pixis autem concauitas eius. Os ſecũdũ
vocatur illum. Tertiũ pecus.Os coxę neceſſarium eſt propter coxę
motum.Oſſa vero interiora & exteriora ſunt ad cuſtodienda ſper
matis vaſa,matricem quoq; & veſicam ac recta inteſtina. Os coxę
maius eſt totius corporis oſſibus,vel quia omnium aliorum funda
mentum eſt,vel quia maiorem portat lacertum,per quem fit mo-
tio pedum. Tortitudo extranee partis a ſuperiori eſt,vt locum ha-
beant lacerti, qui ſi eſſet iotrinſecus in eundo fricarentur & lęderẽ
tur.Tortitudo vero a familiari parte inferiorem,ne ſi eſſent ex vna
parte tortitudines, corpus tortum fieret & non rectum.Concauitas
poſterior,& gibboſitas anterior,vt eſſet firma ſeſſio.Acumen ſupe
rius rotoodatur ot anchę pixidẽ ingrediatur.Inferius aũt ſunt duo
acumina duas concauitates cruris ſubeuntia.Crus enim duorũ oſ-
ſium eſt quæ uocantur barundines,una eſt magna in familiari par
te poſita habens duo concaua, quæ concatenatum geno reddunt
inferiori parti coxę iuncta.In huius namq; concatenationis ſupre-
mo unũ eſt rotundum os cartilaginoſũ & concauum,cuius cõcaua
crurũ & coxę iotrant oſſa.& hoc uocatur genu.Altera uero ſubti-
lior & curtior eſt io parte extranea non pertingens a ſuperiori uſq;
ad concatenationẽ poplitis,ſed ab inferiori coniungitur harundini
maiori,his harundinibus cauillę pedis iunctis,concatenatio quędã
fit,unde motus calcanei procedit.Et minor quidem aut adiumẽto
maiori data eſt,ut pondus facilius patiatur. Aut ut neruos arterias
& lacertos tutaretur Aut inter ambas concatenatio calcanei red-
deretur.Pedis diuiſio ſenaria eſt.Eſt enim in eo cauilla,calcaneus,
nauicula,raſca,pecten, digiti. Os calcanei rotundum eſt ſuperius
a parte familiari,ab extranea uero longum & ſubtile,ſubtertius la-
tum ac ſolidum attingens terram,rotundum ne quid forte pateretur,longuor & ſubtile ut benę firmaretur, vel ut ſuperpoſitis pate-
retur.Solidum aũt ut dura corpora ferre poſſet. Cauilla calcaneo
ſuperpoſita eſt mollibus ligamentis retro nexa duo habens acumi
na,a parte familiari concauitates intrans maioris harundinis. Ab
extranea vero minoris hac concatenatione mouetur calcaneus
ſurſum & deorſum.Os nauiculæ factũ eſt ad modum nauis ſupe-
rius & retro,hæc vtrinq; cum calcaneo ligata eſt, ſed a familiari
parte altius ut locus remaneret concauus. Quod ideo neceſſe fuit,
ut ſi pes acutę rei ſupponeretur concauum haberet ad qood cito re
fugeret,uel ut calcaneus ad motum leuior redderetur. Raſca qua-
tuor habet oſſa,tria poſterius cum oſſibus nauiculę retro iuncta. A
parte uero familiari ante cum tribus oſſibus pectinis. Quartũ qd
uocatur grandoſum in parte minoris digiti poſituo, huius acutũ
ut retro ligetur intrat in calcanei concauum. Ante uero cum duo
bus oſſibus pectinis ligatur.Raſca neceſſaria fuit in pedibus ſicut
& in manibus,ſed hæc quatuor habet oſſa, illa vero octo. Maior
enim motus manibus quam pedibus eſt neceſſarius.Pecten ex quin
que conficitur,cum quatuor oſſibus raſcę iunctis,tribus.ſ.cum tri
bus,& duobus cum uno grandoſo.Qoatuor digiti habent oſſa tria
ſinguli.Pollex autem duo taotum, ut podes intus eſſent concaui,
Maiora vero habuit,ot per ea pes ſuſtentari poſſit.Quatenus ſicut
manos per pollicem habet teoendi facultatem, ita pes in deſcenſ
uel aſcenſu firmitatem,

De Numero totius corporis oſſium *Cap. XVII.*

OMnia corporis oſſa ſunt.241.Septẽ capitis.4.paria.14.maxil-
laria,denrium eius.16 vnum pali,duo menti,dentium ſuorũ
16.Spondiles.24.coxarum.3. Ani tria. coſte. 24. Teneritudinum
octo.Spatularũ duo.Capitum ſpatularũ duo. Raſcę manuum. 16.
Furcularum duo.Armorum duo.Cupitorũ ſuperiorum duo.Infe-
riorum duo,pectinis in manibus.8.Digitorum.30.Ancharum duo.
Calcaneorum duo.Nauicularum duo.Raſcę pedu.10. Digitorũ.30
Ex iſagogis Hipocratis.Sunt autem in humano corpore oſſa. 224.
In capite.6.In facie.8.Dentes plerunque.32.Spondilia.24.oſſa ſpinę.
24.Iuguli duo.Vertebrarum duo.Femorum duo. Palę duo. Pecto-
ris unum.Laterum.24.Cobitorum & radiorum.4. Carpon. 7. me-
thacarpon octo.Digitorum manuum 30.coxarum duo, femorum
duo,uertebrarum.2.Geniculorum duo.Crurium radij.4.plantarũ.
65.calcanei duo.Aſtranguli duo.Digitorum pedum,30.Horum q̃
dam compoſita ſunt per capitis coniunctionẽ tanquã inuicẽ cõſu-
ta ut capitis oſſa.Quędã per ſimphaſym quandam.i.unitatem uel
conglutinationem,ut ea quæ faciem complent.Quædam per gom
phoſym.i coartationem,ut dentes. Quædam per articulationẽ ut
lacerti a palato uſq; ad coxam.Quædam per in articulationem, ut
cubitus manus geniculi,plantę,digiti.Quędã per armoniã.i.aptiſ-
ſimam coniunctionem,ut ſpõdilia.Itaq; capitis oſſa conſuta ſunt,
quia in ſerrarũ modo facta atq; in ſe comiſſa habet aũt teſta quin
quę conſuſiones,unãrſ.ſup frontem quę dr corona.Alterã in occi-
pitio quę dr recta.Tertiã uero retrorſũ ſuper ceruicem quæ dr lap
do uel lepido Quæ aũt circa utraq; tẽpora ſunt crocaſite uel lippy
doydes dicunſ.Facies habet cõmiſſiones 9 aliam.ſ. per medium &
per oculos.Et per naſum.3.& maxillarũ quatuor. Per palatũ unã.

De motibus oſſium. *Cap XVIII.*

COnſtã. ubi ſup.Oſſiũ aũt ſicut dictũ eſt ſupra,q̃dã aũt ſolida &
imobilia.q̃dã aũt nõ ſolida & mobilia.Quorũ motꝰ aut mol-
lis ẽ aut durꝰ.Et oportet vt alterꝰ acumẽ ſit intra alterꝰ cõcauitatẽ

cui

cui videlicet concauitati ineſt quoddam obſtaculum ad repellendum acuminis ictum, ne cadens & concauum collidens ſuam perdat mobilitatem. Ipſumq; obſtaculũ quada quaſi cartilagine veſtitum eſt, & ſimiliter concauum. Quibus ineſt humiditas viſcoſa, vt lenius moueantur oſſa. Vtriſq; vero in extremitatibus ligamenta neruoſa quędam inducuntur, ne ex nimio motu oſſa ſcinngantur. Raſi in almazore in prima parte. Oſſa condidit Deus, vt p ea corpus ſuſtentaretur & rectificaretur. Et quia neceſſe fuit vnam partẽ corporis aliquando ſine altera moueri, non vnũ tantum os in corpore fecit ſed multa, quibus etiam diuerſas figuras tribuit, vt ad id apta forent, quod per ea fieri neceſſe eſt. Item quia neceſſe fuit quædam eorum quandoq; coniunctim, quandoq; ſigillatim moueri, ſubſtantię quidam ea coniunxit, quam ex vnius oſsis extremitate procreauit, & cum alterius extremitate continuauit, hæc ſubſtantia ligamentum vocatur, qđ eſt corpus album durum, non habens ſenſum. Et iterum, quoniam oſſa nõ mouentur ex eſſentia ſua, ſed per motorem, igitur motum patientium contigue fuerunt eis a principio & origine ſenſus & motus a cerebro concauitates quędã quæ ſunt neruis, qui tamen non per ſe, vt ſimplices ſunt oſſibus coniunguntur, niſi prius cum carne & ligamentis miſceantur. Neruus enim ſi per ſe grandi membro coniungeretur, aut nullo modo aut debiliter ipſum moueret. Quamobrem neruus antequam ad mẽbrum quod per ipſum moueri debet perueniat diuiditur, & ſubtiles ac minimæ partes carnis ac ligamenti in ipſis diuiſionibus cõtexuntur, & quod ex hoc toto prouenit muſculus vocatur. Poſt hoc ex vna extremitatum muſculi, qui ſ. eſt verſus partem membri qđ mouetur, quædam ſubſtãtia naſcitur, quæ chorda nominatur. Ipſa eſt corpus compoſitum ex neruo qui ad membrũ dirigitur, & ligamento qđ ex oſſe oriebatur, & eſt ſeparata a carne quę erat in muſculo, protenditur aũt quouſq; breui extremitati membri quod p ipſam moueri debet coniungatur. Igitur ex parata retractione qua muſculus ad partem radicis ſue retrahitur, chorda fortiter trahitur, & membrum cum vniuerſalitate mouetur.

De medullis oſſium. *Cap. XIX.*

ISIDORVS vbi ſupra. Medulla appellata eſt eo ꝙ madefaciat oſſa, irrigat enim & confortat. Ex li. de na. re. Medulla eſt ſuperfluitas ſanguinis, vt dicit Gal. in oſſibus concauitatem habentibꝰ. Vnde omne animal abundans in ſepo & ſanguine, abundat & in medulla. Quod maximè patet in pueris, in quorum oſſibus inuenitur multus ſanguis, & non poteſt in medullam decoqui, quia calor nõ inualeſcit, qui poſſit decoctum ſanguinem album facere, & in medullam conuertere. Eſt ergo medulla ſuperfluitas ſanguinis oſſa nutrientis. Medulla nanq; calida eſt & humida. Oſſa vero frigida & ſicca ſunt. Proinde videtur ꝙ medulla ſit potius ſuperfluitas oſſiũ quam nutrimentum. Nam & in oſſibus animalium frigidorum multa reperitur medulla, quia calor oſſium nõ poteſt in eis pinguedinem facere vel medullam conſumere, propter hoc & leo medullam non habet, quia nimio calore naturali conſumitur in ipſo oſſe. Eſt itaq; medulla iuuamentum oſſium, vt ea ſomentet & humectet, ipſaq; ſemper mollificet ne frangantur. Nam motus etiam in animali deſiccat oſſa, & areſacit nimium. Medulla, vt ait Piniꝰ, rubet in iuuenibus, alba eſt in ſenibus. Quidam vero putauerunt nucham medullã eſſe, ſed falſum eſt, hoc enim negat Ariſtoteles: quod etiam patet ex hoc, quia nucha quandam in ſe habet duriciẽ quam nõ habet medulla, medullam autem non habent aquatica.

De cartilagine. *Cap. XX.*

ISIDORVS vbi ſupra. Cartilagines ſunt oſſa mollia & ſine medulla, quod genus auriculæ & narium diſcrimen, & coſtarum extremitates habent ſiue opercula oſſium quę mouẽtur. Et dictæ ſũt cartilagines, eo quod leui attritu carent, dolore autem plectuntur. Gregorius in moral. Cartilago quidem ſpeciem oſsis habet, ſed oſsis firmitatem non habent. Conſtanti. vbi ſupra. Cartilago eſt teneritas quorumlibet factum oſſibus aſſimilata, de qua iam diximus in oſſium compoſitionibus cum quibus iungitur. Eſt & pectoris teneritas, & coſtarum extremitas, & hipocundria pars in ano & in ancha, & in extremitatibus oſſium acutorum, nariumq; & auricularum & gutturis, & cannalium pulmonis. Quæ omnia cartilaginoſa ſunt facta ne forte rumperentur, quando complicarentur. Ex lib. de natu. rerum. Cartilago vt dicit Ariſt. propinqua eſt creationi oſsis, nec eſt differentia niſi in mollicie & duricia. Itaq; ſicut os non conſolidatur poſt abſciſionem, ita nec cartilago, hæc ad flectendum habilis, vt dicit Gal. iuuamentũ corpori fuit, vt per eam facilior fieret oſſium coniunctio in pellibulis & carnibus, ſi enim molle cum duro componeretur abſq; medio accideret ei paſſio vehemens in percuſsione, coartatione, ſiue conſtrictione, & ex eius caſu ſuper durum immediate.

De neruis. *Cap. XXI.*

ISidorus vbi ſupra. Nerui gręca deriuatione appellati ſunt quos illi neura vocant Alij latine vocatos neruos putant, eo quod artuum coniunctiones inuicem hi inhæreant i. ab inhęrendo. Maximam autem virium ſubſtantiam neruos facere certiſsimum eſt. Nam quanto fuerit denſiores, tanto propenſius augeſcere firmitatem. Razi vbi ſupra. Neruorum ortus autem a cerebro eſt, aut a nucha. Nucha vero a poſteriori parte cerebri egreditur, quę cerebri panniculis inuoluitur, ſpondilibus quoq; cooperitur, vſq; quo perueniat ad os quod cauda nominatur. Ab hac autem. ſ. nucha per vnamquamq; duarum ſpondilium iuncturam, vnum par neruorũ exoritur, quorum vnum dextrorſum & aliud ſiniſtrorſum tendit, quouſq; perueniat ad locũ qui cauda nominatur, a quo neruus pari carens egreditur, quamobrem impar dicitur. Sunt autem illo excepto. 31. paria, quæ a nucha exoriuntur. 7. ſ. a colli ſpõdilibus procedentia, Duodecim a ſpondilibus coſtarum ſuperiorum, quæ. ſ. in pectoris rectitudine ſitæ ſunt Et 5. ab inferioribus coſtarum ſpõdilibus. Tria vero ab oſſe ſuperpoſito renib. & alia tria ab oſſe caudæ, a cuius. ſ. caudæ ſummitate neruꝰ pari carẽs exoritur, a cerebro quoq; paria ſeptem egrediuntur, quorum ſimiliter vnus dextrorſũ & alius ſiniſtrorſum dirigitur. Ex lib. de na. re. Nerui duram ac flexuoſam habent ſubſtantiam & ad ſeparandum difficilem, hi a cerebro oriuntur, & his ad inuicem oſſa coniunguntur, horum itaq; iuuamentum eſt deferre virtutes ſenſibiles & motiuas a cerebro ad partes alias & totum corpus roborare per quod incedunt. Nullus autem eſt neruus in capite hominis, ſed in manibus & pedib. multi. In locis enim omnium oſſium eſt multitudo neruorum. Conſtan. vbi ſupra. Nerui fuerunt neceſſarij, vt ſenſum ac motum mẽbris corporis ferrent, oſſibus ligamentis cartilaginibus, pinguedini glãdibus. Horum enim nullum in natura ſua ſenſum habet ac motum, licet ſingula ex cauſis varijs ſint neceſſaria. Quidã tamen dentes oſſeos ſenſus habere dicunt, quia labris trementibus, & ipſi tremere videntur ac dolorem patiuntur, qui ſine ſenſu nõ eſt, hoc autem alij negant dicentes, illum dolorem eſſe in gingiuis atque neruis. Quorumlibet autem neruorum fundamentum eſt cerebrum, cum voluntarij motus ac ſenſuum ſit firmamentum. Omnes itaq; nerui aut de cerebro procedunt, aut de cerebri mediatoribus. i. medullis ſpondilium quæ nucha appellantur Quod ideo fit ne ſi a cerebro omnes prodirent, aut rumperentur, aut nimia longinquitate ſenſus perderentur. Membrorũ igitur propinquorum nerui debent a cerebro progredi, remotorum a nucha qui fungitur cerebri natura: a cerebro quidem procedentes ſunt molliores, a nucha vero duriores. Exeuntes autem à prora cerebri omnium ſunt molliſsimi, quia ſenſum alijs portant. Prodeuntes autem a puppi cerebri facti ſunt duri, vt motum poſſent pati, quia mollia veloci motu cito rumpuntur.

De Neruorum diſtinctione. *Cap. XXII.*

NERVORVM a cerebro prodeuntium. 7. paria ſunt. Primum ad oculos progreditur, vt det eis ſenſum viſus. Secundum ad eoſdem vt det motionem. Tertij vero paris pars ad linguam vadit & ſenſum guſtus tribuit. Pars ad tempora vt comedenti motũ præbeat. Eadem quoq; pars ad narium extremitatem exit & vſque ad labia. Alia vero pars ad gingiuas & ad dentes tendit, & tactum eis præſtat Quartum par per palati ſummum diuiditur, vt ei guſtum preſtet. Quinti pars ad auriculas vadit, vt auditũ eis prębeat. Pars ad latitudinem pectoralium lacertorum, vt virtutem motionum eis tribuat. Sexti pars ad viſcera tendit, vt per eam ſentiant. Pars ad lacertos gutturales, vt eos moueat Septimum ad linguæ gutturiſq; lacertos vadit, ut inde moueri poſsint. Horum parium vnumquodque priuſquam exeat craneum duobus panniculis eſt coopertum. Quorum vnus ſubtilis eſt propter nutrimentum ſui neruoſus. Alter vero groſſior & durior neruos a cranei defendens oſſibus. Primum par cuius ſubſtantia naturę cerebri vicina eſt, plus omnibus alijs concauum eſt, vt per illud detur oculis ſpiritus viſionis. Omnibus quoq; maius eſt, ne concauitatis cauſa rumperetur, aut maiorem quantitatem ſpiritus ferret. Facti ſunt autem molles, vt velociter facerent ſentientes. Prodeunt autem hi duo nerui quaſi a duobus vberibus cerebri, vicinanteſq; naribus prius ibi iunguntur, & a naribus in oculos in modum protenduntur. Concauitatis conuenientia hæc oculis neceſſaria fuit, vt ſi forte ramuſculus vnus pateretur per alterum alteri lumen oculo præberetur, hoc probare poteris, ſi vno oculo clauſo alterum aperueris. Neruus a dextra parte veniens ad dextrum tendit oculum, a ſiniſtra ad ſiniſtrum. Quorũ quilibet ad oculos vſq; progreſſus, ita ibi dilatatur, vt vitream tunicam circundet concauus. Spiritus autem viſionis a cerebro egrediens, eandemq; tunicam percutiens oculum irradiat. Hi quidem nerui in egreſsione a cerebro leues ſunt & molles. ſed quanto plus ab ipſo elongantur, tanto duriores efficiuntur. Cum autem ad oculos conueniunt, ibidem rurſus molleſcunt. Actor. De cæteris ſex paribus breuitatis cauſa pertranſeo. Conſtantinus ubi ſupra. Reliqui vero nerui uidentur a cerebro procedere nucha mediatrice. Nucha enim a cerebro deſcendit in ſpondiles dorſi, incipiẽs a fine puppis. i. a prima ſpondili colli. Ab hac ergo procedunt nerui ſenſum & motum preſtantes uoluntarium membris ſub collo poſitis. Sunt autem triginta duo ſibi paria & unum tantum impar. In col-

lo enim octo ſunt in dorſo duodecim in renibus quinque. Iuxta anum tria. In ano tria, in fine ani vnum par. Octo prima partiũtur in multa. Pars enim in lacertos dorſi. Pars in diafragma. Pars in aſcellas. Similiter diuiduntur & cętera membriſq; ſibi vicinis virtutem ſubminiſtrant. Sed horum omnium primum exit a prima ſpõdili colli ſecedens in lacertos capitis, cæteri vero & colli & dorſi inter duas ſpondiles exitum habent excepto. ea dorſi in parte inferiori, qui ab integrę ſpõdilis medio procedit. Nerui qui circa anũ exeunt ad inferiora loca procedunt, vt ad nates, ad virgã & ad pedes.

De ligamentis & chordis & muſculis. Cap. XXII.

Ligamentum eſt ſubſtantia inter neruos & oſſa, oſſibus quidem molior, neruis autem durior Incipit ab extremitate oſſiũ, ideo que nullum habet ſenſum, illa etenim tantum ſentiunt, que de cerebro exeunt. Ligamẽta dupliciter neceſſaria ſunt, vel vt in ſua cõcatenatione oſſa ligent, vel vt lacerti cum oſſibus per ea ligẽtur, horum forma diuerſa eſt, aut enim ſicut nerui rotunda ſunt, quia in locis carentibus neruis poſita ſunt, ſicut in concatenatione armi & cubiti. Aut lata ſunt vt ligandorum culcitra ſint, & firmiter ligent liganda. Aut lata ſunt & ſubtilia ſicut panniculi, vt per ea venæ defendantur ac nerui. Chordarum vero natura ligamentorũ ac neruorum eſt media. Pars enim ligamentorum ac neruorũ in ſũmitatibus lacertorum in membrorum confinio ſe mouentiũ vbi cũ eis miſcentur & chordæ vocantur. Vnde & ſentiendi ligandi atque mouendi habent ſupplementa: harum forma, ſicut & ligamentorum diuerſa eſt. Ex lib. de na. re. Chordæ vt dicit Galienus, ab extremitatibus muſculorũ originem ducunt, & ad membra mobilia tendunt, quę cum retrorſum retrahuntur propter ſui principij retractionem ea quibus alligantur retrahunt. Quandoq; vero laxãt, quoniam accidit eis relaxatio, ex eo q relaxantur principia ſua, & ad ſitus ſuos redeunt, ab extenſione. ſ. quam habẽt a ſuis principijs egredientibus menſuram ſuæ conſuetę longitudinis. Razi vbi ſupra. Muſculi quoq; ſunt voluntariorum motuum inſtrumẽta, hos quoq; compoſiti dicimus ex carne & neruo & ligamento, horũ figuræ ſecundum locorum diuerſitatem prout eis neceſſe eſt diuerſificantur & in facie quidem ſunt muſculi. 45. videlicet ad oculorum & palpebrarum motus. 24. Ad motum mandibulæ. 12. Et cæteris faciei partibus decem. Porro ad mouendum caput & collum ſunt. 28. Sic & omnia cętera membra quæ voluntariè mouentur, proprios habent muſculos quibus mouẽtur. Actor: De his autem plenius infra dicetur, cum de membris compoſitis agetur.

De Venis. Cap. XXIIII.

Iſidorus vbi ſupra. Venæ dictæ ſunt eo quòd viæ ſunt natantis ſãguinis atq; riui per omne corpus diuiſi, quibus vniuerſa membra irrigãtur. Conſtãtinus vbi ſupra. Venę incipientes ab hepate neceſſariæ fuerũt, vt ſanguinem ab eodem ad membra corporis nutriẽda deferrent. Sunt autem rarioris ac mollioris naturę, vt quia vicinæ ſunt hepatis naturæ, mutarent aliquantulũ ſuccum ſiue ſanguinem venientis ad ſe, hæ de vna tunica ſunt factæ, non de duabus ſicut arteriæ. Arterię ſpiritum recipiunt & ſanguinem, iſtę vero ſolum ſanguinem. Venę ergo exeuntes ab hepate duæ ſunt, vna exit ab hepatis concauitate quæ porta nominatur. Altera vero a gibbo epatis quę concaua vocatur. Portę extremitas antequã hepar exeat eſt quinaria, exiens autem ab hepate vſq; ad duodenum inteſtinũ videtur pertingere, ibi vero diuiditur in octo. Duarum minorum vna intra; inteſtinum portans ad hepar ſuccum ab ipſo inteſtino recipiendum. Altera ſecedit in ſtomachum, & in aliud inteſtinum portam nominatum, & inde cibi ſuccum portat, ſi quid ibi reperiat. Reliquarum vero ſex, vnaquæq; proprium habet effectum. Quarum etiam quędam ſubdiuiduntur ac multipliciter ſurculantur. Similiter & illius quę concaua dicitur multifaria eſt diſtributio, & quædam proprijs vocantur nominibus, vt aſcellata quæ & baſilica. Spatuloſa quæ & cephalica. Et media & ſephen. huiuſmodi ſunt venarum in corpore compoſitiones, quarum. 11. ſunt diuiſiones. Sunt enim quædam ad vmbilicum fętuum venientes ab hepate, quædam a porta, quædam a concaua. Sunt & venæ pectoris & venæ diafragmatis. Vena quoq; ſpatuloſa cum ramis ſuis. Et aſcellata cum ſuis. Arteriæ exteriores & ventrem circundantes, venæ oſſis ani, & venæ exteriores ani. Ex lib. de na. re. Venæ vt dicit Galienus arterijs aſſimilantur in aliquibus ſed non habent motum dilatationis vel conſtrictionis ſicut arteriæ vnde & quiete nominantur, harum duæ principales ſunt vt dicit Ariſt. illę quæ a. ſ. corde procedunt, vna magna, alia minor. Phiſici tamen dicunt q ab hepate ortum habent venę, hæ quidem duæ, vt dicit Plinius, in prora & terga diſcurrunt, ſparſaq; ramorum ſeries per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant, hinc ad omne membrum inſtrumentale, ſicut dicit Gal. duę pulſatiles veniunt quę ſuperficialiter in quibuſdam membris ſentiuntur, vt circa iuncturas manuum & in temporibus, & hæ debilitatem cordis ac validitatem plerunque calefactionem etiam corporis oſtendunt. Alię vero non pulſatiles deferunt duo genera ſanguinis, quibus mẽbra irrigantur ad naturę conſeruationem & corporis nutrimentum.

De Arterijs. Cap. XXV.

Arteriae ſunt organa concaua in longitudine extenſa neruorum, & in ſui ſubſtantia ligamentalia, diuerſas motiones habentia, hæ a corde originem ducunt & ad hoc compoſitę ſunt, vt Gal. dicit, vt per eas euentetur cor a ſuis fumis, & reſpiret calor naturalis, ac diſtribuatur ſpiritus membris quæ ſunt poſt ipſũ, propter participationem & viuificationem quam ſuſcipiunt, hæ ergo inter neruos latent, & ſunt ſeruitę ſpiritus. Conſtanti. vbi ſupra. Venæ quę vocantur arteriæ neceſſarię fuerunt vt calorem naturalem a corde ad omnia deferrent, hæ de duobus panniculis compoſita ſunt in forma ſimiles, ſed in ſubſtantia diſſimiles, harum interiora per latitudinem villoſa ſunt, quorum ſubſtantia dura eſt, & quinquies durior & craſſior quam exterior. Earum extrinſecus villoſa per longitudinem vadunt, & pauca per tranſuerſum, harũ ideo ſubſtantia molliſſima eſt, quia duos motus habent, vnus eſt in dilatando cum ſibi ſpiritum a corde trahant, imo quod cum exterioribus ſit panniculis per longum villoſis. Secundus eſt motus cõſtringendi, quod cum interioribus ſit panniculis per latum villoſis, hi per villum tranſuerſum adiuuantur, his panniculis ſanguis retinetur qui a corde trahitur, vnde duriores ſunt exterioribus ne forte ex motu rumperentur, hę autem venæ a cordis incipiunt ſiniſtra concauitate. Ex hac enim duę pulſatiuæ, quarum minor panniculum vnum molliorem habet, & hæc vena pulſatiua vocatur, quæ ad hoc neceſſaria fuit, vt multam quantitatem ſanguinis ſpiritus pulmoni ferret, & aerem exciperet quem ſanguini daret, hæc pulmonem ingreditur, ibiq; multiformiter diuiditur. Altera vero priore maior eſt, quam ariſtotelici vocant orthi. Audacem vero medici, hæc a corde aſcendendo ſimiliter in duas diuiditur, & iterum multipliciter ſubdiuiditur. Actor. Hæc materia plenius ab Auicenna alijſqua medicis pertractatur de, qua tamen ad præſens breuitatis cauſa ſuperſedeo.

De Carne. Cap. XXVI.

Iſidorus vbi ſupra. Caro ſicut dictum eſt a creando eſt appellata, & eſt ex quatuor elementis compacta. Nam terra in carne eſt aer in anhelitu, humor in ſanguine. Ignis in calore vitali, habent enim in nobis elementa ſuam quæque partem, quibus quid debetur cõpage reſoluta. Ariſtoteles in libro de animalibus. Hominis caro præ cæteris animalibus mollior eſt, quoniam homo præ cęteris melioris eſt tactus. Primum enim inſtrumentum tactus eſt caro. Conſtantinus vbi ſupra. Carnis ſpecies in corpore ſunt tres, quædam enim ſcilicet neruis & chordis admixta lacertus, id eſt muſculus vocatur, de quo in membrorum compoſitione dicetur. In huiuſmodi quidem lacertis maior eſt pars carnis. Quædam eſt caro ſola inter durum & molle temperata, vt in coxis, & in dorſo & inter dentes. Illa quidem quę iacet in parte coxarum extranea, quieſcẽtium ſuper eam oſſium eſt quaſi culcitra. Caro vero interior & exterior dorſi duabus & ex cauſis neceſſaria fuit. Interior nanque calefacit interiora, quæ propter naturalem nuchæ frigiditatem & oſſiũ neruorumq; ſunt frigida. Alia cauſa eſt concauitatis neruorum aſcẽdentium, arteriarum deſcendentium recreatio maxima, ne forte rumpentes deficiãt in via. Caro dorſi ſcilicet exterior defenſio ſui eſt ab exteriori aere, & concauitatis ſpõdilium & coſtarum recreatio. Caro inter dentes firmat eorum radices, nutriens eos vt ſint ſtabiles. Tertia ſpecies eſt caro glandoſa quę diuiditur in tria, quædã enim in humectatione in bonam ac iuuantem generat, quod teſticuli mammilleque faciunt. Et glandes quæ ſubtus linguam ſunt, humiditatem enim ori & linguæ attrahunt, ne nimia ſiccitate torpeſcat ad motum. Alia vero glandoſa aut loca replent vacua, aut venarum neruorumque ſunt fomenta, qualia ſunt in ventre poſita, & ea quæ vocatur mora, & quæ ventriculorũ cerebri ſunt media. Sunt etiam glandoſa quædam expulſum a membris humorem recipientia, quales ſunt in aſcellis & inguinibus, poſt auriculas & in collo. Glandoſa enim aſcellarum expulſa recipiunt a corde, inguinis autem ab hepate, colli vero & poſt auriculas eiecta a cerebro. Glandoſa quidem ideo mollia ſunt, vt cætera ſuper ea ſuauius quieſcãt, vel ſi forte aliqua durities nbuiet eis ad hæc mollia refugiant. Ex libro de naturis rerum. Caro fragilis eſt corruptioni prona, mollis, & delicata. Melior eſt illius diſpoſitio quæ nec eſt macilenta nimium, nec fęda pinguedine. Probatio huius eſt debita & moderata membrorum repletio. Huius pinguedo circa vmbilicum & ilia cernitur. Probatio huius eſt quando corpus bene ſenſificat, hoc eſt vt contrarietatis dolorem cito ſentiat. Mortificationis autem nota eſt quando punctionibus non mouetur.

tur. Carnis iuuamentum, vt dicit Gal. eſt vt timas impleat, & ramos conneſtat, hæc io complexionibus & coloribus ſuis diuerſa in diuerſis membris reperitur, ſicut alba in mammillis, ruſa ſiue roſea in pulmone, rubicunda in corde, purpurea in hepate, nigra vel ſub nigra io ſplene. Et alba quidem membra albificant materias quas conuertunt. Sicut eſt in oammillis lac, & in matrice oua vel ſemé. Raſi vbi ſupra. Carnes multæ ac durę croſſum ſenſum & intellectum declarant, lenes autem bonam naturam & intelligentiam ſignant. In maxillis quidem multitudo carnium & in genis paucitas ſignificat complexionis humiditatem. Caro maxillarum croſſa demóſtrat croſſam hominis naturam. Tempora vero inflata & venę attenatæ croſſæ ſignant iraſcibilitatem.

De ſanguine. *Cap.* *XXVII.*

ISidorus vbi ſupra. Sanguis ex græca ethymologia nomen duxit, eo quòd vegetetur & ſuſtentetur & viuat. Item ſanguis latine vocatur quòd ſuauis ſit. Vnde & homines quibus dominatur ſanguis dulces & blandi ſunt. Sanguis quidem eſt dum in corpore eſt. Effuſus vero cruor dicitur eo quòd decurrat, vel ab eo quòd currédo corruat. Item cruor a crudelitate vocatur, vnde & crudelitas dicta eſt, crudus. Sanguis autem non eſt ioteger, niſi in iouenibus. nam dicunt phiſici minui .ſ. ſanguinem per ętatem, vnde in ſenib⁹ tremor eſt. Eſt autem ſanguis dulcis, humidus & calidus, vnde & eos quibus dominatur facit beneuolos, ſimplices, moderatos, blandos, euſebios, ſeu planos: proprie auté ſanguis animę poſſeſſio eſt. Auicenna vbi ſupra. Sanguis hominis & ſanguis porci ſimiles ſunt in omni re, & ſimiliter & carnes amborum, ita vt quidam vendiderit carnem hominis pro carne porci, latuit donec in ea inuéti ſunt digiti hominis. Sanguis tamen porci debilioris eſt virtutis ſanguine hominis.

De Pinguedine & zirbo. *Cap.* *XXVIII*

ISidorus ubi ſupra. Arutina eſt pinguedo cuti adherens. Pulpa vero eſt caro ſine pinguedine ſic dicta eo quòd palpitet, reſilit enī ſępe, hanc plerique & viſcum vocant, propter hoc quòd glutinoſa ſit. Conſtan. vbi ſupra. Pinguedo eſt res humida, quæ maximè ſuper pelliculas inuenitur, & loca neruoſa naturaliter frigida. Sāguis enim ſubtilis & vnctuoſus pinguedinem non obſeruat in locis calidis ſibiq; penetrabilibus, ſed cum in loca naturaliter frigida venit ibi tandem coagulatur & pinguedinem concreat. Quod ex neceſſitate natura fecit, vt quia nerui atq; pelliculæ ſiccæ ſunt, humida pinguedine refocillentur, ne forte ex motu ſuo nimio rumperentur Ventris autem pinguedo zirbum arabice nominatur. Idem in tertia parte, zirbum eſt craſſitudo ventris ſuper inteſtinú, cuius forma ſicut ſacculus ab ore ſtomachi incipit & vſque ad colon tédit. Bucca vbi & eius principium ex duobus panniculis croſſis ac ſpiſſis componitur. In horum medio multa eſt croſſitudo, multęq; venę & arteriæ, aliquando in hepatis extremitate, & in dorſi coſtis ſolidatur. Sępius cum ſtomacho & ſplene, & colon iungitur, vt ſtomachus, & inteſtina poſſint calefieri per ſeipſa, & vt liget atque operiat venas quas habent inteſtina.

De Panniculis. *Cap.* *XXIX.*

PEllicule ſiue panniculi ſubtilia ſunt & dura corpora, quibus cooperiuntur membra, nihilq; ſubtilius, & nihil præter oſſa duri⁹ in toto corpore reperitur. Quod ideo fuit neceſſe, vt alia membra cooperiendo poſſint defendere, dura quidem facta ſunt ne facile rumperentur. Subtilia vero ne omnia corporis quantitas occuparetur. Membrororum autem quędam vnum quędam duos habent panniculos. Lacerti enim vno tantum contenti ſunt, vndiq; cooperti ſunt. Qui ſic eis conglutinatur, vt non facile auferatur, quod tribus ex cauſis neceſſe fuit. Primo vt membra in ſe coadunet. Secundo vt ab alijs ſeparet. Tertio vt ſi quando lacerti ſe inuicem percutiant, per hunc panniculum tuti maneát. Interiora membra duos habét, vnum eadem neceſſitate qua & lacerti, alterum ſuperpoſitū priori non tamen tunctum ei, quo non niſi membra inuicem ligata ſunt, qui ideo fuit neceſſarius, ut membrum eſſet tutius & ligaretur firmius. Habent itaq; interiora membra pectoris & coſtę & venter & hepar & ſplen & renes, inteſtina quoq; & veſica matrix atq; teſticuli pelliculas ſiue panniculos ſe operientes, & vicinis ſibi mébris colligantes. Panniculi omnia tegunt, & a ſummo craneo prodeút, ipſumque cerebrum cooperiunt. In quo tantum duo ſunt, croſſior qui dura mater vocatur, & craneo ſupponitur, hic cerebro neceſſarius fuit, vt ipſum a duritie cranei tutaretur, hic cranei connectitur oſſibus ferrę aſſimilantibus. Alter vero ſubtilis eſt mixtus & ét colligatus arterijs ac neruis, formęq; ſecundinę aſſimilatur. Secundina namq; nihil aliud eſt quam venę & arteriæ & panniculi ſibi inuicem connexi: hic neceſſarius fuit, vt per ipſum a dura matre cerebrum defenderetur, venisq; ſibi miniſtrantibus nutriretur, & calor naturalis ei propulſus donaretur. Omnes ergo nerui venę & arteriæ duabus his pelliculis inter cerebrum operiuntur quo ad craneum egrediantur.

De Cute. *Cap.* *XXX.*

SIcut autem natura mirabilis pelliculas fecit interioribus tutandis, & ſic extrinſecus omnia cute circundedit, ne quid forte paterentur deforis Cutis in hominibus mollior eſt & ſubtilior q̃ in cęteris quibuſlibet animalibus, propter nobilitatem tactus. Si enim dura & croſſa eſſet ſicut piſciū cōchilię aut cōchile, cū pateref nihil ſétiret. Si vero piloſa ſicut aſinorū & bouum, pilorum quoq; maſſa tactum attenuaret, vnde & in volis manuum ſubtilior ac mollior eſt propter tactum. In capite vero fragilior eſt quam in alijs membris, vt fumoſitates a toto corpore reciperet & excluderet. Eſt enī & hæc tota cutis vndiq; perforata vt excluderit fumoſa, hæc autem foramina pori vocata ſunt. Cutis itaq; hominis non eſt ęqualis in omnibus membris, in facie namq; ſubtilior eſt quam in alijs cauſa ſenſus atq; claritatis. Si enim croſſa eſſet, rubor ſanguinis in ea non appareret. Croſſior autem eſt in alijs membris ſicut in pedum plantis, ne forte pungentibus aculeis eorum lacerti læderentur. Eſt & alibi mollis, ſicut in volis, vt in naturam rei ſenſæ cito mutaretur Alibi vero dura ſunt ſicut in pedis planta, vt poſſit calcare dura. Item alibi piloſa, vt in capite, ſupercilijs, & barba, cuius cauſa dicetur poſtea. Alibi vero non, ſicut eſt cutis manuum ac pedum, vt maiorem haberet ſenſum. Cutis hominis carnibus ſic coniungitur ſuppoſitis, vt nullatenus excoriari poſſit. Solidatur enim vel cum lacertis, ſicut illa maxillarum & frontis labiorumq; & faciei. Vel cum chordis, vt volarum manualium ac plantarum pedum. Cutis autem aliorum animaliū inter ſe & lacertos panniculum habet, vnde facili⁹ excoriari valet. Iſidorus vbi ſupra. Cutis in corpore prima eſt appellata, eo quòd ipſa corpori ſuperpoſita inciſionem prima patiatur. Cutis enim græce inciſio dicitur. Item & pellis, quòd externas iniurias corporis tegendo pellat. Pluuiaſq; & uentos ſoliſq; ardores perferat. Pellis autem mox detracta, ſubactaq; corium dicitur. Corium uero per deriuationem caro appellatur, eo quod tegatur. Sed hoc in brutis animalibus proprium eſt. Pori corporis græco nomine appellantur, quæ latinè proprie ſpiramenta dicuntur, eo quòd per eos uiuificus ſpiritus exterius miniſtretur. Ariſt. vbi ſupra. In animalibus quidem color pilorum eſt ſecundum colorem cutis, in homine uero non, homo uero ſolus recipit titillationem quia corium eius eſt ualde tenue, in corporibus tamen ſenum cutis eſt rugoſa. Ex lib. de na. re. Cutis ſiue pellis toto corpori ſuperponitur, ut multiplex membrum compacta congeries vna continuatione ligetur. Coriū hominis eſt tenue, non valés aduerſitates ſuſtinere, quippe pilorum fomentationibus deſtitutū nec aliquo obuio vel contra frigus munimine: diuerſificatur auté, vt dicit Gale. in raritate & ſpiſſitudine, vbi enim magis rara piloſa magis eſt & aſpera, vbi vero magis ſpiſſa, lenis magis eſt & plana. Sicca quoq; aſperior eſt, humida vero mollior eſt. Eſt autem alba naturaliter in hominibus niſi in illis partibus orbis quas feruidi radij ſolis adurunt. Remiſſius enim calefacit ſol obliq;, quam perpendiculariter deſcendens. Aduſtiores itaque partes habitabilis noſtrę dicunt Aethiopiam. Vnde Theodolus. Aethiopum terras &c.

De coloratione cutis *Cap.* *XXXI.*

AVicen. in 4. canone. Omne quod mouet ſanguinem & ſpiritum ad cutem, induit eam pulchritudinem puerilé & mundificationem atq; rubedinem. Res autem mouent ſanguinem tripliciter ad cutem, quædam enim generant ſanguinem bonū ac ſubtilem, qui cū generatur & multiplicatur & ſpargitur ipſum oīs loc⁹ conſequitur, huius ſunt cicer, & oua ſorbilia & aqua carnis, & vinum odoriferum, & aſſumptio ficuū, hęc enim ſanguinem ſubtilé generant expulſum ad cutem, ſicq; bonum efficiunt colorem. Quedam vero ſanguinem mundificant vt trifera minor, mirabolani cōditi, aſſiduè adminiſtrata. Quædā enim ſanguinē dilatant & ſpargunt, quia meatus aperiunt, ipſumq; mouentes ab interioribus ad exteriora violenter attrahunt. Dilatant ſiquidem vt pipere & cyperi & garioſili in cibo poſiti & crocus &c. De oleribus auté vt raphanus, & porrus, & cepe & caulis propriè & alleum. De operationib⁹ enim & motibus, & ira, & alteratio, & exercitium temperatum & & luctatio & gaudiū &c. Attrahūt aūt, vt linimēta & ablutiones fabarū excorticatarū, & farina ordei, & herbi vel orobi, & tritici, & ciceris propriè lentes, & rizi & glutino piſciū & hircos, & laudano & ficubus, & thure, & maſtice & oleo eius & corticibus oui, & carne oſtracorum, & bdellio & lithargiro & ceruſa limatura eboris, & oſſibus vetuſtis. In hoc iterum eſt tortis rubea aromatica, & amigdalę, & ſemen citroli & melonis, & attriplicis & cucurbitæ, & erucę, hæc itaq; cutis adiuuant pulchritudinem. Ad hoc etiam confert illud quod abſtergit abſterſione leni ponés cutem ſubtiliorem, & detegit ab ea illud quod mortuum eſt ſuper faciem eius, decoctione ſubtili, propriéq; ſi fuerit in eo tinctura. Cum his omnib⁹ cutis indiget cautela a calore & frigore & vento. A quibus vt conſeruetur, cum albugine oui vel cū aqua gūmi, vel cū cera liniatur. Vel ſumatur croſſum ſimilæ infuſæ in aqua vel colatæ & cū aqua ſi albuginis oui menſura miſceatur, atque cum eo facies inungatur. Color denique cutis conuertitur ad nigredinem cauſa ſolis,

aut

aut frigoris, aut venti, aut ſordiciei, aut ratione balneationis, aut comeſtionis ſalſorum, aut conuerſionis ſanguinis ad melancoliã. Ad citrinitatẽ vero cõuertitur ex cauſis citrinitatis que ſunt egritudines & triſtitiæ defectus nutrimenti, multitudo coitus, fames, calor aeris vehemens, & potus aquarum ſtantium. Ex comeſtis etiam ſicut ameos & eius olofactus & etiam aſpectus vt dr. Itẽ acetũ & ciminum & longa ſtatio in domo in qua eſt ciminum plurimum. Item comeſtio cretæ facit.ſ. opilationem in orificiis venarum, vt non euadat ſanguis ad cutem.

De Vnguibus & pilis. Cap. XXXII.

EX libro de na. rerum. Vnguium creatio eſt vt cooperiant extremitates digitorum, habent autem creationem mediam inter os & cartilaginem.ſ. cartilagine duriores oſſibus teneriores Mẽbrum digito ſi amputaueris, vnguem tamen in ſumitate refundet, vnguium inſciſio dolorem non habet niſi eo loco quo carni conſũgitur, hi colorem in morte mutant, & in quibuſdam infirmitatib⁹. Colores autem corporum ſunt ſecundum colores vnguium. Conſtanti. vbi ſupra. Vngula eſt ſolida cum carne ſibi iuncta & cute ſuprema, cuius ligamenta ſunt chordoſa, veniunt tamen ad vngulas nerui venæ & arteriæ, vt dent eis ſenſum & naturale nutrimentum. horum incrementum non eſt in longum & latum, ſicut ceterorum membrorum corporis ſed in longum tantum, ſicut & pilorum. Ariſt. in lib. de animalibus. Vngues hominis, vnci non ſunt ſicut cæterorum animalium, ſed vt cooperiant extremitates digitorum. Conſtan. vbi ſupra. Pilorum & vngularum non idem eſt incrementum quod ceterarum corporis partium. Omnia namque membra corporis in longum latum augeri videntur, hec autem tantum in longitudinem creſcunt. Item diffinitum habent membra creſcendi modum, hec autem augmentantur quadiu viuunt, q ędam expulſiones corporis ſunt. Pili namq; ex fumo calido conficiuntur & ſicco, ſubtilitas enim & mollities fumi dum per poros egreditur, exiens quidem & nõ ſe diuidens exteriori aere ſiccatur. Sunt itaq; pili vel naturaliter iuuamentum ornamentumve corporis vel tantum expulſio ſuperfluitatis. Iuuatiui ſunt capilli ciliaq; vel palpebrę & ſupercilia. Capilli namq; caput cuſtodiunt, honeſtant atq; defendunt. Supercilia vero ſimiliter oculos. Cilia quoque ante & retro ſurſum deorſum munimenta ſunt oculorum, nõ aũt creſcunt, quia naturaliter ſicut & alia membra fundata ſunt. Barba vera ſolum eſt ornamentum bene apparens, & maxillas cooperiẽs, hi ergo pili facti ſunt a natura vt eſſent iuuamenta corporis & ornamenta. Cæteræ autem omnes natura ſunt expulſiones. Membra namq; calida & humida, & inde fumum emittentia piloſa ſunt, vt penis propter teſticulorum confinia, pectus propter viciniratẽ cordis, hęc ergo non ſunt naturalia, ſed ſuperfluitatis expulſiua, ſicut videmus quęda non ſtudio colẽtium naſci. Ariſtoteles vbi ſupra. Solus homo lenis corporis eſt. Nullum tamen animal eſt tam multorum pilorum in capite, quia cerebrum eius comparatione ſui corporis plus eſt humidum quam cęterorum animalium Idem etiam apud pubem habet pilos cum cæterorum animalium partes illæ nudæ ſunt. In animalibus eſt color pilorum ſecundum colorẽ cutis, in homine vero non. Razi in almanzore in 2. parte. Multitudo pilorum in ventre ſignat luxuriam. In ventre quoq; & pectore ſapientiæ paucitatem, ſuper coſtas audaciam, ſuper ſpatulas autẽ & collum dementiam & obſtinationem. In capite vel in toto corpore ſtantes pili.ſ. plani non criſpi ſignant timorem.

De Capillis. Cap. XXXIII.

ISidorus vbi ſupra. Capilli dicuntur quaſi capitis pili, facti vt decorem pręſtent & cerebrum aduerſus frigus muniant atq; a ſole defendant. Pilos autem dictos aiunt a pelle qua prodeunt. Ceſaries autem a cędẽdo vocata eſt. Ideo tantum virorum eſt, virum enim tonſum eſſe decet, mulierem non decet. Comę ſunt proprie non cęſi capilli, & eſt grecus ſermo. Nam comas grecẽ caymos a ſecando nominant. Crines proprie mulierum ſunt dicti, eo quód vittis diſcernantur, vnde & diſcriminalia dicuntur a quibus diuiſi religãtur. Ariſtoteles vbi ſupra. Inter animalia ſolus homo multorum pilorum eſt in capite.ſ. vt cuſtodiatur illud a frigore vel calore nimio. Cauſa vero longitudinis eorum eſt, quia cutis capitis eſt valde pinguis, & eſt in eo multus humor, vięq; capitis ſunt valdę rarę. Elongantur ergo capilli, cum humor cutis non fuerit velocis ſiccitatis. Quod accidit propter duo.ſ. propter qualitatem & quantitatem, cum enim humor multus fuerit non cito deſiccatur. Similiter & qñ fuerit pinguis, propter hoc ergo elõgantur hominis capilli, quia cęrebrum eius frigidum & humidum ſicq; materiat pilos in humiditate multa. Criſpitudo autem & lenitas eorum eſt propter vaporẽ. Cum enim vapor fuerit ſumoſus calidus & ſiccus, capilli criſpi ſũt & inuoluuntur, quia vadunt per duas vias contrarias. Pars enim terreſtris vadit ad inferius, & calor ad ſuperius. Sic ergo inuoluuntur & criſpantur pili propter debilitatem ſuam. Et poſſumus dicere quód hoc accidit propter paucitatem humiditatis eorũ, & multitudinem partis terreſtris quę deſiccatur ex aere continenti & corrugatur criſpaq; efficitur, hoc enim accidit leni quoniam humiditas quæ eſt in eo diſſoluitur, vnde ex igne pili corrugantur & inuoluuntur, huius ſignum eſt quia pili criſpi ſunt humidi pluſquam lenes, quia quod ſiccum eſt, durum eſt. Et pili lenes non ſunt in animalibus, niſi ex humorum multitudine. Nam humor decurrit lubricando donec ad pilos venit. Ob hoc illorum pili qui morantur in tracia lenes ſunt, quia complexio eorum eſt humida, & aer continens eos humidũ. Ethiopes autem criſpi ſunt, propter ſiccitatẽ cerebri & aeris continentis. Razi in almazore in ſecunda parte. Capilli plani ſignant timorem, criſpi vero complexionis caliditatem.

De capillorum colore. Cap. XXXIIII.

ARiſtot. vbi ſupra. Color capillorum diuerſificatur in homine, pręterquam albedo quæ accidit eis non in ſenectute tantũ ſed etiam ex infirmitate, & tunc albeſcunt cum albedine corij. Cũ autem albeſcunt propter ſenectutem, non albeſcit corium cum eis. Et huius cauſa eſt, quoniam iſta infirmitas eſt in cute, & cum albeſcit cutis, neceſſario albeſcũt pili. Canicies autem naturalis eſt propter debilitatem caloris qui exit a corpore & abundantiam frigoris. Nam ſenectus infrigidat & deſiccat corpus. Deniq; propriũ eſt hominis in ſenectute caneſcere, ſed accidit hoc etiam equis, non autem animalibus cęteris. Infirmitate quoque caneſcit homo, ſed eo conualeſcente capilli cani cadunt, & redeunt quales prius fuerunt. Auicenna in 4. canone. Capilli quidem nigri ſunt dum ſanguis permanet pinguis, ſpiſſus, calidus, viſcoſus. Cum autem ad æqualitatẽ incipit rẽdere capilli declinant ad caniciem. At vero medicinę ſũt quædam caniciem retardantes, quædam vero prohibentes, ſicut inferius dicetur vbi de capillorum medicinis agetur. Ex libro de na. re. in frigidis quidem regionibus, vt ait Ariſtoteles. Animalia vel homines capillos habent ſtratos ac pendentes alboſq; frequentius & rigidos, in calidiſq; ſæpè nigros ac criſpantes per omne corpus.

De diminutione capillorum & caluicie. Cap. XXXV.

AVicẽna ubi ſupra Capillus quidem naſcitur ex uaporis fumo quando coagulatur in poris, & oritur ſuper illos per illud qđ aſſumit ex alimento, proptereq; quando eſt humiditas corporis uiſcoſa & unctuoſa, non aquoſa nec lutoſa, ſicut arborum unctuoſarum folia non cadunt. Capilli deſtruuntur & minorantur aut propter cauſam in materia, aut propter cauſam in re in qua naſcuntur. Cauſa in materia eſt, aut cauſa ei⁹ quod ipſam ſubmergit uel alterat. Aut cauſa paruitatis ſubſtantiæ primæ, ſicut eſt paruitas uaporis fumoſi in pueris, & mulieribus propter multitudinem uaporis humidi, quare non naſcitur eis barba. Paruitas quidem radicis ſubſtantiæ aut eſt propter accidens, aut quia natura cõſumit eam; propter accidens ſicut in conualeſcentibus, quos ægritudines longe exiccant, ut peyſice, & ethyce, ita quòd non remanet illis materia de qua capilli cibentur, & ideo cadunt ſicut accidit plantis irrigatis quando non irrigantur, ſicut etiam accidit caſtratis ex eorum ſimilitudine cum mulieribus in humiditate & frigore propter cauſam teſticulorum eorum. Et quoniam illud quod generat ſperma conculcatur in eis & infrigidatur, quia nõ reſoluitur humiditas eorum ad exiccandum, & quòd reſoluitur non remanet in poris propter paruitatem ac ſubtilitatem ſuam, ſed egreditur, Sic etiam accidit ei qui aſſuete utitur inſtitis grauibus ſuper caput ſuum, illud autem quod eſt ex uia naturæ eſt ſicut caluicium Accidit enim caluicium propter abbreuiationem materiæ pilorum ex caluicio. Et illud eſt uel propter paruitatem eius, uel ſubmerſionem cerebri ab eo quod tangit ipſum de craneo. Iccirco enim non imbibit eum, ſicut cum eſt ei ob uians. Illud autem quod fit propter cauſam in re in qua naſcuntur ſecundum tres modos eſt. Aut enim non penetrat cum materia pilorum, aut penetrat quidem ſed nõ retinetur, aut etiam in ea corrumpitur & conuertitur ad qualitatem quæ nõ conuenit ut pili generentur. Non penetret quidem in eam propter opilationem pilorum & pororum, quæ non fit niſi propter uehementiam ſoliditatis eius aut propter ſiccitatem ipſius. Vnde feſtinat caluicium in calida complexione propter uelocitatem exiccationis eius. Ob hoc etiam ſuper pręparatos ad caluicium multiplicantur pili corporis & pectoris propter caliditatem complexionis eorum. Aut etiam propter ſoliditatem eius cauſa ueſtigiorum ulcerum præteritorum, ſic eſt diſpoſitio in glabrie. Quod autem in ea non retinetur eſt propter uehementiam raritatis eius, & amplitudinem pororum illius. Quod autẽ corrumpitur aut eſt propter humorem fixum malignum, ſicut in alopicia & tyria, aut propter ulcera mala & corroſiua, ſicut eſt in quibuſdam ſpeciebus glabriei & caluiciei. Ariſt. ubi ſupra. Inter animalia uiri proprie calui ſũt non tamen omnes ſicut nec omnibus arboribus folia defluunt ſed quibuſdam, ſic & aues nidificantes plumam eijciunt. Sed folia quidem arboribus & plumæ auibus redeunt. Pili uero decaluatis non redeũt, quia.ſ. caluicies accidit propter mutationem ętatis quæ eſt irreuocabilis. Caſus autem foliorum & plumarum eſt propter mutationem temporum quę eſt circularis. Ex libro de na. rer. Capilli naſcuntur ex fumo calido & croſſo, qui ex incentiuis humoribus eſt. Rareſcunt autem vbi calor excedit naturam, & cadunt propter abſtinentiam cibi, propter infectos humores, vt leproſis & in viris

qui

quidem ſepe, ſed in mulieribus vel ſpadonibus natis nūquam, nec in nullo anno veneris vſum.i.antequam vti poſſit, & hoc propter frigiditatem naturæ.

De Medicinis capillorum. *Cap. XXXVI.*

AVicenna vbi ſupra. Medicinæ conſeruantes capillos, ſunt illæ, in quibus eſt caliditas ſubtilis attractiua & virtus ſtiptica, & ex ſimplicibus quidem ſunt myrtus & grana eius, & laudanum & emblici & mirabolani, & kebuli & myrrha & aloes, & capillus veneris & galla & ſimilia. Ortum vero pilorum prohibent ſtupefacientia & prohibentia & infrigidantia vt ſi poſt depilationem liniatur cutis cum inſquiamo albo & opio & aceto, & aqua iuſquiami nigri cum eis, & ſola. Corpus autem ranæ lacualis exiccatum tritum, & cum ſucco iuſquiami albi mixtum eſt ex prohibentib⁹, ſimiliter & ſemen vrticę cum oleo depilat cum fortitudine. Subtiliat autem capillos baurach.i.nitrum vel ſal nitrum quando ponitur in medicinis eorum. Iucriſpantia vero ſunt, vt farina fenugreci, & oleum eius, & myrrha & galla, & calx, & alſedre album, & litargirum ſi miſceantur, & cum eis caput tangendo cōmoueatur. Ad hoc etiam quandoq; iuſquiamum album ſicut eſt ſolum administratur, & omnino adminiſtratio oleorum mollificantium, & & muſſilaginum humectantium. Sciſſionis eorum cauſa eſt ſiccitas, & ſiccus cibus, ipſamq; prohibent omnia lenia ęqualia & muſſillagines viſcoſi, ſicut altęę, pſylij, & foliorum ſalycis. Caniciem vero tardant euacuatio flegmatici humoris omni hora, proprieq; cum vomitu ſuper cibum & per clyſteria. Deinde adminiſtratio medicinarum ex quibus generatur ſanguis laudabilis ſpiſſus. Confectiones quidem & ſpecies quę naturam flegmatis abſcindunt & caniciem tardant, ſunt vt maſticatio mirabolanorum, kebulorū, de quibus omni die cū numero ſuperueniente ſibi ſumatur & maſticetur & deglutiatur, hoc enim fortaſſe conſeruabit adoleſcentiā vſq; ad finem vitę. Et ſimiliter triſere factę ex mirabolanis maior & minor, & cōfectio de ſcoria ferri quę melior erit, ſi aurum in ea fuerit. Ad hoc quoq; mitridatum forte eſt, & thyriaca ſimiliter. Carnes etiam viperę conſeruant adoleſcentiam & virtutem, cum eorum aſſiduatur comeſtio. Caniciem vero prohibent omnia olea calida conſortantia & omnia currentia ſimilia ſunt illis in natura. conſeruant enim complexionem capillorum ſuper calorem innatum, & rugatur quod penetrat in eis de nutrimento, huiuſmodi ſūt alkytrana.pix & cum eo linitur dimittatur quatuor horis, deinde ingrediatur balneum & oleum de coſto, de nigella, de ſynape, de oliuis ſilueſtribus.

De tinctura eorum. *Cap XXXVII.*

TInctutę ſpecies quibus tinguntur capilli ſunt tres.ſ. denigrans albificans, & flauos faciens. Denigrātia ſunt, vt galla oleo indicta & aduſta. Alk anna quoq; & indicum, diuerſificantur tamen impreſſiones amborum ſecundum diuerſitatem præparationis capillorum. Albificantia ſunt vt ſtercus hirundinum, cortices raſani, fel tauri, vapor ſulfuris, cacumen capparis, & cacumen oliuarū ſingulariter & coniunctim, proprieq; cum aceto. De flauum facientibus, dixerunt quia quod currit ex harundine nabati recente ablato ab ea cortice eius, cum accenditur ſuper eam ab alio latere tingit ſicut aurum, & ſimiliter ærugo ferri cū aqua draganti ſuper q̄ expectetur ſicut expoctatur ſuper alcanna. Qm aūt pſes ſpēs tincturę ſūt infrigidantes cerebrū, & corrūpentes, ipſum, præparantes ad catarros, & ad appoplexiam & ſimilia, curari debet igitur cū eis qua vi cinantur tincturis, aut earū ſucceſſione adminiſtretur de aromaticis calidis vt ſunt muſculis, gariofili, & ſimilia. Qūq; etiā accidit ex tinctura, vt debilitentur & rumpātur capilli, barbaq; exiccetur, huic quoq; ſuccurrit ſi conſequenter adhibeatur oleū violarū & oleum alkeiri. Si autem ex tinctura facies denigretur, cum farina ſabarum & ciceris atq; ſimilium lauetur, nec eſt ad illud melior ablutio quam cum oleo calido. Actor. Hoc icirco de capillis proſecutus ſum latius, quia de his ſcripturæ faciunt mētionē frequenti⁹.

De barba *Cap. XXXVIII.*

ISidorus. Barbam facie non eſſe in munimento, ſed virili ornamēto indicant puræ facies feminarum quas cum infirmiores ſunt vtiq; munire tutius conueniret, ſi barba corpus muniret, itaq; non ad vſum ſed ad decorem tantum habet vir barbam in facie, ſicut mamillas in pectore. Conſtan. vbi ſupra. Barba ſolum ornamentum eſt bene apparens & maxillas operiens. Cauſa vero cur maſculus & non fœmina barbeſcat hæc eſt, quia maſculi ſunt calidiores, & ideo fumus qui pilorum eſt materia, magis in eis augmentatur. Deniq; nec eunuchi barbeſcunt, quia membra calidiora perdiderunt, & in fęminis calidiſſimis apparet aliquando barba, in maſculis autem frigidis econtra. Ariſt. vbi ſupra. Impubes caſtrati non barbeſcunt, barbati quoq; ſi caſtrentur imberbes fiunt, ſed in alijs locis pili rareſcunt, præterquam in pectine. Nam & mulieres habēt ibi pilos. Corpora tamen earum molliora ſunt & leniora, paucioriſq; pili corporibus in eanum. In mulieribus etiam quandoq; pili oriuntur in barba, ſed hoc modicum.ſ. quando menſtrua retinētur, vir multorum pilorum apud coxas & in parte pedum multa ſunt coitus. Pilorum vero nuditas maximeq; in pectore ſignum naturalis frigiditatis. Ex lib. de na. re. Barba in homine diſtinguit virilem ſexum a fœmina, & eſt magna in viris calidis, parua in frigidis. Mēti & oris circumitum vſq; ad genas & colli partem uſq; ad aures occupat, quòd ſi vir teſtibus priuetur, pili de barba cadent & vir ille fruſtratus audacia fęmineus apparebit: ſunt & fęminæ quæ barbam habent ſuperius, hoc eſt ſignum caloris in eis.

De membris officialibus, & primo de lacertis ſiue muſculis.
Cap. XXXIX.

DIcto de conſimilibus membris.i. ſimplicibus, ſequitur de compoſitis quæ officialia dicuntur: hæc autem vniuerſalia ſunt, vt caput manus pedes, aut particularia.i. vniuerſalium partes, vt lacerti vel muſculi, quoniam & ipſi compoſiti ſunt ex carne & neruis ligamentis & panniculis. Caput autem ex lacertis ſimilibuſque membris compoſitum eſt. Itaq; de compoſitione lacertorum.i. muſculorum ſumamus exordium. Muſculus de carne componitur neruiſq; & ligaminibus atq, pelliculis veſtitur ac ſuper oſſa ligatur ligaminibus ab oſſibus ipſis procedentibus. Nerui etenim a nucha vel a cerebro exeuntes ad lacertos, cum ad ſuperiorem veniunt extremitatem, in lacertorum miſcentur carnem. Ab oſſibus quoque quæ muſculis ſuppoſita ſunt exeunt ligamenta, quæ cum carne & neruis ſe confundunt, ex his ergo corpus conficitur, quod lacertus dicitur. Ab inferiori autem extremitate muſculi exeunt nerui cum ligamentis, quæ qn̄ miſcentur corpus efficiunt, quod chorda vocatur. Chordæ quidem & nerui neceſſarii ſunt cauſa motus uoluntarii. Chordæ namq; exeuntes muſculi extremitatem, extenſæ ligant membri concathenationem, cuius cauſa facta eſt muſculus. Cum autem neceſſarius eſt membri motus, lacertus in originem ſui retorquetur, cum quo chordæ ita fortiter trahuntur, vt membra concatbenata moueantur, & in lacerti partem reducantur. Si enim volas manuum interior mouerit lacertus, ad eundem interius replicatur manus. Si vero exterior dilatatur, manus extra reclinatur. Oēs autem lacerti quinq; modis ſunt diuerſi.ſ. in quātitate, figura, ſitu, loci compoſitione, & chordarum ab eis egreſſione. In quantitate quia quidā magni ſunt, vt maiora membra, ſicut coxæ, per eos poſſint moueri, quidam vero parui vt palpebrarum lacerti, & illi per quos minores pedum mouentur digiti, qui teſtante Gal. tantæ ſūt paruitatis vt vix inueniantur ab anathomicis. Sunt & quidam ſubtiles, vt ſuper ventrem poſiti, qui ventri & inteſtinis neceſſarii ſunt in digeſtionis expraſſionibus. Per hos etiam calefit ſtomachus, & adiuuant veſicam ad expellendam vrinam. Proficiunt quoq; parturientibus in fętuum excloſionibus, et ab eiſdem dyafragma iuuatur, cum pectus exprimitur, vt uox ſiue flatus recipiantur. In figura quia ſunt quidam trianguli ſicut lacerti pectoris. Alij rotundi ſicut circundantes veſicam & anum, alij quadranguli, ſicut ſuper ventrē poſiti, alij longi, ſicut illi duo ſuper ventrem ſuſpenſi. Ex ſitu loci, quia qui recto motui ſunt neceſſarij, ſuper membrorum longitudinem ſunt erecti. Ex compoſitione vero diuerſitas eſt lacertorum, ſuper ventrem enim locatorum, quorum caro neq; neruis neque ligamentis commiſcetur, tamen in eorum extremitatibus chordæ ſolidantur. In chordarum egreſſione diſſimilitudo videtur, quia quandoq, a lacertis duobus vel tribus vna ſola chorda egreditur, ſicut illa groſſa quæ ad pedes protenditur, maximis enim membris vnus lacertus non ſufficeret, ob hoc a duobus exit, vt tactus fortior ſit, vt ſi vnus deficiat, alter medietatem ſuam ſuppleat. E cōtra vero alij ſunt a quibus duę chordę vel tres vel etiam plures exeunt, ſicut de medio in cruris prora poſito. Ab hoc enim toto, quia magnus eſt, quatuor chordæ exeūt & ad quatuor pedum digitos tendunt, lacerti vero oēs in quatuor diuiduntur partes. Alij namq; caput & collum mouent, alij gulam & guttur ſibiq; vicina, quæ ſūt voluntarij motus, alij ſpatulas, alij manum, alij pectus, alij ventrē, & eius vicina volūtarium motum habentia, alij vero pedes & alij coxas. Hæc quoq; ſingula diuiduntur multipliciter, & ſunt in toto corpore muſculi ſiue lacerti numero. 581.

De Cerebro. *Cap. XL.*

EX li. de anatbo. Cerebrum eſt membrum ſm̄ quoſdā calidum, ſm̄ quoſdā frigidū, ſm̄ oēs humidū, ſubtile, molle, albū, cū rotunditate oblōgū, multū hn̄s de ſpiritib. & multū de medulla, duabus pelliculis obuolutū, pia matre.ſ. & dura matre, craneo & cute coopertum, tribus cellulis diſtinctū. Humidū quidē vt de facili ſuſcipiat impreſſionē. Subtile vero pp̄ operationes aīę ſubtiles.ſ. imaginationē, ronē, memoriā. Molle quoq; vt cito impreſſioni cedat. Et album, vt diuerſas formas ſuſcipiat. Rotundū vt mobile ſit. Oblongū ut motus eius tēperatus ſit. Multū hn̄s de medulla & ſpiritibus, vt his mediantibus operationes aīales fiant plenius. Duabus obuolutū miningis interi⁹, vt ipſum a duricia cranei defendāt. Auic. vbi ſup. Cerebri ſubſtātia creata eſt frigida & humida. Frigida qdē, ne ipſū inflāmet multitudo q̄ aduenit ei ex fortitudine motuū neruorum & paſſionibus ſenſuum ac motibus ſpiritus in alterationibus imaginatiuis, cogitatiuis & memorialibus. Et vt non temperetur ſpiritus a corde egrediens, & ad ipſum penetrans in duab. venis ab

eo ad

eo ad ipſum aſcendentibus, humida vero vt motus eum nõ ſiccet, & vt eius figura bona ſit. Creatum eſt etiam lene, vt ſit pingue, & vt nutrimentum quod neruis gradatim duris tribuit, bonũ ſit. Nerui.n.ex cerebro, & nucha oriuntur. Dicit autem Galienus cauſam lenitatis eſſe, vt eius figura bona ſiat, & ipſius alteratio cum imaginationib. quia lenu facilius ſuſcipit alterationes. Cerebrũ diuiditur in ſubſtantiam velatiuam, & in ſubſtantiam medullarem, & ventres in ipſo ſpiritu plenos. Nerui vero ſunt quaſi virgulta ab ipſo procedentia non tamen ſunt partes ipſius propriè. Conſtantinus vbi ſupra. Cerebrum omnibus alijs membris dignius eſt, ac nobilius, quia materiale fundamentum eſt in homine, vt poteſtas rationalis animę valeat ad actualia procedere. Quod & in excellentiori parte poſitum eſt oculorũ cauſa, ſicut.n. homo remotũ aliquid diſcreturus ad altiora loca progreditur, vt latior proſpectui viſus detur. Sic natura mirabilis in arce ſuperiori locauit cerebrũ, vt quæ ſibi ſuppeditat exterior viſus diſcernere valeat. Cerebrum ergo eſt corpus albũ, & ſine ſanguine humidum. Quod ideo ſit vt cito immutetur in naturam ſentiendi. Diuiditur aũt in duas partes principaliter. i. in proram, & puppim. Quarum differentia eſt croſſior cerebri pellicula, quę inter eas duplicatur. Prora puppi maior eſt, & mollior, magna quidem eſt, vt qui ab ea procederent nerui ſenſuales, qui ſunt ſeptem pares. Puppis vero minor eſt, qm̃ ab ea pauci nerui procedũt. Item cũ a prora nerui ſenſuales exeũt hanc emolliri oportuit vt nerui ſenſum cito reciperent. Puppis vero dura eſt, vt facilius dura patiatur. Razi vbi ſupra. Cerebrũ fecit Deus vt eſſet origo ſenſus, & voluntarij motus ab ipſo produxit ramos.i. neruos, qui membris continuantur, & dant eis ſenſum, & motionis modos. Eſt etiam cerebrum ſecundum Galienum imaginationis, & cogitationis, ac memoriæ fundamentum.

De ventriculis cerebri. *Cap. XLI.*

Conſtanti. vbi ſupra. Imaginatio quidem in duob. ventriculis anteriorib. perficitur. Cogitatio vero in medio, & in poſteriori memoria expletur. Cerebrum tres habet concauitates, quæ vocantur tres ventres. In prora ſiquidem duo ventriculi ſunt, a quibus aer per nares egreditur, atq; trahitur, & a quibuſdam exit vox a cerebro. In eiſdem quoq; ſpiritus vitalis in naturã mutatur animalis. Ab his urſum duo capita egrediũtur duobus vberibus aſſimilata, qb. odoratus efficitur. Duos quidem oportuit ineſſe proræ ventriculos a quibus ſinguli exirent nerui ſinguli, vt ſi vnus pateretur alterius iuuamentũ ſubintraret. Puppis autem ventriculus vnus eſt ad quem accedit ſpiritus animalis, cũ in duobus aliquantulum mutatus eſt proræ ventriculis, qm̃ hi viam habent perforatam, vnde ſpiritus animalis tranſeat ad ventriculũ puppis. Neceſſarium fuit vt duo proræ ventriculi iungerentur puppi ventriculo: vnde huius vię perforatio trium ventriculorũ eſt continuatio. Sed via hæc anteq̃ ad puppim veniat in eundo quædam ſpecioſa reperit vbi dum dilatatur quartus ventriculus efficitur, qui ideo rotundatur vt maior ſpiritus quantitas ſuſcipiatur, & ne facile patiatur: huius ventriculi principium eſt quoddam corpus glandoſum, cuius forma quaſi pinea eſt ad hoc neceſſaria, vt ſpacium inter venas vnde rectè efficitur repleat, hęc autem pinea ſuſpenſa vadit ad locum ſibi deſtinatum, & in eundo quoddam fruſtulum obambulat longum, quod neruus dicitur, & habet huius viæ concauum, huiuſmodi neruus iuuamentum eſt, vt foramen inter puppim, & medium ventriculũ intraturo animali ſpiritui aperiat, & poſtq̃ intrauerit, claudat. A cerebro aũt exeunt duo fruſtula longa neruis lateralia, nares homini iunctas aſſimilãtia, ſubtilibus operta pelliculis, cũ ipſis naribus vtrinq; ſolidatis. Cumq; neruus ille dilatatur nares clauduntur. Cum vero rugatur, aperiuntur, quia pelliculæ gibboſitati illius iunctæ cum eodem trahũtur. Ex libro de anatomia. Cerebrum itaq; tribus cellulis eſt diſtinctum. Duæ namq; miringe cerebri faciunt tres plicaturas inter ſe deuexas, in quibus tres ſiunt cellulæ, fantaſtica. ſ.ab anteriori parte capitis, in qua ſedẽ habet imaginatio. Logiſtica in medio, in qua ratio. Memorialis a poſteriori, in qua memoria. Fantaſtica multũ habet de ſpiritibus vt eorum multitudine, & motu plena ſiat ea formarũ attractio. Parum autẽ de medulla, vt ſit ibi quædam vacuitas vbi fluat frequens curſus ſpirituum ad formas ibi concipiendas. Logiſtica vero multũ habet de ſpeciebus ad operationes rationis peragendas, & etiam de medulla vt plena ſiat, & bona ſpirituũ reſtauratio. Porro memorialis parum habet de ſpiritibus, ne pp eorum multitudinem ſiat formarum quas rationis diſcretio commendauit delectio: multum vero de medulla vt ad impreſſionis formarũ ſuſcipiendas ſufficiens habeatur materia. Fantaſtica cellula eſt calida, & ſicca, vt per has qualitates formas rerũ appetat, & ſic ea formarum attractio vigeat. Logiſtica vero calida eſt & humida, vt his qualitatibus mediãtibus bona ſiat in cerebro digeſtio.i. rationis diſcretio, ſicut.n. in bona digeſtione per prædictas qualitates vigentes purum ab impuro diuiditur ita per diſcretionẽ verum a falſo, bonum a malo ſecernitur. Porro memorialis frigida eſt, & ſicca, vt per has qualitates ſiat rerum tenendarũ retractio, itaq; cerebrum dicitur eſſe templũ animæ pp tres eius partes principales. Anima.n. in fantaſtica cellula quaſi in veſtibulo diuerſas formas recipit per imaginationem. In logiſtica quaſi in conciſtorio de imaginatis diſcernit per rationem. In memoriali vero imaginata, & dijudicata conſeruat per memoriam.

De pia matre & dura. *Cap. XLII.*

Conſtant. vbi ſupra. Hæc eſt ergo forma cerebri, q̃ circũdant duo pelliculi, vel panniculi matres eiuſdem appellati, vnus craſſior eſt, qui dura mater vocatur cranco incroſſatur, quia ibi duplicatur, quod in oſſe lauda græco ſimili finiatur. Inde duplex eſt cerebrũ deſcendit, per locum. ſ. illum quem arterię duæ aſcendũt, quæ dũ in duram matrem deſcendũt, concauitas quædam remanet, q̃ quaſi vena quædam concaua per longũ in proram cerebri vadens, & ſanguinem portans replet. Ideoq; ab anathomicis vena vocatur, licet non ſit, quia viuente homine ſanguis ibi recipitur, dum vero moritur incraſſatur, & coagulatur: hæc quidẽ dura mater non craneo ſolidatur, ſed potius ſuſpenditur, & ab eis foraminibus egreditur. In egreſſu aũt hinc illincq; dilatatur. Facta autem eſt pp tria. ſ. vt matrem piam a cranei duritie cuſtodiat. Vel vt proram, & puppim diuidat, vel vt operimentũ, ac defenſio venarum, & arteriarum, quæ ſuper cerebrum ſunt, earumq; ad inuicem ligamentum exiſtat, ipſarũq; diuerſa ſpaciola ſuppleat, venarum inquam, & arteriarum hepar circũdantium. hæ namq; ad inuicem commixtæ ſunt in modũ telæ, quarũ ſpacia panni ſubtiliſſimi implent, vt nihil vacans in eis remaneat. Alius eſt panniculus ſubtilior, qui durę matri ſupponitur, & pia mater vocatur. Hæc cerebro coniuncta ipſum vndiq; circundat, & ſeq; per concauitatẽ cerebri ſpargit, mollior eſt in ſubſtantia q̃ mater dura. Durior aũt cerebro cui coniuncta eſt, ſicut cutis carni conglutinata. Diſtat autem a dura matre paruo interſticio, ſed tñ in quibuſdam ei cõiungitur, ſicut vena cũ craneum ingrediuntur, & cerebrũ dilatatur, & ſtringitur. Primo quidẽ ſubtiliatur mater pia, quia cerebri venas, & arterias colligat ne forte ſuſpunſa ſint, eorũq; vacuitates oportet vt suppleat. Secundo vt cerebrum coadunet, ne diſpergatur, & operiens a dura matre defendat ſicut ipſa a cranei duritiæ defenditur dura matre. Tertio vt cerebrũ nutriat per venas quas habet, & ſpiritum det per arterias quas in ſe continet: hi ſunt ergo duo panniculi, qui cerebrum operiunt, neruoſque adiuuant, & dum intra ipſos ſunt protegunt. Poſtmodum vero nudi, & ſoli cranei duritiem exeunt.

Qualiter cerebrum ſit principium ſenſus, & motus voluntarij. *Cap. XLIII.*

Ex libro de anathomia. Porro veſtibulũ animæ. i. fantaſtica cellula quinque portas quinque ſenſuum habet ante ſe, & ab illa decem nerui oriuntur qui ad quinque ſenſus faciendos dirigũtur. Ideoq; ſenſibiles appellantur, horum ergo duæ. opticii. viſibiles dicuntur, qui in media fronte coniunguntur, & illic iterum diuiduntur. Quorum vnus ad oculum dextrum, & alius ad ſiniſtrum cum ſpiritibus per eos decurrentibus ad viſum faciendum dirigũtur. In fantaſtica namque cellula, ſicut dictum eſt, multi ſpiritus abundant, quorum quidam deputantur ad diuerſas imaginationes faciendas, quidam vero diſcurrunt per neruos ad inſtrumenta ſenſuum, vt compleãt ſenſum. Quidam autem in logiſtica cellula diſcurrunt ad rationem faciendam. Porro alij duo nerui diriguntur ad oſſa petroſa aurium vt faciant auditum. Alij aũt duo ad linguam ad guſtum faciendum. Alij quoq; duo ad caruneulas naribus dependentes in modum mammillarum ad odoratum faciendum. Reliquorũ vero duorũ qui ſunt tangibiles vnus ad dextrum humerum dirigitur, & alius ad ſiniſtrum. Et ille qui ad dextrum in duos ramos diuiditur, quorum vnus tendit ad volam dextrę manus, & alius ad volam dextri pedis ad faciendum actum. Similiter & qui ad ſiniſtrum diuiditur, & ſimiliter ad volam & plantam ſiniſtram dirigitur. Iſte namq; ſenſus. i. tactus licet cuilibet parti corporis communis ſit, volis tñ manuum ac plantis pedum propriè cõuenit. Dicunt tñ aliqui, neruos tangibiles a memoriali cellula inter neruos motiuos oriri. Nerui quidem motiui deputantur in corpore principaliter ad motum faciendum. Secundario ad ſenſum tactus. Sicut econtrario nerui ſenſibiles principaliter ad ſenſum, ſecundario ad motum. Oriuntur aũt nerui motiui a parte poſteriori in cõtiguitate ſpinæ, & cerebri. Spina.n. habet principium in commiſſura. i. in quadam cranei parte poſteriori, quę furcata eſt velut y littera. In hac inquam infixa eſt ſpina, & illic oriuntur nerui motiui deſcendentes cum ſpina in inferiores corporis partes ad motus faciendos.

Qualiter a cerebro nucha deriuatur, & per ea ſenſus ac motus ad membra transfunduntur. *Cap. XLIIII.*

Oritur aũt à parte poſteriori capitis a cerebro nucha. i. medulla per cõcauitates ſpõdilium trahens ſecũ duas miringas cerebri quibus tegitur, exterius vero ſpondilibus illas cum miringis

defendētib. includit. Sūt aūt 18. ſpōdilia. 6. in colle. 12. in dorſo, & inter ſingula oriunt duo nerui vnus a dextris et alius a ſiniſtris, q dirigunt in diuerſas ptes corporis ad motū principaliter faciēdū & ſecundario tactum. Razi vbi ſupra. Cum ergo cerebrum ſit origo ſenſus & voluntarij motus, & partes corporis inferiores a cerebro valde ſunt remotę, quæ tamen & ſenſu & motu indigent, & hæc abſque neruis habere non valent. Nerui quoque ſi a cerebro recta via protenderentur ex longitudine deſcenſus debilitarentur, fecit Deus foramen ſub craneo per quod perduxit partem cerebri quæ nucha vocatur. Ad cuius etiam cuſtodiam oſſa cranci condidit. Quam etiam taliter munitam ſecundum corporis longitudinem prolongauit, & ex ea per ſpondiliū foramina neruos produxit, qui membris continuantur dantes eis ſenſum & motū. Itaq; ſi graue ſuper cerebro venerit accidens, toti corpori ſenſus ac motus aufertur. Nuchę vero ſi ſuperuenerit membris illis auferetur, quibus nerui ab illa parte nuchæ procedentes coniunguntur. Cerebrum eſt quaſi fons ſenſuum & motus voluntarij. Nucha vero quaſi fluuius magnus ab eo manans. Porro nerui ab illa procedētes ſunt quaſi riuuli paruuli de fluuio exeuntes. Sed cū fonti aliquod impedimentū acciderit, commune erit. Riuulus autem ſi euenerit, proprijs locis nocebit, ad quæ ipſi riuuli diriguntur. Ideoq; medicis ſcire perutile eſt, vnde quiſquis neruus oriatur, & ad quod membrum dirigatur. Vnde Galienus quendam qui de mula ceciderat, & ex vnius ſpondilis lęſione digitos auricularem & medicum duriter mouebat: atq; medicis emplaſtra digitis ſuperponentibus nullum ex eis iuuamentum ſentiebat, in breui ſanabat, dum eadem medicamina ſpōdilibus a quibus ad præfatos digitos nerui protendebantur ſuperpoſuit. Nerui quidem in principio ſui exitus a cerebro vel nucha ſunt valde molles, ipſiq; cerebro vel nuchæ ſimiles. Cum autem magis elongati ceperint indurantur, donec perfectam neruorum formam ſuſcipiant. Ipſi ſunt inſtrumenta ac viæ per quæ ſenſus & motus omnibus membris transfunditur. Vnde ſi ex tranſuerſo inſcidantur, aut ſenſus aut motus membri aut vtrumq; deſtruitur, ad quod ipſa diriguntur. Nucha quoque ſi conſtringatur, aut ex tranſuerſo inſcidatur, ſenſus & motus omnium membrorum quorum nerui a locis qui ſub ipſa ſunt incisione prodeunt aufertur. In longitudine vero ſiue nucha ſiue neruus inſcidatur non multum nocebit.

De vijs quibus purgatur cerebrum. *C. XLV.*

CONſtantinus vbi ſupra. Omnis autem cerebri ſuperfluitas aut eſt ſubtilis vt eſt fumus. Aut coagulata vel croſſa. Fumoſa enim ſuperfluitas a toto corpore tendit ad capitis ſuprema. Vnde craneum capiti ſuperpoſitum habet quædam oſſa ſerrę ſimilia, quandamque vacuitatem habentia, unde fumus ille exeat. Superfluitas autē croſſa & coagulata petit inferiora, cui expellendę natura fecit duo foramina, buccam. ſ. & nares, dura namque mater ſuper nares perforata, quaſi quoddam colatorium huic ſuperfluitati exhibet. Similiter & duo nariū oſſa dura matre ſuppoſita ſentiuntur eſſe perforata, vt inde ſuperfluitas exeat, & flatus ab exterioribus introeat, horum autem oſſium foramina ſunt multiformia. Alia namque recta, vt emittant cerebri digeſta. Alia vero torculata atq; tranſuerſa ne frigidus ac nocuus aer ad cerebrum introeat ſubitus, vel ne dura corpora ſicut puluis ſubeant ab exterioribus. Quædam aūt ex toto lata ad flatum recipiendum ſunt facta. Superfluitas a bucca emittenda per duo egreditur loca. ab interſtitio & puppis prore per tranſuerſum vſque in primam viam deſcendente. Hæc via quanto plus deſcendit tanto magis ſe rotundat ac ſtringit cuidam poſtea iungenda glandi, quæ concaua & rotunda ſicut ſphera vicinatur oſſi colatorio ſimili. Hoc autem os ſuperpoſitum eſt palato. Concauitas hæc embo vocatur, quia ſicut vinum per embotum ita ſuperfluitates noſtræ croſſę per eam influunt.

De oculis & eorum munimentis. *Cap. XLVI.*

ISidorus vbi ſupra. Oculi vocati ſunt, ſiue quia eos tegmina ciliorum occultant ne qua incidentis iniuriæ offenſione lędantur, ſiue quia occultum lumen habeat. i. ſecretum vel intus poſitum, hi inter omnes ſenſus animæ viciniores exiſtunt, in oculis enim omne mentis indicium eſt. Vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Iidem & lumina dicta, quod ex eis lumen manat, vel quia ex intimo ſui clauſam teneant lucem. Aut extrinſecus acceptam viſui præponendo refundant. Pupilla eſt medius punctus oculi in quo vis eſt videndi, vbi quia paruę imagines videntur nobis, propterea pupillæ appellantur. Nam paruuli pupilli vocātur, vocatur aūt pupilla q; ſit pura atq; impolluta, vt ſunt puellę. Phiſici dicunt eaſdem pupillas quas videmus in oculis morituros ante triduum nō habere, quibus non viſis certa eſt deſperatio. Circulus vero quo a pupilla albę partes oculi ſeparantur diſcreta nigredine, corona dicitur, quod rotunditate ſua ornet pupillam, vel ambitum pupillę. Palpebrę ſunt ſinus oculorum a palpitatione dictę, quia ſemper mouentur, concurrunt enim inuicem vt aſſiduo motu reficiant obtutum. Munitę ſunt autem vallo capillorum, vt & apertis oculis ſi quid inciderit repellatur, & ſomno conuenientius tanquam inuoluti quieſcant latentes. Cilia ſunt tegmina, quibus operiuntur oculi. Et dicta cilia, quod celent oculos tegant tuta cuſtodia. Supercilia dicta ſunt, quia ſuper poſita cilijs. Quæ iccirco pilis veſtita ſunt, vt oculis munimenta prætendant, & ſudorem a capite defluentem depellant. Intercilium vero medium eſt illud ſuper cilia, ſine pilis eſt. Genę ſunt inferiores oculorum partes vnde barbæ inchoant. Nam grecè genos, barbæ, hinc & genæ quod inde incipiunt gigni barbæ. Malę ſunt eminentes ſub oculis partes ad protectionem eorum ſuppoſitæ, vocatę autem malę, ſiue quod infra oculos prominent in rotunditatem quę græci mala appellant, ſiue quod ſint ſupra maxillas. Maxillę per diminutionem a malis dicuntur, ſicut paxillus a palo, taxillus a talo. Mandibulę ſunt maxillarum partes. Razi in Almazore ſecunda parte. Superciliorum multitudo ſignat cogitationum & ſtultitiæ multitudinem, loquelam quoque fędam & croſſam, longitudo vero arrogantiam & verecundiam. Quæ autem inferius deſcendunt a parte naris, & ſuperius eleuantur a parte temporis inuerecundiam ſimul & hebetudinem. Inferiores quoque palpebre tumorē habentes hepatis innuunt debilitatem.

De proprietatibus oculorum hominis. *Cap. XLVII.*

EX lib. de natura rerum. Oculi ſunt pars corporis precioſiſſima. Nullumque in eo membrum eſt frigidum & humidum niſi oculi & cerebrum. Oculi in homine ſibi appropinquant ſecūdum magnitudinem ipſius, pluſquam in ceteris animalibus. Ambobus oculis apertis, vna videndi vis vtrique dirigitur, ne vnus aliquid videat quod non alter. Viſus autem ſecundum horum malitiam quę in vidente eſt, inficit ſubiectam materiam, adeo vt ſi mulier menſtruata continue peculum aſpiciat, ipſum quaſi rubigine quadam inficiat. Magna dubitatio viſum obducit, ſicut morbus caducus. Nec vident patentibus oculis. Poſt annos viginti multis reſtituens eſt viſus. Ariſtoteles vbi ſupra. Non eſt autem oculorum varietas niſi in hominibus, & in equis. Oculi puerorum apud generationem viri[d]es ſunt. Deinde mutantur in eis ſecundum naturam vincentem. Oculi equorū inter animalia ſunt diuerſi coloris, & forte vnus oculus erit glaucus. Alius ei contrarius, quod non accidit in alijs animalibus præter hominem. Cauſa glaucitatis oculorum in pueris, quoniam iſta membra eis ſunt debiliora quam alia. Et glaucitas oculorum non eſt niſi quedam debilitas eorum. Similiter cauſa varietatis oculorum in homine & in equo. ſ. vt ſit oculus vnus hoīs vel equi glaucus & alius non, eadem eſt cum illa. quod homo tantum & equus in ſenectute caneſcunt. Nam canicies eſt quidam modus debilitatis humoris in cerebro, & paucitatis digeſtionis, & ſimiliter glaucitas. Cum ergo natura fuerit debilis ad decoquendum quod eſt in vtroq; & decoxerit quoddam & quoddam non. Tunc accidit, vt quidā oculus ſit glaucus, & quidam non, homo claudit oculum plus omnibus animalibus, quia tenuis eſt corij. Super palpebram enim eſt coriū continens eam, & ob hoc non conſolidatur palpebra neq; præputium, quia ſunt corium ſine carne. Plinius lib. 11. Hominum tamen oculi tantum diuerſi ſunt in colore. Ceteri autem in ſuo cuiq; genere ſimiles. Et equarum quibuſdam glauci: in homine autem ſunt numeroſiſſime varietatis atq; differentiæ, grandiores, modici, parui, prominentes. Præterea alij concernunt longinqua, Alij niſi prope admota non cernunt. Nam Tyberio Cęſari in tenebris clariores fuerunt, ita vt expergefactus noctu pauliſper tanquam clara luce cōtueretur omnia, paulatim tenebris ſeſe obducentibus. Diuo Auguſto equorum modo glauci fuere. In ludo Gaij principis viginti gladiatorum paria fuerunt, in his duo omnino fuere qui contra comminationes non cōniuerent, & ob id inuicti, tantę hoc difficultatis eſt homini, pleriſque vero naturale eſt, vt mutata non ceſſent, quo pauidiores accipimus.

De diſpoſitione oculorum. *Cap. XLVIII.*

AVicenna in tertio Canone. Oculi operatio ad corpus eſt quaſi ſpeculatoris ad exercitum, cui conuenientior eſt locus altus. Virtus autem viſus & materia ſpiritus viſibilis a cerebro procedit ad locū per viā duorū neruorū cōcauorū, qui per Anathomiam noti ſunt. Cumque oriuntur illi cum panniculis ſibi ſociatis ad orbitā deſcendunt, & dilatatur extremitas cuiuſlibet eorū ac replętur & āpliatur, ita quod cōprehendit humores qui ſunt ī pupilla. Conſtātinus in lib. de oculis. Compoſitū membrū propriam habet actionem ad quam eſt, quam cum vna ſuarum partium operatur. Ceteri vero illi operatio miniſtrant. Sic & oculi multis diuerſiſq; partibus compoſiti ſunt. Viſus tamen non ſit niſi cum

vna

una illarum.ſ.humore qui dicitur criſtalleydos.Eſt autem criſtalleydos humor albus & lucidus,non omnino rotundus ſed aliquantulum planus in medio oculorum locatus. Albus quidem & lucidus,ut cito uarios colores ſuſcipiat,ſicut clarum uitrum. Rotũdus autem ne cito patiatur.Omnis enim forma rotunda non cito patitur propter ſuos angulos,parua tamen ei latitudo facta eſt, quia ſi omnino rotundaretur,omnino inſtabilis eſſet, & lumen accipere non poſſet.In medio autem locati,ut cæteræ partes ſubminiſtrent. Quarum quædam eum defendunt,quædam adiuuant, hoc humore perforato lumen uiſuale amputatur,ſed aqua ab oculo ablata, mox lumen reparatur.Qui autem uult oculorum naturam ſcire, cerebri prius oportet cognoſcere naturã a quo uiſus procedit. Eſt enim cerebrum initium & fundamentum ſenſuum & uoluntarij motus atque regitiuæ uirtutis.Idẽ in pantegni in tertia parte.Oculi ſunt inſtrumenta uiſus,duo autem ſunt, ut uno forte patiente alter poſſit miniſterium ſuum explere.Sunt autem uniuſcuiuſq; decem efficientes cauſę,tres.ſ.humores.& ſeptem tunicæ.Non tñ hæc omnia uiſum faciunt,ſed una tantum. Solus enim humor criſtalleidos uocatus eſt inſtrumentum uiſus.Alia uero omnia ſunt eius iuuamenta,hic aliquantulũ eſt rotũdus,ut non facile patiatur.In ſuperficie uero aliquantulum planus,ut rem ſentiendam melius recipiat.Nam ſi penitus rotundaretur,non bene ſenſui rerum aptaretur. Omnis enim rotunda res in latera ſua relisſa inſtabilis eſt & non firma.Clarus autem eſt & lucidus ut cryſtallus ut in oppoſitos colores cito transferatur.In tunicarum ſitus medio ne undiq; careat iuuantium ſupplemento. Humor clariſſimus qui & gelaydon dicitur,eſt retro ſicut uitri liquor,ut eum muniat uel nutriat. Cum enim membra nutriantur ſanguine,qui a criſtalleyde femouetur, uitreum humorem fecit natura,qui ſanguinem ſuſcipiat,& in eius eſſentiã uertat,& mutatum ac depuratum ad criſtalleydon mittat clarum.Alius humor ante criſtalleydon locatur,ut ab aere deſiccetur, qui clarus & albus albugini oui aſſimilatus,& euagaydos uocatur,huius alterum eſt iuuamentum,ut a criſtalleyde aſperum tunicæ remoueat tactum,hi ſunt ergo tres humores,uitreus.ſ. cryſtallinus & albugineus.

De ſeptem tunicis oculorum. *Cap. XLIX.*

SEptem uero tunicarum tres ante euagaydon, & tres locantur poſt gelaydon, una uero ſubtilior eſt ſita inter euagaydon & criſtalleydon. Duo ſiquidem nerui concaui a cerebro ueniẽtes ad oculos in exitu ſui duobus induti ſunt panniculis cerebri, quos exuunt cum ad oculorum oſſa ueniunt.Et dum dilatantes ſe extendunt,circundat eos tela uenarum & arteriarum a pia matre exeũtium.Itaq; uenę & arteriæ ibi contextę rete uocantur ex retis ſimilitudine.Cuius iuuamentum eſt ad criſtalleydon uiſualem ferre ſpiritum,uenis autem & arterijs unde conficitur ſanguis humori uitreo ſubminiſtratur.Nam uitreus humor & cryſtallinus cum uenis & arteriis careant, ſanguinem ſibi ſuggẽdo attrahũt,a reti quidem uitreus & a uitreo cryſtallinus.Ambo uero neruorum panniculi ſunt a duabus matribus ipſius cerebri.Quorum ſubtilior rete operit & iungitur cũ ipſo ubi rete coniugitur criſtalleydo, quod fit ut rete uenis nutriatur,calor uero naturalis ex arterijs det. Hæc tunica ſicut & mater unde proceſſit ſecundina uocatur,hanc uelat groſſior pellicula,quæ ad hoc neceſſaria fuit,ut oculum ligaret & ab oſſe defenderet,hæ ſunt ergo tres poſteriores tunicæ.ſ.rete ſecũdina & dura.Trium autem anteriorum prima quæ poſt prędictas eſt quarta uelat albuginem oculi lenis in antea,intrinſecus aũt uilloſa,colorem habens medium inter nigrum & uenetum, unde & vuea uocatur,a ſecundina uero egreditur,huius triplex eſt iuuamẽtum,nam & corneam nutrit, unde multis uenis abundat,& ipſam a criſtalleyde diuidit,ne duritia ſua illi noceat, unde humidã eam eſſe oportuit.Tertio nigredine ſua ſpiritum uiſibilem coadunat, ne per aera diſpergatur,quia nigredo naturaliter lumen ſibi congregat.Albedo uero diſpergit.Vnde quidẽ uiſu deficiente propter ſplendorem nimium paululum claudunt palpebras oculorum ut uiſus ad uueam refugus,poſtmodũ amplior egrediatur. Dedit itaque natura ſplendorem nimium in hac concauitate uuea,quę etiã eſt pertuſa ut ſpiritus uiſibilis exiens ab ea rem illico ſenſu percipiat. Et etiam uilloſa,ut aquam deſcẽdentem ad oculos cohibeat. Quinta dicitur cornea cornu ſubtili & alba ſimilliima dura ſolida & alba,ex multis fruſtulis compoſita.Ad hoc quidem neceſſaria, ut criſtalleydon ab extrinſecus accidentibus cuſtodiat.Clara eſt & lucida,ut uiſualem ſpiritum exire prohibeat.Dura uero quia ſubtiliſſimam eſſe oportebat.Sexta dicitur coniunctiua ſubtilis & alba in omnibus oculi lateribus ſolidata,non operiens corneam ſed circundans,hæc eſt illa albedo quę uidetur in oculo & exit a panniculo qui intercutane⁹ ſuperpoſitus eſt craneo.Huius utilitas eſt ꝙ undiq; oculũ oſſib. circũiugat & lacertos operit,quib.mouenť oculi, he ſunt ergo tres tunicę albugini antepoſitę. Septima uero ſubtiliſſima,albiſſimaq; & nitidiſſima q̃ albugini ſuppoſita partẽ illã tãtum operit quam uitreus humor operiendam dimiſit,uocatur autem aranea tela,eo ꝙ eſt illi ſimillima.hęc eſt quam in oculo uidemus.

De Phiſionomia oculorum. *Cap. L.*

RAzi vbi ſupra. Oculi magni ſignificant pigritiam, maioremque ſtultitiam,ſed minorem malitiam. Oculi foris prominẽtes inuerecundiam deſignant,& loquacitatem,& ſtoliditatem. In profundo vero poſiti calliditatem atque deceptionem, ſimiliter & in corporis longitudine poſiti,magni ac tremuli pigritiam & libidinem. Parui quoq; & tremuli ac varij libidinem & iracundiam. Oculi varij vel virides hominem malum & latronem ſignãt. Oculi coloris ignei,peſſimum & obſtinatum.Oculi quoq; varij qui ſuo colori citrinitatem habent admixtam, peſſimos mores deſignant. Sed & oculi varij maculas multas circa pupillam habentes, hominem peſſimum indicant.Oculi vero varij cum citrinitate radiãtes, aut virides,hominem malum ſignant. Qui vero cum hoc habent rubeas maculas in oculis vt ſanguinem,aut albas, omnibus deteriores ſunt, magiſque deceptores. Meliores autem dicuntur eſſe oculi, qui inter nigrum & varium ſunt,cum hoc etiam nec multum radioſi ſint, nec rubedo vel citrinitas in eis apparuerit, tales enim bonam naturam demonſtrant. Oculi quaſi lapides immobiles ſignant calliditatem, cito quoque mobiles & acutè cernentẽs hominem callidum & deceptorem atq; latronem.Multũ vero tremuli,malitiam,oculi ſurſum tendentes ut boum oculi,qui cũ hoc etiam uidentur rubei,hominem peſſimum,ſtolidum ſtultum & ebrioſum ſignificant. Oculi quoq; caprarum oculis ſimiles ſtoliditatem indicant.Vaccarum oculis ſimiles amentiam. Oculi quorũ intuitus intuitui mulieris aſſimilantur luxuriam prætendunt & inuerecundiam.Quando uero ſimiles ſunt intuitui pueri, totaq; facies & oculi quaſi ridere uidentur, lætitiam indicant & longam vitam. Pupillæ multum nigræ ſignant timidum hominem & hebetem ac pigrum.Pupillæ vero in quarum circuitu marginis apparet ſimilitudo,hominem inuidum & loquacem ac timidum & peſſimum.Oculi quorum palpebrę cum magna frequentia claudũtur & aperiuntur,hominem timoroſum & maniaticum declarant. Quorum vero pili palpebrarum inferius curuantur, vel ad vnam partem naturaliter torquentur, hominem mendacem & callidum ac ſtultum ſignant.

De auribus. *Cap. LI.*

ISIDORVS vbi ſupra. Aurium dictum eſt nomen a vocibus hauriendis, vox enim repercuſſa per amfractus earum ſonum facit, quo ſenſum accipiant audiendi. Pinnula eſt ſumma pars auris ab acumine dicta, pęnum enim antiqui acutum dicebant,vnde & bipennis & penna. Conſtantinus ubi ſupra. Auditus inſtrumenta ſunt in oſſe petroſo foramina & pelliculæ quibus illa operiuntur, & auriculæ, ſed cum uno tantum hoc auditus efficitur, quod ab alijs duobus adiuuatur,unum enim par neruorum a quinto pari egreditur, quod in oſſis petroſi foramina protenditur, ubi dum dilatatur foramina interius operiuntur.Quæ tranſuerſa ſunt ſicut torcular,ut non frigidus aer cito penetret,ac pãniculis obſit,ne ue noxium aliquid incidat,quod auditus inſtrumentum impediat.Exterior autem cartilago quæ dicitur auricula, dupliciter eſt neceſſaria.Defendit enim auditum ſicut oculos cilia, nequid in eum incidat, & etiam uocem adiuuat.Vox enim eſt aeris repercuſſio, quæ cum ad cartilaginem uenit,ibidem adunata fortiter intrat foramina. Auicenna ubi ſupra. Auris eſt membrum auditui creatum habens oſtratum amfractuoſum,ut omnes uoces ſentiat & faciat tinnitum earum neceſſarium.Et incipiens in oſſe petroſo foramen inuolutum ut eius amfractus alonge ſpacium aeris ad interiora. Nã ſi directe penetraret abbreuiaretur ſpacium.Nũc autem abbreuiatur,ut non ſubito perueniant ad interiora eius calor & frigidus ſuperflua.Auris cartilaginoſa creata eſt,quia ſi eſſet carnea ſiue neruoſa uel panniculoſa non ſeruaret figuras fornicis & amfractuoſitatis.Et ſi oſſea eſſet in omni caſu lęderetur & læderet.Ideo ſic creata eſt habens cum figuræ conſeruatione lenitatem atq; reflexionẽ. In lateribus uero creatæ ſunt aures, quoniam anterior pars uiſui conuenientior fuit, ut non ſit ſub capillorum uittarumq; tegumẽto. Ariſtoteles ubi ſupra. Omne animal habens aures habet eas mobiles præter hominem. Aures mediocres bonitatem ſignant, magnæ uero ac prominentes ſtoliditatem & garrulitatem. Razi ubi ſupra. Aures magnæ ſignant ſtoliditatem & uitæ longitudinem Auicenna in 2. Canone. Sordicies auris confert pannaricio, & linitur ſuper fiſſuras labij. Item ſordicies auris hominis confert emigraneæ.

De Naribus. *Cap. LII.*

ISidorus ubi ſupra. Nares iccirco nominantur, quia per eas uel odor uel ſpiritus emanare non deſinit, ſiue quia nos odore admonent, ut norimus aliquid ac ſciamus, unde econtra, ruſtici ac

rudes ignari dicuntur. Conſtantinus vbi ſupra. Nares ſunt duo naſi foramina a ſe vna inuicem cartilagine differentia. Quorum ſingulum naſum aſcendit, & in duo foramina ſe diuidit, primum in buccam per tranſuerſum tendit. Alterum poſt matrem duram vadit in oſſa colatorio ſimilia, hæ viæ groſſis panniculis ſunt induteę quæ a ſexto pari incipiunt. Sunt autem narium viæ duabus ex cauſis neceſſariæ. Prima quæ maior eſt, quia ſpiritus & odoratus per illas trahitur. Altera vero, qua groſſę vétoſitates a cerebro venientes emittuntur. Sunt autem tranſuerſę non pulmoni oppoſitę: vt ſi quando frigidus aer ſubeat, pulmonem non lędat, & ſi quid cum aere ſicut puluis & cinis intrauerit, pulmoni non obſit, ſed aer tranſuerſa obambulans depuretur & caleſiat, ac noxia ne ad pulmonem veniant, repellant, viæ quidem apparentes in naſo tantum ad cerebrum ferunt odoratum. Duo vero fruſtula prorę vberibus ſimilia ſunt odoratus inſtrumenta: quæ vſq; ad colatoria vel colatorium deſcendunt: vbi dura mater eſt pertuſata, & ſuper eam ſimiliter vberū extrema vſq; ad ventriculos cerebri pringētia. Odoratus autem ſic efficitur, fumus. ſ. odoriferorū corporum diſſolutus, & cum aere mixtus per foramina narium ab vberibus trahitur, ac per vberum pertuſiones cerebro tranſmittitur. Cerebrum namq; dilatatur & conſtringitur, vt calorem ſuū naturalem cuſtodiat. Et dum dilatatur, aer aerem trahit a naribus pectore quoq; & pulmonis cannalibus. Et qualiſcunq; fumus aeri tracto miſcetur, neceſſe eſt vt ad cerebrum trahatur. Iſta dilatatio, flatus dicitur tractio: cum vero fumoſus aer conſtringitur, emunctiones a ventriculis per nares expelluntur. Hæc autem expulſio flatus eſt emiſſio. Auicenna in 3. Canone. Naſi meatus ambo penetrant vſq; ad colatorium ſub duobus corporibus poſitum, ſimilibus duobus mammillarum capitibus, & illic velamen cerebri coram foramine colatorij perforatum eſt, vt in ipſum penetret odor. Razi vbi ſupra. Narium amplitudo complexionis humiditatem ſignat. Item narium magnitudo & groſſicies, indicat ſapientiæ paruitatem, Latitudo quoq; luxuriā, Narū extremitas longa & ſubtilis feſtinationē ſtultitiā ac leuitatem, Narium foramina valde aperta iraſcibilitatem.

De Ore & labijs. *Cap. LIII.*

ISidorus vbi ſupra. Os dictum eſt, eo quod per ipſum quaſi per oſtium & cibos intus mittimus, & ſputū per ipſum foras proijcimus, vel quia ibi ingrediūtur cibi & inde egrediuntur ſermones. Labia vero a lambendo nominata ſunt. Auicenna vbi ſupra. Os eſt membrū ad hoc neceſſarium, vt perueniat cibus ad concauitatē inferiorem. In hoc quoq; communicans, vt aer perueniat ad concauitatem ſuperiorem. Confert etiam in expulſione ſuperfluitatū aggregatarum in ore ſtomachi cum elongantur, & fit earum expulſio ad interiora difficilis. Eſt etiam vas vniuerſale membrorum in homine locutionis, & in reliquis animalibus vociferationis ex ſufflatione. Duo labra creata ſunt ad cooperiendum os & dentes, & ad decorem & ad recipiendum ſaliuam, & ad iuuādum loquelam. Creata ſunt autem ex carne & neruis, quæ ſunt partes lacertorum quæ continent ea. Razi vbi ſup. Oris extremitas ad duo tendit foramina. Quorū vnum quod anterius locatur eſt trachea arteria, quę a cyrurgicis cannalis pulmonis dicitur. Aliud vero poſterius ad partem colli ſuper eius. ſ. ſpōdiles poſitū vocatur meri per quod cibus tranſit & potus. Per tracheam vero arteriam non tranſit niſi aer, qui attrahitur & emittitur. Ariſtoteles vbi ſupra. Os quidem quo indiget ad vigorē eſt multæ ſiſſuræ ſicut in lupis cęteriſq; rapacib⁹ animalib⁹, homo vero i cōparatione ſui corporis parui oris ē. Ex lib. de nat. re. Cætera quoq; animalia hyatū amplum & longū habent, homo vero econtra anguſtum & rotundū, in quo notatur parſimonię virtus, qua debet cæteris omnibus præcellere. Eſt autem os inſtrumentum guſtus, & virtus guſtatiua maximè in palato oris conſiſtit. Razy vbi ſup. Os magnum ſignat guloſitatem & audaciam, labia magna ſtultitiam & hebetudinem, labia non bene iuncta ægrotationem.

De Lingua. *Cap. LIIII.*

ISidorus vbi ſup. Linguæ a ligando cibum putat Varro nomen impoſitum. Alij quod per articulatos ſonos verba ligat. Sicut enim plectrum chordis, ita lingua illiditur dentibus, & vocalem efficit ſonum. Razy vbi ſupra. Lingua eſt caro mollis & alba, quę multis venis paruis in quibus eſt ſanguis circundatur, & ob hoc eius color in rubeum mutatur. Sub inferiora eius parte ſunt venæ & arteriæ multę, nerui quoque multi, quorum omnium magnitudo linguæ ſuperat modum. Sub ea ſunt orificia a quibus egreditur ſaliua, quæ vſque ad carnem glandoſam ac mollem prope radicem linguæ poſitam procenduntur. Conſtantinus vbi ſup. Lingua eſt inſtrumentum guſtus & locutionis, quæ de carnę molle componitur, & ſpongiæ aſſimulatur. Ad hanc veniunt multæ venæ ſanguine plenę, vnde & rubicunda eſt colore. Eiſdemq; veſtibus operitur, quibus buccæ ſpacium & palatum induitur. Et os ſtomachi guttur & cannales pulmonis. A ſuperiori parte apparet tota. & ab inferiori vſq; ad ligamenta, quibus mento connexa eſt. In quibuſdam autem hominibus pluſquam oporteat lingua contrahitur, ne in partes diuerſas moueatur. Vnde ligamenta neceſſario inſcidantur, vt ei motus per totum os & palatum detur. In lateribus ligamentorum quędam venę ſunt, quæ ſui per humectationem flegmaticam ſaliuam appellatam linguæ ſubminiſtrant. Vnde & vocantur a medicis ſaliuaris habitatio. Initium linguæ vnde exit, caro glandoſa & alba, eſt ipſius ſaliuæ generatiua, quæ iuuamentum præbet dum ſaliuam a venis illis recipit, vnde linguam & buccam humectet. Auicenna vbi ſup. Lingua eſt ex inſtrumētis cōuerſionis cibi maſticati & inciſionis vocis, & ad ipſam pertinet iudicio guſtus. Cutis ſuperficiei eius inferioris eſt continua cum cute meri, & interiori parte ſtomachi. Lingua ſecundum potentiam loquendi eſt melior, quę commenſurata eſt in longitudine & latitudine ſua, & quæ ſubtilis eſt apud extremitatem ſuam exteriorem. Illa vero quæ eſt magna & lata aut valde parua, non eſt habilis ad loquendum. Subſtantia quidem linguæ eſt caro mollis quam cooperiunt venæ paruę intrantes ſanguineę rubeę ex eius colore. Harum aliæ ſunt venæ, aliæ arteriæ. In ipſa quoq; ſunt plures nerui procedentes ex neruis quatuor venientib⁹ ad ipſam. Sub hac etiam ſunt duo orificia quaſi duo fontes vel duo hauritoria ſaliuæ; rorem linguæ conſeruantes. Item ſub ea ſunt duæ venæ magnæ virides ex quibus procedunt venæ plures.

De varijs officijs linguæ. *Cap. LV.*

ARiſtoteles vbi ſup. Lingua quidem hominis abſoluta eſt, valde mollis & lata, vt vtatur duabus operationibus tactu & guſtu humiditatum. Omne namque corpus molle conueniens eſt ad bonitatem ſenſus tactus. Nec erit guſtus niſi per aliquem modū tactus. Præterea quando lingua eſt abſoluta lata & mollis, apta eſt ad bene ſermocinandum, quoniam extenditur contrahitur atq; gyratur in ore circumquaque diuerſis modis. Ex lib. de Anathomia. Inter neruos quidem motiuos oriuntur a nucha duo nerui qui ſuperioribus mandibulis inſiguntur, & inde reflectuntur ad inferiores maxillas in maſticando mouentes illas & non ſuperiores, & hoc in quolibet animali præterquā in crocodillo, in quo non inferior, ſed ſuperior in manducando maxilla mouetur. Quidam etiam nerui motiui a nucha diriguntur ad pulmonem, vt colligantiam pulmonis ad ſpinam faciant, & inde reflectuntur ad linguam vt ad vocem forment, vnde & vocales & reuerſibiles dicuntur. Sed hi quandoq; terminantur in medio linguæ, vnde lingua replicari non poteſt ad formandam, R. litteram. Quandoque vero diriguntur ad ſummitatem, ſed ita quod linguam nimium dilatant, Vnde male profertur S. littera. Itaq; neruorum genera diriguntur ad linguam. ſ. duo ſenſibiles, vt ſupra dictum eſt a cella phantaſtica ad guſtum faciendum, & duo motiui a nucha ad motum linguæ faciendum, & duo vocales a pulmone ad voces formandas. Vnde lingua triplex habet officium, ſeruit enim membri animatus ſapores diſcernendo, Spiritualibus autem voces formando, Nutritiuos quoque cibos vertendo & maſticando. Ex lib. de na. rerū. Lingua eſt inſtrumentum ori inſitum, quo vox ad loquendum verba formatur. Lingua mediocris. i. nec lata, nec ſtricta laudabilis eſt, quia conuenientior eſt bonitati motus. Item lingua quandoque eſt abſoluta, quandoque eſt impedita, vel ex mala conſuetudine, vel ex mala diſpoſitione. Nam nimis ſpiſſa bleſos reddit, Nimis vero tenuis titubantes, vel ſincopantes. Muta vero eſt non ex ſui vitio ſępe, ſed quoniam homo non audiens, nequaquam viſum loquendi didicit, quandoque etiam ſed raro muta fit ex ſui vitio. ſ. ex radice linguæ & arterijs quæ paraliſi ſoluuntur. Aut ex alio vitio ex corruptione contracto.

De Vua & amigdala. *Cap. LVI.*

COnſtanti. vbi ſup. Hęc eſt compoſitio linguæ & cæterorum animatorum corporum interiorum. Sequitur de membris interioribus compoſitis ſpiritum ſubminiſtrantibus. ſ. de vua pulmone dyafragmate, de pectore namque iam diximus, cum de cōpoſitione ipſius tractauimus. Vua triplici de cauſa eſt neceſſaria. Primo quod reddit vocem pulchram & fortem. Secundo, quia alleuiat aerem introeuntem, eiuſq; temperat frigiditatē. Vnde quidam moriuntur cum eis radicitus euellitur, vel inciditur, non tantū amittentes ſonoram vocem, ſed nimium recipientes aerem qui pectus infrigidet & pulmonem. Quapropter oportet incidentē non totā extirpare ſed partē. Tertio vt recipiat puluerē ne guttur intret vel pulmonē. Auicenna vbi ſup. Vua eſt carnoſa ſubſtantia pēdens ſuper poſtremam partem epygloti ſicut velamen, huius iuuamentū ē gradatio aeris, ne frigore ſuo percutiat pulmonē ſubito, & vt p

habea.

hibeat puluerem ac fumum, & ut percutiat vocem qua confortetur, & magnificetur, tanquam ipſa ſit porta cuſtodiens ſuper exitum vocis quantitate ſua. Amigdale duę ſunt carnes duæ in radice linguæ natę tendentes ad ſuperiora tanquam ſint duę paruæ auriculæ. Sunt autem carnoſæ atque neruoſæ, ſicut duo glandulæ, vt ſint fortiores, harum iuuamentum eſt vt adiuuent aerem apud caput cannæ, ſicut arca & vt non penitus expellatur aer, cum fit attractio cordis, & animal deficiat.

De Hutture. Cap. LVII.

CONſtantinus in pantegni tertia parte. Guttur eſt ſpacium meatus anhelitus & cibi. Ex eo ſunt additio quæ eſt vua, & duæ amigdale. Conſtantinus vbi ſupra. Guttur eſt extremitas cannalium pulmonis, cuius duplex eſt iuuamentum, maius & primum vt aerem emittat, & flatus trahat. Secuodum propter vocem. Aer enim trahitur vt corpus naturali calore refrigeretur. Expellitur autem vt nos dupliciter upituletur, vel vt fumoſa ſuperfluitas a corde expellatur, vel vt materia vocis efficiatur, his ergo duabus ex cauſis compoſitus eſt cannalis pulmonis, qui etiam ex multorum fruſtulorum cōcatenatione ligamentis conſtrictus eſt vt dilatari poſſit & conſtringi, quæ duo attinent voluntario motui, qui nunquam niſi ex concatenatis membris poteſt fieri. Huius ſubſtantia cartilaginoſa eſt & dura vt cum exit ventus fiat vox clara. Raucitas enim vocis ex humiditate fit cannalis pulmonis, huius ſuperior extremitas gulę vicina quæ guttur appellatur cannalibus omnibus pulmonis durior eſt, & ob hoc ipſa eſt inſtrumentum uocis. Fit autem guttur ex tribus cartilaginibus maioribus, primum eſt anterius, gibboſum exterius, concauum interius. Secundum priore maius eſt, & retro iuxta os ſtomachi locatur, ut ſuppleat quod priori defuit. Tertium vero tanto ſecundo minus, quanto ſecundū priore maius. Secunda cartilago vbi tertię coniungitur, ſtrictior eſt fundamento, quod ideo neceſſe fuit, vt fundamentum in pulmone latius eſſet gulari gutture. Tertia vero tantam habet concauitatē ex parte vię ſpiritus. vt ex harum trium compoſitione cannalis reddatur ſimilis fiſtulæ, per quam poſſit aer ad pulmonem tranſire. Tertia ſecundam quaſi equitat, quę cypho aſſimulatur, duo habēs concaua. Quę duo ſecundæ intrant fruſtula quaſi concatenata, & hoc vt hac concatenatione guttur claudatur & aperiatur. In ipſa quoq; cartilagine cyphum aſſimilante eſt os vnum duas furculas habens, per quod collum extenditur. Concauitas gutturis per quā aer intrat & exit habet corpuſculum quoddam, quod aſſimilatur linguæ fiſtulæ, cuius nihil in toto corpore reperitur ſimile. Componitur enim glande, pelliculis & pinguedine, vocatur autem gutturis lingua ſiue catharacta, & eſt primum vocis inſtrumētum, quia niſi claudatur impoſſibile eſt vocem eſſe. Nam ſi via gutturis aperta eſt aer paulatim exit, quod formandæ voci contrarium eſt. Sed fit tantum quidam flatus, ſi tenuiter exeat paruus, ſi vero fortiter magnus. Cum autem vox formatur ſubito de corpore multus aer egreditur, cuius via primū a largo venit ad anguſtum, & poſt paulatim egrediens anguſtatur & dilatatur, hæc ergo gutturis cartagracta ad conſtringendum flatum ſunt neceſſaria, non vt intus ex toto contrahatur, ſed in emiſſione vocis vtrinque conſtringit lateraliter pectus, & cum coſtis lacertos hipocundriæ vicioos, aerq; licet fortis coartatur, ne ſubito egrediatur, quod facit lacertus, quo cyphum aſſimilans cartilago conſtringitur. Eſtq; rei huius explementū linguę corpus fiſtulæ aſſimilatum. Per huius linguę latera natura fecit duo foramina, quæ ad locum concauum ſecedunt, quo nōn poteſt aer ſubire dum per largitatem nagatur tuæ. Sed cū alta ſe diſtrīgit, illa duo foramina aperit, ut poſſit aer exire. Ex libro de natura rerum. Guttur ineſt homini tantum & ſuibus, habent tamen & uolucres. In gutture uoces formantur, in cuius ſuprema parte ad uerba articulantur. Guttur eo loco os habet medio perforatum, quo caput collo coniungitur. Et iſtud os maximè apparet in uiris maxime ſub mēto. In feminis autem nunquam uel raro. Guttur cartilaginoſum eſt & habet gradus nodis ſimiles, per quos uox eructuans habilitatur, aut articulata poſtmodū in uerba formatur, habet autem uires formandi tonos aut notulas & ſi non uerba, habet & ſpirandi uias, recipitque ſpiritus aereos, qui uitalem animam nutriūt.

De Pulmone. Cap. LVIII.

ISIDORVS ubi ſupra. Pulmo ex græco trahit uocabulum. Græci enim pulmonem pleumon uocant, eo quod cordis flabellum ſit, in quo pneuma .i. ſpiritus ineſt, per quod & agitantur & mouentur pulmones & palpitant adaperiendo ſe ut flatum capiant, ſtringendo ut eijciat. Eſt enim organum corporis. Conſtantinus ubi ſupra. Pulmo ex molli carne eſt aeris ſpumæ coagulatę ſimillimus, multis quaſi uaſis celatus, hæc uaſa triformia ſunt, unum a dextra concauitate cordis incipit, alterum a ſiniſtra, tertium a ſuis cannalibus prodit. A dextra concauitate cordis eſt uena non pulſatiua quę tātum propter formam ſimilem arteria dicitur, quia de duris & duobus facta eſt panniculis, ut ſubtilitatem ſugeret aerei ſanguinis in nutritiua pulmonis. Pulmo namq; naturę ſubtilis eſt & aerei, ideo que nutrimentum debet hebere ſimile. A ſiniſtra cordis exit arteria, cuius forma eſt ſicut vena, quia vna eſt & rara pellicula, vnde venata uocatur arteria, hæc ideo neceſſaria fuit, vt ſpiritum & clarum ſanguinē afferret pulmoni, multumq; fert ſpiritus quantitatem propter raritatem. Vas autem veniens a pulmonis cannalibus ſimile eſt eorum compoſitionibus, & cum cartilagine ſua cum venata iongitur arteria. Vnde vnumquodq; trium horum vaſorum cum intrat ſtomachum fit quadripartitum, duæ partes eunt dextrorſum, & duę ſiniſtrorſum. Pulmo nāq; diuiditur in duo, panniculis mediantibus pectuſque intercidentibus. Quatuor ſuperiores partes per pulmonem poſtea multipliciter diuiduntur. Pulmonis iuuamentum eſt, vt vndique cor circundet & cū proprio motu careat, intus pectoris eum ut moueatur adiuuat, eſt autem inſtrumentum ſpiritus & uocis. Spiritus propter cor neceſſarius eſt. Cū enim cor fundamentum ſit & fons caloris naturalis, neceſſe eſt aerem trahi, unde & feruor eius refrigerari, & fumoſa ſuperfluitas poſſit expelli. Itaque duos motus habet contrarios. ſ. dilatandi quo ſpiritum trahat, refrigerandi atque ſtringendi, quo fumoſas ſuperfluitates expellat. Eſt ergo pulmo cellulæ ſimilitudo ſeruans ſemper aerem frigidum ad cordis feruorem refrigerandum, & calidum ad uocem atque flatum. Quod ſi mediatore careret cor, & per ſe principaliter aerem traheret & expelleret, ſpiſſiſſimum & in infinitum motū eſſe oporteret, quod adeo periculoſum eſſet, ut nec uno momento flatus teneretur. Cum autem quodlibet animal in loco calido uel fetido ſiue in aqua profunda flatum teneat, cor ad pulmonem refrigerationis cauſa refugere conſtat, unde fit ut quandiu aer in cella pulmonis eſt, animal in his locis uiuere ualeat. Eo uero deficiente & fumoſa ſuperfluitate in corde uel pulmone creſcente, uitale eſſe deſinat: eſt iterum pulmo neceſſarius ut aerem excoquat, & in naturam ſpiritus trahat. Ex libro de Anathomia. Eſt itaq; pulmo mēbrum in complexione frigidum & humidum, in ſubſtantia molle ac tenerum, in forma cauernoſum ac ſpongioſum habens ſeptem pennulas duplici motu mobile. Dilatatur enim & conſtringitur, quia miniſtrat aerem cordi attrahendo & cordis calorem mitigando, & cor ipſum depurando ſuperfluas fumoſitates ab ipſo recipiendo & eas expellendo.

De Corde. Cap. LIX.

ISIDORVS ubi ſupra. Cor a gręca appellatione deriuatum eſt, quod illi cardyan dicunt, ſiue a cura. In eo enim omnis ſolicitudo & ſcientię cauſa manet. Quod ideo pulmoni uicinius eſt, ut cū ira accenditur pulmonis humore temperetur, huius duæ arteriæ ſunt, de quibus ſiniſtra plus ſanguinem habet, dextra plus ſpiritū, unde & in dextro brachio pulſum inſpicimus. Conſtantinus ubi ſupra. Cor fit ex uillis diuerſè poſitis, cuius caro tota eſt dura. Diuerſitas uillorum eſt ex diuerſitate motuum dilatandi. ſ. & cōſtringendi. Duritiès autem carnis ut uelocius auferatur paſſibilitas. Pulmo circundat cor lateraliter. Forma uero cordis pinea eſt. Inferior eius pars. i. latitudo ſuperiori corpori opponitur, & inter ambas pectoris medietates ponitur, quas mediante panniculo diximus eſſe diuiſas. Caput autem quod acumen dicitur, in ſiniſtra parte locatur. Et hoc latus cordis inhabitat ſpiritus uitalis. Inde exit arteria maior de qua omnes egrediuntur alię, unde fit ut pulſus in ſiniſtra parte fortiſſimus ſit. Cor autem duas habet concauitates, quarum ſiniſtra in acumen tendit, dextra uero infra ſubſiſtit, a dextra uſq; in ſiniſtram eſt unum foramen. Dextra tamē habet duo foramina, quorum unum intrat uena concaua, portans ab hepate ſanguinē in eandem concauitatem. Supra hoc foramen tres panniculi ſont ad hoc ibi poſiti, ut intraturo ſanguini aperiāt & poſtquam intrauerit claudant, ne exeat propter dilatationem cordis, alterum uero foramen exit uena arteriæ ſimilis, ut pulmonem nutriat, de qua iam diximus in tractatu pulmonis. Siniſtra itidem duplex habet foramen, quorum unum arteria uenę ſimillima intrat, quę ſpiritū a pulmone portat, & ſanguinem a corde ad pulmonem portat. Super hoc quoq; foramen ſunt duo panniculi aperientes ſe aeri ad cor ingredienti. Alterū uero foramen eſt ſiniſtræ partis unde maior arteria exit q̄ uocatur orthi, & omnium arteriarum totius corporis fons exiſtit: hęc habet tres panniculos, qui aperiuntur ſanguinem & ſpiritum emittendo a corde, poſtea clauduntur reditum prohibendo: hę duæ cordis concauitates ſemper in pulſu ſunt, ſed tamē plus ſiniſtra, quia ſanguis & ſpiritus plus ibi regnat, unde dignior eſt quam dextra. In unoquoq; autem cordis concauo fruſtulum eſt exterius quod auriculæ aſſimilatur, unde duæ cordis auriculæ nominantur. In quarum dextra ſolidatur arterialis uena, & in ſiniſtra venoſa arteria, habetq; in ſua latitudine quædam uſia cartilaginoſa, quę ſedes cordis ſuit appellata. Circuniit ēt cor panniculus quidam qui caſula cordis etiam dicitur. In cuius medio extrinſecus panniculi pectus mediantes ſolidantur: hic cordi neceſſarius fuit, ut eſſet fundamentum caloris naturalis, unde regeretur uita animalis.

Adhuc De eodem. Cap. LX.

RAzi vbi ſupra. Cor itaq; fecit Deus vt eſſet fons & origo caloris naturalis, & vt ab eo totum corpus per arterias quæ ab ipſa procedūt ad omnia membra calefieret, vnde ſi membrum aliquod arterias ad ſe venientes amiſerit congelatur, & motus eius ac ſenſus prius indurantur, deinde quaſi mortuum redditur. Muſculi enim ac nerui necnon & ipſum cerebrum vt in ſua natura cōſeruentur, & actiones ſuas perficiāt, quadam menſura caloris indigent, & ob hoc eis arteriæ tranſmittuntur. Itaq; quod animal habet ſupra vegetabilia primum iuuamentum eſt quod a corde contrahit. Secundum vero quod a cerebro recipit per quod eſt perfectio, & ad quod prona fuit actoris tota voluntas & intentio, iuuamen autem quod recipit ab hepate cum vegetabilibus eſt commune. Non enim ab eo recipit niſi nutrimentum & augmentū. Quia uero cordi vt in ſua natura conſeruaretur, aeris frigidioris neceſſaria fuit attractio, & aeris concauitatibus ſuis nimis calefacti expulſio, facta ſunt ei inſtrumenta aere attrahendi, pectus.ſ. & pulmo. Inter ipſa quoq; & cor concauitates & foramina poſita ſunt, per quę tranſire poſſit aer attractus, ſicut poſtea dicemus Cordis caput tornatile & acutum inferius tendit, radix eius ſuperius eſt. Habet autem cor caſulam quæ ex ſpiſſo panniculo conſtat ipſum circundāte, nec totaliter ei continuatur, ſed prope radicem ſuam tantum. Cor in medietate pectoris poſitum eſt, ſed eius caput tornatile parum ad ſiniſtram declinat, a qua magna arteria.ſ. orthi exoritur. Vnde & pulſus in ſiniſtra parte magis apparet, habet etiam cor iuxta originem vel radicem ſuam quoddam ſimile cartilagini, qđ eſt quaſi baſis totius corporis cordis. Habet præterea duos magnos ventriculos, vnum in latere dextro, & aliū in ſiniſtro, & inter eos quędam foramina: horum dexter habet orificia duo per quorum vnum venę quę ab hepate oriuntur intrant, & per quod ſanguis ad dextrum cordis ventriculum tranſit. Per aliud vero tranſit vena, quę ab hoc ventriculo pulmoni continuatur. Siniſter quoq; ventriculus habet orificia duo, quorum vnū eſt os arteriæ magnæ, a qua totius corporis arterię oriuntur. Aliud vero eſt os venę quæ ad pulmonem tendit, per quod aer a pulmone ad cor tranſmittitur, habet inſuper duo additamenta auriculis ſimilia, dextrum.ſ. & ſiniſtrum. Pulmo quoq; eis adiunctus eſt, vt ipſum cuſtodiat, & ab oſſium pectoris percuſſione defendat. Ariſt. vbi ſupra. Cum in ceteris animalibus poſitum ſit cor in medio pectoris, in homine declinat ad ſiniſtram vt eam temperet, quia frigidior eſt in homine quam in alijs. Ex libro de natura rerum. Cor eſt lucerna corporis, vt dicit philoſophus, vnde & in medio collocatur, & eius virtus ad omnia membra extenditur. Eſt enim fons & principium ſanguinis, nec eſt aliud membrum in quo ſit ſanguis multus qui maneat fixus. Ipſū eſt principium motuum rerum delectabilium, & cum eo duo ſenſus continui ſunt, tactus.ſ. & guſtus, reſidui vero ſunt in capite. Eſt autem cor hominis magnum ſecundum quantitatem corporis. Quæ autem eſt poſitio fornacis ad ignem, eadem eſt cordis ad calorem. Itaq; ſicut fornacis ſic & cordis oportet ex duris & compactis & non æquabilibus eſſe compoſitionem, quoniam aliter ſtare non poſſet propter caloris ſui multitudinem. Vnde & confortatur maxime apud ſui diſſolutionem ac remollitionem ex ſubſtantijs duris atq; lapideis, vt ſunt corallij, margaritæ, hiacincti & ſaphiri, tanquam ſimile a ſuo ſimili. Cor ſicut & cętera interiora membra corrumpi quidem vel infirmari poſſet, ſi tamdiu vita in corpore maneret, ſed ideo non corrumpitur, quia non expectat tempus vt corrumpatur. Sed imminente corruptione, nec dum vſque ad cor perueniente mors eam pręuenit, & cor a leſura eripit.

Iterum De eodem. Cap. LXI.

AVicenna vbi ſupra. Cor creatum eſt ex carne forti, vt ſit a nocumentis longinquum in quo contextæ ſunt ſpecies villorum fortium vehementis diuerſitatis longitudinalium attractiuorum, & latitudinalium expulſiuorum & tranſuerſorum retentiuorum, vt ſint ei ſpecies motuum. Ex ipſo eſt origo arteriarum, & ſuſpēſio lacertorum. Et ob hoc dilatatum eſt ut ſit in origine ſufficiētia cū eo quod oritur. Hæc autem pars eius altior poſita eſt, vt longe ſit ab appodiatione ſuper oſſa pectoris ne lædat eam tactos illorum. Altera vero eius extremitas ſubtiliata eſt, ſicut illud quod aggregatum eſt ad punctum vnum, vt ſit illud quod oſſium tactu paratum eſt lędi minor partium eius. Ob hoc etiam facta eſt dura non ſuperfluę, propter illam obuiationem ne lædatur ab illa. Itaque gradata eſt figura ad pineam, vt ingenioſa fabricatio inferior & ſuperior bona ſit, & non ſit in ea ſuperfluitas: poſitum eſt autem in panniculo ſolido ualde ac ſpiſſo, vt ſit ei clypeus ac tutamen. Separatumque eſt corpus eius ab hoc panniculo cum quantitate quadam, niſi apud radicem eius, & ubi oriuntur arteriæ. Et hoc vt in ipſo dilatetur abſque præfocatione, Apud radicem vero eius eſt membrum quaſi fundamentum ſimile cartilagini paruum, vt ſit baſis firma & fixa. Sunt autem in eo tres ventres, duo.ſ. magni, tertius vero medius, quem Gal. vocat foueam aut meatum, non ventrem, vt ſit ei receptaculum nutrimenti, quo nutriatur ſpiſſum, ac forte ſimile ſubſtantiæ illius, & minera ſpiritus in ipſo generati a ſanguine ſubtili. Inter ambos etiam viæ ſunt, quæ dilatantur in ipſo cum dilatatur cor, & coartantur apud longitudinem eius: baſis quidem ventris ſiniſtri altior eſt quam dextri. Et baſis quidem ventris dextri deſcendit multum. Origo arteriarum eſt ex ventre ſiniſtro, qui eſt unus duorum ventrium pectoris. Dexter enim hepati propinquior eſt, propter hæc oportet, quod occupatus ſit in attractione nutrimenti & adminiſtratione eius. Et quia dexter cordis venter comprehendit groſſum & graue, ſiniſter autem ſubtile ac leue, temperata ſunt ambo latera. Cor quidem nutritur cum virtutibus ſuis naturalibus cum dilatatione, quare attrahitur ſanguis ad interiora, ſicut & aer. Poſitum eſt autem in medio pectoris, quia temperantior locus eſt, ſed parum declinat ad ſiniſtram, vt elongetur ab hepate, & hepar habet locum amplum, ne aggregetur totus calor in parte vna, & vt temperetur latus ſiniſtrum, cū ſplen ipſe ſit non calidus valde, & vt minus comprimat uenam cōcauam venientem ad ipſum præparando ei quendam locum. Ex libro de Anathomia. Eſt itaq; cor membrum in complexione calidum & ſiccum, in ſubſtantia ſolidum, in forma pineatum, inferius acutum, ſuperius latum, interius concauum, duas habens auriculas, caſula quadam ad defenſionem ſui contentum, duplici motu mobile per dilatationem & conſtrictionem, vt per eius motum corpus calefiat, & ſpiritum vitali mediante viuat. Cor enim dilatatur, vt ad infrigidationem & mitigationem innati caloris aeris calorem attrahat. Conſtringitur autem vt fumoſam ſuperfluitatē per ebulitionem ſanguinis in eo generatam expellat.

Qualiter a corde procedunt arteria. Cap. LXII

VEna enim concaua in gibbo.i. dorſo hepatis orta per medium diafragmatis.i. pelliculæ cuiuſdam, ſic dictæ, quia nutritiua ſeparat a ſpiritualibus tendit ad ſpiritualia deportans ſanguinem ad nutrimentum ſuperiorum, quæ antequam ad cor perueniat, in duos ramos diuiditur, quorum unus in dextram cordis ſubintrat auriculam deportās ſanguinem ad nutrimentum cordis ad uitalis ſpiritus generationem, Iſta pars uenæ concauę de cordis ſubſtantia ſecundam ſibi tunicam aſſumit, & dicitur adorti, quoniam ex ea oriuntur arteriæ, & ſic efficitur arteria, ſed per ſiniſtram cordis exit auriculam. Adorti namque in arterias tres diuiditur. Quarum una, quæ parua eſt, ad ſiniſtrum humerum directe tendit, & inde per brachium ad ſiniſtram manum tranſit, unde quia modicus & directus eſt illius trāſitus, pulſus in ſiniſtro brachio eſt certiſſimus. Aliarum autem duarum, quæ magnæ ſūt, una per pulmonem tendit ad humerum dextrum, & inde per brachium ad dextram manum, ideoq; pulſus incertus eſt propter anfractū curſus. Reliqua uero in multos ramos diuiditur, quorum quidam inferius ad mēbra genitalia tendunt, & ad coxas & tybias, ibiq; pulſum faciunt. Alij diriguntur ad pulmonem portantes ſanguinem, ac ſpiritum uitalem ad cannales fiſtulas pulmonis, qui exeuntes a pulmone in unum collectę tracheam arteriam conſtituunt, per quas aeris inſpiratio fit & expiratio. Præterea ramus ille qui a concaua uena exoritur, antequam perueniat ad cor, in plures ramos diuiditur a dextris & a ſiniſtris, qui per collum aſcendentes, & tempora in cerebro collecti rete arteriarum illic conſtituunt, ibiq; ſpiritus uitalis exit ab arterijs, & ex eo atque aere inſpirato fit ſpiritus animalis in cerebro. Razi. ubi. ſupra. Arteriæ omnes a corde procedentes ab eius ſiniſtra concauitate oriuntur. Arteriarum uero tunicę groſſiores ſunt & duriores uenarum tunicis, quoniam arteriæ mouentur aſſidue quandiu uiuit homo, ex quo motu ſi contingeret eas rumpi, maius ſequeretur incommodum quam ex ruptura uenarū.

De Signis diſpoſitionum cordis, & de pulſu. Cap. LXIII.

AVicenna ubi ſupra. Ea uero quibus ſignificātur diſpoſitiones cordis ſunt octo. Pulſus.ſ. & anhelitus & creatura pectoris, & ea quæ naſcuntur ſuper pectus, & tactus corporis, & quod accidit in ipſo, & mores, & uirtus corporis, & debilitas eius, & meditationes. Pulſus quidem quia uelocitas eius & magnitudo atq; frequentia ſignificant caliditatem ipſius, & horum contraria frigiditatem, durities ſiccitatem, fortitudo æqualitatē, & ordinatio ſanitatem, & horum contraria ęgritudinem. Anhelitus magnus & uelox frequens & calidus ſignat cordis caliditatem, & horum contraria frigiditatem. Et pectus amplum latum, ſi non eſt propter multitudinem cerebri, quam ſignificat capitis magnitudo faciens multitudinem cerebri facientem magnitudinem nuchæ, facientem magnitudinem ſpondilium, facientem magnitudinem coſtarum ortarum ex eis, immo eſt illic paruitas capitis, aut eius mediatio, & fortitudo pulſus ſignificat caliditatem ipſius. Et contrarium illius, ſi non facit ipſum paruitas capitis ſignificat frigiditatem eius. Pili ſuper pectus orti propterea illi qui criſpi

ſunt

ſunt ad caliditatem cordis ſignificant, nuditas autem pectoris frigiditatem ſignificat, propter priuationem agentis fumum, aut ſiccitatem, propter priuationem materiæ fumi. Caliditas totius corporis ſignificat caliditatem cordis, ſi nõ reſiſtunt ſplen & hepar frigida. Similiter & econtrario frigiditas corporis ſignificat frigiditaté eius ſi nõ reſiſtit epar. Et lenitas eius ſignificat humiditatem eius, ſi non reſiſtit hepar, & ecõtrario. Similiter febres putridę cum ſanitata hepatis, ſignant caliditatem & humiditaté cordis. Ex moribus autem ira naturalis & audacia & leuitas motuum ſignificant cordis caliditatem, & econtrario, fortitudo corporis ſignificat fortitudinem cordis, & econtrario, ſi non fuerit nocumentum in cerebro & neruis. Item, fortitudo corporis ſignificat æqualitatem naturalis complexionis cordis, quoniam eſſencia carnis innati & ſanguinis & ſpiritus vitalis plurima eſt in ipſo non inflammata & fumoſa, ſed ſplendida & pura. Item meditationes quæ ad gaudium declinant, vel ſpem, fortitudinem & ęqualitatem cordis ſignificant, quæ in vius caliditate & humiditatę ſentiuntur, decliues ad timorem & triſtitiam, ſignificant cordis frigiditatem & ſiccitatem. Tremor autem cordis ſequitur omnes ſpecies debilitatis ipſius & maliciæ complexionis, nec ſignificat rem puram in ipſo. Quandoque plurimum tremoris cordis eſt propter fortitudinem ſenſus eius, ita quòd accidit ex qualibet meditatione aut vapore, aut aliis ſimilibus quę ad ipſum peruenuint. Cor quidem non tolerans nocumentum, ſicut cætera membra. Et quando peruenit ad ipſum purus calor, aut purum frigus moritur homo. Ex libro pulſuum à voce philareti. Pulchra eſt motio cordis & arteriarum quę ſecundum dyaſtolem & ſiſtolem fit ad infrigidationem innati caloris, ad egeſtionem fumoſarum ſuperfluitatum. Tria ſunt efficientia pulſum. ſ. virtus faciens motionem, vtilitas inducens, & inſtrumentum obediens. Iſidorus vbi ſupra. Pulſus vocatus eſt, eo quòd palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut ſalutem. Huius duplex eſt motus, ſimplex qui ex vno ſaltu conſtat. Compoſitus qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis exiſtit. Qui motus certe habent ſpacia dactilicum percuſſum quamdiu ſine vitio ſũt. Si quando vero citatiores ſunt, vt dorcadazontes, aut leniores vt mirmizontes mortis ſigna ſunt.

De Dyaphragmate. *Cap. LXIIII.*

CONſtantinus vbi ſupra. Dyaphragma eſt quidam lacertus rotundus inter duo concaua maiore diuidens, quæ ſunt ſubtus collum, quorum vnum circundat vmbra pectoris continens cor & pulmonem. Alterum incipit ab inferiori teneritudine pectoris vſque ad inferiora oſſa penis, & continet omnes lacertos ventris ſtomachũ & inteſtina, hepar, ſplen, renes, fel, veſicam & matricem. Dyaphragma ergo incipiens a teneritudine pectoris protenditur vtrinq; vſque ad duodecimam ſpondilem, vbi ſolidatur ex omni parte cum cordotis ligamentis ab ipſo exeuntibus. Habent autẽ duo foramina, quorum vnum iunctum eſt ſpõdili, unde exit meri ſ. De altero vero exit concaue vena quæ ſpargitur in corporis ſuperiora. Dyaphragmatis duo iuuamenta ſunt, dilatat enim pectus & conſtringit cum aliis lacertis pectoris, & inſuper inſtrumenta cibi ac ſpiritus differre facit. Razi ubi ſupra. Concauitas ſiquidem totius ventris quæ a furculis vſque ad duu ancharum oſſa reperitur, in duas magnas partes diuiditur, quarum vna quę ſuperius eſt continet cor & pulmonem. Alia vero quæ inferius eſt ſtomachum, inteſtina, & hepar, ſplenem, fel, & renes, & veſicam, & matricã. Has autem concauitates Dyaphragma ſeparat, quod a capite teneritatis pectoris incipit, & oblique inferius ad vtrunq; latus tendis donec duodecimę ſpondili continetur, ſeparans ea quæ ſupra ipſum ſunt, ab his quę ſub ipſo ſunt. Superior quoq; concauitas in duas iterum partes ſeparatur, quas alius pãniculus Dyaphragmati ſimilis diſtinguit, per medium earum tendens quouſq; coſtarum ſpondilibus coniunetur. Tota vero ſuperior concauitas pectus vocatur, cuius ſuperior terminus furculę ſunt, inferior vero Dyaphragma uentrem diuidens in latitudine, & hæc quam diximus eſt pectoris figura. Iſidorus vbi ſupra. Pectus vocatum eſt, eo quòd ſit pexũ inter eminentes mammillarum partes, vnde & pecten dicitur, quòd pexos capillos faciat.

De Inſtrumentis vocis. *Cap. LXV.*

ACtor. Inſtrumenta vocis ſunt lingua, dentes, labia, palatum, vula, trachea arteria, ſiue canna, & æpyglotus & guttur, de quib' ex magna iam parte ſuperius dictum eſt. Iſidorus vbi ſupra. Palatum a polo per deriuationem dicitur, eo quòd pro ſui concauitate cęli ſimilitudinem habeat. Fauces a fundendis vocibus nominatę ſunt, vel quod per eas famur voces. Arteriæ uocatæ ſunt ſiue quòd per eas e pulmone aer, hoc eſt ſpiritus fertur, ſeu quòd artis & anguſtis meatibus ſpiritum uitalem retineant. Vnde uocis ſonus emittant, qui ſoni vno modo ſonarent, niſi linguę motus diſtantias vocis efficeret. Ex libro de anathomia. Trachea arteria eſt membrum frigidum & ſiccum cartilaginoſum, a pulmone inchoatum, & ad radicem linguæ terminatum, via aeris inſpirati & expirati. Ex libro de natura rerum. Canna eſt inſtrumentum, per quod attrahitur ſpiritus & emittitur, hęc a radice linguæ vſque ad pulmonem ducitur, habens operimentum in parte ſuperiori, ut non cadat in eo quicquam de cibo. Hæc inferius in duos ramos diuiditur, & magis hoc apparet in uulatilibus, & hæ quidem ſtrictę ſunt ſupra, amplę uero infra, ſicut vocibus competit & inſpirationi. Epiglotus autem dicitur ipſum inſtrumentum in modum vitule, quòd eſt prope radicem linguę, duo cooperiens inſtrumenta. ſ. alternatim quidem iſophagum, unde cibi vel potus nutrimentum ſumimus, & cannam per quam ſpiritum haurimus. Nam utrunq; ſimul operire nõ poteſt, quia cum iſophagum claudit, canna aperta eſt, & econuerſo. Ex libro de anathomia. Epiglotum interpretatur ſuper ingluuiem, hoc enim membrum eſt quaſi operculum, quod ingrediente cibo per iſophagum claudit tracheam arteriam. Econuerſo autem in loquendo trachea arteria aperitur, & iſophagus clauditur. Vnde plerunqua contingit, dum aliquis loquitur, & cibus in ore tenetur, quòd aliqua cibi pars in tracheam arteriã deſcendit, & opilationem & anguſtiam facit, donec expellatur per tuſſim, uel per ictum inter ſcapulas impreſſum. Vua ſiue uuula rubea eſt & rotunda, ſic dicta, quia ad modum vuæ dependens a palato. Deſeruit autem membris animatis a flegmate ea depurando. Spiritualibus quoq; flegma retinendu, ne ad ſpiritualia fluat, ad ſuffocationem inducat, & etiam retinendo ac depurando aerem attractum per nares. Habet autem vua foramen colligantiam cũ naribus, quod patet in ioculatoribus, qui filum per nares attrahunt, & per palatum extrahunt. Ex lib. de na. re. Vuulam phiſicatolum appellant. Hæc (vt ait Ariſt.) eſt ad uocem conueniens, dũmodo quantitatem debitam non excedat: quandoque vero tumet & ſuffocat animal.

De inſtrumentis cibi. *Cap. LXVII.*

COnſtan. ubi ſupra. Sequitur de inſtrumentis ciborum Inſtrumenta quoque cibi ab ore incipiunt. Os enim habet inſtrumẽta multa ibi coadunata, Dentes. ſ. & pelliculas unde aperitur bucca, palatum, & linguam, & inferiorem eius partem guttur, & viã ſ. cannales pulmonis & meri. i. ſtomachi. Ex libro de anathomia. Os itaq; ſimile eſt molendino, dentes autem molę, lingua uero manus molendinarij. Actor. De his omnibus fere iam ſuperius dictũ eſt. Ad hæc enim etiam pertinent membra nutritiua quibus hæc ipſa deſeruiunt cibum preparando, & eis tranſmittendo. ſ. ſtomachus hepar inteſtina &c. Razi vbi ſupra. Nulla ſiquidem vt fuerũt remanent, niſi vel quia nihil ex eis diſſoluitur, ſicut hiacyntus & aurum & vitrum, uel quod diſſolutum eſt in eis reſtauratur, ſicut aqua maris. Animalium ergo corpora, quoniam ex eis quæ diſſoluuntur compoſita ſunt, augmentari uel in ſuo ſtatu permanere nõ poſſent abſque nutrimenti beneficio, ſed quia nutrientia non ſunt unius ſpeciei cum diſſolutis in corpore, membrum eſſe oportuit quod hæc in diſſolutorum ſimilitudinem permutaret. Verum nec ipſa nutrientia totaliter conuertuntur, ſed quædam eorum pars cõuertitur & aſſimilatur, pars autem alia tanquam humor ſuperflu' remanet, quę ſi in corpore remaneret, grauium ægritudinum materias generaret, eius expulſioni ſunt præparata inſtrumenta apta ut cannales. Sicut autem nutritionis operatio perficitur in tribus locis, ita ſuperfluitatum genera tria ſunt. Vna eſt ſuperfluitas primę digeſtionis, quæ. ſ. in ſtomacho fit & in inteſtinis, & uocatur egeſtio. Alia ſecundæ digeſtionis, quæ perficitur in hepate, ubi generatur ſanguis, & ipſa eſt colera rubea & nigra, & urina. Quæ. ſ. tria a ſanguine ſeparata habent propria receptacula a quibus recipiuntur, ſicut fel coleram rubeam, Splen vero melancoliam, & renes vrinam ſuſcipiunt. Alia quoq; ſ. tertiæ digeſtionis, quę fit in omnib' membris, cum ille ſanguis aſſimilatur, qui uniciuq; illorum diuiditur, hæc eſt ſudor croſſus, & quicquid ex ſuperfluitatibus a membris exeuntibus ei aſſimulatur, vt muſcilagines, & lippitudines, & his ſimilia. Ex libro de anathomia. Stomachus quidem habet orificia duo. ſ. vnum neruuſum ſuperius verſus cor, ut a corde calorẽ aliquem accipiat. Aliud vero carnoſum, vt carnoſitatis etiam calor ad digeſtionem operetur, & hoc inferius vergens verſus hepar. Hepar enim ſtomacho ſupponitur, vt ignis lebeti. vnde ſtomachus multum habet calorem accidentalem. Cibi ergo in ſtomacho per virtutem ipſius digeſtiuam coagente calore accidẽtali digeruntur, & in quandam albam maſſam tranſmutãtur, quę maſſa piſanaria dicitur, a qua ſuccoſitas ad hepar per uenam miſeraicam ad ſecundam digeſtionem faciendam traſmittitur. Maſſa vero tiſanaria celebrata prima digeſtione per portonarium. i. inferius orificium ſtomachi deſcendit in duodenum inteſtinum. ſ. rectũ & gracile, ſic dictum, quia longitudinem habet duodecim digitorum illius cuius eſt inteſtinum. Ab illo vero tranſit in ieiunum, quod eſt tortuoſum & gracile, ſic dictum, quia ſemper in animali mortuo reperitur vacuum, ibique fit iterum ſeparatio puri ab impuro. Et quod puri eſt ad hepar p quaſdam venas ab inteſtinis illic ductas attrahitur. Quod autem impurum eſt, tranſit ad orbum ſiue ſaccũ

pelanturq; a ſimilium animalium ſub terra delitescentium. Nam inde muſculi a murium ſimilitudine. Idem etiam & thori quia illic viſcera torta videantur. Inteſtina dicuntur eo quod corporis interiore parte cohibeantur. Quæ iccirco longis nexibus in circulorum ordinata ſunt modum, vt ſuſceptas eſcas paulatim digerant, & ſuperadditis cibis non impediantur. Omentum dicitur membranum quod continet inteſtinorum maiorem partem, quod ſyplovn, aliat epiplon græci vocant. Diſſeptum autem inteſtinum quod diſcernit ventrem, & cetera inteſtina a pulmone & corde. Cæcum inteſtinum quod fit ſine foramine & exitu. Ieiunium vero tenue inteſtinum, vnde & ieiunium dicitur. Conſtanti. vbi ſupra. Inteſtina ſuper dorſi ſpondiles & os latum poſita ſunt, ligamentis a ſyphac egredientibus ligata. Incipiunt autem a ſuperiori foramine ſtomachi, quod porta vocatur, & vſq; in anum protenduntur, globoſaq; a dextra in ſiniſtram & econtra retorquentur. Hæc ex duobus panniculis componuntur, quorum vnuſquiſq; villum habet in latitudine rotundum, horum eſſentia eadem quæ in ſtomacho dicta eſt. Inteſtinorum gibboſitas & rotunditas neceſſaria eſt, vt ibi cibus aliquamdiu inhæreat, quod ſi non fieret, homo ſemper comederet, ſemperque digereret. Item ut cibum partim digerant, & prout eis ſuppetit, partim retineant, ſuperflua vero expellant. Duo panniculi ſunt neceſſarij, ut ſi unus patiatur, ab altero ſibi ſubueniatur, ſicut in diuturna apparet diſſenteria, horum villa per latum ſunt extenſa, ut ſuperflua fortius expellat, & ideo duplicia ſunt. Inferiora inteſtina ſuperioribus groſſiora ſunt & maiora, ne frequentius oporteat aſſellari, quia ſi locus inferior ſtrictus eſſet, citius impleretur, & mox euacuari oporteret. Auicenna vbi ſupra. Inteſtina ſunt inſtrumenta expulſiuus ſuperfluitatum ſiccarum, ſunt plurium neruorum & inuolutionum ac reuolutionum, vt ſit cibo deſcendenti ex ſtomacho mora conueniens in eis. Nam ſi creatum eſſet vnicum inteſtinum tantum, aut etiam plura breuis quantitatis, cibus velocior ſepararetur a ventre, & neceſſe eſſet omni hora cibum ſumere, ſequereturq; continuatio egerendi atque ſurgendi. Ob hoc ergo creator inteſtinorum numerum multiplicauit & ipſorum plurima prolongauit, eorumq; reuolutiones multiplicauit: & etiam propter aliud iuuamentum. Venæ namq; continuatæ inter hepar & inſtrumentum digeſtionis cibi, non trahunt niſi quod ſubtile eſt ea cibo. ſuis orificijs penetrantibus in tunicas ſtomachi, immo in tunicas inteſtinorum, nec trahunt niſi quod tangunt. Id vero quod ab eis occultatur & ſubmergitur in profundo inteſtini a tactu orificiorum venarum elongari, attractio eſt impoſſibilis aut difficilis. Ideo ſubtiliatus eſt creator multiplicando inuolutiones, vt quod continetur occultum in una parte inteſtini, redeat contingens in parte altera. Numerus inteſtinorum eſt ſex. ſ. duodenum, ieiunium, longum ſiue ſubtile, monoculum, colon, rectum. Ex lib. de na. re. Vide ergo quanta inteſtinorum ratio polleat, quæ iccirco longis circulorum nexibus ordinata ſunt, vt ſuſceptas digeſtiones ciborum paulatim egerant, quo nec ad ſubitum pulſum inania loca efficiantur, & his qui ſuperadditi fuerunt cibis non impediantur.

De Numero inteſtinorum & officijs ſingulorum. *Cap. LXXI.*

COnſtant. vbi ſupra Sunt inteſtina numero ſex. Tria ſubtilia ſuperiori portæ iuncta & tria groſſa ab inferiori ſubtili incipientia. Vnum ſubtilium vocatur duodenum, quia longitudo eius pro menſura cuiuſque hominis habet digitos. 12. hoc ſuper dorſum erigitur, & in nullam partem torquetur, ſicut alia circumuoluuntur. Alterum vocatur ieiunium, quia ſemper cibis eſt vacuum, globoſe vero circumactum eſt. Tertium appellatur ſubtile ſecundo ſimillimum, ſed nunquam ſine cibi fece inuentum. Trium vero groſſiorum, primum dicitur orbum, quia vno tantum foramine contentū eſt, per quod & intrantia intrant, & exeuntia exeunt, & ideo ſacculo aſſimilatur. Hoc incipit a ſubtili extremitate, & eſt latū a dextra ad ſiniſtramq; partem circumuolutū. Quod ab hoc egreditur intra aliud quod ilion appellatur, ſimiliter alijs a dextra in ſiniſtram tendit. Sed tamen a dextra ſuper Ancham aſcendit: hoc eſt ſiue groſſorum ſic dictum, quia dura eſt eius digeſtio, unde dolor iliorum in hoc reſidet inteſtino. Tertium eſt rectum inteſtinum quod in inferiore ani extremitate poſitum colon vocatur, vbi cum aliquando inhæret digeſtio, inde oritur colica paſſio, & hoc eſt latius ceteris. Hæc inteſtina circundant venæ neruis & arteriæ, liganturq; cum panniculis, & glandoſa in carne ſua concauitate. Horū iuuamentum eſt, vt a ſtomacho digeſta accipiant, & inde ſuccum ad hepar mandent, feceſq; foras expellant: a ſuperiori namq; vena quæ vocatur porta, multæ venæ ſubtiles prorumpunt ad inteſtina, & ab inteſtinis ad hepar, & hæ vocantur miſeraicæ, per quas cibi ſuccus ab inteſtinis ad hepar tendit. Rurſus inteſtina iuuant, quia cibum mutant. Cibus enim intrat ſtomachum, digeſtus cum a porta exit, & ad inteſtinum ſubtile venit, aliquas ibi moras conſumans melius ſubtiliatur, & inde per miſeraicas venas ad hepar progreditur, ubi in naturam ſanguinis mutatur. Sicut enim bucca & mens cibum ſubtiliant, ut ad ſtomachum ſubtiliorem mittāt, Sic & in inteſtino ſubtili nondum bene puratus in ſtomacho, multo magis digeritur, vt hepati digeſtibilior mittatur, vnde hoc inteſtinum eſſentiæ ſtomachi eſt vicinum. Duodenum inteſtinum ad dorſum erectum eſt, vt minus loci ſpacium occuparet, ſicq; venis & arterijs ac neruis locum daret.

De Hepate vel iecore. *Cap. LXXII.*

HEpar concauum eſt gibboſum in dextro latere ſub hipocundria ſuperiore locatum. Concauitas eius ſtomacho & inteſtinis eſt finitima pelliculis ac venis cum eiſdem ligata. Gibboſitas eius diafragmati eſt oppoſita, ita vt ipſum tangat, ligaturque cum eo pelliculis ipſum cooperientibus, & ſimiliter coſtis ſuperioribus & inferioribus. Hepar in hominibus maius eſt quā in beſtijs eiuſdem quantitatis, nec in omnibus æqualiter ſe habet hominibus quantitate ſiue partibus. Numerus enim partium .i. pennarum in quibuſdā duorū eſt, in quibuſdā triū, i alijs quatuor, in alijs quinq;. Hepar magnā partē in dextra tenet. Altera concauitate ſua vena progreditur, quæ porta vocatur, & antequā exeat in quinque venulas diuiditur, quinque particulas hepatis intrantes, vbi vnaquæque quinaria pars in multas diuiditur ſubtiliſſimas, quæ in inferiorem protenduntur ſtomachum, in duodenum quoque inteſtinum, & ieiunum ac rectum. Hepar neceſſarium eſt, vt cibū mutet, & ſanguinem faciat, quem poſtea per venas ad totius corporis membra traijciat. Cibus namque digeſtibilis factus portam ingreditur, deinde in duodenum, poſtea in ieiunum, & a ieiunio in ſubtile inteſtinū, ſubtile vero per venas miſeraicas bene colatum mittit ad venam, quæ porta vocatur, & per eandem intrat hepatis ventrem, vbi per venas ſpatium dilatatur, quæ per hepar extenduntur. Hepar autem cibum in naturam ſanguinis mutat, quem per venam maiorē, quæ concaua dicitur, in cætera membra corporis mandat. Auicenna vbi ſup. Hepar eſt membrum quod generat ſanguinē, quamuis & & miſeraicæ conuertant quandoque kylum ad ſanguinem conuerſione alia, propter id quod in eis eſt de virtute hepatis. Sanguis quidem ſecundum veritatem eſt cibus conuerſus ad ſimilitudinem hepatis quod eſt caro rubea, quaſi ſit ſanguis, ſed congelatus, & eſt vacuum a villis neruorum. In quo naſcuntur venæ, quæ ſunt radices earum quæ procedunt ex eo, diſpartitæ in eo ſicut villi. Et ſunt ſugentes a ſtomacho & inteſtinis mediantibus ramis portæ, quæ oritur ex hepatis concauitate, & decoquit ibi ſanguinem, & mittit eum corpori mediante vena concaua, & ex eius gibboſitate orta. Aquoſitatem vero mittit ad renes ex via gibboſitatis, & ſpumam colericam ad fel via concauitatis. Iſidorus vbi ſup. Iecur nomen habet, eo quod ignis ibi habeat ſedem, qui in cerebro ſubuolat, inde ad oculos ceteroſq; ſenſus & membra diffunditur, & calore ſuo ad ſe ſuccum ex cibo tractum in ſanguinem vertit, quem ad vſum paſcendi nutriendique ſingulis membris præbet. In iecore autem conſiſtit voluptas & concupiſcentia iuxta eos qui de phiſicis diſputant: ſicut autem corde ſapimus, ita iecore amamus. Fibræ iecoris ſunt extremitates, ſicut & extremæ partes filorum in veſtibus, foliorum in vitibus, ſiue quaſi linguæ eminentes. Dictas autem fibras, quod apud gentiles in ſacris ad phebi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atq; ſuccenſis reſpōſa accipiebāt. Ex li. de Anathomia. Inter membra nutritiua principale eſt hepar, cui .ſ. os & hiſophagus ſtomachuſq; deſeruiunt. Eſt autem hoc membrum calidum & humidum propter bonam digeſtionem faciendam in ſubſtantia quidem molle ac tenerum, in colore purpureum, interius concauum, exterius gibboſum, paucos habens neruos, arterias autē plures, & multas venas habens, & plures pelliculas verſus ſtomachū reflexas, pluraq; receptacula, q̄ ſuperfluitates humorū recipiunt, de quorum .ſ. humorum generatione duplex eſt opinio. Quidam enim dicūt, quod generantur in hepate materialiter & formaliter. Alij vero dicunt ſanguinem tātum in hepate generari, per materiā & formam, reliquos aūt tres humores in hepate tantum, per materiam, & in alijs p formam, in hepatis autem ſyma .i. concauitate venæ miſeraicæ .i. mediatrices oriuntur, quia mediant inter ſtomachū & inteſtina deportantes ſuccoſitatem ptiſanarum ad hepar.

De ortu vel proceſſu venarum ab epate. *Cap. LXXIII.*

SCiendum autem quod in ſyma .i. in cōcauitate hepatis oritur quædam vena, quæ lactea porta vocatur, recipit enim ſuccōſitatem lacti ſimilem. i. ſuccum ptiſanarum per venas miſeraicas a ſtomacho, & a quibuſdam inteſtinis ad hepar deportandum. Dicitur etiam ramoſa vena, quoniam ab illa procedunt omnes venæ quæcunque ſunt in humano corpore, deportantes ſanguinē ad totius corporis membra nutrienda. Harum itaque quædam appellantur miſeraicæ, ſicut dictū eſt, quædam capillares, quæ vrinam cū ſanguine deferūt, & i fruſto hepatis minimo terminatæ kyli venā cōſtituūt. Sūt & duę cepalicę, q̄ ad duo brachia reflexæ i paſſionib⁹ capitis inſciduntur. Dueq; cardiacę, q̄ cordi & ſpūalib⁹ nutrimētū pſtāt ac p illorū paſſiōib⁹ in brachijs iſciduntur. Duę quoq; fundamētales epaticę, q̄ pro paſſione nutritiuorū in brachijs ſiīr inſciduntur. Sūt & duæ

duę magnę per collum a dextra & a ſiniſtra parte aſcendentes, quę dicuntur organicę, & cadendo inflatę apparent. Dicuntur etiam pneumaticę, vocales, quia de ſanguine contento humectatę, perfundunt & irrigant inſtrumenta vocalia, quę ſicca ſunt ad clarificandũ vocẽ. Quod patet ex raucis, in quibus ex conatu loquendi ſanguis mouetur, & aſpergit vocalia, & tunc melius loquuntur. Item ſub oculis ſunt quędam venę titillantes dictę, quę inciſę faciunt hominem mori ridendo. Sunt & venę in temporibus iuueniles dictę, quibus inciſis, teſte Hipocrate, ſpermatis fit inciſio. Præter has autem & alias venas quę ſunt in maſculis, eſt quędam principaliter in mulierib⁹, quę ab hepate egreſſa duos ramos facit, & vterque biſurcatur. Nam alter eorum dirigit vnum ramum ad dextram mamillam, & alterum ad ſiniſtram. Alter vero duos ad duo cornua matricis, per quę purgantur menſtrua quando illę venę apertę ſunt. Quandoque etenim clauduntur in conceptione, & tunc redundat ſanguis menſtruus ad mammillas illic, dealbandus in lac tempore determinato fetui nutriendo. Hinc eſt quod ceſſantibus menſtruis, ſemper fluit e naribus ſanguis. Sanguis autem a venis redundans recipitus in fontibus antequam nutriat. Et ſunt quidam fontes rari ac ſpongioſi iuxta ſingulorum membrorum iuncturas.

De felle. Cap. LXXIIII.

Iſidorus vbi ſupra. Fel appellatum eſt, eo quod ſit folliculum geſtans humorem, qui vocatur bilis. Conſtantis vbi ſupra. Fel locatum eſt ſuper hepatis fruſtulum maius, & huius tãtum eſt panniculus fortis ac dur⁹, habet autem bina vaſcula, vnum hepatis cõcauitati iunctũ, p quod ab hepatis sãguine colera rubea depuratur. s. extrahit. Alterum autem in duo diuiditur, quorum vnum maius inteſtino iungitur, vt colera rubea ſibi iniciatur. Alterum in inferiorem tendit ſtomachũ, vbi colerę rubeę expleat officium huius collo duę furculę iunguntur, quarum vna eſt illius arterię quæ exit ab hepate. Alia eſt nerui ad hepar venientis: vnde vita & ſenſus felli datur. Eſt autem fellis iuuamentum, vt ſanguinem a colera rubea mundificet, ne forte ibi remanens eum incenderet. Auicenna vbi ſupra. Fel eſt kyſtis ab hepate pendens ad partem ſtomachi, habet orificium ad hepar, & in ipſo eſt meatus attrahẽs humorem ſubtilem & conuenientem & coleram citrinam. Meatus iſte continuatur cum hepate, & venis in quib⁹ generatur ſanguis, & illic rami plurimi nemoſi quamuis ſit perpendicularis introitus eius ex concauitate. Habet autem orificium & meatum ad partes ſtomachi & inteſtinorũ, quibus mandat illuc ſuperfluitatem colerę. Huius quidem meatus continuatur ramus cum duodeno, & quandoque paruus res ex eo continuatur cum fundo ſtomachi. Quandoq; vero res accidit econtrario, permenitque maior continuatur cum inteſtino groſſo ad fundum ſtomachi, minor autem ad duodenũ. Pluribus autem hominibus eſt meatus vnus continuus cum duodeno. Introitus vero cannulę ſugentis coleram, proximus eſt introitu cannulę in veſica. s. ſolent medici fel nominare kyſtim minorem ſicut veſicam kyſtim maiorem. Ex iuuamentis autem trahẽdo coleram eſt mundificatio hepatis a ſuperfluitatib⁹ ſpumoſis, & iterum eius calefactio ſicut accenſio ſub vaſe, & ſubtiliatio ſanguinis ac reſolutio ſuperfluitatum, & cum motione egeſtionis, & mũdificatione inteſtinorum, & coartatione eius quod mollificatur de lacerto in circuitu eius. Ideo autem creata fuit in pluribus fellis via ad ſtomachum, vt lauarentur humiditates inteſtinorum, quia ſtomachus per eas lęditur, & nauſeam patitur, & in ipſo corrumpatur digeſtio per id quod miſcetur cibo de humore illo. Adueniunt autem ei ex vena pulſatili & neruo qui cũ hepate cõtinuatur duo rami valde parui. Fel quidem ſicut veſica vnam habet tunicam ex tribus villorum ſpeciebus compoſitam. Et quando nõn attrahit coleram, vel attrahit quidem, ſed non complete: colera ſupra fel retenta nocet, facit enim hepati apoſtemata quãdoque, aliquando vero putreſcit, & febres accidere facit. Quando vero ad aliqua currit membra, accidit eriſipula & formica. Quando vero ſpargitur in corpore toto quieta abſque ebullitione, accidit ictericia. Porro quando currit ad inteſtina cum ſuperfluitate facit ſolutionem ventris colicam & raſuram. Ex lib. de natu. re. Fel eſt calidum & ſiccum, & eſt domus colerę citrinę. Hepati vero annexum eſt adiuuans illud ſuper decoctionem cibi. Totumque corpus ex eo calorẽ & ſiccitatem habet. Nonnulli homines, vt dicit Pli. felle carent, quorum valitudo firma, & vita longior eſt. Quidam autem, vt dicit Ariſt. habẽt fel poſitum ſuper hepar, & hi crudeliores eſſe naturaliter ex fellis vicinitate creduntur. Alij vero nõ ſuper hepar, ſed magis a remoto loco. Et hi benigniores naturaliter eſſe eſtimãtur, valet tamen multum in homine conſuetudo & exercitium, vt alteretur in eo natura ſiue ad bonum, ſiue ad malum, vnde quidam Philoſophorũ olim cuidã alij dixiſſe fert, nullũ vnquam vidi ſecundum diſpoſitionem naturæ te crudeliorem, nullum vero ſecundũ exercitationem virtutis in moribus benigniorem. Nullum quoq; vidi ſecundum naturam te peius diſpoſitum ad ſapiẽtiam, nullũq; per aſſiduitatẽ ſtudendi in penetrandis ſubtilibus perſpicaciorem.

De ſplene. Cap. LXXV.

Iſido. vbi ſup. Splen dictum eſt a ſupplemento ex contraria parte iecoris ne vacua exiſteret, quem quidam etiam riſus cauſa factum exiſtimant. Nam ſplene ridemus, felle iraſcimur, corde ſapimus, iecore amamus. Quibus quatuor elementis conſtantib⁹ integrũ eſt animal. Cõſtã. vbi ſup. Splen locatur in parte ſiniſtra, cuius forma aliquantulũ eſt longa, & parũ contra ſtomachũ cõcaua, verſus autem coſtas gibboſa. Et in his duobus locis ligatur cum panniculis: huic duo vaſcula coniunguntur. Vnũ maius, quod oritur ab hepatis gibboſitate, per quod ab hepatis ſanguine colerã nigrã ſibi ſplen videtur attrahere. Alterum vero minus inter ſplenem & os ſtomachi locatur, vnde colera nigra ori ſtomachi mandatur, vt appetitus inde confortetur. Splenis iuuamentũ eſt, ut ſanguinem in hepate mũdificet, & per vaſculũ ſupradictũ ſibi trahat ſanguinis fæces, quas per aliud vas ori ſtomachi mittat, quarum appetitui adiuuando ſufficiat. Non enim totum illi cõmittit, ſed in vſus ſuos partem transformat. Alia pars tandem vera facta colera (prout dixi) ſtomacho mittitur in ſuo appetitu confortando, vnde fit vt ſplenis ſubſtantia q̃a ſugit & emittit rara ſit, vt ſpõgia, & vt groſſos humores ſibi cõtrahat. Color eius nigredini aſſimulat, vt colera nigra exprimatur. Auic. vbi ſup. Splen eſt euacuatorium fecis ſanguinis, & aduſtionis eius, & melancolię naturalis & accidentalis. Ineſtq; ei proprietas quędam & virtus reſiſtendi. ſ. hepati & felli ex latere. Et quando debilitatur a mũdificatione hepatis, & quę ſequuntur ipſũ ex melancolia, accidunt in corpore ęgritudines melancolię, ſicut ex cancro, & elephantia, & impetigine, & morphea nigra, & lepra & reliquę. Quando vero debilitatur ab educendo id quod oportet exire ab ipſo de melancolia, magnificatur & apoſtematur. Cum autem incroſſatur ſplen, areſcit corpus & hepar. Et quanq; adiuuatur melancolia in ſplene declinans ad acetoſitatem, & cum effunditur plurimum abominabilis ad ſtomachum, facit accidere vomitum melancolicum. Quandoque vero eſt eis periculus, & accidit ex eo ſubuerſio ſtomachi. Splen quidem eſt membrum lõgum linguoſum cum ſtomacho coniunctum a ſiniſtro ſuo vſque retro, vbi eſt dorſus, attrahens melancoliam, cum collo & continuato cum hepatis cõcauitate, vbi collum fellis continuatur, & expellit eam cum collo ex interiori eius orto: huius concauitas ſequitur ſtomachum, gibboſitas vero coſtas, & eius ſuſpenſio cum coſtis eſt cum paucis ligamentis villoſis, vigoratis cum coſtarum panniculis, ab hoc latere continuatur cum venis quietis & pulſatiuis, & latus ei⁹ concauum ſuperficiale venit ſuper hepar & ſtomachum. In ſplene quidem venę plurimę ſunt, in quibus ſanguis dirigitur, & eius ſubſtantię aſſimilatur, deinde ſuperfluitas expellitur. Corpus eius rarum eſt, vt facile recipiat ſuperfluitates melancolicas, quæ ipſum ingrediuntur, tegitq; eum panniculus ortus ex ſyphac, & communicat diaphragmati cauſa illius. Ex libro de natura rerum. Splen (vt dicit Ariſt.) habet homo ſtrictum & longum, ſicut porcus. In ipſo eſt melancoliæ ſedes, & ipſum eſt ſpeciale curſus impedimentum, vnde ſplenis vena in curſoribus minuitur, hoc exemplo per vulnus, animalia viuere tradunt. Sunt qui putant homini ſimul admi riſum, & eius intemperantiam conſtare ſplenis magnitudine.

De Renibus. Cap. LXXVI.

Iſido. vbi ſupra. Renes ait Varro dictos, eo q rini ab his obſceni humoris naſcantur. Nam & medullę tenuem liquorem deſudant in renibus, qui liquor ruſus o renibus calore venereo reſolutus decurrit. Poſiti ſunt autem in ſeptimo vertebro ſpinæ, vbi lũbi ſunt, & ſunt muſculoſi natura, colore liuidi, foris recti, intus antécurui & concaui, hi genitale ſemen portant. Ex eiſdem exeunt duæ venæ velut fiſtulæ continentes veſicam & teſticulos, quibus calorẽ vel ſemen adminiſtrant: poſiti ſunt autem inter adipem & carnem oblongationem inter ſpinam & viſcera, quæ eis calorem uel uirtutẽ præſtant. Conſtan. vbi ſupra. Renes ſunt in lateribus ſpondilium, quorum dexter excellior eſt uni hepatis fruſtulo vicinus, hor cõcauitas alterutrum ſibi appoſita eſt, quod in ſolo contingit homine. Et ſingulis duæ de concaua uena inſeruntur furculæ, cum ipſa vena egrediatur ab hepate, vna ſanguinẽ portat, vt ipſum nutriat. Altera vt ſanguinis colamentum ſibi ſubtrahat. i. vrinam. Ambobus quoq; de maiori arteria accedunt furculę, ut uitam eis poſſint dare. Ab ambabus exeunt duo uaſcula longa & bene concaua, pelliculis operta, quæ iunguntur cum ueſica & uocantur emũctoria, per quæ in ueſicam portatur urina. Ad hoc enim renes facti ſunt, ut ſanguinem aquaticum ſurgentem. i. aquoſitatem ſanguinis ſuperfluam extrahentes, ipſum in hepate depurarent. Auicenna ubi ſupra. Renes ad hoc creati ſunt, ut ſint inſtrumentum mundans ſanguinem ea aquoſitate ſuperflua, qua indiget quidẽ propter neceſſitatem, ſed illa neceſſitas deſtruitur, cum digeſtus eſt ſanguis & præparatus, ut penetret in corpus. Quoniam ergo hæc aquoſitas valde plurima fuit, neceſſarium fuit ut crearetur membrum ipſam mundificans, attrahens ad ſe uel membrum magnum, uel duo mẽbra. ſ. parua. Et ſi quidem eſſet unum magnum coartaret & cõprimeret. Loco ergo unius creata ſunt duo. Et eorum in mundificatione iuuamen-

oamen-

attrahens ab ipſo quantũ poſſibile eſt, ita vt fortaſſe tangat ipſum: immo additamentum quod ſequitur ipſum. Siniſter vero poſitus eſt deſcendens, quoniam in ſiniſtro latere compreſſio fit a ſplene, & vt illud quod attrahitur ex aquoſitate nõ ex foramine quod habet, ſed attrahatur ad propinquius in primis, & ad longinquius ſecundo. Razi vbi ſup. Renes circa hepar ab vtraq; coſtarum parte ſpondilium poſiti ſunt, & vterq; duo habet colla: quorum vnum ad venam magnam quę eſt in gibbo hepatis tendit, aliud inferius deſcendit, donec veſicę continuetur. Ex lib. de natu. re. Renes hominis ſunt ſicut renes vaccę, dexter altius ſitus aſt quam ſiniſter, & pinguedo dextri, minor eſt quam ſiniſtri. Eſt autem in viris luxurię locus in renibus, a corde namque vena tranſit ad hepar, per quam res appræhenſa deſcendens ab hepate concupiſcitur & amatur. Hepar enim ſedes amoris eſt, a quo illa vena deſcendens ad renes rem appræhenſam & amatam illuc tranſducit, vbi mediante cogitatu concupiſcentia ignitur, & accenſis renibus ardor ad virgam multiplicatur. Sicque fluxu vniuerſaliter ad renes deſcendente, ſanguis per quem amoris appræhenſiua virtus in venis miniſtratur, occultus ſemen ejicit per meatum.

De veſica. *Cap. LXXVII.*

ISido. vbi ſup. Veſica dicta eſt, quaſi vas aquæ, quia ſicut aqua ita de renibus vrina collecta completur & humore diſtenditur. Cuius vſus volucribus non habetur. Conſtan. vbi ſup. Veſica in manibus ſuper rectum inteſtinum ponitur. Eſt autem panniculus vnus, itemque durus, vt coleram rubeam vrinę ferat immixtã. Super foramen vnum habet lacertum quo veſica cõſtringitur, ne vrina præter velle hominis egrediatur, a renibus ad veſicam tendit vrina per vaſa quæ vocantur emunctoria, & hæc cum ipſa ſolidantur. Quę cum ad veſicam veniunt, eius quodammodo pelliculam excoriant vt illis vaſculis patiatur, & vt ante fuerat inuenitur. Razi vbi ſup. Veſica eſt vrinæ vas eiuſq; receptaculum, hæc inter femur & anum locata componitur ex duabus tunicis, & ſuper os eius muſculi quidam ſunt, qui ipſum conſtringunt & prohibent ne vrina inuoluntaria a veſica egrediatur. Ad veſicam autem a renibus profluit vrina per duo colla quæ vocantur emunctoria. Quæ cum ad veſicam peruenerint, vnam tunicarum ipſius perforant. Et poſt hæc inter duas eius tunicas tranſeunt donec ad collum veſicę perueniant vbi & aliam perforantia tunicam ad concauitatem veſicę deſcendunt. Ex lib. de na. re. Veſica eſt vltimum interiorũ membrorum in corpore quæ dependent a vijs procedentibus a renibus ad radicem virgę. Ipſa eſt exitus ſuperfluitatis humidę & non ſiccę. In ea ſiquidem decolatur potus & humiditas ſuperflua medijs inteſtinis. In colore ſepius vrinaria digeſtio monſtratur, quo incommodo vel inconualeſcentia corpus hominis aut eleuatur in proſperis, vel deprimitur tabeſcens in aduerſis.

De vrina. *Cap. LXXVIII.*

ISidorus vbi ſup. Vrina dicta eſt ſiue quod vrat, ſeu quia ex renibus egeritur. Cuius indicio & ſalus & ęgritudo futura monſtratur. Qui humor vulgo locium dicitur, quia eo lota.i.munda veſtimenta efficiantur. Actor. Colores vrinarũ(vt legitur) ſunt. 19. Albus vt aqua puriſſima, lacteus, vt ſerum, Glaucus vt cornu, lucidum, album, karapos, vt pili camelorum. Pallidus vt aqua ſemicrudę carnis. Subalbidus.i. remiſſus. Citrinus vt color citri. Subcitrinus.i. remiſſus. Ruffus vt crocus orientalis. Subruffus, id eſt remiſſus. Rubicundus vt flamma ignis. Rubeus vt aurum puriſſimum. Subrubeus, id eſt remiſſus. Inopos vt vinum nigrum, kyaneos vt color purpure nigræ. Viridis vt color viridis caulis. Liuidus vt color plumbi. Niger vt cornu nigrum lucidum. Auicẽna in primo canone, Vrina hominis abſtringit ſcabiem vlceroſam & pruritum. Prohibet ſerpiginem & impetiginem. Eadem in vaſe eneo cum melle cocta abſtergit albuginem oculi, & confert palpitationi. Cõfert etiã hictericię, & propriè cũ aqua mellis, & aqua ciceris. Dicitur enim abſcindere ſolutionem & purgare matricem decocta cum porris. Fex eius vrinę ſanat eriſipilam ſecundũ quod dicitur. Et vrina infantis abſtergit morpheam & pannum. Eadem quoq; bibita confert difficultati anhelitus & dilationi. Item hominis vrina præ ceteris vrinis eſt magis abſterſiua. Ponitur cum cinere vitis ſuper locum fluxus ſanguinis & ſiſtitur. Confert etiam morſui viperæ bibita, omniq; morſui & puncturæ valet, & quæ ex ea antiqua eſt confert venenis omnibus & lepori marino. Præterea quidam ſpleneticus homo ſomniauit, quod ei præcipiebatur quod vrinã ſuã omni die ter biberet, & ſanaretur, qui ita eſſe expertus eſt. Eadem valet hidropiſi, & ea linitur ſplen præcipue cũ lacte cameli. Confert etiã excoriationi, & pruritui, & vlceribus ambulatiuis & humidis, proprieq; antiqua. Vrina puerorũ propriè confert albugini oculi & ſcabiei in vaſe æreo coagulata & ſic cocta cum porris. Diaſcorides, Lociũ humanũ vet⁹ ſurfures capitis & ſcabiẽ & paſcẽtia vulnera curat, & puſtulas auriũ ſanat, vermes etiã auriũ excludit cum corio maligranati, ſi decoctũ fuerit. Item venenis bibitis prodeſt & punctionibus venenoſis, vnde ſi lociũ ſuum quiſq; biberit, percuſſuram viperæ ſanat, hidropes etiã in initio curat. Lociũ pueri in æreo vaſe coctum & perunctum vulnera gingiuarum compeſcit, caligines oculorum tollit. In eramine miſſum ac coctum coagulare facit. Quod ex vrina in vaſe reſederit, ignem ſacrũ cõpeſcit.

De membris generatiuis, & primo de teſticulis.
Cap. LXXIX.

ACtor. Dicto de membris nutritiuis, dicendum eſt de generatiuis. Iſidorus vbi ſup. Genitalia corporis partes (vt nomen ipſum docet) gignendę ſobolis acceperunt vocabulum, quod his procreatur & gignitur, hæc & pudenda, pro verecundia, ſiue a pube, vnde & indumento operiuntur. Teſticuli per diminutionem a teſtibus dicti ſunt: quorum numer⁹ incipit a duobus, hi ſemen calamo miniſtrat, quod a ſpinę medulla & renibus & lumbis ſuſcipiunt ad gratiam procreandi. Conſtan. vbi ſupra. Teſticuli ſunt inſtrumenta ſpermatis generandi, propter hoc de carne glandoſa ſunt, alba & molli & rara, vt album faciant ſperme. Quilibet autem vno paniculo obſitus eſt, quæ a ſyphac egreditur. Et ad vnum quodque venit a renibus vena, qua ſanguis ab eis ſubminiſtratur, vnde materia ſpermatis eſſe comprobatur, hæc cum ad teſticulos venerit, multipliciter ſe per eos dilatat. Item arteriæ duæ veniunt a dorſi parte, quæ per teſticulos multipliciter diuiduntur, ſicut & venæ: quibus miſcentur eędem arteriæ, & per teſticulorum carnem diſperguntur mixtę. Sanguis autem eſt materia ſpermatis, qui antequam ad teſticulos perueniat ex parte mutatur, ac per venas diſpergitur, & inalbeſcit cum digeſtio cõpletur. Deinde venæ emittunt eum in carnem teſticulorum, vnde fit perfectum. De teſticulis autem exeunt duo vaſa ſubſtantiæ ſibi ſimilis, in quem ipſi ejiciunt ſperma, & a vaſis ſuſcipit virga, ſicut a mulierum teſticulis vulua, hæc vocantur ſpermatis vaſa, quæ in maſculis quidem longa ſunt & larga & dura: longa quidẽ vt a teſticulis exiens ſperma melius coquatur in via. Teſticuli namque in oſſa penis aſcendũt, & inde in virgam diſcendunt. Larga vero vt ſperma cito exeat in vuluam a virga. Dura quoq; ne rumpantur ex viæ longinquitate. In muliere e cõtrario ſtricta ſunt, quia ſubtile eius eſt ſperma. Curta vero quia vicina ſunt ad quæ projiciuntur loca. Mollia quoq; quia non longa reſtat eis via. Ex libro de Anathomia. Inter membra genitalia principales ſunt teſticuli, membra. ſ. glanduloſa, mollia, carnoſa: & hæc ſecundum magis & minus in viris groſſiora, in mulieribus minora, in vtriſq; ſpermatis generatiua. Vtriq; teſticulo quidam neruus alligatur, qui dicitur didimus.i. dubius, quia dubium eſt, vtrum ab inteſtinis, an a teſticulis originem trahat. Superius quidem ſyphac, inferius autẽ cum teſticulis collimitatur. Per hunc inteſtina deſcendunt ad rupturam, per hunc etiam aſcendũt teſticuli, vt omnino quandoq; latere videantur. Teſticulis aũt deſeruiunt vaſa ſeminaria duplicia, ſuperiora. ſ. & inferiora. Superiora ſunt venæ quædam & arteriæ venientes ab hepate, deportantes ſanguinem ad ſperma generandum. Inferiora vero ſunt venæ quædam inter teſticulos & virgam virilem, deportantes in matricem ſperma per virgam.

De virga virili. *Cap. LXXX.*

VIrga quidem componitur ex neruis a ſpina ad pecten reflexis, vnde & cauda neruorum dicitur. In fine ſiquidem ſpinæ multi nerui ſunt inferius duri, qui in vnum collecti virgam virilem cõſtituunt, quæ vaſa ſeminaria purgat ſuperfluitate ſpermatica. In ſexu quoq; fęmineo nerui reflectuntur ad orificium matricis inferius, quandoq; claudentes eam, & quandoq; aperientes, ibiq; concupiſcentiam coitus facientes. Conſtantinus vbi ſupra. Virga eſt caro neruoſa, rotunda & concaua, ab vtroq; oſſe penis incipiens, & vtrinque neruo ſibi oppoſitos ex tranſuerſo habens, hæc duplici de cauſa fuit neceſſaria. Primo vt ſperma per vaſa ſua in vuluam ejiciat. Ideoq; neruoſa eſt vt concupiſcẽntiæ appetitum in tactu habeat. Concaua vero, vt accedente appetitu vento impleatur, vnde erigatur. Ambo vero lacerti lateraliter ſibi ſunt oppoſiti, vt nuſquam virga poſſit flecti, ſed recte ſperma projiciat. Secundo quia cum veſica viæ ſpermatis ſit vicina, hac eadem via mittitur vrina. Veſicam enim ex parte ani natura extulit, quam oſſibus penis admouit, quæ in maſculis collum longum habuit, quia virgę concauitate iungitur, quo vrinam expellit. Mulier autem cum virga careat, parum longi colli ſibi neceſſitas eſt, vt vrinam in naturã fœmineam trajciat. Ex lib. de na. re. Virga eſt exitus humidæ ſuperfluitatis, & curſus ſpermatis ex cartilagine & carne creatus. In libidine quidem apparet cartilago, quia tunc tumeſcit commoto ſpiritu vitali ex concupiſcentia medijs cogitationibus ex imaginatione rerum delectabilium. Commouetur etiam aliquando ex ſolis humoribus commotis incentiuis ciborum vel potuum. Huius. ſ. virgę radices ſunt (vt dicit Ariſto.) a renibus procedentes. A venis quidem principalibus cordis aliæ venæ diriguntur ad renes, & a renibus ad virgam, vt ſic concupiſcentia cor

dis

dis ad renes tranſmittatur, ibiq; augmentata calore in virga luxurietur. Omnes deniq; partium corporis venę communicant venis quę in virga deſcendunt. Suntq; multiplices illę quæ in virga concurrunt, & inde fit, vt proles generata per virgam ſimilitudinem plerunq; membrorum omnium compacta ſuſcipiat. Iſidorus vbi ſupra. Veretrum dicitur, quia viri tantum eſt, ſiue ideo q̄ ex eo virus emittitur. Nā virus proprie dicitur humor fluens a natura viri,

De Matrice & vulua. *Cap. LXXXI.*

ISido. vbi ſupra. Matrix dicitur eo quod fętus in ea generetur. Semen enim receptum confouet, confotum corporat, corporatū in membra diſtinguit. Conſtantinus vbi ſupra. Matrix in forma ſua eſt ſicut veſica, niſi quòd habet quędam fruſtula cornibus aſſimilata, quę arteriæ intrant, quę ſperma & ſpiritum in uuluam portant. Hęc recto ſuperpoſita eſt inteſtino, ei vero veſica, membriſq; ſibi vicinis ligatur ligamentis flexibilibus, quibus eam extendentibus non rumpatur. Duos habet teſticulos in ſummitate colli poſitos poſt fruſtula prędicta, maſculinis minores, ſed duriores, forma rotunda, parum ſuperficietenus plana, quibus ſingulis venę ſingula de renibus veniunt quę prædicta fruſtula ſubeunt. De unoquoque uero teſticulo quædam petie videntur exire, per quas teſticuli ſperma in vaſa iaciunt. Ea lib. de Anathomia. Matrix eſt frigida & ſicca, ad inſtar ſtomachi formata, ſuperius neruoſa, villoſa, ſeptem folliculis diſtincta, duo habens orificia, exterius & interius, ac ſuperius & inferius, aſcendens prope dyaphragma. Ea lib. de na. rer. Matrix eſt genitale membrum in fęminis, ſicut virga in maſculis, matrix tamen proprie dicitur, quæ iniecto ſemina per portam vulue fętum ſinu ſuo recipit tempore debito pariendum. Huius ſitus eſt ſuper inteſtinum rectum. Et ſicut de virga diximus in matrice multæ venæ concurrunt ad luxum generationis. Eiuſq; radix eſt ab vmbilico, ſicut virgę radix a renibus, vnde & vmbilicus eſt luxurię locus in fœminis, ſicut renes in viris. Omnia vero membra ſimilia ſunt in maribus & fęminis, præter virgam in viro, & matricem in fęmina. Conſtantinus vbi ſupra. Vulue ſubſtantia neruoſa eſt, vt poſſit in cōceptu vndiq; extendi, & tunc maxime quando conceptus incipit augeri. Hæc ſecundum tempus & ætates in fœminis diuerſa eſt, nam grauidæ maiorem habent quam non grauidæ, libidinoſæ quam caſtę, adultę quam puellæ, veteranæ quam iuuenculæ. Quantoq; magis grauidantur, tanto plus earum vulue propter extenſionem augentur. Iſidorus vbi ſupra. Vulua vocata eſt quaſi valua .i. ianua ventris, vel quod ſemen recipiat, vel quòd extra fętus procedat.

De Lumbis & vmbilico & ilio. *Cap. LXXXII.*

ISidorus vbi ſupra. Lumbi ob libidinis laſciuiam dicti ſunt, quia in viris cauſa corporeæ voluptatis in ipſis eſt, ſicut in vmbilico fœminis, vnde & ad Iob in exordio ſermonis dictum eſt. Accinge ſicut vir lumbos tuos, vt in his eſſet reſiſtendi præparatio, in quib⁹ libidinis eſt vſitata dominādi occaſio. Vmbilicus eſt medius locus corporis dictus, quòd ſit vmbo iliorum, vnde & vmbo appellatur locus in medio clypei a quo pendet. Ex eo enim infans in vtero pēdet, & ex eo etiam & nutritur. Ex lib. de natura rerum. Non enim per os attrahit infans alimentum ſanguinis, ſed vmbilico mediante de viſceribus matris. Eſt autem (vt ſupra dictum eſt) vmbilicus locus luxurię in fœminis, ſicut renes in viris. Ilia loca ſunt in regione ſplenis & hepatis ſuper ſpondilia. Ilia quidem in muliere fętū ſuſcipiunt, digeſtumq; ſanguinem in pinguedinem communiter in viris & in fœminis conuertunt. Sæpius autem vexantur exceſſu ciborum, maximeq; illis quæ fumoſitates generant, horum paſſio vehemens eſt, quæ iliaca paſſio dicitur. Nec habet curſum in neruis niſi per uias vrinales. Ideoq; videri in vrina negatur, niſi forte accidentaliter fiat, vtpote ſi ex dolore vehementi patiens accendatur, ac per hoc inflammetur vrina uel alteretur. Iſido. vbi ſupra. Iliū græco ſermone eſt appellatum, eo quod nos ibi obuoluamus. Græce enim ilios obuoluere dicitur.

De Mammillis. *Cap. LXXXIII.*

CONSTAN. in pantegni ſecunda parte. Mammillæ quoque in membri generatiui adiumenta ſunt, cum infantes nutriant. Idem in tertia parte. Mammillę de glandoſa carne factæ ſunt, molli ſcilicet & alba, ſicut lactis eſt natura. Sunt autem ibi venæ & arteriæ ſibi inuicem commixtę, ideo autem in pectore poſitę ſunt, vt eſſent cordi vicinæ, quod eſt fundamentum caloris naturalis quatinus adiuuaret decoctionem ſanguinis, & in naturam lacteam mutaret. Neceſſariæ quidem ſunt, vt lac in eis generetur, vnde infans nutriatur. Puer enim in vulua poſitus ſanguine menſtruo nutriebatur, vnde oportuit eundem natum habere nutrimētum eidem ſanguini finitimum. Vena namq; concaua ad cor veniens, & de corde ad pectus exiens vſque in gutturis furculas aſcendit, in duas maiores furcas diuidenda, ſimile facit arteria, quę ambæ furculatim deſcendunt in mammillas, & ambæ diuiduntur in ambas, ac multipliciter diuiſæ cum earum miſcentur carne. Sanguis veniens in via excoquitur. Per concauam enim venam ad cor aſcendit, & inde pectori redditur, de pectore vero ad cor redit. Porro de corde penetrat ad mammillas, & venatim ſpargitur per eas, vbi tandiu moratur donec perfectiſſime excoquatur. Excoctus autem iacitur in mammillarum ſpongioſam carnem, quia caro iſta naturam habet lacteam, ſic ergo fit nutrimentum infantis. Itidem & hepar ſuccum cibi mutat in ſanguinis naturam, vnde nutrimentū detur membris cæteris, maximeque carnoſis. Quia autē lac de ſanguine menſtruo fiat, & vulua mammillas attingat, ſignum eſt, quod multis a conceptione incipiunt menſtrua ceſſare, vt infantibus in vulua poſitis iam videatur nutrimentum dediſſe. Mulierum abortiuum facientium emolleſcunt mammillæ, etiā ſi fuerunt ante duræ ſicut Hipocras in amphoriſmis teſtatur. Si mulieris inquit poſtquam geminos conceperit emollient mammilla dextra, maſculus abortietur, ſiniſtra femina. Auicenna vbi ſupra. Mammilla eſt membrum creatum ad generandum lac, vt nouiter natus eo nutriatur, vſquequo confirmetur, & virtute auctus fiat conueniens ad digerendum cibum fortem ac ſolidum. Et ipſa eſt corpus compoſitum ex venis & arterijs & neruis, inter quę vacuitas exiſtit, quam glandoſa caro replet, cui non eſt ſenſus, & eſt albi coloris. Ideo quando aſſimilatur ei ſanguis albificatur, & quod ipſam nutrit, & quod ab ea ſuperfluit, & lac fit. In hoc ergo aſſimilantur mammilla & hepar, quòd vtrunque conuertit humiditatem ad ſuam ſimilitudinem in natura & colore. Nam hepar rubificat kylum album, & facit ipſum ſanguinem. Mammilla vero ſanguinem rubeum albificat, & facit lac. venæ quidem & arterię ac nerui in ſubſtantię mammillę poſitæ ramificantur in ea vſque ad partes villoſas, & habent in ea reuolutiones & circuitiones plurimas. Communitas autem mammillæ cum matrice in venis inter eas contextis in venarum anathomia cognoſcitur. Ex lib. de na. re. In mammillis venæ & arteriæ ſubtiliter diuiduntur, quæ multis circumuolutæ reuolutionibus, & mammillas circundantes, carnem glandoſam & albam inter eas ſolidatam atque ſpiſſatam ſuſcipiunt. Quę quicquid ſanguinis in ſuis foraminibus inuenitur immutat, donec illud naturę ſuę aſſimilans in lac conuertat, ſicut hepatis caro propter ſui ſimilitudinem, quod a ſtomacho & ab inteſtinis trahitur, tamdiu conuertit, donec ex eo ſanguinem faciat. Iſidorus vbi ſupra. Mammillæ ſunt vocatæ, quia rotundæ ſunt quaſi malæ, per diminutionem .ſ. Mammillas autem & mammas & vbera ita diſtinguunt, quòd mammillę virorum ſunt, mammę vero mulierum, vbera autem pecudum. Papillę capita mammarum ſunt quòd eas infantes quaſi palpant, dum lac ſugunt. Vbera dicta, vel quia lacte vberta, vel quia vuida humore .ſ. lactis in more vuarum plena. Ex lib. de na re. Mammillę dicuntur inſtrumenta lactis & ſeminis, mammæ quidem vel mammillę dicuntur virginum, vbera vero illarum quę pepererunt. Nullum animal habet mammillas in anteriori parte, præterquam homo.

De Lacte. *Cap. LXXXIIII.*

IIdor. vbi ſupra. Lac vim nominis a calore trahit, quod ſit albus liquor. Leucos enim greci album dicunt, cuius natura ex ſanguine commutatur. Nam poſt partum, ſiquid ſanguinis nondum fuerit vteri nutrimento conſumptum, naturali meatu fluit in mammas, & earum virtute albeſcens lactis accipit qualitatem. Auicenna tertio canone. Lac multitudine ſanguinis boni multiplicatur, eiuſdemque paucitate vel bonitatis penuria minoratur. In paruitate quidem ſanguinis cauſa eſt, aut ex parte materiei, aut ex parte complexionis. Ex parte materiei, aut quia cibus eſt paucus, aut quia generationi ſanguinis ex eo contrarius propter ſiccitatem ſuam & frigiditatem ſuperfluam, aut quia conuerſus ad partem aliam ſcilicet fluxus ſanguinis, aut apoſtematis, aut huiuſmodi. Ex parte vero complexionis, quia complexio corporis aut mamillæ exiccans eſt humiditatem, ita quòd ex ea non generatur ſanguis, aut etiam propter ſuperfluitatem aquoſitatis eius, & elongationem ab ęqualitate conueniente ſanguinea, aut aliqua eſt cauſa quæ conſumit ſubſtantiam ſanguinis, & corrumpit id quod ea ex generatur. Lac vero non generatur, niſi ex ſanguine bono. Huius autem cauſa eſt dominium vnius humorum triū, coleræ ſcilicet aut flegmatis aut melancoliæ. Quandoq; etiam ſanguis exuberat, ſed illaudabilis. Et ideo lac naturale non generat, ſed quod inde generatur eſt illaudabile. Quod autem exuberare facit ſperma, exuberare facit in pluribus corporibus lac, vt lactuca, ſemen papaueris, & vber capræ, & ouis, & ſimilia. Sic etiam quod ſperma prohibet generari, vel illud exiccat, lac quoq; minorat, vt ſemen canabi. Lac quidem quando ſuperfluit plurimum nocet, & apoſtemat, & ęgritudines affert. Aggregatur autem in

mam-

in mamilla quandoque abſque impregnatione, proprieq; quando menſtrua retinentur. Conuertitur enim materia quæ virtutem expellēdi per matricem non inuenit, & in vbera peruenit, & lac fit. quandoq; etiam in corporibus virorum proprie in puberibus aggregatur, ita vt eorum mamillę rotundentur. Quandoq; etiam mamilla caſeatur propter caliditatem exiccatiuam. Et quando que propter frigiditatem congelatiuam. Ex libro de naturis rerum. Lac eſt humiditas ſeparata in animalibus poſt impregnationem. Lac mulierum nigrarum melius eſt quam albarum. In capris autem contrarium: lactis ac ſeminis humiditas ex vnius fontis origine deriuatur. Quandoque etiam erumpit in maſculis, vt dicit Ariſtote. ſed non apparet propter creationis eius ſpiſſitudinem. Auicē na in ſecundo canone. Lac mulieris valde confert in conſumptione velethica, & eſt cura leporis marini quaſi tyriaca. Prouocat vrinam, & vlceribus matricis confert embrocatus vel ſuppoſitus. Idē cum opio ac cera & oleo ſedat dolorem podagræ.

De Membris compoſitis vniuerſalibus. & primo de capite. Cap. LXXXV.

ACTOR. Dicto de membris compoſitis particularibus, reſtat dicendum de membris cōpoſitis vniuerſalibus, & a capite inchoandum. Iſidorus vbi ſupra. Prima pars corporis eſt caput, datū que eſt illi hoc nomen, eo quòd ſenſus omnes & nerui inde initiū capiant, atque ex eo omnis vigendi cauſa oriatur. Ibi enim omnes ſenſus apparent, vnde ipſius animæ quæ conſulit corpori quodam modo perſonam gerit. Ariſtoteles in li. de animalibus. Homo magnum habet caput comparatione ſui corporis. Et membra quidē hominis ſecundum naturam ſunt maximè membrum ſuperius. i. caput, quia conuenientiam habet cum toto ſuperius tumſdo. Nec eſt animal rectum & eleuati capitis niſi homo. Fuitque caput eius creatū paucę carnis, vt eſſet melioris ac velocioris ſenſus. Si enim eſſet multę carnis eſſet operatio cerebri contraria operationi naturali propter quam creabatur. ſ. ad infrigidandum cor. Nec in eo poſſent eſſe ſenſus, ſed eſſet cerebrum ſicut aliquod ſuperfluitatū. Principium vero ſenſus eſt in corde. Et duo quidem ex ſenſibus ſunt continui cum corde. ſ. guſtus & tactus, tres vero reſidui ſunt in capite, ſcilicet viſus anterior circa cerebrum. Auditus in poſteriori, quod eſt vacuum. Olfactus autem anterius in medio trium inſtrumentorum. Item ſi eſſet caput carnoſum, eſſet ponderoſum, cum econtra in omnibus animalibus eſſe debeat eleuatum & rectum. Propter hęc tria non eſt caro in capite, ſcilicet propter ſubtilitatem ſenſus, & parationem cerebri & capitis leuitatem. Auicenna in quarto Canone. Partes autem capitis eſſentiales & quę ſequūtur ea, ſunt capilli, cutis, caro, panniculus, deinde craneum, poſtea panniculus durus, & poſt panniculus ſubtilis, qui ſecundina vocatur. Deinde cerebrum, id eſt ſubſtantia eius, & uentres ipſius, & qđ in eis exiſtit. Poſt hæc duo panniculi ſub eo, deinde rete. Poſtea vero os quod eſt vas cerebri. Iſidorus vbi ſupra. Vertex eſt ea pars qua capilli capitis colliguntur, in qua ceſaries vertitur, vnde & nūcupatur. Galuaria ab oſſibus caluis dicta per defectum. Occipitium capitis pars poſterior, quaſi contra capitium, uel quod ſit capitis retrorſum. Ceruix autem vocata, eo quod per eam partem cerebrum ad medullam ſpinę dirigitur, quaſi cerebri vita. Tempora ſunt q̄ caluarię dextra lęuaque ſubiacent, quæ ideo ſic nuncupantur, quia mouentur, ipſaque mobilitate quaſi tempora quibuſdam interuallis imitantur.

De facie & fronte. Cap. LXXXVI.

ARiſtoteles vbi ſupra. Quod autem inferius eſt ſub fiſſura capitis facies dicitur, non rectè niſi in homine, pars vero faciei ſuperior frons. Omne animal habens caudam piloſam habet caput paruum, & mandibulas magnas. Homo vero maius habet caput comparatione ſui corporis. Pueri minoris ſunt intellectus, quia habent caput groſſum & ponderoſum. Auguſtinus de ciuitate Dei libro. 12. Quis autem conſulta ratione non videat in hominibus mirabiliter ſic habere ſingulos ſingulas facies inter ſe ita ſimiles, vt per hoc a cęteris animalibus diſcernantur, & rurſus ita inter ſe diſſimiles, vt ab omnibus cæteris quiſque dignoſcatur. Quos ergo ſimiles eoſdem diſſimiles inuenimus. Sed mirabilior eſt cōſideratio diſſimilitudinis, quia ſimilitudinem iuſtius videtur expoſcere natura communis. Et tamen quia quæ rara ſunt, mira ſunt, multo amplius admiramur quando duos ita ſimiles reperimus, vt in eis diſcernendis frequenter erremus. Iſido. vbi ſupra. Facies dicta eſt ab effigie. ibi eſt enim tota figura hominis, & vniuſcuiuſq; perſonæ cognitio. Vultus vero dictus eo quòd per eum animi uoluntas oſtenditur, ſecundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Frons ab oculorum foraminibus nuncupata eſt, hæc imago quædā animi mentis motum ſpecie ſua exprimit, dum vel læta vel triſtis eſt. Razi vbi ſupra. Frons plana rugas non habens ſignificat rixoſitatem, multum vero rugoſa frons inuerecundiam. Frōs parua ſignat ſtoliditatem, magna uero pigritiam, ad medium ſui collecta iraſcibilitatem. Facies carnoſa ſignat pigritiam & ſtultitiam. Subtilis autem cogitationum multitudinem. Rotunda quoque ſtultitiam. Permaxima pigritiam. Valde parua caliditatem & malitiam. Longa quoque inuerecundiam. Fæda morum prauitatem. Color parum citrinitati propinquus, & facies parum tumida, inferiores palpebræ tumores habentes, hepatis innuunt debilitatem. Color ruffus aut rubeus ſanguinis & caloris innuit ſimilitudinem. Color autem inter rubeum & album medius æqualem ſignat complexionem. Si cum hoc & cutis nuda fuerit a pilis. Color flammeus ſignat inſtabilitatem & maniam. Rubeus & clarus uerecundiam. Viridis aut niger morum prauitatem.

De Collo. Cap. LXXXVII.

ISIDORVS vbi ſupra. Collum dictum eſt, eo quòd ſit rigidum & rotundum ut columna baiulans caput & ſuſtentans, quaſi capitolium, cuius anterior pars gula vocatur, poſterior ceruix. Duæ ſunt autem in collo fiſtulæ. Vna ciborum. Altera aeris, harum ſuperior rumen vocatur, altera inferior gurgulio dicitur. Gurgulio a gutture nomen trahit, cuius meatus ad os & nares protendit, habens viam qua vox ad linguam tranſmittitur, vt poſſit verba collidere, & inde garrire dicimus. Rumen proximum eſt gurgulioni, quo cibus & potio deuorantur. Hinc & beſtiæ quæ cibum reuocant & remandunt, ruminare dicuntur. Sublinguium eſt operculum gurgulionis, quaſi parua lingua, quæ foramen linguę recludit operitve. Conſtantinus vbi ſupra. Homo collum habet duabus de cauſis Aut propter motum capitis, vt ſcilicet ante moueretur, aut retro. Aut propter ſonoritatem uocis, quoniam animal collo carens voce caret omnino, ſicut piſcis: aut ſi quam habet, raucam habet, vt rana. Habet autem collum ſeptem ſpondiles dorſi ſpondilibus minores & ſubtiliores, & concauitates largiores. Ex libro de naturis rerum. Collo caput corpori coniungitur, ex carne cartilaginoſa creati, & hoc interius magis, multitudo venarum in ipſo eſt per quas a corde ad officia quinque ſenſuum animus efūfundatur. Collum ſemper in homine tantum parum a ſuo loco reflectitur in anterius quidem dextra læuaque, ſed poſterius nequit. Animalium colla in poſterius ſicut in anterius ad libitum reflectuntur, preterquam leonis, lupi, & hienæ, que rectis ceruicibus rigent, auium autem indifferenter. Razi vbi ſupra. Collū curtum ſignat hominem eſſe callidum & ingenioſum, longum autem & gracile ſtolidum & garrulum ac timidum. Porro durum ac forte deſignat iracundum atque feſtinum.

De humeris & brachijs. Cap. LXXXVIII.

ISIDORVS vbi ſupra. Humeri dicti ſunt quaſi armi, ad diſtinctionem hominis a pecudibus. Nam propriè armi quadrupedis ſunt. Ala ſummi humeri pars poſterior. Ex libro de naturis rerum. Humeri creati ſunt ex oſſibus fortibus ad ſuſtinendum leſionem conſtituti. Carne quoque in ea parte fortiori, his inſunt ſcapule oſſa lata tenuia, quę & humerorum debitæ latitudini ſatisfacerent, carnem in ambitu fulcientes, & tenuitate moderata pectoris elegantiam non fędarent. Humeros habet homo maiores reſpectu corporis ſui cæteris animalibus ad portandum & ſuſtinendum onus. Brachia quoque ex fortiſſimis oſſibus creata ſunt, vt iuuamentum laboris ſint. Et flexibilia ad omnem actum habilitata. In his quoque ſunt nerui fortes, ac vena multiplices, e quibus etiam commodius ſecūdum phiſicos ſuperfluus ac noxius ſanguis extrahitur. Muſculi brachiorum iuxta cubitum flexuræ brachij non recipiunt vulnera. Quia ſi receperint, indubitata mors ſequitur. Abſciſionem vero brachiorum cum muſculis uita ſuſtinet, ſed non vulnera in muſculis, vt dictum eſt. Idem & in muſculis tibiarum & manuum quidam autumant, ſed non eſt ita certum, ſicut de muſculis brachiorum. Razi vbi ſupra. Humerum gracilitas paucitatem ſenſus oſtendit. Amplitudo vero, ſenſus oſtendit bonitatem, humeri vero eleuati ſtultitiam. Brachia longa, adeo vt manus genua poſſint attingere, nobilitatem animæ deſignant, & arrogantiæ, ac regnandi cupiditatem. Multum vero curta timiditatem atque malitiam. Iſidorus vbi ſupra. Brachia a fortitudine nominata ſunt. Bari enim græce graue & forte ſignificat. In brachijs enim thori lacertorum ſunt & inſigne muſculorum robur exiſtit. Hi ſunt thori id eſt muſculi, dicti thori, quod illic uiſcera torta uideantur. Cubitum dictum eſt, eo q̄ ad cibos aſſumendos in ipſo cubamus. Vlna ſecundū quoſdā vtriuſq; manus

manus extenſio eſt,ſecundum alios cubitus, quod magis eſt verũ, quia grece elenos cubitus dicitur. Alę ſub brachijs appellatæ ſunt, eo quod ex eis in modum alarũ motus brachiorum inchoet, quas quidam aſcellas vocant,quòd ex eis brachia cillentur.i.mouentur. Nam cillere eſt mouere,has quidam ſubhircos vocant,propter qd in pleriſq; hominibus hircorum fetorem reddant.

De Manibus & digitis. *Cap.* *LXXXIX.*

MANVS dicta eſt,eo ꝙ ſit totius corporis munus. Ipſa enim cibũ ori miniſtrat,ipſa operatur omnia atq; diſpenſat, per eam accipimus & damus Dextra vocatur a dando, ipſa enim pignus pacis datur,ipſa fidei teſtis atq; ſalutis adhibetur,leua vero dicitur eo quòd aptior ſit ad leuandum. Palma eſt manus expanſis digitis,ſicut contractus pugnus. Ariſt. vbi ſupra. Homo quia pluris eſt intellectus ſuper animalia cetera.ſ. vt poſſit & ſciat multa facere,dedit ei natura manus,ſicut dantur fiſtulę fiſtulatori.Nã quia ualde intelligens eſt,inſtrumentis multis indiget,iccirco datę ſunt ei manus loco pedum anteriorum,vt poſſit eis vti diuerſis modis, quia manus non eſt vnum inſtrumentum ſed multa. Eſt enim homini ſicut vnguis & vngula,& gladius & lancea,& alia inſtrumẽta,quia poteſt facere omnia iſta,eiuſq; creatio conueniẽs eſt omnibus operationibus,quoniam extenſa eſt & in multas partes diuiſa. Itaq; cetera animalia non habent niſi vnum vigoris modum, nec alium habere poſſunt,vel arma ſua mutare,homo vero multos habet vigoris modos,& illos mutare poteſt in alios, quia poteſt vti manu in operationibus,& vna ſola parte vti,vel duabus, vel pluribus ſecundum diuerſos modos:ſiniſtra quidem manus in hominibus & pes ſiniſter in animalibus non eſt leuis motus, præterquã in elephante.In quorum autem manibus fuerint duæ vel tres lineę totam palmam ſindentes,longitudinem vitæ ſignat, contrarium vero contrarium.Eſt lib. de na. rerum. Digiti manui inſerti ſunt, ut habilitetur manus per illos ad omnem actum. Razi vbi ſupra. Manus leues ac ſubtiles ſapientiam multam, & intellectum bonũ ſignant,multum vero curtæ ſtultitiam, ſed & graciles & multum longæ tyrannidem atque ſtultitiam.Iſidorus vbi ſupra Digiti nun cupati ſunt,vel quia decem ſunt,vel quia decenter iuncti exiſtunt. Primus pollex vocatus,eo quod inter cæteros polleat virtute& poteſtate.Secundus index eſt & ſalutaris, quia eo ferè ſalutamus vel aliquid demonſtramus.Tertius impudicus,quia plerunque per eum probri inſectatio exprimitur. Quartus anularis,eo quòd in ipſo annulus geritur.Idem & medicinalis,quòd eo trita collíria a medicis colliguntur.Quintus auricularis pro eo quòd aurem ea ſcalpimus. Ariſtoteles vbi ſupra Digitorum mobilitas conueniens eſt ad accipiendum & retinendum,horum pollex eſt curtus & croſſus propter operationes forte, nec adiuuatur homo per alios digitos ſine pollice, itaq; ſi non eſſet manus non eſſet accipere,& ſi non eſſet pollex non eſſet retinere. Pollex autem fortis eſt & vigor eius æqualis eſt omnium virtuti digitorum. Ideo croſſus eſt & curtus, medius vero longus eſt ſicut remus.

De Thorace & pectore & ventre. *Cap.* *XC.*

ISIDOR. ubi ſupra. Truncus eſt media pars corporis a colle vſq; ad inguinem. Thorax a græcis dicitur anterior pars trunci a collo vſque ad ſtomachum,quam nos dicimus arcam.i.ſecretum quo cętera arcentur.Cuius eminentes pulpę mammullę,inter quas pars illa oſſea pectus dicitur,dextra autem leuaq; coſtæ. Pectus autem vocatum eſt eo quòd ſit pexum inter eminentes mammillarũ partes,vnde & pectinem dicimus,quod pexos faciat capillos. Ariſtot. vbi ſupra. Pectus hominis latum eſt, in quadrupedibus autem eſſe non poteſt propter arteriarum pedum extenſionem,& propter ambulationem.Ideo non habent mammillas in pectore ſicut homo. Item pectus hominis paucæ carnis,auium autem carnoſum & acutum vt ſupra dictum eſt. Ea lib. de naturis rerum. Pectus eſt pars hominis delicata,& quæ minus poteſt abſq; ſui detrimento ſuſtinere,tum propter cor quod in eo ſitum eſt,tum etiam propter internorum ſpiritualia,quę & in illo quodam modo ſedem habere videntur.In medio pectoris os amplum & latum & fiſtuloſum ſitũ eſt,cui coſtæ ionectuntur ac nerui.Sub quo & venæ principales oriuntur.Indeq; ramificant ſe ad membra diuerſa compagines. Iſidorus, vbi ſupra.Venter eſt qui acceptos cibos digerit & apparet extrinſecus,pertingitq; a pectore vſq; ad inguinem,dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimenta traſmittat:venter autẽ mari aſſimulatur propter collectionem omnium humorum quaſi congregationem aquarum.Aluus eſt qui cibum recipit,& purgari ſolet,& vocatus eſt aluus,quod abluatur.i.purgetur.Ea ipſo enim ſordes ſtercorum defluunt. Vterum ſolæ mulieres habent,in quo concipiunt,ad ſimilitudinem cauliculi, vocatus eſt autem vter⁹,quod duplex ſit,& ab vtraq; in duas ſe diuidit partes, quæ in diuerſum diffuſæ ac reflexę circumplicantur in modum cornuum arietis,vel quod interius impleatur fetu. Aqualiculus autem proprie eſt porci, hinc ad ventrem tranſlatio. Ex lib. de natu. rerum. Venter eſt quaſi ſaccus in quo interiora cuncta dependent Dicit autem ariſtoteles homines cani ſimiles in ventre ſuperiori,porco vero in inferiori: minus ſolertes ſunt quibus auidiſſimus venter eſt, vt dicit plinius. Razi vbi ſupra Ventris magnitudo nimietatem libidinis declarat. Carinarum gracilitas atq; ſubtilitas cordis in omni debilitatem.Earum vero fortitudo ac ſuper ipſas carnium multitudo ſtoliditatem.Corporis vero ſubtilitas audaciam.

De latere & dorſo. *Cap.* *XCI.*

ISIDO. vbi ſup. Latus dictum eſt,quia iacentibus nobis latet, eſt enim leua pars corporis,dextro autem lateri habilior motus eſt, leuo fortior & oneri ferendo accommodatior,vnde & leua nũcupata quòd aptior ſit ad leuandum aliquid & portandũ, ipſa enim geſtat clypeum,enſem,pharetram,& reliqua onera,vt expedita ſit dextra ad mouendum & agendum, Dorſum eſt a ceruice vſq; ad renes, dictum autem dorſum eo quòd ſit ſuperficies durior corporis in modum ſaxi fortis & ad portandum & ad perpetiendum. Terga vero quia in ea ſupini iacemus in terra, quod ſolus homo poteſt. Nam multa animalia tantum aut in ventre aut in latere iacent,vnde in animalibus terga abuſiue dicitur. Interſcapulum autem dicitur ſpacium quod inter ſcapulas eſt. Palę ſunt dorſi dextra leuaq; eminentia membra, dicta quod in luctando eas premimus,quod græci palyn dicunt.Spina eſt iunctura dorſi,eo quòd habeat radiolos acutos,cuius iuncturę ſpondilia appellantur propter partem cerebri,quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.Sacra ſpina eſt vna perpetuæ ſpinæ quam græci hirouoſtoyn vocant,quoniam primum infante concepto naſcitur,ideoq; & hoſtia id primum a gentilibus dijs ſuis dabatur, vnde & ſacra ſpina dicitur. Ex lib. de na. rerum. Dorſum habet initium a collo vſque ad exitum ſuperfluitatum,ſpina vero quæ continuat ipſum dorſum a ſummo vſque deorſum, & ea multis oſſibus cõſtat,quæ omnia in medio perforata recipiunt vtriuſq; lateris coſtas in vna extremitate connexas ſibi iunctura forti.Sunt autem oſſa iſta ſecũdum numerum coſtarum.Et per medium eorum perforatorũ nucha deſcendit a ſummo verticis in modum funis,poteſt autem dorſum præcipuè labores ſuſtinere. Sed cum ad ſenium homo peruenerit, incuruatur. Iſidorus vbi ſupra.Coſtas appellari quidam putant,eo quòd ab ipſis interiora cuſtodiantur,& tota mollicies ventris vallata ſeruetur.Ea lib. de na. rerum.Coſtę hominis inſertę sũt octo vtriſq; lateribus,nõnulli vero ſunt qui habent decem in vtroque latere,fortiores quidem in dextra quam in ſiniſtra,ſicut & in membris reliquis. Razi vbi ſupra.Coſtarum amplitudo fortitudinem declarat & arrogantiam, iramq; multam. Curuitas autem morum malitiam,æqualitas vero bonum ſignum.

De Anchis & natibus & coxis. *Cap.* *XCII.*

EX libro de natu. rer. Anchas habet homo loco caudæ.ſ. ad cooperationem digeſtiualis exitus,hoc ergo faciunt anchæ, quod in quadrupedibus caudę,& hominis tranſit in anchas, quod illis in caudas,vnde & hac ratione ſimia & vrſus caudam non habent, quoniam anchas habent vt homines. Iſidorus vbi ſupra.Nates dicuntur eo quòd in ipſis nitimur dum ſedemus, vnde & conglobata eſt in eis caro ne prementis corporis mole oſſa doleant. Item poſteriora dicta ſunt,quia retro ſunt & a vultu auerſa, ne dum aluum purgamus,inquinaremus aſpectum.Meatus inde appellatus, quia per ipſum meant.i.egerunt ſtercora.Femora dicta ſunt quòd ea parte a fęmina ſexus viri diſcrepet. Sunt autem ab inguinibus vſque ad genua,fœmina autem per denuationem fęmorum partes ſunt,quibus in equitando tergis equorum adhæremus.Coxæ dicuntur quaſi coniunctis axes,ipſis enim fęmora mouentur,quorum concaua vertebra vocantur, quia in eis capita fœmorum vertuntur. Suffragines quia ſubtus franguntur.i.flectuntur nõ ſupra ſicut in brachijs. Ariſt. vbi ſupra.Coxæ hominis crura multum carnoſa ſunt,quoniam homo recti corporis eſt,vt ergo ſit declinatio corporis & via ad partem ſuperiorem abſtulit natura ex illa parte carnem & addidit inferiori propter pondus corporis, & vt ſit corpus rectum. Cerebrum autem animalium econuerſo ſuperius, ſicut dictum eſt in loco ſuo.Razi vbi ſupra Ancharum gracilitas libidinem ſignat & corporis debilitatem ac timorem. Oſſa vero ancharum cum foras tenduntur fortitudinem multam atq; virilitatem. Coxę multas carnes exterius habentes imbecillitatem declarant & laxitatem. Oſſa vero coxarum foras prominentia ſignificant audaciam.

De genibus & tibijs. *Cap.* *XCIII.*

ISidor. vbi ſupra Genua ſunt commiſſione femorum & cruriũ,& dicta,eo ꝙ in vtero ſint genis oppoſita,cohęrẽt.n.ibi ſibi & cognata ſunt oculis lachrymarũ indicib.& miſę,nã a genis genua dicunt

Deni-

Deniq; complicatum gigni formariq; hominem dicunt, ita vt genua ſurſum ſint, quibus oculi formantur, vt caui ac reconditi fiāt. Ennius ait Atq; genua comprimit arta gena. Inde eſt quod cum homines ad genua ſe proſternunt, ſtatim lacrymantur. voluit enī eos natura uterum maternum rememorare, vbi quaſi in tenebris conſedebant, antequam venirent ad lucem. Ex lib. de na. rerū. Genu habet oſſicula parua interius: quibus ad robur ligaminis ſpondilia tibijs coniunguntur, ſub his autem ſunt nerui fortiſſimi, duo quidem principales, qui a renibus per ſpondilia, & de ſpondilibus medijs genibus per tibias vſq; in calcaneum certa protenſione ducuntur. Tybię vero locum tenent a genibus vſq; ad pedes, & ſunt quaſi columnę ſuper baſes pedum, hominis enim totum ædificium corporis his ſuſtentatur. Et ideo neceſſe fuit vt oſſium fortiori natura fulciretur: duo in eis oſſa ſunt, vnum.ſ. maius quod tibia dicitur ad hoc naturaliter roboratum, vt infortunij caſus frequentes excipiat. Aliud vero minus validum, quod carnem & muſculos in tibijs ſubſtinet, & vſq; ad talos dirigitur. Iſidorus vbi ſup. Crura dicta ſunt, quia in his currimus & greſſum facimus. Sunt autem ſub genibus vſq; ad ſuras. Tybię vocatę ſunt quaſi tubę, ſunt enim & longitudine & ſpecie ſimiles.

De pedibus. Cap. XCIIII.

PEdes græci podas dicunt, quia alternis motibus ſolo fixi incedunt: quorum digiti & decorem & vſum fecerunt. Nam currere non poſſumus niſi digitis in humo preſſis ſoloq; innitentib⁹ impetum ſaltumq; capiamus. Plantæ a planitie nuncupatę ſunt: quia non rotundę, vt in quadrupedibus ne ſtare non poſſit bipes homo, ſed planæ atq; longiores formatę ſunt, vt ſtabile corpus efficerent. Sunt autem plantę anteriores partes quæ etiam de multis oſſibus conſtāt. Calcis prima pars plantę dicitur, a callo nomen illi impoſitum eſt, quo terram calcamus, hinc & calcaneus. Solum inferior pars pedis dictum eſt, quia eo terrę veſtigia imprimimus. Sed & ſolum dicitur omne quod aliquid ſuſtinet quaſi ſolidum, vnde & terra ſolum quod cuncta ſuſtineat, & ſolum pedis, quia totam corporis molem portat. Talus dictus eſt a tolo, nam tolus eminens eſt rotunditas. Talus autem ſub crure eſt, ſub talo calcanei. Ex lib. de na. re. Pedes ſunt quaſi baſes in fulcimento plantarum ſolide roborati, qui quinq; digitos in anterioribus nō excedētes certa diſtinctione habilitātur ad greſſus. In his autem digitis vngues cornei ſunt, quibus eorum extremitas in offenſione greſſuum protegatur. Suntq; breues & lenes non acuti vt volucrum. Plantę pedum latæ ſunt, quorundam quidem hominum ſtrata planicie, quorundam autem in medio cauatę. Et harum ſitus elegantior & firmior iudicatur. Plantarum cutis dura & ſpiſſa eſt vſibuſq; quotidie ſuccreſcens, vt rara in hominib⁹ atteratur, maximeq; in his qui nudis pedibus eunde diutius vſum habuerunt. Cutis tamen illa plantarum, quæ tenuis & ſubtilis admodum eſt, ad cūdum fortior & habilior iudicatur, vnde remedium eſt illis qui continui nudi pedis vadunt, & ſæpius pedes lauent, & lateribus plantas atterant, et cutis ſubtilietur, & non duritia ſine eroſione nimia diſſecetur: hoc itaq; mirum de plantis demonſtrat natura. quod vbi nec ferrū nec ęs durarent attritione continua, cutis ibidem omni ęuo perſeueret indemnis. Talos autem creauit Deus in poſteriori parte pedis, vt ęquaretur anteriori, quatinus per hoc firmaretur ſtatus & greſſus hominis, totaq; corporis fabrica per hoc quaſi p baſim firmiſſimam fundaretur, nec retrorſum caderet fulcimento ſubnixa. Cętera vero animalia talorum adiutorijs non egebant, quia proſtrata ſunt in faciem, nec ad cęlos eriguntur. Simia tamen, et dicit Ariſto, talos habet, & ideo ſtare poteſt & ambulare vt homo, modice tamen. Razi vbi ſupra. Pedes in quibus eſt caro multa & dura hominem parui intellectus prætendunt, parui & pulchri fornicationem & iocoſum innuunt. Calcaneum gracile timorem ſignat, groſſum ac forte fortitudinem. Cauillę vero vtrinq; & crura groſſa inuerecundiā & hebetudinem. Greſſus magni & tardi ſignant hominem pigrum. Citi vero & parui feſtinum, ac de quibuſlibet rebus valde ſolicitum, quas tamen neſcit diſponere. Motus tardus ſignificat hebetudinem. Feſtinus autem leuitatem.

De phyſionomia membrorum humani corporis. C. XCV.

PLinius li. 11. Miror autem Ariſtotelem non modo crediſſe præſcita vitæ eſſe aliqua in corporibus ipſis, verum etiam prodidiſſe. Quæ quamquam vana exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria quærat, attingam tamen quæ tantus vir in doctrina non ſpreuit. Igitur vitæ breuis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresq; in manu inciſſuras nec perpetuas. Contra longæ eſſe vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas inciſſuras longas habentes, & plures quam 32. dentes, auribus amplis. Addidit quoque morum aſpect⁹ ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe auctor ſeueriſſimus, quos verbis eius ſubijciam: frons magna vbi eſt, ſegnem animum ineſſe ſignat, quibus parua nobilem, quibus rotunda, iracundum, velut hoc veſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignat. Quibus iuxta naſum flexa ſunt, auſteros. Quibus iuxta tempora inflexa, deriſores. Quibus in totum demiſſa maliuolos & inuidos. Oculi quibuſcunq; longi, maleficos eſſe moribus indicant. Qui carnoſos a naribus angulos habent, malitiæ nota præuenti. Candidi pars extenta notam impudentiæ habet. Qui identidem operiri ſolent inconſtātię. Auricolarum magnitudo loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt. Razi vbi ſup. Capilli plani ſignificant timorem, criſpi vero audaciam; frons parua ſtoliditatem, magna vero pigritiam. Oculi varij vel virides malitiam. Ignei vero obſtinationē, aures magnę ſtoliditatem vitæq; longitudinem, ſic de cæteris mēbris corporis, vt ſuperius dictum eſt in locis proprijs. Oportet autem cum de his iudicare volueris, non vnam tantum ſignificationem attendas, ſed inquantū vales ad earum congregationem. intendas. Et ſi quando ſignificationum acciderit contrarietas, ipſarum virtutes ac teſtimonia metiaris, illarumq; iudices teſtimonio quæ plures fuerint. Sciendū præterea quod faciei & oculorū ſignificatio prę cęteris oībus in fortitudine ac firmitate prindicat.

De medicinis ex humano corpore. Cap. XCVI.

AVicenna in 2. Canone. Saliua hominis ieiuni ſcorpiones interficit. Cum eadem & camphora fricatur impetigo, Eadem quoq. cum diſtillatur in aurem vermibus læſam eos interficit & ſtatim educit. Sordicies auris hominis confert emigraneę & panaricio, & linitur ſuper fiſſuras labij. Capilli quoq; & dentes & oſſa hominis combuſta, & alia plura de homine medicinalia ſunt, vt ſuperius dictum eſt. Item vrina hominis vt iam ſuperius dictum eſt, abſtergit ſcabiem vlceroſam & pruritum, prohibetq; ſerpiginem & impetiginem. Eadem in vaſe æreo cum melle cocta abſtergit albuginē oculi & confert palpitationi. Confert etiā hictericię, & proprie cum aqua mellis, & aqua ciceris. Fex eiuſdē vrinę ſanat eriſipilam ſecundum quod dicitur. Et vrina infantis abſtergit morpheam & pannum. Eadem quoque bibita confert difficultati anhelitus & dilatationi. Item vrina hominis præ cæteris vrinis eſt magis abſterſiua, ponitur enim cum cinere vitis ſuper locum fluxus ſanguinis & ſiſtitur. Confert etiam morſui viperę bibita, omniq; morſui & pūcturę valet. Et quę ex ea antiqua eſt, confert venenis omnibus & lepori marino. Alia quoq; plura medicinaliter operatur, vt dictum eſt ſupra, in capitulo de hominis vrina. Sperma hominis proprie competit impetigini & ſedat dolorem podagrę. Dicitur etiam quod abſtergit morphean. Sterc⁹ hominis calidum ſedat eriſipilam vt dicitur, & forſitan ſordiciei confert. Idem ſiccum cum melle aut vino bibitum in febribus periodicis, prohibet enim earū periodos. Confert etiam hicterieię. Dyaſcorides. Fimus humanus vulneribus impoſitus tumorē non admittit. Siccus autē cum melle ſquinanticos curat. Actor. Hęc de hominis creatione & vniuerſa eius natura, omniumq; rerum quæ propter ipſum createſunt, immo cunctarum rerum, quæ ſub Deo ſunt viſibilium & inuiſibilium ad præſens dicta ſufficiant.

LIBER XXIX.

Qualiter Deus opera ſua iam facta conſiderauit. C. I.

POSTQVAM ergo compleuit Deus per ſex dies opera naturæ: quæ ab æterno mente conceperat, vidit, vt ait ſcriptura, cuncta quæ fecerat. In qua.ſ. viſione intelliguntur duo, videlicet ſciētia vel cognitio & approbatio. Aug. de ciui. Dei lib. 6. Porro ſi ſciēs Deus omnia fecit, ea vtiq; quę nouerat fecit. Ex quo omnino occurrit quoddam mirum, ſed tamen verum, quod.ſ. iſte mūdus nobis eſſe notus non poſſet niſi eſſet, Deo aūt niſi notus eſſet eſſe nō poſſet. Idem ſuper Geń. lib. 12. Nota ergo hęc omnia fecit, nō facta cognouit. Erant enim priuſquā fierent in Dei ſciētia non erant in ſua natura, nec audeo dicere ipſi Deo alio modo hęc innotuiſſe cū ea feciſſet, quā illo quo ea nouerat, vt faceret, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Idem de ci. Dei lib. 11. Non eius ergo hoc modo aliqua ſcientia variatur, vt aliud in ea faciant quæ nondum ſunt, aliud quæ iam ſunt, aliud quę fuerunt, non enim more noſtro ille vel futura proſpicit, vel præſentia inſpicit, vel præterita reſpicit. Sed alio quodam modo a noſtrarum conſuetudine cogitationum longe, alteq; diuerſo. Non enim ex hoc in illud cogitatione mutata, ſed tam preſentia, quæ iam ſunt tam præterita quæ iam non ſunt, quā futura quę nondum ſunt, ipſe ſtabili ac ſempiterna videt preſentia, nec aliter eidem ante quā poſtea, quia ita nouit tēpora nullis tēpali bus ſuis nōtib⁹, quemadmodū ea mouet nullis ſuis tēpalibus motib⁹. Nō ergo qa facta opa ſua vidit, ſciētiā duplicauit, vel ex aliqua

parte

parte auxit, qui vtique tam perfectè non operaretur, niſi tam perfecta ſcientia, cui nihil ex operibus adderetur. Petrus Lumbardus. Hinc tñ a quibuſdam dicitur, plura quam ſciat Deus, ſcire poſſe, quia poteſt aliqua facere, quæ nunquam erunt, & illa poteſt ſcire. Non. n. aliqua incognita poteſt facere, quæ nunquam eſſent, verum quia totum hoc poſſet fieri ſine mutabilitate ſcientiæ, cõſtat Dei ſcientiam omnino immutabilem eſſe, nec augeri poſſe, vel minui, ſed illa tñ, quæ ſubiecta ſunt ei. Siquidem & ab æterno ſciuit, & immutabiliter ſciuit, omne quod erat futurum. Aug. de ciui. Dei lib. 15. Verum quis hominum comprehendere poteſt ſapientiam illam, qua Deus nouit omnia, vbi vno conſpectu ſimul præſto ſunt omnia, quãquidem nec a nobis comprehenditur noſtra, non. n. ſingula cogitatio aſpicit, ſed vna æterna, & ineffabili viſio ne complectitur cuncta quę nouit, in hac potius anguſtia libet ad eum exclamare, mirabilis facta eſt ſciẽtia tua ex me. Ex me inquit intelligo, q̃ ſit mirabilis, & incõprehenſibilis ſcientia tua, qua me feciſti, quia nec meipſum comprehendere valeo, quem feciſti.

Quòd ea bonitas ipſius approbatur. *Cap. II.*

QVid eſt autem, q᷑ per omnia ſex dierũ opera in fine dicitur: Vidit Deus quia bonum eſt, niſi approbatio ſecundum artẽ facti, quæ ſapientia Dei eſt. Sed dum Deus quia bonum eſt videt, quod niſi vidiſſet antequam faceret, non vtiq; fieret, nequaquam diſcit bonum eſſe, ſed docet. Et Plato quidem plus auſus eſt dicere, Deum ſ. elatũ gaudio, perfecta mundi vniuerſitate, vbi etiam ipſe non adeò deſipiebat, vt putaret operis ſui nouitate beatiorẽ fuiſſe, ſed ſic voluit oſtendere artifici ſuo placuiſſe factum, qđ placuerat in arte faciendum. Mercurius Triſmegiſtus. Placitum Dei neceſſitas ſequitur, voluntatem effectus comitatur. Non. n. credibile eſt Deo diſplicitum eſſe, quod placuit, cum & futurum id, & placiturum multo ante præſciuit. Aug. ſuper Gen. Placuit ergo qđ factũ eſt, in ea benignitate, qua placuit vt fieret Duo quippe ſunt, pp quæ Deus creaturam ſuam amat, videlicet vt ſit, & vt maneat, vt ergo eſſet, quod maneret antequam facta eſſet, legitur, q᷑ ſpiritus Domini ſuper aquas ferebatur, in quo ſancta bonitas ipſius, vt alias dictum eſt, intelligitur, vt aũt facta maneret, vidit Deus, q᷑ bona eſſet, manẽt. n. quædam ſupergreſſa omnem temporalem volubilitatem ampliſſima ſanctitate ſub Deo. ſ. Angeli, qui ſemper eius viſione fruuntur, quædam vero ſecundum ſui temporis modos, dum per deceſſionem rerum, ac ſucceſſionem ſęculorum pulchritudo contexitur. Item de ciuit. Dei lib. 11. Ibi quoq; vidit Deus bonum eſſe quod facit. vbi vidit bonum eſſe vt faceret. Nec quia factum vidit, vt dictũ eſt, ſcientiam duplicauit, vel ex aliqua parte augmentauit Quia vero tria de creatura maximè ſciẽda nobis intimari oportuit, videlicet quis, & per quid, & cur illam fecerit Ideo per ſingula legitur, dixit Deus, fiat. & factum eſt, viditq; Deus, quia bonum eſt. Si ergo quærimus, quis fecit, Deus eſt. Si per quid. per verbum Si per quare, quia bona eſt, nec auctor eſt excellentior Deo, nec ars efficacior Dei verbo. Nec cauſa melior, quam vt crearetur bonum a bono. Quam etiam cauſam condendi mundi Plato dicit eſſe iuſtiſſimam. hæc itaque cauſa tam iuſta tamque idonea, quam dicimus ad bona creanda fuiſſe Dei bonitatem diligenter conſiderata, & præcogitata, terminat omnes controuerſias quærentium mundi originem.

Quòd omnia erant valde bona. *Cap. III.*

ERant quidem opera Dei ſingula per ſe bona, ſed in vniuerſitate erant omnia valde bona, ſicut oculus in animali pulchrior eſt, quam cum a corpore ſeparatus eſt. Idem ſuper Geneſim. Hæc quidam hæretici non videntur, quia egenam carnis huius, fragilemque mortalitatem de iuſto ſupplicio venientem, plurima dum ei non conueniunt, oſtendunt, ſicut ignis & frigus. aut fera beſtia, & ſimilia. Nec attendunt quantum in ſuis locis ea natura vigeat, pulchroque ordine diſponantur, quantumque vniuerſitati rerum pro ſuis poſitionibus decoris, tanquam in communem rem publicam conferant. vel nobis ipſis, ſi eis congruenter atque ſapienter vtamur, commoditatis attribuant. Nam & ipſa venena, quæ per inconuenientiam pernicioſa eſſe noſcuntur, conuenienter adhibita in ſalutaria medicamenta vertuntur. Econtrario autem cibus, & potus, & cętera quibus delectamur, immoderato & importuno noxia vſu ſentiuntur, vnde nos admonet diuina prouidentia, nequaquam res inſipienter vituperare, ſed earum vtilitatem diligenter inquirere, & vbi noſtrum ingenium, vel infirmitas deficit. ita occulta credere, ſicut erant quædam alia, quæ vix potuimus inuenire. Nam & ipſa vtilitatis occultatio, aut humilitatis eſt exercitatio, aut elationis attritio. Omnino itaque nulla natura malum eſt, nomenq; hoc non niſi priuationis eſt, verũ a terrenis ad cęleſtia, a viſibilibus vſque ad inuiſibilia ſunt alijs alia bona meliora. Ad hoc vtique inæqualiã vt eſſent omnia, Deus autem ita eſt artifex magnus in magnis, vt non ſit minor in paruis. Quæ ſcilicet parua non ſua granditate, quę nulla eſt, ſed artificis ſapientia ſunt metienda. Nam verbi gratia. vide in hominis ſpecie, ſi vnum ſupercilium radatur, quam propemodum nihil corpori. & quã multum pulchritudini detrahitur, quoniam vtique non conſtat mole, ſed paritate membrorum, atque diſpoſitione. Hugo in libro de tribus diebus. Neceſſe autem fuit vt viſibilium conditio ita ordinaretur, quatinus in eis homo foris agnoſceret. quale eſſet inuiſibile bonum, quod intus quærere deberet, hoc eſt, vt ſubtus ſe videret, quid ſupra ſe appeteret, non ergo dicebat, vt rerum viſibilium copia abſque in parte defectum ſentiret, quæ ob id maximè inſtituta eſt, vt ineſtimabilem æternorum bonorum affluentiam nunciaret. Certè homo cum multa facere deſiderat, magna facere non poteſt, quia tanto minus præualet in ſingulis, quanto plura ſunt per quæ intentionis ſuæ conatus diuidit. Rurſus cum ad magnitudinem nititur, a multitudine retardatur, quia multis præſtare non ſufficit vires, quas ad vnius rei effectum ſpecialiter effundit. Simili modo minor diligentia decori operis impenditur, quotiens ad multitudinem ſolam ſine ad magnitudinem perficiendã, animus occupatur. Sed in opere Dei nec multitudo magnitudinẽ, nec magnitudo multitudinem ſtringit. neque ſimul, vel multitudo, vel magnitudo pulchritudini officit, neque pulchritudo vtilitatem tollit, ſed ſic facta ſunt omnia, quaſi facta ſint ſingula, vt cum vniuerſa aſpexeris, ſingula mireris.

Cur non omnia facta ſunt æqualia. *Cap. IIII.*

AVguſtinus in lib. quæſtionum 83. Cum autem omnia Deus fecerit. cur non æqualiter fecit, quia non eſſent omnia, ſi eſſent æqualia. Non enim multa rerum eſſent genera, quibus cõſtatur vniuerſitas, primas, & ſecundas, & deinceps vſque ad nouiſſimas ordinatas habens creaturas, & hoc eſt quod dicitur omnia. Idem contra aduerſarium legis. & prophetarum. Si omnia eſſent æqualia, vnum eſſet genus bonorum non omnia. Nũc vero ideo ſunt omnia bona. quia ſunt alijs alia meliora, & bonitas inferiorum addit laudibus ſuperiorum. Et in rerum bonarum qualitate ipſa eſt iucũda gratulatio vbi minorum comparatio amplior eſt commendatio. Hugo ſupér eccleſiaſt. homil. c 5. Si fortiter pertingit ſapientia a fine vſque ad finem, ergo non eſt defectus opificis differens pulchritudo conditionis. Quare ergo nõ æquè pulchra ſunt omnia, niſi vt magis pulchra ſint ſimul vniuerſa? Nam ſi nõ eſſent differenter pulchra ſingula, non eſſent incomparabiliter pulchra vniuerſa: quia ſi eſſet vna pulchritudo in ſingulis quamlibet excellens illa foret, & cæteris omnibus eminentior, non eſſet omnis pulchritudo in vniuerſis. Igitur ſapientia a fine vſq; ad finem fortiter pertingit, quia ſic opera ſua vſque ad fundum rerũ proſequitur, vt etiam defectum inferiorum ad vniuerſorum pulchritudinẽ moderetur, vt inde vniuerſitas magis pulchra ſit, quo in vniuerſitate quædam aliorum comparatione, & defectum patiuntur. Nam hoc ipſum, quod in quibuſdam eius operibus pulchris non pulchrum videtur, turpe tamen non eſt vbi eſt, ſed minus in parte pulchritudinis habet, quia hoc in toto pulchrum eſt ad quod eſt, ergo ex eo in toto partium maxima eſt, quod in partibus differens, & multipliciter variata, diſtinctaq; omnipharia pulchritudo. Suauiter enim omnia diſponit, quia in tam multis, tamque diuerſis rerum generibus, ſingula quæque ad terminum ſuũ promouens, nihil vniuerſitatis concordiam, pacemque turbare permittit, ſed ſic vnicuiq; quod ſuum eſt tribuit, vt diſſimiliter conſentia ad vnum finem conducat, & vnius operatio vim effectumque alterius non impediat.

De quarundam rerum eminentia. *Cap. V.*

AVguſtinus ſuper Geneſim libro 5. Manent ergo, ſicut eſt dictũ ſupra, quædam in creaturis ſupergreſſa omnem temporalem volubilitatem in ampliſſima ſanctitate ſub Deo. ſ. Angelis, qui ſemper eius viſione fruuntur: quædam vero ſecundum ſui temporis modũ, dum per deceſſionem rerum. ac ſucceſſionẽ ſęculorum, pulchritudo contexitur. Idem in libro de ciuit. Dei 12. Cum enim Deus ſummè ſit, qui ad Moyſen dicit: Ego ſum, qui ſum, rebus quas creauit eſſe dedit, alijs amplius. alijs minus; atq; ita naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Idem in libro de natura boni. In his autem omnibus, quæ creata ſunt. omnia quanto magis moderata, ſpecioſa. ordinata, tanto magis bona ſunt: malum quippe nihil aliud eſt, quam corruptio modi, vel ſpeciei, vel ordinis naturalis, melior eſt tamen etiam corruptus per malam voluntatem ſpiritus rationalis, quam irrationalis incorruptus. Et melior eſt quilibet ſpiritus etiam corruptus, quam quodlibet etiam incorruptũ corpus. Petrus in itinerario libro 1. Deus etiam cum feciſſet mundum, ſingulis quibuſq; creaturis principes ſtatuit, ipſis quoq, arboribus. montibus, fluminibus, & vniuerſis quę fecit. Statuit ergo angelis angelum principem, ſyderibus ſydus, dæmonib. dæmonem, auibus auem. piſcibus piſcem, hominibus hominem, qui eſt Chriſtus Ieſus.

Quòd

Quòd in rebus ordinem naturæ non vſus, ſed ratio diſcernit. Cap. VI.

AVguſtinus de ciuit. Dei lib. 10. In his ergo, quæ a Deo facta ſunt, præponuntur viuentia non viuentibus. Et in his, quæ viuunt, ſentientia non ſentientibus, & in his, quæ ſentiunt intelligentia non intelligentibus, & in his, quæ ſentiunt, & intelligũt, immortalia mortalibus. Sed ita præponuntur ordine naturæ. Eſt aũt alius, atq; alius pro ſuo cuiuſq; vſu æſtimationis modus, quo fit, vt quædam carentia ſenſu quibuſdam ſentientibus præponamus. Quis e.n. in domo ſua panem non malit habere, q̄ mures, nũmos, q̄ pulices? Sed quid mirum, cum in ipſorum æſtimatione hominum, quorum natura tantæ dignitatis eſt, plerũq; carius comparetur equus, quam ſeruus, gemma, quam famula? Ita libertate iudicandi plurimum diſtat ratio conſiderantis a neceſſitate indigentis, ſeu voluptate cupientis. Cum illa quid per ſeipſum in rerum gradibus pẽdat, neceſſitas, aut quid pp quid expetat, cogitat, & illa quid verũ luci mentis appareat, voluptas aũt quid iucũdum corporis ſenſibus blandiatur expetat. Sed & tñ valet in naturis rationabilibus quoddam velut pondus voluntatis, & amoris, vt cũ ordine naturę Angeli hominibus, cũ lege iuſtitiæ boni homines cum lege iuſtitiæ boni homines malis Angelis præferantur. Idẽ de libero arbitrio lib. 3. Igitur aliter eſtimat ratio, aliter vſus. Ratio quidem eſtimat luce veritatis, vt recto iudicio minora maioribus ſubdat. Vſus aũt conſuetudinem commoditatis plerũq; inclinatur, vt ea plus exiſtet, quæ veritas minora, & viliora eſſe conuincit. Cum.n. corpora cœleſtia terreſtribus ratio præponat, quis tamen carnalium hominum non mallet & plura deeſſe in cœlo ſydera, quam vnam arbuſtulam in agro ſuo, aut vaccam in armẽto imminuantur.n. iudicia paruulorum, qui quemlibet hominũ mori malint, quam paſſerem ſuum, maximè ſi homo ille terribilis ſit, paſſer autem canorus, & pulcher.

Vtrum Deus aliud vel melius aliquid facere poſſit quam facit. Cap. VII.

HVgo ſuper magnificat. Aiunt aũt quidam, non poteſt Deus alia facere, quã facit, nec melius facere quam facit. Si.n. põt aliud facere, quã facit, poteſt facere quod nõ præuidit. Quòd ſi præter præuidentiã aliquid fieri impoſſibile eſt, omne aũt quod præuiſum eſt, fieri neceſſe eſt, aliud fieri, q̄ ſit nulla ratione poſſibile eſt. Amplius quicquid facit Deus ſi melius poteſt facere, q̄ facit: in hoc ipſo non bene facit, quia optimè non facit, facere quippe, & nolle melius facere & bonũ facientis male facere eſt. Sed hæc pia mens in Deum dici non ſuſtinet. Eiuſmodi rationibus inducuntur, vt dicant Deum operum ſuorũ menſura, ac lege ita aſtrictum, vt præter q̄ facit quicquã nec aliud facere poſſit, nec melius. Certum eſt.n. q omne, quod factum eſt in numero, & pondere, & menſura, legitimũ terminum ſuum, & finem habet. Et idcirco ſi ad operis menſuram creatoris potentia, modũq; componimus, ipſa procul dubio, & fine, & menſura terminari declaratur. Primum itaq; conſiderari conuenit ſi Deus illa ratione, neque mutata, neque caſſata ſua præuidentia, aliud poſſit facere, q̄ facit. Conſtat.n. q omne, qđ fit, ab æterno præuiſum eſt futurum eſſe, quia ab æterno futurũ eſt, quod tñ ipſum ab æterno non eſt. Et dicimus, quia poſſibile eſt, non fieri, quod futurũ eſt. Et ſi mutaretur euentus, q fieri poteſt, nunquam fuiſſet præuiſum, quod nunquam fuerat futurum, & tñ ſtaret præuidentia in eo, vt non fieret, ſicut modo in eo conſiſtit vt fieret, non mutata, vt poſt aliam alia eſſet, ſed vt nunquam alia eſſet, ergo Deus poteſt aliud facere, q̄ facit. Nũc illud reſtat vt diſcutiamus, vtrum melius aliquid facere poſſit, quã facit, hic illi dicunt ſingulas creaturas per ſe quidem cõſideratas a perfecto minus habere, vniuerſitatem aũt rerum omnium in tãta conſummatione boni expreſſam, vt non poſſit eſſe melior, quã eſt. Sed ſi ita ſummè bona eſt, vt nulla deſit ei boni perfectio, iam opus ſuũ planè creatori æquatur, & vel extra metam extenditur, quod infra eſt, vel intra immenſitatem coartatur, quod ſummum eſt. Quod vtrunque pari inconuenientia impoſſibile eſt. Si vero ideo non poteſt eſſe melior, quia bonũ amplius, quod ei deeſt, capere ipſa non poteſt, iam hoc ipſum non poſſe defectionis eſt, & poteſt melior eſſe, ſi fiat capax maioris boni, quia & hoc ipſe, qui fecit poteſt, ergo in ſe non poteſt in Deo poteſt, quia ipſa nõ poteſt, ſed Deus poteſt, ergo ipſe melior eſſe non poteſt, ſed quod ſe eſt omne melius eſſe poteſt. Si tñ ipſe voluerit, qui poteſt. Et ipſe quod fecit, melius facere poteſt, non tñ corrigens male factũ, ſed bene factum promouens in melius, vt nõ ipſe quantum ad ſe melius faciat, ſed vt quod fecit ipſo idem operante, & in eodem perſeuerante melius fiat: ergo ſummipotens eſt, qui poteſt omne qđ poſſibile eſt. nec ideo minus poteſt, quia impoſſibilia nõ poteſt, quia impoſſibilia poſſe nõ eſt poſſe, ſed non poſſe, pp hoc loquitur Maria. Quia fecit mihi magna qui potens eſt &c. Quia cum oĩa Dei opera humani ſenſus capacitatem exuperare liqueat, præci-

puè redemptionis ſacramentum, & incarnationis verbi myſteriũ ineffabile ſuper omnia eſſe conſtat. Nihil enim maius mirum vnquam factum eſt, q̄ q Deus homo factus eſt. Aug. de Trin. li. 13. Et alius quidem modus liberationis noſtræ, Deo qui omnia poteſt poſſibilis fuit, ſed nullus alius noſtræ miſeriæ ſanandæ conuenientior fuit.

De vniuerſitatis apta, & firma compoſitione. Cap. VIII.

HVgo in lib. de tribus diebus. Compoſitio quidem debet habere duo. ſ. aptitudinem, & firmitatem. Hoc eſt, vt componenda apte, & competenter coeant, & compoſita firmiter cohæreant. Itaque ſi vniuerſitatis huius mundi machinam intueris, inuenies, quam mirabili ratione, & ſapientia compoſitio omnium rerum perfecta ſit, & q̄ apta, quam congrua, quam cunctis partibus ſuis abſoluta, in qua non ſolum concordiam ſeruant ſimilia, ſed ea etiam quæ creante potentia, diuerſa, atq; repugnantia ad eſſe prodierunt, dicta ſapientia in vnam quodammodo amicitiã, & fœderationem conueniunt. Quid repugnantius eſſe põt aqua, & igne? quæ tñ in natura rerum ita Dei contemperauit prudentia, vt non ſolum adinuicem communæ ſocietatis vinculum non diſſipent, verum & naſcentibus cunctis, vt ſubſiſtere poſſint vitale nutrimentum ſubminiſtrent. Quid de humani corporis compage loquar? vbi omnium membrorum iuncturæ tantam ad inuicem ſeruant concordiam, vt nullum omnino inueniri poſſit mẽbrum, cuius officium alteri non videatur præſtare adminiculũ. Sic omnis natura ſe diligit, & miro quodam modo plurimum diſſimilium, & in vnum redactorum concordia, vnam in omnibus armoniam facit. Apta eſt ergo, & conueniens omnium rerũ compoſitio. Sed qũo eſt firma, quis non videat, quis non miretur? Ecce cœli qui ambitu ſuo concludunt omnia, quomodo ſolidi ſunt, & quaſi ex ære fuſiles, deſuper circunquaq; oppanſi. Terra vero in medio pondere ſuo librata, ſemper immobilis perſeuerat, vt cetera in medio fluctuãtia, hinc ſoliditas cælorum, illinc terræ ſtabilitas in vnum coerceant, & conſtringant, ne citra legitimos terminos diffuſa, concordiam vniuerſitatis diſrumpant. Ecce quomodo per viſcera telluris interioſecus dracones aquarum ſparſi, & foris per alueos ſuos ad diuerſa loca deducti intus faiiſcentem ne diſſoluatur cõglutinant, & foris ne fatiſcat, arẽtem rigant. Ecce qũo in humani corporis fabrica, iuncturas oſſium vincula neruorum ligant, & medullis intus per fiſtulas tibiarum diffuſis, canalia etiam venarum vitalem ſanguinem per omne corpus deducunt, ac deinde teneritudinem carnium cutis regimen inuoluit, vt rigor oſſium intrinſecus corpus ſuſtineat, & pellis munimen foris defendendo cuſtodiat.

De mira omnium rerum diſpoſitione. Cap. IX.

POſt compoſitionem ſequitur, vt diſpoſitionem rerum qualis ſit conſideremus, in cælo luminaria, & ſtellas collocauit, vt ſubiecta omnia illuſtrarent, in aere ventis, & nubibus fecit viam, vt agitationibus ſuis diſperſæ pluuiã deorſum funderent. In gremio telluris moles aquarum recipi iuſſit, vt per gurgites ſuos hinc illocq; quo curſus ferret irruptis diſcurrerent. Quaſdam regiones ditauit vbertate frugum, quaſdam vinearum, alias olerum, alias pecorum, alias potẽtibus herbis, alias gemmis precioſis, alias animalibus, & beſtijs monſtruoſis, alias coloribus varijs, alias diuerſarum artium ſtudijs, alias metallorum, alias thimiamatũ generibus diuerſis, vt nulla prorſus regio ſit, quæ non aliquod præ cæteris nouum, & ſpeciale poſſideat, nulla item quæ non aliquid nouum, & ſpeciale ab alijs accipere queat. Quid q ea ẽt, quæ humanis vſibus neceſſaria ſunt, in communi hominum frequentia prouidẽtia creatoris conſtituit, ea vero quæ nonnullam pp neceſſitatem, ſed cupiditas expetit propter ſpeciem, in abditis terrarũ ſinibus abſcondit, vt quem amor virtutis ab immoderato non caſtigat appetitu, ſaltem labor ſtudio victus conquieſcat. Quid de diſpoſitione temporum? ecce poſt noctem venit dies, vt torpẽtes motio laboris exerceat. poſt diem ſequitur nox, vt feſſos ad refocillandum quies accipiat. Itẽ quemadmodum viciſſitudines dierum, & noctium animantia renouant, ita quatuor anni tempora ordine ſibi ſuccedentia totius mundi ſpeciem immutant. Primũ per teporem veris quadam innouatione mundus naſcitur: deinde per feruorem æſtatis, quaſi in ampequitatem roboratur: poſt hoc ſic perueniẽte autumno ad maturitatem conſcendit, poſtremo ſuccedente hieme ad defectum vergit, idcirco autem ſemper deficit, vt ſemper poſt defectum renouari poſſit, quia niſi prius a ſtatu ſuo deficerent vetera, quaſi illis locum occupãtibus, non valerẽt exurgere noua. Omnes ſenſus deforis intus veniunt, ſolus viſus deintus foras exit, & eminus poſita mira præ cæteris agilitate percipit. Hoc ergo quaſi ſpeculator quidam eminẽtiorem locũ cunctis obtinuit, vt quæ cęteris ſenſibus superuentura ſunt, ante periculum præuidere poſſit: poſt hunc auditus, & loco & nobilitate eſt ſecũdus: deinde vero olfactus. Guſtus autem qui niſi ſentire poteſt,

niſi id qđ tāgit merito, velut tardior cęteris ſenſib in imo reſedit. Tactus ſpecialem ſedem non habet, qui ideo vniuerſalis eſt, quia cooperatur cūctis ſenſibus, vnde & in digitis pollex, qui tactū ſignificat, coadunatus in vnū digitis ſolus omnibus reſpōdet, quia ſine tactu nullus ſenſuū eſſe poteſt, vide eſſe qm̄ in humano corpore oſſa intrinſecus collocata ſunt. quatinus robur eorū corpus ſuſtineat. Deinde caro oſſa veſtit, vt duritia eorum molliter tactū excipiat, ad vltimum pellis carnem induit, vt ſua quodammodo tenacitate ab incommodis foris accidentibus corpus muniat. Sic cortex munit arbores, ſic pennę, & roſtra volucres, ſic ſquammę piſces, vide quō in motu locali ſapientia conditoris appareat. Cogita nunc vnde defluentibus aquis ſemper indeficiens vena miniſtratur, vnde motus ventorum ducitur, quis inueſtigabilem aſtrorum curſum moderatur, quis ſolem per Hiberna deſcendere ſigna præcipit.

De mirabili, ac multiplici rerum ſpecie. Cap. X.

SPecies eſt forma viſibilis, quę continet duo, figuras, & colores. Figuræ.n. rerum multis modis apparent mirabiles, aliquando ex magnitudine, aliqñ ex paruitate, aliqñ quia raræ, aliqñ quia pulchrę. Secundū magnitudinem figura attenditur, qñ res quælibet ſui generis modum in quantitate excedit. Sic miramur gigantem inter homines, cetum inter piſces, grifen inter volucres, elephantem inter quadrupedes, draconem inter ſerpētes, vide quid magis mireris dentes apri vel tineæ, alas grifis vel cinifis, caput equi vel locuſtæ, crura elephantis vel culicis, aquilam vel formicam, leonem vel pulicem, tigridem vel teſtudinē, ibi miraris magnitudinem, hic paruitatem, corpus paruum magna ſapientia cōditum, magna ſapientia cui nulla ſubrepit negligentia, illis dedit oculos quos vix comprendere poteſt oculus, & in tam exiguis corporibus ſic omnipharia liniamenta naturæ ſuæ congrua pleniſſimè diſtribuit, vt nihil videas deeſſe in minimis eorū omniū, quæ natura formauit in magnis, rurſus alia idcirco miramur, quia mōſtruoſa quodammodo ſunt, vel ridiculoſa. Quorū quidem plaſmatio quantū ab humana ratione aliena eſt, tanto melius humanū animū in admiratione compellere poteſt. Quare crocodilus manducans inferiorem molam nō mouet, quō ſalamandra & in igne illęſa manet. Quis dedit ericio ſpinas, & docuit eum, vt ſe pomis turbine diſcuſſis inuoluat? Quibus onuſtus incedens ſtridet quaſi plauſtrum: & formica hiemis ſuperuēturæ præſcia granis horrea ſua replet: aranea quoq; de viſceribus ſuis laqueos nectit, vt predā capiat, iſti ſunt teſtes ſapientiæ Dei. Eſt adhuc aliud verum, & eſt euidens diuinæ ſapientiæ argumentum, ꝙ omne genus ſimile ſibi procreat, & in tam multis ſimilitudo vna propagata primę originis formam nō immutat: hoc quoq; mirabile eſt, ꝙ in vno corpore tot conſtituuntur membra, tot membrorum formę, tot loca, tot officia. Et cum ſint ita diuerſa in ſe ſingula, inuicem tñ cooperātur omnia. Poſt figurā ſequitur color. Quid luce pulchrius? quæ cum colorem in ſe non habet, omnium tñ colores rerum ipſa quodammodo illuminando colorat, ſicut aurum ſol rutilat, luna pallet quaſi electrum. Stellarum quædam flammeo aſpectu radiant, quædam luce niuea micant, quædam vero alternatim, nūc roſeum, nūc viridem, nūc candidum fulgorem demonſtrāt. Quid de gemmis narrem? Ecce tellus redimita floribus, q̄ iucundū ſpectaculum præbet, quō viſum delectat, quomodo affectum prouocat? videmus rubentes roſas, candida lilia, purpureas violas, in quibus omnibus non ſolum pulchritudo, ſed origo quoque mirabilis eſt, quomodo ſcilicet Dei ſapientia de terrę puluere talem producit ſpeciem.

De varia, & mirabili rerum qualitate. Cap. XI.

POſt ſpeciem de qualitate rerum differere debemus, tam diuerſas qualitates rebus indidit, vt omnis hominis ſenſus ſua oblectamenta inueniat. Quot enim oblectamenta oculorum in diuerſitate colorum monſtrauimus, tot oblectamenta aurium in varietate ſonorum inuenimus, inter quæ prima ſunt dulcia ſermonum commercia, quibus homines ad inuicem ſuas voluntates communicant, præterita narrant, præſentia indicant, futura nunciant, occulta reuelant, adeo vt ſi his careat vita humana, beſtijs comparabilis videatur. Quid aūt concentus anim? Quid humanæ vocis melos iucundum? quid dulces modos ſonorum omnium commemorem? ſic eſt de olfactu, & cęteris ſenſibus. Auguſt. de ciuit. Dei libro 22. Conſiderandum eſt ipſam generis humani miſeriam, in qua laudatur iuſtitia punientis, qualibus, & quam multis repleuerit Dei bonitas cuncta, quæ creauit adminiſtrantis. In originali malo ſunt duo, peccatum. Catq; ſupplicium. In originali bono ſimiliter alia duo, videlicet propagatio & confortatio, nam operatione qua vſq; nūc operatur, facit vt ſemina numeros ſuos explicent, & a quibuſdam latentibus, & inuiſibilibus inuolucris in formas viſibiles huius quod aſpicimus decoris euoluāt, ipſe incorpoream, corporeamq; naturam, illam præpoſitam, iſtam ſubiectā miris modis copulans, & connectens animantem facit, quod opus eius tam magnum, & mirabile eſt, vt non ſolum in homine, qui eſt animal rationale, & ex hoc cunctis terrenis animantibus excellentius, atq; præſtantius, ſed in qualibet minutiſſima muſcula bene cōſideranti ſtuporem mentis ingerat, laudemq; pariat creatoris. Ipſe itaque animæ mentem dedit vbi ratio, & intelligentia in infante ſopita eſt quodammodo quaſi nulla ſit excitanda. ſ. atque exercenda ætatis acceſſu, qua ſit ſcientiæ capax, atq; doctrinæ, & habilis perceptioni veritatis, & amoris boni, qua capacitate hauriat ſapientiam, virtutibuſq; ſit prædita: pręter artes.n. bene viuendi, & ad immortalem perueniendi fęlicitatem; quæ virtutes vocātur, & ſola Dei gratia, quæ in Chriſto eſt filijs promiſſionis, regniq; donantur. Nonne humano ingenio tot, tantæq; artes inuentæ ſunt, & exercitatæ? partim neceſſariæ, partim voluntarię, vt tam excellens vis mētis, atq; rationis, in his ēt rebus, quas ſuperfluas, immo & periculoſas, pernicioſaſq; appetit, quantum boni habeat in natura, vnde iſta potuit, vel inuenire, vel diſcere, vel exercere teſtetur. Veſtimentorum, & ædificiorum ad opera, quam mirabilia, q̄ ſtupenda induſtria humana peruenerit, quo in agricultura, quo in nauigatione profecerit, quo in fabricatione quorumcūq; vaſorum, vel ēt ſtatuarum, vel picturarū varietate excogitauerit, vel expleuerit pro ſalute mortali tuēda, atq; reparanda, quot medicamenta, atque adiuuamenta comprehenderit, pro voluptate faucium quot condimenta, & gulæ incitamenta reperit, quot organa muſica quos cantilenę modos excogitauerit, q̄ multa rerum mundanarum cogitatione ſe impleuerit, quis poſſit eloqui? maximè ſi velimus non aceruatim cuncta congerere, ſed in ſingulis immorari. Quis æſtimare ſufficiat? Iam certa pulchritudo, & vtilitas creaturę, quę homini licèt in iſtos labores, miſeriaſque proiecto, atque damnato ſpectanda, atque ſumenda diuina largitate conceſſa eſt, quo ſermone terminari poteſt? in cęli, & in terræ, & maris multimoda, & varia pulchritudine, in ipſius lucis tanta copia, tamque mirabili ſpecie, in Sole, & Luna, & ſyderibus, in opacitatibus nemorum, in coloribus, & odoribus florum, in diuerſitate, ac multitudine volucrum garrularum, atque pictarum, in multiformi ſpecie tot tantarumque animātium, quarum illę plus habēt admirationis, quæ molis minimum, plus.n. formicularum, & apicularum opera ſtupemus, quam immenſa corpora balenarum, in ipſius quoque maris tā grandi ſpectaculo cum ſe ſe diuerſis coloribus velut veſtibus induit, & aliqñ viride, atque hoc multis modis, aliqñ purpureum, aliqñ ceruleum, q̄ porro ſpectatur delectabiliter ēt quantocunque turbatur, & fit inde maior ſuauitas, quia ſic demulcet intuentem, vt non iactet, & quatiat nauigantē. Quid ciborum vſquequaque copia contra famem? Quid ſaporum diuerſitas contra faſtidium naturæ? diffuſa diuitijs non coquorū arte, ac labore quæſita, quanta in multis rebus tuendæ, ac recuperandæ ſalutis auxilia, quam grata viſſitudo diei alternātis, & noctis, aurarumque blanda temperies? Omnia quis commemorare poſſit? Et hic omnia ſunt miſerorum damnatorum ſolatia, non præmia bonorum. Quæ ergo illa ſunt ſi tot, ac talia, & tanta ſunt iſta?

De omnium armonia, & pulchritudine. Cap. XII.

GRegorius Nazāzenus de natiuitate Dñi. Laudabilis quidem mundus eſt pro ſingulis quibuſcunq; ſpeciebus, ſed multo laudabilior ex armonia omnium, & compage vniuerſorū, in quo ſumma eſt, & ſtupenda ex contrarietate concordia, dum inter ſe inuicem diuerſa ſunt, & cum ſingulis cūcta conueniūt, & ad vnius mundi perfectionem cū vniuerſis cuncta concordant. Aug. de ordine lib. j. Hoc aūt quæſtionibus plenum eſt, ꝙ membra pullicis mirè, & diſtinctè diſpoſita ſunt, cum inter hæc humana vita innumerabilium perturbationum inconſtantia verſetur, & fluctuet. Sed homines, qui vniuerſam rerum coaptationem atq; concentū imbecilla mente complecti, & conſiderare nō valent, ſi quid eos offenderit, quia cogitationi ſuæ magnum eſt, magnam putant rebus ineſſe fœlicitatem. Cuius erroris maxima cauſa eſt, quia homo ipſe ſibi incognitus eſt, qui tamen vt ſe noſcat, magna cōſuetudine opus eſt a ſenſibus recedendi, & animum in ſeipſum colligendi, atque in ſeipſo retinendi: itaque ſibi redditus, quæ ſit pulchritudo vniuerſitatis intelligit, quæ profecto ab vno cognominata eſt, ideoq; illum videre non licet animæ, quæ in multa procedit. Sectaturq; auiditate pauperiem, q̄ neſcit ſola ſegregatione multitudinis poſſe vitari. Multitudinem vero non hominum dico, ſed omniū, quę ſenſus attingit, nec mireris, ꝙ eo magis ęgeſtatem patitur, quo magis appetit plura cōplecti. Sicut.n. in circulo quāuis amplo vnum eſt medium, quo cuncta conuergunt, quod centrū geometræ vocant, & quamuis totius ambitus partes innumerabiliter ſecari queant: nihil tñ eſt pręter illud vnum, quo cętera pariliter dimetiātur, & quod omnibus quaſi ęqualitatis iure dominetur: hinc vero ſi in quamlibet partem egredi velis, eo omnia amittūtur, quo in plurima pergitur, ſic animus a ſeipſo ſenſus immenſitate quadam diuerberatur, & vera mendicitate conteritur

cum

cum tota natura ſua vbique vnum querere cogit, & multitudo inueniri non ſinit. Idem in muſi. libro. 6. In rebus mundi multa videntur nobis inordinata & perturbata, quia eorum ordini pro noſtris meritis aſſuti ſumus, quemadmodum ſiquis in ampliſſimarũ & pulcherrimarum edium vno aliquo angulo tanquam ſtatua collocetur, pulchritudinem eius fabricę ſentire non poterit, cuius ipſe pars erit, nec totius exercitus ordinem miles in acie poteſt intueri. Amor quidem inferioris pulchritudinis animam polluit, quæ cum infimis etiam ordinem diligat, ipſa ordinem ſuum amiſit, non tamen ordinem rerum exceſſit, aliud enim eſt ordinem tenere, aliud teneri ordine.

Quod Deformitas mali non minuit pulchritudinem vniuerſi. Cap. XIII.

AVGVSTINVS ſuper Gen. lib. 3. Ea ergo quę peccando proprium decus amittunt, nullo modo efficiunt, vt non etiam ipſa rectè ordinata cum vniuerſo mundo ſint, Deus enim naturarũ optimus conditor, peccantium eſt certiſſimus ordinator, vt etiam ſi qua ſigillatim delinquendo fiant deformia, ſemper tamen cum eis vniuerſitas ſit pulchra. Idem in encher. Ex omnibus conſiſtit admirabilis pulchritudo vniuerſitatis, ita quòd etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum & ſuo loco poſitum eminentius commendat bona vt magis placeant & laudatiora ſint dum comparantur malis. Idem de ciuit. Dei. 11. Neque vero Deus vllum angelorum vel hominum crearet, & malum futurum præſciret, niſi pariter nuſſet, quibus eos bonorum vſibus commodaret, atq; ita ordinem ſeculorum tanquam pulcherrimum carmen, etiam quaſi quibuſdam antitheſis honeſtaret, qualibus illum locum ſuauiter & decenter explicat apoſtolus per arma iuſtitiæ a dextris & a ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famã &c. Namq; ſicut illa contraria contrarijs oppoſita ſermonis pulchritudinem reddunt, ita quadam non verborum ſed rerum eloquentia contrariorum oppoſitione ſeculorum pulchritudo contexitur. Quod apertiſſime in eccleſiaſtico ſcriptum eſt, hoc modo. Contra malum bonum, & contra mortem vita, ſic cõtra pium peccator &c. non ergo mala voluntas quia ordinem naturæ ſeruare noluit, ideo iuſti Dei leges omnia bene ordinantis effugit, quoniã ſicut pictura cum colore nigro loco ſuo poſita, ita vniuerſitas rerum, ſi quis intueri poſſit etiam cum peccatoribus pulchra eſt, quãuis per ſe conſideratos ſua deformitas turpet. Idem per Gen. contra manicheos. Omnis deniq; pulchritudo quæ partibus conſtat, multo laudabilior eſt in toto, quam in parte. Tanta enim eſt vis ac potentia integritatis, vt etiam quę multa per ſe ſingula bona ſunt, tunc magis placeant, cum in vnum aliquid conueniunt atq; concurrunt. Quid ſi manichęi conſiderarent, vniuerſitatis auctoré laudarent: & quod eos propter immortalitatis noſtrę conditioné in parte offendit, ad vniuerſi pulchritudinem redigerent, eo quòd Deus omnia non ſolum bona ſed etiam valde bona fecerit. Idem in lib. confeſſi. 5. Ergo domine iniquos etiam & a te fugientes cernis, & vmbras diſtinguis. Et ecce cum eis omnia pulchra ſunt ſed ipſi turpes ſunt. Nihil ergo tibi nocuerunt, aut imperium tuum vbique iuſtum & integrum in aliquo dehoneſtauerunt.

Quod Nihil contrarium eſt vniuerſitati. Cap. XIIII.

DIoniſius in lib. de diui. nominibus. Quod autem per omnem modum bono priuatum eſt, nec eſt, nec erit, nec erat, nec eſſe poteſt, quodq; priuatur bono per irrationabilem concupiſcentiam, in hoc quidem nec eſt, nec exiſtentia concupiſcit, participat tamen bonum ſecundum ipſam vnitatis & amicitiæ conſonantiã obſcuram. Aegritudo etiam corporis defectus eſt ordinis, ſed non omnis. Si enim penitus ordo deeſſet, vtique nec ægritudo iam eſſet. Denique nihil eſt vniuerſaliter naturæ contrarium, eius autem per ſingula videlicet a ſemuicem diſſidentium. Gloſa ibidem. Nihil enim quod totum totis obſiſtat in exiſtentibus eſt, quia qđ vni præter naturam eſt, alij naturale eſt, non ergo in tota natura malum eſt. Idem in libro de moribus manichęorum. Sed dicunt Manichęi malum eſſe ignem, ſcorpionem, feram, & huiuſmodi. Quis autem mediocriter imbutus non videat iſta per inconuenientiam nocere, ac per conuenientiam etiam prodeſſe. Nam ſi venenũ quod eſt in ſcorpione per ſeipſum malum eſſet, eundem ſcorpioné prius perimeret, at contra, ſi ei detraheretur periret. Illius ergo corpori malum eſt amittere, quod noſtro recipere, & illi bonum eſt habere. Malum vero & illi & nobis eſt quod contra naturam eſt, id enim cuiq; generi malũ eſt quod eius naturæ aduerſatur, eamque perimere nititur. Quædam facinoroſa mulier venenum quod certo modulo damnati vti morerentur hauriebant, paulatim bibendo effecit, vt ſine vllo incommodo illud biberet. Cumque aliquando damnata eſſet, illam veneni quantitatem quam conſuetudine vicerat, accepit, nec extincta eſt. Quia ergo inconuenientia malum eſt, fecit illa ut per conſuetudinem moderatam illud corpus ſuo corpori conueniret, vt autem ſibi inconuenientia nõ noceret, nullo modo facere poſſet, quia quod vere & generaliter malũ eſt, ſemper & omnibus nocet. Elleborum nomine alio modo cibus eſt: alio medicamentum: alio modo venenum. Salem immoderatè acceptum quis non clamet eſſe venenum? Panis hominem alit, accipitré necat. Quid ſtercore aſpernabilius? quod tamé tantam agris vtilitatem affert, vt eius inuentori ſtercutio: a quo etiam ſtercus nomen accepit, diuinos honores Romani deferendos putarent. hic eſt ergo exitus diſpoſitionis, quia quicquid eſt, inquantum eſt ex Deo eſt: inquantum autem nõ eſſentia deficit, ex Deo non eſſe probatur, ſed tamen diuina prouidentia ſemper ſicut vniuerſitati congruit ordinatur. &c.

De pace diuina quę adunat & copulat omnia. C. XV.

GLoſa ſuper epiſtolam ad Philippenſes. Pax quidem Dei, quã videlicet Deus ipſe pacificatus vel pacatus eſt, ſecũdum Apoſtolum exuperat omnem ſenſum. i. omnem intellectum humanum & angelicum. Neq; enim nos neq; angeli poſſimus eam noſſe: ſicut nouit & ipſe. Auguſt. de ciui. Dei lib. 11. Sunt etenim pater & filius vt dictum eſt ſupra: nõ participatione ſed eſſentia ſua, neque dono alicuius ſuperioris, ſed ſuo proprio ſeruantes vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Dyoni. vbi ſup. Ipſa porro diuina & Archiſinagoga pax omnium eſt adunatrix & õium cõſenſus: & cõnaturalitatis genitrix & operatrix, proinde & ipſam appetunt oĩa partibilẽ eorum multitudinem conuertentem in totam vnitatem, & ciuile bellum vniuerſitatis aduniantem in equiformem cohabitationem: participatione ergo diuinæ pacis primores congregatarum virtutum & ipſe quidem ad ſemetipſas vniuntur, & ad ſeinuicem, & ea quæ ſibi ſubiecta ſunt vniũt ad totam omnium priſtinam pacem. Ipſa quoq; & ad ſeipſa, & ad ſeinuicem, & ad vnum perfectumque principium pacis vniuntur, & cauſam quę videlicet impartibiliter ſuperfirmata totis velut quibuſdam clauſtris diuerſorum continentium, omnia terminat, omniaqué conſirmat & tutificat: hanc ergo vnam, & ſimplam pacificæ vnitatis contemplabimur naturam: omnes ſibi ac ſibimetipſis, & inuicem copulantem: omniaq; inconfuſa omnium continentia & conſpicua, & contéperata ſaluantem: per quam videlicet vna & inſolubilis omnium complicatio ſecundum diuinam eius armoniam ſubſtituitur, & conſonãtia perfecta compaginatur, peruenit autem in omnia exiſtentia, coniungens ima per media ſummis, per vnam connaturalem coniugata inuicem amicitiam, ſeque perfrui donans & nouiſſimis vniuerſitatis extremitatibus, & omnia cognata faciens vnitatibus naturalibus, inſeparabilibus ſocietatibus, & adunationibus. Omnibus ergo eſt pax amabilis, & nihil exiſtentium eſt, quod ab omnibus penitus cecidit vnitate pacis. Quod enim omnino inſtabile, & incollocatum & infinitum eſt, neq; in exiſtentibus eſt. Si enim quis dicat infeſtos eſſe paci eos qui contentionibus atq; furoribus & alterationibus & inſtabilitatibus gaudent vel occupantur, & ipſi quidem obſcuriſſimis vmbris pacis cõcupiſcentiæ detinentur, ad quas videlicet paſſionibus turbati multum mobilibus eaſq; indiſciplinate ſiſtere appetentes, eſtimant plenitudinem ſemper refluentiũ pacificare ſeipſos inſtructione vel adoptione ſiue defraudatione tenentium voluptatum perturbatos. Ipſa Deiq; paciſina humilitas alias humanitas ſecundum Chriſtum angelorum vtique ſodauit bellum.

Qualiter eadem pace perfunditur omnis creatura. Cap. XVI.

AVguſtinus de ciui. Dei lib. 5. Deus ergo omnipotens, qui homini eſſentiam cum lapidibus, vitam ſeminalem cum arboribus, vitam ſenſualem cum pecoribus, vitam intellectualem cum ſolis angelis dedit, non ſolum cœlum & terram, nec ſolum angelum & hominem, ſed nec exigui & contemptibilis animantis viſcera, nec auis pennulam, nec arboris ſolium, nec herbæ floſculum, ſine ſuarum partium quadam conuenientia & quadam veluti pace dereliquit. Idem libro 19. Deinde tantum eſt pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil ſoleat gratius audiri nihil deſiderabilius concupiſci, nihilque tandem poſſit melius inueniri. Et ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pacé habere non velit. Siquidem & ipſi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere appetunt. Et quid eſt vincere, niſi repugnantes ſubiicere? Quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis etiam intentione etiam bella geruntur aſſidue: vnde conſtat vtiq; pacem eſſe belli optabilem finem, latrones etiam vt vehementius ac tutius infeſti ſint paci ceterorum, volunt pacem habere ſociorum. Ipſe quoque ſæuiſſimę ferę proprium genus cuſtodiunt quadam pace: videlicet coeundo: gignendo, nutriendo. Quanto magis homo naturæ ſuæ legibus fertur ad ſocietatem ineundam, pacemque cum omnibus obtinendam, cum etiã mali pro ſuorum pace belli gerant, vt viis cuncti & cuncta adſeruiunt. Sic enim ſuperbia peruerſe Deum imitatur peruerſa, odit namque cum ſocijs equalitatem ſubilis, & imponere vult ſocijs ſuis dominationem ſuam pro illo. Odit ergo pacem Dei iuſtam, & amat iniquam pacem ſuam. Nullo tamen modo poteſt qualemcunque pacem, non

amare, quia nullum ita contra naturam eſt vitium, vt etiam extrema deleat veſtigia naturæ. Itaq; pacem iniquorum ille videt nec pacem eſſe dicendam in comparatione pacis iuſtorum, qui nouit præponere recta prauis, ordinata peruerſis. Anima quoq; corpori ſuo pacata eſt, ac pro ſalute illius ſatagit. Ideoq; quando pectoris pax perturbatur, ipſa dolorem ſentit. Quæ ſi moleſtijs eius excluſa diſceſſerit, etiam tūc quandiu membrorum compago manet, non eſt ſine partium quadam pace quod remanet. Et ſiquidē nulla condiendi cura, quæ formam cadaueris diſſolui dilabiq; nō ſinat adhibeatur, ſed naturali ſuo curſui relinquatur, tandiu tumultuatur diſſidentibus exalationibus, & noſtro inconuenientibus ſenſui, id enim eſt quod in putore ſentitur, donec elementis mundi conueniat, & in eorum pace paulatim particulatimque diſcedat. Sicque nullatenus inde aliquid legibus ſummi creatoris ordinatoriſque ſubtrahitur a quo pax vniuerſitatis adminiſtratur. Pax itaque corporis eſt ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis eſt ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis eſt ordinata conſenſio cogitationis & actionis. Pax animę & corporis eſt ordinata vita & ſalus animantis. Pax hominis mortalis cū Deo eſt ordinata in fide ſub æterna lege obedientia. Pax hominum ordinata concordia ipſorum. Pax domus eſt ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis ordinata imperandi atque obediendi concordia ciuium. Pax supernę ciuitatis eſt ordinatiſſima & concordiſſima ſocietas fruendi Deo & inuicem in Deo. Pax omnium rerum eſt tranquillitas ordinis. Eſt autem ordo parium diſpariumq; rerum ſua cuiq; loca tribuens diſpoſitio. Proinde miſeri, quia inquantum miſeri ſunt, vtique in pace non ſunt, tranquillitate quidem ordinis carent, vbi nulla eſt perturbatio, veruntamen quia merito iuſteq; miſeri ſunt tales, & in ea quoq; ipſa miſeria ſua ſine ordine eſſe non poſſunt, non quidem beatis coniuncti, ſed ab eis ordinis lege ſeiuncti. Sicut autem eſt vita quædam ſine dolore, Dolor autem ſine aliqua vita eſſe nō poteſt Sic quædam pax ſine bello, bellum autem ſine aliqua pace eſſe non poteſt. Non ſecundum id quod bellum eſt, ſed ſecundum id quod ab eis vel in eis geritur quæ aliquæ naturę ſunt. Quod vtique nullatenus eſſent ſi non qualicunq; pace ſubſiſterent. Nam & qui dolet in ſupplicio, cum amiſſę naturæ ſuæ pacem dolet, ex aliquibus pacis reliquijs id dolet, quibus vtiq; fit, vt ipſa natura ſibi amica ſit. Quapropter etiam bonorum noſtrorum finem poſſumus dicere pacē profecto cum dicat propheta, loquens ciuitati Dei Hieruſalem. Qui poſuit fines tuos pacem. Nam & ipſum nomen myſticum ciuitatis interpretatur viſio pacis, hanc pacem ęternam nullus aduerſarius inquietabit, quę talis & tanta erit qua melior eſſe non poſſit.

Qualiter Deus vbiq; totus implet omnia. *Cap. XVII.*

IOHANNES Damaſcenus. Eſt autem impartibilis Deus, totaliter ens vbiq; totus & non pars in parte corporaliter diuiſus ſed totus in omnibus & ſuper omne totus. Hilarius de trin. li. 8. Deus immenſæ virtutis, viuens poteſtas, quæ nuſquā non adſit nec deſit vſquam, ſe omnem per ſua edocet, vt vbi ſua ſint, ipſe eſſe intelligatur, & in omnibus eſſe non deſinat. Auguſtinus ſuper Geneſim lib. 8. Ipſe eſt interior omni re, quia in ipſo ſunt omnia, & exterior omni re, quia ſuper omnia, antiquior omni re, quia ante oīa, & nouior omnibus, quia idem ipſe poſt omnia. Idem ad dardanum de præſentia Dei. Nō ergo quaſi ſpacioſa magnitudine Deū per cuncta diſtendi vel diffundi opinemur, ſicut fumus & lux iſta diffunditur, ſed potius ſicut in duobus ſapientibus, quorum alter eſt grandior corpore, ſed non eſt ſapientior, vna eſt ſapientia, nec eſt in maiore maior, nec in minore minor, nec in vno quā in duobus minor, ita Deus ſine labore mundum regens & continens in cœlo eſt totus, & in terra totus, & in vtroque totus, nulloq; loco contentus, ſed in ſeipſo vbiq; totus. Ad ipſum enim pertinet non eſſe in parte, ſed vbique per ſeipſum eſſe. Idem ſuper Pſal. Hinc de ſapientia Dei ſcriptum eſt, quòd attingit a fine vſque ad finē fortiter, non quidem motu locali ſed immutabilitate ſui velut ſi moles aliqua ſaxea locum impleat aliquem, dicitur quòd attingit a fine illius loci uſque in finem, cum tamen alterum non deſerat, dū alterum occupat. Gregorius in Moralibus lib. 16. Si ad orientem, inquit iuero, nō apprehendam eum, creator ſiquidem omnium in parte non eſt, quia ubiq; eſt, & tunc minus inuenitur, cum is qui totus eſt ubiq; eſt, in parte quæritur. Incircunſcriptus nanq; ſpiritus, omnia intra ſe ipſum habet, quę tamen implendo circūdat, & tranſcendendo ſuſtinet. Iſidorus de ſummo bono. Non ergo, vt dictum eſt ita putandus eſt eſſe in omnibus, & unaquęque res ex illo pro ſua portione capiat, id eſt, maxima maius & minima minus, cum ipſe potius in omnibus totus ſit, & intra ſuæ poteſtatis immēſitatem cuncta concludit, nec euadendi potentias eius aditum inuenire quis poterit, quoniam ille intra iudicij omnipotentiam omnia circunquaque conſtringit, ſiue quæ continenda ſunt ut ſaluentur, ſiue quem amputanda ſunt vt perdantur, nullatenus ergo poteſt quis effugere Deum, quia qui non habet placatum, nequaquā euadet iratum. Iohannes Cryſoſtomus ſuper epiſtolam ad Hebræos. Sicut itaque multa de Deo intelligimus quæ loqui penitus non valemus, ſic & multa loquimur de ipſo, quę tamen idonei intelligere non ſumus, verbi gratia, Quod Deus eſt ubique ſcimus & dicimus, quomodo autem ubique ſit, intellectu non capimus. Actor. Reuera mirum eſt & inueſtigabile, quòd ipſe ubiq; eſt nec tamen in loco. Omnia ſunt in ipſo, nec tamen eſt locus. Ipſe eſt ſecundum Aug. intra omnia, non incluſus. Supra omnia non elatus. Infra omnia non depreſſus, unde eleganter Empedocles ſic eum deſcripſiſſe fertur. Deus eſt ſphera cuius centrum ubiq; circunferētia nuſquam.

Qualiter præſens eſt mentibus etiam pollutis. *Cap. XVIII.*

AVGVST. in lib. quæſtionum. 83. In hoc autem Deus, in hoc & innoxia voluntas, in hoc recti facti meritum relucet, quia Deus vbique præſens eſt. Tunc enim vnicuiq; noſtrum ſimilis eſt, cui noſtræ mentis illibata puritas in eius præſentiam patet. Sicut enim oculorum viſus quicquid videre non poteſt, adeſſe non putat, cum viciatus fuerit, fruſtra quippe circunſtat oculos imago rerum præſens, ſi oculis integritas deſit, ita etiam Deus qui nuſquā deeſt, pollutis animis præſens eſt quem videre mentis cecitas non poteſt. Idem ſuper Iohannem. Non ergo ſatis fuit Domino dicere, vbi ego ſum, & illi ſint, ſed addidit mecum, quia mali & poſſūt eſſe, vbi ille eſt, qui nuſquam deeſt, boni vero cum illo ſunt, quia eo fruuntur. Idem in lib. confeſſi. 5. Eant ergo inquieti & iniqui Domine, & fugiant a te. Et quidem eos cernis, & vmbras diſtinguis. Et ecce cum eis omnia pulchra ſunt, ſed ipſi turpes ſunt. Quid ergo tibi nocuerunt aut in quo tuum imperium vbique iuſtum & integrum dehoneſtauerunt? Quo enim fugerunt, cum fugerent a facie tua? aut vbi tu non inuenis eos? fugerunt quidem, ut non viderent te, videntem ſe, & in te offenderent excęcati, quia non deſeris aliquid eorum quæ feciſti. In te igitur offenderunt iniuſti, ut uerarentur iuſte, ſubtrahentes ſe lenitati tuę, & offendentes in rectitudinem tuam, atque cadentes in aſperitatem tuam. Neſciunt videlicet quòd tu quem nullus circunſcribit locus, ſis vbique, & ſolus es pręſens etiam his, qui longe fiunt a te. Conuertantur ergo & quærant te, quia non ſicut ipſi deſeruerunt creatorem ſuum, ita tu deſeruiſti creaturam tuam, & ecce ibi es in corde ipſorum confitentium tibi, & proijcientium ſe in te, atq; plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles, & tu facile lachrymas eorum abſterges. Tales vtiq; iam gaudent etiam in fletibus, quia tu domine non aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu ipſe qui feciſti eos reficis eos & conſolaris, & vbi eram olim ego domine quando te quærebam, & tu eras ante me. Ego autem & a meipſo diſceſſeram, nec me inueniebā, quanto minus te. Idem in lib. 8. Heu mihi domine, quam excelſus es in excelſis, & quam profundus in profundis, & nuſquam recedis, & vix redimus ad te. Age domine, fac. excita & reuoca nos. Accende & rape. flagra & dulceſce, amemus, curramus.

Quod in rebus eſt Deus multis modis. *Cap. XIX.*

GREGOR. ſuper cantica. Licèt autem Deus communi modo omnibus rebus inſit præſentia, potentia, ſubſtantia, tamen familiariori modo dicitur ineſſe per gratiam illis qui mirificentiā operum Dei acutius & fidelius conſiderant. Auguſt. ad dardanum. Deus eſt inhabitator quorundam nondum cognoſcentium ſe, vt paruulorum baptizatorum, & nō quorundam cognoſcentium ſe, qui .ſ. cognoſcentes Deum non ſicut Dominum glorificant. Igitur quem potuerunt illi noſſe nec habere iſti potuerunt habere antequam noſſe. Beatiſſimi autem ſunt illi, quibus hoc eſt habere Deum quod noſſe. Idem contra Maximianum. In templo enim ſuo habitat Deus, id eſt in cœlis. Sed dicit aliquis antequam faceret Deus cęlum & terram antequam faceret & ſanctos vbi habitabat? in ſe habitabat, in ſe habitat, & apud ſe eſt. Non ergo ſic ſancti ſunt domus Dei, vt ipſa ſubtracta cadat Deus. Sed ſic habitat in eis, vt ſi ipſe diſceſſerit cadant. Petrus Lumbardus. Fatendum eſt ergo vbiq; Deum eſſe per deitatis præſentiam, ſed non vbiq; per inhabitationis gratiam, propter quam non dicimus. Pater noſter qui es vbique, cum hoc uerum ſit, ſed qui es in cęlis. i. in ſanctis in quibus eſt quodam excellentiori modo. Sciendum ergo, quòd Deus incōmutabiliter in ſe exiſtens, pręſentialiter potentialiter, eſſentialiter eſt in omni natura ſine ſui diffinitione, & in omni loco ſine circunſcriptione, & in omni tempore ſine mutabilitate. Eſt præterea in ſanctis ſpiritibus & animabus excellentius. ſ. per gratiam inhabitās, eſt in homine Chriſto excellentiſſimè in quo habitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter. In eo enim habitat Deus non corporaliter p gratiā adoptionis, ſed per gratiam unionis. Actor. In ſumma notandū eſt, quòd quinq; modis Deus dicitur eſſe in rebus, per naturam, p gratiā, p gloriā, p unionē, per loci circunſcriptionē. Per naturam tripliciter. ſ. potētionaliter præſidendo, præſentialiter cognoſcēdo, eſſentialiter ſuſtentando. Per gratiā tripliciter. ſ. inhabitatione, ut in ſanctis uel iuſtis. Efficacia, ut in ſacramentis. Myſterio.

ut in

vt in columba. Per gloriam tripliciter. ſ. in vi rationali, inquantū veritas. Per cognitionem in concupiſcibili, inquantum bonitas. Per delectationem in iraſcibili, inquantum poteſtas, vel maieſtas per reuerentiam. Per vnionem tripliciter ſ. ad humanam naturam in Chriſto. Ad carnem tantum, in ſepulchro. Ad animam tantum, in inferno. Per loci circumſcriptionem ſiue per præſentiam corporalem tripliciter. ſ. in vtero virginis per conceptionem. In mundo per eruditionem. In cœlo per patris ad dexteram ſeſſionem.

Quod etiam in ipſo ſunt omnia. Cap. XX.

AVGVSTINVS ſuper Geneſim li. 4. Cuiuſque etiam rei perfectio non tam in vniuerſo cuius pars eſt, quam in eo a quo eſt, in quo & ipſum vniuerſum eſt, pro ſui generis modulo ſtabilitur vt quieſcat i. vt momenti ſui ordinem teneat. Ipſe quippe qui nullo indiget extra ſe, dum in ſeipſo manet, quicquid ex ipſo eſt, ad ſe retorquet, ſicut videlicet plenius dicetur inferius. Hugo ſuper Gerarchiam. Ex ipſo igitur vt ait ſcriptura diuina, & in ipſum ſūt omnia, ex ipſo videlicet procedentia. In ipſum conuerſa. Ex ipſo principio. In ipſum finem. Omnia ſiquidem ab ipſo accipiunt ſubſiſtendi principium. Et finem conuerſionis in ipſum. Dionyſius in libr. de di. no. Ex ſumma itaq; bonitate, & in ipſa ſunt omnia, menſurate & conuolute & vnite, ſicut in monade omnis numerus ſubſiſtit, & in ea vnitur, & quantum a monade prouenit, tanto diſcernitur & multiplicatur. Et ſicut in centro omnes circuli lineę ſecundum primam vnitatem conſtitutæ ſunt, & omnes habet in ſemetipſo ſimplas vniformiter vnitas ad ſeinuicem, & ad vnum principium a quo procedunt. Et ſimpliciter quanto centro proximiores ſunt, tantum & ipſi & ſibiinuicem adunantur, & quantū ab eo, tantum & a ſeinuicem diſtant. In ipſo ergo cauſali omniū, ſunt omnia principia, omnes confines, omnes concluſiones, omnia exiſtentia coambiens eſt, & præhabēs. Proinde & omnia ſimul de eo prędicantur & nihil eſt exiſtentium. Aug. de natura boni. Cum autem in Deo ſunt omnia quæ condidit, non tamen cum inquinant illi qui peccant. De cuius etiam ſapientia quæ attingit a fine vſque ad finem fortiter, dicitur quòd attingit vbique propter ſui mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrit.

Quod ipſum eſſe Deum oſtendunt omnia. Cap. XXI.

DIonyſius vbi ſupra. Deum itaque non ex ſua cognoſcimus natura, ſed ex omnium exiſtentium ordinatione ea ipſo prętenta imagines quaſdam diuinorum ipſius habente. Omnique via & ordine in ipſum redeundum, omni ablatione & eminentia in cauſa omnium. Proinde & in omnibus & ſine omnibus & per ſcientiam & ſine ſcientia cognoſcitur Deus, vtiq; ſecundum ſuper omnem animum vnitatem cognoſcitur. ſ. cum animus exiſtentibus omnibus recedens, deinde & ſeipſum relinquens, ſuper apparentibus radijs vnitur, inde inſcrutabilis ſapientiæ profundo illuminatur, quę, vt dictum eſt, cognoſcenda eſt ex omnibus, ipſa eſt omniū factrix, ſemper compaginans omnia, & inſolubilis omnium congruentię & ordinationis cauſa, ſemper priorum fines ſeculorum connectens, & vnam vniuerſitatis conſpirantiam armoniamque pulchram faciens. Gregorius in Moral. lib. 17. Certè ſicut iam ſuperius dictum eſt, omnis homo eo ipſo quòd rationalis conditus eſt, ex ipſa ratione illum qui ſe condidit, Deum eſſe colligere debet, vnde per quendam ſapientem in lib. Iob dicitur. Omnes homines vident eum. Quem nimirum iam videre, eſt dominationē illius ratiocinando conſpicere. Recte quoque ibidem ſubiungitur, vnuſquiſq; intuetur procul. Ipſum quippe procul intueri eſt non iam illum per ſpeciem cernere, ſed adhuc ex ſola operum ſuorum admiratione penſare. Iſidorus de ſummo bono libro primo. Ex pulchritudine quippe circumſpectę creaturę, pulchritudinem ſuam quæ circumſcribi nequit Deus intelligi facit, vt ipſis homo veſtigijs ad Deum reuertatur, quibus auerſus eſſe probatur, videlicet vt quia per amorem pulchritudinis creaturæ a creatoris forma ſe abſtulerat, rurſum per creaturę decorem ad creatoris pulchritudinem redeat. Quibuſdam etenim gradibus intelligētię per creaturam homo progreditur ad intelligendum creatorem, videlicet ab inſenſibilibus ad ſenſibilia, & a ſenſibus ad rationalia, & a rationalibus ſurgens ad creatorem, ſicut dictum eſt ſupra. Ricardus in prologo libri de trinitate. Cogitemus itaq; quantum in eius cognitione ſtuduerunt, vel quouſque profecerunt etiam huius mundi philoſophi, & pudeat nos in hac parte inferiores illis inueniri. Amplius aliquid in nobis debet amor veritatis quam in illis potuit amor vanitatis. Amplius etiam aliquid in his nos poſſe oportebit, quos fides dirigit, ſpes trahit charitas impellit.

Qualiter ipſum laudat omnis creatura. Cap. XXII.

AVGVS. in lib. confeſſionum. Non ceſſat nec tacet domine laudes tuas vniuerſa creatura tua, nec ſpiritus omnis per os conuerſum a te, nec animalia, nec corporalia per os conſiderantiū ea, vt exurgat in te a laſſitudine anima noſtra, innitens his quæ feciſti, & tranſiens ad te qui hęc mirabiliter feciſti, ibiq; refectio & vera fortitudo. Idem in lib. 10. Interrogaui de Deo meo terrena & cęleſtia, & exclamauerunt omnia voce magna: vere Deus non fecimus nos, ſed ipſe fecit nos, interrogatio mea, intentio mea, reſponſio eorum, ſpecies eorum, hęc quidem ego interior homo cognoui per exterioris hominis miniſterium. i. per ſenſuns corporis mei mihi renuntiantes interius præſidenti, ac de illorum reſponſione iudicanti. Sed nunquid apparet hęc creaturarum ſpecies hominibus quibus eſt integer ſenſus? Cur ergo non eadem loquitur omnibus? Animalia quidem, etiam puſilla eum vident, nec tamen interrogare valent. Non enim eſt in eis iudex ratio præpoſita ſenſibus hęc illi ad iudicandum nunciantibus: homines autem interrogare quidem poſſunt vt inuiſibilia Dei per ea quę facta ſunt, intellecta conſpiciant, ſed amore ſubduntur eis, & ſubditi de illis iudicare non valent nec illa interrogantibus, niſi iudicantibus reſpondent, nec vocem ſuam mutant. i. ſpeciem ſuam, ſi alius videns interroget, & alius tantum videat. vt aliter huic & aliter illi appareat. Sed eodem modo vtriq; apparens, huic muta eſt, illi loquens, immo vero omnibus loquitur, ſed illi tantum intelligunt, qui vocem eius foris acceptam intus cum veritate conferunt, veritas enim dicit, cœlum & terram & omne mutabile non eſſe Deum, hoc dicit natura eorum. Hieronymus ſuper Pſal. 148. Rectè igitur ſcriptum eſt de laude diuina. Laudate eum ſol & luna &c. In hoc quippe Deum laudant, quòd ab officio ſuo non recedunt. Nam ſeruitium eorum laus Dei eſt, de quo & paulo poſt ibidem ſcriptum eſt. Pręceptum poſuit, & non præteribit. Nam ecce ſol & luna curſus ſibi ſtatutos nunquam mutant. Totus quoq; mundus Deo ſeruit, & præceptum eius meminit, nec præterit, & homo ſolus non meminit. Denique, laudate inquit eum omnes abyſſi grando, nix. &c. vide concordantem diſcordiam, aqua & ignis ſimul laudant, vniuerſa quæ naſcuntur ex aqua, naſcuntur & ex igne, hoc eſt, ea humore & calore, nec vnum ſine altero poteſt generare Non eſt tam contrarium quam humor calori, & econuerſo. Et tamen voluntate Dei hęc quæ inter ſe diuerſa ſunt in noſtra natiuitate concordant. Idem ſuper Pſal. 11. Parua quidem in quibuſdam animantibus ſunt corpora, ſed ratio magna. Ego ſic Deum miror in elephāto quomodo in formica, ſic eum in camelo prædicto, quomodo & in culice, vide culicem, quomodo quaſi punctus eſt corpuſculi cuiuſdam, in quo tamen omnia ſunt membra diuiſa. habet enim ſex pedes, duos oculos, habet etiam os, habet ventrem, habet alas, habet vocis tubam. Si membra conſideraueris, corpus non inuenis, & tamen in eo magnificatur Dei ſapientia, quia ſine corpore membra ſunt omnia. Idem ſuper Danielem. Hoc etiam ſcriptum eſt. Benedicite omnia opera domini Domino laudate &c. Omnis quippe creatura non voce, ſed opere Deum laudat quoniam ex creaturis creator intelligitur, & operibus ſingulis eius magnificentia demonſtratur. Gregorius in Moralibus libro. 11. Interroga inquit iumenta, & docebūt te &c. Iumenta ſiquidem & volatilia & terram & piſces interrogamus, cum eorum ſpeciem conſideramus Quæ nobis concorditer reſpondent, quòd omnia manus Domini fecerit, quia eo ipſo quod creatura ſunt, per oſtenſam ſpeciē creatori ſuo quaſi vocem confeſſionis reddunt.

Qualiter appareant in eis diuinæ trinitatis veſtigia. Cap. XXIII.

AVGVST. de trin. lib. 6. Deniq; hæc omnia quę arte diuina facta ſunt, & vnitatem in ſe quandam & ſpeciem & ordinem oſtendunt. In illa vero trinitate creatrice ſumma eſt omnium rerum origo, & perfectiſſima pulchritudo, ac beatiſſima delectatio. Idem in lib. de fid. ad Pe. In eo primum trinitatis quę Deus eſt, ęternitas naturalis agnoſcitur quia quædam ita fecit, vt cum eſſe cœperint, non tamen aliquando non eſſe poſſunt. In eo vero eius omnipotentia intelligitur, quod omnem creaturam viſibilem & inuiſibilem de nihilo fecit, in quibus ipſa rerum diuerſitate multo magis ipſius bonitas & omnipotentia commendatur, niſi enim omnipotens eſſet, non vna eademq; facilitate ſumma & ima feciſſet. Et niſi ſummè bonus eſſet, non ſe gubernandis rebus, etiam in infimis præſtitiſſet. Simplicitas denique multiplicis ſapientiæ Dei commendatur, non ſolum in creaturarum ſublimium magnitudine, ſed etiam infimarum paruitate, dum omnia bona creata non ſolum inferius diſſimiliaſque ſuo creatore ſunt, vtpote non prolata de ipſo, ſed facta de nihilo, verum etiam inter ſe non æqualiter ſunt, ſed permanent ſingula, ſicut a Deo vt eſſent acceperunt. Denique niſi naturaliter immutabilis eſſet, nunq̄ in rebus mutabilibus ordo conſilij ac diſpoſitionis eius incōmutabilis permaneret. Idē in libr. 4. de ſimbo. In igne quidem maxime Deus apparere voluit, quoniam habet hoc elementum magnum vtique ſacramentum, per quod exerceat quærentium ingenium. In igne quippe tria conſpicimus, ignem. ſplendorem, calorem, quæ ſimul conſiſtunt & vnum lumen ſunt. Et cum hæc tria inſeparabiliter operentur, tamen igni attribuitur viſio, ſplendori illuminatio, calori calefactio. Hu. de trin. di. Deniq; mundus iſte ſenſibilis eſt quaſi liber quidā digito Dei ſcriptus, hoc eſt diuina virtute creatus, & ſingulæ creaturæ ſunt quaſi figuræ, & vt aliā dictū eſt, Potentiā Dei manifeſtat

creaturarum immenſitas.ſapientiam decor,benignitatem vtilitas. immenſitas creaturarum magis ad eſſentiam, decor vero magis pertinet ad formam. Eſſentia vero abſque forma conſiderata informitas eſt,quod autem informe eſt,in hoc quidem ꝙ eſt,ſimile Deo eſt,ſed in hoc ꝙ forma caret a Deo diſſidet. Quod ergo formatũ eſt magis Deo ſimile eſt,quam id quod formam non habet, vnde conſtat,quòd plus euidẽs ſimulacrum eſt decor creaturarum, qui pertinet ad formam,quam immenſitas creaturarum quæ ad ſolam ſpectat eſſentiam. Item decor creaturarum propter formam naturalem pertinet ad habitum, vtilitas vero ad actum, quia creaturæ in hoc vtiles ſunt,quòd ſubiectę homini ſeruiunt, & obſequium reddunt. Quod autem ad habitum pertinet, magis proprium eſt & magis certum quam id quod pertinet ad actum, quia habitum natura indidit, actum vero inſtitutio adiunxit. Simulacrum ergo decoris immenſitatem pariter & vtilitatem in cognitione præcedit, quia in manifeſtatione eſt euidentius. In hoc ergo primum veſtigium contemplationis ponere debemus.

Qualiter cognoſcitur Deus ex motu creaturæ. Cap. XXIIII.

DECOR creaturarum quatuor complectitur, ſitum, motum, ſpeciem,qualitatem, ſed in his quatuor motum excellentiorem locum habere dubium non eſt, quia viciniora vitæ ſunt oĩa mobilia,quam ea quæ moueri non poſſunt. Motus autem quadripartitus eſt,ſed motus naturalis localem motum ſuperat, quia in naturali motu non ſolum imago vitæ exprimitur, ſed ipſa quodammodo vita inchoatur, rurſus animalis motus tanto naturali præcellit, quanto inſenſibili id quod ſentit, poſtremo rationalis cunctis ſuperponitur. Ianua ergo contemplationis homini aperitur,quando ipſe ſe ſua ratione ducente ad ſeipſum agnoſcendum ingreditur. Si ergo intellectus eſſe non poteſt niſi intelligens,reſtat vt quem non ſemper intellexiſſe cognoſcimus, non ſemper fuiſſe, ac per hoc aliquando cœpiſſe credamus. Si ergo inuiſibile noſtrum initium habuit,ſupereſt, vt non de præiacente materia,ſed de nihilo actum ſit. Quod autem nihil eſt, eſſe ſibiipſi dare non poteſt, & iccirco quicquid initium habuit, dubium non eſt quin ab alio eſſe acceperit. Quod autem a ſemetipſo non eſt, eſſe alijs dare nõ poteſt. Igitur quiſquis ille eſt, qui rebus eſſe contulit, ab alio eſſe non accepit. Quod inde quoque liquido comprobatur, quia ſic quicquid eſt,creaturam eſſe credimus, nullum in rebus finem inuenimus. Noſtra ergo nos natura inſtruit,quod creatorem habemus æternum, cui ſuum & proprium eſt quòd ſubſiſtat,quia ſi ab alio eſſe accepiſſet, prima rerum origo veraciter dici nõ poſſet. Itẽ quod a ſemetipſo eſt non eſſe non poteſt. Quicquid enim a ſemetipſo eſt,huic idem eſt eſſe & id quod eſt. Et conſtat ꝙ nulla res a ſemetipſa diuidi aut ſeparari poteſt. Cui ergo idem eſt eſſe & id quod eſt,neceſſario ſemper eſt,quia a ſemetipſo nihil ſeparari poteſt hanc cognitionem in rõnali motu inuenimus, huic aũt cognitioni cęteri motus atteſtantur. In animali namq; motu ſunt ſenſus & appetitus. Omnis autem naturalis appetitus in rebus explementum inuenit. Conſtat ergo quæ prouidentia præceſſit,cuius cõſilio hoc tam cautum eſt,ne quod nunc indigentijs rerum neceſſarium præſidium deſit. Qui enim appetitus inſtituit, ipſe appetitibus alimenta præparauit. Idem motus naturalis probat,ſicut enim impoſſibile eſt,vt per ſe aliquid de nihilo fiat, ſic omnino impoſſibile eſt,vt per ſe aliquid augmenti ſuſcipiat, hoc eſt quòd ſibiipſi dare non poteſt incrementum. Quicquid enim creſcenti in augmentum venerit, præter id eſſe comprobatur, quod per ſe prius ſolum ſine incremento fuit. Si ergo nihil poteſt creſcere, niſi addatur ei quod prius non habuit, patet quod nulla res creſcens per ſe incrementum ſumit. Qui ergo creſcentibus dat crementum, ipſe exiſtentibus dedit initium. Idem motus localis probat: quaſdam namque creaturas perpetuo motu agitari cernimus. Quaſdam vero ſecundum tempus moueri videmus,& alias ſic, atque alias ſic. Et licet ita res diſſimiliter moueantur, nuſquam tamen ordo rerũ confunditur, vnde non eſt dubium,quin intus ſit diſpoſitio præſidentis, qui certa lege cuncta moderatur, vnus inquam, nam ſi diuerſa intus conſilia pręſidentium eſſent, ipſi ſe foris rerum curſus ab inuicem aliquando diuiderent. Nunc autem omnia dum ſic cõcorditer ad vnum finem currunt, profecto indicant, quia vnus eſt fons & origo vnde procedunt.

De omnium rerum modo, ſpecie & ordine. Cap XXV.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 5. Ipſe eſt a quo omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo, a quo eſt menſura, numerus & pondus, a quo ſunt ſemina formarum,formæ ſeminum,motus ſeminum atque formarum,qui dedit & carni originem,pulchritudinem,valetudinem,& animæ irrationali memoriam,ſenſum,appetitum, rationali autem inſuper mentem,intelligentiam, voluntatem. Idem in lib. 12. Naturæ omnes quoniam ſunt,& ideo habẽt modum ſuum,ſpeciem ſuam,& quãdam ſecum pacem ſuam,profecto bonæ ſunt, & cum ibi ſunt vbi eſſe per naturæ ordinem debent quantum acceperunt ſuum eſſe cuſtodiunt. Idem in libro de natura boni. Nos itaq; chriſtiani Deum colimus,a quo omnia bona ſunt,a quo eſt omnis modus,omnis ſpecies,omnis ordo. Omnia namque quanto magis moderata, ſpecioſa, ordinata ſunt, tanto magis bona ſunt. Vbi vero parua ſunt parua bona ſunt, vbi denique nihil horum eſt, nullum bonum eſt Malum quippe nihil aliud eſt quam corruptio modi vel ſpeciei, vel ordinis naturalis. Idem in lib. de trin. 3. Ergo trinitatem per ea quæ facta ſunt intellectu conſpicere oportet, cuius nimirum in creaturis veſtigium apparet. Hæc enim quæ arte diuina facta ſunt, & vnitatem quandã & ſpeciem & ordinem in ſe oſtendunt. Nam quodlibet horum,& vnum aliquid eſt, vt ſunt naturæ corporum & animarum. Et aliqua ſpecie formatur,vt ſunt figuræ vel qualitates corporum, doctrinæ vel artes animarum. Et ordinem aliquem petit aut tenet, vt ſunt pondera vel collocationes corporum, amores vel delectationes animarum. Et ſic in creaturis prælucet veſtigium ſummæ trinitatis. In illa quippe ſumma eſt omnium rerum origo, & perfectiſſima pulchritudo, & beatiſſima delectatio. Idem in libro de vera religione. Summa quidem origo intelligitur Deus pater,a quo ſunt omnia, a quo filius & ſpiritusſanctus. Perfectiſſima pulchritudo intelligitur filius. ſ. veritas patris, nulla ex parte ei diſſimilis, quam cum ipſo & in ipſo patre veneramur, quæ forma eſt omniũ quæ ab vno facta ſunt,& ad vnum referuntur, quæ tamen omnia nec fierent a patre per filium,neque ſuis finibus ſalua eſſent, niſi Deus ſumme bonus eſſet,qui & nulli creaturæ quòd ab illo bona eſſet inuidit. Et vt in bono ipſo maneret, alia quam vellet, alia ꝗ poſſet dedit. Quę bonitas intelligitur ſpiritusſanctus,qui eſt donũ patris & filij. Quare ipſum donum Dei cum patre & filio æque incommutabile colere & tenere nos conuenit. per conſideratioñẽ itaque creaturarum vnius ſubſtantiæ trinitatem intelligimus. ſ. vnum Deum patrem,a quo ſumus, & filium, per quem, & ſpiritumſanctum, in quo ſumus. Principium ad quod recurrimus, & formam quam ſequimur, & gratiam qua reconciliamur. Vnum.ſ. quo actore conditi ſumus,& ſimilitudinem eius, per quam ad vnitatem reformamur,& pacem, qua vnitati adhæremus. Deum qui dixit Fiat, & verbum per quod factum eſt omne quod ſubſtantialiter eſt & naturaliter,& donũ benignitatis eius,qua placuit,quod a Deo per verbum factum eſt.

De Menſura & numero & pondere. Cap. XXVI.

IDEM ſuper Gen. lib. 4. Denique ſecundum id quòd menſura omni rei modum præfigit, & numerus omni rei ſpeciem præbet,& pondus omnem rem ad quietem & ſtabilitatem trahit. Ipſe primitus ac veraciter & ſingulariter eſt illa tria, qui terminat,format, & ordinat omnia. Nihilque aliud intelligitur dictum,quando per corpus & linguam hominis ei dici potuit. Omnia in menſura numero & pondere diſpoſuiſti. Sed magnum eſt, paucilque conceſſum excedere omnia quæ metiri poſſunt, vt videatur menſura ſine menſura. Excedere omnia quæ numerari poſſunt, vt videatur numerus ſine numero. Excedere omnia quæ appendi poſſunt, vt videatur pondus ſine pondere. Neque enim menſura & numerus & pondus in rebus tantum corporalibus poſſunt animaduerti. Sed eſt etiam menſura aliquid agendi, ne ſit irreuocabilis & immoderata progreſſio, quæ reprobatur. Et eſt numerus affectionum atq; virtutum, quo a ſtultitiæ deformitate ad ſapientię formam anima colligitur. Et eſt pondus voluntatis & amoris, vbi apparet quanti quidq; in appetendo, fugiendo, preponendo vel poſtponendo pendatur. At hæc animorum ac mentium menſura alia menſura cohibetur, & numerus alio numero formatur,& põdus alio pondere rapitur, menſura vero ſine menſura eſt cui ęquatur quod de illa eſt, nec ipſa aliunde eſt. Numerus vero ſine numero eſt, quo formantur omnia, nec ipſe formatur. Pondus ſine pondere eſt, quo referuntur vt quieſcant, quorum quies eſt purũ gaudium, nec illud iam ad aliud refertur. Itaque nomina menſurę ponderis & numeri quiſque non niſi viſibiliter nouit, tranſcendit omne quod ita nouit, aut ſi nondum poteſt, nec ipſis nominibus hæreat, de quibus niſi ſordide cogitare non poteſt. Tanto enim iſta magis cuique cara ſunt in ſuperioribus, quanto ipſe minus caro eſt in inferioribus. Idem de ciu. Dei 1 1. Inde eſt ciuitatis ſanctę, quę in angelis ſanctis ſurſum eſt, & origo, & informatio, & beatitudo. Nam ſi quæratur, vnde ſit, Deus illam condidit. Si vnde ſapiens ſit, Deus eam illuminauit. Si vnde ſit felix, Deo fruitur. Inde ſubſiſtens modificatur, contemplans illuſtratur, inhærens iucundatur. Eſt, videt, amat. In ęternitate Dei viget, in veritate Dei lucet, in bonitate Dei gaudet. Nos quoque quia natura noſtra vt eſſet, Deum habet actorem,procul dubio vt vera ſapiamus, Deum debemus habere doctorem, & vt beatiſſimus, ſuauitatis intime largitorem.

De Quadruplici creaturarum conſideratione. Cap. XXVII.

HVGO de arca Noe. Quatuor autẽ modis eximus per contemplationem in creaturis. Primus eſt, quando conſideramus omnem creaturam,quid ex ſe ſit,& inuenimus oĩa vanitatem. Omnis enim creatura ſicut de nihilo ad eſſe venit,imo ẽt immutatione

tione quotidiana indicat, quia quantum in ſe eſt, ad nihilum tendit. Secundus quando conſideramus quid ſit ex dono creatoris, & cernimus in ea diuinæ rationis ſimilitudinem. Tertius quando cōſideramus quomodo vtatur Deus miniſterio creaturarum ad iudicia ſua implenda, ſiue pro ſua miſericordia beneficia largiendo, ſiue pro noſtro merito erogando præmia, ſiue pro demerito erogando ſupplicia. Quartus modus eſt, quando in eis cogitamus nō naturalis infirmitatis ſubſidium, ſed libidinis oblectamentum. Tria prima contemplationum genera, in exitu columbæ de arca ſunt figurata, quæ vacua quidem exiuit, ſed vacua non rediit, quia foris inuenit quod intus non habuit, nec tamen foris amauit quod intus detulit. Ramus oliuæ virentis demonſtrat bonum affectum mentis, quia ſepe viri ſancti quanto magis opera diuina foris aſpiciunt, tanto magis intus in conditoris amore viridеſcunt. Qui vero quarto modo per cogitationem exeunt, ſimiles ſunt coruo, qui reuerſus non eſt, quia dum foris quod male delectat inueniunt, ad arcam conſcientiæ amplius redire nolunt. In primo ergo materia vanitatis inſpecta in nobis generat contemptum mundi. In ſecundo ſimulacrum rationis laudem Dei. In tertio inſtrumentum diſpenſationis timorem & amorem Dei. In quarto cupiditas incentiuum libidinis, &c.

De Conſideratione ipſarum quantum ad earum vanitatem.
Cap. XXVIII.

PRIMVS itaq; modus eſt, vt dictum eſt, quando conſideramus omnem creaturam quid ex ſe ſit, & inuenimus omnia vanitatem. Gregorius in Moralibus lib. 17. vnde beatus Iob de domino dicit Ipſe enim ſolus eſt. Sunt quidem hæc omnia quæ creata ſunt, ſed principaliter non ſunt, quia in ſemetipſis minime ſubſiſtunt. Ex nihilo quippe facta ſunt, & eorum rurſus eſſentia ad nihilum tenderet, niſi ea omnium actor regiminis manu retineret, per ſe neq; ſubſiſtere preualent, nec moueri, ſed intantum ſubſiſtunt, inquantum vt eſſe debeant, acceperunt, & intantum mouentur, inquantum occulto inſtinctu diſponuntur. Vir ergo ſpiritus deſpiciat omne quod exterius tenet, omne quod per aſſentiā ſuam niſi regeretur ad nihilum tenderet, vt mentis oculis ſuppreſſis omnibus intueatur illum, in cuius eſſentiæ compoſitione eſſe noſtrum non eſſe eſt, & dicat, ipſe enim ſolus eſt. Aug. de fide ad Petrum. Naturæ quidem e Deo factæ, ideo proficere poſſunt, quia eſſe ceperunt, ideo uero deficere, quia ex nihilo factæ ſunt. Ad defectum eas conditio ducit originis. Ad perfectum uero prouehit operatio creatoris. Hyero. ſuper eccleſia. Hinc & alibi ſcriptum eſt. Vanitas uanitatum & omnia uanitas Bona quidem ſunt hæc per ſe cōſiderata, ſed Deo comparata quaſi nihil ſunt, ſicut lucerna in cōparatione ſolis nec lucere cernitur, & ſtellarum lumina orto ſole obſcurantur. Itaque ego aſpiciens elementa & rerum multiplicem ueritatem admiror quidem operum magnitudinem, ſed recogitās omnia tranſire, ac ſuo fine ſeneſcere, ſolumq; Deum idem ſemper eſſe quod fuit, cogor non ſemel, ſed bis dicere, uanitas uanitatum, & omnia uanitas. Hugo ſuper eccleſ. libr. 1. Vanitas alia eſt in rebus conditis, alia in operibus humanis, alia in corporibus, alia in mentibus. Prima eſt mutabilitatis, ſecunda curioſitatis, tertia mortalitatis, quarta iniquitatis. Vanitas mutabilitatis duobus modis in rebus conſideratur, ſiue quia inanes ſunt, ſiue quia tranſitoriæ ſunt. In illo vanę ſunt, quia oſtendunt quod non habent. In iſto uanę ſunt, quia non permanent in quod habent. Vanitas cupiditatis in tribus conſtat. In concupiſcentia ſcilicet oculorum In concupiſcentia carnis. Et in ſuperbia uitæ. In omnibus enim iſtis uanitas eſt, propterea tam uanum eſt in his omnibus quæ bona uidentur ſpem ponere, quam quæ mala putantur formidare. Vanitas mortalitatis in duobus conſtat, in pęna ſcilicet quæ atterit, & in pęna quæ diſſoluit.

De conſideratione illarum ad creatoris agnitionem.
Cap. XXIX.

IDEM in lib. de arca Noe. Secundus autem modus eſt quando conſideramus creaturam, quid ſit ex dono creatoris, & cernimus in ea Diuinæ rationis ſimilitudinem, quia ipſa quæ pro ſui conditione mutabilitati ſubiacent, dum hoc ex beneficio creatoris acceperunt, ut nunquam prorſus eſſe deſinant, opus quodammodo temporale æterni opificis imitatur ſtabilitatem. Auguſtinus in libro ſoliloquiorum primo. Ipſe enim eſt Deus, cuius legibus inæta ſtantibus, motus inſtabilis rerum mutabilium perturbatus eſſe non ſinitur, æuumq; circumeuntium ſæculorū ſemper ad ſimilitudinem ſtabilitatis reuocatur. Bernardus ſuper cātica. Homil. 31. Tanta etiam hæc formarum uarietas, ac ſpecierum numeroſitas in rebus conditis, quid niſi radij quidam ſunt deitatis ? inuſans in ſole ſplendorem, in flore pulchritudinem, in pane ſaporem, in terra fęcunditatem. Sed a Deo data ſunt hæc omnia, nec dubium quin multo ſibi amplius reſeruauerit, quam creaturis indiderit. Hieronymus ſuper Abacuc libro 2. Hinc iterum per Prophetam dicitur. Domine conſideraui opera tua, & obſtupui, id eſt opera tua diligentius contemplatus ſum, ne diceretur mihi, Opus domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis. Ex creaturis ergo te creatorem intellexi, cernenſque quæ operatus es & operaris quotidie, totus obſtupui, ac ſenſu humanitatis abraſo, in ſanctam amentiam conuerſus ſum. Hilarius de trin. li. 12. Ego quidem domine Deus cum in cœlum oculos infirmos erigo, nihil aliud quam cœlum eſſe tuum credo. Cunque in terras mente conuertor, quæ occultarum uirtute cauſarum omnia ſata ſuſcepta diſſoluant, diſſoluta viuificant, viuificata multiplicant, multiplicata confirmēt, nihil in his reperio, quę ſenſu meo intelligere poſſim. Sed ignorantia mea ad intelligendum te proficit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, vſu te tantum vtilitatis meę intelligo, ipſum quoque me neſciens ita ſentio, vt te magis eo quòd mei ſum ignarus admiror. Baſilius in Hexameron. Deus ergo qui magnifica fecit ex nihilo, det vobis intellectum ſuę veritatis, vt ex viſibilibus inuiſibilem repetatis, vt in terra, & in aere, & in celo, & in omnibus quæ cernuntur benefactoris monimenta certiſſima capiatis. Sic enim domino ſenſibus noſtris adhęrente, neque peccatis tempus dabitur, neque inimico locus ſuggerendi contraria relinquetur. Hugo ſuper Eccleſ. Homil. 8. Nemo itaq; viſibilium rerum aſpectum caſtis mentibus noxium putet. Opus enim Dei quaſi verbum illius eſt, per quod nobis loquitur. Sicut ergo auris inſtrumentum eſt ad percipiendum verbum hominis, ſic oculus inſtrumentum eſt ad percipiendum verbum creatoris. Propterea cōgruē in humano corpore & oculi coram poſiti ſunt, & aures a latere conſtitutæ, quaſi per hoc nobis ſignaretur q̄ noſtra intentio ſecundario dirigi debeat ad proximum, principaliter ad Deum. Species rerum viſibilium quaſi venę tantummodo quędam ſunt, per quas inuiſibilis pulchritudo ſe manifeſtans ad nos vſque emanat. Et ideo cum iſta ſenſum noſtrum atque affectum naturaliter prouocant, non quidem deſiderium replent, ſed ad inquirendum conditoris ſpeciem & eius pulchritudinem concupiſcendā incitāt.

De conſideratione ipſarum ad vitæ correctionem.
Cap. XXX.

IDEM de arca Noe. Tertius modus eſt quando conſideramus quomodo vtatur Deus miniſterio creaturarum ad iudicia ſua implenda, ſiue pro ſua miſericordia beneficia largiēdo, ſiue pro noſtro merito ſupplicia erogādo. In hoc genere contemplationis audimus omnem creaturam tribus vocibus nobis loquentem Prima vox dicit Accipe, ſecunda dicit Redde. tertia Fuge. Accipe beneficium. Redde debitum. Fuge ſupplicium. Prima vox eſt famulantis, ſecunda admonentis, tertia comminantis. Vox famulantis eſt. Cęlum dicit, miniſtro tibi lucem in die, vt vigiles, tenebras in nocte, vt pauſes. Ego ad delectationem tuam gratas temporum viciſſitudines pario. Tempore veris, & æſtatis feruorem, autumni plenitudinem, & algorem hiemis. Ego alternantibus incrementis dierum & noctium ſpacia ſimili ratione diſſimiliter extendo, vt & varietas tollat faſtidium, & tibi pariat oblectamentum. Aer dicit Vitalem tibi probeo flatum, omne genus auium ad tuum mutuo obſequium. Aqua dicit. Potum tibo do, ſordes purgo, arentia rigo, & diuerſorum genera piſcium ad tuum eſum miniſtro. Terra dicit. Ego te porto, ego te nutrio, pane conforto, vino lętifico, omnigenis fructibus oblecto, diuerſis animalibus menſas tuas repleo. Vox commonentis eſt. Mundus dicit. Vide homo quomodo amauit te, qui fecit me propter te. Seruio tibi, quia factus ſum propter te, vt tu ſeruias illi, qui fecit & me propter te, & te propter ſe. Si ſentis beneficium, redde debitum. Accipis benignitatem, redde charitatem, hoc tribuit, & hoc exigit Deus. Vox comminantis eſt. Ignis dicit, A me abſorberis. Infernus dicit, A me deglutieris, quia omnis creatura ſicut ex conditione ſua homini famulatur, ſic etiam peccatoribus pro malorum meritorum conſcientia comminatur, vt in ſingulis creaturis perpeti timeant, quod eas ſe meruiſſe cognoſcunt. Gregorius in moralibus. Ecce enim peccator de rebus mundanis flagellatur, areſcit in eius laboribus terra, in eius naufragijs mare concutitur. In eius ſudoribus aer igneſcit, contra eum mundationibus cœlum obtenebreſcit. Inardeſcunt in eius oppreſſionibus homines, in eius aduerſitate mouentur & angelicę virtutes. Numquid hęc omnia quæ inanimata, vel quę viuentia diximus, ſuis inſtinctionibus, non magis diuinis agitantur impulſionibus. Cum itaque flagellamur per ea quę videmus, illum ſollicite debemus metuere, quem non videmus. Hieronymus ſuper pſalmum nonageſimum primum. Quam magnificata ſunt inquit opera tua domine. In hoc loco Marcion & Manicheus erumpunt & dicunt. Si omnia Deus in vtilitatem hominum fecit, quid culicem vel cimicem ac pulicem neceſſe facere fuit? Ego tibi breuiter reſpondeo, vt oſtenderetur tibi fragilitas tua, qui cognitionem tuam in cęlum ponis. Reſpice, mordens a culice, & contremiſces. Quid in cœlum erigeris, qui a culice vulneraris? Aug. ſuper Iohan. Homil. 1, Quid te inflas humana ſuperbia? Homo dixit tibi contutia, & intumeſcis. Pulicibus reſiſte, vt dormias.

De conſideratione ipſarum ad ædificationem. Cap. XXXI.

HILARIO. vbi ſupra. Denique chriſtianus quicquid intuetur, ſemper ædificatur. Iuxta illud. Delectaſti me domine in factura tua, &c. Vides ſolem, vides lunam, vides ſtellas, hæc ædificant te. Debes enim cogitare & dicere apud te, cælum & terra ſeruiunt Deo, & ego infelix homo non ſeruio, reſpice apem, reſpice formicam, vide corpus & inquire ſapientiam, maior in eis ſapientia cognoſcitur, quam corporis magnitudo videatur. Apes & formicæ prouident, quod ſibi contra tempus hiemis ſit futurũ; monachus autem & chriſtianus non cogitant iudicium eſſe venturum. Greg. Nazanzenus in Apologetico lib. 1. Mos itaq; mihi eſt, ſingula quæque quæ video reuocare ad memetipſum; præcipue ſi quies mihi adſit & ſilentium, ſi vacet animi motibus aptare, quæ oculis video, vt oculorum viſibus fiat mihi mentis eruditio. Helinãdus in cronica lib. 8. Erant aliquando fratres ſimul in auditorio loquentes. Cumque quidam ad ſocios ſuos diceret, ſe nihil aſpicere vnde non ædificaretur, quidam promptulus ad loquendum reſpondit. Quid tibi cõfert obſecro ædificationis bufonis viſio? Et iſte ſtatim inquit, certè multum, quia cum nihil meruiſſem quare me Deus magis formare hominem quam bufonem, quotiens bufonem video hoc beneficiũ Dei gratuitum ad mẽtem refero & gratias ei ago, quod nihil mihi merito tam execrabilem formam non tribuit ſed ſpeciẽ pulcherrimam & figuram regiam mihi dedit. Deinde & hoc mihi confert bufonis viſio, quòd quotiens eum video forma tam horridum, natura tam ſæuũ, greſſu tam pigrũ, veneno tam noxium, homini tam inimicum, valde formido ne aſſimilatus illi in moribus, pectore & ventre repens, aliqñ, quod auertat a me Deus, tradar huiuſmodi peſſimis vermibus deuorandus, non his terrenis, qui cito conterũt, ſed illis terribilib. in gehenna viuentib. qui nunq̃ moriũtur. Hoc ſapiẽtiſſimo fratris reſpõſo confuſus obiurgator obticuit.

De conſideratione ipſarum ad concupiſcentiæ truncationem.
Cap. Cap XXXII.

HVGO vbi ſupra. Quartus modus eſt cum in creaturis cogitamus non infirmitatis naturalis ſubſidium, ſed libidinis oblectamentum. Hoc oculo lignum Eua vidit, & comedit. Et qui hoc modo per cogitationem exeunt, coruo qui non eſt reuerſus, vt ſupradictum eſt, ſimiles exiſtunt, quia dum foris quod male delectat inueniunt, ad arcam conſcientiæ amplius redire nolunt. Hũc ergo exitũ caueamus, ne temere quoq; nos egrediamur. Nemo de conſcientia ſua confidat, Dina intus virgo, intus caſta, intus colũba fuit. Sed quia columba fuit ſeducta, non habens cor egreſſa foras, colorem pariter cum nomine mutauit, quæ vi opprimitur, patet ꝙ non ideo exit, vt corrumpatur, ſed tantũ quia temere exijt. pudicitiæ ſuæ damna & iniuria ſuſtinuit. Quod aũt ibi ſubiungitur de Sychem, ꝙ ſibi conglutinauit eam, hoc eſt quòd cadauer corui inuenit, & amplius ad arcam redire noluit. Greg. in Moral. li. 20. Non decet intueri, qđ non licet concupiſci, vt ergo mens in cogitatione munda verſetur, a voluptatis ſuæ laſciuia deprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam. hinc per Prophetam ſub iudææ voce dicitur. Oculus meus deprędatus eſt animam meã. Et plerunque quidem res quęlibet innocenti mente conſpiciunt, ſed ipſo conſpectu animus concupiſcentiæ gladio confoditur. Nõ enim Dauid ideo vxorem Vriæ ſtudioſè reſpexit, quia concupierat. Sed ideo concupiuit, quia incautè reſpexit, fit vero retributionis examine, vt qui exteriori negligenter vtitur, interiori oculo nõ iniuſtè cęcetur. Plerunq; vero iam intrinſecus concupiſcentia dominatur, & illecebratus animus ad vſus voluptatum ſuarum ſenſus corporis famulari more tyrannidis exigit, feneſtraſque luminis ad tenebras cæcitatis aperit. Ideoque beatus Iob ſciens quia plerunq; praua cogitatio per oculos ad mentem venit. Primo quidem dixit. Pepigi fędus cum oculis meis, &c. Perpendens & quod nonnunquam in mente oritur. Sed hinc oborta oculi peruerſe famulatur. Paulopoſt ait. Si ſecutus eſt oculus meus cor meum, &c. Ac ſi dicat. Nec paſſim cum concupiſcerem videre volui, nec vidẽdo ſecutus ſum quod concupiui. Aug. de libero arb. lib. 2. O ſuauiſſima lux mentis purgatæ ſapientia, non ceſſas innuere nobis quæ & quanta ſis, & nutus tui ſunt omne creaturarum decus. Væ qui derelinquunt te ducem & oberrant in veſtigijs tuis, qui nutus tuos pro te amant, & obliuiſcũtur quid innuas. Væ qui ſe auertunt a lumine tuo, & obſcuritati ſuæ dulciter inhærent. Tanquam enim dorſum ad te ponentes, in carnali opere velut in vmbra ſua defigũtur, & tamen etiam ibi quod eos delectet adhuc habent de circumfulgentia tua, ſed vmbra dum amatur languidiorem facit oculum animi, & inualidiorem ad perferendum conſpectum.

De inani ſtudio circa operum Dei & non opificis cognitionem.
Cap XXXIII.

IDEM in lib. confeſ. 5. Nunquid autem domine Deus veritatis quiſquis hæc a te creata nouit, ideo placet iam tibi? Infelix homo ille qui hæc omnia ſcit, te autem neſcit. Beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat. Qui vero te & illa nouit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt, ſi cognoſcens te ſicut Deũ glorificet, & gratias agat, & in cogitationibus ſuis non euaneſcat. Sicut enim melior eſt, qui arborem poſſidere nouit, ac de vſu eius tibi gratias agit, quamuis neſciat, vel quot cubitis alta, vel quanta latitudine diffuſa ſit, quam ille qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat, ſed nec poſſidet eam, nec creatorem eius nouit aut diligit, ſic fidelis homo, cui totus mundus diuitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia poſſidet inhærendo tibi, cui ſeruiunt omnia, quamuis nec ſaltem gyros ſeptentrionum nouerit. Dubitare ſtultum eſt, quin vtiq; melior ſit quam menſor cæli, & numerator ſyderum, ac penſor elementorum, & negligens tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti. Dixiſti enim homini: Ecce pietas eſt ſapientia, vanitas eſt mundana iſta etiam nota profiteri. Pietas autem tibi confiteri. Iſidorus de ſummo bono lib. 2. Interdũ quædam neſcire conuenit, ſed nullus in culpa maior eſt, quam ille qui Deum neſcit. Vtile quidẽ eſt multa ſcire, & rectè viuere. quòd ſi vtrunq; non valemus, melius eſt, vt bene viuendi quam multa ſciendi ſtudium ſequamur. Non enim ad beatitudinem pertinet conſequendam ſcientia rerum, nec eſt beatum multum ſcire, ſed magnum eſt bene viuere. Nihil prodeſt ſcire omnem prudentiam cum ignorantia Dei. Et nihil obeſt ſcientibus Deum ignorantia mundi. Perfectè autem ſcit, qui Deum prius, & iſta non pro ſe, ſed pro Deo ſcit. Hugo ſuper Hierar. Olim quidem mundus ſapientiam falſam inuenit, & inflari cepit, ac ſpeciem creaturę ſcalam ad inuiſibilia creatoris nitens fecit. Tunc quæ manifeſta Dei erãt, ad illuminationem proceſſerunt, & vt probarentur corde non puro nota facta ſunt. Nam illa quæ videbantur nota erant, ac per illa ſe putabant ire in ea quæ abſcondita fuerant, & corruerunt mẽte vltra poſſibilem veritatem in mendacia figmentorum ſuorum, vbi amplius quod apprehenderent, non eſt inuentum, ideo ſtultam fecit Deus ſapientiam huius ſæculi, qua non potuit inueniri ſapiẽtia Dei. Monſtrauitq; ſapientiam aliam, quæ ſtultitia videbatur, vt vera per illam ſapientiam inueniretur: prædicatus eſt Chriſtus, vt humilitate veritatis quæreretur, ſed mundus modicum reſpexit, ut verum agnoſcere non potuit, voluit enim opera Dei quæ miranda fecerat contemplari, & quę propoſuit imitanda noluit venerari. Dedit ſe, vt vana curioſitate aliena inueſtigaret, & videbatur extra ſe proficere, ſed in ſe defecit, cumq; qui erat ſupra ſe, non inuenit, propoſuit de illo æſtimationes, quas conceperat ſuperbo corde, ne verum videretur ignorare, ac ſciſſus eſt in imma erroris plurima maieſtate deformia. Illic ergo Philoſophi capti ſunt laqueo præſumptionis ſuæ, qua ſe præcipitauerunt in illud ire. Manifeſta ſunt hæc. Legimus enim artes & diſciplinam, rationum præcepta plurima, quæ illi ſenſu & ingenio ſibi dato in hoc ipſum ſcrutati ſunt. Et inualuerunt in hac parte, vt verum apprehenderent, quoniam & hęc veritas, quæ non erat ad vitam, per illos erat miniſtranda, qui vitæ filij non erant. Ideoq; datum eſt illis propter nos, quibus conſumatio ſeruabatur, & inchoatio parabatur, vt inuenirent veritatem illam, quam oportuit ſuſcipere alios vitæ ab obſequiũ veritatis ſummę, cuius videlicet labor illis eſt appoſitus. His autem fructus ſeruatus, & in omnibus his lumen intelligentiæ & acumen ingenij ſenſuſq; virtutem, ad documenta prima perceperunt, in quibus creaturarum vim & modum naturæ inferioris ſecundum formam inſitæ rationis ſubtiliter diſcuſſerunt, nouiſſimè autem theologiam pro ratione diuinorum, & ſcrutatione inuiſibilium, quaſi conſummatum ſapientiam addiderunt, vt ipſi putauerunt conſummatam, ſed vere amiſſam ac veram non inuenerunt.

Cur Deus ſenario dierum opera ſua compleuit.
Cap. XXXIIII.

AVGVST. ſuper Gen. lib. 4. Non eſt autem abre, vt ſenarij numeri, quo Deus opera ſua compleuit, perfectionem interiore natura numero conſideremus, quam mente intuentes, etiã illa quæ ſenſibus corporis adiacent, numeramus numeroſeq; diſponimus. Inuenimus ergo numerum hunc primum eſſe perfectũ illa ratione, quòd ſuis partibus compleatur, illis videlicet quę multiplicitate conſummant totũ ſuum. De tali enim poteſt dici quota ſit. Huius ergo partes ſunt vnum ſexta, duo tria, dimidia tertia, quę ſimul omnes ductæ ſenarium conſtituunt. Deus ergo perfecit opera ſua perfecta dierum numero. ſenario. magiſq; in numerum iſtum intentus ſio, cum operum iſtorum ordinem conſidero. Sicut enim numerus hic gradatim partibus ſuis exurgens ſurgit, quoniam ita ſequuntur, vnum, duo, tria, vt nullus interponi poſſit, quæ ſingulę partes aliquotæ ſunt ſenarij. Sic vno die facta eſt lux. Duobus autem ſequentibus fabrica huius mundi, videlicet vno die ſuperior pars id firmamentum. Altera vero inferior. i. mare ac terra. Sed partem ſuperiorem nullis alimentorum corporalium impleuit generibus, quia non erat ibi corpora tali refectione indigentia poſiturus, ac inferiorem quam ſibi congruentibus animalibus ornaturus erat, neceſſarijs eorum indigentiæ cibis apte ditauit. Reliquis ergo tribus diebus ea creata ſunt quę intra mun-

mundum viſibilia ſuis, & congruis motibus agerentur, primo ſcilicet in firmaméto luminaria, quia primus erat factum firmamentũ. Deinde in inferiore animantia, ſicut ordo ipſe poſcebat, vna ſcilicet die aquarum, alia vero terrarum, nec quiſquã ita demens eſt, vt audeat dicere non potuiſſe deum vna die facere cuncta ſi vellet. Quapropter cum eum legimus ſex diebus omnia perfeciſſe, ſenarium numerum conſiderantes inuenimus perfectum eſſe. Sicq; eũ creaturarum ordinem currere, vt etiam ipſarum partium appareat quaſi gradata diſtinctio, quibus perficitur numerus ille. Et ſicut alias dictum eſt, videlicèt vbi actum eſt de numero, & pondere, & menſura, non ideo ſenarius numerus perfectus eſt, quia ſex diebus perfecit Deus opera ſua, ſed ideo perfecit ea ſex diebus, quia ſenarius eſt numerus perfectus. Itaq; perfectus iſte numerus eſſet etiam ſi illa non eſſent, niſi autem iſte perfectus eſſet, illa ſecundum eum perfecta non eſſent.

De cauſis futurorum ſeminalibus quas mundo tunc inſeruit.
Cap XXXV.

IDem in libro 6. Quod autem nunc videmus temporalibus interuallis ea moueri ad peragenda quæ ſuo cuique generi competunt, ex illis etiam rationibus inſitis venit, quas Deus tanquam ſeminaliter in ictu condendi ſparſit, cum dixit, & facta ſunt, non itaq; tarde inſtitutum eſt, vt eſſent tarda quæ tarda ſunt, nec ea mora condita ſunt ſydera, qua tranſierunt. Hos enim numero tempora peragunt, quos cum crearentur non temporaliter acceperunt. Ipſæ namq; incommutabili æternitate viuens creauit omnia, ex quibus current tempora, & implerentur loca. Sicque temporalibus atque localibus rerum motibus voluerentur ſecula, in quibus, & quędã ſpiritualia, & quædam corporalia condidit, ac ſpiritualem creaturã corporali prępoſuit, quia ſpiritualis mutare poteſt tantũ modo per tempora, corporalis autem per tempora & loca. Aliter itaq; facti ſunt Adam, & Eua ſexta die. Aliter poſt enumerationé dierum, quando formauit Deus hominem de limo terræ, tunc eñ ſcilicet ſexta die facti ſunt ſecundũ potentiam per verbũ Dei, tanq̃ mundo ſeminaliter inditam, quando videlicèt opera ſua primaria ex quib⁹ omnia ſuis queq; temporib⁹ iam per ordiné ſeculorũ fierent creauit, a quib⁹ & operibus die ſeptimo requieuit. Poſtea vero facti ſunt ſecundum operationem implendam temporibus, qua vſq; nunc operatur, quoniã oportebat iam ſuo tempore fieri Adam de limo terræ, & mulieré ex eiuſdem viri latere. nemo itaq; putet in illo primo Dei opere ita fuiſſe hominé vt aliquã vitam duceret, & vt Dei locutionem ad ſe directã qua dictũ eſt. Ecce dedi vobis omnem herbã & ligna in eſcam, diſcerneret, crederet intelligeret, verba quippe hominum, quæ corporis voce proferunt, omnib⁹ ſyllabis ſuis congruas temporum moras ſumunt atq; conſumunt. Cũ vero Deus, faciam⁹ hominé, &c. & creſcite, & multiplicamini. &c. Et ecce dedi vobis omnem herbã, &c. dicebat. Ipſe ſermo eius ante omné ſonum aeris, ante vocé carnis & nubis, in illum eius ſumma ſapientia per quã facta ſunt omnia non quaſi humanis auribus inſtrepebat, ſed rebus factis rerum faciendarum cauſas inſerebat, & omnipotenti potentia futura faciebat, hominemq; ſuo tempore formandum tanquã in radice, vel ſemine temporum condebat. Ex qua videlicet radice temporum inciperent ſecula ab illo condito, qui eſt ante ſecula. Creaturas ſiquidem alias præcedunt aliæ, quędam cauſis, quædam tempore. Ille vero omnia quæ fecit non ſolum excellentia potentiæ qua creaturarum, vel cauſarum effector eſt, ſed etiam æternitate præcedit. In illo ergo opere primo Dei creatus eſt homo, qui eſſet futurus ratio creandi, non actio creati. Igitur omnia hęc aliter in verbo Dei ſunt, vbi non facta, ſed æterna ſunt. Aliter in elementis mundi, vbi omnia ſimul facta futura ſunt. Aliter etiam in rebus quæ ſecundum cauſas ſimul creatas, non iam ſimul, ſed ſuo queq; tempore creantur, ſicut Adam ex limo factus eſt, & formatus, ac ſeminum exortum, & cętera quæ de terra pullulant, & quæ aliter in ſeminibus, in quibus rurſum primordiales cauſæ repetuntur ex rebus ductæ, quas ſecundum cauſas primo conditas extiterant, ſed hęc iterum ſeipſa ſecũdum gerunt: in occulta quadam vi generandi, quã de illis cauſarũ ſuarũ primordijs contraxerunt. In quibus creato mundo pluſquã in manifeſtam ſpeciem ſui generis exoriretur, inſerta ſunt. In illis ergo primis operibus Dei, & quodã modo cõſumata, & quodammodo inchoata ſunt, ea ipſa quæ conſequentibus voluenda temporibus, a Deo primitus omnia ſimul creata ſunt. Conſummata quidem, quia nihil habent iſta in naturis ſuis proprijs, quibus aguntur curſus temporum ſuorum, quod non in illis cauſaliter ſit factũ, & nihilominus inchoata, quia quędam erant quaſi futurorum ſemina per ſeculi tractũ ea occulto in manifeſtum locis congruis exeréda.

De Cauſis miraculorum quas apud ſe retinuit.
Capitulum. XXXVI.

HIc autem Deus cęteras temporum leges rerum generibus, & qualitatibus in manifeſtum ex abdito producendis attribuit, vt tamen eius voluntas ſuper omnia ſemper ſit. Potentia quippe ſua numeros creaturæ dedit, non ipſam eiſdem numeris alligauit. Nam ſpiritus eius ita mundo faciendo ſuperferebatur, vt & facto ſuperferatur, nõ corporalibus locis, ſed excellentia poteſtatis. Quis enim neſcit aquam terræ concreatam, cum ad vitis radices deuenerit, duci in ſaginã illius ligni, atque ex eo ſumere qualitatem, qua in vuam procedat, atque in ea paulatim erumpente & grandeſcente fiat vinũ, maturumq; dulceſcat, & adhuc expreſſum ferueſcat, & quadam vetuſtate firmatum ad vſum bibendi vtilius iucundiuſque perueniat? Num ideo Deus lignum aut terram & huiuſmodi temporum moras quæſiuit, cum aquam miro compendio in vinũ quod ebrius conuiua laudaret, conuertit? Nunquid adiutorio temporis eguit conditor temporis? Nonne certis dierum numeris ſuo cuique generi accommodatis, omnis natura ſerpentum coaleſcit, formatur, naſcitur, robratur? Non expectati ſunt hi Dies, vt in draconem virga de manu Moyſi, & Aaron cõuerteretur, nec vtiquam talia quando fiunt contra naturam ſunt, niſi nobis quib⁹ aliter naturæ curſus innotuit, non autem Deo, cui hoc eſt natura quod fecerit. Ille ergo cauſales rationes quas mundo indidit ad vtrunq; modum habiles creatę ſunt, ſiue ad iſtum quo viſitatiſſime temporalia trãſcurrunt, ſiue ad illum quo rara, & mirabilia fiunt, ſicut deo placuerit facere quod tempori congruat, cuius voluntas eſt rerum neceſſitas. Idem in lib. 9. Itaque totus iſte viſitatus naturæ curſus quaſdam leges ſuas continet, ſecundum quas, & ſpiritus vitæ, qui creatura eſt, quoſdam appetitus ſuos quodammodo determinatos habet, quos etiam mala voluntas excedere non valet. Et elementa mundi huius corporei diffinitam vim qualitatemq; ſuam habent quid vnunquodque valeat, vel non valeat, quid de ſuo fieri poſſit, vel non poſſit. Ex his velut rerum primordijs omnia quæ gignunt ſuo quoque tempore ſumunt exortus atque proceſſus & fines ac deceſſiones ſui cuiuſque generis, vnde fit, vt non naſcatur faba de tritici grano, vel de pecore homo. Super hunc autem motum curſumque rerum habet poteſtas creatoris apud ſe poſſe de his omnibus aliud quàm eorum quaſi ſeminales habent rationes facere, nõ tamen id quod non in eis poſuit, vt de his vel ab ipſo fieri poſſit. Non enim potentia temeraria, ſed ſapientiæ virtute omnipotens eſt, & hoc de vnaquaque re in tempore ſuo facit, quod prius in ea fecit. Naturalis ergo & viſitatus rerum motus eſt, quo herba iſta ſic germinat, illa ſic. Aetas iſta parit, illa non parit. Homo loqui poteſt, pecus non poteſt. Horum enim & talium rationes modorum non tantum in Deo ſunt conceptę vel prouiſę, ſed ab illo etiam rebus creatis inditę atque concretę. Vt autem lignum de terra exciſũ & aridum ac præpolitum ſine radice aliqua ſine terra, & aqua repente floreat, fructũque gignat, vt femina ſterilis in ſenecta pariat, vt loquatur aſina, & huiuſmodi dedit quidé naturis quas creauit, vt ex eis hæc poſſent fieri. Naque enim ex eis vnquam fieret, quod ex illis fieri non poſſe ipſe præfigeret, veruntamen alio modo dedit vt non hoc haberent in motu naturali, ſed in eo quo ita creata eſſent, vt eorum natura potentiori ſubiaceret amplius voluntati. Habet ergo Deus in ſe ipſo abſconditas quorundam factorum cauſas, quas rebus conditis non inſeruit, eaſque non illo implet opere prouidentiæ, quo naturas vt ſint ſubſtituit, ſed illo quo eas adminiſtrat vt voluerit, quas vt voluit creauit.

Quod inter illas cauſas abſcondita fuit, quæ peccatores ſaluauit.
Capitulum. XXXVII.

INter has autem in Deo abſconditas futurorum cauſas ſiue rationes, eſt etiam gratia, per quam ſalui facti ſunt peccatores. Nã quod attinet ad humanam naturam, iniqua ſua voluntate deprauatam, recurſum non habet per ſemetipſam, ſed per Dei gratiam qua ſcilicet adiuuatur & inſtauratur. Quod ergo dicitur in hominibus per viam perditionis ambulantibus, omnes qui ambulant in ea non reuertuntur, dictum eſt ſecundũ pondus iniquitatis ſuæ, vt quod reuertitur non hoc ſibi tribuat, ſed gratiæ, non ex operib⁹ ne forte extollatur: propter hoc huiuſmodi gratiæ myſterium Apoſtolis abſconditum eſſe dicit, non in mundo in quo ſunt abſconditę cauſales rationes omnium rerum naturaliter oriturarum, ſicut abſconditus erat Leui in lumbis Abrahę, quando decimatus eſt & ipſe, ſed in Deo, qui vniuerſa creauit, quamobré omnia quoque quæ ad hanc gratiam ſignandam non naturali motu rerũ, ſed mirabiliter facta ſunt, eorum etiam cauſę in Deo abſconditę fuerunt, quorum ſi unum erat, q̃ ita mulier de latere viri dormientis ędificata eſt, quæ per ipſum firma facta tanquam eius oſſe firmata eſt. Ille vero propter ipſam quodammodo infirmus eſt effectus, quia in locum coſtę, non coſta ſed caro ſuppoſita eſt nec habuit hoc rerum prima conditio, quando ſexto die dictum eſt de Deo, maſculũ & feminã fecit eos, ut omnino femina ſic fieret, ſed hoc tñ habuit, ut & ſic fieri poſſet, ne cõtra cauſas quas ipſę uolũtare inſtituit, mutabili uoluntate aliquid faceret Quid autem fieret, ut aliud nõ eſſet futurũ omnino, abſconditum erat in Deo: uerum quia ſic illud abſconditum fuiſſe dicitur uoce Apoſtoli, ut innoteſceret principatibus & poteſtatibus in cęleſtibus, per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei probabiliter creditur, ſicut illud ſemen, cui promiſſum eſt

diſpoſitum

re ſuo ſemper manebit. Iccirco poſt illud mane nulla deinde veſpera fuit.

Cur Prædictum requiem diei ſeptimo deputauit. C. XLI.

IDem de ciuitate Dei. lib. 11. Porro quia numerus totus impar primus eſt ternarius & totus par quaternarius: ex quibus ſ. duobus ſeptenarius agnoſcitur. Ideo pro vniuerſo frequenter ponitur, vt cum dicitur. Septies in die cadit iuſtus, & reſurget .i. quotieſcũque ceciderit non peribit. Et alibi, ſepties in die laudẽ dixi tibi dñe, hoc eſt quod in alio pſalmo dicitur. Semper laus eius in ore meo, propter hoc & eodem numero ſignatur frequẽter ſpiritus Sanctus, de quo ait Dominus. Docebit vos omnem veritatem: in ipſo quippe requies eſſe intelligitur, qua in Deo requieſcitur. Nam in toto eſt requies .i. in plena perfectione, labor autem in parte. Ideo laboramus quamdiu ex parte ſumus, cum autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Angeli vero ſancti quorum in hac peregrinatione laborioſiſſima congregationem ſuſpiramus, atq; ſocietatem, ſicut ibi habent permanendi ęternitatem, ita & cognoſcendi facilitatem, ac requieſcendi felicitatem. Sine difficultate quidem nos adiuuant, quia ſpiritualibus motibus puris ac liberis non laborant. Idem in li. confeſ. Verum o Domine cui dicam vel quomodo dicam de pondere cupiditatis in abruptã abyſſum & ſubleuatione charitatis per ſpiritum tuum. Non enim loca ſunt quibus mergimur & emergimus, affect⁹ ſunt, amores ſũt immundicia ſpiritus noſtri amore curarum inferius defluens, & ſanctitas tui nos amore ſecuritatis ſuperius attollens, vt ſurſum ad te vbi ſpiritus tuus ferebatur ſuper aquas cor habeamus, & ad ſupereminentem requiem veniamus. Cum pertranſierit anima noſtra aquas quę ſunt ſine ſubſtantia. Creaturæ quippe rationali que a te facta eſt, nullo modo ſufficit ad beatam requiẽ quicquid te minus eſt. Ergo da mihi te Deus meus, redde te mihi, vt vita mea currat in amplexus tuos, nec auertatur omnino, donec abſcondatur in abſcondito vultus tui: hoc enim ſcio, quia præter te non ſolum extra me, ſed etiam in meipſo male mihi eſt. Omniſq; mihi copia quę Deus meus non eſt, egeſtas eſt. Ponderibus ſuis aguntur corpora, ſuaq; petũt loca, minus ordinata, & inquieta ſunt, ordinantur & quieſcunt. Pondus meum meus eſt amor, eo feror quocunque feror, dono tuo accendimur & ſurſum ferimur: inardeſcimus & imus, aſcenſiones in corde diſponimus, & canticũ graduũ decantamus. Lętatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus.

De Operationum eius continuatione. C. XLII.

IDem ſuper Gen. lib. 4. Poteſt etiam intelligi quod Deus a condendis creaturę generibus requieuit, quia ſcilicet vltra iam noua genera non condidit. Deinceps autem vſq; nunc & vltra eorundem generum quę tunc inſtituta ſunt, adminiſtrationem facit, vt nec ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius a rerum omniũ quas condiderat gubernatione ceſſauerit. Creatoris namq; potentia & virtus omnipotentis & omnitenentis Dei, omni creaturæ eſt cauſa ſubſiſtendi, quę ſ. virtus ab his quę creata ſunt regendis, ſi aliquando ceſſaret, ſimul etiam illorum ſpecies periret, omniſq; natura concideret. Non enim ſicut edium ſtructor cum fabricauerit abſcedis, illoq; ceſſante ſtat opus quod fecit, ita mundus iſte vel ictu oculi ſtare poterit, ſi deus illi regimen ſubtraxerit. Proinde quod Chriſtus Dominus vſq; modo patrem ſuum operari dicit continuationem quamdam operis eius qua vniuerſam creaturam adminiſtrat oſtendit, quodq; de ſapientia legimus, quod attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, & quod aius motus celerior eſt omnibus motibus, ſatis apparet huncipſum ineffabilem, & ſi poſſit intelligi ſtabilem motum prębere diſponẽdis ſuauiter rebus, quo vtiq; ſubtracto ſi ab hac operatione ceſſauerit perituras illas eſſe continuo: per hanc enim diſpoſitionem etiam nos in illo viuimus, mouemur & ſumus, quam ſi rebus ſubtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus. Itaq; ſimul & operatur & quieſcit, & creaturę congruam prębens gubernationẽ, & apud ſe habens tranquillitatem æternam. Illa vero Dei operatio que per ſex dies ab initio leguntur facta, ſcriptura dicit, & cunſumata & inchoata. Conſummata, cum dicit, Perfecti ſunt cœli & terra. &c. Inchoata quoq; paulo poſt perhibet, vbi dicit, quod requieuit Deus ab operibus ſuis quę inchoauit vt faceret. Conſummaſſe quippe Deum illa dicimus, cum ita perfectè creauit omnia ſimul, vt ei nihil adhuc in ordine temporum creandum eſſet, quod tunc non ab eo iam in ordine cauſarum creatum eſſet. Inchoaſſe vero, vt quod tunc præfixerat cauſis, poſtmodum impleret effectis. Rebus quippe tunc factis, faciendarum cauſas inſeruit, & omnipotenti potentia iam in temporum velut radice futura fecit.

De Aſſidua rerum propagatione. C. XLIII.

IDem in lib. 5. Iam ergo diſcernamus opera eius, que nunc vſque fecit ab illis quibus in die ſeptimo requieuit. Nam (vt dictum eſt ſupra) ſecundum illa rerum genera, quę primo condidit noua quotidie multa facit, que tunc non fecit. Nouum autem genus inſtituere credi rectè non poteſt, quia tunc omnia conſummauit, mouet itaq; per occultã potentiã ſuam vniuerſam creaturam ſuam, eoq; motu illa verſata, dum angeli iuſſa perficiunt, dum ſydera circueunt, dum venti alternant, dum abyſſus aquarum lapſibus, & diuerſis etiam per aerem conglobationibus agitatur, dum virecta pullulant, ſuaq; ſemina euoluunt, dum animalia gignuntur, varioq; appetitu proprias vitas agunt, dum iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſęcula que ipſe dum primum condita eſt, indiderat es tanquam implicita, Que tamen in ſuos curſus illa non explicaret ſi ipſe qui condidit prouido motu adminiſtrare ceſſaret. Admoneri autem nos oportet ex his que in tempore naſcuntur & formantur, quo modo iſta indagare vel conſiderare conemur. Conſideramus itaq; pulchritudinem cuiuſlibet arboris in robore & ramis ac frondibus & pomis: hanc vtiq; ſpeciem nequaquam repente talem & tantam exortam eſſe ſcimus, ſed quo etiã ordine exorta ſit nouimus. Surrexit enim a radice quam primo terræ germen infixit. Indeq; omnia illa formata & diſtincta creuerunt: ſed illud germen ex ſemine ortum habuit, in ſemine ergo primitus illa fuerunt omnia, nõ mole corporeę magnitudinis, ſed in cauſali potentia. Magnitudo ſiquidem illa copia terræ atq; humoris eſt congeſta: ſed illa in exiguo grano mirabilior atque præſtantior vis extitit, qua humor adiacens terræ commixtus tamquã materies ſic verti potuit, videlicet in illius ligni qualitatem: in ramorum diffuſionem, in foliorum viriditatem atque figuram, & fructuũ formas, & opulentiam omniumq; ordinatiſſimam diſtinctionem. Quid enim ex arbore illa ſurgit & pendet, quod non ex theſauro quodam occulto ſeminis illius extractum atq; depromptum eſt. Illud quoqua ſemen ex alia ortum eſt arbore. Illaque rurſum ex alio ſemine. Aliquando autem arbor ex arbore naſcitur, vt cum ſurculus demitur atq; plantatur. Igitur & arbor ex ſemine, & ſemen ex arbore, & arbor ex arbore. Semen autem ex ſemine nullo modo, niſi prius interueniat arbor. Alternis ergo ſucceſſionibus alterum ex altero, ſed vtrumq; ex terra, nec ipſis terra prior. Sic etiam de animalibus eorumq; ſeminibus, omniunque parens eſt terra. Sicut autẽ in illo grano inuiſibiliter omnia ſimul erant, que per tempora in arborem ſurgerent. Sic & ipſe mundus eſt cogitandus, cum omnia ſimul creauit Deus, habuiſſe ſimul omnia, que in illo cum illo ſunt facta, videlicet ſol & luna cum ſyderibus, quorum ſpecies manet motibus rotabilibus: terraque & abyſſus, que velut inconſtantes patiuntur motus. Illa quoq; quę terra potentialiter atq; cauſaliter produxit, prius quã ita per temporum moras exorirentur, quomodo nobis iam nota ſunt in eis operibus, quę Deus vſque nunc operatur.

De diſtinctione operum creatoris & creaturæ in adminiſtratione naturæ. C. XLIIII.

IDem in lib. 8. Quid aũt maius mirabiliuſq; ſpectaculum. Aut vbi magis cum natura rerum humana ratio loqui poteſt quã cũ ſeminibus poſitis, plãtatis ſurculis, tranſlatis arbuſtulis, inſitis malleolis, tãquã interrogatur vis queq; radicis ac germinis quid poſſit, quidue non poſſit: vnde poſſit, & vnde nõ poſſit; quid in ea valeat numerorum inuiſibilis interiorq; potentia: & quid extrinſecus adhibita diligentia: & in ipſa conſideratione perſpicitur, quia neque qui plantat neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. Nam & illud operis quod accedit extrinſecus, per illum accedit, quem nihilominus creauit, & quem regit & ordinat inuiſibiliter Deus. Hinc iam in ipſum mundum velut in quadam arbore rerum oculus cogitationis attollitur: & ipſo quoque gemina prouidentię operatio reperitur, partim .ſ. naturalis, partim voluntaria. Naturalis per occultam Dei adminiſtrationem, quę lignis herbiſq; dat incrementum, voluntaria vero per angelorum opera & hominum. Secundum primam illam celeſtia ſuperius atq; terreſtria ordinantur: inferius luminaria & ſydera fulgent. Diei noctiſq; vices agitatione ſua prebent, aquis terra fundata circumluitur & interluitur: aer altius ſuperfunditur, arbuſta & animalia cõcipiuntur atq; naſcuntur: creſcunt, ſeneſcunt, occidunt, & quicquid aliud in rebus interiori naturaliq; motu geritur. In hac autem alia ſigna dantur: docetur atq; diſcitur: agri coluntur: ſocietates adminiſtrantur, artes exercentur, & alia quecunque ſiue in ſuperna ſocietate, ſiue in hac terrena & mortali aguntur, ita vt bonis etiam per malos neſcientes conſulatur. In ipſo etiam homine ipſa gemina viget potentia prouidentię. Primo quidem erga corp⁹ aſt operatio naturalis .ſ. eo motu quo fit, quo creſcit, quo ſeneſcit. Voluntaria quoq; circa illud eſſe cognoſcitur, qua .ſ. illi ad victum & tegumentum atq; curationẽ conſulitur. Similiter erga animam naturaliter agitur, vt viuat, & ſentiat, voluntarie vero vt diſcat, vt ſciat. Sicut autem in arbore id agit agricultura forinſecus, vt illud proficiat quod geritur intrinſecus. Sic & in homine ſecundũ corp⁹ ei quod intrinſecus agit natura, ſeruit extrinſecus medicina. Itemq; ſecundũ aiam, natura vt beatificetur intrinſecus, doctrina miniſtratur extrinſecus. Quod aũt ad arborẽ colẽdi eſt negligẽtia,

hoc

hoc ad corpus medendi eſt incuria, hoc ad animam diſcendi ſegnitia. Et quod ad arborem eſt humor inutilis, hoc ad corpus vitiùs exitialis, hoc etiam ad animam perſuaſio iniquitatis. Quid ergo abhorret a vero ſi credamus hominem conſtitutum in Paradiſo, vt operaretur agriculturam, non ſeruili labore, ſed honeſta potius voluptate. Quid enim innocentius hoc opere vacantibus, & quid plenius magna conſideratione prudentibus. &c.

Exemplificatio illius differentię. C. XLV.

IDem in lib. 9. Ecce ſi quidem opus agricolę eſt, vt aquam ducat, cum arborem vel ſemen rigat. Non autem eſt opus eius vt aqua prolabatur per decliuia, ſed eius qui in menſura & numero & pondere diſponit omnia. Iterum agricolę opus eſt, vt ex arbore ſurculus euellatur, terręq; mandetur. At vero non eſt opus eius vt ſuccum imbibat, vt germen emittat, vt aliud eius ſolo figat, quo radicem ſtabiliat, vt aliud in auras promoueat, quo robur nutriat, ramoſq; diffundat, ſed illius qui ſolus incrementum dat. Medicus etiam ęgroto corpori alimentum adhibet, & vulnerato medicamentum prębet, non de rebus quas creauit, ſed quas vtiq; creatas opere creatoris inuenit. Deinde cibos & medicamenta pręparare ac miniſtrare poteſt. Non autem ex his quę adhibet operari & creare vires vel carnē poteſt. Natura hic agit interiori motu nobiſq; occultiſſimo, cui tamen ſi ſubtrahat Deus operationem intimam, qua ſ. eam ſubſtituit & facit, continuo tanquam extincta & nulla remanebit. Quapropter cum Deus omnipotens piè vniuerſam creaturam ſuam bipartito, vt dictum eſt, opere prouidentię & in voluntarijs & in naturalibus motibus adminiſtret, creare tamen nullus angelus naturam aliquam nec ſeipſum valet. Sed voluntas angelica voluntati Dei obediens, eiuſq; iuſſionem exequens, naturalibus motibus de rebus ſubiectis more agricolandi vel medendi tanquam materiam poteſt miniſtrare, vt vel ſecundum illas principales in verbo non creatas vel ſecundum illas in primis ſex dierū operibus cauſaliter creatas rationes aliquid creent in tempore. Itaque, quod Adam in Paradiſo ſoporatus ſit, eiuſque coſta ſine vllo dolore a corporis compage detracta ſit, hoc totum fortaſſe per angelos fieri potuit, formare vel ędificare coſtam in mulierem nullus potuit, niſi ſolus Deus, a quo omnis natura exiſtit. Certiſſimè quippe diuinum etiam ſupplemētum illud in locum coſtę, mulieriſque corpus & animam, confirmationem membrorum, omnia viſcera, omnes ſenſus, & quicquid erat quo illa & creatura & homo fuit & fęmina, non niſi opere illo Dei factum, quod non per angelos, ſed per ipſum, non operatus eſt ac dimiſit, ſed ita continuo operatur, vt nec ipſorum angelorum nec illarum rerum natura ſubſiſtit ſi non operetur.

De quatuor differentiis operationum. C. XLVI.

HVgo ſuper eccleſiaſten Homilia. 16. Quatuor ſunt opera quibus omnia temporalia explicantur. Primum eſt opus Dei, ſecundum naturę, tertium artificis cum natura, quartum ſolius artificis ſine natura. Opus Dei eſt eſſentiam rerum de nihilo creare, materiam rerum informem diſponere, motum autem rerum ſub certo ordine temperare, propterea tria hęc ad opus Dei pertinēt. i. eſſentia rerū, & forma, & ordo. Hæc aūt tria de operibꝰ Dei ſtabilia ſunt, nec temporis capiunt mutabilitatem, & rerum eſſentiæ hoc quod ſunt nunquam eſſe deſinunt, & rerum formæ ſecundum primam conditoris ſui inſtitutionem in ſuis generibus perpetuam identitatem cuſtodiunt, & motus rerum primum ordinis legem nunquam tranſcendunt. Neque enim vel eſſentiæ rerum nihil eſſe, vel formę rerum aliter eſſe, vel ordo rerum diſpoſitioque ab initio mutari potuerunt. Opus itaque Dei eſt, creare, formare, diſponere vniuerſa. Opus naturę eſt ſemina rerum de occulto per incrementum producere, eademque rurſum marcentia cum concidunt per defectum ad occultum ſinum vnde prodierant reuocare. Opus artificis cum natura eſt ea quæque oriuntur de terra ſtudio, & induſtria adiuuare. Opus ſolius artificis in ſubiecta rerum materia operari vel diſiuncta componendo, vel coniuncta ſeparando. Tres itaque opifices ſunt in hoc mundo. Deus, natura, & artifex imitans naturam. Sed hi tres valde diſpari potentia id quod ad effectum perducunt, efficiunt. Nam Deus in opere ſuo nec naturę opera indiget, nec opificis imitantis naturam. Operatur enī Deꝰ aliqñ ſine natura, aliqñ i natura, aliqñ ſupra naturā. Nam ſine natura primum fecit ipſam naturam. Cum natura facit ea quę de natura ſecundum naturam producit. Supra naturam quando in natura præter curſum naturæ ſolitum & poſſe primum maiori addita potentia aliquid ad effectum perducit. Omne ergo quod natura facit Deus facit, ſed non omne quod Deus facit, natura etiam facit. Tertio loco ſequuntur opera artificis imitātis naturam. Et ipſe quidē aliqñ cū Deo operatur ſine natura. Aliqñ ſine Deo & cum natura. Aliqñ cum Deo ſimul & cū natura. Aliqñ ſine Deo pariter & ſine natura. Cum Deo operatur, qñ opera iuſtitię, ſine Deo, quando opera iniquitatis operatur. Cum natura quando in ſeminibus rerum ac fetibus propagandis quibus natura incrementum ſubicit: foris induſtriam & ſtudium apponit. Sine natura, quando præterea in ſubiecta materia ſtudium explicat vt aliquid quodcunque ad effectum promoueat, in quo natura patitur tantum, non operatur, quia materiam operandi præbet, non autem effectum operantis exercet. Talia ſunt omnia opera hominum, quæ fiunt ſuper terram, ex quibus multa mortalis vitæ neceſſitas cogit: multa ſuadet cupiditas, multa vanitas operatur.

De variis modis diuinarum operationum. C. XLVII.

ALquinus ſuper Gene. 47. Quatuor itaque ſunt modi operationis Dei. Operatus eſt enim primo in verbo ſuo omnia diſponendo. Secundo in materia informi quatuor elementorum de nihilo eam creando. Tertio per opera ſex creaturas varias diſtinguendo. Quarto ex primordialibus ſeminibus non incognitas naturas faciendo, ſed notas ſæpius ne pereant reformando. Richardus in libro exceptionum primo Pater inquit meus vſq; modo operatur, cuius ſ. operatio quadrifariam diuiditur. Primum eſt opus conditionis: ſecundum diſpoſitionis, tertium propagationis quartum gubernationis. Primum opus ante omnem diem fecit. Secundum in ſex diebus, & ab hoc in ſeptimo die requieuit. Tertium a principio vſq; ad finem facit. Quartum in æternum facere non ceſſabit. Iohannes Damaſcenus lib. 1. Eſt autem ſolius Dei vbique ac ſecundum idem operari, vbique etenim ens ſuper omnia, ſecundum idem differenter operatur vbique vna & ſimplici operatione. Petrus lombardus in ſententijs lib. 2. Cumq; dicimus Deum aliquid facere, non enim ſic operando aliquem motum intelligimus in eſſe, vel aliquam in operando paſſionem, ſicut nobis ſolet accidere, ſed eius ſempiternæ voluntatis nouum aliquem ſignamus effectum, hoc eſt ipſius æterna voluntate nouiter aliquid exiſtere. Et hoc dicitur agere, quia eius cauſa exiſtit abſque ipſius agitatione, vt actus propriè dici non queat, cū actus omnis in motu conſiſtit, & nullus in Deo motus exiſtat. Sicut ergo ex calore ſolis aliqua fieri cōtingit, nulla tamē in ipſo vel in eꝰ calore facta mutatione, vel motione, ſic ea voluntate Dei habēt eſſe noua ſine actoris mutatione. Auguſt. de ciui. Dei lib. 12. Itaq; cum audimus, quod Deus hominem ad imaginem ſuam fecit, eiq; coniugē in adiutorium generandi ex eius coſta ædificauit nequaquam huius operationes Dei carnaliter cogitemus, ſicut opifices ex quacunque terrena materia corporalibus membris quod artis induſtria potuerunt fabricantes videmus, manus enim Dei eſt ipſius potentia, qua inuiſibiliter operatur etiam viſibilia. Cumq; alia ſit ſpecies, quæ adhibetur extrinſecus cuique materię corporali, ſicut operantur homines figuli ac pictores & fabri. Alia vero quæ intrinſecus de occulto & ſecreto naturę viuentis & intelligētis arbitrio efficiētes habet cauſas, quæ non ſolum naturales corporum ſpecies, verū etiam ipſas animantium animas dum non ſint facit, ſupra dicta illa ſpecies artificibus quibuſq; tribuatur: hæc autem altera nō niſi vni artifici conditori & creatori Deo conuenit, qui mundum ipſum & angelos ſine vllo mundo & angelis fecit. Quia etenim diuina vi (vt ita dicam) effectiua, quæ fieri neſcit, ſed facere, ſpeciem accepit, cum mundus fieret rotunditas coeli & rotunditas ſolis. Eadem vi diuina & effectiua quæ fieri neſcit, ſed facere, accepit ſpeciem rotunditatis oculi, & pomi, cętereq; naturales figuræ, quas in rebus naſcentibus nequaquam extrinſecus videmus adhiberi, ſed intima creatoris potentia, quę dixit, cœlum & terram impleo: cuius ſapientia nimirum attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.

De Miraculorum operatione. C. XLVIII.

GLoſa ſuper epiſtolam ad Roma. 11. Porro ipſe Deus naturarum omnium conditor nihil contra naturam facit omnino, quia hoc eſt natura cuiq; rei, quod ipſe facit a quo eſt omnis naturę modus & numerus & ordo. Non incongruè tamen humano more dicitur facere aliquid contra naturam, quando contra id quod in natura nouimus facit. Naturam quippe ſolemus appellare cognitum nobis mortalibus ſolitumque curſum naturæ: contra quem ſ. cum aliqua Deus operatur, magnalia vel mirabilia nominantur. At vero contra ſummam illam naturę legem a notitia remotam ſiue impiorum, ſiue infirmorum, tam Deus nullo modo facit, quam nec contra ſeipſum facit. Auguſtinus de trini. li. 3. Quis itaq; cadaueribus reddidit animas ſuas cum reſurgerent mortui, niſi qui carnes in vteris matrum animat, vt oriantur morituri. Sed dum fiunt iſta continuo quaſi quodam fluuio rerum labentiū atque manentium, & ex occulto in promptum, atq; ex prompto in occultum vſitato itinere tranſeuntium, naturalia dicuntur. Cum autem admonendis hominibus inuſitata mutabilitate ingeruntur magnalia (vt dictum eſt) mirabilia nuncupantur. Idem in libro de vtilitate credendi. Miraculum enim vocari ſolet quicquid arduum

duum aut inſolitum ſupra ſpem vel facultatem mirantis apparet. Idem ſuper Geneſim lib. 9. Vt autem ſuperius dictum eſt, ſicut illud ſemen cui promiſſum eſt, diſpoſitum eſt per angelos in manu mediatoris, ſic omnia quæ ad eiuſdem ſeminis aduentum vel annũciandum vel prænunciandum in rerum natura præter viſitatum naturæ curſum mirabiliter facta ſunt, probabiliter creditur eſſe facta miniſtrantibus angelis, ita tamen vt vbique creator vel reparator naturarum non ſit niſi qui plantatore ac rigatore quolibet ſolus incrementum tribuit. Itaque in rebus creatis altitudinem illius operationis qua mulier de latere viri facta eſt quærimus, nec inuenimus, non niſi quia homines quidam quemadmodum operantur in hac terra cognouimus, quemadmodum autem angeli in hoc mundo quo modo agricolantur, non vtique nouimus. Nam profecto ſi remota hominum induſtria fruticum genus operaretur tãtum curſus naturę, nihil aliud in hac parte nouiſſemus, quam in terra naſci arbores & herbas, & ex earum ſeminibus ex eis itidem in terram cadentibus, nec innoteſceret nobis quid valeret inſitio, vt alterius generis lignũ propria radice poma portaret aliena, & coaleſcente vnitate iam ſua, hęc nimirum per agricolarum opera didicimus, cum ipſi creatores arborum nullatenus exiſtant, ſed ad naturę curſum Deo creanti ſuum quidem miniſterium præbeant. Nunquam enim per opera eorum aliquid exiſteret, ſi hoc in Dei opere intima naturę ratio non haberet. Quid ergo mirum ſi quemadmodum ex oſſe viri facta eſt mulier non nouimus, quandoquidẽ Deo creãte quemadmodum angeli ſeruiant ignoramus? Fideliter tamen fœminam ex viro factam nullo interueniente concubitu credimus, etiam ſi forte coſta miniſtrata ſit per angelos pro nutu creatoris ſicut fideliter etiam virum ex fœmina ſine concubitu factum credimus, quando ſemen Abrahę per angelos diſpoſitum eſt in manu mediatoris, & poterat quidem dominus ipſe carnem ſuã de coſta, vel de aliquo membro virginis creare. Sed qui poſſet oſtẽdere in ſuo corpore ſe hoc iterũ feciſſe, quod factum eſt ex viro in matris oſtendit corpore pudendum nihil eſſe quod caſtum eſt.

Quod Deus miracula facit per miniſteria angelorum bonorum ac malorum. Cap. XLIX.

IDem in lib. 11. Habent autem angeli boni & mali operi quædã ſimilia in miraculis, ſicut Moyſes & magi Pharaonis, vnde ſic locutus eſt ſerpens ad Euam, ſicut aſina ad Balaam, niſi quód opus illud fuit diabolicum, hoc angelicum, veruntamen etiam in his potentiores ſunt angeli boni malis. Non enim angeli mali taliũ operum poſſunt aliquid, niſi per angelos bonos Deus permiſerit, vt videlicet retribuatur vnicuique ſecondum cor eius, vel ſecundũ gratiam Dei, vtrunq; iuſtè ac benignè ſecundum altitudinem diuitiarum ſapientię & ſcientię Dei. Idem in lib. quęſtionum. 79. Omnis enim anima partim priuatam cuiuſdam ſui poteſtatem gerere cognoſcitur, partim vniuerſitatis legibus ſiue publicis coercetur ac regitur. Quoniam vnaquęq; res viſibilis in hoc mundo poteſtatem habet angelicam ſibi præpoſitam, vt diuina ſcriptura teſtatur, de illa re cui prępoſita eſt, aliter quaſi priuato iure agit, aliter tanquã publico agere cogitur, vniuerſitas quippe potentior eſt parte. Nam & id quod ibi priuatim agit, tantum agere ſinitur, quãtum lex vniuerſitatis ſinit, anima vero humana quanto neglecto communi bono, ſuoque gaudens priuato ſuis honoribus vel poteſtate delectatur, tanto magis pęnaliter diuinis legibus tanquam publicis ſeruire cogitur, magiſq; talibus poteſtatibus ſubduntur quæ priuato ſuo gaudent, & tanquam dij ab hominibus honorari deſiderant. Quibus ſepe diuina lege conceditur, vt eis quos ſibi ſecundum merita eorum ſubiugauerunt, illo priuato iure etiam aliquid miraculorũ præſtent in his exhibendorum, quibus in infimo, ſed cum ordinatiſſimo gradu præpoſitę permanent. Sed vbi diuina tanquam publica lex contrarium iubet, vincit priuatam licentiam tanquam & ipſa priuata licentia niſi vniuerſalis diuinę poteſtatis permiſſione nulla eſſet. Ideoq; fit vt ſancti Dei ſerui cum eos vtile eſt habere talia dona ſecundũ publicam & imperialem legem id eſt ſummi Dei poteſtatem infimis poteſtatibus imperent, ad viſibilia quædam miracula facienda. In illis enim imperat ipſe Deus, cuius templum illi ſunt, & quẽ contẽpta ſua priuata poteſtate ardentiſſime diligunt. In magicis autem operationibus ad illecebram dilectionis, vt videlicet eos quibus talia concedunt, ſibi ſubiugent eorum miniſterijs ac precibus effectum præbent priuato illo iure largientes quod ſibi largiri licet ſe honorantibus, ſibique ſeruientibus & quędam in ſacramentis ſuis ſecum pacta ſeruantibus. Cũque imperare magi Dæmonibus videntur per ſublimiorum nomina inferiores terrentur, & nonnulla viſibilia quę propter infirmitatem carnis hominibus ęterna contueri non valentibus quę per ſemetipſum dilectoribus ſuis pręſtat Deus verus, magna apparent & exhibent. Ideo autem non omnibus ſanctis imperia prædicta tribuuntur: ne pernicioſiſſimo errore infirmi decipiantur, exiſtimantes in talibus factis maiora dona eſſe quam in operibus iuſtitiæ, quibus ęterna vita comparatur. Ideoque prohibet Dominus diſcipulos ſuos hinc gaudere dicens, In hoc nolite gaudere, quia ſpiritus vobis ſubijciuntur: gaudete autem quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Cum ergo talia faciant magi qualia nonnunquam ſancti, alio faciunt iure ac diuerſo fine. Illi quippe faciunt quærentes gloriam ſuam. Iſti vero quærentes gloriam Dei: & illi faciunt per quędam poteſtatibus in ordine ſuo conceſſa, quaſi priuata commercia. Iſti vero adminiſtratione publica iuſſu eius cui ſubiecta eſt oĩs creatura.

Quod hęc omnia Dei potentia & prouidentia moderantur pro meritis animarum. C. L.

OMnis quidem anima (ſicut iam dictum eſt ſupra) partim priuati cuiuſdam ſui poteſtatem gerit, partim ea vniuerſitatis lege ſiue publica, quæ eſt diuina ſapientia ſiue prouidentia coercet ac regit: & vnamquamque tanta pietate purgatiorem eſſe conſtat, quanto minus priuato ſuo delectata, legem vniuerſitatis intuetur, eique libenter ac deuote obtemperat, quantoque amplius priuato ſuo gaudet, ac neglecto Deo, qui omnibus animis vtiliter atque ſalubriter præſidet, ipſa ſuam potius in ſe vel in alios quam illius in omnes diligens poteſtatem, honoribus ſuis delectatur, tanto ſordidior eſſe cognoſcitur, tantoque magis pęnaliter diuinis legibus ſeruire cogitur, & tanto magis malignis poteſtatibus, quæ priuato ſuo ſimiliter gaudent ſubditur, quæ. ſ. poteſtas ad illecebrã dilectionis ac ſeruitutis ſuæ quandoque honorantibus ſe ac ſeruiẽtibus ſibi nõnulla viſibilia priuato illo iure quo rebus infimis ſunt præpoſitę, quandoq; largiuntur, quæ pro infirmitate carnis hominibus æterna contueri non valentibus magna videntur. Hæc autem permittit Deus omnia iuſte moderans, atq; pro cupiditatib᷒ electionibuſque eorum ſeruitutes ac libertates diſtribuens. Et ſi quando inuocatione ſummi Dei aliquid impetrent, pro cupiditate ſua mala vindicta eſt iſta, non gratia. Non enim de talibus dicit Apoſtolus fruſtra, quod tradidit eos Deus in cordis eorum deſideria. Quorum enim peccatorum fęlicitas perpetrãdorum pena eſt aliorum præcedentium. Vt autem mali frequenter bonis temporaliter noceant, accipiunt in eos poteſtatem ad maiorem bonorum vtilitatem, patientiæ. ſ. exercitationem. Anima ergo chriſtiana ſemper vigilet in tribulationibus ſuis ſequi voluntatem Domini ſui, ne grauius ſibi iudicium acquirat reſiſtẽdo ipſius ordinationi. Quod. n. Dñs ipſe agens dixit Pontio Pilato, hoc Sanctus Iob dicere poſſet diabolo. Non haberes poteſtatem in me, niſi datum eſſet tibi deſuper. Non ergo illius voluntas, cuius malitiæ poteſtas in bonos datur, ſed eius voluntas, a quo datur poteſtas illa debet nobis eſſe chariſſima, quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero ſpem. Et quidem (vt dictũ eſt) fieri poteſt, vt diuina prouidentia per malum hominem & puniat & adiuuet. Nam impietas iudęorum & Iudam ſupplantauit, & gentibus ſaluti fuit. Item fieri poteſt, vt per hominem bonum & damnet & adiuuet, dicente Apoſtolo, Alij ſumus odor vitæ in vitam. Alijs odor mortis in mortem. Omnis itaq; tribulatio aut pœna eſt impiorum, aut exercitatio iuſtorum. Nam eadem tribulatio & paleas conſcidit & frumenta paleis exuit: vnde & tribulationis nomen accepit, rurſum pax & quies a moleſtijs corporalib᷒ bonos acquirit, & malos corrumpit. Hæc autem omnia pro meritis animarum prouidentia diuina moderatur. Nec tamen ſibi boni miniſterium tribulationis eligunt, nec mali pacem diligunt, quapropter ipſi quoque per quos id agitur quod neſciunt: non iuſtitiæ quæ ad Deum refertur, ſed maliuolentiæ ſuæ mercedem accipiunt: quemadmodum nec bonis imputatur, quod ipſis prodeſſe volentibus alicui nocetur, ſed bono animo beniuolentię premium tribuitur: ita etiam in cæteris Dei prouidentia pro meritis animarum rationalium vel ſentitur, vel latet, vel moleſta, vel commoda eſt. Sũmo quippe Deo bene adminiſtrãte quæ fecit, nihil inordinatũ in vniuerſo nihilque iniuſtũ eſt, ſiue ſcientib᷒ ſiue neſcientibus. Nobis vero in parte anima peccatrix offenditur, cum quia ibi eſt, vbi talem eſſe decet, ea quæque talem pati equum eſt, patitur vniuerſum Dei regnum nulla eius fęditate deformatur, quamobrem inter omnia quæ de nobis bene agit ordo diuinus, in ſola bona voluntate ſecundum legem agimus. In cæteris autem ſecundum legem agimur, cum lex ipſa immutabilis maneat. Omniaq; mutabilia gubernatione pulcherrima moderetur. Gloria igitur in altiſſimis Deo. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Quod Dei prouidentia ſit gubernatrix omnium. C. LI.

BAſilius in hexa. lib. 7. Apud Deum quippe nihil improuiſum eſſe cognoſcitur: cuncta enim oculus ille inſopitus ſpeculatur. Auguſtinus de ciuit. Dei lib. 5. Eſt namque prouidentia cura eorum quæ ſubiectis ſunt adhibenda: hæc vtrunque operatur in ſuo & alieno, in ſuo quod fecit, in alieno quod & permiſit. Cuncta quippe ſubiecta ſunt illi, & prouidet omnibus, præ-

ſidens

ſidens omni creaturæ per gubernationem, iuſtitiæ glorificationẽ, & malitiæ damnationem. Simili modo dupliciter conſideratur diuina diſpoſitio. Bona quippe diſpoſitionem habent, & vt ſint, quia bona ſunt, & vt ſic ſint, quia ordinata ſunt, mala vero ea diſpoſitione ſuperna non habent quod ſunt, quia mala ſunt, & tamen habẽt quod ſic ſunt, quia diuinitus ordinata ſunt. Deus enim vt dictum eſt, malorum non eſt auctor ſed ordinator. Auguſt. de ciui. Dei lib. 10. De prouidentia certè Plotinus platonicus diſputat, eamq; a ſummo Deo cuius eſt intelligibilis & ineffabilis pulcritudo vſque ad hæc terrena & ima pertingere, floſculorum atq; florum pulchritudine comprobatur. Quæ nimirum omnia quaſi abiecta & velociſſimè pereuntia decentiſſimos formarum ſuarum numeros habere nõ poſſe confirmat, niſi inde formentur vbi forma intelligibilis & incommutabilis ſimul habens omnia perſeuerat. Hoc & Dominus Ieſus oſtendit, vbi ait. Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt &c. Optimè ergo humana anima terrenis adhuc ſenſibus dedita & deſiderijs infirma ea ipſa bona infima, quæ huic vitæ neceſſaria, & præ illius vitæ ſempiternis beneficijs contẽnenda temporaliter appetit, non tamen niſi ab vno Deo expectare conſueuit, vt ab illius cultu etiam in iuſtorum deſiderio non recedat. Ad quem eorum contemptu & ab eis auerſione perueniat. Idem in libro 11. Verum Dei bonitatem in rebus creandis vel diſponendis hæretici non intelligunt, quia egenam carnis huius fragilemque mortalitatem de iuſto ſupplicio venientem dum eis non conueniunt, plurima offendunt, nec attendunt quantum in locis ſuis naturiſq; vigeãt, pulchroq; ordine diſpoſitionẽ habeãt, quãtũque vniuerſitati rerum pro ſuis poſitionibus decoris tanquam in communem rempublicam conferant, vel etiam nobiſipſis, ſi eis congruenter atque ſapienter vtamur, commoditatis tribuant, ita vt etiam ipſa venena que ꝑ inconuenientiã pernicioſa eſſe comprobantur, conuenienter adhibita in ſalutaria medicamenta vertanẽ. E contrario autem etiam cibus & potus & lux & cætera quibus delectantur, immoderato & importuno vſu noxia ſentiantur. Vnde nos admonet diuina prouidentia non res inſipienter vituperare, ſed rerum vtilitatem diligenter inquirere, & vbi noſtrum ingenium vel infirmitas deficit, ita occultata credere ſicut fuerãt non nulla, quæ vix potuimus inuenire. Nam & ipſa vtilitatis occultatio, aut humilitatis eſt exercitatio aut elationis attritio, & nulla omnino natura malum eſt, nec hoc nomen niſi priuationis boni eſt. Sed a terrenis ad cęleſtia, & a viſibilibus vſque ad inuiſibilia ſunt alijs alia bona meliora, ad hoc quidem inęqualia, vt eſſent omnia. Et ſi nemo peccaſſet mundus tantummodo bonis naturis plenus & ornatus eſſet. Nunc autem licèt peccatum vigeat, nõ ideo peccatis plena ſunt omnia. Sed bonorum longe maior numerus in cęleſtibus ordinem ſuum ſeruat, vt mala voluntas quia naturæ ordinem ſeruare noluit, ideo iuſta Dei leges, omnia bene ordinantis effugit. Idem in lib. 12. Naturæ ergo omnes quia ſunt profecto bonę ſunt, & cum ibi ſunt, vbi eſſe per ordinem naturæ debent, quantum acceperunt eſſe ſuum cuſtodiunt. Et quæ ſemper eſſe non acceperunt, pro vſu motuque rerum quibus creatoris legi ſubduntur, in melius deteriuſve mutantur. Sicq; in eum diuina prouidentia tendunt exitum quem ratio gubernandæ vniuerſitatis includit, ita vt nec tanta corruptio, quanta vſq; ad interitum naturas mirabiles mortaleſque perducit, faciat non eſſe quod erat vt non inde conſequenter fiat, quod eſſe debeat.

De bipartito opere quo vniuerſitati creaturę prouidet.
Cap. LII.

IDem ſuper Geneſim lib. 8. Bipartito autem opere prouidentię preeſt Deus vniuerſæ creaturæ ſuæ. ſ. naturis vt ſint, voluntatibus autem vt ſine illius iuſſu vel permiſſu nihil faciant, vniuerſam quippe creaturam regens, & adminiſtrans naturas ſicut voluntates vt nec bonę infructuoſę, nec malę impunitę ſint, primo ſubdit omnia ſibi. Deinde vero creaturam corporalem creaturæ ſpirituali, terreſtrem cęleſti, fęminam maſculinę, minus valentem valentiori. Et quia naturæ liberum voluntatum arbitrium habentes cæteris potentiores ſunt ac ſuperiores, illę quæ non habent ſubditę ſint neceſſe eſt illis quæ habent. Et hoc ipſius creatoris ordinatione qui nunquam ita punit malam voluntatem, vt naturæ perimat dignitatem, in voluntatibus quoque bonos quidem ſibi, cæteras autem ipſis ſubdit, ſeruientibus ſibi, vt hoc patiatur voluntas mala, quod ex iuſſu Dei fecerit bona, ſiue per ſeipſam ſiue per malam in rebus duntaxat quæ naturaliter ſubditę ſunt etiam malis voluntatibus, hoc eſt in corporibus. Nam in ſeipſis habent malę voluntates interiorem pœnam ſuam, eandem. ſ. ipſam iniquitatem ſuam, ac per hoc angelis ſublimibus Deo ſubditę fruentibus, ſubdita eſt omnis natura corporea, omnis irrationalis vita, omnis quoque voluntas vel infirma vel praua, vt hoc de ſubditis vel cum ſubditis agant, quod ordo naturæ poſcit in omnibus illo iubente cui ſubiecta ſunt omnia. Proinde illi quidem in ipſo ueritatem incommutabilem cernunt, & ſecundum eam uoluntates ſuas dirigunt, ſuntque participes æternitatis ac ueritatis & uoluntatis eius ſemper tempore & loco, mouentur autem eius imperio etiam temporaliter, illo non temporaliter moto, nec ita mittuntur ut ab eius contemplatione diſcant aut deſinant, ſed ut ſimul & illum ſine loco & tempore contemplentur, & eius in inferioribus iuſſa perficiant, mouentes ſe per tempus tantum, corpus autem per tempus & locum quantum actioni congruit eorum. Itaq; natura uniuerſitatis corporalis non adiuuatur corporaliter extrinſecus, quia non eſt extra ipſum ullum corpus, ſed intrinſecus adiuuatur incorporaliter, Deo id agente, ut omnino ſit natura, quoniam ex ipſo ac per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Partes uero eiuſdem uniuerſitatis & intrinſecus adiuuantur incorporaliter, uel potius fiunt, ut naturæ exiſtant, & extrinſecus corporaliter, quo ſe melius habeant, ſicut alimentis, & agricultura, & medicinis, & quęcunque etiam ad ornatũ ſunt, ut non ſolum ſalue ac fecundiores, ſed etiam decentiores maneãt. Spiritualis autem creata natura ſi perfecta & beata eſt, ſicut angelorum ſanctorum quantum attinet ad ſeipſam quòd ſit, ſapienſq; ſit, non niſi intrinſecus adiuuatur, æternitate. ſ. ac ueritate & charitate creatoris, extrinſecus uero ſi adiuuari dicenda eſt, eo fortaſſe ſolo adiuuatur, quòd inuicem ſe uidẽt, ac de ſua ſocietate in Deo gaudent, & quòd perſpectis etiam in eis ipſis omnibus creaturis undique gratias agit. laudatq; bonitatem creatoris. Quod autem attinet ad angelicę creaturæ actionem per quam uniuerſarum rerum generibus, & maximè humanæ prouidentia Dei proſpicitur, ipſa extrinſecus per ea quæ ſimilia ſunt corporalibus, & per ipſa corpora quæ poteſtati angelicę ſubiacent, adiuuatur. Igitur Deus omnipotens & omnitenens incommutabili æternitate, ueritate, uoluntate, ſemper idem, non per tempus, nec per locum motus, mouet tamen creaturam ſpiritualem per tempus. Corporalem uero per tempus & locum mouet, ut eo motu naturas quas intrinſecus ſubſtituit, etiam extrinſecus adminiſtret, ac per uoluntates ſibi ſubditas, quas per tempus atq; per corpora ſibi & illis uoluntatibus ſubdita quę per locum & tempus, mouet ea tempore & loco, cuius ratio in ipſo Deo uita eſt ſine tempore & loco. Cumque aliquid tale Deus agit, non debemus opinari ſubſtantiam eius qua Deus eſt temporibus lociſque mutabilem eſſe, ſed in opere diuinæ prouidẽtiæ iſta cognoſcere, non in illo quo naturas creat, ſed in illo quo intrinſecus creatas, etiam extrinſecus adminiſtrat.

Quod Dei prouidentia omnium naturarum indigentias implet.
Cap. LIII.

HVgo de tribus diebus. Ecce uidemus certe quòd omnis naturalis appetitus explementum inuenit in rebus. Conſtat ergo quia prouidentia præceſſit, cuius conſilio cautum eſt, ne quod rerum indigentiis neceſſarium præſidium deſit, qui enim appetitus inſtituit, ipſe appetitibus alimenta miniſtrauit. Gloſa ſuper Lucam 12. Hinc Dominus apoſtolis ait. Nolite ſoliciti eſſe animæ ueſtræ quid manducetis, neque corpori ueſtro quid induamini, ubi certè non prohibet prouidentiam per quam in ſudore uultus præparamus nobis panem, ſed uetat de præſentibus ſolicitudinem, quæ nimirum mentem perturbat & ab æternis reuocat, indecorum eſt enim homini curare de veſte vel cibo, qui militat regno, nouit rex quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, & veſtiat. Hinc ibidẽ etiam congrue ſubiungit. Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus plus eſt quam veſtimentum? Ecce moraliter eos ad fidem inſtruit omnia credentibus a Deo conferri poſſe, qui eos ex anima & corpore compoſuit. Cum enim anima ex corporis indumento veſtiatur. & ex animę vigore ſine noſtro labore corpus animetur, abſurdum eſt vt victus copiam nobis defuturam putemus, qui ingens viuendi ſubſtantiam a Deo conſequimur. Cęterum inquit conſiderate coruos & volatilia, quia non ſeminant neque metunt, quibus non eſt cellarium nec horreum, & tamen illos Deus paſcit, quorum eſt anima mortalis, vnde quantomagis uos pluris eſtis illis, id eſt ut plus eis valeatis ſcilicet propter rationem & propter immortalitatem quę promittitur nobis. Si ergo auibus non laborantibus, nec communes fructus aliquo ſibi dominatu ſpecialiter ſibi vendicantibus, prouidentia Dei neceſſaria largiendo tribuit, illi vos curam regendi corporis veſtri relinquite, qui ad hanc illud menſuram creſcere fecit. Quis enim veſtrum ſolicitudine ſua & ſagacitate poteſt ad ſtaturam ſuam vel cubitum vnum adijcere. Denique ait. Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt, nõ laborant, ſc. ſ. coloribus ornando, neq; nent indumenta ſibi faciendo, ſed nec vt cæteri terræ fructus aliquem agricolarum cultum requirunt. Et tamẽ dico vobis, quia nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur ſicut vnum ex iſtis, quæ etenim purpura regum ꝙ pictura textricum comparari poteſt floribus liliorum, & dr̃ veſtimentũ floris ipſe color, ſicut de aliquo dicitur ꝙ eũ operuit rubor. Si aũt inquit fœnũ qḋ hodie in agro eſt & cras in clibanũ mittitur, a Deo ſic veſtitur

veſtitur, id eſt ſi ea quæ ad vſum corporis tantummodo ſunt, & cito decidua igne cremabuntur, a Deo tã venuſtè adornantur, quãtomagis veſtiet vos puſillæ fidei? qui.ſ. ad imaginem ipſius eſtis creati, & ad æterna vocati. Cum in euangelio paulo ante legitur eis dixiſſe. Nonne quinq; paſſeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non eſt in oblitione coram Deo, ac ſi diceret. Omnia ẽt minima ſunt ſub prouidentia Dei, quantomagis nos ad imaginẽ Dei facti? Sed & capilli inquit capitis veſtri omnes ſunt numerati, vt de maſſa corporis taceam, quoniam etiam minimę particulę conſeruantur prouidentię Dei.

Qualiter eadem prouidentia cunctorum animantium appetitus mouet, ac dirigit. Cap. LIIII.

SIcut autem ſuperius iam diximus per Angelicæ creaturę actionem prouidentia Dei proſpicit vniuerſarum rerũ generibus. Et ipſe quidem Deus, nec per tempus, nec per locum mouens creaturam ſpiritualem mouet per tempus tantummodo, corporalem vero tpe & loco, cuius ratio in ipſo Deo alta eſt ſine tpe, & loco, mouetur.n. animus reminiſcendo, quod oblitus erat, vel diſcẽdo, quod neſciebat, vel volendo quod nolebat. Idem in lib 9. Et oĩs quidẽ anima, ſiue ſit rationalis, ſiue irrationabilis mouetur viſis. Sed anima rationalis arbitrio voluntatis, vel eis conſentit, vel non conſentit. Irrationalis aũt iudicium hoc nequaq̃ habere cognoſcitur, pro ſuo tñ genere, atq; natura viſo aliquo tacta propellitur. Nec eſt in poteſtate alicuius animæ, quæ illi accidant viſa, ſiue in ſenſum corporis, ſiue in ipſum ſpiritum interius quibus.ſ. viſis moueatur animantis cuiuſlibet appetitus, ac ſi cum huiuſmodi viſa per Angelorum deſuper miniſtrantur officia, iuſſio Dei non ſolum ad homines, ac aues, ac pecora peruenit, ſed ẽt ad ea quę in aquis latent, vt ad cetum qui Ionam deglutiuit, nec ſolum ad illa maiora, ſed etiam vſq; ad minima. Nam etiã vermiculo legimus diuinitus iuſſum, vt radicem cucurbitę roderet, ſub cuius vmbraculo propheta recubuiſſet. Nempe donauit & homini Deus, ſic eum inſtituens, vt etiam carnem peccati portans, poſſit non ſolũ pecora, & iumenta ſuis vſibus ſubdita, nec tñ aues domeſticas, ſed etiam liberè volantes, quaſlibet ẽt ſæuas feras, & capere, & manſuefacere. eiſq; potentia rationis non corporis mirabiliter imperare, cum earum appetitus, ac dolores captans, & paulatim illectãdo, premendo, laxandoq; moderẽs, agreſti ea cõſuetudine exuit, & tanq̃ humanis moribus induit: quantomagis ergo hæc Angeli poſſunt? qui Dei iuſſione in ipſa incommutabili veritate perſpecta, quam ſempiternè inſpiciunt, mouentes ſeipſos per tempus, & corpora ſibi ſubdita per locum & tempus, agilitate mirabili, & viſa quibus moueantur, & appetitum indigentię carnalis efficere valent omni animę viuę, vt neſciens adducatur quo eam opus eſt venire. Ad intelligendum ergo qualiter adduxerit Deus ad Adã cuncta animantia, ne carnaliter ſapiamus, adiuuare nos debet, quod de opere diuinæ prouidentiæ ſuperius diximus.

Qualiter hominibus viſa pro meritis obijcit, & ſubtrahit. Cap. LV.

AVguſtinus in lib. quæſtionum 83. Ex diuerſis animum viſis diuerſus eſt animarum appetitus, & ex diuerſo appetitu diuerſus adipiſcẽdi ſucceſſus. Diuerſa vero viſa facit ordo rerum nobis quidem occultus, ſed ſub diuina prouidentia certus. Gregor. in moral. lib. j. Non aũt decet intueri, quod non licet concupiſci. Nõ enim Eua lignum vetitum contigiſſet, niſi prius illud incautè reſpexiſſet. Aug ſuper Geneſim lib. 11. Nec tñ ſerpentis ſuggeſtioni crediſſet ita de facili, niſi iam eius menti ineſſet amor ille propriæ poteſtatis, & quædam de ſe præſumptio ſuperba, quæ per illã tentationem conuincenda fuerat, & humilianda. Item de ciuit. Dei libro 14. Manifeſto namq; peccato diabolus hominem non cepiſſet, niſi iam ille ſibi placere incepiſſet. Hinc ẽt & delectauit quod dictũ eſt ei: Eritis ſicut Dij. Quod vtiq; melius eſſe poſſent ſummo, veroq; principio cohærendo per obedientiam, non ſuũ ſibi principium exiſtendo per ſuperbiam. Dij namque creati non ſunt Dij ſua veritate, ſed Dei veri participatione. Plus.n. appetendo minus eſt, qui dum ſe ſibi ſufficere diligit ab illo, qui ei verè ſufficere poteſt deficit. Illud itaq; malum præceſſit in abſcondito, vt ſequeretur quod perpetratum eſt in aperto, verum enim eſt, quod ſcriptũ eſt, ante ruinam exaltatur cor, & audeo dicere ſuperbis vtile eſſe in aliquod manifeſtum peccatum incidere, vnde ſibi diſpliceant, qui iam ſibi placendo ceciderant. Salubrius.n. Petrus ſibi diſplicuit, quando fleuit, q̃ ſibi placuit, quando præſumpſit. Vnde pſal. dicit. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomẽ tuum domine. Gregor. in moral. lib. 9 Hinc etiam beatus Iob ait. Propter ſuperbiam quaſi leænam capies me. Leęna quippe dum eſcam exquirit, inhianter in foueam ruit. Et frequenter homo acceptis virtutibus in præſumptionem erigitur. Sed mira Dei diſpoſitione res quælibet ante eius oculos in quam corruat, ordinatur, in eam ſponte inhians corruit, ſed ſuis viribus non ſurgit, vt cum ſe eſſe nihil ex ſe conſiderat, Dei adiutorium requirat, quem ſuperna miſeratio quaſi a fouea euehit, quia hũc infirmitate cognita ad veniam reducit. Sed quia cum mentem noſtram ſuperna gratia viſitat, ſtatim per lachrymas ad ſua deſideria inſtigat, apte vir ſanctus ſubiungit. reuerſuſque mirabiliter me crucias, ac ſi dicat, dum me propter ſuperbiam meam relinquis, non afficis, quin potius adeo inſenſibilem, vt perditionis meæ damna non ſentiam reddis, ſed dum reuerteris, crucias, quia dum te mihi inſinuas, quã ſim lugendus demonſtras: quia vero ſæpe nos a ſancto deſiderio torpeſcimus, ſuperna pietas exempla bonorum nobis obijcit, at cum noſtra mens aliorum profectus conſiderat, in ſe torporem erubeſcat, vnde ſequitur: Inſtauras teſtes tuos contra me. Teſtes Dei ſunt, qui teſtantur per ſancta opera, quæ electos præmia ſequantur. Sed teſtes ſuos contra nos dominus inſtaurat, cum electorum vitam prauitati noſtræ contrariam ad arguendos nos demonſtrat, vt qui præceptis non accendimur, ſaltem exemplis excitemur, atque in appetitu rectitudinis nil ſibi mens noſtra difficile æſtimet, quod perfectè peragi ab allis uidet. Sæpe quoq; Dei prouidentia nobis accidunt mala, ne habeamus, quæ cupimus, & aduerſis huius ſęculi calamitatibus ad Deũ redire cogamur, vnde per prophetam a Domino dicitur: Sepiam viam ſuam ſpinis, & ſemitas ſuas non inueniet. Et dicet. Vadam & reuertar ad virum meũ priorem &c. Sed paulo poſt ſubiungitur. Sumam frumentũ meum in tempore ſuo, & vinum meum &c. Hæc etenim omnia quibuſdam aufert diuina prouidentia, vt qui datorem non ſenſerant ex copia, ſentiant ex penuria.

Quòd eius prouidentia omnia regna diſponit. Cap. LVI.

AVguſtinus de Trinitate libro 5. Ipſe ergo omnipotens, qui hominem fecit, & cum peccantem non impunitum eſſe permiſit, nec ſine miſericordia dereliquit, qui bonis, & malis eſſentiam cum lapidibus dedit, vitam ſeminalem cum arboribus, vitã ſenſualem cum pecoribus, vitam intellectualem cum ſolis Angelis, qui non ſolum cœlum & terram, nec ſolum Angelum & hominem, ſed nec exigui, & contemptibilis animantis viſcera, nec auis pennulam, nec arboris folium, nec herbę floſculum, ſine ſuarum partium quadam conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit, nullo modo credendum eſt, q regna hominum a ſuæ prouidentiæ legibus alienauerit. Hierony ſuper Iſaiam libro 5. Hinc etenim omnia quondam regna contra ſe inuicem ſuperbientia congruis temporibus pro meritorum exigẽtia deſtruxit, ſicut per prophetas prædixit, ubi patet admirandus ordo prouidentiæ Dei omne hominum genus diſpenſantis iudicio ineffabili. Ecce cõtra iram Dei Iſrael in Damaſco ſperauit. Ideo dirupta eſt iſta ciuitas, quę contra Dei voluntatem impijs auxilium præſtitit. Iudas quoque ſperauit in Ægyptijs, ipſi quoque deſtructi ſunt a Chaldęis. Aegyptij vero in Aethiopibus confiſi ſunt, & Aethiopes ab Aſſirijs ſuperati ſunt. Aſſirij quoq; non Dei, ſed ſuarum virium arbitrantes eſſe victoriam, ſuperbierunt, & ipſi ergo a Babylonijs victi ſunt. Babylon etiam contra dominum caput eleuauit, & ipſa quoque ſuperatur a Medis & Perſis. Perſi, ac Medi perſecuti ſunt Dei populum, & aries ſęuiſſimus ad orientem, & occidentem ventilauit eum, veniat ergo Hircus, uidelicet Alexander Magnus, & conterat eum ſuis pedibus. Ille quoq; Alexander vltra modum ſe eleuabit, veneno pereat, regnumque ipſius in partes diuidatur, & cum multo tempore inter ſe colliſum fuerit, Romano vincente populetur. Romanus ipſe ſuperatis his, dentibus, & vnguibus ſanctorum carnes comedit, & ore cruento lacerauit. Lapis ergo exciſus de monte ſine manibus exurgat, & potentiſſimum primo regnum quaſi ferreum, deinde fragile, & infirmum in modum teſtarum conterat. Grego. ubi ſupra lib. 25. In cunctis huiuſmodi, quæ prouidentia æterna diſponuntur, aperta eſt cauſa rationis occulta iuſtitia voluntatis, & iudicium quod ſuper vnam gentium exercetur, etiam ſuper omnes homines celebratur. Sic.n. intenduntur diuina iudicia ſuper vnam animam, ſicut ſuper vnam vrbem, & ſic ſuper unam gentem, ſicut ſuper vniuerſam generis multitudinẽ. Etenim dominus ſic intendit ſingulis, ac ſi vacet a ſingulis, nec vniuerſis deeſt, cum vniuerſa diſponit. Hinc aliud de diſpoſitione Dei loquens, ait: Et ſuper gentem, & ſuper omnes homines, ſtatimque ſubiungit: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Alibi quoq; Dominus per prophetam dicit: Dabo tibi regem in furore meo, & auferã in indignatione mea. Quid ergo illos præeſſe nobis deſpicimus, quorum regimina ſuper nos ex Domini furore ſuſcipimus? Sic autem ſecundum merita ſubditorum perſonæ regentium tribuuntur, at ſæpe qui boni uidentur, accepto regimine mox mutentur, ſicut de Saule ſcriptura exprimit, quia cor eius dignitate mutauit. Cum inquit paruulus in oculis tuis eſſes, caput in tribubus Iſrael factus es. Quare ergo feciſti malum in oculis Domini? Sic autem pro qualitate

ſubditorũ diſponuntur corda rectorum: vt ſępe pro merito gregis etiam vere boni delinquat vita paſtoris. Ille nanq; deo atteſtante laudatus: ille ſupernorũ myſteriorũ conſcius videlicet propheta Dauid tumore repente elationis inflatus: populũ numerando peccauit. Cur hoc? quia. ſ. ſecundum merita plebiũ diſponunt corda rectorũ. Iuſtus ita q; iudex peccãtis vitiũ ex ipſorũ animaduerſione corripuit, ex quorũ cauſa peccauit. Sed qm̃ & ipſe ſua voluntate ſuperbiens alienus a culpa non fuit, ipſe culpę vindictam ſuſcepit. Deniq; certũ eſt quod ita ſibiinuicem rectorũ merita cõnectantur & plebiũ, vt & ſępe ex merito plebiũ mutetur vita paſtorũ. Glo. ſuper epiſtolam ad. Roma. Itaq; ſicut Apoſtolus ait, Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus voluntariè ſubdita ſit, non eſt enim alicui poteſtas bono vel malo data niſi a Deo, licet nocendi volũtas ſit ab ipſius hominis animo. Quę autem a Deo ſunt, ordinata ſunt. i. rationabiliter a Deo diſpoſita ſunt. Et vt quidã ſapiens ait, Deus potentes non abijcit, cum ſit & ipſe potens.

De Differentia fati & prouidentia. C. LVII.

BOetius in li. de conſolatione. Omniũ quidem generatio rerũ, cunctuſq; mutabiliũ naturarum progreſſus, & quicquid aliquo modo mouetur: cauſas, ordinem, formas, ex diuinę mẽtis ſtabilitate ſortitur, hęc in ſuę ſimplicitatis arce compoſita multiplicem rebus regendis modũ ſtatuit. Qui. ſ. modus cũ ipſa diuinæ intelligentię puritate conſpicitur, prouidentia nominatur. Cum vero ad ea quę mouet atq; diſponit refertur, fatum a veteribus appellatur, quę diuerſa eſſe facile liquebit, ſiquis vtriuſq; vim mẽte cõſpexerit. Nam prouidẽtia eſt illa ipſa diuina ratio in ſummo omnium principe conſtituta, quę cuncta diſponit. Fatum vero inhęrens rebus mobilibus diſpoſitio eſt, per quam prouidentia ſuis ordinibus eas nectit. Prouidentia namq; cuncta pariter complectit quamuis diuerſa, quãuis infinita, fatũ verò ſingula dirigit in motum locis, formis ac temporibus diſtributa, vt hæc temporalis ordinis explicatio in diuino adunata proſpectu prouidentia vocet, eadem vero adunatio explicata temporibus fatum appelletur, q licet diuerſa ſint omnino, alterum tamen pendet ex altero, ſiue ergo famulãtibus quibuſdam diuinę prouidentię ſpiritibus exerceatur, ſeu anima ſiue tota inſeruiente natura, ſeu celęſtibus ſiderum motibus ſeu angelica virtute, ſeu demonum varia ſolertia, ſeu aliquibus horum, ex omnibus fati. ſ. ſeries texitur. Omnia quidem q fato ſubſunt, prouidentię quoq; cui etiam ipſum ſubiacet fatum, ſubiecta ſunt. Quædam vero quæ ad prouidentiam ſpectant fati ſeriem ſuperant. Nam ſicut orbium circa eundem cardinem ſeſe vertentium, qui eſt intimus ad ſimplicitatem medietatis accedit, cęterorumq; extra locatorum veluti cardo quidam circa quẽ verſantur, exiſtit, ſimili ratione quod longius a prima mẽte diſcedit, maioribus fati nexibus implicatur, ac tanto aliquid fato liberum eſt, quanto illũ rerũ cardinem vicinius petit. Quod ſi ſupernæ mẽtis hæſerit firmitati, motu carens, fati quoque ſupergreditur neceſſitatem. Igitur ſicuti eſt ad intellectũ ratiocinatio, & ad id quod eſt quod gignitur, ad æternitatem tempus, ad punctum medium, circulus, ita eſt fati ſeries mobilis ad prouidentiæ ſtabilem ſimplicitatem. Eaq; ſeries cœlum ac ſidera mouet, elementa in ſeipſa temperat, & alterutra commutatione tráſformat, eademq; naſcentia & occidentia omnia per ſimiles fetuum ſeminumq; progreſſus renouat, hęc etiam actus fortunaſq; hominũ indiſſolubili cauſarum connexione conſtringit, quę cum ab immobilis prouidentiæ proficiſcantur exordijs, ipſas quoq; immutabiles eſſe neceſſe eſt. Ita enim res optimè reguntur ſi manens in diuina mente ſimplicitas indeclinabilem cauſarum ordinem promat.

De Ratione caſus vel fortune. C. LVIII.

AVguſt. ſuper Gene. lib. 5. Nec omnino ſunt audiendi, qui putauerunt ſublimes tantummodo partes mũdi diuina prouidentia gubernari, hanc autem imam partem terrenam & humidam aeriamq; huiꝰ vicinioris qui terrã & aquarũ exalationibus humeſcit, in quo venti nubeſq; conſurgunt, caſibus potius ac fortuitis motibus agitari. atque vt hoc probare valeant, gemino vtuntur argumento, ſcilicet vel de conſtantia tempeſtatum, vel de felicitatibus hominum, quod non pro vitæ meritis accidant. Qui vtique ſi tantũ ordinẽ quãtus vel in mẽbris cuiuſlibet animãtis apparet, valerẽt cõſiderare, nõne clamarẽt ne puncto quidem tẽporis Deum a quo eſt oĩs modus mẽſuratũ omnis parilitas meritorum, omnis ordo ponderũ, ab eius gubernatione ceſſare. Quid ergo abſurdius, quid incõſultius poteſt ſentiri, quam totam illam naturam eſſe vacuam motu ac regimine prouidentiæ Dei, cuius extrema & exigua vides tanta diſpoſitione formari, vt his qui aliquanto attentius ea cogitant, ineffabilem admirationis horrorem incutiant? Cumque naturę corporis præcellat animę natura, quid dementius quam putare nullum eſſe diuinum iudicium de meritis hominũ, cum in eorũ carne tantæ illius ſolertiæ clareant indicia? ſed quia minima ac prompta ſunt noſtris ſenſibus, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo rerum euidentius. At illa quorũ ordinem videre non poſſumus, inordinata putant, qui eſſe non putant, niſi quod videre conſueuerunt, aut ſi putant, tale aliquid putant quale videre conſueuerunt. Nos aũt quorum greſſus, ne in illam peruerſitatem incidamus, eadem prouidentia regit, per ſacram ſcripturam ex operibus Dei ipſo adiuuante indagare conemur eandem ipſius prouidentiam. Hugo de tribus diebus. Ecce videmus, ꝙ Dei prouidentia ſapienter diſponens omnia, in cęlo luminaria collocauit, vt omnia ſubſtantia illuſtrarent, in aere ventis, & nubibus viam fecit, vt agitationibus ſuis diſperſæ pluuias deorſum funderent. In gremio telluris moles aquarum recipi iuſſit, vt per gurgites ſuos hinc & illinc quo eunti ferret iubentis diſcurrerent; quaſdam regiones ditauit vbertate frugum, quaſdam vinearum, alias oleorum, alias pecorũ, alias herbis virtuoſis, alias gemmis pretioſis, alias animalibus, ac beſtijs monſtruoſis, alias coloribus varijs, alias diuerſarum artium ſtudijs, alias metallorũ, alias thimiamatum generibus diuerſis, vt nulla prorſus ſit regio, quæ non aliquid præ cæteris nouum, ac ſpeciale poſſideat, nulla iterum, quæ non aliquid nouum, ac ſpeciale a cæteris accipere queat. Cętera quoque plurima, videlicet, quæ ſuperius dicta ſunt de iſta materia, in quibus palam eluceſcit gubernatoris prouidentia. Boetius vbi ſupra. Verum inquis, nihil ne eſt, quod vel caſuale, vel fortuitũ iure appellari queat? vtiq; quotiens aliquid cuiuſpiam rei gratia geritur, & quibuſdam cauſis aliud contingit, q̃ intendebatur, caſus vocatur, vt ſi quis agri colendi cauſa humũ fodiat, & rotus auri pondus inueniat, proprias. n. cauſas huiuſmodi habet euentus quarum improuiſus inopinatuſq; curſus caſum videtur operatus, licet ergo diffinire caſum eſſe inopinatum ex confluentibus cauſis in his, quæ ob aliud geruntur euentum. Concurrere vero, atq; confluere cauſas facit ille ordo ex mutabili connexione procedens, qui de prouidentiæ fonte deſcendit, cuncta ſuis locis, temporibuſq; diſponens.

Quòd ea quæ in vniuerſo confuſa, & conturbata videntur per prouidentiam Dei ordinantur. Cap. LIX.

HIc ordo res mutabiles aliqñ temere fluituras propria incommutabilitate oportet coerceat, quo fit vt eã, & ſi nobis hunc ordinem minimè conſiderare valentibus confuſa omnia, perturbataq; videantur: nihilominus tñ ſuus modus ad bonum dirigẽs, cuncta diſponit. Nihil. n. eſt, quod mali cauſa ne ab ipſis quidem improbis fiat, ne dum ordo de ſummi boni cardine proficiſcens a ſuo quoq; exordio deflectat. Quæ vero inquies poteſt vlla iniquior eſſe confuſio, q̃ vt bonis tum aduerſa, tũ proſpera: malis etiam optata, tum odioſa contingant? vt ergo nunc pauca, quæ ratio valet humana de diuina profunditate perſtringam, quicquid citra ſpem videas geri, rebus quidem rectus eſt ordo, opinioni vero tuæ peruerſa confuſio, ecce ſit aliquis ita bene morigeratus, vt de illo diuinum iudicium pariter, humanumq; conſentiat, ſed animi viribus infirmus exiſtat: huic forte ſi quid aduerſè contingat, eu lere deſinat innocentiam, per quam non potuit retinere fortunam. Itaq; ſapiens diſpenſatio parcit ei, quem aduerſitas deteriorem facere poſſit. Et alius cunctis viribus abſolutus: ſanctuſque ac Deo proximus: hunc quibuſlibet aduerſis contingi nephas prouidentia iudicat. adeo vt nec corporeis quidem morbis agitari ſinat. Sępe vero fit vt bonis ſumma rerum gerenda deferatur, quatinus exuberans improbitas retundatur. Alij quoq; prouidentia mixta quædam pro animarum qualitate diſtribuit, quoſdã remordet, ne longa fœlicitate luxurient, alios duris agitari ſinit vt virtutes animũ patientiæ vſu, & exercitatione confirment. Alij plus æquo metuunt, quod ferre poſſunt. Alij plus æquo deſpiciunt, quod ferre non poſſunt: hos ergo in experimentum ſui permittit prouidentia triſtibus duci. Quòd autẽ nunc triſtia nunc optata prouenuiunt improbis, ex eiſdem ducitur cauſis, quorum quidem ſupplicia nam ceteros a ſceleribus deterrent, tum ipſos quibus inuehuntur emendant. Iſta vero magnum bonis argumentum loquũtur, quid de huiuſmodi fęlicitate iudicare debeant, cum eam ſępe famulari etiã improbis cernant. Cęterum alicuius cauſa præceps eſt, atque importuna natura, vt eum in ſcelera potius exacerbare poſſet rei familiaris inopia. Huius morbo prouidentia collatæ pecuniæ medetur remedio: hic fœdatam probris conſcientiã ſpectans, ſecumque fortunam ſuam comparans, fortitan pertimeſcit, ne cuius iucundus eſt vſus, amiſſio triſtis ſit: mores itaq; mutabit, & dum fortunam amittere metuit, nequitiã derelinquit. Alios in cladem meritam præcipitauit indigne acta fœlicitas, quibus permiſſum eſt ius puniendi, & eſſet bonis exercitij, maliſque cauſa ſupplicij. Et ſæpe quidem ſumma prouidentia pertulit inſigne miraculum circa improbos, vt videlicet malos mali facerent bonos. Nam dum torqua ſibi a peſſimis quidem perpeti meruunt, noxiorum odio flagrantes ad frugem virtutis redeunt, dum illis ſtudent eſſe diſſimiles, quos oderunt. Sola enim eſt diuina vis, cui mala quæque bona ſint, cum eis competenter vtendo

alicuius

alicuius boni effectum elicit. Ordo nanque quidam cuncta complectitur, vt quod ab aſſignata ſibi ordinis ratione diſceſſerit, hoc licèt malum ſit, tamen ad ordinem relabatur, ne qnid in regno prouidẽtię temeritati, ſed omnia ſeruiant eius immutabili diſpoſitioni. Omnium quippe naturarum conditor Deus ad ſe dirigens cuncta diſponit, & dum ea quæ protulit in ſui ſimilitudine retinere feſtinat, malum omne de ſuæ reipublicæ terminis per ſatalis feriem neceſſitatis eliminat, quo fit vt etiam malorum quæ abundare credũt in terris, ſi diſponentẽ prouidentiã ſpectes nihil vſq; mali ꝑpeudis.

Vtrum ea quæ in mundo ſunt vel fiunt a præſentia Dei cauſentur. *Cap.* *LX.*

AVguſtinus de ciui. Dei lib. 6. Ex hoc autem quod dictum eſt ſupra, quòd, Deus non niſi ea quæ nouerat fecit, animo quiddam mirum, ſed tamen verum occurrit, videlicet quòd mundus iſte nobis quidem notus eſſe non poſſet: niſi eſſet, Deo autem niſi notus eſſet, eſſe non poſſet. Hugo de ſacramentis lib. 5. Verũ quia omnis ſcientia alicuius eſt, nequaquam in Deo pręſentia ab ęterno fuiſſet, niſi futurum eſſet aliquid de quo eſſet. Si ergo ex creaturis pendet præſentia Creatoris cauſaliter, prius eſſe videbitur quod creatum eſt, ipſo qui creauit illud. An dicemꝰ quia omnia in creatore ab æterno increata fuerunt, quæ ab ipſo temporaliter creata ſunt, & illuc ſciebantur, vbi habebantur, & eo modo quo habebantur, & non cognouit Deus aliquid extra ſe, quia omnia habet in ſe, nec ideo ibi fuerunt, quia hic futura fuerunt, nec cauſa illorum creditur fuiſſe ex iſtis, neque ideo, quia huc venerunt ibi fuerunt, quaſi eſſe non potuiſſent illa ſine iſtis, nam & illa fuiſſent, etiam ſi illa ex iſtis futura non fuiſſent: cum iſtorum cauſa non fuiſſent. Et fuiſſet quidem ſcientia eorum quæ eſſent, præſcientia autem non fuiſſet eorum quæ futura non eſſent, nec icirco minus aliquid in creatore fuiſſet, quia ipſa quę præſentia eſt ſcientia fuiſſet. Augu. de Tri. lib. 6. Cum ergo tempora decedunt ac ſuccedunt, ſcientiæ Dei non decedit aliquid vel ſuccedit, in qua nouit omnia quæ per ipſam fecit: non enim hæc quę creata ſunt ideo ſciuntur a Deo omnipotenti, quia facta ſunt, ſed potius quia immutabiliter a Deo ſciuntur, ideo facta ſunt. Petrus Lombardus. His tamen Auguſtini verbis videtur obuiare ſententia. Origenis: ſuper epiſtolam quippe ad Romanos ait. Non propter hoc aliquid erit quod Deus id futurum ſciat, ſed qnia futurum eſt, ideo ſcitur a Deo antequam fiat. Ecce videtur ſignificare quòd res futurę ſint cauſa præſcientiæ Dei, ibi vero contrarium, videlicet quia præſcientia ſit cauſa futurorũ, verum res futuras præſentiæ Dei nullatenus cauſam eſſe dicimus, & ꝙ ait. Origines ita exponimus, q̃a futurũ eſt, ideo ſcĩ a Deo antequam fiat, ideſt quod futurum eſt a Deo ſcitur antequam fiat, nec ſciretur niſi futurũ eſſet, vt videlicet ibi non vocetur cauſa, niſi ſine qua non fieret, ſic etiam Dei ſcientiam vel præſcientiã ſi tantũ ad notitiam referamus, dicimus non eſſe cauſam eorum quæ fiunt, niſi talem ſine qua non fiunt. Si vero ſcientiæ nomen etiam beneplacitum & diſpoſitionem includit, tunc recte poteſt dici cauſa eorum quæ Deus facit. Et hoc modo ſortaſſis Auguſtinus accipit, vbi dicit. Ideo ſunt quia nouit ideſt quia ſcienti placuit, vel quia ſciens vt eſſet diſpoſuit.

Quod Præſcientia neceſſitatem in rebus non ponit. *Cap.* *LXI.*

AVguſtinus de ciuitate Dei libro 5. Nec ipſam Dei præſcientiã ponimus ſub neceſſitate, licèt dicamus. Neceſſe eſt Deum cuncta præſcire ſicut nec poteſtas eius minuitur, cum mori fallíq; non poſſe dicitur. Quin potius ideo talia non poteſt, quia omnipotens eſt. Nam ſi talia poſſet, minoris vtiq; poteſtatis eſſet. Sic etiam neceſſe dicimus eſſe, vt quando volumns libero arbitrio velimus, & verum proculdubio dicimus, & non ideo liberum arbitrium neceſſitati quę libertatem adimit ſubijcimus. Nec propterea nihil eſt in voluntate noſtra, quia Deus præſciuit quod futurũ eſt in ea. Nõ.n qui hoc pręſciuit, nihil præſciuit, ſed aliquid, vnde ipſo vtiq; ꝑſcientię, eſt aliquid in noſtra voluntate. Quo circa nullatenus cogimur, aut retenta Dei præſcientia tollere volũtatis arbitrium, aut retento voluntatis arbitrio, Deum quod nephas eſt, negare pręſciũ futurorum. Sed vtrunque amplectimur, vtrumque fideliter & veraciter confitemur, illud vt bene credamus, hoc vt bene viuamus, male autem viuitur ſi de Deo nõ bene creditur, vnde abſit a nobis negare præſcientiam vt libere velimus, quo adiuuante ſumus liberi vt velimus. Proinde non fruſtra fiunt leges, obinrgationes, & exhortationes, laudes, & vituperationes, quia & ipſas futuras eſſe pręſciuit, ſed & præces valent ad ea impetranda, quæ ſe peccantibus daturum eſſe præſciuit, & iuſte præmia bonis factis, & ſupplicia conſtituta ſunt peccatis. Neq; enim ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præſciuit. Qui ſi nollit omnino non peccat, immo ideo non dubitatur ipſum peccare cum peccat, quia ille cuius pręſcientia ſalli non poteſt nõ fatum, non fortunam, non quodlibet aliud ſeipſum peccaturum eſſe præſciuit. Idem ſuper Ioannem. Itaque Deus futurorum pręſcius infidelitatem Iudęorum per Prophetam prædixit, ſed non fecit. Non enim ideo quenquã ad peccatum cogit, quia futura hominum peccata pręnouit, illorum enim peccata præſciuit non ſua, cuius ſalli non poteſt præſentia. Petrus Lumbardus. Ad hoc ſolet a quibuſdam opponi: aut aliter poteſt fieri quam Deus præſciuit, aut non. Si non, cuncta neceſſario eueniunt. Si ſic, præſcientia ſalli poteſt vel mutari. Ad quod dicimus, quòd huiuſmodi locutiones ſunt multiplices, aliter non poteſt fieri quàm Deus præſciuit. Impoſſibile eſt non eſſe qđ Deus præſciuit, & conſimiles. Si enim intelligatur coniunctim, vt conditio ſit implicita, hoc modo non poteſt aliter fieri quam Deꝰ præſciuit, ideſt non poteſt eſſe ſimile vtrunque ſcilicet quòd Deus præſciuerit ita fieri, & aliter fiat verum eſt. Si autem diſiunctim, vt dicatur hæc aliter euenire non poſſe quàm euenit ſicut Deus futurum præſciuit, ſalſum eſt.

Quod libertatem arbitrij non excludit. *Cap.* *LXII.*

BOetius de conſola. lib. 5. Dicis itaq; mihi cum maneas in diuina mente ſimplicitas indeclinabilem cauſarum ordinem promat. iſque ordo res mutabiles incommutabilitate ſua coerceat. In hac hærentium ſibi ſerie cauſarum eſt ne vlla noſtri arbitrij libertas an ipſos quoque humanorum motus animorum fatalis cathena cõſtringit. Eſt vtiq;, neque.n eſt vlla creatura rationalis quin eidem adſit libertas arbitrij, ſed non in omnibus eſt æqualis. Nam ſupernis diuiniſque ſubſtantijs, perſpicax eſt iudicium & incorrupta voluntas atque efficax optatorum præſto eſt poteſtas, humanas vero animas liberiores quidem neceſſe eſt eſſe, cum ſe in mentis diuinæ conſeruant ſpeculatione, minus vero cum ad corpora delabuntur minuſque etiam cum terrenis artubus colligantur. Extrema vero ſeruitus eſt cum vitijs deditę proprię rationis poſſeſſione ceciderunt, & quodammodo propria libertate captiuę ſunt. Quæ tamen ille ab æterno omnia proſpiciens intuitus prouidentiæ cernit ac ſuis quęque meritis prædeſtinata diſponit. At nimium inquis repugnare videtur vniuerſa prænoſcere Deũ & eſſe libertatis arbitrium. Nam ſi cuncta proſpicit Deus, nec vllo modo ſalli poteſt, quod futurum eſſe præuidit, euenire neceſſe eſt. Si enim aliorſum quam prouiſa ſunt detorqueri poſſunt, iam non erit futura præſcientia firma, ſed potius opinio incerta. Quod quidem credere de Deo nephas iudico. Quod ſi apud illum rerum omnium finem certiſſimum nihil incertũ eſſe poſſit, certus eſt eorum euentus quæ futura firmiter præſciuerit, quare nulla humanis conſilijs actionibuſque libertas eſſe comprobatur. Quæ nimirum ad vnicũ euentum immobiliter conſtringuntur. Idque videbitur omnium iniquiſſimum quòd nunc iudicatur æquiſſimum, videlicet improbos puniri vel iuſtos remunerari, quos ad alterutrum non propria mittit voluntas, ſed certa futuri cogit neceſſitas, vitia quoque noſtra ad omnium referentur actorem bonorum, itaque nec ſperandi aliquid nec deprecandi vlla ratio erit, quandoquidem omnia optanda ſeries indeflexa connectit. Sic ergo neceſſe humanum genus diſceptum atque diſiunctum ſuo fonte ſatiſcere. Vetus inquam eſt iſta prouidentię querela. Cuius ſcilicet caliginis cauſa eſt, quòd humanæ rationis modus ad diuinæ pręſcientię ſimplicitatẽ admoueri non poteſt, quæ ſi vllo modo quæat attingi, nihil prorſus relinquitur ambigui, verum ſtatuamus nullam eſſe præſcientiam futuri. Non ergo quantum ad hoc attinet quæ ex arbitrio veniũt ad neceſſitatem coguntur, non vtique ſi ſtatuamus iterum præſciẽtiam eſſe manebit, vt opinor, in nobis integra & abſoluta voluntatis libertas. Quæ ergo carent exiſtendi neceſſitate cum fuerint eadem vtique priuſquam fiant ſine neceſſitate futura ſunt, ſicut enĩ præſentium rerum ſcientia nihil neceſſitatis importat his quę fiũt, ita nec præſentia futurorum his quæ futura ſunt. Auguſtinus in libro de prædeſtinatione. Itaque præſcientia Dei hominem non cogit vt talis ſit qualem Deus eum futurum præſciuit.

Quod apud Deum ſit certa pręnotio rerum contingentium. *Capitulo.* *LXIII.*

BOetius Vbi ſupra. Sed hoc ipſum inquies dubium exiſtit an illarum quæ neceſſarios exitus non habent vlla prænotio eſſe poſſit, nihil enim putatur ſcientia comprehẽdi poſſe niſi certum, quoniam aliter quam ſe res habeat arbitrari ab integritate ſcientię creditur eſſe diuerſum. Cuius videlicet erroris cauſa eſſe cognoſcitur, quia omnia quę quiſq; nouit, ex ipſorum tantũmodo vi atque natura cognoſci eſtimat quę ſciuntur, quod vtique totũ contra eſſe probatur. Quicquid enim cognoſcitur, nõ ſm̃ ſui vim vel naturã, ſed ſcđm cognoſcentiũ ſacultatẽ potius comprehẽdiť: nam vt hoc breui exemplo liqueri poſſit, eandem corporis rotunditatẽ aliter viſus, aliter tactus agnoſcit. Ille ſiquidem eminns manens totũ ſimul iactis radijs intuetur, hic vero cohęrens orbi atq; coniunctus circa ipſum motus ambitum, rotunditatẽ partibus cõprehendit. Ipſum quoq; hmoinẽ aliter ſenſus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Superior nanque compre-

hendendi vis ampleſtitur inferiorem:inferior autẽ nullatenus conſurgit ad ſuperiorem,neque enim ſenſus extra materiam valet aliquid,neque vniuerſale imaginatio contuetur, vel ratio ſimplicem formam capit. Sed intelligentia quaſi deſuper ſpectans concepta forma quæ nulli alij nota eſſet valeat, quę ſubſunt etiã cuncta diiudicat. Nam & rationis,vniuerſum,vel vniuerſale,& imaginationis figuram, & materiale ſenſibile cognoſcit, nec ratione,nec imaginatione,nec ſenſibus vtens,ſed illo vno mentis ictu formaliter vt ita dicam cuncta proſpiciens: ratio quoque vniuerſale reſpicit nec imaginatione nec ſenſibus vtens imaginabilia vel ſenſibilia comprendit,vides ergo quòd in cognoſcendo cuncta ſua potius facultate quàm rerum cognitarum vtuntur, nec id iniuria eſſe probatur. Cum enim omne iudicium iudicantis actus exiſtat, neceſſe eſt vt operam ſuam quiſque non ex aliena, ſed ex propria poteſtate perficiat. Quod ſiquidem in ſentiendis corporibus quamuis afficiant inſtrumenta obiectę qualitates forinſecus, animique vigorẽ agentis antecedat paſſio corporis,quę etiam in ſe mentis actũ prouocet, atque interim quieſcentes intrinſecus formas excitat,ſi in quam in ſentiendis corporibus animus in ſe paſſionem illam non habeat, ſed ex ſua vt ſubiectam corporis paſſionem iudicat, quantomagis ea quę cunctis corporum affectionibus abſoluta ſunt, in diſcernendo non obiecta intrinſecus ſequuntur, ſed actum ſuæ mentis expediunt. Quid ergo ſi ratiocinationem ſenſus imaginatioque refragentur, illud vniuerſale nihil eſſe dicentes, quod ſeſe ratio intueri fatetur. In huiuſmodi lite nos qui tam ratiocinandi ac ſentiendi vim habemus, nonne rationis cauſam potius probaremus?huic vtique ſimile eſt, quòd humana ratio diuinam intelligentiam non putat intueri, niſi vt ipſa cognoſcere põt.

De Excellentia diuinæ mentis in intuitu rerum mutabilium.
Cap. LXIIII.

SI igitur nos vt rationis participes ſumus, ita diuinę mentis iudicium habere poſſemus,ſicut imaginationem ſenſumque rationi credere oportere iudicamus, ſic humanam rationem,ſeſe diuinę menti ſubmittere iuſtiſſimum cenſeremus. Et ſi eſt aliqua diuini humanique pręſentis digna collatio, ſicut nos temporali hoc quedam videmus preſenti noſtro,ita ille omnia ſuo cernit ęterno. Quapropter hęc diuina prenotio naturam rerum non mutat, & qualia in tempore olim futura, talia etiam pręſentia ſpectat, nec iudicia rerum confundit, vnoque ſuę mentis intuitu tam neceſſario quàm non neceſſario euentura dignoſcit,ſicuti nos dum,& ambulare in terra hominem,& oriri in cœlo ſolem pariter cernimus: quàmquam ſimul vtrunque conſpectum, tamen diſcernimus, & hoc quidem voluntarium, illud neceſſarium videamus. Hugo de tribus. Sicut igitur immutabilis eſt voluntas Dei qui nec mutat conſilium de preterito,nec propoſitum de futuro. Sic eius etiã cognitio immutabilis eſſe credenda eſt omnino, triplici enim modo mutabilitati ſubiacet humana cognitio,ſcilicet ꝑ augumentum, per diminutionem,per viciſſitudinem, per augumentum ſcilicet, vt cum diſcimus quod neſcimus,ꝑ diminutionẽ, vt quando quod ſcimus obliuiſcimur. Viciſſitudinem autem videmus quadripartitam eſſe,videlicet in eſſentia,in forma, in loco, in tempore:in eſſentia viciſſitudinem parit cognitio humana,quãdo nunc hoc,nũc illud cogitamus quia ſimul omnia ſenſu noſtro comprehẽdere nõ poſſumus. In forma vero,vt quando idipſum nunc tale, nunc autẽ tale tendimus,quia ſimul vtrunque non valemus. Porro in loco, vt quando nunc huc,nunc illuc cogitationẽ ducimus, quia ſimul vbique cogitatione eſſe non poſſumus. In tempore autem quando nunc præterita,nunc pręſentia,nunc futura conſideramus,quando nunc habitam cognitionem intermittimus,nunc intermiſſam iterum reſumimus. Quomodo itaque viciſſitudinem recipere ſapientia poſſit,quę omnia ſimul, & ſemel ſub vno viſionis radio comprehendat,ſimul omnia, quia omnem eſſentiam, omnem formam, omnia loca,omnia tempora. Semel autem, quia viſionem nec intermiſſam recipit,nec habitam intermittit,ſed quod ſemel eſt ſemper eſt omnia videt,& de omnibus omnia videt, & ſemper & vbique videt, quemadmodum ſi totum corpus tuum oculus eſſet,nec aliquid tibi eſſet,& aliud videre eſſet,quocunque ſe res verteret, ꝓſenſus tibi non eſſe non poſſet, & ſub vno viſionis ictu immobilis permanens,comprehendens quicquid quaque verſum in reſpectu haberes, immo non niſi ante te cerneres quicquid circunquaque poſitum haberes.Res tranſiret & viſio ſtaret & quocunque ſe ſua mobilitate verteret,ſtatim non niſi pręſens eſſet, nunc autem,quia ex parte vides mutabiliter vides,& cum res videnti tranſit,ac videri deſinit,aut ſecum viſionem mutabiliter trahit. Quod ſi totus oculus eſſes ſic mutabiliter non videres. Quicquid ergo ex parte eſt mutabile eſt, & quicquid non ex parte eſt non mutabile eſt. Deus autem cui idem eſt viuere & intelligere,cum per eſſentiam ex parte non ſit,nec per ſapientiam ex parte eſſe poterit, ſed ſicuti immutabilis eſt eius eſſentia,ita vt eius eſſentia,ita vt eius ſapientia.

Quod et cõtingẽtia ad diuinũ intuitũ relata ſĩt neceſſaria. C. LXV.

BOETIVS vbi ſupra. Sic ſi dicas, quod euenturum Deus videt id nõ euenire non poſſe, & ob hoc ex neceſſitate contingere, hoc ad nomẽ neceſſitatis aſtringas,fateor rẽ quidem ſolidiſſimę veritatis,ſed cui vix niſi diuini ſpeculator intuitus acceſſerit aliquis. Hoc eſt futurum cum ad diuinam notionem refertur videri neceſſariũ, cum aũt in ſui natura perpenditur liberum prorſus,& abſolutum. Duę ſunt etenim neceſſitates.vna ſimplex eſt, veluti,ꝙ oẽs homines mortales eſſe neceſſe eſt. Altera vero conditionalis eſt, vt ſi aliquẽ ambulare ſcias,ipſum ambulare,vel moueri neceſſe eſt. Quod enim quiſq; nouit, id aliter eſſe quàm notum eſt, nequit. Sed hæc conditio minime ſecum illam ſimplicem trahit,hanc enim neceſſitatem non ꝓpria natura,ſed conditionis adiectio facit. Atqui Deus ea quę ex arbitrij libertate proueniunt futura contuetur pſentia, hęc ergo ad intuitum Dei relata,per notionis diuinę conditionem neceſſaria fiunt. Per ſe vero conſiderata abſoluta naturę ſuę libertate nõ deſinunt, quo priuſquam fierent etiã nõ euenire potuiſſẽt. Verum ſi eſt inquiet in mea poteſtate fixum mutare propoſitũ, ꝓuidentiã euacuabo, cum quod illa prænoſcit fortaſſe mutauero. Reſpondebo te quidem propoſitum poſſe deflectere. Sed quũ & id te poſſe, & an facias quo ve conuertas pſens ꝓuidentię veritas intuetur, diuinam te preſcientiam vitare non poſſe ſicuti nec oculi pſentis intuitum effugere poteris, quamuis te in varias actiones libera voluntate conuerteris. Nunquã.n.ex tua diſpoſitione ſciencia diuina mutabitur,vt cum tu quidẽ nunc hoc,nunc aliud velis,ipſa quoq; noſcendi vices alternare videatur. Omne quippe futurũ diuinus præcurrit intuitus,vt vno ictu mutationes tuas manens preuenit,atq; complectitur,quam videlicet pręſcientiam non ex futurarum rerum euentu,ſed ex propria voluntate ſortitur,ne quod indignum ſcientię Dei cauſam futuram noſtra pręſtare dicantur, hæc ętenim ſcientię vis pręſentaria notione cuncta complectens,rebus omnibus ipſa modum conſtituit,nec rebus ipſa ſe ſubicit. Quæ cũ ita ſint,manet intemerata mortalibus arbitrij libertas, nec inique leges ſolutis omni neceſſitate voluntatibus pręmia proponũt, & pęnas,manet etiam deſuper ſpectator Deus cuncta pręſciens, bonis pręmia maliſque ſupplicia diſpẽſans,nec fruſtra ſpes atque præces in Deo poſitę ſicut, q̃ quũ rectę ſunt,inefficaces eſſe non poſſunt.

Quod Dei voluntas ſit prima & ſumma rerum omnium cauſa.
Capitulum LXVI.

AVguſtinus de Tri.lib.3. Porro voluntas Dei prima & ſumma cã omniũ ſpecierũ atq; notionum eſſe probatur, nihil .n. fit quod nõ de interiori,& intelligibili aula ſummi Imperatoris egrediatur. Augu.in enchere. Et quidem voluntas Dei ſemꝑ impletur, aut a nobis aut de nobis. A nobis,quando bonũ facimus. De nobis quando peccauimus. Gregorius in moralib⁹. Et ſicut iam dictũ eſt ſuperius multi voluntatẽ Dei inde peragũt vnde mutare contẽdũt eiuſq; cõſilio reſiſtẽtes obſequũtur,quia hoc eius diſpoſitioni militat quod per humanũ ſtudiũ reſultat. Augu.vbi ſupra Deus itaque quaſdam voluntates ſuas implet vtiq; bonas ꝑ maiorũ hominum voluntates malas, vti per maliuolos iudęos bona volũtate patris occiſus eſt Chriſtus pro nobis Quod bonum videlicet tantũ fuiſſe probatur, vt Petrus cum hoc fieri nollet: ſatanas ab eo vocaretur, aliquũ etiam bona voluntate vult homo aliquid quod De⁹ nõ vult, vt ſi bonus filius patrem viuere velit,quem Deus mori vult. Aug. vbi ſupra. Itaque prima rerum omnium cauſa voluntas creatoris eſt,quam nulla pręcedens cauſa mouit, quia ęterna eſt,nec ſubſequens aliqua cõfirmat,quoniam ex ſemetipſa iuſta eſt,ac ſcdm eã iuſtũ eſt omne,quod iuſtũ eſt. In beneplacito quidẽ & in ſigno beneplaciti eius eſt voluntas ipſius. Pręceptum eius & prohibitio ſigna quędam ſunt voluntatis eius,ſicut operatio eius ac permiſſio illius,veruntamen diſſimiliter. Non enim ſicut operatio eius ac ꝑmiſſio per omnia tenduntur, ſed ad creaturam rationalem tantũmodo diriguntur,nec omnino certum faciunt quid in beneplacito ęterno ſit, donec operatione, vel permiſſione probetur cum factũ fuerit. Innuũt tantũmodo,ꝙ ita ĩ volũtate iubẽtis exiſtat vt fiat,vel nõ fiat. Petrus Lumbardus. Vere quidẽ ac ꝓpriè voluntas Dei dicitur illa quę in ipſo eſt & in ipſius eſſẽtia eſt, hęc nimirum vna eſt, nec multiplicitatem recipit,nec mutabilitatem,quę inexpleta eſſe non poteſt. De hac enim propheta dicit. Quod omnia quęcunque voluit dominus fecit. Improprie vero voluntas Dei vocatur pręceptio, prohibitio,conſilium,promiſſio,operatio. Ideoque pluraliter aliquando ſcriptura pronunciat voluntates Dei vt ibi, Magna opera domini exquiſita in omnes voluntates eius Illa enim quinque ſecundum quidam tropum dicuntur voluntas Dei,quia ſigna ſunt voluntatis Dei,quę vna eſt,& immutabilis ideſt eius beneplaciti. Idcirco lector diligenter diſtinguat,vbi voluntatem Dei ſcriptura commemorat, iuxta quem modum accipi debeat, videlicet, vtrũ pro beneplacito Dei an ꝓ aliquo ſignorum accipi oporteat.

Cur & qualiter vult Deus eſſe mala. Cap. LXVII.

VGo vbi ſupra. Sed dicis iterum Si Deus voluit ita eſſe totum vt factum eſt, quia bonum eſt. Cur ergo pręcepit quod factum non eſt, prohibuitque quod factum eſt, cum bonum ſit vtrunque,videlicet & factum non eſſe quod factum non eſt, & fa-

ctum

ctum eſſe quod factum eſt. Conſidera nunc ꝙ omne quod bonũ dicitur, aut ſcdm ſe bonũ eſt: aut ad aliquid, quia.ſ.alicui bonũ eſt ipſumq; bonũ nõ eſt. Eſt aũt quoddã excellens & vniuerſaliter bonũ, qđ ad omnia omnibuſque bonũ eſt, Ideo ſummũ bonũ. Mediũ vero bonum qđ & ipſum bonũ eſt, & ad aliud bonum eſt Bonum aũt infinitum & extraneum quaſi ac ſolum eſt denominatiue qđ ad aliquid tantummodo bonum eſt. Nõ.n. quod ipſum eſt bonũ eſt, ſed quod ex ipſo eſt, quia niſi eſſet ipſum quod bonum nõ eſt, non eſſet ex eo quod bonum eſt, nec iccirco præſtant mala. quia ea ipſis bonum eſt, ſed præſtanti ſeruiunt & largienti, quia per ipſa non eſt, ſed per ipſum quod ex ipſis eſt. Itaq; mandatũ Dei, quia propter illum fit, cui præcipitur bonum ipſius eſt cui mandatur: fruſtra quippe mandatũ fieret, ſi non illi propter quẽ fieret bonũ exiſteret, maximè cum a bono mandatum eſſet. Contingit autem quod alicuius bonum eſt non ad oĩa bonum eſſe, & iterum quod alicuius malum eſt quoniam ex eo bonum eſt omnium, bonũ omniũ eſſe. Sic quod bonum eſt & alicui bonum eſt, minus bonum eſſe contingit quàm quod malũ eſt, & alicui malum eſt, & quoniã ex eo ipſo maius bonũ ẽ ex quo oĩum bonũ eſt. Et maius itaq; bonũ eſt illud eſſe a quo maius bonũ eſt, & cum illud alicui bonum non eſt, quia in toto bonum eſt. Nec in compenſatione minoris boni debet quod maius eſt bonũ ab eo qui optimus eſt impediri. Dicimus aũtẽ ꝙ maius eſt bonum ex bono & malo quàm ex ſolo bono eſſe bonũ. Itaque permitti mala debuerunt, vt eſſent, quoniam vt eſſent, id bonum erat, ex quibus bonũ futurũ erat. Præcepit ergo Deus quod bonũ erat, ſingulis, ac permiſit quod bonum erat vniuerſis, quoniam & maius erat bonum vniuerſitatis, quod impediri non debuit, & bonũ non erat, quod malum erat alicui, cuius maius actor eſſe non potuit. Ideo inquã vnicuique quod bonum erat, & quod illi bonũ erat præcepit, & illud ſe velle præcipiẽdo ſignificauit, nec a nobis exigitur, niſi quod noſtrum eſt tãtum. ſcilicet vt faciamus & approbemus in nobis ac diligamus, ſicut, & Deus diligit & approbat bonũ noſtrum tantũ vt ſimiles ei ſimus. Cumque nobis quod bonum noſtrum eſt præcipitur quod Deus hec vult nobis ſignificatur, nec fit niſi quod ipſe fieri vult. ſiue faciamus quod præcipit, ſiue non faciamus. Nam & ſi faciamus bonum hoc vult Deus, quia factum eſt & bonum eſt. Et ſi faciamus malum non approbat quod factum eſt, quoniam malum eſt, & tamen vult quod factum eſt, quoniã id bonum eſt quod factum eſt. Conſtat ergo omnipotens eius voluntas in beneplacito ſuo certa & ſumma bona quidem approbans, mala vero permittens ꝓp bona, & ſequuntur poſt ipſam ſigna eius, permiſſio.ſ. & operatio eius, quæ oſtendunt quod in illa eſt, quoniam in ipſis idem eſt. Adduntur quoq; præcepta. & prohibitiones. quæ ſignant nõ quid eſt illud. quod in ſumma voluntate fit. vt fiat, ſed quod in eius beneplacito, & approbatione ſit, ſi fiat.

Qualiter Malas voluntates moderatur voluntas diuina.

Cap. LXVIII.

PОrro quattuor modis Deus prauas hominum, & angelorũ voluntates ad imperium ſuæ diſponit voluntatis, vt in ea eniũ in quo diſplicet id quod eſt. quia malũ eſt, placeat quia eſt, quod ordinatum eſt, hoc inquam moderamen perficitur quattuor modis, aut.ſ. termino naturaliter collatę poteſtatis, aut miraculo temporaliter illatę impoſſibilitatis, aut obſtaculo extrinſecus adhibitę difficultatis, aut iudicio intrinſecus operantis diſpoſitionis. Itaque primum eſt quantum naturaliter poſſe conceditur. Secũdum quando idipſum poſſe naturale ſubita, & occulta diuinæ præſentię virtute ſine impedimento exteriori exprimitur. Tertium quãdo nutu diuino ꝑ alias poteſtates extrinſecus obuiantes aliarum voluntates, ne ad effectum veniant impediuntur. Quartum quando ipſa vis diuina quæ ab intus omni creaturæ præſidet. illas etiã voluntates quæ contra voluntatem ſuam ſunt, ad perficiendum ſuam voluntatem intorquet. Verum de hoc vltimo modo ſciendum eſt, quòd Deus malis voluntatibus non corruptionem, ſed ordinationem dare credendus eſt, voluntati etenim malæ ex ipſa eſt vitium quo mala eſt. Ordo autem ex Deo quo per ipſum velle ſiue ad hoc ſiue ad illud eſt. In velle ergo & vitium eſt, inquãtum ex volũtate mala eſt. Et ordo eſt, inquantũ ad hoc vel ad hoc ex diſponẽte eſt. Quodq; potius ad hoc quàm ad illud eſt. bonũ ẽ, quia ordo eſt, & ex bene diſponente eſt. Poteſt autem mala voluntas in ſe corrumpi ac reſolui per proprium motum. quod ei aliunde non datur ſed ſponte extra ſe per velle præcipitatur, eique via aperitur, & dum præcipiti qua vult ad ruinam diuina voluntas vel diſpoſitio viam aperit, ipſam inclinat quodammodo non tamẽ impellendo, ſed permittendo, nec illi Deus ruendi eſt actor ſed incedendi ordinator. Vnde Deus inquit Dauid præcepit illi, ſcilicet Semei vt maledicat mihi. Et propheta. In Die inquit illa ſibilabit dominus muſcæ &c. Et ego, ait Dominus, vocaui ſeruum meũ Nabuch, vt diſperdat terram &c. In his omnibus oſtenditur Deus ad iudicia ſua iuſta complenda voluntates malas hominũ

ſiue dæmonum, quibus vult modis & occaſionibus ſiue intus ſiue foris, & excitare ad volendum & dirigere ad perficiendum, & ordinare ad ſubſiſtendum. In quibus vtique Dei non eſt ꝙ ſunt, ſed ꝙ ordinatæ ſunt. hæc autem interna diſpoſitio inuiſibiliter præſidentis adeo eſt occulta, vt ipſas etiam voluntates malas in quibus fit lateat, quæ ſe ſuo ſolum arbitrio putant dirigi, quia ſe ſentiunt, præter coactionem arbitrio proprio moueri. Etenim quia non impelluntur, nequaquã intelligunt ꝙ diriguntur, & neſciũt ſe habere cauſam præcedentem vt ordinentur, quia non ſentiunt retrorſum impellentem, vt præcipitentur, peccatum enim eſt factũ vel dictum, vel concupitum aliquid contra legem ęternam.

Quod Naturalis ordo præcipitur obſeruari lege æterna. C. LXIX.

AVguſtinus contra Fauſtum lib. 2. Lex ęterna eſt ratio diuina, vel voluntas Dei naturalẽ ordinem iubens obſeruari, & vetans perturbari. Ordine autem naturæ conſtat animã præponendam eſſe corpori: Sicut autem anima corpus, ſic ipſius animę ratio cęteras eius partes quas cum pecoribus habet communes antecellit, & in ipſa ratione quæ partim eſt contemplatiua, partim actiua, proculdubio contemplatio præcellit. In hac enim imago Dei repræſentatur, quæ per fidem ad ſpeciem reformatur. Actio itaque rationalis debet obedire contẽplationi rationali, ſiue nũc per fidem operanti, ſiue in futuro per ſpeciem contemplanti, quãdo ſcilicet homines erunt ęquales angelis Dei. Nam & ipſi ſublimes angeli contemplationem & actionem ſuam habẽt, & id ſibi agendum imperant, quod ille iubet quem conſpiciunt, cuius ęterno imperio liberaliter, & ſuauiter ſeruiunt. Nos autem quandiu peregrinamur ab eo, pro modulo infirmitatis noſtræ iuſtè viuimus ſecundum ęternam legem qua naturalis ordo ſeruatur ſi viuamus ex fide non ficta quæ per dilectionem operatur, habentes in conſcientia bona immortalitatis & incorruptionis ſpem, & ipſius perficiendæ iuſtitiæ vſque ad ſuauiſſimam ſaturitatem quam in hac peregrinatione oportet eſurire ac ſitire, quandiu per fidẽ ambulamus non per ſpeciem. Qua propter hominis actio ſeruientis Deo, refrenat omnes mortales delectationes ad naturalẽ modum eos coercens, meliora inferioribus ordinata dilectione præponens. Si enim nihil illicitum delectaret, nemo peccaret. Peccat ergo qui delectationem illicitam relaxat potiuſquam refrenat. Illicitum autem eſt, quòd illa lege prohibetur qua naturalis ordo ſeruatur. Si autem eſt aliqua rationalis creatura quam nihil illicitum delectari poſſit, nequaquam in hoc genere factus eſt homo, nec angelus ille qui in veritate non ſtetit. Et magna quidem eſt humana creatura in ea poſſibilitate inſtaurata per quam ſi voluiſſet non cecidiſſet: magnus ergo dominus qui eam condidit, condidit enim & inferiores quæ non poſſunt peccare, condidit & meliores qui nolunt peccare. Beſtialis quippe natura non peccat, quia nihil contra legem ęternam facit, cui nimirũ ita ſubdita eſt vt eius particeps eſſe non poſſit, rurſus angelica ſublimis natura non peccat, quia ita particeps eſt legis ęternæ, vt ſolus eam delectat Deus, cuius voluntati ſine aliquo experimento tentationis obtemperat, homo itaque cuius propter peccatum tẽtatio eſt vita ſuper terram, ſubdat ſibi quod habet commune cũ beſtijs, ſubdat Deo quod habet commune cum Angelis, donec iuſtitia & immortalitate perfecta ab iſtis exaltetur, illis coæquetur. Mortales autem delectationes vel excitandæ, vel relaxandæ ſunt. vſque ad reparandam, vel cuſtodiendam ſalutem iſtam mortalẽ, ſiue vniuſcuiuſq; hominis, ſiue ipſius humani generis, vltra vero ſi prolapſæ fuerint, & contra temperãtiæ rationem hominem nõ ſe regentem accipiunt libidines erunt turpes & illicitę, doloribus emendari dignæ: ꝙ ſi talis etiam neglecta penitentiæ medicina diem fungat extremum, lex illa irreprehenſibilis cenſet eum iam non emendatione, ſed damnatione dignum. Hugo vbi ſupra. Ad naturalem quippe ordinem iuſtitię pertinet, vt aut peccata nõ fiant, aut impunita eſſe non valeant, quodlibet horum ſit, naturalis ordo ſeruatur, & ſi non ab homine certe a Deo, & ipſa peccata conſcientiam vexãt, ipſique animæ nocent, cum luce iuſtitiæ peccando priuant, etiam ſi dolores non conſequantur, qui vel corrigendis ingeruntur, vel non correctis vltimis reſeruantur.

Quod in eius ꝑceptis & prohibitionibus nulla ſit fallacia.

Cap. LXX.

QVia vero ſæpę Deus ꝑcipit, vt fiat quod futurũ non eſt, nec fiet, & prohibet vt nõ fiat, qđ futurũ eſt, & fiet, nec ẽ in eius beneplacito, niſi hoc ſolum vt fit quod fiet, videntur eius pręcepta fallacię obnoxia eſſe cum aliud ſignant, & affirmant de ipſius voluntate, grauiterque colluctatur humana conſcientia quare ꝑcepit Deus quod noluit, vel quare non eſt factum quod voluit. Si enim veritas eſt in præcepto, videtur quod præcipit voluiſſe omnino, & ſi omnipotentia in beneplacito conſiſtit, videtur factum eſſe quod voluit. Non eſt autem factum quod iuſſit, & factum eſt quod prohibuit. Tali quæſtione coartamur, & tamẽ vnũ a duobus facilius approbamus, quia voluit magis bonum quod

præcepit, quàm malum quod permiſit, cum tamen quod præcepit bonum non ſit factum, ſed malum quod permiſit, facile nimirū & ſine conſciæ ſcropulo dicitur, quòd Deus bonum vult. Si vero dicatur Deus malum velle, auditu eſt graue, non quia non bene dicitur, ſed quia non bene intelligitur, malum quippe vult eſſe, & tamen malum non vult, quia non eſt in eius approbatione. Et in eo quod malum vult eſſe, non vult niſi bonū, quia bonum eſt eſſe malum. Sed fortaſſis alicui videntur excuſabiles mali, cū mala faciūt, quia Dei voluntas impletur in malis quæ agunt. At vero ſuę voluntati reſiſtendo vt fiat quod non vult, quia non poſſunt, ſed tantum reſiſtere volendo, quia mali ſunt, & hæc ipſa eorum mala voluntas culpa eſt, qua ſcilicet aliud volunt, facultas autem iſta, qua aliud non poſſunt. Cumq; quod Deus vult volunt ipſi, non ideo ſunt boni, quia non ideo volunt quoniam Deus vult, & quod volunt ipſum Deus non vult. Approbant enim & diligūt quòd odit Deus, ac per hoc Deo contrarij ſunt & mali ſunt, non efficiendo contrarium eius voluntati. Sed amando contrarium eius voluntati atq; dilectioni. Hugo de ſancto Victore. Præcepta Dei multis nominibus ſignificantur, via dicuntur quia ea faciendo peruenimus ad vitam. Lex quia obſeruationum ritu propoſito ligāt. Teſtimonia, quia euidenter admonent pęnis vel promiſſis conteſtātes. Mandata quia facienda indicūt. Iuſtificationes, quia impleta a reatu liberant. Iudicia quia vnicuiq; pro merito debitam retributionem pronunciant. Sermones, quia narrando inſtruunt. Veritas, quia ita eſt vt dicunt. Iuſtitia, quia nihil inordinatum continent.

Qualiter ab illa ſumma lege lex apud homines eſt tranſcripta. C. LXXI.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 10. Lex autem ſcripta diſtributione temporum eſt hominibus data, quæ prius haberet promiſſa terrena, quibus tamē ſignificarentur æterna, quæ & in viſibilibus ſacramentis celebrarent multi, & intelligerent pauci. Data eſt autē angelorū edictis ſed vocibus humanis, ab illo qui nō ſenſibiliter, ſed intelligibiliter, nec tpaliter ſed ęternaliter loqui, nec incipit, nec deſinit, quod apud illum ſincerius audiunt non corporis aure ſed mentis illi eius miniſtri nuncij qui eius veritate perfruuntur incommutabili. Quodq; faciendum & vſq; in hoc viſibilia & per ſenſibilia perducendum ineffabilibus modis audiunt incunctanter atq; indifficulter efficiunt. Idem contra Fauſtum li. 1. Et lex quidem per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad propbetatum impletionem, & quia vtrunque per Chriſtum factum eſt, Ideo nō venit legem ſoluere, ſed adimplere, nō vt legi adderentur, quæ deerant, ſed vt fierent quæ ſcripta erant. Plenitudo quippe legis eſt dilectio quā dedit fidelibus ſuis ſpiritū ſanctum mittendo, vnde Apoſtolus. Charitas inquit Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis. Et ipſe dominus. In hoc ait, ſcient omnes quia mei eſtis diſcipuli ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Impletur ergo lex vel cum fiant quæ præcepta ſunt ibi, vel cum exhibentur quæ ibi prophetizata ſunt, lex enim & prophetę vſq; ad Ioannem, lex vt reos faceret, qui deſiderarent ſalutem, prophetę vt promitterent ſaluatorem. Idem in libro quæſtionum. 81. Quiſquis autem veteris ac nouę legis diſpenſationes pro temporum congruentia generis humanę diligenter ætatibus diſtributas cōſiderat, ſatis, vt eſtimo intelligit, quid ętati priori generis humani, & quid poſteriori conueniat: diuina quippe prouidentia pulchre omnia moderate, ſic vniuerſas generationum ſeries ab Adam vſq; ad ſæculi finem adminiſtrat, tanquam vnius hominis à pueritia vſque ad ſenectutem ętatum gradibus terminatis vita diſtinguatur. Ideoq; virtutum etiam gradus minoribus vſque ad ſummam ac perfectam iuſtitiam veniatur, illum diſtinguere conuenit, qui piam diuinis lectionibus animum intendit, ne forte cum aliquādo paruis parua, aliquando maioribus maiora tribui inuenerit, ea putans in comparatione maiorum ea quæ minora ſunt peccata eſſe, non arbitretur illa Deū imperare decuiſſe. Idem in libro de ſermone domini in monte. Itaque phariſeorum iuſtitia eſt non excedere modum in vindicta, id eſt vt non plus quiſq; rependat vindictę quam accepit iniurię, & hæc eſt pacis inchoatio. Perfecta vero pax eſt nullam velle vindictam omnino. Inter illud ergo quod præter legē eſt, ſcilicet vt maius malum reddatur pro minore malo, & hoc eſt quod dominus in euangelio perficiendum diſcipulis ait. Non malum reddi pro malo medium locum tenet, quod in lege. Moyſi ſcriptum eſt, vt tantum reddatur quantum acceptum eſt, per quod a ſumma diſcordia tranſitus ad ſummam concordiam pro temporum diſtributione factus eſt. Idem in lib. ſoliloquiorum primo. Deus ergo eſt de cuius regno lex etiā in iſta regna deſcripta eſt, cuius legibus liberum eſt arbitrium animæ, boniſq; præmia, & malis pœnæ, fixis per omnia neceſſitatibus ſunt diſtributę, à quo manant vſque ad nos omnia bona, a quo coercentur à nobis omnia mala.

Qualiter eiuſdem legis a ore humanis mentibus eſt impreſſa. C. LXXII.

GLoſa ſuper epiſtolam ad Romanos. Porrò gentiles, & ſi non habeant ſcriptam legē habent tamen naturalem, qua intelligunt, ſibique conſcij ſunt, Quid ſit bonum & quid ſit malum. Lex enim naturalis eſt nemini iniuriam inferre. nihil alienum præripere, à fraude & periurio abſtinere, alieno cōiugio non inſidiari, cæteraque huiuſmodi. & vt breuiter dicatur, quod tibi non vis fieri nolle alij facere, quod euangelicę concordat doctrinæ. hanc itaquā legem habent ſcriptā in cordibus iuxta quod ait Apoſtolus, quod gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt: non enim vſq; adeo eſt in anima humana imago dei terrenorum affectuum labe detrita, vt nulla in ea remanſerint liniamēta, nec omnino deletum eſt, quod ibi per imaginem Dei cū crearetur impreſſum eſt, proinde vitio per gratiam ſanato naturaliter fiunt ea quæ legis ſunt, nō quòd naturæ nomine negetur gratia, ſed potiùs intelligitur per gratiam reparata natura, qua ſ. gratia, in interiori homine innouato, lex iuſtitiæ ſcribitur quam deleuerat culpa. hoc etenim illic ſcribitur per renouationē, quod deletū eſt per vetuſtatem. Tales ergo & ſi non habent in ſcriptis verba legis, tamen indicijs operum oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, id eſt firmiter infixum rationi eorum, dum illa, ſ. opera laudant quæ lex iubet. illaq; damnant quæ lex prohibet. Vnde & in die iudicij proprię cogitationes eos defendent vel accuſabunt. non illæ quidē quæ tunc erunt, ſed illæ quę nunc in eis ſunt, quarum quędam notæ & ſignacula in eorum cordibus relinquentur, velut in cera. Vnde de reprobis ſcriptum eſt Venient in cogitatione peccatorum ſu. tim. & traducent illos ex aduerſo iniqui. Gregorius in moralium lib. 17. Hinc & alibi de creatore ſcriptū eſt, quòd in manu omnium hominum omnia ſignat, ut nouerint ſinguli opera ſua & ipſi ergo qui præceptis dominicis erudiri contemnunt utrum mala ſint an bona quæ faciunt, ſciunt. Nam ſi bona neſciunt facere cur de factis aliquibus gloriantur in oſtentatione? Rurſum ſi male agere ſe ignorant cur in eiuſdem factis alienos oculos declinant? hinc bene & per quendam ſapientem dicitur. cū enim timida ſit nequicia dat teſtimonium condemnationi, quia uidelicet dum de facto ſuo conſcientiam pulſans timor redarguit ipſa ſibi teſtimonium perhibet damnabile eſſe quod agit: quocirca per Ioannem dicitur. Si cor noſtrum non comprehenderit uel reprehenderit nos fiduciam habemus apud Deum fugiant ergo iniqui humanos oculos, certe non fugere poſſunt ſemetipſos. Nam quia malum quod faciunt nouerunt, habent teſtimonium conſcientiam, habent iudicem rationem ſuam. In peccato ergo quod committunt prius contra ſe inueniunt iudicium ſuæ rationis, & poſt ad diſtrictionē æterni producuntur examinis. Et hoc eſt fortaſſe quod per pſal. dicitur. Abyſſus abyſſum &c. Ipſi itaq; ſibi in conſcientia teſtes ſunt, quia excuſabiles non ſunt. Eo enim ipſo quod rationalem creaturam Deus hominem condidit, in manu omnium hominum ſignat ut ſinguli opera ſua nouerit. Auguſti. de Trinita. lib. 14. Anima ſiquidem humana & cum ab illo auertitur, illius quodammodo luce tangitur, hinc eſt, quòd etiam impij æternitatem cogitant, multaque in moribus hominum rectè reprehendunt, & rectè laudant, quibus uident quomodo quiſque uiuere debeat, etiam ſi nec ipſi eo modo viuant, & ibi eas vident, non enim in ſua natura, cum procul dubio mente videantur iſta, eorumque mentes conſtet eſſe mutabiles, has vero regulas immutabiles, ſed nec in habitu mentis ſuæ, cum illæ regulæ ſint iuſtitiæ, mentes autem eorum conſtat iniuſtas eſſe, vbi nam ergo ſcriptę ſunt illę regulæ? vbi quid iuſtum ſit, etiam iniuſtus agnoſcit. vbi habendum eſſe quod ipſæ non habet, cernit, vbi inquam ergo ſcriptæ ſunt, niſi in libro lucis illius quæ veritas dicitur? vnde lex omnis iuſta deſcribitur, & in cor hominis qui operatur iuſtitiam non migrando, ſed tanquam imprimendo transfertur, ſicut imago ex annulo & in ceram trāſit, & annulum nō relinquit. Qui autem non operatur, & tū quid operandū ſit ipſe eſt tamē, qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur. Qui autem nec videt quemadmodum viuendum ſit, excuſabilius peccat, quia non eſt tranſgreſſor incognitę legis, ſed etiam ipſe aliquotiens vbiq; præſenti ſplendore veritatis attingitur cum admonitus confitet.

De Amore Dei ad opera ſua. C. LXXIII.

DIoniſius in libro de diuinis nominib. Audet et hoc differētię vera rō, quia ipſe qui oīū cauſalis exiſtit, per excellētiā bonitatis oīa quæ fecit amat, & continet & conuertit. Eſt ēt diuinus amor optimus, optimi per optimum, ipſe nanq; benefactor & exiſtentium & in optimo per excellentiam ante ſubſiſtens, non ſinit ipſum in ſeipſo manere infecundum. Mouit autem ipſum in agendum innata excellentiam genitiuam omnium. Eſt enim irrationale ac ſtultum nō intentiones virtuti ſed dictionibus attendere, nec eſt proprium diuina volentium intelligere. Scribit autem & diuinus Ignatius, amor meus eſt crucifixus. Multitudines autem non capientes vniforme diuine ac proprie & vere amato-

re

rie nominationis, ſemetipſos in partibile, & corporale ac diuiduũ labefacere, cum non ſit verus amor, ſed vmbra, vel magis caſus a vero amore. Remotum eſt.n. a multitudine diuini, & vnius amoris ſingulare, in quem cum animus reſtituitur, in ipſo difficultas abſoluitur. Eſt & extaticus amor diuinus, non ſinens ſeipſos amantes penitus eſſe. Dicendum eſt ergo excellentis vnitatis amatoriũ motum ſimplum per ſeipſum actuum in optimo præexiſtentem, & ex optimo exiſtentibus emanantem, & iterum ſe conuertentẽ in optimũ, & in ſe ipſo infinitum, ſed & principio carẽs oſtenditur amor diuinus, ſicut quidam æternus cyclus per optimũ inenarrabili conuerſione circumiens, & in eodem, & per id ipſum, atque prouenieſ ſemper & manens, ac reuolutus, hæc & vir ſanctuſ.ſ. Ierotheus perfector noſter communis, ex amatorijs introducit Hymenis. Amorem inquit, ſiue diuinum, ſiue angelicum, ſiue intellectualem, ſiue animalem, ſiue naturalem dicamus vnitiuam quandam, & continuatiuam virtutem intelligimus ſuperiora quidem mouentem in inferiorum prouidentiam, & æquiformia in ſociabilem viciſſitudinem, & nouiſſima, ſubiectaq́; ad meliorum, & ſuperpoſitorum cõuerſionem iterum ait, dicamus, quia vna quædã eſt virtus ſimplex ſe ipſam vnitiuam quandam temperantiam ex optimo vſque ad exiſtentium nouiſſimum mouens, & ab illo iterum conſequenter per omnia vſque ad optimum ex ſe ipſa, & per ſe ipſam, atq; ad ſe ipſam reuoluens. Auguſtinus ſuper Gen. lib. 1. Ineſt aũt Deo bonitas ſumma, & quidem non ex indigentia, ſed ex beneficientia veniẽs amor in opera ſua, vnde & quia indignus amor, & egenus ita & diligit, vt rebus quas diligit ſubijciatur, ob hoc in principio Geneſis, vbi ſpiritus Dei commemoratur, in quo ſancta eius beniuolentia, dilectioq́; intelligitur, rerum formandarum materiæ ſuperferre dicitur, ne facienda opera ſua per neceſſitatem indigentiæ potius, q̃ per abundantiam beneficientiæ Deus amare putaretur. Idẽ de Trinitate lib. 5. Abſit aũt vt Deus temporaliter aliquem diligat quaſi dilectione noua, omnes.n. ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem dilexit, ſicut eos prædeſtinauit. Sed qñ conuertuntur, & inueniunt illum tunc incipere ab eo dicuntur diligi, vt eo modo dicatur quo poteſt humano affectu capi, quod dicitur. Sic & cum iratus malis, & placidus bonis oſtenditur, non ipſe, ſed illi mutantur ſicut lux firmis oculis lenis eſt, infirmis aſpera, ipſorum. ſ. mutatione non ſua. Idem in libro 7. Denique Spiritus ſanctus dicitur charitas patris, & filij vtrumq; coniungens, nosq́; ſubiungens. Hugo in li. de tribus diebus. Hic eſt inquit pater, filius meus dilectus, in quo mihi complacui, hoc eſt, quod mihi de me placet, in ipſo eſt, quia quod ego ſum, ipſe eſt. Quicquid mihi placet in ipſo, ac per ipſum mihi placet, ipſe eſt ſapientia per quam feci omnia, in ipſo æternaliter diſpoſui, quicquid temporaliter feci. Et tanto amplius vnumquodque opus meum diligo, quanto perfectius illud primæ diſpoſitioni concordare video. Nolite putare q̃ tantum ipſe ſit mediator in reconciliatione hominum, quia per ipſum etiam commendabilis, & placita ſit aſpectui meo conditio omnium creaturarum. In ipſo examino cũcta opera mea que facio, & non amare nequeo quod intueor ſimile illi quem amo. Solus ille me offendit, qui ab eius ſimilitudine recedit.

Quod bonum appetunt omnia. Cap. LXXIIII.

DIonyſius vbi ſupra. Eſt itaq; bonum principium, & finis omnium, pp bonum.n. omnia, & quæ contraria mala, agimus ſiquidem, & malũ deſiderantes bonum, ipſa denique diuina bonitas & prouidentia ex nibus creaturis eſt laudanda, qm & circa ipſam, & propter ipſam, & in ipſa omnia conſtituta, ipſamq́; deſiderant omnia, & verè laudatur ſubſtantia omniũ inchoatiua, & conſummatiua, continẽs omnia cuſtos, & paſcens, omnia ad ſeipſam conuertens, & hæc adiuuans. Itaq; laudatur bonum ſm nos, vt principium, & finis, & continentia omnium exiſtentium, vt forinſecum non exiſtentium, vt malorum non cauſale, vt omnibus appetibile, omnipotens.n. Therarchia omnibus amabilis eſt, immittens omnibus voluntarias copulationes, & dulces partes diuini, & omnipotentis, & immaterialis bonitatis ipſius amoris. Ariſtoteles in lib. Æthi. Deniq; omnis ars, & omnis doctrina, ſimiliter aũt, & operatio, & prohæreſis boni alicuius operatrix eſſe videtur. Ideoq; optime enunciant bonum, quod omnia appetunt, & omnis cognitio, & prohæreſis bonum aliqđ exoptat. Auguſtinus de ciuit. Dei li. 18. Proinde philoſophi quondam inter ſe diſſentientes. Alij finem boni cõſtruebant in corpore. ſ. voluptatem. Alij aũt in animo. ſ. virtutẽ. Alij vero extrinſecus & poſita bona ad animam, & corpus addebant, has & alias diſſentiones pene innumerabiles, impia mundi ciuitas gremio ſuo continuit, non de agris, vel domibus, aut aliqua pecuniaria ratione, ſed de his rebus quibus, aut miſere viuitur, aut beatè, vbi & ſi fortaſſis aliqua dicebantur vera, eadem licentia dicebantur, & falſa. Cicero in Tuſcula. lib. 4. Certè naturæ omnes ea quæ videntur bona ſequuntur, fugiuntq́; contraria. Idem in eodem lib. 5. Stoici bonorum finẽ eſſe ſenſerunt congruere naturæ, & cum ea conuenienter viuere. Idem in libro de amicitia. Illos itaque bonos viros appellando putemus, qui quantum homines poſſunt, naturam optimam bene viuendi ducem aſſequunt. Idem de Officijs lib. 3. Neiope multo magis ſecundum naturam eſt cõmunitas & liberalitas & iuſtitia, quam voluptas diuitię & vita, homo deniq; obediens naturę non poteſt homini nocere, nihil enim tam ſecundum naturam quam vtilitas eſt. In re vtili certe turpitudo eſſe non poteſt.

Qualiter diuina bonitate perfuſa eſt omnis creatura. Cap. LXXV.

DIoniſius vbi ſupra. Diuinæ bonitatis imago ſignificatiua eſt magnus iſte ſol viſibilis, qui omnia quæ participare illũ potuit, illuminat, ad generationẽ ſenſibilium corporum cõmittitur, eaq; ad vitam mouet ac nutrit, & auget ac perficit, & purgat ac perficit, & purgat ac renouat. Eſtq; horarum menſura ac numerus, & totius temporis lux. Illa enim lux omnia ſoluta facit & congregat diſperſa, & ad ſe conuertit omnia viſibilia, eamq; deſiderant omnia ſenſibilia, vt aut mouendi aut viuendi aut illuminandi & calefaciendi, & omnino comprehendi a lumine appetentia. Sic etiam principaliter & vnifica deitas ad ſemetipſam omnia conuertit, & diſperſorum congregatrix eſt principaliter omnia q̃ ipſam concupiſcunt. Intellectualia quidem & rationalia ſciẽter, ſenſualia ſenſibiliter, ſenſus autem experientia inſito motu vitalis appetitus. Inanimalia vero & tamen exiſtentia ad ſolam eſſentialem participationem. Sicut autẽ ignorantia errantium eſt ſeparatrix, ita inuiſibilis luminis preſẽtia illuminatorũ eſt cõgregatrix, & nutrix, ac perfectiua & cõuerſiua, ita vere vt ex multorũ opinione variorum conuertens varios vultus vel potius fantaſias in vnã veram ac puram & vniformem ſcientiam congregans, & vna e nutrice ſcientia implicans, & primo quidem errorẽ omnem ab animabus abigit, eiſq; lumen inuiſibile tradit. Primo quidem claritatis moderata illuſtrando, deinde vero illis tanquam lumen deguſtantibus magiſq; deſiderantibus ſemetipſam amplius dando, & quia dilexerunt multum, ſuper eas in ea q̃ altiora ſunt extendendo, deniq; ſupereſſentiale bonũ & pulchrum omnibus ab illo exiſtentib. fontalis radij ſui pulchrificas traditiones diſtribuit, velut omniũ bene compactionis & claritatis cauſale, ac velut omnia vocans ad ſe, hinc etiam pulchrum dicitur, velut tota in totis in ſe congregans. Bonum etiam vniforme dicitur, vt omnis boni fontem ac pulchritudinem ſupereminenter in ſemetipſo præferens. Singula vero q̃ ab ipſo ſunt ſecundum propriam rationem queq; ſunt bona, & per bonum omniũ copulationes & amicitię atq; ſocietates, & bono adunantur omnia, ipſa ſiquidem per omnia veniens perfectiſſima bonitas, non ſolas implet cum ſe optimas eſſentias, ſed extenditur vſq; ad nouiſſimas: his quidem vniuerſaliter adueniens, his autem minus, alijs vero nouiſſimè. Quod ergo per omnem modum bono priuatum eſt, nec eſt, nec erat, nec erit, nec eſſe põt. Quod aũt priuatur bono per irrationabilem concupiſcentiam, participat tamen bonũ ſecundũ ipſam vnitatis & amicitię obſcurã conſonãtiã.

Quod Solus bonus Deus creat vniuerſa. Cap. LXXVI.

IOhannes Damaſcenus lib. 2. Quoniam ergo bonus eſt ac ſuper bonus Deus, non eſt ſui contemplatione contentus, ſed bonitatis ſuperabundãtia quędam generari quibus bene facere acceptauit, & participatiua ſuæ bonitatis ex nõ ente ad eſſe vniuerſa viſibilia & inuiſibilia deduxit & cõdidit, eiſq; qui ex viſibili & inuiſibili conſtat hominem compoſuit. Auguſt. ſuper Geneſim lib. 8. Nullo quippe bono Deus extra ſe indiget qui bono quod fecit non eget. Quibus autem bonis laudabiliter non egeret ſi nulla feciſſet. Bona quidem facere ſi non poſſet, nulla eſſet potentia. Si autẽ poſſet nec faceret, magna eſſet inuidentia. Quoniam ergo omnipotens ac bonus exiſtit, omnia valde bona fecit. Idem de ciui. Dei li. 12. Cęterum quęlibet cauſę corporales vel ſeminales gignendis adhibeantur rebus, ſiue hominum aut angelorum aut quorumlibet animaliũ operationibus, ſiue marium ac fœminarũ commixtionibus, ipſas omnino naturas q̃ ſic vel ſic in genere ſuo efficiantur, non facit niſi ſũmus Deus, cuius occulta potentia cuncta penetrãs, incommutabili preſentia facit eſſe quicquid eſt aliquo modo exiſtens. Qui etiã ſi potentiam ſuã fabricatoriã rebus ſubtrahat, omnino non erunt ſicut antequam fierent omnino non fuerunt. Idẽ de tri. li. 3. Aliud ſiquidem eſt ex intimo ac ſummo cauſarum ordine condere creaturam & adminiſtrare, quod qui fecit ſol. creator eſt Deus. Aliud vero pro diſtributis ab illo viribus & facultatibus aliquam operationem forinſecus admouere, vt tunc vel tunc, ſic vel ſic exeat qđ creatur. Iſta quippe originaliter atq; primordialiter in textura quadam elementorũ cuncta iam creata ſunt, ſed acceptis oportunitatibus prodeunt; nam ſicut matres grauidę ſunt fetibus, ſic mũdus ipſe cauſis naſcentium eſt grauidus. Quę quidem in illo non creant, niſi ab illa ſumma naſcentia, vbi nec oritur nec moritur aliquid, nec incipit eſſe nec deſinit, penes quem primitus ſunt omniũ quæ ſunt numeri, menſuræ, & pondera. Sicut ergo nec parẽtes filiorum, nec agricolas frugũ creatores dicimus, quãuis eorum extrinſecus adhibitis ita motibus, illa creanda operetur interius virtus Dei, ita nec bonos, nec malos angelos fas eſt quarũcunq; rerũ creatores putari, ſed pro ſubtilitate ſui ſenſus & corporis ſemina rerum nobis

eocultiora mouerunt.eaſque per congruas temperationes elementorũ latenter ſpargunt. ſicq; & gignendarũ rerum & accelerandorum incrementorũ occaſiones tribuunt, verũ nec boni hoc,niſi inquantum Deus præcipit, nec ma i hoc ininſte faciunt, niſi quantũ Deus iuſte permittit. Sed neque Iacob creator colorum in pecoribus fuit, quod bibentibus matrib⁹ in conceptu varias virgas quas intuerentur appoſuit; neque vero ipſe pecudes varietatis ſuę procuídubio fuerũt creatrices, vt enim de pecorib.nõ virgę naſcerenť, ſed pecora, fecit: hoc incommutabilis ratio Dei ſapientię per quã creata ſunt omnia: vt autem de varietate virgarum color pecorũ conceptorum aliquid duceret hoc anima grauidę pecudis fecit per oculos affecta forinſecus,ſecum quæ pro modulo ſuo formandi regulã trahens interius,quã de intima potentia ſui creatoris accepit.

Quod immutabilis permanens mutat vel innouat inferiora. Cap. LXXVII.

PEtrus Lumbar. in ſent.lib. 2. Sicut aũt ex calore ſolis aliqua fieri contingit,nulla tamen in ipſo vel in eius calore facta mutatione vel motione, ſic ex Dei voluntate habẽt eſſe noua ſine actoris mutatione. Aug.de ci. Dei lib.12. Bonum itaq; ſolum ſimplex & ob hoc ſolum incommutabile eſt, quod Deus eſt. Ab hoc autem bono bona creata ſunt omnia, ſed non ſimplicia: & ideo mutabilia. Idem in lib. confeſſi .1. O igitur ſumme Deus,optime, potentiſſime, ſecretiſſime, præſentiſſime, pulcherrimè, ſtabilis, & incomprehenſibilis, & imutabilis vnitas omnia: nunquam nouus, & innouas omnia,nunquam vetus & in vetuſtatem perducis ſuper bos ac neſciunt ſemper agens,ſemper quietus,colligens & nõ egẽs portans & implens ac protegens, creans & nutriens ac perficiens, amans nec æſtuans, zelas & ſecurus es: pœnitet te & non doles: iraſceris & tranquillus es, opera mutas & non mutas conſiliũ. Quæris cum nihil deſit tibi, recipis quæ inuenis & nunquã amiſiſti,nũquã inops & gaudes lucris, nunquam auarus & vſuras exigis. Semper erogatur tibi vt debeas, & quis habeat quicquam non tuum, reddis debita nulli debens: donas debita nihil perdens. Gregorius in moral. lib. 10. Licèt autem Deus apud ſe nunquam mutetur, in ſcriptura tamen ab humanis in eum qualitatibus vocabula quędã tracta ſunt: dum ad infirmitatis noſtrę verba deſcenditur: verbi gratia,quia caſtitatem animę cuiuſque cuſtodit, humano modo zelans vocatur,quamuis mentis cruciatu non augatur vel vrgatur. Et quia percutit culpas: iraſci dicitur, quamuis nulla perturbatione animi moueatur. Et quia quod voluerit mutat, pœnitere dicitur,quamuis rem quidem mutet,conſilium vero non mutet,cumque miſerie noſtræ ſubuenit, miſericors vocatur: qui tamen cor miſerum nunquam habet. Et quoniam ex quę nobis futura ſunt videt: quę tamen ipſi ſemper preſto ſunt: præſcius dicitur, quamuis nequaquam futurum præuidet quod præſens videt. Nam & quęcunque ſunt nequaquam in æternitate vidẽtur ideo quia ſunt, ſed quia vidẽtur ideo ſunt. Dũ ergo ad verba mutabilitatis noſtræ deſcenditur, quibuſdam ex eis gradibus factis & iuxta nos poſitis per ea quæ nobis vicina ſunt, aſcendat qui poteſt ad incommutabilitatem Dei, vt videat ſine zelo zelantem: ſine dolore pœnitentem: ſine miſero corde miſericordem: ſine præuiſione præſcientem. In illo ſiquidem nec præterita nec futura reperiri queũt, ſed cuncta mutabilia immutabiliter durant: & quæ ſimul in ſemetipſis exiſtere non poſſunt: illi omnia ſimul aſſiſtunt: nihilque illum præterit quod tranſit, quoniam in eius æternitate cuncta volumina ſæculorum tranſeuntia manent,currẽtia ſtant. Nos autẽ cum circa nos quædam proſpera & aduerſa variantur, in eo quod mutamur quaſi mutatum circa nos eius animũ ſuſpicamur. Ipſe vero incõmutabilis in ſe permanẽs aliter & aliter in cogitatione ſentitur hominũ pro qualitate meritorum. Nam & lux ſolis nequaquã ſibimet diſſimilis, infirmis tamen aſpera, ſanis autem oculis videtur lenis, eorum videlicet mutatione non ſua. Vnde beatus Iob dicens de Deo, mutatus es in crudelem,adiunxit mihi, vt hæc ipſa crudelitas & mutatio non eſſe intelligatur in qualitate iudicis, ſed in mente patientis,ac ſi diceret, qui nihil habes in teipſo crudelitatis, mihi quẽ a percuſſione reſpirare non ſinis, crudelis videris. Sicut enĩ Deus eſſe crudelis non põt,ſic nec mutari nullaten⁹ põt.

Qualiter ſtabilis in ſe manens mouet omnia. Cap. LXXVIII.

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 8. Mouet autem creator ſpiritus ſeipſum ſine tempore & loco,mouet conditum ſpiritum per tempus ſine loco, mouetur enim animus volendo quod nolebat, diſcendo quod neſciebat, reminiſcendo quod oblitus erat, mouet corpus per locũ & tempus. Idem in lib. 5. Videmus enim aſſidue per moras temporum ab ortu ad occaſum ſidera moueri, cęlum ab æſtate ad hiemem immutari,germina certis dierum momentis, pullulare, grandeſcere, vireſcere, areſcere. Animalia quoque ſtatutis temporum metis & curſibus concipi, perfici, & naſci. ac per ętates vſq; in ſeniũ mortemq; decurrere. Cęteraq; huiuſmodi tẽporalia mutatione tẽporũ excurrere. Quis aũt hęc operať niſi Deus? nullo tamen huiuſcemodi motu ipſe motus,nõ enim & ipſi accidit tempus. Idem in lib. 7. Quiſquis autem ante hoc intelligere conať. ſ. quõ Deus, nec p tps, nec per locum motus creaturã ſuam temporaliter atque localiter moueat, non eum aſſequi puto niſi prius intellexerit quod agitur i ſeipſo: videlicet quõ anima per tempus mota tantum corpus moueat per tẽpus & locum. Sed ipſa conſuetudine carnalium affecta ſenſuum: etiã ſemetipſam corpore moueri putat dum illud mouet per locum, quę ſi poſſet diligenter inſpicere tanquam cardines membrorum ſui corporis in quibus nituntur motionum initia, quomodo. ſ. articulatim diſpoſiti ſunt: inueniret ea quę per loca mouẽtur: non niſi ab eis moueri quæ loco fixa ſunt. Non enim ſolus digitus mouetur, niſi fixa ſit manus, a cuius articulo velut immoto cardine moueatur,ſic & tota palma ab articulo cubiti, ſic cubitus ab articulo humeri, & humerus a ſcapula, cum mouetur ſtantibus cardinibus id per loci ſpacium quod mouetur. Sic plantæ in talo eſt articulus, quo ſtante mouetur: ſic cruris in genu & totius pedis in coxa eſſe probatur: nulluſq; omnino mẽbri motus quod voluntas mouet, eſſe perpenditur: niſi ab aliquo articuli cardine, qui primu a voluntate figiť, vt ab eo quod loco non mouetur, agi valeat quod mouetur. Quãto magis ergo cum anima corporea non ſit, nec locali ſpacio corpus ſicut aqua vtrẽ vel ſpõgiam impleat, ſed miris modis incorporeo nutu corpori viuificando commixta ſit: quo & corpori quadã intentione non mole imperat,quanto magis inquam nutu ipſe voluntatis eius cui mẽbra deſeruiũt,non per locũ mouetur vt corpus per locum moueat qñ quidem totũ per partes mouet, nec aliquas mouet loco, niſi per illas quas loco nõ mouet. Illa quippe trinitas incommutabilis & ęterna, ipſa inquam, vt dictum eſt, ſine tempore & loco manens apud ſemetipſam, mouet tamen per tempus & locum ſibi ſubditam creaturam: nam creans bonitate, voluntates ordinans poteſtate, vt in naturis nulla ſit quę ab illo non ſit,in volũtatibus autem nulla bona ſit cui non proſit, nulla mala qua bene vti non poſſit. Diony. de di. no. Ab ipſo denique ſunt omnes ſtatus, & omnes motus. Alij quidem intellectualium. Alij verò animarum, & alij corporum. Omnis ſtatus & motus ex ipſo & per ipſum & in ipſum & propter ipſum.

Quod ipſe ſit omnium gubernator. Cap. LXXXIX.

AVguſtinus ſuper Iohannem. Miracula quæ fecit in carne Dominus Ieſus, diuina fuerunt opera, & ad intelligendum Deum ex viſibilibus humanas mentes admonẽtia. Sed maius miraculum eſt gubernatio totius mundi, quam ſaturatio quinque milium hominum de quinq; panibus, & tamen hoc nemo miratur, illud vero mirantur homines, non quia maius eſt, ſed quia rarum eſt. Idem de tri. libro. 3. In ſuperna quidem ac cœleſti patria voluntas Dei quę facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flãmam ignis in eiſdem ſpiritibus ſumma pace inuicem copulatis, & in vnam voluntatem quodammodo charitatis ignę conflatis tanquam in ſecreta præſidet ſede. Indeque in quibuſdã ordinatiſſimis creaturę motibus, videlicet ſpiritualibus deinde corporalibus ſe per cuncta diffundit & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium ſententiæ ſuæ. Et quemandodum craſſiora corpora & inferiora per ſuperiora & ſubtiliora reguntur quodam ordine, ita omnia corpora per ſpiritum vitæ; & ſpiritus vitę irrationalis per ſpiritũ vitę rationalem piũ & iuſtũ, & ille per ipſum Deum, & ſic vniuerſa creatura per creatorem ſuum: nihil enim viſibiliter ac ſenſibiliter in mundo efficitur: quod non de interiori & inuiſibili aula ſummi imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſtitiam premiorũ atque pœnarũ,gratiarũ & retributionum. Idem in lib. de achademicis primo. Itaque nihil aliud in rebus caſum vocamus, niſi cuius ſecreta cauſa eſt vel ratio, nihilq; ſeu commodi ſeu incommodi contingit in parte quod non conueniat vel congruat vniuerſo. Ex epiſtola Clementis ad Iacobũ lib.1. Qui ergo credit ſummi Dei prouidentia mundum gubernari, non debet de ſingulis aſpernanter accipere, quæ quõ accidũt: certus quod iuſtitię Dei etiam ea quę ſuperflua videntur aut contraria in vnoquoq; negocio oportuno exitu diſpenſat, pręcipue tamẽ erga nos qui familiarius colunt eum: qui enim, vt dixi: certus eſt ita eſſe, ſi quid contra ſententiam eueniat nouit pro eo mœrorem animo depellere ſententia meliore, certus quod diſpẽſatione boni Dei etiã quod contrariũ putať,in melius vertať. Aug. de ci. Dei li. 5. Ceterũ quicquid pręter voluntatem patitur homo,non debet humanis vel angelicis vel cuiuſcunq; creati ſpiritus tribuere volũtatib⁹,ſed eius potius qui dat poteſtatẽ volentib⁹.

Quod non ſit malorum actor ſed ordinator. Cap. LXXX.

IDem in lib. queſtionum, 83. Qui autem omnium quę ſunt actor eſt,& ad cuius bonitatem pertinet,vt ſit omne quod eſt,vtique boni tantummodo cauſa eſt, mali ergo actor non eſt. Ideoq; & ipſe ſummũ bonum eſt, a quo i nullo deficere bonũ eſt,deficere vero malũ eſt,nõ eſt cauſa deficiẽdi.ad nõ eſſe tẽdẽdi,qui cauſa ẽ eſſendi,qui nimirũ actor ẽ oĩm q̃ ſunt,q̃ inquãtũ ſunt,bona ſunt. Idẽ de ci. Dei li.11. Sicut aũt De⁹ naturarũ bonarũ eſt optim⁹ creator,ita volũtatũ malarũ iuſtiſſim⁹ ordinator,vt cũ ille vtanť natũs bõis: ipſe bene vtať etiã volũtatib⁹ malis.Neq; .n. vſũ ãgelorũ vel

homi-

hominem crearet, quem malum futurum præſciret, niſi pariter noſſet, quibus eos bonorum vſibus commendaret. atq; ita ordinem ſeculorum tanquàm pulcherrimum carmen etiam quaſi quibuſdam antithetis honeſtaret. videlicet qualibus locum illum ſuauiter ac decenter explicat apoſtolus, per arma iuſtitię à dextris & à ſiniſtris &c. Nam ſicut illorum contrariorum ad inuicem oppoſitione ſermonis pulchritudo redditur. ita quadam non verborum, ſed rerum eloquentia contrariorum oppoſitione ſeculi pulchritudo contexitur. Quod aptiſſime in Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt hoc modo. contra malum bonum eſt. & contra vitam mors. ſic & contra virum iuſtum peccator. Et ſic intuere in omnia opera altiſſimi duo contra duo. vnum contra vnum. non ergo mala voluntas quia naturę ordinem ſeruare noluit, ideo iuſti dei leges omnia bene ordinantis effugit. Idem in muſica libro 6. Amor ſiquidem inferioris pulchritudinis animam polluit. que cum in infimis ordinem diligat, ipſa ſuum ordinem amiſit: Non tamen exceſſit ordinem rerum. quandoquidem ibi & ita eſt, vbi & quomodo eſſe talis eſt ordinatiſſimum. Aliud enim eſt ordinem tenere & aliud teneri ordine, ſubditur legibus qui non amat leges. ſicut videlicet plenius oſtenſum eſt ſuperius. Hugo de ſancto Victore. Itaq; diſpoſitio diuina in omnibus operationis ſuę virtutẽ oſtendit: videlicet in bonis, & in malis. In bonis quidem dupliciter. vt ſint, & vt ordinata ſint In malis autem ſimpliciter, in quibus non facit quidem vt ſint, ſed tantum vt ordinata ſint.

Cur Deus in mundo mala fieri permittit. C. LXXXI.

AVguſtinus in encheri. Omnipotens ergo Deus cum ſit ſummè bonus, nullatenus mali aliquid in ſuis operibus eſſe ſineret, niſi adeo potens ac bonus eſſet, vt etiam de malo bene faceret. meliuſque iudicauit de malis bene facere, quã mala eſſe nulla permittere. Idem in libro de Trinitate. Nam & mala quę ab iniquis fideles perferunt, ipſis iuſtitiam, vel ad demenda peccata, vel ad exercendam probandamque iuſtitiam, vel ad demonſtrandam huiuſmodi vitę miſeriam. Idem in libro de gratia, & corre. Cęterum vſque adeo Deus electis ſuis omnia cooperatur in bonum, vt ſi aliqui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipſum faciat eis proficere in bonum. Inde nanque humiliores redeunt, & doctiores. ſicut in Petro videre potes. Idem contra aduerſariũ legis & prophetarum. Ipſa quoque vitia creaturarum etiam teſtimonium perhibent bonitati naturarum. quod enim per vitium malum eſt, profecto per naturam bonum eſt, vitium quippe contra naturam eſt, quia naturæ nocet. nec vtique noceret niſi bonum eius minueret. Idem de ciuitate Dei libr. primo. Sed nec vitium eſſet a Deo recedere, niſi ei naturæ cuius id vitium eſt competeret potius cum Deo eſſe. qua propter & defectus ipſe voluntatis malę grande teſtimonium eſt naturę bonę. Sed & Deus, vt dictum eſt, ſicut bonarum naturarum eſt optimus creator, ita voluntatum quoque malarum iuſtiſſimus eſt ordinator. Idem ſuper Geneſim libro 3. Et ea quæ peccando proprium decus amittunt, nullo modo vt etiam non ipſa recte ordinata cum vniuerſo bona ſint efficiunt. Ipſe nanque qui naturas optimè condidit, peccantes iuſtiſſime ordinando id efficit, vt etiam ſi quæ ſigillatim delinquendo fiant deformia, ſemper tamen cum eis vniuerſitas ſit pulchra. Bernardus Clareual. Denique diligentibus Deum adeo in bonũ omnia cooperantur. vt inter hæc omnia ẽt illa quæ nihil ſunt .ſ. ipſa peccata numerentur, dum ex eis quiſq; feruẽtior, & timoratior, & cautior & humilior inuenitur. Idẽ in ſermone de ſeptem miſericordijs. Sic etiam ex toto Deus indulget omnem iniuriam, vt iam nec damnet vlciſcendo, nec confundat improperando, nec minus diligat imputando ita vt vbi abundauit delictum ſoleat gratia ſuperabundare. Teſtis eſt Paulus qui plus omnibus cum Dei gratia laborauit. Teſtis Matthæus de Thelonio in Apoſtolum electus. Et Petrus cui poſt negationem totius Eccleſię cura commiſſa eſt. Quis accuſauit Mariam & oportuit eam pro ſe reſpondere. Sic Phariſeus murmurat. ſic Martha conqueritur, ſic Apoſtoli ſcandalizantur. Maria tacet, Chriſtus excuſat eam etiam & commendat. O quanta in ipſo conuerſionis initio conceſſa eſt ei multitudo dilectionis, quanta poſtmodum indulta eſt gratia familiaritatis prima reſurgentem videre, prima tangere meruit.

Cur primum hominem tentare permiſit quem conſenſurum præſciuit. C. LXXXII.

AVguſtinus ſuper Geneſis libro 11. Si quæritur, cur Deus hominem tentari permiſit quem præſciebat tentatori conſenſurum eſſe. Altitudinem quidem eius conſilij non valeo penetrare, ſed tamen nõ mihi videtur hominem magnę laudis futurum fuiſſe, ſi propter hoc poſſet bene viuere, quia nullus ſuaderet ei male viuere. Cum & in natura poſſe, & in poteſtate haberet ſuadẽti non conſentire, ille tamẽ qui ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiam adiuuantem. Cur itaque tentari non ſineret illum, quem præſciebat conſenſurum. cum id facturus eſſet propria voluntate per culpam, & ordinandum illius æquitate per penam, vt etiam ſic oſtenderet animæ ſuperbæ ad futurorum eruditionem ſanctorum, quam rectè ipſe vteretur animarum voluntatibus etiam malis, cum illę peruerſe vterentur naturis bonis. Sed nec arbitrandum eſt quòd hominem ille tentator deiecturus eſſet, niſi quędã in anima ipſius elatio hominis comprimenda præceſſiſſet, vt per humilitatem peccati quam de ſe falſo præſumpſerit diſceret. Ante ruinam enim exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Animæ ſiquidem extollenti ſe, ac nimis confidenti de propria virtute experimento etiam pęnę demonſtrandum fuerat, quòd natura ſi ab actore ſuo diſcedit, nõ bene ſe habeat. hinc etenim maximè commendatur quale bonum Deus eſt quãdo nulli ab eo recedenti bene eſt. Nam & qui gaudent in mortiferis voluptatibus eſſe ſine dolorum timore non poſſunt, & qui omnino malum deſertionis ſuę maiore ſuperbię ſtupore non ſentiunt, miſeriores prorſus apparent alijs qui hæc diſcernere nouerunt, vt & ſi recipere nolunt medicinam talia deuitandi, valeat ad exemplum quo poſſit talia deuitare humanum genus. Nunc etiam aſſidue permittit Deus inſidijs diaboli tentari humanum genus, quoniam ſic probatur & exercetur virtus, & eſt palma glorioſior tentatum non conſenſiſſe, quàm tentari non potuiſſe mali quoque homines bonos tẽtantes præbent illis contra cupiditatem deuitationis exemplum, & contra ſuperbiam incutiunt timorem pueri. Reuera nanque mirum eſt quantum humilitas illa qua Deo ſubdimur, ne tanquã eius adiutorio non egentes de uiribus noſtris præſumamus, per omnes diuinas ſcripturas cura continua commendatur.

Cur Homines aſſidue naſci facit quos malos fore præſcit. C. LXXXIII.

CVr ergo non creet Deus homines quos quidem præſcit eſſe malos futuros, ſed bonis profuturos: vt & illis vtiles exercendis admonendiſque naſcantur. & iuſte pro ſua mala voluntate puniantur? ſed talem inquiunt hominem potius faceret, qui omnino peccare nollet. Ecce concedimus meliorem eſſe naturam quę omnino peccare nolit; concedant & ipſi non eſſe malam, quæ ſic facta eſt, vt poſſit non peccare ſi velit, ac iuſtam eius ſententiam qua punita eſt quæ non neceſſitate, ſed voluntate peccauit. Cum ergo ratio certa demonſtret. duo quædam bona non ęqualia, ſed vnum ſuperiùs alterum inferiùs non intelligunt tardi corde cum dicunt ſi vtrumque tale eſſet, nihil aliud ſe dicere quàm ſolum illud eſſet. Sicque cum ęquare bonorum genera volunt, numerũ minuunt, & vnum genus immoderate augendo alterum tollunt: verum quis audiret eos ſi dicerent, vt quoniam excellentior eſt ſenſus videndi quàm audiendi quatuor oculi eſſent, & aures non eſſent Sic ergo & ſi excellentior eſt illa creatura rationalis, quæ ſine alicuius pęnę comparatione ſubditur Deo. illa quæ in hominibus ita creata eſt vt in ſe beneficium Dei non poſſet agnoſcere, niſi ſupplicium alterius videndo, vt non altum ſapit ſed timeat, ideſt non de ſe perfidat, ſed in Deo confidat. quis rectè intelligens dicat, talis eſt iſta qualis illa? cum hoc nihil aliud ſit quàm dicere non eſſet iſta, ſed iſta ſola. Cur denique nõ crearet Deus etiam illos quos malos præſciebat futuros, volens demonſtrare potentiam ſuam, & ob hoc in multa patientia vaſa irę ſuſtinens, vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Sic enim qui gloriatur, non niſi in domino gloriatur, cum cognoſcit non ſuum, ſed illius eſſe non ſolum vt ſit, ſed illius etiam vt non niſi ab illo bene ſibi ſit, a quo habet vt ſit. Itaque nimis importune dicitur, vt non eſſet quibus Deus tantum beneficẽtiam miſericordię ſuę tribueret, ſed aliter non poſſent eſſe, niſi eſſent & hi in quibus vindictę iuſtitiam demonſtraret. Cur enim non vtraque potius ſint. cum in vtriſque & Dei bonitas, & æquitas iure prædicatur. At inquiunt. ſi Deus vellet etiam iſti boni eſſent. Sed quanto melius hoc Deus voluit vt eſſent quod vellent. Si boni quidem fructuoſe, mali autem impune non eſſent, & in hoc ipſo vtiles alijs eſſent. Sicut enim præuidit quid mali facturi eſſent, ſic etiam præuidit de malis eorum factis quid boni eſſet ipſe facturus. Nam ſi eos fecit vt eis relinqueret, vnde & ipſi aliquid facerent, quo quicquid & culpabiliter eligerent, illum de ſe laudabiliter operantem inuenirent. A ſe quippe habent voluntatem malam, ab illo autem & naturam bonam, & ad iuſtam pœnam ſibi debitum locum. alijs exercitationis emminiculum, & timoris exemplum. Itaque non parui boni creatura rationalis eſt etiam illa, quæ malorum comparatione malum cauet. Quod vtique bonę creaturę genus non eſſet, ſi malas omnium voluntates in bonum Deus cõuertiſſet. nullique iniquitati pęnam debitam infligeret, ſed ſolum illud genus eſſet qđ nulla vel peccati vel ſupplicij malorum comparatione proficeret. ſicque bonæ creaturę numerus minor eſſet. Ergo inquiunt aliquid eſt in operibus Dei, quod alterius malo indigeat. vt ad bonum perficiat. ſic enim ſunt excęcati, vt non videant ꝙ quibuſdam punitis corrigantur plurimi, nec volunt aduertere e quo diuinę prouidentiæ opere in eos veniat imponendæ com-

motio diſciplinæ, vt ſi non corrigantur qui puniuntur: ipſorum tamen exemplo cæteri terreantur: valeatq; ad ſalutem illorum iuſta pernicies aliorum, nec enim illorum malitiæ Deus actor eſt, de quorum iuſta pœna cæteris quoque conſulit, ſed illos quidem malos vitijs proprijs futuros eſſe præſciens: non tamen creare deſtitit, vtilitati deputans eorum, quos in hoc genere creauit. Quod vtique genus quiſque non vult vt ſit, nihil aliud agit, niſi vt ipſe in eo non ſit.

Quod nec malitia, nec eſſentia vlla Deo nocere, vel aduerſari poſſit. Cap. LXXXIIII.

MAgna ergo opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius. Præuidet bonos futuros, & creat. Præuidet malos futuros, & creat, ſeq; ipſum ad fruendum bonis præbet munera ſua largiens. malis miſericorditer ignoſcens, & iuſtè vlciſcens, itemque miſericorditer vlciſcens, & iuſtè ignoſcens, nil metuens de cuiuſquemalitia, nil indigens de cuiuſque iuſtitia, nil ſibi conſulens de operibus etiam bonorum, bonisq; conſulens etiam de pœnis malorum. Idem in libro de natura boni. Cum ergo in Deo ſint ea, quæ condidit omnia: non tamen eum inquinant illi, qui peccant: de cuius nimirum ſapientia, quæ a fine vſque ad finem fortiter attingit, dicitur quòd attingit vbique propter ſui munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Idem in libro de fide & ſimbolo. Cęterum ego, inquit, ſum qui ſum. Ex hoc vtiq; ſpiritualibus animis patere confido, nullam creaturam poſſe cõtrariam eſſe Deo. Si.n. hoc verbũ eſt, de ſolo Deo dici poteſt, quia quod vere eſt incommutabiliter manet, nihil vtique Deus contrarium habet: ei namque quod eſt, ſolum rectè poteſt dici contrariũ quod non eſt. Idem in libro de ciuitate Dei 12. Illi ergo eſſentiæ, quæ ſummæ eſt, & omnium eſſentiarum auctrix eſt, eſſentia nulla cõtraria eſt: dicuntur autem inimici Dei in ſcripturis eius imperio aduerſantes non natura, ſed vitijs, nec nocendi, vel lędendi poteſtate, ſed reſiſtendi voluntate. Deus.n. immutabilis, & omnino incorruptibilis eſt. Ideoque vitium quo Deo reſiſtunt non ei, ſed ipſis malũ eſt, nec ob aliud eſt eis malum, niſi quia corrumpat in eis naturæ bonum. Natura ergo non eſt Deo cõtraria, ſed vitium, quia quod malum eſt, bono eſt contrarium. Et quis neget Deum ſummũ bonum eſſe, vitium ergo contrarium eſt Deo tanquam malum bono. Sed & natura quam malum vitiat eſt utique bonum, ideo & huic bono malum eſt cõtrarium. Sed Deo tantummodo tãquam bono malum, naturæ vero quam vitiat, non tantum malum, ſed etiam nociuum: nulla quippe mala ſunt Deo noxia, ſed mutabilibus, corruptibilibusq; naturis, ipſorum tantum vitiorum teſtimonio bonis. Si.n. bonę non eſſent, eis nocere non poſſent. Quid.n. eis nocendo faciunt, niſi q integritatem, pulchritudinem, ſalutẽ, virtutem, & quicquid boni naturæ per vitium detrahi, vel minui poteſt, adimunt, vnde colligitur quamuis non poſſit vitium incõmutabili nocere bono, non tamen poſſe nocere niſi bono. Sic & dici poteſt, vitium nec eſſe poſſe ſummo bono, nec niſi in aliquo bono. Idem in libro Soliloquiorum primo. Deus ergo eſt, vt iam ſuperius dictum eſt, per quem vniuerſitas etiam in ſiniſtra parte perfecta eſt. Ipſe eſt enim a quo omnia ſunt, in quibus diſſonantia vſque in extremum nulla eſt, cum deteriora melioribus concinunt. Ipſe eſt in quo ſunt omnia, cui tamen vniuerſæ creaturæ nõ error erat, nec nocet malitia.

Quod quicquid ei reſiſtere nititur ſemetipſum lędit. Cap. LXXXV.

BErnardus ad Euge. lib. 5. Nec minus eſt Deus peruerſorũ pœna, quam humilium gloria. Eſt.n. rationabilis quædam ęquitatis directio, alias dilectio inconuertibilis, & indeclinabilis, quippe attingens vbique, cui omnis prauitas illiſa conturbetur neceſſe eſt, vt ergo oppoſitis voluntatibus, qui ſemper impingere conãtur & fruſtra, ſolam auerſionis ſuæ pœnam referentes. Quid.n. tã pœnale, quam ſemper velle quod nunquam erit, ac ſemper nolle, quod nunquam non erit, nunquam quod vult obtinebit, & quod non vult in æternum ſuſtinebit. Quis autem hæc facit, rectus dominus Deus noſter, qui & cum peruerſo peruertitur. Eſt etiam impium pœna Deus quia lux. Omnis.n. qui male agit lucem odit: nec tamen lucem declinare poterit: quoniam vbique lucet etiam in tenebris, ſed eam tenebræ non comprehendunt. Proinde in iudicio reprobi videbuntur, vt confundantur, & non videbunt, ne cõſolentur, nec modo videbuntur a luce, ſed etiam in luce, & hoc ab omni vidente, vt ſit confuſio multa pro intuentium multitudine, ac nullus de tanta ſpectantium numeroſitate moleſtior erit oculus ſuo cuiuſque. Non eſt.n. aſpectus ſiue in cęlo, ſiue in terra, quem ſuffugere magis velit, & minus poſſit tenebroſa conſcientia: hic eſt vermis, qui nõ moritur, præteritorum memoria. Aug. ſuper Geneſim lib. 11. Sic parentes primi mox vt præceptũ tranſgreſſi ſunt intrinſecus gratia deſerente omnino nudati, quã typo quodam, & ſuperbo amore ſuæ poteſtatis oſtenderant, in ſua mẽbra oculos iniecerant eaq; motu quem non nouerant concupierunt: hæc mors ipſa die accidit, qua factum eſt quod Deus vetuit, amiſſo quippe ſtatu mirabili, qui eis de ligno vitæ myſtica virtutẽ præbebatur, per quem nec morbo tentari, nec ætate mutari poterãt: corpus eorum duxit mortiferam qualitatem, quæ eſt in pecoribus, ac per hoc, & eundem motum quo fit in pecoribus coeundi appetitus, vt ſuccedant naſcentia morientibus, ſed tamen & in ipſam pœnam ſuæ generoſitatis index anima rationalis beſtialem motum in membris ſuæ carnis erubuit. Eiq; pudorem incuſſit, nõ ſolum quia hoc ſentiebat, vbi nunquam tale quid antea ſenſerat: verum & quia pudendus ille motus de præcepti tranſgreſſione veniebat, ibi namq; ſenſit, qua prius gratia veſtiretur, qñ nihil indecens patiebatur. Greg. in moral. lib. 1. Rectè ergo de Deo per beatum Iob dicitur: Quis reſtitit ei, & pacem habuit? Nam qui cũcta mirabiliter creat, ipſe vt creata ſibimet conuenientia ordinat: in quo ergo actori reſiſtitur pacis conuentio diſſipatur, quia ordinata eſſe nequeunt, quæ ſuperni moderaminis diſpoſitionẽ perdũt. Quę.n. ſubiecta Deo in tranquillitate perſiſterent, ipſa ſe ſibimet dimiſſa confundunt, quia in ſe pacem non inueniunt, cui deſuper venienti in actorem contradicunt: vnde & primus homo, qui pręcepto actoris reſtitit, carnis in ſe protinus contumeliam ſenſit, & Angelus apoſtata ſemetipſum repulſus patitur, quia per naturæ ſuæ inquietudinem foras vagatur.

Quod diuina voluntas etiam illos qui conantur reſiſtere ſibi ſeruire cogit. Cap. LXXXVI.

IDem in lib. 6. Sed multi quidem humana ſapientia inflati, dum deſiderijs ſuis aſpiciunt diuina iudicia contraire, aſtutè reluctari conantur, & optant vt ad votum ſuum vim ſupernæ diſpoſitionis intorqueant, verum inde voluntatem Dei peragunt vnde mutare contendunt, itaque Dei conſilio reſiſtentes obſequũtur, quia hoc eius diſpoſitioni militat, quod per humanum ſtudium reſultat. Vnde ſcriptum eſt: Qui comprehendit ſapientes in aſtutia eorum. Ecce Ioſeph viderat ſomnium, q manipuli fratrũ adorarent manipulum ſuum, Sol & Luna cum reliquis ſtellis ſeipſum. Cũq; fratres ſe eius dñio metuerent ſubijci, in puteũ illum depoſuerũt, & Iſmahelitis vendiderunt, qui.ſ. in Ægyptum ductus, ac ſeruituti ſubditus, accuſatione luxuriæ dãnatus, ſed merito caſtitatis adiutus, ac prophetiæ iudicio ereptus omni Ægypto per Dei prouidẽtiam eſt prælatus, per ſapientiam quoque ſupernã prouidus frumenta congeſſit, & futuro periculo neceſſitatis obuiauit Cumque in orbe fames inualuit Iacob in Ægyptum filios miſit. Qui frumentorũ diſpenſatorem Ioſeph inuenerunt. Eumq; alimẽta vt mererentur adorare cõpulſi ſunt, ſic ergo Ioſeph, qui ab eis ne adoraretur venditus fuerat, ideo adoratus eſt, quia venditur. Et coacti ſunt voluntatẽ Dei peragere, quia moliti ſunt commutare. Iuſtos quoque & miſericors Deus mortaliũ facta diſponens, alia cõcedit propitius, alia permittit iratus. Et quæ permittit iratus ſic tolerat, vt in conſilij ſui vſum vertat, vnde fit, vt quod ſine voluntate Dei agitur voluntati eius contrarium nõ ſit, quia dum in bonũ vſum humana vertuntur, eius conſilio militãt etiã quę repugnant. Vnde ſcriptum eſt, Magna opera Domini exquiſita in omnes volũtates eius. Sic magna ſunt, vt per omne quod agitur, ab omnibus eius voluntas exquiratur. Nam ſæpe inde perficitur, vnde repelli putatur. Vnde ſcriptum eſt: Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cęlo, & in terra. Hinc Salomon ait: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Deum. In cunctis ergo, quæ agimus vim ſupernæ voluntatis inquiramus. Cui cognitæ debemus famulari, & quaſi ducem itineris ſequi, ne etiam nolentes ſeruiamus ei. Vitari enim vis ſuperni conſilij non poteſt, ſed magna ſibi virtute hanc temperat, qui ſe ſub eius nutibus reſignat, cuiuſq; pondera leuigat, qui volens portat.

Qualiter ſapientia vincit malitiam, & omnia ſuauiter diſponit. Cap. LXXXVII.

HVgo ſuper Eccleſiaſten homelia 15. Malum quidem propriã ſedem nõ habet, ſed natura peregrinum a ſuo in alieno moratur, quia non eſſet, niſi eſſe poſſet malitia. Si non eam in ſuo pateretur, quæ eam non fecit ſapientia, non enim ſapientia malitiã fecit, ſed in eo quod fecit malitiam eſſe permiſit, vt collata malitiæ ſapientia vinceret, & comparata pulchrior appareret. Confert enim ſe & commetitur ſapientia malitiæ in operibus ſuis, & vincit eam vtrinque, vt attingat a fine uſque ad finem. Ideo enim malitia ad defectum currens ſapientiam non euadit, quia non poteſt malitia ipſa, quod corrumpat inuenire, niſi in his, quæ ſapientia creauit. Sapientia vero propter malitiam ad prouectum ſurgens tranſcendit, quia non poteſt malitia corrumpere, quod ſapientia potuit creare. Currit ergo ſapientia, vt attingat a fine vſque ad finem tranſcendens malitiam in corruptis bonis, quo malitia non accedit, & cõſequens malitiam in his, quę corrupta ſunt, quo malitia non præcedit, tam ſuauiter enim omnia etiam non ſuauia diſponit, vt omnia, quæ contra eius voluntatem ſe erigunt, neq; potenter extinguat, vt nihil ſint, neque violenter compellat, vt nil poſſint, ſed eſſe ſinens, & poſſe annuens, currentia contra ſuã voluntatem manifeſtè permittit, & occultè conducit ad implendam

ſuam

ſuam voluntatem. Reſtat nunc maximus iſte, & ſupremus ſapientiæ eſt curſus a fine vſque ad finem qui nullum habet finem. Sorſum ſublime contemplationis, & deorſum profundum damnationis, ad iſtos duos fines vniuerſorum curſum incipiens a medio ſapientia, hinc inde ſiue promouendo ſiue deſerendo diſponens cõducit, ſurſum aſcendentibus viam ſternens iuſtitiam, deorſum deſcendentibus viam relinquens iniquitatem. Quo cum ventum fuerit, ſiſtent vniuerſa in finibus ſuis, & fines ipſi nunquam habebũt finem. Et tunc quoque ipſa ſapientia pertingit a fine vſque ad finẽ fortiter, vt amplius nũquam, vel a retributione iuſtorum deficiat, vel a pœna iniquorum deſiſtat, diſponens omnia ſuauiter hinc ad gaudium, illinc ad ſupplicium æternum. Sed quæſo, quæ ſuauitas in inferis erit, quia ipſa ſuauis pmanet, quæ diſponit: licèt illi ſuaues non ſint quos diſponit, nec illud ſuaue ſit in quo diſponit, ipſa quoque diſpoſitio ſuauis eſt, etiam ſi illa ſuauia non ſint, quæ diſponit. Bern. Clareual. Cæterum ſapientia vincit malitiam, dũ Christus contriuit Sathanam. attingit a fine vſque ad finem fortẽ ter in cœlo deijciendo ſuperbum, in mundum ſuperando malignum, in inferno ſpoliando auarum, & diſpoſuit omnia ſuauiter, in cœlo ſtantes Angelos confirmando, in mundo venundatos redimendo in inferno captiuos liberando.

Qualiter diuina iuſtitia vel prouidentia voluntates bonas, & malas ordinat. Cap. LXXXVIII.

AVguſtinus in lib. quæſtionum 83. Deus omnipotens, & iuſtus voluntates creat, bonas remunerat, malas punit, omnes ordinat. Idem de ciuit. Dei lib. 11. Sicut enim naturarũ optimus eſt creator, ita voluntatum etiam malarum iuſtiſſimus ordinator, vt cum illæ male vtantur naturis bonis, ipſe quoque bene vtatur voluntatibus malis. Idem contra Fauſtum lib. 2. Diuina quippe prouidentia per cuncta tendens, cui nec nouum exiſtit, quod oritur, nec perit, quod moritur, in ſuo ſingula quæq; ordine ſiue naturarum, ſiue meritorum, vel cedere, ſiue ſuccedere, vel manere facit, & omnis quidem recta voluntas diuinæ legi coniungitur: inordinata vero cupiditas diuinæ legis ordine coercitur, vt nec bonus aliud quam præcipitur velit, nec malus amplius, quam permittitur poſſit, ita ſanè, vt ne impune poſſit, quod iniuſtè voluerit. Sine autem iniquitas, ſiue iuſtitia, nec eſſet in voluntate, niſi eſſet in poteſtate, ac per hoc nullum præmium, nullaq; pœna ſequeretur iuſtè, quod nemo ſapit, niſi qui deſipit. Ignorantia vero, vel infirmitas qua vel neſciat homo quid velle debeat, vel non omne qđ voluerit poſſit, ex occulto pœnarum ordine, & ex illis ineffabilibus Dei iudicijs, apud quem nõ eſt iniquitas venit. Et in omnibus quidem quæ timet, vel horret humana infirmitas, ſola iure dãnatur iniquitas. Cętera vero ſunt, vel tributa naturarum, vel merita culparum. Idem in lib. 1. Denique ad aliquem vſum ſanctorum ordinatur omnis pœnalis cęcitas impiorũ, videlicet a ſummo Deo, qui pro ſui regiminis æquitate malis etiam bene vtitur, vt qui ſuo arbitrio iniuſtè viuunt, illius iudicio iuſtè diſponuntur. Itaque ne prophetias Chriſti naſcituri, mira facturi, indigna paſſuri, morituri, reſurrecturi, aſcenſuri, Euangelium per omnes gentes diſſeminaturi finxiſſe credentur illi, qui prius annunciarent cum magnum quid actum eſt in vſum noſtrum de infœlicitate Iudæorũ, vt idem ipſi qui propter ſe hoc non haberent in cordibus, pp nos haberẽt in codicibus, nec. n. auctoritas in libris illis minuitur, ſed etiam augetur. Nam & ipſa eorum cęcitas futura ibidem eſt prædicta, vnde magis non intelligendo veritatem veritati teſtimonium perhibent, quia cum eoſdem libros non intelligunt a quib. non intelligendi prędicti ſunt, hinc etiam eos veraces oſtendunt. Greg. in moral. lib. 23. Quiſquis autem pro peccato percutitur, ſi in murmurando renitatur, eo ipſo iam iuſtus eſſe inchoat, quo ferientis iuſtitiam non accuſat: homo enim ſub Deo cõditus eſt, & ad conditionis ordinem redit, quando ſibi æquitatem ſui iudicis etiam quam non intelligit antepenit.

Quod de tota maſſa damnata quoſdam eligit: & quoſdam reprobat. Cap. LXXXIX.

HVgo de ſancto Victore. Cum autem Deus, vt dictum eſt, cunctorum futurorum ſit præſcius, quædam futura fuerunt, quę facturus fuit Deus, quędã vero, quæ permiſſurus, pp hoc amplius habere videtur prædeſtinatio, quam pręſcientia, quia præſcientia quidem de alieno eſt: pręd eſtinatio aũt niſi de proprio eſſe nõ poteſt. Deus quippe malorum non eſt actor, ſed ordinator. Eſt autẽ prædeſtinatio propoſitum voluntatis diuinæ in quo diſpoſuit gratiam electis ſuis dare. Aug. de verbis Apoſtoli. Hinc Apoſtolus de Deo loquens, ait, ꝙ ante mundi conſtitutionem nos elegit: quis hoc explicari ſufficit? Eliguntur qui non ſunt, nec errat qui eligit, nec vanè eligit. Eligit tñ, & habet electos, quos creaturos eſt eligendos, quos habet apud ſemetipſum nõ in natura ſua, ſed in præſcientia ſua, nondum erant quibus promittebatur, ſed ipſi prouiſi erant quibus promittebatur. Idem in lib. de prædeſtina. ſanctorũ. Eſt itaque prædeſtinatio gratiæ præparatio. Gratia vero eſt ipſe prædeſtinationis effectus. Non autem quia futuros nos tales eſſe præſciuit, ideo elegit, ſed vt eſſemus tales per ipſam electionem gratiæ ſuæ, qua nos in dilecto filio ſuo gratificauit. Petrus Lõbardus. Cum autem prædeſtinatio ſit gratiæ præparatio. i. diuina electio qua elegit quos voluit ante mundi conſtitutionem. Reprobatio econuerſo intelligenda eſt præſcientia iniquorum, & præparatio damnationis eorundem: ſicut. n. prædeſtinationis effectus eſt illa gratia qua in pręſenti iuſtificamur, & illa qua in futuro beatificamur: Ita reprobatio Dei qua ab æterno non eligẽdo quoſdam reprobauit ſecundum duo cõſiderantur, quorum alterum præſcit, & non præparat. ſ. iniquitatem. Alteram præſcit, & præparat. ſ. pœnam æternam. Aug. ad Proſperum, & Hylarium. Hæc itaq; regula inconcuſsè eſt tenenda, peccatores in peccatis pręſcitos quidem a Deo, ſed non præparatos eſſe, pœnam vero præparatam eſſe. Fulgentius ad Moninium. Porro in illo ſermone ſancti Auguſtini, quo ad interitum quoſdam prædeſtinatos affirmat, nihil aliud accipiendũ exiſtimo niſi, ꝙ ad interitum ſupplicij non delicti quoſdam eſſe pręparatos intelligat, prædeſtinationiſq; nomine nõ aliqua coacta neceſſitas humanæ voluntatis exprimitur, ſed miſericors, & iuſtus futuræ operis diuini ſempiterna diſpoſitio prædicatur. Sic aũt Deus futurum effectum hominis renouandi diſpoſuit, vt eius voluntas in opere nouo noua eſſe non poſſit. In iuſtis opera ſua glorificat. In iniquis opera non ſua condemnat.

Exempla eiuſdem electionis ac reprobationis. Cap. XC.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 15. Sicut ergo in homine vno, quod ait Apoſtolus experimur videlicet, quia non primum quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, poſtea vero ſpirituale: nam vnuſquiſq; quia ex damnata progenie oritur, primo neceſſe, vt ſit Adam malus, atque carnalis, & ſi renaſcendo in Chriſtum profecerit, poſtea fit bonus, & ſpiritualis. Sic & in vniuerſo genere humano cum primo duę ciuitates myſticè naſcendo, ac moriendo cęperunt procurrere, prior natus eſt Cayn ciuis huius ſęculi, poſterior aũt Abel, peregrinus in ſęculo, ciuiſq; ciuitatis Dei, gratia pdeſtinatus, & electus, gratia peregrinus deorſum, gratia ciuis ſurſum. Nam quantum ad ipſum attinet, ex eadẽ ortus eſt maſſa, quę originaliter eſt tota damnata, verum Deus tanq̃ figulus: hanc. n. ſimilitudinem non imprudenter induxit Apoſtolus, ex eadẽ maſſa fecit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Et prius quidem vas in contumeliam, quia in vno, vt dixi, homine prius eſt reprobum, vnde neceſſe eſt incipiamus, & vbi neceſſe non eſt remaneamus. Poſterius vero probũ, quo proficientes veniamus, & quo peruenientes maneamus. Proinde non quidem omnis homo malus erit bonus, nemo tñ erit bonus qui non fuerit malus. Sed quã quiſque citius mutatur in melius: hoc in ſe facit nominari, quod apprehẽdit celerius, & poſteriore cooperit vocabulum prius, ſcriptum eſt itaque, ꝙ Cayn tanquam videlicet ciuis huius mundi ciuitatem condiderit, Abel aũt tanquam peregrinus non condidit. Superna. n. ſanctorum ciuitas eſt quamuis hic ciues pariat in quibus peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat. Gloſa ſuper epiſtolam ad Romanos 9. c. Cęterum in Iacob antequam natus feciſſet aliquid boni, quid diligebat Deus, niſi gratuitum miſericordiæ ſuæ donum? Et in Eſau quid oderat antequã natus aliquid feciſſet mali, niſi originale peccatum: nam nec in illo diligeret iuſtitiam quam ille nullam fecerat, nec in iſto odiret naturam quã ipſe bonam fecerat. Patet ergo, ꝙ cuius vult miſeretur gratuito, & quem vult indurat iuſto iudicio. Si quærimus meritum obdurationis miſericordiæ, nullum eſt meritum miſericordiæ, meritum autem obdurationis eſt peccatum totius maſſæ damnatæ, nec obdurat Deus impartiendo malitiam, ſed non impartiendo gratiã. Miſeretur ergo magna bonitate, & obdurat nulla iniquitate, vt nec liberatus de ſuis meritis glorietur, nec damnatus, niſi de ſuis meritis conquæratur. Sola quippe gratia redemptos diſcernit a perditis, quos in vna perditionis excreauerat vaſa communi cauſa perditionis ab origine ducta.

Cur Deus ex tota maſſa tam paucos elegit cęteris reprobatis. Cap. XCI.

VNiuerſum quippe genus humanũ tam iuſto Dei iudicio dãnatum eſt in apoſtatica radice: vt etiam ſi nullus inde liberaretur, nemo rectè Dei iuſtitiam poſſet vituperare. Illis autẽ, qui liberantur pluribus non liberatis, & in damnatione iuſta derelictis, oſtenditur quod vniuerſa conſperſio meruiſſet, & quo etiam iſtos debitum Dei iudiciũ reduceret, niſi eius indebita miſericordia ſubueniſſet. Illorum autè non miſeretur quibus gratiam non eſſe præbendam æquitate occultiſſima, & ab humanis ſenſibus remotiſſima iudicat, quam non aperit Apoſtolus, ſed miratur, & clamat. O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius, vniuerſa namque maſſa iure damnata contumeliã debitam reddit cui vult Dei iuſtitia, & honorem indebitũ tribuit cui vult Dei gratia, non meritorum prerogatiua, non fatali neceſſitate, non temeritate fortunæ, ſed clauſa ſapientiæ, & ſcientiæ ſuæ altitudine. Auguſt. contra Pelagianos. Debita quidem redditur pęna damnato, indebita

gratia liberato, vt nec ille ſe indignum queratur, nec iſte dignũ ſe iuſte glorietur. Omnes.n.in vna, eademq́; maſſa damnationis, & offenſionis inuoluit, vt liberatus de non liberato diſcat, quod etiã ſibi pœna conueniret, niſi gratia ſubueniret. Quærimus itaq; meritum miſericordiæ, nec inuenimus, quia nullum eſt ne gratia euacuetur, ſi non gratis datur, ſed meritis redditur. Idem in libro de diuina prædeſtinatione. Gratulare ergo ò quicũq; illuminatus es, & gratiam quam non merebatis agnoſce. Geme quicunq; induratus es, ac iuſtitiam confitere. Idem de ciuit. Dei lib. 14. Siquidem donatus eſt primus homo ſibi, quia Deum deſeruit placendo ſibi, & non obediens Deo, non potuit obedire nec ſibi: veruntamen omnipotenti Deo, ac ſummè bono naturarum omnium creatori, Bonarum autem voluntatum adiutori, ac remuneratori, Malarum vero relictori, & damnatori, vtrarũq; ordinatori, non defuit vtiq; conſilium, quo certum numerum ciuium, etiam ea damnato genere humano ſuæ ciuitatis impleret in ſapientia ſua prædeſtinatũ, non eos iam meritis, ſed gratia diſcernens, ac liberatis non ſolum de ipſis, ſed etiam de non liberatis, quid eis largiatur oſtendens: non enim debita, ſed gratuita bonitate tunc ſe quiſq; agnoſcit erutum multis malis, cum ab illorum hominum conſortio, cum quibus ſibi iuſta eſſet damnatio, ſit immunis. Cur ergo Deus quos peccaturos præſciuit non crearet? quandoquidem in eis, & ex eis, & quid eorum malitia mereretur, & quid ſua gratia donaretur oſtendere poſſet, nec ſub ipſo creatore, ac diſpoſitore peruerſa delinquentium ordinatiſſimum rectum ordinem rerum peruerteret. Proinde peccatores, & Angeli, & homines nihil agunt quo impediantur magna opera Domini exquiſita in omnes volũtates eius, quia qui prouidenter, atque omnipotenter ſua cuique diſtribuit, non ſolum bonis, ſed etiam malis bene vti nouit. Duas vero prædictas ciuitates duo fecerunt amores, terrenam, ſcilicet amor ſui vſque ad contemptum Dei, Cœleſtem vero amor Dei vſque ad contemptum ſui. Idem in lib 21. Sicq; diſpartitum eſt humanum genus, vt in quibuſdam demonſtretur quid valeat miſericors gratia. In cæteris autem quid iuſta vindicta, in qua propterea plures ſunt, quam in illa, vt ſic oſtendatur quid omnibus deberetur. Quod ſi omnibus redderetur in nullo iudicantis iuſtitia reprehenderetur.

Quod circa iſta periculoſum eſt ſtudium humanæ diſcuſſionis. Cap. XCII.

GLoſa vbi ſupra. Multi quidem de profundo iſto, videlicet iudiciorum Dei circa quorundam electionem, & alios reprobationem quærentes rationem reddere, merſi ſunt in profundum erroris, ac ſtultitiæ, dicentes animas in cœlo primitus conuerſatas, & ibi aliquid boni, vel mali egiſſe, ac pro meritis ad terrena corpora fuiſſe detruſas. Quod vtique fides catholica reſpuit propter euidentem Apoſtoli ſententiam qua de Iacob, & Eſau loquẽs ait: Cum nondũ nati fuiſſent, aut aliquid boni, vel mali egiſſent. melior eſt ergo fidelis ignorantia, quam temeraria ſcientia. Certè cuius vult miſeretur gratuita miſericordia, & quem vult indurat veritate rectiſſima, miſeretur vtiq; ſecundum gratiam, quæ gratis datur. Obdurat autem ſecundum iudicium, quod meritis redditur. Et ille quidem cui miſericordia impenditur, oportet vt etiam ipſa ex libero arbitrio Dei gratiæ cooperetur. Totum tamen Deo tribuendum eſt, qui voluntatem hominis bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam, nolentem præuenit vt vellet, volentem ſubſequitur, ne fruſtra velit, hinc & Apoſtolus ait: Nõ eſt volentis, nec currentis, ſed Dei miſerentis. Cur autem hũc potius, quam illum miſericordia liberet, iſtũ iuſtitia obduret. Scrutetur, qui poteſt tam magnum iudiciorum Dei profundum, ſed caueat præcipitium. Aug. ſuper Iohannem: Nemo, inquit dñs, poteſt ad me venire niſi pater, qui me miſit traxerit eum: Ille ergo venit, quem gratia Dei præuenit. Qui cum propheta dicit: Miſericordia eius præueniat me, præueniat velle, ſubſequatur perficere, magna commendatio gratiæ, nemo venit, niſi tractus ſit. Quem vero trahat, & quem non trahat, cur iſtum trahat, & cur illum nõ trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare, nondum traheris ora vt traharis. Idem contra Fauſtum lib. 1. Vides, inquit Apoſtolus, bonitatem Dei, & ſeueritatem in eos, qui ceciderunt ſeueritatem. In te autem bonitatem, videtis quemadmodum, nec auferat Deo iudiciariam poteſtatem, nec homini liberam voluntatem, occultum eſſe, altũ eſt, & ab humana cogitatione ſecluſum quomodo Deus, & iuſtificet pium, & damnet impium. Num ergo garrire te delectat aduerſum diuina iudicia, quæ ſunt inſcrutabilia, quanto conuenientius eſt modulo noſtro expaueſcere, vbi expauit Apoſtolus, & clamare. O altitudo diuitiarũ ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Idem in libro de bono perſeuerantiæ. Neque vero ita prædicanda eſt prædeſtinatio populis, vt dicatur eis, ſiue curratis, ſiue dormiatis, quod vos fore præſciuit, qui falli non poteſt, hoc eritis, ſed ita dicendũ eſt illis, ſic currite, vt & comprehendatis, atque hoc ipſo curſu veſtro ita vos eſſe præcognitos noueritis, vt legitimè curreretis.

Quod ſub certo numero ruinam Angelorum ſupplet Deus ex hominibus prædeſtinatis. Cap. XCIII.

IDem in Enchiridion. Superna itaq; Hieruſalem mater noſtra nullum ciuium ſuorum numeroſitate fraudabitur, quin etiam vberiori copia fortaſſe ditabitur. Non enim numerum nouimus, aut ſanctorum hominum, aut immundorum dæmonum, in quorum locum ſuccedentes filij ſanctæ matris, quæ ſterilis apparebat in terris, & in illa pace, de qua ipſi ceciderunt in æternum permanebunt. Sed illorum ciuium numerus ſiue qui eſt, ſiue qui futurus eſt, in contemplatione ipſius artificis exiſtit, qui vocat ea, quæ nõ ſunt, tanquam ea quæ ſunt, & omnia in menſura, & numero, & põdere diſponit. verũ hæc pars humani generis, cui Deus liberationem promittit nunquid operum ſuorum reparari poteſt meritis? abſit. Quid enim boni poteſt operari perditus, niſi quantũ a perditione fuerit reparatus? nunquid libero arbitrio voluntatis? & hoc abſit. Nam libero arbitrio male vtens homo, & ſeipſum perdidit, ſicut.n.qui ſe occidit, vtiq; viuendo occidit, ſed occidendo ſe non viuit, nec ſeipſum reſuſcitare poteſt cum occiderit, ita cũ libero peccaretur arbitrio amiſſum eſt liberum arbitrium victore peccato. A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Qualis autem quæſo poteſt eſſe ſerui addicti libertas, quando ipſum peccare delectat. Nam liberaliter ſeruit, qui domini ſui voluntatem libenter facit, ac per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt. vnde ad iuſtè faciendum liber non erit, niſi a peccato liberatus, iuſtitiæ ſeruus eſſe cœperit. Ipſa eſt vera libertas propter rectè faciendi licentiam, & pia ſeruitus propter præcepti obedientiam, nec iſta libertas homini addicto, & vendito eſſe poterit, niſi ab illo qui dicit: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Idem in libro de correc. & gratia. Tene, inquit, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Porro ſi alius non eſt accepturus niſi iſte perdiderit, certus eſt electorum numerus, vt nec augeri, vel minui poſſit. Petrus Lumbardus. Verum ad hæc verba Auguſtini ſic a quibuſdam obijci ſolet. Poſſet Deus apponere gratiam quib. non apponit, per quam.ſ.ſaluarentur, qui ſine illa damnabuntur: poſſet ſimiliter gratiam ſubtrahere, vel non apponere quibuſdam, quibus apponit eam, ſicque poſſet numerus electorum augeri, & minui. Quibus reſpondemus ea ratione dictum eſſe, & verũ eſſe numerum electorum Angelorum, vel minui non poſſe, quia non poteſt vtrũque ſimul eſſe, videlicet vt aliquis prædeſtinatus non ſit, & ſaluetur, vel vt aliquis prædeſtinatus ſit, & damnetur. Intelligentia namq; conditionis implicite veritatem facit in ſermone. Si autem ſimpliciter intelligatur, falſum eſſe probatur. Nam & prædeſtinatus poteſt damnari, & reprobus poteſt ſaluari.

Cur pro peccato primi hominis puniat totam maſſam humani generis. Cap XCIIII.

AVguſtinus de ciuit. Dei lib. 14 Primis ergo parentibus tam grande peccatũ admiſſum eſt, vt in deterius eo natura mutaretur humana, etiam in poſteros obligatione peccati, & mortis neceſſitate tranſmiſſa, viuebat ſiquidem homo ſecundum Deum in paradiſo, & corporali propter bona corporis, & ſpirituali propter bona mentis. Quoniam ergo contemptus eſt Deus iubens, qui eum ad imaginem ſuam creauerat, qui in Paradiſo conſtituerat, qui rerum omnium affluentiam, ſalutemq́ue præſtiterat, qui vno ſolo leuiſſimo, atq; breuiſſimo præcepto ad obedientiæ ſalubritatem amminiculatus fuerat, quo eam creaturam cui libera ſeruitus expediret, ſe eſſe dominũ commonebat, iuſta damnatio ſubſecuta eſt, taliſq; damnatio, vt homo, qui cuſtodiendo mandatum futurus fuerat etiam carne ſpiritualis, fieret mente carnalis, & qui ſuperbia ſua ſibi placuerat, Dei iuſtitia ſibi donaretur, nec ſic vt in ſua eſſet omnimoda poteſtate, ſed a ſeipſo quoque diſſentiens, ſub illo cui peccando conſenſit pro libertate, quam concupiuit miſeram, & durum ageret ſeruitutem, mortuus ſpiritu volens, & corpore moriturus, inuitus deſertor æternæ vitæ, & æterna niſi gratia liberaret, morte damnatus. Si quem ergo mouet, cur non alijs vitijs ita mutetur humana natura, ſicut illa duorum parentũ præuaricatione mutata eſt. Non ideo debet putare illud leue, ac paruum fuiſſe commiſſum, quia in eſca factum eſt, non quidem mala, nec noxia, niſi quia prohibita, neq; enim quicquam mali Deus in loco tantæ fœlicitatis crearet, ſed obedientia commendata eſt in præcepto, quæ virtus in natura rationabili mater eſt omnium, cuſtoſq; virtutum, quandoquidem ſic facta eſt, vt ei ſubeſſe ſit vtile, pernicioſum autem ſuam non eius a quo creata eſt facere voluntatem. Hoc itaque tam leue, & breue præceptum, vbi nondum voluntati cupiditas reſiſtebat, tanto maiore iniuſtitia violatum eſt, quanto poſſet facilius cuſtodiri. In occulto autem mali eſſe cœperunt, vt in apertam inobedientiam laberentur. Manifeſto enim peccato diabolus hominem non cepiſſet, niſi iam ille ſibi placere cœpiſſet. Hinc enim & delectauit quod dictum eſt: Eritis ſicut Dij, quod melius eſſent, & eſſe poſſent, ſi Deo per obedientiam cohærerent: Dij enim creati, non ſua veritate, ſed Dei veri participatione ſunt Dij. Et audeo dicere ſuperbis eſſe vtile cadere in

apertum

apertum peccatum, vnde ſibi diſpliceant, qui iam ſibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus ſibi diſplicuit quando fleuit, quàm ſibi placuit, quando præſumpſit. Vnde Pſalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine, &c. Et eſt aliquid humilitatis, miro modo, quod ſurſum faciat cor, & aliquid elationis, quod deorſum facit cor: hoc quidem contrarium videtur vt elatio ſit deorſum, & humilitas ſurſum: ſed pia humilitas facit ſubditum ſuperiori: nihil autem eſt ſuperius Deo, & ideo exaltat humilitas, quia facit ſubditum Deo. Elatio autem eſt in vitio, eo ipſo, quòd reſpuit ſubiectionem, & cadit ab illo, quo non eſt quicquam ſuperius. & ex hoc erit inferius, fitq; quod ſcriptũ eſt: Deiecisti eos dum alleuarentur. Idem in lib. 21. Icirco autem pœna æterna dura videtur, & iniuſta ſenſibus humanis, quia in hac infirmitate moribundorũ ſenſuum deeſt ille ſenſus altiſſimæ, ac puriſſimæ ſapientiæ, quo ſentiri poſſit quantum nefas in prima præuaricatione commiſſum eſt: quantomagis enim homo Deo fruebatur, tanto maiore impietate Deum reliquit, & factus eſt malo dignus æterno, qui hoc in ſe peremit bonum, quod eſſe poſſet in æternum. Hinc eſt vniuerſa generis humani maſſa damnata, vt ab hoc iuſto ſupplicio nullus liberetur, niſi miſericordia, & indebita gratia, atque ita diſpertiatur genus humanum, vt dictum eſt ſupra.

Qualiter eius culpa cum pœna mortalitatis ad omnes transmittitur. Cap. XCV.

IDem in libro 13. Fatendum eſt itaque primos quidem homines, ita fuiſſe inſtitutos, vt ſi non peccaſſent nullum mortis genus experirentur, ſed eoſdem peccatores ita fuiſſe mulctatos, vt etiam quicquid ex eorũ ſtirpe eſſet exortum, eadem pœna teneretur obnoxium. Non enim aliud ex eis, quam quod ipſi fuerant naſceretur: pro magnitudine quippe illius culpæ naturam damnatio mutauit in pœnis, vt quod pœnaliter præceſſit in hominibus primis, ſequeretur in naſcentibus cæteris. Neque enim ita homo ex homine, ſicut homo ex puluere. Puluis namque homini faciẽdo materia fuit, homo autem homini gignendo parens. Proinde quod eſt terra, non hoc eſt caro, quamuis ex terra facta ſit caro. Quod eſt autem parens homo, hæc eſt & proles homo. In primo ergo homine per fœminam in progeniem tranſiturum vniuerſum genus humanum fuit, quando illa coniugum copula diuinã ſententiam ſuæ damnationis excepit, & quòd homo factus eſt, non cum crearetur, ſed cum peccaret, & puniretur: hoc genuit quantũ quidem attinet ad peccati, & mortis originem. Cum autem quæritur, quam mortem Deus primo homini fuerit comminatus ſi mandata, vel mandatum tranſgrederetur, ſcilicet animæ, an corporis, an totius hominis, an illam, quæ dicitur ſecũda, dicendum eſt, quòd omnes. Nam etſi in eo, quod ait: Morte moriemini, intelligamus eam ſolam, quæ fit cũ anima deſeritur ſua vita, quæ illi Deus eſt, profectò in illa morte etiam cæteræ duæ denũciatæ ſunt, quæ proculdubio fuerãt ſecuturæ. Nam in eo, quòd inobediens motus in carne animæ inobedientis exortus eſt, propter quem pudenda texerunt, ſenſa eſt mors vna, in qua deſeruit animam Deus. Illaq; ſignificata eſt verbis eius, quando timore dementi ſeſe abſcondenti homini dixit, Adam vbi es? non vtiq; ignorando quærens, ſed increpando admonens, vt attenderet vbi eſſet, in quo non eſſet Deus. Cum vero corpus ipſa anima deſeruit ætate corruptum, & ſenectute confectum, venit in experimentum mors altera, de qua Deus peccatum adhuc puniens, homini dixit: Terra es, & in terram ibis: vt his duabus mors illa prima, quæ totius hominis eſt compleretur, quam ſecũda in vltimo ſequitur, niſi homo per gratiam liberetur. Idem in Encheridion. Illorum etiam primorum hominum peccatis conſtat poſteros obligari. Nam ideo quiſq; renaſcitur, vt ſoluatur in eo quicquid peccati eſt cum quo naſcitur, ac per hoc non eſt inſtituta regeneratio, niſi quia vitioſa eſt generatio, adeo vt etiã de legitimo matrimonio procreatus dicat, in iniquitatib. conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Neque dixit iniquitate, vel peccato: ſed iniquitates, & peccata dici maluit, quia & in illo vno, quod in omnes pertranſijt reperiuntur plura peccata. ſ. ſuperbia qua homo ſuam potius, quam Dei poteſtatem diligit, ſacrilegium quia Deo non credidit, homicidium, quia in mortem ſe præcipitauit, fornicatio ſpiritalis, quia integritas humanæ mentis ſerpentina ſuaſione corrupta eſt. furtum, quia cibus prohibitus vſurpatus eſt, auaritia, quia pluſquam debuit appetiuit.

Qualiter illud peccatum a parentibus in filios transfunditur. Cap. XCVI.

GLoſa ſuper epiſtolam ad Romanos tertio. Illud autem peccatum in poſteris originale dicitur, quoniam ex originis noſtræ vitioſa conditione trahitur. Non enim quia deſcendimus ab Adam per carnis propaginem, ideo peccato tenemur, cũ & Chriſtus ab eo deſcenderit, qui omni peccato caruit, ſed quia vitioſa lege concipiendi ex peccato primi hominis. i. concupiſcentia carnis accedente concepti ſumus, ideo peccati, quod originale dicitur rei ſumus. Actor. His etiam verbis videtur ſonare Aug. dicens, quòd peccatum in paruulos non traſmittit propaginatio, ſed libido, verum hic obijci poteſt, quòd aliquis ex maiori libidine gignitur, quàm alius: adeoq; ſecundum hoc videtur contrahere peccatum maius. Præterea dicunt quidam, quòd peccatum illud non contrahitur ex libidine, ſed ex corruptione, quæ eſt in carne, nec ideo Chriſtus originali caruit, quia non per libidinem fuit conceptus, ſed quia ſanguis de quo corpus formatum eſt deputatus fuit a ſuſceptione vitij per operationem ſancti Spiritus. quæ dicitur corruptio actiua, quia cauſa eſt originalis peccati, remanſit tamen in eo corruptio paſſiua. i. paſſibilitatis a fame, & ſiti, & huiuſmodi. hæc etenim corruptio duplex in carne noſtra ab Adam contracta. Quod ergo dicit Aug. ita intelligendum eſt non propago, ſed libido. i. cauſa libidinis originale peccatum in paruulos tranſmittit. Et fomes quidem, ſiue pronitas quantum eſt de ſe æqualis eſt in omnibus, qui naſcuntur, ſed tamen vnus eſt alio pronior ad peccandũ propter aliquod annexum, vt propter complexionem, vel aliquid huiuſmodi. Sed fortaſſis adhuc obijciet aliquis, quòd in baptiſmo remittitur carnis corruptio, ideo minor eſt in baptizato. Si ergo carnis corruptio eſt præciſa cauſa originalis peccati, videtur quòd ſi decidatur aliqua portio carnis ab vtroque, & infundatur anima vtriq;, maius peccatum hæc, quam illa contrahit. Sicq; filius non baptizati maius peccatum contrahit, quam baptizati. Nos autem dicimus, quòd actiua corruptio, quæ eſt in carne pueri, licèt remittatur, ſiue diminuatur in baptiſmo, quo ad fœditatem, & intenſionem, ſecundum quam dominabatur in carne, tamen quo ad eſſentiã manet eadem, quæ prius, & ex ea contrahitur originale a puero ex eo nato, etiam ſi nulla ſit libido in conceptu, nec minus contrahitur originale a filio baptizati, quam a filio non baptizati. Hęc autem corruptio a tribus eſt. ſ. a peccato Adæ tanquam corrupto, & merito, & a Deo tanquam infligente, & puniente, & a carne tanquam corruptibili, & punibili, nec dicitur in conceptu pueri originale tranſmitti, quia in carne traducta ſit ipſum peccatum cum eidem carni donec formatum ſit puerperium anima non infundatur, ſed quia in ipſa eſt cauſa peccati. i. corruptio ex qua fit peccatum in anima cum infunditur. Aug. de baptiſmo paruulorum contra Maximinum lib. 3. Si quos ergo aduerſos, vel obtuſos, & contentioſos mouet quomodo peccatum, quod mundatur per baptiſmum maneat in eis, quos genuerunt circuncisi, quomodo ẽt palea, quæ opere humano tãta diligentia ſeparatur, manet in fructu, qui de purgato tritico naſcitur. Idem contra Iulianum. At vero Iulianus dicit, non peccat iſte, qui naſcitur, nõ ille qui genuit, non ille qui condidit, per quas ergo rimas inter tot præſidia innocentiæ peccatum fingis ingreſſum: verum quid quærit latentem rimam cum habeat apertiſſimam ianuam, per vnum hominem, ait Apoſtolus, per vnius delictum, per inobedientiam vnius hominis. Quid quærit apertius, quid inculcatius.

Qualiter anima paruuli culpam a carne contrahere permittitur. Cap. XCVII.

VOluit enim Deus propter peccatum Adæ conſtitutionẽ ſuã mutare, qua videlicet conſtituit, vt homo naturaliter generetur ex homine. Ideoque licèt vaſa corrupta. ſ. corpora ſeminata in vteris matrum inueniat: non tamen ab infundendis animabus congruo tempore ceſſat. Si autem obijciunt, quòd hæc vaſa mundare poſſet antequam infunderet animas, dico quòd poſſet quidem ſi vellet, ſed non vult propter hoc mutare conſtitutiones naturæ. Accedit ad hoc prętereà triplex cauſa. Prima quidem eſt, vt homo, qui cecidit per ſuperbiam humilietur ſemper habens ſecum cauſam humilitatis. i. fragilitatem ſuam, iuxta illud propheticum: Humiliatio tua in medio tui. Secunda eſt, vt dum in corpore fragili, & corrupto bene pugnat, maius meritum acquirat. Tertia vero, vt anima corpus ipſum tam miſerum, & corruptum bene illo vtendo ſecum ad gloriam traheret. Vnde de his vltimis duabus dicit Grego. Anima colligata eſt ſocio deteriori duabus ex cauſis. Vna eſt, vt virtutis præmia non ſolum ex dono Dei ſperaret, ſed etiam per laborem acquireret. Alia vero vt hanc deteriorem naturam corporis ſecum traheret, & quod Deus eſt animæ, ipſa corpori fieret. Eſt autem originale, & in anima, & in carne, ſed in carne originaliter, ſiue cauſaliter, iuxta illud Apoſtoli. Scio quòd non habitat in me. i. in carne mea bonũ, hoc eſt, habitat in ea malũ. ſ. fomes, qui dicitur etiam lex membrorũ. In anima vero eſt formaliter. ſ. tanquam in ſubſtantia, quia ſola ſuſceptibilis eſt virtutis, & vitij rationalis anima. Si ergo aliquis obijciat, quòd caro non eſt corrupta, niſi corruptione pœnæ. Ideoq; nec in anima corruptionẽ culpæ poteſt introducere, dicimus, quòd non ſequitur: quod enim in carne tantũmodo eſt pœna, in anima dicitur & culpa, & pęna. Et huius ratio eſt, quoniam iſta corruptio carnis ex animæ. ſ. culpa Adæ cauſata eſt. vnde cum affectus eius venit in ſubiectam ſibi ſimile. ſ. in animam pueri dicitur ſimiliter culpa. In diſſimili autẽ. i. in carne, dicitur tantũmodo pœna. Si ergo quæritur, an Deus creauerit animam huius pueri mundam, an immundam, dicitur quòd mundam,

licèt

licèt tamen nunq̃ fuerit munda. Et ponitur exemplum de pomo, quod aliquis alij mũdum tradit. & ille pollutis manibus ſuſcipit: licèt enim iſte dederit iſti pomum mundum, tñ ille nunquam habuit, niſi immundum, quia ipſo momento quo accipit, immunditiam contrahit. At hoc ſimile non eſt omnino conueniens, quia pomum aliquando fuit mundum, anima vero nunquam: ideo dicimus, ꝙ falſa eſt iſta propoſitio propriè loquendo. Deus creauit hanc animam mũdam, poteſt tamen impropriè concedi ſub hoc ſenſu. Deus creauit hãc animam, quæ nullam ex creatione habuit immunditiam. Poteſt etiam dici, ꝙ duplex eſt, quia ſi hoc verbũ creauit tranſeat ſuper vtrumque iſtorum accuſatiuorum animam mundam falſa eſt. Nunquam.n.creata fuit munda. Si vero tñ ſuper hunc accuſatiuum animam, vera eſt, ſub hoc ſenſu: Deus creauit hanc animam, quæ munda eſt. Si.n.obijcitur, ꝙ Deus animas innocentes infundendo corporibus corruptis inſipienter agere videtur. Reſpondetur ꝙ recta videtur obiectio. Si Deus animam extra corpus primum crearet, & poſtmodum illam corpori corrupto infunderet; ſic autem non eſt, immo creatur intra corpus anima dum infunditur, vnde nunquam eſt niſi corpori coniuncta, & ita namque eſt innocens, vel munda.

Qualiter aliena culpa ei a Deo imputatur. Cap. XCVIII.

AVguſtinus contra Iulianum. At vero quia peccatum eſt ex voluntate, quærit forſitan Iulianus vtrum & originale. Reſpondeo prorſus & originale, nam & hoc ex voluntate ſeminatũ eſt, vt & in illo eſſet, & in omnes tranſiret. Actor. Sic patet reſpõſio ſi obijciatur illud aliud aug. verbum. Omne peccatum adeo eſt voluntarium, quod ſi non eſt voluntarium non eſt peccatum; hęc tñ Apoſtoli locutio omnes in Adam peccauerunt eſt impropria, & ideo ſic exponenda. Omnes contraxerunt ex Adam cauſam, ſiue originem peccati.ſ.fomitem, ſiue corruptionem, quæ erat in carne eius, ex qua eſt omnis caro humana: ſatisfactio autem Adæ non fuit ab Adam, ſed a Deo, nec etiam per ſatisfactionem fuit mundata caro Adæ, ſed anima tñ quo ad maculam, quia ergo carnem ab Adam trahimus, & non animam: patet ꝙ cauſam peccati ab eo contrahimus, & non cauſam ſatisfactionis, quæ a ſolo Deo eſt: ideo licèt dicatur, ꝙ in eo peccauimus: non tamen poteſt dici, ꝙ in eo ſatisfecimus. Dicitur autem originale culpa, inquantum eſt in anima pueri, non tamen dicitur culpa propriè ipſius animę in qua eſt ſed animæ a qua eſt.ſ animæ Adæ. Si autem quæritur, an contrahat illud violenter, aut voluntariè, aut naturaliter, dicimus, ꝙ naturaliter, & hoc a natura corrupta iuſto Dei iudicio, licèt occulto præcedente. Cumque pro naturalibus non vituperemur, ſecundum philoſophum, anima in qua eſt originale non dicitur propriè vituperabilis propter ipſum, ſed illa a qua eſt.ſ.anima Adæ, quum ab illa non naturaliter ortum eſt illud peccatum, ſed voluntariè. At vero cum intellectus, vel ratio impermixta ſit carni, nam anima tantummodo ſecundum vires inferiores colligata eſt illi: videtur, ꝙ non contrahat corruptionem aliquam ex carnis corruptione. & ideo non peccatum originale, nec eius eſſe, nec operatio dependet a carne. Nos autem dicimus, ꝙ non contrahit corruptionem a carne ratione permixtionis, contrahit tñ ratione concomitantiæ, quam habet cum ſenſu, vel imaginatione cæteriſque viribus inferioribus, quibus anima carni colligata eſt. Denique anima naturali appetitu corpori coniungitur, & ex ipſo corpore, quod inuenit corruptum corrumpitur, vel inficitur; ideoq; ſecundum exigentiam naturæ iuſtum eſt vt maculetur. Appetitus ergo naturalis quo vniri appetit corrupto corpori, dicitur iuſtitia, qua tenetur rea peccato originali. Sicut autem in actuali peccato ſunt duo.ſ.actio, & deformitas, & quo ad actionem eſt a Deo, quo ad deformitatẽ vero non ſic, & in originali ſunt duo.ſ. actio, & deformitas. & quo ad actionem eſt a Deo, quo ad deformitatem vero non ſic, & in originali ſunt duo.ſ.pronitas peccandi, quæ eſt pœna, & macula ſecundum quam pronitas eſt culpa. Inquantum ergo pœna eſt a Deo, inquantum culpa non. Notandum quoque, ꝙ peccatum originale, & in Adam fuit, & in nobis, ſ.diuerſimodè In Adam quippe fuit duplex peccatum. Primum actuale.ſ.inobedientia. Secundum originale, quod in ipſo ortum eſt ab ipſa inobedientia.ſ.corruptio carnis, & animæ cum obligatione pœnæ æternæ i.carentiæ viſionis Dei. Non tamen in ipſo fuit originale, quia nõ fuit natus cum eo ſicut nos, qui omnes naſcimur filij iræ, & ideo in nobis dicitur originale, quia ea vitioſa lege originis contractum eſt. Poteſt tamen dici vno modo in ipſo fuiſſe originale, quia in ipſo fuit fomes peccati ortus, ſiue traductus ex peccato eius actuali, ſed aliter in nobis, ſcilicet ex carnis origine.

De paruulis abſque baptiſmo decedentibus, quid ſentiendum ſit. Cap. XCIX.

AVguſtinus ſuper Gen.lib. 10. Itaque quæritur a quibuſdã quid infantis anima meruit, vnde illi non percepto baptiſmo exiſſe de corpore pernicioſum ſit, ſi nec propriũ aliquod peccatũ commiſit, nec ex illa traducta eſt, quæ in Adam peccauit. Nõ.n.de pueris grandiuſculis, ſed de infantibus agimus, non quia plerunq; naſcuntur de adulterio, quia nequaq̃ naturæ bona culpanda ſunt in prauis moribus. aut non debuerunt frumenta germinare, ꝙ ea ſeneret furãtis manus. Adhoc aũt reſpondetur, animas quidem corporibus hominum Deum nouas ſigillatim dare ad hoc, vt in carne peccati de originali peccato venientes rectè viuẽdo, carnaleſq; concupiſcentias ſub Dei gratia ſubigendo meritũ cõparent, quo cũ ipſo corpore in melius transferantur tpe reſurrectionis, & in Chriſto in æternũ cum Angelis viuant, ſed neceſſe eſt cum membris mortalibus, maximèque de peccati carne propagatis miro modo coaptentur, vt ea primo viuificare, poſt ẽt ætatis acceſſum regere poſſint, tanq̃ obliuione prægrauerentur, quæ ſi eſſet quodammodo indigeſtibilis creatori tribueretur. Cum vero paulatim ab huius obliuionis torpore anima reſipiſcens poſſit conuerti ad Deũ ſuum, eiuſq; miſericordiam, & veritatem: primo ipſa pietate conuerſionis, deinde ſeruandi præcepta eius perſeuerantia promereri, quid ei obeſt iſto velut ſomno paulatim emergi, vnde paulatim euigilans in lucem intelligentię, ppt q̃ anima rationalis facta eſt: poteſt per volũtatem bonam eligere bonam vitam, qđ quidẽ non poterit, niſi adiuuante Dei gratia per mediatorem, hoc ſi homo neglexerit, non tñ ſecundũ carnem, ſed ẽt ſecundum ſpũ Adam remanebit: ſi vero curauerit ſecundũ ſpiritum rectè viuẽs, erit & illud quod de Adam culpabile tractũ eſt mundatum a labe peccati, & recipere merebitur illam cõlationem, quã reſurrectio ſanctis pollicetur. Idem in lib. de baptiſmo paruulorum. Poteſt aũt rectè dici paruulos ſine baptiſmo de corpore exeuntes, in dãnationem omnium mitiſſimam futuros. Idem contra Iulianum li. 5. Ego itaq; non dico paruulos ſine baptiſmo morientes tanta pœna eſſe complexendos, vt eis melius eſſet non naſci, cum hæc dñs de peccatore ſceleratiſſimo dixerit. Quæ aũt, & qualis, & quãta erit quamuis diffinire nõ poſſumus, non tñ audeo dicere, ꝙ eis vt nulli eſſent, q̃ vt ibi eſſent potius expediret. Idem in Enchiridion. Mitiſſima ſanè omnium erit pœna eorũ, qui præter peccatũ originale quod contraxerunt, nullum inſuper addiderũt. Comeſtor. Itaq; pęna ſodomitarũ ſubuertit ẽt paruulos pro peccatis parentũ, in quo prouiſum eſt illis: ne diu viuentes ſequerẽtur exempla patrũ, & eſt aliquod bonũ, reum non eſſe, qui glorioſus non eſt. Prodeſt.n. pauperem non eſſe, qui rex eſſe non poteſt. Actor. Quod dicit Aug. mitiſſimam eſſe pęnam paruulorum, intelligendum eſt quo ad ſenſum, nõ quo ad damnum. Dicit.n.gloſa ſuper illud Deuteronomij, abſcondam faciem meam ab eis, ꝙ nihil eſt grauius, q̃ carere viſione Dei. Eſt itaq; mitiſſima quo ad ſenſum.i. nulla: ſecundum ꝙ dicitur minimus vocabitur in regno cęlorũ.i. nullus Grauiſſima aũt eſt quo ad damnũ, vel grauiſſima, quia generaliſſima Erit.n.cõis omnibus damnatis Vnde notandum, ꝙ ſi fiat comparatio pœnæ ad pœnam præſcitæ, ſimpliciter maior eſt in damno pœna debita originali, q̃ pœna debita maximè actuali Potius.n.eligeret homo bene diſpoſitus videre Deum, & cruciari pœna debita homicidio, q̃ priuari viſione Dei alijs pœnis ceſſantibus. Sed ſi fiat comparatio inter damnatos, minor eſt pœna damnatorum paruulorum, quia illi puniuntur ſola carentia viſionis Dei. Alij autem eadem pœna, & inſuper alia, ſcilicet pœna debita peccato actuali.

De remedijs, quæ contra peccatum originale Deus inſtituit. Cap. C.

GRegorius in moral. lib 4. Quod autem apud nos valet aqua baptiſmi, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis ſola fides, vel pro maioribus virtus ſacrificij, vel pro his, qui de Abrahæ ſtirpe prodierũt myſteriũ circũciſionis. Beda in homil. euang. Idẽ.n. ſalutiferę curationis auxiliũ circumciſio in lege contra originalis peccati vulnus præbebat, quod baptiſma ageret reuelatæ gratiæ tpe conſueuit, excepto ꝙ regni cęleſtis ianuam, necdũ intrare poterant, ſed tñ in ſinu Abrahæ poſt mortem beata requie conſolati, ſupernę pacis ingreſſum ſpe fœlici expectabant. Petrus Lũbar. Propter hoc ergo præcepta fuit circumciſio, quia non poſſet melius ſignari, q̃ per ipſam tolli originale peccatum. Nam omnis homo naſcitur cũ præputio, quemadmodũ & cũ originali peccato, & circũciſus præputiatũ gignit, traijciens in illũ quo ipſe iam caruit, ſic baptizatus in filiũ, quem ſecundum carnem generat, reatũ traijcit originis, a quo ipſe iam liber erit. In carne ergo præputij, ideo iuſſa eſt fieri, quia inſtituta eſt in remedium peccati, qđ a parentibus contrahimus in concupiſcentia, quæ in illa parte magis dominatur concepti Et ẽt quia in illo membro culpã inobedientiæ primus homo cognouit, vt in eodem obedientiæ ſignũ acciperet dicunt verũ ſi circumciſio ſuo tpe conferebat remiſſionẽ peccatorum, cur ergo mutata eſt per baptiſmum, quia videlicet perfectius eſt baptiſmi ſacramentum, qm̃ & magis cõe, magiſq; gratiæ plenũ. Nam in circumciſione peccata tñ dimittebantur, ſed nec ad bene operandũ gratia per eam præſtabatur, nec virtutes dabãtur, vel augebantur. In baptiſmo aũt omnia peccata dimittuntur, & gratia cooperandi confertur, & virtutes augẽtur. Aug. ſuper Geneſim

ne ſim li. 10. Antequam ergo paruulus p ętatē poſſit ſecūdum ſpiritū viuere, neceſſariū hēt mediatoris ſacramentū, vt quod nōdū per eius fidē pōt, per eorū, qui eū diligūt fiat. Eius. n. ſacramēto tollitur ēt in ętate infantili originalis peccati pęna, a quo niſi adiutus etiā iuuenis carnalem concupiſcentiam non domabit, nec ea ſubiugata ęternę vitę meritum apprehendet. Ideo viuus oportet etiam infans baptizetur, ne obſit animæ ſocietas carnis peccati qua participata ſit, vt nihil poſſit anima infantis ſecundum ſpiritum ſapere. Ipſa quippe affectio grauat etiam corpore exutam, niſi cum in corpore eſt per vnicum ſacrificium veri ſacerdotis expietur. Quid ergo aliquis ait, ſi hoc non curauerint ſiue vel infidelitate vel negligentia? Reſpondetur hoc diuinitus auxilium procurari illi animę quam Deus præſciuit pie victuram ſi viueret hic vſque ad annos congruos fidei, quàm propter aliquid quod ipſe nouit, & naſci voluit in corpore, & cito extraxit de corpore. Idem ad hieron. de verbo Iacobi. Cumque quidam ruiſſet in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eū magis exciperet ne moreretur quàm ſuffocaret ne loqueretur. Acceſſit alius, eoque viſo admirans ait. Quomodo huc cecidiſti? Obſecro, inquit cogita quomodo me hinc liberes, non quomodo huc ceciderim quæras: ita quoniam fatemur, & fide catholica tenemus de reatu peccati tanquam de puteo etiam paruuli infantis animam, Chriſti gratia liberandam, ſatis eſt quod modum quo ſalua fiat nouimus, etiam ſi nunquam quomodo in malum illud venerit, nouerimus. Idem contra Iulianum libro. 5. Itaq; magis curandum eſt ſiue in Paruulis ſiue in grandibus, quo anima ſanetur auxilio, quàm quo vitiata ſit merito. Quod enim de ea latet, aut exercitio, aliàs ea ocio, diſcitur, aut in hac vita ſine ſalutis labe neſcitur. Idem in lib. 6. Vide autem quàm importune nolis paruulum de alieno peccato reportare malum, & velis eum de alieno recte facto reportare bonum, non qualecunq;, ſed Dei regnum. Alienum quippe eſt opus cum credit per alterum ſicut alienum opus fuit, cum in altero peccauit. Si autem propterea vis paruulos a primi hominis alienos eſſe peccato, quia cum nō ſunt imitati propria voluntate, hac ratione etiam alienabis eos a iuſtitia Chriſti, quia nec eum imitati ſunt propria voluntate.

Quod etiam originales pœnas in bonum conuertit. C. CI.

PEtrus Lumbar. Concupiſcentia ſiquidem ſiue concupiſcibilitas, quæ dicitur peccati fomes, ante baptiſmum eſt culpa & non pœna. Poſt baptiſmum vero pęna eſt non culpa, quę paruulū habilem facit etiam concupiſcere, ſed non facit concupiſcere, adultum vero facit etiam cōcupiſcere, dimittitur ergo in baptiſmo non vt non ſit, ſed vt non imputetur ad peccatum. Hoc eſt enim non habere peccatum, non eſſe peccati reum: quomodo. n. alia peccata prætereunt actu, & remanent reatu, vt homicidia, & ſimilia. Sic e contrario fieri poteſt, vt fomes ille prætereat reatu & maneat actu. Manet enim in corpore mortis huius carnalis concupiſcentia, ſicut dicit Auguſt. cuius vitioſis deſiderijs non obedire præcipimur, quę tamen concupiſcentia quotidie minuitur in proficientibus & continentibus. Actor. Secundum itaq, quod originale duobus modis in baptiſmo dimittitur. ſ. quantum ad reatum qui omnino delet. & quātum ad fomitem ſiue concupiſcentiā, quæ debilitatur, & extenuatur, vt iam non regnet in corpore ſicut prius. Non tamen omnino aufertur, vt habeat homo meritū eius motibus repugnando, qui nunquā ſunt peccata, niſi rationē attingant aliquo modo. Et dicunt quidam quod ſicut a reatu anima purificatur, ſic & caro ab illa feditate pęnali, ſiue pollutione quā in conceptione contraxit ex libidinoſa concupiſcentia purgatur, vt ſicut duobus completur myſterium baptiſmi. ſ. aqua & ſpiritu, ſic etiam ibi duo purgentur anima. ſ. a reatu, & caro ab illa contagione. Alia vero pęna originalis quæ eſt paſſibilitas carnis, conſtat quod in baptiſmo non dimittitur, cuius ratio duplex ab Aug aſſignatur, vna videlicet ne fidei meritum in baptizatis euacuaret. Alia vero, vt bonus eiuſdem vſus martyres glorioſos efficeret. Auguſt de ciuitate Dei lib. 13. A vinculo ergo originale ſi ſoluantur infantes per gratiam mediatoris hāc ſolam mortem quæ animā ſeiungit a corpore perpeti poſſunt, in illam vero ſecundam ſine fine pęnalē non tranſeunt. Si quem monet cur vel ipſam patiantur, quæ eſt pęna peccati, quorum per gratiam reatus aboletur. Dicimus ad hoc relinqui animæ experimentum ſeparationi a corpore, quamuis ablato criminis nexu, quia ſi regenerationis ſacrū cōtinuo ſequeretur immortalitas corporis, ipſa fides euacuaretur, quæ tunc eſt fides, quando expectatur in ſpe quod nondum in re cernitur. Fidei autem robore ac certamine in maioribus duntaxat ętatibus etiā mortis fuerat ſuperandus timor, quod in ſanctis martyribus eminuit, cuius profecto certaminis eſſet nulla victoria, nulla gloria, quia nec ipſum omnino poſſit eſſe certamen, ſi poſt lauacrum regenerationis iam ſancti non poſſent mortem perpeti corporalem. Cum paruulis autem baptizandis quis non ad Chriſti baptiſmum propterea potius curreret, ne a corpore ſolueretur, atq; non inuiſibili præmio probaretur fides, ſed nec iam fides eſſet conſeſtim ſui operis ſumendo, & quærendo mercedem. Nunc vero maiore & mirabiliore gratia ſaluatoris in vſus iuſtitiæ peccati pęna conuerſa eſt. Tunc enim dictum eſt homini morieris ſi peccaueris, nunc dr̄ martyri, morere ne pecces. Quod tunc timendum fuerat vt nō moreretur, nunc ſuſcipiendum eſt ne peccetur, ſic per ineffabilē Dei miſericordiā & ipſa pęna vitiorum tranſit in arma virtutis, & fit iuſti meritum, etiā ſupplicium peccatoris: tunc .n. mors eſt acquiſita peccādo, nunc impletur pro iuſtitia moriendo. Ita eſt cū ea primis hominib. perpetua propagine ſit mors pęna naſcentium, ſi ſi pro iuſtitia pietateq; pendatur ſit gloria renaſcentis. Et cū ſit mors peccati retributio, aliqua impetrat vt nil retribuatur peccato. Nam quicunq; ēt non percepto regenerationis lauacro pro Chriſti confeſſione moriūtur, tūc eis tm̄ valet ad dimittenda peccata, quantū ſi abluerentur ſacro fonte baptiſmatis. Qui enim dicit. Si quis nō renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nō intrabit in regnum cęlorū. Alio loco iſtos fecit exceptos vbi non minus generaliter ait. Qui perdiderit animā ſuā propter me, inueniet eam. Hinc etiam ſcriptum eſt: Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.

Cur Deus bonis & malis cōmunicat bona & mala pſentia. C. CII.

IDem in lib. 1. Placuit autem diuinę prouidentię præparare in poſterum bona iuſtis, quibus non fruentur iniuſti, & mala impijs, quib. nō excruciabuntur iuſti. Iſtā vero temporalia bona & mala vtriſq; voluit eſſe cōmunia, vt nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoq; habere cernuntur, nec mala turpiter euitētur quib. & boni plerunq; afficiuntur. Oſtendit aūt ſæpe Deus etiā in his diſtribuendis operationem ſuam euidentius. Nam ſi nunc omne peccatum manifeſta pęna plecteret, nil vltimo iudicio reſeruari putaretur. Rurſum, ſi nullum peccatum puniret, nulla eſſe diuina prouidentia crederetur: ſimiliter in rebus ſecundis ſi non eas Deus quibuſdā petentib. euidentiſſima largitate concederet, non ad eum iſta pertinere diceremus. Itēq: ſi omnibus ea petentibus daret, non niſi propter talia præmia ſeruiendum illi eſſe arbitraremur, nec nos faceret talis ſeruitus pios, ſed potius cupidos: ſicut autem ſub vno igne aurum rutilat, palea fumat, & ſub eadem tribula paleæ comminuuntur frumenta purgantur, nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem præli pondere premitur, ita vna eademque vis tribulationis irruens bonos terprobat, purificat, eliquat. Malos damnat, vaſtat, exterminat: vnde in eadem afflictione mali Deum deteſtantur & blaſfemant, boni vero Deum precantur & laudant. Tantum intereſt, non qualia ſed qualis quiſque patiatur. Nam pari motu exagitatum & exhalat horribiliter cœnum, & ſuauiter fragrat vnguentum. Item excepto quòd quilibet quantumlibet laudabiliter viuens in quibuſdam carnali concupiſcentię cedit, quis facile reperitur qui eos pp quorum execrabiles iniquitates Deus terras conterit, ſic habeat, vt habendi ſunt, ſic cum eis viuat, vt cum talibus eſt viuendum. Plerumque enim ab eis docendis, admonendis, obiurgandis, corripiendis, male diſſimulatur, vel cum laboris piget, vel cum os eorum coram offendere verecundamur, vel cum eorum inimicitias deuitamus, ne impediant & noceant in iſtis temporalibus rebus, ſiue quas adhuc appetit noſtra cupiditas, ſiue quas amittere formidat infirmitas. Iure ergo vitam iſtam quādo diuinitus affligimur cum eis amarā ſentimus, cuius amando dulcedinem peccantibus eis amari eſſe noluimus. Deinde etiam habent cauſam boni quare temporalibus affligūtur malis, qualem beatus Iob habuit, vt videlicet animus humanus ipſe ſibi quantum gratis Deum diligat probatus ſit.

Adhuc De eadem materia. C. CIII.

VGO de arra animæ. Non ergo o anima ſancta conturbare te debes, quod in vſu temporalium rerum eadē bonis, & malis participatio eſt, nec ideo ſimiliter illos a Deo amari exiſtimes, quæ tecū his amatoribus ſimiliter cōicare vides. Nam ſicut beſtiæ non propter ſe, ſed propter hominem creatæ ſunt, ita homines mali non propter ſe ſed propter bonos viuunt, vt ſocietas illorum vitam exerceat bonorum, quos & felicitate ſua potiora his & quæ mali communicare non poſſunt admonent bona quærere, & iniquitate ſua cogunt artius virtutem amare, poſtremo ut dum illos diuina gratia deſtitutos viderent per quælibet abrupta vitiorum ruere, diſcant quantas pro ſalute ſua debeant creatori gratias referre. Similiter ergo bonis & malis iſta concedi debuerunt, quoniam aliter boni bona ſibi potiora ſeruari non crederent, niſi videlicet iſta bonis quàm malis eſſe communia cernerent. Ioannes Chryſto. ſuper Mathæum libro 1. Solem inquit ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Omnia quidem bona Deus non propter omnes homines dat ſuper terram, ſed propter paucos ſanctos. Conuenientius enim eſt, vt peccatores contra meritum ſuum a bonis etius fraudentur. Quemadmodum autem peccatores a iuſtis non ſeperat, ne ſeperati cognoſcant ſe eſſe electos & glorientur, ſed male viuentes dum bona percipiunt ad præiudicium ſuum percipiunt, & boni dum mala patiuntur ad iuſtitiæ lucrum eis cedunt. Gregorius in moral. lib. 5

Cum

Cum autem occulta ſint Dei iudicia, cur in hac vita nonnunq̃ bonis male ſit, & malis bene. Nam cũ bonis male eſt, & malis bene, hoc fortaſſe deprehenditur, quia & boni ſi qua deliquerunt, hic recipiuot vt ab æterna damnatione plenius liberentur, & mali bona quæ pro hac vita faciunt hic recipiunt, vt ad ſola in poſterũ tormẽta pertrahantur. Vnde in inferno ardenti diuiti dr̃. Recordare, quia recepiſti bona &c. At cum bonis hic bene eſt, & malis male, incertum fit valde, vtrum boni iccirco bona recipiant, vt prouocati ad aliquid melius creſcant, aut iuſto latentiq; iudicio hic ſuorũ operum remunerationem recipiant, vt premijs vitæ ſeqoentis maneſcant, & vtrum malos iccirco aduerſa feriant, vt ab æternis ſupplicijs corrigendo defendant, aut hic eorum pęna incipiat, vt q̃ſq; cõplenda eos ad vltima gehennæ tormenta perducat: vnde ſancti viri cum ſibi ſuppetere proſpera mundi conſpiciunt, timent, ne laborũ ſuorũ fructus recipiant. Iccirco ẽt ea moleſte tolerant, quia per hoc ſe vtcunque tardari interno deſiderio non ignorant. Plus.n.in hoc mundo honor, q̃ deſpectio occupat, et magis proſperitatis ſublimitas, quam neceſſitatis aduerſitas grauat, &c.

Qualiter vtriſque ſcilicet bonis, & malis diſtribuit dona ſua gratia. Cap. CIIII.

IDem homil. de talen. Nunc ẽt dñs ad negocium talenta donorũ ſuorum partitor, poſt multum vero tp̃is rationem poſiturus maniſeſtabitur, bene quidem operantes pro apportato lucro remuneraturus, ſeruos autem torpentes ab opere bono damnaturus. Conſideremus ergo quid accepimus, & in eorũ erogatione vigilemos. Conſiderare nos conuenit, ne nos, qui cęteris plus aliquid in hoc mundo accepiſſe videmur, ab actore mundi grauius inde iudicemur. Cum.n. augentur dona, rationes etiam creſcunt donorũ: tanto ergo humilior, atq; ad ſeruiendum promptior eſſe quiſque debet ex munere, quaoto ſe obligatiorem eſſe conſpicit in reddenda ratione. Idem in moral. lib. 6. Itaq; nihil fit in terra ſine cauſa, iccirco.n. ſæpe, & deſidioſus ingeniũ accepit, vt de neglig̃etia iuſtius puniatur, quia quod ſine labore aſſequi potuit, ſcire contemnit, & iccirco q̃ſq; tarditate intelligentiæ ſtudioſus premitur, vt pro labore ſtudij abundantius remuneretur. Idem in lib. 17. Mira quoq; diſpenſatione conditor, & culpas reſpicit, & viuendi tp̃a impendit, vt ſpacia vitæ longioris, aut conuerſo fiant ad adiutorium muneris, aut non conuerſo ad augmentum damnationis, vnde rectè de reprobo dicitur. Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ipſe abutitur eo in ſuperbiã. Neceſſe eſt ergo, vt cum nos expectari conſpicimus, ipſa prorogata pietatis tp̃a quaſi dñationis augmenta timeamus. Idem in lib. 28. Sic ẽt creator noſter, ac diſpoſitor cuncta moderatur, vt qui extolli poterat ex dono, quod habet, humilietur in virtute, q̃ non habet. Sic cuncta moderatur, vt cum per impenſam gratiam vnumquemq; ſubleuat, ẽt per diſparem alteri alterũ ſubdat, & meliorem quiſq; dono alio eum quæ ſibi ſubijcitur attẽdat. At licèt ſe præire ex alijs ſentiat, eidem tñ quẽ ſuperat in alijs ſe poſtponat. Sic ẽt cuncta moderantur, vt duoi ſingula quæq; ſint omn, ioterpoſita quadam neceſſitudine fiant ſingulorum omnia, & vnuſquiſque ſic, quod non accepit in altero poſſideat, vt ipſe alteri poſſidendum, quod accepit humiliter impendat: hinc etenim per Petrum dicitur, vnuſquiſque prout accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpẽſatores multiformis gratia Dei. Tunc namq; bene multiformis gratia diſpẽſatur, qñ acceptum donum, & ei, qui hoc noo habet creditur, & pp eum cui impenditur datum putatur. Idem in dialog. lib. 5. Magna ergo omnipotentis Dei diſpenſatio, & plerunq; contingit, vt qoibus maiora bona præſtat, quædam minora non tribuat, vt ſemper eorum animus habeat, vnde ſe ipſe reprehendat. Sicque per bonum, quod quarit, & habere oon valet, illud ſeruet humiliter, quod habet.

Qualiter vtroſque illuminat ſua veritate. Cap. CV.

AVguſtinus io libro confeſſionum 10. Cum aũt quæro ab omnibus, vtrum malint de veritate q̃ de falſitate gaudere, tã nõ dubitant dicere de veritate ſe malle, q̃ nec ſe beatos eſſe velle. Beata quippe vita eſt gaudium de veritate, hoc gaudium oẽs volunt. Multos ſiquidem expertus ſum, qui fallere volũt, qui vero falli neminem inueni. Amant itaq; veritatem oẽs, nec amarẽt, niſi aliqua eius notitia in eorum mente eſſet. Cur ergo veritas odium parit, & inimicus efficitur, qui veritatem dicit, quã tñ omnis homo diligit, quia videlicet amant homines veritatem quidem lucẽtem, ſed oderunt eam redarguentem. Nam quia falli nolunt, & fallere volunt. Amant eam ſeipſam indicat, & oderunt eam cum ſeipſos demonſtrant, inde retribuit eis, vt qui ſe manifeſtari nolunt ab illa, & eos ipſa manifeſtet, eisq; non ipſa ſit manifeſta. Ceterum ſic amant homines veritatem, vt hoc quod amant velint eſſe veritatem, & quia falli nolunt conuinci, q falſi ſunt. Itaq; pp illã rem veritatem oderunt, quam pro veritate dilexerunt. Sic animus humanus cęcus, & languidus, turpis & indecẽs, latere vult, ſe autem vt lateat aliquid non vult, econtra illi redditur, vt & ipſe veritatem non lateat, & ipſum veritas lateat, tũc etiam ſic dum miſer mauult gaudere veris, quam falſis. Beatus ergo erit ſi nulla interpellente moleſtia de ipſa per quam vera ſont omnia veritate ſola gaudebit. Ecce nunc o veritas tunc præſides vbique omoibus conſulentibus te. Simulq; reſpondes omnibus etiam diuerſa conſulentibus. Et tu quidem liquide reſpondes, ſed non liquide audiunt omnes, omnes vnde volunt conſulunt, ſed non ſemper quod volunt audiunt. Optimus autem miniſter tuus eſt, qui non magis intuetur hoc a te audire, quod ipſe voluerit, ſed potius hoc velle, quod a te audierit. Idem io lib. de Trin. Ex intuitu veritatis etiam fantaſias per ſenſum corporis hauſtas, & quodammodo memoriæ infuſas, ex quibus etiam eas, quæ nunquam viſæ ſunt ficto fantaſmate cogitantur, ſiue aliter, quàm ſunt, ſiue fortuitu ſicuti ſunt, omnino alijs regulis ſupra mentẽ noſtram incommutabiliter manentibus, vel approbare apud noſipſos, vel improbare conuincimur, cum rectè aliquid approbamus, vel improbamus: nam & cum Carthaginem quam vidi recolo, & Alexandriam quam non vidi fingo, eaſdemq́: formas imaginarias quaſdam quibuſdam rationabiliter præfero, viget & claret deſuper veritatis iudiciũ, ac ſui iuris incorruptiſſimis regulis extat firmum. Et ſi corporalium imagioum quaſi quodam nubilo ſubtexitur, non tamen inuoluitur, atq; confunditur. Sed intereſt vtrũ ego ſub illa, vel illa caligine tanq̃ a coelo proſpicuo ſecludar. An ſicut altiſſimis mõtibus accidere ſolet inter vtrumq; aere libero fruar, & ſereniſſimam aſpiciam lucẽ deſuper, & tenebras depreſſiſſimas ſubter. Idem in lib. 12. Nam ſentire quidem corporalia per corporis ſenſus, & ea memoriæ fixa reminiſci, nobis eſt cõe cum pecoribus: ſublimioris autem rationis eſt ſm̃ incorporales ſempiternasq; rationes iudicare de iſtis corporalibus. Quæ.ſ. rationes niſi ſupra mentem humanam eſſent, incommutabiles non eſſent, atq; in his, niſi noſtrum aliquid ſubiungeremus, nequaquam ſm̃ illas de corporalibus iudicare poſſemus. Iudicamus ergo de his ex dimenſionum figurarumq; ratione, quam mens ipſa nouit incommutabiliter manere. Idem in lib. quæſtionum 83. Denique ſicut iam ſuperius dictum eſt, artifices naturã imitantes eoſdem numeros, & conuenientia lineamentorum, quę corpori per corpus imprimunt, ab ipſa ſumma ſapientia in animo accipiunt, quæ numeros ipſos, & conuenientiam in vniuerſo mundi corpore longè artificiotius impreſſit, quod ex nihilo fabricauit.

Qualiter etiam omnes tangit iuſtitia forma Cap. CVI.

IDem de Trinitate li. 9. Manifeſtum eſt certè aliud vnumquemque in ſeipſo videre, quod ſibi alius dicenti credat, non tamen videat. Aliud io ipſa veritate, quod alius ſimiliter intueri valeat, horumque alterum per tempora mutari, alterum æternitate conſiſtere immutabili. Neque.n. multas mentes oculis corporeis videndo per ſimilitudinem colligimus humanæ mentis notitiam generalem, vel ſpecialem, ſed intuemur inuiolabilem veritatem, ex qua perfectè quantum poſſumus diffiniamur non qualis vniuſcuiuſque hominis mens exiſtat, ſed qualis eſſe ſempiternis rationibus debeat. Nam vnde ſuperni amoris ardor inflammatur in me, cũ audio virum aliquem pro fide acria tormenta toleraſſe. Quod ſi forte mihi conſtiterit, q carnalis homo ſit, & pecuniæ, vel laudis cupiditate, vel alicuius rei tranſitoriæ cauſa pertulerit illa, ſtatim amor ille, quo in eum ferebar offenſus, & quodammodo repercuſſus, atq; ab homine indigno ablatus, in ea forma, ex qua talem eũ credens amaueram permanebit, niſi forte ad hoc eum amauero, vt talis ſit. At in illo nulla facta eſt mutatio, ſed mente mea mutata eſt ipſa exiſtimatio, quæ aliter ſe modo habet, quam prius de illo. Idemque amor meus ab intentione perfruendi ad intentionẽ conſulẽdi iubente etiam incommutabili deſuper iuſtitia eſt deflexus. Ipſa vero forma inconcuſſę, ſtabiliſq; veritatis, & in qua fruerer hominem bonum eum credens, & in qua conſulo vt bonus ſit, eadem luce incorruptibilis ſinceriſſimæq; rationis, & mentis meæ cõſpectum, & illam fantaſiæ nubem quam deſuper cerno, cũ eundem hominem quem videram cogito, imperturbabili ęternitate profundit. Itaque & illam rationalis mentis intuitu cernimus, & de iſtis ſm̃ illam cogitamus. Iſta vero, aut præſentia ſenſu corporis tangimus, aut imagines fixas in memoria recordamur, aut ex earũ ſimilitudine talia fingimus, qualia noſipſi ſi vellemus, ac poſſemus etiã opere moliremur. Aliter figurãtes animo corporum imagines, aut per corpus corpora videntes. Aliter aũt rationes, artemq; ineffabiliter pulchram talium figurarum ſuper mentis aciem intelligẽtia ſimplici capientes. Idem in lib. 10. Denique anima humana etiam cum a iuſtitia auertitur, illius quodammodo luce tãgitur: hinc eſt, q etiam impij æternitatem cogitant, multaque in moribus hominum rectè reprehendunt, & recte laudant. Quibus autem ea regulis iudicant, niſi in quibus vident quomodo quiſque viuere debeat? etiam ſi nec ipſi eo modo viuant; & vbi eas vident? vbi inquã ſcriptæ ſunt, niſi in libro lucis illius, qui veritas dicitur? vnde lex omnis iuſta deſcribitur, & in cor hominis, qui operatur iuſtitiam non migrando, ſed tanq̃ imprimendo transfertur, ſicut imago ex anulo, & in ceram tranſit, & anulum non relinquit. Qui aũt non operatur, & tñ quid operandum ſit intuetur, ipſe eſt, qui ab illa luce auertitũ a qua tñ tãgitur, ſicut videlicet plenius dictũ eſt ſupra in capitulo

pitulo de notione legis humanis mentibus impreſſa.

Qualiter in præſenti bonos affligi & malos proſperari permittit. Cap. CVII

GREGORIVS in Moral. lib. 8. Electis autem ſuis ad ſe pergentibus, Dominus iter huius mundi aſperum facit, ne dũ quiſque vitæ præſentis requie, quaſi viæ amenitate paſcitur, magis eum diu pergere, quam citius peruenire delectet, ne dum oblectetur in via, obliuiſcatur quod deſiderabat in patria. Idem in li. 21. Nunc quidem flagellatur iuſtus, & verbere diſciplinę corrigitur, quia ad æternæ hæreditatis patrimonium præparatur. In ſuis autem voluptatibus relaxatur iniuſtus, quia tanto ei bona temporalia ſuppetunt quanto æterna denegantur. Iniuſtus ad debitã mortem currens: ſuis voluptatibus effrenatus vtitur, quia & vituli qui mactandi ſunt in liberis paſtibus relinquuntur. At contra iuſtus a tranſitorię delectationis iucunditate reſtringitur: quia & vitulus ad laboris uſum iure deputatus ſub iugo retinetur, negantur electis in hac uita bona terrena, quia & ægris quibus viuendi ſpes eſt nequaquam a medico cuncta quæ appetunt conceduntur. Dantur aũt reprobis bona quæ in hac vita appetunt, quia & ægris deſperatis omne quod deſiderant non negatur. Perpendant ergo iuſti quæ iniquis permanent, & nequaquam eorum felicitati qui percurrit inuideant, quando & ipſi per iter aſperum ad ſalutis patriam currunt, & illi quaſi per amena prata ad foueam tendunt. Idem in paſto. lib. 2. Admonendi ſunt ergo, qui in hoc quod temporaliter appetunt proſperantur, ne cũ cuncta ad votum ſuppetunt, datẽ quærere negligant, ſi in his quæ dantur animum figant, ne peregrinationem pro patria diligant, ne ſubſidia itineris in obſtacula perueniionis peruertant, quiſquis enim proſperitatem qua vtitur apud iudicium cordis melioris vitæ amore non reprimit, fauorem vitæ tranſeuntis in perpetuæ mortis occaſionem vertit. Solerter autem conſiderent, ꝙ præſentis vitæ proſperitas aliquando iccirco datur vt ad meliorem vitam prouocet. Aliquando vero vt internum plenius damnet. De primo dicitur. Dedit eis regiones gentium, & labores populorum poſſederunt &c. De ſecundo in inferno diuiti cruciato dicitur. Recepiſti bona in uita tua. Iccirco enim hæc bona recepit & malus, vt illic plenius mala reciperet, qui hic nec per bona fuerat conuerſus. At contra admonendi ſunt, qui ea quidem q̃ mundi ſunt concupiſcunt, ſed tamen aduerſitatis labore fatigantur, vt ſollicitę perpendant, creator, diſpoſitorq; cunctorum quanta ſuper eos gratia vigilet, quos in ſua deſideria non relaxat. Aegro quippe quem medicus deſperat concedit vt cuncta quæ concupiſcit accipiat. Nam qui ſanari poſſe creditur, a multis quæ appetit prohibetur, & pueris nummos ſubtrahimus, quibus tota ſimul patrimonia hæredibus ſeruamus. Conſiderent quoq; ꝙ plerunq; etiã iuſtos cum temporalis potentia ſuſtollit velut in laqueum culpa comprehendit. Auguſtinus in lib. de uerbis do. Ideo vero Deus felicitatibus terrenis amaritudines miſcet, ut alia quæratur fęlicitas. cuius dulcedo non fallax, & te ipſis amaritudinibus conatur mundus auertere ab eo quod intendis in anteriora, & retro conuertere. O munde immunde, quid ſtrepis, quid auertere conaris, tenere vis periens, quid faceres ſi maneres? Quem non deciperes dulcis, ſi amarus alimenta mentiris?

Cur bonos malorum perſecutionibus exponit. Cap. CVIII.

IDEM de ciuitate Dei lib. 18. Omnes autem inimici eccleſiæ quolibet errore cæcentur vel malitia deprauentur, ſi accipiunt poteſtatẽ corporaliter affligendi exercent eius patientiam. Si tantummodo male ſentiendo aduerſantur exercent eius ſapientiam. Vt autem etiam inimici diligantur exercent eius beniuolentiam. Greg. in Moral. li. 20. Itaq; iuxta diuinam ſcripturam, militia vel tentatio eſt vita hominis ſuper terram. Mens ergo ſanctorũ in hoc tentationum prælio & munita patientiæ clypeo, & gladio amoris accincta ad perferenda mala ſumit fortitudinem, & ad reprehendẽda bona exerit benignitatem, quatenus & odiorum tela potenter excipiat, & amoris iacula ualenter reddat. Cuius armaturę ſummã breuiter Paulus inſinuat dicens. Charitas patiens eſt, benigna eſt &c. Idem in lib. 25. Porro feſtina conſolatio bonorum eſt conſideratus finis malorum, dum enim ex illorum interitu malum conſpiciunt quod euadunt, leue exiſtimant quicquid aduerſum in hac vita patiuntur. Idem in lib. 17. De his autem ſ. reprobis in libro Iob dicitur, ꝙ ſicut ſummitates ſpicarum contererentur. Quid enim ſũt diuites praui huius mundi niſi quædam ariſtæ humani generis, qui dum contra ſe inuicem ſuperbiunt, licet bonorum vitam unanimiter affligant, aduerſum ſe quidẽ diuiſi ſunt, ſed tamen concorditer grana deorſum premunt. Nunc ariſtæ ad alta proſiliunt, grana latent, & reproborum potentia eminet, & electorum gloria non apparet. Illi ſe honorum faſtibus oſtendunt. Iſti in humilitate ſe deprimunt. Sed triturę tempus adueniet, qđ & ariſtarum rigiditatẽ frangat, & ſolida grana cõterat, ſed eorũ candorẽ apparere faciet.

Quod de malis iuſtorum probationem facit. Cap. CIX.

IDEM libro primo. Cum beatus Iob virtutum omnium mandata perficeret, vnum ei deerat, vt etiam a diabolo flagellatus agere gratias Deo ſciret. Pęna quippe interrogat, ſi quietus quis veraciter amat. Idem lib. 23. Nouerat enim beatus Iob bene vti rebus habitis, ſed neſciebamus ſi patiens maneret ablatis. Data eſt ergo contra eum hoſti callido tentandi licentia, qui dum eius bona multis cognita interimere appetit, etiam bonum patientiæ, qđ latebat oſtendit. Et quem ſe anguſtare perſequendo credidit flagellis, auctum etiam in exemplum dilatauit. Idem in lib. 20. Ipſe quoque beatus Iob rectè dicit. Frater fui draconum, & ſocius ſtrucionum, hoc enim ipſius vocibus ſpecialiter congruit, qui ad culmen magnæ fortitudinis bonus inter malos fuit, nullus quippe perfectus eſt, qui inter proximorum mala patiens non eſt. Qui enim æquanimiter aliena mala non tolerat, ipſe ſibi per impatientiam teſtis eſt, quia a boni plenitudine longe diſtat. Abel quippe renuit eſſe, quem Cayn malitia non exercet, ſic in tritura areæ grana ſub paleis premuntur, ſic flores inter ſpinas prodeunt, & roſa quæ redolet, creſcit cum ſpina quæ pungit: duos namq; filios habuit primus homo, ſed vnus electus alter reprobus fuit. Tres quoque filios arca continuit, ſed duobus in humilitate perſiſtentibus unus ad patris irriſionem ruit. Duos Abraam filios habuit, ſed unus innocens, alius vero fratris perſecutor fuit. Duos quoque Iſaac filios habuit, vnus in humilitate ſeruatus, alter vero & priuſquam naſceretur reprobatus eſt. Duodecim filios Iacob genuit, ſed ex his vnus per innocentiam venditus fuit, cæteri vero per malitiam venditores fratris fuerunt. Duodecim quoque Apoſtoli in ſancta eccleſia ſunt electi, ſed ne improbati manerent, vnus eis admixtus eſt, qui eos perſequens probaret, hi ergo veraciter boni ſunt qui in bonitate perſiſtere etiam inter malos poſſunt, hinc etiam ſponſi voce ſanctæ eccleſiæ dicitur. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias, hinc ad Ezechielem Dominus dicit, Filij hominis increduli & ſubuerſores ſunt tecum & cum ſcorpionibus habitas. Hinc Petrus vitam beati Loth glorificabat dicens, Et iuſtum Loth oppreſſum a nephandorum iniuria conuerſatione eripuit. Aſpectu enim & auditu iuſtus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iuſti iniquis operibus cruciabant. Hinc Apoſtolus diſcipulorum vitã glorificat, & glorificando confirmat, dicẽs. In medio nationũ prauæ & peruerſæ inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. hinc per Iohannem Angelus pergami eccleſiæ atteſtatur, dicens. Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam. Beatus ergo Iob vt oſtendat cuius fortitudinis fuerat, inſinuat cum quibus vixit, dicẽs. Frater fui draconum & ſocius ſtrucionum, quia minus eſſet ꝙ ipſe bona ageret, niſi ad bonitatis ſuæ cumulũ ab alijs mala toleraret.

Quod eoſdem bonorum purgatorium efficit. Cap. CX.

IDEM in eodem. Sic namq; iuſto peccator cum malitia iungitur, ſicut in fornace auro palea cum igne ſociatur, vt quo ardet palea aurum purgetur. Idem in lib. 26. Reproborum ergo nequitia trituræ more uitam electorum quaſi grana a paleis ſeparans premit & purgat. Mali namq; bonos magis ab huius mundi deſiderijs expediunt dum affligunt, quia dum multa eis hic violenta ingerunt, feſtinare illos ad ſuperna compellunt. Quod bene in Iſraelitico populo Moyſe vocante, & Pharaone rege ſequente ſignatum eſt Tunc uſq; Moyſes ad vocandum miſſus eſt, cum iam Pharao duris operibus ad opprimendum fuerat excitatus, vt Iſraelitarum mentes Aegipto deformiter inhærentes, alius dum vocaret, quaſi traheret, alius quaſi impelleret dum ſequiret. Et plebs in ſeruitio turpiter fixa, vel prouocata bonis, vel malis impulſa moueretur, propter multitudinem inquit calumniatorum clamabunt & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum. Quanto vita morum a rerum diſtat ſubſtantia, tanto grauior calumniator eſt, qui male viuendo vim noſtris infert moribus, quam qui violenter opprimẽdo damna ingerit rebus. Et quia in hoc mundo abundat malorum vita quæ cruciat, rectè dicitur. Propter multitudinem calumniatorum clamabũt. quia vero ea quæ verbis ſuadere non valent, extorquere nonnũquam etiam effrenatis viribus ſtudent. Apertæ ſubiungitur, & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum. Sic itaq; electorum deſideria dum premuntur aduerſitate proficiũt, ſicut ignis flatu premitur vt creſcat, & vnde quaſi extingui cernitur, inde roboratur. Indeq; oſtendimus, quanta ad deũ cupiditate flagramus, ſi non ſolum ad eũ per tranquilla & mollia, ſed etiam per aſpera & dura tranſimus. Hinc namque Propheta ait. Qui perficit pedes meos tanq̃ ceruorũ. Ceruus enim cũ montiũ iuga conſcendit, quæque ſe aſpera, quæq; obijciunt ſentibus alligata, dato ſaltu tranſgreditur, & abſque vllo ſui curſus obſtaculo in ſuperiora eleuatur, vbi eſt inquit Deus qui fecit me? Qui dedit carmina in nocte? Carmen in nocte eſt lætitia in tribulatione. Quia & ſi preſſuris tẽporalitatis affligimur, ſpe tñ iam de æternitate gaudemus. Carmen in nocte Paulus prædicabat, dicens. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Carmina in nocte Dauid ſumpſit qui dicebat. Tu mihi es refugiũ a tribulatione quæ circundedit me, exultatio mea redime me a circundantibus me. Infirmus autem quiſq; ideo nequaquã ſe in perturbatione corroborat, quia in tranquillitate non tẽperat.

Cur

Cur bonos de tribulatione clamantes plerunque non exaudit. Cap. CXI.

IDEM in eodem Iuſtus itaque Dominus & ſuos permittit temporaliter opprimi & violentorum malitiam nequiter augeri, vt dum horum vita in purgatione teritur, illorum nequitia conſummetur. Sicut ergo ſæpe Dominus ſuorum vitam pro inimicorum conuerſione eripit, ita ſæpe ſuorum voces propter damnationem perſequentium non exaudit, vt ſ inde reatum ſuum cumulent, vnde præualuiſſe ſe nequiter gaudent. Dicatur ergo ibi, clamabunt & non exaudiet propter ſuperbiam malorum, ac ſi diceret, reatus opprimentiũ audiri uoces prohibet oppreſſorum, nec eripiũtur viſibiliter iuſti, quia ſaluari inuiſibiliter nec merentur iniuſti. Quiſquis itaq; bonorum vitam perſequitur, tunc peiure ultione damnatur, cum nulla ei aduerſitate reſiſtitur, & tunc fortioris iræ periculis ſubiacet, cum proſpere peragit, quod nequiter cõcupiſcit. Quia videlicet uindicta ſuperni iudicij ad futura eum ſupplicia ſeruãdo deſeruit, cui hic in malu ubuiare contempſit: nemo ergo qui tardius auditur, credat ꝙ a ſuperna cura negligitur, ſæpe etenim noſtra deſideria, quia celeriter non fiunt, exaudiuntur, & ꝙ impleri concite petimus, ex ipſa melius tarditate proſperatur. Sicut & ſemina meſſium gelu pręmiſſa ſolidantur, & quo ad ſuperficiẽ tardius exeunt, eo ad frugẽ multipliciora conſurgũt. Deſideria itaq; natura dilatione extenduntur, vt proficiant, proficiunt, vt ad hoc qđ perceptura ſunt conualeſcant. Exercitantur in certamine, vt maioribus cumulentur præmijs in retributione, alias tribulatione, labor protrahitur pugnę, vt creſcat corona victorię. Etiã cum dixeris, nõ conſiderat iudicare corã eo, & expecta eũ, ſicut in Iob. 30. capitulo ſcribitur, ac ſi diceret, Cũ iccirco Deus conſiderare non creditur, quia tarde miſeretur, intima cogitationis egredere, atq; illic corã eius oculis cauſæ tuæ iudiciũ ſuſcipe, & qui ipſe viuẽdo contuliſti, vel qui miſericorditer percepiſti diſcerne, & tũc ad ſpei fiduciam redi: dum bona tantæ benignitatis erubeſcis, quatenus inter aduerſa fidẽter expectes quẽ & poſt delicta ꝓpitium recole. Speranda enim fuerant ſuperna adiutoria, ẽt ſi nulla beneficia præceſſiſſent. Sciẽdumq; quia Deus hominẽ quem benigne condidit, inique non ſpernit Penſandũ eſt ergo quanti eſt periculi trãſacta munera cernere, & futura deſperare, quanti eſt periculi, ſi in hac procella tribulationum deſperationis naufragio frãgimur, qui ad portũ ſpei velut immẽſis funib. pteritis donis ligamur, dicatur itaq; iudicare corã eo, & expecta eũ. Nam, qui ſemetipſũ coram Deo non iudicat, eum, dum affligitur non expectat Cuius enim bona pręceſſiſſe diſſimulat, adiutoria ſubſequi poſſe deſperat. Et cum præteritorum obliuiſcitur, & ſubſequentium largitate fraudatur.

De eodem. Cap. CXII.

BERNAR. Clareual. Itaq; multi dicunt. Ecce nunquã ab oratione ceſſamus, & tamen uix, aut nunquam fructum illius experimur. Sicut ibi accedimus, ita uacui redimus. At uero, nolite, inquit, iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate. Iudicium fidei ſequere & non experimentum tuum, quia fides quidem eſt uerax, ſed tamen experimentũ fallax. Quid eſt aũt ueritas fidei, niſi quod promittit filius Dei? Quicquid ait orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet uobis. Nemo itaque ueſtrum paruipendat orationem ſuam. Dico enim nobis, quod ipſe quem oramus non paruipendit eam, priuſq̃ egreſſa ſit ab ore noſtro ſcribi iubet eam in libro ſuo. Et unum e duobus indubitãter ſperare poſſumus, quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nobis nouit eſſe utilius. Aug. ſuper pſal. Vt quid ait domine repellis orationem meam? ad hoc oratio ſanctorum tanti beneficij dilectione, & tribulationum aduerſitate, quaſi repellitur, ut tanquam ignis flatu repercuſſus ardentius inflammetur. Hier. in Prohemio ſuper Abacuc Cęterum quomodo ſi ęgrotus, & æſtuans febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum, uim patior, crucior, exanimor, uſquequo medice clamabo, & non exaudies. Et reſpondet ei ſapientiſſimus, & clementiſſimus medicus. Scio, quo tempore debeam, quod poſtulas dare, non miſerebor modo: quia miſericordia iſta crudelitas eſt, & uoluntas tua contra te petit. Ita & Dominus noſter ſciens clementiæ ſuæ pondera, atque menſuras, interdum non exaudit clamantem, ut comprobet, & magis ad rogandum pronocet, & quaſi igne excoctum iuſtiorem, & puriorem faciat. Quod intelligens Apoſt. ſecundum id quod miſericordiã conſecutus eſt a Domino ait. Sed non deficimus, & benedicimus Deũ in omni tempore. Et ſcit, quia qui perſeuerauerit uſque in finem, hic ſaluus erit, & gloriatur in labore, & dolore, & cum Hier. dixit. Tribulationem & dolorem inuocabo, ut quomodo alius inuocat Deum, ſic Sanctus uir, & bellator inuictus ad exercẽdum ſe, & probandum tribulationem, & miſeriam uenire deſiderat. Rabanus ſuper Iudith. Poſuiſtis, inquit, uos tempus miſerationis domini. Solus utique Deus præ omnibus nouit tempus, & modum miſerationis ſuæ. Et ideo non licet cuique petulanter pro aliqua re Deum poſtulare. Sed magis ad arbitrium eius cuncta referre. Sicut quidam patrum in oratione tantum legitur dixiſſe. Fili Dei ſicut nis, & ſicut ſcis miſerere mei. Vnde tres pueri Nabuchodonoſor pęnas minanti dixerunt. Non oportet nos o Nabuchodonoſor de hac re reſpondere. Ecce enim Deus noſter quem colimus põt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, quod ſi noluerit notum ſit tibi rex, quia Deos tuos non colimus, & ſtatuam ęreã quam erexiſti non adoramus. Iſidorus de ſummo bo. Deniq; quotiens orantes non cito exaudimur, noſtra nobis facta in oculis proponamus, ut hoc ipſum quod accipere differimur, iuſtitiæ reputemus, & culpæ noſtræ.

Quod Deus bonos exaudit ad ſalutem, malos autem ſæpius ad uoluntatem. Cap. CXIII.

ET interdum quòd perſeueranter orantes non cito exaudimur, utilitati noſtræ proficit, non aduerſitati. Nã ſępe multos Deus non audit ad uoluntatem, ut exaudiat ad ſalutem. Aug. ſuper pſ. Si quidam, ut ecce Paulus ſtimulum carnis, patitur aliquem ſorte dolorem corporis, rogat medicum, ut tollat emplaſtrum, & non tollit, niſi cum fuerit uulnus ſanatum, ſed dicit. Emplaſtrum mordax urit te, ſed ſanat te: Nã uirtus in infirmitate perficitur. Idem ſuper epiſtolam. i. Ioa. Humil. 6 Itaque ſancti quidem ſalutem æternam deſiderant, & ſecundum hanc ſemper exaudiuntur, licèt non plerunque ad uoluntatem. Vnde Paulo petenti, ut auſerretur ab eo ſtimulus Sathanæ, a Domino reſpondetur. Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Tu uis auferri medicamentũ, quo ureris, ego noui infirmitatem qua grauaris. Diabolus autem ſanctũ Iob tentandum petijt, & accepit, ſed tamẽ Apoſtolus magis exauditus eſt, quam diabolus: quia exauditus eſt ad ſalutem, & ſi non ad uoluntatem, ille uero ad uoluntatem, ſed ad damnationem. Deus ergo & ſi uoluntati noſtræ non dat, ſaluti dat. Multi malo ſuo exauditi ſunt, de quibus dicit Apoſtolus, tradit illos Deus in deſideria cordis eorum, petit aliquis, uerbis gratia, magnam pecuniam, quam ſi accipit, accipit malo ſuo. Nam præda fit potentiori quem prius non timebat, & uoluit habere, unde a latrone quæreretur, quem prius nemo quærebat. Ambro. ſuper Lucam libro 6. Frequenter itaque Deus non concedit rogatus, eo quod inutilia iudicet, quæ nos profutura credimus, ſicut uidelicet de Paulo dictum eſt.

Quod Deus etiam malis frequenter diſpenſatiue condeſcendit, vt eis morem gerens eorum ſaluti proficiat. Cap. CXIIII.

GREGOR. ſuper Deut. Quæri autem poteſt cur populus Iſrael Deo diſplicuit cum regem deſiderauit, cum ipſe Dominus hoc in lege permiſerit. Sed intelligendum eſt eorum de rege conſtituendo poſtulationem non fuiſſe ſecundum Dei uoluntatem, qui hoc fieri non pręcepit, ſed deſiderantibus permiſit. Item in quæſtionibus Ioſue. Olim Iudęi Gabaonitas, licèt mentitores eſſe didiciſſent, parcere tamen maluerunt iurationis cauſa, cũ poſſet vtiq; dicere ſe, tanquam illis iuraſſe, quos eos eſſe crediderant. Deus autem hæc approbauit, nec parcentibus ſuccenſuit, quamuis eum non interrogaſſent, quinam illi eſſent, qui & eos ibi fallere voluiſſent. Chryſoſtomus ſuper Matthæum Humil. 6. Cur ẽt magos non per Prophetas, uel per angelos potiuſquam per ſtellã Dominus vocauit? Quia mira diſpenſatione eorum ſaluti condeſcendens per hęc eos vocabat, quæ eis familiaria conſuetudo faciebat, hoc & Paulus imitando de inſpecta ara gentibus differebat, proferens teſtimonia poetarum. Iudęis etiam aliquandiu ſine interdicto circunciſionis Chriſtum annunciauit. Si ergo indignum æſtimas, quòd magi per ſtellam vocantur, hoc in omnes quoq; cerimonias, omneſque ritus, & ſacrificia baptiſmata templumq; reprobabis. Siquidem hęc omnia ſui originem de gentium occaſione traxerunt, ſed tamen Deus ob deceptorum ſalutem per ea ipſa ſe coli paſſus eſt per quæ illi dæmones ante coluerunt, aliquandiu illa in melius inflectens, donec a conſuetudine ſua cuius amicitia ligati erant, paulatim eos reuocaret, & ad philoſophiam altiorem perduceret. Sic fecit & Magis, denique quos ad præſepe ſtella præeunte perduxerat, non iam per ſtellam, ſed per angelum alloquitur, gradatim eos ad meliora perducens. hoc etiam feciſſe legitur Philiſtæis: nam diuinis eorum conſilium dantibus de dimiſſione arcę Domini in plauſtro iunctis ad illud iumẽtis indomitis, & tamen eorum præceptum populi regionum impleuerunt. Dominus quoque condeſcenſione ſolita diuinorum ſententiam approbauit, nec maieſtati ſuæ putauit indignum ad effectum verba prophanorum perducere, idque agere, vt illi viderentur fideliter ea ſuaſiſſe. Nam ad maiorem Dei gloriam pertinebat, ſi virtus eius etiam inimicorum teſtimonio panderetur, & ipſi quoq; gentilitatis magiſtri conſonam ferrent de dei veri poteſtate ſententiam. In Phitoniſſa quoq; hunc tenuit diſpenſationis tenorem, cum ad eius votum ſuſcitauit Samuelem, multaq; de his ſimilia in Dei diſpenſationibus inuenimus, hunc ergo ipſum ſuæ diſpenſationis morem & in Magis ſeruauit, quibus ingens & clarum oſtendit aſtrum, vt eis de magnitudine, & pulchritudine, necnon & de ipſa curſus nouitate admirationem moueret.

Quod malorum vitam non niſi propter electos tolerat. Cap. CXV.

GRegorius in morali. lib. 19. Prauorũ vitam dñs tolerat, quĩa eos ad iuſtorũ ſuorũ probationem ſeruat, vt videlicet cum aduerſarius noſter diabolus tentare nos nititur, eorum moribus quaſi ſuis cõtra nos armis vtatur, per ipſos quoq; nos ſequẽs cruciat, ſed neſciẽs purgat. vnde agitur vt vitæ proficiat electorũ, & vita perdita reproborũ, & vtilitati noſtræ dũ eorũ perdito militat, mira diſpẽſatione fiat quatenus electis Dei ẽt omne quod perit nõ pereat. Hugo de arra animæ. O ergo aĩa ſancta, nõ ideo ſimiliter malos a Deo amari exiſtimes, ꝙ bona tpalia eos tecũ ſimiliter cõicare vides. Nã ſicut beſtiæ non pp ſe, ſed pp hoĩem creatæ viuũt: ita mali hoĩes nõ pp ſe, ſed pp bonos viuũt, vt ſocietas illorũ bonorũ vitã exerceat, quos & felicitate ſua admoneant potiora his & quæ mali cõicare non põt bona quærere, & iniquitate ſua cogũt artius virtutẽ amare. Poſtremo vt dum illos diuina gratia deſtitutos videos, per quęlibet abrupta vitiorũ ruere diſcant quantas pro ſalute ſua debeãt Creatori gratias referre. Gloſſa ſuper epiſtolã ad Romanos 9. cap. Volẽs Deus ait Apoſtolus, oſtendere irã & notam facere potentiã ſuã, ſuſtinuit in multa patientia vaſa irę apta in interitũ, vt oſtenderet diuitias glorię ſuę in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloria. Patiẽtia ergo, & longanimitas Dei eſt quãdiu malos ſuſtinet, vt ſi velint corrigãtur, vel in cępta malitia perdurantes, ordinate diſperdantur. Dum ſiquidem expectati inexcuſabiles ſunt, & ob hoc expectat illos Deus, vt & illis vtatur tanq̃ inſtrumento ad ſalutem bonorum. Nouit.n. Deus bene vti malis, in quibus humanã naturam nõ ad malitiam creauit, ſed perfert eos patiẽter quouſque oportere nouerit nõ inaniter, ſed vtens illis ad admonitionẽ, vel exercitationem bonorũ. Nullum.n. Deus, vel Angelorũ vel hominum crearet, quẽ malũ eſſe futurum præſciret, niſi pariter noſceret quibus eos bonorũ vſibus cõmodaret; ob hoc itaq; tot bona dat malis, & eos tandiu tolerat, vt ipſos iuſtẽ damnari oſtendat & conuincat, & vt fideles eũ diligant magis, quib. ipſe gratiam conſeruauit, nõ oĩem malis. Et hoc eſt qđ Apoſtolus ait, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuę .i. diuitem, & glorioſam miſericordiam ſuam in vaſa miſericordiæ .i. electa per miſericordiam. Ipſe inq̃ volens oſtendere iram ſuam .i. pœnam ęternam in perditis, quos male vſos Dei patientia ęternaliter damnabit, & notam facere potentiam ſuam in ſaluandis, quos tũc qđẽ glorificabit, cũ vindictam ſanguinis eorũ ſuper malos potenter exercebit. Oſtẽdit ẽt in electis copioſam, & glorioſam miſericordiam ſuam p fornacẽ tribulationis, quam boni tolerantia malis, a quib. ſ. quantomagis tribulationibus exercentur tanto puriores, ac meliores operante gratia Dei reddũtur. In futuro ẽt ſęculo p reproborũ cõparationẽ oñdet in electis copioſam. & glorioſam miſericordiã ſuã, videlicet quãtũ fecit eis quos liberauit, & glorificauit, cũ pœnã q̃ pariter oĩbus debebatur habebunt illi quos deſerun. Io. Chryſoſt. ſuper Matthæum I. c. Deniq; medulla huius mundi ſunt homines ſancti, ſicut.n. in arbore quandiu medulla ſana fuerit ſemper floret, cum autem percomeſta fuerit paulatim marceſcendo ſiccatur, ſic & quandiu ſunt fideles, ſtat iſte mundus, & cũ ſancti de mundo iſto defecerint, caſurus eſt mundus; ſicut etiam egredientibus Iſraelicitis de Aegypto, exterminata eſt Aegyptus.

Quod Deus quoſdam in ipſa malitia latentes ſibi notos euocat. Cap. CXVI.

GReg. vbi ſupra. Nunquid an ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti, quos præparaui in tp̃s hoſtis, in diem pugnæ, & belli. In frigore niuis, vel in duritia grãdinis qđ aptius põt q̃ vita prauorũ accipi, quæ corpore frigeſcit, & per malitiæ duritiam percuti? Quorum tñ vitam dñs tolerat, quĩa iſtos ad iuſtorũ probationem ſeruat; ſed quia ſanctos ſuos etiam de talibus elegit, & q̃ multos electos adhuc intra prauorum vitã repoſitos habebat nouit, apte igitur in niue vel in grandine theſauros habere ſe perhibet. Quos ad diem belli pugnæq; præparatos diu intra ſuæ præſcientiæ ſinũ tegit, ſed cũ repente eos eduxerit, reſiſtentia aduerſariorum pectora eorum verbis, & redargutionib. quaſi quibuſdã grandinib. pcutit. Niu quippe, vel grando fuerat Saulus per frigidã inſenſibilitatẽ, ſed nix, & grãdo cõtra aduerſariorũ pectora factus eſt, vel candore iuſtitię, vel diſtricti eloquij correctione. O qualẽ hũc theſaurũ in niue, & grãdine habuit, qñ inter prauorũ vitã illũ poſitũ iã nũc electũ ſuum dñs latẽter vidit. O ad quãta aduerſariorũ pectora feriẽda hãc in manu ſua grãdinẽ ſumpſit, p q̃ tot ſibi reſiſtẽtia corda pſtrauit. Nemo itaq; de ſuis operib. extollat, nemo deſperet eos quos adhuc frigidos videt, qa theſauros Dei in niue, & grãdine non videt. Gloſa ſup epiſtolã 2. ad Timo. 2. c. Sicut n. ait Apoſtolus. Nouit dñs q ſunt eius. ea quo videlicet numero ſunt quidã, q adhuc nequiter viuũt, aut ẽt in hęreſib. vel in Gẽtiliũ ſupſtitionib. iacent. In illa ſiqđẽ ineffabili pſcientia Dei multi qui foris vĩr intus ſunt, & multi qui intus vĩr foris ſunt. Ex illis ergo omnibus qui in occulto intus ſunt, nemo in æternã dãnationẽ eſt iturus, quia nouit dñs qui ſunt eius; nouit.n. triticũ & paleam, nouit qui permaneant ad coronam, & qui ad flammam. Auguſt. contra Fauſtũ lib. 2. Cęterum animę virtutis capaces, ſed fictiles plerunque vitia quędam premittunt, quibus hoc ipſum oſtendunt, cui virtuti ſint potius accommodatę, ſi fuerint diuinis pręceptis excultę, ſic enim & agricolę cum aliquam terrã ingentes herbas licẽt inutiles progignere viderint, frumentis aptam eam pronunciant, & montem quem oleaſtris ſilueſtrem proſpexerint, oleis vtilem fore cultura accedente non dubitant, hinc zelus ille quo Moyſes in iniuriam fratris ſui nõ obſeruato ordine poteſtatis in Aegyptiũ vindicauit, adhuc quidem incultus erat, ſed magnę ferocitatis indiciũ præferebat; ſic & illa Pauli ſæuitia cum ſecũdũ æmulationẽ paternarũ traditionũ perſequebatur eccleſiã putãs obſequiũ præſtare ſe Deo, ſilueſtre quidem erat vitium, ſed magnæ fertilitatis indicium. Sicut & illud Petri cum euaginato gladio volens defendere dñm aurem perſecutoris abſcidit, qđ dñs ſatis minaciter cohibuit; itaque non incõgrue poſt illud factum Petrus factus eſt Paſtor eccleſiæ, ſicut Moyſes poſt illud princeps ſynagogæ. Nã vterque non immanitate deteſtabili, ſed animoſitate emendabili iuſtitię regulam exceſſit, vterque odio improbitatis alienæ, ſed ille fraterno iſte dñico licẽt carnali tamen amore peccauit. Ergo reſecandum erat vitium, aut eradicandum. Sed tamen tam magnum cor ſicut terra frugibus, ita ſerendis virtutibus excolendum vel extollendũ. Idem Grego. vbi ſupra lib. 5. Sæpe namque ſi forti ſtudio contra vitiorum incẽtiua nos ſtringimus, ipſa etiam vitia ad vſum virtutis immutamus, nam nonnullos ira poſſidet, ſed hãc dum rationi ſubijciunt, in ſancti zeli miniſterium conuertũt; nõ nullos ſuperbia erigit, ſed dum diuini formidini aĩum inclinãt, hanc ad defenſionẽ iuſtitię in vocẽ liberę auctoritatis immutãt.

Quod nulli ſaluentur niſi quos per gratiam ſuam vocat. C. CXVII.

IDem in lib. de fide ad Petrum. Firmiſſime ergo tene, & nullatenus dubites, neminem hic poſſe pœnitentiam agere, vel diuinis mandatis obedire, niſi quem Deus gratia ſua pręuenerit, nec perire poſſe aliquem illorum, quos Deus ad regnum prędeſtinauit. Idem de ciuitate Dei lib. 13. Anima ſiquidem peccando deſerta non eſt, vt deſeret, ſed ut deſereretur deſeruit, ad malum quippe ipſius prior eſt voluntas eius, ad bonum autem eius prior eſt voluntas creatoris eius, ſiue vt eam faceret quæ nulla erat, ſiue vt reficeret q̃ lapſa perierat. Idẽ cõtra pelagianos. Quęrimus itaq; meritum noſtrum huius miſericordiæ, nec inuenimus, quia nullum eſt, ne gratia euacuetur, ſi non gratis datur, ſed meritis redditur. Quod enim eſt meritũ hoĩs ante gratiam quo eam percipiat? Cũ omne bonum meritum noſtrum non faciant in nobis niſi gratia, & cum Deus coronat merita noſtra, nil aliud coronat quam ſua munera. Non itaque fruſtra cantatur, & miſericordia eius pręueniet me, & miſericordia eius ſubſequetur me. Idem in lib. de libero arbitrio. Ideo qui cœpit, ait Apoſtolus, in nobis opus bonũ perficiet, vt enim velimus ſine nobis operatur. Cum autem volumus et ſic volumus ut perficiamus, nobiſcum cooperatur, agit.n. omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorũ, vt per eos agat ꝙ per eos agere ipſe voluerit, quæ aliquid iniuſtẽ velle non nouit. Idem in libro de ſpiritu & litera. Denique vbi abundauit delictum, ſuperabundat & gratia, non peccantis merito, ſed ſuperuenientis auxilio. Nunquid ergo liberum arbitrium euacuamus per gratiam? abſit, ſed magis ſtatuimus. Sicut enim lex per fidem, ſic liberum arbitrium per gratiam non euacuatur ſed ſtatuitur, vitio ſiquidem lex Dei deleta eſt, de cordib. hominum, quo ſanato cum ibi lex ſcribitur, naturaliter ea quę legis ſunt fiunt, non quòd per naturam negata ſit gratia, ſed per gratiam reparata natura. Idem in libro de bono viduitatis. Gratiam ergo Dei qua liberum arbitrium adiuuatur, non ingrata ſuperbia negamus, ſed grata potius pietate prædicamus. Noſtrum eſt enim velle, ſed voluntas ipſa & admonetur vt ſurgat, & ſanatur vt valeat, dilatatur vt accipiat, & impletur vt habeat. Idem in lib. de correc. et gratia. Deniq; cum ipſa vita ęterna, quam certum eſt bonis operibus debitam reddi, ab Apoſtolo gratia Dei dicitur. Cum gratiam non operibus reddatur ſed gratis datur, ſine vlla dubitatione cõfitendũ eſt, ideo gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur quæ gr̃a contulit hoĩ. Bern. clare uallen. Sed nec talia ſũt hoĩ merita, vt pp illa ex iure debeatur vita æterna, ita ꝙ Deus aliquã quaſi iniuriam faceret, niſi eã donaret. Nam vt taceã, ꝙ oĩa merita ſunt Dei dona, & ſic hõ Deo magis debitorem pp ipſa, quam Deus hoĩ. Quid ſunt ad tantam gloriam omnia merita, nam etiam ſi vnus omnes ſuſtineat, non ſũt condignę paſſiones huius temporis ad futuram gloriam &c. Hę hæ ſunt ergo benedictiones dulcedinis in quibus electos Deus præuenit. f. miſericordia pueniens, gr̃a adiuuans, gloria cõſumãs.

Quod eadem gratia paulatim imaginem ſuam in peccatore reformat. Cap. CXVIII.

AVguſt. de Trin. lib. 14. Cum ergo bene recordatur anima peccatrix Dei ſui, videlicet vitæ ſuæ quæ fuerat obliuio-

al, ſpiritu eius accepto ſentit omnino quoniam hoc diſcit in tima magiſterio, non niſi eius gratuito effectu ſe poſſe ſurgere, nec niſi voluntario ſuo defectu cadere potuiſſe. Qui ergo reminiſcentes conuertuntur ad dñm, ab illa deformitate qua per cupiditates ſęculares conformabantur huic ſęculo, reformantur ex illo. non.n.imago illa ſe pōt reformare, ſicut potuit deformare. Sanè non vno momento fit conuerſionis reformatio, ſicut vno momẽto fit in baptiſmo remiſſione peccatorum omnium illa renouatio. Qũo.n. aliud eſt febribus carere, aliud ab infirmitate quæ febribus facta eſt reualeſcere. Et iterum aliud eſt telum infixum de corpore demere, aliud vulnus quod eſt factum eſt ſanare, ita curatio prima in anima eſt cauſam remouere languoris, quod per omnium fit dimiſſionem peccatorum. Secunda ipſum ſanare lãguorẽ, quod fit paulatim proficiendo in renouatione huius imaginis. Vnde Pſal. poſt quàm præmiſit, Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, quod fit in baptiſmo ſubiungit, Qui ſanat omnes infirmitates tuas, quod fit quotidianis acceſſibus cũ renouatur hęc imago. Gloſa ſuper Epiſtolam 2. Corin. Nos aũt reuelata facie.i. expedita rõne gloriam dñi ſpeculantes.i.glorioſum dñm in eandem imaginem transformamur.i.de obſcura forma in lucidã trãſimus atque mutamur. Eſt.n.ẽt inter vitia natura bona, cumque creatura rõnalis in rebus creatis excellentiſſima a creatore ſuo ab impietate iuſtificatur, a deformi forma in formoſam mutatur; de gloria creationis in gloriam iuſtificationis. vel de gloria fidei in gloriam ſpei, & hoc tanquam a ſpiritu dñi, quia tam optabilis transformationis bonum nobis confertur a gratia Dei. Bernard. Clareual. Conuertimini ergo ad me, dicit dñs. pater ꝙ non corporalis conuerſionis nos admonet, quæ quidem in momento fieri poſſet. immo ſpiritualis, quæ non vna die perfici, vtinam vel in omni vita pñti valeat conſummari. Attende ſolerter quid diligas, quid metuas, vnde gaudeas vel contriſteris, & cor peruerſum inuenies ſub pannis conuerſionis, totum enim cor in his quatuor affectionibus verſatur, & de his accipiendum puto quod dicitur. Conuertimini ad me in toto corde veſtro.

Quam multiplicem effectum miſericordiæ ſuæ circa peccatorum attendit. Cap. CXIX.

IDem, Miſericordias dñi in ęternum cantabo, vt quid mihi neſcio quę cogitatio de pœnitentiæ huius onere immurmuret, vt illud ſuper ceruicem meam aggrauet. ſentio ſiquidem aliud onꝰ ſuauius quidẽ, ſed multo maius. Sic.n. onerat me Deus miſerationibus ſuis, ſic concludit ſic obruit beneficijs, vt nouus aliud ſentire non poſſim, ſeptem nimirum in me video miãs. Prima ſiquidem eſt, ꝙ me adhuc in ſęculo poſitum ingratũ & paruipendentem a multis peccatis conſeruauit. Secunda ꝙ me peccante non ſtatim vltionem adhibuit, ſed me prolongante iniquitatem, ipſe pietatẽ prolongabat. Tertia quia cor meum viſitauit & immutauit, vt amara fierent, quæ male dulcia prius erant. Quarta pœnitentiam miſericorditer ſuſcepit. multi.n. pęnitentia ducti ſunt, ſed infructuoſa. Quinta ꝙ mihi continendi deinceps & emendatius viuẽdi virtutem pręſtitit, ne recidiuum paterer, & eſſet nouiſſimus error peior priore. Manifeſte.n. diuinæ virtutis eſt non humanæ, ſic ſceptum ſemel iugum a ceruice ſua excutere: quia omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati, nec eſt liberari niſi in manu forti. Iã vero poſtquam his quinque miſerationibus a malo liberatus ſũ, vt facerem qđ ſcriptum eſt. Declina a malo & fac bonũ. in duabꝰ alijs bona largitus eſt. hæ ſunt gratiae cęleſtia promerendi, & ſpes obtinendi. Ecce ſeptem panes nobis diſtribuit. Si.n. factæ ſunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, quanto magis diuinæ operationes & miſerationes, multo.n. dulcius ſapiunt, meliuſq; reficiunt, & confirmant cor hominis, verũ multa ex his panibus inter digitos proſperantis vel proterentis fragmẽta ceciderunt, quæ colligi oportet ne pereant. Primi itaq; panis.i. conſeruationis a peccato tria fragmenta teneo. Tribus.n. modis memini me a peccato conſeruatũ.ſ. ſubtractione occaſionis, data virtute reſiſtẽdi, ſanitate affectionis. Secundus panis patientia fuit, qua vltionẽ tardauit: quia indulgentiam cogitauit. huius & tria fragmenta accipite.ſ. cogitantes longanimitatem quam exhibuit. Electionẽ prędeſtinationis ſuæ quam impleri voluit. Et charitatẽ nimiã quam nos dilexit. Tertij quoq;.ſ. cõuerſionis a peccata tria habeo fragmenta, a tribus.n. conuerſus ſum.ſ. conſideratione peccatorũ metu ſuppliciorũ. ſpe veniæ & conſolationũ. Quarti.ſ. indulgẽtiæ totidem fragmenta colligite. Sic.n. in toto indulſit oẽm iniuriã vt iam nec damnet vlciſcendo, nec confundat improperando, nec minus diligat imputando. ita vt vbi abundauit delictũ, ſoleat gr̃a ſuperabundare. In quinto & pane continentia.ſ. a peccato tria inuenio. vnde non immerito clamare poſſim. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctũ nomen eius. Non.n. paruum quid continentiã reputo, quæ tales habet oppugnatores carnem videlicet hoſtem domeſticũ. pñs ſęculũ acquã concludens vias meas, & iaculis ſuis me impetens per portas quinque ſenſuũ, & malleũ vniuerſæ terræ ſerpentem calidiſſimũ hoſtẽ, quem nec videre poſſum ne dũ cauere. Sextus.i. gratia promerendi ſimiliter in tribus conſiſtit.ſ. in odium malorũ prǣteritorum, & contemptu præſentium bonorum, & deſiderium futurorũ. Septimus.i. ſpes obtinendi in tribus ẽt conſiſtit, quæ ſunt charitas adoptionis. veritas promiſſionis. poteſtas redditionis. Hęc enim tria ita confirmant cor meum. vt nulla me penuria meritorum, nulla conſideratio propriæ fragilitatis, nulla æſtimatio cœleſtis beatitudinis ab altitudine ſpei deijcere poſſit in ea firmiter radicatum.

Qualiter veritatis, & gratia ſuę lumen infundit. Cap. CXX.

GRegorius in moralibus lib. 27. In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei vt rurſus adueniat: quia veritatis lumen, quod elatis occupatiſque mentibus abſconditur, afflictis humiliatiſq; reuelatur, annunciat de illo amico ſuo, ꝙ poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſſit aſcendere. Amicus veritatis eſt amator rectæ actionis. Vnde & ipſa veritas dicit Apoſtolis. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis, maiorem hanc dilectionem &c. Nõ ergo ſe deſperet humana fragilitas. vnigeniti ſanguinem conſideret, & in precio ſuo conſpiciat, quàm magna eſt quæ tanti valet. Cõſideret cœlos. ſperet ſupernam patriam. Angelorum ſe ſociam ſciat. atque in ſuo capite prǽlatam ſe etiam Angelis gaudeat. Cuius itaque cor non huiuſmodi pietatis admirationem exilier, & in ſublimationem tantę conſiderationis expaueſcet. vnde & apte ſubditur. Super hoc expauit cor meum, & motũ eſt de loco ſuo. Quia pauor dum mentem percutit, hanc a ſemetipſa alienam reddit. locus autem humani cordis eſt delectatio vitæ pręſentis, ſed cum diuina aſpiratione tangitur, locus noſtri cordis fit amor æternitatis. Bene ergo dicitur. Super hoc expauit cor meum & motum eſt de loco: quia pigrum cor & terrenis dudum cogitationibus deditum, cum repente per excelſum ſed ad ſumma ſuſpendit, cognitionis infimę locum mutauit. Idem in li. 29. Per quam viam ſpargitur lux diuiditur ęſtus ſuper terram. Quid lucis nomine niſi iuſtitia deſignatur, de qua dicitur. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Omne aũt quod ſpargitur non cõtinue ſed ſub quadam intermiſſione iactatur. lux ergo in hac vita ſpargitur: quia ad omnis rei intelligentiam continua non habetur. Tũc ergo nobis lux ſparſa iam non erit, quando mẽs noſtra ad Deum funditus rapta fulgeſcit. requiritur ergo a Deo homo neſciens per quam viam ſpargitur lux: ac ſi ei patenter dicat, dum dura cordis emollio: dum rigida inflecto, dum aſpera mitigo, dum frigida accendo, debilia roboro, dum vaga ſtabilio, dum nutantia cõfirmo, intuere ſi vales incorporaliter veniẽs, qbus ea mentibus illuſtro.

Qualiter poſt infuſionem gratiæ tentationibus hominem exponit. Cap. CXXI.

IDem in eodem. Poſt lucem ergo ęſtus ſequitur: quia poſt illuminationem diuini muneris tentationis certamen augetur. Recte ergo diuidi ęſtus dicitur: quia nimirum nõ ſinguli omnibus, ſed quibuſdam vicinis & iuxta poſitis vitijs fatigantur. Quo igitur occultus aduerſarius facile capiat, vicinas conſperſionibus deceptiones parat, quia etenim lętitiæ voluptas iuxta eſt, lętis moribus proponit luxuriam, & quia triſtitia in iram facile labitur, triſtibus poculum diſcordiæ porrigit: quia timidis ſupplicia formidans, pauentibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conſpicit, eos ad quęq; voluerit blãdis fauoribus trahit. Quia ergo in tentationis ardore callidè ſingulis inſidians, vicinos moribus laqueos abſcõdit, recte dicitur, diuiditur ęſtus ſuper terram. Denique quis eſt inquit pluuię pater. vel quis genuit ſtillas roris. Quid eſt quod prius quidem Deus ſe pluuiæ patrem inſinuat. Poſtmodum de vtero ſuo egredi glaciem narrat, ſeque gelu gignere de cœlo pronunciat, niſi quod miro modo noſtri pectoris terram ad ſuſcipienda verbi ſemina, & prius per occultę gratiæ pluuiam infundit, & poſtmodum ne in conceptis virtutibus immoderatus profluat, diſciplina intimę diſpenſationis premit, ne quem perceptæ gratiæ pluuiam irrigat, etiam diſciplinæ rigor abſtringat. Ne ſi aut antequàm debet, aut pluſquàm neceſſe eſt conceptas virtutes proferat fruges in herbam vertat. Plerumque.n. ab inchoantibus bonum dum priuſquàm oportet oſtenditur, a grano perfectionis inanitur. Et plerunq; virtutes dum pluſquàm neceſſe eſt exuberant, inde exhalant. In ſimilitudinem inquit lapides aquæ durantur. Et ſuperficies abyſſi conſtringitur. mentes.n. quæ per proſpera molliter fluxerunt, aduerſitatibus conſtrictę durescunt. Itaque poſt gelu & glaciem ſuperficies abyſſi conſtringitur: quia noſtra mens ad conſeruanda profunda dona quæ accepit ipſis aduerſitatibus munitur. Abyſſi namque ſuæ ſuperficiem Paulus conſtrinxerat. qui tot periculis aduerſitatis inſudans ſub prætextu cuiuſdam de ſemetipſo loquẽs audiſſe ſe arcana verba. quæ non licet homini loqui dicebat. Idem in libro 24. Hæc omnia inquit operatur Deus tribus vicibus per ſingulos, ſi vigilanter intendimus, has tres vices mœroris & lætitiæ in vnuſcuiuſq; electi animo his alternari modis inuenimus, ſcilicet cõuerſione, tentatione, morte. Tres nanq; ſunt modi cõuerſorum. inchoatio, medietas, pfectio. In inchoatione inueniũt blãdimẽta dulcedinis

In medio tyr certamina tentationis. Ad extremũ vero perfectionem plenitudinis. Nam & ex ęgypto filijs Iſrael exeuntibus a vicino bella ſubtrahuntur, quia derelinquentibus ſeculũ quædam primus tranquillitas oſtenditur. Ne in ipſa teneritudine inchoationis turbati, & adhuc territi redeant quo euaſerunt. Poſt cognitam vero dulcedinem, tanto iam tolerabilius tentationum certamina ſuſtinent, quanto in Deo altius cognouerũt quod ament.

Qualiter quoſdam iuſto iudicio cadere permittit. Cap. CXXII.

IDem in libro. 29. De cuius vtero egreſſa eſt glacies? & gelu de cęlo quis genuit? Quaſi de vtero Dei glacies egreditur, cum hi qui iam intus incaluerant, ex virtutum dono frigeſcunt. Dumque iſte ſignis, ille ſcientia, ille prophetia, ille magnis operibus pollet, atque per hęc dona placere hominibus appetit, omne quod prius intimum calluerat exteriorem laudem diligens in torporẽ vertit. Quaſi ergo glacies de vtero ęgreditur, dum poſt donorum beneficia a viſceribus pietatis ſupernę ſeparatur, hanc glaciem nunc in vtero dominus portat, quia intra viſum eccleſiæ tolerat, ſed tunc aperte eijcit cum tales a ſecretis cęleſtibus per extremũ, & publicum iudiciũ repellit. Idem in lib. 30. De hoc etiam in eodem libro videlicet Iob alibi dicitur. Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? Cum enim Deus cęcis noſtris mentibus ſubtilia de ſemetipſo inſinuat, in nebulam vocem leuat. Cum vero tentationum vitiorum ipſe de Deo noſter intellectus opprimitur, quaſi aquarum impetu in uoce ſua Deus operitur. Tot enim ſuper illo aquas emittimus, quot poſt inſpirationem eius gratię cogitationes illicitas in corde verſamus. Aug. de ci. Dei lib. 14. Illum etiam primum hominem manifeſto peccato diabolus non cepiſſet, niſi iam ille ſibi placere incępiſſet, hinc enim, et delectauit quod dictum eſt mulieri, eritis ſicut dij. Illud itaque malum pręceſſit in abdito, vt ſequeretur quod perpetratum eſt in aperto. Verum enim eſt, quod ſcriptum eſt Ante ruinã exaltatur cor, & audeo dicere ſuperbis vtile eſſe in aliquod manifeſtum peccatum incidere, vnde ſibi diſpliceant, qui iam ſibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus ſibi diſplicuit quando fleuit, quã ſibi placuit quando præſumpſit. Vnde. Pſalmus dicit. Imple facies eorum ignominia, & quęrent nomen tuum dñe.

Actor. De hoc autem plenius dictũ eſt ſupra in capitulo videlicet vbi oſtenſum eſt, qualiter hominibus pro meritis obueit viſa. Frequenter enim, vt ait Grego. homo acceptis virtutibus in præſumptionẽ erigitur, ſed mira Dei diſpoſitione res quęlibet ante eius oculos in quam corruat ordinatur. In ea ſponte inhians corruit, ſed ſuis viribus non reſurgit, vt cum ſe nihil ex ſe eſſe conſiderat, Dei adiutorium ſequitur. Quẽ ſuperna miſeratio quaſi a fouea euehit, quia nunc infirmitate cognita ad veniã reducit. Aug. de trinitate lib. xij. Honor ſiquidem hominibus verus eſt imago & ſimilitudo Dei, quæ non cuſtoditur niſi ad ipſum a quo imprimitur, tanto magiſque inhęretur Deo, quanto minus diligitur propriũ, cupiditate vero experiendę poteſtatis ſuę quodam nutu ſuo ad ſeipſum tanquàm ad mediũ prouuit. Itaq; cum vult eſſe ſicut ille ſub nullo: etiam ab ipſa ſui medietate pœnaliter ad ima propellitur, i. ad ea quibus pecora lętantur, atque ita cũ hõ in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Quo ergo tam longe tranſiret a ſummis ad infima, niſi per mediũ ſui? Cum enim neglecta charitate ſapientię, quæ ſemper eodẽ mõ manet, concupiſcitur ſcientia ex mutabilium temporaliumque experimento, inflat non ędificat, ita prægrauatus animus quaſi pondere ſuo a beatitudine expellitur, & per illud ſuę medietatis experimentum ex pœna ſua diſcit quid interſit inter bonum deſertum et malum commiſſum.

Qualiter reuertentes per pœnitentiam ſuſcipit. Cap. CXXIII.

AVguſt. in lib. confeſ. 4. Redite ergo præuaricatores ad cor, & inhærete illi qui fecit vos. Clamat enim vt redeatis. & ibi eſt locus quietis imperturbabiliter, ſtate cum eo, & ſtabitis, quieſcite cum eo, et quieti eritis. Quo itis in aſpera? quo itis? ab illo eſt bonum quod amatis, et quantũ ad illum eſt bonum eſt, & ſuaue, ſed amarũ erit iuſtè, quia deſerto illo quicquid ex illo eſt amatur iniuſte, non eſt requies vbi eam quęritis. Beatam vitam quęritis in regione vmbrę mortis. Deſcẽdit hinc vita noſtra, tulitq; mortem noſtram, et occidit, de vitæ ſuę abundantia, clamans vt redeamus hinc ad eum in illud ſecretum, vnde proceſſit ad nos primũ in virginalem vterum. Idem in lib. 5. In te dñe Deus iniuſti offenderunt, vt vexarentur iuſtè, ſubtrahẽtes ſe lenitati tuæ, offendentes in rectitudinem tuam, et cadentes in aſperitatẽ tuam, neſciũt videlicet, q ſis vbique, qui nullus circunſcribit locus. Et ſolus es præſens etiam his qui longe ſiunt a te. Conuertantur ergo, & te quærant, quia non ſicut ipſi creatorem ſuum deſeruerũt, ita tu dominus creaturam tuã. Ipſi ergo cõuertantur & quærãt te, et ecce ibi es in corde ipſorũ ibi confitentiũ et proijcientium in te, & plorantiũ in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles, et tu facilis terges lachrymas eorũ, magiſque plorant, et in fletibus gaudent, quia tu dñe non aliquis homo caro et ſanguis, ſed tu qui feciſti reficis eos, et cõſolaris. Dionyſius Ariopagita in epiſtola ad Demophilũ. Vere optimus, & ſuperoptimus Ieſus qui ad eſſe adduxit omnia, & nos ſemper ſibi ſicut vult approximãtia, & eorum quæ ſunt eius ſm oportunitatẽ ſingulorũ exoſculantia, qui & redeuntibus ſe amabilẽ exhibet & obuiãdo ac deſiderat, nõ indignando amantes ſe vanoũ ac cauſantes ſuſtinet, & illos ipſe defendit, magiſque curare promittit. Sic accedentibus occurrit, & obuiat, totuſque totos amplectens ſalutat, nec de prioribus accuſat. Quin priores aduenientes diligit, ad diem feſtum agit, & conuocat amicos, videlicet optimos, vt ſit omniũ lętantiũ habitudo. Itaq; in humeros tollit, quos vix ab errore conuertit, & optimos angelos in lætitiã ſuſcitat. Anſelmus in epiſtola ad Henricum. Dicunt autem multi periculum in ordine monachorum eſſe reſpectu ſtatus ſeculi. Grauius enim Deus iraſcitur monacho peccanti q̃ alij, quia de propoſito cadit altiori. At hoc quidem verum eſt quamdiu in peccata eſt, certè benignius, & familiarius Deus ſuſcipit monachum pęnitentem, ſi ad propoſitũ ſuum redit, quã nõ monachũ qui ad idẽ ꝓpoſitum non venit. Plus namque placet Deo etiã poſt graue peccatũ, cuius propoſitũ eſt, & ante, & poſt quo maius hęc nõ põt, quàm ille qui nec ante nec poſt ſimile peccatum vult proponere quo meliꝰ non põt. Bernar. ſup cãtica Homel. xxxi. Licet enim ſuauis ſit dñs vniuerſis, maxime tñ domeſticis. Denique non horruiſti domine confitentem latronem, non lachrimantem peccatricem, non Cananeã ſupplicantem, non deprehenſam in adulterio, non ſedentem in theloneo, non ſupplicantem publicanum, non negantem diſcipulum, non perſecutorem diſcipulorum, non ipſos crucifixores ſuos in odore horum currimus.

Qualiter illos a peccatis ſuis iuſtificat. Cap. CXXIIII.

AVg. ſuper Pſal. 84. Veritas quidem de terra oritur, quãdo peccator confitetur, & tunc iuſtitia de cœlo proſpicit. i. a domino Deo confitenti iuſtitia datur. Et ipſa eſt prima hominis iuſtitia, ut punias te malũ, & Deus faciet te bonum. Idem ſuper Ioã. Homil. 72. Qui credit inquit in me, operaque ego facio & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Quæ ſunt hæc opa? niſi vt ex impio iuſtꝰ fiat. Nunquid nam omnium operũ Chriſti maiora facit, qui cum timore ſuam ipſius ſalutem efficit? Quod vtiq; Chriſtus operatur illo, ſed non ſine illo. Prorſus hoc maius eſſe dixerim, quam ſit cęlũ & terra, & quęcũq; cernũtur in cęlo, & i terra. Nãct cœlũ & terra tranſibunt, prędeſtinatorũ aũt ſalus & iuſtificatio permanebunt. In illis tantum opera Dei. In his autem eſt etiã imago Dei, ſed & in celis Angeli ſunt opera Chriſti. Nunquid etiã maiora opera facit, qui operante in ſe Chriſto cooperatur æternam ſalutẽ, & iuſtificationem ſuã? non hic audeo præcipitare ſententiam, intelligat qui poteſt, videlicet vtrum maius ſit iuſtos creare quã impios iuſtificare. Certè & ſi æqualis vtrunque potentię hoc maioris eſt miſericordię. Idem in lib. confeſſionum. 2. Gratiæ tuę domine deputo, & miſericordiæ tuæ, quòd peccata mea tanquam glaciem ſoluiſti, gratiæ tuæ deputo, & quæcunque mala non feci. Quid enim facere non potui, qui etiam gratuitum facinus amaui? & omnia mihi dimiſſa eſſe fateor, et quæ mea ſponte mala feci, & quæ te duce non feci. Quis enim ſuam cogitans infirmitatem audeat viribus ſuis tribuere caſtitatem, & innocentiã ſuã, vt minus amet te, quaſi minus ei neceſſaria fuerit miſericordia tua quam donas peccata conuerſis ad te? Non ergo me derideat ab iſto medico ægrum ſanari, a quo ſibi præſtitum eſt, vt non ęgrotaret, vel potius vt minus ęgrotaret. Bernar. in ſer. de miſericordia. Sic autem vt ſupra dictum eſt, ex toto Deus omnem iniuriam indulget, vt iam nec damnet vlciſcendo, nec confundat improperando, nec minus diligat imputando, ita vt vbi abundauit delictũ, ſoleat gratia ſuperabundare, ſicut videlicet plenius dictũ eſt. 30. capitulo ſuperius. Idem in ſermo. de verbis do. Vt ergo inhabitet gloria in terra noſtra, miſericordia, & veritas obuiauerũt ſibi, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Gloria ſiquidem noſtra hęc eſt teſtimonium conſciẽtiæ nræ. teſtimoniũ. ſ. de remiſſione pctõrũ, de fructu bonorũ operũ, de ſpe cęleſtiũ præmiorum. Hæc tria in Pſal. habẽtur. Beatus inquit vir, cui non imputabit dñs peccatũ. Et alibi. Beatus vir, cuius eſt auxiliũ abs te. Et iterum. Beatus quẽ elegiſti, & aſſumpſiſti &c. Hæc gloria eſt vera gloria inhabitans. Inhabitet itaque gloria hic etiam in terra noſtra. Sed miſericordia, & veritas obuiant ſibi, ac ſeſe iuſtitia & pax oſculantur. Præuenienti ſiquidem miſericordiæ veritas occurrat neceſſe eſt confeſſionis noſtræ. ac de cętero ſanctimoniam ſectemur. et pacem, ſine qua nemo videbit Deum. Igitur miſericordia, & veritas obuiãt ſibi, vt declines a malo, iã vero vt facias bonũ. In tympano et choro debes pſallere. i. mortificationẽ carnis, et opa iuſtitiæ in vnitate et cõcordia facere, qa vnitas ſpiritꝰ ẽ vinculũ pfectionis.

Qualiter eos a prauis conſuetudinibus melius purgat. Ca. CXXV.

AVguſt. in lib. confeſ. 4. Mala quidem omnia ſiunt, cum te dereliquerit fons vitæ qui es vnus, et verus rector, et creator vniuerſitatis, priuata ſuperbia diligitur in parte vnum falſum. Itaque pietate humili reditur in te, et purgas nos a ma-

la conſuetudine & propitius es peccatis confitentium, ſi iam non erigimus aduerſus te cornua falſæ libertatis, auaritia plures habendi, & damno totum amittendi. amplius amando proprium te bonum omnium. Idē in li. 4. Domine quid ego ſum mihi ſine te, niſi dux in præceps? ſed ecce tu imminens dorſo fugitiuorū, Deus vltionum & fons miſericordiarum ſimul, qui conuertis nos ad te miris modis. Noli iam vana eſſe anima mea, & obſurdeſcere in aure cordis tumultu vanitatis tuæ. Audi potius & tu verbum patris, vt redeas clamans ad te, ſaltem fatigata fallacijs veritati commenda quicquid eſt tibi a veritate, & non perdes aliquid, & putrida tua refloreſcent, & ſanabuntur. omnes languores tui & fluxa tua reformabuntur & coſtringentur ad te, nec te deponēt quo deſcendunt, ſed ſtabunt tecum, permanebunt ad ſemper ſtantem ac permanentem Deum. vt quid peruerſa ſequeris carnem tuam? ipa te ſequatur conuerſa. In te dn̄e non eſt tranſmutatio, nec momenti obumbratio. Ego aūt conabar ad te, ac repellebar abs te, vt ſaperem mortem: quia ſuperbis reſiſtis, voluebam apud me corporalia figmenta cordis mei auribus obſtrepantia, quas intendebā dulcis veritas in interiorē melodiā tuā cogitans. de pulchro & apto ſcire cupiens & audire te, & pp vocē ſponſi gaudere, ſed non poterā: quia vocibus erroris mei foras rapiebar, & pondere ſuperbiæ meæ in ima deprimebar. Non. n. dabas auditui meo gaudiū, nec exultabant oſſa mea, quę non erant humiliata. Falſitas. n. erat quā cogitabā, non veritas, & figmenta miſerię meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ; iuſſeras. n. & ita fiebat in me, vt terra ſpinas & tribulos mihi pareret, ac peruenirem ad panem meū cū labore. Idem in li. 6. Suſpirabam & audiebas me, fluctuabam & gubernabas me. ibā per viam ſęculi latā, nec deſerebas, inhiabam honoribus & lucris atque coniugio, & tu irridebas. Patiebar meis cupiditatibus difficultates amariſſimas te propicio tantomagis quanto minus quod non eras tu mihi dulceſcere ſinebas, taceat ergo laudes tuas qui non conſiderat miſerationes tuas, quæ tibi de medullis meis confitentur. Multæ cogitationes in corde meo erant, con ſiliū aūt tuū manet in æternum. Ex quo conſilio derides noſtra, & præparas tua nobis daturus eſcā in oportunitate aperturus manū & impleturus animas noſtras bn̄dictione. Sed o vias tortuoſas, væ animæ audaci, quæ ſperet ſi receſſiſſet a te, aliquid melius habituram ſe. verſa & reuerſa in tergum & in ventrē, & in latera & dura ſunt omnia, & tu ſolus requies. Et ecce ades, noſq; in via tua cōſtituis, & conſolaris, & dicis Currite ego feram, & ego ibi perducā.

Adhuc de eodem. Cap. CXXVI.

IDem in li. 7. Clamabat domine cor meum vehæmenter aduerſus omnia fantaſmata mea, & hæc vno ictu cogebar abigere circumuolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ, & vix dimota in ictu oculi ecce conglobata rurſum aderat, & irruebat in aſpectum meum, & obnubilabat eum. Cum enim ſuperbè contra te tumerē. & iſta infima ſupra me facta ſunt, & premebant me, & nuſquàm erat reſpiramentum. Occurrebat. n. mihi vndiq; aceruatim cernenti, & opponebantur redeunti. quaſi diceret: Quo is indigne ac ſordide? & hæc de vulnere noſtro creuerant, quia tu humiliaſti ſicut vulneratū ſuperbū, & tumore mō ſeparabar abs te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos. Sed tu in æternum manens, non in æternū iraſceris, ſed miſeratus es terrā & cinerem. Placuitque tibi reformare deformia noſtra. Stimulis internis agitabas me, & reſidebat tumor meus ex occulta manu medicinæ tuæ. Acieſque mentis meæ contenebrata acri collirio ſalubriū dolorū meorū de die in diem ſanabatur, & oſtendiſti mihi, quia ſuperbis reſiſtis, & quanta miſericordia demonſtraſti hominibus viam humilitatis. Sed poſtquam fouiſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos ne videant vanitatē. conſopita eſt inſania mea, & euigilaui in te. Non tamen ſtabam frui Deo meo. ſed rapiebar ad te decore tuo. moxque diripiebar abs te pondere meo. ruebam in iſta cum gemitu meo. Pondus hoc conſuetudo carnalis, ſed mecum erat memoria tui, nec vllo modo dubitabā eſſe cui cohærerem, ſed nōdū me eſſe qui cohærere, qm̄ corpus quod corrūpitur aggrauat animam. Deniq; abduxit iō cogitationem a cōſuetudine. ſubtrahens ſe contradicentibus turbis fantaſmatū, vt inueniret quo aſpergeretur lumine. cum ſine aliqua dubitatione clamaret incommutabile mutabili præferendū eſſe. Quod vtiq; niſi aliquo mō noſſet, nullo mō illud mutabili certa rōne præponeret. Idē in li. 8. Deus meus profundantur oſſa mea delectatione tua, & dicant. Dn̄e quis ſimilis tibi, iam inhæſerant præcordijs meis verba tua, & vndique abs te circumuallabar. Placebatq; via ipſe ſaluator, ſed ire per eius anguſtias adhuc pigebat: vacationi tuæ ſuſpirabam ligatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate, velle me non tenebat inimicus, & inde mihi cathenam fecerat & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate peruerſa facta eſt libido. & dum ſeruitur libidini facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini nō reſiſtitur. facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi annulis ſibimet innexis quam cathenam appellaui, tenebat me dura ſeruitus obſtrictum. Itaque duæ voluntates meę, vna vetus alia noua & ſpiritalis. Alia vetus & carnalis inter ſe confligebant, & diſcordando diſſipabant animā meā. Ego quidem in vtroque, ſed magis ego in eo quod approbabā quā in eo quod improbabam, ſed conſuetudo aduerſum me pugnatior ex me facta erat. quia volēs quo nollē perueneram. Ego ergo adhuc obligatus terra recuſabam tibi militare, & impedimentis oībus ſic timebā expediri, quemadmodum impediri timendū eſt. Ita ſarcina ſęculi veluti ſomno aſſolet dulciter premebar; & cogitationes quibus meditabar in te ſimiles erant conatibus expergiſci volentium, qui tamen ſuperati ſoporis altitudine, remerguntur, nec erat quid tibi reſponderem dicēti. Surge qui dormis &c. niſi verba lenta & ſomnolenta, modo, ecce modo, ſine paululum. ſed mō & mō non habebant modum, & ſine paululum in longum ibat. Lex enim peccati eſt violentia cōſuetudinis, qua trahitur & tenetur ēt inuitus animus. eo merito quo in eam volens illabitur. miſerū ergo me, quis liberabit de corpore mortis huius, niſi gratia tua per Ieſum Chriſtum dn̄m noſtrum? Sic ægrotabam & cruciabar voluens ac verſans me in vinculo meo, donec abrūperetur totū quo iā exiguo tenebar. Dicebā. n. intus apud me, ecce mō fiat, ecce mō hæſitans mori morti, & vitæ viuere, pluſquàm in me valebat deterius inolitum quā melius inſolitum. Non tn̄ auertebat. ſed. ſuſpendebat. Retinebant me nugę nugarū, & vanitates antiquæ amicæ meæ, & ſuccutiebāt ueſtem meā carneam. ac ſubmurmurabant. dicebat mihi conſuetudo violenta, putaſne ſine iſtis eſſe poteris? iſta controuerſia in corde meo, non niſi de me aduerſum meipſum. Idem in lib. 9. O dn̄e diſrupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Quā ſuaue mihi ſubito factum eſt carere ſuauitatibus nugarū, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eijciebas. n. eas a me tu vera & ſūma ſuauitas. Eijciebas & intrabas p eis omni voluptate dulcior, ſed nō carni & ſanguini; oī honore ſublimior, ſed non ſublimius. in ſe omni luce clarior, ſed oī ſecreto interior.

Quod eis etiam in præſenti multa beneficia tribuit. Cap. CXXVII.

BErnar. in ſer. de Miſe. Et quid autem mihi neſcio quæ cogitatio de pœnitentiæ huius onere immurmuret, vt illud ſuper ceruicem meam aggrauet. Aliud onus ſentio, quod quidem eſt ſuauius, ſed multo maius. Sic me Deus onerat miſerationibus ſuis, ſic concludit, ſic obruit beneficijs, vt aliud onus ſentire non poſſim. Quid enim retribuam domino. pro omnibus quæ retribuit mihi. Tantum tribuit ac retribuit, & tu mihi de alio onere loqueris. deficit ſpiritus meus in tanta beneficiorum conſideratione. & licet dignas non ſufficiam agere gratias, tamen ingratitudinem prorſus odit anima mea. Nihilque pro modo ſapere præſertim in filijs gratiæ, ita diſplicet Deo ſicut ingratitudo. vias enim gratiæ obſtruit, inimica eſt ſalutis. Timendumque ne ingrati a gratia deferantur, quam non ut gratiam venerantur. Nam nonne iure quod ingrato datum eſt, perditum reputatur, aut eum dediſſe pœnitet, quod periſſe videtur? Idem in alio Ad locum ergo vnde exeunt gratiarum flumina reuertuntur, vt iterum fluāt. Idem ſuper Pſalmum, Qui habitat. O domine quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? mittis vnigenitum tuum. immittis Spiritumſanctum, promittis vultum tuum, & ne quid in cœleſtibus vacet ab opera ſolitudinis noſtræ, bonos ſpiritus mittis, & in miniſterium noſtrę cuſtodiæ deputatos noſtros fieri iubes pedagogos. Nam Angelis inquit ſuis Deus mandauit de te &c. Quantam tibi debet homo inferre reuerentiam hoc verbum, afferre deuotionem, conferre fiduciam. Caute ambula vbi adſunt Angeli, ſicut eis mandatum eſt. in omnibus vijs tuis, in quouis diuerſorio, in quouis angulo hābe reuerentiam Angelo tuo, tu ne audeas illo præſentē, quod non auderes me vidente. Hugo in libro de arra animæ. Reſpice quoque mundum iſtum, omnis natura curſum ſuum ad hunc finem dirigit. vt obſequijs tuis & vtilitati deſeruiat, tuiſq; oblectamentis pariter & neceſſitatibus ſecundum affluentiam indeficienter occurrat. Quis iſtud naturæ præcepit. vt ſic vno conſenſu tibi ſeruiat? beneficium accipis, & actorem eius non agnoſcis. donum in manifeſto eſt, largitor occultus. Quicunque ergo ille eſt, multum tibi contulit, qui hoc totum & tātum tibi dedit. Multum diligendus eſt, qui tantum dare potuit, & quia tantum dare voluit, multum dilexit. Vide ergo quid agis, cum in hoc mundo amari & amare concupiſcis. Totus ergo mundus ſubiectus eſt & tu non dico totum mundum, ſed neſcio quod vix aliquam portiunculam in ſocietatem tui amoris admittere non aſpernaris. Certe ſi hæc diligis, ut ſubiecta dilige, aut arram ſponſi vt munera amici, vt beneficia domini. ſic tamen vt ſemper memineris, quid illi debeas, nec iſta pro illo, nec iſta cum illo, ſed iſta propter illum, & per iſta illum, & ſuper iſta illum diligas, diſcerne quæ dona a ſponſo tuo accepiſti, alia enim communiter, alia ſpecialiter, alia ſingulariter tibi data ſunt. Cōiter quæ omnibus pp te tecum ſeruiūt. Specialiter quæ multis. nec tn̄ omnibus pp te tecum ſunt conceſſa. Singulariter quæ tibi

soli

ſoli data ſunt. O igitur dulcedo vitæ meæ, & lumen oculorũ meorum, quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuiſti mihi. tu dediſti mihi dñe ſenſum, vt te cognoſcam, & præ cæteris multis de tuis ſecretis reuelata intelligã, alios coætaneos meos in tenebris ignorantiæ dereliquiſti. & mihi præ illis lumen ſapientiæ infudiſti. tu dediſti mihi ſenſum capacem, intellectum facilem, memoriam tenacem, linguam diſertam, ſermonem gratum, doctrinam ſuadibilem, efficaciam in opere, gratiam in conuerſatione, profectum in ſtudijs, effectum in inceptis, ſolamen in aduerſis, cautelã in proſperis. & quocunque vertebam me, vbique gratia tua & miſericordia præceſſit me. Hyero. ſuper Danielẽ. Dedit quoq; Deus Danieli gratiam & miſericordiam in conſpectu Principis Eunuchorum, ex quo videlicet intelligimus, ꝙ quando ſancti diligantur ab infidelibus pro neceſſitate rerum, Dei eſſe miſericordię nõ bonitatis hominum peruerſorum.

Qualiter ipſos adiuuat & protegit. Cap. CXXVIII.

HVgo vbi ſupra. Sępe quoque cum mihi conſumptus videbar Domine ſubito liberaſti me, qñ errabam, reduxiſti me, quã viã ignorabam. docuiſti me, qñ peccabam, corripuiſti me, qñ contriſtabar, conſolatus es me, qñ deſperabã, cõfortaſti me, qñ cecidi erexiſti me, qñ ſteti, tenuiſti me, qñ iui, duxiſti me, qñ veni, ſuſcepiſti me. hæc oĩa feciſti mihi dñe Deus meus, & multa alia, de quibus mihi dulce erit sẽper cogitare, ſemper loqui, ſemper gratias agere. vt te laudem & amem. Bernar. vbi ſupra Homil. 1. Itaque qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Tria quidem ſunt genera hominum, quæ non habitant in adiutorio altiſſimi. vnum in Deo non ſperantium. ſecundum in ſe confidentium. Tertium fruſtra ſperantium, contra quos Propheta, Maledictus, inquit, qui peccat in ſpe. Primum genus habitat in meritis ſuis. ſecundum in pœnis. tertium in vitijs. Prima habitatio ſtulta eſt & periculoſa. ſecunda anxia. tertia immunda. Hi ſunt qui non poſuerũt Deum adiutorem ſuum, ſed beatus qui habitat in adiutorio altiſſimi, quia in protectione Dei cœli commorabitur, vt nihil eorum quæ ſub cœlo ſunt timere poſſit. Sub cœlo enim ſunt quæcunque nocere poſſunt. ſ. mundus, caro, Demones. Idem in ſecunda. Dicet dño ſuſceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus ſperabo in eũ. Suſceptor eius eſt Deus, quia cum ceciderit non collidetur. Dñs enim ſupponit manũ ſuã, ita vt etiam ipſe caſus ei cooperetur ad bonum: quia & humilior & cautior inde efficitur. Septies inquit cadit iuſtus & reſurget, ſed fortior. At vero iniuſtus cum ceciderit nõ adijciet vt reſurgat. imo aut in pudorem noxium cadit, vt excuſet quod fecit, & hic eſt pudor adducens peccatũ, aut impudentiam, quia fit ei frons meretricis, ita vt nec Deũ timeat nec hominem reuereatur. ſed peccatum ſuum vt Sodoma prędicet. Idem in tertia. Sperabo inquit in eum, qm̃ ipſe liberauit me de laqueo venantium, & a verbo aſpero. Venatores noſtri calidiſſimi ſunt & crudeliſſimi, qui cornu non ſonant ne audiantur, ſed ſagittant in occultis immaculatos. laquei Diaboli ſunt diuitiæ ſecundũ Apoſtolũ. Ecquid eſt verbum aſperũ, niſi illud aſperum verbum inſatiabilis gehennæ, affer, affer, percute, dilacera. Quo. n. exultant venatores capta præda, & clamant tolle, tolle, infige verubus, infer prunis. Sic facient Demones in Inferno. Cæterum quid eſt verbum aſperum, niſi, tollatur impius ne videat gloriã Dei. Idẽ in quarta. Scapulis ſuis obumbrabit tibi &c. Credo in his ſcapulis geminã Dei promiſſionem intelligẽdã, vitæ. ſ. quæ nunc eſt, & futuræ. Sub his ſcapulis quatuor nobis beneficia conferuntur. ſub his. n. abſcondimur, qm̃ inquit. abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum. Neceſſe eſt quidem nobis abſcondere interim ſi quid boni habemus: quia theſaurum regni cœlorum qui inuenit homo abſcondit. Neceſſaria namq; eſt abſconſio nõ ſolũ ante oculos aliorũ, ſed maxime ante noſipſos. Et hęc eſt vtiq; magna virtus ac ſumma ſecuritas, qñ & pie viuis, & cũ plus quę deſunt tibi attẽdis, q̃ quę obtinuiſſe videris. Sub his quoq; ſcapulis protegimur. vnde obumbraſti inquit. ſuper caput meũ in die belli. ſicut mater videns accipitrem veniẽtem, expãdit alas ſuas. vt pulli ſubeant, & ibi refugium habeant. Sub his ẽt vmbraculum habemus contra nimiũ feruorem ſolis iuſtitiæ. Qui ſi tẽperatus nõ fuerit. infirmo capiti & oculis nocet. Idõ dr̃. Noli eſſe iuſtus multũ. Sub his ẽt alis tanq̃ pulli calore materni corporis fouemur. ne foris vagantes moriamur refrigeſcente nimiũ charitate. Sub his ẽt pennis ſecurus ſperabis: vt de exhibitione præſentiũ munerum firma ſit expectatio futurorũ. Idẽ quoque. 18. Igitur in plenitudine quidẽ gratiæ nobiſcũ eſt dñs. In plenitudine aũt gloriæ nos cũ ipſo erimus. Bonũ eſt mihi dñe dũmõ mecũ ſis tribulari, q̃ ſine te gloriari. Bonũ mihi eſt in camino tribulationis habere te, q̃ eſſe vel in cœlo ſine te. Cyprianus in Epiſtola ad Fortunatũ. Non ergo timendæ ſunt iniuriæ perſecutionum: quia maior eſt dñs ad protegendum q̃ diabolus ad impugnandum. vnuſquiſque ſecundũ diuina promiſſa & fidei ſuæ merita tantũ accipit de Dei opere quantum ſe credit accipere, nec eſt quod omnipotens præſtare non poſſit, niſi accipientis fides caduca defecerit.

Qualiter eos in ſe meliùs proficere facit. Cap. CXXIX.

AVguſt. in li. de gratia, & libero arbitrio. Sicut aũt dicit Apoſtol9, q cępit in nobis pficiet bonũ opus, ſicut videlicet alias dictũ eſt, vt. n. velimus ſine nobis operatur. cũ aũt volumus & ſic volumus vt perficiamus, nobis cooperatur, agit. n. omnipotens in cordibus hominũ ẽt motũ voluntatis eorũ, vt per eos agat quod per eos agere ipſe voluerit, qui aliquid iniuſtẽ velle non nouit. Greg. in Mor. li. 22. Nemo aũt infima hæc deſerens repente fit ſũmus, ſed quibuſdã meritorũ gradibus. Vndę ſcriptũ eſt. Ibunt de virtute in virtutẽ &c. Et alibi exercitatus ſum, & deficit ſpiritus meus. Quanto ſiquidem quotidie de ſpiritu Dei in nobis virtus creſcit, tanto ſpiritus noſter deficit. Tunc aũt in Deo plene proficimus, cum a nobis funditus defecerimus. Hæ itaque creſcentium menſurę virtutum viri ſancti voce gradus dñr. Hinc & in euangelio dr̃. Sic ęſt regnũ Dei quemadmodum ſi iaceat homo ſemẽtem in terram, & dormiat & exurgat nocte & die, & ſemen germinet & increſcat dum neſcit ille. vltro. n. terra fructificat primũ herbam, deinde ſpicam, deinde plenũ frumentũ in ſpica. herba ſiquidem Petrus inuentus eſt, qñ ab ore ancillæ ſubito vnius flatu ſermonis inflexus eſt. Iã quidẽ per deuotionem viridis, ſed adhuc per infirmitatẽ tener. Plenũ ergo frumentũ in ſpica inuentus eſt, qñ perſequẽtibus principibus reſiſtebat dicẽs Obedire Deo oportet magis quam hominibus, qñ in tritura perſecutionis tot verba pertulit, & tñ nequaquam palearum more imminutus eſt, ſed granũ integrũ manſit. In vnaquaque anima paulatim interną gratię humor exuberat, vt herba in frugem creſcat. Nemo ergo quemlibet proximum, cum adhuc herbam videt, de frumento deſperet. Item ſuper finẽ Ezech. Homil. 3. Nullus qui ad bonum propoſitum adhuc in mentis teneritudine eſſe conſpicitur, deſpiciatur, quia fructus Dei ab herba incipit, vt granum fiat. Hier. ſuper Marcum. Semen. n. eſt verbum vitę, terra vero corda humana. vbi fructificat primum herbam, i. timorem, quæ eſt initium ſapientiæ. deinde ſpicam. i. pęnitentiam lachrymoſam: deinde vero plenũ frumentum in ſpica. i. charitatem. Plenitudo. n. legis charitas. Fulgentius ad Theodorũ ſenatorem. Quod itaq; viam mandatorum Dei currere delectaris. non hoc tibi dat natura ſed gratia. Nam & oculus ſic factus eſt, vt videri lumen poſſit, ſed videre non poteſt, niſi ei illi lumen infuderit. Quod ergo videt oculus beneficiũ eſt luminis, quo ſi caruerit, cęcus remanebit in tenebris. Nil itaq; tibi boni tanquam tuum aſſignes. ne non accipias quod accipere poteras, & quod acceperas perdas. Deteſtabilis. n. eſt cordis humani ſuperbia qua facit homo quod Deus in hominibus damnat, ſed illa deteſtabilior qua ſibi tribuit homo quod Deus in hominibus donat, damnabilis eſt qui ſubſtantia ſęculi male vtitur, ſed damnabilior qui ſpiritualibus donis ſuperbus efficitur.

Qualiter eorum munera gratanter ſuſcipit. Cap. CXXX.

AVguſtinus de Ciui. Dei libro 15. Legitur autem, ꝙ Deus Abel & Cayn ſacrificia diſcreuit, illius reſpiciens, huius deſpiciens, quod aliquo ſigno viſibili atteſtante cognoſci potuit. Iratuſque eſt Cayn ac concidit facies eius. & dixit ei Deus. Nonne ſi recte offeras, recte autem non diuidas peccaſti? Occiditque fratrem ſuum, ut ait Iohannes Apoſtolus, non alterius rei gratia, niſi quia opera eius erant maligna, fratris autem iuſta. Ex quo datur intelligi Deum idcirco non reſpexiſſe ad eius munera: quia hoc ipſo male diuidebat, Deo videlicet dans aliquid ſuum, ſibi autem ſeipſum. Quod omnes vtique faciunt, qui propriam non Dei voluntatem ſectantes, ideſt corde peruerſo viuẽtes, Deo tamen munus offerunt. quo videlicet eum redimi putant, vt eorum prauis cupiditatibus opituletur non ſanãdis, ſed explendis. Boni ſiquidem ad hoc vtuntur mundo, vt fruantur Deo. mali autem econtra volunt vti Deo, vt fruantur mundo. Origenes ſuper Matthæum libro 15. In datis vtique non aſpicit Deus datum, ſed dantis affectum, & melius ſuſcipit parua dantem cum affectu magno, quam magna cum modico. Et ſi ergo minima & contemptibilia Petrus cum fratre ſuo reliquit, tamen apud Deum non minima ſunt æſtimata, conſiderantem quoniam ex tantę plenitudine dilectionis illa minima reliquerunt, vt etiam ſi multas poſſeſſiones habuiſſent, omnia ſine dubio reliquiſſent. nec ab eis vllo modo detenti vel impediti fuiſſent ab impetu dilectionis eiuſmodi. Et puto quòd magis confidens Petrus de affectu ſuo quam de quantitate rerum relictarum fiducialiter dixit. Ecce nos reliquimus omnia &c. Gregorius in Homil. de vocatione Apoſtolorum. Fortaſſis itaque dicit aliquis: ad vocem Dominicam vterque piſcator ille quid aut quantum dimiſit, qui penè nihil habuit? Sed in hac re chariſſimi debemus potius affectum penſare quàm cenſum. Multum reliquit qui ſibi nihil retinuit, qui quamlibet parum totum deſeruit: certe nos & habita cum amore poſſidemus, & quæ minime habemus ex deſiderio quærimus. Multum ergo Petrus & Andreas dimiſit, quando vterque etiam deſideria habendi reliquit. a ſequentibus ergo Chriſtum tanta dimiſſa ſunt, quanta a non ſequentibus concupiſci potuerunt.

Multa fratres relinquitis, ſi deſiderijs renunciatis. Exteriora enim noſtra domino quamlibet parua ſufficiunt, cor namque & non ſubſtantiam penſat, nec perpendit quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto proferatur. Eſtimationē quippe precij non habet, ſed tamen regnum Dei tantum valet, quantum habes: valuit namque Zacheo dimidio ſubſtantiæ, Petro & Andreæ retibus & naui. Valuit viduæ duobus minutis, valet alteri calice aquæ frigidæ. Penſate ergo fratres quid vilius cum emitur, quid carius cum poſſidetur. Sed ſi fortaſſe nec calix aquæ frigidæ ſuppetit, qui indigenti præbeatur, etiam tunc ſecuritatem nobis promittit ſermo diuinus. In terra inquit pax hominibus bonæ voluntatis. Ante Dei namque oculos nunquam eſt vacua manus a munere, ſi arca cordis repleta fuerit bona voluntate. Hinc etenim Pſalmiſta dicit: In me ſunt Deus vota tua, &c. Nihil quippe offertur Deo ditius voluntate bona. Voluntas autem bona eſt ſic aduerſa alteri, ſicut nobis pertimeſcere ſic de proſperitate proximi, ſicut de noſtro profectu gratulari. Aliena damna noſtra credere. Aliena lucra noſtra deputare. Amicum non propter mundum, ſed propter Deum diligere. Inimicum amando tolerare nulli quod pati non vis facere. nulli quod tibi iuſte impendi deſideras denegare. Neceſſitati proximi iuxta vires concurrere.

Qualiter nos exaudit orantes pro ſe ipſis. Cap. CXXXI.

GLoſa ſuper Pſal. Inuoca me inquit in die tribulationis. iccirco ſiquidē homini tribulatio datur, vt ab illo Deus inuocetur. Hieronymus ſuper Pſalm. 117. Da nobis domine ait auxilium de tribulatione, vis a domino exaudiri, eſto in tribulatione, clama & exaudieris. Scriptum eſt enim: Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Si quis ergo non eſt in tribulatione, auxilium domini non poteſt inuocare. Auguſt. de ſermone domini in Monte li. 2. Orationis aūt intentio cor noſtrum ſerenat, vel ſeruat, vel expurgat, & ad recipienda diuina munera, quæ nobis ſpiritualiter infunduntur, capacius efficit. itaque fit in oratione conuerſio cordis ad Deum qui ſemper paratus eſt dare, ſi nos apti ſumus quod dederit capere. Idem in quodam ſermone. Sicut ergo orantis affectus, ita & exaudientis effectus. Nam plerumque orantes aliunde cogitamus, quaſi obliti ante quem ſtamus. Idem ſuper 3. Pſalm. Ecce quid iniuriæ Deo facis quotidie. Quid ſi iudicem interpelles, & ſubito cum ad eum loqueris, illum dimittas, & cum alio fabulari incipias, quomodo te tolerabit? & tamen tolerat Deus corda peccantium diuerſas res cogitantium. Nam vt omittam dicere noxias ac peruerſas, ac Deo inimicas ipſaſque ſuperfluas cogitare, iniuria eſt eius, cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio eſt ad Deum, qn̄ legis tibi Deus loquitur. quando oras Deo loqueris. Item ſuper Epiſtolam ad Ro. Verum quid oremus ſicut oportet, neſcimus. fallimur enim quandoque putantes prodeſſe quæ poſcimus, ſicut ipſe Apoſtolus orauit, vt ab eo diſcederet ſpiritus, qui etiam ex diuino reſpōſo didicit, contra ſe ipſum eſſe quod petijt. Gregorius in Moralibus lib. 10. Sæpe quoque orationis tempore tanta tentamentatorum numeroſitas nos obſidet, vt penè ad lapſum deſperationis inclinet, ſed apud miſericordem iudicem hæc ipſa quæ vſum quoque orationis aggrauat, pro nobis triſtitia exorat. Nam mœroris noſtri caliginem conditor conſpicit, & ſubtracti luminis radios refundit. Vnde ſcriptum eſt. Cum te conſumptum putaueris, orieris vt Lucifer. Bernardus in quodam ſermone. Nemo itaque noſtrum paruipendat orationem ſuam, quoniam ipſe quem oramus non paruipendit eam, ſed priuſquam egreſſa ſit ab ore noſtro, ſcribi iubet eam in libro ſuo, & vnum indubitanter e duobus ſperare poſſumus, quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nobis eſſe nouit vtilius. Ambro. ſuper Lucam lib. 6. Nec nocet aliquid ſæpius poſtulare, ne vel de Dei gratia, & miſericordia videatur homo diffidere vel ex arrogantia quod prima prece non impetrauerit dolere. Iohannes Chriſoſtom. ſuper Matthæum. Porro ſi Deus placandus eſt, non docendus, non ei neceſſaria eſt narratio longa, ſed voluntas bona. Gloſa ſuper Matthæum. Scit enim inquit pater veſter, quid opus ſit vobis antequam petatis. Cur ergo ſcienti loquimur, vtique non noſtræ faciamus iudicium voluntatis, ſed vt excitemus obſequium piæ deuotionis. Non enim opus eſt narrare, ſed obſecrare, quod eſt obſequium iuſtitiæ. Rogari quippe vult Deus & honorari, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & ſtatus iuſtitiæ letetur apud ſubiectos. Gloſa ſuper Pſalm: Magna eſt itaque virtus puræ orationis: quæ quaſi nuncius quidam ad Deum intrat, & mādatum peragit, quo caro peruenire nequit. Vnde Pſal. Intret inquit in conſpectu tuo oratio mea.

Qualiter eoſdem exaudit orantes pro alijs.

Cap. CXXXII.

CHriſoſtomus vbi ſupra. Pro ſe quidem orare eſt naturæ, pro altero autem gratiæ. pro ſe orare cogit res neceſſitas. pro altero autem orat fraternitatis charitas, & dulcior eſt ante Deum oratio non quam tranſmittit neceſſitas, ſed quam commendat fraternitatis charitas. Deinde magis exaudimur orantes pro inimicis quàm etiam pro nobis ipſis. Qui enim orat pro ſe, nō gratiæ opus exequitur, ſed naturæ, qui autem orat pro inimico ſuo, dignæ exauditur, quia gratiæ opus exequitur. Idem in ſermone de Chananæa: Mulier Chananæa orans pro filia, ſed a domino repulſa, tandem tamen eſt exaudita. Cum enim dixiſſet dominus. Non eſt bonum ſumere panem filiorum & mittere canibus &c. Illa reſpondit: Etiam domine, nam & catelli edunt de micis &c. O violentia mulieris, o intentio animi, & profectus fidei. medicus dicit non, & illa dicit, etiam. Et tu ergo ne recedas, donec quod petis accipias, imo nec tunc quando acceperis ceſſa, ſed tunc perſeuera, gratias pro eo agens quod accepiſti, vt tibi permaneat qd̄ acceperis. Hieron. ſuper Danie. Daniel reuelata ſibi Nabuchodonoſor viſione, dicit in oratione. Domine oſtendiſti mihi quæ rogauimus te. Quod enim quatuor rogant, vni oſtenditur, vt & arrogantiam fugiat, ne ſolus impetraſſe videatur, & gratias agat, qui ſoli myſterium reuelatur. Idem ſuper Ezechiel. li. 4. Sicut autem hoſti murus opponitur, & aduerſario ex aduerſo venienti occurritur, ita Dei ſententia ſanctorum precibus frangitur. Vnde Moyſi ab eo dicitur: Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra populum iſtum, & deleam eum. Per Ezechielem etiam eiuſdem populi paſtoribus vel prophetis improperando dicitur, Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, vt ſtaretis in prælio in die domini. Idem ſuper Hierem. lib. 9. E contra vero ad Hierem dicitur a domino. Tu autem noli orare pro populo hoc, nullam videlicet pœnitentiam agente, ne videaris rogans quod poſtulas non impetrare. Et rurſum: quia non exaudiam, inquit, in tempore clamoris eorum ad me, qui me videlicet neceſſitatis tempore coguntur rogare. Ex hoc autem quod dicitur: Noli orare pro populo iſto dicimus fruſtra aliquem pro aliquo alio rogare, cum ille pro quo rogatur, non mereatur accipere. Gregor. in Moral. li. 9. Deus inquit eſt, cuius iræ reſiſtere nemo poteſt. At vero quid eſt dicere Moyſi. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus in populum iſtum, niſi deprecandi auſum præbere. Iræ ergo Dei reſiſti videtur, quando ſcilicet ipſe quis iraſcitur opitulatur. Reſiſti autem omnino non valet, quando quidem & ſe ad vleſcendum excitat, & precem quæ ſibi fundatur, non aſpirat. Hinc & ad Hieremiam dicitur. Si ſteterit Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Auguſt. de Ciuit. Dei lib. 21. Cauſa itaque quæ fit, vt nunc eccleſia non oret pro malis Angelis, eadem eſt cauſa qua fiet, vt in extremo iudicio, quamuis perfecta charitate non oret pro hominibus æterno igne cruciandis. Nunc autem propterea pro eis orat quos in genere humano habet inimicos, quia tempus eſt pœnitentiæ fructuoſæ. Nam ſi de aliquibus certa eſſet, quòd prædeſtinati eſſent in ignem æternum ire cum Diabolo, tam pro eis non oraret, q̄ nec pro ipſo. Sed quia de nullo certa eſt, orat pro omnibus duntaxat hominibus in hoc corpore conſtitutis, non tamen pro omnibus exauditur, ſed pro his qui etſi aduerſantur, tamen ita prædeſtinati ſunt, vt pro eis exaudiatur, & filij eius efficiantur. Pro defunctis etiam quibuſdam oratio eccleſiæ exaudit, ſcilicet pro his quorum in Chriſto regeneratorum nec ita malè vita in corpore geſta eſt, vt hac miſericordia iudicentur nō eſſe digni, nec ita bene, vt hanc miſericordiam neceſſariam non habeant.

Qualiter perfectos ad ſui contemplationem ſublimat.

Cap. CXXXIII.

GRegor. in Moral. lib. 31. Deniqúe (ſicut ſcriptum eſt) ad præceptum eleuatur Aquila, dum iuſſionibus diuinis obtemperans in ſuperna ſuſpenditur fidelium vita, quæ & nidum in arduis ponere dicitur, quia deſideria terrena deſpiciens, ſpe iam de cœleſtibus innititur. Videamus Paulum velut Aquilam ſpei nidum in arduis conſtruentem. Noſtra inquit conuerſatio in cœlis eſt. In petris ergo manet, id eſt intentione cordis inter illas cœleſtes virtutes reſidet, quæ per æternitatis ſuæ fortitudinem tanta iam ſoliditate fixæ ſunt, vt in nullo latere culpæ mutabilitatis varietate flectantur. Vnde & apte ſequitur. Et in prærup tis ſilicibus commorantur, atque inacceſſis rupibus. Prærupti etenim ſunt, quia pars eorum cecidit, & pars remanſit. Qui & integri quidem ſtant per qualitatem meriti, ſed per numeri quantitatem prærupti. hanc præruptionem reſtituere mediator venit, vt redempto humano genere illa Angelica damna ſarciret, & menſuram cœleſtis patriæ locupletius forte cumularet. In ipſo quidem reſtaurantur ea quæ in terra ſunt, cum peccatores ad iuſtitiam conuertuntur. In eo reſtaurantur quæ in cœlis ſunt, dum illuc humiliati homines redeunt, vnde apoſtatæ Angeli ſuperbiendo ceciderunt. Cordi enim peccantium hominum, valde inacceſſa eſt claritas Angelorum. Inde cōtemplator eſcam id eſt ex illis choris Angelicis tendit oculum mentis ad contemplandam gloriam ſupernæ maieſtatis: qua non viſa adhuc eſurit, qua tandem viſa ſatiatur. Oculi eius de longe proſpiciunt. Quantumlibet etenim in hac vita poſitus quiſque profecerit, necdum

Deum

Deum per ſpeciē. ſed per ęnigma & ſpeculum videt. Cōſideremus q̄ ſublimis aquila fuerit Paulus, qui vſq; ad tertium cęlum uolauit, ſed tñ in hac vita poſitus e longinquo ad Deum proſpicit. vñ ego inquit non me arbitror comprębendiſſe. Idem ſuper cantica canticorum. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Meridie ſiquidem feruente Chriſtus in vmbra requieſcit: quia dum in reprobis æſtus vitiorum flagrat. ipſę ſponſę ſuæ ſpiritum refrigerij tribuit, & in ea delectabilem ſibi locum quietis accendit. Et vere in quo Chriſtus non cubat vagatur: quia mens q̄ ille ſuauis & ponderoſus Chriſti ſpūs non implet, multis cogitationibus diſſoluta circunfertur. Super cantica homelia. 22. Itaque licēt ſuauis ſit dñs vniuerſis, maxime tñ domeſticis. Et quāto quis ei pro vitæ meritis & puritate mentis appropiat, tanto eū arbitror vnctionis ſuauioris ſenſire fragātiā. Porro in h mō rā non capit intelligentia: niſi q̄rum attingit experientia. Idē in ho. 25. Aīa vero quę ſemel a dño didicit & accepit ad intrare ad ſeipſam, & in intimis ſuis Dei pſentiam ſuſpirare. talis neſcio an vel ipſam gehennam ad tps experiri horribilius penaliuſve ducat, q̄ poſt ſpiritualis huius ſtudij guſtatam ſemel ſuauitatem exire denuo ad illecebras, vel potius moleſtias carnis, ſeoſumque inexplebilem repetere curioſitatem. Terribilis proinde nimis eſt illa minatio, egredere & abi poſt veſtigia gregū. Quod eſt, indignam te noueris illa tua familiari & ſuaui diuinorum cōtemplatione, q̄obrem egredere de ſanctuario meo corde tuo, & magis tanquam vna de ſecularibus paſcendis & oblectandis tuæ carnis ſenſibus intricare. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei ſuper hmōi animam, quæ cum nutriretur in croceis, demum amplexatur ſtercora. Pauit.n. ſterilem, & quæ non peperit: & viduæ non benefecit.

Qualiter infirmæ mentis aſpectum lux diuina reuerberat. *Cap.* *CXXXIIII.*

GRegorius ſuper extremam partē Ezechielis. Eſt aūt fides primum hoſtium noſtrum in cognitione Dei, quia per illum apertus aditus viſionis Dei. Et ſæpe quidem Dei naturam inuiſibilem conſiderare volumus. ſed nequaquam valemus. atq; ipſis fatigata difficultatib. aīa ad ſe redit, ſibiq; ipſa de ſe gradus aſcenſionis facit. Primus ergo gradus eſt, vt ſe ad ſe colligat. Scđs eſt vt qualis eſt collecta videat. Tertius vt ſuper ſe ipſam ſurgat, & ſe contemplationi actoris inuiſibilis intelligendo ſubijciat, ſed ſe ad ſe nullo modo colligit niſi prius terrenarum & cęleſtium imaginum fantaſmata ab oculo mentis conſpicere didicerit. Cum ergo ſe ſine imaginibus cogitat, iam primum hoſtium intrat, ſed ab hoc hoſtio ad aliud tenditur, vt de natura rei aliquid contempletur, hoc eſt hoſtium contra hoſtium. Idem in 7. Itaque dilectus manum per foramen miſit, qñ virtute ſua Deus noſtrum animum per ſubtilē intellectum pulſat. & venter ad tactum illius contremiſcit. quia infirmitas noſtra per hoc q̄ cœleſtis gaudij intellectu tangitur, ipſa ſui exultatione turbatur: & fit mentis pauor in lætitia: quia iam ſentit q̄ de cœlis gaudium diligat, & adhuc metuit, & non percipiat qd vix tenuiter ſentit. Idem ſuper primam partem. Audi Prophetam, vidi inquit & cecidi in faciem meam. Quid ergo de ipſo fieret, ſi ita vt eſt Dei gloriam vidiſſet? Conſiderare cum lachrymis debemus, in quantam miſeriam, & infirmitatem cecidimus, qui & ipſum bonum ferre non poſſumus, ad qđ videndum creati ſumus. Aug. in lib. confeſ. 7. Ego quidem admonitus ad meipſum redire, intraui in intima mea duce te. Et vidi qualicunque oculo animę meæ ſupra oculum eundem lucem incōmutabilē. Qui nouit veritatē, nouit eam. & qui nouit eam, nouit æternitatem. O æterna veritas et vera charitas, & chara æternitas, tu es Deus meus. tibi ſuſpiro die ac nocte. & cū te primum cognouiſti aſſumpſiſti me vt viderem eſſe qđ viderem, & nondum me eſſe qđ viderem. & reuerberaſti infirmitatem aſpectus mei, radians in me vehementer, & contremui horrore & amore, & inueni me longe eſſe in regione diſſimilitudinis, tanquam audirē vocē tuā de excelſo. Cibus ſum grandiū, creſce, & manducabis me. nec tu me mutabis in te ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me. Idem in li. 10 Tu es itaq; lux permanens quam de omnib. conſulebam an eſſent, quid eſſent, quāti pendenda eſſent, & audiebam docentem atq; iubentem. ſæpe illud facio, & ab actionib. neceſſitatis quātum relaxari poſſum ad iſtam voluptatē refugio, nec in his omnib. quæ percurro conſulēs te inuenio tutum aīæ meæ locū, niſi in te quo colligantur ſparſa mea, nec a te quicquam recedat ea me. & aliqñ intromittis me in affectum multū inuſitatū introrſus, ad neſcio q̄ dulcedinē quæ ſi perficiatur in me neſcio quid erit qđ vita iſta non erit. ſed eruminoſis ponderibus in iſta recido & reſorbeor ſolitis ac teneor, & multum fleo. Hic. n. eſſe valeo nec volo, illic volo nec valeo, miſer vtrobiq; O veritas ſero te amaui, pulchritudo tam antiq̄, & tā nouā. Et ecce intus erat & ego foris, & ibi te q̄rebam, & in iſta formoſa q̄ feciſti deformis irruebā. Mecū eras & tecū nō eram, ea me tenebāt longe a te q ſi in te non eſſent, nihil eſſent. Vocaſti. n. clamaſti & rupiſti ſurditatem meā. corruſcaſti, ſplenduiſti, & fugaſti cęcitatem meā. tetigiſti me & exarſi in pacē tuā. Flagraſti & duxi ſpiritum & anhelo tibi. Guſtaui & eſurio, & ſitio cū inhæſero tibi ex oī me. Nuſq̄ erit mihi labor & dolor, ſed viua erit vita mea. tota plena te. Nunc aūt qm̄ quem tu imples, ſubleuas eum. qm̄ aūt plenus tui non ſum, oneri mihi ſum. Idem in li. 11. Quid eſt ergo illud qđ interlucet mihi, & percutit cor meum ſine læſione, & inhorreſco, & inardeſco. Inhorreſco inq̄tum diſſimilis ei ſum. Inardeſco inquantum ſimilis ei ſum. Sapientia ipſa eſt, q̄ interlucet mihi diſcindens nubilum meum, qđ me rurſus cooperit deficientē ab illa caligine atq; aggere pœnarum mearū: quia infirmata eſt in paupertate virtus mea, vt non ferā bonū meum, donec tu dñe qui propiciatus es omnibus iniquitatibus meis. ſanes & oēs infirmitates meas. Spe. n. ſalui facti ſumus: & promiſſa tua per patientiam expectamus. Idem in li. de tri. 8. Ecce o anima vide ſi potes. Deus veritas eſt: hoc. n. ſcriptum eſt, q̄ Deus lux eſt, non vtiq; quam iſti oculi vident, ſed quā intuetur cor cum audit, veritas eſt. Noli quęrere quid ſit veritas. ſtatim. n. ſe opponent caligines imaginum corporaliū, & nubila fantaſmatū ſerenitatem perturbantiū, quæ primo ictu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Nam ecce in ipſo ictu primo, quo velut coruſcatione perſtringeris, cum dr̄, Veritas, mane ſi potes, ſed vtiq; nō vales. mox. n. relaberis ad iſta terrena tibi conſueta, nec alio pōdere relaberis, niſi ſordium cōtractarū viſco cupiditatis errorib⁹q; peregrinationis.

Qualiter in hoc ipſo intuitu mentes electorum ad compunctionem inflammat. *Cap.* *CXXXV.*

GRego in Moral. lib. 27. Recte autē in li. Iob de dño dicitur: Quia poſt eum rugiet ſonitus. quem. n. illuſtrando repleuerit, eius vitam procuidubio in lamentum vertit. & dolet hō qđ fuit: quia bonus iam incipit videre quod non fuit. Odit qualem fuiſſe ſe meminit. amat qualem ſe eſſe debuiſſe cognoſcit. Idem in li. 5. Sancti namque viri quo apud Deum altius virtutum dignitate proficiunt, eo ſubtilius indignos ſe eſſe depręhendunt: quia cum proximi luci ſiunt, quicquid eos in ſeipſis latebat inueniunt, & tanto magis foris ſibi deformes apparent, quanto minus pulchrum eſt quod intus vident. Itaque ſi igne compunctionis incaleſcens anima a tenore ſuo tacta ſubito afflatu contemplationis euigilet, illa quæ tuta paulo ante credidit, mox vt grauia & mortifera perhorreſcit. Et quāto amplius ſubleuata profecerit, tāto magis refugiet infima, in quibus proſtrata defecit. Ex qua re miro modo agitur, vt vnde dignior efficitur, inde ſibimet indigna videatur, & tunc a rectitudine longe ſe eſſe ſentiat cum appropinquat. Idem in li. 5. In horrore inquit viſionis nocturnę, quādo ſolet ſopor occupare homines, pauor tenuit me & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt. & cum ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meę. ſtetit quidam, cuius nō agnoſcebam vultū &c. Horror nocturnæ viſionis eſt pauor occultæ cōtemplationis. Mens enim humana quo altius leuata æterna cōſiderat, eo de factis temporalibus tremefacta formidat. quia tāto ſe ream verius cernit, quāto ſe ab illo lumine diſcrepaſſe, quod ſuper ſe intermicat cōſpicit. Sicq; fit, vt illuminata plus metuat: quia magis aſpicit, a veritatis regula p quāta diſcordat. qđ quaſi tempore ſoporis fit: quia quiſque internam quietem quærens huius mūdi ſtrepitum mente fugit, & velut obdormiſcit. dumque alta ſecretorum cœleſtium ſubleuata mens conſpicit, cuncta vitiorum humanarum, quæ per oſſa deſignantur, ſoliditas contremiſcit. nobiſque præſentibus tranſit ſpiritus, cum tranſuiſibilia nō ſolide, ſed raptim videmus. Non enim in hac ſuauitate diu mēs figitur, quoniam ad ſemetipſam immēſitate luminis reuerberata reuocatur. Cumq; dulcedinem internam deguſtat, amore ſiquidē ęſtuat, & ire ſuper ſemetipſam nititur. Sed ad infirmitatis ſuæ tenebras fracta relabitur. Non ergo ſtat ſpiritus, ſed trāſit, quia supernam lucem noſtra cōtemplatio nobis inhiantibus aperit, & mox infirmātibus abſcondit. Pili vero carnis quælibet ſuperflua ſunt humanæ corruptionis. Semper enim caro ſuperflua generat, quæ ſemper ſpiritus ferro ſollicitudinis reſcindat. Trāſeunte ergo ſpiritu pili horreſcūt, quoniam ante vim compunctionis, qua ſemetipſam anima cōtemplatiua de ſuperfluis cruciat, cogitationes ſuperfluæ fugiunt, vt nihil tam ſuaue nihil iam remiſſum libeat: quia mētem afflatam etiam contra ſemetipſam viſionis intimę ſeueritas inflammat. Cumque quod in corde illicitum naſcitur, continua diſcretione reſecatur, plerumque fit, vt vegetata mens paulo latius radio ſpeculationis inhæreat, & penè ſigat ſpiritum qui trāſibat. nec tamen hac ipſa contemplationis mora plene diuinitatis vim aperit, quoniam eius immēſitas humanas vires etiam auctas ſubleuataſq; tranſcendit. ideo recte poſtea dicitur. Stetit quidam cuius non agnoſcebam vultum. Quidam enim non dicimus, niſi de illo quem exprimere nolumus, aut non valemus. Anima vero cum deitatis eſſentiā rimatur, ad inſueta rapitur. Et ſi necdum appræhendit quid ſit, agnouit tñ quid non ſit, & bene dicitur, Stetit, ad differētiam creaturæ, quæ facta eſt ex nihilo, per ſeipſam ad nihilum tendit. nec habet ſtare, ſed defluere. Idem in

ſi. 24. Quatuor denique ſunt qualitates, quibus anima viri iuſti in compunctione afficitur vehementer, videlicet cum aut malorum ſuorum reminiſcitur, conſiderans vbi fuit. aut iudicia Dei metuens, & ſecum quærens cogitat vbi erit. Aut cum mala vitæ præſentis ſolerter attendens: mœrens conſiderat vbi eſt, aut cũ bona ſupernæ patriæ cõtemplãs lugẽs cõſpicit vbi nõ eſt adhuc.

Qualiter illis ſpirituales locutiones occulte inſpirat.

Cap. CXXXVI.

AVguſtinus de ci. Dei lib. 11. Magnum eſt aũt & admodum rarum paucíſque conceſſum vniuerſam creaturam corpoream, & incorpoream mente conſideratam, compertamque mutabilem intentione mẽtis excedere, atq; ad incõmutabilẽ Dei ſubſtantiam peruenire, et illic ex ipſo diſcere, quod cunctam creaturam quæ non eſt qđ ipſe, non fecit niſi ipſe, ſic.n. cum homine loquitur, non per creaturam corporalem, nec per corporis imaginem ſed ipſa veritate, ſi quis idoneus ſit ad audiendũ mẽte non corpore. Ad illud .n. hominis ita loquitur, qđ in homine cæteris quibus conſtat homo melius eſt, & quo ipſe Deus ſolus melior eſt. Item in lib. confeſ. x. O igitur veritas (vt dixi) tu præſides vbique omnibus conſulentibus te, ſimulque reſpondes omnibus & diuerſe conſulentibus. & tu quidem liquide rñdes, ſed nõ liquide audiunt oẽs. oẽs vnde volũt conſulunt, ſed non ſẽper qđ volunt audiunt. Optimus eſt miniſter tuus eſt: qui nõ magis intuetur hoc a te audire qđ ipſe voluerit, ſed potius hoc velle qđ a te audierit. Bernar. Clareual. Felix qui diuini ſuſurrij venas intueatur cordis percipit, frequenter iterans illud Samuelis Loquere dñe, quia audit ſeruus tuus. Grego. in moral. lib. 5. Ad me inquit dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiue ſuſcepit auris mea venas ſuſurrij eius. Verbum abſconditum audire, eſt ſpiritus ſancti locutionem corde concipere: quæ ſentiri quidem põt, ſed ſtrepitu ſermonis exprimi non põt, quæ .ſ. aſpiratio mentem humanam contingendo ſubleuat, & tpales cogitationes deprimens, æternis hanc deſiderijs inflammat, vt nihil ei iam cogitare niſi quæ ſuperna ſunt libeat. et cuncta quæ inferius de humana perſtrepunt corruptione contemnat. venæ aũt ſuſurrij eius dicuntur cauſarum origines, quibus hæc aſpiratio ad mentem ducitur. Quaſi .n. venas ſuſurrij ſui aperit, cum occultis Deus latenter inſinuat, quibus modis ad noſtræ intelligentiæ aurem venit. Aliqñ .n. nos amore, aliqñ terrore compungit, aliquando præſentia quaſi nulla ſint oſtendit, et ad æterna diligenda deſiderium erigit. aliquando prius æterna indicat, vt poſt temporalia vileſcant. aliquando noſtra nobis mala aperit, et ad hæc nos vſque vt de alienis etiam malis doleamus extẽdit. Aliquando aliena mala noſtris obtutibus obijcit: et compũctos mirabiliter a noſtra prauitate nos corrigit. Venas itaque diuini ſuſurri furtiue audire. Eſt occultos diuinæ aſpirationis modos tenuiter cognoſcere. Aliter vero qui ſuſurrat occulte loquitur, et vocem non exprimit, ſed imitatur. Nos ergo quouſque carnis corruptione premimur. nullo modo claritatem diuinæ lucis ſicut in ſe incommutabilis manet videmus: quia acies noſtræ infirmitatis non ſuſtinet hoc quod de eius æternitatis radio ſuper nos intolerabiliter fulget. Cum ergo ſe nobis omnipotens Deus per rimas contemplationis indicat, nequaquam nobis loquitur, ſed ſuſurrat: quia etſi ſe plene non intimat, quiddam tamen de ſe humanæ menti manifeſtat. Tunc autem iam nequaquam ſuſurrat ſed loquitur, cum eius nobis ſpecies certa reuelatur, hinc et ipſius veritatis voce dicitur. Palam de patre meo annunciabo vobis. Idem in libro 27. Tonabit inquit voce ſua mirabiliter. voce nempe ſua Deus mirabiliter tonat. quia occulta vi corda noſtra incomprehenſibiliter penetrat. Qui dum latentibus motibus in timore premit, et in amore format quanto ei dare ſequendus ſit, aliquo modo ſilenter clamat. fit quaſidam impulſionis intimitas in mente, dum nihil ſonet in voce. Quæ tanto apud nos valentius perſtrepit, quanto et ab omni exteriori ſtrepitu et rem noſtri ſurdeſcere facit cordis. Vnde et anima ad ſemetipſam intra hoc intimo clamore collecta miratur quod audit: quæ vim compunctionis incognitæ percipit. Cuius ipſa admiratio bene apud Moyſen manna deſuper veniente ſignificatur. Dulcis etenim cibus qui de ſupernis accipitur manhu vocatur. Manhu dicitur, quid eſt hoc. Et quid eſt hoc dicimus, quando hoc quod cernimus neſcientes admiramur. Supernum ergo manna anima percipit, cum per vocem compunctionis incognitæ eleuata, nouam ſpeciem internæ refectionis obſtupeſcit, vt diuina dulcedine repleta iam reſpondeat. Quid eſt hoc: quia dum ab infima cogitatione ſuſpenditur, ea quæ de ſupernis conſpicit inſolite miratur.

De Varijs locutionum Dei modis. Cap. CXXXVII.

AVguſtinus in lib. confeſ. 2. In verbo quidem ſibi coæterno dicit Deus ſimul omnia quæ dicit: & fit quicquid vt fiat dicit, nec aliter quam dicendo facit. nec tñ ſimul ac ſempiterne fiunt omnia quæ dicendo facit. Sed oẽ quod incipit eſſe vel deſinit, tunc eſſe incipit, & tũc deſinit: qñ debuiſſe incipere vel deſinere cognoſcitur in æterna rõne, vbi nec incipit aliquid nec deſinit. ipſum eſt verbum tuum, quod principium eſt, & loquitur nobis, nec quicquam eius cedit atque ſuccedit: quia vere immortale & æternum exiſtit. Grego. in moral. lib. 5. Verbum abſconditum eſt inuiſibilis filius Dei. verbum quod erat apud Deum. ſed hoc verbum abſconditum mentibus electorum dicitur, cum eius poteſtas credentibus manifeſtatur. Et hoc eſt quod dicitur ſecũdum vnum ſenſum, ad me dictum eſt verbum abſconditum. Aug. de Prædeſtinatione & perſeuerantia, Omnis inquit qui audit a patre, & didicit, venit ad me. valde remota eſt a ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua pater auditur, & docet vt ad filium veniatur. multos ad filium venire, & in Chriſtum credere cernimus: ſed vbi & quando a patre audierint, & didicerint non videmus. Idem in libro de magiſtro. Quis autem filium in ſcholam mittit: vt quod magiſter cogitet diſcat. At iſtas omnes diſciplinas: quas magiſtri docere profitentur: cum verbis explicauerint, diſcipuli verum vera dicta ſint, apud ſemetipſos conſiderant, interiorem .ſ. veritatem pro viribus intuentes. Falluntur eñt, vt eos qui non ſunt magiſtros vocent: quia plerumque inter tps locutionis & tps cognitionis nulla mora interponitur, & qñ poſt admonitionem ſermocinantis cito intus diſcunt, foris ſe ab eo qui admonuit didiciſſe arbitrantur. Nos aũt intelligemus quam vere ſcriptũ ſit auctoritate diuina: ne nobis quemque magiſtrum dicamus in terris, & quod vnus omnium magiſter in Cœlis eſt.

Item in lib. confeſ. 3. O veritas lumen cordis noſtri, non tenebræ meæ loquantur mihi. defluxi ad iſta & obſcuratus ſum, ſed hinc ẽt adamaui te. Erraui & recordatus ſum tui. Audiui .n. poſt me vocem tuam vt redirem, & vix audiui ꝓ tumultus impacatorum. Nunc eñt ecce redeo æſtuãs & anhelans ad fontem tuum. Nemo prohibeat. ne hinc bibam, & hinc viuam. ſed male vixi ex me: mors mihi fui. nunc reuiuiſco in te, tu me alloquere, tu mihi ſermocinare. Credidi libris tuis. & verba eorum arcana valde. dixiſti mihi dñe voce forti in aure interiori. quia tu æternus es & immortalis, quũ ex nulla ſpe motuve mutaris, nec tpibus variatur voluntas tua: quia non eſt immortalis voluntas, quæ alia & alia eſt. hoc .n. in conſpectu tuo claret mihi. & magis magiſque clareſcat, oro te, atque in ea manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis. Item dixiſti mihi dñe voce forti in aurem interiorem, quod oẽs naturas atq; ſubſtantias quæ non ſunt quod tu es. & tñ ſunt, tu feciſti. Et hoc ſolum a te non eſt, qđ non eſt, motuſq; voluntatis a te qui es, ad id qđ minus eſt: quia motus talis peccatum eſt. Et quod nullius peccatum aut nocet tibi, aut vel in vlla perturbat ordinem imperij tui: vel in primo vel in imo, & quod nec illa creatura tibi coæterna eſt, cuius voluptas tu ſolus es. teq; per ſinceriſſima charitate hauriens, mutabilitatem ſuam nuſquam & nunquam exerit, ſed te ſibi ſemper præſente, ad quam affectu toto ſe tenet non habens quod expectet futurum, nec traijciens qđ meminerit. nulla vice variatur, nec in aliqua tpa diſtenditur. hæc inquam omnia dixiſti mihi voce forti in aure interiori. Item ſuper Gen. lib. 8. Certiſſime ſũt tenere debemus loqui Deum, aut per ſubſtẽtiam ſuam, aut per ſubditam ſibi creaturam. ſed per ſubſtantiam ſuam non loqui, niſi ad creandas oẽs naturas. Ad ſpũales aũt Intellectuales non ſolum creandas, ſed ẽt illuminandas, cũ iam capere põt eius locutionem in verbo æterno, qđ eſt ipſa veritas. Illis vero qui eam non põt capere, non loquitur Deus. niſi per creaturã, aut tñ ſpũalem, ſicut in ſomnis, vel extaſi in rerũ corporalium ſimilitudine. aut ẽt per ipſam corporalem, dũ ſẽſib9 corporis vel apparet aliqua ſpẽs, vel inſonũt voces.

Qualiter Nobis loquatur etiam in ſcripturis. Cap. CXXXVIII.

HVgo de San. Vict. Quamdiu quidem homo Deum intus audire loquentem potuit, doctrina exteriori opus nõ habuit. Sed poſtquam librum vitæ oculo interiori inſpicere iã non valet, ſcriptura foris apponitur, vt ex eius ſaltem inſpectione renouetur. Aug ſuper Pſal. Itaque ſicut cum oras Deo loqueris, ſic Deus tibi loquitur qñ legis. Vñ ſi vis ait Dñs, vt figam in auribus meis orationem tuam, fige in corde tuo legem meam. Idem de ciuit. Dei lib. 11. Nempe quia mens noſtra vitijs quibuſdam veteribus & tenebroſis inualida eſt: non ſolum ad inhærendum fruendo: verum etiam ad perferendum incommutabile lumen donec de die in diem renouata atque ſanata fiat tantæ fœlicitatis capax, fide primum imbuenda fuerat atque purganda, ita vt confidentius ambularet ad veritatem. Ipſa veritas Deus Dei filius homine aſſumpto, non Deo conſumpto, eandem fidem conſtituit atq; fundauit: vt ad Deum via eſſet homini per hominem Deum. hic quoq; per Prophetas, deinde per ſeipſum & per Apoſtolos locutus, etiam ſcripturam canonicam condidit, cui fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit.

Idem contra Fauſtum libro primo. Itaq; diſtincta eſt excellentia veteris & noui teſtamẽti apoſtolorum firmata tẽporibus, ꝑ ſuc-

ceſſiones epiſcoporũ, & propagationes eccleſiarum tanq̃ in ſede quadam ſublimiter conſtituta, cui ſeruiat omnis fidelis et pius intellectus. Ibiq; ſi quid velut abſurdum legentem mouerit, non licet dicere, auctor huius libri veritatem non tenuit, ſed aut codex mendoſus eſt, aut interpres errauit, aut tu non intelligis. In opuſculis autem poſteriorum licet eadem inueniatur veritas, longe tamen eſt impar auctoritas. Vnde niſi vel certa ratione, vel ex illa canonica auctoritate quod ibi diſputatum vel narratum eſt demonſtretur, ſi quis credere noluerit non reprehenditur: quia non præcipiendi auctoritate, ſed proficiendi exercitatione a nobis ſcribuntur. Inter hos enim ſumus quibus dicit Apoſtolus. Et ſi quid aliud ſapitis id quoque vobis Deus reuelabit. hoc ergo genus litterarum non eſt cum credendi neceſſitate, ſed cum iudicandi libertate legendum. Cui tñ ne locus intercluderetur et adimeretur poſteris ad difficillimas quæſtiones tractandas ſtili ſaluberrimus labor diſtincta eſt (vt prædictum eſt) a poſteriorum libris excellentia illa canonicę auctoritatis, vbi quicquid Propheta vel Apoſtolus vel Euangeliſta poſuiſſe declaratur, ipſa canonis confirmatione non licet quin verum ſit dubitare. Alioquin nulla erit pagina qua humanę imperitię infirmitas regatur. Si ſaluberrima librorum auctoritas, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur. Item in lib. de Doctrina Chriſtiana. Hic aũt qui ſcripturas diuinas legunt, quædam obſcure dicta, plerunque denſiſſimam caliginem obducunt qđ diuinitus prouiſum eſſe non dubito ad edomandam labore ſuperbiam, et intellectum a faſtidio remouendum, cui facile inueſtigata plerunque vileſcunt. Idẽ in lib. 3. Quicquid aũt in ſermone diuino nec ad morum honeſtatem, nec ad fidei veritatem põt referri proprie, cognoſcas figuratum eſſe. morum honeſtas pertinet ad Deũ & proximum cognoſcendum. Spes aũt ſua cuiq; eſt in conſcientia. Greg. in moral. lib. 23. Aduerſus Deum inquit contendis, q̃ non ad ſingula verba reſponderit tibi. Semel loquitur Deus, & ſecundo idipſum non repetit. ac ſi diceret. Deus ſingulorum cordib. priuatis vocibus non reſpondet, ſed eloquium tale conſtruit, per qđ cunctorum quæſtionib. ſatiſfaciat. In ſcripturæ ſiquidem eius eloquio, cauſas noſtras ſinguli ſi requirimus inuenimus. ibi nobis omnibus in eo, quod ſpecialiter patimur, communiter reſpondetur.

Bernar. in Epiſtola ad carthuſ. Verum quo ſpiritu ſcripturæ factæ ſunt, eo legi deſiderant, & intelligi, nunquam ingredieris ſenſum Pauli, donec vſu bonæ intentionis in lectione & ſtudio aſſiduæ meditationis ſpiritum eius imbiberis.

De Diuinis præceptis ſcriptura promulgatis. Cap. CXXXIX.

AVguſt. vbi ſupra. Nõ aũt ſcriptura præcipit, niſi charitatem, non culpat niſi cupiditatem, eo mõ informat mores hominum. Non aũt aſſerit niſi catholicam fidem, rebus præteritis, & futuris & præſentibus, præteritorum narratio eſt futurorũ prænunciatio, & præſentium demonſtratio. Sed omnia hæc ad eandem charitatem nutriendam & corroborandam, & cupiditatem vincendam & extinguendã valẽt. Charitatẽ voco motũ animi ad fruendũ Deo pp ipſum, & ſe atq; proximo pp Deum. Cupiditatẽ aũt motũ animi ad fruendum ſe & proximo & quolibet corpore non pp Deum. Quod aũt agit indomita cupiditas ad corrũpẽdũ animum & corpus; ſuum flagitium vocatur. Qđ aũt agit vt alteri noceat, facinus dr̃. Et hæc ſunt duo gña oĩum peccatorum. Sed flagitia priora ſunt. Quę cum exinaniuerint aĩum, & ad quandã egeſtatem perduxerint, in facinora proſilitur. quib. remoueãtur impedimẽta flagitiorũ, vel adiumenta quærant. Item qđ agit charitas vt ſibi pſit, vtilitas eſt. Qđ aũt agit vt proximo proſit, beneficẽtia nominatur. Quãtoq; magis regnum cupiditatis deſtruit tãto charitas augeſ. Item in ſermone de charitate. Si ergo tibi hõ non vacat oẽs paginas ſanctas reuoluere, oĩum ſcripturarum penetrare ſecreta, tene charitatem vbi pendẽt oĩa. Ille quippe tenet & qđ patet, & qđ latet in diuinis ſermonib⁹ qui charitatem tenet in moribus. Item in Pſalterio decachordo. Porro decalogus legis decem præcepta diſtributa ſic hẽt, vt tria pertineant ad Deum, ſeptẽ ad hoĩes. vnum itaq; præceptũ charitatis cõtinet duo præcepta. Illa tñ duo continent ſeptẽ, & illa decem quæ continent oĩa. Cantate ergo in Pſalterio decẽ chordarũ canticum nouũ, & vt nouum cantetis, noui hoĩes ſitis. Gregorius in moral. li. 10. Veram inquit oſtenderet tibi Deus, q̃ multiplex ſit lex eius. Lex Dei charitas intelligitur per q̃ ſemper in mente legitur præceptum vitæ qualiter in actione teneatur. Vnde per Apoſtolum dr̃. Plenitudo legis eſt dilectio. Sed eadem lex multiplex dr̃. q̃m ad cuncta virtutum facta dilatatur. Quæ a duobus quidem præceptis incipit, ſed ſe ad innumerata extendit. Huius namq; legis initiũ dilectio Dei eſt: ac dilectio proximi. Sed dilectio Dei ad tria diuiditur & p tria diſtinguitur: quia ex toto corde, ex tota aĩa, & ex tota fortitudine diligi conditor iubetur, vt vĩz, qui pfecte Deo placere deſiderat, de ſe ſibi nihil relinquat. Proximi aũt dilectio in duo pcepta deriuatur, cum p quendã iuſtum dr̃, qđ ab alio tibi odis fieri, vide ne alteri feceris: Et p ſemetipſam veritas dicit, Quę vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Quibus duobus. ſ. vtriuſque teſtamenti mandatis, per vnam malicia compeſcitur, p aliud benignitas pierogatur: vt malum qđ pati non vult quiſque non faciat ceſſet a nocendi opere. Et rurſum bonum qđ fieri ſibi appetit impendens erga vtilitatem proximi ſe exerceat ex benignitate. Sed hæc nimirum duo dum ſollicita intentione cogitantur, cor ad innumera virtutum miniſteria tenditur, ne vel ad inferenda quę non debet deſideriis inquieta mens ferueat: vel erga exhibenda q̃ debet ocio reſoluta torpeſcat. De hac legis multiplicitate dicit Apoſtolus: Charitas patiens eſt: benigna eſt &c. Idem in hom. Euangel. cum ita ſacra eloquia dñicis plena ſint præceptis, cur de ſola dilectione dñs in Euangelio præceptum ponit: quia quicquid præcipitur in ſola charitate ſolidatur. præcepta ergo domini multa ſunt per diuerſitatem operis, ſed vnum in radice dilectionis.

De Diuinis iudicijs in generali. Cap. CXL.

GRego. in mor. lib. xvj. Deus certę cum ſit omnipotens: ſic omnibus intẽdit, vt ſingulis adſit. Nam etſi quoſdã peccantes deſerere tũ adeſt pro iudicium quibus deeſſe creditur per adiumẽtum. Fruſtra ergo dicit impius. Quid enim nouit Deus: qui quaſi per caliginem iudicat? nubes latibulum eius: nec noſtra conſiderat. Ambroſius ſuper epiſtolam ad Epheſios. Dñs itaq; iudex iuſtus diſcernit cauſas: non perſonas. Item ſuper epiſtolam ad Hebręos. Timeamus ergo eius præſentiam, cuius nullatenus effugere valemus ſententiam. Bern. ſuper cantica Homil. 60. Similis eſt, inquit ſponſa, dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum. Tu ergo qui aduentum deſideras ſaluatoris, time oculos capreę. Time ſcrutiniũ iudicis. acuto viſu eſt: nil inſcrutatum relinquit. Quid in Babylone meum, ſi in Hieruſalem manet ſcrutinium? Illorum qui de babylonia ſunt, peccata manifeſta ſunt pręcedentia ad iudicium: & non egent ſcrutinio, ſed ſupplicio: mea autem qui videor Hieroſolymita, peccata certe ſunt occulta, & ideo neceſſe erit ſubtili ea diſcuſſione inueſtigari, & quaſi admotis lucernis: de tenebris in lucem prodi. Cum accepero inquit tempus ego iuſtitias iudicabo, uerendum eſt, ne in tam ſubtili examine multę noſtrę iuſtitię, vt putamus peccata appareant, vnum tamen eſt, ſi noſipſos iudicemus, non vtique iudicabimur. Spiritualis homo omnia iudicat: & a nemine iudicatur. Iudicabo proinde mala mea: iudicabo & bona. mala melioribus actibus corrigere et punire curabo. In bonis de me humiliter ſẽtiam, & ſeruum me inutilem reputabo. Quis mihi det ita ad liquidum proſequi vel perſequi omnia delicta mea: vt in nullo oporteat vereri oculos capreę: & in nullo contingat ad lumẽ lucernarum erubeſcere? Hier. ſuper Iſa. li. 14. Ego quaſi in ſpecula conſtitutus, mundi huius turbines atq; naufragia nõ abſque gemitu & dolore contemplor: non pręſentia cogitans, nec hominum famam atque rumuſculos, ſed Dei iudicium pertimeſcens. Idem ſuper Pſal. 17. Omnia ſiquidem iudicia eius in conſpectu meo ſunt ſemper. Quæ ſunt quatuor. duo quidem in præſenti, ſcilicet proſperitas malorum, et tribulatio ſanctorum: et duo in futuro ſcilicet remuneratio ſanctorum et condemnatio peccatorum. Gloſa ſuper eundem pſalm. Omnia itaque iudicia eius in conſpectu meo, quia præmia iuſtorum, pœnas impiorum, flagella corrigendorum, tentationes probandorum ſemper attendo, ac perſeueranti contemplatione conſidero. Et iuſtitias eius ideſt, eadem eius iudicia iuſta non repuli a me. ſicut facit ille qui ſub earum ſarcina deficiens ad vomitum redit, vel qui carnis fragilitate ſuperatus, quod ceperat dimittit. Itaque tripliciter Deum contemplatur animus hominis. ſ. in ſeipſo bonũ in operibus magnum, in iudicijs iuſtum, in ſeipſo amabilem, in operibus mirabilem, in iudicijs metuendum.

Qualiter Miſericordia & veritas in eis occurrunt ſibi. Ca. CXLI.

HIero. ſuper Ionam. Porro iuſtitia Dei fallatur miſericordia: et illa ad iudicium ambitione procedit, ſic parcit, vt iudicet, ſic iudicat, vt miſereatur, vnde miſericordia inquit et veritas obuiauerunt ſibi, iuſtitia & pax oſculatę ſunt. Item ſuper Pſal. 84. O quam præclara amicitia miſericordiæ et veritatis, ſiue iuſtitię & pacis. Peccator es? audi quid dicat miſericordia. Sanctus es, audi quid dicat veritas, vt nec ſi peccator es deſperes, nec ſuperbias ſi iuſtus es. Anſelmus in prologo. Domine tu quidem miſericors es ſecundum nos: quia ſaluas miſeros, & peccatoribus parcis, non autem ſecundum te, quia compateris. Non eſt tibi cor miſerum ex miſeri compaſſione, quod eſt miſericordem eſſe miſericors es, non quia tu ſentis affectum. ſed nos effectum. verum quomodo parcis malis, ſi totus et ſumme iuſtus es. Sed et cum punis malos, iuſtum eſt, quia illorum meritis conuenit. Et cum parcis malis, iuſtum eſt: quia bonitati tuæ condecens eſt. Parcendo ergo malis iuſtus es: non ſecundum nos ſed ſecundum

dum

dum te .ſ. non quia nobis reddas debitum, ſed quia facis qđ decet te ſūmū bonum. Sic itaq; ſine repugnātia & iuſte punis & iuſtę parcis. Hugo de ſancto Victore. Miſericordia inq̄ & ueritas obuiauerunt ſibi. ueritas affirmauit neq̄ hoīes merito debere damnari; Miſericordia reſpondit, Eos ut boni fierent, ſpontanea etiam pietate debere reuocari: ueritas dixit ſe nolle nec poſſe tot ſcelera hominum tolerare; Miſericordia reſpondit, Gratiam Domini ad indulgendum ſuperabundare. uidēs Deus tā diuerſas ſententias ad effectum ſimul procedere non poſſe. ait. Scriptū eſt miſericordiam & ueritatē diligit Deus. ueritas autē vult ut totū imputetur, Miſericordia uero, ut totum condonetur, quę ſimul fieri non poſſunt. ꝑpterea peccatum hoīs & ex parte propter ueritatē punitur, & ꝑꝑ miſericordiam ex parte dimittatur. Auguſt. contra epiſtolam fonda. Nō ergo mireris o aīa rōnalis, ꝙ etiam bona quæ ad ſeruiēdum tibi creata ſunt, nunc tibi non omnimodo ſeruiant, & te aliquando cruciāt. Hæc etenim in Adam meruit humana natura, nec tñ dei electa es ſine miſericordia, certis rerum ac temporum menſuris ut redeas uocatis. Sic enim recto moderamine conditoris corrumpuntur ac reformantur bona terrena, ut haberes ſupplicio mixta ſolacia. ut & Deum laudares ordine delectata bonorum, & in eo refugeres experimētis exercitata malorum. inquantum itaq; tibi terrena ſeruiūt, docēt te dominū tuum eſſe, & inquantum moleſta ſunt docent te Domino tuo ſeruire. Idē in lib. de cōtinentia. Sic a Deo largitas impartitur miſericordiæ, ut nō relinquatur ēt iuſtitia diſciplinæ. Nam & peccatū qđ inultū uidetur, pediſſequam habet pęnā ſuā, ut nemo de amiſſo niſi aut amaritudine doleat, aut cęcitate non doleat. Denique miſericordia ſuperexaltatur iudicio iuxta Iacobum, nec dicit ꝙ uincat iudicium. Non eſt enim aduerſa iudicio miſericordia, ſed ineſt Deo & miſericordia iudicāti, & iudicium miſerāti. Ambr. ſuper epiſtolā ad epheſios. Et nos ergo Deum imitari debemus, cuius tēpore nřa eſt iuſtitia ſicut dicit ſcriptura. Noli eſſe nimis iuſtus. Idē ſup beati immaculati. Siquidē & in hoīe miſericordia portio eſt iuſtitię. dare nāq; pauperi eſt iuſtitię, ſecundum qđ ſcriptū eſt Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſęculum ſæculi. Nam, quia conformis tuus eſt iniuſtum eſt, quod a ſocio non adiuuetur. Præſertim cum Dominus hanc terram communem omnium eſſe poſſeſſionem. & fructus omnium miniſtrare voluerit. ſed auaritia poſſeſſionum iura diſtribuit.

De Ira Dei. *Cap. CXLII.*

Hiero. ſuper Malachiam Itaque ſi quando fames ac penuria & omnium rerum ęgeſtas mundum opprimit. Sciamus ꝙ hoc ex ira Dei deſcendit, qui ſe in pauperibus ſi non accipiant eleemoſynam dicit fraudari, ſuaq; poſſeſſione priuari. unde Propheta in penuria inquit, Vos maledicti eſtis. &c. Item ſuper Epiſtolam ad Epheſios lib. 3. Porro de nulla re ſic iraſcitur Deus, quomodo ſi peccator ſuperbiat, & erectus ac rigidus nequaquam in fletum flectatur, nec miſericordiā poſtulet pro delicto. Auguſt. in Enchiridion. Ad iram quoq; Dei pertinet iuſtitia, quicquid cęca & indomita concupiſcentia libenter faciunt mali. & quicquid manifeſtis apertiſq; pœnis patiuntur inuiti. Iohānes Chryſoſtomus ſuper Matthæum lib. 1. Cum aūt Deus ab homine contemnitur, non de iniuria ſua, ſed de perditione humana iraſcitur. Et cum hominem caſtigat, nequaquam iniuriam ſuam uindicat, ſed hoc facit ut illum ad ſalutem corrigat. Itē in lib. 2. Vtilior eſt ergo homini Deus iratus, quàm homo propitius. Item ſuper Matth. Homil. 54. Non dolere autem, quia peccaueris, magis Deum iraſci facit & indignari, quàm hoc ipſum ꝙ ante peccaſti. Greg. in Moral. lib. 26. Ira itaque iudicij a noſtra hic correctione inchoat, ut in reproborum damnatione conquieſcat. Porro ſimulatores & callidi prouocant irā Dei, nam non dicuntur mereri, ſed prouocare, quoniam iram Dei mereri, eſt ēt uelciendo peccare. Prouocare aūt iram Dei eſt mandatis eius ſciendo cōtraire, ſcire bonum ſed deſpicere, facere poſſe nec velle. Et bene ſimulatores dicuntur callidi: quia ſimulationis falſitatem nō pōt exequi, niſi qui ſubtilioris fuerit ingenij. Oportet enim eum qui talis eſt, ad cuſtodienda duo continua obſeruatione diuidi, uidelicet ut callide nouerit occultare qđ eſt, & oſtentare qđ non eſt. uera mala premere, bona falſa monſtrare. nec ſe aperte in hoc qđ uidetur extollere, atq; ut maiorem gloriā teneat, ſępe ſimulatio ſe gloriā declinare. Ante diſtrictum itaq; iudicem hi de ignorātia excuſationē hēre nō valēt, qa dum ante hominum oculos ſēitatis mudū oſtētāt, ipſi ſibi teſtimonio ſunt; qa bene uiuere non ignorāt. Bernar. ſup cantica. Homil. 42. Denique tunc magis iraſcit Deus qñ non iraſcitur, vū miſereamur inquit impio, & nō diſcet facere iuſtitiam. hāc miſericordiā ego nolo. ſuper iram oēm eſt iſta miſeratio mihi ſepiēs uias iuſtitiæ. Satius ꝑfecto eſt mihi appræhēdere diſciplinā, nequando iraſcatur Dñs, & peream de uia iuſta. uolo iraſcaris mihi pater miſerum, ſed ira illa qua corrigis deuium. Cum te ſentio iratum, tunc maxime cōfido propitium, qa cum iratus fueris miſericordię recordaberis.

Quod Deus ſemper inuitus punit. *Cap. CXLIII.*

Gregorius Nazan. de plaga grandinis. Ego itaq; polliceor de miſericordia Domini. ꝙ ſtatim ut nos ad eū fuerimus conuerſi, & ipſe quidem iraſci deſinet. qđ utiq; contra naturam facit. & conuertetur ad miſerationes, qđ utiq; ſecundū naturam gerit. In illud a nobis compellitur, hoc et naturaliter ineſſe comprobatur. nos tamen ipſi noſtri miſereamur, & iuſtis eius miſerationibus uiam patefaciamus. Hiero. ſuper Iſa. li. 1. Heu, inquit, ego conſolabor ſuper hoſtibus meis, & uindicabor de inimicis meis. Ecce plangit clementiſſimus pater delinquentes. eoſq; ſuos uocat hoſtes, uidelicet ꝙ ſponte pereant cum nolint agere pęnitentiam. Itaq; conſolatio eius ſuper hoſtibus ſuis eſſe dicitur, ut qui non ſenſerūt beneficia, ſupplicijs corrigantur. Item in li. 11. Alibi per eundē Prophetam uidelicet Iſaiam dicitur. Sicut in monte diuiſionum ſtabit Dominus, ſic in ualle Gabaon iraſcetur, ut faciat opus ſuū. Alienum eſt opus ut faciat illud, peregrinum eſt opus eius ab eo, homo eſt opus amaritudinis, quando. ſ. mutare clementiam cogitur, & pro dulci amarus efficitur. Idem ſuper Ionam. Deus itaq; natura miſericors eſt paratus ut ſaluet clementia, quos non poteſt ſaluare iuſtitia. Hinc ad prædicationem Ionę pœnitentibus Niniuitis miſertus eſt Dominus ſuper malitia q̄ locutus eſt, ut faceret illis. Nam qui mauult pęnitentiam peccatoris q̄ mortē, opera Niniuitarum cōmutata uidens, libēter mutauit ſententiam, quin potius perſeuerauit in propoſito ſuo miſereri uolens ab initio. Nemo quippe punire uolens, quod facturus eſt comminatur. Iohannes Chryſ. ſuper Matthæum. Ergo quaſi inuitus cogitur aliquem perdere, qui cupit omnes ſaluare. Proſper in libro ſententiarum Aug. Nullaq; opera Dei uacant a miſericordiæ beneficio, qñ quidem homini & indulgentia conſulit & flagello. Bern. in ſermone de Natali Domini. Verum quomodo Deo proprium eſſe miſereri dicitur, cuius iudicia ſ. abyſſus multa eſſe leguntur. Neq; enim uniuerſę uię Dñi miſericordia ſola, ſed mīa & ueritas dicuntur. nec minus utiq; iuſtus q̇ miſericors eſt, cui miſericordia & iudicium decantantur. uerum licet cui vult miſereatur, & quem vult induret, tñ ꝙ miſeretur, eſt illi proprium, quia uidelicet ex ſemetipſo materiam ſumit, ac velut quodā miſerendi ſeminarium. Quod enim iudicat & condemnat, nos eum quodammodo cogimus: at longe aliter miſeratio q̄ aduerſatio procedere uidetur de corde ipſius. Deniq; ipſum audi, quid per Prophetam dicat. Nunquid uoluntatis meę eſt mors impij, dicit Dñs, & nō magis ut cōuertatur & uiuat? Recte ergo non pater iudiciorum vel ultionum dicitur, ſed pater mīarum. nō modo qa miſeretur quemadmodū pater filiorum. ſed eo magis ꝙ miſerēdi cām & originem ſumit ex proprio. iudicādi uel ulciſcendi magis ex noſtro. Ambr. de ſcō Abraham lib. 1. At quūq; flagitiorū noſtrorum clamoribus uelut excitatur Deus, ut aliqñ uindicet. quilibēter ignoſceret. Vnde Clamor inquit ſodomorum & gomorreorū multiplicatus eſt, & peccatū eorū aggrauatū eſt nimis. Magna ſiquidem Dei eſt patientia, ut non peccatores puniat, ſed diu correctionem expectans differat, nec vnquam commoueatur ad ulciſcendum, niſi peccator mēſuram excedat. Vnde & Iudæis ait. Vos implete menſurā ueſtrorum patrū, in perpetratione. ſ. delictorū.

Qualiter Peccatores per miniſterium creaturarum affligit. *Cap. CXLIIII.*

Grego. in Moral. lib. 6. Ecce autē cernimus, ꝙ ad correctionem noſtram imber arente terra ſuſpenditur, & aer inardeſcente ſole ſiccatur, ſemen acceptum a terra cōſumitur. In quibus patenter aſpicitur hoc ꝙ Sapiens teſtatur, Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. Contra enim eos orbis pugnat, quia in pęnam delinquentium & elemētorum aduerſitas militat. Hiero. ſuper Iſa. lib. 5. Areſcit inquit aquam de mari &c. Naturale ſiquidem eſt, ut indignationem Dei ſentiant, & aduerſus eos q̄ Deū offenderunt cuncta ſimul elementa deſæuiant. Idem ſuper Here. lib. 3. Hinc ēt de ſermonibus ſiccitatis eſt Hieremiæ Prophetia, quoniā irę Dei conſentiunt uniuerſa. Idē ſuper Malachiā. Itaq; (ſicut iam dictum eſt ſuperius) ſi qñ fames omniūq; rerum egeſtas mundum opprimit, hoc ex ira Dei deſcendere cognoſcamus. Aug. contra Epiſtolam funda. Nec mireris (ut dixi) ꝙ bona quæ ad ſeruiendū tibi creata ſunt, nunc te aliqñ cruciāt, nec omni modo tibi ſeruiūt. Hæc etenim humana meruit natura. Hugo de ſan Vic. Homo nimirum ad miſeriam deiectus, ad mīam reſeruatus cœpit cruciari, ut culpā agnoſceret, & exerceri, ut ad mīam reparari poſſet, ut in dolore ſentiret bonum quod perdidit, & in exercitatione proficeret ad bonum quod habiturus fuit. totum ergo ad cruciatum uerſum eſt, quod creatum fuerat in iucunditatē, ut in omnibus dolorem & laborem inueniat, ut in afflictione ſua & præſentem miſeriam & amiſſam felicitatem cognoſcat. Greg. Nazan. ubi ſupra. Vnde igitur ſterilitas. unde aeris corruptio. unde peſtes & morbi. unde terrarum motus terroreſq; de Cęlo. multo utiq; uehementiora ſunt & grauiora quæ apud ſe retinent theſauri iræ Dei. Sed hæc ideo præſens inferuntur, ut qđ ſupereſt iræ Dei

per

per conuerſionem noſtram auertamus, q̄m hic adhuc lenitas quędam eſt & correptio manſueta & ioitia quædam caſtigationū uelut paruulis adhuc & lactentibus illata. Adhuc fumus quidam eſt iracundiæ, & auſpicia pœnarum, nondū ignis exurens, nōdum flāma vorax, nec carbones ſuccenſi. Beda ſuper Marcum. Cœli ſiquidem (vt ait Petrus) qui nunc ſunt uerbo Dei repoſiti, ſunt igni reſeruati in diem iudicij. Nam quocunq; peruenire potuit aqua diluuij, quæ quindecim cubitis cacumina montium tranſcendit, eo iuxta dictam ſententiam Petri perueniet ignis quoque iudicij.

De Malis diuinæ iuſtitiæ miniſtris, *Cap. CXLV.*

ISidorus de ſummo bono li. 3. Mali quoq; icextco neceſſarij ſūt, ut ab illis flagellentur boni quotiens offendunt. Hinc eſt ꝙ Aſſur virgam furoris ſui fuiſſe Dn̄s teſtatur. Habet ergo aliquē vſū & malorum iniquitas, ꝙ electos Dei ſuis morſibus laniat, ac pec hoc impiorum vita ſibi deperit. Iuſtorum aūt non perit, ſed ꝓficit, dum eos mali ꝑ exercitiū tribulationis erudiunt ad vitam præſentē odiendā, & futurā deſiderandam. Hiero. ſuper Iſaiam lib. 4. Nunquid ergo inquit gloriabitur ſecuris cōtra eū qui ſecat in ea? Aut exaltabitur ſerra contra eū a quo trahitur? hoc contra Sennacherib dicitur, quo videlicet tanquam inſtrumento Deus in caſtigatione iudęorū vtebatur. O ſtultiſſime mortalium, iram Dei tuā putas eſſe ſapientiam, & illius iuſſionem ad tuam refers fortitudinem. Cunque organū fueris diuinę volūtatis, in ſuperbiā erigeris, & cuncta quæ geruntſ, tuæ gloriaris fuiſſe virtutis. Idē in li. 1 t. Interfectis autem Aſſyrijs, iccirco Seonacherib reſeruatus eſt, ut Dei potentiā ſciret, oraque blaſphemantia cōprimeret, atque maieſtatis illius, quē paulo ante contēpſerat teſtis fieret ſic & io decē plagis Pharao reſeruatus eſt, ut nouiſſimus periret, qđ eſt iſte poſt modicum paſſus eſt. Greg. in Moral. lib. 2. Legitur ēt ꝙ ſpiritus Domini malus arripiebat Saul. Vbi notandū eſt, ꝙ vnus & idem ſpiritus & Domini appellatur, & malus. Dn̄i per licentiā iuſtę poteſtatis. Malus per deſideriū iniuſtæ volūtatis. formidari ergo nō debet, qui nihil niſi permiſſus valet. Idē in lib. 18. Oīs quippe diaboli volūtas eſt iniuſta, & tn̄ Deo ꝑmittente oīs poteſtas iuſta. Vnde dicitur, ſpiritus malus (vt dictū eſt) ꝑꝑ nequiſſimam voluntatē, & Dn̄i ꝑꝑ acceptam iuſtiſſimam poteſtatem. Idē in dialogo li. 3. Igitur abſq. omnipotentis Dei conceſſione nullā habet poteſtatē contra hominem malignus ſpiritus, qui ēt in porcos intrare nō potuit niſi permiſſus. Iohannes Chryſoſt. ſuper Matth. lib. 1 Homines ergo Dei non quantū vult Diabolus tentat, ſed quantum permittit Chriſtus qui in eis habitat. Ipſe nāque Diabolus quantum ad ſe nunq̄ ceſſaret a tentatione, nec aliam actū hēt, nec dormit, nec manducat, nec aliud operatur, niſi vt tentet, vt fallat, & ſubuertat. hic eſt cibus illius & honor & gaudium. Bernar. ſuper Cantica Homil 17. Iucundum vero iudiciū eſt, vt ille ſuperbus humilium malleator eiſdem ipſis coronas perpetuas fabricet. oēs impugnando & oībus ſuccūbēdo. tu tibi o miſer, ſedem io aquilone collocas plaga nebuloſa & frigida. Et ecce ſuſcitantur de puluere inopes, & de ſtercore pauperes, ut cū principibus ſedeant, & ſolium gloriæ teneant. Super eos incaluit mons coagulatus mōs pinguis. Augu. de Ciu. Dei libr. 5. Denique cum omnis poteſtas ſit a domino Deo, quicquid præter voluntatem ſuam patitur homo non debet attribuere humanis uel angelicis vel cuiuſquam creati ſpiritus voluntatibus, ſed eius potius voluntati, qui dat poteſtatem nolentibus.

Quod His trad e iuſtitia miniſteria pro gradibus vel meritis. *Cap. CXLVI.*

IDem io lib. queſt. 83. Deus itaque dignis digna tribuens. vtitur animis pro meritis & gradibus eorum, vt ſi quiſquam dignus ſit decipi, nec per ſeipſum nec per hominem veracē, nec per Angelū ſanctum decipiat eū, ſed aut per talem hominem qui nondū ſe mundi cupiditatibus exuit, aut per talem Angelum qui ꝓ ſuæ peruerſione voluntatis ad vindictam peccatorū vel exercitationē iuſtorum in infimis naturæ gradibus ordinatus ſit. Legimus enim deceptum regem Achab falſo vaticinio: quia ſic dignus decipi fuit. & hoc non per Angelū bonum, quem deceptionis officiū ſuſcipere non decerct, ſed per Angelum erroris, qui ſibi tales partes impooi ultro cum lætitia poſtulauit. Ex hac rerum ꝑ Dei prouidentiā adminiſtratione quaſi tranſcripta eſt lex naturalis in animam rationalem. & homines iu vitę huius conuerſatione talium diſtributionum io ſeruant imaginem. hinc eſt ꝙ iudex damnatum percutere indignū per ſona ſua iudicat, eios iū iuſſu hoc facit carnifex qui ordinatus eſt in officio pro ſua cupiditate, vt legum moderatione damnatum percutiat, qui poſſet ēt innocentem percutere ſua crudelitate. Hē fur morſu lacerari eſt dignus, id tn̄ agit homo non per ſe nec filium aut ſeruum, ſed per canem, quem talia facere decet pro naturę gradibus. Cum ergo quoſdam aliquid pati deceat, quod alios facere noo deceat, miniſteria quędam ſūt media, quibus digna iniunguntur officia, vt eis vtēs ipſa iuſtitia, & talia pati quemquam imperet, qualia pati decet & per eum quē talia facere decet. Sic Aegyptij deceptiōe digni a filijs Iſrael Deo iubente, vel potius pro illorum cupiditate permittēte decepti ſūt, vt illi vaſa eorum ac veſtes auferrent, quæ ab eis mutuo acceperunt. Quam etiam mercedem tam diurni laboris & operis pro talium animarum gradu non iniuſtam voluit eſſe, pęnamq; illorū quos digne fecit amittere, quod debuerunt reddere. Non ita malorum dominus eſt præceptor; ſed meritorum ac pœnarum iuſtiſſimus diſtributor, faciens quædam per ſeipſum, quæ ſibi ſoli conueniunt. ſicut eſt illuminare ac beatificare ſeipſo animam. Alia vero per ſibi ſeruientem creaturam integerrimis legibus ordinatā, quędam eorum iubens, quędam permittens, vſq; ad paſſerum ad miniſtrationem, & ad fęni decorem, & vſque ad noſtrorum numerum capillorum Diuina prouidentia protendente, quę nimirum attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.

Quod Ex Angelis & hominibus poteſtatis ſuæ miniſtros efficit. *Cap. CXLVII.*

IOhannes Chriſoſt. in ſermo. de aſcen. Quoniam ergo mente rabida Dæmones ad auerſionem pacis vbiq; verſantur, ad tutelam noſtram exercitus Angelorum a Deo conſtituuntur, ut eorum pœnitentia & Dęmonum confringatur audacia, & nobis miniſtretur pacis gratia. Beda ſuper Apoc. lib. 2. Itaq; duplex eſt (vt ait Hieronymus) Angelorum officium. Aliorum ſcilicet qui præmia iuſtis tribuunt, aliorum qui ſingulis cruciatibus præſunt. Vnde ſcriptum eſt. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. Iſidorus io libro de ſummo bono. Quotiens itaque Deus quolibet flagello huic mundo iraſcitur, ad miniſterium vindictæ apoſtatę Angeli mittuntur. boni autem ad miniſterium ſalutis humanę deputati ſunt, vt curas adminiſtrent mundi, & regant omnia iuſſu Dei. Hugo ſuper Hiærarchiam Creaturā quippe rationalem a conditione ſua ſimilitudinis eius participem, ſuę fecit omnipotens & glorioſus Deus poteſtatis participem, conſtituens principatus & poteſtates ſacras, in cęlo io Angelis, & in terra in hominibus, vt dominentur creaturæ eius. Voluit enim in rerum a ſe factarum gubernatione participes habere, non vt illorum miniſterio iuuaretur, ſed vt ipſi poteſtatis eius conſortio ſublimes efficerentur, & quod vniuerſitatis ordo depoſcebat, vt opera eius complerentur per ordines & diſpoſitiones a ſummo omnium in uniuerſa præcepto decurrente. Aug. de Trin. lib. 3. Sicut enim dictum eſt ſupra, Voluntas Dei quæ facit Angelos ſpiritus &c. in eis tanquam io ſecreta præſidet ſede. Indeque quibuſdam ordinatiſſimis creaturę motibus, primo videlicet ſpiritualibus, deinde corporalib. ſe per cūcta diffundit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium ſententiæ ſuæ. Nihil enim viſibiliter ac ſenſibiliter io mundo efficitur, quod non interiori & inuiſibili aula ſummi imperatoris aut iubeatur, aut permittatur ſecundum ineffabilem iuſtitiam præmiorum atq; pęnarum, gratiarū & retributionum. Gregor. in Moral. libr. 26. Deus itaq; potentes non abiicit, cum & ipſe ſit potens. Magna ſiquidem eſt etiam potentia temporalis, quoniam apud Deum habet meritum ſuum de bona adminiſtratione regiminis. Bona enim eſt io ordine ſuo potentia. ſed tanta regentis indiget vita. Poteſtas nempe quanto exterius eminet, tanto interius premi debet, ne animum io delectatione ſua rapiat, ſeque illi mens libidine dominandi ſupponat. Superbia namq; vicina ſolet eſſe potentibus, & penè ſemper elatio lociatur rebus affluentibus, mirumq; eſt cum in cordibus ſublimium regnat humilitas morum. Intrinſecè ergo eſt tumoris elatio, non poteſtatis ordo. Potentiam enim Deus tribuit, elationem vero potentiæ malitia noſtræ mentis inuenit. Tollamus ergo quod de noſtro contulimus, & bona ſunt quæ Deo largiente poſſidemus. Nam quia non iuſta potentia, ſed actio praua damnatur. apte ſubiungitur. Sed non ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Iſidorus vbi ſupra lib. 3. Poteſtas quidē bona eſt, quæ a Deo data eſt. vt malum coerceat, non ut malum temere committat. Nihil autem peius q̄ per poteſtatem peccandi libertatem habere. Nihilq; infelicius male agendi felicitate. Et quia reges a recte agendo vocantur, ideo recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur.

Quales in hominibus rectores ac doctores eligi conſtituit. *Cap. CXLVIII.*

CIprianus ad Fel. Quia uero Deus peccatores non audit: plena indulgentia & exploratione ſincera illos oportet ad ſacerdotium Dei dirigi, quos a Deo conſtat audiri. Ideo enim in ordinatione Eleazar filij Aaron iuſſit eum dominus io monte coram omni ſynagoga conſtitui, oſtendens ordinationes ſacerdotales non niſi ſub populi aſſiſtentis conſcientia oportere fieri, vt plebe præſente vel detegantur malorum crimina, uel bonorum prædicentur merita, ſitque ordinatio iuſta & legitima, quæ omnium ſuffragio & iudicio fuerit examinata. Leo Papa ad Epiſcopos Aphricæ. Integritas ſiquidem pręſidentiū ſalus eſt ſubditorū. Principatus autem quem aut ſeditio extorſit, aut ambitio occupauit, ēt ſi moribus aut actibus non offendit, ipſo tn̄ initij ſui pnicio

ſus

ſus eſt exemplo, & difficile eſt ut exitu peragantur boni, quæ malo inchoata ſunt principio, quod ſi in quibuslibet eccleſiæ gradibus prouidenter curandum eſt, ut in domo Dei nihil fiat inordinatū nihil præpoſterum, quanto magis elaborandum eſt, ut in electione eius qui ſupra oēs gradus conſtituitur, non erretur? Nam totius familiæ Dei ſtatus & ordo mutabitur. ſi quod requiritur in corpore, non inuenitur in capite. Iſidorus ubi ſupra. Prouidet tamen Deus ſæpe curis deditos ſecularibus ad ſuſceptionem regiminis, ut dum hi exteriora ſine tædio procurant, ſpirituales rebus interioribus ſine impedimento rerum terrenarum deſeruiant. Dei ergo ordinem accuſant a quo inſtituuntur, qui Epiſcopos condemnant, dum minus ſpiritualia, ſed magis terrena ſectantur. Non eſt itaq; iudicandus a plebe rector inordinatus, dum magis nouerūt populi ſui fuiſſe meriti, peruerſi regimen ſuſcepiſſe pontificis. Nā pro meritis plebium diſponitur a Deo uita rectorum. Hiero. ſuper Aggeum. Quia uero frequenter Dn̄i iudicio, & populorū ſuffragio ſimpliciores in ſacerdotium eliguntur, ſaltē poſtq̄ fuerint ſacerdotes ordinati diſcant legem Dn̄i. Sacerdotis enim eſt legem ſcire. & interrogatum de lege reſpondere. Qui ergo ignorat legē, ipſe ſe arguit nō eſſe ſacerdotē. Aug. ſuper Ioannem Homil. 7. Veruntamen Nathanaelem quē intelligimus eruditū fuiſſe ac peritū in lege, ideò ipſum uerè Iſraelitam ac hoc dolo eſſe diceret, propterea noluit Dn̄s inter diſcipulos ponere. quā idiotas elegit, ut mūdum confunderet. nolens enim ſuperborum durā frangere ceruicem, nō quæſiuit p oratorem piſcatorem, ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem. magnus Cyprianus orator, ſed prius Petrus piſcator, per quē poſtea crederet & orator & etiam Imperator idē de uerbis Dn̄i. Itaq; Dn̄s ut pro ſalute noſtra potentū arrogantias contemneremus. noluit prius eligere ſenatores ſed piſcatores. Aug. de Ciu. Dei lib. 8. Non ergo peritos grammatica, non inflatos rhetorica, non armatos dialectica, ſed omnino quātum ad Philoſophorum doctrinam pertinet impolitos piſcatores cum fidei retibus ad mare huius ſeculi pauciſſimos miſit. atq; ita ex omni genere tam multos piſces. & tanto mirabiliores quanto rariores ipſos & Philoſophos cepit. Bernardus ſuper Cantica Homil. 59. Benignus aūt eſt ſapientiæ ſpiritus: eiq; Doctor benignus & diligens placet, qui ſic ſatisfacere capiat ſtudioſis, ut morem gerere tardioribus non recuſet. qui elucidant inquit me uitam æternā habebūt.

Qualiter Deus ad uerbum doctrinæ gratiam infundit Cap. CXLIX.

AVguſt. ubi ſupra lib. 15. At ipſe quidem Spiritus ſanctus operatur intrinſecus ut aliquid ualeat doctrinæ medicina quæ adhibetur extrinſecus. Alioquin etiam ſi Deus ipſe creatura ſibi ſubdita utens alloquatur humanos ſenſus in aliquā ſpecie humana, niſi mentem interiorem regat & agat gratia ſua, nihil hominis prodeſt oīs prædicatio ueritatis. Quid enim Cayn profuit? nonne conceptum ſcelus ēt poſt uerbū diuinæ admonitionis impleuit? Idem in libro de catechizandis rudibus. Mihi quidem ſi pe in dicat eorum ſtudium qui me audire cupiunt, non ita eſſe frigidū meum eloquium ut mihi uidetur, & eos inde aliquid utile capere ex ipſorum delectatione cognoſco, mecumq; ago ſedule, ut huic exhibendo non deſim miniſterio, in quo illos benè accipere qd exhibetur uideo. Et reuera multo gratius audimur, cum & nos eodem opere delectamur, ipſo quippe noſtro gaudio filum noſtræ locutionis afficitur, & exit facilius atq; acceptius. Cęterū ſi Deus hylarem datorem diligit in pecuniis corporalibus, quanto magis in ſpiritualibus? Bernar. Clareuall. Ego ēt inter loquendum fateor, nōnunquā mihi feruorem ſtudij veſtri ſentire uideor. Etenim quanto abundantius ſugitis, tanto amplius uerba mea replet dignatio Spiritus ſancti quæ propinem uobis. Greg. in Moral. lib. 30. Per quam ergo niues ſpargitur lux ſua Dn̄s. ac ſi patēter diceret. dum corda dura emollio. dum rigida flecto. dum aſperſa mitigo. dum frigida accendo. dum debilia roboro. dū uaga ſtabilio. dum nutātia cōfirmo, ... ſi ualet, incorporaliter ueniens quib. ea mentibus illuſtro. Quis ēt dedit uehementiſſimo imbri curſum, & uiā ſonantis tonitrui, ut in deſerto plueret & impleret inuiam & deſolatam, & produceret herbas uirentes. hæc enim omnia Deus fecit i. exteriori prædicationi aſpirationem internam contulit, ut corda hominum ſententia uerberarent, clauſa patefacerent, inania complerentur, infœcunda germinarent. Plerunque ſiquidem & imber eſt. & curſum non habet quia prædicatio ad aures uenit, ſed qui ceſſante interna gratia ad corda audientium non pertranſit, de curſu prædicationis uerbis, ppter electos dicitur. Etenim ſagittæ tuæ pertranſeunt. Sagittæ quippe Dei pertranſeunt, quando uerba pdicationis eius ab auribus ad corda deſcēdunt, qd quia ſolo diuino munere agitur, imbri curſū Dn̄s ſe dediſſe teſtatur.

Qualiter Prædicatorum uarietates diſpenſat ac dirigit. Cap. CL.

IDem in lib. 27. Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum, quocunq; eas uoluntas gubernantis duxerit. Quid ergo lumina Dei cœleſtibus horreis recondenda? Quæ nunc in triturea atq; paleas tolerant quæ in hanc purgationem ſanctæ eccleſiæ mores contrarios reproborum portant, quouſq; hæc internus agricola uentilabro iudicij diuinat, et in ſuperna habitacula electos ſuos quaſi mūda iam grana ſuſcipiens, æternis paleas ignibus tradat. hoc frumentum quouſq; ad perfectionem fructuum ueniat, nubium pluuias expectatur creſcat: quia bonorum mens prædicantium oribus infunditur, ne ab humore charitatis deſideriorum carnalium ſole ſiceſcat. Nubes ēt lumen ſpargere eſt prædicatores ſcōs exempla uitæ & loquendo & agendo dilatare. Sed quāuis ſanctorum prædicationis omnes lumen ſpargant, non tñ ad conuertenda omnium quæ appetunt corda perueniunt. Nam ſequitur, Quæ illuſtrant cuncta p circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis duxerit. Sæpe enim prædicatores ſancti exhortari quoſdam uolūt, ſed nequeunt. Sæpe quoſdam declinare appetunt, ſed tamen internæ inſtigationis impulſu eos exhortari inſtant. ſiue compelluntur. Videamus lumen Dei, quomodo gubernantis manu & ad ea quæ non appetit ducitur, atq; ab impulſu ſuo iterum gubernantis manu retinetur. Certe Paulus cum ueſtimenta ſua excutiēs a Corinthijs diſcedere vellet audiuit. Noli timere, ſed loquere, & ne taceas, propterea q ego tecum ſum, & nemo apponetur ut noceat tibi, qm̄ multus eſt mihi populus in hac ciuitate. Ruſum cum ad Theſſal. voluiſſet ire, retentus eſt dicens Voluimus uenire ad vos. ego quidē Paulus & ſemel & iterum, ſed impediuit me Sathanas. Neq; enim per ſemetipſum Sathan præpedire vias tanti Apoſtoli potuit, ſed occultæ diſpenſationis uſibus dum aduerſatur neſciēs deſeruiuit, ut nimirum Paulus dum ut liet ad alios accedere, nec valeret, eis a quibus recedere non poterat altius prodeſſet. Nubes ergo Dei cuncta per circuitum luſtrant: quia prædicationis luce mundi fines illuminat, ſed quia diuinis nutibus ſubdiæ nequeunt capere quod uolunt, ire non poſſunt, niſi quo eas voluntas gubernantis duxerit. unde & adhuc ſubditur, Ad omne quod præceperat eis ſuper faciem orbis terræ. Sæpe enim cum gubernantis uoluntate perducuntur, aliter agere appetunt, ſed aliter diſponūtur. Nam plerūque quoſdam auditores ſuos prædicatores ſancti ſtudent blande corrigere: & tñ eorum ſermo in aſperitatem ducitur. plerumque quoſdam reſecare aſpere appetunt, ſed tñ eorum rigor per manſuetudinis ſpiritum refrenatur. Sicut ergo non poſſunt quo nolūt, ita ēt nequeūt agere ſicut volunt. Quia enim eos internus arbiter quo uult mittit, ita illos ēt modificans ſuſcipit cum perducit, ut aliqñ in cogitatione alia diſponāt, ſed alia in opere peragant, aliqñ aliter inchoent, ſed aliter conſumment. Eo enim aperitiorē uiam pdicationis inueniunt, quo ad hanc non ſuis, ſed præceptoris ſui nutibus ducuntur: unde & adhuc ſubditur: Siue in una tribu, ſiue in terra ſua, ſiue quocunq; loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri. Idē in lib. 29. Hæc quoq; gratia conditoris altius alibi cōmendatur, ubi dicitur. Quis eſt pluuię pater? vel quis genuit ſtillas roris? Hæc eſt pluuia, de qua dicit Pſalmiſ. Pluuiā uoluntariam &c. Voluntariā enim pluuiam hæreditati ſuæ Dn̄s ſegregat: quia non eā nobis p meritis oīs, ſed p benignitatis ſuę munere pſtat. Et iccirco hic pater pluuiæ dr̄ quia ſuperna pdicatio de ipſius nobis gratia generatur. Nā ſtillę roris ſunt pdicatores ſancti, de quib. dictū eſt Iudęæ contumaci. propterea prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarum, & ſerotinus imber non fuit.

Quod humilibus gratiam tribuens ſuperbis reſiſtit. Cap. CLI.

IDem in lib. 32. Si habes inquit brachium ſicut Deus &c. reſpiciens omnem arrogantem humilia. Duobus modis a Domino peccator reſpicitur, cum aut a peccato conuertitur, aut ex peccato punitur. De reſpectu nāq; conuerſionis dicitur. Quia reſpexit Dominus Petrum, & recordatus Petrus fleuit amare. De reſpectu rurſus ultionis dicitur, Vultus aūt Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Vtriſque autem modis in humilitate arrogans ſternitur, quia aut pœnitendo cognoſcit culpam, aut pereundo percipit pęnam. Rectè aūt ſequitur Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos, & contere impios in loco ſuo. Superbi enim ex reſpectu Dn̄i confunduntur. aut hic de ipſius pietate crimina cognoſcentes atq; damnantes, aut illic ſupplicia de iniuſtitia excipientes. Impius aūt in loco ſuo conteritur, quoniam ipſa ſuperbia qua eleuatur opprimitur. Cumq; extēdo ſe in cogitationibus erigit, lumen ſibi auſtitu quod inueniri debuiſſet abſcōdit. Sæpe aūt dum contra Deum falſa gloria exterius proficit, vera miſeria interius marceſcit. Vnde Propheta ait Deiecisti eos dum alleuarentur. Ordināte ſiquidem diuino iudicio non eis eſt hic aliud culpa & aliud pœna, ſed hæc illis in pœnam uertitur culpa, ut elati ſuperbiæ faſtu hoc ipſum ſit verè intus cadere, quod foris oſtenditur profeciſſe. Rectèq; poſtea ſubditur. Abſcōde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueā. Superbos enim iuſto iudicio in puluere Dominus abſcōdit, quia coram corda ipſis qui deſpecto amore creatoris eligūt, terrenis opprimi negocijs permittit. vnde & illorū etiam cum iudice ... diſcutit, tamq; ſibi abſcondita non cognoſcit, dicēs. Qui eſt? Hier. ad Abigaum hiſpanum. Quanquā mihi multorū ſim conſcius peccatorū, & quotidie flexis genibus in oratione loquar. Delicta iuuentutis meæ.

meæ. &c. Sciens tamen ſcriptũ eſſe. Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autẽ dat gratiam. Nihil a pueritia tam vitare conatus ſum, q̃ animum tumentem & erectam ceruicem, Dei contra ſe odia prouocantem. Item ſuper Pſal. 35. De cœlo ſiquidem expulſi ſunt Dæmones, nec potuerunt ſtare, quia cęlũ non potuit eos tenere, eo q iam corruerant in pedem ſuperbię. Bernar. ſuper Cantica. Homil. 54 Sponſus ergo qui ſalit in montibus, non ſalit in Dæmonibus. Sed eos tranſilit iuxta interpretationem Dauid dicentis. Oẽs mõtes qui eſtis in circuitu eius viſitet dominus, a Gelboe autem tranſeat Diabolo namq; qui per Gelboe ſignificatur. hinc inde ſunt montes quos viſitat dominus, ſupra Angeli, infra homines. in pœnam ſiquidem ſuam locum in aere iſto medium inter cęlum & terram de cęlo cadens Diabolus ſortitus eſt, vt videat & inuideat, & ipſa inuidia torqueatur. Quid ergo ſuperbis terra & cinis? repudiatio Angelorũ, fiat commendatio hominum. ſcripta eſt enim ad correctionem ipſorũ. Cooperetur mihi bonũ, & Diabolo malum, & lauem manus meas in ſanguine peccatoris. Montes inquit qui in circuitu eius ſunt, viſitet dñs, a Gelboe autem tranſeat. Si ſic actum eſt cũ Angelo, quid de me fiet terra & cinere? Ille intumuit in cęlo, ego in ſterquilinio. Quis nõ tolerabiliorem in diuite ſuperbiam q̃ in paupere ducat? væ mihi ſi tam durè in illo potente animaduerſum eſt, nec ei ꝓfuit q cognata potẽtibus ſuperbia eſſe cognoſcitur. Quid de me exigendũ eſt & miſero, & ſuperbo? Deniq; in veritate didici nihil ęque efficax eſſe ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quã ſi omni tempore inueniaris coram Deo non altum ſapere ſed timere.

De Occultis Dei iudicijs. *Cap. CLII.*

ISidorus in ſententijs ſuis libro 2. Mira vero diſpoſitio eſt ſupernæ diſtributionis, per quam hic iuſtus amplius iuſtificatur. Impius autem amplius ſordidatur. Malus ad bonum aliquando conuertitur. Bonus ad malum aliquando reflectitur. vult quis eſſe bonus & non valet. vult alter eſſe malus, ſed non permittitur interire. Vult prodeſſe bono iuſtus, nec pręualet. vult nocere malus, & valet. Iſte vult Deo vacare, ſed ſęculo impeditur. Ille negocijs implicari cupit, nec perficit. dominatur bonus malo. bonus damnatur pro impio. Impius honoratur pro iuſto. Et in hac tanta obſcuritate non valet homo diuinam perſcrutari diſpoſitionem. & occultum prædeſtinationis perpendere ordinem. Greg. in Moral. lib. 5. Cum autem occulta ſint Dei iudicia, cur in hac vita nonunq̃ bonis malè ſit, & malis benè. Tunc etiam occultiora ſunt, cum & hic malis malè eſt, ac bonis benè, ſupradicta videlicet ratione. Infirmi autem qui florere in hoc mundo appetunt, & ſicut magna mala, ſic flagella pertimeſcunt, in eis quos flagellatos inſpiciunt. culpas ex pęna metiuntur. Quos cum percuſſos cernũt, Deo diſpliciuiſſe ſuſpicantur Vnde amici beati Iob quem percuſſum viderant, impium fuiſſe crediderunt, videlicet eſtimantes, quia ſi impius non fuiſſet, eius tabernacula permaneret, atque dicentes. Vbi eſt domus principis, & vbi tabernacula impiorum? Sed iſta non cogitat, niſi qui adhuc infirmitatis tędio laborat. qui in præſentis ſęculi delectatione greſſum cogitationis figit. qui tranſire ad æternam patriam perfectis deſiderijs neſcit. Vnde & ſubiungitur. Interrogate quemlibet de viatoribus &c. ſicut videlicet exponetur infra. Idem in lib. 32. Itaque diuina iudicia cum neſciuntur, non audaci ſermone ſunt diſcutienda, ſed formidoloſo, ſilentio veneranda. Magnaq; ſatisfactio percuſſionis eſt voluntas conditoris, quæ cum iniuſtum facere nil ſolet, iuſta agnoſcitur etiam ſi latet. Nam & cum ex iniuſtitię peccato percutimur, ſi in percuſſione noſtra diuinę voluntati coniungimur, mox a noſtra iniuſtitia ipſa coniunctione liberamur. Et magna eſt iam iuſtitia, quod voluntati iudicis concordat in pęna cui diſcrepauit in culpa. Hugo de ſancto Victore. Sed quæritur inquit, quare aliquando damnantur qui non peccauerunt, vt infantes qui mox in ortu ſuo decedunt. Certe puer qui recens natus moritur, omnino pro culpa ſua punitur, qui enim naſci contulit, tenaſci non abſtulit. Dicat etiam animalia bruta, quare puniuntur, quæ nulla culpa penitus obligantur? ſed debet creatori ſuo factura laborem ſuum etiam ſine culpa ſi ei placuerit, cũ ad implendam ipſius diſpoſitionem iuſſio expoſcit, ſicut enim totum illi debet quod eſt, ſic etiam totum quod poteſt. Cæterum quæ propter hominem facta ſunt, propter hominem puniuntur, quia in pęna ipſorum homo punitur. Amplius: quia ſi etiam homo non peccaſſet, ea quæ propter hominem facta ſunt propter hominem laborarent, ut ſciat homo quanti eſt apud Deum ſalus eius, pro quo videlicet omnia laborant. Iterum, ne ſolus laboret ipſe, & ut pœnam videns laborantium, in pœna diſcat timere. Hierony ſuper Matth. lib. 1 Denique Dæmones in porcos a domino ingredi permittuntur, non q ipſis Dęmonibus qđ petebant concederet, ſed vt per interfectionem porcorum hominibus ſalutis occaſio præberetur. In quo videlicet non eiuſdem conditionis animę beſtiarum & hominum eſſe probantur, cum ob ſalutem vnus hominis duo milia porcorum ſuffocantur.

De Iudicio diſcretionis. *Cap. CLIII.*

AVguſt. ſuper Ioh. in. Porro iuxta verbum domini nunc iudicium eſt mundi. Quid ergo expectandum eſt in fine ſæculi? ſed in fine quod expectatur iudicium erit iudicandorum viuorum atque mortuorum. iudicium erit premiorum ac ſuppliciorũ æternorum. nunc autem eſt iudicium non damnationis, ſed diſcretionis. Vnde ſcriptum eſt. Iudica me Deus & diſcerne cauſam meam Idem contra Fauſtum lib. 2 De hac bonorum & malorũ diſcretione legimus Apoſtolum dixiſſe Vide bonitatem Dei & ſeueritatem. In eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem, in te autem bonitatem. Occultum eſt. altum eſt, ab humanis cogitatione ſeclusũ, quomodo Deus & iuſtificat impium, & damnat pium. Non ergo ideo garrire debemus aduerſum diuina iudicia, quia ſunt inſcrutabilia. quanto conuenientius eſt humano modulo expaueſcere, vbi expauit Apoſtolus & clamore O altitudo diuitiarum ſapientię & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Gloſa ſuper Epiſtolam ad Roma. Valde utiq; paruum habemus ſenſum ad diſcutiendam iudiciorum Dei iuſtitiam, ad diſcutiendam gratiam gratuitam nullis præcedentibus meritis redditam, neq; tam mouet nos, quòd quibuſdam indignis gratia pręſtatur, quam q hæc ęque indignis alijs denegatur. Et ſcio quidem q iniquitas non eſt apud Deum, & q ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Illud vero latet, quare quibuſdam indignis dat, quibuſdam negat. Aliquid ergo eſt in abdito & profundo iudiciorum Dei obſcurum, ſed tamen iuſtum, nec putes id poſſe comprehendi. Hæc enim eſt altitudo diuitiarum præſcientiæ & ſcientiæ Dei Gloſa ſuper Epiſtolam ad Thimo. Et ſicut alibi dicit Apoſtolus Nouit dominus qui ſunt eius. i. amat ſuos, & defendit quos futuros eſſe cõformes imagini filij ſui præſciuit. Quos enim prædeſtinauit, hos & vocauit, iuſtificauit, glorificauit. Numerus talium eſt hortus. concluſus, fons ſignatus, paradiſus cum pomorum fructibus. Ex hoc numero ſunt non ſolum qui ſupereminentem charitatis viam ingreſſi ſunt, ſed etiam quidam qui adhuc nequiter viuunt. Nam in præſcientia Dei multi qui foris eſſe videntur, intus ſunt, & in his omnibus nouit dominus, qui ſunt eius. nondum apparuit iudicium, ſed iam eſt in notitia Dei factum. nouit enim qui permaneant ad coronam, & qui ad flammam. nouit triticum & paleam.

De Iudicio correctionis ſiue caſtigationis. *Cap. CLIIII.*

GLoſa ſuper 2. ad Theſſal. Cęterum iudicio præſenti Deus ſinit malos affligere bonos & proſperari. Bonos vero facit aduerſa pati. Vnde Apoſtolus ad Theſal. air, Tribulationem ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij Dei, hoc eſt vt ſitis exemplum & documentum alijs q iuſtè iudicat Deus. dum ſuos permittit affligi, & malos proſperari, ne videlicet ipſi fatigentur dum a Deo corripiuntur? Ipſe namque iuſto iudicio flagellat omnem filium quem recipit. Iuxta quod & Petrus dicit Tempus eſt vt incipiat iudicium a domo Dei. Gregorius vbi ſupra Propter hoc inquit arcus meus in manu mea inſtaurabitur. Per arcum extremi dies iudicij deſignantur. ſicut alibi dicitur, Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant a facie arcus. In arcu enim quanto longius trahit corda, tanto de eo diſtrictior exit ſagitta. ſic illius iudicij dies, quanto longius differtur vt veniat, tanto cum venerit de illo diſtrictior ſententia procedit. Iccirco diuerſis cladibus nunc percutimur, vt his correcti paratiores inueniamur. Vnde illic præmittitur, Oſtendiſti populo tuo &c. Hiero. ſuper Hier. libe. 3. Diuerſis enim medicamentibus peccantes ſaluari cupit Deus, vt qui contempſerant blandientem, timeant comminantem. Vnde Multiplicatæ ſunt inquit mihi viduę &c. Propter hoc etiam paulo poſt dicitur in Hieremia iuxta editionem 70. Non ſias mihi domine alienus parcens mihi in die mala. Et eſt ſenſus Ne parcas mihi in præſenti ſęculo, quod malum eſt, ſed redde mihi peccata mea, vt requiem habeam ſempiternam, quia quem diligis caſtigas, & flagellas omnem filium quem recipis. Idem ſuper Iſaiam libro 11. Hinc & quondam ęgrotauit Ezechias vſq; ad mortem, ne videlicet cor eius poſt incredibiles triumphos eleuaretur, infirmitate corporis viſitatur. Idem ſuper Epiſtolã ad Gal. lib. 2. Sic & Paulus paſſus eſt ſtimulum carnis. propter quod & ſcribis Galathis, Per infirmitatem carnis euangelizaui vobis. Tradunt autem eum ſæpe grauiſſimum capitis dolorem perpeſſum fuiſſe, & hunc eſſe Angelum Sathanę, qui ad hoc ei appoſitus eſt, ut eum ne extolleretur colaphizaret. Iohannes Chryſoſt. ſuper Matthæum. Homil. 10. Certe ſi tales eſſemus etiam in requie, quales in tribulatione ſumus, nequaquam erudiri afflictionibus indigeremus.

De Iudicio interrogationis ac probationis. *Cap. CLV.*

GRegorius vbi ſupra li. 28, Tribus aũt modis conditor noſter interrogare nos conſueuit, cum ſiant flagelli diſtrictione nos percutit, & quãta nobis inſit vel deſit patientia oſtẽdit, aut q̃dã q̃ nolumus præcipit, & noſtrã nobis obedientiã vel inobediẽtiam patefacit, aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abſcõdit, & mẽ

futuram

ſuã nobis noſtræ humilitatis innoteſcit. Flagello namq; interrogat, cũ mẽtem bene ſibi per trãquillitatẽ ſubditam, afflictionibus pulſat. Præcipiendo aũt dura nos interrogat, ſicut Abraham terrã ſuã iubetur egredi & pergere quo neſciebat, in mõtem vnicũ filiũ ducere, & quẽ ad cõſolationem ſenex acceperat immolare. Idẽ in lib. j. Cũ itaq; beatus Iob oĩum virtutũ mandata perficeret, vnum ei deerat, vt ẽt flagellatus agere gratias ſciret. Pœna quippe interrogat, ſi quietum quis veraciter amat. Percuſſionũ aũt diuerſa ſunt genera, aliqñ. n. peccator percutitur, vt ſine retractione puniatur, ſicut perituræ Iudeæ dicitur. Plaga inimici percuſſi te caſ. cru. Aliqñ vt corrigatur, ſicut cuidã in euangelio dicitur. Ecce ſanus factus es, iam noli peccare &c. Aliqñ vero nõ pro præterita culpa diluẽda, ſed ꝓ futura cauẽda percutitur, ſicut de ſeipſo Apoſtolus loquitur. Ne magnitudo inquit reuelationũ extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſathanæ &c. Nonnunq̃ vero vt ſola diuinæ virtutis potẽs amputata percuſſione mõſtretur, ſicut de cæco nato dicitur. Neq; hic peccauit, neq; parẽtes eius, ſed vt manifeſtẽtur opera Dei in illo, in qua videlicet manifeſtatione quid agitur, niſi vt ex flagello meritorũ virtus augeatur. Idem in lib. 9. Si repente inquit interroget, qs reſpõdebit ei. Repẽte Deus interrogat cũ nos in diſtrictione ſui examinis inopinatos vocat, ſed interrogationi illius reſpõdere homo non ſufficit, quia ſi remota pietate diſcutitur illius examini ẽt iuſtorũ vita ſuccumbit, vel certe interrogat cũ duris nos percuſſionibus pulſat, vt mẽs no ſtra quæ magna de ſe in trãquillitate æſtimat, ſemetipſam veraciter qualis ſit in perturbatione deprehẽdat. Et pleruñq; cũ percutitur gemit, ſed rñdere non ſufficit, quia & ipſa ei percuſſionis ſuæ aduerſitas diſplicet. Sed tñ ſemetipſum homo cõſiderans tacet, & diuina iudicia diſcutere metuit, quia eſſe ſe puluerẽ agnoſcit. Vnde & per Paulũ dicitur: O homo tu quis es qui rñdeas Deo? Rñdere Deo non poſſe conuincitur, qui homo nominatur, quia ꝑ hoc ꝙ de humo ſumptus eſt, iudicia ſuperna diſcutere dignus non eſt, vnde ibi quoque. ſ. in Iob aperte ſubiungitur. Vel quis ei põt dicere. Cur ita facis? Hiero. ſuper Iſaiã lib. j. Super quo inquit percutiã vos vltra, addẽtes præuaricationẽ, hoc dicimus teſtimonio Deũ iccirco percutere delinquẽtes, vt percuſſos corrigat, & non tam pœna ſit, q̃ emẽdatio. Idẽ ſuper epiſtolam ad Ephe. li. 3. Chriſtianorũ itaq; propria virtus eſt, ẽt in his quæ aduerſa putãtur referre gratias Creatori, & ſemper dicere: Benedictus Deus, & minora me ſcio ſuſtinere q̃ mereor, hic animus eſt Chriſtiani, hic crucẽ ſuã tollens ſequitur Saluatorẽ, quẽ non orbitas nec dãna debilitant, quẽ vt Flaccus in lirico carmine ait: Si fractus illabatur orbis impauidũ ferat ruinæ. Iſid. in ſent. ſuis lib. 3. Diſcat ergo non murmurare, qui mala patitur, ẽt ſi ignorat cur mala patitur, & per hoc iuſte ſe pati arbitretur, qđ ab illo iudicatur, cuius nunq̃ iniuſta ſunt iudicia. Qui flagella ſuſtinet, & contra Deum murmurat, iniuſtitiã iudicãtis accuſat, qui vero ſe cognoſcit a iuſto iudice pati quod ſuſtinet, etiã ſi pro quo patitur ignorat per hoc iam iuſtificatur, ꝙ & ſeipſum accuſat, & Dei iuſtitiã laudat.

Qualiter Deus in ſanctis viris arcet tentationes. Cap. CLVI.

IDem in eodẽ. Ad magnã ſiquidem vtilitatẽ diuino iudicio iuſti mens diuerſis paſſionũ tentationibus agitatur, pro quibus ſi Deo gratias egerit, ſuæq; culpæ, ꝙ ad talia dignus ſit reputauerit, hoc qđ ex paſſione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & diuinã agnoſcit iuſtitiam, & ſuam intelligit culpam. Greg. vbi ſupra lib. 28. quis aũt concluſit hoſtijs mare &c. Quid eſt mare, niſi cor noſtrũ furore turbidũ, rixis amarum, elatione ſuperbiæ tumidum, fraude malitię obſcurũ? Quod mare quantũ ſęuiat, attendit quiſquis in ſe occultas cogitationũ tentationes intelligit. In iniquitate aũt cõcepti, & in delicto editi, per iuſtię corruptionis moleſtias pugna nobiſcũ huc deferimus quam cũ labore vincimus. Vnde recte de hoc mari dicitur. Qñ erumpebat quaſi de vulua procedens. Corruptionis namq; malũ qđ quiuis noſtrum ab ortu deſideriorũ carnalium ſumpſit, in prouectu ætatis ſe erexit. Et niſi hoc citius diuinæ formidinis manus reprimat, omne conditæ naturæ bonũ repente culpa in profundũ vorat. Nemo ergo ſibi cogitationũ ſuarũ victoriam tribuat, cũ veritas dicat, quis concluſit hoſtijs mare cũ erumpebat quaſi de vulua ꝓcedens? quia niſi ab ipſo cogitationis primordio cordis fluctus gratia diuina retineret, tentationũ procellis mare ſeuiens terrã proculdubio humanæ mentis obruiſſet, vel falſis fluctibus perfuſa areſceret. ſ. perniciofis carnis voluptatibus delectata deperet, hoc mare tumultuoſum videlicet cogitationibus cor noſtrũ nube veſtitur, quia ne internam quietẽ pure conſpiciat, inquietudinis ſuæ confuſione tenebratur: hoc mare caligine quaſi infantiæ pannis obuoluitur, quia a contẽplandis ſublimibus adhuc tenetis ſenſibus ſuæ infirmitatis ligatur. Terminis. n. ſuis dñs hoc mare circũdat, quia cor noſtrũ adhuc corruptionis ſuæ moleſtia & cura turbulentũ ſub menſura cõtemplationis humiliat, vt licet plus appetat vltra tñ q̃ ſibi conceditur nõ aſcendat. Vel certe terminis ſuis dñs hoc mare circundat, quia cor noſtrũ tentationib. tumidũ occultis bonorũ diſtributionibus mitigat. modo agens ne praua ſuggeſtio ad delectationẽ veniat, modo ne delectatio vſq; ad conſenſum prorumpat. Qui ergo ad illicitos motus cordis reſpicit, & in quibuſdam eos vſq; ad conſenſum venire prohibet, in quibuſdã vero illos ẽt a delectione reſtringit, nimirum furẽti mari terminos imponit, vt nequaq̃ in opere exeat, ſed intra ſinũ mentis tentationũ ſubmurmurans ſe vnda collidat. quæ quia tunc valenter reſtringitur, cũ ei dilectione Dei atq; inſpiratis virtutibus obuiatur, recte ſubiungitur. Et poſui vectem & hoſtia, & dixi, huc vſq; venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Quid. n. moraliter per hoſtia, niſi virtutes? Quid per vectẽ, niſi robur charitatis accipimus? Quia ergo dñs per inſpiratæ charitatis fortitudinem naſcentia in corde vitia reprimit, inſurgentis maris impetũ per obſerata clauſtra compeſcit. Ita fortaſſe in occulto exaſperat, ſed ne quies ſuperna perdatur, perturbationi mentis officiũ linguę ſubtrahitur, ne vſque ad voces exeat, qđ ĩ ſinu cordis tumultuoſum ſonat. luxuria in occultis cogitationibus accendit, ſed ne ſupernã munditiam mẽs amittat, cõceptę immũdicię eaque famulari poterant mẽbra caſtigat, ne vſq; ad corruptionem corporis exhalet fetor cordis. Auaritia ſtimulat, ſed ne cœleſti regno mẽs careat, intra clauſtra ſe parſimonię contenta proprijs ligat, ne in paruo ſe opere dilatet, & vſq; ad exteriores actus internæ cõcupiſcẽtiæ ęſtus exudet. Superbia inſtat, ſed ne verã celſitudinem amittat conſiderando quiſquis, quia puluis eſt, ab altitudine ſe cõceptę elationis humiliat, certans nimirum ne quod in ſuggeſtione cogitationis tolerat, in exercitationem operis erumpat. Bene ergo dicitur. Poſui vectem &c. Quia dũ electus quis tentatur vitijs, & tñ facere male ſuggeſta renititur, quaſi mare clauſum tenetur. Qui & ſi intus tumultuoſis cogitationũ fluctibus mentem percutit, ſtatuta bene viuendi litora non excedit, qđ mare quidem in tumorem ſe erigit, ſed dum fixæ deliberationi cordis illiditur fractũ redit.

Qualiter eos ſeruat a vento elationis. Cap. CXLVII.

IDem in lib. 2. Tunc aũt vere bona noſtra cognoſcimus vnde ſint, quando hæc quaſi amittendo ſentimus ꝙ a nobis ſeruari non poſſunt. vnde pia conditoris diſpenſatione agitur vt de ſe cõfidens aĩa deſperatoria tentatione pulſetur, quatinus infirma ta quid ſit inueniat, & præſumptionis proprię faſtum deponat. Idem in lib. 19. Recte ergo de Deo dicit ſcriptura, ꝙ ipſe q̃ fecit ventis põdus, & aquas appendit in menſura, velocitate ſiquidem ac ſubtilitate ventorũ aiæ deſignãtur, ſicut per Pſal. dicitur: Qui ambulat ſuper pennas ventorũ. i. tranſgreditur virtutes animarum. Fecit ergo ventis pondus, quia dũ ſuperna ſapientia replet animas. eas iocirca ſoliditate graues reddit, vel certe ventis pondus facere eſt cõceſſam hic electis de virtutibus gloriã permixta infirmitate temperare. vnde & aquas appendit mẽſura, quia ſancti ipſi qui ſubleuante ſpũ ad ſumma rapiũtur, quãdiu in hac vita ſunt, ne aliqua elatione ſuperbiant, quibuſdam tentationibus reprimuntur, vt nequaq̃ tñ proficere valeant, quantũ volunt, ſed ne extollantur ſuperbia, ſit in eis ipſarũ quędã menſura virtutum. hic eſt enim, ꝙ Helyas dum tot virtutibus in alta profeciſſet, quadã menſura ſuſpenſus eſt, dum Iezabel q̃uæ reginã ẽt tñ mulierculã fugit. perpende quippe hunc virum virtutis virũ ignẽ de cœlo trahere, & ſecundo quinque genarios viros cũ ſuis oĩb. petitione ſubita concremare, verbo cœlos pluuijs claudere. verbo cœlos ad pluuias aperire. ſuſcitantẽ mortuos, ventura quoq; præuidentẽ. Et ecce rurſus animo occurrit. quo pauore ante vnã fugerit. Conſidero virum timore percuſſum de manu Dei mortem petere nõ accipere. de manu mulieris mortem fugiendo vitare. Quęrebat. n. mortem dum fugeret dicens: Sufficit mihi dñe, tolle aĩam meam. neque. n. melior ſum q̃ patres mei. vnde ergo ſic potens, vt illas virtutes faciat? vnde ſic infirmus eſt, vt ita fœminam pertimeſcat, niſi quia aquæ appendantur menſura? vt ipſi ſancti Dei homines & multum valeant per potentiam Dei, & rurſus quadam menſura moderati ſint per infirmitatẽ ſuam. In illis virtutibus Helyas qđ de Deo acceperat. In iſtis infirmitatibus quid de ſe poterat eſſe agnoſcebat. Illa potentia virtus fuit, iſta infirmitas cuſtos virtutis. In illis virtutibus oſtendebat qđ acceperat. In iſtis infirmitatibus hoc qđ acceperat cuſtodiebat. In miraculis monſtrabatur Helyas, in infirmitatib. ſeruabatur. Sic Paulum video fluminum, & latronũ ciuitatis & ſolitudinis, maris, ac terræ pericula ſuſtinẽtem, frenantem ieiunijs & vigilijs corpus, ſuſtinẽtem frigoris & nuditatis ęrumnam, eccleſiarũ cuſtodiam vigilanter ſe ac paſtoraliter exercentem, ad tertiũ cœlũ raptum, rurſum eũ in paradiſo raptum, & audiſſe arcana verba q̃ nõ licet homini loqui, & cũ ſathanę angelo ad tentandũ cõceditur, orat vt debeat eximi, & nõ exauditur: Cuius cũ ipſa initia conuerſionis aſpicio perpendo, ꝙ ei ſuperna pietas cœlos aperuit, ſeſeq; illique Ieſus de ſublimibus oſtendit. Qui lumen corporis ad tẽpus perdidit, lumen cordis in perpetuũ accepit. Ad Ananiam mittitur, vas electionis vocatur. Et cũ de ciuitate eadem quam poſt viſionem

ſionem Ieſu ingreſſus fuerat, fugiens receſſit, ſicut teſtatur dicens, Damaſci præpoſitus gentis Arethe regis cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum, vt me comprehenderet, & per feneſtram in ſporta demiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus eius. Cui libenter dicam. O Paule, iam Ieſum in cœlo conſpicis, & in terra adhuc hominem fugis? In paradiſum duceris, ſecreta Dei verba cognoſcis, & adhuc a Sathanæ Angelo tentaris? vnde ſic fortis, vt ad cœleſtia regna rapiaris? vnde ſic infirmus, vt in terra hominē fugias, & adhuc a Sathanæ Angelo aduerſa toleres? niſi iſte qui te ſubleuat, rurſum de ſubtiliſſima menſura moderatur, vt in miraculis tuis nobis prædices virtutem Dei, & rurſum in timore tuo remmiſcer nos facias infirmitatis noſtræ. Quæ tñ infirmitas ne in deſperationem nos pertrahat, cum pulſat, dum & in infirmitate tua dñm rogares, quia auditus non es, nobis quoq; locutus es quod audiſti, ſufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitate perficitur. Aperte hac voce dñi oſtenditur quia cuſtos virtutis eſt infirmitas. Tunc quippe bene interius cuſtodimur, cum per diſpoſitionem Dei tolerabiliter tentamur exterius, aliqñ vitijs, aliquando preſſuris. Nam eis quoq; quos viros nouimus fuiſſe virtutum, tẽtationes atq; certamina non defuere vitiorũ, bina eſt enim quod ad conſolationem noſtram idem prædicator de ſe quędam talia prodere dignatur, dicens: video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ &c. ad ima quippe trahit caro, ne ſpiritus extollat, & ad ſumma ſpiritus ne caro proſternat. Sicque moderamine certo efficitur, vt quiſque ſanctorum dum iam interius ad ſumma prouehi aperitur, ſed adhuc exterius tentatur, nec deſperationis lapſum, nec elationis incurrat periculum. magnoque ordine cognoſcimus interiori prouectu quid accepimus, in exteriori defectu quid ſumus.

De Iudicio purgationis quo in præſenti electos purgat Cap. CLVII.

Hieronimus ſuper Iſaiam lib. 8. Tempus eſt autem inquit, vt incipiat iudiciũ a domo domini. Pro diuerſitate quippe peccati diſponitur ordo iudicij, vt qui minus peccauerunt, ante purgentur. Vnde & alibi dicitur. A ſanctis meis incipite. Idem ſuper Ezech. li. 2. Ideo dñs ipſe per Hieremiam dicit, Non parcat oculus meus ſuper te &c. Clementiſſimus ſiquidem medicus carnes putridas cupiens inſcidere, & carioſa vulnera cauterio adurere, non parcit vt parcat, non miſeretur vt magis miſereatur, ne quid putridum viuarumq; carnium vicinia ſui corruptiuum in corpore remaneat. Idem ſuper Matthæum lib. 2. Vnde, iram inquit domini portabo, quia peccaui ei &c. Anima enim ſe peccaſſe cognoſcens, & habere vulnera, & indigere cauterio, conſtanter dicit ad medicum, vre carnes meas, reſeca vulnera. Mei vitij fuit vt vulnerarer, vnde doloris ſit vt tormenta ſuſtineam, & poſtea ſanitatem recipiam. Idem ſuper Matthæum lib. 1. Hinc etiam in ſanatione paralitici fecit dominus carnale ſignum, vt probaretur ſpirituale. quaquam eiuſdem ſit virtutis & corporis & animæ vitia purgare. Deditq; nobis intelligere propter peccata plurimas corporũ infirmitates euenire. Et idcirco forſitan eidem paralitico prius peccata dimittuntur, vt cauſis debilitatis ablatis ſanitas reſtituatur. Iſid. vbi ſupra. Tribus ſiquidem ex cauſis infirmitates accidunt corporis. Videlicet ex peccato, ex tentatione, & ex intẽperantię paſſione. Sed huic tantũ nouiſſimo humana põt medicina ſuccurrere. Illis vero ſola pietas diuinę miſericordię. Ordinata eſt ergo miſeratio Dei, qui hic hominem per flagella peccatis emendat, & poſtea ab æterno ſupplicio liberat, nequaquam vero Deus delinquenti parcit, quia peccatorem vel flagello temporali ad purgationem ferit, vel in iudicio ęterno puniendum relinquit, vel huiuſmodi in ſe pęnitendo punit, quod malè admiſit. Nec tñ de corporalibus paſſionibus ſed etiam ſpiritualibus oportet intelligi, vt quanto quiſq; aut in corpore aut in mente flagella ſuſtinet, tanto ſe in fine remunerari ſperet. Omniſq; diuina percuſſio aut purgatio vitæ præſentis eſt, aut initiũ pęnę ſequentis. Iohannes Chryſoſt. ſuper Epiſtolam ad Hebræ. Homil. 20. Quid aũt luges, quia pecunias non habes, & non magis conſideras, quod ablatæ ſunt tibi peccandi occaſiones. Vnum tantum a nobis quæritur, vt in omnibus Deo gratias agamus. omniaq; abundanter habebimus. aurt libras. 10. multa perdidiſti, age confeſtim Deo gratias, & cẽtũ multa per illam vocẽm & gratiarum actionem acquiſiuiſti. Idem ſuper Matth. Homil. 10. Pro hoc ẽt iubemur peccata cõfiteri, vt ex ſuberſcrenitã patiamur pro pęna, quoniã hoc ipſũ eſt pars diuini iudicij.

Cur Deus quorundam peccata tandiu diſſimulat. Cap. CLIX.

Auguſtinus de vita christiana. Sentire autem nos conuenit tãdiu peccantẽ Dei patientia ſuſtentari, quãdiu peccatorũ ſuorum nondum terminum finemq; repleuerit, quo conſummato eũ illico perculit, nec illi iam veniam reſeruari. Ecce namq; certum peccatorum modum vel menſuram, & quod vnuſquiſq; vel celerius vel tardius prout peccatorũ ſuorũ modum expleuerit, iudicetur. euidenter demonſtratur, cum de Sodomorũ interitu: quia iam peccata ſua impleuerant, ad Abraham Deus loquitur: Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt: & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: & Ammorreis eidem dictum eſt, Nondum impletæ ſunt iniquitates Amorræorum. Sed dicit aliquis. Quid eſt quod etiam bonos videmus perire cum malis? vero illi non pereunt, ſed euadunt. Vocantur aũt ipſi boni ante tempus ne diutius vexentur. Mali tolluntur, ne bonos diutius perſequantur. Iuſti de preſuras & anguſtijs vocãtur ad requiem. Iniqui de opibus ac delicijs rapiuntur ad pęnam. illi vadunt vt iudicentur, illi vt iudicẽt, illi vt vindicẽtur, iſti vt in eos vindicta celebretur. Greg. in Moral. lib. 15. Interrogate ait quemlibet de viatoribus, & hæc eadẽ illum intelligere cognoſcetis: quia in diem perditionis ſeruatur malus, & ad diem furoris ducitur. Sæpe namq; diu diuina ſapientia tolerat, quos ad ſupplicia præſcita iam condemnat. Permittit florere, quos adhuc cernit deteriora ꝑpetrare. Nam quia videt ad quã damnationis foueã tendant, hoc eis pro nihilo eſſe exiſtimat, quod hic peruerſis relinquenda multiplicas, ſed quiſquis pręſentis vitæ gloriam diligit, magnã eſſe fęlicitatem deputat hic ſecundum votum florere, quãuis cogatur poſtmodum ſupplicia æterna tolerare. Solus ergo ille conſpicit nihil eſſe quod iniquus floret, qui tanquã viator iam greſſum cordis ab amore præſentis ſęculi amouet. Vnde dicendum eſt. Vidi inquit impium ſuperexaltatum &c. tranſiui & ecce non erat. Quod enim animo tranſeunti magnum aliquid eſſe videtur. a tranſeunte quã nihil ſit cognoſcitur. Item in lib. 25. Porro diuina ſeueritas eo iniquum acrius punit, quo diutius pertulit. Idem in lib. 26. Patienter quippe nunc Deus iram retinet, quam quandoq; irretractabiliter effundet. Vnde ſcriptum eſt. Nunc enim non infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde. Hiero. ſuper Iſaiam li. 12. Hinc etiam per Prophetam loquitur iuxta editionem noſtram. tacui ſemper ſilui, quaſi penitens loquar. vbi & habet. 70. interpretum editio. tacui a principio, nunquid ſemper tacebo & ſuſtinebo? Idem in lib. 17. Alibi quoq; dicitur dño in eodem lib. Quare dñe indurasti cor noſtrũ, ne timeremus te. Salutem quippe noſtram expectans Dei patientia, dum delinquentes non corripit, erroris & duritiæ videtur cauſam. Idem ſuper Pſal. 81. Dimiſit, inquit, eos ſecundum deſideria cordis eorum. Dimiſit eos in voluptatibus ſuis, vt ſatiati vitijs ſuis, vel ſic agant pœnitentiam. Bernardus Clareuall. Magna plané miſericordia eſt expectatio dominica. nam peccatorem Angelum omnino non expectauit ſed præcipitauit, hominẽ quoq; primum peccantẽ non diſtulit, ſed de paradiſo protinus expulit, nũc tam viginti annis expectat, & vſq; in ſenectam & ſenium diſſimulat, & ſi conſideremus quanta & quam plurima quotidie peccata fiunt, nonne leuia reputabimus illa, quæ tñ continuo damnationis ſententiam exceperunt? Sed hæc eſt gratia Crucis Christi & virtus. viuo ego, dicit dñs. nolo mortem peccatoris, qui mori voluit pro peccatoribus. Hæc quidem miſericordia qua tardas ferire paratus ignoſcere, in ſe quidem eſt magna, ſed ad comparationem parua. nam ſi ſola fuerit, nullatenus ad ſalutem ſufficit, imo iudicium damnationis accumulat, vt dicatur ei: hæc feciſti & tacui. Et ſecundum duritiam tuam theſaurizas tibi iram. Secunda ergo miſericordia eſt, qua dat pęnitentiam. Ambro. de ſancto Abraham li. 1. Flagitiorum quoq; noſtrorũ clamoribus tandem velut excitatur Deus, vt aliquando vindicet qui libenter ignoſcat iuxta illud: Clamor Sodomorum &c. magnaque Dei patientia eſt, vt non ſtatim peccatores puniat, ſed diu correctionem expectãs differat. Nec vnquam ad vlciſcendũ commoueatur, niſi peccator menſuram excedat. Vnde & Iudæis ait. Implete menſuram patrum veſtrorum.

Cur quoſdam in peccatis relinquens indurat. Cap. CLX.

Gloſa ſuper Epiſtolam ad Romanos: Reprobatio quidẽ alia eſt quæ temporaliter fit, alia quæ ab æterno fuit. Ab ęterno eſt illa quæ Deus aliquem damnandum præuidet. temporalis aũt reprobatio idem eſt, quod obduratio. Vnde Apoſtolus de Deo loquens inſinuat, quod cui vult miſeretur, & quem vult indurat. vbi datur intelligi, quod obduratio Dei ſit nolle miſereri. non quidem vt ab illo aliquod irrogetur, quod ſit homo deterior, ſed tantũmodo non erogetur quo ſit mollior. non enim indurat Deus impertiendo malitiam, ſed non largiendo gratiã, quã vtiq; facit æquitate ſua, ſicut gratiam præſtitit miã ſua. Itaq; nihil aliud eſt obduratio quã a gratia deſertio. Sic Deus Pharaonem obdurauit, cui per Moyſen ait. in hoc ipſum excitaui te. i. in hãc eandem malitiam, vt deterior fias. & ſic oſtendam virtutẽ meam contra te. hoc quippe iuſtum eſt, vt qui in ſordibus eſt, nec reſiſtere vult, ſordeſcat adhuc, merito ſiquidem hominis id exigente permittitur, vt ipſe qui non vult peccatum deſerere, peccato amplius contaminetur, ſic itaq; cum viſis ſignis debuiſſet corrigi Pharao, deterior factus eſt vitio ſuo. Greg. vbi ſupra lib. 11. Rectè ergo de Deo ſcriptum eſt. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet. Nam cor humanum deſtruit, cum relinquit, ędificat dum replet, neq; humanam mentẽ debellando deſtruit, ſed recedendo, quia ad perditionem ſufficit ſibi dimiſſa; vnde plerunq; fit, vt cum audientis cor exigentibus culpis omnipotentis Dei gratia non repletur, incaſſum exterius

a prædicatore moueatur, quia mutũ eſt omne qđ loquitur, ſi ille interius in corde non clamat, qui aſpicat verba quæ audiuntur. Hinc Prophæta ait. Niſi dñs ędificauerit domũ, in vanũ laborant qui ædificant eam. Hinc Salomõ ait. Conſidera opera Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit. Nec mirũ ſi a corde reprobo prędicator minime audiatur, dum nonnũquam ipſi quoq; dño in his quę loquitur reſiſtentiũ moribus repugnatur. Hinc eſt enim qđ Cayn & diuina voce admoneri potuit, & mutari nõ potuit: quia exigente culpa maliciæ iam intus cor eius Deus relinquebat, cui foras ad teſtimoniũ verba faciebat. Bene autẽ ſubditur. Si incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat: quia omnis homo per id quod male agit, quid ſibi aliud quam conſcientiæ ſuæ carcerẽ facit, vt hunc animi reatus premat, etiam ſi nemo exterius accuſat. Qui cũ iudicante Deo in malitiæ ſuæ cęcitate relinquitur, quaſi intra ſemetipſũ clauditur, ne euadendi locũ inueniat, quem inuenire minime meretur. Nam ſæpe nonnulli exire a prauis actibus cupiunt, ſed quia eorũdẽ actuũ pondere premuntur, in malę conſuetudinis carcere incluſi a ſemetipſis exire non poſſunt. Et quidam culpas proprias punire cupientes, hoc qđ ſe recte agere exiſtimant, in grauioribus peccatis vertunt, ſicq; modo miſerabili, vt quod exitũ putant, hoc incluſionem inueniant. Sicut videlicet reprobatus Iudas cum mortem ſibi contra peccatum intulit, ad ęternę mortis ſupplicia peruenit, & peius de peccato pęnituit q̃ peccauit. Dicatur ergo, ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat, quia ſicut nemo obſiſtit largitati vocantis, ita nullus obuiat iuſtitiæ relinquentis. Includere itaq; Dei eſt clauſis non aperire, vnde ad Moyſen dicitur de Pharaone. Ego obdurabo cor eius. Obdurare quippe per iuſtitiam dicitur, qñ cor reproborũ per gratiã non emollitur, hominem itaq; recludit, quem in operũ ſuorum tenebris relinquit. Cæſarius arelatenſis in Homil. Dimiſi inquit eos ſecundum deſideria cordis eorum &c. Ire itaq; poſt voluntates proprias tam pernicioſum eſt, vt hoc dominus iam iratus pro peccati damnatione irroget.

De Iudicio diuinę diſcuſſionis. Cap. CLXI.

GRego. vbi ſupra lib. 9. Vere, inquit beatus Iob: ſcio ꝙ non iuſtificabitur homo compoſitus Deo, homo quippe Deo ſuppoſitus iuſtitiam percipit, compoſitus amittit, quia quiſquis ſe auctori bonorum comparat, bono ſe quod acceperat priuat, qui enim accepta bona ſibi arrogat, ſuis contra dñm donis pugnat. Sãctus autẽ vir qui omne virtutis noſtræ meritum eſſe vitium cõſpicit, ſi ab æterno arbitrio diſtricte iudicetur, recte ſubiungit. Si voluerit cum eo contendere, non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Nam qui de bonę vitæ perfectione ſe erigit, habere ſe bene viuendi nec initium oſtendit, vnde & paulo poſt dicit. Si repẽte interroget, quis reſpondebit ei? repente Deus interrogat, cũ nos ad diſtrictionem examinis ſui inopinatos vocat. Sed eius interrogationi reſpondere homo non ſufficit: quia ſi remota pietate diſcutimur, illius examini etiam iuſtorum vita ſuccumbit. Hinc etiam paulo poſt ſubiũgit. Qui etiam ſi habuero quippiam iuſti, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor. Omnis enim humana iuſtitia, vt diximus iniuſtitia eſſe conuincitur, ſi diſtricte iudicetur. Prece ergo poſt iuſtitiam indiget, vt quæ ſuccumbere diſcuſſa poterat, ex ſola pietate iudicis conualeſcat, quæ cum plenè a perfectioribus habetur, haberi tñ illa quippiam dicitur. Quia mens humana comprehenſa vix peragit, & valde extrema ſunt quæ comprehendit. Dicat ergo, ſi habuero quippiam iuſti &c. Ac ſi dicat, & ſi ad virtutis opus excreuero, ad vitam non ex meritis, ſed ex venia conualeſco. Prece ergo innitendum eſt, cũ recte agimus, vt omne per quod viuimus ex humilitate condiamus. Si fortitudo ait quæritur, robuſtiſſimus eſt, ſi æquitas iudicij nemo pro me audet teſtimonium dicere. Ille quippe vitę cauſas examinat, qui has per alienum teſtimonium non exponat, quia qui diſtrictus iudex quandoque oſtenditur illator pœnæ, ipſe diu tacitus extitit teſtis culpæ. Hinc etenim per Prophetam dicitur. Ego ſum iudex & teſtis. Sequitur, ſi iuſtificare me voluero, os meũ condemnabit me. Ac ſi aperte dicat. Quid de alijs loquor, qui ipſe teſtimonium mihi ferre non valeo? Sed quia innocentiæ tuæ teſtificare non ſufficis, nunquid hoc ipſum, quia innocentiam habeas ſcis? Subdit, etiam ſi ſimplex fuero. hoc ipſum ignorabat anima mea. plerumq; ſi ſcimus bona quæ agimus ad elationem ducimur. Si vero neſcimus, minime ſeruamus. Quis.n. ex virtutis ſuæ conſcientia non quantulumcunque ſuperbiat: aut quis rurſum bonum in ſe cuſtodiat, quod ignorat. Sed contra vtrãque quid ſupereſt, niſi vt recta quæ agimus ſciendo neſciamus, vt hæc & recta æſtimemus, & minima, quatinus & ad cuſtodiam inſtruat animum ſcientia rectitudinis, & in timorem non eleuet æſtimatio minorationis. Sed ſunt nonnulla quæ ſciri a nobis facile nequeunt, etiam cum geruntur. Nam ſæpe recto ſtudio contra delinquentes accendimur, & cum vltra metas æquitatis per iram rapimur. hoc zelum iuſtæ diſtrictionis æſtimamus. Sæpe officium prædicationis aſſumimus, vt fraternæ vtilitati ſeruiamus, & dum noſtra mens a captiuitate vitiorum alios curat eripere, ipſa ſuis fauoribus incipit capta ſeruire. Sępe ab ipſis exordijs aliud cogitatio expetit, aliud actio oſtendit. Sæpe quoque ſe ſibi fidam nec ipſa cogitatio exhibet, quando aliud ante oculos mentis verſat, & longe ad aliud ex intentione feſtinat. Nam plerunque nonnulli terrena præmia appetunt, & iuſtitiam defendunt, ſeque innocentes æſtimant, & eſſe defenſores rectitudinis exultant. Sæpe recta agimus, nec pręmia vel laudes ab hominibus expectamus, ſed tamen mens in ſui fiducia erecta inde peius obruitur, vnde quaſi deductis vitijs nullis ſe appetitionibus ſubiacere gloriatur. Sæpe dum noſipſos plus iuſto diſcutimus, de ipſo ſtudio diſcretionis indiſcretius erramus, quia & qui importune ſolis radios aſpicit, tenebreſcit: quia igitur ab inquiſitione noſtra torpentes nos omnino neſcimus, aut ſi ſubtili nos diſcuſſione requirimus, plerũq; inter vitia virtuteſq; caligam⁹. Recte dr̃, & ſi ſimplex fuero &c.

De eodem. Cap. CLXII.

ERgo verebar inquit omnia opera mea ſciens ꝙ non parceres delinquenti; quã bona beatus Iob opera exercuit, ipſe ſacræ hiſtoriæ textus oſtendit. Quid ergo eſt ꝙ & opera mira faciens hæc ipſa etiam veretur patiens, niſi ꝙ in eius actibus verbiſq; colligimus, vt ſi placere Deo veraciter cupimus, poſtquam peruerſa ſubigimus, ipſa in nobis etiam bene geſta timeamus. Duo quippe ſunt quæ in noſtris operibus neceſſe eſt vt ſtudioſe formidentur, deſidia videlicet & fraus. vnde & per Prophetam dicitur apud vetuſtam tranſlationem, maledictus omnis qui facit opus domini fraudulenter & deſidioſe. Sed ſciendum magnopere eſt, quia deſidia naſcitur per torporem, fraus per priuatam dilectionem. Illam namque minor Dei amor exaggerat. hanc autẽ male mentem poſſidens proprius amor creat. fraudem quippe in Dei opere perpetrat quiſquis ſemetipſum inordinatè diligens per hoc quod egerit recte ad remunerationis tranſitoriæ bona feſtinat. Sciendũ quoq; eſt, ꝙ tribus modis fraus ipſa committitur, quia per hanc proculdubio, aut tacita cordis humani gratia, aut fauoris aura, aut res quælibet exterior deſideratur. Quo contra rectè de iuſto ꝑ Prophetam dicitur. Excutit ſuas manus ab omni munere. Solus ergo in Dei opere fraudem non facit, qui cum ad ſtudia bonæ actionis inuigilat, nec ad corporalis rei pręmia, nec ad laudis verba, nec ad humani iudicij gratiã anhelat. Ipſa ergo bona noſtra, quia culpæ inſidiantis euadere gladium nequeunt, niſi ſolicito quotidie timore muniantur, Per ſanctum virum recte nunc dicitur, verebar omnia opera mea, ac ſi humili cõfeſſione diceretur. Quæ aperte egerim video, ſed quid in his latẽter pertulerim ignoro. ſæpe namque bona noſtra latrocinantis fraude depereũt: quia rectis ſe noſtris actionibus concupiſcentiæ terrenæ ſubiungunt. Sæpe deſidia interueniente deficiunt, quia a feruore quo cepta ſunt, frigeſcente amore tabeſcunt. Denique ſi lotus inquit fuero quaſi aquis niuis, id eſt lamentis humilitatis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus id eſt operationes meæ, tamen ſordibus intinges me. Vbi notandum, quòd non ait, ſi fulſerint mundiſſimæ, ſed velut mundiſſimę, quia quouſque pœna noſtrę corruptionis aſtringimur, quamlibet rectis operibus veram munditiam nequaquam appræhendimus, ſed imitamur. Deus autem nos intingere ſordibus dicitur, id eſt intinctos ſordibus demonſtrare: quia quanto ad illum verius per bona opera ſurgimus, tanto ſubtilius vitæ noſtræ ſordes cognoſcimus, quibus ab eius munditia diſcordamus. Eſt ergo ſenſus: quamuis ſupernę compunctionis lamentis infundar, quamuis per ſtudia rectæ operationis exercear, in tua tamen munditia video, quia mundus non ſum. Intentam quippe Deo animam ipſa adhuc corruptibilis caro diuerberat, eiuſq; amoris pulchritudinem obſcœnis & illicitis cogitationũ motibus fœdat. Vnde & ſubditur. Et abhominabuntur me veſtimẽta mea. i. abhominabilẽ me faciet caro, qua tegitur anima induta. neq; .n. viro qui ſimilis mei eſt rñdebo nec qui mecũ in iudicio ex æquo poſſit audiri. Cũ quolibet in iudicio ex æquo contendimus, & quod cõtra nos dicatur cognoſcim⁹, & in his q̃ dicimus audimur, & quo obiecta patenter appræhendimus, eo audẽter ad ꝓpoſita rñdemus. Si ergo inuiſibilis iudex q̃ facimus videt, quaſi audit quę dicimus, ſed quia id quod ei diſplicet nequaquam plene cognoſcimus, quaſi quid ipſe dicat ignoramus. Vir ergo ſanctus veſtimentorum ſuorũ abhominationem conſiderans, eo amplius timet, quo audiri ex æquo in iudicio non valet, quia quouſque corruptionis ſuę pondere premitur, hoc in pœna ſua grauius tolerat, ꝙ & ſenſum ſui reprehenſoris ignorat; ac ſi aperte dicat, in hoc ex æquo non audior, quia & patent cunctaque facio, & tamen ipſe neſcio per quanta reprehendor. Auguſtinus in libro cõfeſſ. Væ ergo etiam laudabili hominum vitę, ſi remota miſericordia diſcutias eam domine.

De Iudicio præſentis vltionis. Cap. CLXIII.

HVgo de ſacramentis lib. 2. Modis autem duobus hominem in hac vita iudicat Deus. Aut enim per mala præſentia iam irrogare tormenta ſequentia incipit, aut ſequentia tormenta flagellis

gellis

gellis præſentibus extinguit. Greg. in Moral. lib. 4. Nullum vero peccatum Deus relaxat inultum, aut .n. nos illud inſequimur flendo, aut ille vindicando. Idem in li. 9. Valde quidem ſcrupuloſum cordi ſe obicit, ꝙ beatus Iob poſtquam dixerat, verebar opera mea, ſubiungit, ſciens ꝙ non parceres delinquenti. Nam ſi delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperitur? An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit: quia cum delicta plangimus, nequaquam iam delinquentes ſumus? ſed quid cum Petrus negat reſpicitur, & redemptoris negati reſpectu ad lachrymas vocatur? Quid ꝙ Paulus cum redemptoris nomen in terra conaretur extinguere, eius verba de cœlo meruit audire? ſed cum culpa in vtroque punita eſt: quia de Petro, teſte Euangelio ſcriptum eſt. Recordatus eſt Petrus verbi Ieſu, & egreſſus foras fleuit amare. De Paulo hęc eadem quæ hũc vocauit veritas dixit. Ego oſtendam illi quanta eum oporteat pro nomine meo pati. Delinquenti ergo dñs nequaq̃ parcit: quia delictum ſine vltione non deſerit: Aut .n. ipſe hoc homo in ſe pœnitens punit: Aut hoc Deus cũ homine vindicans percutit. Nequaquam ergo peccato parcitur: quia nullatenus ſine vindicta laxatur, ſic de Iuda. Dauid audire poſt confeſſionem meruit, dñs tranſtulit peccatũ tuũ, & tñ multis poſt cruciatibus afflictus ac fugiẽs reatũ culpæ q̃ perpetrauerat euoluit. Sic nos ſalutis vnda a culpa primi parentis euoluimur, ſed tñ reatum eiuſdem culpæ diluentes abſoluti quoque adhuc carnaliter obimus. Bene ergo dicitur, ſciens quòd non parceres delinquenti: quia delicta noſtra ſiue per nos ſeu per ſemetipſum reſecat & cum relaxat. Ab electis .n. ſuis iniquitatum maculas ſtudet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuum non vult videre.

De iudicio ſeueriſſimæ animaduerſionis. Cap. CLXIV.

Auguſtinus ſuper Gen. Habent & malę voluntates interiorẽ pœnam ſuam eandem ipſam videlicet iniquitatem ſuã. Idẽ in Encheridion li. 1. Ad iram itaque vel vltionem Dei iuſtam pertinet, vt dictũ eſt ſupra, quicquid cęca & indomita cõcupiſcentia libenter faciunt mali, & quicquid manifeſtis apertiſque pœnis patiuntur inuiti. Idem in li. de vera religione. Omnis quidem creatura corporea quæ poſſidetur ab anima diligente Deum, bonum eſt infimum. Si vero diligatur ab anima quæ negligat Deum, nec ſic quidem ipſa fit malum: ſed quia peccatum eſt malum quo ita diligitur, dilectori .n. ſuo pœnalis efficitur, eumq; implicat erumnis, & paſcit fallacibus voluptatibus: quia neque permanent, neq; ſatiant, & tñ torquent doloribus. Nam cum ordinem ſuum peragit pulchra mutabilitas temporum, deſerit amantem ſpecies concupita, & per cruciatum ſentientis diſcedit a ſenſibus, & erroribus agitant, vt hanc eſſe primam ſpeciem putet, quæ omnium infima eſt. Denique ſi vanitates detrahas, quibus tanquam prima ſectantur extrema, non erit corpus vanitas, ſed in genere ſuo, quamuis extremam pulchritudinem ſine vllo errore monſtrabit. Temporalium .n. ſpecierum multiformitas ab vnitate Dei hominem lapſum per carnales ſenſus diuerberauit, & mutabili varietate multiplicauit eius affectum, ita facta eſt abundantia laborioſa, & ſi dici poteſt egeſtas copioſa, dum aliud & aliud ſequitur, & nihil cum eo permanet. Sic a fructu frumenti vini & olei ſui multiplicatus eſt, vt non inueniat idipſum: id eſt naturam incommutabilem & ſingularem quam ſecutus non erret, & aſſecutus per amplius non egeat. tolle itaque vanitates, & nulla erit vanitas. Idem de Ciuitate Dei libro 12. Homo itaque diuina voluntate contempta, nõ niſi perniciosè vti poteſt etiam ſeipſo, ſicque diſcit quid interſit, vtrum inhæreat communi omnibus bono, an delectetur proprio. Se quippe amans ſibi donatur, vt inde timoribus mœroribuſq; completus, ſi tñ mala ſua ſentit, Cantet in Pſal. ad meipsũ anima mea turbata eſt. Idem de libero arbitrio libr. 3. Nam quia nemo leges omnipotentis Dei valet ſuperare, non ſinitur anima debitum non reddere. Aut .n. reddit bene vtendo quod accepit. Aut reddit amittendo quod bene vti noluit. Itaque ſi non reddit faciendo iuſtitiam quam debet, reddet patiendo miſeriam quam debet. nec vllo interuallo temporis iſta diuiduntur, vt alio tpe nõ faciat quod debet: & alio patiatur quod debet, ne vel puncto tpis vniuerſalis pulchritudo turpetur, vt ſit in ea dedecus peccati ſine decore vindictæ. ſed in futuro iudicium ſeruatur ad manifeſtationem atque ad acerrimum ſenſum miſeriæ, quicquid nunc occultiſſima vindicatur. Omni aũt animæ peccãti reuera duo ſunt iſta pœnalia. Ignorantia & difficultas. Sed ex ignorantia de honeſtate error. Ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falſa pro veris, vt erret inuitus, & reſiſtente dolore carnalis vinculi nõ poſſe a libidinoſis operibus temperare, non eſt natura hominis inſtituti, ſed pœna damnati. Non itaque tibi deputatur ad culpam ꝙ inuitus ignoras, ſed quod negligis quærere quod ignoras, nec ꝙ vulnerata membra non colligas, ſed quòd volentem ſanare contemnis. Non enim quòd naturaliter neſcit, & naturaliter non poteſt, hoc animę deputatur in reatum, ſed ꝙ ſcire non ſtuduit, & ꝙ dignã facultati cõparandæ ad recte faciendum operam nõ dedit.

Gloſa ſuper Epiſtolam ad Romanos. Denique inter primum peccatum apoſtaſię, & vltimam pœnam ignis ęterni, media quę ſunt & peccata ſunt & pœnæ. Iudicia enim iuſtiſſimi Dei crimina criminibus iudicantur, & ſupplicia peccãtium non tantum ſunt tormenta, ſed & vitiorum incrementa.

Quod Non uindicat Deus in idipſum bis. Cap. CLXV.

Hieronimus ſuper Naum. Non aũt inquit conſurget duplex tribulatio, ſicut habet noſtra tranſlatio. In. 70. vero interpretum editione ſic legitur, ꝙ non vindicabit Deus bis in idipsũ in tribulatione. Ex hoc aũt ſequitur, ꝙ qui puniti ſunt, poſtea nõ punientur. Recepperunt ergo in vita ſua & qui in diluuio perierũt & Sodomitæ, & Ægiptij, & Iſraelitę in ſolitudine mala ſua. Quæ rat aũt hic aliquis. Si decolletur fidelis deprehenſus in adulterio, quid poſtea fiet de ipſo? Aut enim punietur, & tunc falſum eſt quod hic dicitur, Aut non punietur, & tũc optandum eſt adulteris, vt in præſenti breui & cita pœna cruciatus ęternos fruſtrentur. Ad quod reſpondebimus, Deum vt omniũ rerũ ita quoq; mẽſuras ſcire ſuppliciorum, & magnis acdiuturnis eius cruciatibus magnum peccatum; ſi quis aũt punitus ſit, vt ille in lege qui Iſraeliticis maledixerat, & ille qui collegerat in ſabbato ligna, tales poſtea non punientur, quia culpa leuis eſt præſenti ſupplicio compenſata. Idem ſuper Ezech. lib. 6. Ecce ſiquidem de iudæis ait dñs in prophetia, Pepercit oculus meus ſuper eos &c. Quæritur itaq; quomodo eis pepercit, quorum in ſolitudine cadauera proſtrauit: ſed ex hoc intelligimus eos viuere nec æternis ſupplicijs reſeruatos, nec de libro viuentium eſſe deletos, nec ante faciem dñi conſumptos, qa nec Moyſes perijt, qui tamen terram promiſſionis non intrauit. Actor. Ex prædictis autẽ videtur, ꝙ puniti diluuio & Sodomitæ & Ægyptij, & murmuratores in deſerto ſaluabũtur. Ad hoc reſpõdent doctores, ꝙ ſufficienter puniti non iterum punientur in eodem ſtatu vel in eodem foro. Quidam tñ ſic exponunt illud verbum Hieronymi, ꝙ non tam acerbe punientur in inferno, ac ſi non eſſent hic puniti. Sed ſecundum hoc pœna temporalis eſſet ęternæ proportionalis. Igitur alij verbum illud intelligunt de his qui in pœnis conuertuntur ad Deum & cõteruntur, videlicet ꝙ tales in inferno nõ punientur: quod aũt dicit, Non vindicabit, Deus bis in idipsũ, de punito in charitate ſufficiẽter intelligitur. q.d. ſ. pro vno peccato ſufficiẽter punit', pro eodẽ iterũ nõ punit.

Qualiter vindicat Deus iniquitates patrum in filijs. Cap. CLXVI.

Hieronimus vbi ſupra. Quid eſt autẽ ꝙ inter vos parab. vertitur prouer. in terra Iſrael, dicentes. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt. Ecce docet id quod in Exodo ſcriptum eſt. Ego ſum dominus fortis & zelotes viſitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationẽ, ſic accipi debere quaſi parabolam, vt aliud in verbis ſonet aliud in ſenſu teneat. vnde ergo quidam illam ſententiam ad humanã animam referunt, patrem in nobis eſſe dicentes leuem punctum ſenſuum. filium vero ſi cogitatio conceperit peccatum; porro nepotem dicunt, ſi quod cogitaueris atq; conceperis opere perpetraueris; pronepotem aũt .i. quartam generationem, ſi non ſolũ feceris quod malum eſt & ſcæleſtum, ſed & in tuis ſceleribus glorieris. Sic Deus ergo primos & ſecundos ſtimulos cogitationum quos Græci propatias vocant, ſine quibus nullus hominum eſſe poteſt, nequaquam punit, ſed ſi cogitata quis facere decreuerit, aut ea quæ fecit corrigere noluerit pœnitentia. vnde licèt Cham peccauerit irridens nuditatem patris, ſententiam tñ non ipſe qui riſit, ſed filius eius Chanaam ſuſcepit, dicente Noe. Maledictus Chanaam &c. nec non & in contrariam partem ponit Apoſtolus ſaluari mulierem per filiorum generationem .i. ad Thimo. 2. Iniuſtum quidem videtur vt aliud peccet & aliud puniatur, ſed ea eo quod ſequitur. his qui oderunt me ſcandalum ſoluitur. nõ enim ideo puniuntur in tertia & in quarta generatione, quia patres eorum deliquerunt, ſed quia patrum ęmulatores extiterunt, hæreditario malo in ramos de radice creſcente. In hoc quoq; Dei creatoris clementia demonſtratur. Non enim truculentiæ & ſeueritatis eſt irã vſq; ad tertiam & quartam generationem tenere, ſed ſignum miſericordiæ pœnam peccati differre. Auguſtinus in Encheridion. Parentum quidẽ peccatis obligari paruulos, non ſolũ primorũ hominũ, ſed & ſuorũ, de quibus ipſi naſcuntur, non improbabiliter dr̃. illa nãq; diuina ſentẽtia, reddã peccata patrũ in filios, tenet vtiq; illos anteq̃ per regenerationẽ ad nouũ teſtamentũ incipiant pertinere. Quod videlicet teſtamentũ prophetabatur, cũ per Ezechielem Prophetam diceretur, non accepturos filios peccata patrũ ſuorũ, nec vlterius futuram in Iſrael parabolã illã. Patres noſtri manducauerunt vuã acerbã, & dentes filiorũ obſtupuerunt. Ideo enim quiſq; renaſcitur, vt ſoluatur in eo quicquid peccati eſt cum quo naſcitur, ac per hoc nũ eſt iuſtitiæ regeneratio, niſi quia vitioſa eſt generatio, adeo vt & de legitimo matrimonio procreatus dicat. In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Neq; dixit iniquitatẽ vel peccatũ, ſed iniquitates & peccata dicere maluit, quia & in illo vno qd in oẽs per-

pertranſijt reperiũtur plura peccata parẽtũ, quæ & ſi ita non poſſunt mutare naturã, tñ reatu obligant filios, niſi gratuita gratia, & miſericordia diuina ſubueniat. Sed de peccatis aliorũ parentũ quibus ab ipſo Adã vſq; ad patrẽ ſuum progenitoribus ſuis quiſque ſuccedit, non immerito poteſt diſceptari, vtrum omniũ malis actibus, & multiplicatis originalibus delictis qui naſcitur implicetur: vt tanto peius quanto poſterius quiſq; naſcatur, aut propterea Deus in tertiã, & quartam gñationẽ de peccatis parentũ eorum poſteris comminetur, quia irã ſuam quantũ pertinet ad progeneratorũ culpas vlterius non extendit moderationẽ miſerationis ſuæ, ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia ſarcina in ipſa æterna damnatione premerentur, ſi cogerẽtur ab initio generis humani oĩum præcedentiũ parentũ ſuorũ originaliter peccata contrahere, & pęnas pro eis debitas pendere, an aliquid aliud de re tanta valeat reperiri vel non temere nõ affirmo.

De Iudicio mortis corporalis. Cap. CLXVII.

IDem de ciuitate Dei lib. 13. Mortem quidem qua fit cohærentium diremptio naturarum, videlicet animę & corporis, homo niſi peccaſſet, perpeſſus non fuiſſet. Eſt enim pęna peccati, & tñ eſt malis quidem mala, bonis aũt bona, ſicut videlicet oſtenſum eſt ſupra. Idem ad Heſichium. Nempe qualis in nouiſſimo die ſuo quiſque moritur, talis a Deo iudicabitur, vigilare ergo debet oĩs chriſtianus, ne imparatum eũ inueniat dñi aduentus, qđ erit ſi imparatũ inuenerit vitę ſuę dies vltimus. Bernardus in epiſtola de Machabeis. Beati certe mortui non ſolum qui pro dño ſicut martyres, ſed ẽt qui in dño moriũtur, vt confeſſores, ergo duę res mortem faciunt precioſam, vita ſ. & cauſa, ſed amplius cauſa quam vita. Porro illa erit precioſiſſima q̃ & cauſa commendat & vita. Ex glo. ſuper eccleſiaſtici. 41. capitulo. O itaque mors bonũ eſt iudiciũ tuũ homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ętate, & cui de omnibus cura eſt, & incredibili qui per inpatientiam, bonũ inq̃ eſt viro tali iudiciũ mortis, quia per ipſum tranſit ad vitam æternitatis. Indigens dicitur qui terrenis ſubſidijs non delectatur. Minoratus viribus, qui de ſe non præſumit. Defectus ætate, qui ſicut Abraham deficiens moritur in bona ſenectute, huic eſt cura de omnibus mandatis dñi. ſ. adimplẽdis vel proximis adiuuandis. Incredibilis eſt, qm̃ errori hæretico nõ cõſentit. Perdit quoque ſapientiã quam reputat Apoſtolus apud Deum ſtultitiã. Ambr. in li. de bo. mo. Mors itaque corporis iuſtis videtur bona, ſed pleriſq; metuẽda. Quæ cum omnes abſoluat, paucos delectat. Sed non eſt hoc vitium mortis, ſed noſtrę infirmitatis, qui voluptate & corporis delectatione vitæ iſtius capimur, & curſum hunc conſummare trepidamus, in quo plus eſt amaritudinis quàm voluptatis, certe ſi præſens vita oneris plena eſt, vtique finis eius alleuiamentum eſt, mors autem finis eſt, mors ergo bonum eſt. Denique grauius eſt ad peccatum viuere, quàm ẽt in peccato mori, qm̃ impius peccatũ auget, quamdiu viuit. Si autẽ moriatur, peccare deſinit, mors itaque iuſtis eſt quietis portus, ſed naufragium putatur nocentibus. Et his certe quibus grauis eſt timor mortis, non eſt mori graue, ſed graue eſt ſub mortis metu viuere, nõ eſt ergo mors grauis, ſed metus mortis. Idem ſuper Beati immaculati. Nonnulli philoſophi diſputauerunt obeſſe improbis abſolutionem, prodeſſe mortem, eo q̄ in illa ſit incentiuum delinquendi, in morte autem finis delicti, vnde iuxta eccleſiaſtẽ, mortuus præfertur viuenti, quia peccare deſinit, & mortuo nondum natus, quia peccare neſciuit. Idem in libro de exceſſu ſatiri primo. Ceſſabunt itaque lachrymæ meę de fratris mei morte, quia debet aliquid inter fidos & perfidos intereſſe. Fleant ſuos qui eos in perpetuũ interiſſe exiſtimant, quia ſpẽ reſurrectionis non habent, quã non eripit ſententia Dei, ſed inclementia fidei, nobis vero quibus mors naturę ſed iſtius vitæ finis eſt, quoniam in melius natura ipſa reparatur, fletus omnes caſus mortis abſtergat. Idẽ in lib. 2. Mortem enim Deus homini non pro pęna, ſed pro remedio dedit, licèt & ipſa pęnalis ſit. Adam nanque peccanti dictum eſt pro pæna, maledicta terra in opere tuo & cętera. Pro remedio aũt additum eſt, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es. Mors ergo pro remedio quaſi malorum finis præſcripta eſt. Non eſt ergo formidabilis, nec amara egentibus, nec grauior diuitibus, nec iniuſta ſenioribus, nec fratribus, nec perpetua fidelibus, nec improuiſa ſapientibus. Morte martyrum religio defenſa eſt, fides cumulata, eccleſia roborata. Quid plura. Vnius morte etiam mundus redemptus eſt, cuius mors vita hominũ eſt, morte eius ſignamur, mortem eius orando nunciamus, mortem eius offerentes prędicamus, ſola mors immortalitatem acquiſiuit, atq; ipſa morti ſe redemit, non eſt ergo mœrenda, quæ publicę ſalutis eſt cauſa. In reſurrectione quoque ſurges natura eadem ſtipendiis mortis honoratior. Deinde mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi. Deinde in aere ſimul cum illis rapiemur & viui. Gentiles etiam aduerſus mortem plerunque ſe conſolantur, vel de communitate ærumnæ, vel de iure naturæ, vel de immortalitate animę. Denique quid abſurdius, quam vt id quod ſcias oĩbus eſſe præſcriptũ, quaſi ſpeciale deplores, hoc eſt animum ſupra conditionem extollere, legẽ cõem non recipere, naturę conſortium recuſare, mẽte carnis inflari, & carnis ipſius menſuram neſcire. Quid abſurdius quam neſcire quid ſis, & affectare quod non ſis? aut quid imprudentius quã q̄ ſcias futurũ eſſe, id cum acciderit ferre non poſſis? Hiero. ad tyra. Reſurgere noſtros credimus, & tñ plangimus. Quid faceremus ſi mori tantùm præciperet Deus? voluntas eius vtiq; ſola ſufficeret ad ſolatium, cui nullum pręponere debemus affectum, nihil abſtulit tuũ, qui recipere dignatus eſt propriũ, creditum ſuum recipere decuit creditorem, & nihil aliud decet quã creditori gratias agere morientem, & dicere cum Iob. Dominus dedit dominus abſtulit & cętera.

De Iudicio futuræ purgationis. Cap. CLXVIII.

GRegorius in dialogo lib. 4. Qualis ergo hinc quiſque egreditur, talis, vt dictum eſt, in iudicio preſentatur. De quibuſdam tñ leuibus culpis eſſe ante iudiciũ purgatorius ignis credendus eſt, pro eo, q̄ veritas dicit, quia ſi quis in Spiritum ſancto blaſphemiã dixerit, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, hac enim ſententia datur intelligi quaſdam culpas in hoc ſeculo, quaſdam in futuro laxari. Quid autem electis obeſt, ſi admodum dure moriantur. Et eſt fortaſſis eorum culpa, nonnunquam licet minima, quæ in eadem debeat morte reſecari. Nam & legitur, q̄ vir Dei contra Samariam miſſus, quia per inobedientiã in itinere comedit, hunc Leo in itinere occidit, & poſtea Leo iuxta aſinum ſtetit, & de cadauere non comedit. Ex quo oſtenditur, q̄ inobedientiæ peccatum in ipſa morte fuerit laxatum, quia idẽ leo quem viuentem præſumpſit occidere, contingere non præſũpſit occiſum. Plerunque de culpis minimis ipſe ſolus pauor egredientes animas iuſtorum purgat, ſicut narrari de quodam ſancto uiro frequenter audiui, quia. ſ. ad mortem veniens vehementer timuit, ſed poſt mortem diſcipulis in ſtola alba apparuit, & q̃ præclare ſuſceptus ſit, iudicauit. Auguſt. de ciui. Dei lib. xxj. Inuenimus autem quid ſit ſaluari per ignem ſecundum Apoſtolum, ſi prius inuenerimus quid ſit in fundamento habere Chriſtum, nihil enim in ædificio præponitur fundamẽto: quiſquis ergo ſic habeat in corde Chriſtum, et ei nihil pręponat licitum vel illicitũ, fundamentum habet Chriſtum. Si vero aliquid aliud præponit, & ſi videatur habere fidem Chriſti, non tamen in eo fundamentum eſt Chriſtus, quem talibus poſtponit, hoc aũt dies domini declarabit, dies vtique tribulationis, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque quale ſit opus ignis probabit, & hunc ignem vocat Apoſtolus tribulationem ipſam. Itaque ſi cuius opus permanſerit, quod ſit qñ cogitat quæ Dei ſunt, quod ſuperædificauit mercedem accipiet. i. vnde cogitauit hoc ſumet. Si cuius autem opus arſerit, damnum patietur, quia quod dilexerat non habebit. Ipſe autem ſaluus erit, quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti ſtabilitate remouit. Sic tamen quaſi per ignem, quod enim ſine vrente amore non habuit, ſine vrente dolore non perdit. Ecce quantum mihi videtur, inuentus eſt ignis qui nullum eorum damnet. Sed vnum ditet, alterum damnificet, ambos probet. Poſt huius ſanè corporis mortem: donec veniatur ad vltimum iudicij diem defunctorum ſpiritus ignem huiuſmodi dicuntur perpeti, quod illi non ſentiant qui tales mores & amores non habuerũt in vita pręſenti. ſ. vt eorũ cũ ligna conſummantur, & fœnum & ſtipula. Alij vero ſentiant, qui huiuſmodi ſecum portauerunt ædificia, ſiue ibi tantum, ſiue hic & ibi, ſiue ideo hic vt non ibi, ſecularia quamuis a damnatione venialia concremantem ignem tranſitoriæ tribulationis inueniant, non redarguo, quia forſitan verum eſt, poteſt enim ad illam tribulationem pertinere, mors etiam ipſa de primi peccati perpetratione accepta, vt ſecundum ędificium cuiuſque tempus quod eam ſequitur ab vnoquoque ſentiatur. Itaque temporarias pœnas alij quidem in hac vita tantum, alij poſt mortem, alij vero, & nunc, & tũc, veruntamen ante iudicium patiuntur. Idem ſuper pſalm. 37. Ideo domine, inquit, ne in ira tua corripias me, ſed in hac vita purges me. Neque purgatum reddas talem, cui iam emendatorio igne ſit opus, propter illos qui ſalui fiunt, ſic tamen quaſi per ignem, nam eo q̄ ſalui erunt dicitur, ignis ille contemnitur, grauior tamen erit quam quicquid ĩ hac vita poteſt homo pati. Hugo de ſacra. lib. 2. Eſt itaque pœna poſt mortem quæ purgatoria dicitur, cuius locus omnino determinatus non eſt, niſi quia multis exemplis & reuelationibus animarũ in eiuſmodi poſitarũ ſæpè monſtratũ eſt in hoc mundo illam exerceri. Et fortaſſis probabilius erit, vt in his potiſſimũ locis ſingulæ pœnam ſuſtinere credantur, in quibus culpam commiſerant. Beda ſuper parabolam. Licèt itaque ſicut ſcriptum eſt, mortuo homine impio nulla ſit vltra veniæ ſpes. Sunt tamen qui de peccatis leuioribus cum quibus defuncti ſunt, abſolui poſſunt, vel pœnis caſtigati, vel ſuorum precibus, & eleemoſinis ac miſſarum celebrationibus releuari. Sed hoc ante iudiciũ. Qui vero poſtea ſe liberãdos putant falluntur, et forſitam ad illos pertinet quod ſequitur. Expectatio ſolicitorum peribit. Actor. De hac aũt materia. ſ. de

pœna purgatoria plenius dictum eſt ſuperius, vbi actum eſt in generali de animæ humanæ natura.

De Iudicio perpetuæ damnationis. Cap. CLXIX.

GRegorius vbi ſupra. Vt autẽ ſuperius eſt habitũ, ſicut electos beatitudo letificat. Ita credi neceſſe eſt, q̃ a die cauſ ſ ignis reprobos exurat. Nam ſi viuentis hominis incorporeus ſpiritus tenetur in corpore, cur nõ & poſt mortẽ ſpũs licet incorporeus etiã corporeo teneatur igne. Cæterũ, ſi diabolus, & Angeli eius cũ ſint incorporei, corporeo ſunt igne cruciãdi, quid mirũ ſi aiæ, & antequã recipiãt corpora poſſint corporea ſentire tormẽta, & vnus quidẽ eſt ignis gehẽnæ, ſed nõ oẽs vno modo cruciat pctõres. Nã vniuſcuiuſq; quãtũ exigit culpa, tãn ſentit in pœna. Vis aũt ſcire quõ iniuſtũ ſit, vt culpa cũ fine ppetrata puniatur ſine fine, hoc recte quærerer, ſi diſtrictus iudex nõ hoium corda, ſed facta pẽſaret. Ac iniqui ppea cũ fine deliquerũt, quia cũ fine vixerũt. Nã voluiſſent vtique ſi potuiſſent ſine fine viuere, vt potuiſſent ſine fine peccare. Oſtẽdũt.n. q̃ in peccato ſemper viuere cupiũt, qui nunq̃ deſinũt peccare cũ viuũt. iuſtũ eſt ergo, vt nunq̃ careãt ſupplicio, qui nunq̃ voluerũt carere peccato, & quidẽ oĩpotẽs Deus quia pius eſt, miſerorũ cruciatu nõ paſcitur, quia vero iuſtus eſt, ab iniquorũ vltione in perpetuũ nõ ſedabitur. Idẽ in Moral. lib. 15. Eſt inquit pars hoiſ impij a Deo & hereditas verborum eius a dño. Cũ videlicet diſtricta Dei iuſtitia ſuppliciũ a reprobis exigit, eis mala vſq; ad verborum retributionem reddit, vt qui a magnis malis debitores ſunt ſupplicijs traditi, & nouiſſimũ quadrãtem ſoluãt. Illis n. minima patiuntur, quia maiora in ſe mala diſtrictẽ deſleuerũt. Nam quos magna premunt, etiam minora in gehenna pariter affligũt. Cæſarius Arelatenſis in Homi. Illa vero pœnalis excluſio quia culpam iubetur inquirere, ſubſtãtiã neſcit abſumere, flãma ſiquidẽ illa nõ tã reũ perſequatur quã reatũ. Et ſi modus eſſet delictorũ, eſſet & mẽſura cruciatuũ. Si vero totã naturã occupauit pariter & inuoluit exceſſus capitaliũ ſcelerũ, quia non recepit cã remediũ, carebit fine ſuppliciũ Occidẽre te itaq; pœna, & viuificare ſciſa, dum ſibi nulla ſpẽ promittere põt, vel poſt immẽſa tpa iam ẽt in præſenti ſentientur conſequentium ſęculorum tormẽta, ac ſit dolarẽ mortis auget immortalitas cõſciẽtiæ impoſita. Eſcas crimina miniſtrãt ardoribus ſẽpiternis, maneq; in hoc preceptũ actoris iudicis vt ignis arbiter depaſta nõ deuoret, ſed ad hoc puniat vt ſemper iaterimat Hiero. ſuper Iſaiã lib. vj. Subtus te inqt ſternetur tinea, & opertimentũ tuũ vermes. Per hęc materia ſuppliciorũ intelligitur, q̃. ſ. ea ipſis peccatis naſcitur, ſicut ẽt q̃dam materia cadaueris eſt, & aliquis humor in eo, vermes ex putredine naſcuntur, ſic ea ipſa materia peccatorũ ſupplicia gignuntur. Idẽ ſup Hier. lib. 4. Maledicta, inquit, dies in qua natus ſum &c. hoc teſtimonio capimus q̃ melius ſit nõ eſſe, quã in ſupplicijs viuere. Iuxta illud qđ ſcriptũ eſt. Mors viro requies: & iterũ, quare data eſt miſero lux? & vita his qui in amaritudine animæ ſunt? Aug. ſuper Pſal. Legimus quoſdã in aliorũ cõparatione tolerabiliorem excepturos dãnationẽ. Alicui vero mitigari eã cui traditus eſt pœnã vel in quibuſdã interuallis hẽc pœna. qs audacter dixerit: quã quidẽ vnã ſtillã diues ille nõ meruit? Idẽ de ciu. Dei lib. 21. Quidã vero ſic iniuſtũ putãt, vt pro peccatis quãtũlibet magnis paruo tpe perpetratis pœna quis æterna dãnetur, quaſi hoc nullius iuſtitia legis attẽdat, vt tãta quiſq; mora tpis puniatur quanta admiſit vnde puniretur. Quis n. p aliquo crimine morte mulctatur, nõ q̃ mora qua occiditur eſtimat leges eius ſuppliciũ, & nõ q̃ eũ in ſẽpiternũ auferũt de ſocietate viuentiũ. Sicut ergo nõ efficiũt leges terrenæ ciuitatis, vt iniquus reuocetur occiſus, nec ciuitatis cęleſtis, vt ad vitã reuocet æternã ſcda morte dãnatus: rectẽ quoq; factus eſt malo dignos æterno, qui hic i ſe peremit bonũ, qđ eſſe poſſet æternũ. Beda vbi ſupra. Mortuo ergo hoie impio nulla erit vltra ſpes. Heu miſer, hanc ſententiã origenes petranſiit qui poſt extremũ iudicium vitam hominibus peccatoribus dandam credidit.

De Iudicio diuinæ remunerationis. Cap. CLXX.

HIeronimus cõtra Pelagianos li. 3. Nõ eſt aũt iniuſtus Deus, vt tũ peccata cõdẽnet, & opera bona nõ memoret. Idẽ ſup Aggeũ. Itaq; h qũ vixeris quẽquã facere nõ nulla quæ iuſta ſunt etiã inter opera multa peccatorũ, non eſt tã iniuſtus Deus, vt pp multa mala paucorum obliuiſcatur bonorum, ſed faciet eum illa tantummõ quæ in terrã bonã ſeminauit metere, & in horrea ſua congregare. Idẽ ſuper Ezechielẽ li. 9. Siquidem, & de Nabucodonoſor rege Caldeo per Ezechielẽ dĩ a dño. Dabo ei terrã Aegypti p eo q̃ laborauit mihi. Ecce i eo q̃ Nabucodonoſor mercedẽ accepit operis boni, intelligimus ẽt in Ethnicis ſi aliquid boni fecerint, non abſq; mercede Dei iudicio preteriri. Vnde & apud Hieremiã idẽ rex appellatur columba Dei, q̃ aduerſus populum pctõrẽ Dei ſeruiuerat voluntati. Idem in lib. de ſpũ & litera. Verũtamẽ ſicut nõ impediũt a vita æterna iuſtũ quædã pctã venialia, ſine quibus hæc vita nõ ducitur, ſic ad ſalutẽ æternã non proſunt impio aliqua bona opera, ſine quibus difficillime vita cuiuslibet peſſimi hoiſ inuenitur. Idẽ in libro de correctione & gratia. Cũ ſicut iam ſuperius dictũ eſt. Ipſa vita æterna quã certũ eſt bonis operibus debitã reddi, ab Apoſtolo gratia Dei dicitur, cum gr̃a nõ operibus reddatur, ſed gratis detur, ſine vlla dubitatione cõfitẽdũ eſt, iõ gratiã vitã æternã uocari, quia his meritis redditur q̃ gratia cõtulit homini. Idem ad ianua lib. 2. Eſt autẽ, vt dictum eſt, quædã aĩarum requies ab omni labore moleſtiarum ſancta, atque perpetua, in quã nobis tranſitus fit ex hac vita, & eſt in illa requię nõ deſidioſa ſegnicia, ſed qđã ineffabilis trãquillitas agnitionis ocioſę. Sic.n. ab huius vitæ operibus in fine requieſcitur vt in alterius vitę actione gaudeatur. Sed quia talis actio in Dei laude agitur, ſine labore membrorũ, ſine angore curarũ, non ſic, ad eã fit tranſitus per quietẽ, vt ipſa quieti ſuccedat. i. nõ ſic eſſe incipit actio, vt eſſe deſinat quies. Neq; n. reditur ad labores, & curas, ſed permanet in actione, qđ ad quietẽ pertinet, nec in opere laborare, nec in cogitatione fluctuare. Idem de libero arbitrio lib. 3. Tanta vero eſt illa pulchritudo iuſtitiæ, tantaq; iucunditas lucis æternæ. i. incommutabilis veritatis, & ſapiẽtiæ, vt ẽt ſi nõ liceret in ea manere, pluſq̃ vnius diei mora, pp hęc innumerabiles anni huius vitę pleni delicijs, & circũfluẽtia bonorũ tpaliũ recte meritoq; cõtẽnerentur. non n. falſo, aut paruo affectu dictũ eſt, qm melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper milia. Idẽ in q̃õnibus euãgel. Oĩa dici põt de illa ineffabili perfruitione veritatis, & tãto magis oĩa dici pñt, quãto minus digne aliqđ põt dici. Nã vt dixi eſt illuminatorũ, & requies exercitatorũ, & patria tẽdẽtium, & eſca indigentiũ, & corona vincentiũ, & q̃cũq; bona tpaliter tranſeũtia p creaturę partes error appetit infideliũ, Vetiora in æternũ manẽtia in creatore oĩum ſimul inuenit pietas filiorum. Actor. Hęc dicta ſunt de vniuerſo, in quo omniũ Deus poſt illa prima opera ſex dierũ a qb. in die ſeptimo requieuit, operatur multipliciter vſq; modo. Sicut videlicet a filio dicitur in euãgelio. Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor. Nũc ad inſtitutionẽ naturę pcipuę humanæ quãtũ ad eius ſtatũ, & ẽt ipſius immutationem, ſiue deſtitutionẽ per peccatũ latius proſequendã reuertor.

LIBER XXX.

Epilogus de inſtitutione naturæ ac ſpecialiter humanę. Cap. I.

AVguſt. ſuper Geneſim li. 1. Sicut iam alias dictum eſt, vbi Scriptura dicit in principio Deum cęlũ & terrã creaſſe, inſinuatur exordium creaturæ adhuc in imperfectionis informitate. Fit aũt filij commemoratio qui ẽt verbũ eſt, in eo qđ ſcriptũ eſt. Dixit Deus. Sicq; per id qđ principiũ eſt inſinuat exordium creaturæ ab illo exiſtẽtis adhuc imperfectę. Per id aũt qđ verbũ eſt, perfectio creaturæ ad eum reuocatæ vt formaretur inhęrendo creatori, & pro ſuo genere imitando formam incommutabiliter cohęrentem patri. Aeternum eſt autem q̃ ait Deus, fiat lux quia. ſ. verbum Deus apud Deum eſt patri coæternum, quamuis Deo in æterno verbo hoc dicente, temporalis facta ſit creatura. Cum enim verba ſint temporis quando & aliquando, tamen qñ fieri debeat aliquid æternũ eſt in Dei verbo Et tunc fit, qñ fieri debuiſſe in illo verbo eſt, in quo non eſt, qñ & aliquando, quia totũ illud verbum æternum eſt. Baſilius in Hexamerõ, libr. 4. Similiter cum dicitur, congregentur aquæ, vox dei formatiua eſt naturæ. Itaq; ſi qñ te ſtante iuxta riuũ ſubit cogitatio, cuius impulſu de telluribus aqua progreditur, vel quæ ſunt horrea de quibus largiter effunditur: aut quis locus ad quem perueniens cogitur. vel quomodo nec illa deficit quæ ſequitur, nec illa quæ præceſſit exuberat. Profecto reperies, omnia hęc ex illa prima voce teneri. Igitur & q̃ aquarum curſus vrgetur, & mare certis præſcriptum finibus retinetur, primæ præceptionis virtus eſt. Idem in libr. 5. Prima quoque illa vox ac præceptum Dei. germinet terra herbam virẽtem, veluti quędam lex naturę fuit, & inest terrę, procreandi fructificandiq; ſibi prębens in poſterum facultatem. Denique ratio naturę ex priori Dei mandato ſortita principium, per oẽ tranſit æuum, donec ad cõmunẽ terminũ finemq; perueniat. Idem Aug. ſuper Geneſim li. 6. Cum ergo ab initio dixit Deus. Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã &c. Et poſtea. Creſcite & multiplicamini. Et iterũ. Ecce dedi vobis omnẽ herbã &c. Ille ſermo ante omnẽ ſonũ aeris, ante omnem vocẽ carnis & nubis, in illa ſumma eius ſapientia per quã facta ſunt omnia, non quaſi humanis auribus inſtrepebat, ſed rebus factis rerum faciendarũ cauſas inſerebat, & omnipotenti potentia futura faciebat hominemque ſuo tẽpore formandũ, vt ſupra dictũ eſt, tanquam in radice vel ſemine tẽporũ condebat, vnde inciperent ſęcula ab illo condita, q eſt ante ſęcula. Denique illa Dei opera, quę p ſex dies ab initio leguntur facta, Scriptura dicit. & conſummata & inchoata. Cõſũmata cũ dicit. Perfecti ſunt cęli & terra &c. Inchoata quoq; paulo poſt perhibet.

bet, vbi dicit, ꝙ requieuit Deus ab operibus ſuis quæ inchoauit vt faceret. Conſummaſſe quippe Deũ illa dicimus, cum ita perfecte creauit omnia ſimul, & ei nihil adhuc in ordine temporum creãdum eſſet. qđ non tunc ab eo iam in ordine cauſarum creatũ eſt. Inchoaſſe vero, vt quod tunc præfixerat cauſis, poſtmodum impleret effectis. Rebus quippe tunc factis rerum faciendarum cauſas inſeruit, & omnipotenti potentia iam in temporum velut radice futura facit. Idem in li. 8. Creauit ſiquidem omnia ſimul, ex quibus currerent tempora, & implerentur loca, ac temporalibus & localibus rerum motibus voluerentur ſæcula.

Epilogus de conſideratione creaturæ. *Cap. II.*

BAſilius vbi ſupra. Quid autem loquar, quid vt reticeam, tam prætioſos theſauros creaturę reſpiciens? Eſt quidem difficilis allocutio meliorũ ſed iactura non tolerabilis omiſſorum. Gregor. in moral. li. 25. Nempe ſi vigilanter exteriora conſpicimus, per ipſa eadem ad interiora reuocamur. Veſtigia quippe noſtri creatoris ſunt opera mira creaturæ viſibilis. Menti aũt noſtræ peccato ſuo ſparſę exterius needum Deus ſicut eſt innoteſcit interius; ſed dum ille facturę ſuæ decus foras proponit, quaſi quibuſdam nutibus innuit, & quæ intus ſequamur, oſtẽdit. Et quoquo ſe verterit anima ſi vigilanter intendit in ipſis iiſdem Deum inuenit, per quæ deliquit, eiuſque potentiam ex eorum rurſum cognoſcit conſideratione, quorum amore deſeruit, & per quæ peruerſa incedit, per hæc conuerſa reuocatur. Vbi enim lapſi ſumus ibi incumbimus, vt ſurgamus, & quaſi ibi ſurgendo manum conſiderationis figimus, vbi pede amoris lubrici corruentes, negligendo iacebamus. Nam quia ex inuiſibilibus per viſibilia cecidimus, dignũ eſt, vt ad inuiſibilia ipſis rurſum viſibilibus innitamur, vt quo caſu anima venit ad infima, eo gradu reuertamur ad ſumma. Auguſtinus contra Fauſtum li. 1. Ergo quidem vt iſta in imo opera Dei terrena, infirma, mortalia, conſiderem. ineffabiliter moueor laude creatoris, qui prorſus ita magnus eſt in operibus magnis, vt minor non ſit in minimis. Ars enim diuina qua cœleſtia & terrena opera ſunt, cum ea ſint inter ſe diſſimilia ipſa in omnibus ſuis ſimilis eſt: quia in ſuo quoque genere perficiendo vbique perfecta eſt. Neque enim vniuerſum condit in ſingulis, ſed ad vniuerſi complexũ cõdens ſingula, ſe vniuerſam condendis præbet & ſingulis, omnia congruenter locis ſuis & ordinibus faciens atque diſponens, & omnibus particulariter & vniuerſaliter congrua tribuens. Ecce hic in iſto quaſi mundo infimo vniuerſæ creaturæ, aſpicite animalia quæ volant, & natant, & gradiuntur: & repunt, nempe mortalia ſunt. Vita enim eorum eſt vapor ad modicũ parens. Hunc enim modulum ab optimo conditore perceptum tanquam in commune conferunt vniuerſo, pro ſui generis portione complendo, vt cum iſtis imis ſint omnia bona, in quibus ſunt eis ſuperna meliora. Veruntamen attendite, & date mihi vnumquodlibet abiectiſſimum animal, cuius anima oderit carnem ſuam, ac non potius foueat & nutriat eam, motuq; vitali vegetet, & regat, & quodammodo adminiſtret pro ſui generis exiguitate quoddam vniuerſum ſibi ad incolumitatem tuendam cõciliatum. Quia enim rationalis anima corpus ſuum caſtigat & in ſeruitutem redigit, ne immoderatus terrenorum appetitus ſapientiæ perceptionem impediat; etiam ſic carnem ſuam diligit, quã ſibi ad obediendum legitime ſubdit & ordinat. Quid etiam in ipſa carne? Vitalia viſcera totius formæ conuenientia membra operandi, vaſa ſentiendi, locis atq; officijs ſuis cuncta diſtincta, concordi vnitate contexta, moderatione menſurarum, parilitate numerorũ, ordine ponderum. nonne indicant artificem ſuũ Deum verum? cui vere dicitur: Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti Si. n. cor non peruerſum & corruptum vanis fabulis habueritis, inuiſibilia eius etiam per hæc quæ in hac infima & carnali creatura facta ſunt, intellecta conſpiceretis. vnde enim iſtis hæc, quæ commemoraui, niſi ab illo cuius vnitate omnis modus ſiſtitur, cuius ſapientia omnis numerus formatur, cuius lege omnis ordo diſponitur? Intuemini ergo ſi poteſtis, quantam vim a creatore ducat creatura. Ab ipſis cœleſtibus apparatibus, vſq; ad carnem & ſanguinem vniuerſitatis plenitudine terminata, formarum varietate decorata, rerum gradibus ordinata.

De miraculis naturæ. *Cap. III.*

BAſilius vbi ſupra. Cupio ergo in ſenſibus tuis altius hęrere creaturę miracula: vt vbicunque repertus fueris, & cuiuſlibet naſcentium generi ſpectator aſtiteris, magnificam percipias memoriam conditoris. Auguſt. de Ciuit. Dei li. 21. Ipſe nempe tam miras & varias qualitates rebus indidit quas videmus, vt eas quã multę ſunt miremur; & ſi enim aliquando miremur inſolita experti. ipſa tamen experiendi aſſiduitas paulatim ſubtrahit ipſius admirationis incitamentum. Sed homines infideles, qui cum diuina miracula prædicamus rationem a nobis eorum flagitant, quã reddere non poſſumus, Ipſi de tot mirabilibus rebus quas videmus rationem reddant, quæ proculdubio ſi eſſe neſcirent, & ea futura eſſe prædicaremus, multominus crederent, quàm quòd nunc nobis dicentibus nolunt credere eſſe futurum. Reddãt ergo de magnete lapide, ꝙ neſcio qua ſorbitione inſenſibili ſtipulam non moueat, & ferrum rapiat. De carne non putreſcente Pauonis, cũ putruerit & Platonis. De palea ipſa ſic frigente, vt flueſcere niuem nõ ſinat; ſic calente, vt poma matureſcere faciat. De igne quoq; fulgido, ꝙ ſecundum ſuum fulgorem lapides coquendo candificet, & contra eundem ſuum fulgorem vrendo obfuſcet. Tale eſt, & ꝙ nigræ maculę obfunduntur ex oleo ſplendido. Similiter nigrę lineæ de candido imprimuntur argento. De carbonibus, ꝙ accedente igne, ſic vertuntur in cõtrarium, vt de lignis pulcherrimis tetri, fragiles de duris, imputribiles de putribilibus fiant. De calce ꝙ feruet in aqua, in oleo frigida eſt. De fonte quodam vbi faces extinguuntur accenſę, & accenduntur extinctę. De pomis Sodomorum forinſec⁹ quaſi maturis, intrinſecus fumeis. De ſale Agrigentino, quod flamma flueſcere facit, aqua trepidare. Porro ſi mirabilia poſſunt facere Angeli boni, & Demones, & Magi, & ſi tot & tanta mirifica fiunt quæ mechanica appellant, Dei creatura vtentibus hominibus, vt ea quæ neſciunt, opinentur eſſe diuina. Vnde factum eſt, vt in quodam templo lapidibus magnetibus in ſolo & in camera proportione magnitudinis poſitis ſimulacrum ferreum aeris illius medio inter vtrunque lapidem ignorantibus ꝙ ſurſum eſſet, quaſi numinis poteſtate penderet, quantomagis Deus poteſt facere, quæ infidelibus incredibilia ſunt? quandoquidem ipſe lapidum aliarumque rerum vim, & hominum ingenia, qui ea miris vtuntur modis, & Angelicas naturas condidit, vniuerſa mirabilia mirabili vincente naturæ virtute, operandiq; & iubendi, ſineudique ſapientia vtens omnibus tam mirabiliter, quam creauit. Qui fecit mundum innumerabilibus miraculis plenum. Cum omnibus quibus plenus eſt proculdubio maius & excellentius mundus ipſe miraculum. Sed iſti cum quibus agimus, quando eis vim mirabilẽ rerũ proponimus, ſicut ea ſunt quæ pauca iam diximus, licèt inſolita vis contra naturã eſſe videatur. Alia tñ ab eis non redditur ratio, niſi hanc eſſe eorũ naturã. Breuis ſane eſt illa rõ: ſufficienſq; reſponſio. Cũ ergo Deus actor ſit omniũ naturarũ, cur volunt fortiorẽ nos addere rationẽ, qñ aliquid velut impoſſibile nolunt credere, eiſq; redditionẽ rõnis poſcẽtibus reſpondemus hanc eſſe voluntatẽ omnipotentis Dei, qui certe nõ ob aliud vocatur omnipotens, niſi quia quicquid vult poteſt?

Epilogus de plantatione Paradiſi. *Cap. IIII.*

IDem ſuper Gen. Cauſaliter quidẽ dictũ eſt, terrã produxiſſe lignũ & herbã virentẽ. i. producendi accepiſſe virtutẽ. In ea quippe iã tanquã in radicibus tẽporũ facta erant, quæ per tpa ipſa futura erant. A qua videlicet conditione requieuit Deus ſeptimo die, mouenſque deinde per tẽporales curſus ea ipſa quæ condidit, & in quibus conditis requieuit, non ſolũ plantauit Paradisũ, ſed ẽt nunc omnia quæ naſcuntur. Petrus Cõmeſtor. Sic ergo fecit Deus oẽ virgultũ agri antequã oriretur in terra, & oẽm herbã regionis priuſquàm germinaret. fecit inquam ea materialiter prius quam orirentur ac germinarent paulatim, vt mõ faciunt, eſſentialiter. Vel aliter intelligitur prout innuit littera ſequẽs, cũ dicitur. Non enim pluerat dominus ſuper terrã, & hõ non erat qui operaretur illã. Fecit equidẽ tunc illa Deus perfecte & eſſentialiter priuſquã orirentur ac germinarent, vt modo faciunt, cum paulatim beneficio roris infuſi, & labore hominũ adhibito ad ortũ & ad maturitatẽ perueniunt. Tunc. n. terrã irrigabat fons vnus, ſicut Ægyptũ Nilus. Vel quia legitur ibi fons, & non vnus, multitudinẽ innuit, ſicut in Exodo vbi dicitur, quòd in Ægyptum locuſta grauiſſima venit. Itaque die tertio plantauerat Deus. i. plantis aplauerat Paradiſum herbis. ſ. & plantis arborũ. Et hoc eſt quod dicitur, a principio videlicet creationis cũ arida apparuit, ac terrã ipſam germinare fecit. Vel aliter põt intelligi. ſ. a principio. i. a prima parte orbis. Vnde ſecundũ aliã tranſlationẽ. Plantauit Deus Paradiſum in eden ad Orientẽ. Eden ſiquidẽ Hebraicè interpretatur delitiæ. Eſt ergo idẽ Paradiſus voluptatis & Paradiſus in eden. i. delitijs. Et ꝙ dicitur in principio idẽ eſt quod ad orientẽ, dicit alia tranſlatio. Eſt n. Paradiſus ille locus amœniſſimus, longo maris ac terrę tractu a noſtra habitabili ſecretus, adeo quidem editus. i. in abdito vel ſublimi loco poſitus, vt vſque ad lunarẽ attingat globum. Vnde & illuc aquæ diluuij non peruenerunt. Fons aũt & fluuius, vt ait ſcriptura. egrediebatur ad irrigandũ Paradiſum. i. Paradiſi ligna. vbi fons intelligi poteſt, vel abyſſus. i. matrix omniũ aquarũ, vel per ſilepſim fontes. Irrigare aũt poſitum eſt pro miniſtrare humorem. Dicitur. n. terra circumiacens humectari a fluminibus per tractiones ſtadijs quatuordecim, aut ẽt ſexdecim. Hic aũt fõs diuiditur in quatuor flumina, de quibus videlicet dictũ eſt ſupra. Hugo de ſacra. li. 1. O quantæ amœnitatis locus ille fuit, in quo natura hominis adhuc a corruptione aliena foueri ac nutriri debuit. Aug. de Ciu. Dei li. 14. Nonnulli totum ipſum Paradiſum ad intelligibilia referunt, & arbores illas fructiferas in virtutes vitæ moreſque conuertunt, quaſi videlicet illa corporalia penitus non fuerint; ſed intelligibilium cauſa ſignandorum eo modo

dicta

dicta vel ſcripta ſint. Quaſi vero propter hoc non potuerat eſſe Paradiſus corporalis: quia poteſt etiam intelligi ſpiritualis, & ideo non fuerint duæ mulieres duorum Abrahæ filiorum matres Agar & Sara: quia duo teſtamenta dicit Apoſtolus in eis figurata. Aut ideo de nulla petra fluxerit aqua Moyſe percutiente, quia poteſt ibi etiam Chriſtus intelligi figurate, dicente Apoſtolo. Petra autem erat Chriſtus. Nemo itaque prohibet intelligi Paradiſum vitam bonorum. Cuius quatuor flumina ſunt quatuor virtutes. Ligna vero diſciplinæ vtiles, fructus lignorum mores piorum. Hæc & alia de Paradiſo ſpiritualiter commode dicantur, dum tamen & illius hiſtoriæ veritas fideliſſima rerum geſtarum narratione commendata credatur.

De lignis euſdem. C. V.

COmeſtor. Produxit ergo Deus in Paradiſo diuerſa ligna de humo, quibus delectaretur homo videndo, & ſuſtentaretur edendo. Produxit quidem. i. procul in altum duxit, vel pro homine eduxit. In medio quorum tanquam digniora poſuit lignum vitæ, & lignum ſcientiæ boni & mali. Dictum eſt autem lignum vitæ ab effectu quem habuit naturaliter, vt Comeſtum ſæpius hominem perpetua ſoliditate firmaret, ita vt nulla infirmitate vel anxietate vel ſenio in deterius vel in occaſum laberetur. Lignum vero ſcientiæ boni & mali dictum eſt ex eo quod ſecutum eſt eius Comeſtionem, prius. n. homo neſciebat quid eſſet malum: quia nondum expertus erat. Bonum dicimus ſanitatem & firmitatem, malum vero ægritudinem & imbecillitatem, quam nondum ſenſerat. Cognouerat quidem ea per ſcientiam: quia ex vno contrariorum cognoſcitur reliquum, ſed non per experientiam, vt medicus dum ſanus eſt nouit morbos, ſed cum ægrotat magis cognoſcit: quia nouit & ſentit. ſicut de puero delicate nutrito dicitur: quia neſcit quid ſit malum, immo nondum nouit quanti ſit bonum. Vel malum dicitur inobedientia, bonum obedientia: quia poſt Comeſtionem nouit quantum erat bonum obedientiæ & quantum malum inobedientiæ. Aug. ſuper Gen. li. 8. Erat quidem lignum vitæ, quemadmodum petra Chriſtus, nec ſine myſterio rerum ſpiritualium, hominem in Paradiſo viuere voluit Deus. In cæteris n. lignis erat ei alimentum, in iſto ſacramentum ſignificans ſapientiam, de qua ſcriptum eſt, quod lignum vitæ eſt amplectentibus eam. Sic & Chriſtus eſt lapis a Iacob vnctus, & lapis ab ædificantibus reprobatus, in caput Anguli factus. Sed illud etiam in rebus geſtis eſt factum, hoc autem in figura tantummodo prædictum. Sic ergo ſapientia lignum vitæ eſt in Paradiſo ſpirituali, & creatum eſt quod illam ſignificaret lignum vitæ in Paradiſo corporali. Lignum autem ſcientiæ boni & mali tale nomen accepit, vt eo ſecundum prohibitionem non tacto caueretur, quod eo contra prohibitionem tacto ſentiretur. Non. n. quia inde comederunt contra præceptum Dei, ideo lignum illud factum eſt ſcientiæ boni & mali. Sed etiam ſi nihil inde contra præceptum vſurparent, id recte vocaretur: quod ibi eis accideret, ſi vſurpaſſent. Nam & ſi vocaretur arbor ſatietatis, eo quod inde ſatiari poſſent homines, vtique ſi etiam nemo accederet, non ideo nomen illud incongruum eſſet, quandoquidem cum accederent & ſatiarentur, tunc probarent, quod id arbor illa recte vocaretur. Hoc ergo in quo ligno accidere potuit, ex ipſa re nomen accepit. Malum quippe niſi experimento non ſentiremus: quia nullum eſſet, ſi non fecissemus. Non. n. aliqua eſt natura mali, ſed hoc nomen accepit amiſſio boni, homo nempe cum ſit bonum mutabile, melius bonum fit, cum immutabili bono adhæſerit, amando & ſeruiendo ei rationabili & propria voluntate. Ideo ſiquidem & hoc magni boni natura eſt: quia & hoc accepit: vt adhærere ſummi boni naturæ poſſet. Quod ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc eſt ei malum. Propter quod etiam per iuſtitiam Dei patitur cruciatum. Quid enim tam iniquum eſt, vt bene ſit deſertori boni? Nullo modo id poteſt fieri, ſed aliquando boni ſuperioris amiſſi non ſentitur malum, cum habetur quod amatur inferius bonum. At vero diuina iuſtitia eſt, vt qui voluntate amiſit quod amare debuit, amittat cum dolore, quod amauit, dum vbique laudetur creator naturarum. Adhoc enim bonum eſt, quod dolet bonum amiſſum. Nam niſi bonum aliquod remanſiſſet in natura, nullius boni amiſſi dolor eſſet in pœna. Cui vero placet bonum ſine mali experimento. ſ. vt antequam amiſſionem boni ſentiat, eligat tenere ne amittat, ſuper omnes homines prædicandus eſt. Sed hoc niſi cuiuſdam laudis ſingularis eſſet, non illo puero tribueretur, de quo ſcriptum eſt. Priuſquam ſciat bonum & malum, malitiam contemnet, vt eligat bonum. Hæc etenim duo ſciuntur aliter per prudentiam boni, aliter per experientiam mali.

Epilogus de formatione hominis. Cap. VI.

IDem in li. 6. Aliter quoque facti ſunt Adam & Eua ſexto die, quando dixit Deus. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Et aliter poſt dierum connexionem quando de limo terræ formauit hominem. Tunc quidem ſecundum potentiam per verbum Dei tanquam mundo ſeminaliter inditam, quando ſimul omnia creauit, a quibus in die ſeptimo requieuit, ex quibus omnia ſuis quæque temporibus iam per ſeculorum ſierent ordinem. Poſtea vero ſecundum operationem præbendam temporibus, quæ vſque nunc operatur. Et oportebat iam ſuo tempore fieri Adam de limo terræ, Mulierem autem ex eius latere. Nemo itaque putat in illo primo Dei opere ita fuiſſe hominem vt aliquam vitam duceret, vt Dei locutionem ad ſe directam cum dixit. Ecce dedi vobis omnem herbam &c. diſcerneret, crederet, & intelligeret. At inquis, quomodo loquebatur eis qui nondum audiebant, quia nec erant qui verba perciperent & reſpondere poſſint, ſic Deum allocutum eos fuiſſe quo Chriſtus nondum natos. non tantum nos ſed omnes etiam qui futuri ſunt poſt nos. Omnibus quippe dicebat quos ſuos eſſe futuros prouidebat. Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Verum, vt dictum eſt ſupra, in naturarum inſtitutione ſermo Dei non quaſi humanis auribus inſtrepebat, ſed rebus factis rerum faciendarum cauſas inſerebat, & omnipotenti potentia futura faciebat. hominemque ſuo tempore mandum in temporum velut radice vel ſemine cundebat. In illo itaque primo Dei opere creatus eſt homo, qui futurus eſſet ratio arcana hominis, non actio creati, & hoc quidem cum ſimul crearentur omnia. Creatus eſt autem in tempore viſibiliter in corpore, inuiſibiliter in anima. Si autem & hominem & beſtias de terra formauit Deus, quid habet homo in hac re beſtiis excellentius? niſi quod ad imaginem Dei eſt creatus, non tamen hoc ſecundum corpus, ſed ſecundum intellectum mentis. In ipſo tamen etiam corpore quandam proprietatem habet, quæ hoc ipſum indicet, videlicet quod erecta ſtatura factus eſt. Sicut ſuperius oſtenſum eſt. Sed quomodo fecit eum Deus ex limo terræ? vtrum videlicet repente in perfecta. ſ. virili aut iuuenili ætate, an ſicut vſque nunc in vteris matrum conſueuit formare? Non enim hoc alius facit quam ille qui dixit: Priuſquam te formarem in vtero noui te, vt. ſ. illud tantummodo proprium habuerit Adam, quod non ex parentibus eſt natus, ſed ex terra factus, eo tamen modo, vt in ipſo perficiendo, ac per ætates augendo hi temporum numeri complerentur, quos humano generi attributos videmus. Ab potius hoc non eſt requirendum, verum libet enim horum ſcriptum, hoc fecit quod omnipotentem & ſapientem Deum poſſe & facere decuit. Ita vero certas temporum leges generibus, & qualitatibus rerum in manifeſtum ex abdito producendis attribuit, vt eius poteſtas ſuper omnia ſit. Itaque ſi omnium cauſæ futurorum inſitæ ſunt mundo cum Deus omnia ſimul creauit. non aliter Adam factus eſt, cum de limo formatus eſt, ſicut credibilius eſt, iam perfectæ virilitatis, quam erat in illis cauſis vbi Deus hominem in ſex dierum operibus fecit. tam. n. non facit Deus contra cauſam quam vtique volens præſtituit quam contra voluntatem ſuam non facit. Si vero non omnes cauſas in creatura primitus condita præfixit, ſed aliquas in ſua ſeruauit voluntate; non ſunt quidem illæ quas in ſua voluntate ſeruauit pendentes ex illarum quas creauit neceſſitate. non ſunt enim contrariæ, quas conſtituit in voluntate ſua quia voluntas Dei non poteſt ſibi eſſe contraria. Illas ergo ſic condidit, vt ex eis illud eſſe cuius cauſæ ſunt, poſſit, ſed non neceſſe ſit. Iſtas vero ſic abſcondit, vt ex eis eſſe neceſſe ſit hoc quoque quod ex ipſa fecit, vt eſſe poſſit. Hugo de ſacra. li. 1. Non autem vt quidam putant, hominis conditio ſic ad reſtaurationem Angelorum prouiſa eſt, quaſi factus homo non fuiſſet, ſi Angelus non cecidiſſet. Sed ob hoc ad reſtaurandum & ſupplendum lapſorum Angelorum numerum factus eſt homo, vt dicitur: quia cum homo poſtmodum creatus, iſtuc vnde illi ceciderant, ducitur, illius ſocietatis numerus, qui diminutus in cadentibus fuerat, per hominem reparatur &c.

De tranſlatione ipſius in Paradiſo. Cap. VII.

PEtrus comeſtor. Tulit ergo Deus hominem de loco ſuæ formationis in Paradiſum, vt operaretur ibi, non tamen laborando, velut ex neceſſitate, ſed delectando, ac recreando ſeipſum. Aug. vbi ſupra lib. 8. Quid. n. vt alias iam ſuperius dictum eſt, maius, & mirabilius ſpectaculum eſt? Aut vbi magis cum natura rerum humana ratio quodammodo loqui poteſt? quam cum ſeminibus poſitis, plantatis ſurculis, tranſlatis arbuſtulis, inſitis malleolis, tanquam interrogetur quæque vis radicis, & germinis quid poſſit, quidve non poſſit, vnde poſſit, vnde non poſſit, quid in ea valeat numerorum inuiſibilis interiorque potentia, quid extrinſecus adhibita diligentia, & in ipſa conſideratione perſpicere, quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus, quia & illud operis quod accedit extrinſecus, per illum accedit. quem nihilominus creauit, & quem regit. & ordinat inuiſibiliter Deus. Itaque nullatenus eſt credibile, quod Deus hominem ante peccatum damnauerit ad laborem. Siquidem, & nunc videmus, cum tanta voluptate animi quoſdam agricolari. Quicquid autem nunc agricultura delectatum habeat, tunc vtique longe amplius erat, cum nihil aduerſi, vel e terra, vel e cælo accidebat. Non. n. erat laboris afflictio, ſed voluntatis exhilaratio, cum ea quæ creauerat Deus, humani operis adiutorio lætius prouenirent, ac feracius. vnde creator ipſe laudaretur vberius, qui animæ videlicet in animali corpore conſtitutæ, facultatem operandi dediſſet, quantum animo volenti ſatis eſſet, non quantum inuitum corporis indigentia cogeret. Quid ſibi abhorret aliàs oberrat a verbo, ſi credamus hominem in Paradiſo conſtitutum, vt operaretur agriculturam non laboriſe

bore ſeruili, ſed honeſta voluntate animi. Quid.n. innocentius hoc opere ſic vacantib. & quid plenius magna conſideratione prudentibus? nec ſolũ, vt operaretur, ibi poſitus eſt, verũ & ut cuſtodiret. Quid eũdem vtique Paradiſum ſibiipſi ne aliud admitteret, cur inde mereretur expelli. Ob hoc.n. præceptum datur, vt ſic, per quod ſibi Paradiſum cuſtodiat.i. quo conſeruato non inde proijciatur. Eſt & alius in his verbis ſenſus, videlicet vt ipſum hoiem operaretur, & cuſtodiret Deus, ſicut.n. operatur homo terram, vt eam cultam, & fructuoſam faciat, ſic Deus hoiem multomagis quem ipſe creauit, operatur, vt iuſtus ſit, ſi homo per ſuperbiã non abſcedat. Ipſum ergo in Paradiſo collocauit operandum, & cuſtodiendum. Operandũ vt iuſtus eſſet, Cuſtodiendum vt tutus eſſet. Ipſa vtiq; dominatione Dei, quę nobis vtilis eſt, non illi. Ipſe quippe noſtra non indiget ſeruitute, nos aũt indigemus illius dominatione, videlicet vt operetur, & cuſtodiat nos. Ideoque ſolus verus eſt dñs, quia non illi ad ſuã, ſed ad noſtram vtilitatem, & ſalutem ſeruimus. Nam ſi nobis indigeret, eo ipſo non verus dñs eſſet, cum per nos eius adiuuaretur neceſſitas, ſub qua & ipſe ſeruiret: nec dico nos ad vtilitatem noſtrã illi ſeruire, tanquam aliquid aliud ab illo expectemus quam ipſum qui eſt ſumma vtilitas, & noſtra ſalus. Sic.n. gratis diligim⁹, ſm illud. Mihi adhęrere Deo bonum eſt. Totaq; hoīs actio, bona eſt ad ipſum conuerti, & ab eo iuſtum, pium, ſapientem, beatũq; ſemper fieri, a quo factus eſt. non ergo ſic ad Deum ſe conuertere debet, vt cum ab eo factus fuerit iuſtus, abſcedat, ſe ita vt ab illo ſemper fiat, eo quippe ipſo cum ab illo non diſcedit, operantis & cuſtodientis Dei præſentia iuſtificat, & illuminat, & beatificatur, dum ille obedienti ſubiectoq; dominatur. Sicut.n. aer qui præſente lumine ſit lucidus, non eſt factus, quia ſi factus eſſet nõ iam fieret aut etiam abſente lumine lucidus eſſet. ſic homo præſente ſibi Deo illuminatur, abſente autem continuo tenebratur; a quo nõ locorum interuallis, ſed voluntatis auerſione diſceditur: ille itaq; operetur hominem bonum atq; cuſtodiat, quem incommutabiliter bonum eſſe conſtat. Semper ab illo debemus fieri, ſẽperque perfici. Ipſius enim figmentum ſumus, non tantum vt homines ſimus, ſed etiam vt boni ſimus.

De Adiutorio hominis facienda. C. VIII.

IDem in libro octauo. Dixit quoq; Deus, Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Vtrum aũt temporaliter vocibus & ſyllabis hoc dixerit Deus, an ipſa ratio commemorata eſt, quę in verbo Dei principaliter erat, ut ſic fœmina fieret. Quam rationem ſuſcipiebat nunc ſcriptura cum diceret. Dixit Deus, fiat. An forte in mente hominis hoc dixit Deus ſecundum q dicit Pſalmiſta. Audiam quid loquatur in me dominus Deus, an aliqua de hac re ipſi homini in ipſo homine per Angelum facta eſt reuelatio, ſecundum illud, Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me, an per corporalem creaturam vox ipſa ſonuerat, ſicut de nube, Hic eſt filius meus dilectus, Ad liquidũ cõprehendere non poſſumus. Veruntamen certiſſime teneamus, & hoc Deum dixiſſe, & ſi corporali voce vel temporaliter expreſſa ſimilitudine, non eum per ſubſtantiam quæ ipſe eſt, ſed per aliquam ſubditam imperio ſuo creaturam hoc dixiſſe certiſſimum eſt eis, qui ſubſtantiam Trinitatis incõmutabilem, æternam, nec per locum, nec per tps moueri, vel fideliter credunt, vel excellẽter intelligunt. Non igitur mõ quæramus, qũo Deus illud dixerit. ſed potentia intelligimus quid dixerit. Adiutorium quippe homini ſecundum ipſum faciendum æterna veritas habet, per quam creata vel cauſata ſunt omnia, & in illa hoc audit, qui põt in ea cognoſcere quid, quare creatũ ſit. Si aũt quæratur, ad quã rem fieri oportuerit adiutoriũ hoc, nihil aliud probabiliter occurrit, quàm pp filios procreandos, ſicut adiutoriũ ſemini terra eſt, vt ex vtroque virgultum naſcatur. Quãquã.n. iam emiſſi de Paradiſo cõuenisse & genuiſſe narrentur, tñ nõ video quid prohibuerit honorabiles nuptias eis fuiſſe, & thorũ immaculatũ, hoc Deo præſtante fideliter & iuſte viuentibus, vt ſine aliquo ardore libidinis, ſine labore & dolore pariẽdi, fętus ex eorũ ſemine gigneretur, ſed vt illis qui genuiſſent in aliquo formę ſtatu manentib. & ex ligno vitę corporalem vigorem ſumentib. & illi qui gignerẽtur ad eundem ſtatũ perducerentur, donec certo numero impleto, ſi oẽs iuſte viuerent, tunc fieret illa cõmutatio, vt ſine aliqua morte aialia corpora conuerſa in aliã qualitatẽ, eo q ad omnẽ nutũ regenti ſe ſpiritui deſeruirẽt, & ſolo ſpiritu viuificãte, ſine vllis alimentorũ corporalib. ſuſtentaculis viuerẽt, ſpiritualia vocarentur. Potuit hoc fieri, ſi non præcepti tranſgreſſio mortis ſuppliciũ mereret. Aut ſi parentes filijs ſuis cedere ex hac vita oportebat, vt ita humanũ genus per deceſſiones & ſucceſſiones certa numeroſitate cõplecteretur. Poterant ẽt parentes genitis filijs perfecto officij humani iuſtitia ad meliora transferri, non per mortẽ, ſed per aliquã cõmutationẽ ad illã ſũmã, quã receptis corporib. erũt ſicut Angeli Dei. Aut ſi illam dari non oportet, niſi in fine ſęculi oib. ſimul, per aliquã inferiorem, quæ tñ haberet meliorem ſtatũ, quam vel hoc corpus habet, vel ẽt illa quæ primo facta ſunt. Nã ſi Enoch, & Helyas in Adã mortui ſunt, mortiſq; propaginem in carne geſtantes, qđ debitũ, vt ſoluant, creduntur. & reuerſuri ad hanc vitam, & tandiu dilatũ eſt, morituri nũc tñ in alia vita ſunt, vbi antequã animale corpus tpe reſurrectionis in ſpirituale mutetur, nec morbo, nec ſenectute deficiunt, quãto iuſtius, & probabilius primis illis hominibus pręſtaretur ſine aliquo ſuo parentumve peccato viuentibus, vt in meliorẽ aliquem ſtatum filijs genitis cederent. vnde ſęculo finito, cũ omni poteſtate ſanctorũ in angelicã formam non per carnis mortẽ, ſed per Dei virtutem multo fœlicius mutarentur. Non itaque video ad quod adiutorium mulier facta ſit viro, ſi gignendi cauſa ſubtrahatur.

De adductione animantium ad eum. Cap. IX.

PEtrus comeſtor. Quia vero naturaliter ex ſimilibus naſcũtur ſimilia, ne videretur Adã mulieris formatio ſuperflua, dum ſibi putaret in animãtib. aliquid eſſe ſimile, pp hoc adduxit Deus ad Adã cuncta animantia, in quib. ẽt per Synecdochen intelligẽda ſunt, & aeris, & aquæ animantia. Vel poteſt dici, q vniuerſa ſunt animantia terræ, quia ẽt illa quæ de aquis ſunt aliquid terrę habent in ſe. Vel potius piſces poſtmodũ cogniti ab hominibus ſunt, & inde nominati. qđ ex hoc patet, qm̃ æquiuocantur terris animantib. quia ſimiles his deprehenſi ſunt. Adduxit aũt ea dñs pro cauſis duabus, videlicet vt imponeret eis homo nomina, in quo ſcirent eũ præeſſe ſibi, & vt ſciret Adam nullũ ex his ſibi eſſe ſimile. Impoſuit ergo Adam eis nomina, loquẽs videlicet Hebræa lingua, quæ fuit ab initio ſola. Quod inde perpẽditur, qm̃ vſq; ad diuiſionẽ linguarũ Hebræa ſunt nomina, quæ in ſacra ſcriptura legũtur. Fecit aũt Deus, vt oĩa ſimul venirent animantia, eo nimirum quo ſimul creauit omnia, vel forte per Angelos. Aug. ſuper Gen. li. 9. Qũo.n. hæc adduxerit Deus ad Adam, ne carnaliter ſapiamus, adiuuare nos debet, qđ de hꝰ partito opere diuinæ prouidentiæ in libro ſuperiori tractauimus. Omnis.n. anima, ſiue rationalis, ſiue irrationalis mouetur viſis: ſed anima rationalis voluntatis arbitrio, vel eis conſentit, vel non conſentit. Irrationalis aũt non habet hoc iudicium, pro ſuo tñ genere, atq; natura viſo aliquo tacta propellitur. Nec in poteſtate vllius animæ eſt, quæ illi viſa veniant, ſiue in ſenſu corporis, ſiue in ipſum ſpiritũ interius, in quibus appetitus moueatur cuiuſlibet animãtis. Ac ſic cũ ea viſa per Angelorum miniſterium deſuper miniſtrãtur, peruenit viſio Dei non ſolũ ad hoīes, & aues, & pecora, ſed ẽt ad ea quæ in aquis latent. ſicut ad cetum qui glutiuit Ionam, nec ſolum ad illa maiora, ſed ẽt ad vermiculum. Nam & hunc legimus diuinitus iuſſum, vt radicem cucurbitę roderet, ſub cuius vmbraculo Propheta requieuerat. Angeli nempe ſancti Dei iuſſione, in ipſa eius quam iugiter intuentur incommutabili veritate perfecta, per tempus ſe mouẽtes, ac per locum, & tempus corpora ſibi ſubdita agilitate mirabili, & viſa quibus mouentur, & appetitum indigentiæ carnalis omni animæ viuæ valent efficere, & vt neſciens adducatur, quo eam opus eſt venire.

De formatione mulieris ex coſta viri. Cap. X.

PEtrus comeſtor. Porro non inuenio in animãtib. ſibi ſimili immiſit dñs ſoporẽ in Adam.i. nõ ſomnũ, ſed extaſim. tulitque vnam de coſtis eius, carnem.ſ. & os, & ędificauit eã in mulierem, Angelorũ miniſterio.ſ. de carne carnẽ, de oſſe oſſa faciens. Actor. Repleuit aũt carnem pro ea coſta.i. replendo poſuit carnẽ pro coſta. Quoddam.n. carnis ſupplementum creauit in loco illius coſtæ, quę detracta eſt de viri corpore. Vnde apertius habet tranſlatio alia, videlicet poſuit carnem pro ea. Qui autem dicitur, ædificauit, improprie iuxta literam ponitur verbum, ac per hoc intelligi datur myſteriũ. Quia.ſ. eccleſia ſponſa Chriſti, de latere eius formata dicitur, & domus Dei. Aug. vbi ſupra. Corporatio quidem Adæ, & coſtæ detractio illius a compage corporis abſque vllo dolore, fortaſſe dicantur per Angelos fieri potuiſſe. formare aũt, vel ædificare coſtam, vt mulier eſſet, non niſi Deus potuit, a quo natura omnis exiſtit. Quale itaque miniſteriũ Angeli exhibuerint Deo in illa mulieris formatione quis audeat affirmare? Certiſſimè tñ dixerim ſupplementum illud carnis in coſtæ locum ipſiuſq; fœminæ corpus, & animam, & formationem membrorũ oĩa viſcera, omneſq; ſenſus, & quicquid erat quo illa & creatura, & homo, & fœmina erat non factum, niſi opere illo Dei, qđ non per Angelos, ſed per ſeipſum, non operatus eſt, ac dimiſit, ſed ita cõtinue operatur, vt nec vllaũ rerũ, nec ipſorum Angelorũ natura ſubſiſtat, ſi nõ operetur. Verũ in rebus creationis huius, ſimilitudinẽ qua mulier de viri latere facta eſt quęrimus, nec inuenimus, non niſi quia quemadmodum quidẽ hoīes operentur in hac terra cognouimus, Quemadmodũ aũt in hoc mundo Angeli quodãmodo agricolentur, nõ vtiq; nouimus: licèt.n. tam nullam naturam, q̃ nec ſeipſos valeant creare, Deo tñ obedientes, eiuſdem iuſſionem exequentes agricolandi, vel medendi more, poſſunt naturalibus motibus, de rebus ſubiectis tanquam materiã miniſtrare, vt ſecũdum illas principales in verbo

non creatas, vel ſecundũ illas in primis ſex dierũ operibus cauſaliter creatas rõnes, aliquid creatur in tẽpore, Vt aũt dictum eſt ſuperius, ſicut myſterium gratiæ, quo peccatores ſaluantur, abſconditũ fuit ſecundũ Apoſtolũ in Deo non in mundo. Sic & omniũ quæ ad hanc gratiam ſignandam, non naturali motu rerũ, ſed mirabiliter facta ſunt, cauſæ fuerunt abſconditæ in Deo, quorum ſi vnũ erat q̃ ita mulier facta eſt de latere viri, & hoc dormientis, quæ per ipſum firma facta eſt tanquam eius oſſe firmata. ille aũt propter ipſam infirmus, quia in locum coſtæ non coſta ſed caro ſuppoſita eſt, non habuit hoc prima rerum conditio, qñ ſexta die dictum eſt, maſculũ & fœmina fecit eos, vt fœmina oĩno ſic fieret, ſed hoc tantũ habuit, quia & ſic fieri poſſet, ne cõtra cauſas quas voluntate inſtituit, mutabili volũtate aliquid fieret. Quid autem fieret, vt aliud omnino futurũ non eſſet, abſconditũ erat in Deo, ſicut prædictũ eſt. Et quia myſterium iſtud ita dixit Apoſtolus abſconditum, vt innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia Dei probabiliter creditur, ſicut illud ſemen, cui promiſſum diſpoſitum eſt in manu mediatoris, ſic omnia quæ ad eiuſdem ſeminis aduentũ prænunciandum vel annunciandum in rerum natura præter vſitatum naturæ curſum mirabiliter facta ſunt, eſſe facta miniſtrantibus Angelis, ita tamen vt vbiq; creator vel reparator naturarũ non eſſe credatur, niſi quia plantatore & rigatore quolibet ſolus incrementũ dat Deus, ac per hoc et illa extaſis ad hoc in Adam rectè intelligitur immiſſa, vt eius mens tanquam angelicæ curiæ particeps fieret, & intrans in Dei ſanctuarium intelligeret in nouiſſima.

De errore Philoſophorũ circa conditionem generis humani. C. XI.

IDem in lib. de ciu. Dei. c. 2. Quod aũt prius reſpondimus de mũdi origine, hoc & de prima hoĩs conditione reſponderim eis q̃ mouentur cur homo per infinita retro tẽpora creatus non ſit. Cõſiderant enim nihil eſſe diuturnũ, in quo eſt aliquid extremũ, & oĩa ſeculorum ſpacia diffinita ſi æternitati interminæ comparentur, non dico exigua exiſtimanda eſſe, ſed nulla. ac per hoc ſi nõ quinq; vel ſex, verum & quinquaginta millia, vel ſexcenta aut ſexagies aut ſexcenties millies dicerentur annorũ, aut indè per totidem replicaretur hæc ſumma, vbi iam nullum numeri nomen haberemus, ex quo Deus hominem fecit, ſimiliter quæri poſſet cur non ante fecit. Dei quippe ab hominis creatione ceſſatio retrorſus æterna ſine initio tanta eſt, vt ſi ei conferatur quantumlibet magna & ineffabilia numeroſitas temporũ, quæ tñ fine concluſa certi ſpacij terminantur, nec ſaltem tanta videri debeat, quanta ſi humoris breuiſſimã guttã vniuerſo oceano comparemus. Quia iſtorũ duorũ vnum quidem perexiguũ eſt, alterũ incomparabiliter magnũ, ſed vtrunq; finitum. Illud vero tẽporis ſpacium q̃ ab aliquo initio progreditur, & aliquo termino coercetur magnitudine quantacunq; tendatur, comparatũ ad id quod initium non habet, neſcio an pro minimo an potius pro nullo deputãdũ eſt. Hinc enim ſi a fine vel breuiſſima ſingulatim momenta detrahantur, decreſcente numero licèt tã ingenti, vt vocabulũ non inueniat, retrorſum redeũdo, tanq̃ ſi hominis dies ab illo in quo nunc viuit vſq; ad illũ in quo natus eſt detrahas, quandoq; ad initium detractio illa perducetur. Si aũt detrahantur retrorſum a ſpacio quod a nullo cœpit exordio, non dico ſingulatim minuta momẽta vel horarũ aut dierũ aut menſiũ aut annorum & quantitates, ſed tam magna ſpacia quanta illa ſumma comprehendit annorum, quæ iã dici a quibuſlibet computatoribus non poſſunt, quæ tamẽ momentorũ minutatim detractione conſumuntur & detrahũtur. Hęc tanta ſpacia non ſemel atq; iterũ vel ſæpius, ſed ſemper qd fit, quid agitur? quando nunq̃ ad initiũ, quod omnino nullum eſt peruenitur. Quapropter qd nos modo quærimus, poſt quinque millia & qd excurrit annorũ, poſſent & poſteri & requirere poſt annorũ ſexcenties millies eadem curioſitate. Potuit & ipſe primus homo eadem die qua factus eſt requirere, cur tunc & non ante factus ſit. Hanc quęſtionẽ Philoſophi mundi huius non aliter putauerunt diſſoluendã, niſi vt circuitus inducerent temporũ, quibus eadẽ ſemper fuiſſe renouata atq; repetita in rerũ natura, atq; ita deinceps fore ſine ceſſatione aſſeuerarent volumina venientiũ & prætereuntium ſeculorũ, ſiue mundo permanente iſti circuitus fierent, ſiue certis interuallis oriens & occidens mundus, eadẽ ſemper quaſi noua quæ tranſacta & futura ſunt exhiberet. A quo ludibrio proſſus immortalem animã etiã cum ſapientiã perceperit liberare non poſſunt, euntẽ ſine ceſſatione ad falſam beatitudinẽ & ad veram miſeriã redeũtẽ. Quomodo enim vera beatitudo eſt, de cuius æternitate vnquã confiditur, dum aĩa venturã miſeriã, aut imperitiſſime in veritate neſcit, aut infęliciſſime in beatitudine pertimeſcit, aut ſi ad miſerias nunq̃ reditura, ex his ad beatitudinẽ pergit. Fit ergo aliquid noui in tempore, quod finem non habet tẽporis. Cur non ergo & mundus? Cur non & homo factus in mundo, vt illi? Neſcio qui falſi circuitus a falſis ſapientibus fallacibuſq; comperti in doctrina ſana tramite recti itineris euitentur. Nam quidam per illud quod legitur in libro Salomonis, qui

vocatur Eccleſiaſtes. Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. Et quid eſt quod factũ eſt? ipſum quod fiet, & non eſt omne recens ſub ſole: qui loquitur & dicit, Ecce hoc nouum eſt, iam fuit in ſęculis quæ fuerunt ante nos, propter hos circuitus in eadẽ redeuntes & in eadẽ cuncta reuocantes, dictũ intelligi volunt, q̃ ille aut de his rebus dixit, de quibus ſuperius loquebatur, hoc eſt de generationibus alijs euntibus, alijs venientibus, de ſolis anfractibus, de torrentium lapſibus. Aut certe de omnium rerum generibus, quę oriuntur aut occidunt. Fuerunt enim homines ante nos, ſunt & nobiſcum, & erunt poſt nos. Itaq; quæq; animãtia vel arbuſta, monſtraque ipſa quæ inuſitata naſcuntur, quamuis inter ſe diuerſa ſint, & quędam eorum ſemel facta narrentur, tamen ſecũdũ id quod generaliter miracula & monſtra ſunt, vtique fuerunt & erunt, nec recens & nouum eſt, vt mõſtrum ſub ſole naſcatur, quamuis hæc verba quidam ſic intellexerunt, tanquã in prędeſtinatione Dei iam facta fuiſſe oĩa ſapiens ille voluiſſet intelligi, & ideo nihil recens fuiſſe ſub ſole. Abſit autẽ a recta fide, vt his Salomonis verbis illos circuitus ſignificatos eſſe credamus, quibus illi putant ſic eadẽ temporũ ſiue temporaliũ rerũ volumina repeti, vt verbi gratia, ſicut iſto ſęculo Plato philoſophus in vrbe Athenienſi, & in ea ſchola quæ achademia nõie dicta eſt, diſcipulos docuit, ita per innumerabilia retro ſęcula, multum quidẽ prolixis interuallis, ſed tñ certis, & idẽ Plato & eadẽ ciuitas, & eadem ſchola, & idem diſcipuli repetiti per innumerabilia deinde ſęcula repetendi ſint. Abſit inquam vt nos iſta credamus. Semel enim Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris. Reſurgẽs autẽ a mortuis, iã nõ moritur; & nos poſt reſurrectionẽ ſemper cũ illo erimus, cui modo dicimus, quod ſacer admonet pſalmus, Dñe ſeruabis nos & cuſtodies nos a generatione hac in æternũ. Quid aũt mirũ, ſi his circuitibus errantes nec aditũ nec exitũ inueniunt? quia genus humanũ atq; iſta noſtra mortalitas nec quo initio cœpta ſit ſciunt, nec quo fine claudatur; quoniam quidem altitudinem Dei penetrare non poſſunt, quia cum ipſe æternus eſt, & ſine initio, ab aliquo tamen initio exorſus eſt tempora & hominem, quẽ nunquam ante fecerat fecit in tempore, non tamen nouo & repẽtino, ſed immutabili ęternoq; conſilio. Nam pſalmiſta cum prædixiſſet Tu dñe ſeruabis nos, & cuſtodies nos a generatione hac in ęternũ. Ac deinde repercuſſiſſet eos, in quorũ ſtulta impiaq; doctrina nulla liberationis & beatitudinis animæ ſeruatur ęternitas continuo ſubiciens, & in circuitu inquit impij ambulant, tanquã ei diceretur, Quid ergo tu ſentis? Continuo reſpondit ad dominum loquens, Secundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum. Sentiant inquit homines quod putãt, & quod eis placet opinentur & diſputent ſecundum altitudinem tuam, quã nullus poteſt noſſe hominum. multiplicaſti filios hominum &c. Valde quippe altum eſt, & ſemper fuiſſe, & hominem quem nunquã ante fecerat facere voluiſſe, nec conſilium voluntatẽq; mutaſſe.

Adhuc de eodem. *Cap. XII.*

SEd interea iſtorum philoſophorũ argumenta illud acutiſſimum putatur, q̃ dicunt nulla ſcientia infinita poſſe comprehendi; ac per hoc Deum omnium rerum quas fecit finitarũ finitas apud ſe habere rationes. Bonitatem autem eius nũquam vacuam fuiſſe, ac per hoc inquiunt, neceſſe eſſe ſemper eadem repeti, eadẽmque ſemper repetenda tranſcurrere. ne ſi aliquando primum Dei opera cœpta dicuntur, priorẽ ſuam ſine initio vacationẽ tanquam inertem & deſidioſam, & ob hoc ſibi diſplicentẽ dãnaſſe quodãmodo, & ob hoc mutaſſe credatur. Si aũt ſemper quidẽ tẽporalia, ſed alia atq; alia perhibetur operatus, non ſcientia qua putant infinita non poſſe cõprehendi, ſed quaſi ad horã ſicut veniebat in mẽte fortuita quadã incõſtantia feciſſe videatur q̃ fecit. has argumẽtationes ſi non refutare poſſet ratio, fides irridere deberet. Sed in adiutorio Dei hos volubiles circulos quos opinio varia cõfingit, ratio manifeſta conſtringit. Hinc enim maxime iſti errãt, vbi in circuitu falſo ambulare, q̃ recto & vero itinere malunt q̃ mentẽ diuinã omnino immutabilẽ, cuiuſlibet infinitatis capacẽ, innumera omnia ſine cogitationis alteratione numerantẽ, de ſua humana mutabili anguſtaq; metiũtur. Et fit in illis qd ait Apoſtolus, Cõparãtes enim ſemetipſos ſibimetipſis, ſemetipſos non intelligũt. Nã quia illis quicquid noui faciendũ venit in mentẽ nouo cõſilio faciũt. Mutabiles quippe mẽtes gerũt, profecto nõ Deũ quẽ cogitare nõ poſſunt, ſed ſemetipſos pro illo cogitãtes, nõ illum, ſed ſeipſos nec illi ſed ſibi cõparant. Nobis aũt fas nõ eſt credere aliter affici Deũ, cum vacat, aliter cũ operatur, quia nec affici dicendũ eſt, tanq̃ in eius natura fiat aliquid quod ante non fuit. Patitur quippe qui afficitur, mutabileq; eſt omne quod aliquid patitur. Non itaq; in eius vacatione cogitetur ignauia, deſidia, inertia, ſicut nec in eius opere, labor, conatus, induſtria. Nouit quieſcens agere, & agens quieſcere. Põt ad opus nouum, non nouum, ſed ſempiternũ adhibere cõſiliũ. Nec pœnitẽdo, quia prius ceſſauerat, cœpit facere qd nõ fecerat, ſed ſi prius ceſſauit, & poſterius operatus eſt, qd neſcio quemadmodũ ab homine poſſit intelligi,

hoc procul dubio quod dicitur prius & poſterius, in rebus prius non exiſtentibus & poſterius exiſtentibus fuit. In illo autem non alteram præcedentem altera ſubſequens voluntatem mutauit. aut eandem voluntatem abſtulit, ſed vna eademq; ſempiterna & immutabili voluntate res quas condidit, & vt prius non eſſent egit, quamdiu non fuerunt Et vt poſterius eſſet qñ eſſe ceperunt. hoc eis qui talia videre poſſent, mirabiliter fortaſſis oſtendens quam non eis indiguerit, ſed eas gratuita bonitate condiderit. cum ſine illis ex æternitate initio carente, & non minore beatitudine permanſit. Quia vero dicunt, nec Dei ſcientia poſſe infinita comprehendi, reſtat eis, vt audeant dicere, q nec omnes numeros Deus nouerit. Numeros quippe infinitos eſſe certiſſimum eſt, quoniã in quocunque numero finem faciendum putaueris, idem ipſe quã libet multitudinem continens in ratione ac ſcientia numerorum non ſolum duplicari, ſed etiam multiplicari poteſt. Ita vero quiſque numerus terminatur proprietatibus ſuis, vt nullus eorum par eſſe cuiquam alteri poſſit, ergo & diſpares inter ſe ac diuerſi ſunt, & ſinguli quique finiti ſunt & omnes infiniti ſunt. Ita ne numeros propter infinitatem Deus non omnes ſcit, ſed vſque ad ſummam aliquam eius ſcientia peruenit, ac cæteros neſcit. Quis hoc vel dementiſſimus dixerit. Nec audebunt iſti numeros contemnere, ipſoſq; dicere non ad ſcientiã Dei pertinere, apud quos nimirum Plato Deum numeris mundum fabricantem magna commendat auctoritate. apud nos etiam Deo legitur dici. Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti. De quo dicit Propheta. Qui profert numero ſeculum. Et ſaluator in Euangelio. Capilli inquit veſtri omnes numerati ſunt. Infinitus itaque numerus, quamuis infinitorum numerorum nullus ſit numerus, non eſt tñ incomprehenſibilis ei cuius ſapientiæ vel intelligentię nõ eſt numerus, quapropter ſi quicquid ſcientia comprehenditur, ſcientis comprehenſione finitur. profecto & omnia infinitas quodã ineffabili modo Deo finita eſt, quia ſcientię ipſius incomprehenſibilis non eſt Qui ergo nos homunculi ſumus, qui eius ſcientiæ pręfigere limitem pręſumamus? dicentes, q niſi eiſdem circuitibus temporum eadem temporalia repetantur, non poteſt Deus cuncta quæ fecerat, vel pręſcire vt faciat, vel ſcire cum fecerit. Cuius itaque ſapientia ſimpliciter multiplex, & vniformiter multiformis, tam incomprehenſibili comprehenſione omnia incomprehenſibilia comprehendit, vt quęcunq; noua & diſſimilia pręcedẽtibus conſequentia ſi ſemper facere vellet, inordinata & improuiſa habere non poſſet, nec illa ex proximo tempore prouideret, ſed ęterna præſcientia contineret.

Epilogus de humani corporis & animæ coniunctione. Cap. XIII.

HVgo vbi ſupra. Deus itaq; omnipotens cuius beatitudo nec augeri poteſt omnino quia perfecta eſt. nec minui quia ęterna eſt, ſola charitate nulla neceſſitate rationalem ſpiritum creauit, & cum illius boni quod ipſe erat, & quo ipſe beatus erat participem faceret, creaturamq; rationalem quam fecerat iuſſit partim in ſua puritate perſiſtere, partim etiam corporeis indumẽtis & terrenis manſionibus copulans luteam materiam fecit ad vitæ ſenſum vegetare, vt fieret homo, quia ſi potuit Deus tam diſparẽ naturam corporis & animæ ad vnam confęderationem atq; amicitiam conuincere, nequaquam & impoſſibile futurum eſt, rationalis creaturæ humilitatem, licèt longe inferiorem, ad ſuæ glorię participationem ſublimare. Ruſum ſi eſt tanta iucunditas huius vitæ corporalis, quæ conſtat ex præſentia ſpiritus in corpore corruptibili, quanta eſt illa immortalitas ex præſentia deitatis in ſpiritum rationali. Quia ergo in parte pro exemplo vniuerſitatis humiliatus eſt rationalis ſpiritus vſq; ad conſortiũ terreni corporis, ne forte hoc ipſũ ad depreſſionẽ eius ptinere videretur. adiunxit illorũ qui in ſua puritate pmanſerãt ſublimaretur, vt qđ minus ea diſpenſatione ſui creatoris acceperat conditus, p gratiam eiuſdẽ acciperet poſtmodũ glorificãdus In aĩa quæ potior pars erat fuit imago Dei ſecũdũ rationalẽ, ſimilitudo ſecundũ dilectionẽ; imago ſecundũ cognitionẽ veritatis, ſimilitudo ſecundũ amorẽ virtutis, vel imago qa omnia ipſa ſecundum ſapiẽtiam, ſimilitudo qa vna & ſimplex ipſa ſecundum eſſentiam. Fides aũt catholica hoc potius eligit, vt credamus animã primi hominis de nihilo creatã, neq; factã a principio qñ Angeli facti ſunt ſed poſtea cũ corpus ipſũ cui infunderetur formatũ eſt ab ipſo creatore ſimul & factã & corpori ſociatã. Vtrum vero in corpore vel extra corpus creata ſit, quanto difficilius eſt ſcire, tanto minus periculoſũ eſt ignorare. Neq; vero in hoc ingeniũ hoĩs approbandũ eſtimetur, ſi q̃ difficilia ſunt pertinaciter inſiſtit, ſi ea quę ſcienda ſunt impudenter diſcernit. Aequalis enim ſtultitiæ eſt, præſumere in his quæ non poſſunt ſciri, & deficere in his quę non debent ignorari.

Cur Deus & mulierem & omnes homines ex vno Adam voluit procedere. Cap. XIIII.

AVguſt. Vbi ſupra. Non eſt autem arduum videre. multo melius fuiſſe, vt ex homine vno, quẽ primo condidit Deus, multiplicaretur humanum genus, q̃ ſi hoc inchoaſſet a pluribus. Cũ enim animantes alias ſolitaǵas, vt ſunt aquilę & lupi. alias congreges, vt ſunt columbę ac ſturni inſtitueret, vtrumq; iſti genus nõ ex ſingulis propagauit, ſed plura ſimul exiſtere iuſſit. hominem vero vnũ ac ſingularem creauit, cuius naturã quodammodo mediã inter Angelos & beſtias condidit, non vtiq; ſolũ abſq; humana ſocietate deſerendũ, ſed vt ei vehementius eiuſdẽ ſocietatis vnitas & concordię vinculũ commendaretur, dũ non tñ inter ſe naturæ ſimilitudine, verum ẽt affectu cognationis hoĩes necterentur. vnde nec fęminã viro copulãdã illi creare placuit, ſicut ipſũ, ſed ex ſeipſo, vt ex hoĩe vno totũ diffunderetur genus humanũ, nec ignorabat hoĩes peccaturos, eoſq; immanitate peccati mortales progreſſuros, vt pacatius inter ſe viuant irrationales beſtiæ ſui generis, quarum ex aquis terriſq; plurimũ pullulauit exordiũ, q̃ hoĩes, quorum genus ex vno ad commendãdam concordiam propagatum eſt. Nunquam enim leones qualia hoĩes bella geſſerunt inter ſe, neq; dracones inter ſe. Sed prævidebat etiam gratia ſua populum piorũ in adoptionẽ vocandũ, remiſſiſq; peccatis ſpiritu ſancto iuſtificatũ ſanctis Angelis in æterna pace ſociandum, cui populo huius rei conſideratio profutura eſſet, q ex hoĩe vno ad commendandũ Deus hominibus q̃ ei grata ſit ẽt in pluribus vnitas humanũ genus inſtituiſſet. Auguſtinus in libro de coniugali bono. Nam quia ſociale quoddam eſt humana natura, magnumq; & naturale bonum habet vim amicitię, & ob hoc ex vno Deus voluit oẽs hoĩes condere, vt in ſua tenerentur ſocietate, nõ ſolũ ſimilitudine generis, ſed ẽt vinculo cognationis. Hugo vbi ſupra. Creauit ergo Deus hominem primum vnũ, vt vnum eſſet generis humani principiũ. Diabolus namq; aliud Adę principiũ eſſe conceperat. & ideirco vt magis eius ſuperbia cõfunderetur, hoc homo in dono accepit, quod ille peruerſe rapere voluit, & obtinere non potuit, vt in hoc ẽt imago Dei in hoĩe appareret, qđ ſicut Deus oĩbus rebus creationis principiũ exiſtit, ita iſte omnibus hominibus principium eſſet generationis, & omnes homines dũ ſe ab vno & vnũ eſſe cognoſcerent, omnes ſe quaſi vnum amarent. Actor. Huc accedit, q mulier non eſt facta de capite vel pedibus viri, ſed de latere, vt per hoc detur intelligi, q nec dña debet eſſe nec ancilla, ſed ſocia. Ratio tamen principalis ſecundum Aug. Chriſti & eccleſiæ myſteriũ eſt, ſicut iã ſuperius pſlibatũ eſt.

De Impoſitionibus nominum Adę & Eua. Cap. XV.

CVm ergo viri coſtam ædificaſſet Deus in mulierem, ſtatuit eam ante Adam. Qui ait, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Ipſe namq; Adam in extaſi conſtitutus, ſecundũ gloſam, prophetiæ ſpiritu intellexit coſtam ſibi eã ſubductam, & inde mulierem eſſe formatam. Ideoq; memorans, q in cũctis animantibus nõ inuenerat adiutoriũ ſibi ſimile, dixit. hoc ſ. quod eſt formatum nunc ſupple mihi erit in adiutoriũ, quod eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea Sciendũque q Adã ſecundum Hebręos eſt nomen appellatiuum, & interpretatur homo. Vnde ſcriptum eſt in Geneſi de muliere ſimul & viro. 5. capitulo Vocauit Deus nomen eorum Adam in die qua creati ſunt. Hoc tamẽ nomen Adam per ſe poſitũ, appropriatur viro. qm̃ ipſe prior omnium factus eſt homo, & oẽs ex ipſo tanq̃ ex vno principio. Cyprianus in lib. de duobus montibus. Cęterũ hominem ex terra factũ oportuit nomen portare ex quatuor cardinibus orbis terræ. Legimus enim ſcriptũ, a conditore mundi factas quatuor ſtellas in cardinibus ſingulis conſtitutas. prima ſtella orientalis dicitur anatole. ſcda occidentalis dyſis. tertia aquilonaris arctos. quarta meridionalis meſſembrias. Ex his quatuor ſtellarũ noĩbus, tolle quatuor literas capitales. i. a & d & a & m, & habes nomen Adã. Petrus comeſtor. Adã quoq; nomẽ vxoris ſuę tanq̃ dñs eius impoſuit, & ait. hæc vocabitur virago. i. facta a viro, & ei ſumptũ nomẽ eius a viri nomine, ſicut materia de materia ſumpta fuerat in eius formatione. Porro ẽt in Hebręo eſt iſta denominatio, is enĩ vir dr̃, & inde iſſa, ſicut a viro virago. Hoc itaq; illi⁹ mulieris fuit proprium, nunc aũt eſt commune omnium, & virago eſt eius ſincopatũ, qđ oĩbus conuenit q̃dm ſunt in integritate. Mulieres aũt dicuntur fractę. Adam quoq; quod eſt ſimiliter nomen omnibus commune, ſonat etiam rubens vel rubea terra, quia ſecundũ Ioſephum factus eſt primus homo de terra rubea conſperſa. talis ẽſt enim, vt ait, virgo tellus. Et vere adhuc proprie virgo erat terra, quia nondũ opere hoĩm corrupta, nec ſanguine infecta. Vel rubea fuit illa terra. i. animata, quia ſedes animę in ſanguine eſt, vt ait ſcriptura. Impoſuit aũt & mulieri aliud nomen. ſ. Eua. qđ ſonat vita, eo q mater omniũ viuentium eſſet futura, quia tñ illud non hic legitur impoſuiſſe, ſed poſt maledictiones illatas ob culpam, fortaſſis hoc dixit quaſi plangens hominis miſeriã, & quaſi eiulatu puerorũ alludens. Maſculus enim recens natus eiulando clamat A, mulier E. Dixit ergo Adam Eua, quaſi diceret, oẽs dicent E vel A quotquot naſcentur ab Eua. Ex præfatis autẽ verbis Adę. ſ. hoc nunc os ex oſſibus meis. &c. Hoc aduerbium nunc iudęos in errorem traxit, vt dicant aliam mulierem prius factam, de qua dictum eſt, maſculum & fœminam creauit eos, & nunc ſecundã

de

de qua dicitur. Hoc nunc os &c. Ac ſi diceret Adã, prior mulier de limo eſt facta mecum, ſed hæc nunc de carne mea. Ioſephus etiam dicit mulierem extra paradiſum formatam, illuc cum viro tranſlatã. Ait. n. Et in hunc hortũ introduxit Deus Adam & eius vxorem, præcipiens eos plantationis habere ſolicitudinem. Denique fingunt iudæi genealogias interminabiles ex duabus vxoribus Adæ, ſed ex ipſo textu conuinci videntur, in quo agitur ſemper ſingulariter de ipſius vxore.

De prophetia Adæ. Cap. XVI.

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 9. Sicut ergo dictum eſt ſuperius, extaſis illa quam immiſit Deus in Adam, vt ſoporatus obdormiret, recte intelligitur ad hoc immiſſa, vt & ipſius mens per extaſim tanquã Angelicæ curiæ particeps fieret, & intrans in ſanctuarium Dei, vt nouiſſima intelligeret. Vnde euigilãs tanquam prophetia plenus, cũ ad ſe adductã mulierem videret, cõtinuo eructauit, quã magnũ ſacramẽtũ Apoſtolus ad Epheſ. commendauit. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago. & cætera. Quæ etiam verba ex ore Adam prolata dominus in euangelio Deum dixiſſe declarauit, quando Phariſæis cum tentantibus ait. Non legiſtis. Qui fecit ab initio maſculum & fœminam fecit eos, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Ob hoc inquã intelligatur dñs iſta Deum dixiſſe, vt hinc intelligamus propter extaſim quæ præceſſerat in Adam, hoc eum diuinitus tanquã Prophetam dicere potuiſſe. Ibi quoq; de diluuio futuro ac de iudicio per ignem cognouit, & liberis ſuis indicauit. Illa & verba de cõiunctione Chriſti & eccleſiæ protulit. Petrus comeſtor. Propter hoc inquit eſt, vel quamobrem. ſ. quia de latere viri facta eſt ei vxor, relinquet homo patrem & matrem propter vxorem ſuam, & adhærebit vxori ſiue quaſi portiũ culę ſuæ. Vel propter hanc rem, ideſt vxorem relinquet homo patrem & cætera. Hoc fit a viris quotidie, quia ceſſant cum parentibus corporaliter habitare, vel etiam ſpiritualiter, quia maior eſt viri zelus in vxorẽ, quàm amor filiorum in parentes. Nec dixit, relinquent parentes filios ſuos, quia maior eſt dilectio parentũ in filios, q̃ econuerſo. Humor. n. de trunco ad ramos aſcendit, ſed non redit, & erunt duo in carne vna. i. vnientur ambo in vno carnali opere, vel in vna pueri carne gignenda. Non. n. ex ſanguine vno, ſed ex ſanguinibus concreatur pueri caro. Vel aliter licèt ſint perſonaliter duo, erunt tñ vna caro coniugio, quia neuter habet poteſtatem ſuæ carnis, ſed ambo mutuo. Aliter quoq; prædicta verba ſic exponũtur, q relinquet homo patrem, & matrem, quantum ad copulam coniugalem. i. patri. & matri nõ coniungetur in matrimonio. Hic. n. hæ duæ perſonæ tñ excipiũtur a coniugio. In lege aũt 15. ſed plures in euangelio. Aug. de ciui. Dei lib. 15. Cum ergo humanum genus poſt primam copulam viri facti ex puluere, & mulieris ex eius latere, marium fœminarumque cõiunctione, vt gignẽdo multiplicaretur, opus haberet, nec vlli hoïes eſſent, niſi qui ex illis duobus nati fuiſſent, viri ſorores ſuas coniuges acceperunt. Quod profecto quanto eſt antiquius compellente neceſſitate, tanto poſtea factum eſt damnabilius religione prohibente. Habita eſt. n. ratio rectiſſima charitatis, vt homines quibus eſſet vtilis, ac honeſta concordia, diuerſarũ neceſſitatum vinculis iungerentur, ne vnus in vno multas haberet, ſed ſingulæ ſpargerentur in ſingulos, ac ſic ad ſocialem vitam diligentius colligandã plurimæ plurimos obtinerẽt. Quod ẽt inter impios Deorum cultores ſic obſeruari cernimus, vt ẽt ſi peruerſis legibus permittantur fraterna coniugia. melior tñ conſuetudo ipſam malit exhorrere licentiam, vt cum ſorores ducere primis humani generis tpib. licuit, ſic auerſetur, quaſi nunq̃ licere potuerit. Ad humanum. n. ſenſum, vel alliciẽdum, vel abſcendendum mos valet plurimum. qui cum in hac cauſa immoderationem concupiſcentiæ coerceat, eũ deſignari, atque corrumpi merito eſſe nepharium iudicatur. Si. n. eſt iniquũ auiditate poſſidendi tranſgredi limitem agrorum, quanto iniquius eſt libidine concumbendi ſubuertere limitem morum. Fuit aũt antiquis patribus religioſæ curæ, ne propinquitas ipſa ſe paulatim propaginũ ordinibus dirimens longius abiret, ac propinquitas eſſe deſiſteret, ipſam nondum longe poſitã rurſus vinculo matrimonij colligare, & quodãmodo fugientem reuocare. Vnde mũdo hoïbus iam pleno, non quidem ſorores, ſed tñ de genere ſuo amabãt ducere vxores. Verũ nunc honeſtius prohibita ſunt ẽt cõſobrinarũ cõiugia, nõ ſolũ pp multiplicãdas affinitates, ne hẽat vna pſona duas neceſſitudines, ſed ẽt qa neſcio quo ineſt humanę verecundię quidã naturale, atq; laudabile, vt cui debet ppinquitatis cã reuerendũ honorẽ ab eo cõtineat, quamuis generatricem tñ libidinem, de qua erubeſcere videmus etiam pudicitiã cõiugalem, &c.

Qualiter ex coniugij præparatione prohibita eſt omnis ſpecies luxuriæ. Cap. XVII.

ACtor. Sciendũ ſũt, q in prædicta verborũ ſerie ſigillatim, & gradatim phibentur oïa peccata carnis. i. luxuriæ. Fornicato ſiquidem viro, qm̃ oportebat eũ genus ſuum multiplicare, nec hoc naturaliter poterat. niſi per ſeminis effuſionem in tali loco, vbi poſſit proficere. ſ. in muliebri vaſe. Ideo dicit dñs, q ad opus hoc perpetrandũ non eſt bonum hoïem ſolũ eſſe. per qd videlicet mollities peccatũ excludit, vbi homo per ſe ſolus ſemẽ effundit. qd Apoſtolus prohibet, vbi dicit ad Corinthios. Neque molles. Itẽ quia poteſt homo proijcere ſemen in aliũ, vbi tñ nõ pficiat, quiaſnon eſt vas ad hoc naturaliter inſtitutum. Ideo ſubdit, Faciamus ei ad adiutoriũ. ſ. fœminam, nõ maſculum, quia maſculus adiuuare non poteſt maſculũ, vel fœmina fœminã ad procreatinnẽ liberorũ. Per hoc excluditur abuſus vtriuſq; ſexus. De quo dicit Apoſtolus: Maſculi relicto naturali vſu fœminæ exarſerunt &c. Propter hoc dicit ſcriptura: Maſculũ, & fœminã creauit eos, nõ maſculũ & maſculum. Vbi ẽt nõ dicit eum, ſed eos, ne factos putaremos Androgenos, quaſi. n. Androgeni ſunt Sodomitę, qui vicem exhibent ſexus vtriuſq;. Porro quia natura procreat ex ſimilibus ſimilia, pp hoc vt procrearet homo filios ſibi ſimiles oportuit eũ habere adiutorium ſimile ſibi. Ac per hoc excluditur coitus cũ brutis. De quo dicitur in Leuitico: Cũ omni pecore non coibis. Ceterũ in cõiunctione viri ac fœminæ oportuit excipi propinquos carnis, ſupradicta. ſ. ratione, vt vir, vel mulier quælibet coniugem quærens extra conſanguinitatẽ ſuam plures ſibi neceſſitudines, & affinitates cũ pluribus acquireret, ac p hoc ẽt plures ſibi amicitias copularet. In principio tñ pp hominum paucitatem oportuit tm̃ excludere duas perſonas. ſ. patrẽ, & matrem: quod fit vbi dicitur: Relinquet homo patrem & matrẽ &c. Sicque prohibetur inceſtus. Alia vero cauſa huius excluſionis, q̃ tangitur ab Auguſtino ſ. honeſtas naturæ, qua refugit homo ad cõſanguineam ſuã præcipuè matrem, & ſororem accedere, forte non haberet locum, niſi eſſet peccatum, quia nulla eſt turpitudo in illo opere. Quia vero matrimonium inſtitutũ eſt ad præfigurationẽ coniunctionis Chriſti & eccleſiæ, vbi vna inſeparabiliter cõiungitur vni. hoc ẽt in ipſo ſacramento oportuit obſeruari, quia rei ſignatæ debet aſſimilari. ideo præcipitur, vt vnus vnã habeat, cũ dicitur: Et adhærebit vxori ſuæ &c. Alia quoq; cõcurrerit cauſa. ſ. vt adhiberetur modus delectationis carnis, q̃ poſt peccatũ fuerat futura, ad luxuriam prona. ne deflueret homo per vxores diuerſas. Sicq; prohibentur peccata duo. ſ. adulterium, & fornicatio, ſed qm̃ adulterium eſt grauius, intelligitur prohiberi prius, cum dicitur. Et adhærebit vxori ſuæ, quaſi nõ alienæ. Deinde vero fornicatio cũ ſubiungitur. Erunt duo in carne vna, quaſi non tres, aut plures, hic. n. homo carnem ſuã diuidere prohibetur, dũ ſecundũ Apoſtolum. Qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur, & qui fornicatur, in corpus ſuum peccat. Notandus eſt ẽt ordo, quia gradatim prohiberi videtur primo grauiora, deinde minus grauia. Omnium. n. peccatorũ carnis quodãmodo grauiſſimũ mollicies eſſe videtur, quia mollis ſemetipſo abutitur. Et ſecundum Apoſtolũ contumelijs afficit in ſemetipſo corpus ſuum. Deinde vero maris, ac fœminæ abuſus, quia ibi homo proximo ſuo abutitur, humanãq; naturã in eo deturpat, ac dehoneſtat. Poſtea vero coitus cum brutis, qa ẽt ibi homo naturã a Deo bene inſtitutã corrũpit. Talis n. eſt inſtitutio Dei, vt carnaliter nõ accedat, niſi ad ſimile ſibi. In ceteris vero patet ordinis ratio.

De ſtatu primorum parentum ante peccatum. Cap. XVIII.

COmeſtor. Erat aũt vterq; nudus. ſ. Adam, & vxor eius, & nõ erubeſcebant. Nihil. n. putabãt velandũ, quia nihil ſenſerãt refrenandũ. Sic & nos non erubeſcimus, ſi quis videat caput noſtrũ, & pedes aũt manus, quia mẽbra pudenda quippe facit inordinatus eorum appetitus. Hinc & pueri ſi videantur eorum pudenda, nõ erubeſcunt, quia beneficio ætatis motũ erubeſcibilem nondũ ſenſerunt, qui pp hoc eſt pudendus, quia eſt inordinatus. Porro ideo inordinatus, quia non ſine peccato fit oiũ raro ſpa prolis excuſatus. Nec tñ et cũ a peccato excuſari poteſt, rubore carere valet. vnde nec ſanctus Zacharias videri vellet, cũ ſanctã Eliſabeth ad gignendum præcurſorẽ dñi ſanctum cognoſceret. Aug. de ciui. Dei lib. 14. Quid ante timere, vel dolere poterant primi parentes, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valitudo, nec aberat quicq̃, quod bona voluntas adipiſceretur, nec inerat qd carnem animumve hoïs fęliciter viuentis offenderet. Amor erat imperturbatus in Deum, atque inter ſe coniugum fida, & ſincera ſocietate viuẽtium, & ex hoc amore grande gaudiũ, non deſiſtente, quod amabatur ad fruẽdum. Erat deuitatio tranquilla peccati, qua manẽte nullum oĩno aliũ aliunde quod contriſtaret irruebat. An forte lignũ prohibitum ad veſcendũ cupiebant cõtingere, ſed mori metuebant, & ſic iam eos cupiditas metuſq; ẽt ibi perturbabat? abſit vt hoc exiſtimemus fuiſſe peccatum, vbi nullũ omnino erat peccatũ. Neque. n. nullum peccatũ eſt, ea quæ Deus prohibet concupiſcere, atq; ab his abſtinere timore pœnæ, nõ amore iuſtitiæ, q̃ ergo fęlices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum lędebantur incommodis, tam fęlix eſſet vniuerſa ſocietas humana,

mana, ſi nec illi malum quod etiam in poſteros traijceret, nec quiſquam ex eorum ſtirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet. Itaque viuebat homo ſecundum Deum in Paradiſo corporali, & in Paradiſo ſpirituali, neque enim erat propter corporis bona Paradiſus corporalis, & propter bona mentis non erat ſpiritualis. Aut vero erat Paradiſus ſpiritualis quo per interiores ſenſus homo frueretur, & non erat corporalis, quo per exteriores homo frueretur. erat plane vtrumque propter vtrumque. Bernardus in ſermone de aduentu. Videtur in quatuor virtutibus amictum hominem, primum ab exordio ſuæ creationis, in quibus conſiſtit integritas ſalutis. Nam quid ei deerat quem miſericordia præueniens, & ſubſequens, protegebat, & cuſtodiebat, veritas docebat, iuſtitia regebat, pax fouebat? At vero deſcendens a Hieruſalem in Hiericho, & a latronibus ſpoliatus, non poterat ablata ſibi ſalutis veſtimenta recipere, niſi amitteret ſua Chriſtus, ſicut videlicet dicetur in ſeruus.

De multiplici eorum cognitione. *Cap. XIX.*

HVgo vbi ſupra. Triplici autē cognitione primum hoīem eruditum conſtat. cognitione ſ. creatoris ſui, vt cognoſceret a quo factus erat. Cognitione ſui, vt cognoſceret, q factus erat, & quid ſibi faciendū erat. Deinde cognitione quoque illius quod ſecum factum erat, & quid ſibi de illo, & in illo faciendum erat. Rerum.n. viſibilium oīum, quæ cū hoīe, & pp hoīem facta ſunt, perfectā cognitionē hominem accepiſſe nulli dubium eſſe decet, quantū videlicet ad animæ eruditionem, ſiue ad corporalis vſus neceſſitatem pertinere videbatur, quæ.n. pp illum creata erant, ab illo regenda, & diſponenda erant. Et iccirco horū omnium Deus illi & ſcientiam tribuit, & prudentiam reliquit. Qui ſi pro vita tēporali conſeruanda tam magnam ſciētiam accepit, p.o vita æterna adipiſcenda, excellentiorem, & abundantiorem in cœleſtibus cognitionē habere debuit. Cognouit ergo creatorem ſuum, non ea cognitione qua Deus modo a credentibus ab ſens fide quæritur. Sed ea, qua tunc per præſentiam contēplationis ſcienti manifeſtus cernebatur, non tñ illa excellenter, ſicut poſtea cognoſcere debuiſſet, ſi perſtitiſſet. Porro conditionem, & ordinem, & debitū ſuum ſupra ſe, ſiue ſub ſe non ignorare, intelligere qualis factus eſſet, & qualiter incedere deberet, qd agere, quid cauere, hoc totum erat ſemetipſum agnoſcere. Si aūt quæritur, vtrū cognitionem eorū, quæ circa ipſum futura erāt habuit. hoc & arbitrij libertatem, & obedientiæ puritatē minuere videretur omnino. Si ante meritū futurorum præſcius diceretur, quia nec bona ſperare cū præſcientia malorum potuiſſet, nec cū præſciētia bonorum mala futura timuiſſet. Anſelmus in prologion. O miſera ſors hominis, cum hoc ad quod factus eſt perdidit. Ad te videndū dōc factus ſum, & nondum feci pp quod factus ſum. Manducabat tunc homo panem Angelorū, quem nunc eſurit. manducat nunc panē dolorum, quem tunc neſciuit. Heu publicus hominum luctus, vniuerſalis filiorū Adę planctus. Ille ructabat ſaturitate, nos ſuſpiramus eſurie. Ille abundabat, nos mendicamus, ac miſerabiliter deſideramus, & heu vacui remanemus. Greg. in moral. lib. 8. Ad hoc.n. homo conditus fuerat, vt ſtante mente ſe in arcem contemplationis erigeret, & nulla hūc corruptio a ſui conditoris amore declinaret. ſed cum ab ingenita ſtandi ſoliditate voluntatis pedem ad culpam mouit, in ſemetipſum protinus cecidit. Namque præceptum mentis ſufficit. quia ipſum quo vere ſufficere poteſt amiſit.

De naturali eorum virtute. *Cap. XX.*

HVgo vbi ſupra. Si autem quæritur, an aliquæ virtutes ante peccatum in ipſo fuerunt: Virtutes dupliciter habere reſpondemus, ſecundum naturam, & ſecundum gratiam. Virtus namque nihil aliud eſt, quem affectus mentis ſecundum rationem ordinatus, quæ ſecundum varias eiuſdem mentis applicationes plures eſſe dicuntur. vnam tamen radicem, & originem habentes voluntatem. Vna enim voluntas, ſecundum quōd ſe ad varia, vel appetendo, vel fugiendo inclinat, format affectus, & diuerſa ſecundum eoſdem affectus ſortitur vocabula. Voluntas aūt aliquando per naturam ſurgit. aliquando per gratiam excitatur. Et eſt quidem ipſa natura per gratiā, ſed alia eſt gratia creatrix, alia ſaluatrix. Gratia creatrix primum naturæ cōditæ quædā bona inſeruit. Gratia ſaluatrix, & bona, quæ natura primum corrupta perdidit reparat, & quæ imperfecta nondum accepit aſpirat. Bona ergo naturę, & affectus ſecundū naturā virtutes ſunt naturales. Quæ & ſi laudabiles ſunt, nō ſunt tñ dignæ merito illo, qd' eſt ſupra naturam, quia nihil habent in ſe præter naturam nihil tñ mereri, ēt huiuſmodi non mihi videtur, q̃uia extra bona hæc quæ propter naturā condita ſunt, nihil merentur. Virtutes aūt quas gratia reparatrix naturæ ſuperaddit a formar, quia immerito aliquid ſupra naturam accipiunt, niſi præmio ēt ſupra naturam remunerari dignæ ſunt, vt quibus amor Dei cauſa eſt in opere, patientia Dei præmium eſt in retributione. Sed in his virtutibus, quæ per gratiam præparatricem ſunt, primum Spiritusſanctus bonam voluntatem operatur. Deinde illi mouenti ſe, & operanti cooperatur. Primum eam aſpirat vt ſit. Deinde ei inſpirat, vt moueatur, & operetur, vt vacua non ſit. Primum enim operatur eam, deinde cooperatur. Bona enim voluntas inſtrumentum eſt, Spiritusſanctus artifex. Bonam voluntatem ipſe ſolus operatur. Poſtea per bonam voluntatem non ſolus ipſe operatur. Igitur nullatenus ambigendo putamus affectus bonos, & ſecundum iuſtitiam ordinatos, naturæ illius prima ſua origine inſertos, per quos ad bonitatem, & iuſtitiam exe quendam naturali appetitu trahebatur, & in his naturales virtutes conſtitiſſe, quibus natura hominis a principio formata eſt, & inſtructa. De illis autem virtutibus, quæ voluntate bona ex amore diuino mota perficiuntur, nihil temere circa ipſum diffiniri volumus, cum de opere charitatis illius nullum ex auctoritate, ſiue ex ratione argumentum certum habeamus.

De varijs bonis eiſdem ab initio præparatis. *Cap. XXI.*

ANima quidem rationalis iccirco duplici ſenſu inſtructa eſt, vt & viſibilia foris caperet per carnem, & inuiſibilia ad laudem creatoris excitaret. Senſus Angelorum intus erat, & ſenſus brutorum foris. Angeli contemplabantur quæ intus erant, & per ea quæ foris etiam bruta contingebant viſibilia, ſed non per ea ſimiliter inuiſibilia, quoniam inuiſibilia in viſibilibus cognoſcuntur, ſed non econuerſo. Et poſitus eſt homo in medio, vt ſenſus haberet intus ad inuiſibilia, extra ad viſibilia: intus ſenſus rationis, foris ſenſus carnis, vt ingrederetur, & egrederetur, & contemplaretur intus ſapientiam, foris opera ſapientiæ, vtrinque quoque reficeretur, videret & gauderet, amaret & laudaret. Quia vero ex duplici natura homo compactus fuerat, vt totus beatificaretur, duo illi bona creator ſuus ab initio præparauit. Vnum corporale, Alterum ſpirituale: vtrumque plenum, & vtrumque in ſuo genere perfectum. Carni viſibilia. ſpiritui inuiſibilia. Carni ad ſolatium, ſpiritui ad gaudium. Et his bonis vnum dedit, aliud promiſit. Viſibile gratis dedit, inuiſibile merito quærendū inſtituit, vt ex dono gratuito probaretur, & excellentia promiſſionis, & fides promittentis. Vnde continuo creatus, dominus rerum conſtitutus eſt. Poſtea vero illi præceptum datum eſt, vt prius mereretur, deinde remuneraretur, non in his, quæ iam data fuerant in dono, ſed in his, quæ propoſita fuerant in præmio. Neque vero ſeruitium iccirco ab homine quæſitum eſt, quōd omnipotens conditor hominis ſeruitio indigeret, ſed vt ipſe homo vera bona merito acquiſita glorioſius poſſideret. Et quia plus erat ſummę bonitati & meritum dare & præmium, quam ſine merito ſolum præmium, inuiſibilia quaſi bona vera ſeruientis poſt meritum promittuntur. Iſta autem quaſi modica & tranſitoria gratis inter merendum adijciuntur, ſine illis non poteſt beatificari in patria, ſine iſtis non poteſt ſuſtentari in via. Propter quod & talis factus eſt, vt interim iſtis indigeret, quatinus per iſtam indigentiam ſuam in illis cognoſceret, q ibi ſufficiens non eſſet. Vt ergo interioris vitę bonum addiſceret quęrere, exterior vita eius talis facta eſt, vt ad tempus per ſe ſtare non ſufficiens, alio præter ſe & extra ſe bono ſuſtentari indigeret.

De appetitu iuſti & commodi. *Cap. XXII.*

DVo quoque poſuerat Deus in homine a principio, quibus natura eius tota regeretur, & vſque ad conſummationem finis ſui conduceretur. Hæc erant appetitus iuſti, & appetitus cōmodi. Appetitum iuſti voluntarium eſſe voluit, vt in eo remuneraretur homo ſiue bonum, ſi eum retineret cum deſerere poſſet, ſiue malum ſi eum deſereret. Appetitum autem commodi neceſſarium, quatinus in eo remuneraretur homo, ſiue ad pœnam, ſi appetitum iuſti deſereret, ſiue ad gloriam ſi eum retineret. In appetitu ergo iuſti Deus meritum hominis conſtituit. in appetitu vero commodi pręmium. Hos appetitus duo effectus eorum ſequebantur iuſtum & commodum, diſſimiliter tamen. Ipſum enim iuſtitiam appetere ſecundum aliquid iuſtitiam habere eſt. Affectus iuſti a voluntate ſeparari poteſt, ſed effectus eius ideſt iuſtitia ab affectu ipſo ſeparari non poteſt. Appetitus commodi inſeparabilis eſt, quia ſecundum neceſſitatem ineſt, & a voluntate rationali nunquam ſeparari poteſt. Effectus autē eius ideſt commodum ab eo ſeparabilis eſt, quia deſiderari commodum etiam cum non habetur poteſt. Et in hoc ſumma conſtat pœna cum creatura pęnę addicta commodum faſtidire non poteſt propter immutabilem naturam, nec habere poteſt per irremiſſibilem culpam. Homo ergo quia appetitum iuſti ſponte dereliquit, iccirco merito & iuſtitiam & commodum perdidit. Solum appetitum commodi ad augmentum felicitatis retinens. Si autem homo iuſtum velle non deſineret, ſiue illud, ſiue aliud volendo nunquam peccare poſſet. Quid autem volendo iuſtum vel ſe deſijt, niſi aliquid extra menſuram in qua ſola iuſtitia fuit? At

vero

vero quę fuit iſta menſura in qua voluntas hominis eſſe voluetas vt eſſet bona?

De Menſura ſibi impoſita in appetitu commodi. Cap. XXIII.

DVo ſunt quæ præparauerat Deus homini. Vnum temporale, & aliud æternũ, vt tẽporali vteretur, æterno frueretur. Sed quia bonis vti aut frui laudabile non eſt, niſi bene vtaris & fruaris, diffinita eſt homini menſura, ſecundum quam bonis ſuis temporalibus bene vteretur, æternis bene frueretur. Modus autẽ menſuræ in vſu inferioris boni quadripartitus conſtabat. Primo vt vteretur his tantum quibus vti deberet. Secundo vt qualiter deberet. Tertio vt quantum deberet. Quarto vt quando. Horũ quodcunque homo præteriret, menſuram amitteret. Modus autem in fructu ſuperioris boni bipartitus tantum. Primo vt ſciret homo qualiter illo bono vti deberet. Secundo vt etiam quando eum illo bono frui conueniret agnoſceret. Nam quo bono ſibi fruendum eſſet, quærendum non erat, quoniam non niſi ſolum vnum bonum ibi erat. Similiter & quantum ab illo bono fruendum eſſet, omnino quærendum non erat, cum ſine dubitatione conſtaret, quia quantomagis frueretur illo quis, tanto vtique felicior eſſet. Illic autem ſola menſuræ quantitatis quærenda eſt, vbi parum aut nimium eſſe poteſt. Fructus autem huius boni ita ſe habet, vt in eo qui minus poſſidet plenum ſit, & qui amplius non ſit ſuper fluum. In hoc ergo menſura conſtabat, vt agnoſceretur qualiter illo bono frui deberet, ne inordinate illud, non quidem ad imitationem ſicut conuenit creaturę, ſed ad ęqualitatem quod creaturę poſſibilitatem tranſcendit, poſſidere concupiſceret. Similiter vt attenderet, ne illud ante tempus præripere feſtinaret, cum illud priuſquàm obedientiam conſummaſſet, accipere non deberet. In eo ergo ꝙ bona ſua amauit, conſideramus appetitũ commodi. In eo autem quòd menſuram in bonis ſuis dilexit, intelligimus appetitum iuſti. Poſt autem ceſſauit velle menſuram, deſtitit amare iuſtitiam, & in eo ipſo iuſtitiam perdidit, quo ipſum iuſtitiæ amorem amiſit. In hoc ergo iniuſtitia hominis fuit, ꝙ extra menſuram appetitum ſuum extendit, & ſecundum qualitatem cum creatori ſuo parificari voluit, & ſecundum tempus cum ante meritũ præmiũ præripere feſtinauit. Igĩ ſummũ bonũ appetiit, ſed nõ bene, q̃a illud & immoderate, & intẽpeſtiue apprehẽdere cõcupiuit.

De multiplici cuſtodia ſibi data. Cap. XXIIII.

BOnum quidem homini a Deo datũ vel promiſſum nihil profuiſſet, niſi ad illud quod datum fuerat apponeretur, ne amitteretur, & ad illud quod promiſſum fuerat via aperiretur. Propterea ad bonum datum poſita eſt cuſtodia præcepti naturæ. Et ad bonum promiſſum aperta eſt via pręcepti diſciplinæ. Pręceptum autem naturæ intelligimus diſtinctionem naturalẽ intrinſecus aſpiratam, vt per eam homo erudiretur de his quæ vel appetenda vel fugienda fuerant. Ad neceſſaria ergo & ſalubria pertinet perceptio, ad noxia prohibitio, ad media conceſſio. Hac ergo cuſtodia munitus negligentiã vitare potuit, ſed violentiã repellere non potuit. Propterea rationi humanę adiuncta eſt prouidentia diuina, quatenus humana ratio in parte vna vigilaret contra negligentiam: prouidentia diuina in parte altera ſtaret contra violentiam. Hac itaque gemina cuſtodia munita ciuitas humanę vitę nullis aduerſis lęderetur, quia ſi ratio humana non reſpuiſſet aduerſus negligentiam, prouidentia diuina nunquàm in homine violentię locum dediſſet. Nec illum hominem primum impaſſibilem fuiſſe credere debemus, quaſi nihil omnino pati potuiſſet, quia naturam in ſe paſſibilem habuit. Sed tñ ſi non peccaſſet, ſicut non moriturus, ita etiam ſine ad moleſtiam voluntatis in mente, ſiue ad corruptionem integritatis in corpore paſſus omnino aliquid non fuiſſet. Verum (ſicut prędictum eſt) contra paſſionem ei cuſtodia neceſſaria fuit, vt per rationem propriam cõtra negligentiam cauendam excitaretur, & prouidentia diuina contra violentiam omnem illęſus ſeruaretur. Quia vero primo per negligentiam locum ſuum deſeruit, diuina poſtmodum prouidentia iuſtè ſe a cuſtodia ſua ſubtraxit, vt iam in vita hominis nonnunquam violentia præualeat, & ratio ipſa iam nunc & in vita cogatur ſubſiſtere, quod prius ſponte cauere neglexit.

De immortalitate ipſorum cibis ſuſtentanda. Cap. XXV.

COmeſtor. Si autem quæritur, cur ante peccatum datę ſunt homini eſcę, cũ eſſet immortalis. Dicimus, ꝙ immortalitas in qua creatus cibis erat ſuſtentanda, nec erat qualis illa quę futura eſt, quæ cibis non indigebit. Illa ei erat poſſe non mori, hæc erit non poſſe mori. Aug. de ciui. lib. 13. Non ſolum .n. tale corpus erit, quale nũc eſt in quauis optima valitudine, ſed nec tale quidẽ quale fuit in hoĩbus primis añ peccatũ, qui licèt morituri nõ eſſent niſi peccaſſent, alimentis tñ vtebantur vt homines, nõdum ſpiritualia, ſed adhuc animalia corpora geſtantes, quæ licet ſenio non deficerent, vt ad mortem neceſſitate perducerẽtur, qui ſtatus eis de ligno vitę, quod in medio paradiſi cum arbore vetita ſimul erant mirabili Dei gratia præſtabat, tamen & alios ſumebãt cibos, pręter vnã arborẽ, q̃ interdicta fuerat: nõ quia ipſa malũ erat, ſed ad commendationem puræ ac ſimplicis obediẽtię, quę magna virtus eſt rationalis creaturę ſub creatore domino conſtitutę. Nam vbi nullum malũ tangebatur, profecto ſi prohibitum tangeretur, ſola inobedientia peccabatur. Alebantur ergo alijs, quæ ſumebant, ne animalia corpora moleſtię aliquid eſuriẽdo vel ſitiendo ſentirent. De ligno autem vitæ pręterea guſtabãt, ne mors eis vndecunq; ſubreperet, aut ſenectute confecta decurſis temporum ſpacijs interirent, tanquam cætera illis eſſent alimento, illud autem ſacramento, vt videlicet ſic accipiatur eſſe lignum vitę in paradiſo corporali, ſicut in ſpirituali & intellectuali paradiſo ſapientia Dei, de qua ſcriptum eſt: Lignum vitę eſt his qui apprehendunt eam. Corpora vero iuſtorum, quæ in reſurrectione futura ſunt, nec vllo ligno indigebunt, quo fiat, vt nullo morbo vel ſenectute inueterata moriantur, nec vllis alijs corporalibus alimentis, quibus eſuriendi ac ſitiendi qualiſcunque moleſtia demittetur, quia certo & inuiolabili munere immortalitatis induentur, vt non velint niſi poteſtate, non neceſſitate veſcantur.

De Ipſorum in melius tranſlatione futura ſi perſtitiſſent. C. XXVI.

IDem in lib. 14. Sic ergo manente illa primorum parentum fęlicitate, donec per illam benedictionem, qua dictum eſt, Creſcite & multiplicamini, prædeſtinatorum ſanctorum numerus compleretur. Alia maior daretur, quę beatis Angelis data eſt, vbi iam eſſet certa ſecuritas peccaturum neminem, neminemq; moriturum. & talis eſſet vita ſanctorum poſt nullum laboris doloris mortis experimentum, qualis erit poſt hæc omnia in incorruptionem corporum reddita reſurrectione mortuorum. Hugo vbi ſupra. Probabile ſiquidem omnino eſt, ꝙ ille primus homo poſt peractam obedientiam ſi in ipſa obedientia perſtitiſſet, ſtatim ad pręmium ipſius obedientiæ transferri debuiſſet, quatinus ſine mortis interpoſitione de primo ſtatu, vbi habuit poſſe non mori, ad alium ſtatum tranſiret, vbi amplius mori non poſſet. Interim vero vitam terrenam fructibus terrenis nutriret. quia enim quod viuit vitam habet, quod autem viuificat vitam dat. Plus eſt omnino viuificare, quam viuere. propter quod primus homo in animam viuentem factus dicitur, quę vitam quidem in ſe habuit, ſed corpori per ſe ſolam vitam dare nõ potuit. Secundus autem in ſpiritum viuificantẽ, qui & vitã habebit in ſe, & corpori dabit per ſe. De termino aũt huius vitæ inferioris, in qua vſque ad tẽpus diffinitum homo manere debuerat, hoc fide dignum videtur, ꝙ ſicut in hac vita mortali alijs per mortẽ decedentibus, alii per natiuitatem victuri ſuccedunt. Ita quoq; tunc præcedentibus poſt terminũ huius vitæ tẽporalis ad vitã æternã tranſlatis, hi qui ex eis nati fuiſſent decedentibus ſuccederent, & ipſi quoque tempora ſua impleturi, & obedientiam ſeruaturi, donec tandem numerus ad vitam prædeſtinatorum impleretur. & tempus huic inferiori vitæ deputatum conſummaretur.

Quod Eis & prouidentia carnis & exercitium operis oblectamento eſſent. Cap. XXVII.

POrro niſi ſpiritus in appetitu ſuo menſuram deſeruiſſet, caro ſubiecta ſpiritui aduerſus ipſum in ſuo appetitu terminũ menſuræ non tranſiret. Deus etenim primi hominis corpus ſanum & integrum condens, foriſecus quędam ordinauit, quę ad conſeruanda valere potuiſſẽt. Horum aũt prouidendorũ cura & officiũ ſpiritui incumbebat. Nã ſicut Deus præſidebat ſpiritui, ita & ſpiritus carni, & ipſa caro ſpiritus iumentum erat. propterea quaſi ad ſeſſorem pertinebat vt pabulũ prouideret ne deficeret, & hoc ſolum fortaſſis tunc ſufficere potuiſſet. Nam modo præter pabulum freno & calcaribus neceſſe habet. Freno quidem vt furentẽ & præcipitem a malo cohibeat. Calcaribus autem vt ad bonum faciendum excitet pigrum. Tunc ergo ſolum pabulum miniſtrãs ſine freno & calcaribus ſuauiter portaretur. Et ſi forte frenum ibi eſſet, quo per ſe incedere neſcia regeretur, nec pungi tunc opus haberet, quia non eſſet pigra, nec cohiberi, quia non eſſet impetuoſa. Quia ergo ſpiritus ſeſſor erat, iniunctum eſt ei officiũ, vt & iumento ſuo pabulum prouideret. Ne vero in illo exequendo, ſi ſola hac præceptione non etiam ex amore impleret, conditione ſeruili premeretur, dedit ei Deus affectum quo ſuũ corpus amaret, vt hoc ei libenter prouideret. Rurſus ne vel illis quęrendis labor eſſet, vel in ſumendis periculum, indigentiam ſimul & appetitum carnalem certa menſura temperauit, quatinus ei & ad fomentum pauca ſufficere potuiſſent & ad ſacietatem. Itaque prouidentia carnis non tam labor quam oblectamentum & exercitatio futura foret, ſi homo iuſtitiam tenuiſſet. Si autem quæritur quo ſtudio vita humana ſi non peccaſſet homo exercenda & colenda fuiſſet, non inconuenienter dicitur, pręter interna & ſpiritualia ſtudia ſapientiæ & diuinæ contemplationis, foris etiã in terræ culturas, ſiue in arando, ſiue in ſeminando, ſiue in plantando, & cęteris huiuſmodi operibus, quibus natura bona exculta profectum capit in melius, primum hominem non ad laborẽ, ſed ad delectationẽ exercẽdũ, ut & opus eſſet ad delectationẽ

& exem-

& exemplum ad eruditionem. ſic namq; exterius homo exercendus erat, vt ab iſto ſtudio exteriori, operis forma ſumeretur ſtudij interioris, & in eo quod foris faceret cognoſceret, quid ſibi intus faciendum eſſet. Nam etiam intus ſimiliter quædam terra erat, quæ bona quidem creata erat, & tamen ſi ipſa terra bene excoleretur, adhuc melior eſſe poterat, quæ culta fructus bonos daret, neglecta vero mala & noxia germina proferret.

De Multiplici præcepto diuinitus illi dato. Cap. XXVIII.

ACtor. Datum eſt autem primis parentibus duplex (vt ſupra dictum eſt) præceptorum genus, videlicet præceptum naturæ, ac præceptum diſciplinę. Præceptum vero naturæ triplex. Primum quidem pertinens ad ſuſtentationem corporis ſui, de comedendo. ſ. ex omni ligno paradiſi. Secundũ ad multiplicationẽ generis ſui, quod implendum erat per legem matrimonij. Tertium ad dilectionem Dei & proximi, quod in cordibus eorum ſcriptũ erat digito Dei. Quartum vero pręceptum. ſ. diſciplinę datum eſt illis ad probationem obedientiæ, videlicet de ligno ſcientiæ boni & mali, non guſtando neque tangendo. Aug. ſuper Geneſim li. 8. Sed poteſt quæri quõ Deus homini tunc locutus ſit, vt pręceptũ capere poſſet, quo tranſgreſſo reus eſſet. Verum videlicet in mẽte modo intellectuali, an in aliqua ſpecie corporali. Re vera cum audimus ſcripturam dicentem. præcepit ei Deus dicens. Ex omni ligno paradiſi comede. &c. ſi quærimus hunc in Deo modum loquendi a nobis proprie non poteſt comprehendi. Certiſſime tamẽ tenere debemus Deum aut per ſubſtantiam ſuam loqui, aut per ſubditam ſibi creaturam. ſicut videlicet iam dictũ eſt ſuperius. At vero per ſubſtantiam ſuam non loquitur, niſi ad creandas omnes naturas. Ad ſpirituales aũt & intellectuales, non ſolum creandas oẽs naturas, ſed ẽt illuminãdas cum iam capere poſſunt eius locutionem in verbo ęterno. Illis aũt qui eam capere non poſſunt, nõ loquitur Deus, niſi per creaturam, aut tantum ſpiritualem, ſicut in ſomnis vel extaſi rerum corporalium ſimilitudinem. Aut etiã corporalem dũ ſenſibus corporis vel appareat aliqua ſpecies, vel inſonant voces. Itaq; ſi Adam talis erat, vt illam Dei locutionem capere poſſet, quam per ſubſtantiam ſuã mentibus Angelicis prębet, non eſt dubitandum ꝙ eius mentem mouerit per tẽpus miro & ineffabili modo, non motus ipſe per tẽpus, eique vtilia ac ſalubre præceptum veritatis impreſſerit, & quę tranſgreſſori pœna deberetur, ea ipſa veritate ineffabiliter monſtrauerit. Sic enim audiuntur vel videntur omnia bona pręcepta in ipſa incommutabili ſapientia, quę in animas ſanctas ſe transfert ex aliquo tempore, cum nullus ipſi motus ſit in tempore. Si autem ad illum modum Adam iuſtus erat, vt ei adhuc opus eſſet alterius creaturæ ſapientioris & ſanctioris auctoritas, ſicut nobis prophetarum & ipſis Angelorum, quæ voluntatem Dei poſſet cognoſcere, Cur ambigamus Deum per aliquam huiuſmodi creaturam ei locutum eſſe talibus vocum ſignis, quæ poſſet intelligere?

De illo quod datum eſt ad naturæ ſuſtentationem. Cap. XXIX.

ACtor. Primum itaque præceptum naturæ (ſicut dictum eſt) homini datum eſt ad ſuſtentationem naturę, quoniam habebat corpus animale, videlicet indigens ciborum alimonia, vnde ſi non comederet interiret. cumque fames ſit defectus ac pęna peccati (eſt enim appetitus immoderatus comedendi) huic vtiq; nullatenus homo ſubiacuiſſet, ſi non peccaſſet, ſed proculdubio pręcaret, niſi defectum habens cibo præueniret habebat enim appetitum naturalem & moderatum, cui ſic ex præcepto Dei vt defectus famis nunquam ſentiretur, erat vtique ſatisfaciendum. Verũ autem ad immortalitatem Adę perpetuo conſeruandam ſufficeret ſemel comedere de ligno vitæ? Videtur quod ſic ſecundũ Aug. & ideo creditur Adam de illo nunquam comediſſe Ait enim idẽ Aug. ſuper Gen. ſic. Immortalis & incorruptibilis caro primi hominis condita eſt, vt immortalitatem & incorruptionem per obſeruantiam mandatorum Dei cuſtodiret. In quibus videlicet mãdatis hoc continebatur, vt de lignis conceſſis ab interdicto abſtinens manducaret, ac per horum edulium immortalitatis dona cõſeruaret, donec incrementis corporalibus ad ætatem perductus, q̃ conditori placeret, multiplicata progenie ipſo iubente de ligno vitæ ſumeret, quo perfectè immortalis factus alimenta ſibi vlterius non requireret Ecce hic apertè videtur Aug. tradere ꝙ caro primi hominis mortalitatem habuit in ſe. Et ita ꝙ in eo fuit potentia naturalis. ſ. non moriendi, ſed adiuuanda erat per alimoniã ciborum, & obſeruantiam mandatorum Dei. Et etiam quod congruo tempore comeſturus erat de ligno vitæ Idem tamẽ in libro de baptiſmo paruulorum dicit, ꝙ Adam comedit de conceſſis. ſed fortaſſe non loquitur de ligno vitæ, ſed tantum de alijs. Secundũ hoc ergo intelligendum eſt quod ſupra dicit Auguſt. quod Adam de ligno vitæ guſtabat. i. guſtare debebat. Auguſt. in quæſtionibus ſuper Gen. Adam itaque non habebat corpus tale, quod diſſolui eſſet impoſſibile, ſed corruptionem inhibebat guſtus arboris vitæ. Potuit etiam poſt peccatum diſſolubilis permanere, ſi a Deo permitteretur edere de ligno vitæ.

De Alio quod datum eſt ad ſui generis multiplicationem. C. XXX.

ACtor. Secundum vero præceptum homini datum eſt ad multiplicationem generis humani. ſ. illud: Creſcite & multiplicamini, & implendum erat per legem matrimonij. Vnde quia ſine coniunctione maris ac fœminę præceptum hoc impleri non potuit, dicit Comeſtor, ꝙ Deus his verbis coniugium inſtituit. in quo etiam dicit quoſdam hæreticos confutari, qui concubitum dicunt ſine peccato non poſſe fieri. Nos autem ſecundum opinionem communem dicimus, ꝙ in paradiſo coniugium inſtitutum eſt, cum viro in extaſim rapto dictum eſt, Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Hinc & Apoſtolus verba illa recitans ad Epheſios, Sacramentum inquit hoc magnum eſt in Chriſto & eccleſia. Eſt itaq; matrimonium legitima coniunctio maris & fœminæ, indiuiduam vitę conſuetudinẽ retinens. i. retinenda exigens, quãtum in ſe eſt Hoc autem dico, quia contumelia creatoris ſoluit. ſ. matrimonium infidelium, quoniam non eſt ratum. Dicitur hoc etiam propter matrimonium ſpirituale, quia. ſ. ante carnalem copulam alteri coniugum licet ad religionem tranſire. Finalis cauſa matrimonij prolis eſt procreatio, & nunc etiam fornicationis euitatio. Siquidem ante culpam inſtitutum eſt tantum ad procreãdæ prolis officium. Poſtea vero non ſolum ad officium, ſed etiam ad remedium. ſ. vt carnis prohibeatur vitium iuxta illud apoſtolicum, Propter fornicationẽ vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque ſuum virum. Efficiens cauſa matrimonij eſt conſenſus per verba de præſenti. Dicitur autem matrimonium quaſi matris munium. i. officium, quia mulieribus dat eſſe matres. Et ideo denominatur magis a matre quàm a patre, quia eius officiũ prius apparet in matrimonio quàm officium viri. Dicitur autem matrimonium eſſe initiatum per ſponſalia, ratum per conſenſum de pręſenti, conſummatum in carnali copula. Hugo de ſacramentis lib. 2. Inſtitutio itaque coniugij duplex eſt. Vna. ſ. ante peccatum ad officium. Alia poſt peccatum ad remediũ. Prima vt natura multiplicaretur. Secunda vt natura exciperetur, & vitium hinc cohiberetur. Prima conſtitutio coniugium propoſuit in fidem dilectionis, vt in eo. ſacramentum eſſet ſocietatis, quæ in ſpiritu conſtat inter Deum & hominem. Officium autẽ coniugij in commixtione carnis propoſuit, vt in eo ſacramentum eſſet ſocietatis, quę in carne futura erat inter Chriſtum & eccleſiam. Secunda inſtitutio coniugium in fœdere dilectionis ſanxit, & per eius bona id quod in carnis commixtione infirmitatis erat & delicti excuſaretur. Officium autem coniugij in commixtione carnis conceſſit, vt in eo propter generis multiplicationem generantium infirmitas exciperetur, & forte ipſa ſocietas quę exterius in coniugio pacto fœderis ſeruatur, ſacramentum eſt & ipſius ſacramenti res eſt dilectio mutua animorũ quę adinuicem in ſocietatis & fœderis coniugalis vinculo cuſtoditur. Et hęc ipſa rurſum dilectio qua maſculus, & fœmina in ſanctitate coniugij animis vniuntur, ſacramentum eſt, & ſignum dilectionis, qua Deus rationali animæ intus per infuſionem gratiæ ſuę & ſpiritus ſui participationem coniũgitur.

Qualiter coniugium eſſe dicatur in pręceptis naturę. Cap. XXXI.

VErum cũ præcepta naturæ nunquã ceſſent, ſed ſemper obligent non immerito quęri poteſt qualiter in præceptis naturæ coniugium eſt. Si. n. adhuc in præcepto eſt, ſequitur ꝙ ſeruare virginitatem peccatum eſt. At verbo non oĩa præcepta naturæ obligant ad ſemper, ſiue in perpetuum, ſed aliquando tñ ad tempus oportunum. Hoc itaq, præceptũ, Creſcite, & multiplicamini, tandiu ſeruatum fuit, quandiu oportuit. Iam vero ceſſauit, quia ſufficienter impletum eſt, id quod in fine pręcepti dñs addit. Et replete terram. Iam. n. adeò multiplicatum eſt humanum genus, ꝙ terra tota repleta eſt hominibus, ſemper. n. obligauit præceptum illud, donec vt dictum eſt impleretur. Quæ autẽ pręcepta naturæ ſimpliciter, ac ſemper ad ſui obſeruantiam obligare dicuntur, de moralibus intelligitur, quæ dicuntur præcepta naturę, quia pertinent ad ius naturale, qđ videlicet naturaliter ſcriptũ eſt in humano corde. Hoc aũt præceptum non fuit morale, ſed quia natura ſemper tendit ad ſui multiplicationem, ideo dicitur naturale quod eſt de multiplicando genere humano. Vnde coniugiũ ante peccatũ quidẽ in præcepto fuit ad officium, & ẽt in remedium. ſ. vt ardor concupiſcentiæ ſine qua coitus non eſt, p cõiugij bonũ excuſationem haberet Nunc aũt magis eſt ad remediũ q̃ ad officium. Nõ tam in præcepto, ſed in permiſſione, quia iam per totũ orbem multiplicatus eſt populus ad Dei cultũ. Poteſt ẽt dici pręceptum naturæ, quia inſtitutum eſt in ſtatu naturę bene diſpoſitæ, & ẽt quia pertinet ad ius naturale, qđ natura oĩa animalia docuit ſ. commixtionem maris & fœminæ. Præterea quia ſicut dictũ eſt ſupra, inſtitutum eſt contra carnis vitia, præcipue innaturalia, vt ſunt mollicies, & ſodomia, quibus peruertitur natura. Auguſtinus in libro de bono coniugali. Cum autem ille naturalis vſus qui progreditur vltra pacta nuptialia, id eſt vltra propagandi neceſſitatem, venialis ſit in vxore damnabilis

bilis in meretrice, ille qui eſt contra naturam execrabiliter fit in meretrice, ſed execrabilius atq; damnabilius in vxore. Tantumq; valet ordinatio ipſius creatoris & ordo creaturæ, vt ſi in rebus ad vtendum conceſſis etiam excedatur modus, lõge ſit tolerabilius, quam in ea quæ conceſſa non ſunt vel vnus vel rarus exceſſus. Propter hoc in re conceſſa toleranda eſt coniugis immoderatio, ne in rem non conceſſam prorumpat libido. Cum autem vir mẽbro mulieris non ad hoc conceſſo vti voluerit, turpior eſt vxor, ſi in ſe quam in alia fieri permiſerit. Decus ergo coniugale eſt caſtitas procreandi, & fides reddendi carnalis debiti.

Qualiter Vnicam vnius eſſe ſit de naturali iure. Cap. XXXII.

ACtor. Patet etiam q vnicam eſſe debere ſit de naturali iure. Eſt enim de naturali iure vt alij non facias, quod tibi nõ vis fieri. Sicut ergo vir non vult mulierem diuidere carnem ſuam, ita nec ipſe debet diuidere ſuam. Et ſic vnica debet vni tantummodo coniungi & econuerſo ſecundum naturalem iuſtitiam. Præterea ſi vnam eſſe vnius pertineret tantum ad ius poſitiuum, ſecundum hoc ante inſtitutionem iuris poſitiui plures habere non fuiſſet peccatum, quod eſt manifeſte falſum. Præterea ſecundum hoc gentilibus non eſſet peccatum, cum ius poſitiuum non liget niſi tantum illos ad quos peruenit, & illud eis non eſt prędicatũ. Sciẽdum tamen q ius naturale dicitur vno modo ſicut dictum eſt ſupra, q natura docuit omnia animalia. Et ſecundum hunc modum coniunctio maris & fœminæ eſt de naturali iure. Dicitur etiam naturale ius alio modo. i. quod dictat naturalis ratio, & ſic eſt de naturali iure fidelitas quam debet vir vxori. ſ. vt nulli commiſceatur alteri. Hoc ergo duplici modo coniugium eſt de iure naturali. ſ. quantum ad copulam carnalem, & quantum ad fidem vnam vni tantum coniungi. Olim tamen pro tẽporis exigentia dñs cum patribus diſpenſauit, quia pauci tunc erant cultores Dei, & quia moderate ac ſpe prolis appetebant coitum patres antiqui. Si aũt obijcitur econtrario quòd ius naturale diſpenſationem non recipit. Reſpondemus quod immo recipit in aliquibus, licèt non ab homine, ſed a Deo qui tradidit. Vnde beatus Bernardus in libro de præcepto & diſpenſatione ita ſcribit, Non occides, non mœchaberis, ac reliqua illius tabulę legis ſcita. Et ſi nullam prorſus humanam diſpenſationem admittunt, Deus tamẽ horum qđ voluit, & qñ voluit. ſiue cum ab Hębreis Ægyptios ſpoliari, ſiue cum prophetam cum muliere fornicaria præcepit miſceri, Samſonq; vna cum hoſtibus opprimens ſeipſum interfecit. quod vtiq; factum ſi defenditur non fuiſſe peccatum, priuatum indubitanter credendus eſt habuiſſe conſilium, & ſi de ſcriptura non habeamus. Hæc ille. Itaq; iuxta verbum Auguſtini plures habere vxores quando mos erat, peccatum non erat, non quidẽ propter morem, ſed propter diſpenſationem, quæ facta eſt (vt dictum eſt) Patriarchis pro per populi Dei multiplicationem, ac diuini cultus ampliationẽ. Deniq; ſi etiam non eſſent niſi duo viri & infinitæ mulieres, nec ſic etiam ad humanum genus multiplicãdum deberet homo carnem ſuam diuidere, niſi ex diſpẽſatione. Cum Lamech autem, qui ex libidine bigamiam introduxit, diſpenſatum non fuit. Hieron. contra Ioui. lib. 1. Primus ſiquidem Lamech ſanguinarius & homicida vnam carnem in duas vxores diuiſit, & fratricidium & bigamiam eadem diluuij pęna deleuit.

Cur Olim cum viris diſpenſatum eſt, vt haberent plures, non autem econuerſo. Cap. XXXIII.

AVguſt. vbi ſupra, nec ſicut vni viro plures licebat habere vxores, ſic & vni fœminæ viros plures. nec etiam ipſius prolis cauſa, ſi forte illa quidem parere poſſet, & ille generare non poſſet. Nam occulta lege naturæ ſingularitatem amant, quæ principantur, ſubiecta vero non ſolum ſingula ſingulis, ſed ſi ratio naturalis vel ſocialis admittit etiam vni plures, non ſine decore ſubduntur. Idem contra Fauſtum lib. 2. Æterna ergo lege conſulta videamus, quid pater Abraham peccauerit, id eſt contra legẽ hanc fecerit, quando cum ancilla concubuit. Illa ſiquidem æterna lex ordini naturali conſeruando conſulens, non vt ſatiandę libidini ſeruiatur, ſed vt ſaluti generis proſpiciatur, ad prolem tantummodo propagandam mortalis carnis delectationem dominatũ rationis in concubitum iubet relaxari. Proinde Abraham ordinem naturæ ſeruans, nihil agebat concubitu illo, niſi vt naſceretur homo. Neq; Sara (vt obijcit Fauſtus) conſcientiam ſuam flagitio cõiunxit, quo ille ſuam libidinem turpi & illicita voluptate ſanaret miſcuit, ſed naturali ordine filios volens, ſeque ſterilem ſciẽs, ancillaris vteri fęcunditatem in vſu viri ſui poteſtate licita vendicauit, non cedens viro concupiſcenti, ſed iubens obedienti. Nam cum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinẽtibus mulier viro debeat ſeruitutem, tamen ſecundum apoſtolicam doctrinã huius vnius rei, quæ ſexus vtriuſq; carnali ſorte diſtinguitur, & carnali commixtione concernitur, ſimilem habent in ſe vir & mulier poteſtatem. Prolem ergo quam de ſe habere Sara non poterat, de ancilla quidem voluit habere. Ex eo tamen ſemina, ex quo & de ſe ſi poſſet habere debebat. Nec vnquam hoc vtique faceret Sara, ſi in corpore viri teneretur carnali concupiſcentia. zelaret enim potius pellicem, non faceret matrem. Nunc autẽ ideo propagandi voluntas pia fuit, quia concubendi voluptas libidinoſa non fuit. Iacob autem q pro ingenti crimine quatuor vxores obijciuntur, generali prolocutione purgatur. Alia namque peccata ſunt contra naturam, alia contra mores, alia contra pcepta. Si ergo naturam conſulas, non laſciuiendi ſed gignẽdi cauſa mulieribus illis vtebatur. Si mores, illo tẽpore & in illis terris hoc factitabatur. Si pceptum, nulla lege prohibebatur. nunc vero cur crimẽ eſt q hoc faciat, niſi qa & in moribus & in legib. eſt cõtrarium?

Contra Reprehenſores patrum in hac parte reſponſio. C. XXXIIII.

ET iſti tumpatantes non alios quorum animi virtutem noſſe non poſſunt, ſed (ſicut dicit Apoſtolus) ſemetipſos ſibiipſis non intelliguntur. & quia ipſi etiam ſi vnam habuerint, ad eam non ſolum generandi accedant officio viriliter, ſed ſæpe cocundo ſtimulo anetuiter pertrahuntur, quaſi vatraciter ſibi videntur conijcere, quam maiore huiuſmodi morbo per multas alij capti tenentur, quando ſe vident in vna temperantiam non poſſe ſeruare. Verum nos eis qui hanc virtutem non habent, ita de ſanctorũ virorum moribus iudicium committere non debemus, ſicut de ciborum ſuauitate ac ſalubritate iudicare febrientes nõ poſſumus, potius illis ſanorum ſenſu & pręceptorum medicamine, quam ex eorũ ęgritudinis affectione alimenta præparamus, alioquin poſſint & ſanctos Apoſtolos accuſare, q tam multis populis Euangelium prędicauerunt, non charitate generandi filios æternę vitæ, ſed cupiditate laudis humanę, hoc enim amore glorię corrupti erant, quos Apoſtolos notat q per inuidiam & contentionem nõ caſte Chriſtum annunciabant. De quibus tantũ gaudet Apoſtolus, q his auditis naſcerentur fideles per Euangelium, vt de malo illorum Deus operaretur bonum, ſicut fieri põt, vt ad concubitum homo non generandi voluntate ingrediatur, ſed luxuriandi libidine rapiatur, & tñ inde homo bonũ Dei opus naſcatur de fœcunditate ſeminum non de turpitudine vitiorũ. Sicut ergo Apoſtoli doctrinam ſuã admirantibus auditoribus condelectabantur, non auiditate conſequendę laudis, ſed charitate ſeminandæ veritatis, ſic & ſancti Patriarchæ coniugibus ſemen ſuũ excipientibus miſcebantur, non concupiſcentia percipiandę voluptatis, ſed prouidentia propagandę ſucceſſionis. Ac per hoc nec illos ambitioſos multitudo faciebat vxorũ. Similes aũt ſunt, qui hæc in magnis reprehenduntur, pueris in ſchola imperitis, qui cum pro magno didicerint nomen vnum ſingularis numeri reddendum eſſe verbo numeri ſingularis, auctorẽ increpãt doctiſſimum, quia dixit, pars in fruſta ſecant. Et quia religionem dici norunt, culpant eum qui gemina littera dixit, relligione patrum. Vnde fortaſſe nõ abſurde dicitur in genere ſuo quantum diſtãt ſchemata & methaplaſmi doctorum a ſolœciſmis & barbariſmis imperitorũ, tantum diſtare figurata facta Prophetarũ a libidinoſis peccatis iniquorum. Illorum ſiquidem antiquorum non tantum linguam ſed & vitam dico fuiſſe Propheticam, totumq; regnum illud gentis Hebræorũ magnum quendam fuiſſe Prophetam, nec intelligunt iſti quoſdam virtutes in magnis animis paruorum animorũ vitijs ſimillimas eſſe, non nulla ſpecie, ſed nulla æquitatis comparatione. Si enim iu quibuſdam factis a quorum altitudine longe ſunt, vitam patrum vel prophetarum tanquam libidinoſam reprehendunt, ſicut nonnulli etiam paganorum tanquam Chriſti ſtultitiam, q tempore anni non cõgruo quæſiuit in arbore poma. redarguũt. Aut puerilis cuiuſdam fatuitatis affectum, quòd inclinato capite digito in terra ſcribebat, & cum hominibus interrogantibus reſpondiſſet, hoc iterum faciebat.

De Sanctis mulieribus olim prolem deſiderantibus. Cap. XXXV.

IPſas etiam vxores Iacob ſatis elucet nihil aliud omnino in cõcubitu appetijſſe quam filios. Nam vbi ſe minime parere viderunt, famulas ſuas viro ſuo dederunt, vt illas quidem matres facerent carne, & ipſæ fierent voluntate. Hina accidit vt altera virum conduceret, quoniam ordo alterius erat, vt ad illam maritus intraret. Nam vtiq; iuſtis ad Lyam vicibus accedebat. De qua iam filios procreauerat, & cui vt etiam de ancilla procrearet, obediebat. Tantoque firmius ſeruabantur poteſtatis coniugalis iura, quãto caſtius vitabatur carnalis cupiditatis iniuria. Filię Loth cum ad conuerſationem humani generis prolem quærerent, qui vtique in eis humanus erat & naturalis affectus, nec alios viros velut illa conflagratione orbe terrarũ exuſto, inuenire ſe poſſe crederent, miſceri ſe patri voluerunt. Et potius quidem nunquam matres eſſe, quam ſic vti patre debuerunt. Veruntamen multum intereſt, quòd ea vſę ſunt cauſa, quam ſi funeſtę voluptatis vterentur concupiſcentia. Ratio quippe iuſtitię non tantũ quid factum ſit, ſed etiam quare factũ ſit intuetur, vt etiam cauſis ſuis facta pendentia libramento æquitatis examinet. Thamar quoq; quæ ſocerum fefellit, non carnis concupiſcentia, nec mercedis meretricię cupiditate peccauit, ſed ex ipſo ſanguine prolẽ requirens, ex quo duobus iam fratribus nupta, tertio quoq; denegato habere non

potuit

potuit, eorum patri ſetandum corpus fraude ſubiecit, pignore mercedis accepto, quod non ad ornamentum ſed ad teſtimoniũ reſeruauit. Et melius quidem ſine filijs remaneret, quam ſine matrimonij iure mater fieret, longe tamen alia intentione peccauit, quòd filijs ſuis patrem prouidũ ſocerum, quam ſi eum concupiſſet adulterum. Denique cum iuſſu eius duceretur ad mortem, & pignora proferens ſe grauidatam eſſe diceret ab illo cuius illa eſſent, vbi ea quæ dederat ipſe cognouit, illam ſe iuſtiorem eſſe reſpondit, minus videlicet culpans deſiderium habendæ prolis quo illa ducta ſe ſocero ſuppoſuerat, quam libidinoſi concubitus ardorem, quo ipſe velut ad meretricem victus intrauerat. Hugo. in lib. de bono viduitatis. Olim vtiq; ſanctas fœminas nubere non concupiſcentia, ſed obedientia compellebat, vt propagaretur populus Dei, in quo promitterentur Prophetę Chriſti, & ex quo naſceretur etiam caro Chriſti, vt ergo populus ille propagaretur, qui non ſuſcitabat ſemen in Iſrael, per legis ſententiam maledictus habebatur. Vnde & ſanctæ mulieres attendebantur non cupiditate concumbendi, ſed pietate pariendi, & rectiſſimè creduntur coitum non fuiſſe quæſituræ, ſi proles poſſet aliter prouenire. Et viris vſus plurium viuarum concedebatur vxorum, cuius rei non concupiſcentiam carnis ſed prouidentiam generationis fuiſſe cauſam illud oſtendit, quod ſicut ſanctis viris habere plures vxores, non etiam vt ſanctis fœminis licebat miſceri maritis pluribus viuis, quia tanto eſſent impiores, quantomagis appeterent vnde non eſſent fœcundiores. Actor. In ſumma ergo nota ꝙ ideo potius in hac re diſpenſatum eſt cum viris, quia vir caput eſt mulieris. Et quia magis pacifice poteſt vnus pluribus dominari quam duo vni, præterea quia plus poteſt vnus fœcundare quam duæ vel tres parere. Cæterum quia vnus eſt verus ſponſus animarum ſanctarum, non quidem vnam habere plures, ſed plures habere vnam intermiſit ſacramentum.

De Coniugali fœdere. Cap. XXXVI.

HVgo vbi ſupra. Deus quidem a principio: ſicut dictum eſt ſupra cum hominem inſtituit, mulierem de latere viri formatam eidem ſociauit. Nam ſi de capite fieret, erecta videretur ad dominationem. ſi vero de pedibus ad ſeruitutem. Præterea de medio facta eſt, vt ad æqualitatem ſocietatis facta probaretur. In hoc tamen quodammodo inferior ipſo, vt tanquam ad principiũ ſuũ reſpiceret, eique indiuiduæ adhæreret, ab eo ſe quæ ad inuicẽ conſtare debeat ſocietate non ſepararet. Hæc ergo ſocietas coniugium eſſe probatur, quæ videlicet fœdere ſponſionis mutuę conſecratur. Vnde coniugiũ eſſe dicunt legitimum maſculi & fœminę conſenſum, indiuidualem vitæ conſuetudinem retinẽtem. Actor. Efficiens ergo cauſa coniugij eſt, vt dictum eſt ſupra, conſenſus per verba de præſenti. conſenſus inquam in copulam coniugalẽ quæ comprehendit cohabitationem & copulam carnalem, mutuum obſequium, mutuamque poteſtatem corporis quam habet alter in alterum. Itaque quia matrimonium ſolo conſenſu contrahitur, hic ſi ſolus defuerit, cætera etiam cum ipſo coitu celebrata fruſtrantur. Nam ex quo vir per verba de præſenti conſenſit in mulierem affectu maritali, & mulier in virum ſiue verbis ſiue ſignis exprimatur conſenſus, ſtatim eſt matrimonium. Signis autem ideo dico, quod ſurdus & mutus poſſunt contrahere matrimonium iſto modo. Verumtamen ſi contrahentes loqui poſſunt, verba mutuum conſenſum exprimentia, quantum ad Eccleſiam neceſſaria ſunt. Ex hoc itaque conſenſu oportet coniuges ipſos cohabitare, & indiuiduam vitæ conſuetudinem obſeruare. Dicitur autem matrimonium initiatum per ſponſalia, ratum per conſenſum de præſenti, conſummatum in carnali copula. Porro matrimonium ante carnalem copulam ſignat coniunctionem Chriſti ad fidelem animam quæ ſeparabilis eſt. Poſt vero ſignificat vnionem filij Dei ad humanam naturam quæ indiſſolubilis eſt. Ideoque matrimonium per carnalem copulam conſummatum eſt indiſſolubile, ante vero ſolubile. Nam ſpirituale tantum & nõ carnale matrimonium eſt ante copulam carnalem. Ideo diſſoluitur per mortem ſpiritualem, cum alter ingreditur religionem. Quia vero conſummatum eſt ac corporale poſt copulam carnalem, ideo non diſſoluitur niſi per mortem corporalem, & ſpalẽ. Sciendumque ꝙ vbi eſt conſenſus per verba de futuro & ſequitur carnalis copula matrimonium conſummatum eccleſia reputat, dum.n. coeunt, illud eſſe ipſi interpretatur, pro quo illa verba de futuro fuiſſe videntur, vnde ibi verba de præſenti per æquipollentiam ſunt, ſed in hoc eccleſia quãdoque fallitur, vt qñ nunquam de præſenti conſentiunt Aug. in lib de Bono coniugali. Tantum valet fœdus nuptiale, vt nec irritum fiat ẽt ſeparatione, quia viro viuente quo vxor relinquitur, ſi alteri nupſerit mœchatur. Manent ẽt coniuges ſibi ẽt ſeparati. Tantum ergo valet hoc vinculũ, vt cũ cã procreãdi colligetur nec ipſa cã procreãdi ſoluatur.

De coniugis electione. Cap. XXXVII.

FVlgentius in lib. Mitologiarum primo. Sicut autem nihil benigna ſuperius cõiuge, ſic nihil moleſta crudelius muliere. Quantum enim ſapiens pro viri ſalute ſuam opponit animam pignori, tantum maligna ad mortem mariti etiam vitam ſuam reputat nihili. Ergo coniunx quanto eſt viro coniunctior, tanto eſt aut amorum dulcedine mellea, aut fellis malitiæ toxica. Iohannes Chryſoſtomus ſuper Matthæum. Si ergo vis ducere vxorem noli quærere diuitem, ſed bene morigeratam: quia mores boni diuitias ſemper acquirunt. diuitiæ autem nunquam mores fecerunt. Et glorioſius eſt paupertas fidelium, quàm diuitiæ peccatorum. Noli quærere ſpeciem: quia meretrices quidem placent in ſpecie, moribus autem matronæ, & ſicut inaures aureæ in naribus porci, ita mulieris male morigeratæ ſpecies. Ambroſ. de ſancto Abraham lib. 1. Legitur Abraham dixiſſe vxori ſuæ Sarai. Noui quòd pulchra ſis mulier, & quòd cum viderint te Ægyptij dicturi ſunt, vxor ipſius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt. In quo videlicet docet non magnopere quærendum eſſe decorem coniugis, qui viro plerunque necem generare ſolet. Qui ergo ſuauitatem quęrit coniugij non tam pulchritudo mulieris quam virtus eius & grauitas illum delectet, non ſuperiorem cẽſu ambiat, non genere nobiliorem, hæc enim ſuperbiæ proxima ſunt, nec monilibus ornatam ſed moribus. Hieronym. contra Iouinianum lib. 1. Marcia Catonis filia minor, cum quæreretur ab ea cur poſt amiſſum maritum denuo non nuberet. Rñdit ſe non inuenire virum qui ſe magis quam ſua vellet. Quo dicto eleganter oſtendit, diuitias in vxoribus magis quam pudicitiam eligi ſolere, multoſque non oculis ſed digitis vxores ducere. Sane res optima quã conciliat Auaritia. Epicurus ẽt voluptatis aſſertor, raro dicit iucunda eſſe ſapienti coniugia: quia multa nuptijs admixta ſunt & incommoda, & quomodo diuitiæ & honores corporumque ſanitates ac cętera quæ indifferentia nominamus, nec bona nec mala ſunt, ſed velut in meditullio poſita vſu vel euentu vel bona vel mala fiunt. Ita vxores in bonorũ malorũq; confinio ſitę ſũt: graue aũt eſt viro ſapienti venire in dubio. vtrũ bonam aut malam ducturus ſit. Fertur & Aureolus Theophraſti liber de nuptijs, in quo an vir ſapiens ducat vxorem quærit. Cumque ſi pulchra eſſet, ſi morigerata, ſi honeſtis parentibus orta, ſi etiam ipſe ſanus ac diues, ſic ſapientem aliquando matrimonium inire diffiniuit, ſtatim intulit. Hæc autem raro in nuptijs vniuerſa concordant. Denique nulla eſt vxoris electio, ſed qualiſcunque obtigerit eſt habenda. Si enim eſt iracunda, ſi fatua, ſi ſuperba, ſi fœtida, poſt nuptias diſcimus, quicquid vitij eſt in eas. equus, aſinus, bos, canis, & viliſſima mancipia, veſtes quoque ac lebetes, calix, vrceolus prius probantur & ſic emuntur. Sola verò vxor non oſtenditur, ne ante diſpliceat quam ducatur. Valerius Maximus de geſtis ac dictis mirabilibus lib. 6. Quidam vnicæ filiæ pater, Themiſtoclẽ conſulebat, vtrum eam pauperi ſed ornato, an locupleti parum probato collocaret. Cui ille. Malo inquit virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem &c.

De Mutua coniugum dilectione. Cap. XXXVIII.

HIeron. vbi ſupra. Sapiens autem vir iudicio debet amare cõiugem non affectu, ne regat voluptatis impetus, nec præceps in coitum feratur. Nihil eſt fœdius quã vxorem amare quaſi adulteram. In aliena ſiquidem vxore omnis amor turpis eſt, in ſua nimius. Vnde Sextius in ſententijs. Adulter inquit eſt in ſuam vxorem amator ardentior. Certe qui dicunt ſe cauſa reipublicę & generis humani vxoribus iungi & liberos colere, imitentur ſaltẽ pecudes. Et poſtquam vxorum venter intumuerit, ne perdant filios, nec amatores ſe vxoribus exhibeant ſed maritos. Refert Seneca cognouiſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum faſcia vxoris pectus colligabat & ne puncto quidẽ horæ præſentia eius carere poterat, potionemque nullam niſi alternis tactis labris vir & vxor hauriebant. Alia deinceps non minus inepta faciebant, in quæ improuida vis ardentis affectus irrumpebat. Origo quidem amoris honeſta erat, ſed magnitudo deformis. Nihil aũt intereſt ꝙ ex honeſta cauſa quis inſaniat. Idem ſuper Epiſtolam ad Epheſ. li. 3. Viri, inquit Apoſtolus, diligite vxores veſtras. Opera enim liberorum in matrimonio conceſſa ſunt. Voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur in vxore damnatæ ſunt: hoc legẽs omnis vir & vxor intelligat ſibi poſt conceptum magis orationi quam connubio ſeruiendum, & quod in animalibus ac beſtijs ipſo naturæ iure præſcriptum eſt, vt pręgnantes ad partum vſq; non coeant, hoc in hominibus ſciãt arbitrio derelictum, vt merces eſſet ex abſtinentia voluptatũ. Idẽ ſup Epiſt. ad Thim. Admone inquit & adoleſcẽtulas. vt viros ſuos amẽt &c. Volt ſiquidẽ Apoſt. inter virũ & mulierẽ pudicã eſſe dilectionẽ, vt cũ pudore & verecundia & quaſi neceſſitate ſexꝰ viro potius debitũ reddat, ꝙ ipſa ab eo exigat, & opa liberorũ añ Dei oculos & Angelorũ ppetrare ſe credat, vt ẽt ſecretũ cubile ac noctis tenebras & clauſũ cubiculũ erubeſcat, dũ oĩa patere Dei oculis cogitat. Aug. cõtra Fauſtũ li. 2. Fortaſſis aũt aliquis ſtudioſus quærat, in cuius figuræ ſacramẽto accipiẽdũ ſit: ꝙ Abymalech rex alienigena Rebeccã viri ſui cõiugẽ eſſe tũc agnouit, qũ cũ illa ludentem

dentem

dentem eũ vidit, quod vtiq; non cognouiſſet, niſi cũ coniuge illa ſic luderet quo cũ illa quæ coniuncta non eſſet, ludere non deceret. Quod cum ſancti coniugati faciant, non inaniter, ſed prudẽter agunt. Deſcendunt.n. quodammodo ad fœmineę ſexus infirmitatem, vt aliquid blanda hilaritate dicãt, vel faciant non eneruantes, ſed tẽperantes virilem rigorem, quod tñ ei, quæ vxor nõ eſt, qui dixerit, aut fecerit, turpis eſt. Actor. De ipſo ſiquidẽ Iſaac legimus, quia cũ Rebeccã in vxorẽ accepiſſet, intãtũ dilexit eã, vt dolorẽ quẽ ex morte matris acceperat tẽperaret, qđ vtiq; nõ eſt intelligẽdũ de amore illo immoderato, ſed de amore vxorio, cui plus penit' affectio quã o erga parentes, ſicut ſtatutũ eſt ab initio.

Adhuc de eodem. Cap. XXXIX.

IOannes Chryſoſt. vbi ſupra. Propter hoc.n. ait Relinquet homo patrem, & matrem, ſcilicet quantum ad affectum quẽ dedit natura, & adhærebit vxori ſuæ, & erũt duo in carne vna. Sed nonne maior deberet eſſe charitas inter fratres & ſorores, quia iſti quidem ex eiſdem parentibus ſunt, illi autem ex diuerſis. Sed hoc magnum eſt valde, quia fortior eſt Dei conſtitutio, q̃ virtus naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ ſubiecta ſunt, ſed natura Dei præceptis obtemperat, nec ſeipſum ſequitur ordo naturę, ſed Dei ordinationem. Quod in herbis, & in arboribus eſt humor, hoc eſt in hominibus amor, humor quidem de radicibus aſcendit in herbam, de herba autem ad radices non reuertitur; ſed rurſus in ſemen tranſmittitur. Sic & charitas de parentibus aſcendit ad filios, de filijs autem non reuertitur ad parentes. Parentes enim filios ſuos diligunt, ſed nõ ſic a filijs diliguntur, quia potius illi filij ad filios ſibi procreandos affectum tranſmittunt. Itaq; vir & vxor iam non ſunt duo, ſed vna caro, quia ſcilicet carnaliter diligunt ſeſe, ſicut animæ multorum, quæ ſe ſpiritualiter diligunt, anima vna dicuntur eſſe. Hiero. ſuper Malachiam. Cuſtodite inquit o viri ſpiritum veſtrum, & vxorẽ adoleſcẽtiæ tuæ noli deſpicere; ſpiritum quippe viri propheta vocat vxorẽ eius. eo q; ꝑ affectum anima vna quodammodo eſſe videtur in duobus, ſpiritu videlicet coniunctis ac mente ſociatis. Vnde & paulo ante dicit: Nonne vnus fecit, & reſiduum ſpiritus eius eſt. Ambr. vbi ſupra. Legimus de ſancto Abraham, q; cum Angelos inuitaſſet hoſpicio, feſtinauit in tabernaculum ad Saram, dixitq; ad eã. Accelera, tria ſata ſimilę commiſce, &c. Bonus quippe maritus exortem religioſi muneris vxorem eſſe non tolerat, nec auare totum munus vſurpat, vult eſſe cõmune quod pietatis eſt, integrũ quod pudoris eſt. Vnde Sara manet intra tabernaculum, vir autẽ explorat aduentus hoſpitum. Ioannes Chryſoſt. vbi ſupra. Denique viro caſto vxor qualiſcunq; videtur bona, quia perfecta charitas non ſentit vitia, vxor quoque neminem debet formoſiorẽ putare quam virum ſuum, quia perfectum odium, aut perfectus amor non cognoſcit rerum iudicium. Nam ſi perfecte aliquem oderis, qualiacunque fuerint apud illum omnia tibi diſplicent. Sic etiam ſi perfectè aliquem amas, quæcunque ſunt apud eum tibi placent. Hierony. contra Iouinianum lib. j. Duclius qui Romæ primus nauali certamine triumphauit, Iliam virginem duxit vxorem tantę pudicitiæ, vt illo quoque ſeculo pro exemplo fuit, quo impudicitia monſtrum erat, non vitium. Is iam ſenex, & trementi corpore in quodam iurgio audiuit exprobrari ſibi os fœtidum, & triſtis ſe domũ contulit. Cũq; apud vxorem queſtus eſſet, quare nunquam ſe monuiſſet, vt huic vitio mederetur, feciſſem inquit illa, niſi putaſſem omnibus viris ſic os olere. Laudanda in vtroque pudica, & nobilis fœmina, & ſi ignorauit vitiũ viri. Et ſi patienter tulit. Et q; maritus infęlicitatem corporis ſui non vxoris faſtidio, ſed inimici maledicto ſenſit. Valerius lib 6. Horridum Sulpitij Galli maritale ſupercilium, qui vxorẽ dimiſit, eo q; eam aperto capite foris verſatam cognouit. Abſciſa quidem ſententia, ſed cum aliqua ratione munita. Lex.n. inquit tibi meos tãtum pręfinit oculos, quibus formam tuam approbes his decoris inſtrumenta præpara, his eſto ſpecioſa, horum certiori crede notitiæ. Vlterior tui conſpectus irritatione ſuperuacua acceſſitur in ſuſpitione, & crimine hæreat neceſſe eſt.

De tribus matrimonij bonis, & primo de fide. Cap. XL.

AVguſtinus ſuper Geneſim. Tripartitum eſt aũt matrimonij bonum. ſ. fides, proles, ſacramentum. In fide ſiquidem attẽditur, ne præter vinculum coniugale cum altero, vel altera concumbatur. In prole, vt amanter ſuſcipiatur, benigne nutriatur, religioſe educetur. In ſacramento, vt coniugium non ſeparetur, & dimiſſus, aut dimiſſa, nec cauſa prolis alteri coniungatur, hęc eſt tanquam regula nuptiarum, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinentiæ regitur prauitas. Idem in lib. de coniugali bono. Mulier itaque ſi fide coniugali violata, fidem ſeruat adultero vtiq; mala eſt, & ſi nec adultero, peior eſt. Decus aũt cõiugale, vt dictũ eſt ſupra, eſt caſtitas procreandi, & fides reddendi carnalis debiti, manetque vinculum coniugale, etiam ſi proles deſit præ ſterilitate, ſicut ſatius eſt mori fame quam idolotitis veſci, ita ſatius eſt ſine liberis defungi, quam ex illicito concubitu prolem quęrere. Ambr. vbi ſupra. Legitur Pharao dixiſſe Abrahæ cum intellexiſſet Saram vxorem eius eſſe. Quidnã eſt quod feciſti mihi. Quare non indicaſti, q; vxor tua eſſet, &c. Nunc ergo ecce coniunx tua, accipe eam, & vade. Igitur & natura ferus, ac barbarus Pharao. tamen ſignificat etiam externis, ac barbaris erroribus curam eſſe pudoris, & adulterij etiam ſibi crimen cauendum. Nec mirum ſi barbarus nouit ius naturale. Nam & muta animalia, quæ nullis tenentur legibus, ſunt tamen aliqua quæ non ſolum paribus ſuis copulę ſeruant fidem, verum etiam vnius coitus cuſtodiunt caſtitatem. Ita maior eſt lex naturæ quã legum pręſcriptio. Sic ergo dum prætendit ignorantiam, cõdemnat intemperantiam. Actor. Ex prędictis patet q; fides. i. fidelitas mutua coniugum duplex eſt, vt. ſ. vt neuter ad alia vota tranſeat, vel alij carnaliter ſe commiſceat. De hac aũt dictũ eſt ſuperius, vbi oſtenſum eſt, q; neuter carnem ſuam debet diuidere, ſed vnica debet eſſe vnius tantum. Alia vero fidelitas eſt, vt inuicem ſibi debitum reddant. Cumque reddere debitum eſt opus iuſtitiæ. Dicit tamen Greg. coitum etiam coniugalem ſine culpa fieri non poſſe. Ideoque notandum eſt, q; quatuor de cauſis finalibus vxor a viro cognoſcitur. videlicet cauſa prolis, cauſa reddendi debiti, cauſa vitandæ incontinentiæ cauſa libidinis explendæ. Tribus itaque primis modis vxorem cognoſcere meritorium eſt, & abſque omni culpa poteſt eſſe. Quarto modo ſine peccato non poteſt eſſe, ſed aliquando eſt veniale aliquando mortale. Veniale ſiquidem eſt, ſi vir eam affectu coniugali cognoſcat, nec illam cognoſceret, niſi ſua eſſet. Tunc enim ſecundum Auguſtinum infirmitas carnis excipitur per bonum matrimonij, ne cadat in foueam peccati. Si vero cognoſcat eam ita tam feruenti libidine, q; eam cognoſceret, etiam ſi ſua non eſſet, mortale peccatum eſt. Tũc enim locum habet, q; vehemens amator vxoris adulter eſt. Deinde ſicut in prædicatione Apoſtolorum miſcebatur inanis gloriæ puluis, & erat culpa venialis cum opere meritorio. Sic ẽt vir ſanctus meritorie cognoſcit vxorem, & ei placet delectatio. Si vero diſplicet abſq; omni peccato eſt, luſtrari tamen iuxta Gregorium debet, vt eccleſiam intret, quia bonarum mentium eſt ibi culpã agnoſcere, vbi culpa nõ eſt. Illud ergo Gregorij, q; cõcubitus cõiugalis ſine culpa fieri non pôt, ſic exponitur. i. vix poteſt.

De Prole ac religioſa ipſius educatione. Cap. XLI.

IN prole ſicut dictum eſt, ſecundum Auguſtinum oſtenditur vt amanter ſuſcipiatur, benigne nutriatur, religioſe educetur. Cõtra primum faciunt qui conceptus impediunt vel extinguũt, vel qui præ amoris multiplicandæ prolis amplexus refugiunt, vel abortus procurant, aut natos protinus necant. Contra ſecundum faciunt qui nutriendi tædio filios projiciunt aut extinguunt. Contra tertium vero agunt qui filios in diſciplina dñi non erudiunt, aut peccatores non corripiunt. Hiero. ſup epiſtolã ad Ephesios. Patres inquit nolite ad iracũdiam ꝓuocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplinam, & correptione dñi. Peccatũ filiorũ eſt parentib. nõ obedire. Peccatum parentum filios, atque lactentes ad iracũdiam ꝓuocare, aut certè iam adoleſcẽtibus & maturioris ętatis, ea quæ grauia ſunt imperare. Sicut ergo in filijs obſequiũ, ſic in parentibus moderamen iubemur imperiũ, vt non quaſi ſeruis ſed quaſi filiis pręeſſe ſe nouerint. Seneca in li. de morib. Educatio ſiquidẽ, & diſciplina mores facit, & id ſapit quiſque quod didicit. Varro in ſententijs. Sapiũt animorum vaſa quicquid primo acceperint. Quintilianus in oratoria inſtitutione libr. j. Vtinam ergo liberorũ noſtrorũ mores nõ ipſi perderemus, infantiam ſtatim delitijs ſoluimus, mollis educatio q̃ indulgẽtiam vocamus, neruos omnes mentis corporiſque frangit. Ætas quidẽ hoĩs tñ vel maxime formanda eſt, cũ vel ſimulãdi neſcia eſt, & pręcipiẽtib. facillime cedit, franges.n. citius q̃ corrigas q̃ in prauũ duruerit. Idẽ in li. 2. At vero ingenia puerorũ nimia emẽdationis ſeueritate deficiũt. Nã & deſperant & dolent, ac nouiſſime oderunt, & qđ maxime nocet dũ oĩa timent, nihil conantur. Oratius in li. epiſtolarũ. Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorẽ, Teſta diu. tractari mollius ętas imbecilla ſolet. Ouid. in li. de arte primo. In puero eſt ętas mollis & apta regi. Ingeniũ cęleſte ſuis velocius annis ſurgit. Idẽ in lib. epiſtolarum. Ars fit vbi a teneris crimen cõducitur annis. Scilicet vt teneros lędunt iuga prima iuuencos. Frenaque vix patitur de grege captus equus. Sic male vixq; ſubit primos mores rude pectus.

De tertio matrimonij bono. i. ſacramento. Cap. XLII.

AVctor. Tertium vero matrimonij bonum, qđ eſt ſacramentum, in hoc attẽditur, vt cõiugiũ nõ ſeparetur dimiſſa. neq; ea ꝓpter alteri cõiungatur. Et cũ dictũ eſt ſuperius matrimonium ante carnalẽ copulam ſignat cõiunctionem Chriſti ad fidelem aĩam, q̃ ſeparabilis eſt. Poſt vero ſignat vnionem filij Dei ad humanam naturam, vel Chriſti ad eccleſiã, q̃ indiſſolubilis eſt, Ideoque matrimoniũ ꝑ carnalẽ copulam cõſummatũ, eſt indiſſolubile, ante vero ſolubile. Ioannes Chryſoſt. ſup Matth. li. 2. Oĩs res per quas cauſas naſcitur per ipſas, & ſoluitur, matrimonium aũt

non facit coitus ſed voluntas, & ideo nõ illud ſoluit ſeparatio corporis ſed voluntatis. Itaq; qui coniugem ſuam dimittit & aliam non accipit, adhuc maritus exiſtit, quia & ſi corpore ſeparatus eſt adhuc eum voluntate coniunctus eſt. Cum aũt aliam accipit, tũc plene dimittit. Non ergo mechatur qui dimittit, ſed qui alteram ducit. Sicut aũt crudelis & iniquus eſt, qui caſtam dimittit, ita fatuus eſt & iniuſtus qui retinet meretricem. Nam patronus eſt turpitudinis, qui crimen celat vxoris; vir ergo meretricem dimittat, aliás autem bene morigeratam caſtamque teneat. Et hoc tribus modis. Primo quidem eam admone, quia multum proficit doctrina iuſtitiæ. Deinde ſi timorem Dei non ſentit, improperando cõfunde, quia frequenter & pudor frenum eſt vitiorum. Si autem nec pudorem ſentit, tertio percute, quia iuſtum eſt, vt caſtigetur, quaſi ancilla, quæ erubeſcere neſcit vt libera. Cœterum Moyſes inquit dominus iudæis, ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dare libellum repudij, quia ſcilicet melius iudicauit, permittente lege matrimonia ſolui, quam odio compellente homicidia fieri. Vnde permiſit facere mala, ne faceretis peiora. Hac etiam ratione & Apoſtoli ſecundas nuptias adire permiſerunt propter incontinentiam hominum. Nam ſecundam quidem ducere ſecũdum præceptum Apoſtoli permiſſio eſt, ſecundum veritatis autẽ rationem fornicatio eſt. Ideo bene dicit ꝙ Moyſes hoc permiſit non præcepit, quod enim permittimus, nolentes præcipimus, q̃a malam hominis voluntatem ad plenum prohibere non poſſumus. Hieronymus ſuper Matthæum lib. 3. Sola vero fornicatio eſt quæ vxoris vincit affectum, immo cum illa vnam carnem in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit, a marito non debet teneri, dicente ſcriptura. Qui tenet adulteram impius & ſtultus eſt. Idem contra Iouinianum lib. 3. Ab initio conditionis quidem humanæ, nec carnes comedebantur, nec homines circuncidebantur, nec repudium vxoribus dabatur, & hoc vſque ad diluuiũ. Poſtquam ergo venit Chriſtus in fine tẽporũ, & omega reuoluit ad alpha. i. finem retraxit ad principium, nec circunſcidimur, nec repudium dare permittitur, nec carnes comedimus. dicente Apoſtolo. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum. Nam & vinum cum carnibus poſt diluuium dedicatum eſt. Hyero. ſuper Epiſtolam ad Corinthios. Verũ ſi quis, ait Apoſtolus, frater vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelẽ. Quod ſi infidelis diſcedit diſcedat. Non eſt enim ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in eiuſmodi. i. non debetur reuerentia coniugij ei qui horret auctorem coniugij. Non enim ratum eſt matrimonium quod ſine Dei deuotione eſt. Ac per hoc non eſt peccatum ei qui dimittitur propter Deum, ſi alij ſe iunxerit. Contumelia enim creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, nec alij copulatus accuſetur. Infidelis aũt diſcedens & in Deum & in matrimoniũ peccare dignoſcitur, qui noluit ſub Dei deuotione habere coniugium. Illud etiam non debet putari matrimonium quod contra Dei decretum factum eſt. vnde Eſdras fecit iudæos vxores infideles dimittere. Si ambo autem crediderint, per deuotionem Dei confirmatur coniugium.

Quod nunc virginitas præfertur matrimonio. *Cap. XLIII.*

AVguſtinus ſuper Geneſim li. 9. Magnũ vero magiſq; honoris meritũ iſto iam tẽpe cõtinendi ab amplexibus apud Deũ habet virginitas fidelis & pia, cum iam ex omnibus gentibus ad implendum ſanctorum numerum largiſſima ſuppetat copia: quia percipiendæ voluptatis libido ſibi non vendicat, quod iam multiplicandæ prolis neceſſitudo non poſtulat. Fulgentius de virginitate, & humilitate. Nec in eo ꝙ virginalis integritatis agnoſcimus culmen, pudicitiæ coniugalis aſſerimus crimen, ſed virginitatem ſanctam dicimus merito potiore diſtare a coniugali vita, quàm diſtant a bonis meliora, a terrenis cęleſtia, a carne ſpũs, ab infirmitate virtus. immo vero nec dicere dubitamus, tantum a ſancta virginitate carnis & ſpũs fidelium coniugatorum licèt a Deo conceſſum diſtare concubitum, quantum ſimilitudo pecorum ab imitatione diſcernitur Angelorum. In vno ſiquidem ad terram ſpũs terrena carnis voluptate deprimitur. In altero vero in terrena caro cęleſti delectatione ſpũs ad cęleſtia ſubleuatur. Iſidorus in ſententijs ſuis lib. 2. Virginitas prælata eſt bonis nuptiarum: illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium conceſſũ, virginitas aũt admonita, ſed non iuſſa: quia nimis excelſa. Hieronymus contra Heluidium. Virgo nimirum cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpũ. Nupta vero cogitat quæ mundi ſunt: qũo placeat viro. Idem vero tu putas eſſe diebus ac noctibus ieiunijs orationique vacare, & ad aduentum mariti faciem expolire, greſſum frangere, blandicias ſimulare. Illa hoc agit, vt turpior appareat, & naturæ bonũ iniuria fuſcet, hæc ad ſpeculũ pingitur, & in contumeliam artificis pulchrior quam nata eſt, eſſe conatur. Nec tamen nuptias condemnamus: quia ipſa quippe virginitas nuptiarum eſt fructus. Neque ergo negamus maritatas & ſanctas mulieres inueniri, ſeſt quæ vxores eſſe deſinunt, & quæ virginum caſtitatem imitãtur in ipſa neceſſitate coniugij. Idem in libro de Monogamia. Si autem & ante diluuium & poſt diluuium viguit illa ſententia. Creſcite & multiplicamini &c. quid ad nos in quos fines ſeculorum deuenerunt? Quibus dicitur, tẽps breue eſt, & iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt, quæ ſiluam legis & nuptiarum Euãgelica caſtitate excidat. Idem ad Euſtochiũ. Olim quidem benedictio ſola erat liberorum, cum vacuus adhuc eſſet orbis. Paulatim ergo increſcẽte ſegete meſſor immiſſus eſt, virgo Hælias, virgo Hæliſeus, virgines multi filij Prophetarum, Hieremias captiuitate propinqua vxorem prohibetur accipere. Idipſum alijs verbis loquitur Apoſtolus dicens. Tempus breue, reliquum eſt, vt qui habent vxores ſint tanquam non habentes.

Quod et prælata fuit etiam a principio. *Cap. XLIIII.*

IDem contra Iouinianum li. 1. Denique caſtitas ſancta ſemper nuptiarum operi fuit prælata. Nam & primi parentes ante offenſam virgines in Paradiſo fuerunt. Poſt peccatum autem & extra paradiſum mox nuptias celebrauerunt. Itaq; nuptiæ replent mundum, virginitas paradiſum. Vnde dictum eſt. Creſcite & multiplicamini, & replete terram, prius enim oportuit ſiluam plantari & creſcere, vt eſſet quod deinceps poſſet inſcidi. Quantumque intereſt inter radicem & fructum arboris, tñ inter nuptias & culmen virginitatis. Præterea Moyſes moriens a populo plangitur. Ioſue vero qui nec vxorem nec filios habuiſſe legitur, quaſi victurus in morte non lugetur. Nuptiæ quippe finiuntur in morte, virginitas autem incipit coronari poſt mortem. Sed & Apoſtoli excepto Petro non leguntur vxores habuiſſe. Cumq; de vno ſcriptum ſit, & de alijs tacitum, intelligere debemus illos ſine vxoribus fuiſſe. Idem ad Euſtochium. Creſcant ergo & multiplicentur qui impleturi ſunt terram, tuum agmen o virgo in cœlis eſt, mater regio Paradiſus eſt. Eua ſiquidem in Paradiſo virgo fuit, poſt nuditatem autem & folia ficus auſpicantia pruriginẽ, poſt tunicas pelliceas & exitũ de Paradiſo, nuptiarum initium ſumpſit. Itaque nuptias quidem laudo. Sed quia virgines mihi generant, roſamq; de ſpinis, aurum de terra lego. Cur autem de virginibus præceptũ non habet Apoſtolus? quia maioris eſt meriti quod non cogitur & offertur. Vnde & virgo fuit ipſe non ex præcepto, ſed propria voluntate. Fulgentius vbi ſupra. Virgo quidem quaſi virago dicitur. Virago autem a viro, & vir a virtute deriuatur. Claret ergo inter cęteras eccleſiæ donationes illios præcipuum munus ſpiritualis eſſe kariſmatis, vbi nimirum ipſa virtus integritatis meretur vocabulo cenſeri virtutis. Petrus Comeſtor. Hoc nomen, vt dictum eſt ſuperius, illius primę mulieris proprium fuit, quod ei nimirum ante peccatum Adam imponens ait. Hæc vocabitur virago: quia de viro ſumpta eſt. Nunc autem commune eſt omnium, & virgo eſt eius ſinonymum, quod omnibus conuenit, quamdiu ſunt in integritate, mulieres autem dicuntur fractæ.

De virginitatis prærogatiuis. *Cap. XLV.*

AMbroſius in ſermone de ſancta Agnete. Quis aũt humano cõprehẽdere virginitatẽ ingenio poſſit, quã nec natura ſuis legibus incluſit? Aut quis naturali voce cõplecti nouerit, qđ ſupra vſũ naturæ ſit? Acceſſiuit e Cęlis qđ imitaret̃ i terris. Nec immerito vſum viuendi quęſiuit e cœlo, quæ ſibi ſponſum inuenit in cęlo: hæc nubes, aera, Angelos, ſideraq; tranſgrediens, Dei verbum in ipſo ſinu patris inuenit, ac toto pectore hauſit. Verbum inquã de ſinu patris virginitas hauſit. Quis enim tantum relinquet bonum cum inuenerit? Vnguentũ inquit effuſum nomen tuũ, ideo te adoleſcentulæ dilexerunt & attraxerunt. Poſtremo non meum illud quod in euangelio, quia quæ non nubent neq; nubentur, erunt ſicut Angeli in cęlo, nemoque miretur ſi Angelis comparantur, quæ Angelorũ dñ̃o copulantur. Hiero. in ſermone beatæ virginis. Angelis quippe ſemper cognata virginitas eſt. Profecto enĩ in carne pter carnẽ viuere, nõ terrena vita ſed cœleſtis eſt, qm̃ ẽt in carne vitã angelicã acquirere maius eſt meritũ q̃ hr̃e. Eſſe quippe Angelũ felicitatis eſt, eſſe vero virginẽ virtutis, dũ hęc obtinere nititur cum gr̃a, qđ hẽt Angelus ex natura. Hæc itaq; vita nobis o virgines de Cœlo fluxit, q̃ profeſſę eſtis. De Cęlo venit ſpõſus, quem vna cum matre ſequi debetis, nec immerito viuẽdi vſũ de Cęlo quęſiſtis, quæ vobis ſponſum de Cęlo petiſtis, ideo conuerſatio veſtra ſemper ſit in cœlis, quia verbũ Dei qđ amatis nõ inuenimt niſi in ſinu patris. Oĩs gloria veſtra ab intus ſit, & intus habete qđ foris luceat, ne lampades veſtrę extinguantur, antequã ſponſus veniat. Idem ad Euſtochiũ. Quid aũt inuides mater filię? Grande tibi beneficiũ præſtitit. Socrus enim Dei eſſe cœpiſti. Aug. in lib. de virginitate. Chriſtus certe virginis filius, & virginũ ſpõſus, vtero virginali corporaliter natus, virginali connubio ſpiritualiter coniugatus eſt. Cũ ergo vniuerſa eccleſia virgo ſit, eidem viri vino deſpõſata, quãto mẽbra eius digna ſunt honore, qui hoc cuſtodiũt ẽt in ipſa carne, ꝙ ipſa quæ viri ſui & dñ̃i ſui matrẽ imitatur, tota cuſtodit in fide? Proinde cũ vniuerſa eccleſia ſit ſancta

cor-

corpore & ſpũ, nec tñ vniuerſa ſit virgo corpore, ſed ipſo ſpiritu multo ſanctior eſt in his mẽbris, vbi virgo eſt in corpore, & ſpiritu. Cyprianus in lib. de diſciplina, & habitu virginitatis. Itaq; virginitas eſt flos eccleſiaſtici germinis, decus & ornamentũ gratiæ ſpiritualis, lęta indoles, laudis, & honoris, opus integrũ, & incorruptũ, imago Dei, rñdens ad ſanctimoniã Dei, illuſtrior portio gregis Chriſti. Gaudet per illas & largiter floret in illis glorioſa fœcunditas eccleſiæ matris. Quantoque plus numero ſuo copioſa virginitas addit, tanto gaudium matris augeſcit.

Exhortatio ad cuſtodiam virginitatis. Cap. XLVI.

NVoc itaq; ad virgines nobis ſermo eſt, quarum quo ſublimior gloria, maior & cura eſt. Seruate virgines quod eſſe cępiſtis, magna vos merces manet virtutis, grande præmiũ caſtitatis, vos ab illa maledictionis ſnĩa quondã in mulieres lata liberę eſtis. Vos earũ gemitus, & triſtitias non timetis. Nullus vobis de partu, vel circa filios eſt metus, nec maritus eſt dñs. Dñs veſter & caput Chriſtus eſt, ad inſtar & vicẽ maſculi. Sors vobis & cõditio cõis eſt. Deniq; qđ futuri ſumus, vos iam eſſe cępiſtis, gloriã reſurrectionis in hoc ſęculo iam tenetis, dũ per ſęculũ ſine ſęculi cõtagio tranſitis. Filij quippe huius ſęculi generãt, & generantur. Filij vero ſęculi illius, & reſurrectionis a mortuis nõ nubent neq; nubẽtur. Neq; .n. incipient mori, ſed erunt ęquales Angelis Dei. Et nos ergo dũ caſtę perſeueratis ac virgines, Angelis Dei eſtis æquales. Igitur o virgines eſtote tales, quales vos manus patris inſtituit, maneat in vobis facies incorrupta, ceruix pura, forma ſincera. Non inferantur auribus vulnera, nec includat brachia, vel colla de armillis, & monilibus precioſa cathena. Sint a cõpedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi cõſpiciendo Deo digni. Hieron. contra Iouinianũ lib. 1. At vero ſi oẽs inquis virgines fuerint, quõ genus humanũ ſtabit? Noli unq̃ metuere, difficilis res eſt virginitas, & ideo rara. Si oẽs virgines eſſe poſſent, nunq̃ dñs qui põt capere capiat, diceret. Nec Apoſtolus in perſuadẽdo trepidaret, dicens: De virginibus aũt pceptum dñi non habeo, cõſiliũ aũt do. Porro tñ intereſt inter nuptias & virginitatẽ, quãtũ inter nõ peccarẽ, & bene facere. Idẽ contra vigilan. Rara virtus eſt virginitas, nec a plurimis appetitur, & vtinam hoc quod pauci ſunt, eſſent omnes, de quibus dicitur: Multi vocati, pauci vero electi, & vacui eſſent carceres.

De virginibus Deo conſecratis. Cap. XLVII.

AVguſtinus in lib. de virginitate. Non aũt in virginibus hoc prædicamus, ꝙ virgines ſunt, ſed ꝙ Deo dicatę pia cõtinẽtia virgines ſunt. Nã fęlicior mihi videtur mulier nupta, q̃ virgo nuptura: habet enim iam illa quod iſta adhuc cupit, pręſertim ſi nondum vel ſponſa cuiuſquam ſit. Illa vni ſtudet placere cui data eſt, hęc multis, incerta cui danda eſt. Illa ergo virgo coniugatę merito præponitur, quæ nec multitudini ſe amandã proponit, cũ amorem vnius ex multitudine requirit, nec ſe iam vni cõponit inuento, cogitans quæ mundi ſunt, quõ placeat viro, ſed ſpecioſum forma præ filijs hominũ ſic amauit, vt quia ſicut Maria carne illum cõcipere non poſſet, ei corde concepto ẽt carnem integram cuſtodit: hoc ergo agite virgines Dei, hoc agite, pergite viam ſublimitatis, pede humilitatis, & ſequimini agnũ quocunque ierit: ipſe .n. exaltat humiliter ſequentes, quẽ deſcendere non piguit ad iacentes: dona eius illi ſeruanda cõmittite, fortitudinẽ veſtram ad illũ cuſtodite. Quicquid mali ipſo cuſtodiente nõ cõmittitis tanq̃ remiſſum ab illo deputate, ne modicũ vobis exiſtimantes dimiſſum modicũ diligatis, & tundentes pectora publicanos iactantia contemnatis. De viribus veſtris expertis cauete: ne qa aliquid ferre potuiſtis inflemini. de inexpertis aũt orate ne ſupra quam poteſtis ferre tẽtemini. Exiſtimate aliquos in occulto ſuperiores, quibus eſtis in manifeſto meliores, perſeuerantes in numero veſtro præbeant vobis exemplũ: cadentes augeant timorem veſtrum, non improbus vultus. non oculi vagi. nõ infrenis lingua, non petulans riſus, non ſcurrilis iocus. non indecens habitus, nõ tumidus, aut fluxus inceſſus. hæc addita virginitati Angelicã vitam hominib. & cęli mores exhibẽt terris. Si nuptias cõtempſiſtis filiorũ hominũ, toto corde amate ſpecioſum forma præ filijs hoinm, qui nõ quærit a vobis pulchram carnẽ, ſed pulchros mores, quibus frænatis & carnem, inſpicite pulchritudinẽ amatoris veſtri, cogitate æqualem & ſubditum matri, in cęlis dominantem, & in terris ſeruientem, inſpicite vulnera pendentis, ſanguinem morientis, commercium redimentis. toto vobis figatur corde, qui pro vobis fixus eſt in cruce. Hiero. ad Paulam & Euſtochium: Beatæ vos eſtis filiæ, quæ ſecutæ eſtis exemplum tantæ virginis, quas non illecebrę ſolicitant carnis, non colluuio præcipitat voluptatis, immo angelica imitatio delectatur in terris, quorum in futuro æqualitas vobis promittitur in cęlis. Cyprianus vbi ſupra. O ſacræ virgines hortamentis vos mutuo excitate, ęmulis de virtute documentis ad gloriam prouocate, durate fortiter, pergite ſpiritualiter, peruenite fęliciter. Tñ memẽtote veſtri, cum in vobis incipiet virginitas honorari.

De Virginibus martirio coronatis. Cap. XLVIII.

MAximus epus in ſermone. xviij. Cũ aũt in toto mundo virgineus Mariæ flos inmarceſſibiles inuectat coronas, & immaculato conſeruet affectu ſceptrigeram pudoris aulam, eouſque integritas perſeuerauit ad palmã, vt in puellis trophæum ſanctitatis arriperet, ac per veſtigia virginis matris ad cęleſtẽ thalamũ perueniret. Chryſo. in Homilia de militia ſpũali. Igitur apud Deum fęmineus etiam militat ſexus, multę nanque fęminæ aĩo virili ſpũalẽ militiã geſſerunt, nec pro corporis infirmitate reprobatæ ſunt, quædã .n. interioris hoĩs virtute viros æquauerunt, & in agonibus martyrum multę quidẽ pares, quædam etiam fortiores viris extiterunt. Nam quibuſdam virorũ & ignauia muliebri degenerantib. illæ ſexum corporis infirmum virili mente uicerunt, ac ſic in teſtimonio virtutis victrices pęnarum viris labentibus conſtiterũt. Ex ipſis ergo ſunt quę angelicũ ſacratę virginitatis chorum aggregant, ex ipſis & illę quæ glorioſis confeſſorũ prælijs & martyrum triũphis coruſcant, ſequebantur .n. & ipſę dñm in eius præſentia, ſicut deſignat ſcriptura, nõ ſolum viri, ſed & mulieris ex vtroque ſexu comites, & obſequebantur & miniſtrabant ei. Cyprianus ad confeſſores. Ergo beatę ſunt etiam fœminæ, quæ vobiſcum o martyres ſancti ſunt in eadem confeſſionis gloria conſtitutæ. Quæ dñicã fidem tenentes & ſexu ſuo fortiores, non ipſę ſolũ ad coronam proximauerunt, ſed & cæteris quoq; fęminis exẽplũ de ſua cõſtãtia præbuerunt. Chryſoſto. vbi s. His ergo talibus tantiſq; virtutibus, & honoribus Chriſti militiæ ueraciter adiacentibus. certatim oẽs quondã & patres filios, & matres Chriſto filias offerebãt, & ſuam quiq; progeniem ad militandũ regi cæleſti probare feſtinabant. Gaudentes in æternã ſpẽ quæ non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. Talia nanque pignora deuoti parentes habebant, non ſolũ in conſortium ſalutis & gloriæ, ſed etiã in ornamentũ, & patrocinium perhenne. Auguſtinus in ſermonibus de virginibus. Si ergo virginale nobis decus illuxit, ꝙ noſtræ memoriæ virtutis diuinæ victoriam renouauit, Porro quanto fragilior ſexus, quanto infirmius vaſculum, quod reportat ex hoſte triumphum, tanto maiori diabolus opprobrio confuſionis induitur, tanto mirabilior Deus in ſanctis ſuis agnoſcitur, tanto etiam rex martyrum Chriſtus in pugnatricibus ſuis iucundius delectatur.

De Virginibus lapſis. Cap. XLIX.

IDem in ſermone de bono viduitatis. Plane vero non dubitauerim lapſas a caſtitate ſanctiore, quę Deo vouetur, adulteris eſſe peiores. Si enim ad offenſionem Chriſti pertinet, cum membrum eius fidem non ſeruet marito, quanto magis cum non ſeruatur ipſi Chriſto in eo quòd exigit oblatum, qui non exegerat offerẽdũ, cum enim quiſque non reddit quod non imperio appulſus, ſed conſilio commonitus vouit, tanto magis fraudati voti auget iniquitatẽ, quanto minus habuit vouendi neceſſitatem. Idem in epiſtola ad Victorẽ. Quicquid aũt in carne cuiuſquam virginis nec committit nec permittit libido patientis, ſolius eſt culpã facientis. Omnis quoque illa violentia non pro corruptionis turpitudine, ſed pro paſſionis reputabitur vulnere, tñ enim in mente valet integritas caſtitatis, ut illa inuiolata, nec in corpore poſſit pudicitia violari, cuius membra potuerunt ſuperari. Idem in lib. de ciu. Dei lib. 1. Quis nanque ſua mente putauerit ſe perdere pudicitiã, ſi forte vi appręhenſa & oppreſſa carne ſua exerceatur, & expleatur libido non ſua Sed enim hoc mõ pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi non erit, ſed neque de ipſo corpore perit ſanctitas, quia eo ſanctæ vtendi perſeuerat voluntas, & quatuor in ipſo eſt etiam facultas, ſic itaque non amittitur corporis ſanctitas, manente animi ſanctitate etiam corpore oppreſſo, ſicut amittitur & corporis ſanctitas, violata animi ſanctitate etiam corpore intacto. Idẽ in lib. de virginitate. Hoc igitur agite virgines Dei, hoc agite vt dixi, pergite viam ſublimitatis, pede, humilitatis, perſeuerantes in numero veſtro prębeant uobis exemplum, cadentes augeant timorẽ veſtrũ. Iſidorus in ſententiis lib. 1. Omnę ſiquidem peccatũ per pęnitentiã recipit vulneris ſanitatẽ. Virginitas aũt ſi labatur, nullatenus reparatur. Virgo quoq; carne non mente nullũ hẽt præmium in repromiſſione. Hiero. ad Euſtochium. Caue q̃ſo, ne de te dicat Deus aliqñ, virgo Iſrael cęcidit, non eſt qui ſuſciter eã. Audenter loquar, cũ Deus oĩa poſſit, ſuſcitare non poteſt virginem poſt ruinã. Valet quidem liberare de pœna, ſed nõ vult coronare corruptã. Idem in lib. de lapſu Suſannę virginis conſecratę. Quid ergo taces o Suſanna? Quid non erumpis in vocẽ, ac mẽtis tuæ exponis ardorẽ? Audite me omnes populi & videte dolorẽ meũ: ad te tunc mihi ſermo eſt, quàm nephas eſt uocari Suſãnã q̃ caſta non es, ac vnde incipiã? quid primũ, quid ultimũ dicã? bona cõmemorem quæ pdidiſti, an mala defleam quæ inueniſti? Eras virgo in paradiſo Dei, vtiq; inter flores eccleſię eras ſponſa chriſti, eras tẽplũ Dei, eras habitaculũ ſpiritusſancti. Et cũ toties dico eras, totiens, neceſſe eſt, vt ingemiſcas, quia non es, quod fuiſti. Incedebas in eccleſia tanquã colũba illa de qua ſcriptũ eſt, pe

nę columbę deargentatæ &c. Splendebas enim vt argentũ, fulgebas enim vt aurum. Eras tanquam ſtella in manu domini. Quæ eſt iſta ſubita conuerſio? quę repentina mutatio? de Dei virgine facta es corruptio Sathanæ, de ſponſa Chriſti ſcortũ execrabile, de templo Dei phanũ immunditiæ, de habitaculo Spiritusſancti tugurium Diaboli: quæ incedebas cũ fiducia vt columba, nunc lates in tenebris vt veſpertilio. Quæ fulgebas vt aurum, propter virginitatis decorem, nunc vilior facta es luto platearum. Quæ fueras ſtella radians in manu domini, velut de alto cęlo ruens, extinctũ conuerſa es in carbonẽ, vę miſera, & iterum vę tibi quæ tanta bona pariter propter parui temporis luxuriam perdidiſti. O furtiua turpitudine proſtrata, habitu virgo, facto non virgo, bis adultera, & in aſpectu. Virgo ſecundum Apoſtolum ſolicita eſt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu, tu aũt in contrariũ totũ vertis, ut nec ſis ſancta in corpore, nec ſpiritu, corpore quidem fornicando, ſpiritu autem virginitatem mentiendo.

De Nuptiarum incommodis. Cap. L.

IDem contra Iouinianum lib. I. Epicurus licèt voluptatis aſſertor, raro tamen dicit ſapienti eſſe ineunda coniugia, eo quòd multa nuptijs admixta ſunt incõmoda: fertur & Aureolus Theophraſti liber de nuptijs, in quo vxorem oſtendit non eſſe ducendã ſapienti. Primum ergo patet impedire ſtudia Philoſophiæ, nec quemquàm libris & vxori pariter inſeruire, multa etiã eſſe quæ matronarum vſibus neceſſaria ſunt, pretioſę veſtes, aurum, gemmæ, ſumptus, ancillæ, ſupellex, varię lecticę exedra deaurata. Deinde per totas noctes conquæſtiones garrulæ. Illa ornatior procedit in publicum, hæc honoratur ab omnibus, Ego in conuentu fęminarum miſella deſpicior. Cur aſpiciebas vicinam? Quid autẽ cum ancilla loquebaris? De foro veniens, quid attuliſti? Nõ amicum habere poſſumus, non ſodalem. Alterius amorem ſuũ odiũ ſuſpicatur. Si doctiſſimus præceptor in qualibet vrbiũ fuerit, nec vxorem relinquere, nec cum ſarcina ire poſſumus, pauperẽ alere difficile eſt, diuitem ferre tormentum. Attendẽda eſt ſemper eius facies & pulchritudo laudanda, ne ſi alteram aſpexeris ſe eſtimet diſplicere: vocanda eſt domina, celebrandus natalis eius, iurandũ per ſalutem illius, vt ſit ſuperſtes orandum, honoranda nutrix eius & gerula, ſeruus paternus, & alumnus, formoſus aſſecla, & procurator calamiſtratus, & ĩ longam ſecuramq; libidinẽ ſectus ſpado. Sub quibus nominibus adulteri deliteſcunt, quoſcunque dilexerit ingratis amandi, ſi totã ei domum regendam commiſeris, ſeruiendum eſt. Si aliquid tuo arbitrio reſeruaueris, fidem ſibi haberi non putabit, & in odium vertetur ac iurgia, & niſi cito conſulueris parabit anus venena. Aurifices ac gemmarũ inſtitores, ſericatumque veſtiũ ſi intromiſeris pudicitiæ, periculũ eſt. Si aũt prohibueris, iniuria ſuſpicionis. Verum quid prodeſt ẽt diligens cuſtodia, cum vxor impudica ſeruari non poſſit, pudica non debeat? Infida enim cuſtos eſt caſtitatis, neceſsitas. Illa vero pudica dicenda eſt, cui licuit peccare ſed noluit. Pulchra cito adamatur, fœda facile concupiſcit. Difficile cuſtoditur quod plures amant, moleſtum eſt poſsidere, quod nemo habere dignetur, Minore tñ miſeria deformis habetur, quàm formoſa ſeruatur. Nihil tutum eſt, in quo totius populi vota ſuſpirant, alius forma, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate ſolicitat, aliquo modo expugnatur, quod vndique inceſsitur. Quòd ſi propter diſpenſationẽ domus, & languoris ſolacia & fugam ſolitudinis vxores ducuntur, multomelius ſeruus fidelis diſpenſat obediens auctoritati domini, & diſpoſitioni hic eius obtemperans, quã vxor quæ in eo ſe ęſtimat dominam, ſi aduerſus viri faciat voluntatem .i. quod placet, non quod iubetur. Aſſidere aũt ęgrotanti magis poſſunt vernulæ beneficijs obligatæ, quã illa quæ nobis imputet lachrymas ſuas, & hæreditatis ſpe vendat ingluuiem, et ſolicitudinem iactans languentis animũ conturbet. Qd ſi languerit coęgrotandum eſt, at nunquàm ab eius lectulo recedendum. Aut ſi bona fuerit & ſuauis vxor, quę tñ rara auis eſt, cũ parturiẽte gemimus, cum periclitante torquemur. Sapiens autem nonnunquàm ſolus eſſe poteſt, habet ſecum oẽs qui ſunt quique fuerunt boni, et animum liberum quocunque vult transfert. Qd corpore non poteſt, cogitatione cõplectitur, & ſi hominum inopia fuerit loquetur cum Deo, nunquam.n. ſolus erit, cum quo ſolus fuerit. Porro liberorum cauſa vxorem ducere, vt vel nomen noſtrum non intereat, vel habeamus ſenectutis præſidia, et certis vtamur hæredib. ſtolidiſsimum eſt. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo ſi nomine noſtro alius non vocetur, cum et filius non ſtatim patris vocabulum referat, et innumerabiles ſint, quĩ eodem appellantur nomine, aut qui ſenectutis auxilia ſint nutrire domi. qui autem prior te forte moriatur aut peruerſis moribus ſit, aut certe cum ad maturam ætatem peruenerit, tarde ei videaris mori, hæredes autem meliores & certiores ſunt amici, & propinqui, quos iudicio eligas, quàm quos velis nolis habere cogaris, licèt certa hæreditas ſit, dum viuis bene vti ſubſtantia tua, quam tuo labore quæſita in incertos vſus relinquere.

Adhuc de eodem. Cap. LI.

HÆc & huiuſmodi Theofraſtum diſſerens, quàm non ſuffundat chriſtianorum religio, quorum cõuerſatio in cœlis eſt? Cicero quoque rogatus ab Hircio vt poſt repudium Terẽtiæ ſororem eius duceret, oĩno facere ſuperſedit, dicens, non poſſe ſe vxori & Philoſophiæ pariter operã dare. Gorgias rhetor pulcherrimũ librum de concordia græcis tunc inter ſe diſſidentibus recitauit Olimpię. Cui Melancius inimicus eius, hic nobis inquit de concordia præcipit, qui ſe & vxorem, & ancillam tres in vna domo cõcordare nõ potuit. Æmulabatur quippe vxor ei⁹ ancillę pulchritudini, & caſtiſſimum virũ quotidianis iurgijs exagitabat. Antinam quoq; cũ propinquus moneret, vt alteri viro nuberet, eo ꝙ ſibi ætas integra, & facies bona eſſet. Nequaquam inquit hoc faciam. Nam ſi bonum virum vt ante habui inueniam, nolo timere ne perdam, ſi malum, quid neceſſe eſt poſt bonum ſuſtinere peſſimum? Denique matrimonia quorundam adulteriis adhęſerunt. In aliena ſiquidem vxore omnis amor turpis eſt, in ſua nimius. Amor quippe dico non meretricis, ſed generaliter mulieris ſemper eſt inſatiabilis. Qui extinctus accenditur. Et poſt copiam rurſus inopiam patitur. Animum virilẽ effeminat, & paſſione excepta quam ſuſtinet, aliud cogitare non ſinit. Itaque qui vxorem ducit, in ambiguo eſt, vtrum odioſam an amabilem ducat, ſi duxit odioſam ferri non poteſt, ſi vero amabilẽ, amor eius inſatiabilis eſt. Inferno ac terræ arẽti & incendio iuxta Salomonem comparatur. Iohannes Chriſo. ſup Matthæũ lib. 9. Si ita eſt inquiunt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. Mulier ſiquidem bona difficile inuenitur, atteſtante Salomone qui ait. Virũ de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Quid enim eſt mulier, niſi amicitiæ inimica, ineffugabilis pęna, neceſſariũ malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura, boni colore depicta? ergo ſi dimittere illã peccatũ eſt, tenere autẽ illã tormentũ eſt. Neceſſe eſt autem vt dimittentes, & adulteriũ faciam⁹, aut tenẽtes quotidianas pugnas, & amaritudinẽ habeamus. Secundus philoſophus. Quid eſt mulier? hoĩs cõfuſio, inſaturabilis beſtia, cõtinua ſolicitudo, indeſinens pugna, viri incõtinentis naufragiũ, hominũ mancipiũ. Terẽtius in Echira. Mulieres ferme vt pueri leui ſententia ſunt, vno quoque animo oẽs ſocrus oderũt nurus. Valerius Maximus. Itaque Socrates ab adoleſcentulo cõſultus, an vxorem duceret, an ſe omni matrimonio abſtineret, reſpondit vtrum eorum feciſſet, acturum pęnitentiam. Nam hic te inquit ſollicitudo, ibi te orbitas excipiet, hic generis interitus, illic hæres alienus, illic perpetua ſolicitudo, cõtextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue ſupercilium, garrula ſocrus lingua, ſubſeſſor alieni matrimonii, incertus liberorum euentus. Ouidius in lib. Methamorphoſios primo. Imminet exitio vir coniugis, illa mariti, filius ante diem patrios inquirit in annos vel honores. Idem in lib. de remedijs ſecundo. Turpe vir, & mulier modo iuncti, protinus hoſtes.

De Sanctis coniugijs quorundam Cap. LII.

IN libro de nuptijs, & concupiſcentia. Qui aũt ſic habent vxores, vt cogitent ea quæ dñi ſunt, nec in his quæ ſunt mũdi cogitant placere vxoribus, tanquã non habentes ſunt, qđ ea felicitate fit, qñ & vxores tales ſunt vt eis mariti non ideo placeãt, quia diuites, quia ſublimes, quia genere nobiles, quia carne amabiles. Sed quia fideles, religioſi, pudici, quia viri boni ſunt. Idem in lib. de bono coniugali. Illi etiam ſiqui forte nunc inueniũtur, qui in connubio nõ quærunt nec appetũt, niſi id ꝑꝑ quod nuptiæ inſtitutæ ſunt, coæquari ſanctis patribus poſſunt, qui operi nuptiali ad ꝓpagationẽ intẽti fuerũt. In iſtis enim qui nunc ſunt, carnale exẽplũ, deſiderium filiorum. In illis autem ſpirituale erat, quia ſacramẽto illius tp̃rs cõgruebat. Eadẽq; vena charitatis nunc ſpiritualiter, & tũc carnaliter, ꝑꝑ matrẽ noſtrã Hieruſalẽ propagandi erãt filij, ſed diuerſa opa patrũ non facit niſi diuerſitas tp̃um. Pręterea virtutes animi aliqñ in opere manifeſtãtur, aliqñ in habitu latent. Quo circa ſicut nõ eſt impar meritũ patiẽtię in Petro qui paſſus eſt, & Iohãne qui paſſus non eſt, ſic nõ eſt impar meritũ continentię in Iohanne qui nullas expertus eſt nuptias, & in Abrahã qui filios gñauit, & illius.n. celibatus, & illius connubiũ ꝓ tp̃um diſtributione Chriſto militauerũt, ſed cõtinẽtiã Iohãnes & in ope, Abrahã vero in ſolo habitu habebat. Res ergo ipſas ſi contemperemus, nullo mõ dubitandũ eſt, meliorem eſſe caſtitatẽ cõtinẽtiæ q̃ caſtitatẽ nuptialẽ; hoĩes vero cũ cõparamus, ille eſt melior qui bonũ amplius habet q̃ alius. Melius quoque eſt habere oĩa bona vel minora, quã magnũ bonũ cũ magno malo, quia in corporibus bonis melius eſt habere ſtaturã Zachei cũ ſanitate quã Goliæ cũ febre. Hugo de ſacramẽtis li. 2. Copula deniq; carnis quæ ante peccatũ in cõiugio officiũ fuit, & poſt peccatum in eodẽ pro remedio conceſſa eſt, ſic vtrobiq; coniugio ꝯdiungitur vt cũ cõiugio ipſa ſit, nõ cõiugiũ ex ipſa. Nam & ante ipſam cõiugium verũ eſt, & ſine ipſa ſanctum eſſe poteſt. Tunc quidem

ſi illa

ſi illa nõ adeſſet infamoſus, nunc autem ſi illa non fuerit ſocerius. Ad conſenſum ergo coniugalem ſi etiam carnalis commixtionis conſenſus coniungitur, eius debito coniugati poſtmodũ ad inuicem conſtringũtur, q̃ ſi forte in fœderatione cõiugij vtraque pars voto conſenſus carnis remittitur, pro eodem deinceps coniugati debitores ad inuicem non tenentur. Et cum firmũ ſtat etiam ſic coniugij ſacramentum, cuius virtute in copula carnis ſicut non efficit cũ adeſt, ita etiam ſi defuerit tollere non poteſt. Talis itaque conſenſus indiuidualem vitæ conſuetudinem retinere creditur. In quo quidem copulæ carnalis commercium pari voto aut futurum non contradicitur, aut non futurum laudabitur. Vide, & de matre domini. Auguſtinus dicit, quòd a prima deſponſationis fide coniunx vocata eſt Ioſeph, quam concubitu nec cognouerat, nec cogniturus fuerat.

De Commendatione boni coniugalis. *Cap. LIII.*

AVguſtinus in lib. de bono viduitatis. Nuptiarum ergo bonũ ſemper quidem eſt bonũ, ſed in populo Dei fuit aliquando legis obſequiũ, nunc autem eſt infirmitatis remedium. In quibuſdam vero eſt humanitatis ſolatium. Idem ſuper Gen. lib. 9 vtero que nimirum ſexus propendens in ruinã turpitudinis prius peccatum, rectè excipitur honeſtate nuptiarum, vt qđ eſſe poſſet ſanis officium, ſit ægrotis remedium, non. n. quia incontinentia malum eſt, ideo connubium quo etiam incontinentes copulantur, bonum non eſt, immo vero non propter illud malum culpabile eſt iſtud bonum, q̃m id quod habent nuptię bonũ, & qđ bonum ſunt, nunq̃ põt eſſe peccatũ. Idẽ in lib. de nuptijs & concupiſcẽtia. Voluptas itaque non propter nuptias cadit in culpã, ſed propter illas accipit veniã. Quo circa etiam hinc ſunt laudabiles nuptię, quia & illud quod non pertinet ad ſe ignoſci faciunt propter ſe. Idem cõtra Iulianum. Nequaquã ergo nuptias damnamus, quas etiam in ordine ſuo debita cum prædicatione laudamus, nec ẽt earum fructus diabolo aſſignamus. Fructus quippe nuptiarũ homines ſunt, quæ ordinate inde generantur, non peccata cum quibus naſcuntur. Diabolus enim actor eſt culpę, non naturę nec cõcubitus ſed Dei opus eſt ille qui naſcitur. Idem in lib. de bono cõiugali. Et ſicut ieiunia ſacrilegorum meliora ſunt prandia iuſtorum, ita nuptię fidelium virginitati anteponũtur impiorum. Neque ibi prandiũ ieiunio, ſed iuſtitia ſacrilegio. Neque hic nuptię virginitati, ſed fides præfertur impietati. Idem in lib. de virginitate. Qui ergo ſine cõiugio permanere voluerint, non tanquam foueam peccati nuptias fugiant, ſed tanquam collem minoris boni tranſcendant, in vt in maioris cõtinentię boni monte requieſcant. Ambro. ad Vercellenſes Bona ſiquidem eſt via etiam matrimonij, quæ plurimos recipit, & longiore circuitu ad caſtra ſãctorum peruenit. Grego. in paſtorali lib. 2. Sic ergo in continentibus laudatur virginitas corporis, vt tñ in coniugibus deſpectã non fiat fecunditas carnis. Sic enim prædicanda ſunt bona, ne ex latere iubeantur mala, ſic laudanda ſunt bona ſumma, ne deſpiciantur vltima, ſic nutriantur vltima, ne dum credantur ſufficere nequaquàm tendatur ad ſumma: admonendi ſunt, qui coniugio ligati non ſunt, vt ſi tentationum procellas cum difficultate ſalutis tolerant, coniugij portũ petant. Scriptum quippe eſt, melius eſt nubere quã vri Sine culpa. ſ ad cõiugiũ veniunt, ſi tñ necdũ meliora deuouerunt. Nam quiſquis hoium maius ſubire ꝓpoſuit bonũ, minus qđ licuit illicitũ fecit Scriptũ quippe eſt. Nemo mittẽs manũ ſuã ſup aratrũ, & reſpiciẽs retro aptus eſt regno cęlorũ. Qui ergo fortioris boni ſtudio intenderat, retroſpicere conuincitur, ſi relictis bonis amplioribus ad minima retorqueatur.

Qualiter primi parentes generaſſent ſi non peccaſſent. *C. LIIII.*

ACtor. De modo aũt propagandi filios quæri põt, qualiter. ſ. Adam cognouiſſet vxorem ſuam ſi non peccaſſet. Cum. n. membra ſtupida non haberent, abſq; delectatione non coirent. Delectatio quippe naturalis eſt in illo. Quod etiam in brutis patet q̃ delectantur et feruent in concupiſcentia coitus ſicut & homines. At ille feruor in homine niſi cohibeatur peccatum eſt, ipſa vero cohibitio pęnalis eſt. Ex quo videtur, q̃ vel primi parentes non coirent ſine culpa, vel culpã pręcederet pœna. Nos quidem dicimus q̃ in coitu eſſet naturalis delectatio ſicut in comedendo Et ſõ quia pure naturalis, non eſſet culpabilis, vnde nec eſſet meritoria, neque demeritoria. Neque dicendũ eſt, q̃ ſicut eſt in brutis naturaliter feruor concupiſcentiæ, ſic etiam eſſet in homine. Nam huiuſmodi feruor quo aſſimilatur homo brutis in coeundo, prouenit ex Adę peccato, ſecundũ illud. Homo cum in honore eſſet, non intellexit &c. Si autem non peccaſſet haberet in coitu delectationem, vt dictum eſt tantummodo ſibi naturalem, & ideo moderatam, nec ſubuertentem rationem, ſicut nunc in coitu ſopitur ratio hominis, ita q̃ in ipſo feruore ſit quaſi totus brutalis. Auguſt. contra Iulianum. In Paradiſo ergo ſi peccatum non præceſſiſſet, non eſſet quidem ſine vtriuſque commixtione generatio, ſed eſſet ſine confuſione commixtio. Eſſet quippe in coeundo tranquilla membrorum obedientia, non pudenda carnis concupiſcentia. Auguſti. in lib. de ciu. Dei. 14 Nam renisũ ac voluntatis, & libidinis rixam contra rationẽ procul dubio niſi culpabilis inobedientia pęnali plecteretur inobedientia in paradiſo nuptię non haberent, ſed voluntati cuncta membra ſeruirent. Ita genitale aruum vas in hoc opus creatum ſeminaret, vt nunc terram manus, & quòd modo de hac re nobis diligentius diſputare volentibus verecundia reſiſtit, & cum pellit veniam a pudicis auribus poſcere, cur id fieret, nulla cã eſſet. Sed quicquid inde diceretur tam honeſtum eſſet, quam de alijs quod loquamur corporis partibus. Quiſquis ergo ad has literas impudicus accedit culpam refugiat, non naturam, facta denotet ſuæ turpitudinis, non verba noſtræ neceſſitatis Seminaret ergo prolem vir, ſuſciperet fœmina genitalibus membris, quando id eſſet opus, volũtate motis, non libidine concitatis.

Qualiter illius generationis motus, & in hominibus, & in animalibus exempla quædam apparent. *Cap. LV.*

NEque. n. ea ſola mẽbra mouemus ad nutũ, q̃ cõpactis articulata ſũt oſſibus, ſicut pedes, & manus, & digitos, verũ ẽt illa q̃ mollibus remiſſa ſũt neruis cũ volumus mouemus, agitãdo quoq; & porrigendo ꝓducimus, & torquẽdo flectimus, & cõſtringendo duramus, ſicut ea quæ in ore & in facie quantum poteſt mouet voluntas, pulmones denique ipſi omnium medullarũ molliſſimi viſcerũ. & ob hoc antro pectoris cõmuniti ad ſpiritum ducendũ, ac remittendũ, vocemque emittendã ſeu modificandã, ſicut folles fabrorum, vel organorũ flantis, reſpirantis, loquẽtis, clamantis, cantantis ſeruiunt voluntati Omitto q̃ animalibus quibuſdã naturaliter inſitũ eſt, vt tegmen quo corpus omne veſtitur, ſi quid in quocunq; loco eius ſenſerit abigendũ, ibi tm̃ moueãt vbi ſẽtiũt, nõ ſolũ inſidẽtes muſcas, verũ ẽt hęrẽtes haſtas cutis tremore diſcutiant. Sic ergo homo potuit obedientiam & inferiorũ habere mẽbrorum, q̃ ſua inobedientia perdidit. Neq; enim Deo difficile fuit ſic illum condere, vt in eius carne etiã illud non niſi eius voluntate moueretur, qđ nunc niſi libidine nõ mouetur, nã & hominũ quorundam naturas cognouimus multũ cęteris diſpares, & ipſa raritate mirabiles, nõnulla vt voluerint de corpore faciendo, quæ alij modo nullo põt, & audita vix credunt. Sunt. n. qui & aures moueãt, vel ſingulas, vel ambas ſimul. Sunt qui totã cęſariem immoto capite quantũ capilli occupant deponunt ad frontẽ, reuocantq; cũ volunt. Sunt qui eorum quæ vorauerunt incredibiliter plurima, & varia paululũ præcordijs contrectatis tanq̃ ex ſacculo, qđ placuit integerrimũ proferunt. Quidã voces auium pecorumq; & aliorũ quorumlibet hoium ſic imitantur, & exprimunt, vt niſi videantur diſcerni oĩno non põt. Iam illud multo eſt incredibilius, q̃ plerunq; fratres memoria recẽtiſſima experti ſunt. Presbyter fuit quidã noĩe Reſtitutus in parrochia Calamenſis eccleſiæ, qñ ei placebat, rogabatur autẽ vt hoc faceret ab eis, qui rem mirabilem coram ſcire cupiebant, ad imitatas quaſi lamentantis cuiuſlibet hoĩs voces ita ſe auferebat ſenſibus, & iacebat ſimillimus mortuo, vt nõ ſolũ vellicãtes, atq; pungentes minime ſentiret, ſed aliqñ ẽt igne vreretur admoto ſine vllo doloris ſenſu, niſi poſtmodũ ex vulnere. Non autem obnitendo, ſed non ſentiendo non mouere corpus eo probatur, q̃ tanq̃ in defuncto nullus inueniebatur anhelitus, hominum tñ voces clarius ſi loquerentur, tanquam de longinquo ſe audiſſe poſtea referebat. Cum itaque corpus ẽt nunc quibuſdam licet in carne corruptibili hanc ęrumnoſam ducentibus vitam. Ita in pleriſque motionibus, & affectionibus extra vſitatum naturæ modum mirabiliter ſeruiat, quid cauſæ eſt, vt non credamus ante inobedientiæ peccatum corruptioniſque ſupplicium ad propagandũ prolẽ ſine vlla libidine ſeruire volũtati humanæ humana mẽbra potuiſſe. At vero donatus eſt homo ſibi, quia deſeruit Deũ placẽdo ſibi, & nõ obediẽs Deo nõ potuit obedire nec ſibi.

Quales filios in illo ſtatu generaſſent ſi non peccaſſent. *Cap. LVI.*

HVgo vbi ſupra lib. 2. Quæritur etiam quales homo filios procrearet ſi non peccaſſet, & ſi paternę obedientię meritũ per incorruptã originẽ ad poſteros oẽs tranſire deberet. Verumtamen ſicut nunc inuenitur in eiſdẽ ex ſolo paternæ tranſgreſſionis reatu originalis culpa, ita nũc in naſcentibus foret originalis iuſtitia Sũt q̃ credũt veraciter aſſerẽdũ, q̃ primus homo ſi nõ peccaſſet, nõ niſi bonos filios generaſſet, & nemo omniũ q̃ ex eius carne naſceretur, damnaretur. Et poteſt fortaſſis non abſurde credi, q̃ idem mandatum quod primo parenti datũ eſt, poſteri quoque illius obſeruare debuerunt, vt ſinguli propria obediẽtia probarentur, & ſinguli pro ſuis meritis digna remuneratione gloriã caperent, primam tamen obedientiam obſeruatam cauſam fore gratiæ adiutrices in omnes ſequentes, & ipſam obedientiam obediendo imitantes. Id etiam approbamus, vt primus fuiſſe credatur homo & corpore & ſenſu perfectus mox factus quidẽ, illos vero qui ex ipſo naſcerentur, eadem lege qua & nunc vniuerſitatem humanam ordinatam cernimus, paruulos naſcituros,

ac deinde per interualla temporum tam in ſēſu q̄ in ſtatura corporis incrementa accepturos. Prima enim oīa perfecta facta ſunt, cętera autem omnia quæ ex ipſis oriuntur, & poſt ipſa ſubſequuntur niſi per interualla temporum creſcendo ad perfectionem venire non poſſunt, hoc in arboribus, & plātis & germinibus cunctis, & in beſtijs cunctis, hoc in beſtijs, & cęteris viuentibus cernimus, q̄ a modico vniuerſa incipiunt, ac deinde paulatim per incrementa ordine ad perfectionem euadunt. Denique ignorantia nō dicitur, niſi cum ſolum id quod non debuiſſet ignorari, neſcitur. Talis itaque non niſi ex pęna peccati cognoſcitur ineſſe. Illa vero quæ in naſcentibus cunctis & nunc a principio ineſſe videtur, & tunc quoq; ineſſe debuiſſe creditur, ſenſus ſiue cognitionis imperfectionem naturę eſſe non culpę manifeſte liquet. Neq; vitiū fuiſſet illis qui ſine peccato naſcerentur, ſine cognitione ēt naſci, quia nihil in ſe haberent naſcendo, vnde poſtea cum ad tempus cognoſcendi perueniſſent, potuiſsēt a cognitione veritatis præpediri. Auguſtinus in li. 12. ſuper Geneſim. Nos etiam monet, utrū hoīes primi ſi nō peccaſſent tales filios qui nec lingua nec manibus nec pedibus vterentur habituri eſſent. Nam propter neceſsitatē vteri fortaſsis erat neceſſe paruulos naſci. At vero quamuis exigua corporis pars coſta ſit, non ideo paruulam viro Deus coniugem fecit, vnde & eius filios poterat omnipotētia creatoris grādes facere mox natos, verum vt hæc obmittamus, certe poterat eis præſtare quod multis pręſtitit animalibus. quorum pulli q̄uis ſint paruuli currunt mox vt naſcuntur, & matrē ſequuntur. Econtra nūc hoī nato nec ad inceſſum pedes idonei ſunt, nec manus ſaltem ad ſcalpendum habiles ſunt. Sed & iuxta ſe mammis poſitis, naſcentes magis poſſent eſuriētes fieri quàm ſugere, proptereque infirmitati mentis congruit hæc infirmitas carnis.

De his qui eos in Paradiſo commiſceri non credunt licuiſſe.
Cap. LVII.

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 9. Qui vero primos hoīes in Paradiſo miſceri ſentiunt non licuiſſe, fortaſsis omnē concubitū putant peccatū eſſe. Difficile ſiquidem eſt, vt dum peruerſi homines vitia deuitant, non in eorundem contraria pernitiaciter currant. alias peruicaciter corruant. Sicut. n. exhorrens auaritiam fit profuſus, aut exhorrens luxuriam fit auarus, aut cuius pigritiā reprehenderis, fit inquietus; aut cuius inquietudinem piger, aut qui reprehēſus odiſſe cęperit audaciā ſuā, fit timidꝰ, aut q timidꝰ nō eſſe conat̄, tāquā abrupto vinculo, fit temerarius, dum videlicet non ratione ſed opinione crimina metiuntur: ita dum neſciunt homines quid in adulterijs, & fornicationibus diuino iure damnatur, etiam cū procreādi cōiugalem cōcubitū deteſtantur, quod qui non faciunt, ſed tm̄ fœcunditatē carnis pp ſucceſſionē mortalitatis datā diuinitus ſentiunt, nec ipſi potuiſſe primos illos homines cōcubere putāt, niſi propter peccatū quod admiſerunt morituri, gignendo ſucceſſores, & requirerent. Nec attēdūt ſi recte potuerunt ſucceſſores quæri morituris, multo rectius ſocios quæri potuiſſe victuris. Impleta ſiquidē terra genere humano recte proles non niſi quia morientibus ſuccederet quærerēt. Vt aūt per duos homines terra impleretur, quō ipſi nō gignendo ſocietatis officium implerent? An vero ita quis mente cęcus eſt, vt non cernat quō terris ornamento ſit humanū genus, etiā cum a paucis recte laudabiliterq; viuatur, q̄tumq; valet ordo reipublicæ, & terrenę pacis quiuſdā vinculum coercens etiam peccatores? Neque. n. adeo deprauati ſunt hoīes, vt non ēt tales pecoribus, & volatilibus antecellant, quorū tm̄ oīum generibus hanc infimā mundi partē pro ſui loci ſorte decoratā, quem non cōſiderare delectet? Quis aūt ita ſit excors, vt eā putet minus ornari potuiſſe, ſi iuſtis morientibus impleretur? nam quia numeroſiſſima eſt ſuperna ciuitas angelorum, ideo non recte copularentur connubio niſi morerentur, hanc enim numeroſitatē perfectā etiā in reſurrectione angelis ſociādā, dn̄s præſcius ait. In reſurrectione neq; nubent neq; nubentur, non. n. incipient mori, ſed erunt ęquales angelis Dei. Hic vero cūm terra hoībus implenda eſſet, eiuſque propter cognationis amorem, & vnitatis vinculū maxime commendandum ex vno impleri oporteret, propter quid aliud quæſitus eſt ſexus fœmineus adiutor, niſi vt ſerentē genus humanū natura mulieris tanquā terræ fœcunditas adiuuaret? hoc tm̄, vt dictū eſt, eſt tunc appetitu carnalis concupiſcentiæ, qualē nunc habent iſta corpora, q̄ ducta ſunt ex propagine mortis. Si. n. creator apibus donauit, vt ſic operentur generationē filiorū, quēadmodū ceræ ſpeciē ac liquorem mellis, cur non credatur hoībus primis talia feciſſe corpora, vt ſi non peccaſſent, & morbū quidē quo morerentur continuo concupiſcent, eo nutu imperarent mēbris quibus fetus exoritur, quod pedibus cū ambulatur, vt neque cū ardore ſeminaretur, neque cum dolore pareretur? Nunc vero tranſgrediendo præceptum, motum illius legis, q̄ repugnat legi mentis in membris conceptæ mortis habere meruerunt. Quem nuptię quidem ordinant, continentia cohibet, vt ſicut de peccato factū eſt ſupplicium, ſic de ſupplicio fiat meritum.

De Tertio præcepto naturæ. Cap. LVIII.

ACtor. Tertium vero quod illis datum eſt pręceptū naturæ, eſt de diligendo Deo & pximo ſuo, quo continentur omnia p̄cepta quæ pertinent ad ius naturale. Dicitur aūt ius naturale, quicquid naturalis ratio faciendum eſſe dictat, ſine omni vel magna deliberatione, vt Deum eſſe diligendū, & proximo non eſſe nocendū, & ſimilia. Ad hoc etiam pertinet ſecundum primum ſtatū omnia eſſe communia. Veruntn̄ diſtingui ſolet, q̄ in iure naturali ſunt quædam præcepta, quædam prohibitiones, & quædā demonſtrationes. Præcepta dicuntur affirmatiua quæ obligant ſemper ac ſimpliciter, vt, diliges dn̄m Deū tuū, & honora patrē tuū. Prohibitiones ſunt mandata negatiua, quæ ſimiliter obligāt ſemper ac ſimpliciter, vt non occides, non furtum facies. Demonſtrationes aūt ſunt quæ ad tempus, & ſecundum quid obligant, ſed non ſemper, ac ſimiliter caſus emergentes. nam verbi gratia ſecūdum ius naturale licet vim vi repellere, ac ſua repetere. Et ſecundū Auguſtinum, & Tullium moderate ſe vindicare. Et tamen cōtraria his præcepit dominus Apoſtolis, dicens. Ego dico vobis non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſerit &c. & ei qui voluerit tecum contendere & cętera. Tempus. n. & locus ſic ſe offerebant, q̄ propter manſuetudinem nimiā hoīes ad Deū trahendi, ac per miſericordiā & gratiā ad perfectionem ducendi erant. Similiter malos punire eſt de iure naturali, punire vero ſic vel ſic non eſt de iure naturali, ſed iure poſitiuo. Omnia ergo eſſe cōmunia ſub demonſtratione cadit, quia non fuit præceptum iuris naturalis ſimpliciter, ſed tm̄ ſm̄ quid, fuit. n. præceptū in ſtatu innocentiæ ſiue naturæ bene diſpoſitæ. Sed in ſtatu cupiditatis, & naturæ corruptę nō eſt præceptum, neq; debet eſſe, quia ſi ſic eſſet, reſpublica diſſolueretur, & humanū genus ſe mutua cęde perimeret. Oīa tamen tempore neceſsitatis extremę ſunt cōicanda, quia naturalis ratio dictat, q̄ magis diligenda eſt ſalus proximorum, quam ipſa tēporalia. Si autē obijcitur quòd eadem eſt modo natura q̄ fuit in ſtatu innocentiæ, poſſumus reſpondere, q̄ hoc quidem verum eſt, ſed nō in eodē ſtatu manet. Deniq; ſi nūc omnia de iure naturali deberent eſſe communia, tunc furtū, & rapina non eſſēt contra ius naturale. Sed adhuc fortaſsis obijciet aliquis, q̄d etiam nunc dictat ratio naturalis, q̄ omnia deberēt eſſe communia. Cū ergo ſcintilla rationis non ſit extincta licet natura ſit mutata, videtur q̄ de iure naturali ſit, omnia eſſe communia. Et ita cū aliqua eſſe propria ſimiliter nunc de iure naturali ſit, videtur, quòd iuſtū iuſto contrariū ſit. Ad hoc autem dicimus, q̄ reuera inconueniens eſt bonū bono eſſe contrariū in eadem ratione boni & ex eadem cauſa. At in diuerſis cauſis non eſt inconueniens, nam officium prædicandi recuſare, et recipere contraria ſunt, vtrunq; tm̄ ex diuerſis cauſis eſt bonū, vt recuſare pp humilitatē, recipere propter charitatē. Sic et omnia eſſe communia iuſtum, et bonū eſt, ſecundum ius naturale, et ſimiliter aliqua propria eſſe, ſed aliter et aliter. Naturalis enim ratio dictat, q̄ omnia deberent eſſe cōmunia, at appetit et amplectitur naturali deſiderio ſtatum illum futurę beatitudinis, in quo erunt omnia communia. Aliqua vero eſſe propria dictat eadē ratio, ſed quaſi coacta, quia ſic eſſe eſt neceſſe pro ſtatu naturę corruptæ. Omnia ergo eſſe communia eſt de iure naturali quaſi ex beneplacito naturæ corruptæ. Aliqua vero eſſe propria quaſi ex permiſſione naturæ. Et ille quidē qui primo ſibi aliquid appropriauit, criminaliter peccauit, ſi tm̄ ex cupiditate hoc fecit, ſicut legitur de Cayn. Si autem ideo quia omnia eſſe communia pro naturę corruptione nociuum eſſe vidit, non peccauit, ſed prudenter egit. Et q̄ dicitur, iniquitas eſt dicere, hoc eſt meum, vel hoc eſt tuum, ſic eſt intelligendum et exponendum. ſ. quòd ex iniquitate prodijt huiuſmodi appellatio, quia permanſiſſent omnia communia ſi non peccaſſet homo.

De regula dilectionis Dei. Cap. LIX.

SVnt aūt duæ regulæ iuris naturalis ſcriptæ in corde hoīs. Prima cōtinet oīa præcepta iuris naturalis, q̄ pertinent ad Deū: hoc. ſ. diliges dn̄um Deū tuū &c. iuxta Deuteronomiū, et Euāgeliū, diliges inquit Deū ex toto corde tuo. ſ. oēs cogitationes tuas in ipſum dirigēdo, ſicut dicit Salomon. In oībus vijs tuis cogita illū, & ipſe diriget greſſus tuos. Et ex tota aīa tua. ſ. oēs affectiones tuas in ipſum applicando. Iuxta ſcriptū q̄d eſt in libro Iob, Si direxerit ad eū cor ſuū, ſpiritū eius, & flatū ſuum ad ſe trahet. Et ex tota fortitudine tua. ſ. omnes conatus tuos ad ipſum diligēdū, eiq; ſeruiendū referendo. Iuxta illud, fortitudinē meā ad te cuſtodiam. Bernardus Clareuallenſis in ſermone. Diliges dn̄m ex toto corde tuo, & ex tota aīa tua, & virtute tua. i. dulciter, prudenter, & fortiter. Affectiones. n. proprie cordis eſſe dicuntur, aīa vero ſedes ſapiētiæ dicitur. De his tribus interrogatus eſt Petrus, quia prius inuentus fuerat habēs minus. Audiens. n. de paſſione dn̄i primo ferre non potuit tāquā dulciter amās, vn̄ et meruit audire. Vade retro ſathana. Simile quid erat in Apoſtolis cum dicebatur eis. Si diligeretis me gauderetis utique etc. Dolebant enim, quia diligebant dulciter, ſed non ſapienter. Nocte vero

ipſa

ipſa qua dñs traditus eſt diligebat q̃ dẽ Petrus & dulciter & ſapienter cũ diceret. Dñe tecũ paratus ſum, & in carcerẽ, & in mortem ire, ſed nõ diligebat fortiter, quia qui cecidit ſtabilis non erat ille gradu. Idem ſuper cantica Homil 40. Eſt aũt charitas in actu, & in affectu. De prima puto datũ eſſe præceptũ hominibus cũ dr̃. Diliges Deũ & cętera. Nam in affectu, quis ita habeat vt mandatur? ergo illa mandatur ad meritũ, iſta datur in pręmiũ. Cuius initiũ, & profectũ vitã quoq; præſentẽ experiri diuina poſſe gratia non negamus, ſed planẽ conſummationẽ futuræ fęlicitati defendimus. Nec latuit præceptorem pręcepti pondus vires hominũ excedere, ſed iudicauit vtile ex hoc ipſo illos admoneri ſuę inſufficientiæ, vt oẽ os obſtruatur & cętera, vt ſcirent ad quem iuſtitiæ finẽ niti pro viribus oporteret. Accipientes itaq; mandatũ, & ſentientes defectum, clamemus in cęlũ, & miſerebitur noſtri Deus. Et ſciemus in illa die, quia nõ .ſ. ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos. Proſper de vita contemplatiua lib. 3. Quid eſt autem diligere Deũ, niſi illi occupare animũ, cõcipere fruendę viſionis eius affectũ, peccati odiũ, mundi faſtidiũ, diligere etiã proximũ quẽ ipſe cenſuit diligendũ, in ipſo amore ſeruare modũ & ordinem legitimũ? Actor. Hoc eſt iuxta Mathæum maximũ, & primũ mandatũ. Maximũ videlicet cõprehenſione, quia oĩa pręcepta virtutesque comprehendunt in eo, ſicut dicitur ab Apoſtolo. Plenitudo legis eſt dilectio. Et rectẽ dicitur plenitudo, quia ſine hac vacua ſunt oĩa, iuxta illud ad Corinthi. Si charitatẽ nõ habeo nihil ſum. Maxima eſt ẽt prærogatiua vtilitate, quia ſiue illa dicit Apoſtolus, cętera nihil prodeſſe. Nam ſi linguis inquit hominum loquar & Angelorũ &c. Maximum quoq; dimenſione, quæ quadruplex eſt, Apoſtolo dicente. In charitate radicati. Longitudo charitatis eſt, ꝙ ipſa nunq̃ excidit. Latitudo, ꝙ per totũ orbem ſe extendit. Sublimitas, ꝙ Deũ ſuper oĩa diligit. Profunditas, ꝙ vſq; ad peccatores deſcendit. Dicitur ẽt hoc mandatũ primũ reſpectu ſecundi, quod eſt de dilectione proximi. Primum .ſ. dignitate, quia dignior eſt Deus q̃ proximus, & etiam dilectionis maioritate, quia Deus magis diligendus eſt. Lucas hoc præceptũ cõmemorans tribus prædictis addit quartũ .ſ. ex oĩ mente tua. Quod ẽt in Mathæo legit. Diligẽdus eſt aũt ex tota mente .i. omniũ operum intentiones ad ipſum referendo, vt omnia propter Deum fiant. Secundum illud Apoſtoli ad Corinthi. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud qd facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et quatuor iſta poſſunt ad quatuor virtutes referri, quę ſunt vnũ in radice dilectionis Dei, vt ait Auguſtinus, ſed diuerſificantur ſm̃ effect⁹, Aug in li. de moribus eccleſię. Dilectio ſiquidẽ in Deũ tendit, q̃ ſe illi nõ cõponere, ſed ſupponere affectat, & appetit. Quod quanto inſtantius fecerit, tanto beatior, & ſublimior erit. Illoque dominante liberi erimus ac per charitatẽ fiet, vt Deo cõformemur. Denique ſi virtus ad beatam vitã nos ducit, nihil eſſe virtutem affirmauerim niſi ſummum amorem Dei. Nam & quòd ipſa virtus quadripartita dicitur, ex ipſius amoris vario quodammodo effectu accipitur, eſt .n. temperantia amor integrum ſe præbens ei quod amatur. Fortitudo amor facile tolerans omnia propter id quod amatur. Iuſtitia vero eſt amor ſoli amato ſeruiens, & propter hoc rectẽ dominans. Prudentia eſt amor, ea quibus adiuuatur ab eis quibus impeditur ſagaciter eligens: hæc eſt charitas ſimplex ac pura quæ ſpiritu ſancto inſpirata perducit ad filium per quem pater cognoſcitur &c.

De regula dilectionis proximi. Cap. LX.

Actor. huic pręcepto ſimile eſt ſecundum, quia de dilectione noſt & primũ. Et etiam quia de diligenda re ſimili videlicet de proximo qui factus ad imaginem Dei. Diliges inquit proximũ tuũ ſicut teipſum. Hæc eſt ſecunda regula comprehendens omnia quæ ad proximum pertinent mandata. Hic ſolet fieri quadrifaria diuiſio. Exiſtens .n. in via ibi ſimiliter exiſtentem diligere debet ad id ad quod ſeipſum. Exiſtens in patria ibidem exiſtentem, in eo in quo ſeipſum. Exiſtens in via exiſtentem in patria in eo, ad quod ſeipſum. Exiſtens in patria exiſtentem in via ad id in quo ſeipſum. Aug. de doctrina chriſtiana li. 1. Ille ſiquidẽ iuſtẽ, & ſanctẽ viuit, qui rerũ integer ęſtimator eſt. Ipſe aũt eſt, qui ordinatã habet dilectionẽ, ne aut diligat non diligendũ, aut non diligat quod diligendum eſt, aut amplius diligat quod minus diligendum eſt, aut minus vel plus quod æque diligendum eſt, aut ęque quod minus vel plus diligendum eſt. Omnis .n. peccator inquantum peccator non eſt diligendus. Et omnis homo inquantum homo eſt diligendus pp Deum, Deus vero propter ſeipſum, & ſi Deus omni homine amplius diligendus eſt, plus debet quiſq; ãm Deũ diligere q̃ ſeipſum. Item alius homo plus diligendus eſt quam corpus noſtrũ, quia pp Deum diligenda aũt oĩa. Et põt nobiſcũ alius homo frui Deo, quod non põt corpus. Oẽs aũt hoĩes æque diligendi ſunt. Sed cũ omnibus prodeſſe non poſſis his potiſsimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporũ vel ẽt quarũlibet rerũ opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadam ſorte iunguntur. Inimicos ẽt noſtros diligimus, nõ .n. timemus, quia nobis auferre põt quod diligimus, ſed potius eos miſereamus, quia tanto magis nos oderũt, quanto ab illo quẽ diligimus ſeparati ſunt, ad quem ſi conuerſi fuerint, & illum tanq̃ beatificum bonum, & nos tanquã ſocios tanti boni neceſſe eſt vt diligant. Si autem vel cui præbendum eſt, vel a quo nobis pbẽdum eſt officium miſericordiæ rectẽ proximus dicitur. Sicut ex parabola dñi in Euangelio probatur, vbi proximum eſſe docuit non niſi illum qui erga ſauciatũ recreandũ atq; curandum miſericors extitit. Ex quo cõſequens eſt, vt etiam ille a quo nobis hoc viciſsim hñdum eſt, proximus noſter ſit. Proximi .n. nomẽ ad aliquid eſt, nec quiſquã eſſe proximus niſi proximo põt. Manifeſtũ eſt hoc pcepto quo iubemur diligere proximũ, etiam ſanctos Angelos contineri, a quibus magna nobis officia miſę impenduntur. Proſper de vita contemplatiua lib. 3. Proximos aũt ſicut nos diligimus, ſi non pp aliquas vtilitates, vel affinitates, aut conſanguinitates, ſed propter hoc tantũ, ꝙ naturæ ꝙ noſtrę participes ſũt diligamus. Nã ſi propinquos noſtros quamuis turpes & incompoſitos pluſquam quoſlibet ſanctos a ſanguine noſtro extraneos diligimus, grauiter in eorum tali dilectione peccamus. Hæc eſt autem proximi tota dilectio, vt bonum quod tibi conferri vis, conferas. & proximo Idem in libro ſententiarum Auguſtini. Sic autem diligendi ſunt homines, vt eorum nõ diligantur errores, qm̃ aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciunt.

De ordine charitatis ad proximum. Cap. LXI.

Hieronimus ſuper Ezechielem lib. 13. Naturę vero ſuper hoc affectus probatur, vt ordine charitatis poſt rerum parẽtem Deum carnis quoq; pater diligatur & filius & filia. Origenes ſup cantica lib. 3. Ordinata eſt charitas in perfectis. Vt autem ẽt poſt Deũ inter nos ordo ponatur. Primum mandatũ eſt, vt diligamus parentes, ſecundum vt filios, tertiũ vt domeſticos noſtros. Si aũt filius malus eſt, & domeſticus bonus, domeſticus in charitate filij collocetur, & ſic ordinata erit charitas. Idem in eodem lib. 3. Ordinate inquit in me charitatem. Amor ſiquidem in nonnullis quidem ordinate procedit. In pluribus autem contra ordinem. Contra ordinem eſt in aliquo, cum aut diligit quod non debet, aut diligit quod dẽt, ſed plus iuſto vel minus iuſto. Ordo aũt & menſura eius huiuſmodi eſt, Deum diligere nullus modus nulla menſura eſt, niſi hæc ſola, vt tm̃ exhibeas quãtum habes. Diligere vero proximum aliqua menſura eſt, & conueniens diſtinctio. Nam maiorem quidem cum honorificentia matri deferenda eſt dilectio, ſequenti vero gradu cum quadam nihilominus reuerentia etiam ſororibus proprio vero quodã & ſequeſtrato ab his more charitatis cõiugibus exhibenda eſt. Poſt has vero perſonas ꝓ meritis & cauſa vnicuique in omni caſtitate deferenda eſt. Bernardus vbi ſupra. Qui te non diligis niſi quia Deum diligis, conſequenter oẽs qui ſimiliter diligũt eũ diligis tanquã teipſum. Porro inimicũ hoĩem qm̃ nihil eſt pro eo quod non diligit Deũ, nõ potes quidem diligere tanquã teipſum, qui Deũ diligis, diligis tñ vt diligat, nec ſapies tibi quod eſt qui vtique nihil eſt, ſed ꝙ forſitã futurus eſt. Excepto itaque illo de quo conſtat, ꝙ ad amorem Dei non ſit rediturus vnquã, quia ex toto nihil aſt, vtpote qui a in æternum nihil eſt, qui non modo iã non diligendus, ſed inſuper & odio hñdus eſt, ſcdum illud Nõne qui oderũt te dñe oderã? &c. De cętero nulli vel inimiciſsimo hoĩ negari quãtũlumcũq; affectũ charitas ambitioſa permittit. Quis ſapiens & intelliget hęc? da mihi hoĩem, qui ante omnia quidẽ diligat Deũ ex toto, ſeſe vero & proximum inquantum diligũt ipſum, inimicũ aũt tanquã aliqñ forſitã dilecturũ. Porro parẽtes carnis ſuæ germanos pp naturam. Spũales vero eruditores ſuos pfuſius pp gratiã, atq; in hunc modum ad cętera quoque Dei ordinatio intendat amore terram deſpiciẽs cęlũ ſuſpiciẽs, & inter vtenda & fruenda intimo quodã ſapore diſcernens, vt tranſitoria tranſitorię, & ad id dũtaxat qđ opus & prout opus curet, æterna deſiderio amplectatur æterno. Da mihi inquã hoĩem talẽ, & ego audacter illũ pnũcio ſapiẽtẽ, cui nimirũ queq; res ſapiunt prout ſunt, & in veritate ac ſecuritate comperit gloriari, & dicere, quia ordinauit in me charitatẽ.

De duabus regulis eius quantum ad effectum.

Cap. LXII.

Actor. Sunt aũt duæ regulæ continentes oĩa mãdata q̃ pertinent ad pximũ quantũ ad ipſius dilectionis effectũ. Quarũ prima legitur in Thobia continẽs pcepta negatiua .ſ. illa. Qđ ab alio tibi odis fieri, vide ne tu aliqñ facias alteri. Altera vero ponitur in euãgelio pcepta continens affirmatiua .ſ. illa. Oĩa q̃cunque vultis vt faciant vobis hoĩes, eadẽ & vos facite illis. Prima quidem maxime pertinet ad vetus teſtm̃, ſecunda vero ad nouum. Verũ ſi prima pertinet ad ius naturale. vr̃, ꝙ iudex non tenetur latronẽ ſuſpendere, qm̃ hoc ſibi nullatenus fieri vellet, ſi etiam in ſtatu illius eſſet. Ideoq; regula iſta ſic eſt intelligenda. Quod rationabiliter odis ab alio tibi fieri &c. Sic que latro non eſt dimittendus, ſed ſuſpendendus, quia ſi iudex eſſet loco latronis vellet quidem non ſuſpendi, ſed hæc voluntas contra iu-

ille malum qđ intendebat libere perſuaderet, & malū qđ timuit, mulier negando remoueret, promiſſionē addidit, & vt eius perſuaſio citius reciperetur, promiſſionem duplicauit, vnā nempe comeſtionem ſuadens duo in præmio propoſuit, ſimilitudinem Dei, ſcientiamq; boni, & mali ſpondens, vbi tribus modis hominem tentauit, ſ. gula in perſuaſione cibi cū dixit. In quacunque die comederitis, & c. Inani gloria, in promiſſione deitatis cū dixit: eritis ſicut Dij. Auaritia in promiſſione ſcientiæ cum dixit, ſcientes bonum, & malum. Gula eſt immoderata cibi auiditas. vana gloria amor propriæ excellentiæ. Auaritia immoderata habendi cupiditas, quæ non eſt tantum pecuniæ, ſed etiam altitudinis, & ſcientiæ, cum ſupra modum ſublimitas ambitur.

De transgreſſione mulieris, ac viri. Cap. LXX.

HVgo vbi ſupra. Mulier ergo, quæ primo de fide dubitauit, ab affirmante receſſit, & negant appropinquabat. Ipſa etiam ſecundum aliquid inchoauit malitiā, quæ tentari iniquę perſuaſionis dedit audaciam, prius peruerſe delectata eſt in promiſſione, poſtmodū ſtulte aſſenſum præbuit in perſuaſione: primū enim promiſſam excellentiam per ſuperbiam appetijt. deinde promiſſam abundantiā, & qualis talem excellētiam decebat, per auaritiam concepit. Poſtremo vt hæc duo pro voto obtineret meretetur, cibū vetitum gulæ vitio corrupta guſtare conſenſit. In ſuperbia, & auaritia pretij cupiditate ſe vendidit. In gula aūt poſtea delectata, libenter iam gratis ſeruiuit corpus. Comeſtor. Elata ſiquidem mulier dū aſſimilari Deo voluit ſerpentis verbis acquieuit, viditque prius q̧ lignum eſſet viſu pulchrum. i. nuodū, & ex odore, vel tactu perpendens, q̧ eſſet ſuaue ad veſcendum, comedit, ac viro ſuo dedit, fortaſſis verbis ſuaſibilibus eū premonens, quę legiſlator breuitatis cauſa tranſit. Cur. ſ. vir facile acquieuit, quia cum eam in ata verbum dñi crederet ſtatim morituram, videns aliter accidere dictum hoc a dño tm̄ ad terrorē æſtimauit, ideoq; & ipſe comedit. Aug. ſuper Geneſim lib. 11. Quo aūt mulier a bona, & vtili te diuinitus prohibitos ſe fuiſſe verbis ſerpentis crederet, niſi iam inceſſet eius amor ille proprię poteſtatis iactiler & quædam de ſe ſumptio ſuperba, quæ per illam tentationem conuincenda fuerat, & humilianda. Sic ad tranſgrediendum præceptum audax curioſitas mota eſt. auida experiri latentia. Quidnam tactu vetito ſequeretur; & noxia libertate prohibitionis habenas rumpere delectata, probabilius æſtimans mortem, quam timuerat non eſſe ſecuturam. Tale quippe pomum in arbore illa credendum eſt fuiſſe, qualia iam in arboribus ceteris nouerant ſe ſenſiſſe. Vnde magis crediderunt Deum poſſe facile peccātibus ignoſcere quam patienter tulerunt ſe quidnam eſſet cur eos inde cibum ſumere vetuiſſet non cognoſcere.

De grauitate illius peccati. Cap. XXLI.

IDem de ciuitate Dei lib. 14. Nec ideo quis putare dēt illud leue paruumq; fuiſſe cōmiſſum, quia in eſca eſt factū. Nō quidē mala, nec noxia, niſi quia prohibita non. n. aliqd male Deus in tanta felicitatis loco crearet, ſed obedientia in præcepto commendata eſt. Quæ nimirum virtus in rationali creatura mater oīum cuſtoſque virtutum eſt, qū quidem ſic facta eſt, vt ei ſubditam eſſe ſit vtile. pernitioſum aūt ſuam facere voluntatem, non eius a quo creata eſt. Hoc itaq; tam leue, ac breue præceptū, vbi nondum voluntati cupiditas reſiſtebat tanto maiore iniuſtitia violatum eſt, quanto facilius cuſtodiri poſſet. At in occulto mali eſſe cęperunt, per quod in apertam inobedientiam lapſi ſunt. Non. n. ad malum opus peruenirent, niſi præceſſiſſet voluntas mala, cuius initium non potuit eſſe, niſi ſuperbia, quæ eſt appetitus peruerſæ celſitudinis. Eſt aūt peruerſa celſitudo deſerto eo, cui dēt animus inhærere principio, ſibimet fieri principium quodammodo. Hoc aūt eſt cum homo ſibi nimis placet, ſibi vero ita placet, cum ab illo incōmutabili bono deficit, quod ei magiſquam ipſe ſibi placere debuit. Eſt aūt ſpōtaneus iſte defectus, nam ſi voluntas in amore boni ſuperioris a quo illuſtrabatur, vt videret, & accendebatur vt amaret ſtabilis permaneret. non inde ad ſibi placendum auerteretur, vt ex hoc tenebreſceret, ac frigeſceret, videlicet vt vel mulier verum crederet dixiſſe ſerpentē vel vir Dei mandato præponeret vxoris voluntatem: putaret ſe venialiter eſſe tranſgreſſorem præcepti, ſi vitæ ſociam non deſereret ēt in ſocietate peccati. meritoq; ſuperbi in ſcripturis appellātur placentes ſibi, nam quidem bonum eſt habere cor ſurſum, non tamen ad ſeipſum quod eſt ſuperbiæ, ſed ad dominum quod eſt obedientiæ, quæ niſi humilium non poſſet eſſe. Quapropter in ciuitate Dei, & in eius rege Chriſto maximè humilitas commendatur. At in eius aduerſario vitium elationis maximè damnatur. Et hęc eſt magna differentia, quæ cum ciuitas vtraque diſcernitur, vna ſ. hominum piorum, & alia impiorum, vnaquęq; cū Angelis ad ſe pertinentibus, in quibus videlicet præceſſit hæc quidem amor Dei, hæc vero amor ſui. duæ ſiquidē ciuitates duos fecerunt amores. terrenam, ſ. amor ſui vſque ad contemptū Dei. Cœleſtem vero amor Dei vſque ad contemptum ſui. Manifeſto igitur peccato diabolus hominem non cepiſset niſi iam ſibi placere incepiſset. hinc enim delectauit quod dictum eſt eis. Eritis ſicut dij &c. Quod vtiq; melius eſſe poteſt ſummo vtroque principio cohęrendo per obedientiam, non ſuum ſibi principium exiſtendo per ſuperbiam. Dij namque creati non ſunt Dij ſua veritate, ſed Dei veri participatione. plus aūt appetendo minus eſt, qui dum ſe ſibi ſufficere diligit. ab illo qui ei vere ſufficere poteſt deficit. Illud itaque malū præceſſit in abſcondito, vt ſequeretur quod perpetratum eſt in aperto. Verū enim eſt quod ſcriptum eſt. Ante ruinā exaltatur cor. Et audeo dicere ſuperbis vtile eſſe in aliquod manifeſtū peccatū incidere, vnde ſibi diſpliceant, qui iā ſibi placēdo ceciderāt. Salubrius enim Petrus ſibi diſplicuit quādo fleuit, q̄ ſibi placuit qū præſumpſit. Vnde Pſal. dicit. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomē tuū dñe. videlicet vt eis tu placeas quærentibus nomen tuum, qui ſibi placuerunt quærēdo ſuū.

Quod non vir, ſed mulier ſeducta ſit. Cap. LXXII.

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 11. Illud aūt mirandū eſt. qualiter homo ſpiritali mente præditus credere potuerit qđ per ſerpentem dictum eſt. videlicet quòd Deus. quia ſciebat eos futuros Deos pp ſcientiā boni & mali ſi comediſſent. ob hoc illis eſum ligni prohibuerit. quaſi tm̄ bonum creaturæ ſuę creator inuiderit. An quia hoc ipſe credere non poſſet, ideo addita eſt mulier quæ parui quidē eſſet intellectus, & adhuc ſecundum carnis ſenſum non ſecundum ſpiritum viueret. Et hoc eſt quod ei nō tribuit Apoſtolus imaginem Dei, ſed viro ſoli dicens. Vir non debet vellare caput cum ſit imago & gloria Dei. Mulier autem eſt gloria ipſius viri, non quia fœminæ mens eandem imaginem capere non poſſit, ſed qđ fortaſſis illa nondum quod ſit in actione Dei perceperat. & viro regente paulatimque diſpenſante percepturа fuerat. Non enim fruſtra ab Apoſtolo dictum eſt, q̧ Adam non eſt ſeductus ſed mulier. Nam & interrogatus non dixit, mulier ſeduxit me quam dediſti mihi, ſed dedit mihi inquit de ligno. & comedi. Illa vero dixit. ſerpens me decepit. Sic & Salomon virum ſapientiæ præditus, nunquid credendum eſt quod aliquid vtilitatis eſſe crediderit in ſimulacrorum cultu? ſed amori mulierum ad hoc malum trahenti non cualuit reſiſtere faciēs quod ſciebat faciendum non eſſe, ne ſuas quibus deperibat & deſluebat mortiferas delicias cōtriſtaret. Sic igitur & Adam poſtquam de ligno prohibito ſeducta mulier manducauit, eique vt ſimul ederet dedit, noluit eam contriſtare, quam credebat poſſe ſine ſuo ſolatio contabeſcere, illam omnino ſi ab eius animo alienaretur diſcordia interire. Non quidem illa victus quam nondum ſenſerat carnis concupiſcentia, ſed amicabili quadam beneuolentia, qua plerunq; fit vt offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Quod eum facere non debuiſſe iuſtus exitus indicauit ſententiæ diuinę. A eīt ſi virum pp aliquam mentis elationem ſollicitauit aliqua experiendi cupiditas cum mulierem accepta illa eſca non eſſe mortuam videret, non tamen illum arbitror ſi iam ſpū tali mente præditus erat credere potuiſſe, q̧ ipſos Deus ab illius ligni eſca inuidendo vetuiſſet. Idem in libro de ciui. Dei 14. Adam ergo non eſt ſeductus, quia qđ fecit ſciuit eſſe peccatum, ſed inexpertus diuinæ ſeueritatis in hoc falli potuit, vt veniale crederet eſſe commiſſum. Hugo vbi ſupra. Mulier aūt ſeducta, quia verum eſſe credidit, quod diabolus dixit, & æqualitatem elata appetijt, & creatorem inuidia tactum hoc lignum vetuiſſet putauit. Adam ſeductus non eſt, quia quod diabolus promittebat falſum eſſe ſciebat. Nec iccirco pomum vetitum comedit, quaſi per illam comeſtionē Deo parificari ſe poſſe crederet, vel etiam parificari vellet, ſed quia putauit ſe & mulieri morem gerere, & poſtea per pœnitentiam, & veniæ poſtulationem creatori poſſe placere.

Quis eorum plus peccauit. Cap. LXXIII.

VEr ergo dictum eſt, q̧ vir minus peccauit, qui de pœnitentia, & miſericordia cogitauit. peccauit tamen quia peccanti conſenſit, & peccantem non correxit. Et iccirco quæ in peccato originali eſt culpa, quamuis diſſimiliter. ad vtrumque tamen redundat tota. Actor. Mulier quidem peccauit quatuor modis, videlicet de veritate comminationis diuinæ dubitando. deitatem rapere volendo, contra prohibitionem comedendo. virum ad comedendum inuitando. vir autem non quidem ſeductus, vt ſe diuinitatem rapere poſſe crederet, ſed quadam amicabili beneuolentia illectus, vt mulierem offendere ſe timeret, ſi non oblatum pomum comederet. Duobus tamen modis peccauit. videlicet occulte ſuperbiendo, & aperte vetitum comedendo: Et vterque poſtmodum interrogatus a domino, nihilominus peccauit. alio modo, ſcilicet culpam propriam excuſando, & in alium retorquendo. Mulier enim culpam ſuam retorſit in ſerpētem, vir autem in mulieris datorem. Mulier itaque plus peccauit quam vir, quia pluribus peccatis. Et etiam quia peccauit in plures. ſ. in Deū, & in ſe, & in proximū: & iterū quia peccauit ex maiori timore, & quia peiori intentione, ſ. vt eſſet ſicut Deus. Iōq; & alio

alio modo plus peccauit.i. damnoſius, quia punita eſt grauius. Verumtñ vno modo vir grauius peccauit.i. grauiori peccandi origine, quia.ſ. ea certa ſcientia. cum mulier ſeducta quodammodo peccauerit ex ignorantia. Augu. in Enchiridion. In illo deniq; vno peccato quod in oēs pertranſit, plura reperiuntur peccata, videlicet ſuperbia qua ſuam homo potiuſquam Dei poteſtatē dilexit. Auaritia qua pluſquā debuit appetijt. Fornicatio ſpiritualis, quia ſerpentina ſuaſione corrupta eſt integritas humanæ mentis. Furtum quia cibum prohibitum homo vſurpauit. Sacrilegium quia Deo non credidit. Homicidium quia ſe in mortem præcipitauit. hæc vna deniq; tam magna fuit culpa, vt mutaretur, & conuerteretur in neceſſitatem mortis humana natura.

Qualiter aperti oculis ſe nudos eſſe cognouerunt. C. LXXIIII

IDem ſuper Geneſim lib. 11. Statim aūt vt comederunt cibum vetitum, aperti ſunt oculi amborum ad quid aperti ſunt, niſi ad inuicem concupiſcendum, ad peccati pœnam carnis morte conceptam, vt iam nō eſſet corpus animale tm̄, ſed corpus mortis, in quo lex membrorū repugnaret legi mentis. Non enim facti ſunt clauſis oculis. quoniam quidem ante peccatū vidit mulier lignū & concupiuit. Sed vtique ſunt aperti tunc oculi eorum ad aliud, quod antea nunq̄ aduertebant intuendum & cogitandum. Intrinſecus quippe gratia deſerente a motu nudati, quam typo quodā & amore ſuperbo ſuæ poteſtatis offenderant, in membra ſua oculos iniecerunt, eaq; motu illo quem non nouerant concupierūt. hæc mors illa die accidit, qua factum eſt quod Deus vetuit. Amiſſo nimirū ſtatu mirabilis corporis, cui ſtatus ēt virtute myſtica p̄bebatur de ligno vitæ, per quem nec morbo tētari nec mutari potuiſſent ætate, vt in hoc eorum carne licet adhuc animali & in melius poſtea commutanda, iam tñ per eſum ligni vitæ ſignificaretur q̄ ex ipſo ſpirituali alimento ſapientiæ cuius ſacramentum erat lignum illud, ſit in Angelis per æternitatis participationem vt in deterius non mutentur. Amiſſo inquam hoc ſtatu, mortiferam qualitatem duxit corpus eorum, quæ ineſt etiam carni pecorum. Ac per hoc eundem motum quo fit in pecoribus concumbendi appetitus vt ſuccedant naſcentia morientibus. Veruntamē ēt in ipſam pœnam ſuæ generoſitatis iudex anima rationalis motum beſtialem in mēbris ſuæ carnis erubuit, eiſq; pudorem incuſſit, non ſolum quia hoc ibi ſentiebat, vbi nunquā antea tale quid ſenſerat, ſed etiam q̄ pudendus ille motus de præcepti tranſgreſſione veniebat. ibi namq; ſenſit qua prius gratia veſtiretur cū ex iniquitate ſua nihil indecens patiebatur. Ibiq; completū eſt quod in pſalm. ſcriptum eſt. Dn̄e in volūtate tua præſtitiſti decori meo virtutem, auertiſti faciem tuam &c. Idem de ciu. Dei lib. 14. Erant quidem ante peccatum nudi, nec erubeſcebant, non q̄ eis ſua nuditas eſſet incognita, ſed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat. Nondū ad inobedientiam hoīs redarguendam inobedientia ſua caro teſtimonium perhibebat. Patebant igitur eorum oculi, ſed ad hoc non erant aperti.i. attenti, vt cognoſcerent quid eis præſtaretur indumento gratię, quando membra eorū neſciebant voluntati repugnare. qua.ſ. gratia remota vt pœna reciproca plecteretur inobedientia, extitit in corporis motu quędā impudens nouitas, vnde indecēs eſſet nuditas, & ipſos fecit attētos redditq; cōfuſos. Vnde aperti ſunt oculi eorū non quidem ad videndum, ſed ad diſcernendū inter bonum quod amiſerant, & malum in quod ceciderant. Experta nempe morbi moleſtia, euidentior etiam fit ſanitatis iucunditas. Cognouerunt ergo q̄ nudi erant, nudati.ſ. gratia qua fiebant vt corporis nuditas eos in illa peccati lege menti eorum repugnante confunderet. hoc inq̄ cognouerunt qd̄ fœlicius ignorarent, ſi Deo credentes & obedientes nihil committerent, qd̄ illos experiri cogeret, infidelitas & inobediētia quid noceret. Comeſtor. Quod ergo dicitur de oculis eorum apertis, pōt intelligi de oculis corporalibus q̄.ſ. viſu tale quid perceperūt, quod nō ſ. ante diſconuenientiā nuditatis percipiebant. vel de oculis cōcupiſcētiæ, & eius cognitione qua cognouerūt quid fecerant. Erant enim in eis naturales motus concupiſcentiæ, ſed repreſſi & clauſi ſicut in pueris vſq; ad pubertatem, & tunc tanquam riuuli aperti moueri ceperunt atq; diffundi. Quos cum prius in ſe eſſe non ſenſiſſent, tunc experti ſunt eoſque cognouerunt. Ioſephus tamē ita dicit eos ſcientiam cognoſcendi nuditatem ſuam & intelligi cōfuſionem ſuam habuiſſe ex eſu illius arboris, quaſi hunc effectū in ſe habentis. Illa enim inquit plantatio cauſa acuminis intellectus erat ad cognoſcendum miſerias ſuas.

Qualiter Genitalia ſua contexerunt. Cap. LXXV.

AVguſtinus ſuper Geneſim lib. 11. In prædicta igitur perturbatione ad folia ficulneæ cucurrerūt, ſuccinctoria conſuerūt & quia glorianda deſeruerant, pudenda contexerunt, & abſcōderūt ſe a facie Dei in medio ligni paradiſi. Cū enim Deus auertit faciē ſuam intrinſecus & fit homo conturbatus, non mirum hoc fieri per nimium pudorem & timorem, q̄ ſimilia ſunt dementiæ. Illo quoq; occulto inſtinctu non quieſcente, vt ea neſcientes facerent, quę quandoq; poſterius pp̄ quos illa conſcripta ſunt aliq̄d ſignificarent. Idem de ciu. Dei li. 14. Proinde confuſi ſuę carnis inobedientia, tanq̄ ſuę inobedientiæ teſte pęna ficus folia. et dictū eſt. conſuerunt, ſibiq; campeſtria.i. ſuccinctoria genitalia fecerūt. Quod enim aduerſus damnatā inobedientiæ culpa voluntatē inobedienter libido mouebat. verecūdia pudēter tegebat. Et ex hoc oēs gentes quā ab illa ſtirpe procreatæ, ideo velare pudēda inſitū tenent, vt ēt barbari quidam partes illas corporis nec in balneis nudas habent, per opacas ēt Indiæ ſolitudines cum quidam nudi philoſophentur vnde & gymnoſophiſtę nominātur, tegmina tn̄ ſolis genitalibus adhibent. Opus quoq; libidinis huius non ſolū in ſtupris vbi latebrę ad ſubterfugienda humana iudicia requirūtur, ſed ēt in vſu ſcortorum terrena ciuitas licitam turpitudinē fecit. deuitat tn̄ impunita & permiſſa libido publicum cōſpectū, & habent verecundia naturali prouiſum lupanaria ipſa ſecretū. faciliuſque potuit impudicitia nō habere vincula prohibitionis q̄ impudentia remouere latibula illius fœditatis. Veruntamen hanc ēt ipſi turpes turpitudinē vocant, q̄ licet ament, oſtentare non audent. Quid concubitus coniugalis qui ſecundum matrimonialiū præſcripta tabularū procreandorum fit cauſa liberorū? Nonne & ipſe quamq̄ licitus ſit & honeſtus, remotū arbitris cubile requirit? Et quia ſicut ait quidam, oīa recte facta in luce ſe volunt collocari. hoc rectū factum ſic appetit ſciri, vt tn̄ erubeſcat videri. Quis enim neſcit, vt filij procreentur quid agant inter ſe coniuges, quādoquidē vt id agatur tanta celebritate ducuntur vxores? Et tamen cum id agatur vnde filij naſcantur, nec ipſi quidem filij qui iam inde nati ſunt teſtes fieri permittuntur. Sic enim hoc recte factū ad ſuam notitiam lucem appetit animorū, vt tamen refugiat oculorū. nec id ob aliud, niſi quia ſic geritur quod decet ex natura, vt tn̄ comitetur quod pudeat ex pęna. Quodq; vnum illa membra contra rationem mouentur, & a iuſtis ac pijs alias facilius alias difficilius, tn̄ cohibendo modificātur. Non eſt etiā ſanitas ex natura, ſed languor ex culpa. Comeſtor. Quā igitur illi primum motum concupiſcentiæ rationi contrarium in genitalibus ſenſerūt. propria contra ſe membra moueri videntes erubuerunt. propter quod & illa pudenda dicta ſunt, quia prius illis pudorē intulerūt. cętera ſiquidem membra corporis mouētur ad nutum hominis, non autem pudenda quia ſunt porta propagationis, & inobediētiæ ſignum ſcriptum eſt in porta. Fecerunt ergo ſibi perizomata quaſi bracas breues, nec ſine cauſa de ficuum folijs, quia de ſucco eorum ſi terantur innocta caro hominis ibi ſtatim ſentit quā in carne iam ſenſerat pruriginem voluptatis.

Cur homines motus libidinis pluſquam aliarum affectionum vitioſarum erubeſcunt. Cap. CLXXVI.

AVg. vbi ſupra. Quod aūt iræ opera cęterarūq; affectionū in quibuſque dictis & factis non ſic abſconduntur verecundia ſicut opera libidinis quæ fiunt genitalibus membris. quid cauſæ eſt, niſi quia in cęteris membris corporis non affectiones ipſæ, ſed volūtas quæ illis conſenſerit mouet, quæ in vſu eorum omnino non dominatur? Nam verbi gratia. Quiſquis verbum iratus emittit, vel etiā quemq̄ percutit, non poſſet hoc facere niſi lingua vel manus mouerentur voluntate iubente, quę vtique membra ēt cū nulla eſt ira mouētur eadem voluntate. At vero genitalia mēbra iuri ſuo libido quodammodo mancipauit, vt moueri non valeant ſi ipſa defuerit, & niſi vel vltro vel excitata ſurrexerit. hoc eſt quod pudet. hoc eſt quod intuentium oculos erubeſcendo cauet, magiſq; fert homo ſpectantium multitudinem quando iniuſtē iraſcitur homini, q̄ vel vnius aſpectum quando miſcetur vxori. hoc illi non viderunt canini Philoſophi. i. cinici dicentes, vt quia iuſtum eſt quod fit in vxore, palam id in vico vel platea nō pudeat agere. vicit tn̄ pudor naturalis opinionem huius erroris. Nā & ſi aliqn̄ fecit hoc, vt perhibēt, Diogenes, poſtea tn̄ a cinicis fieri ceſſatum eſt. pluſque valuit pudor vt erubeſcerent homines hominibus, quam error vt homines affectarent ſimiles eſſe canibus, vnde illum vel illos quæ hoc feciſſe referuntur potius arbitror concumbentium motus dediſſe oculis hominum neſcientiū quid ſub pallio gereretur, quā humano premente conſpectu voluptatem illam peragi potuiſſe. Illi nanque philoſophi non erubeſcebant videri ſe velle cōcumbere, vbi libido ipſa erubeſceret ſurgere. pudet igitur libidinis huius naturam humanam & merito, in eius ſiquidem inobedientia quę genitalia membra ſolis ſuis motibus ſubdidit, & poteſtati voluntatis eripuit, ſatis oſtenditur quid illi primæ hominis inobedientiæ retributum ſit. Quod in ea videlicet parte maxime oportuit apparere, qua generatur ipſa natura q̄ illo primo & magno peccato in deterius eſt mutata. A cuius vtique nexu nullus eruitur, niſi id quod cum oēs in vno eſſent in communē perniciē perpetratum eſt, ac Dei iuſtitia vindicatum, Dei gratia in ſingulis expietur, hæc itaque libido eo magis erubeſcēda exiſtit quo animus in ea nec ſibi efficaciter imperat, vt omnino nō libeat, nec omnino corpori, vt pudenda membra voluntas potiuſquā libido commoueat. Quod ſi eſſet ita, nō

eſſent

eſſent vtique pudenda. Nunc aũt animũ ſibi reſiſti a corpore pudet, qđ ei natura inferiore ſubiectum eſt. In alijs ſiquidẽ affectionibus ideo minus pudet cũ ſibi reſiſtit, quia cum a ſemetipſo vincitur, ipſe ſe vicit, & ſi inordinate atque vitioſè, qm̃ ex his partib⁹ quæ rationi debent ſubijci, tñ a partibus ſuis ac per hoc a ſeipſo conſtat eũ vinci. Nã cum ordinate ſe vincit animus, vt irrationabiles motus eius menti rationique ſubdantur, ſi tñ illa Deo ſubdita ſit, & laudis eſt atque virtutis. Minus tñ pudet cũ ſibi animus non obtẽperat ex vitioſis ſuis partibus, quã cũ ei corpus quod alterũ ab illo eſt & infra illum eſt. Et cuius natura ſine illo non viuit, volenti iubentique non cedit. Cum aũt alia membra voluntatis imperio retineantur, ſine quibus illa quæ contra voluntatem libidine concitantur, id quod appetunt implere non poſſũt, caſtitudinis pudicitia non ãmiſſa delectatione peccati, ſed nõ permiſſa.

De interrogationibus & excuſationib. viri & mulieris. C. LXXVII.

COmeſtor. Audierunt enim vocẽ Dei deambulantis in paradiſo, vt ex ipſo motu ſuo videretur illos arguere, quia nõ ſteterant in præcepto. Gloſa ſuper Geneſim. Hoc aũt poſt meridiẽ, vnde & hora nona Chriſtus ſpiritum emiſit, qui hora ſexta fuit crucifixus, vt eadem hora reſtitueretur homo, qua a paradiſo fuerit eiectus. Ambroſius in lib. de Paradiſo. Audiuit in quã homo vocem deambulantis ad veſperam, quia ſero cognouit culpam ſuam, & ſero quædam erroris præteriti verecundia venit, quæ ipſum errorem præuenire debuit. Nam dum in corpore culpa feruet, & exagitatur anima paſſionibus corporis, non cognitat deuia ſenſus errantis, magiſq; poſtquam peccauimus delicta noſtra cognoſcimus, quæ antequam peccaremus peccata non eſſe putabamus. Comeſtor. Abſconderunt ergo ſe a facie domini in medio ligno rum paradiſi. Vocauitq; Dñs virum, ſcilicet ſ. dederas præceptũ, per ſubiectam creaturam loquens ac dicens. vbi es? ac ſi diceret, vide in qua miſeria es. Auguſtinus ſuper Geneſim. Adam inquit vbi es? vox eſt increpantis non ignorantis, & hoc ſanè ad aliquã ſignificationem pertinet. & vir prior interrogatur, ſicut præceptũ datum eſt viro per quem ad fœminam tranſiret, præceptum enim a dño per virũ tranſijt vſq; ad fœminã. Peccatũ aũt a Diabolo vſque ad virum per fœminã. Reſpõdit Adã. Vocẽ tuam dñe audiui, & quia nudus eram timui, meq; abſcondi. Satis apparet Deum ſolere per creaturã actioni tali cõgruam in humana forma primis illis parentibus apparere, quos tñ nunquam permiſit nuditatem ſuam aduertere ipſorum intentionẽ in ſuperna ſuſtollẽs, niſi poſt peccatum in membris ſuis pudendũ motum pœnali mẽbrorum lege ſenſiſſet. Sic ergo affecti ſunt, vt affici ſolent homines ſub oculis hominum & talis affectio de pœna peccati eſt, latere. ſ. illũ velle quẽ latere nihil põt, & ab ipſo carnẽ occultare qui cordis inſpector eſt. Verũ quid mirum ſi ſuperbè volentes eſſe ſicut dij, euanuerunt in cogitationibus ſuis, ſe quippe dicentes ſapientes eſſe, ſtulti facti ſunt, illo faciem auertente. Quod enim iam ipſos erga ſeipſos pudebat, pp quod & ſibi ſuccinctoria fecerant, multo vehementius ab illo ẽt ſic ſuccincti verebantur videri, qui tã familiari tẽperamento ad eos videndos per creaturã viſibilem tanq̃ humanos oculos afferebat. Illa igitur amicitia quæ fiduciam ante peccatum dabat, pudorẽ poſt peccatum onerabat. Nec illã nuditatem audebant oſtendere talibus oculis q̃ diſplicebat & ſuis. Dñs itaq; iam volens peccatores interrogatos iuſtè punire, amplius quam erat illa pœna de qua iam cogebantur erubeſcere, Quis inquit tibi indicauit q̃ nudus eſſes, niſi q̃ de ligno comediſti de quo præceperam tibi ne comederes? dixit Adam. Mulier q̃ dediſti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi. Nõ dixit, peccaui. Superbia nimirum habet deformitatem confuſionis. Ad hoc autem conſcripta ſunt hæc, vt aduertamus quo ſuperbiæ morbo laborent homines in creatorem referre conãtes ſi quid egerint mali, cũ ſibi tribuere velint, ſi quid egerint boni. Mulier loquit quã dediſti mihi &c. quaſi ad hoc data eſſet non vt ipſa viro ſed vterq; Deo potius obediret. verum adhuc non conſiderat dñs ceruices peccatorum. Reſtabant labores, dolores ac mortes, omniſq; contritio ſeculi & gratia Dei quæ ſubuenit hominibus opportuno tempore, quos affectos docuit nõ debere de ſeipſis præſumere. Et ait mulieri. Quare hoc feciſti? Serpens, ait mulier, ſeduxit me, & mãducaui. Quaſi cuiuſquam ſuaſio Dei præcepto deberet anteponi.

De maledictionibus amborum & primo ſerpentis. Cap. LXXVIII.

COmeſtor. Adam interrogatus, peccatum ſuum in vxorem, immo & in ipſum vxoris datorem retorſit. Mulier quoq; peccatum ſuum in ſerpentẽ, & tandem in ſerpẽtis actorem obliquauit. Serpens vero non eſt interrogatus, quia nõ hoc per ſe fecerat, ſed per ipſum Diabolũ. His igitur omnibus dñs maledicens a ſerpente incepit ordinem, & congruũ maledictionũ numerum ſeruans. Serpens enim & prius peccauit, & plus, qm̃ in tribus. Mulier autẽ poſt & minus illo, ſed plus viro, qm̃ in duobus. homo vero poſtremo, & minus, qm̃ in vno. Serpens inuidit & mentitus eſt ac decepit. His ergo tribus redditę ſunt tres maledictiones. Nam quia inuidit excellentiæ hominis, dictũ eſt illi. Super pectus tuum gradieris. Et quia mentitus eſt, in ore punitus eſt, vt terram comederet, immo & vocem ei Deus abſtulit, eiq; venenũ in ore poſuit. Denique quia mulierem decepit, inimicitias erga ipſam accepit. Inimicitias inquit ponam inter te & mulierem, per quod innuit quod Eua penitus. Ipſa inquit conteret caput tuum; quod vtiq; ſerpens naturaliter ſeruat quaſi ſedẽ vitę, & tu inſidiaberis calcaneo eius maxime. Sicut ergo naturale eſt odium inter equos & griphes, lupos & canes. Sic inter hominẽ & ſerpentẽ. Sicut enim venenũ ſerpentis hominem. ſic ſputum hominis ieiuni perimit ſerpentẽ. Et qm̃ adhuc nudi erant vir & mulier, ſerpens ẽt nunc hominem nudũ timet ne fugit, & in veſtitum inſilit. In duobus aũt mulier peccauit, quia. ſ. ſuperbiuit ac vetitum comedit. Qm̃ ergo ſuperbiuit, Deus illam humiliauit dicens. Sub viri poteſtate eris. ſ. violenta, vt ẽt verberibus te affligat. Et qm̃ in fructu peccauit, in fructu ſuo punita eſt. Sicut et dictum eſt. In dolore paries filios tuos. Quod que dictum eſt, in dolore, maledictio eſt. Sed quod adiũctum eſt, paries, benedictio eſt. Sic igitur in puniendo Deus oblitus miſereri non eſt, quod ẽt in cęteris hominũ maledictionibus notandũ eſt. Aug. vbi ſupra. Sed quõ mulieri dr̃, ad virum conuerſio tua, & ipſe dominabitur tibi, cum ẽt ante peccatum ſic facta ſit vt vir ei dominaretur, & ad eũ ipſa ſeruiendo conuerteretur. Itaq; recte poteſt hinc ſeruitus illa quę cõditionis cuiuſdam eſt potius quam dilectionis ſignificatiua intelligi, vt ipſa ẽt ſeruitus talis qua poſtmodum homines hominibus ceperunt eſſe ſerui, de pœna reperiatur exorta peccati. Dixit nimirũ Apoſtolus, per charitatem ſeruite inuicẽ, ſed nequaquam diceret dominamini inuicem. Poſſunt itaq; coniuges ſeruire inuicem per charitatem, ſed non permittit Apoſtolus in virum dominari mulierẽ. hoc enim potius viro detulit Dei ſententia, & maritum habere dñm meruit non natura mulieris, ſed culpa. quod tñ niſi ſeruetur, deprauabitur amplius natura & augebitur culpa. Comẽſtor. Adã vero quia peccauit in ſolo eſu cibi, punitus eſt in labore quærẽdi ſibi edulij. Terra quoq; a Deo nõ aqua maledicta eſt, quia de fructu terræ tranſgreſſio facta eſt. Hinc eſt q̃ legitur Deũ comediſſe piſcẽ, ſed nõ legitur ediſſe carnẽ, videlicet animaliũ de terra maledicta viuẽtiũ. niſi forte de paſcali agno pro legis pcepto. Tunc igit̃ Adam plangeas poſteritatis ſuæ miſeriã, vocauit, vt dictum eſt ſuperius, vxorẽ ſuam Euã.

Qualiter peccatum hominis punitum eſt multis modis, & primo in gratuitorum ſpoliatione. Cap. LXXIX.

ACtor. Hoc aũt in ſumma notare debemus, q̃ peccatũ Adę punitum eſt in tribus, videlicet in ſe & in tota viſibili creatura & in poſteritate ſua. In ſe quidem punitus eſt tripliciter, quia. ſ. gratia Dei nudatus & in natura ſua corruptus, ac de paradiſo eiectus. In viſibili aũt creatura, quia pp idem peccatũ immutata eſt atq; corrupta. In poſteritate ſua, quia ipſum peccatum eius per legem concupiſcentiæ tranſijt ad poſteros cũ pœna ſua. De prima quidem pœna, quæ fuit nudatio gratiæ, ac ſecũda q̃ eſt corruptio naturæ. dr̃ in Euangelio Lucæ, q̃ deſcendens a Hieruſalẽ in Hierico incidit in latrones, qui ſpoliauerunt eũ. Et plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto. De tertia pœna quæ fuit a paradiſo eiectio ſcriptum eſt in Geneſi, quod emiſit eum Deus de voluptatis loco. De quarta pœna dr̃ ad Romanos, Vanitati ſubiecta eſt creatura non volens &c. De quinta vero quæ eſt tranſfuſio peccati ac pœnę in poſteros dicit Apoſtolus ad Roma. Per vnum hominem peccatũ in hunc mundũ intrauit. & per peccatum mors, & ita in oẽs homines mors pertranſijt, in quo oẽs peccauerunt. Et prima quidem pœna. ſ. nudatio gratię quodammodo exterius fuit manifeſta per hoc q̃ attendentes nuditatẽ ſuam primi parẽtes erubuerunt. vt dictum eſt ſupra. Quandiu ſiquidem habuerunt veſtimẽta virtutũ interius, nullam penitus confuſionem paſſi ſunt exterius. Sed erat vterq; nudus & non erubeſcebant vt habitum eſt ſuperius. his aũt per peccatũ cauſis, mox nuditatem erubuerũt corporis. hinc ẽt veſtes materiales quęſierũt fugientes ad ficus folia, vt inde ſibi facerent perizomata. Bernar. in ſermone de aduentu domini. Ante peccatũ ſiquidem diximus quatuor virtutibus amictum hominẽ. Quem nimirũ miſericordia præueniens ac ſubſequẽs protegebat & cuſtodiebat, veritas docebat, iuſtitia regebat & pax fouebat. Ac vero iuſtitiã perdidit, cũ Eua ſerpentis & Adã mulieris voci magis q̃ diuinæ obediuit, inſuper ẽt verba malitiæ ad excuſationẽ addidit. prior enim iuſtitiæ portio eſt nõ peccare. ſecunda vero per pœnitentiã peccatũ damnare. Miſericordiã quoq; perdidit, cũ Eua in concupiſcentia ſua ſic exarſit, vt nec ſibi, nec viro nec filijs naſcituris parceret, ſed oẽs ſimul terribili maledictioni ac neceſſitati mortis addiceret. Adã quoq; qui ei conſenſit indignationi diuinæ mulierẽ ipſam pro qua peccauerat obiecit. Priuatus eſt ẽt vterq; veritate. Mulier quidẽ primo male detorquens qđ audierat, in morte morieris, & dicẽs. Ne forte moriamur. Inſuper ẽt ſerpenti credens dicenti. Nequaquam moriemini. Adam vero vbi volatilia excuſationũ operimẽta prętendens veritatem erubuit confiteri. Pacẽ quoq; protinus amiſerunt, quia legem contrariam in mẽbris ſuis inuenerunt. Non eſt pax impijs.

dicit

dicit dñs. Sic ergo deſcendens homo e Hieruſalem in Hierico, & a latronibus ſpoliatus, ablata ſibi veſtimenta ſalutis recipere nõ poterat niſi amitteret ſua Chriſtus. Vnde propter quatuor partes veſtimenti quod amiſerat homo vetus, in totidem diuiſa ſunt veſtimenta noui hominis qui eſt Chriſtus.

De ſecunda pena qua eſt in naturalium leſione. *Cap. LXXX.*

PОrro nonnulli incõſutilem arbitrantur eſſe diuinã imaginem, quæ non eſt aſſuta ſed inſita ipſiq; naturæ impreſſa, diuidi non põteſt aut ſcindi. Ad imaginẽ enim Dei factus homo habet arbitrij libertatem in imagine, virtutem aũt in ſimilitudine. Et ſimilitudo quidẽ periit, ſed in imagine homo pertranſijt, aẽ imago quidem in gehenna poterit vri, ſed non exuri, ardere nõ deleri. Actor. Dicit aũt Auguſtinus in Encheridion, quod libero arbitrio male vtens homo & ſe & ipſum perdidit. Cum enim peccaret libero arbitrio, amiſſum eſt liberũ arbitriũ victore peccato. A quo enim peccato quis deuictus eſt, huius & ſeruus eſt. Seruitus aũt libertati contraria eſt. Sciendũ itaq; quod amiſit quidẽ libertatẽ non tamen omnẽ, ſed geminam. ſ. a culpa & miſeria. Tertiã vero. ſ. a neceſſitate vel coactione non amiſit, ſed hãc quæ poſt et ante liberum extitit, quia nec ante nec poſtea cogi potuit, diſtinguuntur aũt in ſententijs Petri Lumbardi quatuor in homine ſtatus liberi arbitrij. Nam in primo ſtatu. ſ. ante peccatum potuit peccare & non peccare. In ſecundo. ſ. in ſtatu peccati ante reparationẽ gratiæ poteſt peccare, & non põt ẽt mortaliter non peccare, quia peccatũ vt dicit Gregor. quod pœnitentia citius nõ diluitur, ſuo pondere ad aliud trahit. In tertio ſtatu. ſ. poſt reparationem gratiæ ante confirmationem põt peccare & non põt ſaltem venialiter non peccare, pp debilitatem carnis, in qua fomes extinctus non eſt, & pp tenuitatẽ gratiæ quæ ẽt nõdũ cõſummata eſt. Poſt reparationẽ vero & in quarto ſtatu quæ fiet in reſurrectione infirmitate carnis penitus conſumpta, & gratia conſummata poterit non peccare. Corrupta eſt igitur libertas arbitrij per peccatũ & ex parte perdita non ad plenũ. In ſumma itaque notãdũ eſt; quod in homine per peccatum duplex eſt corruptio naturę, vna. ſ. in anima, & alia in corpore. In anima quippe læſus eſt quo ad rationẽ & intellectũ, memoriã & ingeniũ, & huiuſmodi cętera, quę ſtatim ipſo peccante obtenebrata ſunt & uitiata. In corpore vero multas pœnas & miſerias, vt patet, cõtraxit homo. Nam cũ ante peccatũ fuiſſet naturaliter impaſſibilis, ſecundum modum ſupradictũ & immortalis, per peccatũ contraxit paſſibilitatem frigoris & cauſmatis, famis & ſitis, infirmitatis & laſſitudinis, inſuper & neceſſitatẽ mortis. Hugo vbi ſupra. Propter peccatũ enim ſpiritus puniẽdum fregit Deus in ſpiritualitate integritatẽ humani corporis, & ob hoc iã pluribus quam prius indiget fomentis, tam ad reparandum incolumitatem quantum periit, quam ad conſeruandam quantum remanſit. Nam quia ſpiritus elatus ſepra ſe ſuum appetitum intra menſuram cohibere noluit, ideirco ad laborem illius & miſeriam factum eſt, vt iam in appetitu carnis ſuæ menſuram tenere non poſſit.

Qualiter homo deſeruit appetitum iuſtitiæ. *Cap. LXXXI.*

SIcut enim dictũ eſt ſuperius, Deus ab initio poſuerat in homine duo quibus tota regeretur natura illius, videlicet appetitum iuſti, & appetitum cõmodi. In appetitu iuſti conſtituit hominis meritum. In appetitu vero commodi præmium, & hos appetitus duo ſequebantur eorũ effectus, ſcilicet iuſtum & cõmodum, diſſimiliter tamen vt expoſitũ eſt ſuperius. Quoniã igitur appetitum iuſti ſponte homo dereliquit ideirco merito & iuſtitiam & commodũ perdidit, ſolumq; cõmodi appetitũ ad infelicitatis augmẽtũ retinuit. Sed mirũ videtur eſſe ſi volens aut nolens appetitum iuſtitiæ deſeruit, nã ſi nolẽs paſſus eſt neceſſitatem, non fecit iniquitatẽ. Si aũt voluntas ia æn præceſſiſſe dr, primũ peccatũ fuiſſe negabatur, nec inueniri põt, vnde voluntas homini talis, qua. ſ. bonũ deſerere vellet, aduenerit, qa nec a ſemetipſo habere velle potuit, nec a Deo quicquã præter commodũ & iuſtũ velle accepit. At vero conſiderandũ eſt, quod velle deſiuit homo non vtiq; volendo, ſed a voluntate ceſſando. Quoniam igitur homo appetitum iuſti deſerens, non velle cœpit quod prius noluit, ſed tantummodo quod prius volebat deſijt velle. Et non eſt neceſſe vt hoc aut volens aut nolens dicatur feciſſe. Quid aũt volendo iuſtum velle deſijt, niſi aliquid extra menſurã in qua ſola iuſtitia fuit? Poſtquam ergo ceſſauit velle menſuram, deſiuit amare iuſtitiam, & in hoc ipſo iuſtitiã perdidit quo ipſam amorẽ iuſtitię amiſit. In hoc igitur hominis iniuſtitia fuit, quod extra mẽſuram appetitum ſuum extendit, & ſecundũ qualitatem creatori ſuo parificari voluit. Et ſecundũ tempus, cũ præmiũ ante meritũ præpropere feſtinauit. Sũme itaq; bonum appetijt, ſed non bene, quoniam illud immoderate & intempeſtiue apprehendere concupiuit. Igitur voluntatis hominis non hoc malũ eſt quod voluntas eſt, quoniam aliquid eſt, ipſam vero malam eſſe non aliquid eſſe eſt, ſed eſt aliquid non eſſe quod eſſe deberet, & ideo malũ nihil eſt. Hoc itaq; malũ. i. non eſſe quod eſſe deberet, cum alibi vel pœna vel ad pœnã ſit, in rationali voluntate culpa eſt, quę quoniam in ipſa eſt, ex ipſa & per ipſam eſt. Ex ipſa quidẽ, quia libero, per ipſam vero quia arbitrio ipſius factum eſt. In quo quidem a ſimilitudine Dei peruerſa quadã imitatione receſſit, ex quo & per quem & in quo eſt omne quod eſt, quia cum praua efficitur, ex ipſa & per ipſa & in ipſa hoc ſolum eſt quod nihil eſt. Et hoc illi culpa eſt, ex qua turpis ac reprehẽſibilis apparet, quia non formam ſuam nec decorem habet, pro qua. ſ. amari & ad gloriam adduci debuiſſet.

Qualiter punitus eſt ſuper hoc appetitus in commodi retentione. *Cap. LXXXII.*

QVoniam igitur homo peccauit deſerens appetitũ iuſti, punitus eſt (vt diximus) in appetitu retento commodi. Nã & ille propterea ſic datus eſt vt inſeperabiliter rationali voluntati adeſſet, quatinus in eo vel puniretur ſi a iuſtitia recederet, vel remuneraretur ſi in iuſtitia permaneret, cum vtiq; pœnam pati omnino non poſſet ſi commodũ nullũ appeteret. Incommodum quippe nihil aliud eſſe conſtat, niſi quod voluntati ſiue appetitui contrariũ eſſe probatur. Quoniã igitur homo appetitũ iuſtitiæ deſeruit, appetitus commodi ſolus illi ad pœnã remanſit. In quo quidẽ dupliciter punit, ſiue cũ ab his quæ ordinate appetit, reſtringitur, ſiue cũ alia ad commoda quæ ordinate nõ poſſunt appeti appetenda relaxatur. In altero eſt pœna, in altero & pœna & culpa, quia & hoc quoq; menſuram nõ tenere contra iuſtitiam fuit. Hæc autem culpam præcędẽtis culpæ pœna fuit, quia niſi ſpiritus in appetitu ſuo menſurã deſeruiſſet, caro ſubiecta ſpiritui aduerſum ipſum in ſuo appetitu terminũ mẽſuræ non tranſiret. Hinc ergo illa dira neceſſitas gignitur, vt extra ordinẽ primæ diſpoſitionis neceſſario appetitũ extendet, non ſolũ. ſ. vt naturã cuſtodiat, ſed vt ẽt ipſius naturæ vitiũ & corruptionẽ expellat. Hæc eũi neceſſitas concupiſcẽdi non ideo non eſt culpa quia neceſſitas, quoniam vt eſſet neceſſitas iſta non neceſſitas fuit cauſa, ſed volũtas. Nõ enim excuſare põt illa neceſſitas quã præcedẽs operata eſt voluntas. Culpa namq; voluntatis meruit pœnã, pœne vero operata eſt infirmitatẽ, infirmitas aũt induxit neceſſitatẽ. Et ideo quia neceſſitatẽ operata eſt voluntas, ipſam voluntatem excuſare non põt neceſſitas. Tranſgreſſionem ergo ſuperioris appetitus quæ ſolum fuit culpa ſubſecuta eſt inferioris tranſgreſſio, quæ eſt & pœna & culpa. In ſpiritu ſola culpa, in carne pœna & culpa. Si aũt homini datũ eſt appetere quod commodũ eſt, ita prohibitum eſt illi appetere quod inordinatum eſt. Cumq; in vnũ cõcurrunt quod aliquo modo non vniuerſaliter commodum eſt, & inordinatum nõ eſt, ſi appetitus eſt ad commodũ in effectu, quoniam hoc naturæ iuſtũ eſt, reſtenãdus eſt tamen ab effectu pp debitũ rationis, cui ad inordinata tre conceſſum non eſt. In hoc enim rationis dignitas apparet, quod affectũ ſuũ ab inordinatis cohibet ideirco plura eſſe cõmoda debuerunt, a quibus dum ratio pręſidens affluentem affectũ reſtringeret, excellentia illius appareret. Si ergo diximus, quia nihil omnino natura niſi cõmodũ appetere põt, nõ ideo falſum id eſtimandũ eſt, quia quędã appetit in quibus cõmodum eius non eſt quando decipitur, vel ẽt, quia quędã appetit in quibus aliquod commodum eſt, ſed ordinatũ non eſt quod prævaricatur. Non enim decipitur in eo quod commodum ſuũ appetit, ſed in eo quod cõmodũ ſuum vbi non ſit eſſe putat vel credit. Greg. in Moral. libr. 8. Ad hoc ſiquidem homo conditus fuerat, vt ſtante mente in arcem contemplationis ſe erigeret, & nulla hunc corruptio a ſui conditoris amore declinaret, ſed cũ ab ingenita ſtandi ſoliditate voluntatis pedem ad culpã mouit, a dilectione conditoris in ſemetipſum protinus cecidit. Sed amorem Dei deſerens veram ſtationis arcem, nec in ſe conſiſtere potuit, quia lubrice mutabilis impulſu, infra ſe per corruptionem deſinens, etiam a ſemetipſo diſſocia fit. Nunc enim, quia conditionis ſuæ ſoliditate nõ figitur, alternanter ſemper deſiderii motu variatus, vt & quietus actionem deſideret, & occupatus ad otium anhelet. Quia enim fixa mens ſtare dum potuit noluit, ſtare non valet etiam cum vellit, ſed quolibet poſita ſemper ægre aliud locum quærit.

De tertia pœna, qua exclus eſt de Paradiſi fœlicitate. *Cap. LXXXIII.*

GLoſa ſuper Gen. Prius aũt quã eiiceret Deus de paradiſo parẽtes primos, fecit eis tunicas pelliceas, & induit eos, quibus videlicet ſignabatur mors, quæ poſt peccatũ debebatur peccantibus, quia mortales facti. ſ. ſunt ex immortalibus. Recte namq; mors quæ in corpore ſentimus in pellibus exprimitur, quæ mortuis corporibus detrahantur. Strabus ſuper Gen. Ipſi nempe ſibi perizomata fecerant, vt peccatũ ſuũ abſconderent. Deus vero tunicas pelliceas illis fecit, quibus totum corpus eorum induit, quoniam in corpore & in animo ipſos iuſtè damnauit. Stulta vero quæſtio eſt hoc quęrere, qualiter aut quo operante pelles ab animalibus ſint deductæ. Qui enim omnia de nihilo condidit, quomodo & qualiter voluit hæc fecit. Ecce inquit Adam factus eſt quaſi vnus ex nobis ſciens bonum & malũ. Aug. ſuper Gen. Pluralis numerus hic propter trinitatem ponitur, ſicut & ſuperius, vbi dicitur. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Replica-

plicatur ergo in caput ſuperbi, ad quē venerit exitū, quod a ſerpēte ſuggeſtū eſt, Eritis ſicut dij, nec ſunt verba Dei inſultātis, ſed alios a ſuperbia detterrētis. ſ. videntes hominē non eſſe factū qualem voluit, ſed magis amiſiſſe ꝙ factus ſit. Gloſa vbi ſupra. Videte ergo inquit ne forte ſumat de ligno vitæ & comedat, & viuat in æternum. Impleto quippe numero electorū de ligno vitæ fuerant guſtaturi, & ſic ad beatū ſtatum migraturi. ſed nunc adhibita eſt cuſtodia diuinitus, ne qui facti ſunt indigni, attingāt vlterius. Actor. Sed nunquid ſi de illo ēt poſt peccatum comederet immortalis fieret? Sic enim idē beneficiū ex illo caperet ac ſi non peccaſſet. Econtra vero dicit Apoſtolus. Corpus mortuum eſt pp peccatum. i. neceſſitati moriendi addictū. Si ergo poſt peccatū de ligno vitę ſumeret, nunq̄ pp id mortem euaderet. Ideo ſic intelligi poſſunt illa verba. Videte ne forte ſumat &c. Cauete vos Angeli ne comedat de ligno vitę, quo indignus eſt, de quo ſi perſtitiſſet comederet. & in æternū viueret, Gloſa vbi ſupra. Emiſit ergo Deus illum de paradiſo voluptatis, vt operaretur terrā de qua ſumptus eſt. i. in corpore mortali operando laboraret, ac ſibi redeundi meritum collocaret. Superiora nempe verba Dei ſunt. hoc aūt factū propter verba Dei ſecutum. Alienatus eſt igitur a vita, non ſolum quam ſi perſtitiſſet cum Angelis accepturus erat, ſed etiam ab illa quam in paradiſo habebat, quaſi excommunicatus, videlicet a ligno vitæ, quod pro ſacramento erat illi, ſicut in eccleſia ſolent homines a viſibilibus ſacramentis eccleſiæ diſciplina remoueri.

De appoſita cuſtodia. Cap. LXXXIIII.

AVguſt. vbi ſupra Eiecit ergo Adam, & collocauit ante paradiſum voluptatis cherubin, & flammeū gladiū atq; verſalitē, ad cuſtodiēdum viam ligni vitæ. hoc ēt in paradiſo viſibili factū eſſe credendū eſt. vt ibi per angelicum miniſterium ignea rumphea vel cuſtodia quædam eſſet. Non tñ fruſtra, ſed quę aliquid de paradiſo ſpirituali ſignificaret. Alcuinus ſuper Gen. li. 2. Quod aūt verſatilis dicitur fuiſſe ignis ille, qui erat diſpoſitus in gladij ſimilitudinem, ſignabat illam cuſtodiam per Dei volūtatē aliqñ a paradiſi aditu remouendam. Remota enim eſt Enoch tranſlato, remota ēt Helia rapto. Iſidorus in ſenten. Myſticē aūt Cherubin. i. ſcientiæ plenitudo, hæc eſt charitas, quia plenitudo legis eſt dilectio. Gladius aūt flammeus pęnę tēporales ſunt, quę ſunt verſatiles, quia tēpora volubilia ſunt. Ad arborē ergo vitæ nō reditur, niſi per Cherubin. i. ſcientiæ plenitudinem, hoc eſt per charitatē, ac per gladiū verſatilem. i. tollerantiā temporalē. Strabus vbi ſupra. Flammeus nimirū gladius tribulationes & dolores atq; labores ſignificat, quibus exercemur ī hac vita. vel ēt iuſtę damnationis ſententiā, quæ in hominē eſt data. Qui qm̄ ita damnatus eſt, vt Chriſti damnatione poſſit redimi. Ideo gladius ille verſatilis dicitur, quia, ſ. poterat remoueri. Remotus eſt enim Enoch & Helię vt dictū eſt. fidelibus ēt ad ſupernā beatitudinem de hac vita tranſeuntibus remouetur quotidie. Nec dicit ſcriptura, Fammam & gladiū, ſed Flammeū gladiū. Qui enim ad paradiſum remeant, neceſſe eſt vt igne ſancti ſpiritus oēs concupiſcentias vitæ huius exurant, & gladio verbi Dei cūcta noxia præſcindant. Actor. Ecce myſterium qd̄ ſuperius tangitur in verbis Auguſtini, videlicet ꝙ ignea illa cuſtodia ſignabat aliquid de paradiſo ſpirituali. Homo enim ab vtroq; ſecluſus eſt paradiſo, & ideo vtriuſq; ingreſſus eidem intercluſus eſt a Deo, videlicet ſpiritualis per iuſtæ damnationis ſententiam, corporalis aūt per igneā cuſtodiā, Et quoniam ab interna viſione ſecluſus erat, qd̄ fiebat viſibiliter id qd̄ erat inuiſibile figurabat. Quod ergo Strabus & etiā Alcuinus in gloſis aiunt, Illam cuſtodiā igneā Enoch & Heliæ fuiſſe remotā & quotidie fidelibus remoueri tranſeuntibus ad beatitudinē ſupernā, nō eſt referendū ad idē, ſed primum ad ſignū, ſecūdum ad ſignatū, Enoch enim & Heliæ apertus eſt ingreſſus paradiſi corporalis. fidelibus aūt ad vitam æternā migrātibus aditus paradiſi ſpiritualis. Dicit aūt comeſtor, ꝙ illa duo poſita ſūt ante paradiſi corporalis aditū, vt igneus gladius arceret hominē, Angelus aūt Diabolū. Et dñs quidē vtrunq, ſolo verbo arcere poterat. Sed hoc (vt dictū eſt) ideo facere volebat, vt per clauſurā illā viſibilē paradiſi corporalis, myſticē deſignaretur, figuraretmrq; clauſura cęleſtis, & ſpiritualis. Nam illa duo viſibilia ſignant alia duo q̄ paradiſum ſpiritualē obſcludunt homini. ita (vt ſicut prędictū eſt) niſi per illa non poſſit ingredi. *Si* aūt quæriť quid ignis ille conſumebat, vel qua materia nutriebatur, dici pōt, ꝙ eſt qdā ſpecies ignis, vt in vita beati Nicolai legitur, cui ſiquis manū adhibeat, ardorē quidem ſentit, ſed non patitur aduſtionē, nec indiget fomite, vel materia q̄ conſumat. Et talis ēt ſpiritum vrit, vt in libro Iob legitur. Deuorabit eū ignis, qui nō ſuccenditur. Licēt aūt gladius ille flāmeus ad tempus intrantibus Enoch & Helia fuerit ablatus, nō tamē pœnitus, donec in morte Chriſti fuit extinctus, tunc enim virtute ſanguinis eius vtriuſque paradiſus reſeratus eſt ingreſſus.

De quarta pęna quæ eſt in rerum ſenſibiliū punitione. C. LXXXV.

QVod aūt ad quartam pęnam attinet. Sciendū ꝙ irrationalis creatura propriē loquendo non eſt punita, ſed homo in ea propter quem facta eſt, & cuius erant dñs a Deo conſtitutus, ſicut aliquis puniri ſolet in poſſeſſione ſua. Haimo ſuper Iſaiam. In hominis ergo lapſu omnia elementa detrimentū ſuſtinuerunt. nam ante terra ſpinas & tribulos non proferebat. Aer iſte non tantæ craſſitudinis, ſed purus erat. Sic ēt Sol & Luna & ſydera cęli detrimentum ſuſtinuerunt luminis ſui. Baſilius in Hæxameron lib. 5. Ante lapſum hominis roſa fuit ſine ſpina, poſtea vero pulchritudini eius eſt adiuncta, vt eſſet voluptati ſolicitudo continua reminiſcentibus nobis peccatum. cuius gratia dumos ac vepres generare damnata eſt terra. Comeſtor. Maledicta inquit terra in opere tuo. i. pro opere tuo. ſ. pro peccato, pro quo videlicet factū eſt, vt terra quæ prius ſponte faciebat vberes fructus & bonos, deinceps raros nec ſine labore hominis proferat, & qñq; pro fructib⁹ ſpinas & tribulos. Strabus vbi ſupra. Spinę quidem & antea erāt, ſed nō vt inferrent homini laborem, cuius poſt peccatū ad laborē fuerunt & afflictionē, ſicut ſerpentes ac quæq; noxia prius erāt innoxia. Et notandū ꝙ viro extrinſeca pęna imponitur. Cum ei dicitur. Maledicta terra in operē tuo. Mulieri vero intrinſeca, qa virū ſeduxit ſeducta, cum dr̄. Multiplicabo ęrumnas tuas. Hugo de ſancto Victore. Animalia vero ēt bruta cur puniuntur quæ nō peccauērūt? ſed debet creatori ſuo laborē ſuum factura ēt ſine culpa, ſi placuerit, ei cū ratio expoſtulat, ad implendam ipſius diſpoſitionem: ſicut enim totum illi debet qd̄ eſt, ſic ēt totū quod pōt. Igitur quę pp hominem facta ſunt, propter hominē puniuntur. Amplius, quia ſi ēt non peccaſſet homo, quæ propter hominem facta ſunt laborarent, vt ſciat homo quanti eſt apud Deum ſalus eius pro quo omnia laborāt, ne ſolus ipſe laboret. & vt timere diſcat dum pęnā laborantiū in pęna videt; denîq; totum homini verſum eſt ad cruciatum, quod ad iucunditatem fuerat creatū, vt & in omnibus dolorem & laborē inueniat. Et in afflictione ſua p̄ſentem miſeriā & amiſſā felicitatem agnoſcat. Iohan. Chryſo. ſuper Mathęū li. 2. Porro cauſa ſanctificandarū eſcarū hęc eſt, qa mundus totus in maligno poſitus eſt. Et omnis ergo res corporalis, quia mundi pars eſt, in maligno poſita eſt. Ipſamq; per verbū Dei & orationē ſanctificari oportet, alioquin maculata eſt. Gloſa ſuper Epiſtolam ad Roma. Teſte quoq; Apoſtolo, Omnis creatura per quotidianum laborem ingemiſcit, & parturit. i. dolet vſq; modo. Omnia ſiquidem elementa cū labore ſua implent officia, ſicut Sol & Luna, nō ſine labore ſtatuta ſibi complent ſpacia, qd̄ ſit noſtri cauſa, vnde quieſcent nobis ad gloriam aſſumptis. Et ideo dicit ꝙ ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis.

De quinta pęna quæ eſt in totius poſteritatis damnatione. Cap. LXXXVI.

ACtor Quinta vero pęna qua punitus eſt homo, eſt transfuſio peccati ac pœnę ipſius Adæ in poſteros, quod ſingulare erat in illo peccato. Hugo de ſacra. Vt enim dictū eſt ſuperius, in ſpiritu eſt ſola culpa, in carne vero pęna & culpa. & ob hoc ad generandam prolem in carne tranſit per concupiſcentiam pœna & culpa. Cum autem nati per ſacramētum redemptionis regenerantur, culpa tollitur, vt iuſtificentur. pęna vero remanet vt exerceantur; ipſumq; peccatum originale, quod in patribus per regenerationē deletum eſt quantum ad culpam, quia tamē remanet ad pęnam, ad illos qui generantur tranſiens nō ſolū conſiſtit ad pęnam, ſed ēt imputatur ad culpam. Actor. Verū dubitare pōt hic aliquis de illa ſententia Ezechielis. Anima q̄ peccauerit, ipſa morietur, & filius non portabit iniquitatem patris. Ex hoc enim videtur, ꝙ pro peccato Adæ iniuſtē filij puniantur. Ad hoc aūt dicimus, ꝙ nunq̄ pro peccatis parentum puniuntur filii pęna æterna ſenſibili, ſed tamē pęna tēporali, vel pęna æterna damni. *Dicunt* ēt quidā, ꝙ nulla pęna punit Deus immodo pro parentum peccatis, & ꝙ paruuli non puniūtur pro peccato Adæ, ſed pro ſuo originali, quod dicūt aliud eſſe a peccato Adæ, ſed contractū a peccato Adæ. immo nec puniūtur (vt dicunt) pro originali ſuo propriē loquēdo, qm̄ ipſum originale nec malū eis infert, nec aliquid bonū prius eis habitū aufert: Sed dicuntur interpretatiue pro eo puniri, quia bonum aliquod haberent, quod non habent ſi non eſſet originale. ſ. viſionem Dei. Similiter dicunt de filijs natis poſt commiſſum crimen lęſæ maieſtatis. Sed prima opinio eſt communior, & videtur eſſe verior. Itaq; de paruulis Sodomitarū filijs dicimus, ꝙ non ſunt puniti pęna æterna pro parentum peccatis, ſed tantummodo temporali. ſ. morte corporis. Vel poſſumus dicere, ꝙ non ſunt puniti proprie loquendo quando cremati ſunt, ſed potius p hoc miſericorditer a gehennę incendio liberati. Sicut ſi aliquis puerum de periculo maris per capillos eriperet, licēt puer dolorem ſentiret, non tamen diceretur illum punire, ſed potius liberare. Vnde Aug. ſuper Gen. vbi agitur de illo incendio ſodomitarum. Prouiſum eſt inquit pueris Sodomorū, ne diu viuentes exempla patrum ſequerentur, & ſic grauius punirentur.

De moderatione diuinę ſententiæ in hac parte. Cap. LXXXVII.

HVgo vbi ſupra. Nunc quidem peccata parentum actualia nō tranſeunt ad filios, ſed originalę tantummodo, quod cęteris

omnibus

omnibus tāto maius fuit, quāto ꝑ cęteris oībus naturā ipſā mota re potuit. Actor. Sic ergo quęrit, cur aliorū peccata nequaq̄ in poſteros ſicut & peccatū Adæ cū pęna ſua transfundit. Ad hoc reſpōdetur, q̄a ſic nimia & intollerabili ſarcina peccatorū ac pęnarū paruuli grauarētur, ſicut ab Aug. in Enchei. tangit. Quod vtiq; non pateretur diuina mīa, quia nunq̄ obliuiſcitur miſereri Deus, nec continet miās ſuas in ira ſua. Ideoq; poſuit metā in humanæ naturæ corruptione, vt amplius nō corrūperetur peccatis aliorū, iā corrupta ꝑ peccatum Adę. Alia quoq; ratio aſſignari pōt ex parte ipſius humanæ naturæ, quia iā non erat ſuſceptibilis alterius corruptionis, ex quo ſufficiēter corrupta fuit per peccatū Adę. Nā & pānus ſufficiēter madefactus iā non eſt ſuſceptibilis alterius madefactionis, nec aqua iā calefacta ſuſceptibilis eſt alterius calefactionis. Ipſa tñ natura quia de nihilo eſt, poſſet oīno corrūpi & in nihilū redigi, ſed Deus nullatenus permittet tale quid, vt pote qui nihil odit eorū q̄ fecit. Tertia ēt ratio aſſignatur ex parte ipſius cruſ de naturæ. Cuius nouitas, pp̄ quā mīne corruptionis firmius ſuſceptibilis erat. Cuius exemplū in ſpeculo pōt apparere, quia dū nouum eſt facile inficitur ex viſu mulieris mēſtruatę. Cum aūt vetus eſt iā infici non pōt, vt dicit Ariſtoteles. At hæc ratio vltima videtur quaſi nulla. Nā & ſi nunq̄ homo vſq; modo peccaſſet, ac modo peccaret, æque inficeretur eius natura nūc ſicut & tūc. Sed fortaſſe videbitur alicui ꝑdictis eſſe cōtraria illa dominica in exodo ſentētia. Ego ſum inquit Deus zelotes, viſitans iniquitates patrū in filios, vſq; in tertia & quartā generationē. At vero dicit Hieronymus, q̄ loquitur ibi de filijs qui peccata parentū imitantur, qui vtiq; non puniuntur, q̄a parentes peccauerūt, ſed q̄ ipſimet peccatū parentū imitātes deliquerunt. quod ēt ibidē innuitur, cū ſubiungitur, His qui oderunt me. Sed ſecundū hoc quæri poterit, cur ibi mentionē de patribus facit, cū non illi ſoli mali ſunt ac pęna digni, quia peccata imitantur patrū, ſed omnes ēt illi qui imitantur quorūcunq; malorū. Iuxta hoc ēt merito q̄ritur, cur de tertia & quarta generatione mentionē facit, cū in qualibet gñatione ſint rei, qui peccata patrū imitātur. Ad hoc aūt dicimus, q̄ ideo patres nominat ſpiritualiter, q̄a filij maxima ſolent imitari patres, cum eos maxime diligant naturaliter, ideo vero commemorat tertiā & quartā generationē, quia ſolēt tandiu interdū viuere patres, donec habeant filios tertios, & quartos, id eſt, ꝓnepotes & adnepotes, q̄ videntes iniquitates patrū per imitationē ſeſe faciunt heredes ipſorū. Itaq; iudęi nō ſunt puniti captiuitate Babylonica vel Romana ꝓ peccatis patrū ſuorū, niſi q̄a imitati ſunt ea, & grauius ēt q̄ illi peccabāt. Iuxta illud. Et vos implete mēſurā patrū veſtrorum. Illi etiam qui nunc per orbem diſperſi ſunt muloſq; miſerijs afflicti, non puniuntur pro peccato patrum ſuorum, qui Chriſtū interfecerunt, ſed pro ſuo, quo male credunt, & male viuunt.

Quid ſit peccatum originale. Cap. LXXXVIII.

HVgo vbi ſupra. Originale peccatum dupliciter intelligi pōt, ſiue videlicet illa prima hominis inobedientia, q̄ peccatorū omniū ſubſequentiū origo extitit, ſiue viciū illud cū quo ab illo traducto vniuerſi oriuntur. Et duplici corruptione naturā inficit, ignorantia. ſ. mentē, & concupiſcentia carnem, hæc duo mala in primo quidē parēte fuerunt pęna culpæ ꝓcedētis, & pęna actualis. In nobis aūt culpa pęne ſubſequentis, & culpa ſimul & pœna originalis. Illud aūt peccatū quod in illo originale dicitur, actuale illius fuit, quia profecto qui peccatū naſcendo non traxit, peccatū non habuit, niſi quod agendo perpetrauit. Nos aūt qui ab illo naſcendo originē traximus, quod illi actuale fuit originale habemus. Natura enim noſtra corruptionem q̄ in illo per illius actionē concepit, per noſtrā ſolum ad nos natiuitatē adduxit. In illo quippe ſpiritus contra creatorē tumens per ſuperbiā obedientiam non tenuit, & ideo creator ad vlciſcendam iniuriā ſuam ſpiritū quidē ignorantia, carnē vero concupiſcentia damnauit, vt in ſe bonū agendo non videat. In carne aūt ſua malū agere concupiſcat. Hęc duo vitia ad puniendā ſuperbiā hominis iuſtē confirmātur. Ignorantia quidē dū ab ipſo ſubtrahitur lumē veritatis. Concupiſcentia vero dum caro percutitur pęna mortalitatis. Si ergo quæritur quid ſit originale peccatū in nobis, intelligimus corruptionē ſiue viciū quod naſcendo contrahimus ꝑ ignorantiā in mente, ꝑ concupiſcentiā in carne. Quod ſi quæritur qua iuſtitia animę imputetur quod nec ex creatione accepit, neq; ex voluntate perpetrauit, ſed ex ſola carnis ſocietate contraxit, q̄ ſocietatē non ipſa ſuo arbitrio vendicauit, ſed præcepto & diſpoſitione ſui creatoris ſuſcipit. Nos tñ id quod verū eſt profiteri oportet, iuſtitiā diuinā in hoc reprehēſibilem quidē eſſe, ſed comprehēſibilē non eſſe. Nā hi qui dicūt Deū a principio propoſuiſſe animas corporibus viuificandis ſociare, & corporū generationū officiū homini iniunxiſſe, & ſic homo ſuum corpus corrupit, Deus aūt propoſitū ſuum mutare non debuit, rationē diuinę iuſtitiæ non exponunt, quia ſi eas ad diuinā bonitatē non pertinuit vt eas malas faceret, ſic nec conuenire videbatur vt apponeret illic collocare, vbi malas fieri neceſſe eſſet. Fide ergo magis q̄ ratione ſcrutari oportet. Actor Hæc aūt quæſtio plenius ſoluta eſt in li. ꝓcedēti qui eſt de vniuerſo, vbi ſ. inter opa diuinæ iuſtitiæ tactū eſt de originali peccato.

Qualiter Transfundi poſſet cum eius ſubiectum, id eſt anima non ſit ex traduce. C. LXXXIX.

HVgo vbi ſupra. Quæritur aūt ſi animę ex traduce nō eſſe dicuntur, quomodo filij peccato parentū obnoxij efficiūtur. Si enim caro ſola ſeminatur, per ſolam vtiq; carnem originale peccatū traducitur. Quod ſi verū eſt, duo nobis quærenda occurrunt, vnum. ſ. quomodo per ſolā carnē ſine anima peccatum a patre in filiū tranſeat. Alterū quomodo anima illius peccati quod per ſolam carnē & in ſola carne deſcendit, particeps fiat. Nā caro ſine anima quomodo peccatum habere pōt, quę ſine anima omnino peccare non pōt. Quod enim in carne aliq̄ñ non fuit, ex carne illud poſtmodū anima non accepit. Duo quidem vitia humana natura a prima ſua corruptione concepit. Quorum vnum. ſ. ignorātia boni mentem infecit. Alterum. ſ. concupiſcentia mali carnem incaluit. Ignorantia pęna fuit elationis, cōcupiſcentia effectus mortalitatis. Ita quatuor mala in homine apparent, ſuperbia mētis culpa tm̄, mortalitatis carnis pęna tm̄. Ignorantia culpa & pęna in mente. Concupiſcētia culpa & pęna in carne. pp̄ elationem animus obſcuratus eſt per ignorantiā, pp̄ mortalitatē caro emollita eſt ꝑ cōcupiſcentiā. Quia vero caro mortalitate percuſſa eſt, ipſa ſui languoris infirmitate diſſoluta eſt, extra mēſurā primę diſpoſitionis deſideria ſua extendit. Hęc eſt enim ipſa quę carnis concupiſcentia vocatur, naturalis. ſ. appetitus ſiue affectus ordinē tranſgrediens, qñ mouetur ad ea quæ non debet, menſurā tranſcendens, vel quando mouetur aliter q̄ debet. Sic igitur culpa prima & pœna vltima duo media orta ſunt culpa & pœna quibus peccati originalis radix conſiſtit. Quia igitur caro humana a parentibus cum mortalitate ſeminatur, ipſi mortalitati infirmitas cauſa eſt, quā ſequitur concupiſcendi neceſſitas. Igitur cauſa culpæ corruptio mortalitatis eſt. Culpa concupiſcentia eſt. Actus culpæ concupiſcere. Cauſa culpę radix eſt, culpa ipſa arbor, Actus culpę ipſe fructus. Non itaq; naſcentes ſine vitio propterea eſſe exiſtimentur, quia non concupiſcunt, quia radicitus vitium concupiſcentiæ in ipſis eſt, propter quod poſtea cum operantur, concupiſcunt. Ignorantia aūt non propterea vitium in eis eſt, quia cū naſcuntur veritatē non cognoſcunt. Naſci quippe ſine cognitione natura eſt non culpa, ſed in vitio naſci quo poſtea a cognitione veritatis impediatur culpa eſt non natura. Hoc aūt vitiū in corruptione carnis eſt ſenſus carnalis. Qui ſi integritatē ſuā haberet, prouectus & exercitatus iudiciū veritatis per ea q̄ foris videntur ſine labore conciperet. Quia vero ex carne corrupta integritate ſua priuatus eſt, purā ſine confuſione erroris haurire non poteſt. In carne igitur mortali ex ſenſualitate corrupta naſcitur vitium concupiſcentię, ex ſenſu corrupto vitium ignorantiæ. Ibi quia appetitus quęrendæ neceſſitatis vltra menſurā ſe extendit, hic autē quia inſtrumentū comprehendę veritatis ab integritatis vigore deficit. Conſtat ergo quia rationalis anima corpori humano infuſa nec voluntate corrumpitur ne peccatū ſit actuale, nec neceſſitate ne vitium ſit imputabile, non itaq; malū illi eſt aut mala voluntas, quia needum velle cępit. Aut etiam opus malum, ſed quod talis eſt quæ niſi per gratiam adiuuetur, neq; cognitionem veritatis percipere, neq; concupiſcentiæ carnis ſuæ poſſit reſiſtere.

Quod non ſolum originale ſed etiam actualia peccata & culpę ſunt & pęnę. Cap. XC.

GLoſa vbi ſupra. Porro de quibuſdam ab Apoſtolo ad Romanos dicitur, q̄ mercedē erroris ſui quā oportuit in ſemetipſis receperunt, vt videlicet crimina criminibus vindicētur, & ſupplicia peccantium non tantummodo ſunt tormenta, ſed etiam vitiorum incrementa. Iudicio namq; iuſtiſſimo Dei traditi ſunt in paſſiones ignominiæ, quæ fuerunt eis peccatorum præcedētium pęnę, ſed quoniam iſtas pęnas pauci vident, propter hoc Apoſtolus eas ibi maxime commemorat, & multa quæ peccata & pęnę ſunt commemorat. Inter primum enim apoſtaſiæ peccatum, & vltimam ignis pęnā, media quę ſunt, & peccata & pęnę ſunt. Greg. in Moral. Peccatum enim quod per pęnitentiam citius nō diluitur, ſuo pondere ad aliud trahit. Idem ſuper primam partem Ezechiel. Homil. 11. Diſtincta namq; ſunt Dei iudicia, & qui peccatorem diu expectat vt redeat, non redeunti & contemnenti ponit adhuc vbi grauius impingat. Peccatum quippe quod per pęnitentiam citius non deletur, aut peccatum eſt aut cauſa peccati, aut peccatum ſimul & cauſa & pęna peccati, hoc igitur nobis cū tremore cōſiderādum eſt, quomodo iuſtus Deus cum præcedētibus peccatis iraſcitur, permittit vt cęcata mēs etiam in alijs labatur. Vnde in Geneſi legitur. Nondum impleta ſunt peccata Amorrhęorum. Dauid quoque ait, Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Nec tamen cor peccantis dominus obdurat, ſed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat. Et cum patientiam eius gratię nos ad augmētū vertimus culpę, hoc ipſum tempus quod ad parcendū pie diſpoſuit, di

ſtrictius

ſtrictius ad ferendū vertit. Actor. At ex prædictis videtur ꝙ peccatum inquātum peccatum ſit a Deo, cum omnis pœna ſit a Deo, iuxta illud Amos. Nō eſt malū in ciuitate quod non ſaciat dñs. Dicit etiam Auguſtinus, ꝙ quia noluit homo peccatum vitare cū potuit, inflictū eſt ei non poſſe cū velit. Ex quo patet ꝙ a Deo ſit inflicta prouitas peccantium quæ cauſa eſt ipſius peccati. Illam itaq; propoſitionē, peccatum eſt pœna peccati, diuerſimode exponunt diuerſi. Quidam enim aiūt, ꝙ peccatum ſequēs ideo dicitur pœna præcedentis peccati, quia pœna proueniens ex ſequenti, ſcilicet corruptio naturalium, & debilitatio, eſt inflicta pro præcedēti, & ſic ſumitur peccatum pro pœna peccato adiuncta, & actiue ſumitur pœna. Alij vero dicunt, ꝙ ipſum peccatum eſſentialiter eſt paſſiue pœna peccati, id eſt punitio pro peccato præcedenti, vt pro, non ſit cauſale, ſed occaſionale. Et dicunt quod inquantū eſt pœna, bonum eſt, non tamen in ſe bonū eſt. Aliqui dicunt quod ibi conſequens pro antecedente ponitur ſub hoc ſenſu. Peccatum eſt pœna peccati, id eſt, ſubtractio gratiæ quæ ſequitur ex peccato eſt pœna præcedentis peccati. Similiter & intelligitur illa, peccatū eſt cauſa peccati, id eſt. ſubtractionis gratiæ qua ſubtracta defacili cadit homo in aliud peccatū. ſicut homo debilitatus infirmitate corporis, defacili cadit in lubricū. Hæc igitur eſt improprie peccatum eſt pœna. Si aūt obijcitur ꝙ peccatum eſt corruptio naturalium, quæ eſt pœna, & ē mors animæ, pōt dici ꝙ dicitur corruptio, quia corrumpit, non per modū efficiendi, ſed per modum deficiendi vel impediendi animam, ne vera lux infulgeat ſuper illā. Nec eſt ſimile de morte corporis, quoniam illa eſt violenta & a Deo inflicta, mors aūt animæ. quæ eſt peccatum, eſt voluntaria. Et ideo non eſt proprie pœna, nec eſt mors animæ per eſſentiam ſed per cauſam, quia repellendo ab illa veram lucem & viuificam mori facit eam. Dicitur etiam peccatum amaritudo propter amaritudinem annexam quæ dicitur pœna innata. Eſt enim triplex pœna, videlicet pœna contracta, vt illa multiplex quæ contrahitur ab originali culpa. Item pœna innata quæ eſt amaritudo mentis naturaliter conſequens ex culpa, vt pudor & timor, ac remorſus conſcientiæ vel ſimilia. Item pœna illata, vt illa quæ infertur a Deo vel ab homine vel diabolo.

De peccati diuiſionibus, & primo de ſeptem vitijs capitalibus. Cap. XCI.

PEccatum ergo primo diuiditur in originale & actuale, poſtmodum actuale in duo ſubdiuiditur. veniale ſcilicet ac mortale. Mortale in delictū & commiſſum, delictū in duo ſcilicet ignorantiam & omiſſionem. Ignorantia præcipue culpabilis eſt in ſacerdotibus, prælatis, & ducibus, qui maximè tenentur ſcire, & quorum officium eſt interrogatos de lege reſpondere. Maxime vero excuſabilis eſt in furioſis, in dormientibus, & in ebrijs, qui rationē habentes ligatam, non valent inter bonum & malum diſcernere. Ad omiſſionem vero pertinet ē negligentia. Commiſſum diuiditur in ſeptem vitia capitalia, quorū radix eſt ſuperbia, germina vero multiplicia. Ex ſuperbia quidē naſcitur inanis gloria. Superbus enim vult ab omnibus laudari, vt poſſit ab omnibus honorari. Ex his aūt inuidia, quia dum latus appetitur eadem alius inuidetur. Ex hac iterum ira, quia dum mens de aliena fœlicitate torquetur, neceſſe eſt vt & oculus mentis per iracundiā turbetur. Ex ira aūt accidia, quia dum mens inordinate turbatur, omne bonū ei in faſtidium vertitur. Ex accidia vero auaritia, quia dū turbata mens & triſtis nullam interius conſolationē ſentit, foris eā in terrenis per auaritiam quærit. Ex auaritia quoq; gula, quia quod auaritia congregauit gula depaſcit. Vnde diuites ſolent eſſe guloſi, ſicut ille qui epulabatur quotidie ſplendide. Ex gula aūt luxuria, quia venter & genitalia ſunt vicina, & pro vicinitate membrorum ſequitur conſideratio vitiorum. Ex his itaq; vitijs ſubuniricem annexis quaſi cathena efficitur, vnde peccator ligatur & ad infernum trahitur. Superbia quattuor habet ſpecies. Iuxta illud. Ex ſe pro meritis, ſibi ſolo, plus omnibus inſtans.

De peccato cordis & oris. Cap. XCII.

ALiter etiam peccatum diuiditur in peccatum cordis oris & operis. Peccatum cordis in tria, ſcilicet cogitationis, delectationis, conſenſus. Peccatum cogitationis proprie eſt error qui triplex eſt. ſ. error concupiſcentiæ, & infidelitatis, & praui iudicij. Et ex errore conſcientiæ oritur perplexitas. Ex prauo iudicio perſonarum acceptio, quæ committitur tripliciter. ſ. in honorum exhibitione, in praui iudicij executione, in promotione ad dignitates. Peccatum oris multiplex eſt. In ſermone enim requiruntur tria ſcilicet veritas, bonitas, æquitas & rectitudo. Contra veritatē peccatur in verbo tripliciter aut quia veritas violatur, quod fit p mēdacium. Aut quia contemnitur, quod fit per periurium. Aut quia impugnatur, quod fit per contentionem. Contra bonitatem vero dupliciter. ſ. contra honeſtatem, per ſcurrilitatem. Contra vtilitatem per vaniloquium & multiloquiū ſiue garrulitatem. Cōtra rectitudinem dupliciter. ſ. in laude & vituperatione. In laude, qñ laudatur non laudandū, qd fit dupliciter, vel in laude aliena per adulationē, vel in propria per iactantiā. In vituperio ſimiliter qñ vituperatur non vituperandū, qd fit dupliciter. Aut enim vituperatur Deus, quod fit per blaſphemiam, aut proximus, hoc dupliciter, aut imprecando pœnā, qd fit per maledictum, aut improperādo culpam, & hoc dupliciter, aut aperte, quod fit per contumeliā, aut occulte, quod fit per detractionem. Mendaciū triplex eſt. ſ. pernicioſum, officioſum, iocoſum, Aliter vero diuiditur in octo genera ſecundū Auguſtinū. Periurium triplex eſt contra tres comites iuramenti ſ. veritatem, iuſtitiam, diſcretionem. Iuramentū quoq; diuiditur in aſſertorium & promiſſorium, ſpontaneū & coactū, licitum & illicitum. Adulatio triplex eſt. ſ. bonum non habitū alicui attribuens, habitū extollens, malum nutriens. Maledictum ſimiliter triplex, videlicet ſurreptionis ex motu ſubito ſimulationis non ex animo, & hęc duo genera venialia eſſe dicuntur. Tertium vero. ſ. odij, mortale eſt. Detractio fit ſeptem modis, videlicet bonum alterius negando, ſupprimendo, deprimendo, deprauando, malū occultum reuelando, augmentando, & inueniendo.

De peccato operis & primo de impietate quæ committitur in Deum. Cap. XCIII.

PEccatum operis triplex eſt, impietas in Deum, flagitium in ſeipſum, facinus in proximum. Impietas eſt triplex, aut enim fit derogando diuinæ ſublimitati, quę attribuitur patri, aut veritati, quæ filio, aut ſanctitati, quę ſpiritui ſancto. Eius ſublimitati cui debetur honor derogatur tripliciter, videlicet aut cultū ei debitum alij impendendo, quod fit per idolatriam, aut cultum ei indebitū impendendo, quod fit per ſuperſtitionem iudaicam, Aut a cultu ei debito retrocedēdo, quod fit per apoſtaſiam: quæ triplex eſt. Aut enim receditur a fide, & ſic eſt pfidia Aut a præcepto, & ſic eſt inobedientia. Aut a religione & ſic eſt irregularitas. Inobedientia triplex eſt, tribus enim debemus obediētiam, ſcilicet primo Deo. deinde prælatis, tertio parentibus. Apoſtaſia irregularitatis fit multis modis, videlicet coronam vel tonſuram dimittendo, vxorem ducendo, veſtem religionis abijciendo, ad ſęculum redeundo. Veritati diuinæ cui debetur fides derogatur tripliciter, videlicet aut ei contradicendo, qd fit per hæreſim, vbi contradicitur veritati. Aut ꝙ eius eſt proprium ſibi falſo aſcribendo. ſ. futura prædicere, quod fit per diuinationem Aut mendacijs innuēdo, quod fit per ſortilegium Diuinatio multiplex eſt, fit enim in corporibus mortuorum illa quæ dicitur nigromancia. In igne pyromancia. In aere, aerimancia. In aqua, idromancia. In terra, geomācia. Ad ſortilegium pertinet diuinatio ſortium, carmina vetularum, obſeruantia kalendarum Ianuarij, quaſi in præſagium boni euentus futuri per totū annū, & omnia huiuſmodi ſuperſtitioſa Omnes quoq; ligaturę ac remedia quæ medicinalis condemnat diſciplina. Ad hæreſim vero pertinet ſciſma. Similiter ſanctitati diuinę derogatur tripliciter, videlicet aut ſanctitatem falſo ſimulando, quaſi in eius deriſionem, quod fit per hipocriſim. Aut eius ſacra dona viliſicando, id eſt ſub vili prætio ponendo, quod fit per ſimoniam. Aut ei ſanctificata violando, quod fit tripliciter, videlicet aut violatione ſacri loci, quod fit per ſacrilegiū proprie. Aut ſacri temporis, quod fit per tranſgreſſionem ſabbati & feriarum. Aut ſacrę rei, & hoc tripliciter, videlicet aut rei quā ipſe dominus ſibi ſanctificauit vt ſunt decimæ & primitię Aut quam ipſe homo Deo ſponte conſecrauit, vt ſunt vota. Aut quam Deo ſanctificari inſtitutio eccleſiaſtica ſanxit, vel conſuetudo approbauit, vt ſunt oblationes & huiuſmodi. Hæc enim omnia retinere, eſt ſanctificata Deo violare. Simonia tres habet differentias, venditur enim aliquando ſpirituale, vt ſacramenta, aliquando annexū ſpirituali, vt præbenda aliquando ſpirituale & annexum ſpirituali, vt prędicatio. Sacrilegium ſimiliter tres habet differentias Cōmittitur enim quandoq; ratione perſonæ, vt cum clericus vel religioſus verberatur. quandoq; ratione loci, vt cum eccleſiæ vel cimiterij immunitas violatur. quādoq; vero ratione rei, vt cū res ſacra vel ſacro uſui deputata uſurpatur. Sabbati uiolatio triplex eſt contra triplicem requiem uel ocium ſanctum. Eſt enim ociū ſanctum corporale, contra quod peccatur primo hoc modo. ſ. diē dominico ſeruilia operando Et eſt ſpirituale, contra quod ſecundo modo ſcilicet mentis contemplationem pęnitus deſerendo. Et eſt ociū cęleſte, contra quod tertio modo. ſ. ab eius deſiderio torpendo, & in præſenti uita male ociando. Fractio voti duplex eſt, eſt enim votum ſimplex & ſolenne.

De Flagitio quod committit homo in ſeipſum. Cap. XCIIII.

FLagitium triplex eſt, cū enim in corpore humano ſit duplex vis conſeruatiua. ſ. vna ad conſeruationem indiuidui, hęc eſt nutritiua Alia ad conſeruationē ſpeciei ſ. generatiua. Peccat homo in carne ſua aut ex inordinatione generatiuæ & hoc per luxuriam, aut nutritiuę, & hoc per gulam, ſ. d dupliciter, aut quantum ad cibum, & ſic ingluuies ſiue guloſitas, aut quantum ad potum, & ſic ebrietas. Guloſitas aūt committitur quinq; modis, iuxta illud. Præpopere. laute. nimis. ardenter ſtudioſe &c. Luxuria quoq; plures habet ſpecies, aut enim committitur in coitu natu-

rali

rali.aut contra naturam. Si primo modo,aut in vxorem propriã, quod fit per immoderatum vſum vel amorem. Aut in aliam, & ſic aut in conſanguineam & eſt inceſtus;aut in extraneã. Et tunc aut in virginem aut in corruptã; In virginem aũt dupliciter, aut illa conſentiente,& ſic dicitur ſtuprum,aut renitente,& ſic eſt raptus. In corruptam ſimiliter dupliciter. Aut in coniugatam,& ſic eſt adulterium. Aut in ſolutam,& tunc aut in priuatam perſonã, & dicitur fornicatio, aut in publicam meretricem. & ſic eſt meretricium Contra naturam vero peccatur dupliciter.ſcilicet aut in ſe ipſum,& dicitur mollicies. Aut in alium,& ſic ſodomia:Quę & ipſa quatuor habet ramos. Hanc enim turpitudinem operatur vel maſculus cum maſculo, vel fęmina cum fęmina, vel maſculus cum fœmina,in membro.ſ. ad hoc non conceſſo, vel maſculus aut fœmina cum bruto. Ad luxuriamque pertinet vtcunq; nocturna pollutio, quæ tamen aliquando euenit ex naturæ ſuperfluitate,aliquando ex infirmitate,aliquando ex crapula præcedẽte,aliquando ex turpi imaginatione,& hoc dupliciter. aliquãdo ex pcedente vigilantia cogitatione,aliqñ ex ſola ſomni illuſione.

De facinore quod committitur in proximum,& peccato in ſpiritum ſanctum. Cap. XCV.

FAcinus ſimiliter triplex eſt. Committitur enim lędendo proximum, Aut in anima, aut in corpore, aut in poſſeſſione. In anima lęditur per ſcandalum. Eſt enim ſcandalũ duplex,ſcilicet actiuum & paſſiuum. Scandalizat aũt aliquis proximum, vel ipſum offendendo, vel ipſum ad peccatum prouocando, vel malum exẽplũ tribuendo. In corpore aũt nocetur ei tripliciter, videlicet aut corporaliter eum vexando,quod fit per angariam,aut corporaliter lędendo vel percutiendo,quod fit per iniectionem manuum violentam,aut vitam corporis omnino deſtruendo, quod fit per homicidium. In poſſeſſione ſimiliter lęditur tripliciter.ſ.vel debitum ei negando,quod fit per auaritiam vel tenacitatem, q̃ negat pauperi eleemoſynam. Vel rem ab eo poſſeſſam ſubripiendo, qđ fit per rapacitatem. Vel eã penitus deſtruendo, qđ fit per incendia & huiuſmodi. Res aũt proximi ſubripitur dupliciter.ſ.aperte, vel occultè. Apertè dupliciter. vel ipſo vtcunq; permittente, qđ fit per vſuram, vel penitus renitente,qđ fit per rapinam. Occulte ſimiliter dupliciter. vel in eius abſentia, quod fit per furtum. vel in præſentia, quod fit per fraudem,vt in negociis. Omnis aũt peccatorũ maximũ quaſi ſumma & finis omnium eſt peccatũ in ſpiritũ ſanctũ Cuius ſpecies ſunt quinq;.ſ. pſumptio, finalis impœnitentia,agnitę veritatis impugnatio.fraternæ charitatis oppugnatio. Peccatum aũt in ſpiritum ſanctũ propriè dr̃ malitioſa & obſtinata impugnatio diuinę bonitatis. Impugnatur aũt dupliciter, quia duplicem habet reſpectum.ſ.vnum ad ipſum Deũ,alterũ ad nos. Reſpectu Dei pôt dupliciter impugnari.ſ.nimis extendẽdo, quod fit per præſumptionẽ.vel nimis reſtringendo, quod fit per deſperationẽ. Reſpectu noſtri pôt quis eã impugnare dupliciter, vel in ſeipſo,quod fit per finalem impœnitentiam.ſ. per finalem propoſitũ non pœnitẽdi.vel in alio,& hoc dupliciter, vel quo ad affectum,& ſic eſt fraternæ charitatis oppugnatio Peccatum aũt generaliter tria maxima ſequuntur incõmoda.ſcilicet ſubtractio omnium gratuitorum,corruptio naturalium,obligatio pœnæ æternæ:ſed & peccatum peccato punitur,vt ſupra dictum eſt.

LIBER XXXI.

De humanæ generationis initio. Cap. I.

GLoſa ſuper Geneſim. Itaq; iam reus ac de paradiſo proiectus Adã cognouit vxorem ſuam. In paradiſo quippe virginitas,caſta vero nuptias, fuiſſet eñ honeſtũ in paradiſo coniugium, niſi prius inobedientia meruiſſet exiliũ. quàm Deus indulſiſſet carnale cõſortium,pp hoc in lumbis Adę damnata eſt morte poſteritas tota, quia nõ eſt ante præuaricationẽ in loco vitæ de maſſa ſeparata,ſed poſt in exilio generata. Genuit ergo Cayn & Abel,hi de vna matre nati ſigna ſunt omnium hominum, qui ꝓpagantur in hanc vitam de radice peccati. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 15. Natus eſt enim Cayn prior pertinens ad ciuitatẽ mundi,poſterior aũt Abel pertinens ad ciuitatem Dei S:quidem & ita in homine vno experimur, quod dicitur ab Apoſtolo, quia non primum quod ſpirituale eſt,ſed quod animale, poſtea vero ſpirituale. Nã vnuſquiſq;quia ex damnata propagine oritur,primo neceſſe eſt vt ex Adã ſit malus atq; carnalis,ſi aũt in Chriſto renaſcendo profecerit,poſtea bonus & ſpiritualis;ſic & in vniuerſo genere humano,cum primo ceperunt illæ duæ ciuitates procurrere naſcendo & moriendo,prior natus eſt Cayn ciuis huius ſęculi, poſterius aũt Abel in ſęculo peregrinus,& ciuis ciuitatis Dei,gratia prædeſtinatus,gratia electus,gratia peregrinus deorſũ,gratia ciuis ſurſum. Etenim quantum ad ipſum attinet,ex eadẽ ortus eſt maſſa quæ tota originaliter eſt damnata,at vero Deus tanquã ſapiens figulus ex eadem maſſa fecit aliud vas in honorẽ,& aliud in contumeliam. Et prius quidem vas in contumeliam,qm̃ in homine vno,ſicut dictum eſt,prius eſt reprobũ,vnde neceſſe eſt incipiamus,& vbi neceſſe non eſt vt remaneamus,poſterius eſt probũ,quo proficientes veniamus & quo peruenientes maneamus. Proinde non quidem omnis homo malus erit bonus, nemo tñ erit bonus qui non fuerit malus. Sed quando quiſquis citius mutatur in melius,hoc in ſe facit nominari,quod apprehendit celerius,& poſteriore cooperit vocabulum prius. Rectè itaque ſcriptũ eſt,ꝙ Cayn tanquã ciuis huius ſęculi ciuitatem condiderit, Abel aũt tanquam peregrinus non condidit. Superna eſt enim ſanctorum ciuitas, quamuis ciues ſuos hic pariat in quibus peregrinatur,donec tẽpus regni eius adueniat,cum videlicet congregatura eſt oẽs in ſuis corporibus reſurgẽtes,cum eis promiſſum dabitur regnum,vbi cum principe ſuo.ſ.Chriſto ſine fine regnabunt. Actor. Rectè quidem ab Abel incepiſſe dicimus eccleſia, quia ſi ab Adam incepiſſet non fuiſſet continua. Et quia in Cayn ſæuire cæpit in ſanctos reproborũ malitia,in Abel aũt proficere vita ſanctorũ & patientia. Proinde vita quoq; ipſorũ longe diſpar fuit, Abel nanq; vt ſimplex in paſtu ouium occupatus,de potioribus gregis munera Deo grata obtulit,perſecutionem fratris propter conſcientiam Dei patienter ſuſtinuit, non ob aliud ſcilicet niſi quoniam ipſe erat bonus,ille malus Vnde & primitus in ipſo figura & ſimilitudo paſſionis Chriſti expreſſa præceſſit,qui peccatum non fecit,& in eodem primo iuſto eccleſia pati cepit,quæ in ſingulis iuſtis patitur vſq; modo,& vſque in finem patietur, dicẽte Gregorio: Abel eſſe renuit,quẽ Cayn malitia nõ exercet. Cayn vero nequiſſimus, auaritiæ quoq; ſeruiens terrã coluit, ac de peioribus Deo fructibus obtulit,ex inuidia fratrem occidit,ac de ſalute poſtea deſperauit. Opes rapinis & violentia congregans ad latrocinia ſuos inuitauit,ac ſimplicitatem vitę hominum ad inuentionẽ menſurarũ & ponderũ permutauit,eamq; ad calliditatem & corruptionẽ perduxit. Terminos terrę primus poſuit,ciuitates murauit vel muniuit,ſtudia quoq; filiorũ eius manifeſte indicant,ad quam prædictarum ciuitatum pertineant. Lamech nãque primus contra naturam & mores bigamiam introduxit,& ſic adulterium commiſit,cuius ẽt progenies quaſdam artes mechanicas & curioſitates adinuenit. Huiuſmodi enim artes q̃ non erant ad ſalutem,illorũ ſtudio & labore erant inueniendę,qui nõ erant filii ſalutis æternæ,quæ tamen filiis lucis vtcunq; ſunt neceſſarię. Illis ergo talibus labor talis debebatur, his aũt fructus ſeruabatur. Et ſic ab hebræis Egyptii ſpoliantur, vt etiam in hac parte merito veris hebræis conueniat,quod a domino dicitur,alii laborauerunt,& vos in labores eorum introiſtis.

De Natura coitus per quem fit humana generatio. Cap. II.

AVguſtinus de ciuitate Dei lib. 22 Miſeriã igitur humani generis in qua laudatur iuſtitia punientis,multis & magnis repleuit bonis euſdẽ bonitas,cuncta q̃ creauit adminiſtrantis. Inter quę primum quidem illam benedictionem quam protulerat ante peccatũ dicens. Creſcite & multiplicamini & replete terram,nec poſt peccatum inhibere voluit,ſed in ſtirpe damnata fęcunditas donata permanſit. Nec illam vim ſeminum mirabilem, qua efficiuntur & ſemina corporibus humanis inditam & quodã modo intextam,peccati vitium auferre potuit,quo nobis impacta eſt ẽt neceſſitas mortis.ſed vtrunq; pariter currit iſto quaſi fluuio atque torrente humani generis,malum quod a parente trahitur,& bonũ quod a creante tribuitur. In originali ſiquidem malo duo ſunt,peccatum & ſupplicium. In originali aũt bono ſimiliter alia duo,propagatio & conformatio. Propagatio in primis mundi operibus benedictione largita eſt,a quibus die ſeptimo requieuit. Conformatio vero in illo eius opere quod vſq; nunc facit Ipſe nimirũ operatione qua vſq; nunc operatur facit, vt ſemina numeros ſuos explicent, & a quibuſdam latentibus & inuiſibilibus inuolucris in formas viſibiles huius quem aſpicimus decoris euoluant. Efficacem quippe potentiam ſuam ſi rebus ſubtraxiſſet,nec progredi ſuiſq; dimenſis motibus peragere tempora poterunt,nec prorſus in eo quod creati ſunt aliquatenus permanebunt. Conſtantinus in libro de coitu. Volens igitur creator genus hominum ſicut & animalium non perire, ſed firmiter ſtabiliri,per coitum illud ac per generationẽ diſpoſuit renouari. Tria vero ſunt in coitu. Appetitus ex cogitatione fantaſtica ortus, & ſpiritus,& humor. Appetitus ab epate,ſpiritus a corde, humor a cerebro. Nam cum delectabilis motus fit in coitu, dũ omnia mẽbra corporis per motum concaleſcunt,per calorem eliquatur humor qui eſt in cerebro,& eliquatus attrahitur per venas q̃ per aures ducuntur ad teſticulos,& deinde per virgam in vuluam iacitur. Vnde Hypocras dicit. Quibuſcunq; venæ quæ poſt aures ducuntur excisæ fuerint cum eſſuſo ſemine gignere non præualent.

Si vero

Si vero aliquid emiſerint, non eſt ſemen, ſed aquoſus humor, vn-
de nullus conceptus fieri poteſt. Hali in libro regalis diſpoſitio-
nis. Coitus inter euacuationes naturales computatur a medicis, cũ
ſpermatis emiſſio ſit quędam exinanitio eius quod fecit natura
materiam generationis. Et eſt quædam ſuperfluitas corporis quã
ad ſua vaſa natura perducit, & apportat vel aptat generationi ad
conſeruationem ſpeciei. Nec eſt vt aliæ ſuperfluitates quibus na-
tura non indiget, vt ſunt emunctiones, ac ſputa, & ſudor, & vrina,
& ſimilia. Fit enim ex meliori & laudabiliori quæ eſt in corpore
ſubſtantia. Vnde dicit Galienus in libro de ſanitatis cuſtodia, ꝙ
in eo ducunt ignis & aeris ſubſtantia, ideoq; complexio eius eſt
calida & humida. Generatur enim ex claro & puro ſanguine, quo
principalia & propria paſcuntur ac ſuſtentantur membra. Vñ cũ
in eius euacuatione quis modũ tranſgreditur, non ſupereſt ſan-
guis quo mẽbra paſcuntur. Ideoq; virtus hominis debilitatur, cor
pus deſiccatur, ac defectus ſequitur. Etiq; plurimos videre cũ coi
tus modum exceſſerint, ſanguinem emittere. Deniq; Hypocras
& Galienus, & eorum ſequaces, aiunt coitu vnum ex cauſis eſſe q̃
ſanitatis adhibentur cuſtodię. Nonnulli vero medicorum dicunt
enim in ſanitatis cuſtodia non annumerandũ. Conſtãtinus vbi ſu-
pra. Idẽ quoq; Galienus in li. ſeminis cũ loquitur de coeuntibus
ſuperfluè, non inquit pcedit a mẽbris ſolus humor, ſed ẽt ſpiritus
vitalis pariter egredi cũ ſemine. Ideoq; non eſt mirũ, ſi ſuperfluè
coiens debilitatur, quia dum corpus euacuatur, vitalis quoq; vir-
tus minuitur. vnde & multi mortui ſunt. Ob hoc ẽt ſecundũ Ga-
lie. diutius eunuchi viuunt, quia neruo qui eis erigitur abſciſſo,
non deſcendit ſemen iuxta cõſuetum, & ideo coire non poſſunt.

De culpabili eiuſdem corruptione. *Cap. III.*

Actor. Quia vero ex corruptione primæ originis tota maſſa
vitiata eſt, ipſe coitus viri & mulieris in ſe pp voluptate inor
dinatã & immoderatã vitioſus eſt, ſemperq; culpabilis eſſet, niſi
matrimonij bonũ illud excuſaret. Vnde & in lege præcipitur, vt
mulier ẽt coniugata ſi ſuſcepto ſemine maſculũ pareret, ſeptẽ die
bus immunda eſſet, & poſtea 33. Diebus in ſanguine purificatio
nis ſuæ permaneret, ita. ſ. vt dies 40. purificationis ſuæ compleret.
Tot enim diebus aiunt nonnulli maſculi corpus in vtero forma-
ri. Si aũt fœminam pareret, duabus hebdomadibus immũda eſſet
ac. 64. Diebus maneret in purificatione ſanguinis. itaq; duplica-
rentur nõ ſolum dies inquinationis, ſed ẽt purificationis quoniã.
80. diebus formari dicitur feminæ corpus in vtero matris. Deliẽ
hoſtias pro peccato ſuo legales offerret. i. pro libidinoſa concupi
ſcentia ſm gloſam in qua concepiſſet, q̃ videlicet ei peccatum eſ-
ſet, niſi matrimonii bonũ illam excuſaret. Gregorius in regiſtro
lib. 9. Aug. Anglicorum Epiſcopo. Ecce cum enixa fuerit mulier
poſt quot dies eccleſiã intrare debeat, teſtamenti veteris didiciſti
præceptione. ſ. vt pro maſculo diebus. 33 pro fœmina vero. 66. de
beat abſtinere. Quod tñ ſciendũ eſt, quia in miniſterio accipien-
dũ eſt. Nã ſi eadẽ hora qua genuerit actura gratias eccleſiam in-
grediatur, nullo peccati pondere grauatur. Voluptas etenim car-
nis, non dolorum gemitus in culpa eſt, voluptas aũt eſt in carnis
commixtione, ſed gemitus in prolis emiſſione. Itaq; ſi enixã mu
lierẽ eccleſiam intrare prohibemus, ipſam ei pœnam ſuã in culpã
deputamus. Sic & mulier dum mẽſtruam conſuetudinem patitur,
eccleſiã intrare nõ debet prohiberi, quia ei naturę ſuperfluitas in
culpã non debet reputari. Menſtrua nãq; ſanguinis fluxio eſt ęgri
tudo. Si aũt ex magna veneratione ſacramenti cõmunionẽ perci-
pere non pſumit, eſt laudanda. ſed ſi perceperit non eſt iudicãda.
Bonarũ quippe mentiũ eſt ẽt ibi aliquo modo culpas ſuas agno-
ſcere, vbi culpa nõ eſt. Nã ſepe ſine culpa fit, quod ea culpa venit.
Et ideo fœminæ cum ſemetipſas conſiderent, ſiquidẽ in mẽſtrua
ea conſuetudine ad Euchariſtiã accedere præſumant, de ſua rectẽ
conſideratione laudandę ſunt. Dum vero percipiendo ea vitæ re-
ligioſæ conſuetudini ipſius myſterij rapiuntur amore, nõ ſunt vt
diximus, reprimendę. Hæc aũt dicens culpã non deputamus eſſe
coniugium, ſed quia ipſa lic ta coniugis admiſtio ſine carnis vo-
luptate fieri non valet, a ſacri loci ingreſſu abſtinẽdũ eſt, quia vo
luptas ipſa eſſe ſine culpa nullatenus poteſt. Non enim de adulte
rio ſeu fornicatione, ſed de legitimo natus cõiugio fuerat, qui di-
cebat. Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. In quibus. ſ. eccibis nõ
admixtionem coniugium nominat iniquitatem, ſed ipſius ad-
mixtionis voluptatem. Sunt enim multa quidem ac legitima, in
quorum tamen actu aliquatenus fędamus, ſicut ſępe iraſcẽdo cul
pas incidimus & ſ quimur, & tranquillitatem nobis animi pertur
bamus. Si quis vero ſua coniuge non cupidine voluptatis ra-
ptus vtitur, ſed creandorum liberorum gratia ſolummodo, hic
profecto ſiue de ingreſſu eccleſiæ, ſiue de ſumendo ſacro myſte-
rio relinquendus eſt iudicio ſuo. quoniam a nobis prohiberi non
debet illud accipere, qui ſcilicet in igne poſitus neſcit ardere.
Cum autem non amor ſobolis procreandæ, ſed voluptas dam-
natur, in commixtionis opere habent etiam coniuges quod
defleant ex ſua commixtione.

De vitij eius excuſatione. *Cap. IIII.*

Iohannes Chryſoſt. ſuper Matthæum lib. 1. Coniunctio itaq;
maritalis. i. copula coniugum carnalis malum eſt ante Deũ, ſed
malũ dico non peccatum. Nã quantũ ad naturã rei ipſius pecca-
tũ eſt, conceſſione aũt Dei factũ eſt ut non ſit peccatum, ſed licen
tia facta eſt. Licentia dico non iuſtitia. Nã & ſi pp neceſſitatẽ rei
peccatũ eſſe deſijt, tñ iuſtitia eſſe nõ meruit, & ſi pœnã non infert,
mercedem tñ non affert. Ecce vna eſt libido quæ fornicationẽ ge
nerat, & q̃ maritalem vſũ miniſtrat. Sed ſicut mari poſuit Deus
terminos littora, ita libidini carnali terminũ poſuit coniugium,
vt illuc vſq; veniens, illic ſe conſtringat. Aug. ſuper Geneſim. li. 9.
Itaque ſicut dictũ eſt ſupra, non pp illud malum culpabile eſt hoc
bonũ. ſed pp hoc bonũ veniale eſt illud malũ, quia id quod nuptię
bonũ habent, & ꝙ bonũ ſunt nunq̃ põt eſſe peccatũ. Idẽ ad Vale-
rium de nuptiis & concupiſcentia. Generandi ergo cauſa copula-
tio maris & feminę bonũ eſt nuptiarũ naturale. Sed iſto bono ma
le vtitur qui beſtialiter vtitur, vt ſit vſus eius in voluptate libidi-
nis, non in voluntate propaginis. Reuertimini, ait Apoſtolus, in
idipſum, ne tentet vos Sathanas pp incontinentiã veſtrã. Hoc aũt
dico ſecundũ indulgentiã, non ſecundũ imperiũ, vbi ergo venia
danda eſt, aliquid eſſe culpę nulla ratione negari põt. cum ergo
non ſit culpabilis intentione generandi concubitus, qui proprie
nuptiis eſt imputandus, quid eſt ꝙ veniã concedit Apoſtolus? niſi
ꝙ coniuges dũ ſe nõ continent, debitũ ad alterutrũ carnis expo-
ſcant non voluntate propaginis, ſed voluptate libidinis. Quæ tñ
voluptas pp nuptias non cadit in culpã, ſed pp nuptias accipit ve
niam. Quo circa ẽt hinc ſunt laudabiles nuptiæ, quia & illud quod
non pertinet ad ſe ignoſci, faciunt pp ſe. Idem in libro de coniu-
gali bono. Coniugalis ergo concubitus generandi gratia non ha
bet culpam, concupiſcentiæ vero ſatiandæ, ſed tñ cũ coniuge pp
thori fidẽ habet culpã venialẽ, adulteriũ aũt vel fornicatio culpã
letalem. Itaque ab omni concubitu cõtinentia melior eſt amplio-
ris. Reddere vero debitum coniugale nullius eſt criminis. Exige-
re aũt vltra generandi neceſſitatẽ culpę venialis. fornicari vero
puniendi criminis. Tamque valet ordinatio creatoris & ordo crea
turæ, et in rebus ad vtendũ conceſſis ẽt cũ exceditur modus, lon-
ge ſit tolerabilius, q̃ in ea quæ conceſſa non ſunt vel vnus vel ra-
rus exceſſus. Et pp hoc in re conceſſa immoderatio coniugis, ne
in rem non conceſſam libido prorumpat, eſt toleranda. Nã lon-
ge minus peccat qualibet aſſiduus ad vxorem, q̃ vel rariſſimus ad
fornicationẽ. Decus aũt coniugale eſt caſtitas procreandi, & fides
reddendi carnalis debiti. Actor. Quod ergo ſupra dicit Gregorius
ꝙ ſine culpa non põt fieri concubitus, ſic exponendũ eſt, quia nõ
põt, id eſt vix põt, ſed tñ poteſt. Non enim eſt libido in omni coi
tu coniugali, quia libido eſt voluntarius appetitus delectando. Et
licẽt ipſa delectatio moueat ad illicitum, non tñ ad illicitum ſen-
ſualitati ſed rationi, cui quã recuſat eã & cohibet, non eſt peccatũ,
nam & ſi malũ eſt, quia caret modo & ordine, non tñ malũ culpę
ſed pœnæ. Pœna enim eſt rationi ꝙ rebellat ſenſualitas non obe
dit ei. Itaque ſicut Apoſtolorũ prædicationi meritorie miſcebat
inanis gloriæ puluis, & erat veniale, ſic ẽt cũ vir ſanctus merito-
riæ cognoſcit vxorẽ, & ei placet delectatio, tunc eſt cum opere
meritorio peccatũ veniale. Si vero diſplicet, abſque omni pecca-
to eſt. Lauari tñ debet, vt intret eccleſiam. iuxta illã Gregorii ſen-
tentiam. Bonarũ mentiũ eſt ibi culpam agnoſcere, vbi culpa non
eſt. Sciendumque ꝙ Apoſtolus cum inquit i. Chorin. 7. Hoc aũt
dico ſecundum indulgentiam non ſecundum imperium &c. Lo-
quitur de indulgentia non permiſſionis, quæ ſit comparatiuẽ de
malis, ſed conceſſionis, quæ ſit de minus bonis. Minus enim bo-
num eſt caſtitas coniugalis quam virginalis.

Cur magis mulieres feruent in coitu quam viri. *Cap. V.*

Guilelmus de Conch. Cum aũt mulier naturaliter frigida ſit
& humida, vnde põt accidere ꝙ viro feruentior eſt in libidi
ne? Reſpondeo, ignis difficilius in humida ligna accenditur, ſed
eis tñ accenſus, diutius & fortius ardet. Calor ergo luxuriæ in mo
liere quę naturaliter eſt humida accenſus fortius & diutius ardet.
Iterũ matrix quæ ſemen recipit, frigida eſt, ſemen viri calidũ &
humidum. Gaudet ergo matrix illo accepto. Nonne videmus nos
ſerpentes quęrentes calorem ora dormientium intrare. Duplex
eſt ergo mulieris in coitu delectatio, videlicet in emiſſione pro
prii ſeminis, & in receptione alterius. viri autem eſt ſimplex, eſt
enim in ſola ſui ſeminis emiſſione. Sed dicis mihi. Cum calidi &
humidi conueniãt huic operi, pueritia vero ſit calida & humida,
quare non coeunt pueri maximẽ? Reſpondeo. Quoniam in hac
ætate ſtricti ſunt meatus per quos habet ſemen diſcurrere. Vel
ætas iſta non ex abundantia humiditatis dicitur humida, ſed quia
eſt propinqua generationi quæ ex calido & humido & in calido
& humido corpore facta eſt. Cæterum quare ſi leproſus accedat
ad mulierem non lęditur. qui uero primus poſt illum accedit, le-
proſus efficitur. Reſpondeo. Complexio mulieris frigida & humi
da eſt. Dicit aũt Hipocras, ꝙ calidiſſima mulier, frigidior eſt fri-
gidiſ-

gidiſſimo viro. Talis vero cõplexio dura eſt, & corruptiua maxime virili cõplexioni repugnans. Putrida tñ materia ex coitu leproſi remanet in matrice. Cum aũt vir ad eam intrat, virilis virga, quæ ex neruis conſiſtit matricẽ ſubintrans corruptionem ibi attractam vi attractiua attrahit, atq; ad membra quælibet adhærere admittit, vnde & vir inficitur, & lepram incidit. Etiã facta quidẽ conceptione animalia cætera ceſſant a coitu, mulieres vero tunc ardentius coeunt. In hoc.n. differt homo a cæteris aĩalibus, ꝙ illa habent ſolum ſenſum præſentiũ, homo vero cum illo habet memoriã præteritorũ, & coniecturã futurorũ. Vnde fit, ꝙ mulier reminiſcens præteritæ delectationis, ſimilem deſiderat. Et qm̃, vt diximus, ex fœtu augmentatur calor in ea, fortius ardet deſiderio accenſa. Ex libro de anatho. Mulier ergo licẽt vero ſit frigidior, eſt tñ petulantior triplici ratione. Vna ſumitur a cõplexione frigida, & ſicca, & ſubſtantia dura, quæ accenſa diutius ſeruet, ſicut ferrum tardius ignitur, & vrit grauius auro. Vnde cũ aureo inſtrõ leſiores fiunt torturæ. Alia ratio ſumitur ex cõplexione neruoſa. Omne nãq; neruoſum ſenſibile, vnũ & ſua repletione multũ delectatur. Tertia vero a modo cõplexionis ſumitur, quia neruoſa eſt circa inferius orificium, & ad illos neruos attingit ſperma irrorans eos, & ſatians. Sed ad neruos ſuperiores non attingit, & ideo non poteſt illorũ mitigare titillationẽ. Vnde Iuuenalis. Adhuc ardens rigidę tentigine vuluę. Et laſſata viris, ſed non ſatiata receſſit. Obſcuriſque genis &c. Hieron. ſuper Ezech. lib. 6. Per ſingulos aũt menſes grauia, & torpentia mulierum corpora immundi ſanguinis effuſione releuantur, quo tpe ſi vir coierit cũ muliere, concepti fœtus vitiũ ſeminis trahere dñr, ita vt leproſi, & elephantici ex hac conceptione naſcãtur, & fœda vtriuſque ſexus corpora prauitate, vel enormitate membrorum ſanies corrupta degeneret. Caueat ergo mulier, ne forte uicta coeundi deſiderio, infirmitatem viro ſuo celet. Greg. vbi ſupra. Praua quidam in cõiugatorũ moribus conſuetudo ſurrexit, vt mulieres filios quos gignũt nutrire contẽnant eoſq; alijs mulieribus nutriẽdũ tradãt. Quod videlicet ex ſola incõtinentiæ cã videtur inuentũ, quia dũ ſe continere nolunt, deſpiciunt lactare quos gignunt.

De temporibus coeundi. *Cap. VI.*

ARiſtoteles in lib. de aĩalib. Homo quidẽ & aĩalia viuentia cũ hoĩe coeunt omni tpe, ſed qñ fuerit homo multi coitus, debilitatur eius viſus. Initiũ aũt coeundi eſt in hoĩe, qñ pili multiplicantur in pectine, & alterantur genitalia in magnitudine, & figuratio fœminis aũt mamillæ, & alteratur ẽt vox. Et hoc vt plurimum naturale eſt poſt duo ſeptennia. Nondum tñ eſt tẽpus nubendi, quia non generant niſi raro, & debile. In complemento vero tertij ſeptennij conuenit nubere. Homo itaq; coit poſt annos 13. vſque ad finem vitæ ſuæ, generat aũt poſt 18. vel forſan ante. Nunquam aũt viſa eſt mulier, quæ peperit poſt annos quinquaginta. Viri vero generant vſque ad 60. vel etiã ad 70. Guilelmus de conchis. Veris tempus huic operi. ſ. coitui, quia temperatum eſt, conuenit. Nocet aũt ſi æſtate fiat, quia naturalem extinguit humorem ac deſiccat. ſimiliter ẽt in autumno, at in hieme ꝓp abundantiam humiditatis, ſi raro fiat, nõ multum nocet corpori. Hierony. vbi ſupra. Præcipit quoque viris, vt non ſolum in alienis mulieribus, ſed in ſuis quoque certa nouerit tps concubitus, qm̃ eſt tempus amplexandi, & tempus continendi ab amplexibus. Caueat & vxor, vt dictum eſt, ne tempore menſtruali viro celet morbum victa deſiderio coeundi, & maritus ne vim faciat vxori, putans omni tpe ſibi ſubiectam eſſe debere voluptatẽ coniugij. Greg. vbi ſupra. Ad vxoris concubitum vir non debet accedere poſt partum, donec puer qui gignitur ablactetur. Et uxores quæ filios ſuos ex praua conſuetudine tradunt ad nutriendũ mulieribus alijs, non debent viris ſuis admiſceri, niſi tempus trãſierit purgationis. Romanorum quoque ſemper ab antiquioribus fuit vſus, poſt admixtionem proprie cõiugis, & lauacri purificationẽ quærere, & ab ingreſſu eccleſiæ paululum tẽperare. Hiero. in quodã ſermone. Cęterũ ſi panes ꝓpoſitionis quondam ab his qui vxores ſuas tetigerant, nõ poterant comedi, quãtomagis ille panis, q de cęlo deſcendit, non poteſt ab his, qui paulo ante coniugalibus adhæſere cõplexibus violari, atq; cõtingi. Sed & quotienſcũq; dies natalis dñi, vel reliquæ feſtiuitates aduenerint nõ ſolũ ab infideliũ concubinatum abſtinendum eſt conſortio, ſed ẽt ab vxoribus proprijs. Idem ſuper Iohel. Qui etiam in caſtigatione victus, ac ieiunio, & eleemoſinis ſe dicit agere pœnitentiã, fruſtra id agit, ſi non ſeruat caſtitatem, fruſtraque hoc ſermone promittit, niſi egrediatur de cubiculo ſuo, ſicut propheta dicit. Sanctificate inquit ieiunium: & poſt egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſpõſa de thalamo ſuo, ut uidelicet tpe ieiunij ſponſus, & ſponſa nõ ſeruiant operi nuptiali. Nam & Apoſtolus receedendũ parumper a coitu præcipit, ut orationi uacari poſſit. Cũ inquit. Nolite fraudare inuicẽ, niſi ad tempus ex conſenſu, ut uacetis orationi. Idem ſuper Zachariam lib. 3. Zacharias quoque propheta ſic deſcribit planctum Hieruſalem, ut plangant familiæ, & familiæ ſeorſum, & mulieres eorũ ſeorſum. Hoc videlicet ſignãs, ꝙ tẽpore tribulationis, & luctus cõiugijs & operi nuptiali ſeruire nõ debemus. Hinc etiam diluuio impendente imperatum eſt Noẽ. Ingredere in arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorũ tuorum. Et poſteã finito diluuio dicitur ad eum. Egredere tu & vxor tua, filij tui, & vxores filiorum tuorum. Vt videlicet qui in arca imminente diſcrimine ſeparati fuerant, redditi mundo generationi & liberis deſeruirent. Ambro. ſuper epiſtolam primam Corinth. Si ergo cauſa procreandorum filiorum vxor ducitur, non multum ad ipſum vſum tempus conceſſum videtur. Quia & dies proceſſionis, & ipſa ratio conceptus & partus iuxta legem demonſtrãt ceſſare vſum carnis, his debere tẽporibus. Auguſtinus in li. quæſtionum noui & ve. teſtamenti. Chriſtiano ergo cum vxore ſua conuenire aliquando licet, aliquando non licet. Propter proceſſionis enim dies ac ieiuniorum aliquando non licet conuenire. Quia a licitis etiam abſtinendum eſt ad tempus vt facilius impetrari poſſit, quod poſtulatur. Vnde apoſtolus. Ex conſenſu ait abſtinendũ eſt ad tempus, vt uacetis orationi. Idem in libro dẽ adulterinis cõiugijs. Non enim niſi ex conſenſu & ad tempus vt vacent orationi voluit coniuges inuicem carnali debito defraudari. Gratianus can. 33 & 4. Hæc igitur omnia quæ ſuperius de hac materia dicta ſunt, ſi vxor conſenſum adhibere noluerit ſeruanda ſunt. Nam ſine conſenſu vxoris continentia ſeruari non debet, etiam cauſa orationis.

De horis congruentibus naturaliter illi operi.

Cap. VII.

GVilielmus de conchis. Coitus ſi poſt cibũ fiat, nocet, minuit enim calorem quo cibus decoqui debet, qui crudus remanẽs diuerſas generat infirmitates. Poſt longa quoque ieiunia & multa exercitia maxime nocet coitus. Hæc enim conſumunt hominis corpus. Poſt ſomnũ vero ꝑacta digeſtione ab illis quibus licet. & in diebus quibus licet faciendum eſt opus tale. Auicenna in tertio canone. Coitus ille ſanus eſt, qui fit in hora quam ſequitur euacuatio ſuperfluitatum, alleuiat enim corpus ac præparat ad augmẽtum. Cauendum eſt ergo ne fiat circa fæcis neceſſitatem aut in hora mingendi, neque cum exercitio vel motu, vel poſt paſſionem animalem fortem. Oportet etiam vt non fiat ſuper repletionem, prohibet enim digeſtionem, & cadere facit in ægritudines. Iterũ ne fiat cum adeſt vacuitas, hoc enim eſt nocibilius & onerofius naturæ, magiſque perimeat innatum calorem, & magis attrahit liqueſactionem, & æthicam, & areſactionem. Quin potius oportet vt fiat cum cibus deſcendit a ſtomacho completaque digeſtione prima, & ſecunda, & cum mediatur in tertia digeſtione diſpoſitio. Non ergo, vt ait quidam, debet poſt complementum tertiæ digeſtionis, illa enim eſt hora vacuitatis, cum in omnibus mẽbris reliqui cibi ſunt in via digeſtionis. In huiuſmodi diſpoſitione aliqui ſunt in principio noctis, & ob hoc illa hora conuenientior eſt illis ad coitum cæteris horis. Nam & longus mox ſomnus ei ſuccedit, & cum eo uirtus accreſcit, & aqua figitur in matrice propter ſomnum mulieris. Cauendus eſt prꝑterea coitus poſt euacuationes ex vomitu, & fluxũ ventris, & paſſionẽ colicã, & diæta ſubita, ſortes motuſque corporis animales, & apud motum fæcis & vrinæ & flebotomiæ. Diarriam vero antiquam alleuiat quandoq; ſua exiccatione, & trahendo materias ad partem aliam ab inteſtinorum parte. Conſtantinus in libro de coitu. Contingit autẽ aliquibus in ipſa coitus hora rigor, & triſtitia ex mala ſcilicet humorum commixtione ac ſuperueniente calore. Nam omne corpus quod malos habet humores, ſi repente fuerit calefactum rigeſcit, & inde triſtitia prouenit. Quibuſdam vero tremor ſuperuenit ex malitia ſuperfluitatis. Quibuſdam etiam fætor ex putrida commixtione quæ ſoluitur ex calore. Quibuſdam autem venter inflatur, quia naturalis calor in eo debilitatur, hiſque contingit. vt coire ſemper appetant propter ventoſitatum multitudinẽ quæ introrſum continentur. Quibuſdam denique poſt coitum, dolor capitis accidit, eo ꝙ per motionem fumus ad caput aſcendit ex humiditate ſanguinis, & ſuperfluitatibus corporis, & ex malitia commixtionis. Eſt ergo hora coeundi congrua, quando corpus fuerit in temperamento omnium exteriorum, ſcilicet vt non ſit plenum nutrimento, neque vacuum, neque frigidum, neque calidum, neque ſiccum, neque humidum, ſed temperatum. Si uero errauerit ab hac ratione & exierit, melius eſt, vt calidus coeat quã frigidus, meliuſque ſaturus quãm ieiunus, meliuſque humidus ꝗ̃ ſiccus, et ante ſomnũ ꝗ̃ poſt ſomnum. Nam ſi poſtea dormierit, cõceptui ac fætui melius erit, mulierq; ſemen melius continebit.

De his quæ coitum iuuant, & his quæ impediunt.

Cap. VIII.

SVnt autem nutrimenta quædam quæ generant ſperma ſiue ſemen, videlicet aquæ nutriunt, & inflantia ventoſitatem generant. Hæc etenim conueniunt ſeminis eſſentiæ, quoniam eius natura cõſtat ex ſpiritu, & humore. Maxime vero tertiũ. ſ. calidũ addatur quoniã ea quæ calida ſunt auxiliantur ſiue per calorẽ illud

attrahãt, ac de occultis vaſi extrahãt, & extrinſecus ferant, ſiue nutrientibus cõmiſceantur, vt ea his tria quę dicta iam ſunt concurrant: verbi gratia. Fabę quidẽ nutriũt, & ventoſitatẽ faciũt, ſed quia frigidæ ſunt, vno carent, & duo poſſident. His ergo ſi Zinziber aut Piper nigrum vel hmõi quæ calida ſunt miſceantur, nutrimẽtũ fit quo ſemen generetur. In cicere vero ſimul hæc tria concurrunt, quia calidũ eſt, & humidũ, nutritiuum, & inflatiuum. Et hoc ſolum naturale ſemen generat, cui rapa etiam appropinquat. Quędam autẽ ſemen generãt, & attrahũt, vt Piper, pineæ, ficus recentes carnes, ac cerebella & vitella ouorum. Satyriõ quoq; libidinẽ accendit, & Zinziber ac coſtum dulce, crocus orientalis, & cardamum, ac ſemen vrticę, aniſum, & ſimilia. Quædam vero ſemẽ nõ generãt, ſed potius deſiccãt, videlicet calida & ſicca, vt anetũ & ruta, & his ſimilia. Quædã autẽ ſemen ipſum condenſant, ꝓhibent & impediunt, ac libidinẽ extinguũt, vt lactuca, portulaca, & cucurbita, mora celſi, cucumer, melones, piſces, ac ſimilia quęcunq; humida ſunt & frigida. Frigida quoq; & ſicca venerem cõprimunt omnia, vt acetum & vua amara. Magis aũt ſi lenticulæ cum ſemine lactucę coquantur, & eius tinctura bibatur, libidinis appetitus extinguitur. Auicenna in 3. canone. Denique vnũquodque ſemen viri ſiue mulieris quicquid ſanguinẽ calidũ & humidũ generat, exuberare facit. Conſtantinus in pantegni. Ablatio vero libidinis aut concatenatione fit membrorum generatiuorum, ſicut in Epylentia videtur. Aut ex paruitate ſpermatis; paruitas autem ſpermatis aut eſt ex minoratione cibi, aut ex complexione frigida & ſicca dñante teſticulis, quæ materiã ibi venientem mutare nequit in ſubſtãtiam ſpermatis. Denique ſi paſſio ſit in inteſtinorum ſubſtantia, deſiderium aufert libidinis ac generationẽ ac paruitatem facit ſpermatis, & apoſtema & vulnera. Razi in Almanſore quinta parte. De his quoque quæ ſperma & erectionem virgę minuunt, ſunt acetoſa & ſtiptica in cibo ſumpta, vt acetum & vuæ acerbæ ſuccus, & his ſimilia. Erectionem quoque virgæ minuũt ea, quæ ventoſitatis diſſolutiua ſunt. Id eſt ciminũ, ruta, mentaſtrum.

Diſtinctio generalis de coitu coniugali. *Cap. IX*

Actor. Vt autem ſciatur de coitu cõiugali quãdo ſit meritorius & qñ permiſſus, & qñ culpabilis venialiter, & qñ criminaliter. Sciẽdum, ꝙ alius eſt licitus, alius fragilis, & alius impetuoſus. Licitus quoq; triplex eſt, videlicet cã ſuſcitandę prolis ad cultũ diuinum. Et cã reddendi debitũ. Et cauſa vitãdi incontinentiæ peccatũ. Horũ meritorii ſunt primus, & ſecundus modus. Tertius vero licitus tantummõ, quia permiſſus iuxta id quod dicit Apoſtolꝰ Propter fornicationẽ vnuſquiſque ſuã vxorẽ habeat, & vnaquęq; ſuum virum. Primus quidem eſt virtutis theologicæ, ſecundus autẽ iuſtitię. Tertius vero cautelæ. Dicitur autẽ coitus fragilis qui ex fragilitate prouenirẽs virtus amplexan cõiugis, nõ cã prolis aut reddendi debiti, vel vitandæ fornicationis, ſed cauſa tãtũ in cõiuge delectationis. Et tũc aut illa delectatio ſub Deo amatur, & tũc eſt peccatũ veniale, quoniã a mortali propter coniugii ſacramẽtũ excuſatur. Aut ſupra Deũ vel æque, & tunc eſt mortale. Impetuoſus autẽ dicitur, qui ex ſola libidine perueniẽs metas excedit honeſtatis, & rationis. Quod fit quinq; modis, vno modo ꝓpter libidinẽ ſatiandã ꝑ meretricia blandimenta, et dicitur eſſe mortalis culpa, quia ſic dicit Hieronymus contra Iouinianũ, vt habitũ eſt ſupra. Quorũdam matrimonia cohæſerunt adulterijs, in aliena liquidẽ vxore ois, in ſua vero nimius amor eſt turpis. Vnde Sextus pythagoricus in ſententiis. Adulter inquit eſt amator ardentior ꝓpriæ vxoris. Cum.n. opus ſm intẽtione fornicatur, hinc ad vxorem quaſi ad meretricem accedens, ſ. intentione meretricandi, meretriciũ reputatur. Dicit aũt Aug. vt habitũ eſt ſuperius, ꝙ ꝓpter ſolum ſed conceſſę minus peccat quantũlibet aſſiduus ad vxorem, quã vel rariſſimus ad fornicationẽ. Secundo mõ cõtra modum naturale abutendo. Et ille quidẽ abuſus execrabiliter fit in meretrice, ſed execrabilius, & dãnabilius ſm Aug. in vxore. Vnde nõ eſt dubiũ quin ſit mortale. Tertio mõ tẽpore interdicto videlicet tẽpore quadrageſimali, ac in vigiliis ac ieiuniis, præcipue in diebus feſtis, in quibus maxime vacandũ eſt orationi. Et licet dicatur aliquo, ꝙ exigere tali tpe debitũ ſemper ſit peccatũ mortale, cõior tñ videtur opinio, ꝙ exigere tũc cauſa ꝓlis vel incontinentiæ ſit potiũ veniale. Exigere aũt tũc cã libidinis ſatiãdę ſemper eſt mortale. Reddere tñ quilibet cõiugũ tenetur oĩ tpe debitũ ex gene, ſi nõ inſtanter petierit, alioquin põt ac dẽt cũ monere vt abſtineat tali tempore. Quarto modo in loco indebito, vbi gratia, in eccleſia, vbi carnis cõcubitũ exercẽs arguitur de cõtẽptu diuinorũ, & tenetur etiã niſi forte nõ habeat locũ aliũ vbi poſſit coire, niſi forte tps eſt guerræ vel aliquid tale. Similiter in loco publico, vbi. ſ. tantum ſcandalizantur, & effrenatiſſimę libidinis eſſe cõuincitur. Multa nãque poſſũt honeſte fieri, quę nõ põt honeſte videri. In vtroq; ergo loco coire in caſu ꝓdicto peccatũ eſt mortale. Quinto mõ cũ vxor eſt vicina partui, vel in tẽpore menſtruali. Et tunc etiã eſt peccatũ mortale, quia cõtra ꝓlis bonũ. Nã ex tali coitu, ſicut habitũ eſt ſupra iuxta Hierony naſcuntur partus abortiui, vel leprosi, vel elephãtici. Verũtñ in prædictis caſibus, in quibus exigens peccat mortaliter, videtur aliquibus, ꝙ reddere nõ debeat alter. Nam & ſi quis penes me gladiũ depoſuerit, & ego ma iuraueriin redditurum quicunq; petierit, & interim in furiam cadat, non teneor illi reddere ꝑ periculum, quod imminet. ſ. ne ſe, vel alios occidat, & etiam quia non petijt vt homo, ſed vt animal brutum, nõ habens. ſ. rationis vſum. Pari ratione ſi alter coniugum petat debitum tpe, vel loco, vel modo indebito, non debet alter ei reddere, ne ille ſe ſpiritualiter interficiat coeundo cum mortali peccato. Et etiam quia non petijt vt homo, ſed vt brutum. ſ. vt eſt contra libidine metas honeſtatis, & rationis excedendo. Et etiã quia ſi reddat petenti, videtur ei conſentire in mortali. Cæteris autem videtur, ꝙ ſi non meretricaliter, vel contra naturam petat, ſed coniugaliter, & inſtanter, ſemper licẽt cum dolore cordis, & anxietate reddere teneatur, maximẽ ſi probabiliter adulterio proximus eſſe credatur. Tunc enim nõ conſentit vrgenti, niſi inquantum, quod eſt ſuum poſtulat, & hoc ideo ne peius fiat.

De ſemine generationis humanæ *Cap. X*

Iſidorus in libro ethimol. 11. Semen eſt, quod iactum ſumitur, aut a terra, aut ab vtero ad gignendum, vel fructus, vel fœtus. Eſt enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffuſus per venas, atque medullas, qui inde deſudatus in modum ſentinæ cõcreſcit in renibus, eiectuſque per coitum, et in vtero mulieris ſuſceptus, calore quodammodo viſcerum, & menſtrualis ſanguinis irrigatione formatur in corpore. Auguſtinus contra Iulianum. Qui ergo primum hominem fecit ex puluere, nunc omnes fabricat ex ſemine. Igitur ait Iulianus. Vis illa voluptatis confectiua, commixtiaque ſeminum, non explet operationis vicem, ſed de naturæ theſauris offert Deo, vnde ille operari dignetur hominem. Falſum quidem eſt, quod dicit a voluptate ſemina confici, atque miſceri. Non enim fiunt ab ipſa voluptate, ſed quæ iam in corporibus a Deo vero condita ſunt, excitantur, & emouentur cum voluptate. Vtrum autem in vtero muliebri cum voluptate miſceantur ſemina vtriuſque ſexus, videant fœminæ, quid ſentiant in ſecretis viſceribus. Non enim decet nos inaniter vſque ad iſta eſſe curioſus. Auicenna vbi ſupra. Nomen quidem ſpermatis, quandoque dicitur per nominis communitatẽ, vt componatur intentio aggregans rem in intentione diſtinctã. Nam intentione qua nominatur expulſio viri ſpermatica non nominatur expulſio fœminæ ſpermatica. Nam & viri quidem eſt vere ſperma calidum, digeſtum, ſpiſſum, fœminæ vero genus eſt ſanguinis menſtrui parumper digeſtum, parumperque conuerſum, nec a virtute ſanguinea quantum ſperma viri elongatũ. Propter hoc aſſimilauerunt ipſum Philoſophi menſtruo. Dicunt, ꝙ quando maſculi ſperma permiſcetur, operatur cum virtute, nec eſt alicui parti eius plurimus introitus in rectificando particularitatem corporis infantis. Hoc.n. eſt ſpermatis mulieris & menſtrui ſanguinis, immo plurimum intendit in particularitate ſpiritus infantis, nec eſt niſi ſicut coagulum agens in lacte. Sperma vero mulieris eſt fundamentum particularitatis corporis infantis. Conſtantinus in libro de coitu. Semen autem ſic Galienus diffinit Semen eſt ſubſtantia humida, & pura, & calida, vnde fit homo. Item ſemen eſt ſpiritus calidus currẽs, & currendo infuẽs humida, corporis effectu ſimilem faciens illi vnde proceſſit. Iterum Galienus in libro de cura morborum. Semen eſt ſpiritus & humor. Spumoſus autem fit humor per motum, ſicut eſt videre in tempeſtate maris. Ex libro de nat. rerum. Homo inter omnia animalia multi ſeminis eſt, & ideo multi coitus. Generat autem vir ſecundum Ariſto. vſque ad annum 70. Alij dicunt vſq; ad 90. Mulier vero concipit vſque ad. l. Omne maſculinum ejicit ſemẽ in fœmininũ, fœminina vero in ſuam matricem. Guilelmus de cõchis. Spermati vero tria ſunt neceſſaria. Primum eſt ſemen, quod emittitur. Secundum quod eſt calor, qui hominem accendit, ac ſemen eliquat, ſcimus.n. ꝙ humorem frigus congelat. Tertium eſt ſpiritus, qui virgam erigit vt ſemen expellat. Cum ergo materia eſt in vnũ coadunata, calore eliquata, & parata, per virgam ſpiritus expellit eam. Sed quia virga eſt neruoſa: nerui vero ſunt ſenſus fundamenta, dum ergo ſemen diſcurrit, ſcalpendo delectationis pruriginem gignit. Si ergo trium iſtorũ aliquid deſit, opus coeundi deficit. Igitur calidi homines, & humidi conueniunt, vt ſuperius dictum eſt, huic operi. Auicenna in ſecundo canone. Sperma hominis proprie impetigini conferi, ac ſedat dolorem podagrę, fertur etiam, quod idem abſtergit morpheam.

De ipſius origine. *Cap. XI.*

Idem in 3. canone. Sperma eſt ſuperfluitas digeſtionis quartæ, quæ fit cum diſpartitur cibus in membris reſudãdo a venis tertia digeſtione iam expleta. Generatur autem in teſticulis, tanquam in principalibus membris ex humiditate delata ad eos in venis, quæ eſt quaſi ſuperfluitas cibi quarti in corpore toto. Eſt autem ſanguis magis digeſtus, magiſq; ſubtilis. Et eſt de ſumma humiditatis proxime coagulationi, ex qua nutriuntur membra

ducta, vtpote venæ, & arteriæ, & his ſimilia. Et quæque reperitur ex ea plurimũ in venis retentum, ad qđ iam digeſtio quarta præceſſit, & remanſit vt ex ipſo venæ nutriantur, aut perueniat ad mẽbra homogenea, & nutriat ea, pp quod magis ſit alteratio neceſſaria, ſperma vero prouenit ex illa. Itaque cõmouetur per ſpiritũ in meatibus ex vena pulſatili, & vena quieta venientibus, q ſunt radices duę ramificatione plurimorũ anfractuũ, & inuolutionũ. Et poſt hæc ab eis in vaſa ſpermatis effunditur, indeq; in coitu naturali per virgam ad matricem proijcitur. Hypocras ait, ꝙ plurimũ materiæ ſpermatis eſt a cerebro, & ꝙ deſcendit ex duabus venis, quæ ſunt poſt ambas aures; propter hoc embarum flebotomia generationem abſcindit, & ſterilitatem incurrere facit. Harum itaque ſanguis eſt lacteus, & quia nõ elongantur a cerebro, his quæ ſequuntur ipſum ſpacio longo, ſanguinis illius alteratur cõplexio. A cerebro namque proueniunt ad nucham, eique continuantur, & inde ad renes, poſt hæc ad venas, quæ veniunt ad teſticulos. Mihi vero videtur, ꝙ non oportet vt ſperma ſit ex cerebro ſolo, quamuis eius fermentum ſit ex cerebro particulariter. Oportet.n. ꝙ ei ſit ex omni membro principali fons, & ex alijs membris reſudatio ad iſtas radices, & propter illud eſt aſſimilatio Guilelmus de conchis. Sperma eſt hominis ſemen ex puriore ſubſtantia omnium membrorum compoſitum. Natura.n. exigit, ꝙ ſimilia de ſimilibus naſcantur, vt ergo omnia membra inde poſſint progredi ratio eſt de omnibus aliquid in ſpermate contineri. Aliud ad hoc idem habe argumentum. Si pater aliquam incurabilem infirmitatem in aliquo ſuo membro obtineat, vt cyragram vel podagram, Filius in eodem membro ſimilem incurrit infirmitatem. Et hoc vnde niſi, quia in germine contraxit infirmitatis illius cauſam, & originem. Sed dicis, quid ergo ſi aliquis truncatis manibus, vel pedes, vel aures, vel naſum cecat, puer q inde naſcitur carebit iſtis membris. Reſpondeo. Natura imperfectionem fugiens, vnumquodque in ſuo genere perficere laborat, Materia ergo ex alijs membris contracta illud, quod deeſt parenti, vi formatiua in partu perficit. Membra enim non ſunt omnino diſſimilia. Itaque quod de oſſibus aliorũ membrorũ cõtraxit, in oſſa manuum cõuertit, quod de carne in carnem, quod de neruis in neruos, & ſic de alijs. Ex libro de anathomia. Itaq; de ſpermatis generatione variæ ſunt ſententiæ. Dicit.n. Hypocras, ꝙ a cerebro per venas iuueniles deſcendit, ideoque non ſpermatizatur illis inciſis. Galienus aũt dicit, ꝙ ab hepate deſcendit. Alij vero auctores, ꝙ ab omnibus membris. Denique ſolutio omnia cõcordans, hæc eſt, ꝙ principaliter deſcendit ab hepate, ab omnibus autem membris originaliter, & a cerebro pro maiori parte.

De cauſis exuberationis in ſpermate. *Cap. XII.*

AVicẽna vbi ſupra. Cauſa vero exuberationis ſpermatis, aut in eius vaſis, aut in lacertis ipſum conſeruantibus, aut in renibus, aut in principijs. Cauſa quidem quę eſt in ſpermate, aut eſt eius multitudo propter paucitatem coitus, & multam acceptionẽ generantium ſperma, pp quam indiget motu expellente: aut propter ſuam tenuitatem ob quam reſudat, ſicut & omne tenue, aut propter ſui acuitatem, ob quam mordificat, & neceſſarium eſt ipſum expellere. Cauſa vero quæ eſt in vaſis ſpermatis, aut eſt debilitas retentiuæ propter malitiam cõplexionis. Aut vehementia expulſiuæ virtutis. Aut ægritudo officialis ex ſpaſmo, & thetano, quæ neceſſario facit motus extraneos. Vnde & expulſiua mouetur, & expellit ſperma, tanq̃ nocivum, ſicut accidit vomitus cum aliquid nocet ſtomacho. Spaſmus quidem ipſe eſt preſſor & expreſſor eijciens, ſpaſmus namq; membrorum ſpermatis eſt ſolutiuus, & ſpaſmus lacerti animi eſt retẽtiuus. Nam lacertus animi creatus eſt ad retinendum, & ille ad exprimendum. Eſt aũt in eis mollificatio, quare non retinetur pp dilatationem accidentẽ meatibus. Cauſa vero in lacertis conſeruatiuis eſt ſpaſmus eorũ, & mollificatio. Sed cauſa in renibus eſt, quia q̃nq; accidit eorũ adipi liquefactio ex vehementi coitus deſiderio, vel ex multitudine coitus, & ob hoc ex coeuntibus ingreditur poſt vrinam ex ea res plurima pendens in panno. Et hæc quidem eſt mala, deſtruens virtutem & corpus. Cauſa denique in principijs eſt, vt cum multiplicatur cogitatio in coitu, & auditus verborum eius. Aut accidat qui deſiderat in natura coitum illi ſimilem. Vnde mouetur ad operationem eius aliquo modo, aut motu debili, & ſic emittit humorem ante vrinã, aliquando forti, & deſcendit ſperma. Cauſæ vero multitudinis pollutionis ſunt cauſæ exuberationis, & motus ſpermatis. Et quandoq; non mouetur, niſi per ſomnũ, & præcipue cum dormit aliquis ſupra ceruicem ſecundum modum iam dictum. Et huius cura, ſtrictura laminæ plumbi ſuper dorſum eſt impreſſio magna. Sed quandoq; renibus nocet, & ideo hoc iterum in eo attendere oportet. Similiter etiam in lecto infrigidantia, & dormire ſuper folia ſalicis, & ſimilia.

De cauſis erectionis virgæ. *Cap. XIII.*

SVnt autem in virga meatus tres. ſ. vrinæ, & ſpermatis, & alguadi. Aduenit autẽ ei virtus erectionis, & vẽtoſitas a corde.

Et aduenit ei ſenſus a cerebro, & nucha. Et aduenit eı ſãguis æqualis & deſideriũ ab hepate. Deſideriũ quoq; naturale quandoque fit ei cauſa renum, & apud me principiũ eius eſt a corde. Et vſus quidem coitus hoc membrum conſortat, ipſumque lacertoſũ facit, & incraſſat. Dimiſſio quoque liquefacit illud & areſacit, ſicut ẽt Hypoc. dicit. Cã denique & deſiderij, & motus eius aut eſt meditatiua, aut eſt ppter multitudinem vẽtoſitatis in ſanguine ex quo generatur ſperma. Ad cãnã etenim cõcauam defert ventoſitatem forte ſpiritus deſideratiuus, cũ quo incedit ſanguis plurimus, & ſpiritus groſſus. Ex illo itaque ſanguine inſtrumentũ virgę nutritur, vnde & inflatur & erigitur. Hanc erectionẽ adiuuat oẽ in quo eſt humiditas extranea præparata ad hoc ut cõuertatur ad ventoſitatẽ, fit & q̃nque propter illud qđ mouetur ex deſiderio pp p̃paratıonem mẽbri ad illud, q̃n tenſio facit accidere mordicationẽ, fit etiã q̃nque quando ſperma in membris coitus aggregatur, & eius ſeparatio inquiritur, tunc.n. materia mouetur in ipſis. Præterea fit q̃nque ppter mordicationem materię ſtantis in glãdulis, poſitis in duobus lateribus orificii veſicę, vel materię ſubtilis ad eam ex renibus venientis, ſicut etiã fit propter motũ ipſius ſpermatis cũ acuitur, & multiplicatur, & mordicat. Cauſa denique propinqua multæ tenſionis virgę ad modũ chordę eſt multitudo groſſę ventoſitatis in partibus membrorum coitus. Et huius cauſę ventoſę multitudo aut eſt in ipſo neruo concauo, aut eſt ei ſuperueniens ex arterijs & vaſis ſpermatis, aut ſunt duæ ſet ſimul. Et materia quidem huius ventoſitatis eſt humiditas plurima. Efficiens autem ipſam eſt caliditas pauca, ad hoc etiam adiuuant aliq̃n cauſæ præcedentes aut ex cibis calidis acutis, aut ex inflatiuis, vt ſunt cicer & vua & vitellus oui, & illa quę aggregant vtrãque rẽ, vt eruca, & illud cui proprietas ineſt generandi ſperma, ſicut vinum nouũ, aut ex diſpoſitionibus & figuris, ſicut eſt multitudo dormitionis ſup collum. Vnde ſperma liquefiendo conuertitur in ventoſitatẽ, aut ſtrictura ancharum cum cingulis aut corrigiis, vnde dilatantur orificia venarum. Quandoque etiam peruenitur ad priapiſmum, vt ſi eędem cauſæ confortentur, & fiat erectio fortis, atque remaneat, quamuis non adſit deſiderium.

De carnis pollutione. *Cap. XIIII.*

ACtor. Ex prædictis autẽ cauſis excitatur corpus non ſolum ad coitũ, ſed etiam frequenter in plurimis ad pollutionẽ carnis. Dr̃ autem huiõi pollutio ſeminis eiectio præter voluntatem mouentem, natura corrupta ſine aliquo membrorũ mouente extrinſecus. Et ſcd̃m modum hõi diffinitionis nulla pollutio ſcd̃m ſe eſt culpabilis. Nihil.n. ꝙ omnino præter voluntatem hoĩ accidit, ad culpam Deus imputat, iuxta illud Auguſt. Omne peccatũ adeo eſt voluntariũ, ꝙ ſi non eſt voluntarium, non eſt peccatũ. Quis enim inquit peccet, in eo quod vitare nõ põt. Si ergo fiat emiſſio ſeminis vigilando, & voluntarie, non ẽt aliqua perſona mediante, vel contactu alicuius rei, non eſt pollutio ſecundum modũ prędictũ, ſed reducitur ad peccatũ mollicies. Si autem obiciatur econtrario, ꝙ ibi eſt inordinata delectatio. Reſpondemus, ꝙ illa etiam delectatio eſt pura paſſio. Ideoque non eſt peccatum, ſed aliquãdo ſequela peccati tantum, ſcilicet quando prouenit ex crapula vel turpi cogitatione. Nam ipſis paſſionibus nec meremur, nec demeremur, v. tum ſi nulla pollutio talis eſt culpabilis, quæri põt cur a ſacramẽto altaris aliq̃n ſeparat hominem ſecundum Gregorium, cum ſolummodo peccatum mortale ſeparet a re ſacramenti. Ad hoc reſponderi poteſt, ꝙ licẽt ipſa pollutio non ſeparet a re ſacramenti quantum ad meritum, quia non eſt peccatum mortale, nec etiam veniale ſecundum ſe, ſeparat tamen a ſacramento non abſque ratione. Nam vt dicit Auguſtinus, inter omnes actus vitium animæ vel in corpore vel extra non eſt aliquis adeo ſuffocatiue delectationis ſicut actus generatiuæ virtutis. Vnde & in eo fit omnino ordinis peruerſio, vt quod naturaliter dẽt eſſe ſubiectum ſcilicet caro vel ſenſualitas, efficiatur ſupra in vltimo ſcilicet ſupra rationem dominio, vel actualiter, vt in vigilantibus, vel quantũ in ſe eſt, vt in dormientibus. Vnde maxime atteſtatur antiquæ præuaricationi, in qua facta eſt oĩs inordinatio naturalis boni. Quoniã ergo in pollutione inualeſcit corruptio ſupra naturã, ob hoc indignũ eſt, ut pollutus ad ſacramentũ accedat, in quo nihil eſt corruptionis, & qđ oĩ creato dignius eſt rõne cõtẽti, niſi prius reordinetur natura ſuper corruptione illa. Quod fieri poteſt, vt dicit ſcd̃m naturalem curſum in ſpacio. 24. horarũ. Vnde videtur, ſcd̃m hoc, ꝙ etiam vſque in craſtino debeat homo ſe ab illo ſacramento ſuſpendere, ſi poſt meridiem & ante noctẽ polluatur, ſicut aliq̃n cõtingit dormientibus de die, Peccatũ autẽ veniale non eſt tantæ potentiæ, vt ſubiternat qđ eſt naturaliter ſupra. Ideoq; celebrationẽ non impedit illius ſacri, quia nec ſic atteſtatur præuaricationi antiquæ atq; corruptioni. Quod ergo in hac parte non põt pctũ veniale, põt pollutio, licẽt nullũ ſit pctũ, ut dictũ eſt ſecũdũ ſe. Conſtan. in Panteg. Exire quidem ſperma p̃ter voluntatẽ neque virgã erigi accidit ex cõtẽtiuę virtutis in teſticulis defectione.

& expulſiuæ fortitudine. & calore vel humiditate dominantibus complexioni ſuę, quod ſi cum ſpermatis inſtrumenta patiuntur ſpaſmum, ſicut in epilenticis videmus. Hęc enim quando ſpaſmãtur, motu nõ naturali mouẽtur, deinde qđ hñt ſpermatis expellũt.

De cauſis pollutionis nocturnæ. Cap. XV.

GRegorius vbi ſupra. Quaſi vero per ſomnum nocturnum illuditur, quæ tentatione de immunditia veris imaginibus in cognatione inquinatur. Et talis eſt aqua lauandus, vt cogitationis culpas lachrymis obruat, & niſi prius ignis tentationis receſſerit, reum ſe quaſi vſque ad veſperam cognoſcat. Sed in eadem illuſione neceſſaria eſt valde diſcretio qua penſari ſubtiliter debeat, ex qua re vel cã menti dormientis accidat. Aliquando enim contingit ex naturæ ſuperfluitate vel infirmitate, aliqñ ex crapula vel ebrietate, aliquando ex præcedenti cogitatione. Caſſianus in lib. ſeptem poſteriorum collationum. ¶ Hoc autem niſi fallor inquiſitione noſtra complexa eſt, cur interdum diſtrictius abſtinentes afflicto exhauſtoque corpore incentiuis acrioribus vrgeamur, ita vt experecti reperiamus nos humorum naturalium egeſtione reſperſos. Huius ergo infeſtationis triplicem cauſam noſtri prouideſe maiores. Aut enim ſuperflua eſcarum nimietate congerit, aut per incuriam mentis, aut inimici illudentis inſidiis prouocatur. Primum ergo gulæ vitium hanc redundantiam obſceni humoris extendit. Nam & cum diſtrictioris abſtinentiæ tempore etiam ſtatum polluit puritatis, non de pñti vt putatis inedia, ſed de nimietate præteritę ſaturitatis effunditur. Quod enim per voracitatis ingluuiem cõcretum eſt in medullis, neceſſe eſt, vt per pruritũ vel certe per ignorantiam quãuis magno tempore tabefacti corporis egeratur. Quamobrem non ſolum lautioribus eſt epulis abſtinendum, ſed etiam a vilioribus cibis æquali eſt abſtinentia temperandum. Licẽt nos neceſſe ſit confiteri, interdum etiam abſque vlla mẽtis induſtria, vel tẽperie corporum, vel ætatis præteritæ maturitate quoſdã rarius ſordidari, vel certè fluans iſtius egeſtione non pollui. Sed alterius meriti eſt, qui pacem inerti facilitate conſequitur alterius qui triumphũ glorioſis virtutibus ꝓmeretur. Secunda impuri illius profluii cauſa eſt, ſi mens ſpiritualibus ſtudijs atque exercitijs vacuata, quãdã ſibi ſegnitie ſitum per conſuetudinẽ continui corporis adductus erit. Aut cum ſordidarũ cogitationum minutias non cauendo ita illam puritatem ſegniter concupiſcit, vt oẽm perfectionis et caſtimoniæ ſummã in ſola credat exterioris hoĩs caſtigatione cõſiſtere. Cuius erroris atq; vecordię vitio cõſequenter euenit vt non ſolum multimoda cogitationum peruagatio inuerecunde atque procaciter ſecretum mentis irrũpat, ſed etiam priſtinarum oĩum paſſionũ intra eam ſemina perſeuerent, quæ quandiu in eius abditis deliteſcunt, quamuis rigido corporis ieiunio caſtigetur, tñ nihilominus dormientem illecebroſis fantaſmatibus inquietãt, quatum ante legitimi temporis curſum, nõ iam ex naturæ neceſſitate, ſed adhuc ex fraude nequitię obſceni elicitantũr humores. Ideoque in primis diſcuſſus ſunt ſenſuũ coercendi, ne mens iſtis exceſſibus aſſueſacta, ad fœdiora irritamenta hauſtię ſomniãs pertrahatur. Tertia cauſa eſt, cum conſtrictiona cordis, & corporis perpetuã caſtimoniæ puritatem optamus acquirere, ſed nos fraudulentiſſimi hoſtis impugnat inuidia, dum illis præcipue diebus quibus maiore integritatis merito deſideramus diuino placere conſpectui, ſimplicis fluans illius egeſtione nos polluit, vt a ſacroſancta communione deterreat.

De illa quæ prouenit ex naturæ ſuperfluitate vel infirmitate. C. XVI.

GRegorius vb ſupra Hæc autem illuſio cum euenit ex naturę ſuperfluitate vel infirmitate, non eſt omnino timenda, quĩ animo hanc pertuliſſe magis dolendus eſt q̃ feciſſe Actor. Sic idẽ videtur de illa quæ accidit ex crapula. Non.n. animus eam ſponte facit, ſed inuitus patitur. Et ideo pari ratione videtur timenda nõ eſſe, quam tamen idem Gregorius dicit aliquem reatũ habere, & ab immolatione ſacræ hoſtiæ ſuſpendere. At vero non eſt ſimile, quĩ in illa quæ accidit ex crapula non eſt animus tñ, vt patiens, ſed etiam vt agẽs per occaſionem quĩ actor crapulæ. Vnde nõ eã tantũmõ patitur, ſed etiam quodammodo facit, dum actor eſt crapulæ ex qua pollutio accidit. Verũ ſi nullũ in iſta peccatũ ſecũdũ Grego. timẽdum eſt, cui aĩo eam pertuliſſe dolendus eſt. At hoc intelligitur de dolore generali. quo dolere debent oẽs ac lugere infirmitatem & miſeriã humanę cõditionis, ex qua ꝓueniunt pollutiones hmõi Nam dolor quidem pœnitentialis non eſt niſi de perpetratione culpæ, nihilominus tamẽ dolẽdum ac lugẽdũ eſt, pro hmõi incolam miſeriæ, & pro dilatione patriæ Põt hoc etiã intelligi de dolore ſpãli, quo de fragilitate ꝓpria dolere dẽt hõ, & timere ne per ipſũ latenter orta ſit pollutionis occaſio. Hinc ẽt de tali confitentur ſacerdotes antequã celebrent, & bonũ eſt, Quia bonarũ mentiũ eſt ibi culpã agnoſcere, vbi culpa nõ eſt. Et ẽt quia pollutionis cauſã homo diſcernere neſcit, vtrũ.ſ. ex ſuperfluitate naturæ, vel infirmitate, vel ex crapula, vel ex turpi cogitatione ꝑcedẽte acciderit. De illa vero q̃ accidit ex naturæ ſupfluitate qđ ſolet eẽ, vtrũ homini accideiẽt ſi nunq̃ peccaſſet. Nã ẽt ſi nõ peccaſſet, nihilominus genuiſſet. Nõ aũt fit generatio, niſi p deciſſionẽ a nutrimento ſuperfluo. In Adã ergo ſuperfluitas eſſet, q̃ etiã ſi nõ coiret, nihilominus expelleret. Poſſibilis ergo fuit ab illius ſuperflui expulſionẽ, & ſic ad pollutionẽ. Præterea in ſtatu primo eſſet naturalis egeſtio. Alioquin egeſtiua virtus, & expulſiua eſſent ſuperfluæ. Sic quidẽ videtur. ꝙ ratione pari tunc fieret electio ſeminis ſuperflui. Ex ſcra vero põt obijci, ꝙ ſemper pollutio ꝓuenit ex corruptione paſſibilitatis, aut vitij. Ibi ẽt eſt inordinata delectatio. Nihilq; tale in Adam fuiſſet, ſi non peccaſſet. Nos aũt dicimus, ꝙ ſi non peccaſſet, nunquã pollutionẽ habuiſſet Sicut n recte ordinarę ad Deum erant ſuperiores vires aĩæ ipſius, ſic & inferiores ad ſuperiores, & corpus ad Inferiores, exteriora quoque ad corpus. Cũ ergo talis ſuperfluitas, quæ pollutione nocturna eijcitur, ſit præter ordinẽ, vt ſupra dictũ eſt, nunquã in eo fuiſſet, ſi abſq; peccato permãſiſſet. Verum duplex eſt ſuperfluum, qa duplex eſt neceſſariũ.ſ. ad ſuſtentationem indiuidui, & multiplicationẽ ſpeciei. Hoc aũt vltimum eſt ſimpliciter neceſſarium, ſecũdũ quid aũt ſuperfluum. Et eſt tale ſemẽ quod deſciditur in generatione. Nã & ſi ſuperfluum ſit ſecundum quid.ſ. quãtũ ad ſuſtentationem indiuidui. tñ neceſſarium eſſe dicitur.ſ. quãtum ad multiplicationem ſpeciei. Non ergo in generatione a ſuperfluo ſimpliciter deciſio fit, ſed a ſuperfluo ſecundum quid. Ex huiuſmodi ſuperfluum ſecundum quid in ſtatu primo nõ habuiſſet Adam, niſi temporibus determinatis ad generationem. Vnde poſito ẽt, ꝙ non coiret, cum nulla in corpore ipſius inordinatio eſſet, huiuſmodi ſuperfluum in eo non generaretur, & ita nec per pollutionẽ expelleretur. Porro de egeſtione dicimus, ꝙ eſſet tũc ſicut & nunc, ſed abſque fœtore aliquo, & grauamine, quæ ſunt peccati pœnæ. Nec eſt ſimile de egeſtione, ac pollutione. Non.n. totus cibus erat homini nutrimento, ſed illum ſolum purum, qđ diuideretur ab impuro, ſicut & modo. At vero totũ ſemen erat ordinatũ naturaliter ad generationem: vnde patet, ꝙ ſecundum naturam bene inſtitutã nõ poſſit aliter emitti, quã per generationẽ.

De illa quę accidit ex crapula vel ebrietate. Cap. XVII.

GRegorius vbi ſupra. Cum autẽ vltra modum gulæ appetitus in ſumendis alimentis rapitur, & ob hoc humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem reatũ, non tñ vſq; ad prohibitionem percipiendi ſacri myſterij, vel celebrandi ſolennia miſſarum, cum fortaſſis, aut feſtus dies exigit, aut miniſterium exhiberi pro eo, ꝙ ſacerdos alius in loco deeſt, ipſa neceſſitas cõpellit. Nam ſi alius qui miniſterium implere valeat adeſt, illuſio facta pro crapula a perceptione quidem ſacri myſterij ꝓhibere non debet, ſed ab immolatione vt arbitror ſe homo ſubtrahere debebit. Si tamen dormientis mentem imaginatione turpi non concuſſerit, tunc enim animo reatus ſuus manifeſtus erit. Caſſianus in lib. 10. collationum 3. Nunquam vtique caſtimoniæ puritatem indirupta valebit virginitate ſeruare, cui præterita cibi materia ſubminiſtrat ignem carnalis concupiſcentiæ. Nã quod ſemel per eſcarum abundantiam concretum fuerit in medullis, neceſſe eſt egeri, atque ab ipſa naturæ lege propelli: quæ exuberantiam cuiuslibet humoris ſuperflui, velut noxiam, atque ſibi contrariam in ſemetipſa reſidere non patitur. Ideoque rationabili ſemper, & æquali eſt corpus noſtrum parſimonia caſtigãdum, vt ſi naturali hac neceſſitate commorantes in carne omnimode carere non poſſumus, ſtatim rarius nos, & non amplius quam trina vice illa colluuione reſperſos totius anni curſus inueniat. Quod tamen ſine vllo pruritu quietus egerat ſopor, non fallax imago inde occultæ voluptatis eijciat. Actor. At vero ſi iuxta prædicta verba Gregorij. Pollutio quæ accidit ex crapula ſacri myſterij celebrationem impediat ratione ſui reatus, ſine vitij, videtur ꝙ ſacerdos nullatenus celebrare debeat pro quantocunque profectu populi. Non enim facienda ſunt mala, vt proueniant bona Et hæc obiectio eſt inualida, quia pollutio licẽt ex vitio procedat, non tamen eſt vitium.i. culpa, ſicut dictum eſt ſupra. Affectus vero quem habet ſacerdos ad profectum populi ſubiecti, magis eum aſſimilat ſacramento pro redemptione, ac profectu omnium immolato, quam diſſimilet illa corruptio: maxime cum non habeat ex parte ipſius cauſam, vel occaſionem effectiuẽ, ſed materialiter tantummodo. Ideoque talis celebrare poteſt in illo caſu, quem Gregor. ponit, quia ſcilicet vtilitatem plebis communem Intendit.

De illa quę prouenit ex præcedenti cogitatione. Cap. XVIII.

GRegorius vbi ſupra. Si uero ex turpi cogitatione vigilantis illuſio dormienti oritur. patet animo ſuo reãtus. uides enim a qua radice inquinatio illa proceſſerit, quæ hoc neſciens pertulit, quod ſciens cogitauit. Caſſianus in libro de inſtitutio. monach. Licẽt autem ad plenam peccati noxam talis commotio minime computetur, tamen nec dum perfectæ mentis indicium eſt, nec ad purum excocti vitij manifeſtatio, cum per fallaces imagines hmõi illuſio operatur. Qualitas enim cogitationum

tionum quæ in diſtenſionibus diei negligentius cuſtoditur, quietæ nocturna probatur. Et idcirco cũ intercesſit aliqua talis illuſio, non culpa ſomni credenda eſt, ſed negligentia temporis præcedẽtis. Ita manifeſtatur morbi latentis intrinſecus, vt ſolẽt malæ quoque valitudines corporum non ea colligi tẽpeſtate qua videntur emergere, ſed negligentia ſunt præteriti tpis acquiſitæ, quo paſtus quis impudenter eſcis ſaluti contrarijs noxios humores ſibimet letaleſq; contraxit. Actor. Si autẽ illa pollutio quæ prouenit ex crapula, niſi neceſſitatis vrgeat, ſuſpendit ſacerdotem a celebratione, magis etiam illa quæ fit ex præcedenti turpi cogitatione. Quin etiam chriſtianũ quemlibet ſuſpendere debet a perceptione, niſi fortaſſe dies ſolennis inſtet, vt dies paſchæ. Sed tunc etiam videtur melius eſſe differendum in craſtinũ, ſi poſſet fieri ſine ſcandalo. Similiter infirmis de quorum morte timetur, dari poteſt in tali caſu propter vtilitatem ſacramenti. Veruntamen ſi memores indignitatis ſuæ nolint petere cauſa reuerentiæ, non eſt eis dandũ, ſed potius dicendum. Crede & manducaſti. Licet ipſa pollutio ſecundum ſe ſicut prædictum eſt peccatum non ſit, ſed ſequela peccati. Auguſtinus ſuper Geneſim lib. 12. Aliqua itaque fit quæſtio de cõſenſionibus ſomniantium, cum ſibi concumbere videntur vel cõtra mores licitos vel contra propoſitum ſuum. Quod contingit, cum ea quæ vigilantes etiam cogitamus, non cum placito conſenſionis, ſed ſicut talia pp aliquid loquimur, quod non poſſemus niſi ea etiam cogitaremus, ſic admouentur in ſomnis, & exprimuntur, vt eius caro naturaliter moueat, & qđ naturaliter collegit, per genitales vias emittit. Qđ quidẽ ſine peccato a vigilante fieri nõ poſſet. Tunc vero tam ſine peccato fit, q̃ ſine peccato a vigilante dĩ, qđ vt diceretur, ſine dubio cogitatũ eſt. Veruntamen pp aĩæ affectionem bonã, quæ deſiderio meliore mũdata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem motum carnis pertinẽt, quem caſti vigilantes cohibent, dormientes autem ideo nõ poſſunt, quia non habẽt in poteſtate quin admoueatur expreſſio imaginis corporalis quæ diſcerni non poſſit a corpore. Propter iſtam ergo aĩæ affectionem bonam etiam in ſomnis quædam eius merita clarẽt. Nam & dormiens Salomon præpoſuit ſapientiam omnibus rebus, eamque neglectis cæteris, precatus eſt Deũ, & placuit hoc domino, nec diſtulit retributionem bonam pro deſiderio bono.

De illa quæ accedit tantum ex imaginaria viſione. Cap. XIX.

PRæter hæc autem quæ tangit Grego. videlicet quatuor genera pollutionis, addere poſſumus & quintum, quod fit ex imaginaria tantummodo viſione, quam homo patitur in ſomnis. De quo tamen Grego. tacet, quia de his tantum intendit loqui, quæ cauſam ſuam habent in vigilante. Hoc autẽ genus ſecundum cauſam ſuã in vigilante non eſt. Caſſianus in lib. 7. collationum 2. Hãc autem carnis colluuionẽ quidam dicunt non idcirco dormientibus euenire, ꝙ eam producat fallacia ſomniorum, ſed potius quia redundantia humoris illius aliquas in ægrotãti corde fingat illecebras. Denique qñ non inquietat vlla concretio quem ad cõmodum ſuauis eius, ita etiam illuſio conquieſcit. Sed hoc diffinire poterit nemo niſi per experientiam longam, & puritatem cordis in confinia carnis ac ſpiritus verbo dñs dirigente peruenerit. Sicque puritatis modum, certa experientia perpendens nequaq̃ illorum decipietur errore, qui negligentiæ ſuæ vitio crebrioribus q̃ natura appetit egeſtionibus ſordidati de naturali conditione cauſantur. Cumq; eos conſtet inferre potius vim naturæ, & extorquere ab ea pollutionem, quam ipſa non ingerit, intemperantiã ſuã ad neceſſitatem carnis, immo ad eius referunt Creatorem. Itaque quiſquis ad illum puritatis ſtatum iugis cordis intentione peruenerit, vt iam mente ab huius paſſionis titillatione penitus abſoluta per ſoporem caro eius velut redundantiam ſuperflui humoris expellat, conditionem modũque naturæ certiſſimè deprehendit. Et ita cum expergefactus inuenerit carnem ſuam poſt longa tempora ſe inſcio atque ignorante pollutam, tum demum de naturali neceſſitate cauſetur, ad illum ſine dubio perueniens ſtatum, vt talis inueniatur in nocte, qualis in die, talis in lecto, qualis in oratione.

De illa quæ fit ex diabolica illuſione. Cap. XX.

GRego. in Moral. lib. 8. Sæpe autem (vt alias dictum eſt) malignus ſpiritus etiam ſanctorum corda afficere ſomnus nititur, vt ab intentione cogitationis ſolidæ ad tẽpus ſaltem momẽtumque detineatur, quauis ipſi protinus ſe ab illuſionis imaginatione diſcutiant. Sed hoſtis inſidians, quo eos vigilantes minime ſuperat, eo dormientes grauius impugnat. Quem tamen hic maligne agere ſuperna diſpenſatio benignè permittit, vt ne in electorum cordibus ipſe ſaltem a paſſionis præmio ſomnus vacet. Sicque electorum vita, & per vigilias tentatione quatitur, & per ſomnum illuſione fatigatur, foris corruptionis ſuæ moleſtias tolerat, intus apud ſemetipſam grauiter illicitas cogitationes portat. Caſſianus in libro ſeptimo poſteriorum collationum. Itaque fraudulenti hoſtis inuidia nos impugnat, dum illis præcipuè diebus, quibus maiore integritatis merito deſideramus placere conſpectui diuino, ſimplicis fluxus carnis egeſtione nos polluit, vt a ſacroſancta cõione deterreat, licèt in quoſdã incipientium ob hoc diabolica infeſtatione hæc euenire credatur illuſio, vt cũ eos intentioribus ieiunijs ſtudere cognouerit, omnes eorum conatus hac arte ſubuertat, vt dum ſe nõ ſolũ nihil ad puritatem corporis diſtrictiori ieiunio profeciſſe, verum etiam grauius ſentiunt fuiſſe pulſatos, magiſtram incorruptionis, ac puritatis altricem abſtinentiæ diſtrictionem tanq̃ emulam perhorreſcant. Et omni quidem induſtria quantũ in nobis eſt ſtudere debemus, vt caſtimoniæ puritatem illo vel maxime tpe teneamus, quo venerandis aſſiſtere optamus altaribus. Verũ ſi hoſtis ille nequiſſimus, vt nobis cœleſtis remedij ſubtrahat medicinã, cuſtodiã ſubito mentis illuſerit, ita duntaxat, vt nullo reprehenſibili interueniente pruritu, nullo oblectationis contaminemur aſſenſu, ſed egeſtione, aut naturali neceſſitate ꝓpulſa, aut certe impugnatione diaboli abſq; ſenſu voluptatis elicita, ad impedimentũ noſtræ ſanctificationis obtenderit, poſſumus & debemus ad gratiã ſalutaris cibi cõfidenter accedere. Sin vero noſtro vitio hæc fuerit egeſta concretio, illud apoſtolicum formidemus. Qui manducat indigne &c. Nouimus fratrem, qui cum caſtimoniã cordis, & corporis ſumma circumſpectione, atq; humilitate omnimodã iugiter poſſideret, ac nequaq̃ nocturnis ludificationibus tentaretur, quotienſcũq; ſe tñ ad percipiendã cõionem dñicã præparaſſet, immũdo fluxu dormiens fœdabatur. Qui cũ multo ſe tpe a ſacroſanctis myſterijs trepidus abſtineret, tandẽ hanc ad ſeniores detulit queſtionem, remedium impugnationum, ac doloris ſui medicabili eorum conſilio cõſecuturũ ſe eſſe confidens. Sed cũ primam cauſam morbi huius ſpiritualiũ medicorum doctrina diſcuteret, quæ ſolet ex abundanti ciborũ præſumptione deſcendere, eam quæ memorato fratri deprehenderet non ineſſe, inquiũt, ne animæ forſitan culpa caro exhauſta ieiunio illuſionibus vrgeretur, quibus ẽt diſtrictiſſimi viri cum paululum elati de ſua corporis fuerint puritate per ſuperbiæ vitium polluũtur: probãteſque nec animæ culpam eſſe, nec carnis, ſacroſanctis cũ epulis debere miſceri confidentiſſimè cenſuerunt, ne per hanc fraudem medicina remedij ſalutaris in perpetuum fraudaretur.

Cur pollutio nocturna ſecundum ſe culpabilis non ſit. Cap. XXI.

ACtor. Quòd autẽ nulla pollutio nocturna ſecũdũ ſe peccatũ ſit, ipſa ratio euidenter oſtendit. Statim.n. qñ fit a ſenſibus abſtractio, fit ẽt ſpirituum ad interiora directio. Sicq; pp calorẽ excitatum turbantur ſpiritus in cella imaginationis, ita ꝙ inepti efficiuntur ad deferendũ formas in cellam rationis. Et ita nõ ordinantur vires inferiores ad ſuperiores in dormiente ſicut in vigilante: nec poteſt ratio quin moueatur dormiens corporali motu ad eijciendũ ſemen prohibere. Verum quid de illo qui dormiẽdo illuſionem patitur, & poſt excitatus ſtatim polluitur. Iterum quid de illo, qui nec dormit, nec vigilat, & in tali ſtatu polluitur. Quid ẽt de illo, qui poſt pollutionẽ excitatus a ſomno conſentit, & placet ei? Videtur grauiter peccare, quia cũ vigilans conſentit pollutioni, conſentit immoderatæ delectationi. Grauius etiã peccare videtur ille, qui confeſſiones de peccatis carnis audiendo polluitur, quia ſibi totũ vigilando fit, & cogitatio, & motus carnis, & emiſſio ſeminis. Et tñ aliqñ tali dictat conſcientia ſimpliciter, ꝙ nullo modo vellet peccare mortaliter. Ad hæc omnia dici poteſt, ꝙ ille qui dormiens illuditur, & mox excitatus polluitur, ſi placet ei delectatio, & cõſentit, peccat grauiter. Si vero nõ placet, tũc ei nõ imputatur, ſed de illa iudicandũ eſt quaſi dormiẽdo accidiſſet. Signum autẽ eſt, ꝙ ei non placeat, qñ ſtatim vt euigilat emittit abſq; delectatione, vel ad minus auertit mentẽ ab ea quãtum eſt poſſibile. De illo autẽ, qui nec dormit, nec vigilat, quia tñ ſomnus eſt quies exteriorũ virtũ, poteſt dici, ꝙ licèt non fortiter dormiat, dormire tñ dĩ, quia ſenſibus nõ vtitur. Ideoq; q̃ in tali ſtatu polluitur, velut in ſomno iudicatur, licèt ẽt aliqñ ſibi vigilare videatur. Porro circa illũ qui conſentit pollutioni præteritæ, poſſumus diſtinguere, ꝙ aut ei placet exoneratio naturæ, per q̃ ſe ſentit alleuiatũ, & quãtũ ad hoc nõ peccat; aut ipſa delectatio, & in hoc peccat. Sacerdoti autẽ qui polluitur cõfeſſiones audiendo, vix aut nunq̃ cõtingere põt ex delectatione ſine peccato. Verũtñ ſi turpi delectationi quantũ põt reſiſtat viriliter, tũc ex violentia tẽtationis oĩno cõtra voluntatẽ rationis pollutionem patiẽs, nõ peccat mortaliter. Sed menſurandũ eſt peccatũ ſm quantitatẽ delectationis, q̃ in turpi cogitatione habuit, ex qua videlicet illa pollutio accidit. Verum ſi pollutio nocturna nunq̃ habet in ſe vitiũ, cur Greg. de illa, q̃ ꝓuenit ex crapula, & ẽt illa, quæ ex turpi cogitatione dicit cõtrariũ? Ad hoc dici põt Greg. nõ intẽdere, ꝙ ipſam ſe ſit peccatũ, ſed cũ peccato, vel vt magis ꝓprie dicat peccati ꝓcedẽtis cõplementũ. Sicut.n. voluntatẽ, & opus dicimus idẽ eſſe peccatũ, eo ꝙ ordinãtur ad eandẽ delectationẽ. ita dicere poſſumus, ꝙ ꝓcedẽs repletio, vel turpis cogitatio cõſequẽti pollutione ordinatur ad eũdẽ finẽ. Ob hoc ipſa pollutio põt dici quaſi complementũ peccati, ſicut opus exterius volũtatis interioris.

nec eſt vitiū ſecundum ſe, ſed ſecundum relationem ad præcedēs. Si vero quæritur quid ſit in pollutione, et quid in ſacramēto Euchariſtiæ, cuius gratis ſit ibi tanta repugnantia, vt quoſdam propter illam prohibeat a confectione, quoſdam etiā a perceptione. Dicimus, quòd huiuſmodi ſacramenti gratia conſiſtit in maxima vnione membri cum capite, nutrit enim mentem ex charitatis Chriſti paſſ. delectatione. Vnde cum in pollutione ſit maximus mentis deſcenſus in carnem ibi elongatur maxime a gratia illius ſacramenti, in quo ſit maximus mentis aſcenſus ad creatorem hunc Saluatorem. Præterea in hoc ſacro recolitur maxima Chriſti paſſio, & in pollutione ſentitur maxima carnis delectatio, quæ maxime contraria ſunt & maxime diſtant. Iterum pollutio maxime atteſtatur elōgationi antiquæ, qua ſ. a Deo elongauimus, & Deus a nobis, ideo maxime ſacramento contrariatur, in quo Deus ad nos aſcendit, & nos ad Deum.

Qualiter huiuſmodi labes radicitus euelli poſſit. Cap. XXII.

CAſſianus in lib. 7. priorū collationum 2. Licet autem huiuſmodi ludificationem qua dormiens illecebro ſic fantaſmatibus fœminarum illuditur obnoxia eſſe peccato non credimus, concupiſcentiæ tamen adhuc medullitus latentis indicium eſt. Quam tamen illuſionem diuerſis modis conſtat accidere. Nam ſecundū vſum quem vigilans exercere vel cogitare cōſueuerat, etiam dormiens tentatur. Aliter autem falluntur qui carnalem copulam norunt, aliter qui experies ſunt. Hi autem ſicut ſimplicioribus ac purioribus ſomnijs inquietari ſolent, ita etiā minore poſſunt labore purgari. Illi autem ſordidioribus magiſque expreſſis fantaſmatibus illuduntur, donec paulatim in odium illius rei quam voluntariam antea ſentiebat mens & ſomno ſopita vertatur. Et ita demum quis ad illā beati Sereni paucorumque ſimilium perueniet puritatem, vt etiam ipſo naturali motu carnis emortuo, illū obſcenum liquorem omnino non perferat. Caſtitas enim vera non diſtrictionis præſidio, ſed amore ſui & propriæ puritatis delectatione ſubſiſtit. Nec caſtitas eſſe, ſed continentia dicitur, vbi adhuc ei aliqua reniſtit aduerſitas voluptatis, & adhuc carnis commotione pulſatur. Hac enim commotione ca ipſi quidem eunuchi carere demptis genitalibus poſſunt. Sciendumque eſt, non ab carnalia geſtus, nec affectum libidinis, ſed ſolum ſatiuæ generationis decīſa virtutem. Vnde nec ab humilitate & contritione cordis, vel continentiæ diſtrictione debent laxari. Licèt nequaquam ſit diſcredēdum minore ab eis caſtimoniam poſſe labore comprehendi. Quamobrem perfectio caſtitatis a laborioſis continentiæ rudimētis perpetua tranquillitate diſcernitur. Hæc eſt. n. vera cōſūmatio caſtitatis, quæ non impugnans carnalis concupiſcentiæ motus, ſed horrore toto deteſtans, ingem atque inuiolabilem ſui retinet puritatem, nec poteſt aliud quid eſſe quam ſanctitas. Hæc autem fiet quando iam deſinens caro aduerſus ſpiritum concupiſcere, ſed deſiderijs eius viri ſ. rationis vtique conſenſerit: cœperintque ſibimutuem pace firmiſſima fœderari, & habitauerint fratres in vnum, illam repromiſſam a domino beatitudinem poſſidentes, de qua ait. Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram. &c. Idē in lib. 10. coll. Itaque puritati ſtudentibus plurimum confert, vt carnaliū paſſionum ipſas materias ſibi penitus ſubtrahant, quib⁹ poteſt vel occaſio vel recordatio earundem paſſionum ægrotanti adhuc aiæ generari. Neceſſe eſt vt. n. morbo duplici duplex adhibeatur curatio. Nam corpori ne concupiſcentia in effectū tentet prorūpere neceſſario effigies & materia illiciens ſubtrahenda eſt. Et animæ nihilominus ne eam vel cognitione concipiat attētior meditatio ſcripturarum, & ſollicitudo peruigil ac remotio ſolitudinis vtiliter apponenda eſt

Quod ad hanc puritatem obtinendam non tam in afflictione carnis quam in gratia Dei confidendum ſit. Cap. XXIII.

IDem in lib. 7. priorum coll. 2. Quiquis ergo a cunctis confabulationibus ocioſis extractus, & ab ira omni & ſollicitudine cunctaque mundana mortificatus, quotidianam panis, & aquæ refectionem ac ſomni quietem moderatus fuerit, nec tamen laborū, & abſtinentiæ bonus merito, ſed miſeratione diuina ſe puritatem illam adepturum crediderit, quia ſine hac fide cuncta humani laboris intentio vana eſt in breui perfectionem illius impoſſibilē ſibi nō eſſe cognoſcit. Quæ nimirum fides omnibus licèt facilis, & plana videatur, tam difficile tamen ab incipientibus quàm ipſius caſtitatis perfectio poſſidetur. Nam cum eis vel particula puritatis arriſerit, continuo in ſuæ conſcientiæ ſecretis elatione quadam ſubtiliter illabente ſibimet blandiuntur, credenteſque illam ſe diligentiæ ſuæ ſtudio conſecutos, neceſſe eſt, vt ſuperno illo præſidio paululū denudati, tandiu illis quas diuina virtus extinxerat paſſionibus opprimantur, quādiu experientia docente cognoſcāt ſe viribus atq; induſtria ſua puritatis bonū obtinere nō poſſe. Hæc ergo ait conſumatio caſtitatis, vt etiam quieſcentem ſomniorum illuſio non fallat, ſed cum dormienti tantummodo perſopitæ mētis incuriam commotio carnis obrepſerit, quemadmodum ſine vlla titillatione voluptatis excitata eſt, ita etiam ſine vllo pruritu corporis conquieſcat. Idem in lib. 10. collat. 7. Summæ ſanctitatis viro nominiſque ſui ſpeculo abbati Sereno, ita peculiari beneficio donum caſtitatis infuſum eſt, vt iam ne ipſis quidē naturalibus incentiuis inquietari ſe, vel in ſopore ſentiret. Primo quidem pro interna cordis caſtitate nocturnis diurniſq; precibus, ac ieiunijs inſiſtens, cum vidiſſet orationum ſuarum ſe obtinuiſſe vota, cunctoſq; æſtus in corde ſuo concupiſcentiæ carnalis extinctos, maiori zelo caſtitatis exarſit, & interioribus ieiunijs, & obſecrationibus incubare cœpit, vt mortificatio paſſionis huius, etiam ad ipſam carnis puritatem eatenus perueniret, vt ne illo quidem ſimplici, ac naturali motu, quo etiam in paruulis, ac lactantibus excitatur, vlterius pulſaretur. Credens multo facilius Deum hos ſtimulos carnis radicitus poſſe conuellere, quos etiā humanæ artis induſtria ſolet quibuſdam poculis, vel medicamentis, ſeu ferri ſectione detrahere. Cumq; cœptæ ſupplicationi, ac lachrymis indefeſſus inſiſteret, adueniens Angelus in viſione nocturna, cuiſqua velut aperiens vterum quandam ignitam carnis ſtrumam de viſceribus eius auellens, atq; proijciens, ſuiſq; omnia vt fuerant locis reſtituens inteſtina, ecce inquit incentiua tuæ carnis abſciſſa ſunt, & obtinuiſſe te noueris hodie perpetuam corporis puritatem, quam fideliter popoſciſti. Idem in libro poſteriorum coll. 5. Vt ergo fallax imaginatio ſomniorū illectrix egeſtionis impuræ, vel in perpetuum, vel certis menſibus ignoretur poſt illam fidem, qua de Dei ſpecialiter gratia puritatis donum iugiter ſperare nos conuenit, eſcæ potuſq; nimietas eſt caſtiganda, quorum redundantia huiuſmodi humores propenſius gigni neceſſe eſt. Qui quomodo concreti non poſſunt non egeri, ita ad ipſius naturæ legem poſſunt propelli, ne ſub occaſione cuiuſcunq; pruritus, atq; illuſionis emergant. In qua nobis caſtimoniæ puritate fundatis, peccatum iam in nobis non dominatur, ſed interioris ſitu pabuloq; puritatis exterioris etiam hominis caſtitas neceſſaria ſubminiſtratur.

De menſtruali ſanguine. Cap. XXIIII.

ACtor. Hæc de pollutione nocturna occaſione ſeminis humanæ generationis, quod ibi effunditur extra generationis ordinem diximus. Nunc ad ea quæ per ſe ad ipſam generationē pertinent redeamus. Et primo de menſtruo, quod etiam in materia cum ſpermata conuenit, & conceptum fœtum nutrit in vtero, diſſeramus. Iſidorus vbi ſupra. Menſtrua ſunt mulierum ſuperuacuus ſanguis. ſicq; dicta ſunt a circuitu Lunaris luminis, quo ſolet illud profluuium prouenire. Nam Luna mene dicitur græce. Hæc & muliebria nuncupantur. Nam mulier ſolum animal mēſtruale eſt, cuius cruoris contactu fruges non germinant, aceſcūt muſta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus: ferrum rubigo corrumpit, nigreſcunt æra. Siqui etiam canes inde comederint, in rabiem efferantur. Glutinum aſpalti, quod nec ferro, nec aqua diſſoluitur, cruore ipſo pollutum ſponte diſpergitur. Conſtantinus vbi ſupra. Menſtruorum exitum, & ablationem eorum ſecūdum naturam oportet intelligi. Itaq; menſtrua mulierū exeunt cum 12. annum expleuerunt, & plurimum in quartodecimo protenduntur. Auferuntur autem a quibuſdam. c. 36. quibuſdam. c. Hermofroditus non habet menſtrua, vel ſperma. Menſtrua quidem naturalia ſunt continua per duorum dierum ſpacia, vel ad plurimum ſex. Quæ ſi tranſcurrant vltra non erunt naturalia. Grauatur autem mulier cum tempus mēſtruorum vanit. Quæ vero mēſtrua ſua diu deficit, moleſtum ei, ac durum eſt, quia multæ quantitatis ſubito purgamentum ſuccedit. Tempus interpolationis 50. dierum eſt, & vſq; in duos, aut plures menſes aſcendit. Quæ vero poſt hoc tempus menſtrua veniunt, naturalia non ſunt, & vocatur hæc menſtruationis retentio conſtrictio. Quæ fit ex paſſione in vulua, vel in corpore toto, vel in vno membro. De vulua propter apoſtemata, vel propter vuluæ torturam, aut ex abortu nimio, vel ex paſſione matricis, vel ex opilatione, vel ex frigida complexione venarum ora claudente, vel ex humoribus craſſis, atque viſcoſis viam implentibus, aut ex vulneribus in eis coagulatis. De toto corpore vero propter febres, aut propter corruptionem complexionis, & hydropiſis. Porro de vno membro ſicut de paſſione pectoris, ſtomachi, vel epatis, ſit iterum mēſtruorum conſtrictio propter emorroidem, aut ſanguinem de naribus, vel pectore euntem. Aliquā quoque fit ex nimia craſſitudine corporis præmente venas, atque ſtringente, huius conſtrictionis ſignatio vniuerſalis eſt grauitas inferioris ventris, & dolor totius corporis, conſtrictioq; vrinæ, atque egeſtionis. Aliquando etiam vrina eſt nigra, deficitq; virtus appetitiua, & aliquando mala appetunt cibaria. Ariſto. in lib. de animalibus. Menſtruum in fœminis ſimile eſt ſpermati in maribus, nec eſt aliud, quam ſperma indigeſtum. Sed non eſt conueniens generationi. quia ſi fuerit ſperma nō erit menſtruum, & conuerſo. Huius ſignū eſt, quod natura fœminarū debilis eſt, & minoris caloris, earūq; corpora molliora ſunt, & leuiora, pauciorıſq; pilis corporibus mariū minora quoq; ſunt eis in omni genere animaliū generantiū aial.

Nec

Nec eſt exitus menſtrui niſi tantum in iſtis generibus ſicut dictũ eſt ſuperius. Auicenna in 2. Cano. Sanguis menſtruus (vt dicitur) ſuper eriſipilam linitur, et ſuper podagrã calidas diſtillatur et confert. Suppoſitus aũt prohibet impregnationẽ, ſicut eſtimauerunt quidã. Diaſcorides. Sãguis fluẽs mẽſtruus mulierẽ generare non ſinit aliarum mulierum corporibus perunctum. Maximeq; vbi ſuſus fuerit non generat mulier ſi ſupertrãſierit. Ignem vero ſacrum curat, & dolores pod. gricos inunctus compeſcit.

De Cauſis ſterilitatis in viro & muliere Cap XXV.

EX libro de na re. Homines quidem pīgues raro generãt, quoniam habent corpora minus tẽperata. Similiter accidit in mulieribus, quia ſuperfluũ quod eſt in corporibus pinguibus digeritur, & in pinguedinem tranſit. Vnde pp has cauſas quędã etiã arbores non fructificãt, vt ſalix & nux Romana. Tria quoque genera hoīum generare non poſſunt, videlicet infirmi propter debilitatẽ. Senes, quia natura nõ põt in eis digerere ſanguinem ſeminalem. Pueri vero, quia ſperma tranſit in crementũ. Auicenna in 3. cano. Cauſa vero ſterilitatis aut eſt in ſpermate viri vel mulieris, aut malitia complexionis diuerſificantis virtutẽ generationis ſ. calidę vel frigidę. ſ. frigidę ex frigore naturali, aut frigore accidentali longe retentionis ſparſo, aut humiditas, aut ſiccitas, aut eſt in membris generationis, vt in matrice vel virga, vel inſtrumentis & vaſis ſpermatis, ſicut eſt debilitas vel corruptio, breuitas, vel amplitudo. Aut eſt pp cauſam in principiis, vt eſt triſtitia vel timor, dolores capitis, debilitas digeſtionis, & ſatietas naturalis. Ad hoc enim vt conceptio fiat, oportet q membra digeſtionis & mẽbra Spiritualia ſint fortia. Aut eſt propter errorem accidentem, vt quãdo ſpermatis emiſſio fit ante complementũ vel poſt illud, ſiue quando vir & mulier diuerſi ſunt in coitus tempore, ita quòd vnus eorum antecedit alium in ſpermatis emiſſione. Conſtan. vbi ſupra. Ablatio generandi fit ex nimis mala complexione teſticulis dominante, Et hoc aut nimis calida, quæ ſpermatis incendit materiam. Aut nimis frigida, quæ congelat & adunat eam. Aut humida quæ diſſoluit ac ſubtiliat. Aut ſicca quæ incraſſat. Hipocras in libro afforiſmorum. Mulieres quæ præter naturam craſſę ſunt, his pinguedo quidem os matricis obturat, & priuſquam extenuentur non concipiunt. Iterum quæcunque denſas & frigidas matrices habent, concipere non valent. Aut enim propter denſitatem humidũ extra diffunditur. Aut propter frigiditatem non caleſcit, vt ad hunc locum congregetur. Sed & mulieres quæ matrices habent humidas non concipiunt, quia ſemen in eis extinguitur, nec illę quæ ſiccas magis, & ardentes, quoniam indigentia nutrimenti ſemen corrumpitur. Quæ autẽ ex vtroque moderatas habent illę generant. Ariſto. vbi ſupra. Mulier quoque doloroſa & infirma impregnari non poteſt. Si autem impregnatur fętus corrumpitur. Iſidorus vbi ſupra. Semẽ tenue locis muliebribus non adhęret, elabitur enim, nec vim adhęrendi habet. Similiter & craſſum vim gignendi nõ habet, quia muliebri ſanguini ſe miſcere propter nimiam ſpiſſitudinem non valet. Hinc & mares & fęminas videmus fieri ſteriles, vel propter nimiam ſeminis vel ſanguinis craſſitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Cur raro concipiunt meretrices proſtitutę. Cap XXVI.

GVil. de conchis. Quæri autem poteſt, cum frequentiſſime coeant proſtitutę mulieres, vnde ſit hoc quòd raro concipiũt? Ad hoc autem reſpondeo, quòd ex vno ſemine non poteſt fieri cõceptio. Nam vbi non concurrunt ſperma viri & mulieris, mulier non concipit. Proſtitutæ ergo, quæ pro ſolo precio coeunt, nullam delectationem in hoc habentes nihilque emittunt, quare nec gignunt. Sed dicis Videmus tamen proſtitutas amore vnius correptas, cum quo ſine delectatione non commiſcentur, nec tamen niſi raro concipiunt? Reſpondeo huius rei cauſam cognita forma & qualitate matricis melius percipies. Matrix eſt enim ſeminis ſuſceptrix ad modum alchannę formata. Eſt autem alchanna vas vrinarium ſurſum habens os amplum, inferius ventrem rotundum & groſſum, inter os & ventrem collum gracile & longum. Eſt autem matrix intus villoſa, vt melius ſemen retineat, Septem habet cellulas humana figura ad modum monetæ impreſſas. Inde eſt, q ſeptem poteſt mulier vno lecto parere. Proſtitutę ergo ex frequentia coitus matricem habent oblimatam, piloſque quibus ſemen deberet retinere coopertos. Vnde ad modũ matinotia vncti, quicquid recipit ſtatim emittit. Dicis itaque, q mihi dixiſti, ſine fęminæ ſemine nil concipi, non eſt veriſimile. Videmus enim raptas reclamantes & plorantes violentiam paſſas concepiſſe. Vnde apparet illas nullam in illo opere habere delectationẽ ſed ſine delectatione non põt ſperma emitti. Reſpõdeo. Et ſi raptis in principio opus diſpliceat, ex carnis fragilitate tñ in fine placet. Iterum ſunt in homine duæ volũtates. Rationalis & naturalis, quas ſępe ĩ nobis repugnare ſentimus. Diſplicet enim rationi ſępe qđ carni placet. Si ergo in rapta nõ eſt volũtas rationis, eſt tñ delectatio carnis. Et qđ dubitas ſperma matris in conceptu eſſe, cum videas filios ſimiles matribus naſci, infirmitateſque earum contrahere?

Cur frequenter coitu non impregnantur coniugatæ. Cap. XXVII.

POrro legitimas quę cũ ſolis maritis cũ magna delectatione coeunt, videmus ẽt frequenter nõ concipere. Huius rei cã tũ in ipſa muliere, tum in viro exiſtit. Contingit. n. aliqñ nimis pinguem matricẽ eſſe. vnde nimia pinguedine inferius os matricis obſtruitur. vnde ſemen ad locũ creationis peruenire non poteſt. Aliqñ nimia ſiccitate cõſtringitur. Aliqñ viſcoſis humoribus intus delinitur. Aliqñ deficit illi vis retentiua, & præualet illi expulſiua. Aliqñ lacerti, quorũ eſt cõſtringere, nimis ſunt molles. Aliqñ cum nullũ vitium ſit in matrice, tñ non concipit, quod ex qualitate ſpermatis alterius, ſiue vtriuſq; contingit. Si. n. nimis eſt calidũ, vim habet deſiccatiuã & peremptoriam, ſi nimis frigidũ congelatur, ſi nimis humidũ diſſipatur, ſi nimis ſiccum, durũ eſt, & inobediẽs digeſtioni. Hipocras in epiſtola de anathomia. Neq; vero quotiens coitus fit, mulier concipit, ſed tantummodo certo tpe. ſ. aut in initio purgationis, aut in fine. Nam in ipſa purgatione ſperma corrumpitur, ſanguinis natura ſuperante. Raſi in libro diuiſionum ægritudinũ. Itaq; difficultas impregnationis fit pp adipis multitudinem, aut virgę paruitatẽ, aut; quia mulier poſt coitũ cito ſurgit, & ambulat & mouetur, ſpermaq; cadit, aut propter inflatam in matrice ventoſitatem: aut pp eius lubricitatem; aut propter caliditatis eiuſdem, aut ſiccitatis, aut frigiditatis multitudinem, aut propter malam ſpermatis complexionẽ, aut propter emorroides vlcerumque malitiam, aut propter meatus opilationem, quæ fit propter adipem, vel carnem ortam.

Quod ad ſeminationem fœtus oportet affectum vtriuſque parentis concurrere. Cap XXVIII.

HVgo in libro de perpetua virginitate Mariæ. In parentibus quoq; carnaliter generãtibus, & per carnis coitũ naſcituram carne ex carne fabricantibus vtrobiq; natura ſubſtantiam miniſtrat partui creando, vt ex vtriuſq; carne procedat, quæ ſolum in vnius carne formanda eſt calor tñ hoc vectigal, qđ natura quaſi debitũ quoddam ex inſtituto creatoris ad fabricam humani corporis abſoluẽdam impendit, ita prorſus ſine vlla neceſſitate, aut coactione ab ea requiritur, vt niſi ſola dilectione; & (vt ſic dixerim) ſpontanea charitate ad tribuendũ id nõ inclinetur. Nihil. n. eſt præter ſolã delectationẽ, qđ hoc debitum a natura extorquere poſſit. Sed cũ ſpontanea fuerit charitate perſuaſa, tunc nimirũ ſibi ad inuicem ad opus cõſumandũ ex vtraq; parte libẽter, atq; gratanter occurrunt. Sanę quicquid violenter nolenti abripitur, ad eiuſmodi cauſæ effectum incongruum prorſus, atq. inefficax demonſtratur. Sola ergo delectatio eſt, quę naturam perſuadere poteſt ad ſeminandum partum. Et quidem in muliere amor viri, in viro aũt amor mulieris id agere ſolet, vt quia in altero ſolũ natura ſibi ſufficiens, non eſt alterutri, & ſibi per dilectionem ſubueniat, vt quod natura in neutro per ſe potuit, in vtroque per ſe cum altero poſſit. Igitur ſemen humani partus a ſola muliere formãdum concipitur, quod ſimul a viro & muliere ſeminatur. Quod quidem (ſicut iam dictũ eſt) in muliere per amorẽ viri, & in viro per amorẽ mulieris natura operatur. Propter quod ẽt mulier non niſi a viro concipere dicitur, licèt tam de ſe, q̃ de viro accipiat, vnde fęcundatur. Et rectè de ſolo viro concipit, quia id quod concipit in altero quidem de carne viri ſumitur, in altero autem per amorem viri inſinuatur. Non itaque hoc ſolum de viro concipit, quod de viro accipit, ſed hoc etiam de viro concipit, quod ex ſe de amore viri accipit.

Qualiter diſcernis poſſit, an impediatur conceptus ex parte maris, an fœmina. Cap XXIX.

COnſtanti. in Pantegni. Ablatio concipiendi fit ex parte fœminæ, vel maſculi. Ex parte fœminæ fit, aut ex mala cõplexione matricis, aut ex officiali morbo, aut ex humoribus in concauitate vuluæ ſe coadunantibus. Ex mala complexione, quia ſi nimia eſt, & fortis ſterilitas efficitur: Sic autem concipiendi vis auffertur. Si eſt calida incenditur, & corrumpitur ſperma. Si frigida, conſtringitur, & concluditur vulua, venarumq; ſuarum ora vnde tranſit ſperma, & infrigidatur, & congelatur in ea. In teſticulis quoque propter eorum frigiditatem non multum naſcitur ſperma. Si humida non poteſt continere ſperma. Si vero ſicca, ſic groſſum, ac durum ibi naſcens ſperma non extendens ſe, neq; formatiuam virtutem ſequens. Ex officiali morbo fit, aut ex conſtipatione viarum ſpermatis. Aut ex apoſtematibus, & ſimilib. Ex humoribus autem in concauitate vuluæ coadunatis. ſ. flegmaticis, colericis, aut melancolicis. Plurimum autem fœminę conceptionem perdunt ex groſſitudine nimia, quia zirbus os vuluæ amputat, & oppilat, vt non ad illud effluãt mẽſtrua, vel ſperma. Qui & ſi curetur, parum eſt, & non valet. Ex parte vero maſculi fit ablatio concipiendi ex mala cõplexione ſpermatis, aut ex morbo officiali. Ex mala cõplexione, quia ſi calida ſit incendit, ſi frigida cõgelat, ſi liquida diſſipat. Ex officiali morbo, ſicut eſt

arctura virgę virilis, vnde ſperma cũ exit, non recta via in vuluã cadit. Qđ intelligi põt ſi non recte mingit. Itaq; ſi conceptio pp maſculũ aut feminam ablata ſit, ſedeat mulier ſuper ſcãnũ & panis aperta ſuffumigetur. Siquidẽ ad os & nares ſuffumigatio proceret, non in ipſa eſt culpa, ſed in maſculo eſt. Si.n. os vuluę clauſũ eſſet & ora venarum vnde ſperma trãſit ad vuluam & menſtrua, ſuffumigatio corpus muliebre non perforaret. Similiter & ſi ibidẽ eſſet humiditas extingueretur fumus, ſicut calor ſpermatis extinguitur. Si nimius calor, fumus diſſolueretur nec diſpergeretur. Alij vero antiqui dicunt, ꝙ ſperma maſculi ſi ſuper aquam poſuetis & dilatetur & natet ſuper aquã, intelligitur eſſe frigidũ ac ſubtile nec proficit. Si autem aquæ infunditur, & commergitur valet. Itẽ ſi vulua in ſua poſitione lõga ſit, et magna, breuis autem virilis virga, non poteſt ſperma attrahere ſibi, et ita culpa ſit maſculi. Poteſt iterum hoc intelligi ex ſignificatione quam diximus malę complexionis in maſculis ſiue feminis & inteſtinis, vt macilitate, craſſicie, pinguedine, albedine, duricia, multitudine quoq; ſpermatis & eiuſdem paruitate, croſſicieq; & ſubtilitate.

De tempore conceptioni ac generationi congruente. Cap. XXX.

MVlier concipit quouſq; mẽſtrua auferantur, & maſculos generat vſque ad annũ. 70. plurimumque vſque ad. 80. ſecundum virtutẽ caloris naturalis vniuſcuiuſque, & ſecundũ calorem in teſticulis. Quidã aũt in iuuentute non generant, ſed ſenectute, quia cõplexionẽ teſticulorũ frigidã habent & humidam, poſt iuuentutem vero perfectã calor eorũ naturalis confortatur, et teſticuli calidiores efficiuntur, ideo geniturę tunc idonei fiũt. Aliquando ẽt idẽ cõſequũtur ex mutatione dietę frigidę et humidę in calidã et ſiccã. Quidã aũt in adoleſcẽtia ſua multũ generant, quia teſticulorũ cõplexionẽ calidã & humidã habent. In iuuentute vero & ſenectute calor augmẽtatur, vnde ſperma comburitur, ẽt & deſiccatur, nec ad generandũ pficit. Quidã ẽt in adoleſcentia parũ generãt, quorũ cõplexio eſt nimis calida & ſicca & intenſiua. Cũ aũt ad ętatẽ veniunt, calor minoratur ac tẽperatur. ſ. aut ex ętate, aut ex mutatione dietæ in temperamẽto frigidæ. Ideoq; quidã in adoleſcentia feminas tantũ generant. in ætate perfecta maſculos, quoniã in adoleſcentia cõplexio ipſorũ atque teſticulorũ frigida eſt & humida, in iuuentute & ſenectute caleſit & parũ deſiccatur, ideoque maſculũ generant. Aliqñ ex mutatione dietæ hoc prouenit. Ariſt. vbi ſupra. Tẽpus coeundi (vt dictũ eſt ſuperius) in viro & muliere vt plurimum naturale eſt poſt duo ſeptennia. Nondũ tamen eſt tempus nubendi, quia non generant niſi raro, & debile. In complemento vero tertii ſeptennii cõuenit nubere. Homo itaque coit poſt annos. 14. vſque ad finem vitæ ſuæ. Generat aũt poſt. 18. vel forſan ante. Nanquam tamen viſa eſt mulier, quæ peperit poſt annos. 50. Viri vero generãt vſque ad. 60. & etiam. 70.

De ſuſceptione ſeminis & coagulatione. Cap. XXXI.

AVicenna vbi ſupra. Porro in hora ipſa coitus expellitur matrix ad ipſum orificium quaſi procedens deſiderando per naturam attrahere ſperma. Ante violationem vero puellæ virginis ſunt in ore matricis panniculi contexti ex venis & ligamentis valde ſubtilibus, ortis ex omni membro eius, quos ipſa violatio deſtruit, & qui in eis eſt ſanguis decurrit. Guil. de conchis. Cum autem nec in matrice nec in ſpermate cauſa eſt ſterilitatis, ſpermate matricem ingreſſo clauditur interius os matricis, ne ſuperfluitates conceptui ſe commiſcentes ipſum corrumpant, tuncque mulieris menſtrua ceſſant. Non enim in corpore mulieris calore videlicet ex fętu augumentando vincente tantæ ſuperfluitates, vt prius oriuntur, & ex his quæ reſtant partus in vtero nutritur. Auicenna in. 3. Can. Generationis itaque corporis humani principium duæ res exiſtunt. Vna videlicet ſperma viri, quod tenet locum factoris. Altera vero ſperma mulieris & ſanguis menſtruus, qui locum tenet materiei. Hæ quidem duæ ſubſtãtiæ communicat in hoc, quòd ambæ fluidæ ſunt, licèt poſtea diuerſificentur, Aqueitas tamen ac terreitas in ſanguine ac ſpermate mulieris plus abundant, aereitas autem & igneitas in ſpermate viri ſuperant Oportet ergo, vt principium coagulationis horum duorum ſit humida coagulatio vel ſubſtantia, licèt terreitas & igneitas inueniantur in eo quod extra ſit. Et terreitas quidem cum eo quod in ea exiſtit ex duritia. Igneitaſque cum eo quod eſt in ea ex virtute maturandi, his enim ſe vniunt, & coagulatum durum faciunt. Hoc tamen in noſtris corporibus ad terminum coagulationis duorum corporum non perueniit, qualia ſunt lapides & vitrũ, ex quibus nihil reſoluitur, quod non ſenſim percipiatur. Tunc enim ſecura eſſent a nocumentis, quę propter aſſiduam aut longiſſimam reſolutionẽ accidunt. Non eſt aũt ita, quapp corpora noſtra duabus nocumentorũ ſpeciebus ſunt oppoſita. Vna eſt humiditatis reſolutio, ex qua creati ſumus. & hæc ordinate aduenit. Alia eſt humiditatis putrefactio, eiuſq. corruptio & ipſius alteratio, q̃ fomento vitæ conueniens non eſt. Et hic quidẽ alius eſt a primo modo, licèt ſua malitia ad ſiccitatẽ perducit, qa corporis humiditatẽ prius exiccari facit, & ex eo ꝙ nr̃is corporibus nõ eſt conueniens corrumpit, ac tandem ad putrefactionẽ reſoluit. Nam putrefactio quidem in primis corrumpit humiditatem, poſtea reſoluit eam, & rem ſiccã dimittit cinericiam. Hæ ergo duo nocumenta ſunt a ceteris nocumentis aliena, quæ propter alias accidunt cauſas, vt congelatiua frigiditas, & venena, ſpecieſque ſolutionis continuitatis, & ægritudines reliquæ.

De mulieris impregnatione. Cap. XXXII.

SOlinus. Mulieribus atq; cogitantibus ſobolem, cauenda eſt poſt coitũ ſternutatio pp ſeminis excuſſionem. Ex libro de naturis rerum. Itaq; (ſicut iam dictum eſt) ſi nulla ſit in muliere cauſa ſterilitatis, & fuerit ſperma conueniens genituræ, clauditur matrix, facta conceptione. Et (vt dicit Ariſtoteles) ſemen ſi per ſeptem dies in muliere permanſerit, impręgnabitur. Eſt aũt ſperma geniturę conueniens, quod non eſt nimis calidum, vel frigidum, vel humidum, aut ſiccum. Nam ſi ẽt aliqua iſtarum qualitatum excedat modum, generationi nullatenus eſt aptum. Proinde dicunt quidam ſolum virile ſemen ad conceptũ ſufficere, ſed mentiuntur plane. Nulla vero fœmina recipit coitum poſt impręgnationem, niſi mulier. Equa.n. & animalia cętera, quę cum fuerint impregnata, coitum fugiunt. Vt aũt dicit Ioannes in lib. philoſophię; Menſtruum in conceptione ſolet ceſſare, quia cum omnis quidem mulier frigidiſſima ſit, ita ꝙ calidiſſima mulier frigidior ſit frigidiſſimo viro, non poteſt bene cibũ digerere, remanentq; ſuperfluitates, quæ per ſingulos purgantur menſes, & ipſę purgationes menſtrua vocantur. Conceptione vero facta geminatur calor ex fętu. Vnde melius cibus digeritur, nec tantæ ſuperfluitates oriuntur. Præterea quia fętus ex ſanguine matris nutritur, purgatione non indiget. Hinc eſt, quòd cum animalia cętera ex quo nata ſunt gradiantur, homo quidem non graditur, quoniam ex ſanguine menſtruo nutritur. Ex libro de anathomia. Ita vero clauditur matrix facta conceptione, quòd nec acus quidem poſſet intrare. Hæc tñ concluſio non ſit ſubito, quia ſucceſſiue. Quanto magis augetur fętus, tanto magis illa conſtringitur. Quòd autem poſt conceptionem non ſtatim claudatur ex toto: patet ex hoc ꝙ plures fœtus quandoque ſimul concipiuntur, nec ex eodem ſpermate, ſed ex diuerſis per diuerſa tempora in diuerſis matricis foſſulas inięctis. Proceſſu vero tpis ex toto clauditur. Vnde & prægnantes ardentius coitũ appetunt, quia ſemen cadere non põt in matricem ad temperandã libidinẽ. Conſtantinus vbi ſupra. Signatio vero conceptionis eſt concupiſcentia matricis ad ardorem recipiendi maſculini ſpermatis. Mẽſtrua quoq; non currunt ex conſuetudine, neq; maſculum vẽ mulier cõcupiſcere. In maxillis eſt venarum color viridis, & maxillæ ſolito duriores, albedo in oculis albedo eſt liuida viriditati contigua. facieſq; ſimiliter lentiginoſa, abominationẽ patitur, & virtutis appetitiuę defectionem: malorũq; ciborũ deſiderũ habet. Si vis aũt de conceptu certificari, da mulieri mellicratẽ in hora ſomni. Si circa vmbilicũ torturã patiatur, cõcepiſſe cognoſcitur, ſi non, cõtrario. Mellicrates de crudo melle hoc facit, quia ventoſitatẽ & inflationẽ gignit. vuluãq; cũ inteſtino recto cõprimit, vt vẽtoſitas nõ tranſeat, ſed potius circumeat, ac torturam facit.

De duorum ſpermatum commixtione. Cap. XXXIII.

EX epiſtola Hipocratis de anathomia. In matrice quidẽ ſperma miſcetur, & conceptio celebratur ex viri ſemine, & mulieris ſanguine: quãuis & viri ſperma ſanguis dicatur eſſe. Vnde & dicuntur conſanguinei ex cõſanguinitate paterna, vel materna nati. licèt ipſum ſperma ſit coloris albi. Nam & mare licèt natura viride ſit, cum tñ tempeſtatibus mouetur, ſpumam albam emittit, & vinum nigrũ in vaſe exagitatum ſpumam candidam facit. Simili ergo ratione, & ſanguis concuſſus in albedinẽ vertitur. Ex libro de nat. rer. Sperma vero maſculi & fœminæ diuerſarum intentionũ ſunt, ſecundum Gal. Intentio nanque ſpermatis maſculini eſt informare ad ſimilitudinem eius a quo ſeparatum eſt. Intẽtio vero fœminini eſt ipſam formam ſuſcipere. Etenim a ſpermate maſculi eſt ſpiritus artifex. i. anima vegetabilis & forma. a fœminino vero fundamentum generationis & materia. Ariſtoteles vbi ſupra. Ideo nanq; fœmina non generat per ſe, quia indiget principio motus quod ex maſculo eſt, ex fœmina vero materia eſt. Itaq; natura ex mare, & fœmina facit vnũ. & ideo fit animal vnum. Et vir quidem dat formam, & principiũ motus, fęmina vero corpus & materiam. Hali in libro regalis diſpoſitionis, ſermone tertio. Galienus & Hipocras arbitrantur in fœtus generatione ſperma agentis & materiæ locum obtinere: ſanguinem vero menſtruũ materiei tm̃: ipſumq, fœtum perfici cõtemperantia, & cõmixtione ſpermatis maſculini cũ fęmineo. Quę.ſ. duorũ ſpermatum commixtio duabus ex cauſis neceſſaria fuit. Vna quia ſperma virile croſſum eſt, & calidę cõplexionis. Vnde & præ croſſicie ſua non poſſet extẽdi, & dilatari ſicut oportet. & ſic ſuo calore materiã fętus corrũperet. Ideoq; fęmineũ cũ eo neceſſariũ fuit, quod cõtrario tenue, frigidæq; cõplexionis eſt, vt eius croſſiciem, & calorẽ tẽperaret. Altera vero cã eſt opti-

mentu gene-

ti generatio quod fœtum circundet. virile namq; ſperma quia recte fertur, nequaquam per totũ ventrem matricis dilatatur. Ideo quoq; ſęmiu cum cum eo neceſſarium eſt, quo loca vacua impleantur. Et ex his ſimul operimentum fiat, quo fętus inuoluatur.

De panniculis contentis in matrice. Cap. XXXIIII.

AVicenna in 3. Canone. Matrix ſiquidẽ ex duabus tunicis eſt creata, quarum intrinſeca propinquior eſt ad hoc vt ſit venoſa. Ipſarũq; venarũ orificia, quæ in ea ſignantur, matricis foramina nuncupantur His embrionis panniculi continuãtur, & ex his currit ſanguis menſtruus, & ex eis embrion nutritur Exterior vero tunica propinquior eſt ad hoc, vt ſit neruoſa. Incraſſatur autẽ matrix & inſpiſſatur, & hora menſtruorum quaſi impinguatur. Deinde vero cum purgatur extenuatur & exiccatur. Attenuatur aũt iterũ & extenditur cũ magnitudine embrionis, & dilatatio eius eſt ſecundũ dilatationẽ corporis illius Cum aũt dicitur, ꝙ matrix ſit neruoſa, non intelligitur ꝙ eius creatio ſit ex neruis cerebri, ſed quia ſit ex ſubſtantia neruis ſimili. ſ. alba, ſanguine priuata, viſcoſa, extenſiua. Nec ei adueniunt ex cerebro, niſi nerui pauci quibus ſentit. Sanguis aũt mẽſtruus in prægnante diuiditur in tres partes Vna. ſ. quæ in nutrimentũ conuertitur. aliam quæ ad mammillas eleuatur. Tertiã quoq; quæ eſt ſuperfluitas ſtans donec hora veniat vt expellatur. Fętus quoq; in tribus panniculis continetur ſ. ſecundina quæ cõprehendit ipſum, & in ea venæ cõtexuntur in tranſuerſo, cuius pulſatiles in duas venas diuiduntur, & eius quietæ in vnã venã. Hic panniculus biles vocatur, & ad ipſum vrina fętus effunditur. Alio quoq. qui dicitur abgas, & eſt ꝓfundatio ſudoris. Nec eſt neceſſarium vas aliud ſuperfluitati egeſtionis, cum ſit illud ex quo nutritur ſubtile, in quo non eſt durities neq; fęx, nec ſeparatur niſi aquaſitas vrinæ vel ſudor. Tertius aũt panniculus fętui propinquior cæteriſque ſubtilior vt aggreget humiditatẽ reſudantem ex embrione. Ex lib. de na. re. Itaque concepto fętu incipit operari virtus digeſtiua, quæ calore matricis ſemen inſpiſſat. Ipſumque ſemen folliculo quodam circuuducitur, quod ex ſiccitate prouenit, & iſte folliculus ſemen cuſtodit, ne aliquæ ſuperfluitates ei ſe commiſcentes ipſum corrumpant. Iſidorus vbi ſupra. Fętus itaque nominatur, eo ꝙ in vtero adhuc foueatur. Cuius ſecundinæ dicuntur folliculus, qui videlicet folliculus continet eum, pariterque cum ipſo infante naſcitur. Ideoq. ſecundinæ appellantur, quia. ſ. cũ fœtus editur ipſum ſequuntur.

De ſecundinarum cum venis & arterijs ſuis creatione. C. XXXV.

TAli vbi ſupra. Ex duobus quidem ſpermatibus ſimul operimentum illud efficitur, quo fętus inuoluitur. Facile nãque eſt hoc fieri, cum ſperma quod groſſum eſt & viſcoſum, intra matricem cuius interiora calida ſunt & plana dilatatur. ſicut ex paſta cito ſit cruſtula, ſi calidũ operculum ſuperponatur. Et hoc quidem operimentũ ex omnibus planis matricis ſoluitur, per aſpera vero loca, quæ foſſulę dicuntur, ad eã ſuſpenditur. Circuntenet aũt ſperma, quemadmodum apparet in ouo, quod non ſuo tempore nec completũ edidit gallina, nec eſt eius teſta dura. Huius operimenti generatione completa ſanguis menſtruus ad illud fertur per venas non pulſantes, quarũ ora ſunt ea loca quæ foſſulę dicta ſunt. Peruenitque ſimul ſanguis ſubtilis & ſpiritus vitalis per arterias quæ ueniunt ad matricẽ, feruntur que ſimul in operimenti ſubſtãtiam anteq̃ eius durities cõſummatur. Ideo namque per illud poſſibilem habet tranſitum in ipſius concauũ. Sic ergo in operimento foramina fiunt & meatus, qui dilatari non deſinunt, nec conſolidantur propter ſanguinis decurſum. Sperma nãque ſanguinem attrahere non ceſſat, ꝓp eam quæ in ipſo eſt trahendi potentiam, qm̃ in ipſa generatione miſcetur & inſtrumentis eius vitalis ſpiritus & naturalis, per quos materias ſibi conuenientes attrahendi poſſibilitatẽ ſumit. ſiunque ex eis fętus mẽbra. Dehinc operimẽtum illud dureſcit ac ſolidatur, & intra illud ex ſpermate locis illis. per quæ ſanguis ad fętum influit, venę & arteriæ generantur. Quarum ora venis & arteriis, quę ad matricẽ feruntur continuãtur, ita ꝙ arterię arteriis, & venę venis. Deinceps hæ arterię & venæ generatæ irretiuntur & inuoluũtur cum operimento, & implicantur inter ipſum, circundantque exterius. Poſt hoc omnes hæ venę congregatę continuantur, & fiunt ex eis duæ. Similiter ex omnibus arteriis duæ. ſicque quatuor ad vmbilicum fœtus veniunt. Vt aũt vmbilicũ tranſierunt duæ venę congregãtur in vnã, & arterię duę ſimiliter in vnam. Hoc autem operimentũ, in quo irretiuntur hę venę & arteriæ ſecundina vocatur. Quę ideo neceſſaria fuit, vt venas & arterias ſolidaret atque firmaret, & ligatas ad inuicem confortaret. & vt venis quæ in ea ſunt fętum mẽſtruo ſanguine paſceret. arterijs autem ſpiritum ac ſubtilem ſanguinẽ inferret: Ab anterioribus autem ſuper fętum operimenta duo generantur. Quorum alterum ſeca dicitur, & eſt implicitum quaſi faſcia. Eſt aũt ſub ſecundina, & aſcendit ad matricis ſuperiora, tranſmittens ſe ad fętus veſicam. & eius vtilitas eſt ſuſcipere fœtus vrinam. Alterum vero dicitur ſeia, fętum circũdans ſub ſeca; & eſt largum ac ſpiſſum factum ad ſuſcipiendos vapores ſpermatis ac fętus, qui quaſi ſudor ſunt in conſummatis corporibus.

Qualiter in matrice diſcernitur ſexus ab ipſa conceptione. Cap. XXXVI.

EX libro de Anatho. In matrice quidem ſeptẽ foſſæ ſunt. Tres a dextris, & tres a ſiniſtris, & vna in medio. Vnde dicunt quidam, ꝙ a dextris tm̃ mares, & a ſiniſtris tm̃ fęminæ concipiũtur, in medio vero hermafroditi. ſ. qui habent vtrunque ſexum. Alij referunt hoc ad facultatem naturę, dicentes ꝙ quilibet ſexus põt in qualibet foſſula concipi. Sed ſi fęmina concipiatur in dextra, virilis erit Si vero mas in ſiniſtra, ſimiliter effæminatus erit. Præterea quibuſdam eſt virga virilis adeo tortuoſa, ꝙ per eã non põt ſemen dirigi, niſi tm̃ in alteram partẽ matricis. vnde & maſculos tm̃ vel fœminas tm̃modo generant. Et libro de natura rerũ Igiť ſpermate in matrice locato, eiuſdemque ore concluſo ſi in dextra matricis parte maneat, maſculus efficitur, quoniã epar eſt in dextra parte ſitũ matrici viciniũ, & ideo meliori atque calidiori ſanguine nutritur, qui eſt proprius maſculorum. Si vero in ſiniſtra parte ſperma reſederit, fęmina efficitur, quoniam a fonte caloris. i. ab epate, locus iſte ſeparatur. Porro vbi nõ recte in dextra, ſed aliquantulum verſus ſiniſtrã, plus tñ verſus dextram locatũ fuerit, vir effeminatus generabitur. Si aũt econtrario in ſiniſtra, ita ꝙ aliquantulum verſus dextram mulier virilis efficitur, quę & virago dicitur, Hali vbi ſupra Eſt itaque generatio maſculini fętus in dextero latere, eiuſque motus apparet in hac parte. Econtra vero generatio & motus fęminæ in ſiniſtro. Maſculi namque complexionem oportet eſſe calidam. Latus aũt matricis dextrum calidus eſt ſiniſtro, quia vicinius eſt epati. Teſticulus dexter a quo ſperma defluit in matricem eadẽ de cauſa calidior eſt, ob hoc & eius ſperma calidius & ſiccius. Econtra vero fęminas oportet eſſe frigidioris complexionis & latera matricum ſiniſtra frigidiora ſunt ſplenis vicinitate, earumque teſticulus ſiniſter & ſperma ſimiliter. Cum ergo ſperma calidius & ſiccius atque groſſius, fœtus erit maſculus: Cum autem frigidius & humidius atque tenuius, fętus erit fœmineus.

De cauſis & ſignis diſcretionis prædictæ. Cap. XXXVII.

AVicenna vbi ſupra Cauſa itaq; maſculinitatis in fętu eſt ſperma viri & caliditas eius, & abundantia ipſius, & conuenientia coitus in hora mundificationis, & prouocatio ſpermatis ex rene dextro qui calidior eſt & altior, & epati propinquior. Vnde & eius ſperma calidius eſt atq; ſpiſſius. Similiter & qñ cadit in dextro matricis. Regio quoq; frigida, & tempus frigidum, & vẽtus ſeptentrionalis adiuuant ad maſculinitatem, contrarium aũt ad cõtrariũ, ſimiliter & etas adoleſcentię abſque pueritia & ſenectute. Et dicunt quidam quia ſi currit ex dextro viri ad dextrũ eius maſculinat Sm aũt ex duobus ſiniſtris fęminat. Si vero currit ex ſiniſtro eius ad dexteram ipſius erit fœmina maſculina. Et ſi econtrario maſculus fœmineus. Conſtanti. in lib. de coitu. Calor ẽt adauget appetitum, & facit fętum maſculinũ. frigiditas aũt diminuit, & fœmineũ fętũ reddit. Si vero natura teſticulorum fuerit calida, multus erit appetitus luxurię, & plures gignuntur maſculi, & tempeſtiue pili oriuntur. Si vero frigida, effeminati erunt homines, & appetitus deeſt, & pili tarde oriuntur, & pauci circa pectinem & extra illa. Vnde & per mẽbra dextra generat maſculos, & ſiniſtra fęminas. Dicit enim Gal. non eſſe mirũ, quia calor dextri teſticuli & dextrę partis matricis cũ viciniores ſunt epati, & nutriũtur ſanguine puro & claro, & ideo a dextris oriuntur maſculi, & a ſiniſtri fœminę. Ait quoq; Hipocras Si puer ẽt tempore pubertatis viderit ſibi dextrũ teſticulum eſſe maiorem ac prominentiorem generabit maſculos Si uero ſiniſtrum, fęminas. Euenit etiam aliquotiens, vt virtus caloris ſeminis vincat. Quidam enim medicorum dixerunt. Si ſemen quod proceſſerit de dextera parte teſticuli, ceciderit in ſiniſtram partem matricum efficit maſculinum effęminatum. Et ſi illud quod proceſſerit ex ſiniſtra parte ceciderit ad dexteram, efficiet fęminam maſculinam. Præter hoc tamen Deus potens eſt concedere cui vult gignere maſculos, & cui vult gignere fœminas. Hali vbi ſupra. Vir quidem maſculos faciens eſt fortis corporis & ęqualis carnis in duricie ac mollicie, multique ſpermatis, magnorum teſticulorum, manifeſtarum venarũ, fortis deſiderii, quem non debilitat coitus. Et ex cuius dextro teſticulo ſperma eiicitur. Cumque adoleſcentis prius dexter teſticulus inflatur, tunc eſt ipſe maſculinans, cum vero ſiniſter, fœminans. Ille ſimiliter ad quem feſtinat pollutio, non a nocumẽto in ſpermate, faciens eſt maſculos. Ex mulieribus autem maſculinans eſt illa quæ eſt æqualis caloris & formę, non grauis corpore, neque mollis, nec eius menſtrua ſubtilia ſunt cruda nec pauca aquoſa & aduſta valde. Eius quoque digeſtio bona eſt, & venę apparentes ad exteriora procedentes, cuius ſenſus & motus ſecundum quod oportet exiſtunt. nec habent ventris ſolutionem aut conſtrictionem aſſiduam. Oculi eius decliues ſunt ad ſubcedinem abſque ſubalbedine. Habetque gaudentem naturam ac lętam animam.

De

De operatione ſolis ac cæterorum planetarum in humana generatione. *Cap. XXXVIII.*

ACtor. dicit autem Ariſt. ꝙ homo generat hominẽ & ſol. Sãctus quoque Dionyſius in lib. de diuinis nominibus dicit, ꝙ ad generationem omniũ corporũ ſenſibilium ſol committatur, & ad vitam ea mouet, ac nutrit & auget, ac perficit. Helinandus in cronicis ſuis libro ſexto. Nos quoque non negamus afflatos quoſdam ſydereos in ſublunaribus aliquantulum operari, vt ſolẽ per quartam circuli tempus variare, & lunam plenam aerẽ humefacere, & ardentẽ caniculã dies caniculares facere, & aliquid tale. Vnde eſt illud Hipocratis. Mutatio tẽporũ generat morbos. Sed aliud eſt aerem aliquando his afflatibus infici, aliud totam naturam hominis ab eis auſpicari. Concedimus ergo ꝙ cęlum & motus ſydereus. ſicut ait Mercurius in aſclepiade. illis quas importat varietatibus afficit elementa. non tñ euſque vt ipſa elementa abſque illis nihil faciant. Nã etiã ſine illis varietatibus & aqua humectat, & ignis calefacit, et aer mouetur, & terra ſtat. Nã antequam ſtellę crearentur ẽt hoc faciebant, aut facere poterant. Nihil eſt aũt quare ſol dicatur magis eſſe cauſa generationis quam aqua. Omnia ſiquidem ex calore & humore procreantur. Cũ ergo generandi poteſtas pęnes hęc duo ſit, cur uni ſoli tota tribuitur? Sicut aũt ſol non ſolus operatur ad generandum, ſed humor cum eo, ita nec ſolus ad corrumpendum. Denique nec minores nec pauciores morbi fiunt ex humiditate & repletione quam ex ſiccitate & inanitione. Nõ aũt eandẽ virtutem habent Sol & Luna in generandis vel cõcipiendis hominibus q̃ in herbis & arboribus vel gelu vel niuibus, pluuiis & nubibus & huiuſmodi. Illa namq; facilius radios ſolares recipiunt, & ideo facilius generantur & corrumpũtur. Et (vt ita dicam) omnis illorum vita & mors in manibus eorum eſt. Homo aũt dignior creatura & operoſior factura, quam vt a talibus actoribus credenda ſit procedere, & ad eorũ arbitrium vitã vel amittere vel retinere. Quod oportet concedere, ſi dixerimus ſolem omnis omnino generationis, & corruptionis naturalis cauſam eſſe. Actor. Dicit tamen Conſtan. in li. de cerebro, ꝙ habent ẽt ſeptem planetę aliquid in embrii compoſitione, ſicut de ſingulis ſuperius dictũ eſt in tractatu de ſtellarũ ratione, & ideo non oportet hoc repetere. Veruntamen omninǫ genethliaticorum ſiue mathematicorum errorem cauere debemus, ne videlicet ea quę in libero hominis arbitrio conſtituta sũt, neceſſitati fatalium cõſtellationum inaniter immo peruicaciter aſcribamus, ſicut ibidem plenius diximus.

De opinione Albumaſar ſuper conſtellationis circa fœtum operatione. *Cap. XXXIX.*

HElinandus vbi ſupra. Albumaſar quidem dicit, ꝙ quicquid naturaliter in elementis efficitur, aut ex elemẽtis cauſa. ſ. formali, aut ex motu ſuperiorum cauſa. ſ. efficienti perficitur. Quod ut fiat clarius, elemẽtorũ proprietates ac ſpecierũ diſtinguamus. Tres ergo elementorum proprietates hæ ſunt. Oppoſitio, conuerſio vel reciprocatio, augmenti & diminutionis receptio. Contrariis enim & oppoſitis omnino qualitatibus participant. Et quia calor & ſiccitas quæ in igne ſunt frigiditati & humiditati aquæ penitus aduerſantur, caliditas & humiditas aeris a terræ frigiditate & ſiccitate repelluntur. Item conuerſionis ibi fit reciprocatio, quia terra plurimũ extenuata conuertitur in aquã, & aqua ſubtiliata tranſit in aerẽ, aer in ignẽ. Ignis aũt denſatus reciproce mutatur in aerem, aer in aquam, aqua in terrã reuertitur. Fit ẽt ibidẽ augmentum & diminutio, quia fit quod eſt calidũ calidius, & aer humidior aere, & aqua frigidior aqua, & terra ſiccior terra. Similiter ẽt in diminutione per deſcenſum Species autem tres habent proprietates proprietatibus elementorũ contrarias. Non enim vt cõtrarię ſibiinuicem opponuntur, non conuertuntur inuicẽ, nõ augmentum & diminutionem recipiunt. Homo enim in ſubſtãtia & ratione ſua nulli rei contrarię ſit oppoſitus, nec cõuertitur ex humanitate in aliud, vt equus. ſ. fiat vel lapis, nec augmentũ recipit, nec diminutionem, quia Socrates nõ eſt magis homo q̃ Plato, nec magis homo fuit heri Socrates q̃ hodie. Quod ergo homo nunc ſanus eſt, nunc ęger, nunc calidus, nunc frigidus, & ita contraria recipit, ꝙ etiã de ſano fit infirmus, & de infirmo ſanus, & ꝙ in eo conuertitur ſiccitas in humiditatẽ, etiã in frigiditatem caliditas, ꝙ etiã horum augmentũ & diminutionem recipit, ex elementis contrahit. Quod aũt nulli alii contrarię opponitur in ſubſtantia, ꝙ non conuertitur in aliud, ꝙ humanitatis augmentũ vel detrimentum non recipit, a ſpecie contrahit. Quicquid autẽ aliud ab his ſpecierum & elementorum proprietatibus in elemẽtis conſiſtit. ex uirtute ſuperiorum & motu primi mouentis ad beneplacitum & prouidentiam deſcendit. Sunt aũt hæc pulchritudo corporis & fœditas, longitudo & breuitas. ſexus vterque maſculinus ac fœmininus, colores ac motus, timor & audacia, craſſitudo & macies, ſpiſſitudo & ſubtilitas. Et multa alia, quæ referre non ſinit prolixitatis faſtidium. Hæc eſt ſententia Albumaſar, ex qua noſter aſtrologus vult probare ſexum vtrunque a conſtellatione fieri, ſicut & cæteras proprietates quas adiungit. Sed auctoritates & rationes tam Auguſtini quam phiſicorum contradicunt.

De ipſius fœtus aſſimulatione. *C. XL.*

SAcra quoq; ſcriptura certẽ commemorat Iacob nouam inueniſſe ſtropham, quomodo oues in aſpectu virgarum decorticatarum fœtus maculoſos & varios ac ſparſi velleris conciperent, aperte oſtendit, ꝙ non ex motu planetarum ſint colores in fœtibus, & pulchritudines aut fœditates, ſed magis ex affectu cupientis et conſpicientis trahere in ſe colores & imagines rerum conſpectarum in feruore voluptatis extremę. Denique et hoc ipſum in equarum gregibus apud hiſpanos fieri teſtatur. Hieronymus ſuper eiuſdem Geneſis locũ. Quintilianus etiã quandã matronã accuſatã ꝙ ęthyopem peperiſſet, ex imagine conſpecta in cubiculo hoc accidiſſe argumentans defendit. In libris etiam Hipocratis ſcriptum reperitur quandam puniendam, quia pulcherrimum puerum perpetiſſet, vtrique parenti generi quoque toti eorum diſſimilem, niſi monuiſſet Hipocras quærere, ne forte talis pictura eſſet in cubiculo. Hinc apparet colores in fœtibus non a planetis fieri. Longitudo quoque et breuitas credibilius eſt ꝙ ex ſimilitudine parentum, vel ex nutrimento trahatur infantiũ, q̃ ex motu planetarum. Iſidorus vbi ſupra. Naſci aũt patribus ſimiles aiunt, ſi paternũ ſemẽ validius ſit, matribus ſi matris. Hac ratione ſimiles exprimi vultus. Qui aũt vtriuſque parẽtis figurã reddunt, æqualiter mixto paterno maternoque ſemine concipiũtur. Auorũ proauorumque ſimiles fieri, quia ſicut in terra multa ſemina occulta, ſic & in nobis ſemina celantur, figuras parentũ reddituræ. Ex paterno aũt ſemine puellas naſci, & ex materno pueros, quia omnis partus conſtat duplici ſemine, cuius pars maior cum inualuerit occupat ſimilitudinẽ ſexus. Ariſt. ubi ſupra. Præter prędictas itaque cauſas quidam filiorum aſſimilantur patri & matri ſecundũ totũ corpus, & quidã nõ, quidam ẽt patribus & nõ auis, & non forte econtrario. Forſitan ẽt erunt mares fœminis ſimiliter & fœminæ maribus. Quidam uero nulli parentũ aſſimilãtur, ſed naturã habent a genere ſuo extraneã. Sed qñ uincit motus primi generantis, & bene operatur in ſuperfluitate mẽſtrui, ita ꝙ compleatur forma embrionis ex motu maris, tunc erit natus mas patri ſimilis. Gloſa ibidẽ. Nota ꝙ aſſimilatio eſt natorũ qualitas, a uirtutibus generatiuis parentũ in eis relicta. Fit aũt aſſimilatio in ſpecie, in ſexu, in coloribus, in moribus, in naturali potentia. Prima cauſa aſſimilationis eſt uirtus agens, ſecunda calor, tertia fortitudo, ultima uirtus imaginationis. Ex qua. ſ. imaginatione fit aſſimilatio non ſolũ ex uirtute naturali, quia uirtus animalis p ſe patitur ab imaginationibus, ſed põt eſſe pp forte impreſſionẽ ſpirituũ. Prima ergo & maxima cauſa aſſimilationis eſt uirtus generãtis. Qui (uerbi gratia) cũ ſit animal, homo, filius Socratis, mas & hoc indiuiduum, in ipſo eſt potentia uirtus omnium horum. ſ. animalis, hominis maris, proaui, aui, patris, & propria. Et primo quidem intendit generare ſibi ſimile, ſi poteſt uirtus propria uincere. Sin autem alia uirtus quæ uincit aſſimilabit ſibi quod gignitur. Ex libro de natura rerum. Ex leproſis quidem plerunque naſcuntur leproſi, non tamen ex cęcis cæci, uel ex mutilatis mutilati, uel ex monoculis monoculi. Actor. Huius ratio ſuperius dicta eſt, ubi de natura ſpermatis actum eſt.

De cauſis geminorum ac monſtruoſorum fœtuum in conceptione. *Cap. XLI.*

AVicenna in 3. Canone. Cauſa uero conceptionis geminorũ eſt multitudo ſpermatis, eiuſq; diuiſio in duo uel plura, eiuſque caſus in duos uentres. Incolumitas autem geminorũ non eſt plurima, raroque ſunt inter geminos dies plurimi. Fiunt enim ſecundum plurimũ ex uno coitu, raroque contingit ut ex coitu ſup impregnationem fiat conceptio. Nam & ſi fiat, fit in mulieribus habentibus corpora tenera. Siquæ ſunt multorum pilorum, multique ſanguinis pp fortitudinem caliditatis earum. De ſignis aũt geminorũ aut plurium eſt, vt conſideretur vmbilicus nati primi continuus cum fœtu. Si non fuerit in ipſo ruga neque nodus, non erit poſt natum primũ filius. Et ſi fuerint in ipſo rugę, tunc erit pręgnatio ſecundũ numerũ rugarũ. Ariſt. vbi ſupra. Cum autem mulier impregnatur gemellis, & fuerit alter maſculus, alter fœmina, non erit eorũ diſtinctio ęqualis, ſed prius fiet diſtinctio maris. Ob hoc ẽt minus ſaluabantur. i. citius aborſum patientur. Non aũt ſic accidit in animalibus cæteris. Et homo quidem eſt ex generantibus vnum filium naturaliter, ſed pp calorem & humiditatem corporis ſui quandoq; multos generare poteſt. Ex vno ſiquidem coitu multum ſpermatizat, & cũ ſperma diuiditur multi ex eo filii generantur. Præterea cauſa generationis multorũ eadẽ eſt quæ & membrorũ ſuperfluorũ. Quando enim eſt materia multa in mẽbro, fit membrũ illud maius altero. Et forte diuidetur illa ſuperfluitas, fietq; duorũ membrorũ creatio. Similiter accidit & filiorũ creationi. Si enim eſt materia multa, poterit ex illa eſſe pluſ q̃ vnius filii forma. Habere quoque membrorũ ſimul maris & fœminæ, ſimiliter erit ex materia multa ad illam partẽ corporis de-

eliuan-

clinante,cuius.ſ.materiæ pars vincitur,pars vero nõ. Præterea ex coitu ſupra coitũ,filij monſtruoſi vel gemini generantur.ſicut videlicet in ouis ſuperius dictum eſt.Cauſa itaque monſtruoſitatis eſt in materia vel etiam in modo impiægnationis.

De ſignis mulieris pragnantis. *Cap. XLII.*

SOlinus. Porro ſi naturalis materia in matrice cohæſerit, decimus a conceptu dies dolore grauidas admonebit. Iam inde inquietudo cap tis incipit. & caligine viſus hebetatur, cibiq; faſtidium ſequitur.Si corpuſculũ in mare figuratur, melioꝛ eſt grauidis color,& pronior vteri parcitudo. Deniq; mouetur a die quadrageſima. Alter vero ſexus nonageſima die primũ palpirat. Vultumq; geſtautis inficir pallore.crura ẽt ꝑpedi languida tarditate. In vtroq; ſexu cum capilli germinanr,incommodũ maius eſt.fitque pro plenilunio anxior ægritudo,quod ẽt tempus editis ſemp nocet.Auicenna vbi ſupra. Prægnans maſculum habens melioris eſt coloris,& pluris leuitatis, & agilitatis, faciei quoq; mundioris,& appetitus ſanioris,& quietorũ accidentiũ.Sentit quoque grauedinẽ lateris dextri,quia plurimũ generatur maſculus ex ſpermate ad dextrũ duorũ laterũ matricis expulſo. Quod accidit aut ꝑꝑ deſiderium illius lateris ad recipiendũ,aut qm̃ expulſio fit ex teſticulo dextro. Præterea qñ mouetur fetus, mouetur ex latere dextro primũ.Lac quoq; currit imprimis ad dextrã papillam, & prouocatur imprimis.Eſtq; lac eius craſſum, viſcoſum, non tenue,& aquoſum. ita ꝙ lac maſculi diſtillatur ſuper ſpeculũ,& cõſideratur ad ipſum in ſole,& remanet quaſi ipſum ſit fruſtum argenti viui,aut granũ margaritæ,non currens, nec prolongatur. Item huiuſmodi prægnans cũ a ſtatione mouetur, prius dextrum pedẽ mouet.& cum erigitur,ſuper manũ dextrã ſuſtentatur. Oculus quoq; dexter ipſius leuioris eſt motus atq; velocioris. Maſculus poſt tres menſes mouetur.fœmina poſt quatuor. Signa vero prægnantis cũ filia ſunt multitudo vlcerum pedũ, & propter inconxis & apoſtematum eorũ.Quandoq; tñ huiuſmodi ꝑgnans eſt cũ maſculo,ſed non eſt maſculus niſi debilis, & mollificatarum venarum.Conſtan. in pantegni.Porro ſi vis certificari fetũ maſculinum eſſe, vide quia color mulieris pulchrior eſt, motus leuior,venter rotundus,color corporis rubicundus. Si vero color fœdus,motuſque tardus,& venter longus,in facie quoq; lentigo fuerit,& aliqñ ẽt in cruribus puſtulę vulneraq;, ſexus fœmineus erit. Ariſt. vbi ſupra. In pluribus quidem mulieribus poſt impregnationẽ diſpoſitio peioratur, in cæteris aũt fœminis nequaquã. Mulieres poſt impregnationẽ grauantur,& multa patiuntur. minus tñ ſi fetus eſt maſculus,& citius recedit grauitas. Hali vbi ſupra. Signa vero ꝙ mulier pregnans habeat in vtero maſculũ,ſunt hæc, Color pulcher, & motus eius leuis,mamma eius dextra maior q̃ ſiniſtra,indeque caput eiuſdem mammillæ.pulſus ẽt in dextra mano vehemens eſt ac fortis,celer & plenus. Si vero fœminã habet in vtero,ſigna contraria inuenies. Hipocras vbi ſupra. Hæc quoque ſigna procedere ſolent,ꝙ ſi maſculus in vtero fuerit, mamma dextra robuſtior erit,ſi vero fœmina,ſiniſtra.Idẽ in libro aphoriſmorum.Mulierem ſi ſcire vis an cõceperit, mellicratũ dabis ei bibere.Et ſiquidem circa ventrem tortiones habuerit, concepit, ſi vero non,minimè. Iterum contegens eam veſtimentis, ſuffumiga deorſum aromatibus. Et ſi quidem odor per corpus ad os & nares tranſit, cognoſce ꝙ illa non generat. Porro ſi maſculum concepit, bene colorata eſt, ſi vero fœminã diſcolorata. Mulieri prægnanti lac ex mammillis fluens multum debilem ſignat fetum. Vbera vero dura ſanum.

De embrioni formatione. *Cap. XLIII.*

EX Epiſtola Hipocratis de anathomia. Formatur aũt infans in vtero matris in 40.diebus,& innouem menſibus naſcitur. Aliqui tñ in 30.diebus.& hi in ſeptem menſibus naſcuntur.Formatur aũt ſic Primo menſe iactus ſeminis in vmbilico cõgregatur, & eſt ſanguis.In ſecundo menſe expreſſio corporis animam tribuit.In tertio capilli & vngulæ naſcuntur,& infans motum facit. Ideoque in quarto mulieribus nauſeæ fiunt.In ſexto neruorum facit conſummationem.In ſeptimo medullam confirmat. Et in octauo cum pelliculis oſſa.In nono vero maturum mouet; infantem. Aug. in lib.80.quæſt.3.Dicitur hominis conceptio ſic procedere,vt primis ſex diebus quaſi lactis habeat ſimilitudinem. ſequentibus aũt nouem conuertatur in ſanguinẽ. Deinde.12.ſolidetur.reliquis octo vſque ad perfecta membrorum lineamenta formetur.Hinc vero reliquo tẽpore vſque ad tempus partus augetur magnitudine.Hali vbi ſupra.Cum itaque ſanguis ac ſperma fuerint commixta,inflationes & bullæ fiunt in eis ex ſanguinis calore,ſicut in craſſis ac viſcoſis,ſi igni decoquantur,fieri videmus in eorũ ebulitione. In huiuſmodi vero bullis ſpiritus ſpermati permixtus adunatur, & profundo ſpermatis immergitur. Hæ quoq; bullæ adinuicem adunantur, & fit ex earum ebulitione concauitas magna in ſpermate,in qua ſpermatis quantitas adunatur. Et fit in ſuperficie ſpermatis durities,nec ab inuicem ſpiritus diſſolui poteſt.Decurrit autem ſpiritus & ſanguis per illa iam creata in ſecundina ad ſperma eiuſque concauum replent. Virtus aũt informans ex his duobus,ſpermate.ſ.& ſanguine mẽbra fœtus informat. Ex ſpermate quidem membra alba,quæ ſunt cerebrum,oſſa, cartilagines,operimenta,ligamenta,venæ & arteriæ. Ex ſanguine vero mẽſtruo epar & omnia membra carnea, excepto corde, quod fit ex arteriarũ ſanguine. Auicenna vbi ſupra.In vnoquoq; duorum ſeminum maſculi.ſ.ac fœminæ eſt virtus formandi ſimul & informandi Sed maſculinũ fortius eſt in virtute,a qua eſt inceptio formationis. Femininũ vero plurimum in virtute, a qua eſt principium informationis Et in maſculino quidem intendit formatiua virtus informando ad ſimilitudinem eius a quo ſeparatũ eſt,niſi ſit aliquid quod prohibeat vel impediat eam. In fœminino vero virtus informatiua ſeparatim intendit in recipiendo formam illam.In mulieribus quidem tardiores ſunt embriones quã in maſculis. Eſt aũt ſpaciũ ſpumę ſex dierum,aut ſeptem, in quibꝰ informatiua format embrionẽ non petendo aliquid ex matrice. Poſt hoc appetit,& eſt inceptio linearũ atque punctorum tribus aliis diebus,fiuntque nouem.Deinde vero poſt ſex alios dies penetrat in toto ſanguinitas,& fit illud unde creatur.Sicque fiũt.15. a cõceptione.Poſt hoc.12.diebus fit humiditas caro.iamq; diſcernuntur fruſta carnis in tribus mẽbris manifeſte, & alia ſeparantur a contactu aliorũ,& extenditur humiditas nuchę.Deinde vero poſt 9.dies ſeparatur caput ab humeris, & extremitates a lateribus & ventre,ita vt diſcernatur ſenſus in quibuſdã eorũ,& occultetur in quibuſdã.Poſt quatuor aũt dies ſentitur,cõpletis ſcilicet diebus quadraginta a conceptione. Aliquãdo autem poſtponitur vſque ad.45.dies, minus autem in hoc eſt vſque ad triginta quinque dies,nec fœmina ante quadraginta.

Qualiter primo formantur in eo membra principalia. Ca. XLIIII.

CVm itaque matrix ſuper ſperma colligitur,tunc diſpoſitionũ prima quę aduenit illic eſt ſpumoſitas ſpermatis, quia virtꝰ informatiua mouet illud quod eſt in ſpermate de ſpiritu animali & naturali & vitali ad mineram vniuſcuiuſque eorũ,in qua figitur & creatur ex eo illud membrum,propter hoc reperitur exufflatio tota impelli ad medium humiditatis,vt præparetur locus cordis. Deinde uero fiunt ab eius latere dextro & a latere ſupremo duæ veſicę quaſi ramificatę ab eo tangentes ipſum vſque ad orã. Deinde vero ſeparantur ab eo ac diſcernuntur. Et primo quidem fit illud ex quo creatur cor.dextra vero illud ex quo epar. Porro alia ſanguine impletur ad albedinem declini, & penetrat ad exteriorem partem humiditatis ſparſæ poſt duas veſicas, & ventoſitas mundans eam, vt recipiat propter eam reſtaurationẽ ex matrice & ex ſpiritu & ſanguine, creaturque vmbilicus. Et quod primo creatur tunc eſt panniculus. Veruntamen veſicæ cordis & epatis ac cerebri præcedunt creationem vmbilici,quamuis horum triũ complementum illius ſubſtantię complemento poſtponatur. Et reuera primũ membrũ quod creatur eſt cor, quamuis hoc feratur Hipocras dixiſſe de cerebro, & oculis,ſicut teſtificatur diſpoſitio pullorũ in ouis. In ſequentibus capitulis dicit eſſe rectius, vt ſit primum quod creatur epar,quoniam operatio prima corporis eſt nutrimentum. Sed eius ſermo probatur eſſe corruptus, quia non nutritur membrum animalis,in quo non eſt ſuſtentatio vitæ cũ calore naturali. Si ergo ſecundum ꝙ ipſe eſtimat illud in primis creari oportet,cuius operatio præcedere debet, neceſſe eſt, vt crearetur mẽbrũ a quo procedit calor naturalis,& ſpiritus vitalis ante creationẽ nutriens ipſum. Ex libro de naturis rerum. Die quidem 21.conceptus illæ guttæ ſanguineæ quę prius in ſuperficie folliculi apparebant, miſcentur ſemini.7. vero die poſt.21. ipſum ſemen quaſi media ſpecie inter carnem & ſanguinẽ coagulatur. Inde aũt incipit formatiua virtus & embrio formatur. Cuius partes illę quæ frigidæ & ſiccæ ſunt in oſſeam ſubſtantiam,quę vero frigidę & humidæ ſunt in flegmaticam,vt eſt pulmo,q̃ calidę & ſiccæ in colericam,vt eſt cor,quæ aũt calidæ & humidæ, in ſanguineam,vt eſt epar, modo mirabili diuiduntur. Hali vbi ſupra. Primum ergo omnium virtus informans ab illis incipit membris,q̃ pluribus mẽbris corporis origo ſunt & radix,cerebro.ſ. & corde & epate. Fitque cerebrũ ex ſubſtantia ſpermatis, cor ex arteriarũ ſanguine, epar autem ex illo ſanguine qui per venas ad corpus fetus venientes per ſecundinam immittitur. Et ſunt hæc tria membra in principio ad inuicem proxima. Deinceps autem in vltimis ſeparantur. Venaque magna q̃ fit ex non pulſantibus venis epati continuatur,& ad ipſum defert ſanguinem menſtruoſum Similiter & vena pulſans q̃ fit ex pulſantibus venis in ſecundina cordi coniungitur,cui & ſpiritum vitalem ſubtileq; ſanguinẽ miniſtrat.

Qualiter formantur & cætera. *Cap. XLV.*

IDem. Poſt hęc ex his radicibus tria germina ſeparantur. A cerebro quidem neruorum paria & nucha. A corde vero arteria magna,& epate vena concaua. Arteria magna eſt illa quę ex ipſo corde fœtus procedit,& ad eius vmbilicum attingit. Cum iſtarũ quoque radicum ac germinum generatione creantur illa oſſa circundantia,quæ quaſi operimenta ſint illis & caſtrum. Fiunt enim ex

ſpermate oſſa cranei quæ cerebrum circundant. Et ſpondiles qui nucham. Coſteque pectoris cor circũdantes. Et coſtæ poſteriores hepar concludẽtes. Deinceps alia creantur mẽbra, niſi ꝙ illa ſunt amplius manifeſta, quæ radicibus his aſſiſtunt propinquiora. vt inſtrumenta ſenſus cerebro, pulmo vero cordi, ſtomachus ſpleni, fel etiam & renes hepati. Dehinc manifeſtantur ea quę hæc membra ſequuntur, quæ ſunt ex concauo pectoris. Vltimo vero manus & pedes, & omnia reliqua membra, iamque completus fętus tunc incipit moueri. Ex libro de natura rerum. Ipſa eſt autem virtus concauatiua, quæ manus digitoſque diſtinguit, quę nares aureſque per foramina deducit, & ad inſtar fiſtularum ſtrabiliſſi venas cauat, quibus ſanguis per membra ſingulaſque partes corporis deferatur. Caro quidẽ & adeps ad replenda loca vacua mẽbrorũ ea ſolo ſanguine generantur. Sed caro generatur ex ſanguine ſpiſſo, quem caliditas ſiccitaſque coagulant. Adeps aũt ex eius aquoſitate & vnctuoſitate, quam frigiditas coagulat, ideoq. caliditas eam diſſoluit. Ex ſanguine quidem generata caro poſt perditionem ſuam renaſcitur. Illud quoque quod ex ſanguine generatũ eſt, in quo virtus adhuc exiſtit ſperma. ſi tollatur, iterum naſci poteſt, ſicut dentes in ętate tenera pueritiæ. Vt aũt dicit Aristot. in embrione ſunt oculi valde magni ſ. propter humiditatẽ nimiam. Ideo non complentur niſi tarde, donec. ſ. deſiccetur humiditas in embrione. Eadem quoque ratio eſt in capite, quod etiam valde magnum eſt ibi reſpectu corporis ſui. Vnde locus ſincipitis. i. anterioris partis capitis ſuper frontem valde humidus eſt, per longum tempus ẽt poſt pueri natiuitatẽ, nec conſolidatur aut dureſcit, donec puer inualuerit. & donec indureſcat locus illa non poteſt puer loqui, quod totũ fit propter humiditatẽ cerebri.

Quod hęc omnia fiunt ab artifice natura *Cap. XLVI.*

HElinandus vbi ſupra. Aſſerit etiam Hypocras in libro de natura pueri, genitale ſemen intra formandi hominis monetã locatum ab artifice natura ſic diſponi, vt die ſeptimo folliculum gemino circũdetur humore, qualis in ouo ab exteriore teſta clauditur. & intra ſe claudit liquorẽ. Et hoc probat per exemplum cuiuſdam fęminę, quę timens ne grauida fieret, poſtquam conceperat rogauit Hipocratẽ, vt eam adiuuaret. Qui imperauit eã ſaltibus concitari: Quæ die ſeptimo a conceptu poſt ſaltũ ſeptimum talem qualem diximus folliculum eiecit. Quem Hypocras iudicauit ſuffeciſſe conceptui, qui tradidit ſemen poſt iactũ ſui intra ſeptem horas non effuſum vel elapſum hærere conceptui. Ecce Hipocras a natura ſola, non a planeta dicit conceptum in vtero formari, & hoc virtute ſeptenarii mediante. Cui conſentiunt Straton peripateticus, & Diocles cariſtius, qui hoc modo per ſeptenos dies concepti corporis fabricam diſpenſant, vt hebdomada ſecunda credant guttas ſanguinis in ſuperficie prędicti folliculi apparere. i. die quattadecima. Tertia vero. i. die. 21. demergi eas retrorſum ad ipſum conceptionis humorem. Quarta. i. die. 28. humorem ipſum coagulari, ut quiddam velut inter carnem & ſanguinẽ liquida adhuc ſoliditate conueniat. Solinus Conuenit autẽ inter omnes corda primum ex vniuerſa formari carne, eaque in diem quintum & 60. creſcere, deinde minui. At ex oſſibus ſpinas. Ea propter capitale eſt, ſi pars alterutra noceatur. Actor. Sciendũ vero ꝙ natura duplex eſſe dicitur. ſ. naturans & naturata, & vtraque in formatione infantis operatur. Verum natura naturans ipſa creat & mouet naturam, quę eſt vis inſita rebus, ex ſimilibus ſimilia procreans. Vnde bona illa mulier ſanctorum Machabęorũ hortans eos ad martyrium dicens. Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis, neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, & ſingulorum membra non ego compegi. Sed mundi qui formauit hominis natiuitatem, quiq; omniũ inuenit originẽ, & ſpiritũ vobis iterum cum miſericordia reddet & vitam. Beatus quoque Iob dicit, Manus tuæ domine fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu. Et paulo poſt, Nonne ſicut lac mulſiſti me?

Qualiter per quatuor tempora fit eius complementum.
Cap. XLVII.

TAli vbi ſupra Huiuſmodi ergo eſt fętus, qualẽ ſupra deſcripſimus, a principio quo ſperma cadit in matricem vſque ad horam complementi eiuſdem. Eſt autem eius informatio per quatuor tempora. Primum vocat Hipocras ſpermaticum, in quo forma ſpermatis adhuc ei dominatur. Secundum eſt in quo ſperma ſanguine repletũ apparet, nec cerebrum aut cor aut hepar adhuc dũcc initur. Nec enim informata ſunt, ſed tñ nodata. & eſt ei quantitas ac menſura. Hoc tempore vocat eum Hipocras fętum. Tertium eſt in quo forma cerebri & cordis & hepatis iã manifeſtiua apparent. Cętera vero membra videntur tanquam quæ formari incipiant. Hoc tempore vocatur viuum. Quartum eſt in quo diſcernũtur omnia membra, ẽt manus & pedes. Hoc tempore vocat eum Hipocras infantem, quia tunc mouetur, & pedibus calcitrat Omnibus tñ his temporibus vocatur viuum, niſi ꝙ eius vita tribus primis temporibus eſt quaſi plantarum. Habẽt autem cum plantis ſimilitudinem triplicem. Prima eſt, quia ſicut plantę radices ſunt, ſic & fętui continuatio eſt cum matrice veniſque & arteriis quæ in ſecũdina ſunt. Secunda quia ſicut plantis inſunt rami, ſic & fętui germina, quæ a tribus oriuntur ramuſculis, cerebro. ſ. corde & hepate. Tertia vero, quia ſicut a plantis germinãtur duo germina. Primũ quod ad ſuperiora tendit, ex quo rami fiunt arboris. Secundum ad inferiora a quo radices producuntur; ſic & in fętu venæ & arteriæ, quarũ aliæ feruntur ad ſuperiora, alia vero ad inferiora. Spacium aũt temporis informationis eius & cõplemẽtũ huius eſt. Fętus qui in ſeptimo menſe naſcitur, ſi maſculus eſt, eius informatio perficitur. 35. diebus, & motus in 70. complemẽtũ in 209. Qui vero naſcitur in nono menſe, ſi maſculus ſit, eius informatio perficitur in 9. diebus. motus in 80. complementum in 309 Quod ſi fœmina eſt, eius informatio fit in. 45. diebus, motus in. 90 complementum in 270. Porro in decimo menſe naſcentis maſculi fit informatio in 45. diebus. motus in. 90 complementum in 300. & 70. fœminæ vero informatio in. 50 motus in. 100 complementũ in 300 Maſculi nãq; forma completur antequam fęminæ, quia ſperma ex quo generatur maſculus, fortius eſt & calidius. Et ſciendum quia quocunque tempore forma repleatur, in duplo tẽporis fit motus, perficitur aũt triplicitate tẽporis motus.

Breuis epilogus præcedentium. *Cap XLVIII.*

GVil. de conchis. Ergo breuiter multa poſſumus comprehendere: ſemine quidem in vna ſupradictarum partiũ. ſ. matricis collocato, incipit virtus digeſtiua in eo operari ac per ebullitionem inſpiſſare, ſed prius ea quadam materia ſicca folliculum intra ſe continentem conceptũ creat, ne aliquę ſuperfluitates intet ſe commiſcentes illũ corrumpant. Hic folliculus tunc primo creſcit & oritur. Septima die, vt ait ſtraton peripateticus, incipiũt guttæ ſanguinis in ſuperficie folliculi apparere. Tertia ſeptimana ad ipſum cõceptionis humorẽ ſe demergunt. Quarta in quadam liquida ſoliditate velut inter carnem & ſanguinem coagulatur. Quota vero ſi puer in ſeptimo menſe naſci debet, ſed ſi in 9. ſexta ſeptimana incipit operari vis formatiua conferendo humanã naturam illi materiei. Hanc ſequitur virtus aſſimilatiua, ꝙ quod eſt frigidum & ſiccum in frigida & ſicca transformat, vt ſunt oſſa. Quod frigidum & humidum in flegmatica, vt eſt pulmo. Qđ calidum & ſiccum in colerica, vt eſt cor. Quod eſt calidum & humidum in ſanguinea, vt eſt hepar. Deinde ſequitur virtus cõcauatiua, quæ manus concauat, nares format, & ſimilia. Formatis vero membris aſſimilatis & concauatis, incipit aer ſubtilis per arterias diſcurrere, motumque & vitam conferre. Hic motus 70. die a conceptu incipit, ſi puer. 7. menſe deberet naſci. Si non, in. 90. die Sed quoniam quæ tẽporaliter viuunt, cibo aliquo indigent, Sequitur virtus paſcitiua, quæ vſque ad mortem extenditur Si autẽ quæris, quomodo in vtero paſcitur? audi; quidam nerui ſunt in vmbilico illius, quibus matri adhęret quemadmodum poma cauda ſua arbori. Per hos neruos ſanguis ab hepate matris deſcẽdit, quo partus nutritur & creſcit. Et quia digeſtum recipit, non indiget digeſtione ſuperfluitatis.

De animæ infuſione in embrione. *Cap. XLIX.*

EX libro de natura rerum. Formatis ergo mẽbris, vt dictũ eſt, infunditur anima diuino munere, & tunc incipit fumus humidus per arterias ac venas diſcurrere, motumq; & vitam conferre. Hic motus 70. die a conceptione incipit. Poſt hæc ſequitur virtus paſcitiua in puero animato, quæ vſque ad mortem extenditur in omni animante. Tandem vero ſequitur virtus naſcitiua, cuius termini ſunt menſis ſeptimus, & nonus. Quòd autẽ anima ſolo munere Dei detur, & non ſicut hæretici dicunt anima ab anima, & corpus a corpore generetur, euidenter etiam Ariſtoteles in libro de animalibus dicere videtur, vbi ait. Intellectus rationis. i. anima rationalis intrat corpus embrionis extrinſecus, & ipſe ſolus eſt diuinus. quõ eius operatio non habet cõicationem aliquo modo cũ operatione corporali. Beatus etiam Auguſtinus dicit, ꝙ anima a Deo infundendo creatur, & creando infunditur. Gennadius in lib. eccleſiaſticorum dogmatum. Animas hominũ non eſſe credimus ab initio inter cęteras intellectuales creaturas, nec ſimul creatas, vt Origenes fingit, nec per coitum ſeminari cũ corporibus, vt Cirillus, ſed corpus tantum in vulua coagulari & compingi atq; formari, corpore vero iam formato animam creari & infundi, vt homo viuat in vtero Non ergo duas animas eſſe dicimus in homine, ſicut Iacobus. & alij ſyri oram, qui dicunt vnam animalem qua corpus animetur & immixta ſit ſanguini, aliam vero ſpiritualẽ, quæ rationẽ miniſtret, ſed vnã eãdemq; dicimus eſſe, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua ratione diſponat. Solum autem hominem credimus animam habere ſubſtantiuam, quæ & exuta corpore viuat, & ſenſus ſuos, & ingenia viuaciter teneat. Non enim cum carne moritur, quoniam, vt dictum eſt, non cum carne ſeminatur. Animalium autem animæ ſubſtantiuæ non ſũt, ſed cum ipſa carne carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis interitu finiuntur. Ideoque nec ratione reguntur, ſicut Plato, & Alexãdes putant, ſed ad omnia naturę incitamẽta ducitur. Auguſtinus

ad

ad Hiero. Si autem quæratur quare facit Deus animas eis, quos nouit cito morituros. Poſſumus iúdere, parentum hinc peccata vel conuinci vel flagellari. Tu quoq; aduerſus Ruffinum poſuiſti. quoſdam huic ſententiæ calumniari ꝙ Deũ dare animas adulterinis conceptibus videatur indignũ. Quibus ipſe reſpondiſti nõ eſſe vitium ſementis in tritico qđ furto dicitur eſſe ſublatum, ſed in eo qui frumentũ furatus eſt, nec ideirco terrã non debuiſſe gremio ſuo ſemina confouere, quia ſator manu immunda proiecit. Bernardus ſilueſter in microcoſmo. Itaq; velle Dei formauit hominem, cui corpus ab imis, a ſuperis animus ſuperinfluat eius Velle Dei. natura modum, moderatio nexum, Nexus amicitiã parat facer. Ne pigeat mentem cęcas habitare tenebras. hoſpitiumq; pati graue corporis. Nec propria de carne queat feciſſe querelã, Spiritus imperijs ſubiectior Mirari libet in cęlo ſtabilita profunda. Mentis & argutæ primipotentis opus. Mentem de cęlo, corpus trahit ex elementis. Vt terras habitet corpore, mente polũ. Mens corpus diuerſa licet iunguntur in vnum Vt ſacra complacitum nexio reddet opus. Diuus erit, terrenus erit, curabit vtrũq;, conſilijs mundum, religione Deũ. Naturis poterit ſic reſpõdere duabus Et ſic principijs cõgruus eſſe ſuis. Cũ ſuperis cõmune bonum rationis habebit. Diſtrahet a ſuperis linea parua hominẽm.

De Situ & poſitione infantis in vtero. Cap. L.

HIpocras in Epiſtola de anathomia. Maſculus quidem, vt dictum eſt in dextera matricis parte continetur, fœmina in ſiniſtra. Nam & hęc ſigna precedere ſolent, ꝙ ſi maſculus in vtero fuerit, mamma dextra robuſtior erit, ſi fęmina, ſiniſtra. Infantis aũt dum in vtero eſt, oculi genibus ſuperpoſiti ſunt, vnde & genua tumentia ſunt, oculi aũt concaui. Ideoq; cognita rerum natura nomina hæc impoſuit, genæ & genua. Et cum homo acri dolore percuſſus genua curuauerit, oculi continue lachrymantur. Nõ enim vult eos natura oblitiſci ſocietate gemina. Hali vbi ſupra. Sciendum eſt itaq;, ꝙ generatio maſculini fętus eſt in latere matricis dextro, eiuſque motus in hac parte apparet. Econtra vero generatio & motus fęminæ in ſiniſtra. Maſculini namque complexionem oportet, vt dictum eſt ſuperius, eſſe calidam. latus aũt matricis dextrũ calidius eſt ſiniſtro, quia vicinius eſt hepati. Teſticulus quoq; dexter a quo ſperma defluit in matricem, eadem de cauſa calidior eſt, ob hoc & eius ſperma calidius atque ſiccius. Econtra vero fęmineas oportet eſſe frigidioris complexionis, & latera matricum ſiniſtra frigidiora ſunt ſplenis vicinitate, earumq; teſticulus ſiniſter & ſperma ſimiliter.

De ipſius fœtus alimento. Cap. LI.

EX lib. de natu. re. Non aũt per os, vt quidam mentiuntur, ſed per vmbilicum attrahit puer de matris viſceribus alimentum. Quędam enim vena de matrice mulieris extenditur vſque ad vmbilicum pueri, per quam ille ſanguinem a matris hepate deſcẽdentem attrahit, eiuſque virtute quaſi alimento naturæ nutritus in tobus debitum creſcit. Et quoniam hepate medio ſanguinem digeſtum recipit, ſuperfluitatũ egeſtione non indiget. Viuit ergo puer vt dicunt omnes philoſ. ſanguine menſtruato, ſed optime puriſſimeq; digeſto, mediante. ſ. dulciori atq; iucundiori parte corporis. i. hepate Si. n. nullo medio, vel nõ cum optimo, ſuper domum ẽ te tranſiret ſanguis menſtruatus ad puerum potius eum ſua malignitate occideret quã nutriret. Quod patet in aliquibus hominibus ſic natis, ut habeant maculas in facie, vel alia parte corporis Hoc. n. ex ſanguine menſtruato fit, qui quandoq; nimis abundãs ſuper puerũ in vtero matris cadit Et niſi ſecundinæ folliculus inter ſanguinem cadentẽ & puerũ medius eſſet, ipſum in nudo contactum penetrando occideret. Reſtat tñ ex hoc in puero macula, quę nunquam deleri poterit, ẽt cute excoriata. Conſtan. vbi ſupra Sanguis ergo menſtruus in prægnante diuiditur in tres partes, vt dictum eſt ſuperius. Vnam. ſ. quæ conuertitur in nutrimẽtum, aliam quæ ad mammillas eleuatur. tertiam quoque quę eſt ſuperfluitas ſtans, donec hora veniat ut expellatur fętus. Razi in almãſore ſecunda parte. Infans ergo ſecundum Galie. ex ſpermate generatur, & ex ſanguine menſtruo creſcit & augetur. Cuius forma ſi maſculus fuerit priuſquam fęminæ completur. Et ipſi quidem fetui quædam venę continuantur q̃ ad matricem venientes ipſũ tamdiu nutriunt, donec compleatur Hali vbi ſupra ſermone ſexto. Accidit aũt pleruniq; ipſis prægnantibus inordinatus appetitus, videlicet vt appetant terram ac gipſum, carbonesque nigros ex humore malo frigido in ſtomacho edere, dum fetus eſt paru(us), nec adhuc præualet paſci multo menſtruorum ſanguine, ſed paſcitur pauco vel meliori. hinc enim ſuperest ſanguis malus, & in ore ſtomachi congregatur, indeque fit malus appetitus. Quarto vero menſe ceſſat, quia fętus iam confortatus eſt ad copiam ſanguinis attrahendam. iamque defecerunt ſuperfluitates, quædam ſ. vomitu, quę contra pręgnantes accidit, quędẽ aũt imminutione ciborũ, quę ſequitur appetitus defectũ. Accidit aũt huiuſmodi appetitus & aliis q̃ prægnantibus cum in ore ſtomachi eorũ ſuperfluitates humorum pungitiuorum vel acerborum coadunantur.

De termino partus & eiuſdem effuſione. Cap. LII.

GVilhelmus de coneh. His ergo omnibus peractis, ſequitur natiuitatis tempus, cuius duo ſunt termini. ſ. ſeptimus mẽſis & nonus. Vt enim dicunt phiſici, ante ſeptimum menſem non eſt motus vitæ ſufficiens. Vnde ſi in aliquo caſu puer nacat, abortiuus eſt, non ortus. In ſeptimo vero ſi materia formationi ſit habilior & præualet vis formatiua, eſt in puero motus vitę ſufficiens. Vnde puer ſe mouens, ſi debiles neruos quibus matrici coniungitur reperiat, frangit illos, & naſcitur vitæ idoneus. Si non eſt, longo labore debilitatus, vnde ſi tunc exeat viuere non poteſt. Quieſcit ergo interim, donec toto illo menſe & nono refectus, reſumptis viribus incipit ſe mouere, frangenſque neruos, vitæ idoneus naſcitur. Razi vbi ſupra. Poſtquam enim cõpletus fuerit infans, & nutrimento menſtrui quod ei dirigitur ſufficienter paſci vlterius nõ poteſt. Quamobrem durius fortiusque mouetur, ac retinacula quibus alligatus erat matrici abrumpuntur, ſicque partus conſequitur. Ariſtoteles in lib. de animalibus. Mulier ergo prægnans eſt nouem menſibus vel ſeptem vel octo. Natus enim infra menſes ſeptem non viuit omnino. Natus autem in octauo plerumque viuit, ſed vt plurimum moritur. Mulieri propriè fortis dolor accidit in tempore partus quàm cæteris animalibus. Si tñ anhelitũ ſuum eodem tẽpore retinere potuerit, facilior partus erit. Nunq̃ vero mulier viſa fuit, quæ poſt annos. 50. peperit. Hali in libro regalis diſpoſitionis, ſermone. 3. Si aũt quęramr, Cur infans qui octauo menſe naſcitur non viuit. Dicit Hypocras in libro de fetibus, qm̃ in menſe ſeptimo fit ei conuerſio & motus a loco ſuo, & exitum quærit. Itaque ſi uirtus ei valida fuerit, a matrice exit. Si vero debilis, nec egredi poteſt, fit ei turbatio ac debilitas & languor & læſio, a qua dum ſanatur remanet uſque ad menſem nonũ vel decimum. Ac ſi octauo menſe naſcitur, dum eſt in illa turbationis ac languoris habitudine, non uiuit, eo ꝙ non ſit ei virtus qua paſci poſſit atq; nutriri. huius rei ſignum eſt turbatio & morbus & habitudo mala pręgnantium in octauo menſe, cum earũ habitudo ſequatur habitudinem fœtuum. Fęmina ſi maſculum peperit mundatur a ſanguine partus in. 25. diebus. Si vero fœminã. in. 35. Et ſiquidem ſperma viri maius ac fortius fuerit, qui generatur patri ſimilis erit. Si vero mulieris ſemen amplius ſit & fortius, naſcẽtis forma matrem ſequitur. Auicenna vbi ſupra. Figura quidem naturalis partus eſt, vt egrediatur ſuper caput ſuum ſecundum rectitudinem oris matricis abſque inclinatione, manibus eius ſuper coxas extenſis, qui vero præter illam eſt, non eſt naturalis. Et formæ quidem exitus mali quandoque interficiunt fœtum & matrẽ, quandoque autem vnum ex illis.

De multiplici cauſa difficultatis pariendi. Cap. LIII.

DIfficultas vero partus fit aut cauſa prægnãtis, aut cauſa fętus aut matricis, aut ſecundinæ, aut cauſa viciuãtium & communicantium, aut horæ partus, aut obſtetricis, aut pp cauſas primitiuas. Cauſa prægnantis vt qñ ſtricta eſt, aut debilis, ægritudines & famem paſſa, aut timida, aut impregnationi vel partui non conſueta. Aut eſt anus debilis, aut plurimi adipis, aut vehementis pinguedinis habens ſtrictum almezem, aut eſt paruæ tolerantiæ in dolore, & eſt vehementis permutationis & inquietudinis, quare perducit illud ad cauſam aliam, & eſt alteratio figuræ infantis ab eo quod conuenit. Cauſa fętus aut eſt pp genus eius, fęmina nam que penitus difficilioris eſt partus quam maſculus. Aut propter magnitudinem eius vel capitis ipſius, aut groſſitudinem corporis eius, aut propter eius multam paruitatem vel leuitatẽ, propter q̃ non ſubmergitur cum fortitudine, aut pp alterationẽ creaturæ ab æqualitate facilis lubricitatis, vt ſi ſit habens duo capita, vel opprimat eum numeratio embrionum, forſitan ſi in vno ventre ſũt quinque vel plures parui & diuerſi. Præterea q̃que fit difficultas partus, quia mortuus eſt fętus, ideoque non fit adiutoriũ pp motũ ipſius. Quandoque vero quia figura exitus eius eſt non naturalis, vt quando ſuper pedes ſuos egreditur, aut ſuper latus ſuum, ambæque manus ſuper coxas plicatæ ſunt, & genua eius. Quod fit pp corruptionem motus embrionis. Aut propter multam inquietudinem patientis. Ex his aũt quæ ſecuritatẽ huius faciunt, eſt ut inquietudo partus & dolor ad inferiora declines ſint, anhelitus quoq; ſit bonus. Cauſa vero matricis, vt ſi parua ſit, in qua coanguſtetur ingreſſus. Aut ualde ſicca, in qua non ſit lubricitas. Aut cõſtricta valde in creatione. Aut p p conſolidationem ab ulceribus & reliquis ſpeciebus conſtrictionis. Aut in ea ſit aliqua malarũ egritudinum, ſicut flegmon, aut ulcera, uel ragadiæ, vel emorroides in matrice. Aut quia fuit iam clauſa, quare ſciſſum fuit ſiphac ab ore matricis ſciſſione non completa, quare eſt eius diſpoſitio ſicut diſpoſitio conſtrictionis matricis. Cauſa vero ſecundinę ſit, vt ſi non dirumpatur propter ſuam groſſitudinem, & ideo nec fœtus inuenit euaſionem. Aut ſi rumpantur ab eo uelociter & ęgrediantur humiditates plurimę ante complementum fętus, & ſic euaſionem non inueniat. Cauſa porro vicinantium ſit, vt ſi in veſica ſit apoſtema vel aliud nocumentum ex fixione vrinæ, & aliis.

alijs. Aut ſit in inteſtino fex ſicca plurima vel apoſtema vel collica alterius generis, aut emurroides, aut ragadię ani. Vel ſi mulieris ilia ſint ſubtilia. Cauſa aũt horæ partus eſt, vt ſi ſit fętus velox in adminiſtratione partus & ordinatione in eo & non depaſtus eſt quamlibet grauedinem rei ſuper ſe. Propter cauſas deniq; primitiuas ſit, vt ſi forte ſiat frigidus, & inde fortis conſtrictio membrorum partus. Propter hoc enim in regionibus & temporibus frigidis difficilior ſit. Et quandoque perducit huiuſmodi difficultas ad magnam inflationem ventris, & inflationem mirach. Aut ſi calor ſiat fortis, & inde fortis ſiat mollificatio virtutis. Aut ſi adueniat ei triſtitia, vel ſi mulier plurimum ſit vtens aromaticis, ſiatque matria eius aſſiduę attractionis ad ſuperiora.

De aborſu & corruptione fœtus. Cap. LIIII.

SVſpenſio quidem embrionis ex matrice eſt quaſi ſuſpenſio fructus ex arbore. Et ſicut maior timor qui ſuper fructum habetur ne cadat, eſt aut cum eius aperitio incipit, aut cũ eius cõplementum exiſtit, ſic id quod vehementius ſuper embrione timetur ne ſiat abortiuus, eſt apud principium conceptionis, & ante appropinquationem partus. Quapropter in his duabus horis oportet vt aborſus cauſæ prædictę caueantur. Fornicatio quidem ſolũ eſt de ſumma cauſarũ illarũ. Vnde oportet vt eius diſpoſitio caueątur ante menſem quartum, & poſt. 7. &c. Hipocras in libro afforiſ. Mulier habens in vtero, ſi fleobotomata fuerit, abortiuum facit, ſed magis illa cuius maior fętus exiſtit. Hinc quoq; ſi venter multum fluat per vuluam abortit. Similiter ſi eius mamillę ſubito graciles ſiant. Geminos autem in vtero habenti, ſi altera mammilla gracilis ſiat, alterum abortiet. Item in vtero habenti tenaſmon ſuperueniens abortire facit. Item quæcunq; in vtero habentes a febribus arripiuntur, & fortiter calefiunt ſine occaſione manifeſta, difficulter ac periculoſe generant, aut periclitantes abortiunt. Mulieri in vtero habenti ab aliqua acutarum ægritudinum arripi, mortale eſt. Similiter & eriſipilam in matrice fieri. Cui vero ſanguis ad mammillã conuertitur, maniã ſignat. Item mulieres quę præter naturã tenues ſunt abortiunt. Similiter & quę non moderate corpulentę ſunt, ſecundo vel tertio menſe ſine manifeſtą occaſione abortiunt. His enim cotillidones muſtillaginibus plęne ſunt, ac pro grauedine fętũ recipere nõ poſſunt, ſed abrumpunt. Item ſi auſtrina & pluuioſa & tranquilla ſit hięms, ver aũt ſiccũ & boręale, mulieres quib⁹ ineſt partus ad ver abortiunt ex omni occaſione. Si vero genuerint imbecilles ac morbidos pariunt, vt aut ſtatim reſoluantur, aut tenues ac morbidi viuant. Mulieri pręgnanti lac ex mãmillis fluens, multum debilem ſignat fętum. Si aũt vbera fuerint dura, ſanũ fętum deſignat. Item mulieri in vtero habenti, ſi purgationes exeunt, impoſſibile eſt fętum eſſe ſanũ. Quęcunque vero fętus corrumpunt, ſunt his vbera gracilia ſiunt. Hiero. ſuper Ezech. lib. 6. vir quoq; vt dictũ eſt ſupra ſi tempore menſtrualis coierit cum muliere, dicuntur concepti fętus vitium ſeminis trahere, ita vt leproſi & eleſaudici ex hac cõceptione naſcantur, & fœda vtriuſque ſexus corpora vel prauitate vel enormitate mẽbrorũ, ſanies corrupta degeneret. Auicen. vbi ſupra. Præterea cum fętus ipſe naſcitur, & non inflatur vmbilicus eius, & nõ producitur, neque ſternutat vſque ad tempus, debilis eſt & nõ viuet.

De diuerſis cauſis aborſus. Cap. LV.

IDem abortus aũt aut eſt ex cauſis primitiuis ex percuſſione vel caſu, vel exercitio ſuperfluo vel ſaltu vehementi. propterq; ad poſteriora vel retro, qui multotiens facit deſcendere ſperma conceptum viſibiliter. Aut ex paſſionibus animalibus, vt ira vehemeti, vel timore vel triſtitia, aut ex aeris frigore & eius caliditate ſuperfluis. Propter hoc. n. genus abhorretur prægnanti prolõgatio balnei. ex hoc quod magnificatur anhelitus. Balneum quoque licet ab hurtire faciat per lubricitatem, facit tamen abortire per egreſſionẽ fętus ad aerẽ frigidũ. Quãque ẽt prouenit ea eius debilitate pp defectũ & mollificationem ipſius cauſa reſolutionis rei corporeæ, & ægritudinibus. & aſchim. & famę vehementi, & ẽt euocatione humoris aut ſanguinis plurima per medicinã aut flebotomiã, aut ex ſeipſo, aut ex fluxu ſanguinis menſtruorũ plurimi, & quãto filius maior eſt, tanto nocumentũ in ipſo cum flebotomia plus eſt. Aut ex repletione vehementi, aut ea ſatietate nauſeatiua plurima corrumpente nutrimentũ fętus & opilante viam ad eũ. Aut ex multitudine coitus mouente matricem, & proprie poſt ſeptimum, multitudine quoque balneationis & ablutionis lubricante matricem. Præterea quandoq; ſit a cauſis pp fętum, vt eſt eius mors, propter quã expellit eũ natura, propterq; quando currit ex eo res vt ulcera, quæ matricem mordicat ac ędit eã. Aut ſicut eſt debilitas eius pp quam non firmatur, aut pp panniculos eius & inuolutiones quibus continetur: cum enim abrumpuntur & mollificantur, & effunditur ex eis humiditas ipſorũ, lędit matricẽ, & expulſiua mouet eam & adiuuat iterũ ad lubricitatem. Iterum propter amplitudinem oris matricis, & paruitatẽ adunationis eius. Aut ex humiditatibus in matrice. aut in orificiis venarũ lubrificãtibus & grauãtibus. Fit ẽt quandoq; propter reliquas ſpecies malitię complexionis in matrice ex calore, vel frigiditate, vel humiditate, vel ſiccitate, & paucitate nutrimenti fœtus. Præterea quãq; ſit ex ventoſitate in matrice, & ex apoſtemate, & his ſimilibus, vt duritie vel cancro. Quandoq; vero ſit ex vlcerib⁹ in matrice. Plurimum aũt abortus factus in menſe ſecundo vel tertio ſit ea humiditatibus ſuper orificia venarũ matricis, quæ nominantur foramina matricis, ea quibus contexuntur venæ ſecundinæ. Conſtãtinus vbi ſupra. Abortiendi ergo ſępe cauſa eſt, aut ab interioribus, aut ab exterioribus. Ab interioribus quidẽ pp humiditatẽ viſcoſã in vulua, quæ fętum lubrificat, aut ex mala cumplexione vuluæ, qua virtus contentiua deficit, aut ea apoſtemate vuluæ, aut ex nimio curſu menſtruorum in conceptione, vnde fętui nutrimentũ minus venit, & moritur atq; a natura expellitur. Ab exterioribus aũt vt ſaltu, vel clamore nimio, vel timore, vel ira, vel letitia, ſi nimia ſunt & ſubita, ſternutatione quoq; cõtinua, vel percuſſione, ſiue caſu in vẽtre vel in dorſo. Aut ex catartico aut ex poſt magnitudine. Aut ex nimio caſu ſanguinis de aliquo mẽbro corporis.

De Signis aborſus & difficultatis partus. Cap. LVI.

AVicenna vbi ſupra. Signa quidem aborſus ſunt cum poſt ſoliditatem ſanam incipit mamilla detumeſcere. Cum ergo ſufluit lactis prouocatio, & adeo frequens ſit, donec mãmilla detumeſcat, fœtum eſſe debilem & aborſui præparatum eſſe indicat. Similiter & multitudo dolorũ in matrice. Quãn etiam facies in febre rubet, & accidit rigor aut caput grauatur, & laſſitudo dominatur, & dolor in oculi profundo ſentitur, ſignat cauſas aborſus venire, & quod ipſe faciant menſtrua prouenire, deinde vero abortire. Signa vero difficultatis & facilitatis partus ſunt, vt ſentiat mulier dolorẽ ante partũ & poſt in anterioribus. Nam ſi declinat ad pectinẽ, ſit partus facilis, ſi ad poſteriora debilis. Conſtantinus vbi ſupra. Duricies aũt, vt dictũ eſt, parturienti, cõtingit aut ea matre, aut ex fętu, aut ex aliqua re exteriori. Ex matre quidẽ ſi nimis craſſa ſit, aut eius vulua parua, aut ſi eſt virgo, vel timida, vel debilis vt fętũ expellere nõ poſſit. Aut ſi apoſtema in vulua habuerit, vel aliã paſſionẽ in aliquo alio mẽbro, aut ſi non in tempore partus exierit. Ex fętu vero ſi nimis magnus aut craſſus ſit, aut parũ lenis vt ad inferiora non deſcenderit. Aut ſi magnũ caput vel duo capita habuerit, aut mortuus fuerit, aut ſi plures ſint, aut ſi non ſecundũ quod oportet exierit. Caput enim prius exire debet, & manus eius iuxta coxas extenſę, aut pedes quidem prius, ſed nõ diſtorti. Ex ſecundina vero ſi nõ inſcidatur ex groſſitudine ſua vel ſi ante tẽpus ſe ſcindat, aut ſi nimis ſubtilis ſit. Porro ex cauſa exteriore ſicut ex aere frigido conſtringente vuluam & coagulantę, aut aere calido corpus rarificante & virtute deſficiente, vt fętum nequeat expellere. In his autem omnibus ſi mulier ſternutationem patiatur facilitatem adiuuat partus, ſicut Hipocras ait.

De modo & arte obſtetricandi. Cap. LVII.

EX libro de natura rerũ. Sic aũt in partu notandũ eſt, quod ſi puer ad pdeũdũ tam male diſpoſitus veniat, vt ſi in latus vel dorſum iaceat, aut pedes pponat, difficulter ac cum labore & periculo matris ac ſui naſcitur, niſi obſtetrix huic periculo ſapienter occurrat. Debet itaq; manu leniter intromiſſa per portam eum intra ſecundinam ad iuſtũ modum vertere & caput inferius ad partũ diſponere. Cleopatra medicinarũ regina ad filiã ſuam. Obſeruandũ eſt inquit aũt ne ſit patiens verecunda. vel multũ timida, vel iracunda, vel corpus habens præmolle, vel nimis gracile, vel nimis pingue. Præterea ne ſit imbecillis matria, aut orificium anguſtũ, aut contortum, aut vtraq; parte clauſum, aut in vicinitate emorroides habens, aut collectiones humorũ. Præterea ne infans grande caput habeat, aut corpus in quantitate excedens, aut mortuus ſit, aut gibboſus, aut contra naturã poſitus. Hæc enim ſunt impedimenta partus quibus occurrere debet obſtetrix. Generaliter itaque pueri quattuor modis naſcuntur, videlicet in capite, in pedibus, in dextro iacentes, aut duplicati. Speciales vero modi plures ſunt. Igitur ſi puer ad partum deſcenderit in capite, reliquas in latere partes habente, obſtetrix immiſſa manu puerum componat, manibus ſ. ad latera iunctis, vt in orificium rectus deſcendat. Si vero iunctis pedibus deſcenderit, nunquam eum ſic adducat a...ã prius immiſſa manu eũ teneat & ſic adducat ne puer brachia vel manus dilatet, & in lateribus matris infigat. Porro ſi grande caput habuerit, vt exire non poſſit, miſſa manu adducat eum tenẽs caput eius ipſa paciente conatu ſuo adiuuante. Si vero contra naturam poſitus ſit, patiens in lecto iacẽs, caput altius teneat, & obſtetrix immiſſa manu ſecundum naturam eũ cõponat, & ſic educat. Lectus aũt patientis durius ſtratus ſit. Si aũt manum profert, nunquam ſic eum adducat, ſed infixis eius humero digitis eũ intus reuocet & manũ eius componat iunctis lateribus, & apprehẽſo capite paulatim eum adducat. Quod ſi breuiſſimum caput habuerit, ipſum caput ad orificium componat, & ſic eum per manus adducat. Si pedẽ vnum eiecerit, nunquam eum ſic adducere conetur, ſed primũ digitis ad eius inguina infixis ſurſum eum reuocet, & poſt immiſſa manu pedẽ alterum corrigat. at ſi fieri poteſt

manus

manus eius lateribus iungat, & apprehenſis pedibus foris adducat. Si pedes in diuerſis partibus fixerit, miſſa manu eos iungat, & ad orificium componens adducat. Si genua vel nates oſtenderit, leniter eum repellat, vel in latus conuertat, & ſic integro ſcemate componat, vt in pedes vel caput deſcendat. Quod ſi plures in vtero pariens habuerit, & ſimul ad orificium ſe cōtulerint, vnus ab obſtetrice retrorſum vel in latere ſi commode poteſt repellatur. & ſic vnus poſt alium adducatur.

De ſuſceptione naſcentis pueri. Cap. LVII.

HIeronimus ſuper Ezechielem lib. 3. Naturę aūt eſt, vbi parētum diligentia non deeſt ortis infantibus, primo quidē vmbilicum præſcindi, dehinc ad diluendum ſanguinem ipſos aqua lauari, tertio paruulorum humorem corporum ſale ſiccari, quarto pannis inuolui, vt & corpus ſale ſiccetur, quod & pannis ne defluat ſeruatur, ac ſtringitur vt membra teneriſſima non facile deprauentur. Vnde & barbarorum corporum romanis corporibus rectiora oſtenduntur, qm̄ vſque ad ſecundum ac tertiū annū pannis inuoluuntur. Hinc & a dn̄o improperatur adulteræ in Prophæta Ezechiele. In die inquit ortus tui non eſt præſciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſallita, nec inuoluta pannis, vbi ponunt. 70. non alligauerunt mammillas tuas. Mater nempe diligens ſtatim vt nata fuerit infantula mammellas eius ligat, vt a tenero tumere deſiſtant, & pulchritudinem virginalem cuſtodiant. Auicenna in primo canone. Infantis cum naſcitur, pleri que ſapientes dixerunt, vmbilicum in primis debere ſuper quatuor digitos inſcidi, & cum lana munda bene retorta taliter vt non doleat ligari, oleum quoque cum panno ſuper eū imponi. Et propter vmbilici inſciſionem præceptum vt venarū citrinarum & ſanguinis draconis & ſarcocollę & cimini & vſneæ & myrrhæ partes ſumantur ęquales, & tritæ vmbilico ſuperponantur. Vſnee. vt habetur in ſinonimis eſt res collecta ſuper arbores glandium vel nucum vel pini vel oliuæ & ſuper alias diuerſas arbores, & eſt albi coloris, & odoris boni &c. Feſtinandum eſt etiā ad corpus infantis ſalliendum cum ſale tenui, vt cutis eius induretur, quoniam illud cum naſcitur omnia quę tangunt ipſum nociua ſunt ei, ſiue calida ſiue frigida, ſiue aſpera tentiat, pp cutis eius ſubtilitatem atq; calorem, quoniā omne quod ipſum tangit ſentit durum & frigidum & aſperum. Deinde vero aqua tepida lauetur, eiuſq; nares aſſidue digitis quorum vngues inſciſi ſint purgentur, & in eius oculos parum olei eiiciatur. Cumq; opus erit vt faſcietur nutrix eius membra ſuauiter tangere debet, & quod dilatandū eſt dilatare, quod ſubtiliandū ſubtiliare, omneq; membrum ſecundum figuram conuenientiorem figurare, & hoc totum cum extremitatibus digitorum ſubtili compreſſione. Quod quidem multis vicibus oportet facere, & oculos eius ſuauiter aſſidue tergere. Veſicam ēt eius premere, vt facilis fiat exitus vrinæ. Deinde manus illius extendantur, brachiaq; eius ad genua ducantur. Caput inſtita ligetur, eiq; pileus imponatur, qui ſuper caput cōprimatur & conſtringatur. In domo prętereca ſpatii aeris quæ non ſit frigida ad dormiendum ponatur, oportet autē vt domus vmbræ attineat & tenebroſitati aliquantulę, quæ a ſuperante radio non illuminetur. Et cū dormierit oportet vt caput eius toto reliquo corpore ſit altius. Razi vbi ſupra. Poſt partum quoque ſtatim aures infantis premendę ſunt, quod ēt poſtea multotiens eſt faciēdum. Obſeruandum quoq; ne lac aures eius intret cum lactatur, vt & palatum eius cum melle tangatur, nareſque cum aquā calida & vncto ſemper mundificentur, & muſtilagines emungātur. Ipſe quoque prius fricandus eſt & poſtea inungendus. Membraque in vnamquamq; partem tenenda ſunt & faſcia cingenda, caput eius & nares & frons rectificanda. Hoc enim regimine ſi cuſtodiantur, ægritudines multas euadent.

De ipſius lactatione. Cap. LVIII.

TAli vbi ſupra. Infante quidem nato natura menſtruum ſanguinem ad mammillas ſuſcitat, quo idem fętus alebatur in matricis vtero, ſitque lac quo nutriatur infans, vt ſit eius cibus cōſonans ac priori conueniens. Hac de cauſa genitricis lac eidē nato conuenientius eſt cæterarum mulierum lactibus, quia cōſuetudini eius eſt propinquius. Grego. in regiſtro Auguſtino anglorū Epiſcopo. Praua ergo ſicut dictum eſt ſuperius, in coniugatorū motibus conſuetudo ſurrexit, vt mulieres filios quos gignunt nutrice contemnant, eoſque mulieribus aliis ad nutriendum tradāt. Quod videlicet ex ſola cauſa incontinentię videtur eſſe inuentū, quia dum ſe continere nolunt, deſpiciunt lactare filios quos gignunt. Veruntn̄ etiam illæ quę ex praua conſuetudine filios tradunt aliis, niſi purgationis tempus tranſierit admiſceri non debent viris ſuis. Auicenna vbi ſupra. Infanti ergo lac ipſius matris ad ſugendum omnibus modis quibus poſſibile eſt præbeatur. Ipſum enim ſimile eſt ſubſtantiæ præteritorum nutrientiū, quibus in ventre alebatur. ſ. menſtruorū. Ipſa namque ſunt quæ conuertuntur & lac efficiuntur. Ipſe quoque magis illud recipit & magis ei conuenit, intantum vt experimento certificatum ſit valde conferre extremū mammillę matris in os infantis ponere ad remouendū quicquid ei nocet. Cauendū eſt tn̄ ne ſit eius mater quę lactat eū primo, donec ipſius. ſ. matris temperetur complexio. Et melius quidem eſt vt parū ei mellis tribuatur, & poſtea lactetur. Ex lacte quoq; quo puer ſugere debet in mane bis aut ter emulgendum eſt, deinde mām̄illa ei tribuenda, præcipueq; cum in lacte fuerit macula. Lac autem malum. ſ. acutum non eſt infanti dādum a nutrice dum eſt ieiunia. In primis quidem non multum lactandus eſt, eiq; bis aut ter in die ſufficere debet. Cunque poſt lactationem dormiturus eſt, eius cuna non eſt vehæmenter voluenda, quia lac in eius ſtomacho conuerteretur, ſed ſuauiter mouenda, fletus quoq; paruus ante lactationē ei confert. Razi vbi ſupra. Lac vero quod melius iudicatur eſt illud, cuius vna gutta ſuper vnguem diſtillata nec multū ſubtilis apparet ac liquida, nec multū croſſa & lata inuenitur, bonum habens odorem, paruamque dulcedinem. Salſum vero lac vel mali odoris nullo modo conueniens eſt nutrimento infantis.

De eligenda nutrice & eius regimine. Cap. LIX.

AVicenna vbi ſupra. Quod ſi forte res aliqua matris lac infanti dari prohibeat, vt debilitas ipſius vel corruptio lactis eius, vel quia delicioſa eſt. Eligenda eſt nutrix ętatis mediocris. ſ. inter annos. 25. & 30. qm̄ hæc eſt ætas iuuentutis & ſanitatis atq; complementi. In ea quoq; conſideranda ſunt figura corporis, & mores. & forma mammillarum, & qualitas lactis, & quantitas tēporis quod fluxit ab hora ſui partus. ſ. vt ſint duo menſes vel ad minus menſis & dimidius. Sitq; partus eius maſculus, & partus ſecūdū naturale tempus. Ipſa vero nec abortſum fecerit, nec facere cōſueuerit. Vtatur aūt exercitio temperato, cibiſque boni chimi nutriatur. & omnino caueat a coitu, quia. ſ. ſanguinem menſtruum permiſcet & lactis odorem corrumpit, eiuſque quantitatem minuit. Fortaſſis autē & impregnabitur, & tunc quod in ſanguine ſubtile eſt, ad nutrimentum embrionis redibit, ipſius ēt embrionis nutrimentū parum erit, eo q̄ alius lacte indiget, & ſic vtriq; nocumentum fiet. Quod ſi nutrici mala complexio, vel ęgritudo doloroſa, vel multa ſolutio ventris, aut conſtrictio acciderit, melius eſt vt alia lactet infantem donec illa ſanetur. Razi vbi ſupra. Nutricem oportet eſſe iuuenem bene coloratam, pinguedine mediocrem, mammillas magnas & amplum pectus habentem, non maſculoſam, nec infirmam, nec partui propinquam, nec multū ab eo remotam. Et hæc quidem nec ſalſa comedat, nec acuta, nec acetoſa, nec ſtiptica, nec vtatur porris nec cepis, nec eruca, nec alliis. A ſolicitudine quoque caueat, & mēſtruorum prouocatione. Quod ſi lac eius minuatur, pultes de farina fabarum, aut rizi, aut panis de ſimila ſicci & lacte & zuccaro factæ ei tribuātur ad ſorbendum, quibus & parum ſeminis fęniculi ſit admixtum. Si vero lac eius valde croſſum fuerit, nutrimentum ſubtiliandū erit, ipſaque parum laborare cogenda. Porro ſi multum ſubtile fuerit, nutrientia fortia & croſſa cum augmento eius danda ſunt, & ſomnꝰ augmentandus. Hali vbi ſupra. Nutrix a. 25. annis ad. 40. eligatur, quæ a cibis pungitiuis & fructibus ponticis & amaris, & acerbis valde, & huiuſmodi quę lac corrumpunt prohibeatur, a coitu quoq; pęnitus arceatur. Hæc eſt enim maxima cauſarum lac corrumpentium, commouet enim ſanguinem menſtruum ad egreſſum & lac a bonitate ſua mutat. Et ſi forte concipit, amplius eſt nocumentum infanti, quia ſanguis bonus conuertitur ad cibum fętus, remanet malus. Conſiderandum eſt itaque lac & eligatur quod eſt melius ac temperātius, quia cibo infantis eſt vtilius. Sic aūt probari poteſt. Parū ex ipſo in vaſe vitreo mulgeatur, & nocte ſic dimittatur. Si quod ex eo liquidū eſt ac tenue amplius eſt conglutinato. lac tenue probatur eſſe. Si vero conglutinatum amplꝰ eſt, lac ſpiſſum et croſſum eſt. Ita ſi croſſum eſt ſubtilietur cibꝰ nutricis vt temperetur. Et ſimiliter econtrario.

De infantis ablactatione. Cap. LX.

RAzi in almanſore quarta parte. Cum autem aduenerit tempus quo infans comedere incipiat, de ſimila & lacte & zuccaro fiat ei cibus, quo ſe ad aliquid traiiciendum diſponat. Caro quoq; q̄ eſt in pectore pulli teneri vel perdicis eſt ei tribuenda, ſq̄ poſt q̄ ei bene ſapuerit, eamq; appetere cæperit, mām̄illarū ſuctio paulatim eſt minuenda. In nocte quoq; eas ſugere non permittatur, & hoc ēt obſeruandū eſt valde, ne in tempore calido a lacte remoueatur. Auicenna vbi ſupra. Naturale ablactandi tempus eſt duorum annorum. Quod ſi infans aliqua de lacte deſiderauerit, ordinate eſt ei tribuendum, non aūt violenter prohibendū. Poſtquam vero duales apparere cæperint dentes, ad nutrimentū ordinate mouendus erit quod fortius ſit. Non tn̄ res ad maſticandum dura danda eſt ei, ſed primo quidem panis quem maſticauerit ei nutrix. Deinde panis cum aquato vino vel cum lacte. Poſt hæc amouendus eſt a lacte ad id quod eſt ex ſorbendi genere, carniūque leuium cibo nutriendus. Quod ſi mammillas improbe petierit ſemper volens eas ſugere, amara quædam emplaſtri more ſūt epitimanda. Cum aūt inceperit ambulare, ſeq; diuerſis motibus moue-

mouere, non eſt permittendus vel exponendus ambulationi, donec ei deſiderium ſecundũ naturam fiat, ne cruribus eius ac dorſo nocumentũ accidat. In primis aũt cum ſedet aut ſuper terram ambulat ponatur ad ſedendũ in corio leni, ne terræ aſperitas ipſũ ſcalpat. Cultelli quoq; & fuſtes & huiuſmodi quę pungunt vel inſcidunt ab eius cõſpectu remoueantur. Cauendumq; eſt ne cadẽs ab alto lędatur. Cũ aũt canini dentes apparuerint, ab omni re quę dura eſt ad maſticandum abſtinendus erit, ne materia vnde canini creantur pp maſticationem q̃ deſiderat reſoluatur. Tandẽ vero cum loqui cęperit, fricandi ſunt ei dentes, præcipueq; eorum radices. Hali vbi ſupra. Tẽpus ablactationis duos annos non excedit. Tunc infantem oportet aſſueſcere comeſtioni, non ſubito cibũ eius augendo, ſed pedetẽtim dando & lac paulatim minuendo. Temperatis temporibus ablactetur, nec ablactare nõ ſuo tẽpore permittatur. i. priuſquam eius mẽbra firmata ſint & ſolidata. Alioquin lęſionibus eius & cruribus debilitates fient & curuationes. Nec oportet infantibus propinari vinum, auget enim humiditatem corporis eorum, cum ipſorum natura ſit humida. Implet etiã eorum capita vaporibus malis, eorumque mentes corrumpit.

De cibis homini ante & poſt peccatum datis. Cap. LXI.

Actor. Ante peccatum quidem homini datæ ſunt eſcæ cum eſſet immortalis, q̃n immortalitas illa, ſicut dictũ eſt ſupra ſuſtentanda erat cibis. Vnde ſicut peccauit edendo fructũ vetitę arboris, ſic ẽt peccaret ſi non comederet de conceſſis. Poſtquã enim de primis parentibus dictum, Maſculum & fęminam creauit eos. Et iterum Creſcite & multiplicamini & replete terrã. Legitur eis a Deo dictum. Ecce dedi vobis oẽm herbam ſemiferam vel afferẽtem ſemen lignaq; fructifera, vt ſint vobis in eſcam. Poſtea quoque legitur homini præceptũ vt comederet ex omni ligno paradiſi, excepto ligno ſcientiæ boni & mali. Poſt peccatum quoq; dictum eſt ei ſic vt herbas terræ comederet, vt qui per appetitũ carnis aſſimilatus erat iumentis, in hoc quoq; iumento ſe parẽ eſſe cognoſceret. Præterea quia infirmus mente & corpore factus erat per peccatũ, dñs tanq̃ ſapiens medicus iniunxit ei tenere dietam infirmorũ. ſ. vt herbas comederet, & a cibis craſſioribus ac delicatioribus quæ carnis vitia nutriunt, abſtineret. Nam vſque hodie cibis huiuſmodi vtuntur pœnitentes & infirmi, iuxta Apoſtolũ. Qui infirmus eſt, olus manducet. Poſt diluuiũ vero conceſſit Deus carnes ad eſum, tum propter minorem terræ fęcunditatem, tum pp maiorem hominis infirmitatẽ, a quibus abſtinent multi pp pœnitentiam, vel corporis ſui caſtigationẽ. Hieron. contra Iouinianum lib. 2. Ab initio namq; conditionis humanæ, non comedebantur carnes, vſq; ad diluuium. Poſtq̃ autẽ venit Chriſtus in fine ſæculorum, & reuoluit omega ad Alpha. i. finem retraxit ad principiũ, nos quoq; carnes non comedamus, dicente Apoſtolo Bonum eſt homini non manducare carnem, & non bibere vinũ. Nam & vinum cũ carnibus dedicatum eſt poſt diluuium. Beda ſuper Geneſim. Patet ẽt q᷑ ante peccatum terra nihil protulit noxiũ, non herbam venenatam, non arborẽ ſterilem. Omnibus enim herba & ligna data ſunt in eſcam hominibus, inſuper ẽt animantibus terræ ac volatilibus. Vnde patet q᷑ tunc animalia non viuebant animalium eſu, ſed concorditer omnia herbis & fructibus veſcebantur.

De Varijs apud diuerſos veſcendi modis Cap. LXII.

Hieron. vbi ſupra lib. 2. Quis aũt ignorat vnamquamq; gentem nõ comuni lege naturæ, ſed his quorum copia eſt apud ſe veſci ſolitam, verbigratia. Arabes & ſaraceni & oẽs eremi barbaries camelorum lacte viuunt & carnibus, quia huiuſcemodi animal pro tempore & ſterilitate regionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrantur porcorum veſci carnibus. Sues enim qui glãde & caſtaneis radicibus ſiliquis & ordeo ali ſolent, vt raro apud eos & penitus non inueniuntur. Et ſi inuẽti fuerint, alimenta non habent quæ ſupra diximus. E regione ſeptentrionales populos ſi ad eſum aſinorum camelorumq; compellas, ſimile putabant eorum veſci carnibus, ac ſi lupũ comedere cogantur & coruum. In Ponto & Frigia vermes albos & obeſos qui nigello capite ſunt, & naſcuntur in lignorum carie, pro magnis redditibus paterfamilias exigit. Rurſum orientalis & lybiæ populus, quia per deſertum & calidam eremi vaſtitatem locuſtarum nubes reperiuntur, locuſtis veſci moris eſt. Compelle frigem & ponticum vt locuſtam comedat, nefas putabit. Coge ſyrum afrum & arabem vt vermes ponticos glutiat, ita eos aſpiciet vt muſcas millepedas & lacertos, quamquam ſyri crocodilis terreſtris, afri ẽt lacertis viridibus veſci ſoleant. In Egypto & Paleſtina propter boum raritatem, nemo vaccam comedit. In noſtra prouintia ſcelus putant vitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem dedit per orientem, ne quis vitulorum carnibus veſceretur, vtilitati agriculturæ prouidens, & peſſimam iudaizantis vulgi emendans conſuetudinem, pro altilibus & lactantibus vitulos conſumentes. Nomades & trogoditæ & ſcithę & hunnorũ noua feritas ſemicrudis veſcuntur carnibus. Porro ictiofagi gens errans in littore maris rubri ſuper petras ſolis calore feruentes aſſant piſces, & hoc ſolo alimento victitant. Sarmatæ quadi, alias guadi, auandali & innumerabiles aliæ gentes equorum & vulpiũ carnibus delectantur. Quid loquar de cęteris nationibus cũ ipſe adoleſcentulus in Gallia viderim atthicotos gẽtem britannicã humanis veſci carnibus, & cum per ſiluas porcorum greges & armentorum pecudumq; reperiant, paſtorum nates & fœminarum papillas ſolere abſcindere, & has ſolas delicias arbitrari. Solinus. Nomen Æthiopum late patet in parte Aphricana, quam in Heſperon videt Libia. Plurimæ eorũ ſunt & varię nationes. Harum a numero Nomades cynocephalorũ lacte viuunt, zachei vero captos venatibus Elephantes deuorant. Gangis fontem qui accolũt nullius ad eſcam opis indiget ſed odore pomorum viuunt ſilueſtrium, longiuſque pergentes eadem illa in præſidiũ gerunt, vt olfactum alantur. Quod ſi teterriorem forte ſpiritum traxerint, exanimari eos certum eſt. Ex lib. de natura rerum. Sunt & homines quidam qui piſces crudos manducant, ipſumque ſalſum mare bibunt Camani carnes crudas comedũt & equorũ ſanguinẽ bibũt.

Quod cibo & potu iugiter reparantur ruinę. Cap. LXIII.

Ex libro minarum a voce mauri. Triplex ſiquidem incommodum cui corpus humanũ ſubiacet, aſſidua namque indiget reſtauratione ac nutrimento perenni. Subiacet ẽt fluxui, alterationi corruptioni. Fluit enim quotidie, tum per apertos & manifeſtos poros, tum per occultos & priuatos. Per apertos & manifeſtos, vt oculorum lippitudine, aurium ſuperfluitate, narium moſtillagine, oris ſputo, ani egeſtione, vrina veſicæ. Per occultos & priuatos, vt pilorum emiſſione, pororum reſudatione, & ſpirituũ exhalatione. Alteratur aũt quotidie de caliditate in frigiditatem, & econuerſo, de ſiccitate in humiditatem & econuerſo. Deinde ſequitur corruptio, quę ſubiectũ mors eſt & perditio. Vt igitur predictorum fiat reſtauratio, & corruptionis ſi non ex toto, tñ ad tẽpus fiat retardatio, inuenti ſunt cibi & potus. Auguſtinus in libro cõfeſ. 10. Reficimus itaq; quotidianas corporis noſtri ruinas edendo & bibendo, priuſquam tu Deus eſcas & ventrem deſtruas, cũ occideris indigentiam ſatietate mirifica, & corruptibile hoc induerit incorruptione ſempiterna. Nunc aũt ſuauis eſt illa neceſſitas & dolores noſtri voluptate pelluntur. Nam fames & ſitis dolores quidem ſunt qui vrunt, & ſicut febris necant, niſi alimentorum medicina ſuccurrat, q̃ quidẽ præſto eſt ex conſolatione munerum tuorum, in quibus infirmitati noſtræ terra & aqua & cœlũ ſeruiunt. Dumq; calamitates deliciæ nuncupantur, hoc me docuiſti, vt quemadmodum medicamenta ſic alimenta ſumpturus accedã. Auicenna in primo Canone medicinæ. Cibus in humano corpore tribus modis operatur Aut enim ſola ſui qualitate, vt qñ caliditate ſua calefacit, vel frigiditate ſua frigefacit. Aut ſui materia, vt qñ a natura ſua conuertitur & formam alicuius diuiſionis membrorum recipit. Aut ẽt toto ſui ſubſtantia, hoc eſt forma ſui ſpecifica agente, qua non eſt qualitates primæ quas habet materia, neq; complexio, quæ generatur ex eis ſed perfectio quam acquiſiuit materia ſecundum aptitudinem vel præparationẽ quam habet a cõplexione, ſicut in magnete virtus attractiua. Conſtantinus in pantegni quinta parte. Potus quoque duabus ex cauſis neceſſarius eſt. Aut enim quia corpus humectat, & quod humidum e corpore diſſoluitur, reſtaurat. Aut groſſitudines cibi diſſolutas ad remotiora loca ſeparat. Sunt aũt potuum genera diuerſa, ex quibus eſt aqua, quæ non eſt corporis nutritiua. Nã ſi hoc facit non eſt hoc ex ſui natura, ſed ex re cui eſt cõmiſta. Eſt aũt & vinũ, qđ per oẽs partes corporis portat cibum, nutriens & calefaciens, ſpirituum augmentans, calorẽ naturalem conſortans, ac per totũ corpus eum deportans. Sed in ſanitate cuſtodienda, & infirmitate curanda magis eſt aqua neceſſaria. Iohannicius Modi potationum ſunt tres. Eſt enim potus qui nihil aliud eſt quam potus, vt aqua. Et eſt potus qui potus eſt & cibus, vt vinum. Eſt & potio quæ datur contra aliquius morbi vitium, vt melliceratum, vel conditum. Cibi vtilitas eſt q᷑ ordine recto corporis integritatem reparat. Vtilitas potus, q᷑ cibum per corpus deportat. Sed & vtilitas illius quę potio dicitur, corporis naturam ad ſe conuertit.

De dilatione mortis. Cap. LXIIII.

Tali in practica ſer. 2. Animalium quidẽ & hominũ corpora iugiter alterantur, nec in vna permanent qualitate, quia naturę eorũ eſt ad corruptionẽ tendere, & pp hoc ipſa corruptio accidit eis, aut ex neceſſitate aut præter neceſſitatẽ. Neceſſaria corruptio aut ab intus accidit, aut ab extra. Ab intus quidem aut cauſa naturalis ſiccitatis quæ communis eſt animalibus & plantis Per hanc enim & plantæ contendũt ad marcorem & ariditatẽ, & animalia ad finem ac mortem. Aut diſſolutione ſubſtantiæ quotidiana ex naturalis caloris cauſa, donec ad corruptionem & finẽ vergat ea, aut ex ſuperfluitatibus, q̃ ex cibis et potibus fiũt. Ab extra vero accidit aeris cã nos circundãtis. Corruptio vero nõ neceſſaria fit a rebus corrumpentibus quæ obuiant extra, ſicut ea quæ calefaciũt aut infrigidant, aut deſiccant, aut humectãt, ſicut eſt colliſio lapidis, inciſio enſis, pũgi morderiq; a venenatis. Cũ itaq; corpora mutationt

tioni ſunt,indiſiuncta neceſſario indigent regimine mutationi illi congruo, quod eorum corruptionem prohibeat, eaque in qualitate ſuæ ſanitatis vſque ad horam finis, & naturalis defectionis cuſtodiat. Hunc enim defectum arcere eſt impoſſibile, qm̄ ab ipſa corporum natura mouetur ipſius cauſa. Itaque ſi fiat ab ipſa natura corruptio, arceri non valet. At ſi medicus contra ea vtatur regimine quo oportet, cauendo ſcilicet cauſas nocentes, & corrumpentes non neceſſarias, fient abinde cauſę neceſſariæ bene compoſitæ, nec accelerabit ad ea corruptio vſque ad finem naturalem. Hoc autem regimen eſt cuſtodia ſanitatis in ſanis, & eius reſtitutio in ægrotis. Ex quibus præcedit, tanquam dignior, & vtilior cuſtodia ſanitatis. Vnde dicit Gallenus, quòd adeptio ſanitatis eſt propoſitum medicinæ, & finis eius eſt illi cauere.

De cuſtodia ſanitatis. *Cap. LXV.*

EST autem ſanitas corporũ tēperantia. Quæ quidem aut in vltimo eſt, ita vt oēs actiones naturales perfectę, ſint in id ad qđ poſſibile eſt. Nec dico temperantiam in vltimoquę oīno veraciterque ſit in extremitate, cum eam non ſit inuenire, ſed quæ propria eſt hominis. Aut eſt deficiens ab ea quæ in vltimo eſt, ita tamen, vt hic defectus actionibus non noceat, nec officia impuret. Itaque corpora temperata in vltimo ſunt quidem vno modo. Deficientia vero ab iſta temperantia, multa ſunt, & varia ſecundum magis, & minus ab illa exeuntia. Quare & via quæ ad ſanitatis cuſtodiam ducit varia exiſtit. Cuſtodia ſanitatis corporum bifariam diuiditur. Eſt enim communis vel propria. Commune regimen eſt, id quod eſt corporum ſecundum communes cās, quibus participant ſanitas & infirmitas. Propria vero bipartita eſt. Vna eſt corporũ quæ ſunt tpatę complexionis, & æqualis perfectęqꝫ cōpoſitionis. Altera vero corporũ extra temperantiam poſitorum in complexone vel compoſitione, ſic tamen ꝙ nocumentũ actionum eorum non ſentit. Communes cauſæ ſanitati vel ægritudini participatę ſunt res non naturales corpus mutantes, quarũ vſum ſanitati congruum eſſe oportet. Hæ vero ſunt aer circundãs nos, exercitiũ, fricatio, balneum, cibus & potus ſomnus & vigiliæ, mũdatio corporis, accidentia animæ, conſeruatio quoque conſuetudinum in his cauſis. Razi in Almanſore quarta parte. Sanitatem conſeruare eſt in motu & quiete, in cibo & poto, nec non & in ſuperfluitatum expulſionibus menſuram obſeruare, domos & loca cætera in quibus manere debet temperare, malis etiam accidentibus antequàm augmentum capiant obuiare, animales quoque cogitationes refrenare, conſuetudineſque conſeruare. Iſidorus in li. Ethy. 4 Sanitas ergo eſt integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido quod eſt ſanguis. Vnde & ſanitas dicitur quaſi ſanguinis ſtatus. Ex quatuor ſiquidem humoribus regũtur ſani, & ex ipſis lęduntur infirmi. Dum enim amplius extra curſũ naturę creſcunt, ęgritudines faciunt. Ambroſius in libro de Iacob & beata vita primo. Quæro nunc vtrum ſanitate corporis ſapiens delectetur. Et negare quidem non poſſumus, ꝙ delectetur ſecundum naturam, & libenter accipiat non dolere aliquid quàm dolere, niſi forte pro Chriſto, pro quo etiam ſi cauſa poſcat, & debilitatem corporis prompte accipiat, & totum corpus ſuum morti offerat. Idem tamen etiam præter cauſam fidei atque iuſtitiæ nō afficitur animo ſi ſanitas deſit, nec dolore corporis frangitur, cum ſe virtutum perfectione conſolari poſſit. Veri ſiquidem ac boni poſſeſſionem beatus qui habet in hoc mundo deſpicit, cętera nec requirit.

De Quatuor elementis corporum, & quatuor qualitatibus. *Cap. LXVI.*

COnſtantinus in pantegni. Res quidem homini naturalis in ſeptem partes diuiditur. ſ. elementa, complexiones, humores, membra, virtutes, actiones, ſpiritus. His etiam a quibuſdam quatuor admiſcentur. ſ. ætates, colores, figuræ, maris ac fœminæ differentiæ. Sed hæc complexionibus attinere videntur. Humores quidem ad comparationem elementorum ſunt compoſiti, ſimplices autem ad membra comparati; ideoque iure dicuntur medij. Et omne corpus animatum, vel inanimatum ex quatuor ſimplicibus elementis componitur, quod etiam ex deſtructione confirmatur, quia quodcunque deſtruitur, ad hæc quatuor neceſſe eſt reuertatur, verbigratia. In animalibus morientibus primus calor perditus redit ad ignem, ſpiritus aũt ad aerem, humores ad aquã. caro & oſſa ad terram. Similiter & ī arboribus. Elementa ergo nunquàm ex toto deſtruuntur, quia deſtructis his quæ ab ipſis conficiũtur, ad ſuum principiũ particulariter reuertuntur, & idcirco digne elementa vocantur. Auicenna vbi ſupra. Elementa ſunt corpora prima, omniũ corporum principia, quæ in corpora diuerſarũ formarum diuidi minime poſſunt, & ex quorũ cōmixtione diuerſæ ſpecies generantur. Horũ duo ſũt grauia. ſ. terra & aqua, duo vero leuia. ſ. ignis & aer. Et in animalis corpore duo quidem grauia plus iuuant ad mēbrorũ generationē & eorũ quietē, duo vero leuia plus ad generationē ſpirituũ & motionē eorũ ad mouendum membra, licet motio non ſit niſi ab anima. Qualitates autem elementorum ſunt caliditas, & frigiditas, humiditas, & ſiccitas. Quodque calidius eſt in corpore ſpiritus eſt, & cor a quo procedit. Deinde licet ſanguis in hepate generetur, quia tamen cum corde continuus exiſtit, & ideo plus ab eo caloris acquirit, quam hepar habet. Poſtea hepar quod eſt ſicut ſanguis coagulatus. Poſt hoc autē caro, deinde muſculi, poſtea ſplen, poſt renes. Poſt hæc arteriarum tunicæ, venarumq; pulſatilium. Poſtea vero cutis volę temperatę. Frigidius autem quod eſt in corpore, flegma eſt, poſtea pili, deinde os, poſtea cartilago, poſtea ligamentum poſt chorda, poſt panniculus, poſt neruus, poſt nucha, poſt cerebrum, poſt adeps, poſt pinguedo, poſt cutis. Humidius vero, quod eſt in corpore flegma eſt, poſt ſanguis, poſt pinguedo, poſt adeps, poſt cerebrum, poſt nucha, poſt caro mammillarum, & teſticulorum, poſt pulmo, poſt hepar, poſt renes, poſt lingua, poſt muſculus, poſt cutis. Hoc ordine Galienus eã diſpoſuit. Res autem ſiccior in hominis corpore ſunt pili, quia ſunt ex vapore fumoſo. Reſolutum enim fuit quod in eodem vapore mixtum erat, & pura fumoſitas congelata. Poſtea vero os. Omnibus. n. membris durius eſt, humidius tamen pilis, quia eius generatio eſt ex ſanguine, cuius ſitus eſt ſiccus, qui humores naturales exſiccat locatus in eis. Quapropter os multa nutrit animalia, pili vero nullum, aut valde rarum, ſicut exiſtimant quidam, ꝙ veſpertiliones eos digerant, & in eis delectentur. Nos autem cum duas partes oſſis, & pilorum æquales in pondere aſſumpſerimus, & eas in cucurbitę alembico ſuperpoſito diſtillauerimus, egredietur ex oſſe plus aquę, & plus olei, & remanebit minus fęcis. Os ergo pilo eſt humidius, poſt os autem in ſiccitate eſt cartilago. Poſtea ligamētũ, poſt chorda, poſt panniculus, poſt arteriæ, poſt venæ, poſt nerui motiui, poſtea cor, poſt nerui ſenſus, poſtea cutis.

De complexionibus. *Cap. LXVII.*

COmplexio eſt qualitas proueniēs ex actione inuicem, & paſſione contrariarum qualitatum in elementis inuentarum, quorum partes ad paruitatem redactæ ſunt. Hæ qualitates ſunt caliditas, & frigiditas, humiditas, & ſiccitas. Deus aũt cuiq; animali, & cuiq; mēbro donauit ex complexione, quod eius actionibus, & diſpoſitionibus melius conuenit. Donauit homini cōplexionem temperatiorem, quam in hoc mundo eſſe poſſibile eſt cum virtutum ſuarũ conuenientia, quibus agit, et patitur, et vnicuique membro dedit de complexione, quod meretur. Poſuit ergo quædam ex membris calidiora, quædam frigidiora, quædam ſicciora. Conſtantinus vbi ſupra. Complexio dicitur, qđ ex quatuor elementorum commixtione conficitur. Si ergo corpus in qualitate æquale ſit, temperatum erit. Si ignea ſuperet calidum eſt; ſi aerea, humidum, ſi aquoſa, aquoſum, ſi terrea, ſiccũ, ſi ignea, & aerea, calidum & humidum; ſi ignea, & terrea, calidũ & ſiccum; ſi aquoſa, & terrea, frigidum et ſiccum. Sunt ergo nouem complexiones. ſ. vna æqualis, et octo inæquales, quarũ quatuor ſimplices ſunt, et quatuor compoſitæ. Complexio autem corporum comprehenditur ex ſingulorum complexione membrorum. Et illa eſt vnicuique prout oportet. Nam cerebrum neceſſe eſt frigidum eſſe, ad tactionis capacitatem, et memoriæ. Cor autem calidum, quia vitæ, caloriſque naturalis eſt fundamentum. Hepar vero calidum, et humidum, quia virtutis digeſtiuę caput eſt, et principium. Oſſa frigida, et ſicca, quia firmitas totius corporis eſt ſuper ea fundata. Similiter aliis membris ineſt vis quædam naturalis ſecundum quod neceſſe eſt ſingulis. Quędam autem membra temperata ſunt, vt cutis, quia operimentum eſt, & defenſio omnium membrorum corporis ab exteriori ſcilicet paſſione, vt calore, frigore, inſciſione, vel confixione. Receptrix etiam eſt humorum a natura de interioribus membris expulſorum. Ideoque temperata dicitur, quia membra temperata qualibet qualitate veniente non ilico mutantur, & ſi mutantur, ad ꝓprias naturas cito reuertuntur. Eſt autem temperatiſſima cutis in manuum volis; & hoc propter tactum, ſcilicet vt diſcernere poſſit inter leue, & aſperum. Quædam vero membra intemperata ſunt in maiori gradu, alia in minori, alia in mediocri. Calidiſſima ſunt, vt cor præ omnibus membris corporis, quia inde calor ad oīa membra procedit. Hepar quoque calidum, minus tñ q̄ cor, vt cito digerat. Poſt hæc duo calida eſt ſimplex caro. Minus vero lacerti, propter neruorum cōmixtionem. Deinde ſplen, quia ibi fęces ſanguinis colliguntur: poſtea renes parum ſanguinis habentes. Poſt hoc venæ, & arteriæ, quæ quantum ad naturã ſui frigidæ ſunt, ſed tñ caleſcunt, quia vaſa ſanguinis ſunt. Omnibus aũt membris frigidiores ſunt pili, poſt oſſa &c. Deniq; vniuerſaliter membra ſanguinem habentia ſunt calida, carētia vero frigida. Humidiſſima ſunt mēbra pinguia, ſicca vero pili & oſſa.

De ſignis complexionis totius corporis. *Cap. LXVIII.*

DEnique totius corporis complexio capitur ex tactu, colore, pilis, figura, & actionibus. Si enim calidum fuerit, caro erit multa, pinguedo parua, color rubeus,

pili multi, et nigri tactus calidus, intellectus bonus, homo multũ facundus, nobiliſſimus, ſudax, iracundus, libidinoſus, multum appetens, et cito digerens, aſperę vocis. Contraria econtrario Si fuerit ſiccum erit macidum, & durum, et ſicciora membra eiũt apertiora. Si humidum erit pingue, & carneum. Si calidum, & ſiccum erit macidum, piloſum, piliq; nigri erunt, color brunus, tactus calidus, & durus, homo intellectualis, & audax, appetibilis, & digeſtibilis, maxime groſſi cibi, libidinoſus. Si calidum, & humidum erit nimiæ carnis, paruæq; pinguedinis, pili nigri, & plani, tactus calidus, & humidus, color albi & ruffi medius. Corpora frigida, & humida alba ſunt, & pinguia. Pili ruffi intellectus durus, homo obliuioſus, nec multũ appetens, nec cibi digerens, non libidinoſus. Frigida, & ſicca ſunt alba aliquantulum liuida, & macida pili ruffi, ſed aliquantulum citrini, tactus frigidus, & durus. Æqualis aũt, & moderatę complexionis, hęc ſigna ſunt. Corpus, nec multum macidum, nec pingue, color eius inter brunum, & album medius: pili in infantia ruffi, in pueritia, & iuuentute nigri. Cutis inter calidum, & frigidum, & leue, & durũ, ſicut volę manuum, bonus homini intellectus non obliuioſus, prudens, ſudax, inter pigrum, vel velocem medius, neque guloſus. Actiones ẽt omnium membrorum perfectæ ſunt. Hæc eſt complexio media. Si autem in alicuius corpore videris aliquas iſtarũ qualitatum diſcordantes ſecundum vicinorum partem indicandum erit, ſi fuerint inæquales, conſiderandę ſunt fortiores. Significationes autem cõplexionis mutatę, aut ea mutata ſunt regione, aut ea conſuetudine, aut ex ętate, aut ex fœtu. Signa quidem in pilis, cęteriſque prędictis in regione temperata fallere nõ poſſunt, in intemperata iñ ſemper fallũt, vt eſt aliqñ Ægyptus, ſemper autem Æthiopia. Ibi colores nigri, pili criſpi, & aſperi, ſicca cutis, & huiuſmodi Ex quo videntur eſſe calidi, cum tñ ſint frigidi. Calor autem aeris calorem naturalem ab intus ad exteriora protrahit, & ſic interiora refrigeſcunt, & eorum debilitatur animoſitas. Econtra vero in regione frigida Septentrionali ſunt pili flaui lenes, & albi, color albus, & huiuſmodi, propter caloris coadunationem ab extremitate corporis in pectus fugientem, itaque cum videantur eſſe frigidi, non ſunt, ſed eorum complexio eſt calida, & ob hoc audaces, & fortes ſunt. Conſuetudo diuturna mutatur in naturam, aut propter dietam, vt cum aliquis naturaliter macidus ſuauiter viuit, cito pingueſcit. Pinguis autem ſi laboret, ac ieiunet, & anguſtietur, macreſcit, & exiccatur. Ars quoque complexionem mutat ea calore, & ſiccitate: vt in ferrarijs, ac vitriariis. Ex calore, & humore, vt in balneatoribus. Ex frigiditate & ſiccitate, vt ī agrilis, & venatorib⁹. Ætas quoq; puerilis calidior, & humidior eſt cæteris, quia ſpermati, & ſanguini vicini ſunt vnde fuerunt. Mulieres autem frigidioris complexionis, quam viri ſunt, & ob hoc ẽt in ſtatura, & virtute minores maſculis, & humidiores ſunt.

De quatuor humoribus. Cap. LXIX.

ISidorus vbi ſupra. Sicut autem quatuor ſunt elemẽta, ſic & quatuor humores, & vnuſquiſq; ſuum imitatur elementum. Sanguis ex ethimologia gręca vocabulũ ſumpſit, eo ꝙ vegetetur, ac ſuſtentetur, & viuat. Coleram gręci vocauerunt, eo ꝙ vnius diei ſpacio terminetur, vnde & colera .i. fellicula nominata eſt, hoc eſt fellis effuſio, gręci enim fel colon dicunt. Melancolia dicta eſt, eo ꝙ ſit ex nigri ſanguinis fęce, ad mixta abundantia fellis. Gręci .n. melan nigrum vocant, fel autem colon appellant. ſanguis latine vocatur, ꝙ ſuauis ſit, vnde & homines quibus dominatur ſanguis dulces, & blandi ſunt. Flegma autem dixerũt quaſi ſit frigidum. Gręci .n. rigorem flegmonem nominant. Ex his quatuor humoribus, vt dictum eſt ſupra reguntur ſani, & ex ipſis lędantur infirmi. Dum autem amplius extra curſum naturæ creſcunt, ægritudines faciunt. Auicenna vbi ſupra. Humor eſt liquidum, in quod in primis nutriens conuertitur, eiuſq; ſuperfluitas eſt humor malus, qui a corpore debet expelli, & proiici. Humiditatum quidem corporis, quędam ſunt primæ, quædam ſecundæ, primæ ſunt quatuor humores. Secundarũ vero quædam ſunt ſuperfluitates, quædam non. Non ſuperfluitates ſunt humores, qui a principali diſpoſitione conuerſi, membris deligati fuerunt, ſed nondum alicuius membrorum ſimplicium operatione perfecta pars effecti ſunt, horum ſpecies quatuor ſunt. Vna eſt humor in foraminibus extremitatum paruarum venarum contentus, membris ſimplicibus propinquarum ea imbibentium. Alia eſt humor omnia ſimplicia membra tranſiens, ſicut ros qui in nutrimentũ aptus eſt conuerti cum corpus nutrimento caret, & vt membra cum aliqua cauſa fortis motus, aut alia ea exſiccauerit, humectet. Tertia eſt humor, qui parum ante coagulatus nutrimentum eſt in membrorum ſubſtantia: iam quidem ex parte complexionis, ſed nondum ex parte eſſentiæ completę ſimilitudiniſque conuerſum. Quarta eſt humor, qui eſt intus in membris ſimplicibus a principio natiuitatis, per quem partium eorum continuitas exiſtit, cuius principium eſt ex ſpermate, ſpermatis principium eſt ex humoribus. Humores autem boni naturales, & ſuperflui quatuor generibus continentur. ſ. genere ſanguinis, quæ omnibus alijs melior eſt, & genere flegmatis, & colerę rubeæ, & nigræ.

De locis eorum, & temporibus, ac ſignis. Cap. LXX.

EX epiſtola Hipo. Corpus ergo omne ex quatuor humoribus conſtitutum eſt. Nam habet in ſe ſanguinem colerã flauam & nigram, & flegma, qui quatuor humores habitãt in ſuis locis. Sãguis in hepate in dextero latere. In parte qua hepar, habetur & colera flaua. Melancolia in ſplene. Flegma in capite, & veſica. Alia pars ſanguinis dominatur in corde. Qualitas autẽ ipſorum talis eſt ſanguis ſemens humidus, & dulcis. Colera .ſ. ſancta eſt amara calida, & ſicca. Melancolia acida, frigida, & ſicca. Flegma frigidum ſalſum, & humidum. Hæc omnia creſcunt in tpe ſuo, ſanguis creſcit verno tempore, colera ſancta æſtate, melancolia autumno, flegma hieme. Item hi omnes partiuntur ſibi diem, ac noctem: ſanguis habet horas ſex, ab hora noctis nona, vſque in horam diei tertiam. Exinde vſq; in nonam colerã ſancta. Exinde vſque in horam noctis tertiam melancolia Exinde vſque ad horam noctis nonam flegma. Hæc omnia etiam habent reſpirationes ſuas per ſingulas partes corporis. Sanguis ꝑ nares, colera ſancta per aures, melancolia per oculos, flegma per os. Diuiduntur ẽt per quatuor ætates, flegma in pueris ab initio vſque in annos 14. Et inde colera ſancta in iuuenibus vſq; annos 28. Deinde in altera ætate vſque in annos 60. ſanguis. Exinde in ſene melancolia. Moriente autem eo omnia reuertuntur in ſuo loco. Pręterea faciunt mores hominum tales. Sanguis facit boni voti ſimplices blandos, hilares, & ſemper amoroſos. Colera facit iracundos, acutos, leues, ingenioſos, macros, multum manducantes, cito digerentes. Flegma facit cauſonios. id eſt cauſon, quę eſt febris acceſſa patientes. cauſatur .n. ex flegmate ſalſo, vigilantes, cito afferentes canos, intra ſe cogitantes minus audaces. Melancolia facit ſubdolos, cumq; iracundia auaros, timidos, triſtes, ſomnoloſos. Sanguis facit pulſum plenum, humidum, æqualem. Colera ſancta tenuem, ſiccum, velocem, lubricum. Melancolia ſimilẽ, ſed habet veluti percuſſum aſperitate. Flegma facit pulſum nimis plenum humidum æqualem cum pondere. Actor. De quatuor humorum, ſiue complexionum in homine ſignis ſolent dici verſus illi. De ſanguineo quidem hi. Largus amans, hilaris ridens, rubeiq; coloris. Cantans, carnoſus, ſatis audax, atque benignus. De colerico autem iſti. Hirſutus fallax, iraſcẽs prodigus audax. Aſtutus gracilis ſiccus croceiq; coloris. Porro de flegmatico iſti. Hic ſomnolentus piger, ac ſputamine multus. Eſt hebes, hic ſenſus, pinguis facies, color albus. De melancolico vero illi. Inuidus, & triſtis cupidus, dexteræque tenacis. Non expers fraudis timidus luteique coloris.

De generatione ipſorum. Cap. LXXI.

AVicenna vbi ſupra. Humores in corpore ſic generantur, nutriẽs dum maſticatur, aliqua conuerſione permutatur, tamque parum incipit digeri. Cuius ſignum eſt, ꝙ nec primus odor, nec primus ſapor in eo reperitur. Superficies enim oris eſt ſuperficiei ſtomachi contigua, & quaſi vna cum illa. Eſt ergo in ore digeſtiua virtus ex ſtomacho, & auxiliatur in hoc ſaliua per digeſtionem acquiſita, in qua cadit calor innatus. Poſtquam vero cibus ſtomachum ingreditur, tunc integre digeritur: non ꝑp ſtomachi calorem tñ, ſed propter calorem membrorum, qui circũdant ipſum a dextera quidem hepar, & a ſiniſtra ſplen. Splen nãque calefacit non propter ſui ſubſtantiam, ſed propter arterias, & venas multas, quæ in eo ſunt Ab anteriori vero zirbum, quod ex eo calorem adipis cauſa ſuſcipit, & ad ſtomachum reducit. Superius autem cor mediante diafragmate ab eo calefacto. Cumq; nutriens in primis digeritur, eius eſſentia fit in multis animaliũ auxilio eius, quod eis admiſcetur, de eo quod bibitur plurimumque chilus. Et eſt ſubſtantia liquida ptiſanæ ſimilis in ſpiſſitudine. Deinde eius ſubtile a ſtomacho, & inteſtinis attrahitur, ac per vias venarum meſeraicarum, quæ ſubtiles, ac duræ, & omnibus inteſtinis continuę ſunt, impellitur & ad venam peruenit, quæ hepatis porta uocatur. Penetrat ergo in diuiſionibus, & in ramis portæ intrantibus ſeq; minorantibus, ac ſubtiliantibus ad modum capillorum occurrentibus orificiis diuiſionum radicum venę, quæ a gibbo hepatis aſcendit. Non autem facit ipſam in illas coanguſtationes penetrare, niſi ſuperflua commixtio aquæ bibitę, ſuper id quod corpus indiget. Cum ergo iſtarum venarum villis diuiditur, fit quaſi totaliter hepar tangat huiuſmodi chili totalitatem. Et ob hoc tunc eis operatio vehementior eſt, ac fortior, & velocior, & tunc coquitur. In omni vero huiuſmodi decoctione eſt res, quæ eſt ſicut ſpuma, & hæc eſt colera rubea. Et res, quæ eſt ſicut hypoſtaſis hæc eſt melancolia, quæ ambæ ſunt naturales. Et fortaſſe cum eis erit, aut res aduſta ſi decoctio ſuperflua fuerit, aut res non bene cocta, ſi decoctio minor, quam debet extiterit. Aduſti ſubtile eſt mala colera rubea, ſi autem ſpiſſum eſt mala melancolia, & ambæ ſunt non naturales.

Quod

Quod aũt non bene coctum eſt, flegma eſt. Quod vero de hoc toto res colata eſt, & bene cocta, ſanguis eſt, qui tamen quandiu eſt in hepate, ſubtilior eſt, q̃ debet, propter aquoſam ſuperfluitatem, quæ pp rem prædictã neceſſaria eſt. Cumq; ſanguis ab hepate ſeparatur, ab aquoſitate & ſuperflua illud mũdatur. Extrahitur.n. a ſanguine in vena, quæ ad renes deſcendit, & fert ſecũ ſanguinem, qui ad renes nutriendos ſua quantitate, & qualitate bonus exiſtit. Nutriunque renes huius aquoſitatis vnctuoſitas, & ſanguineitas. Deinde aliud qđ remanet deſcendit, vel tendit ad veſicam, & poſt ad virgã. Sanguis aũt eſt eſſentiæ bonæ. Signorum autem virtutes inter ſe conferendæ ſunt. Vnum enim bonum ſignum cum firmum fuerit multis malis ſignis præponderat.

De cauſis eorundem. Cap. LXXII.

Efficiens itaq; cã ſanguinis eſt calor tẽperatus. Cauſa materialis eſt, q̃ de nutrientibus tẽperatũ eſt & de bonis potibus. Formalis cã eſt eius decoctio bona. Finalis aũt eſt, vt corpus nutriat. Cauſa efficiens coleræ rubeæ eſt igneus calor ſuperfluus ꝓpterq; in hepate. Cã materialis eſt, q̃ de nutrientibus ſubtile eſt calidũ dulce, vnctuoſum, & acutum. Cã formalis eſt decoctionem ad ſuperfluitatẽ ꝓcedere. Finalis aũt eſt neceſſitas, & vtilitas quas prædiximus. Efficiens aũt cã flegmatis eſt caliditas abbreuiata. Cauſa materialis eſt, quod de nutrientibus eſt groſſum, humidum, viſcum, frigidũ. Formalis eſt decoctionis abbreuiatio. Finalis vero neceſſitas, & vtilitas. Melancoliæ quidem hypoſtaſiue cã efficiẽs eſt calor temperatus. Aduſtę vero caliditas ab æqualitate egreſſa. Cauſa materialis eius eſt, qđ de nutriẽtibus eſt vehementer groſſum, paucę humiditatis, & eorũ calidum fortius eſt in illo. Cauſa formalis eſt ſex hipoſtaſiua ſecundum vnũ duorum modorum. Vnde neq; labitur, neq; reſoluitur. Cauſa finalis eſt neceſſitas, & iuuamentum eius. Melancolia multa fit, aut pp caliditatem hepatis, aut pp debilitatem ſplenis, aut pp frigoris congelationis vehementiam, aut pp conſtrictionis perſeuerantiam, aut pp ægritudines multas, & prolixas, quia pp illud humores facti ſunt cineres. Cumq; melancolia multiplicatur, & inter ſtomachum, & hepar ſtat ſanguis, & bonorum humorum generatio cũ ea minoratur. Sciendum aũt, q̃ frigiditas, & caliditas generationis humorum cauſæ cum alijs exiſtunt cauſis. Sed caliditas æqualis ſanguinem generat: ſuperfluens vero coleram rubeam. Multumq; ſuperfluus melancoliam generat per aduſtionis ſuperfluitatem. Porro frigiditas flegma gignit, & multa ſuperflua melancoliã generat per ſuperfluitatem congelationis. Oportet aũt attẽdere virtutes paſſiuas cũ virtutũ actiuarũ diſtantia. Nec oportet credere, q̃ omnis complexio ſibi ſimile generet, & non ſui contrariũ, per accidẽs quidem licẽt non per eſſentiam. Frigida nanq;, & ſicca cõplexio plurimum generat humiditatem extraneam, non propter conuenientiam, ſed pp digeſtiuæ debilitatem. Humores aũt hi, ſicut in ſuis generationibus, ſic & in ſuis motibus cauſas habent. Motus enim & res calidæ ſanguinem mouent, & coleram rubeã, fortaſſis ẽt mouent melancoliã, & forte faciunt eã. Quies autẽ flegma forte reddit, & aliquas melancoliæ ſpecies. Ipſi enim etiam eſtimationes mouent humores, verbigratia. Sanguinem mouet res rubeas intueri. Qua propter prohibemus illum ex cuius naribus fluit ſanguis, res ſplendorem rubeum habentes aſpicere.

De ſignis abundantiæ ſingulorũ humorum in corpore. C. LXXIII.

Raſi in ſecunda parte. Sanguinem abundare ſignant coloris rubedo corporis caliditas cum eiuſdem tenſionem, aliquando ex oſcitatione, multuſque ſomnus, & venarum repletio cum ſpirarum intenſione, & pruritus loci a quo ſanguis ſolet minui. Sanguis ſimiliter ex naribus, & gingiuis leui tactu fluens, capitis, & oculorum, ac temporũ grauitas, & ingenij ſenſuſque turbulentia, pulſus magnitudo, & oris dulcedo præter ſolitum. In ore quoque veſicæ paruæ, & in corpore carbunculi, vrina rubea, & ſpiſſa. Coleram vero rubeam abũdare ſignant coloris citrinitas, oris amaritudo, multaque in ore ſiccitas, & multa ſitis, appetituſque debilitas, & faſtidium, & vrina ignea, & clara. Porro colerã nigram dominari ſignant, ardor ſtomachi, multitudo caninæ appetitus, fuſcus color, nigredo ſanguinis, ac ſpiſſitudo, vrina nigra, vel rubea fuſco participans colore, vel viriditati appropinquans. Si corpus prætereà tale ſit, in quo colera nigra generari ſolet, et corpus brunum, & macium. In corporibus n. albis, & craſſis, & a pilis nudis raro, vel nunquã generatur. Huiuſmodi præterea ſigna ſunt ſi corpori ſcabies acciderit, & morphea nigra, puſtulæ malę, ſplenis augmentatio. In flegmatis aũt dñij ſignatione ſunt multitudo viſcoſæ ſaliuæ, & ſitis paucitas, vrina alba, pigritia quoque, & hebetudo, & malus ſomnus, corporis lubricitas, & digeſtionis tarditas. Somniorũ quoque diuerſæ viſiones, deſignant in corporibus dominantes humores. Cum.n. frequenter in ſomno videt quis pluuias, & flumina, & mare, humiditas in eius corpore ſignatur multa adeſſe. Ignes autẽ, & fulgura liteſque frequenter ſomniare, coleram rubeam deſignant abundare. Rubei vero colores, ac tinctę, nuptiæque, ac cibaria dulcia, ſanguiniſque fluxus, abundantiam ſanguinis deſignant ſomniata. Porro fuſcus color, atque nigredo, timores pauoreſque ſi apparuerint in ſomno, coleræ nigræ ſignatur operatio.

De anathomia membrorum. Cap. LXXIIII.

Ex Iſagogis hipo. Anathomia eſt contemplatio ſiue perſpectio in interioribus membrorum inciſionibus. Aliter. Anathomia eſt inciſio ſuperficiei, & denudatio eorum quæ obtecta erant, eorũque cognitio cum propria ratione. Hac comprehenditur poſitio corporũ, natura quoque, & operatio ſingularũ partium, & particularium. Corpus quidem hoĩs in tres partes generales diuiditur. ſ. caput, pectus, pedes. In particulas autẽ multas. Specialiter autẽ conſtat de venis, & arterijs, & neruis, & oſſibus, cartilaginibus, adipibus, ac cæteris ſpiritibus. Razi in almanſore. Membrorum in corpore quatuor ſunt genera, quorum principalia ſunt tria, & ad vitæ conſeruationem valde neceſſaria. Horũ quidem nutritionũ inſtrumẽta ſunt, vt ſtomachus & hepar, & eorũ canales, & venæ quæ ad ipſa perueniunt, vt & os, & meri, reliquæ quoque venæ, quæ ab eis exeunt et inteſtina. Quædam vero ſunt inſtrumenta naturalis caloris, & conſeruationis eius. Quorum prima ſunt cor, & arteriæ. Secunda vero pulmo, & pectus, & quæcunque valent ad aeris attractionem. Quædam aũt ſunt inſtrumenta ſenſus, & motus, & intellectualium actionũ, ipſa ſunt cerebrum, & nucha, & nerui, & muſculi, & chordę, & his ſimilia, quæ neceſſaria ſunt ad complendam actionem, & paſſionem. In vnoquoq; iſtorũ trium generũ, vnũ eſt principale, & operãs, alia vero ve ſeruientia, ipſumque in ſuis actionibus adiuuãtia. In primo genere principale inſtrumentũ eſt hepar ſecundo cor, in tertio cerebrũ. Et enim quodque iſtorum alijs duobus connexum eſt, eiſq; indiget. Hepar nanq; niſi omnibus alijs membris nutrimentum tranſmitteret, reſolueretur. Ipſum vero, niſi a corde calorem haberet, eius ſubſtantia qua ſua completur actio, nõ conſeruaretur. Cerebrũ quoq; ſi non in arterijs caleſieret, nec a venis nutriretur, eius natura non conſeruaretur. Sed & muſculi pectoris, niſi a cerebro mouerentur, non poſſet aer attrahi, nec cordis conſeruaretur ſubſtantia, qua calor naturalis, qui in corpore eſt, euentatur. Quartũ genus membrorum eſt inſtrumẽta principalia generationis. ſ. matrix, & virga, & teſticuli, & vaſa ſpermatis, quæ neceſſaria non ſunt ad eius ſingularis perdurationem, ſed ad ſpeciei conſeruationẽ. Actor. De hac materia plenius eſt dictũ ſupra, videlicet lib. 29. vbi actũ eſt de ſingulis membris humani corporis, & eorũ anathomia. De cæteris aũt rebus naturalibus, videlicet de virtutibus, & actionibus, & ſpiritibus ſufficienter quoque dictũ eſt ſuperius, videlicet lib. 24. vbi de viribus animæ, quas habet inquantum vnitur corpori plene tractauimus.

De gradibus ætatum. Cap. LXXV.

His aũt rebus quidam, vt ſuperius dictũ eſt, alia quatuor adijciunt. ſ. ætates, colores, figuras, maris ac fœminæ differẽtias. Iſidorus li. 11. Ætatis aũt gradus ſunt ſex, videlicet infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentus, grauitas, & ſenectus. Prima ætas eſt infantia. ſ. pueri ad lucem naſcentis, quæ porrigitur in ſeptẽ annos. Secunda pueritia. i. pura, necdum apta ad generandũ, tendẽs vſque ad annũ quartumdecimũ. Tertia vero adoleſcentia ad gignendũ adulta, quæ duabus conſtat hebdomadis pp intellectũ, & actionem q̃ nõdum erat in pueris, & porrigitur ab anno quintodecimo vſque vigeſimumoctauum. Quarta iuuentus firmiſſima ætatũ omnium, finiens in anno quinquageſimo, qũ & in fœminis partus deficiunt. Quinta ætas ſeniorũ, i. grauitas, quæ eſt declinatio a iuuentute in ſenectutem, quæ a quinquageſimo anno incipiens 72. terminatur. Sexta ætas eſt ſenectus, quæ nullo annorum numero terminatur, ſed poſt quinque illas ætates quantumcunque vitæ eſt, ſenectuti deputatur. Senium aũt pars vltima eſt ſenectutis, ſic dicta, eo q̃ ſit terminus ſextæ ætatis. In his ergo ſex ſpacijs Philoſophi vitã deſcripſerunt humanam, in quibus mutatur, & currit, & ad mortis terminum peruenit. Auicẽna vbi ſupra. Aliter ætates oẽs quatuor ſunt. Prima. ſ. adoleſcendi, quæ dicitur adoleſcentia, & eſt fere vſque ad annos 32. Secunda conſiſtendi, quę dicitur ætas pulchritudinis, & eſt fere vſq; ad 35. vel 40. annos. Poſt hanc ætas diminuendi, cũ virtus amittitur, & hæc eſt ætas ſenectutis, quæ fere eſt vſq; ad annos 60. Deinde ſequitur ætas minuendi cum manifeſta virtutis debilitate, & hoc eſt ſenium, & finis vitæ. Ætas aũt adoleſcendi diuiditur in ætatem infantiæ, quæ eſt cum membra pueri nondum ad ambulandum apta ſunt. Et in ætatem dentium plantatiuam, quæ eſt poſt ambulationem. Hanc ſequitur ętas concuſſionis, quæ eſt poſt natiuitatem dentium antequam polluatur. Deinde eſt ætas alguelematí, & te hac, id eſt cum ab ęgreditur, ſperma, quæ eſt donec barbeſcat. Poſtea vero eſt ætas fortitudinis, id eſt iuuentutis, quæ eſt donec deſinat creſcere.

De infantia, & eius miſeria. Cap. LXXVI.

Iſid. vbi ſupra. Infans dicit hõ ętatis primę ſic appellatus, eo q̃ adhoc fari neſcit. Nondũ. n. bene ordinatis dẽtib. minus eſt ſermonis

moais capreſſio. Hypocras in lib. de anathomia. Nam quia dẽtes organa quodãmodo linguę ſunt, infans cũ nondũ habet dentes, vagit. Dũ vero duos vel tres habuerit, mutitat. Cũ aũt os dentibus impleuerit, loquitur. Auguſt. de ciu. Dei lib. 21. Quis aũt non exhorreat & mori eligat, ſi ei proponatur, aut mors perpetianda aut rurſus infantia? Prorſus. n. quod ſcriptũ eſt eccleſiaſtici. 40. capitulo Graue iugũ ſuper filios Adę a die exitus a uentre matris eorum vſque in diem ſepulturæ in matrem oĩum adeo neceſſe eſt impleri, vt ipſi quoq; paruuli ẽt per lauacrũ regenerationis ab originalis peccati vinculo quo ſolo tenebantur ſoluti, multa mala patiant, nonnulli etiã malorum ſpũum incurſibus aliquando torqueantur. Quæ quidẽ paſſio abſit vt eis obſit, ſi hanc vitã in ætate illa etiam ipſa paſſione ingraueſcente ac de corpore animã excludente finierint. Veruntamen in illo graui iugo quod poſitum eſt ſuper filios Adã etiam hoc malũ miſerabile reperit, vt ſobrij ſimus, & hanc vitã de peccato primo nimis nephario factam eſſe nobis pœnalem intelligamus, totũque qđ nobiſcum agitur per nouũ teſtũ non pertinere, niſi ad noui ſæculi hæreditatẽ nouam, vt hoc pignore accepto illud cuius hoc pignus eſt, ſuo tpe cõſequamur. Idem in lib. 22. Itaque qđ ad primã originem pertinet, oẽm mortaliũ progeniẽ fuiſſe damnatã, hæc ipſa vita ſi tñ vita dicenda eſt, tot, & tãtis malis plena teſtat. Quid. n. aliud indicat horrenda quædã ignorãtiæ profunditas, ex qua omnis error exiſtit, qui oẽs filios Adã quodã ſinu tenebroſo ſuſcipit, vt homo ab illo liberari ſine dolore, & labore ac timore nõ poſſit. Quid amor ipſe tot rerũ vanarũ & noxiarũ? Et ex hoc curæ mordaces, mœrores, formidines, inſana gaudia, diſcordię, lites, bella, inſidię, fraus rapina, ambitio, inuidia, luxuria, vtriuſq; ſexus tot ſtupra, & immunditiæ, & quicquid malorum taliũ in mentem non venit. & tamen de vita illa hominũ non recedit. Sed hæc quidem ſunt malorũ hoĩum, ab illa tamen erroris peruerſiq; amoris radice venientia, cum qua oĩs filius Adam naſcitur. Quis. n. ignorat cum quanta veritatis ignorãtia, quæ iam in infantibus eſt manifeſta, & cum quanta vanę cupiditatis abundantia, quæ in pueris apparere incipit, homo in hãc vitã veniat? ita, vt ſi viuere dimittatur vt uolet, in prædicta facinora, & flagitia quæ commemoraui, vel quę cõmemorare nõ potui, vel cuncta, uel multa perueniat. Idem in libro confeſſio. 1. Quis enim mihi commemoret peccatũ infantię meæ? quia nemo mundus a peccato, cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã, quid ergo tunc peccabam, an quia plorans vberibus inhiabam? Nam ſi nũc faciã non quidem uberibus ſed eſcę annis meis congruenti ſic inhians, iuſtiſſime deriderer ac reprehenderer. Tunc ergo reprehendenda faciebam, ſed nec mos reprehendit me nec ratio me ſinebat reprehendi, quia reprehendentem intelligere nõ poteram. Imbecillitas ergo mẽbrorũ infantiliũ innocẽs eſt, non animus infantiũ. Vidi. n. ego & expertus ſum zelantem paruũ, qui nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aſpectu collactaneũ ſuũ. Quid ſi & in iniquitatib. cõceptus ſum, vbi quæſo innocens fui dñe Deus?

De primo vagitu infantis huiusq; vitæ miſeriam deplorantis.

Cap. LXXVII.

GVilielmus de cõch. Ceterum infans ex vtero matris procedens, quia illic in calido, & humido nutritus fuit, terra vero frigida & ſicca eſt ad quã exit, contrarium ſentiens vocẽ eiulationis emittit. Ideoque prima vox hoĩs una eſt doloris. Nutrices aũt neſcio vel aliquo phyſico, vel ipſa docente natura ponunt illum in aqua tepida, q ſentiens ſimile nutrituræ ſuæ tacet, & in eo delectationẽ hẽt. Ex lib de natura rerum Prima quidẽ vox infantis vox eſt doloris. In naſcendo tamẽ nulla voce reſonat antequã totus emergat. Solinus. Naſcẽtiũ itaq; prima vox eſt uagitus, nam in 40. diem differtur lætitię ſenſus. Vnũ quidẽ nouimus eadẽ hora riſiſſe qua natus erat. ſ. Zoroaſtrem, mox optimarũ artiũ peritiſſimum. Aulus Craſſus quẽ bella parthica rapuerunt, eo q nunquã riſerit agelaſtus cognominabatur. Aug. de ci. Dei lib. 21. Igitur infantia quia nõ a riſu ſed a fletu hanc lucem orditur, quid malorũ ingreſſa ſit neſciens quodammodo prophetat, vel proteſtatur. Solũ qñ natus eſt Zoroaſtrem ferũt riſiſſe, nec aliquid ei boni portẽdit monſtruoſus riſus ille. Nam licet magicarũ artium inuentor eſſet, a Nino Rege Aſſyriorũ cũ eſſet ille Bactrianorũ. ſ. rex in bello ſuperatus eſt. Actor. Infans itaq; naſcens deplorat non ſolũ præſentes miſerias videlicet infantiles, ſed etiã futuras huius mortalis vitę multiplices. Vnde Philo dicit in lib. ſap. velut in perſona Salomonis illius videlicet delicioſi atque pompoſi regis originis ſuæ primę conditionem miſerã memorantis. Sum quidẽ & ego mortalis homo ſimilis oĩbus, & ex genere terreni illius, q prior factus eſt & in ventre matris caro ſũ figuratus. Decẽ mẽſiũ tpe coagulatus ſũ in ſanguine ex ſemine hominis, & delectamẽto ſomni conueniẽte. Et ego natus accepi cõem aerẽ, & ſimiliter in factam decidi terrã, & primã vocẽ ſimilẽ omnibus emiſi plorans. In inuolumentis nutritus ſum, & curis magnis. Nemo. n. ex regibus aliud habuit natiuitatis initiũ. Vnus ergo eſt omnibus ad vitã introitus & ſimilis exitus. Bernardus ad Eugeniũ Papam de conſideratione lib. 2. Salubris ergo eſt copula, ut cogitans te ſummum pontificẽ pariter attẽdas & viliſſimum cinerẽ non quidẽ fuiſſe ſed eſſe. Hæc nanque cõſideratio te tenet in te, nec a te ſinit euolare, non ambulare in magnis nec in mirabilibus ſuper te. Conſidera maxime quod maxime es, videlicet hominẽ q & natus es. Nec mõ quis natus ſis, ſed ẽt qualis. Tolle proinde nunc hæreditaria hęc perizomata ab initio maledicta. Dirumpe velamẽ filorũ celantiũ ignominiã, non plagã curantiũ. Dele fucũ fugacis honoris huius, & male coloratę nitorẽ gloriæ, ut nude nudũ conſideres, quia nudus egreſſus es de vtero matris tuæ. Nunqd infulatus? Nũquid micãs gẽmis, aut floridus ſericis, aut coronatus pinnis, aut ſuffarcinatus metallis? Si cuncta hęc veluti nubes quaſdã matutinas velociter tranſeũtes diſſipes & exuffles a facie cõſiderationis tuæ, occurret tibi homo nudus, & pauper, & miſerabilis. Homo dolens q hõ ſit, erubeſcens, q nudus ſit, plorans q natus ſit, murmurans, q hõ ſit natus ad laborem, nõ ad honorem. Hõ natus de muliere, & ob hoc cũ reatu, breui viuens tpe, & ob hoc cũ metu, repletus multis miſeriis, & ob hoc cum fletu. Plinius de hiſtoria naturali lib. 7. Cęteris aũt animalibus varia tegumenta natura tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera, trũcos etiã arbori q cortice interdũ gemino a frigore, & calore tutata eſt, hominẽ vero tantummodo nudum, & in nuda humo natali die abiicit, ad vagitus ſtatim & ploratum, nullũque tot animaliũ aliud ad lachrymas, & protinus vitę principio. Comeſtor. Hinc ẽt homo primus poſt, peccatũ & maledictiones vxori ſuæ nomen imponens, uocauit eam Eua, forte quaſi miſeriam hominis plangens, & eiulatus puerorum alludens. Maſculus enim recens natus eiolando dicit A. mulier autem E. Ac ſi dicerent. Clamabunt E vel A quotquot naſcentur ab Eua.

Cur infans debilior naſcitur cæterorum animalium fœtibus.

Cap. LXXVIII.

GVil. de conchis. Denique animalia cætera, ex quo nata ſunt, ſtant, & incedũt. Vnde igitur hoc eſt, qđ homo niſi lõgo tempore nec ſtare nec incedere põt. Ad hoc ego reſpondeo, quia in vtero nutritus eſt ſanguine menſtruo, & corrupto. Cætera vero animalia menſtruis carent omnia. Vel etiã, quia homo particeps rõnis exiſtit, ratio vero temperatiſſima ac mollia cariuolaque mẽbra exigit. Cętera vero animalia rõne carentia, dura quidem hẽt membra, & labori conuenientia. Vnde homo cæteris animalibus corpore debilior inuenitur. Et hõ quidẽ huius ætatis. ſ. infantię q natiuitati coniuncta eſt, vſque ſeptimũ annũ ſenſũ hẽt. Videt. n. & audit, & olfacit, & guſtat, & tangit, ſed ratione, & intellectu. ſ. quantũ ad vſum caret. Auguſtinus de Trin. lib. 14. Aĩa tamen etiã infantis paruuli ſe noſſe credenda eſt, ſed intenta nimis in ea, q per corporis ſenſus tanto maiore quanto nouiore delectatione ſentire cępit, ſe cogitare nõ põt, ſic. n. in oẽs corporis ſenſus quantũ ſinit ætas illa ſe quaſi coartat, vt quicquid per carnẽ offendit vel allicit hoc ſolum abhorreat vehementer vel appetat. Sua vero interiora non cogitat, nec admoneri poteſt, vt hoc faciat, quia nondum admonẽtis nouit ſigna, vbi locum præcipuum tenẽt verba. Hugo de Sancto Victore. Homo itaq; peccando fecit vt compararetur beſtijs. Qui cum ratione ſuperior eſſe deſijt, ſenſu ſe inferiorẽ inuenit. Nã ſi viſum conſulis, in hoc ſuperãt linces, ſi odoratũ interrogas, præualent canes. Et quæcunq; in ſenſus corporali ſũt laudabilia, in ipſis inuenies excellentiora. Et hic vt alibi bonũ tuũ quæras, nec in illo cõfidas, vbi beſtiis cõpararis & tamẽ nõ æquaris. Grego. Nyſſen. in lib. de imagine. Nudus ergo naturalibus tegumentis, inermis, & inops, omniũq; neceſſariarũ rerum egentiſſimus homo in hanc vitã producit, qui iuxta id quod cernitur miſeratione potiuſquã felicitate dignus eſſe videatur. Nõ. n. armatur productione cornuũ, non vnguium vel dentium tuitione munitur, nec aliquo aculeo letiferum virus infundit, quibus rebus pleraque ferarũ atq; ſerpentũ in viſione ſui naturaliter inſtruũtur. Nec pilis corpus obtegitur, cũ eũ q ad aliorũ præponebatur imperiũ, proprijs armis naturali prouiſione vallari deceret, ne ad cuſtodiã ſui aliorũ adminiculis indigeret. Nã in eo quidẽ & aper & ſi quid illi ſimile eſt ſufficiente pro ſua ſalute virtutẽ naturaliter poſſidet. Et tauro ſũt cornua, & pernicitas lepori, ceruoq; ſaltus, & certus intuit9, & alijs aĩalibus magnitudo, cæteris os pennes. Volatilibus ẽt pennarũ officia, & apibus aculeũ. Cũctiſq; prorſus aliqđ natura ſe præſidiũ cõſtat eſſe collatũ. Solus aũt hõ pręoĩbus credit deſtitutus. Et his quidẽ quæ currẽdi velocitate pręeminent pigrior, illis aũt quæ mole corporis eminẽt, tenuior, his ẽt qui naturalibus armis excellunt, cognoſcitur eſſe deſpectior. Et quõ dicet aliquis, vniuerſorũ talis ſortitus eſt principatũ? Verũ per id qđ naturæ noſtrę deeſſe credit, certa datur occaſio qua ſubditorũ oĩum dñium cõſequatur. Nam ſi hmõi adminicula corpori ſuo naturaliter attributa haberet, primũ quidẽ beſtiis ſimilis exiſteret, & occaſione ipſa in actionib. pluſimũ difficilis appareret. Deinde in alios exercere dñatũ ſperneret, quorũ nullis penitus adiutorijs indigeret. Nũc aũt in ſingulis q nobis mãcipantur, vſ9 vitę nr̃æ dirimit, vt neceſſariũ

eis principatum habere videamur. Nam corporis noſtri tarditas, & ad motum celerem difficultas, equi nobis adhibere prouidentiā fecit, quæ & neceſſaria annonis cum ſubuehimus ea quæ naturæ deerant ſupplementa proſpexit. Ex aliis quoque cunctis quæ ad vitā neceſſaria ſunt, iumenta nobis ſubiecta ſunt. Quia enim & morſu indigebamus & dentibus ad cohibendas vltione beſtias, id qđ nobis deſuit, cantum natura ſuppleuit, pro cornibus etiam vel vngulibus fortius atq; penetrabilius ferrū ab hominibus inuentū eſt.

De regimine infantium in dieta & moribus. Cap. LXXIX.

RAzi in almanſore. Mamillas infans tali ſpa ſugat, ne ventris tendatur, & vt non accidat ei diſſolutio, & pigritia, ſōnuſ quo longus, nec de latere reuoluatur ad latus, & non ploret neq; vomat. Oculi eius in primis diebus natiuitatis operiendi ſunt pāno, cauendumque ſummopere ne ſlet in loco luminoſo, ſed vitra pāniq; diuerſorum colorum appendantur circa eū. Vtendū eſt etiam illic delectabilibus cantilenis, non aſperis nec ſonis neque raucis. Et poſtquam appropinquauerit loquendi tempus frequenter eius linguam fricet nutrix. Ante ipſum quoque frequenter loquendum eſt, ac verba facilia iteranda & docendus eſt. Cum vero natiuitas dentium appropinquauerit, gingiuæ frequenter cum butyro & adipe gallinæ ſunt fricandæ, & aqua ordei lauendæ. Auicenna vbi ſupra. Cum autē infans dormierit, toto corpore capite altius ſit. Et diligenter cuſtodiatur ne colli vel dorſi vel extremorū eius aliquid torqueatur. Aqua ſuaui & æquali eſt balneandus, & id poſt longius ſomnum, plurimumque bis aut ter in die & ordinate, nec lauet, niſi quouſque corpus eius calefiat, & rubere incipiat. Poſt hoc autē caueatur & aures eius ab ingreſſu aquæ cuſtodiantur. In hora quidē ablutionis eum accipiens manu dextra ſuper brachiū ſiniſtrum allumat, nec ſuper ventrem, ſed ſupra pectus ſuum apponat. In primis autē iaceat ſupra ventrem ſuum, poſtea vero ſuper dorſum. Et præter hoc inceſſanter fricetur ac pungatur & ſigetur. Duo quoq; res inuamen ei conferunt ad hoc vt ſint eius complexio fortis, videlicet motus lenius, & vox cantilenæ, cū quibus dormire debet. Ex quantitate namque recipiendi hæc duo patet quātum ſit aptus exercitio ac muſicæ, quorum vnum eſt corporis, & alterum animæ. Varro in ſententiis. Sapiunt autem ante vaſa quicquid primum acceperint. Sic eſt de infantibus. Quintilianus de oratoria inſtitutione libro primo. Vtinam ergo liberorum noſtrorum mores non ipſi perderemus, infantiam enim ſtatim delicijs ſoluimus. Et ætas quidē hominis tūc vel maxime formāda eſt, cū ſimulādi neſcia eſt, ac præcipientibus faciliſſime cedit. Oratius in libro epiſtolarū. Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorē teſta diu. Idem in eodem. Tractari mollis ætas imbecilla ſolet.

De Pueritia, & eius miſeria. Cap. LXXX.

ISidorus vbi ſupra. Puer a puritate vocatus eſt, quia purus eſt ac nondum lanuginem floremque genarum habet. Hi ſunt qui Ephebi a Phœbo, qui quaſi iuuenis & imberbis pingitur, ſic appellati. Nam in mane oriens quaſi puer ac nouus apparet. Dicitur autem puer tribus modis, videlicet pro natiuitate, vt cū de Chriſto dicitur. Puer natus eſt nobis. Pro ætate, vt cū dicitur aliquis puer octennis aut decennis. Pro obſequio & fidei puritate, vt cum ad prophetam dñs ait. Puer meus es tu, noli timere. Puberes autē dicuntur a pube. i. a pudenda corporis parte, eo q̄ hæc loca lanuginē in primis ducant, quidā ex annis pubertatem exiſtimant. i. illū eſſe puberē, qui. 14 annos expleuerit, quāuis tardiſſime pubeſcat. Certiſſimum eſt autem illum puberem eſſe, qui ex habitu corporis pubertatem oſtendit, vt generare iam poſſit. Porro puerperæ dictæ ſunt, quæ puerilibus annis pariūt. Auguſtinus de ciu. Dei lib. 21. Cum autem tota vita mortalium ſit pœna, nō vtique parua eſt pœna inſipientia, & imperitia, quæ adeo fugienda merito iudicatur, vt per pœnas doloribus plenas pueri vel litteras vel quæque artificia diſcere cogantur. Ipſumque diſcere ad quod pœnis adigūtur, eſt eis tam pœnale, vt nonnunquā ipſas pœnas quibus ad id compelluntur malint, ferre quā diſcere. Idem in lib. 22. Sicut etiā dictum eſt ſuperius, abundantia cupiditatis namq; cū qua in hāc vitam homo venit, in pueritie apparere incipit, ita q̄ ſi viuere dimittatur, vt velit, in facinora, & flagitia vel omnia vel multa perueniet. Sed diuina miſeratione ſentibus eorū prohibitio & eruditio contra tenebras ignorantiæ inuigilant cum quibus naſcimur, & contra cupiditatis impetus opponuntur, plena tñ, & ipſe laborū, & dolorum: quid enim ſibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorū vanitatibus adhibentur? quid pedagogi, quid magiſtri, quid ferulæ, quid virgæ, niſi vt imperitia debelletur, & praua cupiditas infrenetur, cū quibus malis in hoc ſæculo venit. Nā cū labore meminimus, ſine labore obliuiſcimur, cū labore diſcimus, ſine labore neſcimus, cū labore ſtrenui ſumus, ſine labore inertes ſumus. Ex hinc apparet in quæ velut pondere ſuo procliuis humana natura vitioſa exiſtat, & quāta ope, vt inde liberetur indigeat, vitia quoq; tūc delicia, pigritia, negligentia, quibus. ſ. labor fugitur, cum etiam labor ipſe qui vtilis eſt, ſit pœna. Idem in li. conf. primo. Cum ergo infantiæ meæ ſucceſſit pueritia, humanæ vitæ procelloſam ſocietatem altius ingreſſus ſum. pendens ex auctoritate parentum nutuque maiorum hominum. Deus meus quas ibi miſerias expertus ſum. In ſchola datus, vt litteras diſcerem, ibi quid vtilitatis eſſet, ignorabā, & tñ ſi ſegnis eſſem in diſcendo vapulabā. Hoc enim a maioribus laudabatur. Et ante nos multi præſtruxerunt ærumnoſas vias, per quas tranſire cogebamur multiplicato labore ac dolore filiis Adam. Nec mihi deerat memoria vel ingeniū, quæ mihi ſatis dederas pro ætate illa, ſed ludere delectabat, & hoc in nos vindicabatur ab illis qui vtiq; agebant talia. Sed maiorum nugæ negocia vocantur, puerorū autem talia cum ſint a maioribus puniuntur. Et tñ bene mihi fiebat a te, ſed non faciendā ego bene, non. n. diſcerē niſi coactus. Nemo autem inuitus bene facit, etiam ſi bonū eſt, quod facit. Nec qui me vrgebant bene faciebant, quia non intuebantur quo referrem quod me diſcere cogebant, præterquā ad ſatiādas inſatiabiles cupiditates copioſæ inopiæ, & ignominioſæ gloriæ. Tu. n. lege infatigabili ſpargens pœnales cæcitates ſuper illicitas cupiditates. In his ergo laudabar ab illis, quibus placere mihi tunc erat honeſte viuere. Non. n. videbā voraginem turpitudinis in quam proiectus eram ab oculis tuis. Eram tamen etiam tūc, & viuebā & ſentiebā & incolumitatem meam veſtigium ſecretiſſimæ vnitatis exquirebā. In hac autem peccabam, q̄ nō in Deo, ſed in eius creaturis me, & cæteris quærebā ſublimitates ac veritates, & voluptates ſicq; ruebā in cōfuſiones errores atq; dolores.

De regimine puerorum in dieta & moribus. Cap. LXXXI.

AVicenna vbi ſupra. In regimine pueri cum ab infantia emergit, intentio tota ſit in eius mores moderādo ac meliorādo, ne ſcilicet ira fortis aut timor vehemens accidat ei, neque triſtitia vel vigiliæ. In hoc enim duæ conſiſtunt vtilitates. Vna. ſ. in anima eius, vt morum bonorum habitus a pueritia creſcat, ac fixus in eo permaneat. Altera vero in eius corpore, quia ſicut mali mores maliciā complexionis ſequuntur, ſic etiā ex illorum conſuetudine cum acciderit, malitia cōplexionis eos ſequitur. Ita namque vehementer calefacit, & triſtitia exiccat, pigritia virtutes animales laxat, & cōplexiones ad flegmatis proprietatem inclinat. Sanitas ergo corporis & animæ ſimul in temperantia morum conſiſtit. Cum aūt a ſomno puer excitatur, balneandus eſt, & poſt hoc vna hora ludere dimittendus. Deinde vero ad comedendū ei præbeatur, & poſtea pluries ludere permittatur. Poſt hęc verū balneādus, deinde vero cibandus. Et quāto plus fieri poteſt aquā in cibū ſumere non permittatur, ne cibos penetret crudus antequā digeratur. Cum autem ſex annos habuerit, magiſtro tradendus eſt, qui eum doceat, in quo ēt gradatim eſt ordinandus, nec in ſcholis quotidie morari cogendus. In hac ætate iā minus eſt ablniendus, cuiuſque labor cum comeſtione augmentādus: Nec vinū ei detur, propterq; cum calidæ complexionis fuerit, quoniā in potationibus eo colera rubea generatur. Nec ipſe puer indiget iuuamēto qđ expectatur ex vino potato. Hoc eſt vrinæ prouocatio, & iuncturarū humectatio. Nō. n. eius colera multa, quæ in vrina ſit prouocāda, nec eius iuncturæ indigent humectatione. Bibat ergo aquam frigidā dulcē & liquidā. Sic regendus eſt. vſque ad annum 14. & poſt hanc ætatem regatur regimine ſanorū. Razi in quarta parte. Pueri implicandi non ſunt forti ventris ſolutione, vel etiam minutione, ſed eis ſubueniendū eſt cum ſcarificatione ac ventris ex aqua fructuum ſolutione. Cuſtodiendi ſunt autē ne multum de mellis confectionibus aut de fructibus comedant, & ægritudines multas incurrant. A lacte quoque & caſeo, & groſſis nutrientibus remoueantur, ne lapis in eorū veſicis generetur. Nec multū nutrientib repleti ſunt pauſatēdi, nec cibos ſumere donec digeſtus ſit. Haly. Puer ablactatus a multitudine ciborum arceatur, & a cibis groſſis, & aqua turbida, quibus lapides generantur. Nec aſſueſcendus eſt vino, qm̄ auget calorem, & humorē, qualis eſt puerorum complexio. Detur tñ ei modicum, vt vrinā prouocet, & ſiccitatē ex labore accidentem humectet. Cumque fuerit duodecim annorū, tūc eū iā exercere oportet in his qb. eſt docendus, vel in quibus eſt ei viuendū. Varro in ſententiis. Sicut autem in ſene puerilitas eſt ridenda, ſic & in puero morū optimorum conſtātia obſtupeſcenda. Seneca in declarationibus lib. 5. Nihil eſt puero teſte certius. Nam & ad annos illos peruenit vt intelligat, & non ad eos quibus fingat. Idem in lib. de moribus. Educatio quidem & diſciplina mores facit, & id ſapit quiſq; qđ didicit. Quintilianus vbi ſupra li. 2. At ingenia puerorum nimia emendationis ſeueritate deficiūt. Nam & deſperant, & dolent, ac nouiſſime oderunt, quodq; maxime nocet, dū omnia timent nihil conātur. Ouidius in libro de arte. 1. In puero eſt ætas mollis, & apta regi. Ingenium cæleſte ſuis velocius annos ſurgit. Idem in lib. epiſtolarū. Ars ſit vbi a teneris crimen condiſcitur annis. Et ſicut teneros lędunt iuga prima iuuencos. Frenaque vix patitur de grege captus equus; ſic male vixque ſubit primos mores rude pectus. Oratius in poetria. Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo ſignat humum, geſtit paribus colludere, & iram Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas. Virgilius in bucolicis. Qui legitis flores, & humi

naſcentia fragra. Frigidus o pueri fugite latet anguis in herba.

De adoleſcentia & iuuentute & earum lubricitate.
Cap. LXXXII.

ISido. vbi ſupra. Adoleſcens dictus eſt, eo q ad gignendū adultus ſit, ſiue a creſcere & augeri. Iuuenis autem vocatus eſt, eo, quòd iuuare poſſe incipit, ſicut in bobus iuuenci cum a vitulis deceſſerint. Sicut autem triceſimus annus perfectæ ætatis eſt in hominibus, ita in pecudibus ac iumētis tertius eſt robuſtiſſimus. Et ſicut anno ſeptimo finitur infantia 14. pueritia, accedente ad ſubſequente adoleſcentia, quę duabus hebdomadis conſtat propter intellectum, & rationem vel actionem, & ab anno decimoquinto, porrigitur vſq; 28. ita quòd hæc ſuccedens iuuentus tribus hebdomadis permanet, ꝓpter illa tria ſcilicet intellectū, & ratione, corporiſque virtutem. Auguſt. de ciu. Dei lib. 21 Prima quidem ætas. ſ. infantia ſine vllo renixu carni ſubiacet. Secunda quoq; .ſ. pueritia propter infirmitatē mentis nondum præcepti capax, nec pugnę contra carnem ſuſceptibilis eſt. Cum autem vētum fuerit ad ætatem adoleſcentiæ quæ præceptū iā capit, & legis imperio ſubdi valet, ſuſcipiendum eſt contra vitia bellum & acriter gerendum, ne ad damnabilia peccata vitium innatum perducat. Et ſi quidem victoriarum conſuetudine roborata non ſunt, facilius vincuntur, & cedunt. Si autem vincere atq; imperare cōſueuerent, laborioſa difficultate ſuperantur. Pauciſſimi vero tantę felicitatis ſunt, vt ab ipſa ineunte adoleſcentia nulla peccata damnabilia vel in flagitijs vel in facinoribus vel in nepharię cuiuſdā impietatis errorem committant, ſed magna largitate ſpiritus quicquid in eis carnali delectatione dominari poſſit, opprimant. At vero plurimi cum fuerint vitijs prævalentibus victi ac prævaricatores legis effecti, tunc ad gratiam adiutricē confugiunt qua fiat, vt amarius pœnitendo prius Deo ſubditi, ut vehementius pugnando victores præpoſita mente carni. Idem in lib confeſ. 2. Et ego ergo in amaritudine cogitationis meæ recordari volo tranſactas fęditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, non, q eas amem, ſed vt amem te Deus meus. Amore amoris tui iſtud facio recolens vias meas nequiſſimas in amaritudine recogitationis meæ, vt tu dulceſcas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix, & ſecura, colligens a diſperſione mea in qua fruſtratim diſcuſſus ſum dum ab vno te averſus in multa evanui. Nam aliquando in adoleſcentia mea exarſi ſatiari in inferis, & ſilueſcere auſus ſum varijs & umbroſis amoribus, & contabuit ſpecies mea & computrui coram oculis tuis placens mihi, & placere cupiēs oculis hominum. Et quid erat quod me delectabat, niſi amare, & amari? Verum nō tenebatur modus ab animo vſque ad animum, quatenus eſt luminoſus limes amicitiæ, ſed exalabantur nebulæ de limoſa concupiſcentia carnis, & ſcatebra pubertatis obnubilabant & offuſcabant cor meum, ut non diſcerneretur ſerenitas dilectionis a caligino libidinis. Efferbui ergo miſer ſequens impetum fluxus mei relicto te, & exceſſi omnia legitima tua, nec euaſi flagella tua, prœceps ibam tanta cæcitate, ut inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris quam audiebam eos iactantes flagitia ſua & tanto glorianteſ magis, quanto magis turpes eſſent. Et libebat facere non ſolum libidinem facti, verum etiam laudis. Væ cum quib. comitibus iter agebam platearum babylonię, & volutabar in cœno eius tanquā in cinamomis & vnguentis pretioſis, & in vmbilico eius quo tenacius hęrerem calcabat me inimicus inuiſibilis, & ſeducebat me quia ſeductibilis eram. Ambro in lib. de interpellationibus & infirmitate hominis primo. Conſummere inquis me vis domine peccatis adoleſcentię meæ, pulchre ad gratis ad querelam arripuit, quod magis ad vitium eſſe lubricum conſueuit. Habet enim pueritia innocentiā, ſenectus prudentiam, iuuentus delinquendi verecundia. Adoleſcentia ſola eſt inualida viribus, faſtidioſa monitoribus, infirma conſilijs, illecebroſa delitijs, calēs vitijs. Idem ſuper Pſal. Beati immaculati. Rara ſana humilitas eſt in iuuenibus, vt dicere poſſint humiliter adoleſcentulus ſum ego & contemptus. Ideoque tuitanda eſt dum vrget ætas, dum vires ſolidę ſunt, & ſanguis æſtuat, dum debilitas ignoratur, dū lætitia frequentatur. Grandis itaque morum aſſuefacienda eſt maturitas, quę naturam vincat. Iuuentus enim eſt ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior ad correctionem durior. Seneca in declamationibus lib. 1. Torpent ingenia deſidioſę iuuentutis, & cantādi ſaltādiq; obſcœna ſtudia effeminatos tenēt. Capillū frangere, & ad muliebris blanditias voces extenuare, corporis mollitie cū fœminis certare, & immundiſſimis ſe munditijs excolere, noſtrorum adoleſcētium ſpecimen eſt. Molles eneruesque nati in vitio manent expugnatores alienę pudicitię, negligētes ſuæ. Idem in troade. Iuuenile vitiū eſt regere non poſſe animum. Saluſtius in catelinario. Adoleſcentium animi molles, & ætate fluxi haud difficile capiuntur. Ouidius in lib. de faſt. v. Cum iuuenilibus annis luxuriant animi, corporaq; ipſa vigent.

Idem in li: ūne tit 1. Militat omnis amans, & habet ſua caſtra cupido. Quę bello eſt habilis, veneri quoque conuenit ætas.

De prædictarum ætatum regimine. Cap. LXXXIII.

RAzi vbi ſupra. Adoleſcentes autem, & iuuenes ab acutis infirmitatibus cuſtodiendi ſunt, eos minuendo, ventremq; ventrem ſoluendo. Quibus ſtatim, vt in eis illatum apparuerint ſigna, dentur fortiter reprimentia, antequā in eis illę perficiantur. Haly vbi ſupra. Iuuenum corpora cum iam vltimum attingeret terminum, & augmentationis ſtatum. Ideoque ſuperfluitates in eis augentur, & congregantur, morbique feſtinant in eos pp repletionem. Hoc. n. ipſe cibus non occupatur in dilatando corpus & augendo ſicut prius. Veruntā virtus eorum patientior eſt morborum, & in pluribus fortior ad expellendum cauſas eorū. His ergo oportet exercitium Indici moderatum, & conſuetum, nec multum calori ſolis obuient. In aqua tēperati caloris ſe balneēt. Eſtate vero aqua frigida dulci, & ſuaui. Caueant ergo cibos calefacientes coleram generantes, vt allia, cepas, ſinapem, & ſimilia. Vtantur aūt cibis quantum cuiuſque tolerare poteſt digeſtio, & vnuſquiſq; iuxta menſuram ſuæ conſuetudinis. Sumant aūt cibos frigidos, vt piſces recentes, hedinas carnes cū frigidis condimentis decoctas, & fructus aſſueſcāt cū granatis perſicis, & huiuſmodi. Siquidem complexio eorum eſt in habitudine naturali, vinū bibāt, nec multum nouum, nec vetus, mixtum aqua frigida. Nec vero plurimum tolerent famem, confortat. n. calorem, & auget coleram. Aſſueſcant aūt corpora flebotomiæ, & laxatiuæ, maximeq; in vere. Sit eorū regimen iuxta quod expedit naturali complexioni eorū in cuiuſq; quatuor anni temporum. Seneca ad Lucillum epiſtola 21. Verecundia bonum in adoleſcente ſignū eſt. Idē in epiſtola 36. Iuueni eſt parandū, ſeni vtendū. Tullius de officijs lib. 2. Prima adoleſcentiū cōmendatio proficiſcitur a modeſtia, tū pietate in parentes, tū in ſuos beneuolentia. Facillimè in optimā partem cognoſcūtur adoleſcentes qui ſapiētes. & claros viros, & bene cōſulentes reipub. ſe contulerūt, quibus cum ſi frequentes ſunt opinionē afferūt populo, eorū fore ſe ſimiles, quos ſibiipſi delegerunt ad imitandū. Idem in lib. de ſenectute. Adoleſcentem ꝓbo in quo eſt aliquid ſenile. At ipſa defectio virū adoleſcentiæ vitijs afficitur ſæpius, q̄ ſenectutis. Libidinoſa. n. & intēperans adoleſcentia effectū corpus tradit ſenectuti. Amb. ſuper Pſal. Beati immaculati. Præcurrit aūt maturitatis ætates, quiſquis in adoleſcentia poſitus ſenilē grauitatem induit, & iuueniles animos quadā veterana cōtinentia regit, atq; cōponit. Nam quid laudis habere valeat ſi corpus voluptatibus effectū, & iam ſenectutis gelu frigidū, ad ſera deuotionis officio depoſito iam ſenio vigore cōuertatur. Non eſt vtiq; corona, niſi vbi difficilis fuerit lucta. Idē ad Vercellenſes Sunt aūt iuuenes, qui ne ſubiaceant diutius ſeniorū arbitrio, cito volūt ad ſenectutem peruenire, & ſunt & ſenes, qui volunt ſi poſſint ad iuuentutem redire. Quorum ſtudiū neutrum probo, cum poſſit & iuuentus ſeneſcere moribus, & ſenectus iuuenere operibus. Sydonius in epiſtolari ſuo lib. 3. Pluriumū vero laudis iuuenes moribus ſuis applicant, quotiens de negociorū meritis ambigentes ad peritorum conſilia recurrūt. Virgilius in georgicis lib. 3. Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi. Dum faciles animi iuuenum dum mobilis ætas.

De adoleſcentiæ, vel iuuenilis floris labilitate. Cap. LXXXIIII.

AGtor. Porro nullatenus confidendum eſt in robore, vel flore iuuenilis ætatis, quia mors iuuenibus in inſidijs eſt in ianuis. Tullius in libro de ſenectute. Fruſtra ergo ſperat adoleſcēs vel promittit ſe diu victurum. Quid. n. ſtultius q̄ incerta pro certis habere. Quoniam etiam illa ætas multo plures, quam ſenectus habet mortis caſus: facilius enim in morbos adoleſcētes incidunt, grauius ægrotant, triſtius curantur. Itaque pauci veniunt ad ſenectutem. In hoc etiam melioris cōditionis eſt ſenex, quia quod ſperat adoleſcens ipſe conſecutus eſt. Ille vult diu viuere, iſte diu vixit, quanquam mihi nec diuturnum videtur, quicquā in quo eſt aliquid extremum. Cum enim id aduenerit, tunc id quod præterijt effluxit. Hoc tantum remanet, quod virtute, & recte factis quiſque conſecutus eſt. Mors etiam contingit adoleſcentibus aduerſante, & repugnante natura, & ideo grauis. Senibus vero venit tanquam ſponte nulla vi adhibita, & ideo leuis. Sicut ergo poma ex arboribus ſi cruda ſunt vi auelluntur, ſi matura, & cocta decidunt. Sic vis adoleſcentibus vitam auſert, ſenibus maturitas Seneca ad Lucillum epiſtola 26. Iunior es, quid refert? incertum eſt quo loco te mors expectet, itaque tu illam omni loco expecta. Tullus. Sæpe quidem cani nigros lædere capillos. Sæpe venit tacito curua ſenecta pede. Iuuenalis 3. libro Nūc mihi, qui ſuades, poſt damnum temporis, & ſpes Deceptas, feſtinat enim decurrere velox. Floſculus anguſtæ miſereque breuiſſimę vitę Portio, dum bibimus dum ſerta, & vnguenta puellas Poſcimus, obrepit non intellecta ſenectus. Scalpurius in bucolicis. Non hic ſemper eris, perdunt & gramina flores. Perdit ſpina roſas, nec ſemper lilia candent. Nec longum tenet vua comas, nec populus vmbras. Iuuenalis libro 4. Sarcofago contentus erit, mors ſola fatetur. Quantula ſunt hominum corpuſcula, &c.

Ouidius

Ouidius ſine titulo lib. 1 Labitur occulte, fallitq; volubilis ętas. Et celer admiſſis labitur annus equis. Idem in libro de arte 3. Igitur o iuuenes dum vires, annique ſinunt, tolerate labores, Iam veniet tacito curua ſenecta pede. Venturæ memores iam nunc eſtote ſenectæ. Sic nullum vobis tempus abibit iners.

De incolumitate. Cap. LXXXV.

Circa ætatem adoleſcentiæ, vel iuuentutis maxime ſolet atten- di pulchritudo corporis, & incolumitas. Ideo poſtquam dictum eſt de illa ætate, libet ẽt de iſtis pauca ſupponere, & primo de incolumitate. Tullius in rhetorica. i. Vtilitatis quidẽ duæ ſunt partes. ſ. incolumitas, & potentia. Eſt autem incolumitas tuta ſalutis, & integra conſeruatio. Iſidorus vbi ſupra. Quod autem tuetur, aut reſtaurat ſalutem eſt medicina. Ad hanc. n. pertinent nõ ea tantummodo, quę ars illorum exhibet, qui proprie medici nominantur, ſed etiam cibus, & potus, tegmen, defenſio deniq; omnis, atque munitio qua corpus noſtrum aduerſus externos ictus, caſusq; ſeruatur, & huic nomen a modo. i. a temperamento impoſitum æſtimatur, vt non multum, ſed paulatim adhibeatur. Omnis. n. immoderatio non ſalutem, ſed periculum affert, mediocritate vero natura gaudet. Richardus in libro exceptionum. Hęc itaque continet occaſiones, & operationes. Occaſiones ſunt ſex, videlicet aer circundans nos, cibus & potus, ſomnus & vigiliæ, motus, & quies, inanitio, & repletio, & accidẽtia animæ. Operationes autem ſunt intus, & foris. Intus quidem, vt ea quæ intro per nares, per os, per anum mittuntur ad excitandas ſunt unctione, vomitiones, purgationes. Foris vero ſicut emplaſtrum, inciſio, aduſtio. Haly. Incolumitatis ergo, ſiue ſanitatis corporũ temperatorum cuſtodia eſt illarum rerum, quæ habitudini eorũ conueniunt contemperantia. ſ. aeris, exercitij, balnei, cibi, & ſomni mundationiſq; corporis, vt videlicet ſit horum vſus iuxta qđ eſt opus in quantitate, & qualitate, & ordine, ac tempore. Corporum autem extra temperantiam poſitorum in complexione cuſtodia ſanitatis ſit tribus modis. Vna quidem eſt cuſtodia cõplexionis in ſuo ſtatu per ea quę ſibi ſunt ſimilia, & hoc quando nõ multum diſtat a temperantia. Secunda vero eſt complexionis ad temperantiam ex rebus contrarijs traductio has quidem duas illi facere poſſunt, qui ſine ſolicitudine, & occupatione ſunt. Porro tertia eſt illorum quibus ſolicitudines inſtãt, ita vt eos ab vſu duarum prædictarum impediãt. Cicero in oratione ſua cum gratias egit populo. Bona valetudo iucũdior eſt his qui e graui morbo recreati ſunt, quam illis qui nunquam ægro corpore fuerunt, oĩa. n. deſiderata magis q̃ aſſidue percepta delectant. Seneca in epiſtola 78. In remedium cedũt honeſta ſolatia, & quicquid animum erexerit, etiam corpori prodeſt. Hiero. contra Iouinianum libro 2. Quidem neceſſe eſt viro ſapienti & Philoſopho Chriſti tantam habere corporis fortitudinem, quæ athletis, & militibus eſt neceſſaria, quam cum habuerit prouocatur ad vitia, Chriſtiano ſanitas abſque viribus nimis eſt neceſſaria.

De corporali pulchritudine. Cap. LXXXVI.

Auguſt. de ciuit. Dei lib. 22. Omnis aũt pulchritudo corporis eſt partium cõgruentia cum quadam ſuauitate coloris. Vbi vero non eſt congruentia partium, aut ideo aliquid offendit, q2 prauum eſt, aut quia paruum eſt, aut quia nimium. At in corpore bene diſpoſito ſic omnium partium congruentia numeroſa eſt, pulchraque ſibi parilitate reſpondet, vt neſcias vtrum in ea condenda maior ſit vtilitatis habita ratio, q̃ decoris. Nihil. n. in corpore videmus vtilitatis cauſa creatum, quod non habeat etiam decoris locum, plus autem id nobis appareret ſi numeros menſurarum pro quibus inter ſe cuncta connexa ſunt, & coaptata noſcemus, ſicut videlicet plenius dictum eſt ſupra. Seneca ad Lucillum epiſtola 76. Poteſt aũt ex cauſa exire vir magnus, poteſt & ex deformi humiliq; corpuſculo formoſus animus. Neq;. n. deformitate corporis animus fędatur, ſed animi pulchritudine corpus ornatur. Idem in 30. Mecum deniq; cogito, q̃ imbecillo ſint animo quorum lacertos humeroſq; mirantur. Idem in Hypolito. Res eſt forma fugax. Secundus Philoſophus. Quid. n. eſt pulchritudo, flos marcidus, carnalis fœlicitas, humana concupiſcentia. Ariſtoteles. Si linceis oculis vterentur homines, vt eorum viſus obſtãtia penetraret, nonne introſpectis viſceribus ẽt pulcherrimum corpus turpiſſimum videretur. Actor. Hoc verbum Boetius in tertio libro de conſolatione recitans addit. Te ergo pulchrum videre nõ tua natura, ſed ſpectantium oculorum infirmitas facit. Ambro. in tractatu de ſancto Ioſeph: cum eſſet aſpectu decorus, & facie ſpecioſus, venuſtatem ſui vultus ad alienam nõ deriuauit iniuriam, ſed ad ſuam ſeruauit gratiam, hoc ipſo pulchriorẽ ſe ratus ſi non diſpendio caſtitatis, ſed cultu pudoris ſpecioſior probaretur, illum eſſe verum decorem arbitrans qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, ſed iudicia vniuerſorũ acquireret, fraudi futurus nulli, laudibus ſibi. Valerius Maximus lib. 4. Quidam etiam excellentius pulchritudinis adoleſcens Spurina nomine, cum mira ſpecie complurium fœminarum oculos ſolicitaret, ideoque viris, & parentibus earum ſe ſuſpectum eſſe ſentiret, oris decorem vulneribus confodit, deformitatemque ſanctitatis ſuæ fidem, quam formam irritamentum alienæ libidinis eſſe maluit. Petronius. Deniq; raram facit mixturam cum ſapientia forma. Iuuenalis lib. 4. Rara eſt concordia formæ, atque pudicitiæ. Idem in eodem. Mors denique ſola fatetur quantula ſunt hominum corpuſcula. Scalpurius in bucolicis. Donum forma breue eſt, nec quod ſe cõmodet annis. Omnia tempus alit, tempus rapit, vſus in arto eſt. Ouidius in libro triſtium 3. Ita decens facies, longis vitiabitur annis. Rugaque in antiqua frõte ſenilis erit. Cumq; aliquis dicet, fuit hæc formoſa, dolebis. Et ſpeculum mendax eſſe quæreris tuum. Idem in libro de faſtis. Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formã. Idem in lib. de arte. i. Delectant etiam caſtas præconia formæ. Peſſima ſit, nulli nõ ſua forma placet, forma viros neglecta decet. Idem in lib. 2. Forma bonum fragile eſt, quantumcunq; accedit ad annos. Fit minor, & ſpacio carpitur ipſa ſuo. Nec violæ ſemper, nec lilia candida florent. Idem in li. epiſtolarum. Sint procul a nobis iuuenes, vt fœmina compti. Tibullus libro i. Sit procul a nobis formam cui vẽdere cura eſt. Et preciũ plena grãde referre manu.

De ſenectute. Cap. LXXXVII.

Iſidorus vbi ſupra. Senes a ſenſus diminutione quidã dictos eſſe putant, eo ꝙ iam per vetuſtatem deſipiãt. Nam phiſici ſtultos eſſe dicunt frigidioris ſanguinis homines, calidi vero prudẽtes. Vnde & ſenes in quibus iam friget, & pueris in quibus necdum calet, minus ſapiunt. hinc eſt, ꝙ ſibi conuenit infantium ætas, & ſenum. ſenes. n. pp nimiam ætatem delirant, pueri vero per infantiam, & laſciuiam ignorant quid agant, ſenex vero tñ generis eſt maſculini, ſicut anus fœminini. Nam anus dicitur mulier ſola quaſi annoſa. ſenectus quidem multa ſecum, & bona affert, & mala. Bona. ſ. quia nos a potentiſſimis dominis liberat. Voluptatibus enim modum imponit, libidinis impetus frangit, ſapientiã auget, maturiora conſilia præbet. Mala vero, quia ſenium miſerrimum eſt debilitate, ac tędio. Nam ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus. duo nempe ſunt, quibus vires corporis minuuntur, ſenectus videlicet, ac morbus. Hieron. ſuper Iſaiam lib. 13. Magnum vero Babylonicę crudelitatis indicium eſt, nec ſenibus quidem peperciſſe quorum ætas etiam inter hoſtes venerabilis eſt. Ambroſ. in Examceron li. 1. Senectus nimirum eſt in bonis moribus dulcior, in conſilijs vtilior, ad conſtantiam ſubeundę mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Ipſaq; infirmitas corporis ſobrietas eſt mentis. Tullius in lib. de ſenectute. Quiete quidem, ac pure, & eleganter actę ætatis eſt placida ſenectus, ac leuis. Nam ipſa bene actę vitæ, ac beneficiorum multorum recordatio iucundiſſima eſt. Temeritas quoque florentis eſt ætatis, prudentia vero ſenectutis. Vnde qui legere, vel audire antiqua voluerit, maximas res ab adoleſcentibus labefactas, ſed a ſenibus ſuſtentatas, ac reſtitutas reperit. Cęterum decorus eſt ſermo ſenis, quietus, & tremulus, facitque ſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta, & mitis oratio. Senectus honeſta eſt, ſi ius ſuũ retinet. O præclarum munus ætatis, ſiquidem aufert nobis, quod eſt in adoleſcentia vitioſiſſimum. ſ. libidinem corporis Cupidis rerum odioſum, & moleſtum eſt carere. Satiatis vero, & expletis iucundius eſt carere, q̃ frui. Quanti illa ſunt, quæ affert ſenectus: animum tanquam e meritis ſtipendijs libidinis, ambitionis, & contentionis, & amicitiarum, & cupiditatum omnium ſecum eſſe, ſecumq; vt dicitur viuere. Si vero habet aliquod tanquam pabulum ſtudij, atque doctrinæ nihil ocioſa ſenectute iucundius. Apex autẽ ſenectutis eſt auctoritas. Vnde in ſenatu vt quiſque ætate anteceſſit, eius ſententia principatum tenet. Non tñ cani, nec rugæ auctoritatem repẽte afferre poſſunt, ſed honeſtẽ acta ſuperior ætas fructus pręber auctoritatis extremos. Mors autem ſenibus ſponte veniens eſt leuis, quod non iuuenibus, ſicut videlicet dictum eſt ſuperius. Idem in eodem. Piſiſtrato tyranno a Solone reſponſum eſt quærenti qua tandem ſpe fretus ſibi tam audaciter reſiſteret. Reſpondiſſe dicitur, ſenectute. Valerius in lib. 6. Paſtellius iuriſperitus cum de patribus liberius multa loqueretur, ab amicis ne hoc faceret admonitus, duas res, quæ hominibus amariſſimę viderentur, magnam licentiam præbere reſpondit, ſenectutem. ſ. & orbitatem. Idem in lib. 4. Sophocles autem ætate iam ſenior, cum ab eo quidam quæreret, an etiam rebus nunc vteretur venereis, dic meliora inquit: libenter enim iſtinc tanquam ex aliqua furioſa dominatione profugi. Fulgentius in libro mithologiarum 3. Omnis enim denique caloratę iuuentutis igniculus torpidę veternoſitatis algeſcit ſenio.

De incommodis ſenectutis, & eius remedijs. Cap. LXXXVIII.

Actor. Licẽt autem multa ſunt huiuſmodi commoda ætatis nihilominus etiam multa ſunt eiuſdem incommoda, contra quæ nonnulla inueniuntur remedia. Secundus Philoſophus. Quid enim eſt ſenectus? Optatum malum, mors viuentium, incolumis languor, ſpirans mors. Quintilianus

cauſa prima. Igitur infirmiſſimæ ſeruitutis genus eſt ſenex mariti. Virgilius in Georgicis lib. 3. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit, ſubeunt morbi triſtiſque ſenectus. Et labor, & duræ rapit inclementia mortis, frigidus in venerē ſenior, fruſtraque laborem Ingratum trahit, & ſi quando ad prælia ventum. Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis. In caſſum furit &c. Oratius in poetria. Multa ſenem circumueniunt incommoda, vel q. Quærit & inuentis miſer abſtinet, & timet vti. Vel quia res omnes timidè, gelidèque miniſtrat. Dilator, ſpe longus, iners, auidusque futuri. Difficilis, querulus, laudator temporis acti: ſe puero caſtigator, cenſorque minorum. Maximianus. Tu me ſola ſubdis, tibi miſeranda ſenectus. Cui cedit quicquid vincere cuncta ſolet. Singula turpe ſeni quondam quæſita referre. Et quod tunc decuit iam modo crimen habet. Stat tremulus, dubiusque ſenex, ſemperque malorum Credulus, & ſtultus, quæ facit ipſe timet. Laudat præteritos, præſentes deſpicit annos. Hoc rectum quod ſapit eſſe putat. Se ſolum doctum, ſe iudicat eſſe peritum. Et q̄ ſit ſapiens deſpicit ipſe magis. Deſpicit auditor, nec deficit ipſe loquendo. O ſola fortes garrulitate ſenes. Ex prouerbijs ſapientum. Heu quam multa pœnitenda incurrunt homines viuēdo diu. Tullius in lib. de ſenectute. Nemo tam ſenex eſt, qui ſe annum viuere poſſe non putet. In ſtudijs autem, & laboribus iuuentutis non intelligitur quando ſenectus obrepit. Ita ſenſim ſine ſenſu ætas ſeneſcit, nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate extinguitur. Vt autem contra morbum ſic contra ſenectutem pugnandum eſt, & habenda ratio valetudinis. Vtendū ergo eſt exercitationibus modicis, & tantum cibi, ac potus adhibendum vt vires reficiantur, non opprimantur. Poteſt enim exercitatio, & temperantia etiam in ſenectute aliquid priſtini roboris conſeruare, nec corpori tantum ſubueniendum eſt, ſed animo multomagis. Nam q̄ ſenes aiunt ſtultos, credulos, obliuioſos, & diſſolutos. Nō ſunt hæc vitia ſenectutis, ſed inertis ignauæ, ac ſomniculoſæ ſenectutis. Sicut etiam petulantia, vel libido magis eſt adoleſcentium, quam ſenum, nec tñ omnium adoleſcentium, ſed non proborum; ſic iſta ſenilis ſtultitia, quæ deliratio dicitur ſenum eſt, non omnium, ſed leuium. Sicut autem adoleſcentem in quo eſt ſenile aliquid, ſic & ſenem in quo eſt adoleſcentis aliquid probo. Quod qui ſequitur corpore ſenex eſſe poterit, animo nunq̄ erit.

De regimine illius ætatis. Cap. LXXXIX.

HAli vbi ſupra. Senum vero complexio, quia calida, & humida eſt, hāc regimine calefaciētu, & humectiūe regi oportet. Habitet ergo in loco aere nō ſicco, ſed ſimili verno. Et ſi debilis eſt regimus eius, equitet, & ambulationē minuat. Qui vero fortior eſt, vtatur deambulatione, quæ non fatiget. Balneetur aqua dulci, & calida, & poſt vna hora quieſcat. Deinde vero eſcas calidas & humidas digeſtibiles citoque a ſtomacho deſcendentes comedat, cibos aūt pungitiuos, & colerā generantes caueat, eos quoq; qui melancoliam generant, aut flegma. Pluries in die reficiatur, & hoc paulatim, quoniam eius natura non patitur, nec ſufficit ad digeſtionem multorum ciborum ſemel ſumptorum. Prandeat hora tertia. Poſt meridiem balneetur, & dentur ei cibaria quædam ventrem emollientia, poſtea reficiatur. Coitum omnino fugiat. Et an eius accidentia. Quia vero colligitur in corporibus ſenum flegma plurimum, oportet eos nonnunquam regi ſubtiliantibus, & incidentibus flegma, nec in hoc eſt aſſidue commorandum. Plurimorum quidem hominum ventres, vt ait Hypocras, in iuuentute ſunt molles, qui cum ſenuerint deſiccantur eorum ventres. Et quibuſdam fit econtrario. Auicenna vbi ſupra. Summa regiminis ſenum eſt operari, quod calefaciat & humectet, ſimul ex nutrimentis, & balneis, & potibus, ac ſomno prolixo, & mora multa in lecto, ex aſſidua quoque vrinæ eorum prouocatione, & expulſione flegmatis ex eorum ſtomachis per viam inteſtinorū ac veſicæ, & vt materia lenitatis eius duret. Et his præterea multum confert fricatio temperata in quantitate, & qualitate cum oleo, deinde equitatio, aut inceſſio. Ex aromatibus præterea aliquid bene redolens odorare debent, & propriè quod calidum tēperate exiſtit. Et oportet vt poſt dormitionem eos oleo inungātur, quoniam hoc virtutem excitat animalem. Razi vbi ſupra. Senum corpora magis euacuatione cum medicinis curanda ſunt, q̄ cū minutione. In his autem labor, & ſolicitudo minuenda ſunt, vt corporum vires eo diutius perdurent, nec ipſi valde ſeneſcāt. Porro qui in ſenio ſunt a labore, & ſolicitudine necnon a minutione niſi magna neceſſitas immineat remouendi ſunt. Nutrientibus autem bonis, ac ſuauiter ſapientibus, facileq; digeſtibilibus alēdi ſunt, & ſæpe balneis oportet vti, multumq; dormire, rebus ē odoriferis f. c. ē. & caput inficere. Vinū porro tēperatæ naturæ, clarū, ac ſubtile, mediocriter aqua mixtū bibent, ac tēperate humant. Si .n. hoc modo regātur poſſibile eſt, vt ad atharā, & hiſim tarde perueniāt, nec eorū corpora deijciantur. Amb. ad Valentinianū. Nulla vero ætas ad perdiſcendū ſera eſt. Non .n. canicies laudāda eſt annorū, ſed morū. Nullusq; pudor eſt ad meliora tranſire. Seneca de naturalibus quæſtionibus lib. 7. Obijciat ergo ſibi ſenectus annos inter ſtudia vana conſumptos; & damna ætatis male exēptæ faciat labor. Occupationes reſcindantur, patrimonij longe cura ſoluatur. Nam ſi totus animus vacet & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat faciet ac ſibimet inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metiens, quicquid amiſſū eſt diligenti vitæ præſentis vſu recolliget. Faciamus igitur, & qd̄ in itinere fieri ſolet. Qui tardius exiuimus velocitate moram cōpēſantes feſtinemus, magnūque opus abſq; ætatis excuſatione tractemus. Idem ad Lucillum epiſtola 61. Ego quidem ante ſenectutem curaui vt bene viuerem, in illa vero vt bene moriar.

De Canicie atque caluicie & earum remedijs. Cap. XC.

ISido vbi ſupra. Canicies a candore videlicet capillorum vocata eſt quaſi candicies. Ariſtoteles in lib. de aīalibus. In ſenectute caneſcere proprium eſt hominis, ſed accidit, & equis, non autem animalibus cæteris. Sed nec homini tantum accidit in ſenectute, immo etiam in infirmitate. Et tunc albeſcunt capilli cum albedine corij. Ipſoque homine conualeſcente, capilli cani cadūt ac redeunt quales prius fuerunt. Cum autem propter ſenectutem albeſcunt, non albeſcit cum eis corium. Et huius cauſa eſt, quoniam iſta infirmitas eſt in cute, & cum albeſcit cutis neceſſario albeſcunt, & pili. Canicies autem naturalis eſt propter debilitatem caloris qui exit a corpore, & abundantiam frigoris. Nam ſenectus infrigidat, & corpus deſiccat. Vapor autem uel cibus terreſtris qui eſt cauſa & origo villis quādo non bene digeritur, putreſcit ex calore aeris circundātis, & ex illo gn̄ant cani. Oīs .n. putrefactio ē ex calore nō naturali ſed accidētali. Et hæc accidit aquæ & terræ, & omnibus corporibus ſimilibus. Cauſa vero albedinis canorū eſt, quia in omni vapore terreſtri eſt virtus aeris groſſi. Et ſi congeletur vapor erit ex eo glacies & canicies. Si vero putreſiat erit corrugatio. Propter hoc erūt iſta duo accidētia in manifeſto corporis, corrugatio ſ. & canicies: ī infirmitatibus aūt eſt canicies, quia calor debilitatur in decoctione cibi. Cumque redit ſanitas, reuertitur virtus, & pili nigreſcūt. Vnde recte appellari pōt talis infirmitas ſenectus accidentalis, & ſenectus infirmitas naturalis. Pili tēporum prius caneſcunt, poſterius .n. capitis vacuum eſt ob humiditatem, quia non eſt in eo cerebrum. In parte vero ſincipitis eſt multus humor nec cito putreſcit. Tempora vero ſunt inter illa duo accidentia, quia nec eſt in eis modicus humor, ita q̄ digerat, neq; multus ita vt non putreſcat, propter hoc eorū pili ante alios albeſcunt. Cauſa vero priuationis caniciei in cæteris animalibus eſt, quia cerebrum eorum eſt modicum & humidū, & ideo nō debilitatur calor in eius decoctione, ſicut videlicet plenius dictum eſt ſupra libro 21. capitulo de pilorum coloribus & mutatione. Inter alia quoque animalia viri proprie non tamen omnes calui ſunt, ſicut nec oībus arboribus, ſed quibuſdam folia defluunt. Sic & aues nidificantes plumam euciunt. Sed folia quidem arboribus & plumæ auibus redeunt, pili vero decaluatis non redeunt, q̄a ſcilicet caluicies accidit propter mutationem ætatis, quæ eſt irreuocabilis, caſus autem foliorum, & plumarum propter mutationem temporum quæ eſt circularis. Cauſa quoque priuationis caluitiei in cæteris animalibus quam in homine eſt, quia cerebrū eorum eſt paruū & humidum, & ideo non debilitatur calor in eius decoctione. Nam in homine accidit caluities propter diminutionem humoris calidi & pinguis. Ex libro de natura rerum. Capilli rareſcunt vbi calor excedit naturam, & cadunt propter cibi abſtinentiam, vel propter infectionem humoris, vt in leproſis. Et ſæpe quidem in viris, ſed nunquam in mulieribus vel ſpadonibus natis, nec in nullo ante uſum veneris idest antequam vti poſſit venere, & hoc propter frigiditatem naturæ. Auicenna in 4. canone. Capilli deſtituuntur & minorantur aut propter cauſam in materia, aut propter cauſam in re qua naſcuntur. Cauſa quid in materia eſt aut cauſa eius quod eam ſubmergit vel alterat. Aut cauſa paruitatis ſubſtantiæ primæ. Paruitas quoque radicis ſubſtantiæ eſt propter accidens, aut quia natura conſumit eā. Medicinæ vero obtinentes capillos illæ ſūt, in q̄bus eſt caliditas ſubtilis attractiua, & virtus ſtiptica, vt grana myrti & myrrha & galla & ſimilia. Caniciem vero retardat euacuatio flegmatici humoris. Deinde adminiſtratio medicinarum, ex quibus generatur ſāguis ſpiſſus laudabilis. Caniciem vero prohibent omnia olea confortantia & conſimilia, ſicut videlicet plenius dictum eſt ſupra lib. 28. capitulo 35 & 36 Razi in almanſore quinta parte. Quibuſdā hominibus intempeſtiuè cani ſolent naſci, cæteris autem tardari complexionis ſuæ cauſa. De his quidem quæ caniciem tardari faciunt eſt, vt de triſera minori frequenter in mane ſumatur. Abſtinere enim conuenit a lacte, & a cibis habentibus micas panis admixtas, & a pultibus quæ multum ſunt ſpiſſæ, & a frumento cocto, & ab his q̄ efficiuntur ex melle, & a potu aquæ multum. Vinumque vetus ac purum modice bibendum eſt, vel hydromel. Maior autem pars eorum quibus nutrimentum fit Kalaic fit & aſſaturę.

De

De uarietate complexionis ſecundum gradus ætatis. Cap. XCI.

AVicenna in 1. Can. De varietate complexionis ſecundũ gradus ætatis dicimus ꝙ ab infantia vſq; ad iuuentutem cõplexio in calore fere temperato & humiditate fere ſuperflua exiſtit. Dixerunt aũt quidam ꝙ calor pueri maior eſt q̄ iuuenis, & ideo plus creſcit. Alii ꝙ calor innatus iuuenibus valde fortior eſt, quia ſanguis eorum copioſior eſt & ſpiſſior, & ꝙ augmentum in pueris eſt propter humiditatem tm̃. & non pp calorem. Sed Gal vtriſque contradicit dicens ꝙ eorũ caliditates in radice ſunt æquales. Sed puerorũ caliditas maioris quantitatis eſt, & minoris qualitatis. ſ. acuitatis, & iuuenum caliditas eſt minoris quãtitatis & maioris qualitatis. ſ. acuitatis. Sicut ſi vna ſola caliditas in mẽſura ſubſtantiã humidam multa ſemel penetrauerit, vt aquam, & alia vice ſubſtantiam paucam & ſiccã vt lapidem, inuenimus caliditatẽ aqueam maioris quantitatis & minoris qualitatis q̄ lapideã. Sic ergo agnoſcenda eſt caliditas quæ in pueris & iuuenibus eſt, pueri namq; generati fuerunt ex ſpermate quod eſt multũ calidum, & huic calori non bene accidit res quæ ipſum extinguat. Puer nãq; augeri non ceſſat, non enim adhuc ſtetit, nedum ꝙ iã retrocedat. iuuenibus aũt nihil accidit ꝙ eorũ calorem augmentet innatũ, nec ẽt aliquid qd ipſum extinguat. Sed ille calor in eis conſeruat humiditate minoris quãtitatis & qualitatis ſimul, donec ad declinationem perueniat. Quod aũt augmentũ ſit in pueris pp humiditatẽ tantũ falſum eſt. Humiditas namq; augmenti materia eſt, & materia per ſe non patitur nec ꝑ ſe creatur, ſed ſecundũ operationem virtutis in eam agentis. Virtus aũt hoc agens eſt anima vel natura præcepto Dei, & non agit niſi cũ inſtrumento qd eſt calor innatus. Poſt tẽpus aũt conſiſtendi caliditas incipit minui; qm̃ aer circundans materiã eius quæ eſt humiditas exiccat. Cibus quoque priuatur digeſtione, & inde accidit humor extraneus. ſ. flegmaticus frigidus, qui adiuuat ad ipſum calorẽ extinguendum duobus modis, vno. ſ. ſuffocando & tegendo. Alio vero qualitati obuiãdo. Itaque puerorum atque iuuenũ corpora quantum ad æqualitatem ſunt calida, ſenum aũt & decrepitorũ frigida. Sed corpora puerorum æqualia ſunt humidiora pp augmentũ. Qd patet ex mollicie oſſium ac neruorũ eorũ, quia parũ eſt ex quo fuerũt ſperma & ſpiritus vaporalis. Senes aũt & decrepiti præter hoc ꝙ ſunt frigidiores ſunt ẽt ſicciores. Quod patet ex duritia oſſium eorum & aſperitate cutis, & in pueris quidem & iuuenibus eſt igneitas æqualis, ſed in pueris plus abundat aeritas, & aqueitas, in ſenibus aũt & decrepitis plus terreſtritas, plus ẽt in decrepitis. Conſtãtinus in pantegni. Aetas puerilis calidior & humidior eſt aliis, qa ſpermati & ſanguini vnde fuerunt vicini ſunt. Iuuentus aũt calida & ſicca eſt. Sed calor puerorum tactu lenis eſt pp ætatẽ, iuuenũ aũt ardentiſſimus pp ſiccitatẽ. Decrepiti aũt frigidiſſimi ſunt et ſicci. Quorũ ætas ætati puerili eſt oppoſita, quia in pueris ſolidiora mẽbra vt cartilagines ac nerui & oſſa humidiſſima ſunt & tenerrima. Econtra vero in decrepitis ſicciſſima. Item ætas puerilis in augmento conſiſtit, virtus aũt naturalis humida tm̃ membra augmentat & extendit. Aetatis aũt decrepitæ eſt econtra decreſcere, quia naturę eſt frigidæ & ſiccę. Dicunt tamen quidam humidũ & frigidum eſſe corpus decrepiti propter ſputa plurima, & naſi emunctoria, & faciliores lachrymas, hæc enim apparent eſſe humida. Sed hoc maximẽ prouenit ex membrorũ defectione, & proxima caloris naturalis extractione, & quia prout oportet cibum digerere non poteſt. Vnde crudi humores colliguntur.

De uarijs diſpoſitionibus corporum. Cap. XCII.

AVicenna vbi ſupra Corporis aũt humani diſpoſitiones ſecũdum Galie. ſunt tres. Prima eſt ſanitas, quæ eſt diſpoſitio per q̄ corpus hominis in ſua complexione & compoſitione tale exiſtit, vt ex eo operationes oẽs proueniant incolumes. Secunda eſt ægritudo quæ eſt diſpoſitio in corpore hominis huic contraria. Tertia vero nec ſanitas eſt nec ægritudo. Aut quia non eſt ſanitas in vltimo, vel ægritudo in vltimo, ſicut ſunt corpora ſenum & cõualeſcentium & puerorum. Aut quia ambę res in vno tempore in duobus copulatæ ſunt membris, vel in vno membro ſed in duobus generibus remotis, ſicut qui eſt in complexione ſanus, & in compoſitione æger. Aut in vno membro duorum generum propinquorum, ſicut qui eſt ſanus in figura & non in quantitate ac ſitu. Aut qui eſt ſanus in duabus qualitatibus paſſiuis, & non in duabus qualitatibus actiuis. Aut viciſſitudine duarũ rerũ in duobus temporibus, vt qui ſanatur in hieme et infirmatur vere. Iſidorus lib. 4. Sanitas, vt dictũ eſt ſuperius, eſt integritas corporis, et tẽperantia naturæ ex calido et humido qd eſt ſanguis. Vnde et dicta eſt ſanitas, quaſi sãguinis ſtatus. Morbi vero generali vocabulo dicuntur oẽs paſſiones corporis, qd inde morbũ veteres nominabant, vt ipſa mortis appellatione vim quæ ex ea naſcitur demonſtrarent. Inter ſanitatẽ autem et morbum curatio media exiſtit, quæ niſi morbo congruat, ad ſanitatem non perducit. Morbi oẽs ex quadruplici naſcuntur humore. ſ. ex ſanguine, felle, melancolia, flegmate. Ex ipſis reguntur ſani, et ex ipſis læduntur infirmi. Dum enim amplius extra naturæ curſum creſcunt, ægritudines faciunt. Iohannicius. Itaq; ſanitas eſt temperamentum perficiens res naturales ſecundum naturę curſum. Infirmitas aũt eſt extra naturæ curſum intemperantia. Auicenna vbi ſupra. Cauſæ diſpoſitionum corporis ſunt tres. ſ. antecedentes et coniunctæ ac primitiuæ. Antecedentes ſunt cauſę corporales. ſ. humorales aut complexionales aut compoſitionales. Ex quibus aduenit diſpoſitio aduentu non primo. ſ. mediante aliquo. Cauſæ coniunctę ſunt corporales ex quibus adueniunt diſpoſitiones prouentu primo. ſ. abſque medio. Primitiuę vero ſunt cauſę non corporales ex quibus adueniunt diſpoſitiones aduentu primo vel non primo. Oẽs autem cauſæ aut ſunt cauſę ſecundum eſſentiam, vt piper cum calefacit et opium cum infrigidat. Aut ſecundum accidens, vt aqua frigida cum calefacit, eo ꝙ cutem inſpiſſat, et caliditatẽ retinet. Et aqua calida cum infrigidat, quia reſoluit, & ſcamonea cum infrigidat eo ꝙ humorem calefacientem expellit. Nec omnis cauſa quæ corpori aduenit operatur in ipſum, immo ꝑter hæc tria neceſſaria ſunt, videlicet fortitudo virtutis agẽtis, & fortitudo virtutis præparatiuæ corporis. & vt tandiu permittatur vnum aliud tãgere, donec huius operatio in illud valeat peruenire. Pręterea cauſarum aliæ ſunt vicariæ, quarum. ſ. cum ſeparantur impreſſio remanet. Aliæ vero non, ex quarum. ſ. ſeparatione prouenit ſanitas.

De Signis communibus diſpoſitionum. Cap. XCIII.

TAli in ſermone. 6 Signorum autem diſpoſitionis corporum tria ſunt genera iuxta numerum. ſ. ipſarum diſpoſitionũ. Primum enim eſt quo ſanitas ſignatur, ſecundum quo morbus, tertium quo nec ſanitas nec morbus. Et horum vnumquodq; aut ſignat eam quę tranſit habitudinem, vocaturq; commemoratiua. Aut quod in præſenti eſt, vel quod futurum. & ſic dicitur portendens & prouidentia. Horum ſignorum quædam communia ſunt quę. ſ. omnes. corporis habitudines ſignant. Quædam vero propria quę quaſdam tm̃. De communibus aũt prius diſputabimus. Hæc quidem ex actionibus ſumuntur cõmunibus, ꝑ quas omniũ corporum ſubſiſtentia eſt cũ & ſanitatis & morbi cauſa in actionibus inueniantur. Sanitatis enim ſignum eſt bonitas actionũ. Morbi vero malitia earũ. Actionũ aũt bonitas, & malitia ſunt ex bonitate & malitia membrorum. Porro ſanitas & malitia mẽbrorum ſunt ex intemperantia humorum. Actiones vero communes ex quibus ſigna dicuntur communia ſunt actiones naturaliũ vitaliumq; virtutũ, cũ per eas animalis corporis ſubſiſtentia ſit eiuſque firmitas. Vitalis nãq; virtutis ſanitas calorẽ naturalẽ ſtatuit, ꝑ quẽ vita eſt, & ex cuius corruptione mors ſequitur. Ex eius quoque tẽperantia ſanitas conſiſtit, & egreſſu eiuſdem a tẽperie morbus mouetur. Porro per naturalẽ calorẽ quatuor humorũ cõſiſtentia eſt. Ex quibus oĩa corporis membra conſtituuntur, & per eos augẽtur. Neceſſario igitur habitudines corporis ſanitatis & morbi ex duabus his virtutibus ſignantur. Ex actionibus enim virtutis vitalis ſignificatur ſanitas & debilitas virtutis. ſ. animati corporis. Ex tẽperie vero caloris naturalis & egreſſu eius a tẽperie ſiũt quæq; res naturales, & q̄ extra naturã in ea proueniunt, & in corde quod ei ſedes eſt & fornax. Huius aũt virtutis actionũ cognitio ꝑ motũ ſit venarum pulſantium, qui motui cordis eſt ęqualis. Porro ex naturalis virtutis actionibus tẽperantia ſignatur humorũ, eorũq; ab ea egreſſus. Et habitudinum eius diuerſitates in ſanitate & morbo ex decoctione q̄ ſit in ſtomacho & ĩteſtinis eiuſq. ceſſatione, ea quoque quę in inſtrumẽtis eſt anhelitus eiuſq. priuatione. In his ergo ſignatio ſit ex his quæ emittuntur e corpore. Maturationis quidem & decoctionis quæ ſit in venis eiuſq. priuationis cognitio ex vrina colligitur, q̄ eſt ſanguinis aquoſitas. Eius autem quæ ſit in ſtomacho & inteſtinis. notitia ex egeſtione ſumuntur, q̄ eſt ciborũ ſuperfluitas. Illius vero q̄ ſit in anhelitus organis, ſumitur ex ſputis & ſcreatibus, q ſunt cibi, quo hæc mẽbra paſcũt, ſupfluitas. Ex ſudore quoq. ſignant corporũ habitudines circa ſanitatẽ, niſi ꝙ minus cõmunis eſt ad ſignandũ decoctionẽ quę ſit in omni corpore. Eſt enim ſudor ſubtilis ſuperfluitas quã mẽbra ad corporis exteriora depellunt, & per cutis poros educũt.

De ſignis ſanitatis. Cap. XCIIII.

SAnitatis quidem ſignificationes quędam ſunt quę complexionum ęqualitatẽ ſignificant, vt æqualitas tactus in caliditate & frigiditate, humiditate & ſiccitate, mollitie & duritiæ. Aequalitas quoq. coloris in albedine & rubedine ſed & figuræ mediocritas inter maciem & craſſiciem. q̄ tñ magis declinat ad craſſitudinẽ, eiuſque venæ ſunt inter ſubmerſas & procedentes ſuper carnem. Pręter hæc quoque capilli mediocres inter piloſitatem & lenitatem, criſpitudinem & caluiciẽ, qui eſt in pueritia trahant aliquantulum ad rubedinem, & in iuuentute aliquantulum ad nigredinẽ, æqualitas quoque diſpoſitionis ſomni & vigiliarum, membrorũ in motibus ſuis conuenientia, fortitudo in imaginatione & intellectu & memoria. Mediocritas in moribus, vt inter multam audaciam & timorem, inter iram & patientiam, inter impietatẽ & miſericordiam, inter inſtabilitatem & perſeuerantiam, inter humili-

militatē & arrogantiam, in operationibus omnibus complementum, augmēti bonitas ac velocitas, ſtatura proceritas, ſomnia quoque delectantia, facies hilaris & amabilis atq; iucunda, in appetitu comedendi & bibendi tēperantia, ſimiliter & in expellendo ſuperfluitates. Quædā vero ſignant coęqualitatē compoſitionis, & ex his quædā ſunt ſubſtātiales, vt forma, ſitus, quantitas, numerus ſecundum quod oportet. Alię vero accidentales, vt decoratio & pulchritudo. Alię quoq; finales, quæ. ſ. ex operationū cōplemēto ſunt, & q̄ incedendo ſua perfectionē proueniūt. omne namq; mēbrorū cuius operatio cōpletur eſt ſanū. Modus itaq; cognoſcēdi membrorū principaliū diſpoſitiones ex operationibus, ſecundū cerebrū quidē eſt per diſpoſitiones operationū voluntariū, & p operationes ſenſus & eſtimationis. Secundū cor vero p pulſum & hanelitum. Porro ſecūdū hepar p egeſtionem, & vrinā, eius nāq; debilitatē egeſtio & vrina ſequuntur lotura recentis carnis ſimiles.

De ſignis ęgritudinis. Cap. XCV.

OCcidentium aūt ſignificantium ægritudinē, Quędā ægritudinē ipsā demonſtrant, vt diuerſitas pulſus in feſtinatione ſui in febre, febrem enim ipſam ſignificat, Quædam vero locum ægritudinis, vt pulſus ſerrinus cum in parte pectoris dolor fuerit, ſignat q̄m apoſtema eſt in panniculo & diafragmate, & pulſus vndoſus ſignificat apoſtema in corpore pulmonis. Quædam etiā ſignant ęgritudinis cauſam, vt ſignificationes repletionis per diuerſitatem ſuarū diſpoſitionū, quarum quiſq; modus aliquem ſignificat repletionis modum. Iterū accidentiū quædam prodeunt quę cum ægritudine incipiunt & finiuntur, vt in febre acuta dolor pungitiuus & coangustatio hanelitus ac tuſſis, & pulſus ſerrinus cū apoſtemate lateris. Quædā vero notā horā non habēt, & qñq; ſequuntur ægritudinem qñq; non, vt dolor capitis cū febre. Quædam aūt in fine rei eueniunt, vt ſunt ſignificationes criſis, & maturitatis, & ſigna mortis. Harum plurimę ſunt in ægritudinib. acutis. Præterea ſignificationū quædam in eo quod de membris apparet ſignificant, & hę quidē aut ex his ſumptę ſunt, q̄ ꝓpriē ſentiuntur, vt ſunt diſpoſitiones colorum, & diſpoſitiones tactus in caliditate & frigiditate, mollicie & ſiccitate. Aut ex his quæ cōmuniter ſentiuntur, vt ex forma membrorū & ſitu ac motibus & quietibus, & fortaſſe ſignificabūt occultam diſpoſitionē eorum, vt labij ſaltus, vomitū. Ipſorū præterea quantitates ſi fuerint augmentatę vel diminutę eorumq; numeri fortaſſe ſignificabunt occultorum membrorum diſpoſitiones, vt digitorū curuitas hepatis paruitatem ſignificat. Et ex ructatione ſuper ſonationē ſtrigę dicendi malitiam eſt ſignum audibile. Huiuſmodi quoq; ſunt cognitiones per odores & ſapores oris & ſimilia. Porro cognitiones ptyſis & ethicę per ingroſſitatem viſibiles ſunt ex capitulo eorū q̄ cōmuniter ſentiuntur. Quandoq; vero q̄ manifeſte ſentitur rē occultā ſignificat, vt rubor pomi maxillę pulmonis apoſtema portendit, & gibboſitas vnguis vlcus pulmonis. Significationes aūt q̄ ſumūtur ex quiete mēbrorū ſunt, vt apoplexia, epylenſia, ſincopis, & paraliſis. Quę vero ſumuntur ex motibus eorū ſunt, vt horripilatio, tremor, ſingultus, oſcitatio, ſternutatio, & alites, tuſſis, ſaltus, & ſpaſmus. Harum aūt quædam proueniunt ex operatione naturæ principaliter, vt ſingultus. Et q̄dā ex operatione naturæ accidentaliter, vt tremor ſpaſmus. Quædam aūt voluntarie puræ, ſicut reuolutio de latere in latus. Quædam autem ex naturali & voluntaria compoſitę, ſicut tuſſis & minctus & egeſtio. Quædam a natura ſine voluntate, vt horripilatio & ſaltus.

De prognoſticis ęgritudinum futurarum. Cap XCVI.

ISidorus vbi ſupra. Prognoſtica eſt prouiſio ęgritudinum a prænoſcendo dicta. Oportet enim medicum & præterita agnoſcere & præſentia ſcire, & futura præuidere. Razi in almanſore quarta parte. Saltus faciei diu permanens multus & fortis tortuationem vicinam portendit, totius vero corporis ſaltus multus ac diuturnus ſpaſmū prognoſticat. Oculorū facieiq; rubedo, & venarū i eis manifeſtatio, lachrimarū deſcēſus, & claritatē pati nō poſſe. Hęc oia ſi cum forti dolore capitis adſūt, freneſis fumię prognoſtica sūt. Iocubus & ſchotomia ſi diu perſeuerauerint & fortes extiterint, epilenſiam portendunt. Triſtitia abſq; manifeſta cauſa diu permanens, & cordis malignitas ac deſperatio melancoliā ſignificant. Reuſmatiſmus & coriza ſi frequenter eueniant, timēdū eſt ne ptiſis vel aſma vel paſſiones pulmonis proueniant. Sudor multus ac diu perſeuerans corporis repletionē ſignificat. Qui ſi male fuerit olens, febrem iam vicinā deſignat. Repletio quoq; ſuperflua timorem emoptoicę paſſionis futurę & apoplexię ac ſubitanęę mortis affert. præterea ſenſuū turbatio motuumq; debilitatio cum repletione, timorē inducit apoplexię. Cordis tremor fortis ac frequēs, mortem ſubitaneam portendit. Palpebrę & extremitates inflatæ prognoſticant hydropiſim. Fatigatio & diſſolutio cum appetitus deſtructione, febrem ſignificant. Multus faciei rubor cū obfuſcatione & anguſtia aerem attrahendi vocisq; raucedo lepram facuit timere, q̄ iā incipit accedere. Grauitas in dextro latere vbi caſtig dimiſſę inueniuntur & puncturā & tenſio, læſionē hepatis

ſignant. Pruritꝰ ani venturas emoroidas ſignificat, ſi non ſit cauſa paruorum vermium ibidem exiſtentium. Fœtor ægeſtionis innuit faſtidium & grauedinem quæ in venis ſit. Fœtor autem vrinæ putrefactionem ſanguinis, febreſq; venturas. Ex multis glandulis oritur ſuſpicio magnæ collectionis, & paraliſis parua magnam portendit. Quapropter cuiuſlibet prædictorum cauſa ſubtiliter inueſtiganda eſt, & ad eius ſanationem feſtinandum.

De diuerſis cauſis ęgritudinum. Cap. XCVII.

ISidorus vbi ſupra. Humores, vt dictum eſt, ſuperabundantes naturam hominis lędunt, quia dum vltra naturæ curſum excreuerint, ægritudines faciunt. Hali vbi ſupra. Morborum itaq; malę complexionis quatuor ſunt cauſæ iuxta numerum quatuor qualitatū corporis. Ei morbi calidi ſex cauſæ ſunt. Prima eſt motus immoderatus aut corporis, vt labor, aut animę, vt ira grauis. Secūda eſt obuiatio corporis aliquibus in actu calidis, vt eſt calor ſolis in æſtate, vel in balneo mora diuturnior. Tertia eſt ſpiſſatio pororū & arctatio, quę calorem diſſolui prohibet, vt eunti per niues contingit, aut aqua frigida balneanti. Quarta eſt putredo, vt illa quæ febres parit, cum caleſiat omne quod putreſcit. Quinta eſt ciborū paucitas, calor namq; ſi in quo operetur nō inuenit, ad humores & membra ſe conuertit, eaq; calefacit, & humiditatem deſiccat. Sexta calidorum potentialiter appoſitio & porrectio ſicut illis ſit qui cepas, aliū, pip. & ſimilia comedit. Morbi frigidi cauſæ ſunt. 8. Prima eſt occurſus corporis cū rebus actualiter infrigerantibꝰ, ſicut accidit ambulātibus per niues & aera frigidum, ſi diutius in eis immorentur. Nā ſi quidem diutina ſit mora, caleſit. eo q̄ calor corporis interius concluditur. Si vero diuturnius in eis perſeueretur, calor naturalis ad interiora refugit & congelatur hinc congelatur. Secunda eſt aliquorum potentialiter frigidorum ſumptio, vt eſt aqua frigida vel lactucarum cū papauere comeſtio, vel opiū. Tertia eſt ciborum potuumque tanta ſuperfluitas, vt calor naturalis ſubmergatur & extinguatur, ſicut igni contingit, ſi nimiam lignorum copiam, in eum proieceris, & lucernę ſi olei nimium appoſueris. Quarta eſt immoderata ciborum priuatio, ſicut accidit igni, ſi ligno materiaq; priuetur, deficit enim & congelatur. Quinta eſt ſpiſſatio pororum immediata, quæ ſuperfluitates arcet, quæ diſſoluebantur, eiſq. calor naturalis ſmergitur & extinguitur. Sexta eſt immoderata diſſolutio corporis, intantum vt diſſoluatur & diſpergatur calor naturalis, ſicut in balneo diutius morantibꝰ contingit corporis diſſolutione materięque p ſudorem euacuatione. Septima eſt nimia motus immoderatio, in tm̄ vt calor naturalis diſſoluatur ac diſſipetur, ſicq. corpus refrigeretur. Octaua eſt immoderatus vſus quietis & ocij, quo ſuperfluitates multiplicentur in corpore, quibus immerſus calor naturalis extinguatur ac depereat. Morborū humidorum quinque ſunt cauſæ. Prima eſt aliciꝰ humidi per actum occurſus, vt balnei, & aeris humidi. Secūda eſt eorum quæ comeduntur & bibuntur ſuperabundantia. Tertia ciborum & medicaminum quæ corpus humectant porrectio. Quarta nimius vſus quietis & ocij, quo ſuperfluitates in corpore congregantur ſpiſſę, quę ipſum humectant. Quinta eſt prohibitio eorum quæ a corpore humido diſſoluuntur, earumque concluſio. Morborum denique ſiccorum cauſę ſimiliter ſunt quinque, cauſis humidorum morborum contrarię. Hiero ſuper Matth. lib. 6. Cęterum in hoc q̄ dominus ſanādo paraliticum fecit carnale ſignū vt probaretur ſpirituale, cum euiſdem virtutis ſit & corporis & animę vitia dimittere, nobis datur intelligi pp peccata pleraſque corporum infirmitates euenire. Et idcirco forſitan prius peccata dimittuntur, vt cauſis debilitatis ablatis ſanitas reſtituatur. Item contra Iouinianum lib. 2. Morbi ex ſaturitate nimia concitantur, multique impatientiam gulæ vomitu remediantur, & q̄d turpiter ingeſſerunt, turpius egerunt. Hypocras ēt in aforiſmis docet craſſa & obeſa corpora quæ creſcendi menſuram impleuerint, niſi cito ablatione ſanguinis imminuātur, in paraliſim & peſſima morborum genera erumpere, & idcirco neceſſariam eſſe demptionē, vt ſpacium habeant iterū quæ poſſunt creſcere. non enim manere in vno ſtatu naturam corporum, ſed aut creſcere ſemper aut decreſcere. Nec poſſe viuere animal niſi creſcendi capax ſit. Vnde & Gale. doctiſſimus Hypocratis interpres, athletas quorum vita & ars ſagina eſt, dicit in exhortatione medicinę nec viuere poſſe diu, nec ſanos eſſe. Cato vbi ſupra. Pauca voluptati debentur plura ſaluti. morbi cauſa mali eſt quæcunque voluptas.

De Speciebus earum. Cap. XCVIII.

IOhannicius. Ægritudinum modi duo ſunt aut enim cōmuniter aut proprie accidunt. Et illę quidem quæ communiter accidūt, aut accidentaliter, aut neceſſario ſiunt. Accidētaliter, vt percuſſio, combuſtio, morſus. & huiuſmodi. Proprie vero ſunt, aut in membris conſimilibus, aut in officialibus, aut in diuiſione continui. Auicenna vbi ſupra. Ægritudines autē multis modis nomina ſortiuntur, aut enim a membris in quibus ſunt, vt illa quæ eſt lateris vel pulmonis. Aut a ſuis accidentibus, vt epylenſia. Aut a ſuis cauſis, vt melancolia. Aut a ſui ſimilitudine, vt Leonina & Elephantia.

tiui. Aut a ſui ſubſtantia & eſſentia, vt febris Aut ab illo dicuntur primo accideſſe, vt vlcera balchię. Aut ab eo qui eas medicando fertur curaſſe, vt earonis vlcera. Sunt aũt ęgritudioes quędam maniſeſtę, quę .ſ. ſenſu cognoſcuntur, quędam occultę, & hoc tripliciter. Aut quas facile eſt cognoſcere, vt dolores ſtomachi & pulmonis. Aut quas difficile, ſicut ęgritudines hepatis & canaliũ pulmonis. Aut noo comprehenſę niſi cum æſtimatione, vt illæ quę accidunt viis vrinæ. Præterea quædam ſunt ſanatiuę, q̃dam nou, eo q᷑ ſi aliquid prohibens. Quædã aũt quæ ad alias mutaotur, & ipſę deſtruuntur, vt cũ mutatur apoſtema lateris in apoſtema pulmonis, & frenęſis in letargiam. Q ñq; & voa ægritudo medicamentum eſt alterius, vt quartana ex qua frequenter ſanatur epileoſia & podagra & varices & articulorum dolores. Venter quoq; ſanatur pp oculorum ęgritudioem, & lienteria ſanat apoſtema lateris. Similiter ani venarum apertio confert oĩbus melancolicis ægritudinibus, & ſcie, & renum ac matricis doloribus. In hoc ergo cõſiſtit booitas. Qñque vero mutaotur ægritudines in maioris malitiæ diſpoſitiones, vt apoſtema lateris in apoſtema pulmonis, & frenęſis io letargiam. Præterea quædam ægritudioes contagioſæ ſunt, quæ .ſ. de voo ad alium tranſeuot, vt lepra, ſcabies, variola, febris peſtilentialis, & apoſtemata putrida, pręcipue aũt cum dum° ſtrictæ fueriot, vel cum vicinus ſub veoto extiterit. Sunt & q̃dam quę in ſemine hereditantur, vt podagra, ptiſis & lepra. Quędam vero generales quæ ſunt alicui geoti proprię, aut in aliqua regione morantibus, aut io eis multum abundant. Habent ęgritudines plurimę quatuor horas .ſ. horam principii, augmenti, ſtatus, declinatiooïs. Quæ vero extra iſtas ſunt de horis ſanitatis ſunt.

Qualiter conſilio medici ſit vtendum. Cap. XCIX.

ISidorus vbi ſupra. Medicinæ aũt curatio ſperneoda non eſt, meminimus eoim & Iſaiam Ezechię langueñti medicinale aliquid mandaſſe, & Paulum Apoſtolum Thimotheo ſcripſiſſe, modicũ vinum ei propter firmitatem ſtomachi prodeſſe. Auguſt. in regula ſua. Fiat ergo ſine murmure de coöſilio medicinæ, ita vt etiã ſi nolit infirmus iubente propoſito faciat quod facieodum eſt pro ſalute. Si aũt velit & forte non expedit, ſuæ cupiditati non obediatur. Aliq̃ eoim & ſi noceat, prodeſſe creditur q̃d delectãt. Hiero. in prologo ſuper Abacuc. Plerũq; ſiquidem ęgrotus æſtuãs febribus aquam frigidam poſtulat, & dicit ad medicum. Vim patior, crucior, exanimor, Vſquequo medice clamabo, & non exaudies? Et rñdet ei ſapientiſſimus & clementiſſimus medicus. Scio quo tempore debeam quod poſtulas dare. Non miſerebor modo, quia miſericordia iſta crudelitas, & voluntas tua cõtra te petit. Seneca ad lucillum Epiſtola. 1 t Remedia uero non proſuor niſi immorentur. Quis enim medicus ęgros in tranſitu curet. Idem in Epiſtola. 68. Nou ſum tam demens vt ægrotare cupiam, ſed ſi ęgrotandum fuerit, nihil effeminate faciam Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Idem in edippo. Abi ergo turpis eſt medicina ſanari piget. Bernar. ſuper cantica caoti. Homi. 30. Qui uoluerit, ait dñs, animam ſuam ſaluam facere, perdit eam. Quid hic vos dicitis ciborum obſeruatores, morum neglectores. Hypocras & ſequaces eius docent animas io hoc mundo ſaluas facere, Chriſtus & diſcipuli eius perdere. Quem e duobus ſequi magiſtrum eligitis. At manifeſtum ſe facit qui ſic diſputat. Hoc oculos & hoc capiti illud pectori vel ſtomacho nocet. Profecto vnuſquiſque q̃d a ſuo magiſtro didicit, hoc in medium profert. Num io Euangelio legiſtis has differentias, aut in prophetis aut in litteris apoſtolorum. Nõ de Hypocratis vel Galieni ſcientia, aut de ſchola Epicuri debui proferre vobis, Chriſti diſcipulos ſum, Chriſti diſcipulus loquor. Epicurus & Hypocras corporis alter voluptatem, alter booam habitudinem præfert, meus vero magiſter vtriuſque rei contemptum prædicat. Sidooius in epiſtolari ſuo libro. 2. Vitanda ſuot etiam plerunque conſilia medicorum aſſideotium, qui parum docti & ſatis ſeduli languidos multos officioſiſſime occidunt. Iooocentius tertius in concilio generali. Cum autem infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat, domino dicente laoguido quem ſanauerat, vade & amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Præcipimus medicis corporum, vt cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipſos ante omnia moneant & inducãt, vt medicos aduocent animarum, vt poſtquam fuerit infirmo de ſpirituali ſalute prouiſum, ad corporalis medicinę remedium ſalubrius procedatur, cum cauſa ceſſante ceſſet effectus. Hoc quidem inter alia huic cauſam dedit edicto, quòd quidam cum eis a medicis ſoadetur, vt de animarum ſalute diſponant, in deſperatiooïs articulum incidunt, vnde facilius mortis periculum incurrunt. Cæterum cum anima ſit multum præcioſior corpore, ſub intermioatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali ſalute aliquid ęgro ſuadeat, quod in periculum animæ conuertantur. Hildebertus cænomanneoſis. Heu quam ſolicito quiſque labore occurſat medico carnis amore. De morbis animę nulla querela, egreſſum ſequitur tarda medela.

De curatione egritudinum. Cap. C.

GAlenus. Eſt aũt medicina ſcientia apponendi modum ad modũ vel ad id quod excedit modum. Apponit enim temperata temperatis, vt conſeruentur, diſtemperata diſtemperatis, vt ad temperaotiam reducantur. Quæ quidem temperantia triplici fundamento regitur .ſ. humoribus, cibis ac membris. Iſidorus. Morborum vero curatio tribus generibus conſtat, videlicet farmacia q̃ latini medicamina vocant: Cyrugia, quam latini manuum operationem appellant, Manus enim cyros grece vocantur. Dieta quoque quam latini regulam vocãt, Eſt enim obſeruatio legis & vitæ. Sunt aũt omnium curationum ſpecies tres. Primum ergo curationis genus eſt dieticum. Secundum farmaticum. Tertium cyrurgicum. Dieta, vt dictũ eſt, legis & vitæ eſt obſeruatio. Farmacia eſt medicamentorum curatio. Cyrurgia ferramentorum inſciſio. Nã ferro inſciditur quod medicamentis non curatur. Antiquior autem medicina herbis tantum ſucciſque fiebat. Talis enim cępit vſus medendi, deinde ferro cæteriſq; medicamentis cęperunt vti. Omnis autem curatio aut ex contrariis, aut ex ſimilibus adhibetur. Ex contrariis vt frigidum calido vel humidum ſicco, ſicut & in homine ſuperbia ſanari oon poteſt, niſi humilitate ſanetur, Ex ſimilibus vero ſicut ligamentum vulneri rotundum rotundo vel oblongum oblongo apponitur. Quæ uidelicet duo adiutoria etiam nominibus ipſa ſuis ſignificaot. Nam & antidotum grecè latinè ex contrario datum ſignificat Ac contra ex ſimili vt pigra quæ interpretatur amaritudo, quoniam amaritudo morbi amaritudine medicaminis ſolui ſolet, Ex dinamie Galieni. Omne ergo auxilium medicinę totius corporis tripartitum eſt, ſcilicet medicamento, ferro, igne. Quod ſi medicamento curari oon poteſt, ferro curetur. Si autem nec ferro poteſt, igne reuocetur. Quod autem nullo iſtorum trium ſuperari potuerit, incurabile eſtimet. Conſt. vbi ſupra. Ægritudinis ergo curatio dupliciter fit: Aut cum potione ac dieta, aut cum cyrurgia. Cyrurgia iterum dupliciter, Aut in carne inſcidenda, findenda, coquẽda, aut io oſſium fractura, & hæc ad locum proprium ſi exierint reducenda. Maximian°. Non intellecti nulla eſt curatio morbi. Ouidius de remediis li. 1. Principiis obſta, ſero medicina paratur. Cum mala per loogas cõualuere moras. Sed propera, nec te venturas differ in horas. Qui non eſt hodie, cras minus aptus erit. Vidi ergo quod primum fuerat ſanabile vulnus. Dilatum longe damna tuliſſe moræ.

De ſignis mortalibus. Cap. CI.

RAzi in almanſore. 8. parte. Cum itaque facies extenuata fuerit & oculi concaui videbuntur, & tempora dilatabuntur, aureſque frigidę fuerint, & in citrinitatem mutatæ, quarum etiam extremitas quę pendet inferius contracta fuerit, & cutis faciei tẽſa apparebit. Præter hæc etiã color citrious aut uiridis, aut niger apparuerit, nec ęger multam prius euacuationem paſſus fuerit. Hæc omnia ſigna mortalia ſuot. Vrina præterea nigra, & ſputum nigrum, & ſtercus nigrum ex ſigois mortalibus ſuot. Et ſi cum prædictis febris magni fuerit incendii, ſigna ualde mortalia ſunt. Iterum fętor anhelitus, & oris io acutis ęgritudinibus, ſignum eſt mortale. Iterum ſudor io froote poſt laboris multitudinem, & pulſus ac motus debilitas, mortale ſignum eſt. Similiter oculi ſtupidi qui noo mouentur, & tremuli qui noo quieſcunt, ſed fere ex multo tremore circum ire videntur, de ſignis mortis ſuot. Frequens autem in lecto reuolutio, & verendorum diſcooperitio, huiuſmodi ſigna ſunt non bona. Significant enim io ęgro ęſtuationem, & mentis perturbationem. Item diuerſitas caloris in ęgri corpore, vt vnum ex membris ſit calidum præcipueque ex parte uentris, & alia membra ſunt frigida, ſigoum eſt noo bonum. Paruitas vnius oculi, vel oris contortio, vel alborum quę videntur in oculis manifeſtatio præter ſolitũ, & dormire ore aperto. Hæc omoia ſigna valde perniciosa ſuot. Rodere quoque dentibus pręter ſolitum malum eſt ſigoum, ſi cum acuta accidat ægritudine. Pręterea rubedo in albis oculorum, & venæ rubeę vel nigrę in eis apparentes, mala ſigna ſunt. Extremitatum frigiditas in acutis ægritudinibus, ſigonm eſt nõ bonum, quòd ſi frigiditas augmentetur, & cum hoc magnus calor in uentre fuerit atque ſitis, mortale eſt. Ægritudines acutiſſimę in ſenibus, & io complexionibus & regionibus & temporibus frigidis deteriores ſunt, quam in horum contrariis. Tremor corporis qui perſeuerat in acutis ægritudinibus, ſignum eſt malum & ſingultus ſimiliter. Et ſi cui anhelitus cooſtrictus fuerit & febrilis calor augmentatus, ſignum eſt pernicioſum. Cum in alio membro oritur apoſtema vel dolor & ſequitur ęſtuatio & incendium ac ſitis malum eſt. Et ſi cum eo tremor cordis accidit, mortale eſt. Mortuorum nomina proferre ſignũ eſt malum, & ſitis vehemens cum ſudore frigido pernicioſum. flatus autem frigidus cum debilitate virtutis, ægrum ſignificat morti propinquum. Sudor frigidus cum acuta febre pernicioſiſſimus eſt. Cum poſt ſudorem tremor ſequitur, malum eſt ſignum. Signorũ aũt virtutes inter ſe conferendę ſunt. Vnum enim bonũ

ſignum

ſignum cum ſimum fuerit, multis malis ſignis præponderat. Ægritudo timoroſa eſt in homine ſemper ſano, qui fere nunquam ægrotat. Hipocras in lib. aphoriſmorum. In quo morbo ſomnus laborem præſtat, mortale eſt. Item ægritudinibus quibuſq; incipientibus, ſi fel nigrum aut ſurſum aut deorſum exierit, mortale eſt. Quibuſcunque in febribus cum aliis ægritudinibus oculi non ſecundũ voluntatem lachrymantur, inconueniens eſt. In acutis morbis frigiditas extremitatum mala eſt. In eiſdem quoque ægrotantis caro liuida, malum eſt. Similiter in vomitu ſingultus, & oculi rubei, & in ſudore quoque rigor. Quibuſcunque immoderatus dolor in cerebro fit, in tribus diebus pereunt ſi verò has effugiunt ſani fiũt. Iterum quibuſcunque cerebrum ab aliqua occaſione motum fuerit, neceſſe eſt ſine voce fieri ſtatim.

De breuitate vitæ huius. Cap. CII.

EX prouerbiis ſapientum. Homo ergo vitæ commodatus non donatus. Lex enim vniuerſalis eſt quæ iubet & naſci & mori. Itaque male viuunt qui ſe ſemper victuros putant. Seneca de naturalibus quæſtionibus lib. 3. Fluit tempus & auidiſſimos ſui deſerit, pendeo & magni eſt modicum fuiſſe. Eleganter Lelius cuidã dicenti 60. annos habeo, hos inquit 60. dicis quos non habes. Gregor. in Moral. li. 21. Homo namque licet diu hic ſtare deſideret, ipſo tñ curſu vitæ mortalibus impellitur vt egrediatur, ſicut ſcriptum eſt. Qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Quaſi flos enim egreditur, quia nitet in carne, ſed conteritur, quia redigitur in putredinem. Quid enim ſunt nati homines in mũdo, niſi quidam flores in campo. Tendamus oculos cordis in hanc latitudinem mundi præſentis, & ecce quaſi tot floribus quot hominibus plenus eſt. Vita itaq; in carne, flos in fœno eſt. Vnde bene per pſalmiſtã dr̃ Homo ſicut fœnum dies eius, & tanquam flos agri ita florebit. Iſaias quoque ait. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius ſicut flos agri. Homo etenim more floris procedit ex occulto, & ſubito apparet in publico, qui ſtatim a publico per mortẽ retrahitur ad occultũ. Carnis viriditas nos oſtendit, ſed ariditas pulueris ab aſpectibus retrahit. Quaſi flos apparuimus qui non eramus, quaſi flos areſcimus, qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie ad mortem compellitur, recte adiũgitur. Et fugit velut vmbra. & nunquam in eodem ſtatu permanet. Dum enim nõ tenet vitam q̃ diligit, velut vmbra fugit. Vnde de ſeipſo quoque ſcriptum eſt, q̃ vmbram ſecutus eſt. Et nunq̃ in eodẽ ſtatu permanet, quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adoleſcentiam, adoleſcentia ad iuuentutem, iuuentus ad ſenectutem, ſenectus trãſit ad mortẽ, in curſu vitæ præſentis ipſis ſuis augmentis ad detrimenta impellitur, & inde ſemper deficit, vnde ſe proficere in ſpacium vitæ credit. Fixum etenim ſtatum hic habere non poſſum⁹, vbi tranſituri venimus, Atq; hic ipſum noſtrum viuere quotidie a vita tranſire eſt. Quem videlicet lapſum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tẽpora eo ſtante tranſibãt. Sed poſtquam deliquit, in quodam ſe quaſi lubrico temporalitatis poſuit, & quia cibum comedit vetitum, ſtatus ſui protinus inuenit defectum. Hier. ſuper eccleſiaſtẽ. Propterea nempe colonus & hoſpes mundi datus eſt homo ut breuis ſuæ vitæ tẽpore fruatur ac ſpẽ prolixioris ætatis abſciſa, cuncta quæ poſſidet velut ad alia profecturus aſpiciat, & quod poteſt in vita ſua benefaciat, nec in opes congregandas fruſtra cogitatione torqueatur. Ouidius ſine titulo lib. primo. Labitur occulte, falliq; volubilis ætas. Et celer admiſſis labitur annus equis. Idẽ in lib. de art. 3. Ludite cum anni more fluentis aquæ. Nec quæ præterijt iterum reuocabitur vnda. Nec quæ præterijt hora redire poteſt. Idem in lib. Metham. 15. Corpora vertuntur nec quod fuimuſue ſumuſue. Cras erimus &c. Idem in lib. de faſt. 6. Tempora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis. Et fugiunt fręno non remorante dies.

De multiplici miſeria præſentis vitæ. Cap. CIII.

GRegorius vbi ſupra. Homo ergo natus de muliere, breui viuẽs tempore, repletur multis miſeriis. Ecce ſancti viri vocibus pœna hominibus breuiter eſt expreſſa, quia & anguſtatur ad vitam, & dilatatur ad miſeriam. Si enim ſubtiliter conſideretur omne quod hic agitur, pœna & miſeria eſt. Ipſi etenim corruptioni carnis ſeruire ad neceſſitatem atque conceſſa miſeria eſt, vt contra frigus veſtimenta, contra famem alimenta, contra æſtum frigora requirantur. Quod multa cautela cuſtoditur ſalus corporis, quod etiam cuſtodita amittitur, amiſſam cum graui labore reparatur, & tamen reparata ſemper in dubio eſt. Quid hic aliud quam mortalis vitæ miſeria eſt. Quod amamus amicos, qui ſuſpectione offendi valeant. formidamus inimicos atque ſecuri de eis non ſumus. Vtique quos formidamus quod plerunque inimicis ſic, fidenter quaſi amicis loquimur, & nonnunquã pura verba proximorum & multũ nos fortaſſe diligentium, quaſi verba ſuſcipimus inimicorum, & qui falli nunq̃, vel fallere volumus, ex cautela noſtra grauius erramus. Quid itaque hic niſi humanæ vitæ miſeria eſt? Quod amiſſa cœleſti patria repulſus homo delectatur in exilio, grauatur curis, & tñ cogitare diſſimulat, quam graue ſit, quia multa cogitantur, q̃ priuatus eſt interno lumine, & tñ in hac vita diu vult perpeti cæcitatem ſuam: quid hic aliud, quã de pœna noſtra nata miſeria eſt. Ipſa quoq; mens mutabilitatis ſuæ pondere ad aliud ſemper impellitur, quã eſt. Et niſi in ſtatu ſuo arta cuſtodiæ diſciplinæ teneatur, ſemper in deteriora dilabitur. Qui. n. ſemper ſtantem deſeruit, ſtatum quem habere potuit amiſit. Vnde nunc cum ad meliora nititur, quaſi contra ictum fulminis conatur. Cum vero ab intentione aſcendendi reſoluitur, ſine labore ad ima reducitur. Vnde, contendite inquit intrare per anguſtam portam. Niſi. n. mentis contentio ferueat, vnda mundi non vincitur, per quam anima ſemper ad ima reuocatur. Bernar. Clareuall. in quodam ſermone. Cogita ergo homo, vnde veneris, & erubeſce vbi nunc ſis, & ingemiſce quo vadis, & contremiſce. Vnde inquã veneris, a fœliciſſima ſtilla, & dulciſſima patria, vbi gloria, & honore coronatus erat conſtitutus ſuper opera manuũ dñi in ſchola Paradiſi, ciuis Angelorum, domeſticus dñi ſabaoth. i. virtutum. Hinc deieciſti temetipſum in hoc exiliũ, vbi vita tua in inferno appropinquauit, & pro conſortio Angelorum ſortitus es conſortium peccatorum non mõ in neceſſitatibus corporis, ſed & in affectibus cordis. Et qd̃ peius eſt aĩa curuata eſt in recto corpore, & in corpore mancæ ſimilitudo humanæ animæ, in anima vero ſimilitudo Dei mutata eſt beſtiali ſimilitudine. An non confunderis ſurſum habere caput, qui ſurſum cor non habes? & corpore rectus eſſe, qui corde repis in terra? ecce vnde venis, vbi vero nũc ſis, videlicet ĩ exilio, in labore, in tenebris, & in lubrico. Heu inquit mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Sed & quo vadis, quid. n. morte horribilius, quid iudicio terribilius? Nam gehenna nihil cogitari poteſt intolerabilius. Ideo non dicitur memorare prima, vel media, ſed nouiſsima tua, & in æternum non peccabis. Validior enim eſt ſpecies timoris, quam pudor, & dolor peccato ad reſiſtendum: quia & pudor de multitudine peccantium, & dolor de quacunque mundi huius conſolatione capit ſolacium. Sidonius in epiſtolari ſuo lib. 5. O ergo neceſsitas abiecta naſcendi, miſera viuendi, dura moriendi. Apuleius in lib. de Deo Socratis. Sũt enim homines ratione quidem plaudentes, oratione pollentes, immortalibus animis, ſed morbis membris ſenibus, & anxiis mẽtibus, brutis, & obnoxiis corporibus, diſsimillimis moribus, ſimilibus erroribus, audacia peruicaci, ſpe pertinaci, caſſo labore, fortuna caduca, ſigillatim mortales, volucri tempore, tarda ſapientia, cita mora. Secundus Philoſophus: Quid ergo eſt homo? mens incarnata, fantaſma temporis, ſpeculator vitæ, mancipiũ mortis, tranſiens viator, loci hoſpes, anima laborioſa. Paruitemporis habitaculum. Quid autem eſt vita? beatorum lætitia, miſerum meſtitia, expectatio mortis.

Iterum de multiplici eiuſdem calamitate. Cap. CIIII.

AVguſtinus de ciuit. Dei lib. 22. Præter pueriles verò pœnas, ſine quibus diſci non poteſt quod maiores volunt, qui uix aliquid vtiliter volunt. quot & quantis pœnis agitatur genus humanum, quæ non ad iniquorum malitiam, ſed ad cõem pertinẽt miſeriam. Quantus. n. eſt metus, quanta calamitas a luctu. & orbitatibus, a damnis, & damnationibus, & deceptionibus. ab hominum mendaciis, & ſuſpicionibus falſis, ab omnibus violentis facinoribus, ac ſceleribus alienis. Quid ab innumeris caſibus, qui forinſecus corpori formidantur, æſtibus, & frigoribus, tempeſtatib. imbribus, alluuionibus, choruſcatione, grandine, fulmine, motibus, hyatibuſque terrarum, & oppreſſionibus ruinarũ, a ictu venenis fructicum aquarum aurarum beſtiarum, & a moleſtis, vel ẽt mortiferis morſibus ferarũ. Quæ mala patiuntur nauigantes, quæ terrena itinera gradientes? Quis ambulat vbicunque nõ inopinatis ſubiacẽs caſibus? De foro quidam rediens domum, ſanis ſuis pedibus cecidit, pedem fregit, & ex illo vulnere periit. Quid ſedente videtur ſecurius? De ſella tñ in qua ſedebat Hely ſacerdos cecidit, & mortuus eſt. Agricolæ immo oẽs hoĩes quot, & quãtos a cœlo, ac terra, vel a perniciofis animalibus caſus metuunt agrorum fructibus? Contra milleformes quoque dæmonis incurſus quis in innocẽtia ſua fidit? quandoquidem ne quis fideret & paruulos baptizatos, quibus nihil eſt innocentius, aliquã ſic vexãt vt in eis maxime, Deo iſta ſinente, monſtretur huius vitæ flenda calamitas, & alterius deſideranda fœlicitas. Iam vero de ipſo corpore tot exiſtunt morborum mala, vt nec libris medicorum cuncta ſint comprehenſa, in quorum pluribus, ac penè omnibus, ipſa ẽt adiumenta, & medicamenta tormenta eſſe probantur. vt homines a pœnarum exitio pœnali auxilio eruãtur. Ipſe poſtremo ſomnus, qui propriè nomen quietis accipit, quis verbis explicet ſomniorum viſis quam inquietus ſit, & quam magnis fallaciarum rerum terroribus animam miſeram, ſenſuſque perturbet? Qua etiam falſitate viſorum vigilantes in quibuſdam morbis ac pœnis miſerabilibus agitantur. Valerius maximus lib. 9. Cæterum humanæ vitæ curſus modo aſpero, modo tranquillo motu peragitur,

gitur.ſpe ſemper minore dum & cupide votis extenditur, & ferè ſine ratione conſumitur. Quodq; vix veriſimile eſt in eripiendo ſpiritu. idem gaudium quod ſulmeo poteſt. Plautus in aulularia. Imbecilla quidem tantum corpora nobis eſſe videntur, ſed multo infirmior eſt manus Spes. timor cupiditas. auaritia, felicē eſſe nō ſinunt. Seneca in Hercule furente. Deniq; quantumcūq; miſerū videris, hominem eſſe volueris. Boetius in de conſolatione lib. 3. Pecuniamue congerere conaberis. At eripies habenti. Dignitatibus fulgere vis, Danti ſupplicabis. Et qui pręire cæteros honore cupis, Poſcentibus humilitate vileſces. Potentiamue deſideres, Subiectorum inſidiis obnoxius, periculis patebis. Gloriam petes. Sed per aſpera quæq; diſtractus ſecurus eſſe deſiſtes. Voluptariam vitam deges, Quis non ſpernat & obiiciat viliſſimę rei. ſ. corporis ſeruum? Martialis coquus. Expectāt curęq; cathenati labores. Gaudia non remanent, ſed fugitiua volant. Hæc vtraq; manu complexuque aſſere toto. Sæpe fluunt vito ſic quoq. lapſa ſinum. Maximianus. O quam dura premit miſeros conditio vitæ. Nec humano ſubiacet arbitrio Dulce mori miſeris, ſed mors optata recedit. At cum triſtis erit, pręcipitata venit. Morte mori melius, quā mortis ducere vitam. Pęna minor certam ſubito proferre ruinam, quā quod pertimeas ſuſtinuiſſe diu. Idem. Heu ſolis miſeris ſupereſt poſt omnia luctus. Quot bona tunc habui, tot modo damna fleo. Nonne placet melius certis confidere rebus. Euentus varios res noua ſemper habet. Fulgentius in lib. mitilogiarum. 2. Sola itaque medicina miſeriarum obliuio eſt.

De propria iuſtorum pœnalitate. *Cap. CV.*

AVguſtinus vbi ſupra. Præter hæc autem quæ dicta ſunt huius vitæ mala bonis maliſque communia, habent in ea iuſti proprios labores ſuos, quibus militant aduerſus uitia, vigiliis cōtinuis excubantes, ne opinio veriſimilis fallat. ne ſermo verſutus decipiat. ne ſe tenebræ alicuius erroris obfundāt. Ne iterum ab his q̄ agenda ſunt metus reuocet. ne in ea quę agenda non ſunt, cupido præcipitet. Ne inhoneſta vel immoderata triſtitia cor abſorbeat, ne torporem impartiendorum beneficiorum ingrata mens ingerat, ne maledicis rumoribus bona conſcientia tangetur. Præterea ne temeraria ſuſpicio noſtra decipiat. Ne aliena de nobis falſa nos frangat, ne regnet peccatum in corpore noſtro mortali. Ne oculus concupiſcentiam ſequatur. ne in eo quod male delectat vel viſio vel cogitatio remoretur. Ne improbum aut indecens verbum libenter audiatur. Deniq; ne fiat quod non licet etiam in ſimilibus. Et ne in hoc bello laborum periculorumque pleniſſimo vel de viribus noſtris victoria facienda ſperetur. vel viribus noſtris facta tribuatur. ſed illius de quo ab apoſtolo dicitur: Gratias ago Deo, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum. Sciamus tamen quantacunque virtute præliandi vitiis repugnemus, vel ēt vitia ſuperemus, q̄diu ſumus in hoc corpore, nobis deeſſe nō poſſe vnde Deo dicamus. dimitte nobis debita noſtra. Gualterus in Alexandreide lib. 7. Dum ſequitur prologi bona momētanea mūdi. Allicit illecebris animā caro, nec ſinit eſſe Principii memorē, q in eius imaginis inſtar Facta ſit, aut quorſum reſoluta Carne reuerti debeat, inde boni ſubit ignorantia veri. Prudentius de conflictu vitiorum ac virtutum. Feruent bella horrida, feruent. Oſſibus incluſa, fremit & diſcordibus armis. Non ſimplex natura hominis, nam viſcera limo Effigiata premunt animum, contra ille ſereno Editus afflatu, nigrantis carcere cordis. Æſtuat & ſordes arcta inter membra recuſat. Bernardus in quodam ſermone. Septem ſunt denique impedimenta quibus retardamur a mandatorū obedientia. Primum. ſ. neceſſitas corporis, vt fames ac ſitis. Secundum vitia cordis, vt leuitas. ſuſpicio, inuidię motus, & appetitus laudis. Tertium proſperitas. Quartum aduerſitas. Quintum ignorantia. Sextum aduērſarius. Septimum falſi fratres. Ab exercitio ſpirituali nos impediunt hęc omnia, contra quæ. ſ. ſeptem pericula, nobis eſt neceſſaria ſeptiformis ſpiritus gratia. Ambro. de exceſſu ſatyri lib. 2. Nulla vero poteſt eſſe iucunditas inter has amaritudines ac dolores vitę noſtræ, quæ vel ex corporis infirmitate, vel extrinſecus accidentium generantur incōmoditate. Anxii nanq; ſemp & ad ipſa lætitiarum vota ſuſpenſi quodam fluctuamus incerto, ſperantes dubia pro certis, incommoda pro ſecundis, caduca pro ſolidis, nihil habentes p̄ſētis in arbitrio firmitatis in voto pluſque aduerſorū dolore frangimur, q̄ ſęcūdorum fructu potimur.

De moriendi neceſſitate. *Cap. CVI.*

EX prouerbiis ſapientum. Sicut aūt dictum iam eſt ſuperius, homo vitæ commodatus eſt non donatus, lex enim vniuerſalis exiſtit quæ & naſci & mori præcepit. Secūdus Philoſophus. Quid ergo eſt mors. Somnus æternus, pauor diuitum, deſiderium pauperum, euentus ineuitabilis, latro hominis, fuga vitæ, reſolutio omnium. Oratius in poetria. Debemus morti nos noſtraq;. Hyldebertus cenomanenſis de exilio ſuo. Hoc eſt hic hominis ſemper cum tempore labi. Et ſemper quadam conditione mori. Eſt hominis nudum naſci, nudumq; reuerti Ad matrem, nec opes poſſe tollere ſuas. Eſt homini putrere ſolo, ſaniemq; fateri. Et miſeris gradibus in cinerem redigi. Iſtius eſt hæres homo proprietatis. Et illum, certius his donorum præmia nulla manent. Res & opes pręſtantur ei, famulantur ad horam. Et locuples mane, veſpere pauper erit. Nemo pōt rebus ſuis aſſignare manendi. Quæ vnius hoīs nō didicere ſequi. Ius illis Deus aſcripſit, ſtatuitq; teneri Legib9, & nutu ſtare vel ire ſuo. Ouidius in lib. Epiſtolarum. Occurrunt animo pereūdi mille figuræ. Morſq; minus pęnæ q̄ mora mortis habet. Idem in lib. Methamor 10. Omnia debitur morti paulūq; morati. ſerius aut ſatius ſedem properamus ad imam. Tendimus huc omnes, hic eſt domus vltima &c. Idem ſine titulo lib. 3. Scilicet omne ſacrum mors importuna prophanat Omnib. obſcuras iniicit illa manus. Viue pius, moriere pius, cole ſacra colēt Mors tamen a templis in caua buſta trahit. Claudianus in minori. O mors quicquid liquidus complectitur aer. Quicquid alit tellus, quicquid maris æquora verrunt. Quod fluuii voluūt, quod nutrire paludes. Cuncta tuis pariter cedunt animalia regnis. Lunaris ſubiecta globo qui ſeptimus auras Ambit, et æternis mortalia ſeparat aſtris Sub tua purpurei venient veſtigia reges. Depoſito luxu turba cum paupere mixti, omnia mors æquas. Maximianus. Ortus cuncta ſuos repetunt, matremq; requirunt. Et redit in nihilum quod fuit ante nihil. Lucanus. Communis mūdo ſupereſt rogus, capit omnia tellus. Quę genuit, cęlo tegitur qui non habet vrnam Statius in thebaide. Mille modis leti, miſeros mors vna fatigat. Proſper in Epygrama. Ferro. peſte. fame. vinculis. ardore. calore. Mille modis miſeros mors rapit vna homines. Ennodius. Non expectatus mors venit ordinibus. Setro. Mors oē durū, p̄ns graue, triſte futurū. Fine carens finis, & plena ruina ruinis: Petronius. Hæu. hæu nos miſeros q̄ totus homuncio nil eſt. nil erimus cuncti poſtq̄ nos auferet orcus. Ergo viuamus dū licet eſſe bene.

De compendio mortis & eius æquitate. *Cap. CVII.*

ACtor. Icirco aūt mors præcipue miſeris non modo non eſt formidabilis verū etiā optabilis, quia finis eſt miſeriarū ac requies laborum, naturalis debiti ſolutio, periculorum curatio, meritorum reuelatio. Philoſophiæ conſummatio. Carceris effractio. Exilii quoq; liberatio, & ad patriam regreſſio. Vnde ſcriptū eſt. In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum. Sex enim tribulationes vitæ præſentis ſunt, fames ac ſitis. frigus & æſtus laſſitudo & morbus. Septima vero mors, quæ liberat ab his omnibus. Hinc ēt Solonis athenięſis, qui fuit vnus de ſeptem ſapientibus in gręcia. legitur elegans illa ſententia. Felicitatis index eſt dies vltimus, & appellationis honorem ſapiēti confirmat rogus, ſiquidem rerum initia debentur fortunæ, philoſophiam ſolus conſecrat finis. Zeno quoq. ſtoicus hac ēt collatione vſus eſt, vt refert Seneca. Nullum malū glorioſum eſt. mors aūt glorioſa eſt. mors ergo malum nō eſt. vnde & ipſe Zeno manus ſibi intulit, vt poſt mortem ſęlicius viueret, ſicut dicit Lactātius. Saluſtius in Catilina. In luctu atque miſeria mors ærumnarum requies eſt, non cruciatus. Valerius maximus li. 8 Humanæ ergo felicitatis appellationem rogus conſummat, qui ſe incurſui malorū obiicit. Seneca ad Lucillium epiſtola. 24. Multū fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortē. adeo mors timēda nō eſt, vt beneficio eius nihil antecerēdū ſit, aut timendū. Idē in Agamēnone. Rudis itaq; tyrannis eſt, mortē qui pęnam exigit. Idē in li. de naturalibus q̄ōnibus 3. Mors eſt lex tributū officiūq; mortaliū. malorumq. oīum remedium Optauit illā quiſq; timet. mortis ergo nomen ne formides. Effice illam cogitatione multa tibi familiarem, vt ſi ita tulerit, poſſis ei & obuiā exire. Hoc ēt habet Inter omne iuſtitiæ ſuæ natura p̄cipuū, q cum ad exitum ventum eſt, oēs in æquo ſumus. Nihil intereſt vtrum me lapis vnus elidat an totus mons premat. Egregie vagelius in illo inclyto carmine. Si cadendū inquit mihi eſt a cęlo, cecidiſſe velim. Idē in lib. de remediis fortuitorum. Optimum quoq; eſt mori cum iuuat viuere. Ex prouerbiis ſapientum. Dū vita eſt grata conditio mortis eſt optima. Boetius de conſolatione lib. primo. Mors hominum felix, q̄ ſe nec dulcibus annis Ingerit, & mæſtis ſępe vocata venit. Idē in lib. 2. Mors ſpernit altā gloriā, inuoluit humile pariter, & celſū caput, æquatq; ſummis infima. Ouidius in de ſine titulo. Paſcitur i viuis liuor. poſt fata quieſcit. Tum ſuus ex merito quiſq; tuetur honor. Horatius in libro Carminum odarū. Pallida mors æquo pulſat pedes pauperū tabernas, regumq; turres. vitæ ſumma breuis. oēs manet ima mors. Æqua tellus, pauperi recluditur, regūq. pueris, mors vltima linea rerū eſt. Claudianus in minori. Oīa mors æquas tu damnatura nocentes. Tu requiem datura piis te iudice ſontes. Impia coguntur vitæ commiſſa fateri. Hyldebertus cenomanenſis. Inter opes & delicias populiq; fauores. Hoc animus recolat homo tua lingua ſonet, mors dominum ſeruo mors ſceptra ligonibus æquat. Diſſimiles ſimili conditione trahens.

De prudenti contra mortem preparatione. *Cap. CVIII.*

TVllius in lib. de ſenectute. Meditatum ergo eſſe debet ab adoleſcentia vt mortem negligamus. Sine qua meditatione tranquillo animo nemo eſſe poteſt. cum certiſſime moriendū ſit, & quo

quo incertum tempore. Sapientiſſimus quiſque æquiſſimo animo moritur, nec eum vixiſſe pœnitet, quia ita vixit, vt nõ fruſtra ſe natum exiſtimet, & ex hac vita diſcedit tanquam ex hoſpitio, nõ ex domo. Commorandi enim diuerſorium natura nobis dedit, non habitandi. Idem in paradoxis. Mors terribilis eſt his quorum cũ vita oĩa extinguuntur, non his quorum laus emori non põt. Idem in tuſculanario lib. 1. Tota philoſophorum vita, vt ait Cato, commendatio mortis eſt. Nam quid aliud agimus cum a voluptatib. corporis & a republicæ negociis animum reuocamus, niſi ipſum animũ ad ſeipſum aduocamus, maximeq; a corpore abducimus, ſecumque eſſe cogimus. Animum aũt a corpore ſecernere, nihil aliud eſt quam mori diſcere. Hoc ergo mihi crede cõmentemur, noſque a corpore ſeiungimus, vt. ſ. mori conſueſcamus. Idẽ in oratione, vt interficiantur in malo deprehenſi. Nequaquam viro forti turpis mors accidere poteſt. Vegetius renatus de re militari li. 3. Mortem minus timet, qui minus delicatum nouit in vita. Seneca in Agamemnone. O quam miſerum eſt neſcire mori. Idem ad Lucillium Epiſtola 4. Pleraque inter mortis metum & vitæ tormenta miſeri fluctuant, & viuere nolunt, & mori neſciunt. facito tu tibi iucundã vitam omnẽ pro illa ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionẽ præparatus eſt animus. Idem. 26. Qui mori didicit niſi ſeruire didicit, ſuper omnem enim poteſtatem eſt certe extra omnem. Quid ad illũ carcer, & cuſtodia & clauſtra? liberum hoſtium habet, vna eſt cathena q̃ nos alligatos tenet, amor vitæ. Idem in 54. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum iuuet viuere. Quæ eſt enim virtus cum eiiciaris, exire. Sapiens nil inuitus facit, neceſſitatem effugit, quia vult quod coactura eſt. Petronius. Ego ſic ſemper & vbique vixi vt vltimam quamq; lucem tanquam non redituram conſumerẽ. Verſificator. Ne ſis ſecurus hodie vel cras moriturus. Intus ſiue foris eſt plurima cauſa mortis. Cunctis ſic bonis hominis memineris interioris. Maximianus. Felix qui potuit tranquillam ducere vitam Et lætos ſtabili claudere fine dies. Ouidius in li. Metamorpho. 3. Vltima ſemper expectanda dies hominis eſt dicitq; beatus ante obitum nemo debet. Martialis coquus. Dulcia defecta modulatur carmina lingua Cantator cignus funeris ipſe ſui. Ganfredus in poetria noua. Q̃ ſiquidem mortem non euitare neceſſe eſt tranſeat, tranſeat in formam virtutis. Cato vbi ſupra. Ergo fac tibi proponas mortem non eſſe timendam. Quæ bona ſi non eſt, finis tñ illa malorum eſt. Non meruit mortẽ, qui ſcit contemnere vitã. Mercurius triſmegiſtus ad aſclepium. Nos ergo piiſſimis votis optamus ſi pietati diuinæ placeat, vt mundana cuſtodia nos abſolutos ſuperioris partis naturæ reſtituat, & hic quidẽ eſt merces, pie ſub Deo diligenterq; cum modo viuentibus.

De contemnenda morte. Cap. CIX.

VAlerius lib. 9. Corporis ſiquidem & animæ ſocietas infirmo vinculo cohærens facile dirimitur, minimeq; ſtudio bonũ retinendum eſt, cuius caduca poſſeſſio tam leui afflatu violentiæ cõcuſſa dilabi poteſt. Varro in ſententiis. Cũ natura litigat, qui mori graue fert. duplexque malum eſt. cum moleſte ferimus quod neceſſe eſt. Seneca in lib. de remediis fortuitorum. Stultum eſt timere quod vitare non poſſis, optimumq; eſt mori, cum iuuat viuere. Idem in libro de naturalibus q̃onibus. 3. Puſilla res eſt hominis vita, ſed ingens res contemptus vitæ, hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria turbari, ſecurus aſpiciet horridam faciem fulminantis cœli. Quid ad me quam magna ſint quibus pereo? ipſum perire non magnum eſt. Proinde ſi volumus eſſe felices, nec hominum nec rerum timorem verſari animo in expedimẽto habenda eſt. Idem in lib. 6. Contemne mortem & oĩa quæ ad mortem ducunt contempta ſunt, ſiue bella, ſiue naufragia, ſiue ruinarum pondera. Nunquid amplius facere poſſunt, quam vt corpus ab animo reſoluant? hoc nulla diligentia cuitat, nulla felicitas donat, nulla potentia euincit. O te dementem & oblitum fragilitatis tuæ. ſi tunc mortem tamen times cum tonat. viues ſi fulmen effugeris. Repetet te gladius, petet lapis, petet bilis. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt, tecum ſi ſenſum mortis citæ celeritas infinita præueniet. Iratis diis propitiiſq; moriendum eſt. Animus ergo ex iſta deſperatione ſumatur. Idem in lib. Declamationum. 3. Crudelius eſt q̃ mori ſemper timere mortem. Idem in troade. Optanda mors eſt, ſine mortis metu mori. Idem in thyeſte. Abeant queſtus, diſcedat timor, vitæ nimis auidus eſt, quiſquis non vult mundo ſecum pereunte mori. Idẽ in Hercule Ethen. Nuſquam ille miſer eſt, cui facile eſt mori. Idẽ ad Lucillũ Epiſtola. 36. Quæ querela eſt, quod incommodum ſi quicquid debeat deſinere, debeat, & quis exitus melior, quã in finem ſuum natura ſoluente dilabi. Idem in. 54 In hoc ni fallor erramus, q̃ mortem ſequi iudicamus, cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quicquid enim ante nos fuit mors eſt. Idem in 77. Nemo tã imperitus eſt, vt neſciat q̃oq; tibi moriendum eſſe. & tamen cũ prope acceſſerit, tergiuerſatur, tremit. plorat. Nonne tibi videtur ſtultiſſimus qui fleuerit, q̃ ante mille annos non vixerit, æque ſtultus eſt qui flet, q̃ poſt annos mille non viuet. Hæc paria ſunt, non eris, non fuiſti, vtrunque tempus alienũ eſt. Quid fles ad hanc legẽ natus? Quid noui eſt? hoc omnibus accidit. Idem in. 82. Nõ autem eſt mors glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt. Quæ demẽtia eſt fugere, cum tertoire non poſſis. Tullius in philippica. 8. Turpis fuga mortis, omni morte peior eſt. Idem in thuſculanario li. 2. Qui non modo quia mori neceſſe eſt, verum ẽt quia nihil mors habet quod ſit horrendum. mortem non timet, magnum ſibi præſidium ad beatam vitam comparat. Valerius in lib. 7. Theodorus cyreneus cum regem Lyſimachum increpaſſet, & ob hoc eum ille cruci affigi iuſſiſſet, terribilis ait, hæc ſit purpuratis tuis, mea ſiquidem nihil intereſt humi an in ſublimi putreſcam. Lucanus. 8. lib. Mors vltima pœna eſt, nec metuenda viris.

Quod non ſit ad mortem currendum præ faſtidio vitæ. Cap. CX.

ALdebertus cenomannenſis. Cato quidem viuificationis officinam amat, tantamq; cum eo pacem pepigit. vt ſiquid ei contrarium nouerit, implacabili odio abhorreat. hoc tñ fœdus plerunque moleſtiæ ſuperuenientes irrumpunt. quibus excitata cato ad viuificationis odium ſolicitat ſpiritum, quia ſicut illecebrarũ deſiderio, ſic & pernicioſe commouetur anxietate ſolicitudinum. Quibus dum venatria illa deliciarum diu ſubeſſe formidat, paulatim incipit tædere vitæ, cuius obſequia permixtis incommodis amareſcunt. Naſcitur inde turpis ac ridiculoſus mortis appetitus, nequã ſcilicet progenies, & quæ more vipereo ſuos plerunque ſuffocat genitores. Nonnullos etenim nra tempora quoq; habuere, quos vel in aquas, vel ad laqueum egit dolor amiſſæ pecuniæ, vt taceam de veteribus, quorum mortes ſimili prouocatas inſania nequaquam poetæ tacuerunt veridicis aſſertionibus. Euſebius in cronicis. Anno ſiquidem imperii Aug. 41. Marcus porcius Cato tædio duplicis quartanæ ſemetipſum interfecit. Actor. Legitur etiam q̃ Terobrotus ambracenſis cum legiſſet librum Platonis de immortalitate animæ, ſemetipſum ex alto præcipitauit præ deſiderio melioris vitæ. Seneca ad Lucillũ Epiſtola. 24 Quotidie quidem morimur, quotidie nempe pars aliqua vitæ demitur, & tunc quoq; vita decreſcit cum creſcimus. Itaq; ridiculũ eſt ad mortẽ currere tædio vitæ, vir enim fortis & ſapiens nõ debet e vita fugere ſed exire. Idẽ Epiſtola. 78. Nec ergo vita ſit tædio, nec mors timori. vitã in odium ſui adducere ſolet iners ocium. Hiſque neceſſe eſt omnem vitã breuem videri, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur, interim hoc tene, hoc morde, aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere. omnem fortunæ licentiam in oculis habere. Quicquid enim expectatum eſt diu, leuius accedit. Quintus curtius li. 4. Fortium virorum eſt magis mortem contemnere, quam vitam odiſſe. Valerius maximus lib. 9. Ratio vitam diligere mortem non timere præcepit Epycurus. Ridiculũ eſt currere ad mortem tædio vitæ. Quid tam ridiculum quam appetere mortem, cũ vitam inquietam tibi feceris metu mortis? Macrobius lib. 1. de ſomno Scipionis. Plato in phedrone definit homini nõ eſſe ſua ſponte moriendum, ſed ineundum. Iterum in dialogo idem dicit, mortem philoſophantibus appetendam, & ipſam philoſophiam eſſe meditationẽ moriendi. Hæc ſibi contraria eſſe videntur, ſed non eſt ita. Nam Plato duas mortes hominis nouit, quarũ vnã natura, alteram virtutes præſtant. Homo enim moritur, cũ anima corpus relinquit, ſolutũ lege naturæ. Mori ẽt dicitur, cũ aĩa adhuc in corpora conſtituta, corporeas illecebras philoſophia docente contemnit, & cupiditatum dulces inſidias reliquaſque oẽs exuit paſſiones. Et hanc mortem dicit Plato ſapientibus appetendam. illam vero quã oibus natura conſtituit, cogi vel inferri vel acceſſiri vetat. Lucanus. 5. lib. Sęuitia eſt voluiſſe mori. Gualterus in aleſandreide lib. 6. Fortis animi eſt contemnere vitam, non odiſſe tñ vitam ſed amare virorum eſt. Degeneres & quos conſtat fœdera labaris, cõpelluntur ad hoc, vt vitã ducere vile quid reputẽt. Quid mirum ignauiæ viuere? Martialis coquus. Hoſtem cum fugeret ſe fannius ipſe peremit. hic rogo nõ furor eſt, ne moriare mori. Idẽ. Quod nimium laudas Cheremontoyte mortem, vis animum mirer, ſuſpiciamq; tuum, hanc & virtutem fracta facit vrceus anſa. Et triſtis nullo qui tepet igne focus. Rebus in anguſtis facile eſt contemnere vitam. Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

De cæteris rebus homini naturalibus & primo de coloribus corporum. Cap. CXI.

ACtor. Dicto de hominis ætatibus, & ætatis ſingulis accidentibus, reſtat dicendũ de cæteris q̃ adiciuntur rebus homini naturalibus, videlicet de corporum coloribus ac figuris, & maris ac fœminæ differentiis. Iohãnicius. Color cutis fit ab humorum abũdantia, aut ab æqualitate, vel inæqualitate. Ab æqualitate eſt ille q̃ cõpoſitus eſt ex albedine & rubedine. Ab inæqualitate vero procedunt niger, citrinus, rubeus, glaucus, & albus. Color quidem rubeus & niger & citrinus ſignificant calorem dominantem corpori. Citrinus aũt ſolus deſignat colerã rubeã. Niger vero ſolus colerã nigram. Rubeus ſolus ſanguinis abundantiam. Albus autem & glaucus abundantẽ frigiditatem. Sed albus ex felle, glaucus ex

melan-

melancolia ſuas cauſas habere deſignant. Ab exterioribus plerũque colores adueniunt, vt ex frigore ſcotis, ex calore ęthyopib. & ex aliis multis accidentibus. Sunt & alii ſpiritnales colores, vt ex timore vel ira vel triſtitia vel ex aliis animi motionibus. Colores capillorum quatuor ſunt. ſ. niger, rubeus, glaucus, canus. Niger ex abundantia colericę humoris intenſi, vel aduſtione ſanguinis, vel ex multitudine colerę non aduſtę, vnde ſemper fiunt capilli rubei. Glaucus autem ex melancolica abundantione. Canicies vero fit ex nimia defectione caloris naturalis, & ex effectu putridi flegmatis: Quod plurimum fit in ſenibus. Colores autem oculorum ſunt quatuor ſcilicet niger, ſubalbidus, varius, & glaucus. Nigredo fit ex defectu viſibilis ſpiritus, aut ex perturbatione ipſius, aut ex penuria criſtallini humoris, aut quia idem humor plurimum recedit intus, aut modico humore albugineo, aut ex perturbatione ipſius, aut ex abundantia qualitatis venei humoris. Subalbedo vero fit ex ſeptem rebus contrariis ſuperioribus, id eſt ex abundantia viſibilis ſpiritus, aut ex claritate ipſius &c. Varius autem color vel glaucus fit, ſi res conueniunt, quæ nigredini vel ſubalbedini accidunt. Et varius quidem color ſignificat viſibilem abundare magis, & clareſcere in ſua varietate. Glaucus autem eundem ſpiritum abundare nimis, & ſubnigreſcere in ſua glaucedine. Razi in almanſore. Color ruffus aut rubeus ſanguinis & caloris innuit multitudinem. Color aũt inter rubeum & album medius, æqualem ſignificat complexionem. ſi cum hoc etiam cutis nuda fuerit a pilis. Color flammeus ſignificat inſtabilitatem & maniam, rubeus & clarus verecundiam. Viridis aut niger, motum prauitaté. Actor. De hac quoque materia. videlicet de cutis coloribus dictum eſt ſuperius in tractatu communi de animalibus.

De figuris eorum & primo de pinguedine & macie. Cap. CXII.

IOhannicius. Qualitatum vero i. figurarum corporis ſunt quinque modi, videlicet craſſitudo nimia, macies extenuata, ſynteſis qualiditas, & ęqualitas. Pinguedo fit ex frigiditate, & ſuperabundanti humiditate. Macies aũt ex frigiditate & intenſa ſiccitate. Synteſis ex caliditate & ſiccitate. Squaliditas ex frigiditate & intẽſa humiditate, ęqualitas vero fit ex humorum ęqualitate, & hę ſunt corporum formę. Ex lib. de regimine ſanitatis. Figurę corporis ſunt ſex. i. pinguedo macies temperies, ſoliditas, raritas, & mediocritas inter pinguedinem & maciem ſoliditatem & raritatem exiſtens. Corpora inter pinguedinem & maciem temperata ſunt laudabiliora, quia ſaniora & magis cęteris ſufficiẽtia. Calor enim naturalis huiuſ corporũ ſanus eſt, & digeſtio perfecta. Vnde mẽbra ſortiora ſunt ad expellenda nociua, quia temperata compoſitio non eſt niſi de temperata cõplexione. Pinguia vero peſſima ſunt, maxime ſi ſunt naturaliter. Hęc enim corpora ſunt peſſimis morbis apparata, quia naturalis eorum calor defectus eſt pp anguſtiã venarum. Cauſa vero anguſtiarum venarum duplex eſt. Vel ex defectione caloris naturalis. Vel quia premũtur, & coartantur venę ex carnium multitudine. Hi parum viuunt, quia anguſtia venarũ eſt cauſa deficiendi calorem naturalem. Rurſus cauſa eorum eſt ſpiritus indigentia. Hęc quoque nimia ſunt per abundantiã humorum in corpore coadunatorum, quę eſt prolixiorum morborum materia, ſicut eſt hanelitus, apoplexia, paraliſis, & ſimilia. Item pp grauitatem ſuorum corporum nequeunt aliquod operari exercitium vel laborem. Qui quoque ſi exercuerint, moleſtiſſimi erunt. Motus aũt exercitii calorem confortat naturalẽ, & fortitudo caloris naturalis eſt cauſa digeſtionis. Quod ſi multum digerunt craſſicies eorum augmentabitur, & augmentata craſſicie venę eorum fiunt plus anguſtę. Vnde aer cum flamine tranſiens nõ inueniet aditum quo ad totũ corpus veniat. Ideoq; fit cauſa calorẽ naturalẽ ſuffocandi & ſubitaneę mortis. Proinde huiuſmodi corpora hñtibus ſuccurratur, vt minuatur eorũ ſuperfluitas. Macies vero moleſta eſt, quia ſicca. Vnde & his qui ſunt huiuſmodi, non durant exercitia, quia calefaciunt & deſiccant corpora, vnde ſũt in eis augmentandę materię. Hi etiam nequeunt pati calorem, vel frigiditatem, quia cito perforãtur vſque ad inferiora propter carnis paucitatem. Qui ſi ceciderint ſuper ſolida corpora, vel ipſa ſuper eos, ilico magnã patiuntur moleſtiam. Franguntur enim oſſa eorum, quia ſunt enudata carne. Quibus farmacia inconueniẽs eſt, maxime ſi habuerint macras hipocundrias. Sunt enim ad tuſſim apparati, propter ſiccitatem corporum eorum. Vnde Galen⁹ in ſecundo libro ſuper quintam epydimiam. Macilenta & ſicca corpora plus craſſis ſuſtinent indigentiam. Craſſa enim plus ſiccis diſſoluuntur, ſicut videmus humida ſemper diſſolui. Et ſicca ſicut lapides, minime. Quorũ diſſolutio ſi fuerit paruiſſima erit. Et quia hæ duæ figuræ tantę peſſimitatis ſunt, oportet vt macilẽtam incraſſemus, & craſſam extenuemus. Macri ſunt incraſſandi cum multa requie, & paruis exercitiis. & fricationibus vtãtur quo ad calor naturalis ſuſcitetur. Deinde vngantur cũ humidis oleis, & lętitia vtantur, veſtimenta eorum ſint læuia & mollia, & humida ſumant cibaria. Poſt cibum balneentur. Craſſi vero extenuandi ſunt nimis exercitiis & laboribus & ieiuniis, & balneis in aqua ſalſa ante cibum, vtantur & vigiliis. & dormiant in locis aſperis. Sed & aſperis vtantur veſtimentis, & aſſueſcant triſtitię cogitationis, comedantque cibaria pauci nutrimenti.

De ſoliditate ipſorum & raritate. Cap. CXIII.

COrpora vero quæ ſunt inter ſoliditatem & raritatem mediocria, minus cęteris ęgra ſunt. Quia modicum ex eis diſſoluitur, non ſicut de raris corporibus. Nec in eis humores ſicut in ſolidis augmẽtantur. Colores eorum glauci ſunt, & piloſi ſunt. Iſta tamen rara corpora minus ſunt laudabilia, quorum figuræ ſunt ita. Pilos. n. & multos hñt, & croſſos, & venas plenas. Rara vero corpora ſolidis ſunt meliora, quia craſſiorem, & maiorem cibi quantitatem quàm ſolida ſuſtinent. Tolerant etiam laborem, neque cito fatigantur, quia ſuper corporũ ſuorum raritatem ſuperfluitas diſſoluitur humorum, qui ſunt cauſa fatigationis cum laborauerint. Solidis corporibus hæc ſigna ſunt pilorum paucitas, & tenuitas, & corporum lenitas, & carnium multitudo, ſubtilitas venarum, copia vrinę, & egeſtionis. Parum enim ex eis per ſudorem ſoluitur. Ideoque huiuſmodi corpora ſunt peiora, quoniã multum cibi non ſuſtinent propter paucitatem diſſolutionis corporum illorum, quia penetrat cibus neq; bonæ digeſtionis eſt. Nequeunt autem pati laborem, citoque fatigantur, quia mali humores in ipſis clauſi per ſudorem non diſſoluuntur. Vnde in iacentis permanentes ſunt cauſa fatigationis. Ideirco ſemper infirmantur ſecundum humorum materiam in ipſis coadunatam. Quare neceſſe eſt his dari pauca cibaria; ſubtilia ac humida, vt facile habeant digeſtionem, neque in ipſis ſuperfluitas humorum coadunetur. Quod ſi impinguari volunt, cito incraſſantur propter nimietatem ſuæ diſſolutionis. Sed ſolida ſemper de interioribus infirmantur malorum chimorum, quia de pauca ciborum ſuperfluitate non diſſoluta mala ægritudo generatur. Sed de exterioribus ſicut aeris frigiditate ſole & cæteris non cito infirmantur. Illorũ enim accidentium ictus nequit ad interiora perforare pp ſoliditatem corporum eorum. Rara vero ſemper ſtiptica & macra ſunt propter nimiam ſolutionem eorum quæ cito accidentia exteriora, quia rara ſunt, perſentiant. Vnde Hipocras Rara corpora ſolidis meliora ſunt, minuſque infirmantur de ſuperfluis cibis. Bene enim digerunt. Plures tamen ægritudines patiuntur de exterioribus accidentibus.

De Differentia maris & feminæ. Cap. CXIIII.

VIr nuncupatus eſt, vt ait Lactantius. eo ꝙ maior in eo vis eſt, q̃ in feminis. Vnde & virtutis nomen accepit, ſiue ꝙ vim agat in feminã. Mulier appellata eſt a mollicie, tanq̃ mollier. Viri que etenim fortitudine & imbecillitate corporũ ſeparantur. Sed ideo virtus maxima viri eſt, mulieris minor, vt patiens virum eſſet. ſ. ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium ſexum proruere. Dicitur ergo mulier ſecundũ feminieũ ſexũ non ſecundum corruptionem integritatis. Et hoc ex lingua ſacræ ſcripturæ. Nam Eua ſtatim facta de latere viri ſui nõdũ contacta a viro, mulier fuit appellata. Femina vero a partibus femorũ dicta eſt, vbi ſexus femineus a viro diſtinguitur. Alij greca ethymologia feminam ab ignea vi dictam putant, quia vehemẽter concupiſcit. Libidinoſiores enim viris feminas eſſe tam in mulieribus quã in animalibus dicimus. Vnde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur. Auicenna vbi ſupra. Mulieres quoque frigidioris complexionis ſunt quàm viri. Ideoque etiam in creatura minores ſunt maſculis & humidiores. Itaque propter cõplexionũ earum frigiditatem multiplicãtur earum ſuperfluitates, & propter paucum earum exercitium, ſubſtantia quoque carniũ earum rarior eſt, licet caro viri ex parte compoſitionis eius quod ei admiſcetur rarior ſit. Sua namque ſpiſſitudine plus prohibetur in ipſam penetrare, quod neruis, & neruorum villis ad eam proflat. Conſtantinus vbi ſupra. In omnibus etiam animalibus, & maſculi calidiores, & ſicciores ſunt quàm feminę. Vnde cito pubeſcunt. & pili eorum fortiores ſunt. Feminę vero non barbeſcũt, q̃a mares maioris ſunt ardoris. fortiores quoque ſunt, & animoſiores lati pectoris ac piloſi. & ad motum citius prompti. Prudentia, intellectus, diſcretio, continentia. maiores inueniuntur in eis, quæ etiam fit cauſa maioris caloris. Feminę vero minus piloſę ſunt in pectore & ventre, debiliores manibus & pedibus, timebundę, pectore ſtrictę, minus ſcientes. Ideoque parua ſunt earum capita. Manus quiete, ex quibus frigidiores eſſe probantur. Citius tamen propter ætatem creſcunt, ſed earum creſcere velocius eſt, ad complementum, quia parum in eis eſt caloris naturalis.

De Mulierum vitiis. Cap. CXV.

SEcundus Philoſo. Quid aũt eſt mulier? Hominis confuſio. inſatiabilis beſtia, continua ſolicitudo. indeſinens pugna, incontinentis viri naufragium, humanum mancipium. Valerius Maxim⁹ lib. 2. Vini vſus olim fuit romanis fœminis ignotus, ne ſ. in aliquod dedecus prolaberentur. Seneca de naturalibus quæſtionibus lib. 3. Muliebrium vitiorum fundamentum eſt auaritia. Terentius in

Echyra

Echyra. Mulieres ferme vt pueri leui ſententia ſunt, vno aūt animo omnes ſocrus oderunt nurus. Ex prouerbiis ſapiētum. Aut amat aut odit mulier, nihil eſt tertiū. A parte mala qñ eſt mulier, tunc demum fit bona. Noua cum ludit, matri delicias facit. Mulier cum ſola cogitat, male cogitat. Maſſilo. Fœminæ vincunt viros. Macrobius in lib. de ſaturnalibus. Papyrius cum puer eſſet, ſorte cum patre ſuo in curiam ierat. illum reuertentem percunctari cœpit mater, quid in ſenatu egiſſēt patres, puer reſpondit, tacendū eſſe, neq; id dici licere. Mulier auidior audiendi ſecretum rei & ſilentium pueri, animum eius ad inquirendū euerberat. Tunc puer vrgente matre, lepidi atque feſtiui mendacii conſilium capit. Actum in ſenatu dicit, vtrum videatur vtilius eſſe, vnus ne duas haberet vxores, an vna apud duos nupta eſſet. Hoc illa vt audiuit, ad cæteras matronas retulit. Poſtridieq; ad ſenatum confluunt orantes, vt vna potius duobus nupta fieret, q̃ vni duæ. Senatores quæ nā eſſet illa mulierum intēperies, & quid ſibi poſtulatio hæc vellet mirabantur, & vt non paruę rei prodigium illā verecūdi ſexus impudicā paueſcebant inſaniā. Puer Papyrius publicū metum demit, quæ matri dixerat enarrat. Senatus quidem atque ingenium pueri exoſculatur, conſultumq; facit, ne præter illum pueri cum patribus in curiam poſt hoc introirent. Ouidius de arte lib. 1. Parcior in nobis nec tam furioſa libido. legitimum flamma virilis habet. Quæ dant, quęq; negant, gaudent tñ eſſe rogatæ. Peſſima ſit nulli non ſua forma placet. Delectant etiam caſtas præconia formæ. Idem in lib. 2. Nō eſt fuluus aper media tam ſęuus in ira. Fulmineo rapidos dum rotat ore canes. Nec leo cum catulis lactantibus vbera præbet. Nec breuis ignaro vipera læſa pede. Fœmina q̃ ſocii deprenſa pelice lecti. Ardet & in vultu pignora mētis habet. Idem ſine titulo lib. 1. Ludunt formoſę, caſta eſt quam nemo rogauit. Iuuenalis li. 2. Cognoſcit mulier quid toto fiat in orbe. Prima videt famam, rumoreſq; illa recentes Excipit ad portam. Intollerabilius nihil eſt q̃ fœmina diues. Quæ non faciat quod principis vxor. Scalpurius in bucolicis Mobilior ventis o fœmina. Virgilius in Eneid. lib. 5. Varium & mutabile ſemper fœmina. Cato. Fœmina dum plorat, hominem ſuperare laborat.

De regimine mulieris prægnantis. Cap. CXVI.

RAzi in Almanſore quarta parte. Mulier prægnans ab omnib. nutrientibus in quibus amaritudo & acuitas eſt abſtinere debet, vt ſunt cappares, lupini, oliuę immaturę, & his ſimilia. Omnia quoque vitare debet, quæ vrinam & menſtrua prouocant, vt ſunt cicer, phaſeoli, præcipueq; ruta. A ſaltu quoq; & percuſſione, & caſu debet cuſtodiri, præcipueq; in impręgnationis initio, & ēt in fine, & ab omni ſolicitudine remoueri, quæ ſępe aborſus cauſa extitit. Nutriri vero debet cum ſubtilibus humorum bonorum generatiuis, aut nauſeæ repreſſiuis, & os ſtomachi corroborantibus, vt eſt caro gallinę, perdicis, & hędi. De vino quoq; boni odoris bibere modicum, quod temperate ſit aquatum. Irmua vero bibat rob fructuum acetoſorum ac ſtipticorum, cum quibus parum de tuſciſco xiloaloes accipiat, vt abominatio & nauſea in ea reprimantur. Exercitio quoque temperato vtatur, & ſibi caueat ne longam in ſole vel in balneo moram ipſa faciat. Cantilenas autem habeat, & ea quæ delectationem afferunt, res etiā odoriferas circa caput & faciem. Necnon & ſomnum augeat, nec impleatur cibo ſemel, ſed multis vicibus in die comedat. A malis aūt nutrientibus ſibi caueat, & ne multa cibaria, diuerſaq; in ſtomacho miſceat. Quod ſi multum in ea deſtruatur appetitus, de rebus acutis parum eſt ei tribuendum, vt ſunt cepe & ſynapis, & ſimilia, quæ diſgregando commouent appetitum. Maſticem ēt & olibanum conuenit maſticare, cidonia & granata, malaque matiana comedere. Si vero ipſam infirmari contigerit, oportet vt ſiue minutione ſiue ventris ſolutione medeatur. Sed cū maximo timore multaque diligentia fiat, ad hoc vt fœtus remaneat, partuſq; facilis efficiatur. Auicenna in tertio Canone. Cum prægnanti appropinquat partus, tunc neceſſe eſt vt aſſiduet balneationem & vnam. Et melius eſt vt fiat, extra balneum, vt non debilitetur quare mollificetur. Et vt ammioſtretur inunctio pectinis & dorſi & coxarum cum eis quæ ſunt ſicut oleum anetinum camomellinum & debet, & aſſiduet ſuppoſitionem aromaticorum. effundat in matrice ſua ceroteria ſubtilia olea mollificantia & muſtillagines mollificantes, ſicut adeps gallinę, & anſeris tepida & non frigida. Cumque præſens eſt partus, comedat rem paucę quātitatis & multi nutrimenti, & bibat deſuper vinum odoriferum. Deinde ſedeat mulier hora vna & tendat pedes ſuos. Deinde reſupinetur ſuper dorſum ſuum hora vna. Deinde ſurgat ſubito & aſcendat in gradus & deſcendat & clamet. Cum ergo apertus os matricis parū tunc oportet vt ſuffumigetur, & proprie cum ſcrodiæ ſiphach, & laboret ſic, & aperiet os ſuum & intromutat aerem plurimum attrahendo ipſum naribus. Et melius ſuper quod ſedeatur poſt apertionem matricis eſt ſcamnum puluinari ſuperpoſito. Si pinguis fuerit mulier, ſuper ventrem ſe ponat & caput ſuper terram & ſubmittat genua ventri, vt comprimatur &c. Haly. Cū menſtrua mulieri tolluntur, accidit ei multorum appetitus incertus, & ſubuerſio, ſputaq;, & uomitus. Dolor etiam in ore ſtomachi, & paucitas appetitus. Detur ergo ſyrupus xiloaloe. Lābat quoq; xiloaloe, & maſticem odoret. aliaq; iucunde redolentia pullos & hedos comedat, & mala granata cidonia, pyra, nec tñ multum comedat, ſed ter in die paulatim reficiatur, ne ſtomachus eius grauetur. Qđ ſi pp aliquā paſſionem indiguerit ſanguine minui, uel catartico purgari, non oportet hæc in primordiis accelerari, donec quatuor menſium ſit prægnans, & tunc faciendū eſt hoc. 5. mēſe vel 6. vel 7. Cauēdum eſt hoc idem octauo & nono. In primis nāque quatuor menſibus eſt in ea fœtus debilis, & opus eſt ei cibo. Minuit autem cibum minutio. vnde & moritur fœtus. Octauo quoque & nono iam augmentatus fœtus eget maiori cibo, in quibus ſi mulier euacuetur, cibus minoritur & fœtus moritur.

De regimine parientis. Cap. CXVII.

RAzi vbi ſupra. Cum autē hora partus appropinquauerit. parturiens in balneo mitti debet, & in tina quotidie ſedere, ventrem & coſtas cum oleo ſiſamino inungere. nutrientia quoq; bonum hñtia ſaporem ac lenientia ſumere. Cumq; partus aduenerit hora, coſtę mulieris & inferiores partes inungi debent cum oleo de alcheiri & oleo ſambucino calefactis, ipſamq; paulatim incedere, quę poſtquam parum ambulauerit, ſedeat & pedes æqualiter tendat. Deinde ventu ſuper vtroſque ſe ſubleuet, & ſi dolor partus fortis fuerit, nares & os apprehendendo ſe premat. Obſtetrix quoque coſtas eius extendat, & humeros illaq; inferius premat. Et ſi diu taliter ſe habuerit, æſſidanem vnctuoſum de pullis factū in quo adeps gallinę pinguis & anatis ponatur in potu ſumat, vīnumque boni odoris bibat. Si vero in partu ſecundina remanſerit, prouocanda eſt cum conſidi ſternutatio nares apprehendendo. Haly vbi ſupra. Mulier adueniente partu modo deambulet, modo ſedeat ſuper ſcamnum. Cumque dolor creuerit ſpiritum ſuū arceat & includat, & ad inferiora impellat. Infantem vero ſuſceptrix poſt tergum eius ſedeat, manumque ſuam ſuper vterū eius & ilia ducat, ſiue autem difficillimus ſit partus, ſiue fœtus in vtero mortuus, ſiue poſt partum ſecundina remanſerit, vtrīq; proprio ſubueniendum eſt medicinæ remedio.

De partubus geminis & monſtruoſis. Cap. CXVIII.

ISidorus vbi ſupra. Extant ab vno ortu duo puerperia egeſta, vt in ea quæ gemino partu alterum marito ſimilem, alterum ab vtero genuit. Rurſus in alia quæ vnum iuſto partu, alterum quinq; menſium edidit. Et in alio quę ſeptem menſium ædito puerperio inſecutis menſibus geminos enixa eſt. Haly. Pariunt quidem mulieres ſępe duos, raro autem plures. vidi tamē quæ peperit maſculos. ſ. duos, & fœminam. Tradunt ēt quandam mulierem vno partu quinque peperiſſe. ſicque quatuor annorum ſpacio. 20. fœtus viuentes effudiſſe & hoc quidem poſſibile eſt. mihi tamen ſenſu incognitum. Sunt ēt quatuor in matrice loca foueis ſimilia, q̃ ſunt ora venarum a quibus ſanguis menſtruus in matricem fluit. Audiui etiam mulierem in. 7. menſe peperiſſe filium, & in. 9. alium. Huius cauſam eſſe dicunt, ꝙ poſt conceptionem coitu ſe dederit alterius viri. Sigibertus in cronicis. Temporibus Theodoſii ſenioris in caſtello Iudeę Emaus natus eſt puer perfectus ab vmbilico & ſurſum diuiſus, ita vt haberet duo pectora, & duo capita, & vnuſquiſque proprios ſenſus. Vnus edebat & bibebat, & alter non edebat, vnus dormiebat, & alter vigilabat. Nonnunquam ſimul dormiebant. Ludebant ad alterutrum, & flebat vterq; & percutiebant ſe inuicem. Vixerunt autē annis ferme duobus, & vnus mortuus eſt, alter vero ſuperuixit diebus quatuor. Solinus. Contra naturā eſt in pedes procedere naſcentes. Quapropter hi velut ęgre parti appellantur agrippę, ita editi minus proſpere viuunt, & de vita eorum breui recedunt. Quidam etiā cum dentibus procreantur, vt Agrius Papyrius Carbo & Marcus curio dētatus ob id cognominatus. Quidam vice dentium continui oſſis armantur ſoliditate, qualem filium bythinorum rex Pruſias habuit. Ipſum dentium numerum diſcernit qualitas ſexus, cum in viris plures ſint, in fœminis pauciores, quos riuodontas vocant. Et quibus gemini prodeunt a dextra parte fortunæ blandimenta promittunt. Quibus a leua verſa vice. Cunque naſcentium prima vox ſit uagitus, Zoroaſtē ipſa hora qua natus eſt riſiſſe nouimus. Iohannes Chryſoſt. ſuper Mathęum lib. 2. Sic autem naſcuntur quidam eunuchi, ſicut & ſex digitos habentes vel quatuor. Si enim Deus ſicut ab initio conſtituit vnam quamq; creaturam, ſic eam dimitteret immutabiliter ſemper in ordine ſuo permanere, natura rerum ipſa ſe regere æſtimaretur & operatio Dei coram hominibus in obliuionem duceretur. Ideo natura rerum contra ordinem ſuum confertur, vt ſemper Deus naturarum opifex in memoriam reducatur. & non ſolum ſemel ſed quotidie opera ſua facere videatur. Vnde de cæco qui contra naturæ regulā ſic natus fuerat, dicitur. Neque hic peccauit neque parentes eius, ſed vt manifeſtētur opera Dei in illo. Ex libro de natura rerum. In quadam etiam regione ſicut dicitur, Infantes cum boſonibus naſcuntur. ſi quis autem

hoc

fu… cōfuſione naſcitur, mater eius tanquam adultera iudicatur, & vt quæ ab alienigena concepit, a marito ſuo repudiatur.

De portentis. Cap. CXIX.

ISidorus lib. 11. Portenta quidem a Varrone eſſe dicuntur, quæ contra naturam nata videntur, ſed non ſolum contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiuſque cōditę rei natura ſit. Vnde & ipſi gentiles Deum modo naturam, modo Deū appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, ſed contra quam eſt nota natura. Portenta autem & oſtenſa monſtra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere atque oſtendere monſtrare atque prædicere aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibent a portendendo idest præoſtendendo. Oſtenta autem quòd oſtendere quicquam futurum videantur, prodigia quod porro dicant idest futura prędicant. Monſtra vero a monitu dicta quòd aliquid ſignificandum demonſtrent, ſiue quod ſtatim monſtrent quid appareat. Et hoc proprietatis eſt, abuſione tamen ſcriptorum plurimumque corrumpitur. Quędam autem portentorum creationes in ſignificationibus futuris conſtituta videntur, vult enim Deus interdum ventura ſignificare per aliqua naſcentium noxia, ſicut per ſomnia & per oracula, quo pręmoneat & ſignificet quibuſdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem, quod plurimus etiam experimentis probatum eſt Xerſen quippe vulpis ex equa creata ſolui regnum portendit. Alexandro ex muliere monſtrum creatum, quod ſuperiores corporis partes hominis quidem ſed mortuas habuerit. Inferiores diuerſarum beſtiarum ſed viuentes, ſignificaſſe repentinā regis interfectionem. Supervixerant enim deteriora melioribus. ſed & monſtra quę in ſignificationibus dantur non diu viuunt, ſed continuo vt nata fuerint occidunt. Inter portentum autem & inter portentuoſum differt. Nam portenta ſunt quæ transfigurantur, ſicut fertur in Vmbria mulierē peperiſſet ſerpentem Vnde Lucanus. Matremque ſuus conterruit infans. Portentuoſa vero leuem ſumunt mutationem, exempli cauſa cum ſex digitis nati.

De varijs portentorum modis. Cap. CXX.

POrtenta ergo vel portentuoſa exiſtunt, alia magnitudine totius corporis vltra communem hominum modum, quantus fuit Tition in nouē iugeribus iacens, Homero teſtante. Alia paruitate totius corporis, vt nani vel quos græci pigmeos vocant, eo quod ſint ſtaturę cubitales. Alia magnitudine partium, velut caput informi, aut ſuperfluis membrorum partibus, vt bicipites & trimani vel ſynodontę quibus gemini procedunt dentes. Alia defectu partium, in quibus altera plurimum pars deficit ab altera, vt manus a manu, vel pes a pede. Alia deſcitione, vt ſine manu & capite generata, quos græci ſterethos vocant. Alia per numeria quando ſolum caput aut crus naſcitur. Alia qui in parte transfigurantur, ſicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vt ex Phaſide memorant genitum minotaurum, quod grę ci ętheromorphian vocant. Alia quæ ex omni parte transfigurantur in alienę creationis portentum, vt ex muliere vitulum dicit hiſtoria generatum. Alia quę ſine transfiguratione mutationem habent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures ſupra tempora. Vel ſicut Ariſtoteles tradidit quendam in ſiniſtra parte iecur, in dextra ſplen habuiſſe. Alia ſecundū connaturationem, vt in alia manu digiti plures connatiuati & coherentes reperiuntur in alia minus, ſiue in pedibus. Alia ſecundum immaturam & intemperatam creationē, ſicut hi qui dentati naſcuntur, ſiue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, ſicut illud quod prædiximus in Alexandro multiforme portentum. Alia cōmixtione generis, vt qui Androgeneę & Hermafroditę vocantur. Hermafroditę autem nuncupati, eo quòd vtrumque ſexus in eis appareat. Herma quippe apud græcos maſculus, Afrodis fęmina nuncupatur. Hi dextram mamillam virilē, ſiniſtram muliebrē habentes, viciſſim coeundo & gignunt & pariunt.

De portentis vel monſtris fabuloſis. Cap. CXXI.

DIcuntur autem & alia hominum fabuloſa portenta, quę non ſunt, ſed ficta in cauſis rerum interpretantur, vt Gerionē Hiſpaniæ regem triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantę concordię, vt in tribus corporibus quaſi vna anima eſſent. Gorgones quoque meretrices crinitas ſerpentibus, quæ aſpicientes conuertebant in lapides, habentes vnum oculum quo inuicē vtebantur. Fuerunt enim tres ſorores vnius pulchritudinis quaſi vnius oculi, quæ ita ſpectatores ſuos ſtupeſcere faciebant, vt vertere eos putarentur in lapides. Syrenes tres fingunt fuiſſe ex parte virgines & ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tybiis, tertia lyra canebant, quæ illectos nauigantes ſub cantu ad naufragium trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes quia deducebant ad egeſtatem, his fictæ ſunt inferre naufragia. Alas autem habuiſſe & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commoraſſe dicuntur, quia fluctus veneris crearunt. Scyllam quoque ferunt fęminam capitibus ſuccinctam caninis cum latratibus magnis propter ſiculi maris, in quo nauigantes verticibus in ſe concurrentium vndarum exterriti, latrare exiſtimant vndas quas ſorbentis ęſtus vorago collidit. Fingunt & monſtra quędam irrationabilium animantium, vt cerberum inferorum canem tria capita habentem, ſignantes per eum tres ætates per quas mors hominem deuorat, idest infantiam, iuuentutem, ſenectutem. Quē quidam ideo dictum cerberum putant, quaſi creoboros idest carnem vorans. Dicunt & hydram eſſe ſerpētem cum nouem capitibus, quę latine excedra dicuntur, quod vno cęſo tria capita excreſcebant. Sed hydram conſtat locum fuiſſe euomentem aquas vaſtantem vicinam ciuitatem, in quo vno meatu clauſo multi erumpebant. Quod Hercules videns, loca ipſa exuſſit, & ſic aquæ clauſit meatus. Nam hydra ab aqua dicta eſt. Huius mentionē facit Ambroſius in ſimilitudinem hęreſum dicens. Hęreſis enim velut quædam hydra fabularum vulneribus ſuis creuit, & dum ſæpe reciditur pullulat, igni debita incendioque peritura. Fingunt & Chimeram triformem beſtiam, ore leonis, poſtremis partibus Draconis, media capræ vomentis ignem. Quam quidam philoſophi nō animal ſed Ciliciæ montem eſſe aiunt, quibuſdam locis leones & capras nutrientem, quibuſdam ardentem, quibuſdam plenum ſerpentibus, hunc Bellorofon habitabilem fecit, vnde ab inertam dicitur occidiſſe. Centauris autem ſpecies vocabulum indidit, idest hominem equo mixtum. Quos quidam fuiſſe equites theſſalorum dicunt, ſed pro eo quod diſcurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde centauros fictos aſſeruerunt. Porro monocentaurum nomen ſumpſiſſe ex tauro & homine, qualem in beſtiam dicunt fabuloſa in laberyntho incluſam fuiſſe, de qua Ouidius. Semibouemque virum, ſemiuirumque bouem. Monocentaurum autem vocari, eo quod media hominis ſpecies, media aſini eſſe dicatur, ſicut & hipocentaurus, quod equorum hominumque in eis natura coniuncta fuiſſe putatur.

De Transformatis. Cap. CXXII.

SCribuntur autem & quædam & monſtruoſæ hominum tranſformationes in beſtias, ſicut de illa maga famoſiſſima Circe, quę ſocios vlyxis mutaſſe fertur in beſtias. Et de archadibus qui ſorte ducti tranſnatabant quoddam ſtagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nam & Diomedis ſocios in volucres fuiſſe conuerſos non fabuloſo mendacio, ſed hiſtorica affirmatione cōfirmant. Sed & quidam aſſerunt ſtrigas ex hominibus fieri, Ad multa enim latrocinia ſcleratorum mutantur ſiue cum magicis cantibus, ſiue herbarum veneficio totis corporibus in feras tranſeunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationem recipiunt, & corrupta in diuerſas ſpecies transformantur, ſicut de vitulorū carnibus putridis apes, ſicut de equis ſcarabei, de mulis locuſtæ, de cancris ſcorpiones. Ouidius. Concaua littoreo ſi demas brachia cancro. Scorpion exibit caudaque minabitur vnca. Solinus. Neuri vt accipimus ęſtatis temporibus in lupos transfigurantur, deinde ſpacio exacto quod huic ſorti attributum eſt, in priſtinā faciem reuertuntur. populus iſtis Deus mars eſt, pro ſimulacris enſes colunt. Homines victimas habent, oſſibus adolent ignes focorum. Geloni ad os proximant. De hoſtium cutibus & ſibi indumenta faciunt, & equis ſuis tegmina. Helinandus in cronicis. Memini me adoleſcentulum audiſſe a nonnullis pro vero narrari quod in territorio beluacenſi erat quidam ruſticus, qui dum vxor eius lauaret ei caput quoſdam articulos manus pueri ex ore euomuit. Opinio autem nimis vulgata erat in lupum illum per diuerſa tempora transformari. Hæc autem opinio per illum vomitum articulorum pueri vehementius confirmata eſt. Item in lib. 8. Lemures autem ſiue laruę, nihil aliud ſunt quam terribiles vmbrę, vel animarum damnatarum, vel nequiſſimorum & immūdorum ſpirituum. Quarum natura, teſtante Hieronymo, dicitur eſſe terrere paruulos & in angulis garrire tenebroſis Sed harum terror inutilis ſigno crucis oppoſito vt fumus euaneſcit.

De quorundam virorum miris ac ſingularibus naturis.
Cap. CXXIII.

AVguſtinus de ciu. Dei lib. octauo. Quorundam naturas hominum nouimus vt alias dictum eſt, ipſa raritate mirabiles, de corpore ſuo facientiū, quod alii nullatenus poſſunt, & audita vix credunt. Sunt etenim quidā qui & aures & ſingulas vel ambas ſimul mouent. Sunt qui totam cæſariē imo capite ad frontē deponunt, reuocantque cū volunt. Sunt qui corū quæ incredibiliter varia & plurima vorauerunt, paululū pręcordiis cōtrectata tanquam ex ſacculo quod placuit integerrimum proferunt. Quidam & voces auium pecorumque & aliorum quorumlibet hominum ſic imitantur & exprimunt, quod niſi videantur omnino diſcerni non pōt. Nonnulli ēt ab imo ſine vllo pedore ita numeroſos pro arbitrio ſonitus edunt, vt ex illa quoque parte cantare videantur. Expertus ſum hominem ſolere cum vellet ſudare. notum eſt etiam quoſdam cum volunt vberrim lachrymas fundere. Solinus. Aulus craſſus quem parthica bella rapuerunt, eo quòd nunquam

riſerit agelaſtos cognominabatur. Inter alia Socratis magna præclarum illud eſt, quod in eodē vultus tenore etiā aduerſis interpolantibus perſtitit. Heraclitus & Diogenes cinicus nihil vnquā de rigore animi remiſerunt, calcatiſque turbinibus fortuitorum aduerſus omnem dolorem vel miſeriam vniformi durauere propoſito. Pomponium poetam conſularem virum nūquam ructaſſe habetur inter exempla. Antoniam Druſi non ſpuiſſe percelebre eſt. Nonnullos naſci accepimus concretis oſſibus, eoſque neque ſudare conſueuiſſe, neq; ſitire, qualis fuit Syracuſanus Ligdamus, qui tertia & 30. Olimpiade primus ex Olympico certamine Pancratii coronam reportauit, cuiuſque oſſa deprehenſa ſunt medullam non habere. Varro in relatione prodigioſæ fortitudinis annotauit Tritānum gladiatorem nata ſamnitem fuiſſe, qui ex rectis & tranſuerſis neruis non modo crate pectoris, ſed & manibus cancellatis & brachiis omnes aduerſarios leui tactu ac penè ſecuris congreſſionibus uicerit. Eius filium militem Gnei Pompeii pari modo natum ita ſpreuiſſe hoſtem prouocantem, vt inermi eum dextra ſuperaret, & captum digito vno in caſtra imperatoris ſui reportaret. Milonem quoque crotonienſem egiſſe omnia ſupra quam homo valet. Etiam is proditur ꝙ ictu vno manus taurum fecit victimam, eumque ſolus vna die abſumpſit non grauatus. Super hoc nihil dubium, nam vt inde factum elogium extat, victor ille omnium certaminum obiit.

De quibuſdam mulieribus Barbaris & monſtruoſis. Cap. CXXIIII.

EX libro de natura rerum. Porro in partibus orientis, vt dicit magiſter Iacobus de vitriaco, ſunt Amazones, videlicet in armis & prælijs egregię mulieres iuxta montes Caſpios in inſula fluuio vndique circumcluſa pluſquam. 200. milia abſque virorum conſortio ſeorſum habitantes. Quæ quando cum regina ſua victrices a pręliis reuertuntur, a viris ſuis qui per ſe commorantur extra inſulam adorantur. Semel autem in anno cauſa generandę prolis ad maritos exeunt, reuerſęque ſi maſculum conceperint, ipſum per 6. annos nutriunt, & poſtea patri ſuo tranſmittunt. Si vero fęminam, ipſam ſecum reſeruant, itaque quoniam ex frequenti libidinis vſu multi ſpiritus conſumuntur, pręfatę viragines, quāto rarius coeunt, tanto fortiores ad pugnandū magis idoneę ſunt. In ſupradictis quoque partibus ſunt & mulieres ſpecioſę valde in quodam flumine calido habitantes, horridas veſtes habentes armiſque argenteis eo ꝙ ferrum non habeant vtentes. Sunt & aliæ in ſiluis Indiæ barbas habentes vſque ad mammillas, pellibus animalium indutæ, nec viuunt niſi de venatione, habent enim pro canibus tygrides ac leopardos, rabidaque ferarū genera. Sūt & quædam ibi ſpecioſiſſimę mulieres in flumine habitantes, albę ſicut nix, ſed hoc pulchritudinis vitium habent, ꝙ dentibus humanis carent, & caninis horrent. In extremis Burgundie partibus circa alpes quædam ſunt mulieres guttur magnum vſque ad ventrem protenſum tanquam amphoram vel cucurbitam amplū habentes, Iſidorus vbi ſupra. Perhibent in India gentem eſſe fœminarum quæ quinquies concipiunt, & octauum vitæ annū non excedunt. Solinus. Appollonides perhibet in ſcythia fęminas naſci, quæ Bithiæ vocantur, haſque in oculis pupillas habere geminas, & perimere viſu, ſi forte iratæ aliquem aſpexerint, hæ ſunt & in Sardinia.

De Quorundam vtriuſque ſexus corporibus immenſis. Cap. CXXV.

LIcet autem pleriquæ definiant nullum poſſe excedere longitudinem pedum ſeptem, eo ꝙ intra menſuram iſtam Hercules fuit, deprehenſum eſt tamen Romanis temporibus ſub diuo Auguſto Puſionem & ſecūdum illam denos pedes & amplius habuiſſe proceritatis, quorum reliquiæ adhuc in conditorio ſaluſtianorum videntur. Poſtmodum Diuo Claudio principe, Galbariū nomine ex arabia aduectum. 9. pedum, & totidem vnciarum. Priſcorum aut molem teſtantur etiā Oreſtis ſuprema, cuius oſſa Olimpiade. 58. Tegeę inuenta a ſpartanis oraculo monitis, diſcimus impleſſe longitudinem cubitorum. 7. Scripta quoque ex antiquitate memorias acceſſunt in fidem veri, quod bello cretico cum elata flumina pluſquam viannica terras rupiſſent, poſt diſceſſum fluminum inter plura humi diſcidia humanum corpus repertum ſit cubitorum tres atque 30. cuius ſpectandi cupidine Lucium Flaccum legatum Metellū etiam ipſum impendio captos miraculi, quod audita refutauerant oculis potitos. Ex libro de natura rerum, In occiduis quoque partibus reperta eſt puella, quam vnde fluuiorum gurgites ab oceano terris adduxerant ignoratur, in capite vulneratam & mortuam, quæ. l. cubitorum longitudinis erat, & inter humeros. 4. latitudinis, & induta clamide purpurea. Coloſus etiam homo monſtruoſus fuit, quem occiſum tyberis fluuius cooperire non potuit, ipſumque mare per multa ſpacia rubro ſanguine infecit, vt Adelinus dicit, cuius etiam templum & ſtatua Romæ facta eſt, quæ ab eius nomine cōloſus dicitur. Præterea tantæ magnitudinis homo aliquando viſus eſt, vt in antro ſuo reſupinus iacens, & vna manu duos viros tenens crudos eoſdem manducaret.

De gentibus monſtruoſis & primo de Gygantibus & Cynocephalis. Cap. CXXVI.

ISidorus. Sicut autem in ſingulis gentibus quædam monſtra ſūt hominum, ita in vniuerſo genere humano quædam monſtra ſunt gentium, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes &c. Gigantes dicuntur iuxta græci ſermonis ethymologiam, qui eos gegines exiſtimant i. terrigenas, eo quod eos fabuloſe parens terra immenſa mole, & ſimiles ſibi genuerit. Gen. 11. terra appellatur, gines genus, licēt terræ filios vulgus vocet, quorū genus incertum eſt. Falſo autem opinantur quidam imperiti de ſcripturis ſanctis preuaricatores Angelos cū filiabus hominum ante diluuium concubuiſſe, & exinde natos gigantes. i. nimium grādes, & fortes viros, de quibus terra completa eſt. Gloſa ſuper Geneſim. Sunt aūt gigantes homines potētes, immanes corporibus, ſuperbi viribus, inconditi moribus. Ex libro de naturis rerum. Vltra Gangem fluuium hoīes adeo grandes ſunt, vt elephantos facile tranſiliāt. Hominum quoque genus eſt in ſilua vbi Ethnæ montis incendium legitur, qui vnū oculum ſub aſperrima frōte ad clypei latitudinē hīt, dicuntur Cyclopes: hi tantæ ſunt altitudinis, vt procerrimarum arborum excedāt longitudinē, & ſanguine veſcuntur. Vnde viſum eſt vt diximus, ꝙ vnus eorum in antro ſuo reſupinus iacēs, vna manu duos viros tenens crudos manducabat. Iſid. vbi ſupra. Cinocephali appellantur, eo ꝙ canina capita habeant, quoſque ipſe latratus magis beſtias, ꝗ hoīes confitetur, hi in India naſcūtur. Ex lib. de naturis rerum. Aetate quoq; noſtra delatum eſt animal regi Franciæ Ludouico, capite fere canino, cętera vero membra corporis habēs vt homo. Cetera quidē humano more nuda, manuſq; vel brachia, collum album, ac nudum; dorſum vero piloſum. Erectus vt homo ſtabat, & vt homo ſedebat. Coctis carnibus veſcebatur, vinumq; libētiſſimè bibebat, & ita decēter, ac modeſte ſicut homo cibum manibus capiebat, & ori ſuo inferebat. Genitale mēbrum habebat magnum, vltra ꝗ corporis quantitas exigebat: puellis ac fęminis libentiſſimè iungebatur, & in ſexu viri, ac fęminæ diſcretionē habebat. Cumq; pacatum erat hoc animal inſtar hominis mitiſſimè, ac decentiſſimè ſe gerebat: at vero furijs agitatum crudeliſſimè mouebatur, & in homines ſęuiebat.

De Cyclopibus, ac cæteris. Cap. CXXVII.

ISidorus. Cyclopes eadē India gignit, dictos Cyclopes, eo quòd vnum habere oculum in fronte media perhibentur. Hi & Agriophagitæ nuncupantur, pp hoc quòd ſolas ferarum carnes edunt. Leonias in Lybia credunt truncos ſine capite naſci, & os, et oculos habere in pectore. Alios ſine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris, in vltimo autem orientis monſtruoſę gentium facies ſcribuntur, aliæ ſine naribus, æquali totius oris planicie, informes habentes vultus, aliæ labro ſubteriori adeo prominenti, vt in ſolis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Alijs concreta ora eſſe modico vnō foramine calamis auenarum paſtus haurientes. Nonnulli ſine linguis eſſe dicitur, inuicem pro ſermonibus vtentes nutu ſiue motu Panethios apud ſcythiam eſſe ferunt tam diffuſa magnitudine aurium, vt omne corpus ex eis contegant. Pan enim græco ſermone omne, othi aures dicuntur. Hirthabaeitę in Ethyopia proni vt pecora ambulare dicuntur. Quadrageſimum enim annum nullus ſupergreditur. Satyri homunciones ſunt aduncis naribus cornua in frontibus habent, & pedes caprarum pedibus ſimiles. Qualem in ſolitudine ſanctus Antonius vidit, qui etiam interrogatus Dei ſeruo reſpondiſſe fertur, dicens. Mortalis ego ſum, vnus ex accolis eremi, quos vario errore deluſa gentilitas faunos, ſatyroſque & incubos colit. Dicuntur quidam & ſilueſtres homines quos nonnulli faunos ficarios vocant. Sciopodum gēs fertur in Aethyopia ſingulis cruribus & celeritate mirabili, quos inde ſciopodos græci vocant, eo quod per ęſtum in terra reſupini iacentes, pedū ſuorum magnitudine adumbrentur. Antipodes in Lybia plantas verſas habent poſt crura, & octonos digitos in plantis. Ippodes in ſcythia ſunt, humanam formam & equinos pedes habentes. Itē in India ferunt eſſe gentes quæ Macrobii nuncupantur. 12. pedū ſtaturam habentes, vnde & nuncupati. Macron enim græci longum dicunt. Eſt & gens ibi ſtatura cubitalis, quos græci a cubito pigmeos uocant, de qua ſupra diximus. Hi montana Indie tenent, quibus eſt vicinus oceanus. Solinus. Arimaſpi gens circa cliteſon poſita, monocula gens eſt. Vltra hos & ripheum iugum regio eſt aſſiduis obſeſſa niuibus, vbi humanos pedes flexis niſibus crurium ſerpunt potiuſquam incedunt, & pergendi vſum lapſu magis deſtinant quam greſſu.

Adhuc de eiſdem. Cap. CXXVIII.

MEgaſtenes per diuerſos Indiæ montes eſſe ſcribit nationes capitib. caninis, armatas vnguibus, amictas veſtitu tergorū aīalium hircorū, ad ſermonē humanū nulla voce, latratib. tm̄ ſonantes, ructibuſq;. Apud theſiam legitur quaſdā fęminas ſemel parere

rere natoſque canos ilico fieri. Eſſe rurſum gentem alteram, quæ in iuuenta cana ſit, nigreſcat in ſenectute vltra æui noſtri terminos pethen nãtem legimus. Monoculos quoque ibi naſci ſingulis cruribus, & ſingulari pernicitate, qui vbi defendi ſe velint a calore, reſupinati plantarum ſuarum magnitudine inumbrantur. Gangis fontem qui accolunt, nullius ad eſcam opis indigẽt, odore pomorum ſilueſtrium viuunt, longiuſque pergentes eadem illa in præſidium gerunt, vt olfactu alantur. Quod ſi teteriorem forte ſpiritum traxerint, eos examinari certum eſt. Sunt qui ceruicibus carent, & in humeris oculos habent. Sunt & qui ſilueſtres corpore, hyrti, caninis dentibus, ſtridore terrifici. Ex libro de naturis rerum. Homines quidam orientis ſunt ſtatura mediocri, quorum vt lucernæ lucent oculi. Sunt & hominum quidam tantos in dorſo ſtrumas habentes, ꝙ quicquid in augmentum corporis redere debet gibbus abſorbeat, & ob hoc parui ſunt velut gnani. In montibus Indiæ pigmei ſunt cubitales, quibus bellum eſt contra grues. In inſula Brizantis fluuii ſunt homines abſque capitibus naſcentes, quos epyſagos vocant græci, & ſunt 8. pedum altitudinis, totaque in pectore gerunt officia capitis, niſi ꝙ oculos habent in humeris. Sunt & homines quidam vtriuſque ſexus nudi incedentes, corpus piloſum in modum beſtiarum habẽtes, & æque in flumine, & in terra habitantes. Qui cum extraneos homines ſuperuenire vident, in flumine ſubmerſi non apparent. Sunt agreſtes magni valde, & piloſi ſicut porci, & quaſi feræ mugientes. Homines quoque leguntur antiquitus viſi, qui caudas habebant, alii qui cornua. Aliquos etiam vidimus velut canes emittentes iattatus. Iterum homines quidam ſilueſtres in partibus orientis capti ſunt in ſiluis, qui poſtquam inter homines domeſticos veniebãt, manducare renuentes moriebantur, vel euadebant. Homines & Hermafroditę viſæ ſunt in Francia maſculini ſexus, & fęminini.

De quarundam gentium moribus extraneis.

Cap. CXXIX.

Dicto de mirabilibus quorundam hominum naturis, libet etiam hæc pauca inſerere de quarundam gentium barbararum moribus extraneis ſiue conſuetudinibus apud gentes cęteras inſuetis. Hieronymus contra Iouinianum libro 2. Schotorũ natio proprias vxores non habet, ſed vt cuique libitum fuerit pecudum more laſciuiunt. Perſæ, Medi, Indi, Aethyopes, regna non modica, & Roma non imperio parua, cum matribus, & auiis, & cum filiabus copulantur. Maſſagetæ, & Derbices miſerrimos putant, qui ægrotatione moriuntur, & parentes, cognatos, propinquoſque cum ad ſenectam venerint, iugulatos deuorant, rectius eſſe dicentes, vt a ſe potius quam a vermibus abſumantur. Cibari ni ſeam, quos dilexerant, ſuſpendunt in patibulo. Hyrcani volucribus, & canibus ſemiuiuos proiiciunt. Caſpi iisdem beſtiis mortuos. Scythę eos, qui a defunctis amati ſunt, viuos infodiunt cum oſſibus mortuorum. Caprii canibus ad hoc nutritis ſubiiciunt ſenes. Quod cum Alexandri præfectus Fraſanos emendare voluiſſet, penè amiſit prouinciam. Solinus. Poſt inhumanos ritus primos hominũ Seres cognoſcimus, qui aquarum aſpergine inundatis frondibus vellera arborum adminiculo depectunt liquoris, & lanuginis teneram ſubtilitatem humore domant ad obſequium, hos illud ſericum eſt in vſum publicum damnoſæ veneſitatis admiſſum, eo ꝙ oſtendere potius corpora, quam veſtire primo fęminis, nunc in viris luxuriæ perſuaſit libido. Seres ipſi quidem mites inter ſe quietiſſimi, aliàs vero reliquorum mortalium cętus refugiunt, adeo vt cęterorum gentium commercia abnuãt. Primorum eorum fluuium mercatores ipſi tranſeunt, in cuius opes nullo interpretis linguę commercio, ſed diſpoſito rerum precio oculis æſtimantibus ſua tradunt, noſtra non emunt. Clemens libro 9. Apud Seres, neque meretrix, neque adultera, neque fur ad iudicium ducitur, neque occiſus homo fertur aliquãdo. Sed apud eos legum ſuorum metus vehementior, quam geneſis conſtellatio: hi in initio orbis terræ habitant. Seres quia caſte viuunt, nec rubigine, nec grandine, nec peſtilentia, & malis huiuſmodi affliguntur, quia nec poſt conceptum adiri vltra apud eos fęminam fas eſt, neque cum purgatur. Carnibus immundis nemo ibi veſcitur, ſacrificia nemo nouit. Secundum iuſtitiam omnes ſibi ipſi iudices ſiunt, ideo non caſtigantur huiuſmodi plagis, ſed plurimum temporis in vita durantes, abſque ægritudine vitam finiunt. Mos hidę autem immunditię pro peccato ſolent occidere. Solinus. Eſſedonum moris eſt parentum funera proſequi cantibus, & proximorum corrogatis cętibus corpora ipſa dentibus laniare, ac pecudum mixta carnibus dapes facere, capitum, et oſſa auro incincta poculorum tradere miniſterium. Schitotauri pro hoſtiis cędunt aduenas. Satarcei auro, argentoque damnato, in ęternum ſe a publica auaritia vendicauerunt.

Adhuc de eodem. Cap. CXXX.

Scitharum in terris habitantium aſperior ritus eſt. Specus incolunt, pocula non vt Eſſedones, ſed inimicorum capitibus moliuntur. Amant pręlia, inter emptorum cruorem a vulneribus ipſis hibũt. De numero cedium honor creſcit, quarum expertem eſſe apud eos probrum eſt, hauſtu mutui ſanguis fędus ſanciunt, non ſuo tantum ritu more, ſed mediorum quorum vſurpata eſt diſciplina. Iuſtinus lib. 2. Scythæ agrum non exercent, nec domus vlla, aut tectum, aut ſedes eſt. Armenta & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errantibus. Vxores, & liberos ſecum in plauſtris vehunt coriis tectis imbrium hiemiſque cauſa, quibus pro domibus vtuntur. Iuſtitia gentis ingeniis nõ legibus culta eſt: nullum ſcelus apud eos eſt furto grauius, pro eo quod ſine munimento alimenta habent. Aurum, & argentum non appetunt, lacte & melle viuũt: lanę, ac veſtium vſus eis ignotus eſt, quanquam continuis frigoribus vrantur, pellibus ferinis, ac murinis vtuntur. Hęc continentia illis morum quoque iuſtitiam edidit, nihil alienum concupiſcentibus. Quippe ibi diuitiarum cupido eſt, vbi & vſus. Solinus. Garamantici æthiopes matrimonia priuatim neſciunt, ſed omnibus in venerem volgo licet. Inde eſt quòd filios matres tantum recognoſcunt, nam paterni nominis nulla reuerentia eſt. Quis.n. verum patrem nouerit in hac luxuria inceſti laſciuientes. Ea propter Garamantici Aethiopes inter omnes populos degeneres habentur, nec immerito qui afflicta caſtitatis ſuę diſciplina, ſucceſſionis notitiam ritu improbo perdiderunt. Arabes ſcenitæ cauſas nominis inde ducunt, quòd tentoriis incedant, nec alias domos habent. Ipſa autem tentoria cilicia ſunt. Ita nuncupant uelamẽta caprarum pilis texta. Pręterea ſuillis carnibus prorſus abſtinent. Sanè hoc animalis genus ſi in uectum illo fuerit, moritur ilico. Arabes longe lateque diffuſi diuerſis etiam moribus, & cultibus plurimis viuunt. Aliis crinis intonſus, mitrata capita redimita pars. Pars raſa in cutem barba. cõmercis ſtudent. Aliena non emunt, vendunt ſua. Mari quippe, & ſiluis diuites. Vmbrę, quę nobis dexterę ſunt, illis ſiniſtrę. Pars eorum quibus aſper uictus eſt angues edunt. Nulla velaminis cura corporis. Ae pręterea oſcofagi nominantur. Trogoditæ ſpecus excauant, quo regantur, nullus ibi habendi amor, a diuitiis paupertate ſe abdicauerunt voluntaria. Tantum lapide vno gloriantur quem exacontalit eum nominamus, tam diuerſis notis ſparſum, vt 60 gemmarum colores in paruo orbiculo eius deprehendantur. Homines iſti carnibus viuunt ſerpentum, ignarique ſermonis ſtrident potius quam loquantur. Angilæ uero ſolos colunt inferos. Fęminas ſuas primis noctibus nuptiarum adulteriis cogunt patere, mox ad perpetuam pudicitiam legibus ſtringunt ſeueriſſimis. Gaſarantes abſtinent pręliis, fugiunt commercia, nulli extero miſceri ſinunt.

De Barbaris moribus indorum. Cap. CXXXI.

Montana quidẽ Indię Pigmei tenẽt, ac hi quibus vicinus eſt Oceanus, ſine regibus degũt. Pãdea gens a fęminis regitur, cui reginam primam aſſignant Herculis filiam. Indis omnibus eſt promiſſa cæſaries non ſine ſucco cerulei, aut crocei coloris. Cultus præcipuus in gemmis, nullus funerum apparatus. Præterea vt Iubæ aut Archelai regum libris editum eſt, inquantum mores populorum diſſoluant, habitus quoque diſcrepãtibus eſt, alii lineis peplis veſtiuntur, pars nudi, pars obſcena tantum amminiculati. Plurimi etiam flexibilibus libris circundati. Quidam populi adeo proceri, vt Elephantos velut equos facillima inſultatione tranſiliant. Plurimis placet neque animal occidere, neq; veſci carnibus. Plerique tantum piſcibus aluntur, & mari viuunt. Sunt qui proximos & parentes priuſquam annis aut ægritudine in maciẽ cant, velut hoſtias cędunt, deinde peremptorum viſcera epulas habent, quod ibi non ſceleris, ſed pietatis loco numerant. Sunt ẽt qui cum incubuere morbi, procul a cęteris in ſecreta abeunt, nihil anxie mortem expectãtes. Philoſophos habent Indi, & Gymnoſophiſtas vocant, qui ab exortu ſolis vſque ad occaſum contentis oculis orbem candentiſſimi ſyderis contuentur, in globo ignis rimantes quædam ſecreta, arentique feruentibus per totam diem alternis pedibus inſiſtunt. Hieronymus contra Iouinianum libr. primo. Indi vt omnea penè Barbari vxores pulcherrimas habent. Apud eos lex eſt, vt vxor chariſſima cum defuncto marito crematur. Hæ ergo contendũt inter ſe de morte viri, & ambitio ſumma certantium eſt teſtimonium caſtitatis digna morte decerni. Itaq; victrix in habitu ornatuque priſtino iuxta cadauer defuncti accubat amplexãs illud & oſculãs, & ſuppoſitos ignes pudicitię laude contemnẽs. Puto qui ſic moritur, ſecundas nuptias non requirit. Idẽ in lib. 2. Bardeſanes vir Babylonicus in duo dogmata apud Indos Gymnoſophiſtas diuidit, quorũ vnũ appellat Brachmanas, alterũ Samaneos. Qui tantę continentiæ ſunt, vt vel pomis arborũ iuxta Gangen fluuium, vel publicæ oryzę & farinæ alantur cibo, & cum Rex ad eos venerit adorare illos ſolitus ſit. Pacemq; prouinciæ ſuæ in eorum precibus arbitrari ſitam. Ex libro de naturis rerum. Endraces ſiue Gimnoſophiſtę contempta fallaci ſęculi vanitate in tuguriis & ſpeluncis habitant, nulli nocens, nec contra aliquos armis ſe defendunt. Filii autem & vxores eorum ſeorſum inhabitant cum animalibus quę ad vitam ſobriam ſu-

ſtentandam enutriunt. Hoc cum Alexander Macedo reperiſſet, valde miratus, ait illis: Petite quod vultis, & dabo vobis. Da nobis inquiunt immortalitatem, quam ſuper omnia deſideramus, alias enim diuitias non curamus. At ille. Mortalis inquit cum ſim, immortalitatem quomodo dare poſſum? Si ergo inquiunt mortalem te eſſe cognoſcis, cur tot mala faciendo vagabundus in orbe diſcurris? Sunt & Bragmanni vltra Gangem fluuium habitãtes, quos religio mirabilis, & innocentia mores & vita mirifice decorant. Horum Didaſcalus Didimus ab Alexandro Macedoniæ rogatus, mirabilem ad eum ſcripſit epiſtolã de vita & ſãctis moribus ipſorum, de cultu quoque verius Dei, & de æternitate filij cũ patre dicens inter cętera. Deus verbum eſt, & illud verbum creauit mundum, & per hoc viuunt omnia. Nos autem hoc verbum colimus, hoc adoramus. Deus ſpiritus & mens eſt, ideo non amat aliud niſi mundam mentem. Sunt & in illis partibus homines alij, qui amore alterius vitæ in ignem ſe mittere nõ formidant. Alij qui parentes proprios nimia ſenio confectos mactare, & eorum carnes ad Epulas præparare, pietatem immenſã ac religionem putant, renuentes vero tanquã impios deteſtãtur.

De Moribus ſingularibus cæterarum regionum. Cap. CXXXII.

SOlinus. Thracibus barbaris ineſt contemptus vitę, & ea quadã naturali ſapientiæ diſciplina concordant oẽs ad interitũ voluntarium, dum nonnulli eorum putant obeuntium animas reuerti, alij non extingui, ſed beatas fieri magis. Apud plurimos luctuoſa ſunt puerperia. Denique recens natum fletu parens excipit. Econtra læta ſunt funera, adeo vt exemptos gaudijs proſequantur. Fęminę eorum tenaces caſtitatis inſiliunt rogos defunctorum coniugum, & quod maximum inſigne caſtitatis ducunt, præcipites in flammas eunt. Thraçes corporum magnitudine omnes hoĩes antecedũt, ceruleis oculis ac truci viſu, terrifico ſono vocis, auno ſa ætate. Edificia modicè ab humo eleuata. Annona eodẽ ſemper tenore. vites neſciunt, pomis abundant. In regis electionę non nobilitas præualet, ſed ſuffragium vniuerſorum. Populus enim eligit ſpectatum moribus, & inueterata clementia, etiam annis grauem. Sed hoc in eo quæritur vt liberi nulli ſint, Nam qui pater fuerit, etiam ſi vita ſpectatur ad regendum non admittitur. Et ſi forte dum regnat pignus ſuſtulerit, poteſtate exuitur. Maxime hoc cuſtoditur ne fiat hæreditarium regnum, deinde etiam ſi rex maximam præferat equitatem, nolunt ei totum licere. 40. ergo rectores accipit, ne in cauſis capitum ſolus iudicet. Quòd ſi ẽt ipſe in peccato aliquo arguitur, morte mulctatur, non tamen vt cuiuſquam manu attrectetur ſed conſenſu publico rerum omniũ interdicta ei facultate, etiam colloquij poteſtas primo denegatur. Scenolophagi non alia quã teſtudinum carne viuunt. Hirſuti niſi facietenus, quæ ſola lenis eſt. Iidem quoq; corijs piſcium veſtiuntur. Præterea in quadam regione apud eos quibus ad viuendi rationem exactior cura eſt, multæ vxores in eiuſdem viri coeũt matrimonium. Et cum maritus deceſſerit, apud grauiſſimos iudices ſuam quæq; de meritis agit cauſam. Et quæ officiũ ſuũ cęteris ſententia vicerit iudicantium, hæc palmæ refert præmium, vt arbitrio ſuo aſcendat rogum coniugis, & ſupremis eius ſemetipſam det inferias, cæterę cum nota viuant. Ambroſius de exceſſu Satyri lib. 1. Liciorum feruntur eſſe præcepta, quæ viros iubeant muliebrem veſtem induere, ſi mœrori indulgeant, eo q mollem, & effęminatum iudicauerunt in viro luctum. Deforme enim eſt eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro æquitate iudicij, atque intentione virtutis, obuium morti pectus offerre debeant, mœrere in alio grauius, quod in ſe, ſi cauſa exegerit expendendum ſit. Iulius Celſus. Britones leporem, & gallinam, aut anſerem guſtare phas non putant. Hęc tñ alunt animi voluptatiſq; cauſa. Loca ibi ſunt temperantiora, q̃ in Gallia remiſſioribus frigoribus. Interiores pleriq́ue frumenta non ſerunt, ſed lacte, & carne viuunt, pellibuſq; veſtiuntur. Omnes vero ſe Britanni vltro inficiunt ceruleo colore, atque horridiores ſunt in pugna aſpectu. Capilloq; ſunt promiſſo, & in omni parte corporis raſa, præter caput, & labrũ ſuperius, Vxores habent, deni duodeniq́ue inter ſe cões, & maxime fratres cum fratribus, parenteſq; cum liberis Sed qui ſunt ex his nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quæq; deducta eſt. Valerius lib. 2. Perſæ non aſpiciunt liberos ſuos priuſquã ſeptem impleuerunt annos, quo paruulorum amiſſionem æquiore ſuſtineant animo. Helinandus lib. 17. Xenephon in libro de vita Cyri, polenta & cardamo, & ſale, ac pane Perſas aſſerit victitare. Hieronymus contra Iouinianum libro 2. Coge Aegyptium, vt ouiũ lacte veſcatur, impelle ſi vales Pelaſionem, vt manducet cepas. Singulæ penè in Aegypto ciuitates ſingulas beſtias, & monſtra venerantur, quodcunque voluerint, hoc inuiolabile, & ſacrum putant. Vnde & vrbes quoque apud eos ex animalium vocabulo nuncupantur leonto, cuno, lico, buſtris, thonni, quod interpretatur hircus, & vt ſciremus, qualis ſemper Aegyptus receperiſſet, nuper ab Adriano Amaſio vrbs eorum Antinous appellata eſt. Per hæc vides ergo, quòd nõ ſolum in eſu, ſed in ſepulturis, & in conuiuijs, & in omni conuerſatione vnaquæque gens ſuo ritu, & proprietatibus victitet, & hæc eam putare legem, quæ dicit.

LIBER XXXII.

De locis, ac temporibus, & primo de tribus orbis partibus. Cap. I.

ACtor. Quoniam (vt ait Auguſtinus) Deus incommutabili æternitate viuens, creauit omnia ſimul, ex quibus currerent tẽpora, & implerẽtur loca, ipſorumq; temporalibus, & localibus motibus voluerunt ſęcula. Huius operis naturalis, in quo nimirum de natura rerum in vniuerſali, & in particulari, ac de illis operibus Dei primarijs, quibus in ſex diebus omnes naturas creauit, earumq; curſum inſtituit, principaliter agere diſpoſuimus librum hunc vltimum de locis, & temporibus breuiter tranſcurrendo iuuante Deo complebimus Res quippe naturales, ac mundiales loco conſiſtunt, & continentur, tẽpora vero mouentur, vel immutantur Et loco quidem cohibentur, vel offerantur, tempore dilatantur, & ſubtrahuntur Verum quia de ratione loci, & temporis in generali ſuperius multa tetigimus, videlicet in tertio huius operis libro, vbi de cęli continentia, & motu tractauimus. De cætero ſufficit, vt pauca de his tñ, prout ad humanum genus proprie ſpectant: hoc eſt de locis habitabilibus, & humanæ generationis per tẽpora ſucceſſionibus perſtringamus Poſt benedictionem quippe nuptialem primis parentibus a Deo datam additum eſt etiã, & replete terram. Quod licèt præcipuè poſt diluuium, & poſt diuiſionem linguarũ factum ſit, pp hiſtoriam tñ naturalem in hoc opere perfectè complendam, ipſam terrarum diuiſionem, ac ſingularum naturam in hoc loco ſcribere placuit. Siquidem ante diluuium de inhabitatione locorum nihil, aut parum in ſacra hiſtoria ſcriptum eſt, ſed ferè tota illa ætas, vt dicit Aug. tanquam humani generis infantia obliuione ſepulta eſt. Poſt diluuium autem iuxta Philonẽ adhuc viuente Noe nati ſunt vigintiquatuor milia virorum, & centum, extra mulieres, & paruulos habentes ſuper ſe tres duces, quorum primus Nemroth de filijs Cham regnauit ſuper fratres ſuos. Cuius exemplo cępit regnare Iectam ſuper filios Sem. Sephenæ autẽ ſuper filios Iaphet. Sub his autem facta eſt linguarum confuſio, ſicque per orbem tripartitum oẽs in diuerſis regionibus ſecundum linguarum ſuarũ varietates diſſeminati ſunt. Filii Sem obtinuiſſe feruntur Aſiam, Cham Aphricam, Iaphet vero Europam Iſid. in lib. etymo 14. In tres. n. partes orbis nõ ęqualiter diuiſus eſt. Nã Aſia a Meridie per orientẽ vſq; ad ſeptentrionem peruenit. Europa vero a ſeptẽtrione ad occidentem. Et inde Aphrica vſq; ad Meridiẽ. Sicq; mediũ orbem ſola tenet Aſia, mediũ vero Europa, & Aphrica. Quæ ideo duæ factę ſunt, quia inter vtrũq; ab Oceano mare magnũ ingreditur, quod eas interſecat.

De Aſia, & eius capite quod eſt Paradiſus. Cap. II.

ASia ex nõie cuiuſdam mulieris eſt appellata, quæ apud antiquos imperium tenuit orientis. Hæc in tertia orbis parte diſpoſita ab oriẽte ortu ſolis, a Meridie Oceano, ab occiduo noſtro mari finitur. A ſeptentrione Meotide lacu, & Tanai fluuio terminatur: habet autẽ prouincias multas, & regiones quarum breuiter nõia, & ſitus expediam, ſumpto initio a Paradiſo. Paradiſus locus eſt in orientis partibus, cuius vocabulum ex gręco in latinum vertitur hortus. Porro Hebraicę eden dicitur, quod in linguã noſtrã deliciæ interpretatur. Quod vtrũq; iunctum facit hortum deliciarum. Eſt. n. omni genere ligni, & pomiferarũ arborum conſitus: habens ẽt lignũ vitę Non ibi frigus, non ęſtus, ſed perpetua aeris temperies. E cuius medio fons prorumpẽs, totum nemus irrigat. Diuiditurq; in quatuor naſcentia flumina, cuius loci poſt peccatum homini aditus eſt interclus. Septus. n. eſt vndiq; romphea flammea. i. muro igneo accinctus, ita vt eius cum cęlo penè iungatur incendium. Cherubin quoq;. i. angelorum præſidium arcendis ſpiritibus malis ſuper rumpl & flagrantia ordinatum eſt, vt homines flammę angelos vero malos Cherubin ſubmoueant, nec cui carni, vel ſpiritui tranſgreſſionis aditus pateat.

De India, & eius mirabilibus. Cap. III.

INdia ab Indo flumine dicta eſt, quo ex parte occidẽtali clauditur: hoc a Meridiano mari porrecta vſq; ad ortũ ſolis, & a ſeptẽtrione vſq; ad montẽ caucaſum peruenit habẽs gentes multas, & oppida, inſulã quoque Taprobanam gemmis, & elephantis refertã, Criſan & Argiren auro, & argento fœcundas: Tylem quoque arborẽ folijs nunq̃ carẽtẽ. Habet & fluuios Gãgẽ, & Indũ, & Hipanẽ illuſtrãtes Indos. terra Indię Fauonij ſpũ ſaluberrima. bis anno metit fruges. vice hiemis Etheſias patit. Gignit ãt tincti coloris homines

minet elephātos ingentes: Monocerota beſtiam, Pſittacū auem, hebenum quoque lignum, & cinnamomum, & piper, & calamum. Mittit ebur, lapides quoque precioſos, berillos, criſopraſos, adamātem, carbunculos, lignites, margaritas, & vniones, quibus nobilium fœminarū ardet ambitio. Ibi ſunt & montes aurei, quos adire pp dracones, & gryphes, & immenſorum hominū monſtra impoſſibile eſt. Solinus. Traduntur in India fuiſſe quinq; milia oppidorum precipua capacitate populorum. Diu etiā credita eſt eſſe tertia pars terrarum. Nec mirū ſit, vel de hominum, vel de vrbium copia, cū ſoli Indi nunq̄ a natali ſolo receſſerint. Indiā Liber pater ingreſſus eſt, vt pote q Indis ſubiectis omniū primus triumphauit. Maximi in ea amnes Ganges, & Indus. Minima Gangis latitudo per octo milia paſſuum, maxima per 20. patet. Altitudo vero vbi vadoſiſſimus eſt, menſuram centum pedū demerat. In Gange inſula eſt populoſiſſima, ampliſſimam continēs gentem. Quarum Rex quinquaginta milia peditū, equitumque quinquaginta quatuor milia in armis habet. Omnes ſanè quicunque ſunt præditi regia poteſtate, non ſine maximo elephantorū equitum & peditum quoq; numero militarem agitāt diſciplinā. Praſia gens validiſſima Palibotram vrbē incolit. Vnde quidam gentem ipſam Palibotras nominauerunt. Quorum Rex ſeptingenta milia peditum, equitum triginta milia, elephantorum octo milia oībus diebus ad ſtipendium vocat. Vltra palibotrā mons Maleus eſt, in quo vmbræ hieme, & ſeptentriones æſtate in auſtrum cadunt, viciſſitudine hac durante ſenis mēſibus. Septētriones in eo tractu in anno ſemel, nec vltra 15. dies patēt. Sicut autor eſt Beton, qui perhibet hoc in pluribus Indiæ locis euenire Indo flumini proximantes verſa ad Meridiem plaga vltra alios torrentes habent calores: denique vim ſyderis prodit hominū color. Montana pigmei tenent. At hi quibus vicinus eſt Oceanus, ſine regibus degunt. Pandea gens a fœminis regitur, cui Reginam primā aſſignant Herculis filiā. In India ſunt monſtra diuerſi generis, ſerpentes ingentes, leucrocota, eale, tauri mirabiles, manticora, monoceros, anguillæ trecentorum pedum, pomaria 60 paſſuum, harundines immenſæ, & alia plura mirabilia.

De cæteris Aſiæ regionibus. Cap. IIII.

ISido. vbi ſupra. Parthiam Parthi a Scythia venientes, eamq; ex ſuo nomine vocauerūt. Huic a Meridie rubrum mare eſt, a ſeptentrione Hircanū ſolum. Ab occiduo ſolis plaga Media. Regna in ea 18. ſunt porrecta a Caſpiis litoribus ad terram Scytharū. Aſſyria vocata eſt ab Aſſur filio Sem, qui eam poſt diluuium regionē primus incoluit. Hæc ab ortu Indiam, a Meridie Mediam tāgit, ab occiduo tygrim, a ſeptentrione montem caucaſum, vbi portæ Caſpiæ ſunt. In hac regione primū vſus inuentus eſt purpuræ. Inde primū crinium, & corporum vnguenta venerunt, & odores, quibus Romanorū, atque Græcorum effluxit luxuria. Media & Perſia a regibus Medo, & Perſo cognominatæ ſunt, qui eas prouincias debellando aggreſſi ſunt, quibus Media ab occaſu regioni nempe Parthia regna amplectitur. A ſeptentrione Armenia circūdatur. Ab ortu mari Caſpio diuiditur, a Meridie Perſida. Hæc terra medicam arborem gignit, quam alia regio minime parturit. Sunt aūt Mediæ duæ maior & minor. Perſida tendens ab ortu ſolis vſque ad Indos, ab occaſu mare rubrum. Ab Aquilone vero Mediam tangit. Ab auſtro Germaniam, quæ Perſide annectitur, quibus eſt Suſa oppidum nobiliſſimum. In Perſida primum orta eſt ars magica, ad quam Nemroth gigas poſt confuſionem linguarū abijt, ibique Perſas ignem colere docuit. Nam oēs in illis partibus ſolem colunt, qui ipſorum lingua el dicitur. Meſopotamia græcam etymologiam poſſidet, qꝺ duobus fluuijs ambiatur. Nam ab oriente Tygrim habet, ab occiduo Eufraten. Incipit aūt a ſeptentrione inter montem taurum & caucaſum, cuius a Meridie ſequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouiſſime Arabia Eudemon, quæ inter ſinum Perſicum, & ſinum Arabicū anguſto tractu terræ orientem verſus extenditur. Babyloniæ regionis caput Babylon vrbs eſt, a qua & nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa, & Aſſyria, & Meſopotamia in eius nomen aliqn̄ tranſierūt. Arabia eſt appellata, i. ſacra: hoc n. ſignificare interpretatur, eo qꝺ ſit regio Thuriferos odores creans. Hanc etiam græci Eudæmon, id eſt beatam nominauerūt. In cuius ſaltibus myrrha, & cinnamū prouenit. Ibi naſcitur auis fenix. Sardonix gemma, & tres molochites, & pæderota ibi inueniuntur. Ipſa eſt & Saba appellata a filio Chus, qui nuncupatus eſt Saba. Hæc autem (vt prædiximus) anguſto terræ tractu ad orientem verſus ad Perſicum ſinum extenditur, cuius ſeptētrio eſt Chaldæa, claudit occaſū ſinus Arabicus.

Iterum de eodem. Cap. V.

SYriam Sirus quidam perhibetur indigena ſuo vocabulo nuncupaſſe. Hæc ab oriente fluuio Eufrate, ab occaſu noſtro mari & Ægypto terminatur, tangens a ſeptentrione Armeniam, & Cappadociam, a Meridie ſinū Arabicum. Sinus eius porrectus in immenſam longitudinem, in lato anguſtior: habet aūt in ſe prouincias Commagenam, & Fœnicem, & Paleſtinam, cuius pars eſt Indiæ abſque Saracenis, & Nabatheis. Commagena eſt prima prouincia Syriæ, vocabulo Cōmage vrbis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. huius eſt a ſeptentrione Armenia, ab ortu Meſopotamia, a Meridie Syria, ab occaſu mare magnum. Fœnix Cathmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus apud Sydonem regnauit, eamque prouinciam ex ſuo noie Fœniciam appellauit. Ipſa eſt vbi eſt Tyrus, ad quam Iſaias loquitur: habet autem Arabiam ab oriente, mare rubrum a meridie. Paleſtina prouincia Philiſtijm vrbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Aſcalon, ex qua ciuitate oīs circa eā regio Paleſtina eſt nuncupata. Huius ab oriente mare rubrum occurrit, a Meridiano latere Iudæa excipitur, a ſeptētrionali plaga Tyriorum finibus clauditur, ab occaſu Aegypti limite terminatur. Iudæa ex noīe Iudæ eſt appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc eſt Paleſtinæ regio, quæ prius Chanaam dicta eſt a filio Cham, ſiue a decem Chananeorū gentibus, quibus expulſis eandem terram Iudæi poſſederūt. Initium longitudinis eius a vico Arſa, vſque ad vicum Iuliadem porrigitur, in quo Iudæorum pariter, ac Tyriorū communis habitatio eſt. Latitudo aūt eius a monte Libano vſq; ad Tyberiadis lacum extenditur. In medio aūt Iudææ ciuitas Hieroſolyma eſt, quaſi vmbilicus regionis totius. Terra eſt variarum opum diues, frugibus fertilis, aquis illuſtris, opima balſamis. Vnde ſecundum elementorum gratiam exiſtimauerūt Iudæi eam promiſſam patribus terram fluentem lacte, & melle: cum nec illis Deus reſurrectionis prærogatiuam polliceretur. Samaria regio Paleſtinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Iſrael, quæ nunc ab Auguſti noīe Sebaſtia nuncupatur. Hæc regio inter Iudæam, & Galilæam media iacet, incipiens a vico cui nomen eſt Eleas, deficiens in terram Acrabatenam. Sinus eius natura conſimilis, nec vlla differens a Iudæa. Galilæa regio Paleſtinæ vocata eſt, qꝺ gignat candidiores homines, q̄ Paleſtina. Hæc aūt eſt duplex, ſuperior, & inferior, ſibi in contactu Syriæ, & Fœnici adhærentes. Terra eorum opima, & ferax, & fructibus ſatis fœcunda. Pentapolis regio in confinio Arabiæ, & Paleſtinæ ſita eſt, dicta a quinque ciuitatibus impiorum a Hieroſolymis, olim vberrima, nunc aūt deſerta, atque exuſta. Nam pro ſcelere incolarum de cœlo deſcendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos diſſoluit, cuius vmbra, & ſpecies in fauillis, & arboribus ipſis etiam adhuc videtur. Naſcuntur enim ibi poma virentia ſub tanta ſpecie maturitatis, vt edendi deſiderium gignant, ſi quæ carpas fatiſcunt, ac reſoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quaſi adhuc ardeant.

Adhuc de eodem. Cap. VI.

NAbathea a filio Iſmael eſt nuncupata, iacet autem inter Iudæam, & Arabiā, & ſurgens ab Eufrate in mare rubeū porrigitur, & eſt pars Arabiæ. Ægyptus quæ prius erea dicebatur, ab Aegypto Danai fratre poſtea ibi regnante nomen accepit. Hæc ab oriente Syriæ, & rubro mari coniuncta, ab occaſu Lybiam habet, a ſeptentrione mare magnum: a Meridie vero introrſus recedit pertendens vſque ad Aethiopes, regio cæli imbribus inſueta, & pluuiarum ignara. Nilus ſolus eam circumfluens irrigat, & inundatione ſua fœcundat. Vnde & ferax frugibus multam partē terrarum alit. Cæterorum quoq; negociorū adeo copioſa, vt impleat neceſſarijs mercibus etiam orbem terrarum. Fines Aegypti Canopia, a Canope Menelai gubernatore ſepulto in ea inſula, quæ Lybiæ principium, & oſtium Nili facit. Helinandus. Plato tradit in Aegypto nunquam pluiſſe. Iſidorus. Seres opidum eſt orientis a quo & genus ſericum, & regio nuncupata eſt. Hæc a Scythico Oceano, & mari Caſpio ad Oceanum Orientalē inflectitur, nobilibus frondibus ſerolis, e quibus vellera decerpuntur, quę cæterarum gentium populis Seres ad vſum veſtium vendūt. Bactriæ regioni proprius amnis Bactrus vocabulum dedit. Partes eius, quæ plantæ ſunt propanſis montis iugis ambiuntur, quę aduerſę ſunt Indi fluuij fontibus terminātur, reliqua includit Occus fluuius. Mittit Bactria fortiſſimos Camelos nunquam atterentes pedes. Scythia ſicut & Gothia a Magoth filio Iaphet fertur cognominata. Cuius terra olim ingens fuit. Nam ab oriente India, a ſeptentrione per paludes Meotides inter Danubium, & Oceanum vſque ad Germaniæ fines porrigebatur. Poſtea vero minor effecta. A dextris orientis parte qua Oceanus Syricus tenditur vſq; ad mare Caſpium, quod eſt ad occaſum. Dehinc ad Meridiem vſq; ad caucaſi iugum deducta eſt. Cui ſubiacet Hircania, ab occaſu habens pariter gentes multas propter terrarum infœcunditatem late vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentuoſæ ac truces carnibus humanis, & eorum ſanguine viuunt. Scythiæ plures terræ ſunt locupletes, inhabitabiles tamen plures. Nam dum in pleriſque locis auro, & gemmis affluant gryphorum immanitate acceſſus hominum rarus eſt, & ſmaragdis tamen optima hæc patria eſt. Cianeus quoque lapis, & cryſtallus puriſſimus Scythiæ eſt. Habet & flumina magna Faſidem Oſtracum, atque Araxem.

Iterum de eadem. Cap. VII.

HIrcania dicta eſt a ſilua Hircania, quę ſcythię ſubiacet, habēs ab oriente mare caſpium, a meridie Armeniam, a ſeptentrione Albaniam, ab occaſu Hyberiam. Eſt autem ſiluis aſpera, copioſa immanibus feris, tygribus, pantheribuſque & pardis. Vnde Virgilius. Hircanæque admouent vbera tygres. Albania eſt a candore populi nuncupata, eo q albo crine naſcantur. Hæc ab oriente ſub mari Caſpio ſurgens, per oram oceani ſeptentrionalis vſque ad meotides paludes per deſerta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes ſunt, tantæq; feritatis, vt tauros premant, leones perimant. Armenia vocata eſt ab Armenio Iaſonis Theſſali comite, q amiſſo rege Iaſone, collecta multitudine eius quę paſſim vagabatur, Armeniam cepit, & ex ſuo nomine nuncupauit. Sita eſt autem inter taurum & caucaſum, a Cappadocia vſq; ad Caſpium mare protenſa, habens a ſeptentrione ceraunios mōtes, ex quorum collibus tygris fluuius naſcitur, & in quibus montibus arca poſt diluuium ſediſſe perhibetur. Duplex eſt autē Armenia, ſuperior & inferior, ſicut duæ Pannoniæ. Hyberia Regio eſt Aſię prope pontum Armeniæ iuncta. In hac herbæ tincturæ vtiles naſcuntur. Cappadociam vrbs propria nominauit. Hæc in capite ſyrię ſita ab oriente Armeniam tangit, ab occaſu Aſiā minorem, ab Aquilone mare cimericum & hemiſtericos campos, quos habuere amazones. A meridie vero taurum montem, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria vſque ad cilicum ſinum, qui ſpectat contra Inſulam Cyprum Terra eius ante alias nutrix eſt equorum. Elis amnis per eā ſluit, qui quondā Lydiæ regna diſiunxit a pſis.

De Aſia minori & eius prouincijs. Cap. VIII.

ASia minor ab oriente Cappadocia cingitur, ab aliis partibus vndique mari circundatur. Nam a ſeptentrione pontum euxinum habet, ab occaſu proponitidem, a meridie Egeū mare. Habet prouincias Bitiniam, Frigiam, Galathiam, Liddiam, Cariam, Pamphiliam, Iſauriam, Liciam, atque Ciliciam. Bithinia in ponthi exordio ad partem ſolis orientis aduerſa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. Nam prius bericia dicta, deinde migdonia, mox a bithinio rege Bithinia nuncupata eſt. Ipſa eſt maior Frigia. Nichomedia vrbs in ea eſt, vbi Hannibal fugiens veneni hauſtu animam expirauit. Galacia dicta eſt a priſcis gallorum gentibus a quibus extitit occupata. Nam galli in auxilium a Rege Bithiniæ euocati regnum cum eo peracta victoria diuiſerunt, ſicque deinde græcis admixti primum Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galathę dicuntur, & eorum Regio Galathia nuncupatur. Frigia dicta eſt a frigia Europis filia, hæc eſt Dardania, a Dardano Iouis filio dicta. De quo Homerus ait. Quem primus genuit cęleſti iuppiter arce. Hic enim profectus de Corintho ciuitate primus venit in frigiam. Eſt autem Regio Troadi ſubiecta. Ab Aquilonis parte Galathę, a meridiana vicina eſt licaonię, ab oriente Liddię adhæret, ab occidente Eleſponto mari terminatur. Huius Regio Troia eſt, quam ex ſuo nomine appellauit tros Troianorum Rex Ganimedis pater. Duę ſunt autē Frigiæ, Maior & Minor. Maior frigia ſmirnam habet. Minor vero Ilium. Licaoniam. Cariam etiam fluuius diſcernit a frigia. Lidia ſedes antiqua regnorum, quam pactoli vnda ramlit in diuitias torrentibus aureis. Hæc antea Meonia dicebatur. Quæ dum pro breuitate duo fratres Reges Liddum & Tirrhenū ferre non poſſet, hinc ex ſorte Tirrhenus cum ingenti multitudine profectus, loca Galliæ occupauit, & Tirrhenam nominauit. Liddia autem a Liddo Rege fratre, qui in prouincia remanſerat cognominata eſt. Coniungitur autem minori Frigiæ ab occidente. Ab ortu ſmirnam vrbem habet, quam ælles fluuius cingit. cuius campos pactolus & ermus circumfluunt arenis aureis ditiſſimi. Pāphilia ciliciæ ſociatur, cuius vltima phaſelis, dehincq; Licaonia, quę ab illa parte qua Galaciæ continua eſt, habet ciuitates quattuordecim. Iſauria ex ſitu loci perhibetur cognominata, q vndiq; aperta auraram flatibus pateat. Metropolim vrbem Seleuciam habet. Cilicia a Cilice quodam nomē traxit, quem ortum Fenicię dicunt antiquioremq; Ioue fuiſſe aſſerunt. Plurima iacet campis, recipiens ab occiduo Liciam, a Meridie mare creticum, a tergo montis Tauri iuga. Hanc cignus amnis interſecat. matrem vrbiū habet Tharſum. In ea choricos oppidū eſt, vnde crocum plurimum & optimum venit inſpiratione flagrātiori, & colore aureo. Licia nuncupata q ab oriente adiuncta Ciliciæ ſit. Nam habet ab ortu ciliciā, ab oc caſu & Meridie mare. A ſeptentrione Cariam, ibi eſt mōs Chimera, qui nocturnis æſtibus ignem exhalat, ſicut in Sicilia ethna, & veſeuus in campania.

De Europa & eius regionibus. Cap. IX.

POſt Aſiam ad Europam ſtilus vertendus eſt, Europa quippe Agenoris Lybię regis filia fuit, quam Iupiter ab Aphrica raptā cretam aduexit, & partem tertiam orbis ex eius nomine appellauit. Ille autem eſt Agenor Lybiæ filius, ex qua & Aphrica fertur cognominata. Vnde apparet prius Lybiæ accepiſſe vocabulum, poſtea Europam. Europa autem in tertiam partem orbis diuiſa. Incipit a flumine Tanai, deſcendens ad occaſum per ſeptentrionalem Oceanum vſque ad fines Hiſpanię, pars Orientalis, & Meridiana a ponto conſurgens tota mari magno coniungitur, & in inſulis Gades finitur. Prima Europę regio eſt Scythia inferior, quę a meotidis paludibus incipiens inter Danubium & Oceanum ſeptentrionalem vſque ad Germaniam porrigitur. Quę terra generaliter propter Barbaras gentes quibus inhabitatur Barbarica dicitur. Huius pars prima Alania eſt, quæ ad Meotidas paludes pertingit. Poſt hanc Dacia, vbi & Gothia. Deinde Germania vbi plurimam partem Sueui incoluerunt. Germania poſt Scythiam inferiorem a Danubio inter Rhenum fluuium Oceanumque cōcluſa, cingitur a ſeptentrione & occaſu Oceano. Ab ortu vero Danubio a meridie Rheno flumine dirimitur, terra diues virium ac populis numeroſis & immanibus. Vnde & propter fecūditatem gignēdorum populorum Germania dicta eſt. Gignit autem Hircanias, quarum pennę nocte perlucent. Viſontes quoque feras, & vrſos atque alces parturit. Mittit & gemmas cryſtallū & ſuccinum, calaicam quoque viridem & ceraunium candidum. Duæ ſunt Germanię, ſuperior iuxta ſeptentrionalem Oceanum, Inferior circa Rhenum. Prouincię autem ſunt quas Danubius a Barbarico ad Mediterraneum mare ſecluſit, prima eſt Meſia a Meſſium prouētu vocāta, vnde & eam veteres cęteris horreum vocabant Hęc autem ab oriente oſtiis Danubii iungitur, ab euro vero Tracię. A meridie Macedoniæ, ab occaſu Hiſtrię copulatur. Poſt Meſiam autem Pannonia eſt. Inde noricus ager frigidus, & parthius ſinuctuoſus, poſt quem rethicus ferax frugibus, qui excipit Galliam Belgicam. Thraciæ Trax Iaphet filius venitē nomen dediſſe perhibetur, alii a ſæuicia incolarum Traciam appellatam dixerunt. Huic ab oriente propontis & vrbs Cōſtantinopolis oppoſita eſt. A ſeptentrione vero biſter obtenditur. A Meridie vero Egeo mari adiacet. Ab occaſu Macedonia illi ſubiacet, cuius regionem olim diuerſarum gentium populi maſſagethę, ſarmatę ſcythæ, & aliæ plurimę nationes incoluerunt. Ampla eſt enim. Ideoque plurimas continuit gentes. Ebrum fluuium Tracia fundit, qui etiā gētes Barbarorum plurimas tangit.

De Græcia & eius prouincijs. Cap. X.

GRęcia a Græco Rege dicta eſt, qui cunctam illam regionem incoluit. Sunt autem prouinciæ Gręciæ ſeptem Quarum prima eſt ab occidente Dalmacia. Deinde epyrus, inde Ellades. inde Theſſalia, inde Macedonia, inde Achaia, & duæ in mari, Creta, & Ciclades. Illiricus autem generaliter omnis Græcia eſt. Dalmatia a delmi maxima eiuſdem prouincię ciuitate traxiſſe nomen exiſtimatur. Adhæret autem ab oriente Macedoniæ, a ſeptentrione Meſię, ab occaſu Hiſtria terminatur, a meridie vero Adriatico ſinu clauditur. Epyrus a Pyrro Achillis filio dicitur, cuius pars Caonia quæ ante Molloſa dicta eſt a Molloſo filio Pyrri quē de Andromache habuit Sed poſtquam occiſus eſt Pyrrus Oreſtis inſidijs, Andromacham Helenus ſuſcepit, tenuitque regnum privigni qui ſucceſſerat patri. A quo molloſa dicta eſt pars epyri, quā Helenus poſtea a fratrē Caone, quem in venatu per ignorātiam dicitur occidiſſe, Caoniam nominauit quaſi ad ſolacium fratris extincti. Ellades dicta ē a rege Ellana Deucalionis & Pyrræ filio, a quo & prius Gręci Ellenes nuncupati ſunt. Ipſa eſt Attica terra ante prima dicta. Nam granna quidā gręciæ indigena fuit, & cuius filia attis nomine attica terra vocata eſt. Hęc inter Macedoniam & Achaiam Media iacet, Archadiæ a ſeptentrionali parte coniuncta. Ipſa eſt & vera Gręcia, vbi fuit Athenæ ciuitas mater liberaliū literarum & philoſophorum nutrix, qua nihil habuit Gręcia clarius atque nobilius. In ea eſt & Marathonius cāpus opinione quondam prelii cruentiſſimi. Ellades autem duę ſunt prouincię Boecia & Peloponenſum. Boecia autem dicta eſt hac ex cauſa, dū Cathmus Agenoris filius Europam ſororem a Ioue raptam ex pręcepto genitoris quęreret nec reperiret, patris iram formidans conſtituto animo elegit exilium. Nam bouis forte ſecutus veſtigia amplexus eſt ſedem vbi illa recubauerat. ſicque locum de nomine bouis Boeciam nominauit, vbi & Thebas vrbē cōſtruxit, in qua olim ciuilia bella decertauerunt, & vbi nati ſunt Apollo & Hercules maior ille thebanus. Eadem eſt Eonia uocata a fonte quodam Apollini & muſis conſecrato, qui in eadem Boecia eſt. Peloponēſis vero ſecūda pars elladis a Pelope Rege Atticæ vocata ē.

Iterum de eodem. Cap. XI.

THeſſalia a Theſſalo rege dicta eſt, quę ad Meridianam plagam Macedonię coniuncta eſt. Cuius a tergo pyrrus eſt. Multa ſunt in Theſſalia flumina & oppida, inter quę præcipua Theſſalonica. Ibi eſt & mons Parnaſus, quondam Apollini conſecratus. Theſſalia patria Achillis & origo lapitharū fuit, de qb. fertur, q hi primum equos frenis domuerunt, vnde & centauri dicti ſunt. In Theſſalia primum ſolidi aurei facti ſunt. Domandorum quoque æquorum vſus primum repertus eſt. Macedonię in exordio ab Emathio rege Emathiæ nomen erat, ſed Macedo Deucalionis maternus nepos, poſtq; ibi accepit principatum,

mutauit

mutauit uocabulū, Macedoniamque a ſuo noīe dixit. Eſt autem confinis ab oriente Egeo mari, A meridie Achaiæ. Ab occaſu Dalmatię A ſeptentrione Myſiæ Patria Alexandri magni,& regio auri venis argentique opima. Lapidem quem pyritem vocāt iſta gignit. Mons Olimpus in ea eſt,qui excellenti vertice tantus attollitur,vt in cacumine eius nec nubes nec venti ſentiātur. Achaia ab Acheo rege & vrbs & prouincia appellata eſt, hæc penè inſula eſt. Nam abſque ſeptentrionali parte, qua Macedoniæ iungitur,vndique ſepta eſt mari. Ab oriente.n. habet Myrtheum mare. Ab Euro Egeum. A meridie Ionicum. Ab Aphrico, & occaſu Caſſiopas inſulas. A ſola ſeptentrionali parte Macedoniæ vel atthicę terrę adiungitur. Huius caput eſt vrbs Corinthus,grecię decus. Inachus eſt Achaiæ fluuius Archadia vero ſinus Achaiæ eſt, vt platani folium inter Ionium & Egeum mare ab Euro expoſita,quā Archas Iouis & Caliſte filius Pelaſgis in deditionem redactis ea ſuo nomine Archadiam nuncupauit. Ipſa eſt & Sicionia a Sicione Rege,a quo & Regnum Sicionorū eſt dictū. Hēt aūt Archadia fluuium magnū Erimantum, Abeſtō quoq; lapidē,q̄ ſemel accēſus nūquā extinguitur. Candidiſſimæ ibi ēt merolæ naſcūtur.

De cæteris Europę prouincijs. Cap. XII.

PAnnonia ab alpibus appenninis dicta eſt, quibus ab Italia ſecernit̄ Regio fortis,& ſolo lęta Danub⁹ satis acerbis fluuiis drauo ſauoq; vallata eſt. Cōiungitur aūt cū Norico & Rethia, hñs ab oriente Meſiam,ab Euro Hyſtriā, ab aphrico vero alpes appenninas,habens ab occaſu Galliam Belgicam, a ſeptentrione Danubij fontem, vel limitē quæ Germaniam Galliamque ſecernit. Hiſtriam byſter amnis vocauit, qui eius terram influit. Ipſe eſt Danubius. Habet autem Hiſtria a ſeptentrione Pannoniam. Actor. Pannonia Europæ eſt prouincia, quæ ab Hūnis quondam occupata ab eodem populo Hungaria vulgariter eſt uocata. Quæ duplex eſt ſecundum Oroſium. Maior ſcribet, & minor. Maior quidem eſt in vlteriori Scytia vltra Meotides paludes conſtituta, a qua Hūni venationis gratia primitus exeuntes per lōgiſſima paludum,& terrarum ſpacia,& ceruorum,& beſtiarum veſtigia inſequentes tandem ſolum Pannonię inuenerūt,qui reuerſi ad propria collecto agmine in Pannoniam redierunt, & expulſis incolis a primęua ſua origine nomen genti, & patrię indiderunt. Iſidorus ubi ſupra. Italia olim a gręcis populis occupata magna græcia appellata eſt. Deinde a regis noie Saturnia, mox & latium dicta,eo φ idem Saturnus a Ioue ſedibus ſuis pulſus ibi latuerit. Poſtremo ab Italo ſiculorum rege ibi regnante Italia nuncupata eſt. Cuius ſitus longitudine amplius quam latitudine a circio in eurum extenditur, a meridie Tirrheno mari, ab Aquilone Adriatico clauditur. Terra omnibus in rebus pulcherrima, ſoli fertilitate, pabuli vbertate graciſſima. Habet lacus venacum auernū atque lucrinum. Fluuios Eridanū, Tyberim, & tepentes fontibus Baias. Gignit gēmas ſirtites,corallū,& lygurium, Boam quoque ſerpentem,lincem feram & Diomedias aues. Italia autem & Hiſpania ſcicitco Heſperię dictæ ſunt,quod græci Heſpero ſtella uanigent in Italiam & in Hiſpaniam. Quę hac ratione diſcernuntur,aut Heſperiam ſolam dicis,& ſignificas Italiam, aut addis vltimam,& ſignificas Hiſpaniam,quę in occidentis eſt fine. Actor. Inter oēs aūt Europę regiones occidentales Italia obtinet principatū. Inſulas.n. habet nobiles,& portus maris inſignes, prouincias cunctis diuitijs locupletes,ciuitates populoſiſſimas. Eſt autē contra ſeptentrionē altiſſimis alpibus circundata & montium iugis,e quibus oriuntur flumina Rhenus, Danubius, Rhodanus,& Secana &c Iſidorus vbi ſupra. Tuſcia pars eſt Italię, vmbria vero pars Tuſcię. Actor. Tuſcia Italiæ eſt prouincia inter Ligures & Romanorum territorium collocata, quæ difficilibus montium iugis & acceſſibus locorum valde altis & artis fortiſſime eſt munita a Thuris frequentia dicta. Nā in illis partibus in mortuorum exequijs antiqui Thura cremare & offerre religionis & deuotionis gratia ſolebant,& ſuos mortuos affectu lachrymabili deplangebant. Thura etiam in aris Deo potiſſime incendebant, quia (vt dicit) in Tuſcia ars aruſpicum primitus eſt reperta. Hæc & Emilia fuit primitus nominata, habens inclitas & nobiles ciuitates ab occidente circa Liguriam,habet Piſānam & Senas, Luchā, Florentiām. Contra ſeptentrionem vrbē veterem. contra orientē Aretium, contra meridiem Turthonam Peruſium & Aſſiſiū, quę valli Spoletanæ ſunt cōtiguæ & vicinæ, habens ab oriente mare Adriaticum & Marchiam,a meridie Tyberim Ripam & romanā, ab occidente Mediolanenſem, Liguriam, a Septentrione Romaniolam & prouinciam Paduanam. Iſidorus vbi ſupra. Vmbria uero (vt hiſtorię narrant)ab eo, φ tpe aquoſæ cladis imbribus ſuperfuerit,& ob hoc vmbria gręce cognominata ē. Eſt.n. in iugis appennini montis ſita in parte Italię iuxta meridiē. Etruria pars eſt Italię,dicta φ eius fines tendebantur uſque ad ripam Tyberis, quaſi altero ſoroi. Nam alteris ſignificatur altera. ſoroi ſinis vocatur. Romæ enim fines antea vna tantum tyberis ripa tenebat, hæc & Tuſcia. Tuſcia autem a frequentia ſacrificij

& Thuris dicta eſt Aſſorho lethicę, illic & aruſpiciam dñt repertam. Apulia eſt vbi Brūdoſium, quam Etholi olim ſecuti Diomedem ducem condiderūt. Actor. Apulia eſt regio maritima in Italia,quæ pars eſt Europæ ab inſula Sicilię per maris brachiū ſeparata, terra ſiquidem eſt multum populoſa,auro & argento referta, frumenta mero,& oleo opulenta, ciuitatibus nobiliſſimis inclita, caſtris & oppidis præmunita frugibus, & diuerſi generis fructibus fertilis,& fęcunda: finis eſt Europę contra Meridiem, q̄ ſolo mari a Barbaria eſt diuiſa. Fōtes dicitur habere calidores tuſitmis pręhentes ſanitatem,& medicinam. Metropolis autem illius regionis Brundusium dicitur, quam gręci quōdam ędificauerunt. A Brunda gręce quaſi caput cerui latinę. Iſidorus vbi ſupra. Campania prouincia Italię habet terras hieme anni, atque ęſtate vernantes,& ſol ibi mitis, grata tēpeſtes, aer porus,& blandus. Actor. Campania eſt Italię prouincia inter Romanū territorium,& Apuliam collocata. Cuius metropolis quondam fuit Capua a Silnio rege albenorum exacta, a capacitate ſic dicta, eo φ eius terra omnem fructum vitæ capiat: vnde & caput eſt campanię, cuius adhuc duę maximæ ſunt ciuitates ſ. Roma, & Chartago. Ex hac ēt aliquando tota prouincia Ital ę campania fuit appellata, plures alias habet ciuitates famoſas locupletes, & populoſas, ſicut Neapolim,& Penteolim &c.

Adhuc de eodem. Cap. XIII.

GAllia dicta eſt a candore populi. Gala.n. gręce lac dicitur: montes.n.& rigor cęli ab ea parte ſolis ardorem excludūt, quo fit vt candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente alpium iuga muniuntur, ab occaſu Oceanus includit, a Meridie prerupta Pyrenei, a Septentrione Rheni fluenta, atque Germania Cuius initiū Belgica. finis Germania eſt. Aquitania eſt regio gleba vberi, ac pabuloſa,& ad vſum animantiū apta. Fluminibus quoque & fontibus irrigua, perfuſa duobus magnis Rheno, & Rhodano fluuijs. Belgis aūt ciuitas eſt Gallię, a qua Belgica prouincia dicta eſt Ciſalpina, quia citra alpes: Tranſalpina.i. vltra alpes contra Septentrionem Rheatina vero φ ſit iuxta Rhenū. Aquitania aūt ab obliquis aquis lyguris fluminis eſt appellata, qui ex plurima parte terminus eius eſt, eamque penè in orbem cingit. Actor Belgica dicitur Gallię prouincia, ab oriente (vt Oroſius dicit) habet Germaniam ſine flumine Rheni, ab Euro habet alpes Apenninas, a Meridie prouinciam Narbonenſem, in qua ciuitas Arelatenſis ſita eſt, ab occaſo prouinciam Lugdunēſem. A circio Oceanum Britannicum, a Septentrione Britannicam inſulam, ſiue Angliam. Hęc regio in frugibus,& fructibus eſt fęcunda. Iſid. Hiſpania prius ab Hibero amne Hiberia nuncupata fuit, poſtea ab Hiſpano aliàs Hiſpalo flouio Hiſpania cognominata eſt. Ipſa eſt & vera Heſperia ab Heſpero ſtella occidentali dicta. Sita eſt autem inter Aphricam, & Galliam; a Septentrione Pyreneis montibus clauſa. A reliquis partibus vndique mari concluſa, ſalubritate cęli æqualis, omnium frugum generibus fęcunda; gemmarum metallorumque copijs ditiſſima. Interfluunt eam flumina magna, Betis, Mineus, Beris, & Thagus. Aurum trahens vt Pactolus. Habet prouincias ſex, Terraconenſem, Chartaginēſem, Luſitāiam, Galliciam, Beticam, & Transfreta in regione Affricę Tingitaniam. Duæ ſunt autem Hiſpaniæ. Citerior quæ in Septentrionis plaga a Pyreneo vſque ad Carthaginem porrigitur. Vlterior; quæ in Meridiem a Celtiberis vſque ad Gaditanum fretum extenditur.

De Aphrica, & regionibus illius. Cap. XIIII.

APhricam autem nominatam quidam inde exiſtimant quaſi apricam, φ ſit aperta cœlo, vel Soli,& ſine horrore frigoris. Alij dicunt Aphricam appellari, ab vno ex poſteris Abrahæ de Cethura, qui vocatus eſt Apher, de quo ſupra meminimus Eadem & Lybia dicta eſt, quòd inde Lybs flat, hoc eſt Aphricus, alij aiunt Epaphum Iouis filium, qui Mēphim in Ægypto condidit ex Caſſiopia vxore procreaſſe filiam Lybiam, quæ poſtea in Aphrica regnum poſſedit. Cuius ex nomine terra Lybia eſt nuncupata. Incipit autem a finibus Aegypti pergens iuxta Meridiē per Aethyopiam vſque ad Atlantem montem. A Septentrionali parte vero Mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditaneum fretum finitur. Actor. Eſt autem illa pars mundi, quæ Aphrica dicitur minor ſpacio, quam Aſia, vel Europa, ſed pro ſua quantitate ditior eſt, & mirabilior in qualitate. Nam in auro,& gemmis ditiſſima eſt: ſimiliter in frugibus, fructibus, & oliuis. Mirabiliſſimas etiam producit beſtiarum, & hominum ſpecies, & figuras Solis ardoribus pię alijs terris exurimi. Varijs Oceani etiam finibus intercipitur. Arenarum cumulis ſterilis in multis partibus efficitur. Et a Satyris tygridibus,& alijs horrendis beſtijs poſſidetur. Iſidorus Habet autem Aphrica prouincias Lybiam, Cirenenſem, Pentapolim, Tripolim, Biſantiū, Carthaginē, Numidiā, Mauritaniam, Tingitaniā, & circa Solis ardorē Æthyopiā. Lybia Cirenēſis in parte Aphricę prima eſt, a Cirene vrbe metropoli, quæ eſt in eius finibus nūcupata. Huic ab orien

ae Aegyptus eſt, ab occaſu Sirtes maiores, & Trogoditæ, a ſeptentrione mare Lybicum, a meridie Aethyopia, & barbarorũ variæ nationes, & ſolitudines inacceſſibiles, quæ & baſiliſcos ſerpentes creant. Pentapolis græca lingua a quinq; vrbibus eſt nuncupata, i. a Berenice, Cirene, Centira, Appollonia, Ptolemaida. Ex qbus Ptolemaida, & Berenice a Regibus nominatæ ſunt. Eſt autẽ Pentapolis Lybię Cirenenſi adiuncta, & eius finibus deputata: Tripolitanam quoq; prouinciam gręci ſua lingua ſignant de numero trium magnarum vrbiũ Occa, Sabreta, Lepos magna. Hęc habet ab Oriente Sirtes maiores, & Trogoditas, a Septentrione mare Adriaticum, ab occaſu Biſantium, a Meridie Getulos, & Garamantes vſque ad Oceanum Aethyopicum pertẽdentes. Actor. Tripolitana Regio eſt duplex. Vna eſt in Fœnice dicta a Tripoli ciuitate famoſiſſima, quę totius patrię in circuitu primatum ſui fortitudinem eſt deſortita, & primitũ. Alia vero eſt Aphrica inter Pentapolim & Biſantium, a tribus magnis vrbibus ſic vocata vt iam dictum eſt. Iſid. Biſancena Regio ex duobus nobiliſſimis oppidis nomen ſortita eſt, ex quibus vna Adrometus vocatur, altera Biſacium. Hęc ſub Tripoli eſt patẽs paſſuum 200. vel amplitudinis milia, fœcunda pleis, & glebis ita perpinguis, vt iacti ibi ſeminis incrementa penè centeſimo fruge renaſcantur. Zeugis vbi Carthago magna, ipſa eſt, & vera Aphrica inter Biſacium, & Numidiam ſita, a Septentrione mari ſiculo iũcta, & a Meridie vſq; ad Getulorum regionem porrecta. Cuius proxima quæque frugifera ſunt. Vlteriora aũt beſtijs, & ſerpentibus plena, atque Onagris magnis in deſertum vagantibus. Getulia autẽ Aphricę pars Mediterranea eſt. Actor. Getulia Aphricę eſt prouincia a gręcis, qui ſe de gręcorum proceſſerunt reliquijs dicta. Quingenti a modo cõgregato nauigio vſque ad Lybię partes peruenerũt, & ibi ſedes ſuas vſque hodie poſſident. Et quia ea Gothis venerunt, Getuli nuncupati ſunt. Et ideo eſt opinio apud gręcos, Mauros ex illis gẽte ſibi eſſe conſanguineos, & propinquos. Iſidorus. Numidia ab incolis paſſim vagantibus ſic eſt vocata, ꝙ nullam certam habent ſedem. Nam lingua eorum incertę ſedes, & vagę Numidę dicuntur. Incipit autem a flumine Amſaga, & in Zeugitanum limitem deſinit, habens ab oriente Sirtes minores, a Septentrione mare, quod intendit Sardiniam, ab occaſu Mauritaniam Sitiſenſem, a Meridie Aethyopum gentes. Regio campis pręgpinguis. Vbi aũt ſiluoſa eſt, feras educit, vbi iugis ardua, equos, & Onagros procreat. Eximio et marmore prędicatur, quod Numidicum dicunt. Habet autem vrbes pręcipuas Hipponẽ, Regium, & Ruſſicadam, alias Fuſicadam. Plinius lib. 5. Numidis Methagonitis terra a gręcis eſt appellata. Numidę vero Nomades a permutandis paſtionibus, Maſpalia ſua, hoc eſt domus plauſtris circumferentes. Oppida Colluris, Iebade. Ab ea ad 48. milia paſſuum in Mediterraneo, Colonia Cyrtha Sitianorum cognomine. Et alia intus ſicca. Liberũ quoque oppidum bulla Regia. Et in ora Tacatua Hippo Regios, flumen Armua. Oppidum Tachabrache ciuium Romanorum Tuſca fluuius Numidię finis. Nec pręter marmoris Numidici ferarumque prouentum aliud inſigne.

Iterum de eodem. Cap. XV.

TAuron græce nigrum vocant. Sicut ergo gallia a candore populi, ita mauritania a nigrore nomen ſortita eſt. Cuius prima prouincia Mauritania Sitiſenſis eſt, quæ ſitifi habuit oppidũ, a quo & vocabulum regionis traxiſſe perhibetur. Mauritania vero Ceſarienſis coloniæ cęſarię ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex eo datum. Vtraq; enim prouinciæ ſibi coniunctę ab oriente numidiam habent, a ſeptentrione mare magnum, ab occaſu flumen maluam, a meridie montem aſtrixim, qui diſcernit inter fœcundam terram, & arenas iacentes vſque ad oceanum. Mauritania tingitania a Tingi metropolitana huius prouincię ciuitate vocata eſt. Hæc vltima Aphricę exurgit a montibus ſeptem, habens ab oriente flumen Maluam. A ſeptentrione fretum gaditanum. Ab occidente Oceanum atlanticum. A meridie gaulalum gentes vſque ad Oceanum heſperium peruagantes, regio gignens feras, ſimias & dracones, & ſtruthiones. Olim etiam & elephantes plena fuit. Quos ſola nunc India parturit. Garamantes regionis caput Garama oppidum fuit. Eſt autem inter Cirenenſem & Aethyopiam, vbi eſt fons qui friget calore diei, & calet frigore noctis. Aethyopia dicta eſt a colore populorũ, quos ſolis vicinitas torret. Denique vim ſyderis prodit hominum color, Eſt enim ibi iugis æſtus. Nam quicquid eius eſt ſub Meridiano cardine eſt. Circa occiduũ aũt montuoſa eſt, arenoſa in medio. Ad orientalẽ vero plagã deſerta. Cuius ſitus ab occiduo Atlantis montis ad orientẽ vſq; in Aegypti fines porrigitur. A Meridie Oceano, a Septẽtrione Nilo flumine clauditur. Plurimas hĩs gentes, diuerſo vultu, & monſtruoſa ſpecie horribiles. Ferarũ quoq;, & ſerpentũ referta eſt multitudine. Illic quippe rinocerõta beſtia, & camelopardus, baſiliſcus, dracones ingẽtes, ex quorũ cerebro gemmæ extrahuntur Hiacynthus, & chryſopraſus ibi reperiũtur, cinnamomũ ibi colligitur. Duę ſunt autem Aethyopię, vna circa ortum ſolis, altera contra occaſum in Mauritania. Extra tres aũt partes orbis quarta eſt trans Oceanum, interior eſt in Meridie, quæ ſolis ardore incognita nobis eſt: in cuius finibus Antipodes fabuloſè inhabitare produntur. Proxima autem Hiſpaniæ Mauritania eſt, deinde Numidia, inde Regio Carthaginenſis. Poſt quam Getuliam accepimus, poſtea Aethyopiam, inde loca exuſta ſolis ardoribus.

De Inſulis Oceani quo cingitur orbis. Cap. XVI.

INſulæ dictæ ſunt, eo ꝙ in ſalo ſint. i. in mari. Ex his quoq; notiſſimę, & maximæ quas plurimi veterum ſolerti ſtudio indagauerunt notandæ ſunt. Britannia Oceani inſula interfuſo mari toto orbe diuiſa vocabulo ſuæ gentis cognominata eſt. Hæc aduerſa Galliarum parte ad proſpectũ Hiſpaniæ ſita eſt. Circuitus eius quadragies octies quadragintaquinque milia, multa, & magna flumina in ea; fontes calidi, & metallorum larga, & varia copia, gagates lapis ibi plurimus, & margaritæ. Thanathos inſula Oceani freto Gallico a Britannia eſt vario tenuiq; ſeparata, frumentarijs campis, & gleba vberi. Dicta eſt aũt Thanathos a morte ſerpentium, quos dum ipſa neſciat, apportata inde terra quocunque gentium vecta ſit, angues ilico perimit. Tylè vltima eſt Oceani inter Septentrionalem, & Occidentalem plagam vltra Britanniam a Sole nomen habens, quia in ea æſtiuum Solſtitiũ Sol facit, & continuus in ea Solſtitiali tpe dies, brumalique nox perhennis exiguis vltra q̃ nauigatione vorus diei pigrum, & concretum eſt mare. Solinus. Tylus Indiæ inſula eſt. Ex fert palmas, oleum creat, vineis abundat. Terras omnes hoc miraculoſa ſola vincit, ꝙ quicunq; in ea naſcitur arbor, nunquam caret folio. Ibi mons caucaſus qui maximam orbis partem perpetuis iugis penetrat. Fronte qua ſoli obuerſus eſt arbores piperis oſtentat, quas ad iuniperi ſimilitudinem diuerſi fructus edere aſſeuerant, qui pene immaturi exeunt, dicitur piper longum. Quod incorruptum eſt piper album. Quorum autem rugoſum, & torridum calor fecerit, nomen trahit de colore. Iſid. Orcades inſulæ Oceani intra Britanniam poſitæ, numero 33. quarum 20. deſertæ ſunt 13. coluntur. Scotia eadem, & Hibernia, proxima Britanniæ inſula, ſpacio terrarum anguſtior, ſed ſitu fœcundior. Hæc ab Aphrico in Boream porrigitur, cuius partes priores in Hiberniam, & Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde & Hibernia dicta eſt. Scotia aũt a Scotorũ gentibus creditur appellata. Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla, adeo vt aduectos inde pulueres, vel lapillos, ſi quis alibi ſparſerit inter aluearia, examina fauos deſerant. Gaddis inſula eſt in fine Beticę prouinciæ ſita, quæ dirimit Europam ab Aphrica, in qua Herculis columnę viſuntur, & vnde Tyrrheni maris faucibus æſtus immittitur. Eſt aũt a continenti terra centũ 20. paſſibus diuiſa, quam Tyrij a rubro mari profecti occupantes, lingua ſua Gaddis. i. ſeptam nominauerunt, pro eo ꝙ circumſepta ſit mari. Naſcitur in ea arbor ſimilis palmę, cuius gummi infectum vitrum ceraunium gemmam reddit.

Iterum de eadem. Cap. XVII.

FOrtunatæ inſulę hoc ſuo vocabulo ſignificant omnia ferre bona, quaſi fœlices, & beatæ fructuum vbertate. Sua enim ſponte natura præcioſarum põma ſiluarum parturiunt, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ad herbarum vicẽ meſſis & olus vulgo eſt, vnde gentiliũ error, & ſæcularium carmina poetarum, propter ſoli fœcunditatem eaſdem eſſe paradiſum putauerunt. harum prima Membriona dicitur; ſecunda Iunonia; tertia Theode, quarta Capraria, alia Niuaria quæ aere nebuloſo & concreto eſt. Mox Canaria, canibus immenſę magnitudinis plena, oẽs autem plenæ, nemoroſę, palmiferæ, nuce & pineæ, mellis copia, animalibuſque ſilueſtribus, & piſcibus abundantes. Sitę ſunt aũt in Oceano, contra lęuam Mauritaniæ, inter meridiem occaſumque occiduo proximę, & inter ſe interiectu maris diſcretę. Gorgonides inſulæ ſunt Oceani obuerſę promontorio quod vocatur heſperaceras, quas incoluerunt Gorgones fœminæ, alitũ; idest celeri pernicitate, hirſutæ & aſpero corpore, & ex his inſulæ cognominatę. Diſtant autem a continenti terra bidui nauigatione. Heſperidum inſulę, vocatę ſunt a ciuitate heſperida, quę fuit in fine Mauritaniæ. Sũt enim vltra Gorgonides ſitę ad atlanticum littus, in intimis maris ſinibus, in quarum hortis fingunt fabulę draconem peruigilem aurea mala ſeruantẽ. Ferũt enim ibi eſſe maris varium, alias æſtuariũ, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul, lapſus anguinos imitetur. Chryſe & argyre ſunt inſulæ in indico Oceano ſitę, adeo fœcundę copia metallorum, vt plerique eas auream ſuperficiem & argenteam habere prodiderunt, vnde & vocabulũ ſortitę ſunt. Taprobana inſula eſt Indię ſubiacens ad eurum, ex qua Oceanus indicus incipit, patẽs in longitudine octingentis ſeptuaginta quinque milibus paſſuum, in latitudine ſexingentis. 25. milibus ſtadiorum. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta & gemmis. Pars eius beſtijs & elephantis repleta eſt, partẽ vero homines tenẽt. Hoĩes autẽ ibi maiores vltra omnium menſurã, rutilis comis, ceruleis oculis, acutioris ſoni. Nullo lingue com-

mercio

mercio alteri generi ſociantur. Cum negociatoribus aliis in ripa fluminis merces opponūt, ac vix complacitas mutuant. Ætas illis vltra humanam fragilitatem proliza eſt, vt immaturè pereat, qui centenarius moritur. Nulli per diem ſomnus. annona eodem ſemper tenore, ædificia humilia parnaq; vitē neſciunt. redundant pomis, coloras & venatus amant, videlicet tygridū & elephantorū. Piſcationibus delectantur, pſertimq; teſtudinū, quarū ſuperficie domos familiarū capaces operiūt. In hac inſula dicūt in vno anno duas eſſe æſtates, & duas hiemes, & bis floriб. vernare locum. Tyle eſt inſula indiæ, virens omni tempore foliis Huculque oceani inſulæ.

De inſulis maris magni ſ.mediterranei. Cap. XVIII.

ITem ſunt aliæ inſulæ quæ ab helleſponto vſque ad gades in mari magno ſunt conſtitutæ. Cyprus inſula a ciuitate Cypro, quæ in ea eſt, nomen accepit. Ipſa eſt & paphoo veneri conſecrata, in carpacio mari vicina auſtro, famoſa quondam diuitiis, & maximè æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit & vtilitas. Creta inſula Greciæ pars eſt ingens contra Peloponenſem, dicta a Crete quodam indigena, quem aiunt vnum cretarū fuiſſe A quibus Iuppiter ibi abſcōditus eſt & enutritus. Eſt autem inſula Græciæ inter ortum ſolis & occaſum longiſſimo tractu porrecta, a ſeptētrione Græciæ æſtibus, ab auſtro Ægyptus vndis perfuſa. Fuit autem quondam centum vrbibus nobilis. vnde & hæc centapolis dicta eſt. Prima & remis & ſagittis claruit. Prima literis iura ſcripta, queſtres turmas prior docuit. Studium muſicum ab ideis dactylis in ea inceptum eſt. Capris copioſa. ceruis eget, lupos & vulpes aliaq; ferarum noxia nuſquam gignit. Serpens nulla ibi, nulla noctua, & ſi inuehatur ſtatim moritur. Larga eſt autem vitibus & arboribus. Diptannus herba in Creta naſcitur, & alimnſa, quæ morſa diuturnam famem prohibet. Sphalangus autem venenatos gignit. & lapidem qui ideus dactylus dicitur. Abidus inſula eſt in Europa ſuper Helleſpontum poſita, anguſto & periculoſo mari ſeparata, & ab idos græcè dicta q ſit introitus helleſponti maris, in qua Xerxes pontem ex nauibus fecit, & in Græciā trāſiit. Choos inſula eſt adiacens prouinciæ atticæ, in qua Hipocrates medicus natus eſt, quæ (vt Varro teſtis eſt) arte lanificii prima in ornamentum feminarum inclaruit.

De cycladibus. Cap. XIX.

CIclades græcè quondā inſulas, inde autumant dictas q licet ſpaciis longioribus a Delo proiectæ in orbē, tamen circa Delum ſitæ ſunt. Nam orbem cyclon greci loquuntur. Quidam vero non q in orbem digeſtæ, ſed propter ſcopulos. qui circa eaſdem ſunt dictas cyclades putant. Hæ in helleſponto inter egeū & maleum mare conſtitutæ, circundantur etiam myrtheo pelago. Sunt autem omnes num. 53. tendentes a ſeptentrione in meridiem per milia quingenta Ab oriente in occaſum per milia ducēta. Metropolis earum rhodus. Delos eſt inſula in medio cycladum ſita, & dicta a Delos fertur, quia poſt diluuium, quod Ogigi temporibus acciderat, cum orbem multis menſibus cōtinua nox inumbraſſet, ante omnes terras radiis ſolis illuminata eſt, ſortitaq; ex eo nomen, q prima viſibus manifeſta fuiſſet. Nam delum græci manifeſtum dicunt. Ipſa eſt & Ortigia, eo q ibi primū viſæ ſunt coturnices aues, quas græci ortigias vocant. In hac inſula, Latona enixa eſt Apollinem & Dianam. Delos autē & ciuitas & inſula dicitur. Rhodus cycladum prima eſt ab oriente, in qua enſæ capitolū dicitur eſſe inuentum, dum ibi ciuitas conderetur, ex quo & vrbs & inſula eſt appellata. In hac vrbe ſolis coloſſus fuit æreus, ſeptuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alii centum numero in eadem inſula coloſſi minores. Fertur autem quondam hæc inſula adeo magno terremotu concuſſa fuiſſe, vt labentibus in illis tectis, ingens quoq; ille coloſſus rueret. Thenedos vna ex cycladibus ad ſeptentrionem ſita, in qua olim ciuitas Athenæ quondam condita eſt. Vnde nomen vrbis illius, vel potius inſulæ fuit. Nam Thenes ille infamatus, quòd cum nouerca ſua concubuiſſe, fugiens in hanc inſulam vacuam cultoribus obtinuit, vnde & thenedos inſula dicta eſt. Sic Cicero inquit. Thenen ipſum cuius ex nomine thenedos nominatur. Naxon inſula cicladum a Dionyſio dicta, quaſi dyanaxon, q fertilitate vinum vincat cęteras. Eſt autem a Delo per decem & octo milia paſſuum ſeparata, ex qua olim Ionis fertur aduerſus thitanas fuiſſe profectus. Melos ex numero cicladum vna omnium inſularum rotundiſſima, vnde & nuncupata. Carpatos eſt vna ex cicladibus a meridie poſita contra Ægyptum, a qua carpatium mare eſt appellatum, vocata propter celerem fructuum quantitatem. Eſt enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac inſula ducuntur & carpaſiæ naues magnę & ſpacioſæ. Cytherea vna eſt ex cicladibus a parte occidua, vocata q ibi ſit venus orta, cuius antea Porphiris nomen fuit. Hicaria eſt vna de cicladibus, quæ hicario mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Mychonum procurrentibus ſaxis inhoſpitalis eſt, & nullis ſinibus portuoſa. Dicitur autem Icarum cretenſem ibi naufragio interiiſſe, & de exitu hominis impoſitum nomen loco.

De Cęteris inſulis magni maris. Cap. XX.

HIſtoria dicit ex Iaſone natum fuiſſe Phromelum & Platum, ex Philomelo Pareaorem genitum, qui ila ſuo nomine parō inſulam & oppidum appellauit. Prius autem minoia, deinde paros eſt dicta de qua Virgilius: Niueumq; parōn. Gignit enim marmor candidiſſimum, quod parium dicunt Mittitq. ſardem lapidem, marmoribus quidem præſtantiorem, ſed inter gemmas viliſſimum. Chyon inſula ſyra. Syri enim maſticem, chyon vocant. Samo inſula eſt in mari egeo, vbi nata eſt Iuno, ex qua fuit ſibilla ſamia & Pythagoras ſamius, a quo philoſophię nomen inuentū eſt. In hac inſula reperta prius fictilia vaſa traduntur, vnde & vaſa ſamia appellata ſunt. Sicilia a Sicano rege ſicania dicta eſt, deinde a Siculo fratre ſicilia, italis prius autē trinacria dicta propter tria acria. i. promōtoria, pelorum, pachinum, & lilibeum. Hęc ab Italia exiguo freto diſcreta aphricum mare proſpectans, terris frugifera, auro abundans, cauernis tamen & fiſtulis penetrabilis, ventiſque & ſulphure plena. Vnde & ibi Æthnæ montis extant incendia. In cuius freto Scilla eſt & Caribdis, quibus nauigia aut obſorbentur aut colliduntur. Fuit autem quondam propria patria ciclopum, & poſtea nutrix tyrannorum, frugum fertilis ac primum terris omnibus commiſſis ſeminibus aratro proſciſſa Principem vrbium Syraculas habet, & fontē Aretuſam, & Alpheum fluuium magnorum generatricem equorum. In ea inſula primum eſt inuenta comedia achatem lapidem ipſam primum ex achate flumine protulit. Parturit & mare eius corallium, gignit & ſales agrigentinos, in igne ſolubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur ſtadiorum trium milium Saluſtius autem dicit Italię coniunctam Siciliam fuiſſe, ſed medium ſpacium impetu maris diuiſum & per anguſtiam ſciſſum Tapſum inſula ſtadiis. 10. a ſicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata, de qua Virgilius. Tapſumq; iacētem. Eoliæ inſulæ Sicilię appellatæ ſunt ab Eolo Phante filio, quem poetæ finxerunt regem fuiſſe vētorū. Sed vt Varro dicit rector fuit iſtarum inſularum, & quoniam ex earū nebulis & fumo, futuros pręd icebat ſtatus ventorum, ab imperitis viſus eſt ventos ſua poteſtate retinuiſſe. Eædem inſulæ & vulcaniæ vocantur, q & ipſę ſicut æthna ardeant. Sunt autem. 9. habentes propria nomina. Quarum prima Lipparus quoniam Lipar vocabatur, qui eam ante eolum rexit. Altera Therasia vocatur, q ſit collibus excellentiſſimis. Tertia Strongile, in qua eolus regnare fertur reliquę vero. i. ſtrongile, didime, eriſuſa, feſtia, teniculſa, euonimon, itripodes, ſonores, quæ quoniam nocte ardent, Eolię ſiue Vulcanię dicuntur Ex his quædam ab initio non fuerunt, poſtea mari editæ ſunt. & vſque nunc permanent.

Adhuc de eodem. Cap. XXI.

SArdis Hercula procreatus, cum magna multitudine a Lybia profectus, Sardiniam occupauit, & ex ſuo uocabulo inſulę nomen dedit. Hæc in aphrico mari faciem veſtigii humani tam in orientem quam in occidentem latior peminet fermè partibus lateribuſque in meridiem & ſeptentrionem vergunt, terra patens in longitudine milia. c. 40. in latitudine. 40. In ea neque lupus, ſed ſolifuga tantum animal exiguū, hominibus perniciosum. venenū quoque nō naſcitur ibi, niſi herba per ſcriptores plurimos & poetas memorata apiaſtro ſimilis, quæ hominibus rictus cōtrahit, & quaſi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam præbentes, furibus excitatem, ſi ſacramento dato oculos aquis eius tetigerint. Corſicę inſulę exordium incolę lygures dederunt appellantes eam ex nomine ducis. Nam mulier quędā lygur Corſa nomine cum Taurum ex grega quem prope littora regebat tranſnatare ſolitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret Cupiens ſcire incognita ſibi pabula, taurum a cæteris digredientem vſque ad inſulam nauigio proſecuta eſt. Cuius regreſſu inſulę fertilitatem cognoſcentes lygures ratibus ibi profecti ſunt, eamq; nomine mulieris auctoris & ducis appellauerūt. Hęc græcè cyrene dicitur, a Cyrno Herculis filio habitata. De qua Virg. Cyrnea taxos. Diuiditur autem a ſardinia. 20. milium, freto cincta, liguſtici ęquoris ſinu ad proſpectum italiæ. Eſt autem multis promontoriis anguloſa, gignens lętiſſima pabula, & lapidem quem cacopirem græci vocant. Ebolus inſula eſt Hiſpaniæ, dicta q a romo non procul ſit, quaſi eboſor. cuius terram ſerpentes fugiunt. Huic contraria eſt colubraria, quæ referta eſt anguibus. Baleares inſulę Hiſpaniæ duę ſunt. Affroſiades & genpaſides maior & minor, vnde & eas vulgus maioricam & minoricam nūcupat. In his primum inuentus eſt vſus fundarum, quibus lapides emittuntur, vnde & baleares ſunt dictæ. Balin enim græcè emittere dicitur, vnde & baliſta quaſi miſſa & fundibulū. Virg. Balearis verbera fundę. Cūmone eſt in inſulis vt promineant, vnde & loca eorum promontoria dicuntur. Sic Saluſtius de ſardinia in oriente latior prominet quam in occidente. Sygeum promunctorium vel promontorium Aſiæ, vbi helleſpontus apertius dilatatur. Dictum eſt autem Sigeum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hoſpitio a Laomedonte Troianorum Rege, ſimulauit abſceſſum,

ſum, & inde contra Troiam cum ſilentio venit, quod dicitur ſygæ. Malcam promontorium græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protẽditur, vbi vnda ita ſęua eſt, vt per ſequi nauigantes videantur. Hoc autem promontorium a Maleo rege argiuorum nomen accepit. Pelorum promontorium Siciliæ reſpiciens ad aquilonem ſecundum Saluſtium. dictum a gubernatore Hannibalis illic ſepulto Pachinum promontorium Siciliæ auſtrũ ſpectans ab aeris craſſitudine dictum. Nam ibi aer eſt craſſus & pinguis. Auſtro enim perflatur. Lilibeum promontorium Siciliæ ſolis occaſum intendens vocatum ab euſdem nominis ciuitate, quæ ibi ſita eſt. Borion promontorium Numidiæ vocatum, eo q aquilonem intendat. Calpis Hiſpaniæ promontorium &c.

De tempore & curſu eius. Cap. XXII.

Actor Dicto d · locis habitabilibus, reſtat dicendis de temporibus quibus videlicet decedendo ac ſuccedendo continuè decurrit humana generatio, diuerſis ętatum ſpaciis annorumq; voluminibus. Eſt enim tempus (vt aliàs dictum eſt) mora rerum mutabilium. Vel ſecundum Ariſt. numerus motus ſecundum prius & poſterius, vel ſecundum Aug. creaturæ motus ex alio in aliud conſequentibus rebus ſecundum ordinationem cõditoris omnia quæ creauit adminiſtrantis. Potius ergo tempus a creatura quam a tempore cæpit creatura, quamuis & ipſum tempus ſit creatura. Ab æternitate ſiquidem, vbi nullum eſt tempus fabricantur tempora & modificantur & ordinantur ipſam æternitatem imitãtia, dum cęli conuerſio ad eadem redit, & cęleſtia corpora ad idem reuocantur, diebuſq; ac menſibus & annis ac luſtris cæteriſq; ſyderum orbibus æqualitatis & vnitatis ordinatio legibus obtemperat. Sic enim (vt ait idem Auguſtinus) Dei legibus in æua ſtantibus, inſtabilis rerum mutabilium motus perturbatus eſſe nõ ſinitur, frenisque circuituum ſęculorum ſemper ad ſimilitudinem ſtabilitatis reuocatur. Itaq; ſicut forma noſtræ vocis emiſſa prçterit, ſilentioque perimitur, & cum ſermo noſter ex verborum pteremtium deceſſione ac ſucceſſione peragitur, & moderatis ſilẽtiorum interuallis decenter ſuauiterque diſtinguitur, ita ſe habet etiam temporaſium naturæ voluminum infima pulchritudo, vt rerum tranſitu peragatur, & morte naſcentium diſtinguatur. Cuius videlicet pulchritudinis ordinem & modos ſi capere ſenſus noſter atque memoria poſſet, adeo mentis noſtræ cõſiderationi placeret, vt pſos quibus diſtinguitur defectus, nec vocare corruptiones auderemus. Quid autem in eiuſdem pulchritudinis parte laboramus, dum nos fluentia deſerunt temporalia quæ diligimus, & peccatorum pęnas luimus, & æterna diligere commonemur? ·

De tribus ſæculi temporibus. Cap. XXIII.

Svnt autem humano generi tria tempora ſecundum triplicem ſtatum eius diſtincta, videlicet ante legẽ, & ſub lege, & ſub gratia. Primo enim poſt lapſum dimiſſus eſt homo ſibi vſque ad tẽpora Moyſi, & vtebatur tantummodo lege naturali. Poſtea vero per Moyſen data eſt lex ſcripta, qua humana illuminaretur ignorantia. Tandem vero Dei filius miſſus eſt, qui quod lex vtraque non poterat, ſalutem hominibus daret. Magnoq; Dei conſilio factum eſt, vt non poſt hominis caſum illico lex daretur, vel Dei filius mitteretur. Niſi enim hominis ſuperbia vires ſuas prius experiretur, ſui libertati arbitrii ſufficientiam arrogaret, & legẽ ſuperfluè datam, & Dei filium fruſtra veniſſe iudicaret. Ne igitur detrahendi vel murmurandi occaſionem haberet, reliquit eum Deus prius in libertate arbitrii ſub lege naturali, vt ſic vires ſuæ naturæ cognoſceret, vt cum deficeret, nec ſic humiliauit ſe ad poſcendum gratiam, ſed ſuperbæ legem ſcriptam legi naturæ adiũctam ſibi ſufficere putans clamabat. Non deeſt qui impleat, ſed qui iubeat. Vt ergo & de ipſa conuinceretur, antequam filiũ mitteret pater, legem ſcriptam dedit, quæ peccati morbum detegit, non conſumpſit. Qua data ẽt morbus inualuit, & infirmitas eſt aucta, non legis, ſed naturæ vitio, & diaboli inſtantia. Talis eſt enim & carnalitas noſtra, vt ardentius deſideret prohibita, quib. non memoratis iaceret quaſi ſopita. Actum eſt hoc diuina prouidentia, vt ſic homo cognita vtriuſque legis inſufficientia, & infirmitate ſua clamaret ad medicum, & quæreret gratiæ auxilium. Et ita factum eſt, multiplicatæ ſunt enim infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt ad medicum. Hic eſt ille ſamaritanus qui per formam ſerui & compaſſionem languido appropiauit, eiuſque vulnera ſanauit, quem ſacerdos & Leuita inaniter pertranſibant, quia ſacerdotium & lex vetus neminem ad perfectum adduxit. Hic eſt etiam omnipotens ſermo, qui dum medium ſilentium tenerent omnia, venit a regali ſolio. Primum enim ſilentium fuit ante legem. ſ. ignorantia languoris. Secundum ſub lege. ſ. deſperatio curationis. Tertium erit in gloria. ſ. adeptio ſanitatis. Ante legẽ námque morbum ſuum homo non agnoſcebat, & ideo remedium nõ quærens ſilebat. Vt autem lex ſubintrauit, & vulnera ſua lãguidis oſtendit, mox ruptum eſt ſilentium, & cœperunt ægri poſcere remedium. Sed dum per opera legis vbi ſalus non erat ſanari volebant, quem quærebant inuenire nequibant. Tandem ergo homo quaſi diuturno clamore fatigatus & deſperans ſecundo ſiluit, & tunc omnipotens ſermo Dei a regalibus ſedibus venit.

De mutatione præceptorum & ſacramentorum pro varietate temporum. Cap. XXIIII.

Diſtinguitur autem (vt ait Auguſtinus) contra Fauſtum, In lege inter præcepta vitæ agendæ ac ſignificãdæ, verbi gratia, non concupiſces, præceptum eſt vitæ agendæ, ac circumcides omne maſculinum octauo die, præceptum eſt vitæ ſignificandæ, & ſimilia, quæ illi vtique tempori congruebant, quo illis ſignificarentur ventura, quæ nondum manifeſta erant. Et hæc quidẽ ſub figuris occultata, nunc & a quibuſdam ſanctis intelligebantur. Nunc autem ſub nouo teſtamento manifeſte reuelata populis pdicantur. Vnde ſcriptura illa vetus tunc erat præceptum, nunc autem teſtimonium. Siquidem agebantur hæc, tunc ſub pręcepto ſignificato, nunc leguntur in teſtimonio reuelato. Nã nec ipſũ tabernaculum teſtimonii diceretur, niſi alicui veritati declarandæ ſuo tempore congruentia ſignificationis atteſtaretur. Lex itaque per Moyſen data eſt. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Qui vtiq; non venit legem ſoluere, ſed adimplere. Impletur enim lex vel cũ fiunt quæ ibi præcepta ſunt, vel cum exhibentur quæ ibi prophetata vel præfigurata ſunt. Et ipſa lex cum impleta eſt, gratia & veritas facta eſt. Gratia ſiquidẽ pertinet ad charitatis plenitudinem. Veritas ad prophetiarum impletionem. Et quia per Chriſtum vtrunq;, ideo non venit legem ſoluere, ſed adimplere, non vt adderentur legi quę deerant, ſed vt fierent quæ ſcripta erant. Charitas enim eſt plenitudo legis, quæ per ſpiritum Sanctũ diffuſa eſt in cordibus noſtris. Lex ergo quæ ſuperbos etiã præuaricationis reatu deuinxit, iubendo quod implere non potuerunt, ipſos impletur iuſtitia per gratiam ſpiritus in eos qui a Chriſto eſſe mites & humiles corde diſcunt. Prophetias vero ſic adimpleuit, cũ in eo facta eſt veritas Dei. ſ. promiſſio, dicẽte Apoſtolo. Quotquot enim promiſſiones Dei fuerũt, in illo ſunt. Itaq; ſi ea q figuratiua & prænunciatiua futurorũ erant, adhuc a chriſtianis obſeruarentur, ſignificaretur nondũ illa veniſſe q figuris illis prænunciabantur. In nullum aũt religionis nomen coagulari poſſunt homines ſiue verũ ſiue falſum, niſi colligentur aliquo ſignaculorum vel ſacramentorũ conſortio viſibiliũ. Quorũ vtique vis plurimum proficit, & ideo contempta ſacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, ſine quo pietas non perficitur. Proinde prima illa ſacramenta quæ obſeruabantur ea lege, cum aduentu ſuo Chriſtus impleſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta ſunt, aliaq; ſunt inſtituta, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam videlicet iuſtitia fidei reuelata, & in libertatem vocatis Dei filiis, iugo ſeruitutis ablato. quod duro & carni dedito populo congruebat. Illa ergo fuerunt rerũ promiſſiones implendarũ. Hæc autem ſunt indicia completarũ. Primis tamen chriſtianis qui crediderant ex iudæis, donec circa tam diuturnam conſuetudinem paulatim perſuaderentur, & ad intellectum perfectum ducerentur, quia ſic nati erant & inſtituti, paternum ritum ſeruare permiſerunt apoſtoli, vt eorum congruerent tarditati. Nam & Thimotheum iudæa matre ac græco patre pp illos ad quos talis cum eo venerat ẽt apoſtolus circumcidit, & ipſe quoque morem huius inter illos cuſtodiuit, non ſimulatione fallaci, ſed conſilio prudenti. Nec enim ita natis & inſtitutis erat illa noxia, quamuis iam non eſſent futuris ſignificandis neceſſaria. Quoniã potius noxium erat, ea tanquam noxia prohibere, in his vſq; ad quos debuerũt durare. Nam Chriſtus qui oẽs illas prophetias implere venerat, ſic & eas iniciatas inuenerat. Si tamen homines illi in talibus ſpem ſuam & ſalutem conſtituere opinarentur, tanquã a certa pernicie vetarentur. Vnde etiam Apoſtolus ait. Si circundamini, Chriſtus nihil vobis proderit. Illi ergo ſoli phibendi non fuerant ab obſeruationibus huiuſmodi, quos fides reuelata his iã imbutos inuenerat, vt in eis iam contraſummaretur actio ipſa prophetica. quos ante impletionẽ propheticæ iã tenuerat obſtrictos. Ne ſi & ab ipſis remoueretur, improbata potius q terminata videretur. Si aũt gẽtibus imponeretur, aut nõ Chriſti promittendi cauſa inſtituta eſſe, aut adhuc Chriſtum promittere putaretur. Prius itaq; Dei populus anteq Chriſtus veniret legẽ & Prophetas implere, illa oia q hunc promittebant videbatur obſeruare, liberi in eis qui hæc quo pertinerent intelligebant, ſerui aũt in eis qui hęc non intelligebant. Poſterior aũt populus accedens ad fidem, quia iam Chriſtus veniſſe, paſſus eſſe, & reſurrexiſſe prędicabatur, in his quidem quos iam talibus inſtitutos eadẽ fides inuenerat, nec illa cogebat obſeruare, nec prohibebat. In his vero qui in illa generis vel conſuetudinis vel congruentię neceſſitate retenti crediderant, etiam prohibebantur, vt per illos apparere iam inciperet, illa omnia propter Chriſtum promittendum inſtituta fuiſſe, quo veniente & hęc promiſſa implentẽ iam oportet ceſſare.

De incremento humanę iuſtitiæ per temporis proceſſum. C. XXV.

Sed nunquid non obſeruant chriſtiani quod in ipſa lege ſcriptum eſt, Audi Iſrael, dominus Deus tuus vnus eſt, & illud Nõ

accipies

accipies nomen Dei tui in vanum, & cætera quæ ſequuntur. Vtique nam hæc ſunt præcepta morum, illa vero ſacramenta promiſſorum. Hæc implentur per adiuuantem gratiam, illa vero per veritatem redditam. Vtraq. (ſicut dictum eſt) per Chriſtum, & illam gratiam ſemper donantem, nunc reuelantem, & illam veritatem tunc promittentem, nunc exhibentem. Non itaq; (ſicut Fauſtus opinatur) quædam antiquis iuſtis ante Moyſen iam dicta impleuit dominus Ieſus, quædam vero ſoluit, quæ propria videbantur illius. Sed quia non intelligebant homines homicidium, niſi peremptionem corporis humani, aperuit dominus omnem motum iniquum ad nocendum fratri, & homicidii culpæ deputari. Et quia putabant tantummodo corporalem cum fœmina commixtionem illam vocari mœchiam, demonſtrauit etiam magiſter nihil aliud eſſe concupiſcentiam talem. Item periurare graue peccatum eſt, non iurare autem ſicut vere iurare nullum eſt peccatum, ſed longius remotus eſt a falſo iurando, qui nec iurare conſueuit, quam qui verum iurare proximus eſt, maluit nos dominus & non iurantes non recedere a vero, quam verum iurantes propinquare periurio. Ex quoque regula docetur non eſſe contrarium, quod antiquis dictum eſt. Oderis inimicum tuum. Et in Euangelio, Diligite inimicos veſtros quod omnis iniquos homo inquantum iniquus eſt odio habendus, inquantum autem homo eſt, diligendus eſt, vt illud quod in eo odimus arguamus, id eſt vitium, quo poſſit id quod in eo diligimus, id eſt natura humana vitio emendato liberari. Hæc inquam regula eſt, qua & oderimus inimicum propter id quod in eo malum eſt, id eſt iniquitatem, Et diligamus propter id quod in eo bonum eſt, id eſt ipſam rationalem ſocialemque creaturam. Audito enim & non intellecto quod dictum eſt, oderis inimicum tuum, ferebantur homines in hominis odium, cum deberent non odiſſe niſi vitium. Dominus autem iubendo inimicos diligere cogit nos intelligere, quomodo poſſumus eundem hominem odiſſe propter culpã, & diligere propter naturã. Et quoque quod dictum eſt, oculum pro oculo, non eſt contrariũ huic quod ait dominus. Ego autem dico vobis non reſiſtere malo &c. Illud autem antiquum ad reprimendum odiorum flammas, & ad immoderatos ſæuientes animos refrenandos eſt præceptũ. Quis enim facile contentus eſt tantum rependere vindictæ quantum accepit iniuriæ. Videmus homines leuiter læſos cædem moliri, & vix inuenire vnde ſatientur in malis inimici. Huic ergo immoderatæ ac per hoc iniuſtæ vltioni lex modum iuſtum præfigens pœnam inſtituit talionis, vt oculum pro oculo, dentem pro dente, non vt eſſet fomes, ſed limes furoris, non vt quod erat ſopitum hinc accenderetur, ſed ne quod ardebat vltra extenderetur. Impoſita eſt enim quædam vindicta, quæ iniuriam iuſte debetur, propter quod vtique cum ignoſcimus, de quodam iure noſtro largimur. Quod autem debetur & ſi benigne dimittitur, non tamen inique repetitur. Sed ſicut etiam admonitio non iurandi conſeruatio eſt a peccato periurii, ſic admonitio vindictam debitam non exigendi, conſeruatio eſt a peccato vltra debitum vindicandi. Hoc etiam ipſum de donanda omnino vindicta valet ad illud, vt nobis a deo dimitti mereamur dimittendo huiuſmodi debita. Sed duro populo lex prius adhibuit modum, quo diſceret non egredi debitum, vt ira edomata, quæ ad immoderatam vindictam rapit, iam qui vellet tranquillius attenderet, quid ipſe deberet quod a domino ſibi relaxari cuperet, vt hac conſideratione conſeruo debitum relaxaret. Itaque ſicut dicit Auguſtinus in libro de ſermone domini in monte, Phariſæorum iuſtitia eſt modum in vindicta non excedere, hoc eſt, vt non plus quiſq; rependat quam accepit iniuriæ, Et hæc eſt pacis inchoatio. perfecta vero pax eſt, nullam velle vindictam omnino. Inter illud ergo quod præter legem, ſ. maius malum pro minori reddi, & illud quod perficiendis diſcipulis dominus dicit. Non malum pro malo reddi, medium locum tenet, vt tantum reddatur quantum acceptum eſt, per quod a ſumma diſcordia ad ſummam concordiam pro temporum diſtributione tranſitus factus eſt. Paramq; videtur adhuc domino ſi malum pro malo nõ reddideris, niſi rependas quod acceperis, niſi etiam amplius accipere paratus ſis. Vnde ſi quis ait te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Præterea ſicut dicit Hieronymus ſuper Ezechielem. Vide quoque in alio natiuitatis profectum per temporis proceſſum. In principio ſiquidẽ legis, a fratribus tantummodo fœnus tollitur, in Propheta vero ab omnibus vſura accipi prohibetur, vbi. ſ. iuſtus pecuniam ſuã ad vſuram non dediſſe commendatur. Porro virtutis augmentum eſt in Euangelio, dicente domino. Mutuum date nihil inde ſperantes.

De Sex ætatibus ſeculi. *Cap.* XXVI.

SIcut autem ſex diebus Deus opera ſua omnia conſummauit, & in ſeptimo requieuit, ita ſex ætatibus humanum genus in hoc ſeculo per ſucceſſiones temporum operibus ſuis inſigniuit, & in. 7. ſanctos a laboribus ſuis in ſeipſo requieſcere voluit. Prima ætas ab Adam vſque ad Noe fuit. Secunda a Noe vſque ad Abrahã. Tertia ab Abraham vſque ad Dauid. Quarta a Dauid vſq; ad trãſmigrationem populi Hebræorum in Babiloniam. Quinta deinde vſque ad domini aduentum. Sexta quam nunc agimus vſque quo mundus finiatur, & excelſus veniat ad iudicium. Septima vero intelligitur in requie ſanctorum. Quæ veſperam non habet, quia iam nullus eam terminus claudet. Tunc etiã requieſcent ab omnibus operibus ſuis hi quibus dictum eſt, Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Sex ergo mundus ætatibus ſicut & hominis vita diſtinguitur. Prima. ſ. infantia, quaſi quodã diluuio lubricæ obliuionis obruitur, vt non videatur in poſterum, nec vlla eius veſtigia relinquantur. Secunda. i. pueritia primum de diluuio obliuionis ad ſenſum exiens, per ſuperbiam erigitur, ac p cõcupiſcentiã diuiditur & diſpergitur. Tertia. i. adoleſcentia primũ p cohibitionẽ diſciplinæ circuncidimur, Deinde p̃ceptis informatur, conſilio regitur. Quarta. i. iuuentus ſeruire iam cogit, & regimini ſubiicitur, vt p timorem hoĩs timor diuinus addiſcatur. Quinta. i. virilis ad timorem diuinum venit, poſt timorẽ hominis Sexta, id eſt ſenectus tanq̃ itura futurorũ concupiſcentia trahitur. Sic ergo genus humanum primo quidem diluuio eſt obrutum. Secũdo in ædificatione turris elatum. & in diuiſione linguarum diſperſum. Tertio in Abrahã circunciſum & in Moyſe præceptis informatum, ſub iudicibus quoq; conſilio gubernatum. Quarto ſub regibus dominationi ſubiectum. Quinto ſub pontificibus religioni parens. Sexto ſub gratia vera in bonitate illuſtratum.

Cronica primæ ætatis. *Cap.* XXVI.

PRima quidem ætas in exordio ſui continet creationem mũdi: primo enim die Deus in lucis nomine condidit angelos, ſecũdo in firmamenti appellatione, cœlos, tertio in diſcretionis nomine, ſpeciem aquæ & terræ, quarto cœli luminaria, quinto animantia ex aqua, ſexto animantia ex terra, & etiam hominem quẽ appellauit, Adam. Adam ex agro damaſceno in paradiſum trãſlato, & ex latere dormientis Eua formata, ambo vt creditur ipſo die ſuæ creationis circa meridiem præuaricati ſunt, & paulòpoſt circa horam nonam eiecti ſunt. Proiecti ergo in exilium cum non ad honorum ſolacium, virgines de paradiſo egreſſi ſunt, & eatuos carnaliter coierant. Anno itaque vitæ Adam, 15. natus eſt ei Cayn, & ſoror eius calmana. Poſt alios autem. 15. natus eſt ei Abel, & ſoror eius delbora. Ab Abel dicitur incepiſſe eccleſia, quia ſi ab Adam incepiſſet non fuiſſet cõtinua, & quia in Cayn ſæuire cœpit in ſanctos reproborum malitia. In Abel vero proficere vita ſanctorum & patientia. Adam itaque poſt mortem Abel vehemẽter amore prolis ardeſcens, cognouit vxorem & genuit Seth, cum eſſet. 129. annorum, ſecundum Hebraicam veritatem. Qui ſcilicet Seth genuit Enos anno ætatis ſuæ. 105. ab initio vero mũdi. 235. Enos genuit Caynan, anno ætatis ſuæ, 90. mundi vero. 325. Caynan genuit Malaleel anno ætatis ſuæ. 70. mundi vero. 395 Malaleel genuit Iared anno ætatis ſuæ. 65. mundi vero. 460. Iared genuit Enoch anno ætatis ſuæ. 162. mundi vero. 622. Enoch genuit Matuſalem anno ætatis ſuæ 65. mundi vero. 687. Poſt hæc vero cum eſſet Enoch. 365. annorum tranſlatus eſt diuinitus in paradiſum voluptatis ad tempus, vt in fine temporum cum Helya veniat, & corda filiorum ad patres conuertat, hic enim. 7. in generatione piorum ſcilicet filiorum Seth fuit optimus, ſicut Lamech in generatione impiorum. ſ. filiorum Cayn fuit peſſimus. Matuſalem genuit Lamech anno ætatis ſuæ. 186. mundi vero. 874. Lamech genuit Noe anno ætatis ſuæ. 182. mundi vero. 1056. Noe vero genuit Sem anno ætatis ſuæ. 500. mundi vero. 1556. Tũc inundante malitia hominum præcepit dominus arcam fabricari. 100 annis ante diluuium qui dati ſunt eis ad pœnitendum. Denique non ceſſantibus peccatis hominum inundant aquæ diluuiũ anno Sem. 100. Noe vero 600. Ab initio autem mundi 1656. Et ſic prima ætas mundi eſt terminata, quaſi in fantia obliuioni data, & initium habuit ſecunda.

Cronica ſecundæ ætatis. *Cap.* XXVIII.

SEm vixit poſt diluuium annos duobus antequam generarẽt Arphaxat. ſ. anno mundi. 1658. huius tempore accidit poſt diluuium illa famoſa ebrietas patris ſui Noe, cuius occaſione idẽ pater ſibi & fratri ſuo Iaphet pro honeſta verecundia in honore paterno benedixit. Tertio vero filio. ſ. Cham pro impudẽti patris irriſione in filio ſuo primogenito Chanaam maledixit. Texũtur aũt ex trib. filiis Noe generationes 72. ſ. 15. de Iaphet, 30. de Chã. 27. de Sem. Quin etiam ex tribus illis adhuc viuente Noe iuxta philonem nati ſunt. 24. milia virorum, & 100. extra mulieres & paruulos. Arphaxat autem genuit Sale anno ætatis ſuæ. 35. ætatis autem mundi ſecundæ. 37 Ab initio vero mundi. 1693. Sale vero genuit Heber, anno vitæ ſuæ. 30. Ætatis ſecundæ. 67. mundi vero 1727. Sub his duobus ſ. Arphaxat & Sale nihil in mundo famoſũ legitur euenitſſe. Heber autem genuit Phalech, anno vitæ ſuæ. 34. Ætatis ſecundæ 101. mũdi vero. 1757. Ab Heber ſecũdũ Ioſephũ dicti ſunt Hebræi. Nam & in domo eius ſola remanſit lingua Hebræa, huius quoque filius nomen habuit ab euentu. ſ. Phalech, id eſt.

eſt diuiſio, quia in diebus eius diuiſa eſt terra, Phalech autem cũ eſſet annorum.30.genuit. Reu vel Ragau.anno.ſ.ætatis ſecundæ.131.mundi vero.1787.Sub Ragau regnum Scytharum exortum eſt. Reu vero qui & Ragau cum eſſet annorum.32.genuit Saruch.ſ.anno ſecundæ ætatis.163.mundi vero.1819.Sub hoc ortum eſt regnum Ægypti. Saruch cum eſſet annorum.30.genuit Nachor, anno.ſ.ætatis ſecundæ.193.mundi vero. 1849. Sub hoc orta ſunt duo regna.ſ. Aſſiriorum & Sicioniorum. Nachor cum eſſet annorum.29.genuit Tharam anno.ſ.ætatis ſecundæ.222.mundi vero. 1878. In Tharę terminatur ſecunda ętas, quæ tamen vſque ad ortum Abrahę extenditur.i.vſq; ad annum Tharę.70. & habuit annos.292. prima autem habuit.1656. Sicq; ab initio mundi vſque ad ortum Abrahę fluxerunt anni. 1948.

Cronica ſuę ætatis. Cap. XXIX.

THarę ergo cum eſſet.70.annorum genuit Abraham in quo tertia ætas habuit initium, huius anno ſeptimo. Ninus rex aſſiriorum condidit ciuitatem Niniuem, qui etiam Zoroaſtrem bactrianorum regem magicæ artis inuentorē deuicit, ac libros eius combuſſit. Idem in ſolatium doloris imaginem patris ſui mortui faciens idolatriam inſtituit, Nam ad huiuſmodi imaginũ cultum prouocauerũt homines tria.ſ.affectio erga morientes, timor & adulatio erga reges, diligentia artificum in ſculpendo & depingendo imagines. Cumq; eſſet Abraham annorum circiter.75. ad imperium domini trãſiuit in terram Chanaam relicta patria ſua & gente, acceptaque promiſſione ſeminis, ac terræ poſſidendę. Deindę per inflammationem ſacrificij ſigno promiſſionis implendę diuinitus accepto, primo quidem ſuſcepit filium Iſmaelē de ancilla cum eſſet annorum 86. Poſtea vero certam promiſſionem ſeminis de libera, mutationem quoque ſui nominis, & caracterem circumciſionis, cum iam eſſet.99.annorum. Iterumq; dominus ei per ſibi ſubiectam creaturã angelicam ſub myſtico ternarii numero apparuit filiumque de Sara repromiſit, moxq; pentapolim ſubuertit, & precibus Abrahæ Loth liberauit.

Cronica ab ortu Iſaac vſque ad mortem Ioſeph. Cap. XXX.

IGitur Abraham cum eſſet centum annorum eiuſq; corpus naturaliter emortuum ad generandum, Sara vero ſterilis & nonagenaria, iuxta repromiſſionem natus eſt eis Iſaac Anno.ſ.ab inſtitutione circunciſionis ſecundo Ab ortu Iſmahelis.14. Ab initio vero mundi ſecundi.1048. Iſaac quadragenarius vxorem de genere ſuo Rebeccam duxit, & poſt repromiſſionem diuinitus acceptam duos gemellos, id eſt, Eſau & Iacob cum iam eſſet ſexagenarius ille ſuſcepit, Anno videlicet ætatis tertiæ.160. mundi vero ſecundi. 1108. In quo.ſ.anno regnum Arginorũ exortum eſt ſub Inaco primo rege. Iacob fratris ſupplãtator, iram illius fugiens ſcalã ad cęlum erectam per ſomnum vidit, eiuſque ſummitati dominũ innitentem & terram itidem ad benedictionem ſeminis promittentem audiuit, Inde procedens in Syriam ad Laban.14. annis pro duabus filiabus eius ſeruiuit, ex quibus & earum ancillis duodecim filios & vnam filiam ſuſcepit. Ioſeph itaq; natus de Rachel anno patris ſui.90. Tertiæ ætatis.250.mundi vero ſecundi milleſimo centeſimo nonageſimooctauo, cum ſedecim eſſet annorum paſcens gregem in inuidiam & odium fratrum incurrit propter familiarem erga ſe patris dilectionem, & propter ſomniorum narrationem, & fratrum accuſationem. Ideo venditus ab eis ductus eſt in Ægyptum ibiq; per ſomniorum expoſitionem coram Pharaone diuinitus exaltatus, anno.ſ.ætatis ſuæ. 30. patris vero ſui. 121. Inter hæc Apis rex argiuorum nauibus trãſuectus in Ægiptũ Memphim cõdidit, & tandem mortuus factus eſt maximus Ægyptiorum Deus, ac Serapis dictus. Denique Iacob ad mãdatum Ioſeph anno ſecundo famis cum familia ſua deſcẽdit in Ægyptum, & in conſpectu Pharaonis ab ipſo introductus eſt cum eſſet.130. annorum. Ioſeph ſepulto patre tandem & ipſe obiit, cum eſſet. 110.annorum. Anno videlicet ſui ducatus.80. Ætatis tertiæ.361. mundi vero ſecundi milleſimo.309. Poſt eius obitum incepit ſeruitus Hebręorum, quæ perduraſſe legitur. 154. annis, vt impleatur numerus.430.annorum a prima promiſſione Abrahæ, vſque ad dationem legis.

Tempora Moyſi vſque ad exitum Egypti. Cap. XXXI.

HVius ſcilicet ſeruitutis ãno.64.qui fuit ætatis tertię.425. Mũdi vero ſecundi milleſimo.373.natus eſt Moyſes ex Amarã & Iacobeth de tribu Leui, regnãte ĩ Ægypto Ammenone q fuit. 8.a Pharaone illo qui ſublimauit Ioſeph, hic cum eſſet.80.annorum, Aaron autem frater eius.83. Ducatum populi ſuſcepit quem per ſigna & portenta de Ægypto educens leges ei in eremo per annos.40.dedit. In hoc autem primo anno ducatus eius finē habuit ſeruitus Hebręorũ, in exitu.ſ.de Aegypto quæ durauerat a tẽpore mortis Ioſeph. annis.144. Finita quoque eſt eorum peregrinatio in terra aliena, quæ prædicta fuerat, Abrahę.ſ.annorũ.430. Cũ ergo legitur in Exodo ꝙ habitatio eorũ in Aegypto fuit.430. annorum, nomine Egypti intelligitur omnis incolatus eorum q cępit a prima promiſſionę facta Abrahæ, in via Meſopotamiæ a qua vſque ad legem datam tot anni fluxerunt, vt in Epiſtola ad Galathas legitur, & in actibus apoſtolorum idem numerus ponitur. In Geneſi tamen ad Abraham dicitur, ꝙ futurũ ſit genus eius peregrinum annis.400. Sed illi incipiunt ab ortu Iſaac in quo promiſſum eſt ſemen. Natus eſt enim.25.annis poſtquam facta eſt illa promiſſio.ſ.anno Abrahæ.c. quibus ſubtractis de præfato numero remanent.405. ſed ibi ſcriptura more ſuo prætermittit illũ quinarium, quæ plerunque non facit vim in minutis numerorũ. Fuerũt autem Hebræi in Aegypto.215.annis, qui ab eodem tempore computantur quo Iacob in Aegyptum deſcendit cum filijs.

Tempora ab exitu Aegypti vſque ad mortem Moyſi.

Cap. XXXII.

IGitur aſcenderunt celebrato phaſe.14.nocte primi menſis, id eſt lunationis Aprilis propter plagam primogenitorum vrgẽtibus eos Aegyptiis. Die vero prima tertii mẽſis, id eſt iunii venerunt ad montem Synai.47.ſcilicet die a phaſe. In exponendo enĩ ſcripturas.30.dies pro menſe ponimus, tanquam inter lunares & ſolares menſes viam mediam eligentes, lunares enim infra triceſimum quidē inueniuntur, ſed vltra non, Solares vero plures hũc numerum excedunt. A phaſe ergo reſtabant ſedecim dies menſis primi, & poſtea fluxerunt.30.ſecundi. Vnde reſtat ꝙ dies iunii prima ſit a phaſe.47. Tunc iubẽte domino Moyſes populum biduo ſanctificauit, & die tertio qui fuit a phaſe.L. populo ſtante ad radicem montis, & audiente, legem a domino accepit. Anno ſecundo ab egreſſu ex Aegypto prima die mẽſis primi, Moyſes tabernaculum erexit, & gloria domini illud operuit per nubem in die per ignē in nocte. Inde dominus Moyſen vocauit, legem ſacrificiorũ tradidit. Poſt hoc autem eodem anno.20.die ſecundi menſis eleuata eſt nubes de tabernaculo federis, & moti ſunt de monte Synai vt irent in terram promiſſionis. Sed quia murmurantes & tẽtantes dominum multotiens ipſum contra ſe exacerbauerunt, ac terræ ſibi promiſſę detraxerunt iuxta numerum dierum quibus duo exploratores eandem terram conſiderauerunt.40.annis impediti, per deſertum circumierunt, donec omnes qui ſigna domini viderãt in Aegypto a.20.annis & ſupra preter Caleph & Ioſue qui pro parte domini ſteterant, mortui ſunt. Sicq; enim terram illam etiam ipſe Moyſes totius populi Dux, & Aaron ſummus pontifex non intrauerunt, quoniam ipſi ad aquas contradictionis turbati murmurante populo diffidenter egerunt. Moyſes ergo.40. anno ab exitu de Aegypto vidẽs ſibi diem mortis imminere, omnem populum ad Iordanē conuocauit, eiſque Dei beneficia atq; præcepta recapitulauit. Tandem vero datis benedictionibus omnium tribuum, conſiderataque terra promiſſionis de monte phaſga mortuus eſt cum eſſet.120. annorum. Huius temporibus regnum Atheniẽſium exordium habuit a Cycrope rege, qui primũ bouem immolans iouem appellauit, factum eſt ſub deucalione diluuium in Theſſalia, incendium a Phetõte in Aethiopia, multeque peſtilentiæ lueales, vt plato refert, in quoq; machi filiæ Iuppiter mixtus eſt. Hercules in fęnice claruit qui deſanaus dict' eſt. Apolliniſque delii templum fabricatum eſt, hoc etiam tempore in Creta regnauit Abderas, qui & vrbem cõdidit eius nominis .ſ. abderam. Octogenarius, vt ſupra dictum eſt, Moyſes ducatum populi ſuſcepit, & annis.40 populum rexit. Itaque pẽtateucus Moyſi duorum millium.493.annorum hiſtoricam comprehendit.

Cronica temporum Ioſuę & iudicum. Cap. XXXIII.

IOſue Moyſi ſucceſſit anno egreſſionis Aegypti.41. Aetatis aũt tertiæ.546.mundi vero ſecundi 1494. hic confortatus a domino per arentem Iordanis alueum Hebræos tranſduxit, & expugnatis Chananeis terram.12. tribubus ſorte diſtribuit. Tandem & ipſe mortuus eſt cum.110. annorum eſſet. Erat annorum.44 quãdo Moyſen acceſſit, eique.40.annis in deſerto ſeruiuit. Vnde colligitur, ꝙ.25.annis populum trans Iordanem rexit. Tempore ducatus Ioſue Cath filius Hermetis trimegiſti dignoſcit fuiſſe, phenix & Cathinus de thebis Aegyptiorum in Syriam profecti, apud Tyrũ & Sidonem regnauerunt. Europæ phenicis filiæ Iuppiter mixtus eſt, quam poſtmodum Aſterius cretenſium rex vxorem accepit, & ex ea Minoē procreauit qui.ſ. Minos poſtmodũ in Creta regnauit Poſt Moyſen & Ioſue duces ſucceſſerunt in populo iudices, qui nil iuris habentes in eo, nequaquam vt illi principabantur, ſed in tribulationibus eorũ conſilio & prudentia populus vtebatur. Sciendum eſt autem ꝙ in cronica iudicium varia eſt computatio annorum. Siquidem in libro iudicium plerunque inter duos iudices ponitur tempus afflictionis iudęorum Quarũ videlicet afflictionum tempora ſecundum Hebræos annis poſteriorum iudicium aggregantur vt habeatur præciſe numerus annorum.453.ab egreſſu Aegypti vſque ad ædificationē templi qui in tertio regum computantur. Itaque poſt mortem Ioſue iudęos alienigenę annis octo ſubiectos tenuerũt qui temporibus Othoniel primi iudicis ſecundum Hebræos adiuncti ſunt. Iterum inter Othoniel & Aoth anni ſeruitutis.18. leguntur, qui temporibus Aoth ſecundum eos copulantur. Similiter poſt Aoth.20. poſt Delbo.ani.

boram.7 poſt Iair.18.poſt Abdõ.40.qui omnes ſimul computati.211.ſunt Denique ſi ab annis iudicum ſeparati cum eis numerētur, ab egreſſu Ægypti vſque ad fundationem templi. 600. & vnum reperiuntur anni, computatis.ſ.annis. 10.ab Iaſon qui in. 70.non habentur. Nos autem Euſebium Cronographum & Hebręos ex parte ſequentes ſic annos iudicum numerabimus, vt minorem illũ numerum pᵭciſe qui in tertio regũ legitur habeamus.

Cronica ab Othoniel uſque ad Iepthe. Cap. XXXIIII.

EOrum ergo primus Othoniel frater Caleph ex tribu iuda iudicauit populum annis 40.Cæpit anno egreſſionis Ægypti. 65. Ætatis tertiæ 572.mundi vero.2520.Hic liberauit Iſrael de manu regis Meſopotamiæ Syriæ.Huius temporibus regnauit atheniensium quintus Pandion Erictonii filius, cuius filiæ fuerunt Progne & Philomena, Cathinus vero Thebis regnauit ex cui⁹ filia Semele natus eſt Dionyſius.i.liberpater, ſub quo & Lorus thebeus muſicus fuit. Ea quoque quæ de Demetria dicuntur q̄ ibidē eſſe aiunt, & Danae ex qua Perſeus naſcitur, his tēporibus geſta ſunt. Poſt hunc Aoth cępit anno ętatis tertiæ. 612. mundi vero, 2540.& iudicauit populum annis.80. Huius temporib. Athenis. 7. regnauit Ericheus, cuius filiam Orithiã boreas trax rapuit quē fabula ventum fuiſſe cõfingit. Fabula quoque Proſerpinæ huius temporis fuit Poſt hoc Sangar contra Philiſteos Iſrael defendit ſed eodem anno vitam finiuit. Poſt hoc Delbora & Barach cæperunt anno ætatis tertiæ.692. mundi vero. 2640. & iudicauerunt annis 40.his temporibus Mida regnauit in frigia Ilium ab Ilo condita eſt, Argiuorum regnum defecit, & in Micenas trãſlatum eſt vbi primũ Perſeus regnauit, deinde Euriſteus athicus & Thieſtes, Agamenon Egiſeus, oreſtes &c.Poſt Delboram quoq; Gedeõ qui & Ierobaal dictus eſt, iudicauit Iſrael annis. 40. Cępit anno ætatis tertiæ.732 mundi vero. 2680.huius temporibus Orpheus trax habet clarus, cuius diſcipulus fuit Muſeus. Linus quoq; magiſter Herculis omnibus efficitur notus. Hercules certamina conſummat, Anthæum interficit, Ilium vaſtat Poſt Gedeonem filius eius Abimelech cępit anno ætatis tertiæ.772.mundi vero, 2720. & regnauit in Sichen annis tribus. Thola cępit anno ætatis tertiæ.775.mundi vero. 2723.& iudicauit annis.23.huius temporis ſunt ea quæ de Minotauro dicuntur. Theſeus athenienſium rex Helenam rapit, qui contra Thebas dimicauit Iair cępit anno ætatis tertię.798.mundi vero. 2746.& iudicauit annis.22.Eo tēpore Minos leges & iura conſtituit. Hercules Agonem Olimpicum inſtituit Theſeus athenas profugus dereliquit.

Cronica Iepte uſque ad Dauid. Cap. XXXV.

IEpte cæpit anno ætatis tertię.820.mundi vero.2.778.& iudicauit annis.6.Eo tempore Menelaus in Lacedemone regnauit, Agamennon Micenis imperauit. Hercules in morbum peſtilentē incidens ob doloris remedium flammis ſe iniecit. Alexander qui & Paris Helenam rapuit, & Troianum bellum decennale ſurrexit. Abeſan cæpit anno ætatis tertię 826.mundi vero. 2724. & iudicauit annis,7. Poſt hæc Abialon annis.10. Sed iſte cum annis ſuis 10 70.non habetur. Pro cuius damno ſupplendo Euſebius Ioſuę & Samueli quorum annos ſcriptura non exprimit plures annos quam Ĩ Ioſepho legerat annotauit, vt ab egreſſu ex Ægypto vſque ad ædificationem templi.430.annorum ſummam quã ſcriptura prædicat haberet. Poſt hunc Abdõ cæpit iuxta Euſebiũ eo anno quo ſupra diximus cepiſſe Abialon annis.ſ.eiuſdem Abialõ prætermiſſis, & iudicauit annis, 8.huius anno tertio qui fuit Agamenonis micenarum regis 15. ſecundum Euſebium capta eſt Troia. Vnde grçci ad gloriam victorię ſuę ex tunc annotare tempora ſua cęperunt a captiuitate Troię. Primus itaque rex latinorum poſt captam Troyam fuit Eneas, ante quem Ianus Saturnus ac cęteri iam regnauerant annis circiter.150.Poſt hæc cæpit Samſon anno iuxta Euſebium ætatis tertiæ.743. mundi vero. 2789. & iudicauit annis. 20. hoc tēpore ea quæ de Vlixe fabulæ ferunt ſcribit paleſactus. Aſcanius Eneæ filius Albam cõdidit. Pyrrus ab oreſte delphis occiditur in templo Apollinis. Quidam etiã tunc Homerum poetam græcum fuiſſe dicunt. Poſt Samſonē Hely q & ſacerdos a digniori officio agnominatus eſt. Cępit anno ętatis tertiæ.861.mundi.2.& iudicauit annis. 40.huius temporibus vrgente fame peregrinatus eſt Elimelech cum vxore & filiis de bethleem in regionem Moab. Sub Hely Samuel natus puer in templo miniſtrauit, & anno.12.pleno, vt ait Ioſephus, prophetauit. Arca domini capta eſt. Eo tempore filij Hectores Ilium ceperũt expulſis entenoris poſteris. Samueli quoq; & Sauli poſt mortem Hely ſimul annotantur anni.40.Seneſcente Samuele populoque regem pertinaciter poſtulante, Saul de tribu Beniamin vir bonus ab humero & ſurſum eminens ſuper omnem populum diuino nutu eligitur, & a Samuele inungitur. Sed quia domino & Samueli inobediens fuit, a domino reprobari meruit, huius temporibus a quibuſdam fuiſſe putatur Homerus. Duo regna exordium habuerunt Lacedomoniorum.ſ.& Chorinthiorum. Atheniēſium vero. 17.hoc tempore regnauit Codrus. A Saule quoque cęperunt in Iſrael tempora regum, & a Samuele tempora nominatorum prophetarum. Viuente quidem Samuele Saul annis. 18. regnauit, & eo mortuo duobus, annos eorum tamen ſacra ſcriptura nõ annotauit. In morte Saulis terminatur ætas ſęculi tertia, habens. 940.

Tempora Dauid & Salomonis. Cap. XXXVI.

DAuid itaque primus ex tribu iuda regnauit apud Hebręos annis.40. In ipſo regni eius principio exordium habuit quarta ætas, non vt quidam volunt pro regni iudęorum initio, cum inchoatum eſſet a Saule, ſed pro innouatione promiſſionis olim patribus factæ de Chriſto & regno chriſtiano. Siquidem iurauit dominus Dauid veritatem de fructu ventris eius ſeſſuro ſuper ſedē ſuam. Cæpit autem anno ab egreſſione Egypti 426. A natiuitate autem Abrahę.941. Ab initio vero mundi.2889 Et regnauit primo quidem in Ebrõ ſuper tribum iuda.7.annis. Poſtmodum in Hieruſalem ſuper omnem Iſrael.35.annis.huius temporibus ꝓphetauerunt Gath & Natham & Aſaph. Codrus Athenienſis iuxta reſponſum ſeipſum morti tradens bello ponenſiaco interemptus eſt, in quo erictidarum regnum deſtructũ eſt. Salomõ regnare cæpit anno ætatis quartę.41. Ab initio vero ſęculi.2900. Et regnauit annis.40. Hic filiam Pharaonis regis Aegypti ſibi deſpõſauit. De qua, vt dicunt Hebræi, cum adhuc 9.annum ageret contra naturam filium genuit, & in oratione ſua ſapientiam quã cæteris omnibus donis prępoſuit a domino impetrauit. Anno regni ſui quarto q ſuit 480.ægreſſionis Iſrael ex Aegypto mēſe Maio templum domini ędificare cępit. In anno.11.menſe Octobri conſumauit, ita ꝙ in ſeptem annis & ſex menſibus ipſum cum ſuis vtenſilibus compleuit. Poſtea domum ſuam regalem ędificare cæpit, quam per annos tredecim vix compleuit Itaque operib. ſuis & ſapientia atque diuitiarum gloria vbiquę nominatus, tandem per mulieres alienigenas deprauatus vſque ad idolorum culturã deſipuit. Habuit enim vxores.700. & concubinas. 300. Ideoque dominus & aduerſarios ei adhuc viuenti ſuſcitauit, & regnũ eius poſt mortem ſcindendum prædixit. Sicque qui prius ſecundum nomen ſuum pacem habebat, vndique per circuitum vitam in tribulatione finiuit. Dicunt tamen Hebræi quod ante mortem pęnituit, & ob hoc librum de contemptu mundi qui eccleſiaſtes dicitur compoſuit. Huius temporibus Sadoch & Ahyas ſylonites prophetizauerunt, quidam etiam Homerum & Heſiodum eo tēpore fuiſſe dicunt.

Cronica a Roboam vſque ad Oziam. Cap. XXXVII.

POſt mortem Salomonis regno bifariam diuiſo ſuper duas tribus Iudam.ſ.& Beniamin regnauit in Hieruſalem Salomonis filius Roboam, & ſuper decem tribus in Samaria ſeruus eiuſdem de tribu eſfraim Ieroboam, Cæpit itaque Roboam anno quartæ ætatis.81.mundi vero.2969. & regnauit.17.annis. Anno quinto regni eius Seſach Rex Aegypti Hieruſalem aſcendit, & templum ſpoliauit. Roboam ſucceſſit Ahia filius eius anno quartæ ętatis, 98.mundi vero.2987. & regnauit annis tribus, hic patris malitiã imitatus, habuit & ipſe aduerſarium Ieroboã, ſicut & pater eius, huic quoque ſucceſſit filius eius Aſa anno quartę ætatis. 101.mũdi vero.2989. & regnauit annis 40.huius temporibus prophetauerũt Ahias & Anani & Iehu fili⁹ Anani, & Azarias filius Obed. Ioſaphat filius Aſa cępit anno quartæ ætatis.142.mũdi vero.30.30.& regnauit annis 25. huius temporibus regnauerũt in Samaria primo quidem Achab peſſimus idolatra, deinde filius eius Ochozias, prophetauerunt autem Helias Teſbites, & Abdias, & Ihen filius Anani, Micheas filius Hiemla, & Iaziel filius Zacharię, & Eliezer filius Dodam. Eo quoque tempore agripa apud latinos regnante Homerus poeta in Gręcia claruit, vt teſtatur Appollodorus grãmaticus, & Euſorbius hiſtoricus. Ioram cępit anno quartæ ętatis.167.mundi vero.3055.& regnauit annis.8 Huius temporibus Helyas in cęlum per turbinem aſcendit, cuius ſpiritus duplex.i.ad duo ſibi datus.ſ.ad prophetiam & miracula ſuper Helyſeum requieuit. Mortuo Iorã ſucceſſit filius eius Ochozias anno ætatis quartę.175.mundi vero.3063. & regnauit anno vno, ipſum & omnes reliquias domus Achab deleuit Iheu. Athalia mater Ochozię filium ſuum mortuum videns ſurrexit, & regnare volens omne ſemē regium interfecit, excepto Iohas filio Ochoziæ, quem adhuc lactentem Iosoba ſex annis in domunculis ebdomadariorum ne interficeretur abſcondit. Iohas itaque ſeptennis regnare cępit anno quartę ętatis.182.mũdi vero. 3070. & regnauit annis.40. Temporibus Athalię regnauit Iehu ſuper decem tribus. Tunc Ionadab filius Rechab apud Iudęos claruit, cuius filij ex pręcepto patris tãquam peregrini & hoſpites ſuper terram ſeorſum ab hominibus in tabernaculis habitabant. Regnante in Iſrael Iohas Heliſeus obijt, & mortuus contactu ſuo mortuum ſuſcitauit. Amaſias cæpit anno quartę ętatis.232. mundi vero.3110. & regnauit annis.21. huius temporibus regnauit Iohas ſuper Iſrael. Poſtea Ieroboam contra quem prophetauit Amos de paſtoribus Thecue. 13. latinorum rex Auentinus fuit, qui in eo monte qui nunc pars vrbis eſt mortuus

ac

ac ſepultus, perpetuum loco vocabulum dedit.

Tempora Oziæ Ioathan & Acham. Cap. XXXVIII.

OZias ergo qui & Azarias cæpit anno ætatis quartæ 251.mun di vero. 3139.& regnaui annis.52.huius temporibus regna uit ſuper Iſrael Ieroboam.Sub his autem duobus regibus prophe tare ceperunt Iſaias filius Amos & Ozee de tribu Iſachar, & Io hel de tribu Ruben,& etiam Abdias ſecundum quoſdam Sed ve rius ſecundum Hebræos ante Helyſeum.Præterea ſub Ieroboam prophetauit Ionas filius Satepτane.Præterea regnante Ozia me dorum regnum exoritur,& etiam regnum Macedonum.Poſt Ie roboam regnauit ſuper Iſrael filius eius Zacharias ſex menſibus tantum. Ipſo enim peccata patrum imitante percuſſit eum pa lam Sellum filius Iabes & regnauit pro eo.Sicque tranſlatum eſt regnum de domo Iheu in generatione quarta iuxta verbum do mini.Item Oziæ temporibus Eſiodus inſignis habetur, Lidorum Regnum naſcitur, Remus & Romulus a Marte & Ilia generãtur, & eodem anno Olimpias prima conſtituitur. Defuncto Ozia, re gnauit filius eius Ioathan,anno quartæ ætatis. 303.mundi vero. 3191. & regnauit annis.16.huius tẽpore regnauit in Iſrael Pha ſece,ſub quo duæ tribus & dimidia trans Iordanem a Theglatfa laſar ſunt captiuatę. Ipſe quoque Phaſece & Raſin rex Syriæ ſub Ioatham regnum Iuda cæperunt infeſtare, prophetabant tunc temporis Iſaias,Oſeæ,Iohel,Naum & Micheas.Achaz filius Ioa tham cæpit anno quartæ ætatis.319.mundi vero. 3267. & regna uit annis.16.huius tempore regnauit ſuper Iſrael Oſeæ cuius an no 9.decem tribus a Salmanaſar ſunt captiuatæ. A gemellis Re mo & Romulo Roma in monte Palatino conditur. Et anno ab vrbe condita tertio Remus a Fabio Romuli duce raſtro paſtora li occiditur. Romulus in regnum ſublimatur. Thales mileſius phiſicus Philoſophus agnoſcitur. Romani a curribus quirites appellantur.

Tempora Ezechiæ Manaſſes & Amon. Cap. XXXIX.

EZechias filius Achaz cæpit anno quartæ ætatis. 335. mundi vero. 3223. Et regnauit annis.29. Huius meritis dominus io cautis aſſiriorum vna nocte.185.milia virorum per angelum in terfecit. Eius quoque vitæ deſperatæ.15.annos addidit,& in hu ius rei ſignum ſolem decem gradibus retrocedere fecit. Huius tẽ pore ſub Oſeæ rege deſtructum eſt regnum Samariæ,in qua capti uitate creditur Thobias captiuatus fuiſſe. Prophetabant autem Oſeæ & Iſaias & Iohel & Mycheas. Romulus primus milites ex populo ſumpſit,& nobiliſſimos centum ſenes ob ætatem ſenato res,ob ſimilitudinem curæ patres appellauit. Templa quoque & muros Romanę vrbis extruxit. Tandem apud paludem capreæ nuſquam comparuit,& ſuadente Lucio proculo quirini nomine conſecratus eſt.Manaſſes cæpit anno quartæ ætatis. 364. mundi vero. 3252. & regnauit annis. 55.Hic peſſimus idolatra fuit, & plateas Hieruſalem ſanguine prophetarum purpurauit Huius tẽ pore romanorum ſecundus Numa Pompilius regnauit qui duos menſes anno Ianuarium & Februarium addidit Et poſt hũc Tul lus hoſtilius qui primus in eo regno purpura,faſcibus vſus,dein de cum domo ſua fulmine conflagrauit. Sibilla erofila in ſamo claruit.Deiotes apud Medos regnauit,qui Egbotanam condidit. Mida cum apud Medos regnaret, ſanguine tauri potato extin ctus eſt.Argilogus & Symonides & Ariſtoxanus muſicus iſignes habentur,Zeleucus legum lator apud locros præconiis celebratur. Bizantium conditur.Amon filius Manaſſe cępit anno quartę ęta tis 418.mundi vero. 3207.& regnauit ſecũdum.70.Interpretes. 12.annis,ſecundum Hebręos autem.2.Itaque decem anni qui ſu per ſunt apud.70.pro decem annis Hayalon vndecimi indicis Iſ rael hic ponuntur,qui vt ſuperius dictum eſt in 70.non habẽtur. Eo tempore phalaris apud agrigentinos tyrannidẽ exercet,apud Hebręos Helchias pontifex.i.inſignis claret.

Tempora Ioſie & filiorum eius vſque ad Zedechiam.
Cap. XL.

IOſias iuſtus filius Amon cum eſſet annorum. 8. cępit iuxta Euſebium anno quartę ætatis.431.Mundi vero. 3319.& regna uit annis 31.Euſebius tamen poſuit.32.mundi vero. 3223. & re gnauit annis. 29.huius anno 13.Hieremias exorſus eſt propheta re,prophetauit etiam tunc temporis Oſela mulier & Sophonias, huius quoq; Temporibus terpander muſicus claruit,& Thales mi leſius.Apud Corinthum Periander tyrannus extitit.Panetius quo que primus in Sycilia tyrannidem arripuit.Falaris autem tyran nis deſtructa eſt.Tarquinius priſcus Romanorum quintus regna uit,qui capitolium inſtruxit & ioui dedicauit. Ægyptiorum vero Necharo ſecundus qui & neteſpus contra regem aſſiriorum aſcẽ dens,Ioſiam ſibi obuiantem interfecit.Ioſias moriens tres filios reliquit.ſ.Elyachim qui & Iechonias primogenitum,& medium Ioachaz,qui & ſellum.Mathaniam vero tertium, horum primus Ioachas in regnũ a populo conſtituitur,ſed poſt tres menſes a re ge Ægypti amouetur & Elyachim pro eo ſubſtitutus eidem regi tributarius efficitur, mutatoque nomine Ioachim vocatur. Ioa chim ergo cæpit anno quartæ ætatis. 362. mundi vero.3350. & regnauit annis.11. Ab hoc Vrias Propheta cũ eum redarguiſſet, turpiter eſt interfectus. Hieremias quoque deſtructionem vrbis & templi prophetans incarceratus eſt,ne publice prædicaret. Eo tempore Pytacus mitilenus,qui vnus de ſeptem ſapientibus fuit. cum Frenone Athenienſe Olimpionice cõgreſſus eundem inter fecit.Sapho quoque & Alceus poetæ clari habebantur.deniq; Na buchodonoſor anno quarto regni ſui,qui fuit.8.Ioachim, aſcẽdit in Hieruſalem,captumque Ioachim & ligatum trahebat ſecũ, & cum eo nobiles viros in Babylonem.In itinere vero impoſuit ei tributum,& eum remiſit in Hieruſalem. Sed obſides de ſemine regio Danielem,ſcilicet & tres pueros ſecũ traxit,& Ioachim tri bus annis ei ſeruiuit.Sed poſtea cum negaret tributum quod ei p miſerat. Nabuchodonoſor veniens eum occidit, & inſepultum abiecit,& Ioachim Iecoaiam filius eius, æquiuocum ſcilicet patri regem conſtituit,ſed poſt tres menſes in Babylonem tranſtulit. principes quoque cum aliis plurimis, inter quos erat Mardo cheus & Ezechiel adhuc iuuenis, conſtituit autem regem patruũ Ioachim Mathaniam.

Tempora Sedechiæ & captiuitatis iudaicæ. Cap. XLI.

ITaque Sedechias cæpit anno ætatis quartæ.474. mundi vero 3 362.& regnauit annis.11.Sub hoc quoque prophetauerũt Hie remias & Baruch. Anno quinto regni eius exorſus eſt. Ezechiel ad concaptiuos in Babylone prophetare,poſtquam acceperat epi ſtolam Hieremię.In principio anni.9.Sedechiæ Nabuchodono ſor Hieruſalem obſedit,quia ſuperbus & infidus tributum ei pro miſſum negauit. Tandem deficientibus in vrbe victualibus, adeo vt mulieres paruulos ſuos comederent,in menſura palmæ capta eſt Ciuitas.11.anno Sedechiæ. Nabuzardan vero princeps tẽplũ & ciuitatem incendit,ac murum totum in circuitu deſtruxit,va ſa domini tranſtulit.Hic fuit exitus regni Hebræorum,in quo re gnauerant annis. 500 & 14.& menſibus ſex,ſecundum Ioſephũ, Temporibus Sedechiæ prophetauerunt Daniel & Ezechiel in Ba bylone. Tarquinius priſcus circum Romę edificauit,numerum ſe natorum auxit,Romanos ludos inſtituit.Solon genti cui pręerat noua iura conſtituit, Epimenides Athenas ſubuertit.Eo tempore certantibus in agone dabatur tragos.i.hircus Vnde tragedes di cunt nuncupatos. In hac vltima captiuitate Iudæorum ętas ſcõ li.ſ.quarta terminatur,habens annos 485. Fuerunt autem ab an no.4.Salomonis in quo fundatum eſt templum vſque ad eius in cendium anni.441.Ab ingreſſu terrę promiſſionis.872. A datio ne legis.912. A natiuitate Abrahę. 1426.Ab initio vero ſeculi . 3 373.Igitur ab initio captiuitatis ætas quinta exordium habuit, q̃. ſ.captiuitas iuxta propheſiam Hieremiæ perſeuerauit.70.annis, vſque ad annum ſecundum Darii filii Idaſpis. Horum.30.primi computantur iuxta Euſebium vſque ad regnum Cyri.hoc tempo re ſolis defectio quam Tales prædixerat facta eſt.In Grætia ſeptẽ ſapiẽtes appellantur.ſ.Thales,Solon,Pytacus,Chilon,Cleobol*. Bias,Periandrus.Mortuo Nabuchodonoſor regnauit Euilmero dach, deinde Balthaſar. Anaximander Mileſius phiſicus agno ſcitur,Aſtrages contra lidos pugnat,deinde Creſus lidorum.9. re gnat, Phalaris tirannidem exercet Cyrus Aſtragem Medorũ re gem ſubuertit,& imperium ad Perſas transfert.

Tempora Cyri regis perſarum & Cambiſis & duorum fratrum. Cap. XLII.

CIrus itaque deſtructo Medorum imperio,primus apud Per ſas regnauit.Cæpit anno captiuitatis.31.Mundi vero. 3404. Et regnauit annis 30. Hic anno primo regni ſui verbis excitatus Iſaię,quę de ipſo dixerat longe ante,captiuitatem Iudęorum rela xauit,& in Iudæam circiter.50.milia regredi fecit Egreſſi ſunt au tem ſub Zorobabel Duce & Iheſu magno Sacerdote adhortantib. eos Propheta Zacharia & Aggeo iuuene ſed nondum Propheta. Qui altari conſtructo iecerunt fundamenta templi,ſed impediẽ tibus vicinis gentibus imperfectum opus permanſit, vſque ad regnum Darii. Temporibus Cyri Eſopus a Delphis interimitur, phiſicus Athenienſium tirannus in Italiam tranſgreditur, Anaxi menes phiſicus agnoſcitur,Simonides Liricus,& ſophocles,& tra gediarum ſcriptor Xenofanus clari habentur.Cræſus a Cyro ca pitur,& Lidorum regnum deſtruitur. Eo tempore Tarquinius ſu perbus Seruio ſocero ſuo Romanum imperium abripuit, qui car ceres exilia cathenas & compedes variaque genera tormẽtorum excogitauit.Tandem vero cum Ardeam oppugnaret,cauſa Tar quini minoris filii ſui qui Lucretiam corruperat, a regno expul ſus eſt.Cyrus etiam a Thamari Regina maſſagetarum occiſus eſt. Cambiſes igitur Cyri filius perſarum ſecundus cæpit anno quin tæ ætatis.61.mũdi.3434.& regnauit annis.8.hic Artaxerſes & Aſ ſuerus & ſecundus Nabucho. vocatur, ſub quo iudicum hiſtoria conſcribitur,huius temporibus Iheſus põtifex & Zorobabel prin ceps apud Hebræos clarent, Hiparcus & Hiſpas Athenis tiranni dem exercent. In anno quinto regni ſui Cãbiſes Ægyptum obti nuit.Sicque regnum Aegyptiorum defecit, poſt Cambiſem duo

fratres

fratres magi ſucceſſiuè regnauerunt, ſed annum in regno non impleuerunt.

Cronica a Dario filio Idaſpis vſque ad Darium nothum. Cap. XLIII.

DEinde ſucceſſit Darius filius Hidaſpis, qui fuit vnus de ſeptē magis. Cępit autē anno quintæ ætatis. 80 mundi vero. 3413. Et regnauit annis. 36. huius anno ſecūdo qui fuit ab ædificatione templi ſub Salomone. 512. iuxta Euſebium. 70. anni Iudaicæ captiuitatis implentur Itaque eodem anno menſe. 8. templum extruitur, & in anno. 7. Darii conſummatur. eo tempore nouiſſimi prophetabant apud Hebręos Aggeus, Zacharias, & Malachias, Pythagoras Phiſicus, Democritus philoſophus, & Heraclitus tenebroſus, & Anaxagoras phiſicus, & Pindarus ac Simonides poetæ lirici, & Diagorus phiſicus clari habentur. Heſchilus quoque tragediarum ſcriptor agnoſcitur. Ariſtides cum ignominia eiicitur. Ægyptus a Dario receſſit, Gelo ſiracuſas obtinuit. Dario ſucceſſit filius eius Xerſes anno quintæ ętatis. 105. mundi vero 3498 & regnauit annis. 30. hoc tempore Sophocles Tragediarum ſcriptor & Euripides clari habētur. Herodotus hiſtoriarum ſcriptor agnoſcitur Bachilides & Diagorus athenis celebrantur Themiſtocles in Perſas fugit Romæ virgo veſtalis Pompilia deprehenſa in ſtupro, viua defoſſa eſt Poſt Xerſen regnauit Arthabanus, menſibus ſeptem Poſt hoc Artaxerſes qui & Longimanus, cępit anno ętatis quintę. 125. mundi vero. 3498 & regnauit annis 40. Sub hoc Eſdras & Neemias de Babylone in Iudęam redierunt, & fecerunt ea quæ in hiſtoriis eorum ſcripta ſunt. Eſdras quidem legem a Chaldeis ſuccenſam reparauit. Titulos pſalmorum & alia quædam de ſuo addidit, & nouas quoſdam litterarum apices excogitauit. Neemias muros Hieruſalē conſtruxit anno. 30. Artaxerſis opus conſummauit, qui fuit ætatis quintę. 155. Temporibus huius Artaxerſis Themiſtocles hauſto ſanguine tauri moritur. Socrates naſcitur, Lapis in Egys flumo de cęlo ruit, nec multo poſt, defectio ſolis fuit, Anaxagoras moritur, Heraclitus Clarus habetur, hoc quoque tempore floruerunt philoſophi Melliſſus phiſicus & Theatebetus Mathematicus Ariſtophanes & Sofocles, Democritus Abderites, Empedocles, Hipocrates medicus, Gorgias & Hyppias & Zeno Parmenides, & Prothagoras ſophiſta, cuius libros Athenienſes decreto publico combuſſerūt. Poetæ vero Clares comicus & Bacilides liricus, Cratinus & Plato Comedi Euripides & Ariſtarcus Tragediographi, hiſtoriarum quoque ſcriptores Herodotus & Ferecides. Socrates etiam philoſophus, plurimo ſermone celebratur Eodem etiam tempore Romani per legatos ab athenienſibus iura petierunt. Ex quibus duodecim tabulæ conſcriptæ ſunt Macedonum 14. regnauit Archelaus. Poſt Artaxerſen regnauit Xerſes ſecundus duobus menſibus, & poſt eum Gogdianus. 7. menſibus, his igitur duobus annotatur annus vnus.

Cronica a Dario notho vſque ad Darium Arſami filium. Cap. XLIIII.

DEinde ſucceſſit Darius nothus, qui cępit anno quintæ ætatis. 166 mundi vero. 3539. Et regnauit annis. 39. hoc tempore Plato naſcitur, Eudochius, Ouidius, & Ariſtophanes comediarū ſcriptor clari habentur. Alcibiades profugus ad Tyſafernem abit. Ægyptus a perſis recedit, & ruſum Aegyptiorum dinaſtia renaſcitur Dionyſius in Sicilia tyrannidem exercet Macedonum. 12. regnat Oreſtes Poſt hoc Artaxerſes Mennon Darii filius, qui ab Hebræis dicitur Aſſuerus. Cępit anno quintę ætatis. 185. mundi vero. 3558. & regnauit annis quadraginta. Sub hoc Heſter hiſtoria conſcripta eſt. Huius temporibus Macedonum. 15. regnat Archelaus, deinde Amintas, poſtea Pauſanias. Democritus moritur. Socrates in carcere venenum bibit. Alcibiadem Franazab interfecit, Iſocrates rethor, & Dyogenes cinicus & Eudochus aſtrologus, & Speuſippus inſignis philoſophus agnoſcuntur. Plato quoque ac Xenofon ac cæteri Socrati clari habentur. Cyri regis aſcēſus fit, quem Xenofon ſcribit Ariſtotiles. 18. ætatis annum agens Platonem audit. Dionyſius Siracuſis tyrannidem exercet. Chartagineſe famoſum bellum factum eſt. Romani cum antea. 16 tantum haberent. 24. literis inceperunt vti. Senones galli Romā inuaſerunt, excepto Capitolio incenſam vaſtauerunt, Pręneſtini a Romanis victi ſunt Poſt hoc Perſarum. 12. Artharexerſica qui & ochus cępit anno quintæ ætatis 225 mundi vero. 3598. & regnauit annis. 26. Hoc tēpore apud Aegyptos regnabat Nectanabus, apud Macedones Phillipus, cuius filius Alexander ex Olitupiade naſcitur. Dionyſius ſiracuſis interimitur, & filius eius Hiparcus tyrannidem exercet. Demoſtenes orator agnoſcitur. Ochus Aegyptum obtinet, Nectanabo in exilium pulſo, & Aegyptum ſuo iungit Imperio, ſicque regnum illud finitur. Plato moritur, poſt quē Speuſippus Achademiam tenuit. Iterum Speuſippus moritur, eique Xenocrates ſuccedit Romani gallos ſuperāt, Dionyſius Chorinthum ſub federe nauigat, & inde poſtmodum expellitur. Iudæorum pontifex Iaddus clarus habetur, cuius frater Manaſſes templum in monte Garizim conſtruit, deſcriptione Romę facta, inuenta ſunt. 160 millia Poſt Ochum filius eius Arges cępit anno quintæ ætatis. 251. mundi vero. 3624. & regnauit annis quatuor. Eo tempore Romanorum conſul Mallius torquatus filium ſuum virgis cęſum ſecuri percuſſit, eo quod contra imperium cōſulum in hoſtes pugnauerit, & tamen eos expugnauerit.

Cronica A Dario filio Arſami vſque ad mortem Alexandri Magni. C. XLV.

POſt hunc Darius Arſami filius cępit anno quintæ ętatis. 255. mundi vero. 4628. Et regnauit annis quinque. huius anno primo regnare cępit apud Macedones Philippi filius Alexander, qui multis regionibus bello ſuperatis, capta etiam Tyro, Iudæam inuadit, vbi fauorabiliter exceptus, Deo victimas immolauit. Pōtificem quoque templi plurimis honoribus proſequens Andromacum locorum cuſtodem dimiſit, cuius necem poſtmodum in Samaritanos vindicauit. Interfecto Dario Babylonem obtinuit, in quo regnum Perſarum defecit Igitur ab anno ſeptimo regni ſui, vſque ad duodecimum, Aſię Monarchiam tenuit. Alexandriā in Ægypto condidit, Hircanos etiam & Mardos cepit. Indū amnem tranſgrediens Porum bello vicit. Eo tempore Latini a Romanis perdomantur. Anaximenes & Epicurus clari habentur Sānites quoque Romani ſubigunt, & colonias deducunt. Anno denique regni ſui. 12. Aetatis autem. 32 Alexander veneno in Babylone moritur, poſt eo multos imperium transfertur. Alexandrinorum regnum nouum quod eſt Aegypti tenuit Ptolemeus Lagi filius, Macedoniam Philippus Alexander frater, qui & Ariddeus.

Tempora Ptolomeorum regum Aegypti Sother & Philadelphoe. Cap. XLVI.

PRimus igitur Alexandrinorum regum in Ægypto Ptolemeus Sother cępit anno quintæ ętatis. 267. mundi vero. 3640. & regnauit annis. 40. hic Hieruſalem & Iudæam in deditionem ſuā dolo redegit, pluriméſque captiuorum in Ægyptum tranſtulit. Eo tempore Appius Claudius cæcus Romæ claruit, qui aquam claudiam induxit. & viam appiam ſtrauit. Agathocles ſiracuſis tirannidem exercuit. Iudæorum pontifex Onias Iaddi filius clarus habetur. Theofraſtus & Speuſippus Inſignes Philoſophi & Menander comicus agnoſcuntur. Regnum Aſiæ naſcitur ſub primo rege Antigono, mox quoque regnum Syrię ſub Seleuco. Antigoni quoque ſucceſſor Democritus ſemetipſum Seleuco tradidit, qui ex vtroque regno vnum faciens Sirię & Aſię pariter imperauit. Poſt Ptolomeum Sother Ptolomeus Philadelphus cępit anno quintæ ætatis. 307. mundi vero. 3680. & regnauit annis. 38. Qui Iudæos ex Ægypto liberos abire permiſit. & vaſa votiua trāſmittens Eleazaro pontifici, diuinas ſcripturas ex Hebræa lingua in Grecam per. 70. interpretes transferre curauit, has igitur in Alexandria in Bibliotheca quam ex omni genere literaturæ comparauerat habuit, Huius temporibus Romani Crotonem capiunt. Milo Romanis Calentem tradit. Antiochus Sother in Syria & Aſia regnat, cui Anthiocus Theos vocatus ſucceſſit. Romę vero virgo veſtalis in ſtupro detecta, laqueo vitam finiuit. Polemon Philoſophus moritur, poſt Archeſilas & Crates clari habentur, Aratus Poeta cognoſcitur, Zeno quoque Stoicus moritur, poſt quē Cleantes, Eraſiſtratus quoque medicus agnoſcitur. Eo quoque tēpore Romani Chartaginenſes nauali certamine ſuperant, & centum vrbes Libię capiunt. Nec multo poſt Chartaginenſes. 90. Romanorum naues capiunt, Metello cōſule in fugam verſo. Iudæorum pontifex Onias Simonis iuſti filius eius tempore claruit, qui conſueta Ptolomeo tributa non reddens ipſum ad iram impulit. Parthis a Romano imperio recedentibus, primus regnauit Arſaces, inde dicti ſunt Arſacidæ.

Tempora Euergetis Philopatoris & Epifanis. Cap. XLVII.

POſt hoc Aegyptiorum tertius Ptolomeus Euergetes cępit anno quintæ ætatis. 345. mūdi vero. 3718. & regnauit annis. 26. huius temporibus regnabat in Syria Seleucus gallinicus, deinde Seleucus geraunus poſt hoc autem Anthiochus magnus. Quintus Ennius poeta Tarenti naſcitur. Simō Oniæ filius Iudæorū pōtifex clarus habetur, ſub quo Ieſus filius Sirach librū ſapientiæ compoſuit, qui Panerethos vocatur. Quadraginta ferme millia. Gallorū a Romanis cęduntur. Rhodū terrę motus ita cōcuſſit, vt Coloſſus magnus rueret, poſt hoc Ptolemeus Philopator cępit anno quintæ ætatis 371. mundi vero 3744. & regnauit annis. 17. hoc tempore Romę virgines Veſtę ob reatum ſtupri terra obruuntur. Eratoſtenes agnoſcitur. Anthiochus rex Syriæ victo Philopatore Iudæam ſibi ſociauit. Iudæorum pontifex Onias filius Simonis claruit. Scipio hiberiæ omnes vrbes recepit Deinde Ptolemeus Epiphanes cępit anno quintę ætatis. 388. mundi vero 3761 & regnauit annis. 24. hic Scopa militiæ principe deſtinato Iudæam cępit, & plurimas vrbes Syriæ, quas Antiochus Scopa ſuperato recepit, & Iudæorum erga ſe cognita voluntate, magnis eos donat muneribus, ac per Epiſtolas crebris proſequitur laudibus. Neuius Comicus & Plautus moriuntur, Titus Liuius tragœdiarū ſcriptor clarus habetur. Syriæ & Aſię regnum poſt Anthiocum magnum

Seleu

Seleucus qui & Philipatur accipit, a quo Heliodorus in Iudæam miſſus multa perperam gerens diuinis aduerſum ſe ſignis deterretur, & ad Seleucum reuertitur, Annibal a Scipione victus cum ad Pruſiam regem Bithiniæ transfugiſſet,& a ſenatu repetitus tradendus eſſet, venenum bibit.& mortuus eſt.

Tempora Philometoris, & Euergetis. *Cap. XLVIII.*

AEgyptiorum 6. Ptolemeus Philometor cępit anno 5. ætatis 412. mundi vero 3.785.& regnauit annis 35. hoc tempore Statius, Cecilius comediarum ſcriptor clarus habetur, Ariſtobolus Iudęus qui ad Philometorem commentarios in Moiſen ſcripſit Peripateticus philoſophus agnoſcitur, Ennius poeta moritur. poſt Seleucũ Philopatorem Antiochus Epiphanes in Syria regnauit, qui veniens in Iudæam Ieſu, & Iaſoni fratri Oniæ ſacerdotium tradidit, eoq; inde expulſo ſucceſſorem ei Menelaum dedit, itaque ob ſacerdotij dignitatem orta ſeditione inter principes ingentium miſeriarum ſemina pullulauerunt. Epifani ſuccedit Antiochus Eupator, qui Iudęorum legem impugnat, deinde templũ prophanat. Matathias filiorum auxilio fretus patrias leges vindicat, Iudas quoque filius eius Iudæorum dux Antiochi duces de Iudęa expulit, & ab idolorum imaginibus templum emundans, patrias leges ciuibus ſuis reddidit. In ipſo igitur Iuda Machabeo regnũ Hebræorum renaſcitur. Qui cum regnaſſet annis tribus, ſucceſſit ei Ionathas frater eius. Eo quoque tempore poſt Antiochũ Eupatorem Syriæ, & Aſiæ regnat Demetrius Sother, & poſt eum Alexãder, qui Ionathan corona, & donis inſignibus multis proſequitur. Publius Terentius comediarum ſcriptor moritur. Ariſtarchus grammaticus agnoſcitur, Pacuhius tragedus griſus clarus habetur: Lucilius poeta naſcit̃, Ptolemeus Euergetes ſecũdus Aegyptiorum ſeptimo cępit anno quintæ ætatis 445. mundi vero 3820.& regnauit annis 29 hoc tempore Ionathas dux & põtifex Iudæorum cum Romanis, & Spartanis amicitiã facit. Appius Gallos capit, & Chartago in deditionem Romanam per Scipionem redigitur. Scipio Numantinos ſubuertit. Seruile bellum in Sicilia oritur, ibi ſerui rebellantes obſidionis neceſſitate ad ſua cadauera iomcem deuoranda compelluntur. Lucius Accius tragediarũ ſcriptor clarus habetur. Ionathas pontifex a Triſone occiditur, & in ſacerdotium frater eius Simon aſſumitur. Quo poſtmodum interfecto filius eius Ioannes ſuccedit, qui aduerſus Hircanos bellum gerens, Hircani nomen accepit. In Syria poſt Alexandrũ regnat Demetrius, & poſt eum frater eius Antiochus Sedices cognominatus, poſt hoc iterũ Demetrius, & poſt eũ Antiochus Griphus.

Tempora Phiſconis, & Alexandri. *Cap. XLIX.*

AEgyptiorum 8. Ptolomeus Phiſcon, qui & Soter cępit anno quintæ ætatis 476. mundi vero 3869.& regnauit annis 17. hoc tempore in regno Syriæ Antiochus Griphus, & Antiochus Ciziceons ex ſucceſſione regnabant inuicem contra ſe dimicantes. In Iudæa vero Ioanni filius eius Ariſtobolus ſucceſſit, qui dux pariter, & pontifex apud Iudæos poſt captiuitatem Babylonis inſigne dyadematis ſumpſit.ſ. poſt 484. annos a captiuitate, poſt eum vero regnauit Ianneus, qui & Alexander. His temporibus Iugurta cõtra Romanos dimicans capitur. Cicero & Gneus, Pompeius magnus naſcuntur. Turpilius comicus, & Lucius ſatyriarũ ſcriptor moritur. Cymbrorũ 200000. cęduntur, & 80 m. per Marium cum duce Eutomodo capiũtur. Poſt hos Ptolomeus, qui & Alexander cępit anno quintæ ætatis 493. mundi vero 3.976.& regnauit annis 9. Hoc tempore in Iudæa regnat adhoc Alexander. In Syria vero poſt Antiochum Philippus, qui anno ſecundo regni ſui a Gabinio capitur, & in Romanam deditionem cędente Syria regnum eius finitur. Titus Lucrecius poeta naſcitur. Lucius Pomponius Bononienſis Atellanarum ſcriptor clarus habetur, poſt hoc Ptolemeus Phiſcon, qui prius a matre fuerat expulſus, in regnum ſedijt anno quintæ ætatis 5002. Mundi vero 3875. & regnauit annis 8. Hoc tẽpore Valerius Catullus ſcriptor lyricus, & Saluſtius Criſpus ſcriptor hiſtoricus, & Publius Terentius Varro naſcuntur, Plotius Gallus primus Romę latinam rhetoricam docuit. Cicero anno 59. ætatis ſuę Quintum defendit. Sylla Athenienſes vaſtat.

Tempora Dionyſii, & Cleopatrę. *Cap. L.*

POſt hoc 16. Ptolemeus Dionyſius cępit anno quintæ ætatis 510 mundi vero 4883. & regnauit annis 30. hoc tempore Pompeio, & Craſſo conſulibus Virgilius Maro naſcitur, Marcus Portius, Cato Stoicus philoſophus agnoſcitur. Titius quintus togatarum ſcriptor Romæ moritur. In Iudæa poſt Alexandrum regnat Alexandra vxor eius, & poſt eam filius eius Hircanus. Iudæi Romanorum vectigales per Pompeium fiunt, ea quoq; quæ de Catilina, & conſole Cicerone Saluſtius ſcribit, & Liuius hoc tẽpore geſta ſunt. Oratius Flaccus ſatyricus, & liricus poeta naſcitur. Appollodorus Pergamenus orator græcus præceptor Callidij, & Auguſti clarus habetur. Catullus anno ætatis ſuæ 30. moritur, Meſſala Coruinus orator naſcitur, & Tytus Liuius ſcriptor hiſtoricus. Cicero ſacit annum in exilio honorificẽ ſuſceptus a Plancio. Marcus Callidius orator, & Dyorius Siculus hiſtoriæ grę ce ſcriptor, clari habentur, Virgilius Cremonę ſtudijs eruditur, deinde ſumpta toga Mediolanum tranſgreditur, & poſt breue tempus Romam proficiſcitur. Iouis olim Pici ſimulacrum fulmine tangitur. Curio popularis orator Romę inſignis habetur, Pompeius Imperator appellatur, Germani a Cęſare vaſtantur. Poſt hos in Aegypto Cleopatra regnauit 12. cępit anno quintę ætatis 542. mundi vero 3913.& regnauit annis 22. Sed circa principium regni eius Cęſaris & Pompei ciuile bellum exoritur, & ex eo tempore continua Romanis imperia naſcuntur.

Cronica Romanorum Imperatorum Cęſarum, & Auguſti. *Cap. LI.*

ROmanorum ergo primus imperium ſingulare arripuit Caius Iulius Cęſar, a quo principes Romanorum Cęſares appellati ſunt. Cępit anno 182. Olimpiadis 4. Quintæ.ſ. ætatis 543. mũdi vero 3926. & imperauit annis quinque regnantibus in Aegypto Cleopatra. In Iudæa vero Hircano hic Pompeium bello vincit, & fugat, & Cleopatræ regnum ob ſtupri gratiam in Aegypto confirmat. Tandem in curia occiditur, eiuſque corpus ob honorẽ in roſtris concrematur. Secundus Octauianus Cęſar Auguſtus a quo Romanorũ principes Auguſti appellantur, cępit anno quintæ ætatis 548, mundi vero 3931.& imperauit annis 56. Eo tempore Romę tres ſoles ſimul exorti ſunt, & paulatim in eundem orbem coierunt, bos ad aratorem in ſuburbio Romæ locutus eſt, fruſtra ſe vrgeri; non enim frumenta, ſed homines in breui defuturos. Laberius mimorum ſcriptor moritur. Cicero in formiano ſuo occiditur, Publius mimographus Romæ ſcenã tenet. Ouidius naſcitur, Marcus Pharus poeta moritur, Cornelius nepos hiſtoricus clarus habetur. Cornificius poeta diſertus a militibus, quos ſæpe fugientes lepores appellarat interijt, huius ſoror fuit Cornificina cuius inſignia extant epigrammata. E taberna meritoria trans Tiberim oleum e terra erupit, totaque die ſine intermiſſione fluens Chriſti gratiam in gentibus deſignauit. Antigonus contra Iudæos dimicans tandem occiditur, & ex hoc Hieroſolymorum regno deſtructo, princeps a Romanis Herodes alienigena conſtituitur. Lunæ curſus ſecundum Romanos inuenitur. Inter Auguſtum, & Antonium poſt binam diſſenſionem tertia quoque fit, quia repudiata ſorore Cęſaris Cleopatram duxit in vxorẽ. Tandem Antonius, & Cleopatra ſemet interficiunt, & Aegyptus fit Romana prouincia, quam primus tenuit Caius Cornelius Gallus poeta. tandemque propria manu ſe interfecit. Auguſtus Romæ plurimas leges ſtatuit Calabriam et Gallos vectigales facit, Marcus Terentius Varro philoſophus, Virgilius, et amicus eius Quintilius, et Horatius, & Æmilius, Macer poeta moriũtur, Gallus, Iulius, Iginus, & Mellidus grammaticus agnoſcuntur. Auguſtus filiam ſuam in adulterio deprehenſam, exilio punit. Marcus Tullius Tiro Ciceronis libertus in Puteolano prædio ſuo conſeneſcit. Marcus Portius Cato latinus declamator, tędio duplicis quartanæ ſeipſum interfecit. Herodes etiã inter cętera geſta ſuæ crudelia, duos Salomæ ſororis ſuæ viros inſuper, & ſcribas, ac diuinos legis inter preces occidit.

Cronica incarnationis Domini. *Cap. LII.*

ANno denique Octauiani Auguſti 42. Herodis autem regis Iudææ 32. Natus eſt ex Maria virgine Chriſtus Dei filius in Bethleem Iudæ. Hic fuit annus ætatis quintæ, quę hic terminatur. quingẽteſimus circiter nonageſimus. Ab initio regni Dauid 1204 Ab exitu Aegypti, & datione legis. 1519. A prima ꝓmiſſione facta Abrahæ 1939. A natiuitate ipſius Abrahæ 2015. A diluuio vero 2306. Ab initio vero mundi 3963. Et hoc diluuiare ſecundum nos, qui ab Adam vſque ad Abraham ex diuina hiſtoria iuxta Hiero. tranſlationem annorum numerum accepimus. Ab Abraham quoque vſque ad Chriſtum iuxta eaſdem Hieronymi, ac Cęſarienſis Euſebij, & ipſorum Hebręorum computationem, qui oẽs hiſtorijs Gentilium concordant, minores numeros ſecuti ſumus: ea omnium ratione quam ſuperius in annis caſpoſuimus. Verum, ante tempora Abrahæ tam ante diluuium, quã poſt, multo plures anni in editione 70. leguntur, quam in noſtra reperiuntur. Etenim, vt ait Euſebius, qui antiquam tranſlationem ſequitur, ab Adam vſque ad diluuium fluxerunt anni 2242. & a diluuio vſque ad Abraham 942. Qui. ſimul fiunt 3184. Cũ in editione noſtra legantur tantum 1948. Itaque ſi maiorem illum numerum ſequi volueris, & iuxta librum iudicũ ab exitu de Aegypto vſque ad ędificationem templi 600. annos numerauetis. Inſuper & in regno Rmon regis inda 88. quorum 80. tantum apud Hebręos habentur, acceperis, his omnibus computatos inuenies ab initio mundi vſque ad natiuitatem Domini annos 5199. Et hunc numerum aſſignat Beda, quem etiam vſualiter tenet eccleſia. Vnde verſus: Vnum tolle datis ad mille quinque ducentis. Naſcenti domino tot Beda dat Protoplaſto. Nos tamen iuxta minorem numerum quem hucuſq; ſecuti ſumus cętera proſequemur. Chriſtum itaque natum Herodes perſequitur, pro quo etiam

pueri

pueri Bethleemitæ per eum neci traduntur. Nec multo poſt tyrannus crudelis miſerabiliter moritur, & pro eo filius eius Archelaus in regno conſtituitur. Eo tempore Iudas Galilæus ad rebellandū Iudæos cohortatur. Sextus Pictagoricus, & Athenodorus Stoicus, & a ſocio præceptor Senecæ clari habentur.

Tempora Tyberij Gaij. & Claudij. *Cap. LIII.*

ROmanorum 13. Tyberius cœpit anno ſextæ ætatis. i. ab Incarnatione dñi 16. mūdi vero 3879. Et regnauit annis 23. Quo tpe Tetrarcha Herodes apud Iudæos dominatur. Liuius hiſtoriographus moritur. Ouidius poeta in exilio perit. Quintus Hacterius orator ſeneſcit. Iudeæ procurator a Tyberio Pilatus mittitur. Chriſtus a Ioanne trigenarius baptizatur, poſt tres annos ſub Pilato pro ſalute mundi cruci affigitur. In cuius paſſione ſol obſcuratur, & terra mouetur, quibus videlicet ſignis etiā hiſtoriæ gentilium atteſtantur. Hieroſolimorum eccleſiæ primus epiſcopus frater dñi Iacobus ab Apoſtolis ordinatur. Caſſius Seuerus orator exiliatus moritur: Perſius Flaccus ſatiricus naſcitur. Herodes Romā profectus a Tyberio vinculis ieretitur, & Agrippa filius eius accuſator. Quartus vero Gaius Caligula cœpit anno dñi 39. mundi vero 4002. Et regnauit annis 4. hic Agrippam a vinculis liberatum regem Iudææ fecit ſemetipſum in Deos retulit in Hieruſalem, & in toto orbe Romano, & in ſynagogis Iudæorum ſtatuas ſuas, & imagines erectas erexit plurimos nobilium, & omnes exules interfecit. Sorores quoque ſuas quibus intulerat ſtuprum exilio condemnauit. Tandem a protectoribus ſuis in palatio percuſſus interijt. Eo quoque tempore Pilatus in multas calamitates incidens propria ſe manu interfecit. Romanorum 6. Claudius cœpit anno domini 44 mundi vero 3506. & regnauit annis 14. Eo tpe Petrus Apoſtolus Antiochena eccleſia fundata Romæ prædicās Euangelium annis 25 in epiſcopatu perſeuerat, & eius interpres Marcus in Alexādria prædicat. Antiochiæ primus ordinatur epīſcopus Euodius. Agrippa mortuo filius eius Agrippa ſubſtituitur in regno. Domicius Affer inſignis orator habetur. Clodius Quirinalis rhetor Romæ docet, Palemon inſignis grammaticus claret, cum quo Marcus Antonius rhetor inimicitias exercet. Felix a Claudio Iudeæ procurator mittitur, per cuius exercitum Ægyptius quidam pſeudopropheta multos de populo ſeducens, ſibique aſſocians opprimitur. Hoc tempore deſcriptione Romæ facta inuenta ſunt Romanorum ciuium ſexagies nonies centena quadragintaquatuor milia.

Tempora Neronis. *Cap. LIIII.*

ROmanorum 6. Nero Gaij Caligulæ nepos cepit anno domini 57. mundi vero 4080 & imperauit annis 14. Hic tantæ luxuriæ fuit, vt retibus aureis piſcaretur, frigidis, & calidis vnguentis lotus. cantibus ac luſibus intendebat, & citharistas tragedos, Aurigas vario certamine ſuperabat. Crudelis vltra modum fuit. Nam & vxorem ſuam & domeſticos, ac multos nobilium interfecit. Senecam quoque præceptorem ſuum ad mortem compulit. Et vt ardentis Troyæ ſimilitudinem inſpiceret, plurimam vrbis Romanæ partem incendit. Cornutum philoſophum Perſij præceptorem in exilium fugauit, Thermas ædificauit. Sub hoc in Iudea Felici præſidi ſuccedit Feſtus, apud quem Paulus cauſa ſua dicta Romam eſt miſſus. Feſto vero ſucceſſit Albinus, & Albino Florus, huius auaritiam non ferentes Iudæi, cœperunt rebellare, contra quos Veſpaſianus magiſter militiæ tranſmittitur a Nerone. Ioſephus ſcriptor hiſtoricus dux belli Iudæorum cum a Romanis eſſet occidendus, Veſpaſiano prænunciat de morte Neronis, & imperio ipſius. Temporibus Neronis Probus grāmaticus, & Statius rhetor Romæ celebrantur. Alexandriæ Marcus Euangeliſta martyrizatur, Iacobus Iuſtus a Iudæis lapidatur, Perſius moritur, Muſonius, & Plutarchus philoſophi inſignes habentur. Iunius Gallio frater Senecæ declamator egregius propria ſe manu interfecit. Lucanus poeta in Pyſoniana coniuratione deprehenſus, brachium ad ſecandas venas medico præbuit. Cuius bona pater eius Mela Senecæ frater a Nerone obtinuit. Primus Nero ſuper omnia ſcelera ſua Chriſti eccleſiam perſequitur, in qua perſecutione Petrus, & Paulus duces gregis pro Chriſto patiuntur. Sāctus quoque Vitalis miles, & vxor eius Valeria, eorumq; filij Geruaſius, & Protbaſius. Item Nazarius, & Celſus Proceſſus, & Martinianus, Thimotheus, & Appollinaris, & alij multi. Poſt Petrum vero Romanam eccleſiam Linus tenuit. Denique Nero hoſtis reipublicæ cum a ſenatu quæreretur ad pœnam e palatio fugiens ſeipſum interfecit, in quo omnis Auguſti familia finem habuit.

Tempora Galbæ, Othonis, & Vitellij *Cap. LV.*

POſt hunc in Hiſpania Galba imperiū arripuit, & inde Quintilianum Romam perduxit, qui primus ibi ſcholam publicam, & ſalarium e fiſco accepit, & claruit. Sed Galba auaritiæ, ac ſegnitiei deditus 7. imperij ſui mēſe in medio foro ab Othone occiditur, qui & ipſe inuaſo imperio poſt tres menſes a Vitellio deuictus manu propria interficitur. Vitellius quoque Romā victor ingreſſus tandem a Veſpaſiani ducibus occiſus in Tyberim proij-

citur. His ergo tribus nullus in croniciis annotatur annis, eo tempore Antiochiæ ſecūdus epiſcopus ordinatur Ignacius. His quoque temporibus multa miraculorum, & doctrinæ gratia per diuerſas orbis partes claruerunt ſancti Apoſtoli, cæterique domini noſtri Ieſu Chriſti, & Apoſtolorum diſcipuli, videlicet Thomas in India, Andreas in Achaia, Bartholomæus in Armenia. Item Barnabas & Lucas, Martha & Maria, Maximinus Aquenſis, Martialis Lemonicenſis, Iulianus Cenomanenſis, Paulus Narbonenſis, Trophimus Arelatēſis. Eutropius Sanctonenſis. Fronto Petragoricenſis. Hyrenæus Lugdunenſis, Gratianus Turonenſis, Saturninus Tholoſanus, Clemens Rumanus, & alius Clemens patruus illius, Sauinianus, & Potentianus, Thimotheus, & Lynus, & alij plurimi.

Tempora Vaſpaſiani, & Titi *Cap. LVI.*

ROmanorum 7. Veſpaſianus cœpit anno domini 71 mundi 4034 & imperauit annis 9. hic apud Iudeam Imperator ab exercitu vocatus Tito filio ſuo bellū reliquit. qui Iudæa capta Hieroſolimā ſubuertit, & ſexcēta milia virorū interfecit. Ioſephus ſcribit vndecies centena milia fame, & gladio periſſe, & alia centena milia captiuorum publicè venundata fuiſſe. In diebus ſiquidem azimorum ad templum ex omni Iudæa confluxerunt, quoniam in illis diebus oportebat eos interfici, quibus Saluatorem cruci affixerunt. Sic igitur Iudæorum regnum deſecit anno Veſpaſiani ſecundo. A paſſione domini 42. A captiuitate quam ab Antiocho paſſi ſunt 239. Ab anno ſecundo Darij in quo reædificatum eſt templum 590. A prima ædificatione templi ſub Salomone 1102. Sub Veſpaſiano ſanctus Appollinaris martyrizatur, Coloſſus 107 pedes altitudinis habens erigitur, tres vrbes Ægypti terremotu ſubruuntur, Gabinius rhetor in Gallia celebratur. Romanorum 8. Titus Veſpaſiani filius cœpit anno dñi 80. mūdi vero 4043. & imperauit annis tribus, hic morū imperialium floribus adornatus, & in vtraque lingua diſertiſſimus, intantū quoque facundiſſimus fuit, vt cauſas latino poemate peroraret, & tragedias græcè componeret. Intantum liberaliſſimus, vt quadam die recordatus in cœna ſe nihil illa die cuiquam præſtitiſſe, diceret amicis. Hodierni diem perdidi. Muſonium philoſophū ab exilio reuocauit, Amphitheatrum Romę ędificauit, & in eius dedicatione quinque milia ferarum occidit. Eo tempore mons Bebius in vertice ruptus tantum ex ſe fecit incendij vt regiones vicinas, & vrbes cū hominibus exureret. Titus moriens decreto ſenatus inter Deos relatus eſt. Anacletus autē Romanę eccl. ſiæ præſidet.

Tempora Domitiani, & Neruæ *Cap. LVII.*

ROmanorum 19 frater Titi Domitianus cœpit anno domini 83. mundi vero 4046. & imperauit annis quindecim. Hic primus Deum ac dominum appellari ſe iuſſit, tantæque ſuperbiæ fuit, vt aureas, & argenteas ſtatuas ſibi in capitolio poni fecerit. Templumq; ſine lignorum admixtione conſtruxit. Plurimos ſenatores atque nobiliores in exilium miſit nobilium quoq; plurimos cecidit, mathematicos, & philoſophos a vrbe pepulit. huius temporibus Quintilianus Romæ claruit. Flauius quoque Ioſephus antiquitatum huius temporis librum ſcripſit. Tertius Romę Papa Clemens factus eſt. Maxima veſtalium virginū Cornelia conuicta ſtupri viua defoſſa eſt. Secundus poſt Neronem Domitianus, Chriſtianos perſequitur, ſub quo paſſi ſunt Anacletus Papa, Nereus, & Achilleus eunuchi, & eorum domina Domicilla. Sanctus quoque Dionyſius Areopagita, qui prædicationis cauſa directus erat in Galliam a beato Clemente Papa: huius quoque ſocij fuerunt ſanctus Ionius Carannus Carnotenſis, Regulus Sylvaneſis, Lucianus Beluacenſis, Taurinus Ebrocenſis, Sanctinus Meldenenſis, Eugenius quoque qui ab eo deſtinatus eſt ad prædicandum Toletanis. Sub eodem Imperatore Iohannes Apoſtolus in feruentis olei dolium merſus, & euadens illæſus in Pathmos inſulam relegatus, Apocalypſim vidit, & ſcripſit. Ipſe quoque Domitianus, vt nullus regni Iudæorum reliquus foret. eos qui de genere Dauid erant, interfici iuſſit. Eo tempore Appollonius inſignis philoſophus habetur, & Domitianus tandem occiſus in palatio per Veſpeſiones ignobiliter exportatur. Romanorum 10. Nerua cœpit anno domini 98 mundi 4061. & imperauit annis duobus: hic primo edicto ſuo cunctos quos Domitianus exil auerat reuocauit. Vnde & Iohannes Apoſtolus de Pathmo inſula cum honore Epheſum remeauit, ibique compulſus a fratribus contra hæreticos, qui in Aſia pullulauerant Euangelium ſcripſit. Eo tempore Iuſtus a Tyberiade Iudæorum ſcriptor claruit. Nerua vero ſenex Traianum ſibi in filium antequam moreretur adoptauit, & tandem mortuus inter Deos eſt relatus.

Tempora Traiani, & Adriani. *Cap. LVIII.*

ROmanorum ergo 11 Traianus cœpit anno domini 100. mundi vero 4063. Et imperauit annis 19. Huius inſtitutor fuit Plutarchus philoſophus, & ſub eo militauit ſanctus Euſtachius: huius temporibus migrauit ad Deū Iohannes Apoſtolus.

Poſtquam auditores eius inſignes fuere Papias Hierapolitanus eps & Policarpus Smirneus & Ignatius Antiochenus. Tertiã contra Chriſtianos perſecutionẽ mouit Traianus ſub quo crucifixus eſt Simon filius Cleophæ Hieroſolymitanus epiſcopus, & Ignatius Antiochenus beſtiis traditur. Sub eodem paſſi ſunt ſanctus Clemens Papa, & ſanctus Foras. Eo tpe Ph. ſecundus orator & hiſtoricus floruit. qui & cũ quãdã prouinciam regeret in magiſtratu ſuo Chriſtianorum plurimos interfecit: tandẽq; eorũ multitudine permotus Traiano pro eis Apologiam ſcripſit. Romanorũ 12. Adrianus cœpit anno dñi 119 mundi vero 4082. Et imperauit annis 21. hic in vtraque lingua diſertiſſimus, in amorem puerorũ incõtinens fuit, vnde & Antoniũ puerum in Ægypto mortuũ diligenter ſepeliens, ipſum. n. in delitiis habuerat in Deos retulit, a quo & vrbs ipſa nomen accepit. Athenienſibus leges petentibus ex Draconis, ac Solonis reliquorũq; libris iura compoſuit, & cum inſignes plurimas ędes Athenis feciſſet Agonẽ ædidit, ac Bibliothecam miri operis extruxit, in qua ẽt ſecundi philoſophi reſponſa, qui corã eo conſtanter ſilentium tenens ad interrogata ſingula ſcripto reſponderat, intitulari fecit. Sub hoc Imperatore pro Chriſto paſſi ſunt Alexander Papa, & Euentius presbyter, & Theodolus diaconus, & eiuſdem Alexandri ſucceſſor Sixtus a quo ſanctus peregrinus Antiſiodorenſis in Galliam eſt directus, & ſub quo beatus Thaurinus Ebroicenſis doctrina, & miraculis extitit clarus. Sub eodem ẽt paſſi ſunt ſancti Fauſtinus & Iobitas, & virgo Chriſti Serapia, & illuſtris Sabina, tres quoq; virgines, fides, ſpes, & charitas cũ earum matre Sophia, & virgo quædã nomine Maria, præter hos ẽt miles ſanctus Euſtachius, & alij decẽ milia. Temporibus Adriani Plutarchus & Sextus philoſophi, Fanorinus, & Palmenon rhetores inſignes habẽtur. Baſilides Gnoſticorum hæreſiarches in Alexandria commoratur. Iudæis Paleſtinam depopulantibus ad opprimendos rebelles exercitus ab Adriano mittitur. Cocbebas aũt dux Iudaicæ factionis nolentes ſibi Chriſtianos contra Romanũ militem ferre ſubſidium omnimodis necabat ſuppliciis. Adhuc quidem vrbis Hieruſalem per Titum euerſæ remanſerant quædam reliquiæ. In loco igitur vbi ſteterat arca ſtatuam ſuam Adrianus poſuit, quæ a Iudæis amota in ſoom extremam appoſuit, & funditus vrbem euertit. Anno ab euerſione prædicta 64. Inſuper etiam ne quis Iudæorum in terra illa remaneret edixit. Elyam vero vt putatur condidit, quæ ab ipſo Elyo Adriano nomen accepit. In Romana vero ſede præſidebat Teleſphorus.

Tempora Antonini Pij, & Antonini Veri. Cap. LIX.

Romanorum 13. Antoninus Pius cœpit anno dñi 140. mundi vero 4103. & imperauit annis 22. Eo tpe Papatum tenuit Iginius, poſtea Pius, & poſt Anicetus. Floruerunt aũt philoſophi Iuſtinus qui librum pro noſtra religione cõſcriptum, Antonino tradidit. Eumq; erga Chriſtianos benignũ reddidit, & Baſilides, & Thaurus, & Maximus, Appollonius, Adrianus, & Creſcens, Cinicus, & Galienus medicus. Sub eodem Imperatore venerunt Romam Valentinus hæreſiarches, & Credo Martionis magiſter. Romanorum 14. regnauit Marcus Antoninus Verus, & cum eo propinquus eius Lucius Aurelius Commodus ab ipſo ad imperij partẽ aſcitus. Hi primum æquo iure imperium adminiſtrauerunt. Cũ vſque ad hoc tempus ſinguli fuerint Auguſti. Cœperunt anno dñi 162. mundi vero 4125. Et imperauerunt annis 19. Quartam vero perſecutionem contra Chriſtianos excitauerũt, in qua paſſi ſunt ſancti Policarpus Smirneorum eps, & Pyonius, & Fotinus Lugdunenſis, & Pontianus, & puer Florellus, Marcellus, & Valerianus, & Concordius Victor, & Corona, virgoq; Praxedis, & ſancta Blandina. Statim vero perſecutionem lues magna ſecuta eſt, quæ multas late prouincias deuaſtauit, maximẽque Italiam. Antonini vero tẽporibus poſt Anycetũ Sother Romæ tenuit Pontificatum, & poſt eum Eleutherus, floruerunt in eccleſia Dei illuſtres, ac ſapientes viri, Ægyſippus hiſtoriographus, & Pinitus, Hireneus Lugdunẽſis, & Dionyſius Corinthiorum eps, Polippus Creteñſis, Theophilus Antiochenus, Apolinaris Ierapolitanus, philoſophi vero claruerunt Fronto orator, & Atticus Platonicus, & Peregrinus, qui rogo ex lignis incẽſo ſeipſum ſuperiecit. Eo quoque tpe Tacianus hæreticus agnoſcitur, a qua Encratitæ Cataſigatũ ẽt hęreſis exoritur, Montano auctore. Exercitu Antonini in bello contra Germanos & Sarmatas ſiti oppreſſo ſupplicantibus Chriſtianis militibus q ibi erãt, pluuias diuinitus mittitur, cũ eodẽ ſtatim hoſtes fulmina, & ignes fugarent, & plurimos occiderent.

Tempora Commodi, & Pertinacis, Seueri, & Caracallę. Cap. LX.

Romanorum 15. Aurelius Commodus cœpit anno dñi 181. mundi vero 4144. Et imperauit annis 13. Hic luxuriæ, & obſcenitati deditus plurimos ſenatorum interfecit, Coloſſo capite ſublato, imaginis ſuæ caput imponi iuſſit. Sub hoc præfecturam Alexãdrię tenuit pater ſanctæ Eugenię ſanctus Philippus. Quę ſ virgo relicto patre, & ſeculo ſub ſpecie viri ingreſſa monaſteriũ & abbatis officium geſſit, donec a Melancia de ſtupro accuſata, tandem ſexum ſuum innotuit. Paſſi ſunt aũt ſub Commodo ſancti Appolinus ſenator, & Euſebius cum ſociis ſuis. In capitolium fulmen ruit, & magna inflammatione facta Bibliothecas, & ędes vicinas concremauit. Alexãdrinæ eccleſiæ Demetrius præficitur. Cõmodus vero multis nobilium interfectis, tandem & ipſe ſtrangulatur. Romanorum ergo 16. imperauit Elius pertinax mẽſibus ſex, hic cum præfecturã vrbis ageret, ex conſulto Senatus imperare iuſſus obſecrantibus illis vt vxorẽ ſuã Auguſtam, & filiũ Cęſarem appellaret, contradixit, ſufficere teſtatus q ipſe regnaret inuitus: hoc tpe Victor papatũ ſuſcepit 13. Pertinax poſt ſex menſes in palatio Iuliani iuriſperiti ſcelere interficitur, & ideo nullus ei annus annotatur. Romanorũ itaq; 17. Seuerus cœpit anno dñi 194 mundi vero 4157. Et imperauit annis 19 Hic Iulianũ Pertinacis interfectorem occidit, & in honorẽ illius Pertinacem ſe cognominari iuſſit. Ideo quintam perſecutionẽ in Chriſtianos mouit, in qua paſſus eſt Leonides pater Origenis, & Victor Papa, cui ſucceſſit Sepherinus. Itẽ pater ſanctę Eugenię ſanctus Philippus Alexandrinus ſimul eps, ac præfectus, & Andeolus ſubdiaconus, floruerunt tũc tpis in eccleſia viri illuſtres ſanctus Narcillus Hieroſolymorũ eps. & Clemens Alexandrinus, Muſanus quoque philoſophiæ noſtrę ſcriptor, & Panthenus ſtoycus philoſophus. Tpibus quoque Seueri qđ de paſcha quo die, & quota luna celebrari debeat ſub Victore Papa determinatur. Tertulianus oĩum eccleſiarũ ſermone celebratur. Origenes Alexandriæ ſtudijs eruditur. Romanorum 18. Antonius Caracalla cognominatur, pp genus veſtis quod Romæ erogauerat. Cœpit anno dñi 213. mundi vero 4156. Et imperauit annis ſex. Hic Romę Thermas ſui nominis, i. Antoninas ædificauit, & iſ impatiens libidinis fuit, vt Nouercã ſuam vxorem duceret. Tandem vero interfectus eſt: hoc tpe Eſclepiades eps conſtituitur Antiochiæ, Hieroſolymæ vero Alexãder adhuc Narciſſo viuẽte. Romanorum 19. imperauit Materius anno vno. Hic palacij præfecturam agens nulla voluntate ſenatus Imperator efficitur, & poſt annum occiditur. Hoc tempore regnauit Ediſſę vir ſanctus Abagarus, vt vult Affricanus.

Tempora Aurelij, Alexandri, Maximini, Gordiani, Philippi. Cap. LXI.

Romanorum 20. Marcus Aurelius Antoninus cœpit anno dñi 220. mundi vero 4183. & imperauit annis 4. hic Eliogabali tẽpli ſacerdos, adeo impudicẽ in imperio ſuo vixit, vt nullũ obſcœnitatis genus cõmittere omiſerit, nec vllã ſui niſi ſtuprorũ, atq; flagitiorũ infamem memoriã reliquerit, tandemque tumultu militari occiſus cũ matre interiit, hoc tpe 15. Papatũ tenuit Caliſtus. Romanorum 21. Alexander Mameę filius, cœpit anno dñi 233 mundi vero 4187. Et imperauit annis 13. Hic in Mameã matrem ſuã vnicẽ Pius fuit, & ob hoc amabilis oĩbus: diſciplinę quoque militaris corrector ſeuerus Xerſen Perſarũ regem glorioſe vicit, a cuius victoria cũ rediret corpus ſancti Thomę apoſtoli de Indiis ad Ediſſam tranſlatũ eſt. Sub hoc in papatu ſedit Vrbanus, & poſtea Pontianus. Thermæ Alexandrinæ Romæ ædificantur, multique pro fide Chriſti martyrizantur. Ex quibus fuit Tyburtius, et Valerianus cum beata virgine Cecilia. Papa quoque Caliſtus, et poſt eum Vrbanus, Cyricus puer, et mater eius Iulica, ſanctaque virgo Martina, his tpibus clari ſcriptores habebantur Hypolitus, & Berillus, Arabiæ eps. Origenes ẽt in Alexãdria claruit, et inde in Cęſarẽã Paleſtinæ tranſiit. Vlpianus quoque iuriſconſultus Alexandri aſſeſſor inſigniſſimus habebatur, qui. ſ. Alexander tandẽ Magũciani tumultu militari occiditur. Romanorũ ergo 22. Maximinus cœpit anno dñi 235. mũdi 4020. & imperauit annis 3. hic primus ex corpore militari ſine ſenatus auctoritate ab exercitu electus, ſextam aduerſus eccleſiã perſecutionem mouit. Vnde Pontianus Papa ſucceſſor Vrbani martyrium ſubiit. Tunc Origenes de laude martyrii librum ad Ambroſium ſcripſit, qui cum ad plurimos veniſſet, eos ad cõfeſſionem noĩs Chriſti fortiter animauit. Tandem vero Maximinus a Pupieno peremptus interiit. Moxq; Pupienus, et Albinus frater eius imperium vſurpauerunt, ſed in palatio mox occiſi ſunt: hoc tpe Pontiano Papæ ſucceſſit Antherus, & Anthero Fabianus. Romanorum 23. Gordianus cœpit anno dñi 240. mundi vero 4203. et imperauit annis ſex. Eo tpe floruit Aphricanus inter ſcriptores eccleſiaſticos nominatiſſimus, Porphirius quoque philoſophus, et Theopõpus, Gordianus adoleſcẽs dũ a parthis victor reuertitur, fraude Philippi pręfecti prętorij interficitur. Romanorum 24. Philippus cœpit anno dñi 246. mundi vero 4209. et imperauit annis ſeptẽ. hic filiũ ſuũ Philippũ imperij cõſortẽ fecit, primuſq; oĩum ex Romanis Imperatoribus Chriſtianus fuit. hos. n. beat⁹ Põtius ad Chriſtũ cõuertit, q poſtea ſub Decio martyriũ ſubiit. his ſũs regnantib⁹ expletus eſt vrbis Romanæ milleſimus annus, ob q̃ ſolẽnitatẽ innumerabiles beſtię interfectę ſunt in circo magno, ludique theatrales celebrati ſunt in cãpo Martio tribus diebus, ac noctib⁹ peruigilãte populo, Philippo quẽ Imperatore volẽti paſcę vigiliis intereſſe, et cõicare myſteriis

Fabianus

Fabianus Papa reſtitit, nec permiſit, donec peccata ſua confiteretur, & inter pęnitentes ſtaret: ambo denique Philippi fraude Decij, circumuenti ſunt & occiſi.

Tempora Decij Valeriani, & Galieni, & Claudij. Cap. LXII.

ROmanorũ ergo 27. cępit Decius, anno dñi 253. mundi vero 4216. & imperauit anno 1. Qui cũ Philippũ patrẽ, & filium occidiſſet in odiũ eorum 7. contra Chriſtianos perſecutionẽ mouet. In hac Fabianus Papa Romæ martyrio coronatus ſedẽ Cornelio reliquit. In eadẽ quoq; paſſi ſunt ſancti Dionyſius, Alexandrinus, & Alexander Hieroſolymitanus ẽpi, qui. ſ. Dionyſius ſermonẽ de lapſis fecit. Eo tpe quo Nouatus presbyter ſpecie eis ſalutis ẽt ſi digne pęnituiſſent adimebat ex quo & Nouacianorũ hæreſeos princeps Nouacianus extitit. Sub Decio quoque paſſa eſt beata virgo Agatha: Petrus, Andreas, & Paulus, & Dionyſius, Triphon, & Secondianus, Verianus, Marianus, Abdon, & Sennes, & ſeptem dormientes, & alij plures. Eo tpe Antonius monachus in Ægypto naſcitur: peſtilens morbus Italiã. maximeq; Alexandriã occupat, Decius tandem cũ filio a Bruto occiditur. Romanorũ 26. Gallus Hoſtilianus cum filio ſuo Voluſiano cępit anno dñi 254. mundi vero 4207. & imperauit annis 2. Hoc tpe regebat eccleſiã Papa Cornelius, cui pro Chriſti noĩe martyrio paſſo ſucceſſit Lucius, & Lucio Stephanus, ambo prædicti Imperatores tandem interfecti ſunt. Romanorũ 27. Valerianus cum filio ſuo Galieno cępit anno dñi 256. mundi 4219 & imperauit annis 15. Hi octauã contra Chriſtianos perſecutionẽ mouerũt, in qua multi ſanctorũ paſſi ſunt. Ex quibus fuerunt Stephanus Papa, Dionyſius Alexandrinus, & Aſcyrius Senator, & Cyprianus Carthaginẽſis. Fructuoſus Traconenſis, ſanctaq; virgo Eugenia cum duobus Eunuchis, Protho & Hiacinto, Pontius Priſcus, & alij multi. Stephano vero Papæ ſucceſſit Dionyſius, & Dionyſio Sixtus. Porro Valerianus in Chriſtianos perſecutione cõmota, ſtatim a Sapore rege Perſarũ capitur. Ibique ſeruitute miſerabili conſeneſcit, & extunc Galienus pacem noſtris reddidit. Ipſo tñ in omnẽ laſciuiam diſſoluto. Porro Galienus vocatus eſt ẽt Decius. Itaq; ſub Decio paſſi ſunt ẽt ſanctus Papa Sixtus, & eius Leuita Laurentius, & Hippolytus, & Polieronius cũ clericis ſuis, & alij plures. Eo tpe floruit miraculis, & doctrina ſanctus Gregorius Ponticus, ad deſerta quoque fugit primus eremita Paulus, Antiochiæ vero 15. Paulus Samoſacenus epiſcopatũ ſuſcepit qui Arbemonis hæreſim ſuſcitauit. Galienus quoq; tandẽ Mediolani occiditur. Romanorũ 28 cępit Claudius anno dñi 275. mũdi vero 4234. Et imperauit annis duobus. Hic Gothos Illiricũ, & Macedoniam vaſtantes ſuperauit, ob hoc et clypeus aureus in curia, & in capitolio ſtatua aurea collocata eſt. Sub hoc & pro Chriſto paſſi ſunt ſancti Cęſarius diaconus, & Iulianus presbyter, & Marius, & Martha cum duobus filijs, & Valentinus presbyter, & alij plures, ea tempeſtate Antiochiæ pro Paulo hæreſiarcha Domnus ſubſtituitur, cuius tempore Pelagia peccatrix ad Deum conuertitur.

Tempora Aureliani, & Taciti Floriani Probi Carini Numeriani. Cap. LXIII.

ROmanorum 29. cępit Aurelianus, anno pñi 275. mũdi 4236. Et imperauit annis 6. Hic nondũ malis conſilijs deprauatus de eccleſia Paulum egredi nolentem, expelli fecit, ſed poſtea mutato propoſito nouam perſecutionem in Chriſtianos excitauit. In qua paſſi ſunt ſancti Benignus presbyter, & Andochius cũ ſocijs ſuis, Priſcus & Felix cũ ſocijs ſuis. Speuſippus cum fratribus ſuis, virgoque Colũba Patroclus, & Sabinianus, pueri quoq; Simphorianus, & Mames, & Agapitus, & plures alii. Eo tpe floruit Euſebius Leodicenſis ẽps: denique perſecutione contra nos mota fulmen iuxta Aurelianũ & comites eius ruit, ipſeq; non multo poſt occiſus interijt. Romanorum 30. imperauit Tacitus mẽſibus ſex. Quo apud Pontum occiſo, Florianus obtinuit imperium octoginta nouem diebus. Eo quoq; apud Tharſum interempto regnauit Probus, prælatis ergo duobus Imperatoribus annotatur in cronicis annus vnus. Romanorum itaque 31. Probus cępit anno dñi 279. mundi vero 4242 & imperauit annis 6. Hoc tpe Manichęorum hæreſis exoritur. Cyrillus ẽps Antiochiæ conſtituitur. Euticianus eccleſiæ Romanæ pręficitur, & poſt eũ Caius. Probus vero militari tumultu occiditur. Romanorum 32. cępit Carus Narbonenſis, anno dñi 285. mundi vero 4249. & imperauit annis duobus. Hic cum filios ſuos Carinum, & Numerianum conſortes regni feciſſet ad bellum Parthicum profectus, & victoria potitus, in caſtris fulmine ictus interijt. Sub Numeriano vero paſſi ſunt ſancti Maurus monachus cum ſocijs ſuis. Babyllas epiſcopus cũ tribus pueris, Criſantus, & Daria cum pluribus alijs: denique Numerianus ipſe cum ob dolorem oculorum in lecticula veheretur, inſidijs Arrij ſoceri ſui occiditur.

Tempora Diocletiani, & Maximiani, & Galerij. Cap. LXIIII.

ROmanorum 33. cępit Diocletianus anno domini 277. mundi vero 4251. & imperauit annis 20. Hic Maximianũ Herculium in regni conſortium aſſumpſit. Primuſque ſe adorari vt Deum, ac gemmas veſtibus, et calceamentis inſeri iuſſit. Sub his Imperatoribus decima perſecutio in Chriſtianos excitata eſt, quę primo quidem in militib. graſſata eſt. Ex quibus fuerunt beatus Mauritius, cæterique ex legione Thebeorum. & beatus Sebaſtianus cum ſuis. et Victor Maſilienſis, et Mennus, a militibus vero vbique per orbem diffuſa eſt. Paſſique ſunt per diuerſas vrbes, atq; prouincias innumerabiles martyres. Præcipuè vero ſub Daciano præſide Hiſpaniæ paſſi ſunt ſanctus Valerius Cęſar Auguſtanus ẽps, et Vincentius eius Archidiaconus, ac Georgius miles fęlix Gerundenſis, et Caprafius, virgines ẽt Fides, et Eulalia, et alii plures. Sub Rictionaro aũt pſida Gallię, ſancti Dei Quintinus et Gẽtianus, Folcianus et Victoricus, Cryſpinus et Cryſpinianus, Ruffinus et Valerius. Puer quoq; Iuſtus, et Macra virgo. Sub cęteris vero iudicibus p diuerſas orbis puincias Dorotheus, et Gorgonius cũ ſocijs ſuis Agricola et Vitalis, Coſma et Damianus, Sabinus et Blaſius, Grego. Spoletanus, Sergius et Bachus, Anaſtaſia et Griſogonus, Vitus puer et Modeſtus, Primus et Felicianus, Lucia et Geminianus, Marcellinus & Petrus, Arthemius Donatianus & Rogatianus Fęlix & Adauctus Simplicius Fauſtinus atq; Beatrix. Firmius Ambianẽſis Bonifacius Aſcla. Phileas Cucufactus Panthaleon & Theodorus. Cyriacus cũ ſocijs ſuis, & papa Marcellinus, poſt Marcellus, virgineſq; Theodoſia, Iuliana, Dorothea, Barbara, Chriſtina, Lucia, Benedicta, Iuſtina quoque Cyprianus, & alii infiniti vtriuſque ſexus Marcellino ſiquidem Romanam eccleſiã regente tanta fuit perſecutio, vt inter dies triginta decemſeptem milia hominum promiſcui ſexus coronarentur martyrio. Tunc & ipſe Marcellinus tyrannis cedens thurificauit, ſed poſtea pęnitens capitis obſciſionem pro fide Chriſti ſuſtinuit. Tũc inter perſecutiones pontificatus annis ſeptem ceſſauit. Et eũ de ſuccedẽs Marcellus ipſe quoque perſecutione eadem martyrium ſubiit. Denique Diocletianus ab inuito Maximiano exegit, vt ſimul purpuram imperiumq; deponerent, ac iunioribus in republica ſubſtitutis, in priuato habitu conſeneſcerent. Tunc Maximinus Galeriusq; & Conſtantinus Auguſti Romanorum imperium in duas primo partiones primi diuiſerunt, & Galerius quidem Illiricum & Aſiam & orientem tenuit. Conſtantius autem vir manſuetus Gallia tantum Hiſpaniaq; contentus cæteris ei partibus ceſſit, hos etenim duos olim Diocletianus Cæſares legerat, tradens Galerio filiam ſuam Valeriam. Conſtantiũ vero qui Claudij nepos fuit ex filia Priuignam Maximiani Theodoram, ex qua ſex filios habuit fratres Cõſtantini, quẽ ex Helena concubina ſuſceperat. Hi itaq, duo diuiſim tenuerant imperium annis duobus Anno etenim ſecũdo Conſtantius occidentis partes, quarum Maximianus imperium depoſuerat, regens in Britannia obiit, ac religioſiorem filium Conſtantinum hæredem imperii reliquit. Eo tempore papatũ Euſebius, & poſt Melciades tenuit Galerius autem Seuerum & Maximinum Cęſares legit.

Tempora Conſtantini Magni. Cap. LXV.

ROmanorum ergo. 34 cępit Cõſtantinus anno domini. 309. mundi vero 4283 Et imperauit annis, 31. Maxentius quoque filius Maximini a prætorianis militibus Romæ Auguſtus appellatur. Seuerus a Galerio miſſus Rauẽnæ interficitur. Sed & Licinius qui ſententia aſe tus omnium in imperium, ſororem Conſtantini duxerat in vxorem, Auguſtus appellatur, quæ res Maximum vehementer offendit, quia ipſe ſolummodo tunc cæſar in Orientis partibus habebatur. Igitur etiam ab ipſo nomen Auguſti oi raptum aſſumitur. Porro Maximinus Herculius a filio ſuo Maxentio Romæ tyrannidem tenente expulſus, & a genero ſuo Conſtantino religioſe receptus, imperium quod prius abiecerat, iterum arripere volens a filia ſua Fauſta detectus, q dolum viro ſuo Conſtantino pararat Maſilię fugiẽs occiditur. Diocletianus quoq; non procul a Salone moritur, & ſolus omnium priuatus inter Deos refertur. Eo tempore paſſa eſt ſancta Lucia virgo ſub conſulari paſchaſio. Inter hæc Maxentius Romæ tyrannidem agens ſenatorum, maximeque nobilium matronas ad ſuam libidinem duci contaminataſque viris ſuis reddi iubebat, libidinis quoque cędis eæſtuans, infinitum ſanguinem effundebat. Magicas etiam artes ſummis ſtudijs excolebat, nihilque flagitiorum, atque facinorum a ſuis actibus alienum relinquebat. Sub hoc paſſa eſt beata virgo Catherina cum quinquaginta ſuis oratoribus, ac duce Porphirio, et regina. Sub Maximino vero ſimilẽ in oriente tyrannidem exercente paſſi ſunt ſancti, Petrus Alexandrinus, et Lucianus Antiochenus, et Phileas epiſcopus, Romanus, et Baralus, puer Quirinus, et Pãphilus presbyter. Denique Maximinus ipſe poſt multa ſcelera in ſanctos perpetrata diuinã vltionẽ ſuſtinuit. Porro Conſtantinus anno ſeptimo imperij ſui per ſignũ crucis ſibi diuinitus oſtenſum, de Maxentio triumphauit, et baptizatus a beato Papa Silueſtro pacem eccleſiis reddidit. Quarũ omniũ caput Romanam eccleſiam eſſe decreuit. Imperium quoq; italicum ſimul cum imperialibus inſignijs beato Silueſtro contulit.

Ipſe vero ſede imperij ſui apud Conſtantinopolim tranſtulit. His aũt ſucceſſib. inuidia permotus Licinius in chriſtianos ſæuire cœpit, & vt crudelitati ſuperiorum aliquid adderet, incarceratis cibũ vel potum omnino dari prohibuit. Sub hoc paſſi ſunt apud ſebaſtẽ quadraginta milites, inſuper & ſanctus Theogenes, ſãcti quoque fratres Argeus, Narciſſus, & Marcellinus, & ſanctus Viſacius. Deniq; Licinius a Conſtantino cõprehenſus capite truncatur. Arrius in concilio Niceno condemnatur. Cui. ſ. concilio interfuerũt (vt legitur) ſanctus Alexander epiſcopus Alexandrinus, & eius diſcipulos Athanaſius, ſanctus quoq; Paununcius ac Spiridion Cyprinus & ẽt ſanctus Mirreorum epiſcopus Nicolaus. Eodẽ tpe floruerunt ſancti, Iacobus Niſebenus epiſcopus, & Enuncius Aurelianenſis, Euſebius Ceſarienſis, & Antonius Aegyptius monachus, ſanctiq; confeſſores. Vincentius & Florentius. Philoſophi quoq; Lactantius, & Arnobius rethor, & Prophyrius, Imperatrix Helena diuinitus per viſum admonita Hieroſolymam petens lignum ſanctæ Crucis inuenit. Cuius partem vnã thecis argenteis cõditã in eo loco fidelibus ad memoriã derelinquens, reliquam filio detulit. Vlterior India per Frumentum, & Hiberia per quandam captiuam ad fidem Chriſti conuertuntur. Conſtantinus in Arrianum dogma declinans peruertitur.

Tẽpora Conſtantini heretici, Iuliani apoſtatæ: Ioniniani C. LXVI.

Romanorum 35. Conſtantinus cum fratribus ſuis Conſtantino & Conſtante cœpit anno domini. 340. mũdi. 4303. & imperauit annis 24 Huius impietas arriana fulta præſidio, vndecimã contra catholicos perſecutionem mouit, in qua paſſus eſt ſanctus Euſebius præsbyter, & alij plures, Athanaſius quoq; Alexandrinus multa pro fide ſuſtinuit, & Papa Liberius, ac poſt eum Felix. Floruerũt eo tempore ſancti, Iacobus niſibenus epiſcopus, & Maximinus treuerenſis, a quo perſecutiones Conſtantini declinans honorifice ſuſceptus eſt Athanaſius, diſcipuli quoq; ſancti Antonij, Paulus ſimplex, & Hylarion, Amos etiam Aegyptius, & duo Macharij, ſed & Euſebius emiſenus epiſcop⁹, & victorinus apher. Euſebius quoque vercellenſis & Hylarius Pictauienſis, qui his tẽporibus eccleſiam dei tanquam columnæ ſimiliſſimæ vna cũ Athanaſio fulciebant Hereſiarchæ vero fuerunt hoc tempore Donatus, Lucifer Macedonius & Andeus, philoſophi quoque Victorinus Rhetor, qui ſtatuam in foro Traiani meruit, & Donatus grãmaticus Hieronimi præceptor Sapor etiam rex perſarum eo tempore noſtros perſecutus eſt. In cuius regno ſedecim milia martyrum, inter eos Symeon archiepiſcopus paſſi ſunt. Synodus quoque apud Ariminũ ab hereticis facta eſt. In qua fides antiqua patrum damnata eſt, ſed in Gallia per Hylarium eadem Synodus cõdennata. Romanorum 36. cœpit Iulianus Conſtantij nepos anno domini. 364. mundi vero. 4327. & imperauit annis fere duobus. Quo ad cultum idolorum conuerſo, duodecima eccleſiæ perſecutio cœpit, blanda quidem & alliciens magis quam propellens. Sub hoc ergo paſſi ſunt martyres Chriſti, Gallicanus quondam magiſter militiæ Conſtantini. Iohannes & Paulus, Donatus aretinus epiſcopus, & quiriacus, gordianus etiã eiuſdem Iuliani vicarius, & Epymachus, & alij multi. Denique Iulianus dum contra perſas ad bellum pereaiſſet, orante ſancto Baſilio cũ populo ſuo Cæſarienſi, cui Iulianus ipſe minas intulerat, iubente quoque beata Maria ſemper virgine, cuius filium blaſphemauerat, a mercurio martyre ſubito interfectus eſt. Romanorũ. 37 Iouinianus vir fortis & nobilis, qui quondam ſub Iuliano cum eſſet millenarius magis elegerat cingulum amittere quam imperatori ſacrificãdo idolis obedire, imperauit menſes 7.

Tempora Valentiniani Valenti & gratiani. Cap. LXVII

Romanorum 38. cœpit Valẽtinianus anno domini. 367 mũdi uero 4340. & imperauit annis. 11. qui & ipſe ab impio Iuliano pro fide catholica priuatus fuerat militia. Ab hoc frater eius Valens in regni conſortium aſſumitur, qui ab eudoxio arrianorum epiſcopo baptizatus noſtros perſequitur. Eo tempore Romæ Papa Damaſus ordinatur. apolinaris Leodicenſis, & didimus Alexan. ſcriptores noſtri dogmatis agnoſcũtur. Fuerunt ẽt huius tpis Libanius rethor Antiochenus & Hereſiarcha eunomius poſt aucentij quoq; ſerã mortẽ Ambroſio Mediolani epiſcopo conſtituto, oĩs ad rectã fidẽ Italia conuertitur. Theodolus miſerabilis præsbyter dum contra conſcientiam furoris ſui ſacrificia deo offerre audet, in medijs precibus eliditur apud attrabatum, eo tpe lana e cœlo pluuiæ mixta fluxit. Melana nobiliſſima romanorum Hieroſolimam nauigans, ibidem magno uirtutum miraculo claruit. Sancti quoque patres monachorum eo tempore floruerunt in Aegypto, & maxime in Nitriæ partibus, Iſidorus ſcilicet Heraclites, Pini & Pampus appelles, Hor & Ammonius, Serapion & Eulogius, B niamin & Apollonius. Eugarius copres & mutius & uenus. Mortuo denique Valentiniano anno imperij ſui undecimo, Gratianus filius eius aſſumpto in imperium Valẽtiniano fratre cum paterno Valente, regnauit cum eis annis tribus Valens legem vt monachi militarent, dedit & nolẽtes fuſtibus occari iuſſit. Multique monachorum nitriæ cœſi ſunt. Eo tpe Fotinus Hereſiarcha moritur. Baſilius Cæſarienſis eps, & Florentinus. ac Bonoſius, & Ruffinus monachi inſignes habentur. Romani a Gotis vſque ad internitionem in Traciæ bello cæduntur, & Imperator Valens ſagitta ſaucius ad cuiuſdam villulæ caſam deportatur, ibique cum ipſa domo incenditur. Gratianus itaque ſolus imperauit publicẽ annis ſex. Hic religioni valde fauens, ac per omnia reipublicæ promptus Theodoſium imperij conſortem fecit, qui fœlicitate iam deuictis Barbaris, dum eſſet magiſter militiæ, mira fœlicitate laſſam rempublicam in orientis partibus reparauit. Celebrantur eo tpe viri illuſtres in eccleſia Damaſus ſummus põtifex, & Baſilius Cæſarienſis, Gregorius Naziãzenus. & Gregorius Niſenus, Martinus Turonenſis. & Ambroſius Mediolanenſis, Theophilus Alexandrinus, & Miletus Antiochenus, & Didimus Alexandrinus philoſophus, Ruffinus Aquilegienſis presbyter. Hieronymus quoque diuinæ ſcripturæ totus incũbens, & Paula Romanorum matronarum prænobilis, mũdo abrenuncians, & etiam in Ægypto ſanctus Abbas, Panthomena in Gallia. ſanctus Firminus Ambianenſis, & Maurilius Andegauenſis. Maximinus vero Cõſtantini magni conſanguineus cum rex Britanniæ factus eſſet, per tyrannidem imperium inuaſit: tandem & in Gallias tranſiens Gratianum Imperatorem Lugduni peremit. His quoque temporibus Apollinarem Laodiceæ epiſcopum in hæreſim nominis ſui conuerſum, Damaſus Papa condemnat, ſed & Priſcillianus in Hiſpania epiſcopus hæreſim ſui nominis condens eccleſiam perturbat.

Tempora Theodoſij ſenioris Archadij, & Honorij. Cap LXVIII.

Romanorum 40. Theodoſius ſenior cœpit anno dñi 388. mũdi vero 4350 Et imperauit annis 11. Gratiani necem vindicauit, & idolorum cultum deſtruxit. Huius temporibus eccleſiæ Romanæ præfuit Syricius. Floruit aũt ſanctus Ambroſius, qui & corpora ſanctorũ Geruaſij, & Protbaſij. Nazarij quoque & Celſi martyrum inuenit, & vitam ſanctæ virginis martyris Agnetis deſcripſit, per quem ẽt Auguſtinus cum eſſet Manichæus ad rectã fidem conuerſus relictis ſcholis baptizatur, & Maximus tyrãnus ab eodem excõicatus a Theodoſio perimitur. Claruerunt & poetæ Claudianus gentilis Romæ, & Prudentius lyricus in Hiſpania. In Aegypto quoque ſanctus Ioannes Anacorita. Theodoſius immane facinus quod commiſit qñ Theſſalonicæ ſeptem miliũ ciuium in vltionem iudicum in ſeditione occiſorum occidi fecit, mirabili publicæ pœnitentiæ exemplo diluit, ab Ambroſio ẽ eccleſia expulſus, & humili ſatisfactione reconciliatus. Sanctus Patricius Scotus in Hibernia venditur, vbi cum eſſet regis Porcarius angelico ſæpe colloquio fruitur, Aſcenſus exinde Romanæ monachus efficitur. In Emaus caſtello Iudeæ puer naſcitur gemellus ab vmbilico, & ſurſum diuiſus. Corpora prophetarũ Abacuch, & Micheæ reuelantur, Didimus Alexandriæ plus quã Octogenarius moritur. Duæ quoque laudabiles Abbatiſſæ Sara, & Syncletiæ hoc tpe fuiſſe creduntur. Romanorũ 41. Archadius Theodoſij filius cum fratre ſuo Honorio cœpit anno domini 398. mundi vero 4361. Et imperauerũt ſimul annis 13. Hoc tpe in Romana ſede præfuit Anaſtaſius, & poſt eum Innocentius. Floruerunt in eccleſia ſancti viri Ioannes Chryſoſtomus Conſtantinopolis, & Donatus epyri eps. In Hiſpania quoque Oroſius hiſtoriographus, & in Aquitania Seuerus. In Gallia vero Seuerus Agrippinenſis, & Seruatius Tungrenſis epiſcopus Dñi Ieſu Chriſti ſecũdum carnem conſanguineus. Imperatores idolorum vbique templa deſtrui præceperunt. Hieronymus, & Ruffinus orta inter ſe ſimultate pro quæſtionibus ſcripturarum inuectiuas in alterutrũ conſcripſerunt. Auguſtinus ẽt & Hieronymus de quibuſdam ſcripturæ capitulis vſque ad ſimultatem inter ſe per epiſtolas diſceptauerunt. Sãctus Martinus octogenarius obijt, cui ſanctus Bricius in epiſcopatu ſucceſſit. Sanctus Ambroſius obijt, cuius vitã Paulinus Nolanus epiſcopus deſcripſit. Auguſtinus in eccleſia philoſophatur Romæ vita ſancti Alexij declaratur. In Hiſpania Pelagius hæreſiarcha agnoſcitur. Oſſa prophetæ Samuelis e Iudæa Conſtantinopolim ab Archadio transferuntur. Iohannes Chriſoſtomus in exilium relegatur.

Tempora Honorij, & Theodoſij iunioris, & Valentiniani. Cap. LXIX.

Poſt Archadij mortẽ Honorius cum fratruele ſuo Theodoſio imperauit annis quatuordecim. Huius tpe papatum tenuit Innocentius. & poſt eũ Zoſimus: poſtea vero Bonifacius: Vuãdali duce Creſco Gallias peruagati multas vrbes, & eccleſias ſubuerterunt; ſub quo Turbine martyrizantur inter multos Florẽtinus, & Hylarius Seduneſes, Deſiderius Lingonẽſis. cũ Archidiacono Vincentio. Anodius quoq; Biſontinus epiſcopus. Tandẽ vero Vuandali Galliam. ſ. relinquentes timore Gothorum cum Alanis, ac Sueuis Hiſpaniam occupauerũt, ibiq; fere triginta annis habitauerunt. Alaricus aũt rex Vuiſigothorum per Italiam debacchatus Piſam tandem Romam cœpit, multaq; in ea loca incẽdit.

Alar-

A ſanguine tñ & cęde temperabat, & ad ſanctorum limina confugientibus indulgebat. Vuandalis iterum Gallias incurſantibus ingreſſi Franci, Modigiſilum regem cum 20. milibus Vuandalorum extinguunt: poſt quem filius Gondericus in Hiſpania regnauit. Eo tpe Maximus Thaurinenſis epiſcopus homiliarum in eccleſia declamator floruit. Prædeſtinatorũ hęreſis ſerpere cępit. Iudæus quidam quęſtus cauſa cum ad baptiſma veniſſet, aqua fontis ſubito diſparuit, & iterum iterũq; allata, iterumque diſparens Dei virtutem, ac Iudæi perfidiam oſtendit. Corpora ſanctorũ Stephani protho martyris cum ſocijs ſuis Luciano presbytero reuelata ſunt: cuius.ſ. martyris reliquias Oroſius presbyter a beato Hieronymo ad Auguſtinum rediens in Aphricam detulit, eaſque dominus vbiq; miraculorum gratia mirificauit: quorum plura ſcripſit Auguſtinus, & multo plura Ennodius. Franci legibus vti cęperũt, & legem Salicam dictauerũt. Hieronymus per quinquaginta ſex annos libris ſuis confectis ſere centenarius apud Bethleem obijt. Mortuo Honorio Theodoſius ſolus imperauit annis tribus. Hoc tpe Celeſtinus Papatum tenuit, ſanctus Albanus cum Epiſcopo ſuo Theoniſco p hæreticos ab vrbe ſua Philippis expulſus, apud Maguntiam Gallię martyrium ſubijt. Caſſianus a Iohanne Chryſoſtomo de Conſtantinopolis eccleſia eiectus, cõpertas in Ægypto vitas patrũ collocationeſque deſcripſit. Deniq; Theodoſius Valentinianum amicæ ſuæ Placidæ filium in imperium ſecũ aſciuit, anno Dñi 428. mundi vero 409 1. & imperauerunt ſimul annis 24. Hoc tempore in Papatu ſedit Celeſtinus, & poſt eũ Sixtus huius nominis tertius, deinde Leo primus. Quorum Celeſtinus ad Scotos in Chriſtum credentes, miſit Paladium primum Epiſcopum, & poſtea ſanctũ Patricium Conches ſororis ſancti Martini Thuronenſis filium. Gundericus rex Hiſpali capta cum in eiuſdẽ vrbis eccleſiam manus extendiſſet, mox a dæmone correptus interijt, eiuſque frater Genſericus ſucceſſit. Neſtorius Conſtantinopolis epiſcopus hæreſiarcha efficitur, & in ſynodo Epheſina prima iuſſu Theodoſij edita condemnatur. In Hiſpanijs 20. milia ferme militum contra Vuandalos pugnantium cęduntur. Sixtus Imperatoris iuſſu congregata ſynodo coram 56. epiſcopis ſynodico iudicio purgatur. Floruerunt eo tempore ſancti epiſcopi in Gallia Germanus Antiſiodorenſis, Lupus Trecaſſinenſis, Eucharius quoque Lugdunenſis, & Hylarius Arelatenſis. apud Epheſum ſeptem fratres ſub Decio paſſi diuinitus a ſomno ſurgunt, & aſſerta fide reſurrectionis noſtræ coram Theodoſio de qua multũ dubitabatur, iterum in Chriſto dormiunt. Remigius Remenſis naſcitur, per Montanum monachum ex nomine prænunciatur, quo nato idem Montanus cum eſſet cęcus de lacte matris illius oculos liniens eſt illuminatus.

Tempora Marciani, Leonis, & Zenonis. *Cap. LXX.*

THeodoſio defuncto ſucceſſit Marcianus anno Dñi 452. mũdi vero 4115. Et imperauit annis ſex. Quo iubente inſtantia Leonis Papæ quarti, vniuerſalis ſynodus apud Calcedonem congregatur, in qua Eutices Conſtantinopolis Abbas, & eius defenſor Dioſcorus, atque Neſtorius hæretici condemnantur. Attila rex Hunorum per totas Gallias debachatur, cum tandem Aurelianis vrbem obſediſſet in qua ſanctus Auianus epiſcopatum tenens orationibus ſuis, & meritis vrbem protegebat, ad ſubſidium Galliarum Aecius Romanorum Patricius aduolat, conſertoque prælio in campis Cathalaunicis cęſa ſunt ibi 180. milia pugnatorum, inter quos & Theodericus Vuiſigothorum rex, qui Aecium iuuabat cecidit, Æcius tñ ſuperior receſſit. Sub quo turbine ſanctus Nichacius Remenſis epiſcopus cum Eutropia ſorore ſua, ab hoc martyrizatur. Sed & vndecim milia virginum apud Coloniã ab eiſdem patiuntur. Pullulante intra Gallias hæreſi Arriana. Vnitas ſubſtantiæ trium perſonarum euidenti miraculo oſtenditur, dum in vrbe Vaſacenſi celebrans epiſcopus miſſam vidit ſuper altare tres guttas clariſſimas æqualis magnitudinis cadere, q̃ ſimul defluentes, & in vnum coniunctæ quaſi gẽmam pulcherrimam efficerunt. Et cũ eam in medio crucis aureæ poſuiſſent, aliæ gemmę ceciderunt. Eo tpe Genoueſa virgo Pariſienſis multa ſanctitate per Gallias claruit. Iohannes Baptiſta caput ſuum (vt quidam ſcribunt) duobus monachis reuelauit. Genſericus Romam cępit: omniaq; diripuit. vt tñ ab igne, & cęde hominumq; ſupplicijs abſtineret, Leo Papa ab eo obtinuit. Huc uſq; Proſper chronicam ſuam perduxit. Martiano ſucceſſit Leo, qui cępit anno domini 480. mundi vero 4121. & imperauit annis 16. Huius tpe Papatum tenebat Leo, deinde Hylarius, & poſt eũ Simplicius. Symeon qui 40. annis incluſus in colũna ſtetit, mira ſanctitate Antiochiæ claruit. Mamertus quoque Viennenſis epiſcopus, qui litanias ante aſcenſionem dñi inſtituit. Corpus Heliſæi Prophetæ transfertur Alexandriam, & corpus Marci Euangeliſtæ ab Alexandria transfertur Venetias. Apud Coloſam vrbem Gallię ex eius medio ſanguis tota die riuo largiſſimo fluxit, quod Gothi pro portento ſuæ perditionis acceperunt. Poſt Leonem cępit Zenon anno domini 474. mundi vero 4137. & imperauit annis 19. huius tpe Papatum ſuum tenebat Simplicius, & poſt Fęlix, deinde vero Gelaſius, & poſt eum Anaſtaſius. Acephalorum hæreſis exoritur. Cartagine Liberatus Abbas cum fratribus ſex martyrizatur. In Aphrica ſiquidem Honoricus Genſerici filius Vuandalorũ rex Orthodoxos diuerſi ordinis, & ætatis vſque ad 4976. in exilium truſos diuerſis pœnis ad mortem excruciauit, & iterum oẽs epiſcopos Aphricæ quaſi ad ſynodum conuocans fugans, & exiliatis 444. epiſcopis catholicis eccleſias clauſit, aut Arrianis dedit, plebẽq; varijs ſupplicijs afflixit. Euſebium quoque Carthaginis epiſcopũ contra Vuandalorum hæreſim Arrianam fortiter agonizantem cum clericis plus quam quingentis multimode cruciatos exiliauit. Tandem vero iudicio Dei percuſſus ſcatens vermibus miſerabiliter expirauit. Clarebant in Gallia ſancti epiſcopi Remigius Remenſis, & Principius frater eius Sueſſionenſis, Aniſus Viennenſis, Solennis Carnotenſis. Vedaſtus quoque futurus eps Atrebatẽſis. In Aphrica vero Fulgẽtius Ruſpẽſis, & ĩ Italia Germanus Capuanus Epiphanius quoque Thirinenſis. Guntamundus Vuandalorum rex primo quidẽ Eugeniũ epm, & eo petẽte oẽs Dei ſacerdotes ab exilio reuocauit, & eccleſias in Aphrica clauſas aperuit.

Tempora Anaſtaſij, & Iuſtini ſenioris. *Cap. LXXI.*

ZEnoni ſucceſſit Anaſtaſius anno dñi 494. mundi vero 4151. Et imperauit annis 25. huius temporibus Romanam ſedem tenuit Simachus, & poſt eum Hormiſda Papa quinquageſimus, verum contra Simachum ordinato ante Papa Laurentio contentio vſque ad cędes, & homicidia intra & extra eccleſiam diu protracta eſt, ſed tandem regis Theodorici quamuis Arriani potentia compreſſa. In Gallia floruerunt hoc tpe ſancti Launomarus Carnotenſis, & Maximinus Aurelianenſis, Abbates, cuius.ſ. maximi fuerunt diſcipuli Cornelephus, & Auitus Abbates. Maxentius quoque Pictauenſis Abbas claruit, & Gibtianus Scotus cum fratribus, ac ſororibus in Gallia peregrinatus vrbem Remenſem vita & morte ſua illuſtrauit. Gantamundo Vuandalorum regi Traſamundus ſuccedens in Aphrica clauſis iterum eccleſijs 222. epos exiliauit, circa quos Symachus Papa beniuolè manum ſuæ liberalitatis exercuit. Hac perſecutione Fulgentius epiſcopus multa pro fide ſuſtinuit: in Sardiniam longo tpe exiliauit. Crocildis regina Francorum catholica Clodoueum regem a gentilitatis errore reuocare, dum fruſtra conari videretur, ille tandẽ cum Alemanis bello congreſſus exercitu laborante voto ſuſcipiẽdi Chriſtianiſmi ſe obligare cogitur, ſicque perempto Alemanorum rege, & Alemania ſub tributo redacta, baptizatus a ſancto Remigio, Francorum populum ad fidem Chriſti perducit exemplo ſuo. & edicto. Itaque collatis ab eo multis prædijs eccleſiæ Remenſi, Remigius multa eorum parte data eccleſiæ Laudunenſi ſedem epiſcopatus ibi conſtituit. Primũq; illic Geneбandum epm poſuit, quem in fornicatione cum vxore quondam ſua prolapſum, ſed ſeptennali pœnitentia purgatum, atque de reclusione tandem diuino iuſſu eductum ſedi ſuę reſtituit. Conſtantinopoli Deuterus Arrianus epiſcopus dum quendam baptizans diceret: Baptizo te in nomine patris per filium in Spirituſancto, aqua diſparuit. In Aphrica quidam in balneis ſanctam Trinitatem blaſphemans ignito iaculo celitus veniente viſibiliter exarſit. Fauſtus ſancti Benedicti diſcipulus ab eo cum Mauro in Galliam mittitur, vbi ſanctus Arnulphus ſancti Remigij in baptiſmo filius claret, qui poſt multos in prædicando Chriſtũ agones in ſilua Pariſiorum Aquilina martyrizatur. Sigiſmundus Burgundiæ rex filium ſuum Sigericum malo Nouercæ illius conſilio peremit: ſed competenti pœnitentiæ ſe addicens, totũq; ſe martyribus Agaunenſibus, quibus monaſterium illud conſtruxerat deuouens, q dignus fuerit venia reſtãtur crebra poſt mortem eius miracula. Prima ſynodus a Francis iuſſu Clodouei regis Aurelianis celebratur, in qua multa eccleſiæ vtilia decernuntur. Hoc quoq; tpe multi in Alexãdria vtriuſque ſexus a dæmone correpti, repente quaſi canes latrabãt. Vitalianus inſtinctu Papæ inſurgit in Imperatorem Anaſtaſium pp Eutichianam hęreſim Deo, & hominibus exoſum, qui ẽt tandẽ fulmine a Deo percuſſus interiit. Hinc vero Iuſtinus ſenior ſucceſſit anno dñi 517. mũdi vero 4181. Et imperauit annis decem. Eo tpe Boetius vir conſularis oĩum liberalium artium peritus, & in vtraque lingua cõſpicuus annuente ſibi Symacho Patricio, cuius gener erat, & cum quo rempublicam illuſtrabat, dum auctoritatem Romani Senatus contra Theodoricum regem Italiæ tueri nititur, ab ipſo exiliatur, ibique de conſolatione philoſophiæ liber ab illo cõponitur, & tandẽ a Theoderico perimitur. Zelobe Hunorum rege a rege Perſarũ occiſo, totoq; penè illius exercitu deleto, regnũ Hunorũ annotatio finitur. Symachus ẽt a Theoderico interficitur, & ab eodem Iohannes Papa ẽt carcere excruciatus, fame moritur. Poſt dies autem 90. Theodericus ſubito defunctus a quodã ſancto eremita viſus eſt nudus, & diſcalciatus, tandẽ Iohanne Papa, & Symacho Patricio in ollam Vulcani detruſus. Eo tpe sãctus Benedictus monachorũ pr̃ floruit, & virgo Dei Brigida in Scotia obiit. Ioãni Papę ſucceſſit Fęlix, & Fęlici Boniſac.

Tempora Iuſtiniani legum compilatoris. *Cap. LXXII.*

IVſtinianus cœpit anno dñi 708. mũdi vero 4191. Et imperauit annis 37. Huius tpibus Papatum ſucceſſiue tenuerunt Iohẽnes Agapitus, Silueriꝰ, Vigilius, Pelagius, & alter Iohẽnes. Floruerũt aũt Caſſiodorus Senator, poſt monachus, Arator poeta, Priſcianus grammaticus, Victor Capuanus Epſ, Gregorius Lugdonẽſis, Nicetius Treuerenſis, Domitianus Tungrenſis, ſanctus quoq; Vedaſtus primus Atrebatenſis Epſ a ſancto Remigio ordinatus, & ſanctus Glodoaldus filius regis Clodomeris ad nobilitatem diuinæ ſeruitutis in clericali gradu translatus. In Aphrica quidẽ Epi linguis ſibi radicitus excisſis a Vuandalis: poſtea clare loquendo miracula fecere multis. Floruerunt ẽt tunc tẽporis in Gallia Theodericus Abbas, & Theodulphus eius diſcipulus. Fratres ẽt vterinã eodem die nati, & pontifices conſecrati, Medardus ad titulũ Nouiomenſem, & Gildardus ad Rotbomagẽſem vnoquoque die abſoluti a ſęculo, & aſſumpti a Chriſto. In Italia quoque Sabinus, Caniſinus, & Caſſius Varnenſis, & Fulgentius Vtriculenſis. In Sicilia Theophilus vt vicedominatũ amiſſum recuperaret diabolo ſeruitio addictus, ſed non multo poſt ad ſe reuerſus, ac per 40. dies omnimodo pœnitentia ſe affligens, primo beatiſſimam Dei genitricem ſibi reconciliauit, ac per eam, & filij eius gratiam recepit, quæ etiam ad indicium indultæ ſibi veniæ rurſum ei dormiẽti apparens, ſcriptum abnegationis Chriſti, quod ſignatũ diabolo dederat, ſuper pectus eius repoſuit. In diuerſis Galliarũ locis, diuerſa ſigna viſa ſunt. Nam cęlũ ardere viſum eſt. Verus ſanguis in veſtimentis hominũ ex nube defluxit; domus cuiuſdam ab intus ſanguine reſperſa apparuit, & variæ clades ſecutæ ſunt. Maurus ſancti Benedicti diſcipulus, hoc tpe in Gallia claret. Herculanus Peruſinus Epſ a Cotila rege Gothorum ſecto capite martyrizatur, quod poſt mortem vnitũ corpori reperitur: Vigilius Papa exiliatur. Quinta ſynodus vniuerſalis, Conſtantinopoli celebratur in qua Theodorus perfidiæ conuincitur. In oriente puer quidam Iudæus in eccleſia beatæ virginis a coæuis ſuis Chriſtianis adductus, vt Euchariſtiã perciperet, ob hoc a patre ſuo proiectus in fornacem ardentem illęſus a Chriſtianis extrahitur, aſſerens, ꝙ mulier in eccleſia illa puerũ tenens depicta, pallio ſuo a ſe flãmas euentilaſſet. Iterum Iudæus quidam imaginẽ Chriſti de eccleſia furtim deponens eam telo tranſfixit, & ad domũ ſuam deferens eã cum vellet comburere, videns ſe cruẽtatum eius ſanguine, præ ſtupore eam abſcondit. Quam Chriſtiani requirentes per veſtigia ſanguinis inuenerunt, ac Iudæum lapidauerunt. Radegundis regina Lotharij regis quondam vxor veſte mutata ſancti tatẽ refulſit. Gregorius ẽt Gordiani Senatoris filius Romæ adoleſcit, qui ſex monaſterijs in Sicilia fundatis, & 7. Romæ in domo ſua ex prætore Vrbano factus monachus ſapientia, & ſanctitate claruit. In Scotia quoque Brandanus, qui fortunatas inſulas ſeptẽnali nauigatione perquirens multa miraculo digna vidit, a quo etiam Macutes, qui & Maclouius regulariter educatus, & ipſius nauigationis ſocius in Britannia ſanctitate, & miraculis claruit. In Gallia mons ſuper Rhodanum fluuium dans mugitum multis diebus, tandem ab alio mõte ſibi vicino diſcuſſus cũ eccleſijs, & domibus hominibuſque, & beſtijs in Rhodanũ eſt ꝑcipitatus.

Tempora Iuſtini iunioris, & Tyberij ſecundi. *Cap. LXXIII.*

MOrtuo Iuſtiniano ſucceſſit Iuſtinus iunior, anno Dñi 566. mundi vero 4229. & imperauit annis 12. Eo tempore ſanctus Columbanus presbyter veniens de Scotia claruit in Britannia, Sanſon quoq; Dolenſis Archiepiſcopus ſancti Maclouij cõſanguineus, & ſucceſſor Sanſonis Maglorius, qui de tranſmarina Britannia ad ciſmarinam trãſierant, ſanctitate & doctrina clarebant. In Francia vero Gregorius Thuronenſis Epiſcopus, Baſolus Abbas, ac Sindulphus presbyter, & recluſus: haſtæ in cęlo viſæ ſunt irruptionem Lõgobardorum in Italiam protendentes. Armeni vero fidem Chriſti ſuſceperunt anno Dñi 73. Iuſtini 8 Hiſpani & Franci de paſcha diſſentiunt. Hiſpanis. 15. Kal. Aprilis. Francis vero 14. Kal. Maij celebrantibus. Sed Francos rectè celebraſſe per hoc diuinitus claruit, ꝙ fontes in Hiſpania qui Sabbato paſchæ ſponte diuinitus ad baptizandum repleri ſolent, non in Hiſpanorum, ſed in Francorum paſcha repleti ſunt, anno ſequenti Albuinus Longobardorum rex, qui patrem vxoris ſuæ Gepidarum regẽ olim in bello peremerat, & ea teſta capitis eius ſibi pateram ad bibendum fecerat, cum vna die porrigeret ei dicens: Bibe cum patre tuo, illa fœminco furore accenſa, perimi fecit eũ in lecto ab ipſius armigero. Eo tẽpore Iohãni Papę ſucceſſit Benedictus. Fortunatus poeta veniens ab Italia claruit in Gallia. Iuſtino ſucceſſit Tyberius anno Domini 578. mundi vero 4242. & imperauit annis 6. Eo tempore in Francia perempto Sigiberto, Brunichildis vxor eius cũ filio Childeberto, vel eius filius regnũ gubernans, propter inſolentiam morũ Francis intolerabilis erat, & tamen eccleſias Dei honorabat, plura etiam ſanctorum cenobia fundauit, & ędificia miri operis extruxit. Sanctus Germanus Pariſienſis Epiſcopus obijt. Hoſpicius Dei famulus in Gallia claruit, In Italia vero Vuinocus & Menas ſolitarius. In Romana Sede Benedicto ſucceſſit Pelagius, a quo Gregorius Conſtantinopolim Apocriſiarius eſt directus; Lupi Burdegalam vrbem ingreſſi neminem merentes deuorauerunt canes. Thuronis verus de tracto pane ſanguis effluxit

Tempora Mauricij, & Foca eiuſdem interfectoris,
Cap. LXXIIII.

TYberio ſucceſſit Mauricius anno Domini 584. mundi vero 4247. Et imperauit annis 21. Hoc tempore Antiochiæ vir ſenior in medio Theodorico rege Francorũ mortuo Lotharius eius filius in bello captos occidit. & Brunichildem reginam vno pede, brachioque mulcta ſudarium excuſſit, ſtatique tota cum habitaculis, & habitatoribus ſuis corruit, viaq; a duobus ſocijs ſuis multa prece flexus eſt, vt parti reſiduæ parceret. Virum ergo quẽdam eleemoſynis dedimus, qui hoc aſpiciebat attonitus, ex ſaluatione domus ſuæ conſolatus diſceſſit, & vltra non comparuit, Leuuigildus rex Vuiſigothorum Arrianus filium ſuum Ermingoldum, quia per vxorem ſuam Sigeberti regis filiam ad verã fidem conuerſus erat, exilio damnauerat; nec multo poſt in nocte ſancta paſchæ in carcere ſecuri occidit. Eo tẽpore nimiæ pluuiæ inundauerunt, ita vt omnes diluuium fieri dicerent, poſt multã confuſionem rerum ſecuta eſt per cladem inguinariam immedicabilis mortalitas hominum, quę primum percuſſit Papam Pelagiũ, Itaque Gregorius ad Papatum electus interim dum Imperatoris aſſenſus expectatus, iram Dei placare per ſeptiformem litaniam, inſtituit, & in procedendo 80 hominibus plaga percuſſis. tãdem ira quieuit Eo tempore in Scotia regnabat Brandinus, cuius frater erat Adelphius, de cuius filia rex Hiberniæ Philcanus ſanctũ Furſeum, & fratrem eius Foillianum, & Vulcanũ genuit. Recharedus Vuiſigothorum rex Leuuigildi filius apud Toletum ſynodo 70. Epõrum congregata, ibique Arriana hæreſi abdicata, ſecũ tota Vuiſigothorum gente confirmat in fide catholica. Conſtantinopoli naſcitur puer quadrupes, & alter habens duas vertices. Sol a mane vſque ad meridiem minoratus eſt vſque ad tertiã ſui partem. Gregorius Papa, ꝙ olim facere intenderat Auguſtinum cum alijs ad prædicandum deſtinat in Angliam. Eo tpe ſanctus Goar veniens ex Aquitania claruit in Gallia. Guntrannus rex Frãcorũ ſanctitate clarus in Chriſto dormiuit. Sanctus quoque Columbanus Abbas, & presbyter Doctor Scotorum, atq; Pictorum obijt. Edilbertus rex Anglorum, qui Cantuarij vocantur prædicãte Auguſtino cum gente ſua baptizatur. Sanctus Columbanus ex Hibernia in Burgundiã venit, ibique permiſſu Theoderici regis Luxouienſe cenobium ędificare cępit. Denique orientales Angli cum rege ſuo Sigeberto per Mellitum Epiſcopum conuertuntur ad Chriſtum. Focas interfecto Mauricio cum vxore ſua, & filijs (ſicut ipſe Mauricius prædixerat diuinitus) cępit anno Domini 605. mundi vero 4268. Et imperauit annis octo. Eo tempore Gregorio Papæ ſucceſſit Sabinianus. Fame vero Romam aggrauante Romani Gregorio Papæ iam defuncto derogantes, quòd theſauros eccleſiæ ſua nimia liberalitate diſſipaſſet, cum non adeſſet perſona in quam exardeſcerent, memoriam nominis illius in libris eius delere volebant, atq; illos cauſere volentibus obſtitit Petrus diaconus prodens ſe ſpiritumſanctum in columbæ ſpecie ſuper caput Gregorij diuina tractantis ſedentẽ ſępius vidiſſe. Idque confirmans iuriſiurandi ſacramento, mox moriens ex condicto fidem fecit ſuo teſtimonio. Sabinianus Papa cum & ipſe liberalitati Gregorij predeceſſoris ſui derogaret. & ſub hoc obtentu manum egenis ſubtraheret, Gregorius eum per viſum pro culpa tenacię ſuæ & huius derogationis ter increpatum, ꝙ non reſipiſceret, etiam quarto horribiliter increpans & comminans in capite percuſſit. Quo ille dolore vexatus non multo poſt obijt. Huic ſucceſſit Bonifacius, & huic alter eiuſdem nominis, qui Romæ templum quod Pantheon dicebatur impetratum a Foca in eccleſiam Beatę Mariæ & omnium martyrum conuertit, ibiq; ſolẽnitatem in Cal. nouembris inſtituit. Alexãdriæ Iohannes epiſcopus claruit, qui ob eximiam in Chriſto liberalitatem eleemoſynarij nomen habuit. In Italia quoq; Secundus Dei famulus claruit. Corpus ſancti Victoris thebei apud ſaladorum cum ſancto Viſo paſſi inuenitur. Deſiderius Vienenſis epiſcopus conſilio brunechildis a Theoderico rege lapidibus obrutus martyrizatur.

De Temporibus Heraclij & eius filij Conſtantini. *Cap. LXXV.*

HEraclius ad Imperatorẽ electus Foca perempto, & ignibus concremato, cœpit anno domini 613. mundi vero 4277. Et imperauit annis 30 Huius temporibus papatum tenuerunt Deuſdedit, Bonifacius, Honorius, Seuerinus, Iohãnes, Theodorus. Sanctus Amãdus miraculorũ & ꝑdicationis gratia ꝑ Gallias clarus, per quẽ Allouinus, qui & bauo ex prędone cõuerſus & gandauis ſolitariẽ recluſus, ſanctitatis exemplum omnibus fuit. Sanctus Columbanus a Theoderico rege inſtinctu Brunichildis auiæ Francis expulſus, & relicto Gallo diſcipulo ĩ Alemania cenobiũ bobiũ extruxit. In Italia Clodeſindis metenſis claruit, quæ ſponſũ fugiens

velami-

velamine capitis a Deo ſibi per Angelum miſſo, ſe & ſua Deo dicauit. Sanctus quoq; Lupus Senonenſis Epiſcopus floruit, cui Euchariſtiam conſecranti gemma de cęlo in calicem deſcendit. Virgo Chriſti Phara claruit in Francia. Cuius ſanctitatem imitatus frater eius Pharo, ex comite clericus, & ex clerico factus eſt Meldenſium Epiſcopus. Heraclius Imperator ad Perſas debellandos proficiſcens, virilem Dei figuram accipiens in manibus, quã manus non depinxerat, ſed verbum quod omnia format Perſidẽ aggreditur, eamque per ſex annos continuos potẽter depopulatur. tam ad caudam equæ indomitę religatam membratim diſcerpi fecit imputans ei, quod decem reges per illam extincti fuiſſent, & ſic Monarchia Francorum ad ipſum rediſt. Poſt obitum ſancti Colũbani floruerũt eius diſcipuli. Gallus in Alamonia, & Aiadani epiſcopus in Anglia Euſtaſius quoque Abbas Luxouienſis, & Attala Bobienſis, florebantẽt in Gallijs Auſtregiſilus Bituricenſis eps, & ſub eo Sulpicius, Cumbertus Colonien. & Ioannes Tungrenſis. In Hiſpanijs autem Iſidorus Hiſpalenſis: hoc tpe Machometus quem adhuc Gentiles vt Deum colunt Arabum, ſiue ſaracenorũ princeps erat, qui pſeudoprophera ex orphano, & inope per hæreſis ſuæ præſtigia ad regnum prouectus fuerat, Heraclius deuicta Perſide. Zachariam Patriarcham cum populo captiuorũ Hieruſalem reducit, & cruce Dñi relata celebritatẽ exaltationis eius annuatim dedicauit. Nec multo poſt incidens in Monothelitarũ hæreſim eccleſiam imperiumque confudit, contra malitiam eius pugnante rerum omnium perturbatione. Sigebertus infans Dagoberti filius a ſancto Amando baptizatur, vbi cũctis tacentibus infans ipſe reſpondit. Amen. Et Amandus Traiectenſiũ Eps ordinatur. Sanctus Oſualdus filius Edelfridi regis regno Nordanimbrorum ſuſcepto Cedualem Britonum regem peremit, & qui fidẽ Chriſti præ omnibus tenuit ſuper, omnes Britanniæ reges eminuit. Eo tpe floruerunt in Francia tres fratres, Ado, Rado, Dado, qui & Audoenus Dagoberti regis referendarius .i. cancellarius, qui Reſbacenſe cenobium inter Briegenſem ſaltum conſtruxit. In quo ſanctum Agilum Abbatem primum conſtituit. hos animat Eligius aurifex iam dudum in Aula regis Lotharij clarus, qui etiam Solenniacum monaſterium cõſtruxit, vbi ſanctus Remaclus ab Aquitania veniens, in Chriſti Tyrocinio ſe exercendum ſub eo dedit. Sancta quoque Aurea virgo claruit, quam Eligius monaſterio virginũ Pariſius conſtructo præfecit. Florebant ẽt ſanctus Landoaldus, & Abbas Romaricus, & Goericus Metenſium Eps. Porro ſanctus Arnulphus quondam ex maiore domus Metenſiũ factus Epiſcopus, & ex Epiſcopo ſolitarius in Chriſto moritur, eiuſque filius Clodulphus poſt Metenſis Eps ſanctitatem patris imitatur, & Doda mater ipſius Clodulphi Treueris inclusa Chriſto famulatur. Heraclio mortuo, Conſtantinus filius eius ſubſtituitur, & quarto menſe imperii ſui a Nouerca ſua Martina, & Pyrro patriarcha veneno extinguitur. Itaque Martina cum filio ſuo Heroclona imperium ſibi arripiunt, ſed mox Heroclonas abſciſo ſibi naſo, & Martina abſciſa lingua exiliantur.

Tempora Conſtantis qui & Conſtantinus III. Cap. LXXVI.

CONſtans ergo qui & Conſtantinus, Conſtantini filius, cœpit anno Dñi 644. mundi vero 427. & imperauit annis 26. Eo tpe Virgo Chriſti Reginulpha ſanctitate claret in Gallia. Sanctus quoque Niuardus Remenſis Archiepiſcopus, & Reolus ſucceſſor eius, Bertharius ẽt martyr, Antillarium Abbas primus. Sãcta Berta martyr, & Abbatiſſa. Sed & ſanctus Remaclus Traiectenſium ordinatur Eps. Sanctus vero Iodocus regis Brithonũ filius ſpreto regno, & mundo peregrinus, & eremita in pago pontino requieuit in Chriſto. Attrebatis dũ corpus ſancti Vedaſti transfertur ab Auberto Epo præſentibus Lamberto Tungrenſi, & Audomaro Taruanenſi, cęteriſq; ſanctis Epis, & Abbatibus Andomarus præ ſenio cęcus ægre ferens quod a cęcitate quam pro ſalute ſua ſibi a Deo immiſſam eſſe gaudebat præſentiũ Epiſcoporum precibus ſanctiq; Vedaſti meritis liberatus eſſet: ruſſus ad votũ ſuũ excęcatus eſt, his vero tẽporibus Theodoro Papæ ſucceſſit Martinus, & poſt Eugenius, deinde Vitalianus. Eo quoque tpe Haudinat Ammiras ſaracenorũ templum ſibi Hieruſalem ædificauit. Et quia nullo modo ſtructura conſiſtere poterat, ſuggeſtione Iudæorũ crucẽ deſuper montem Oliueti tolli imperauit, & ſic ſtructura ſtare potuit. Poſtmodũ vero Perſa quidã ſimulans ſe adulare velle Haudiat inſidioſo venoẽ eius gladio peremit eũ. Dagobertus rex Frãcorũ moritur, de quo per viſionẽ cuidã reuelatum eſt, quod aĩa eius ad iudiciũ diuinæ examinis rapta ſit, & multis ſanctis contra eã pro expoliatione eccleſiarũ ſuarum reclamantibus, cum eam iam mali angeli vellent ad pœnas inferni rapere, interuentu ſancti Dionyſij, cui ipſe maximè deuotus fuerat, a pęna liberata eſt. Aliquando .n. iram patris ſui Lotharij regis veritus, Pariſius ad eccleſiam ſancti Dionyſij confugit. Et quia inde nullo modo extrahi potuit, locum ſemper cordi habuit. Sanctus Furſeus in Hibernia claruit, qui pro Chriſto peregrinationem aggreſſus ad Gallias vſque peruenit, & latiniacum cenobium fundauit. Foilla

nus vero frater eius foſſense monaſterium, vbi ẽt martirio coronatus quieſcit. Eligius Nouiomi Andoenus Rothomagi clarẽt Epiſcopi, & Philibertus de Herio & Richarius pontiuenſis, & Geremarus Flauiacenſis abbates. Angadriſma quoq; ſacra virgo ſæcus belnacum. Iterũ relicta. Pipini inſtinctu ſancti Amandi ſe & ſua Deo vouens monaſterium niuigellenſe fundauit, eiq; filiam ſuam Gertrudem Deo dignam virginem præfecit. Aubertus Cameracenſis epiſcopus claruit. Cenobium floriacenſe a Leodebolđo Abbate fundatur. Corpus ſancti Benedicti a caſtro caſſino delatum illuc tranſportatur. Corpus vero ſanctæ Scholaſticæ ſororis eius cenomannis transfertur. Olimpius ad regendã Italiã ab Imperatore Conſtantino miſſus, & Papam Martinum occidere iuſſus, cum aliter non poſſet, tractauit, vt inter miſſarum ſolennia, cũ ipſe ſibi Papa communionem porrigeret, illum ſpatarius ſuus perimeret. Sed ſpatarius ſiue lictor hora ſanctæ Communionis Papã nullo modo videre potuit. Clodoueus rex corpus ſancti Dionyſij Pariſienſis diſcooperiens minus religioſè licet cupide, os brachij eius fregit & rapuit. Moxq; in amentiam perpetuam incidit. Denique Conſtans Imperator omnibus ſuis exoſus Syracuſis a ſuis in balneo eſt occiſus.

Tempora Conſtantini quarti. Cap. LXXVII.

HVic ſucceſſit filius eius Conſtantinus anno domini. 670. mũdi vero 4334. Et Imperauit annis. 17. Huius temporibus Papatũ tenuit Adeodatus, deinde Donius, Agatho, Leo. Benedictus Ioannes. Claruit autem ſanctus Præiectus aruernenſis epiſcopus, qui etiam ab ipſius vrbis primoribus eſt martyrizatus. In territorio Cameracenſi virgo Dei Maxilendi pro voto virginitatis Hardiuinum amatorem ſuum fugiens, ab eo martyrizatur, qui mox excęcatus poſt triennium ab ea illuminatur. Amatus quoq; Senonenſis epiſcopus a Theoderico rege graui exilio tribulatur. Sanctus Kylian⁹ Vuirtzburgeñ. epiſcopus floret. In Anglia vero Ediltrudis regina claret, quæ tribus nupta viris virgo pmanſit, eiuſq; corpus poſt. 11. ſepulturæ ſuæ annos incorruptum inuentum eſt. Hoc quoq; tempore quidam in Britannia a morte reſurgẽs, multa quę vidit de locis pęnarum & purgatorii ignis enarrauit. Theodorus qui ſcripſit pęnitentionalem librũ in Anglia ſynodum habuit. Sanctus Leodegarius Auguſtinenſis Epiſcopus a rege Childerico in luxonio retruditur, tandem ab Hebronio martirizatur. In Italia tantę pluuiæ & tonitrua fuerunt, quales nulla ætas hominum memorat, vt & homines & pecudes interirent fulgure. Eo quoq; tempore regnum bulgarorum exoritur, quæ ſ. bulgarorũ gens, & ipſa a ſcythia egrediens p Traciam Hachata duce cruſſatur. Adeoq; per Romanam rempublicam eorũ inualuit excurſus vt imperator facta pace cum eis annua illis pacta præbere ſit coactus Anſegiſo Pipini patre perempto Begga eius relicta ſe & ſua Deo mancipat, & monaſterium andemienſe fundat.

Tempora Iuſtiniani ſecundi Leonis quoque ſecundi & Abſimari. Cap. LXXVIII.

MOrtuo Conſtantino Iuſtinianus filius eius cœpit anno domini 678. mundi vero. 4350. Et imperauit annis decẽ. Hoc tempore Papatum tenuit Conon. Deinde Sergius, qui agnus Dei in miſſa cantari conſtituit, & corpus Papæ Leonis primi diuina reuelatione tranſpoſuit. Sanctus Cuthbertus Anglorum Epiſcopus obiit. Sanctus autem Vuandregiſilus Anſegiſi nepos hoc tpe claruit, qui cenobia fiſcannẽ & fontanellam conſtruxit. Adelinus ẽt & Vuilfridus Epiſcopi in Gallia florent. & quadã Die defectio ſolis hora tertia ſic facta eſt, vt quędã ſtellæ clare apparerent. Beda venerabilis præſbyter & monachus habetur in Anglia clarus. Deniq; Leo Patricius Iuſtinianum Imperio priuat, naſoq; & lingua truncatum in exilio relegat. Cœpit itaq; Leo anno dñi. 697 eique ſolum annotantur anni duo. Eo tempore ſanctus Lambertus Pipinum de fornicatione increpare auſus, a Dodone fratre ipſius meretricis Leodij interficitur, cui ſanctus Hubertus epiſcopus ſubrogatur, p̃fatus aũt Dodo infra annũ a vermibus conſumitur. Sanctus Vrſmarus Lobienſe Cenobiũ a Pipino principe regẽdũ ſuſcepit. Sãcta vero Beggia Pipini mater ad dñm migrauit, deniq; Abſimar⁹, qui & Tiberius Leonis naſo abſciſo, eoq; in cuſtodiã retruſo cœpit anno dñi. 699. mũdi vero. 4362. Et imperauit annis ſeptẽ. Eo tpe Romani Syriã peruagãtes. 200. milia Saracenorũ perimũt. Sergio Papę Iohannes. & huic quoq; alter eiuſdem noĩs ſucceſſit, ſanct⁹ Benedictus quoq; abbas anglorũ obiit. Iuſtinianus aũt de exilio fugiẽs tãdẽ auxilio Therbelis Bulgarorũ regis imperium recepit, Leonẽq; & Tyberiũ vſurpatores iperii iugulauit, & Caliniciũ excęcatũ exiliauit. Anno dñi. 706. mũdi vero. 4370. Et imperauit annis ſeptẽ. Hoc tpe papatũ tenuit ſiſinnius, deinde Conſtantinus Iuſtinianus pacẽ cũ bulgaribus pactã ſoluit, eiſq; cõgreſſus vix euaſit. Adrianus abbas anglorũ obiit. Archangelus Michael apparuit Auberto abrincaten. epiſcopo, monuit ſemel & iterũ, vt in loco maris, qui pp eminentiã ſui tũba vocatur, fũdaret eccleſiam in memoriã ſui, volens talẽ venerationẽ exhiberi ſibi in pelago, quæ exhibetur in mõte Gargano Interĩ taurus a latrone furtim

raptus in illo loco religatur, vnde Epiſcopus tertio admonitus, vt in loco illo fundamentum iaceret vbi taurum religatum inueniret, & ſicut eum terrã pedibus proteriſſe videret, ſic eccleſiæ ambitum duceret, Eccleſiam in honorem ſancti Michaelis conſtituit, ibiq; eius veneratio frequentari cœpit. Iuſtinianus ad ſe Conſtantinopoli Conſtantinũ Papam inuitauit, cumq; digne vt Apoſtolum honorauit. Sanctus Hubertus cęlitus admonitus corpus ſancti Lamberti a Traiecto Leodium cum miraculorũ gloria retulit, illucq; ſedem Epiſcopalẽ tranſtulit. Sancta Oda ducis Aquitanorum vxor claruit in Gallia, quæ munificentia ſua ditauit eccleſias, & moriens in leodienſi quieuit parrochia.

Tempora Philippi, & Arthemij, Teodoſii tertij, Leonis quoque tertij. Cap. LXXIX.

PHilippus aſir qui & Dardanius Iuſtinianum Imperatorem iugulans, duobus annis poſt eum imperauit. Cum eſſet hæreticus Conſtantinus Papa, populuſque Romanus nomen & literas, figuramq; eius ſuſcipere reſpuit. Eo tempore ſanctus Vrſmarus obijt, eique ſanctus Erminus ſucceſſit. Poſt Conſtantinum vero Gregorius Papatum tenuit, hic conſtituit vt tempore quadrageſimali quinta feria ieiunium, & celebritas miſſarum fieret in eccleſia, quod non fiebat antea. Pipinus princeps obiit, & filium ſuum ex Alpaide pelice Carolum tuditem, ſiue Marcellum ſui principatus hæredem reliquit. Arthemius denique qui & Anaſtaſius Philippum oculis, & imperio priuat, ac duobus annis imperat. Eo tẽpore ſanctus Ægidius veniens a græcia, ſanctitate claret in Gallia. Theodoſius itidem Anaſtaſium de imperio depoſuit, eumque presbyterum ordinauit. Cumque fuiſſet iners, & idiota, publicorumque negociorum exactor ab exercitu vi compulſus eſt imperium ſumere, & imperauit anno vno. Eo tempore Gregorius Papa Bonifacium a Britannia venientem Epiſcopum conſecrat, ac per eum in Germania verbum Domini prędicat. Denique Theodoſius imperium deponit. Poſt hunc itaque Leo cœpit anno Domini 718. mundi vero 4481. Et imperauit annis 24. Eo tempore Rathodus dux Friſonũ prædicatione Vulfranni Epiſcopi ad hoc adductus vt baptizari deberet, cum vnum pedem in lauacro tinxiſſet, alterum retrahens interrogauit vbi nam & plures maiorũ ſuorum eſſent, in inferno an in Paradiſo. Et audiens eſſe plures in inferno, intinctum pedem extrahens, ſatius inquit plures quam pauciores ſequar. Et ita ludificatus a dęmone, promittente ꝙ ei tertia die ab hinc incomparabilia bona daret, ipſa tertia die ſubita, & æterna morte periit. Zuleimen Amiras ſaracenorum cum ſtolo nauium penè trium milium. Cõſtantinopolim obſidet per triennium. Ac Bulgares 32. milia ſaracenorum perimunt. Conſtãtinopolitani quoq; orandi inſtantia, & præliandi conſtantia fortiter ſaracenis reſiſtunt, & illi fame, frigore, bello, peſtilentia ſine numero pereunt. Itaque quarto anno ab obſidione confuſi deſiſtunt. Ipſiſque cum nauibus ſuis partim igne marino cõſumptis, partim vero demerſis, partim igne grãdinis, tempeſtate vaſtatis, & ex tanta nauium copia vix 5. reſiduis potentia domini cunctis innotuit populis. Intra ciuitatem vero 30. milia hominum peſtilentia pereunt. Oſſa ſancti Auguſtini de Sardinia Papiam tranſlata ſunt. In campania Italiæ frumentum combuſtum, & ordeum, & legumina quaſi pluuia de cęlo ceciderũt. Leo Imperator a quodam Beſer refuga fidei ſeductus, Chriſti ac ſanctorum imagines vbique deponi, & incendi edicit, ſuper quo eum Gregorius Papa ſcriptis valde redarguit. Conſtantinopolitani quoque hac de cauſa contra eum tumultuantur, & ob hoc nonnulli martyrizantur. Itaque Gregorius quia Leonem incorrigibilem iudicat, Romam & Italiam, & Heſperiam ab illius iure deſerere facit, & vectigalia interdicit. Saraceni cum omnibus familijs ſuis quaſi in Gallijs habitaturi Garunnam tranſeunt, omnia deuaſtant, eccleſias cremãt. Quibus Carolus auxilio domini fretus occurrit, & ex eis 385. milia cum Rege ſuo peremit, de ſuis vero quingentos amiſit. Pacato & dilatato Francorum regno, Carolus bellicoſus princeps obijt, filioſque ſuos Carolomanum, & Pipinum principatus ſui ſucceſſores reliquit.

Tempora Conſtantini Quinti. Cap. LXXX.

MOrtuo Leone Conſtantinus filius eius cœpit anno Domini 742. mundi 4505. & imperauit annis 35. Hic quondã dum baptizaretur a patriarcha Germano, cacaſus in ſancto lauacro, magnum dedit præſagium, ꝙ eccleſiæ Dei futurus eſſet in ſcandalum. Huius temporibus papatum tenuit Zacharias, & poſt eũ Stephanus, deinde Paulus, Stephanus, Adrianus. Contra hunc Archabaldus imperium arripuit. Cinis de cœlo cecidit, ſanctus Bonifacius, Maguntinus Archiepiſcopus, Fuldenſe cenobium fundauit. Petrus Damaſcenus a ſaracenis in Syria martirizatur, Aquenſi quoque vrbe ab eis deſolata corpus Mariæ Magdalenæ Viceliacum transfertur. Carolomanus a Zacharia Papa in monachum attonſus, primo quidem in monte Syrapti in cenobio, quod ipſe fundauit, Deinde apud Caſtrum Caſſinũ laudabili vita emicuit. Hundericus quoque Rex Francorum, in monachum tonſuratur. Pipinus vero princeps auctoritate Apoſtolica, & electione Francorum a ſancto Bonifacio in Regem vngitur, & conſecratur anno circiter 88. poſtquam maiores domus ſuper Francorum Reges principari cęperunt. Rachis Longobardorum Rex, dũ rupto fędere Romam inquietare nititur, per Zachariam non ſolũ a malo reprimitur, ſed & cum vxore, & filiis Romam veniens monachus efficitur. Eo tempore in Calabria, & Sicilia facta eſt peſtilentia, & mortalitas hominum nimia: eodemq; anno in veſtibus hominum, & velis eccleſiarum apparuerunt cruciculę, quaſi oleo deſignatæ. Haiſtulpho Longobardorũ Rege contra Romanos exardeſcente, Papa Stephanus ad expetendum Pipini Regis auxiliũ, in Franciam cogitus venire. Cui venienti nocte quadam apparuit in cęlo ſignum magnum, globus ſ. igneus a Gallię finibus declinans in partes Longobardorum. Hoc tempore terremotus terribilis factus eſt, quo vrbes aliæ ſubuerſæ ſunt, aliæ a montanis ad ſubiecta campeſtria, cum muris, & habitationibus ſuis integrę & ſaluæ plus quam vltra ſex miliaria tranſmigrauerunt. In Meſopotamia terra dirupta eſt vſque ad duo miliaria. Alia quoque terra nimis alba, & arenoſa de profundo aſcendit, & ex ea animal mulinum humana voce loquens, & pronuncians incurſionẽ gentis ab eremo contra Arabas. Carolomanus magnus monachus oſſa ſancti Benedicti ab eccleſia Floriacen. ad caſtrum Caſſianũ referre nititur, ſed miraculis a Deo oſtenſis, & Francis obſiſtentibus, ab incepto prohibetur. Pipinus a Stephano Papa cum filijs ſuis inungitur, eorumque genus in regalis ſucceſſionis hęreditatem perpetuo benedicitur. Sanctus Bonifacius cum ſuis ſociis in Friſia martyrizatur. Conſtantinus ſynodum Epiſcoporum 330. congregat. in qua promulgato edicto de ſanctorum imaginibus deponendis contra Orthodoxos tyrannizat. Eo tempore ſanctus Gangulphus in Burgundia floruit, qui etiam martyrij gloriã obtinuit. Corpus ſanctę Petronillę Petri Apoſtoli filię a Paulo Papa trãſponitur, in cuius ſarcofago marmoreo ipſius Petri manu ſcriptum legebatur, Aureæ Petronillæ, dilectiſſimę filiæ. Thurci Armeniam inuaſtant. In quorum patria cum olim peſtilentia fuiſſet, ſuaſu Chriſtianorum in modum crucis ſe totonderunt, & quia per hoc ſignum ſalus patriæ reddita eſt, hunc tondendi ritum tenuerunt. Gelu magnum factum eſt a Kal. Octobris vſque ad Februarium. Stellæ quoque de cęlo viſæ ſubito cecidiſſe, ita vt ceciderunt, vt omnes finem mundi putarent imminere. Sanctus Crodogangus Metenſis Epiſcopus Pipini nepos obiit. In Syria ciuitate Berytho, quæ ſubiacet Antiochiæ, Iudęi imaginem Saluatoris inuenientes omnia opprobria, quę olim Iudęi Chriſto Ieſu intulerãt, hi eius imagini inferebant. Tandem latere eius aperto exiuit de eo ſanguis & aqua. Quod illi ſuppoſito ampulla ſuſcipientes omnes infirmos in ſynagoga ſua collectos hoc ſanguine aſpergebãt, & ſanabantur: vnde Iudæi compuncti ſunt. Quibus baptizatis, Epiſcopus obteſtatus eſt omnes, vt ſingulis annis 5. idus Nouembris celebretur paſſio dominicæ imaginis. Deſiderius Rex Haiſtulfi ſucceſſor ſub obtentu orandi Romam ingreſſus, aliquos nobilium captos excęcauit. Conſtantinus Imperator virum ſanctũ Stephanum per annos 40. incluſum etiam gentibus reuerendum amara morte martyrizauit. Adrianus Papa ad reprimendam hæreticorum rabiem ſanctorum imagines execrantium, nimis laborauit, vitamque rectam ſolidauit. Carolus magnus Rex Pipini filius ad bellum contra Saxones procedit, ibique ſiti exercitu laborante ſubito in torrentem largiſſime aquæ effuſæ ſunt diuino nutu. Hunc Adrianus Papa ad tuendas res accerſiuit, qui pergẽs Papiam obſedit, & cępit. Deinde Romam proficiſcens ſynodum cum Papa, & aliis 153. Epiſcopis & abbatibus cõſtituit, in qua ei Papa cũ tota ſynodo ius eligendi pontificem, & ordinandi Apoſtolicã ſedem patriciatus quoq; dignitatẽ dedit. Inſuper Archiepiſcopos, & Epos per ſingulas prouincias ante conſecrationẽ ab ipſo inueſtituram accipere diffiniuit. Erant tunc in exercitu Caroli amicus, & Amelius ægregii milites Chriſti. Deſiderio itaq; rege cum vxore, & filia cunctiſque principibus capto, & ad Gallias in exilium perpetuum directo, quicquid per multa tempora Longobardi Romanis abſtulerant, Carolus eis reſtituit, regnoque Longobardorum deſtructo totam Italiam ſub iure regni Francorum redegit. Denique Conſtantinus Imperator peſſimi incendii plaga diuinitus percutitur, & clamans adhuc viuus igni ſine inextinguibili traditus miſerabiliter moritur.

Tempora Leonis Quarti, & Brienes, & Conſtantini ſextii. Cap. LXXXI.

LEo Conſtantini filius cœpit anno Dñi 777. mundi vero 4540. Et imperauit annis 5. Eo tpe Carolus Saxoniam velut tempeſtas proterit. munitiones irrumpit, et ad hoc eos impellit, vt ſe & patriã ei dederant, datiſq; obſidibus Chriſtianos futuros ſe ſpondeãt. In Hiſpania quoq; Cęſar Auguſtã vaſtat, Pampilianam capit, et Vaſcones duoſq; ſaracenorum Regulos ſibi ſubigit. Denique Imperator Leo cũ inſaniret cupiditate circa lapides precioſos, adamauit magnã eccleſię corõm, & accipiens portauit eã.

Fuerunt

Fuerunt ergo carbunculi in capite eius, & captus a febre mortuus eſt. Igitur vxor eius Hyrene cum filio ſuo Conſtantino cœpit anno homni. 786. mundi vero. 4570. & imperauit annis decem. Eo tempore Madi ſaracenorũ amurras multos pro Chriſto martyrizauit. Charolus orationis cauſa vadit Romam, ibiq; filii eius inunguntur in reges, Pipinus ſuper Italiam, Ludouicus ſuper Aquitaniam. Conſtatinopolim quidam laminam aureã inuenit, & in ea virum iacentem cum hac ſcriptura. Chriſtus naſcetur ex Virgine Maria, & credo in eum. ſub Conſtantino & Hyrene Imperatoribus, o ſol iterum me videbis. Signum Crucis in veſtibus hominum apparuit, ſanguis de cęlo in terrã profluxit. Apud Niceam vniuerſalis ſynodus 350. Epiſcoporum congregatur, in qua fides catholica præſentibus Hyrene & Conſtantino cunctorum ſubſcriptione roboratur, & hæreſis execrantium imagines abdicatur. Bellum inter francos & auares oritur, quorum regnum Karolus terra mariq; impetit, eiſq; in ſola fuga ſpem euadendi relinquit. Alchimius de Britannia ſcientia literarum præpollet in Gallia, cuius præcipue magiſterio rex Karolus omnes artes liberales didicit. Ad quem ẽt libros de trinitate ſcripſit. Deniq; Conſtantinus matrem ſuam Imperio priuat, & ſolus imperat annis ſeptem. Eo tempore Pipinus Karoli filius de coniuratione contra patrem conuictus, in monachum tonſuratur. hæreſis Feliciani cũ auctore ſuo Felice cõdemnatur. Adriano Papæ Leo ſubſtituitur. Thudim princeps auarorum ſe & patriam ſuam Karolo regi dedit, & baptiſmi gratiam percepit. porro Hyrene ſuper erepto ſibi imperio ſœmineo dolore abuſa Conſtantinum filium ſuum oculis & imperio priuat, ſolaqꝫ tribus annis imperat. Eo tempore Leonem Papam celebritatem litaniæ maioris agentem Romani capiunt, eiq; linguam & oculos euellunt. Cui voce & viſu reddito diuinitus iterũ oculos & linguam eruunt radicitus. Ipſe vero de manu eorum erutus, Karolus eum in Romana ſede relocat. Ipſe quoque Romam properat, cauſas examinat, reos legaliter damnat, ſicque romanorum motus omnes ſedat. Hoc tempore in menſe iulio contra naturam aſpera & gelu concreta bis pruina fuit, ſed nihil fructib. nocuit. Deniq; Romani qui à Cõſtantinopolitano Imperatore iã diu animo deſciuerant, nunc accepta occaſione, quia mulier excęcato filio ſuo eis imperabat, immo omni cõſenſu Karolo regi laudes imperatorias acclamant, eumque per manum Leonis Papæ coronant, Cæſarem & Auguſtum appellant. Pipinum vero filium eius, Italiæ regem ordinatum collaudant.

Tempora Caroli magni. *Cap. LXXXII.*

IGitur anno domini. 802. mundi vero. 4765. euolutis. ſ. annis circiter. 468. ex quo Biſantium Traciæ ciuitas a primo Conſtantino ampliata etiam in ſedem Imperij Romani dedicata, noua Roma eſt appellata, diuiſo a Conſtantinopoli Romano imperio. Carolus cum iam regnaſſet ſuper francos annis. 33. primus Francorum Imperauit Romanis & Francis ſimul annis tredecim. Hic (vt refert Turpinus Archiepiſcopus) erat corpore decorus, ſed viſu ferus. Statura eius octo pedum, facies eius habebat in longitudine palmum & dimidium, barba palmum vnum, naſus circiter dimidium, frons erat vnius pedis, parum panis edebat, ſed quartã partem arietis, aut gallinas duas, aut anſerem vel pauonem vel gruem, vel leporem integrum comedebat, modicum vinum & limphatum bibebat, tanque parcus in bibendo erat, ꝙ ſemper ad cęnam raro plusquam ter bibere ſolebat. Inter cœnandum autem aliquod acroama vel lectorem audiebat. Tantæ fortitudinis erat ꝙ militem armatum ſuper equum ſedentem a vertice vſque ad baſes ſimul cũ equo vno ictu propria ſpata ſecabat. Quatuor ferraturas equorum ſimul facile manibus extendebat. Militem etiam armatum rectum ſtantem ſuper palmam ſuam, a terra vſq; ad caput ſuum ſola manu velociter eleuabat. Erat etiam largiſſimus, & rectiſſimus & facundus. Religionem chriſtianam ſemper excoluit, eccleſiam diebus ac noctibus impigre frequentauit. Pauperibus non tantum in regno ſuo ſubueniebat, verum etiam in tranſmarinis regionibus multa mittebat. Ad faciendum iudicium trigintatribus legis capitula inſtituit. Ad hunc Leo Papa in Franciam venit. Eo tempore Auares qui & hunni, longo contra Francos bello perdomiti potentia diminuti ſunt, omniſq; eorum gloria periit, & quicquid theſauri per tot ſæcula terrarum orbem vincendo ſibi congeſſerant totum victoriæ Francorum ceſſit, nec vnquam vllo bello tam multa ſpoliorum quantitate Francia ditata fuit. Denique inter Sabariam & Tharantanum impetrauerunt a Carolo habitandi locum, ibiq; reſederunt ſubditi Francorum. Carolus rerum ſuarum hæredem Chriſtum teſtamento fecit, & ſuper eccleſiarum ſtatu per totas Gallias ab Epiſcopis celebrari fecit. Hæc ſunt autem nomina ciuitatum Archiepiſcopalium quæ ſub ipſo erant. Roma, Rauenna, Mediolanum. Forum Iulii q & Aquileia, Gradus Colonia, Magũcia, Salzẽ burg. Treueris, Senonis, Beſuncio, Lugdunis, Vienna, Rotbomagus, Remis, Arelas, Tharantheſia, Ebredunium, Burdegala, Thuronis. Bituricas. Itaq; ſtatu eccleſiæ religioſè ordinato moritur, & aquiſgrani ſepelitur.

Tempora Ludouici pij. *Cap. LXXXIII.*

LVdouicus igitur pius Caroli filius cœpit anno domini. 815. Et imperauit annis. 26. Hic fuit natura clementiſſimus, & tñ tam a liberis quam a regni proceribus grauiter impugnatus. Habuit enim ex Ermẽgarde prima vxore ſua tres filios. ſ. Lotbariũ, Pipinum, & Ludouicum. Et ex ſecunda nomine Iudith Carolum regem Francorum. Huius temporibus papatum tenuit Stephanꝰ, qui in Franciam venit, & ipſum Imperatorem coronauit. Poſt Stephanum vero Paſcalis, qui corpus ſãctę Ceciliæ virginis ipſa reuelante inuenit. Eo tempore in Thoringia ceſpis longitudine pedum 60. latitudine. 14. altitudine ſeſquipedali ſine manibus de terra præſciſus ac ſublatus eſt, & vltra pedes. 25. translatus. In Saxonia quoque tellus in modum aggeris limite vnius leugę intumuit, & in anno ſequenti etiam terremotus fuit. Multæque villæ igne cœleſti cremantur, homines & animalia ictu fulminum exanimantur, fruges grandine vaſtantur, & cum ipſa grandine veri lapides immenſi ponderis cadunt, atq; prodigia hæc grandis hominum mortalitas ſubſequitur. In territorio tullenſi puella duodennis poſt ſacram communionem in Paſcha ſuſceptam, primũ per decem menſes pane, deinde omni cibo & potu per trienniũ abſtinuit, & poſt ad communem hominum vitam rediit. Lotharius Imperatoris primogenitus ad Italiam regendam à patre dirigur, qui Romam veniens a Paſcale papa conſecratus in regem & Imperatorem coronatur. Romę vero quidam nobiles occiduntur, eo ꝙ ad fidelitatem illius iuſto proniores eſſe viderentur. Qđ crimen cum etiam in ipſum Papam intorqueretur, ipſe cum Epiſcoporum magno numero ſe iureiurando purgauit. Paſcali papæ ſucceſſit Eugenius. a quo Hilduinus abbas ſãcti Dioniſij archicapellanus ſacri palatii Romam mittens ſãcti Sebaſtiani martiris corpus accepit, ac ſueſſionis in Baſilica ſãcti Medardi collocauit. Vbi dum adhuc in loco quo fuerat allatum iaceret, tanta ſignorũ gratia emicuit, vt nullus mortalium enumerare vel enarrare poſſit. Corpus etiam ſancti Gregorii Papæ ad eandem vrbem tranſlatum dicitur. Harioldus danorum rex cum vxore & filiis ſuaq; dãnorum parte baptizatur, & ab Imperatore munerib. ac Friſiæ parte ſibi datis honoratur. Hoc tempore in Gallia ante ſolſtitiũ ęſtiuale aere in tempeſtatem repente conuerſo ingens fragmentum glaciei cum grandine cecidit, cuius longitudo habebat pedes quĩdecim, latitudo ſex, croſſitudo duos. Legati Michaelis Imperatoris Conſtantinopolitani inter cætera munera detulerunt Ludouico libros Sancti Dionifii de Hierarchia ex græco in latinũ translatos. Qui Pariſius in ipſo ſacri martyris feſto miſſi, cum gaudio recepti ſunt. Quod etiam gaudium virtus ſancti martyris auxit. 19. ægrotis in ipſa nocte ibi ſanatis. Rabanus ſophiſta & poeta egregius fit abbas fuldenſis. Qui librum de laude crucis figuratũ varietate diſtinctum difficili & mirando poemate compoſuit, & Sergio Papæ Sancto Petro offerendum miſit. Eugenio Papæ ſucceſſit Valentinus, deinde Gregorius. Eo tempore Amalarius librũ de eccleſiaſticis officiis ad Imperatorem Ludouicum ſcripſit. Angelomus etiam ad eundem imperatorem tractatus in libro regũ edidit. Anſegiſus quoq; lobienſis abbas edicta Imperatorum Caroli & eius filii Ludouici ad Eccleſiaſticam pertinentia legem, in duobus libellis digeſſit. In Vaſconia annona de cęlo pluit frumẽto ſimilis, ſed habens grana breuiora. Monente vero Papa Gregorio, qui & in Franciã venerat, Imperator ſtatuit in Gallia feſtũ omnium ſanctorum Cal. nouembris celebrari, quod Romani faciebant ex inſtituto Bonifacii Papæ.

Tempora Lotharij primi. *Cap. LXXXIIII.*

MOrtuo Ludouico Lotharius ſolus Imperium vſurpans cœpit anno domni. 841. mundi vero. 4. Et imperauit annis quindecim. At vero Carolus & Ludouicus dolentes ſe a fratre debita regni parte priuari contra eum inſurgere parant. Itaque conſerta inter eos pugna in pago Anthiſiodorenſi apud fontanedum tanta itaque facta eſt cędes, vt nulla meminerit ætas tantã ſtragẽ in regno Francorum. Sicque vires eorum ibidem attenuatæ ſunt, ut iam nec ſuos terminos ab externis tueri poſſent. Tandem optimatum conſilio de pace agitur, deſcriptoque in tres regno. Carolus regnauit in Francia. Ludouicus in Germania. Lotharius autẽ omnia tenuit Italiæ regna cum ipſa Roma, necnon & prouinciã & Franciæ partem, quæ ab ipſo denominata eſt Lotharingia. Eo tempore Gregorio Papæ ſucceſſit Sergius. ad cuius electionẽ cõfirmandam Ludouicus Lotharii filius a patre miſſus in Regem Longobardorum ab ipſo Papa eſt vnctus. Sergio vero ſucceſſit Leo. Eo tempore Rabanus Maguntiæ Archiepiſcopus ordinatus celebrato ſynodo iuſſu Ludouici regis multa vtilia eccleſiæ decreuit. Ludouicus. 14 Bohemanorum duces cum ſuis baptizari fecit. Sancta Helena Imperatrix in Franciam transfertur, & in remenſi Dioeceſi magna veneratione francorum excolitur. Frãci a bohemanis uincuntur, cui bello malignus ſpiritus ſe præfuiſſe cũ ſociis ſui ſpiritus ſuperbiæ & diſcordiæ per os arrepticii publicæ proteſtatur. Carolus rex Francorum fratris ſui Pipini regis filios

Pipi-

Pipinum & Carolum regnum inquietantes capit, & attonſos in monaſterium trudit. Leoni Papę Benedictus ſucceſſit, northmani qui Caroli regnum infeſtantes vſq. ad Pariſius nauigio venerãt, & Franciam nimis attriuerant, in patriam ſuam ſunt reuerſi, & inteſtino inter ſe bello vſque ad interniciomem deleti. Terremotus & turbines & grandines ac fulmina multa hominibus intulerunt incommoda, quidam etiam igne cęleſti conſumpti ſunt veſte manente illęſa. Denique Lotharius Imperator inter filios partito regno ſęculo renunciauit, & in prumia habitu monachi ſuſcepto, non multo poſt dormiuit.

Tempora Ludouici ſecundi. *Cap. LXXXV.*

LVdouicus itaq; filius eius olim a Sergio Papa in regem vnctus, cępit anno domini. 856. mundi vero. 4819. & imperauit annis. 19. Lotharius autem frater eius lothoringiam tenuit. Eo tempore Nicolaus papatum tenuit. In parrochia magunona malignus ſpiritus parietes domorum quaſi malleis pulſando, & inde manifeſte loquendo, furta etiam prodendo, & diſcordias ſeminando inquietabat homines, & vbicunque intraſſet, ſtatim illa domus exurebatur, vt iam eis niſi in agris locus manendi nullus eſſet. ob hoc presbyteris litanias agentibus, & aquam benedictã ſpargentibus, inimicus lapides iaciendo multis cruentatis, tandẽ aliquando quieuit, praesbyteris autem recedentibus flebiliter vlulans, tandem vnum ex eis nominatim exprimens, ſe quando ſpargebatur aqua ſub illius cappa quaſi familiaris ſui latuiſſe profeſſus eſt, accuſans eum cum procuratoris filia concubuiſſe. Sic per triennium inſtitit, donec ibidem ęd ficia cuncta incẽdio conſumpſit. Principibus Caroli inter ſe diſcordibus, britones terram auxilio deſtitutam inuadunt, & vſque pictauis omnia vaſtando veniunt, quorum rex Nomenus, dum inſtaret Frãcorum depopulare regnum, viſum eſt ſanctum aſſiſtere in auxilium quendam andegauenſem epiſcopum, a quo in capite baculo percuſſus, irã Dei morte perſenſit. Huius vero filius Eriſpous Carolo confederatus eius dominationi ſe ſubdidit. Rex Bulgarorum ad Chriſtianiſſimum cum ſua gente conuerſus, adeo in fide ſolidatus eſt, vt maiore ſuo in filio in regnum ordinato ipſe factus ſit monachus. Sed cum eius filius iuueniliter agens ad gentilitatis cultum redire vellet, reſumpta militia perſecutus eum cępit, effoſſiſque oculis in carcerem truſit, & in regnum ſtatuto iuniore filio ſacrum habitum recipiens uſque ad finem in eo perſeuerauit. Nicolao Papę Adrianus ſucceſſit. Eo tempore corpus ſancti Mauri diſcipuli ſancti Benedicti transfertur in burgundiam ad foſſatenſe monaſterium, quod conſtruxit ſanctus Babolenus ſancti Columbani diſcipulus, Coloniæ cum maior eccleſia quæ eſt ſancti Petri deberet dedicari, præcedente nocte auditæ ſunt voces malignorum ſpiritüum inter ſe dolentium & conquærentium ſe a poſſeſſis diu ſedibus debere expelli. In Italia Brixiæ tribus diebus & noctibus ſanguis de cęlo pluiſſe narratur, locuſtę Galliam depopulantur innumerabiles cęteris locuſtis maiores, ſena habentes alarum tegmina, ſex pedes, duos dentes lapidibus duriores, ut caſtrorum acies turmatim uolantes, duces cum paucis itinere vnius diei premittẽtes ad metenda loca venturę multitudini, omnia viridia in herbis & arboribus vaſtabant, ſpatium diurni itineris quatuor aut quinque milibus extendentes. Sic autem vſque ad mare Britannicum peruenientes, tandem flatu ventorum in profundum maris demerſę ſunt. Sed ęſtu oceani ad litus reiectę, ex putredine ſua aere corrupto multos perire fecerunt. Secuta quoq; fames valida multos conſumpſit, vt pene tertia pars hominum conſumpta ſit. Ludouico rege germanorum apparuit pater ſuus quondam imperator adiurans eum vt eriperet eum de tormentis quibus detinebatur, vt tandem ęternam requiem habere mereretur, ob hoc ad diuerſa monaſteria eleemoſinis deſtinatis, obnixe filius ſuccurrebat patri.

Tempora Caroli ſecundi & tertij. *Cap. LXXXVI.*

MOrtuo Ludouico patruus eius Carolus Caluus rex Francorũ ſolus vſurpauit imperium, cępit autem anno domini. 877. mundi vero. 4840. & imperauit annis duobus. Eo tẽpore ingruente in Germania pecorum peſtilentia, dum canes vndique collecti cadaueribus incumberẽt ita diſparuerunt, vt nec viui nec mortui reperirentur. Poſt mortem Caroli iunior Carolus Ludouici regis Germanorum filius annitentibus ſibi quibuſdam Romanis imperium adeptus, cępit anno domini. 879. mundi vero. 4842. Et imperauit annis. 12. Eo tempore Iohannes papatum tenebat, qui romanis inuiſus, ita vt etiam in cuſtodia teneretur, eo q Carolo non fauebat, in Franciam veniens cum rege Ludouico balbo bene per annum moratus eſt. Clarebat Milio ſancti Amandi monachus, qui uitam eiuſdem ſancti etiam metrice compoſuit, & de ſobrietate librũ ad Carolum caluum ſcripſit. Anno primo Caroli northmannorum pluſquam quinque milia cęſa ſunt a Francis in Gallia, & anno ſequenti in ſilua Francię carbonaria pluſq̃ nouem milia. Sol hora diei nona ita obſcuratus eſt, vt in cęlo ſtellę apparerent. Poſtea vero adiunctis ſibi Danis Franciam & Lotharingiam peruagãtes multas urbes & monaſteria ferro & igne vaſtauerunt, & Metim vſque venientes, ibi confecto pręlio Chriſtianos vicerunt. Poſtmodum etiam Pariſium obſederunt. Denique Carolus imperator a Francis ad auxilium inuitatus cum eos expellere nequiret, facto fędere conceſſit eis regiones quæ vltra ſecanam erant, quarum incolę contra ſe rebellabant, quæ etiam Franciæ pars a Northmannis northmania nuncupata eſt. His temporibus Iohanni Papæ ſucceſſit Marinus. Deinde vero Agapitus, & poſt Adrianus. Denique Carolus Imperator corpore animoque deficiens ab optimatibus repudiatur. Arnolfus autem Carolomanni regis Francorum filius fratruelis eius in regnum ſublimatur. Cępit anno domini. 791. mundi vero. 4854. Et imperauit annis 12. Ab hoc tempore Liutbrandus ticinenſis eccleſiæ diaconus ordinatur. Baſilius Romanę eccleſiæ 90. pręſidet, ſed hoc in aliquibus libris non inuenitur. Sanctus Vualdericus in Baioaria naſcitur, Northmanni Lotharingiam repetentes contra chriſtianos pugnant & vincunt. Arnolfus autem audita cęde ſuorum contra Nothmannos ad pugnam properauit, eoſque ſupra ciliam fluuium pedeſtri pręlio adorſus innumerabilem ex eis ſtragẽ fecit. Claruit hoc tempore Remigius antiſiodorenſis in exponendis ſcripturis diuinis & humanis ſtudioſus. Claruit etiam hoc tempore in Burgundia Berno ex comite factus abbas giginacenſis cenobii a ſe fundati, qui etiam conſtruxit ſimiacum cenobium in cellam giginaſcenſem. Sub eodem abbate Odo Thuronenſis monachus profeſſus eſt. Baſilio Papæ ſucceſſit Stephanus, & poſt formoſus, poſt Bonifacius, poſt Stephanus, poſt Romanus. Arnolfus tandem Imperator moritur pediculis (vt refertur) irremediabiliter ab eius corpore ſcaturientibus afflictus.

Tempora Ludouici tertij. Conradi primi, Henrici quoque primi. *Cap. LXXXVII.*

HVic ſuccedens filius eius Ludouicus cępit anno domini 903. mundi vero. 4866. Et imperauit annis. 10 Hoc tempore papatum tenuit Theodorus, deinde Iohannes. Hungarorum gens Barbari ruptis clauſis quibus prius Roma nec ad meridiam plagã, nec ad occidentalem exeundi facultatem habuerat, per totã Galliam Germaniam Italiamque vt tempeſtas fera diffuſa eſt. Iohanni Papæ ſucceſſit Benedictus, deinde Leo, quem poſt. 30. dies ordinationis ſuę Chriſtoferus præsbyter ſuus capiens, & in carcerẽ trudens, Papatum inuaſit, nec multo poſt Sergius diaconus propter Formoſum a Papatu reprobatus ad Francos ſe contulit, quorum auxilio Chriſtoferum inuaſorem capiens & incarcerãs, lateriter Romam ingreſſus Papatum inuaſit, & in vltionem ſuæ propulſæ Formoſum ſepulchro (quod dictu nephas eſt) extractũ in ſede Pontificis ſacerdotaliter indutum decollari præcepit, tribuſque digitis abſciſis in Tyberim iactari fecit. Inſuper omnes quos ipſe ordinauerat iniuſtè exordinauit, iniuſtiuſque reordinauit, quem. ſ. Formoſum a piſcatoribus inuẽtum & in baſilicã beati Petri loculo deportatum, quędam ſanctorum imagines adoraſſe ac venerabiliter ſalutaſſe palam omnibus viſæ ſunt. Eo tempore Berno Abbas moriturus Odonem conſtituit Abbatem Cluniacenſis Cenobii, ea cõditione, vt eccleſia Cluniacenſis Giginacẽſi ſolueret annuatim cenſum duodecim denariorum. Mortuo Ludouico ſuccedens filius eius Conradus, cępit anno domini. 914. mundi vero. 4876. Et imperauit annis ſeptem. Ipſe tamen ſicut & pater eius imperiali benedictione caruit. Eo tempore ſaraceni Calabriam, Apuliam Romanorumque vrbes & Italiam occupauerunt. Hungari quoque totam Alemaniam deuaſtantes vſq; ad Fuldam peruenerunt. Poſt Sergium Papatum tenuit Anaſtatius, deinde Iohannes. Poſt Conradum filius Ottonis ducis Saxonum hęreticus, cępit anno domini. 920. mundi vero 4882. Et imperauit annis 18. Hoc tempore clarebat inter nobiles Lotharingiæ Sanctus Vuibertus, qui Gemelacenſe Cenobium fundauit, cingulumque militię deponens, habitu monaſtico ſe accinxit. Zipernus Buhemię rex ad fidem Chriſti conuerſus eſt. Iohannes Papa a quibuſdam militibus captus & incarceratus, ceruicali ſuper os eius poſito peſſimè ſtrangulatus, & in eius loco alius Iohannes ſubrogatur. Rabertus ex monacho Lobienſi veronenſis epiſcopus efficitur. Sed poſtea a rege Hugone Papiæ exiliatur, vbi & librum de ſuis grauaminibus luculenter edidit, multa quoque alia legẽtibus vtilia ſcripſit. In Vrbe gamenſi fons ſanguinis largiſſime effluxit, vrbis ipſius imminentem ruinam ſorte portendens, quæ eodem anno capta eſt ab Aphricanis Cunctiq; ciues exceptis paruulis & mulieribus capti & occiſi. Temporibus Henrici primi Papatum tenuit Iohannes, & poſt alius Iohãnes, poſtea Stephanus, Iohannes, Leo. Anno Imperii eiuſdem. 18. apparuerũt prodigia. Sol ſereno cęlo obſcurabatur. Per feneſtras vero domorum radios quaſi ſanguineos emittebat. Hominis cuiuſdam ſiniſtra manus amputata poſt ei dormienti reſtituta eſt, cui pro ſigno miraculi quaſi ſanguinea linea loco coniunctionis notabatur. Odo primus Abbas Cluniacenſis obijt, cui Adamarus ſucceſſit.

Tempora Othonis primi. *Cap. LXXXVIII.*

MOrtuo Henrico ſuccedens filius eius Otho primus, cœpit anno domini.938. mundi vero 4901. Et imperauit annis .36. Contra hunc rebellauerunt palatii comes Euerardus, & dux Lotharingię Gilebertus. Tagmarus quoq; frater Othonis ad hoſtes eius tranſiit, & heresburg caſtrum illius cepit, ibiq; ab Imperatore concluſus telis intra eccleſiam confoſſus interiit. Stephanus & Conſtantinus filii Conſtantini Romani Imperatoris ægre ferentes iuſta ſeueritate patris a iuuenili leuitate ſe coerceri, per inſidias eum de ſolio deponunt. Tonſoq; ei capite ad vicinam inſulam in qua cenobitę philoſophabantur eum tranſmittunt. Nec multo poſt ab ipſius Conſtantino filio Leonis ſolio deturbati ipſis capitibus ad idem monaſterium philoſophandum cum monachis miſſi ſunt. Ludouicus rex Francorũ a ducibus ſuis circumuentus, a northmannis captus, hanchinum mittitur, ſed Othone .13. legionibus ad eum liberandum Franciam aggrediente tuetu eius a cuſtodia relaxatur. Eo tempore Bruno Colonienſis archiepiſcopus plures Northmannorum cum principibus eorum baptizari fecit. Sanctus Gerardus Bronienſis Cenobii fundator obiit. In Italia lapis miræ magnitudinis tonitru & tempeſtate turbulente de cęlo lapſus ingens miraculum videntibus prebuit, prodigioſa quoque res multos terruit & a vitiis coercuit, notis crucis in veſte plurimorum apparentibus, quorundam autem veſtibus quaſi lepra ſordentibus. Temporibus Othonis primi, Leoni Papæ ſucceſſit Stephanus deinde Marinus, Agapitus, Iohannes Deniq; collecto in tota Italia epiſcoporum concilio Iohannes Papa de nephariis cauſis infamatur, qui tertio euocatus dum venire cunctatur, eo a cunctis poſt multa tandem præiudicato, Leo adhuc laicus ſubſtituitur. Sed poſtmodum iterum Iohannes a Romanis receptus ſynodo collecta, Leonem depoſuit, & eius geſta caſſauit. Tandem cum vxore cuiuſdam ſe oblectans a diabolo in tempore percutitur & moritur. Cui Benedictus ſubrogatur deinde Leo. poſt Iohannes. Hoc tempore Danis qui Chriſtum, & idola ſimul colebant cum Popone clerico in conuiuio altercantibus ſuper Dei deorumque cultura ad verę fidei examinationem ex condicto ferrũ ignitum valde manibus clerici ferendum imponitur, quod cum ille vſque ad placitum omnium abſque vlla læſione tuliſſet rex Danorum Haroldus abiecta penitus idolatria ſe ſuoſq; ad verum Deũ ſolum colendum conuertit, clericus autem ad epiſcopatum promotus eſt. Bulgaribus vero Petrus & Baianus dominabantur, quorum Baianus adeo valebat in arte magica, vt quotiens vellet lupus vel fera quęlibet fieri videretur. Iohanni Papæ ſucceſſit Benedictus, deinde Donus.

Tempora Othonis ſecundi & tertij. *Cap. LXXXIX.*

OThoni primo ſuccedens Otho ſecundus, cœpit anno domini.959. mũdi vero.4937. Et imperauit annis. 10. hic cum Aquiſgrani in pace moraretur, Lotharius rex Francorum ſubito Lotharingiam inuadit. & imperatore cedente quoniam ad pugnam imparatus erat, poſt multam vaſtationem repatriauit, quem cum ineſtimabili exercitu perſecutus Imperator franciam intrauit, eãque peruagatus fines Remenſium, Laudunenſium Sueſſionum & Pariſienſium diuerſa clade vaſtauit, eccleſiis Dei tantum immunitate conceſſa. huius tempore Romanam ſedem tenuit Bonifacius poſtea vero Benedictus. Sanctus Maiolus Cluniacẽſis abbas claruit. Sanctus vero Vualdericus Augsburgenſis epiſcopus obiit, cuius qualis fuerit mox miraculorum gloria patefecit. Othoni ſecundo ſucceſſit filius eius eiuſdem nominis tertius. Cœpit anno domini.984. mundi vero.4947. Et Imperauit annis. 19. Huius tempore Papatum tenuit Iohannes, deinde alius & tertius eiuſdẽ nominis, deinde Gregorius, Iohãnes, Gebertus. Ludouico rege mortuo Francis regnum transferre volentibus ad Carolum ducẽ Lotharii regis fratrem eiuſdem.ſ. Ludouici patruum, dum ille rem ad concilium defert, regnum vſurpat Hugo filius Hugonis Pariſiẽſis comitis ex hauuide de ſorore Othonis primi Imperatoris, Carolus autem dum regnum ex paterna & auita ſucceſſione ſibi debitum contra Hugonem regem nepotem ſuum repetit, eumque bello perurgẽs Laudunum vrbem capit. Hugo vero Rex eum ibi obſedit, ſed obſidionis menſe ſecundo proſilientes obſeſſi caſtra obſidentium incẽderunt, & ipſe rex Hugo plurimis ſuorum peremptis turpiter fugiens vix euaſit, Carolus montem acutũ expugnãs Sueſſionis vſque vaſtando peraccedit. Inde Remis aggreditur, & Lauduniſi cum multa præda reuertitur. Deinde moritur, & Otho filius eius in ducatu ſuccedit. Hugoni uero filius eius Robertus ſucceſſit in regno. In cluniacenſi cenobio poſt maiolum ſanctus Odilo præficitur. florebant in ſcientia literarum in lotharingia Heriigerus abbas lobienſis, Adelboldus epiſcopus vultraiectenſis, In Francia vero Fulbertus epiſcopus Carnotenſis, & Albo abbas Floriacenſis, qui etiam poſt in Vaſconia martyrizatus eſt. Iohanni Papæ ſucceſſit, vt dictum eſt, Gerbertus, qui & Silueſter Papa.
144 Hic tñ a numero papaũ excluditur, ſecundũ quoſdã, quippe qui & nigromantiæ arguitur, & a diabolo percuſſus obiiſſe dicitur.

Tempora Henrici ſecundi Conradique ſecundi. *C. XC.*

POſt Othonem tertium veneno interemptum Henricus baioariæ dux imperium inuadens, cœpit anno domini. 1030 mundi 4966. Et imperauit annis. 22. quo tempore Papatum tenuerunt Iohannes Sergius, benedictus, Iohannes. Hoc tempore Gerhardus Cameracenſis epiſcopus, in eccleſia & in palatio claruit Hilpericus de ratione compoti librum ſcripſit. Fames & mortalitas adeo grauiter per totum orbem inualuit, vt ſepelientium tędio viui adhuc ſpiritum trahentes obruerentur cum mortuis, Hungarorum gens hactenus idolatriæ dedita ad fidem conuertitur per ſororem imperatoris Giſlam hungarorum regi nuptã, qui Stephanus in baptiſmo vocatus eſt, eiuſque merita per Hungariam multa miraculorum gratia commendantur. In Lotharingia iuxta mõtam caſtri locum fonticulus aquæ multis ſaluberrimus in ſanguinem eſt conuerſus Eo tempore ſanctus Gunter qui & Adelbertus pragenſis epiſcopus martyrizatur, & Simeon Treuerenſis incluſus beato fine quieuit, cuius merita frequentis miraculorum gratia declarantur. hoc tempore in Gallia vrbe Beluacenſi inclytus Rogerus epiſcopus deceſſit, qui inter alia beneficia dedit eccleſiæ ſãcti Petri cui præſidebat Alliacum in Northmannia & Mouſiacũ in Vermandenſi patria, Comitatum quoque eiuſdem vrbis ab Otone campaniæ comite impetrauit. Dato ei pro cõmercio caſtro Sinterio in Bituricenſi territorio ſito, quod ſibi iure patrimonii competebat. Henrico ſuccedens Conradus ſecundus, cœpit anno domini.1025.mundi vero.4988.& Imperauit annis.15. Hoc tẽpore florebat eccleſiaſtica religio per abbates nominabiles. Odilonem Cluniacenſem. Guilhelmum Diuionenſem. Richardum Vduinenſem, alias Virdunienſem aliosque plures. Claret etiam in Italia Guido Arethinus inter muſicos præcipuæ nominatus Sanctus quoq; Bardo Maguntiæ archiepiſcopus eſt ordinatus. Iohãni vero Papæ ſucceſſit Benedictus anno 15. imperii Conradi viſa eſt in cęlo trabs ignea miræ magnitudinis ſuper ſolem iam ad occaſum vergentem currere, & ad terram cadere. Deniq; eodem anno Conradus Italiam adiit, quoſdam epiſcopos in vincula coniecit, & quia Mediolanenſis epiſcopus fuga lapſus eſt, ſuburbia Mediolana incẽdit. Die vero Penthecoſtes cum Imperator in parua eccleſia ſecus vrbem coronaretur ad miſſam, tam grauia tonitrua, fulguraq; fuerunt, vt aliqui mente excederent, aliqui exhalarent. Bruno vero epiſcopus qui miſſam canebat, & ſecretarius Imperatoris cum aliis tribus dixerunt ſe inter miſſarum ſolennia vidiſſe ſanctum Ambroſium comminantem Imperatori, tunc Imperator ab Italia diſceſſit & paulopoſt obiit.

Tempora Henrici tertij. *Cap. XCI.*

HVic ſuccedens filius eius Henricus huius nominis tertius cœpit anno domini. 1040. mundi vero. 5003. & imperauit annis. 17. Eo tempore Benedicto Papæ ſucceſſit Silueſter, deinde Gregorius, Clemens, Damaſus, poſt hoc Leo, qui quondam bruno vocatus Leucorum epiſcopus, cum ad capeſcendam Sedem Apoſtolicam Romam tenderet, audiuit voces Angelorum canẽtium, dicit dominus, Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis, hic de multis ſanctis cantus compoſuit, & multa bona fecit, & vtilia eccleſiæ ſcripſit. Cumque in Papatu pauperem leproſum ante fores vidiſſet eum totum diligenter in lectum ſuum collocauit, quem cum reſerato hoſtio non inueniſſet, in paupere ſe ſuſcepiſſe Chriſtum obſtupuit. Franco ſcolaſticus Leodicenſium moribus & ſcientia claruit, qui ad Hermannum epiſcopũ de quadratura circuli librum ſcripſit. Odiloni abbati Cluniacẽſi ſanctus Hugo ſucceſſit. Sanctus quoque Theobaldus inter Francorum nobiles non infimus apud Vincentiam vrbem Venetiæ recluſus claruit. Hoc tempore Franciæ turbatur eccleſia per Berẽgarium, qui aſſerebat Euchariſtiam quam ſumimus in altari non eſſe reuera corpus & ſanguinem Chriſti, ſed figuram corporis & ſanguinis eius, contra cuius errorem ſcripſerunt abbas de Cruce ſancti Leufredi & Lanfrancus prior Beccenſis, Leo Papa moritur, q cuiꝰ meriti apud deum fuerit, cunctis patuit, cum multis ad ſepulchrũ eius Romæ miraculis oſtenſis, deus eum clarificauit.

Tempora Henrici quarti *Cap. XCII.*

MOrtuo Henrico ſuccedens filius eiuſdem nominis quartus, cœpit anno domini. 1057. mundi vero. 5020. Et imperauit annis quinquaginta, huius temporibus eccleſia multas preſſuras iniuſte ſuſtinuit. Nam Victori Papæ ſucceſſit Stephanus, poſtea Benedictus, poſtea Nicolaus, poſtea Alexander, Lucenſis epiſcopus. Contra quem Cadelone Papatum ambiente, longa inter eos concertatio vſque ad homicidia prorupit. In pago Brachatenſi iuxta tornacum multitudines colubrorum altrinſecus congregatę prodigioſo prelio inter ſe concurrerunt. iuxta paſcali hebdomada cometes apparuit Sanctus Conon Primicerius Colonienſis martyrizatus, multis miraculis claruit. Claruit etiam hoc tempore Lanfrancus prior beccenſis monaſterii, ad cuius eximiã doctrinam de Burgundia conualuit Anshelmus vir poſtmodum multa virtute & ſapientia adornatus, & ei in prioratu ſucceſſit ſub viro

egre-

egregio Herulino abbate primo qui ipſum becenſe monaſteriū de proprio ſuo fundauit. Guido decanus & cuſtos eccleſiæ ſanctæ Quintini Viromandenſis, & Archidiaconus Laudunenſis conſtituitur Beluacenſium epiſcopus, qui grauiter ferens ſe carere præſentia Quintini martyris, in eius honore edificauit eccleſiā haud longe a menibus vrbis. cœpit ergo hoc tempore reflorere in eccleſia beati Quintini Beluacenſis, ordo canonicorum primum ab Apoſtolis, poſt a beato Aug. regulariter inſtitutus ſub Iuone eiuſdem eccleſiæ præpoſito, poſtea Carnotenſi epiſcopo, hinc Francis, hinc Scotis Angliam incurſantibus, Angli fame conſumuntur, multique eorum humanis carnibus veſcuntur. Treueris in eccleſia ſancti Paulini multa ſanctorum martyrum corpora cū titulis aureis in ſcripta ſubterranea reperiuntur. Alexandro Papæ ſucceſſit Hildebrandus qui & Gregorius, hic ſynodo celebrata ſymoniacos anathematizauit, vxoratos Sacerdotes a diuino officio remouit, eorum q; miſſas audire laicis interdixit, ex qua re iā grande ſcandalum oritur, vt nullius hęreſis tempore ſancta eccleſia grauiori ſchiſmate diſciſſa ſit. Idem quoque Papa totus in Henricum Imperatorem inuehitur, & quoſcunque poteſt ab eo verbis ac ſcriptis auertit, econtra Imperator expugnatis vrbibus & caſtellis quæ pro illo contra ſe erant Romam obſedit, Papa fugiens ad Northmanos ſe cōtulit. Imperator a Romanis vrbe recipitur, eorumque iuditio Hildebrandus deponitur, & Guilbertus Rauennæ archiepiſcopus in ſedem Apoſtolicam intronizatur, Clemens nominatur. Contra hunc quoque caſſinēſis abbas Deſiderius qui & Victor Papa. 162. ordinatur, ſed nō multo poſtea diſenteria diſſolutus moritur. Eo tempore Marianus Scotus cronographus agnoſcitur. Aues domeſticæ pauones & anſeres & gallinæ a domibus extraneantes ſe, omnes fiunt ſiluaticæ, piſces etiam in aquis moriuntur. Barenſes ciues numero 47. venientes mirram Liciæ quæ a turcis erat deſolata, a quatuor tantum monachis ibi inuentis extorſerunt oſtendi ſibi tumbam ſancti Nicolai, qua effracta oſſa ſancti Nicolai in olei liquore natantia integro numero extraxerunt, & Barim cum gloria tranſtulerunt, Anno a depoſitione eius 745. Iterum contra Imperatorem & Guilbertum odo Hoſtienſis Epiſcopus Papa. 163. efficitur, & Vrbanus vocatur. Hinc in eccleſia ſcandala & in regna augeſcunt diſſidia dum alter ab altero diſſidet, alter alterum excommunicat, magis ex ſuo libitu quam ex iuſtitiæ reſpectu. Eo tempore Baculus igneus per cęlum ferri viſus eſt, cum valido quoque ventorum turbine, motus etiā terræ factus eſt. Occidentales populi ſigno crucis aſſumpto cum multis Franciæ baronibus iter tranſmarinum aggreſſi, cum paganis congreſſi tandem Hieruſalem ceperunt. & in templo Salomonis ac porcico bello conſerto tanta in eos cęde bachati ſunt, vt in ſanguine occiſorum vſque ad equorum genua equitarent. Capta eſt autem vrbs poſt annos circiter. 440. ex quo ſub Eraclio ſecunda vice capta, a ſaracenis eſt poſſeſſa. Pontificante in vrbe Laudunenſi Elinando mulier quædam prope laudunum manens perpetrato homicidio iudicata eſt ignibus concremari. Sed prius ducta ad eccleſiam ſanctæ Dei genitricis Mariæ peccatum ſuum coram Deo & hominibus ex ordine narrauit, & ſic meritis & precibus matris domini ſe fideliter commendauit, deinde miſſa in ignem nullatenus ſenſis incendium. Item contra eam fortioribus lignis ignis ſuccenditur, ſed nihil profecit. Iteratoque miraculo Deus eam ſeruauit incolumem ad laudem ſancti nominis & ſuæ matris honorem. Mortuo Lanfranco Cantuarienſi, Anshelmus in præſulatu ſucceſſit. Ex Moliſmenſi cenobio 20. & vno monachus cum abbate ſuo Roberto communi conſilio ciſtertii ſolitudinem adeuntibus, vt ibi regulæ ſuæ profeſſionem diſtrictius obſeruarent, ordo nouus ex veteri incepit Paſalis. Vrbano Papæ ſucceſſit, qui & ipſe diſcordiam inter regnum ac ſacerdotiū a Papa Hildebranno cęptam prę omnibus exagitauit.

Tempora Henrici quinti. Cap. XCIII.

HEnrico mortuo ſuccedens filius ſuus eiuſdem nominis quintus. cœpit anno domini. 1107. mundi vero 5070. Et Imperauit annis. 20. Hunc dux Henricus qui prius cum conſilio ſuo contra patrem armauerat, atque a filio ad patrem rediens partes filii debellauerat, vt maieſtatis reum ſe dedit, & ab ipſo cuſtodie traditus per induſtriam ſuam euaſit, ſed ducatum Godefrido Louanienſium comiti datum penitus amiſit. Idem Imperator Papam cum epiſcopis, & Cardinalibus cepit, & in reconciliatione eorum die paſchę coronatus, poſt euangelium lectum ante altare Apoſtolorum a Papa priuilegium de inueſtitura epiſcoporum & abbatum per anulum & virgam olim imperatoribus a tempore Caroli magni conceſſum accepit. Eo tempore Bernardus iuuenis egregius ſcientia, moribus, genere clarus vir, poſtmodum magnæ virtutis exemplar a caſtellione caſtro burgundię oriundus, cum germanis fratribus, & aliis comitibus ciſtercii habitu religionis induitur, & miro religioſitatis feruore conuerſatur. Apud Rauenam in agris & intra mœnia ſanguis pluit. In parrochia legionienſi porca porcellum habentem faciem hominis enixa eſt, pullus etiam gallinæ quadrupes natus eſt. Sigibertus cronographus Gemblacenſis monachus in omni ſcientia literarum ingenioſiſſimus obiit, ſuiſque grauiſſimum abſentiæ ſuæ mœrorem reliquit. Eodem tempore Claræuallis fundatur. Norbertus loci & ordinis præmonſtratēſis fundator, genere, diuitiis, & facundia clarus. Hoc tēpore poſtpoſita ſęculi pompa inauditam diſtrictionem arripuit, & per aliquantulum temporis nudis pedibus incedens, & brumali rigore verbum Dei ſpargens multos ab errore conuertit. Anshelmus laudunenſis ciuitatis magiſter nominatiſſimus ſcientia morum & honeſtate clarus obiit, qui inter cætera opera ī pſalterio gloſas marginales & interlineares ordinauit. Leodum ciuitas diuerſis plagis attrita eſt. pulſantibus quoque veſperis ſabbato quædam dum caput lauat puero manus rubens ſanguine fluido, nam & monſtrum quoddam namur natum eſt, cui par nunquam vel raro viſum eſt. bicepſ infantulus qui tam ſexu duplex quā cæteris, ſimplex erat compage corporis, quiı hoc vidit teſtis eſt populus. Paſcali Papę ſucceſſit Gelaſius, deinde Caliſtus, qui de miraculis Beati Iacobi collectis vndique libellum compoſuit. Huic vero defuncto Papa. 167. Honorius ſucceſſit.

Tempora Lotharij ſecundi & Conradi tertij. C. XCIIII.

POſt mortem Henrici legati ſedis Apoſtolice cum epiſcopis & optimatibus imperii Maguntiæ conuenerunt, ſibiq; & toti imperio de ſubſtituendo rege conſulunt. Itaque Lotharius qui & lintherius ſaxonum dux omnium aſſenſu eligitur, & a Friderico Coloniæ archiepiſcopo benedicitur, & vngitur, cœpit anno domini. 1127. mundi vero. 5090. Et imperauit annis vndecim. Eo tempore multi in pago ſueſſionico igne ſacro accenſi ad ſanctę Dei Genitricis eccleſiam in vrbe conueniunt, ibiq. ſalutem meritis eius ac precibus conſecuti ſunt, ita vt intra quindecim dies centum & tres ab hoc igne omnimodum extinguerentur, tres quoque puellæ diſtortę ſanitati redderentur. In albina mulier cula monſtrum bis gemini corporis enixa eſt, auerſis vultibus & corporibus ſibi cohærens, ante quidem effigies erat hominis integro corporis mēbrorumque ordine diſtincta, retro vero facies canis, ſimiliter corporis & membrorum proprietate integra. In brachanto villa veriſca alia mulier enixa eſt quatuor maſculos vno partu. In gemblacenſi dum paterfamilias Dominico die mixturam ſegetum prę penuria famis moleret in vſus familiæ, ſubito irata indignatione Dei arſit farina cum pistoris nigredine. Cenobium viſi campi a præſule Nouiomenſi Simone fundatur. Eccleſia vero ſancti Medardi Sueſſionenſis ab Innocentio Papa cōſecratur. Claræuallis, duo Cenobia vna die producit. Longipontem, & ricuallem, & poſt paucos menſes nauellas, monaſterium quoque de prato fundatum eſt. Alexander primus Abbas mortui maris ſe & domū ſuam tradidit abbati viſicampi Sanctus Hugo Gratiopolitanus epiſcopus obiit, cuius vitā Gigo prior Carthuſiæ ſcripſit. Mortuo Lintherico ſucceſſit Conradus tertius qui ante ipſum imperium affectauerat, & Henrici imperatoris ex ſorore nepos fuerat, cœpit anno domini. 1138. mundi vero. 5101. Et imperauit annis. 15. benedictionem tamen imperialem non habuit. Florebat hoc tempore Gallicana eccleſia per viros ſapientia, & religione illuſtres. Milonem morinenſem epiſcopum Godefridum Lingonienſem. Hugonem Antiſiodorensē. Albericum Bituricensē, & alios plures. Honorio Papę ſucceſſit Innocentius, deinde Celeſtinus poſtea Lucius. Senonis præſente rege Ludouico, epiſcoporum & abbatum religioſorum fit conuentus contra Petrum abaelardum, qui quadam prophana verborum vel ſenſuum nouitate ſcandalizabat eccleſiam. Cenobium ſanctæ Mariæ de freſmans fundatū eſt. Hugo Pariſienſis ſancti victoris canonicus religione & literarum ſcientia clarus, & in ſeptē liberalium artiū peritia nulli ſui temporis ſecundus obiit. qui multa vtiliter ſcripſit, & petente Ludouico rege ierarchiā ſancti Dionifij martyris explanauit. Romæ in papam cōſtituitur abbas ſancti Anaſtaſij Bernardus Claræuallēſis patris, Bernardus in conuerſatione filius, & Papa vocatur Eugenius, contra quem Iordanem Patricium & ſenatores erigentes eum ab vrbe deturbant, qui tranſalpinando ad Gallias venit. Abbas quoque Claræuallenſis Bernardus, ab eo per Gallias miſſus, viam domini prædicabat & ſermonem ſignis confirmabat. Contra Gilbertum pictauorum epiſcopum qui cum eſſet ſcholarium magiſter nominatiſſimus multa quidem vtilia ſcripſerat, ſed quadam noua ſubtilitate verborum in ipſis ſuis ſcriptis eccleſiam ſcādaliſabat, multa dicta ſunt & diſputata, vnde & quædā quæ defendere non pſumpſit vel nō potuit, ab ipſo damnata ſunt & abraſa.

Tempora Friderici primi. Cap. XCV.

COnrado mortuo Fredericus dux nepos eius ſucceſſit. Anno domini. 1153. mundi vero 5116. Et imperauit annis. 37. His temporibus Eugenio Papæ ſucceſſit Anaſtaſius & poſt hoc Adrianus Alexander Lucius, vrbanus, Gregorius, clemens. Sub Ludouico Francorum rege patre Philippi magiſter Petrus Lombardus epiſcopus claruit, qui librum ſententiarum & gloſas pſalterij & epiſtolarum Pauli quæ omnia nunc in ſcholis publice leguntur

tur

tur ex multis catholicorum patrum dictis vtiliter compilauit, & ordinauit. Florebat eo tempore Theobaldus Cantuarienſis epiſcopus, per cuius induſtriam Thomas archidiaconus ſuus factus eſt Henrici regis Angliæ cancellarius, poſtea martyr futurus, huius quoque temporis ſunt miracula beatæ Mariæ virginis de rupe amatoris. Eodem tempore tres lunæ in cęlo viſæ ſunt & in medio ſignum crucis. Nec multo poſt etiam viſæ ſunt tres ſoboles, chriſtianus iuuenis in eremitorio Gaſtinenſi conuertitur, Philippus regis Ludouici filius naſcitur, qui anno natiuitatis ſuę. 15. a Vuilhelmo auunculo ſuo de archiepiſcopatu Senonenſi in remenſē tranſlato coronatur adhuc viuēte patre, qui iam annis 40. regnauerat, ſed paraliſi morbo laborabat. hic rex Philippus vxorem Eliſabeth filiam comitis Haenenſis habuit, ex qua filium Ludouicum ſuſcepit. Sanctus Petrus Catarhaſienſis epiſcopus obiit. Petrus monoculus Clareuallenſis abbas, multa virtutum gratia claruit, ſimiliter & Hugo venerabilis abbas Boneuall. Oritur diſſenſio inter regem Philippum, & regem Henricum Angliæ. Philippus enim a Richardo illius filio comite pictauienſi pro eodem comitatu hominium petebat, quod ille a patre inſtitutus de die in diem facere diſſimulabat. Petebat etiam ab ipſo rege Angliæ giſortium & omnia caſtra adiacentia, quæ pater ſuus Ludouicus filiæ ſuæ Margarethæ pro dote tradiderat, quando eā Henrico regi filio maioris Henrici matrimonio copulauerat, ea tamen conditione, vt ſi prolem ex ea non ſuſciperet poſt ipſius Hērici mortem ad regem Franciæ dos rediret. Denique, data treuga ambo reges ad iniuriam Chriſti & terræ ſanctæ contra Saladinum vlciſcendam, qui crucem dominicam & vrbem ſanctam ceperat, iter tranſmarinum arripuerunt, atque ad vrbem Achō applicuerunt. Eodem anno Fridericus quoque Romanorum imperator cum exercitu ſuo veniens in tranſmarinis partibus obiit, nā equo ſuo, vt dicitur, impingente & offendente, in quandam aquā cecidit, ibique interiit.

Tempora Henrici ſexti Cap. XCVI.

HVic ſucceſſit filius eius Henricus huius nominis imperator ſextus. Anno domini. 1190 mundi vero. 5155 & imperauit annis. 7 Eo tempore Clementi Papę ſucceſſit Celeſtinus. Rex Philippus vrbem Achon viriliter expugnans cepit, diuiſaque vrbis præda partem ſuam duci Burgundiæ cum multis aliis muneribus delegauit, & exercitus ſuos eidem commiſit. Ipſe vero in Apuliā tranſuectus, Apoſtolorum limina viſitauit, A Papa Cæleſtino benedictione accepta in Franciam rediit. Rex autem Richardus captiuos ſuos qui ſe ſub hac pactione reddiderant, vt mox dominicam crucem & captiuos chriſtianos reſtituerent, cum hoc implere nō poſſet iratus, quinque milia ex eis & amplius decollari fecit, & ad terram ſuam redire volens, Henrico nepoti ſuo iuueni campanię comiti exercitum ſuum tradidit, totamque terram tranſmarinam quam tunc chriſtiani tenebant commiſit, qui etiam a templariis & peregrinis in regem vrbis ſanctæ vnanimiter electus, accepta filia regis, ibidem remanſit. Rex vero Richardus ingreſſus nauē, naufragiumque paſſus cum paucis euaſit, & iterum omnibus bonis ſpoliatus Imperatori Henrico traditus, ac vere per annum & dimidium in carcere detentus, tandem. 100. milibus marcis argēti ſe redemit. Apud pontiſeram ſanctus Vuilhelmus presbyter obiit. Philippus rex Vigerburgem ſororem Canuti regis Danorū poſtulatam in vxorem accepit. Sed mox quibuſdam, vt fertur, maleficiis per ſortiarias impeditus, exoſam eam habere cepit, & cōſanguinitatis linea computata matrimonium ſeparari fecit. Eo tempore in pago Beluacenſi, inter clarum montem & compendium tantæ pluuiæ cum tonitruis & fulminibus & tempeſtatibus factæ ſunt, quātas nulla memorat hominum antiquitas. Lapides enim ad quantitatem ouorum quadranguli mixtim cum pluuia de cęlo cadentes, & arbores fructiferas & vineas & ſegetes penitus deſtruxerunt. Villę quoque in pleriſque locis a fulminibus deſtructæ & combuſtæ ſunt. Corui etiam quamplures cum huiuſcemodi tempeſtate viſi ſunt in aere de loco ad locum volantes cū roſtris viuos carbones portantes ac domos incendentes. Sed & vtriuſque ſexus homines ictu fulminum interierunt, & alia multa horrenda ea die monſtrata ſunt. interim vero duo reges Philippus & Richardus ſemuicem impugnabant, & terras ſuas alterutrum deuaſtabant. Denique Imperator Henricus obiit, qui per tyrannidem ſuam Siciliam ſibi ſubiugauerat. Multoſque magnos & nobiles viros ibidem peremerat, contra religionem vero chriſtianam archiepiſcopos & epiſcopos trucidauerat, & contra Romanam eccleſiam ſemper tyrannidem exercuerat, qua de cauſa Innocentius tertius qui in eodē anno in papatu cęleſtino ſucceſſit in promotione Philippi fratris ipſius Henrici aduerſarius fuit, & omnes fautores excōmunicauit. Othoni vero ducis ſaxonię filię filio viriliter adhęſit, & eū aquiſgrani Regē Germanię coronari fecit.

Tempora Philippi ſecundi. Cap. XCVII.

PHilippus tamen frater Imperatoris Maximam Imperij partē obtinuit, contra quem Otho ducis Saxoniæ filius ſtetit, habēs coadiutorem regem Angliæ Richardum auunculum ſuum, comitemque Flandrenſem, & archiepiſcopū Colonienſem. Rex autem Francorum Philippus dicto Philippo regi Alamanię ducique ſueuię confederatus eſt, ſperās per eum comitem flandriæ ſibi ſubiicere ac regi Angliæ facilius poſſe reſiſtere. Cepitque Philippus anno domini. 1197. mundi vero. 5160. Et Imperauit annis decem. Hoc tempore multæ nouitates apparuerunt. Apud roſetum in brię in ſacrificio altaris vinum viſibiliter mutatum eſt in ſanguinem, & panis in carnem. In vermendeſio quidam miles qui mortuus fuerat reuixit, multaque futura multis prædixit, & poſtea ſine cibo & potu longo tempore vixit In Gallia circa feſtum ſancti Iohannis Baptiſtę ros in nocte de cęlo cadens mellicas ſpicas ſegetum infecit, ita vt multi eas in ore ponentes odorem mellis aperte ſentirent. Menſe autem iulio orta eſt tempeſtas valida, tantęque magnitudinis lapides e cęlo ceciderunt, ꝙ a templaco vſque ad monaſterium cale, & circa loca adiacentia ſegetes & vineas & nemora penitus deſtruxerunt. Interim Innocentius Papa Petrū Capuenſem dyaconum Cardinalem ad reformandum pacem inter duos reges legatum in Franciam miſit. Rex autem Richardus apud Lemonicas in obſidione caſtri cuiuſdam grauiter vulneratus occubuit. Henricus Byturicenſis archiepiſcopus obiit, cui ſanctus Guilhelmus abbas Caroli loci ſucceſſit. Eo etiam anno Michael Senonenſis ad dominum migrauit, eique Petrus de Corbolio quondam Innocētii Papę diſcipulus in preſulatu ſucceſſit. Barones quidem Franciæ. Baldeuinus comes Flandrenſis, Ludouicus Bleſenſis Stephanus perticenſis, & alii plures pro liberatione terrę ſanctæ crucem aſſumpſerunt, & Conſtantinopolim diuertentes, vrbemque capientes. factum ibi memorabile peregerunt. Nec multo poſt Balduinum flandrenſem comitem illic Imperatorem vnanimiter elegerunt. Iterum Octauianus hoſtienſis epiſcopus in Franciam legatus venit, cuius admonitione rex Philippus ingeburgem in qualemcumque gratiam recepit, & Mariam ſuper inductam ad tempus a ſe ſeparauit, de qua filium nomine Philippum & vnam filiam habuit, quos ea mortua petente rege Philippo Papa legitimos hæredes eſſe mandauit, quod factum pluribus diſplicuit, eo ꝙ rex eorum matrem contra legem & dei decretum quinque annis habuit. His temporibus ſanctus Franciſcus & ſanctus Dominicus religione & doctrina claruerūt, qui duos ordines nouos predicatorum. & fratrum minorum inſtituerunt. Denique imperator a quodam Palentino qui Landtgraphus. i. comes palacii vocatur, occiditur.

Tempora Othonis quarti. Cap. XCVIII.

OTho vero filius ducis Saxonię per auctoritatem & induſtriā Innocentii papæ imperiū obtinere nitebatur, anno domini. 1208. mundi vero. 5170. & imperauit annis duobus. Hic fuit Otho quartus Eo tempore Innocentius Papa legatum in Franciam gualonem ſanctæ Mariæ in porticu diaconum cardinalem miſit ad Philippum regem, & omnes principes eius vt cum exercitu ſuo terram Albigenſium in remiſſionem peccatorum ſuorū inuaderent, omneſque hæreticos qui illam occupauerant delerēt. Florebat tunc ſtudium literarum Pariſius, & illic in ſacra pagina ſtudebat hæreſiarcha magiſter amalricus, cuius ſectę complices tandem detecti & conuicti capti ſunt iuſſu regis & extra portam in campellis cremati ſunt. Amalricus quoque licet iam ſepultus de cimiterio ſacro electus eſt, & eius oſſa ciniſque per ſterquilinia ſunt diſperſa. Denique Papa Innocentius Othonem imperatorem contra multorum voluntatem & contra filium Romæ coronauit, ac de patrimonio & iure Beati Petri in pace dimittendo iuramentum ab ipſo exegit, quo facto ipſe die contra iuramentū Otho venit. In ſuper & a ſuis quos in caſtris poſuerat Romipetas ſpoliari fecit, vnde Papa ſententiam excommunicationis in eū promulgauit, deinde ſubditos illius omnes ab eius fidelitate abſoluens ne quis eum imperatorem vocaret ſub interminatione anathematis inhibuit. Sicque receſſerunt ab eo Lantgrauius Thuringiæ & dux Auſtriæ & rex Bohemiæ, Multique alii tam ſeculares quam eccleſiaſticæ perſonæ. Fuit his temporibus ſancta Eliſabeth filia regis vngariæ, quæ fuit vxor Lantgrauii thuringiæ, hęc inter innumera miracula quæ dominus per eam oſtendit, mortuos ſuſcitauit, & cæcum natum illuminauit, de cuius etiam corpore iam defuncte oleum, vt fertur, vſque hodie fluit.

Tempora Friderici ſecundi. Cap. XCIIX.

ITaque Othone ab imperio depoſito, Fridericus Imperatoris Henrici filius a baronibus Alamanię conſilio Philippi Francorum regis imperator electus, cępit anno domini. 1211. mundi vero. 5173. & imperauit annis. 33. Inter hunc & Philippum regem Frācorum initum eſt fedus amicitiæ perpetuum Remaldus, alias reginaldus Boloniæ comes ac ferrandus comes flandrenſis orta diſcordia a rege Franciæ receſſerunt, & ad excommunicatos Othonem videlicet quondam imperatorem, & Iohannem regem Angliæ ſe tranſtulerunt, rex Philippus vigeburgem reginam in gratiam accepit. Eodemque anno in portu prope brugias nomine

dande

dan de hoſtibus ſuis triumphauit. Eo tempore Ganfridus Meldē-ſis epiſcopus epiſcopatui cedens monaſterium ſancti Victoris pariſius intrauit, qui inter alia ſanctitatis opera quibus viriliter inſiſtebat abſtinentiam inauditam obſeruans ſingulis annis in quadragesima, & in aduentu domini tertia tantum feria in ſeptimana cibum, potum vero nunquam ſumere conſueuerat. Eodem tẽpore in epiſcopatu Leodicenſi virtutibus & miraculis floruit ſancta Maria ogines quæ magiſtro Iacobo de mariaco illius loci eccleſiæ regulari canonico ſibique familiari in domino, ſpecialem prædicādi gratiam a domino precibus ſuis ac meritis impetrauit, qui videlicet Iacobus poſtquam a Legato domini Papę aſſumptus, melliflua ſua prædicatione multos de Franciæ regno contra Albigenſes dato ſigno Crucis tranſmiſit, factus eſt epiſcopus Aconenſis, deinde vero Tuſculanus, Romanæ videlicet ſedis epiſcopus cardinalis, vnde & poſt mortem corpus ſuum ad præfatam eccleſiam ſuam videlicet apud Ogines fecit transferri, iuxta illam ſuam in domino quondam dilectam ſepeliri, obiit autem eadem ſancta mulier, Anno domini. 1214. anno ſequenti Ludouicus Philippi regis Francorum primogenitus dum pater eius in confinio Flandriæ & Northmaniæ terram ſuā ab hoſtium incurſu defenderet, congregato apud Kynonem exercitu Iohannem Angliæ regem ab obſidione caſtri quod rupes monachi dicitur fugauit, vrbemque andegauis quam occupauerat ac muris circumſcripſerat recuperauit, & muros eius deſtruxit, hanc eius victoriam modico tempore interiecto ſecuta eſt Philippi quoque victoria, ita quod infra menſis vnius ſpacium filius in pictauia de rege Angliæ, pater in Flandria de Othone atque Flandrenſibus triumphauit. Apud pontem namque bouinum conſerto mirabili prælio Otho ipſe a Francis inter primos fugatur, omnibuſque fuga de campo eiectis aut interfectis, comes Boloniæ Peronam adductis compedibus mira ſubtilitate perplexis, ligatur. Ferandus vero Pariſius in Turrem nouam extra muros includitur. Anno ſequenti Innocentius Papa generale concilium Romę celebrauit, & in anno ſequenti obiit. Eiq; Honorius huius nominis tertius ſucceſſit, qui vndecim annis eccleſiam rexit, fratrum prædicatorum ordinem confirmauit, ordinem quoque vallis ſcholarium & ordinem Eremitarum in monte Carmeli quem Helias frequentaſſe legitur inhabitantium. hic imperatorem Fridericum ſibi rebellem & aduerſarium eccleſiæ Romanę cōperiens anathematizauit, atque barones ſuos ab eius fidelitate abſoluit. Denique Imperator iam ante Cruce ſignatus durante anathematis ſententia mare tranſijt. Circa idem tempus Ludouicus Francorum regis primogenitus contra conſilium eccleſiæ & etiam patris ſui in Angliam tranſfretauit, vnde ſententiam excommunicationis a Papa contra ſe datam incurrit, anno domini. 1218. Bonæ memoriæ Symon comes montiſfortis ante vrbem dolosam petraria percuſſus interiit. In anno ſequēti capta eſt vrbs Damiata, & Hieruſalem chriſtianis in bona pace reddita Anno domini. 1223. Rex Francorum Philippus apud Medontam caſtrum obiit, & in eccleſia Beati Dionſii ſepultus quieſcit.

Tempora gratis noſtra vſque ad condemnationem prædicti Frederici. Cap. C.

EOdem anno Ludouicus eiuſdem primogenitus vna cum Blanca vxore ſua Remis coronā regni ſuſcepit in die trāſfigurationis domini, hic quoque cum Friderico imperatore pacis colloquium apud vallem coloris habuit. Et anno tredecimo regni ſui Rupellam cepit, deinde contra albigenſes vna cum domino Romano Cardinali apoſtolicę ſedis legato in Franciam miſſo multiſque regni ſui proceribus perrexit, ibique Guido comes ſancti Pauli petraria percuſſus interiit. Anno domini. 1226 Idem Ludouicus dū rediret de Auinio ciuitate quam ſibi ſubiugauerat apud Montpathier in Aruernis obiit, & grandem luctum Francis induxit. Huic Ludouicus filius eius admodum iuuenis annorum. ſ. tredecim in regno ſucceſſit, qui etiam vſque hodie regni Gubernacula diſponit. Anno quoque domini. 1226. Papa Honorius obiit, cui Gregorius huius nominis nonus in papatu ſucceſſit, & ſedit annis quatuordecim. Porro Ludouicus iunior circa regni ſui principium epiſcopos & milites plurimos in terram Albigenſium miſit, & Dolosam ac totum comitatum in deditionē accepit. Anno domini. 1230. Henricus Angliæ rex inſtinctu Petri Britaniæ comitis, vt terram a prædeceſſoribus ſuis poſſeſſam recuperaret, in Britaniam transfretauit, ſed in propoſito ſuo nullatenus proficere valēs inanis & vacuus rediit. Et eodem anno rex Ludouicus vrbem Andegauis & caſtrum Beleſme dicto Petro prius ad vitā cōceſſa recuperauit. Anno domini. 1233. Rex Ludouicus comitis prouinciæ filiam nomine Margaretam vxorem accepit. Eodem anno facta eſt diſſenſio inter burgenſes Belnacenſes minoribus inſurgentibus contra maiores, vnde plures ex maioribus necati ſunt, plurimi de minoribus capti, & per diuerſa loca carceribus mancipati ad vltimum multa pecuniæ ſumma redempti, & ob hoc epiſcopatus pluribus annis ſub interdicto fuit. Anno domini 1234. facta eſt magna valde fames in Francia, maximeque in Aquitania ita vt homines herbas campeſtres ſicut animalia comederent, multique fame interierint, plurimi etiam igne ſacro incendebantur. Anno eodem fratres prædicatores & fratres minores ad hoc ipſum officium a domino papa vocati, ſuæ prædicationis exhortatione multos de Francia barones, milites, ac plebeios, clericos, & laicos cruce ſignantes, in terræ ſanctę ſubſidium tranſmittere parauerunt, anno domini. 1239. corona domini ſpinea per induſtriam piiſſimi Ludouici regis Francorum annuente Balduino Imperatore ab vrbe Conſtantinopoli Pariſius eſt tranſlata, atque ab ipſo rege cum multis epiſcopis & militibus & infinita populi multitudine cum ſumma humilitate atque deuotione recepta. Nec multo poſt eidem quoque regi pars dominicæ crucis a peregrinis transmarinis defertur, & ibidem honorifice valde recipitur. his quoque temporibus orta iterum inter papam & Imperatorem diſcordia, Imperator excommunicatus contra Romanā eccleſiam acrius inſurgens, itinera quoque obſidens romipetis inſidiatur, ob hoc Iacobus prænestinus epiſcopus in Franciam legatus a domino Papa petendi ſubſidij cauſa latenter dirigitur, & peracto negocio reuertens ab Imperatore capitur, Sed & dominus Otho Cardinalis iam pridem in Angliam ab ipſo Papa miſſus, eodem tempore rediens etiam ipſe ab Imperatore detinetur. Ipſo quoque tempore dum concilium epiſcoporum ad ſe vocare nititur, multi iter aggreſſi ſimiliter capiuntur. ex quibus fuit Petrus de colle medio archiepiſcopus rothomagenſis, abbates quoque Cluniaci, ciſtertii & Claraeuallis. Denique idem Papa Gregorius multis tribulationibus vndique preſſus, obiit, & diſſentientibus in electione paucis cardinalibus, qui a morte reſidui erant, duob. annis ſedes uacauit. Sed circa quidā infirmus Celeſtinus. 4. eligitur, ſed paucis euolutis diebus moritur. Anno domini. 1241. Hugo marchiæ comes a rege Franciæ decedens iterum Angliæ regem in terram ſuam adduxit, contra quem Ludouicus rex exercitum in Pictauiam ducens vrbem Xantonas caſtrumque ſiducenacū & alias plures munitiones cepit, repulſoque Angliæ rege comitē ipſum cum uxore & filiis ac toto comitatu in deditionem accepit. Anno domini. 1242 tartari primam turquiæ ciuitatem Arſeraum, quæ dicitur eſſe Hus, in qua beatus Iob quondam regnaſſe in vaſtatam, eamq; deſtruxerunt. Eo quoque tempore Poloniam & Hungariam cum principe ſub nomine Batho vaſtauerunt. Anno domini. 1243. Idem tartari turquos contriuerunt, & vſque ad Iaxaſie terram vaſtauerunt, & etiam vſque ad ciuitatem regiam Iconium, & vltra curſores ſuos tranſmiſerunt. Eodem anno poſt biennem ſedis Romanæ uacationem electus eſt in Papam Cardinalis Senesbaldus mutatoque nomine uocatus eſt Innocentius quartus. Eodē anno natus eſt Ludouicus filiorū Ludouici Chriſtianiſſimi regis Franciæ primogenitus, & anno ſequenti natus eſt & ſecundus filius nomine Philippus Eodem. ſ. ab incarnatione domini. 1244 Innocentius Papa fecit cardinales magiſtros Odonem de caſtro Radulfi cancellarium pariſienſem, & fratrem Hugonem de ſancto Theoderico priorem ordinis prædicatorum prouincialem Franciæ, & ipſe Papa venit in Franciam apud Lugdunum circa feſtum ſancti Andreæ. Porro circa feſtum ſanctæ Luciæ Ludouico rege Francorum apud pontiſaram ęgrotante & in lecto decumbente ſic anima eius abrepta eſt a corporis ſenſibus vt a multis eſtimaretur mortuus eſſe, vt autem ab illo extaſi ad ſeipſum redijt, crucem protinus tranſmarinam inſtanter petiit, & accepit.

Tempora uacationis Imperij. Cap. CI.

DEnique imperatore Friderico pertinaciter in malitia perſiſtente, ac contra Romanam eccleſiam acrius inſurgente Papa Innocentius, Anno domini. 1245. generale concilium apud Lugdunum circa feſtum apoſtolorum Petri & Pauli contra ipſū Imperatorem conuocauit, eumque ibidem tanquam ſchiſmaticum & hoſtem eccleſiæ condemnauit. Tunc etiam prædicta eſt crux tranſmarina, & dictus Odo Tuſculanus epiſcopus cardinalis a latere domini Papæ miſſus eſt legatus in Franciam pro eadem cruce prædicanda. Tunc quoque contra fines Hannoniæ vel Alamaniæ prædicabatur crux hominibus auctoritate Papæ, vt irent contra Conradum Friderici filium in auxilium Lantegrauii turingiæ qui de nouo electus erat in regem Alamanię. eo tempore miſit idem Papa fratrem aſcelinum, & alios tres de ordine prædicatorum cum literis apoſtolicis ad exercitum tartarorum, in quibus hortabatur eos, ut ab hominum ſtrage deſiſterent, ac fidei ueritatem acciperent. Sed & alius frater de ordine minorum uidelicet Ioſephes de plano carpini cum quibuſdam aliis ad tartaros eo tempore miſſus fuit, qui ut ipſe teſtatur per annum & quatuor mēſes cum eis manſit & inter ipſos ambulauit. Anno prolato mortuus eſt in Sancliia Gaizadin turquiæ ſoldanus, eiq; ſucceſſit filius eius adhuc puer nomine Rgonadius. Eodem anno tartari cū tributis fedus inierunt, qui tūc. 4. camelos hyperis oneratos ac. 300. ſommarios ſericis & ſcarlatu aliiſque pannis pretioſis onuſtos cum paribus equitibus eorum regi tranſmiſerunt. Anno do-

mini. 1246. Quioz qui & Gog Cham ideſt imperator vel rex ſublimatus eſt in tartarorũ regno. Anno domini. 1247 in die tranſlationis beati Dominici patris ordinis prædicatorum prędictus frater Aſcelinus cum ſocijs peruenit in exercitum tartarorũ, videlicet in Perſide vbi erat exercitus ille ſub Baiothnos principe. Ibi aliquandiu moratus, tandem ad Papam litteras eiuſdem principis retulit, in quibus hoc inter cætera continebatur. Si vultis ſuper terram veſtram & aquam & patrimoniũ ſedere, oportet vt tu ipſe Papa ad nos in propria perſona venias, & ad eũ qui faciem totius terræ continet accedas, nuncios autem pręmittas nobis ſufficientes, an velis nobiſcum componere aut inimicus eſſe. Anno prænotato ſanctus Edmundus Cantuarienſis archiepiſcopus multis iam miraculis clarus, cuius qui ſacri corporis Gleba in ponte Ignaceuſi monaſterio requieuerat de terra eſt eleuata, qui nimirum anno præterito auctoritate apoſtolica fuit cannonizatus, & in catalogo ſanctorum deputatus. Anno domini. 1248. rex Francorum Ludouicus in ſexta feria poſt penthecoſten de Pariſius exiens, iter tranſmarinum arripuit, & in eius comitatum Robertus & Carolus fratres ipſius cum multis regni baronibus & epiſcopis Sed & Odo tuſculanus epiſcopus qui propter negocium illud miſſus erat, vt dictum eſt ſuperius, in craſtino ſancti Bartholomei dictus rex nauem intrauit, ac deo duce nauigans in Cyprũ apud nymocium applicuit. Anno domini. 1249. Die Aſcenſionis domini nauem conſcendit tandemque nauigans Damiatæ primum cepit, vrbemque intrauit & occupauit. Eodemque anno circa feſtum Iohannis Alfonſus dicti regis peregrinationem tranſmarinam arripuit, ſicque Blancha mater eorum ad cuſtodiam regni ſola remanſit. Porro. 20. die nouembris præfatus rex tam nauali quam terreſtri præparato exercitu contra ſaracenos apud maſſoram proceſſit, & in regreſſu cum exercitu ſuo captus fuit, ſed poſt paululũ deo diſponente ſub certo pacto a ſaracenis dimiſſus fuit. Eo tempore claruit in ordine fratrum prędicatorum vita & doctrina & miraculis beatus Petrus Mediolanenſis, quem etiã Innocentius Papa prędictus anno pontificatus ſui. 10. canonizauit, epiſtola canonizationis eius quam per oẽs eccleſias promulgari fecit. actus eiuſdẽ breuiter deſcripſit. Rex aũt Ludouicus de manu ſaracenorum liberatus licèt a multis ei diſſuaderetur, maluit tñ adhuc differre paſſagiũ & morari per aliquod tẽpus in regno Syriæ, quã Chriſti negociũ deſperatum & captiuos nondum liberatos ... tis periculis conſtitutos relinquere, Alfonſum vero pictauienſem, & Carolum andegauenſem comites videlicet fratres ſuos ad matrem ſuam conſolandam duxit in Franciam remittendos. Acta ſunt hæc anno domini 1250. regni vero Ludouici. 24.

De temporibus præſentibus & futuris. *Cap. CII.*

Ecce tempora ætatis ſextę vſque ad annum pręſentem ſummatim pręſtringẽdo auxiliante Deo deſcripſimus, qui eſt annus ab incarnatione domini. 1250. a creatione vero mundi. 5212. Et hoc duntaxat iuxta minorem numerum quem iuxta Hier. trãſlationem ex hebraico in latinum in hac ſerie a principio ſecuti ſumus. At vero ſecundum maiorem numerum ex antiqua tranſlatione ſumptum, quem ſupra poſuimus, annus præſens exiſtit ab initio ſeculi. 6449. hic eſt annus pontificatus Innocentij quarti, vacationis imperij Romani. ſ. a depoſitione Friderici 5. Regni vero chriſtianiſſimi noſtri regis Francorum videlicet Ludouici. 24. Porro ętas ſeptima quæ animarum quieſcentium eſt ab aſcenſione diu aperta ianua quietis initium habuit, & vſque ad pręſens vna cum 6, decurrit. Sed deinceps vſque in finem mundi ſimul cũ illa protendetur, & tunc ipſa quidem ſecundum ſe finem non habebit, quia requies animarum interminabilis, ſed ab. 8. reſurgentium ętate ſuſcipiet ... in Geneſi. 7. diem non habere veſperam inuenitur. ... autem in hoc mundo viſibili ſancti ... mali perſequuntur bonos, & boni tolerant malos. In quibus iuxta apoſtolorum vltimus ille ſanctorum perſecutorum antichriſtus, vt reueletur in ſuo tpe. & myſterium operatur iniquitatis, ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, & cum illi nequiter, ... vero ... uiuant, vterque tñ cõmuniter tpalia bona percipiant, necnon & eccleſię ſacramẽta, & inter hęc, vt ait Salomõ, neſcit homo vtrum amore vel odio dignus ſit, ſed oĩa permixta ſunt & cõfuſa, donec appareat vẽtilator impiorũ rex ſapiens, qui ſeparabit granum a palea. Porro defunctorũ aĩę quędã. ſ. reproborũ in inferno cruciantur, donec in fine reſumptis corporib. ſententiã perpetue damnationis excipiant, & duplici contritione conterantur. Quędã vero. ſ. electorũ nõ ex toto purgatę, ſed cum lino, feno, ſtipula, de hac vita migrauerunt igne purgatorio tpaliter affliguntur, donec illo igne purgatę ac penitus dealbatę ſtolam primam accipientes beata requie perfruantur. Alię vero quę innocẽter hanc vitam tranſegerunt, vel ... in hac vita ſiue per baptiſmũ ſiue per pœnitentiã ... purgatę, vel poſt mortẽ, vt ... eſt ... purgatorio dealbatę, mox que primã ſtola feliciter decoratę ... illa requie ac viſione beatifica gratulantur, ac ſpe felici ... ſecundam quoque ſtolam in fine prędolantur. Quantum vero ... poris vſque ad finem ſęculi ſupereſt, certum eſt neminem mortalem eſſe qui nouerit, niſi forſitan dominus alicui ſpirituali gratia reuelauerit. Omnium namq; de hac re calculantiũ digitos requieſcere iubet, qui ait: Non eſt veſtrũ noſſe &c. Iam tñ illius conſummationis apparent euidentia quædam ſigna dudum a ſanctis ꝓphetali ſpiritu prædicta, quorum primum eſt iniquitatis inundatio, ac per hoc fidei, ac charitatis euacuatio. Reliqua ſunt ſcientię multiplicatio, præliorum opinio, Euangelij per orbem diſſeminatio, Sathanæ quoque diſſolutio. i. poteſtatis ipſius a tpe paſſionis domini cohibitę relaxatio: hæreticorum diſperſio Septimũ quoque iam eſſe videtur in ianuis a Romano videlicet imperio, vel obedientia receſſio. Vt autem ait Chryſoſt. Medulla huius mundi ſunt homines ſancti. Sicut enim in arbore quandiu medulla ſana eſt ſemper floret, cum autem conſumpta fuerit, tota paulatim marceſcit. ita quandiu fideles manent, ſtat iſte mundus. Cum autem ex mundo defecerint, cadet. ſicut egredientibus Iſraeliticis exterminata eſt Ægyptus.

De temporibus Antichriſti. *Cap. CIII.*

Legitur autem Antichriſtus in Babylone de tribu Dan naſciturus, iuxta id quod ait Iacob pater eius: Fiat Dan coluber in via &c. Vnde & hæc ſola tribus in Apocal. ſubticetur, vbi ex alijs tribubus ſignati numerantur. Huius aduentus, vt ait Apoſtolus, erit ſecundum operationem Sathanæ, quia totum faciet, diabolo qui illum poſſidebit inſtigante, atque cooperante: nec tamen ita poſſidebit eũ ex toto, vt vniatur ei, ſicut humanitati diuinitas in Chriſto, nec ita vexabit eum, vt careat rationis iudicio. alioquin non imputaretur ei quicquid ageret, ſicut nec furibundo. Comeſtor quidem dicit, ꝙ a principio conceptionis illius diabolus in vterum matris eius deſcendet, cuius virtute deinceps aletur puer, & naſcetur, & adoleſcet. Sed alij dicunt, & forte verius, ꝙ more cęterorum hominum a die ſuæ conceptionis habebit angelum ſui cuſtodem vſque ad annos diſcretionis, mox extolletur ſuper omne quod dicitur Deus, & angelorum præſidio penitus eum deſertum occupabit diabolus, qui iden tunc ſoluendus dicitur, quia totam poteſtatem ſuam antiquam ſibi relaxatam per illum exercebit, & pro voluntate ſua inclinabit eum ad malum, ſicut poſſeſſor ad libitum ſuum trahit iumentum: tunc ergo iniquus ille caput omnium iniquorum aperte reuelabitur, qui nũc in membris ſuis myſterium iniquitatis iam operatur. Cumque venerit Hieroſolymam circuncidet ſe dicens Iudęis ſe eſſe Chriſtum ipſis in lege promiſſum. Chriſtum vero noſtrum fuiſſe deceptorẽ. & magum. Omnes itaque Iudæi credentes, & adhærentes ei confluent ad ipſum, & reædificabunt templum a Romanis deſtructum, ibiq; ſedebit, dicens ſe eſſe ſummum Deum: veniet quidem, vt ait apoſtolus, in omni virtute poteſtatis. ſ. humanæ, & opulentiæ, facietque ſigna & prodigia quæ dicuntur mendacia. vel quia non erunt vera, ſed fantaſtica, vel quia ad confirmandum mendacia oſtenſa ad ſeducendum videlicet illos qui charitatem, & virtutem Chriſti recipere nolunt, multa deceptis munera largietur, & quos terrore nequiuerit, auaritia ſubiugabit, populum iudaizare, ſabbatũ ſeruare compellet. vt exteriorem ritum legis reuocet. Diem quoque dominicum honorari inhibebit, quia mori ſe ac reſurgere ſimulabit. Et ſicut Chriſtus miſit apoſtolos, ſic ille per orbem mittet legatos ſuos, vbi perſonaliter accedere non poterit. Hi ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus 42. i. eccleſiam perſequentur tribus annis, & dimidio, quibus regnabit Antichriſtus. In eo namq; breui ſpacio totis viribus ſuis furorumq; legitur ſęuiturus: plurimoſque partim dolo, & hipocriſi, partim blandimẽtis, vel promiſſo, partim violentia ſeducturus. Sancti vero tunc tantæ ſapientię, ac fortitudinis erunt, ꝙ tanto eius impetu inſidijſque vinci non poterunt. Tunc emittet dñs Heliam, & Enoch famulos ſuos ad hoc ipſum viuẽtes in Paradiſo terreſtri reſeruatos, vt ipſum Antichriſtum redarguant, & corda filiorum ad patres conuertant: tãdemque mortis debitum tanto tpe dilatum exoluant. Prophetabunt aũt diebus 1260. amicti ſaccis. i. verbo, & exemplo, prædicabunt pœnitentiam tribus annis, & dimidio, ſicut & Chriſtus prædicauit. Ipſum quidẽ Antichriſtum corã omni populo arguent, & mẽdacem, ac fallacem oſtendent. Tunc Iudęi agnoſcentes ſe fuiſſe deceptos in Chriſtum credent, pro ipſo mori parati, eruntq; vt dicit Methodius 144. milia virorum ex omni tribu Iſrael pro Chriſto interfecti. Tunc Antichriſtus furore repletus iubebit ſanctos Dei teſtes Enoch, & Heliam occidi, & iacebunt in plateis Hieruſalem per triduum inſepulti, vt quicunq; viderint timeant eis cõformari. Tũc erit talis tribulatio qualis antea nunquam fuit, nec poſt erit. Denique iuxta viſionem Danielis veniet Antichriſtus vſq; ad verticem montis Oliueti, qui dicitur inclytus & ſanctus, quia ex eo aſcendit ad patrem Chriſtus dñs. Ibique ſeductor ille peribit, vnde Saluator ad cęlos aſcendit. Cum. n. ſederit in eodem loco in papilione, & in ſolio ſuo, dñs Ieſus, vt ait Ambroſ. oſtendet ſe ei, & interficiet eum ſpiritu oris ſui. i. virtute præcepti ſui. Ipſo namq; Ieſu clamante in aere: Morietur Antichriſtus per Mi

chaelem

chſelem, vt dicitur, fulminatus. Maxima quoque pars ſuorum, vt legitur a Michaele interficietur. Igitur a tempore quo iuge ſacrificium ablatum fuerit, i. quo Antichriſtus orbem obtinens Dei cultum interdixerit, vſque ad interfectionem eius dies. 1290. id eſt anni tres & ſemis complebuntur. Tanto enim tempore ſanctos perſequentur.

De Intervallo temporis inter Antichriſti mortem & adventum iudicis. Cap. CIIII.

POſt mortem Antichriſti non ſtatim ad iudicium veniet dominus, ſed vt ex libro Danielis intelligitur electis qui in illa perſecutione titubauerunt. 45. dies ad pœnitentiam concedentur. Quantum vero poſt venturus ſit dominus penitus ignoratur. Miniſtri quidem Antichriſti gaudebunt in illis diebus nubentes, & conuiuia celebrantes ac ludos diuerſi generis exercentes atque dicentes. Licet præceptor noſter mortuus ſit, modo tamē habemus pacem & ſecuritatem. Cumque talia dixerint, ſuperueniet eis interitus grauis ac repentinus. Illud quidem extremum iudicium præcedent ſigna multa, quæ nobis exprimit euangelium. In hiſtoria quoque ſcholaſtica leguntur ſigna. 15. dierum, quæ inuenit Hiero. in annalibus hæbræorum, ſed vtrum continui an interpolati futuri ſint non expreſſit. Primo die eriget ſe mare. 15. cubitis ſuper altitudinē montium ſtans in loco ſuo quaſi murus. Secundo tantum deſcendet vt via videri poſſit. Tertio marinę beluæ apparentes ſuper mare dabunt rugitus vſque ad cęlum. Quarto ardebit mare & aqua. Quinto herbę & arbores dabunt rorem ſanguineū. Sexto ruent ędificia. Septimo petrę ad inuicem collidentur. Octauo fiet generalis terræmotus. Nono ęquabitur terra. Decimo exibunt homines de cauernis & ibunt velut amentes, nec mutuo poterunt loqui. Vndecimo ſurgent oſſa mortuorum & ſtabunt ſuper ſepulcra ſua. Duodecimo cadent ſtellę. Tredecimo morientur viuentes, vt cum mortuis reſurgant. Quartodecimo ardebit cœlum & terra. Quintodecimo fiet nouum cœlum & noua terra, & reſurgent omnes. Venturum autem iudicem ignis præcedet, qui faciē huius mundi comburet, peribuntque cœlum & terra, non ſecundū ſubſtantiam ſed ſecundum ſpeciem, quæ mutabitur in meliorem, cœlum dico aereum non ethereum, tantum enim aſcendet ignis preambulus iudicii, quantum aſcenderunt aquę diluuij. ſ. 15. cubitis ſuper cacumina montium, vt hanc mundi partem expurget a peccatis hominum. Terram ergo & mare ex aeris craſſitudine conflagrabit, electos purgabit quoque, ſecundum Apoſtolū, in quibus aliquid purgandum extiterit. vnde & tandiu durabit, donec omnes purgauerit, purgatis autem nullatenus nocebit, malis itaque qui tunc viui reperti fuerint, erit conſumptio, bonis vero refrigeratio. vt enim ait Auguſtinus, hoc erit incendium mundi ſanctis, quod fuit tribus pueris caminus Babylonis.

De Vltima die iudicij. Cap. CV.

MEdia nocte venturus iudex legitur, nō pro hora temporis, vt ait. Aug. ſed pro rei obſcuritate & occultatione, quia veniet quando non ſperabitur. Erit autē iudicis aduentus ad inſtar fulguris ſubitus & choruſcus. Vnde ſol & luna tunc obſcurari leguntur, non ſui lucis diminutione, ſed veri luminis comparatione, alioquin legimus ſeptuplum luminis quam nunc plus habiturum ſolem in die illa, ſed reſpectu veræ lucis erunt omnia in ſui natura tenebroſa. dominus quidem in aere apparebit ſupra locū vnde aſcendit, & erunt coram eo tanquam triumphi vexilla ſuæ mortis inſtrumenta, videlicet crux & claui, & lācea. Vnde dicit Chryſoſt. q angeli ſignū crucis excelſis humeris portabunt, & regum vel regalem nobis aduentum tanquam vexilla & pompa regali præcedente nunciabunt. Nec ſolum crucem ſed & vulnera ſui corporis id eſt cicatrices vulnerū demonſtrabit, vt oſtendat ſe vere eſſe qui pro nobis crucifixus fuit. Sic ergo purgato mūdo & veniente ad iudicium domino, emittetur vox illa magna & manifeſta, quæ in euangelio dicitur tuba, hoc erit aliquod præclarū & euidens ſignum quod ab omnibus audietur, eiusque virtute mortui reſuſcitabuntur, boni quidem in gloriam immutati & in multis bene diſpoſiti, mali vero quantum ad diminutionem mēbrorum incorrupti, ſed prauis & paſſibilibus corporum qualitatibus deprauati. Reſurget aūt nō fantaſticē ſed vere quicquid eſt de veritate humanæ naturę, & in eo reſurget vnumquodque in quo primus habuit oportunū ſuum eſſe. tunc & illi qui viui reperiētur ſecundum Apoſtolū ſimul cum illis qui dormierūt obuiā in aere Chriſto rapientur, & vt dicitur in ipſo raptu morientur, ſtatimque reſurgēt, vt anima de corpore quaſi p ſoporē egreſſa eidē in momento reddatur. Tunc ergo electis in aere domino occurentibus, & reprobis in terra quam dilexerunt remanētibus, in valle Ioſaphat, iudicij ſententiā expectantibus ſedebit in aere nube ſibi miniſterium exhibente, ſicut factum eſt in eius aſcenſione, ſicque ſe ad iudicium conſtipatus agminibus ac virtutib. cęlorum, omni quoque creaturæ animatā ad vltionem inimicorum. In forma vtique ſerui Chriſtus iudicabit, in qua coram Pilato iudicatus fuit. Aderunt etiam cum eo tunc omnes angeli. ſ. humanorum actuum teſtes futuri, ſub quorum cuſtodia bene & male egerunt, vt ait Origenes ſuper numeri. Vnuſquiſque inquit angelorum extremo iudicio aderit, perducens ſecum illos quibus præfuit. Tunc omnia, vt dicit. Greg. nazanzenus, pendebunt in ſtatera iuſtitiæ geſta & verba & cogitationes noſtræ. tunc iudex improperabit nobis non ſolum mala quæ fecimus, & bona quæ per negligentiam omiſimus, verum etiam beneficiorum ſuorum multitudinem, quæ ingrate ſuſcepimus, & quib. abuſi ſumus. caſtigationes & medelas & remedia quibus adhibitis curari non ſumus. Tunc etiam qualitercunque proferentur illa præconia bonorum. Eſuriui & dediſtis mihi manducare. &c. Et increpationes illæ malorū, Eſuriui & nō dediſtis mihi manducare & c. Conſiderandū eſt aūt hic, vt dicit gloſa, quid mereatur qui aliena rapit, ſi damnatur ęternaliter qui ſua non dedit. Iudicium namque ſine miſericordia fiet ei qui non fecit miſericordiam, denique profertur ſuper vtroſque ſententia. ſ. Venite benedicti, & Ite maledicti, ſiue vocali ſono, ſiue alio modo. Hęc enim & huiuſmodi omnia plurimi magis putant conſcientiis quam verbis exprimenda. Ibunt igitur reprobi in ſupplicium ęternum. Iuſti aūt in regnum. tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris, propter quatuor dotes corporis quæ notantur in proprietatibus ſolis. hæ ſunt claritas, impaſſibilitas, agilitas, ſubtilitas. In animalibus tres habent dotes tribus virtutibus ſuccedentes, ſuccedit enim cognitio fidei, apprehenſio ſpei, dilectio v[illegible] aucta permanebit. Porro in reproborum corporibus ter[illegible] nunc contrariis qualitatibus permixta ſunt, & quodam[illegible] perata, cunctis bonis qualitatibus ablatis male tantum & [illegible]torię remanebunt, ex quarum contrarietate abſque tempe[illegible] to perdurante, dolorem perpetuum ac multiplicem indeſi[illegible] patiētur. Illic ut dicit beatus Cæſarius, ardoribus ſempiter[illegible] ſicas crimina monſtrabunt. Illaque pœnalis cauſtio, quia cul[illegible] betur inquirere, ſubſtantiam neſcit abſumere. Non tam reu[illegible] ſequitur quam reatum, & quia non recipit cauſam remedii[illegible] rebit ſine ſupplicium. Porro quantum ad animam erit eis [illegible] plex pœna. ſ. dei obliuio, cōſcientię remorſio, dolor, timor [illegible] ratio, odium quoque Dei. & ſui infructuoſa pęnitentia.

De Innouatione mundi. Cap. CVI.

VT autem dicit Auguſtinus iudicatis his qui non ſunt [illegible] in libro vitæ, & in ignem æternum miſſis. figura huius mundanorum ignium conflagratione præteribit. Nam ele[illegible]rum corruptibilium qualitates quę corporibus noſtris corr[illegible] libus congruebant ardendo penitus interibunt. atque ipſa ſu[illegible] ſia eas qualitates habebit quæ corporibus immortalibus m[illegible] li mutatione conuentant, vt his mundus in melius innouatu[illegible] autem dicit Baſilius, ignis qui nunc interim vſque ad diem iudicii calidus & lucidus oſtenditur, poſt illam innouationem mundi diuidetur, ita. ſ. vt ſuperius in regione viuorum ſit tantum lux, & inferius in regione malorum ſit dolor. Porro iuxta Iſaiam Erit lux lunę ſicut lux ſolis. Super quem locum haimo dicit, quod cum determinato illo iudicij examine omnibuſque reprobis in inferno concluſis dominus Ieſus cum corpore ſuo, quod omnes electi ſunt, in cœlum ſe ſuſtulerint, tunc ſibi luna ſplendorem ſolis mutuabit, ſol vero ſeptempliciter quam modo lucebit, recepto ſplendore quem homine peccante amiſit. Dicit etiam Iſidorus q nec ſol nec luna poſtea ad occaſum ventura ſunt, ſed in loco in quo creata ſunt ſine fine permanebunt, ne. ſ. eorum claritate fruantur damnati, qui apud inferos erunt. Vnde [illegible] Abacuc Sol & Luna ſteterunt in habitaculo ſuo. & alibi dicitur. Non o[illegible] det vltra ſol tuus. Ante diem quidem iudicii iuxta [illegible] patiētur, in aduentu vero iudicis obſcurati com[illegible] dicuntur. In mundi autem innouatione quando cœlum [illegible] terra noua fuerit eorum claritas augmentabitur. Vnde [illegible] Iſidorus q ſol tunc laboris ſui mercedem recipiet. Non ergo [illegible] erit dieí noctiſque viciſſitudo, ſed vna dies cōtinua, quę nota eſt domino. Quod autem dicit Iſaias non erit amplius tibi ſol ad lucendum &c. Sub intelligitur ad neceſſitatem ſed tantum ad decorem. Nam ciuitas illa cęleſtis non egebit ſole neque luna quia claritas Dei illuminabit illam. Hæc quæ iam dicta ſunt de Antichriſto & aduētu iudicis, diéque iudicii, de bonorum remuneratione, malorumque damnatione breuiori hic ſtilo perſtricta ſunt, ſed latione in fine ſpeculi hiſtorialis perpateſcunt.

F I N I S.

Summæ & indiuiduæ trinitati. Ieſu Chriſti crucifixę humanitati, eiuſque glorioſiſſimæ matri Mariæ ſit laus honor & gloria per infinita ſęcula [illegible] Amen.